

BR
60
.M61
v.21

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNEM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TEM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DECENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLEM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSCUIQUE

PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRÆTHER EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS MIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
IAM INTEGRÆ EXARATA, VICINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET VILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
MULTIPLI EDITIOE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE
INTRA QUINQUAGENTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
HERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLOMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRÆTHER HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR.
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLIUMEN NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTHER ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXI.

EUSEBIUS PAMPHILI CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

SÆCULUM IV.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ,

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝῃ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSARÆE PALESTINÆ EPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

CURIS VARIORUM, NEMPE :

HENRICI VALESII, FRANCISCI VIGERI, BERNARDI MONTFAUCONII, CARD. ANGELO MAII

EDITA;

COLLEGIT ET DENUO RECOGNOVIT J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITOR.

TOMUS TERTIUS.

VENIUNT SEX VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCŪDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXI CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI.

Præparatio evangelica.
Notæ et emendationes*.

fol. 21
1457

* Hunc notarum apparatus editioni sæe *Præparationis evangelicæ* attexerat dominus Seguierus a Sancto Brissone, Academiæ Inscriptionum socius, nuper, magno litterarum damno, e vivis ereptus. Plura vide in *Monito* notis præfixo.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗ

EUSEBII PAMPHILI

CÆSARÆ PALÆSTINÆ EPISCOPI

PRÆPARATIO EVANGELICA

Franciscus VIGEBUS, Rothomagensis, Societatis Jesu presbyter, ex mss. cod. et laudatis ab ipsomet Eusebio scriptoribus recensuit, Latine vertit, notis illustravit.

EDITIO NOVA

Juxta Parisinam anni 1628, Ozoniensem et Lipsiensem denuo recensita.

VIGERI EPISTOLA NUNCUPATORIA.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO

JOANNI FRANCISCO DE GONDY,

PRIMO LUTETIÆ PARISIORUM ARCHIEPISCOPO.

Optandum imprimis erat, Archipræsul illustrissime, ut quantum in convellendis profane superstitionis erroribus, eruditionis ac diligentia Noster hic Eusebius afferebat, tantum idem Christiana pietatis in causa, vel integritatis, vel constantia retineret. Sed fuit ille nimirum in eligendo tam infelix et iniquus, ut cujus per sese jactura mediocris erat ac tolerabilis futura, ejus sibi possessionem omni contentione defenderit; quæ omni pretio major est, cum ejus luce atque dignitate, nudi et vacui nominis umbram ac speciem compensarit. Quem igitur alioquin Ecclesia sanctissimorum et doctissimorum virorum in numero censere

PATROL. GR. XXI.

1

voluisset, eum, quod ipsemet maluisse visus est, inter Origenes, Tertullianos, Bardesanes, Tatianos, et si qui præterea miserabili dissidio, ingenii doctrinæque laudem a religionis et fidei gloria sejunxerunt, numeravit. In quo quidem id providit suo more sapienter, ut quorum ex morbi contagione pericula cavere posset, eorum industriæ fructu non careret. Et vero, sive timiditatis hoc fuit, sive fraudis, tectius hic aliquanto quam cæteri, ac verecundius insanire conatus est, ut suis ipse libris Arianae perfidiae maculam aspergere potius quam inurere videatur. Atque ut de aliis hoc loco taceamus, equidem hunc sese mihi potissimum obtulisse gaudeo, in quo labis ac veneni parcissimus fuerit, exquisitas eruditionis opes liberali plenaque manu congesserit. Sane vero quidquid hoc in genere lævum ac flagitiosum Eusebii manus alleverat, id omne Trapezuntii pietas, molliore vel stylo induxerat vel spongia deleverat; sed in interprete fides magis commendari solet, quam pietas. Quanquam nec tanti certe dissimulatio ista fuit, cum præsertim non doceat, ut cæteri, non probet, non urgeat, sed mentem modo furtim indicet innuatque suam: quasi non sine pudore aliquo catholice frontis pudorem exueret. At quantum hic ex locuplete penu rerum atque locorum, et quanta eam varietate protulerit, suavius, ut opinor, legendo sentiri potest, quam dicendo uberius explicari. Qui quidem sensus, litteratorum omnium communis adhuc idemque fuit, qui et hujus in operis cognitione non mediocri diligentia studioque versati sunt, et in eo non minus Eusebium de antiquitate ipsa, quam de universa posteritate meruisse judicarunt. Atque hoc iudicium veritatis est, non gratiæ. Nam ut eos scriptores omittam, quorum monumenta nobis superiorum ætatum nec incuria eripuit, nec invidit injuria, quibus tamen hic novo quodam et illustri usu, auctoritatis plurimum et splendoris accessit. Quis non hunc ejus laborem, et præ se illi ævo salutarem, et nostro huic jucundissimum ac fructuosissimum esse intelligat, per quem superstites nec paucas, nec exiguas veterum, hoc est vel tempore ipso pretiosorum ingeniorum reliquias, sic tanquam servatas ex sædissimo naufragio tabulas habeamus? Atque ut obiter beneficii partem aliquam degustemus, ejus in primis opera Sanchoniatonem illum, hominem Phœnicium, et Trojanis, si plerisque fides, temporibus supparem audimus, Philonis Bybliensis ore, de antiquissima Phœnicum theologia disputantem; quæ Hebræorum ex fontibus, sed obliquo ac devio flexu derivata, in Ægyptios postea Græcosque redundavit. Audimus et OEnomaum, acrem, Superi! pugnacemque philosophum, qui ab Apolline in fraudem impulsus, quam ingeniose totam illam oraculorum vanitatem illudit? quanta vi dictionis bilem ac stomachum in profani numinis caput erumpit? Quid graves et eruditæ commemorem Origenis, Diogeniani, Bardesanis concertationes, adversus impiam siderum fatique necessitatem, pro humanæ libertatis defensione susceptas? Quid Dionysios Alexandrinus, quid Maximus, inveteratam illam multorum philosophorum de materiæ æternitate ac prope divinitate sententiam, pulcherrimis ac firmissimis rationibus evertentes? Dat ille nobis Porphyrium, ex intimo veterum oraculorum sinu, novum reconditæ philosophiæ genus eruentem. Producit Numenium, Platonicæ academiæ sectas atque divortia, non minus diligenter et enucleate, quam jucunde ac suaviter explicantem. Ejusdem ex Academiæ spatiis Atticum Aristoclem sistit ex Lyceo, quorum ille sic Aristotelem a Platone divellit, ut omnem inter eos philosophiæ societatem commerciumque tollat; hic autem Aristotelis sui defensionem, cum longa et accurata eorum maxime philosophorum, qui sensibus aut nihil aut omnia crederent, reprehensione conjungit. Debet huic Africanus Chronologiæ suæ fragmentum sane luculentum. Debet Plotinus egregiæ disputationis auctarium, qua immortalium animorum purissimam

dicinamque naturam, ab omni corporeâ et molis concretionis sejungit. Debet Philo Judæorum eloquentissimus, pulcherrimam, si unum aut alterum inde nævum sustuleris, Providentiæ divinæ prædicationem. Cui tamen si quid deerat, id totum amplissima ex Dionysii Alexandrini opere, tam pietatis, quam eruditionis omnis accessione cumulavit. Debet postremo, quæ pars est Præparationis hujus perinsignis, Hebræorum illa natio, memoriam generis rerumque suarum vetustissimam: cujus ad celebritatem, qui non ejus voce ductuque conrenere? Græci, barbari oratores, poetæ, historici, Berosi, Megasthenes, Abydeni, Eupolemi, Hecatai, Demetrii, Charili, Ezechieles, Artapani. Cujus in laudis ac diligentia partem, ut Josephus etiam veniat, longe tamen est Eusebii gratia liberalior: et eo quidem æstimanda pluris, quod ex illis profanorum hominum testimoniis, ad sacræ historiæ notitiam plurimum sæpe lucis hauriamus.

Hoc igitur Eusebius tam frequenti ac tam nobili comitatu septus, ad te venit, Archipræsul illustrissime, ut quod per sese non posset, tot eruditorum clientium, quos, ne toti nobis sibi que morerentur, singulari studio prohibuit, conjunctis vocibus graviolem ab humanitate tuatemeritatis suæ penam deprecetur. Non es, ut spero, in eum durior et inclementior futurus, quam summos pontifices eadem in causa jam senserit. Mihi forte verior metuendi causa restat, ne gravioribus tuis sanctioribusque curis molestus interpellator adveniam, ignotus præsertim ac novus homo, tam mihi tenuitatis et inopiæ meæ conscius, quam tuæ conscius dignitatis. Quanquam, ubi te penitus moresque tuos recognovi, ne hunc quidem metum, sine aliqua offensione injuriæque tuæ retineri posse intelligo. Rara sane laus et eximia voluntatis indolisque tuæ, in tanta divini muneris amplitudine cavere diligenter, ne quisquam aditu se congressuque tuo, ac ne benevolentia quidem tuæ beneficio indignum arbitretur. Utar igitur hoc naturæ tuæ dono, si tuum illud tamen est, quod acceptum a majoribus, et novis per te incrementis auctum, tam commune cum omnibus esse voluisti. Nec vero solam hanc facilitatis aliarumque virtutum gloriam, in clarissimâ GONDIORUM familia stirpem fontemque refudisti. Novus ad eam per te splendor accessit, ita tibi proprius, ita singularis, ut socium in eo quemquam nec habeas, nec habere possis. Illustria sunt, nec laudis ullius egentia nominis ac generis tui decora, fateor: ac ne tanta in luce quæreretur vitum etiam ac spirans Christianæ demissionis exemplum, frater ille tuus, se ipso nunc, quæ summa prædicatio est, fortior atque nobilior, Gallia tota mirante perfecit. Sed ejusmodi tamen omnia sunt, que tecum et cum aliis communicari potuerint. Nam, ut cætera modo non attingam, summus ille profecto est dignitatis honorisque gradus, ad quem Illustrissimus cardinalis HENRICUS, frater item tuus, non minus virtutum suarum, quam Ludovici Justi suffragio evectus ascenderat. Sed illum ipsum tamen, quantuscunque est, qui certe maximus est, quamplurimi et antea consecuti sunt, et postea consequentur: atque ut de te ipso non nisi modeste loquar, tu quidem ex illis unus esse potes. At primus Parisiorum, hoc est urbis urbtium omnium principis archiepiscopus, nec alius abs te quisquam tot retro sæculis fuerat, et omnibus deinceps ætatibus, præter unum te, alius esse non poterit. Cujus tibi cogitationis eo suavior gustus esse debet, quo jam et communi sensu populorum, et longo sæculorum usu, hac prærogativa dignitatis et ordinis, latissimum quoddam sanctitatis eximie vel auspiciam, vel præjudicium continetur. Itaque abs tuo nomine, Archipræsul reverendissime, novus imposterum, ac priori longe nobilior, majorum antistitum ordo seriesque ducetur, et quoties non tantum amplissima GONDIORUM tuorum familia, sed etiam Lutetia regni caput, de maximis honoribus

titulisque suis recordabitur, toties utraque Francisci sui memoriam, a quo novum hunc auspicetur sanctissimi sacerdotii principatum, suavissima et ornatissima gratulatione celebrabit. Verum ut ad me revertar, nec tamen abs te discedam, mihi quidem, si aliud nihil fiduciam aleret foveretque meam, vel eo tamen egregie sperandum putarem, quod ea me Societas in suis numeret, cui ex animo bene velle, tam prope hæreditarium familiæ tuæ est ac solemne, quam nomen. Qui sensus, quam alte animo insideat hæreatque tuo, jam ultro sapius non tantum amantissime, sed etiam amicissime declarasti. Cujus voluntatis ne te unquam paniteat, Societas vicissim nostra omnibus observantiæ gratique animi officiis, cum amoris tui beneficio studioque certabit. Ego vero, ut omnium novissimus, animo tamen omnibus obsequioque similimus, cum aliud mihi nunc ad manum esset nihil, hunc cuiuscumodi sit, laboris nostri factum, Amplitudini tuæ offerendum et consecrandum putavi: ut quem in medio Lutetiæ tuæ sinu, quotidianas inter docendi curas natum atque susceptum hactenus educavi, is tuo in complexu deinceps non modo feliciter adolescat, sed omnes etiam vel temporis injurias, vel petitiones invidiæ, tuo patrocínio tectus ac defensus eludat. Vale. Lutetiæ Parisiorum, anno Domini millesimo sexcentesimo vicesimo septimo, quarto Kalendas Octobris.

Illustris. ac Reverendiss. Amplitudini Tuæ

Deditissimus

FRANCISCUS VIGERUS,
SOCIET. JESU PRESBYTER.

AD CHRISTIANUM ET CANDIDUM LECTOREM.

Cum in eo esset Eusebius, ut sanctissimum Christianæ religionis Auctorem, perspicuis et evidentibus argumentis Christum illum esse ostenderet, quem divina Hebræorum oracula tanto ante cecinissent; ne quam gentilibus interea lacessendi, atque interpellandi sui occasionem relinqueret, eorum sibi os frenandum prius atque obturandum putavit. Itaque alterum illud opus, quod præcipue ac proprie animo designabat, *Evangelicam Demonstrationem* appellavit; huic autem, quo ad facilem susceptæ disputationis cursum, planam sibi expeditamque viam muniebat, *Præparationis Evangelicæ* nomen imposuit. Est quidem hoc argumenti genus, tam Græce quam Latine, sanctissimorum et sapientissimorum hominum opera studioque tractatum. Sed illi tamen, vel altera duntaxat in parte laborarunt, vel utramque strictim et obiter attigerunt. Ita Noster hic, ut cæteris laudibus inferior sit, alios tamen utriusque complexione, alios scribendi ubertate superavit. Verum hoc loco *Demonstrationem* prætereo, cujus pro integro justoque corpore, informis ad nos truncus, sine capite cruribusque pervenit. Hac quidem in *Præparatione* ita versatus est, ut in Græcorum vel erroribus illustrandis, vel refutanda superbia, non tam suo vel suorum, quam popularium ac domesticorum testium ore loqueretur: quorum nec suspectam

ipsi fidem habere possent, nec prudentiam desiderare, nec alienam existimare voluntatem. Tametsi nostrorum etiam interdum, hoc est Christianorum hominum pugnavit armis. Prorsus, ut hujus in operis molitione, sedulitatis potius ac diligentiae, quam facultatis et ingenii quæsisse laudem, nec tam suis ipse viribus cum adversario congregi, quam ex peregrino et conductio milite aciem instruere, imo cum hoste committere videatur. Cæterum, quem ille ordinem hæc in pugna modumve tenuerit, ipso libri decimi quinti exordio tam enucleate diserteque complexus est, ut ejus verbis addi nihil possit, præter auctoris injuriam.

Sequitur ergo potius, Christiane Lector, ut quam de illo bene mereri studuerimus, hoc est, quid in nova *Præparationis* hujus editione conati simus, brevier accipias.

Exstitit ante hos centum annos Trapezuntius, homo et natione Græcus, et Latinis insuper litteris non mediocriter informatus; qui, si horum ad librorum interpretationem, quantum eruditionis ac solertiæ afferebat, tantum a curis gravioribus temporis et otii conferre potuisset; nobis utique legendi voluptatem, non alterius operæ necessitatem reliquisset. At dum (quod ipsemet vel excipit, vel excusat) cum eorum a quibus urgebatur desiderio, vertendi celeritatem æquare gestiret, Eusebium Eusebio suffuratus est; itaque suo ex sensu vultum ei speciemque finxit, ut ab eo Trapezuntium verius quam Eusebium haberemus. Ita capitum ordinem numerumque mutat; ita sententias, periodos, paginas nonnunquam integras modo interpolat, modo, quod longe gravius est, expungit ac resecat. Librum certe decimum quintum ne attigit quidem. Id quod viris etiam doctissimis fraudi fuit, qui cum Eusebii Græca non legissent, postremum hunc librum perisse crediderunt. Ostenderat Grynæus quidam, homo, ut aiunt, hæreticus, velle se tam inveterato morbo medicinæ aliquid facere; sed ostendit re ipsa tantum, quippe qui labes hiatusque nonnullos sparsim duntaxat ac sæpe novis erroribus impleverit.

Quocirca justum ambo nobis integrumque pensum reliquere; ac quo nihil admodum ab Hoppero, qui extremum librum Trapezuntii Latinis atroxuit, detrahi potuisse, invitus nemo fatebitur, qui hanc in lectionem horas ex otio suo aliquot derivare voluerit. Novam ergo a capite interpretationem aggressi, duos ex Bibliotheca Regia (quod D. Rigaltii doctissimi atque honestissimi viri beneficium est) manuscriptos codices accepimus, quorum altero Stephanus in Græca editione usus videtur, alterum ei sæpe dissimillimum reperi. Accesserunt variæ lectiones ex Richardi Montacutii libro descriptæ, quarum mihi copiam aliquanto serius fecit D. Morellus à *parapirius*, bibliopola regius; usu cum in aliis non contentendo, tum in lacunis quibusdam explendis fere præcipuo. Verum præter communem illam interpretandi molestiam, quæ sapientissimis hominibus tam gravis semper ac spissa visa est, quam sæpe necessaria; laborem insuper, et huic scriptionis generi proprium, et altero illo vix minorem exhausimus. Cum enim, ut ante diximus, alienas toto hoc opere linguas Eusebius mutuetur, quorum adhuc rivorum fontes haberemus, adeundos imprimis omnes ac studiose lustrandos putavimus; quorum autem exaruerant, horum tamen, ubicunque subodorari licuit, vel tenuissima vestigia persecuti sumus. Et quamvis alienæ manus ope ac subsidio, quod sese tum ultro præsens obviumque dabat, uti licuerit, studio tamen utcumque nostro diligentiaque niti, quam precariam hinc inde stipem corrogare maluimus. Partim, quod et delicatè nimis, et parum liberalis ingenii videretur, ubi per te ipsum tentare aliquid et experiri possis, alieni laboris fructu otiose pasci, ac faciem illam mendicorum imitari, qui levius egestatem ferunt quam sudorem, quosque aliena crumena vivere, non tam necessitatis est, quam voluptatis; adeo publica benignitate non ad sublevandam inopiam, sed ad fovendam inertiam abutuntur. Partim, ne si tantam scriptorum varietatem, nihilo minor interpretum diversitas exciperet, non fetus aliquis vultu coloreque uno, sed deforme monstrum existeret, dissimillimis ex partibus formisque conflatum. Utrum enim, ex hoc nostro cultu, membris quoque singulis ad speciem aliquid ac nitorem accesserit, æquitatis est prudentiæque tuæ, Lector optime, statuere, non modestæ pudorisque nostri.

Porro, in librorum et capitum lemmatis atque indicibus præfigendis, membranarum facem ductamque secuti sumus, nisi quod fidenter, quæ in alterum vitia nonnunquam irreperant, alterius integritate beneficioque sustulimus. Et quoniam indices illi, nec tituli præ se, nec ca-

pitis, nec aliud ejusmodi nomen ferebant, solas iis numerales, ut vocant, notas addidimus (1). Superest ut de notis unum aut alterum moneamus. Eæ triplici potissimum genere continentur. Aut enim, sicubi necesse est, Græcæ dictionis vim ac proprietatem expendunt, aut varias locorum illorum quæ ab Eusebio passim afferuntur, modo lectiones, modo interpretationes excutiunt, in quo dici vix potest, quantum ex mutua Nostri hujus aliorumque opera, lucis in omnes fructusque redundarit. Aut denique, si quid ad loci alicujus intelligentiam perstringi potius, quam explicari potuit, breviter expediunt. Quæ vel sanctorum Patrum illustratione, vel uberiori tractatione digna videbantur, ea certis Observationum capitibus comprehensa dare statueram; sed quoniam alio me interim susceptæ vitæ rationes vocant, affectumque opus ducere nonnihil ac proferre cogunt, uti jam non semel gravibus justisque de causis, et interpretationis, et ipsius editionis cursum inhibuerunt, hanc mihi dare veniam humanitatis est tuæ, ut bibliopolarum nostrorum fides, exteris jam provinciis obligata, sine hoc justis, ni fallor, operis auctario, ad tempus liberari possit. Ne tamen ipso statim in limine dubitare te patiar, cuinam Theodoto *Præparationem* hanc suam Eusebius inscripserit, hunc ego non alium arbitror, quam Laodicenum episcopum, qui, Marcello summo pontifice, sub annum Constantini Magni tertium, Stephano in episcopatu successit, Arianae impietatis fautorem acerrimum, quod legendus Noster *Eccles. Histor.* vii, cap. ult., et Theodoretus ejusd. *Histor.* lib. i, cap. 5.

Ad extremum, quoniam homines sumus, nec humani quidquam a nobis alienum existimare debemus, qui nobis errores exciderint, eos abs te non alia quam hominis et Christiani hominis censura castigari velim, nec ante saltem gravius duriusque configi, quam ac t errorum in classem rejectos, aut in notis ipsis indicatos non esse cognoveris.

(1) Nos hœ capitula distinximus. EDIT. PATR.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝῃ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΕΝΤΕΚΑΙΔΕΚΑ

BIBLION ΠΡΩΤΟΝ

EUSEBII PAMPHILI

CÆSAREÆ PALÆSTINÆ EPISCOPI

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ

LIBRI QUINDECIM

Interprete Francisco Vigero, Rothomagensi, Societatis Jesu presbytero.

LIBER PRIMUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

Α

LIBRI PRIMI CAPITA.

- α. Πς ἡ τῆς εὐαγγελικῆς ἀποθέσεως ἐπαγγελία.
- β. Τίνα πρὸς ἡμᾶς σύνθηός ἐστι λέγειν τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς διαβάλλειν ἐπιχειροῦσιν.
- γ. Ὅτι μὴ ἀρεξείτωσιν τὰ τοῦ σωτηρίου λόγου ἔργον εὐλομεθα.
- δ. Ὅτι μὴ ἀκρίτως ἡμῖν ἡ περὶ τῶν ὀφελιμοτάτων πίστις κατὰ καιρὸν παραλαμβάνεται.
- ε. Ὅτι μὴ ἔνευ σώφρονος λογισμοῦ, τῆς πατρὸς δεισιδαιμονος πλάτης ἀνεχωρήσαμεν.
- ς. Περὶ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων θεολογίας πρώτης.
- ζ. Ποία τις εἶναι λέγεται ἡ καθ' Ἑλληνας κοσμογονία.
- η. Ἀδελφοὶ φιλοσόφων περὶ τῆς τοῦ παντὸς συντάξεως.
- θ. Ὅτι οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς κατ' ὀφθαλμὸν φωστῆρας μόνον ἔθεον, μηδὲν περὶ τοῦ τῶν ἔλων θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ξοάνων ἰδρύσεως, οὐδὲ περὶ θαμνῶν ἐκιστάμενοι.
- ι. Φοινίκων θεολογία.
1. Quid illud sit, quod evangelicæ materiæ τὰσὸ pollicetur.
2. Quoniam vulgo nobis, qui res nostras criminantur, objicere soleant.
3. Non temere susceptam a nobis esse salutaris doctrinæ veritatem.
4. Non inconsiderate nos ad rerum utilissimarum fidem suo tempore adherescere.
5. Non sine prudenti maturoque judicio, nos a superstitione majorum nostrorum errore distantes.
6. De principe Phœnicum Ægyptiorumque theologia.
7. Cujusmodi ex mente Græcorum mundi ortus fuisse dicatur.
8. Opiniones philosophorum de hujus universi coagmentatione.
9. Priscos homines cæli tantum astra coluisse, cum nihil neque de hujus universi Deo, neque de simulacris erigendis, neque de demonibus cognovissent.
10. Phœnicum theologia.

I CAPUT I.

Quid illud sit, quod evangelicæ materia ratio pollicetur.

Cogitanti mihi Christianæ religionis institutum, hoc opere, quod veritatis evangelicæ demonstrationem pollicetur, illius ignaros edocere; idem tibi, qui sacrum episcoporum decus et ornamentum es, Theodote sanctissime Deoque charissime, adjunctis etiam precibus consecrære visum est. Qua quidem in re hoc secutus sum, ut opis abs te aliquid impetrarem, quippe qui sacrificiis tuis divino amore succensis hoc abs me susceptum evangelicæ doctrinæ argumentum summopere promovebis. Sed enim, quid illud sibi velit, quod Evangelium appellamus, diligenter imprimis enucleare juvat. Est igitur Evangelium, quod faustam celestium maximorumque honorum præsentiam humani generis universitati annuntiat; quæ cum prædicta jam olim fuissent, tum vero novissime omnibus illuxerunt. Illud porro nec cæcarum opum, nec vitæ hujus brevissimæ ac miserimæ copiam facit, nec ullius omnino rei quæ cum corpore sit et corruptione conjuncta; sed earum duntaxat quæ cum animis intelligente natura præditis necessitudinem ac societatem iniere; a quibus ea, quæ corporis propria sunt, illa pendunt, ut eas etiam instar umbræ consequantur. Caput autem horum omnium pietas est, non jam ista, quæ nomen eminentia suum infinitis erroribus implicatur, sed ejusmodi, quæ hanc sibi appellationem suffragante veritate defendit. Hæc illa est quæ cum sensus nostros ad eum, quem unum ac solum, uti vere est, omnia Deum constituentur, erigit; tum vitæ nostræ rationes ex ipsius quoque voluntate moderatur. Ex hoc autem vitæ genere nascitur hominis cum Deo amicitia, cui ter ille felix, et singulari Dei benevolentia constitutus finis comitatur, qui cum cœlestis ex rerum immortalium convectione aptus est, tum ad earum exemplum ac similitudinem regitur, atque in iis prostremo acquiescit. Quid vero felici hac et divitiis omnibus circumplectitur? Qui ergo semel divinæ hujus amicitiae munere ornatus sit, quid tandem in alia desideret? Quid, inquam, ei desit, qui bonorum auctorem omnium sibi devinctum habuerit? Cujus denique rei laborem inopia, qui magnum illum Præsidentem, ac præpoteum hujus universitatem moderatorem in patris ac tutoris locum obtinuerit? Nihil profe-

(1*) Θεὸς ἐπισκόπος. Ut est in altero ms. Biblioth. Regiæ. Id autem malui quam θεῶν, ut habet prior editio, quod "Ἐλληνικώτερον putarim. Dicere potuisset θεὸν ἐπισκόπου χρίσμα, potuit et ἐπισκόπων. Sic Aristophan. Νεφέλ. act. 1:

Ὁ Ζεὺ βασιλεὺς, τὸ χρίσμα τῶν νυκτῶν, ὄσον ἀπέ-
[ρατον]!

... quid istuc noctis est, quamque infinitum?

Idem Βυρραχ. act. v:

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τίς ἡ τῆς εὐαγγελικῆς ὑποθέσεως ἐπαγγελία.

Τὸν Χριστιανισμὸν, ὃ τί ποτέ ἴσταν, ἠγούμενος τοὺς οὐκ εἰδῶσι παραστήσασθαι διὰ τῆς προκειμένης πραγματείας τὴν εὐαγγελικὴν ἀπόδειξιν περὶ εἶναι ἐπαγγελλομένης, τῆνδε σοι, θεῶν ἐπισκόπων (1*) χρίσμα, θεόδοτε, φιλῆ Θεοῦ καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, σὺν εὐχαίς ἐπεφώνησα· εἰ πως ἄρα τῆς παρὰ σοῦ τοῦχοιμ βοήθειας, ταῖς φιλοθείαις ὑπὲρ ἡμῶν ἱερουργίας τὰ μεγάλα μοι συμπράττοντος, εἰς τὴν προβεβλημένην τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ γὰρ εἰ βούλεται τοῦτο δηλοῦν, ὃ φαμεν εὐαγγέλιον, πρῶτον ἀπάντων διαβρωμάτων καλόν. Τοῦτο δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν παρουσίαν τῶν ἀνωτάτων καὶ μεγίστων ἀγαθῶν, πάλαι μὲν προηγορευμένων, νεωστὶ δὲ τοῖς πᾶσιν ἐπιλαμπύραντων εὐαγγέλλεται· οὐ τὸν οὐ βλέποντα πλοῦτον, οὐδὲ τὴν σμικρὰν καὶ πολυκαθῆ ταύτην ζωὴν προξενούν, οὐδ' ὅσα σώματος καὶ φθορὰς οἰκεῖα· τὰ δὲ ψυχῆς νοερὰν οἰσίαν κεκτημέναις φίλα τε καὶ προσήγορα, ὧν καὶ τὰ σώματα ἐξήγηται, σιχιδὲς ἐρεσπόμενα δίκην. Εἴη δ' ἂν τοῦτων τὸ κεφάλαιον, εὐσέβεια, οὐχ ἡ ψευδῶνυμος καὶ πολυκαλῆς, ἀλλ' ἡ σὺν ἀληθείᾳ τὴν προσήγοριαν ἐπιγραφομένη. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον ὡς ἀληθῶς ὁμολογούμενόν τε καὶ ὄντα Θεὸν ἀνάειναι, καὶ ἡ κατὰ τοῦτον ζωὴ. Ἐξ ἧς καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐγγίνεται φίλα, ἢ παρέπεται τὸ θεωρικὸς ὄντως καὶ τρισμικρόν τέλος, ἀνωθεν ἐκ τῶν κρείττονων ἀπρωρημένον, καὶ πρὸς αὐτὰ διακυθερωμένον, καὶ αὐτὸ πάλιν εἰς αὐτὰ καταλήγον. Τί οὖν ἂν γένοιτο τῆς ἀγαθῆς ταύτης καὶ πανορίθου θεοφιλίας μακαριστότερον; Οὐχὶ καὶ ζωῆς αὐτοῦ, καὶ φωτός, καὶ ἀληθείας, καὶ πάντων ἀγαθῶν ταμίαις καὶ χορηγῆς τοῖς πᾶσι καθέστηκεν; Οὐχὶ καὶ τοῦ εἶναι τὰ πάντα, καὶ τοῦ ζῆν αὐτοῦ τὴν αἰτίαν περιελήψε; Τῷ δὲ οὖν τὴν πρὸς αὐτὸν στείλαιμένῳ φίλων τί ἂν εἴη λειπόμενον; εἶνος δ' ἂν ὑστεροῦτο; οὐ τῶν ἀγαθῶν τὸν δημουργὸν ἐξοικεούμενος; ἡ εἶνος ἂν ἐλαττώτο ὁ καὶ πατρὸς ἐν χώρῃ καὶ κηδεμόνος τὸν μέγαν προστάτην καὶ παμβασιλέα τῶν ὅλων ἐπιγραφόμενος; Ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι μὴ οὐχ ὁ τῆς διαθέσει τῶν παμβασιλέων Θεῷ πλησιάζων, καὶ τῆς παμμακαρίστου φιλίας διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς εὐσεβείας ἡξιωμένος, ὁμοῦ καὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ τῶν ἐκτός ἀπάντων εὐ ἂν ἔχοι. Ταύτην δὲ τοῖσιν τὴν ἀγαθὴν καὶ σωτηρίαν πρὸς Θεὸν ἀνθρώπων φίλων, ἀνωθεν ἐκ τοῦ παναγάθου Θεοῦ καταπεμφθεῖς ὁ Θεὸς Λόγος, ὥσπερ τις ἀπειρομεγέθους φωτός ἀγῆ, πᾶσιν ἀνθρώποις εὐαγγέλλεται· οὐκ ἐνθῆδες ποθέν, οὐδ' ἐτέρωθεν, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐξ ἀπάντων ἰθύνων πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν παρορμῶν ἔκειν. (2), σπεύδειν τε,

Ὁ Ζεὺ βασιλεὺς, τὸ χρίσμα τῶν κόπων ὄσον!

... quanta laborum moles!

Quod si retineretur θεῶν, sensus videretur, hoc operis operæque genus ad episcopos maxime pertinere. At infer. Plato: Οὐδὲς ἑμαυτῷ ἔδοξα πρὸς ταύτην τὴν σκέψιν ἀφῆς εἶναι, ὡς οὐδὲν χρίσμα. Id est, iam inerti, quam qui maxime.

(2) Post ἔκειν, Mont. leg. σπουδῆ τε πάση καὶ προθυμίᾳ.

καὶ πάση προθυμίᾳ ψυχῆς τὸ δῶρον ὑποδέχεται, ἡ δὲ πᾶση ἀποστολῇ καὶ βαρβάρων, ἀνδρᾶς ἅμα γυναιξὶ καὶ νηπίοις, πέντητάς τε καὶ πλουσίους, σοφοὺς καὶ ἄσοφους, οὐδὲ τὸ οἰκετικὸν γένος ὑπερφρονῶν τῆς κλήσεως. Ὅτι δὴ μίαν τὴν πάντων οὐσίαν τε καὶ φύσιν ὁ πατὴρ αὐτῶν συστηράμενος, μὴδ ἐκτός τε καὶ τῆς ἐστῆς πάντων πάλιν μεταβολοῦρα ἤλθεισε, τήν πρὸς αὐτὸν γινώσκιν τε καὶ φιλιαν ἅπασιν τοῖς ὑπακούουσιν ἐθέλουσι, καὶ τὴν χάριν εὐμαρῶς ἀσπαζομένους δωροῦμενος. Ταύτην ὁ Χριστοῦ Λόγος (3) ἤκει τὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα φιλιαν τῷ σύμπαντι κόσμῳ εὐαγγελισόμενος· Ἐθὺς γὰρ τὴν κόσμῳ καταλλέξων ἑαυτὸν, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα, ἢ ἢ τὰ θεὰ διδάσκει λόγια. Ἐλθὼν τε, ἔζησιν, εὐγγελισάτο εἰρήνην τοῖς μακρῖν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς. Ἐταῦτα πρόβαται παῖδες Ἑβραίων θεοφοροῦμενοι, τῷ σύμπαντι κόσμῳ προσεβασίζον. Ὅ μὲν τις βοῶν· Ἐμνησθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν. Καὶ πάλιν· Ἐπίπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι Κύριος ἐβασίλευσε· καὶ γὰρ κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ καλυφθήσεται. Ὁ δὲ φάσκων· Ἐπιφανὴς ἔσται Κύριος ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐξολοθρευσεὶ πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ταῦτα πρόβαται θεοῖς χρηστὰ ἀνακεῖμενα, νῦν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας πέφικεν (4), ὡς τὴν πάλαι χρηρτομένην τε, καὶ τοῖς μὴ τοῦτων ἀπείροις προσδοκωμένην τῶν ἐθνῶν ἀπάντων θεογνωσίαν, εἰκότως ἡμῖν τὸν ἄναρχος ἐξ οὐρανοῦ παρόντα Λόγον εὐαγγελίζεσθαι, ταῖς τῶν παλαιῶν φωναῖς τὰ διὰ τῶν ἔργων ἀποτελέσματα συντρέχειν ἐπιδεικνόμενον.

« Reminiscuntur, et convertentur ad Dominum omnes fines terræ, et adorabunt cum omnes patris gentium ». Ἐταῦτα· Ἐπίπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, quoniam Dominus regnavit : etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Alius vero sic loquitur : « Conspiciet erit Dominus in ipsis, et funditus exterminabit omnes deos nationum terræ, ipsumque adorabunt singuli ex loco suo ». Hæc nimirum illa sunt, quæ jam usque ab ultima sæculorum memoria divinis oraculis mandata cum essent, Jesu-Christi Serratoris nostri doctrinæ beneficio nostris aliquando temporibus exsistere. Ac merito sane Verbum illud, quod unper ad nos e caelo delapsum est, hanc tot prædem vocibus prædicatam, et ab iis saltem qui in hujusmodi rebus non hospites penitus ac peregrini erant, exspectatam, per omnes populos Dei notitiam annuntiavit, ut prædicorum illorum voces consentiente operum ipsorum exitu comprobaret.

Ἄλλὰ τί χρὴ σπεύδειν, εὐθάνοντα τῇ προθυμίᾳ τὴν δὲ Vetus enim vero, quorsum nimis incitato animi gestientis impetu congruentem intermedia disputationis ordinem, et consequentiam occupamus, cum rem a capite arcessere, quæque nobis incommodare possunt omnia summoveri prius ac refelli oporteat? Nam cum hoc nonnulli persuasum habeant, disciplinæ Christianæ professionem nulla posse ratione defendi, sed qui nomen illud amplectantur, eos quod semel visum fuerit, inconsiderata fide, negligentia, ac temeraria quadam assensione comprobare; adeoque asseverent, qui sese ad hoc institutum aggregarint, evidens certumque argumentum habere nullum, quo rerum quæ promittuntur.

¹ II Cor. v, 19. ² Isa. lvi, 19. ³ Ps. xxi, 28. ⁴ Ps. xcv, 10. ⁵ Soph. ii, 11.

(3) Πρὸς τὸν Χριστοῦ Λόγον, Mont. leg. Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, melius, ut videtur.

(4) Πρὸ πάριεν, Mont. leg. πεφορτικῶν.

tur veritatem demonstrent, verum ad unam tantummodo fidem adherescere velle, eodemque propter istam nullo iudicii nulloque rationis examine attentatam exploratamque fidem, fideles vulgo nominari: jure sane ac merito facturns mihi operæ pretium videor, si cum ad hoc *evangelicæ Demonstrationis* opus aggrediar, pauca sternendæ ac præmiendæ ad universam hanc disputationem viæ gratia de rebus iis ante definiam, de quibus tum Græci, tum qui circumcisionem profitentur, aut si qui præterea diligentius propiusque res nostras inspicere ac scrutari velint, iustam nobis questionem movere posse videantur. Etenim sic existimo, nostrum hunc sermonem ad perfectiorem *Demonstrationis evangelicæ* doctrinam, graviorumque dogmatum intelligentiam ita demum convenienti ordine processurum, si quæ ad præparationem illam pertinent, viam nobis aperuerint, quippe quæ primorum elementorum ac facillioris introductionis loco futura sint, magisque ad eorum gentium, quæ nuper ad nos accessere, captum accommodata. Deinde vero, simul atque hujusmodi rudimenta superarint, habitumque mentis ad majora capienda probe compararint, exquisitam ipsis eorum cognitionem trademus, quæ ad perfectissimæ cæteraque omnia complexæ Jesu Christi Servatoris ac Domini Deique nostri economiæ mysteria pertinebunt. Hanc igitur *Præparationem* ab iis auspicemur, quæ tam a Græcis, quam a Judæis ac reliquis omnibus, qui subtilius in mores institutumque nostrum inquirent, commemorari possent.

CAPUT II.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Quænam vulgo nobis, qui res nostras criminantur, obficere soleant.

Ac primum quidem non sine causa quæsierit ex nobis quispiam, quidnam hominum simus qui ad hoc scribendi genus accedamus: Græcine an barbari? aut quid inter utrosque medium esse queat? quales porro nos esse profiteamur, non utique nomine, quod jam apud omnes vulgatum est, sed morum vitæque rationibus? Quippe se neque Græcorum apud nos ritus, neque Barbarorum sectam ullam intueri. Quid ergo novi professio nostra sit? aut quænam hæc nupera vivendi norma? Deinde vero, quis nos et summe impios esse, et Divinitatem funditus sustulisse neget, qui mores patrios deseruerimus, quorum observantia nullus non populus, non civitas ante nulla continebatur? Præterea, quid hominibus illis ad spem ullius boni ostendatur, qui tutelaribus diis bellum denuntiant, quosque tot beneficiorum auctores habent, repudiarint? Nam quid ab iis aliud fieri, quam cum diis ipsis pugnari dicas? Qua porro venia dignos fore, qui cum ab eorum cultu defecerint, quos ab omni ævi memoria tam Græci quam barbari passim universi, tam in urbibus quam in agris, omni sacrorum, religionum ac mysteriorum genere, communique regum omnium, legumlatorum ac philosophorum approbatione Deos celebrarunt; tum vero quidquid inter homines impium ac diis invisum erat, ultro delegerint? Quibus autem ii jure non subjiciantur poenis, qui patriorum sacrorum desertores, peregrinas et

τίνα πρὸς ἡμᾶς σύντηθές ἐστι λέγειν τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς διαβάλλειν ἐπιχειροῦσιν.

Πρῶτον μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τις διαπορήσειε, τίνας ὄντας ἐπὶ τὴν γραφὴν παρελήλυθαμεν· πότερον Ἑλληνες ἢ βάρβαροι; ἢ τί ἂν γένοιτο τούτων μέσον; καὶ τίνας ἑαυτοὺς εἶναι φημεν, ὡς τὴν προσήγοριαν, οὗ καὶ τοὶ πᾶσιν ἐκδοῦλος αὐτῆ, ἀλλὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν προκρίσειν τοῦ βίου; οὕτε γὰρ τὰ Ἑλλήνων φρονούντας ὄρῃν, οὕτε τὰ βαρβάρων ἐπιτηδεύοντας. Τί οὖν ἂν γένοιτο τὸ καθ' ἡμᾶς ἔξενον, καὶ τίς ὁ νεωτερισμὸς τοῦ βίου; Πῶς δ' οὐ πανταχῶθεν δυσσεβεῖς, δὲ ἂν πᾶν ἔθνος καὶ πᾶσα πόλις συνέστηκεν; ἢ τί καλὸν ἐλπίσαι εἰκότως τοὺς τῶν σωτηρίων ἐχθροὺς καὶ πολεμίους καταστάντας, καὶ τοὺς εὐεργέτας παρωσαμένους; Καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ θεομαχοῦντας; ποίας δὲ καὶ ἀξιοθρήσεται συγγνώμης τοὺς ἐξ αἰώνος μὲν παρὰ πᾶσιν Ἑλλησι καὶ βαρβάρους, κατὰ τὰ πόλεις καὶ ἀγροὺς παντοίοις ἱεροῖς καὶ τελεταῖς καὶ μυστηρίοις πρὸς ἀπάντων ὁμοῦ βασιλεύειν τε καὶ νομοθετῶν καὶ φιλοσόφων θεολογοῦντων ἀποστραφέντας, ἐλομένους δὲ τὰ ἀσεβῆ καὶ ἀθεῖα τῶν ἐν ἀνθρώποις; Ποίας δ' οὐκ ἂν ἐνδικῶς ὑποβλήσειεν τιμωρίας, οἱ τῶν μὲν πατρῶων φυγάδας, τῶν δ' ὀθνείων καὶ παρὰ πᾶσι διαβεβλημένων Ἰουδαίων μυθολογημάτων γενομένους ἠρωτάει; πῶς δ' οὐ μογηρίας εἶναι καὶ εὐχερείας ἐσχάτης, τὸ μεταβῆσαι μὲν εὐκόλως τὰ τῶν οἰκείων, ἀλόγῳ δὲ καὶ ἀνεξετάστῳ πίστει τὰ τῶν δυσσεβῶν καὶ πᾶσιν ἔθνεσι πολεμίων ἐλέσθαι; Καὶ μὲν αὐτὸ τῷ παρὰ Ἰουδαίους τιμωμένῳ θεῷ, κατὰ

(5) *Οἰκονομίας*. Τῆρα τοι apud SS. Patres, ἀντὶ τῶν πρὸς αὐτήν.

τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ σαρκώσεως τοῦ Λόγου, καὶ

τὰ παρ' αὐτοῖς προσανέχειν νόμιμα· κινήν δὲ τινα ἀ ἐρήμην ἀνοβίαν ἑαυτοῖς συντεμεῖν, μήτε τὰ Ἑλ-
 λήνων, μήτε τὰ Ἰουδαίων φυλάττουσαν ;
 necessariorumque mores atque ritus inconsiderate ac leviter abjicere, ac sese futili quadam nullogue
 examine probata fide ad hominum impiorum, populosque omnes hostili prosequentium odio sectam
 adiungere? Imo, ne Deum quidem ipsum a Judæis cultum more institutoque Judæorum venerari : sed
 novam ac desertam quamdam, ubi nullum aut Græcorum aut barbarorum vestigium appareat, semi-
 tam insistere?

Ταῦτα μὲν οὖν εἰκότως ἂν τις Ἑλλήνων, μηδὲν
 ἀληθὲς μήτε τῶν οὐραίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς
 ἐταίων, πρὸς ἡμᾶς ἀπορήσειεν. Ἐπιμέμψαντο δ'
 ἔν ἡμῖν καὶ Ἑβραίων παῖδες, εἰ δὴ ἀλλόφυλοι ὄντες
 καὶ ἀλλογενεῖς, ταῖς αὐτῶν βίβλοις ἀπογράμματα μη-
 δὲν ἡμῖν προσηκούσαις· ὅτι τε ἀναίδως, ὅς ἂν αὐτοῖς
 φαιέν, καὶ ἀναίτιχόντας ἑαυτοῖς μὲν εἰσποθοῦμεν,
 τοὺς δὲ οὐραίους καὶ ἔγγενεῖς τῶν αὐτοῖς πατρῶν
 ἐξουθεῖν παραβαλόμεθα. Εἴτε γάρ τις εἶη Χριστὸς
 θεσπιζόμενος, ἀλλὰ Ἰουδαίων ἦσαν προφηταὶ οἱ
 τοῦτοι ἐν ἀφίξει προκρούειντες, οἱ καλλιρωτῆν καὶ
 βασιλεῖα Ἰουδαίων ἤξειν αὐτὸν, οὐχὶ δὲ τῶν ἀλλοφύ-
 λων ἔθνων κατήγγειλαν· εἴτε τινα ἄλλα φαιρότερα
 κερύχουσι αἱ Γραφαὶ, καὶ ταῦτα Ἰουδαίοις ἀναρω-
 τισθῆναι, ὧν οὐκ εἰ πρόττοντας παρακούειν ἡμᾶς.
 Καὶ σφόδρα ἀτόπως τοὺς μὲν κατὰ τοῦ ἔθνους ἐφ'
 οἷς ἡμάρτανον ἐλέγχους, εὖ μάλα ἀρπαλίμως ἀποδέ-
 χασθαι· τὰς δὲ τῶν ἀγαθῶν πάλιν αὐτοῖς θεσπιζο-
 μένας ἐπαγγελίας ἀποσυμπῆν, μᾶλλον δὲ ἐκδιείξε-
 σθαι καὶ εἰς ἑαυτοὺς μεταφέρειν, ἀντικρυς πλεονε-
 κτούστας, καὶ οὐδὲν πλιόν, ἢ ἑαυτοῖς ἐξαπατώντας.
 Τὸ δὲ οὖν ἀπάντων παραλογώτατον, ὅτι μηδὲ τὰ
 νόμιμα παραπλησίως αὐτοῖς περιέποντας, ἀλλὰ προ-
 γνακῶς παρανομοῦντας, τὰς ἐπαγγελλόμενας τοῖς τῶν
 νόμων φύλαξι χρηστοτέρας ἀμοιβάς εἰς ἑαυτοὺς
 ἐπισπώμεθα.

quod cum ne illa quidem, quæ Judæorum legibus constituta sunt, eodem ritu servemus, sed in
 omnium oculis adversum ea delinquamus; promissa tamen iis quæ legibus obtemperant optima quæ-
 que nobis præmia vindicemus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅτι μὴ ἀρεστέατος τὰ τοῦ σωτηρίου λόγου
 γροσρεῖν εἰδέμεθα.

Τούτων εὐλόγως ἂν ἡμῶν * ἐν πρώτοις ἀπορηθέν-
 των, φέρε, τὸν τῶν ὀλων θεῖν, διὰ τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν, τοῦ αὐτοῦ Λόγου, ὧς δι' ἀρχιερέως, ἐπικα-
 λεσάμενοι, τὸ πρώτον τῶν προτεθέντων ἀποκαθά-
 ρωμεν, συκοφάντας προαποδείξαντας τοὺς μηδὲν
 ἔχειν ἡμᾶς δι' ἀποδείξεως παριστάνας, ἀλόγως δὲ
 πίπτει προσίειν ἀποφραζόμενους. Αὐτὸθεν (6) δὴ
 οὖν τοῦτο καὶ οὐκ ἐκ μακροῦ διελέγμεν, ἐκ τε ὧν
 γράμματα πρὸς τοὺς ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς
 λόγων προσιόντας ἀποδείξεων, καὶ τῶν πρὸς τοὺς

* Ἰσ. ἡμῖν.

(6) Αὐτὸθεν. * Budæo τῷ πάνυ, observata jam hu-
 jus adverb. significatio, in promptu, e re nata. Sed
 infra, αὐτὸθεν πρὸς εὐλόγως, etc., per sese, suscepte
 vi, suis, non alienis oribus; et : τὸ αὐτὸθεν ὑπερ-
 ἔγυν, etc., eod. sensu. Apud B. Chrysost. serm. de S.
 Bathyla : Τότε δὲ αὐτὸθεν ἐδίσκυντο, ὅτι ἐαυμῶν ἡν
 ἔργα τὰ τελούμενα, etc., omissum interpret. Id est,
 res per sese loquebatur, opera esse dæmonum. Plu-

A omnium tractatas vocibus Judæorum fabulas æmu-
 lentur? Quis item hoc summæ cuiusdam improbi-
 tatis ac temeritatis esse non videat, amicorum ne-
 cessariorumque mores atque ritus inconsiderate ac leviter abjicere, ac sese futili quadam nullogue
 examine probata fide ad hominum impiorum, populosque omnes hostili prosequentium odio sectam
 adiungere? Imo, ne Deum quidem ipsum a Judæis cultum more institutoque Judæorum venerari : sed
 novam ac desertam quamdam, ubi nullum aut Græcorum aut barbarorum vestigium appareat, semi-
 tam insistere?

Atque hæc Græcorum forte quispiam, qui nihil
 usquam veri de suis nostrisque rebus ac rationibus
 intellexerit, nobis verisimiliter objiciat. Hebræi vero
 contra succenseant, quod externi et alienigenæ cum
 simus, eorum tamen libris nihil ad nos utique per-
 tinentibus abutamur, quodque nos ipsos invere-
 cunde, ut ipsi loquentur, et impudenter intruden-
 tes, domesticos et indigenas patriis religionibus per
 vim exturbare conemur. Enimvero, sive Christus
 aliquis divinitus olim prænuntiatus habeatur, ex
 Judæis certe prophetas illos fuisse, qui adventum
 ejus prædixere, qui simul ipsum Judæis, non au-
 tem populis alienigenis Redemptorem esse Regem-
 que venturum cecinerunt : sive alia quædam lætiora
 sacræ litteræ contineant, ea quoque Judæis pronun-
 tiata esse, adeoque minus juste nos facere, qui
 perperam eadem et alieno plane sensu capiamus.
 6 Illud etiam perabsurdum esse, quod eas
 quidem reprehensionibus, quibus nationis hujus de-
 licta coarguuntur, cupide admodum avidèque ar-
 ripiamus; quæ vero promissa divinitus ei bona
 sunt, omnino reticeamus, vel potius extorta per
 vim in nos ipsos transferamus : quod sane palam
 et cum aliorum injuria suæ cupiditati servire, ac
 se ipsum in errorem et fraudem inducere est. De-
 nique hoc ab omni ratione maxime alienum esse,

constitutata sunt, eodem ritu servemus, sed in
 omnium oculis adversum ea delinquamus; promissa tamen iis quæ legibus obtemperant optima quæ-
 que nobis præmia vindicemus.

CAPUT III.

Non temere susceptam a nobis esse salutaris do-
 ctrinæ veritatem.

Adductis in medium iis, de quibus dubitari cum
 aliqua probabilitate possit, age jam, implorato hujus
 universitatis Dei per Servatorem nostrum ipsius
 Verbum, tanquam per summum pontificem, auxi-
 lio; quod primum nobis objectum est ita purge-
 mus, ut eos ante omnia calumniari demonstre-
 mus, qui nihil a nobis certo posse argumento con-
 firmari, sed fidei cuidam ab omnibus rationibus
 imparatæ addictos nos esse affixosque pronuntiant.
 Neque vero commentum istuc longius repetitis

tarch. Comparat. Solonis et Publicolæ, p. 444, b : Ὅ
 δὲ αὐτὸθεν ἀναρρόφως τὸν ἐπὶ μεγίστων κίνδυνον, ἐπ-
 ἀνόστη Ταρκύνιον, confestim in apertum sese rerum
 maximarum discrimen conjiciens. Opposit enim il-
 lud αὐτὸθεν, Solonis τῷ προσποχματι, et παιδείᾳ
 τινι τρέπει, cum Publicola siue larva et simulatione
 Tarquinius peteret.

probationibus, sed e re nata ductis redarguemus; partim videlicet eo demonstrationum genere, quo apud illos utimur, qui percipiendæ sermonum eorum quos de rebus nostris institutum doctrinæ gratia conveniunt: partim ex responsis, quibus in quæstionibus ex subtiliori logicorum arte discussis adversariorum argumenta refellimus; partim denique ex disputationibus illis, quas tanquam nobis honorificas, tam scripto quam sine scripto, sive privatim cum singulis qui nos interrogant, sive publice ad populum ultra habere consuevimus. Quibus merito sane libri, quos præ manibus habemus, addi possunt, utpote qui universum *evangelicæ Demonstrationis* opus comprehendant. Sic enim manentem ex Deo gratiam, ac celestis munificentia vim, tanquam felix nuntius, universo hominum generi susceptus a nobis sermo declarat, ut illam quoque Jesu Christi Dei Filii Servatoris Dominique nostri œconomiam subtiliore plurimorum et illustrissimorum argumentorum demonstratione confirmet. Ac permulti quidem ante nos in alio sæpe disputandi genere studiosius elaborarunt; seu scriptis voluminibus adversariorum nostrorum objectiones confutarent, seu commentariis quibusdam et tractatibus sigillatim in certa membra digestis, inspiratas divinitus sacræque litteras diligenter explanarent, seu denique fidei nostræ dogmata vehementiori contentione defenderent. Hujusmodi tamen quasi proprium ac singulare argumentum a nobis cum animi voluptate tractatur. Quanquam omnium sane princeps Paulus ille sacer apostolus, repudiatis fallacibus ac fucatis probabilitatibus speciem ostendentibus conclusionibus, certas et ab omni ambiguitate vacuas demonstrationes adhibens, sic alicubi loquitur: « Et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis ». Quibus hæc subjicit: « Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est ». Ac rursus: « Sufficiens nostra, inquit, ex Deo est, qui et idoneos nec fecit ministros novi Testamenti ». Eumvero jure nobis inter omnes præceptum hoc est, ut quicumque demum illius spei, quæ religione nostra continetur, rationem ex nobis requirat, ad suscipiendam ejus defensionem parati continuo et expediti simus. Quamobrem explorare cuivis ac discutere licet, cum innumerabilibus, ut ante dicebam, quas recentiores plerique acutissimas et evidentissimas ad doctrinæ nostræ confirmationem argumentorum probationes ostendere;

* I Cor. II, 4. * *ibid.* 6, 7. * II Cor. III, 5, 6.

(6) *Πάντας ἀνθρώπους*. Est qui legere malit, eis πάντας ἀνθρώπους. Mihi nihil mutandum videtur; frequens enim usus est verbi εὐαγγελίζεσθαι cum accusat, tam rei quam persone. Ita mox noster: Πάντας ἀνθρώπους τὴν ἐνθεον καὶ οὐράνιον ζῶν εὐαγγελίζοντες; et infra: Τὰ μέγιστα, καὶ ἄλλοις;

ἀντιδιατιθεμένους ἡμῖν ἐν ταῖς λογικωτέρας ζητήσεσιν ἀντιβήσεωσιν· δι' ὧν τε φιλοτιμούμεθα ποιῆσθαι ἀγράφων τε καὶ ἐγγράφων, ἴδια τε καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν ἐρωτούντων, καὶ κοινῇ πρὸς τὰ πλήθη διαλέξεωσιν. Ναὶ μὴν καὶ διὰ τῶν ἐν χερσὶ συγγραμμάτων, τὴν καθέλου πραγματεῖαν περιεχόντων τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεωσιν ἐν ἧ πᾶσαν τὴν ἐκ Θεοῦ χάριν, καὶ τὴν οὐράνιον εὐεργεσίαν, ὁ παρὼν λόγος πάντας ἀνθρώπους (6) εὐαγγελίζεται, τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἔχον τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκονομῆσαν λογικωτέρον διὰ πλείστον καὶ ἐναργῶν ἀποδείξεων πιστούμενος. Ἐσπούδαται μὲν οὖν πλείστοις τῶν πρὸ ἡμῶν πολλῇ τις ἄλλη πραγματεία, τοτὲ μὲν ἐλέγχου καὶ ἀντιβήσεωσιν ἐναντίων ἡμῖν λόγων συνταξαμένης, τοτὲ δὲ τὰς ἐνθέου καὶ ἱερᾶς Γραφῆς ἐξηγητικῶς ὑπομνήμασι, καὶ ταῖς κατὰ μέρος ὁμίλιας διεμηνησάσιν, τοτὲ δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς δόγμασιν ἀγωνιστικωτέρον προσθεύσασι ἡμῖν γε μὴν ἰδίως ἢ μετὰ χάριος (7) ἐκπονεῖται πρόθεσις. Πρώτος γὰρ τοῖ πάντων ὁ ἱερᾶς ἀπόστολος Παῦλος, τὰς μὲν ἀπαρτῆρας καὶ σοφιστικὰς πιθανολογίας παρατιθέμενος, ἀναμάρτελοισι δὲ χρώμενος ταῖς ἀποδείξεσι, φησὶ πού: « Καὶ ὁ λόγος ἡμῶν, καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐν πεθοῖ ἀνθρωπίνης σοφίας λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. » Οἷς ἐπιλέγει: « Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ, οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην. » Καὶ αὐθις: « Ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅς καὶ ἰκάνωσιν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης. » Εἰκότως ὅθτι ἡμῖν ἐν ἅπασιν παρογγέλαται, ἐτοιμοὺς εἶναι εἰς ἀπολογία ἐναντὶ τῷ ἐπερωτῶντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐπιπέρας. « Ὅθεν καὶ τῶν νέων συγγραφέων μυρίας ὄσας, ὡς εἰρηται, πανσόφους καὶ ἐναργεῖς μετὰ συλλογισμῶν ἀποδείξεωσιν, ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς γραφείας λόγου, διαγινώκει πάρεσσι, ὑπομνήματά τε οὐκ ὀλίγα εἰς τὰς ἱερὰς καὶ ἐνθέου Γραφᾶς πεποιημένα, τὸ ἀφευδὲς τε καὶ ἀδιάπτωτον τῶν ἀρχῆθεν καταγγελλάντων ἡμῖν τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, γραμμικῶς ἀποδείξει παριστώοντα. Πλὴν ἀλλὰ περιττοὶ οἱ λόγοι πάντες, ὧν ἐναργῆ καὶ σαφέστερα τὰ ἔργα, ἀπερ ἡ θεία καὶ οὐράνιος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις, πάντας ἀνθρώπους τὴν ἐνθεον καὶ οὐράνιον ζῶν εὐαγγελίζουμένη, διαβρήδην ἐσέτι καὶ νῦν ἐπιδεικνύεται. Ἐπίτῃκα γοῦν τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ κηρυχθήσεσθαι καθόλου τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι θεοπίσαντος, τὴν τε ὑπερῶν ποτε συστάσων τῆ αὐτοῦ δυνάμει ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν, οὕτω τότε καθ' ὅς ἐνηνθρωπήκει χρόνους ὀρωμένην, οὐδὲ συνστασάντων, ἐνθέω προγνώσει ἀήτητον καὶ ἀκαταμάχητον ἔσεσθαι, καὶ μηδεπόποτε ὑπὸ θανάτου νικηθήσεσθαι, ἐστάναι δὲ καὶ μένειν ἀσίστων, ὡσάν ἐπ' ἀείσιω

ἀγαθὰ πάντας ἀνθρώπους εὐαγγελίσεσθαι τὴν ἡμέτερον λόγον, et alibi sæpe. Quod in aliis quibusdam verbis receptum est. ut in ποιεῖν, ἐργάζεσθαι, et similibus.

(7) *Χειρᾶς*. Forte legendum *χειρας*. Edit.

καὶ ἀφ' ἄρα γὰρ πέτρα τῆ αὐτοῦ δυνάμει βεθρυκίαν (7*) A
 καὶ ἐβρύζωμένην ἀποφραγμένον, ὑπὲρ πάντα λόγον
 τῆς προφῆτεως ἀποτελέσασα εἰκότως πᾶν ἄβυρον
 ἐπαρῆσε: ἂν στόμα τῶν ἀναστραφέντων ἀνιδῶς πα-
 ρεσκευασμένων· τίς γὰρ οὐκ ἀλθβειαν ἠμολογήσει ἂν
 τῆ προφῆσει, τῶν πραγμάτων ἐναργῶς οὕτως μο-
 νοῦνθ' ἰφώνη ἀριέντων, οἱ δὲ Θεοῦ δυνάμει, ἀλλ'
 οὐκ ἀνθρωπινα φύσει ἦν ἢ ταῦτα τοῦτο ἐδόξαμεν τὸν
 τρόπον πρὸ τοῦ γενέσθαι θεασαμένην, προφήσασά τε, καὶ
 ἔργως ἐπιτελέσασα; πεπλήρωκα γὰρ τὴν σύμπασαν,
 ἔσθ' ὃ ἥλιος ἐφορᾷ, ἢ τοῦ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίου
 φημι, καὶ πάντα δὲ τὰ ἐβνη εὐάγια, καὶ εἰσὶ νῦν
 εὐξεί καὶ ἐπιδίδωσι τὸ περὶ αὐτοῦ κήρυγμα, ταῖς αὐ-
 τοῦ φωναῖς ἀκοιούσας· ἢ τε ὀνομαστὶ προθεσπισθεῖσα
 Ἐκκλησία αὐτοῦ ἔσθ' ἡμεῖς κατὰ βάθος ἐβρύζωμένη,
 καὶ μὲχρις οὐρανίου ἀβύρου εὐάγια ὅσων καὶ θεο-
 φιλῶν ἀνδρῶν μετεωριζομένη, δοξαζομένη τε ὁ-
 ζυμῆται, καὶ εἰς ἅπαντας τὸ νοεῖν καὶ ἐνθεῖν φῶς
 τῆς ὑπ' αὐτοῦ καταγγελθείσης εὐσεβείας ἀπαστρέ-
 ψουσα, οὐδαμῶς τε τοῖς ἐχθροῖς ἤττειμένη καὶ ὀπο-
 εἰκουσα, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς τοῦ θανάτου πύλαις ὑπνω-
 ρῶσα, διὰ μὲν ἐκείνην, ἦν αὐτὸς ἀπεφρίγματο λέξι,
 εἰπὼν· Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκ-
 κλησίαν, καὶ πύλαι βῆου οὐ καταστῆσουσιν αὐτῆς. »
 Καὶ ἄλλα δὲ μυρία πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λεχθέντα
 τε καὶ προφῆθηθέντα, ἐνοικεῖα συναγαγόντες ὑποθέσει,
 ταῖς τε ἐνθεοῖς αὐτοῦ προγῶσσαι τὰς τῶν πραγμά-
 των ἀποδείξεις παραστήσαντες, ἀναμφί-
 λεκτον τῶν περὶ αὐτοῦ δοξαζομένων ἡμῖν τὴν ἀλθ-
 βειαν ἐπιδεικνύμεν. Πρὸς τοῦτοις δὲ πᾶσιν, οὐ μικρὰ
 τυγχάνει τῆς καθ' ἡμᾶς ἀλθβείας ἀποδείξεις καὶ ἢ
 ἀπὸ τῶν Ἑβραϊκῶν Γραφῶν μαρτυρία, ἐν αἷς πρὸ
 μῶρων ὄντων ἐτὼν ὁ παρ' Ἑβραίους προφήται τὴν
 τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ θνητῷ βίῳ κη-
 ρύξαντες, ὀνομαστὶ τῆς τε τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας
 ἐμνησθησαν, καὶ τῆς ἀνθρώπων αὐτοῦ παρουσίαν
 προεθέσαν, τὸν τε νέον τῆς εἰς πάντα τὰ ἐβνη δια-
 δραμαύσης διδασκαλίας αὐτοῦ τρόπον κατήγγειλαν,
 προειπόντες τὴν ἐσομένην αὐτῶν ἀπιστίαν, καὶ ἀντι-
 λογίαν τοῦ Ἰουδαίου ἔθνους· τὰ τε κατ' αὐτοῦ δρασθέντα
 αὐτοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις αὐτίκα, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν
 μετελθόντα αὐτοῖς σκυθρωπά· λέγω δὲ τῆς βασιλι-
 κῆς μητροπόλεως αὐτῶν τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν,
 καὶ τῆς βασιλείας τὴν πολυτελῆ καθαίρεσιν, αὐτῶν
 τε τῆς εἰς πάντα τὰ ἐβνη διαστορᾶν, καὶ τὴν ὑπὸ τὰ

tum etiam commentarios non paucos, quibus sacras
 ac divinitus conceptas litteras illustrando, verita-
 tem illorum et nusquam vacillanter oratiōis con-
 stantiam, qui hunc nobis ab initio religionis di-
 vine ritum prædicarunt, sic tanquam adhibitis
 mathematicorum demonstrationibus, in omnium
 oculis ac luce posuerunt. Sed enim supervacaneum,
 opinor, fuerit, verborum fidem quaerere, ubi res
 ipsas iisdem longe clariores et illustriores intueri
 liceat, quas cœlestis ac divina Servatoris nostri vis
 ac potestas, universis hominibus divini ac cœ-
 lestem vitam feliciter annuntians, palam etiamnum
 et evidenter ostendit. Nam cum ipse non tantum
 fore prædixerit, ut (quod suæ apud omnes populos
 monumentum voluntatis exstaret) tradita ab eo do-
 ctrina, ubi degeret hominum genus, longe lateque
 prædicaretur: verum etiam divina præsen-
 sione, illam ipsam quæ aliquando post ejusdem numine
 ac omnium gentium societate conflata est, quæque
 necdum eo tempore, quo vitam inter homines homo
 ipse debebat, coaluisse videbatur, Ecclesiam, nullis
 unquam morte superandam: at penitus inconcus-
 sum illius robur mansurum esse prænuntiavit, ut
 pote, quæ vi ejus ac potestate, sic tanquam immoto
 ac nullis omnino machinis perrumpendo scopulo
 altis defixa radicibus niteretur: hujus sane prædi-
 cationis veritas exitu comprobata, hiantem ac pro-
 cecem hominum istorum luccam omni oratione
 justius, obstruxerit, qui vulgo nihil non intempe-
 ranter et impudenter effutunt. Quis enim verax
 illud Christi oraculum esse non fateatur, cum res
 ipsæ tantum non magna palato et aperta voce præ-
 nuntiant, non humanæ id naturæ, sed numini di-
 vino tribuendum, quod res illas, priusquam fierent,
 eo futuras modo prospiciens ita prædixerit, ut ead-
 em operis ipsius sine completet? Etiam jam
 universum, qui solis quidem radiis illustretur; or-
 bem terrarum illius Evangelii fama pervasit jam
 omnes undequaque populos nationesque percurrit
 ipsiusque prædicatio, via plane cum ejusdem ver-
 bis coerente, longius in dies etiamnum latiusque
 procedit. Præterea quam nominatim ipse divinitus
 prænuntiavit Ecclesia, jam profundius nixa radicibus,
 hominumque sanctorum ac Deo dilectorum precibus
 votisque sublata, ad cœlestium usque orbium; for-

(7*) Βεθρυκίαν. Nihil est, meo iudicio, cur præ-
 stitit ἐπεβεθρυκίαν, quod tamen προεφράτα non
 nemo. Est enim hæc propria, et quasi ἐμφυτος si-
 gnificatio τοῦ βεθρυκίαν, cum ἐπιβαίνειν et ἐμβα-
 λειν εἰναι potius ingredi, vel descendere, vel insul-
 tate, quam firmiter et constanter inniti. Plutarchi
 locus est observatione dignus, in Comparat. Fabii
 Max. et Periclis, p. 190, c. 4, ubi de Fabio: Ἐν τῷ
 καθ' ἑαυτὸν ὀρμημένω, καὶ βεθρυκίαι, τὴν πόλιν ἀν-
 τιλαμβανόμενος, καὶ ὑπερβῆναι, ubi τὸ ὀρμημένον πε-
 culiare est quædamque et propria argendi ratio-
 nem: τὸ βεθρυκίαι δὲ, arrepti semel instituti atque
 consilii firmitatem constantiamque significat. Ari-
 stides in Panathen. τὸ ἐμβαδὲν βαίνει, κομμῶς τὸν καὶ
 γλαφυρῶς suo more usurpavit, ubi de situ Athenarum
 et Acropolis longe pulcherrimo: Ὅπως γὰρ,
 inquit, ἐπ' ἀπείρους κύκλων εἰς ἀλλήλους ἐμβεθρυκί-

των, πέμπτος εἰς ὀμφάλλον πληροῖ, διὰ πάντων ὁ κάλι-
 λιστος, εἴτερος ἢ μὲν Ἑλλάς ἐν μέσῳ τῆς πάσης γῆς·
 ἢ δὲ Ἀττικῆ, τῆς Ἑλλάδος· τῆς δὲ χώρας, ἢ πόλεως
 τῆς δ' αὐτῶν πόλεως ὀμῶν. Hic κύκλους εἰς ἀλλή-
 λους ἐμβεθρυκίαν, est alios alios impositos esse, ta-
 metsi doctissimus interpres verterit, circulis in se
 invicem incurrentibus. Quod sequitur, εἰς ὀμφάλλον
 πληροῖ, est in iustum et perfectum ambitum imple-
 rit, aut illum perfecte implet. Sic Herodot. l. iii,
 p. 103 a: Ἡ δὲ (ἰδὸς) ἐς Ἥλιου πλῆν ἀπὸ θαλάσσης,
 πληροῖ ἐς τὸν ἀρόμῶν τούτων, iuste ac perfecte hunc
 stadium numerum implet, ἀκριβῶς ἀποπληροῖ. Εἴ-
 περ autem, hic apud Arist. novò more pro ὀμῶς,
 respondet enim τὸ ὀμῶς γὰρ. Postremo inter πό-
 λεως et ὀμῶν, inserendum videtur ἢ, Acropolis enim
 ipsam intelligit, quæ, ut ipsemet paulo ante
 dicebat, πάλα μὲν πόλις, νῦν δὲ ἀρόμῶν.

nicem caput attollit, ac novis quotidie dignitatis incrementis aucta, spiritali ac divino prædicatæ ab illo pietatis fulgore passim ita coruscet, ut non suis tantum hostibus, sed ne ipsis quidem mortis foribus vel taotillum debilitata concedat. Quæ quidem omnia huic uni ab eo quondam prolata voci accepta ferenda sunt : « Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » Cæterum infinita sunt id genus alia, a Servatore nostro prænuntiata, quibus in proprium ac singulare argumentum locumque congestis, dum congruentes et consentaneos divinis ejus præsentionibus rerum ipsarum exitus ante oculos ponimus, eorum quæ nobis de ipso persuademus, certior omnino dubitatione veritatem esse demonstramus. Neque vero levis et contemnenda est, si ad superiores adjungatur, eidem veritati asserenda fides, quam ex Hebraicorum litterarum testimonio accessimus, cum iis ante tot annos præsentium honorum præmissionem Hebræi prophetae adeo Christi nominis ita meminerint, ut futurum simul ad homines ejusdem adventum prædixerint. Adde quod novum etiam et insolens, quæ per omnes populos funderetur, doctrinæ genus indicarunt, futuram quoque Judaicæ nationis incredulitatem et obfirmatam in repugnando contumaciam prædicantes, nec non quidquid adversus eum impie molita est, ac quæcumque illam propterea non dilata longius, sed quasi e vestigio secuta calamitates oppressere : supremam intelligo regni ipsorum metropolis obsidionem, ipsamque adeo regni funditus excisi everisionem, cum eorum per omnes gentes dispersione, quamque sub inimicorum et hostium dominatu patienter servituti conjunctam. Quæ certe prædictionibus illis consentanea, post ejusdem nostri Servatoris adventum, in omnium oculis peritulerunt. Jam vero quis non illustres illas atque perspicuas eorumdem prophetarum voces, quibus futuram, Christo jam ex rebus humanis subducto, cum Judæorum prolapsionem ac repndiationem, tum gentium vocationem feliciter prænuntiarent, admiratione defixus obstupescat, cum hac similiter Servatoris doctrinæ beneficio, palam exitum nacta fuerit cum illorum prophetis omnino congruentem? Per ipsum enim effectum est, ut innumerabilis ex omni hominum genere multitudo rejectis idolorum erroribus, veram præpotentis rerum omnium moderatoris Dei notitiam religionemque suscipret, cumque cæterorum quæ prisci homines fuderunt oraculorum, tum hujus imprimis Jeremiæ prophetiæ fidem quodammodo facere videretur : « Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent, quod falsa patres nostri idola possederunt, nec erat in ipsis utilitas. Si faciet sibi homo deos, et ipsi non sunt dii? »

CAPUT IV.

Non inconsiderate nos ad rerum utilissimarum fidem suo tempore adhaerescere.

Hæc igitur illa sunt, quibus instituti nostri ratio ita confirmatur, ut quivis intelligat eam non humano quodam impetu excogitam, sed prævisam divinitus, scriptisque oraculis divinitus prænuntiatam, longæque adeo magis universis hominibus a Servatore nostro divinitus oblatam fuisse. Præterea numine plane divino robor ejus ac firmitatem constitisse, cum vexata tot annos, partimque dæmonum qui videri non possunt, partim eorum qui pro varietate temporum diversi imperabant, oculisque cernebantur principum acerbitate jactata, majoribus in dies ornamentis et illustriori splendore conjunctis, hominumque frequentiori multitudine augeatur. Ut

• 1°. 12.

• Matth. xvi, 18. 10 Jerem. xvi, 19.

(8) *Εὐαγγελισμένην*. Veri perinde ac si haberetur, εὐαγγελισσόμενων, ut referatur ad προφητῶν. Atque ita leg. etiam Mont.

ἐχθροῖς καὶ πολεμοῖς δουλείαν. Ἄ καὶ ταῖς προφητοῖς ἀκολουθῶν, μετὰ τὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν παρουσίαν, φαίνεται πεπονηότες. Ἐπὶ τούτοις, τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τῶν αὐτῶν ἀκοῶν προφητῶν, μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀποπτώσιν, τὴν τῶν ἐθνῶν κλιθῆναι, λαμπραῖς καὶ διαυγασίαις εὐαγγελισσόμενῃν (8); Ἡ καὶ αὐτῆ ἀντικρυς εἰς ἔργον ἐχώρησε ταῖς προφητεῖαις ἀκολουθῶν, διὰ τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν διδασκαλίας, δι' οὗ ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων μυριοὶ ὅσοι τὴν τῶν ἐθνῶν ἀποστραφέντες πλάνην, τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τε καὶ εὐσέβειαν κατεδέξαντο, μονοουχὶ πιστοῦμενοι τοῖς τῶν παλαιῶν χρησμοῖς, τοὺς τε ἄλλους, καὶ ἃ τὸν διὰ τοῦ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, φράσαντο : « Κύριε ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ἔθνη ἔξουσιν ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἔρρῶσιν, ὡς ψευδῆ ἐκτίσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδῶλα, καὶ οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὠφέλεια. Εἰ ποιήσειεν αὐτῷ ἄνθρωπος θεός, καὶ οὐκ εἶσαν οὗτοι θεοί; »

generi mortalium universo prædicarint, ipsiusque adeo Christi nominis ita meminerint, ut futurum simul ad homines ejusdem adventum prædixerint. Adde quod novum etiam et insolens, quæ per omnes populos funderetur, doctrinæ genus indicarunt, futuram quoque Judaicæ nationis incredulitatem et obfirmatam in repugnando contumaciam prædicantes, nec non quidquid adversus eum impie molita est, ac quæcumque illam propterea non dilata longius, sed quasi e vestigio secuta calamitates oppressere : supremam intelligo regni ipsorum metropolis obsidionem, ipsamque adeo regni funditus excisi everisionem, cum eorum per omnes gentes dispersione, quamque sub inimicorum et hostium dominatu patienter servituti conjunctam. Quæ certe prædictionibus illis consentanea, post ejusdem nostri Servatoris adventum, in omnium oculis peritulerunt. Jam vero quis non illustres illas atque perspicuas eorumdem prophetarum voces, quibus futuram, Christo jam ex rebus humanis subducto, cum Judæorum prolapsionem ac repndiationem, tum gentium vocationem feliciter prænuntiarent, admiratione defixus obstupescat, cum hac similiter Servatoris doctrinæ beneficio, palam exitum nacta fuerit cum illorum prophetis omnino congruentem? Per ipsum enim effectum est, ut innumerabilis ex omni hominum genere multitudo rejectis idolorum erroribus, veram præpotentis rerum omnium moderatoris Dei notitiam religionemque suscipret, cumque cæterorum quæ prisci homines fuderunt oraculorum, tum hujus imprimis Jeremiæ prophetiæ fidem quodammodo facere videretur : « Domine Deus meus, ad te gentes venient ab extremo terræ, et dicent, quod falsa patres nostri idola possederunt, nec erat in ipsis utilitas. Si faciet sibi homo deos, et ipsi non sunt dii? »

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι μὴ ἀκρίτως ἡμῖν ἡ περὶ τῶν ὠφελιμωτέων πλῆσις κατὰ καιρὸν παραλαμβάνεται.

Πάντα δὴ ταῦτα τὸν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων πιστοῦται λόγον, ὡς οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης ὁμῆς ἐπιτηδευθέντα, θεῶθεν ἐκ προγινωσθέντα, καὶ θεῶθεν διὰ τῶν ἐγγράφων χρησμῶν προαναφανθέντα, καὶ πολὺ πλέον ἐκτε θεῶθεν διὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν πᾶσιν ἀνθρώποις προεβλεπόμενον, αὐθὺς τε ἐκ Θεοῦ δυνατούμενον καὶ συνεστῶτα, ὡς ἐν τοσούτοις ἐτῶν χρόνοις ἐλαυνόμενον πρὸς τε τῶν ὁρατῶν δαιμόνων, καὶ πρὸς τῶν κατὰ χρόνους ὁρατῶν ἀρχόντων, πολὺ πλέον διαλάμπειν, ὁσημέραι τε ἀδιαπρέπειν καὶ ἀίξειν, καὶ πολὺ μᾶλλον πληθεῖν ἀντικρυς τῆς ἀνωθεν ἐκ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ συνεργίας, τὸ ἄμαχον καὶ ἀήττητον, τό τε κατὰ τῶν ἐχθρῶν νικητικὸν τῆ τοῦ

Ἰωηὺς ἡμῶν διδασκαλίᾳ τε καὶ προσήγορίᾳ παρ-
 εχούσης. Καὶ τὸ αὐτόθεν ἐκ πρὸς εὐζωίαν πᾶσιν ἀν-
 θρώποις, οὐ μόνον ἐκ τῶν προφανῶν αὐτοῦ λόγων,
 ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀπορήτου δυνάμεως προβηλημένον,
 πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῆς ἐπιθεῖας δυνάμεως αὐτοῦ πα-
 ρατακτικῶν; Θείας μὲν γὰρ καὶ ἀπορήτου δυνάμεως
 ἦν, τὸ ἅμα τῷ αὐτοῦ λόγῳ, καὶ σὺν τῇ περὶ μονα-
 ρίας ἐνός τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ προβηλημένη διδα-
 καλίᾳ αὐτοῦ, ὁμοῦ καὶ τῆς πολυπλανοῦς καὶ δαι-
 μονοῦς ἐνεργείας, ὁμοῦ καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν πολυ-
 αρχίας ἐλευθερον καταστῆναι τὸ τῶν ἀνθρώπων γέ-
 νος· ἡμῶν γοῦν τὸ παλαιὸν καθ' ἕκαστον ἔθνος
 βασιλείων καὶ τοπαρχῶν ἐπικρατούντων κατὰ πόλεις
 καὶ χώρας, καὶ τῶν μὲν δημοκρατούμενων, τῶν δὲ
 τυραννοῦμένων, τῶν δὲ πολυαρχοῦμένων, πόλεμῶν
 τε κατὰ τὸ εἶδος ἐκ τούτων παντοῦν συνεστῶτων,
 ἐθνῶν ἔθνεσι προσηρηγυμένων, καὶ συνεχῶς τοῖς
 πικροτάτοις ἐπιπαισιάζεσθαι, ἐφρόνουν τε καὶ θροῦ-
 μων, ταῖς κατ' ἀλλήλων πολιορκίαις ἐπιστρατεύο-
 μων, ὥστε διὰ ταῦτα πανδημεὶ πάντας τοὺς τε τὰς
 πόλεις οἰκοῦντας, καὶ ἐν ἀγροῖς γεηπονοῦντας, ἐξ ἑπι-
 πτεῖναι τὰ πολεμικὰ διδάσκουσαι, ξυφφορεῖν τε δια-
 παντοῦς κατὰ τε τὰς λευφόρους, καὶ κατὰ κόμας,
 καὶ ἀγροῦς. Ἐπισητὴ παρῆν ὁ Χριστὸς (παρὸ οὐ πάσαι
 διὰ τῶν προσηγῶν ἀνερίστοι· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέ-
 ραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλήθος εἰρήνης· καὶ
 συγχεύουσιν τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀσπρά, καὶ
 τὰς ζιβίδας αὐτῶν εἰς ὄρεπανά· καὶ οὐ λήθησιν
 ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἐπι-
 πολεμεῖν »), ἀκόλουθα ταῖς προφήτῃσιν ἐπιχολούθει
 τὰ ἔργα, πᾶσα μὲν αὐτὰ περιηρεῖτο πολυαρχία Ῥω-
 μαίων, Ἀγούστου κατὰ τὸ αὐτὸ τῆ τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν ἐπιπαισιάζεσθαι. Ἐξ ἐκεῖνου δὲ καὶ
 εἰς δεῦρο οὐκ ἂν ἴσθαι, ὡς τὸ πρῶτον, πόλεις πόλεις
 πολεμούσας, οὐδ' ἔθνος ἔθνεσι διαμαχόμενον, οὐδέ γε
 τὸν βίον ἐν πάσῃ συγχύσει κατατριβόμενον. Καίτοι
 πᾶς οὐκ ἄξιον θαυμάζειν ἐπιστήσαντας, τί δὲ ποτε
 τὸ μὲν παλαιὸν, ὅτε τῶν ἐθνῶν ἀπάντων κατετυράνε-
 ων οἱ δαίμονες, καὶ πολλή τις ἦν ἀνθρώπων ἢ περὶ
 αὐτοῦς θεραπεία, πρὸς αὐτῶν τῶν θεῶν ἐξουιστρούμενοι
 ἐπὶ τοὺς κατ' ἀλλήλων ἐξεμάνοντο πολέμους ὡς τότε
 μὲν Ἕλληνας αὐτοῖς Ἕλλησι, τότε δὲ Αἰγυπτίους
 Αἰγυπτίοις, καὶ Σύρους Σύροις, Ῥωμαίους τε Ῥω-
 μαίους πολεμεῖν, ἀνδραποδίζεσθαι τε ἀλλήλους καὶ
 καταστρέφειν ταῖς πολιορκίαις, ὥστε πρῶτον αἱ περὶ
 τούτων δηλοῦσι τῶν παλαιῶν ἱστορίαι· ἅμα δὲ τῆ
 τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐσεβοστάτη καὶ εἰρηνοκωτάτῃ
 διδασκαλίᾳ, τῆς μὲν πολυθέου πλάνης καθαίρεισι
 ἐπελελεῖτο, τὰ δὲ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιστάσεως παύ-
 λαν αὐτὰς παλαιῶν κακῶν ἀπελάμβανεν; ὁ καὶ μά-
 λιστα μέγιστον ἠγούμαι τεκμήριον συγχάνειν τῆς ἐπι-
 θεῖας καὶ ἀπορήτου δυνάμεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.
 Ἰγὺς δ' ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων προφανομένης ὠφέλειας
 κείμενον ἐναργεῖ ἴσθαι ἂν, ἐπιστήσας, ὡς οὐδέ ἄλλοτε
 πῶ ἐξ αἰῶνος, οὐδ' ὑπὸ τινος τῶν πάλαι διαφανῶν,
 ἐκ μόνων δὲ τῶν αὐτοῦ φωνῶν, καὶ τῆς ἀνὰ πᾶσαν
 τὴν οἰκουμένην δεαδοθεῖστος διδασκαλίας αὐτοῦ, εὖ

A plane dubitare nemo possit quin Deus ille rerum moder-
 ator omnium, Servatoris nostri doctrinæ **10** ac
 nominim vim quamdam omni conatu et oppugnatione
 superiore, cunctorumque victricem hostium cœlesti
 auxilio largiatur. Jam vero illud ipsum, quod omni-
 nibus per sese hominibus ad bene beateque viven-
 dum, partim clarissimis ipsis verbis, partim vi oc-
 cultiore proponatur, cujus non oculis divinam ejus
 potestatem virtutemque subjiciat? Etenim divinæ
 profecto arcanæque potestatis id fuit, ut simul atque
 verbum illius, deque summi unius tantum Dei, qui
 rebus præeset omnibus, principatu, doctrina propo-
 neretur, continuo genus hominum in integram liber-
 tatem cum a fraudulentâ dæmonum efficacitate, tum
 a multiplici gentium dominatu vindicaretur. Presertim,
 cum sexcenti olim reges singulis in nationi-
 bus, in urbibus autem ac regionibus imperium infi-
 niti reguli obtinerent; aliique populi, tyrannorum
 alii, alii denique plurium dominati prementur;
 cumque inde omnis generis bella, ut præ erat, existi-
 terent, commissis inter sese gentibus, vicinosque
 populos infestis semper armis petentibus, mutuasque
 vicissim clades stragesque subeuntibus, quod
 mutuis alios alii obsidionibus incursionibusque
 vexarent. Ex quo proinde fiebat, ut non ii modo
 qui civitates incolabant, sed etiam ii qui in agro-
 rum ac terræ cultura versabantur, rem militare
 jam inde a pueris addiscerent, gladiosque continen-
 ter, ac vulgo per vias publicas, pagos, agrosque et
 C rura gestarent. At vero cum sese primum Christus
 ostendisset (de quo prophætæ olim ista cecinerant :
 « Orietur in diebus ipsis justitia et multitudo paci-
 cis : et confabunt gladios suos in vomeres, et lanceas
 suas in falces, non sumet gens adversus gentem
 gladium, nec discent amplius bellum gere-
 re »), oraculum veritatem continuo rerum
 exitus comprobavit. Etenim multiplex ille Romano-
 rum principatus illico sublatus est, cum Augustus
 sub ipsum nostri Servatoris adventum summam
 rerum unus accepisset. Ex eo vero tempore ad
 statem usque nostram, civitates ut antea cum ci-
 vitatibus dimicantes, populosque cum populis com-
 missos, hominum denique vitam rerum omnium
 perturbatione contritam nemo vidit. Quis ergo
 non jure miretur, si diligenter secum ipse cogitet,
 quid causæ fuerit, quamobrem homines olim, quo
 tempore gentes universas dæmones tyrannide oppres-
 sulas tenebant, et summo cunctis a mortalibus op-
 pressa celebrabant, deorum ipsorum cæstro pereit,
 in mutua bella furioso quodam impetu ruerent : sic
 ut modo Græci cum Græcis, modo cum Ægyptiis Æ-
 gyptiis **11**, Syri cum Syris, cum Romanis denique
 Romani ipsi bella susceperent, aliique vicissim
 alios vel in servitutem abducerent, vel obsidionibus
 couficerent, quemadmodum veteres illorum tempo-
 rum historis consignatum ac testatum reliquere:
 ut primum autem religiosissima pacisque aman-

tissima Servatoris nostri doctrina increbuit, non ille tantum error, qui decorum multitudinem invehbat, funditus tolleretur; verum etiam importatae dudum per ista populorum dissidia calamitates subito conquiescerent? Equidem id vel maximum arbitror divinæ arcanæque Servatoris nostri potestatis argumentum. Illius autem utilitatis, quæ palam doctrinæ hujus prædicationem consecuta est, cuius rem secum attente reputanti clarum hoc in primis et illustre specimen intueri liceat: quod nec alias unquam ex omni hominum memoria, nec ab eorum ullo, qui fama quondam nominis et existimatione floruerunt: sed tantum ex quo ipse doctrinæ per universum orbem diffusæ verbis et conconibus hominum aures afflari cœpere, continuo factum sit, ut qui ferini prius ac barbari nationum omnium mores fuerant, iidem lenioribus et humanioribus institutis mansuescerent. Itaque nec Persæ, qui semel ejus disciplinæ nomen dererunt, nuptias amplius cum matribus ineunt: nec Scythæ, quod in eorum quoque regionem Christi sermo penetravit, humana jam carne pascuntur; nec alia barbarorum genera incesto filiarum ac sororum concubitu polluunt: nec ad mares furioso libidinis æstu mares ipsi rapiuntur, nec cæteras, quæ naturæ leges violant, corporis voluptates persequuntur, nec canibus atque volucribus necessariorum ac propinquorum suorum cadavera, quibus id quondam in more fuerat, obijciunt: nec senio jam confectis, ut antea, laqueos injiciunt, nec sibi amicissimorum carne post obitum antiquo ritu saginantur: nec majorum instituto dæmonibus tanquam diis homines immolant, nec sibi carissimos jugulant falsa pietatis opinione delusi. Hæc nimium illa sunt, aliaque id genus propemodum infinita, quibus infesta quondam hominum vita habebatur. Ac Massagetae quidem atque Derbices, ut historiarum fide proditum est, propinquorum suorum longe miserrimos eos pntabant, qui naturali fato supremum vitæ diem obtissent, cuius ante propterea necessitatem occupantes, quos vehementer diligenter, eos ætate jam cffatos non immobilabant modo, sed iis etiam quasi lautissimis epulis utebantur. At vero Tibareni, senes maxima secum affinitate conjunctos præcipites agere: Hyrcani vivos eosdem ac spirantes, Caspii jam morte functos avibus canibusque quæ mortui summopere adamassent, ipsorum 12 ad rogos jugulare, Bactrii denique seniores adhuc superstites canibus itidem lanianos projicere consueverant. Hæc, inquam, omnia superioribus illis temporibus grassabantur, nunc autem fieri omnino desiere, immani ac belluina tot malorum peste salutaris unius evangelicæ legis viribus profligata. Jam vero, quod neque expertia vitæ surdaque simulacra, neque conscelerati demones suarum in iis prastigiarum vim exerentes, neque partes mundi hujus aspectabilis, neque ho-

A τὰ πάντα τῶν ἔθνων νόημα κείται, αὐτὰ ἐκείνα τὰ πρὶν θρηυδῆ καὶ βάρβαρα. Ὡς μὲν κείτη Πέρσαι ἀποτροπαμῆν, τοὺς αὐτῶ μαθητευθέντας· μὴδ' ἀνωποθορεῖν Ἐκθύτας διὰ τὸν καὶ μέχρις αὐτῶν ἰθύνοντα τὸν Χριστοῦ λόγον, μὴδ' ἄλλα γένη βαρβάρων ἐκθέσμως θυγατρῆσαι καὶ ἀδελφαῖς μίγνυσθαι. Μὴδ' ἀρβενας ἀρβενῶν ἐπιμαίνεσθαι, καὶ τὰς παρὰ φύσιν ἡδονὰς μετιέναι· μὴδ' κναι καὶ οἰκονὺς τοὺς οἰκονοῦς νεκροὺς προτιέναι τοὺς πάλαι τοῦτο πράττοντας, μὴδ' ἀγγλὴν τοὺς γεγηρακῆτας, ὡσπερ ἦν πρότερον, ἐπιβάλλειν· μὴδ' σάρκας νεκρῶν τῶν φιλάτων κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος θινάσθαι· μὴδ' ἀνθρωποθυτεῖν ὡς θεοῖς τοὺς δαίμονι κατὰ τοὺς παλαιούς, μὴδ' τὰ φιλάτα κατασφάττειν εὐσεβείας ὑπολήξει. Ταῦτα γὰρ ἦν καὶ συγγεῖη τοῦτοις μυρία τὰ πάλαι τῶν ἀνθρώπων βίον λυμαινόμενα. Ἰστοροῦνται Μασσαγῆται καὶ Δέρβικες ἀθλιωτάτους ἡγεῖσθαι τῶν οικειῶν τοὺς αὐτομάτως τελευτήσαντας. Διὸ καὶ φθάσαντες κατέβηον, καὶ εἰσιπύοντο τῶν φιλάτων τῶν παρακμάσαντας. Τιβάρω (9) δὲ ζῶντας κατεκρημνίζον τοὺς ἐγγυτάτω γέροντας. Ὑρκανοὶ δὲ καὶ Κάσπιοι, οἱ μὲν οἰκονοῦς καὶ κναι παρέβαλλον ζῶντας, οἱ δὲ τεθνεῶτας. Ἐκθύται δὲ συγκαλύρωτον ζῶντας, καὶ ἐπέσφατον ταῖς πυραῖς οὖς ἡγάπων οἱ θεωνότας μάλιστα. Καὶ Βάκτριω (10) δὲ τοὺς κναι παρέβαλλον ζῶντας τοὺς γέροντας. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν πάλαι ἦν πρότερον, νυνὶ δὲ οὐκέτ' ὁμοίως ἐστί, ἐνὸς τοῦ σωτηρίου νόμου τῆς εὐαγγελικῆς δυνάμεως τὴν θρηυδῆ καὶ ἀπάθρωπον τοῦτων ὄλων καταλύσαντος νόσον. Τὸ δὲ μὲν κείτη θεοῖς ἡγεῖσθαι ἦτοι τὰ νεκρὰ καὶ κνὰ ἔδονα, ἢ τοὺς ἐν τοῦτοις ἐνεργούντας πονηροὺς δαίμονας, ἢ τὰ μέρη τοῦ φαινομένου κόσμου, ἢ τὰς τῶν πάλαι κατοικουμένων θνητῶν ψυχὰς, ἢ τῶν ἀλόγων ζῶων τὰ βλαπτικώτερα· ἀντὶ δὲ τοῦτων ἀπάντων διὰ μιᾶς τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, Ἐλληνας ὁμοῦ καὶ βαρβάρους, τοὺς γρηυδῆς, ἀλλ' οὐκ ἐπιπλάστωσ αὐτοῦ τῷ λόγῳ προσανέγοντας, εἰς τοσοῦτον ἔκρας φιλοσοφίας ἐλθεῖν, ὡς μόνον τὸν ἀνωτάτω θεόν, αὐτὸν ἐκείνον τὸν ἐπέκεινα τῶν ὄλων, τὸν παμβασιλέα καὶ κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἡλίου καὶ καὶ ἄστρον, καὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου δημιουργὸν εἶθεῖν, καὶ ὕμνεῖν, καὶ θεολογεῖν· βίον τε ἀκριβῶς οὕτω μαθάνειν, καὶ μέχρι καὶ τοῦ ἐμβλεῖσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς παιδαγωγεῖσθαι, καὶ μὴδὲν ἀκόλαστον ἐκ τοῦ μετ' ἐπιθυμίας ὄραν, ἐννοεῖν. πρὸρρησον δ' ἐξ αὐτῆς διανοίας πᾶν αἰσχρὸν ὑποτέμνεσθαι πάθος· ταῦτα πάντα πῶς οὐκ ἂν τοὺς πᾶσι συμβάλλοιτο πρὸς εὐχέλαν; καὶ τὸ μὴδὲν εὐορκίας εἶσθαι, πολλῶ γε δεῖ ἐπιπορεῖν, διὰ τὸ πρὸς αὐτοῦ μαθάνειν μὴδὲ ἀνομιαι ὄλωσ, ἐν πᾶσι δὲ ἀψευθεῖν καὶ ἀληθεύειν, ὡς ἀρκεῖσθαι τῷ ναι, καὶ τῷ οὐ, παντὸς ἔρκου τὴν προαφρῆσιν βεβαιωτέραν παρασκευάζοντας; Τὸ δὲ μὴδ' ἐν φιλοῖς ῥηματίους καὶ ταῖς κοναῖς ὁμιλίαις ἀπειρορεῖν, ἀκριβολογεῖσθαι δὲ καὶ μέχρι τοῦτων, ὡς μὲν πῶς ψεῦδος, μὴτε λοιδορεῖαν, μὴτε τι αἰσχρὸν καὶ ἀσχημον προέσθαι τῆ φωνῆ, διὰ τὴν αὐτοῦ πάλιν παρακλεσειν, εἰ' ἢς ἐρησε, εἰ περὶ παντὸς ἀργοῦ ῥημα-

(9) Τιβάρω. Existimavi leg. Τιβαρῶν, quam lectionem in Mont. postea deprehendi.

(10) Βάκτριω. Legebatur Βάκριοι, sed pretulit alterius ms. lectionem.

ως δώστε λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ὅσοις ὑπερβολῆς φιλοσόφου ζωῆς ἔχεται; Τὸ δὲ καὶ συλλεθῆν ἀβρόως μυριάδας ὄλας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐκ αὐτῶν τε καὶ ἐλευθέρων, ἀδύσων τε καὶ ἐπιδόξων, καὶ προσέτι βαρβάρων ὄμοῦ καὶ Ἑλλήνων, κατὰ πάντα τόπον καὶ πόλιν καὶ χώραν, καὶ πᾶσι τοῖς ὕψῃσι ἔθνεσιν ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν τοιοῦτων μαθημάτων, ὡς ἀρετικῶς μεμαθήκαμεν, φοιτῆν καὶ τὰς ἀκοὰς λόγους παρέχειν, ἀναπειθουσιν οὐ μόνον ἀκολάστου ἐπαχειρημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν αἰσχυρῶν ἐπιθυμημάτων, γαστρός τε καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα κρατεῖν· τὸ τε πᾶν γένος παιδεῖαν παιδεύεσθαι ἐνθεον καὶ εὐσεβῆ, φέρειν τε μανθάνειν γενναίως καὶ βασιῆ φρονίματι τὰς τῶν ἐπιανισταμένων ὕβρεις, καὶ μὴ τοῖς ἴσοις τοῖς φαύλοις ἀμύνεσθαι· θυμῷ δὲ καὶ ὀργῆς, καὶ πάσης ἔμμανοῦς ὀρέξεως κρείττους γίνεσθαι· καὶ μὴν καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀπόροις καὶ ἐνδείαις κοινωνεῖν, πάντα τε ἀνθρώπων ὄμογενῆ δεξιῶσθαι, καὶ τὸν νονομισμένον ἕξενον, ὡς ἂν νόμῳ φύσεως οὐκείατος καὶ ἀδελφῶν γνωρίζειν. Πάντα δὲ ἀβρόως ταῦτά τις συναγαγῶν, πῶς οὐκ ἂν ὀμολογήσειε τὰ μέγιστα καὶ ἀληθῶς ἀγαθὰ πάντας ἀνθρώπους εὐαγγελλισασθαι τὸν ἡμέτερον λόγον, τὸ τε αὐτῶν ὑπερέχον πρὸς εὐκόλῃαν τῶν τῶν ἀνθρώπων πρᾶξις ἀνθρώποις βίῃ; Ὅσοι οὐκ εἶναι δοκεῖ, τὸ πᾶν γένος ἀνθρώπων, οὐ μόνον Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνημερωτάτων βαρβάρων, καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐσχατικαῖς τῆς γῆς οἰκούντων, τῆς μὲν ἀλόγου θυρωδέας ἀναστρεφῶν, δόξας δὲ φιλοσόφους ἀναλαθεῖν παρασκευάσαι; ὅσον, φέρει εἰσὶν, τὰς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, καὶ ζωῆς τῆς παρὰ θεῶν μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀπαιτήτην τοῖς θεοφιλεῖσι ἀποκειμένης, δι' ἣν τοῦ προσκαιροῦ τούτου ζῆν καταφρονεῖν ἐμελέτησαν· ὡς τε ἀποδείξειαι παιδῶν τοῦς πῶποτε ἐπὶ φιλοσοφίᾳ διαδοχῆτος, καὶ παύσαντων τὸν θρῦλλοῦμενον ἐκεῖνον θάνατον, ἀνὰ σάμα φιλοσόφων πάντων ἀρόμενον· θηλειῶν παρ' ἡμῶν καὶ κομῆτῶν παίδων, βαρβάρων τε ἀνδρῶν καὶ εὐκόλων τῶν δοκεῖν, τῆ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ συνεργείᾳ, τὸν περὶ ψυχῆς ἀθανασίας λόγον ἐργαζομένους ἢ ῥήμασιν ἐπαληθεύοντα διεξέτανυν; Ὅσον δὲ καὶ τὸ καθόλου πάντας ἀνθρώπους τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐκ τῶν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν μεθημάτων περὶ θεοῦ προνοίας ὡς ἐφορώσης τὰ σύμπαντα, ἕως καὶ ἐβρωμένως φρονεῖν παιδεύεσθαι· καὶ τὸ πᾶσαν ψυχὴν μανθάνειν τὸν περὶ δικαιοτηρίου καὶ κρίσεως θεοῦ λόγον, καὶ τὸ περιφρονεῖν ἡμῶς ζῆν, καὶ φυλακτικῶς ἔχειν τῶν τῆς κακίας ἐπιτηδευμάτων; que sermonibus aures præbeat, quibus ad coercendam non actionum modo petulantiam, verum etiam earum, quæ in sola mente versantur, cogitationum turpitudinem, omnesque iuxta ventris, tum quæ sub ventre sedem habent voluptates domandas excitetur: quodque nullum non genus hominum divinæ doctrinæ præceptionibus imbuatur, ut lacessentium inimicorum injuriis excelso exaggeratoque animo ferre, non mutuis ac similibus improbos homines ulcisci velit: ut iracundiæ vim, ut impotentem ac furiosum cupiditatis omnis impetum regere ac frenare conetur, adeoque ut opes fortunasque suas cum inopibus egentibusque communicet: ut quemlibet hominem communis humanitatis nomine complectatur, quemque vulgo tanquam peregrinum habent, eum quasi naturæ lege conjunctissimum ac veluti fratrem agnoscat. Hæc qui simul universa congerat, serine poterit, quin idem prædicatam a nobis doctrinam eam esse fateatur, quæ summa veraque bona cunctis hominibus feliciter fruiari, quodque præcipuum et quasi caput ad bene beateque vivendum per sese erat, hominum vitæ contulerit. Hinc porro quod sequitur, cujusmodi tandem esse putas, quod nimirum eadem genus hominum uis-

minum pridem extinctorum manes, neque animalium ratione carentium terræ ac nocentissimæ deorum eniplius in numero habeantur: sed istorum omnium loco, per unam hanc evangelicam Servatoris nostri doctrinam effectum sit, ut ex Græciis pariter ac barbaris quotquot ejus verbum sincero animo, non simulatione quadam et inani ostentatione suscipiunt, eum supremæ philosophiæ gradum attingant, ut unum eumdemque summum Deum, nullis hujus aut universalitatis aut ævi finibus comprehensum, præpotentem cæli terrarumque Regem ac Dominum, solis, astrorum totiusque mundi Procreatorem venerentur, celebrent, Deumque fateantur; ita porro vitam quasi ad auissimam exigere conformareque studeant, ut ipsum etiam oculorum sensum disciplinæ legibus contineant, nihilque non temperatum ex aspectu cum cupiditate conjuncto in animum subire pantantur, ac vel ipsa ex cogitatione radicibus genus omne fœdæ perturbationis excindant: hæc omnia quis plurimum cunctis hominibus ad bene beateque vivendum momenti afferre non videat? Præterea, quod nullo plane jurejurando opus habeat (tantum abest ut perjurio locus esse possit), eo quod nunquam omnino jurandum esse, at rejecto mendacio verum constanter et ubique retinendum ex illo didicerunt, adeo ut ita vel non in omnem partem satis esse putent, quippe qui vel ipsam animi inductionem omni sacramento firmiorem atque certiore exhibeant. Similiter, quod ne in levissimis quidem voculis, ac mutuis quotidianisque congressionibus scire negligentius habere velint, sed in iis etiam accurate, quidquid loquuntur, expandant, ne quod ipsis verbum aut vanum, aut contumeliosum, aut tarpe, minusve compositum excidat; idque propter unum hoc ejusdem monitum: «De omni verbo otioso reddetis rationem in die judicii»; totum, inquam, illud cujus obscuro vitæ est, quamque sublimes philosophiæ genus profitentis? Ad hæc, quod in finita virorum, mulierum ac puerorum, servorum pariter atque liberorum, ignobilium et nobilium, necnon barbarorum simul atque Græcorum, omnibus in locis, oppidis, regionibus et quotquot soli subiectæ sunt nationibus, ad subeundam eorum præceptorum, quibus nuper informati sumus, disciplinam, denso agmine multitudo confluat, ejusmodi-

¹¹ Matth. xii, 36.

versum non Græcorum modo, sed ferocissimorum etiam barbarorum, et eorum qui in extremis terræ sibus degebant, a recordi ferinoque ritu abduxerit, atque ad sententias philosophis plane dignas traduxerit? Cujusmodi sunt eæ quas de animi immortalitate vitæque illa, quæ postquam migratum hinc fuerit Deo charos homines apud ipsum quasi recondita manet, imbibent: cujus amore capti tantum in brevis hujus fluxuque vitæ contemptu meditationis ac studii posuere, ut vere pueros quotquot olim maximam ex philosophia laudem sibi famamque pepererant, illamque jactatam perditam mortem ac philosophorum omnium ore decantatam, nihil nisi perilem quandam lusionem fuisse ostenderint; cum ipse quoque apud nos puellas tenerique pusiones, adeoque barbari homines, iidemque si oculis æstimarentur, viles et abjecti, Servatoris nostri viribus auxilioque freti, hujus de animorum immortalitate doctrinæ veritatem re ipsa potius quam oratione comprobarint? Cujusmodi etiam illud est, quod universi passim homines, ubi ubi gentium ipsi degant, ex ejusdem Servatoris nostri disciplinæ præceptis sanam et constantem divinæ providentiæ hanc rerum universitatem moderantis sensum hauriant, **14** quodque nemo non ea, quæ de tribunali judicioque divino predicantur, mente percipiat, eoque plurimum instituendæ vitæ cautionis adhibeat, et ab omni secleris improbitatisque genere singulari studio ac provisione declinet?

CAPUT V.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Non sine prudenti maturoque judicio nos a superstitione majorum nostrorum errore discessisse.

At vero præcipui maximique beneficii, quod a salutari predicatione profectum est, ita facile summam intelligas, si superstitionem illum errorem veteris idololatricæ tecum ipse reputes, qua genus humanum universum propter vim ac violentiam dæmonum antea pessumdabatur: ex qua tamen illa sic tanquam ex teterrima caligine Græcos simul ac barbaros divino numine liberatos, ad spiritalem eandemque clarissimam veræ erga Deum præpudentem rerum omnium Regem pietatis lucem vindicavit. Sedenim, quid attinet hoc loco pluribus id conari, non inconsideratæ cuidam ac temerariæ fidei, sed consilii utilitatisque plenis rationibus, quæque veræ pietatis formam et institutum complectantur, nos ipsos addixisse ostendamus? Equidem cum universo hoc opere id agatur unum, quod vim ac momenta rationum capere et assequi possunt, eos ut in pervidendam argumentorum sanitatem incumbant, ut quas accipiunt dogmatum nostrorum demonstrationes attentius ac subtilius examinent, uti denique ad suscipiendam, quicumque rationem ex nobis quærat, illius, quæ religiose nostra continetur, spei defensionem, præemptis sese ac paratos exhibeant, etiam atque etiam adhortamur. Nunc vero, quoniam omnium ea facultas et solertia non est, cum ejusmodi sit tamque amarus hominum Verbi divini suavitas, ut neminem omnino repudiet, sed potius cuilibet sanando congruam et convenientem medicinam adhibeat: adeoque imperitos et idiotas ad leviores curationis rationem invitet; jure sane ac merito qui ex rudioribus initiatur, mulieres videlicet ac pueros, vulgariamque ac plebeiorem hominum multitudinem ad Christianæ vitæ pietatem quasi manu adduceutes, integram sanamque fidem principio sic tanquam medicamentum aliquod adhibemus, eorumque mentibus de divina providentiæ, de auiumorum immortalitate, deque vita ad virtutis normam exigenda, **15** rectas cogitationes inserimus. Quid autem? annon eos etiam videmus, qui curandis corporum ægrotationibus operam scienter navant, quæcumque ad exquisitam medicinæ

Ὅτι μὴ ἄνευ σώφρονος λογισμοῦ τῆς πατρῶου δευσιδαιμονος πλάνης ἀνεχωρήσαμεν.

Κεφάλαιον δὲ τῆς πρώτης καὶ μεγίστης εὐεργεσίας τοῦ σωτηρίου λόγου γνωστῆς εἶναι, εἰ ἐν νῷ λάβοις τὴν δευσιδαιμόνα πλάνην τῆς παλαιᾶς ἰδωλολατρίας, ἥ τὸ σύμπαν ἀνθρώπων γένος δαιμόνων ἀνάγκαις πάλαι πρότερον κατετρώχετο. Ἦς ὡς περ ἀπὸ σκοτίας ζοφερωτάτης Ἑλλάδας ὄμοιο καὶ βαρβάρους δυνάμει βίβη μεταστῆθαι μένοιο, ἐπὶ νεεράν καὶ ἐπιστενωτάτην ἡμέραν τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τοῦ πατρισταυλέως Θεοῦ τοὺς πάντας μετηγάγετο. Καὶ τί χρὴ μὴ κινεῖν, ἀποδεικνύοντι πειρωμένους ὅτι μὴ ἀλόγῳ πίστεϊ ἑαυτοὺς ἀνεθήκαμεν, σῶφροσι δὲ καὶ ὠφελίμοις λόγοις τὸν τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τρόπον περιέχοντα; τῆς παρούσης ὑποθέσεως αὐτὸ δὴ τοῦτο καθόλου πραγματευομένης, τοὺς μὲν ἐπιτηδείως ἔχοντας ἐπισθεῖαι λόγων ἀποδείξειαι, προτρέποναι καὶ παρακαλοῦμεν λόγων φρονήσεως ἐπιμέλειοθαί, καὶ λογικώτερον αὐτοῖς δογματῶν τὰς ἀποδείξειαι παραλαμβάνειν, ἐπιόμοιοι τε εἶναι πρὸς ἀπολογία πάντῃ τῷ ἐπερωτῶντι ἡμᾶς τὸν λόγον τῆς καθ' ἡμᾶς ἐλπίδος· ἐπι δὲ μὴ πάντες τοιοῦτοι, φιλανθρώπων τυγχάνοντες τοῦ Λόγου, καὶ μὴ δένα ψιλοδαμῶς ἀποτρέπονόμενοι, πάντα δὲ ἀνθρώπων τοὺς καταλλήλοιοις ἰωμένοιο φαρμάκοιο, καὶ τὸν ἀμαθῆ καὶ ἰδιώτην ἐπὶ τὴν προτέραν θεραπείαν παρακαλοῦντοιο· εἰκόμοιοι δὲ εἰσαγωγῆ τοὺς ἀρχομένοιο τῶν ἰδιωτικώτερον, γυναικάιο καὶ παιδάιο, καὶ τὸ τῶν ἀγγελαίων πλῆθοιο ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ βίον χειραγωγῶντοιο, ὡς ἐν φαρμάκοιο μοίρα, τὴν ὑγιῆ πίστιν παραλαμβάνομεν, ὀρθὰς δόξαι περὶ Θεοῦ προνοιαί, καὶ περὶ ψυχῆς ἀθανασίας, καὶ περὶ τοῦ καθ' ἀρετὴν βίου ἐντιθέντοιο αὐτοῖο. Ἦ οὐχ οὕτωιο καὶ τοὺς τὰ σωματίων τῶν χαρμόντων ἰωμένοιο ἐπιστημόνοιο δρῶμοιο, αὐτοῖοι μὲν διὰ πλείοτοιο ἀσκήσεωιο καὶ παιδείας τοὺς κατὰ ἱεραρχικὴν λόγου ἀνεληφόταιο, καὶ πάντα λογικῶς χειρουργῶντοιο· τοὺς γε μὴ ἐπὶ θεραπεία προσοῦντοιο αὐτοῖο, πίστεϊ ἑαυτοῖο καὶ τῆ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδι, παρήχοντοιο· καὶ τῶν μὲν κατὰ τὴν ἐπιστήμην θεωρημάτων μὴ δὲν ἀκριβῶς ἐπιστονωταιο, μόνη δὲ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος τε καὶ πίστεωιο ἐξηρητημένοιο; Καὶ ὁ μὲν τῶν ἱατρῶν ἄριστοιο εἰς μέσοιο παρελθῶν, ἀτε χρὴ προσφύλαττεοθαί καὶ ἀ προσήκει δρᾶν, ὡς περ τῆς ἀρχῶν καὶ κύριοιο μετ' ἐπιστημῆιο προστάττει· ὁ δ' ὡς

βασίλει καὶ νομοθέτῃ πείθειται, πιστεύουσιν αὐτῷ τὸ προστεταγμένον. Οὕτω καὶ μαθηταὶ παρὰ διδασκάλων λόγους παιδείας ἀποδέχονται, πιστεύουσαντες ἀγαθὸν αὐτοῖς ἔσθαι τὸ μάθημα. Ναὶ μὴν καὶ φιλοσοφίας οὐκ πρότερον τις ἐφάρταν ἂν, ἢ πιστεύσας συνοίσαν αὐτῷ τὸ ἐπάγγελμα. Καὶ ὁ μὲν τις αὐτόθεν εἰλετο τὰ Ἐπικουρίου· ὁ δὲ τὸν Κυνικὸν ζηλοῖ βίον, ἄλλος· κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφεῖ, κατ' Ἀριστοτέλην ἔπειρος, καὶ πάλιν ἄλλος πάντων τὰ Στωϊκὰ προτίμηται, ἐκείτου χρηστοτέρῃ ἐλπίζει τὴν καὶ πίστει τὸ ἔξεν ὡς συνοίσαν ἀγαπήσαντος. Οὕτω καὶ τέχνας ἀνθρώποι τὰς μέσας μετήλθον, καὶ ἄλλοι τὸν στρατιωτικὸν, ἄλλοι δὲ τὸν ἐμπορικὸν βίον, πίστει πάλα ἀέθλων, οὐδ' ἄλλην προβιβλημένους τῆς σωτηρίας ἀγκυραν, ἢ μόνην τὴν πίστει καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα. Καὶ γεωργεῖ πάλιν ἄλλος, καὶ τὸν σπόρον εἰς γῆν ἀποφρίψας κἀθήται, τῆς ὕρας τὴν τροπὴν ἐκδεχόμενος, πιστεύουσιν τὸ φθαρὴν ἐπὶ γῆς καὶ πλημμυρίαν ἰσῶν καλυφθῆναι, αἷθις ὡσπερ ἐκ νεκρῶν ἀναβιώσασθαι. Πορεύειν δὲ τις μακρὰν ἐπ' ἀλλοδαπήν ἐκ τῆς οἰκίας στελλόμενος, πάλιν τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστει ἀγαθὰς δόησός ἐαυτῷ συνεπάγεται. Καὶ τί γὰρ ἄλλ' ἢ τὸν πάντα τῶν ἀνθρώπων βίον δυοῖν τούτων ἀνηρημένον, ἐλπιδὸς τε καὶ πίστει, καταλαμβάνομεν; Τί δὴ θαυμάζει, εἰ καὶ τὰ κρείττονα κατὰ τὴν ψυχὴν, τοὺς μὲν δὲ πίστει παραδίδονται, οἷς οὐ σχολὴ λογικώτερον τὰ κατὰ μέρος παιδεύεσθαι, τοὺς δὲ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῖς πάρισσι μετέναι, καὶ τὰς ἀποδείξεις τῶν προσδοκίμων μανθάνειν; Ἄλλὰ γὰρ ἐν ὀλίγῳ τούτων ἡμῶν οὐκ εἰς ἀγρηστον προγεγραμμένον, ἀνάμεν ἐπὶ τὴν πρώτην κατηγορίαν· καὶ τίνες ὄντες καὶ πόθεν ὀρμώμενοι, τοὺς διερωτήσαντι ἀποκρινόμεθα. Ὅτι μὲν ὄν τὸ γένος Ἑλλήνης ὄντες, καὶ τὰ Ἑλληνοφρονούντες, ἐκ παντοῦ τὴν ἐθνίαν, ὡσάν νεολέκτου στρατιᾶς λογάδας συνειλεγμένοι, τῆς πατρῆου δευταίμωνίας ἀποστάται καθιστάμεν, οὐδ' ἂν αὐτοὶ ποτε ἀρνηθῆμεν ἀλλὰ καὶ οὐ ταῖς Ἰουδαϊκαῖς βίβλοις προσανέγοντες, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς προφητεῶν τὰ κλειστά τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγους συνάγοντες, οὐκ ἐβ' ἑμοίως ζῆν τοὺς ἐκ περιτομῆς προσφιλῆς ἡγοῦμεθα, καὶ τοῦτ' ἂν αὐτόθεν ὁμολογήσαιμεν. Ὅρα τοιγαροῦν ἐσῶτων τὴν αἰτιολογίαν ὑποσχεῖν. Πῶς ὁ ἂν ἄλλως δόξαμεν εὐ πεποιθῆναι τὰ πάτρια καταλείψαντες, ἢ πρῶτον εἰς μέσον αὐτὰ παραθέμενοι, καὶ ἀγαγόντες ὡς ἔβην τῶν ἐντευχόμενων; Οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο φανερά καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως ἢ θεῖα δόξα, εἰ τοὺς πᾶσι πρὸ ὀφθαλμῶν τεθεῖη, τίνων καὶ ὁμοίων κακῶν τὴν ἴσασιν εὐαγγελίζεται. Πῶς δ' ἂν τὸ εἰλοπον τῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων μεταβιώσεως φανῆ, μὴ οὐχὶ καὶ τῆς τούτων ἀρετῆς ἀποδείχθαι; Τὴν τε λόγους τὰς παρ' αὐτοῖς φαρὰς ἀπακλύμενοι, τὴν ἄμενον τοῦ βίου τρόπον ἀποκλίνομεν, καλῶς ἂν ἴσῃ δειδέειν καὶ ἐπὶ πᾶσι, τίς ὁ καθ' ἡμᾶς τῆς εὐαγγελικῆς ὑποθέσεως λόγος, καὶ τίς ἂν κυρίως λεγείη ὁ Χριστιανισμός, οὐδ' Ἑλληνισμός, οὐτε

artis cognitionem pertinere longo usu multaque doctrina perdiscere, omniaque ratione tractare: qui vero ad eosdem curandæ gratia valetudinibus accesserint, illos fidei curandæ exitusque lætioris expectationi sese ita permittere, ut cum eæ istius scientiæ præceptis intelligere nihil accurate perfecteque possint, non nisi ex utraque suspensas habeant incolumitatis suæ rationes? Ac peritissimus quidem medicus in medium prodians, quid aut cavere aut facere oporteat, sic tanquam princeps ac dominus aliquis scienter præcipit: ægrotus autem ipsi perinde ac regi et legislatori obsequitur, quod sibi quidquid præceptum ab eo fuerit, utile quoque futurum putet. Ita discipuli cujusvis doctrinæ præcepta a magistris excipiunt, quod ab illis didicerint, id sibi expedire rati. Imo vero ne ipsius quidem philosophiæ partem ullam quisquam attingeret, nisi quæ professionem usui ante sibi fore crederet. Atque ita factum videmus, ut alius Epicuri sectam eligeret, alius cynicum vivendi genus æmularetur, ad Platonis, ad Aristotelis alius sese disciplinam adjungeret, alius denique Stoicorum dogmata ceteris omnibus antefereat: sic ut singuli quidquid probarent, id fide quadam speque meliori tanquam sibi profuturum amarent atque retinerent. Sic artes eas, quæ mediæ nominantur, homines persecuti sunt: et alii quidem rei militari se dedere; mercaturam alii facitare maluerunt, ea nimirum fide ac persuasionem multo ante adducti, quod ejusmodi vitæ ratio plurimum sibi ad eam tuendam opis esset ac commoditatis allatura. Nuptiarum etiam primæ illæ congressiones, ejusque spei quæ sobolis propagationem intuctur conjunctionis mutæ, ex sincera quadam egregiæque fide initium habuerunt. Præterea navigationem quis adornat ancipiti exitu, qui non alia prius salutem suam quam fidei lætæque spei anchora fundaverit? Alius item agriculturam exercet, jactans in terram semine domi sedet, tempestatis conversionem exspectans, futurumque sibi persuadens, ut semen illud jam in terræ gremio corruptum, ac pluviarum inundationibus obrutum, denuo tanquam ex ipsa morte reviviscat. Alius porro longum ex patria in exteram aliquam regionem iter instituens, spem similiter atque fidem sibi adjungit, faustas utique sibi viæ duces futuras. Quid aliud denique manibus oculisque tenemus, quam vitam hominum universam ex duabus hisce rebus, spe nimirum fideque, suspensam teneri? **16** Quid ergo causæ aut quæmohrem adeo mireris, quibus non valet omnia sigillatim ac subtiliter addiscere, illis divini hæc, quibusque tantum animus informatur, præcepta fidei manu tradi; aliis vero licere præterea ipsas quoque vestigare rationes, et eorum quæ asseruntur docenturque demonstrationes indagare? Sed enim pauca hæc quasi prolationis causa nec sine utilitate præfati, ad primum accusationis caput aliquid redeamus, et quinam simus, quasve secuti antes vitæ rationes, iis qui utrumque ex nobis querere solent, respondeamus.

Nos igitur et genere Græcos esse, et Græcorum olim sententias moresque complexos fuisse, nunc autem ex universis nationibus, tanquam novissime conscripti exercitus selectos eximiosque milites congregatos a patria superstitione defecisse, ne ipsi quidem negaverimus. Præterea nobis, cum Judæorum litteras approbemus, maximamque doctrinæ nostræ partem ex eorum prophetiis colligamus, nonidem tamen amplius, quo circumcisionis defensores utuntur, vitæ genus placere, id vero sponte quoque ultroque fateamur. Nunc ergo tempus est istorum omnium reddendi rationem. Quoniam autem alio consequi modo poterimus, ut ritus patrios ipsos in medium producamus, et eorum, qui hos in libris incididerint, ob oculos posuimus? Sic enim evangelicæ quoque demonstrationis vis illa divina clarius elucescet, si oculis omnes usurpare poterint, quorum tandem et cujusmodi malorum ea medicinam feliciter annuntiet. Quo pacto præterea nos magna cum ratione Judæorum litteras persecutos esse constabit, nisi earum etiam vim atque auctoritatem ostendamus? Jam vero præclarum simul fuerit, quam ob causam qui ipsorum monumenta complectamur, similem tamen vitæ consuetudinem repudiemus, ostendere; ad extremum quæ nostra sit evangelicæ doctrinæ ratio, quis item proprie Christianismus nominetur, quippe qui neque Græcorum sit, neque Judæorum institutum, sed recens quædam veraque Dei sapientia, quæ vel ipso nomine professionis suæ novitatem præ se ferat. Age itaque, vetustissimas adque illas ipsas, quas a majoribus accepimus de deorum natura sententias, quæque in omnibus passim urbibus etiamnum jactari solent; unaque pergraves illas egregiorum philosophorum, de mundi ac deorum ipsorum origine, disputationes ante omnia contemplerur: sic enim intelligemus, jurene an secus ab iisdem recesserimus.

17 Verbis autem, in his quæ abs me proderunt atque vulgabantur, non meis utar, sed illorum, qui quos ipsi deos vocant, eorum cultum singulari ac præcipua contentione studioque defenderunt, ut ab omni fingeudî calumniandique suspicione nostra hæc disputatio viudicaretur.

CAPUT VI.

De principe Phœnicum Ægyptiorumque theologia.

Phœnicæ quidem et Ægyptios omnium principes soli, lunæ ac stellis divinitatem tribuisse, vulgatum est; iisque rerum omnium ortus interitusque causam assignasse; deinde vero quæ passim et ubique jactantur deorum tam molitiones quam procreationes in bminum genus invexisse: saltem ante illos, supra res eas quæ in cœlo videri solent, intelligentia vel tantillum progressum esse neminem; si tamen paucos aliquot excipias, quorum apud Hebræos memoria celebratur, qui totum id quod visu percipitur, longe purissimo mentis oculo superantes, ipsum mundi Effectorem, ac rerum omnium molitorem sancte pieque coluerunt; cum tantam illius sapientiam atque potestatem, quam utcumque sibi ex operibus ipsis animo et cogitatione fingebant, singulari quadam admiratione prosequerentur: eumque unum illum Deum semel esse credidissent, eumdem quoque Deum unum, ut par erat, ita prædicarunt, ut veram illam ac principem eandemque solam pietatem, quam a parentibus acceperant, studiosè liberi retinerent. At reliqua hominum multitudo cum ab ejus unius veritate pietatis excidisset, ad cœli astrorum, quæ corporeis oculis intuebatur, splendorem puerili mente obstupescens, illa deos esse pronuntiavit, iisdemque sacrificiorum et adorationis cultum adhibuit; sic tamen, ut nec ipsis templa construeret, nec eorum statuas atque simulacra mortalem ullam in speciem effingeret, sed

Ἰουδαϊσμός, ἀλλὰ τις καινὴ καὶ ἀληθὴς θεοσοφία, ἐξ αὐτῆς τῆς προσηγορίας τὴν καινοτομίαν ἐπαγομένη. Φέρε οὖν δὴ πρῶτον ἀπάντων τὰς παλαιότητας καὶ δὴ καὶ τὰς πατρίους ἡμῶν αὐτῶν θεολογίας, κατὰ πᾶσαν πόλιν ἐστὶ καὶ νῦν τῶν ὀφθαλμικῶν ἐπιθεωρησάμεν, τὰς τε σεμνῶν τῶν γενναίων φιλοσόφων περὶ τε κόσμου συστάσεις καὶ περὶ θεῶν διαλήψεις: ἵνα γινώσκωμεν εἴτε καὶ ὀρθῶς ἀπέστην αὐτῶν, εἴτε καὶ μή. Θῆσο δὲ οὐκ ἐμὰς φωνὰς ἐν τῇ τῶν δηλούντων ἐκράνσει, ἀλλ' αὐτῶν δὴ τῶν μάλιστα τὴν περὶ οὗς φασὶ θεοὺς, εὐσέβειαν περισοπίδαστον πεποιηκότων, ὡς ἀπὸ λόγος ἀπίστης ἐκείτης τῆς περὶ τοῦ πλάττεσθαι ἡμᾶς ὕπονοίας καταστατῆ.

jure ac merito desertuisse videamus, quam si illos in libris incididerint, ob oculos posuimus? Sic enim evangelicæ quoque demonstrationis vis illa divina clarius elucescet, si oculis omnes usurpare poterint, quorum tandem et cujusmodi malorum ea medicinam feliciter annuntiet. Quo pacto præterea nos magna cum ratione Judæorum litteras persecutos esse constabit, nisi earum etiam vim atque auctoritatem ostendamus? Jam vero præclarum simul fuerit, quam ob causam qui ipsorum monumenta complectamur, similem tamen vitæ consuetudinem repudiemus, ostendere; ad extremum quæ nostra sit evangelicæ doctrinæ ratio, quis item proprie Christianismus nominetur, quippe qui neque Græcorum sit, neque Judæorum institutum, sed recens quædam veraque Dei sapientia, quæ vel ipso nomine professionis suæ novitatem præ se ferat. Age itaque, vetustissimas adque illas ipsas, quas a majoribus accepimus de deorum natura sententias, quæque in omnibus passim urbibus etiamnum jactari solent; unaque pergraves illas egregiorum philosophorum, de mundi ac deorum ipsorum origine, disputationes ante omnia contemplerur: sic enim intelligemus, jurene an secus ab iisdem recesserimus.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Φοινικῶν καὶ Αἰγυπτίων θεολογίας πρώτης

Φοινικᾶς τοιγαροῦν καὶ Αἰγυπτίους πρῶτους ἀπάντων κατέγει λόγος, ἦλιον καὶ σελήνην καὶ ἀπτεράς θεοὺς ἀποφθίγει, μόνους τε εἶναι τῆς τῶν ἔλων γενεαῶς τε καὶ φθορᾶς αἰτίους· εἶτα ἐκ τὰς παρὰ τοῖς πᾶσι βωμικῆς θεοποιίας τε καὶ θεογονίας ἐιστηγῆσασθαι τῷ βίῳ πρὸ δὲ γε τούτων μετέβα μὴδὲν πλὴν τῶν κα' οὐρανῶν φαινόμενων εἰδέναι, ἄλλων ἐκείσιν ἀνδρῶν τῶν παρ' Ἑβραίοις μνημονευομένων, οἱ διανοίας καθαρῶτατος ἡμᾶσι πᾶν τὸ ὀρώμενον ὑπερκίψαντες, τὸν κοσμοποιὸν καὶ τὸν ἔλων δημιουργὸν ἐσεβάσθησαν, ὑπερβαυμάσαντες τῆς τοσαύτης αὐτῶν σοφίας τε καὶ δυνάμεως, ἦν ἐκ τῶν ἔργων ἐφρατάσθησαν, καὶ μόνον εἶναι θεὸν πεισθέντες, μόνον εἰκότως ἐθεολόγησαν, τὴν ἀληθῆ καὶ πρῶτην, καὶ μόνην εὐσέβειαν παῖς παρὰ πατρὸς διαδεξάμενοι καὶ φυλάξαντες. Οἱ γὰρ μὴ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων τῆσδε τῆς μόνης καὶ ἀληθοῦς ἀποπεισόντες εὐσεβείας, τὰ φωσφῆρα τῶν οὐρανίων, σαρκὸς φεθαλοῦν, οἷα νηπίου τὰς ψυχὰς καταπλαγόντες, θεοὺς τε ἀνέπειον, καὶ θυσίας καὶ προσευχῆσιν ἐγέραιρον· οὐ νεὺς δειμάμενοι, οὐδ' ἀφειδύμασι καὶ ἑσθόνις θητηῶν εἰκόνας πλασάμενοι· πρὸς αἰθέρα δὲ καὶ αὐτῶν οὐρανῶν ἀποθλιπόντες, καὶ μέχρι τῶν τῆσδε ὀρωμένων ταῖς ψυχᾶς ἐφικνούμενοι. Ἄλλ' οὐ τῆσδε ἄρα καὶ τοῖς μετέπειτα ἀνθρώποις τὰ τῆς πολυθέου πλάνης περιότατο, ἐλαύνοντα δὲ εἰς βυθὸν κακῶν, μέλζονα τῆς ἀθεότητος τὴν δυσεβείαν ἀπειργάζετο, Φοινικίων, εἶτα Αἰγυπτίων ἀπαρξέμενων τῆς πλάνης· παρ' ὧν φασὶ

πρώτον Ὀρφέα τὸν Ἰάγρου (11) μεταστράφειν ἐπὶ τὴν ἀληθει-
 ᾶν· Ἰαγροῦ γὰρ ἡμεῖς μεταστράφειν μυστήρια, ὡς περὶ
 καὶ Κρόνον καὶ Κόρυμπαν τὸν Φοινικικὸν τοῖς αὐτοῖς ἀγα-
 γίνετον μετὰ καὶ τῆς τῶν γραμμάτων μαθησεως· οὕτω
 γὰρ εἰσὶν τοὺς Ἕλληνας τότε τῶν γραμμάτων
 χρῆσιν εἰδέναι. Πρῶτα τούτων σκεψόμεθα τὰ τῆς κο-
 σμογονίας τῆς πρώτης, ὅπως οἱ δηλούμενοι διελή-
 φασιν· ἔπειτα τὰ περὶ τῆς πρώτης καὶ καλαιστέτης
 τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου διεισιδαιμονίας· καὶ τρίτον,
 τὰ Φοινικίων τέταρτον, τὰ Ἀιγυπτίων. Μεθ' ἃ πέμ-
 πτον, τὰ Ἑλλήνων διελόντες, πρότερον μὲν τὴν καὶ
 τούτων παλαιὰν καὶ μυθικωτέραν πλάνην ἐποπεύ-
 ομεν· εἶτα δὲ τὴν σεμνοτέραν καὶ φυσικωτέραν δὴ
 περὶ θεῶν φιλοσοφίαν· καὶ μετὰ ταῦτα τὸν περὶ τῶν
 θαυμασῶν χρηστηρίων λόγον ἐφοδύσομεν ἐφ' οἷς,
 καὶ τὰ σεμνὰ τῆς γενναίας Ἑλλήνων φιλοσοφίας ἐπι-
 σκεψόμεθα. Τούτων δ' ἡμῖν διευκρινηθέντων, ἐπὶ τὰ
 Ἑβραίων μεταστροφήμεθα, τῶν δὴ πρώτων καὶ ἀληθῶς
 Ἑβραίων, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Ἰουδαίων λαχόντων
 προσομοίαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, ὡς περὶ ἐπισφράγι-
 σμα τῶν ὄλων, ἐποιοῦμεν τὰ ἡμέτερα. Ἀναγκαιὸς δὲ
 τῆς τούτων ἀπάντων μνημονεύομεν ἱστορίας, ὡς ἐν
 διὰ τῆς τῶν ἑκαστοῦ θαυμασμένων παραθέ-
 σιας ὁ τις ἀληθείας ἐλεγχῶς ἀποδείξει, ὅποσον
 τε ἡμεῖς ἀποστάτες, τὴν ὅποσον εἰλόμεθα φανερὸν
 τοῖς ἐντυχράνοισι γένοιο. Ἀλλὰ γὰρ ἐπίωμεν ἐπὶ
 τὸ πρῶτον. Πόθεν δὴτα πιστωσόμεθα τὰς ἀποδείξεις;
 οὐ μὲν δὴ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων, ὡς ἐν μὴ
 δοκίμῳ κεχαρισμένα πράττειν τῷ λόγῳ μάρτυρες
 δὲ παρῆσαν ἡμῖν Ἑλλήνων αὐτῶν ὅτι τὴν φιλο-
 σοφίαν ἀρχοῦντες, καὶ τὴν ἄλλην τῶν ἐθνῶν ἱστο-
 ρίαν διηρουνήκατες. Γράφει τοίνυν ἔνωθεν τὴν πα-
 λαιὰν ὑπερηφάνοισιν θεολογίαν Ἀιγυπτίων ὁ Σικελιώ-
 της Διόδωρος, γνωριμώτατος ἀνὴρ τοῖς Ἑλλήνων
 λογιωτάτοις, ὡς ἐν ὑπὸ μίαν συναγωγῶς πραγμα-
 τείαν ἄπασαν τὴν ἱστορικὴν *Βιβλιοθήκην*. Ἐξ οὗ
 καὶ πρῶτα παραθήσομαι, ἃ περὶ τῆς τοῦ παντὸς
 κοσμογονίας ἀρχόμενος τοῦ λόγου διηγοῦμαι, τὰς τῶν
 παλαιῶν ἱστοριῶν δόξας, τοῦτον τὸν τρόπον.

in omnium luce positus, ipsius veritatis ratio clarius deprehendi certiusque possit, adeoque nemo non
 intelligat, qui modo libros hosce legerit, cujusmodi sint cum ea, quæ deseruimus, tum illa veritas, quam
 secuti sumus. Sed eum ad primum caput aliquando veniamus. Unde autem demonstrationum nostrarum
 fundamenta repetemus? non utique nostris ex litteris, ne doctrinæ huic nostræ servire nimiam, ac
 prolixius indulgere videamur. Eos ergo potius ex Græcis ipsis testes producamus, qui non modo phi-
 losophiæ nomine gloriantur, sed etiam qui cæterarum gentium historias diligentius indagarunt. Ac
 Diodorus quidem Siculus, vir apud Græcæ eruditionis principes longe notissimus, quippe qui unum
 in corpus *Bibliothecæ* historiarum universam comegerit, antiquam Ægyptiorum theologiam ab ipso-
 met arcesseus capite prosequitur. Ex quo prima tantum illa subjiciam, quæ ipso statim operis initio
 veterum sententias commemorans de mundi ortu hunc in modum ipse disputavit.

(11) Ἰάγρου. Certum videtur legend. Ὀλάγρου,
 uti habet Mont. Ὀλαγρος enim non Ἰαγρος, Orphei
 pater. Stat. Theb. v. :

... Ὀἰάγριος ἰλλίε
 Ἀκκίσις μάλο μέδιθι ἰντεροντὸν Ὀρφέου
 Ρεμίγιτις.

Virg. iv *Georgic.*, v. 523 :

aspectum in æthera cœlumque ipsum omnino des-
 geret, vimque mentis omnem rerum earum, quæ in
 illo cernuntur, sinibus terminaret. Verum enimvero,
 nequaquam hic stetit eorum, qui postea secuti sunt.
 hominum de multitudine deorum error, sed in altam
 improbitatis voragine actus, impietatem peperit
 ipso quoque negatæ Divinitatis scelere gravio-
 rem; atque huius erroris Phœnices ac paulo post
 Ægyptii, auctores fuere. Primum enim ex iis Or-
 pheim memorant Hyagri 18 filium translata secum
 Ægyptiorum mysteria cum Græcis hominibus com-
 municasse; Phœnicum autem religiones apud eos-
 dem una cum ipsarum litterarum disciplina Cad-
 dum inutilisse: nec litterarum eo adhuc tempore
 notum Græcis usum fuisse. Nos igitur in primis,
 quæ ad primam illam mundi procreationem attinent,
 eo plane modo spectabimus, quo vulgati laudatiquæ
 a nobis scriptores de illa disputarunt: tum quæ de
 principe ac vetustissima generis humani superstitione
 prodiderunt: tertium vero locum iis, quæ
 Phœnices, quartum iis, quæ Ægyptiæ docuere, tri-
 buemus; quinto autem, quæ Græcorum propria sunt,
 ita dividemus, ut primum quidem priscum etiam il-
 lorum pluribusque fabulis implicatum errorem,
 deinde paulo graviorem magisque adeo cum ipsa
 natura conjunctam philosophandi rationem
 contemplerur; tum vero de egregiis ipsorum ora-
 culis disputationem persequamur: ad extremum
 gravissima quæque vœtularæ Græcorum philoso-
 phiæ momenta ponderemus. Jam ubi hæc omnia di-
 ligenter et enucleate discussimus, ad Hebræorum
 nos dogmata conferemus, eorum inquam Hebræo-
 rum, qui primi ac vere hoc nomine censebantur,
 quique Judæorum appellationem postea nacti sunt.
 Quibus omnibus nostrorum denique rituum explica-
 tionem, sic tanquam sigillum aliquod imponemus.
 Cæterum ad pertegendam istorum omnium histo-
 riam necessitate quadam adducimur; ut iis quæ in
 qualibet religione primaria eximiaque videri solent,

... caput a cervice revulsum
 Gurgis cum medio portans Œagrius Hebræus
 Volveret....

Apollon. iv *Argen.* :

Εἰ μὴ ἀρ' Ὀλάγροιο καίς θρητικῶς Ὀρφέως.

Etc.

19 CAPUT VII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Cujusmodi ex mente Græcorum mundi ortus fuisse dicitur.

« De diis igitur, quas et ejusmodi notiones illi animis informarint, qui primi divini numinis cultum exemplo suo docuere, ac de singulis eorum quibus immortalitate fabulæ tribuerunt, dabimus operam, ut quoniam hoc argumentum ejusmodi est, quod longam orationem desideret, suo quæque loco seorsim plurima complectamur. Nunc vero, quæ cum iis quas præ manibus habemus, historiis consentanea nobis et congruentia videbuntur, summam hic ea subjiciemus, ne quid omnino, quod scitu dignum sit, requiratur. Ac de universo quidem hominum genere, omnibusque rebus quæ in cognitis orbis terrarum partibus gestæ sunt, quam in tanta vetustate fieri accuratissime poterit, narrationem instituemus, eamque ab ultima sæculorum memoria repetemus. Igitur de primo hominum ortu, apud æquissimos ac probatissimos rerum naturalium historiarumque scriptores, sententiæ fuerunt omnino duæ. Qui enim ex iis nec mundi ortum ullum fuisse, nec interitum futurum esse posuerunt, si sempiternum quoque genus hominum esse, nec ullo unquam tempore illorum procreationem coepisse voluerunt. Qui vero generatum eundem atque occasurum putaverunt, si perinde atque ipsius, hominum etiam generationem certo quodam tempore principium habuisse defenderunt. Quippe cum hujus primum universi coagmentatio fieret, unam aliquam cæli et terræ ex permista confusaque amborum natura formam exstitisse; deinde vero simul atque corporum distinctio successisset, continuo mundum quidem, totum hunc, quem videmus, partium ordinem accepisse, aerem vero continentis motu agitari coepisse; Ita tamen ut pars ejus ignea supremam in regionem evolaret, quod ipsius natura sursum ingenua levitate ferretur (atque hanc esse causam, quamobrem sol ipse ac reliqua siderum multitudo ineditatissimæ circumvectionis impetu rapiantur); quod autem cœnosum ac turbidum erat, id ex humidæ conjunctione concretum, unum in locum ob insitam gravitatem subsideret. Illud porro cum in se ipsum perpetua conversione volveretur, ex humidis sui partibus mare, 20 ex solidioribus vero terram lutosam admodumque teneram mollemque processit: quæ principio quidem igneo solis irradiantis afflatu compacta sensus ac stipata constitit; deinde, cum extima superficies vi caloris effervesceret, partes ejus quædam humidiores variis subinde locis intumuerunt, quibus inclusa materies putrida, membranisque tenuissimis involuta foveretur: id quod in stagnis etiamnum, locisque palustribus fieri videmus, si quando posteaquam so-

Πολα τις είναι λέγεται ή καθ' Ἑλλήνας κοσμογονία.

(12) « Περὶ μὲν οὖν θεῶν τίνας ἐνόησας ἔχον οἱ πρῶτοι καταβιβάζοντες τιμῶν τὸ θεῖον, καὶ περὶ τῶν μυθολογούμενων ἐκάστου τῶν ἀθανάτων, τὰ μὲν πολλὰ συντάξασθαι πειρασόμεθα κατ' ἰδίαν, διὰ τὸ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πολλοῦ λόγου προσδεῖσθαι. ὅσα δ' ἂν ταῖς προκειμέναις ἱστορίαις εὐκότα δόξωμεν ὑπάρχειν, παραθήσομεν ἐν κεφαλαίοις, ἵνα μηδὲν τῶν ἀκοῆς ἀξίων ἐπιζητῆται. Περὶ δὲ τοῦ γένους τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων, καὶ τῶν πραγμάτων ἐν τοῖς γνωριζομένοις μέρεισι τῆς οὐκουμένης, ὡς ἂν ἐνδεχῆται περὶ τῶν οὕτω παλαιῶν, ἀκριβῶς ἀναγραφόμεν, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀρξάμενοι. Περὶ τῆς πρώτης τοῦτον γενέσεως τῶν ἀνθρώπων ἔτιτα γέγονασιν ἀποφάνσεις (13) παρὰ τοῖς νομιμοποιῶσι τῶν τε φυσιολόγων καὶ τῶν ἱστορικών. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον ὑποστησάμενοι τὸν κόσμον, ἀπέφηναν καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐξ αἰῶνος ὑπάρχειν, μηδέποτε τῆς αὐτῶν τεκνώσεως ἀρχὴν ἐσχρησαί. Οἱ δὲ, γενητὸν καὶ ἀφθαρτον (14) εἶναι νομισάντες, ἐφησαν ὁμοῦς ἐκείνοις (15) τοῖς ἀνθρώποις τυχεῖν τῆς πρώτης γενέσεως ὠρισμένου χρόνου. Κατὰ γὰρ τὴν ἐξ ἀρχῆς τῶν ὄλων σύστασιν, μίαν ἔχειν ἰδέαν οὐρανῶν τε καὶ γῆν, μεμιγμένην αὐτῶν τῆς φύσεως· μετὰ δὲ ταῦτα διαστάντων τῶν σωματῶν ἀπ' ἄλλῃλων, τὸν μὲν κόσμον περιλαβεῖν ἄπασαν τὴν ὀρωμένην ἐν αὐτῷ σύνταξιν, τὸν δ' ἀέρα κινήσεως τυχεῖν συνεχῶς. Καὶ τὸ μὲν πυρῶδες αὐτοῦ πρὸς τοῖς μετεωροτάτοις τόποις συναναδραμεῖν, ἀνωφερῶς οὕσης τῆς τοιαύτης φύσεως διὰ τὴν κορυφήντα· ἀπ' ἧς αἰτίας τὸν μὲν ἥλιον, καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν ἀστρων ἐναποληφθῆναι τῇ πάσῃ δίνῃ· τὸ δὲ ἰλιώδες καὶ θολερὸν μετὰ τῆς τῶν ὑγρῶν συγκρίσεως ἐπὶ ταῦτὸ καταστήθαι διὰ τὸ βέρος· εἰλούμενον δ' ἐν αὐτῷ καὶ συστρεφόμενον συνεχῶς, ἐκ μὲν τῶν ὑγρῶν, τὴν θάλασσαν· ἐκ δὲ τῶν στερεωμεντέρων ποιῆσαι τὴν γῆν, πηλόδην, καὶ παντελῶς ἀπαλήν. Ταῦτην, τὸ μὲν πρῶτον τοῦ περὶ τὸν ἥλιον πύρρως καταλάμπαντος, πῆξιν λαβεῖν· ἔπειτα διὰ τὴν θερμότητα ἀναζέομένης (16) τῆς ἐπιφανείας, συνοδησάσθαι τὴν τῶν ὑγρῶν κατὰ πολλοὺς τόπους καὶ γενέσθαι περὶ αὐτὰ σηπεδῶνας ὁμοῖς λεπτοῖς περιεχομένης. Ὅπερ ἔστιν ἐν Ἑλλείσι καὶ τοῖς ἱμαβάουσι τῶν τόπων ἐτι καὶ νῦν ὁρᾶσθαι γινόμενον, ἐπειδὴν τῆς χώρας κατεφυγμένης ἀφρω διάπυρος ἀπρὸ γένηται, μὴ λαβὼν τὴν μεταβολὴν ἐκ τοῦ κατ' εὐρίον. Ζωογονουμένον δὲ τῶν ὑγρῶν διὰ τῆς θερμότητας τὸν εἰρημένον τρόπον, τὰς μὲν νύκτας λαμβάνειν αὐτίκα τὴν τροφήν ἐκ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ὀμίχλης· τὰς δ' ἡμέρας ὑπὸ τοῦ καύματος στερεοῦσθαι. Τὸ δὲ ἔσχατον, τῶν κομοροφόμενων τὴν τελείαν ἀξίτησιν λαμβανόντων, καὶ τῶν ὀμένων διακλυθέντων

(12) Locus exstat apud Diodor. l. i. p. 6 novæ editionis.

(13) Ἀποφάνσεις. Diod., ἀποφάσεις.

(14) Ἀγένητον. Diod. φθαρτόν, recte.

(15) Legendum videtur ἔκκεντρον, nempe τῷ κέν-

τρον.

(16) Ἀναζέομένης. Diod. et Mont., ἀναζυμουμένης, quod est fermentatam quasi massam intumescere.

καὶ περὶ βραγέτων, ἀναφυῖαι παντοδαποῦς τῶν ζώων. Τοῦτων δὲ τὰ μὲν πλείους θερμασίας περικυνηχότα, πρὸς τοὺς μετεώρους τόπους ἀπελευθύνονται, ἐν τῇ τῶν ἐρηπείων καὶ τῇ τῶν δέλων τῶν ἐπιγεῶν τάξει καταριθμηθῆναι· τὰ δὲ φύσεως ἁγρᾶς μάλιστα μεταληχότα, πρὸς τὸν ὁμογενῆ τόπον ἐσθραμῆναι, ὀνομασθέντα πλωτά. Τῆν δὲ γῆν αἰετὸν ἀλλοιοῦσιν ὑπὸ τοῦ περὶ τὸν ἥλιον πυρός, καὶ τῶν πνευμάτων, τὸ τελευταῖον μηκέτι δύνασθαι μηδὲν τῶν μειζόνων ζωογονεῖν, ἀλλ' ἐκ τῆς πρὸς ἄλλα μίξεως ἕκαστα γεννάσθαι τῶν ἐμφύλων. Ἔμικε δὲ περὶ τῆς τῶν δέλων φύσεως οὐδ' Εὐριπίδης ἐκτραπέναι τοὺς προειρημένους, μαθητῆς ὡν Ἀναξαγόρου τοῦ φυσικοῦ. Ἐν γὰρ τῇ Μεγαλλασπῇ τῆσι συνόδοις·

sibi affinemque locum omnes conflxisse, piscium majorem in dies solidioremque duritiam partim ex caespitibus, nullam per sese amplius ex grandioribus animantibus procreare posse, sed earum quamlibet ex mutua marium ac feminarum commistione generari. Neque discrepantem ab iis, quæ adhuc commemoravimus, Euripidis, qui Anaxagoram physicum audierat, de hujus universi ortu mentem fuisse putaverim. Is enim sic in *Menalippe* scribit :

Ὡς οὐρανὸς τε γαῖα τ' ἦν μορφή μιν,
ἔκει δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα,
τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκαν εἰς φῶς,
δένδρα, πτηνὰ ἄ, θήρας, οὐδ' ἄλλη τρέφει,
Γένος τε θνητῶν (17).

Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης τῶν δέλων γενέσεως ταῦτα παρελήφραμεν. Τοῦς δὲ ἐξ ἀρχῆς γενηθέντας τῶν ἀνθρώπων φασιν ἐν ἀτάκτῳ καὶ θηριώδει βίῳ καθεστῶτας, σποράδην ἐπὶ τὰς νομάς ἐξέλναι, καὶ προσφέρειναι τῆς τε βοτάνης τὴν προσηγοσάτην, καὶ τοὺς αὐτομάτους ἀπὸ τῶν δένδρων καρπούς. Καὶ πολεμουμένους μὲν ὑπὸ τῶν θηρίων, ἀλλήλους βοηθεῖν, ὑπὸ τοῦ συμφέροντος διδασκομένους, ἀθροισμένους δὲ ἐκ τῶν φόβων, ἐπιγυνοσκειν ἐκ τοῦ κατὰ μικρὸν τοὺς ἀλλήλων τύπους. Τῆς φύσεως δ' ἀσπίου καὶ συγκεχυμένης ὑπαρχούσης, ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον διαρθροῦν τὰς λέξεις, καὶ πρὸς ἀλλήλους τιθέντας σύμβολα περὶ ἑκάστου τῶν ὀνομαζόμενων, γινώσκοντες σφίσι αὐτοὺς ποιῆσαι τὴν περὶ ἀπάντων ἐρμηνείαν. Τοιοῦτων δὲ συστημάτων γινόμενων κατ' ἀπασαν τὴν οἰκουμένην, οὐχ ὁμόφωνον πάντας ἔχειν τὴν διάλεκτον, ἐκάστῳ, ὡς ἔτυχεν, συνταξάντων τὰς λέξεις· διὸ καὶ παντοίους τε ὑπάρχει χαρακτῆρας διαλέκτων, καὶ τὰ πρῶτα γενόμενα συστήματα τῶν ἀπάντων ἔθνῶν ἀρχέγονα γενέσθαι. Τοῦς οὖν πρώτους τῶν ἀνθρώπων, μηδενὸς μὴ τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων εὐρημένων (17'), ἐπιπόνως διάγειν, γυμνοὺς μὲν ἐσθῆτος ὄντας, ὕψαιος (18) δὲ καὶ πυρὸς ἀθήσει, τροφῆς δ' ἡμέρου παντελῶς ἀνενοήτους. Καὶ γὰρ τὴν συγκομιδὴν τῆς ἀγρᾶς τροφῆς ἀγνοοῦντες, μηδὲμίαν τῶν καρπῶν εἰς τὰς ἐνδοξὰς ποιεῖσθαι παραθέσιν· διὸ καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀπώλλυσθαι κατὰ τῶν χειμῶνας, διὰ τε τὸ ψύχος, καὶ τὴν σπάνιν τῆς τροφῆς. Ἐκ δὲ τούτου κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῆς πίστεως δι-

• 10. τὰ δένδρα. Diod. Δένδρη, πεπερα.

(17) Post ὄνητων, pauca quædam Euseb. præterit.

(17') Εὐρημένους. Lege εὐρημένους. Edit.

lum refrixerit, æstu repentino aer incalescat, neque paulatim mutationem ejusmodi patiatur. Itaque cum humidiores illæ partes hunc in modum vitalem pariendo vim ex calore prolemque conciperent, eas noctu quidem ex decedente ab aere circumfuso nebula nutrimentum, interdiu vero robur ex calore ac firmitatem accepisse : donec ipsi fetus justum incrementum suamque maturitatem obtinerent, ruptisque demum æstu membranis, animantium omnis generis formæ nascerentur. Ex his autem quæ majorem nasciæ calorem essent, casu pennis instructas aliores in mundi plagas subvolasse : in quibus vero terrena concretio dominaretur, illas reptilium ac cæterarum, quæ in terra versantur, animantium ordine ac numero comprehensas fuisse : quotquot denique humida maxime natura constarent, eas in cognatum nomine appellatas. Ad extremum vero terram, cum

solis ardentiori calore, partim ex ventorum flatu animantibus procreare posse, sed earum quamlibet ex mutua marium ac feminarum commistione generari. Neque discrepantem ab iis, quæ adhuc commemoravimus, Euripidis, qui Anaxagoram physicum audierat, de hujus universi ortu mentem fuisse putaverim. Is enim sic in *Menalippe* scribit :

B Cæli unus ante vultus ac terræ fuit,
Ac proprius ex quo utrumque discessit locus,
Cuncta ambo generant, inque lucem efferunt
Sitas, volucres, ac feras ; tum quos salum
Nutrit, hominumque genus.

Atque hæc de prima mundi procreatione a majoribus accepimus. Porro, qui principes omnium nati homines erant, eos sine ordine ac ferino plane ritu vicissitates, hucque dissipatos atque illic ad pascua exisse, ac si quid teneriorum et mitiorum herbarum esset, cum sponte nascentibus arborum fructibus comedias ferunt. 21 Cum autem eos feræ persequerentur, utilitate magistra mutam sibi opem tulisse, metumque simul congregatos, alterius alterum paulatim formam agnovisse : cumque vocem illi confusam primum et ab omni significatione vacuam effunderent, singulis paulatim vocibus articulate profereudis, singisque rerum quæ occurrebant, inter sese constitutis, notam eorum sibi omnium explicationem interpretationemque fecisse. Jam vero quod cæus ejusmodi toto passim orbe conflarentur, singulique voces, prout cuique temere ac fortuito visum erat, componerent, non eandem idcirco loquendi rationem cum universis communem fuisse. Atque hinc formæ linguarum multiplices, primæque illæ hominum societates omnium parentes et capita gentium existierunt. Cæterum quod nihil adhuc eorum quæ conservandæ ac tuendæ vitæ serviunt, excogitatum esset, illam ægre admodum primi isti homines tolerabant, quippe qui et a vestibus imparati, nec domiciliorum aut ignis usum edocti, et victus alimentique mitioris prorsus ignari essent. Etenim cum ipsi nondum comportandæ ex agris annonæ ratio-

(18) ὕψαιος. Reddidi perinde ac si legeretur ἀχθαιος, quam vocem apud Diodor. postea reperit

nem tenerent, nihil omnino fructuum levandæ quondam inopiz gratia recondebant. Itaque plurimi per biemem cum asperitate frigoris, tum ciborum penuria passim interibant. Verum ubi paulatim usu ipso cautiores evasisseut, in speluncas hiemis tempore confugere, quique asservari diutius poterant fructus reponere cœperunt. Iguis autem aliarumque commoditatum utilitate perspecta, ipsas quoque paulatim artes ac cetera, quorum ex opportunitate plurimum ad communem vitam emolumenti redundaret, invenerunt. Enimvero ipsa primum iuopias omnino rerum magistrum hominibus præbuit; cum uniuscujusque notitiam animali optime a natura comparato, quodque non tantum ratione valebat animique solertia, familiariter suggereret. Atque hæc, nobis præsertim qui mediocritati studeamus, de primo hominum ortu, deque vivendi ritu vetustissimo, satis erunt. »

Hactenus laudatus a nobis auctor, qui in ista sua mundi procreatione commemoranda, ne Dei quidem vel uomine tenus meminit, sed fortuitam quamdam ac sponte oblatam bujus universi dispositionem invexit. Eadem vero Græcos philosophos partem sane maximam videas prodidisse. Quorum equidem in præsentia de rerum principiis **22** opiniones ac dissensiones mutuas, ex iis quos *Stromata* Plutarchus inscripsit, tibi ante oculos ponam, easque non ex certa quadam et comprehensa animo cognitione, sed ex conjecturarum nescio qua probabilitate profectas. Tu autem non dicis causa, sed otiose rantur, dissidia tecum ipse contemplantur.

CAPUT VIII.

Opiniones philosophorum de hujus universi coagulatione.

« Thaletem ferunt ante ceteros omnes bujus universalis principium aquam posuisse, quod ex ea cuncta prodidisse, ac rursus in eandem dissolvi arbitretur.

« Hunc secutus Anaximander, qui ejusdem Thaletis consuetudine ac familiaritate usus erat, causam omnium omnium rerum uni duntaxat infinito assignandam esse docuit; ex eo quippe cum celestes orbes, tum infinitos plane mundos eductos ac secretos esse dicebat. Corruptionem autem, multoque ante generationem ipsam ex eo fieri assererat, quod muodi isti omnes ab immenso quodam ævo perpetua conversione volverentur. Terram vero figura cylindrum imitari, ejusque altitudinis esse, quæ si cum latitudine conferatur, tertiam illius partem constituat. Cæterum fecundas atque geitales calidi frigidique partes, circa mundi bujus procreationem ab omni æternitate sepositas fuisse pronuntiabat, ex quibus conflata sphaera quædam

(19) *Πλουτάρχου Στρωματίων*. Dubium est, utrum id opus *Stromata* Plutarchus inscripserit, an hoc ipsi nomen Eusebii noster indiderit. Aliud quidem est ab eo quod exstat *De placit. philosophorum*, uti τῶ ἀντιπαραβάλλοντι perspicuum fiet. Ex quo æorsim etiam idem Euseb. infra lib. xiv non pauca depromet. Quid si totum illud *Moralium operum*, ut vulgo nominantur, corpus, hoc titulo complexus est? Quid enim tam *στρωματιοειδῆ* quam illa

δασκομένους, εἰς τε τὰ σπῆλαια καταφεύγειν ἐν τῷ χειμῶνι, καὶ τῶν καρπῶν τοὺς φυλάττεσθαι δυναμῆνους, ἀποτίθεσθαι γνωσθέντος δὲ τοῦ πυρὸς, καὶ τῶν ἄλλων χρησίμων, κατὰ μικρὸν καὶ τὰς τέχνας ἐξευρεθῆναι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ δυνάμενα τὸν κοινὸν βίον ἐμφελεῖσθαι. Καθόλου γὰρ πάντων τὴν χρεῖαν αὐτῆν διδάσκαλον γενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ὄψητουμένην οἰκείως τὴν ἐκάστου μᾶθσιν εὐφρεῖ ζῶν, καὶ συνεργῶς ἔχοντι πρὸς ἅπαντα χεῖρας, καὶ λόγων, καὶ ψυχῆς ἀγχινοῖαν. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης γενέσεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ παλαιωτάτου βίου τοῖς ῥηθεῖσιν ἀρχειοθήμεθα, στοχαζόμενοι τῆς συμμετρίας. »

administris ad omnia manibus ntebatur, sed etiam ritu vetustissimo, satis erunt. »

Τοιαῦτα ἡμεῖς ὁ δὴλωθεὶς συγγραφεὺς, οὐδὲ μὲχρις ὀνόματος τοῦ Θεοῦ μνημονεύσας ἐν τῇ κοσμογονίᾳ, συντυχιτικὴν δὲ τινα καὶ αὐτόματον εἰσηγησάμενος τὴν τοῦ παντὸς διακόσμωσιν. Τοῦτ' ὃ ἂν εὐρεῖς συμφῶνους καὶ τοὺς πλείστους τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων ἦν ἐγὼ σοὶ τὰς περὶ ἀρχῶν ὁδοῦς, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους διαστάσεις καὶ διαφορίας, ἐκ στοχασμῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ καταλήψεως ὀρθοῦθεις, ἀπὸ τῶν Πλουτάρχου *Στρωματίων* (19), ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκθήσομαι. Εὐ δὲ μὴ παρέργως, σχολῆ δὲ καὶ μετὰ λογισμοῦ, θέα τὴν πρὸς ἀλλήλους διάστασιν τῶν δηλουμένων.

adhibitoque judicio, eorum qui abs me commemor-

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Δόξαι φιλοσόφων περὶ τῆς τοῦ παντὸς συντάσεως.

« Θάλητα πρώτων πάντων φασὶν ἀρχὴν τῶν ὅλων ὑποστῆσθαι τὸ ὕδωρ. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ εἶναι τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτὸ χεῖρεῖν.

« Μεθ' ὃν Ἀναξίμανδρον, Θάλητος ἔταίρον γενόμενον, τὸ ἀπειρον φάναι τὴν πᾶσαν αἰτίαν ἔχειν τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως τε καὶ φθορᾶς. Ἐξ οὗ δὴ φησι τοὺς τε οὐρανοὺς ἀποκεκριθῆναι, καὶ καθόλου τοὺς ἅπαντας ἀπειρους ὄντας κόσμους. Ἀπεφῆματο δὲ τὴν φθορὰν γίνεσθαι, καὶ πολὺ πρότερον τὴν γένεσιν, ἐξ ἀπειρου αἰῶνος ἀνακυκλοῦμενον πάντων αὐτῶν. Ἰπάρχειν δὲ φησι τῷ μὲν σχήματι τὴν γῆν κυλινοδροεῖδῃ, ἔχειν δὲ τοσοῦτον βάθος, ὅσον ἂν εἴη τρίτον πρὸς τὸ πλάτος. Φησὶ δὲ τὸ ἐκ τοῦ αἰθίου γόνιμον θερμοῦ τε καὶ ψυχροῦ, κατὰ τὴν γένεσιν τοῦδε τῷ κόσμου ἀποκριθῆναι, καὶ τινα ἐκ τούτου φλογὸς σφαίραν περιφῶναι τῷ περὶ τὴν γῆν ἔρει, ὡς τῇ δένδρω φλοῖνι ἦσταιν ἀποβραγείσης, καὶ εἰς τινὰς ἀποκλεισθείσης κύκλους, ὑποστῆναι τὸν ἥλιον καὶ τὴν

Plutarchi, τὰ τε καθόλου, καὶ τὰ μετὰ μέρος συντάγματα; Cujusmodi sua illa Clemens Alexandrinus esse profiteretur lib. iv : Ποικίλα, ὡς αὐτὸ που τοῦνομά φησι, διεστρωμένα, ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο συνεχῆς μετιόντα· licet quod sequitur, ἕτερον μὲν τι κατὰ τὸν εἰρημὸν τῶν λόγων μνημόνα, ἐκδεικνύμενα δὲ ἄλλο τι, minus, ut videtur, in ista Plutarchi opuscula conveniat.

εὐάνην, καὶ τοὺς ἀστέρους· Ἐπι φησὶν, ὅτι κατ' ἀρχὴν ἐξ ἀλλοειδῶν ζώων ὁ ἀνθρώπος ἐγεννήθη· ἐκ τοῦ τὰ μὲν ἄλλα δεῖ' ἑαυτῶν ταχῆ νέμεσθαι, μόνον δὲ τὸν ἑθάρτων πολυχρονίου δεῖσθαι πειθηρῆσεως· διὸ καὶ κατ' ἀρχὴν οὐκ ἂν ποτε τοιοῦτον ὄντα διασωθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ἀναξίμανδρος.

pressant, tum certe hominem, qui perditu lacte operaquē nutricis indigeat, nunquam alias, si ejusmodi foret, eo tempore saluum esse potuisse. Hæc Anaximander.

Ἡ Ἀναξίμανδρον δὲ φασι τὴν τῶν ὕλων ἀρχὴν τὸν ἀέρα εἶπεν, καὶ τοῦτον εἶναι τῷ μὲν γένει ἄπειρον, ταῖς δὲ περὶ αὐτὸν ποιότησιν ὀρισεῖν. Γεννᾶσθαι δὲ πάντα κατὰ τινὰ πύκνωσιν τούτου, καὶ πάλιν ἀραιωσίν. Τῆν γε μὴ κίνησιν εἰς ἀέρος ὑπάρχειν· πλουρμῆτος δὲ τοῦ ἀέρος, πρῶτον γεγενῆσθαι λέγειν τὴν γῆν, πλατεῖαν μάλ'· ὅδ' καὶ κατὰ λόγον αὐτὴν ἐπισχίσθαι ἀέρι, καὶ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως ἐκ γῆς ἔχειν. Ἀποφαίνεται γοῦν τὸν ἥλιον, γῆν· διὰ δὲ τὴν ὄξειαν κίνησιν, καὶ μάλ' ἰκανῶς θερμότητῃν κίνησιν λαβεῖν.

pabat, eundem tamen arbitrabatur incitatissimo cursu vehementissimum illum calorem, idque opportune admodum, esse consecutum.

ἘΞενοφάνης δὲ ὁ Κολοφώνιος, ἴδιαν τινὰ ὁδὸν πεπορευμένος, καὶ παρηλλαγῆσαν πάντας τοὺς προειρημένους, οὕτε γένεσιν, οὕτε φθορὰν ἀπολείπει· ἀλλ' εἶναι λέγει τὸ πᾶν ἀεὶ ὄμωσιν. Εἰ γὰρ γίνετο τοῦτο, φησὶν, ἀναγκαῖον πρὸ τούτου μὴ εἶναι. Τὸ μὴ ὂν δὲ, οὐκ ἂν γένοιτο, οὐδ' ἂν τὸ μὴ ὂν ποιῆσαι τι, οὕτε ὑπὸ τοῦ μὴ ὄντος γένοιτ' ἂν τι· Ἀποφαίνεται δὲ καὶ τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς, καὶ καθόλου σὺν αὐταῖς καὶ αὐτὸν τὸν λόγον διαβάλλει. Ἀποφαίνεται δὲ καὶ τῷ χρόνῳ καταφερομένην συνεχῶς, καὶ κατ' ἄλιγον τὴν γῆν εἰς τὴν θάλασσαν χωρεῖν· φησὶ δὲ καὶ τὸν ἥλιον ἐκ μικρῶν καὶ πλειόνων πυρῶν ἀβρολεῖσθαι. Ἀποφαίνεται δὲ καὶ περὶ θεῶν, ἧς οὐδεμιᾶς ἡγεμονίας ἐν αὐτοῖς οὐσῆς· οὐ γὰρ ὅσον δεσπόζεσθαι τινὰ τῶν θεῶν ἐπιβέλθαι τε μηδενὸς αὐτῶν μηδὲνα μὴδ' ὄλωσ' ἀποκτείνει δὲ καὶ ὄρν' καθόλου, καὶ μὴ κατὰ μέρος. Ἀποφαίνεται δὲ καὶ τὴν γῆν ἄπειρον εἶναι, καὶ κατὰ πᾶν μέρος μὴ περιεχεσθαι ὑπὸ ἀέρος· γίνεσθαι δὲ ἅπαντα ἐκ γῆς· τὸν δὲ ἥλιόν φησὶ καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα ἐκ τῶν νεφῶν γίνεσθαι.

ac per partes nihil. Postremo terram infinitam esse, ea per procreari, snlem tamen ac reliqua sidera suam

Ἡ Παρμενίδης δὲ ὁ Ἐλεάτης ἑταῖρος Ξενοφάνους, ἅμα μὲν καὶ τῶν τούτου δοῶν ἀντεποιήσατο, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐναντίαν ἐνεχειρήσατο στάσιν. Αἰδῶν μὲν γὰρ τὸ πᾶν, καὶ ἀκίνητον ἀποφαίνεται, καὶ κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀλθίθειαν· εἶναι γὰρ αὐτὸ μόνον, μουνονγενὲς τε καὶ ἀτρεμὲς, ἧδ' ἀγέννητον· γένεσιν δὲ τῶν καθ' ὑπόληψιν ψευδῆ δοκούντων εἶναι· καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐκβάλλει ἐκ τῆς ἀληθείας. Φησὶ δὲ, ὅτι εἰ τι παρὰ τὸ ὂν ὑπάρχει, τοῦτο οὐκ ἐστίν· ὅτι τὸ δὲ μὴ ὂν, ἐν τοῖς ὄλοις οὐκ ἐστίν. Οὕτως οὖν τὸ ὄν ἀγέννητον ἀπολείπει· λέγει δὲ τὴν γῆν τοῦ πικνοῦ καταβρούεντος ἀέρος γεγενῆσθαι.

quid non esse : quod autem aliquid non sit, id universo minime contineri : quod igitur vere est, id nequaquam esse genitum ea ratione concludit. Cum denique vis magna densioris aeris deflueret, inde terram existisse opinatur.

A ignea circumfusum terræ aerem veluti cortex arborem involveret. Ea disrupta cum esset, ac circulis quibusdam interclusa, solem inde lunam ac stellas existitisse. Præterea hominem ex diversæ formæ animantibus initio genitum esse defendebat : nam cum cæteræ per se ipsas continuo pastum capessant, tum certe hominem, qui perditu lacte operaquē nutricis indigeat, nunquam alias, si ejusmodi foret, eo tempore saluum esse potuisse. Hæc Anaximander.

Anaximænem autem aiunt, qui genere quidem ipso infinitus esset, at certis qualitatibus suis definitus, atque circumscriptus. Hujus partim ex constipatione, partim raritate succedente cuncta generari : itemque, sempiternum esse motum ; ex eodem aere in sese coacto atque compresso terram omnium principem eamque latam admodum natam esse, aërique propterea jure ipsam ac merito insidere. Solem porro, lunam, ac reliquam siderum multitudinem ex terra sui principium 23 ortus habuisse. Quare solem quidem ipsum terram nuncu-

tuam admodum, esse consecutum.

Jam vero Xenophanes Colophonius singularem quamdam insistens viam, et ab eorum, quos adhuc produximus, omnium opinione deflectentem, nullum penitus vel ortum vel interitum reliquit, sui semper simile hoc universum esse ratus. Si enim dicitur procreatum illud esse, continuo secuturum uti prius non fuerit ; id autem, quod non est, neque fieri, neque aliud efficere, neque rursus ex eo fieri quidquam posse. Præterea sensus fallaces esse contendit, unaque cum illis ipsam quoque rationem in omnibus criminatur. Terram progressu temporis continentem deorsum ferri, ac paulatim in mare labi : solem autem ex pusillis iisdemque pluribus igniculis conflatum esse tradit. Quin etiam de diis ita disputat, nullum ut inter eos esse principatum existimet, quod nefas utique videatur deorum quemquam alterius ferre dominatum : rem esse nullam, ad quam ullius ipsorum auxilio alius omnino quisquam indigeat : eosdem porro cuncta in universum audire pariter accernere, sigillatim vero nec omnes illius partes aere contineri, nihil non ex nubibus originem debere pronuntiat.

Parmenides autem Eleates, Xenophanis ejusdem familiaris, partim ad illius sese opiniones adjunxit, partim contrariam quamdam instituit factionem. Etenim sempiternum esse orbem hunc universum, omniique motu carere ; ipsiusque naturæ veritatem omnino constare defendit ; singularem enim illum et unigenam, stabilem ac quietum, nec certo aliquo tempore generatum esse ; generationem porro ad ea rejicit, quæ falsa quadam opinione putentur esse, adeoque sensus omnes communione veritatis excludit. Affirmat præterea, si quid præter id, quod vere est, uspiam existat, illud ipsum ali-

« Zeno quidem Eleates nihil hoc in genere singulare vulgavit, sed ancipiti fere dubitationis æstu fluctavit

« At vero Democritus Abderites universum, quod effectorem sui ac molitorem habeat neminem, infinitum esse vult omnisque mutationis expers. Idem quoque disertis conceptisque verbis asserit, hoc mundi statu, rerum earum quæ nunc efficiantur, causas nullum penitus habere principium; sed quæ vel fuerunt antea, vel nunc sunt, vel posthac futura sunt omnia, jam olim infiniti plane spatio temporis vi quadam necessitatis colligata esse. Soli porro ac lunæ generationem attribuit, ac tum seorsim utrumque docet proprios habuisse motus, cum nondum usque adeo calidam ambo fulgentemque naturam obtinerent, sed terrænæ potius naturæ persimilem: ad eum eum prius modum utrumque procreatum esse, quem singularis quædam ac propria subjecti mundi conditio postulabat: deinceps ignem ipso tum inclusum et comprehensum fuisse.

« Epicurus Neoclis filius, Atheiensiis, inanem earum, quæ de diis suscipiuntur, disputationum fastum dejicere conatur; simulque contendit, ex eo quod non sit, oriri nihil: hoc universum tale semper fuisse, taleque perpetuo futurum, quale nunc est: si tempus infinitum jamque aut productum excipias, novi nihil toto orbe perici: universum, corpus esse non solum immutabile, sed voluptate contineri.

« Aristippus Cyrenæus bonorum quoque finem in voluptate, malorum autem in dolore constituit; reliquam physiologiam ita circumscribit, hujus ut unius rei considerationem utilem esse dicat:

Quid tristis lætæ domi sors improba verset.

« Empedocles Agrigentinus quatuor elementa ponit, ignem, aquam, ærem et terram, quorum causas amicitiam ac discordiam esse vult. Idem ex prima elementorum confusione secretum ærem ac circum in orbem fustum esse ait: ignem vero postmodum exsilientem, cum locum sibi alium non reperiret, sursum tandem concreti aeris frigore compulsus evolasse. Duos præterea dimidios orbis circa terram circulari motu ferri, alterum ex igne totum, alterum ex ære igneque modico temperatum, quam ipse noctem esse arbitratur: motus autem initium ex eo contigisse, quod in ista elementorum conjunctione vebementior ignis impetus extitisset. Jam vero solem naturæ sua non ignem, sed ignis reflexionem esse, illi quam ex aqua fieri videntur persimilem: at lunam ex ære, quem ignis reliquerat, sua sponte coaluisse (quippe enim grandinis instar concrevisse ærem); lumen porro suum eandem a sole mutuari. Denique animi principatum nec in capite, nec in pectore, sed in sanguine constituit; ideoque qua parte corporis diffusus magis sanguis ille fuerit, eadem homines præstare arbitratur.

(19*) Δῆ. Forte δὲ. Edr.

(20) Pro ἡγεμονικόν, legendum videtur, αἷμα. Nam animi principatum Empedocles in sanguine

« Ζήνων δὲ ὁ Ἐλεάτης, ἔτιον μὴ οὐδὲν ἐξέθετο, διηπόρησε δὲ περὶ τούτων ἐπὶ πλεον.

« Δημόκριτος ὁ Ἀδερρίτης ὑπεστήσατο τὸ πᾶν ἀπειρον, διὰ τὸ μηδαμῶς ὑπὸ τίνος αὐτὸ δεδημιουργηθῆσαι· ἐπεὶ δὲ καὶ ἀμετάβλητον αὐτὸ λέγει· καὶ καθόλου, οἷον πᾶν ἐστὶ, ῥήτως ἐκτελεῖται μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχειν τὰς αἰτίας τῶν νῦν γιγνομένων· ἀνωθεν δὲ ὅλως ἐξ ἀπαρχῆς χρόνου προκατέχεσθαι τῇ ἀνάγκῃ πᾶν ἁπλῶς τὰ γεγονότα καὶ ὄντα καὶ ἐσόμενα. Ἡλιου δὲ καὶ σελήνης γένεσιν φησὶ κατ' ἰδίαν δὴ (19*) φέρεσθαι ταῦτα μηδέπω τοπαράπαν ἔχοντα θερμὴν φύσιν, μηδὲ μὴν καθόλου ἀποπροτάτην, τούταντιον δὲ ἐξωμοιωμένην τῇ περὶ τὴν γῆν φύσει· γεγονέναι γὰρ ἐκάτερον τούτων πρότερον· ἐπεὶ κατ' ἰδίαν ὑπόθεσιν τινὰ κόσμου· ὕστερον δὲ μεγεθοποιούμενου τοῦ περὶ τὸν ἥλιον κύκλου, ἐναποληφθῆναι ἐν αὐτῷ τὸ πῦρ.

vero ubi major solis ejusdem circulus evasisset,

« Ἐπίκουρος Νεοκλέους, Ἀθηναῖος, τὸν περὶ θεῶν τῶρον πεῖραται καταστέλλειν· ἀλλὰ καὶ οὐδὲν, φησὶ, γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, οἷ τὸ πᾶν αἰεὶ τοιοῦτον ἦν, καὶ ἔσται τοιοῦτον· οἷ οὐδὲν ξένον ἀποτελεῖται ἐν τῷ παντί, παρὰ τὸν ἦδη γεγενημένον χρόνον ἀπειρον· οἷ πᾶν ἐστὶ σῶμα, καὶ οὐ μόνον ἀμετάβλητον, ἀλλὰ καὶ ἀπειρον· οἷ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἔξοδόν.

etiam infinitum: bonorum denique finem una vo-

« Ἀριστίππος ὁ Κυρηναῖος τέλος ἀγαθῶν τὴν ἔξοδόν, κακῶν δὲ τὴν ἀλγήθόνα. Τὴν δὲ ἀλλήν φυσιολογίαν περιγράφει, μόνον ὠφέλιμον εἶναι λέγων τὸ ζῆτεῖν·

Ὅστι τοι ἐν μεταφοῖσι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

« Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντίνος, στοιχεῖα τέσσαρα, πῦρ, ὕδωρ, αἰθέρα, γαῖαν· αἰτίαν δὲ τούτων, φιλιαν καὶ νεῖκος. Ἐκ πρώτης φησὶ τῆς τῶν στοιχείων κράσεως ἀποκριθέντα τὸν ἀέρα, περιχυθῆναι κύκλῳ· μετὰ δὲ τὸν ἀέρα, τὸ πῦρ ἐκδραμῶν, καὶ οὐκ ἔχον ἕτεραν χύρην, ἀνω ἐκτερέχειν ὑπὸ τοῦ περὶ τὸν ἀέρα πάγου. Εἶναι δὲ κύκλῳ περὶ τὴν γῆν φερόμενα δύο ἡμισφαίρια, τὸ μὴ καθόλου πυρὸς, τὸ δὲ μίκτον ἐξ ἀέρος καὶ ὀλίγου πυρὸς, ὅπερ οἰεῖται τὴν νύκτα εἶναι· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς κινήσεως συμπεῖναι ἀπὸ τοῦ τετυχημέναι κατὰ τὸν ἀέρα μόνον, ἐπιβρίσαντος τοῦ πυρὸς. Ὅ δὲ ἥλιος τὴν φύσιν οὐκ ἐστὶ πῦρ, ἀλλὰ τοῦ πυρὸς ἀνανάκλασις, ὁμοία τῇ ἀφ' ὕδατος γινομένη. Σελήνην δὲ φησὶ συστήναι καθ' ἑαυτὴν ἐκ τοῦ ἀπολειφθέντος ἀέρος ὑπὸ τοῦ πυρὸς· τούτων γὰρ παγῆναι, καθάπερ καὶ τὴν χάλασαν· τὸ δὲ φῶς αὐτὴν σχεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου. Τὸ δὲ ἡγεμονικόν (20), οἷτε ἐν κεφαλῇ, οἷτε ἐν θώρακι, ἀλλ' ἐν αἵματι· ὅθεν καθ' ὅ τι ἂν μέρος τοῦ σώματος πλεονῆ παρεσπαρμένον τὸ ἡγεμονικόν, οἷεται κατ' ἐκεῖνο προτερεῖν τοὺς ἀνθρώπους.

collocabat, indeque opinioni suæ fidem conciliabat, quod ea parte homines præarent quæ sanguine abundaret.

ἡ κινήσις τοῦ ὕδατος, ἀδίων εἶναι φησι τὸ πᾶν, ὅτι ἐφ' ἡ γενεὴν, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἂν ἦν ἄπειρον δὲ, ὅτι ἔσται, οὐ γὰρ ἔχειν ἀρχὴν, ὅθεν ἤρξατο, οὐδὲ πέρας, οὐδὲ τέλος· ἀλλ' οὐδὲ κινήσις μετέχει τὸ πᾶν, κινήσις γὰρ ἀδύνατον, μὴ μετισταμένον· μετιστασθαι δὲ ἀναγκαῖον ἦτοί εἰς πλῆρες, ἢ εἰς κενόν. Πυκνούμενον δὲ τὸν αἰθέρα ποιεῖν νεφέλας, εἶτα ὕδωρ, ὃ καὶ κενὸν ἐπὶ τὸν ἥλιον, σθενύονται αὐτόν· καὶ πάλιν ἀραιούμενον ἐξάπτεσθαι· χρόνῳ δὲ, πηγνυσθαι τῷ ἥλιῳ τὸν ἥλιον, καὶ ποιεῖν ἐκ τοῦ λαμπροῦ ὕδατος ἀστέρους, νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἐκ τῆς σθέσεως καὶ ἐξέλιξις, καὶ καθόλου τὰς ἐκλείψεις ἀποτελεῖν. πορτο solem, progressu temporis siccitate concresecere, ac stellas quidem ex limpida et splendenti aqua generare, noctem vero simul atque diem ex mutua illa cum extinctione tum inflammatione, omnesque omnino defectiones eadem ratione complere.

« Διογένης δ' Ἀπολλωνιάτης, μάρα ὑφίσταται στοιχείων· κινεῖσθαι δὲ τὰ πάντα, ἀπειρους τε εἶναι τοὺς κόσμους· κοσμοποιεῖ δὲ οὕτως· ὅτι τοῦ παντὸς κινουμένου, καὶ ἢ μὲν ἀραιῶ, ἢ δὲ πυκνῶ γινόμενου, ὅπου συνεκέρησε τὸ πυκνὸν, συστροφῆν ποιῆσαι, καὶ οὕτως τὰ λοιπὰ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὰ κωφότατα τῆν ἄνω τάξιν λαβόντα, τὸν ἥλιον ἀποτελεῖται. »

Τοιαύτη καὶ τῶν πανοράων Ἑλλήνων, τὸν δὴ φυσικῶν φιλοσόφων ἐπικληθέντων, ἡ περὶ τῆς συστάσεως τοῦ παντὸς, καὶ τῆς πρώτης κοσμογονίας διδασκαλίας, οὐ δημιουργόν, ἢ ποιητὴν τινα τῶν ἔλων ὑποστηραμένον, ἀλλ' οὐδ' ὄλωσ θεοῦ μνήμην ποιησαμένων· μόνη δὲ τῆ ἀλόγῳ φορᾷ καὶ τῆ αὐτομάτῳ κινήσει τὴν αἰτίαν τοῦ παντὸς ἀναθεθεῖναι. Τοιαυτή δὲ αὐτῶν καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐναντιότης, ἐν μὲν οὐδενὶ ἀλλήλοις συμπεφυκότων, μάχης δὲ καὶ ἀντιφωνίας τὰ πάντα ἀναπεπληρωκότων· ὅθεν καὶ ὁ θαυμάσιος Σωκράτης, τουτοῦ πᾶντας μωραίνοντας ἀπέφηγε, καὶ μαινομένον κατ' οὐδὲν ελεγε διαφέρειν, εἰ δὲ σοὶ μάρτυς ἀεὶ ἀχρεῖς Ξενοφῶν ἐν Ἀπομνημονεύμασι, λέγων οὕτως· « Οὐδέ τις δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀπεθεῖς, οὐδὲν ἀνόσιον, οὐτε πράττοντος εἶδεν, οὐτε λέγοντος ἤκουσεν· οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς ἀπάντων φύσεως, ἢ περὶ τῶν ἄλλων, ὡς οἱ πλείστοι (21), διελέγετο, σκοπῶν ὅπως ὁ καλοῦμενος ὑπὸ τῶν σοριστῶν κόσμος ἔχει, καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνονται τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντισόντας τὰ τοιαῦτα, μωραίνοντας ἀπεθεῖκεν. » Καὶ ἐπιλέγει ἐξῆς· « Ἐθαύμαζε δὲ, εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἔστιν, ὅτι ταῦτα ἀδύνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὐρεῖν· ἐπεὶ καὶ τοὺς τὰ μέγιστα φρονούσοντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν, οὐ τὰ αὐτὰ δοξάζειν ἀλλήλοις· ἀλλὰ τοὺς μαινομένους ὁμοίως διακείσθαι πρὸς ἀλλήλους. Τῶν γὰρ μαινομένων, τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δοκεῖναι· τοὺς δὲ, τὰ μὴ φοβερὰ φροεῖσθαι· τῶν τε περὶ τῆς πάντων βήσεως μεριμνούντων, τοὺς μὲν δοκεῖν ἐν μόνον τὸ ὄν εἶναι, τοὺς δὲ ἄπειρα τὸ πλῆθος· καὶ τοὺς μὲν ἀεὶ πάντα κινεῖσθαι, τοὺς δὲ οὐδ' ἂν ποτε κινήθῃαι· καὶ τοὺς μὲν ἅπαντα γίνεσθαι· καὶ

« Metrodorus Chius sempiternum esse hoc universum affirmat, propterea quod si genitum illud esset, 25 ex eo, quod nusquam est, genitum fuisset : quoniam autem sempiternum sit, infinitum pariter esse, utpote quod neque principium, unde cœperit, nec terminum aut finem habeat : imo, ne moveri quidem universum ; nec enim illud moveri posse, nisi alio migret ; necesse autem esse vel in plenum migrare, vel in vacuum. Præterea ex aere constipato nubes primum, deinde aquam procreari, quæ in solem defluens, ipsius ignem exstinguat, qui tamen denuo succedente raritate accendatur. Eundem aqua generare, noctem vero simul atque diem ex mutua illa cum extinctione tum inflammatione, omnesque omnino defectiones eadem ratione complere.

« Diogenes Apolloniata aerem elementum ponit, moveri autem universa, et infinitos esse mundos affirmat. Cæterum ejusmodi somniat eorum molitionem, scilicet cum universum ali moveretur, ni rarius hic, alibi densius fieret, ubicunque major densitas contingeret, ibi convolutionem quamdam effecisset, tum similem in modum cætera : quæ autem omnium levissimæ partes essent, eas regione superiori occupata solem produxisse. »

Talis ergo fuit sapientissimorum etiam Græciæ philosophorum, eorum saltem qui physici vocabantur de universi constitutione, deque prima mundi procreatione disputatio, in qua nullum architectum, nullum rerum omnium effectorem posuerunt, imo ne Dei quidem mentionem ullam fecerunt ; sed temerariæ cuidam agitationi, ac fortuito plane motui hujus universitatis causam assignarunt. Ac tanta quidem eorum est inter sese dissensio, in eadem nulla prorsus in re pronuntiarint, sed contentione ac sententiarum diversitate omnia compleverint. Itaque Socrates, vir ille singularis et eximius, istos omnes vaticinari ostendebat, nihilque omnino ab insanis ac furiosis discrepare, si Xenophontem ut dignum fide testem audiamus. Sic enim in Memorabilibus ipse loquitur : « Socratem vero nullus unquam impij quidquam atque nefarii aut vidit agentem, aut loquentem audivit. Neque enim de universi natura, quemadmodum plerique vulgo, disputabat, sic nimirum, in quo pacto sese hic habeat, qui a sophistarum natione mundus vocatur, aut qua fati ac necessitatis vi cujuslibet rei cœlestis ratio teneatur, investigaret ; sed eos potius, qui genus hoc rerum curiosius agitant, insanire demonstrabat. » Quibus 26 hæc subjungit : « Permirum autem ipsi videbatur, ne perspectum quidem illis hoc fuisse, quod ex cognitionis hominum ingenia pervenire nullo modo possint, cum ii, præsertim qui sese hoc disputationis genere plurimum ciferant, non in eadem opinione sententiaque versentur, sed alii cum aliis furiosorum utique more se gerant. Quippe enim ex furiosis alios esse, qui no-

(21) Ἡ περὶ τῶν ἄλλων, ὡς οἱ πλείστοι. Apud Xenophont. lib. I Memorabil., pag. 710, legitur, ἢ περὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι, quam lectionem secu-

tus sum et hic et cap. ultimo libri xv, ubi eundem locum Eusechius protulit, sed pluribus.

gravia quidem et atrocia metuant, alios vero, qui ipsa quoque non metuenda extimescant: sic eorum, qui naturam universi diligentius explorare conentur, alios quiquid est unum esse velle, alios infinitam rerum multitudinem inebere; aliis item placere continenti motu res omnes agitari, aliis contra, nullo unquam tempore moveri posse, aliis denique generari omnia ac deinceps iterire, aliis vero nihil unquam vel genitum esse, vel interitu periturum. » Atque hæc Socrates, ut Xenophon auctor est. Quibus similia prorsus ea sunt quæ Plato eundem Socratem in eo, quem *De anima* scripsit, dialogo ita commemorantem inducit: « Etenim mirum, inquit, o Cebes, quanta me juvenis cum essem illius cupiditas sapientiæ tenuerit, quam vulgo naturæ contemplationem appellant; quippe magnificum oppido mihi videbatur causas nosse rerum singularum, ac cur unaquæque vel oritur, vel intereat, vel existat, intelligere; sæpiusque adeo me sursum deorsumque versabam, cum in ejusmodi primum quæstiones incumberem: utrum scilicet, quod nonnullis placebat, ubi frigidum et calidum loci aliquid corruptioni dederint, tum demum animantia nutrimentum ac firmitatem accipiant? utrum sanguine, an aere, an potius igne sapiamus? an vero his omnibus exclusis, uni cerebro audiendi, videndi, atque odorandi sensuum origo debeatur: sic ut ex iis memoria simul et opinio, ex utraque autem, ubi placide quieteque constiterit, cum iisdem coherens scientia generetur? Cuiusque vicissim rerum earundem interitus, quæque tam in cælo quam in terra vulgo contingunt mecum ipse reputarem, demum ita me ad hoc contemplationis genus ineptum, ut qui maxime, esse judicavi. Cujus rei hoc tibi argumentum instar omnium proferam; quod quæ mihi prius ac cæteris optime videbar intelligere, eadem postmodum omnia dediscerem; tantum illa ipsa contemplatio mihi cæcitatibus offuderat. » Hæc Socrates ille Græcorum omnium ore fama que celebratus. Quare cum ea tanti philosophi de illorum omnium, quos ante commemoravimus, physiologia mens et sententia fuerit, jure quoque sentio nos præsertim cum ipsorum de multitudine deorum error ah iis, quæ de universi ortu somniantur, nequaquam alienus esse videatur. Cæterum id suo loco manifeste deprehenditur, ubi principem Græcorum Anaxagoram, qui mentem hujus universitatis vero transfer animum sis ad Diodorum, quæque considera.

CAPUT IX.

Priscos homines cæli tantum astra coluisse, cum nihil neque de hujus universi Deo, neque de simulacris erigendis, neque de dæmonibus cognovissent.

« Priscos Ægyptios ferunt, cum oculos hujus in mundi contemplatione deflissent, cumque rerum omnium naturam vehementiori admiratione obstupescerent, solem ac lunam sempiternos esse deos omniumque principes consuisse; quorum alterum

(22) Platonis locus est ex *Phædone*, p. 392 edit. Fic.

(23) *Tότε ἦδη* Plato leg. τότε δὲ, quod ἀπτικώ-τροπον videtur.

ἀπόλλυσθαι, τοὺς δὲ οὐτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδέ ν, οὐτ' ἀπόλλυσθαι. » Ταῦθ' ὁ Σωκράτης, ὡς Ξενοφῶν μαρτυρεῖ. Συνέδει δὲ καὶ ὁ Πλάτων τούτοις ἐν τῷ *Περὶ ψυχῆς*, τοιαύτε λόγοντα αὐτὸν ἀναγράφει (22) - « Ἐγὼ γὰρ, ἔφη, ὦ Κέβης, νέος ἔν, θαυμαστῶς ὡς ἐπαθύμεθα ταύτης τῆς σοφίας, ἣν δὴ καλοῦσιν περὶ φύσεως ἱστορίαν· ὑπερῆφανον γὰρ μοι ἔδοξε εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἑκάστου, διὰ τί γίνεται ἕκαστον, καὶ διὰ τί ἀπόλλυται, καὶ διὰ τί ἐστὶ· καὶ πολ- λάκις ἔμαυτὸν ἔδωκα καὶ κάτω μετέβαλλον, σκοποῦν πρῶτον τὰ τοιαῦτα· ἄρ' ἐπειδὴν τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ θερμὸν σηπεδῶνα τινὰ λάβῃ, ὡς τινες ἔλεγον, τότε ἦδη (23) τὰ ζῶα ξυνηρέψεται; καὶ πότερον τὸ αἰμά ἐστὶν ὦ φρονουμένω, ἢ ὁ ἀήρ, ἢ τὸ πῦρ; ἢ τοῦτον μὲν οὐδέν, ὁ δ' ἐγκράφαλος ἐστὶν ὁ τὰς ἀσθῆσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν, καὶ ὁρᾶν, καὶ ἀσπράζειν; εἰς τοῦτων δὲ γίνονται μνήμη καὶ δόξα· ἐκ δὲ μνήμης καὶ δόξης λαβοῦσιν τὸ ἡρεμεῖν, κατὰ ταῦτα γίνεσθαι ἐπιστήμη; Καὶ αὐτὸν τοῦτων τὰς φθορὰς σκοποῦν, καὶ τὰ περὶ τὸν οὐρανὸν τε καὶ τὴν γῆν πάθη, τελευτῶν, οὕτως ἔμαυτῶ ἔδοξα πρὸς ταῦ- την τὴν σκέψιν ἀφύης εἶναι, ὡς οὐδὲν χρῆμα. Τεκμη- ριον δὲ σοι ἐρῶ ἰκανόν, Ἐγὼ γὰρ ἂ καὶ πρότερον σαφῶς ἠπιστάμην, ὡς γε ἔμαυτῶ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδο- κουν, τότε ὅτ' αὐτῆς τῆς σκέψεως οὕτω σφόδρα ἐτυ- φλώθη, ὥστε ἀπέμαθον καὶ ταῦθ' ἂ προτῶ ἔμαυτῶ εἰδέναι. » Ταῦτα Σωκράτης αὐτὸν ἐκεῖνος ὁ πᾶσιν ἀόλιμος Ἕλλησιν. Ὅτε τοίνυν καὶ τῷ τριηκοτύτῳ φιλοσόφῳ τοιαῦτε ἔδοξε εἶναι τὰ τῆς τῶν θελη- θέτων φυσιολογίας, εἰκότως μοι δοκῶ καὶ ἡμᾶς τῆν τοῦτων ἀπάντων ἀθέετατα παρητήσθαι· ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς πολυθεοῦ πλάνης αὐτῶν, οὐκ ἔοικεν εἶναι ἄλλότρια τῶν εἰρημένων. Τοῦτο μὲν οὖν ἐπὶ καιροῦ τοῦ προσηκόντος ἐλεγχθήσεται, καθ' ἂν ἀποδείξωμεν, ὅτι πρῶτος Ἕλλησιν Ἀναξαγόρας οὖν ἐπιστάσας τῆ τοῦ παντὸς αἰτίας μνημονεύεται. Νῦν δὲ μοι ἐπὶ τὸν Διόδωρον μετέβα, καὶ σκόπει οἷα περὶ τῆς πρῶ- τῆς τῶν ἀνθρώπων θεολογίας ἱστορεῖ.

Hæc Socrates ille Græcorum omnium ore fama que celebratus. Quare cum ea tanti philosophi de illorum omnium, quos ante commemoravimus, physiologia mens et sententia fuerit, jure quoque sentio nos præsertim cum ipsorum de multitudine deorum error ah iis, quæ de universi ortu somniantur, nequaquam alienus esse videatur. Cæterum id suo loco manifeste deprehenditur, ubi principem Græcorum Anaxagoram, qui mentem hujus universitatis vero transfer animum sis ad Diodorum, quæque considera.

D ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἵτι οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς κατ' οὐρα- νὸν φωστῆρας μόνον ἔθετον, μηδὲν περὶ τοῦ τῶν ὀλων θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἑσθέρων ἰδρύ- σεως, οὐδὲ περὶ δαιμόνων ἐπιστάμενοι.

(24) « Τοὺς δ' οὖν κατ' Ἀγυπτίους ἀνθρώπους τὰ πα- λαῖον γενομένους, ἀναβλέψαντας εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν τῶν ἑλων φύσιν καταπλαγέντας τε καὶ θαυμά- σοντας, ὕπολαβεν εἶναι θεοὺς (25) αἰθίους τε καὶ πρῶτους τὸν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· ἔν τὸν μὲν,

(24) Diodorus lib. 1, p. 10 C novæ editionis.

(25) *Εἶναι θεοὺς*. Diod., εἶναι δύο θεοὺς. Item- que infra, Σείριον pro Σόριον, est enim iuter Ὑσι- ριον ac Σείριον παρωνυμία.

Ὅσριν, τὴν δὲ Ἴσιν ὀνομάσαι, ἀπὸ τινος ἐτύρου
 ὡς πλείους ἀκατέρας τῆς προσηγορίας. Μετεμνησθέντων
 τῶν τούτων εἰς τὸν Ἑλληνικὸν τῆς διαλέκτου
 ἐπέστη, εἶναι μὲν τὸν Ὅσριν πολυόφθαλμον· εἰκό-
 νας· παντὶ ἂ γὰρ ἐπιβάλλουν τὰς ἀκτίνας, ὡσπερ
 ὀφθαλμοὶ πολλοὶς βλέπουν ἅπασαν γῆν καὶ θάλασσαν
 καὶ τὸν ποιεῖ τὴν (26) δὲ λέγειν σύμφωνον τούτοις·

Ἡλιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει.

Τὸν δὲ παρ' Ἑλλήσι κάλει μυθολόγων τινὲς τὸν
 Ὅσριν, Διόνυσον προσαγορεύουσι, καὶ Σύριον παρ'
 Ῥωμαίοις. Ἐν Εὐμαλτος μὲν ἐν τοῖς Βακχικοῖς ἐπισεί-
 ζται·

Ἀστροσφῆ Διόνυσον ἐν ἀκτίνεσσι πυρρῶν.
 Ὀρφεύς δέ·

Τούτρεκά μιν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον.

Φασι δὲ τινες καὶ τὸ ἑνάμιμα αὐτῶ τῆς νεφρίδος,
 ἀπὸ τῆς τῶν ἄστρον ποικιλίας περιφθαί. Τὴν δὲ
 Ἴσιν μετεμνησθεμένην εἶναι Παλαιάν, τεθειμένης
 τῆς προσηγορίας τῇ αἰλήνῃ ἀπὸ τῆς αἰθίου καὶ πα-
 λαίης γενέσεως. Κέρατα δ' αὐτῇ περιθεάσιν, ἀπὸ
 τῆς θύλακος, ἣν ἔχουσα φαίνεται, καθ' ὃν ἂν χρόνον
 ἰσάρχῃ μηνιοῦθις, καὶ ἀπὸ τῆς καθερωμένης αὐτῇ
 βόει παρ' Αἰγυπτίοις. Τούτους δὲ τοὺς θεοὺς ὠφ-
 ἴτανται τὸν σύμπαντα κόσμον διοικεῖν (26'). Ἰσαῦτα
 μὲν οὖν καὶ ταῦτα. Ἐχει δὲ καὶ ἐν τῇ Φοινικῇ θεο-
 λογίᾳ, ὡς ἄρα Φοινίκων οἱ πρώτοι φυσικοὶ, ἥλιον καὶ
 αἰλήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς πλανήτας ἀστέρας, καὶ τὰ
 σπασα, καὶ τὰ τούτοις συναφῆ, θεοὺς μόνον ἐγίνω-
 σσαν· καὶ ὅτι τούτοις οἱ παλαιάται τὰ τῆς γῆς ἀμεί-
 ρωσαν βλαστήματα, καὶ θεοὺς ἐνόμισαν, καὶ προσ-
 εκύνησαν ταῦτα, ἀφ' ὧν αὐτοὶ τὰ διεγίνοντο, καὶ οἱ
 ἐπόμενοι, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν πάντες, καὶ χοῆς καὶ
 ἐπιχρῆσαι ἐπέλουν. Ἐπειὸν δὲ καὶ οἶκτον καὶ κλαυθμὸν
 βλαστήματα γῆς ἀπὸ τῆς καθιέρου, καὶ γενέσει ζῶων
 ἐκ γῆς πρώτῃ, καὶ τῇ ἐξ ἄλλῶν, καὶ τελευταίῃ, καθ'
 ἣν τοῦ ζῆν ἀπῆρχοντο· αὐταὶ δ' ἦσαν αἱ ἐπίνοιαί τῆς
 προσκυνησεως, ὅμοια τῇ αὐτῶν ἀσθενείᾳ, καὶ ψυχῆς
 ἐπιτολμῆ. Ταῦτα καὶ ἡ Φοινικὴν γραφῆ, ὡς ἐξῆς
 ἀποδείχθησεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν καθ' ἡμῶν γεγονότος
 αὐτοῦ ἐκείνος, ὁ ταῖς καθ' ἡμῶν λαμπρυνόμενος δυσ-
 στήμιας, ἐν οἷς ἐπέγραφε περὶ τῆς τῶν ἐπιμύμων
 ἀποχῆς, καὶ τῶν παλαιῶν ἀρχαιότητος, τὴν μνήμην
 οὕτῃ πως ἀυτολεξέη Θεοφράστῃ μαρτυρῆ χρῶμενος,
 παρατίθεται· Ἐν ἀνάριθμῳ (27) μὲν τις εἶναι εἰκοσι-
 χρόνος, ἀφ' οὗ τὸ γε πάντων λογιώτατον γένος, ὡς
 ἐστὶ Θεοφράστος, καὶ τὴν ἱερωτάτην ὑπὸ τοῦ Νείλου
 κτισθεῖσαν χώραν κατοικοῦν, ἤρξαντο οἱ πρώτοι ἐφ'
 ἑστίας (28) τοῖς οὐρανίοις θεοῖς θύειν, οὐ σμύρνης
 οὐδὲ κασίης καὶ λιθανυτοῦ κρόκῳ μυχθέντων ἀπαρ-

• Ἰσ. πάντῃ.

(26) Vide Homer. Odys. xii, 323.

(26') Διοικεῖν. Hactenus Diodorus; quæ sequuntur
 Eusebii sunt.

(27) Ἀνάριθμος. Vide Porphyrum lib. ii Peri
 dox., non longe ab initio, pag. 22 ed. Florent.,
 at viciisioris Græco-Lat. p. 124, sub finem.

A Osirin, alteram Isin, ex certa quadam notatione,
 utriusque nominis ratione ducta nuncuparunt. Eie-
 nim, si vocum istarum significationem Græcæ lin-
 guæ verbis exprimamus, Osirin quidem aliud esse
 nihil quam multis oculis præditum; nec immerito
 sane, cum ipse radiis omnem in partem longe late-
 que diffusis, sic tanquam pluribus oculis terram
 simul ac mare lustret universum. Quibuscum illud
 etiam poetæ consentiat :

Sol qui cuncta procul cernitque auditque per orbem.

Quamquam prisca quidam apud Græcos fabularum
 inventores eundem Osirin, et Bacchum, et vero
 similitudine quadam atque affinitate nominis Sirium
 appellarunt. Ex quibus Eumolpus in Bacchicis car-
 minibus ita cecinit :

B More astri Bacchum cultu flagrante micantem.
 Orpheus autem sic :

Ergo Phantem ipsam vel Bacchum nomine dicunt.

Quin etiam addunt nonnulli, ex siderum varietate
 ortum hunc esse morem, ut idem astricatum node
 hincvuli pellem circumferret. Isin vero, Antiquam,
 significare aiunt, quo nomine luna propter anti-
 quissimum ac sempiternum ortum appellata fuerit.
 Cornua porro eidem affligunt, partim ea figura per-
 moti, quam sub accretionem diminutionemve lu-
 minis cornuum instar curvatam ostendit, 28 par-
 tim quod ei vacca sit apud Ægyptios consecrata.
 Cæterum geminos hosce deos mundum universum
 moderari docent. • Ac de Ægyptiis quidem hæc a
 nobis dicta sunt. Jam in Phœnicum etiam theologia
 reperias, qui principes apud illos naturalis sese
 philosophiæ studio dederunt, eos solem pariter
 atque lunam, cæterasque stellas iuerantes, ele-
 menta præterea, quæcumque cum iis conjuncta sunt,
 deorum in loco tantum habuisse. Isidem porro mor-
 tales vetustissimos terræ germina dedicasse, quibus
 divinitatem ipsi quoque cum adorationis cultu tri-
 buebant, quibus cum vitam ipsimet adhuc tolera-
 bant, tum eorum non posteri modo, sed etiam
 majores in inferiis ac libationibus solemnī ritu per-
 ficiendis uti consuevere. Misericordiam autem, com-
 misionem et luctum senescenti terræ germini,
 primæ animantium ex terra procreationi, ac simul
 eorum ex mutua congressione generationi, morti-
 que adeo ipsi, per quam hacvita defungerentur, con-
 secrabant. Ejusmodi erant divini cultus notiones
 hominum istorum imbecillitati, et angustis adhuc
 pusillisque animis congruentes. Atque hæc Phœni-
 cum etiam libris, ut deinceps ostendemus, conti-
 nentur. Quin etiam ille ipse, qui nostra memoria
 vixit, et quique evomendis in nos contumeliis atque
 maledictis famam sibi nomenque conficit, in iis

(28) Ἡρξαντο οἱ πρώτοι ἐφ' ἑστίας. Porphyr.,
 ἤρξαντο πρώτων ἀφ' ἑστίας. Sed nostrum ἐφ' ἑστίας
 magis placet, ut locus significetur, ubi genus hoc
 graminis adolerent. Nam παρομιμῶδες illud ἀφ'
 ἑστίας, quemadmodum hic conveniat, non satis vi-
 deo.

quos de vitando rerum animatarum usu conscripsit, A
 priacæ illius veterum consuetudinis, laudato Theophrasti testimonio, meminit his omnino verbis :
 « In finitum plane videtur fluxisse tempus, ex quo
 genus hominum longe sapientissimum, ut loquitur
 Theophrastus, sanctissimam illam et a Nilo conditam
 regionem incoleret, ad focum domesticam
 sacra diis cœlestibus facere coepit, non myrrhæ,
 non casie thurisque cum croco mistorum primitiis
 (neque enim istorum usus nisi post multas retates
 fuit, cum homo curiosus erroris indagator effectus,
 post multorum laborum atque lacrymarum guttas,
 necessariae vitæ primitiis diis obtulit); non illarum,
 inquam, rerum, sed virentis herbæ, cujus sic tanquam
 naturæ genitalis primæviam quandam lanu-
 gineam manibus sublata offerbat. Quippe enim
 priores animantibus arbores, multoque ante ipsas
 graminum annuum terra procreavit, cujus folia radice-
 que carpentes cum integris eorum naturæ germinibus
 veteres illi comburebant, eoque sacrificii genere,
 qui cœlestes dii videbantur, sibi conciliabant,
 atque sempiternos ignis honores ipsorum divinitati
 consecrabant. Nam illis etiam ignem conservabant
 suis in templis immortalem, quod isdem simillimus
 esse videretur. » 29 Cæterum ex illa rerum, quas
 terra produxerat, αναθυμάσαι, has subinde voces
 θυματήρια, θύειν, θυσιάζειν effluerunt, quibus
 vobis perinde ac si novum hoc improbitatis genus
 significarent, alieno plane sensu abutimur, dum
 fallacem hunc cultum, qui animalium immolatione
 perficitur, θυσίαν appellamus. Ac prisci quidem
 illi homines, ne quid adversus hunc ritum peccaretur,
 tanto studio tantaque diligentia providebant,
 ut quod in eis, qui, rejecto vetere instituto
 novum aliquid inveherent, ἠράσαντο, hoc est
 diras effunderent, ἀρώματα τὰ θυμιώμενα, id
 est suffitiones ipsas, imprecatious dirasque nominarent.
 » Quibus, post alia quaedam, hæc subjicit :
 « Ubi autem illæ sacrificiorum primitiæ in majorem
 impietatem hominum vitio prorupissent, tandem
 usus terrimarum victimarum crudelitate plenus
 invaluit, ut quas ante conceptas nostrum in caput
 imprecatious diximus, ex hoc demum tempore,
 quo homines ipsi vivas ac spirantes animantes
 jugulant, earumque sanguine altaris cruentant

(29) Καὶ πλάνης ἐρευνητής, etc. Porphyr. leg. καὶ ταῦτα, πλάνης κλιμακτήρ, ὅτε ἄνθρωπος γ. τ. ἀ. ζ. μ. π. π. κ. θακρύων, σταγόνες τούτων ἀπὲρ. Causale si placet Porphyri. interpretem. Eusebiana certe cum lectio, tum distinctio, correctior videtur et clarior : tantum vocem ἐρευνητής, tanquam glossa libenter expunxerim; μαστὴρ enim id ipsum est quod ἐρευνητής, sed rarius. Hesychius agnoscit μαστεύειν et ματινῶν, μαστὴρ et ματήρ, unde et ματρηέων, τὸ ζητεῖν. Notandum vero, quod de hujus vocis notatione tradit Clem. Alexand. *Pædag.* 4. 1, c. 7. Cum enim dixisset, infantibus nobis, ἀμείλιγος τὸν λόγον τῶν οὐρανῶν, alimentum *Christum* esse, subiungit : Ἐντείνειν τὸ ζητῆσαι, ματεῦσαι καλεῖται, ὅτι τοὺς ζητοῦσι νηπίους τὸν λόγον, αἱ πατρικαὶ τῆς φιλανθρωπίας θηλαχουργοὶ τὸ γάλα. Vox est Xenophonii familiaris. Inde Μαστήρες illi quos Harpocratio conjicit ἀρχὴν τινὰ fuisse ἀποδεικνύμενην ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὰ κοινὰ τοῦ ἔθους, qui apud Pellenios Μάστοροι dicerentur, ex Aristotele in Pelleniorum rep. Ζητηγὰς, idem Harpocratio ante

χὰς· πολλὰς γὰρ γενεὰς ὑστερον παρελήθη ταῦτα, καὶ πλάνης ἐρευνητής (29) μαστὴρ ὁ ἄνθρωπος γινόμενος, τῆς ἀναγκαίας ζωῆς μετὰ πολλῶν πόνων καὶ θακρύων καταγόμενος, ἀπὲρβότα τοῦ θεοῦ· οὗ τούτων οὖν ἔθουσι πρότερον, ἀλλὰ χλόης οἰοεὶ τινὰ τῆς γενέμου φύσεως γνοῦν τὰς χερσὶν ἀράμενοι. Ἄνδρα μὲν γὰρ δὴ πρὸ ζῶων ἀνέδεικνεν ἡ γῆ· τῶν δένδρων δὲ πολὺ πρότερον τὴν ἐπέτειον γινόμενην πᾶν· ἥς δραπεόμενοι φύλλα καὶ βίβλας, καὶ τοὺς ἔλους τῆς φύσεως αὐτῶν βλαστοὺς κατέκαιον, ταῦτη τοὺς φαινομένους οὐρανίους θεοὺς τῆ θυσίᾳ δεξιούμενοι, καὶ τοῦ πυρὸς (29) ἀπαθανάτωντες αὐτοὺς τὰς τιμάς. Τούτοις γὰρ καὶ τὸ πῦρ ἐφύλαττον ἀθάνατον ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὡς δὴ μάλιστα αὐτοὺς ὁμοίωσαν. Ἐκ δὲ τῆς θυμιώσεως τὸν ἀπὸ γῆς, θυματήριον τε ἐκάλεον, καὶ τὸ θύειν, καὶ τὸ θυσιάζειν· ἃ δὴ ἡμεῖς ὡς τὴν ὑστεραν πλημμυλίαν σημαίνοντα (30), οὐκ ὀρθῶς ἐξακούομεν, τὴν διὰ τῶν ζῶων δοκούσαν θεραπεῖαν καλοῦντες θυσίαν. Τοσοῦτον δὲ τοῖς παλαιοῖς τοῦ μὴ παραβαίνειν τὸ ἔθος ἔμελεν, ὡς κατὰ τῶν ἐκλειπόντων τὸ ἀρχαῖον, ἐπειταγόντων δὲ ἑτερον, ἀρασαμένους, ἀρώματα τὰ θυμιώμενα προσαστορεῦσαι. » Ταῦτα εἰπὼν, ἐπέλεγει μεθ' ἑτερα· ἐ Πόρθω δὲ τῶν περὶ τὰς θυσίας ἀπαρχῶν τῶν ἀνθρώπων προεῖσθαι παρανομίας, ἡ τῶν δεινοτάτων θυμάτων παράληψις ἐπισηχθῆ ὡμίτητος πλήρης· ὡς δοκεῖν τὰς κρίσιν λαχθεῖσας καθ' ἡμῶν ἀρὰς νῦν τέλος εἰληφῆναι, σφραζάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῖς βωμοῖς αἰμαζάντων. » Τοσαῦτα καὶ ὁ Πορφυρίος, οὐ μᾶλλον ἢ ὁ Θεόφραστος. Ἐπιτηράγιμα τοῦ λόγου γένοιτ' ἂν ἡμῶν τὸ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ, πρόσθεν τῶν εἰρημένων αὐτῶ περὶ τῶν Ἑλλήνων, ὡδὲ πη φάσκων πρὸς ὅμμα· ἐ Φαιναῖνοι μοι ὁ πρότος τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα, τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὐστὲρ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἦλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν· ἄτε οὖν αὐτὰ ὀρῶντες πάντα ἀεὶ λόντα ὀρόμω καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεοῦ (31), θεοὺς αὐτοὺς ἐπινομάσαι. »

dixerat, Athenis magistratum extraordinarium fuisse, eoque τοὺς ἀδικούντας τὸ δημοσίῳ ἔδει ζητεῖν. Cum Roman. quaesitorib. conferri possint.

(29) Καὶ τοῦ πυρὸς. Porphyr. lib. 1, καὶ διὰ τοῦ πυρὸς· utrumque probari potest, sed posteriori intellectu facilius videtur : potius enim per ignem illum εἰδεσθον, quam ipsiusmet ignis, sempiternos diis honores tribuebant. Sed ἐφύλαττον retinendum est, licet Porphyr. legat φυλάττωμεν, nam paulo ante ἐκαιο, non καλομεν.

(30) Σημαίνοντα. Vera, ut opinor, lectio : non ut apud Porphyr. ἐκβαίνοντα, quem locum verborum etiam ut interpretes alii ἀν ἐξακούομεν. Hac ipsa de re idem Porphyr. sub lib. 11 fin., p. 230 et 231 novæ editio.

(31) Τοῦ θεοῦ. Herodot. lib. 11 Pelasgos ait θεοὺς προσνομάσαι, ὅτι κόσμω θέντες τὰ πάντα πράγματα, καὶ πάσας νομὰς εἶπον. Theophilus, l. 1 ad Autolytum, non abdidit, dum ita dictos ait, παρὰ τὸ θεῖναι πάντα ἐπὶ ἀσφαλείᾳ.

exitam sortitæ videantur. » Hæc ipse quoque Porphyrius, nec suo magis quam Theophrasti ore commemorat. Plato denique sermonem hunc nobis auctoritatis suæ veluti sigillo coucludat. Is enim in *Cratylo* ante ea quæ de Græcis ipsis disputat, sic ad verbum loquitur : « Mihi quidem illi homines videntur, qui Græciam primi tenuerunt, eos tantum deos censuisse, quos nunc barbarorum plerique colant, solem nimirum, lunam, terram, astra, cælum : quæ cum ipsi viderent omoia continentî cursu ferri, eadem ab illa, τοῦ θεῶν, hoc est cursus ejusmodi natura, θεοῦς deos nominarint. »

Ac primos illos quidem et vetustissimos homines A nihil vel in templis extruendis, vel in erigendis simulacris operæ ac studii posuisse, cum necdum istæ pingendi, fingendi, cælandi, status efficiendi, ac ne domos quidem tectaque ædificandi artes inventæ ac constitutæ essent, cuius, opinor, rem apud se reputanti facile constabit. Quod autem nec ipsorum, qui dii postea vel heroes appellati sunt, illa apud eosdem mentio fuerit; quodque nec Jovem, aut Saturnum, aut Neptunum, aut Apollinem, aut Junonem, aut Palladem, aut Bacchum, aut alium omnino deum, seu mas foret, seu femina, quales infanti postea cum apud barbaros, tum apud Græcos passim exsisterunt, agnoscerent : imo, quod nullus tam inter homines seu bonus seu malus dæmon celebraretur, sed illa tantum quæ in cælo apparebant astræ, παρὰ τὸ θεῶν, id est a *currendo*, θεῶν, hoc est B deorum nomen, ut ipsimet aiunt, obtinerent : deique, quod ne illa quidem animantium immolationibus, aut iis, qui postea sunt excogitati, superstitionibus honoribus colerentur; non jam oratione nostra, sed domestico gentium ipsorum testimonio, quod certam ex disertis eorum verbis, quæque citavimus antea, quæque suis postea locis subjiciemus, probationem suppeditat, plane conficimus. Quanquam divinæ etiam Christianæ religionis litteræ hoc ipsum docent, quibus continetur, gentibus quidem universis eorum, quæ sub aspectum cadunt, siderum attributum initio cultum fuisse, nisi autem Hebræo populo singularem quamdam et eximiam cum hujus universi effectoris ac molitoris Dei, tum etiam veræ adversus eum pietatis notitiam præcipuo munere beneficioque concessam. Quare nulla plane apud antiquissimos homines sive Græcorum, sive barbarorum theogoniæ mentio, nullus statuendorum simulacrorum usus, nulla, quæ multa nunc est in ista deorum partim marium, partim feminarum appellatione, nugarum vanitas. Nec enim illius ætatis hominibus nota erant, quæ postea ex mortalium ipsorum turba petita conflictaque nomina; imo ne dæmonum quidem spirituumve sensus fugientium invocationes, nec absurdæ ineptæque de diis et heroibus fabulæ, nec arcanarum et infandarum initiationum mysteria, nec ullum omnino multiplicis ac stolidæ eorum, qui secuti sunt, hominum superstitionis vestigium cernebatur. Sunt hæc nimirum ab hominibus excogitata commenta, sunt mortalis naturæ actiones, vel potius turpis ac flagitiosæ veritatis artes, id quod illius etiam divini oraculi fide comprobatur : « Initium fornicationis, exquisitio doctorum 11. » Maneat igitur nunc omnium gentium de multitudine deorum errore nonnisi post longam ætatem seriem existitisse, qui cum a Phœnicibus et Ægyptiis initium habuisset, ab iis in reliquis post-

Α' Ἄλλ' ὅτι μὲν οἱ πρῶτοι καὶ παλαιότατοι τῶν ἀνθρώπων, οὕτε ναῶν οἰκοδομίας προσεῖχον, οὕτε ἐσθῶν ἀφιδρώμασιν, οὕτω τότε γραφικῆς, οὐδὲ πλαστικῆς, ἢ γλυπτικῆς, ἢ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης ἐφευρημένῃς, οὐδὲ μὴν οἰκοδομικῆς, οὐδὲ ἀρχιτεκτονικῆς συνσεύσεως, παντὶ τῶν οἰμῶν συλλογιζομένων ὄντων εἶναι. Ὅτι δὲ οὐδὲ τῶν μετὰ ταῦτα κατονομασμένων θεῶν τε καὶ ἡρώων μνήμη τις τοῖς τότε παρῆν, οὐτ' οὐν τις ἦν αὐτοῖς Ζεὺς, οὐ Κρόνος, οὐ Ποσειδών, οὐκ Ἀπόλλων, οὐχ Ἥρας, οὐκ Ἀθηνᾶ, οὐ Διόνυσος, οὐδὲ τις ἕτερος θῆλιά τε καὶ ἀρῆν θεός, οἷα μετὰ ταῦτα μῦθοι παρὰ τε βαρβάρους καὶ Ἑλλήσιν, ἀλλὰ οὐδὲ δαίμων τις ἀγαθός ἢ φαῦλος ἐν ἀνθρώποις ἐθαυμάζετο, μόνον δὲ τὰ φαινόμενα τῶν ἀερνίων ἀστρῶν, παρὰ τὸ θεῶν, ὅπερ ἔστι τρέχειν, θεῶν τε προσηγορίας, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἐτύχαινε, καὶ οὐδὲ ταῦτα ταῖς διὰ ζῶων θυσίαις, καὶ ταῖς μετὰ ταῦτα περιηθηθείσαις τιμαῖς ἐθηρακίετο, οὐχ ἡμέτερος ἢ λόγος, οἰκοθεν δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν Ἑλλήνων ἡ μαρτυρία, οἷα τῶν προειρημένων φωνῶν, καὶ τῶν αὐτῶν ἐξῆς παρατεθησομένων τῆν ἀπόδειξιν παρασχομένη. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἱεροὶ καθ' ἡμᾶς διδάσκουσι λόγοι, πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσι τὸ καταρχὰς τῆν τῶν ὀρωμένων φαστήρων τιμῆν ἀπονεμεῖσθαι περιέχοντες, μόνον δὲ τῶν Ἑβραίων γένει τῆν ἐποπτεῖαν ἀνατελεῖσθαι τῆς θεωρίας τοῦ τῶν ἔλων ποιητοῦ καὶ δημιουργοῦ θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθοῦς εὐσεβείας. Οὐκ ἄρα τις ἦν θεογονίας Ἑλληνικῆς, ἢ βαρβαρικῆς τοῖς παλαιότατοις τῶν ἀνθρώπων λόγος, οὐδὲ ἐσθῶν ἔθρως, οὐδ' ἢ τῶν πολλῆν φλαυρία τῆς τῶν θεῶν ἀρῆνων τε καὶ θηλειῶν κατονομασίας. Αἱ γοῦν προσηγορίας καὶ τὰ ὀνόματα, ἐξ ἀνθρώπων ὕστερον ἐφευρημένα, οὕτω ποτε ἐν ἀνθρώποις ἐγνωρίζετο· ἀλλ' οὐδὲ δαιμόνων καὶ πνευμάτων ἀφανῶν ἀνακλήσεις, οὐκ ἔκτοιοι περὶ θεῶν καὶ ἡρώων μυθολογίαι, οὐκ ἀπορρήτων τελετῶν μυστήρια· οὐδ' ἔως τι τῆς πολλῆς καὶ ἀδολεσχοῦ τῶν μετέπειτα ἀνδρῶν δεισιδαιμονίας. Ἀνθρώπων ἄρα ἦν ταῦτα εὐρήματα, καὶ θνητῆς φύσεως ἀναπλάσματα· μέλλον δὲ τρόπων αἰσχροῦν καὶ ἀκολάστον ἐπιτεχνήματα, κατὰ τὸ παρ' ἡμῶν θεῶν λόγων, τὸ φάσκον· « Ἀρχὴ πορνείας, ἐπινοία εἰδώλων. » Ἡ γοῦν τῶν ἐθνῶν ἀπάντων πάλυθεος πλάνη μακροῦς ὕστερον αἰῶσι πέφανται, ἀρχαμένη μὲν ἀπὸ Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, διαβδσα ἐξ ἐκ τούτων ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ μέχρις αὐτῶν Ἑλλήνων. Ὡς καὶ τοῦτο πάλιν, ἡ τῶν παλαιότων ἱστορία κατέχει, ἦν καὶ αὐτῆν ἐπισκέψασθαι καιρὸς, ἀπὸ τῶν Φοινικίων ἀρχαμένων.

¹¹ Sap. xiv, 12.

modum nationes ad ipsos usque Græcos se propagavit. Atque id ipsum præterea vetustissimæ historię monumenta declarant, quam utique jam tempus est ducto ab Phœniciis initio, propriis intueri.

Res autem istas Sanchuniatho quidam memorie prodidit, vir antiquissimus, quemque ante Trojana tempora floruisse, summaque cum diligentia, tum veritatis laude Phœnicum historiam scripsisse testantur. Hujus opera omnia Philo, non Hebræus ille, sed Byblius ex Phœnicum idiomate Græcam in linguam conversa vulgavit. Ejusdem quoque **31** meminit, is qui nostra memoria opus illud adversum nos mendacibus fraudibusque textum consarcinavit, dum libro quarto ipsum hujus testimonii sui prædicationem commendat. « Rerum, inquit, ad Judæos pertinentium historiam Sanchuniatho Berytium summa fide descripsit; quippe quæ cum eorum locis atque nominibus apprime consentiat, cum præcipua rerum illarum capita ab Hierombalo quodam levi Dei sacerdote accepisset. Hoc illius opus Abibalo regi Berytiorum dedicatum, non modo rex, sed etiam ii quorum apud ipsum erat de scriptorum veritate cognoscere, omnes comprobaverunt. Atque istorum quidem ætas, Trojanis temporibus antiquior, proxime ad Moysen ipsum accedit, ut ex Phœnicie regum serie quisvis auferre potest. Hic igitur Sanchuniatho, qui Phœnicia lingua veterem historiam partim ex singularum urbium actis, partim ex temporum monumentis coagmentatam singulari veritatis studio perscripsit, Semiramide, quam Iliacis temporibus vel antiquiorem vel æqualem fuisse memorant, apud Assyrios regnante, vixit. Ejusdem porro Sanchuniathonis opera Philo Byblius Græco sermone donavit. » Hæc ille, quibus istius theologi cum in scribendo veritatem, tum etiam veritatem nobis testatam reliquit. Verum in operis suscepti progressu non jam Deum universi moderatorem, imo ne cœli quidem incolam, sed viros quosdam ac mulierculas morti obnoxios, eosque non eorum honestate, ut propter virtutem suscipi ac probari mereantur, aut ea præditos sapientia, quæ nos ad ipsorum æmulationem invitet, sed omnibus flagitiis ac sceleribus coopertos nobis pro diis obtrudit, ac simul eos ipsos esse confirmat, qui passim etiam omnibus in oppidis atque regionibus deorum loco celebrantur. Quarum tu rerum certas etiam et ex illorum scriptis depromptas accipe probationes. Philo igitur, qui Sanchuniathonis opus universum novem in libros distribuit, ipso statim primi libri proœmio hæc ad verbum de eodem auctore præfatnr: « Hæc cum ita se haberent, Sanchuniatho vir in primis eruditus, cum operam in rerum plurimarum studio posuisset, cumque gentium omnium historiam jam usque a prima universi molitione nosse vehementer optaret, præcipuam quamdam in pervestigandis Taauti rebus diligentiam adhibuit, quod satis intelligeret, omnium qui lucem hanc aspexerant, cum litteras principum invenisse, ac scribendorum commentariorum auctorem fuisse:

A Ἱστορεῖ δὲ ταῦτα Σαγχουναίθων, ἀνὴρ παλαι-
 τatos, καὶ τῶν Τρωϊκῶν χρόνων, ὡς φασὶ, πρε-
 σβύτερος, ὃν καὶ ἐπ' ἀκριβεστάτη καὶ ἀληθεστάτῃς Φοι-
 νικτικῆς ἱστορίας ἀποδεχθῆναι μαρτυροῦσι. Φίλων
 δὲ τοῦτου πᾶσαν τὴν συγγραφήν, ὁ Βύβλιος, οὐχ
 ὁ Ἑβραῖος, μεταβαλὼν ἀπὸ τῆς Φοινικίας γλώσ-
 σης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα φωνήν, ἐξέδωκε. Μῆμνηται
 τούτων ὁ καθ' ἡμᾶς τὴν καθ' ἡμῶν πεποιμένως
 συσκευη, ἐν τετάρτῳ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑποθέσεως, ὡδε
 τῷ ἀνδρὶ μαρτυρῶν πρὸς λέξιν. « Ἱστορεῖ δὲ τὰ περὶ
 Ἰουδαίων ἀληθέστατα, ὅτι καὶ τοῖς τόποις καὶ τοῖς
 ὀνόμασι αὐτῶν τὰ συμφωνήματα, Σαγχουναίθων ὁ
 Βηρυτίος, εὐληφῶς τὰ ὑπομνήματα παρὰ Ἱερομόδωλον
 τοῦ ἱερῆος τοῦ τοῦ Ἰενοῦ. » Ὁ Ἄδριανὸς τῷ βασιλεῖ
 Βηρυτίων τὴν ἱστορίαν ἀναθεῖς, ὅπ' ἐκεῖνου καὶ τῶν
 κατ' αὐτὸν ἐξεταστῶν τῆς ἀληθείας, παρεδέχθη. Οἱ
 δὲ τούτων χρόνοι καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πίπτουσι
 χρόνων, καὶ σχεδὸν τοῖς Μωσέως πλησίον, ὡς
 αἱ τῶν Φοινικτικῆς βασιλείων μνημοῖσι διαδοχαί. Σαγ-
 χουναίθων δὲ κατὰ τὴν Φοινικίαν διάλεκτον, φιλολογί-
 κως τὴν παλαιάν ἱστορίαν ἐκ τῶν κατὰ πολὺν ὑπο-
 μνημάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναγραφῶν συναγα-
 γῶν καὶ συγγραψας, ἐπὶ Σεμίραμιδος γέγονε τῆς
 Ἀσσυρίων βασιλείας, ἣ πρὸ τῶν Ἰουδαίων, ἣ κατ'
 αὐτοῦ γὰρ τοῦ χρόνου γενέσθαι ἀναγράφεται· τὰ
 δὲ τοῦ Σαγχουναίθωνος εἰς Ἑλλάδα γλώσσῃσι ἠρμή-
 νευσε Φίλων ὁ Βύβλιος. » Ταῦτα μὲν ὁ δηλώσας,
 ἀληθεῖαν ὁμοῦ καὶ παλαιότητα τῷ δὴ θεολόγῳ μαρτυ-
 ρήσας. Ὁ δὲ προῖων, οὐ τὸν ἐπὶ πάντων θεῶν, οὐδὲ μὴν
 τοὺς κατ' οὐρανὸν, θνητοὺς δὲ ἀνδρας καὶ γυναίκας,
 οὐδὲ τὸν τρόπον ἀσσελίου, οἷους δι' ἀρετὴν ἀξίον εἶναι
 ἀποδέξασθαι, ἣ ζηλώσει τῆς φιλοσοφίας, φαυλότητος
 δὲ καὶ μοχθηρίας ἀπάσης κακίαν περιβεβημένους
 θεολογεῖ· τὰ μαρτυρεῖ γὰρ τοῦτους αὐτοὺς ἐκεῖνους
 εἶναι, τοὺς εἰσέτι καὶ νῦν θεοὺς παρὰ τοῖς πᾶσι νενο-
 μισμένους κατὰ τὰς πόλεις καὶ τὰς χώρας. Δέχου
 δὲ καὶ τοῦτων ἐκ τῶν ἐγγράφων τὰς ἀποδείξεις. Ὁ
 δὲ Φίλων εἰς ἐνέα βιβλίους τὴν πᾶσαν τοῦ Σαγχουναί-
 θωνος πραγματείαν διελὼν, κατὰ τὸ προσῆμον τοῦ
 πρώτου συγγραμμάτος αὐτοῦς ῥήμασι προλέγει περὶ
 τοῦ Σαγχουναίθωνος ταῦτα: « Τούτων οὕτως ἐχόντων,
 ὁ Σαγχουναίθων ἀνὴρ πολυμαθῆς καὶ πολυγράφων
 γενόμενος, καὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς, ἀφ' οὗ τὰ πάντα συν-
 ἔστη, παρὰ πάντων εἶδέναι πούθιν, πολὺ φρονητικῶς
 ἐξεμάστευσε τὰ Τααυτοῦ, εἰδὼς, ὅτι τῶν ὄψ' ἦλον
 γεγονότων, πρώτος αὐτοῦ Τααυτοῦ ὁ τῶν γραμμάτων
 τὴν εὐρεσιν ἐπινοήσας, καὶ τῆς τῶν ὑπομνημάτων
 γραφῆς κατάρξας· καὶ ἀπὸ τοῦδε ὡς περὶ κρητῆρα βα-
 λόμενος τοῦ λόγου, ὃν Αἰγύπτῳ μὲν ἐκάλεσαν Θωῖθ,
 Ἀλεξανδρείῃ δὲ Θωῖθ, Ἑρμῆν δὲ Ἕλληνας μετέφρασαν. »
 Ταῦτα εἰπὼν ἐπιμύρεται τοῖς νεωτέρους τοῖς μετὰ
 ταῦτα, ὡς ἂν βεβαιωμένως καὶ οὐκ ἀληθῶς τοὺς περὶ
 θεῶν μύθους ἐπ' ἀλληγορίας καὶ φυσικὰς διηγήσεις·
 τε καὶ θεωρίας ἀνάγκῃ λέγει ὅτι οὐκ προῖων « Ἄλλ' »
 οἱ μὲν νεώτεροι τῶν ἱερολόγων, τὰ μὲν γεγονότα

πράγματα ἐξ ἀρχῆς ἀπετίμψαντο, ἀλλήγορας (32) Α καὶ μύθους ἐπινοήσαντες, καὶ τοὺς κοσμικοὺς παθήμασι συγγένειαν πλασάμενοι, μυστήρια κατέστησαν, καὶ πολλὸν αὐτοῖς ἐπήγον τύπον, ὡς μὴ βραβείως τινὰ συνῶρῖν τὰ κατ' ἀλήθειαν γινόμενα. Ὅ δὲ συμβαλὸν αὐτῶν τῶν ἀδύτων εὐρεθεῖσιν ἀποκρούσας Ἄμμωνίων γράμματα συγχειμένους, ἃ οὐδ' οὐκ ἦν πᾶσι γνώριμα, τὴν μάθησιν ἀπάντων αὐτῶς ἤσκησε' καὶ τέλος ἐπιθεὶς τῇ πραγματεῖα, τὸν κατ' ἀρχὰς μύθον, καὶ τὰς ἀλλήγορίας ἐκποδῶν ποιησάμενος, ἐξηνώσατο τὴν πρόθεσιν, ἕως πάλιν οἱ ἐπιγενομένοι ἱερεῖς, χρόνοις ὑπερὸν ἡβήλησαν αὐτὴν ἀποκρούσαι, καὶ εἰς τὸ μυθῶδες ἀφῆκαταστήσασα. Ἐξ οὗ τὸ μυστικὸν ἀνεκκρυπτεν οὐδέπω ᾤόασαν εἰς Ἑλληνας. » Τούτους ἐξῆς φησιν « Ταῦθ' ἡμῖν εὐρῆται, ἐπιμελῶς εἰδέναι τὰ Θεοῦ κίων ποθοῦσαι, καὶ πολλὴν ἐξερευνησάμενοις ὕλην, οὐχὶ τὴν παρ' Ἑλλήσι· διάφρωνος γὰρ αὐτῆ, καὶ φιλονεικότερον οὐδ' ἐνίων μέλλον, ἢ πρὸς ἀλήθειαν συνθεῖσασα. » Καὶ μεθ' ἕτερα « Ὅπως τε ἔχειν πεπεισθεὶς ἡμῖν παρέστη, ὡς ἐκεῖνος γέγραφε, τὴν διαφωρίαν ὁρῶσι τὴν παρ' Ἑλλήσι, περὶ ἧς μοι τρία πεφλοισμῆται βιβλία τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα *Παραδόξου Ἱστορίας*. » Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει « Προδιαβρωσῶσι δὲ ἀναγκίων πρὸς τὴν αὐδῆς σαφήνειαν, καὶ τὴν τῶν κατὰ μέρος διάγνωσιν, οἳ οἱ παλαιότατοι τῶν βαρβάρων, ἐξαιρέτως δὲ Θεοῦ κίετες τε καὶ Αἰγύπτου, παρ' ὧν καὶ οἱ λοιποὶ παρελάβον ἀνδρωποῖ, θεοὺς ἐνόμιζον μεγίστους τοὺς τὰ πρὸς τὴν βιωτικὴν χρεῖαν εὐρόντας, ἢ καὶ κατὰ τὴν εὐ ποιήσαντας τὰ ἔθνη· εὐεργέτας τε τούτους καὶ πολλῶν αἰτίους ἀγαθῶν ἡγούμενοι, ὡς θεοὺς προσκύνουν· καὶ εἰς τὸ χρεῖον καταστάντας νεοὺς μετασκευασάμενοι, στήλας τε καὶ βάβδους ἀπίερων ἐξ ὀνόματος αὐτῶν, καὶ ταῦτα μεγάλως σιθόμενοι, καὶ ἐσπτάς ἐνεμον αὐτοῖς τὰς μεγίστας Θεοῦ κίετας. Ἐξαιρέτως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν σφετέρων βασιλέων, τοὺς τριακκοῖς στοιχεῖας, καὶ τισὶ τῶν νομιζομένων θεῶν τὰς ὀνομασίας ἐπέθεσαν· φυσικοὺς δὲ, ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς πλανήτας ἀστέρας, καὶ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰ τούτους συναφῆ, θεοὺς μόνους ἐγίνωσκον, ὡστ' αὐτοῖς τοὺς μὲν θνητοὺς, τοὺς δὲ ἀθανάτους θεοὺς εἶναι. » Ταῦτα κατὰ προφῆμον ὁ Φίλων διαπειλάμενος, ἐξῆς ἀπάρχεται τῆς τοῦ Σαγχουνιάθωνος ἔρμηνείας, ὡδὲ πως τὴν Θεοῦ κίετικὴν ἐκτιθέμενος (33) θεολογῶν.

ante omnia ponere nos oportet, barbarorum antiquissimos, Phœnices in primis et Ægyptios, a quibus cæteri deinceps populi morem illum acceperunt, in maximorum deorum loco eos omnes habuisse, qui res ad vitam agendam necessarias iuvenissent, qui que beneficium aliquod in genus hominum contulissent. Eos nimirum quod sibi plurimorum auctores bonorum esse persuaderent, divinis honoribus coluere; ac templorum usu, quæ jam ante constructa fuerant, hoc ad munus officiumque traducto, 33 columnas insuper virgasque ligneas ipsorum nomine consecrarunt eaque præcipuo religionis cultu prosecuti Phœnices, festus illis quoque dies longe celeberrimos dedicarunt. In quo quidem exitium illud fuit, quod regum suorum nomina universi hujus elementis, ac quibusdam eorum, quibus divinitatem ipsi tribuebant, imponerent. Naturales porro deos, solem, lunam, reliquasque stellas inerrantes, cum elementis ac cæteris cum ejusdem affinitate conjunctis, solo ex omnibus agnoscebant; ut mortales quidem alios, alios autem immortales deos haberent. Quibus Philo breviter

(32) Post ἀλλήγορας inserenda conjunctio δὲ, ex Montæ. codice. In aliis sollicitandum videtur nihil.

(33) Ἐκτιθέμενος. Mont., ἐκτιθέμενου, quod fortasse rectius, ut ad Σαγχουνιάθωνος referatur.

In proœmio constitutus, ad Sanchuniathonis interpretationem aggreditur, his verbis Phœnicum theologiam edisserens.

CAPUT X.

Phœnicum theologia.

Principium hujus universitatis ponit aerem tenebrosam ac spiritu fotum, seu mavis tenebrosi aeris flatum ac spiritum, chaosque turbidum altaque caligine circumfusum. Hæc porro infinita esse, nullumque nisi longo sæculorum intervallo terminum habere. Verum, ubi spiritus, inquit, amore principiorum suorum flagrare cœpisset, eumque simul esset mixtio consecuta, nexum hunc mutuum Cupidinem appellarunt. Is quidem rerum omnium procreacionis principium fuit. Spiritus vero suam ipsius procreacionem minime agnoscebat. Ex hac illius conjunctione prodiit Mot; id quod limum nonnulli, alii aqueasæ mixtionis corruptionem esse voluit, ex qua secuta productionis semina, ipsaque adeo rerum universarum generatio exsisterit. Cæterum animantia quædam erant omni sensu carentia, quæ postmodum intelligentia præditos animantes procreant. Eos illi Zophasemia, hoc est cœli contemplatores nominantur, in ovi figuram conformatos. Illico autem Mot, cum sole, luna, stellis, ac reliqua majorum astrorum multitudine emicuit. Hujusmodi a Phœnicibus mundi ortus ponitur, qui omnem plane Divinitatem exterminet. Jam, qualis ab hisdem invehatur animalium generatio, videamus. Sic ergo philosophatur: « Cum igitur splendorem aer emisisset, ex ardenti maris ac terrarum inflammatione, venti, nubes, magnoque ruentium inpetu cœlestium imbrium ac nimborum effusionem exsistere: cum autem hæc omnia, quæ distincta paulo ante, ac propter vehementiorem solis æstum a propria sede disjuncta fuerant, in eodem rursus aere concurrerent, atque alia cum aliis committerentur, tonitrua simul ac fulgura 34 pepererit; quorum ad tonitruum fragorem, descripti antea intellectu præditii animantes velut a somno excitati horrendoque sensu exterriti, mares pariter ac feminæ tam in terra quam in mari moveri cœpere. » Ejusmodi est, quæ ab istis somniatur, animalium generatio: quam hæc ejusdem auctoris verba excipiunt: « Hæc in Taauti de mundi ortu commentariis scripta reperta sunt, quæ quidem ipse, cum argumentis et conjecturis, quas mentis acie perviderat, excogitavit; tum eorum quoque faciem nobis lumenque prætulit. » Mux Austri ac Boreæ, cæterorumque ventorum nominibus explicatis, ita proseguitur: « At illi omnium principes terræ germinia consecravit, lissque deorum in loco habitis adorationis cultum tribuerunt,

(34) Μώτ. Fortean, conveniat cum Hebræo מוֹט, *declinare, labi*, etc., vel מוֹט, *mori*: siquidem Phœnicibus *corruptio est*: quod tamen in illum Rheæ filium melius quadrabit, quem infra col. 84, Moṣḥ nominatum ait, ac pro morte, vel Plutone sumptum. Porro notandum est, eandem vocem Moṣḥ, si Plutarcho credimus, matrem apud Ægyptios significasse. Sic enim ille in *Iside et Osiride*, p. 374

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Π.

Φοινίκων θεολογία.

« Τὴν τῶν ὁλῶν ἀρχὴν ὑποτίθειται ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη, ἣ πνοὴν ἀέρος ζοφώδους, καὶ χάος θολερὸν, ἀερώδες. Ταῦτα δὲ εἶναι ἀπειρα, καὶ διὰ πολλὴν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρα· Ὅτε δὲ, φησὶν, ἤρασθη τὸ πνεῦμα τῶν ἰδίων ἀρχῶν, καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἣ πλοκὴ ἐκείνη ἐκλήθη Πόθος. Αὕτη δὲ ἀρχὴ κτίσεως ἀπάντων· αὐτὸ δὲ οὐκ ἐγένωσκε τὴν αὐτοῦ κτίσιν, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ συμποκῆς τοῦ πνεύματος, ἐγένετο Μώτ (34). Τοῦτο τίνες φασὶν ἰλιν, οἱ δὲ, ὑδατώδους μίξεως σῆψιν. Καὶ ἐκ ταύτης ἐγένετο πᾶσα ὀπορὰ κτίσεως, καὶ γένεσις τῶν ὁλῶν. Ἦν δὲ τὴν ζῶα οὐκ ἔχοντα ἀσθησιν, ἐξ ὧν ἐγένετο ζῶα νοερά, καὶ ἐκλήθη Ζωφρασμὴν (35), τοῦτ' ἐστὶν οὐρανοῦ κατόπται. Καὶ ἀνεπλάσθη ὁμοίως σχήματι· καὶ ἐξέλαμψε Μώτ ἥλιος πύρρον, καὶ πάντες τὴς ἀστέρες καὶ ἀστρα μεγάλα. » Τοιαύτη μὲν αὐτῶν ἡ κοσμογονία, ἀντικρὺς ἀθεότῃα εἰσαόγουσα. Ἰδόμεν δὲ ἐξῆς, ὡς καὶ τὴν ζωογονίαν ὑποστῆθαι λέγει. Φησὶν οὖν· « Καὶ τοῦ ἀέρος διαυξάνοντος, διὰ πύρρον καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς γῆς ἐγένετο πνεύματα, καὶ νέφη, καὶ οὐρανῶν ὑδάτων μέγιστα καταφραῖα καὶ χύσις. Καὶ ἐπειδὴ διεκρήθη, καὶ τοῦ ἰδίου τόπου διεκωρίσθη διὰ τὴν τοῦ ἥλιου πύρρον, καὶ πάντα συνήνευσε τῶν ἐν ἀέρι τὰδε τοῖσδε, καὶ συνέβρασαν· βρονταὶ τε ἀπετετέλεσθησαν καὶ ἀστραπαὶ, καὶ πρὸς τὸν πάταγον τῶν βροντῶν τὰ προγεγραμμένα νοερά ζῶα ἐγγυγώρησαν καὶ πρὸς τὸν ἥχον ἐπέστη, καὶ ἐκινήθη Ἐν τε γῇ καὶ θαλάσῃ ἀρῆεν καὶ θῆλυ. » Τοιαύτη αἰτοῖς καὶ ἡ ζωογονία. Τοῦτοις ἐξῆς ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐπιφέρει, λέγων· « Ταῦθ' εὐρέθη ἐν τῇ κοσμογονίᾳ γεγραμμένα Ταατού, καὶ τοῖς ἐκείνου ὀνομασίμασι, Ἐκ τε στοχασμῶν καὶ τεκμηρίων, ὧν εὐραξαν αὐτοῦ ἡ διάνοια, καὶ εὖρε, καὶ ἡμῖν ἐκώτισεν. » Ἐξῆς τοῦτοις ὀνόματα τῶν ἀνέμων εἰπόν Νότου καὶ Βορέου, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐπιλέγει· « Ἄλλ' οὐτοὶ γε πρώτοι ἀφίερσαν τὰ τῆς γῆς βλαστήματα, καὶ θεοὺς ἐνόμισαν, καὶ προσεκύονον ταῦτα, ἀφ' ὧν αὐτοὶ τε διεγίνοντο, καὶ οἱ ἐπόμεινοι, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν πάντες, καὶ χολὰς καὶ ἐπιθύσεις ἐποίησαν. » Καὶ ἐπιλέγει· « Αὗται δ' ἦσαν αἱ ἐπίνοια τῆς προσκνήσεως, ὁμοιαὶ τῇ αὐτῶν ἀσθενείᾳ, καὶ ψυχῆς ἀτολίμῃ. Εἰτὰ φησι γεγενῆσθαι ἐκ τοῦ Κολπία ἀνέμου, καὶ γυναικὸς αὐτοῦ Βάαν, τοῦτο δὲ νύκτα ἐρημνεύειν, Αἰῶνα καὶ Πρωτόγονον θνητοῦς ἀνδρας, οὗτω καλουμένων. Εὐρέην δὲ τὸν Αἰῶνα τὴν ἀπὸ τῶν δένδρων τροφήν. Ἐκ τούτων τοὺς γενομένους κληθῆναι Γένος, καὶ Γενεάν, καὶ οἰκῆσαι τὴν Φοινίκην. Αἰχμῶν δὲ γενομένων, τὰς χεῖρας ὀρέγειν εἰς οὐρανοὺς πρὸς

B, 3. Ἡ δ' ἴσις, ἐστὶν ὅτε καὶ Μοῦθ, καὶ πάλιν Ἄθυρι, καὶ Μεθύρι προσαγορεύουσι, (ἢ προσαγορεύεται) σημαίνουσι δὲ τῶν πρώτων τῶν ὀνομάτων, μητέρα, τῆς δὲ δευτέρας, οὐκ ἴστω Ἄρου κόσμιον· τὸ δὲ τρίτον, συνέθετόν ἐστιν ἔκ τε τοῦ πληθροῦ, καὶ τοῦ αἰτίου.

(35) Ζωφρασμὴν. Clarum est, τὸ λημὴν esse ὡς ἡβρ., *caelus*, Ζωφά vero, ΠΣΣ, *contemplari*.

ἐν Ἠλίον. Τοῦτον γὰρ, φησὶ, θεὸν ἐνόμιζον μόνον
 ἄρανοῦ κύριον, Βεελσαδμῆν καλοῦντες, ὃ ἐστὶ παρὰ
 φοινίκι Κύριος οὐρανοῦ, Ζεὺς δὲ παρ' Ἑλλήσι. Μετὰ
 ταῦτα πλάνην Ἑλληνῶν αἰτιάται λέγων· Ὁ γὰρ
 ματαίως αὐτὰ πολλὰ γὰρ διεσπειλάμεθα, ἀλλὰ πρὸς
 τὰς αἰθεὶς παρεκδοχὰς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νομο-
 ράτων (56), ἅπερ οἱ Ἑλλήνες ἀγνοήσαντες, ἄλλως
 ἐβέβησαντο. πλανηθέντες τῆ ἀμφοβολίᾳ τῆς μετα-
 φράσεως. Ἐξῆς φησὶν ἀπὸ Γένους Αἰῶνος καὶ Πρω-
 τογόνου γεννηθῆναι αἰθεὶς παῖδας θνητοῦς, οἳ εἶναι
 ὄνματα Φῶς καὶ Πῦρ καὶ Φλόξ. Οὗτοι, φησὶν, ἐκ πα-
 ρατριῆς ξύλων εὐρον πῦρ, καὶ τὴν χρῆσιν ἐβέβαζαν.
 Γίως δὲ ἐγέννησαν οὗτοι μεγάβη τε καὶ ὑπεροχῇ
 χρεῖστος· ὧν τὰ ὄνματα τοῖς ἔρσι ἐπετέθη, ὧν
 ἐκράτουν, οὓς ἐξ αὐτῶν κληθῆναι τὸ Κάσσιον,
 καὶ τὸν Λίβανον, καὶ τὸν Ἀντιλίβανον, καὶ τὸ
 Βραθύ. Ἐκ τούτων, φησὶν, ἐγεννήθησαν Μημ-
 ρούσιος καὶ ὁ Ὑψουράνσιος. Ἀπὸ μητέρον δὲ,
 φησὶν, ἐχρημάτισον τῶν τότε γυναικῶν ἀνάβην,
 μεταμορφῶντες οἳς ἂν ἐντύχουν. Εἰτὰ φησὶ τὸν Ὑψου-
 ράνσιον οἰκῆσαι Τύρον, καλύβας τε ἐπινοῆσαι ἀπὸ
 κλάμων, καὶ θρύων, καὶ παπύρων στασιάζουσι δὲ πρὸς
 τὴν ἀερίφρον Ὀψωσον, ὃς σκέπην τῷ σώματι πρῶτος
 ἐκ ἐρημάτων ὧν ἴσχυσε συλλαβεῖν θηρίων εὐρε.
 Ταρταίων δὲ γενομένων ἄβρων καὶ πνευμάτων,
 παρατριβέντα τὰ ἐν τῇ Τύρῳ δένδρα πῦρ ἀνάβηαι, καὶ
 τὴν αὐτῆ ὕλην καταφλέγει. Δένδρον δὲ λαβόμενον
 τὸν Ὀψωσον καὶ ἀποκαλέουσάντα, πρῶτον τομῆσαι
 εἰς θάλασσαν ἐμβῆναι· ἀνεύρωσαι δὲ δύο στήλας πρὸς
 τε καὶ πνεύματι, καὶ προσκυνῆσαι, ἅμα τε σπένδειν
 αὐταῖς ἐξ ὧν ἤγρευε θηρίων. Τούτων δὲ τελευταίαν-
 τιν, τοὺς ἀπολεθθέντας φησὶ βάβδων αὐτοῖς ἀφιε-
 ρῆσαι, καὶ τὰς στήλας προσκυνεῖν, καὶ τούτους
 ἐορτὰς ἄγειν κατ' ἔτος. Χρόνους δὲ ὕστερον πολλοὺς
 ἀπὸ τῆς Ὑψουράνσιος γενέσθαι Ἄγρεα καὶ
 Ἄλιεα, τοὺς ἀλιεὺς καὶ ἄγρας εὐρετὰς, ἐξ ὧν κλη-
 θῆναι ἀγρευτὰς καὶ ἀλιεῖς. Ἐξ ὧν γενέσθαι δύο
 ἀέλικουδὸς σιδήρου εὐρετὰς, καὶ τῆς τούτου ἐργασίας·
 ὧν ἕταρον τὸν Χρυσῶρ λόγους ἀσκήσαι, καὶ ἐπι-
 ρῆσαι· καὶ μαντείας· εἶναι δὲ τούτων τὸν Ἥφαιστον,
 εὐρεῖν δὲ καὶ ἀγκιστρον, καὶ δέλεαρ, καὶ ὄρημα, καὶ
 σχεδῶν, πρῶτον τε πάντων ἀνθρώπων κτεῦσαι. Διὸ
 καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν μετὰ θάνατον ἐπέδασθησαν. Κα-
 λῆσθαι δὲ αὐτὸν καὶ Διαμύχιον (57). Οἱ δὲ τοὺς ἀδελ-

A quibus vitam non ipsi modo, sed ipsorum etiam
 posterī majoresque omnes tolerarunt, inferiasque
 ac libamina perfecerunt. Atque hæc divini cultus
 cogitationes, inquit, cum eorum imbecillitate ani-
 mique angustis congruebant. Tum scribit, ex Col-
 pia vento, atque ejus uxore Baan, quam Græci
 Νύκτα, hoc est noctem, interpretantur, Ævum ac
 Primogenitum, mortales ambo, procreatos; Ævum-
 que cibi ex arboribus petendi auctorem fuisse. Qui
 ab illis geniti sint, eos Genus ac Progeniem ap-
 pellatos, Phœnicem incoluisse: cumque vehementer
 æstus urgeret, in cœlum manus ad Solem sus-
 tulisse. Quippe, Deum enim hanc, inquit, unum
 cœli moderatorem esse credcbant, emique propterea
 Beelsamen, id est Phœnicium linguæ, cœli Domi-
 B nium, Græca vero Δία, hoc est Jovem, nomina-
 bant. Deinceps Græcorum his verbis traducit er-
 rorem: « Neque enim sine ratione pluribus ista
 modis explicate distinguenda putavimus, sed varia
 hæc etiam in parte nominum quæ rebus attri-
 buuntur notiones ac significationes secuti sumus,
 quæ Græci homines cum ignorarent, alieno sensu
 acceperunt, in errorem ambiguitate significationis
 inducti. Porro ex Genere, Ævi ac Primogeniti filio,
 natos ait esse liberos morti similiter obnoxios, eos-
 que Lucis et Ignis, Flammæ nominibus appellatos;
 qui cum ignem ex mutua lignorum collisione reper-
 rissent, ejusdem usus homines docerint. Idem
 filios generare, qui mole ac proceritate corpora
 vulgus hominum longe superarent, quorum no-
 mina montibus iis attributa sunt, quos ipsi
 prius occuparant. Quare montes Cassius, Liba-
 nus, Antilibanus et Brathyus, ab illis nomen
 acceperunt. Cæterum ab iis Memrumus et Hy-
 psuranus procreati sunt; qui a matribus ejus-
 dem appellaciones invenere, mulierculis, inquam,
 C illis quæ sui copiam eo tempore obvio cultibet
 impudentissime faciebant. Jam vero Hypsuranium in
 insula Tyro domicilium suum collocasse, ac tugu-
 riorum ex calamis cum junco papyroque contextis
 efficiendorum artem excogitasse, graveque cum
 Usuo fratre inimicitias exercuisse tradit. Ac princeps
 quidem pellibus quas feris ad se captis detraxerat,
 corpus tegere Usous instituit: cumque turbulenta

(56) *Παρεκδοχὰς τῶν νομορῶν.* Accipio, nomi-
 nam alias ex aliis significaciones, quemadmodum
 paulo post, ἐκδέχουσι pro simpliciter δεχουσι, inter-
 pretari, accipere, Suidas, ἐκδέχῃ explicat, νοεῖ,
 νόημα δύναντι, profertur illud Polybii, οὐκ ὀρθῶς, ὡ
 στρατηγῆ, τοὺς ἡμετέροισ ἐκδέχῃ λόγους, id est πα-
 ραλοῦς. Gallice, *vois ne prenez pas bien nos pa-
 roles.* Hic obiter idem lexicographus emendari pos-
 si, ubi exponens ἐκδέχουσι, τὸ παρ' ἐτέρου λαβόντα
 ἐγγειρεῖν τὸ δεύτερον, subdit, ἐπισκοπεῖον δὲ τὸ ἐν
 τῷ Β' Φιλιππηκῷ ληθῆν. Καὶ τὸ δοκεῖν ἐκδέχουσι
 τῶν ἐκείνων πεπραγμένων. Est enim legend. ἐκδέχ-
 ουσι τῶν ἐκείνους πεπραγ. Locus est Demosthen.
 in illa de pace, quam ipse quintam *Philippicam* vocat,
 quod in ea, quemadmodum in aliis quatuor, Phi-
 lippum orator insectari pergit: Εἰ γὰρ Ἀργεῖοι
 πῶν, inquit Demosthen., δὴ τὴν πρὸς Δακεδαίμονιους
 ἡμῶν ἐπιχειρησάντων ἐχθρῶς σφύρουσι, καὶ τὸ δοκεῖν

ἐκδέχουσι τὴν ἐκείνους πεπραγμένων, quæ pos-
 trema verba sic reddit Wolfphius, *et propter acta
 quedam sua impedita.* Malim sic, *quodque nonnulla
 jam ab illis ante gesta succedendo excipere videamur;*
 ut Suidas intelligit, nisi aut legamus ἐκδέχουσι,
 hoc est probare, aut ipsam ἐκδέχουσι, pro ἐκδέχ-
 ουσι accipiator. Nam quod ibi ἐκδέχουσι Suidas
 exponit, ἀπερῶν, et κωλύειν, Wolfphium, opinor,
 juvat nihil. Est enim interdum κωλύειν, sed exci-
 piendum tantum, atque sustinendo, ut patet hoc ejus
 exemplo, γέγραφα παρατεταγμένα ἦν, εἰς τὸ ἐκδέχ-
 ουσι τὰ τῶν βαρβάρων τοῦτοματά. Id quod in illum
 Demosthenis locum nullo modo convenire potest.

(57) *Διαμύχιον.* Mont. lego. Δία μύχιον, quod
 rectius videtur, nisi forte malis Δία μύχον. Si enim
 Chysor iste Phœnicus, idem et Vulcanus erat, et
 Jupiter; quidni etiam Ζεὺς εἰς μύχως, antris enim
 illis bonus taber ἐμφυλοχουεῖ.

Librium ventorumque tempestate coorta, ex Tyri arborum collisione ignis exarsisset, quæque illidem erat sylvam incendisset, arbore ejus ante ramos amputarat, navigii loco usus nequaquam sese mari nullo licet exemplo committere dubitavit. Geminos quoque cippos eum igni ventoque dedicasset, mox utriusque adorationis cultum exhibuit, quassque venando ceperat ferarum sanguinem libavit. Posteaquam autem supremum isti omnes diem obliissent, qui superstites, libquit, remansere, virgas ac cippos iu eorum honorem consecratos adorarunt, festosque dies solemnibus ritu quotannis peregerunt. At vero multis post sæculis, ex illius Hypsuranii solebole Venator ac Piscator nati sunt, qui piscationis ac venationis artem invenerunt, ac toti piscatorum venatorumque nationi sum postea nomen iudicare. Ab hisdem fratres procreati duo, qui ferrum ac multiplicem ferri usum reperere. Quorum alter Chrysorum nomine, quem Vulcanum esse ait, plurimum operæ ac studii partim in eloquentia, partim in cantionibus ac divinandi artibus collocavit. Is etiam hamum atque escam, piscatorum lineam, ac tumultuosas rates invenit, primusque mortalium omnium navigavit. Quamobrem eum quoque post obitum iustar Dei coluerunt, ipsumque præterea Diamichii nomine appellarunt; nec desunt etiam qui ab ejusdem fratris struendorum ex lateribus murorum ac prætium rationem excoctatam esse velint. Ab ejusdem posteris geniti adolescentes duo, quorum unus Artifex, alter vero terrestris Indigeus nuncupatus. Hi quisquiliarum cum lateritio luto miscendarum, utriusque vero solis calore exsiccaudi, ac tectorum ædibus imponendorum auctores fuerunt. Alios item duos procrearunt, quorum unus Agri, alter Rustici sive agricolæ nomen accepit. Et huic quidem simulacrum eximio cultu dedicatum est, addito quoque in Phœnice templo, quod ab aliquo jugatorum boum paribus gestabatur: qui etiam in veterum libris deorum maximus elogio plane singulari nominatur. Ambo præterea construendis ædibus non solum atria, verum etiam ducta in orbem septa cum speluicis addidere. Ab his tam agricolarum, quam venatorum, qui caubus uterentur, genus propagatum. Isdem Erroum ac Titanum attributum nomen. Filios reliquere Amynum et Magum, quibus villarum gregumque alendorum rationes feruntur acceptæ. 36 Ex istis nati Misor et Sydex, hoc est Soluti facilis, ac Justus, qui salis usum reperere. Misor filium Tasutum habuit primorum in scribendo elementorum inventorem, quem Ægyptii Thoor, Alexandrini Thoyth, Græci Mercu-

• Γο αὐτα.

(38) Βιβλίους. Forte reponend. Βοβλίους, ut Byblios populos, non libros intelligat.

(39) Μισώρ και Σοδόκ. Hebræa sunt, מִשְׁוֹר rectitudo; et דָּוִד, justus.

(40) Θωώρ. Mont. leg. Θωδ, melius, ut arborum; tametsi permutata hic Ægyptiorum et Alexandrinorum nomina videri possint. Supra enim cap. 9,

φοῦς αὐτοῦ τοίχους φαλιν ἐπιπόρσαι ἐκ πλίνθων. μετὰ ταῦτα ἐκ τοῦ γένους τούτου γενέσθαι νεανίας δύο, καλεῖσθαι δὲ αὐτῶν τὸν μὲν Τεχνητὸν, τὸν δὲ γῆτινον Αὐτόχθονα. Οὗτοι ἐπενόησαν τῷ πληρῷ τῆς πλίνθου συμμυγνύειν φορτυόν, καὶ τῷ ἡλίῳ αὐτάς α τερασίαινε, ἀλλὰ καὶ στέγας ἔξευρον. Ἀπὸ τούτων ἐγένοντο ἑτεροί, ὧν ὁ μὲν Ἄγρὸς ἐκάλειτο, ὁ δὲ Ἄγροῦρος ἢ Ἄγροτήρ, οὗ καὶ ἕσανον εἶναι μάλα σεβάσμιον, καὶ ναὺν ζυγοφορούμενον ἐν Φοινίκη· παρὰ δὲ βιβλίους (38) ἔξαιρέτως θεῶν ὁ μέγιστος ὀνομάζεται. Ἐπενόησαν δὲ οὗτοι αὐλάς προστιθέναι τοῖς οἴκοις, καὶ περιβάλλαια, καὶ σπήλαια. Ἐκ τούτων ἀγρόται καὶ κυνηγοί. Οὗτοι δὲ καὶ Ἄλῆται καὶ Τιτάνας καλοῦνται. Ἀπὸ τούτων γενέσθαι Ἄμινον καὶ Μάγον, οἱ κατέδειξαν κώμας καὶ πόλεις. Ἀπὸ τούτων γενέσθαι Μισώρ καὶ Σοδόκ (39), τοῦτέστιν εὐλυτον καὶ δίκαιον. Οὗτοι τὴν τοῦ ἁλὸς χρῆσιν εἴρον. Ἀπὸ Μισώρ Τάουτος, ὃς εἴρε τὴν τῶν πρώτων στοιχείων γραφήν· ἐν Αἰγύπτῳ μὲν Θωώρ (40), Ἀλεξανδρείας δὲ Θωδῆ, Ἕλληνας δὲ Ἐρμήν ἐκάλεσαν· ἐκ δὲ τοῦ Σοδόκ, Δεσκούροι, ἢ Καβαίροι, ἢ Κορύθαντες, ἢ Σαμοθρῆες. Οὗτοι, φησί, πρώτοι πλοῖον εἴρον. Ἐκ τούτων γεγένασιν ἑτεροί, οἱ καὶ βοτάνας εἴρον, καὶ τὴν τῶν βακτηίων ἱστίον, καὶ ἐπιπόρδας. Κατὰ τοῦτους γίνεται ἡς Ἐλιούν καλούμενος Ἰγύσιος, καὶ θήλεια λεγομένη Βηροῦθ, οἱ καὶ κατώχθον, ἐν ὕπερον ἐκάλεσαν Οὐρανόν ὡς ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς στοιχεῖον, δι' ὑπερβολῆν τοῦ κάλλους ὀνομάζον οὐρανόν. Γενέσθαι δὲ τούτων ἀδελφὴ ἐκ τῶν προειρημένων, ἡ καὶ ἐκλήθη Γῆ, καὶ διὰ τὸ κάλλος, ἀπ' αὐτῆς, φησὶν, ἐκάλειται τὴν ὀμύνησιν Γῆν. Ὁ δὲ τούτων πατὴρ ὁ Ἰγύσιος ἐκ συμβολῆς θηρίων τελευτήσας ἀμφιπόδι, ἢ καὶ χοῦς καὶ θυσίας οἱ παῖδες ἐτέλεσαν. Παραλαβὸν δὲ τὸ Οὐρανὸν τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν, ἄγειται πρὸς γάμον τὴν ἀδελφὴν Γῆν, καὶ ποιεῖται ἐξ αὐτῆς παῖδας ὅ, Ἴδιον, ἐν καὶ Κρόνον, καὶ Βέτυλον, καὶ Δαγών (41), ὃς ἴσται Σίτων, καὶ Ἄτλαντα. Καὶ ἐξ ἄλλων δὲ γαμετιῶν ὁ Οὐρανὸς πολλὰ ἔσχε γενέσθαι. Διὰ καὶ γαλεπαίνουσα ἡ Γῆ, τὸν Οὐρανὸν ζηλοτυποῦσα ἐκάλεσεν, ὡς καὶ διαστήνη ἀλλήλων. Ὁ δὲ Οὐρανὸς ἀποχωρήσας αὐτῆς, μετὰ βίας, ὅτε καὶ ἐβούλετο ἐπιῶν, καὶ πλησιάζων αὐτῇ, πάλιν ἀπηλλάττετο. Ἐπεχειρεῖ δὲ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς παῖδας διαφθεῖρον, τὴν δὲ Γῆν ἀμύνασθαι πολλάκις, συμμάχων αὐτῇ συλλεξιμένην. Εἰς ἀνδρας δὲ προελθὼν ὁ Κρόνος, Ἐρμῆ τῷ Τριταμυγίῳ συμβούλῳ καὶ βοηθῷ χρώμενος, ὅστος γὰρ ἦν αὐτοῦ γραμματεὺς, τὸν πατέρα Οὐρανὸν ἀμύναται, τιμωρῶν τῇ μητρὶ. Κρόνος δὲ γίνονται παῖδες, Περσεφόνη καὶ Ἀθηνᾶ. Ἡ μὲν οὖν πρώτη παρθένος ἐτελεύτα· τῆς δὲ Ἀθηνᾶς

sub finem, Thoyth Ægyptiis, Thoth vero Alexandrinis tribuerat; hic contra.

(41) Δαγών. Hebræum est דגן, frumentum; nam et hic σίτων explicatur; et דגן ille Philistæorum deus, frumenti præses. Mox noster Sanctiunianthous ore: Ὁ δὲ Δαγών, ἐπιπόρ εἴρε σίτων καὶ ἀροτρῶν, ἐκλήθη Ζεὺς Ἀρότριος.

νός γνῶμη καὶ Ἐρμού, κατεσκευάσας Κρόνος ἐκ σιδήρου ἔργον καὶ ὄρου. Ἐτα ὁ Ἐρμῆς τοῖς τοῦ Κρόνου συμμάχους λόγους μαγαζίας διαλεχθεὶς, πόθον ἐνεποίησε τοῖς κατ' Οὐρανὸν ἡ μάχης ὑπὲρ τῆς Γῆς, καὶ οὕτω Κρόνος τὸν Οὐρανὸν, πολέμῳ συμβαλὼν, τῆς ἀρχῆς ἤλασε, καὶ τὴν βασιλείαν διεδέξατο. Ἐάλω δὲ ἐν τῇ μάχῃ καὶ ἡ ἐπικράτος τοῦ Οὐρανοῦ σύγκοιτος ἐγκύμων οὖσα, ἦν ἐκείνου δὲ Κρόνος πρὸς γάμον τῷ Δαγώνι, τίχεται δὲ κατὰ τοῦτον ὁ κατὰ γαστρός ἐξ Οὐρανοῦ ἔφερον, ὁ καὶ ἐκάλεσε Δημάρου. Ἐπὶ τούτοις ὁ Κρόνος τεῖχος περιβάλλει τῇ ἑαυτοῦ οἰκίῃ, καὶ πρώτῃν πόλιν κτίζει τὴν ἐπὶ Φοινίκης Βύβλον. Μετὰ ταῦτα τὸν ἀδελφὸν τὸν Ἰβιον Ἀτλαντα ὑπονοήσας ὁ Κρόνος, μετὰ γνῶμης τοῦ Ἐρμού εἰς βάθος γῆς ἐμβαλὼν κατέχευσε. Κατὰ τοῦτον χρόνον οἱ ἀπὸ τῶν Διοσκουρίων σχεδία καὶ πλοία συνθέντες, ἐπλευσαν, καὶ ἐκτρέφοντες κατὰ τὴν Κάσιον ἕρος, ναὺν αὐτόθι ἀφιέρωσαν. Οἱ δὲ σύμμαχοι Ἰβίου, τοῦ Κρόνου, Ἐλαιμ ἐπεκλήθησαν, ὡς ἂν Κρόνῳ οὗτοι ἦσαν οἱ λεγόμενοι ἐπὶ Κρόνω. Κρόνος δὲ υἱὸν ἔχων Σάδδον, ἰδίῳ αὐτὸν σιδήρῳ διερχόσατο, δι' ὑπονοίας αὐτὸν ἔσχευε, καὶ τῆς Ἰυχῆς, αὐτόχειρ τοῦ παιδὸς γενόμενος, ἐστέρησεν. Ἐκείνους καὶ θυγατρὸς ἰδίας τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμεν ἐς πάντας ἐκπεπληγθαὶ θεοὺς τὴν Κρόνου γνῶμην. Χρόνον δὲ προόντος, Οὐρανὸς ἐν φυγῇ τυγχάνων, θυγατέρα αὐτοῦ παρθένον Ἀστάρτην μετ' ἑτέρων αὐτῆς ἀδελφῶν δύο, Πέας καὶ Διώνης, δόλῳ τὸν Κρόνον ἀκλιεῖν ὑποπέμπει· ἃς καὶ ἑλὼν ὁ Κρόνος κουριεῖται γαμετὰς ἀδελφὰς οὕσας ἐποιήσατο. Γνοὺς δὲ ὁ Οὐρανός, ἐπιστρατεύει κατὰ τοῦ Κρόνου Εἰμαρμένην καὶ Ἄραν μετ' ἑτέρων συμμάχων, καὶ ταύτας ἔσεικνωσάμενος ὁ Κρόνος, παρ' ἑαυτῷ κατέχεν. Ἐτι δὲ, φρονί, ἐπανόησε θεὸς Οὐρανὸς Βαυτίλῃ, λίθους ἐμψύχους μηχανησάμενος. Κρόνῳ δὲ ἐγένοντο ἀπὸ Ἀστάρτης θυγατρὸς ἐπὶ Ττανίδες ἡ Ἀρτέμιδες. Καὶ πάλιν τῷ αὐτῷ γίνονται ἀπὸ Πέας παῖδες ἐπτά, ἑνὸς νεώτατος ἅμα τῇ γενεῇ ἀφιέρωθι· καὶ ἀπὸ Διώνης θῆλειαι, καὶ ἀπὸ Ἀστάρτης πάλιν ἄρβενες δύο, Πόθος καὶ Ἐρωκ. Ὁ δὲ Δαγών, ἐπειθὲ εὖρε στήλον καὶ ἀροτρον, ἐκλήθη Ζεὺς Ἀρότρος. Συδοῖα δὲ, τῷ λεγομένῳ Δικαίῳ, μία τῶν Ττανίδων συμβαλοῦσα, γενῆ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐγενήθησαν δὲ καὶ ἐν Παρλίε (42) Κρόνῳ, τρεῖς παῖδες, Κρόνος ὁμόνομος τῷ πατρὶ, καὶ Ζεὺς Βῆλος, καὶ Ἀπόλλων. Κατὰ τοῦτον γίνονται Πόντος καὶ Τυφὼν, καὶ Νηρεὺς, πατὴρ Πόντου. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πόντου γίνονται Σιδῶν ἡ κατ' ὑπερβολὴν εὐφρονίας πρώτη ἕμνον ὥδης εὖρε· καὶ Ποσειδῶν τῷ δὲ Δημάρου γίνονται Μελικάρθοκ, ὁ καὶ Ἡρακλῆς. Ἐτα πάλιν Οὐρανὸς πολεμῆσεν Πόντον, καὶ ἀποστάς, Δημάρου προσηβεται· Ἐπειδὴ τὸ Πόντον ὁ Δημάρου, τροποῦται τε αὐτὸν ὁ Πόντος, ὁ δὲ Δημάρου φυγῆς θυσίαν ἤθετο. Ἐτι δὲ τριακοστῷ δευτέρῳ τῆς ἑαυτοῦ κρατήσεως καὶ βασιλείας, ὁ Πόθος, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Κρόνος. Οὐρανὸν τὸν πατέρα λαχίσας ἐν τόπῳ τινὶ μεσογείῳ, καὶ λαβίων ὄψε-

* Ἰσ. οὐρανῷ.

rium nominarunt. Ex Sydyz vero Dioscuri, seu Cabiri, seu Corybantes, seu denique Samothracæ originem accepere. Ambos quoque navium primos excogitasse ferunt. Ab utroque procreati alii, qui non herbas modo, sed etiam venenatorum morsuum curationem et cantiones invenire. Eorumdem ætate natus est Elium quidam nomine Altissimus, quemque femina Beruth appellata. Hi loca Bybla vicinâ tenere ac Terrestrem quemdam sive indigenam Cœlum postea nuncupatum genere, a quo etiam illud subtile elementum, quod supra nos volvitur, propter eximiam palchritudinis ac formæ speciem Cœlum vocarunt. Is sororem habuit iisdem parentibus natam, cui nomen Terra, quod propter singularem ejus corporis dignitatem, cum ea, quam terram vocamus, postea communicarunt. Parens autem illorum Altissimus, cum ferarum congressione periisset, deorum in numerum est relatus, quem libationibus ac sacrificiis liberi coluere. At Cœlûs ubi paternum in imperium successisset, Terram sororem matrimonio secup junxit, ex caque liberos quatuor suscepit, illum, qui Saturnus dictus est, Betylum, Dagonem, qui Sito, hoc est frumenti præses, nominatur, et Atlantem. Ex aliis autem uxori bus ingentem liberorum multitudinem genuit: id quod adeo grave et acerbum Terræ accidit, ut zelotypia vehementiore successa, abs Cœlo multis ante prohis onerato divortium fecerit. Cœlus autem etiam ab ea discesserat, vi tamen quoties libitum erat, eadem oppressa, domum sese denuo recipiebat. Verum quod susceptos ex ipsa filios interficere conaretur, Terra, convocatis auxiliariis copiis, ejus impetum sæpe propulsabat. Interea Saturnus, ubi virilem ætatem attigisset, Mercurii Trismegisti, qui ipsi a tabulis et codicillis erat, consilio atque opibus, maternas ulturus injurias, Cœlo patri sese acriter objecit. Idem liberos procreavit, Proserpinam et Minervam; ac prior quidem virgo diem obiit: Minerva autem Mercurioque auctoribus, falcem ex ferro hastamque conflat; tum Mercurius Saturni sociis vebemens contra Cœlum pro Terra dimicandi studium magicis cantionibus injecit. Saturnus igitur, his instructus copiis, bellum cum Patre committit, eoque imperii finibus ejecto, regnum capessit.

D 37 Hoc in certamine capta Cœli concubina gestans uterum, cuius ille singulari amore flagrabat. Eam Saturnus Dagoni in uxorem dedit, apud quem susceptum ex Cœlo fetum enixa Demaruntium nominavit. Tum vero Saturnus ædes suas muro cingit, Byblumque condit urbem Phœnicie principem. Mox Atlantem fratrem, quod eum suspectum haberet, suadente Mercurio alta terra defossam obruit. Per idem ferme tempus Dioscurorum nepotes cum tumulariis ratibus navigiisque conflatis navigarent, ad Cassium montem ejecti templum eo loco dedica-

(42) Παρλίε. Forte leg. Παρλίε, quo nomine aliquot vel regiones vel urbes exstiterunt, etiam in Syria, cujus Phœnicia pars.

runt. Jam vero socios Ili, qui Saturnus idem erat, EIoim quasi Saturnios appellarunt, qui ejusdem Saturni æquales etiam dicebantur. Porro Sadiu: a filium Saturnus, quod secus aliquid de illo suspicaretur, gladio suo jugulavit, manusque paternas extincti sanguine cruentavit, ac paulo post filiam quoque suam capite truncavit, ut reliqui omnes dii hanc Saturni mentem peuitus obstupescerent. At Cœlus cum interim exsularet, post aliquod temporis intervallum, Astarten filiam virginem cum duabus aliis sororibus Rhea ninirum ac Dione summisit, quæ Saturnum fraude insidiisque tollerent. Verum Saturnus puellas amore blanditiisque captas, sorores ambas secum matrimonio copulavit. Quod ubi Cœlus audisset, Fatam ac Pulchritudinem eum aliis sociis adversus eum expeditionem suscipere frassit, quam pariter utramque Saturnus illecebris delinitam apud se retinuit. Præterea Cœlus, inquit, Deus Bætylia reperit, animatos lapides insolenti cræ molitius, Cæterum, Astarte filias septem Titanidas, sive Dianas Saturno peperit, simulque Rhea totidem filios, quorum postremus ut primum lucem aspexit consecratus est. Quin etiam ex Dione quidem puellas, ex Astarte vero mares præterea duos, Cupidinem Amoremque suscepit. Dagon autem, quod frumentum et aratrum invenisset, Aratrius Jupiter nuncupatus est. Sydyco, quem *justum* interpretamur, una ex Titanidis Æsculapium genuit. Saturno præterea liberi tres in Perza nati, Saturnus ejusdem cum Patre nominis, 38 Jupiter Belus, et Apollo. His propemodum æquales Pontus, Typho et Nereus Ponti pater. Ex Pontu Neptunus ac Sido nascuntur. Sidonis autem ea suavitas et elegantia vocis erat, ut hymni modulate canendi artem princeps inveniret. A Demarunte Melicarthus et Hercules procreantur, moxque Cœlus ad Demaruntis sese partes adjungens; Ponto, a quo defecerat, denovo bellum movet. At Pontus Demaruntem, qui magno impetu suos in flues incubuerat, in fugam vertit; ille autem felicitis fugæ gratia sacrificium vovit. Porro Saturnus anno occupati regni altero supra tricesimum, ubi Cœlum patrem mediterræoe quodam in loco struetis insidiis captum in potestatem habuisset, verenda ipsi juxta fontes fluviosque circumfusos amputavit; quo loco Cœlus idem postea consecratus est. Tuus vero disperitius ejus ac dissipatus spiritus est, et sanguis e vulnere defluens in vicinorum fontium ac fluviorum æquas distillavit. Locus etiamnum ostenditur. » Hæc sunt cum Saturni, tum eorum qui Saturni ætate vixerunt, decantati a Græcis ævi laudes egregiæ; quos etiam princeps atque vulgus hominum lingua discrepatium genus, ob jactatam illam veterum felicitatem, nuncupare solent. Verum noster hic scriptor, interjectis quibusdam, ita prosecquitur: « Astarte vero, quæ Maxima nominatur, Jupiter Demaroon, et rex deorum Adodus, in ea regione Saturno consentiente regnarunt. Astarte capiti suo, tanquam insigne regni, tauri caput imposuit; cumque terrarum orbem peragraret, Ispam

ριον, ἐκτέμνει αὐτοῦ τὰ αἰδοῖα, σύνγεγυς πηγῶν τε καὶ ποταμῶν. Ἐνθα ἀφιερῶθη Οὐρανός, καὶ ἀπηρεύσθη αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπέσταξεν αὐτοῦ τὸ αἷμα τῶν αἰδίων εἰς τὰς πηγὰς, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ ὕδατα, καὶ μέγρη τοῦτο δεικνύται ἐν χωρίῳ. » Τοσοῦτο μὲν δὴ τὰ τοῦ Κρόνου, καὶ τοιαῦτά γε τοῦ παρ' Ἑλλήσι βωμμένου βίου τῶν ἐπὶ Κρόνου τὰ σεμνά. Οὓς καὶ φασὶ γεγονέναι πρῶτων χρισθῶν τε γένος μερόπων ἀνθρώπων, τῆς μακαριζομένης ἐκείνης τῶν παλαιῶν εὐδαιμονίας. Πάλιν δὲ ὁ συγγραφεὺς τούτοις ἐπιφέρει μετ' ἕτερα λέγων· « Ἀστάρτη δὲ ἡ Μεγίστη, καὶ Ζεὺς Δημάρους καὶ Ἄδωδος βασιλεὺς θεῶν, ἐδασίλευον τῆς γῆρας, Κρόνον γνῶμη. » Ἡ δὲ Ἀστάρτη ἐπέθηκε τῇ ἰδίᾳ κεφαλῇ βασιλείας παράσημον κεφαλῆν ταύρου περινοστοῦσα δὲ τὴν οἰκουμένην, εὐρεν ἀεροπετῆ ἀστέρα, ὃν καὶ ἀνελομένην, ἐν Τύρω τῇ ἀγλῇ νῆψ ἀφιέρωσεν. Τῆν δὲ Ἀστάρτην Φοινίκης τὴν Ἀφροδίτην εἶναι λέγουσι. Καὶ ὁ Κρόνος δὲ περιτῶν τὴν οἰκουμένην, Ἀθηναίᾳ τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ δίδωσι τῆς Ἀττικῆς τὴν βασιλείαν. Λοιμοῦ δὲ γενομένου καὶ φθορᾶς, τὴν ἑαυτοῦ μονογενῆ υἱὸν Κρόνος Οὐρανῷ περὶ Ὀλοκαρποῦ, καὶ τὰ αἰδοῖα περιτέμνεται, ταῦτ' ἐπιθεῖσι καὶ τοὺς ἀμ' αὐτῷ συμμάχους καταναχάσας· καὶ μετ' οὐ πολὺ, ἕτερον αὐτοῦ παῖδα ἀπὸ Ἰέας ὀνομαζόμενον Μοῦθ' ἀποθανόντα ἀφιερῶθ', θάνατον δὲ τούτων καὶ Πλούτωνα Φοινίκης ὀνομαζοῦσι. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ Κρόνος Βύβλον μὲν τὴν πόλιν θεῶν Βααλτίδι, τῇ καὶ Διόνῃ δίδωσι, Βηρυτὸν δὲ Ποσειδῶνι καὶ Καθῆροις Ἀγρόταις τε καὶ Ἀλιεῦσιν, ὁ καὶ Πόντου λεῖψανα εἰς τὴν Βηρυτὸν ἀφιέρωσεν. Πρὸ δὲ τούτων θεὸς Τάατος μμησόμενος τὸν Οὐρανόν, τῶν θεῶν ἕξει, Κρόνον τε καὶ Δαγῶνον, καὶ τῶν λοιπῶν διέτρωπε τοὺς ἱεροὺς τῶν στοιχείων χαρακτήρας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῷ Κρόνῳ παράσημα βασιλείας, ὄμματα τέσσαρα ἐκ τῶν ἐμπροσθίων καὶ τῶν ὀπισθίων μερῶν· δύο δὲ ἡσυχῇ μόνον· καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων περὶ τέσσαρα, δύο μὲν, ὡς ἰπτάμενα, δύο δὲ ὡς ὀρεμμένα. Τὰ δὲ σύμβολον ἦν, ἐπειδὴ Κρόνος κοιμώμενος ἔβλεπε, καὶ ἐγγηγορῶς ἔκοιματο· καὶ ἐπὶ τῶν πτερίων ὁμοίως, οἱ ἀναπαυόμενος ἵπτατο, καὶ ἰπτάμενος ἀνεπαύετο. Τοῖς δὲ λοιποῖς θεοῖς, δύο ἐκάστω πτερώματα ἐπὶ τῶν ὤμων, ὡς οἱ δὴ συνίπταντο τῷ Κρόνῳ. Καὶ αὐτῷ δὲ πάλιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς περὶ δύο· ἓν ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικωτάτου νοῦ, καὶ ἓν ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς. Ἐλθὼν δὲ ὁ Κρόνος εἰς Νέστυ χωρῶν, ἅπασαν τὴν Αἴγυπτον ἔδωκε θεῷ Τααύτῳ, ὅπως βασιλεῖον αὐτῷ γένηται. Ταῦτα δὲ, φησὶ, πρῶτοι πάντων ὑπεμνηματίσαντο ὁ ἐπὶ τὰ Συδικὰ παῖδες Κάβειροι, καὶ γδοσος αὐτῶν ἀδελφὸς Ἀσκληπίδης, ὡς αὐτοὺς ἐνετείλατο θεὸς Τάατος. Ταῦτα πάντα ὁ Θαβλιῶν παῖς, πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος γεγονότων Φοινίκων ἱεροφάντης ἀλληγορήσας, τοῖς τε φυσικοῖς καὶ κοσμικοῖς πάθεσιν ἀναμίξας, παρέθηκε τοῖς ὀργῶσι, καὶ τελευτῶν κατάρχουσι προφήτας. Οἱ δὲ τὸν τύπον αἰετῶν ἐκ παντὸς ἐπινοοῦντες, τοῖς αὐτῶν διαδόχοις παρέδωκαν καὶ τοῖς ἐπεισάκταις, ὧν εἰς τὴν Ἰστρίαν τῶν τριῶν γραμμάτων εὐρετής, ἀδελφὸς Χνδ τοῦ πρώτου μετονομασθέντος Φοίνικος. » Εἰθ' ἔξῃ; αὐτίκα ἐπιλέγει·

« Ἡ δὲ Ἑλληνες, εὐφραία πάντα ὑπερβαλλόμενοι, τὰ μὲν πρῶτα πλείστα ἐξιδιώσαντο, καὶ τοὺς προκοσμήμασι (45) ποικίλως ἐξετραγώδησαν, ταῖς τῶν μύθων ἰδιαιτέρας, θέλειν ἐπινοοῦντες, παντοίας ἐποικίλλων. Ἐγένετο Ἰσίδος, οἱ τε κυκλιτοὶ περιηγημένοι θεολογίας καὶ Γίγαντομαχίας, καὶ Τιτανομαχίας ἐπιδάσαντες ἰδίαις καὶ ἔκτομάς (44), οἷς συμπεριφερόμενοι, ἐξένεικταν τὴν ἀλήθειαν. Σύντροφοι δὲ τοῖς ἐκείνων κλάσμασι αἱ ἀκαὶ ἡμῶν γενόμεναι, καὶ προληφθεῖσαι πολλοῖς αἰῶσιν, ὡς παρακαταθήκην φυλάσσωσιν, ἦν παρεδέξαντο μυθοποιῶν, καθάπερ καὶ ἀρχέμενος εἶπον. Ἦτις συνεργηθεῖσα χρόνῳ, δυσεξέτηλον τὴν κατοχὴν αὐτῆς ἐργασαί. Ὅστε τὴν μὲν ἀλήθειαν δοκεῖν ἄληρον τὸ δὲ τῆς ἀληθείας νόθον, ἀλήθειαν. » — Ταῦτα ἀπὸ τῆς Σαγχουνιάδωνος προκεισθῆναι γραφῆς, ἐρημνευθεῖσθαι μὲν ἀπὸ Φιδίανος τοῦ Βελιδίου, δοκιμασθεῖσθαι δὲ ὡς ἀληθῆς (45) ὑπὸ τῆς Πορφυρίου τοῦ φιλοσόφου μαρτυρίας. Ὁ δ' αὐτὸς ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι εἶσι καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Κρόνου γράφει: « Τάουτος, ἐν Αἰγύπτῳ θεῷ προσπαγορεύουσι, σοφία διενεγκῶν παρὰ τοὺς Φοίνιξι, πρώτος τὰ κατὰ τὴν θεοσέβειαν ἐκ τῆς τῶν θυβαίων ἀπειρίας, εἰς ἐπιστημονικὴν ἐμπειρίαν διέταξεν. Ἡ μετὰ γενεὰς πλείστας, θεὸς Σουμμουδιδίος, θουρώ τε ἡ μετονομασθεῖσα Χούσαρβις, ἀκολουθήσαντες, περυσμένην τοῦ Τααύτου, καὶ ἀλληγορίας ἐπισκοπασμένην τὴν θεολογίαν ἐφώτισαν. » Καὶ μετὰ βραχέα εἶπεν: « Ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς ἐν ταῖς μεγάλαις σομοφοραῖς τῶν κινδύνων, ἀντὶ τῆς πάντων φοβῶν, τὸ ἔργατημένον τὸν τέκνον, τοὺς κρατούντας ἢ πόλεως ἢ ἔθνους, εἰς σφαγὴν ἐπιτιθίοναι λύτερον τοῖς τιμωροῖς δαίμοσι. Κατεσφάττοντο δὲ οἱ διδόμενοι μυστικῶς. Κρόνος τοίνυν, ἐν οἱ Φοίνικες Ἰσραὴλ προσπαγορεύουσι, βασιλεύων τῆς χώρας, καὶ ὑστερον μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν εἰς τὸν τοῦ Κρόνου Ἄσπερα καθέρωθετε, ἐξ ἐπιχωρίας νόμφης, Ἄνωθερὰ λεγομένης, υἱὸν ἔχον μονογενῆ, ἐν διὰ τοῦτο ἰσοδὲ ἀέλιον, τοῦ μονογενοῦς οὕτως ἐκ τῶν ἐκλειόμενων παρὰ τοὺς Φοίνιξι, κινδύνων ἐκ τῶν πολέμων μεγίστων καταληφθέντων τὴν χώραν, βασιλικῶ κοσμήσας σχήματι τὸν υἱὸν, βῶμόν τε κατασκευασάμενος κατέβουεν. » Ὁ δ' αὐτὸς ἄλιον περὶ τῶν Φοίνιων στοιχείων ἐκ τῶν Σαγχουνιάδωνος μεταβαλὼν, θεὰ ὀποιά φησι περὶ τῶν ἐρπυστικῶν καὶ λοβίων θηρίων, δὲ δὴ χρῆσιν μὲν ἀγαθῆν ἀνθρώποις οὐδεμίαν συντελεῖ, φθορὰν δὲ καὶ λύμην οἷς ἂν τὸν δυσωθῆθαι καὶ χαλεπὸν ἴδω ἐγχερίμειναι, ἀπεργάζεται. Γράφει δὲ καὶ ταῦτα πρὸς λέξιν ὡδὲ πως λέγων: « Τὴν μὲν οὖν τοῦ δράκοντος φύσιν καὶ τὸν ὄρον αὐτὸς ἐξεθέλεισεν ὁ Τάουτος, καὶ μετ' αὐτὸν αὐτὸς Φοίνικῆς τε καὶ Αἰγύπτου. Πνευματικώτατον γὰρ τὸ ζῶον πάντων τῶν ἐρπετῶν, καὶ πυρῶδες ὅπ' αὐτοῦ παρεδόθη παρ' ἡμῶν καὶ τάχος ἀνυπερβῆται δὲ τοῦ πνεύματος παρίστησι, χωρὶς ποδῶν » Ἰσ. δ.

(45) Καὶ τοῖς προκοσμήμασι. Mont., εἶτα τοῖς προκοσμήμασι, forte melius, εἶτα καὶ τοῖς προκοσμήμασι, tametsi προκοσμήματα esse possint, præterius quidam malionis lusus, et quasi sequentibus fabulis perspicuissimè.

A de cælo lustrat reperit, eamque in Tyro sancta insula consecravit. Cæterum hanc ipsam Astartem Phœnices Venerem esse memorant. At vero Saturnus, dum orbem lustrat universum, Minervæ filia totius Aitiæ regnum tradit, ac diræ pestilentia inclementia exitioque commotus, filium, quem unum ex legitima uxore susceperat, Cælo patri totum flammis consumptum immolat, tum sibi ipso verenda præscindit, scelerisque omnes ad simile factum per vim adigit; nec multo post, Muth filium, quem ex Rbea genuerat, vita functum consecrat, quem Phœnices modo Mortem, modo Plutem appellat. Deinde Saturnus Byblum urbem deæ Baalidi, quæ etiam Dione vocabatur, Neptuno autem et Caberis, Agricolis item et Piscatoribus Berytum dono dedit, ubi Ponti reliquias sibi dem consecravit. Taautus vero Deus cum jam ante Cæli imaginem effinxisset, mox Saturni etiam atque Dagonis cæterorumque deorum vultus, unaque sacros elementorum characteres expressit. Quin etiam insigne regni Saturno ejusmodi excogitavit; oculus in vultu binos ac totidem in occipite, quorum duo placide connivere ac nictare viderentur: alas item singulis in humeris geminas, e quibus explicatæ duæ, duæ vero contractæ ac demissæ forent. Atque eculorum symbolo significatum volebat, Saturnum et dormiendo cernere, et dormire vigilando; alarum autem eandem et volare quiescendo, et volando quiescere; cæteris vero diis alas in humeris duas tantum attribuit, quippe qui Saturnum ipsum volando sequerentur. Ad ejusdem Saturni caput alas propterea geminas effinxit, quarum altera mentis principatum, altera sentiendi vim indicaret. Saturnus autem cum in Meridiem venisset, Taautum deum Ægypti universæ regem creavit. Atque hæc principes omnium, inquit, Cabiri septem liberi Sydec, cum Æsculapio fratre octavo, ipsiusmet Taauti jussu, in commentariis tabulasque reulerant. Thabionis autem filius, primus apud Phœnices ex omni memoria sacrorum interpres, eadem allegoriis quibusdam ementibus, cum rerum naturalium et eorum quæ passim hoc in mundo contingunt affectionibus conjuncta, prophetis orgia celebrantibus, et sacrificiorum mysteriorumque principibus tradidit. Qui deinceps inanem hanc ostentationem, quam omni ope omnique studio augere conati erant, suis quoque successoribus et initiatis relinquere. Hornn onus Isis quidam fuit, trium litterarum inventor, frater illius Chnæ, qui primus postea Phœnix vocatus est. Quibus hæc deinde subjicit: « At vero Græci, homines præ cæteris gentibus politissimi admodum et elegantis ingenii, primum quidem istorum pieraque sibi tanquam propria vindicant: sed cum aures atque animos fabularum voluptate

(44) Ἰδίαις καὶ ἔκτ. Malim καὶ ἰδίαις ἔκτ., ut per ἔκτομάς partes quasdam ac veluti frustra intelligat, ex toto illo rerum Phœnicarum corpore doceretur.

(45) Ὡς ἀληθῆς. Forte, ὡς ἀληθῆς.

peruicere vellent, novis eadem ac multiplicibus A
postea commentorum quasi ornamentorum acces-
sionibus supra modum exaggerarunt. Atque hinc
Hesiodus, ac reliqui circulares poetae, quorum fa-
bellis omnia circumsonant, propria sibi quædam
Gigantum ac Titanum certamina, sectionesque alias
confingere. Quæ cum illi passim et ubique jacta-
rent, veritatem ipsam tandem oppresserunt. Aurea
vero 40 nostræ jam inde ab infantia illorum fi-
ctionibus assuetæ, et opinionibus per multa sæcula
propagatis occupatæ, quam semel accepere fabula-
rum vanitatem perinde ac depositum aliquod, ut
statim ab initio dixi, custodiunt. Itaque quod ab
ipso tempore vires ac robur acceperit, possessionem
ita confirmavit suam ut eam excutere longe dif-
ficillimum sit, jamque veritas ipsa nugarum, adul-
terinæ vero ac spuræ narrationes loco veritatis ha-
beantur. — Verum satis ista sunt, quæ ex San-
chuniathonis operibus huc semel retulimus, quæ
cum a Philone Byblio conversa Græcæque reddita
sunt, tum Porphyrii philosophi testimonio tanquam
vera comprobantur. Cæterum idem in eo, quem de
Judaïs scriptum reliquit, hæc præterea de Saturno
commemorat: « Tautus ille, quem Thoth Ægyptii
vocat, cum ingenti apud Phœnices sapientiæ
laude floreret, quæ ad religionem cultumque deo-
rum pertinebant, primus ex humilium ac plebeio-
rum capitum inscientia vindicata, eleganti et ac-
commodato ad scientiæ leges ordine disposuit. Cui
cum Sarmubelæ deus, et Thuro, quæ deinceps mu-
tato nomine Chusartius appellata est, longo ætatum
intervallo successissent, occultam ipsius et allego-
riarum involutam umbris theologiam illustrarunt. »
Ac paulo post: « Hoc, inquit, apud veteres in mo-
re positum erat, ut in summis reipublicæ calamita-
tibus, penes quos aut civitatis aut gentis impe-
rium esset, ii liberorum carissimi natoribus dæ-
monibus juglata sanguine quasi pretio, publicum
exitium pestemque redimerent. Qui vero tum ad
sacrificium devovebantur, eos mysticis quibusdam
cæremoniis adhibitis jugulabant. Saturnus igitur,
quem Phœnices Israelæ nomineant, quemque post
obitum in astrum ejusdem nominis consecraverunt,
cum iis in locis regnaret, ac filium unigenam ex
nympha quadam indigena, quam Anobretem voca-
bant, suscepisset, eumque propterea nomine Jeû-
dem appellatum, quod ea vox apud Phœnices uni-
genam etiamnum significet: cumque gravissimum
belli periculum universam in regionem incubuisset,
illum ipsam regio cultu ornatum ad aram ab sese
prius erectam et instructam immolavit. » Jam vero
considera, ejusmodi ea sint, quæ idem ipse Philo
ex Sanchuniathonis opere de Phœnicum elementis
conscripto, Græcis expressa verbis, de reptilibus
commemorat; quæ cum nullam hominibus utilitatem

τε καὶ χειρῶν, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐξωθεν, ἐξ ὧν τὰ
λοιπὰ ζῶα τὰς κινήσεις ποιεῖται· καὶ ποικίλων σχη-
μάτων τοῦτους ἀποτελεῖ, καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἐπι-
κοιθεῖς ἔχει τὰς ὀφθαλμοὺς, ἐπ' ὃ βούλεται τάχος· καὶ
πολυχρονῶνται δὲ ἔστιν, οὐ μόνον τῶν ἐκδυόμενων τῶν
γῆρας νεάζειν, ἀλλὰ καὶ αὐξήσειν ἐπιδέχεσθαι μέζοντα
πέφυκα. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ὄρισμένον μέτρον πληρώσει,
εἰς ἑαυτὸν ἀναλίσκεται, ὡς ἐν ταῖς ἱερῶν ὁμοίαις αὐ-
τῶν ὁ Τάυτος κατέταξε γραφαῖς. διὰ καὶ ἐν ἱεροῖς
τοῦτο τὸ ζῶον καὶ ἐν μυστηρίοις συμπαραλεληται.
Εἴρηται δὲ ἡμῖν περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπιγραφόμενοις
Ἐθωθίων (46) ὑπομνήμασιν ἐπιπλεῖον· ἐν οἷς κα-
τασκευάζεται, ὅτι ἀθάνατος εἴη, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνα-
λύεται, ὥστε πρόκειται· οὐ γὰρ θνήσκει ἰβὼν θνα-
τῶν, εἰ μὴ βίη τινὴ πληγὴν τοῦτο τὸ ζῶον. Φοινοκε-
δὲ αὐτὸ ἀγαθὸν δαίμονα καλοῦσιν· ὁμοίως καὶ Αἰ-
γύπτιοι Κνήφ ἐκονομάζουσι· προστιθέασι δὲ αὐτῶν
ἱέρακος κεφαλήν, καὶ διὰ τὸ πρακτικὸν τοῦ ἱέρακος.
Καὶ φησὶν ὁ Ἐπίσης ἀλληγορῶν, ὁ ὄνομασθεῖς παρ'
αὐτοῖς μέγιστος ἱεροφάντης, καὶ ἱερογραμματεὺς·
ὃν μετέφρασαν εἰς ἑλλάδα φωνὴν Ἄρειος Ἑρακλεω-
πολίτης κατὰ λέξιν οὕτως· « Τὸ πρῶτον ὄν θεοτάτων,
ὅστις ἐστὶν ἱέρακος ἔχων μορφήν, ἄγαν ἐπίχαρις, ὅς
εἰ ἀναβλέψαι, φωτὸς τὸ πᾶν ἐπλήρωσεν ἐν τῇ προτο-
γόνῃ χώρα αὐτοῦ· εἰ δὲ καμύσσει, σκότος ἐγένετο. »
Ἐμφασιν διδοῦς ὁ Ἐπίσης (47), ὅτι καὶ διαπύρρον
ἔστι, διὰ τοῦ φάναι, διηγήσατο· φωτὸς γὰρ ἰβὼν ἔσται
τὸ διαγύσσει. Παρὰ Φοινίκων δὲ καὶ Φερεκίδης λα-
βὼν τὰς ἀφορμὰς, ἐθολόγησε περὶ τοῦ παρ' αὐτῶν
λεγομένου Ὑριωνῶος θεοῦ, καὶ τῶν Ὑριωνιδῶν,
περὶ ὧν αὐδὲς λέγειν. Ἐτι μὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ
τῆς αὐτῆς ἐννοίας τὸν κόσμον γράφοντες, περιφερῆ
κύκλον ἀεριοῖδῃ καὶ πυρωπῶν χαράσσουσι, καὶ μέ-
σον τεταμένον εἶναι ἱερακῶμορπον· καὶ ἔστι τὸ πᾶν
σχῆμα, ὡς τὸ παρ' ἡμῖν θῆτα· τὸν δὲ μέσον εἶναι συνεκτικὸν τοῦ-
τον, ἀγαθὸν δαίμονα σημαίνοντες. Καὶ Ζωροάστρης
δὲ ὁ Μάγος ἐν τῇ ἱερᾷ συναγωγῇ τῶν Περσικῶν φησι
κατὰ λέξιν· « Ὁ δὲ θεὸς ἔστι κεφαλὴν ἔχων ἱέρα-
κος. Οὗτος ἐστὶν ὁ πρῶτος ἄσπερος, αἰθῆρος, ἀγέννη-
τος, ἀμερῆς, ἀνομοίωτος, ἡνίοχος παντὸς καλοῦ,
ἀδιωροδόκτος, ἀγαθῶν ἀγαθότατος, φρονίμων φρονι-
μώτατος. Ἐστὶ δὲ καὶ πατὴρ ἐννοίας καὶ δικαιο-
σύνης, αὐτοβλάτος, φυσικός, καὶ τέλειος, καὶ σο-
φῆς, καὶ ἱεροῦ φυσικοῦ μόνος εὐετής. » Τὰ δ' αὐτὰ
καὶ Ὑστάνης φησὶ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφόμενῃ
Ἐκπατεύχῳ. Πάντες δὲ τὰς ἀφορμὰς παρ' αὐτοῦ
λαβόντες, ἐθυσιολόγησαν, ὥστε πρόκειται· καὶ τὰ
μὲν πρῶτα στοιχεῖα τὰ διὰ τῶν ἔσεων, ναοὺς κατα-
σκευασάμενοι, ἐν αὐτοῖς ἀφείρωσαν, καὶ τοῦτους θυ-
σίας καὶ ἑορτὰς ἐπέτελλον καὶ ὄργια, θεοὺς τοὺς με-
γίστους νομίζοντας καὶ ἀρχηγούς τῶν ὄλων. Τούτῳ
καὶ τὰ περὶ τῶν ἔσεων.

quibusdam ac venenum jaculantibus animalibus
afferant, tum pestem iis atque interitum creant,

(46) Ἐθωθίων. Fortean Chronica, ut derivatur ab
Hebræo תָּו, quod est tempus, ejus plural. etiam
femin. est תָּוּ. At in Mont. leg. תְּבִיאִים, quæ si
verè lectio est, de vario ac multiplici animantium

ingenio scriptam opus illud fuerit, cujus hic speci-
men aliquod in serpente.

(47) Ἐπίσης. Mont., Ἐπειος.

in quos utrum illud suum et exitiale venenum excusserint. Sic igitur ad verbum ille : « Taautus quidem draconis serpentiumque naturæ divinitatem aliquam tribuebat, quam ejus opinionem Phœnices et Ægyptii postea comprobaverunt. Enimvero genus hoc animantis præ cunctis reptilibus, vi et copia spiritus abundare docet, rjusque naturam igneam esse, quod etiam propterea celeritatem, inquit, præ se fert omni exceptione majorem, cum neque pedum, neque manuum, neque alterius cujusquam exterioris membri adminiculum habeat, cujusmodi sunt, quibus ad motum reliquæ animalium uti solent. Præterea varias ac multiplices corporis formas ostendit, ac sinuosus intortum spiris sese quam libuerit incitato vibrat impetu. Diuturnæ admodum vitæ est, oec solum exuto senio juvenescit, verum etiam majora corporis simul et virium accipit incrementa, donec tandem confectio certo quodam annorum curriculo in seipsum iterum dissolvatur, quemadmodum in sacris etiam tabulis idem Taautus scriptum reliquit. Id quod in causa fuit, cur hoc animantium genus in sacris pariter atque mysteriis adhiberi solet. De hoc autem in commentariis, quos *Ethothia* inscripsimus, pluribus a nobis disputatum est, ubi ipsum immortale esse, et in sese denuo, quemadmodum ante dicebam, resolvi demonstravimus. Nec enim hujusmodi animal, nisi vi quadam percussum ante fuerit, morte naturali exstinguitur. Atque illud quidem Phœnices bonum dæmonem, Ægyptii vero *Cnephom* similiter nuncupant, eidemque caput accipitris ob præcipuam quandam hujus volucris agendi vim addiderunt. Quin etiam *Epais* ille, qui summus ab iis sacrorum interpres et scriba nominatur, quemque *Arius* *Heracleopolites* Græcæ lingua donavit, sic ad verbum allegorice rem istam exposuit : « Unus omnium maxime divinus erat serpens ille, qui accipitris formam præ se ferebat, idemque aspectu jucundissimus : quippe enim, ubi oculos aperisset, continuo primigeniæ suæ regionis loca omnia luce complebat : sin autem conviveret, illico tenebræ succedebant. » Ac natura quidem igneam illum esse vi ipsa verbi *θεργασεν*, id est illustrat, *Epais* manifeste declaravit : lucis enim, τὸ διαγράφει, hoc est illustrare, proprium est. *Pberecydes* autem, occasione ex Phœnicibus arrepta, theologiam de illo numine quod *Ophionem* ipse nuncupat, deque *Ophionidis* instituit disputationem ; nos autem de illis aliquid etiam postea subjiciemus. Cæterum Ægyptii mundum eodem consilio depingentes, rotundum circulum ærio colore flammisque sparsum exprimum, cujus in medio serpens extensus accipitris forma collocatur. Ac tota quidem figura Græco *Tbeta* persimilis est, ita nimirum, ut circulo mundum exhibeant, serpente autem medio illum utrinque conjungente, bonum dæmonem significant. At vero *Zoroastres* *Magus* in sacro Persicorum rituum commentario, hæc totidem verbis habet : « Deus autem est accipitris capite, princeps omnium, expertus interitus, sempiternus, sine ortu, sine partibus, maxime dissimilis, omnis boni moderator, integerrimus, bonorum optimus, prudentium prudentissimus, legum æquitatis ac justitiæ parens, se tantum præceptore doctus, naturalis, perfectus, sapiens, et sacræ vis physicæ usus inventor. » Eadem insuper *Ostanes* de illo tradit in eo quod *Octateuchum* inscripsit, volumine. Reliqui autem omnes, principem illum secuti, de rerum natura, quemadmodum aut dictum est, philosophati sunt ; ac primis elementis ac serpentium forma, in templis quæ construxerant solemniteru dedicatis, cum sacrificia, tum festos quoque dies, et orgia celebrarunt, quod illos deorum maximos esse, rerumque omnium principes ac moderatores putarent. Verum hæc de serpentibus modo satis.

Ἄλλὰ γὰρ τὰ μὲν τῆς Φοινίκων θεολογίας τοῦτον περιέχει τὸν τρόπον. Ἦν ἀμεταστρεπτὴ φεύγειν, καὶ τῆς τῶν παλαιῶν φρενοδραβείας τὴν ἰσάν μεταβάλλειν, ὁ σωτήριος εὐαγγελίζεται λόγος. Ὅτι δὲ μὴ μῦθοι ταῦτα, καὶ ποιητῶν ἀναπλάσματα λαμβανούσαν τινὰ ἐν ὑπονοήσας ἔχοντα θεωρίαν τυγχάνεισθαι οὖν δὲ καὶ παλαιῶν, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίεν, θεολόγων ἀληθεῖς μαρτυρίαι, τὰ καὶ ποιητῶν ἀπάντων καὶ λογογράφων πρεσβύτερα περιέχουσαι, τὸ τε πιστὸν τῶν λόγων ἐπαγόμεναι ἀπὸ τῆς εἰσέτι δεῦρο ἐν ταῖς κατὰ Φοινικὴν πόλει τε καὶ κύμῳ κρατούσης τῶν θεῶν προσηγορίας τε καὶ ιστορίας, τῶν τε παρ' ἐκείστας ἐπιτελουμένων μυστηρίων, ὅσων ἂν εἴης ἄς μετὰ τούτων χρῆναι βίαιους ἀνεγχεῖν φυσιολογίας, σαφῆ τὸν ἐξ ἐαυτῶν ἐλεγχὸν ἐπιφερομένων τῶν πραγμάτων. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ Φοινικῶν θεολογία. Ὅρα δὲ μεταβάνας καὶ τὴν Αἰγυπτίων ἐπιθεωρήσαι.

Hujusmodi ergo est Phœnicum theologia, quam ut irretortis oculis fugiamus, ac priscorum vesaniæ medicinam persequamur, salutaris Evangelii doctrina præcipit. Nam quod ista omnia nec fabulæ sint, nec commenta poetarum, quæ latentem nescio quam in iustis sensibus contemplationem involvant : sed potius vera sapientium ac veterum, ut ipsi quidem appellant, theologorum testimonia, quæ res omnibus et poetis et fabularum scriptoribus antiquioribus complectantur, fidemque arcessant cum ex illa ipsa, quæ in Phœnicum urbibus ac pagis etiamnum celebratur, deorum appellatione atque historia, tum ex iis quæ apud singulos peraguntur, mysteriis quivis opinor, intelligit : nihil ut jam necesse sit coactas rerum istarum physicas explicationes perscrutari, cum certissimis quæ sponte ac per se ipsas illæ suppeditant, argumentis indicisque teneantur. Hæc ergo de Phœnicum theologia dicta sunt. Jam enim tempus est ut ad Ægyptiorum sacra doctrinamque transcamus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER SECUNDUS.

43 SECUNDI LIBRI CAPITA.

- 1 Theologiæ Ægyptiorum epitome, et quemadmodum ad Græcos inde transierit.
- 2 Eorum epitome quæ de Græcorum diis et heroibus fabulose conficta sunt.
- 3 Arcanorum initiorum, et occultorum mysteriorum epitome, quæ multiplicium deorum superstitione continentur.
- 4 Quibus rationibus a suscipiendis ejusmodi de diis opinionibus adducti simus.
- 5 Eorum, quæ superius dicta sunt, complexio.
- 6 Sepulcra mortuorum esse, quæ deorum templa nominantur.
- 7 Quid Plato de veterum theologia senserit.
- 8 De Romanorum theologia.

Α ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α. Ἐπιτομή τῆς Αἰγυπτίων θεολογίας, καὶ ὡς εἰς Ἑλλάδας μετακομισθῆ.
- β. Ἐπιτομή τῶν παρ' Ἑλλήσι τε θεῶν καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἡρώων μυθεομένων.
- γ. Ἐπιτομή τῶν ἀπορρήτων τελετῶν, καὶ κρυφίων μυστηρίων τῆς κολυθίου κλήτης.
- δ. Τισὶ λογισμοῖς τοῦ τα ἔθνη τοῖς Ἑλλησι περὶ θεῶν φρονεῖν ἀνεχωρήσαμεν.
- ε. Ἀνακεφαλαίωσις τῶν πρόσθεν εἰρημημένων.
- ς. Περὶ τοῦ νεκρῶν εἶναι τὰ καλούμενα αὐτῶν ἱερὰ τῶν θεῶν.
- ζ. Ὅπως ὁ Πλάτων περὶ τῆς τῶν παλαιῶν θεολογίας ἐδόξαται.
- η. Περὶ τῆς κατὰ Ῥωμαίους θεολογίας.

PROCEMIUM.

Hujusmodi ergo sunt quæ Phœnicum theologia continentur, quæ quidem sic ut nusquam omnino respiciamus, fugienda nobis esse, priscorum autem vesaniæ curationem studiose persequendam, salutaris Evangelii doctrina præcipit (47*). Enimvero quod ista nec fabulæ sint, nec commenta poetarum, quæ latentem nescio quam reconditis in sensibus contemplationem involvant; sed potius vera sapientium ac veterum, ut ipsi 44 quidem loquuntur, theologorum testimonia, quæ res omnibus et poetis, et fabellarum scriptoribus antiquiora complectantur, sibi que fidem arcessant cum ab illa ipsa, quæ in Phœnicum urbibus ac pagis etiamnum retinetur, deorum appellatione atque historia, tum ex illis, quæ apud singulos antiquo ritu celebrantur mysteriis, quavis opinor, ex communi tam reliquorum auctorum, quam eorum etiam, qui pro theologia habentur, consensu intelligat. Siquidem ex eo constat, veteres illos, qui res ad deorum naturam

(47*) Hæc jam fere ad verbum in epilogo libri i dicta.

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τὰ μὲν δὴ τῆς Φοινίκων θεολογίας τὸν προειρημένον περιέχει τρόπον, ἣν ἀμεταστρεπτῶ φάσκειν καὶ τῆς τῶν παλαιῶν φρονολογίας τὴν ἴσασιν μεταδιδῶκεν ὁ σωτήριος λόγος εὐαγγελίζεται. Ὅτι δὲ μὴ μῦθοι ταῦτα καὶ ποιητῶν ἀναπλάσματα, λαμβάνουσάν τινα ἐν ὑπονοήσασιν ἔχοντα θεωρίαν, τυγχάνει σοφῶν δὲ καὶ παλαιῶν, ὡς ἂν αὐτοὶ φαίεν, θεολόγων ἀληθεῖς μαρτυρίαι, τὰ καὶ ποιητῶν ἀπάντων καὶ λογογράφων προσφύτερα περιέχουσαι, τὸ τε πιστὸν τῶν λόγων ἐπαγγέμεναι ἀπὸ τῆς εἰσέτι δεῦρο ἐν ταῖς κατὰ Φοινίκην πόλεις τε καὶ κώμας κρατούσης τῶν θεῶν προσηγορίας τε καὶ ἱστορίας, τῶν τε παρ' ἐκάστοις ἐπιτελουμένων μυστηρίων δῆλον ἂν εἴη, ἀπὸ τε τῆς τῶν λοιπῶν συγγραφέων, καὶ δὴ καὶ τῶν νομιζομένων θεολόγων ἡμολογίας· δι' ἧς ἡμαρτύρησαν τοὺς παλαιούς καὶ πρώτους τὰ περὶ θεῶν συτησαμένους, μὴδὲν εἰς φυσικὰς ἀναφέρειν τροπολογίας, μὴδ' ἀλληγορεῖν τοὺς περὶ θεῶν μῦθους, ἐπὶ μόνῃς δὲ τῆς λέξεως φυλάττειν τὰς ἱστορίας. Ταῦτα γὰρ

αὶ παραθεθεῖσαι τῶν εἰρημῶν ἐβήλουν φωναί, ὡς κρεῖττον ἤναι τούτων βιαίως ἀνιχνεύειν φυσιο-
 λογίας, σαφῆ τὸν ἐξ ἑαυτῶν ἐλεγγον ἐπιφορημένων τῶν
 πραγμάτων. Τουαύτη μὲν οὐν ἡ τῶν Φοινίκων θεο-
 λογία. Ὅρα δὲ μεταβάνας, καὶ τὰ Αἰγυπτίων ἐπι-
 θεωρήσαι, εἰς τὸ κατανοῆσαι καὶ συνιδεῖν ἐξητασμέ-
 νος, εἰ μὴ κεκρίμενη καὶ εὐλογος συνέστηκεν ἡμῶν
 ἢ ἐξ αὐτῶν ἀναγερθεῖς, οὐδ' ἄλλως, ἢ διὰ μόνης
 τῆς Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως, πρῶτιστα πάντων αὐ-
 τῶν Αἰγυπτίων, εἶτα δὲ καὶ τοῖς τὰ Ἱσα φρονούσιν
 αὐτοῖς καταρωθωμένη. Πᾶσαν μὲν οὐν τὴν Αἰγυπτια-
 κήν ἱστορίαν εἰς πλάτος τῆς Ἑλληνῶν μεταίληψε ρω-
 νῆς, ἰδίως τε τὰ περὶ τῆς κατ' αὐτοῖς θεολογίας Μα-
 νουῦς ὁ Αἰγύπτιος ἐν τε ἡ ἔγραψεν ἱερῶ βιβλίῳ, καὶ
 ἐν ἐπέροις αὐτοῦ συγγράμμασι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ Διό-
 δωρος ὁ πρῶτος ἡμῶν μνημονεύει, ἐκ πλείονων τὰς
 ἱστορίας ἀναλεξάμενος, καὶ ὡς ἐν μάλιστα τὰ παρ'
 ἐκείνοις ἔθνεσιν ἀπηθραυκῶς, ἐπιφανῆς ἀνὴρ, καὶ
 ἐξῆλκεν οὐ μικρὰν παιδείαν παρὰ πᾶσι τοῖς φιλολόγοις
 περσόμενος· καὶ οὕτως καὶ πᾶσαν τὴν μεταίληψε συναγα-
 γῶν ἱστορίαν, συνάψας τε τὰ πρῶτα τοῖς ἐξῆς πρᾶ-
 γμασι, τὴν καταρχὴν τῆς ἄλλης ἐποίησατο πραγμα-
 τικῶς ἀπὸ τῆς κατ' Αἰγυπτίους θεολογίας· ἀφ' ἧς
 ἡτοίμασι κρεῖττον εἶναι ποιήσασθαι τῶν προκει-
 μένων παραθέσειν, ὡς ἂν μᾶλλον οὐσίας γυμνωστέ-
 ρας τοῖς Ἕλλησι τῆς τούτου γραφῆς. Ἰστορεῖ δ' οὐν
 πῦτα πρὸς λέξιν.

A ac religionem pertinentes omnium primi collegere,
 nihil penitus vel ad morum informationem, vel al-
 legoricos fabularum sensus referre, sed in nuda ac
 simplici narrationis ipsius historia constanter hære-
 re voluisse. Hæc ipsissima eorum, quos laudavi-
 mus, omnium verba declarant, nihil ut jam necesse
 sit, coactas rerum istarum physicas explicationes
 indagare, quam certissimis, quæ sponte ac per se
 ipsas illæ suppeditant, arguementis indicicis te-
 neantur. Hæc igitur de Phœnicæ theologia dicta
 sunt. Jam vero tempus est, ut ad Ægyptiorum sa-
 cræ doctrinamque transeamus, ut perspectum om-
 nes et exploratum habeant, num absque diligen-
 ti ac matura deliberatione ab iis quoque disceden-
 dum nobis esse statuerimus, nostrumque hoc con-
 siliū non aliunde quam ex ipsamet *Evangelicæ*
demonstratione petitis rationibus, priusquam quidem
 Ægyptiis, tum reliquis deinceps omnibus, qui cum
 iis opinionibus erant sententiisque conjuncti, præ-
 baturum fauste ac feliciter evenerit. Ac Manethus
 quidem Ægyptus historiam illorum universam Græ-
 cis litteris fuscè admodum explicavit, præsertim ve-
 ro quæ ad ipsorum theologiam pertinebat, cum in
Sacro volumine, tum aliis quibusdam operibus com-
 prehendit. Sed quoniam Diodorus, is quem antea
 commemoravimus, qui diversas ex pluribus collegit
 historias, singularumque ritus, quam accuratis-
 sime scribit, complexus est, vir sane clarissimus,
 opinionemque doctrinæ non exiguum apud
 omnes politioris literature studiosos consecutus,
 sic totam in unum veluti corpus veterum historiarum
 coegit, sequentia cum prioribus apte connectens,
 ut ab illa Ægyptiorum theologia operis universi
 principia duxerit: operæ prælium me facturum
 disputationem faciunt, depremit in omnium oculis
 ac luce consuetam, quod Græci homines sapius
 in hujus auctoris lectione versentur. Hæc igitur ad
 verbum ille commemorat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

C

45 CAPUT I.

Ἐπιτομή τῆς Αἰγυπτίων θεολογίας, καὶ ὡς εἰς
 Ἑλληνας μετακομισθῆ.

Theologie Ægyptiorum epitome, et quemadmodum
 ad Græcos inde transierit.

« Φασὶ (48) τοῖνον Αἰγύπτιοι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς
 αὐν ὄντων γένεσιν, πρῶτους τοὺς ἀνθρώπους γενέσθαι
 κατὰ τὴν Αἰγυπτίον, διὰ τε τὴν εὐκρασίαν τῆς χώρας,
 καὶ διὰ τὴν φύσιν τοῦ Νεῖλου. Τούτων γὰρ πολύλο-
 γον ὄντα, καὶ τὰς τροφὰς αὐτοφύεις παρεχόμενον,
 βέλους ἐκτρέφειν τὰ ζωογονήθηνα. Τοὺς δὲ θεοὺς,
 ἀνθρώπους μὲν ὑπάρχειν θνητοὺς, διὰ δὲ σύνεσιν καὶ
 κινήσιν ἀνθρώπων εὐεργεσίαν, τυχεῖν τῆς ἀθανασίας·
 ὡν ἐνλίους καὶ βασιλεῖς γενέσθαι. Μεθερμηκνομένους
 δὲ αὐτοῖς, τινὰς μὲν ὁμωνύμους ὑπάρχειν τοῖς οὐρα-
 νιαῖς, τινὰς δὲ ἰδίαν ἐσχηκέναι προσγορίαν, Ἥλιον
 τε, καὶ Κρόνον, καὶ Ῥέαν, ἐτι δὲ καὶ Δία τὸν ὑπὸ τι-
 νων Ἀμμωνα προσγορευόμενον, πρὸς δὲ τούτοις,
 Ἥραν καὶ Ἥφαιστον, ἐτι δὲ Ἔστίαν, καὶ τελευ-
 ταιὸν Ἐρμῆν. Καὶ πρῶτον μὲν Ἥλιον βασιλεῦσαι
 τῶν κατ' Αἰγυπτίον, ὁμωνύμων ὄντα τῶν κατ' οὐρανὸν
 ἱστορεῖ. Ἐνίοι δὲ τῶν ἐκείνων φασὶ πρῶτον Ἥφαιστον
 βασιλεῦσαι, πυχρὸς εὐρετὴν γενόμενον. Μετὰ δὲ ταῦτα

« Aliant, inquit, Ægyptii sub primum hujus
 universalitatis ortum, primos etiam homines in Æ-
 gypto preceatos fuisse, partim ob singularem
 quamdam totius regionis temperationem, partim ob
 ipsius Nili naturam: illum enim, quod secundus
 admodum sit ac cibos ultro sponteque nascentes
 præbeat, facile genitas animantes alere. Jam vero
 deos ipsos, cum homines quoque mortales fuissent,
 tamen propter sapientiam, et communia quædam
 in hominum genus merita, immortalitatem conse-
 cutos esse, quorum etiam aliqui in Ægypto regu-
 verint. Eorum alios, si interpretari lubeat, ejusdem
 cum cœlitibus nominis fuisse, alios propriam quam-
 dam appellationem sibi vindicasse: atque inter eos
 Solem, Saturnum, Opem, ipsumque præterea Jovem,
 qui Ammon a quibusdam nuncupatur: Junonem
 item atque Vulcanum, Vestam, postremumque
 Mercurium. Ac Solem quidem, cœleste sidus no-

(48) φασί. Diodori locus est, sed plane συντόμως ex lib. I descriptus, p. 9, l. 6, ante fin.

mine referentem, Ægypti regnum principem tenuisse, quaquam e sacerdotibus nonnulli volunt, Vulcanum illum ignis inventorem primum regem numerandum esse, cui Saturnus in imperio successerit, exque Ope sorore, quam in uxorem ipse duxerat, vel Osirin et Isin, ut scribunt aliqui, vel, ut plures asserunt, Jovem Junonemque suscepit, qui orbi postmodum universo propter extimiam virtutem imperarint; deos autem quinque genuerint, Osirin, Isin, Typhonem, Apollinem ac Venerem. Et Osirin quidem Bacchum esse, Isin vero Cererem; quam cum ille secum matrimonio conjunxisset, regnumque capessisset, cum plurima ab eodem beneficia in rempublicam essent collata, tum urbem in Thebaide centum instructam portis, ædificatam, quæ ab aliis civitas Jovis, ab aliis Thebæ nominetur. Jovi præterea Junonique parentibus sacram ædem, itemque diis cæteris aurea templa excitata, quibus singulis cum certos quosdam honores, tum etiam in quos eorum cura incumberet, sacerdotes attribuerit. Porro eundem Osirin vitem invenisse tradunt, primumque vino usum esse, ac reliquos omnes populos agriculturam docuisse. **46** Apud eum autem summo in honore Mercurium fuisse, quod in excozitandis iis quæ vitam hominum juvare possent, ingenii solertiam ostenderet plane singularem: quippe qui litteras invenerit, deorum sacrificia rite insituerit, lyræ cantum repererit, Græcosque homines tunc *ἔρμηναι*, hoc est elocutionem, docuerit; quam ob causam Ἐρμῆς, id est Mercurius, ab iisdem fuerit appellatus; demique olivæ plantam invenerit. Jam vero, cum orbem terrarum Osiris peragraret, Phœnicæ quidem Busirim, Æthiopiæ autem ac Libyæ Antæum ab eo præfectum esse; at illum expeditionem Apelline fratre socio suscepisse, a quo repertam laurum esse ferunt. Osirin præterea duos liberos expeditionis suæ comites habuisse, Anubin, et Macedonem; hisque Panem adjunxisse, quem præcipua quadam Ægyptii veneratione prosequuntur, cujus etiam nomine Panos urbem ædificarint. Dum autem circa Taphosirin versaretur, adductos ad eum Satyros fuisse: quodque suavitate cantus in primis delectaretur, quorum e numero novem quoque virgines canendi peritissimæ nec minus aliarum rerum doctrina peritæ fuerint, quas Græci Musas appellant, quibus Apollo præset. Porro cum nullus populus Osirin, propter accepta ab eo beneficia non quasi deum exciperet, plurima sui passim eundem monumenta reliquisset, urbesque non paucas in India condidisset: alias item circa Phrygiam obisse nationes, ac per Hellespontum in Europam trajecisset; quin etiam ex filiis Macedonem Macedoniae regem creasse, Triptolemo vero colendorum Atticæ regionis agrorum curam provinciamque man-

A Κρόνον ἀρξαι, καὶ γῆμαντα τὴν ἀδελφὴν Ῥέαν, γεννησάι κατὰ μὲν τινάς, τὸν Ὅσιριν καὶ τὴν Ἴσιν· κατὰ δὲ τοὺς πλείους, Δία τε καὶ Ἥραν, οὗς δι' ἄρσε- τὴν βασιλεύσει τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ἐκ δὲ τούτων γενέσθαι πέντε θεοὺς, Ὅσιριν, καὶ Ἴσιν, καὶ Τυ- φῶνα, Ἀπόλλωνα δὲ, καὶ Ἀφροδίτην. Καὶ τὸν μὲν Ὅσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον τὴν δὲ Ἴσιν, τὴν ἡμίτη- τραν. Ταύτην δὲ γῆμαντα τὸν Ὅσιριν, καὶ τὴν βασι- λεύειαν διαδεξάμενον, πολλὰ πράξει· πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ κοῖνου, κτίσει τε πόλιν ἐν τῇ θηβαΐδι ἐκατόμυτυ- λον, ἣν τινάς μὲν Διὸς πόλιν, ἐνίοις δὲ θήβας προσ- ετιπείν. Ἰδρύσασθαι δὲ καὶ ἱερὸν τῶν γενέων, Διὸς τε καὶ Ἥρας· καὶ τῶν ἄλλων δὲ θεῶν ναοὺς τε χρυσοῦς, ὧν ἐκάστη τιμὰς ἀπονείμει, καὶ καταστήσει τοὺς ἐπιμελομένους ἱερῶν. Εὐρῆτην δὲ γενέσθαι τὸν Ὅσιριν τῆς ἀμπελίου, πρῶτον τε φύλῳ χρῆσασθαι, καὶ δι- δάξει τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὴν γεωργίαν. Τιμᾶ- σθαι δὲ ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα πάντων τὸν Ἐρμῆν, δια- φόρῳ φύσει κεχωρηγημένον, πρὸς ἐπίνοιαν τῶν δυνα- μένων ὠφελῶσαι τὸν κοῖνον βίον. Εὐρῆτην τε γὰρ αὐ- τὸν γενέσθαι τῶν γραμμάτων, καὶ θυσίας θεῶν δια- τάξασθαι, λύραν τε εὐρεῖν, καὶ τοὺς Ἑλλήνας διδάξει τὴν περὶ τούτων ἔρμηνειαν ἀφ' ὅσπερ αὐτὸν Ἐρμῆν ὀνομασθῆναι, τούτων δὲ καὶ τῆς ἑλαίας τὸ φυτόν εὐ- ρεῖν. Τὸν δὲ Ὅσιριν ἐπιλόθοντα πᾶσαν τὴν οἰκουμέ- νην, ἐπὶ μὲν Φοινίκῃς καταστήσει Βουσίριν, κατὰ δὲ τὴν Αἰθιοπίαν καὶ Λιβύην, Ἀνταῖον. Αὐτὸν δὲ ἐπι- στρατεύσει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅν φασι εὐρῆτην τοῦ φυτοῦ τῆς δάφνης γενέσθαι. Συ- στρατεύσει δὲ τῷ Ὅσιρι τὸς δύο υἱοὺς, Ἄνουβιν τε καὶ Μακεδόνα, παραλαβὴν (49) τε καὶ τὸν Πάναν διαφερόντως ὄν· Αἰγυπτίαν τιμώμενον, οὗ καὶ ἐπό- νυμον εἶναι τὴν Πανὸς πόλιν. Ὅντι δὲ τῷ Πανὶ περὶ τὴν Ταφρόσιριν, ἀχθῆναι ἐπὶ τῶν Κατύρων γένος. Φιλό- μουσον δὲ ἕνα, περιάγειν πλῆθος μουσοργῶν ἐν οἷς καὶ παρθένους ἐνέει ἑναεμίνας ἄδειν, καὶ ἄλλα πεπαιδευμένας τὰς παρὰ τοὺς Ἑλλήσιν ὀνομαζομέ- νας Μούσας, ὧν ἡγεῖσθαι τὸν Ἀπόλλωνα. Παντὸς δὲ ἔθνους ὡς θεὸν ἀποδεχομένου τὸν Ὅσιριν, διὰ τὰς εὐεργεσίας, πανταχοῦ μνημεῖα ἑαυτοῦ καταλιπεῖν, κτίσει δὲ καὶ πόλεις οὐκ ὀλίγας ἐν Ἰνδοῖς. Ἐπιθεῖν δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἔθνη, καὶ πε- ραιωθῆναι κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον εἰς Εὐρώπην· καὶ Μακεδόνα μὲν τὸν υἱὸν ἀπολιπεῖν Μακεδονίας βασι- λέα, Τριπτολέμῳ δὲ ἐπιτρέψαι τὰς κατὰ τὴν Ἀστικὴν γεωργίας· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξ ἀνθρώπων εἰς θεοῦς μεταστάντα, τυχεῖν ὑπὸ Ἰσίδος καὶ Ἐρμού ἱερῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν θεοῖς τιμῶν. Τούτου δὲ καὶ τελετὰς καταδείξει, καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ μυστικῶς εἰσηγήσασθαι. Ἀναireθῆναι δὲ αὐτὸν ὑπὸ Τυφῶνος τοῦ ἀδελφοῦ, πονηροῦ καὶ ἀσεβοῦς δι- τος· ὃν διελόντα τὸ σῶμα τοῦ φνευθέντος εἰς ἕξ καὶ εἰκοσι μέρη, δοῦναι τὸν συνεπιθεμένῳν ἐκάστῳ μερῖα, βουλόμενον ἅπαντα μετασχεῖν τοῦ μύσου. Τῆν δὲ Ἴσιν ἀδελφὴν οὖσαν Ὅσιρίδος καὶ γυναῖκα με- τελεῖν τὸν φόνον, συναγωνιζομένου τοῦ παιδὸς αὐτῆς

* *Ιε. οὐνε.*

(49) *Παραλαβεῖν.* Sic enim Diodor., quod longe rectius quam καταλαβεῖν, quod in alia editione.

ἄρου. ἀναλοῦσαν δὲ τὸν Τυφῶνα καὶ τοὺς συμπράξαν-
 τας, παρὰ τὴν νῦν Ἐνταῖον καλουμένην κώμην βα-
 εῦσαι τῆς Αἰγύπτου. Εὐρούσαν δὲ πάντα τὰ μέρη
 τοῦ σώματος, πλὴν τῶν αἰδίων τοῦ Ὀσίριδος,
 ἐκείτω μέρει περιπλάσαι λέγουσιν αὐτὴν τύπον ἀν-
 θρωποειῆς, παραπλήσιον Ὀσίριδι τὸ μέγεθος, ἐξ
 ἀρμημάτων καὶ κηρῶν, καὶ παραδοῦσαι τοὺς ἱερεῖς
 κατ' ἄλης τῆς Αἰγύπτου τιμῆν, καθιερωσαί δὲ καὶ
 τὸν καρ' αὐτοῖς γινομένην ζῶον ἐν ὅποιον ἂν βου-
 ληθῶσιν. Τοὺς δὲ ταύρους τοὺς ἱεροῦ, καὶ τὸν τε
 ὀνομαζόμενον Ἄπιν, καὶ τὸν Μνεῦιν Ὀσίριδι κα-
 θιερωθῆναι, καὶ τούτους σέβασθαι καθάπερ θεοὺς,
 κωνῆ καταδειχθῆναι πλῆν Αἰγυπτίους. Ταῦτα γὰρ
 τοὺς εὐρούσαι τὸν τὸν αἴτου καρπὸν συνηγῆσαι πρὸς
 τὸν σπέρου, καὶ τὰς κωνὰς θεωρίας. Ὀμοῦσαι δὲ
 τὴν Ἴσιν, μηδενὸς ἀνδρὸς εἶσι συνουσίαν ἐξέσθαι,
 μεταστᾶσαν δὲ καὶ αὐτὴν ἐξ ἀνθρώπων, τυχεῖν ἀθα-
 κίων τιμῶν, καὶ ταφῆσαι κατὰ τὴν Μέμφιν. Τὰ
 μὲν οὖν ἀνευρεθέντα τοῦ Ὀσίριδος μέρος, ταφῆς
 ἐξωθῆναι φασὶ τὸν εἰρημένον τρόπον, τὸ δὲ αἰδίων
 ὑπὸ μὲν Τυφῶνος εἰς τὸν ποταμὸν ῥιπῆσαι λέγουσιν,
 ὑπὸ δὲ τῆς Ἰσιδος οὐδὲν ἦεν τῶν ἄλλων ἐξωθῆναι
 πρὸς Ἰσοθίων. Ἐν τε γὰρ τοῖς ἱεροῖς εἰδῶσιν αὐτοῦ
 κατασκευάσασαν, τιμὰς καταδειχῆσαι καὶ τελετὰς, καὶ
 τὰς θυσίας τὰς τῶ θεῷ τούτῳ γινομένας ἐνεῖμους
 ποιῆσαι. Διὸ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἐξ Αἰγύπτου παρε-
 ληφθῆσαι τὰ περὶ τοῦς ἄριστους, καὶ τὰς Διου-
 σιακὰς ἑορτὰς, τιμῆν τοῦτο τὸ μέρος ἐν τοῖς μυ-
 στηρίοις, καὶ ταῖς τοῦ θεοῦ τούτου τελεταῖς τε καὶ
 θυσίαις, ὀνομάζοντα αὐτὸ φαλλόν. Τοὺς δὲ λέγοντας
 ἐν Θῆβαις ταῖς Βουωτικαῖς γιγνόμεναι τὸν θεὸν ἐκ Σε-
 μέλης καὶ Διὸς, σφειδιᾶσιν. Ὀρφέα γὰρ εἰς Αἰγυπτὸν
 μεταβαλόντα καὶ μετασχόντα τῆς τελετῆς, καὶ τῶν
 Διονυσιακῶν μυστηρίων μεταλαβῆναι, τοῖς τε Καδ-
 μένους φίλον ὄντα καὶ τιμημένον ὄν' αὐτῶν, μετα-
 θίνας τοῦ θεοῦ τὴν γένεσιν, ἐκείνας χαριζόμενον.
 Τοὺς δὲ ὄχλους, τὰ μὲν διὰ τὴν ἄγνοαν, τὰ δὲ διὰ
 τὸ βούλευσθαι τὸν θεὸν Ἕλληνα ὀνομαζέσθαι, προσδέ-
 ξασθαι προσηνῶς τὰς τελετὰς καὶ τὰ μυστήρια.
 Ἐφορμὰς δὲ ἔχειν τὸν Ὀρφέα πρὸς τὴν μετάθεσιν
 τῆς τοῦ θεοῦ γενέσεως καὶ τελετῆς, τοιαύτας. Κάδ-
 μων ἐκ Θηβῶν ὄντα Αἰγυπτίῳ, γεννησάσιν σὺν ἄλλοις
 τέκνοις καὶ Σμελῆν, ταύτην δὲ ὑπὸ τοῦ Διὸς
 ποτε (50) φθαρίσαν, ἔγκουον γενέσθαι, καὶ τεκεῖν
 ἐπιτὴ μνηῶν διελθόντων βρέφος, ὄλον περ οἱ κατ'
 Αἰγυπτὸν τὸν Ὀσίριν γενόμεναι νομίζουσι. Τὸν δὲ
 Κάδμω, τελευτήσαν τὸ βρέφος χρυσοῦσαι, καὶ τὰς
 καθηκούσας αὐτῷ ποιήσασθαι θυσίας, ἀνάγκη δὲ καὶ
 τὴν γένεσιν εἰς Δία, σφηνύοντα τὸν Ὀσίριν, καὶ τῆς
 φθαρίσεως τὴν διαβολὴν ἀπαρῶμενον. Διὸ καὶ παρὰ
 τοὺς Ἕλληνας ἐκδοθῆναι λόγον, ὡς ἡ Κάδμου θυγά-
 τερ Σμελῆ τέκεται ἐκ Διὸς Ὀσίριν. Ἐπειτα παρ-
 εἰδόντων τῶν μυθογράφων, ἐμπλήσαι τὸ θέατρον,
 καὶ τὰς ἐπιγενομένους ἰσχυρῆν πίστιν καὶ ἀμετάθε-
 ταν ἔγγενέσθαι. Καθόλου δὲ φασὶ τοὺς Ἕλληνας ἐξη-
 διάζεσθαι τοὺς ἐπιφανεστάτους Αἰγυπτίῳν ἱεράς
 τε καὶ θεούς. Καὶ γὰρ Ἡρακλέα τὸ γένος Αἰγυπτίον

(50) Ὑπὸ τοῦ Διὸς ποτε. Diodor., ὑπὸ τοῦ δὲ πο-
 τε, longe melius, quia paulo post significat Jovem,

dasse; tandemque rebus subductum humanis,
 templa, ac ceteros qui diis tribui solent honoris
 eximios ab Iside ac Mercurio consecutum esse;
 qui ejus non modo sacrificia religionesque docue-
 rint, sed etiam pleraque mysteriis involuta ipsis
 in gratiam excogitarint. Ceterum a Typhone fratre,
 homine consecretor et impio interfectum illum
 fuisse tradunt; qui cum ejus cadaver in sex et
 viginti partes concidisset, eas in sicarios totidem
 cædisque fraternæ socios divideret, quod omnes
 immani piculo obstrictos esse vellet. Isin autem,
 quod Osiridis et soror et uxor esset, operam ei
 suam navante Oro filio, parricidium ultam esse,
 cumque Typhonem ac reliquos sceleris administratos,
 47 circa eum, qui nunc Antæi pagus nominatur,
 sustulisset, toti Ægypto imperasse. Præterea, cum
 omnia corporis illius membra præter verenda repe-
 risset, partes singulas, in singulas item hominis
 effliges, quæ Osirin magnitudine referebant, ex
 aromatibus ceraque conflatas inclusisse, easque
 sacerdotibus tota passim Ægypto colendas tradi-
 disse, sic ut ex iis, quæ apud illos nascerentur,
 animantibus, quodcumque visum esset, consecra-
 rent; tauros autem, qui sacri dicuntur, quosque
 Apin ac Mnevin ipsi vocant, dedicatos ab iisdem
 fuisse. Itaque, ut ejusmodi animantes divinis ho-
 noribus omnes Ægyptii venerarentur, ubique con-
 stitutum, quippe quo primis frumenti inventori-
 bus, tam ad semet terræ committendum, quam
 ob ceteros agriculturæ labores, ante omnes nsui
 fuisse constaret. Porro eandem Isin jurejurando
 confirmasse aiunt, nullius sese veri consuetudinera
 in posterum admitturam; vitæque functa cum
 esset, immortale etiam honores consecutum, ac
 circa Memphium sepultam fuisse. Jam vero cum
 reperta Osiridis membra, eum in modum quem
 paulo ante commemoravimus, sepulturæ mandata
 essent; tam ipsius verenda, quæ a Typhone pro-
 jecta in fluvium erant, Isidem nihilominus quam
 cetera divino cultu prosecutam esse ferunt. Nam
 et illorum in templis simulacrum erexisse, ritusque
 ac cæremouias, cum legitimis ac solemnibus hujus
 dei sacrificiis summa cum religione celebranda cu-
 rassent. Quamobrem ipsos quoque Græcos, qui ab
 Ægyptiis στήσια sacra cum Bacchi festia acceper-
 rint, membrum illud tam in mysteriis quam in
 istius numinis initiationibus atque sacrificiis phalli
 nomine venerari solitos esse. Eumvero, qui Thebis
 Bœotix deum illum ex Jove ac Semele natum esse
 dicant, id temere ac leviter effutire. Quippe, Or-
 pheum enim, cum in Ægyptum commigrasset, lie-
 que sacris initiatus in ipsorum quoque Bacchi my-
 steriorum partem ac societatem venisset, propter
 eam, quæ sibi cum Cadmeis intercedebat, amicitiam,
 quosque ab illis honores accepterat, numinis
 illius ortum in ipsorum gratiam transtulisse; mul-
 titudinem autem, partim ignoratione veritatis, par-
 tim illa veri patris ignoratione, a Cadmo Bacchi pa-
 rentem celebratum esse.

tim quod hunc deum genere Græcum haberi vehementer optaret, ejusdem cum initiandi ritus, tum etiam mysteria studiosè ac libenter admodum esse complexam. Cæterum Orphee, transferendi ortus numiis, ejusmodi ansas et occasiones fuisse. Cadmum videlicet Thebis Ægyptiis oriundum, cum aliis aliquot liberis Semelem quoque genuisse, hanc vero a nescio quo forte constupratam, post septem a conceptu menses infantem peperisse, ei, quem apud se natum Ægyptii prædicant, Osiridi persimilem; Cadmum vero infantis mortui cadaver auro convestuisse, eique solemnes sacrificiorum ritus instituisse, ac demum ipsius procreationem Jovi assignasse, hoc utique consilio, ut cum Osiridi majestatem conciliaret, tum ipsam quoque matrem a stupri oblati infamia liberaret. Huic igitur in modum sparsam illam apud Græcos de Osiride famam esse, quod eum ex Jove Semele Cadmi filia suscepisset; qua fabularum scriptores omnia postmodum theatra compleverint, eoque tandem factum esse, ut constans ejus et inconcussa fides posterorum mentibus insideret. Quin etiam Græcos, ut verbo dicam, celeberrimos quosque aiunt Ægyptiorum heroes atque deos sibi tanquam proprios vindicasse. Nam Herculem etiam, Ægyptius genere cum esset, ac singulari fortitudine præditum, magnam orbis terrarum partem obtisse; eundem tamen quasi Græcum a Græcis prædicari, tametsi longe ab altero quodam Hercule diversum, quem in Græcia multis post sæculis Alcmena pepererit. Addunt Perseum quoque lucem in Ægypto primivum aspexisse, et ipsiusmet Isidis originem a Græcis hominibus translata Argos fuisse, qui hanc ipsam, lo bovis in figuram aliquando mutatam esse fabulatur; cum eandem tamen Isin alii, alii Cererem, Thesmophoron, hoc est *legiferam*, alii, nonnulli Luuam, alii denique Junonem esse opinentur. Osirin autem a quibusdam Sarapin, Bacchum ab aliis, a nonnullis Plutonem, ab aliis Ammonem, vel Jovem, vel Pana existimari. Jam ab Iside remedia pleraque ipsamque adeo medicinæ artem inventam esse tradunt, ac simul immortalitatis pharmacum; cujus illa vi Orum filium quem Titauum insidiis exceptum, ac mortuum in aquis repertum, non tantum in lucem reddito animo revocavit, sed etiam immortalitate donavit. Porro hunc Orum, qui deorum novissimus est, in Ægypto regnasse, ejusque nomen, interpretari si velis, Apollinem significare; qui quod ab Iside parente molendi ac vaticinandi artem didicisset, edendis oraculis morbisque sanandis optime de hominum genere mereatur. Est autem hæc communis plurimorum existimatio, Gigantas quosdam immani vastaque mole corporis, ac prodigioso quodam instructis apparatus, Jovem Osirimque deos, Isidis temporibus bello lacessivisse. Ex eo denique legem illam Ægyptiorum de matrimonio cum sororibus ineundo fluxisse volunt,

(51) *Ἀπεριωρίτων ζώων*. Sequentia de animantium apud Ægyptios consecratione, Diodorus fuscus I, p. 74 et seq.

Α ὄντα, δι' ἀνδρίαν ἐπιελθεῖν πολλῆν τῆς οἰκουμένης, ἐξοικειοῦσθαι δὲ αὐτὸν τοὺς Ἕλληνας, καὶ μὴν ἔτερον ὄντα τοῦ ἐξ Ἀλκμήνης παρ' Ἑλλήνων ὑπερόν ποτε γενομένου. Φασὶ δὲ καὶ τὸν Περσὶα γενέσθαι κατὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τῆς Ἰσιδος τὴν γένεσιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἀργὸς μεταφέρεισθαι, μυθολογοῦντων αὐτὴν εἶναι τῷ, τὴν εἰς βοῦς τὸν ποταμὸν μεταμορφωθείσαν, τὴν αὐτὴν δὲ, τοὺς μὲν Ἴσιν, τοὺς δὲ Ἀμήτραν, τοὺς δὲ Θεσμοφόρον, ἄλλους δὲ Σελήνην, καὶ ἄλλους Ἦραν νομίζειν. Τὸν δὲ Ὀσίριν, τοὺς μὲν Σάραπιν, τοὺς δὲ Διόνυσον, τοὺς δὲ Πλούτωνα, τοὺς δὲ Ἀμμωνα, τοὺς δὲ Δία, ἑτέρους δὲ Πάνα νομίζειν. Εὐρεθὴν δὲ γενέσθαι τὴν Ἴσιν φασὶ φαρμάκων πολλῶν, καὶ ἱατρικῆς ἐπιστήμης· εὐρεῖν δὲ καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας φάρμακον, δι' οὗ τὸν υἱὸν Ἦρον ὑπὸ τῶν Τιτάνων ἐπιθρονοῦσθαι, καὶ νεκρὸν εὐρέσθαι καὶ ὕδατος, κἴη μόνον ἀναστῆσαι δοῦσαν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀθανασίας ποιῆσαι μεταλαβεῖν. Τὸν δὲ Ἦρον ὕστατον ὄντα τῶν θεῶν, βασιλεῦσαι τῆς Αἴγυπτου. Μεθερμηγυμένον δὲ φασὶ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν τε ἱατρικὴν καὶ μαγικὴν ὑπὸ τῆς μητρὸς Ἰσιδος διδαχθέντα, διὰ τῶν χρησμάτων, καὶ θεραπευτῶν εὐεργετεῖν. Συμφωνεῖται δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις, ὅτι τοῖς περὶ τὸν Δία καὶ τὸν Ὀσίριν θεοῖς, κατὰ τὴν Ἰσιδος ἠλικίαν μεγαλόσωμοι τινες Γιγάντες ἐπὶ τὸ τερατιώδες κοσμοῦμενοι, πόλεμον ἤγειραν. Νομοθετησάμενοι δὲ τοὺς Αἴγυπτίους γαμῆν ἀδελφάς, διὰ τὴν Ἴσιν τῷ Ὀσίριδι ἀδελφῷ τὸν αὐτῆς γαμήθησαν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἱστοροῦσι. Περὶ δὲ τῶν ἀπεριωρίτων ζώων (51) κατ' Αἴγυπτον, τοιοῦτος τις παρ' αὐτοῖς κατέχει λόγος. Τινὲς μὲν φασὶ τοὺς ἐξ ἀρχῆς γενομένους θεούς, ὀλίγους δευτέρως καὶ κατισχυμένους ὑπὸ τῷ πλήθει καὶ τῆς ἀσεβείας τῶν γηγενῶν ἀνθρώπων, ὁμοιωθῆναι τιαν ἀλόγους ζώοις, καὶ οὕτως διαφυγεῖν· ἔπειτα χάριν ἀποδίδοντας τῆς σωτηρίας, ἀπεριώσαι τὰς φύσεις αὐτῶν τῶν ζώων, οἷς ἀρωμοῦσθησαν. Οἱ δὲ φασιν, ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ποταμούςσ συμβολαῖς, κατασκευάσαντας εἰκόνας τῶν ζώων, ἃ νῦν τιμῶσι, φορεῖν ταύτας τοὺς ἡγεμόνας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦτο γινώσκοντες τῆς ἀρχῆς ἔχειν· ὡς δὲ ταῖς κατὰ τὸν ἔχθρῶν νίκαις, ὡς ἂν αἰτία τὰ ζῶα γενόμενα, ὧν τὰς εἰκόνας ἔφερον, ἀποθεῶσαι. Ἐτεροὶ δὲ τρίτην αἰτίαν φέρουσι, τῆς χρείας ἕνεκα τῶν ζώων φάσκοντες αὐτὰς τιμῆσθαι. Τὴν μὲν γὰρ θήλειαν βούν, τίττειν καὶ ἀροῦν. Τὰ δὲ πρὸθετα τίττειν καὶ σκίπην παρέχειν, καὶ τὴν διὰ τοῦ γάλακτος καὶ τοῦ τυροῦ τρεφῆν. Τὸν δὲ κύνα συνθηρεῖεν ἀνθρώποις, καὶ φυλακτικὸν εἶναι. Διότι τὸν θεὸν τὸν παρ' αὐτοῖς κολούμενον Ἀνουθιν, κυνὸς ἔχειν κεφαλὴν ἔμαρτοτες, ὅτι σωματοφύλαξ ἦν τῶν περὶ τὸν Ὀσίριν καὶ τὴν Ἴσιν. Ἐνοιοὶ δὲ φασὶ, τῆς Ἰσιδος προηγουμένης τοὺς κύνας, καθ' ἂν καιρὸν ἐξήτει τὸν Ὀσίριν, τὰ τε θηρία καὶ τοὺς ἀπαντῶντας ἀπέτριεν. Καὶ τὸν μὲν αἰλιουρον πρὸς τὰς ἀσπίδας εἰσέθεν ὑπέριεν καὶ τὰ ἄλλα δακρυτῶν τῶν ἔρπετων, τὸν δὲ ἰχθυόμονα, τὰ τῶν κροκοδειλιῶν ὡς συντρέπειν, ἀναγαῖν

τε καὶ τοὺς κροκοδείλους πηλὴν κυλιόμενον, καὶ ἐπι-
 κηδύνοντα κελήνοσι τοὺς στόμασι, διαραγόντα τε αὐ-
 τῶν τὰ ἐντός τῆς κοιλίας, νεκροὺς ἀπεργάζεσθαι.
 Τῶν δὲ ὄρνιθων, τὴν μὲν ἴσιν χρησίμην ὑπάρχειν
 πρὸς τε τοὺς θρῆες καὶ τὰς ἀκριδας καὶ τὰς κάμπας,
 τὴν δὲ ἔρακα, πρὸς τοὺς σκορπίους καὶ κεράστιας,
 καὶ τὰ μικρὰ τῶν σακετῶν θηρίων, καὶ διὰ τὸ συμ-
 βάλλεσθαι ταῖς μαντιλαῖαι· τὴν δ' ἄετον, διὰ τὸ βασι-
 λικὸν εἶναι· τὴν δὲ τράγον φασὶν ἀποθευέσθαι, κα-
 θέτωρ καὶ τοὺς Ἑλλῆσι τὸν Πρίαπον, διὰ τὸ γεννη-
 τικὸν μύριον τὸ μὲν γὰρ ζῶον εἶναι τοῦτο κατωφε-
 ρέστατον πρὸς τὰς συνοουσίας, τὸ δὲ μύριον τοῦ σώ-
 ματος, τὸ τῆς γενέσεως αἵτιον, τιμᾶσθαι προσηκόν-
 τος, ὡς ἂν ἀρχηγὸν ὃν τῆς τῶν ζῶων φύσεως. Κα-
 θίστω δὲ τὸ αἰεσίον, οὐ κατ' Αἰγυπτίους μόνον, ἀλλὰ
 καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγους, καθιερωμέναι κατὰ τὰς
 ἐπιτέλας, ὡς αἵτιον τῆς τῶν ζῶων γενέσεως. Τοὺς τε
 ἐρατὰς τοὺς παραλαβόντας τὰς πατρικὰς ἱερουσίας
 κατ' Αἰγυπτου, τοῦτω τῷ θεῷ μιεῖσθαι καὶ τοὺς Πά-
 νος δὲ, καὶ τοὺς Σατύρους φασὶν ἕνεκα τῆς αὐτῆς
 αἰτίας τιμᾶσθαι παρὰ ἀνθρώπων. Διὰ καὶ τὰς εἰκό-
 νιας αὐτῶν ἀνατίθενται τοὺς πλείστους ἐν τοῖς ἱεροῖς
 ἐνταταμέναις, καὶ τῆ τοῦ τράγου φύσει παραπλη-
 ρεῖως τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο παραδίδοσθαι πρὸς τὰς συ-
 νοουσίας ὑπάρχειν ἐνεργέστατον. Τοὺς δὲ ταύρους τοὺς
 ἱεροὺς, τὸν Ἄπιν καὶ τὸν Μνεῦιν τιμᾶσθαι παραπλη-
 ρεῖως τοὺς θεοὺς, ὅμα μὲν διὰ τὴν γεωργίαν, ὅμα δὲ
 καὶ διὰ τὸ τὴν εὐρείαν τῶν καρπῶν αὐτοῖς ἀνατι-
 θέναι. Τοὺς δὲ λύκους τιμᾶσθαι, διὰ τὴν πρὸς τοὺς
 κύνιας τῆς φύσεως ὁμοίτητα, καὶ ἐπεὶ τὸ καλαιὸν
 φασὶ, τῆς Ἰαίδος μετὰ τὸ παιδὸς Ἄρου μελλούσης
 διαγωνίζεσθαι πρὸς Τυφῶνα, παραγενέσθαι βοηθὸν
 ἐξ ἄου τὸν Ὄσιριν τῷ τέκνῳ καὶ τῇ γυναίκι, λύκῳ
 τὴν ἑξὶν ὁμοιωθέντα. Ἐτεροὶ δὲ λέγουσιν Αἰθίοπας
 στρατεύσαντας ἐπὶ τὴν Αἰγυπτου, ὅπῃ πλῆθος λύ-
 κων διαωθῆναι διὰ καὶ Λυκοπολίτην κληθῆναι τὴν
 χώραν. Τὸν δὲ κροκοδείλου εἰσεσθαι φασὶ, διὰ τὸ μὴ
 τοῦμιν διακνήθεσθαι τὸν Νεῖλον τὸν ἀπὸ τῆς Ἀρα-
 βίας καὶ Λιβύης ἰρτάς, τῶν κροκοδείλων χάριν.
 Φασὶ δὲ τινὰ τῶν παρ' αὐτοῖς βασιλέων δικαζόμενον
 ὑπὸ τῶν Ἰθλων κυνῶν, καταφυγεῖν εἰς τὴν λίμνην,
 ἐπειτα ὑπὸ κροκοδείλου ἀναληφθέντα παραβῶσαι, εἰς
 τὸ πέραν ἀπενεχθῆναι. Αἰτίας δὲ καὶ ἄλλας φασὶ τι-
 νας τῆς τῶν ἀλόγων ζῶων τιμῆς. Τοῦ γὰρ πλήθους
 ἐν πλαιῖον ἀφισταμένου τῶν βασιλέων, καὶ συμφορο-
 υῶντος εἰς τὸ μηκέτι βασιλεύεσθαι, ἐπινοῦσά τινα
 ἐκείνορα σεβάσματα αὐτοῖς τῶν ζῶων παρασκευ-
 ῆσαι ἐκείτων τὸ μὲν παρ' αὐτοῖς τιμώμενον σε-
 βομένον, τοῦ δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀφαιρεμένου κα-
 ταρροῦντων, μηδέποτε ὁμοιοῦσας δύνουσαι πάντας
 αἰ κατ' Αἰγυπτου. Ὅταν δὲ ἀποθῆναι τὴν εἰρημέ-
 νων ζῶων, σιθῶν καλύψαντες, καὶ μετ' οὐραγῆς τὰ
 στήθη καταπληξάμενοι, ἐν ἱεραῖς θήκαις θάπτουσιν.
 Ἔς δ' ἂν τε τοῦτων τῶν ζῶων ἐκὼν διαφερῆναι, θά-
 ντον περιπίπτει, πλὴν ἐὰν αἰουρῶν ᾗ τὴν ἴσιν
 ἀκαπνίγη. Ταῦτα γὰρ ἐὰν τε ἐκὼν, ἐὰν τε ἄκων
 ἀκαπνίγη τις, πάντως θανάτῳ περιπίπτει. Ἀλλὰ
 μὴ, καὶ καθ' ἣν οὐκίαν εὐρεθῆ κῶν τετελευτηκῶς,
 βρῶνται πάντες ὄλον τὸ σῶμα, καὶ ποιοῦνται πέν-

A 49 quod Osiris primus Isidem sororem in uxorem
 accepisset. » Atque hujusmodi sunt, quæ de homi-
 nibus in deos consecratis Ægyptiorum historis
 prodiderunt. Jam vero de animalium consecratione
 hæc ab Isidem ferri tradit solent. Quibusdam sane
 placet, qui ab initio dii fuerint, cum ob paucitatem,
 hominum terrenorum pariam multitudinem partim
 impietate opprimerentur, eos animalium ratione
 carentium forma lectos periculum declinasse, eor-
 umque naturas, quorum mutuari similitudinem
 fuerant, ut aliquam ob acceptæ salutis beneficium
 gratiam referrent, consecrassent. Alii vero sic exi-
 stimant, quod in certaminibus adversum hostes
 initis, earum animalium, quas ipsi nunc véné-
 rantur, arte elaboratas imagines, summis in capi-
 tibus exercitus duces ac principes, sic tanquam
 imperii monumentum aliquod et insigne, gestassent,
 partis postmodum victoribus, illas ab Isidem, quasi
 victoriam peperissent, deorum in numerum relatas
 fuisse. Postremo sunt, qui tertiam cultus ejusmodi
 causam proferant, utilitatem eam, quam ex hoc
 animalium genere perciperent. Quippe, bovea
 enim feminam non prætere modo, sed etiam arare;
 ab ovibus autem fetus, vestes, lactis, caseique ali-
 mentum suppeditari; canem usui eum ad venatio-
 nem, tum ad custodiam hominibus esse; quam ob
 causam, deum illum, quem Anubim nominant, can-
 nino esse capite, ut eum Osiridis et Isidis præto-
 riarum fuisse militem significent, quaque non
 desunt, qui velint, Isidem quo tempore Osirin quæ-
 reret, præeuntes secum duxisse canes, qui feras et
 obvium quemque summovent. Porro selem qui-
 dem adversum aspidas reliquosque serpentes, qui
 morsu venenam infundunt, peritulum esse: ichneu-
 monem autem non modo crocoditorum ova conte-
 rere, sed etiam crocodilos ipsos extinguere, quod
 in cæno ante volutatus, inhiantia ipsorum ora in-
 siliat, quæque ventre continentur intestina corro-
 dat. Ex avibus etiam, plurimum ibin contra ser-
 pentes, locustas et erucas opis auxiliique conferre;
 nec minus accipitrem contra scorpiones ac cerastas
 minorumque bestiarum vulgus, quæ morsu pestem
 et interitum afferunt, cum eidem præterea multum
 in auguriis divinationibusque tribuatur; aquilam
 denique, quod regium aliquid præ se ferat, vénéra-
 tionis esse. Jam, hircum ipsam quoque tanquam
 deum ab illis habitum fuisse, nihilominus quam
 Priapum a Græcia, ob membrum corporis ad gene-
 rationem comparatum; quippe hoc animalis genus
 in Venerem primum admodum esse atque propen-
 sum: 50 illam vero partem corporis, cui debetur
 generatio, quod potissimum animalium naturæ
 principium sit, non sine ratione colli. Et sane par-
 tem istam, si in universum loqui placet, non ab
 Ægyptiis modo, sed ab aliis etiam perisque gen-
 tibus in sacrorum initiis, utpote causam generatio-
 nis animalium esse consecratam, ipsosque adeo
 sacerdotes, qui patrium in Ægyptio sacerdotium
 hæreditario quasi jure accipiunt, numis hujus

mysteriis initiari. Quin etiam et Panas et Satyros sicut eandem ob causam venerationem ab hominibus consecutos esse, quorum simulacra plerique, magna cum hircorum naturæ similitudine, in templis arrogantia dedicarint, quod nimirum hoc animal salacissimum habeatur. Sacros tauros Apin ac Mnevin quod atinet, divinos ipsis honores concedi, partim quod arandæ terræ servant, partim quod iis ipsarum quoque frugum inventio tribuatur. Lupos vero similiter coli, non modo propter eam, quam habent cum canibus naturæ affinitatem, sed etiam quod olim, iniquiunt, Iside cum Oro filio adversus Typhonem dimicatur, filio simul et uxori suppetias ab inferis excitatus et lupi forma tectus Osiris iulieset. Quoniam alii tradunt Æthiopes, cum in Ægyptum incubissent, a luporum multitudine pessime vexatos et in fugam actos fuisse, id quod etiam in causa fuerit, cur ea regio Lycopolitana diceretur. Crocodilorum veneratione institutam esse, quod eorum metu Arabiæ Libyæque latrones Nilum transmittere non audeant: et unum quidem suis e regibus; ut canum suorum impetum ac rahiem effugeret, cum in paludem confugisset, a crocodilo quodam præter expectationem leniter exceptum, atque in ulteriorem ripam transevectum fuisse. His aliis quoque brutorum animalium cultus rationes adjiciunt. Enimvero, cum a regibus olim multitudo defecisset, jamque de tollendo sanctidus regio dominatu conspiratione facta cogitaret, id ab aliquo solenter inventum, uti varios illis ac discrepantes colendorum animantium ritus traderet, ut cum singulis snos quique animantes et religiose colerent, et consecratos ab aliis repudiarent, nunquam universæ totius Ægypti præfecturæ in mutuum consiliorum voluntatumque societatem et conjunctionem venire possent. Jam, ubi animalium istorum aliquod extinctum est, ipsum linteo opertum sacris in thecis cum ingenti lacu planctuque sepeliunt.

51 Quod si quis eorum quodpiam sponte dataque opera occiderit, morte damnatur. Fetem autem vel ibin quicquid sive prudens, sive imprudens pereperit; circa veniam omnem capitis supplicium luit. Præterea, quacumque in domo extinctus canis reperitus fuerit, corpus totum ad cutem usque radentes in lectu versantur universi, ac licet vinum aut frumentum, aut aliquid aliud necessariæ victum annonæ repositum in ædibus illis fuerit, eo tamen sibi nemo prorsus uti fas in posterum esse arbitratur. Cæterum Memphi quidem Apin, Mnevin antequam in Solis civitate alunt; Mendæ hircum, crocodilum in Myridis palude, cæteras bestias in sacrorum quorundam septorum ambitu, quibus similes, aut elixum lacte choudrum ac placentas omnis generis cum anserinis carnibus partim elixis, partim assis objiciant. Iis autem, quæ cruda vescuntur, aves cæstrudunt quam plurimas feminasque pulcherrimas cum singulis naribus emtrint, quas pellices nominare solent. At vero Api magnifice post mortem reperto, metu populus universus luctuque liberatur. Vitulus autem primum in Nili civitatem duci-

θος, κὴν οἶνος, ἢ σίτος, ἢ τι τῶν πρὸς τὸν βίον ἀναγκαίων τύχη κείμενον ἐν τῷ οἴκῳ, οὐκ ἔτι χρησασθαί αὐτοῖς ὑπομένειαν. Τράφουσι δὲ τὸν ἄπτιν ἐν Μέμφει, καὶ τὸν Μνεῦιν ἐν Ἠλίῳ πόλει· καὶ τὸν τράγον ἐν Μένδῃ, καὶ τὸν κροκόδειλον ἐν τῇ Μύριδος λίμνῃ, καὶ τὰ λοιπὰ θηρία ἐν ἱερῶς περιβάλλοις, ἀμφιδάλιν προσφέροντες, ἢ χῆδρον ἐξόντες ἐν γάκρῃ χήνῃ, καὶ μὲν Ἰαντοβάς, καὶ δὲ ὄπτιντες. Τοῖς δὲ ὁμοφάγοις πολλὰ τῶν ὀρνέων παραβάλλουσι, καὶ θηλείας ἐκάστῳ τῶν ζώων τὰς εὐειδεστάτας συντρέφουσι, ἃς παλλακίδας προσαγορεύουσι. Ὅταν δὲ ὁ ἄπτις τελευτήσας ταφῇ μεγαλοσπεπιῶς, ζητοῦσιν ἕτερον ὁμοίον· ὅταν δὲ εὐρέθῃ, τὰ μὲν πλήθῃ τοῦ θεοῦ ἀπολλύονται καὶ τοῦ πένης· ἀγεται δὲ ὁ μισθός πρῶτον εἰς Νελλου πῶλον. Καὶ τότε, μόνον αἱ γυναῖκες αὐτὸν ὀρώσι κατὰ πρόσωπον ἰσάμεναι, καὶ δεικνύουσι ἀνασυστάμενα τὰ ἑαυτῶν γεννητικὰ μόρια. Τὸν δὲ ἕτερον χρόνον ἅπαντα, κεκλυμένον ἔστιν εἰς δῖν ἀτάς ἐρχεσθαι τοῦτῳ τῷ θεῷ. Φασὶ δὲ τὴν τοῦ Ὀσίριδος ψυχὴν εἰς τοῦτον μετὰ τὴν τελευτὴν μετέσθῃναι. Τοιαύτη καὶ ἡ Αἰγυπτίων ἀσχημῶν ἀθεοῦς μέλλων ἢ θεολογία, πρὸς ἣν καὶ τὸ ἐν-ἰστασθαι ἀσχρόν. Ἦς καὶ εἰκότως καταπίπταντες ἀνεχωρησάντες, λυτρώμενοι καὶ ἐλευθερίαν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδετέρως εὐράμενοι, ἢ διὰ μόνῃς τῆς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, τῆς τὰς διανοίας τυφλοῖς τῆν ἀνάβλεψιν εὐαγγελισομένης. Τοῦτων δὲ αὐτῶν τὰς σημαντέρας δὴ θεωρίας τε καὶ φυσιολογίας, μικρὸν ὕστερον ἐπισκεψόμεθα, ἐπὶ πάντας τὰ Ἑλληνικὰ διαλάβομεν. Ὅτιν ἔστι ἀναμιε Αἰγυπτιακῆς ὁμοῦ καὶ Φοινικικῆς συνδροματικῆς μυθολογίας, κεκράτηεν εἰκότως παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἐθνῶν ἢ τῆς παλαιᾶς πλάνης δεισιδαιμονία. Ἄλλὰ γὰρ λεκτόν καὶ τὰ Ἑλλήνων. Τὰ μὲν δὴ σεμνὰ τῆς Αἰγυπτίων μυθολογίας, τὸν προτεθέντα περιεῖληψε τρόπον, καὶ δὲ Ἑλλήνων, ὅτι τοῦτων αὐτῶν ἀποσπάσματα καὶ παρακοσμήματα τυγχάνει, προερίηται μὲν πολλὰκις, καὶ διὰ τῆς τῶν προτεθέντων συγγραφέων διακρίσεως. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας γένοιτο ἂν ἐκδηλον, ἐπαγομένῳ μὲν ταῖς οικείαις περὶ θεῶν ἀναγραφαῖς ὁκοθεν μὲν οὐδὲν, ταῖς δὲ τῶν ἔξωθεν περιπιπτόντων μυθολογίας. Σοάνοις τε γὰρ τοῖς παραπλησίαις, καὶ μυσηταῖς τοῖς αὐτοῖς ἀποδείκνυνται συγχρόμενοι, ὡς ἐνεσται μαθεῖν ἐκ τῆς περὶ τοῦτων ἱστορίας, ἢν ὁ τὰς βιβλιοθήκας ἐπὶ ταῦτον ὁμοῦ συναγαγὼν, οὐ καὶ πρόσθεν ἐμνημόνευσα κατὰ τὸ τρίτον καὶ τέταρτον τῆς δηλωθεῖσης αὐτοῦ πραγματείας ἱστορεῖ, τὴν τῆς ἱστορίας ἀρχὴν ἀπὸ τῶν τοῦ Κάδμου χρόνων πεποιμένους. Τὸν δὲ Κάδμου, μετὰ Μωυσῆα γενέσθαι αἱ ἀκριβεῖς τῶν χρονογραφίων παριστάσι διαδοχαί, ὡς κατὰ καιρὸν ἐπιδείξομεν, ὥστε καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν ἀποδείκνυσθαι τὸν Μωυσῆα προτερεῖν· εἰ δὴ πρὸ Κάδμου μὲν οὐκ, οἱ δὲ θεοὶ νεώτεροι τῆς Κάδμου γεγονότες ἡλικίας ἀναφανένται. Ἄκουε δ' οὖν τῶν τοῦ συγγραφέως φωνῶν.

conspenlto, alterum ei persimilem quærunt; eoque

ur, ac tam quidem solis mulieribus eum videre licet, quæ coram sistentes sese reductis vestibus honestas ipsi partes ostendunt, ac deinceps ab omni prorsus ejusdem numinis aspectu excluduntur. Rejatus autem in corpus Osiridis vita functi animum transmigrasse aiunt. Hæc illa est Ægyptiorum divinitatis omnis ejectio potius, quam theologia, eo usque infamis certe quidem, ut vel eam argumentis oppugnare turpe videatur. Hanc nos jure sane ac merito respuedam nobis repudiandamque putavimus, qui tamen non alia tantorum malorum scelerumque tyrannidem, quam salutaris unius et evangelicæ doctrinæ vi excussimus, quæ mente animoque cæcis videndi facultatem feliciter annuntiat. Quod superest, illas quoque rerum naturalium rationes, quarum honestiorem paulo speciem infandis religionibus obtinent, postmodum expendemus, si tamen prius de Græcorum etiam rituum superstitione disputaverimus. Enimvero, cum unum aliquid veluti corpus hunc in modum existisset, ex permista Phœniciarum Ægyptiarumque fabellarum varietate conflatum, mirum sane videri non debet, si erroris antiqui superstitione perdiu fuerit apud gentes plerasque dominata. Sic igitur, quomodo ante narravi, egregia sese Ægyptiorum commenta fabulæque habuerunt. 52 Nunc ut de Græcis aliquid dicamus, ordo postulat. Et quamquam istas aliud esse nihil quam fragmenta quædam, invecasque perperam et alieno sensu veterum illarum interpretationes, ipsamet jam sæpius hædatorum scriptorum auctoritate judicioque ostendimus; id ipsam tamen producta in lucem Græcorum hominum theologia clarius apparebit: quippe qui iu suis illis de universo deorum genere commentariis, proprium domesticumque proferant nihil, sed in exterorum signata populorum incidant partemque simulacris omnino similibus, partim iisdem quoque mysteriis uti convincantur; quemadmodum ex eorumdem historia quisvis auferre potest, quam ipsemet Diodorus cujus non semel ante memini tertio quartoque volumine citati operis, quo varias unum in corpus Bibliothecas collegit, hæc prosequitur, eam a Cadmi ætate auspicatus. Huic vero Cadmum post Moysen natum esse, accurata temporum serie ac successione manifeste comprobatur, ut suo loco ostendimus. Ex quo proinde, Græcorum numinibus antiquiorem fuisse Moysen, certa ratione conficitur, cum is ætate Cadmum antecesserit, post quem Græcorum deos in lucem editos fuisse constat. Sed ipsissima ejusdem auctoris verba jam audi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἐπιτομή τῶν παρ' Ἑλλήσι περὶ τοῦ θεῶν, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἠρώων μυθευμένων.

(52) Κάδμους, τὸν Ἀθηναῖος, φασὶν ἐκ Φοινίκης ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀποσταλῆναι πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Εὐρώπης, ἣν ὑπὸ Διὸς ἀρπαγῆναι. Μὴ εὐρόντα δὲ, εἰς Βοιωτίαν ἐλθεῖν κτίζαι: τὰς τῆς αὐτοῦ Θήβας, γῆ-μυκτὰ δὲ Ἀρμονίαν τῆν Ἀφροδίτης, γενήσθαι ἐξ αὐτῆς Σεμέλην καὶ τὰς ταύτης ἀδελφάς. Τῆ δὲ Σεμέλῃ τὸν Δία μεγέντα παρακληθῆναι τὰς ἐπιτοκίας ὁμοίας αὐτῇ ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τὴν Ἥραν. Ἐπαλθόντος δὲ αὐτοῦ θεοπραπῶς μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, οὐκ ἐπιγείναι τὴν Σεμέλην ἐγκύμονα (53) οὐσαν ἐκτρώσασαι τὸ βρέφος, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός αὐτὴν τελευτῆσαι. Τὸν δὲ Δία λαθόντα τὸ παιδίον, παραδοῦναι τῷ Ἑρμῇ ἐκτρέφειν: τὸ εἰς τὸ ἐν τῇ Νύσῃ ἄντρον, κείμενον μεταξὺ Φοινίκης τε καὶ Νεῖλου. Οὗτω δὲ τραφέντα τὸν Διόνυσον ὑπὸ τῶν Νυμφῶν, εὐρετὴν τοῦ οἴνου γενέσθαι, καὶ τὴν φροντίαν διδάξαι τῆς ἀμπελοῦ τοὺς ἀνθρώπους. Εὐρετὴν δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς κριθῆς κατασκευάζομενον πόμα, τὸ καλούμενον ζύθον· περιτρέφει δὲ στρατόπεδον, οὐ μόνον ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, καὶ τοὺς ἀδικούς καὶ ἀσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων καλᾶζειν, στρατεύουσι δὲ εἰς τὴν Ἰνδικὴν τριετὴ χρόνῳ. Ἐντεῦθεν τοὺς Ἕλληνας καταβιβάζει τριετηρικῆς θυσίας ἀτονίσαι, καὶ τὸν θεὸν νομίζειν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ποιεῖσθαι τὰς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκραιεῖας· σθεῖναι τε αὐτὸν πάντας ἀνθρώπους, διὰ

(52) Locus alius est Diodori, ex lib. iv, p. 210 B, et similitudè decurritus.

(53) Σεμέλην ἐγκύμονα. Leg. videtur, Σεμέλην καὶ ἐγκύμονα. Apud Diodor., plenius, τὴν δὲ Σεμέλην ἐγκύμονα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς περιστάσεως

CAPUT II.

Eorum epitoma, quæ de Græcorum diis et heroibus fabulose conficta sunt.

A Cadmum Agenoris filium memorant, ex Phœnicia jussu regis, Europæ quam Jupiter rapuerat quaerendæ gratia profectum esse: hanc vero quod reperire non potuisset, in Bœotiam venisse, quæque ibi sitæ sunt Thebas condidisse, ac Semelên cum ejusdem sororibus et Harmonia Veneris filia, quam uxorem duxerat, suscepisse. At cum a Jove, qui secum rem habuerat, vehementer Semelê petisset, uti ejus in posterum consuetudine, qua Junonem conveniebat, frui sibi liceret, cum majestate plane divina cum tonitru ac fulguribus accessisse, quorum illa vim cum sustinere non posset, quem utero fetum gestabat abortivum effudisse, flammaque celesti conflagrasse. 53 Jupiter autem, inquit, exceptum infantem Mercurio tradidit, a quo iu quoddam Nyssæ antrum Phœniciam inter Nilumque delatus est. Hic ergo Bacchus nymphaubarum studio et opera educatus, vini usu reperto, vineæ simul plantandæ rationem homines docuit, potusque genus, quod ex hordeo conficitur, zythumque, hoc est cerevisia, nomiaatur, invenit. Idem exercitum ex viris mulieribusque conflatum circumducens, pœnas a facinorosis et iuipiis expetivit. Quod autem is triennium in Indica expeditione posuisset, Græci trieterica sacra ejus in honorem instituerunt,

οὐκ ἐνέγκασαν, τὸ μὲν βρέφος ἐκτρώσασαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρός αὐτὴν τελευτῆσαι. Eadem, sed cum aliqua tamen varietate, lib. ii, p. 198 A, ubi Junonis fraude totum id factum esse scribit.

cum per illud tempus Bacchum sese hominibus spectandum præbere solitum putarent. Cæterum divinos honores propter vini munus, quemadmodum Ceres ob inventi frumenti beneficium, ab universo hominum genere impetravit. Jam alium præterea Bacchum fuisse tradunt, qui hunc longo ætatum intervallo præcesserit, quemque Sabazium nonnulli vocant, Jovis ex Proserpina filium. Hujus non ortus modo, sed etiam sacrificia, ritusque nocturni ac latentis, quod perpetuus veluti comes ad concubitus sæditationem pudor adhærescat, ab illis invehuntur. Eum quoque jugandorum boum rationem primum excogitasse aiunt, ideoque cornua ejusdem simulacris affigunt. At vero juniorem alterum ex Semcle natum, corporis mollitie luxuque diffluentem, specie formaque præstitisse, atque in res venereas pronum admodum ac proclivem fuisse commemorant. In bellicis autem expeditionibus mulierum turbam circumducebat, a quibus hæstæ frondibus tectæ ferebantur. Quinctiam addunt, Moses virgines, eximia rerum plurimarum scientia præditas, itinerum ejus comites fuisse, quæ Bacchi animum partim suavitate cantus, partim saltationis elegantia et concinnitate recrearent. Eidem Silenium prælagogum attribunt, cujus ex præceptis maxima caperet ad virtutes adjumenta. Porro, mitra quidem revinctum illum caput habuisse ferunt, adversus acutos capitis dolores, quos ex immoderato vini haustu pateretur: Bimatris vero cognomentum accepisse, quod ex uno quidem patre, sed ex matre geminis Bacchi duo nati essent. Ferulam quoque in tantum ipsi dare solent, quod cum prisci homines assiduo meri usu in rabiem ac furorem acti, sese baculis ita mutuo cæderent, ut ex plagis interitus aliquando sequeretur, lignorum loco Bacchus eos ferulis uti decuerit. Eum præterea volunt Bacchum quidem a Bacchis mulieribus nominatum esse, Lenæum autem quasi torcularium, quod in torcularibus uvæ calcantur, 54 Bromium denique quasi sonorum ob ingentem illum fragorem, qui cœlitus in ipsius ortu contigerat. Ad extremum Satyros etiam passim ab illo circumductos, qui eum saltationum et tragœdiarum oblectatione ac voluptate mulcerent, adeoque theatram ipsum, cum iis quæ ad plenam ac numerosam variorum concentuum integritatem pertinent, excogitatum fuisse. Atque hæc de Baccho Græci prodiderunt. Jam vero Priapum ejusdem Bacchi Venæricæ filium esse tradunt, quod homines vino maddi naturali quodam in obscenam voluptatem impetu arrigere consueverunt. Quamquam aliis placet, honestum corporis bumasi membrum a veteribus Priapum in fabulis appellatum esse; alii vero malunt, idem ipsum quod humanæ generationis causa sit, immortales honores ex omni sæculorum memoria consecutum fuisse: quemadmodum etiam Ægyptii ferunt Isidem cum investigandis Osiridis membris occupatis, veretrum unum ex omnibus reperire non posset, divinum ei cultum instituisse, et arrectum ejus si-

A τὴν τοῦ οὐνοῦ θέαν· ὡςπερ καὶ τὴν Δημητράν ἐκ τὴν τῆς τοῦ αἴτου τροφῆς εὐρεσιν. εἶναι δὲ φασὶ καὶ ἄλλον διόνυσον πολλὸν τῶν χρόνων πρότερον τούτου, τὸν ὑπὸ τινων Σαβάδιον ὀνομαζόμενον, ἐκ Διὸς καὶ Περσεφόνης γενόμενον, οὗ τὴν γένεσιν, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰς τιμὰς νυκτερινὰς καὶ κρυφύους εἰσάγουσιν, διὰ τὴν αἰσχύνην τὴν ἐκ τῆς συνουσίας ἐπακολουθεῖσαν, ὅν καὶ πρῶτον βοῦς ἐπιχειρήσασαι ζευγνύειν· ἀπ' οὗ δῆτα καὶ κερατῖαν αὐτὸν εἰσάγουσι. τὸν δὲ ἐκ Σιμέλης νεώτερον, τρυφερὸν τῶν σώματι, καὶ εὐπρεπέϊ διενεγκεῖν, καὶ πρὸς τὰς ἀφροδιτακὰς ἀναδέσθαι εὐκατάφορον γενέσθαι φασί. Κατὰ δὲ τὰς στρατείας, γυναικῶν πλῆθος περιάγειν καθωπλιζόμενας λόγχαις τεθροσσωμένας. Φασὶ δὲ καὶ τὰς Μούσας αὐτῷ συναποδιδέμεν παρθένους ὄσας, καὶ παιδαγωγίαν διαπερνοῦντας, ἃς καὶ διὰ μολφιδίας καὶ ὀρχήσεως ψυχαγωγεῖν τὸν θεόν· παιδαγωγὸν τε αὐτοῦ Σειλήϊον μγάλα συμβάλλεσθαι αὐτῷ πρὸς ἀρετὴν. Πρὸς δὲ τὰς ἐκ τοῦ πλεονάζοντος οἴνου κεφαλαγίας, ἀναδέσθαι τὴν κεφαλὴν μίτρα. Διηγήτορα δὲ αὐτὸν προσαγορεύουσι, ἐκ τὸ πατρὸς ἐνδὸς ὑπάρχει τοῖς δύο Διονύσοις, μίτραν δὲ δοῦν. Νάρθηκα δὲ προσάπτουσιν αὐτῷ, διὰ τὸ πίνοντας ἀκρατον τοὺς παλαιούς τὸν οἶνον, μαυνοῦσαι γίνεσθαι, καὶ ταῖς βακτηρίαις ἀλλήλους τύπτειν, ὡς καὶ ἀναίρεσθαι τινας. Ὅθεν καὶ ἀντὶ εὐλων, νάρθηκι χρῆσθαι καταδέσει. Καλεῖσθαι δὲ αὐτὸν Βάχχον, ἀπὸ τῶν Βακχῶν, Ἀγναῶν δὲ, ἀπὸ τοῦ πατεῖσθαι τὰς σταφυλὰς ἐν ληνοῖς· Βρόμιον δὲ, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ βρόμου. Καὶ Σατύρους δὲ φασὶν αὐτὸν περιάγεσθαι ἐν ταῖς ὀρχήσεσι καὶ ταῖς τραγῳδίαις, τέρειν αὐτῷ καὶ ἡδονὴν παρέχοντας, καταδείξαι δὲ θέατρον, καὶ μουσικῶν ἀκροαμάτων συστήματα. Τοιαῦτα μὲν τὰ περὶ Διονύσου. τὸν δὲ Ἡρίατον, οὐδὲν εἶναι φασὶ Διονύσου καὶ Ἀφροδίτης, διὰ τὸ τοὺς οἰνωθέντας φυσικῶς ἐντετάσθαι πρὸς τὰς ἀφροδιτακὰς ἡδονὰς. Τινὲς δὲ φασὶ τὸ αἰδέον τῶν ἀνθρώπων τοὺς παλαιούς μυθικῶς Ἡρίατον ὀνομαζέμεν. Ἐνοιοὶ δὲ λέγουσι, τὸ γεννητικὸν μόριον αἴτιον ὑπάρχειν τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα τυχεῖν τῆς ἀθανάτου τιμῆς. Ὅσπερ οὖν καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Ἰσὶν ἔφησαν τὰ μέλη τοῦ Ὀσίριδος ἀναζητοῦσαν, τὸ αἰδέον αὐτοῦ μὴ θυμαμένην εὐρεῖν, καταδείξαι τιμῆν ὡς θεῶν, καὶ ἀναβίβαι κατὰ τὸ ἱερὸν ἐντετάμενον. Ἄλλὰ καὶ παρ' Ἑλλήσιν οὐ μόνον ἐν ταῖς Διονυσιακαῖς τελεαῖς, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑλλείας ἀπέσαις οὗτος ὁ θεὸς τυγχάνει τιμῆς τιμῆς, μετὰ γέλωτος καὶ παιδῆς παροισγόμενος ἐν ταῖς θυσίαις· ὡς καὶ τὸν Ἐρμαφρόδιτον, ὃν ἐξ Ἐρμού καὶ Ἀφροδίτης γεννηθέντα, τυχεῖν τῆς προσηγορίας. Τοῦτον δὲ φασὶ τὸν θεὸν κατὰ τινας χρόνους φαίνεσθαι παρ' ἀνθρώποις, καὶ γενέσθαι τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἔχοντα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς. Ἐνοιοὶ δὲ τὰ τοιαῦτα ἴερα ὑπάρχειν φασί, σπανίως τε γενόμενα, σημαντικὰ ποτὲ μὲν κακῶν, ποτὲ δ' ἀγαθῶν γίνεσθαι. Τὰς δὲ Μούσας, θυγατέρας εἶναι Διὸς καὶ Μνημοσύνης· τινὲς δὲ, Ὀύρανοῦ καὶ Γῆς. Παρθένους τε αὐτὰς οὐκ οὐκ κλείστοι μυθολογοῦσι, τυχεῖν τε τῆς προσηγορίας ἀπὸ τοῦ οὐκ εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο δὲ ἴσσι διδά-

καινὰ καλὰ. Περὶ δὲ τοῦ Ἡρακλέους Ἑλληνες
 παλαιὰ φασὶ. Δανάης τῆς Ἀκροῦ καὶ διῶς, γενέσθαι
 Περσίδα· Περσίδος δὲ καὶ Ἀνδρομέδας, Ἡλεκτρῶνας·
 ἐκ τούτου γενέσθαι τὴν Ἀλκμήνην, ἣ μύθοντα τὸν
 Δία γενήσθαι τὸν Ἡρακλέα. Μισοῦμενον δὲ αὐτῇ, τρι-
 κλασιῶνα τὴν νύκτα ποιῆσαι· μόνον τε ταύτην τοῦ διῶς
 τὴν ὀμίλειν, οὐκ ἔρωτικῆς ἐπιθυμίας ἕνεκα γενέσθαι,
 καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων γυναίκων, ἀλλὰ ἥ πλείστον
 τῆς παιδοποιίας χάριν. Τὴν δὲ Ἦραν ζηλοτυπούσαν
 κατακατασχέειν μὲν Ἀλκμήνης τὰς ὤδιναι, τὴν δὲ
 Εὐροσθέα πρὸς τοῦ καθήκοντος χρόνου πρὸς τὸ φῶς
 ἀγαγεῖν, τοῦ διῶς προαγορεύοντος τὴν τεχνησομένου
 κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν βασιλεύσεια τοῦ Περσιδῶν
 γένους. Τεκνοῦσα δὲ Ἀλκμήνη, ἐξέθηκεν, ὡς φασὶ,
 τὸν βρέφος, φόβῳ τῆς Ἦρας. Τὴν δὲ Ἀθηναῖν ἀγα-
 θεύσαν τὸν βρέφος, παλοῖα τὴν Ἦραν ὀπσομένη αὐτῷ
 τὴν θηλήν. Τοῦ δὲ παιδὸς ὕπερ τὴν ἡλικίαν βαιοῦτε-
 ρον ἐπιστασάμενον τὴν θηλήν, ἣ μὲν Ἦρα διαλυθή-
 σασα τὸν βρέφος ἔρριψεν Ἀθηναῖα δὲ κομιταμένη αὐτόν,
 εἰς μὴ τέτρα τρέφειν παρακαλοῦσα. Μετὰ δὲ ταῦτα
 ἣ μὲν Ἦρα δύο δράκοντας ἀπέστειλε, τοὺς ἀναλώ-
 σοντας τὸ βρέφος, ὁ δὲ παῖς οὐ καταπλαγείς, ἐκα-
 τέρη τῶν χειρῶν τὸν αὐχένα θλάσας ἀπέπνευσε τοὺς
 δράκοντας. Ἀνὸρ δὲ γενόμενος τῷ Ἡρακλεῖ, Εὐρο-
 σθέης ὁ τὴν βασιλείαν ἔχων τῆς Ἀργείας, προστά-
 ται δόλους τελεῖσαι δώδεκα. Εἰς πολλὴν δὲ ἀμνηχανίαν
 ἱρακονότος αὐτοῦ, Ἦρα μὲν ἐπαμφάν αὐτῷ λύσασα·
 ὁ δὲ τῆ ψυχῇ δυσφορῶν, εἰς μανίαν ἐπέπεσε· τοῦ πά-
 θους δὲ αὐθιγαμένου, τὸν φρενῶν ἐκτὸς γενόμενος,
 τὸν ἑταῖρον καὶ ἀδελφεοῦν Ἰόλαιον ἐπεβάλλετο κτεί-
 νειν, τοῦ δὲ φεύγοντος, τοὺς Ἰθούσι παῖδας ἐκ Μεγά-
 ρας, τῆς Κρέοντος τοῦ βασιλέως θυγατρὸς, γενομένου-
 σῶν κατατέθεισεν ὡς πολέμου. Κατὰ μετὰ ταῦτα
 ἕρμα καταστὰς ὑποურγεῖ τῷ Εὐροσθεῖ τοὺς δώδεκα
 δόλους. Ἀναίρει δὲ καὶ τοὺς Κενταύρους, μεθ' ὧν
 Χείρωνα τὸν ἐπὶ τῇ λατρικῇ βούμενον. Φασὶ δὲ Ἰδόν
 τὴν συμβῆναι κατὰ τὴν γένειν τοῦδε τοῦ θεοῦ. Ζεὺς
 γὰρ πρῶτῃ μὲν ἐμίγη γυναίκα θνητῇ Νιδῆθ τῇ Φορ-
 νέως, ἐσχάτῃ δὲ Ἀλκμήνῃ τῇ τοῦ Ἡρακλέους μητρὶ.
 Ταύτην δὲ ἀπὸ Νιδῆθ ἐκαταδικάτην γενεαλογούσιν.
 Ἐν ταύτῃ δὲ τὴν πρὸς τὰς θνητὰς ὀμίλειν καταλί-
 σεν. Ἀλλὰ γὰρ τελεῖσας τοὺς δόλους ὁ Ἡρακλῆς, τὴν
 μὲν ἐαυτοῦ γυναῖκα Μεγάραν συνήχησεν Ἰόλα τῷ
 ἀδελφεῷ, διὰ τὴν περὶ τὰ τέκνα συμφορὰν. Αὐτὸς δὲ
 ἰδὼν τὴν Εὐρότου πρὸς γέμον αἰτήσας, μὴ δόντος
 αὐτῷ τὸν πατέρα νοστήσας, χρησμὸν λαμβάνει ἀπολυθῆ-
 σασθαι τῆς νόσου, εἰ πρότερον πρᾶξις δουλεύσειεν.
 Πλεύσας οὖν εἰς τὴν Φρυγίαν ὑπὸ πικρῶν τῶν φθίνων
 ἐπὶπράσσειται, καὶ δούλος γίνεται Ὀμφάλης βασιλεῦ-
 σῶς τῶν τότε Μαιώνων, νυν δὲ Λυδῶν ὀνομαζομέ-
 νων. Γίνεται δὲ αὐτῷ κατὰ τὸν τῆς δουλείας καιρὸν ἐκ
 δούλης υἱὸς Κλεόλαος. Γήμιας δὲ τὴν Ὀμφάλην,
 κοίτιαι καὶ ἐξ αὐτῆς παῖδας. Ἐπαίων δὲ εἰς τὴν
 Ἀρκαδίαν, καὶ καταλύσας παρὰ Λαῶν (54) τῷ βασι-
 λεῖ, τῇ θυγατρὶ τούτου λάθρα μιγείς, καὶ ποιήσας
 αὐτὴν ἔγκυον, ἐπανήλαθε. Κατὰ μετὰ ταῦτα πάλιν
 ἔγχευε Δηλιάνειραν τὴν Οἰνέως, στελετυνηκότος ἤδη

A mulacrum in templo consecrasse. At enim apud
 Græcos non tantum in Bacchi sacris et initiis, ve-
 rum et in cæteris quoque omnibus hoc nmnias
 genus, in sacrificia cum risu ac jocis inductum,
 certo quodam honore prosequantur. Persimilis
 huic Hermaphroditus, cui quod Herme et Aphro-
 dite, hoc est Mercurio ac Venere satus esset, hoc
 nominis tribuere. Ac nonnulli quidem statis qui-
 busdam temporibus deum istum inter homines ap-
 parere, virilique simul ac muliebri sexu procreari
 scribunt : alii contra, quod ejusmodi hominum
 ortus perraro contingant, eos in prodigiorum loco
 habitos, res nonnunquam adversas, aliquando se-
 cundas prenuntiare defendunt. Præterea Musas alii
 Jovis ac Mnemosynes, alii Cœli Terræque filias esse
 volunt : easdem virgines fuisse plerique fabulantur,
 Musarumque nomine appellatas, quod homines
 ipsos μὲν, id est honesta docere putarentur. De
 Hercule autem in hunc fere modum Græci loquun-
 tur. Perseum quidem ex Jove et Danæ Acrisii filia
 procreatum, Electryonem ex Audromeda susce-
 pisse, qui Alcmenam postea genuerit : Alcmenam
 vero Jovi, qui noctem in sue complexu cum tribus
 noctibus æquaverat, Hereule peperisse. Et quidem
 solum hunc ex omnibus Jovis congressum, non ex
 amatoria cupidine ut cæteros, quibus rem cum aliis
 mulieribus habuerat, sed ex singulari quadam ac
 præcipua suscipiendæ nobilis cupiditate profectum
 esse. At Juno zelotypia flagrans, cum Jovem diser-
 55 prædicantem audisset, futurum ut qui eo
 die nasceretur, is Persidarum generi imperaret,
 Alcmenæ partu qui maturus jam erat inhibito, Eu-
 rystheum in lucem ante legitimum nascendi tempus
 eduxit. Quin etiam Alcmena Junonis metu subla-
 tum infantem exposuit ; Pallas autem ejusdem ad-
 miratione capta, Junonem ipsam ut mammam illi
 præberet, adduxit, quam ubi vehementius quam
 ætas ferre videbatur infans attraxisset, Juno do-
 loris impatiens eum projecit, Pallas vero susceptum
 ut mater aleret sua adhortatione perfecit. Nec multo
 post geminos dracones qui puerulum deglutirent
 Juno summittit : at ille nihil territus alterum dex-
 tera, sinistra alterum eliso gutture suffocavit. Cum
 autem virilem Hercules ætatem attigisset, Eury-
 stheus qui tum Argis imperabat, certamina duo-
 decim ei conficienda præscribit, eumque, dum in-
 genti rerum difficultate anxius ac perturbatus hæ-
 ret, immisso furore Juno de mentis potestate de-
 jecit. Ergo vi morbi animum in dies altius perva-
 dente, cum jam nullum amplius rationis sensum
 haberet, socium ac nepotem Iolaum interficere con-
 atus, cumque is sese fuga subduxisset, liberos
 ipse suos ex Megara Creontis regis filia susceptos
 sic tanquam hostes sagittis confecit. Postea sibi
 paulatim mentisque redditus suæ, ex impulsu ab
 Eurystheo certaminibus duodecim victor evasit, ac
 centauros ipsumque adeo Chironem medicinæ arte

(54) Λαῶν. Diodor., pag. 239 D, Ἀλεφ., recte. Vide Pausaniam in *Arcaidiis*, p. 239, ubi de hoc Herculia
 filiis pluriibus. Alei filiz uomen, Αἰγῆν.

florentem occidit. Cæterum, peculiare ac singulare quidpiam huius in nunimis procreatione contigisse narrat: quippe, Jovem enim, ut cum Niobe Phorouei filia mortalium omnium mulierum principe, ita cum Alcmena Herculis parente omnium postrema rem habuisse, et in ea, quam post Nioben decimam sextam generationis ordine numeravit, finem cum mortalibus congregandi fecisse. Porro, cum o suis illis expeditionibus victor Hercules rediisset, Megaram uxorem, ob acerbam liberorum, quos illa sibi pepererat calamitatem, matrimonio cum lolao nepote conjunxit: ipse vero cum expetitam ad nuptias lolen ab Euryto patre non impetraret, in morbum incidit, quo ita demum se liberatum iri ex oraculo intelligit, si prius sese veumdatum voluntarie servituti manciparet. Igitur in Phrygiam navigatione suscepta, ab uno quodam ex amicis venditus, Omphalen eorum, qui tum quidem Mæones vocabantur, nunc vero Lydorum nomen habent, reginam dominam sortitus est: ac primum servitutis suæ tempore filium ex ancilla quadam genuit, nomine Cleolaum; mox ubi Omphalen ipsam in 56 conjugem duxisset, liberos ex ea quoque suscepit. Inde repetita Arcadia, posteaquam Lvi regis filiam, a quo exceptus hospitio fuerat, clandestino concubitu gravidam effecisset, continuo rediit. Tum exstanto jam Meleagro Dejaniram Œneï filiam uxorem ducit, idemque postmodum cum Phylei cuiusdam filia, quam bello ceperat, congreditur, ex eaque Tlepolem generat. Cum autem apud Œneum aliquando cœnaret, eum, qui mensæ ministrabat, quod nescio quid ministerio obeundo peccasset, pugno percussus iuteremit. Præterea, cum itinere suscepto ad Evenum fluvium accessisset, Nessus ibi centaurum offendit, qui viatores mercede trajiceret. Hic transvecta primum Dejanira, mulieris amore captus ob elegantiam formæ singularem, ipsam vi opprimere conabatur; sed cum illa virum magna voce appellasset, Hercules centaurum quidem sagitta confixit; Nessus autem in flagranti concubitu ob vulneris acerbiteriam morti jam proximus, philtrom Dejaniræ sese daturum pollicetur, quo si uti velit, omnino perliciat ut ne alterius unquam Hercules mulieris amoribus capiatur. Jubet itaque, seminis sui defluentis aliquid colligere, quod cum oleo et sanguine, qui ex teli cuspidis distillabat, commisceret, eoque tunicam Hercules ungeret. Paruit Dejanira, atque apud se phararmacum servavit. At Hercules rursus cum aliis duabus, quas bello ceperat, consuevit, quarum altera Phylantius cuiusdam filia Antiochum, altera vero Astyanira nomine, rege Armenio parente sata, Ctesippum ei peperit. Deinde Thespis Atheniensis Erecthei filius, qui ex diversis mulieribus filias quinquaginta genuerat, cum eas omnes ex Herculis complexu prolem suscipere vehementer optaret, eum ad magnifice admodum lauteque accepto singulas

α του Μελεάγρου. Λαβών δε αλχημάτων την Φυλέως θυγατέρα, ἐπεμήγη αὐτῆ, καὶ ἐτέκνωσε Τηλεπόλεμον. Δειπνῶν δὲ παροινεῖ (55), τὸν διακοινοῦντα περὶ τὴ διαμαρτήσαντα κοῦδὴν πατέρας ἀπέκτεινεν. Ἐπει δὲ πορευόμενος ἦλθε πρὸς τὸν Εὐρῆνον ποταμὸν, κατὰ ταλαμῶνας Νέσσαν τὸν Κένταυρον, μισθὸ διαθεσθίζοντα τὸν ποταμὸν. Οὗτος δὲ πρότερον διαβιβάσας τὴν Δηϊάνειραν, καὶ διὰ τὸ κάλλος ἐρασθεὶς αὐτῆς, ἐπεχείρησεν αὐτὴν βιάσασθαι. Ἐπιδοωμένης δὲ αὐτῆς τὸν ἄνδρα, ὁ μὲν Ἡρακλῆς ἐτόξευσε τὸν Κένταυρον ὁ δὲ Νέσσος μεταξὺ μισθόμενος, καὶ διὰ τὴν ὀδύνην τῆς πληγῆς εὐθὺς ἀποθνήσκων, ἔφησε τῇ Δηϊάνειρᾳ βύσιν φιλκρον, ὅπως μηδεμιᾶ τῶν ἄλλων γυναικῶν Ἡρακλῆς θέλησῃ πλησθῆσαι. Παρεκελεύσατο οὖν, λαβοῦσα (55*) τὸν ἐξ αὐτοῦ πασάτα γόνον, καὶ τοῦτον προσμίξασαν ἔλαιον καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀκίδος ἀποσταζόμενον αἷμα, χρίσαι τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλέους. Τοῦτο δὲ ποιήσασα Δηϊάνειρα, κατέφη παρ' αὐτῆ τὸ φάρμακον. Πάλιν δὲ ὁ Ἡρακλῆς τὴν Φύλαντος θυγατέρα λαβὼν αλχημάτων, καὶ μίγει αὐτῇ, υἷον Ἀντιόχου ἐγέννησε. Καὶ πάλιν Ἀστυάνειραν τὴν Ἀρμενίου τοῦ βασιλέως θυγατέρα λαβὼν αλχημάτων, καὶ μίγει αὐτῆ, Κτησιππον υἷον ἐγέννησε. Θέσις δὲ ὁ Ἀθηναῖος παῖς Ἐρεχθῆος, ἐκ διαφόρων γυναικῶν θυγατέρας ἀριθμῶ πενήτηκοντα παποικηκῶς, φιλοτιμησάμενός τε αὐτὰς ἐξ Ἡρακλέους παῖδας κητέασθαι, καλέσας ἐπὶ τινὰ θυσίαν τὸν Ἡρακλῆα, καὶ λαμπρῶς αὐτὸν ἐστιάσας, κατὰ μίαν αὐτῶ τῶν θυγατέρων ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ ἐν μιᾷ νυκτὶ διέφθειρε τὰς πάσας, καὶ γίνεται πατρὸς τῶν καλουμένων Θεσπιῶδων. Λαβὼν δὲ καὶ τὴν Ἰόλην αλχημάτων, καὶ θυσίαν ἐπιτελῶν, ἀποστελλας ἐπὶ τὴν γυναῖκα Δηϊάνειραν, φησι χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, οἷς εὐθὺς χρῆσθαι πρὸς τὰς θύσας. Ἡ δὲ ἐν τῶν αἰμάτων χρίσασα τῶ παρὰ τοῦ Κένταυροῦ δειδομένῳ (56) φιλτρον ἀποστέλλει. Ὁ δὲ Ἡρακλῆς τὸν χιτῶνα περιθέμενος, περιπέσει τῇ μεγίστη συμφορᾷ. Τῆς γὰρ ἀκίδος τὸν ἐκ τῆς Ἐχθῆρας ἰδὸν ἀπειληφθῆς, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ χιτῶνος διὰ τὴν θερμότητα τὴν σάρκα τοῦ σώματος λυμανομένου, περιπαλῆς γενόμενος τὸν διακοινοῦσαντα ἀπέκτεινεν, αὐτὸς τε κατὰ χρησμὸν πυρὶ ἑαυτὸν παραδοῦς. οὕτως κατέλυσε τὸν βίον. * Καὶ τὰ μὲν καθ' Ἡρακλέα τοιαῦτα. Περὶ δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, φασὶν εἶναι υἷον Ἀπόλλωνος καὶ Θορωνίδος. Ζηλωσας δὲ τὴν λαμπρὴν ἐπιστήμην, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προθῆναι τῇ ὀδῇ, ὡς πολλοὺς τῶν ἀπεγνωσμένων ἀβήρωτων παραδίδως θεραπεύειν. Ὅστε τὸν Δία παροξυνθέντα, κεραυνῶ βολόντα αὐτὸν διαφθεῖραι· τὸν δὲ Ἀπόλλωνα διὰ τὴν ἀνάφρασιν τοῦ πατρὸς παροξυνθέντα, φονεῦσαι τοὺς τὸν κεραυνὸν τῶ Διὶ κατασκευάσαντας Κύνκλωπας. Ἐπὶ δὲ τῆ τοῦτον τελευτῇ παροξυνθέντα τὸν Δία, προστάξας τὸν Ἀπόλλωνα θητεῦσαι παρ' Ἀδμήτῳ, καὶ ταύτην τὴν τιμωρίαν λαβεῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐγκλήματος. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ τετάκτῳ τῶν Βιβλιοθηκῶν ὁ Διδώροσος παρατέθειται.

(55) Παροινεῖ. Verti apud Œneum, Diodor. enim leg παρ' Ὀνεί, quem tribus ante lineis nominavit.

(55*) Λαβοῦσα. Forte λαβοῦσαν. Edit.

(56) Δειδομένῳ. Leg. ἔδομένῳ. Edit.

eodemque nocte congressus, eorum, qui Thespiada: A satis. Jam vero quod Æsculapium attinet, hunc nomeniantur, pater effectus est. Postremo cum Iolen quæ medicinæ artem præcipuo quodam studio coleret, tantum est in ea laudis et gloriæ consecutus, ut plurimos etiam, quorum deplorata jam salus erat, præter omnium expectationem incolmatal redderet: quod Jupiter cum moleste ferret, eum fulmine ictum vita spoliavit. Apollo vero interitu filii graviter commotus, Cyclops fulminis illius artifices interemit: quorum cæde Jupiter vehementis exasperatus Apollinem jussit humilem ac sordidam Admeto regi operam navare, hancque ab eo commissi facinoris penam expetivit. Atque hæc Diodorus libro *Bibliothecæ* quarto commemorat.

Καὶ τὴν λοιπὴν δὲ θεολογίαν πάλιν ὁ αὐτὸς ἐκ τῶν Β ἑλλῶν ἔθνων μετεπιληφέναι φησὶ τοὺς Ἕλληνας, γρά-
 ρων ἐν τῷ τρίτῳ τῆς αὐτῆς Ἱστορίας τάδε: « Φασὶ
 τῶν (56*) Ἀτλάντιοι πρῶτον παρ' αὐτοῖς βασιλεῦ-
 σαι Ὀυρανόν, τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας ἐκ πλείονων
 γυναικῶν πέντε πρὸς τοὺς τεσσαράκοντα, ὧν ὀκτωκαί-
 ῖκα λέγουσιν ὑπάρχειν ἐν Τεταλῶν (57) γυναικῶν,
 τῆν σφύρανα γενομένην καὶ πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίαν,
 ἀποθνήσκει μετὰ τὴν τελευταίαν, τῆν μετονομασθεῖ-
 σαι. Γενέσθαι δὲ Ὀυρανῶν θυγατέρας Βασιλείαν καὶ
 Ἰρίαν, τὴν καὶ Πανδώραν. Ἡ δὲ Βασιλείαν ἐκτρέ-
 φασιν τοὺς ἀδελφοὺς, μητρὸς εὐνοίαν παρεχομένην,
 μητέρα (58) προσαγορευθῆναι. Ὑστερον δὲ μετὰ τὴν
 αὐτῆς Ὀυρανοῦ τελευταίαν συνοικήσασαν Ὑπερίον τῷ
 ἀδελφῷ, γεννήσῃσι δύο παῖδας, οὓς καὶ ὠνόμασεν
 Πῖον καὶ Σελήνην. Τοὺς δὲ ἀδελφοὺς τῆς Ῥέας φο-
 ρήσας, τὸν μὲν Ὑπερίονα κατασφάζει, τὸν δὲ
 Πῖον εἰς τὸν Ἥριδανόν ποταμὸν ἀποπέμψῃ: τὴν δὲ
 Σελήνην ταῦτα μαθοῦσαν, ἀπὸ στέγους ἑαυτὴν ῥίψαι.
 Τῆν δὲ μητέρα ἐμμανῆ γενομένην πλανήσασαι κατὰ
 τὴν χώραν, λελυμένην μὲν τὰς τρίκας, διὰ τυμπάνων
 ἢ καὶ κυμβάλων ἐνοσφίζουσαν, καὶ ὄλωσ' ἀρανῆ καὶ
 αἰθῆ γενέσθαι. Τοὺς δὲ χίλιους θαυμάσαντας τὴν πε-
 ροπέπαιαν, τὸν μὲν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην μεταγα-
 γῆν ἐπὶ τὰ κατ' Ὀυρανὸν ἄστρον: τὴν τε μητέρα τού-
 των, θεῶν τε νομίσαι, καὶ βωμῶν ἰδρύσασθαι, καὶ
 ταῖς διὰ τυμπάνων καὶ κυμβάλων ἐνεργείαις τιμῆ-
 σαι.

« Φρύγες δὲ φασὶ Μήνοα βασιλεύσαντα τῆς Φρυ-
 γίας, παῖδα Κυβέλην κληθῆσθαι, ἣν καὶ σφύραγα πρῶ-
 τῆν εὐρεῖν, κληθῆναι τε Ὀρελίαν μητέρα Μαρσύαν δὲ
 τὸν Φρύγα πρὸς ταύτην φίλαν ἔχοντα, πρῶτον αὐ-
 τοῦ συστήσασθαι διατελεῖται: δὲ μετὰ τελευταίης
 ἀπειράτων ἀφροδισίων. Τῆν δὲ Κυβέλην συνελοῦσαν
 εἰς ὄμιλιν Ἀττιδῆ, γενέσθαι ἐγκύμονα. Οὗ γνωσθέν-
 τος, ὁ ταύτης πατήρ τὸν Ἀττιν ἀναίρει, καὶ τὰς
 τροφούς: τὴν δὲ Κυβέλην ἐμμανῆ γενομένην, ἐπὶ τὴν
 χώραν ἐκπηδῆσαι, ἔκατέ τε ὀλοῦσάουσαν καὶ τυμπαν-
 ίζουσαν διατελεῖν. Συνεῖναι δὲ αὐτῇ Μαρσύαν, ἣν εἰς

(56*) Φασὶ τολύων. Diodor. lib. iii, p. 189 D, ex quo nonnulla strictim Eusebius.

(57) Τεταλαί. Lage Tritalæ cum Diodoro, p. 190 B, ubi etiam ait, octodecim illos Titæa liberos ἀπὸ

Idem autem, Græcos reliquam pariter sua: theo-
 logiæ silvam ab exteris nationibus mutuatos esse
 docens, operis sui tertio ita fere scribit: « Cœlum
 Atlantii primum apud se regnasse dicitant, qui
 liberos quinque supra quadraginta ex pluribus mu-
 lieribus procreavit, quorum octodecim Titæa matre
 natos esse volunt. Hanc vero, quod singulari tem-
 perantiæ laude florisset, ac de suis optime merita
 esset, divinitatem post obitum consecutam, novoque
 nomine Terram appellatam fuisse. Præterea Cœli
 filias Basileam, Rheamque laudant, quæ Pandora
 quoque nominatur. Ac Basileam quidem aiunt,
 quod materna plane benevolentia fratres educasset,
 matrem esse uincupatam: cumque Cœlo jam vita
 functo cum Hyperione fratre matrimonium inisset,
 C liberos genuisse duos, quorum alterum Solem, alteram
 Lunam vocarit: Rheæ vero fratres, quod ab
 iis sibi metuerent, Hyperionem primum jugulasse
 , deinde Solem Eridani fluminis aquis præfocasse;
 Lunam autem, accepto diræ calamitatis nuntio,
 sese de summo tecto præcipitem dedisse: matrem
 denique furore actam, sparsis crinibus, tympanis-
 que ac cymbalis allatum nuntius et impetum ostend-
 entem, totam passim regionem oberrasse, donec
 ipsa quoque omnium ex oculis evanisset. Itaque
 multitudinem hujus novitate casus attonitam, Solem
 atque Lunam in gemina cœli sidera traostin-
 lisse, utriusque vero matrem deæ loco habitam
 erectis altaribus, et usurpato simili tympanorum
 cymbalorumque crepitu coluisse.

D 58: « At vero Phryges Memem quemdam aiunt
 Phrygiæ regem filiam habuisse nomine Cybelem,
 quæ prima fistulam invenerit, et Montana Mater
 appellata fuerit: Marsyam autem patria Phrygem,
 cum ipsi familiaris esset, tibias cunflavisse; et cor-
 poris integritatem a rebus veneris immunem ac
 liberam ad obitum usque servasse. Addunt præter-
 ea Cybeles Patrem, cum eam ex Attidis consuetu-
 dine uterum gestare comperisset, de medio non
 Attin modo, sed ipsas quoque nutrices sustulisse:
 qui adolescentis interitus eo Cybeles animum furere

τῆς μητρὸς ὀνομάζεσθαι Τετάνας. Quæ notatio quam
 recta sit, mythologi viderint. Vide p. 192 A, pen.

(58) Μητέρα. Diodor., μεγάλην μητέρα.

concitavit, ut per universam regionem cum ululatu, ac tympanorum sonitu perpetuo discursaret. Porro Marsyam tum quidem ut plurimum cum ea versatum esse, postea vero ab Apolline, qui victoriam ex musico certamine cum eodem commisso retulerat, cutem ipsi vivo ac spiranti detractam fuisse. Deinde Apollinem Cybeles amore flagrantem, errorum ei sese ad Hyperboreos usque comitem ac socium præbuisse, Attidisque cadaver sepeliri, Cybelemque ipsam pro dea coli iussisse: quæ causa sit, quamobrem Phryges etiamnum hunc morem ita retineant, ut adolescentis interitum lacrymis luctuque prosequantur, eumque cum Cybele tum exstructis aris, tum solemnibus sacrificiis venerentur. Quin etiam ab iisdem postmodum in Pessinunte Phrygiæ oppido superbum ac magnificentum illi templum excitatum, in eoque sacrificia honoresque divinos maximo splendidissimoque apparatu institutos fuisse. Jam vero Cæli filios Hyperione sublo reguum inter sese divisisse, quorum longe clarissimi Atlas et Saturnus evaserint. Atque Atlantem quidem vicina Oceano loca tenuisse, rara quadam astrologiæ cognitione præstantem. Hunc septem filias habuisse nomine Atlantidas, quæ ex primario generis capita ducesque fuerint, susceptis ejusmodi liberis, quos propter virtutem in deorum heroumque numero postea censuerunt. Earum vero uatu maximam, quæ Maia vocabatur, Mercurium Jovi peperisse. At Saturnum non minus avaritia quam libidine intemperantiaque famosum, Rbeam sororem secum matrimonio conjunxisse, ex eaque Jovem suscepisse. Et alium quidem jam ante Jovem exstitisse, qui Cæli frater cum esset in Creta regnaverat, quem tamen posterior hic longo dignitatis et gloriæ superavit intervallo. Quippe hunc enim orbi terrarum universo imperasse, cum prior ille soli Cretæ dominatus casset, ubi decem filios Curetas nomine procreavit; ejus etiam adhuc sepulchrum in Creta ostendi fama est. 59 Porro Saturnum Siciliam, Libyam et Italian imperio tenuisse, ejus filius Jupiter vitæ rationem inherit paternæ cumino contrariam. Hunc alii regnum cedente ultro patre capessisse volunt, alii consensu populorum, qui patrem odio prosequerentur, electum fuisse: cumque Saturnus, Titanum auxilio fretus, in filium movisset, commisso prælio Jovi cecidisse victoriam, qui universum postea mundum peragravit. Eundem non robore modo corporis, sed aliarum quoque virtutum laude præstitisse, in eoque curam omnem ac studium possuisse, uti sceleratos quidem meritis pœnis afflicteret, bonos autem beneficiis cumularet: id quod in causa fuerit, cur eum rebus humanis subductum Zην, hoc est vitæ parentem, nominarint, quod hominibus ipse bene vivendi auctor fuisse videretur. Atque hæc sunt

(59) Συμπλασθηθῆναι. Ita enim Diodor., quod rectius visum est quam συμπλακῆναι, ut ante loce-

δμιλλαν περί μουσικῆς ἐλθόντα τῷ Ἀπόλλωνι. καὶ ἤττηθέντα, ζῶντα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκδερθῆναι. Τὸν δὲ Ἀπόλλωνα, ἐρασθέντα τῆς Κυβέλης, συμπλασθηθῆναι (59) αὐτῇ μέχρι τῶν Ὑπερβορέων, κτελεῦσαι τε θάψαι τὸ Ἄτιδος σῶμα, καὶ τιμῆν ὡς θῖον τῆν Κυβέλην. Διόπερ εἰσὶτι καὶ σήμερον τοὺς Φρύγας τοῦτο ποιεῖν, θρηνηνύτας τοῦ μαριαιου τὸν θάνατον, βωμοῖς τε ἱεροσαμένους, θυσίαις Ἄτιν τε καὶ τῆν Κυβέλην τιμῆν. Ὑστερον δὲ ἐν Πεισινούντι τῆς Φρυγίας κατασκευάσαι ναὸν πολυτελῆ, καὶ τιμὰς καὶ θυσίας καταβιβῆσαι μεγαλοπρεπεστάτας. Μετὰ δὲ τῆν Ὑπερίωνος τελευτῆν τοὺς Οὐρανοῦ παῖδας διελῆσθαι τῆν βασιλείαν, ὧν ὑπάρχειν ἐπιφανεστάτους Ἀτλαντα καὶ Κρόνον. Τούτων δὲ τὸν Ἀτλαντα λαθεῖν τὸς παρὰ τὸν Ὀκεανὸν θέοντας, γενόμενον ἀποτρόχγιον ἄριστον ὑπάρχειν δὲ αὐτῷ καὶ θυγατέρας ἐπιτά, τὰς καλουμένας Ἀτλαντίδας. Ταύτας δὲ μεγίστας τοὺς εὐφροσύνας θεοῖς, ἀρχηγούς καταστήσαν τοῦ πλείστου γένους, τεκούσας δὲ ἀρετῆν θεοὺς καὶ ἥρωας. Ὡν τὴν περυσυτάτην Μαίαν δὲ μεγίσταν, νεοκποιοῦσαι τὸν Ἔρμην. Τὸν δὲ Κρόνον, διαφέροντα πλεονεξίᾳ καὶ ἀσολογίᾳ, γῆμαι τὴν ἀδελφὴν Ἐραν, ἐξ ἧς γενῆσαι τὸν Δία. Γεγονέαι δὲ καὶ ἔτερον Δία τὸν ἀδελφὸν μὲν Οὐρανοῦ, τῆς δὲ Κρήτης βασιλεύσαντα, τῇ δόξῃ πολὺ λεπτότερον τοῦ μεταγενεστέρου. Τούτων μὲν οὖν βασιλεύσας τοῦ σύμπαντος κόσμου· τὸν δὲ τῆς Κρήτης, καὶ δέκα παῖδας γενῆσαι, τοὺς ὀνομασθέντας Κουρήτας, δεικνυσθαι δὲ αὐτοῦ φασιν εἰσὶτι νῦν τάφον ἐν Κρήτῃ. Δυναστεύσαι δὲ τὸν Κρόνον κατὰ Σικελίαν καὶ Λιβύην καὶ Ἰταλίαν. Τούτου δὲ γενόμενον τὸν Δία, τὸν ἐναντίον τῷ πατρὶ βίον ζῆλώτα. Διαβιβῆσθαι δὲ αὐτὸν τῆν βασιλείαν οἱ μὲν φασιν ἐκόντος τοῦ πατρὸς πραχωρήσαντος· οἱ δὲ, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αἰρεθέντα διὰ τὸ μῖσος τὸ πρὸς τὸν πατέρα. Ἐπιστρατεύσαντος δὲ ἐπ' αὐτὸν τοῦ Κρόνον μετὰ τῶν Τιτάνων, κρατήσας μάχῃ τὸν Δία, καὶ ἐπαλθεῖν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, διενεγκεῖν δὲ αὐτὸν σώματος ῥώμῃ, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, σπουδῆν τε ποιῆσθαι πᾶσαν εἰς κλιᾶσιν μὲν τῶν ἀσθεῶν, εὐεργεσίας δὲ τῶν ἀγαθῶν, ἀνθ' ὧν μετὰ τὴν ἐξ ἀνθρώπων μετάστασιν ὀνομασθῆναι Ζῆνα, διὰ τὸ δοκεῖν τοῦ καλῶς ζῆν αἰτίον γενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις. Τῶν μὲν οὖν περὶ τοὺς Ἀτλαντείους θεολογούμενων, τὰ κεφάλαια ταῦτά ἐστι. Τούτους δὲ φασὶ καὶ τοὺς Ἑλληνας συγχρηθῆσαι. Ἐαυτὰ ὁ δῶδωρος ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἱστοριῶν. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐν τῇ ἕκτῃ ἀπὸ τῆς ἑξημέρου τοῦ Μεσσηνίου γραφῆς, ἐπικυροῖ τὴν αὐτὴν θεολογίαν, ὡς κατὰ λέξιν φάσκων· Ἐπερ θεῶν τῶν μὲν ἑκάτῃς οἱ παλαιῶν τῶν ἀνθρώπων τοὺς μεταγενεστέροις δεδωκασιν ἐννοίας. Τοὺς μὲν γὰρ ἀπίλους καὶ ἀφάρτους εἶναι φασιν, οἷον ἦλλον καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατ' οὐρανὸν ἀστρα, πρὸς δὲ τοῦτους, ἀνέμους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἡς ὁμοίας φύσεις τοῦτους τετευχότας. Τούτων γὰρ ἕκαστον αἰτίον ἔχειν τὴν γένεσιν καὶ τὴν διαμῶν· ἑτέρους δὲ λέγουσιν ἐπιγίους γενέσθαι θεοῖς, διὰ δὲ τὰς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίας (60) τετυχη-

hatur, licet hæc etiam lectio ferri possit.

(60) Post εὐεργεσίας Mont. add. ἀθανάτων.

κτάς τῆς καὶ ἑδξῆς, ὅσον Ἡρακλῆα, Διόνυσον, Ἄ
 Ἄριστον, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς τοιοῦτους ὁμοίως.
 Περὶ δὲ τῶν ἐπιγελευν θεῶν, πολλοὶ καὶ ποικίλοι πα-
 ρέονται λόγοι παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς τε καὶ μυθο-
 γράφοις. Καὶ τῶν μὲν ἱστορικῶν, Εὐήμερος ὁ τῆν
 ἱερὰν ἀναγραφὴν ποιησάμενος, ἰδίως ἀνέγραψε· τῶν
 δὲ μυθολόγων, Ὀμηρος, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ὀρφεύς,
 καὶ ἕτεροι τοιούτοις τερατωδεστέροις μύθοις περὶ
 θεῶν πεπλάκασιν. Ἡμεῖς δὲ τὰ παρ' ἀμφοτέρους ἀνα-
 γραμμένα πειρασθέντα συντόμως ἐπιδραμεῖν, στο-
 χάζομενοι τῆς συμμετρίας. Εὐήμερος μὲν οὖν φίλος
 γεγονὼς Κασσάνδρου βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτον ἠνα-
 γασμένος τελεῖν βασιλικὰς τινὰς χρεῖας καὶ μεγάλας
 ἀποδράμας, φησὶν ἐκποτισθῆναι κατὰ τὴν μεσημ-
 ἄριαν εἰς τὸν Ὀκεανόν. Ἐκπλευσάσθαι δὲ αὐτὸν ἐκ
 τῆς εὐδαίμωνος Ἀραβίας, ποτισσάσθαι τὸν πλοῦν δι'
 Ὀκεανὸν πλείους ἡμέρας, καὶ προσενεχθῆναι νῆσις
 πλαγίαις ὠνμίαν ὑπερέχουσαν, τὴν ὀνομαζομένην Παγ-
 χάειαν, ἐν ἣ τοιθεσάθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Παγχαίους
 εὐσεβεῖς διατρέποντας, καὶ τοὺς θεοὺς τιμῶντας με-
 γαλοπρεπεστάτας θυσίαις, καὶ ἀναθήμασιν ἀξιολό-
 γοις, ἀργυροῖς τε καὶ χρυσοῖς· εἶναι δὲ τὴν νῆσον
 ἱερὰν θεῶν. Καὶ ἕτερα πλείω θαυμαζόμενα κατὰ τε
 τὴν ἀρχαίαν τε, καὶ τὴν τῆς κατασκευῆς πολυτελίαν,
 περὶ ὧν τὰ κατὰ μέρος, ἐν ταῖς πρὸ ταύτης βίβλοις
 ἀναγεγράφασιν· εἶναι δ' ἐν αὐτῇ κατὰ τινὰ λόγον
 ἐξῆλθον κατ' ὑπερβολὴν, ἱερὸν διὰς Τριφυλαίου, κα-
 θ' ἄρμυρόν ὑπ' αὐτοῦ, καθ' ἃν καίριον ἔθεσθησε τῆς
 οἰκουμένης ἀπάσης, εἶ κατὰ ἀνθρώπουσ ὧν. Ἐν
 πῶσιν τῶν ἱερῶν στήλην εἶναι χρυσοῦν, ἐν ἣ τοῖς Πα-
 γχαίσι γράμμασιν ὑπάρχειν γεγραμμένας τὰς τε
 Ὀυρανὸν καὶ Κρόνον καὶ διὰς πράξεις κεφαλαίων.
 Μετὰ ταῦτα φησὶ πρῶτον Ὀυρανὸν βασιλεῖα γεγονέ-
 ναι, ἐπισικὴ τινὰ ἀνδρὰ καὶ εὐεργέτην, καὶ τῆς τῶν
 ἄστρον κινήσεως ἐπιστήμονα. Ὅν καὶ πρῶτον θυ-
 σίας τιμῆσαι τοὺς οὐρανίους θεοὺς, διὰ καὶ Ὀυρανὸν
 προσηγορευθῆναι. Ἰουὶς δὲ αὐτῶν γενέσθαι ἀπὸ γυ-
 κωδὸς Ἐστίας, Πένης καὶ Κρόνον· θυγατέρας δὲ,
 Ῥέαν καὶ Δήμητραν. Κρόνον δὲ βασιλευσάσαι μετὰ
 θρόνον, καὶ γῆμαντα Ῥέαν γεννησάσαι διὰ καὶ
 Ἡραν, καὶ Ποσειδῶνα. Τὸν δὲ διὰ διαδεξάμενον τὴν
 βασιλείαν τοῦ Κρόνον, γῆμαι Ἡραν, καὶ Δήμητραν,
 καὶ Θέμιν· ἐξ ὧν παῖδας ποιησάσθαι, Κουρήτας μὲν
 ἀπὸ τῆς πρώτης, Περσεφόνην δὲ ἐκ τῆς δευτέρας.
 Ἄθηναν δὲ ἀπὸ τῆς τρίτης. Ἐλθόντα δὲ εἰς Βαβυ-
 λῶνα, ἐπιβρωθῆναι Βήλω· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν
 Πάγγαιαν νῆσον πρὸς Ὀκεανὸν κειμένην παραγενό-
 μεθα. Κάκειθεν δὲ εἰς Συρίαν ἄλθειν πρὸς τὸν τότε
 θυνάστην Κάσιον, ἐξ οὗ καὶ τὸ Κάσιον ἕρος.
 Ἐλθόντα δὲ εἰς Κύτιαν, πόλεμον νικῆσαι Κί-
 λικια τοπάρχην. Καὶ διὰ ταῦτα ἰθὺν ἐπιελ-
 θόντα παρ' ἅπασιν τιμηθῆναι, καὶ θεῶν ἀναγορευθῆ-
 ναι. Ταῦτα καὶ τὰ τοιοῦτος παραπλήσια ὡς περὶ θνη-
 τῶν ἀνθρώπων, περὶ τῶν θεῶν διελθὼν, ἐπιφέρει λέγων·
 «Καὶ περὶ μὲν Εὐημέρου τοῦ συνταξάμενου τὴν ἱερὰν
 ἀναγραφὴν, ἀρκεσθῆσόμεθα τοῖς ὁμοίωσι. Τὰ δὲ παρὰ
 τοῖς Ἑλλησι μυθολογούμενα περὶ θεῶν, ἀκολούθως
 Ἡσίοδου καὶ Ὀμηροῦ καὶ Ὀρφεῦς, πειρασθέντα συν-

Atlantiorum theologiæ summa veluti capita, quibus
 ipsos quoque Græcos uti solitos esse tradunt. »
 Flactenus Diodorus *Historiarum* volumine tertio, qui
 ejusdem operis sexto hanc ipsam de numinum rati-
 one sententiam Evemeri cujusdam Messenii verbis
 testimonioque confirmat, ita scribens: « Deorum,
 inquit, notiones posteris suis veteres tradiderunt
 omnino duas: alios enim sempiternos et omnis
 expertes interitus esse dicunt, cujusmodi solem,
 lunam, ac reliqua cæli astra commemorant, item-
 que ventos, atque id genus cæteros, qui similem
 iis naturam sortiti sint: nullum enim istorum nec
 ortus sui principium habuisse, nec desitutum un-
 quam esse: alios vero, terreni cum nati essent,
 tamen propter æ beneficia, quibus, hominum sibi
 genus obstrinxerant, cultum et gloriam consecu-
 tos fuisse, quorum in numero Herculem, Bacchum,
 Aristæum, cum aliis, quorum similis causa erat,
 posnerunt. Cæterum multa sane admodumque va-
 ria de terrenis hisce numinibus cum historici, tum
 fabularum quoque scriptores memoriæ prodiderunt.
 Evemerus quidem inter historicos, in sacra illa,
 quam scripsit, historia proprium hoc sibi delegit
 argumentum: ex poetis autem Homerum, Hesiodum,
 Orpheum ac cæteri, quibus fabulæ placuerunt, pro-
 digiosa quædam monstrisque similia de diis com-
 menta somniant. Nos vero que ab utroque scrip-
 torum genere accepimus, ut ad modum aliquem
 teneamus, breviter ea summamque percurrere
 conabimur. Evemerus igitur quod regis Cassandri
 amicus esset, cum ejus causa regia quædam obire
 munia, et longinquas instituire peregrinationes
 cogetur, sese in Oceanum aliquando meridi-
 em versus delatum esse commemorat: cum autem
 ex felice Arabia solvisset, multos in Oceano dies
 navigationis cursum tenuisse, donec ad transversas
 quasdam et obliquas insulas appelleret, ex quibus
 ea, quæ cæteris eminebat, Panchæa dicebatur. Hic
 vero se Panchæos insulares vidisse, qui pietate ac
 religione præstarent, deosque magnifico admodum
 sacrificiorum apparatu, donisque pretiosissimis
 auro argenteoque fulgentibus venerarentur. Hanc
 igitur insulam diis sacram esse, in qua cum alin
 pleraque viserentur, quæ admirationem partim
 vetustate rerum, partim singulari artis excellentia
 commoverent, quæque superioribus libris perse-
 cuti sumus; tum in quodam mirum in modum
 edito colle Jovis Triphyliæ templum ab eodem
 olim dum adhuc inter homines ageret, orbique
 terrarum imperaret, excitatum. In hoc aureum
 cippum fuisse, qui res à cælo, Saturno, ac Jove
 præclare gestas Panchæicis litteris summam exar-
 atas contueret. Quibus subjungit cælum omnium
 principem regnasse, virum ut summæ æquitatis,
 sic benignitatis in omnes eximie, quique silem
 motus et conversiones apprime calleret, ipsumquo
 adco quod primus sacrificiis cælestia numina co-
 luisse, cæli cognomen invenisse. Eundem filios
 ex Vesta conjuge duos habuisse Faunum et Satur-

num, filisque totidem, Rheam ac Cererem. Ipsi A
vero Saturnum in regnum successisse, qui Rhea
secum toro juncta Jovem, Junonem, ac Neptunum
procreavit. Jovem autem, cum Saturni regnum
hæreditario jure accepisset, uxores duxisse tres,
Junonem, Cererem, ac Themidem, quarum ex
prima Curetas, Proserpinam ex secunda, ex tertia
denique Palladem suscepit. In Babylonem cum
venisset, hospitio Beli usum esse, indeque simul
ac insulam Panchæam Oceano proximam delatus
fuisse, aram Cælo, cuius nepos erat, sacram ere-
xisse: atque hinc per Syriam ad Cassium quem-
dam, a quo mos Cassius nomen accepit, ejus-
dem ævi principem sese contulisse: mox in Cilicium
ventum cum esset, bello Cilicem toparcham superasse;
denique ab omnibus gentibus, quas ille plurimas ob-
tuisset, honores consecutum deumque renuntiatum
fuisse. » Hæc Diodorus aliaque his similia de numini-
bus sic tanquam de hominibus morti obnoxiiis ubi
disputavit, ita prosequitur: 61 « Ad Evemerum quidem
quod attinet, qui sacram conscripsit historiam, hæc
ab illo mutatos nos esse sufficit: deinceps, quas de
natura deorum Græci fabulas vulgaverunt, Hesiod' ,
Homeri Orpheiçue vestigiis insistentes, carptim sum-
matimque perstringere conabimur. » Tum superioribus
illis Græcorum poetarum fictiones atexit. Sed enim
ista nobis Græcorum theologiæ quasi fragmenta
satis erunt, quibus opportunum utique fuerit so-
lemnes eorumdem numinum in templorum adytis
initiandi ritus, arcanaque mysteriorum sacra sub-
jungere, ac diligenter simul videre, num vere divinas
illi numinum rationes, Deoque dignum ali-
quid complexas religiones iaserant, an contra ab
inferis excitatos errores ac dæmonum fraudibus
dolisque conflatos obtudant, quos risus, ino pudor
ex rerum indignitate contractus, aut eorum
potius, qui tanta etiamnum in cæcitate versantur,
commiseratio jure ac merito excipiat. Atque homi-
num turpitudinem admirabilis ille Clemens, ea
quam ad Græcos dirigit *Cohortatione*, nudam om-
niumque spectandam oculis proponit, quippe qui
cum omnes illorum cæremonias sua ipsius ex-
perientia cognoverit, tum celerrime ab infami errore
caput extulerit, verbi salutaris et evangelicæ do-
ctrinæ vi ex tot tantorumque malorum contagione
liberatus. Hæc tu igitur paucis etiam accipe.

CAPUT III.

*Arcanorum initiorum et occultorum mysteriorum
epitome, quæ multiplicium deorum superstitione
continentur.*

« Nolite, inquit, scelerata impiaque adyta curio-
sius explorare, nec profundorum antrorum hiatus,
præstigiis monstribusque plenos, aut Thesproteum
lebetem, aut tripodem Cirrhæum, aut æneum Do-
donæ tintinnabulum: Gerandryon autem illud de-
sertis olim in arenis cultum, quodque ibidem ce-
lebratur oraculum, jam vero cum ipsa quercu
prorsus emarcuit, rancidis ac vetustate contritis
fabulis relinquere. Enimvero, sicut utique fons ille
Castalis, sicut Colophonius alter, ac reliquæ si-
mul omnes fatidicæ nuda aruerunt, quas ventoso

(61) Ἄδυτα, Clementis locus exstat in *Protreptico*, p. 7 edition. Græco-Lat.

(62) Θεσπρότειον. Clem., θεσπρωταίων· Mont., θεσπρότειον, quæ omnia probari possunt.

(63) Κύρραϊον. Modo a Græcis Κύρραϊον scriptum reperias, modo Κύρραϊον. Cirrhæam scilicet Latini dixerunt. Plinius l. iv, c. 5: « Ultra, inquit, Cirrhæi Phocidis Campi, oppidum Cirrhæa. »

(64) Γερανδρυον. Ita repositum est ex Clemente, cum perperam ante legeretur γερανδρυον. Nec dum videtur, quin Libycum illud, ac Dodonæ prope geminum Amonis oraculum intelligat. Sed mirum est apud scriptores omnes de quercu illa, vel alia quavis arbore pervetusta, quod γερανδρυον hic nominat, silentium. Arrianus quidem, et Curtius lib. iv, qui omnium uberrime oraculi situm solum-

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

*Ἐπιτομή τῶν ἀπερρήτων τελετῶν, καὶ μυστηρίων
μυστηρίων τῆς πολυθέου πλάνης.*

« Ἄδυτα (61) τὸν ἀδεια μὴ πολυπραγμανεῖτε, μηδὲ
βαρῶν στόματα τερατείας ἐμπλεῖα, ἢ λέθητα Θε-
σπρότειον (62), ἢ τρίποδα Κύρραϊον (63), ἢ Δωδο-
ναλον χαλκίον Γερανδρυον (64) δὲ ψάμμοις ἐρῆμας
τετιμημένον, καὶ τὸ αὐτῷ μαντεῖον αὐτῆ ὄρι με-
μαρασμένον μύθοις γεγραμῶς καταλείψατε. Σοφί-
γεται γοῦν καὶ ἡ Κασταλλὰς πηγὴ, καὶ Κολοφῶνος
ἄλλη πηγὴ, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τέθηκα τὰ μαντικὰ
νάματα, καὶ ἦ τοῦ τύφου κινὰ ὀφεί μὲν, ὅμως δ' οὖν
διελθῆσθε τοῖς ἰθὺς συνεκρέουσαντα μύθοις. Δι-
γῆσαι ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μακτικῆς, μᾶλλον δὲ μα-

D

que describunt, opacissimum ei nemus circumfun-
dunt, nullam tamen alias inter arborem signant,
aut vetustate aut cultu eximiam. Plinius autem lib.
xii, c. 23, ubi de Hammoniaci, sive Ammoniaci lacryma loquitur, ita scribit: « Æthiopiæ subjecta
Africa, inquit, Hammoniaci lacrymam stillat, in
arenis suis (inde et nomine etiam ab Hammonis
oraculo, juxta quod gignitur arbor quam Meopion
vocat), resinæ modo, aut gummi. » Verum, opi-
nor, genus arboris inuit, non singularem aliquam
judicat, nec ullam aut vetustatis aut cultus notam
adjungit. Theodoros lib. x *De Græc. affect.*, qui totus
de oraculis est, inter cætera, καὶ τῆν ἱερᾶν ἄρην
commemoratur, continuoque subdit, καὶ τὸ Δωδο-
ναλον χαλκίον. An ἱερὰ δρυς nostrum hoc γεραν-
δρυον est?

καὶ τὰ ἄχρηστα χρηστέρια, τὸν Κλάριον, τὸν Πύθιον, τὸν Διδύμεον, τὸν Ἀμφιάρατον, τὸν Ἀπόλλων (65), τὸν Ἀρφηλοχόν, εἰ δὲ βούλει καὶ τερατοσκοπούς, καὶ οἰωνοσκόπους, καὶ τοὺς ἐνεύρων κρατὰς τοὺς ἀνέρους (66) σὺν αὐτοῖς· στήσων δὲ ὁμοῦ παρὰ τὸν Πύθειον ἄνω τοὺς ἀλευρομάντας, καὶ κρηβομάντας, καὶ τοὺς εἰσέτι παρατὸν πολλοὺς τετυμωμένους ἔγγαστριμύθους· καὶ μὴν ἄδυνα Αἰγυπτίων καὶ Τυβήρων νεκρομαντεῖαι σκότει παραδειδῶσθων· μαντικὰ ταῦτα ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπων ἀπίστων σοφιστήρια, καὶ πλάνης ἀκράτου κυβευτήρια (67). Συνέμποροι τῆσδε τῆς γοητείας αἰγῆς ἐπὶ μαντικῇ ἤσχημένα, καὶ κέρκαες ἀνθρώποις χρεῖν ὑπ' ἀνθρώπων διδασκόμενοι. Τί δ', εἰ σοι καταλείψω τὰ μυστήρια; οὐκ ἔξορρήσονται μὲν ὡσπερ Ἀλκιβιάδην λέγουσιν· ἀπογεμώσων δὲ εὖ μάλα ἀνά τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὴν γοητείαν τὴν ἔγκεχυμένην αὐτοῖς, καὶ αὐτοὺς γε πῶς καλούμενους ὁμῶν θεοῦ, ὡν αἰ τελεταί μυστικαί, ὅσων ἐπὶ σκηνῆς τοῦ βίου τῆς ἀληθείας ἐγκεκλήσθω (68) θεαταῖς. Διόνυσον Μαινῶλην ὀργιάζουσι Βάκχοι, ὡμοφατῖγ τὴν ἱερομανίαν ἀγοντας· καὶ τελίσκουσι τὰς κρηνομίας τῶν φόνων (69), ἀνεταμμένω τοῖς ὄρεσιν· ἐπολιόζοντες Ἐδὸν ἐκείνην, ἐ' ἦν ἡ πλάνη παρεκλούθησε, καὶ ὁ θάνατος ἐπηρεολούθησε. Καὶ σημεῖον ὀργίων Βακχικῶν ἔστι ἐστὶ τεταλιζόμενος. Αὐτίκα γοῶν κατὰ τὴν ἀκριβίαν τῶν Ἑβραίων φωνῆν, τὸ ὄνομα τὸ Ἐὺα βαρυνόμενον ἐρμηκεύεται ἔως θήλεια. Ἀγῶ δὲ καὶ Κόρη ὄρεμα ἤδη ἐγενέσθην μυστικῶν, καὶ τὴν πλάνην, καὶ τὴν ἀρπαγὴν, καὶ τὸ πῆθος αὐταῖν Ἐλευσίς ἐδουλεῖ. Καὶ μοι δοκεῖ τὰ ἔργα, καὶ τὰ μυστήρια δεῖν ἐτυμολογεῖν, τὰ μὲν, ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς Ἀγῶς προτὶς διὰ γεγεννημένης· τὰ δὲ, ἀπὸ τοῦ μύθου τοῦ συμβεβηκότος περὶ τὸν Διδύμων. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ Μυσοσπόντος τινος Ἀττικοῦ, ἦν ἐν κωνίγῃ διαφθαρῆται Ἀπολλόδορον λέγει, ὃ φησὶ ὁμῶν δεδοσάσθαι τὰ μυστήρια ἐπιτυμῶν φωνῆν καὶ τιμῆ. Πάρεστι δὲ καὶ ἄλλω μυθῆρι (70) σοι κείν, ἀνετατοχούτων τῶν γραμμάτων, τὰ μυστήρια. Θηρεύουσι γὰρ εἰ καὶ ἄλλοι τινὲς, ἀτὰρ καὶ οἱ μῦθοι οἰοῦνται, Θρακῶν τὰ βαρβαρικωτάτους, Φρυγῶν τοὺς ἀνοητοτάτους, Ἑλλήνων τοὺς βαιοδαίμονας. Ὅμοιοι οὖν ὁ τῆσδε ἀρξῆς τῆς ἀπορίας ἀνὴρ ἀνθρώπων· εἴτε ὁ Δάρδανος ὁ Μητρὸς θεῶν καταδιόξῆς τὰ μυστήρια, εἴτε Ἡελίου ὁ Σαμοθράκων ὄρεγῃ καὶ τελεταῖς ὑποστησάμενος, εἴτε ὁ Φρυξ ἐκεῖνος ἡ Μίδης, ὁ παρὰ τοῦ Ὀδύρῳδου μαθὼν, ἔπειτα διδοῦς τοῖς ὑποπτεταγμένοις ἐνεσχὼν ἀπάτην. Οὐ γὰρ μεδὲ Κύπριος ὁ νησιώτης Κινύρας παραπέσει ποτ'

A fastu sero licet, palam tamen aliquando spoliatas viderunt, posteaquam illæ suis cum fabellis omnino diffluxissent. Decanta tu nobis, per me licet, reliqua vaticinationis aut furiosæ potius vanitatig oracula, Clarium, Pythium, Didymea, Amphiarum, Apollineum, Amphilochem : 62 adde si lubet prodigiorum interpretes, adde augures, profusosque somniorum conjectores. Quin agesis, ac simul eos coram Pythio statue, qui divinationes suas farina bordeove perficiunt, quique a pluribus etiamnum observantur ventrilocos. Jam vero et Ægyptiorum penetralia, et manium apud Etruscos vaticinationes in teuebris jaceant : vesanzæ profecto illæ sunt infidelium hominum fallendi artes, et comparatæ ad puram putamque fraudem quasi alexæ ac B sortis officinæ. Ejusdem quoque fascinationis veluti negotiationis sociæ habeantur capræ ad divinandum informate, nec non corvi illi, quos ad responsa reddenda homines erudire. Quid si ipsa quoque mysteria tibi enucleem? Non ea quidem temere vulgabo, ut Alcibiadem fecisse tradunt; sed tamen belle admodum quidquid sub iis præstigiarium latet, ipsa veritatis oratione nudabo, quosque deos nuncupatis ac mysticis ritibus colitis, illos sic tanquam in aliqua hujus vitæ scenâ inclusos veritatis ejusdem spectatorum oculis obliciam. Ac primum, ecce tibi homines furoris œstro perciti Bacchum Mænolen solemnibus Orgiis celebrant, crudarum carniurn heiluatione sacram insaniam peragentes, cæsarumque victimarum partes dividunt, serpentibus coronati : Evamque illam vastis ululatibus inclamantes, per quam janua est non errori modo, sed ipsi quoque morti patefacta. Et sane, cum orgiorum Bacchicorum sit quasi quoddam insigne serpens arcano ritu consecratus, tum vero si accurate vocem Hebraicam interpretari velis, Heva cum aspiratione graviori serpentem feminam significat. Deinde Ceres et Proserpina in mysticum etiam fabulæ genus transiere, quarum errores et raptum et luctum nocturnis facilius Eleusis illustrat. Ac mihi quidem tanti est, propriam orgiorum et mysteriorum notationem excutere. Orgia sane ἀπὸ τῆς ὀργῆς, hoc est ab iracundia nomen accepero, qua Ceres adversus Jovem exarserat; mysteria vero ἀπὸ τοῦ μύθου, hoc est ab exsecrando scelerere, quod circa Bacchum ipsum contigerat. Quod si vocem istam a Mysunte quodam Attico derivare placet, quem Apollodoros in venatione pariisæ te-

(65) Τὸν Ἀπόλλων. Forte glossema est. Quorum enim, post Clarium, Pythium, Didymea, quæ omnia sunt Apollinis cognomenta, ejusdem nominatum meminissem?

(66) Τοὺς ἀνέρους. Clem. expuncto articulo, leg. ἀνέρου, significans, ut videtur et gravior. (67) Καὶ πλάνης ἀκράτου κυβευτήρια. Hæc in Clemente non legimus, nec in Montæ. codice; quæ uenit, ni fallor, plane Clementis ex genio.

(68) Ἐγκεκλήσθω. Facilis erat conjectura leg. ἐκκλήσθω, ut est in Clemente.

(69) Τῶν φόνων. Clem., τῶν φόνων, ut et Mont,

meo quidem judicio, rectius. Arnobius tamen lib. 7 legisse visus est τῶν ἐρέων, hædos enim reddidit : quod etiam magis placet; nam et illud, κρηνομία φόνων, admodum insolens; et hædis optime cum illis Bacchi sacris convenit.

(70) Μυθῆρια. Fieta vox est. Ἀπὸ τοῦ μῦθου καὶ θηρεύειν, quasi etiam initiando venentur. Nihil ergo est quamobrem μυστήρια reponatur, præsertim cum subjungat, θηρεύουσι γὰρ· dicendum enim potius fuisset, μυστεύουσι γὰρ. Nunc τῶ μυθῆρια, cum τῶ θηρεύουσι, optime convenit

atatur, equidem nihil hoc vobis invideam, ut my- A
 steria vestra sepulchrali cum nomine, tum etiam
 honore decorentur. Quinimo liceat tibi mysteria
 quasi μυστήρια, hoc est venatica, mutua duorum
 elementorum permutatione, accipere : venantur
 enim si quæ aliæ, lujusmodi fabulæ, quotquot sive
 apud Thraces immanitate, sive apud Phryges insa-
 nia, sive apud Græcos superstitione principes me-
 morantur. ¶ At malo pereat, quisquis tantæ ve-
 cordiæ hominum generi auctor fuit, seu Dardanus,
 qui Matris Deum mysteria docuit, seu Eetion, qui
 Samothracum orgia cum eorum initiis protulit, seu
 Phryx ille Midas, qui cum ab Odrydo callidam et
 artificii plena fraudem accepisset, eam postmo-
 dum in subditos suos ditioni sparavit universos. Nec
 enim mihi Cinyras ille Cyprius insularis unquam
 imposuerit, qui cum famosas insulæ suæ meretricem
 deam efficere vehementer optaret, flagitiosa
 Veneris orgia ex tenebris in lucem ausus est diem-
 que producere. Jam alii Melampodem Amythaonis
 filium, Cereris festa, luctum, inquam, illum car-
 minibus hymnisque decantari solum, in Græciam
 ex Ægypto traduxisse volunt. Istos equidem impia-
 rum fabularum, ac pestiferæ superstitionis paren-
 tes, malorum principes omnium fuisse merito
 dixerim, cum illa mysteria scelerum ac mortis se-
 mina in hominum vitam intulerunt. At enim jam
 tempus est, ut orgia vestra fraudis ac præstigi-
 arum plena esse demonstremus : vos, si modo initiati
 estis, risu ac sibilis vestras illas fabulas, quibus
 tantum venerationis sribuitur, præ cæteris exci-
 pietis. Ego vero abditâ penitusque recondita palam
 in omnium luce collocabo, nec me pudor ab iis pro-
 ferendis revocabit, quæ vos divinis honoribus colere
 non pudeat. Vestra igitur illa, spumæ marinæ proles,
 Cyprique fetus, ac Cinyræ delicium, Venereum in-
 telligo, quam φιλομηδέα, hoc est veretri amantem,
 nominatis, quippe *membris ex genitalibus ortam* ;
 fetus ntiqve abscissis illis Cæli genitalibus, usque
 adeo salacibus, ut secta quoque undam ipsam con-
 stuprarint, nec non effusis in libidinem corporis
 vestri partibus longe dignissimus, Venus ista pro-
 creatur. Itaque, in arcanis voluptatis lujus mari-
 næ sacris, grumus salis, effligiesque veretri, tan-
 quam feturæ symbolum iis tradi solet, qui flagi-
 tiosi concubitus artibus initiantur : hi vero num-
 mum ipsi tanquam amicæ amatores offerunt. Jam
 mysteria Cereris aliud nihil sunt, quam incestuosi
 Jovis cum Cerere matre congressus ejusdemque,
 matrisne ultra dicam, an uxoris? iracundia, quæ
 causa fuit cur Brimo quasi fremens et indignabunda
 vocaretur; itemque Jovis supplicationes, fellis haustus,
 cordis convulsiones, ac cæteræ id genus in-
 fandæ ceremoniæ. Ac Phryges quidem ejusmodi sacra in
 Attidis, Cybeles, et Corybantibus honorem
 memoriamque faciunt : passim autem fama vulgatum est,
 Jovem avulsos geminos arietis testiculos
 in medium Cereris sinum conjecisse, cum a se ipso
 exactum abscissionis quasi voluntariæ poenam

(71) Καὶ μὴ γελαστούντες ὑμῖν. Clem. legend. xlv
 μη γελάσαι: ἔπεσον ὑμῖν, pleniore et illustriore
 sensu.

(72) Ἐκνεροφθήσου. Ita Clem., non ἐκνεροφθ-

ρησα: recte, κέρνον enim, μυστικὸν ἀγγεῖον, ἢ κρο-
 τήρα nominant. Hezychius, Pollux, Athanasius

(73) Clem., δράκων ἐστὶν σὺτος διελοκόμενος

et aurum vi oblatum, hæc fraude simularet. **64** Cujus initiationis egregia symbola soluto otio-
que animo producta risum vobis utique moveant, tametsi opinor vobis ridere non libet, quod
sic religionum vestrarum indignitas omnium in oculis desigatur, *Ex tympano comedi: bibi ex cym-
bais: cernum gestavi: me in thalamum clam insinuai.* Non hæc symbola probrum et infamiam sa-
pient! non sanna ludihriocque digna mysteria sunt? Quid porro si attemax reliqua? Ceres quidem fe-
lum enititur, puella vero educatur: rursum ecce tibi castus Jupiter cum Phereplata, quam ipse
gesserat, post Cererem matrem, congregitur, exsecrandi flagitii prioris oblitus; et congregitur
draconis forma tectus: sic tamen ut qui sub ea latet, manifesto postmodum teneatur. Enimvero,
Sabaziorum utique mysteriorum, iis qui sacris initiantur, symbolum est, Deus sinum pervadens:
Deus autem iste draco est, qui per medium eorum, quos solemniter ritu initiant, sinum trahitur,
certum plane impotentis Jovis libidinis argumentum. Parit etiam Pherephnta, sed filium taurina
specie; nimirum, ut idolorum calor poeta cecidit:

*Πατήρ δράκοντος, καὶ πατήρ ταύρου δράκων,
Ἐν ἔρει τὸ κρυψίον βοῦκόλος τὸ κέντρον.*

βοῦκοκλῶν, οἶμαι, κέντρον τὸν νάρθηκα ἐπικαλῶν (74),
ὃν δὴ κάλων ἀνατρέφουσιν (75) οἱ Βάχοι. Βούλει
καὶ τὰ Φερεφάντης ἀνθολόγια διηγήσωμαι σοι, καὶ
τὸν κάλαθον, καὶ τὴν ὑπὸ Ἀιδωνέως ἀρπαγὴν, καὶ
τὸ χάσμα τῆς γῆς, καὶ τὰς ὕς τοῦ Εὐδουλέως τὰς συ-
κιταποθεσίας ταῖν θεῶν; δι' ἣν αἰτίαν ἐν τοῖς Θε-
μοφοροῖσι Μεγαρίζοντες χοίρους ἐκβάλλουσι. Ταύ-
την τὴν μυθολογίαν ποικίλως κατὰ πόλεις ἐορτάζου-
σιν αἱ γυναῖκες, Θεμοφόρια, Σειρήφορία, Ἀρή-
φορία (76), πολυτρόπως τὴν Φερεφάντης ἐκτρα-
γῆδουσαν (77) ἀρπαγὴν. Τὰ γὰρ Διονύσου μυστήρια
εἴσον ἀπάνθρωπα, ὃν εἰσὶ τὰ παῖδα ὄντα, ἐνόπλι-
ον κνήσαι περιχορευόντων Κουρήτων, δόλιον ὑποδύ-
ων Τιτάνων (78), ἀπατήσαντες παιδαριώδεις ἀθύρ-
ματι, οἷοι δὴ οἱ Τιτάνες διασπασαν ἔτι νηπίαχον
ὄντα, ὡς ὁ τῆς τελετῆς ποιητῆς Ὀρφεύς φησιν ὁ
ἄρσιος.

*Κῶτος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεστῆρια (79),
Μῆλα τε χρύσεια, καλὰ, παρ' Ἐσπερίδων λιγυ-
ρῶτων.*

καὶ τῆσδε ἡμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀχρεῖα σύμ-
βολα, οὐκ ἀχρεῖον εἰς κατάγνωσιν παραθέσθαι.
Ἀστράγαλος, Σφαῖρα, Στρόβιλος, Μῆλα, Ῥόμβος,
Ἐοσπετρον, Ρόκος. Ἄθηνά μὲν ὄν τὴν καρδίαν τοῦ
Διονύσου ὑφελομένη, Παλλάς ἔκ τοῦ πάλλειν τὴν
καρδίαν προσηγορεύθη. Οἱ δὲ Τιτάνες, οἱ καὶ διασπά-
σαντες αὐτὸν, λήθητὰ τινα τρίποδι ἐπιθέντες, καὶ τοῦ
Διονύσου ἐμβάλοντες τὰ μέλη, καθήψων πρότερον
ἔπειτα ὀβελίσκοις περιπαίραντες, Ἀπείρχον Ἐφα-
κτοιο. Ζεὺς δ' ὕστερον ἐπιφανῆς (εἰ θεὸς ἦν, τὰ

(74) Ἐπικαλῶν. Male apud Clem., ἐπιελῶν.

(75) Ὅν δὴ κάλων ἀνατρέφω. Clem., ὃν δὴ κά-
λων, vel, ut Hervet., καλῶν, utrumque mendose.
Montac. conjicit καλοῖ, ut conveniat cum Βάχοι.
Fortè legendum διὰ κάλων, nisi ea vox a præce-
denti ἐπικαλῶν προσηminat est.

(76) Ἀρήφορία. Hanc vocem non habet Cle-
mens, quæ tamen rejicienda non est, licet grammati-
ci Ἀρήφορία potius quam Ἀρήφορία vel Ἀρή-
φορία scripserint. Est festum hoc Minervæ aliis,
aliis vero Cerei et Proserpinæ sacrum faciunt.

(77) Ἐκτραγῆδουσαν. Clemens, ἐκτραγῆδουσαι,
melius.

(78) Ἐποδύτων Τιτάνων, etc. Brænius et cla-
sius legatur, ὑποδύτους Τιτάνες, καὶ ἀπατήσαντες

*Taurus draconem genuit, et taurum draco,
In monte occultam bubulcus stimulum,*

buhulci, opinor, stimulum scuticam nominans,
quam lignis quibusdam homines Bacchico furore
correpti circumagunt. Visæ tu hic etiam lectos a
Proserpina flores tibi commemorem, ejusdemque
calathum, et raptum a Plutone patratum, et terræ
labem, et Euhelie sues, quæ cum utraque deæ si-
mul haustæ dicuntur? quod quidem in causa est,
cui in Thesmothoriis Megarica lingua porcos eji-
ciant. Totam hanc fabellam varie mulieres singu-
lis in urbibus solemniter festo celebrant, Thesmotho-
ria, Scirrhophoria, Arrhetophoria: atque ita diver-
sis plane tragicisque modis raptum Proserpinæ
recolunt. Jam Bacchi mysteria omni diritate teter-
rima sunt, quippe quem, dum adhuc puerulus es-
set, ac circum ipsum Curetes armata saltatione
agerentur, subeuntes dolo Titanes puerilibus cre-
pundiis ludicrisque deceptum membratim discer-
pserant, quemadmodum Thracius Orpheus hujus
sacri vates cecinit,

*Turbo, trochus, tum quæis in flexus membra cientur
Ludicra, et auricomi blandarum ex arbore fetus
Hesperidum.*

Neque vero inutile fuerit, arcani sacri symbola,
inutilia licet, hoc loco subjicere, ut omnium
judicio sensibusque damnentur. **65** Sunt hæc.
Talus, Pila, Trochus, Poma, Turbo, Speculum,
Vellus. Ac Minerva quidem, quod ejusdem Bac-
chi cor furtim sustulisset, Pallas ἔκ τοῦ πάλλειν
τὴν καρδίαν, hoc est a cordis vibratione, seu
palpitatione nuncupata fuit. Titanes vero, quorum
manibus laniatus erat, ipsius membra in lebe-
tem supposito tripodi insidentem conjecerunt, ea

D

παιδαριώδεις ἀθύρματι, διασπασαν, ὡς ὁ, etc. Nam
si prius εἰσὶ τὰ παῖδα ὄντα, quorum deinde ἔτι νη-
πίαχον ὄντα; Quid pond sententia post ὑποδύτων
Τιτάνων, omnino pendet? Et illa, οἷοι δὴ οἱ Τιτάν-
νες, superflua sunt. Sed eruditioni potius hic au-
ctor servit quam nitori.

(79) Παιγνια καμπεστῆρια. Hæc Apuleius in
Apolog. sacrorum crepundia nominat; plane τὰ παί-
γνια. Scaliger in Catull. Varronis (lib. viii De Ling.
Lat.) serperastræ esse vult τὰ καμπεστῆρια: veteris
ut persuadent. Hic enim Orpheus crepundia enu-
merat, quibus infantes oblectari solent; serperastræ
puerorum geniculis illybantur, quibus crurum
pravitatem corrigerent. Lusus ergo fuere τὰ καμπε-
στῆρια, serperastræ medicinæ.

que prius elixa veribus postmodum indigentes, *Vulcano imposta tenebant.* At Jupiter, eo repente delapsus, (quippe enim, cum deus esset, eum, opinor, assarum carniū. nidior afflaverat, quem dii vestri sese tanquam honorarium quoddam munus accipere sese confitentur), fulmine Titanas conficit, et Bacchi membra Apollini filio sepelienda commendat: ille autem, nec enim parere Jovi renuit, discorsptum lacerumque cadaver in Parnasso monte deponit. Placetne Corybanticum quoque Orgia contempler? Nimirum, ex illis duo tertium fratrem cum occidissent, caput demortui purpura contextum et corona cinctum ad Olympi montis radices, que illud arco scuto Impositum detulerant, sepeliere. Hæc illa sunt præclara mysteria, verbo, cædes ac sepulcra, quorum sacerdotes, ἀνακτοτελεσταί, quasi reges sacrorum, ab iis, quorum ejusmodi appellatio interest, nuncupati, novis insuper monistris cædem istam exaggerant, Appium cum tota radice ad mensam apponi omnino prohibentes, quod ex Corybanticō illo sanguine, qui in terram effluerat, Appium germinasse arbitrentur: nempe, quemadmodum illæ Thesmophoriorum antistitæ a comedendis mali punici granis diligenter abstinent, quod ex iis cruoris Bacchici guttis, quæ solum asperseant, mala punica exstittisse opinentur. Cæterum cum illi Corybantas istos Cabiros nomen, tum vero Cabiricum hujusmodi sacrum memorant. Quippe duo enim isti fratricidæ, cistam illam se cum aufertent, in qua Bacchi pendendum inelusum erat, in Tusciam detuler, mercis egregie mercatores, ubi cum exsules agerent, luculenta admodum pietatis doctrina Etruscorum animos informarunt, dum cistam iis ac veretrum nova religione colenda tradiderunt. Atque hæc nonnulli causam esse volunt, quæ sane verisimilitudine non caret, quamobrem Bacchum ipsum, Attin quasi exsectum nuncuparint. Quanquam quid mirum Etruscos, homines barbaros, his flagitiorum probris initiari, cum ipsi quoque Athenienses ac reliqui Græciæ populi, quod me vel referre pudet, illam de Cerere fabulam usque adeo turpem indignamque retineant? **66** Enim vero, cum in investiganda Proserpina filia, huc atque illuc errabunda Cercs vagaretur, circa Eleusinem (Atticæ locus est), labore debilitata, constitit,

(80) Ἀνακτοτελεσταί. Clemens, ἀνακτοτελεσταί, quod usitatus est. Hesychius, ἀνακτοτελεσταί, inquit, οἱ τὰς τελετὰς ἐπιτελοῦντες τῶν ἱερῶν. Itaque, reges sacrorum verti. Huc referri potest locus ille Pausanice, τῶν Φωκικ. εκτιρηνο: Ἄγρουσι τελετὴν Ἄμφρασις Ἀνάκτων καλομένην παίδων· οἷτινες δὲ θεῶν εἰσιν οἱ Ἀνακτες παῖδες, οὐ κατὰ ταῦτα εἶσιν εἰρημένον. Οἱ μὲν εἶναι ἀποσκόρους, οἱ δὲ Κούρητας, οἱ δὲ πλὴν τι ἐπίστασθαι νομίζοντες, Καβείρους λέγουσι.

(81) Οἱς μέλιν. Ita Clemens, non, εἰ μέλλον.

(82) Φρέατι. puteum hunc Pausanias indicat in *Attic.*, pag. 36, dum scribit: Ἐλευσινίως ἐστὶ μὲν Τριπτολέμου ναός, etc., φρέαρ τε καλοῦμένου Καλλιγόρου, ἔνθα πρῶτον Ἐλευσινίων αἰ γυναῖκες χορὴν ἐτήσαν, καὶ ἦσαν ἐς τὴν θεόν. Nempe quod Ceres eo in puteo consedisset. Unde Callimachus Hymno

A που τῆς κνίσσης τῶν ἑπωμένων κρεῖον μεταλαθῶν, ἧς δὴ τὸ γέρας ὁμολογοῦσιν ὑμῶν οἱ θεοὶ λαχεῖν) κεραυνῷ τοὺς Τιτᾶνας αἰκίζεται, καὶ τὰ μέλη τοῦ Διονύσου Ἀπόλλωνι τῷ παιδί πα κατατίθεται ὄψαι. Ὁ δὲ (οὐδὲ γὰρ ἔπειθετο Διὶ), εἰς τὸν Παρνασσὸν φέρων κατατίθει θεσποκρίμενον τοῦτον τὸν νεκρὸν. Ἐθέλεις ἐποπτεῖσθαι καὶ τὰ Κορυβάντων ἔργα; Τὸν τρίτον ἀδελφὸν ἀποκτείναντες οὗτοι, τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ φοινικίδι ἐπεκαλύψαν, καὶ καταστῆσαντε λαψάνην, φέροντε ἐπὶ χαλκῆς ἀσπίδος ὑπὸ τὰς ὑπερέλας τοῦ Ὀλύμπου. Καλ ταῦτ' ἐστὶ τὰ μυστήρια, συνελόντι φάναί, φρόνι καὶ τάφοι. Οἱ δ' ἱερεῖς οἱ τῶνδε, οὗς ἀνακτοτελεσταί (80) οἷς μέλιν (81) καλοῦσι, προσετιρηρατοῦντες τῆς συμφορᾶς, ὀδύρβριζον ἀπαγορευόντες σέλινον ἐπὶ τραπέζῃ τίθειναι· οἴονται **B** γὰρ δὴ ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἀπορβύμενος τοῦ Κορυβαντικῷ τὸ σέλινον ἐκπεφυκέναι. Ὅσπερ ἀμέλει καὶ αἱ θεσμοφορίζουσαι τοὺς τῆς βοιάς κίρκους παραφυλάττουσιν ἐσθῆτι· τοὺς γὰρ ἀποπεπικωτάς χαμαὶ ἐκ τῶν τοῦ Διονύσου αἵματος σταγόνων βεβλαστικῆναι νομίζουσι τὰς βοιάς. Καβεῖροι δὲ τοὺς Κορυβαντας καλοῦντες, καὶ τελετὴν Καβεῖρικήν καταλέγουσιν. Αὐτῶ γὰρ δὴ τούτω τῷ ἀδελφοκτόνῳ, τὴν κίστην ἀνελομένην, ἐν ἧ τοῦ Διονύσου τὸ αἶμα ἀπέκκετο, εἰς Τυρρηνίαν κατήγαγον, εὐλοσοῦς ἔμποροι φορτίου, κίναιαθα διετριβέτην φυγάδε ὄντι, τὴν πολῦτιμον εὐσεβείας διδασκαλίαν, αἰδοῖα καὶ κίστην, παραθεμένῳ θρησκείῳν Τυρρηνός· ἐ' ἦν αἰτίαν οὐκ ἀπεικότως τινὲς τὸν Διόνυσον ἄττιν προταγορεύεσθαι θέλουσιν, αἰδοῦν ἑστερημένον. Καὶ τὸ θαυμαστὸν, εἰ Τυρρηνοὶ οἱ βάρβαροι αἰγροῖς οὕτω τελεσκονταὶ παθήμασιν, ὅπου γε Ἀθηναῖοι καὶ τῆ ἄλλῃ Ἑλλάδι, αἰδοῦμαι καὶ λέγειν, αἰσχρῆς ἐμπλεως ἡ περὶ τὴν Δῆν μολογία, Ἄλωμένη γὰρ ἡ Δῆ κατὰ ζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς Κόρης περὶ τὴν Ἐλευσίνα (τῆς Ἀττικῆς ἐστὶ τοῦτο χωρίον), ἀποκίμνει, καὶ φρέατι (82) ἐπικαθίξει λυπούμενη. Τοῦτο τοῖς μουσίοις ἀπαγορεύεται εἶσαί τιν, ὡς μὴ δοκῶν οἱ τετελεσμένων μμετίζθαι τὴν ἄδωρομένην. Ἄφρον δὲ τρικνὰδε τὴν Ἐλευσίνα οἱ γγγνεῖς. Ὅνόματα αὐτοῖς Βαυθῶ (83), καὶ Δυσάυλης, καὶ Τριπτόλεμος, ἐπὶ δὲ Εὐμολπῆς καὶ οἱ Εὐβουλεύς. Βουκίλης ὁ Τριπτόλεμος ἦν, ποιμὴν δὲ ὁ Εὐμολπος, συνότης δὲ, ὁ Εὐβουλεύς. Ἄφ' ὧν δὴ τὸ Εὐμολπῶν, καὶ τὸ **D** Κηρύκων (84), τὸ ἱεροφαντικὸν τοῦτο γένος ἦνθησε.

de Cerere (qui versus in Henrici Stephan. editione omissus est) :

Τρις δ' ἐπὶ Καλλιγόρῳ χαμάδις ἐκαθίσσασα φρενί.

Cererem ipsam alloquitur. Et Nicam. in *Thiatic.* :

... Τὸν μὲντ' ἔβει φάτις, οὐνεκ' Ἀχαιὴ
Δημήτηρ ἔβλαψεν δὸ' αἶψα σίτατο παιδὸς,
Καλλιγόρον περὶ φρεῖαρ.

(83) Βαυθῶ, etc. Horum etiam omnium, si Bawbonem unam excipias, meminit idem Pausanias, partim in *Attic.*, pag. 15 et 36, partim in *Corinth.*, p. 57.

(84) Κηρύκων. Recte : fuerunt enim Eumolpidarum et Praeconum Athenis familiae conjunctissimæ. Pausanias in *Attic.*, p. 36, disertè : Τελευτήσαντο, δὲ Εὐμολποι, Κῆρῳ νεώτερος λέγεται τῶν παίδων, ἢν αὐτοὶ Κῆρκος, θυγατρὸς Κέκροπος Ἀγαῦρου καὶ Ἐρμού πτόια εἶναι λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ Εὐμολποι.

Και ὅτι οὐδὲ γὰρ ἀνήσω μὴ οὐχὶ εἰπεῖν) ξενίσασα ἡ Βαυβὴ τὴν Ἀθῶν, ὀρέγει κικεύουσα αὐτή. Τῆς δὲ ἀναισθημένης λαθεῖν, καὶ πεινὴ οὐκ ἐθελοσύνης (πενθη- ρος γὰρ ἦν), περιαλγῆς ἡ Βαυβὴ γενομένη, ὡς ὑπερ- φασείσα δῆθεν, ἀναστέλλεται τὰ αἰδῶσα, καὶ ὑπο- κικεύουσι τῇ θεῷ· ἡ δὲ τέρπεται τῇ θεῷ ἡ Ἀθῶν, καὶ ἰσχυρῶς ποτὲ δέχεται τὸ ποτὴν, ἡθελοῦσα τῷ θεάματι. Ταῦτά ἐστι τὰ κρύφια τῶν Ἀθηναίων μυστήρια· ταῦτά τοι καὶ Ὅρφειος ἀναγράφει. Παραθήσομαι δὲ σοι αὐτὰ τοῦ Ὅρφειος τὰ ἐπη, ἐν ἔχεις μάρτυρα ἀπισχυρίας τὸν μυσταγωγόν·

igitur, (nec enim ab hujus etiam rei commemoratione revocari me patiar), cum hospitio Cererem exceperisset, hauriendum ei cinnum propinat, quapropter vim doloris poculum potumque respuente, illa repulsam moleste ferens, quod se despectam ac spretram fuisse putaret scilicet, reductis vestibus occultas corporis partes divæ oculis obijcit; quæ spectaculo delectata, oblatam sibi potionem, ægro licet, aliquando tamen ebibit. Hæc Atheniensium recondita mysteria sunt, quæ scriptis Orpheus etiam ipse mandavit. Hujus ego tibi versus quoque subjiciam, ut quem tu mystagogum habes, eundem habeas flagitiosæ ac turpis infamiae testem.

Ὡς εἰκοῦσα (85), κέλευρος ἀνεσύρατο, δεῖξε δὲ πάντα
 Σώματος οὐδὲ κρένοντα τύπον· καί τις δ' ἦεν
 Ἰαχχός, ἡνίοχος ἐπὶ κἀλλί-
 λειρὶ τέ μιν βίπτεσκε γελῶν Βαυβοῦς ὑπὸ κἀλ-
 λίστοις.
 Ἦ δ' ἐπεὶ οὖν μεθήσῃ, θεῷ μεθήσῃ ἐνὶ θυμῷ,
 λέξαιτο δ' αἰδῶλον ἄγγος ἐν φ' κικεύου ἐρέσειτο.

Κἄστι τὸ σύνθημα (86) Ἐλευσινίων μυστηρίων· Ἐνήστευσσα, ἔβιον τὸν κικεύουσα, ἔλαβον ἐκ κίστης· ἔργασθημος ἀπεθήμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ κάλαθου εἰς κίστην. Καλά γε τὰ θεάματα καὶ θεῶν κρένοντα. Ἄξια μὲν οὖν κικεύει τὰ τελέσματα, καὶ πυρῆς, καὶ τοῦ μεγάλητορος, μἄλλον δὲ ματατό- φρονος Ἐρεχθειῶν δῆμου· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὕτινας μὲν τελευτήσαντας, ἄσσα οὐδὲ ἔβιονται. Τίσι δὲ μαντεύεται Ἡράκλειος (87) ὁ Ἐρέσιος; Νυκτιπόλιος, Μάγιστος, Βάχχιος, Ἀθ- νάιος, Μύσταις. Τοῦτους ἀπειλεῖ τὰ μετὰ θάνατον, τοῦτους μαντεύεται τὸ πῦρ. Τὰ γὰρ νομιζόμενα κατ' ἀνθρώπους μυστήρια ἀνιερῶσι μινύονται (88). Νόμος οὖν καὶ ὑπόληψις κοινή (89), καὶ τοῦ δρά- κωντος τὰ μυστήρια, ἀπάτη τις ἐστὶν ἐθροσχυρομένη τῆς ἀμύητους ἔντος μύθους, καὶ τὰς ἀνοργιάστους τελετὰς εὐσεβεῖς ἄθω προτροπομένη (90). Οὗσι δὲ καὶ αἱ κίσται αἱ μυστικαὶ; δεῖ γὰρ ἀπογυμνώσαι τὰ ἄγια αὐτῶν, καὶ τὰ ἄρρητα ἐξεῖπαι. Οὐ σημάται ταῦτα, καὶ πυρῆδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολ- υμόραλα, χυθῆροι τε ἀλῶν; καὶ δράκων, ὄργιον ἀνοῦσου Βασάρου; οὐχὶ δὲ βροαί, πρὸς τοῖσδε καὶ

A ac puto enidam insedit ingenti merore confecta, sed enim, iis qui initiantur, graviter ne quid simile agant, in hodiernum usque diem prohibetur; uti- que, ne sacris initiati lugentem Cererem imitari videantur. Cæterum Eleusinem per id tempus indige- næ quidam incolebant, quorum hæc fuere nomina, Bauho, Dysaules, Triptolemus, Eumolpus et Eubuleus. Ac Triptolemus quidem imbulcus erat, Eumol- pus pastor, Eubuleus vero subulcus ex quibus Eumolpidarum, nec non illud præconum genus sacro- rum ac religionum interpretes, Athenis effloruit. Baubo igitur, cum hospitio Cererem exceperisset, cinnum propinat, quapropter vim doloris poculum potumque respuente, illa repulsam moleste ferens, quod se despectam ac spretram fuisse putaret scilicet, reductis vestibus occultas corporis partes divæ oculis obijcit; quæ spectaculo delectata, oblatam sibi potionem, ægro licet, aliquando tamen ebibit. Hæc Atheniensium recondita mysteria sunt, quæ scriptis Orpheus etiam ipse mandavit. Hujus ego tibi versus quoque subjiciam, ut quem tu mystagogum habes, eundem habeas flagitiosæ ac turpis infamiae testem.

Dixerat, obscenam Cereri tum veste reducta
 Corporis ostentat speciem: puer atast Iacchus;
 Quem lætata manu medias Baubonis in ulnas
 Conjicit: hinc olli arridens luctuque soluta,
 Multiplicis commista haurit dea pocula cinni.

Jam, Eleusiniorum mysteriorum communis quæ- dam quasi lessera, hæc est, Jejunari: cinnum ebibi: accipi e cista: operatus in calathum reposui, ac rur- sum in cistam ex calatho. Egregia vero spectacula, quæque deam in primis deceant: imo, digna sane tenebris igitur que mysteria, digna ingentibus aut potius vanitate plenis Erechthidarum, cæterorumque Græcorum animis, quos quidem eam post obitum prænæ manent, a quibus spe et cogitatione longis- sime absunt. Et vero, quibus tandem Heraclius ille Ephesius vaticinatur? Tenebrionibus profecto, Magis, Bacchis, Lenis, Mystis. Hi sunt, quibus pœnas mortem secuturas comminatur, ignemque denun- tiat. Nam quæ hominum ex 67 sensu mysteria statuuntur, ea profanos habent initiandi ritus. Ita- que, et statæ illæ sacrorum leges et communis ho- minum opinio, et universa ista draconis mysteria, aliud nihil sunt quam error quidam, initia quæ u- bil plane initiorum babeant, superstitione colens, impiosque ritus adulterina pietatis specie venerans. Quæ porro et cujusmodi sunt mysticæ illæ cistæ? nudandum enim quidquid apud eos sancti est, quid-

Precipua utriusque familie mysteriorum cura. Plu- tarchi. in Alcibiade, accusatus eum scribit, quod ea mysteria domi simulasset, ἐνομάζων αὐτὸν μὲν ἱεροφάντην, Πολυτίωνα δὲ δεδούγον, κήρυκα δὲ θεό- φωνον, τοὺς δὲ ἄλλους ἑταίρους μύστας καὶ ἐπόπτας, ἰδίως παρὰ τὴ νόμιμα καὶ τὰ καθεστηκότα ὑπὸ τοῦ Ἐμολπιῶν καὶ Κηρύκων, καὶ τῶν ἐξ Ἐλευσίνος.
 (85) Ὡς εἰκοῦσα. Totum hunc locum Daniel Heinsius, in suis ad Clementem adnotationibus, cum Arnobii versione componens, et emendat probabiliter, et copiose pertractat. Ego tamen vulga- rum lectionem retinere posse crederim, si γελῶν mutetur in γλω, et post prius μεθήσῃ virgula in- seratur, ut prior ille risus Bauboni, posterior Ce-

deri tribuatur.
 (86) Κἄστι τὸ σύνθημα. Ita siue dubio legen- dum, non κίστη, ut est apud Clementem.
 (87) Ἡράκλειος. Lege Ἡράκλειος cum Clemente et Diogene Laertio.
 (88) Ἀνιερῶσι μινύονται. Clem., ἀνιερῶς μιν- οῦνται.
 (89) Idem Clemens, νόμος γὰρ καὶ ὑπόληψις κοινή.
 (90) Προτροπομένη. Προτροπομένη, quod re- ctius videtur. Sed hic meo iudicio, colendi ac reve- rendi significato commodior sit quam adhortandi, quæ potius τὸ προτρέπειν convenit quam τὸ προ- τρέπειν. Quid quod propositione quadam opus es- set, ut ἐπί, πρὸς, αὐτὸν simili?

quid arcani evulgandum. Nonne hæc omnia, Sessamæ, pyramides, glomi; placentæ variis signatæ umbilicis, grana salis, et draco Dionysii Basari sacramentum? non mala punica? non medullæ arborum? non ferulæ cum hederis? non pastilli ex siligine caseoque confecti? non denique papavera? Hæc sunt, quæ sancta vocant. Quid? Themedis nonne recondita symbola ista sunt? origanum, lychnus, gladius, pecten muliebris quod honestum ac mysticum est muliebris pudendi nomen. O gravam perfrictamque impudentiam! hominum enim temperantiorum voluptas noctis silentio tegebatur; nunc vero nox est, quæ initiandis sacra libidinis enuntat; adcoque ignis flagitia succensis facibus illustrata pandit. Exstingue sis hunc ignem, hierophanta; tuque, o qui lumen præfers, tuas ipse faces reverere: lumen istud læcchum traducit tuum: patere noctem mysteria tenebris occultare; orgiorum honori consulatur: ignis simulare non potest: arguere, punireque jubet. Hæc igitur illa sunt hominum atheorum mysteria. Jure enim atheos dixerim, qui a veri Numinis cognitione prorsus alieni, pusionem a Titanibus discerptum, ejulantem mulierculam, partesque corporis, quas pudor nominare non sinit, impudentissime venerantur; ut duplici nomine impietatis ac negatæ divinitatis rei teneantur, qui vere Deus est agnoscut; altero, quod eos nuncupent, qui tantum a vera divinitate absunt, ut ne superant quidem, eamque sunt nomine solo tenus aliquando consecuti. » Huc usque Clemens.

CAPUT IV.

Quibus rationibus a suscipiendis ejusmodi de diis opinionibus abducti simus.

Jure sane ac merito nos ab istis omnibus liberatos esse profitemur, quippe qui **68** tam diuturni tamque inveterati erroris sic tanquam acerbissimi gravissimique morbi calamitatem depulimus: primum quidem singulari præpotentis Dei gratia et beneficio, deinde Servatoris nostri evangelicæ doctrinæ vi quadam et potestate, quæ verbis explicari nequeant, sano denique maturoque consilio in eam adducti sententiam, ut augustum omnique dignum veneratione Dei nomen obnoxiois morti hominibus impertiri, nefas et impium crederemus, qui cum pridem inter mortuos jaceant, tum vero temperantiæ documentum reliquerint nullum, sed omnis potius intemperantiæ, libidinis, crudelitatis ad animorum pernecium monumenta posteris conservanda crediderint. Enimvero, quis non extremæ stultitiæ futurum id videat, si homines sanctimonix ac morum integritatis amantes, primas libidinis flagitiosisque concederet? si maturi atque sapientes, perditæ projectæque mentis homines; si æquitatis humanitatisque studiosi, eos qui tantum diritate ceteros et immanitate superarunt, ut sceleratas manus execrandis liberorum parentumque cædibus cruentarint, augustissimo cultu celebrarent? Cujus vero non cogitationem impietate vicerunt, qui vel ad obscenas, quasque ne honeste quidem nominare liceat, virorum mulierumque partes, vel ad

καρδίαι, νάρθηκίς τε καὶ κίττοι, πρὸς δὲ καὶ φθότις, καὶ μήκωνες; Ταῦτ' ἔστιν αὐτῶν τὰ ἄγια. Καὶ ἀπὸ πρᾶσι τῆς θέμεδος τὰ ἄβρητα σύμβολα, ὀρίγανον, λύχνος, εἶφος, κτεῖς γυναικείος, ὅς ἐστιν εὐφημῶς καὶ μυστικῶν μέρων γυναικίον. Ἡ τῆς ἐμφανούσης ἀναισχυντίας! Πάλαι μὲν ἀνθρώποις σφραγισμένους ἐπικάλυμμα ἤθεως, νύξ σωπιωμένη· νύξ δὲ τοῖς μουμένοις ἡ ἱερὰ τῆς ἀκρασίας νύξ ἐστὶ λαλουμένη· καὶ τὸ πῦρ ἐλέγχει τὰ πάθη ἐδουχοῦμενα. Ἀπόθεσον, ὦ ἱεροφάντα, τὸ πῦρ· αἰδέσθητι, διδούχη, τὰς λαμπάδας. Ἐλέγχει σου τὸν ἱσυχον τὸ φῶς· ἐπίτρεψον ἀποκρῦψαι τῇ νυκτὶ τὰ μυστήρια σκότει· τετιμήσθω τὰ ἄγια. Τὸ πῦρ οὐχ ὑποκρίνεται· ἐλέγχειν καὶ κολλάειν κελεύεται. Ταῦτα τῶν ἀθέων τὰ μυστήρια. Ἄθλιος δὲ εἰκότως ἀποκόλλ' αὐτούτους, οἱ τὸν μὲν ὄντως ὄντα θεὸν ἠγνοῦσθαι, παιδίον δὲ ὑπὸ Τιτάνων διασπώμενον, καὶ γύναιον πενθοῦν, καὶ μέρια ἀβρήγῃ, ὡς ἀληθῶς, ὑπὸ αἰσχύνῃ, ἀναίσχυτως σέβουσι, δι' τῆς ἐνίσχυμένης τῆς ἀθεότητος· προτέρως μὲν, καθ' ἣν ἀγνοοῦσι τὸν θεόν, τὸν ὄντως ὄντα μὴ γνωρίζοντες θεόν· ἐτέρω δὲ καὶ δευτέρω, ταῦτα δὲ τῆς πλάνης τοῦ οὐκ ὄντος ὡς ὄντος νομιζόντες, καὶ θεοῦς τοῦτους ἐνομιζόντες, τοὺς οὐκ ὄντως ὄντας, μάλλον δὲ οὐδὲ ὄντας, μόνου δὲ τοῦ ὀνόματος τετυχηκότας. » Τοσαῦτα καὶ οὗτος.

altero, quod Deum ignorent, dum nequaquam eum superesse, qui nou sunt, arbitrentur, ipsosque deos ne superant quidem, eamque sunt nomine solo tenus aliquando consecuti. » Huc usque Clemens.

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τίσι λογισμοῖς τοῦ μὴ τὰ θεῶν προεῖν ἀνεχωρήσαμεν.

Εἰκότως ὄντα ἡμεῖς τοῦτων ἀπάντων ἐλευθέρους ἡμᾶς γενέσθαι ὀρολοῦμεν, τῆς μακρᾶς καὶ πεπαιλωμένης πλάνης, ὥστερ τινὸς δεινῆς καὶ χαλεπότητος νόσου λελυτρωμένοι· καὶ πρῶτα μὲν τῆ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ χάριτι καὶ εὐεργεσίᾳ, δεύτερον δὲ, ἀπορήρω δύναμι· τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας· καὶ τρίτον, σύμφωνοι λογισμῶν κρίναντες ἀνόσιον εἶναι καὶ ἀπεθεῖ, τῆ τοῦ σεβασμῆ προσηγορέ τιμῆν τοὺς πάλαι ἐν νεκροῖς κειμένους θνητούς ἀνδρας, καὶ οὐδὲ σωφρόνων ἀνδρῶν μνήμη ἀπολειπούτας, ἐσχάτης δὲ ἀκρασίας καὶ ἀκολασίας, ὡμόττης τε καὶ φρενοδιαθείας. Δεῖγματα τοῖς μετ' αὐτοῦς φυλάττειν παραδεικνύοντας. Πῶς γὰρ οὐ πάντων ἠλιθιώτατον, τοὺς σωφροσύνης ἔραστὰς τοῖς αἰσχροῖς καὶ ἀκολάστοις τῶν πρῶτων παραχωρεῖν, καὶ τοὺς συνετούς καὶ ἔμφρονας τοῖς τὰς φρένας ἀπολωλεκῶσι τὴν σεβασμίαν παρέχειν τιμῆν· τοὺς τε δικαιοσύνης καὶ φιλελευθρίας ἀσκητάς, τοὺς δὲ ὑπερβολῶν ὡμόττης καὶ ἀπανθρωπίας, τεκνοκτονίας, καὶ πατροκτονίας μάσματος ἐνισχυμένους; ποῶν δὲ οὐχ ὑπερηκότισεν ὑπερβολῶν ἀσεβείας, τὸ καταβάλλειν εἰς ἄβρητα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μέρια, καὶ εἰς τὴν ἄλογον, καὶ θηριώδη φύσιν, τὴν σεμνὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ Θεοῦ πρόβρησιν; τοιαῦτα τε αἰσχροῖς καὶ ἀπάνθρωπα θεολογεῖν, οἷα ἐπὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις κακουργῶν, εἰ κατελεγχθῆ, ταῖς ἀπὸ τῶν νόμων ἀπαραιτήτοις ὑποπέσειεν ἀν

τιφαιας· καὶ τὴν χρῆσιν μακρῶν εὐαγγελισμοῦ ἁπάντων, βάρβαρον ὄμοον καὶ Ἑλλήνα, τὴν ἀπὸ τῶν εἰρημῶν κακῶν ἐλευθερίαν, τῆς τε ἀπὸ τῶν φελονομῶν θεῶν ἀποστασίας τὴν εὐλογον εἰς φῶς ἀγαγόντας, ὅπου καὶ αὐτῶν ἦδη τῶν σφόδρα δεισιδαιμόνων οἱ πλείους, ὡς περὶ ἐκ βαθέος κάρου ἐκνήσαντες, καὶ τῆς παλαιᾶς ἀχλύος τὴν ψυχῆς ὄμμα ἐκκαθαίροντες, τὴν βαθεῖαν λῆρον συνειδὸν τῆς πατρικῆς κλήσης· καὶ σπάντες ἐπὶ λογισμοῦ, τὴν ἑτέραν ὁδὸν εἶδοντο, τῆς παλαιᾶς ἀναχωρήσαντες· ὡς οἱ μὲν ὁμοίως χωρήσαντες, τῆς ἄλλης κατέπυον μυθολογίας τῶν σφετέρων προγόνων πλατῶ καταγέλασταντες· οἱ δ' ἀθεοῦτος δόξαν ἐκκλίναντες, οὐτε ἐπὶ τοῖς πρότερον ἔστησαν, οὐτε ἐξ ἁπάντων αὐτῶν ἀνεχώρησαν, κολακισαίαι δὲ καὶ βραβεύσαι τὴν οὐκ εἰς ἀποδοξίαν δόξαν, τὰς περὶ τῶν τεθρολλημένων παρ' αὐτοῖς θεῶν ἱστορίας ἀληθεῖς, μύθους εἶναι πεπλασμένους ὑπὸ ποιητῶν ἐπεφήμισαν, φυσικὰς ἐν αὐτοῖς ἀποκρύπτοντες θεωρίας, ὡς εἰ καὶ οὐ μάλιστα μὴδὲν ἐφέρουσι ἀληθείας δείγμα, ὅμως δ' οὖν ἀναγκαῖα γίνονται· ἂν ἡμῖν ἢ ἐκδοῖς, εἰς θεωρίαν τῶν καὶ παρὰ τούτους ἀεμῶν· ὡς ἂν καὶ τῆς τούτων ἀναχωρήσεως, οὐκ ἄλλως ἢ μὴν προσηγήσειν, ἢ εἰ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τὸ εὐλογον παρασταῖ. Φέρε οὖν καὶ τούτων τὴν λόγον ἀκωθεν ἀναλαβόντες ἐπισκεψώμεθα.

ἄλλως ἢ μὴν προσηγήσειν, ἢ εἰ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τὸ εὐλογον παρασταῖ. Φέρε οὖν καὶ τούτων τὴν λόγον ἀκωθεν ἀναλαβόντες ἐπισκεψώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀνακαραλλωσις τῶν πρόσθεν εἰρημῶν.

Τῆς μὲν οὖν Ἑλληνικῆς θεολογίας, λέγω δὴ τῆς πανθῆμου καὶ μυθικωτέρας, καὶ πολὺν προτέρας τῆς παρὰ Φοινίκης καὶ Αἰγυπτίους, τοῖς τε ἄλλοις, ὡς καὶ τὴν μνήμην οἱ περὶ τούτων περιέσχον λόγοι, τοῖσδε τὴν ὁδὸν ἀποδίδεται, ὅς διὰ τῶν προεκτεθειῶν φωνῶν, αὐτῶν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων, προδοθῆναι· ὅν καὶ εἰκότως ἐν ἀρχαῖς τῆς προκειμένης εὐαγγελικῆς Προπαρασκευῆς εἰς διὰ γινώσκοντες καὶ ἐκίχοντες τοῖς ἐνευθεμομένοις προσηγήσαντες, ὡς ἂν αὐτοὶ μάθοιμεν, ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ, καὶ οἱ πῶδε εἰσέτι καὶ νῦν ἀπειροί, τίνες ὄντες πάλαι πρότερον, καὶ οἷον ἐκ πατέρων φύντες, πληκτικῶς τε τοκρῶν κακοῖς πεπεδημένοι, δυσσεβίας τε ὁπότε καὶ ἀγνωσίας θεοῦ μέθρ τῆς ψυχῆς κατορωρυγμένοι, τῆς τούτων ἀπάντων ἀνανεώσεως καὶ ἐλευθερίας ἡξιώθημεν, διὰ μίαν μόνην τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας οὐκ ἄλλως ἢ μὴν πρωτανυθεῖσης, ἢ δὲ ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ· ὅς οὐ μέλει γῆς, οὐδ' ἐν γυνίφ χωράς ἔθνος ἕνος, καθ' ἑλθῆς ἐπὶ τῆ ἀνθρώπων οἰκουμένης, καθ' ἣς μάλιστα τὰ τῆς θεοσεβείας κλήσης ὑπεράσχον, οἳ τῆς νοσηρῶν καὶ λογικῶν ψυχῶν ἦμιος, τὸ τοῦ οὐρανοῦ φωτὸς ἐραπλόως ἀπέναντος, ὁμοῦ πᾶν γένος ἀνθρώπων βαρ-

A naturam bestiarum ratione carcentium adorandum illud atque sacrosanctum Dei nomen abjecere? quique ejusmodi flagitiorum immanitatisque monstra in theologiae suae mysteriis tradidere, cujusmodi si quae vel in facinorosissimis hominibus deprehenderentur, pœnas continuo legibus constitutas citra veniam omnem sustinerent? Quamquam, quid pluribus opus est, ut universo hominum, tam barbarorum quam Græcorum, generi felicem tot tantorumque malorum liberationem prædicemus, causasque nostræ sicutiis numinibus defectionis justissimas in medium afferamus; cum eorum etiam, qui arctiore antea superstitione tenebantur, plurimi jam quasi ex alto diuturnæ crapulæ veterno ad animi sanitatem redeunt, et in media antiquæ noctis caligine mentis oculos aperientes, profundam erroris patrii vesaniam agnoverint ipsi quoque, sive quoque tandem ac rationis compotes, novam aliquando prisca relicta viam inierint? Et alii quidem velut hostibus obviam strenue procedentes, totam istam fabularum colluviem despuere, majores suos effuso quoque risu cachinnisque persecuti: alii vero impietatis saltem ac sprete Divinitatis opinione declinantes, nec eodem prorsus in vestigio consistere, nec ab eo tamen omnino discessere. 69 Ergo cum sectam isti suam lenire quodammodo novis ar-

CAPUT V.

Brevis eorum quæ superius dicta sunt complexio.

Græcorum igitur vulgatam illam pluribusque contextam fabulis theologiam, quæque præterea vel Phœnicum, vel Ægyptiorum, ac cæterorum, quorum ante mentionem fecimus, propria fuit, Græca ista longe vetustiorum, ad eum sese modum habuisse constat, quem productis superius ipsissimis Græcorum auctorum verbis representavimus. Atque id mihi quidem evangelicæ Præparationis, quæ hoc opere instituitur, initio commode posuisse videor, iis qui in ipsius lectione versabantur, excutiendum judicioque suo ponderandum, ut cæteri nobiscum omnes, quos adhuc rerum istarum cognitio latuit, intelligant, quales tandem a multis retro sæculis, quibusque nati parentibus, quantis implicati malis, quanta demum impietatis ac divini Numinis ignoratione, tanquam alta quadam crapula obruti, tollere oculos aliquando, tamque funesta servitute liberari unius evangelicæ doctrinæ vi beneficiorumque poterimus, quam profecto non alia ratione sumus, quam Jesu Christi Servatoris Dei que nostri adventu consecuti. Hic enim ille est, qui non parte aliqua terrarum, aut gentis unius angulo regionis includens, sed toto passim orbe, ubi de-

gerent homines, quæque potissimum grassabatur erroris superstitiosi dominatus, veluti sol quidam intelligentium ac ratione præditorum animorum, luminis sui radios longe lateque diffundens, universum hominum barbarorum simul Græcorumque

70 genus, adeoque nos omnes densissima caligine ac teterrima, omnemque lucem excludente mendacis vanæque superstitionis nocte, in veræ erga rerum omnium moderatorem Deum pietatis diem vindicavit. Enimvero, quotquot ubique olim ad stuporem usque profanis de deorum multitudine erroribus tam in urbibus, quam in pagis adhæserunt, eosdem mortuorum idola, hominumque pridem exstinctorum simulacra statim omnes honoribus coluissis, clarissimis laudatorum ante scriptorum testimoniiis ac vocibus comprobatur: ita plane, ut priscum illud hominum genus, propter ferinam supra modum eo tempore vivendi rationem, de summo rerum omnium opifice Deo nihil omnino cogitaret, nec divinam ejus in repetendis scelerum pœnis justitiam ullatenus vereretur, sed in omnia flagitiorum et impietatis genera præcipit quodam æstu raperetur. Nam, cum nulli adhuc hominum vita legis ad virtutem informata, nullo mitiore ac politiore cultu temperata, solute ac vage, Nomadum aut belluarum potius ritu ageretur: aliis quidem pecudum instar ratione carentium, præter abdominis saturitatem pensis nihil erat, quorum in animos primum impietatis genus altius subire solet: alii vero, inditis a natura notionibus tantillum excitati, Deum quidem ac Dei potestatem salutaris ac boni quidpiam esse cogitabant; sed cum ad ejus cognitionem aspirarent, sublati et erecti in cælum animis, vim in eo mentis aciemque deflexere, astrorumque toto cœlo micantium sensusque ferientium pulchritudinem admirati, deorum usque nomen honoremque tribuerunt. Alii denique in terram sese animosque devolventes, quos sætate sua communi consensu aut sapientiæ primas tulisse viderent, aut corporis viribus, ac potestatis magnitudine pluribus esse dominatos, gigantes puta, vel tyrannos, vel præstigiis etiam fascinationibusque nobiles, qui cum a rebus divinius quomodocumque tandem excidissent, maleficis beneficiorum artes conflexerant: quicunque demum communis alicujus beneficii atque ad vitam humanæ utilitatem pertinentis auctores fuissent, partim vivos adhuc et spirantes, partim jam morte functos pro diis prædicarunt. Itaque deorum ipsorum ædes, mortuorum sepulcra esse perhibentur, quemadmodum Clemens in ea, quam ad Græcos scribit, *cohortatione* commemorat, Græcorum ipsorum testimonia profert, quem tu, si placet, hunc in modum rursus loquentem audi.

71 CAPUT VI.

Sepulcra mortuorum esse, quæ deorum templa nominantur.

• Mirum, inquit, profecto videri non debet, si nefandæ superstitionis error, posteaquam aliquod semel initium accepisset, flagitiosæ vesaniæ fons existerit. Enimvero cum interitus ille postea non fuisset, sed potius novis in dies incrementis auctus, magna vi tandem ac vehementi cursu ferri cœpit.

ἄραρον τε καὶ Ἑλλήνων, ὡσπερ ἐξ ἀγλῦος δευνῆς, καὶ ζοφερωτάτης τε καὶ ἀειδοῦς νυκτὸς τῆς δεισιδαιμόνης πλάνης, ἐπὶ λαμπρῶν καὶ διαυγεστάτην ἡμέραν τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας τοῦ παρθασύλου Θεοῦ, πάντας ἡμᾶς μετεστῆσατο. Διὰ τὴν ῥῆσιν γούνην ἀπροπαρταβέσαι φωνῶν, νεκρῶν εἰδωλα, καὶ ἀνδρῶν πάλαι κατοικομένων εἰκόνας, πάντας πανδημεὶ τοὺς ἀμφὶ τὴν πόλιν πλάνην, κατὰ τε πόλεις καὶ κώμας ἐπιπονημένους, θεραπεύειν τε καὶ περιεπεῖν ἐδίδαξαν· τῶν πάλαι ἀνδρῶν δὲ ὑπερβάλλουσαν τοῦ τότε βίου θρησκείαν, Θεοῦ μὲν τοῦ πάντων δημιουργοῦ μηδένα λόγον ποιουμένων, μηδὲ τῆς θείας καὶ ἐπὶ τῆς πλημμελουμένης τιμωροῦ δίκης ἐμπαιζομένων, εἰς πάσαις δὲ ἀνοσιουργίας καταβαλλόντων. Οὕτω γὰρ εἰσὶ τὸν νόμον τότε, καθ' ὅς ἡμεῖς βίωμεν, συνεστῶτων, οὐδὲ γε τῆς ἡμέρου πολιτείας ἐν ἀνθρώποις κατατεταγμένης· ἀνειμένους δὲ καὶ νομαδικῶν τοῦ βίου, θρησκείας τε καθεστῶτος· τοῖς μὲν θρησκείας ἀλλόγων δίκην τῶν τῆς γαστρὸς ἀποπληθρῶτων πλέων οὐδὲν ἐμελλεν, οὐ καὶ πρῶτος ἀδέετος ὑποκυροῦν τρόπος· οἱ δ' εἰς βραχὺ τι φυσικῆς ἐνοίας ἀνακινούμενοι, θεῶν καὶ Θεοῦ δύναμιν, σωτηρίων τε καὶ ἀγαθῶν εἶναι χρήμα διανοήσαντες, εὐρεῖν δὲ τοῦτον ἐβελήσαντες, ἄνω μὲν τὰς ψυχὰς εἰς οὐρανὸν ἔτειναν, αὐτοὶ δὲ τῇ διανοίᾳ στάντες, καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φαινόντων τε καὶ φαινόμενων φαστικῶν καταπλαγῆντες τὰ κάλλη, ταῦτ' εἶναι θεοὺς ἀπεφάνησαν. Τρίτοι δὲ ἄλλοι, σφᾶς αὐτοὺς ἐπὶ γῆς βήσαντες, τοὺς ἐπὶ συνέσει τῶν κατ' αὐτοὺς προφῆρειν νομισμένους, ἢ καὶ βίωμῃ σώματος καὶ δυναστείας λαχῶν τῶν πλείωνων ἐμπικρατήσαντας, γίγαντας τινὰς, ἢ τυράννους, ἢ καὶ γήτας, καὶ φαρμακείας ἀνδρας, ἐκ τῶν αὐτῶν θεοτέρων ἀποπτώσαντας, τὰς κακοτέχνους γοητείας συνεσκευασμένους· ἢ καὶ τοὺς ἄλλους κοινῆς τε τινος καὶ βιωφελούς εὐεργεσίας προάφραντας, ζωντάς τε ἐτι καὶ μετὰ τελευτῆν Θεοῦ ἐπεφάνησαν. Ἐνθεν αὐτοὺς καὶ οἱ τῶν θεῶν οἴκοι, νεκρῶν εἶναι τάφοι μνημονεύονται, ὡς ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Ἑλλήνας Ἠφορετικῇ, ἱστορεῖ, τοῦ λόγου μάρτυρας αὐτοὺς Ἑλλήνας ἐπαγόμενος. Εἰ δέ σοι φίλον, αὐτίς καὶ τοῦτον τόνδε γράψοντος ἄκουε τὸν τρόπον.

B
C
D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ νεκρῶν εἶναι τάφους τὰ καλούμενα αὐτῶν ἐκὰ τῶν θεῶν.

• (91) Εἰκότως ἀρα ἀρχὴν ποδὲν ἢ δεισιδαιμονία λαβοῦσα, κακίας ἀνοήτου γέγονε πηγὴ· ἐπειτα μὴ ἀνομοκτεῖσα, ἀλλ' εἰς ἐπίδοτον ἐλθοῦσα, πολὺ δὴ (92) βουέσα, δημιουργὸς πολλῶν καβίταται· δαιμόνων, ἐκατόμβας ποιοῦσα, καὶ πανηγύρετι ἐπιταλοῦσα, ἀγάλματα ἀνιστάσα, καὶ νεῖος ἀνομοκομοῦσα, οὕς δὴ

(91) Locus est Clement. Alexandr. ex *Protreptico*, p. 22, Græco-Latini, Herveti autem 47.

(92) Montac. legend. πολλὴ δὲ, rectius.

(οὗτε γάρ τοῦτο σωπήσομαι, πρὸς δὲ καὶ αὐτὸ ἐλέγξω) A
 κῶς μὲν εὐφήμως ὀνομαζομένους, τάρους δὲ γενο-
 μένους, τοῦτέστι τοὺς τάρους νεὸς ἐπικεκλημένους.
 Ὑμεῖς δὲ ἀλλὰ κἄν νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάβησθε,
 τοὺς τάρους τιμᾶν ἀλογυμένους. Ἐν τῷ ναῦ τῆς
 Ἰσθμίου ἐν Λαρίσση, ἐν τῇ ἀκροπόλει, τάρους ἐστὶν
 Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου, ὡς φησὶν
 Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου. Τί
 ἔστιν Ἰσθμίου Ἰσθμίου; οὐχὶ ἐν τῷ ναῦ τῆς
 Πολιάδος κεκλήθηται; Ἰσθμίου (95) δὲ Εὐμόλπου καὶ
 Δαιράου, οὐχὶ ἐν τῷ περιβόλῳ κεκλήθηται τοῦ
 Ἐλευσινίου, τοῦ ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει; αἱ δὲ Κελεῖ
 θυγατέρες ἐν Ἐλευσίνῃ τετάραται; Τί σοι καταλέγω τὰς
 ἐξ ὑπερβορέου γυναικας; Ὑπερβόρη καὶ
 Λαοδίκῃ κεκλήθησαν, ἐν τῷ Ἄρταμιον ἐν
 Διῶν κεκλήθησαν· τὸ δὲ ἐν τῷ Ἀπόλλωνος
 τοῦ Διῶν ἐστὶν ἱερῶν. Ἀθανόρος δὲ Κλεόμαχον
 ἐν Μιλήτῳ τετάραται ἐν τῷ Διδυμῶν φησὶν.
 Ἐνταῦθα τῆς Διδυμῶν τὸ μνημα οὐκ ἔστιν
 παρελθὲν ἱστορίας (96) Ζήνωνος τῷ Μινδίου,
 ἐν τῷ ἱερῶν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Μαγνησίᾳ
 κεκλήθηται: οὐδὲ μὲν τὸν ἐν τῷ Τελμισίῳ
 τοῦ Ἀπόλλωνος βωμῶν, μνημα εἶναι καὶ
 τοῦτον Τελμισίους τοῦ μάντιος ἱστοροῦσι.
 Πτολεμαῖος δὲ ὁ τοῦ Ἀγασάρχου, ἐν τῷ
 πρώτῳ τῶν Περὶ τῶν Φιλοπατρῶν, ἐν Πάφῳ
 λέγει, ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῶν,
 Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρους ἀπογόνους
 κηρύττει. Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ τοῖς μοι τοὺς
 προσκυνομένους ὑμῖν τάρους, ἔμοι μὲν
 οὐδὲ ὁ πᾶς ἀν ἄρξεται χρόνος ὑμᾶς
 δὲ εἰ μὴ ὑπεαίτηται τις ἀλογυῖν τῶν
 τολημημάτων, νεκροὶ ἄρα τελέως
 νεκροὶ πεπιστευότες περιέχονται ὡς
 δειλοὶ, τί κακὸν τότε πάσχηται; C
 Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶ: Καὶ τὸν δὲ ἄλλον
 ἐν Διῶν, ὀλίγον δὲ καὶ παρ' Ἑλλήσιν,
 σεβασμῶς τεύχεται θένος ὁ βασιλεὺς
 Ῥωμαίων, τὸν ἐρώμενον ὑμῶν
 σφῆρα γινόμενον Ἀντινοῦ ἀνιέρωντος
 οὐτος, ὡς Γανυμήδην ὁ Ζεὺς. Οὗ γὰρ
 κολύεται ῥαβδῶς ἐπιθυμία, φόβον
 οὐκ ἔχουσα, καὶ νύκτας ἱερὰς τὰς
 Ἀντινοῦ προσκυνοῦσιν ἄνθρωποι
 νῦν, ἃς ἀλογυῖν ἠπίστατο ὁ
 συναγρυπνήσας ἑραστής. Ἐπάγει: Ἦδη
 δὲ ὁ τάρους τοῦ ἐρώμενου, νεὸς
 ἐστὶν Ἀντινοῦ, καὶ πάλιν. Καθὰπερ
 γὰρ, οἶμαι, οἱ ναοὶ, οὕτως καὶ οἱ
 τάρους θαυμάζονται, πυραμίδες,
 καὶ μαισούλα, καὶ λαβύρινθοι,
 ἄλλοι ναοὶ τῶν νεκρῶν, ὡς
 ἐκείνοι τάρους τῶν θεῶν. D
 Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα (95): Ἦδη
 δὲ, καὶ τὸν ἀγῶνας ἐν βραχεῖ
 περιοδεύσωμεν, καὶ τὰς ἐπι-
 μυθίας ταυταῖς πανηγυρεῖς
 καταλόσωμεν, Ἰσθμίου καὶ
 Νέμεα, καὶ Πύθια, καὶ τὰ ἐπὶ
 τούτοις Ὀλύμπια. Πυθαγορῶν
 μὲν οὐκ ὁ δρᾶκον ὁ Πύθιος
 θρησκείαται, καὶ τοῦ θρῆσκῆ
 ἡ πανήγυρις καταγγέλλεται
 Πύθια. Ἰσθμίου δὲ, σκυθαίων
 προσέπεισαν ἐλλεινὸν ἡ θάλασσα,
 καὶ Μελεκέρτην ὀδύρεται τὰ
 Ἰσθμίου Νεμέασι δὲ ἔλλο
 ἑξομῶν Ἀρχέμωρος κεκλήθηται,
 καὶ τοῦ ταυθίου ὁ ἐπιτάφιος
 προσαγορεύεται Νέμεα. Πίσσα
 δ' ἐστὶν ἐν ὑμῖν τάρους, ὡς
 Πανέλληνες, ἡμῶν Φρυγίας,
 καὶ τοῦ Πίλοπος τὰς γοὰς,
 τὰ Ὀλύμπια σφραγίζονται ὁ

Mox itaque multiplicium dæmonum architectus ef-
 ficiter, hecatombas sacrificat, solennes conventus
 instituit, erigit simulacra, templa ædificat; sed quæ,
 (nec enim id quoque dissimulabo, sed potius mani-
 feste coarguam), honesto quidem templorum no-
 mine celebrantur, cæterum aliud nihil fuisse quam
 sepulcra, quibus deinceps hanc templorum appel-
 lationem indidere. Vos ergo, nunc saltem impiam
 superstitionem deducite, vel hæc tumulorum cultus
 indignitate revocati. Larissæ, in Minervæ templo,
 quod summa in arce visitur, Acrisii sepulcrum est;
 Athenis autem in ipsa pariter Acropoli, Cecropis,
 ut Antiochus Historiarum nono scriptum reliquit.
 Quid porro Erichthonius? Nonne in Poliadiis templo
 sepultus est? Nonne Ismarus Eumolpi Dairæque fil-
 lius, in Eleusiniis septis, quod sub arcem construc-
 tum est? nonne Celei filix, Eleusine sepultura
 mandata sunt? Nam quid Hyperboreas tibi mulie-
 res commemorem? Duæ sane, quarum altera Hy-
 perochæ, Laodice altera vocabatur, in Dianæ sac-
 cello, quod in insula Delo Apollinis Delii templo
 continetur, sepultæ sunt. Leander autem Cleoma-
 chum Mileti, in Apollinis Didymæi templo condi-
 tum esse testatur. Neque vero æquum fuerit hoc
 loco prætere, aut Leucophrynes illius monimen-
 tum, quæ, si Zenonem Myndium sequamur, Mag-
 nesie in Dianæ templo sepulta est; aut Telmissi
 erectam Apollinis aram, quod Telmissis cujusdam
 vatis monumentum esse historia prodiderunt. Quin
 etiam Ptolemæus, Agesarchi filius, volumine ex iis
 primo, quæ de Philopatre scripsit, auctor est, in
 insula Papho Cinyram ac Cinyræ posteros, in Ve-
 neris templo conditos fuisse. 72 At enim tempus me
 deficiat, si tumulos omnes, quibus divinos honori s
 trihntis, recensere velim: vos autem, ni scelorum
 istorum pudor vos aliquis cepit, ite porro, vere-
 que mortui, cum vestram in hominibus mortuis fi-
 duciam collocetis, passim huc illicque vagamini.
 O miseri! quid tantum mali sustinere juvat! Hæc
 ille: paucisque interjectis: Novum item alium, in-
 quit, Romanus Imperator in Ægypto, atque adeo in
 ipsa pene Græcia, ad Numinum turbam cum eximia
 religione Deum aggregavit Antinonem, qui pulcher-
 rimos inter numerandus erat, deliciis amoresque
 suos, quem ipse, quomodo Ganymedem antea Ju-
 piter, consecravit. Nec enim cupiditas ea modum
 facile tenere potest, quæ nullo metu cohibetur.
 Itaque sacræ Antinoi noctes ab hominibus hodie
 cultu divino celebrantur, quarum turpitudinis sibi
 amator ipse conscius erat, qui eas cum pueris vigi-
 larat. Tum subdit: Nunc vero calamiti hujus sepul-
 crum, Antinoi templum et oppidum est. Enim
 vero, simili opinor, templa sepulcraque admira-
 tione prosequuntur: pyramides quippe, mausolea,

(95) Ἰσθμίου. Clem. habet Ἰσθμίου.
 (96) Ἐξομῶν. Clem., ἐπομῶν. Longe me-
 lius. Itaque vertendum erit, si Zenonem Myndium
 æliorem sequamur. Fuit is grammaticus ex Myndio,
 urbe Carie pervetusta. Stephani Mutilat. in voce Μύν-
 δου, ait, Ἀπολλώνιος, καὶ Ζήνων Μινδίου γραμματι-
 κός.

(95) Μετ' ὀλίγα. Imo sane πρὸ πολλῶν, nam quæ
 sequuntur habentur, p. 16 C, Clem. Græco-Latini.

labyrinthi, alia quedam sunt templa mortuorum, quemadmodum illa, deorum sepulcra. » Idemque paulo post. « Age vero, inquit, certamina quoque vestra paucis oleamus, ac sepulcra istos convenit, Isthmīca, Nemea, Pythia, Olympia denique, dissipemus. Pythone quidem, Pythium draconem venerantur, serpentisque conventum nomine Pythionum indicunt. Apud Isthmum autem, mare ejectionum ac miserabile cadaver exspuit, jamque Melicertem Isthmia lamentantur. Nemeæ similiter, cum alium pusionem Archemorum condidissent, hujus sepulcrale certamen Nemea nuncupantur. Pisa quoque apud vos, o Græcorum genus universum, aurigæ Phrygii tuuulus est: atque Olympia, hoc est Pelopis inferias, Phidiacus sibi Jupiter vindicat. » Istenus Clemens. Tu vero superiorem nostram de superstitionis errore disputationem ab initio repetens, totam hanc miserorum prolapsionem uno aspectu intueri. Ac primum quidem eximium illud esse ac salutare in primis, quod Dei nomen essentialiter significat, ipsius naturæ ductu, impressisque animo per sese notionibus, vel divinitus potius inspiratis, nemo non intelligit: hoc enim omnes populi communi quodam rationis sensu præcepere, cum id omni animo ratione et intelligentia prædito, idem hujus universitatis Artifex naturalibus quibusdam cogitationibus inseverit. At vero, nequaquam ad ejusmodi religionis institutum adherere, quod rationis lumen ostendebat. **73** Nam unus fortissimè alterve duntaxat, aut si qui alii, sane paucissimi, quos Hebræorum litteræ celebrantur, cum ad nullam rerum earum, quæ oculis usurpantur, haustam animis de divino Numine notionem afflissent, sed eam ad magnam illum ac præpotentem orbis hujus universi molitorem, ab eorum quæ sub aspectu cadunt omnium turba, constanti ac certa mentis inductione sustulissent, eundem unum esse Deum, simulque omnium servatorem, ac solum bonorum auctorem purioribus intelligentiæ oculis perviderunt. Cæteri autem multiplices varique animorum in caligine volutati, in impietatis barathrum ita corruerunt, ut brutorum animantium ritu, honesti, utilis bonique rationem una oculorum et corporis voluptate metirentur. Itaque, si qui vel eorum aliquid invenirent, quæ fovendo curandoque corpori utilia putarentur, vel imperium aut tyrannidem occuparent, vel præstigiis veneficiisque præstarent; eos, ut superius commemoravi, licet alioqui morti ac reliquis humane naturæ casibus obnoxios, tanquam eos, a quibus cum reliqua bona, tunc ipsam quoque salutem haberent, adeoque tanquam deos celebrarunt, ac venerandam illam augustamque notionem, quam a natura hauserant atque expressebant, in eos, quos ejusmodi beneficiorum auctores esse censebant, contulerunt. Eos præterea tantus unicornum stupor invasit, ut omnia consecratorum

θεσφύτου Ζεός. Ταῦτα μὲν ὄστος. Σὺ δὲ τὸν λόγον ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβὼν τῆς δεισιδαίμονος πλάνης, ἐπισκεψαί τὴν διάπτωσιν. Φύσει μὲν οὖν καὶ αὐτοδιδάκτοις ἐνοιαίς, μᾶλλον δὲ θεοδιδάκτοις, καλὸν τὴ καὶ ὠφέλιμον τυγχάνειν, τὸ σημαίνειν τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν τε καὶ οὐσίαν. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι κοινὰς λογισμοῖς προειλήφρασαν, τοῦ τῶν ὄλων δημιουργοῦ τοῦτο πάση λογικῇ καὶ νοερῇ ψυχῇ φυσικαῖς ἐνοιαῖς ὑποσπεύραντες· οὐ μὴν καὶ τῇ προαιρέσει τῇ κατὰ λόγον ἐκτρέχοντι. Εἰς μὲν γὰρ πού, τάχα τις καὶ δεύτερος, ἢ καὶ τινες ἄλλοι κομιδῇ βραγαίε, ὧν τὴν μνήμην τὰ Ἑβραίων περιέχει ἰστορία, εἰς οὐδὲν τῶν ὀρωμένων ἐπαρμόσαντες τὴν περὶ Θεοῦ ἐνοίαν· ἀδαιοσφόροι δὲ τοῖς λογισμοῖς ἐπὶ τὸν τοῦ σύμπαντος κόσμου δημιουργόν, καὶ τὸν μέγαν τῶν ὄλων ποιητήν, ἐκ τῶν ὀρωμένων ἀναγαγόντες, διανοίας ὄμμασι κεκαθαρμένοι μόνον αὐτῶν εἶναι Θεόν, τὸν πάντων Σωτήρα, καὶ μόνον ἀγαθῶν δοτήρα συνενόησαν· οἱ δὲ λοιποὶ, παντοῖα ψυχῆς ἀμαρῶσαι περιτραπέντες, κατὰ βυθὸν ἀπειθείας ἡνέχθησαν, ὥστε θηρῶν ἀγρίων τρέπον, τὸ καλὸν καὶ συμφέρον καὶ ἀγαθὸν μέχρις ὀμμάτων καὶ σαρκὸς ἡδονῆς στήσαι. Ταῦτῃ δὲ κατὰ τὰ προειρημένα, τοὺς τῶν νενομισμένων τοῦ σώματος καλῶν καὶ χρησίμων εὐρετάς, ἢ καὶ δυνάστας τινὰς καὶ τυράννοους, ἢ καὶ γόντας καὶ φαρμακείας ἄνδρας, τὴν φύσιν θνητῶς καὶ ἀνθρωπίνης κεχηρμένους συμφοραῖς, ὡς ἀγαθῶν χορηγοὺς, σωτήρας καὶ θεοὺς ἀναγορεύειν, τὴν σεβασίον ἐνοίαν φυσικῶς μετατέθειντοῦσιν, ἐπ' οὓς ἐνόμιζον εὐεργετὰς ἀπετεθεῖσιν. Τοσαύτῃ δ' ἄρα συνέχεν αὐτοὺς φρενῶν ἀποπληξία, ὡς μηδὲν τῶν πλημμελομένων τοῖς θεολογουμένοις ὑπολογίζεσθαι, μηδ' ἐρυθρίαν ἐπὶ τοῖς αἰσχρῶς περὶ αὐτῶν φημιζομένοις· τὰ πάντα δὲ τοῖς ἄνδρας διὰ τὰς τότε πρῶτον συνισταμένας δυνασταίας τε καὶ τυραννίδας ἀποθωμάζειν. Νόμων γοῦν, ὡσπερ ἔφη ἡδὲ πρότερον, μηδέπω τότε ἐν ἀνθρώποις πολιτευομένων, μηδ' ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανομένοις ἀμαρτίας ἀπρωρημένῃς· (96) μοικείας καὶ ἀββένων φοδοῖς, ἐκθέσμοις τε καὶ παρανόμοις γάμοις, μαιφονίας τε καὶ πατροκτονίας, τέκνον τε καὶ ἀδελφῶν σφαγῆς, καὶ μὴν καὶ πολλομαῖς καὶ στάσεις πεπραγμένας ἐν τῶς οικείαις προστάταις, οὓς θεοὺς ἡγοῦντο τε καὶ ἀπεκάλουν, ὡσπερ ἐν μέρει κατορθωμάτων καὶ ἀνδραγαθίας ἀπεμνημόνεον, τὴν τοῦτον μνήμην ὡς σεμνῶν καὶ ἀνδρείων τοῖς ὀψιγόνους ἀπολιπότες. Τοιαῦτα ἦν τὰ τῆς παλαιᾶς θεολογίας, ἢ μεταβαλόντες νεοί τινες, χθὲς καὶ πρῶν ἐπιφωμένους λογικώτερον τε φιλοσοφεῖν αὐγύοντες, τὴν δὲ φυσικωτέραν τῆς περὶ Θεῶν ἱστορίας δόξαν εἰσπηγῆσαντο, σεμνοτέρας εὐρεσιολογίας τοῖς μύθοις προσεπινοήσαντες, καὶ μήτε πάντῃ τῶν προπατόρων τὸ πλημμελὲς τῆς δυσσεβείας ἐκφυγόντες, μήτ' αὐ πάλιν τὴν αὐτὸθεν προφαινομένην τῶν θεολογουμένων μοχθηρίαν ὀπομείναντες. Θεραπειῶσαι (97) δ' οὖν ὄμως οἶδε τὸ

(96) Ἀμαρτίας ἀπρωρημένης. Verti perinde ac si haberetur, τιμωρίας ἀπρωρ.

(97) Θεραπειῶσαι. Hoc est, opinor, quod Plutar-

chus, Alexand., eleganter dixit, τὸν μῦθον ἀνασῶζειν πρὸς ἀλήθειαν, ubi naphtha delibutam Medice coronam fuisse, nonnullos opinari tradit, eoque

απειρῶν ἀμάρτημα προθυμηθέντες, ἐπὶ φυσικῶς ἀ
 διηγήσεις καὶ θεωρίας τοὺς μύθους μετεσκευάσαντο, τὰ θερητικὰ καὶ αὐξήτικα τῆς τῶν σωμάτων φύσεως ταῦτ' εἶναι τὰ διὰ τῶν μύθων δηλοῦσθαι, ὡς δὴ μυστικώτερον κομπάσαντες. Ἐνθεν ἀνιόντες καὶ οἶθε τὰ στοιχεία τοῦ κόσμου θεοὺς ἐπεψήμαν· οὐκ αὐτὸν μόνον ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἀστρα, προσέτι δὲ γῆν καὶ ὕδωρ, ἀέρα τε καὶ πῦρ, τὰ τε ἐκ τούτων συγκρίματα τε καὶ ἀποτελέσματα· καὶ μὴν καὶ τοὺς ἐρατοὺς ἀπὸ γῆς καρποὺς, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς γῆρας καὶ ὑγρῆς τροφῆς βλαστήματα· ἃ καὶ αὐτὰ, ὡς ἂν τῆς τῶν σωμάτων ζωῆς αἰτία, Δήμητραν, καὶ Κόρην, καὶ Διώνυσον, καὶ ὅσα ἄλλα τοῦτοις ἐμπερὶ προσεπιόντες, τελεάκασιν, βεβιασμένον, καὶ οὐκ ἀληθῆ τῶν μύθων τὸν καλλωπισμὸν εἰσηγησάμενοι. Ἄλλ' οὕτοι μὲν ἐφέποτε, ὡσάν ἐπαισγνόμενοι τὰς τῶν προγόνων θεολογίας, ὅσκειν ἄς ἕκαστος ἐφεῦρε σεμνολογίας τὰς περὶ θεῶν μύθους προσεπενόησαν, κινεῖν τὰ πάτρια τοιμῶντος οὐδενός, περὶ πολλοῦ δὲ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι, καὶ τὴν συνήθη καὶ σύντροφον ἐκ παιδῶν ἀγωγὴν τιμῶμενοι. Οἱ γὰρ μὴ τούτων πρῶτον ἐν ἴσῳ τῇ τῶν ἀνδρῶν θεοποιῶν καὶ τὰς τῶν ἀλόγων ζῴων ἐκείσεως διετάξαντο, διὰ τὸ καὶ ἐξ αὐτῶν χρησίμων κατὰ τὰς πρόσθεν ἀποδοθείσας αἰτίας· καὶ τοὺς ἀλόγους θηρίους τὰς Ἰσὰς ἀφείρσαν θρησκείας, σπονδαῖς, καὶ θυσίαις, καὶ μυστικαῖς τελεταῖς, ὕμνοις τε καὶ ᾠδαῖς, ὁμοίως τοῖς τεθεοποιημένοις ἀνδράσι, καὶ τὰς τούτων τιμὰς ἐπάραντες· εἰς τοσοῦτον δὲ ἀρακαῶν ἤλανον, ὡς δι' ὑπερβολὴν ἡδυπαθείας ἀκρατοῦς, τὰ ἄλλα πρὸς αἰσχρογυρίαν μέρη τοῦ σώματος, τὰ τε ἀνάστατα ἐν ἀνθρώποις πάθη, τὰς ἰσοθείας· ἐκθειάσαι τιμαῖς, μὲν δὲ τὴν παράπαν ἐν τοῖσι χθῆρας σεμνολογῶν τῶν δὴ θεολόγων αὐτῶν ἀπορηναίμενον. Τηρητέον γάρ, ὡς ὅτι μάλιστα οἱ παλαῖται οὐδέιν τε πᾶσιν τῆς ἱστορίας εἰδότες, μόνους δὲ τοὺς μύθους προσανέχοντες ἐμαρτυρήθησαν. Ἄλλ' ἐπειπερ' ἀπὸς ὠρμηθῆμεν, καὶ τὰ σεμνὰ καὶ ἀπόβρῆτα τῶν γενναίων φιλοσόφων κατασκοπήσαι, φέρε καὶ ταῦτα ἐπιβεωρησόμεν, ὡς ἂν μὴ δοκῶμεν ἀγνοεῖν καὶ τὰς θαυμασίας αὐτῶν φιλοσοφίας. Πρὶν δὲ τὴν τούτων ἔκθεσιν ποιήσασθαι, ἐμοὶ δοκεῖ προσεπιμνησθῆναι καὶ τὴν αὐτὴν τῶν θαυμασιῶν φιλοσόφων, κἂν τοῦτοις πρὸς ἑαυτοὺς ἐναντιολογίαν. Οἱ μὲν γὰρ τῆν ἄλλως διεγούναται, καὶ κατὰ τὸ πραστὰν ἕκαστος ἰδίως ἀποφαίνονται· οὐδὲ γὰρ ἄλλῃσιν σύμφωνα φυσιολογούσιν· οἱ δὲ εὐγνωμονέστεροι τὸ σύμπαν ἀναιροῦσιν, καὶ τῆς οὐκείας πολιτείας οὐ μόνον τὰς ἀπερταῖς περὶ θεῶν διηγήσεις, ἀλλὰ καὶ τὰς τούτων ἐρμηνείας ἀπελαύνουσιν· ἔστι δ' ὅτε φόβῳ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων τιμωρίας τοὺς μύθους ὑποκορίζονται. Ἄκουε δ' οὐν αὐτῶν Ἑλλήνων δὲ ἐνὸς τοῦ πάντων ἀρίστου, τοτὲ μὲν ἐβουθόντος, ποτὲ δ' οὐν πάλιν εἰσποικιμένου τοὺς μύθους. Ὁ δ' οὐν θαυμάσιος αὐτῶν Πλάτων, ὅτε μὲν τὴν οὐκείαν ἀπογμῶντι προαίρειν, τοιμῶντερον ἀπαγορεύει καλοῦ περὶ θεῶν τοιαῦτα φρονεῖν τε καὶ λέγειν, ὅτι τὰς παλαιὰς εἰρηται, ἔτε περιχρῆται τι λεληθὸς ἐν

abs sese numinum scelera facile paterentur, nec ad quidquam eorum, quæ de ipsis fœdissime jactabantur, erubescerent; sed potius quidquam ad eos pertineret, sive propter ipsorum in hominum genus merita, sive propter imperia vel tyrannides eo primum tempore constitutas, singulari cum approbatione suspicerent. Cum igitur necdum, ut ante dixi, legibus ullis immineret, adulteria, mariumque concubitiis, nefandas item flagitiosasque nuptias, cædes, parricidia, liberorum, fratrumque jugulationes, bella denique et animorum intestina dissidua, quibus eorum principes, quos illi deos opinabantur et vocabant, se ipsos vere obstruixerant, sic tanquam rerum ab iis præclare gestarum, eximia quoque virtutis monumenta celebrabant, eorumque, quasi egregiorum quorundam facinorum ac præcipua cum fortitudinis laude conjunctorum, memoriam ad posterios ipsi suos propagabant. Atque hujusmodi fuit prisecorum hominum theologia, quam nuperi quidam ac nudius tertius exclusi sic immutarunt, ut, subtiliorem nescio quam philosophandi rationem jactantes, rerum scilicet naturæ propiorem de eorum historia opinionem invehent, et honestiorem aliquam novorum commentorum speciem fabulis attexerent: hoc nimirum secuti, ut nec omnino a scelera majorum suorum impietate discerent, nec omnino tamen ex illorum religionibus existentem consecratorum numinum improbitatem paterentur. Ili ergo, cum semel patrium errorem quoquo modo procurare stauissent, ad naturalium causarum atque rationum explicationem fabulas traduxere. Ac primam, quibus alendi corporis augendique vis inesset, ea fabulis significari novo et insolenti fastu jactabant, perinde ac si quid arcanum magis magisque reconditum attulissent: mex vero progressi ulterius, mundi etiam elementa eorum in numero ita collocarunt, ut ne in sole quidem ac luna cæteraque astrorum multitudine sisterent, sed ipsam quoque terram, cum aqua, aere, igne, adeoque cum iis, quæ horum ex temperatione ac permistione conflantur, adjungerent. Quin etiam tempustios terræ fructus, aliaque tum siccioris, tum humidioris alimenti germina: quæ, quod ipsa quoque nostrorum corporum vitam conservarent, Cereris, Proserpinæ, Bacchi, ac cæteris ejusmodi nominibus consecrarunt, coactum nescio quem minimeque verum fabulis vultum et colorem affingentes. Verum, licet isti serius, quod eos majorum suorum theologiae suppuderet, honestiorem quemdam, prout sum cuique cererum cuaderet, ac veteres illas decorum fabulas explicatum adjungerent, nemo tamen ritus patrios mutare ausus est, sed omnia potius cum prisecorum instituta, tum usitata illam quæque secum a pueris adoleverat sacrorum religionisque rationem, præcipuo studio retinendam sibi

tam subito flammam conceperisse. Elxότος οὖν, ἰν-
 quisi, ἔμοι ὅν μύθον ἀνασκύοντες πρὸς τὴν ἀλ-
 θεϊαν, τοῦτό φασιν εἶναι τὸ τῆς Μηδείας φάρμακον.

Itaque nonnulli commodè fabulam ad veritatem re-
 vocantes, aut vero ipso defcudentes, savaunt la fa-
 ble par la vérité.

colendamque putaverunt. At qui eosdem ætate præcesserant, brutorum animalium consecrationem æquali plane cum hominum ipsorum apotheosis dignitatis jure esse voluerunt, partim ea, quam ex ipsis capiebant, utilitate, partim cæterarum causarum, quas ante protulimus, conjunctione permoti. Itaque, parces omnino pecudibus ratione carentibus superstitionis venerationis honores sacris legibus ita statuere, ut libationibus, sacrificiis, et arcanis initiandi ritibus, hymnis denique et carminibus, perinde atque hominum ipsorum, quibus divinitatem dederunt, eorum cultui majestatem conciliarent. Tandem eo flagitiorum devenere, ut impotenti fœdissimæ libidinis æstu concitati, partes etiam corporis turpitudinem ac venerem cientes, dirasque ac protervas hominum cupiditates divinis plane honoribus prosequerentur, cum in ejusmodi rebus nullum quæsito affectatoque verborum pudori esse locum oportere præclari theologi decrevisset. Maneat igitur veteres, ut nihil præter nudam rerum historiam noverant, sic ad ipsas tantum fabulas semper adhæsisse, multis hactenus testimoniis esse comprobatum. 75 Sed quoniam speciosa quoque ac recondita egregiorum philosophorum dogmata jam semel explorare cœpimus, age, propius etiam illa contempleremur, ne saltem eximias eorum philosophandi rationes ignorare videamur. Prius tamen quam eas in medium afferamus, juverit, opinor, quam graviter magni isti philosophi non modo cum aliis hoc in genere, sed etiam secum ipsi pugnant, observare. Nam cum hac in physiologia nulla sit inter eos sententiarum opinionumque conjunctio, alii temere ac prout sua cuique mens suggesserit, rem totam definiunt; alii melioris utique fidei, simul universa tollunt, nec ea solum omnia, quæ de diis tanta cum indignitate jactantur, sed eorum quoque explanationes reipublicæ suæ finibus eji-ciant; tametsi pœnarum legibus constitutarum metu fabulis interdum ipsis lenocinentur. Græcos ergo philosophos audi, unius tamen ore omnium præstantissimi, easdemque fabulas modo procul amandantis, modo contra studiose retinentis. Plato ille est, quem tantopere suspiciunt, qui si quando suam ipse mentem ac sensum aperiat, tum vero majori cum libertate prorsus interdicit, quo minus ea quæ a veteribus decantata olim fuerant, de diis in posterum sentiantur; sive reconditioris aliquid iis inclusum lateat, quod verborum ac sententiarum allegoriis indicetur, sive eadem extra omnem allegoriam figuramque dicantur. Ubi autem ad leges sese orationemque suam homo meticulousus accommodat, simul jactatis de natura deorum fabulis habendam esse fidem pronuntiat, quippe quæ nihil per sese aliud figurarum integumentis significatum representent. Idem præterea posteaquam suam ipse theologiam ab antiquarum fabularum societate sideribus, imo de tota hac universitate, ac singulis ejus partibus seorsim physiologi more disputavit, suam iterum de diis, quorum genealogiam veteres illi texuerant, opinionem his verbis plane explicatæque conceptam in *Timæo* prosequitur.

CAPUT VII.

Quid de veterum theologia Plato senserit.

(98) « Jam vero de cæteris, inquit, dæmonibus disserere, aut eorum nosse procreationem, non est facultatis viriunque nostrarum. Itaque fidem iis, qui natram illorum jam olim explicarunt, habere non oportet, 76 quippe qui deorum nepotes cum fuerint, ut ipsi confirmant, suos quoque majores optime noverint. Et sane fieri nullo modo potest, ut deorum liberis fides negetur, in iis etiam, quæ sine ulla verisimilitudine aut necessarium probationum vi atque auctoritate dicunt; sed iis potius tantam domesticam referentibus, quemadmodum lex ipsa jubet, omnino credendum est. Maneat igitur; eoque plane modo commemoretur a nobis deorum istorum generatio, quo illam ah iisdem accepimus. Ex Terra quidem ac Cælo Oceanus Tethysque nati sunt; ex his vero Phoreys, Saturnus, Rhea, ac cæteri, qui ad tres illos aggregari solent. Jam

(98) Hic idem locus infra citabitur, ubi Platonis

ὑπονοίας δηλοῦμενον, εἴτε ἐκτὸς πάσης ὑπονοίας λέγοιτο· ὅτε δὲ τοῖς νόμοις ὑποκορίζεται, καὶ δεῖν φησί τοὺς περὶ θεῶν μύθους πιστεύειν, ὡς μὴδὲν ἔχουσιν ἐν ὑπονοίαις ἐξ αὐτῶν δηλοῦμενον. Ἦδη δὲ ποτε τῶν παλαιῶν μύθων τὴν οἰκίαν θεολογίαν ἀφορίσας, περὶ τὴν οὐρανοῦ, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων, καὶ ἐπι περὶ τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ τῶν τούτου μερῶν χωρισμένως φυσιολογήσας, ἰδίως πάλιν καὶ ἀφωρισμένως περὶ τῶν παλαιοῦ γενεαλογηθέντων θεῶν, ὡδὲ πως αὐτοῖς ῥήμασιν ἐν τῷ *Τιμαίῳ* διέξεισιν.

Tandem eo flagitiorum devenere, ut impotenti fœdissimæ libidinis æstu concitati, partes etiam corporis turpitudinem ac venerem cientes, dirasque ac protervas hominum cupiditates divinis plane honoribus prosequerentur, cum in ejusmodi rebus nullum quæsito affectatoque verborum pudori esse locum oportere præclari theologi decrevisset. Maneat igitur veteres, ut nihil præter nudam rerum historiam noverant, sic ad ipsas tantum fabulas semper adhæsisse, multis hactenus testimoniis esse comprobatum. 75 Sed quoniam speciosa quoque ac recondita egregiorum philosophorum dogmata jam semel explorare cœpimus, age, propius etiam illa contempleremur, ne saltem eximias eorum philosophandi rationes ignorare videamur. Prius tamen quam eas in medium afferamus, juverit, opinor, quam graviter magni isti philosophi non modo cum aliis hoc in genere, sed etiam secum ipsi pugnant, observare. Nam cum hac in physiologia nulla sit inter eos sententiarum opinionumque conjunctio, alii temere ac prout sua cuique mens suggesserit, rem totam definiunt; alii melioris utique fidei, simul universa tollunt, nec ea solum omnia, quæ de diis tanta cum indignitate jactantur, sed eorum quoque explanationes reipublicæ suæ finibus eji-ciant; tametsi pœnarum legibus constitutarum metu fabulis interdum ipsis lenocinentur. Græcos ergo philosophos audi, unius tamen ore omnium præstantissimi, easdemque fabulas modo procul amandantis, modo contra studiose retinentis. Plato ille est, quem tantopere suspiciunt, qui si quando suam ipse mentem ac sensum aperiat, tum vero majori cum libertate prorsus interdicit, quo minus ea quæ a veteribus decantata olim fuerant, de diis in posterum sentiantur; sive reconditioris aliquid iis inclusum lateat, quod verborum ac sententiarum allegoriis indicetur, sive eadem extra omnem allegoriam figuramque dicantur. Ubi autem ad leges sese orationemque suam homo meticulousus accommodat, simul jactatis de natura deorum fabulis habendam esse fidem pronuntiat, quippe quæ nihil per sese aliud figurarum integumentis significatum representent. Idem præterea posteaquam suam ipse theologiam ab antiquarum fabularum societate sideribus, imo de tota hac universitate, ac singulis ejus partibus seorsim physiologi more disputavit, suam iterum de diis, quorum genealogiam veteres illi texuerant, opinionem his verbis plane explicatæque conceptam in *Timæo* prosequitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ὅπως ὁ Πλάτων περὶ τῆς τῶν παλαιῶν θεολογίας ἐδόξεσεν.

« Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν, καὶ γυνῶναι τὴν γένεσιν, μίξιν ἢ καθ' ἡμᾶς· πιστευτέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἐμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔρασαν, σαφῶς δὲ τοῖς ἑαυτῶν προγόνους εἰδῶσιν. Ἄδύνατον οὖν θεῶν παῖσιν ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν, ἀλλ' ὡς οἰκία φασκόντων ἀπαγγέλλειν, ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον. Οὕτως οὖν κατ' ἐκείνους ἡμῖν ἡ γένεσις περὶ τούτων τῶν θεῶν ἔχεται καὶ λεγέσθαι, Ἦς; τε καὶ Οὐρανοῦ παῖδες Ἄγκωνος καὶ Τηθύς γενέσθην· τούτων δὲ Φόρκος, Κρόνος τε καὶ Ῥέα, καὶ ὅσοι μετὰ τούτων· ἐκ δὲ Κρόνου τε καὶ Ῥέας Ζεὺς, Ἥρα, καὶ πάντες ὅσοις ἴσμεν πάντας ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν, ἔτι τε τούτων ἐκγόνοις ἄλλους. Ταῦτά φησιν ὁ Πλάτων ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέα εἶναι, καίπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων εἰρηκόσιν αὐτὰ ὁμολογήσας. Προσεκτέον δὲ, ὡς οὐδὲν

errores pluribus exponuntur.

ἔην ἀπόρρητον τὰς τῶν θεῶν δὴ προσηγορίας· καὶ ἰακωολογίας ἐν φυσιολογίας δηλοῦσθαι ἐμφαίνει. Ἄλλῃ δ' ἐν ἐτέροις ὁ αὐτὸς, τῆν οὐκείαν ἀπογυμνῶν κρηλαρεῖν, πάλιν τοῦτους κέχρηται τοῖς ῥήμασι· (99) Πρώτων μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, τὸ μέγιστον καὶ περὶ τῶν μεγίστων ψευδὸς ὁ εἰπὼν οὐ καλῶς ἐφέυσαστο· ὡς Ὑβρανὸς τὸ εἰργάσατο, ἃ φησι βρῆσαι αὐτὸν Ἡσίοδος, ὃ τὸ αὐτὸ Κρόνος, ὡς ἐπισημασμένον αὐτόν. Τί δὲ αὖ ἐξ (1) τὰ τοῦ Κρόνου ἔργα καὶ πάθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ; εἰδ' ἂν εἰ ἦν ἀληθῆ, φημὴν δεῖν βρῆδως λέγεσθαι οὕτω περὶ ἀφρονάς τε καὶ νέους· ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὐ γὰρ· εἰ δ' ἀνάγκη τις ἦν λέγειν, δι' ἀπόρρητων ἀκούειν ὡς ἐλάχιστους, θυσιαμένους οὐ χοῖρον, ἀλλὰ τι μῆγα καὶ ἀπόρρητον (1*) θῦμα, ὅπως ἂν ἐλάχιστος (2) συνθέθῃ ἀκούσαι. Καὶ γὰρ, ἦδ' ὅς (3), οὗτοι οἱ λόγοι δὴ χαλκοῖ. Καὶ οὐ λεκτέα (4) γε, ὡ' Ἀδείμαντε, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει· οὐδὲ δόξον (5) νέψ ἀκούοντι, ὡς ἀδικῶν τὰ ἔσχατά γε, οὐδ' (5*) ἂν θαυμαστὸν ποιῶ (6), οὐδ' αὖ ἀδικούοντα πατέρα κολάζων παντὶ τρόπῳ· ἀλλὰ ἥρωϊ ἂν, ἔπαρ θεῶν οἱ πρῶτοι τε καὶ μέγιστοι (7). Οὐδὲ αὐτῷ μοι δοκεῖ ἐπιτήδεια εἶναι λέγειν. Οὐδὲ γε, ἦν δ' ἐγὼ, τὸ παράπαν, ὡς θεοὶ θεοῖς πολεμοῦσι, καὶ ἐπιβουλεύουσι, καὶ μάχονται· οὐτε γὰρ ἀληθῆ, εἰ γε δεῖ ἡμῖν τοὺς μέλλοντας τὴν πόλιν φυλάξαι, ἀσχετὸν νομίζειν τὸ βρῆδως ἀλλήλους ἀπεχθάνεσθαι· πολλοὺ δεῖ γιγαντομαχίας μυθολογῆσθαι αὐτοῖς, καὶ ποικίλας ἐχθρας καὶ παντοδαπὰς θεῶν τε καὶ ἡρώων πρὸς συγγενεῖς ἐν ὁμοίαις αὐτῶν. Ἄλλ' εἰ πως μέλλομεν παύσειν, ὡς οὐδεὶς πώποτε ταῖς τῆς ἑτέρας ἐτέρω ἀπέχθητο, οὐδ' ἐτι τοῦτο εἶπον, τοιαῦτα μῆλλον λεκτέα πρὸς τὰ παῖδια εὐθὺς, καὶ γήρῳσι καὶ γρασὸι καὶ προθυτέροις γενομένοις, καὶ τοῖς ποιητὰς ἐγγύς τούτων ἀναγκαστῶν λογοποιεῖν. Ἦρας δὲ διασμούς ὑπὸ Διὸς (8), καὶ Ἡραίστων βίβεις ὑπὸ πατρὸς μέλλοντος τῇ μητρὶ τυπτομένη ἀμύνειν, καὶ θεομαχίας, ὅσας Ὑμῖνος πεποιήκειν, καὶ παραδεικτέον εἰς τὴν πόλιν, οὐτ' ἐν ὑπονοίας πεποιημένας, ὡς· ἄνευ ὑπονοῶν (9). Ἐσχατὸς δὲ διὰ τούτων ὁ εὐλόγητος καὶ τοὺς τῶν παλαιῶν μύθους τοὺς περὶ θεῶν, καὶ τὰς τῶν μύθων ἐν ὑπονοίας εἰρησθαι νομιζομένης φυσιολογίας παραιτητέα· εἶναι δὲ δάσκει· ὡς μηκέτ' ἀλόγως ἡμῖν καὶ τῆν ἐκ τούτων ἀναχρησθῆναι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπαγγελίᾳ διδασκαλίαν, ὅπως καὶ περὶ τῶν οὐκείων ἀποδέσθῃται. Ὅθεν ἔπειθ' μοι καὶ τοὺς παλαιούς τῶν Ῥωμαίων θαυμά-

A Saturnus ex Rhea Jovem Junonemque suscipit, cum reliquis omnibus, quos amnorum fratres vulgo recenseri novimus; itaque deinceps reliqui eorum posterii numerantur. » Hæc sunt, quibus Plato ex placitis decretisque legum fidem habere jubet, tametsi ea nullis aut necessariorum aut probabilius argumentorum momentis niti fateatur. In quo notandum illud in primis, quod nihil omnino reconditi in ista egregiorum numinum vel appellatione, vel generis serie contineri, quod physiologice rationibus explicetur, discrete pronuntiat. Idem vero alibi suam ipse mentem ingenue candideque aperiens, ita loquitur : « Tum ego, in primis, inquam, maximum illud ac de maximis rebus mendacium qui protulit Hesiodus, non satis prudenter mentitus est, sive dum ea, quæ commiscitur, facinora Cælo tribuit, sive dum quas Saturnus de illo pœnas expetiverit, commemorat. Nam quæ Saturnus idem vel perpetrare dicitur, vel a filio perulisse, ea ne si vera quidem essent, tamen apud homines nullius consilii eosque adolescentes, ut facile adeo temereque jactarentur, non probarem, sed potius, aut ut omnino silerentur maxime vellem; aut si quando illa proferri necesse esset, saltem ut secreto atque a paucis audirentur, qui non jam porcum, sed eximiam aliquam raramque victimam sacrificarent, ut hoc pacto non nisi paucissimos ejusmodi sermonibus interesse contingeret. Sane, inquit ille, graves enim ac perniciosæ fabulæ istæ sunt. Imo, nec ullatenus (inquam, o Adimante) nostra in republica audiendæ. Nec enim ferendum, ut juvene aliquo præsentè dicitur, vel qui tetricis quibusque sceleribus seipsum obstringat, vel qui acceptas a patre injurias modis omnibus ulciscatur, eum nihil admodum insolentis ac novi perpetrare, cum ea tantum faciat, quæ a principibus maximisque deorum facta esse constat. Tum ille : Equidem ista quoque prorsus indigna censeo, quæ hominum auribus occinantur. » Ego vero, Nec illud, inquam, nullo modo ferre possum, ut mutua deorum bella, insidiæ, præliaque narrentur, cum id verum esse nequeat, si modo qui servandam custodiendamque rempublicam susceperunt sui, eos mutuas facilesque nimium dissensionis tanquam fœdissimas habere oportebit. Tantum

ἔσχατα, οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ποιῶ, quæ lectio purior videtur.

(7) Post μέγιστον Plato ita scribit : Οὐ μὰ τὸν Δία, ἦδ' ὅς, οὐδ' αὐτῷ μοι, etc.

(8) Ὑπὸ Διὸς. Pl., ὑπὸ υἱοῦ. Jupiter quidem, Iliad. 0, sui tantum meminit :

... Περὶ χειρὸς Δεσμῶν Ἡλα χροῦσεν δὲρῆκτον. Forte an Vulcani quondam Junonis filii opera usus fuerit.

(9) Ἄνευ ὑπονοῶν. Rationem subjungit Plato, summi philosophi cogitatione dignissimam : Ὁ γὰρ νέος, inquit, οὐχ οἶός τε κρῖνειν ἔτι τὸ ὑπόνοια, καὶ δ' μή· ἀλλ' ἂν ἐπικούσους ἂν λάθῃ ἐν ταῖς δόξαις, δυσκρινεῖται τὰ καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι. Ἄν δὴ καὶ ἴσως ἔνεκα, περὶ παντὸς ποιήτων, ἂν πρώτα ἀκούουσιν, οἱ καλλίστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούσιν.

(99) Locus est ex II De republ., p. 429.

(1) Τι δὲ αὖ ἐξ. Plato, Tâ δὲ δὴ, melius.

(1*) Ἀπόρρητον. Pl. et ms., ἀπορον, recte, ni fallor, id est, raram victimam rarissimeque difficillimam; ex quo etiam optime sequitur, paucos admodum hoc sermonis genus audituros.

(2) Ὅπως ἂν ἐλάχ. Melius, quam nt Pl., ὃ τι ἔσας ἔλ. Forte scripserat, ὅπως ἂν εἰς ἐλάχιστους συμβαίη.

(3) Ἐδ' ὅς. Ita reposuimus ex Plat. pro ἦδ' ὅσον, quod perspicue mendosum erat.

(4) Καὶ οὐ λεκ. Ita recte distinguit Pl. Loquitur enim Socrates. Imo etiam apud Plat. interponitur ἔζην ante ὡ' Ἀδείμ.

(5) Δοξόν. Pl., λεκτέον, quod facilius est, tametsi δόξον optimo sensu dici poterit.

(3) Οὐδ'. Forte οὐκ. Edit.

(4) Hæc apud Plat. sic leguntur, ὡς ἀδικῶν τὰ

abest, ut iis aut gigantum pugnas multiplici fabularum varietate perspersas, aut alias omnis generis infimicitias, ab ipsis diis atque heroibus cum affinis necessariisque gestas inculcare deceat. Quis imo, si mentem hanc nostris hominibus injicere cupiamus, nemo ut unquam civis popularem suum odio prosequatur, hocque nefas sibi ut esse persuadeant: danda opera fuerit, ut quæ hanc in rem opportuna videbuntur, ea non modo senes atque senes, quique adeo jam ætate maturiores erunt, pueris crebro commemorent; verum etiam ut Nam injecta quidem Junoni a filio vincula, aut Vulcanum præcipitem a pitre actum, quod iustitias matri plagas propulsare conaretur, aut ejusmodi numinum pugnas, quales nobis Homerus fabulatur, seu latentes quosdam allegoriæ sensus contineant, seu nullos, aditum nostram ad rempublicam habere nusquam debere pronuntio. Vides utique discrete philosophos quamque explicatè doceat, cum vulgatas illas a veteribus de diis fabulas, tum etiam omnes cujusvis allegoriæ sensus, quos ad physiologiam accomodatos esse putant, excludi penitus atque arceri oportere. Quamobrem nihil profecto causæ est, quam cur perperam aut immerito nobis istorum omnium fugam evangelica Servatoris nostri doctrina præcepisse videatur; cum eadem a suis quoque rejecta fuerint. Ac mihi quidem prisorum Romanorum hoc in genere consilium, fieri non potest, fieri eo nomine vehementer probetur; qui cum satis intelligerent universam illam in fabulis deorum explicandis Græcorum physiologiam cum absurdam atque inutilem, tum vero coactam minimeque solidam et coherentem esse, eam simul cum ipsis etiam fabulis theologiæ suæ finibus arcendam esse statuerunt. Id quod vel ex unius Dionysii Halicarnassensis *De antiqua rerum Romanarum historia* libris auferre potes. Ille enim volumine operis secundo, ubi quæ a Romulo principe Urbis conditore gesta sunt, commemorat, cum alia pleraque laudat ab eo sapienter instituta, tum quæ ad susceptam hoc loco disputationem pertinent, ita prosequitur.

78 CAPUT VIII.

De Romanorum theologia.

• Romulus igitur, cum probe intelligeret, honestis legibus, rectorumque studiorum æmulatione, pietate, temperantiam, amantem æquitatis, belloque strenuam civitatem effici; præcipuum his in rebus operam curamque posuit, a religione cultuque decoratam ac dæmonum auspiciis. Ac templa quidem et delubra, aras item, et simulacrorum suis in sedibus collocaciones, eorumdemque configurationes, et insignia, simulque vim numenque singulorum, atque adeo beneficia, quibus hominum genus affocere, dies quoque festos, quales deorum ac dæmonum cultibus conveniunt, tum sacrificia, quibus ab hominibus coli sese volunt, ferias denique solemnesque conventus, et stas a laboribus vacationes, ac cætera id genus ex optimis quibusque Græcorum hominum ritibus instituit. At vero sparsas de iisdem vulgatasque fabulas, quibus aliqua ipsorum vel probra, vel crimina continentur, improbas, inutiles ac fœdas esse ratus, nec diis modo, sed etiam viris bonis prorsus indignas, rejectis omnibus, homines ad optime de diis loquendum ac sentiendum informavit, nullum iis studium beata natura minus dignum affingens. Nec enim a Romanis aut excetos liberorum suorum manu Cœlus fuisse, aut Saturnus, quod sibi ab eorum impetu male metuerit, suos

Α ζεν, τίνα τρόπον ἀπάσας τὰς Ἑλληνικὰς περὶ θεῶν φυσιολογίας ἀπόπους οὐσας καὶ ἀνωφελεῖς, μᾶλλον ἐκ βεβιασμένως καὶ ἀσυστάτους κατανοήσαντες, αὐτοῖς μύθοις τῆς οικείας περιέγραψαν θεολογίας. Καὶ τοῦτο δὲ σοὶ γινῶναι πάρεστιν ἀπὸ τῆς Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσῆος Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Οὗτος γὰρ ἐν τῷ δευτέρῳ, τὰ κατὰ Ῥωμαίους τῶν πρώτων κτιστῆν τῆς Ῥώμης ἱστορῶν, τὰ τε ἄλλα διέφευξεν αὐτοῦ καταρθώματα, ἃ τε καὶ τὰ περὶ τῶνδε οὕτων γράφων τὸν τρόπον.

poetæ similes quoque fabulas scribere cogantur. Nam injecta quidem Junoni a filio vincula, aut Vulcanum præcipitem a pitre actum, quod iustitias matri plagas propulsare conaretur, aut ejusmodi numinum pugnas, quales nobis Homerus fabulatur, seu latentes quosdam allegoriæ sensus contineant, seu nullos, aditum nostram ad rempublicam habere nusquam debere pronuntio. Vides utique discrete philosophos quamque explicatè doceat, cum vulgatas illas a veteribus de diis fabulas, tum etiam omnes cujusvis allegoriæ sensus, quos ad physiologiam accomodatos esse putant, excludi penitus atque arceri oportere. Quamobrem nihil profecto causæ est, quam cur perperam aut immerito nobis istorum omnium fugam evangelica Servatoris nostri doctrina præcepisse videatur; cum eadem a suis quoque rejecta fuerint. Ac mihi quidem prisorum Romanorum hoc in genere consilium, fieri non potest, fieri eo nomine vehementer probetur; qui cum satis intelligerent universam illam in fabulis deorum explicandis Græcorum physiologiam cum absurdam atque inutilem, tum vero coactam minimeque solidam et coherentem esse, eam simul cum ipsis etiam fabulis theologiæ suæ finibus arcendam esse statuerunt. Id quod vel ex unius Dionysii Halicarnassensis *De antiqua rerum Romanarum historia* libris auferre potes. Ille enim volumine operis secundo, ubi quæ a Romulo principe Urbis conditore gesta sunt, commemorat, cum alia pleraque laudat ab eo sapienter instituta, tum quæ ad susceptam hoc loco disputationem pertinent, ita prosequitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς κατὰ Ῥωμαίους θεολογίας.

Ε (10) ἢ ἄλλ' ἔγνω, ὅτι νόμοι σπουδαῖοι, καὶ καλῶν ζῆλος ἐπιτηδευμάτων, εὐσεβῆ καὶ σώφρονα, καὶ τὰ δίκαια ἀσχοῦσαν, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθὴν ἐξεργάζονται πόλιν ὡς πολλὴν ἔσχε πρόνοιαν, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ δαιμόνια σεβασμῶν. Ἱερὰ μὲν οὖν, καὶ τεμένη, καὶ βωμοὺς, καὶ ἑορτῶν ἰδρύσεις, μορφὰς τε αὐτῶν, καὶ σύμβολα, καὶ δυνάμεις, καὶ δωρεὰς, αἷς τὸ γένος ἡμῶν εὐηργέτησαν, ἑορτὰς τε, ὁποίας τινὰς ἐκάστοις τῶν ἡδαιμόνων ἀγεσθαι προσήκει, καὶ θυσίας, αἷς χαίρουσι γειραίρομενοι πρὸς ἀνθρώπων ἐκεχειρίας τε αὐτῶν καὶ πανηγύρεις, καὶ πόνων ἀναπαύλας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως κατεστήσαντο (11) τῶν κρατίστων παρὰ τοῖς Ἑλλήσι νομίμων· τοῖς δὲ παραδεδομένους περὶ αὐτῶν (12) μύθοις, ἐν οἷς βλασφημίαι τινὲς εἰσι περὶ αὐτῶν ἢ κατηγορίαι, πονηροὺς καὶ ἀνωφελεῖς, καὶ ἀσχημονὰς ὑπολαβόντων εἶναι, καὶ οὐχ ὅτι τῶν θεῶν, ἀλλ' οὐδ' ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀξίους, ἅπαντας ἐξέβαλε, καὶ παρεσκύασε τοὺς ἀνθρώπους τὰ κάλλιστα (13) περὶ θεῶν λέγειν τε καὶ φρονεῖν, μὴδὲ αὐτοῖς προσανάψας (14) ἀνάγιον ἐπιτήδευμα τῆς μακαρίας φροσεως· οὕτε γὰρ Οὐρανὸς ἐκτεμνόμενος ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ πατρὸς παρὰ Ῥωμαίους λέγεται, οὕτε ὁ Κρόνος ἀφανίζων τὰς ἑαυτοῦ γονὰς ῥόβη τῆς ἐξ αὐτῶν ἐπιθέσεως, οὕτε Ζεὺς καταλύων τὴν Κρόνου δυναστείαν,

(10) Locus hic exstat lib. II, pag. 9 edit. Græco-Latince.

(11) Dion., κατεστήσαντο, quam lectinam prætulit. Id legit., τοῖς κρατίστοις τῶν παρ' Ἑλλήσι νομίμων· ἡτις lectio probari potest.

(12) Περὶ αὐτῶν. Dionysius, κατ' αὐτῶν, quod aptius videtur.

(13) Τὰ κάλλιστα. Dionysius, κρῆσιστα.

(14) Προσανάψας. Dion., προσάπτεισας, utrumque rectum.

κα κατακλίτων ἐν τῇ δεσμοτηρίῳ τοῦ ταρταροῦ τὸν Α
 ἐν τῷ πατέρα· οὐδέ γε πόλεμοι, καὶ τραύματα, καὶ
 κερὰ, καὶ θητεύει (15) θεῶν παρὰ ἀνθρώπους. Ἐορτὴ
 ἢ οὐδεμία παρ' αὐτοῖς μελανέμιον ἢ πένθιμος τελεί-
 ται, κοπιήτους ἔχουσα καὶ θρήνης γυναικῶν ἐπὶ θεοῖς
 ἀναζητούμενος· ἄπερ Ἕλλησιν ἐπιτελοῦνται περὶ τε
 Περσεφόνειαν ἀφραγῆν, καὶ περὶ Διονύσιον πάθῃ, καὶ
 ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Οὐδ' ἂν ἴδοι τις παρ' αὐτοῖς, καί-
 ται διεσφαιρέμενον τῶν ἰδῶν (16) ἦδη, οὐ θεοφορήσεις,
 οὐ κορυθαντισμούς (17), οὐ Βακχίας (18) καὶ τελετὰς
 ἀπορήφτους, οὐ διαπανυχισμούς ἐν ἱεροῖς θεῶν, ἀν-
 θρώπων σὺν γυναιξίν, οὐκ ἄλλο τῶν παραπητήσιον τούτους
 περὶ τελευμάτων οὐδέν· ἀλλ' εὐλαβῶς ἔπαντα πρακτό-
 μενα καὶ λεγόμενα τὰ περὶ θεοῦ, ὡς οὐτε παρ' Ἕλλη-
 σιν οὐτε παρὰ βαρβάρους. Καὶ ὁ πάντων μέγιστος
 ἔγωγος τεθαύμακα, καίπερ μυρίων ὄσων εἰς τὴν πό-
 λιν ἐπακλυθότων ἔθνῶν, ὅς πολλὴ ἀνάγκη σέθεν
 τοῦ πατρῷου θεοῦ τοῖς ὄκθον νομίμοις, οὐδενὸς
 εἰς ἧλον ἐλήλυθε τῶν ξενικῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ πό-
 λος δημοσία, ὃ πολλοῖς ἦδη συνέθη παθεῖν· ἀλλὰ καὶ
 εἰ τίνα κατὰ χρησμούς ἐπεισῆκται (19) ἱερὰ, τοῖς
 αὐτοῖσι αὐτὰ νομίμως μεθήμερον, ἅπασαν ἐκβα-
 λίσσα τερβρεῖαν μυθικήν· ὥσπερ τὰ τῆς Ἰερᾶς
 ἑᾶς (20) ἱερὰ. Θυσίας μὲν γὰρ αὐτῇ καὶ ἀγῶνας
 ἄγουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ στρατιῶται κατὰ τοὺς Ῥω-
 μαίων νόμους· ἱεράται δ' αὐτῆς ἀνὴρ Φρύξ καὶ γυνή
 Φρυγία, καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν ὅσους μνη-
 αγραυροῦντες (20'), ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος, τύπους τε περι-
 κείμενοι τοῖς στήθεσι (21), καὶ καταλούμενοι πρὸς
 τῶν ἐπομένων τὴν Μητρώα μέλη, καὶ τύμπανα κρο-
 οῦντες. Ῥωμαίων δὲ τῶν αἰθιγενῶν, οὐτε μνηγαυ-
 ρῶν τις, οὐτε καταλούμενος πορεύεται διὰ τῆς πό-
 λως, κοικλίην ἐνδεδυμένος στολήν, οὐτε ὀργιάζων
 τὴν θεόν, οὐδὲ τοῖς Φρυγίαις ὀργασίαις, κατὰ νόμον.
 ἢ φφῆγμα βουλής. Οὕτως εὐλαβῶς ἡ πόλις ἔχει πρὸς
 εἰ ὅσα ἐπιγῶρια εἶδη περὶ θεῶν, καὶ πάντα ὄντινε-
 ται μῦθον, ᾧ μηδὲν ἔστιν εὐκρετέες. Καὶ μηδεὶς ὑπο-
 ἰάδοι με ἀγνοεῖν, ὅτι τῶν Ἑλληνικῶν μῦθων εἰσὶ τι-
 νες χρήσιμοι ἀνθρώποις· οἱ μὲν, ἐπιδεικνόμενοι τὰ
 τῆς φύσεως ἔργα διὰ λύπην (22)· οἱ δὲ, παραμυθίας
 ἔνεκα συγκαίμενοι τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν· οἱ δὲ,
 παραχᾶς ἐξαιρούμενοι ψυχῆς καὶ δειγμάτων (23), καὶ
 ὁδῶς καθαιρούντες οὐχ ὕγιαι· οἱ δὲ, ἀλλῆς τινὸς
 ἰσκα συναλασθέντες ἀφελείας. Ἄλλὰ καίπερ ἐπι-
 στάμενος ταῦτα οὐδενὸς χείρον, ὅμως εὐλαβῶς δέκται·

A conficiase; aut Jupiter spoliatus imperio patrem
 in Tartareo carcerem inclusisse dicitur: nec
 ulla numinum bella, vulnera, vincula, nec locatam
 hominibus operam ex illis audias. Imo, nullum
 quoque apud eos atratum ac lugubre festum agitur,
 in quo sublati et medio deos planctibus et la-
 mentis mulierculæ prosequantur, cujusmodi a Græcis
 vel ob Proserpinæ raptum, vel ob exitialem
 Bacchi sortem, similesque casus, solemnī ritu ce-
 lebrari solent. Non denique, vel collapsis hoc tem-
 pore moribus patriis, homines videas a numine
 agitados, non insanas Corythantum jactationes, non
 Bacchanalia, et arcana mysteriorum initia, non vi-
 rorum cum mulieribus in deorum templis nocturnas
 pervigilaciones, nec hujusmodi reliqua mon-
 strorum similia: sed quidquid ad religiones et sacra
 deorum pertinet, sanctitate ac modestia longa.
 omnibus tam Græcorum 79 quam barbarorum
 cæremoniis antecellit. Quodque omnium maximo
 soleo mirari, licet infinitæ nationes in urbem con-
 fluxerint, quæ ad colenda ritu domestico patria
 numina vi quadam et necessitate compellatur,
 nunquam illa tamen ad suscipiendum publice ullum
 peregrinæ religionis genus adduci potuit, id quod
 jam aliis perisque conigisse novimus. Quod si ali-
 qua forte istiusmodi sacra ex oraculorum responsia
 apud se inveni passa est, ea tamen ad legum suarum
 instituta accommodavit, rejectis omnibus fabularum
 præstigiis, quemadmodum in Matris Idææ
 sacris videmus. Enimvero sacrificia quidem ludos-
 que publico Romano ritu pretiores quotannis in
 ejus honorem instituunt; ejus tamen sacerdotio,
 vir ac mulier Phryges ambo funguntur, qui totam
 civitatem circumcunt, singulis mensibus stipem.
 more suo hinc inde corrogantes, inagunculas pec-
 tori alligatas gestantes, tympanaque pulsantes,
 quos sequens multitudo *Materna carmina* ad tibiam
 modulata circumsonat. At e Romanis indigenis
 nemo vel Matris stipem emendicans, vel incensione
 tibiarum afflatus ac versicolore stola indutus oberrat
 urbem, nullaque populi lege, nullo senatusconsulto
 celebranda Phrygio ritu Matris orgia suscipit. Tan-
 tum urbs in peregrino deorum cultu cautionem
 adhibet, adeoque fabulam omnem dignitate et honestate
 vacuam mali ominis instar aversatur. Ne-

(15) Θητεύει. Alii, τελείται· Dionysius, ἄγεται.

(16) Τὸν ἰδῶν. Ita reponendum ex Dionysio pro τῶν ἰδῶν.

(17) Post κορυθαντισμούς· Dion. add. οὐκ ἀγερ-
 μοίς, *stipem diis hinc inde corrogat*. Forte hanc
 vocem omisit Euseb. quod paulo post sequatur,
 Romæ, non a Romanis quidem, sed tamen Deum
 Matri hoc obsequii genus exhibitum.

(18) Βακχίας. Dionysius, βακχίας, quod usita-
 tius est.

(19) Ἐπεισῆκται, etc. Dionysius hoc modo:
 Ἐπιστηγᾶτο ἱερὰ, τοῖς ἐαυτῆς αὐτὰ τιμᾶ νόμοις,
 ἅπασαν ἐκβάλλουσα τερβρεῖαν μυθικήν. Sane apud
 Eusebium pro νομίμως, legendum fuerit νομίμοις,
 εἰ τερβρεῖαν τὸν τερβρεῖας.

(20) Ἰερᾶς θεᾶς. Dionysius tantum Ἰεῖας, quæ
 propria vox est.

(20') Μνηαγραυροῦντες. Dionysius, μνηαγραυ-
 ροῦντες, et paulo post μνηαγραυρῶν τῶν μνηαγραυ-
 ρῶν. Utraque lectio prola est. Sed τὸ μνηαγραυ-
 ρεῖν, deam exprimit, cui stipem egerent; τὸ μνη-
 αγραυρεῖν vero, tempus: credo, quod singulis mensi-
 bus id facitarent. Hesy chius: Μνηαγῶρτης, ὃ ἀπὸ
 μηνῆς συνάγων πανηγύρεις. Quo loco mallet abes-
 set postrema vox; quam etiam tollit Suidas, ad-
 dens: Μνηαγῶρτης, ὃ τῆς Πέας ἱερῆς, ὃ κατὰ μῆνα
 ἀγείρων καὶ συναβρολλῶν.

(21) Τύποις τε περικείμενοι τοῖς στήθεσιν. Inter-
 pres Dionysii verit, *pectora plangentis*. Nusquam certe,
 τύπον στήθεσι περικεῖσθαι, τὴν στερονοτυπίαν significat.

(22) L. δὲ ἀλληγορίας, ut Dionys.

(23) Δειγμάτων. Legi δειγματα, ut apud Dionysium.
 Quid si δειγματα legamus, quæ morsus illos calami
 tatum perturbationumque significent?

que vero me nescire quisquam existimet, nonnullas Græcorum fabulas aliquid hominibus utilitatis afferre, sive nature opera latente verborum sensu repræsentent, sive ad mitigandas humanorum casuum molestias conflictæ fuerint, sive ad tollendas animorum perturbaciones, metusque levandas. sive ad minus sanas opiniones revellendas, sive alterius cujuscunque commoditatis gratia compositæ. Verum, licet ista æque norim, ac quisvis alius, in ejusmodi tamen fabulis magna semper cautione oportet esse arbitror, eoque libentius Romanorum theologiam approbo, mecum ipse reputans, exigua admodum illa esse bona quæ Græcis fabulis continentur, quæque non ad plures, sed tantum ad eos pertinere possint, qui quem in scopum ipsæ collineent, diligenter accurateque perspexerint. Enimvero, cum pauci admodum illi sunt, quibus hæc ad philosophiam aditus pateat, tum sane rudis et imperita multatudo vulgares istos de diis sermones deteriore in partem interpretari solet, atque in alterum e duobus incidit, ut vel deos aspernetur tot ac tantis miseriarum fluctibus jactatos, vel nullum flagitii scelerisque genus cavendum sibi ac declinandum putet, **80** cum ex diis ipsis usque adeo familiaria fuisse videat. Verum ista hominibus iis, qui ad solam philosophiæ partem, quæ est in contemplatione posita, adhesere, diligentius expendenda relinquimus: ego vero, hæc etiam, quæ reipublicæ a Romulo institutæ propria sunt, digna, quæ memoriæ præderentur, putavi. » Hactenus Dionysius.

Ejusmodi non modo summorum philosophorum, sed ipsorum quoque Romani imperii fundatorum ac principum, de Græcorum hominum theologia judicium fuit: ex quo intelligimus, nusquam eos novam istam in fabulis deorum evolendis physiologiam probare voluisse: tantum abest, ut sophisticis quibusdam præstigiis, et dignitatis ad speciem compositis januam aperirent. Sed quoniam semel istorum quoque vanitatem sponte redarguendam suscepimus, age quid præclari tandem numinibusque digni eorum interpretationes et commentationes afferant, videamus: sic tamen nihil ut ore loquamur nostro, sed omnia ipsissimis eorum verbis concepta producamus, suaque rursus ab iis mysteria doceamus.

Α μαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὴν Ῥωμαίων μᾶλλον ἀπὸδέχομαι θεολογίαν· ἐνθυμούμενος, ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀγαθὰ, μικρὰ τὲ ἴσθι καὶ οὐ πολλοὺς δυνάμενα ὠφελεῖν, ἀλλὰ μόνον τοῖς ἐξητακώτας, ὧν ἕνεκα γίνεται· σπάνιοι δ' εἰσὶν οἱ μεταίτηφοί· τῆς οὕτως τῆς φιλοσοφίας· ὃ δὲ πολλὸς καὶ ἀφιλοσόφητος ἄγχιος ἐπὶ τὰ χεῖρα λαμβάνει φιλεῖ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους· καὶ πάσχει ἄτερον (24), ἢ καταφρονεῖν τῶν θεῶν, ὡς ἐν πολλῇ κακοδαιμονίᾳ κυλινομένην, ἢ τῶν ἀσχετῶν τε καὶ παρανομοτήτων οὐδενὸς ἀπέχεται, θεοὺς ὁρῶν αὐτὰ προσκειμένα. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων, τοῖς αὐτῶ μόνον τὸ θεωρητικὸν τῆς φιλοσοφίας μέρος ἀσχοῦσιν (25), ἀφαισῶ σκοπεῖν· τῆς δὲ ὑπὸ Ῥωμῶλοι κατασταθείσης πολιτείας καὶ τᾶδε ἠγγράμην ἱστορίας ἔγραψα. »

Τὰ μὲν δὴ παραστάντα τοῖς κρατίστοις τῶν φιλοσόφων, καὶ τοῖς παλαιοῖς καὶ πρώτοις τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας περὶ τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας, τοιαῦτα ἦν, οὐδαμῶς φυσιολογίας ἐν τοῖς περὶ θεῶν μυστικῶν παραδεχόμενα, οὐδέ γε τὰς σεμνοφανεῖς καὶ σοφιστικὰς τερβρείας. Ἡμεῖς γε μὴν ἐπειπερ ἀπαῖς ὠρμηθῆμεν ἐπὶ καὶ τὸν τούτων Ἐλεγχον, φέρε τὰς ἐρμηνείας αὐτῶν καὶ θεωρίας, τί ποτε ἄρα σεμνὸν καὶ θεωρητικὸν ἐπιχομίζοντα, κατέβωμεν· μὴδὲ μὲν ἐξ ἡμῶν, πάντα δὲ ταῖς αὐτῶν φωναῖς συγχρώμενοι, ὡς ἂν παρ' αὐτῶν αὐθὺς τὰ αὐτῶν οἰκία καταγράθωμεν.

verbis concepta producimus, suaque rursus ab iis

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION TPITON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER TERTIUS.

81 TERTII LIBRI CAPITA.

1. De naturali Græcorum theologia.
2. Carmen nuptiale.
3. De allegorica Ægyptiorum theologia.
4. De eadem Ægyptiorum physiologia: quodque universam moralis interpretationis accommodationem

C ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α'. Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυσικῆς θεολογίας.
- β'. Γαμήλιος ὄψθ.
- γ'. Περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀλληγορουμένης θεολογίας.
- δ'. Ἐπι περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ δεῖ τὴν πᾶσαν ἀναφορὰν τῆς τροπικῆς αὐτῶν θεωρίας ἐπὶ μόνον

(24) Πάσχει ἄτερον. Dionysius, πάσχειν ἐπὶ τὸν ἄτερον.

(25) Ἀσχοῦσιν. Dion., ἀποστηρημένους, utrumque rectum.

τὰ φαινόμενα κατ' ὄψαν ἄστρα, ἐπὶ τε ὕδωρ A
καὶ πῦρ, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῶν κόσμου με-
τῆσθαι.

ε. Ὅτι καὶ τὰυτὰ πάσης ἐπῆρχε μετὰ κατα-
γνώσεως.

ς. Ὅτι καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῶν περὶ θεῶν
θεωρίας εὐλόγως ἀναγνώσαντες, τὴν μόνην
καὶ ἀληθῆ θεολογίαν ἀποειμήσαμεν.

ζ. Ὅτι οἱ παλαιότεροι τῶν φιλοσόφων τοῖς περὶ
θεῶν μύθοις συνέπλεξαν αἰτιολογίας.

η. Περὶ τῆς καλαιῆς τῶν Ἑσθῶν κατασκευῆς
καὶ ἰδρύσεως, ἐκ τοῦ Πλουτάρχου.

θ. Ἐπι περὶ τῆς ἀλληγορικῆς Ἑλλήνων καὶ
Αἰγυπτίων θεολογίας.

ι. Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς καὶ τούτων βε-
βαιωμένης ἀποδόσεως.

κ. Ἐλεγχος ἰσχυρὸς τῆς τῶν Ἑλληνικῶν δο-
γματικῶν ἐνταῦθα.

λ. Περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἐλεφαντίνην ἀγάλμα- B
τος.

μ. Περὶ τοῦ ἐν Ἠλλοὶ πόλει θυομένου τῷ ἡλίῳ
βοῦς.

ν. Ὅτι τὰς μυθικὰς περὶ θεῶν διηγήσεις ἀπ-
έλεγχον ἐναντία πράττοντες.

ξ. Ὅτι καὶ τὰς τῶν φιλοσόφων θεωρίας ἐθελοῦν
διὰ τῶν χρησμιῶν, ἐναντίως τοῖς περὶ αὐτῶν
μύθοις ἀλληγοροῦντες.

ο. Ὅτι τῶν ἀδυνάτων πέφυκε εἶναι τὰ μέρη
τῶν κόσμου ἢ τὰς θέλας δυνάμεις χρηστικῆς
ἀνάγκης μετέλλεσθαι, καὶ διὰ χρησμιῶν τοῖς
ἐρωτοῖσι θεοσκέπειν.

π. Ὅτι δαιμονικῆς ἐνεργείας πάντα τὰ τοῦδε
τυχεῖν.

PROOIMIUM.

Τὰ μὲν παραστάντα τοῖς κρατίστοις τῶν φιλοσό-
φων, καὶ τοῖς παλαιῶς καὶ πρώτοις τῆς Ῥωμαίων
ἡγεμονίας περὶ τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας, τοιαῦτα C
ἐν, οὐδαμῶς φυσιολογίας ἐν τοῖς περὶ θεῶν μύθοις
παραβεβημένα, οὐδέ γε τὰς σεμνοφανεῖς καὶ σοφιστι-
κῆς τεθρῆλας. Ἡμεῖς γε μὴν ἐπειπερ ὠρμηθῆμεν
ἐπὶ τὸν τούτων ἔλεγχον, φέρε τὰς ἐρμηγείας αὐτῶν
καὶ θεωρίας, τί ποτε ἄρα σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς ἐπι-
καίρονται, συνβῶμεν, μηδὲν μὲν ἐξ ἡμῶν, πάντα
δὲ ταῖς αὐτῶν φωναῖς συγχερόμενοι, ὡς ἂν παρ' αὐ-
τῶν αὐθις τὰ αὐτῶν σιμὰ καὶ ἀπόρρητα καταμάθω-
μεν. Μυθικοῖς μὲν οὖν ἄλλοις τῶν φιλοσοφεῖν ἐπαγ-
γελλομένων πολλοῖς περὶ τούτων εἰσθίεται πόνος, δια-
φόρος τὰς αὐτῶν εὐρείσιολογίας πεποιτημένοι, καὶ
τὸ παραστάν καὶ ὄξαν ἐκάστη, τοῦτ' εἶναι τὸ ἀληθὲς
ἀπαχυροῦσθαι ἐμὸν δὲ ἐξαρκεῖ τὰ ἀποδείξεις
ἐπι τὴν μάλιστα διαφανῶς, καὶ πᾶσι τοῖς φιλοσόφοις
γνωρίμων, κλέος τε οὐ μικρὸν φιλοσοφίας παρ' Ἑλ-
λησιν ἀπεινηγεμένον παρασεῖν. Ὅν πρῶτον λα-
βῶν, ἀνέγνωμι τοῦ Χαμωνέως Πλουτάρχου τὰς περὶ
τῶν προκαιμένων φωνὰς, ἐν αἷς σεμνολογῶν παρα-
τρέπει τοῖς μύθοις, ἐφ' ὅς φησιν εἶναι μυσηγίω-
δεις θεολογίας. Ἄς δὲ ἐκαλύπτων, τὸν μὲν Διόνυσον
τὴν μῆθην εἶναι φησιν, οὐκ εἶ τὸν ὑπὸ τῆς ἱστορίας
ἐν τῷ πρὸ τούτου συγγράμματι δεδηλωμένον θη-
τὸν ἀνδρᾶ τὴν δὲ Ἥραν, τὴν γαμήλιον ἀνδρῆς καὶ
γυναϊκῆς συμβίωσιν (26). Εἶθ' ὡς περὶ ἐπιληθμένους
τῆς ἀποδόσεως, ἕτερον ἐξῆς ἐπισυνάψας ἱστορίαν,
τῆς Ἥραν οὐκ εἶ τὸν πρότερον, ἀλλὰ τὴν γῆν
ἐκαλέσθαι Ἀθήνην δὲ καὶ Νόκτα, τὴν Ἀπτεῖν καὶ πάλιν

ad ea tantum, quæ in cælo astris cernuntur, aquam,
ignem, ac cætera mundi partes traduxerint.

5. Nullam ista damnandi sui causam per sese nos
præbuisse.

6. Jure nos ab ea quoque de diis istorum philoso-
phandi ratione, quæ propius ad naturam accedit:
videatur, recessisse, eidenque solam veramque theo-
logiam anteposuisse.

7. Quasnam recentiores philosophi causas atque ra-
tiones ab veteres de diis fabulis attulerint.

8. De prisca simulacra conficiendi statuendique ra-
tione, ex Plutarcho.

9. Continuatio theologiae Græcorum et Ægyptiorum
allegorias explicata.

10. Coactæ ac violentæ istorum accommodationis re-
futatio.

11. Validissima Græcorum hoc in genere dogmatum
confutatio.

12. De simulacro, quod Elephantinopoli visitur.

82 13. De bove, qui opud Heliopolim Soli immolatur.

14. Fabulosa de diis narrationes ab illis ipsi coargui,
qui contraria faciunt.

15. Deos ipsos philosophorum commentationes ora-
culis suis confirmasse, pugnantibus cum sparsis de se
fabulis allegorias statuendo.

16. Fieri non posse, ut mundi partes, aut divinarum
virtutes illecebrarum necessitate deducantur, et
consulentibus per oracula respondeant.

17. Hæc omnia dæmonum arti ac præstigiis assi-
gnanda esse.

PROOIMIUM.

Ejusmodi quidem non modo summorum philoso-
phorum, sed ipsorum quoque Romani imperii fun-
datorum ac principum, de Græcorum hominum theo-
logia judicium fuit, ex quo intelligimus, nusquam
eos novam istam in fabulis deorum evolvendis phy-
siologiam probare voluisse, tantum abest, ut sophis-
tisticis quibusdam præstigiis, et dignitatis ad speciem
compositis januam aperirent. Sed quoniam semel
istorum quoque vanitatem sponte redarguendam
suscepimus, age quid præclari tandem numinibus
quodigui, eorum interpretationes et commentationes
afferant, videamus; sic tamen nihil ut ore loquamur
nostro, sed omnia ipsissimis eorum verbis concepta
producamus, suaque ab iis etiam recondita speculo-
sæ gravitatis mysteria doceamus. Ac sexcenti qui-
dem alii, qui sese philosophari profitentur, multum
hoc in genere laboris et operæ consumperunt,
dum sua quique a cæteris dissidentia commenta
profert, quodque ingenio suo placuerit, id purum
putumque verum esse confirmat: mihi tamen sa-
tis fuerit, certas perspicuasque probationes ex cla-
rissimis quibusque ab philosophorum vulgo notis-
simis, et eximia quadam apud Græcos philosophiæ
laude florentibus accersere. Tu ergo Plutarchum
illum Chæroenseum primum in manus sume, ipsi-
usque locum eum ad rem nostram accommodationem
perlege, ubi quaesito dictionis apparatu fabu-
las alium in sensum flectit ac torquet, quas utique ar-
canæ theologiae plenæ esse dicitur. Hanc vero enu-
cleans, Bacchum quidem ebrietatem esse tradidit, non
γυναϊκῆς συμβίωσιν. Uterque ms. ita distinguit.

(26) Τὴν δὲ Ἥραν, τὴν γαμήλιον ἀνδρῆς καὶ
Quam distinctionem in versione secutus sum.

jam hominem illum 83 morti obnoxium, et in historia decantatum, cujus superiore libro meminimus: Junonem autem, mutuum viri uxorisque consuetudinem matrimonii vinculo sociatam. Deinde, quasi suæ hujus accommodationis oblitus, aliam continuo subtexens historiam, Junonem istam non jam uti prius, sed Terram nominat; Latonam vero Oblivionem et Noctem; moxque Junonem eandem quem atheris vinæ allegorie interpretatur. Verum cum ipsamet audire liceat in iis quæ de Plateensibus Dædalus memorie prodidit, de abdita illa vulgoque hominum ignota deorum physiologia disertis

την αὐτὴν τῇ Ἁρῶι φησὶν εἶναι τὴν Ἥραν. Ἐπὶ τοῦτοις ἐλοτάγη αὐτῷ ὁ Ζεὺς τὴν ἀθέριον δύναμιν ἀλληγοροῦμενος (27). Καὶ τί με δεῖ ταῦτα προλαμβάνειν, αὐτοῦ παρὼν ἀκούσαι τοῦ ἀνδρὸς ὡδὲ πως ἐν οἷς ἐπέγραψε περὶ τῶν ἐν Πλαταιαῖς δαιδάλων, τὰ λανθάνοντα τοῦ πολλοῦ τῆς ἀπορήτου περὶ θεῶν φυσιογίας ἐκφαίνοντος;

cum ipsa Latona facit. Ad hæc Jovem nobis inducit quem atheris vinæ allegorie interpretatur. Verum quid opus hæc summam strictimque prælibare, cum ipsamet audire liceat in iis quæ de Plateensibus Dædalus memorie prodidit, de abdita illa vulgoque hominum ignota deorum physiologia disertis verbis ita disserentem.

CAPUT I.

De naturali Græcorum theologia.

Antiquam, inquit, non Græcorum modo, sed etiam barbarorum physiologiam aliud nihil fuisse, quam rationem quamdam naturalem fabulis involutam, adeoque latentem et obscuram theologiam, cujus ænigmatis et allegoriis arcana fere mysteria ita tegebantur, ut cum ea quæ dicebantur facilius quam quæ silebantur, imperita multitudo caperet, tum vero de iis quæ silebantur majus aliquid quam quæ dicebantur, suspensio coniceret, quivis tam ex Orphæi carminibus, quam ex Ægyptiorum et Phrygum monumentis auferre potest. Maxime vero cum solemnes initiandi ritus, tum quæ dum sacris operantur adhiberi symbola consueverant, quæ mens veterum quique sensus fuerit, ostendunt. Cujusmodi, ne longius ab instituta disputatione abeamus, illud est, quod nullam prorsus Junoni cum Baccho societatem et communionem esse pronunciant, eoque caveant diligenter, ne amborum sacra misceantur: ipsæque adeo sacerdotes, ut aiunt, Athenis a iis aliis occurrentes denuntiant, uti ne quiddam jam hederæ Junonis in delubrum inferatur: non jam ab fabulosam illam ac nugatoriam, quam ipsi affligunt, zelotypiam; sed quod cum nuptiarum præses ac pronuba dea illa sit, tum vero ebrietatis vitium et sponsis indignum, et a nuptiis penitus alienum videatur, ut tradit Plato. Immoderatus enim, inquit, meri potus perturbationes in animis pariter et corporibus excitat, quibus efficitur, ut 84 proseminati conceptive fetus cum ob errantes disjunctasque partes, minus fingi conformarique possint, vix ullam quoque virium firmitatem assequantur. Præterea qui Junoni sacrificant, ei se nequam offerunt, sed illud juxta altare defodiunt, quod ab omni bile et iracundia acerbitate vacuum esse mutuum conjugum vitæ consuetudinem oportet. Atque hoc symboli genus magis etiam in iis, quæ narrari ac circumferri vulgo solent, fabulis lo-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.
Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυσικῆς θεολογίας.
(28) «Ὅτι μὲν οὖν ἡ παλαιὰ φυσιογία καὶ παρ' Ἑλλήσι καὶ βαρβάρους λόγος ἦν φυσικὸς ἐγκαλυμμένος (28*) μύθος, τὰ πολλὰ δ' ἐναντιγμάτων καὶ ὑπονοῶν ἐπίκρυφος καὶ μυστηριώδης θεολογία, τὰ τε λαλούμενα τῶν σιγώμενων σαφέστερα τοῖς πολλοῖς ἔχοντα, καὶ τὰ σιγώμενα τῶν λαλουμένων ὑποπτότερα, θλόν ἐστι ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς ἔπεσι, καὶ τοῖς Αἰγυπτιακοῖς καὶ Φρυγίοις λόγοις: μάλιστα δὲ οἱ περὶ τὰς τελευταίας ὀργασμοὶ καὶ τὰ δρώμενα συμβολικῶς ἐν ταῖς ἱεραουργίαις τῶν τῶν παλαιῶν ἔμφαντι δέονται. Οἶον, μὴ (29) μακρὰν τῶν ἐνεστηκότων λόγων βαδίζωμεν, οὐ νομίζουσιν, οὐδὲ ἀξιόσι κοινοῦσθαι εἶναι πρὸς Διόνυσον Ἥρα: φυλάσσονται δὲ συμμυθῶναι τὰ ἱερὰ, καὶ τὰς Ἀθήνησιν ἱεραῖα ἀπανώσας, φασίν, ἀλλή- λαις (30) προαγορεύειν, μηδὲ ὄλους κιντὸν εἰς τὸ τῆς Ἥρας κοιμῆσθαι τέμενος, οὐ διὰ τὰς μυθικὰς καὶ φλυαρώδεις ζητοῦσιν, ἀλλ' ὅτι γαμήλιος μὲν ἡ θεὸς, καὶ νυμφαγωγὸς ἀπρεπὲς δὲ νυμφίος τὸ μεθύειν, καὶ γάμοις ἀναρμωστότατον, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων. Ἀκρατοσοσία γάρ, φησὶ, παραχρῆν ἐμποιεῖ καὶ ψυχὰς καὶ σώματα, ὅφ' ἦς ἀπαστα καὶ κτη- πλανημένα μίχονται κακῶς τὰ σπειρόμενα καὶ πύ- σκλμενα. Πάλιν οἱ θύοντες Ἥρα (31) τὴν γαλήν οὐ καθαγιάζουσιν, ἀλλὰ κατορθύουσιν παρὰ τὸν βωμὸν, ὡς δέον ἄθυμον καὶ ἀχολον καὶ καθαρεύουσαν ὀργῆς καὶ πικρίας ἀπάσης τὴν γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς εἶναι συμβῶσιν. Τοῦτο δὲ τὸ συμβολικὸν εἶδος ἐν τοῖς λόγοις καὶ τοῖς μύθοις μέλλον ἐστίν. Οἶον, ἱστοροῦσι (32) τὴν Ἥραν ἐν τῇ Εὐβοίᾳ τρεφομένην ἐπι παρθένον ὑπὸ τοῦ Διὸς κλαπῆναι, καὶ διακομιθεῖσαν ἐνταῦθα κρύπτεσθαι, Κιθαρώνας αὐτοῖς ἐπίσκιόν τινα μυκτὴν καὶ θάλαμον αὐτοφυῆ παρασχόντος. Ἐλθοῦσιν δὲ τῆς Μακρίδος κατὰ ζήτησιν (ἦν δὲ Ἥρας τὴν ἦν), καὶ βουλομένης ἐρευνᾶν, οὐκ ἔβη τὸν Κιθαρώνα πολυπραγμονεῖν, οὐδὲ τῷ χωρῆν προσάγειν, ὡς τοῦ Διὸς ἐκεῖ τῇ Ἁρῶι συναναπαυομένου καὶ συνδιαρβίνοντος. Ἀπελθοῦσιν δὲ τῆς Μακρίδος, οὕτω τότε μὲν διαλα-

(27) Crediderim legendum, ὁ Ζεὺς εἰς τὴν αἰθ. δὴν ἀλληγοροῦμενος.

(28) Ὅτι μὲν. Hoc Plutarchi opus non exstat.

(28*) Ἐγκαλυμμένος. Alii ἐκκαλυμμένος, grave. Erit.

(29) Οἶον, μὴ. Mont., οἶον, ἴνα μὴ.

(30) Mont. post ἀλλήλαις inserit μὴ, unde commo- lus sensus elici possit, quod sibi sacerdotes illæ

▼ I ipsam mutua consulationis officium negarent.

(31) Juvat exscribere similem ejusd. Plutarchi

locum, ex ipsius opuscul. De conjugal. præcept., p. 141 C. Sic habet: Οἱ τῆ γαμήλια θύοντες Ἥρα, τὴν γαλήν οὐ συγκαθαρίζουσιν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς, ἀλλ' ἐξελόντες ἐρεῖψαν περὶ τὸν βωμὸν, ἀνιττομένου τοῦ νομοθέτου. τὸ μὲν ὅστις εἶναι γαλήν μὲν δὲ ὄργην γάμου παρῆται: δεῖ γὰρ εἶναι τῆς οἰκοδομοῦσιν, ὡς περ αἶ- νου τοῦ αὐτῆσιν, ὡφέλιμον, καὶ ἥδῃ, μὴ πικρὸν, ὡ- περ ἄλλοις, μὲν ἐφαρμακοῦσιν.

(32) ἱστοροῦσι. Ægre alium reperias qui fabu- læ hujus meminerit.

ἐν τῇ Ἦραν, ὕστερον δὲ τῆ Ἀητοὶ χάριν ἀπομνη-
σκόντων, ὁμοῦ μίον θέσθαι καὶ σύννα ὥστε
τῆ Ἀητοὶ μυχία προθύεσθαι· τινὲς δὲ νυχτὴν λέγου-
σι. Σημαίνεται δὲ ἐν ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων τὸ κρύ-
ον καὶ διαλελυθός. "Ἐνοι δὲ τὴν Ἦραν αὐτὴν ἐκεῖ
τῶ ἀλλήθρα συνοῦσαν καὶ λαμβάνουσαν, οὕτω Ἀητοὶ
ραῖν νυχτὴν προσηγορεύουσι· φανερῶν δὲ τῶν γά-
ρων γενομένων, καὶ περὶ τὸν Κιθαίρωνά πρῶτον
ἐπιπέθαι καὶ τὰς Πλαταίας τῆς ὀμιλλας ἀνακαλυφθεί-
σας, Ἦραν τελεῖαν (33) καὶ γαμήλιον αὐτὴν προσ-
αγορεύουσαν. Οἱ δὲ φυσικῶς μᾶλλον καὶ πρεπόντως
ἰσχυρίζονται τὸν μῦθον, οὕτως εἰς τὸ αὐτὸ τῆ
Ἀητοὶ συνάγουσιν τὴν Ἦραν. Ἐν μὲν ἐστὶν ἡ Ἦρα,
καθάπερ εἴρηται· νύξ δὲ ἡ Ἀητοῦ, ληθὸς τις οὕσα
τῶν ἐξ ὅτων τραπομένων. Νύξ δὲ οὐδὲν ἐστὶν
ἕλω τῆν σκιὰ γῆς· ἐταν γὰρ πλησιάζουσα ταῖς
θεσφαῖς· ὑποκρύψῃ τὸν ἥλιον, ἀναπλατυνομένη
μειζίνει τὸν ἀέρα· καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐκλειπτικὸν
εἰσπίπτει τῶν πανσελήτων, ἐταν, τῆς σελήνης περι-
φερομένης, ἡ σκιὰ τῆς γῆς ἐπιφάσῃ καὶ διαβολῶσῃ
τὸ φέγγος. "Οἱ δὲ οὐκ ἄλλη τις ἐστὶ τῆς Ἦρας ἡ
Ἀητοῦ, μάθετε" ἂν ἐνθόδε. Τὴν Ἀρτεμιν (34) ἦδον
θυγατέρα Ἀητοῦς καλούμεν· ἀλλὰ καὶ Εἰληθῆτιαν
τὴν αὐτὴν ὀνομάζομεν· οὐκοῦν ἡ τε Ἦρα καὶ ἡ Ἀητοῦ
ὡς εἰσι μίξ· θεοῦ προσηγορίας. Πάλιν ἐκ μὲν Ἀη-
τοῦ ὁ Ἀπόλλων, ἐκ δὲ Ἦρας ὁ Ἄρης γέγονε· μία
ἔστι ἀμφοτέρων δύναμις· καὶ κέκληται Ἄρης
μὲν, ὡς ἀρήγων (35) τοῖς κατὰ βίαν καὶ μάχην συμ-
πτώματι, Ἀπόλλων δὲ, ὡς ἀπαλλάττων (36) καὶ
ἀπαλῶν τῶν περὶ σῶμα νοσηματικῶν παθῶν τὸν
ἄνθρωπον. Διὸ καὶ ἐμπυρωτάτων ἄστρων καὶ
πυρροφλεγεστάτων ὁ μὲν ἥλιος Ἀπόλλων κέκληται,
ὁ δὲ πυρροφλέγῃς Ἄρης ἐπυρνώμαται. Καὶ οὐκ ἀπό-
τροπὸν ἐστὶ τὴν αὐτὴν θεὸν γαμήλιον λέγεσθαι, καὶ
μῆτρα Εἰληθῆτιαν καὶ Ἴλιον νομίζεσθαι. Γάμου
μὲν γὰρ τέλος, γένεσις ἐστὶ· γένεσις δὲ ἡ εἰς ἥλιον
καὶ φῶς ἐκ σκότους πορεία. Καὶ καλῶς ἐφη ὁ
ποιητὴς·

cum habet. Sic enim legimus, Junonem ad hoc vir-
ginem cum in Euboea educaretur, furtim a Jove sub-
latam ibi latuisse, cum utriusque Cithæron umbrosam
quemdam specum, et thalamum a natura ipsa fac-
tum præbuisse. Quo cum Macris queritando per-
venisset (nutrix ea Junonis erat) locumque omnem
scrutari vellet, ab eodem Cithærone prohibitam il-
lam fuisse, quo minus vel latebras curiosius explo-
raret, vel ad eas propius accederet, quasi Jupiter
ibidem cum Latona quiesceret, ejusque congressum
frueretur. Posteaquam ergo Macris abisset, Juno-
nem tum quidem eo in loco latuisse, deinceps vero,
ut exstat accepti Latonæ nomine beneficii memo-
ria, commune cum ea templum communemque aram
habere voluisse; atque hinc Latonæ μυχία, hoc est
latebrosæ sacra faciendi morem fluxisse: quanquam
alii νυχτὴν, id est nocturnam eam vocant; sic tam-
en ut occulti ac latentis aliquid nomen utrumque
representet. Nec desunt, qui Junonem ipsam, quod
rem ibi cum Jove clam omnibus habuisset, noctur-
nam Latonam postea nuncupatam esse velint; do-
nec vulgata passim fama nuptiarum, in itaque pri-
mum circa Cithæronem ad Plataeos cum Jove con-
suetudinis, eandem in posterum Perfectam et Pronu-
bam appellarunt. At qui hujus in fabulæ vesti-
gatio sensu majorem naturæ rerum ac decori rati-
onem habuere, ut Junonem unam eandemque cum
Ladona facerent, ita philosophati sunt. Juno quidem,
ut paulo ante diximus, Terra est, Latona vero Nox,
quippe quem eorum, qui somno sese dant, lethō
quardam sit, id est oblivio. Jam nox aliud nihil est
quam umbra terræ; ubi enim ad occasum vergens
solem occultavit, sese latius porrigens atram cali-
ginem toto diffundit aere. Atque is demum est pleni-
tiorum quasi lapsus cum defectio comitatur, quo
nimium tempore, dum luna convertitur, umbra
terræ lucem ejus attingit obscuratque. Cæterum
85 Latonam a Junone aliam non esse vel ex eo quivis
vocamus; eandem præterea Lucinam nominamus.

Juno igitur et Latona duæ sunt unius deæ appellationes. Deinde Apollo quidem ex Latona, Mars vero
ex Junone natus est: ambo autem vim eandem ac

(33) Ἦραν τελεῖαν. Omitti non potest locus ille
Pausanias in Arcadicia, p. 243, ubi de triplici Juno-
nis cognomine, puella, perfecta seu mature, et
vixit: Ἐν τῇ Στυμφάλῳ, inquit, Τῆμενον φασὶν οἰ-
κίσσαι τὸν Πιλαστῶν, καὶ Ἦραν ὑπὸ τοῦ Τριμέ-
ροσθενος τούτου, καὶ αὐτὸν ἐκεῖ τῆ θεῶ τρία ἰδρύ-
σασθαι, καὶ ἐπικλησῆσαι τρεῖς ἐπ' αὐτῆς θεοῖσι· παρ-
θένῳ μὲν ἐστὶ οὕση παιδί· γεγαμῆν δὲ ἐστὶ τῷ Διὶ,
ἐκείνου αὐτὴν Τελεῖαν· διενεχθεῖσαν δὲ ἐφ' ὅντιν ἦ
τὸν Δία, καὶ ἐπαυθῆσαν ἐς τὴν Στυμφαλίαν, ὀνό-
μασαν ὁ Τῆμενος Ἦραν. De ejusdem Junonis te-
leias fano et simulacro apud Plataenses, idem
Pausan. in Bœotic., pag. 283, ita breviter: Πλα-
ταῖσι δὲ νὰς ἐστὶν Ἦρας, θεὰς ἄξιως μεγέθει τε,
καὶ ἐς τῶν ἀγαλμάτων τὸν κόσμον· τὴν δὲ Ἦραν τε-
λεῖαν καλοῦσι· πεποίηται δὲ ὀρθὸν μεγέθει ἀγάλμα
μέγα, etc., ubi forte delendum illud μέγθει.

(34) Τὴν Ἀρτεμιν. An recta illa consequentia
est? Diana est Latonæ filia, Diana Lucina cogno-
minatur, ergo Juno et Latona, duo sunt ejusdem
deæ nomina. Hoc credo vult, Dianam Lucinæ cog-
nomenetum a matre accepisse; Junonem proinde,
quæ Lucina vocatur, Dianæ matrem esse; quod si

verum est, Juno Latona est, cum Dianæ mater La-
tona sit.

(35) Ἄρης μὲν, ὡς ἀρήγων. Nova etymologiæ ratio,
D quæ nec Macrobio suboluit, cum Saturnal. lib. 1,
c. 19, de unico Solis Marisique nomine disputa-
ret. Plato in Cratylō, κατὰ τὸ ἀρῆεν τε καὶ τὸ ἀν-
δρεῖον, dictum esse mavult. Clemens Alexandr. in
Protrept., pag. 32, ἀπὸ τῆς ἀρσεως καὶ ἀναρείσεως,
ubi τὴν ἀρσιν, vel pro ferocia quadam et elatione
militari; vel, quod mihi probabilius videtur, pro
ipsanct ἀναρείσει, usurpavit.

(36) Ἀπόλλων, ὡς ἀπαλλάττων. Vide Macrob.
Saturnal. lib. 1, c. 17, ubi alias inter etymologias,
hanc quoque probat, ut Ἀπόλλων dictus sit, quasi
ἀπελαύνων τὰς νόσους. Plato in Cratylō, quasi ἀπο-
λοῦν, vel ἀπολύων, ὡς ἰατρὸς ὢν τῶν κακῶν. Cle-
mens dunt unum hoc nomine indicari mavult,
Strom. 1. Ubi, Ἀπόλλων, inquit, μυστικῶς καὶ στέ-
ρησαν τῶν πολλῶν νοσήμενος, ὁ εἰς ἐστὶ θεός. Quam
notationem probat etiam Chrysipp. apud Macrob.
ut Latine sol quasi vocetur. Porphyrius infra,
ἀπὸ τῆς ἀκρίτων τάσεως Apollinū nomen arcescit.

est, in acerbis ac praeliorum sociis casibus opem ferens, nominatus est; Apollo autem quasi ἀπαλλάττων ἐξ ἀπολλών, id est, morbis illis hominem liberans, quibus corpus laborare solet. Itaque ex ardentissimis astris et coruscante flamma succensis solem Apollinem, alterum vero, cuius ignea plane species est, Martem nuncuparunt. Neque sane alienum cuiquam videri debet, unam eandemque deam et nuptiarum praesidem vocari, et Lucinae Solisque matrem haberi. Nuptiarum quippe finis generatio est, generatio autem ex tenebris ad solem atque lucem quaedam quasi progressio. Praeclare igitur poeta cecinit,

*Postquam ipsam in lucem partus Lucina levandi
Solicita extulerat, solisque aspexerat auram.*

Recte utique poeta ipsa quidem praepositione conjunctionem elisit, ut partus difficultatem oculis subiceret; finem vero generationis statuit, solem intueri. Itaque uua eademque dea incendi quoque matrimonii auctor fuit, ut generationi viam aperiret. Sed enim operae pretium, opinor, fuerit, simpliciorum quamdam fabulam hoc etiam loco narrare. Jovem quippe ferunt, quod minus Junoni cum ipso conveniret, eaque congressus declinandi causa latebras capta- ret, animi dubium, hacque illaque vagantem in Alalcomenem indigenam aliquando incidisse, ex quo ita demum se Junonem in fraudem impulsurum esse didicerit, si novas nuptias simularet. Ergo Alalcomene suam Jovi operam commodante, clam ab iis excisam ingentem et eximiam quercum fuisse, quam arte configuratam ac sponsae cultu ornatam naxum quidem hunc in modum cecinisse. »

86 CAPUT II.

Carmen nuptiale.

« Tritonidas vero nymphas pelves attulisse, Baeotias denique tibias lautaeque ac lasciva convivia praebuisse. Ista dum peragerentur, Junonem, quod rem diutius ferre non posset, ex Cithaerone monte descendisse, magnaque Plataensium muliercularum turba stipatam, ad Jovem iracundiae ac zelotypiae stimulis agitatam accurrisse, continuoque simulatione patelacta et reconciliata cum Jove gratia, cum laetitia et hilaritate novae nuptae quamdam quasi conciliatricem fuisse, illudque honoris simulacro tribuisse, ut ejusmodi festum Dædala nominaret, tametsi urgente zelotypia ipsam postea licet inanimi concremarit. Ac fabula quidem ita se habet; ejusdem vero sensus et ratio talis est. Junonis Jovis- que dissidium aliud nihil quam elementorum in- temperiem perturbationemque significat, dum conveni- enti ac mutua qualitatum proportione sublata, atque jus in locum inaequalitatis ac discordia succedente, pristinam conjunctionem acerbiorē pu- gna dissolvunt, ac presentem huic universo pestem afferunt. Enimvero si Jupiter, id est calor, et ignea

Ἀντάρ (37) ἐπειδὴ τὸν γε μογοστόκος Ἐλιθήθια
Ἐξάγαγε πρὸς φῶσδε καὶ ἤλιον ἰδὲν αὐτάς.

Εὐδὲ ποιητὴς τῇ μὲν προθέσει τὴν σύνθεσιν ἐθελῶν, ἐμφαίνων τὸ βεβιασμένον τῆς ὄψεως, τέλος δὲ τῆς γενέσεως ἐποίησεν ἤλιον ἰδεῖν. Οὐκοῦν ἢ αὐτῆ θεὸς ἐποίησε καὶ γάμον συνελθεῖν, ἵνα γένεσιν παρ- σκευαστή; δεῖ δὲ ἴσως καὶ τὸν εὐθέστερον μῦθον εἰ- παῖν. Λέγεται γὰρ ὁ Ζεὺς, τῆς Ἥρας αὐτῷ διαπερο- μένης μηκέτι φοιτῆν εἰς τὸ αὐτὸ βουλομένης, ἀλλὰ κρυπτούσης ἑαυτῆ, ἀμυχάνων καὶ πλανυόμενης Ἄλαλκομένῃ τῷ αὐτόθι συντυχεῖν, καὶ διδασχθῆ- ναι ὑπὸ τούτου, ὡς ἐξαπατητέον τὴν Ἥραν, σκεφά- μενον γαμῖν ἑτέραν. Συνεργούτος δὲ τοῦ Ἄλαλ- κομένου, κρύφα τειρόντας αὐτοὺς εὐκτέανον καὶ παγκάλην ἔρην, μορφώσαι τε αὐτὴν καὶ καταστειλαῖ νυμφικῶς, Διδάξαν προσαγορεύσαστας. Εἶτα οὕτως ἀναμειβεσθαι μὲν τὸν Ὑμέλιον. »

instructamque Dædalum nominarint. Deinde Hyme-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Γαμήλιος ὄψις.

« Λουτράδῃ κομίζειν τὰς Τριτωνίδας νύμφας, α- λουὸς δὲ καὶ κόμωσι τὴν Βοιωτίαν παρασχεῖν. Περαι- νομένων δὲ τούτων, οὐκέτι τὴν Ἥραν καρτερεῖν, ἀλλὰ καταβῆσαν ἐκ τοῦ Κιθαίρωνος, τῶν Πλαταιῶν αὐτῇ γυναικῶν ἐπομένων, ὑπ' ὀργῆς καὶ ζηλοτυπίας θέουσιν ἔλθειν πρὸς τὸν Δία, καὶ τοῦ πλάσματος φανεροῦ γενομένου, διαλλαγεῖσαν μετὰ χάριτος καὶ γέλωτος αὐτὴν νυμφαγωγεῖν τιμὴν δὲ τῷ ἑσθῶν προσθεῖναι, καὶ Διδάλα τὴν ἑορτὴν προσαγορεύσαι κατακασθῆναι δὲ ὅμως αὐτὴ, κατὰ τὸν ὄν, ὑπὸ ζηλοτυπίας. Ὁ μὲν οὖν μῦθος τοιοῦτος· ὁ δὲ λόγος αὐτοῦ τοῖοσδε. Ἥρας καὶ Διὸς διαφορὰ καὶ στάσις οὐδὲν ἄλλο πλὴν στοιχείων δυσκρασία καὶ ταραχὴ ἐστίν, ὅταν ἀλλήλους μηκέτι (37) συμμετρῶται κατὰ κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἀνωμαλίας καὶ τραχύτητος ἐγγε- νομένης, δυσμαχῆσαντα λύσῃ τὴν κοινωνίαν καὶ φθορὰν τῶν ὄλων ἀπεργάσεται. Ἄν μὲν οὖν ὁ Ζεὺς, τούτεστι ἢ θερμὴ καὶ πυρῶδὴ δύναμις, αἰτίαν παράσχη τῆς διαφθορᾶς, αὐχμὸς τῆς Ἥρας καταλαβάνει· ἐὰν δὲ περὶ τὴν Ἥραν, τούτεστι τὴν ὑγρὰν καὶ πνευματι- κὴν φύσιν, ὕβρις τῆς ἢ πλεονασμὸς γένηται, βεῦμα

(37) Ἀντάρ ἐπειδὴ. Homer. *Il.* II, v. 187. Sed in versu 2 legend. *προφώσδε*. Quomodo autem τῇ προθέσει τὴν σύνθεσιν ἐθελῶς; Credo, quod particula δὲ, quae vel sola, vel cum altera πρό, vulgaris propositionis vice fungitur, eo loco posita, suaviter orationis collocacionem et nexum impediatur. Caeterum de vocis hujus compositione, ita Eustath. *Il.* II. « Ἐν τῷ *προφώσδε*, inquit, οὐ κατὰ τὸ *πρὸ* ἔκων ἢ *πρὸ*θεσις καίται, ἀλλὰ τὴν τοῦ βρέφους *πρὸ*- ὄδον εἰς φῶς ἐθελῶ· ἔνθα καὶ ἔπερνευεντὸν τῆς *πρὸ* *πρὸ*θέσεως, τὸ *προφώσδε*. At *Il.* T, ubi de Junone,

quae septimo mense Eurysthem in lucem excusse- rat, cum dixisset Homerus :

Ἐκ δ' ἄγαγε *προφώσδε*, καὶ ἡλιτόμηνον ἔορτα
Eustath. : Ἐν τῷ *προφώσδε*, inquit, ἢ *πρὸ* *πρὸ*- θεσις, τὸ *πρὸ* καὶ τοῦ Εὐρύσθηλα γεννηθῆναι διλοῖ. Sane de Hercule suo tempore nascituro, dixerat ante Jupiter :

Σήμερον ἀνδρα φώσδε, μογοστόκος Ἐλιθήθια.

(37) Μηκέτι. Mont. καὶ μηκέτι, recte. Caeterum tota haec fabula pertinetur etiam a Pausania in *Baeotic.*, p. 284.

ἔλαθε πολλῶν, καὶ συνώμειρσε καὶ κατακάλυσε (38) τὰ πάντα. Τοιούτου δὲ τινας γενομένου καὶ περὶ τοὺς τότε χρόνους, καὶ μάλιστα τῆς Βοιωτίας βυθισθείσης, ὡς πρώτων ἀνέδω τὸ πῆδον, καὶ ἡ πλημμύρα ἐλώθησεν, ὁ μὲν ἐξ εὐθείας κόσμου τοῦ περιέχοντος ὁμοῦλα (39) καὶ διαλλαγῇ τῶν θεῶν ἐλέχθη. Πρώτον δὲ ἀνίσχον ἐκ τῶν φυτῶν τῆς γῆς ἡ ἑρῦς, καὶ ταύτην ἱγάπησαν οἱ ἄνθρωποι, τροφῆς βίου καὶ σωτηρίας ἐκπαρθεὶν παρασχέσαν· οὐ γὰρ μόνον τοὺς εὐσεβεῖσιν, ὡς Ἡσιοδός φησιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπολειφθεῖσι τῆς εἰσοδείας,

tarum vero princeps caput extulit quercus, eamque ipsam tueretur, adamarunt : quippe quæ non iis vis loquitur, sed iis etiam, qui communem calamitatem effugerint,

Ἄκη μὲν τε σέβει βαλάνους, μέσση δὲ μάλισσας. Ἰεῖτα μὲν ὁ Πλούταρχος. Ἡμεῖς δὲ ἔγνωμεν ἐκ τῶν παραθεθειῶν αὐτοῦ φωνῶν, ὡς ἄρα καὶ ἡ θεματοστῆ καὶ ἀπόβροτος φυσιογία τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας θεῶν μὲν οὐδέν, οὐδέ τι μέγα καὶ θεωρητικῆς, καὶ τῆς ἀναστάσεως (40) ἄξιον ἐπήγετο.

Ἄκτινος γὰρ τὴν Ἡραν τοτὲ μὲν Γαμήλιον ἀναγορευομένην, καὶ τὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμβίωσιν δηλοῦσαν, τοτὲ δὲ τὴν γῆν πάλιν Ἡραν ὀνομαζομένην, τοτὲ δὲ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν· τὸν δὲ Διώνυσον εἰς τὴν μέθην μετενεγγμένον, εἰς νύκτα δὲ τὴν Ἀτῶν, καὶ τὸν ἦλιον εἰς Ἀπόλλωνα, καὶ αὐτὸν γε τὸν Δία εἰς τὴν θεομήτην καὶ πυρῶδη δύναμιν. Οὐκ οὖν πρὸς τῆ τῶν μύθων ἀπειρία, καὶ ἡ δοκούσα σεμνότερα διήγησις καὶ φυσιογία οὐκ ἐπὶ τινος οὐρανοῦ νοσῆρας καὶ θείας δυνάμεως, οὐδ' ἐπὶ λογικῆς καὶ ἀσωμάτου ἀνῆγεν οὐσίας· κάτω δὲ πάλιν καὶ αὐτὴ εἰς μέθας καὶ γάμος καὶ ἀνθρώπινα πάθη, εἰς τε πῦρ, γῆν, καὶ ἕλκρον, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ὕλης στοιχεῖα κατέστρεξε τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ πᾶσαν θεοποιεῖσα οὐδέν.

Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Πλάτων οἶδεν. Ὁμοιολεγεῖ γοῦν διαβροχῆσιν ἐν τῷ Κρατύλῳ μηδὲν πλὴν τῶν ὀρυμμένων τοῦ κόσμου μερῶν τοὺς πρώτους τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα ἀνθρώπων ἔγνωκέσθαι· μόνους δὲ θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν οὐρανῷ φασγῆρας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν φαινόμενων νομίσαι. Λέγει δ' οὖν ὧδε πρὸς λέξιν· « Φαινόμεθα μοι οἱ κρῶνται τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν Ἑλλάδα τοῦτους μόνους θεοὺς ἡγεσθαι, οὐστέρων τῶν πολλῶν τῶν βαρβάρων, Ἡλιον καὶ Σελήνην, καὶ Γῆν, καὶ Ἄστρα, καὶ Οὐρανόν. » Ἀλλὰ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ τοιαῦτα ἴσμεν ἐκ καὶ τὰ τοῦτον παλαιάτα· ἦν δὲ τὰ Ἀλγύπτια. Τὴν Ἰσὴν φασὶ καὶ τὸν Ὀσιριν, τὸν ἦλιον εἶναι καὶ τὴν αἰθήνην· καὶ Δία μὲν τὸ διὰ πάντων χωροῦν πνεῦμα· Ἑρμῆστον δὲ τὸ πῦρ· τὴν δὲ γῆν, Δήμητραν ἐπονομάτα· Ὀκεανόν τε τὸν ὑγρὸν νομίζεσθαι παρ' Ἀλυ-

vis corruptioni causam præbuerit, terram æstus invadit ; sin autem ex parte Junonis, hoc est humidæ flabillique naturæ, aliquid injuriæ et exsuperantiæ contigerit, immensa vis imbrum universa proluere atque obruere consuevit. Itaque cum aliquid ejusmodi temporibus illis accidisset ; ipsaque maxime Bœotia aquarum vorticibus hausta esset, ut primum exstitit emerisset solum, et inundationis æstus remisit, ornatus ille ac species, quæ circumfusi aeris sudique cœli serenitatem est consecuta, consensio deorum ac reconciliatio nuncupata est. Planhomines, quod victum suppeditaret, salutemque modo, qui pietatem ac religionem colant, ut Hesio-

Trunco fundat apes, summoque cacumine glandem. s. Hactenus Plutarchus ; ex cuius profecto 87 verbis intelligimus nihil omnino magni, quodque vel divinitatem sapiat, vel ostentari magnopere debeat, præclara ista reconditaque Græcæ theologiæ naturali explicatione contineri. Quippe, Junonem enim audiisti modo Pronubam appellari, quasi mutua vim et uxoris vitæ communionem significet ; modo terram, modo humidam naturam eamdem vocari : Bacchum vero ad ebrietatis, Latonam ad noctis, solem ad Apollinis, ipsumque adeo Jovem ad calidæ et igneæ vis significationem rationemque traduci. Ergo præter fabularum indignitatem, ipsa quoque gravior, uti videbatur, earum interpretatio ac physiologia, non jam vel ad cœlestes ultas, intelligentes divinasque facultates, vel ad naturas aliquas ratione præditas, et ab omni corporum concrectione sejunctas evehebat ; sed deorsum vergens, aut in crapulam, nuptias, et humanas cupiditatis, aut in igne n, terram, solem ac reliqua elements in materiam immersa, mundique partes extremo quasi actu desinebat, nullique præterea rei divinitatem tribuebat. Atque hoc ipse quoque Plato intellexit. Enimvero discrete factur in Cratylo, præter istas quæ sub aspectum cadunt mundi partes, nihil eos omnino, qui Græciam principes tenuerant, cognovisse, ac sola cœli astra, et cætera, quæ phænomena vocantur, deos putasse. Sic enim ad verbum loquitur : « Qui Græciam primi habuere, il videntur mihi deos tantum illos existimasse, quos etiamnum barbarorum plerique arbitrantur, Solem, Lunam, Terram, Astra, Cœlum. » Hujusmodi ergo sunt, quæ a Græcis de numinum suorum natura commemorantur. Nunc autem Ægyptiorum etiam fabulas longe Græcis antiquiores videamus. Ajunt itaque, Osiridem solem

(38) Κατακάλυσε. Legendum videtur κατακάλυσε, vel κατακάλυψε.

(39) Ὁμοῦλα, etc. Malim ὁμόνοια καὶ διαλλαγῇ τῶν θεῶν ἐλέχθη.

(40) Ἀναστάσεως. Omnino legendum videtur ἀναστάσεως, ut infra, ubi de præstigiatorum carminibus ad speciem et ostentationem compositis, ait : Πάλιν δὲ τῷ τῆς ἀναστάσεως κόμπῳ, τῷ τε πεπλάσμενῳ τύπῳ τῆς θεωρίας ἐσηματιομένη. Vulgo quidem, ἀνάστασις ἀντὶ τῆς ἀπειλῆς sumitur, ut ἀνατείνεσθαι ἀντὶ τοῦ ἀπειλεῖν. Sed tamen, ut ἀνατείνεσθαι, sic et ἀνάστασις, ὑπερέφρανον τι καὶ

σοβαρὸν, καὶ ἀγέρωγον non minus eleganter significat. Porro, ubi ἀνάστασις pro comminatione usurpatur, vulgaris etiam hic error est, ut ἀνάστασις legatur. Athæneus lib. iv, p. 157 C : Ἀδ, πάντας εὐλαβουμένους τὴν τῶν κυρίων ἀνάστασιν, φοβίσθαι τοῦ ζῆν ἐκόντας (non ἐκόντας) ἐκεῖνα. Ideoque omnes, uti dominorum (s. deorum) comminationem effugiant, voluntariam morte vitam abjicere formidare. Ubi optime Casaubonus (vir magnus, si Catholicus fuisset) legit ἀνάστασις, cap. 14 Animadvers. in enim lib. Quo loco aliquot alia similibus erroris exempla suppeditat.

esse, Isidem vero lunam; Jovem spiritum cuncta pervadentem, Vulcanum ignem, terram Cererem: Oceanum humorem, ac Nilum eorum fluvium, cui ipsas quoque deorum procreations attribuit: aerem denique Minervam ab iisdem nominari ferunt. Atque hos quinque deos, Aerem videlicet, Aquam, ignem, Terram, ac Spiritum, orbem universum percurrere, varias subinde hominum et omnis generis animantium figuras ac vultus induentes, quorum nomina cum aliquot hominibus mortii obnoxii, et in Ægypto natis communicata fuerint, 88 quos utique Solem, Saturnum, Rheum, Jovem, Junonem, Vulcanum, Vestamque cognominarunt. Quæ Manethus quidem omnia fusius uberiusque persequitur, summam vero Diodorus in eo, quod supra laudavimus, *Historiarum* opere ad

CAPUT HL

De allegorica Ægyptiorum theologia.

« Utrumque deum, Solem, inquit, ac Lunam, quos Ægyptii Osiridis Isidisque nomine significant, orbem universum regere ac moderari, resque omnes tribus distinctis anni tempestatibus alere atque augere statuunt, vere, æstate, et hieme, quæ suas singulæ conversiones aspectum fugiente motu conficiant, ac plurimum inter sese natura dissidentes, summa tamen et opportunissima consensione integrum annum absolvant. Atque horum deorum ejusmodi esse naturam, quæ multum ad tribuendam rebus omnibus vim generandi fecundiorum per sese conferat; Solis quidem, igneo calori, ac spiritui; Lunæ vero, humori et siccitati; utriusque deum communi virtute, Aeri. Horum præterea beneficium procreari ac vegetari cuncta: ideoque totum hujus universi naturæ corpus Solis ac Lunæ conjunctione consistere, cujus partes quinque illæ sint, quas ante nominavimus, spiritus, ignis, siccum, humidum, postremoque aerium: ut quemadmodum in homine, caput, manus, pedes ac cætera membra numeramus, ita plane integrum hujus mundi corpus ex illis partibus coagmentetur. Jam vero, qui homines in Ægypto plano et articulo sermone principes usi fuerint, eos partium illarum quamlibet deum arbitratos esse, propriaque ac singularum naturæ conveniunt appellatione donasse; ac spiritum quidem, ipsa vocis interpretatione Jovem nominasse, qui quod animalis facultatis, quæ animantis iustæ, auctor esset, eundem idcirco rerum omnium

quemdam quasi parentem esse putaverunt; cui sententiam Græcorum etiam poetarum longe clarissimum

Parens hominumque deumque.

Ignem autem simili nominis explanatione Vulcanum appellasse, quod 89 ipsum magnum aliquem esse deum, rerumque omnium generationem ac justum perfectumque incrementum plurimum juvare existimarent. Præterea terram, quod eam rerum nascentium quoddam quasi vas et conceptaculum esse censerent, Matrem vocasse, quam ipsi quoque Græci Δημήτρα (hoc est Cererem) nuncupare soleant, idque Levi tantum aliqua prioris appellationis mu-

(41) *Τούτους*. Diodorus Siculus lib. 1, pag. 11, novæ edit., antiquæ vero 7.

πίοις, καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς ποταμὸν Νεῖλον, ᾧ καὶ τῶν θεῶν ἀναθίσθαι γενέσθαι· τὴν δὲ ἄερα φασὶν αὐτοῖς προσαγορεύειν Ἀθηνᾶν. Τούτους δὲ τοὺς πέντε θεοῦ; τὸν Ἄερα λέγουσι, καὶ τὸ ὕδωρ, τὸ τε Πῦρ καὶ τὴ Γῆν, καὶ τὸ Πνεῦμα, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπιπορεύεσθαι, ἄλλοτε ἄλλως εἰς μορφὰς καὶ ἰδέας ἀνθρώπων τε καὶ παντοίων ζώων σχηματίζομένους· καὶ τῶν ἀνθρώπων παρ' αὐτοῖς Αἰγυπτίοις γενομένην θνητῶν ἀνθρώπων, Ἥλιον, καὶ Κρόνον, καὶ Ῥέα, ἔτι δὲ καὶ Δία, καὶ Ἥραν, καὶ Ἥφαιστον, καὶ Ἐστίαν ἐπονομασθέντας. Γράφει δὲ καὶ τὰ περὶ τούτων πλαυότεροι μὲν Μάνεθος· ἐπιτετιμμένους δὲ ὁ Διόδωρος ἐν τῇ προλεχθεῖσθι αὐτοῦ γραφῇ, ὡς πὼς ἱστορῶν κατὰ λέξιν.

B ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀλληγορουμένης θεολογίας.

« Τούτους (41) δὲ τοὺς θεοῦς, τὸν Ἥλιον, φησὶ, καὶ τὴν Σελήνην, Ὅσιριν ὄντας κατ' Αἰγυπτίους καὶ Ἴσιν, τὸν σύμπαντα κόσμον διοικεῖν, τρέφοντάς τε καὶ αἰζοντάς πάντα τριμερῶσιν ὡραῖς, ἀοράτῳ κινήσει τὴν περίσθον ἀπαριζούσας, τῇ τε ἐαρινῇ, καὶ θερινῇ, καὶ χειμερινῇ· ταύτας δὲ ἐναντιωτάτων ἀλλήλων τὴν φύσιν ἔχούσας ἀπαρίζειν τὸν ἐναντιὸν ἀρίστη συμμῶντα φύσιν δὲ συμβάλλεσθαι πλείστην (42) εἰς τὴν τῶν ἀπάντων ζωογονίαν τῶν θεῶν τούτων τὸν μὲν, πυρῶδους, καὶ πνεύματος· τὴν δὲ, ὑγροῦ καὶ ξηροῦ κινήσῃ δ' ἀμοιρότους, Ἄερα· καὶ διὰ τούτων πάντα γενέσθαι καὶ τρέφεσθαι. Διὸ καὶ τὸ μὲν ἅπαν σῶμα τῆς τῶν ὄλων φύσεως ἐξ Ἥλιου καὶ Σελήνης ἀπαρίζεσθαι, τὰ δὲ τούτων μέρη, πέντε τὰ προσηρημένα, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ πῦρ, τὸ γῆρην, ἔτι δὲ τὸ ὕδρην, καὶ τὸ τελευταῖον τὸ ἀερώδες· ὡσπερ ἐπ' ἀνθρώπου κεφαλῆν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τὰ ἄλλα μέρη καταριθμούμενα, τὸν αὐτὸν τρέπον τὸ σῶμα τὸ κόσμον συγκαίεσθαι πᾶσι ἐκ τῶν προσηρημένων. Τούτων δ' ἕκαστον θεὸν νομίσαι, καὶ προσηγοῦσθαι ἴδιαν ἐκάστω θείῳ κατὰ τὸ δικαίον, τοὺς πρώτους διαλέκτῳ χρησαμένους διηρθρωμένη τῶν κατ' Αἰγυπτίον ἀνθρώπων. Τὸ μὲν οὖν πνεῦμα Δία προσαγορεύσαι, μεθερηγηνομένης τῆς λέξεως· ὅν, αἴτιον ὄντα τοῦ ψυχικοῦ τοῦ ζώου, ἐνόμισαν ὑπέρχειν πάντων ὄντων τινὰ πατέρα. Συμμῶνται δὲ τούτους φασὶ καὶ τὸν ἐπιφανέστατον παρ' Ἑλλήσι ποιητῶν ἐπὶ τοῦ θεοῦ τούτου λέγοντα·

quemdam quasi parentem esse putaverunt; cui sententiam suffragari aiunt, cum de hoc numine ita loquitur:

D *Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.*

Τὸ δὲ πῦρ μεθερηγημένους, Ἥφαιστον ὀνομάσαι, νομίσαντας μέγαν εἶναι θεὸν καὶ πολλὰ συμβάλλεσθαι πᾶσιν εἰς γένεσιν καὶ τελεῖαν αἰζόντων. Τὴν δὲ γῆν, ὡσπερ ἀγγελοῦν τι τῶν φουμένων ὑπολαμβάνοντας, Μητέρα προσαγορεύσαι· καὶ τοὺς Ἑλληνας δὲ ταύτην παραπλησίως Δημήτραν καλεῖν, βραχὺ μεταθεθείσας διὰ τὸν χρόνον τῆς λέξεως τὸ γὰρ παλαιὸν ὀνομάζεσθαι τὴν γῆν μητέρα, καθάπερ καὶ τὸν Ὀρφέα προσημαρτυρεῖν λέγοντα·

(42) *Πλείστην*. Alter ex mss. πλείστα, νετε, meo iudicio.

taione, cum eadem olim Γῆν Μητέρα Terram Matrem nominarent, ut ipsemet Orpheus hæc versu testatam reliquit:

Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ κλυτοδοτέρα. A Rerum Terra parens, Mater Ceres alma bonorum.

Τὸ δ' ὄργην ὀνομάσαι λέγουσι τοὺς παλαιούς Ἰκκα-
νόν δ' μεθερμηνεύμενον μὴ εἶναι τροφῆς (43) μη-
τέρα· παρ' ἐνίοις δὲ τὸν Ἑλλήνων Ἰκκακὸν ὑπάρχειν
ὀκταῖφθαί· περι οὗ καὶ τὸν ποιητὴν λέγειν·

Ἰκκακὸν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν·

οἱ γὰρ Αἰγύπτιοι νομίζουσιν Ἰκκακὸν εἶναι τὸν
παρ' αὐτοῖς ποταμὸν Νεῖλον, πρὸς ᾧ (44) καὶ τὰς τῶν
θεῶν γενέσεις ὑπάρχει. Τῆς γὰρ πάσης οἰκουμένης
κατὰ μὴνιν τὸν Αἴγυπτον εἶναι πόλιν πολλὰς
τῶν ἀρχαίων θεῶν ἐκτισμένας· οὐδ' αὖτις, Ἡλίου,
Ἐρμῶ, Ἀπόλλωνος, Πανός, Εἰληθίας, ἄλλων πλείονων.
Τὸν δὲ ἀέρα προσαγορεύσαι φασὶν Ἰκκακὸν,
μεθερμηνεύμενης τῆς λέξεως, καὶ Διὸς ὑγατέρα γε
νομίσει ταύτην, καὶ παρθένον ὑποστήσασθαι, διὰ
τὸ ἀσφοδρον εἶναι φύσει τὸν ἀέρα, καὶ τὸν ἀκρότατον
ἐκχεῖν τοῦ σύμπαντος κόσμου τόπον διόπερ ἐκ τῆς
κορυφῆς τοῦ Διὸς μυθολογήθηναί γενέσθαι ταύτην.

Ἰκκακὸν δὲ αὐτὴν καὶ Τριτογένειαν (45), ἀπὸ τοῦ
τρὶς μεταβάλλειν τὴν φύσιν αὐτῆς κατ' ἐνιαυτὸν, ἑα-
ραί, θέρου, καὶ χειμῶνος. Λέγεσθαι δὲ αὐτὴν καὶ
Γλαυκῶπιν, οὐχ ὥστερ' ἐνίοι τῶν Ἑλλήνων ὑπέλαβον
ἀπὸ τοῦ τοῦ ὀρθαλοῦς καὶ γλαυκοῦς ἔχειν· τοῦτο
μὲν γὰρ εὐθεὶς ὑπάρχει· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τὸν ἀέρα
τὴν πρόσφην ἔχειν ἑγγλαυκόν. Φασὶ δὲ τοὺς πέντε
θεοὺς τοὺς προειρημένους τὴν πᾶσαν οἰκουμένην
ἐκπροσεύεσθαι, φανταζομένους τοῖς ἀνθρώποις ἐν
ἐσθῶν ζῶων μορφαῖς, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς ἀνθρώπων
ἰδέας, ἢ τινων ἄλλων μεταβάλλοντας· καὶ τοῦτο μὴ
μυθῶδες ὑπάρχειν, ἀλλὰ θανάτων, εἴπερ οὗτοι πρὸς
ἀλφειάδην εἶσιν εἰ πάντα γεννῶντες. Καὶ τὸν ποιητὴν
δ' εἰς Αἴγυπτον παραβαλόντα, καὶ μετασχόντα παρὰ
τῶν ἱερέων τῶν τοιοῦτων λόγων, θεῖναι που κατὰ
ποίησιν τὸ προειρημένον, ὡς γινόμενον·

cum eo sacerdotes communicasset, quasi rem fieri
καὶ τε (46) θεοὶ ξείνοιον ἐκλάουσι ἄλλοδαποῖσι,
παντοῖοι γελήθοντες ἐπιστροφῶσι πόλιν
Ἀνθρώπων, ὕβρις τε καὶ εὐνομήνη ἐξορώντες.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν, καὶ γένεσιν ἄξιον
ἐσχηκῶτων τοσαῦτα λέγουσιν Αἰγύπτιοι. Ἄλλους δὲ
ἐκ τούτων ἐπιγελοῦς γενέσθαι φασὶν, ὑπάρξαντας μὲν
θηρητοῦς, διὰ δὲ σύνεσιν καὶ κοινήν ἀνθρώπων εὐερ-
γησαν τετευχότας τῆς ἀθανασίας, ὡς ἐνίοις καὶ βα-
σιλεῖς γεγονέαι κατὰ τὴν Αἴγυπτον. Μεθερμηνευ-
μένων δ' αὐτῶν τινὰς μὲν ὀμωνύμους ὑπάρχειν τοῖς
οὐρανίοις, τινὰς δὲ ἴδιαν ἐσχηκῶσαι προσγορίαν,
Ἰλιὸν τε καὶ Κρόνον, καὶ Πέαν, ἔτι δὲ Δία τὸν ὑπὸ
τῶν Ἄμμωνα προσαγορευόμενον· πρὸς δὲ τοῦτο
Ἦραν καὶ Ἡρακλῆον, ἔτι δὲ Ἔστίαν, καὶ τελευταῖον

(43) Τροφῆς. Diodorus, τροφήν, quomodo Gallice dicitur, *mère nourrice*.

(44) Πρὸς ᾧ. Forte legendum πρὸς οὗ. Certo πρὸς ᾧ ὑπάρχει ἰdem erit quod ᾧ ἀνατεθῆναι.

(45) Τριτογένειαν. Plutarchus *De Iside et Osiride*, pag. 381, longe aliter hoc cognomen ἐτυμολο-

Humidum autem Oceanum a veteribus nuncupatum esse tradunt, eamque vocem, si interpretari velis, alimentii matrem significare, Græcusque nonnullus illud ipsum Oceani nomen cum sem in se ipsum usurpasse arbitratur; de quo etiam ita vates cecinerit,

Oceanumque deorum ortum, Tethynque parentem.

Quippe enim Ægyptii Oceanum Nilum fluvium suum esse putant, cui deorum quoque generationes assignant. Nam ex omnibus terrarum partibus oppida in una Ægypto ab antiquis diis condita esse plurima, cujusmodi sunt, Jovis, Solis, Mercurii, Apollinis, Panis, Lucinæ, aliorumque complurium. Quod aereis spectat, illum ab iisdem, vi nominis interpretatione declarat, Minervam appellatum, hanc vero Jovis filiam, simulque virginem habitam fuisse dicunt; quod aer nec ullam suapte natura corruptionem subeat, et supremam totius mundi sedem ac regionem obtineat: atque hanc fuisse causam, cur Minerva Jovis ex vertice nata fingeretur. Eandem porro Τριτογένειαν quasi ter genitam vulgo nominari, quod ter singulis annis, vere, æstate, et hyeme aeris natura mutetur; γλαυκῶπιν vero, non quod caecis oculis prædita esset, ut Græcorum aliqui putavere; id enim crassæ nimium simplicitatis esse; sed quod aer casuum plane ac caruleum colorem spectantibus præ se ferre videatur. Hos igitur quinque deos Terram

ajunt lustrare universam, hominibusque modo sacrarum animantium figura, modo hominum vultu, modo alia quadam specie tectos sese videndos interdum præbere. Atque id nequaquam fabulosum esse, sed omnino fieri posse confirmant, cum illi sint, a quibus omnia reapse procreantur; adeoque poetam cum in Ægyptum appulisset, 90 ac sermones ejusmodi solitam quodam suæ poeseos loco ita celebrasse,

Quin etiam interdum peregrino numina cultu,

Mille novis lustrare solent nostra oppida formis,

Fasque nefasque simul propiori lumine cernunt.

Hæc sunt, quæ de diis celestibus ortuque sempiterno præditis Ægyptii commemorant; a quibus alios quosdam procreatos fuisse perhibent, terrestres illos quidem ac morti obnoxios, sed tamen immortalitatem partim ob singularem prudentiam,

partim ob communem in genus hominum beneficentiam consecutos, quorum etiam aliqui in Ægypto regnaverint. Horum item, si nomina interpretaris, alios ejusdem ac celestes ipsos nominis fuisse, alios propriam quamdam appellationem esse sortitos, Solem, Saturnum, Opem, adeoque Jovem

γείται, ex Pythagoræorum symbolis, dum ait: Τὸ μὲν γὰρ ἰσόπλευρον τρίγωνον, ἐκάστων Ἀθηνᾶν κορυφαγενῆ καὶ τριτογένειαν, ὅτι τριατὰ καθέκαστος ἀπὸ τῶν τριῶν γενῶν ἀγομῆναις διαίρεται.

(46) Καί τε. Homerus, *Ὀδδ.* P, v. 486.

illum, cui nonnulli Ammonis cognomen fecere; A Junonem præterea, Vulcanum, Vestam, postremo- que Mercurium, ex iisque Solem Ægypti regnum principem tenuisse, astro cœlesti cognominem. » Hactenus a nobis laudatus auctor. Jam vero Plutarchus in eo, quod de *Iside* scripsit, opusculo, quæ sequuntur ad verbum habet: « Rem, inquit, novo a capite totam arcescentes, ex omnibus, qui subtilius aliquid et accuratius disputarunt, eorum in primis, quibus simplicitas magis tamen placuit, sententiam videamus. Tales vero illi sunt, qui quomodo Græci, Saturnum tempus, Junonem ætherem, Vulcani generationem aeris in ignem mutationem allegorice interpretantur, sic apud Ægyptios Nilum Osirin esse dicunt, qui cum Iside, hoc est terra congregiatur; Typhonem vero mare, in quod Nilus incidens evanescat. » Quibus ille similibusque commemoratis, rursus ad dæmones fictitias deorum istorum fabellas revocat, novasque deinceps novarum allegoriarum accommodationes excogitat. Ego vero quæsierim ex iis, et quidem jure, quorum tandem sese numinum expressas imagines conservare dicant; dæmonum ne? an ignis, aeris, terræ, aquæ, an virorum, mulierumque simulacra? an denique brutorum animantium, ac ferarum ipsarum figuras? Nam cum ipsimet, homines quosdam mortales eodem, quo solem ac cætera mundi elementa, nomine procreatos, eosdemque deos postea consecratos fuisse concedant; **¶** quorum obsecro, æquum fuerit imagines illas figurisque nominare, quas in simulacris inanimes cælatas videamus? an elementorum hujus universi? an, quod artificiosa ipsa vultus conformatio palam ostendit, mortalium inter mortuos jacentium? Enim vero, taceant isti licet; veritas per se ipsa loquitur, ac prope magna voce clamaus, eos, de quibus agimus, viros quosdam mortales fuisse testatur. Quinetiam Plutarchus in opere illo quod *De Iside Ægyptiis- que numinibus* scriptum reliquit, ultro dataque opera singulorum propriam corporis figuram coloremque declarat, his verbis: « Narrant, inquit, Ægypti Mercurium brachio breviorum, Typhonem rufum, Martem candidiorem, Osirin denique nigriorem fuisse: quippe qui natura homines exsistissent. » Hæc Plutarchus. Mortuorum ergo fuit tota illa numinum apud istos consecratio; quidquid autem physiologiæ est, hoc lidem postea confingere. Nam quid atinebat in virorum ac mulierum effi-

« Ἐρμῆν. Καὶ πρῶτον μὲν Ἥλιον βασιλεῦσαι τῶν κατ' Ἀγυπτὸν, ὁμώνυμον ἔντα τῷ κατ' οὐρανὸν ἄστρῳ. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ δηλωθεὶς συγγραφεὺς. Καὶ ὁ Πλούταρχος δὲ ἐν τῷ περὶ τῶν *Κατὰ τὴν Ἰσίδαν* αὐτοῦ συγγράμματι τάδε γράφει κατὰ λέξιν: « Ἄπ' ἄλλης (47) δὲ ἀρχῆς τῶν φιλοσοφωτέρων τι λέγειν δεχομένων (48) τοὺς ἀπλουστάτους σκεψόμεθα πρῶτον. Οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ λέγοντες, ὥσπερ Ἕλληνας Κρόνον ἀλληγοροῦσι τὸν χρόνον, Ἡρᾶν δὲ τὸν ἀέρα, γένεσιν δὲ Ἡφαίστου τὴν εἰς τὸ πῦρ ἀέρος μεταβολὴν, οὕτω παρ' Ἀγυπτίους Νεῖλον εἶναι τὸν ὕδαριν, Ἰσίδαν συνόντα τῇ γῆ, Τυφῶνα δὲ τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν ὁ Νεῖλος ἐμπέπτων ἀφανίζεται. » Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἰπὼν, πάλιν εἰς δαίμονας ἀναφέρει τοὺς περὶ τῶν θεοῦμένων θεῶν μύθους. Καὶ πάλιν ἄλλως ἀποδίδωσι, καὶ αὐθις ἐτέρως ἀλληγοροῦν. « Ἦν δ' ἂν κατὰ λόγον πηθεῖσθαι ὁπότερον θεῶν τὰ ἔξωτα τὰς ἐντεταπωμένας μορφὰς σώζειν φήσουσιν: πότερα δαιμόνων; ἀλλὰ πῦρός, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, ἢ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἰκόνας, καὶ ζώων ἀλόγων, καὶ θηρίων σχήματα; Ἐπὶ γὰρ καὶ πρὸς αὐτῶν συγκεχυρῆσαι ὁμωνύμιας ἤλιμ, καὶ τοῖς καθόλου στοιχείοις θνητοῦς τινος ἀνδρας γεγονέναι, καὶ τούτους θεοὺς ἀνηγορεύσθαι, τίνων εἰκόνας ἂν εἰς μορφὰς εἶναι καὶ εἰκόνας λέγειν τὰς ἐν τοῖς ἀψύχοις ἔξωταις γλυφάς; πότερον τῶν καθόλου στοιχείων, ἢ, ὅπερ καὶ τὸ ἐναργὲς τῆς εἰσεως ἐπέδεικνυσι, τῶν ἐν νεκροῖς κειμένων θνητῶν; Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτοὶ καὶ (49) λέγουσιν, ὃ γὰρ τὴν ἀληθῆς λόγος βοᾷ καὶ κίχραε μονοσυλὶ φωνῆν ἀφίει, θνητοῦς ἀνδρας μαρτυρῶν γεγονέναι τοὺς θελομένους. Ὅ δὲ Πλούταρχος καὶ τῶν σωμάτων (50) αὐτῶν ἐκ περιουσίας τὸν ποῦν ὑπογράφει τοῦ σώματος χαρακτῆρα ἐν τοῖς *Περὶ τῆς Ἰσίδος καὶ τῶν Ἀγυπτίων θεῶν*, ὡδὲ πως λέγων: « Ἰστοροῖσι (51) γὰρ Ἀγύπτου τὸν μὲν Ἐρμῆν τῷ σώματι γενέσθαι γαλιάγκωνα, τὸν δὲ Τυφῶνα τῇ χροαίᾳ πυρρὸν, λευκὸν τε τὸν Ἄρην, καὶ μελάγκρον τὸν Ὅσριν, ὡς τῇ φύσει γενοῦντας ἀνθρώπους. » Ταῦτα ὁ Πλούταρχος. Νεκρῶν ἔρα ἢ πᾶσα αὐτῶν θεοποιία καθέστηκε: πέπλασται δ' αὐτοῖς τὰ τῆς φυσιολογίας. Τί γὰρ ἔχρην ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σχήματα ζωοπλαστῆν, παρὸν καὶ δίχα τούτων Ἥλιον σέβειν καὶ Σελήνην, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου στοιχεία; Πότερος δὲ τούτων, καὶ ἐκ τίνων ἀρξάμενοι τὰς τοιαύτας προσηγορίας ἐπεφήμισαν; οἶον, λέγω τὸν Ἡφαίστων καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, Δία τε καὶ Ποσειδῶνα καὶ Ἡρᾶν. Ἄρα γὰρ ταῦτα τῶν καθόλου στοιχείων πρῶτον ἔντα ὀνόματα, δεύτερον αὐτὰ τοῖς θνητοῖς ὁμωνύμιας τοῖς οὐρανίοις ἐπιθεθεῖσιν: ἢ τοῦτοιαὶ ἐκ

(47) Ἄπ' ἄλλης. Plutarchus *De Iside et Osiride*, p. 365 D. 2.

(48) *Δοκούτων*. Plutarchus, *δυναμένων*.

(49) *Ἄβτοί μοι*. Vertere non dubitavi, quasi scriptum esset, αὐτοὶ μὴ, quod sensus omnino postulat.

(50) Aut hoc σωμάτων, aut quod sequitur σώματος, delendum videtur.

(51) *Ἰστοροῦσιν*. Hic mihi Plutarchi locus non occurrit, sed alii duo non absimiles, eodem in lib. *De Iside et Osiride*. Cæterum γαλιάγκωνα reposui, pro γαλιάγκωνα; sic enim ubique scribitur, et vel

brachio tantum, vel etiam toto corpore breviorum significat. Qui tamen hanc vocem ἀπὸ τῆς γάλης arcessunt, iis magis τὸ η̄ placeat, quam ε̄. Non absimiles, qui Latinis olim Ance dicebantur. Sic enim Aristus; ε̄ *Ancus*, qui adnecum brachium habet, ut exporrigi non possit. » Et Glossario veteri, *Ancus*, mancus est, καλλιός, λορδός. Recte κυλλός. Is enim, κυλλός et χαμπύλος Hesychio dicitur; at λορδός cernuum potius significat, ejusmodi fere quem Gælicæ vocamus *fourdaud*. Varrò tamen *Ancum* Sabinum esse vocem putavit.

τῆς παρ' ἀνθρώπους ἐπικλήσεως τὴν μεταφορὰν ἐπὶ αὐτῆς οὐσίας πεποιήνται; Καὶ τί χρὴ θνηταῖς προσηγορίαις τὰς καθόλου φύσεις ἐπισημαίνετον, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον θεῶν μυστήρια, οἷ τε ἕμνοι καὶ αἱ φῶδες, καὶ τῶν τελευτῶν τὰ ἀπόβητα, πόματα τῶν καθόλου στοιχείων ἢ τῶν πάλαι θνητῶν ἀνδρῶν τῶν τοῖς θεοῖς ὁμωνυμίᾳ ἐπάγονται τὰ σύμβολα; Ἄλλὰ γὰρ πλάνας καὶ μέθας, καὶ ἔρωτας, φόβους τε γυναικῶν, καὶ ἀνδρῶν ἐπιβουλάς, καὶ μυρία ἄλλα θνητὰ ὡς ἀληθῶς καὶ ἀσχερὰ καὶ ἄσπερνα, πῶς ἔν τις ἀναθεῖη τοῖς καθόλου στοιχείοις, αὐτῶν τὸ θνητὸν καὶ ἀνθρωποπαθεῖς ἐπενηνεγμένα; Ὅστε ἐκ τούτων ἀπάντων ἀλλοεπισθεῖται τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ γενναίαν φυσιολογίαν κατ' οὐδὲν ἀληθείας ἡμμέντην, οὐδὲ τι θεῶν ἀληθῶς ἐπαγομένην, βεβασμένην ἐκ καὶ διεψευσμένην ἔχουσαν τὴν ἔξωθεν σημειολογίαν. Ἄκουε δ' οὖν οἷα καὶ ὁ Πορφύριος ἐν τῇ πρὸς Ἀνεθὸν τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῇ περὶ τῶν αὐτῶν ἱστορεῖ.

hujusmodi sexcenta in mortem atque vergentia, et quis communibus mundi elementis attribuat, cum præsertim ipsa per sese mortalis naturæ mores, ipsæque hominum cupiditates exhibeant? Ut profecto his omnibus argumentis, egrrigam istam mirabilemque physiologiam, nihil usquam vel leviter attingisse veritatis, nihil quod Divinitatem sapiat, invexisse, sed coactitiam potius et ementitam sibi honestioris explicationis speciem aliunde mendicantem obtendisse, manifesto teneamus. ¶ Nunc autem agesis, audi præterea, quid ipse quoque Porphyrius in ea, quam ad Anebonem Ægyptium scribit, epistola, hisce de rebus commemoret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

CAPUT IV.

Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ δεῖ τὴν πᾶσαν ἀναστροφὴν τῆς τροπικῆς αὐτῶν θεωρίας ἐπὶ μόνῃ τῇ πανόρμῳ κατ' ὀριαντὸν ἄσπερα, ἐπὶ τε ὕδαρ καὶ πῦρ, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου μετῆγον.

(52) « Χαίρημων μὲν γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι οὐδ' ἄλλο τι πρὸ τῶν ὁρωμένων (53) κόσμων ἡγούονται, ἐν ἀρχῇ λόγων τιθέμενοι τοὺς Αἰγυπτίους, οὐδ' ἄλλους θεοῦς πλὴν τῶν πλανητῶν λεγομένων, καὶ τῶν συμπληρουμένων τὸν ζωδιακῶν, καὶ ὅσοι τούτοις παρανατέλλουσι τὰς τε εἰς τοὺς δεκανοὺς τιμὰς (54), καὶ τοὺς ὀροσκόπους, καὶ τοὺς λεγομένους κραταιοὺς ἡγεμόνας, ὧν καὶ φῶματα ἐν τοῖς Ἀλμενιχιακοῖς φέρεται, καὶ θεωρεῖται παθῶν, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ὕσεως, καὶ μελλόντων σημειώσεις. Ἐώρα γὰρ τοὺς τὸν ἥλιον δημιουργὸν φερόμενους, καὶ τὰ περὶ τὸν Ὅσιριν καὶ τὴν Ἴσιν, καὶ πάντας τοὺς λερατικοὺς μύθους, ἢ εἰς τοὺς ἀστέρας καὶ τὰς τούτων φάσεις καὶ κρύφους, καὶ ἐπιτολὰς ἐπιτρομέους, ἢ εἰς τὰς τῆς οὐρανῆς ἀσφῆσεις καὶ μετώσεις, ἢ εἰς τὴν τοῦ ἡλίου πορείαν, ἢ τὸ γε νυκτερινὸν ἡμισφαίριον, ἢ τὸ ἡμερινὸν, ἢ τὸν γε ποταμὸν καὶ ἄλλως πάντα εἰς τὰ φυσικὰ, καὶ οὐδὲν εἰς ἀσωμάτους καὶ ζώσας οὐσίας ἐρμηνεύοντας. Ὅν οἱ οὐτεῖος καὶ τὸ ἐπ' ἡμῖν ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων ἀνήψαν κλησεως, οὐκ οἶδ' ὅπως, δεσμοῖς ἀλύτοις, ἀνάγκῃ, ἢ

giem simulacra configurare, cum sine illis Solem ipsum, Lunam, ac reliqua hujus universi elementa colere ac venerari liceret. Jam utris porro ex istis, et a quibus auspiciis, ejusmodi cognomenta tribuere? Vulcani, inquam, et Minervæ, Jovis, Neptuni, atque Junonis? Utrum ista primum fuere hujus mundi elementorum nomina, quæ deinde mortalibus, ad aliquam inter eos celestibus deos appellationis communionem imposuerint? an potius, ad communes illas naturas hominum ipsorum nomina traduxere? quorsum vero mortalibus hisce appellationibus universi naturas nuncupare? Quid autem singulorum deorum mysteria? quid hymni et carmina? quid initiorum arcani ritus? Mundine elementorum, an priscorum mortalium eodem cum diis nomine præditum inventa fuere symbola? Nam errores quidem, ebriasas perpotationes, anores, mulierum oppressiones, virorum insidias, et summa cum turpitudine et indignitate conjuncta, præsertim ipsa per sese mortalis naturæ mores,

De eadem Ægyptiorum physiologia, quodque universam moralis interpretationis accommodationem, ad ea tantum quæ in celo astra cernuntur, aquam, ignem, ac cæteras mundi partes, traduxerint.

« Enimvero Chæremon, inquit, ac ceteri nec aliud quidquam ante mundos illos, qui sub aspectu cadunt, fuisse arbitrantur, cum eos, qui ab Ægyptiis iadueuntur, Ipso disputationum suarum initio ponant; nec alios agnoscunt deos, quam quæ vulgo errantia sidera nominantur, quæque zodiacum implent, adeoque quotquot in eorum vicinia oriuntur. Quibus adjiciunt suas illas in decanos sectiones, horoscopus, quique fortes ac robusti duces nuncupantur, quorum non modo nomina, sed etiam morborum et calamitatum curationes, ortusque simul et occasus, futurorumque significationes eorum Almeiichiacis continentur. Quique vilebat enim, qui solem universi architectum esse dicentem, ab illis non ea tantum quæ ad Osiridem referent pertinent, sed etiam quidquid sacrarum fabularum erat, partim in stellas et earum aspectus, occultationes ortusque devolvi, partim in lunæ, modo crescentis, modo senescentis, varietatem, partim in solis cursum, ac vel in diurnum, vel in nocturnum bemi-

μῆδ' ἄλλο τι πρὸ τῶν ὁρωμένων κόσμων ἡγεσθαι, ἐν ἀρχῇ τε λόγῳ τιθεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. Quibus ex verbis, loci hujus emendatio peti possit hoc modo: Πρὸ τῶν ὁρωμένων κόσμων ἡγούονται, ἐν ἀρχῇ τε λόγῳ τιθεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. Clarius tamen locutus esset, si pronomen αὐτούς (nempe κόσμους) ante τίθεσθαι addidisset.

(54) Τιμὰς. Reponere visum est τομὰς, quæ conjectura facilis erit; eamque lectionem postea in duobus mss. Recensis et Munt. codicibus reperi.

(52) Hic Porphyrii locus non existat. (53) Πρὸ τῶν ὁρωμένων, etc. Impressi codicis lectionem secutus sum, quam etiam mss. representant, nisi quod pro ἐν ἀρχῇ λόγῳ, habent ἐν ἀρχῇ τῶν λόγῳ, hoc est in principii locum ac numero. Munt. mutat præterea τῶν ὁρωμένων κόσμων in ὁρωμένου κόσμων. Sed Ægyptiū plures invecubant mundos. Cæterum Eusebii noster infra, præsentem locum indicans, ita scribit: Ἀρχικῶς γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις, ὅπως τὸν Χαίρημον, καὶ πρώτους ἄλλους ὠνολόγηται.

sphaerium, vel in Nilum ipsum fluvium, cuncta denique in res naturales, nihil in corporea mole carentes viventesque naturas, ipsarum interpretatione couferri. Atque istorum etiam plerique, quod in nostra voluntate est ac potestate situm, ex siderum motu suspensum esse voluerunt, cuncta necessitate, quod ipsi fatum appellant, sic tanquam inexplicabilibus quibusdam vinculis, nescio quo pacto, constringentes, eademque rursus ad deorum istorum vim ac uumen alligantes. Itaque non alios sive in templis, sive in simulacris, sive in aliis ejusmodi, quam qui fati leges solvunt, venerantur. » Atquo hæc a nobis ex laudata Porphyrii epistola producta sunt, quæ profecto manifeste declarant, ne arcanam quidem ipsam Ægyptiorum theologiam præter cæli stellas, tum quæ constantes ac fixæ, tum quæ errantes vulgo nominantur, alios ullos deorum **93** in numero collocasse, imo nec corporis expertem aliquem hujus universitatis architectum statuisse, nec rationi effectrici, nec deo diisve ullis, aut intelligentibus quibusdam ac sub oculis minime cadentibus uaturis, sed uni duntaxat spectabili soli ejus molitionem tribuisse. Itaque solis astris rerum universarum causam assignarunt, ex fati necessitate, siderumque motu et agitatione cuncta suspendentes; quæ quidem opinio apud illos hodieque vim retinet suam. Nunc ergo, cum et tota Ægyptiurum interpretatio non jam in corpore liberis viventesque naturas, sed in ea tantum, quæ quotidie cernuntur, mundi hujus elementa conferatur, et elementa ista sine animo, sine ratione, ac fluxu percuntisque naturæ, peculiari quadam certa que fuerint ratione procreata: vide porro, quomam delapsa sit hominum istorum theologia, quæ naturam mentis expertem, mortuamque et ab omni sensu vacua corpora numinum instar consecrarit, præsertim cum nihil prorsus ab iisdem vel ad spirituales intelligentesque naturas, vel ad mentem ipsam atque rationem rerum procreatricem omnium referretur. Cum autem ex iis quæ ante a nobis allata sunt, tanquam certum et confessum habeamus, ab Ægyptiis ad Græcos traducta fuisse theologiæ mysteria, tempus utique est, ut eorum ad classem Græcorum etiam ipsos aggregemus, illosque nec diversam ab Ægyptiis philosophandi rationem habuisse, nec præter inaniam quamdam materiam ulli omnino rei divinitatem dedisse convincamus. Ista quippe augusta Ægyptiorum erant numina, quemadmodum ille ipse, quem paulo ante citavi, Porphyrius auctor est (56), dum in iis, quos *De fugiendo rerum animatarum esse* conscripsit, de iisdem hunc in modum loquitur: « Illi autem ab hoc exercitacionis genere, et iuncta cum divino uumine familiaritate progressi,

A εἰμαρμένῳ λέγουσι, πάντα καταδύσαντες, καὶ πάντα τοῦτους ἀνάφαντες τὰς θεοὺς. Οὕτω λυτήρας τῆς εἰμαρμένης μόνους ἐν τε ἱεροῖς καὶ ἐξονοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις θεραπεύουσι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἀπὸ τῆς δηλωθεῖσης ἐπιστολῆς κείθω, σαφῶς διαγορευόντα, ὅτι καὶ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἀπόρρητος (55) θεολογία, οὐδὲ ἄλλους πλὴν τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τῶν τε ἀπλανῶν καλουμένων, καὶ τῶν ἑνομαζομένων πλανητῶν ἐθεολόγη, δημιουργὸν τε τῶν ὧλων εἰσήγγεν, οὐτάνωθεν ἀσμάτου, οὐδὲ λόγον δημιουργικόν, οὐδὲ μὴν θεόν, οὐδὲ θεοῦς, οὐδὲ τινὰς νοερὰς καὶ ἀφανεῖς δυνάμεις· μόνον δὲ τὸν ὁρώμενον ἥλιον διὸ καὶ μόνους τοῖς ἀστροῖς τὴν τῶν ὧλων ἀνετίθεσαν αἰτίαν, τὰ πάντα εἰμαρμένως ἐξέπτοντες, καὶ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως τε καὶ φορῆς· ὥστερ B ἀμέλει εἰσέτι καὶ νῦν ἦδε παρ' αὐτοῖς κειράτηκεν ἡ δόξα. Εἰ τοίνυν εἰς μόνον τὰ ὁρώμενα τοῦ κόσμου στοιχεῖα, καὶ οὐδὲν εἰς ἀσμάτου· καὶ ζώσας οὐσίας ἡρμηνεύεται τοῖς Αἰγυπτίοις· τὰ δὲ στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ ὁρατὰ σώματα, τῷ ἴδιῳ λόγῳ ἀψύχα καὶ ἄλογα, βρωσά τε τὴν φύσιν καὶ φαρὰ καθεστῆκε· θέα εἰς ὅλα πάλιν αὐτῶν καταπίπτωκεν ἡ θεολογία, τὴν ἀψυχὸν οὐσίαν, καὶ τὰ νεκρὰ καὶ ἀψύχα σώματα θεάζουσα, μάλιστα ὅτε εἰς ἀνωμάτους· καὶ νοερὰς οὐσίας οὐδὲν αὐτοῖς ἀνεγέρετο, οὐδὲ ἐπὶ νοῦν καὶ λόγον δημιουργικὸν τῶν ὧλων. Ἐπεὶ δὲ προωμολογήθη διὰ τῶν πρόθεον εἰς Ἑλλήνας παρ' Αἰγυπτίων τὰ τῆς θεολογίας μετασκευασθῆαι, ὥρα τοῦτοις στοιχεῖν καὶ Ἑλλήνας, καὶ τὰ αὐτὰ Αἰγυπτίους φησιολογεῖν, ἀπελέγχεσθαι τε αὐτοὺς οὐδὲν πλὴν τῆς ἀψύχου C ὧλης θεοποιούσας. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ σμῆνα Αἰγυπτίων κατὰ τὴν τοῦ δεδηλωμένου συγγραφέως γραφῆν· ὅστις πάλιν ἐν οἷς ἐπέγραφε *Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς*, τοιαῦτα περὶ τῶν αὐτῶν διεξέειπεν· « Ἀπὸ δὲ ταύτης ὁρμήμενον τῆς ἀσκήσεως, καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον οικειώσεως, ἔγνωσαν ὡς οὐ δὲ ἀνθρώπου μόνου τὸ θεῖον διέβηεν· ὅστε ψυχὴ ἐν μόνῳ ἀνθρώπῳ ἐπὶ γῆς κατασκεῖνωσεν, ἀλλὰ σχεδὸν ἢ αὐτὴ διὰ πάντων ἤλθε τῶν ζώων. Διὸ εἰς τὴν θεοποιαν παρέλαθον πῖν ζῶν, καὶ ὁμοίως που ἀνέμψαν θηρία καὶ ἀνθρώπους, καὶ πάλιν ὁρμήνουν σώματα καὶ ἀνθρώπων. Εἰκασται γὰρ τις παρ' αὐτοῖς μέχρι τραγῆλου ἀνθρωποειδῆς, τὸ δὲ πρόσωπον ὄρνεου, ἢ λέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς ζώου κεκτημένος· καὶ πάλιν αὖ κεφαλὴ ἀνθρώπου, καὶ ἄλλων τινῶν ζώων μέρη, πῆ μὲν ὑποκαίεμενα, πῆ δὲ ἐπικαίεμενα. Δι' ὧν δηλοῦσιν, ὅτι κατὰ γνῶμην θεῶν καὶ ταῦτα ἀλλήλους κωκυεῖ, καὶ σύντροφα ἑμῖν καὶ τιθασά ἐστι τῶν θηρίων τὰ ἄγρια, οὐκ ἄνευ τινὸς θελας βουλῆσεως. Ὅθεν καὶ ὁ λέων ὡς θεὸς θρησκεύεται, καὶ μέρος τι τῆς Αἰγυπτίου, ὃ καλοῦσι νομῖν, ἐπίνομον ἔχει Ἀεοντοπολίτην, ἄλλο δὲ Βουσιρίτην, καὶ ἄλλο Κυνοπολίτην (57). Τὴν γὰρ ἐπὶ πάντα δυνάμειν διὰ τῶν συ-

(55) Ἀπόρρητος. Ita mss. ambo, non ἐπιρρότης, ut ante legebatur.

(56) Lucus est Porphyrii lib. iv : *Περὶ ἀποχ.*, duobus fol. post initium; recent. autem editionis pag. 572. Magna quidem ibi lecticonum varietas est, eaque sæpe non improbanda, sæpius mendosa. Interpretem, si lubet, consule.

(57) *Κυνοπολίτην*. Excusus alter habet *Λυκοπολίτην*. Elige. Utrique nomine præfecturas Ægyptus habuit, de quibus ac ceteris consule Ptolemaeum, Strabonem lib. xvii; Plinium lib. v, c. 9. Non deest, in quo illi discrepent. Busiridis quidem, Ptolemaeo Βουσιρίτης, ut hic; Straboni, et excuso Porphyrio, Βουσιρίτης; per diphthongum. Nota!

νόμων ζῶων, ἢν ἕκαστος (58) τῶν θεῶν παρέσχεον, A
 ἐρήσκεισαν. Ὑδωρ δὲ καὶ πῦρ εἶδονται, τὰ κάλ-
 λιστα (59) τῶν στοιχείων, ὡς ταῦτα αἰτιώτατα τῆς
 σωτηρίας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα δεκνόντας ἐν τοῖς ἱεροῖς,
 ὡς πού ἐστι καὶ νῦν ἐν τῇ ἀνοίξει τοῦ ἁγίου Σαρά-
 πιδος, ἣ τε θεραπεῖα διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος γίνεται,
 λείθοντος τοῦ ὑμῶν τοῦ ὑδατος, καὶ τὸ πῦρ φαίνον-
 τος, ὁπίσθια ἕστως ἐπὶ τοῦ ὁδοῦ (60) τῇ πατρὶ
 τῶν Αἰγυπτίων φωνῇ ἔγειρει τὸν θεόν. Ταῦτ' οὖν
 εἶδονται (61) τὰ μέγαρα, καὶ μάλιστα πλέον τούτων
 ἐπέφθησαν τὰ ὡς ἐπὶ πλέον τῶν ἱερῶν μετέχοντα·
 ταῦτα δὲ πάντα τὰ ζῶα ἔπει καὶ ἀνθρώπων σέβουσι
 κατὰ Ἀναθῶν (62) κωμῆν, ἐν ἣ καὶ τοῦτων (63) θύεται,
 καὶ ἐπὶ τῶν βουμῶν καὶ ἱερῶ ἐκκαίεται. Ὁ δὲ μετ'
 ἄλλων φάγοι ἂν τὰ ἴδια αὐτῶ, ὡς ἀνθρώπων, παρε-
 σκευασμένα. Ἐς οὖν ἀνθρώπου ἀρεκτέον, οὕτω καὶ B
 τῶν ἄλλων. Ἐστὶ δὲ ἐκ περιττῆς σοφίας (64) καὶ τῆς
 περὶ τὸ θεῖον συντροφίας κατελάβονται τῶν θεῶν
 τροφῶν τῶν ζῶων τιὰ μᾶλλον ἀνθρώπων, ὡς ἡλεῶ
 ἱερῶ (65), καὶ σύμπασαν μὲν τὴν φύσιν ἐξ αἵματος
 ἔχοντα καὶ πνεύματος· οἰκτεροῦντα δὲ καὶ ἀνθρώπων,
 καὶ κοκκῶνα ἐπὶ νεκρῶ χειμένων, γῆν τε ἐπαμύμε-
 να (66). Καὶ μετὰ θραγαῖα φησὶ· Κανθάρον δὲ (67)
 ἀμπελῆς μὲν βόλιχθελί, ἂν ἀγνώμων ὑπάρχων τῶν
 θείων· Αἰγύπτια δὲ ἐπέφθησαν, ὡς εἰκόνα ἡλίου ἐμ-
 ψυχον. Κανθάρος γὰρ πᾶς ἄβρην, καὶ ἀμπελὶ τὸν θορὸν
 ἐν τῆματι, καὶ ποιήτας ἀραιροειδή, τοὺς ὀπισθοῖς
 ἀντακαίρει ποσίν, ὡς Ἥλιος οὐρανὸν, καὶ περιδοὺν
 ἡμερῶν ἐκδέχεται (68) πλιγνακῆν. Ὁσῶν δὲ καὶ περὶ
 χροστὸν τε φιλοσοφοῦσι, καὶ ἄλλοι τε περὶ κροκοδείλου, C
 καὶ ἐπὶ τῆ γυνῆς καὶ ἰδωῦς, καὶ ὄλων καὶ ἑλάστον τῶν
 ζῶων ὡς ἐκ φρονήσεως καὶ τῆς ἁγαν θεοσοφίας ἐπὶ
 τὸ σέβας εἶθεῖν καὶ τῶν ζῶων.

præferente, dum ad templi vestibulum patria Ægyptiorum lingua denm exsuscitatur. Hæc igitur ipsi colunt, quod aliquam habeant cum rebus sacris communionem; sed ea potissimum, quorum fere perpetuus illadem in sacris usus esse solet, majore quam cætera cultu venerantur; cujusmodi sunt cuncta animantium genera. Nam et homini quoque, circa pagum quem Anabiu vocant, divinos honores tribuant, eique sacrificium offerunt, et impositas altaribus victimas adolent. Ille vero paulo post ea tantum comedit, quæ sibi ex privato penu tanquam

neque divinitatem solum hominem permeare, neque in terris animum solo in homine domicilium suum possidere, sed unum eundemque omnia prope animantia pervasisse agnoverunt. Itaque in edingendis consecrandisque numinum simulacris, omni genere animalium usi, feras aliquando cum hominibus una miscuere, aliquando avium pariter hominumque corpora conjungere. Videas enim apud ipsos imagines quasdam cervicæ tenne humana specie, vultu autem modo volucrum, modo leonem, ac aliud quodvis animal referentes: aliasque rursus capite quidem hominum similes, reliquis vero partibus corporis modo inferioribus, modo superioribus, aliarum animantium formam ostendentes. Quibus illi significatum voluit, et deorum ipsorum voluntate consilioque fieri, ut illa inter sese multo degant, nec sine eorumdem nomine venire, ut fera immanesque belluæ non cicerentur modo, sed nobiscum etiam aliqua vitæ societate conjungantur. Itaque ab iis leo tanquam deus colitur, Ægyptique pars aliqua (præsecuturam ipsi vocant) ejus cognomine Leontopolites; alia Busirites, a bove; alia Cunopolites a cane nuncupatur. Enimvero sic illi summam in res omnes Dei potestatem, quam per animantes natura secum pastuque conjunctas, quas deorum singuli declararunt, venerari solent. Aquam autem et ignem, elementorum optima, divinis honoribus, tanquam præcipuas, salutis nostræ causas, prosequantur. Atque hæc in ipsis quoque templis ostendunt: cum in sacra Serapidis æde reseranda, solemnibus expiationis ritibus igne simul et aqua in hodiernum usque diem peragi consueverit, ipso nimirum præcettore aqnam libante, ignemque

apud Ægyptios notior. Sed infra 117 Anamis vocatur.

(63) Τούτων. Excusus, τούτων, recte. Sequitur, x. ε. τ. β. τ. ἱερῶ καίται. Ὁ δὲ μετ' ἄλλων φάγοιεν τὰ δὴ καὶ αὐτῶ ὡς ἀνθρώπων παρεσκευάσται. Quæ postrema rectius, opinor, et clarior leguntur in nostro.

(64) Περιττῆς σοφίας. Interpr. Porphyrii, ex sapientia impari discrimine, et ex conversatione certorum animalium circa res divinas, quasdam quibusdam diis magis gratia quam homines delegerunt. Tu judica.

(65) Ἱερῶ. Excusus, ἱεράρα, quam lectionem secuti sumus. Sane ex voce ἱεράρα, duæ hic perperam nate sunt, ἱερῶ καί· nam istud hæc prorsus expungi debet, ut in excuso. Quod minus observatum efficit, ut vir doctus hæc de scarabæis acciperet, atque hunc locum perperam explicaret.

(66) Ἐπαμύμενα. Excusus venust., ἐπιμώμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, quæ vera lectio est; sequitur enim, quod Eusebius præterit, ἐν οἷς τὸ ἡλιακὸν κατοικεῖν πιστεύεται φῶς.

(67) Κανθάρον δὲ Excusus, Κανθάρον, melius (68) Ἐκδέχεται. Excusi inserunt ε.κοκκοστῶν.

etiam Strabo, ex animantibus nonnulla esse, quæ Ægypti colant universi, bovem, canem, felem, accipitrem, ibidem, lepidotum piscem, et oxyrhynchum: alia quæ singulorum memorum propria sint, ut lupum Lycopolitani, etc.

(58) Hic verborum facta videtur nonnulla trajectio. Itaque verti, perinde ac si legeretur, δύναμιν, ἢν διὰ τῶν συνθημῶν ζῶων ἕκαστος, etc. Excusus rectior legitur, δύναμιν τοῦ θεοῦ. διὰ τῶν συνθημῶν ζῶων, ὡν ἕκαστος τ. θ. π. ε., quæ mihi lectu non minus probatur.

(59) Τὰ κάλλιστα. Excusus recentior, μάλιστα, nec istud male; ac fortasse Porphyrius scripserat τὰ μάλιστα, quod ἄκτωϊστέρον τι φαινόται.

(60) Ἐστὼς ἐπὶ τοῦ ὁδοῦ. Longe, opinor, melius, quam ut in excuso utroque, ἀνωστῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ.

(61) Ταῦτ' οὖν εἶδονται, etc. Ita hic locus in excuso legitur: Ταῦτ' οὖν εἶδονται, τὰ μέγαρα καὶ μάλιστα πλέον τούτων ἐπεφθησαν, ὡς ἐπὶ πλέον τ. ε. μετ. Tum, μετὰ ταῦτα δὲ πάντα τὰ ζῶα. Neutra lectio castigata satis videtur; nostra tamen vero propior est, in qua fortassis, τὸ μάλιστα, vel τὸ πλέον expungi queat.

(62) Ἀναθῶν. Excusus Ἀνουθῶν, quæ vox sane

homine, sic a reliquis insuper animantibus abstinendum est. Præterea, cum singulari quadam et eximia sapientiæ vi, tum diuturna cum divino numine consuetudine, hoc etiam intellexere, quosdam esse deos, qui certis animantibus magis, quam hominibus ipsis, delectentur, ut solem accipitre, qui, cum natram habeat tutam ex sanguine spirituque constantem, tum ea est erga hominem commiseratione, ut jacenti ejus cadaveri ingemiscat, oculisque terram ingerat. » Et pauculis interjectis: « Jam vero scarabæum, inquit, stultus forte quispiam detestetur, utpote divinis in rebus hospes ac peregrinus: at huic Ægyptii quasi vivam ac spirantem solis imagiæ venerari solent. Nam et scarabæus omnis mas est, et semen in paludem immissum, ac sphericam in figuram conformatum postremis pedibus in aversam partem convolvit, solis in cælo motum æmulatus, integramque lunæ diurnam conversionem expectat. Sicque singulare aliquid de ariete, aliud item de crocodilo, ac similiter de vulture, ibi, uno verbo, de quolibet animantium genere philosophantur, ut summæ ejusdem prudentiæ, aut potius divini sapientiæ consilio ad cultum ipsis etiam animalibus tribuendum adducti esse videantur. »

95 CAPUT V.

Ista omnia nullam damnandi sui causam per sese A
non præbuisse.

Hæc igitur laudata a nobis scriptor de egregia politorum et elegantium Ægyptiorum physiologia commemorat, quibus eorum nobis arcana patefecit; nimirum, aquam ipsos ignemque venerari, unamque omnino esse tam ratione præditorum, quam eadem carentium, nec corporum modo, sed etiam animi substantiam naturamque statuere; ut eam ob causam feras etiam jure ab illis ac merito deorum in numero palam habitas ac recensitas fuisse arbitretur. Id autem quis non ab omni ratione alienissimum esse videat, rationis expertem belluinamque naturam, ut numen in ea consecratur, adhiberi, quod ejusdem, ut aiunt, cum hominibus animi communione jungatur? quippe, oporteret enim, si ita est, eandem feras homines appellare, humanamque cum iis dignitatem honoremque communicare. Quod illi cum minime fecerint, quæ tamen ab ipsa uatura brutæ ac rationis expertes feræ procreantur, quæ hoc cognomenti genus sibi proprium sortitæ sunt, quæ ne ipsa quidem hominum appellatione dignæ judicantur; eas non jam eodem apud se, quo homines, jure esse voluerunt, sed altissimum illud orbis universi regis, ac rerum omnium molitoris Dei nomen in belluarum naturam ultro dejecerunt, easque deos pronuntiarunt, quas Deus ne hominum quidem appellatione dignatus est. Audisti præterea divinæ sapientiæ mysteria, quæ mirabile Ægyptiorum nationem ad lupos, canes lionesque venerandos excitavit. Cognovisti etiam scarabæi miraculum, virtutem accipitis. Desine tamen, quod superest, deos irridere: subeat te potius tantæ infelicissimi hominum generis cæcitatibus et amicitie commiseratione: simulque omnibus quantisque bonis Christus ille Deus cumularit, qui nostros et Ægyptiorum ipsorum animos, evangelicæ doctrinæ suæ vi tui inveterata tamque diuturna cæcitate vindicavit: nam et Ægyptios quoque maximam sane partem videmus ab istius morbi

96 CAPUT VI.

Jure nos ab ea quoque de diis istorum philosophandi ratione, quæ propriis ad naturam accedere videatur, recessisse, eidenque solum veramque theologiam anteposuisse.

Ejusmodi fuerunt Ægyptiorum commenta, quæ

(69) *Περίφύσεως.* Alter e mss., cum Montac., *προσφύσεως*, melius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ὅτι καὶ ταῦτα πάσης ἐπιήρχε μυστὰ καταγνώ-
σεως.

Τοιαῦτα καὶ τὰ περὶ τῆς γενναίας τῶν σοφῶν Αἰγυπτίων φυσιολογίας τίθειαι ὁ δεδηλωμένος, Αἰγυπτίων διασαφῆσαι ἡμῖν τὰ ἀπόρρητα: ὅτι τε ὕδωρ καὶ πῦρ σέβουσι, καὶ μὴ λογικῶν καὶ ἀλόγων, οὐ μόνον σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς οὐσία κέκριται εἶναι παρ' αὐτοῖς, ὡς εὐλόγως αὐτῶ δοκεῖν θεοῦ ἀνηγορευῆσαι τὰ θηρία. Καίτοι πῶς οὐ παραλογώτατον εἰς θεοποίησιν παραλαμβάνειν τὴν ἄλογον καὶ θηριώδη φύσιν, διὰ τὸ τῆς ἴσης, ὡς φασιν, ἀνθρώποις μετέχειν ψυχῆς; χρὴ γὰρ, εἴπερ ἄρα, ἀνθρώπους καὶ αὐτὰ ἡγεῖσθαι, καὶ τῆς ἀνθρωπιότητος αὐτοῖς ὁμοίης τε καὶ τιμῆς μεταδεῖσθαι. Οἱ δὲ τοῦτο μὴ πρόφρωνες τὰ πρὸς αὐτῆς τῆς φύσεως ἄλογα θηρία γενόμενα, καὶ τὴν αὐτὴν εἰληγῶτα τὴν ἐπινομίαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀνθρώπων προβόρσεως (69) ἤξιωμένα, οὐδ' ὁμοίως ἀνθρώποις ἤξιωσαν ἀποδέξασθαι τὴν ἀνωτάτην δὲ τοῦ παμβασιλείως προσσηροῦν, καὶ τοῦ τῶν ἀπάντων δημιουργοῦ θεοῦ φέροντες εἰς τὴν τῶν θηρίων φύσιν, κατασεβήθησαν, καὶ θεοῦ ἐπεφήμισαν, ἃ μηδὲ τῆς ἀνθρώπων πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ κατηξίωται προσηγορίας. Ἐπὶ τοῦτοις ἀκήρους καὶ τῆς θεοσοφίας τῆς μυστικῆς, εἰ ἦν οἱ θαυμάσιοι τῶν Αἰγυπτίων λόκουσ καὶ κύνας καὶ λέοντας ἐσεβάσθησαν. Ἐγῶνος καὶ τοῦ κανθάρου τοῦ θαῦμα, καὶ ἱέρακος τὴν ἀρετὴν. Μὴ δὲ γέλα τοῦ λοιποῦ τοῦ θεοῦ: ἔλκει δὲ καὶ πολλῆς εὐθελείας καὶ ἀδελφείας τὸ τρισάθλιον ἀνθρώπων γένος. Καὶ εἰ σκόπει τὰ πάντα περιαιρῶν, οἷον ἡμῖν ἀγαθῶν πᾶρασι δοτῆρ ὁ Χριστὸς ὁ θεός, τοσαύτης νόσου, μακρᾶς τε καὶ πολυχρόνου πρῶσεως, καὶ τὰς Αἰγυπτίων ψυχὰς, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λελυτρωμένους, ὡς τοὺς πλείους ἦδη τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ ταύτης ἀπὸρπάξαι τῆς νόσου.

diligenter exploratis tecum ipsa reputa, quibus nos

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ὅτι καὶ τῆς φυσικότητος αὐτῶν περὶ θεῶν θεωρίας εὐλόγως ἀναχωρήσαντες, τὴν μὲν ἡμῶν αἰθρηθῆναι θεολογίαν ἀποσιμώσαμεν.

Ἄλλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ τὰ παρ' Αἰγυπτίους, ἃ καὶ

καίτερα τῶν Ἑλληνικῶν ἀπάντων μνημονεύεται. Ἐξ ἑνὸς τοιαυτοῦ πρὸς τὴν μυθικὴν α καὶ τὴν φυσικὴν θεολογίαν β Ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ Αἰγυπτίων, οὗτοι πάντες τὴν πολὺθεν δεισιδαιμονίαν συστησάμενοι παρ' οὓς οὐ μὴδὲν τι τῶν ἀληθῶς θεῶν, ἀσωμάτων τε καὶ νοερῶν οὐσίῶν ἐγνωρίζουσι, μεμάρηται. Πλὴν ἄλλα δεδῶσθαι καὶ συγκεχωρήσθαι τοιούτοις καὶ μεταωρολόγηται λέγειν ἀληθῆ, καὶ ἐπιτυγχάνειν ἐν τῇ τῶν ἀλληγορουμένων φυσιολογίᾳ γενεσῶν τε αὐτοῦς ὁ ἥλιος ποτὲ μὲν Ἀπόλλων, καὶ πάλιν Ὀρος, καὶ Ὀσίρις πάλιν ὁ αὐτός, καὶ μυρία ἄλλα, ὅσα καὶ θεοῖσιν ὡσερ σὺν καὶ ἡ σελήνη, ἢ Ἴσις, ἢ Ἄρτεμις, καὶ ὅσα ἄν τις ἐξαριθμῆναι βούλοιο. Μὴ γὰρ ἔστω ταῦτα θεῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν ἑπουρανίων φυσικῶν σημαντικῶν προσηγορίας. Τὸν ἥλιον ἄρα, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρους καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη, ὡς θεοῦ προσκυνητέον. Καὶ ταύτη τοιαυτοῦ ἡ γενναία τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφία ὡς διὰ μηχανῆς πέφηνεν, εἰς ὕψος μὲν ἀνάγουσα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ λόγου, κατὰ δὲ περιστρέφουσα ἀμφὶ τὴν αἰσθητὴν καὶ φαινομένην τοῦ θεοῦ δημιουργίαν τὴν τῶν σοφῶν διάνοιαν, καὶ πλέον οὐδὲν, ἀλλ' ἢ πῦρ καὶ τὴν θερμὴν εὐσταίαν, τὰ τε μέρη τοῦ κόσμου, καὶ τῶν οὐρανίων σωτηρίων. Ἔστω δὲ καὶ τὴν ὑγρὰν καὶ τὴν ἠερῶσαν, καὶ τὴν σύγκρασιν τῶν σωματικῶν θειάζουσα· πῶς οὖν οὐ μέγα καὶ θαυμάσιον τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ Εὐαγγελίον, πᾶν γένος ἀνθρώπων παιδεύον, τὸν ἥλιον καὶ σελήνην θεῶν καὶ δεσπότων, καὶ δημιουργῶν τοῦ συμπαντος κόσμου, αὐτὸν τὸν ἀνωτάτω καὶ ἐπέκεινα τῶν ὀλων ταῖς προσηκούσας ἐνοίας εὐσεβεῖν; καὶ οὐ τὰ τῶν σωματικῶν στοιχεῖα, ἀλλὰ τὸν ζωτικὸν αὐτῆς, καὶ πρῶτον, καὶ πάντων ἀγαθῶν ταμίαν ὕμνειν, μέρη τε τοῦ κόσμου τὰ δρώμενα, καὶ πᾶν τὸ καταληπτόν σαρκὸς αἰσθησί, ὡς ἂν τῆς φθαρτῆς ὄντα φύσεως οὐδαμῶς καταπλήττεσθαι· τὸν δ' ἐν τούτοις ἅπαντα ἀέρατον, καὶ τὸν καθόλου τε καὶ κατὰ μέρος δημιουργικῶν νοῦν μόνον ἀποθαυμάζειν, καὶ θεολογεῖν μίαν μόνην ἐξελίξουσαν καὶ διακασμοῦσαν τὰ πάντα δύναμιν θεῶν, ἀσωμάτων οὖσαν καὶ νοερῶν τὴν φύσιν, μᾶλλον δὲ καὶ δέξῃστον εἶπειν καὶ ἀκατάληπτον, διὰ πάντων, δι' ὧν καὶ ἐνεργεῖ, παραραιομένην, δεικνύσαν τε ἀσωμάτως, καὶ ἀσυμπλόκως τὰ πάντα ἐπιπορευομένην, καὶ δι' ἀπάντων οὐκ οὐρανίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, τῶν τε καθόλου στοιχείων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, τὴν τῆς θεότητος διαρκῆ μεγαλοουργίαν ἐπιδεικνυμένην· πᾶσι τε ἀφανῶς καὶ ἡμῖν ἀνεπαίσθητος ἐπιτατοῦσαν, καὶ λόγους ἀνεκπράστους σοφίας τῶν σὺμπαντων κόσμων διακλυθερωσάν. Τοσοῦτον ἡμῖν ἀποδεδειγμένων εἰς ἐλεγχον τῆς ἀουσιότητος σοφίας ἢ θεολογίας, τῆς τε λεγομένης μυθικωτέρας, καὶ τῆς ὑψηλοτέρας, καὶ φυσικωτέρας, ἢ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνές τε καὶ Αἰγύπτιοι σεμνύνοντες ἀπεδείχθησαν· ὅρα καὶ τῶν νεῶν τῶν δὴ καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς φιλοσοφεῖν ἐπαγγελιομένους ἐπαρῆσαι τὰ καλλωπίσματα. Οὐδε γὰρ τὰ περὶ τοῦ δημιουργικοῦ τῶν ὀλων, καὶ τὰ περὶ ἀσωμάτων ἰδεῶν, νοερῶν τε καὶ λογικῶν δυνάμεων, τοὺς ἀμφὶ τὸν Πλάτωνα μακροῦς ποθ' ὑπερῶν χρόνους ἐφευρημένους, καὶ

A longe omnibus Græcorum figmentis antiquiora fuisse memorantur. Habes tu præter fabulosam illam theologiam, aliam quoque cum rebus naturalibus conjunctiorem, eamque cum Græcis pariter Ægyptisque communem, qui jam olim superstitionem istum tot nunquam cultum conflavere, quos utique nihil omnino de ulla vere divina, corporis experte, atque intelligente natura cognovisse, facile animadvertis. Sed enim demus hoc tamen, atque istis altiorum cælestiumque nugarum architectis concedamus, verum eos dicere, et in hac sua allegorice interpretationis physiologia scopum ipsum attigisse. Sit apud illos sol nunc quidem Apollo, nunc Orus, nunc etiam, si lubet, Osiris, imo esto sane, quidquid ipsi voluerint: itemque luna, vel Isis, vel Artemis, vel quæcumque recensere placeverit. Sint enim vero hæc non mortalium hominum, sed luminum cælestium propria nomina. Erit videlicet propterea soli, lunæ, sideribus, ac reliquis hujus mundi partibus adorationis cultus tanquam diis exhibendus. Sic ergo præclara Græcorum philosophia in omnium conspectu, verborum quidem ostentationem quasi machina quadam sublime tollit, ad sapientium mentem deorsum et circa Dei creaturas, quæ sensibus oculisque patent, ita versat, nihil ut omnino præter ignem calidamque naturam, mundique partes, luminæque cælestia, adde vero humidam atque siccam per me lieet, ipsamque corporum temperationem divinitate donet. Quis igitur non videat, magnum plane atque admirabile quiddam esse Jesu Christi Servatoris Dei-que nostri Evangelium, quod universum hominum genus edoceat, solis ipsius lunæque Deum ac dominum orbisque totius conditorem, supremum, inquam, illum, rerumque fines ac terminos omnium superantem, convenienti tantæ majestati cognitionis sensuque venerari: adeoque non corporum elementa, sed ipsinsmet vitæ, alimentorum, cunctorumque bonorum questorem ac dispensatorem celebrare? 97 nec jam ullo modo aspectabilis istius mundi partes, aut eorum quidquam, quæ sensu corporis attingi comprehendique possunt, quippe quæ caducæ perentisquæ naturæ sint, cum stupore mentis intueri: sed potius mentem illam, non modo communium universi naturarum, sed rerum quoque singularum effectricem, quæque cum insit in omnibus, nusquam tamen videri potest, inquam admirari, unam suis de numine sermonibus ac disputationibus prædicare; solam, inquam, illam potestatem divinam, quæ cuncta permeat, cunctaque moderatur, corpore vacuum intelligentemque naturam, vel ejusmodi potius, quam nec dicendi nec cogitandi vis nlla capere possit, quæ subinde rebus in omnibus, quæ per eam efficiuntur, appareat, quæ sine corpore cuncta penetret, ac sine ulla commistione pervadat, quæ omnibus in creaturis non cælestibus modo, sed etiam terrenis constantem ac perpetuam operandi virtutem ac magnifi-

• Ισ. τῇ μυθικῇ. β Ισ. θεολογίαν.

illum, cui nonnulli Ammonis cognomentum fecere; A Junonem præterea, Vulcanum, Vestam, postremo- que Mercurium, ex iisque Solem Ægypti regnum principem tenuisse, astro celestem cognominem. » Hactenus a nobis laudatus auctor. Jam vero Plutarchus in eo, quod *de Iside* scripsit, opusculo, quæ sequuntur ad verbum habet: « Rem, inquit, novo a capite totam arcescentem, ex omnibus, qui subtilius aliquid et accuratius disputarunt, eorum in primis, quibus simplicitas magis tamen placuit, sententiam videamus. Tales vero illi sunt, qui quomodo Græci, Saturnum tempus, Junonem ærem, Vulcaui generationem aeris in ignem mutationem allegorice interpretantur, sic apud Ægyptios Nilum Osirin esse dicunt, qui cum Iside, hoc est terra congregiatur; Typhonem vero mare, in quod Nilus incidens evanescat. » Quibus ille simililud- que commemoratis, rursus ad dæmones fictitias deorum istorum fabellas revocat, novasque deinceps novarum allegoriarum accommodationes excogitat. Ego vero quæsierim ex iis, et quidem jure, quo- rum tandem sese numinum expressas imagines conservare dicant; dæmonum ne? an ignis, aeris, terræ, aquæ, an virorum, mulierumque simula- ra? an denique brutorum animalium, ac ferarum ipsarum figuras? Nam cum ipsimet, homines quos- dam mortales eodem, quo solem ac cætera mundi elementa, nomine procreatos, eosdemque deos postea consecratos fuisse concedant; **¶** quorum, ob- secro, æquum fuerit imagines illas figurasque nomi- nare, quas in simulacris inanimes celatas vides- se? an elementorum hujus universi? an, quod ar- tifiosia ipsa vultus conformatio palam ostendit, mortalium inter mortuos jacentium? Enim vero, taceant isti licet; veritas per se ipsa loquitur, ac prope magna voce clamaus, eos, de quibus agimus, viros quosdam mortales fuisse testatur. Quinetian Plutarchus in opere illo quod *De Iside Ægyptiis- que numinibus* scriptum reliquit, ultro dataque ope- ra singularum propriam corporis figuram colorem- que declarat, his verbis: « Narrant, inquit, Ægy- ptii Mercurium brachio breviorum, Typhonem ru- fum, Martem candidiorem, Osirin denique nigri- orem fuisse: quippe qui natura homines existis- sent. » Hæc Plutarchus. Mortuorum ergo fuit tota illa numinum apud istos consecratio; quidquid au- tem physiologiæ est, hoc iidem postea conflinxere. Nam quid atinebat in virorum ac mulierum effi-

Ἐρμῆν. Καὶ πρῶτον μὲν Ἥλιον βασιλευσάαι τῶν καὶ Ἀγυπτῶν, ὁμώνυμον ἔντα τῷ κατ' οὐρανὸν ἄστρω. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ δηλωθεὶς συγγραφεὺς. Καὶ ὁ Πλού- ταρχος δὲ ἐν τῷ περὶ τῶν Κατὰ τὴν Ἰσίδα αὐτοῦ συγγράμματι τάδε γράφει κατὰ λέξιν « Ἀπ' ἄλλης (47) δὲ ἀρχῆς τῶν φιλοσοφώτερόν τι λέγειν δεσκού- των (48) τοὺς ἀπολουστάτους καὶ ἀμύθητα πρῶτον. Οὗτοι δ' εἰσιν οἱ λέγοντες, ὥστερ Ἐλλήθες Κρόνον ἀλληγοροῦσιν τὸν χρόνον, Ἦραν δὲ τὸν ἀέρα, γένεσιν δὲ Ἥραστον τὴν εἰς τὸ πῦρ ἀέρος μεταβολὴν, οὕτω παρ' Ἀγυπτίους Νεϋλον εἶναι τὸν Ὀσίριν, Ἰσίδα συνόντα τῇ γῆ, Τυφῶνα δὲ τὴν θάλασσαν, εἰς ἣν ὁ Νεϋλος ἐμπέπτων ἀφανίζεται. » Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἰπὼν, πάλιν εἰς θαύμονας ἀναφέρει τοὺς περὶ τῶν δηλουμένων ἑτέρω μύθους. Καὶ πάλιν ἄλλως ἀποδί- δωσι, καὶ αὐτὸς ἑτέρως ἀλληγοροῦν. Ἦν δ' ἂν κατὰ λόγον πῦρόσθαι ὀποτέρον θεῶν τὰ ἕνα τὰς ἐντε- τυπωμένας μορφὰς σώζειν ἐφήσουσιν πότερα δαιμόνων; ἀλλὰ πῦρ, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ ὕδατος, ἢ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν εἰκόνας, καὶ ζώων ἀλόγων, καὶ θηρίων σχήματα; Ἐπεὶ γὰρ καὶ πρὸς αὐτῶν συγκεχώρηται ὁμῶνύμωσ ἡλῶν καὶ τοῖς καθόλου στοιχείοις θνητοῦς τι- νας δυνάμεις γεγονέναι, καὶ τοῦτους θεοὺς ἀνηγορευέσθαι, τίνας εἰκόσ ἀν εἰη μορφὰς εἶναι καὶ εἰκόνας λέγειν τὰς ἐν τοῖς ἀψύχουσι ἐξόντοις γλυφὰς; πότερον τῶν καθόλου στοιχείων, ἢ, ὅπερ καὶ τὸ ἐναργὲς τῆς εὐφείας ἐπιδείκνυσσι, τῶν ἐν νεκροῖς κειμένων θνητῶν; Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτοὶ μοι (49) λέγοιεν, ὅ γέ τι ἀληθῆς λόγος βοᾷ καὶ κέκραγε μονοουχὶ φωνῆν ἀφείας, θνητοῦς δυνάμεις μαρτυροῦν γεγονέναι τοὺς δηλουμένους. Ὁ δὲ Πλούταρχος καὶ τῶν σωμάτων (50) αὐτῶν ἐκ περι- ουσίας τὸν ποῦν ὑπογράφει τοῦ σώματος χαρακτήρα ἐν τοῖς Περὶ τῆς Ἰσίδος καὶ τῶν Ἀγυπτίων θεῶν, ὁδὲ πὺς λέγει « Ἰσοροῦσι (51) γὰρ Ἀγυπτίοι τὸν μὲν Ἐρμῆν τῷ σώματι γενέσθαι γαλιάγκωνα, τὸν δὲ Τυφῶνα τῇ χροῖᾷ πύρρῶν, λευκὸν τε τὸν Ἀργῆν, καὶ μελάγχρουν τὸν Ὀσίριν, ὡς τῇ φύσει γεγονότας ἀνθρώπους. » Ταῦτα ὁ Πλούταρχος. Νεκρῶν ἄρα ἢ πᾶσα αὐτῶν θεοποιία καθέσθηκε· πέπλαστα δ' αὐτοῖς τὰ τῆς φυσιογιίας. Τί γὰρ ἐχρῆν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σχήματα ζυσοπλαστεῖν, παρὸν καὶ ἄλλα τούτων Ἥλιον σβείναι καὶ Σελήην, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου στοι- χεῖτα; Ποτέροσ δὲ τούτων, καὶ εἰ τίνας ἀρέζαμενοι τὰς τοιαύδε προσηγορίας ἐπιψημῶσαν; οἷον, λέγω τὸν Ἦραστον καὶ τὴν Ἀθηναίαν, Δία τε καὶ Ποσειδῶνα καὶ Ἦραν. Ἄρα γὰρ ταῦτα τῶν καθόλου στοιχείων πρῶ- τερον ἔντα ὀνόματα, δεῦτερον αὐτὰ τοῖς θνητοῖς ὁμῶ- νύμωσ τοῖς οὐρανίοσ ἐπιθετέλασιν· ἢ τοῦμαλιν ἐκ

(47) Ἀπ' ἄλλης. Plutarchus *De Iside et Osiride*, p. 363 D. 2.

(48) Δεσκούτων. Plutarchus, ὀναμένουν.

(49) Ἀπόλοι μοι. Vertere non dubitavi, quasi scri- ptum esset, αὐτοῦ μή, quod sensus omnino postu- lat.

(50) Aut hoc σωμάτων, aut quod sequitur σώμα- τος, delendum videtur.

(51) Ἰσοροῦσιν. Hic mihi Plutarchi locus non occurrit, sed alii duo non absimiles, eodem in lib. *De Iside et Osiride*. Cæterum γαλιάγκωνα reposui, pro γαλιάγκωνα; sic enim ubique scribitur, et vel

brachio tantum, vel etiam toto corpore breviorum significat. Qui tamen hanc vocem ἀπὸ τῆς γάλης ar- cessunt, his magis δὲ η placet, quam ε. Non absi- miles, qui Latinis olim Auci dicebantur. Sic enim Frstus; qui Ancus, qui aduncum brachium habet, ut exporrigi non possit. » Et Glossario veteri, Ancus, mancus est, κυλλός, λοιρός. Recte κυλλός. Is enim, γυλλός εἰ χαμπλόσ Hesychio dicitur; et λοιρός cer- num potius significat, ejusmodi fero quem Galice vocamus *lourdand*. Varro tamen Ancum Sabinum esse vocem putavit.

τῆς παρ' ἀνθρώπους ἐπικλήσεως τὴν μεταφορὰν ἐπὶ ἅς οὐσίας πεποιήνται; Καὶ τί χρῆ θνηταῖς προσηγορίας τὰς καθόλου φύσεις ἐπισημῆναι, τὰ δὲ καθ' ἕκαστον θεῶν μυστήρια, οἷ τε ὕμνοι καὶ αἱ φῶδαι, καὶ τῶν τελευτῶν τὰ ἀπόβητα, πότρα τῶν καθόλου στοιχείων ἢ τῶν πάλαι θνητῶν ἀνδρῶν τῶν τοῖς θεοῖς ὁμιουμένων ἐπάγονται τὰ σύμβολα; Ἄλλὰ γὰρ πλάνας καὶ μῦθας, καὶ ἔρωτας, φθοράς τε γυναικῶν, καὶ ἀνδρῶν ἐπιβουλάς, καὶ μυρία ἄλλα τῶν ἁγίων καὶ ἀλογῶν καὶ ἀσεμνα, πῶς ἐν τις ἀναθεῖη τοῖς καθόλου στοιχείοις, αὐτῶθεν τὸ θνητὸν καὶ ἀνθρωποπαθὲς ἐπισημῆναι; Ἄρατε ἐκ τούτων ἀπάντων ἀλλοσεσθαι τὴν θαυμαστὴν ταύτην καὶ γενναίαν φυσιολογίαν κατ' οὐδὲν ἀληθείας ἡμμένην, οὐδέ τι θεῶν ἀληθῶς ἐπαγομένην, βεβασμένην δὲ καὶ διεψευσμένην ἔχουσαν τὴν ἐξῶθεν σημασίαν. Ἄκουε δ' οὖν ὅσα καὶ ὁ Πορφύριος ἐν τῇ πρὸς Ἄνεθον τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῇ περὶ τῶν αὐτῶν ἱστορεῖ.

hujusmodi serena in mortem utique vergentia, et quis communibus mundi elementis attribuat, cum præsertim ipsa per sese mortalis naturæ mores, et ipsæque hominum cupiditates exhibeat? Ut profecto his omnibus argumentis, egregiam istam mirabilemque physiologiam, nihil usquam vel leviter attigisse veritatis, nihil quod Divinitatem sapiat, invexisse, sed coactitiam potius et ementitam sibi honestioris explicationis speciem aliunde mendicantem obtendisse, manifesto teneamus. ¶ Nunc autem agesis, audi præterea, quid ipse quoque Porphyrius in ea, quam ad Anebonem Ægyptium scribit, epistola, hisce de rebus commemoret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἔτι περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ δεῖ τὴν κῆσαν ἀναστροφῶν τῆς τροπικῆς αὐτῶν θεωρίας ἐπὶ μόνα τὰ φαινόμενα κατ' ὀρθοὺν ἄστρον, ἐπὶ τε ὕδωρ καὶ πῦρ, καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου μετῆγον.

(52) ε Καρτήμων μὲν γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι οὐδ' ἄλλο τι πρὸ τῶν ὀρωμένων (53) κόσμων ἡγούονται, ἐν ἀρχῇ λόγων τιθέμενοι τοὺς Αἰγυπτίους, οὐδ' ἄλλους θεοὺς πλὴν τῶν πλανητῶν λεγομένων, καὶ τῶν συμπληροῦντων τὸν ζωδιακὸν, καὶ ὅσοι τοῦτοις παρανατέλλουσι· τὰς τε εἰς τοὺς δεκανοὺς τιμὰς (54), καὶ τοὺς ὠροσκόπους, καὶ τοὺς λεγομένους κραταιοὺς ἡγεμόνας, ὧν καὶ θήματα ἐν τοῖς Ἀλμενιχιακοῖς φέρεται, καὶ θεραπειὰ παθῶν, καὶ ἀνατολάς, καὶ δύσεις, καὶ μελλόντων σημειώσεις. Ἐώρα γὰρ τοὺς τὸν ἥλιον δημιουργὸν φερόμενους, καὶ τὰ περὶ τὸν Ὅσιον καὶ τὴν Ἴσιν, καὶ πάντα τοὺς ἱερατικοὺς μύθους, ἢ εἰς τοὺς ἀστέρας καὶ τὰς τούτων φάσεις καὶ κρύψεις, καὶ ἐπιτολάς ἑλιτομῶνους, ἢ εἰς τὰς τῆς σελήνης αὔξεις καὶ μειώσεις, ἢ εἰς τὴν τοῦ ἡλίου πορείαν, ἢ τὸ γὰρ νυκτερινὸν ἡμισφαίριον, ἢ τὸ ἡμερινὸν, ἢ τὸν γὰρ ποταμὸν καὶ ἄλλως πάντα εἰς τὰ φυσικὰ, καὶ οὐδὲν εἰς ἀσωμάτους καὶ ζώσας οὐσίας ἐρμηνεύοντας. Ὡν οἱ πλείους καὶ τὸ ἐπ' ἡμῖν ἐκ τῆς τῶν ἀστέρων ἀνήψαν κινήσεως, οὐκ οὐδ' ὅπως, δεσμοῖς ἀλύτοις, ἀνάγκῃ, ἢ

giem simulacra configurare, cum sine illis Solem ipsum, Lunam, ac reliqua hujus universi elementa colere ac venerari liceret. Jam utris porro ex istis, et a quibus auspiciis, ejusmodi cognomenta tribuere? Vulcani, inquam, et Minervæ, Jovis, Neptuni, atque Junonis? Utrum ista primum fuere hujus mundi clementorum nomina, quæ deinde mortalibus, ad aliquam inter eos cælestes deos appellationis communionem imposuerint? an potius, ad communes illas naturas hominum ipsorum nomina traduxere? quorsum vero mortalibus hisce appellationibus universi naturas nuncupare? Quid autem singulorum decorum mysteria? quid hymni et carmina? quid initiorum arcani ritus? Mundine clementorum, an priscorum mortalium eodem eum diis nomine præditorum invecata fuere symbola? Nam errores quidem, ebriosas perpotationes, amores, mulierum oppressiones, virorum insidias, et summa cum turpitudine et indignitate conjuncta, quæ mortalium naturæ mores, cum præsertim ipsa per sese mortalis naturæ mores, et ipsæque hominum cupiditates exhibeat? Ut profecto his omnibus argumentis, egregiam istam mirabilemque physiologiam, nihil usquam vel leviter attigisse veritatis, nihil quod Divinitatem sapiat, invexisse, sed coactitiam potius et ementitam sibi honestioris explicationis speciem aliunde mendicantem obtendisse, manifesto teneamus. ¶ Nunc autem agesis, audi præterea, quid ipse quoque Porphyrius in ea, quam ad Anebonem Ægyptium scribit, epistola, hisce de rebus commemoret.

CAPUT IV.

De eadem Ægyptiorum physiologia, quodque universæ moralis interpretationis accommodationem, ad ea tantum quæ in cælo astra cernuntur, aquam, ignem, ac cæteras mundi partes, traduxerint.

¶ Enimvero Chæremon, inquit, ac ceteri nec aliud quidquam ante mundos illos, qui sub aspectu cadunt, fuisse arbitrantur, cum eos, qui ab Ægyptiis inducuntur, ipso disputationum suarum initio ponant; nec alios agnoscunt deos, quam quæ vulgo errantia sidera nominantur, quæque zodiacum implent, adeoque quotquot in eorum vicinia oriuntur. Quibus adjiciunt suas illas in decanos sectiones, horoscopus, quique fortes ac robusti duces nuncupantur, quorum non modo nomina, sed etiam morborum et calamitatum curationes, ortusque simul et occasus, futurorumque significationes eorum Almenichiis continentur. Quique videbar enim, qui solem universi architectum esse dicerent, ab illis non ea tantum quæ ad Osiridem Isidemque pertinent, sed etiam quidquid sacrarum fabularum erat, partim in stellas et earum aspectus, occultationes ortusque devolvi, partim in lunæ, modo crescentis, modo senescentis, varietatem, partim in solis cursu, ac vel in diurnum, vel in nocturnum hemi-

μῆδ' ἄλλο τι πρὸ τῶν ὀρωμένων κόσμων ἡγεσθαι, ἐν ἀρχῇ τε λόγῳ τιθεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. Quibus ex verbis, loci hujus emendatio peti possit hoc modo: Πρὸ τῶν ὀρωμένων κόσμων ἡγούονται, ἐν ἀρχῇ τε λόγῳ τιθεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. Clarius tamen locutus esset, si pronomen αὐτούς (nempe κόσμους) ante τίθεσθαι addidisset.

(54) Τιμὰς. Reponere visum est τομάς, quæ conjectura facilis erit; eamque lectionem postea in duobus mss. Reisii et Mont. codice reperi.

(52) Sic Porphyrii locus non exstat.

(53) Πρὸ τῶν ὀρωμένων, etc. Impressi codicis lectionem secutus sum, quam etiam mss. representant, nisi quod pro ἐν ἀρχῇ λόγων, habent ἐν ἀρχῇ λόγῳ. hoc est in principii loco ac numero. Mont. mutat præterea τῶν ὀρωμένων κόσμων in ὀρωμένου κόσμου. Sed Ægyptii plures invehabant mundos. Cæterum Eusebius noster infra, præsentem locum indicans, ita scribit: Ἀκρίβας γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις, ὅπως τὸν Καρτήμονα, καὶ πλείους ἄλλους ὠνολόει,

sphaerium, vel in Nitum ipsum fluvium, cuncta denique in res naturales, nihil in corporea mole carentes viventesque naturas, ipsarum interpretatione conferri. Atque istorum etiam plerique, quod in nostra voluntate est ac potestate situm, ex siderum motu suspensum esse voluerunt, cuncta necessitate, quod ipsi fatum appellant, sic tanquam inexplicabilibus quibusdam vinculis, nescio quo pacto, constringentes, eademque rursus ad deorum istorum vim ac numen alligantes. Itaque non alios sive in templis, sive in simulacris, sive in aliis ejusmodi, quam qui fati leges solvunt, venerantur. » Aliquo hæc a nobis ex laudata Porphyrii epistola producta sunt, quæ profecto manifeste declarant, ne arcana quidem ipsam Ægyptiorum theologiam præter cœli stellas, tum quæ constantes ac fixæ, tum quæ errantes vulgo nominantur, alios ullos deorum 93 in numero collocasse, imo nec corporis expertem aliquem hujus universitatis architectum statuisse, nec rationi effectrici, nec deo diisve ullis, aut intelligentibus quibusdam ac sub oculis minime cadentibus naturis, sed uni duntaxat spectabili soli ejus motionem tribuisse. Itaque solis astris rerum universarum causas assignarunt, ex fati necessitate, siderumque motu et agitatione cuncta suspendentes; quæ quidem opinio apud illos hodieque vim retinet suam. Nunc ergo, cum et tota Ægyptiorum interpretatio non jam in corpore liberis viventesque naturas, sed in ea tantum, quæ quotidie cernuntur, mundi hujus elementa conferatur, et elementa ista sine animo, sine ratione, ac fluxe percuntisque naturæ, peculiari quadam certa que fuerint ratione procreata: vide porro, quonam delapsa sit hominum istorum theologia, quæ naturam mentis expertem, mortuamque et ab omni sensu vacua corpora numinum instar consecrarit, præsertim cum nihil prorsus ab hisdem vel ad spirituales intelligentesque naturas, vel ad mentem ipsam atque rationem rerum procreatricem omnium referretur. Cum autem ex iis quæ ante a nobis allata sunt, tanquam certum et confessum habeamus, ab Ægyptiis ad Græcos traducta fuisse theologiæ mysteria, tempus utique est, ut eorum ad classem Græcorum etiam ipsos aggregemus, illosque nec diversam ab Ægyptiis philosophandi rationem habuisse, nec præter inanitam quamdam materiam ulli omnino rei divinitatem dedisse convincamus. Ista quippe augusta Ægyptiorum erant numina, quemadmodum ille ipse, quem paulo ante citavi, Porphyrius auctor est (56), dum in iis, quos *De fugiendo rerum animatarum esse* conscripsit, de hisdem hunc in modum loquitur: « Illi autem ab hoc exercitacionis genere, et iniuta cum divino numine familiaritate progressi,

(55) Ἀπόρρητος. Ita mss. ambo, non ἐπιρρητικός, ut ante legebatur.

(56) Locus est Porphyrii lib. iv: *Περὶ ἀποχ.*, duobus fol. post initium; recent. autem editionis pag. 572. Magna quidem ibi lectionum varietas est, eaque sæpe non improbanda, sæpius mendosa. Interpretem, si lubet, consulte.

ειραρμένην λέγουσι, πάντα καταΐσαντες, καὶ πάντα τούτους ἀνάφαντες τοῖς θεοῖς. Οὕτω λυτήρας τῆς εἰμαρμένης μόνους ἐν τε ἱεροῖς καὶ ἑοαῖσι, καὶ τοῖς ἄλλοις θεραπεύουσι. » Ταῦτα μὲν οὖν ἀπὸ τῆς δηλωθείσης ἐπιστολῆς κείθω, σαφῶς διαγορεύοντα, ὅτι καὶ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ἀπόρρητος (55) θεολογία, οὐδὲ ἄλλους πλὴν τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, τῶν τε ἀπλανῶν καλουμένων, καὶ τῶν ὀνομαζομένων πλανητῶν θεολογία, δημιουργῶν τε τῶν ὧν εἰσῆγεν, οὐτίνατοι ἀσμάτων, οὐδὲ λόγων δημιουργικῶν, οὐδὲ μὴν θεῶν, οὐδὲ θεῶν, οὐδὲ τινος νοερῆς καὶ ἀφανείης δυνάμεως· μόνον δὲ τὸν ὀρώμενον ἥλιον διὸ καὶ μόνος τοῖς ἄστροις τῆν τῶν ὧν ἀνετίθεσαν αἰτίαν, τὰ πάντα εἰμαρμένης ἐξάπτωντος, καὶ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως τε καὶ φορᾶς· ὥστε ἄμελει εἰσέτι καὶ νῦν ἤδη παρ' αὐτοῖς κεκράτηκεν ἡ δοξα. Εἰ τοίνυν εἰς μόνον τὰ ὀρώμενα τὸ κόσμου στοιχεῖα, καὶ οὐδὲν εἰς ἀσμάτους καὶ ζώσας οὐσίας ἡρμηνευταὶ τοῖς Αἰγυπτίοις· τὰ δὲ στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ ὀρατὰ σώματα, τῷ ἴδιῳ λόγῳ ἄψυχα καὶ ἄλογα, βευστά τε τῆν φύσιν καὶ φαρτὰ καθέστηκε· θεὰ εἰς οἷα πάλιν αὐτῶν καταπέπτωκεν ἡ θεολογία, τῆν ἄψυχον οὐσίαν, καὶ τὰ νεκρὰ καὶ ἄψυχα σώματα θειάζουσα, μάλιστα ὅτε εἰς ἀσμάτους καὶ νοερῆς οὐσίας οὐδὲν αὐτοῖς ἀνεξέρετο, οὐδὲ ἐπὶ νοῦν καὶ λόγον δημιουργικῶν τῶν ὧν. Ἐπεὶ δὲ προωμολογήθη διὰ τῶν πρόθετον εἰς Ἑλληνας παρ' Αἰγυπτίων τὰ τῆς θεολογίας μετακκομῆθαι, ὥρα τοῦτους στοιχεῖν καὶ Ἑλληνας, καὶ τὰ αὐτὰ Αἰγυπτίους φησολογεῖν, ἀπελίγχεσθαι τε αὐτοὺς οὐδὲν πλέον τῆς ἀψύχου ὧν θεοποιούσας. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ σεμνὰ Αἰγυπτίων κατὰ τῆν τοῦ δεδωλμένου συγγραφέως γραφῆν· ὅστις πάλιν ἐν οἷς ἐπέγραφε *Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς*, τοιαῦτα περὶ τῶν αὐτῶν διεξέειπεν· « Ἀπὸ δὲ ταύτης ὀρώμενον τῆς ἀσκησεως, καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῶν οἰκείσεως, ἔργωσαν ὡς οὐ δι' ἀνθρώπου μόνου τὸ θεῶν διήλθεν· ὅτε ψυχὴ ἐν μόνῳ ἀνθρώπῳ ἐπὶ γῆς κατεστῆκωσεν, ἀλλὰ σχεδὸν ἡ αὐτὴ διὰ πάντων ἤλυθε τῶν ὧν. Διὸ εἰς τῆν θεοποιαν παρελαβον πᾶν ζῶον, καὶ ὁμοίως που ἀνέμψαν θηρία καὶ ἀνθρώπους, καὶ πάλιν ὀρνεῖν σώματα καὶ ἀνθρώπων. Εἰκασται γὰρ τις παρ' αὐτοῖς μέγρι τραγῆλον ἀνθρωποειδῆς, τὸ δὲ πρόσωπον ὀρνεῖν, ἡ λέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς ζώου κεκτῆμένος· καὶ πάλιν αἰ κεφαλὴ ἀνθρώπειος, καὶ ἄλλων τινῶν ζῶων μέρη, πῆ μὲν ὑποκαίμενα, πῆ δὲ ἐπικαίμενα. Δι' ὧν διλόγισιν, ὅτι κατὰ γνώμην θεῶν καὶ ταῦτα ἀλλόλοισ κοινωεῖ, καὶ σύντροφα ἡμῖν καὶ τιθασσά ἐστὶ τῶν θηρίων τὰ ἄγρια, οὐκ ἀνευ τινὸς θεας βουλήσεως. » Ὅθεν καὶ ὁ λέων ὡς θεὸς θρησκυεῖται, καὶ μέγρις τε τῆς Αἰγύπτου, ὃ καλοῦσι νομῆν, ἐπόνουμον ἐφείς Ἀεουτοπολίτην, ἄλλο δὲ Βουσαρίτην, καὶ ἄλλο Κινοπολίτην (57). Τῆν γὰρ ἐπὶ πάντα δύναμιν διὰ τῶν συν-

(57) *Κυνοπολίτην*. Excusus alter habet *Λυκοπολίτην*. Elige. Utroque nomine præfecturas Ægyptus habuit; de quibus ac ceteris consule Ptolemæum, Strabonem lib. xvii; Ptolemium lib. v. c. 9. Non deest, in quo illi discrepant. Bisurites quidem, Ptolemæo Βουσαρίτης, ut hic; Straboni, et excuso Porphyrio, Βουσαίτης; per diphthongum. Notat

ζώων ζώων, ἣν ἕκαστος (58) τῶν θεῶν παρέσχεν, ἄ
 ἔθρησκυσαν. Ὑδωρ δὲ καὶ πῦρ σέβονται, τὰ κάλ-
 λιστα (59) τῶν στοιχείων, ὡς ταῦτα αἰνώτατα τῆς
 σωτηρίας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα θεοκύνετες ἐν τοῖς ἱεροῖς,
 ὡς ποῦ ἐτι καὶ νῦν ἐν τῇ ἀνοίξει τοῦ ἁγίου Σαρά-
 πιδος, ἣ τε θεραπεία διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος γίνεται,
 λειδῶσιν τοῦ ὑμνῶδου τοῦ ὕδαρ, καὶ τὸ πῦρ φαίνον-
 τος, ἔπηρκα ἐστὸς ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ (60) τῇ περὶ
 τῶν Αἰγυπτίων φωνῇ ἐγείρει τὸν θεόν. Ταῦτ' οὖν
 σέβονται (61) τὰ μέτοχα, καὶ μάλιστα πλεόν τούτων
 ἐπέφθησαν τὸ ὡς ἐπὶ πλεόν τῶν ἱερῶν μετέχοντα·
 τοιαῦτα δὲ πάντα τὰ ζῶα· ἐπεὶ καὶ ἀνθρώπων σέβονται
 κατὰ Ἄναβιν (62) κύμην, ἐν ἣ καὶ τούτων (63) θύεται,
 καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν τὰ ἱερὰ ἐκαλεῖται. Ὁ δὲ μετ'
 ἄλιγον φάγοι ἂν τὰ ἴδια αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων, παρε-
 σκυσασμένη. Ὡς οὖν ἀνθρώπων ἀρεσκύνετο, οὕτω καὶ
 τῶν ἄλλων. Ἐτι δὲ ἐκ περιττῆς σοφίας (64) καὶ τῆς
 περὶ τὸ θεῖον συντροφίας κατελάβοντο τῶν θεῶν
 προσφιλιῶν τῶν ζώων τινὰ μᾶλλον ἀνθρώπων, ὡς ἡλέω
 ἱερὰ (65), καὶ σύμπασι μὲν τῶν φύσιν ἐξ αἱματος
 ἔχοντα καὶ πνεύματος· οἰκτείροντα δὲ καὶ ἀνθρώπων,
 καὶ κωκυῖοντα ἐπὶ νεκρῶν κειμένων, γῆν τε ἐπαμύμ-
 να (66). » Καὶ μετὰ βραχέα φησὶ· « Κανθάρου δὲ (67)
 ἀμαθῆς μὲν βόλιχθελίη ἂν ἀγνώμων ὑπάρχων τῶν
 θεῶν· Αἰγύπτου δὲ ἐπέφθησαν. Ὡς εἰκόνα ἡλέω ἐμ-
 ψυχων. Κανθάρος γὰρ τῆς ἑρῆνης, καὶ ἀρειὲς τὸν θορὴν
 ἐν πλάτῃ, καὶ ποιήτας σπαιροειδῆ, τοῖς ὀπισθοῖς
 ἀνταναφέρει ποσὶν, ὡς ἥλιος οὐρανὸν, καὶ περίοδον
 ἡμερῶν ἐδεχεται (68) κληίροντα. Ὅστω δὲ καὶ περὶ
 κροῦ τι φιλοσοφοῦσι, καὶ ἄλλο τι περὶ κροκοδείλου,
 περὶ τε γυνδὸς καὶ ἔβου, καὶ ὄλωσ καὶ ἕκαστον τῶν
 ζώων ὡς ἐκ φρονήσεως καὶ τῆς ἁγίας θεοσοφίας ἐπὶ
 τὸ σέβας ἔλθεῖν καὶ τῶν ζώων. »

præferente, dum ad templi vestibulum patria Ægyptiorum lingua deum exsuscitat. Hæc igitur ipsi colunt, quod aliquam habeant cum rebus sacris communionem; sed ea potissimum, quorum fere perpetuus illadem in sacris usus esse solet, majore quam cætera cultu venerantur; cujusmodi sunt cuncta animalium genera. Nam et homini quoque, circa pagum quem Anabia vocant, divinos honores tribuunt, eique sacrificium offerunt, et impositas altaribus victimas adolent. Ille vero paulo post ea tantum comedit, quæ sibi ex privato penu tanquam

neque divinitatem solum hominem permeare, neque in terris animum solo in homine domicilium suum possuisse, sed unum eundemque omnia prope animalia pervasisse agnovent. Itaque in cingendis consecrandisque numinum simulacris, omni genero animalium usi, feras aliquando cum hominibus una miscuero, aliquando avium pariter hominūque corpora conjungere. Videas enim apud ipsos imagines quasdam cervicæ tenus humana specie, vultu autem modo volucrem, modo leonem, aut aliud quodvis animal referentes: aliasque rursus capite quidem hominum similes, reliquis vero partibus corporis modo inferioribus, modo superioribus, aliarum animalium formam ostendentes. Quibus illi significatum volunt, et deorum ipsorum voluntate consilioque fieri, ut illa inter sese mutuo degant, nec sine eorumdem numine eveire, ut feræ immanesque **94** belluæ non cicurentur modo, sed nobiscum etiam aliqua vitæ societate conjungantur. Itaque ab his leo tanquam deus colitur, Ægyptique pars aliqua (præfecturam ipsi vocant) ejus cognomento Leontopolites; alia Busirites, a bove; alia Cunopolites a cane nuncupatur. Enimvero sic illi summam in res omnes Dei potestatem, quam per animantes natura secum pastuque conjunctas, quas deorum singuli declararunt, venerari solent. Aquam autem et ignem, elementorum optima, divinis honoribus, tanquam præcipuas, salutis nostræ causas, prossequuntur. Atque hæc in ipsis quoque templis ostendunt: cum in sacra Serapidis æde reseranda, solemnis expiationis ritus igne simul et aqua in hodiernum usque diem peragi consueverit, ipso nimirum præcettore aquam libante, ignemque

etiam Strabo, ex animantibus nonnulla esse, quæ Ægypti colant universi, bovem, canem, fœlem, accipitrem, ihm, lepidotum piscem, et oxyrynchum: alia quæ singulorum memorum propria sint, ut lupum Lycopolitani, etc.

(58) Hic verborum facta videtur nonnulla trajectio. Itaque verbi, perinde ac si legeretur, ὄναμιν, ἣν δὲ τῶν συννόμων ζώων ἕκαστος, etc. Excusus recentior legit, ὄναμιν τοῦ θεοῦ, διὰ τῶν συννόμων ζώων, ὡν ἕκαστος τ. θ. π. ε., quæ mihi lectio non minus probatur.

(59) Τὰ κάλλιστα. Excusus recentior, μάλιστα, nec istud male; ac fortasse Porphyrius scripserat τὰ μάλιστα, quod Ἀττικωτέρων τι φαίνεται.

(60) Ἐστὸς ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ. Longe, opinor, melius, quam ut in excuso utroque, ἀνεστὸς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ.

(61) Ταῦτ' οὖν σέβονται, etc. Ita hic locus in excuso legitur: Ταῦτ' οὖν σέβονται, τὰ μέτοχα καὶ μάλιστα πλειόνων τούτων ἐπέφθησαν, ὡς ἐπὶ πλεόν τ. l. μετ. Tum, μετὰ ταῦτα δὲ πάντα τὰ ζῶα. Neutra lectio castigata satis videtur: nostra tamen verò proprior est, in qua fortassis, τὸ μάλιστα, vel τὸ πλεόν exprimi queat.

(62) Ἄναβιν. Excusus Ἄνουβιν, quæ vox sane

apud Ægyptios notior. Sed infra 117 Anamis vocatur.

(65) Τούτων. Excusus, τούτων, recte. Sequitur, x. l. τ. β. τ. ἱερὰ κείται. Ὁ δὲ μετ' ἄλιγον φάγοιεν τὰ δὴ καὶ αὐτῶν ὡς ἀνθρώπων παρεσκεύαστα. Quæ postrema rectius, opinor, et clarius leguntur in nostro.

(64) Περιττῆς σοφίας. Interpr. Porphyrii. ex sapientia impari discernere, et ex conversatione certorum animalium circa res divinas, quædam quibusdam diis magis grata quam homines delegerunt. Tu judica.

(65) Ἱερὰ. Excusus, ἱεράχα, quam lectionem secuti natanz. Sane ex voce ἱεράχα, quæ hic per se prima sensus sunt, ἱερά καὶ nam istud καὶ prosum expungi debet, ut in excuso. Quod minus observatum efficit, ut vir doctus hæc de scarabæis acciperet, atque hunc locum perperam explicaret.

(66) Ἐπαμύμνα. Excusus veust, ἐπομύμνον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, quæ vera lectio est; sequitur enim, quod Eusebii præterit, ἐν οἷς τὸ ἡλιακὸν κατοικεῖν πιστεύουσι φῶς.

(67) Κανθάρου δὲ Excusus, Κάνθαρον, melius

(68) Ἐδεχεται. Excusi inserunt ἐκοιστοῦ.

homine, sic a reliquis insuper animantibus abstinendum est. Præterea, cum singulari quadam et hominia sapientiæ vi, tum diuturna cum divino nomine consuetudine, hoc etiam intellexerat, quosdam esse deos, qui certis animantibus magis, quam hominibus ipsis, delectentur, ut solem accipitre, qui, cum naturam habeat totam ex sanguine spirituque constantem, tum ea est erga hominem commiseratione, ut iacenti equi cadaveri ingemiscat, oculisque terram ingerat. » Est pauculis interjectis: « Jam vero scarabæum, inquit, stultus forte quispiam detestetur, utpote divinis in rebus hospes ac peregrinus: at hunc Ægyptii quasi vivam ac spirantem solis imaginem venerari solent. Nam et scarabæus omnis mas est, et semeu in paludem immisum, ac sphericum in figuram conformatum pōstremis pedibus in aversam partem convolvit, solis in cælo motum æmulatus, integramque lunæ dierum conversionem expectat. Sicque singulare aliquid de ariete, aliud item de erocodilo, ac similiter de vulture, ibi, uno verbo, de quolibet animantium genere philosophantur, ut summæ ejusdem prudentiæ, aut potius diviniæ sapientiæ consilio ad cultum ipsis etiam animalibus tribuendum adducti esse videantur. »

95 CAPUT V.

Ista omnia nullam damnandi sui causam per sese non præbuisse.

Hæc igitur laudatus a nobis scriptor de egregia politorum et elegantium Ægyptiorum physiologia commemorat, quibus eorum nobis arcana patefecit; nimirum, aquam ipsos ignemque venerari, unamque omnino esse tam ratione præditorum, quam eadem careantium, nec corporum modo, sed etiam animi substantiam naturamque statuere; ut eam ob causam feras etiam jure ab illis ac merito deorum in numero palam habitas ac recensitas fuisse arbitretur. Id autem quis non ab omni ratione alienissimum esse videat, rationis expertum belluinamque naturam, ut nunc in ea consecratur, adhiberi, quod ejusdem, ut aiunt, cum hominibus animi commuione jungatur? quippe, oporteret enim, si ita est, easdem feras homines appellare, humanamque cum illis dignitatem honoremque communicare. Quod illi cum minime fecerint, quæ tamen ab ipsa natura brutæ ac rationis expertes feræ procreantur, quæ hoc cognomeni genus sibi proprium sortitæ sunt, quæ ne ipsa quidem hominum appellatione dignæ judicantur; eas non jam eodem apud se, quo homines, jure esse voluerunt, sed altissimum illud orbis universi regis, ac rerum omnium molitoris Dei nunc in belluarum naturam ulro dejecerunt, easque deos pronuntiarunt, quas Deus ne hominum quidem appellatione dignatus est. Audiisti præterea diviniæ sapientiæ mysteria, quæ mirabilem Ægyptiorum nationem ad lupos, canes leonesque venerandos excitavit. Cognovisti etiam scarabæi miraculum, virtutem accipitris. Desine tamen, quod superest, deos irridere: subeat te potius tantæ infelicissimi hominum generis cæcitatibus et amantissimæ commiserationis: simulque omnibus diligenter exploratis tecum ipse reputa, quibus nos quantisque bonis Christus ille Deus cumularit, qui nostros et Ægyptiorum ipsorum animos, evangelicæ doctrinæ suæ vi tam inveterata tamque diuturna cæcitate vindicavit: nam et Ægyptios quoque maximam sane partem videmus ab istius morbi contagione liberatos.

96 CAPUT VI.

Jure nos ab ea quoque de diis istorum philosophandi ratione, quæ propriis ad naturam accedere videatur, recessisse, eademque solam veramque theologiam anteposuisse.

Ejusmodi fuerunt Ægyptiorum commenta, quæ

(69) *Ἐσφίσεως.* Alter e mss., cum Montac., *προσφίσεως*, melius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ὅτι καὶ ταῦτα πάσης ὑπὴρθε μυστὰ καταγράφουσας.

Τοιαῦτα καὶ τὰ περὶ τῆς γενναίας τῶν σοφῶν Αἰγυπτίων φυσιολογίας τέθειται ὁ δεηλωμένος, Αἰγυπτίων διασαφίσας ἡμῖν τὰ ἀπόρρητα· ὅτι τε ὕδωρ καὶ πῦρ σέβουσι, καὶ μὴ λογικῶν καὶ ἀλόγων, ὡ μόνων σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς οὐσα κέκρικται εἶναι παρ' αὐτοῖς, ὡς εὐλόγως αὐτῶ δοκεῖν θεοῦ ἀνηγορεύσθαι τὰ θερία. Καίτοι πῶς ὁ παραλογώτατος εἰς θεοπικτῶν παραλαμβάνει τὴν ἄλογον καὶ θεριώδη φύσιν, διὰ τὸ τῆς ἴσης, ὡς φασιν, ἀνθρώποις μετέχειν ψυχῆς; χρὴ γὰρ, εἴπερ ἄρα, ἀνθρώπους καὶ αὐτὰ ἡγεῖσθαι, καὶ τῆς ἀνθρωπείας αὐτοῖς δοῦναι καὶ τιμῆς μεταδιδόναι. Οἱ δὲ τούτω μὴ πρὸξαναες τὰ πρὸς αὐτῆς τῆς φύσεως ἄλογα θερία γενόμενα, καὶ ταύτην εὐλόγητα τὴν ἐπωνυμίαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀνθρώπων προρόθσεως (69) ἡξωμένα, οὐδ' ὁμοίως ἀνθρώπους ἡξώσαν ἀποδείξασθαι· τὴν ἀνωτάτω δὲ τοῦ παμβασιλέως προσηγορα, καὶ τοῦ τῶν ἀπάντων δημιουργοῦ Θεοῦ φέροντες εἰς τὴν τῶν θερίων φύσιν, καταβελήκασι, καὶ θεοῦ ἐπεφήμισαν, ἃ μὲν τῆς ἀνθρώπων πρὸς αὐτοῦ Θεοῦ κατηξίωται προσηγορίας. Ἐπὶ τούτοις ἀκήκοας καὶ τῆς θεοσοφίας τῆς μυστικῆς, δὲ ἦν οἱ θαυμάσιοι τῶν Αἰγυπτίων λόκους καὶ κύνας καὶ λέοντας ἐσεβάσθησαν. Ἐργως καὶ τοῦ κανθάρου τὸ θαῦμα, καὶ ἰέρακος τὴν ἀρετήν. Μὴ δὲ γέλα τοῦ λοιποῦ τοῦ θεοῦ· ἐλεῖτε δὲ καὶ πολλῆς εὐθελίας καὶ ἀδελφίας τὸ τρισάθλιον ἀνθρώπων γένος. Καὶ εἰ σκόπει τὰ πάντα περιπαθῶν, οἷον ἡμῖν ἀγαθῶν πάρεστι δοτῆρ ὁ Χριστὸς ὁ Θεός, τοσαύτης νόσου, μακρῆς τε καὶ πολυχρονίου πηρώσεως, καὶ τὰς Αἰγυπτίων ψυχὰς, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λευκωμένους, ὡς τοὺς πλείους ἦδη τῶν κατ' Αἰγυπτίον καὶ ταύτης ἀπηλλάχθαι τῆς νόσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ὅτι καὶ τῆς εὐστικωτέρας αὐτῶν περὶ θεῶν θεωρίας εὐλόγως ἀναχωρήσαντες, τὴν μὴν καὶ ἀληθῆ θεολογίαν προετίμισαμεν.

Ἀλλὰ γὰρ τοιαῦτα καὶ τὰ παρ' Αἰγυπτίους, ἃ καὶ

καλεστέρα τῶν Ἑλληνικῶν ἀπάντων μνημονεύεται. Ἐχει τοιαυτοῦ πρὸς τὴν μυθικὴν * καὶ τὴν φυσικοτέραν θεολογίαν ὁ Ἑλλήνων ὄμου καὶ Αἰγυπτίων, τῶν πάλαι τὴν πολυθεῶν δεισιδαιμονίαν συστησάμενων· παρ' οἷς δεῖ μὲν τι τῶν ἀληθῶς θεῶν, ἀσωμάτων τε καὶ νοερῶν οὐσιῶν ἐγνωρίζετο, μεμάθηκας. Πλὴν ἀλλὰ δεδῶσθε καὶ συγκαχωρήσθε τοιούτοις τοῖς μεταωρολέσταις λέγειν ἀληθῆ, καὶ ἐπιτυχάνειν ἐν τῇ τῶν ἀλληγορουμένων φυσιολογίᾳ· γενεσθῶτε αὐτοῖς ὅ ἥλιος ποτὲ μὲν Ἀπόλλων, καὶ πάλιν Ἄρος, καὶ Ὅσιρις πάλιν ὁ αὐτὸς, καὶ μύρια ἄλλα, ὅσα καὶ θέλουσιν ὡσπερ οὖν καὶ ἡ σελήνη, ἢ Ἴσις, ἢ Ἄρτεμις, καλεσάσθαι τις ἐξαριθμεῖν βούλοιο. Μὴ γὰρ ἐστω ταῦτα θνητῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῶν τῶν ἐπουρανίων φωστήρων σημαντικαὶ προσηγοραί. Τὸν ἥλιον ἄρα, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη, ὡς θεοὺς προσκυνητέον. Καὶ ταύτη τοιαυτοῦν ἡ γενναία τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφία ὡς διὰ μηχανῆς πέφηγεν, εἰς ἕξος μὲν ἀνάγουσα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ λόγου, κάτω δὲ περιστρέφουσα ἀμφὶ τὴν αἰθρὴν καὶ φαινομένην τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τὴν τῶν σοφῶν διδασκίαν, καὶ πλεόν οὐδὲν, ἀλλ' ἡ πῦρ καὶ τὴν θερμὴν οὐσίαν, τὰ τε μέρη τοῦ κόσμου, διὰ τῶν οὐρανίων φωστήρων. Ἔστω δὲ καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἤλην, καὶ τὴν σύγκρασιν τῶν σωμάτων θειάζουσα· πῶς οὖν οὐ μέγα καὶ θαυμάσιον τὸ τοῦ Σωτῆρος ἔκθεον Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Εὐαγγελίον, πᾶν γένος ἀνθρώπων παιδεύον, τὸν ἥλιον καὶ σελήνην θεῶν καὶ δεσπότην, καὶ δημιουργὸν τοῦ συμπαντος κόσμου, αὐτὸν τὸν ἀνωτάτω καὶ ἐπέκεινα τῶν ὄλων ταῖς προσηκούσαις ἐννοίαις εὐσεβεῖν; καὶ οὐ τὰ τῶν σωμάτων στοιχεῖα, ἀλλὰ τὸν ζῶντος αὐτοῦ, καὶ τροφῶν, καὶ πάντων ἀγαθῶν τιμῶν ὄνειν, μέρη τε τοῦ κόσμου τὰ ὀρώμενα, καὶ πᾶν τὸ καταληπτόν σαρκὸς αἰσθησι, ὡς ἀντὶς φαρτῆς ἔντα φύσεως ὀδαμῶς καταπλήττεσθαι· τὸν δ' ἐν τούτοις ἅπανσι ἀέρατον, καὶ τὸν καθόλου τε καὶ κατὰ μέρος δημιουργικῶν νόων μόνον ἀποθαυμάζειν, καὶ θεολογεῖν μίαν μόνην ἐκείνων διήκουσαν καὶ διακομύουσαν τὰ πάντα δύναμιν θεῶν, ἀσώματον ὄσαν καὶ νοερὰν τὴν φύσιν, μείλιον δὲ καὶ ἄβρῆτον εἶπειν καὶ ἀκατάληπτον, διὰ πάντων, δι' ὧν καὶ ἐνεργεῖ, παραραιομένην, διήκουσαν τε ἀσωμάτως, καὶ ἀσυμπλόκως τὰ πάντα ἐπιπορευομένην, καὶ δι' ἀπάντων οὐκ οὐρανίων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, τῶν τε καθόλου στοιχείων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, τὴν τῆς θεότητος διαρκῆ μεγαλοουργίαν ἐπαδεικνυμένην· πᾶσι τε ἀφανῶς καὶ ἡμῖν ἀνεπαίσθητος ἐπιστατούσαν, καὶ λόγοις ἀνεκφράστοις σοφίας τὴν συμπαντικὴν κόσμον διακυβερνῶσαν. Τούτου γὰρ μὲν ἀποδεξιγμένου εἰς ἔλεγχον τῆς ἀσωστάτου σοφίας ἡ θεολογία, τῆς τε λεγομένης μυθικώτερας, καὶ τῆς ἰσχυρότερας, καὶ φυσικώτερας, ἢ οἱ παλαιοὶ Ἕλληνές τε καὶ Αἰγυπτῖοι σεμνόνοντες ἀπεδείχθησαν ὕψα καὶ τῶν νεῶν τῶν δὴ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς φιλοσοφεῖν ἐπαγγελουμένων ἐπαρῆσαι τὰ καλλωπίσματα. Οὕτω γὰρ τὰ περὶ τοῦ δημιουργικοῦ τῶν ὄλων, καὶ τὰ περὶ ἀσωμάτων ἰσθῶν, νοερῶν τε καὶ λογικῶν δυνάμεων, τοῖς ἀμφὶ τὸν Πλάτωνα μακροῖς, ποθ' ὑστερον χρόνοις ἐφευρημένα, καὶ

A longe omnibus Græcorum signis antiquiora fuisse memorantur. Habes tu præter fabulosam illam theologiam, aliam quoque cum rebus naturalibus conjunctiorem, eamque cum Græcis pariter Ægyptisque communem, qui jam olim superstitionem istum tot nuninum cum conflare, quos utique nihil omnino de ulla vere divina, corporis experte, atque intelligente natura cognovisse, facile animadvertis. Sed enim demus hoc tamen, atque istis altiorum cœlestiumque nugarum architectis concedamus, verum eos dicere, et in hac sua allegorice interpretationis physiologia scopum ipsum attingisse. Sit apud illos sol nunc quidem Apollo, nunc Orus, nunc etiam, si lubet, Osiris, imo esto sane, quidquid ipsi voluerint: itemque luna, vel Isis, vel Artemis, vel quæcumque recensere placuerit. Sint enimvero hæc non mortalium hominum, sed luminum cœlestium propria nomina. Erit videlicet propterea soli, lunæ, sideribus, ac reliquis hujus mundi partibus adorationis cultus tanquam diis exhibendus. Sic ergo præclara Græcorum philosophia in omnium conspectu, verborum quidem ostentationem quasi machina quadam sublime tollit, ad sapientium mentem deorsum et circa Dei creaturas, quæ sensibus oculisque patent, ita versat, nihil ut omnino præter ignem calidamque naturam, mundique partes, luminaque cœlestia, adde vero humidam atque siccam per me licet, ipsamque corporum temperationem divinitate donet. Quis igitur non videat, magnum plane atque admirabile quiddam esse Jesu Christi Servatoris Deique nostri Evangelium, quod universum hominum genus edoceat, solis ipsius lunæque Deum ac dominum orbisque totius conditorem, supremum, inquam, illum, rerumque fines ac terminos omnium superantem, convenienti tantæ majestati cogitatione sensuque venerari? adeoque non corporum elementa, sed ipsiusmet vitæ, alimentorum, cunctorumque bonorum quæsiorem ac dispensatorem celebrare? 97 nec jam ullo modo aspectabilis istius mundi partes, aut eorum quiddam, quæ sensu corporis attingi comprehendique possunt, quippe quæ caducæ pereuntisque naturæ sint, cum stupore mentis intueri: sed potius mentem illam, non modo communium universi naturarum, sed rerum quoque singularum effectricem, quæque cum insit in omnibus, nusquam tamen videri potest, unam admirari, unam suis de numine sermonibus ac disputationibus predicare; solam, inquam, illam potestatem divinam, quæ cuncta permeat, cunctaque moderatur, corpore vacuam intelligentemque naturam, vel ejusmodi potius, quam nec dicendi nec cogitandi vis ulla capere possit, quæ subinde rebus in omnibus, quæ per eam efficiuntur, appareat, quæ sine corpore cuncta penetret, ac sine ulla commistione pervadat, quæ omnibus in creaturis non cœlestibus modo, sed etiam terrenis constantem ac perpetuam operandi virtutem ac magnifi-

* Ἰσ. τῇ μυθικῇ. ὁ Ἰσ. θεολογίαν.

centiam ostendat, quæ cunctis citra aspectum nobiscum adeo citra sensum omnem moderetur, ac sapientiæ, quas verbis assequi nemo queat, rationibus orbem gubernet universum. Sed quoniam tot lactentis argumentis istius vel sapientiæ, vel theologiæ, sive quæ fabularum comes et socia nominatur, sive quam veteres cum Græci tum Ægyptii ad aliquam dignitatis speciem cum rerum naturis proprius conjungere, vanitatem et inconstantiam illustravimus; sequitur, uti invecata recentioribus his, qui nostris temporibus sese philosophari profitentur, fuci plena ornamenta videamus. Isti quippe, quæ longo post ætatum intervallo, de mente rerum omnium procreatrice, deque corpore carentibus ideis, ac de naturis intelligentia rationeque præditis, inventa primum a Platone, summoque judicio excogitata fuerant, ea cum priscorum theologia colligare moliti, majore quam antea fastu hanc texendarum fabellarum professionem extulere. Audi ergo, quanta cum ostentatione atque jactantia hominum etiam istorum physiologiam Porphyrius evulgarit.

CAPUT VII.

Quasnam recentiores philosophi causas atque rationes ad veteres de diis fabulas attexerint.

« Fas quibus est, narrabo : fores claudunt profani ;

divinæque sapientiæ sensus et consilia proferam, quibus ii Deum et multiplicem Dei vim atque potestatem, imaginibus quibusdam naturali cum sensu cognitione conjunctis indicarunt, quibus res aspectum omnem fugientes perspicuis simulacris in eorum gratiam expressere, qui prima de diis elementa, eorumque doctrinam ex statuis sic tanquam e libellis recitare didicerant. Enimvero mirum videri non debet, si ligna, si lapides simulacra deorum esse homines imperitissimi arbitrentur, perinde sane ut ii, qui rudes ignarique litterarum, cippos quidem non aliter ac lapides, tabulas vero non secus atque ligna, libros denique quasi contextam papyrus intuentur. » His ubi verbis ille prolusit ad fastum ostentationemque compositis, accipe porro, quemadmodum institutam orationem prosequatur. « Jam vero, quod numen, inquit, lucis formam aliquam speciemque præse ferat, et in medio circumfusi purissimi cujusdam ignis orbe versetur, nec ab ullo sensu, qui circa mortalem hanc vitam occupetur, attingi possit : illustri quidem splendidaque materia, ejusmodi crystallum est, Pariumve marmor, aut ebur, in aliquam sui luminis cogitationem adduxit : auri vero aspectu, partim ignis, partim decoris sui nullam omnino maculam ferentis notatione impressit ; aurum enim sordibus fedari non potest. Quinetiam plerique nigro lapide naturam illius nusquam sub oculis eademem adumbrarunt. Nam quod ratione præditum Numen sit, humanam in figuram deos conformarunt ; quod vero pulchritudinem habeat omni fato superiorem, formæ dignitate præstantes effunderunt ; varia denique cum specie, tum ætate spectabiles, itemque diverso vel sedendi vel standi more, cultuque dissimili, adeoque mares alios, alios feminas, virgines, adolescentes, matrimonioque conjunctos, ut eorum inter sese discrimen ac differentiam exhiberent. Itaque alba omnia cœlestibus diis assignarunt, itemque sphæ-

(70) Φθέρζομαι. Hic ΡυτΓ·vrii locus non existat.

(71) Ἄστυκώσατες. Mont. et alter ms., ὕπο-

λογισμοῖς ὀρθοῖς ἐπινοηθέντα, συμπλέξει τῆ τῶν πλαιῶν θεολογία πεπειραμένοι μίξον τόφω την περι τῶν μύθων ἐπιγγελλάν ἐξήραν. Ἄκουσ ὅ οὐν καί τῆς τούτων φυσιολογίας, μεθ' οἷας ἐξηγήνεται τῷ Πορφυρίῳ ἀλαζονείας.

λογισμοῖς ὀρθοῖς ἐπινοηθέντα, συμπλέξει τῆ τῶν πλαιῶν θεολογία πεπειραμένοι μίξον τόφω την περι τῶν μύθων ἐπιγγελλάν ἐξήραν. Ἄκουσ ὅ οὐν καί τῆς τούτων φυσιολογίας, μεθ' οἷας ἐξηγήνεται τῷ Πορφυρίῳ ἀλαζονείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅτι οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων τοῖς περι θεῶν μύθοις συνέκλεισαν αἰτιολογίας.

(70) Φθέρζομαι οἷς θέμις ἐστὶ· θίρας δ' ἐπέθεσθε, [βέσηλοι·

σοφίας θεολόγου νοήματα δεκτικῶς, οἷς καὶ τὸν θεόν, καὶ τοῦ θεοῦ τὰς δυνάμεις διὰ εἰκότων συμφύλων αἰσθήσει ἐμήνυσαν ἄνδρες τὰ ἀφανῆ φανεροῖς ἀποτυπώσαντες (71) πλάσμασι, τοῖς καθάπερ ἐκ βιβλίων τῶν ἀγαμάτων ἀναλέγειν τὰ περι θεῶν μεμαθηκῶσι γράμματα. Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ἕξλα καὶ λίθους ἡγεῖσθαι τὰ ἕξανα τοῦς ἀμαθεστάτους, καθὰ δὴ καὶ τῶν γραμμάτων οἱ ἀνόητοι λίθους μὲν ὄρωσι τὰς στήλας, ἕξλα δὲ τὰς δέλτους, ἐξυφασμένην δὲ πάπυρον τὰς βιβλους. » Τοιαῦτα ὡς ἐν προομίῳ κατακομηθήσεται, ἄκουσ οἱ πρῶτων ἐξῆς γράφει πρὸς λέξιν. « Φωτισθεὺς δὲ εντος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν πυρὶς αἰθερίου περιχύσει διάγοντος, ἀφανοῦς δὲ τυγχάνοντος αἰσθήσει περὶ θνητὸν τὸν βίον ἀσφάλει· διὰ μὲν τῆς διαγωγῆς ὕλης, οἷον χρυστάλλου, ἢ Παρίου λίθου, ἢ καὶ ἐλέφαντος, εἰς τὴν τοῦ φωτὸς αὐτῶν (72) ἐνοικίαν ἐνήγει· διὰ δὲ τῆς τοῦ χρυσοῦ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς διανόησιν, καὶ τὸ ἀμίαντον αὐτοῦ, ὅτι χρυσοῦς οὐ μαινεταί. Πολλοὶ δὲ αὐ καὶ μέλανι λίθῳ τὸ ἀφανὲς αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἐδήλωσαν· καὶ ἀνθρωποειδεῖς μὲν ἀπετύπων τοῦς θεοῦς, ὅτι λογικὸν τὸ θεῶν· καλοῦς δὲ, ὅτι κάλλος ἐν ἐκείνῳ ἀκίρατον ἐφαφόρις δὲ σχήματι καὶ ἡλικίαις, καθέδρας τε καὶ στάσεις, καὶ ἀμφιάσεις· καὶ τοῦς μὲν ἄρβυνας, τὰς δὲ θηλείας, καὶ παρθένους, καὶ ἐψήφους, ἢ γάμου πεῖραν εἰληφότας, εἰς παράστασιν αὐτῶν τῆς διαφορᾶς. » Ὅθεν πᾶν τὸ λευκὸν τοῦς οὐρανίους θεοῖς ἀπένευμα, σφαιρᾶν τε καὶ τὰ σφαιρικὰ πάντα, ἰδίως τὴν κόσμῳ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, ἐσθ' ὅπου δὲ καὶ τύχη καὶ ἐπιπέδου κύκλον δὲ καὶ τὰ κυκλικὰ αἰῶνι καὶ τῇ κατ' οὐρανὸν κινήσει, ταῖς τε ἐν αὐτῷ ζώναις καὶ τοῖς κύκλοις· κύκλον δὲ τμήματα τοῖς σχηματισμοῖς τῆς σελήνης· πυραμίδας δὲ καὶ ὀβελίσκους τῇ πυρὸς οὐσίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς ὡσπερ αὐτῶν κῶνον μὲν ἡλίῳ, γῆ δὲ κύνιδρον, σφορὰ δὲ καὶ γενέσει φάγητα καὶ τέρφμενον σχῆμα, διὰ τὸ μόριον τῆς θηλείας. » Ταῦτα ὁ θαυμαστός φιλόσοφος ὡν τὶ ἀν γένοιτο ἀσχημονέστερον τὰ αἰσχροῦ σημασιοῦντων ; τί δὲ βιαίστερον τὰς ἀψύχους ὕλας, χρυσὸν καὶ τυπώσαντες.

(72) Αἰτῶσα. Alter e mss., αὐτοῦ, recte.

ἴσως, καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰκόνας φέρειν τοῦ φωτὸς τῶν ἁλῶν, καὶ τῆς οὐρανόθεν καὶ αἰθερικοῦ φύσεως δηλώματα φάσκειν; Ὅτι δὲ τῶν νέων ἐστὶ ταῦτα σοφίσματα, μὲν ἄρα τῶν παλαιῶν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθόντων, γινώσκων ἂν μαθῶν, οὐ καὶ ἀποδεδίχτα ἦν παρὰ τοῖς πρετέροις τὰ διὰ χρυσοῦ καὶ τῆς νομισσομένης πολυταϊστέρας ὕλης ἔξοδα. Λέγει δ' οὖν Πλούταρχος ὡς πη κατὰ λέξιν.

A ram et cuncta spherica mundi quidem, solis ac lunæ propria, sed tamen iis aliquando cum fortuna et spe communia esse voluerunt : circulum vero quæque circularis erant figuræ, partim æternitatis, partim cæli motui, ejusdemque zonis ac circulus ; circolorum autem sectiones variis lunæ figuris : pyramides et obeliscos ignis naturæ, eademque de causa Olympiis quoque diis, ut conum præterea soli, terræ cylindrum, semini ac generationi effigiem veretris, figuramque triangularem propter verrecundum feminæ membrum tribuerunt. » Hæc egregius singularisque philosophus, quibus quid fœdius ac turpius dici possit, cum per ea res etiam turpissimæ verbis graviter ac magnifico prædicentur? quid porro coactum magis, quam inanitas quasdam materias, aurum, lapides, cæteraque id genus, lucis ac deorum imagines, aut celestis æthericæque naturæ simulacra præ se ferre? Cæterum hæc sophismata a nuperis quibusdam in vecta esse, de quibus 99 ne per somnium quidem veteres cogitarint, vel ex eo intelligas, quod prisci illi homines confecta ex auro aut alia quadam materia, quæ pluris æstimari soleat, simulacra rejicerent. Atque id Plutarchus sic ad verbum alieubi testatum reliquit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Περὶ τῆς παλαιῆς τῶν ξοάνων κατασκευῆς καὶ ἰδρύσεως.

• Ἡ δὲ (75) τῶν ξοάνων πόλις ἀρχαίον δοκεῖν εἶναι τι καὶ παλαιόν, εἰ γὰρ ἔξιλον μὲν ἦν τὸ πρῶτον εἰς Δῆλον ὑπὸ Ἐρεσichtῶνος Ἀπόλλωνι ἐπὶ τῶν θεωριῶν διαίταμα· ἔξιλον δὲ τὸ τῆς Πολιδαῶς ὑπὸ τῶν αὐτοχθόνων ἰδρῶθεν, ὃ μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι διαφυλάττουσιν. Ἡρας δὲ καὶ Σάμιου ἔξιλον εἶχον εἶδος, ὡς φησι Καλλιμάχος· Ὀσπῶ (74) σκέλιμον ἔργον εἰς ἔξοanon, ἄλλ' ἐπὶ τεθμῶν δὴ νεόγλυφον, ὠναξ, θεᾶς ἦσθα σαυῆς· ὧδε γὰρ καθιέρουτο θεοῦ τότε. Καὶ γὰρ Ἀθήνης ἐν Αἰνῶφ Δαναῶν λαῖον ἔθιχεν εἶδος. Λέγεται δὲ Μείρας (75) ὁ πρῶτος Ἀργολίδος Ἡρας ἱερὸν εἰσάμενος, τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Καλλιθυίαν ἕλεσαν καταστῆσαι, ἐκ τῶν περὶ Τύρυνθα δένδρων ἔγχευ τεμνὴν ἐκτέτανον, Ἡρας θύλαμα μορφῶσαι. Πέτρων μὲν γὰρ εἰς θεοῦ κόπτειν εἰκόνα, σκηνήν καὶ εὐσπερτων καὶ ἔφυγον, οὐκ ἐβούλοντο χρυσοῦν δὲ καὶ ἀργυρου ἠγοῦντο γῆς ἀκάπου καὶ διεφαρμμένης χρώματα νοσοῦν (76), καὶ κηλίμα ἐξανθεῖν, ὡσπερ μύλωπας ὑπὸ πυρὸς βραπθειῆς· ἐλέφαντι δὲ παιζοντες μὲν ἐσθ' ὅπου προσερχῶντο ποικιλισασι τρέφης (77). » Ταῦτα ὁ Πλούταρχος· καὶ τοῦτο δὲ πολὺ πρῶτον ὁ Πλάτων οὐδὲν εἶναι σημνῶν, οὐδὲ προσεπικρὸς θεῶς φύσει ἐν χρυσοῦ, καὶ λίθοις, καὶ ἐλέφαντι, τοῖς τε ἐξ ὕλης ἀψύχου κατασκευάσασιν εἰς μέλα εἶδος, ἐπάκουσον ἐν τοῖς Νόμοις ὅσα διατάσσεται· Ἐγὼ μὲν οὖν ἐστὶ τε οὐκ ἐπιφάνεια, ἰερὰ πῶσι πῶτων θεῶν· μηδεὶς οὖν δευτέρως ἰερὰ καθιερωτῶν θεᾶς. Χρυσὸς δὲ καὶ ἀργυρὸς ἐν ἑλλὰσι πόλειςιν ἔβλα

B CAPUT VIII.

De prisca simulacra conficiendi statuendique ratione.

• Prisca vero ac pervetusta habeatur fingendorum simulacrorum consuetudo. Illud certe quidem, quod in Delo primum ab Eresichtboue solemnioribus Atticæ pompæ diebus consecratur Apollini signum est, ligneum erat : itemque ligneum aliud ab indigenis ipsis Minervæ Urbicæ positum, quod Athenienses hodieque servant. Quin et Samii quoque ligneam Junonis effigiem habuere, ut scribit Callimachus.

Piras vero princeps Junonis Argolicæ templum possuisse fertur, et Calliubyiam filiam ejus sacerdotem fecisse, atque ex Tiryntibus arboribus sectam pyrum silvestrem in elegantem ac politam Junonis imaginem configurasse. Nam lapidem quidem ipsi, quippe rem duriores minusque arti obsequentem animaque carentem, in numinis effigiem scalpendo conformare nolebant : aurum autem atque argentum sterilis ac vitiosi soli morbosos colores esse, ac sordes quasdam et maculas ex terra ignis ardore percussa, vibicum instar existere arbitrabantur : ebore vero interdum sane utebantur, sed joco solum, et quasi ad aliquam deliciarum ac lautitiarum varietatem. » Hæc Plutarchus, eoque longe antiquior Plato nihil nec in auro, nec in lapidibus, nec in ebore, nec in ullo prorsus opere, quod ex inanimi materia confidatur, esse pronuntiat, quod vel paulo augustius, vel naturæ divinæ aptum, ac simile haberi possit. Tu ergo, qui hominem, homi-

(75) Ἡ δὲ. Locus hic Plutarchi non reperitur, nec sequentes Callimachi versus.

(74) Ὀσπῶ. Prius hoc Callimachi distichum mihi quidem ἀνύκτων. Ex eo tantum utcumque discimus, rudem tabulam aut asserem, hoc simulacrum fuisse. Posterior distichum facilius est; tantum loco Δαναῶν, reponendum ex altero ms., Δαναός. Lindus autem urbs fuit in Rhodo insula. Sensus igitur est, tum, id est olim, eo modo erectos fuisse positosque deos, hoc est ligneos : Danaumque Lindi, læve Palladis simulacrum, hoc est, ut quidam existimo, lævigatum pro simulacro lignum po-

suisse. Nisi dicamus, cum rudes prius informesque stipites erigerentur, primum a Danao Minervæ simulacrum, ex ligno illud quidem, sed lævi ac polito, constitutum fuisse.

(75-76) Χρώματα νοσοῦν. Hoc etiam asperius est, quam quod. Bernardus habet serm. 4 de Adventu : Aurum et argentum, inquit, nonne terra est rubra et alba, quam solus hominum error facit, aut magis reputat, pretiosius?

(77) Τροφής. Error manifestus, pro τροφής, ut habent manuscr., licet Mont. adnotet al. scriptum esse μεζής.

nisque sensum apprime nosti, accipe, quid in *Legibus* hac de re præcipiat : « Terra, inquit, sociique domestici cunctis hominibus deorum omnium templa sunt : nemo igitur secunda diis templa consecrato. Nam aurum quidem et argentum apud alias civitates, tum privatim quam in templis ipsis, invidiosa possessio est ; ebur autem corporis ferrum denique et res bellorum instrumenta. » Atque his equidem Porphyrianae physiologiae vanitatem manifesto argui ac refelli pote. Age tamen, ergo, quemadmodum Porphyrius iste prosequatur.

100 CAPUT IX.

Continuatio theologiae Græcorum et Ægyptiorum allegoriis explicatae.

« Attende mihi porro, inquit, Græcorum sapientiam, itaque tecum ipse cogita. Quippe, cum illi Jovem hujus mundi mentem esse crederent, quæ, mundum ipsum in sese complexa, quidquid eo continetur procreavit ; quæ sequuntur, ex Orpheu petita carminibus, in theologiae suæ libris de *Principe postremusque Jovis, qui fulmine candet. Ille caput, mediumque simul, cui cuncta creantur.*

Mas natus Jovis est, natus Jovis integra virgo. Ille solum, ac cæli stellatos susinet axes. Rex idem, rerumque parens, et originis auctor.

Unica vis, dæmonque unus, qui cuncta gubernat,

Omniaque hæc unus reguli in corpore claudit,

Ignem, undam, terras, æthram, noctemque, diemque,

Consilium, ac primum genitorem, et numen amoris,

Hæc Jovis immenso sub corpore cuncta coerces. Atque hujus caput extimum, vultusque decoros,

Irradians cælum videas, cui pendula circum Aureaque astrorum multo se lumine fundit Casares ; geminumque alto stat vertice cornu In tauri speciem, rutiloque accenditur auro : Ortus et occasus, superis nota orbita Divis. Sunt oculi Phæbus, Phoebosque adversa recurrens Cynthia. Mens verax, nullique obnoxius æther Hegius interitu, qui cuncta movetque regitque Consilio. Vox nulla potest, sonitusve, nec nullus Hancce Jovis sobolem strepitus, nec fama latere.

101 Sic animi sensum, et caput immortalæ beatas

Obtinet : illustre, immensum, immutabile pandens, Atque lacertorum valido stans robore corpus. Olli humeri, pectus, nec non inmania terga, Aeris late tractus : velocibus idem

Nativisque ruens circumvolat omnia pennis. Omnipares tellus, quique alta cacumina tollunt Montes, sacram altum efficiunt : mediamque sonantis

Unda tumens pelagi zonam. Basis ultima numen Sustentans, terræ penitus radicibus imis, Et vastis Erebi spatiis ; quosque avia tellus Porrgit extremos, immota in finibus hæret. Cuncta autem medio primum sub pectore condens, Inde altam in lucem dio molimine profert.

(78) Ἰδεῖν. Forte legendum ἰδοῖς, hoc est, ἰδεῖν ἐν:σσι. Porro Serapia apud Macrobi. Saturni. lib. 1, cap. 20, non absimilia sibi tribuebat, his versibus : Ἐπι θεός τοῖςδε μαθεῖν, ὄλον κἀνθό εἶπαι. Ὀυράνιος κόσμος, κεφαλή· γαστήρ δέ, θάλασσα. Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ· τὰ δ' ὄσας ἔν' ἀλθέρι κεῖται. Ὅμματα τηλαυγῆ, λαμψέ' ἐν φάος ἡέλιου.

Α τε καὶ ἐν ἱεροῖς ἐπιφρονὸν ἔστι κτῆμα· ἄλλως δὲ ἀπολολαίπτος ψυχῆν σώματος οὐκ εὐαγὲς ἀνάθημα· σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς πολέμων ὄργανα. Ταῦτα δὲ σαφῆ περιέχειν ἠγοῦμαι τῆς προτεθείσης ἀνατροπῆν φυσιολογίας· ἧς φέρεται καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιβεβαιώσωμεν. Ἐπάκουσον οὖν, οἷς φησιν.

anima spoliati minus sanctum purumque donum : Atque his equidem Porphyrianae physiologiae vanitatem manifesto argui ac refelli pote. Age tamen, quæque ex eadem supersunt, contemplantur. Audi

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἐτι περὶ τῆς ἀλληγορουμένης Ἑλλήνων καὶ Ἀιγυπτίων θεολογίας.

« Ὅρα δὲ τὴν τῶν Ἑλλήνων σοφίαν, οὕτως διασκοπούμενος. Τὸν γὰρ Δία τὸν νοῦν τοῦ κόσμου ὑπολαμβάνοντες, ὅς τὰ ἐν αὐτῷ ἐδημιούργησεν ἔχων τὸν κόσμον, ἐν μὲν ταῖς θεολογίαις ταύτῃ περὶ αὐτοῦ παραδεδόκασιν οἱ τὰ Ὀρφῆως εἰπόντες.

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος, ἀρχικέρανος, Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέ-

ρυνται. Ζεὺς ἄρσῃ γένετο, Ζεὺς ἀριθμὸς ἐπέλετο νόμῳ. Ζεὺς πρῶτῃ γαίῃ τε καὶ οὐρανῷ ἀστερόεντος. Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἀπάντων ἀρχηγός.

Ἐν κράτος, εἰς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἀπάντων.

Ἐν δὲ δέμας βασιλεὺς, ἐν ᾧ τὰδε πάντα κυκλεῖται,

Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἶθρ, οὐδὲ τίς καὶ ἕμιον.

Καὶ μήτις, πρῶτος γενέτωρ, καὶ ἔρος πολυτερπής.

Πάντα γὰρ ἐν μεγάλῳ Ζητῷ τὰδε σώματα κεῖται. Τοῦ δή τοι κεφαλῆν μὲν ἰδεῖν (78), καὶ κατὰ πρόσ-

ωπαι, Οὐρανὸς ἀγλήεις, ἐν χροῦσαι ἀμύξας ἑθεραῖς Ἀστρων μαγμῶων περικαλλέες ἠερέθοντα· Ταῦρα δ' ἀμφοτέρωθεν δύο χροῦσαι κέρτα· Ἀντολή τε δόσις τε, θεῶν ὅλοι οὐρανόων.

Ὅμματα δ' Ἡέλιός τε καὶ ἀντίοσος Σελήνη. Νόος δὲ γὰρ ἀγένητος, βασιλῆτος, ἀριθμὸς αἰθρῆ, ὅτι δὴ πάντα κυκλεῖ καὶ φράζεται· οὐδὲ τίς αἰθρῆ, ὅτι ἔροσι, οὐτε κτερος, οὐδὲ μὲν ὄσος, Ἡ λήθει Διὸς νῆα (79) ὑπεμπετός· Κροτόνος.

Ἦδε μὲν ἀθανάτην κεφαλῆν ἔχειν, ἠδὲ νόμῳ Σῶμα δὲ οἰ περιφραγῆς, ἀπειροτόν, ἀνοπέλι-

τον. Ὅθριμον, ὄρυμῶνον, ὑπεμπετός, ὡδε τέτυκτο. Ὅμοι μὲν καὶ στέρνα, καὶ εὐρέα πῶτα θεοῖο, Ἄηρ εὐρυθής· πτέρυγες δὲ οἱ ἐξερῶντο, Τῆς ἐπὶ πάντα ποταίαι· ἱρή δὲ οἱ ἐπέλετο τη-

λίδος. Γαῖα τε παμμήτρια, ἔρτωρ τ' αἰπεινὰ κήρηνα· Μέσσα δὲ ζωῆ βαρυνήχος οἴημα θαλάσσης.

Καὶ πόντου· πνυμάτη δὲ βάσις, χροῖος ἐνδοθι-
βίλλαι, Τάρτωρα τ' ἐνδρόντα καὶ ἔσχατα πείρατα γαίης. Πάντα δ' ἀποκρύφας, αἰθρὸς φάος ἐς πολυμήθεος Μέλλεν ἀπὸ κρᾶθῆς προζέφειν παλυθόσκελα (80) βέβλων.

(79) Διὸς νῆα. Quem? an ipsismet æthera? Si lectio integræ est, vix occurrit alius. Quid si legatur Διὸς ὄσος?

(80) Παλυθόσκελα. Quid sit nescio. Conjectioham primum πολυθέσκελα, quasi Deo simillima, vel maxime consonante. Occurrit jam παλυθέσκελα, quasi denno luci reddita, Deo quoque deuo similia, vel

Ζεὺς ὦν ὁ πᾶς κόσμος, ζῶν ἐκ ζώων, καὶ θεὸς ἐκ θεῶν · Ζεὺς δὲ, καθὼ νοῦς, ἀπ' οὗ προφέρει πάντα καὶ δημιουργεῖ τοὺς νοήμασι. Τῶν δὲ θεολόγων τὰ δὴ περὶ τοῦ θεοῦ τοῦτον ἐξηγησαμένων τὸν τρόπον, εἰκόνα μὲν τοιαύτην δημιουργεῖν, οἷαν ὁ λόγος ἐμήψων, οὐδ' οἶόν τε ἦν, οὐτ' εἰ τις ἐπένοησε, τὸ ζῶτικὸν καὶ νοερὸν καὶ προνοητικὸν διὰ τῆς σφαιραίας ἐξείκτυεν· ἀνθρωπομορφὸν δὲ τοῦ Διὸς ἐπὶ δεικτικῶν ἐπιποιήκασιν, ὅτι νοῦς ἦν καθ' ὃν δημιουργεῖ, καὶ λόγος σπινθηρικός ἀπετέλει πᾶς πάντα. Κάθηται δὲ, τὸ ἔδρανον τῆς ἐνέργειως ἀνιττόμενος· γυμνὰ δὲ ἔχει τὰ ἄνω, ὅτι φανερός ἐν τοῖς νοερίοις καὶ τοῖς οὐρανίους τοῦ κόσμου μέρεσιν ἔστι· σκέπεται δὲ αὐτῷ τὰ πρόσθια, ὅτι ἀφανὴς τοῖς κάτω κεκρυμμένος. Ἔχει δὲ τῆ μὲν λαϊὰ τὸ στήθερον, καθ' ὃ μάλιστα τῶν τοῦ σώματος μερῶν τὸ ἡγεμονικώτατον ἐστὶ καὶ νοερώτατον ὑποκοινοῦρετ' σπλάγχθον ἢ καρδίαν· βασιλεὺς γὰρ τοῦ κόσμου ὁ δημιουργὸς νοῦς· προτείνει δὲ τῆ δεξιᾷ ἢ ἀπὸν, ὅτι κρατεῖ τὸν ἀερόπτερον θεῶν, ὡς τῶν μεταρτίων ὄρνέων ὁ ἀετὸς· ἢ νύκτιν, ὅτι νενύκτιρον αὐτὸς πάντα. » Ταῦτά σοι ὁ Πορφύριος, ὢν τὸν εἰρημῶνον τρόπον ἀποδοξομένου, ἠρέμα καὶ ἐπὶ σχολῆς ἐπιβεωρήσῃαι καλὸν, τίνα ποτὲ ἄρα τὸν Δία φασὶν εἶναι τὰ ἔμπρ. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ ἄλλο (81) ἠγούμαι ἢ τὸν ὀρώμενον κόσμον, ἐκ παντοίων συνεστῆτα τῶν μερῶν τῶν τε κατ' οὐρανὸν καὶ αἰθέρα, καὶ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῦ φαινομένων ἄστρων, ὡς περ ἐν μεγάλῳ σώματι κενεαλῆ προτεταγμένων· τῶν τε ἐν ἀέρι, καὶ γῆ, καὶ θαλάσῃ, καὶ τοῖς παραπλησίοις. Μέρη γούν κόσμου, καὶ γῆ, καὶ θρῆ, καὶ βουνοί· εἰλεῖται τε αὐτῶν ἐν μέσῳ ζώνης τρόπον ἢ θάλασσα· καὶ πῦρ δὲ καὶ ὄρωρ, νύξ τε καὶ ἡμέρα, τῆς αὐτῆς εἰς ἂν τοῦ κόσμου φύσεως μέρη. Ταῦτα δ' ἀντικρυς τὸν ὀρώμενον ὑποφανέιν ἠγούμαι κόσμον, εἰ μὴ τι καὶ σφάλματα, καὶ τὸ ὅλον ἐκ μερῶν συνεστὸς διδάσκει. Λέγει δ' οὗν·

αἰθερίας cum sideribus in utraque regione collucentibus, ac principe loco, sic tanquam in magni corporis capite collocatis; aliae vero aëriæ, terrestres, marinæ, ac cæteræ id genus. Enimvero terra, montes, colles, partes utique mundi sunt, quarum in medio, cinguli cujusdam instar, mare volvitur: ignis autem, aqua, nox pariter atque dies in ejusdem quoque mundi naturæ partibus censi ac numerari debent. His ergo palam aspectabilium hunc orbem representari, suisque aptum ex partibus et consitutnm univcrsum exhiberi, nisi tamen erro, facile mihi persuaserim. Sanè enim Orpheus ita canebat:

Πάντα γὰρ ἐν μεγάλῳ Ζητὸς εἰδὼς σῶματι καὶ-
[ταί·

καὶ τίνα τὰ πάντα, διασαφεί-
Πῦρ, καὶ ὄρωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθήρ, νύξ τε, καὶ
[ἡμαρ.
Τοῦ δὲ τοῦ κεραλῆν μὲν ἰδεῖν, καὶ καλὰ πρόσ-
[ωπα,

Ὀὐρανὸς αἰθ' ἄστεις, ὃν χρύσειαι ἀμφὶς ἔθεται
Ἄστρων μωμάρων περικαλλέες ἠερέθονται,
καὶ τὰ τοῖς ἀκόλουθα· ἐν οἷς ἐπιφέρει τὸν νοῦν
τοῦ Διὸς λέγων εἶναι τὸν αἰθέρα, καὶ οὐδὲν ἄλλο κατὰ
τοὺς Στωϊκοὺς, τὴν πυρώδη καὶ θερμὴν οὐσίαν τὸ
ἡγεμονικὸν φάσκοντα εἶναι τοῦ κόσμου· καὶ τὸν
θεὸν εἶναι σῶμα, καὶ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν οὐδέτερον

convenientia existerent. Quam lectionem alter etiam e mss. exhibet.

A Jupiter ergo mundus univcrsus est, animans quidem ex animantibus, ac deus ex diis: Jupiter vero, quatenus mens est, cujus ad notions in lucem cuncta profert, cunctaque molitur. Jam vero cum hunc in modum theologi de numinis hujus natura partibusque disputarent, nec imago ejusmodi aliqua fingi ac configurari posset, qualem ista nobis carmina representant, nec, si forte quispiam ejus elaborandæ rationem invenisset, figura tamen spherica satis vim illam cum vitalem, tum vero intelligentem ac providentem exprimere potuisset: Jovis simulacrum humanam in speciem conformarunt, quod mens esset, cujus in procreatione rerum exemplar intueretur, cujus seminalibus quasi rationibus cuncta perficeret. Idem vero sedet, ut im-

B motam potestatis suæ constantiam utcuque significet; partes corporis superiores nudas habet, quod in spiritalibus ac cœlestibus mundi partibus sese illustrius spectandum exhibeat; inferiores contra tectas, quod in infimis rebus penitusque reconditis absconditus ipse delitescat. Ac læva quidem scæparum tenet, quod ex omnibus corporis humani partibus eo præsertim in latere cor illud cæterorum facile princeps, vimque intelligendi maximam complexum intestinum, tanquam in proprio domicilio conquiescat: quippe mens enim illa procreatrix hoc in orbe regnat; dextra vero aut aquilam protendit, quod aëris ipse diis, perinde ut aquila sublime volantibus avibus, dominetur; aut victoriam, quod idem omnia superarit. » 102 Hæc tibi Porphyrius; quibus hunc in modum expositis, operæ pretium fuerit attente otioseque contemplari, quem ista nobis carmina qualemque Jovem loquantur. Equidem non alium arbitror, quam aspectabilem huncce mundum, ex multiplici partium varietate conflatum, quarum alie cœlestes atque

C D Omniaque hæc unus regi in corpore claudit; cujusmodi vero ista sint omnia, sic explicat: Ignem, undam, terras, æthram, noctemque diemque. Atque hujus caput eximium, vultusque decoros Irradians cœlum videas, cui pendula circum Aureaque astrorum multo se lumine fundit Cæsaries, et quæ sequuntur: interque cætera subjicit, æstera Jovis mentem esse, nihilque aliud, quo modo Stoici philosophantur, dum calidam quidem igneamque naturam partem hujus mundi principem, Deum vero corpus, ipsumque adeo summum ar-

(81) Οὐδὲ ἄλλο. Unus ex manusc., οὐδὲ ἄλλον. Forte οὐδὲ ἄλλο, ut pag. 105.

contectum nihil nisi vim ac potestatem ignis esse dicitant. Nam ejusmodi certe versuum istorum sententiam esse arbitror :

*Mens verax, nullique obnoxius æther
Regis interitu, qui cuncta movetque regitque
Consilio.*

Quibus quidem Orpheus, ubi mundum ingens quoddam animal sine ullis verborum involucris esse posuit, illudque Jovem appellavit, tum mentem ipsius aerem, quibus reliquas mundi partes esse pronuntiat. Ac talis quidem nobis carminibus Jupiter describitur : carminum autem interpres ipso statim initio sententiam eorum secutus ita subdit : Jupiter ergo mundus universus est, animans ex animantibus, ac deus ex diis. **103** Sicque manifeste Jovem illum, quem theologi loquuntur, ipse quoque non alium præter mundum istum oculis significatum esse declarat.

Ea porro Ægyptiorum doctrina fuit, ex quibus ut suam Orpheus theologiā hausserat, ita mundum utique Deum esse voluit, ex pluribus diis tanquam sui partibus (nam ipsas quoque mundi partes deorum in numero ab iis repositas fuisse antea demonstravimus) constitutum ; quod unum profecto, nihilque præterea laudati a nobis Orphei versus expressere. At idem ipse enarrator, priori huic interpretationi alteram ex suo sensu depromptam subjiciens, procreatorem hujus universitatis Deum, effoctricem mentem illam esse contendit, qua de theologus iste disputavit. Verum, quomodo tandem ejusmodi mentem, suis versibus poeta, seu Thracius ille Orpheus, seu quisvis alius fuerit, Deum cecinisset, de qua nihil unquam ipse ne levisissime quidem tenuissimæque cognoverat ? præsertim si quidquid habuit theologiæ, totum id in ipsum erat vel ab Ægyptiis, vel ab antiquioribus Græcis derivatum, quos quidem ostendimus antea, nihil omnino spiritualis, nihil quod aspectum fægentie et corporis experte natura constaret agnovisse ; si cui tamen hoc in genere fide dignus Plato videatur, qui homines illos, qui Græciam primi tenuere, eos tantum, quos barbarorum etiam plebique celebrant, solem, lunam, terram, sidera, cælum, deos censuisse, in *Cratylo* conficitur. Quin etiam paulo ante Chæremo testabatur, ne ipsos bill mundo prius et antiquius habuisse, aut alios visse ; adeoque ipsos omnia prorsus ad hunc, quem cernimus, mundum, nihil ad incorporeas riventesque naturas interpretationibus suis revocasse.

CAPUT X.

*Coactæ ac violentæ istorum omnium accommodatio-
nis refutatio.*

Ille igitur poeta, qui totus ex fontibus hisce proflexit, unde tandem, aut quomodo, quove doctore atque auspice, Deum illum mundi fines ac terminos omnes superantem, eundemque solis, lune, siderum, ipsiusque cæli et orbis universi conditorem suis in versibus posuisset ? **104** Unde autem incorporeæ naturæ cognitionem hausisset ? Enimvero nihil prorsus istorum omnium ipsi unquam

τῆς τοῦ πυρὸς δυνάμεως. Κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ οἶμα
καὶ ἐν τοῖς ἔπεισι εἰρηθῶσι·

Νοῦς δ' ἀφ' αὐτῆς, βασιλῆτος, ἀφ' αὐτῆς αἰθῆρ,
ἢ δὴ πάντα κυκλοῖ καὶ φράζεται.

Δι' ὧν ἀνεπικαλύπτως ζῶν μέγα τὸν κόσμον ὑποβέ-
μενος, καὶ τοῦτον Δία προσεπίων, νοῦν μὲν αὐτοῦ
τὸν αἰθέρα, σῶμα δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη ἀπε-
φῆνατο εἶναι. Τοιοῦτος μὲν τις ὁ διὰ τῶν ἐπῶν ὑπο-
γραφόμενος τυγχάνει Ζεὺς· ὁ δὲ τῶν ἐπῶν ἐξηγητῆς,
ἀρξάμενος μὲν, τοῖς ἔπεισι ἀκολουθεῖ λέγει· Ζεὺς
οὖν ὁ πᾶς κόσμος, ζῶν ἐκ ζῶων, θεὸς ἐκ θεῶν·
σαφῶς τὸν θεολογούμενον Δία θεόν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν
ὁρώμενον καὶ αἰσθητὸν κόσμον δηλοῦσθαι, διὰ καὶ
ἐπῶν ἐρμηνεύσας.

ac sensibus obvium carminibus illis expressum ac

Αἰγυπτίων δὲ ὁ λόγος, παρ' ὧν καὶ Ὅρφεύς τὴν
θεολογίαν ἐλαβῶν, τὸν κόσμον εἶναι τὸν θεὸν ᾧστο,
ἐκ πλείονων θεῶν τῶν αὐτοῦ μερῶν (ὅτι καὶ τὰ μέ-
ρη τοῦ κόσμου θεολογούντες ἐν τοῖς πρόσθεν ἀπεδεί-
χθησαν) συνεστῶτα· καὶ τοῦτον πλεόν οὐδὲν τὰ πα-
ρατεθέντα τῶν ἐπῶν βήματα εἰσαφῆσεν. Ὅ δὲ μετὰ
τὴν πρώτην ἐρμηνείαν δευτέραν ἐξ αὐτοῦ προστί-
θησι, τὸν τῶν ὕλων ποιητὴν θεόν, τὸν δημιουργὸν
νοῦν τοῦτον φάσκων εἶναι τὸν θεολογούμενον. Πῶς
δ' ἂν αὐτὸν τοῦτον ἐθεολόγη, ἐν μηδὲ τὴν ἀρχὴν
ἔγνω ὁ τῶν ἐπῶν ποιητῆς ; εἴτε ὁ θρᾶξ εἴη Ὅρφεύς,
εἴ τις ἄλλος ; εἴ δὴ παρ' Αἰγυπτίων, ἢ καὶ τῶν πρώ-
των Ἑλλήνων ἤκουσα ἦν εἰς αὐτὸν τὰ τῆς θεολογίας·
οἱ δὲ γε ἀπεδείχθησαν οὐδὲν νοητὸν ἐπιστάμενοι, οὐδ'
ἐν ἀφανεί καὶ ἀσωμάτῳ οὐσίᾳ περιεχόμενοι, εἴ τῃ
ἰκανῶς πιστώσασθαι ὁ Πλάτων, ἠμολογῶν ἐν *Κρε-
τύλῳ* τοὺς πρώτους τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν Ἑλ-
λάδα τοῦτον μόνους θεοὺς ἠγείσθαι, ὁσπερ νῦν ἰολο-
λοι τῶν βαρβάρων, ἦλλον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ
ἀστρα, καὶ οὐρανόν. Καὶ ὁ Χαϊρημῶν δὲ μικρῶ ἔμ-
προσθεν ἐμαρτύρει, οὐδ' ἄλλο τι πρὸ τοῦ ὁρώμενου
κόσμου τοὺς Αἰγυπτίους ἠγείσθαι, οὐδ' ἄλλους θεοὺς,
πλὴν τῶν πλανητῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀστέρων·
πάντα τε εἰς τὰ ὁρώμενα τοῦ κόσμου μέρη, καὶ
οὐδὲν εἰς ἀσωμάτους καὶ ζώσας οὐσίας ἐρμηνεύ-
οντας.

quidem Ægyptios aut alium quidquam hoc aspecta-
esse præter planetas ac reliqua sidera deos puta-
visse ; quem cernimus, mundum, nihil ad incorporeas ri-
ventesque naturas interpretationibus suis revocasse.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

*Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς καὶ τούτων βεβια-
σμένης ἀποδόσεως.*

Ὅ δὲ οὖν ἐκ τούτων ὁρώμενος ποιητῆς, πῶθεν, ἢ
πῶς, ἢ παρὰ τίνος λαβῶν ἐν τοῖς ἔπεισι τὸν ἐπέ-
κεινα τοῦ κόσμου θεόν, καὶ τὸν ἥλιον, καὶ σελήνην,
καὶ ἀστρα, αὐτοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τοῦ σύμπαντος
κόσμου δημιουργὸν [γρ. κατεβάλλετο.] καταλάθε-
το ; Ἄσωμάτου δὲ ἢ γνώσις αὐτῷ πῶθεν ; Ἄλλ' οὐ
τούτων γε οὐδὲν εἰδώς τυγχάνει· ὁ γὰρ τοῖ τῶν ὕλων
δημιουργικὸς νοῦς οὐδ' ἐκ πλείονων μερῶν συνέστη-

κιν. οὗτ' ἂν γένοτο αὐτοῦ κεφαλὴ οὐρανόσ, οὐ σῶμα
 πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλα αὐτοῦ
 φῶς καὶ σελήνη. Πῶς δ' ἂν εἶν ὅμοι καὶ στέφρα,
 καὶ νῶπα, καὶ νηθεὺς τοῦ τῶν ὅλων δημιουργοῦ Θεοῦ
 ἀπὸ εὐρύθης, καὶ γῆ, καὶ ὄρων ἀπεινά κάρηνα; ἢ
 πῶς ὁ αἰθέρ νοῦς ποτ' ἂν ἐπινοηθεῖ τοῦ τῶν ὅλων
 ποιητοῦ, ἢ τοῦ νοῦ τοῦ δημιουργικοῦ; Ὅτι μὲν οὖν
 ταῦτα προσέρισται τῶ τῶν ἐπῶν ἐρημνεί, οὐδὲν ἐπι-
 λέγειν χρεῖ. Ἐγώγε μὲν τὰ ἔσχατα ἀσεβεῖν φημι τῶν
 φάσκοντα μέρη εἶναι Θεοῦ τὰ μέρη τοῦ κόσμου· καὶ
 ἐτι μέλλον τῶν ἀποφηνάμενον τῶν αὐτῶν εἶναι τῶ
 κόσμῳ τῶν Θεῶν· καὶ ἐπὶ τούτοις τῶν ἡγουμένων τοῦ
 κόσμου νοῦν εἶναι τῶν ὅλων δημιουργόν. Ποιητὴν μὲν
 γὰρ αὐτῶν καὶ σωτῆρα τοῦ κόσμου, ἕτερον ὄντα τοῦ
 παπορημένου, εὐσεβὲς ἀποφαίνει· νοῦν δὲ τοῦ κόσ-
 μῳ, ὡσπερ τινὸς ζώου ψυχῆν, ἡνωμένον διόλου, καὶ
 ἐπὶ πᾶν ἡμεμεσμένον, οὐκ εἴθ' ὅσον ἂν εἴη λέγειν.
 Καίτοι παρεῖναι αὐτῶν τῶ παντ', καὶ προνοεῖν τοῦ
 κόσμου, παιδεύει τὰ καθ' ἑμᾶς ἐκτὸς λόγια, θεολο-
 γοῦντα ἐπαξίως καὶ θεοπροπῶς. Δι' ὧν φησιν· Ὁὐχὶ
 τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν γῆν ὅλων πληρῶν; λέγει Κύριος·
 Καὶ πάλιν· Ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῶ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ
 τῆς γῆς κάτω· καὶ πάλιν· Ἐν αὐτῶ γὰρ καὶ κιν-
 ῶμεθα, καὶ ζῶμεν, καὶ ἐσμέν· ἀλλ' οὐκ ὡς ἐν μέ-
 ρει τοῦ κόσμου, οὐδ' ὡς ἐν ψυχῇ αὐτοῦ καὶ νοῦ. Ἄλλ'
 εἰ χρεὶ παραδείγματι χρῆσασθε θεοπροπέστερον καὶ
 ἀληθέστερον, οὐκ εἰδὸς που λόγος ἐξεφώνησεν·
 Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἐπιπῶν, ἢ ἐπὶ γῆ ὑποπό-
 διον τῶν ποδῶν μου.· Εἰ γὰρ χρῆν ὅλους προσωπο-
 ποιεῖν ἀνθρωπικωτέρῳ λόγῳ, θέα τὸ διάφορον τῆς
 θεολογίας. Ὁ μὲν γὰρ τῶν οὐρανῶν εἰκὼν θρόνον,
 ἐπίκεινα τοῦ θρόνου καὶ ἀνωτάτω τῶν ὅλων τὸν παμ-
 βασιλέα Θεὸν ἀφωρίσαστο, οὐδὲ γῆν γῆν τῆς προνοίας
 αὐτοῦ χωρίσας· συγκατεῖναι τῶν καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος
 τὰς προνοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις διδάσκει·
 διὸ φησιν· Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου.
 Ἄλλ' οὐτε τὸ ὑποπόδιον, οὐτε μὴν ὁ θρόνος σῶμα τοῦ
 καθυδουμένου, οὐδὲ γε μέρη ποτ' ἂν αὐτοῦ λεχθεῖν.
 Ὁ δὲ, κεφαλὴν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ ἐν τούτῳ
 φῶς, καὶ νοῦν αὐτοῦ τῶν αἰθέρων, μέλη τε αὐτοῦ
 καὶ σῶμα τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη, οὐτε δημιουργόν,
 οὐτε Θεὸν ἀλάσκειται εἰδώς. Οὐ γὰρ ἂν αὐτὸς
 ἐκτὸν δημιουργοῖν, οὐδ' ἂν ἐτι νοῦς λέγεσθαι δύνατο,
 οὐ νοῦς ἦν ὁ αἰθέρ. Ποῖος δὲ καὶ εἴη ὁ Θεός, οὐ μέρη,
 γῆ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ὄρη, ὅμοι σαμάτων ἀλογοί, πῶς
 δὲ καὶ εὐλογον Θεὸν ἀναγορεύειν τῶν ἀδελφῶν καὶ
 συγγενῶν πυρὸς, καὶ ἀέρος (82), καὶ ὕδατος, ἀλόγου
 καὶ φθαρτῆς ὕλης ἐκγόνοισιν; Εἰ δὲ καὶ ὁ νοῦς τοῦ
 Διὸς, οὐδὲν ἄλλο πλὴν τοῦ δηλωθέντος αἰθέρος ἦν,
 αἰθέρ δὲ ἀπὸ ἐστὶ ὁ ὑψηλότερος καὶ πυρῶδης, ἀπὸ
 τῶ ἀλθεσθαι, ὅπερ ἐστὶ καίεσθαι, ταύτην, ὡς φασιν,
 εἰλικυθὴ τὴν ἐπωνυμίαν· σίματα δὲ ἄμφω, ὁ τε ἀπὸ
 ὁ τε αἰθέρ· ὅρα ποῦ σοι τοῦ Διὸς ὁ νοῦς ἀποπέπτωκε.
 Καὶ τίς ἂν ἐτι προσεῖποι Θεὸν τῶν εὐφρονοῦντων
 οὐτῶν, ἢ νοῦς ὑπῆρχεν ἄνοος καὶ ἀλόγος; εἰ δὲ

A in mentem venit. Neque enim effectrix illa mens
 pluribus ex partibus coagmentata est, nec ejus aut
 caput cœlum esse potest, aut corpus ex igne, aqua,
 terraque constare, aut oculi sol ac luna censeri.
 Nam ejus quidem numius, a quo universa procreantur,
 humeros, pectus, dorsum atque uterum, quomodo tandem
 aer longe lateque diffusus, et terra, et montium summa
 cacumina efficiant? aut quis intelligat æthera vel rerum
 omnium conditoris, vel mentis effectricis mentem esse?
 Atque hæc argutuli versuum istorum interpretis commenta
 esse, pluribus ostendere nihil attinet. Jam vero qui
 mundi partes Dei membra esse dicat, cum projectæ ac
 profligatæ impietatis reum esse pronuntio, multo
 que magis, qui Deum atque mundum rem unam et
 eandem asseveret, quique ad extremum ipsis mundi
 mentem illum esse, qui cuncta procreavit, arbitretur.
 Nam ut molitorem servatoremque mundi alium ab eo
 quod productum est diversumque staturæ, pietatis est:
 sic eam mundi mentem, perinde atque animantis
 alicujus animam, toti passim orbem conjunctam
 intime ac sociatam esse, adeoque universum ipsum
 induisse, nemo pie dixerit. Illum quidem toti universo
 præsentem adesse, ac sua mundum providentia
 gubernare sacrosancta nostrorum docent oracula,
 quibus præclara sane Deoque cum primis digna
 theologia ratio continetur. Sic enim per ea Deus ipse
 loquitur: Nunquid non cœlum et terram ego impleo?
 dicit Dominus 16. Ac rursus: Quod Deus in cœlo
 sursum, et in terra deorsum 17; et alibi: In ipso enim
 vivimus, et movemur et sumus 18; non tamen ut in
 parte aliqua mundi, nec ut in ipsius anima vel mente.
 At si locus similitudini esse debet, longe sane ut Deo
 convenientius illud est, ita cum veritate conjunctus,
 quod apposite sacre literæ alicubi prodiderunt:
 Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum
 meorum 19. Nam si omnino res postulat, uti humanum
 loquendi morem personis fingendis paulo propius
 imitemur, utriusque theologiæ discrimen considera.
 Qui cœlum Dei sedem vocavit, is certe non tantum
 ultra sedem, verum etiam supra res omnes summum
 illum universitatis regem longissime semotum
 collocavit, sic tamen ut ne terram quidem ipsam
 ab ejusdem providentia secluderet; quippe ad res
 enim quoque nostras hanc ejus provideendi vim
 adjungere sese et accommodare docet, eoque subdit:
 Terra autem scabellum pedum meorum. 105
 At nec scabellum, nec vero sedes vel sedentis
 corpus, vel ipsius partes ab ullo unquam nominantur.
 Iste vero, qui cœlum, quæque cœlo continentur,
 Dei caput, æthera vero mentem ejus, membra
 denique reliquumque corpus cæteras mundi partes
 esse dixit, neque mundi opificem, neque Deum nosse
 convincitur. Neque enim aut se un-

16 Jer. XIII, 24. 17 Deut. IV, 9. 18 Act. XVII, 28. 19 Isa. LXVI, 1.

(82) Καὶ ἀέρος Additum est ex alt. ms. Minus recte, ut videtur, elementa illa Luscius materice

fetum vocavit, quæ nulla ex materia creata fuerint.

quam ipse procreavit, aut cujus mens æther sit, idem jure mentis nomen obtinere possit. Cujusmodi porro Deus iste fuerit, cujus partes et terra et terræ montes, inanimæ videlicet, ac rationis expertes corporum moles efficiant? Quis autem verum censeat, ignis, aeris et aquæ, hoc est ratione carentis fluxuæque materiæ fetus germanum ac fratrem, Deum predicari? Jam, si Jovis mens aliud nihil erat, quam æther ille sæpe nominatus, æther autem suprema est aeris regio ignique persimilis, qui ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, quod est *ardere*, hujusmodi nactus appellationem fuerit; adeoque si ambo, aer, inquam, atque æther corpora sunt; vide, obsecro, quo tibi mens illa Jovis evanuerit. Præterea quis tandem, si modo sapit, Deum vocari eum qui mentem amentem atque ab ratione vacuum habeat? omnis enim corporis natura ejusmodi est. Quare nobis sane, cum de Deo disputatio instituitur, assumenda superioribus contraria omnia sunt: eum neque cœlum esse, neque æthera, neque solem, neque lunam, neque cunctum astrorum chorum, neque orbem simul universum. Hæc enim manuum illius opera sunt, eaque pusilla admodum et exigua, si cum incorporis illis intelligentibusque virtutibus conferantur; quandoquidem omne corpus et interitum patitur, et ratione caret, cujusmodi est eorum, quæ videntur, natura. At quæ supra mundum hunc aspectabilem evectæ naturæ sunt, cœ non ratione tantum, sed etiam immortalitate potentiunt: atque ut ævi pereunitatem obtinent cum beata supremi rerum omnium regis aeternitate conjunctam, sic longe omnibus iis, quæ cernuntur, antecellant præstantique necesse est. Quamobrem quid de corporeis mundi partibus sentire nos oporteat, divina oracula jure ita docent: *Videbo cælos opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ tu fundasti*¹⁸. Et rursus: *Tu, Domine, initio terram fundasti*; et: *Opera manuum tuarum sunt cæli*¹⁹; ac rursus: *Tollite in altum oculos vestros, et videte, quis ostendit hæc omnia*²⁰. Atque hæc adversum priorem carminum istorum explicationis partem dicta sunt. Age vero, quæque deinceps consequuntur, expendamus. **106.** Cum, inquit, imago ejusmodi fingi ac configurari nulla posset, qualem ea nobis carmina representant, Jovis simulacrum humanam in speciem propterea conformarunt, quod mens esset, cujus in procreatione rerum exemplar intueretur, cujus seminalibus quasi rationibus cuncta perficeret. Si ergo talis imago fingi nulla potest, qualis Orphei carminibus exhibetur, exhibentur autem aspectabilis hujus mundi partes, cœlum, quæque cœlum ipsum ambit, aer, terra, quæque anborum sinu complexuque continentur: si, inquam, partium

¹⁸ Psal. viii, 4. ¹⁹ Psal. ci, 26. ²⁰ Isa. xl, 26.

(83) *Τίς κατέδειξε*. Ita Septuaginta quos habemus. Vulgata, *Quis creavit hæc?* ut in Hebræo. Videtur Septuaginta, quod proprium creationis est. ut ejus vi, quod ante nullum erat, repente cer-

τοιούτη παντός σώματος φύσις. Διόπερ ἡμῖν ἐν ταῖς θεολογίαις, πάντα τοῖς εἰρημένοις τὰ ἐναντία παραληπτέον· ὅτι τε μὴ οὐρανὸς ἐν τυγχάνει, μήτε αἰθέρ, μὴθ' ἥλιος, μήτε σελήνη, μὴθ' ὁ σῆμας τῶν ἀστέρων χορὸς, μὴτ' αὐτὸς ἀθρόος ὁ πᾶς κόσμος· ἔργα δὲ χειρῶν ταῦτα μικρὰ εἶσι καὶ βραχέα, ταῖς ἀσυστάτοις καὶ νοεραῖς δυνάμει παραβαλλόμενα· ὅτι δὴ πᾶν σῆμα φαρτὸν καὶ ἄλογον, τοιαύτη δὲ τῶν ὀρωμένων ἡ φύσις. Τὰ δ' ἐπέκλινα ἐν ἀοράτοις λογικὰ καὶ ἀθάνατα, συνδιακινῶντά τῇ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ μακαρίᾳ ζωῇ, μακρῶ γένοιτ' ἂν τῶν ὀρωμένων ἀπάντων βελτίου. Εἰκότως οὖν τὰ θεῖα λόγια περὶ τῶν ὀρωμένων τοῦ κόσμου μερῶν ἐδέει πως παιδεύει· εὐφρομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δεκτικῶν σου, σελήνην καὶ ἀστέρας, ἃ σὺ ἐθεμελίωσας· καὶ πάλιν· εὐ, Κύριε, κατ' ἀρχὰς τῆν γῆν ἐθεμελίωσας· **B** Ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ· καὶ αἶθρις· εὐ Ἀναβλέψατε εἰς ὕψος τοὺς οὐρανοὺς ὑμῶν, καὶ ἴδετε, τίς κατέδειξε (83) ταῦτα πάντα. Ἐ ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν πρῶτην τῶν ἐπιῶν ἐρημῶσαν εἰρήθευ· φέρε δὲ καὶ τὰ ἐξῆς διασκοπήσωμεν. Ἐπι μὴ οἶόν τε ἦν, φησὶν, εἰκόνα τοιαύτην δημιουργεῖν, ὅταν ὁ λόγος ἐμήνυσσε, διὰ τοῦτο ἀνθρωπομορφον τοῦ αἰὸς τὸ δεῖκλον πεποιθήσασιν, ὅτι νοὺς ἦν καὶ ἐν ἐδημοργεί, καὶ λόγος σπριματικὸς ἀπέτελει τὰ πάντα. Καὶ πῶς εἰ μὴ οἶόν τε ἦν εἰκόνα τοιαύτην ποιεῖν, ὅταν ὁ λόγος ἐμήνυσσε. ἐμήνυσσε δὲ ὅρα τοῦ φανομένου καὶ ὀρωμένου κόσμου τὰ μέρη, οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῶ, ἀέρα τε, καὶ γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς· εἰ δὴ οὖν τῶν ὀρωμένων τοῦ κόσμου μερῶν οὐχ οἶόν τε ἦν εἰκόνα συστήσασθαι, καθὼ νοὺς ἦν ὁ θεός, πῶς ἂν τις αὐτοῦ τὴν εἰκόνα δημιουργήσῃ; Τίς δ' ἂν ἐγγὺ σῆμα ἀνθρώπιον ἐμμερὲς πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ νοῦν; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ἡγοῦμαι· ἐπεὶ ὁ μὲν ἀσώματος καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀμερῆς, τὸ δὲ βαναύσων ἀνδρῶν ἔργον, καὶ θνητοῦ σώματος φύσιν ἀπομειμῆται, καὶ ζωῆς σαρκὸς ἐν ἀφύχῳ καὶ νεκρᾷ ὄντι κωφῆν καὶ ἀναυδὸν εἰκόνα καταγράφεται. Ψυχὴ μὲν οὖν λογικὴ καὶ ἀθάνατος, καὶ νοὺς ἀπαθὴς ἐν ἀνθρώπῳ φύσει, εὐ μοι δοκεῖ λέγεσθαι εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἀποσῶζεν Θεοῦ, καθόσον ὅμοιος καὶ ἀσώματος, νοερὰ τε καὶ λογικὴ τὴν οὐσίαν συνέστηκεν, ἀρετῆς ὄσσα καὶ σοφίας δεκτικὴ. Εἰ δὴ τίς εἴη θεοατὸς· ψυχῆς ἀγαλμα καὶ μορφήν ἐν εἰκόνι τεκταιθῆσασαι, δύναται ἂν ὄστος καὶ ἐν τῶν κρειττόνων. Εἰ δὲ ἄμορρος καὶ ἀειδής καὶ ἀσχημάτιστος, ὅστε λόγῳ καὶ ἀκοῇ τὴν οὐσίαν καταλήπτως ὁ ἀνθρώπινος νοὺς, τίς ἂν μανείη τοσούτου, ὡς τὸ ἀνδρεῖκλον ἔσανον Θεοῦ τοῦ ἀνωτάτου μορφήν καὶ εἰκόνα φέρειν ἀπορηθασαί; Θεοῦ μὲν οὖν φύσις ἐξῆς πάσης θνητῆς ὕλης φαντάζεται, ἢ διακαλεῖ καὶ αἰγιή ψυχαῖς κεκαθαρμέναις ἐπινοουμένη. Τὸ δὲ γε τοῦ ὀρωμένου αἰὸς ἐν τῷ δευτέρῳ σχῆμα εἴη ἂν θνητοῦ τὴν φύσιν ἀνδρὲς εἰκόν, οὐδὲ τὸν ὄλον ἀνθρώπων,

natur, innuere voluisse. Adde quod καταδεικνύειν etiam edere est in lucemque proferre, imo et fortassis, efficere, quemadmodum ἀποδεικνύειν et ἀποκαίρειν, sed cum propriis casibus.

μέρος δὲ τὴν χεῖρον αὐτοῦ μεμημημένον, ὅτι μηδὲν
 ἴσως ζωῆς καὶ ψυχῆς ἐπάγεται. Πῶς οὖν ὁ ἐπὶ πάν-
 τω θεός, καὶ νοῦς ὁ τῶν ὅλων δημιουργικός, εἴη ἂν ὁ
 αἰὼς ὁ ἐν τῷ χαλκῷ ἢ τῷ νεκρῷ ἔλεφαντι Ζεὺς;
 Ὅ δὲ δὴ τῶν ὅλων δημιουργικός ὁ Ζεὺς, ὡς ποτε
 ἔρα αὐτὸς ἦν ἐκεῖνος, ὁ νοῦς ἐξ Ἰακχιμῆνης
 Ἡρακλῆος πατρῶ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐκ Διὸς μυθευ-
 ομένων ἀνδρῶν, αἱ τὸν θνητὸν βίον κοινῶς ἅπασιν
 ἀθρώποις καταστρέφοντες, οἰκείας φύσεως ἀνεξέ-
 λαιπτα τοῖς μετ' αὐτοὺς μνημεῖα καταλείπτουσι; Φοι-
 νίκων μὲν οὖν οἱ πρῶτοι θεολόγοι, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ
 συγγραμμάτι παρεστήσαμεν, τὸν Δία παῖδα Κρόνου
 θνητὸν ἀπὸ θνητοῦ γενόμενον, ἄνδρα Φοινίκα τὸ
 γένος, ἀπεμημήμενον· Ἀγύπτιοι δὲ, ἐξοικειούμενοι
 τὸν ἄνδρα, θνητὸν πάλιν αὐτὸν ὀνομάζοντες, κατὰ
 τοῦτο γὰρ Φοινίξιν ὀνομαζούστας. Ἄλλὰ καὶ Κρήτες,
 τῆρον τοῦ Διὸς παρ' ἑαυτοῖς δεικνύοντες, τρίτοι ἂν
 εἶεν τοῦ αὐτοῦ μάρτυρες. Καὶ Ἀτλαντίοι δὲ, καὶ
 πάντες οἱ πρὸ τούτου δεδηλωμένοι, κατ' οἰκείαν
 ἱστορίαν ἐξοικειούμενοι τὸν Δία, πάντες ὁμοῦ θνητὸν
 ἀπέφηναντο, πράξεις αὐτοῦ θνητῆς καὶ ἀνθρωπείους,
 ἀλλ' οὐ σεμνάς τινας, οὐδὲ φιλοσόφους, αἰσχροουργίας
 δὲ ἀπάτας καὶ ἀκολασίας ἐμπέτους ἀναγράφοντες.
 Ταῖς δὲ ἐπὶ τὸ σεμνότερον τοῖς μύθοις τρέπειν ἐπιγ-
 γελήμενοις τοῖς μὲν ὁ Ζεὺς θεομῆτις ἦν καὶ πυρόδης
 ὄψιμας, τοῖς δὲ τὸ πνεῦμα· νῦν δ' οὐκ οἶδ' ὅπως
 αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων δημιουργικός νοῦς ἀναγράφεται.
 Πευσιππὸν τογαροῦν, τίνα ἂν εἶποιεν τὸν τούτου
 πατέρα, καὶ τοῦ πατρὸς τὸν προπάτορα; Ἐπεὶ κατὰ
 πάντας τοὺς θεολόγους Ζεὺς Κρόνου παῖς ὀνομάζεται,
 καὶ τὰδε προκείμενα τοῦ Ὁμήρου ἐπισημνεύοντες
 Κρονίανος ἐμημήμενος· Κρόνος δὲ Οὐρανοῦ. Δεδόσθαι
 τοῖσιν αὐτοῖς εἶναι· Ζεὺς ὁ ἐπὶ πάντων θεός, καὶ ὁ
 κῶς ὁ πᾶντα δημιουργήσας. Τίς οὖν ὁ τούτου
 πατὴρ; Κρόνος. Τίς δ' ὁ προπάτωρ; Οὐρανός. Εἰ
 δὲ (84) πρῶτος ὁ Ζεὺς ὡς ἂν δημιουργὸς πάντων,
 χρῆν δὲ ποὺ δευτέρως καταλέγεσθαι, καὶ μετ' αὐτὸν
 τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένους. Ἐφε γὰρ χρόνος τις
 εἴη ὁ Κρόνος Οὐρανοῦ πεφυκὸς γέννημα, ὅτι δὴ ἕμα
 οὐρανῷ συνυπέστη χρόνος· εἴη τε αὐτὸς ὁ Κρόνου
 πατὴρ Οὐρανός, καὶ χρόνος μετὰ τούτου· ἀλλὰ πρὸ
 γε τούτων ὁ τῶν ὅλων αἴτιος, καὶ οὐρανοῦ καὶ χρόνου
 δημιουργὸς θεός. Εἰ δὲ τούτο, οὐκ ἂν γένοιτο ὁ Ζεὺς
 τρίτος ἐξ Οὐρανοῦ. Πῶς οὖν παρ' ἅπαν Ἀγυπτίους
 καὶ Φοινίκων, Ἐλλησι τε καὶ φιλοσόφοις τρίτος ἐξ
 Οὐρανοῦ γενεαλογεῖται ὁ τῶν ὅλων δημιουργικός
 νοῦς; Πεφύραται δὴ τὸ φιλοσόφου τὰ πλάσματα, καὶ
 ἐι μᾶλλον φραβήσεται ἐξ ἄν ἐπιφρενιέγων ὡδε.
 ποτε monumenta reliquerunt? Enimvero principes
 stravimus, Saturni filium, proindeque mortalem ex
 mortali satum, ac genere Phœnicem esse perhibebant.
 Eumdem Ægyptii cum suum esse vellet, mortalem
 similiter fatebantur, et cum Phœnicibus hæc in parte
 sentiebant. Cretenses præterea, qui Jovis apud se
 tumulum ostendebant, tertios ejusdem rei testes
 citare possimus. Quin etiam Atlantii, omnesque demum,
 quos Jovem ætate præcessisse constat, quique suis
 eum historiis sibi vindicarunt, resque ab eo gestas
 mortalium sane hominumque proprias, easque nihil
 vel augusti, vel philosopho digni continentes, sed
 omnis potius turpitudinis libidinisque plenas
 conscripserunt. Jam vero qui graviorem et honestiorem
 in speciem sese fabulas mutare profitentur, iis Jupiter
 modo calida quædam

istarum mundi, quæ sub aspectum cadunt, imago
 conflari nulla potuit; quomodo tandem ipsismet
 Dei, qua mens est, effligem architectari quisquam
 possit? Quid porro cum divina mente similitudinis
 corpus etiam humanum habet? Ego, ne cum hu-
 mana quidem habere quidquam existimo; cum hæc
 incorporea sit ac simplex, nullasque partes habeat,
 illud contra, vilium ac sordidorum artificum opus,
 mortalis corporis naturam imitetur, viventisque carnis
 species surdam ac mutam in mortua inanique materia
 speciem figuramque representet. Ac mihi quidem
 merito dici videatur, animum illum rationis immor-
 talitatisque participem, ac mentem eam, quæ homi-
 nis in natura pati nihil possit, divinam imagi-
 nem similitudinemque retinere; quatenus uterque
 ab omni corporis et materie concrectione sejunctus,
 naturam essentialiamque sortitus est plane spiritalem,
 ac ratione constantem, quæque virtutem possit sa-
 pientiamque suscipere. Quare, si quis animi simu-
 lacrum ac speciem fingendo architectari posset,
 idem quoque posset superiorum celestiumque
 mentium imaginem aliquam fabricari. At vero cur
 humana mens ejusmodi sit, quæ nullam formam,
 speciem, figuramque nullam habeat, adeoque nec
 visu percipi ejus essentia, nec oratione vel audien-
 tia comprehendendi queat, quis usque eo insaniam
 precordiaque laborabit, humanum ut simulacrum
 potentis supremique Numinis figuram et imaginem
 representare contendat? Natura enim divina ab
 omni materia semota cogitari debet, atque ejus-
 modi, quam cum silentio defæcitate mentis, et ani-
 morum ab omni labe purgatorum intelligentia con-
 templetur. At Jovis illius, quem cernimus, figura-
 tum arte simulacrum, aliud certe nihil quam ho-
 minis natura ipsa mortalis effligem continet, imo
 ne totum quidem atque integrum hominem, sed
 tantum partem ejus alteram eamque deteriorem
 imitatur, cum nullum omnino vite animæque ve-
 stigium exhibeat. Quomodo igitur deus ille rerum
 omnium moderator, ac mens illa hujus universita-
 tis effectrix, Jupiter iste, qui vel ex ære, vel ex
 ebore mortuo fingitur, esse poterit? 107 Deinde
 mens eadem rerum molitrix universarum qui tan-
 dem Jupiter ille fuerit, Hercules esse Alcmena pater,
 ac cæterorum omnium, quos a Jove procreatos esse
 fabulantur, quique mortalem hanc vitam cum eo-
 dem, quo vulgus hominum exitu terminassent, pro-
 priae naturæ posteris nullo unquam delenda tem-
 Phœnicum theologi, Jovem, ut primo libro demon-

et ignea vis est, modo spiritus; nunc autem quemadmodum ipsi mentem rerum effectricem omnium eundem esse velint, haud equidem intelligo. Quærendum enim ex illis fuerit, quem istius patrem, quem avum fuisse dicant? Nam Jovem quidem Saturni filium esse communi consensu theologi omnes conflentur; quæque nunc in manibus habemus Orphei carmina, præpotentis Saturni meminere; Saturnum autem Cæli. Demus igitur istis Jovem et deum rerum universarum moderatorem esse, et vero mentem eam quæ cuncta considerit. Quis ergo illius pater? Saturnus. Avus autem, quis? Cælus. Atqui si primus Jupiter est, utpote rerum omnium architectus, alios profecto secundum ipsum recensere oportuit, utpote ab eo fabricatos. Etenim sive Tempus Saturnus fuerit, et quidam suapte natura Cæli fetus, quippe quod una cum cælo tempus esse cœperit: sive Cælum ipsum vere Saturni patrem, ac secundum eum Tempus fuisse malint: sane tamen his etiam prior Jupiter ille esse debuit, quem ipsi deum rerum auctorem omnium, adeoque Cæli Saturnique seu Temporis procreatorem esse volunt. Quod si ita est, non jam tertius a Cælo Jupiter fuerit. Quomodo igitur ab omnibus non Ægyptiis tantum ac 108 Phœnicibus, verum etiam Græcis atque philosophis mens ista, rerum omnium architecta, in numinum suorum genealogia non nisi a Cælo tertia recensetur? Atque his rationibus philosophi nostri commentum manifeste licet teneatur, idem tamen iis ipsis, quæ postea subjicit, clarius arguetur.

CAPUT XI.

Validissima Græcorum dogmatum confutatio.

« Porro, Junonem, inquit, Jovis uxorem esse finxerunt, quod ætheriam scilicet aeriamque vim Junonem appellarent; æther enim subtilissimus ac tenuissimus aer est. » Enimvero, æthera Jovis esse mentem Orphei carmina paulo ante declarabant: nunc autem, quid æther ille sit interpretis nostri definit oratio, dum tenuissimum aerem illum esse pronuntiat. Atqui corpus sane aer est, multoque magis æther, ex quo manifeste Jovis mentem, licet tenuissimum, corpus tamen esse convincitur. Ecquis vero capere unquam ac persuadere sibi possit, corpus atque mentem rem unam et eandem esse, quorum natura ex diametro, quod aiunt, cerminum istorum oblitus ille fuerit, quorum expressa hæc est apertaque sententia:

... *Mens verax, nullique obnoxius æther
Regius interit, qui cuncta movetque regitque
Consilio. Vox nulla potest, consituisse, nec ullus
Hænce Jovis sobolem strepitus, nec fama latere.*

Quibus æthera Jovis esse mentem perspicue declaratur. Iste autem rursus ætheriam aeriamque vim Junonem esse tradit, moxque distinctione utens ita subjungit: « Ac vis quidem, inquit, aeris universi, Ἦρα, hoc est Juno, appellatione ab aere ducta, nominatur; ejus autem aeris, quem infra lunam modo illuminari, modo tenebris obscurari videmus, Latona symbolum est, quippe quæ læthώ quædam, id est oblitio, sit, partim quod animis illis, quos infra lunam procreari contingit, divini numinis oblitio comiteur. Itaque mater Apollinis ac Dianæ, a quibus noctis illuminatione derivatur, eadem Latona nuncupari solet, » quibus aliud nihil significari tradit quam aerem luna inferiori solis ac lunæ parentem esse, quippe, qui Latona sit. At enim, quomodo tandem aer parens eorum esse possit, quæ illuminationis causæ sunt, præsertim cum efficiatur ipse potius, quam efficiat? 109 Sol enim atque luna variam ac multiplicem in aere mutationem ac vicissitudinem efficiunt. Jam vero

(83) Νουὺς δ'. Versus integritas postulat, ut supra, νοὺς δὲ γε, vel δὲ τε.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἐλεγχος ἰσχυρὸς τῶν Ἑλληνικῶν δογματῶν ἐνταῦθα.

« Τὴν δὲ Ἦραν σὺνοικον τῷ Διὶ πεποιήκασι, τὴν αἰθέριον καὶ ἀέριον δύναμιν Ἦραν προσειπόντες. ἔστι γὰρ καὶ ὁ αἰθήρ ἀήρ ὀλεπομερστάτος. » Ἄνωτέρω μὲν ἐδήλου τὰ ἐπι τὸν νοῦν τοῦ Διὸς εἶναι τὸν αἰθέρα· νῦν δὲ ὁ λόγος τί ποτὶς ἐστὶ ὁ αἰθήρ διορίζεται, ἀέρα λέγων εἶναι αὐτὸν ὀλεπομερστάτον· σῶμα δὲ ὁ ἀήρ, καὶ πολὺ πρότερον ὁ αἰθήρ. Ὁ δὲ νοῦς ἄρα τοῦ Διὸς ἐλήλεγκται σῶμα τυγχάνων, εἰ καὶ τὸ πάντων ὀλεπομερστάτον. Καὶ πῶς ἂν ταῦτον ἐπινοηθεῖ σῶμα καὶ νοῦς κατὰ διάμετρον τοῖς φύσει διςωτά; Εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅπως τὸν ἐπὶν ἐπιλεληθῆσιν ἰσχυρῶς φησάντων.

inter sese opponantur? Deinde nescio quoniam pacto

C. *Νουὺς δ' (85) ἀφειδῆς, βασιλῆϊος, ἀφθίτος αἰθήρ, Ὁ δὲ πάντα κυκλεῖ καὶ ἐφάριστα· οὐδὲ τίς αὐδὴ, οὐτ' ἐροσῆ, οὐτε κρύπος, οὐδὲ μὲν ἔσστα; Ἡ λήθει Διὸς ἡία ὑπερμερέα Κρονίωρα (86).*

Δι' ὃν σαφὲς ὁ αἰθήρ νοῦς ἀνείρηται ὡν τοῦ Διὸς. Ὁ δὲ τὴν Ἦραν πάλιν τὴν αἰθέριον καὶ ἀέριον δύναμιν εἶναι φησιν. Ἐπειτα διατῶν ἐπιλέγει· « Καὶ τοῦ μὲν παντὸς ἀέρος ἡ δύναμις Ἦρα τούνομα ἀπὸ τοῦ ἀέρος κεκλημένη· τοῦ δὲ ὑπὸ σελήνην φωτισμένου καὶ σκοτεινομένου ἀέρος ἡ Ἠρώ τοῦ σμβολοῦ ληθώ γὰρ αὐτὴν εἶναι διὰ τὴν κατὰ τὸν ὕπνον ἀνασθησάν· καὶ ὅτι ψυχᾶς ὑπὸ σελήνην γινομένης λήθη φανεμαρτεῖ τοῦ θείου· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μήτηρ Ἀπόλλωνος τε καὶ Ἀρτέμιδος τῶν αἰτῶν φωτισμοῦ τῆ νυκτε. » Καὶ ἐν τούτοις ἔλθω καὶ σελήνην μήτερα D φησὶν εἶναι τὸν ὑπὸ σελήνην ἀέρα· τούτου γὰρ εἶναι τὴν Ἠρώ. Καὶ πῶς ἂν ὁ ἀήρ γένοιτο μήτηρ τῶν αἰτῶν φωτισμοῦ, μᾶλλον αὐτὸς γινομένος ἢ ποῖων; ἥλιος γὰρ καὶ σελήνη ἄλλοτε ἄλλως τὸν ἀέρα μεταβάλλουσι. Πάλιν δὲ προτῶν ἐξῆς λέγει· « Καὶ τὸ μὲν ἡγεμονικὸν τῆς χθονίας δυνάμεως, Ἐστία κέκληται, ἡς ἀγάλμα παρθενικὸν ἐφ' ἐστίας πυρὸς ἰδρῶν μων καθὼ δὲ γόνιμος ἡ δύνάμις, σημαίνουσιν αὐτὴν γυναικὸς εἶδος πρὸ μαστῶ. Τὴν δὲ Τέαν προσ-

(86) Ὑπερμερέα Κρονίωρα. Mellius, ὕπερμε εὐς Κρονίωρος, ut supra.

εἶπον τῆν τῆς πετρῶδους καὶ ὀρέου γῆς δύναμιν· ἡ δὲ Διμήτηρ τῆν τῆς πεδινήσ καὶ γόνιμου. Διμήτηρ δὲ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχει τῆ Ῥέξ· διενήνοχε δὲ, ὅτι ἡ αὐτὴ κυεῖ τὴν Κόρην ἐκ Διός, τοῦ-εἶται τὸν κόρον ἐκ τῶν φρυγανωδῶν σπερμάτων. Αὐτὸ κατέστειπται τὸ βρέτας αὐτῆς τοῖς στάχυσι, μηχανῶς τε περὶ αὐτὴν τῆς πολυγονίας σύμβολον. » Ἐκινῶσα πάλιν σκόπει, τίνα τρέπον τὴν Ῥέαν μητέρα θεῶν λεγομένην, καὶ αὐτοῦ τοῦ Διός, κάτω που περὶ πέτρας καὶ γῆν καταβέβηκε, καὶ πάντα φύρον τὴν αὐτὴν εἶναι φησι τῆ Διμήτηρι, πλὴν ὅτι διενήνοχε, καθὼ, φησὶν, ἡ Διμήτηρ ἐκ Διός κυεῖ τὴν Κόρην ὡσπερ οὖν ἡ πεδὶς γῆ τὸν κόρον ἐκ τῶν φρυγανωδῶν σπερμάτων. » Ἰδοῦ οὖς πάλιν ὁ Ζεὺς τὰ φρυγανωδῆ σπέρματα μεταβέβηται. Τοῦτους ἐξῆς ἐπισυνάπτει λέγων· » Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν εἰς γῆν βολομένων σπερμάτων ἦν τις δύναμις, ἦν ἥλιος περὶ τὸ κάτω χεῖματραφρονίων ἔλακε κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς, Κόρη μὲν ἡ δύναμις ἡ σπερματούχος, Πλούτων δὲ ὁ ὑπὸ γῆν ἴων ἥλιος, καὶ τὸν ἀφανῆ περινοσῶν κέκρικον, καὶ τὰς χειμερινὰς τροπὰς· ὅς ἀρπάξεν ἰγναίαι τὴν Κόρην, ἦν ποιεῖ ἡ Διμήτηρ κρυπτομένην ὑπὸ γῆν. Τῶν δὲ ἀκροδρόων, καὶ ὄλων τῶν φυτευτικῶν ἡ δύναμις, Διόνυσος ἑνομάζεται. Ὅρα δὲ καὶ τούτων τὰς εἰκόνας. Σύμβολα γάρ ἡ Κόρη ἔχει τῆς προβόλης τῶν κατὰ τοὺς καρποὺς ὑπὲρ τὴν γῆν ἐκφύστων ὁ δὲ Διόνυσος κοινὰ μὲν πρὸς τὴν Κόρην ἔχει τὰ κέρατα, ἔστι δὲ θηλυμορφος, μηνύων τὴν περὶ τὴν γένεσιν τῶν ἀκροδρόων ἀφρόνθηλον δύναμιν. Πλούτων δὲ ὁ Κόρης ἄρπαξ κύων (87) μὲν ἔχει τοῦ ἀφανοῦς πύλου σύμβολον· τὸ δὲ σκῆπτρον τὸ κλιθεὶν σημεῖον τῆς τῶν κάτω βασιλείας· ὁ δὲ κύων αὐτοῦ θηλοῦ τὴν κύστιν τῶν καρπῶν, εἰς τρία διηρημένην, εἰς τὴν καταβολὴν, καὶ τὴν ὑποδοχὴν, καὶ τὴν ἀνάδοσιν. Οὗ γὰρ παρὰ τὸ τὰς κίρας ἔχειν πρὸς βρῆδαν, ὃ θηλοῦ τὰς ψυχὰς, κέκληται κύων, ἀλλὰ παρὰ τὸ κυεῖν, ἡ χορηγός (88) ὁ Πλούτων, ὅταν ἀρπάξῃ τὴν Κόρην. Ἄττις δὲ καὶ ἡ Ἄδωνις τῆ τῶν καρπῶν εἰς ἀναλογίᾳ προσήκοντες. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἄττις τῶν κατὰ τὸ ἔαρ προφανομένων ἀνθῶν, καὶ πρὶν τελεσιγονῆσαι (89) διαβρέοντων. Ὅθεν καὶ τὴν τῶν αἰθέλων ἀπακοπήν αὐτῶ προσάναβθεσαν, μὴ φρασάντων ἔλθειν τῶν καρπῶν εἰς τὴν σπριματικὴν τελεσίωσιν· ὁ δὲ Ἄδωνις τῆς τῶν τελεῶν καρπῶν ἐκτομῆς σύμβολον. Ὅ δὲ Σευλῶνδς σύμβολον τῆς πνευματικῆς κινήσεως, οὐκ ἄλλα συμβαλλομένη τῶ παντί. Σύμβολα δὲ ἔστι τὸ μὲν φιλανθον καὶ στυλῆν κατὰ τὴν κεφαλὴν τῆς ὀρανοῦ περιφορῆς, ἡ δὲ περικειμένη κόμη τοῖς κάτω μέρεσιν αὐτοῦ ὑπόδειγμα τῆς προσέλευσιν περὶ τὴν ἀέρα παχύτητος. Ἐπεὶ δὲ τῆς καὶ μαντικῆς δυνάμεως τῆς μέτοχος ἦν δύναμις, θέμις μὲν κέκληται ἡ δύναμις, τῶ τὰ θεοειμένα καὶ ἐκάστη κείμενα λέ-

A ita deinceps iste prosequitur : « Id quod est, inquit, in terrena vi princeps atque primarium, Vesta nominatur, cujus simulacrum virginea specie juxta focum excitari collocarique solet : quatenus autem secunda vis illa est, eandem uberumtenu muliebri forma expressam voluerunt. Et Opem quidem lapidosi ac montani, Cererem vero plani ejusdemque feracis soli vim appellarunt. Nam Ceres cum cætera plane omnia cum Ope communia habeat, tum hoc ab illa differt, quod ipsa Kórην, Proserpinam ex Jove, hoc est κόρον, recentem et tenellum ex cremiorum ac cæterorum hujusmodi virgultorum seminibus ramum educat : quæ quædam etiam est, quamobrem ipsius effigies spicis coronetur, ac papaveribus, quæ magnæ fecunditatis symbolia sunt, ambiatur. » Illic rursus videsis, amabo, quemadmodum iste Opem illam, quæ, cum cæterorum nummum, tum ipsius Jovis mater appellatur, deorsum in saxa terramque abjecerit, omniaque miscens atque confundens, eandem illam fecerit quam Cererem, hoc tantum discrimine, quod Ceres, inquit, Proserpinam ex Jove pariat, quomodo scilicet planum terræ solum ex cremiorum virgultorumque seminibus recens ac novellum genuerit educit. Ecce tibi Jupiter in cremiorum etiam ac virgultorum semina commutatus. Verum, quæ subjungat, audiamus : « Et quoniam, inquit, eorum seminum, quæ terræ committuntur, vis quædam et efficacitas est, quam sol ad inferius hemisphærium progreddens, circa hiemale solstitium secum una deferat, Proserpina quidem vis illa est seminum conservatrix, Pluto vero sol, qui circa brumæ solstitium, sub terram conueans, latentem et ignotum orbem circuméundo peragrât. Atque his Proserpinam rapuisse propterea dicitur, quam Ceres sub terra absconditam summo desiderio prosequatur. At vero fructuum vim, non eorum modo qui lusi ligni simile putamen est, sed etiam omnium omnino qui ex plantis oriuntur, Bacchum appellant. Ac mihi tu eorum imagines contemplare. Nam Proserpina quidem symbola fert existentium supra terram a semente germinum : Bacchus autem, cui communia sunt cum eadem Proserpina cornua, muliebri specie fingitur, ut vim illam, quæ plantarum fructibus inest, ex mascula femineaque conflata significet. Pluto ille praterea, qui Proserpinam rapuit, galeam gestat, quæ latentem ignotumque polum repræsentet : truncum item mutilumque sceptrum, quo ejusdem in manes 110 umbrasque imperium denotetur : canem denique habet, qui frugum designet procreationem, quæ tribus veluti partibus, semente facienda, eadem-

(87) Κύων. Mont., κύων. Emanusc. alter, κυων, κῶνα μὲν. Alter κυνήν, quæ vera mihi lectio visa est. Orci enim galeam intelligit. Sane paulo post addit, canem aliud quoddam Plutonis symbolum fuisse.

(88) Ἡ χορηγός. Si nihil omnino deest, legendum videtur ἡ χορηγός, id est, quæ, vel quatenus vim eam suppetat. Plenius forte legi possit, παρὰ

τὸ κυεῖν τὴν γῆν, ἢ χορηγός, vel potius ὁ χορηγός, nempe τοῦ κυεῖν.

(89) Τελεσιγονῆσαι. Haud temere verbum τελεσιγονεῖν reperias ; sæpe τελεσιγονεῖν. Forte tamen o istud inseri aliquando possit, ut in εὐρεσιολογία pro εὐρεσιολογία, supra. Sane infra, pag. 119 eodem iterum modo scriptum reperitur.

que cum excipienda, tum ad extremum in herbam et culmum educenda continetur. Neque enim ex eo quod ipse κῆρας, hoc est animas, quas devoret, habeat κύνων, id est canis, appellatur, sed παρὰ τὸ κύνειν, hoc est a feto gravidoque terræ utero, cui progeneriendū vim Pluto suppeditat, cum Proserpinam rapit. Quin etiam Attis et Adonis aliquam habent cum iisdem frugibus proportionem. Et Attis quidem cum iis floribus comparatur, qui primo vere cum excludantur, necdum integro maturoque fructu decidunt. Id quod in causa fuit, cur exsectum illum dicerent, quo fructus eos designarent qui nondum vis seminalis essent maturitatem assecuti. Adonis autem maturarum frugum messem repræsentat. Jam Silenus spiritalis motus symbolum est, qui et ipse non parum universo conducit; et quidem ornatus capitis floribus ac splendore conspicuus, cælestem conversionem; cæsaries vero ad partes ejusdem inferiores usque promissa, terrestri similem aeris crassitudinem utcuque adumbrat. Et quoniam vis præterea divinandi quædam incertat, Themis ipsa nominarunt, quasi singulis τὰ τεθειμένα, hoc est res fato constitutas eventurasque prænuntiet. Atque hunc in modum vim illam terræ ac symbolorum varietate explicatam venaturus; ad virginis quidem Vestæque nomine, quatenus ea centrum universi complectitur; parentis, quatenus animantibus alimenta suppeditat; Opis, quatenus lapides generat, montibusque prominet; Cereris, quatenus virentia germina procreat; ad extremum Themidis, quatenus fundendis oraculis sui est. Vim autem seminis, quod ipsius in gremium effunditur, in Priapi speciem effinxere, sic tamen ut quod siccis frugibus producendis aptum esset, Proserpinam, quod vero ad humidiores arborumque fetus pertinere, Bacchum appellarent. Sic igitur Proserpina quidem sementis tempore a Plutone, hoc est a sole sub terras commeante rapitur; Bacchus autem cum germinare incipit, idque pro qualitatibus iis, quibus illa vis afficitur, quæ tenebrior adhuc, tametsi ad fructus excellentis productionem idonea, sub terra delitescit: tum vero suam ei virtuti commodat operam, quæ ut floribus excludendis præest, Attis symbolo; ut autem maturarum frugum messi, Adonis nomine adumbratur. Præterea vis illa spiritalis, quæ universa permeat, Sileni; quæ vero cunctis paulatim educendis ac magis magisque proferendis continetur, Bacchantis **III** in speciem conformatur: quemadmodum etiam impetus, qui ad Venerem extimulat, Satyrorum effluje solet exhiberi. Atque hæc symbola sunt, quibus terræ vis insita declaratur. » Hæc enim ergo Porphyrius, quæ mihi brevius quidem, at necessario tamen commemoranda duxi, ne quid speciosæ philosophorum istorum doctrinæ nos lateat. Habemus enim vero, ex nostri hujus interpretis explicatione, Proserpinam quidem fructuum eorum vim nativam esse, qui jacto semine, Bacchum autem eorum, qui ex plantis oriuntur: ver-

Α γιν. Διὰ δὴ πάντων τούτων ἡ περὶ γῆν δύναμις, ἐξηγήσεως τυχεύουσα, θρησκύεται· ὡς μὲν παρθένος καὶ Ἔστια, ἡ κεντροφόρος· ὡς δὲ τοκάς, ἡ τροφός· ὡς δὲ Πέα, ἡ πετροποιός, καὶ θρεῖος· ὡς δὲ Δημήτηρ, ἡ χλοσφόρος· ὡς δὲ Θέμις, ἡ χρησιμῆς, τοῦ εἰς αὐτὴν κατιόντος σπερματικῆς λόγου εἰς τὸν Πλάτωνος ἐκτετυπωμένου· εὐτὸ μὲν περὶ τοὺς ἑτηροὺς καρποὺς Κόρη, τὸ δὲ κατὰ τοὺς ὑγροὺς καὶ τὰ ἀκρόδρυμα Διώνυσος καλεῖται· τῆς μὲν Κόρης ὑπὸ Πλούτωνος τοῦ ὑπὸ Γῆν ἵκτους ἥλιου ἀρπαζομένης κατὰ τὸν σπόρον· τοῦ δὲ Διονύσου κατὰ τὰ πάθη τῆς δυνάμεως ὑπὸ γῆν μὲν νεωτέρας καὶ καλλυγόνος διασταταίνου ἀρχομένου, ἐπιμάχου δὲ τῆς κατὰ τὴν ἀνήθη δυνάμεως σύμβολον τὸν ἄττιν ἐχούσης· τῆς δὲ κατὰ τὴν τελεσουργίαν ἐκτομῆν τὸν Ἄδωνιν· καὶ τῆς μὲν πνευματικῆς διὰ πάντων δυνάμεως ὡς εἰς Σελιγὸν ἀναπλακτομένης, τῆς δὲ εἰς ἕκτασιν ἀπ' αὐτῶν παραγωγῆς, εἰς Βάκχον· ὡς περὶ ἂν τῆς εἰς τὰ ἀφροδῖα ἐρεθιζούσης ὀρμῆς, διὰ τῶν Σατύρων. Διὰ δὴ τούτων τῶν συμβόλων ἡ περιγείως ἐκκαλύπτεται δύναμις. » Τοιαῦτα μὲν οὖν καὶ τάδε, ἃ καὶ ἀναγκαίως ἐπιτεμέμενος παρατίθειμαι, εἰς τὸ μὴ ἀγνοεῖν ἡμᾶς τὰ σεμνὰ τῶν φιλοσόφων. Οὗτοι τοιγαροῦν κατὰ τὰ ἀποδοδεμένα, Κόρη μὲν ἡ τῶν σπορίμων, Διώνυσος δὲ ἡ τῶν ἀκροδρῶν δύναμις· καὶ τῶν μὲν καρπῶν ἀνθῶν ὁ Ἄττις, τῶν δὲ τελεῶν καρπῶν ὁ Ἄδωνις σύμβολον. Τὴν δὲ οὖν χρὴ ταῦτα θεοποιεῖν, εἰς τροφὰς σωμάτων τῶν ἐπὶ γῆς ζῶων πρὸς τοῦ τῶν ὀλων θεοῦ πεποιημένα; Τὴν δὲ θρησκύειν τὴν περιγείων δύναμιν προσήκον ἔστιν ἡμῖν, οἷς φύσις ἐστὶ ψυχῆς οὐράνια, λογικῆ τε καὶ ἀθάνατος παρὰ τοῦ παμβασιλέως τῶν ὀλων θεοῦ, διανοίας ἑμμασι κεκαθαρμένοις θεωρητικῆ; Τῶν δὲ Σελιγῶν ἀκούων τὴν πνευματικὴν εἶναι κίνησιν, καὶ τὴν διήκουσαν διὰ πάντων δυνάμιν, τοτὲ μὲν τὴν οὐράνιον περιφορὰν διὰ τῆς κεφαλῆς ἐπιδεικνύμενον, τοτὲ δὲ τὴν περὶ τὸν ἀέρα παχύτητα διὰ τῆς λασίας κόμης τοῦ γενείου· πῶς ἂν τῆς ἀνάγκη τοῦ τούτων μὲν ὄρων οὐδεμᾶς ἡξιωμένον σεβασμῶν τιμῆς, ὃν ἐχρῆν περὶ τῶν πάντων θεοποιεῖν, Ἄδωνιν δὲ καὶ Διώνυσον, τοὺς καρποὺς δηλαδὴ καὶ τὰ ἀκρόδρυμα, θεοποιουμένους; Τίς δ' ἂν ὑπομείνειε σεμνολογουμένους ἀκούων Σατύρους καὶ Βάκχας, τὰ ἐν ἀνθρώποις αἰσχρὰ καὶ ἀκόλαστα πάθη; εἰ δὲ οἱ μὲν ἐδήλων τὰς εἰς τὰ ἀφροδῖα ἐρεθιζούσας ὀρμὰς οἱ Σάτυροι, αἱ δὲ Βάκχαι τὰς εἰς ἕκτασιν τῶν περὶ ταῦτα συμβαινουσᾶς παραγωγὰς. Καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος ἕκαστον ἀπὸ λέγειν, ἐπιδραμεῖν δέον ὡς ἂν μηδὲν ἡμᾶς τῶν ἀπορρήτων λανθάνη, καὶ τὴν τῶν ἐξῆς ἐπιτεμέσθαι φυσιογίαν; ἦν ἐκτέλειται ὁ δηλωθεὶς συγγραφεὺς, τὸνδε ἐπεζῶν τὸν τρόπον· « Τὴν δὲ ὄρμποικὸν ὄλην δύναμιν Ὀκεανὸν προσείπον, τὸ σύμβολον αὐτῆς Τηθύον ὀνομάσαντες· τῆς δὲ ὄλης, ἡ μὲν τῶν ποτίμων πεποιημένη Ἀχελῷος αὐτοῖς κέκληται, ἡ δὲ τῶν θαλασσίων Ποσειδῶν πάλιν τῆς θαλασσοποιῶ, καθὼ γεννητικῆ, Ἀμφιτρίτης οὐσίς. Καὶ αἱ μὲν τῶν γλυκῶν ὕδατων μερικαὶ δυνάμεις Νύμφαι, αἱ δὲ τῶν θαλασσίων Νηρείδες κέκληνται. Τοῦ δ' αὖ πρὸς τὴν δύναμιν προσειπόντες Ἥφαιστον, ἀνθρωποειδῆ μὲν αὐτοῦ τὸ ἀγαλμα πεποίησασιν

ἔβαν δὲ περιέθεσαν κυάνεον, τῆς οὐρανοῦ σύμβολον κίρκυρος, ἔβαν τοῦ πυρός ἐστὶ τὸ ἀρχαῖος τε καὶ ἀρχαῖος. Τὸ δὲ εἰς γῆν κατενεχθὲν ἐξ οὐρανοῦ πῦρ ἀνωτέρων, δεόμενον τὴν στήριγματος καὶ βάσεως τῆς ἐφ' ἧλης διὰ χυλῆς, ἕλης δεόμενον εἰς ὑπέρισμα. Καὶ ἦλον δὲ τὴν τοιάδε δύναμι ἀπολαβόντες, Ἄπλόνα προσέτιον, ἀπὸ τῆς τῶν ἀκτῶν αὐτοῦ πάσεως. Ἐνεία δὲ ἐπέδουσαι (90) αὐτῶν Μούσαι, ἣ τὴν ὑποσελήνιος σφαῖρα, καὶ αἱ ἐπὶ τῶν κίρκυτων μία (90'), καὶ ἡ μία τῆς ἀπλακῶς. Περιέθεσαν δὲ αὐτῶν τὴν δάφνην, τοῦτο μὲν ἐστὶ πυρός πλήρης τὸ φυτὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεχθὲς δαίμοσι, τοῦτο δὲ ἐστὶ λίαν καίμενον, εἰς παράστασιν τοῦ προηγουμένου τὸν θεόν. Καθὼ δὲ ἀπαλεξικάκος ἐστὶ τῶν ἐπιγίων ὁ ἦλος, Ἡρακλῆα (91) αὐτὸν προσέτιον, ἐκ τοῦ κλάσθαι αὐτὸν πρὸς τὸν ἀέρα, ἀπ' ἀνατολῆς εἰς δύσιν ἴοντα. Δώδεκα δ' ἄλλους ἐκμοχθεῖν ἐμβοηοῖσαν, τῆς κατὰ τὸν οὐρανὸν θαιρέσεως τῶν ζωῶν τὸ σύμβολον ἐπαφημίσαντες. Ῥόπαλον δὲ αὐτῶν καὶ λεοντῆν περιέθεσαν, τὸ μὲν τῆς ἀνωμαλίας μήνυμα, τὸ δὲ τῆς κατὰ τὸ ζώδιον ἐμφανιστικὸν ἰσχύος. Τῆς δὲ σωστικῆς (92) αὐτοῦ δυνάμεως Ἀσκληπιῶς τὸ σύμβολον ἦ τὸ μὲν βέκτρον δεδῶκασι, τῆς τῶν καμμένων ὑπερσεως καὶ ἀναστάσεως· ὁ δὲ ἕρως περιστερεῖται τῆς περὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν σωτηρίας φέρων σημεῖον (καὶ μὴν ὑπὸστάντες ἡμῖν τὸν κόσμον οἱ φυσικοὶ, τὰ περὶ τὴν γῆν ἰλυσώμενα τῶν ζώων, τῆς παύσεως καὶ γεώσεως ἠτάσαντο εὐσείας) πνευματικώτατον γὰρ τὸ ζῶον ἐστὶ, καὶ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος ἀποδύεται· δοκῶν δὲ καὶ ἐκτρακώτατον εἶναι· τῆς γὰρ δευδορκίας εὐρε τὸ φάρμακον, καὶ μυθεύεται τῆς ἀναβιώσεως εἰδέναι τινα βοτάνην. Τῆς δ' αὖ χορευτικῆς τε καὶ ἐγκυκλίου κινήσεως, καθ' ἣν τοὺς καρπούς πεπαίνει ἡ πυρός δύναμις, ἀίνουτος (93) κέκληται ἐτέρως, ἣ τῶν ὑποποσίων καρπῶν δύναμις, ἣ παρὰ τὸ περιβλεπῆν, ἣ διαγῶν τὸν ἦλον τὴν κατὰ τὸν οὐρανὸν περιφορᾶν ἣ δὲ περὶ τὰς ἄρας τοῦ κόσμου περιπολεῖ, καὶ χροῖον ἐστὶ ποιητικῆς, καὶ κειρῶν ὁ ἦλος, Ἄρος κατὰ τοῦτο κέκληται· τῆς δ' αὖ γεωργικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, καθ' ἣν αἰδέσεως τοῦ πλοῦτου, σύμβολον ὁ Πλούτων. Ὁμοίως μάλιστα καὶ τὴν φθαρτικὴν ἔχει δύναμιν, διὸ τῶν Πλούτωνι συνοικίζουσι τὸν Σάραπιν· τοῦ μὲν δευδοκῶς ὁ πῶ

(90) Ἐνεία δὲ ἐπέδουσαι, etc. Plutarch. Sympos. lib. viii, quest. 14, multa de novenario Musarum numero, ubi etiam hęc, Porphyrionis minus aliena: Μούσαι δὲ εἰσιν (f. ἐνεῖον) ὅκτω σφαῖραι· μία δὲ τὸν περὶ γῆν εἰλαχέ τόνον. Tum celestibus id muneris attribuit, ut plaviamένων ἄστρων πρὸς τὴν ἀπλανῆ, καὶ πρὸς ἄλλα συνέχων ἀρμονίαν. Nonne autem illi, ut hominibus, quantum capere possunt, χορευτῶν, καὶ βυθιῶν, καὶ ἀρμονίας ἐνδοῦν, διὰ λόγου καὶ ὄψεως· παιθῶ πολιτικῆς καὶ κοινωνητικῆς συνεργῶν ἐπάγουσα, παραμυθουμένη καὶ χροῖουσαν ἡμῶν τὸ παραγῶδες, καὶ τὸ πλανώμενον ὡστερ ἐξ ἐνορίας ἀνακλιουμένην ἐπιεκτικῶς, καὶ καθιστάσαν· male enim habetāssa.

(90') Forte delendum μία. Enrr.

(91) Ἡρακλῆα. Macrob. Saturn. lib. i, cap. 20, hęc de re pluribus, aliunde tamen Herculis etymologiam accessens. Heracles enim, inquit ille, quid aliud est, nisi Heras, id est Aeris, decus, id est gloria? que porro alia gloria est, nisi solis illuminatio? etc. Hanc notationem, vulgarem licet atque

Anorum item floscolorum Atin, non secus ac maturarum frugum Adonim symbolum existere. Quorum ergo rebus iis divinitas affingatur, quas universi conditor moderatorque Deus alendis iis, quæ in terra versantur, animantibus procreavit? Aut quomodo vim terrestrem venerari nos deceat, qui animum sortiti sumus natura celestem, ratione præditum, immortalem, atque ejusmodi, qui Deum ipsum universorum regem perpurgetis intelligentiæ oculis contemplari possit? Deinde, qui Silenum audiat spiritalē esse motum, vimque omnia pervadentem, eumque modo capite celestium orbium conversionem, modo hispidiore ac densiore barba crassitudinem aeris ostendere; heri ne possit, ut æquo animo ferat omne absque omni religioso cultu indigne præteriri, quem relictis omnibus Deum habere oportebat, Adonim autem atque Bacchum, fruges scilicet arborumque fetus divinis honoribus consecrari? Præterea quisquam ne audire sine aurium offensione possit, satyros et bacchas, fœdaram effrenatarumque hominis libidinum nominibus ad aliquam honestatis et gravitatis speciem explicari? Satyri enim, inquit, impetuos illos, qui ad venerem stimulant, bacchæ vero fieri solitam puritiam earum, quibus veneri indulgetur, extensionem referebant. Sed enim, quid attinet singulis istis seorsum refellendis immorari, cum satius utique fuerit, ne quid nos ex arcanis reconditisque mysteriis fugiat, naturalem eorum, quæ postea sequuntur, a citato scriptore allatam expositionem percurrere breviter, et in compendium summamque colligere? Sic ergo prosequitur: « Vim autem aquas efficiendi universam, Oceanum, ejusdemque symbolum Theÿn nominarunt; ita quidem, ut quæ ad bibendum faciles et opportunas elaborat, Achælus; quæ marinas, Neptunus; eademque vis, quantum ad generationem 112 apta est, Amphitrite habeatur. Ac singulares quidem aquarum dulcium virtutes nymphae, marinarum autem, Nereides appelluntur. Porro vim ignis Vulcani nomine expresserunt, ejusque simulacrorum hominis in speciem configurato cæruleum pileum indiderunt, quo celestem illam conversionem denotarent, ubi primigen-

contrita, Etymologicon magnum repudiat; sed minus recte, ni fallor. Alias tamen complures affert non minus exquisitas, in quibus præcipue: dnæ; altera, ut dictus sit παρὰ τὴν ἔρα, καὶ τὸ κλέος, quasi ἐν τῇ γῆ ἐνδοσος; altera παρὰ τὸ ἦρα, καὶ τὸ κλέος, juxta illud Phœbi oraculum »

Ἡρακλῆϊ (f. Ἡρακλῆ) δὲ σε Φοῖβος ἐπώνυμον ἐξουομάει.

Ἡρα γὰρ ἀνθρώποισι φέρων, κλέος ἀφαιτορ ἐξείει.

Ἡρα φέρειν, ἀντὶ τοῦ, χαρίζεσθαι, notum ex Homero ejusque iuterprete Eustathio.

(92) Τῆς δὲ σωστικῆς. Macrob. lib. i Saturn., cap. 20, multa in hanc sententiam.

(93) Διδόνουτος. Vide eundem Macrob. eodem lib., c. 18, ubi hanc in rem Orphei loca duo profert admodum insignia. Prior est:

... Διδόνουτος δ' ἐπεκλήθη, Ὀδύκεο δινεῖται κατ' ἀκέρουα μακρὸν Ὀδύκεον. Posterior, multa ex Bacchi ornamentis et insignibus, eidem Soli κατ' ἀλληγορίαν attribuit.

nus et ab omni facie purissimus ignis domicilium suum collocavit. Nam qui e cælo delatus in terras ignis est, quod propter majorem imbecillitatem materiae quasi firmamento indigeat, claudicanti similis effingitur: cum autem ejusmodi quoque aliquam solis esse vim putarent, Apollinem ipsum nominarunt, a tremula radiorum ejus vibratione, quam πάλιν Græci dicunt. Ac novem quidem Musæ, illi æccinentes, spheram luna inferiori, cum septem planetarum orbibus, unoque præterea omnis erroris experte repræsentant. Laurum vero eidem consecrarunt, partim quod igne abundet hoc plantæ genus, eoque dæmonibus exosum infestumque sit; partim quod, dum uritur, vocale sit, eoque futura prædicendi vim huic deo inesse significet. Eundem, quatenus ab his, qui in terris agunt, incommoda calamitatesque depellit, quasi dum ab ortu in occasum progreditur, κλάσθαι πρὸς ἄερα, hoc est ad aerem frangi videatur, Ἡρακλέα Herculeum appellarunt; quem etiam duodecim certaminum labore defunctum esse fabulantur, cœlestis orbis in duodecim signa divisionem hoc symbolo declarare cupientes. Flavam ipsi leonisque pellem attribuant, ut altera motus inæqualitatem, altera vim solis in leonis signo maxime dominantem exhibeat. Jam virtutem illius salutarem per Æsculapium expressam vulnere, eique baculum in manum dederunt, scilicet quo laborantes sui cum sustentandi, tum etiam erigendi gratia uterentur. Serpens autem eidem circumvolutus corporis salutem significat (enim vero physici illi, qui nobis mundi hujus multationem tradiderunt, quod circa terram aliqua sese volvendo trahant animantes, in crasriorem illarum terrestremque naturam ejus rei causam contulerunt), quod hoc animantis genus et spiritu præcæteris abundet, et corporis imbecillitatem exuat. Quin etiam præcipuo quodam et singulari ad medicinam instinctu ferri videtur, quippe qui non tantum cacudo vi sui medicamentum repererit, sed etiam herbam aliquam, ut fabulæ perbibent, revocandæ vitæ perutilem noverit. At vero propter motionem illam circulem ac saltationi persimilem, qua vis ignea fructibus maturitatem affert, **113** Dionysius longe alia ratione quam fructuum humidiorum vis, nuncupatur, quia sol aut περιδινει, hoc est in orbem circumagitur, aut cœlestem conversionem διανύει, conficit. Idem, quatenus per singulas inferioris mundi ὄρας, hoc est, tempestates suo motu circumfertur, stasque anni vicissitudines, efficit, Horns propterea nominatur. Vis autem ejus, quam in agrorum cultura promittit, Pluto symbolum est. Sed quoniam ipse vim etiam corrumpendi habet, Plutoni Serapidem adjuñxerunt: ac luminis quidem sub terram subeuntes vestem purpuream; inferioris autem in Manes principatus, sceptrum summa parte mutilum; ejus denique in occultam latentemque plagam secessus peculiarem manus compositionem symbolum esse voluerunt. At Cerbero tria capita tribuuntur, quibus tres solis in cælo regiones, ortus, meridies, et occasus denotentur. Jam vero lunam Ἄρτεμιν, hoc est Dianam, quasi ἀερότομιν, aerem secantem, venerationis gratia nuncuparunt. Ac partui quidem, tametsi virgo, Μίανα præstat, quod novilunio vis quædam iusit, quæ pariendi facultatem afferat.

* ἴσ' αὐτῆς.

Quod autem in sole Apollo, hoc ipsum Minerva in luna est, quod illa prudentiæ symbolum iustarum quædam Minervæ sit. Eandem rursus Hecaten nominant, ob formæ, quam in ea cernimus, varietatem, cui vis etiam diversa respondeat. Itaque sic ea vis triplici forma figuræque distinguitur, ut novissimum quidem alba veste, aureis sandaliis, facibusque succensis repræsentet; calathus autem is, quem ipsa gestat, ubi alioiorem in locum subvecta jam est, frugum maturitatis, quam is circa luminis incrementum alendis efficit; æreus denique sandaliorum color plenilunii symbolum habeatur. Nam lauri quidem ramum, speciem ejus igneam, papaver autem, cum ejusdem fecunditatem, tum vero animorum, qui eam velut urbem aliquam incolunt, multitudinem interpretari commode possit: urbis enim symbolum papaver est. Eadem arcum ut Diana ferre solet, quo acutissimi partus dolores adumbrantur. Quinetiam Parca ad vim illius multiplicem referuntur. Nam Clotho ad generandi, Lachesis ad alendi vim pertinet, Atropos denique inexorable hujus deæ numen significat. Præterea frugum educendarum vim ad lunam adjungunt, nempe Cererem, quæ novis ipsam viribus augeat; simulque Proserpinam a luna contineri volunt. **114** Bacchum etiam cum ea sede domicilii conjungunt, partim ob cornuum eruptionem, partim ob nubium regionem inferioribus partibus subjacentem, ad id faciendum adducti. At vero Saturnum lentiore ac segniore vi eademque frigidiore præditum esse cum viderent, temporis vim assignandam ipsi et consecrandam putarunt, eoque imaginem illius stantem canamque fixerunt, ut proprium temporis senium indicarent. Et καὶ τῶν quidem, hoc est occasionum varietatem Curetes Saturni nutritii repræsentant, quod per illam quasi occasionum vicissitudinem tempus; incedere progredique videatur. Horarum autem aliæ cælestes et quædam solis administræ sunt, quippe quæ celi portas reserent; terrestres aliæ, quæ Cerei tribuantur, duplicisque generis calathos ferunt, aliam floribus plenum, qui veris, alium spicis, qui æstatis symbolum sit. Quod vero Martus igneam esse vim intelligerent, eandem ipsi concitandis bellis et cruori effundendo præesse, adeoque, plurimum vel detrimenti vel utilitatis afferre, dixerunt. Stellam autem Veneris cum efficiendæ generationi aptam, et cupiditatis seminisque causam esse adinadvertent, eam mulieris quidem specie generationis exprimentis gratia fixerunt, forma vero per-elegantia, quod eadem Vesper quodamque sit,

Ὅς ἀλλοτρίος ἐν οὐρανῷ ἴσταται ἀστὴρ.

Καὶ Ἔρως μὲν παρίστανται διὰ τὴν ἐπιθυμίαν ὁκίπειν ἐκ μαστοῦ καὶ τὸ μῆριον, ὅτι γονῆς αἰτία καὶ ἐκθρέψεως ἢ δύναμις. Ἐτι δὲ ἀπὸ θαλάττης, στοιχείου διῶγρου καὶ θερμοῦ, καὶ πολλὰ κινουμένου, καὶ διὰ τὴν συγκίνησιν ἀφριώντος, τὸ σπερματικὸν αἰνιττόμενοι. Τοῦ δὲ λόγου, τοῦ πάντων ποιητικοῦ τε καὶ ἑρμηνευτικοῦ, ὁ Ἑρμῆς παραστατικός. Ὁ δὲ ἐντεταμένους Ἑρμῆς ὁλοῦ τὴν εὐτολίαν· δείκνυσσι δὲ καὶ τὸν σπερματικὸν λόγον τὴν ἀπὸ πάντων. Ἀπὸ τῶν δὲ σύνθετος λόγος, ὁ μὲν ἐν τῷ Ἑρμῆς Ἐκάτη δὲ ὁ ἐν αἰθήρῳ Ἑρμῆσαν δὲ ὁ ἐν τῷ παντί· κατὰ πάντων γὰρ ὁ σπερματικὸς καὶ ποιητικὸς. Σύνθετος δὲ καὶ ὁ μὲν μισθῆλην, καὶ παρ' Ἀγρυπτίους ὁ Ἑρμάνουσις. Ἐπειδὴ ἂ καὶ τῆς ἐρώσεως ἦν δύναμις ὁ λόγος, ταύτης ὁ Ἔρως ὁ παραστατικός. Διὰ

καὶ μὲν τοῦ Ἑρμού ὁ Ἔρως, νῆπιος δὲ διὰ τὰς αἰφνίδους περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐμπύκτους αἰσῶ. Τοῦ δὲ παντός τὸν Πάνα σύμβολον ἔθεντο· τὰ μὲν κέραια δόντες σύμβολα ἡλίου καὶ αἰθήρης, τὴν δὲ νεβρίδα τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, ἣ τῆς τοῦ παντός κοικιλίας. Καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ τοιαῦτα inest, ei repræsentandæ Cupidinem adhibuerunt. Itaque Mercurii quidem filius Cupido est, idemque passio, propter repentinos illos impetus, qui varias in cupiditates præcipitem eum rapiunt. At extremum totius symbolum universi **115** Pana statuere, cui attributa cornua solem atque lunam, hiansi vero pellicis aut cælestium siderum, aut universalis hujus varietatem repræsentent. Ac de Græcarum fabularum explicatione hactenus Porphyrius.

Τὰ δὲ τῶν Ἀγρυπτίων πάλιν τοιαῦτα φησὶν ἔχειν σύμβολα. Τὸν δημιουργόν, ὃν Κνήφ (94) ὁ Ἀγρύπτιος

• Ἰσ. καὶ δὲ.

(94) Ἑρῆς. Non Enepp. ut ut est apud Pierium. Affinis Hebræa vox חַס, id est aia; quæ præcipua a Porphyrio numinis hujus insigne ponitur.

A ... Qui stat in ætherio pulcherrimus orbe .

Huic Amorem propter cupiditatem adjuvare. Eadem ubera partesque verecundiores tegit, quoniam is præsertim fons seminis ac nutriendi vis et facultas continetur. Eam denique e mari extitisse narrat, quod hujusmodi elementum ex humido calidoque temperatum perpetuo motu agitur, eoque spumam egerat, qua vim seminalem adumbratam esse voluerunt. At Mercurius orationem exhibet, quæ nihil non efficit, nihil non illustrat explicando. Atque is erecto quidem et intento corporis statu cum vim orationis contentionemque repræsentat, tum vero seminale quoque rationem ostendit cuncta permeantem. Cæterum quod ea sive oratio sive ratio compositum quiddam sit, quem in sole collocant, Mercurium, quam in luna, Hecaten, quam in ipso denique universo Hermopam nominantur; quod seminalis illa electrixque ratio universa pervadat. Quinetiam ex duplici voce compositus est, et Graio veluti genere mixtus, is quem Hermaubim Ægyptii nominant. Et quoniam orationi amatoris vis quædam

B Jam vero Ægyptiorum theologiam sequentibus notis adumbratam esse tradit. Electricam illam

rationem, quæ ab ipsis Cneph appellari solet, humana specie configurant, colore cæruleo, eoque nigricante, cingulum ac sceptrum mann tenentem. Huic in capite regins ex penna galericulus est, quod ejusmodi ratio abdita fere obscuraque lateat, summoque inveniri labore vix possit, eademque vitæ fons ac regina cum sit, tum vero intelligente quodam ac spiritali motu cieatur, quem maxime penna illa in capite sita referat. Hunc porro deum ex ore ovum effudisse narrant, ex eoque satnm alium esse Dem, qui ab iis Phtha, Vulcanus a Græcis nominetur. Ovum autem illud mundum interpretantur, eique numini ovem consecrarunt, quod veteres ad potum lacte uterentur. Ipsius vero mundi ejusmodi finxere simulacrum. Humanam similiter in speciem conformatum est, conjunctos inter se commissosque pedes habet, vestem multiplici colore textam, et ab humeris deorsum ad pedes usque promissam gestat, summoque capite spheram auream sustinet: partim quod mundus sedem nunquam mutet, partim quod rotundam formam præ se ferat, partim etiam ut variam astrorum naturam adumbrarent. Idem aliquando solem hominis cujusdam navigium crocodilo impositum concendentis symbolo representant: ac navigium quidem, institutum in humida mollique regione motum significat; crocodilus vero, aquam illam ad bibendum facilem, per quam sol feratur: itaque per humidum ac suavem aerem solis conversionem fieri declarare voluerunt. Telluris autem cum cælestis, tum etiam terrænæ vim, Isin nuncuparunt, idque propter isotétia, hoc est æqualitatem æquitatis omnis ac justitiæ fontem. Ac cælestem quidem ipsi lunam, terrestrem vero, terram hanc, in qua degimus, frangumque parentem esse volunt. Cæterum Ægyptiorum Isis æ ipsa est, quam Cæterum Græci vocant, quemadmodum qui a Græcis Proserpina Bacchusque nominantur. iidem apud Ægyptios Isis et Osiris appellari solent. Porro ut eadem Isis non modo fructibus iis, quos suo terra sinu complectitur, alimentum suppeditat, sed etiam novis eos incrementis auget, sic Osiris apud Ægyptios, vim ad fructus educendos potentem representat, quam ipsi fletu lenire quodammodo et placare conantur, cum ea, partim **116** semente faciemla, terræ sepulta visceribus evanescit, partim alendis corporibus nostris consumitur. Quanquam is quoque Nili efficacitatem virtutemque significat; hoc tamen discrimine, quod ubi terrenam ipsi tellurem denotare volunt, tum Osiridis nomine fructuum parens Terra intelligi debeat: ubi vero cælestem, Nilum idem Osiris exhibet, quem originem e cælo ducere commemorant, eoque lectu similiter prosequuntur, quasi vim ejus certis deficientem et exhaustam intervallis conciliare sibi ac placare velint. Isis autem illa, cujus cum Osiride congressionem fabulæ celebrant, Ægyptia terra est, ac propterea cum æquari ipsa utrumque gestare, ac demum fructus procreare dicitur, tum etiam Isidis conjux, simulque frater ac filius Osiris esse pertinetur.

* *Ισ. αἴρουσα.*

(95) *Φθᾶ.* Ergo, qui Phœnicibus lib. 1, tit. 40, pag. 35, *Chrysol* dicebatur, Ægyptiis *Phtha*, dictus est Vulcanus. Hebræa vox *Πῦθ*, hoc est *aperire*, aut *soltere*, *satis*, *opinor*, et cum Ægyptiaca, et cum ignis vi atque natura plane dialuxitici convenit.

(96) *Φύσις.* Mon.: θέσις, melius ut videtur.

(97) *Ἄλιον δέ.* Geminus est ille Clement. Alex.

προσαγορεύουσιν, ἀνθρωποειδῆ, τὴν δὲ χροιάν ἐκ κίανου μέλανος ἔχοντα, κρατούντα ζώνην καὶ σκήπτρον· ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς πτερὸν βασίλειον περιεκείμενον, οὗ λόγος διουερέτος καὶ ἀκρομυμένους, καὶ οὐ φανὸς, καὶ οὗ ζωοποιός, καὶ οὗ βασιλεύς, καὶ οὗ νοερώς κινεῖται· διὸ ἡ τοῦ πτεροῦ φύσις ἐν τῇ κεφαλῇ κείτα. Τὸν δὲ θεὸν τοῦτον ἐκ τοῦ στόματος προεβλάθη φασὶν εἶναι, ἐξ οὗ γεννᾶσθαι θεὸν, ἐν αὐτῷ προσαγορεύουσι *Φθᾶ* (95), οἱ δὲ Ἕλληγες Ἡραίστον ἔρμηνεύειν δὲ τὸν ὅλον τὸν κόσμον. Ἀφίρωται δὲ τῷ θεῷ τούτῳ πρόβατον, διὰ τὸ τοὺς παλαιούς γαλακτοποιεῖν. Αὐτοῦ δὲ τοῦ κόσμου τὸ δεικνύον τοῖνδὲ ἀνέπλασαν. Ἀνθρωποειδὲς ἐστὶν ἀγαλμα, τοὺς μὲν πόδας συμβεβληκῶτας ἔχον, ἄνωθεν δὲ μέχρι ποδῶν ποικίλον ἱματίον περιβεβλημένον· ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς σφαῖραν ἔχει χρυσήν, διὰ τὸ μὴ μεταβαίνειν, καὶ διὰ τὴν τῶν ἀστρων ποικίλην φύσιν (96), καὶ οὗ σφαιροειδὲς ὁ κόσμος. Ἡλιον δὲ (97) σημαίνεισι ποτὲ μὲν δι' ἀνθρώπου ἐπιβεβηκῶτος πλοίου, ἐπὶ κροκοδείλου κειμένου. Δηλοῦ δὲ τὸ μὲν πλοῖον τὴν ἐν ὑγρῷ κινήσιν· ὁ δὲ κροκοδείλος πότιμον ὕδωρ, ἐν ᾧ φέρεται ὁ ἥλιος. Ἐσημαίνεται τοῖνυδ ὁ ἥλιος δι' ἀέρος ὑγροῦ καὶ γλυκὸς τὴν περιπλοσίν ποιεῖσθαι. Τῆς δὲ οὐρανίας γῆς καὶ τῆς χθονίας τὴν δύναμιν Ἴσιν προσεῖπον διὰ τὴν ἰσοτέτα, ἀπ' ἧς τὸ δίκαιον· οὐρανίαν δὲ τὴν σελήνην, χθονίαν δὲ καὶ γῆν καρποφόρον, ἐν ἣ κατοικοῦμεν, λέγουσι. Τὸ δὲ αὐτὸ δύναται ἀμμήτηρ παρ' Ἑλλῆσι, καὶ Ἴσις παρ' Αἰγυπτίοις. Καὶ πάλιν *Κόρη* παρ' Ἑλλῆσι καὶ ἰόνσος, καὶ Ἴσις καὶ Ὀσίρις παρ' Αἰγυπτίοις. Αὕτη δὲ τρέφουσα καὶ αἰρουσα * διὰ ἐπὶ γῆς· ὁ δὲ Ὀσίρις παρ' Αἰγυπτίοις τὴν κάρτιμον παρίστησι δύναμιν, ἣν θήρῃσι ἀπομειλίσσονται εἰς γῆν ἀφανισομένην ἐν τῷ σπόρει, καὶ ὑφ' ἡμῶν καταναλισκομένην εἰς τὰς τροφάς. Λαμβάνεται δὲ καὶ ἀπὲ τῆς ποταμίας τοῦ Νεῖλου δύναμειως· ἀλλ' ὅταν μὲν τὴν χθονίαν γῆν σημαίνουσιν, Ὀσίρις ἡ κάρτιμος λαμβάνεται δύναμιν· ὅταν δὲ τὴν οὐρανίαν, Ὀσίρις ἐστὶν ὁ Νεῖλος, ἐν ἔξ οὐρανοῦ καταφέρεσθαι οἰονταὶ πενθοῦσι δὲ καὶ τοῦτον, ἀπομειλίσσομενοι τὴν δύναμιν λήγουσαν καὶ ἀναλισκομένην. Ἡ δὲ ἐν τοῖς μύθοις μισγομένη τῷ Ὀσίριδι Ἴσις ἡ Αἰγυπτία ἐστὶ γῆ· διότιρ ἰούσται, καὶ κσεῖ, καὶ ποιεῖ τοὺς καρπούς, διὸ ἀνὴρ τῆς Ἰσίδος Ὀσίρις, καὶ ἀδελφός, καὶ υἱὸς παραδέδοται.

locus. *Strom.* v, aliqua tamen ex parte dissimilis. Αἰγυπτίων, ἰμμήτι, οἱ μὲν ἐπὶ πλοίου, οἱ δὲ ἐπὶ κροκοδείλου τὸν ἥλιον δεκνύουσι. Σημαίνουσι δὲ, ἐπὶ ὁ ἥλιος δι' ἀέρος γλυκεροῦ καὶ ὑγροῦ τὴν περιπλοσίν ποιέουμένης, γεννᾷ τὸν χθόνιον, ἐν αἰνίσσεται ὁ κροκοδείλος διὰ τινὰ ἑλλήν ἱερατικὴν ἱστορίαν. *Clementium* τὸ ποτὲ μὲν, lin. sequent. prorsus ἀντιπρόσθετον ἐστ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

A

CAPUT XII.

Περὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἐλεφαντίνην ἀγάλματος. ὁ

De simulacro, quod Elephantinopoli visitur.

Κατὰ δὲ τὴν Ἐλεφαντίνην πόλιν (98) τετίμηται ἀγάλμα, πεπλασμένον μὲν, ἀλλ' ἂν ἀνδρείκελον καὶ καθήμενον, κυανοὺν τε τὴν χροιάν, κεφαλὴν δὲ κριοῦ κεκλιμένον, καὶ βασίλειον, κέρατα τράγεια ἔχον, εἰς ἵππεσι κύκλος διακοιβεῖς. Κάθηται δὲ, παρακειμένου κεραμίου ἀγγείου, ἐφ' οὗ ἄνθρωπον ἀναπλάσσειν. Ἀγροὶ δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ κριοῦ πρόσωπον ἔχειν καὶ αἰγῶς κέρατα, τὴν ἐν Κριῶν σὺνδον ἡλίου καὶ σελήνης· τὸ δὲ ἐκ κυανοῦ χρῶμα, οἷο ὑδραγωγὸς ἐν συνόδῳ ἢ σελήνῃ. Τὸ δὲ δευτέρον φῶς τῆς σελήνης ἐν Ἀπόλλωνος πόλει καθιέριται· ἔστι δὲ τοῦτου σύμβολον ἱεροπορῆστος ἄνθρωπος, ζιζύνη χριστούμενος Τυφῶνα, ἱπποποτάμῳ (99) εἰκασμένον. Λευκὸν δὲ τῆς χροίας τὸ ἀγάλμα, τῆς μὲν λευκότητος τὸ φωτίζεσθαι τὴν σελήνην παραστήσας, τοῦ δὲ ἱερατικοῦ προσώπου, τὸ ἀπ' ἡλίου φωτίζεσθαι, καὶ πνεύμα λαμβάνειν· τὸν γὰρ ἱερακὰ ἡλίῳ ἀπεροῦσι· φωτὸς δὲ καὶ πνεύματος ἱεραξ αὐτοῦ σύμβολον διὰ τε τὴν ἐξικνησίαν, καὶ τὸ πρὸς ὕψος ἀνατρέχειν. Ἔθα τὸ ζωῶς. Ὁ δὲ ἱπποπόταμος τὸν θυτικὸν θηροὶ πῖλον, παρὰ τὸ καταπίνειν εἰς ἑαυτὸν τοὺς περιπολοῦντας (1). Θεὸς δὲ τιμᾶται ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ὄρος. Ἡ δὲ τῆς Εὐληθίας πόλις τὸ τρίτον φῶς θεραπεύει. Τὸ δὲ ξάναν τετιμῶται εἰς γῆνα πετόμηκε, ἥς τὸ πέτομα ἐκ σπουδαίων συνέστηκε λίθων. Σημαίνει δὲ τὸ μὲν γωσκειδὸς αὐτῆς τὴν γεννητικὴν πνευμάτων σελήνην· ἐκ γὰρ τοῦ πνεύματος ὄνεται συλλαμβάνειν τὸν γῆνα, θηλειὰς πάσας ἀποφαινώμενοι. Ἐν δὲ τοῖς Ἐλευσίαια μυστηρίῳ ὁ μὲν ἱεροπότης εἰς εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ ἐσκευάζεται, δεξοῦχος δὲ εἰς τὴν ἡλίῳ· καὶ ὁ μὲν ἐπὶ βωμῶν εἰς τὴν σελήνην, ὁ δὲ ἐκ κρήνης Ἐρμού. Καὶ ἄνθρωπος δὲ παρ' Αἰγυπτίους ἐν τοῖς ἱεροῖς παρεσθίπται. Ἄναμμις (2) γὰρ ἔστι κώμη Αἰγύπτου, ἐν ἣ θεραπεύεται ἄνθρωπος, καὶ θύεται· τούτου, καὶ ἐπὶ τῶν βωμῶν τὰ ἱερεῖα κἀναίται· ὁ δὲ μετ' ὀλίγων φάσι· ἂν τὰ ὡς ἂν ἀνθρώπων αὐτῶν παρεσκευάσμενα. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὰ ζῶα θεοὺς ἡγούνται, εἰκόνας δὲ ἐποιούντο καὶ σύμβολα ταῦτα θεῶν, διὰ τὸ πολλοῦ βουὸς ἀναχθέντας θεοῖς

Apud Elephantinopolim quoddam ejusmodi simulacrum venerantur, quod sedens, ac cæruleo colore imbutum, ipso quidem corporis truceo virilem præ se fert speciem, arietis vero caput habet, in eoque proprium ac primarium insigne, hirci cornua, quibus circulus disci figura sustinetur. Ejus autem sedentis ad pedes scitelle vas jacet, in quo scilicet homo fingatur. Et arietina quidem facies, caprinaque cornua, soleunem in Arietis signo solis ac lunæ congregationem; cæruleus vero color, lunæ vim ad cogendas et eliciendas aquas in ea congregatione præcipuam repræsentat. Jam secundum lunæ lumen in Apollinis urbe consecratur, cujus symbolum homo est accipitris vultum præferens, ac Typhonem hippopotami specie conformatum jaculo subigens Cæterum albi coloris simulacrum est, quo lunam suam aliunde lumen emendicare significant, quemadmodum accipitris vultu, lumen ipsum una cum spiritu in eam ab sole derivari. Soli enim accipitrem consecrant, quo tanquam luminis pariter ac spiritus symbolo uti solent, partim quod incitatissimo volatu feratur, partim quod altiore in regione, ubi lucis plurimum, volando subeat. Hippopotamus autem polum alterum, ad quem sol occidens progreditur, eo denotat, quod ad sese propius accedentes hiant ore absorbeat. Porro in illa ipsa civitate Horum pro deo colunt. Tertium denique lumen religioso cultu Lucinæ vi oppido prosequuntur, 117 cujus effigies vulturi seuiæ ac volanti simillis est, cui alæ ex lectis eximisque lapidibus contextæ aptantur. Atque hac vulturis specie, lunam vim figendi sciendique ventos habere significant, vultures autem, quas omnes feminas esse volunt, ex vento concipere arbitrantur. At vero in Elcusiiis mysteriis ipsemet sacrorum antistes Creatorem; qui facem præfert, solem; qui ad aram consistit, lunam; sacrorum denique præco, Mercurium habitu ac specie repræsentat. Præterea

• del. ἀλλά.

(98) Ἐλεφαντίνην πόλιν. Urbem Ægyptiacam agnoscit Herodot. in *Euterpe*, ubi crocodilos urbis hujus incolis sacros non esse docet, eamque Thebis, xx supra nccc stadiorum intervallo disjungit. Agnoscit et in *Thalia*, indeque Ichthyophagos ad Cambysem venisse commemorat. Multi videlicet populi hoc nomine, licet præcipuus Strabo, lib. xv, in Ariana collocat, quæ ad Carmaniam usque pertinet. Agnoscit Arrianus lib. III. *De exped. Alexand.*; Heliodorus *Æthiopic. histor.* lib. viii; Ptolemæus insulam Nili esse tradit, quæ Plinio lib. v, cap. 9, *Elephantis* dicitur.

(99) ἱπποποτάμῳ. Equum hunc fluviatilem Herodot. in *Euterpe*, p. 131 edit. Græco-Lat., Paprematae tantum præferuntur sacrum esse ait, eum que describit quadrupedem, bifidis pedibus, bovi aī ungnis, simum, equiua juba, cauda, voce; χαλιβόνας, id est lazia et exsertis dentibus, maximi tauri magnitudine, cujus ex arefacto corio missilia sunt. Diodorus Siculus lib. i propemodum eadem.

Cubitorum ei quinque magnitudinem tribuit, tres utraque ex parte χαλιβόνας, apri dentibus majores, equinas aures; additque ἀμφίπτον esse, qui sub aquis interdiu delitescat, noctu ægeret ac fenem depascatur. Adi et Pausaniam *Ἑλλάξ. α'*, p. 159, et in *Arcadiæ*, p. 275, ubi ait, Cyzicenos, Μητρὸς ἀνομήτης ἀγάλμα, ex Proconneso habuisse, cujus vultus, ἀντὶ ἐλέφαντος ἱππῶν τῶν ποταμῶν ὄδοντας ἦσαν εἰραγασμένοι. Nummi veteres, et oculati testes dissimilem ejus speciem exhibent, eamque bovi porcoque simiorem quam equo. Porro, quod Typhonem hippopotami specie figurarent, id, opinor, ad incestam animantis hujus impietatem retulerant, qui patrem potiundæ matris cupidus interliciat, ut ait Plutarch. *De Solert. animal.*; imo et demortuis caruibus vescatur, ut *Ælianus* lib. vii, c. 19.

(1) Περιπολοῦντας. Quid si περιπλέοντας? (2) Ἄναμμις. Supra, p. 94, legitur Ἄναβις. Facilis mutatio τοῦ β in μ, aut μ in β, quomodo a libraribus pingebantur.

gyptii hominem, cui sacra faciunt, deligere con- A
sueverunt. Anamis enim Ægypti pagus est, ubi
homo religionibus et sacrificiis colitur, eique victimæ in altaribus cremantur; ipse tamen paulo post,
quæ sibi tanquam homini apponerentur, libenter omnino comederet. Nam quod illi brutas animantes
deos esse nequaquam arbitrentur, vel ex eo liquet, quod in plerisque locis boves diis consecratos,
solemnibus feriis deorumque religionibus immolare consueverint.

CAPUT XIII.

De bove, qui apud Heliopolim Soli immolatur.

« Soli quidem atque Lunæ boves consecrantur. Qui porro soli apud Heliopolim sacer est, Mnevis nomine, cæteros magnitudine superat, idemque colore nigerrimo, quod vehementioris assiduique solis ardor nigrorem humanis corporibus afferre solet. Præterea caudæ totiusque corporis pilos B
sursumversus rejectos, præter aliorum boum naturam habet, quemadmodum sol contrarium polo cursum instituit. Testibus est maximis, quod rei veneræ cupiditas vi caloris excitetur, ipseque adeo sol naturam fecundare dicatur. Lunæ vero taurum dicarunt, quem Apim nominant, nigrum ipsum quoque præ cæteris, quodque luna suum a sole lumine accipiat, solis præterea lunæque insignia præferentem. Ac solis quidem insigne est, cum ipsius corporis nigror, tum etiam is, qui sub lingua hæret, scarabæus: Lunam vero partim orbiculi dimidiati,

Atque hæc a nobis ex Porphyrii scriptis in epi- C
tomen redacta sufficiant, nihil ut eorum 118 nos lateat, quæ recondita vel Græcorum vel Ægyptiorum theologia continentur. Cujus profecto desertores nos ac transfugas sponte confitemur, quippe qui castigato plane maturoque consilio una cum cæteris ista quoque rejecerimus. Neque vero nie arrogans ista terrebit oratio,

Fas quibus est narrabo, fores claudunt profani.

Profani utique non nos, sed qui turpes adeo ac puidas de scarabæis, ac cæteris id genus animalibus ab omni ratione vacuis fabulas pro sapientiæ divinæ sensis venditarunt; qui, ut divinus Apollolus loquitur, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*; utpote qui mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium²¹. At enim, quoniam fabellarum istarum sensus arcanos scilicet ac mysteriis pleniore, in naturas corporis expertes tralatione quadam contulerunt, utique ne ad eas in posterum, quæ cernantur, mundi partes, sed potius ad naturas aliquas nec subjectas oculis, nec in corpus immersas deorum suorum molitionem referre viderentur; spectemus illud eiam, nam longe præstet unam potius divinam colere ac venerari naturam, quam plures esse arbitrari. Nam si multæ in uno eodemque corpore figuræ, partes variæ, diversaque

²¹ Rom. 1, 22.

²² *Ίσ. ὅτε ἤλ.*

(3) *Ἐν Ἡλίῳ πόλει.* Vide supra pag. 47 et 51. Herodot. lib. II, a mari sursum ad Heliopolim usque, intervallum esse ait σταδίων πεντακοσίων καὶ χι-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τοῦ ἐν Ἡλίῳ πόλει θυομένου τῷ ἡλίῳ βοός.
« Ἡλίῳ μὲν γὰρ καὶ σελήνῃ βούς ἀνέρωσαν· ἀλλ' ὁ γε ἡλίῳ ἀνακείμενος ἐν Ἡλίῳ πόλει (3) καλούμενος Μνεῦς βούς ἐστὶ μέγιστος, σφόδρα μέλας, μάλιστα δὲ καὶ ὁ ἥλιος ὁ πολὺς μελαίνει τὰ ἀνθρώπεια σώματα. Ἔχει δὲ τὴν οὐρὰν παρὰ τοὺς ἄλλους βούς, καὶ τὸ πᾶν σῶμα ἀνάτριχον, καθάπερ ὁ ἥλιος τὸν ἐναντίον τῷ πᾶσι ποτῶν ποιητῶν ὄφρον'· τοὺς τὸ ὄφρον' μέγιστους, ἐπειδὴ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡμερος γίνεται ὑπὸ θερμότητος, ὅτε ὁ ἥλιος ἄσπερμάνειν λέγεται ὑπὸ φύσιν. Σελήνῃ δὲ ταῦρον ἀνέθεσαν, ὃν Ἄπιν ἐπωνομάζουσι, μέλας μὲν καὶ αὐτὸν ὕπερ τοὺς ἄλλους, φέροντα δὲ σημεῖα ἡλίου καὶ σελήνης, ὅτι καὶ τῆς σελήνης τὸ φῶς ἐξ ἡλίου· ἡλίου δὲ σημεῖον, τὸ μέλαν τοῦ σώματος, καὶ ὁ ὑπὸ τῇ γλώττῃ κἀνάθος· σελήνης δὲ σύμβολον τὸ τε διχόστομον καὶ ἀμφικυρτόν. »

partim dimidiato majoris figura representat. »
Ταῦτά μοι ἐκ τῆς τοῦ προειρημένου ἀνδρὸς γραφῆς ἐπιτεμῆσθω, ὡς ἂν μὴ δὴν ἡμᾶς λάθοι τῶν ἀπορρήτων τῆς Ἑλληνικῆς ὁμοῦ καὶ Αἰγυπτιακῆς θεολογίας· ἧς ἀποστάτας ἑαυτοὺς καὶ φυγάδας ὁμολογούμεν, κρίσει καὶ λογισμῷ σῶφρονι καὶ τάδε παρατησόμενοι. Οὐ γὰρ με ἡ ἀλαζύνῃ ἐκπλήξει φωνή,

Φθέξομαι ὡς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε, βέβηλοι,

φῆσασα. Βέβηλοι γοῦν οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' οἱ γε τὰς τοιάσδε ἀλογίας καὶ ἀπρεπείας μυθολογίας κἀνάθρων περὶ καὶ θηρίων ἀλόγων σοφίας θεολογῶ νοήματα εἶναι ἀποφρονόμενοι· οἱ, κατὰ τὸν θαυμάσιον Ἀπόστολον, *φρόσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν*· ὅτι δὴ ἡλίλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀθάνατου Θεοῦ ἐν ὁμιώματι εὐκλόνος φθορῶν ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπέδων, καὶ ἑρπετῶν. Ἄλλ' ἐπεὶ πάντα τὰ ἐν περὶ τούτων ἀπορρήτων δὴ καὶ μυστικώτερον λόγον εἰς ἀσωμάτους δυνάμεις μεταφορικῶς ἀνήγον, ὥστε δοκεῖν μηκέτ' ἐπὶ τὰ ὀρώμενα μέρη τοῦ κόσμου τὴν θεοποίησιν αὐτῶν συντείνειν, ἀλλ' ἐπὶ τινὰς ἀοράτους καὶ ἀσωμάτους δυνάμεις· σκεψόμεθα εἰ μὴ καὶ οὕτως μίαν χρῆ τὴν θεῖαν δύναμιν ἀπαθαυμάζειν, ἀλλ' οὐ πολλὰς ἡγεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ πολλὰ σχήματα καὶ μέρη καὶ μέλη ὑφ' ἐνὶ σώματι δεδημιούργηται, τοσαύτας χρῆν (4) ἡμᾶς τὰς ψυχὰς ἔχειν ἡγεῖσθαι, οὐδὲ τοσοῦτους ποιητὰς καὶ δημιουργοὺς τοῦ σώματος νομίζειν· ἀλλὰ καὶ ψυχὴν μίαν τὸ πᾶν σῶμα κινεῖν,

λίαν.

(4) *Χρῆν.* Alter e manuscr., *χρη*, ut paulo ante.

καὶ μίαν δημιουργὸν δύναμιν τὸ πᾶν ζῶον τεκτείνεσθαι. Οὕτω δὲ τὰ καὶ ἐκ τοῦ συμπαντος κόσμου, ἐκ μὲν ἑνός, καὶ ἐκ μίαις τῆς συμπαικτικῆς ὕλης συνεστῶτος, εἰς μέρη δὲ πλείεστα διηρημένου, καὶ μίαν τῶν ὅλων φυσικὴν συμπάθειαν ὑποφαινοῦτος κρᾶσις τε καὶ μίξιν τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων, ἀλλοιώσεις τε καὶ μεταβολὰς αὐτῶν εἰς ἑαυτά· ὅλον δὲ καὶ τὸ πᾶν, ἓνα κόσμον καὶ μίαν ἀρμονίαν ἐπιδεικνυμένου· οὐ πολλὰς χρῆν ὑποτίθεσθαι δημιουργοῦς δυνάμεις, μόνην δὲ μίαν θεολογεῖν, τὴν ὡς ἀληθῶς Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. Ὁ δὲ καὶ τὰς Αἰγυπτιακὰς μυθολογίας πάλιν ἐπὶ ἀσωμάτους μεταφέρει δυνάμεις, λαθῶν δὲ σοφώτατος αὐτὸς ἑαυτὸν. Ἀκρίβως γὰρ ἐν τοῖς κρᾶσθαι, ὅπως τὸν Χαιρήμονα καὶ πλείους ἄλλους ἑμολογᾷ μὴδ' ἄλλο τι πρὸ τῶν ὁραμίων κόσμων ἔχρησθαι, ἐν ἀρχῆς τε λόγῳ τίθεσθαι τοὺς Αἰγυπτίους· τούτους γὰρ πάντα εἰς τὰ φυσικὰ, καὶ οὐδὲν εἰς ἀσωμάτως καὶ ζώσας οὐσίας ἐρμηνεύειν. Ἐν δὲ οὖν, κατὰ τὴν αὐτῶν ἑμολογίαν, Αἰγυπτίον ἦν τὸ μὴδὲν ἀνάγειν εἰς ἀσωμάτους καὶ ζώσας οὐσίας, πάντα δὲ τὰ περὶ θεῶν αὐτοῖς μυθολογούμενα ἐπὶ τὰ φυσικὰ τοῦ κόσμου μέρη μεταφέρειν, εἰ δὲ ἐξ ὑπαρχῆς εὐπερογράφεται, Αἰγυπτίους τὰ μηδαμῶς αὐτῶν οικεῖα προσγράφεται, ἐπὶ δυνάμεις ἀνασκευῆς δεῖσθαι. Ἦνα γὰρ τὸν Αἰγυπτιακὸν παρελθὼν τις λήρον, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν καὶ ἀδόλεσχον φλυαρίαν, ἐπὶ τὰς τῶν σοφῶν Ἑλλήνων μετέθοιτο φυσιολογίας· τίς οὐκ ἂν τὸν εὐ φρονούντων ἀπόθεον καταμύψαιτο τοῖς τὰ τοιαῦτα παρεξηγεῖσθαι πειρωμένους; Ἔστω γὰρ ὁ Ζεὺς μηκέθ' ἢ πυρώδης καὶ αἰθέριος οὐσία, ὡς περ οὖν τοῖς παλαιοῖς ἐνομιζέτο κατὰ τὸν Πλούταρχον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀνεπίτατος νοῦς, ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὁ τὰ πάντα ζωογονῶν· πῶς οὖν ἔσται τοῦτου πατὴρ μὴν ὁ Κρόνος, ὃν φασιν εἶναι τὸν χρόνον, Ἦνα δὲ μήτηρ, ἦν ὁ ἐρμηνεύς ἐφῆσεν εἶναι τὴν πετρώδη καὶ ὄρειαν δύναμιν; Τὴν γὰρ Ἦραν οὐκ οἶδ' ὅπως τὸν ἄερα, τὸν καὶ αἰθέρα προσεπιπῶν, ἀεὶ φησὶν ὁμοῦ καὶ γυναικᾶ φησὶν εἶναι τοῦ κοσμοποιτοῦ καὶ ζωοποιοῦ πάντων νοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀητὺ πάλιν ληθῶ τις καλίσθω διὰ τὴν κατὰ τὸν ὕπνον, ὡς φασιν, ἀνασθησίαν, καὶ ὅτι λήθῃ ξυνομαρτεῖ ταῖς ὑπὸ σελήνην γενομένης ψυχᾶς· πῶς οὖν ἡ λήθῃ γένου' ἂν ἤλιου καὶ σελήνης μήτηρ, Ἀπόλλωνος καὶ Ἀρτέμιδος τῶν Ἀητῶς παίδων εἰς ἤλιον καὶ σελήνην μετενηνεγμένον; Τί δὲ χρὴ σέβειν ὅς θέν τὴν Ἦραν ἢ τὴν Δημήτραν, εἰ ἢ μὲν τῆς πετρώδους καὶ ὄρειου γῆς, ἢ δὲ τῆς παιδῶδος τὰ σύμβολα φέρειν ἐλέγετο; Τὴν τε Κόρην τὸν κόρον ἀλληγοροῦντες, τίνε λόγῳ καὶ ταῦτην οἰνοῦται δεῖν τῆ σεσαζμίφ προσηγορεῖ τιμᾶν; Τί δὲ μάλλον τὴν σπερματοῦχον δύναμιν, καὶ τὴν τῶν ἀροφῶρων γένεσιν ἢ τῶν κατὰ τὸ ἔαρ προφαινομένων ἀνθῶν καὶ πρὶν τελεσιγονῆσαι διαβρέδωντων. ἢ τῆς τῶν τελείων καρπῶν ἐκτομῆς τὰ σύμβολα, διόσωσιν καὶ Ἄττιν καὶ Ἄδωνιν ἐπονομάζοντες, ὡς Θεοὺς χρῆναι σέβειν· οὐχὶ δὲ τούτων ἀπᾶντων τὸ ἀν-

A membra elaborata sunt, non factum continuo verum sit, aut nos totidem animabus præditos, aut tot unius corporis auctores atque architectos esse opinari: sed cum unicam esse animam, quæ totum corpus moveat, tm unam quoque vim effectricem, quæ totum animantem molita sit. Eodem plane modo de hac rerum universitate sentiendum. Cum unus sit mundus, ex una similiter eademque corporea materia conflatus, quique cum plurimas in partes dividatur, tum vero unam quamdam atque naturalem universarum consensionem præ se ferat, ac præter eorum elementorum, quæ ambitu suo continentur, partim temperationem atque mixturem, partim varias aliorum in alia mutationes, universon ipsum præterea, mundum unum atque una rerum omnium concinnitate apertissimum exhibeat; non jam plures facultates illius effectrices ponere, sed unam tantum eamque vere Dei vim, Deique assipientiam divino quoque nomine celebrare oportuit. At noster ille philosophus Ægyptiacas etiam fabulas ad eandem naturas corpore vacuas traducere conatur. In quo summetipsius homo consultius oblitus est. Quippe audisti enim superius, cum et Chæremone et alios plerosque **119** fateretur, nihil omnino præter mundos illos, quos sensus perciperet, agnovisse, adeoque tanquam omnium principes Ægyptios possuisse, quod ad rerum naturalium rationes omnia, nihil ad expertes corporis viventesque naturas explicando revocarent; si ergo, vel istorum confessione, proprium id Ægyptiorum fuit, nihil ut ad expertes corporis viventesque naturas traducerent, sed quæcumque de diis fabulabantur, ea ad partes mundi naturales omnia revocarent; quorsum tandem nova ex integro commenta somniantes, Ægyptiis aliena quæque assignatis, eosque theologiam suam in naturas ab omni sejunctas materia contulisse dicitatis? Atque hoc modo quidquid ab istis excogitatum est, confutari universon potest. Jam vero ut singularum partium coactam adeo atque violentam accommodationem refellamus, non longe nobis oratione opus esse arbitror. Enim vero, ut Ægyptiorum delirantis, ac stolidi nugarum anilium congerie prætermissa, ad politiorum Græcorum physiologiam transeamus: quis, obsecro, sanæ mentis eos, qui tam alienum in sensum ejusmodi fabulas detorquere conantur, non suo ingenio confutare, atque ex figmentorum ipsorum ratione possit? Nam esto sane Jupiter, non jam ignea ætherisque natura, ut veteres auctore Plutarebo statuebant, sed potius mens illa superæ rerum molitrix universarum, quas vi etiam vitali foveat: quomodo igitur Saturnus, quem tempus esse aiunt, pater ejus erit, Ops vero mater, quam interpres noster lapidosam ac montanam vim esse confirmat? Nam Junonem sane, quam sive aerem, sive æthera quoque nominavit, quomodo mentis illius mundi effectricis, rebusque omnibus vitam largientis sororem simul et uxorem esse velit, equidem non intelligo. Præterea Latona per me ληθῶ

quædam, ad est oblitio, nuncupetur, partim quod sentiendi vis, ut aiunt, somni tempore nulla sit, partim quod animis illis, quos infra lunam procreari contingit, oblitio comitetur: qui ergo fieri potest, ut solis ac lune mater oblitio sit, Apolline ac Diana Latonæ liberis in solem lunatique traductis? Jam cur tanquam Deum aut Opem aut Cererem venerari oporteat, si altera quidem lapidosi ac montani, altera vero plani patentisque soli symbolum quoddam esse dicatur? Qua ratione Κόρην, hoc est Proserpinam, quam ipsi κέρον, satietatem interpretantur, venerando illo nomine appellandam esse opinetur? Cur item Bacchum, 120 *Atin et Adonin divino cultu prosequendos esse contendunt, quos modo vim seminale, ac fructuum eorum, quibus ligni simile pntamen est, modo vel floram, qui primo vere cum excludantur, necdum integro maturoque fructu decidunt, vel messis fructuum maturorum symbola nuncupant; nec, quod longe verius erat, humanum ipsum genus rebus iis, quas universi conditor Deus eo tantum esse voluit, ut ei ad usum et alimentum in promptu essent, æstimatione antequant? Ex his, si ad reliqua descendere lubet, quidquid ex præclara physiologia superest, similem in modum facile coargues, adeoque homines istos impudente jure postulabis, qui uuum eundem Solem, ut hoc præcipue seligam, non Apollinem modo, sed etiam Herculem, et Bacchum, et Æsculapium esse statuunt. Nam quomodo pater idem fuerit simulque filius, Apollo, inquam, et Æsculapius? Quomodo ipse ad Herculem traducatur, cum Alcmena matre mortali utique muliere natum ipsimet Herculem esse fateantur? Quomodo Sol in furorem actus liberus suos jugularit? nam utrumque sane Herculi attribuitur. At Herculem nimirum, qui duodecim illa certamina confecerit, Zodiaci circuli, quem solem aiunt sua conversione lustrare, in duodecim animantia divisionem repræsentare dicuntur. Quem ergo nobis Eurysthenem assignabunt, qui Solem, quemadmodum et Herculem, ejusmodi certamina conficere jubeat? Quomodo autem quinquaginta Thesiæ filie, ac reliquum captivarum vulgus, quibuscum rem habuisse Herculem fama est, ad Solem ipsum referentur? Quibus ex omnibus suscepti ab eo liberi longissimo tempore propagantur. Quem porro nobis centaurum fingent, cujus sanguine infectum a Dejanira indusium Solem, veluti Herculem in oceanatam illam calamitatem induerit? At demum eni istis, Solem non amplius esse Herculem, Bacchum esse. Non absimilia profecto mium enim, qua matre genitum Bacchum esse

* γρ. περιόλοι.

(5) Φέρε. Hanc vocem duabus inclusi virgulis, ac reddidi, ut hoc præcipue seligam. Sic enim haud dubie snnitur, pro φέρε εἰπαίν, hoc est, verbis gratia, quemadmodum μικροῦ εἰ εὐλογίου, pro μικροῦ εἰπίν, εὐλογίου εἰπίν, passim usurpantur, ut alios omitam ἑλλησπικαῖος λόγους. Rarus tamen iste est hujus vocis usus, et subobscuræ tautum a Suida indicatus, dum ita scribit: Φέρε· οἶον ὑπέθου, ἀγε οὖν. Εἰσπίγγουδον, οἶον, οἶον ἂν ὑπέθου· distinctæ enim, licet affines, duse illæ acceptiones: οἶον est exempli gratia; ὑπέθου, pone, finge hoc esse vel dici. Nec minus distinguendum videtur ἀγε ἂν ὄν, quia

A θρώπειον γένος προτιμῆν, ἣ ταῦτα πρὸς χῆρῆν καὶ τροφὴν ὁ τὸν δῶν δημιουργὸς θεὸς ὑπεσπῆσται; Μεταβάς δὲ ἐκ τούτων, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τῆς γενναίας ἀπελέγξει φυσιολογίας, εὐλόγως τῆς ἀνασχυντίας ἐπιμεμψάμενος τοῖς, φέρε (5), τὸν ἦλιον αὐτὸν εἶναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ πάλιν τὸν Ἑρακλέα, καὶ αὐτὸς τὸν Διόνυσον, καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ὁμοίως ἀπορηγνόμενος. Πῶς γὰρ ὁ αὐτὸς πατήρ ἂν γένοιο καὶ υἱός, Ἀσκληπιὸς ὁμοῦ καὶ Ἀπόλλων; Πῶς δὲ πάλιν εἰς Ἑρακλέα μετενεχθεῖ, εἰ δὲ ἐκ θνητῆς γυναικὸς τῆς Ἀλκμήνης ὁ Ἑρακλῆς αὐτοῖς ὁμολογεῖται; Πῶς δ' ἂν ἐμμανῆς γένοιο, καὶ σφάξει τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ὁ Ἥλιος; οἱ δὲ καὶ ταῦτα προαναγγέγραπται τῷ Ἑρακλεῖ. Ἄλλὰ τοῖς ἄλλοις ἐπιταλοῦνται τοῦ δῶδου τὸν Ἑρακλέα τῆς κατ' ὀβρανὴν διαιρέσεως τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ὅν φασὶ τὸν ἦλιον περιπολεῖν, τὸ σύμβολον φέρειν. Τίς οὖν ἐστὶ γένοιο ἂν Εὐρυσθεῖς, ὁ τῷ Ἥλιῳ ὡς περ οὖν τῷ Ἑρακλεῖ, τοῖς ἄλλοις ἐκτελεῖν ἐπιτάττει; Πῶς δὲ ἐπὶ τὸν Ἥλιον ἀναχθεῖται ἀν πεντηκοντα θεοῦ θυγατέρας, καὶ τὸ τῶν λοιπῶν ἀιχμαλωτῶν πλῆθος, αἷς τὸν Ἑρακλέα λόγος ἔχει μῆτῆρα; ἐξ ἂν καὶ θνητοὶ παῖδες αὐτῷ γένοιο ἐπιμνηστον τῆν τῶν γενῶν παρτεταν διαδοχῆν. Τίς δ' ἂν εἴη ὁ κένταυρος, ὃ τῷ αἵματι τὸν χιτῶνα μολύνασα ἡ Διάνειρα, τὸν Ἥλιον, ὡς περ οὖν τὸν Ἑρακλέα, τῆ δεηλωμένη περιόλοιο * ἂν συμφορᾷ; Ἄλλὰ γὰρ μηκέτ' ἔσται ὁ Ἥλιος αὐτοῖς Ἑρακλῆς ἔσται δὲ Διόνυσος· καὶ ταῦτα πρὸς τὸν Διόνυσον φαῖ τις ἂν εἰκότως; τίς γὰρ ἡ τούτου γενήσασα; εἴτε Σελήνη τις λέγοιο, εἴτε Περσεφόνη. Πῶς δ' ἂν εἴη ὁ Διόνυσος ὁμοῦ καὶ Ἥλιος, καὶ ἡ κατὰ τοῦ ὕγρου καρπούς, καὶ τὰ ἀκρόδρυα βλαστῶσα δύναμις; Τί δ' ἂν γένοιο τῶν συστατουσαμένων αὐτῷ γυναικῶν τὸ πλῆθος; Τίς δὲ καὶ τοῦ Ἥλιου, ὡς περ οὖν ἡ τοῦ Διόνυσου, Ἀριόδη; Τί δὲ μέλλον οἶνον, οὐχὶ δὲ ζῆτου καὶ ὀσπρίων, καὶ τῶν ἀπὸ γῆς ἀπάντων καρπῶν γένοιο ἂν χορηγός ὁ Διόνυσος ἐπὶ τὸν Ἥλιον μεταγόμενος; Εἰ δὲ καὶ Ἀσκληπιὸς αὐτοῖς πάλιν εἴη ὁ Ἥλιος, πῶς οὗτος ὑπὸ τοῦ ἀδὲς κεραυνῶνται βυταρᾶς ἐκνεκρῶν αἰσχροκερδίας, κατὰ τὸν Βοιωτικὸν μελοποῖν Πίνδαρον ὡδὲ πως λέγονται.

C
D etiam si τὸ φέρε πῶς utroque conjuncto sumi possit, potest tamen et pro utroque seorsim. Obiter etiam notandum est usus ille τοῦ φέρε εἰπῆσιν, quem habet interduum initio periodi, pro et enim, at forte, at vero, an vero? ac fere cum ἀλλὰ. Dionys. Halicarn. lib. iv, sic usurpat, ubi Servius Tullius, refutatis criminibus alius quæ sibi a Tarquinio objici potuissent, ita pergit: φέρε εἰπαίν, ἀλλ' ὑπερηφανὸς εἰμι, καὶ διὰ βαρύτερα ἐπαχθῆς. At fortassis arrogans sum, et propter morum acerbitatem gravis ac molestus; vel, cum interrogatione: An vero? an forte?

quomodo Bacchus idem et Sol, et vis simul illa fuerit, quæ sese partim in humidioribus fructibus, partim in nocibus exerit? Deinde, quorsum illa mulierum ejus militie comitum multitudo pertinet? Quænam Solis, quemadmodum illa Bacchi, Ariadne commemorari queat? Cur vini potius, quam aut frumenti, aut leguminum, ac cæterorum omnium, quos terra procreat, fructuum auctor si semel idem, qui Sol fuerit, Bacchus habeatur? 121 Quod si Æsculapium Solem esse velint, quomodo is ob turpem et infamem quæstum Jovis fulmine conflagravit, sicut his versibus Bæotius ille ac lyricus vates Pindarus cecinit,

Ἐτραπε (6) κάκεινον ἀνδρορι μω-
σθῷ χρυσός ἐν χερσίν φαρείς.

— χερ-
ει δ' ἄρα κροτίων
ῥίψαις δι' ἄμορον, ἀμυροῶν
στέρων καθέλιερ
Ἰκέως· αἰθωρ δὲ κεραυ-
τός ἐνέσκηψε μέρον.

Τίνας δὲ καὶ εἰ ἐξ ἠδίου Ἀσκληπιάδα, εἰς μακρὸν
τοῦ βίου διαφυλαχθέντες, καὶ θνητῶν ἀνδρῶν γένεσιν
εἶναι ἀνθρώποις παρακλησίαν ὑποστησάμενοι; Πλὴν
ἀλλὰ πάλιν αὐτοῖς, ὡς περ διὰ μηχανῆς, τὰς αἰσχρὰς
καὶ μυθικὰς περὶ θεῶν διηγήσεις ἀποφεύγουσιν, εἰς
ἴσων καὶ σαλήνην, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη
ἐπιτρέχει ἂν ὁ λόγος· εἴ γε πῦρ μὲν ἦν αὐτοῖς ὁ
Ἥραϊστος, καὶ ἡ θερμὴ δύναμις, Ποσειδῶν δὲ ἡ
ἕβρι οὐσία, Ἥρα δὲ ὁ ἀήρ, καὶ γῆ πάλιν ἡ μὲν
ἕβρις καὶ πετρῶδης ῥέα, ἡ δὲ πεινὴ καὶ γόνιμος
ἀρμητήρ, Κόρη τε ἡ σπερματούχος, καὶ Διώνυσος ἡ
φυτευτικὴ τῶν ἀκροδρόνων δύναμις· καὶ ἤλιος Ἀπόλ-
λων σὺν τοῖς κατελεγεμένους· σαλήνη δὲ τότε μὲν
Ἄρτιμας, τότε δὲ Ἀθηναί, ῥέα, ἡ δὲ πεινὴ Ἐκάτη, καὶ
Εὐφύθια οὐκοῦν πάλιν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτί-
στην, καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ παντός, ἀλλ' οὐ τὸν
δημιουργὸν θεολογοῦντες ἀπελέγχονται λίαν ἐπιφα-
λῶς καὶ ἐπικινδύνως, καὶ ἐπὶ κακῇ τῆς ἰδέας αὐτῶν
ἐπιπέτρῃ. Εἰ δὲ μὴ τὰ ὀρώμενα σύμματα ἡλίου καὶ σε-
λήνης καὶ ἄστρων, μηδὲ γε τὰ αἰσθητὰ μέρη τοῦ
κόσμου φήσουσι θεοποιεῖν, ἀλλὰ τὰς ἐν τούτοις ἀορά-
τους δυνάμεις, αὐτοῦ δὴ τοῦ ἐπὶ πάντων· (Ἐνὰ γὰρ ἐν-
τα θεῶν, παντοίας δυνάμεις τὰ πάντα πληροῦν, καὶ
διὰ πάντων δεικνύει, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιστατεῖν· ἀσω-
μίτως δὲ καὶ ἀφανῶς ἐν πᾶσιν ὄντα, καὶ διὰ πάν-
των δεικνύει, καὶ τούτων εἰκότως διὰ τῶν δεδηλωμέ-
νων σέβειν φασί) τί δὴ τα τοιαυτῶν οὐχὶ τὰς αἰ-
σχρὰς καὶ ἀπρεπεῖς περὶ θεῶν μυθολογίας, ὡς ἂν
ἀθέσμως καὶ ἀσεβεῖς παραιτησάμενοι, καὶ αὐτὰς γε
τὰς περὶ τούτων βιβλίας, ὡς δυσσεβῆ καὶ ἀκλαστοῦ
περιχοῦσας, ἀφανεῖς ποιήσαντες, τὸν ἕνα καὶ μόνον
ἀέρων θεὸν γυμνῶς καὶ καθαρῶς, καὶ ἀνευ τινὸς
αἰσχρῶς περιποικίτης ἀνυμνοῦσι; Τοῦτο γὰρ δέον ἦν
ποιεῖν τοῖς τ' ἀληθεῖς ἐπερωκόσι, μηδὲ κατάγειν καὶ
καταβάλλειν εἰς αἰσχρὰ καὶ ἐμπαθεῖς ἀβήτολογίας
τὴν σεβασμὸν τοῦ θεοῦ πρόσρησιν· ἀλλὰ μὴδ' ἐν
οὐδέποτε καὶ σκότου μυθῶν, ἀνδρῶν τε οἰκοδομαῖς
σφῆς αὐτοῦς ἐναπικλεῖσθαι, ὡς ἔδον ἐβήσαντας τὸν
θεόν, μὴδ' ἐν ἐξάνοις ἐξ ἀβύχου ποιητέμενοις ὕλης
τὰς θείας τιμὰν οἰεσθαι δυνάμεις, μηδὲ μὴν γινώδε-

(6) Ἐτραπε. Sumptus hic locus est ex *Pyth.*,
od. 3, anistr. 3, quæ nunc emendatum habes, et
suis versibus numerisque distinctum. Quos etiam in
eo vertendo utcumque servavimus. Eumdem laudat
Cyrill. Alexandrin. in *Julianum Apostatam*, lib. 11,
tom. V, pag. 118, Græci codicis manuscripti,

A.

*Perpulit ipsum grandi pretio
Ardens patenti aurum in manu.*

*Tum Saturno satius
Fulmen per ambo dextera
Torquens, animam
Illico tollit, feraque
Dat eos flamma neci.*

Quinam a Sole orti Asclepiadae, qui cum ad plura
saecula genus suum propagarint, tum vero mortalium
virorum seriem cunctis hominibus nascendi conditio-
nesimilem affinemque procrearint? Quamquam, homi-
num istorum sane dum flagitiosas ac turpes numi-
num suorum fabulas quasi machina quadam efflu-
giunt, ad Solem Lunamque scilicet, ac cæteras
mundi partes recurrit oratio. Tamen, si Vulcanum
ignem calidamque vim esse volunt, si Neptunum
humidam naturam, Junonem aerem, Opem montanum
lapidosumque solum, Cererem vero planum
ac fertile: si Proserpinam vim seminalem, Bac-
chum vero nucum similiumque plantarum virtutem:
si solem Apollinem, ac reliquos superius nomina-
tos, lunam autem modo Dianam, modo Palladem,
modo vel Hecaten, vel Lucinam: profecto agnos-
cant necesse est, sese rejecto Creatore creaturas,
ipsamque universi militionem, non ejus molitore
Dei loco venerari: qui quidem gravis nimium pe-
riculosusque lapsus est, atque ejusmodi, qui salutem
propriam certum in exitum conjiciat. Sin autem
responderint, se nequamquam aut ea, quæ videntur,
Solis ac Lunæ siderumque corpora, aut alias, quæ
in sensum incurruni, mundi partes, sed tantum iis
inclusas aspectumque fugientes veri Numinis cu-
ctaque moderantis vires consecrare (Deum enim,
cum nunc ipse sit, omnis generis virtutibus uni-
versa complere, ac per omnia diffusum, rebus quo-
que omnibus præsidere; adeoque ipsum, qui sine
corpore sensibus obnoxio rebus insit omnibus om-
nesque pervadat ac permeet, sese per ea, quæ
diximus, jure ac merito colere venerarique defen-
dunt): quidni ergo, turpibus et indignis deorum
fabulis, tanquam infandis et implis valere jussis, ac
simul libris omnibus, quibus tantum impietatis ac
flagitiorum continetur, funditus exterminatis, unum
solumque Deum, 122 quem sensus non attingit,
nude ac sincere, et absque fœdo quocunque invo-
lucro prædicant? Hoc enim eos facere oportuit,
qui verum cognovissent, non autem venerandum
quem accepi a R. P. Jacobo Sirmondo. Habetur
lib. vi codic. Latini, pag. 621. Sed cum ibi quoque
Græci versus male distincti sunt; tum vers. 1 et 2
perperam legitur ὁμῶν pro μωσθῷ· vers. autem 5
vox ἀμυροῶν male præteritur; vers. postremo ἐπέ-
σκηψε legitur pro ἐνέσκηψε.

Illud Dei nomen ad turpes, flagitiosas, dictuque horrendas fabulas abjicere : imo, nec in tuguriis abditisque tenebrarum latibulis, aut excitatis hominum arte domunculis semetipsos includere, quasi Deum intus reperturi essent ; nec in simulacris ex inanibus conflatis materia, divinas virtutes colendas esse, nedom terrenis quibusdam fœdi sanguinis vaporibus, ac cæsarum animantium cruore, veluti jucundo quodam officio conciliandum sibi Deum arbitrari. Verum erat utique sapientes istos, nibilque nisi arduum ac cœleste loquentes, hisce omnibus quasi errorum vinculis expeditos. humanum genus absque invidia hujus in naturalis speculationis partem ac societatem vocare ; nudoque prope dixerim capite omnibus prædicare, non jam ista se, quæ cernuntur oculis, sed eum solum, quem nemo videat, istorum omnium architectum suspicere, ac simul facultates ejus incorporeas aspectumque fugientes, cultu pariter neque corporeo, neque sensibus obvio venerari : neque jam igne succenso, neque arctibus taurisve mactatis, imo neque coronis, neque signis, neque templorum substructionibus divinum Numen colendum putare, sed purgata mente sana veraque doctrina, vacuo perturbationibus animo, vita denique sua, quantum homini fas est, ad divinam illius imaginem virtutis opae conformanda, suum ei cultum exhibere. At nemo sane, sive barbarus, sive Græcus, humano unquam generi signum ad veritatis hujus notitiam sustulit : uni hæc Servatori nostro gratia debetur, qui cum erroris antiqui fugam universis gentibus prædicavit, tum etiam absque invidia rectam omnibus ad verum omnium, solumque Deum viam atque pietatem indicavit. Contra vero sapientes isti, qui tanto fastu cœlestem quamdam in moderanda vita prudentiam jaclitabant, cum Deum cognovissent (ut divinus loquitur Apostolus) non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt ; et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula 22.

123 CAPUT XIV.

Fabulosas de diis narrationes ab aliis ipsis coargui, qui contraria faciunt.

Enimvero post longam illam et spissam philosophiæ commentationem, post speciosas de rebus sive cœlestibus, sive naturalibus disputationes, ex illo culmine, sic tanquam ex altissimo quodam montis vertice prolapsi, humi deinceps cum ipsa plebecula volitari, promiscue ad veterum de pluribus diis errorem sese aggregare, denique eadem se quæ vulgus ipsum opinari, partim sacrificiis, partim simulacrorum cultu simulare ; quo quidem exemplo vulgarem hominum de fabulosis deorum narrationibus sensum et existimationem augebant simul, ac magis magisque roborabant. Eorum igitur non plane videat, speciem eos aliquam gravitatis sua ista physiologia quæsiisse, verbis que tenus flagitiorum turpitudinem, detorquenda rerum veritate colorasse, qui opere ipso fabulosum errorem, communemque omnium superstitionem confirmarent ? Quanquam mirum id sane videri

σιν ἀτμοῖς αἰμάτων, καὶ λύθρῳ, καὶ νεκρῶν ζώων αἵματι, κεχαρισμένα τῷ Θεῷ πράττειν νομίζειν. Τούτων δὲ ἀπάντων, ὡς ἀν πλάνῃς θεομῶν ἀπολυθέντας, χρῆν δέσπον τοὺς σοφοὺς καὶ μετεωρολόγας πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς φυσικῆς θεωρίας ἀφθόνως κοινωθεῖν, μονονοῦχι γυμνῶς προεκπύττοντας ἅπασα μὴ τὰ φαινόμενα, τὸν δ' ἀραγῆ δημιουργὸν τῶν φαινομένων μόνον ἀποθαυμάζειν, καὶ τὰς ἀοράτους αὐτοῦ καὶ ἀσωμάτους δυνάμεις ἀοράτους καὶ ἀσωμάτους θρηγασκεύειν, οὐ πῦρ ἀψάντας, οὐδὲ γε κρῖν καὶ ταῦρον θυσσαμένους, ἀλλ' οὐδὲ στεφανίους καὶ ζῳάνους, καὶ ναῶν οἰκοδομὰς τὸ θεῖον τιμῆν οἰομένους· λογισμοῖς δὲ κεκαθαρισμένοι καὶ δόγμασιν ὁρθοῖς καὶ ἀληθεῖσι τοῦτο πράττοντας, ἐν ἀπαθείᾳ ψυχῆς καὶ τῆ περὶ αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν τῆς ἀρετῆς ἰμοῦσαι. Ἄλλ' οὐδεὶς γε πώποτε, οὐ βάρβαρος, οὐχ Ἕλληγ, πᾶσιν ἀνθρώποις ταύτης κατέβηε τῆς ἀληθείας, ἢ μόνος ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ· ὃς ἐπ, τῆς παλαιᾶς πλάνης πᾶσαι τοῖς ἔθνεσιν ἀποφυγῆν προκκρύβας, τοὺς πᾶσιν ἀφθόνως εὐρατο τὴν περὶ τὸν ἀληθῆ καὶ μόνον τῶν ἀπάντων θεῶν ἐπιστροφὴν τε καὶ εὐδόξειαν. Οἱ δὲ τοι Ἕλληοι σοφοὶ τοῦ βίου τῶν ἀνωτάτω φιλοσοφῶν αὐχθῶσαντες, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, γρόντες θεῶν, οὐχ ὡς θεῶν ἐδόξασαν, ἢ νύχαριστήσαν· ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Φήσαντες γοῦν εἶναι σοφοὶ, ἐμωράθησαν, καὶ ἐσεβάσθησαν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὃς ἐστὶν εὐλόγητός εἰς τοὺς αἰῶνας.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ὅτι τὰς μυθικὰς περὶ θεῶν διηγήσεις ἀπελήγχουσιν ἐναντία πράτεστες.

Μετὰ γοῦν τὴν μακρὰν καὶ πολλὴν φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ τὰς σεμνὰς μετεωρολογίας καὶ φυσιολογίας, ἀνωθὲν ποθεῖν, ὡς ἀπ' ὑψηλοτάτης ἀκρωρείας, καταπίπτοντες, σὺν τοῖς πλῆθεσι κατεσῶροντο, καὶ τῆ τῶν παλαιῶν πολυθῶν πλάνῃ συνεφέροντο, τὰ τοῖς πολλοῖς ὅμοια, διὰ τοῦ θύειν καὶ τοῖς ζῳάνους προσπίπτειν, δοξάζειν ὑποκρινόμενοι, αὐθοντές τε καὶ ἐτι μᾶλλον κρατύνοντες τὴν δημόδι τῶν μυθικῶν διηγημάτων περὶ θεῶν ὑπόληψιν. Πῶς οὐκ ἂν εἴεν τοῖς πᾶσι πρόδηλοι, σεμνολογούμενοι μὲν ταῖς φυσιολογίας, καὶ μέχρι λόγων τὰ εἰσγράβει καλλωπίζοντες τῆ παρατροπῇ τῆς ἀληθείας, ἔργως δ' αὐτοὺς τὴν μυθικὴν συνιστῶντες πλάνην καὶ τὴν πᾶνδημον δεισιδαιμονίαν ; Καὶ οὐδέπω τοῦτο θαυμαστόν, ὅτε καὶ αὐτοὺς ἀναγράφουσι τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς ταῖς περὶ αὐτῶν συμπερομένους μυθολογίας. Ἄκουε γοῦν, ὅπως ὁ Ἀπόλλων αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ διδάσκει ὕμνον, ἐν εἰς ἑαυτὸν ἐξέδωκεν, ὁμολογῶν ἐν Ἀτλῶ τῆ νήσῳ ὑπὸ Ἀργείοις γε-

²² Rom. 1, 12, 22, 25.

γενήσθαι· καὶ πάλιν ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν Τρίκκῃ (7) ὡς Ἄ non debet, cum ex eorum scriptis habeamus, καὶ Ἑρμῆς τετέχθαι ὁμολογῶν ἀπὸ τῆς Μαιᾶς. Γρά- sparsas de diis fabulas deorum ipsorum vocibus comprobari. Audi ergo, quemadmodum ipsemet τῆς δὲ ὁ Πορφύριος καὶ ταῦτα, ἐν οἷς ἐπέγραφε περὶ Apollo, quem de se ipso hymnum edidit, cæteros τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, ἐνθα καὶ τῶν χρησμῶν ἐμνημόνευσεν ὡδὲ πῶς ἐχόντων

constitetur, cui Æsculapium ac Mercurium adjungemus, quorum alter Tricceæ, alter ex Maia procreatum ve esse pronuntiat. Habet etiam ista Porphyrius, in iis, quæ de hausta ex deorum respon- sis philosophia scripsit, ubi sequentium oraculorum memiuit,

Ὁ μὲν παῖσι χάσμα βροτοῖσιν,
Ἀπὸ τῶν ἱερῶν μητέρος ἀγίας
Προθοράω τοκείων.

Omni o populo magna voluptas,
Sacra pure matris ab alvo
Prosilientis.

Οἷς ἐπιλέγει·

Ἄλλ' ὅτε λατῶ ὡδὲς ἱερὰ
Ἀδύτου πάσα, ὀρθοῦνόμενον
Διδύμων τοκετῶν Ἐνδοῦς (8) σηκῶν,
Ἰσάτο μὲν γαῖα (9), Ἰσάτο δ' ἀήρ,
Πάγνυτο γάσος, πάγνυτο κύμα·
Ἀρὰ δ' ἐξέθροες, μάντι Λυκωρεῦ,
Τοξόστα Φοῖβε, κατὰ χρησμολόλων
Βασιλεῦ τριπόδων.

Quibus ita subdit,

Partus sævi tota doloris
Dum Latonam vis dia premit,
Sanctaque simul clausa parentis
Gemini quaerunt viscera fetus :
Tellus siasit, siasit et aer,
Insula sidit, siditque mare,
Tu continuo Yates Lycie,
Is, arcitenens Phæbe, sub auras,
Fata loquentum præses tripodum.

Καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς πάλιν περὶ ἑαυτοῦ·

Τρίκκῃς ἐξ ἱερῆς ἦκα θεός, ὅν ποτε μήτηρ,
Φοῖβω ὑπενασθείσα, κνεί σοφίας βασιλῆα,
Ἰερὰν ἱστορίης Ἀσκληπιῶν. Ἄλλὰ τί πεύθη;

Ὁ δ' Ἑρμῆς φησὶν·

Ὅς δ' ἐγὼ, ὄν καλέεις, Ζητῆς καὶ Μαῖδος υἱός,
Ἑρμῆς (10) προσέθηκα λιπῶν ἀστραίων ἀνακτα.

Καὶ τὸ εἶδος δὲ ἑαυτῶν υπογράφουσι τοῦ σχήματος, ὡσπερ ὁ Πάν καὶ αὐτὸς ἐν χρησμοῖς περὶ ἑαυτοῦ τάδε λέγει διδάσκων· *Εὐχνομαί βροτὸς γηγῶς Πανὶ συμ- φρῖτω θεῷ, διςσοκέρατι, διςσάποδι, τραγροσκελεῖ, ερυφῶντι.* Ταῦτα ἐν ἀπορρήτοις τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας ὁ ἐθλωθεὶς ἀνὴρ τέλειται. Οὐκίε' ἔρα ὁ Πάν σύμβολον ἦν τοῦ παντός, δαίμων δ' ἂν εἴη τις τοῦτοῦτος, οἷος καὶ υπογράφεται, ὁ καὶ τῶν χρησμῶν ἐκδοῖς. Οὐ γὰρ διὲ τὸ πᾶν, καὶ ὁ σύμπαξ κόσμος ἐχρησε ἐκ προκείμενα. Τούτου τοιγαροῦν τοῦ δαιμονος, ἀλλ' οὐ τοῦ παντός τὴν εἰκόνα ἐκτυπώσαντες ἄνδρες, τὸ προγεγραμμένον ἐμνήσαντο σχῆμα. Καὶ ὁ Ἑρμῆς δὲ πῶς ἂν νοῖτο ὁ τῶν ἀπάντων ποιητικὸς εἶναι καὶ ἐρημνευτικὸς λόγος, μητέρα Μαίαν τὴν δαλμαντος ὁμολογῶν ἐσχηκεῖναι, τὴν γε περὶ αὐτοῦ λεγομένην μυθολογίαν, ἀλλ' οὐ φυσιολογίαν ἐχρήσας; Οὕτω καὶ Ἀσκληπιὸς πῶς ἂν μετάγοιτο εἰς Ἥλιον, πατέρα τὴν Τρίκκην ἐπιγραφόμενος, καὶ ἀπὸ θνητῆς ὁμολογῶν γεγονέναι μητρός; Πῶς δὲ Ἥλιος ὢν, αὐτὸς τοῦ Ἥλιου υἱὸς πάλιν ἀποφανθεῖ; ἐπεὶ καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα τὸν Φοῖβον οὐκ ἄλλοι εἶναι τοῦ Ἥλιου ἐφυσιολόγησαν. Ἐξ Ἥλιου δὲ καὶ θνητῆς γυναικὸς φάναι αὐτὸν πῶς οὐ πάντων καταγελαστώτατον; Ἐπεὶ καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα Ἥλιον, ὃν διὲ Ἀπόλλωνά φασιν εἶναι, πῶς εἰκόσ ἐν ἀήλῳ γεννηθῆσαι εἴ ἤσῃσ ὑπὸ θνητῆς πάλιν μητρός τῆς Ἀητοῦς; Ἐνταῦθά μοι τῆρε ὁπόσους Ἑλλήνας θεοῦς γεννητοῦς γυναικῶν ἐθεολόγησαν, εἰς παράδεισιν, εἰ ποτε παρῶνται ἀκόσπειν τὴν τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος γένειν,

Similiter Æsculapius ita de se ipso, 124

En Tricca e sacra tenio tibi Numen camicum,
Ille Æsculapius, quem Phæbo patre creatum,
Et Sophiæ regem, cui vis est nota medendi,
Sustulit alma parens. Sed quid mea numina poscis?

Mercurius autem hunc in modum,

Mercurius quem voce vocas, Maiæque Jovisque
Filius huc veni, caelesti rege relicto.

Quinetiam suorum ipsi corporum speciem figuramque describunt, velut ille Pan, qui cujusmodi fuerit, ex ejus oraculis ita docemur : *Mortalis ego cum sim, nuncupo vota Pani, nativo deo, cornu gemino, gemino pede, hircinisque cruribus insigni, voluptuario.* Ejusmodi sunt, quæ laudatus auctor in auditis philosophiæ deorum ex responsis haustæ mysteriis recensuit. Pan ergo non jam universi symbolum est, sed dæmon potius, qualem se ipse descripsit, qui oraculum istuc effudit. Neque enim universum, totusve mundus ista respondit. Quare ipsi quoque artifices, quotquot nou universi, sed hujus dæmonis imaginem expressere, descriptam paulo ante figuram imitati sunt. Jam Mercurius, quomodo rerum effectrix omnium interpretæ ratio haberi possit, cum ipse Maiam Atlantis filiam sese matrem habuisse fateatur, quippe qui jactatam de ortu suo fabulam, non istorum physiologi testimonio judicioque suo comprobarit? Æsculapius denique, quomodo ad Solem traducatur, qui et Triccam sibi patriam vindicat, et mortali se matre natum esse pronuntiat? Imo, si sol ipse est, quomodo solis filius esse dicatur? Nam Phœbum quidem ipsius patrem, non alium q̄ sole esse physiologi voluerunt. Solem porro Æsculapium ex mortali femina suscepisse, cui non omnium maxime ridiculum videatur? Nam ipsum quoque Solem Æsculapii patrem, quem scilicet Apollinem esse defendunt, cui tandem in insula Delo, atque a Latona mortali si-

(7) Τρίκκη. Thessaliæ oppidum est, quoad alii Tricam, simplici c.

(8) Ἐνδοθε. Γρ. Ἐνδοθ.

(9) Μὲν γαῖα. Γρ. γᾶ, recte. Al., γῆ.

(10) Ἑρμῆς. Versus postulat inseri ἔς.

militar matre procreatum esse persuadeant? Cæterum animadvertite mihi, quam multos Græci ex mulieribus genitos deorum in loco numeroque posuerint, ut si quando Servatoris nostri generationem ridere conauntur, hanc iis continuo turbam a nobis, sed ipsorum deorum testimonia recitari.

125 CAPUT XV.

Deos ipsos philosophorum commentationes oraculis confirmasse, pugnantibus cum sparsis de se fabulis allegorias statuendo.

Ac poetæ quidem, cum fabulas, ut aiunt, de diis confingant, philosophi vero rerum naturalium rationes cum ad ipsos accommodant; æquum sane esset illos aspernari, hos tanquam philosophos suspicere, similisque vero excellentium hominum orationem potius quam poeticas amplecti nugas. Nunc autem cum ipsi quoque dii in contentionem cum philosophis certanteque descendant, cumque res illi suas, quibus utique notiores esse sunt, oraculis accurate planeque doceant, hi vero quasdam tantum iis de rebus suspiciones, quas minime perspectas habent, in absurdas ac futiles disputationum ineptias conferant: utris obsecro fidem habendam esse ratio suadet? Imo, indignum certe fuerit vel hoc querere. Sed tamen; si dii verum dicunt, qui sibi ipsis attributos humane conditionis affectus perturbationesque confirmant; vanos continuo ac mendaces esse, qui eas respiciunt, necesse est: sit autem vera philosophorum physiologia est, falsa deorum esse testimonia sequitur. Atqui, dicat etiam aliquis, Apollo ipse consultus aliquando quic esset, hoc responsi dedit,

Sol, idemque Horus, Rex, Bacchus, Osiris, Apollo,

*Idem horas, annique vices, ventos pluviasque,
Auroræque rego, et stellatæ noctis habenas,
Rex simul astrorum, simul immortalis et Ignis.*

Ergo dii cum iidem et poetarum fabulis, et philosophorum suspicionibus testimonium adjungant suum, simul profecto dissentientibus pugnantibusque consentiant. Enimvero si mortales sibi matres vindicant, seseque terrena ex patria natos fatentur, quomodo ejusmodi esse poterunt, quales physiologorum ore celebrantur? Demus Apollinem Solem esse, (rursus enim istorum oratio sursum deorsumque jactata eundem in circulum redire coeget,) quomodo igitur Delos insula, quam in medio mari exstantem hodieque cernimus, 126 Solis patria, quomodo Latona mater ejusdem erit? Ipse enim utrumque verum esse, suis paulo ante oraculis confirmabat. Quomodo denique Æsculapium idem mortali natura præditum ex mortali quoque femina susceptum? Verum ista prætermittamus.

CAPUT XVI.

Fieri non posse, ut mundi partes, aut divinæ virtutes, illecebratum necessitate deducantur, et consulentibus per oracula respondeant.

Enimvero hujus oraculi vanitas alia quoque ra-

(11) *Or. de. Alter e manuscr.,* καὶ ὅτι. Quod sane melius duos hosce versus, usque ad σημειώσεις, cum superioris capitis sine contextu. Nec mihi dubium est quin sequens ab illis tantum vocibus

ὅτι δὲ (11) οὐ ποιητῶν εἰσιν αἱ φωναί, ἀλλ' αὐτῶν τῶν θεῶν αἱ προκείμεναι σημειώσεις.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅτι καὶ τὰς τῶν φιλοσόφων θεωρίας ἐθελοῦν διὰ τῶν χρησῶν, ἐναντίως τοῖς περὶ αὐτῶν μύθοις ἀλληγοροῦντες.

Ποιητῶν μὲν οὖν, ὡς φασι, μύθους περὶ θεῶν πλαττομένους, φιλοσόφων δὲ, φυσιολογοῦντων, χρῆν δὴ ποιεῖν εἰκότως τῶν μὲν καταρροεῖν, τοὺς δὲ θαυμάζειν ὡς φιλοσόφους; καὶ μᾶλλον τῶν ποιητικῶν λήρων τὰς τῶν κριτικῶν ἐκδέχασθαι πιθανολογίας. Θεῶν δ' αὖ πάλιν καὶ φιλοσόφων εἰς ἀμίλλαν κατιόντων, καὶ τῶν μὲν ἐπὶ χρησῶν τὰ καθ' ἑαυτοὺς, ὡς ἂν μᾶλλον εἰδῶτων, ἀκριβῶς διδασκόντων, τῶν δὲ εἰς ἀσυμφώνους καὶ ἀναποδείκτους εὐρεσιλογίας τὰς περὶ ὧν μὴ ἴσασιν ὑπονοίας περιτρεπόντων· τίσιν ἔρει λόγους πεῖθεσθαι; ἢ τοῦτο οὐδὲ ἔρωτῶν ἄξιον; Εἰ δὲ οὖν ἀληθεύουσιν οἱ θεοὶ κυροῦντες τὰς περὶ αὐτῶν ἀνθρωποπαθείας, ψευδεῖς ἂν εἴεν οἱ ἀθετοῦντες αὐτάς· εἰ δὲ τῶν φιλοσόφων ἀληθεῖς αἱ φυσιολογίαι, ψευδεῖς ἂν γένοιτο αἱ τῶν θεῶν μαρτυρίαι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ἔστω τις, ὁ φασίλλων ἔφη που ἐν χρησῶν ἐρωτηθεὶς περὶ αὐτοῦ ὅστις εἴη.

B *στὴν αὐτὴν vera philosophorum physiologia est, falsa deorum esse testimonia sequitur. Atqui, dicat etiam aliquis, Apollo ipse consultus aliquando quic esset, hoc responsi dedit,*

C *Ἥλιος, Ὀρος, Ὀσίρις, Ἀραξ, Διόνυσος, Ἀπόλλων,*

*Ἐρῶν καὶ καιρῶν ταμίης, ἀνέμων τε καὶ ὄμβρων,
Ἡοῦς καὶ νυκτὸς πολυμήτερος ἡνία τωμων,
Ζαφλέθων ἀστέρων βασιλεὺς, ἡδ' ἀθάνατον κῆρ.*

Οὐκοῦν οἱ αὐτοὶ καὶ τοὺς τῶν ποιητῶν μύθους καὶ τὰς τῶν φιλοσόφων ὑπονοίας συμφέρονται, μαχομένοις συνιστάμενοι. Εἰ γὰρ μητέρας ἐπιγράφονται θνητάς, καὶ πατέρας τὰς ἐπὶ γῆς ὀμολογοῦσι, πῶς ἂν εἴεν ἰσῶς φυσιολογοῦσιν; Ἔστω γὰρ ὁ Ἀπόλλων Ἥλιος (πάλιν γὰρ ἄνω καὶ κάτω εἰς τὰ αὐτὰ περιτρεχον αὐτοῖς ὁ λόγος ἀλώσεται) πῶς οὖν ἡ δῆλος ἢ κατὰ θάλασσαν εἰσέτι νῦν προφαινομένη νήσος γένοιτο ἂν τοῦ Ἥλιου πατρὸς, μήτηρ δὲ ἡ Λητώ; Ταῦτ' ἄρα τῶν ἐκύρουσιν εἰς ἀληθῆ γε θνητοὶ αὐτοῦ χρησῶν. Πῶς δὲ καὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀνδρὸς θνητοῦ τὴν φύσιν γένοιτο ἂν ὁ Ἥλιος πατὴρ, ἐκ θνητῆς αὐτῶν γυναικὸς πεποιημένος; Ἀλλὰ παρείσθη ταῦτα.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὅτι τῶν ἀδυνάτων πέφυκε, τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἢ τὰς θεῶν δυνάμεις γρηθηκαῖς ἀνάγκαις καθέλεσθαι, καὶ διὰ χρησῶν τοὺς ἐρωτῶσι θεοσπίξαι.

τοῦ δὲ χρησῶν τῆ ψεύδος καὶ ἄλλως ἀπελεγκέντων.

Ποιητῶν μὲν οὖν inchoari debeat, nam et nullo sensu præcedentes lines excipiunt; et φωναὶ illæ προκείμεναι, deorum responsa superiori capite allata significant.

Ὁ δὲ γὰρ δὴ ὁ ἥλιος οὐρανὸν αὐτοῖς καταβάς, ἔπειτα τὸν δοχεῖα (12) πληρώσας, τὸν χρησμὸν ἀπεφείδειν (13)· ἐπεὶ οὐτε δυνατόν, οὐτε θέμις ἀνάγκαις ἀνθρώπων τὸν τηλοκοῦτον ὑποτάσσασθαι φωστῆρα. Ἄλλ' οὐ δὴ (14) φαεῖν τὴν ἐν αὐτῷ θεῖαν καὶ νεφερὸν δύναμιν, ὅτι μηδὲ ταύτης γένοιτο ἀνεκτικὴ ἀνθρωπιὰ ψυχῇ. Ὁ δ' αὐτὸς ἀν εἰς λόγος καὶ ἐπὶ Σελήνης. Εἰ γὰρ τὴν Ἑκάτην αὐτὴν εἶναι φησὶν, καὶ πως ἀνάγκαις ἀνθρώπων καθέλεισθαι, καὶ διὰ τοῦ θυγέως χρεῖν, εἰς τε ἀσχερὰ καὶ ἐρωτικὰς διακονίας παραλαμβάνεσθαι αὐτὴν (15), ἀρχὴ γὰρ ὅσα τῶν πονηρῶν δυνάμεων, ἧτοι δαιμόνων, εἰδὸς ἀν εἰς τὴν Ἑκάτην ταῦτα πράττειν· ὃ καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ συγγραφεὺς, ὡς κατὰ καιρὸν (16) ἐπιλέγμενον. Πῶς δὲ ὁ Πλούτων καὶ ὁ Σάραπις εἰς τὸν ἥλιον δυνατοὶ ἀν εἶεν φυσιολογεῖσθαι; ὅτε τὸν ἀρχοντα τῶν πονηρῶν δαιμόνων ὁ αὐτὸς πάλιν ἀποφρονταίετο καὶ Σάραπιν εἶναι, τὸν αὐτὸν ὅντα τῷ Πλούτωνι. Καὶ χρησμοὺς δὲ τοῦ Σαράπιδος ἐγγράφειν, πῶς ἀν δυνατό τοῦ ἥλιου αὐτοὺς λέγειν εἶναι; Ἄλλὰ γὰρ (17) ἐξ ἀπάντων τούτων λείπεται μηδὲν μὴ ἀληθὲς φέρειν ὁμολογεῖν τὰς δηλωθεῖσας φυσιολογίας, σοφίσματα δ' εἶναι σοφιστῶν ἀνδρῶν καὶ εὐρεσιλογίας.

verò, his omnibus plane conficitur, uti eos fateri oporteat veri nihil tota ista physiologia contineri, sophistarum has esse argutias, et commenta verborum inania.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὅτι δαιμονικῆς ἐνεργείας πάντα τὰ τοιαῦτα τυγχάνει.

Τοὺς γέ τοι τῶν χρησμῶν ὑπέρβας, ἀληθεῖ λόγῳ φέπειν, δαίμονας εἶναι ἀφύλους, ἐπ' ἀνθρώπων ἀπέτη τὰ ἀμφοτέρω παίζοντας, καὶ τοτὲ μὲν συνθεμένους ταῖς μυθικωτέραις περὶ αὐτῶν ὑπολήψειςιν ἐπὶ τῇ πανδήμῳ πλάνῃ, τοτὲ δὲ τῆς φιλοσοφου γοητείας ἐπικυροῦντας ἐπὶ τῇ καὶ τούτων ἐπιτριβῇ καὶ φρωσίσει, ὥστε καὶ πανταχόθεν ἀλλοσεσθαι μηδὲν αὐτοὺς ἀληθεῖσιν· τοσούτων ἡμῖν εἰρημῶν, καιρὸς ἦδη μεταβάνας τὸ τρίτον εἶδος ἐπιθεῖν τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας, ὃ δὲ φασι εἶναι πολιτικὸν τε καὶ νόμιμον. Μάλιστα γὰρ ἱκανὸν τοῦτο πρὸς ἐκπληξιν τῶν πολλῶν εἶναι νενόμισται, διὰ τε τὰ θρυλλούμενα μαντεῖα καὶ τὰς διὰ χρησμῶν ἀκείων τε καὶ θεραπειῶν τῶν πεπονηθέντων σωμάτων, τὰς τε κατὰ τιμῶν ἐπισκεψίμους (18). Ἦν δὴ τὸ καὶ διὰ πείρας εἶθεῖν φάσκοντες, εὐ μάλα πεπεικασιν ἐκτουτὸς μὲν εὐσεβοῦντας εἰς τοὺς θεοὺς δίκαια πράττειν· ἡμᾶς δὲ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖν, τὰς οὕτως ἐμφανεῖς καὶ εὐεργετικὰς δυνάμεις μὴ ταῖς προσηκούσας θεραπείαις τιμῶντας. Καὶ πρὸς ταῦτ' οὖν, ἑτέραν λόγου ἀρχὴν ἀναλαβόντες, ὑπαντήσωμεν.

(12) *Δοχεῖα*. Vox, ni fallor, parum usitata; his tamen numismis ὑποδοχαῖς apertissima: quam paulo post c. 7 repetit, itemque pag. 194 et 195.

(13) *Ἀπεφείδειν*. Non minus rara vox, quam tamen omn. manuscr. retinent. Τὸ φείδειν, longe communius.

(14) *Ὁ δὲ*. Gr. οὐδ' εἰ, non male.

(15) Post αὐτὴν deest aliquid; puta, οὐκ ἀν δὲ ἀφύλων, aut aliquid simile. Tum legendum videretur, ἀρχὴν γὰρ οὐσαν, nam alter e manuscr. habet

lione coargui facile possit. Neque enim Sol ad istos, credo, colitus descendebat, ac deinceps per eum, qui numen exceperisset, Phœbæum oraculum effundebat: cum neque fieri posset, neque vero fas esset, ut tantum sidus humanæ vii necessitati cedere ac parere cogeretur: id quod ne de illa quidem, quam ipsi tribuunt, divina spiritalique virtute dixerint, cum eam nihilo magis humanus animus capere ac sustinere possit. Atque eodem prorsus modo liceat de Luna statuere. Quod si Hecaten illam esse dicent, quæ cum humanæ cantionis aut similibus illecebraz necessitate deducatur, tum vero et per eum a quo fuerit suscepta, respondeat, et obscenis amoribus ac lenociniis operam suam navet; esto sane. Cum enim improbarum virtutum, aut dæmonum potius princeps Hecate illa sit, hæc cum fecerit omnia, nihil ab sese alienum fecerit. Neque id etiam laudatus scriptor non fatetur. ut suo loco demonstrabimus. Pluto autem et Serapis, qua tandem physiologia ad solem revocari queant? Præsertim cum iste Serapidem eundem cum Plutone faciens, malorum etiam demonum principem esse velit? Dum vero Serapidos oracula scriptis suis inserit, quo sensu eadem Solis esse defendat? Enimvero,

127 CAPUT XVII.

Hæc omnia dæmonum arti ac præstigiis assignanda esse

At oraculorum administratos, si vero loqui voluerint, improbos esse dæmones, qui ad hominem in fraudem inducendos in utroque luderent; ac modo se ad fabulosas de se ipsis opiniones aggregarent, ut communis ac publicus error foveretur, modo philosophorum etiam præstigiis comprobarent, ut factu et arrogautia inflatis exitum afferrent; sicut nihil unquam dixisse veri modis omnibus convinctur. Jam vero his a nobis hactenus disputatis, tempus est, ut ad tertiam Græcorum theologiæ speciem, quam civilem ipsi ac legitimam nominant, gradum faciamus. Nam id denum ad stultæ multitudinis admirationem ac stuporem longe opportunissimum esse statuerunt; si partim jactatis vaticiniis, partim morbidorum corporum curatione deorum quæsita responsis, partim repentinis et gravibus nonnullorum pœnis teneretur. Quæ dum se ipsos etiam expertos esse dicunt, tum vero jure nimirum persuadent, se quidem pie justo erga deos obsequio cultuque defungi, nos vero summæ impietatis reos esse, qui manifestis adeo beneficiis

οὔσαν, licet ἀρχὴ, non ἀρχὴν legal.

(16) *Ὡς κατὰ καιρὸν*. Vide infra p. 175 et 174 initio.

(17) *Ἄλλὰ γάρ*. Malim, si ulla distinctione opus est, ab his vocibus novum ordiri caput: quod alioqui pendens hiansque sententia inchoabit.

(18) *Ἐπισκεψίμους*. Credo, θελητόους πηγάας intelligit, quemadmodum et p. 138, ἐπισκεψίμους κατ' ἀσεβῶν. Sequitur ὡς ὅτι τὸ καὶ. Delendum videtur illud τὸ, nec habetur, p. 150, ubi eadem repetit.

que virtutibus debitum obsequium honoremque negemus. Nos vero ut istis occurramus, novum deinceps disputationis initium faciamus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ BIBAION TETAPTON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER QUARTUS.

128 QUARTI LIBRI CAPITA.

1. Proœmium de diversarum urbium oraculis, itaque maxime, quorum præ cæteris responsa celebrantur, dæmonibus inexpectata sese forma ostendentibus; quoque ratione permoti ea quoque spreverimus.
2. Promptum esse cuivis ostendere, quidquid oracula pollicentur, et veneficorum hominum præstigias, neminem imposturam esse.
3. Ex Diogeniani scriptis, divinandi artem minime sibi constare, in plerisque mentiri; inutilemque vatum ac perniciosam esse prædictionem.
4. Nos maximis hæc malis evangelicæ Servatoris nostri doctrinæ beneficio liberatos esse.
5. Quatis sit Græcorum theologiæ partitio.
6. Argumentorum consulationumque nostrarum testimonia, non nostris, sed Græcorum scriptis confirmari.
7. De abditis oraculorum arcanis ex ipsis Græcorum monumentis, cum iurjuranda in eorum fidem nuncupato: ex Porphyrii scriptis.
8. Quæ hac de re dicitur est, apud omnes enuntiandum non esse.
9. Quemadmodum Apollo sacrificiis deos colere jubet.
10. Deos non esse, quotquot animalium sacrificiis delectentur.
11. Nihil eorum, quæ terra profert, summo rerum omnium Deo neque adolendum, neque sacrificandum esse.
12. Ne dirinis quidem virtutibus terreni quidquam vel adolendum, vel sacrificandum esse.
13. Iterum nihil eorum, quæ terra gignit, summo Numini offerendum esse.
14. Iniquum, exitiosum, et impium esse, adeoque diris obnoxium, animantia diis sacrificare.
15. Dæmonibus istorum sacrificia fieri, non diis.
16. De antiqua hominum immolatorum consuetudine, ex Porphyrio et aliis.
17. Post evangelicæ doctrinæ prædicationem, priscam immolatorum hominum consuetudinem esse sublatam.
18. Nullum improbis dæmonibus sacrificium faciendum esse.
19. Præpotenti uni Deo addictum esse oportere.
20. Quemadmodum improbo dæmoni litare Apollo jubet.
21. Neminem ab omnijævo fuisse, præter unicum Servatorem Dominumque nostrum, qui totum genus humanum a dæmonum impostura liberavit.
22. Quenam præstigiarum dæmonis ratio sit.
23. De improbis dæmonibus, et quinam sint eorum principes: quodque omnium animalium specie homines aggrediuntur.

A ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α'. Πρόσμιον περί τῶν κατὰ πόλεις χρηστηρίων, καὶ ὧν μάλιστα διαθεβρῦλληται τῆ μαρτυρία ἐν παραδόξοις δαιμόνων ἐπιφανείαις, τίνι τε λόγῳ καὶ τούτων κατηγορησάμεν.
- β'. Ὅτι τοῖς θέλουσιν εὐχερῆς ἀποφῆναι πλάνην εἶναι τὴν περί τῶν χρηστηρίων ἐπαγγελίαν, καὶ γοῆτων ἀνδρῶν βουδουρίαν.
- γ'. Ἐκ τῶν Διογενιανοῦ, οὗ ἀσύστατος αὐτῶν ἡ μαρτυρία, καὶ πολλὰ ψευδομένη, καὶ δεῖ ἀρχηστος αὐτῶν καὶ ἐπιβλαβῆς ἡ πρόβησις.
- δ'. Ὅτι μεγίστων ἡμῶν κακῶν τούτων αὐτῶν ἠλευθέρωσαν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆ διδασκαλία.
- ε'. Τίς ἡ διαίρεσις τῆς καθ' Ἑλληνῶν θεολογίας.
- ς'. Ὅτι μὴ ἀρ' εὐαντῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδόσεων, τὰς τῶν ἑλλήγων μαρτυρίας πιστούμεθα.
- ζ'. Περὶ τῶν κατὰ χρησμοὺς ἀποφῆτων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως· καὶ ὅπως περί τῶν χρησμοῦν, ἐκ τῶν Πορφυρίων.
- η'. Ὅτι οὐκ ἔστι τὰ λεχθησόμενα εἰς πάντας ἐκφέρεται.
- θ'. Ὅπως θεραπεύεται διὰ θυσιῶν ὁ Ἀπόλλων προστάττει τοὺς θεοὺς.
- ι'. Ὅτι οὐκ ἔστι εἰς θεοὶ οἱ ταῖς ζώων θυσίαις χαίροντες.
- ια'. Ὅτι οὐδὲν τῶν ἀπὸ τῆς χρῆ τῶ ἐπὶ πάντων θεῶν οὕτε θυμῶν, οὕτε θύειν.
- ιβ'. Ὅτι οὐδὲ ταῖς θείαις δυνάμεσι τῶν ἀπὸ τῆς τι θύειν ἢ θυμῶν προσήκει.
- ιγ'. Ἐπὶ περί τοῦ μὴ χρῆναι τῶ ἐπὶ πάντων θεῶν τῶν ἀπὸ τῆς τι προσφέρειν.
- ιδ'. Ὅτι παράνομον ἔστι, καὶ βλαβερόν, καὶ ἀδικον, καὶ ἀνόσιον, τὸ θύειν ζῶα θεοῖς, καὶ δεῖ κατὰ τὰς ὁμοσεβησμένον.
- ιε'. Ὅτι τὰ θύμενα κατ' αὐτοῖς, δαίμοσιν, ἀλλ' οὐ θεοῖς, θύεται.
- ισ'. Περὶ τῆς καλαιῶς ἀνθρωποθυσίας, ἐκ τοῦ Πορφυρίου καὶ τῶν ἄλλων.
- ις'. Ὅτι μετὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἡ καλαιῶ ἀνθρωποθυσία κατελύθη.
- ιγ'. Ὅτι μὴ δεῖ τοῖς ποτηρεῖς δαίμοσι θύειν.
- ιδ'. Ὅπως ἀνακείσθαι δεῖ τῶ ἐπὶ πάντων θεῶν.
- ις'. Ὅς ὁ Ἀπόλλων τῶ ποτηρῶ δαίμοσι προστάττει θύειν.
- κα'. Ὅς οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἐξ αἰῶνος, ἢ μόνος ὁ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν, τὸ πᾶν τῶν ἀνθρώπων γένος τῆς δαιμονικῆς ἠλευθέρωσε πλάνη· κτ'. Τίς ὁ τρόπος τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας.
- κγ'. Περὶ τῶν ποτηρῶν δαιμόνων, καὶ τίνες ποτ' εἰσὶν αὐτῶν οἱ ἀρχοντες· καὶ δεῖ πᾶσι ζώοις ὁμοιοῦσμενοι οἱ ποτηροὶ δαίμονες προσλασι τοῖς ἀνθρώποις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

A

CAPUT I.

Περὶ τῶν κατὰ πόλεις χρηστηρίων, καὶ ὡς μάλι-
κτα διατεθρόλληται τὰ μαντεία ἐν παραδό-
ξοις δαιμόνων ἐπιφανείας· εἶναι τε λόγῳ καὶ
τούτων κατεργασαμέν.

PROOIMIUM.

De diversarum urbium oraculis, iisque maxime, quo-
rum præ ceteris responsa celebrantur, demoni-
bus inexpectata esse forma ostendentibus: quaque
ratione permoti, ea quoque spreverimus.

PROOEMIUM.

Τὸ τρίτον εἶδος τῆς πολυθέου κλάνης, ἀφ' ἧς δυνά-
μει καὶ εὐεργεσίᾳ τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠλευθερώθημεν, ἐν τῷ τετάρτῳ τούτῳ
συγγράμματι τῆς εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς και-
ρὸς ἀπελόγηται καλεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πᾶν τῆς θεολο-
γίας αὐτῶν εἶδος εἰς τρία γενικώτερον διαίρουσιν·
εἰς τε τὸ μυθικόν, ὑπὸ τῶν ποιητῶν τετραψυδημέ-
νον, καὶ εἰς τὸ φυσικόν, τὸ δὴ πρὸς τῶν φιλοσόφων
ἐξεργημένον, εἰς τε τὸ πρὸς τῶν νόμων θεδικησά-
μενον, ἐν ἐκάστῃ πόλει καὶ χώρα πεφυλαγμένον·
τούτων δὲ μέρη δύο ἦδη πρότερον διὰ τῶν πρὸ τούτου
συγγραμμάτων ἡμῖν ἐξηλώθη, τὸ τε ἱστορικόν, ὃ
δὲ μυθικόν (19) ἀποκαλοῦσι, καὶ τὸ ἐπαναθεσθῆκα-
σὸς μύθους, ὃ δὴ φυσικόν, ἢ θεωρητικόν, ἢ ὅπῃ
ἄλλῃ χαίρουσιν προσαγορευόμενες· καιρὸς ἂν εἴη τὸ
τρίτον ἐπὶ τοῦ παρόντος διελεῖν, τοῦτο δὲ ἔστι τὸ
κατὰ πόλεις καὶ χώρας συνεστώδεις, πολιτικὸν αὐτοῖς
προσαγορευόμενον· ὃ καὶ μάλιτα πρὸς τῶν νόμων
ἐδικαίκεται, ὡς ἂν παλαιὸν ἰμοῦ καὶ πάτριον, καὶ
τῆς τῶν θεολογοῦμένων δυνάμεως αὐτῶν τὴν ἀρε-
τὴν ὑποφαίνον. Διατεθρόλληται γοῦν αὐτοῖς μαντεία
καὶ χρησμοί, θεραπείαι τε καὶ ἀνέπειαι παντοῦν πα-
θῶν, ἐπισκήψεις τε κατὰ ἀσθεῶν· ὧν δὴ καὶ διὰ πεί-
ρας ἴσθαι τιμῶντας, τὰ δίκαια πράττειν· ἡμᾶς δὲ τὰ
μέγιστα ἀσθεῖν, πᾶς οὕτως ἐμφανεῖς καὶ ἐργετικὰς
δυνάμεις ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθεμένους, ἀντικρυς δὲ πα-
ρανομοῦντας· θεὸν οὐδεὶν ἕκαστον τὰ πάτρια, μὴδὲ
κνεῖν τὰ ἀκίνητα, στοιχεῖν δὲ καὶ ἐρέπεσθαι τῇ τῶν
εὐσεβῶν εὐσεβείᾳ, ἀλλὰ μὴ πολυπραγμοῦσιν ἰσῶτι
καινοτομίας. Ταύτη γοῦν φασὶν ἐπαξίως καὶ
θανάτον ὑπὸ τῶν νόμων ὄρεσθαι τοῖς πλημμελοῦσι
τὴν ζῆμιαν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἱστορικόν τε ὄν καὶ
μυθικόν τῆς θεολογίας εἶδος, ὅπῃ τις βούλεται ποιη-
τῶν τιθέσθαι· ὡς περ οὖν καὶ φιλοσόφων τὸ δεύτερον,
διὰ τῆς τῶν μύθων φυσικωτέρας ἀλληγορίας ἀπηγ-
γίλμενον τὸ δὲ τρίτον, ὃ καὶ πρὸς τῶν ἀρχόντων ὡς
ἂν παλαιὸν ἰμοῦ καὶ πολιτικῶν, τιμειζόν τε καὶ φυλα-
κτέον εἶναι νομοθετῆται, μήτε τις ποιητῶν, φασὶ,
μήτε φιλοσόφων κικεύει· τοῖς δ' ἐκ παλαιοῦ κρατή-
σαι θεομοῖς ἐν τε ἀγροῖς καὶ πόλεσι μένετω πᾶς
στοχῶν, νόμοις πατέροις πεθεόμενος. Πρὸς δὴ οὖν
ταῦτα καιρὸς ἀποδοῦναι τὸν παρ' ἡμῖν λόγον, ἀπολο-
γισμὸν τε ὑποσχεῖν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελ-
ικῆς πραγματείας ἀντικηρυττοῦσός τοις ἐρμηνέως,
καὶ τῶς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων νόμοις ἀνινομοθετού-
σας.

poetarum, inquit, nec philosophorum ullus attingat: sed qui jam olim tam in agris, quam in urbi-
bus ritus obtinuit, ad eum constanter omnes, patriis addicti legibus, adhaerescant. Haec sunt, quibus in
praesentia sic 131 nobis respondendum est, ut evangelici instituti, quod a Servatore nostro alla-

(19) Ὁ δὲ μυθικόν, etc. Paucula verba, sed valde necessaria, supplevimus ex altero manuscr.,
quae etiam agnoscit Mont.

tum est, rationem cum aliqua defensione reddamus, in quo leges istis omnibus ac gentium universarum legibus contrariæ feruntur atque promulgantur.

Primum itaque, simulacra inanima deos non esse, ipsi quoque facile agnoverint; deinde, nihil prorsus, eorum speciem aliquam Deo dignam habeat, fabulosa eorum theologia contineri, primo libro aasis ostendimus; postremo, ne ipsam quidem naturæ propiorem ac philosophicam fabularum interpretationem, non coactas habere explicandi rationes, in secundo tertioque probavimus. Nunc igitur, id, quod tertium est, videamus, quid de virtutibus in simulacris delitescentibus existimare oporteat; easne moribus liberales, a probas, vereque divinas esse, an omnino contra. Quanquam alius forte, qui hanc disputationem insisteret, quidquid isti narrant, fraudem et errorem esse, ac veueficorum artes, prestigiasque contenderet, itaque vulgarem funditus opinionem evelleret, ut non solum Deo, sed ne malo quidem dæmoni, quæ passim de illo jactantur, assignanda esse statueret. Quippe responsa enim deorum artificiosis versibus illigata, hominum utique non bardorum atque stultorum, sed ad fallacias dolosque molientes apprime factorum commenta esse; quæ ancipiti et ambiguo sermone contexta, iu ottramque expectati rerum eventus partem non inepte cadere et quadrare possint. Ea vero, quibus rudi plebeculæ imponitur, circulatorum prodigia, cum uaturalibus causis esse conjuncta. Plurima enim universa in natura existere, radicum, herbarum, plantarum, fructuum, lapidum, itemque aliarum ex omni materia, sive siccarum, sive humidarum virtutum genera, quarum aliæ propellendi et ejiciendi vim habeant, aliæ secernendi ac dissipandi, aliæ contra vel custipandi vel sistendi, itemque laxandi, humectandi, rarefaciendi: rursumque servandi aliæ, aliæ perimeudi, ac præsentem corporis statum modo in hunc, modo contrarium penitus immutandi: atque aliarum efficacitatem longiori, aliarum breviori tempore circumscribi; similiterque aliarum ad plures, ad pauciores aliarum sese diffundere; præterea alias præire, sequi alias, alias denique concurrere cum aliis, et cum iis augeri pariter, pariterque corrumpi. Et quidem quod sanandi vis nonnullis insit, aliis autem morbos atque exitium creandi, nihil habere a medendi arte alienum. Jam vero pleraque naturali quadam necessitate contingere, cumque ipsa luna crescere aimul simulque decrescere: oppositas animantium, plantarum, atque radicum affectiones infinitas esse: vaporum multa esse genera, cum eorum, quibus graveleo, ac sopor inducitur, tum etiam eorum, quibus cogitatio perturbatur: loca item atque regiones, in quibus singula perficiantur, conferre plurimum: homines istos præterea instrumentorum suam ad artem affabre elaboratorum copiam habere longe aute provisam; multos etiam diversis ex partibus sibi comparare prestigiarum suarum adjuto-

A "Οτι μὲν οὖν οὐ θεοὶ τὰ ἄψυχα ζῶα, προφανὲς καὶ αὐτοῖς· οὐδ' οὐδὲ τὰ τῆς μυθικῆς αὐτῶν θεολογίας φέροι τινὰ σμῦνόν καὶ θεωρητικὸν λόγον, ἐν τῷ πρώτῳ δέδεικται συγγράμματι· ὡσπερ οὖν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ, καὶ τρίτῳ, ὅτι μὴδὲ τὰ τῆς φυσικωτέρας καὶ φιλοσόφου τῶν μύθων ἐρμηνείας ἀβαστον αὐτοῖς περιέχει τὴν ἐξηγήσιν. Τὸ δὲ τρίτον φέρει σκεψίματα, τί ποτε χρῆ νομίζειν τὰς ἐν τοῖς ζῴοις ἐμφωλευσούσας δυνάμεις· πότερα τὸν τρόπον ἀστείας καὶ ἀγαθῆς, καὶ οὐ ἀληθῆς θείας, ἢ τοῦτων ἀπάντων τὰ ἐναντία. "Άλλος μὲν οὖν τάχα ἂν ἴσως, τὸν περὶ τοῦτων ἐφοδεῶν λόγον, πλάνην εἶναι τὸ πᾶν, καὶ γοήτων ἀνδρῶν τεχνάσματα τε καὶ βδέουργίας ὑπεστήσατο, καθόλου περιγράφων τὴν δόξαν, ὡς μὴ ὅτι θεοῦ, ἀλλὰ μὴδὲ πονηροῦ δαιμονοῦ εἶναι νομίζειν·

B τὰ περὶ αὐτοῦ θρούλλουμένα. Τὰ μὲν γὰρ ποιήματα καὶ τὰς τῶν χρησιμῶν συνθέσεις, οὐκ ἀφῶν ἀνδρῶν, εὐ μάλα δὲ πρὸς ἀπάτην ἐσκευασμένους πλάσματα τυγχάνειν, μῶψ καὶ ἀμφιβόλῳ συγκεῖμενα τρόπον, πρὸς ἐκάτερα τε τῶν ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως προσδοκωμένων οὐκ ἀφῶς ἐφαρμόζειν· τὰ δὲ τὸν πολὺν ἀπατώματα διὰ τινων τερατιῶν θαύματα φυσικαῖς αἰτίαις ἀνηθῆαι. Πόλλὰ γὰρ εἶναι εἰδῆ βιζῶν, καὶ βοτανῶν, καὶ φυτῶν, καὶ καρπῶν, καὶ λίθων, ζῆρῶν τε ἄλλων καὶ ὑγρῶν παντοίας ὕλης δυνάμεων ἐν τῇ τῶν ἑλων φύσει· τὰ μὲν ἀποκρουστικά, καὶ τινων ἀπελαστικά, τὰ δὲ συνάγειν περικυβητὰ καὶ ἐφελκεσθαι, τὰ δὲ διακρίνειν καὶ σκεδανῶναι, πυκνοῦν τε καὶ στέλλειν δυνάμενα· ἕτερα δὲ χαλῶν καὶ ὑγραίνειν καὶ ἀραιοῦν, σώζειν τε αὐτὰ πάλιν ἄλλα, καὶ ἕτερα κτείνειν, τρέπειν τε διόλου, καὶ τὸ παρὸν ἐναλλάττειν, καὶ τοῖς μὲν τῆδὲ μεταποιεῖν, τοῖς δὲ τῆδὲ· καὶ τὰ μὲν πρὸς πλείω χρόνον, τὰ δὲ πρὸς βραχὺν τοῦτο ποιεῖν· καὶ πάλιν τὰ μὲν εἰς πλήθος, τὰ δὲ μέχρις ὀλίγων· μόνον λοχεῖν· καὶ τὸν μὲν τὰδε ἤγειραι, τισὶ δὲ ἕτερα ἐπακολουθεῖν, συντρέχειν τε ἄλλα ἄλλοις, καὶ συναυξάνειν καὶ συμβαλεσθαι. Ναὶ μὴν καὶ ὑγείας εἶναι τινα ποιητικά, λατρικῆς οὐκ ἀπῶθεν ἐπιστήμης· τὰ δὲ νοσοποιὰ τυγχάνειν καὶ δηλητήρια. "Ἡδὲ καὶ φυσικαῖς ἀνάγκαις συμβαίνει τινὰ, καὶ τῇ σελήνῃ συναυξάνειν καὶ συμβαίνειν· ζῶων τε εἶναι, καὶ φυτῶν, καὶ βιζῶν ἀντιπαθείας μυρίας, καὶ πολλὰ θυμαμάματα καρωτικῶν τε καὶ ὑπνωτικῶν, ἐτέρων δὲ φαντασίας ποιητικῶν. Συναίρεσθαι δὲ οὐχ ἥμισυ καὶ τὰ χωρία, καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς τελίσσεται τὰ γινόμενα· ἐργατὰ τε εἶναι καὶ σκεῆ, πῶρρωθεν αὐτοῖς ἐπιτηδείους τῇ τέχνῃ προηυρεπόμενα. Πολλοὺς δὲ καὶ συνεργοῦς τῆς μαγανείας παραλαμβάνειν ἐξωθεν, πολυπραγμονοῦντας τοὺς ἀκινουμένους, καὶ τὰς ἐκάστου χρείας, ὧν ἤκέ τις δεησόμενος· πολλὰ δὲ καὶ τὰ ἄδυντα, καὶ τοὺς τοῖς πολλοῖς ἀβάτους μυχοὺς τῶν ἱερῶν ἐνδὸς ἀποκρύπτειν. Καὶ τὸ σκότος δὲ οὐ μικρὰ συνεργεῖν τῇ καθ' ἑαυτοὺς ὑπόθεσι. Καὶ αὐτὴν δὲ οὐχ ἥμισυ τὴν προλαβοῦσαν ὑπόληψιν, καὶ τὴν τῶν οὐ θεοῖς προσόντων αὐτοῖς δεισιδαιμονίαν, τὴν τε ἐκ

* γρ. ὀλίγων.

προσέων προκαταχούσων ἐν αὐτοῖς· ἔβαν. Προσελ-
 θω καὶ τῶν πολλῶν ἄλλοιόν τῆς διανοίας, τὸ τε
 ἀδρανὲς τοῦ λογισμοῦ καὶ ἀβασάνιστον τοῦ πλήθους·
 καὶ ἐμπλῆν τὸ δεῖνόν καὶ κακηντρεχὲς τῶν περὶ τὴν
 κακότητων ταύτην διατριβὴν τεταζόντων· τὸ τε τῶν
 γοήτων ἀπατηλὸν καὶ πανούργον τοῦ τρέπου· τοτὲ
 μὲν τὴ πρὸς ἕβον ἑκάστου προεπιχουμένου, καὶ
 τὸ παρὲν ἐπὶ χρηστικαῖς ἐλπίσι θαυπευόμενον, τοτὲ δὲ
 τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενον, καὶ εἰς ἄδηλον
 καταμαντευόμενον, τὴν τε δάνοισιν τῶν χρησμάτων
 ἀμφιβολίας βημάτων καὶ ἀσφαλείας ἐπισκοτούστων,
 ὡς μὴ τινα συνείναι τὸ χρησθῆν, τῆ δὲ τοῦ λεχθέντος
 ἀορίστῃ τὸν ἔλεγχον ἐκπεύγειν. Πολλὰ δὲ συμβαίνειν
 καὶ ἄλλαις τιτῆν ἀπάταις καὶ τερατείαις, συμπαρα-
 ληθευόμενων τοῖς γινομένοις ἐπαυδῶν δὴ τινων,
 μετὰ τινος ἀτήμου καὶ βαρβαρικῆς ἐπιβήσεως, ἵνα
 εἴ ὑπὸ τούτων σπουδάζεσθαι δοκεῖν τὰ μὲθ' ὅτιόν
 πρὸς αὐτῶν γινόμενα· μάλιστα δὲ τοὺς πολλοὺς, καὶ
 τῶν ἀπὸ παιδείας ὀρμησθαι νομιζόμενων ἐκπλήτ-
 τειν (20) αὐτῶν δὲ τῶν χρησμάτων τὰ ποιήματα, εὖ
 ἂν τῆ συνθέσει τῶν ὁρημάτων κεκλιωτοσμένα, εὖ
 ἔτι τῆς μεγαλοφωνίας βλαμ τετυφωμένα, πολλῶ
 ἂ καὶ τῶ τῆς ἀνατάσεως κόμησι, τῶ τε πεπλασμένῳ
 τῶ τῆς εὐπορίας ἐσηματισμένῳ, καὶ διὰ τῆς
 ἀμφιβολίας φωνῆς τῶν πάντα σχεδὸν ἀπατούτα λεῖων.
 iomae conjunctas, ut præcipuo studio in ea, quæ nihil prorsus ad illos pertineant, incumbere videantur: nihil tamen æque multitudinis animos percellere, atque coacinnata oraculorum, quæ cum liberali eroditione fuodi putantur carmina; utpote quæ cum structura verborum ornata, tum vero tumore et granditate orationis inflata sint, multoque vocis ac reliquæ ostentationis fuco, ipsaque specie præsentis afflatus numinis mentiantur, atque universum fere populum dubia vocum significatione decipiant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ὅτι τοῖς θελοῦσιν εὐχερὲς ἀποφῆναι πλάνην
 εἶναι τὴν περὶ τῶν χρηστηρίων ἐπαγγελίαν
 καὶ γοήτων ἀνθρώπων βουδοιργίαν.

Ὅσα γοῶν αὐτοῖς τὴν ἀμφιβολίαν ἐκπέφυγε τῶν
 χρησμάτων, οὐ κατὰ πρόβησιν τοῦ μέλλοντος, κατὰ
 δὲ τὴν στοχασμὸν ἐξαιρετικῶς τούτων μωρὰ, μέλι-
 ὶον δὲ τὰ πάντα σχεδὸν ἕλω πολλάκις τῆς προβή-
 σιας ἀποπειρωκότα, ἐναντίας ἢ κατὰ τὸ χρησθῆν
 τῶν πραγμάτων τέλους τὴν ἔκβασιν ἀπειληφότος,
 εἰ μὴ ποτ' ἄρα σπανίως ἐν ποτε ἐκ μωρίων συμδῶν
 κατὰ τὴν φορὰν συντυχίαν, ἢ κατὰ τὴν στοχασθεῖ-
 σιν τοῦ μέλλοντος προσδοκίαν, τὸν χρησμὸν ἐπαλη-
 θεῖον ἐνομισθῆ ποιείν. Ὅ δὲ καὶ μάλιστα θρυλι-
 στικῶς ἀν ἴθις, καὶ στήλαις ἐγγραφέντοστας, καὶ
 ἀναγραφῆς γῆς βούτας· οἱ μὲν, εἰ τύχοι, τοσού-
 τῃ ἀραβῶν ἀπεσφάλησαν, μετὰ τῆ μηδενὸς ἐθέλου-
 τας (21) μνημονεύειν ὅτι ἐκ τῶν ἀπὸ μωρίων συν-
 τυχῆ τι τῶν χρησθέντων, ἔσω καὶ κάτω περιφέ-
 ρονται ὡς εἰ τις καὶ ἐπὶ τοῦ λαχάνουσιν ἀπὸ μω-
 ρίων, εἰ ἄρα ποτὲ εἰσάταξ αὐτοὺς κατὰ τῶν αὐτῶν
 συμπεσῶν εὐχε, θαυμάζοι, ὡς κατὰ μαντείαν καὶ
 πρόβησιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέροις συνείδη

(20) Ἐπαγγελίαν. Illustrior fortassis oratio vide-
 retur, si τὸ ἐκπλήττειν, præcedente versu post τοὺς
 πόλιος scriberetur. Levis tamen ista trajectio fue-
 rit, si cum Atticis conferatur.

(21) Μηδομῆ μηδενὸς ἐθέλοντας. Ita omnes.

A res ac socios, qui sese advenientibus obtrudentes, quo quisque indigeat, curiose ac diligenter inquirant. Quinetiam pleraque secretis in templorum alysiis, et iis, quorum ab accessu prohibetur multitudo, penetralibus occultari; eorumque consilia partim loci tenebris, partim hominum, qui se deos ipsos adire credant, superstitione, partim denique derivata pridem a majoribus opinione, quæ omnium animos occupavit, non mediocriter permoveri. Accedat porro cum plebeiorum ingeniorum stultitia, rudisque multitudinis imbecillitas, ac nulla probatum experientia iudicium; tum vero callida versutaque eorum, qui maleficam artem assidue tractant versautique solertia, impostorumque mores ad omnem fallaciam astutiamque compositi; qui modo læta cuique ante ac jucunda pollicentur, presentemque fortunam meliori spe consulantur, modo etiam de futuro conjicientes, incerto dubioque sensu vaticinia fundunt, responsive mentem verborum amphiboliis ac tenebris involvunt, uti ne quis oraculum intelligat, ipsi vero ambiguitate dictionum ansam reprehensionis effugiant. Addiderit etiam pleraque aliis fraudibus præstigiisque contingere, ut quod iis, quæ tum sunt, cautiones, nescio quas, adhibeant, cum ignota quadam et barbara invocatioe conjunctas, ut præcipuo studio in ea, quæ nihil prorsus ad illos pertineant, incumbere videantur: nihil tamen æque multitudinis animos percellere, atque coacinnata oraculorum, quæ cum liberali eroditione fuodi putantur carmina; utpote quæ cum structura verborum ornata, tum vero tumore et granditate orationis inflata sint, multoque vocis ac reliquæ ostentationis fuco, ipsaque specie præsentis afflatus numinis mentiantur, atque universum fere populum dubia vocum significatione decipiant.

C

133 CAPUT II.

Promptum esse cuivis ostenders, quidquid oracula pollicentur, et veneficorum hominum præstigiis meram imposturam esse.

Enimvero quæcumque ab istis sine ulla responsi ambiguitate prædicta sint, non ex præensione quadam ac scientia futurorum, sed ex aliquo tantum conjiciendi vi pronuntiat; ex iis infinita plane deprehensum esse, imo prope dixerim omnia, prædictionis acupius veritate caruisse, cum res contrarium oraculo finem et exitum habuissent: nisi vero, quod raro admodum, atque unum ex infinitis aliquid, aut casu fortuito, aut spe aliqua futurum augurata contigerit, id veritatis opinionem oraculo conciliat. Nam illud demum esse, quod ab istis jactari maxime, terrarum ubique magna voce prædicari, in cippos et columnas incidi videas; qui cum, si quando res ita tulerit, quod tam multi expectatione sua decepti fuerint, verbum plane nullum fieri velint; tum vero, quod uni ex infinitis alicui prout ab oraculo responsum fuerat, acciderit, id nullo non loco circumferant. Quia in re perinde se gerant, ac si quis, cum ex infinita hominum micantia,

Sed profecto, kaltem ἐθέλοντας reponendum videtur, ut cum præcedentibus accusat. et sequente, περιφέροντας, conveniat. Vig. in marg. Γο. Μηδομῶς ἐθέλοντας. Alii, Μηδενὸς ἐθέλοντος. Est.

aliove sortis genere utentium multitudine, duo alii vel semel tantum in eadem casu incurrerent, factum miraretur, quasi ex divinatione quadam sortisque futuræ scientia, unus atque idem utriusque numerus obligisset. Eandem enim ejus esse rationem, quod unum ex infinitis vatum responsis, ac circa res numero infinitas editis, forte fortuna semel evenerit: id quod ubi quis intellexerit, cujus animus nihil intus solidi, nihil constantis habeat, tum vero hominem oraculi certitudinem obstupescere; quem sane longe præstaret, recordia posita, secum diligentius reputare, quam multis aliis vel interitum, vel dissensiones et bella genus id hominum consciverit, ac veterum historiarum memoriam cogitatione repetendo, animadvertere, ne tum quidem ullum ab iis divinæ virtutis opus editum fuisse, cum et res Græciæ maxime florent, et jactata quondam oracula, quæ hoc tempore nulla sunt, integræ auctoritatis essent, et ab indigenis omni studio curaque habita, patriis ritibus atque mysteriis religiose admodum colerentur. Et sane vim eorum nullam esse tum præcipue constitit ex bello-rum calamitatibus: **134** in quibus, quod nihil opis et auxilii conferre possent egregii fatorum interpretes, responсорum ambiguitate clientes suos fefellisse convicti sunt, quemadmodum suo loco demonstrabimus, cum omnium subjiciemus oculis, quo pacto eos, qui oraculum consulabant, mutuum in bellum acuerint; nec de seriis quoque rebus negotiisque consulti responderint, sed potius oraculis suis consulentibus illuserint, sic tamen, ut dubiæ significationis obscuritate suam ipsorum ignorantiam occultarent. Cogita vero ipse tecum exempla vetera repetendo, quam isti sæpe, cum affectæ valetudinis hominibus robur, vitam, salutemque promississent, iisque postea non secus ac dlis fides haberetur, paulo post ingenti pecunie vi ex hoc afflata divinitus mercaturæ genere corrogata, quales tandem essent, manifeste reprehensum fuerit, impostores scilicet ac circulatores, non autem dii, cum decepti ab iis homines infaustum exitum habuissent. Quid porro attinet dicere, ne popularibus quidem suis, et ejusdem secum civitatis indigenis vates egregios quidquam præsidii vel opis afferre, cum infinitis ibidem videas morbis laborantes, claudos, cæcos ac toto sæpe corpore mutilatos? Quid vero in causa fuerit, cur peregrinis quidem hominibus, et ex longinqua regione venientibus rerum meliorum spes quasdam umbratiles ac fucatas ostenderent, civibus autem popularibusque suis non item, quibuscum tamen eos utpote domesticis amicis, ac civibus derivatum ex numinum presentia bonum communicare oporteret; nisi quod extraneos homines veteratorie calliditatis ignaros

(22) Δωδοναίος. Ita omnes, nec mutare sum ausus. An Dodoneum Jovem pluribus Apollinis cognominibus inserere voluit? An Apollo quispiam fuit, cognomento Dodonæus? Legere me non memini. Sane Διδυμῶς potius legeretur, idem qui et Mile-

περιελθὲν ἀριθμὸν. Οὕτω γὰρ ἔχειν τὸ ἀπὸ μυριάων ἐπὶ μυριάς χρησθέντων, ἀπᾶς ποτὲ συμβῆναι κατὰ τύχην· ὃ καὶ συνδόντα τὸν μηδὲν στερόβον ἐν βάθει ψυχῆς κεκτημένον ὑπερεκπλήττεσθαι τὸ χρηστῆριον, ὃ πολὺ κρείττον ἦν τὸ μὴ ἀφραίνειν, συλλογισαμένῳ ὄσοις ἄλλοις θανάτου γεγῶσιν αἰτίοι, στάσεις τε καὶ πολέμων οἱ δεδραμένοι· σκεψάσθαι τε τῶν παλαιῶν τὰς ἱστορίας, καὶ συνδεῖν ὡς οὐδὲ τὸ τριηκᾶδε ἀρετῆς τι θείας ἔργον ἀπεδείξαντο, ὅσηνίκα ἦνθι μὲν τὰ Ἑλληνικὰ, συνειστέμει δὲ τὰ πρὶν βωόμενα, νῦν δὲ μηκέτ' ἔντα χρηστῆρια, πάσης προνοίας καὶ σπουδῆς ἤξωμένα πρὸς τῶν ἐπιχωρίων, τῶν δὴ πατρίους νόμοις τε καὶ μυστηρίοις σεβόντων τε αὐτὰ καὶ θεραπευόντων, καὶ τότε γοῦν μάλιστα τὸ μηδὲν δύνασθαι ἀπληγέθησαν ἐν ταῖς τῶν πόλεμον συμφοραῖς· ἐν αἷς βοήθειαι ἀδυνατοῦντες οἱ γενναῖοι θεσπιῶδοι, δι' ἀμφιβολίας τῶν χρησμιῶν ἤλωσαν σοσιασάμενοι τοὺς πρόσφατοι· ὡς περ οὖν κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν ἐπέδειξον, παριστώμενες ὅπως καὶ εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον τοὺς χρομένους παρούσιν, καὶ ὡς οὐδὲ περὶ σπουδαίων πραγμάτων τὰς ἀποκρίσεις ἐπιούσιν, καὶ ὡς ἐπὶ τῶν διὰ τῶν χρησμιῶν παλίντρος τοὺς ἐρωτώντας, καὶ ὡς τῆς ἀσφαλείας σάκευ τὴν σφῶν ἀγνοίαν ἀπεκρύπτοντο. Σκεψάει δὲ καὶ αὐτὸς πυθόμενος, ὡς καὶ ἀβήρωτοις πολλὰς ῥῶσιν καὶ ζωῆν καὶ σωτηρίαν ὑποσχόμενοι, κἀπείτα πιστευθέντες ὡς θεοὶ θεοὶ, καὶ τῆς ἐνθέου ταύτης ἔμπορος μεγάλους τοὺς μισθοὺς εἰσπραξάμενοι, οὐ μετὰ πλείστον οἰτινες ἦσαν ἐκωρῆθησαν, γόητες ἄνδρες, ἀλλ' οὐ θεοὶ διελγέθητε, οὐκ αἰσίας καταστροφῆς τοὺς ἡπατημένους διαλαβούσης. Τί δὴ λέγειν, ὡς οὐδὲ τοὺς ἐαυτῶν συνοίκους, τοὺς δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν διατρίβουσιν, οἱ θαυμάσιοι μάντιες τὰς ἐαυτῶν παρίσχον ἐπικουρίας, ἀλλὰ καὶ νοσοῦντας ἂν ἰδοὺς αὐτοὺς καὶ ἀναπήρους, καὶ πᾶν τὸ σῶμα λειωμένους μυριάς; Τί δὴ ποτε οὖν τοὺς μὲν ἔξω καὶ πάρρωθεν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἀρικνουμένους τὰς χρησιὰς υπέγραφοι ἐπέθεας, οὐκ εἶτι δὲ καὶ τοὺς κατὰ τὸ αὐτὸ συνοίκους, οἷς δὲ καὶ πρὸ πάντων ἔχηρῖν, ὡς ἂν οικείας φίλους καὶ συμπολίτας, τὸ ἐκ τῆς τῶν θεῶν παρουσίας ἀγαθὸν παρέχειν· ἀλλ' οἱ τοὺς μὲν ξένους, ἀγνώτας ὄντας τῆς βροδουργίας, ῥῶν ἂν καὶ ἀπατῆσαιεν, οὐκέτι δὲ τοὺς συνήθεις, ὡς ἂν τῆς τέχνης οὐκ ἀπέλρουσ, **D** συνίστορας δὲ νοντας τῆς ἐπιτελουμένης παιδείας; Οὕτω δὲ τὸ πᾶν οὐ θεῖον, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐπινοίας κρείττον ἦν· ὥστε κἂν ταῖς μεγίσταις συμφοραῖς, ταῖς δὲ ἄνωθεν ἐκ τοῦ παμβασιλέως θεοῦ κατὰ τῶν ἀσέβων ἐπαυρουμέναις, αὐτοὺς ἀπερωμασοὶ καὶ ζῳάνους φθορὰν ἐσχάτην καὶ πτώσεις ἀθρόας τοὺς νεῖος αὐτῶν ὑπομείναι. Ποῦ γάρ σοι τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν παρὰ πᾶσιν Ἑλλήσιν ἐξ αἰῶνος βεβοημένον; ποῦ ὁ Πύθιος; ὁ Κλάριος; ποῦ καὶ ὁ Δωδωναῖος (22); τὸ μὲν γε Δελφικὸν χρηστῆριον, τρίτον ὑπὸ

sus, et Branchides, ut notissimum est. Et cognomen ista vulgo conjugebantur. Clem. Alexandr. in *Protrept.* p. 7: Διγῆσαι ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς, μᾶλλον δὲ μαντικῆς, τὰ ἀγρηστα χρηστῆριαι: τὸν Κλάριον, τὸν Πύθιον, τὸν Δωδωναῖον. Quam locum su-

ἄσκησιν ἐμπροσθηῶν κατέχει λόγος, οὐδὲν τοῦ
 μαντείου εἰς τὴν τοῦ μελλόντος γνώσιν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ
 Βελθίου τὰ εὐαγγέλια προφυλάξασθαι δεικνυμένον. Ταυ-
 τὸν παθεῖν καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ Καπιτωλίον ἱστορεῖται
 κατὰ τοὺς τῶν Πτολεμαίων χρόνους, καθ' ὅς λέγεται
 καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐπὶ Ῥώμῃς ἐμπροσθὸν
 ὄπαμαι. Ἄμφι δὲ Ἰουλιον τὸν Καίσαρα τὸ μέγα
 τῶν Ἑλλήνων καὶ Ὀλυμπιακῶν ἀγαλμα, τὸ ἐν αὐταῖς
 Ὀλυμπιάσι, κεραιυῶ πρὸς τοῦ θεοῦ βληθὲν ἀναγρά-
 φουσι. Καὶ ἄλλο α τὲ β φασὶ τὸν νεῶν τοῦ Καπιτω-
 λίου Διὸς ἐμπροσθηῶν καὶ τὸ γε Πάνθεον (25) ὑπὸ
 ἑραυνοῦ διασπαρῆναι· τὸ τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σαρα-
 παιοῦ ὁμοίως κατασπληχθῆναι. Καὶ τοῦτων παρ' αὐτοῖς
 Ἑλλήσιν ἀνάγραπτοι φέρονται μαρτυρίαι. Μακρὸς
 δ' ἂν εἴη λόγος, εἰ μέλλοι τις τὰ καθ' ἕκαστα ἐξερ-
 θῆναι, παριστάται πειρώμενος, ὅτι μηδὲ τοῖς
 οὐρανοῖς ἱεροῖς ἐκαμίαισι οἱ θαυμαστοὶ χρησιμοῦνται
 ἔντατο περῶρανται· οἱ δὲ μηδὲ (24) σφίσι αὐτοῖς
 ἐν συμφοραῖς γενόμενοι χρήσιμοι σχολῆ γ' ἂν ποτε
 χεῖν ἄλλοις ἐπαρξέσων. Ἐν δὲ τῇ προσθεῖς τοῖς
 εἰρημίοις, μέγιστον ἂν εἴη, καθ' ἑραυνοῦ κεράλιον,
 ὡς ᾗδῃ καὶ τῶν ἁγῶν θεοφόρων, αὐτῶν δὲ τῶν μά-
 λιστα ἱεροφαντῶν, θεολόγων τε αὐτοῖς καὶ προφητῶν
 πλείους οὐ μόνον πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἔναγχοι καθ' ἡμᾶς
 αὐτοῖς, ἐπὶ τῇ θεοσοφίᾳ ταυτῇ βοηθῆντες, διὰ βα-
 σάνων αἰτίας ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν δεκαστηρίων τὴν
 πλοῦσαν ἐξεφώνησαν· πλάνην ἀνδρῶν ἀπάτας γίνε-
 σθαι, καὶ δ' γοητίας τετεχνασμένῃν τὸ πᾶν εἶναι
 ὁμολογήσαντες· εἰ γε καὶ τὸν πάντα τρόπον τῆς κα-
 ταπεινῆς, καὶ τὰς μεθόδους τῆς κακοτηχίας, ταῖς
 πρὸς αὐτῶν ἐν ὑπομνήμασιν ἀπεθεοῖσαι φωναῖς ἐνε-
 γράψαντο. Διὸ δὲ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθέρου πλάνης
 ἔκρινε ἔκτισαντες, πάντα λόγων ἀνεκλήψαν, αὐτοῖς
 ἔργου τῆς τῶν δηλουμένων ἀπόδειξιν πατωσάμενοι.
 Ὑποδοί δὲ ἦσαν οὗτοι· μὴ δὲ νόμιζε τῶν ἀπεβριμ-
 μένων καὶ ἀφανῶν τινος. Οἱ μὲν γε αὐτοῖς ἀπὸ τῆς
 θαυμαστοῦ ταύτης καὶ γενναίας φιλοσοφίας ὀρμῶντο,
 τῶν ἄμφι τὸν τρέθωνα, καὶ τῆν ἑλλην ὀρίων ἀνεστα-
 κότων· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἐν εἰλει τῆς Ἀντιοχέων ἡλι-
 σσωντο πλείους, οἱ δὲ μάλιστα καὶ ταῖς καθ' ἡμῶν
 ἕρπον ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς διωγμῷ λαμπρυνόμενοι.
 Ἰσμεν δὲ καὶ τὸν φιλόσοφον ὁμοῦ καὶ προφήτην τὰ
 ὅμοια τοῖς εἰρημίοις κατὰ τὴν Μίλητον ὑπομείναντα.
 Ταῦτα δὲ τις καὶ πλείω τοῦτων εἰς συνάγων, εἴποι
 ἂν μὴ θεοῦ εἶναι, μηδὲ μὴν δαίμονας, τοὺς τῶν
 ἐντὲ πλείους χρηστηρίων αἰτίους· πλάνην δὲ καὶ
 ἀπάτην ἀνδρῶν γοητων. Καὶ ἦσαν γε παρ' αὐτοῖς
 Ἑλλήσιν ὄλαι διὰ φιλοσοφίας διαπρεπεῖς αἰρέσεις,
 ταύτης προϊστάμεναι τῆς δόξης· ὡς οἱ ἀπὸ τοῦ
 Ἀριστοτελεῶς καὶ πάντας οἱ καθ' ἑξῆς τοῦ Περικράτου,
 Κυνικῶν τε καὶ Ἐπικούρειου, οὗς καὶ μάλιστα ἐγγιγε

A *facilium in errorem, quam alios sibi familiares ac
 notos impellerent, quippe qui artis hujus imperiti
 non essent, sed usitate ludificationis optime con-
 scii? Quare totum istud profecto nec divini quid-
 quam, nec humana industria majus habuit: adeo-
 que videas gravissimis etiam calamitatibus, quales
 utique caelitus a summo rerum omnium principe
 Deo impiorum cervicibus imminet, supremam exi-
 tium, ruinasque frequentes ac repentinas, simul cum
 ipsis donariis atque simulacris, eorum templa sub-
 iisse. Ubi enim Delphicum illud templum est,
 apud Graecos omnes omnique memoria celebrat-
 um? ubi Pythius? ubi Clarus? uli Dodonaeus?
 Nam Delphicum sane oraculum jam tertium
 Thracibus incensum fuisse constans fama est,
 B **135** cum neque divinationis domicilium ad futu-
 ra praeseuionem, neque Pythius ipse ad rerum sum-
 marum conservationem quidquam omnino posset. Id
 ipsum Romano item Capitolio circa Ptolemaeorum
 tempora contigisse prodit historia, quibus etiam
 temporibus Vestae delubrum ibidem conflagrasse
 ferunt. Praeterea Julii Caesaris aetate grande illud
 et Olympicum Graeciae simulacrum, quod Olympiae
 visebatur, fulmine divinitus ictum esse, aliudque
 simul Jovis Capitolini templum incendio, Pantheonem
 igne fulminis, Serapium Alexandriae non absimili
 conflagratione haustum periisse tradunt. Quorum
 quidem omnium perscripta exstant apud Graecos
 ipsos testimonia. Ac longum profecto sermonem
 C *ordiretur, qui singula recensere numerando vellet,
 ut omnium subiceret oculis, luce palam deprehensum
 esse, ne a propriis quidem templis pestem
 avertere fatilique egregios unquam potuisse: qui
 si ne sibi quidem tantis in cladibus usui fuere,
 alios opinor aegre admodum juvare poterint. Idem
 tamen totius rei summam capitique facile perspexerit,
 si ad superiora hoc unum addiderit, jam homines
 id genus quamplurimos, qui singularem numi-
 nis astatum praese ferrent, quos isti praecipuos et
 sacrorum interpretes, et theologos et prophetas ha-
 berent, non solum antehac, sed nuper etiam nostra-
 que memoria divinae hujus sapientiae nomine cla-
 rissimos, cum ad Romana tribunalia rapti essent,
 questionum vi adactos, universum hoc fraudis ge-
 nus ad homines decipiendos comparatum decla-
 rassent, totumque negotium prestigias esse arte
 compositas fassos fuisse. Atque hi omnem molitio-
 nis occultae rationem, totamque maleficae artis lu-
 dificationem verbis ipsissimis, quibus rem ante pra-
 tetecerant, in acta publica retulerunt: sicque justas
 D *exitialis fraudis poenas luentes, quidquid lat-hat,***

• Ἰσ. ἑλλων. ὁ Ἰσ. δὲ. ε γρ. ἐξεφώναν. δ del. καί.

pra laudavit Euseb., p. 61; Arnob. lib. 1: *Delius*
Apollo, vel Clarus, Didymus Philaeus, Pythius,
etc. Ino et Didymus Jupiter potius dici potuit,
*quam Apollo Dodonaeus. Ita enim Callimach.: Φοί-
 βί τε, καὶ Ζεὺ Διδώμων γενάρχα. Et uterque Didy-
 mai praese oraculi. Stephan.: Ἰδιωμα, τόπος καὶ
 μαντεῖον Μιλήτου, ἀπερωμένον Διὶ καὶ Ἀπόλλωνι.*

(25) *Pántheon.* Communior ac melior scriptura
 est, Πάνθεον, penult. diphthong.

(24) *Oi δὲ μηδὲ, etc.* Leve satis argumentum,
 cum et Judaeorum et Christianorum templa non se-
 mel etiam conflagravit: nisi addideris, quod lib. vi
 pluribus, daemones fati necessitate victos, incen-
 dium ab iis depellere non potuisse.

evulgantur, quæque nostra oratione produntur, ea rebus ipsis in omnium luce comprobantur. Sed, quales enim isti crant? Cave tu mihi abjectos necio quos et obscuros cogites. Alii quippe ex præclara illa nobilique philosophia prodierant, hominum eorum ex grege, qui pallium assidue terunt, ac sublato supercilio cæteroque cum fastu inambulanti: alii ex ipsis Antiochenæ civitatis magistratibus ac primoribus erant, qui sævientis in nos persecutionis tempore nostris ex injuriis auctoritatis plurimum ac splendoris quæsierant. **136** Philosophum præterea quemdam novimus, simulque prophetam, iis, quæ diximus, similia Miletî subisse. His igitur collectis aliisque pluribus, merito neget quispiam tam dæmones quam deos sparsorum per urbes oraculorum auctores fuisse, remque totam in errorem vulgi ac circulatorum fallaciam præstigiisque conferat. Et vero integræ quoque, ac præcipui nominis philosophorum sectæ hujus opinionis duces ac vindices exstiterunt, puta qui ex Aristotelis teticî nominati sunt, nec non Cynici et Epicurei, quod cum Græcorum in moribus ab ipsis incunabulis educati fuissent, ac deos esse, quos ante diximus, pueri a suis quique parentibus accepissent, nunquam tamen erroribus istis irretiri ullo modo potuerint, sed potius, quæ passim jactabantur, oracula, quæque omnium concursu populorum vaticinia celebrabantur, ea non modo vaticinatio ac mendacii coarguerint, sed etiam exitii populi utilitatis ullius causas esse demonstrarint. Cæterum cum sexcenti vaticiniorum istorum vanitatem pluribus confutarint, mihi tamen ad aliquod eorum, quæ dixi, testimonium satis fore impresentiarum putavi, si unius tantum ex iis disputationem, adversus ea, quæ pro fato Chrysiippus ex oraculorum prædicatione confecerat, argumenta susceperam, hoc loco subjecerem. Sic enim adversus illum auctor iste scribit, ut eum ex oraculis perperam fatum observare ac probare coarguat, adeoque Græcorum oracula in plerisque omnibus falsa respondisse, raroque admodum, idque non nisi casu, eventum iis respondisse, postremo non solum inutiles, sed etiam perniciosas eorum prædictiones esse contendat. Audi ergo, quemadmodum ipse ad verbum loquatur.

CAPUT III.

Ex Diogeniani scriptis, divinandi artem minime sibi constare, in plerisque mentiri; inutilemque vatium ac perniciosam esse prædictionem.

« Aliud, inquit, præterea citato libro ejusmodi argumentum Chrysiippus affert. Negat enim veras divinum **137** vatium prædictiones futuras, nisi omnia fati necessitate tenerentur. Id quod non minoris profecto stultitiæ est, quam cætera. Hoc enim perinde sumit, ac si vel istorum, quos vates nominant, prædicta omnia evenire constaret, vel potius fato cuncta fieri concessum a quopiam fuisset: ac non id similiter falso diceretur, cum tamen contrarium, hoc est non omnia, quæ ab iis præ-

(25) *Ὅθεν ἔτερα.* Legendum videretur, οὐδέτερον. Quæ vox, tametsi, neutra, sonet potius, quam, nulla: per sese tamen reddi commode potest, nullo modo. Themist. orat. 10, p. 256, καίτοιγε προφηγοῦν εἶχον οὐδέτερα λεγόντων, quasi omni ex parte lectum patronum illum fuisse dictum. Verum ait, ex manuscr. legit οὐ θάτερα. Quomodo noster *Demonstr.* lib. iv. cap. 9, pag. 101, de dæmone loquens, δεῖνὰ δὲ κατὰ τῶν ἔθνων ἀπάντων ἀπειλήσας, θάτερα λεπτῶς τοῖς προβουλοῖς ἀνθρώποις εἴρατο, ubi lectionum videtur *προβουλοῖς*. Id est: *At gentibus omnibus gravis minotus cum esset, alia ratione suis iose renabulis capti faciles homines reperit.* Intelligit

ἰθαύμαστα, ὅπως ἐν τοῖς Ἑλλήνων ἔθροις τραφέντες ἐξέτι τῶν σταργάνων, παῖς παρὰ πατρός θεοῦς εἶναι τοῖς θελουμένοις παρελθόντες, οὐθ' ἔτερα (25) λεηποὶ γεγονασιν· ἀλλὰ κατὰ κράτος καὶ τὰ βωόμενα χρηστήρια, καὶ τὰ παρὰ πᾶσι μεταδιωκόμενα μαντεία οὐδὲν φέρειν ἀληθείας ἀπληγέσαν, ἀνωρελῆ τε εἶναι ἀπεφθάνοντο, καὶ μᾶλλον ἐπιβλαβῆ τυγχάνειν. Μυρίων δὲ ὄντων, καὶ διὰ πλείονων τῶν μαντείων ἀνατροπῆν πεποιημένων, ἐξαρκεῖν ἔμοιγε μαρτυρίας χάριν τῶν εἰρημένων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡγοῦμαι καὶ μίαν ἐνὸς τούτων παράθεσιν ἀπαντῶσαν πρὸς τὰ Χρυσίππου περὶ εἰμαρμένης ἀπὸ τῆς τῶν μαντείων προρρήσεως κατασκευασθέντα. Γράφει δ' οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ συγγραφεὺς, ἀπελέγχων, ὅτι κακίως ἐκ τῶν μαντείων σημεῖοιται τὴν εἰμαρμένην, καὶ ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις τὰ τῶν Ἑλλήνων μαντεία διαφερόντως, καὶ ὅτι σπανίως αὐτοῖς ἐκ συντυχίας ποτὲ τινα συμβαίνει, ὅτι τε ἀχρηστος αὐτῶν καὶ ἐπιβλαβῆς ἢ προρρήσις. "Ἄκουε δ' οὖν, ἄ φησι κατὰ λέξιν.

disciplina prodierant, et quotquot deinceps Peripatetici nos equidem mirari eo nomine plurimum soleo, quod cum Græcorum in moribus ab ipsis incunabulis educati fuissent, ac deos esse, quos ante diximus, pueri a suis quique parentibus accepissent, nunquam tamen erroribus istis irretiri ullo modo potuerint, sed potius, quæ passim jactabantur, oracula, quæque omnium concursu populorum vaticinia celebrabantur, ea non modo vaticinatio ac mendacii coarguerint, sed etiam exitii populi utilitatis ullius causas esse demonstrarint. Cæterum cum sexcenti vaticiniorum istorum vanitatem pluribus confutarint, mihi tamen ad aliquod eorum, quæ dixi, testimonium satis fore impresentiarum putavi, si unius tantum ex iis disputationem, adversus ea, quæ pro fato Chrysiippus ex oraculorum prædicatione confecerat, argumenta susceperam, hoc loco subjecerem. Sic enim adversus illum auctor iste scribit, ut eum ex oraculis perperam fatum observare ac probare coarguat, adeoque Græcorum oracula in plerisque omnibus falsa respondisse, raroque admodum, idque non nisi casu, eventum iis respondisse, postremo non solum inutiles, sed etiam perniciosas eorum prædictiones esse contendat. Audi ergo, quemadmodum ipse ad verbum loquatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐκ τῶν Διογενιανῶν (26), ὅτι ἀδύνατος αὐτῶν ἡ μαρτυρική καὶ τὰ πολλὰ ψευδομένη, καὶ ὅτι ἀχρηστος καὶ ἐπιβλαβῆς ἢ κατ' αὐτοὺς πρόρρησις.

« Φέρεται δὲ καὶ ἀλλῆν ἀπόδειξιν ἐν τῷ προσηρημένῳ βιβλίῳ τοιαύτην τινα. Μὴ γὰρ ἀν τὰς τῶν μαντείων προρρήσεις ἀληθεῖς εἶναι φησιν, εἰ μὴ πάντα τῆς εἰμαρμένης περιεχόντων· ὁ δὲ αὐτὸ πολλῆς εὐηθείας μεστόν ἐστιν. Ὅς γὰρ ἐναργεῶς ὄντος τοῦ πάσας ἀποβαίνειν τὰς τῶν καλουμένων μαντείων προρρήσεις, ἢ ὡς μᾶλλον ἀν ὅπῃ τινος τούτου συγχωρηθέντος, τοῦ πάντα γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην, καὶ οὐχὶ ὁμοίως ἀν ψευδοῦς ῥηθέντος καὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐναντίον, λέγω δὲ τὸ μὴ πάντα ἀποβαίνειν τὰ

autem voluptatis illecebham, de qua ibid.

(26) *Διογενιανῶν.* An Diogenianus ille, quem Suidas per se scribit, et Heraclæotem fuisse tradit, insignemque grammaticum? Hujus exstant Græcæ Paræmiæ. Medicum ejusdem nominis clarissimum idem Suidas habet, iidem Heraclæotem, sed ex Heraclæa Carie, cum plerique grammaticum illum Heraclææ Ponti natum crederent. Plutarchus in opusce *De Pythiæ oracul.* et lib. *De contriv.* alterum, sed Pergamenum, in colloquio adhibet. Theodoretus lib. x *De Græcorum affect.*, pag. 158, nostri hujus meminit.

προαγορευθέντα, μᾶλλον δὲ τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἢ ἐνέρ-
για (27) δεικνύουσιν. Οὕτω τὴν ἀπόδειξιν ἡμῖν Χρύσιππος
κεκόμικε, ἐκ' ἀλλήλων κατασκευάζων ἑκάτερα. Τὸ μὲν γὰρ πάντα γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην ἐκ τοῦ
μαντικῆν εἶναι δεικνύοναι βούλεται· τὸ δὲ εἶναι μαν-
τικῆν οὐκ ἂν ἄλλως ἀποδείξαι δύναται, εἰ μὴ προλά-
βοι τὸ πάντα συμβαίνειν καθ' εἰμαρμένην. Ποῖος ἔ-
στιν ἂν μοχθηρότερος τρόπος ἀποδείξεως τοῦτου γένοιτο;
Τὸ γὰρ ἀποδοκίμειν τινα κατὰ τὴν ἐνέργειαν ὧν προ-
λέγουσιν οἱ μάντιες, οὐ τοῦ μαντικῆν ἐπιστήμην εἶναι
σημείον ἂν εἴη, ἀλλὰ τοῦ τυχικῶς συμπίπτειν ταῖς
προαγορεύσεσιν συμφύτους τὰς ἐκβάσεις· ὅπερ οὐδε-
μίαν ἡμῖν ἐπιστήμην ὑποδείκνυσιν. Οὐδὲ γὰρ τοξό-
την ἂν εἰπομεν ἐπιστήμην τὸν ἀπαιτῆσαι τυχόντα
τοῦ σκοποῦ, πολλὰκις δὲ ἀποτυγχάνοντα· οὐδὲ λα-
τῆρην τὸν ἀναίρουσαν τοὺς πλείους τῶν θεραπευομέ-
νων ὑπ' αὐτοῦ. Ἔνα δὲ ποτε διασώσει δυνήθοντα· οὐδὲ
ὄλιγας ἐπιστήμην λέγομεν τὴν μὴ πάντα, ἢ τὰ γε
πλεῖστα τῶν οὐκείων ἔργων κατορθοῦσαν. Ὅτι δὲ
ἀποτυγχάνεται τὰ πολλὰ τοῖς καλουμένοις μάντεσιν,
ὁ πᾶς τῶν ἀνθρώπων βίος μάρτυς ἂν εἴη, καὶ οὗτοι
τε αὐτοὶ, οὐ τὴν μαντικῆν ἐπαγγελλόμενοι τέχνην,
οὐχὶ διὰ ταύτης ἑαυτοὺς βοηθοῦντες ἐν ταῖς κατὰ τὸν
βίον χρείαις, ἀλλὰ γνώμη τε ἔβλαπτε χρόμενοι, καὶ
συμβολῆ καὶ συνεργεῖα τῶν ἐν ἐκείτοις τῶν πρα-
γμάτων ἐμπειρίαν κεκτημένοις νομομαθῶν. Ἄλλα
περὶ μὲν τοῦ μὴ συνεστάναι τοῦτο, ὃ προειλήφαμεν
μαντικῆν καλεῖν, ἐν ἄλλοις ἀποδώσομεν πληρέστερον,
κατατιθέμενοι τὰ Ἐπικουροῦ καὶ περὶ τοῦτου δο-
κῶντα· νυνὶ δὲ τοσούτον τοῖς εἰρηγμένοις προσθήσο-
μεν, ὅτι μάλιστα (28) μὲν τὸ ἀληθεύειν ποτὲ τοὺς
καλουμένους μάντιες ἐν ταῖς προαγορεύσεσιν, οὐκ
ἐπιστήμης, ἀλλὰ τυχικῆς αἰτίας ἔργον ἂν εἴη. Οὐ
γὰρ τὸ μηδὲ πώποτε τοῦ προκειμένου τυγχάνειν,
ἀλλὰ τὸ μὴ πάνποτε μηδ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον,
μηδ' ἐξ ἐπιστήμης, ὅταν τις καὶ ποτε τυγχάνῃ,
τίχης ἔργον καλεῖν προειλήφαμεν, οἱ διελιγνότες τὰς
ὁρ' ἑκαστον ὄνομα τεταγμένους ἐναργεῖς ἐνόησας ἑαυ-
τῶν. Ἐπειτα εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν τὴν ἀληθῆς, τὸ δὴ
τὴν μαντικῆν τῶν μελλόντων ἀπάντων εἶναι θεωρη-
τικῆν τε καὶ προαγορευτικῆν· τὸ μὲν πάντα καθ'
εἰμαρμένην εἶναι συνήγετο ἂν οὕτως· τὸ μέντοι
χρεώδεις αὐτῆς καὶ βιωφελῆς οὐκ ἂν ποτε εἰδείκνυτο,
ὅς καὶ μάλιστα Χρύσιππος δοκεῖ ὑμνεῖν τὴν μαντι-
κῆν. Τὴ γὰρ ὄφελος ἡμῖν ἢν προμανθάνειν τὰ πάντως
ἐπιμένα δυσχερῆ, ἃ οὐδὲ προυλάσσειν δυνατὸν ἂν
εἴη; τὸ γὰρ καθ' εἰμαρμένην γενέσθαι, πῶς ἂν τις
φυλάσσειν δύναται; Ὅστ' οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν τῆς
μαντικῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς κακοῦ τινος ἐγένετο
ἐν αἰτῆ, τὸ προυπελθῆαι μάτην παρέχουσα τοῖς
ἀνθρώποις ἐπὶ ταῖς προλαβοῦσιν δυσχεραῖας κατ'
ἀνάγκην ἐσομένας. Οὐ γὰρ τὴν ἴσην κἀν εὐφροσύ-
νην παρέχειν τις φήσει τὴν τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν
παραύρτουσιν· ἐπειδὴ περ οὐκ οὕτως πέφικεν ἀνθρω-

* add. μελλοντα.

(27) Αὐτῶν ἢ ἐνέργεια. Pendet sententia. Quare
fuit αὐτῶν αἰδίη pmissi μὴ ἀποθῆναι, vel ἀποβί-
αι. — Lege ἐνέργεια.

(28) Ὅτι μάλιστα μὲν. Forte melius, μάλιστα

A nuntiata sunt, evenire, imo secus evenire quam
plurima oculis ipsis quotidie videamus. Sic ergo
nobis suum illud Chrysippus argumentum obtrudit,
ut alterum vicissim ex altero colligat. Nam et fato
cuncta fieri ex eo, quod divinito sit, probare co-
natur, nec tamen divinationem esse aliter unquam
probare possit, nisi prius illud, omnia fato evenire,
sumat. Quæ autem argumentandi ratio vel iniquior
vel ineptior esse queat? Nam quod ex iis, quæ di-
vini prænuntiant, nonnulla quandoque re ipsa con-
tingant, id non jam divinationis artem aliquam esse
argumento est, sed potius casu fieri, si quis non-
nunquam eventus cum eorum prædicatione consen-
tiant. Id quod nullam sane scientiam esse declarat.
Nec enim, opinor, scientem illum peritumque sa-
B gittarium dixerimus, qui cum semel aliquando col-
linearit in scopum, ab eodem sæpius aberrarit;
aut medicum eum, qui quos ipse curet, partem ma-
ximam cum interimat, unum fortasse quempiam
servare poterit: nec omnino scientiam nomina-
mus ullam, nisi quæ, si non omnia, quæ sui sunt
muneris, at pleraque scite feliciterque perficit.
Jam vero sua vates istos in plurimis divinatione
falli, non modo vita mortalium universa, sed illi
etiam ipsi, qui divinandi artem profitentur, testes
esse possint, quippe qui ab ea nihil opis ad usus
vitæ quotidianos accipiant, sed utantur partim ju-
dicio suo, partim aliorum consilio pariter atque
C auxilio, qui rerum singularum experientes com-
muni opinione habeantur. Verum nihil plane firmi-
tatis habere, quam vulgo divinationem appellare
consecvimus, alibi fusius ostendemus, ubi etiam
Epicuri hac de re sententiam proferemus. Nunc
autem unum solum aut alterum ad ea, quæ dicta
sunt, adjungemus; atque hoc in primis, quod il-
l nonnunquam vera prænuntiant, qui vates nominan-
tur, id non scientiæ, sed casui assignandum esse.
Nec enim ejus rei, quam propositam habueris, com-
potem fieri nunquam, 138 sed neque semper, ne-
que ut plurimum, neque, si quando compos fias,
scientia fieri; hoc demum est, quod fortunæ tribu-
endum merito censent, qui apertis significationes
suis quasque vocibus attributas distinguere rite no-
runt. Deinde etiam illud, tametsi darcemus verum
esse, quod a Chrysippo sumitur, divinationis futura
omnia præsentendi ac prædicendi vim inesse; ex
eo quidem jure concludi posse, fato cuncta fieri;
non tamen hujus artis commoditatem ad vitæ usus
aliquam ullo modo demonstrari, cujus maxime causa
divinationem prædicare Chrysippus videtur. Nam
quid nobis tandem ex eo compendii, quod eas
omnino calamitates futuras præsentiremus, quas ne
cavere quidem ulla ratione possemus? quæ enim
fato eveniant, quis mortalium cavere possit? Quare

μὲν δει. Estque illud μάλιστα, quod Latini vulgo
dicunt, principio, ut prædit Budeus observavit.
Sequitur enim sub pag. sequent. initium, Ἐπειτα.

tantum abest ut nobis divinatio utilitatis afferret A aliquid, ut potius hoc ipso nobis eederet in perniciam, quod animi ægritudinem ac molestiam ex ipsamet calamitatum necessario futurorum præsentio- nem, etiam antequam acciderent, hominibus crearet. Nec enim æqualem contra lætitiæ futurorum prædictione honorum excitatum iri quis dixerit; cum homo non tantum bonorum expectatione gaudere, quantum metu malorum dolere consueverit. Deinde nemo fere est, qui ab sese mala propius abesse, antequam audierit, admodum speret; bona vero, quod in ea sponte sua natura propendat, omnes, ut verbo dicam, potius expectant. Nam et plerique majores sese, quam fieri possint, futuros sperare solent. Ex quo illud accidit, ut bonorum quidem prædictio lætitiæ vel admodum non augeat, quod etiam citra prædictionem quilibet meliora quæque per se ipsum expectet; vel raro saltem ea, qua quis forte putet, cum firmitate augeat; imo sæpe quoque minuat, dum spe minus aliquid respondetur: malorum autem prædictio, partim quod ab iis nature sensus abhorreat, partim quod ea præter spem aliquando prædicantur, gravem animi perturbationem afferat. Quanquam, si ejusmodi nihil accideret, inanem tamen prædictionem fore, cuius, opinor, constare certo possit. Nam si quis utilitatem divinationi aliquam hoc ipso assereret atque defenderet, quod ex calamitates prædicantur, quæ omnino, nisi caveris, eventuræ sint; is profecto non omnia fato evenire demonstraret, cum in nostra potestate esset aut cavere, 139 aut non cavere. Sin autem hoc ipsum eadem necessitate contineri dixerit, ut ad res omnes vis fati pertineat, rursus divinationis utilitas omnis tollitur; certo enim, si fatum nobis cavere sit, cavendum; sin autem fatum non fuerit, nullomodo cavendum, tametsi rates omnes, quid eventuram nobis sit, præzuntiarint. Eumvero, cum OEdipi, tuum Alexandri Priami filii cadem omni arte molitus utriusque parentes fuisse, ut quod prædictum erat ab iis sibi exitum imminere, declinarent, nec tamen eos voti compotes esse unquam potuisse, vel Chrysippus ipse confitetur: adeoque agnoscit nihil etiam ipsis malorum suorum prædictionem propter fati vim ac necessitatem profuisse. Atque hæc a nobis contra divinationis partim incertitudinem, partim inutilitatem, liberalius quidem, quam res postulabat, dicta sunt. » Hactenus ille philosophus. Tu veru tecum ipse cogita, quemadmodum Græci homines, qui non modo Græcorum disciplinam et instituta ab ineunte ætate cum ipso prope lætice nutritis imbibant, sed etiam patrias deorum religiones omnium accuratissime perviderant, Aristotelici omnes, omnes cum Cynici, tum Epicurei, et quotquot ad eorum sese opinionem aggregarant, jactata apud Græcos ipsos vatium responsa deriserint. Quos tamen, si quæ de oraculorum istorum prodigiis omnium ore celebrantur, vera putavissent, obstupescere, quippe qui et Græci essent, ritusque digna forent, ullo unquam modo neglexissent. Ista

πος χαίρειν ἐπὶ τοῖς προσδοκωμένοις ἀγαθοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς κακοῖς ἀνίσταται. Ἄλλως τε καὶ ταῦτα μὲν ὡς πάντων τὴν περὶ ἑαυτοῦ ἐσοθαι πρὶν ἀκούσαι καταλιπόμεν· τὰ δ' ἀγαθὰ μᾶλλον ἅπαντες, ὡς εἰπεῖν, προσδοκῶμεν διὰ τὴν φυσικὴν οἰκειώσιν πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ καὶ μετῴρους τῶν δυνατῶν γενέσθαι καταλιπόμενοι· ἐξ οὗ συμβαίνει τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν προαγορεύειν μὴ ἐπιτείνειν πάντων τὴν χαρὰν, διὰ τὸ καὶ χωρὶς τῆς προαγορεύσεως ἕκαστον ἐξ ἑαυτοῦ τὰ κρείττερα προσδοκῶν, ἢ ἐπ' ὀλίγων ἐπιτείνειν τῇ δοκούσῃ βεβαίωσιν· πολλάκις δὲ καὶ μειοῦν τὴν χαρὰν, ὅταν ἐλάττω τῶν ἐπισημάντων ἀκούσῃ· τὴν δὲ τῶν κακῶν προαγορεύειν, καὶ διὰ τὸ ἀνδοκρεπεῖν αὐτῶν φύσει, καὶ διὰ τὸ παρ' ἡλιείδας ἀπίστευτον πρόβλεψαι μεγάλως ταράττειν. Ἄλλ' ὁμοῦ, εἰ καὶ μὴ τοῦτο συνέβαινε, τὸ γε ἀχρεῖον ἐσοθαι τὴν προαγορεύειν παντὶ που δὴλον ἂν εἴη. Εἰ γὰρ φῆσει τις σωθῆσθαι τὸν χρῆσιν τῆς μαντικῆς, διὰ τὸ προβλέψαι τὸ πάντως ἐσόμενον δυσχερὲς, εἰ μὴ φυλάξαιμθα, οὐκ ἔτι πάντα δεῖξει συμπηροῦμενα καθ' εἰμαρμένῃν, ἐφ' ἧμῖν ἄνθος τοῦ φυλάξασθαι τε καὶ μὴ φυλάξασθαι. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο κεντραχάσθαι φῆσει τις, ὡς εἰς πάντα τὰ ὄντα διατείνειν τὴν εἰμαρμένῃν, πάλιν τὸ τῆς μαντικῆς χρῆσιν ἀναιρεῖται· φυλάξαιμθα γὰρ εἰ καθεῖμαρται, καὶ ὡς φυλάξαιμθα δὴλον ὡς, εἰ μὴ καθεῖμαρται φυλάξασθαι, καὶ πάντες οἱ μάντιες τὸ ἐσόμενον προαγορεύουσιν ἡμῖν. Τὸν γοῦν Οὐδέποδα, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν τοῦ Πριάμου, καὶ αὐτὸς ὁ Χρύσιππος φησι πολλὰ μηχανησαμένων τῶν γονέων, ὥστε ἀποκτείναι, ἵνα τὸ ἀπ' αὐτῶν προβῆθαι αὐτοῖς κακὸν φυλάξωνται, μὴ δυνήθηναι. Οὕτως οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ αὐτοῖς τῆς τῶν κακῶν προαγορεύσεως φησὶν εἶναι διὰ τὴν ἐκ τῆς εἰμαρμένῆς αἰτίαν. Τοῦτο μὲν οὖν ἐκ περιουσίας εἰρήσθω πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνυπόστατον, ἀλλὰ καὶ ἀχρεῖον τῆς μαντικῆς. » Ταῦτα μὲν ὁ φιλόσοφος· σὺ γε μὴν παρὰ αὐτῷ σέβηαι, πῶς, Ἕλληνας ὄντας, καὶ τὴν Ἕλληνων σύντροφον ἐκ νέας θλικίας κτησάμενοι παιδείαν, τὰ τε πάτρια περὶ θεῶν πάντων μᾶλλον διεγνωκότας, Ἀριστοτελικὸν πάντες, Κυνικοὶ τε καὶ Ἐπικούρειοι, καὶ ὅσοι τοῦτο; ἐφρόνησαν τὰ παραπλήσια, τὸν παρ' αὐτοῖς Ἕλλησι βοιωμένων μαντεῶν καταγέλασαν. Καὶ μὴν εἴπερ ἦν ἀληθὴ καὶ θρυλλόμενα περὶ τῆς τῶν χρηστηρίων παραδοξοποιίας, εἰκὸς ἦν καὶ τοῦσδε καταπληθῆναι Ἕλληνας ὄντας, καὶ τὰ πάτρια ἀκριβῶς ἐξεπισταμένους, μηδὲν τε τῶν γνωσθῆναι δεξιῶν ἐν δευτέρῳ θετεῖσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ὅσα τοιαῦτα συνάγειν εἰς ἀνασκευὴν τῆς περὶ τῶν χρηστηρίων ὑποθέσεως πλείστη τις ἦν περιουσία· ἀλλ' οὐ ταῦτ' μοι δοκεῖ τὸν παρόντα μεθεῖσαι λόγον, ἀλλ' ἤπερ ὠρμηθῆμεν ἀρξάμενοι, ἀληθῆ λέγειν δόντες τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν προσημαμένους, ὡς ἂν ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ὁμολογουμένων, μαντεῖα τε εἶναι ἀληθῆ καὶ πῶσθρηστα θεοπρόβια τὰ δηλούμενα φασκόντων, τὴν ἀκριβῆ τῶν δηλουμένων ἐκφανσιν καταμάθομεν.

oportebat sane non minus quam ceteros eorum vim patrios omnino callerent, ac nihil eorum, quæ scito quidem aliaque similia, qui hoc in argumentu ge-

oere ad refellendam oraculorum famam colligere vellet, nã magnam is copiam habiturus esset. Verum susceptam a nobis disputationem hac via moliri non placet, sed ea potius, qua in eam ab ipso maxime initio ingressi sumus. Dabimus enim, eos, qui vaticiniorum fidem asserunt, vera dicere, ut ex illorum ipsorum confessione, qui et responsorum istorum veritatem defendunt, quæque memorantur oracula numinum suorum vocibus edita esse contendunt, integram et accuratam eorum, quæ proferuntur, explicationem atque noticiam hauriamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι μέγιστον ἡμᾶς κακῶν τούτων αὐτῶν ἡλευθήσωσιν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆ διδασκαλίᾳ.

Οἶμαι δὲ παντὶ τῷ εἶναι σαφές, ὡς ὁ τῶν προκειμένων ἑλεγχος οὐ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον ὀμοῦ καὶ ἀναγκαϊότατον περιέβηκε μέρος τῆς εὐαγγελικῆς ὑποθέσεως. Εἰ γὰρ οἱ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας πανταχῆ πάντες Ἕλληνας καὶ βάρβαροι δευχθεῖεν μὴ τὸν ἀληθῆ θεὸν ἐπεγνωκότες, ἀλλ' ἦτοι τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα δοξάζοντες, ἢ ὑπὸ τινων μογηρῶν καὶ θεομάχων πνευμάτων, δαιμόνων τε ποτηρῶν καὶ ἀκαθάρτων, τυφλῶν δίκην ὡδε κίεσκετε περιηγμένοι, καὶ βυθῷ κακίας πρὸς αὐτῶν κατειλουμένοι· (καὶ τί γὰρ ἄλλ' ἢ δαιμονῶντες;) πῶς οὐ μείζωνος ἀν' ὀφθείη τὸ μέγα τῆς εὐαγγελικῆς οικονομίας μυστήριον, πάντας πανταχόθεν ἐκ τῆς παροπαροδότου πλάνης τῆς τῶν δαιμόνων καταδυσασταίεζε διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν φωνῆς ἀνακλιτῆν, καὶ τοὺς μέχρις ἔσχατιῶν γῆς οἰκοῦντας ἀθρώπους τῆς ἐξ αἰῶνος κατασχούσης τὸν πάντα βίον ἀπάτης λελυτρωμένους; ὥστε ἐξ ἐκεῖνον καὶ εἰς εὐρὸν λελύσθαι μὲν καὶ καθηρηθῆναι αὐτοὺς νοσῆς καὶ ζῆλας τὰ παπαλαιωμένα τῆς τῶν ἰθῶν ἀπάντων εὐάνης ἰδρύματα, ἰερὰ δὲ ὄντως σεμνὰ καὶ εὐσεβείας ἑδαικαλεῖται τῷ παραβασιεῖ καὶ δημιουργῷ τῶν ὄλων ἐν μέσσις πόλιοι τε καὶ κύμασις δυνάμει καὶ ἀρετῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνὰ τὸν σύμπαντα κόσμον ἀνεγείρωθαι, θυσίας τε τῆς θεοσπεπίε εὐχαίς ὅσων διακαθάρθαι κακίας ἀπάσης, ἐν τε ἀπαθείᾳ ψυχῆς καὶ εὐπείθῃ ἀρετῆς ἀναλήξει, κατὰ τὰ θεῖα καὶ σωτηριώδη παιδεύματα, ἐξ ἀπάντων ὀσημέραις διηνεκῶς τῶν ἰθῶν ἐπιτελεῖσθαι· ἐξ δὲ καὶ μόνας ἀρετὰς· οὐσίας, καὶ προσήνελες θυσίας τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ. Τούτων δὲ οὐτως ἐχόντων, πῶς οὐκ ἀν' εἰήμεν ἐν ταυτῷ δευχθεῖσθε, καὶ ὅτι μετὰ σὺφρονος λογισμοῦ, οὐχὶ δὲ ἀλογίᾳ ἑαυτοὺς ἐπιδόντες, ἀποστάται τῆς παροπαροδότου γεγόναμεν δεισιδαιμονίας· κρίσει δὲ δικαίη, καὶ ἀληθεῖ τὸ κρεῖττον ἀγαπήσαντες, καὶ τῆς ἐνθέου καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ἔρασταί γενησόμενα; Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλλοις, ἀπτεῶν δὲ λοιπῶν προκειμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τίς ἡ διαίρεσις τῆς καθ' Ἑλληνικῆν θεολογίας.

Οἱ μὲν δὲ τὴν Ἑλληνικὴν θεολογίαν ἐξηκρεβωκότες καθ' ἕτερον παρὰ τοὺς προειρημένους ἡμῖν τρόπους, εἰς γένη τέτταρα πάντα τὸν λόγον διαιροῦντες, πρώτιστα πάντων τὸν πρῶτον ἀφορίσαντες θεῶν, εἰδόμενα ἐστὶ τούτων εἶναι τὸν ἐπὶ πᾶσι πρῶτον τε ὄντα καὶ πᾶσι θεῶν, πατέρα :: καὶ βασιλέα· μὲθ' ὃν γένος · ἴσ. ἀρετῆς.

140 CAPUT IV.

Nos maximis hisce malis evangelicæ Servatoris nostri doctrinæ beneficio liberatos esse.

Equidem sic existimo neminem esse, qui non intelligat, partem evangelici hujus argumenti non exiguan, sed vero maximam maximeque necessariam eorum, quæ proposita mihi sunt, probatione contineri. Nam si ostendere semel poterimus, quotquot se Græci se barbari ante Servatoris nostri Jesu Christi adventum toto passim orbe vixerunt, verum omnes Deum ignorasse, adeoque vel iis, quæ nulla erant, perinde ac si essent, honorem tribuisse, vel a pessimis, quique cum Deo ipso pugnant spiritibus, ac sceleratius impurisque demonibus caecorum instar huc illicque raptatos, atque in improbitatis barathrum præcipites actos (quid enim aliud eos, quam dæmoniaco furore correptos fuisse dixeris): cui tandem magnum hoc dispensationis evangelicæ mysterium non clarius et illustrius appareat, quod omnes undique ab avito errore, dæmonumque tyrannide Servatoris nostri voce revocari, quique in extremis terrarum finibus degerent homines, ab ea, quæ omni ex memoria vitam mortalium universam tenerat, fraude liberari? atque ita liberari, ut tanto intervallo et vetustissima gentium omnium erroris domicilia cum templis atque simulacris dissipata funditusque sublata fuerint, et delabra vere augusta, vereque pietatis scholas in summi regis ac rerum universarum molitoris honorem, mediis in urbibus atque pagis, ejusdem Servatoris nostri virtute totum per orbem excitata sint; et sacrificia Deo dignissima hominum sanctorum precibus, sensu ab omni improbitate puro, mente ab omni perturbatione vacua, et omnium virtutum exercitio, quomodo divinæ salutareque litteræ præcipiunt, ab omnibus quotidie gentibus assidueque fiant: cujusmodi utique sacrificia sunt, quæ sola præsentem Deo placere, atque accepta esse possint. Hæc porro cum ita sese habeant, nunc simul eademque via ostenderimus, nos prudenti maturoque consilio adductos, non inconsulta levitate abreptos, a patria supersitione descivisse, ac recto veroque judicio 141 meliora complexos esse, divinamque simul ac veram pietatem adamasse. Sed de his hæcenus; quod superest, ad rem ipsam veniamus.

CAPUT V.

Qualis Græcorum theologiæ partitio.

Ergo qui Græcorum theologiam adamussim exegerunt, aliam quamdam ab iis, quas ante recensimus, rationem ineuntes, rem totam in quatuor genera partiti sunt. Quippe, in primis enim principem Deum a vulgo segregantes, omnibus cum rebus præsidere, ante omnes esse, omniumque Deum,

parentem, ac regem sese agnoscere profiterentur : A τὸ θεῶν ὑπάρχειν δευτερον, ἐπιόμενον δὲ τὸ δαιμόνων, τὸ δὲ ἠρώων τέταρτον ἄπαντα, τῆς τοῦ κρείττονος ἰδέας μετασχόντα, πῆ μὲν ἀγειν, πῆ δὲ ἀγεσθαι, καὶ φῶς ἄπαν προσαγορευέσθαι τὸ τοῖνυνδε φωτὸς μετοχῆ. Ἄλλα καὶ τῆς τοῦ χειρόνος οὐσίας τὸ κακὸν ἠγέσθαι φασι. Τοῦτο δὲ εἶναι μοχηρῶν δαιμόνων γένος, φίλῳ μὲν οὐδαμῶς χρώμενον τάχαθῷ, δύναμιν γε μὴν ἐν τῇ τῶν ἐναντίων φύσει κεκτημένον πρῶτην, καθάπερ ἐν τοῖς κρείττοις ὁ θεός· πᾶν δὲ τὸ τοῖνυνδε σκότος προσαγορευέσθαι. Ταῦτα τοῦτον διαστειλάμενον τὸν τρόπον, θεῶς μὲν οἰρανὸν καὶ τὸν ἀχρι σελήνης αἰθέρα φασίν ὑποτετάχθαι· δαίμοσι δὲ τὰ περὶ σελήνην καὶ ἀέρα· ψυχᾶς δὲ τὰ περὶ γῆν καὶ ὑπόγεια. Τοιοῦτῳ δ' ἀφορισμῷ κερμηθῆναι, πρῶτον ἅπαντων φασι τοὺς οἰρανίους δειν καὶ αἰθερίους θεοὺς θεραπεύειν, δευτερον, τοὺς ἀγαθοὺς δαιμόνας, τρίτον, τὰς τῶν ἠρώων ψυχὰς, τέταρτον τοὺς φαύλους καὶ πονηροὺς ἀπομειλίσεσθαι δαίμονας. Ταῦτα δὲ λόγῳ διακρίνουσας, ἔργῳ συγχέουσι τὰ πάντα, μόνας ἀντὶ τῶν εἰρημένων πάντων τὰς πονηρὰς δυνάμεις θεραπεύοντες, καὶ οἱ ταῦτας καταδουλούμενοι, ὡς ὁ λόγος προῖόν ἀπιλέγγει. Πάρεστι γοῖν οὖς τὰς διὰ τῶν ἐξῶθεν ἐνεργούσας δυνάμεις, ὅποιας χρεῖν ἀποφαίνεσθαι, σκοπεῖν, πότερα θεοὺς ἢ δαίμονας, καὶ εἴτε φαύλους, εἴτε ἀγαθοὺς, ἐκ τῶν παρατεθησομένων. Τὰ μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν ἐστὶ Λόγια οὐδ' ἕως ἀγαθὸν οἶδεν ὀνομάζειν δαίμονα, πάντας δὲ πονηροὺς εἶναι τοὺς τῆς λέξεως ταύτης, καὶ δὴ καὶ τῆς προσηγορίας μεταληχθέντας, ὡς οὐδ' ἕτερον θεὸν ἀληθῶς καὶ κυρίως, πλὴν ἕνα τὸν πάντων αἴτιον· τὰς δὲ ἀστέιας καὶ ἀγαθὰς δυνάμεις, τὴν φύσιν γενητὰς οὐσας, καὶ πολλῶ τὸν ἀγέννητον καὶ σφῶν αὐτῶν ποιητὴν θεὸν ἀφυστερούσας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺ τῶν δαιμόνων μοχηροῦ γένους ἀφωρισμένας, οὐτε θεοὺς, οὐτ' δαίμονας ἀποκαλεῖν ἄξιοι· μέσας δὲ οὐσας θεοῦ καὶ δαιμόνων, εὐθυβόλῃ καὶ μέσῃ προσηγορίᾳ, ἀγγέλους θεοῦ καὶ πνεύματα λειτουργικὰ, δυνάμεις τε θείας καὶ ἀρχαγγέλους, καί τισιν ἄλλαις ἐπωνυμίαις φερουμένης τῆς ἐπιτηθεύματιν αὐτῶν ὀνομάζειν εἴωθε· τοὺς δὲ δαίμονας (εἰ δὴ καὶ τούτων ἡμᾶς προσήκει τὴν ἐτυμολογίαν ἐξεπεῖν) οὐχ ἢ παρ' Ἑλλήσι δοκεῖ, παρὰ τὸ δαίμονας εἶναι καὶ ἐπιστήμονας, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ δειμαίνειν, ὅπερ ἐστὶ φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ ἐκφοβεῖσθαι, τὰς μῆτε τὴν προφῆρσιν, μῆτε τὴν ἐκ τοῦ τρόπου φύσιν ὁμοίας, μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας ἀξίωιν.

D ὀνομάζεσθαι τὰς γέ τοι θείας καὶ ἀγαθὰς δυνάμεις, ὡς περ οὖν τοῦ τρόπου, οὕτω δὲ καὶ τῆς προσηγορίας τῆς δαιμονικῆς ἀλλοτρίας τυγχάνειν· ἐπεὶ καὶ πάντων ἄν εἴη ἐκφοβεῖσθαι, τὰς μῆτε τὴν προφῆρσιν, μῆτε τὴν ἐκ τοῦ τρόπου φύσιν ὁμοίας, μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας ἀξίωιν.

parentem, ac regem sese agnoscere profiterentur : A τὸ θεῶν ὑπάρχειν δευτερον, ἐπιόμενον δὲ τὸ δαιμόνων, τὸ δὲ ἠρώων τέταρτον ἄπαντα, τῆς τοῦ κρείττονος ἰδέας μετασχόντα, πῆ μὲν ἀγειν, πῆ δὲ ἀγεσθαι, καὶ φῶς ἄπαν προσαγορευέσθαι τὸ τοῖνυνδε φωτὸς μετοχῆ. Ἄλλα καὶ τῆς τοῦ χειρόνομος οὐσίας τὸ κακὸν ἠγέσθαι φασι. Τοῦτο δὲ εἶναι μοχηρῶν δαιμόνων γένος, φίλῳ μὲν οὐδαμῶς χρώμενον τάχαθῷ, δύναμιν γε μὴν ἐν τῇ τῶν ἐναντίων φύσει κεκτημένον πρῶτην, καθάπερ ἐν τοῖς κρείττοις ὁ θεός· πᾶν δὲ τὸ τοῖνυνδε σκότος προσαγορευέσθαι. Ταῦτα τοῦτον διαστειλάμενον τὸν τρόπον, θεῶς μὲν οἰρανὸν καὶ τὸν ἀχρι σελήνης αἰθέρα φασίν ὑποτετάχθαι· δαίμοσι δὲ τὰ περὶ σελήνην καὶ ἀέρα· ψυχᾶς δὲ τὰ περὶ γῆν καὶ ὑπόγεια. Τοιοῦτῳ δ' ἀφορισμῷ κερμηθῆναι, πρῶτον ἅπαντων φασι τοὺς οἰρανίους δειν καὶ αἰθερίους θεοὺς θεραπεύειν, δευτερον, τοὺς ἀγαθοὺς δαιμόνας, τρίτον, τὰς τῶν ἠρώων ψυχὰς, τέταρτον τοὺς φαύλους καὶ πονηροὺς ἀπομειλίσεσθαι δαίμονας. Ταῦτα δὲ λόγῳ διακρίνουσας, ἔργῳ συγχέουσι τὰ πάντα, μόνας ἀντὶ τῶν εἰρημένων πάντων τὰς πονηρὰς δυνάμεις θεραπεύοντες, καὶ οἱ ταῦτας καταδουλούμενοι, ὡς ὁ λόγος προῖόν ἀπιλέγγει. Πάρεστι γοῖν οὖς τὰς διὰ τῶν ἐξῶθεν ἐνεργούσας δυνάμεις, ὅποιας χρεῖν ἀποφαίνεσθαι, σκοπεῖν, πότερα θεοὺς ἢ δαίμονας, καὶ εἴτε φαύλους, εἴτε ἀγαθοὺς, ἐκ τῶν παρατεθησομένων. Τὰ μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν ἐστὶ Λόγια οὐδ' ἕως ἀγαθὸν οἶδεν ὀνομάζειν δαίμονα, πάντας δὲ πονηροὺς εἶναι τοὺς τῆς λέξεως ταύτης, καὶ δὴ καὶ τῆς προσηγορίας μεταληχθέντας, ὡς οὐδ' ἕτερον θεὸν ἀληθῶς καὶ κυρίως, πλὴν ἕνα τὸν πάντων αἴτιον· τὰς δὲ ἀστέιας καὶ ἀγαθὰς δυνάμεις, τὴν φύσιν γενητὰς οὐσας, καὶ πολλῶ τὸν ἀγέννητον καὶ σφῶν αὐτῶν ποιητὴν θεὸν ἀφυστερούσας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺ τῶν δαιμόνων μοχηροῦ γένους ἀφωρισμένας, οὐτε θεοὺς, οὐτ' δαίμονας ἀποκαλεῖν ἄξιοι· μέσας δὲ οὐσας θεοῦ καὶ δαιμόνων, εὐθυβόλῃ καὶ μέσῃ προσηγορίᾳ, ἀγγέλους θεοῦ καὶ πνεύματα λειτουργικὰ, δυνάμεις τε θείας καὶ ἀρχαγγέλους, καί τισιν ἄλλαις ἐπωνυμίαις φερουμένης τῆς ἐπιτηθεύματιν αὐτῶν ὀνομάζειν εἴωθε· τοὺς δὲ δαίμονας (εἰ δὴ καὶ τούτων ἡμᾶς προσήκει τὴν ἐτυμολογίαν ἐξεπεῖν) οὐχ ἢ παρ' Ἑλλήσι δοκεῖ, παρὰ τὸ δαίμονας εἶναι καὶ ἐπιστήμονας, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ δειμαίνειν, ὅπερ ἐστὶ φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἢ παρὰ τὸ ἐκφοβεῖσθαι, τὰς μῆτε τὴν προφῆρσιν, μῆτε τὴν ἐκ τοῦ τρόπου φύσιν ὁμοίας, μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας ἀξίωιν.

non jam, ut Græcis placet, παρὰ τὸ δαίμονας εἶναι, quod scientes illi sint, sed παρὰ τὸ δειμαίνειν, hoc est, quod timeant simul ac terreant, dæmonum ipsi nomen, quod suam in naturam belle conveniret, habuerunt. Nam divinas utique bonasque virtutes, ut moribus, sic etiam nomine sejunctas a dæmoniis esse decuit; absurdum enim supra modum id fuisset, quæ nulla cum ipsis neque instituti, neque morum similitudine conjunctæ essent, illas tamen unius ejusdemque cum ipsis nominis societate con-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

A

CAPUT VI.

Ὅτι μὴ ἀπ' ἐαυτῶν ἀλλ' ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραθέσω τὰς τῶν ἐλλέγχων μαρτυρίας πιστοῦμεθα.

Ἐπεὶ οὖν, ἐπισκεψάμεθα, τίς ὁ κατ' αὐτοὺς τῶν χρηστηρίων τρόπος, ὡς τῶν μάθουσι πῶς γρηθόμενος αὐτοὺς ἀποφθάσῃ, καὶ εἴτε ὀρθῶς αὐτῶν ἀνεχωρήσαμεν, εἴτε καὶ μὴ. Εἰ δὲ μέλλοιμι παρ' ἐμαυτοῦ τοὺς ἐλλέγχους τῶν δηλουμένων προσφέρειν, εἰ οὐδ' οὐ μὴδ' ἀνεπιληπτον παρέξω τοὺς φιλεγκλήμοι τὸν λόγον. Διόπερ αὐτὸς οὐδὲν οἰκθῶν εἰπὼν, αἰθίς ταῖς τῶν ἔξωθεν ἀποχρήσοι μαρτυρίας. Μυρίων δὲ ὄντων παρ' Ἑλλήσι λογογράφων τε καὶ φιλοσόφων, περὶ πάντων ἐπιτέθειον εἰς τὰ προκείμενα ἐγχορηγῶντων δαιμόνων φησὶ αὐτὸν ἐκείνων, ὅς ἐστι καθ' ἡμᾶς γεγῶτος, ταῖς καθ' ἡμῶν Ἰλλαμκρύνεται ψευδογορίας. Μάλιστα γὰρ φιλοσόφων οὗτος τῶν καθ' ἡμᾶς δακίη καὶ δαίμοσι, καὶ οἷς φησι θεοὺς ὠμίληκται, ἔπει τε τούτων προσθεύσαι, καὶ πολλῶν μᾶλλον τὰ παρ' ἐαυτῶν = ἀκριβέστερον διηρηνηκται. Οὗτος τυγαρούν ἐν οἷς ἐπέγραφε περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, συναγωγῆν ἐπέκαστο χρηστῶν τῶν τε ἁπολλῶνος καὶ τῶν λοιπῶν θεῶν τε καὶ ἀγαθῶν δαιμόνων οὗς καὶ μάλιστα ἐκλεξάμενος αὐτῶν ἡγήσατο ἰκανοὺς εἶναι εἰς τε ἀποδείξιν τῆς τῶν θεολογούμενων ἀρετῆς, εἰς τε προτροπὴν τῆς, ὡς αὐτῶν φησὶ ὀνομάζειν, θεοσοφίας. Ἐκ δὲ τούτων τυγαρούν τῶν ἐκκερθέντων καὶ μνήμης ἀξιοθέντων λογίων ἐκκρίνεται καλῶν τοὺς χρησιμολόγους, καὶ σκεψάσθαι πῶς ποτὲ ὄντες τυγαρούσι δυνάμεις. Πρῶτον δὲ θεασάμεθα, ὅπως τῆς γραφῆς ὁ δεικνυθεὶς ἀνήρ ἀρχόμενος ἢ μὴν ἀληθεύειν ἐπιμένεται, λέγων οὕτως.

his, quæ tanquam memoria dignissima selegit, oraculis de eorum auctoribus prudenter judicare, et, ejusmodi potestate sint præditi, diligentius inquirere. Sed animadvertamus in primis, (quænam) quænam ipso statim operis initio vera se dicturum laudatus scriptor jurejurando confirmet, his concepto verbis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

CAPUT VII.

Περὶ τῶν κατὰ χρησμοὺς ἀπορήτων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς παραθέσω, καὶ ὅρκος περὶ τῶν χρησμοῶν, ἐκ τῶν Πορφυρίου.

«Βέβαιος (29) δὲ καὶ μόνιμος ὁ ἐντέθειν, ὡς ἀν ἐκ μόνου βεβαίου τὰς ἐπιπέδας τοῦ σωθῆναι ἀρτόμενος, ὅς δὴ καὶ μεταβῶσις μὴδὲν ὑπαρξομένου. Ἐπεὶ γὰρ τι θεοὺς μαρτύρομαι, ὡς οὐδὲν οὐτε προστέθεικα, οὐτε ἀφείλον τῶν χρησθέντων νοημάτων· εἰ μὴ που λέξιν ἡμαρτημένην διώρθωσα, ἢ πρὸς τὸ σαφέστερον μεταβέβληκα, ἢ τὸ μέτρον ἐλλείπον ἀνέπληρωσα, ἢ τι τῶν μὴ πρὸς τὴν πρόθεσιν συντείνωντων διέγραψα. Ὡς τὸν τε νοῦν ἀκαρτερῶν τῶν βηθέν-

• Ἰσ. αὐτῶν.

(29) *Bébaicos*. Montaceni. *Argyropyllum* quemdam lævda, qui capitis hujus initium legerat, *βεβαίος* δὲ, καὶ μόνιμος, ὡς ἀν ἐκ τῆς τῶν θεῶν ἀγαθότητος τ. ἔ. τ. σ. ἀρτομένοιο, μὴδὲν ὑπαρξομένου, μὴτε μεταβῶσις, ταῦτα παραθήσομαι. Qua in lectione, *κατέμ*, μεταβῶσις mutandum videtur in *προστίθει*, ut *pronator* præcedenti ὑπαρξομένου. Alioqui *raghabunt* ista, *μηδενὸς μεταβῶσις* et ταῦτα *καταθήσομαι*. Vulgatam lectionem retinere malim,

Argumentorum confutationumque nostrarum testimonium non nostris, sed Græcorum scriptis confirmari.

Age itaque, videamus aliquando, quænam apud istos oraculorum ratio fuerit, ut simul intelligamus ejusmodi vim its attribueret nos oporteat, quamque jure vel secus ab iisdem recesserimus. Et quidem si argumentis ipse meis id, quod nunc agitur, conficere vellem, non satis immoionem tutamque, sat scio, disputationem meam ab omni litigiosorum hominum reprehensione calumniaque præstarem. Quare nihil domo promptum afferam, sed testimoniis, quod adhuc feci, alienis utar. Est omnibus tamen Græcis cum historicis, tum etiam philoso-

phis, qui sane infiniti sunt, unum præ cæteris idiomem hanc in rem futurum illum putavi, qui et dæmonium amicus fuit, et nostra ætate vixit, et præcipuum sibi decus instituto nostro **143** mendacissime traducendo quæsit. Enimvero philosophos inter, qui nostra memoria floruerunt, videtur iste maximam cum dæmonibus, quos ipse deos nominat, consuetudinem inisse, causam eorum studiosissime defendisse, et quidquid ad ipsorum naturam ac religiones pertinebat, longe omnium accuratissime rimatus esse. Hic igitur in iis, quæ de philosophia ex oraculis hausta conscripsit, pleraque tum Apollinis, tum cæterorum quoque deorum ac bouorum dæmonum responsa collegit, quorum fide non eorum sese modo, quibus divinitatem attribuant, vim ac potestatem ostendere, sed etiam homines ad divinæ, uti vocare amat, sapientiæ studium excitare posse confideret. *Æquum* itaque fuerit, ex his, quæ tanquam memoria dignissima selegit, oraculis de eorum auctoribus prudenter judicare, et, ejusmodi potestate sint præditi, diligentius inquirere. Sed animadvertamus in primis, (quænam) quænam ipso statim operis initio vera se dicturum laudatus scriptor jurejurando confirmet, his concepto verbis.

De adbitis oraculorum arcantibus ex ipsis Græcorum monumentis, cum jurejurando in eorum fidem nuncupato: ex Porphyrii scriptis.

«Constantis utique est solidæque firmitatis, quisquis inde tanquam ex eo, quod solidum unum est, speciem salutis haurit: ejusmodi cum hominibus oraculorum istorum sapientiam communicam nulla sui parte decurtatam. Etenim deos ipse testatur, nihil abs me vel responsorum ad mentem ac sententiam additum, vel ex ea detractum fuisse; nisi forte siculi aut vocolam errore vitiatam emendavi, aut majuris perspicuitatis gratia illustriore commu-

ejus sententia sic a superioribus, hoc loco prætermisissis, pendet, ut tamen alterum quoque membrum ex hoc uno intelligi per facile possit; tametsi reididerim, perinde ut si *βεβαίος* δὴ, non *βεβαίος* δὲ, λέγεται. Quod sequitur, *ὅς δὴ*, nihil obstat quominus *βεβαίος* legatur. Eleganter enim et graviter hic singularis, quoscunque id genus hominibus complexitur.

tavi, aut, versuum quod deerat mensuræ numero-
que, supplevi, aut, quod nihil ad rem omnino face-
ret, expuaxi. In quo tamen sensum ego verborum
integrum ubique sincerumque servavi, et quidem
impietatis aliqui futuræ metu potius, quam pœnæ
sacrilegum facinus excepturæ. Eiusmodi autem erit
hæc nostra collectio, quæ cum amplam continet
dogmatum philosophiæ copiam, prout ipsa cum
veritate conjuncta esse dicitur pronuntiant; tum ali-
quid diviniandi artis attinget, quatenus partim ad
contemplationem, partim ad integram vitæ procu-
rationem 144 conducere videbitur. Quantum vero
utilitatis habeat, intelligent ii maxime, qui cum ve-
ritatem ægre parturirent, vota fecerunt aliquando,
ut numium ipsorum visione concessa, ab omni
auctoritate omni fide dignissima confirmati. » Hæc
ne quis ea, quæ dicitur est, in vulgus enuntiet.

CAPUT VIII.

Quæ hac de re dicitur est, apud omnes enuntianda
non esse.

« Tu vero, inquit, cave, si quidquam alium, ne
res istas palam extuleris, et gloriæ lucrivæ cupiditate,
vel cujuscumque minus religiose assentationis stu-
dio ante profanorum hominum oculos projeceris :
secus enim, non tibi solum, hæc si præcepta con-
temperis, verum etiam mihi periculum imminet,
qui tanta deorum beneficia retinere apud me non
potuerim, sed ea nimis facile tibi crediderim. Ho-
rum igitur in communionem ii tantum vocandi
erunt, qui ad salutem animi vitæ suæ rationes insti-
tuerint. » Ac nonnullis interjectis : « Hæc tu, inquit,
videsis, ut a carnis ipsius arcana magis et occulta
habeas, propterea quod nihil de se dii planum atque
perspicuum, sed obscura omnia suis oraculis effati
sunt. » Age vero, quandoquidem speciosus adeo ver-
bis hæc nobis auctor iste denuntiat, videamus por-
ro, quid de virtutibus illis, quæ sub aspectum non
cadunt, quæque ab iis deorum in numero reponun-
tur, ex responsis istis divinitus editis censere nos
ac judicare oporteat. Sic enim intelligemus, suis
ipsis cum verbis, tum studiis ac vitæ rationibus
hominem redargui. Nam qui libris iis, quos De phi-
losophia ex oraculis haurienda scripsit, Apollinis
responsa commemorat, quibus sacrificia cæsis ani-
mantibus fieri jubet, idque non demonibus solum
aut vicinioribus terræ virtutibus, sed etiam æthe-
riis cœlestibusque diis; idem alio quodam in opere
non deos, sed demones eos omnes agnoscens, qui-
bus Græci cæsis pecudibus faciebant, nec oportere
nec vero fas esse diis animantes immolare pronuntiat.
Accipe igitur, quibus primæ ipse verbis,
rem totam ita persequitur.

145 CAPUT IX.

Quemadmodum Apollo sacrificiis deos colere jubet

« Jam vero postea, quæ de pietate dicta sunt,
ordine facturus mihi videor, si quæ de sui ipsorum
cultu oraculis effati dii sunt, necesse præscripsero,
tametsi jam ex iis aliquid superiore de pietate dis-

Α των διατηρησα, εὐλαβούμενος τὴν ἐκ τούτων ἀσθεῖαν
μῆλλον, ἢ τὴν ἐκ τῆς ἱεροσυλίας τιμωρὸν ἐπομένην
δίκην. Ἐξεί δὲ ἡ παρούσα συναγωγὴ πολλῶν μὲν
τῶν κατὰ φιλοσοφίαν δογμάτων ἀναγραφῆν, ὡς οἱ
θεοὶ τάληθες ἔχουν ἐθέλοισαν ἐπ' ὄλιγον δεῖ καὶ τῆς
χρηστικῆς ἀφύμωβα πραγματοῦσας, ἧτις πρὸς τὴν
θεωρίαν ὄψεται, καὶ τὴν ἔλην κάθαρσιν τοῦ βίου. Ἦν
δ' ἔχει ὠφέλιαν τὴν συναγωγὴν, μάλιστα εἰσοῦσα δοσι-
πρ τὴν ἀλήθειαν ἀνιδαντες, ἠύδατο ποτε, τῆς ἐκ
θεῶν ἐπιφανείας τυχόντες, ἀνάπαυσιν λαβεῖν τῆς
ἀπορίας διὰ τὴν τῶν λεγόντων ἀξιόπιστον διδασκα-
λίαν. Τοιοῦτοις χρῆσάμενος προσμίους, μαρτύρεται
καὶ προκαταγγέλλει, μὴ εἰς πολλοὺς ἐκτῆναι τὰ λε-
χθησόμενα, λέγων οὕτως.

dubitationis fluctuatione conquiescerent, dicentibus
ille præfatus, obtestatur atque ante denuntiat, uti

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὅτι οὐ χρὴ τὰ λεχθησόμενα εἰς πάντα ἐκ-
φαίνειν.

« Σὺ δ', εἴπερ τι, καὶ ταῦτα πειρῶ μὴ δημοσιεύειν.
μὴδ' ἀχρι καὶ τῶν βεβήλων βίπτειν αὐτὰ δέξῃς ἔνεκα
ἢ κέρους, ἢ τινος ἄλλης οὐκ εὐαγοῦς κολλασκα-
κίνδυνος γὰρ οὐ σοὶ μόνον τὰς ἐντολάς παραβαίνοντι:
ταύτας, ἀλλὰ καὶ πόλιος πιστεύουσι, τῷ σφέτερον
παρ' ἐαυτῷ μὴ δυναμένῳ τὰς εὐποίας. Δοτέον δὲ
τοῖς τὸν βίον ἐνοσημαίνουσιν πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σω-
τηρίαν. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει. « Ταῦτά μοι, ὡς
ἀβήρων τὰ ἀβήροτέρα, κρυπτεῖν. Οὐδὲ γὰρ οἱ θεοὶ
φανερῶς περὶ αὐτῶν ἐθέλοισαν, ἀλλὰ δι' αἰνιγμά-
των. » Ἐπειδὴ τούτων τοιαῦτα ὁ λόγος ἀνεπαύσατο,
φέρει, λοιπὸν, διὰ τῶν ἐθνῶν καὶ μυθοχρηστων λο-
γιῶν σκεψόμεθα, ποσάκις εἶναι τὰς θεολογουμένας
ἀρανεῖς δυνάμεις προσήκει λογίζεσθαι. Γένοιστο γὰρ
καὶ ἀνδρὸς ἐλεγχος ἐκ τῶν οἰκτιρῶν λόγων τε καὶ ἐπι-
τηδευμάτων. Ὅ δὲ οὖν προσηλωθεὶς ἀνὴρ ἐν αὐτοῖς
οἷς ἐπέγραψε Ἡ β' τῆς ἐκ λυγίων φιλοσοφίας, χρη-
σμοῦς τίθησι τοῦ Ἀπόλλωνος, τὰς διὰ ζώων θυσίας
ἐργάζεσθαι παρακλυουμένῳ, καὶ μὴ μόνος δαίμοσι,
μὴδὲ μόνος ταῖς περιγίους δυνάμειν, ἀλλὰ καὶ
ταῖς αἰθεραῖς καὶ οὐρανοῖς ζωοθυτεῖν. Ἐν ἑτέροις
δὲ ὁ αὐτῶν δαίμονας, ἀλλ' οὐ θεοὺς εἶναι ὁμολογῶν
ἅπαντας, οἷς Ἕλληνας τὰς δι' αἰμάτων καὶ ζώων
ἀλόγων σφαγῆς ἐπέτελλον θυσίας, μὴ χρῆναι, μὴδ'
ἴσασιν εἶναι θεοὺς ζωοθυτεῖν φησιν. Ἄκουε τοιγαροῦν
τῶν πρῶτον αὐτοῦ φωνῶν, δι' ὧν ἐκ περὶ τῆς ἐκ λο-
γιῶν φιλοσοφίας συνάγων, πῶς ὁ Ἀπόλλων χρῆναι
θεραπεῖν τοὺς θεοὺς διδάσκει· ὃ καὶ παρατίθεται
γράφων ὧδε.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ὅπως διὰ θυσιῶν θεραπεῖται ὁ Ἀπόλλων προ-
τάττει τοὺς θεοὺς.

« Ἀκολούθως μετὰ τὰ βηθέντα περὶ εὐσεβείας, ἀ
περὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν ἔγραψαν ἀναγράφουμιν ἂν,
ὧν ἐκ μέρους κἂν τοῖς περὶ εὐσεβείας φθάσαντες
παρατίθεικαμν. Ἔστι δὲ ὁ χρησμός τῷ Ἀπόλλωνι

νος, ἅμα καὶ διαίρειν τῆς τῶν θεῶν περιχώρον τά-
ξως·

Ἐρχέσθω, φιλῆ, τήνδε θεοδόδοτον ἐς τρίβον ἐλθῶν,
Μηδ' ἐπιλήθω τῶν μακάρων θυσίας ἐναρξῶν,
Πῆ μὲν ἐπιχθονίους, πῆ δ' οὐρανίους, ποτὲ εἴ αλ-
θηρῆς.]

Αἰτοῖσιν βυσιλεύει, καὶ ἡέρος ἕρροπέρου,
Ἡδὲ θαλασκαίους καὶ ὑποχθονίους ἅπασι.

Πάντα γὰρ ἐνδέχεται φύσεως μετώμασι,·
τῶνδε.]

Ζῶν δ' ὡς θέμις ἐστὶ τελευτήσας καθαγισμοῦς
λαίσω· δέλοισι δὲ χαράσσετε χρηρῶν ἔμοιο.
Τρεῖς μὲν ἐπιχθονίους, τρεῖς δ' οὐρανίους θεοῖσι·
Φαιδρά μὲν οὐρανίους, χθονίους δ' ἐναλίγκια χροῖ.

Τῶν χθονίων διαίρειν τρηχῆ θυσίας ἐναρξῶν,
Νεφτερῶν κατάπατε, καὶ εἰς βόθρον αἶμα λαλλῆ.

Κεῖν μέλι νύμφης Διονυσίου ἔτε δῶρα·

Ἄσσοι δ' ἀμυλ γαῖνι ποτώμενοι αἰὲν ἔσσι,
Τοῖσδε φόνων πλῆσας πάντη κυριοληθῆα βωμόν,
Ἐν πυρὶ βάλλε δέμας, θύσας, ζῶιο ποτανοῦ,
Καὶ μέλι φρυγίας δηρῶ (30) ἀλξίτω ἔσθω.
Ἄτμος τὴν λιθάριον, καὶ οὐλοχύτας ἐπιβαλλῆ.

Ἐτε δ' ἐπὶ γυμνάσιον ἱερῆ, γλαυκῆ ἄλα γέσας,
Κάκ κεραλῆς (51) θυσίαζε, καὶ ἐς βαθὺ κῆρυ
θαλάσσης.]

Ζῶν δ' ἅλων ἀποβαλλῆ. Τελευτήσας τὰδε πάντα
Ἐς πλατὺν ἡέριον χορὸν ἔρχο οὐρανίωνων.
Ἄσπραῖοι δ' ἤπειτα καὶ αἰθερίοι ἐπὶ πᾶσιν
αἶμα μὲν ἐκ λαμῶν κρουώμασι ἀμυλ θηλιάς
λιμνάζει (32), τὰ δὲ γυῖα θεοῖς ἐν δασι πορεύσθαι·
Ἄκρα μὲν Ἡραίστω δόμεναι, τὰ δὲ λοιπὰ πά-
σασθαι.]

Ἄρμωσιν Ἄρμωσιν ἐναπλήσαντες ἅπαντα
Ἡέρα βουσταλέων· ἐπὶ δ' εὐχὰς πέμπετε C
τοῖσδε.]

Καὶ μετ' ἄλλα ἐπεξηγεῖται τὸν χρηρῶν ἐρμηνεύων
Ἰδὲ· « Αἱ δὲ θυσίαι ἔχουσιν τὸν τρόπον τούτων, κατὰ
τὸν προερόθησαν διαίρειν τῶν θεῶν ἐκιδόμεναι.
Ἄσπρων γὰρ ὑποχθονίων καὶ ἐπιχθονίων θεῶν, καὶ τῶν
μὲν ὑποχθονίων καὶ νεφτερῶν καλουμένων, τῶν δ'
ἐπιχθονίων καὶ χθονίων κληθέντων θεῶν· κοινῶς
μὲν τοῖσδε ἱερεῖα τετράποδα μέλανα θύειν παρακα-
λεῖσθαι· περὶ δὲ τὸν τρόπον τῆς θυσίας ἐξάλλεται·
τοῖς μὲν γὰρ ἐπιχθονίους σφάζειν ἐπὶ βωμόν, τοῖς
δ' ὑποχθονίους ἐπὶ βόθρον παρακαλεῖσθαι, καὶ μὲν-
τοι καὶ θάπτειν τοῖσδε θύσαντας τὰ σώματα. Ὅτι
γὰρ κοινὰ τούτοις καὶ τὰ τετράποδα, αὐτοῖς ἐρωτη-
θεῖς ἐπήγαγε·

quibus esse communes, sequentibus versibus ita declarat,

Εὐρὰ πέλει χθονίων καὶ ἐπιχθονίων (35) τὰδε
μόνων.]

Τετράποδα ἄ χθονίους ἀρῶν νεοχηρῆα γυῖα.

· Ἰσ. μετώματα. ἔ Ἰσ. νύμφησι, Διονύσι.

(30) Δηρῶ. Quid sit δηρὸν illud ἄφριτον, nescio.
Nec sensus constat. Forte legi possit, φρυγίας ἅμα,
vel σύν δηρ, tuncque δηρὸν ἄφριτον vocabatur, ut ἱε-
ρῶν, ab Homero.

(51) Κάκ κεραλῆς. Non dubito, quin κακκερα-
λῆς legendum sit; quæ vox aut cum præcedenti
γέσας, aut cum sequenti θυσίαζε, construi potest.
Ego posteriori secutus sum, quod aptius cum se-
quentibus convenire videretur.

(32) Λιμνάζει. Alter e manuser. λιμνάσσει, alter
λιμνάσει. Præstat, opinor, λιμνάζειν, non modo
quod in legibus sancteendis, quales sunt iste sacro-

putationi asperserim. Est autem id; quod sequi-
tur, Apollinis oraculum, quo ipsa quoque deorum
suas in regiones distributio continetur.

Hoc age rite memor, superum qui numine dextro es,
Hoc iter ingrensans, felicitibus hostia divis
Abs te cæsa cadat; qui terras, atque cæli

Templa tenent, quique ætheria regione morantur,
Æreosque regni tractus, quique humida ponti
Marmora, quique umbras sortiti, Erebumque profun-
Res etenim sua est divum natura per omnes. [dum.]

Sed quo quæque tibi mactanda animantia ritu,
Ante canan; puris responsum incida tabellis.
Terna quidem laribus, totidem sacræ memento
Cælitibus; verum hoc discrimine; candida nempe
Cælitibus, larum sit concolor hostia terræ.
Quæ laribus fiet, in ternas divide partes,
At quæ diis Erebi, terra sepelito sub alta,
Fumantemque cavis scrobibus demitte cruorem.
Fundito mel nymphis, et mollia dona Lyæi.
Quæ circumvolitant humiles vaga numina terras,
His circum exundans succensa altaris sanguis
Implet, et sacros avis integra cedit in ignes;
Sed prius infuso subigens tansa hordeæ melle,
Hæc thuri admista, et salsa superinijce fruges.

¶ Dum vitæ maris ad tenuis facturus arenas
Veneris, infuso glauci prius æquoris haustu
In caput excussam macta, totaque profundos

Porricito in fluctus volucrem. Quis rite peractis,
Ad magnos exinde choros vestigia flecte
Cælitium; sacer æthereis honor omnibus idem,
Effusum scatebris ad farrea liba cruorem
Signare, et nota debet apponere membra,
Summa quidem flammis imponere; cætera mensis,

Tu liquidas gratis imple sufflitibus auras
Interea, et castis urge pia numina votis. »

Tum ille paucis interjectis hanc istius oraco-
suljicet explicationem: « Sacrificiorum, inquit
ejusmodi ritus est, ad eam, quæ superius allata est,
numinum partitionem accommodatus. Nam quod ex
diis aliqui subterranei sint, alii terrarum incolæ; ac
subterranei quidem inferi, quemadmodum terrarum
incolæ, terrestres præterea nominentur; victimas
quadrupes easque nigri coloris omnibus ex æquo
imolari, dissimilem tamen sacrificii ritum esse
jubet. Terrestribus enim hostiam altari impositam
jugulari præcipit, subterraneis autem in fovea, sic
nimirum ut cadaver integrum terra quasi sepultum
obruatur. Nam quadrupes quidem cum illis om-

Terrarumque Erebique deis communia solis

Quadrupedum agnorum juvenilia corpora sunt.

rum, infinitivus a Græcis eodem fere loco babeatur,
quo apud Latinos imperativus, sed etiam quod tres
infinitivi consequuntur.

(35) Καὶ ἐπιχθονίων. Ita omnes. At sensus, meo
judicio, postulat ὑποχθονίων. Hic enim versus ab eo
profertur, ut probet, non χθονίων ἐπιχθονίων
(qua de re nemo dubitat, cum χθονίους ἐπιχθονί-
ους promiscue usurpari paulo ante dixisset), sed
χθονίων ἐποχθονίων communes esse quadrupes.
At non satis video quamobrem χθονίους iterum se-
quente versu inculcetur.

Aeris autem numinibus immolandas volucres, totasque flammis concremandas, earumque sanguinem circum altare fundendum esse nonnet; at marinis, volucres quidem, sed quæ atro colore sint, ac medios in fluctus vivæ adhuc spirantesque porriciantur; sic enim ait:

Omnibus hæc deis volucris, sed nigra marinis.

Diis quidem omnibus, si terrestres excipias, volucres assignans, solisque marinis 147 atras; cæteris igitur candidas. Jam vero caelestibus ætheriisque numinibus summas duntaxat candidarum victimarum partes consecrandas, quod superest, comedendum esse docet: hoc enim ex solo victimarum genere vesci fas tibi esse, non ex alio. Cæterum, quos in ipsa divisione collites nominavit, eosdem hic astræos vocat. Ecquid porro necesse fuerit sacrificiorum istorum symbola explicare, prudenti homini satis per sese nota? Enimvero quadrupes quidem eaque terrestres diis terrestribus immolantur; simili enim similitudo delectatur: rectus autem sane terrestris est, eoque Cereri placeat, atque in cælo frugum ipsarum ex terræ visceribus educatione una cum sole parturit. Eadem nigri coloris esse debent, quod terra natura sua obscura sit; numero tres, quod ternarius corporum terrenamque naturam representet. Jam terrestribus quidem sursum, hoc est, altarihus impostæ hostiæ mactantur, quod ii supra terram dögere consueverint; subterraneis autem, in foveis ac sepulchris, ubi volutantur. At vero numinibus reliquis, quod omnia perpetuo ferantur cursu, volucres immolantur: nam marina quidem aqua nec motum unquam intermitit, et nigrum ad colorem accedit, quo fit, ut ejus nomina similes victimæ deceant: aeris vero, candidæ, quod aer pellucidæ naturæ cum sit, lumine facile perfundatur. Præterea caelestibus ætheriisque diis summæ animantium partes, utpote omnium levissimæ offeruntur; et cum iis in sacrificii societatem homines vocantur, quod ipsi bonorum auctores sint, reliqui de peccatis malorum. Hactenus egregius divinæ sapientiæ mystes in iis quæ De oraculorum philosophia scripsit.

CAPUT X.

Deos non esse, quotquot animalium sacrificiis delectantur.

Nunc autem, quæ idem habet in suo *De abstinentia a rebus animatis* opere, cum superiori oratione committit. Ibi enim recto plane sanoque ad ductus consilio, nec Deum præpotentem, nec secundas ab eo caelestes divinasque virtutes, ullo prorsus aut sufflitis aut sacrificii genere colendas esse, universe ante omnia profitetur. Deinde progressus ulterius, vulgi opiniones ita refellit evertitque, ut eos pro diis habendos esse neget, quotquot animalium sacrificiis delectentur: cum enim mactare 148 animalia, res sit omnium iniquis-

(54) Τοῖς δὲ. Malim conjuncte, τοῖσδε.

(55) Ἀσχεύει· Μέλαινα δὲ. Ita recte distinguit aliter e mantuser; s= idem χολύς: pro λοχέως pergram legit. Aricem porro, signorum in zodiaco

A Τοῖς δὲ ἀέριος πτηνὰ θύειν παρακαλεῖται ὁλοκαυτύντας, καὶ τὸ αἷμα ἐπὶ τῶν βωμῶν περιάγοντας· τοῖς δὲ θαλασσίαις, πτηνὰ μὲν, ζῶντα δὲ ἀφίεναι εἰς τὰ κύματα, μέλαινα τὴν χρῆσαν ὄντα. Φησὶ γὰρ·

Τοῖς δὲ (54) θεοῖς τὰ πετεινὰ, θαλασσίαις Ἐδ [κελευνὰ.

Πᾶσι μὲν λέγων τοῖς θεοῖς πλὴν τῶν χθονίων τὰ πετεινὰ, μόνους δὲ τοῖς θαλασσίαις τὰ κελαινὰ· οὐκ οὐκ τοῖς ἄλλοις λευκὰ. Τοῖς οὐρανίοις δὲ καὶ αἰθερίαις τὰ ἄκρα τῶν ἱερῶν λευκῶν ὄντων ἀφιερούσιν, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη ἐσθίειν· ἐκ μόνων γὰρ τούτων βρωτέον σοι, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων μὴ. Οὗς δὲ εἰρηκεν ἐν τῇ διαίρεισι οὐρανίοις, τούτους ἐνταῦθα ἀστρούους. Ἄρ' οὐν δεήσει ἐξηγήσασθαι τῶν θυσιῶν τὰ σύμβολα τῶν εὐσυνετή ὄντων; Τετράποδα μὲν γὰρ τοῖς χθονίοις καὶ χερσαῖα· τῶν γὰρ ὁμοίῳ χαίρει τὸ ὅμοιον· χθόνιον δὲ τὸ πρόβατον, καὶ διὰ τοῦτο Διμήτρι φιλόν, καὶ ἐν οὐρανῶν τῶν ἑκφανῶν ἐκ τῆς γῆς τῶν καρπῶν μεθ' ἡλίου λοχέυει· μέλαινα (55) δὲ· τοιαύτη γὰρ ἡ γῆ φύσει σκοτεινὴ· τρία δὲ· τοῦ γὰρ σωματικῶς καὶ γαστέρος τὰ τρία σύμβολα (56). Τοῖς μὲν οὐν ἐπιχθονίοις ἄνω ἐπὶ βωμῶν δεῖ θύσαι· ἐπὶ γὰρ τῆς γῆς ἀναστρέφονται οὗτοι· τοῖς δ' ὀψοχθονίοις ἐν βόθρῳ καὶ ἐν ταφῇ, ἐνθα διατρέβουσι· τὰ πτηνὰ δὲ τοῖς ἄλλοις, ὅτι πάντα θεῖ· καὶ γὰρ τὸ ὕδωρ ἀεικίνητον τῆς θαλάσσης, μέλαν δὲ· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα ἱερὰ πρόσφορα τοῖς δὲ ἀέριος λευκὰ· περὶ τούτων γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ φύσει ὡς διαφανοῦς· οὐρανίοις δὲ καὶ αἰθερίαις τὰ ἐπὶ τῶν ζώων κορυφώτερα, ἅπερ ἐστὶν ἄκρα, ὡς κοινωμένη τῆς θυσίας· διὸ· δοτήρες γὰρ οὗτοι ἀγαθῶν· οἱ δὲ ἄλλοι τῶν ἀσχεύων καλυπτήρες. Τοιαῦτα μὲν τὰ ἀπὸ τῆς ἐκ ἰουδαίων φιλοσοφίας τοῦ θαυμαστοῦ θεοδόρου.

naturæ cum sit, lumine facile perfundatur. Præterea caelestibus ætheriisque diis summæ animantium partes, utpote omnium levissimæ offeruntur; et cum iis in sacrificii societatem homines vocantur, quod ipsi bonorum auctores sint, reliqui de peccatis malorum. Hactenus egregius divinæ sapientiæ mystes in iis quæ De oraculorum philosophia scripsit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ F.

Ὅτι οὐκ ἄν εἴεν θεοὶ, ταῖς διὰ ζώων θυσίαις χαίροντες.

Φέρε δὲ, αὐτοῦ τὰς ἐναντίας τούτου φωνὰς σύγκρινον, ὅς τέθειται ἐν οἷς ἐπέγραφε Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀσχεύει. Ἐνθα δὴ ὀρθῶς λογιζομῆν κινουμένων, πρῶτον ἀπάντων ὁμολογεῖ μὴ δεῖν τὸ καθόλου μηδὲν μῆτε θυμῶν, μῆτε θύειν τῶν ἐπὶ πᾶσι θεῶν· ἀλλὰ μηδὲ ταῖς μετ' αὐτὸν θείαις καὶ οὐρανίαις δυνάμεσιν. Εἶτα δὲ ἐπεζών τὰς τῶν πολλῶν ὑπολήψεις, ἀνασκευάζει, μὴ χρῆναι φάσθαι θεοὺς ὑπολαμβάνειν τοὺς ταῖς διὰ ζώων θυσίαις χαίροντας· εἶναι γὰρ φησι πάντων ἀδικώτατον τὸ ζωοθετεῖν, καὶ ἀνοσίον καὶ μωσαρῶν, καὶ βλαβερόν, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ

principem, innuit.

(56) Τὰ τρία σύμβολα. An quod ternarius numerus solidum aliquid, communicque vinculo nexum videatur?

ἑαὶ προσφιλῆς. Ταῦτα λέγων, δῖλος ἂν εἴη τὸν Θεοῦ ἀπελάττων· προστάτει γὰρ ἀρτίως ἔφησε τὸν χρησμὸν μὴ μόνον τοῖς ὑποχθονίοις θεοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀερίοις, οὐρανίοις τε καὶ ἀθερίοις ζῶα θύειν. Καὶ ὁ μὲν Ἀπολλῶν τοιαῦτα· ὁ δὲ τὸν Θεόφραστον μαρτυροῦμενος, θεοῖς μὲν οὐ φησὶν ἀρμυζειν τὴν διὰ ζῶων θυσίαν, δαίμοσι δὲ μόνον· ὥστε κατὰ τὸν αὐτοῦ καὶ Θεοφράστου λέγων δαίμονα εἶναι, ἀλλ' οὐ θεὸν τὸν Ἀπολλῶνα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι νομισμένους θεοὺς, οἷς τὰς διὰ ζῶων θυσίας πανθῆμει πάντες ἀρχοντοὶ τε καὶ ἀρχόμενοι κατὰ τε πόλεις καὶ γῶρας ἐκτελοῦσι· τοὺτους γὰρ οὐδ' ἄλλο τι τυγχάνει ἡγεῖσθαι χρῆ κατὰ τοὺς εἰρημένους ἢ δαίμονας. Εἰ δὲ ἀγαθοὶ εἶναι φασὶν αὐτοὺς, καὶ πῶς, εἴπερ ἀνόσους ἦν καὶ μισατοὶ καὶ ἐπιβλαστῆς ἢ δι' αἰμάτων θυσία, ἀγαθοὶ ἂν εἴεν οἱ τοῖς τοιοῦτοις χαίροντες; Εἰ δὲ καὶ μὴ μόναις ταῖς τοιαύταις δὴ θυσίαις, καθ' ὑπερβολὴν δὲ ὀμότητος καὶ ἀπανθρωπίας φανερὴν ἀνδροκτασίαις καὶ ἀνθρωποθυσίαις ἤδόμενοι, πῶς οὐκ ἀντακρῶς εἴεν ἂν μαιεθνοὶ, καὶ πάσης ὀμότητος καὶ ἀπανθρωπίας οἰκτοῖοι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ πονηροὶ δαίμονες; Τούτων δὲ ἡμῖν τὴν ἀποδείξιν εἰληχότων, οἷμαι τῆς ἡμετέρας ἐκ τῶν δηλουμένων ἀναχωρήσεως τὸ εὐλογον ἀποδεδοῦσθαι. Μὴ γὰρ εἶναι ὄσιον, μηδ' εἰσιθεῖς, μὴ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ σεβάζομενον προσγγορίαν, καὶ τὴν ἀνωτάτω τιμῆν ἐπὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα καταβάλλειν, ἀλλὰ μηδὲ τοῦ παρ' ἀνθρώποις τὴν βασιλείαν ἐπιειμένου ἀξίαν ληστοῖς καὶ τυμωυροῖς περιθεῖναι. Ὅθεν ἡμεῖς μόνον τὸν ἐπὶ πάντων ὄσιν δεδιδυγμένον θεόν, τιμᾶν τε κατὰ τὸ προσήκον καὶ τὰς ἀμ' αὐτὸν θεοφιλεῖς τε καὶ μακαρίας δυνάμεις, οὐδὲν μὲν γεῶδες καὶ νεκρὸν, οὐδὲ λύθρως καὶ ἀσμάτα, οὐδέ τι τῆς φθορῆς καὶ ὑλικῆς οὐσίας ἐπαγόμεθα· νῦν δὲ πάσης κεκαθαρμένης κακίας καὶ σώματι τὸν ἐξ ἀγνείας καὶ σωρροσύνης κόσμον, πάσης ἐμπρότερον ὄντα στολής περιβεβλημένον, δόγμασι τε ὀρθοῖς καὶ θεοπρεπέσι καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖσι διαβίαις γησιζὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παραδοθεῖσαν εὐσέθειαν μέχρι καὶ θανάτου φυλάττειν εὐχόμεθα. Ἀλλὰ γὰρ τούτων ἡμῖν προδιεβρωμένων, ὅρα πρὸς τὰς ἀποδείξεις τῶν εἰρημένων χωρεῖν. Πρῶτα δὲ πάντων διελθεῖν εὐλογον, ἐκ' ὧν ὁ πρῶτος εἰρημῶνος συγγραφεὺς, ἐν οἷς ἐπέγραψε Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποσχῆς, μὴ χηρῆναι φησι μήτε ἐπὶ πάντων Θεῷ, μήτε ταῖς μετ' αὐτὸν θείαις δυνάμεσι γεῶδες μηδὲν, μήτε θυμᾶν, μήτε θύειν· ἀλλότρια γὰρ τὰ τοιαῦτα ἢ κατὰ τὴν πρέπουσαν εὐσέθειαν.

primum est, puro integroque animi sensu, traditam a Servatore nostro pietatem 149 ad mortem usque

Ae primum quidem ea persequi operæ pretium fuerit, quibus idem Porphyrius, in iis quæ de re-

rum animatarum abstinentia scripsit, neque summo Numini, neque secundis ab eo divinisque virtutibus

terrestris quidquam aut adolendum, aut immolandum esse defendit, quod ejusmodi cultus omnino

sit a sanctitate religionis alienus.

A sima, quamque ut impietatis et exitii plenam de-
 testari omnes execrarique debent; longe pro-
 fectio abesse, diis ut placere queat. Quæ dum ille
 pronuntiat, sum ab ipso Deum reprehendi ac re-
 dargui nemo non videt; cum oraculo juberi paulo
 ante dixerit, uti non subterraneis modo terrestri-
 busque diis, sed etiam aëris, cœlestibus, ætheri-
 sique numinibus animantes immolentur. Et Apollo
 quidem ista præcipit: contra vero philosophus lau-
 dato etiam Theophrasti testimonio, diis anima-
 lium sacrificia convenire negat, sed tantum dæmo-
 nibus; ex quo utique sequitur Apollinem utriusque
 sententia non deum esse, sed dæmonem; nec
 Apollinem modo, sed etiam quotquot apud gentes
 universas putantur dii, quibus passim omnes tam
 principes quam populi per urbes perque pagos et
 animalibus sacrificia faciunt. Nam istos quoque,
 si utrumque philosophum audiamus, aliud esse
 nihil existimare nos oportet, quam dæmones. Enim-
 vero si bonos eosdem esse dixerint, quandoquidem
 infecta sanguine sacrificia, impietatis, horroris, et
 exitii plena sunt, quibus ista placeant, boni esse
 qui possint? Quod si non ejusmodi tantum sacri-
 ficis, verum etiam ad crudelitatis omnis et imman-
 nitatis cumulum, virorum pariter ac mulierum
 cœdibus delectatos eos esse ostendimus; quid su-
 perest, nisi ut iidem et parricidiis infames, et omni
 diritate teterrimi, denique nihil aliud nisi pessimi
 dæmones luce palam habeantur? Jam vero cum ita
 se rem habere probatum a nobis ac demonstratum
 fuerit, simul etiam omnibus constare debere arbi-
 tro nostræ ab isto cultu discessionis æquitatem.
 Nefas enim impiumque foret non dicam veneran-
 dum illud Dei nomen, bonoremque summum ad im-
 probos spiritus abjicere: sed vel eum ipsum, qui
 homini regia dignitate præstanti debeatur, latro-
 nibus ac sepulcrorum effossoribus tribuere. Nos
 igitur, qui unum illum hujus universi præsidem ac
 moderatorem Deum colere, et convenienti ritu,
 adeoque ipsi clarissimarum beatarumque virtutum
 exemplo venerari didicimus, nec terreni quidquam
 aut mortui, nec saniem aut cruorem, nec id genus
 alia corruptioui obnoxia, et in materiam immersa
 obtundimus; sed potius hoc in votis habemus
 unum, ut mente ab omni improbitate sincera, cor-
 pore castitatis ac temperantiæ cultu, qui longe
 omnem vestium ornatum superat, decorato, sana
 Deoque digna doctrina, quodque omnium præci-
 pium est, puro integroque animi sensu, traditam a

CAPUT XI.

Nihil eorum, quæ terra profert, summo rerum omnium Deo neque adolendum, neque sacrificandum esse.

« Ac Deo quidem, inquit ille, rerum omnium principi, nihil eorum quæ sensus attingit (quem admodum sapiens quidam præcipit), neque adolentes, neque consecrantes : nihil enim ex materia conflatum est, quod idem non ei, qui ab omni materia sejunctus est, impurum continuo fuerit. Quare ne ipsa quidem cum deceat oratio, sive quæ cum voce conjungitur, sive quæ latet interius, si perturbatio aliqua mentis inquietur ; sed potius casto silentio, sanctisque cogitationibus de illo susceptis, cum religiose veneremur. Æquum enim-vero est, ut vitæ cum Deo similitudine conjuncti, sublimem ipsi ac celestem insituti nostri rationem, nul etiam et hymni loco sit, et salutem nostram animo ab omni perturbatione vacuo suscepta, hujusmodi sacrificium peragitur. »

CAPUT XII.

Ne divinis quidem virtutibus terreni quidquam vel adolendum, vel sacrificandum esse.

« Ejusdem vero soboli, diis inquam illis, qui sola quoque mente cognoscuntur, ipsos etiam rationis et orationis hymnos representemus : rerum enim earum primitiæ, quas nobis singuli largiuntur, et quibus nostram alunt conservantque naturam, sacrificium cuique acceptissimum fuerit. Quem admodum igitur manipulorum ac pomorum agricola, sic etiam nos reclarum 150 de ipsis cogitationibus primitiis iis offeramus, simulque gratias cum pro rebus illis, quas eorum beneficio contemplantur, tum vero pro eo, quod versando nobiscum, seseque nobis videndis obijciendo, ac salutis nostræ causa facem nobis quasi preferendo, suo nos aspectu vere suæ contemplatione pascant. » Hæc Porphyrius, quibus plane gemina atque affinia

(37) Θεῶ. Hic Porphyrii locus habetur in *De animal. abstîn.*, pag. 185 novæ editionis ; quem etiam laudat Cyrill. Alexandrin. tom. II, lib. i *contra Julianum*, fol. 36 cod. Græci, at Hervetii 577, et Euseb. noster repetit *De demonstrat.*, c. 4.

(38) Οὐδὲν γὰρ ἔνυλον, etc. Vide quam bene interpretes Porphyrii : quippe, incoactæ, et sine materia naturæ, nihil inveniri potest quod non sit impurum et ejus majestatis indignum.

(39) Θρησκευόμεν. Porphyr., θρησκευόμεν.

(40) Αὐτῶν ἀναγωγῆν. Cyrillus, αὐτῶν ἀναγωγῆν.

(41) Ὑμνον οὖσαν. Cyrill., ὕμνουσαν, male.

(42) Τοῖς δὲ, etc. Continuanda hæc cum præcedentibus ; sunt enim Porphyrii verba.

(43) Ἀπαρχῆ. Melius quam Porphyr., ἀπαρχῆς.

(44) Τῆν οὐσίαν. Recite, quod perperam apud Porphyr., εἰς τὴν θυσίαν.

(45) Ἀκροδρόν. Ego pomorum verti, quo nomine, ἢ ὄπωρα, genus omne arboreorum fructuum, maximeque autumnalium, intelligitur. Itaque δράγματα simul et ἀκροδρόν conjungit, quæ sub idem fere tempus colligantur. Ita Cantici canticorum iv, 13 : Emissiones tuæ, paradisus malorum puniceorum, cum pomorum fructibus. Septuag., μετὰ καρπῶ ἀκροδρόν. Expendendus Plutarchi locus, in *Alexandro*, p. 678 : Αὐτῆς μὲν οὖν καὶ ὄψων ἔγκρατης ἦν ὥστε καὶ τὰ σπανιωτάτα πολλάκις τῶν ἀπὸ θαλάττης

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἄ "Οτι οὐδὲν τῶν ἀπὸ γῆς χρεῖ τῶ ἐπὶ κάρτων Θεῶ οὐτε θυμῶν οὐτε θύειν.

« Θεῶ (37) μὲν τῶ ἐπὶ πᾶσιν, ὡς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε θυμιῶντες, μήτ' ἐπονομάζοντες. Οὐδὲν γὰρ ἔνυλον (38), ὃ μὴ τῶ ὄψων εὐθύς ἐστιν ἀκάθαρτον. Διὸ οὐδὲ λόγος τούτω δ κατὰ φωνὴν οἰκείως οὐδ' ὃ ἔνυλον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεταμολισμῶνος· διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἔννοιῶν θρησκευόμεν (39) αὐτόν. Διὸ ἄρα συναφθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῶ, τὴν αὐτῶν ἀναγωγῆν (40) θυσίαν ἰερὰν προσάγειν τῶ Θεῶ, τὴν αὐτῆν δὲ καὶ ὕμνον οὖσαν (41), καὶ ἡμῶν σωτηρίαν. Ἐν ἀπαθείᾳ ἄρα τῆς ψυχῆς, τοῦ Θεοῦ δὲ θεωρίᾳ ἡ θυσία αὐτῆ τελεῖται. »

velut sanctissimum sacrificium offeramus, quæ si-continet. Sic ergo summi Numinis contemplatione-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἄ "Οτι οὐδὲ τὰς θελαίας θυρᾶμεσι τῶν ἀπὸ γῆς τε θυμῶν, ἢ θύειν προσήκει.

« Τοῖς δὲ (42) αὐτοῦ ἐχθροῖς, νοητοῖς δὲ θεοῖς, ἴδη καὶ τὴν ἐκ τοῦ λόγου ἕμψυδιον προσθετέον ἀπαρχῆ (43) γὰρ ἐκάστω ὦν δέδωκεν ἡ θυσία, καὶ δι' ὧν ἡμῶν τρέφει, καὶ εἰς τὸ εἶναι συνέχει τὴν οὐσίαν (44). Ὅς οὖν γεωργὸς θραγαμάτων ἀπαρχεται καὶ τῶν ἀκροδρόν (45), οὕτως ἡμεῖς ἀπαρχώμεθα αὐτοῖς ἔννοιῶν, τῶν περὶ αὐτῶν καλῶν, εὐχαριστοῦντες (46) ὧν ἡμῶν δέδωκασι τὴν θεωρίαν· καὶ οὗτοι ἡμεῖς διὰ τῆς αὐτῶν θέας ἀληθινῶς τρέφουσι, συνόντες καὶ φαινόμενοι, καὶ τῆ ἡμετέρα σωτηρίᾳ ἐπιλάμποντες. » Ταῦτα μὲν οὖν οὕτως· ἀλλὰ καὶ αὐτῶ καὶ συγγεῖν περὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου Θεοῦ ἐν τῷ *Περὶ θυσίῶν*, ὃ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀδόμενος αὐτῶς ἐκεῖνος ὁ Τυανεύς Ἀπολλώνιος τοιαῦς γράφειν λέγεται.

αὐτῶ κομιζομένων ἀκροδρόν καὶ ἰχθύων, ἐκάστω διαπεμπομένων τῶν ἑταίρων, αὐτῶ μόνον μηδὲν καταλιπεῖν. Sunt qui testucentes pisces intellexerint, quod putamine quodam, nisi nuce, ac cætera id genus ἀκροδρόν, tecti videntur. Liceat igitur, opinor, nuce aliosque similes fructus δοτρα nominare. Certè Plutarcho verba non deerant, quibus pisces illos, si pisces erant, appellaret, δοτρα, δοτρα-κόδερμα, λεπυροῖδη sive λεπυροῖδη, et si quæ alia Quid quod si ἀκροδρόν pisces essent, nunquam præmissa illa singulari piscium forma, nuce ipsam, hoc est ἰχθύας, nude subjungere? Ergo licet etiam retineatur propria vocis hujus acceptio : tantum, si cui nova hæc maris et ἀκροδρόν conjunctio videntur, levi mutatione legat, κομιζομένων ἰχθύων καὶ ἀκροδρόν. Tametsi Amiotus quidem reddidit ἀπὸ θαλάττης, des pays voisins de la mer, crediderim tamen, significari tantum fructus illos mari adfectos esse. unelicquæ tandem adveherentur. Quoi? expressus p. 693 his verbis conceptum est, ἴχθον τινας ὄπωρον Ἑλληνικῶν ἀπὸ θαλάσσης τῶ βασιλεῖ κομίζοντες· ὃ δὲ θαυμασῶς τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ κάλλος, etc. En ὄπωρα, ἀπὸ τῶν ἀκροδρόν, et ἀκμῆν quam eleganter, quod vulgo dicimus, la fraicheur!

(46) Καλῶν εὐχαριστοῦντες. Distingue sic, καλῶν· εὐχαριστοῦντες ὧν, etc., qui locus ita clarus et significanter reddi possit, simulque gratius, cum pro rebus illis, quas eorum beneficio contemplantur.

sunt quæ de principio summoque Deo Apollonium illum Tyaneum, multoties ore decantatum, in suo De sacrificiis opere scripsisse ferunt, hunc in modum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

A

CAPUT XIII.

Ἔτι περὶ τοῦ μὴ χρῆσθαι τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τῶν ἀπὸ γῆς τι προσφέρειν.

«Ὅτως (47) τοίνυν μάλιστα ἂν τις, ὅμαι, τὴν προσήκουσαν ἐπιμύθειαν ποιούτο τοῦ Θεοῦ, τυγχάνοι τε αὐτῶν Πιεῖ τε καὶ εὐμενοῦς αὐτοῦ παρ' ὄντινα τῶν μόνος ἀνθρώπων· εἰ Θεῷ μὲν, ὃν δὴ πρώτον ἔφαμεν, ἐνὶ τε ὄντι κεχωρισμένην πάντων, μεθ' ὃν γνωρίζεσθαι τοὺς λοιποὺς ἀναγκαῖον, μὴ θύει τι τὴν ἀρχὴν, μήτε ἀνάπτει πῦρ, μήτε καθάλλοι τι τῶν αἰσθητῶν ἐπινομάσαι· [δεῖται γὰρ οὐδένως, οὐδὲ παρὰ τῶν κρείττωνων ἦπερ (48) ἡμεῖς· οὐδ' ἔστιν ὁ τὴν ἀρχὴν ἀνίσει γῆ φυτόν, ἢ τρέφει ζῶον, ἢ ἄνρ., ὃ μὴ (49) πρὸς αὐτὸν γέ τι μασμα·] μόνῃ δὲ χριστῷ πρὸς αὐτὸν αἰεὶ τῷ κρείττονι λόγῳ [λέγω δὲ τῷ μὴ διὰ στόματος ἴοντι (50)] καὶ παρὰ τοῦ καλλίστου (51) τῶν ὄντων, διὰ τοῦ καλλίστου τῶν ἐν ἡμῖν αἰτοῦ τὰ γὰρ θά· νοῦς δὲ ἔστιν ὄλτος, ὄργανόν τε μὴ δεόμενος. »

Ὅμοια κατὰ ταῦτα οὐδαμῶς τῷ μεγάλῳ καὶ ἐπὶ πάντων Θεῷ θύεται. Τούτων ὡς ἐχόντων, θεὰ δὴ λοιπὸν ὅπλα περὶ τοῦ ζωοῦσθαι ὁ πρότερος ἱστορεῖ συγγραφεῖς, μάρτυρα τοῦ λόγου τὸν θεόφραστον ἀνακαλούμενος.

bona postularit. Illud autem mens est, quæ nullius operam instrumenti desiderat. » Hæc igitur si audimus, nihil plane summo illi ac rerum omnium moderatori Deo sacrificandum est. Quæ cum ita sint, vide porro, ejusmodi sint, quæ de animantium sacrificiis prior ille scriptor commemorat, et Theophrasti testimonio atque auctoritate confirmat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

C

CAPUT XIV.

Ὅτι παράνομόν ἐστι, καὶ βλαβερόν, καὶ ἀνόσιον· τὸ θύειν ζωὰ θεοῦ, καὶ δεῖ κατάρας ἐποβεῖλαι μόνον.

«Πρόφω (52) δὲ τὸν περὶ τὰς θυσίας ἀπαρχῶν τοῖς ἀνθρώποις προοισῶν (53) παρανομίας ἢ τῶν δεινότητων θυμάτων παράληψις ἐπεισχηθῆ ὡμίχλητος πληθρῆς· ὡς δοκεῖν τὰς πρόσθεν ἡμῖν ἐλεγχθείσας (54) ἀράς νῦν εἰσε εἰληφέναι, σφαιράντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ζωμοὺς αἰμαζάντων, ἀφ' ὃς λιμῶν τε καὶ πολέμων παραθέντες, αἱμάτων ἤσαντο. Τυγαροῦν τὸ δαιμόνιον (55), ὡς φησὶν ὁ θεόφραστος, τούτων ἑκατέρων νεμοσῆσαν, ἐπιθεῖναι τὴν πρόπτουσαν ἴσκιε τιμωρίαν· καθὼ οἱ μὲν θεοὶ γεγόνασι τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ κακόφρονες μάλλον, ἢ κακῶτα λεγθέντες ἂν ἐν δίκῃ, διὰ τὸ φαύλους καὶ μηδὲν ἡμῶν βελτίους ἡγεῖσθαι τῶν φόντων εἶναι τοὺς θεοὺς. Ὅστις οὖν μὲν ἄνθρωποι φαίνονται γενέσθαι τινας, οἱ δὲ κακῶτα, καὶ παρανόμων ἀφάμενοι θυμάτων (56). Πάλιν δὲ ὁ αὐ-

Iterum, nihil eorum, quæ terra gignit, summo Numini offerendum esse.

« Equidem, inquit, sic existimo, justis cum verisque religionis officiis Numen colere, sibi que per sese propitium illud ac secundum præ cæteris hominibus habere posse, si Deo quidem illi, quem principem diximus, quique et unus est, et longo a reliquis intervallo sejunctus, secundum quem utique cæteros cognosci necesse est, nihil unquam sacrificarit, ignem non accenderit, nec eorum, quæ sensibus usurpantur, quidquam plane consecrarit (utpote qui rei nullius indigeat, non modo nostræ, sed nec eorum etiam, a quibus plurimum nature dignitate superamur : cumque adeo nihil sit eorum quæ a terra vel aere quoquo modo procreentur, animalque nullum, ab utroque nutritum, quod, si tanti naturam Numinis attendamus, non labis genibus aliquid videatur), sed tantum excellentem illam ac præstantem orationem ei semper obtulerit (eam autem intelligo, quæ nequaquam ore proferatur, atque ab eo, qui rerum omnium est optimus, eo quod similiter in nobis optimum est interprete, iniquum, exitiosum, et impium esse, adeoque diris obnoxium, animantia diis sacrificare.

151 « Gliscente paulatim, inquit, in sacrificiorum suorum primitiis hominum scelere, invecta tandem est indignissimarum victimarum plena crudelitatis usurpatio, sic ut denuntiata nobis antea dixit, nunc demum exitum sortitæ videantur, postquam homines et jugulare et aras cruentare cæperunt, ex quo semel famis ac bellorum necessitate compulsis, cædibus ac sanguine manus infucissent. Itaque Numen, ut ait Theophrastus, utriusque rei indignitate commotum, justas ab hominibus pœnas expeitit ; quod alii quidem athei existierint, alii male sentientes verius quam in deos impii, quippe qui vulgarem, nihilque nostra meliorem deorum esse naturam arbitrati sint ; quo factum etiam fuerit, ut illi nullum omnino sacrificium fecerint, hi vero

εχοῦσῶν.
(54) Πρόσθεν ἡμῖν ἐλεγχθείσας. Porphyr., πρόσθε λεγθείσας καθ' ἡμῶν. Alter e manuscr., προσελεγχθείσας καθ' ἡμῶν. Quæ lectiones nostræ omnino præstant.

(55) Τυγαροῦν τὸ δαιμόνιον. Quid secutus sit Porphyr. interpres, non satis intelligo, dum ita vertit : *Proinde, ait Theophrastus, quia horum et illorum numini quidam succenserunt, videtur conveniens pena illis imposita, etc.*

(56) Ἀφάμενοι θυμάτων. His subdit Porphyrus, Thœas. populus ἐν Θράκῃς μεθορίας οὐκ ἔχουσας, quod nullis omnino sacrificiis uterentur, ἀναρ-

(47) Ὅτως. Hunc locum repetit lib. III De demonstr., c. 5.

(48) Ἔπερ. Melius quam in Demonstr., οὔπερ.

(49) Ὅ μὴ. In Demonstr., sic φὶ οὐ πρόστασι τι μισμα.

(50) Ἰστέ. Demonstr. ἴοντι.

(51) Καὶ παρὰ τοῦ καλλ. Hinc emendandum in Demonstr., ubi vitiose legitur, παρὰ δὲ τοῦ καλλίστου τῶν ὄντων, διὰ τοῦ καλλίστου τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντι τὰ ἀγαθὰ.

(52) Πρόφω. Verba sunt Porphyræ, ex eodem II Peri ἀποχ., p. 130 novæ edit., sniq., 22.

(53) Προοισῶν. Melius, quam ut Porphyr. προ-

improba fecerint, victimis usū nefariis. » Quibus ista subiungit : « Quæ cum ita se habeant, jure Theophrastus interdicit, ne a quoquam, si modo veram pietatem ac religionem colere velit, res animata: diis immolentur; id quod aliis plerisque rationibus ipse confirmat. » Itemque paulo post : « Et sane, inquit, ea tantum sacrificare par est, quorum sacrificium nulli pernicium afferat : nihil enim est, quod æque ac sacrificium ab omni aliorum detrimento vacare debeat. Nam si quis nihilominus animantes quam fructus ipsos nubes a Deo nostros in usum concessas ac donatas esse dixerit, cogitet enimvero exitium illis ab sese afferi, quippe quibus animarum eripiat. Abstinentum igitur ab earum sacrificio est, præsertim cum θυσία, hoc est sacrificium vel ipso nomine, δοξα, id est sancti aliquid perique sonet; sanctus autem nemo sit, qui alienis ex rebus, seu fructus illarum, seu plantæ sint, invito domino usurpatis, gratias habeat. Nam sanctum id esse qui possit, quod cum eorum, qui rebus suis spoliantur, injuria fiat? Quod si ne fructibus quidem alienis sacrificium a quoquam fieri sancte potest: qui re alieni licite præstantiorem eriperit, is profecto non nisi impie sacrificare poterit, cum indignitas et injuria hoc ipso gravior sit futura. Terræ autem fructibus anima certe quidem plurimum antecellit, qua proinde animantes ab eo, quis sacrificium facere velit, spoliari, nefas utique fuerit. » Ac rursus : « Animantibus igitur in sacrificiis parcendum est. » Iterumque : « Quod ergo neque sanctum, neque facile parabile fuerit, sacrificandum id non crit. » Ac deinceps : « Itaque si animantium quoque primitias consecrare diis oportebit, propter aliquam ex tribus hisce causis ejusmodi sacrificium fieri oportebit, cum nullum omnino nisi harum ex aliqua fieri solcat. An vero sese honore **152** Numen, ac non potius dedecore affici a nobis interpretetur, si vel ipso primitiarum genere injuria aliis inferamus? Atqui eas sane animantes, a quibus læsi nunquam simus, immolari a nobis sine ipsarum injuria non posse agnoscimus: nullam igitur ex iis, quæ supersunt, per honoris divini speciem immolari deinceps oportebit. Sed ne habendæ quidem Numini gratiæ causa. Nam qui acceptis

πάστους ἐξ ἀνθρώπων γεγονέναι, quorum ne tenuissimum quidem vestigium superesset. Atque illi sunt quos αὐτός vocabat. Contra, Bassaros (Bassara Lydæ oppidum fuit, unde Baccho Bassareis cognomen) æstu quodam ac furore superstitionis abreptos, taurorum immolationi, cum τῶν ἀνθρώποισιν βορὰν addidisse; quos propterea κακώφρονας appellabat, quod pravam de diis deorumque sensu opinionem habuissent. Hos mutuis inde vulneribus perisse tradit.

(57) Ἐν δὲ. Eod. loco p. 158 novæ edit.

(58) Καὶ μῆρ. Porphyr. p. 140.

(59) Ἄλλ' οὐ γὰρ. Porph., ἀλλ' ὅτι γὰρ.

(60) Οὐ γὰρ ταῦτα. Porph. delet οὐ, quia prius ὅτι γὰρ, non οὐ γὰρ.

(61) Μὴ ἐθέλοντος. Porph., μὴ ἐκ θέλοντος, quod rectius videtur. Quod sequitur, πῶς γὰρ ὄσιον, ἀδικουμ., emendatum a nobis est, cum in excuso Euseb. legeretur, πῶς γὰρ ὄσιον, οὐκ ἀδικ., quæ negatio sensum tollebat, nec in Porphyrio, nec in

Α τὸς προσέβηται καὶ ταῦτα· Ἐν δὲ (57) τοῦτον ἐχόντων τὸν τρόπον, εἰκότως· ὁ Θεόφραστος ἀπαγορεύει μὴ θύειν ἐκ ἔμφρατος τοὺς τὰ ἄνθρωποις εὐσεβεῖν ἐθέλοντας, χρώμενος καὶ τοιαύταις ἄλλαις αἰτίας. » Καὶ ἐπιλέγει· « Καὶ μῆρ (58) θύειν δεῖ ἐπιτιμῶν, ἀ θύοντας οὐδένα πιμανοῦμεν· οὐδὲν γὰρ ὡς τὸ θύμα ἀβλαβὲς εἶναι γρή πᾶσι. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι οὐχ ἔστιον τῶν κερπῶν καὶ τὰ ζῶα ἡμῖν εἰς γρήσιν ὁ Θεὸς ἐδέδωκεν· ἀλλ' οὐ γὰρ (59) ἐπιτιμῶν οὐκ ὄσιον τῶν ζώων ἐρεῖε τινα βλάβην αὐτοῖς, ἅτε τῆς ψυχῆς νοστιζομένον. Οὐ θυσίον οὖν ταῦτα (60)· ἢ γὰρ θυσία δοξα τίς ἐστὶ καὶ κατὰ τοῦνομα· ὄσιος δὲ οὐδεὶς, ὅς ἐκ τῶν ἀλλοτρῶν ἀποδέσσει χάριτας, κτλ καρποὺς λάβη, κτλ φρούτα, μὴ ἐθέλοντος (61). Πῶς γὰρ ὄσιον, ἀδικουμένων τῶν ἀπαιρεθέντων; Εἰ δὲ οὐδὲ καρπῶν ὁ ἀθάμενος ἀλλοτρῶν (62) ὄσιος οὐ θύει, τὰ γὰρ τούτων τεμιώτατα (63) παντελῶς οὐκ ὄσιον ἀπαιρουμένων τῶν θύων· τὸ γὰρ δεῖνον αὐτὸ γίνεται (64) μεζῶν. Ἡ ψυχὴ δὲ πολλῶν τιμιώτερον τῶν ἐκ γῆς φουμένων, ἦν ἀπαιρεῖσθαι θύοντα ζῶα οὐ προσήκει. » Καὶ ἐπιλέγει· « Ἄρκετόν (65) ἔρα τῶν ζώων ἐν ταῖς θυσίαις; » καὶ πάλιν φησὶ· « Τὸ τῶν μὲν ὄσιον, μὲν εὐδᾶπανον ὁ θυσίον. » Καὶ ἐξῆς· « Ἄσπετε καὶ τῶν ζώων (66) εἰ ἀπαρκέτον αὐτὰ θεοῖς, τινὸς ἕνεκα θυσίον καὶ γὰρ ἂ ὄσιον, τούτων τινὸς ἕνεκα (67) θύομεν. Ἄρ' οὐ τιμῆς γήσονται ἂν τις τυγχάνειν ἡμῶν, ἢ Θεὸς (68), ὅταν ἀδικούντες εὐθὺς διὰ τῆς ἀπαρχῆς φαινόμεθα, ἢ μᾶλλον ἀτιμίαν ὀφθαί; ἂν τὸ τοῦτο δρᾶν; Ἐν τῷ δὲ γε θύειν ἀναρπύσας τὰ μηδὲν ἀδικούσας τῶν ζώων ἀδικεῖν ὁμολογοῦμεν. Ὅστε τιμῆς μὲν ἕνεκα οὐ θυσίον τῶν λοιπῶν ζώων οὐδὲν· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἀεργεσιῶν αὐτοῖς χάριν ἀποδίδοντας. Ὁ γὰρ τῆν δικαίαν ἀμοιβὴν τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς εὐπορίας τὸ ἀντίστον ἀποδοῦς οὐκ εἶ, τοῦ κακοῦ τῆν δρᾶν ἀρετῆς ταῦτα παρέργειν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἀμείβεσθαι δεῖται, ἢ κἄν εἰ τὰ τοῦ πέλας ἀρπάσας τις στεφανοῖη τιναὶ ὡς χάριν ἀποδοῦς καὶ τιμῆν. Ἄλλ' οὐδὲ χάριν τινὸς ἕνεκα τῶν ἀγαθῶν· ὁ γὰρ ἀδικῶν πράττει (69) τὸ παθεῖν εὐ θηρεῖων ὑποπότος ἐστὶ μηδὲ εὐ παθῶν χάριν εἶσει. Ὅστε οὐδὲ ἐπιτιμῶμενης εὐεργεσίας θυσίον ἐστὶ τολς θεοῖς· καὶ γὰρ ὅτι τῶν μὲν ἀνθρώπων λάθοι τις ἂν ἴσως τινα τοῦτο πράττων· τὸν δὲ Θεὸν ἀμείχανον καὶ λαθεῖν. Εἰ τοίνυν θυσίον μὲν

D utroque manusc. legebatur.

(62) ἢ, καρπῶν ὁ ἀθύμενος ἀλλοτρῶν. Porph., καρπῶν ὁ ἀφελόμενος ἄλλων.

(63) Τιμιώτατα. Porph., τιμιώτερα.

(64) Αὐτὸ γίνεται. Porph., οὕτω γίνεται.

(65) Ἄρκετόν. Porphyr., p. 142.

(66) Ὅστε καὶ τῶν ζώων. Porph., pag. 162.

(67) Τινοῦ ἕνεκα. Legend., ex Porph., τούτων τινὸς ἕνεκα. Illud vero τούτων ad tria illa refertur, quæ tanquam solas immolandum animalium causas, paulo ante protulerat, quas ordine ac sigillatim hic refellit.

(68) Ἄν τις τυγχάνειν ἡμῶν ἢ Θεός. Porphyr. delet τις ἐτ, recte.

(69) Ὁ γὰρ ἀδικῶν πράττει, etc. Interp. Porphyr. sic : Qui enim injuste agendo, cavet supplicium, formidolosus est, neque bene meritis a quoquam gratiam habiturus est, sensu, ut fallor, plane contrario.

τούτων τινός (70) ἕνεκα, οὐδενός δὲ τούτων χάριν αὐτῷ πρακτέον, ἕθλον ὡς οὐ θύτον ἐστὶ τὰ ζῶα τὸ παρὰ τὸν τοῖς θεοῖς. Καὶ πάλιν ἐπιλέγει· Ἐτοῖς μὲν γὰρ (71) ἡ φύσις καὶ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ τῆς ψυχῆς ἀσθησις δρωμένης συνηρέσκον (72).

causa donaret. Postremo, nec animo quoque boni ab ipse quidquam impetrandi. Quisquis enim maleficio beneficium aucupatur, eum ne accepto quidem beneficio gratiam habiturum merito suspicere. Quare nec spe beneficium animantia diis sacrificanda erunt. Nam ut hominum forte quempiam mactando animante latere possis, Deum certe quidem latere nunquam poteris. Si ergo sacrificium omne causa- rum istarum est aliqua fieri debet, nec tamen ex iis ulla cædi animalium suffragatur, sequitur profecto nullum nunquam animal diis immolare fas esse. Ac rursus aliquot interjectis· Ἐστο enim, inquit, sacrificiorum genere cum natura universa, tum communis ipse hominum omnium animi sensus delectatur.

Ταύρων (73) ὁ ἀκράτοις φόνος οὐ δεύετο βιωμῶς, Ἀλλὰ μύσος τοῦ ἔσχατο ἐν ἀνθρώποισι μέγιστον, θεῶν ἀπορρήσαντας (74) ἐδέμεναι ἦτα γυῖα.

Καὶ μεθ' Ἑτρα· Ὅταν δὲ νέος (75) θεοῦ χαίρειν πολιτείας γυῖο, καὶ ὡς φασί, καὶ τῶν βῶν καὶ ἄλλων ζῶων θοῖναι, πῶς ἂν ἐκῶν (76) σωφρονήσῃ; πῶς δὲ, κεχαρισμένα θύειν ἡγούμενος τοῖς θεοῖς ταῦτα, οὐκ ἐξέται ἀδικεῖν οἰσεται αὐτῶν (77), μέλλοσι δὲ τῶν θυσῶν ἐξυνοῦσθαι τὴν ἀμαρτίαν; Πεισθεῖς δὲ ὅτι τούτων χρεῖαν οὐκ ἔχουσιν οἱ θεοί, εἰς δὲ τὴν φθῶς ἀποπέμποσι τῶν προσόντων, μέγιστον θυσίαν λαμβάνοντες τὴν ὀρθὴν περὶ αὐτῶν τε καὶ τῶν πραγμάτων διδάξῃν, πῶς οὐ σωφρονεῖν καὶ δικαιοῦν, καὶ δίκαιος ἐσται; θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν ἀπαρχή, νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχῆ ἀπαθής· οἰκείον δὲ καὶ τὸ μετρίων μὲν ἀπαρχεσθαι τῶν ἄλλων, μὴ παρέρχῃς δὲ, ἀλλὰ σὺν πάσῃ προθυμίᾳ· εὐκείναι γὰρ δὴ τὰς τιμὰς ταῖς ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν προσδράσαι, ὑπαναστάσει (78) τε καὶ κατακλίσειν, οὐ συντάξῃν δόξαι. Ἐσαρῶς δὲ διὰ τούτων κατὰ τοῦ Ἑλληνας καὶ τοὺς τούτων φιλοσόφους ἐμολογήθη, ὅτι οὐδὲν ἐμψυχον τυθεῖται ἂν εὐλόγως τοῖς θεοῖς· ἀνώτερον γὰρ καὶ ἀδικον καὶ ἐπιβλαβὲς εἶναι τὸ πρῆγμα, οὐκ ἄλλοτρίον τὸ μύσος. Οὐκ ἦν ἄρα θεός, οὐδὲ τις ἀψευδής καὶ ἀγαθὸς δαίμων ὁ τὰς δὲ αἰμάτων λωβῆς καὶ καλίσσας μικρῶ πρόσθεσιν εἰσπραττόμενος χρησιμῶδες· οὐδ' ἐκείνοι πίστεως, οἳ ἐ χρησῶς θύειν ζῶα παρελεύσατο πλάνον ἄρα καὶ ἀπαταιῶνα, καὶ πονηρὸν ἀντικρυς δαίμονα χρὴ φάναι τὸν καταπυρσάμενον, καὶ θεοῦ τοῦ μὴ θύοντος ἀντιπύοντα, καὶ προστάξαντα μὴ μόνον τοῖς χθονίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς οὐρανίοις· καὶ ἀστραίοις ζωοθυτεῖν. Ἦνας οὖν εἰ μὴ θεοῦ τοῦ εἰρημένου; ἀπαντας προσήκει ἂν ὑπο-

beneficiis referenda gratia par esse velit, is profecto per alienam injuriam hoc facere non debeat: secus enim, perinde gratiam reponere videatur, ut si quis rebos iis, quibus e vicinis aliquem per vim spoliasset, alterum deinde vel beneficium vel honoris causa donaret. Postremo, nec animo quoque boni ab ipse quidquam impetrandi. Quisquis enim maleficio beneficium aucupatur, eum ne accepto quidem beneficio gratiam habiturum merito suspicere. Quare nec spe beneficium animantia diis sacrificanda erunt. Nam ut hominum forte quempiam mactando animante latere possis, Deum certe quidem latere nunquam poteris. Si ergo sacrificium omne causa- rum istarum est aliqua fieri debet, nec tamen ex iis ulla cædi animalium suffragatur, sequitur profecto nullum nunquam animal diis immolare fas esse. Ac rursus aliquot interjectis· Ἐστο enim, inquit, sacrificiorum genere cum natura universa, tum communis ipse hominum omnium animi sensus delectatur.

Taurorumque cruor non ullum altare rigabat, Infandique omnes tum criminis instar habebant, Ante avulsa anima dein pingua membra vorare.

Iterumque post alia quædam· Ἐ Ubi autem intellexerunt adolescentes, magnis sumpptibus, adeoque boum, ut loquuntur isti, ac cæterorum animantium epulis deos ipsos delectari, qui fieri queat, ut frugi ac temperans esse velit? Idemque si acceptas esso diis hujusmodi victimas putaverit, quomodo in animum inducat, scelerate facere sibi non licere, qui sacrificiis maleficia redimere se posse videat? Contra vero, si deo nihil istis omnibus indigere sibi persuaserit, sed in eorum potius, a quibus adeuntur, mores intueri, magnique sacrificii habere loco rectam de se ipsis deque rerum veritate sententiam, ferire poterit, quin et temperans, et justus, et sanctus evadat? Enimvero cum sinceræ, et animus ab omni cupiditate vacuus optimæ deorum primitiæ sint, non alienum tamen ab iisdem fuerit, alia quædam ipsis modicæ ac facilis impense libare, si tamen id non dicitur causa, sed omni studio et proluxa voluntate fiat: siquidem isti deorum honores, solemnibus apud viros 153 bonos præsidendi, assurgendi, ac discumbendi rationibus similes putandi sunt, non vectigialium pensionibus. Ex his profecto manifeste liquet, vel ipso Græcorum hominum, quique apud ipsos exstiterent philosophorum sensu, nihil animati diis sacrificari jure posse: rem quippe nefariam, inquam, ac perniciosa esse, atque execrationi proximam. Deus igitur fatidicus iste non erat, imo nec verax bonusque dæmon, qui cruentas paulo ante libationes

(70) Τούτων τινός. Porph. τούτων non habet. Quæ tamen vox necessaria est, quia Theophrastus aliaque duntaxat ex illis tribus causis sacrificandum esse docuerat.

(71) Τοῖς μὲν γάρ. Porphyr. p. 172, lin. 1. Frustrum autem sacrificia intelligit, quæ sola primis illis temporibus in usu fuerant.

(72) Πόρφυρ., συνηρέσκον.

(73) Ταύρων. Empedocles versus isti sunt, ut dicitur Theophrastus. Sed pro ἀκράτοις legit ἀκρίτως, hoc est, vel promiscuis, vel injustis: quasi miseræ animantes, indicta causa damnato jugulantur. Πινταρχ., Πονπ., 674, B, ἡ τὴν σεμνότητος, οὐκ ἀκρίτως, ἀλλ' εὐχαρίων ἔχουσα τὴν ὀμιλίαν.

(74) Ἀπορρήσαντας, etc. Porphyr., ἀπορρήσαντας ἐδέμεναι, utique vitiosus. Conjectebam ἀπορ-

ρατάντας, quod postea in altero e manu. et Mont. reperi. Posset etiam ἀπορρήξαντας. Sequitur ἦτα γυῖα, quomodo leg. omnes. Vix tamen, credo, reperias ἦτα, quod adjectivi loco sumatur; aut enim τὰ ἦτα proprie, τὰ ἐπόδια, τὰ καθ' ὄδον βρώματα. Crediderim legi posse ἦτα, ab ἦτος, hoc est bona, quæ tamen pingua dicere malui.

(75) Ἦ. C. 10. Ὅταν δὲ νέος. Porphyr. p. 232, sub libri n. finem.

(76) Ἦστ' ἂν ἐκῶν. Melius, quam Porphyr., πάντ' ἂν ἐκῶν. Legi possit, πῶς ἂν. Vereor ut interpres satis ad Porphyrii mentem, qui madus animus volenti ad omnia sapienter adhibere?

(77) Ἐτοῖς αὐτῶν, ut Porphyr.

(78) Ὑπαναστάσει, etc. Male enim excus. Porphyr., ὑπαναστάσει, καὶ κατακλίσει, et v. 2. δέσσει pro δόξαι. Quæ sequuntur Eusebii aut.

carminumque nidorem exigebat; adeoque nec illi A λαμβάνειν, αὐτὸς πάλιν ὁ συγγραφεὺς διεγρήσεται διὰ
omnes, quibus animantes immolare jubebat. Frau- τοῦτων.
dolentum illum ergo atque impostorem, malumque omnino dæmonem appellare decet, qui mentiri pa-
lam, ac deos, qui dii non essent, pronuntiare ausus sit, animaliumque sacrificia uti non terrestribus
modo, sed etiam cœlitibus sidereisque imperare. Sed enim, quales tandem, si minus deos, existi-
mare omnes istos oporteat, ex eodem rursus auctore discemus, hunc in modum scribente.

CAPUT XV.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Dæmonibus istorum sacrificia fieri, non diis.

Ἵτι τὰ θυόμενα παρ' αὐτοῦς, δαίμωνιν, ἀλλ' οὐ θεοῖς θύεται.

« Noverat autem, utpote cui religio curæ esset, diis quidem animati prorsus immolari nihil, sed tantum dæmonibus, seu boni illi sicut, seu mali; simulque noverat, quorum interesset sacrificium iis facere, quibusque tantum rebus eos uti oporteret, qui ipsorum opem atque auxiliū implorarent. » Ac deinceps: « Porro non diis, inquit, sed dæmonibus cruenta sacrificia ab iis oblata esse, qui virtutes hoc in universo degentes agnoverant, id vero theologorum ipsorum fide ac testimonio comprobatur: illudque præterea, ex iisdem noxios alios esse, aliosque bonos, qui nihil incommodi allaturi nobis essent. » Hæc ille. At cum ex dæmonibus alios quidem bonos, alios vero malos esse dicat, videamus porro, quibus tandem argumentis deos ab istis celebratos, non bonos, sed malos fuisse dæmones constare certo possit. Equidem vel hac ipsa ratione confici rem existimo. Quidquid bonum est, prolesse solet, nocere vero, contrarium; atqui, si quotquot seu dii, seu dæmones passim et ubique prædicantur, illi ipsi, inquam, istorum omnium ore jactati, atque a gentibus culti universis, Saturnus, Jupiter, Juno, 154 Minerva, idque genus cæteri, adeoque virtutes ille quæ sub aspectum non cadunt, quique per simulastra vim suam exerunt dæmones, eos, inquam, omnes si non modo brutarum animantium, verum etiam hominum cædibus ac sacrificiis delectari, sicque miserorum hominum animis exitium afferre ostendetur; quam tu diriorum ista perniciem cogitare possis? Nam si animalium ratione careantur sacrificia execratione digna malique omnis philosophi esse dixerunt, si detestanda, si injusta, atque nefaria, ipsisque adeo facientibus exitiosa, proindeque diis prorsus indigna: quid de jugulaudorum hominum consuetudine sentiendum erit? profecto impietatem ac scelus omne ab eis longe multumque superari. Quod si ita est, quis illam jure bonis dæmonibus, ac non potius teterrimis spiritibus, omniumque perniciem et interitum molientibus placere dicat? Age itaque omnium ponamus ante oculos, quam longe lateque, priusquam ipsi evangelica Servatoris nostri doctrina obsisteret, tota hominum vita grassa-

• Ισ. 5.

(79) *Οἷδε.* Theologus ille videlicet, quem laudat eo loco Porphyr. l. ii, p. 189, ubi habetur ὅτι, pro δὲ τῆς, quæ lectio probari etiam potest pro ἅτε δὲ.

(80) Ἄλλ' ἔτσι. Porphyr., Καὶ ἄλλοις ἔτσι, mendose, ut videtur.

(81) Καὶ τῶν ἄχρι τίνος αὐτῶν λέγει. Porphyr., αὐτῶν, nempe θείων. Forte legendum, si, καὶ ἄχρι τίνος, τῶν αὐτῶν δοκίμων. Norat enim Theologus, non modo quorum esset illis sacrificare, sed etiam

« Οἷδε (79) δὲ ὅτις εὐσεβείας φροντίζων, ὡς θεοῖς μὲν οὐ θύεται ἐμφύχον οὐδὲν, δαίμοσι δὲ, ἀλλ' ἔτσι (80) ἀγαθοῖς, ἢ καὶ φαυλοῖς, καὶ τίνων ἐστὶ τὸ θύειν τούτοις, καὶ τῶν ἄχρι τίνος αὐτῶν δοκίμων (81). » Καὶ αὐτοῖς ἐξῆς φησιν: « Ὅτι δὲ (82) οὐ θεοῖς, ἀλλὰ δαίμοσι τὰς θυσίας τὰς διὰ τῶν αἱμάτων προσήγον οἱ τὰς ἐν τῷ παντὶ δυνάμεις καταμαθόντες, τούτω πεπρωται παρ' αὐτῶν τῶν θεολόγων. Καὶ μὴν οἱ τούτων οἱ μὲν κακοποιοὶ, οἱ δὲ ἀγαθοὶ, καὶ οὐκ ἐνοχλήσουσιν (83) ἡμῖν. Ταῦτα μὲν ὁ δεδηλωμένος. Ἐπεὶ δὲ τῶν δαιμόνων ἔφησε τοὺς μὲν ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ φαυλοὺς εἶναι, φέρε, πῶς ἴσωμεν, ὅτι οὐδὲ ἀγαθοὶ δαίμονες, φαυλοὶ δὲ οἱ νονομημένοι αὐτῶν θεοὶ πάντες ἀλλοκονταί; Λάθοις δ' ἂν καὶ τούτου τὴν ἀπόδειξιν ὦδε. Τὸ ἀγὰρ ὠφέλει, βλάπτει δὲ τὸ ἐναντίον. Εἰ δὲ φανείην οἱ κατὰ πάντα τόπον ἀνηγορευμένοι εἶτε θεοὶ εἶτε δαίμονες, αὐτοὶ δὲ οἱ παρὰ πάντων αὐτοῖς βεβοημένοι, καὶ πρὸς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων προσκυνούμενοι, ὅ τε Κρόνος, καὶ ὁ Ζεὺς, Ἥρα τε καὶ Ἀθηναὶ καὶ οἱ παραπλήσιοι, αἱ τε ἀφανεῖς δυνάμεις, καὶ οἱ εἰλιμονες οἱ

διὰ τῶν ἐθνῶν ἐνεργούντες, οὐ μόνον ζῶων ἀλόγων σφαγαῖς καὶ θυσίαις, ἀλλὰ καὶ ἀνδροκτασίαις καὶ ἀνθρωποθυσίαις χαίροντες, καὶ ταύτη τὰς ψυχὰς τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων λυμανόμενοι τῆν χεῖρα τῆς βλάβης ἐπινοήσεται; Εἰ γὰρ ἡ διὰ τῶν ζῶων ἀλόγων θυσία ἐπάρατος καὶ κακόθυτος πρὸς τῶν φιλοσόφων ἐλήθη, μυσάρ τε καὶ ἀδικος καὶ ἀνόσιος, καὶ οὐκ ἀβλαθὲς τοῖς θύουσι, καὶ διὰ γε ταῦτα πάντα θεῶν ἀναξία, τί χρὴ νομίζειν τὴν τῶν ἀνθρώπων σφαγὴν; ἢ ἂν παντὸς αὐτῆ γένουσι ἂν ἀσεβεστάτη καὶ ἀνοσιωτάτη. Πῶς οὖν ἀγαθοὶ δαίμοσι, οὐχὶ δὲ τοῖς παμμιάρτοις καὶ πανωλέροισι πνεύμασιν εἰκότως ἂν λεχθεῖ προσφιλεῖς; Φέρε τὸν ἐλέγξωμεν καὶ ἀποδείξωμεν, ὅπως ἡ τῆς πολυθεοῦ πλάνης λύμη τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἐκράτει. Ἀελύσθαι γὰρ αὐτὴν καὶ καθερῆσθαι οὐκ ἄλλοτε ἢ κατὰ τῶν Ἀδριανοῦ χρόνων, φωνὴς ἐκτὴν ἤδη διαλαμπούσης ἐπὶ πάντα τόπον τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Οἱς οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτῶν πάλιν τῶν μὴ τὰ ἡμέτερα φρονούντων μαρτυρήσουσι αἱ φωναὶ διαβρόχθων, τῶν πρὸ τούτου χρόνων τσαυτὴν κατηγοροῦσαι μοχθηρίαν, ὥστε ἤδη τοῦ

ἄχρι τίνος, supple, τὸ θύειν ἐστίν. Id est: quatenus progredi sacrificando debeant: solos videlicet fructus offerendo, ab animalis abstinendo.

(82) Ὅτι δὲ. Porphr., ib. p. 229.

(83) Καὶ οὐκ ἐνοχλ. Porphyr., οἱ οὐκ ἐνοχ., recte. Subdit autem, quod ad sensus integritatem pertinet, ἡμῖν ἀπαγορευόντες εἰς μόνον, ἂν ἴστωμεν, καὶ τρέφομεν ἢ τὸ σῶμα, ἢ τὴν ψυχὴν.

Βιουδαίωνας πέρα καὶ τῶν τῆς φύσεως ὄρων χωρεῖν, ὅπως τῶν ἀλεθρίων πνευμάτων ἐξοιστρουμένους καὶ ἐπιμωκῶντες ἀντικρυς· ὡς καὶ τοῖς τῶν φιλάτων ἀμαί, καὶ ἄλλαις μυριάσι ἀνθρωποθυσίαις ἰλοῦσθαι νομιζέιν τὰς μισοφύλους δυνάμεις. Καὶ τις πατήρ τὸν μισογενῆ παῖδα, καὶ μήτηρ τὴν ἀγαπητὴν θυγατέρα προσέβηον τῷ δαίμονι· καὶ κατέσφαττον ἐν φίλτατοι, ἕως τῶν ἀλόγων καὶ ἀλλοτρίων θρημμάτων, τοὺς προσέκοντας, ἔθυσεν τε τοῖς θεοῖς κατὰ πόλεις καὶ χώρας τοὺς συνοίκοις καὶ πολίταις, τὴν φιλόανθρωπον καὶ συμπαθεῖ φύσιν ἐπὶ τῷ ἀνηλιέας καὶ ἀπάνθρωπον ἀποστήσαντες, καὶ τὸν μαυιδίον καὶ δαιμονιακὸν ὡς ἀληθῶς ἐπιδεικνύμενοι τρόπον. Εὐρύς δ' οὖν πᾶσαν ἐξετάζων Ἑλληνικὴν τε καὶ βάρβαρον ἱστορίαν, ὅπως αἰ μὲν οὐεῖς, οἱ δὲ θυγατέρας, οἱ καὶ σφᾶς αὐτοὺς τῶν καυμένων καθιέρων θυσίαις. Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων τῶν καὶ πρότερον παρίστημι μάρτυρα ἐν τοῖς αὐτοῖς, ἐν οἷς τὴν τῶν ἀλόγων θρημμάτων θύσαν, ὡς ἀνοσίαν καὶ ἀδικωτάτην, ἀπηγόρευσε, ταῦτα φάσκοντα πρὸς βίβλια.

naturam, ad trucem immanemque crudelitatem more savientes. Enimvero, seu Græcam, seu Barbaram historiam excutias, occurret tibi continuo, quemadmodum alii filios, filias alii, alii denique semetipsos dæmonum sacrificiis devoverent. Quorum ego testem in 155 primis eundem ipsum usum rationis animalium sacrificia tanquam nefaria et iniquissima prohibet, sic ad verbum loquitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς παλαιῆς ἀνθρωποθυσίας, ἐκ τοῦ Πορφυρίου καὶ τῶν ἄλλων.

« Καὶ οὗτα ταῦτα (84) οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πλήρους οὐσίας τῆς ἱστορίας λέγομεν, αὐτάρχη καὶ ταῦτα παραστήσαι. Ἐθύετο γὰρ καὶ ἐν Ῥόδῳ μὴνι Μεταγιστινῶν ἕκτῃ ἰσταμένῳ ἀνθρώπων τῷ Κρόνῳ· ὃ τῆ ἐπιπολῆ κρατήσαν ἔθος μετεβλήθη· ἕνα γὰρ τῶν ἐπὶ θανάτῳ δημοσίᾳ κατακροθέντων, μέχρι τῶν Κορωνίαν συνείχον· ἐνοστάτης δὲ τῆς ἐορτῆς, προαγαγόντες τὸν ἀνθρώπων ἔξω πύλων, ἀντικρὺ τοῦ Ἀριστοβούλης ἔδους, οἴνου ποτίσαντες ἐσφαττον. Ἐν δὲ τῇ νῦν Σαλαμίνι, πρότερον δὲ Κορωνίει (85) ὀνομαζομένη, μὴνι κατὰ Κυπρίους Ἀφροδισίῳ εθύετο ἀνθρώπων τῇ Ἀγραύλῳ τῇ Κέκροπος καὶ νύμφης Ἀγραυλίδος. Καὶ διέμενε τὸ ἔθος ἄχρι τῶν Διομήδους χρόνων· εἰτα μετέβαλεν, ὥστε τῷ Διομήδῃ τὸν ἀνθρώπων θύεσθαι. Ἐγὼ ἕνα δὲ περιβολῶν ὃ τε τῆς Ἀθηνᾶς νεώς, καὶ ὃ τῆς Ἀγραύλου καὶ Διομήδους. Ὅ δὲ σπαργαζόμενος, ὅπως τῶν ἐφέθων ἀγόμενος, τρεῖς περιβέει τὸν βωμόν· Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς αὐτὸν ἰγγυλῆ ἔπαιε κατὰ τοῦ στομάχου, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπὶ τῇ νῦν νηθεῖσαν πρὸν ὠλοκαυτεῖται. Τούτων δὲ τὸν ἐπιμὸν Διόφιλος (86) ὁ τῆς Κύπρου βασιλεὺς κατέλασε, κατὰ τοὺς Σελεύκου χρόνους τοῦ θεολόγου (87)

(84) Καὶ οὗτα ταῦτα. Ex eod. l. II, Περὶ ἀποχ., p. 221 novæ edit. Eundem laudat Cyrillus Alexandrin. tomo III, lib. II cont. Julian. p. 75 cod. Græci; Latini, a. l. 4. p. 598, column. 2, sed quædam subinde rescæat.

(85) Κορωνεῖα, Cyrill. et Porphyrg., Κορωνίει. Stephani Epitom., Κορώνην Salaminis partem esse ait; Κορωνεῖας vero nomen aliis uribus tribuit; et quibus læmen unam in Cypro collocat, ubi et Salamis.

(86) Διόφιλος. Alter ex manuscriptis., Διόφιλος.

A retur idololatriæ pestis. Nec enim ante Adriani tempora dissipari purgarique potuit, cum jam lucis instar locis in omnibus Christi doctrina splendesceret. Atque id, quemadmodum et superiora, non nostris, sed illorum ipsorum, qui a nobis tantopere dissentiunt, testimoniis ostendemus, quæ palam ac disertè eo progressam esse coarquant priorum temporum impietatem, ut jam spernitiosi homines exitalium spirituum cestro perciti, planeque diabolicam in rabiem acti, ipsos etiam naturæ fines ac limites transilirent, cruorisque avidas potestates necessariorum suorum sanguine, aliisque hominum cædibus infinitis conciliari placarique ceuserent. Itaque pater unigenam filium, materque filiolam charissimam dæmonibus immolabant; et B familiares propinquosque suos, perinde ac brutas alienasque pecudes, homines amicissimos jugulabant: adeoque per urbes passim atque pagos, diis videlicet egregiis domesticis quique suos popularesque mactabant, humanam sensuque cognatam acuetes, ac furioso vereque a dæmonibus invecto

CAPUT XVI.

De antiqua hominum immolatorum consuetudine, ex Porphyrio et aliis.

« Atque id a nobis, inquit, non temere, sed C plena exemplorum suffragante historia memorari, satis, quæ subjicio, comprobabunt. Nam apud Rhodios primo quidem ad diem Julii sextum, hominem Saturno immolabant; deinde vero morem antiquissimum ita mutarunt, ut ex iis unum, qui morte damuati publice forent, vinctum usque ad Saturnalia custodirent, eumque ad solemnibus festi diem extra portas eductum, vinoque madidum, e regione ædis Optimi Consilii jugularent. Salamine, ut quidem hodie vocant, quæ prius Corona dicebatur, mense Martio, quem Aphrodisium Cyprii nominant, Agraulo Cecropis nymphæque Agraulidis filie hominem quoque mactabant. Qui mos cum ad Diomedis usque tempora propagatus esset, ita deinceps mutatus est, ut Diomedis hominem illum immolarent, cum Palladis, Agrauli, ac Diomedis templum uno eodemque ambitu teneretur. Atque is, quem ad sacrificium destinarent, primum quidem adolescentium manibus ter circum altare cursim agebant; deinde a sacerdote ad stomachum

Porphyrg., Διόφιλος. Cyrillus ista præterit. Non dubito, quin legendum sit Διόφιλος, quod usitatissimum nomen est: Διόφιλος rartum, Διόφιλος vix auditum.

(87) Σελεύκου τοῦ θεολόγου. Ille ipse, credo, est quem Suidas Alexandrinum grammaticum vocat, ad distinctionem alterius Emisseni. Eundem Homericæ cognomen habuisse tradit, atque in omnibus fere poetis commentariis edidisse, ac præter alios perosque, centum de diis scripsisse libros. Unde verisimile est, eum Theologi nomen accepissc.

hæsta percussus exstructo rogo cremabatur. Hanc vero legem Diiphilus, qui apud Cyprios circa Seleuci Theologi tempora regnabat, tandem abrogavit, ejusque loco bovis sacrificium instituit, quem hominis vice dæmon liberent accepit. Adeo nihil inter utrumque sacrificii genus interest. Similem quoque hominum immolatorum consuetudinem apud Heliopolim Ægypti Amosis sustulit, Manetho teste in eo, quæ de prisca moribus ac pietate scripsit. Ac Junoni quidem ejusmodi sacrificium fiebat, lectis ante probatisque hominibus, eodem plane ritu, quem in puris illis vitulis summa quæsitis diligentia, pæritisque notis insignibus, observabant. Tres autem uno die mactabantur, quorum in locum Amosis totidem cereas hominum imagines afflicti jussit. Præterea in insulis Chio ac Tenedo discerptum hominem Baccho Omadio, ut refert Eulypis Carystius, itemque Lacedæmonæ alium, Apollodoro 156 teste, Marti immolare consueverant. Jam Phœnicæ, ubi gravius sive bello, sive fame, sive etiam æstu laborarent, necessariorum suorum aliquem Saturno communibus addictum suffragiis immolabant, cujusmodi exemplorum plena est Phœnicum historia, quam Phœnicia lingua a Sanchuniathone conscriptam Philo Byblius in octo digestam libros Græco sermone donavit. Ister etiam auctor est, in eo, quod de Cretensium sacrificiis edidit, volumine, pueros olim Saturno immolari a Curetibus solitos fuisse. At vero Pallas, is qui collecta in unum Mithræ mysteria optime concinnavit, solemnia passim apud omnes ferme populos hœminum sacrificia, Adriano imperante funditus exterminata esse tradit. Nam prius quidem et Laodiceæ Syriæ quotannis virgo Palladi mactabatur, nunc autem cerva; et Carthaginenses in Libya hoc sacrificii genere utebantur, quod ab Iphicrate aliquando sublatum est. Dumatii vero Arabiæ populi singulis item annis puerum sub ara, quæ simulacri loco ipsis erat, immolatum sepeliebant. Ino Græcos passim universos, antequam in hostem moverent,

(88) Ἀμοσις. Hinc Ἀμοσιν plerique, Ἀμοσιν nonnulli vocant. Georgius Syucellus, Eusebiomastix, addit Ἀμῶς Africanos dici. Verum apud Euseb. nostrum infra l. x. tit. 10, p. 49, Ἀμοσιν Africanos aliquoties nominat, ex Apione. Itemque Tatianus tit. xi. pag. 495, ex Ptolemæo sacerdote Ægyptio. Ex utroque Clemens Alexandrin. tit. xii, pag. 497. At Josephus ibid. tit. xii, p. 501, Θεουδωσιν appellavit ex Manethone, qui tamen hic Ἀμοσιν vocat.

(89) Ἐπιθεσθαι. Forte, ὀπιθεσθαι, id est, suffici ac substitui vivorum loco.

(90) Ἐδελις. Qui sit, nondum liquet; Porphyrius Carystium facit. Est autem Κάρυστος oppidum in Eubœa.

(91) Λακεδαιμονίους. Locus hic Apollodori non occurrit, sed opera ejus plurima perierunt.

(92) Ἴστρος. Istri hujus infra quoque meminit l. x. Suidas, Macedo fuerit an Cæræus, dubitat; Callimachi servum ac discipulum facit, interpretem Athenæus. Multa versu et soluta oratione scripsit, ut refert idem Suidas. Clemens Alexandr. Strom. 1, p. 236, opus ei tribuit, Περὶ τῆς Ἀβυρζιτιω ἀποικίας. Et l. ii, p. 326, alterum Περὶ ἰδι-

γενόμενος, τὸ ἔθος εἰς βουθύσιαν μεταστῆτας. Προσέτατο δὲ ὁ δαίμων ἀντ' ἀνθρώπου τὸν βούην. Οὕτως ἰσάξιν ἐστὶ τὸ δρώμενον. Κατέλιον δὲ καὶ ἐν Ἑλλίου πόλει τῆς Αἰγύπτου τὸν τῆς ἀνθρωποκτονίας νόμον Ἀμοσις (88), ὃς μαρτυρεῖ Μάνεθους ἐν τῷ περὶ ἀρχαϊσμοῦ καὶ εὐσεβείας. Ἐθύοντο δὲ τῆ Ἴστρα, καὶ ἐδοκιμάζοντο καθάπερ οἱ ζητούμενοι καθαρὸν μύσχοι καὶ συσφραγίζομενοι. Ἐθύοντο δὲ τῆς ἡμέρας τρεῖς, ἀνθ' ὧν κηρύοντες ἐκέλευον ὁ Ἀμοσις τὸν ἴσους ἐπιθεσθαι (89). Ἐθύνον δὲ καὶ ἐν Χίῳ τῷ Ἰμαδίῳ Διονύσιῳ ἀνθρώπων διασπώντες, καὶ ἐν Τενέδῳ, ὡς φησὶν Εὐελπις (90) ὁ Καρύστιος; ἐπεὶ καὶ Λακεδαιμονίους (91) φησὶν ὁ Ἀπολλόδορος τῷ Ἄρει τὸν ἀνθρώπων. Φοινίκας δὲ ἐν ταῖς μεγάλας συμφοραῖς ἢ πολέμοις, ἢ λοιμῶν, ἢ ἀγῶν, ἔθουν τῶν φιλέατων τινὰ ἐπιψηφίζοντες Κρόνον· καὶ πλήρης τῆ Φοινικῆ ἱστορία τῶν θυσάσεων, ἣν Σαρχουμνίου μὲν τῆ Φοινικῶν γλῶττι συνέγραψε, Φίλων δὲ ὁ Βύβλιος εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώσσα ἐ' ὀκτὼ βιβλίῳ ἡρμήνευσεν. Ἴστρος (92) δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν κρητικῶν θυσιῶν φησι, τοὺς Κουρήτας τὸν παλαιὸν τῷ Κρόνῳ θύειν παῖδας. Καταλυθῆναι δὲ τὰς ἀνθρωποθυσίας σχεδὸν τὰς παρὰ πᾶσι φησι Πάλλας, ὁ ἀρεστα περὶ τῶν τοῦ Μίθρα συναγαγῶν μυσηρίων, ἐπὶ Ἀδριανῷ (93) τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐθύοντο γὰρ καὶ ἐν Λαοδικείῳ τῆ κατὰ Συρίαν τῆ Ἀθηναῖ κατ' ἔτος παρθένος, νῦν δὲ Ἐλαρος. Καὶ μὴν καὶ οἱ ἐν Λεβύῃ Καρχηδόνι ἐποιοῦν τὴν θυσίαν, ἣν Ἰφικράτης (94) ἔπαυσε. Καὶ Δουμάτιος δὲ (95) τῆς Ἀραβίας κατ' ἔτος ἑκατὸν ἔθουν παῖδας, ἐν ὧν ὅσοι βουθύθησαν, ὧ χροῖνται ὡς ζῶντες. Φίλαρχος δὲ κοινῶς πάντας τοὺς Ἑλληνας, πρὶν ἐπὶ πολεμίοις εἶεῖναι, ἀνθρωποκτονεῖν ἱστορεῖ. Καὶ παρὴμι θέρκας καὶ Σκίθας, καὶ ὅς Ἀθηναῖοι τὴν Ἐρχαθῆος καὶ Πραξιθέας θυγατέρα ἀνεῖλον. Ἄλλ' ἐτι γε νῦν τίς ἀγνοεῖ, κατὰ τὴν Μεγάλην πόλιν τῆ τοῦ Ασσιαρίου αἰῶς εὐρητῆ, σφαζόμενον ἀνθρώπων; » Καὶ πάλιν φησὶν ὁ Ἄφ' ὃς μέχρι νῦν οὐκ ἐν Ἀραβίᾳ μόνον τοὺς Λυκαίους, οὐδ' ἐν Καρχηδόνι τῷ Κρόνῳ κοινῇ πάντες ἀνθρωποθυτοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ περίοδον, τῆς τοῦ νομίμου χἀ-

τητος ἀδλων. Plutarch. opuse. De Pythiæ oracul., pag. 403, Ἀλύριον, Ἡρόδοτον, Φιλόχορον, et Ἴστρον nominat, qui τὰς ἡμέτερος μαντείας συναγαγεῖν μάλιστα φιλοτιμηθέντες, iamem ἀνευ μέτρον χρησμοῖς γεγραφέτας ἦσαν.

(93) Ἐπὶ Ἀδριανῷ. Idem infra p. 164, et orat. De laudibus Constantini.

(94) Ἰφικράτης. Illeue Atheniensis imperator, Pharnabazis Persæ, et Agesilai Lacedæmonii æqualis, reique militari usu gloria clarissimus. Quo de multa inter cæteros Plutarchus, et Diodor. Sicul. lib. xv. Verum, quid ipsi cum Caribaginensib. negotii fuerit, non reperio. Sane hanc apud illos ἀνθρωποθυσίας κατάλυον, Geloni Syracusano principi tribuunt.

(95) Καὶ Δουμάτιος δὲ. In priori edit. legabatur, ἣν Ἰφικράτης ἔπαυσε καὶ Δουμάτης. Οἱ δὲ τῆς Ἀραβ. Quibus nihil depravatius. Verioresem ex Porphyrio lectionem representavimus, quam etiam habet Montæ. Nisi tamen Δουμάτιος, cum aspiratione legendum potius est, vel Δουμάντιος. Quæ enim Stephanus Eriptomar. Δουμάτια est, eadem a Ptolemæο Δουμάνθια vocatur, et in Arabia Deserta collocatur. Glaucō tamen, apud eund. Stephan., urbis hujus πολιτῆς Δουμαθηνοῦς appellare uauult.

ρᾶ μνήμης, ἐμφύλιον αἶμα βάνουσι πρὸς τοὺς
βρομοῦς. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῆς προδρλωθείσης κεί-
σθω γραφῆς· ἐκ δὲ τοῦ πρώτου συγγράμματος τῆς
Φιλωνος Φοινικικῆς ἱστορίας παραθήσομαι ταῦτα.
Magna in Urbe, hominem circa Jovis Latiaris
inquit, ad ætatem usque nostram, non tantum vel in
Arcadia solemnī Lupercalium festo, vel Cartha-
ginæ Saturno populus universus homines immolat,
sed etiam certo statoque redeuntis anni circulo,
ad usurpationem veteris fixæque legibus memoriæ,
aræs civili semper ac domestico cruore perfun-
dunt. » Hæcenus ex Porphyrio. Jam ex primo
Philonis de Phœnicum historia volumine hæc pauca
subjiciam.

« Ἐθὸς ἦν τοῖς παλαιοῖς ἐν ταῖς μεγάλας συμφο-
ραῖς τῶν κινδύνων ἀντὶ τῆς πάντων φοβᾶς τὸ ἡγα-
πημένον τῶν τέκνων τοὺς κρατούστας ἢ πόλιος ἢ
ἔθνους εἰς σπαγῆν ἐπιπέδον λύτρον τοὺς τιμωροὺς
δαίμονι. Κατεσφάττοντο δὲ οἱ διδόμενοι μουσικῶς.
Κρῖνος τοίνυν, ὃν οἱ Φοινικεῖς Ἰσαράλ προσαγορεύ-
ουσι, βασιλεύων τῆς χώρας, καὶ ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ
βίου τελευτῆν εἰς τὴν τοῦ Κρῖνου ἀστερα καθιερωθεὶς,
ἐξ ἐπιχωρίας νόμης Ἀνωβρέτ λεγομένης ὑβὼν ἔχων
μοσχογῆν, ὃν διὰ τοῦτο Ἰεοὺδ ἐκάλεον, τὸν μονογενοῦς
οἶσιν· ἔτι καὶ νῦν καλουμένου παρὰ τοῖς Φοινίξιν, κιν-
δύων ἐκ πολέμου μεγίστων καταληφθέντων τὴν χώραν,
βασιλικῶς κοσμήσας στήματα τὸν ὑβὼν, βρομὸν τε κα-
ταστασάμενος κατέθυσεν. » Ταῦτα μὲν οὖν τοῦτον
εἶπε τὸν τρόπον. Εἰκότως ἄρα ὁ θαυμάσιος Κλήμης ἐν
τῷ πρὸς Ἕλληνας Προτρεπτικῷ, αὐτὰ δὴ ταῦτα ἐπι-
μεμφόμενος, τοιαῦτα καὶ αὐτὸς τὴν πλάνην τῶν ἀν-
θρώπων ἀπολοφύρεται λέγων· « Φέρον οὖν δὴ, καὶ
τοῦτο προσθῶμεν, ὡς ἀπάνθρωποι καὶ μισάνθρωποι
δαίμονες εἴεν ὕμιν οἱ θεοί, καὶ οὐχὶ μόνον ἐπιγαίρον-
τες τῇ φρενοβλαβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς δὲ καὶ ἀν-
θρώπων ἀπολαύοντες· νυνὶ μὲν γὰρ ἐν σταδίοις ἐν-
όπλιους φιλονεικίας, νυνὶ δὲ τὰς ἐν πόλεμοις ἀναρί-
θρους φιλοτιμίας, ἀφορμὰς σφίσιν ἄβηθης πορίζομε-
ναι, ὅπως οὐ μάλιστα ἔχουν ἀνθρώπινα ἀνάσθην
ἐκτροχισθῆναι φόνων. » Ἦν δὲ κατὰ πόλιος καὶ ἔθνη
αἰνῶν λοιμοὶ ἐπισκῆψαντες, σπονδὰς ἀπήτησαν ἀνη-
μέρους. Ἀριστομένης γοῦν ὁ Μεσσηνίος τῷ Ἰθω-
μίτῃ (96) διὰ τριακοσίους ἀπέσφαξε· τοσαύτας ὁμοῦ
καὶ τοιαύτας καλλιερεῖν οἴόμενος ἐκατόμβας· ἐν οἷς
καὶ θεόπομπος ἦν ὁ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, ἱερῶν
εὐγενῆς. Ταῦροι δὲ τὸ ἔθνος, οἱ περὶ τὴν Ταυρικὴν
Κεφρώνησον κατοικοῦντες, οὗς ἀν τῶν ἔθνων παρ' αὐ-
τοῖς εἶπασιν, τοῦτον δὴ τὸν κατὰ δάδατον ἑπτακῶ-
τον, αὐτίκα μάλᾳ τῇ Ταυρικῇ καταθύουσιν Ἀρτέ-
μιδι. Ταύτας σου « τὰς θυσίας ἐπὶ σκηνῆς τραγυθεῖ
ὁ Εὐριπίδης. Μόνιμος (97) δὲ ἱστορεῖ ἐν τῷ τῶν θαυ-
μαστικῶν συναγωγῇ ἐν Ἑλλάδι τῆς Θεσσαλίας Ἀχαιῶν
ἀνθρώπων Πηλεὶ καὶ Χείρωνι καταθύεσθαι. Λυκτίους
(98) γάρ, Κρητῶν δὲ ἔθνος εἶναι οὗτοι, Ἀντικλειδῆς
ἐν Νόστοις (99) ἀποφαίνεται ἀνθρώπους ἀποσφάττειν
τῷ δέ. Καὶ Ἀεθλίους Διονύσῳ τὴν ὁμοίαν προσάγειν

« Ισ. σοί.

(96) Ἀριστομένης τῷ Ἰθωμίτῃ. Melius, vel
Ἰθωμάτῃ, vel Ἰθωμήτῃ, ut Stephan., et alii, vel
etiam, ut Pousanias, Ἰθωμάτῃ, aut Ἰθωμάτῃ, quod
Doricum, planeque Messenicum est : ab Ithoma,
Messeniz monte, ubi oppidum ejusdem nominis,
sua opereque munilissimum.

(97) Μόνιμος. De hoc scriptore, ejusque Ἀνθρω-

A humano sanguine litavisse, Philarcho referente ac-
cepimus. Thracas, Scythasque præterea, quem-
admodum Athenienses Erechthei, Praxitheæque si-
liam ceciderint, nihil dico. Illud autem quis nescit,
ferias hodieque mactari? » Et rursus : « Ex quo,

« Apud veteres, inquit, in more positum erat, ut
in summis reipublicæ calamitatibus, penes quos
aut civitatis aut gentis imperium esset, si libero-
rum suorum charissimi, ultoribus dæmonibus ju-
gulati, sanguine quasi pretio, publicum exitium
interitumque redimerent. Qui vero tum ad sacrifi-
cium devovebantur, eos mysticis quibusdam ceri-
moniis jugulabant. Enimvero Saturnus, quem Phœ-
uices Israelem nominant, quemque post obitum
in astrum ejusdem nominis consecraverunt, cum
his in locis regnaret, ac filium unicum ex nym-
pha quadam indigena, quam Anobretten voca-
bant, suscepisset, eumque propterea leudem ap-
pellatum, quod ea vox apud Phœnices unigenam
157 etiamnum significet : cumque teterrima belli
clades universam in regionem incubisset, illum
ipsam regio cultu ornatum ad aram abs sese prius
erectam et instructam immolavit. » Quæ cum ita
se haberent, jure sane ac merito Clemens, vir plane
singularis, in ea, quam gentilibus inscripsit, Cohor-
tatione, eadem ista carpens, hominum illorum cæ-
citatem his verbis lamentatur : « Nunc autem, in-
quit, superioribus illud etiam adjungamus, quam
immanes dii vestri dæmones fuerint, quamque ca-
pitali hominum odio flagraverint, qui eorum non
vercordia modo insanique delectarentur, sed etiam
carnilicina cædibusque fruerentur. Quippe modo
cnim armatas in stadio et ambitiosas commissio-
nes, modo infinitas belli contentiones honoris causa
gloriaque susceptas, voluptatis sibi materiam ac
segetem accersebant, ut sic indignum in modum
humano cruore satiri possent. Jam vero per urbes
passim ac populos tanquam teterrimæ pestes gras-
sati, crudeles dirasque libationes expecebant. Sane
Aristomenes ille Messenius Ithomita Jovi trecentos
jugulavit, ratus egregie sese tot tanque lectis he-
catombis litasse, quorum e numero Theopompus
erat, Lacedæmoniorum rex, illustris utique nobi-
lisque victima. Tauri vero populi, qui circa Tau-
ricam Chersonesum habitant, quotquot apud se pe-
regrinos eo tum errore, tum vi tempestatis appul-
sos interciperent, e vestigio Taurica Diana immo-

ποθυσία nihil legi. Forte in Achilles immaturo fato
rapti memoriam, Peleo ejus parenti, et Chironi nu-
tritio scelus hoc institutum fuerit.

(98) Λυκτίους. Recte; perperam enim apud Cle-
ment., habetur Λυκίους.

(99) Ἀντικλειδῆς ἐν Νόστοις. Suidas, Ἀντι-
κλειδῆς, inquit, οὗτος ἔγραψε περὶ νόστων.

labant, quibus sacrificiis tragica sæpius Euripidis A theatra personarunt. Scribit etiam Monimus in suo *De rebus admirabilibus* commentario, Pellæ oppido Thessaliæ, hominem Achivum Peleo et Chironi nactari consuevisse. A Lyciis vero Crætæ insulæ populis Jovi homines jugulari solitos, auctor est Anticles, in eo, quem *Reditus* inscripsit, opere. Itemque Baccho similem a Lesbii oblatam esse victimam ex Dositæ cognoscimus. Phocæenses quoque, ne præteriti a nobis videantur, hominem integerrimum Tauricæ Dianæ credebant, ut testis est Pythocles libro *De concordia* tertio. Adde his et Erechtheum Atticum, et Romanum Marium, qui suas ambo filias immolarunt, Persephonæ quidem Erechtheus, ut apud Demaratum primo *Rerum tragicarum* libro legimus; Averruncis autem Marius, ut ex quarto Dorothei *Rerum Italicarum* libro constat. Perhumanos scilicet ac misericores exemplis istis habemus dæmones. Quidni vero similem in modum religiosa sanctaque habeantur dæmonum mancipia, seu quæ boni ominis causa servatores illos appellant, 158 seu quæ salutem a salutis insidiatoribus deprecantur. Enimvero dum istis litare sese opinantur, homines ab sese jugulari non cogitant. Atqui non locus profecto hostiam ex parricidio facit: nec si Dianæ quis aut Jovi potius in loco sacro, quam si aliis id genus dæmonibus, vel ad aram, vel in trivii hominem, seu iracundiæ, seu pecuniæ cupiditate commotus jugularit, sacram victimam appellet licet. Parricidium omnino est tale sacrificium. Quid igitur causæ est, vos, o homines animantium omnium sapientissimi, quam-obrem cum irmanes feras adco fugere, ac sicubi vel in ursum vel in leonem incidimini, illico declinare soleamus,

Ut quis cæruleum si forte aspexerit anguem,

Continuo resilit, membrisque pavore solutis,

Aeris sese montis valle abdit in alta :

vos, qui exitiales ac pestiferos dæmones insidiari hominibus, eorumque successos odio, nihil nisi

(1) *Δωδεκάς*. Ignotus mihi est hic auctor. Tantum apud Suid. reperio *Δωδεκάς*, ὄνομα κύριον. Ignotus et Pythocles, qui sequitur.

(2) *Φωκαεῖς*. Hervet. *Phocenses*, credo operam errore. *Φώκαια*, *Phocæa*, urbs in Ionia, eujus cives *Φωκαεῖς*, interdum etiam *Φωκαεῖς*, ut *Πλαταιεῖς*, *Phocæenses*, aut *Phocæci*. Horatius *Epod.*, od. 16 :

Phocæorum

Velut profugit exsecrata civitas.

Φωκῆς, *Phocis*, Achaïæ regio; incolæ *Φωκῆς*, *Phocenses*. Thucydidi scholiastes, l. 1. p. 11, *Φωκῆς*, inquit, οἱ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ Φωκιδῶς πόλεως. *Φωκαεῖς*, οἱ τῆς Ἰωνίας, ἀπὸ Φωκαίας πόλεως. Naud scio num recte Phocidem urbem dixerit, quam cæteri omnes regionem agnoscunt: tametsi Pompon. Mela Phocidem Ionie urbem nominet, librariorum, opinor, vitio, cum *Phocæam*, ut Græci omnes, scribere debuissent.

(3) *Ἀποπέμφομαι*. Clemens, παραπέμφομαι, quod malim.

(4) *Ἐρεθθεὺς καὶ Μάριος*. Vide Vales. ad Euseb. *De laud. Constantini*, c. 13.

(5) *Ὁ Μάριος*. Fallor, ni glossema est illud ὁ Μάριος. Nec vero ante dixit, ὁ μὲν τῆς Φερεφάττης ὁ Ἐρεθθεὺς. Quid quod barbara est hæc loquendi ratio? Quid quod face opin non erat, ut posteriorem hunc Marium esse videmus, qui Dorotheum, in *Itarum Italicarum* libris citari audiremus?

(6) *Πῶς δὲ οὐκ ἀνίστοι*, etc. Alter ex manus., πῶς δὲ οὐκ ἀνίστοι ἀλόγως. Clemens, πῶς δὲ οὐκ

θυσιαν ἀνωσθας (1) λέγει. *Φωκαεῖς* (2) δὲ, οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ἀποπέμφομαι (3), τοῦτους Πυθολκῆς ἐν τρίτῳ *Περὶ ἑμνοσίου* τῆς *Ταυροπόλεως* Ἀρτεμίδεως ἀνθρώπων ὀλοκαυτεῖν ἱστορεῖ. Ἐρεθθεὺς δὲ ὁ Ἀττικὸς, καὶ Μάριος (4) ὁ Ῥωμαῖος τὰς αὐτῶν ἰθυσάτων θυγατέρας· ὧν ὁ μὲν τῆς Φερεφάττης, ὡς Δημήτρατος ἐν πρώτῳ *Τραγηθουμένων*, ὁ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ Μάριος (5), ὡς Δωροθέου ἐν τῇ τετάρτῃ *Ἰταλικῶν* ἱστορεῖ. Φιλάνθρωποι γὰρ ἐκ τούτων καταρτίζονται οἱ δαίμονες· πῶς δὲ οὐκ ἀνίστοι ἀναλόγως (6) οἱ δευτεροδαίμονες, ὁ μὲν σωτήρες ἐπιφημούμενοι, οἱ δὲ σωτηριαν αἰτούμενοι παρὰ τῶν ἐπιβούλων σωτηρίας; Καλλιερεῖν γοῦν τοπάροντες αὐτοῖς, σφῆς αὐτοῖς λελθῆσαν ἀποσφάττοντες ἀνθρώπους. Οὐ γὰρ ὅν παρὰ τὸν τόπον ἱερῶν γίνεται ὁ φόβος· οὐδ' εἰ Ἀρτέμιδι τις καὶ Διὶ ἐν ἱερῷ ὄψεν χωρὶν μᾶλλον ἢ ὄρηγῃ καὶ φιλαγγυρίῃ (7). Ἄλλοις ὁμοίως δαίμονισ ἐπὶ βωμοῖς ἢ ἐν ὄρεσσιν ἀποσφάττει τὸν ἀνθρώπων ἂν ἱερῶν δευτεροδαίμονες· ἀλλὰ φόβος ἐστὶ καὶ ἀνδροκτασία ἢ τοιαύτη θυσία. Τί δὲ ὄν, ὡ σοφώτατοι τῶν ἄλλων ζώων ἀνθρώποι, τὰ μὲν θηρία πεφεύγαμεν (8) τὰ ἀνίμερα, κἄν που περιτύχωμεν ἢ ἄρκτω ἢ λέοντι, ἐκτραπέμεθα,

καὶ ἐπιβούλων σωτηρίας; Καλλιερεῖν γοῦν τοπάροντες αὐτοῖς, σφῆς αὐτοῖς λελθῆσαν ἀποσφάττοντες ἀνθρώπους. Οὐ γὰρ ὅν παρὰ τὸν τόπον ἱερῶν γίνεται ὁ φόβος· οὐδ' εἰ Ἀρτέμιδι τις καὶ Διὶ ἐν ἱερῷ ὄψεν χωρὶν μᾶλλον ἢ ὄρηγῃ καὶ φιλαγγυρίῃ (7). Ἄλλοις ὁμοίως δαίμονισ ἐπὶ βωμοῖς ἢ ἐν ὄρεσσιν ἀποσφάττει τὸν ἀνθρώπων ἂν ἱερῶν δευτεροδαίμονες· ἀλλὰ φόβος ἐστὶ καὶ ἀνδροκτασία ἢ τοιαύτη θυσία. Τί δὲ ὄν, ὡ σοφώτατοι τῶν ἄλλων ζώων ἀνθρώποι, τὰ μὲν θηρία πεφεύγαμεν (8) τὰ ἀνίμερα, κἄν που περιτύχωμεν ἢ ἄρκτω ἢ λέοντι, ἐκτραπέμεθα,

Ὡς δ' ἄρα τις (9) *τε, δράκοντα ἰδὼν, πάλιν ὄρθρος ἐν βίσησιν, ὑπὸ τε τρόμος ἔλλαβε ἰγυῖα,*

Ἄψ' ε' ἀνεχώρησε,
δαίμονας δ' ὀλεθρίους καὶ ἀλτρηίους, ἐπιβούλους τε καὶ μισανθρώπους καὶ λυμείνας ὄντας πραισθόμε-

δοσι ἀναλόγως. Forte, πῶς δὲ εἰ κἄν δόσι ἀναλόγως. Utraque interrogatio ironica est. Et bene ἀναλόγως, videtur enim quedam ἀναλογία δαίμονος inter ac disidæmonos intercedere; cui ut quomodo modo servivrem, δευτεροδαίμονας hoc loco *dæmonum mancipia* quam *superstitiosos* vertere malui.

(7) *Ἡ ὄρηγῃ καὶ φιλαγγυρίῃ*. Hervetus, *quam ira et avaritia, et alius similibus dæmonibus*, etc. Pessini sane dæmones ira et pecuniæ sitis, sed aliam Clementis hoc loco mentem esse arbitror; alioqui scribendum fuit, καὶ ἄλλοις ὁμοίως. Corruptus locus est, qui, ut sanctorum, primum ex Clemente ὁμοίως pro ὁμοίως reponendum videtur: nam similibus quidem, non tamen similitur, in loco sacro pietatis causa, et in trivii, impellente vel iracundia vel avaritia, homines jugulantur. Deinde, post ὀλεθρίων, distinguendum. Postremo legi possit, ἀποσφάττει ἂν τὸν ἀνθρώπων, ἱερῶν ἂν ἱερῶν ἐπιφημύσαι. Quorum verborum sententiam reddidi; tunc enim, ἐπιφημύσαι ἂν, erit proprie, *appellare jure* possit; vel sola metathesis τοῦ ἂν, sic, ἀποσφάττει ἂν τὸν ἀνθρώπων, ἱερῶν ἱερῶν ἐπιφημύσαι; ut ἀπὸ κοινῶ ἰntelligatur, ἱερῶν γίνεται ὁ φόβος.

(8) *Πεφεύγαμεν*. Rectius, opinor, Clemens, περιφεύγαμεν, tametsi præteritum illud aoristorum more pro præsentis usurpari possit, vel per verbum *soleo* explicari.

(9) *Ὡς δ' ἄρα τις*. Homer. *Ἰλιάδ.* Γ, v. 53. Notum et illud *Æneid.* II, *Improvissum aspris*. Sed nauti Græcam sententiam fidelius reddere.

νη καὶ συνιέντας, οὐκ ἐντρέψασθε (10), οὐδὲ ἀποστρέψασθε ;)

Τοσαῦτα καὶ ὁ Κλήμης. Ἔγω δὲ σοὶ καὶ ἄλιον παραστήσαι μάρτυρα τῆς τῶν ἀθῶν καὶ ἀπαθροῦν δαιμόνων μαιφονίας, Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασσία, ἄνδρα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἀκριβῆ τῆν γραφῆν ἄπαζαν ἐκθέμενον. Γράφει δ' οὖν καὶ οὗτος τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλω αἰτῆσαι ποτε ἀνθρωποθυίας· τοὺς δ' αἰτηθέντας καρπῶν μὲν ἀπάντων καὶ βοσκημάτων τὸ λάχος ἀποθῆσαι τοὺς θεούς, ὅτι δὲ μὴ καὶ ἀνθρώπους, παντοίας περιστῆναι συμφοραῖς. Οὐδὲν δὲ οἶον (11) καὶ τοῦ συγγραφέως ἀκοῦσαι ὡδὲ πη δεξιόντος· ἡ Ὀλίγον δὲ (12) κατέμεινεν ἐν Ἰταλίᾳ τὸν Ἄβουριων προνοία. Πρῶτον μὲν οὖν τῆς ἀκαρφορίας ταῖς πᾶσι ἐδόκει αὐγμῶ ἢ γῆ κακωθεῖσα ἄρξαι, ἦνκα οὐτ' ἐπὶ τοῖς δένδροις καρπὸς οὐδέ τις ὥρατος διέμεινεν, ἀλλ' ὡμὸι κατέρβησαν· οὔτε ἕποσα σπερμάτων ἀνέντα βλαστοὺς ἀνθήσειεν, οὐ στάχως ἀκμῆς τοὺς κατὰ νόμον ἐξεπλήρου χρόνους· οὔτε πᾶσα κτήνησιν ἐφύετο διαρκῆς· τῶν τε ναμάτων τὰ μὲν οὐκ ἔτι πίνεσθαι σπουδαία (13) ἦν, τὰ δ' ὑπελίμπαν θέρους, τὰ δ' εἰς τέλος ἀπεσβέννυντο. Ἀδελφὰ δὲ τούτοις ἐγένετο περὶ προβάτων καὶ γυναικῶν γονάς· ἢ γὰρ ἐξημιλοῦτο τὸ ἐμῆρον, ἢ κατὰ τοὺς τόκους διαφείρετο· ἔστι δὲ καὶ τὰς φεροῦσας συνδιαλυμμένας. Εἰ δὲ τι διαφύγοι τὸν ἐκ τῶν ὠδίνων κίνδυνον, ἐμπηρον, ἢ ἀτελές, ἢ διὰ ἄλλην τινὰ τύχην βλαπθὲν, τρέφεσθαι χρῆσθαι οὐκ ἔν. Ἐπει τα κατὰ τὸ ἄλλο πλῆθος τὸν ἐν ἀκμῇ μάλιστα ἐκακοῦσα νόσος καὶ θανάτος παρά τὰ εἰκότα συγχέει. Μαντευομένοις δὲ αὐτοῖς τίνα θεῶν ἢ δαιμόνων παραβάντας τάδε πάσγουσι, καὶ τί ποιήσασιν αὐτοῖς λυγῆσαι τὰ θεινὰ ἐλπίς, ὁ θεὸς ἀνελεν, ὅτι τυχόντες ἐν ἐσθόλονον οὐκ ἀπέδοσαν ἃ ἤρξαντο, ἀλλὰ προσοφείλουσι τὰ πλείστον δεῖναι. Οἱ γὰρ Πελαγοὶ, ἀφορίας αὐτοῖς γενομένης ἐν τῇ γῆ πάντων χρημάτων, ἤρξαντο τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ τοὺς Καβελίνας, καταθύσειν δεκάτας (14) τῶν προσγεσημένων ἀπάντων. Τελεσθεῖσθαι δὲ τῆς· εὐχῆς, ἐξελλόμενοι καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων ἀπάντων τὸ λάχος, ἐπέθυσαν τοὺς θεούς, ὡς δὴ κατὰ τούτων μόνων εὐξάμενοι. Τῷτα δὲ Μυρσῆος ὁ Λέσβιος ἱστορῆκεν, ὀλίγου δεῖν τοῖς αὐτοῖς ἰνόμεναι γράμων, οἷς ἐγὼ νῦν, πλὴν ὅσον

A ipsorum pestem interitumque moliri sehtitis atque agnoscitis, non moveamini tamen, nec vestros ipsi hostes aversemini ?

Hæc Clemens. Ego vero, quem tibi producam, alium præterea impiorum atque immanium dæmonum carnificinæ testem habeo, Dionysium Halicarnassensem, virum, qui accurate in primis historiam Romæorum perscripsit universam. Refert igitur ipse quoque, Jovem et Apollinem aliquando humanas hostias exegisse, eos vero, a quibus exegerant, tametsi frugum pariter ac pecorum omnium iis decimas obtulissent, quod tamen hominibus pepercissent, nihil non calamitatis subisse. Verum auctorem ipsum rem his verbis narrante audire præstat : Exigite tamen, inquit, Pelagorum in Italia reliquis, Aboriginum cura studioque resederunt. Ac per civitates quidem in familiarium exitum vis mali tum primum grassari cœpit, cum, terra immedio astu laborante, nec pomi genus ullum ad justam usque maturitatem arbori hæceret suæ, sed acerba passim omnia deciderent; nec sata prorsus ulla, tametsi jam educto germine florem ostendissent, tempus roborandæ maturandæque spicæ necessarium attingerent; nec jumentis satis herbas proveniret; adeoque fontes aut ejusmodi aqua fluere, quæ hibi secure non posset, aut deficerent per æstatem, aut penitus hausti crescerent. Affinis gemina erat pecudum æque ac mulierum feturæ pestis. Nam vel abortivi fetus ejiciebantur, vel in ipso partu interibant, idque cum certo nonnunquam matrum ipsarum exitio. Quod si qui forte nascendi periculum evitarent, trunci tamen, aut inchoati, aut alio 159 quocunque vitio affecti, eoque minus ad alendum idonei nascebantur. Reliqua vero justæ aut florentis ætatis multitudo morbos necesse gravissimas ferebat, ac longe, quam antea, crebriores. Qui cum oraculum consulissent, cuius ob dei vel dæmonis offensionem ista paterentur, quibusque religionis officii urgentis calamitatis leniendæ ac mitigandæ spes esset, hoc abs deo responsi tulere; cum votorum ipsi composites evasisent, sua tamen diis vota minime reddidisse, quæ enim pretio reliquis anteirent, eorum adhuc esse debitores. Cum enim Pelasgi etiam an-

(10) Οὐκ ἐντρέψασθε. Clemens, οὐκ ἐκτρέψασθε, melius; nam et præcessit τὸ ἐκτρέψασθε, et sequitur οὐδὲ ἀποστρέψασθε. Quid quod minus erga dæmones convenit illa pudoris verecundiæque significatio?

(11) Οὐδὲν δὲ οἶον. Vulgo, nihil vetat, malui tamen, præstat; nam præterquam quod οὐδὲν οἶον esse ὑποχωριστικόν est, ut εὐχὴ ἤριστα, pro μάλιστα, videtur etiam idem significare quod Gallice dicimus, Il n'y a rien de tel que, etc. Demosth. in Midiam, οὐδὲν γὰρ οἶον ἀκούειν αὐτοῦ τοῦ νόμου. Quod reddere malui, Nihil enim tanti fuerit, quanti legem ipsam audire, quam, ut vulgo, nihil enim vetat, Gall. Car il n'y a rien de tel que d'entendre la loi même.

(12) Ὀλίγον δὲ. Locus exstat lih. 1, p. 18 edition. Græco-Lat.

(13) Πίνεισθαι σπουδαία Ad potum idonea, quo-

D

modo σπουδαῖος οἶνος, σπουδαῖον μέλι, σπουδαία σπέρματα. Quod vulgaris, infra l. 1, p. 677, πίνεσθαι χρῆσθον dixit, πίνεσθαι τε οὐκ εἶναι χρῆσθον ἦν τὸ ἐκ ποταμοῦ κομισθὲν ὕδωρ. Εἰ hic, p. 159, τρέφεσθαι χρῆσθον, cuius loco, τρέφεσθαι σπουδαῖον dici quoque possit.

(14) Καταθύσειν δεκάτας. Non absimile decimarum genus iis Dodonæus Jupiter imperarat, supra p. 16, eos ad petendum Latium coherentatus. Oraculi verba : Σεεῖτε μετῶμεναι Σικελῶν Σατόρων ἀλαν (ita legend., non Σατορίαν. Eam vero Latii partem intelligit, quam Siculi jam incederant).

Ἦδ' Ἀβοριγῶν κατ' ἐν. οὐ γῆσος ἐχρεῖται. Οἱς ἀναμυθόντες, δεκάτην ἐκπέμψατε Φαίβω· καὶ κεφαλὰς Κρονίδη, καὶ τῷ Πατρὶ πέμψατε [φρατα.

tea rerum omnium sterilitate premerentur, Jovi, Apollini, et Cabiris eorum, quæ sibi nascerentur, omnium decimas voverant; ideoque rei votorum effecti, eximias fructuum ac pecorum universorum decimas diis consecraverant, quasi suis eas tantum, nihilque præterea votis inclusissent. Atque hæc utidem pene verbis a Myrsilo Lesbio commemorantur, nisi quod Tyrrenus ipse populos istos, non Pelasgos appellat, cujus rei causa postmodum a nobis afferretur. Cæterum cum de relati oraculi mente nullo modo conjicere possent, dubiis animique pendentibus, e senioribus unus aliquis eam solerter asscutus, eos gravissime falli denuntiavit, si immerito sibi succensere deos putarent: nam rerum quidem ac fortunarum primitias rite atque uti æquum erat persolutas omnes diis fuisse; at natorum per id tempus hominum sortem, quæ maximi omnium ab iis fieret, etiam tum deheri. Quare si eorum præterea justam dii quoque partem acciperent, tum demum oraculum felicem exitum habiturum. Hanc senis orationem probare alii, alii contra suspectam habere, quasi fraude doloque compositam. Mox tamen auctorem e turba quempiam secutis, placuit denuo, hominum decimas expetere, numen consulere: quod ubi sic faciendum missis consultoribus respondisset, continuo seditio exoritur, quod inter eos de decimandi ratione convenire non possent. Ac primo quidem inter ipsos civitatum principes turbari cœptum, mox cætera quoque multitudo de principibus male suspicatur. Ergo nullo ordine tumultuari, sedesque mutare, sed nti par erat homines deorum stimulis ac pœnis agitat. Quo factum, ut ædes integræ funditus deleterentur, parte eorum alio commigrante, cum propinqui discedentium nefas putarent, et divelli a necessaritis, et cum inimicissimis residere. Primum igitur isti omnes, relicta Italia, partim in Græciam, partim in 160 barbaras plerasque regiones dissipati sunt: secundum quos alii deinceps eandem subiere fortunam, cum id ipsum quotannis eveniret. Nec enim desinebant civitatum moderatores lectas subinde adolescentium primitias eximere, partim ut sese numinum religione solverent, partim quod ab iis, qui effugissent, novas seditioes metuerent. Multi quoque odio ac similitate per

a D., δεκατέσσεως. b Dion. ἀπελαυνόμενον.

(15) *Τῆν δ' αἰτίαν*. De causa illa pluribus dispartit Dionys., pag. 20, 21, 22, 23. Concludit, meo iudicio, verissime, gentes fuisse duas, Pelasgos atque Tyrrenos, sic tamen ut cum Pelasgi, ab Helenibus patria pulsī, Tyrrenorum in solo consedissent, non tantum generis utriusque facta permistio sit, verum etiam nominis ejusdem secuta communitio, ut Tyrreni omnes ab aliis, ab aliis Pelasgi promiscue dicerentur. Sic ante, Phrygum, Teucrorum, atque Trojanorum fuerat; sic etiam nunc viget Francorum Gallorumque commune nomen.

(16-17) *Ἐπαναστάσεις*. Conjiciebam μεταναστάσεις. At uterque manus. Ἀναστάσεις habet, non modo hic, sed etiam pag. sequente. Quæ vox et

α οὐ Πελασγούς καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ Τυρρηνοὺς· τὴν δ' αἰτίαν (15) ὄλιγον ὕστερον ἐρῶ. Ἢς δὲ ἀπενεχθέντα τὸν χρησμὸν ἔμαθον, οὐχ εἰς τὰ λεγόμενα συμβαλεῖν. Ἀμνημονοῦσι δὲ αὐτοῖς τῶν γεραιτέρων τις λέγει, συμβαλλόν τὸ λόγιον, οὗ τοῦ παντὸς ἡμαρτήσαν, εἰ ὄλονται τὰς θεοῦς ἀδικίας αὐτοῖς ἐγκαλεῖν χρημάτων μὲν γὰρ ἀποδεδοῦσθαι τὰς ἀπαρχὰς αὐτοῖς ἀπάσας ὀρθῶς τε καὶ σὺν δίκῃ· ἀνθρώπων δὲ γούης τὸ λάγος, χρήματα παντὸς μάλιστα θεοῦς τιμώτατον, ἐφελθεῖν· εἰ δὲ ἦ καὶ τούτων λάβοιεν τὴν δικαίαν μοῖραν, τέλος ἔξειν ἐφιστὶ τὸ λόγιον. Τοῖς μὲν δὲ ὀρθῶς ἐδίδκει λέγεσθαι ταῦτα· οὐδ' ἔξ ἐπιβουλῆς συγκεῖσθαι ὁ λόγος. Εἰσηγησάμενον δὲ τινοσ τὴν γνώμην τὸν δὲν ἐπέρθεσθαι, εἰ αὐτῷ φίλον ἀνθρώπων δεκάτας ἀπολαμβάνειν, πέμπτον τὸ δεύτερον θεοπρόπουσ· καὶ ὁ θεὸς ἀνέειπεν ὁσὺν ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτου στάσις αὐτοῖς καταλαμβάνεται περὶ τοῦ τρόπου τῆς δεκατέσσεως. Καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰ προσεστῆκότες τὸν πόλειον τότε πρώτων ἐταράχθησαν· ἔπειτα καὶ τὸ λοιπὸν πλήθος δι' ὑπόψίας τοῦσ ἐν τέλει ἐλάμβανεν. Ἐγίνοντο δὲ οὐδὲν κόσμῳ αἱ ἐπαναστάσεις (16-17)· ἀλλ' ὡσπερ εἰκόσ, οἰστροὶ καὶ θεοβλαβεία ἀπελαυνόμενον (18), καὶ πολλὰ ἐφέσεια δια ἐξηλεῖσθη, μέρουσ αὐτῶν μετισταμένου· οὐ γὰρ ἐδικαίουσ οἱ προσέχοντες τοῖς ἐξιοῦσιν ἀπολείπεσθαι τῶν φιλάτων, καὶ ἐν τοῖς ἐχθίτοις ὑπομένειν. Πρώτων μὲν δὲ οὗτοι πάντες, μεταστάντες ἐξ Ἰταλίας, εἰς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον πολλὴν ἐπλανήθησαν· μετὰ δὲ τοῖς πρώτοις ἕτεροι τὸ αὐτὸ ἐπαθον, καὶ τοῦσ διετέλει γινόμενον ἐπὶ ἔτη. Οὐ γὰρ ἀνεῖσαν οἱ δυναστεύοντες ἐν ταῖς πόλεσι, τῆς ἀνδρομάνης αἰεὶ νεότησ ἑκαρούμενον τὰς ἀπαρχὰς, τοῖς τε θεοῖς τὰ δίκαια ὑπουργεῖν ἀξιούντες καὶ στασιασμοῦσ ἐκ τῶν διαλαθόντων δεδιότες. Ἦν δὲ πολὺ καὶ τὸ πρὸς ἔθραον, σὺν προφάσει εὐπρεπεὶ ἀπελαυνόμενοι b ὑπὸ τῶν διαφόρων. Ὅσπερ πολλὰ αἱ ἐπαναστάσεις c ἐγίνοντο, καὶ ἐπὶ πλεῖστον γῆς τὸ Πελασγικὸν γένος διεσπορήθη. e Καὶ μετὰ βραχέα φησὶ· e Λέγουσι δὲ (19) καὶ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν τῷ Κρόνῳ καὶ τοῖς παλαιούσ, ὡσπερ ἐν Καρχηδόνι τείως (20) ἡ πόλις διέμενε, καὶ παρὰ Κελτοῖς εἰς τότε χρόνου γίνεται, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν πρὸς Ἑσπερίων ἐθνῶν ἀνδροφουοῦσιν. Ἡρακλέα τε παῦσαι τὸν νόμον τῆς θυσίας, βουληθέντα τὸν τε βωμῶν ἰδρῶσθαι τὸν ἐπὶ τῷ Σατορνίῳ (21), καὶ καταρῆσθαι θυμάτων ἀγνῶν ἐπὶ

c Ισ. μεταναστάσεις.

idem significat, et leviori mutatione sufficitur.

(18) *θεοβλαβεία ἀπελαυνόμενον*. Dion., ἀπελαυνόμενα, quod diutiusculum videtur. Genus hoc hominum iidem Græci ποινῆλατον significanter vocare solent.

(19) *Λέγουσι δὲ*. Idem Dionys. eod. lib., p. 30.

(20) *Τείως*. Melius quadraret ἔως.

(21) *Ἐπὶ τῷ Σατορνίῳ*. Collem Capitolinum intelligit, quem Saturnium antiquitus vocabant. Idem pag. 27 disertè: Λόφον ἐπιτήθειον εὐρόντες, τρισταδίῳ δὲ μάλιστα μῆκει τοῦ Παλατιου διεσπόμενον, ἡ νῦν μὲν Καπιτωλίῳ ὀνομαζέσεται, ὑπὸ δὲ τῶν τότε ἀνθρώπων Σατορνίος ἐλέγγοτο, ὡσπερ ἂν εἶποι τις Ἑλλάδι φωνῆ, Κρήνιος.

καθάρῳ πρὸς ἀγιαζομένους. Ἴνα δὲ μηδὲν ἢ τοὺς ἀνθρώπους ἐξουσίας ἐνθύμιον, ὡς πατέρων ἠλοῦται (22) θυσίαν διδῆσαι τοὺς ἐπιχωρίους ἀπομειλιτισσομένους τὴν τοῦ θεοῦ μῆνιν, ἀντὶ τῶν ἀνθρώπων, οὗς συμποεῖζοντες, καὶ τῶν χειρῶν ἀκρατεῖς ποιοῦντες, ἐβρίππον εἰς τὸ τοῦ Τιβέρεως βέθρον, εἰδὼλα ποιοῦντες ἀνδρείελλα, κακοσημμένα τὸν αὐτὸν ἐκείνου τρόπον, ἐμβάλλειν εἰς τὸν ποταμὸν, ἵνα τὸ τῆς ὀφείας ὁ τε δὴ πτερεῖν ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς παραμένον ἐξαιρεθῆ, τῶν εἰκόνων τοῦ παλαιοῦ πάθους ἐτι συζομένων. Τοῦτο δὲ καὶ μέχρις ἐμοῦ ἐτι διετέλουν Ῥωμαῖοι δρώντες, ἐτι ἄ μικρὸν ὑστερον βασινῆς Ἰσημερίας, ἐν μὴν Μαῖω ταῖς καλούμεναις εἰδοῖς, διχομήτα βουλόμενοι ταύτην εἶναι τὴν ἡμέραν· ἐν ἣ προέβαντες ἱερεῖα τὰ κατὰ τοὺς νόμους οἱ καλούμενοι Ποντίφικες, ἱερέων οἱ διαφανέστατοι, καὶ σὺν αὐτοῖς αἱ τὸ ἀθάνατον πῦρ διαφυλάττουσαι παρθένοι, στρατηγὸι τε καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, οὗς παρεῖναι ταῖς κεραιρῆταις θέμεις, εἰδὼλα εἰς μορφήν ἀνθρώπων ἐκτεμνόμενα τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γαφύρας βάλουσι εἰς τὸ βέθμα τοῦ Τιβέρεως, Ἄργείους αὐτὰ κλοῦντες. Ἐταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. Καὶ ὁ Διδώκωρος δὲ τὰ ὅμοια τοῦτους ἐν εἰκοστῇ βίβλῳ τῆς Ἰστορίας Βυβλιοθήκης Ἰστορεῖ. μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνης τελευτήν, ἐπὶ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, περὶ Καρχηδονίων ὑπὸ Ἀγαθοκλείους (23) τοῦ Σκελιανὸς πρᾶνον πολιορκουμένου, ταῦτα πρὸς λέξιν γράφων Ἐπιώντο (24) δὲ καὶ τὸν Κρόνον αὐτοῖς ἐναντιοῦσθαι, καθύσων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις θύοντες οὕτω τῷ θεῷ τῶν υἱῶν τοὺς κρατίστους, ὑστερον ἠνούμενοι λάθρα παιδας, καὶ θρόψαντες ἐπιμπον ἐπὶ τὴν θυσίαν, καὶ ζητήσεως γενομένης, εὐρήθησαν τινες τῶν καθιερουρημένων ὑποβολιμαῖοι γεγονότες. Τοῦτων δὲ λαβόντες ἔνοιαν, καὶ τοὺς πολεμίους πρὸς πλὴς τελεχίτων ὄραντες στρατοπεδεύοντες, ἰδεισάμενοι ὡς καταλειπούστας τὰς πατρίδας τῶν θεῶν πρᾶς. Διορθώσασθαι δὲ τὰς ἀγνοίας σπεύδοντες, ἀκροάσους μὲν τῶν ἐπιφανεστάτων παίδων προκρίναντες, ἔθυσαν δημοσίᾳ ἄλλοι δ', ἐν διαβολαῖς ὄντες, ἐκουσίως ἑαυτοὺς ἔδοσαν, οὐκ ἐλάττους ὄντες τριακοσίων. Ἦν δὲ παρ' αὐτοῖς ἀνδρίας Κρόνου γαλιχοῦς, ἐπεταμῶς τὰς χειρας ὑπέτας ἐκτεταμένης ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε τὸν συντιθέμενα τῶν παίδων ἀποκλυθεῖσθαι (25), καὶ πίπτειν εἰς τὴν γάσσην πᾶρης πυρῆς.

castra mœnibus suis imminere cernerent, magna illis injecta religio est, quasi patrios deorum honores sustulissent. Atque hunc errorem ut mature procurarent, primum quidem eximios communibusque lectos suffragiis adolescentes omnino ducentos publice immolarunt: deinde vero alii prœterea, qui violatæ religionis suspecti vulgo essent, ultro sese ac sponte obtulerunt, trecentis haud pauciores. Erat autem apud eos simulacrum Saturni æreum, supinis ac pendentibus in terram manibus, ut impositus ipsis adolescens subjectam in

foveam ignique plenam volveretur ac rueret. Ἐταῦτα δὴ καὶ οὗτος διὰ τῆς οἰκείας Ἰστορίας περιέδοκιν. Εἰκότως ἄρα καὶ ἡ παρ' Ἐδραλοῖς Γραφῆ καταμέμεται τοῖς τὰ τοιαῦτα ζηλώσασιν τῶν ἐκ ἄστων τι Δ.

(22) Ἠλορηκόσι. Dion., qui paulo ante om. δέους. (23) Ἀγαθοκλέους. Fusc. Diodor. Sicul. l. xix ab initio, et lib. xx.

(24) Ἐπιώντο, etc. Diodor. l. xx, p. 756 D. edit. Græco L., post Iaculentam illam Agathocleis de Car-

honestam causam ac speciem ab adversa factione pulsâ, multaque propterea migrationes, quæ Pelasgam gentem varias in terras longe lateque deportarunt. » Ac pancis interjectis, « Ferunt etiam, inquit, Saturno veteres (quemadmodum et Carthagine dum superstes esset, et apud Gallos etiamnum, aliosque nonnullos Occidentis populos fieri solet) homines immolasse : qui mos sublatus ab Hercule fuerit, cum ipse princeps et aram in colle Saturnio erigere, et purarum hostiarum primitias puro igni consecrare voluisset. Atque is, ut ipsos omni metu ac religione solveret, si qua forte sese, tanquam patriis sacris neglectis, obligatos putarent, hanc eos placandi numinis rationem docuit, ut in locum hominum, quos manibus ante pedibusque revinctis in Tiberim projiciebant, hominum simulacra eodem ornata cultu, eodemque ritu in fluvium mittenda sufficerent; uti si quid adhuc religionis in cujusquam animo resideret, totum id funditus, tentata vel specie tenuis sacrificii veteris usurpatione, tolleretur. Atque hunc morem etiamnum Romani servant, paulo post vernum æquinotium, Maiis, quas appellant, Idibus, sic nimirum ut eo die dimidiatus luæ orbis appareat. Tum vero solemnibus hostiis rite mactatis, pontifices (quod summum apud eos sacerdotium est) simulque vestales virgines, quibus immortalis ignis credita custodia est una cum prætioribus cæterisque civibus, quos quidem sacris interesse fas est, triginta id genus hominum in speciem conformatas imagines (Argæos ipsi vocant) in Tiberim fluvium de Sacro ponte dejiciunt. » Hactenus Dionysius. Nec absmilia sunt, quæ a Diodoro Siculo uarrantur, libro *Historicæ Bibliothecæ* vicesimo, ubi post Alexandri Macedonis obitum, circa Ptolemæi primi temporâ, de Carthaginiensibus ab Agathocle Siciliae 161

tyranno obsessis ad verbum ita scribit: « Iratum, inquit, sibi præterea Saturnum esse hæc de causa dictabant, quod cum ipsi antea liberorum suorum florem immolarent, deinceps non nisi pueros quosdam furtime coemptos atque abs sese educatos ad sacrificium submitterent. Itaque hæc de re quæstione habita, nonnullos ex iis, qui sacro ac solemnî ritu cæsi erant, suppositios fuisse repererunt. Quæ cum secum ipsi reputarent, hostiumque

thaginiensibus victoriam. (25) Συντιθέμενα τ. π. ἀποκλυθεῖσθαι. Facilis erat conjectura, legendum esse, ἐκτεθέμενα, et ἀποκλυθεῖσθαι, quod utrumque postea in Diodoro reperi.

Hæc suis in *Historiis* Diodorus. Quamobrem jure sane ac merito Hebræorum litteris carpuntur illi atque reprehenduntur, qui ex circumcisorum numero

cum essent, iisdem tamen sese flagitiis inquinarent, *Et immolabant filios suos et filias suas demoniis. Et infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum*²². Ac mihi quidem persuadeo, manifeste quævis ex superioribus intelligere, primum illum eundemque vetustissimum simulacra erigendi morem, omnibusque communem gentibus numinum seu verius idolorum fictionem, a demonibus, nec ab iis sane, qui boni vocantur, sed omni scelere flagitioque teterrimis profectam esse atque institutam. Ut prophetici huius oraculi veritas liquido constet, *Omnes dii gentium demonia*²³, nec non illius apostolici, *Quæ immolant, demoniis immolant, et non Deo*²⁴. Enimvero, si boni vestigium in iis ullum esset, quamobrem bonorum appellationem jure sortirentur, eos utique natura sua cum benignis, ac salutis omnium cupidis, tum vero amantes justitiæ, hominumque studiosos ac defensores esse oporteret. Cujusmodi si essent, qui fieri posset, ut hominum credibus ad delectationem voluptateque fruerentur? fruerentur autem? Ino, uti non hominum genus a nefario scelere suis ipsi oraculis deterrent? Sed illi profecto hominibus ipsis longe pejores ac deteriores sint, necesse est, quippe cum homines pœnis legibus constitutis parrieidas istos saniores ad mentem revocarint. **162** Neque enim unus aliquis deorum in fuit, sed hominum, per quem effectum est, ut pestifera hominum immolandorum eaque tam diuturna consuetudo, tolleretur. Verumtamen improborum dæmonum totum id fuisse, clarius etiam intelliges, si de infanda illa effusaque scortandi libidine, cujus etiamnum apud Heliopolim Phœnicæ, atque alios p̄rosque populos usus est, tecum ipse cogitaveris. Adulteria siquidem, corruptelas, aliaque id genus incesta flagitia, sic tanquam nomen aliquod in deorum suorum cultu representanda esse defendunt, adeoque turpitudinis indignissima: suas quoque primitias ipsis offerendas, fœdi videlicet infamisque commercii fructum iis, perinde ut eximium quoddam grati animi monumentum consecrando. Sunt enim humanarum hostiarum isthæc affinia. Quod si ab homine temperante ac moderato alienum est, non modo cædibus, verum etiam dictu fœdis libidinibus, nefariisque muliercularum speciem venalem habentium stupris delectari: longe profecto dicendum est, seu deos, seu bonos etiam dæmones ab iis expetendis ac probandis abesse. Sin autem quispiam forte crit, qui ista quidem ad improbos demones perti-

περιτομῆς, φάσκουσα: «Καὶ ἔθνον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοὺς δαίμοσι: καὶ ἐφρονεῖσθῃ ἡ γῆ ἐν τοῖς αἵματι, καὶ ἐμῶνδῃ ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν.» Ἄλλὰ γὰρ ἠρώμαι διὰ τοῦτον ἀπεληγλέγχατι σαφῶς, δαιμονίῃν εἶνα γεγενῆσθαι τῆν παλαιατῆν καὶ πρώτην τῶν ζῴων ἔθρσιν, καὶ πῆσαν τῆν εἰδωλικῆν τῶν ἐθνῶν θεοποιαν, καὶ δαιμόνων οὐκ ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὰ πάντα μοχθηροτάτων καὶ φαύλων. Ὡς ἐπαληθεύειν τὸ φάσκον ἐν προφηταῖσι λόγων: Πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια: τὸ τε ἀποστολικὸν, δι' οὗ φησιν, ἐτι: Ἄ θύοισι, δαιμονίσι καὶ οὐ θεῶ θύοισιν: ἢ εἰ τι γε ἦν ἀγαθὸν ἐν αὐταῖς, ὡς διὰ τοῦτο καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν μεταλαχεῖν προσηγορίας, εὐεργετικῆν ἂν ἦν, καὶ πάντων σωτήριον, εἴηεν τε δικαιοσύνης καὶ ἀνθρώπων κηδεμονικῶν. Τοῦτον δὲ ἔν, πῶς δὲ οὐκ ἀπέργε διὰ χρησμῶν τὸ ἀνθρώπων γένος ταιαῦτα πράττειν; Ἦπου χεῖρον ἦν καὶ φαυλότερον ἀνθρώπων, οἷγε ὤμων τιμωρίας ἐξάντις τοὺς μαιφύνοους κατέστησαν (26). Οὐ γὰρ θεὸς τις ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος (27), ὃ τῆς ἀνθρωποσύνης τῆν χρόνον καὶ μακρὰν παραλύσα: νόσον. Ὅτι δὲ φαύλων ἦν καὶ ποτηρίων ταῦτα δαιμόνων, εἴη ἐτι: μᾶλλον σοι συμφανές, εἰ λόγισαιε τὰ τῆς ἐπιβρότεου καὶ ἀκολάστου πορνείας ἀπέλου τῆς ἐν Ἠλίω πόλει τῆς φονικῆς εἰσέτι νῦν ἐπιτελούμενα, καὶ παρὰ πλείστοις ἄλλοις ἀνθρώπων. Μοιχεῖα: γοῦν καὶ φθορὰς, καὶ παρανόμους ἐτέρας μίξεις ἐπιτιμῆ θεῶν, ὡσπερ τὸ χρέος οὐκ ἐπιδομένον, χρεῖναι φασιν ἐκτελεῖν, καὶ τῆς μοιχείου καὶ πορνικῆς πράξεως τοῖς θεοῖς ἀπάρχεσθαι, τῆς ἀκλεῦσθαι ταύτης καὶ ἀσέμου ἐμπορίας, ὡσπερ τὸ χαριστήριον ἀγαθῶν τοὺς καρποὺς αὐτῆς: ἀνατιθέντας: ὅμοια γὰρ ταῦτα ταῖ: ἀνθρωποσύσιαις. Εἰ δὲ ὅν οὐδὲ ἀώφρονος ἀνδρῶ: οἰκείον τὸ γαίρειν φέρονες, ἀσχηροῖνμοσύνας τε καὶ παρανόμους γυναικῶν μίξεις, ἐπὶ μισθῷ τῆν ὄραν ἀπεμπολούσας, πολλοὺ δει φάναι θεῶν ἢ δαιμόνων εἶναι ἀγαθῶν τὸ ἀποδέχεσθαι τὰ ταιαῦτα. Εἰ δὲ ἡ λέγοι τις, φαύλων μὲν ὀμολογούμενων εἶναι ταῦτα δαιμόνων, πλὴν ἀλλ' ἐτέρους εἶναι τοὺς ἀγαθοὺς, οὗς δὲ μάλιστα οἴθειν αὐτοὺς οἶα σωτήρας: πειστέον ποῦ ἄρα ἦσαν αὐτοῖς οἱ ἀγαθοὶ σωτήρας, εἰ δὲ καὶ τοῦτους ἴσασιν, ὡστε μὴ τοῖς πονηροῖς ταιαῦτα δρώντας κατὰ τῶν προσφύγων ἀπερύκειν. Ποῦ δὲ οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες, τοὺς ἂ βλαπτικῶς μὴ ἀπελαύνειν, καὶ τοὺς θεραπεύουσι συμμαχεῖν; Τί δὲ καὶ περιεφρίνον παρορῶντες τὸ λογικῶν καὶ θεωρικῶν ἀνθρώπων γένος, τῆ τῶν φαύλων δαιμόνων ὀμότητι κατατρυχόμενον; Οὐχὶ δὲ ἀντικρὺς τοῖς πᾶσι προσηρυττον ἀμεταστρεπῆ φεύγειν, καὶ ἀποτρέπασθαι πάντα θεῶν ὀνομαζόμενον, ὡς οὐ θεῶν, ἀλλὰ φαύλων

²² Psal. xxxiv, 57. ²³ Psal. xciv, 5. ²⁴ I Cor. x, 20.

^a Ἰσ. αὐτοῖς. ^b Ἰσ. ὡς τοῖς.

(26) Ἐξάντις κατέστησαν. Id est, ὑγιαίνοντας ἀπέφρασαν, εἰ τῆν ὑγίειαν ἀποκατέστησαν. Hesyeh., Ἐξάντης, ὃ τῆς νόσου ἐξῆ ὤν. Corrupta sunt quæ apud illum sequuntur: Ἐξάντων, ἀνιάζων, τῆς κόρης καὶ τοῦ ὑπόγονου, οἶον ὑπογενεῖζων, τῆς οὐτῆς ἔξαντων κατὰ τῆς ὑγείας αὐτοῦ, ἐξορκῶν, τὸν ὑγιαίνοντα γὰρ ἐξάντη ἐλεγον. Forte legi possit, Ἐξάντων, ἀνιάζων τῆς κόρης καὶ τοῦ γενεῖου, vel τοῦ ὑπὸ γενεῖου, οἶον ὑπογενεῖζων ἢ οὐτῶς: Ἐξάν-

των, κατὰ τῆς ὑγείας ἐξορκῶν: hoc est, per salutem aut sanitatem adjurans; nam istud κατὰ terrenis est, διὰ obstantis esset, etc. Zenobius centur. 3, parom. 95, proverbialiter usurpari ait, Ἐξάντης λεύσω τοῦ μὲν κακῶν ἄλλον ἔγοντας, additque: Ἐξάντης τὸν ὄνη ὄλητ, καὶ τὸν ἐξῶ ἀτης. Eadem Suidas. (27) Ἄλλ' ἄνθρωπος. Supra pag. 156 et infra 164. id sub Adriano potissimum contigisse refert.

δαίμονα, ὃ τὸ ἰμά, καὶ ἀπάνθρωπα, καὶ παράνομα, ἅ καὶ αἰσρά φῶλα τυγχάνει; Καὶ εἴτε τις ἦν πάλαι πρότερον ἐν Ῥόδῳ νενομισμένος θεός, χαίρων ἀνθρωποθυσίαις, τοῦτον ὁ ἀληθὴς Θεός, εἰ τις ἦν ἄρα, τὴν πρᾶξιν ἐπισκάνων, οὐ θεόν, ἀλλὰ φαῦλον ἡγεῖσθαι δαίμονα, τοῦτον πᾶσι προεκήρυξεν; Εἴτε ἐν Σαλαμῖνι τῇ πρότερον Κορωνεῖα ὀνομαζομένη, ἐν ἧ ἐν μηνὶ κατὰ Κορυθαίῳ ἔθυστο ἄνθρωπος· καὶ τοῦτον ὁ ἀληθὴς Θεός ἀπέφρηνεν ἀλιτήριον εἶναι δαίμονα, παύσας ὡς ἀστέλις καὶ ἀνόσιον τὸ γινόμενον; Εἰ δὲ καὶ ἐν Ἡλίῳ πόλει τῆς Αἰγύπτου τὸν τῆς ἀνθρωποκτονίας νόμον Ἄμμωσις ἔλυσε, πολὺ κρείττονα τοῦ Θεοῦ τὸν ἀνθρώπον ὁ ἀληθὴς Θεός εἰδίδασκεν ἂν γεγονέναι· οὐ γὰρ Θεός, δαίμων δὲ πάλιν κακείνους ἦν ὁ κατάρχων τῆς ἀνθρωποκτονίας. Οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀληθὴς Θεός καὶ τὸν τῆς Ἡρας δαίμονα οὐχὶ μαρτύνεισθαι δεῖν ἐνομοθέτησεν, ὃ τῆς ἡμέρας ἐκάστης ἡρεσώπουσ θεοθεῖα παρίστησεν τὴ ἱστορία. Τί ἂν γένοιτο δαιμονικώτερον ἀληθείας τοῦ καλουμένου Ἡμαθίου Διονύσου, ὃ φασιν ἐν Χίῳ ἀνθρώπον μάλιστα διασπώντα· θύειν ἢ τοῦ ἐν Τενέδῳ ὡσαύτως, ὃν καὶ αὐτὸν διὰ τῆς ἀνθρωποθυσίας ἰλάσκοντο; Ἄπηγόρευσε δ' ἂν ὁ ἀληθὴς Θεός καὶ τῷ Ἄρει τῷ βροταλιῶγι καὶ φιλοπολέμῳ δαίμονι θύειν ἀνθρώπον ἐνομοθέτησε δ' ἂν, μήτε τῶν οἰκείων, μήτε ἀλλοτρίων τὰ φιλὰτα κατασφάττειν αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ τῇ Ἀθηνῆ κατ' ἔτος παρθένας, ὡς φασιν, ἐθύετο ἐν Λαοδικείᾳ τῇ κατὰ Συρίαν, καὶ ταύτην εἰπεινὴν ποτηρὸν δαίμονα οὐκ ἂν ἐφυλάσσειτο ὁ ἀληθὴς Θεός· ὡς καὶ τὴν ἐν Αἰθιόπῃ τοῖς ὁμοίοις χαίροντα, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς Ἀραβίας· ὃ καὶ αὐτὸν κατ' ἔτος ἐκαστον ἔθυσον παιῶνα, ὃν καὶ ὑπὸ βωμῶν ἔθαπτον.

Deus iste quoque, sed dæmon profecto fuit, quisquis hujus hominum cædis auctor fuit. Nec verus item Deus, illum Junonis dæmonem, cui tres olim singulis diebus homines mactari solitos ex historia cognoscimus, flagitiosum unquam atque sceleratum haberi vetuisset. Quod porro magis dæmonem sapiat, quam illa vel Omadii Bacchi crudelitas, cui membratim homines a Chiis discerptos esse ferunt; vel alterius apud Tenedios, quem similiter hominum cæde placabant? Edixisset præterea verus iste Deus, uti ne quis, Marti illi bellorum humanique cruoris sitientissimo hominem immolaret, adeoque nec sibi aliisque charissima hæque jugularet. Palladi quoque, si quod vulgo jactatur, virgo quotannis Laodiceæ Syria immolari solebat, ea ne malus dæmon haberetur, verus profecto Deus non cavisset: itemque ne alter, qui hoc sacrorum genere delectabatur in Libya, alterque præterea, cui matiam quotannis in Arabia puerum sub aram sepelire mos erat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Ὅτι μετὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, ἡ παλαιὰ ἀνθρωποθυσία κατελείπη.

Τούτους ἅπαντας, καὶ τοὺς γε αἰσχροβόρημονῶντας, καὶ γυναικῶν παρανομίας διαφοραῖς, τῇ τε εἰρη τῇ προκατειλεγμένη μανίᾳ χαίροντας, προσφώνησεν ἂν ὁ ἀληθὴς καὶ ἀγαθὸς εἴτε Θεός εἴτε δαίμων ἡδαιμῶς ἡγεῖσθαι θεούς. Τοῦτο δὲ οὐδεὶς τῶν πώποτε, ἢ μόνος ὁ παρ' Ἑβραίων τιμωμένος, ὡς ἂν μόνος καὶ ἀληθὴς Θεός παρρησιαστικῶς ἐπινοεῖται. Μόνος γὰρ οὗτος διὰ τοῦ προφήτου καὶ θεολόγου Μωσέως προεκήρυξε τοῖς πᾶσι μὴ εἶθε ἐν ἀγαθῶς δαίμονας τοὺς φαύλους· ἐμπάλιν δὲ ἀποτρέψει καὶ ἀπελάσσειν, ὡς ἂν ποτηρὰ τυγχάνοντας πώματα· καὶ μὴν καὶ καθαρῶν (28) αὐτῶν τοὺς

* γρ. ἂν.

(28) καθαρῶν. Malim omnino καθαρῶν, evertere, diruere. Jussit enim Moyses templa illa non

nere omnia fatebitur, sed tamen alios præterea bonos esse dicit, quos tanquam generis humani vindices præcipuo cultu venerari oporteat: quaerendum ex eo fuerit, ubi tandem essent boni vindices, quos ea religione venerarentur, cum tantam improborum istorum vesaniam suorum a clientum corporibus minime propulsarent. Ubi, inquam, boni dæmones, qui nec carnifices illos arcerent, nec cultoribus suis opena auxiliumque ferrent? Cur enim hominum genus, quod et ratione præditum, et Numini charum est, improborum dæmonum crudelitate confici negligenter adeo patiebantur? Imo, quidni omnibus palam et aperte denuntiabant, uti cuiuscunque ex iis, quos vulgo deos nominabant, vel immanitas, vel scelus ac flagitium placeret, cum utpote non deum aliquem, sed improbum dæmonem execrati constanter ac perpetuo fugerent? Quidni, inquam, seu quis olim Dei loco a Rhodiis habitus humanas victimas expetebat, verus eum Deus, si quem ipsi verum habebant, represso maleficio, non Deum, sed malum dæmonem existimandum ab omnibus esse declarabat? Seu quis idem ejusmodi Salamini fuit (quam veteres Coroneam vocabant), ubi mense qui apud Cyprios Aphrodisias est, hominem immolabant; cum quoque verus istorum Deus, ut impium morem abrogaret, pestiferum dæmonem esse statuebat? **163**

Nam, si apud Heliopolim Ægypti, solemum hominis immolandi consuetudinem Amosis antiquavit, hominem utique Deo longe meliorem esse, verus eorum Deus docere debuisset: nec enim

CAPUT XVII.

Post evangelicæ doctrinæ predicationem, hominum immolatorum consuetudinem esse sublata.

Istos, inquam, omnes eosque similiter, qui tam obscena loquebantur, quique flagitiosis ac nefariis mulierum corrupticis ac stupris, totoque hoc commemorata superius libidinis furore tenebantur, verus certe quidem bonusque sive Deus, sive dæmon, a quoquam deorum in numero censeri omni ratione vetuisset. Atqui, præter eum, qui ab Hebræis colebatur, utpote qui unus esset verusque Deus, a nullo prorsus alio factum id unquam fuisse legimus. Solus ille solus prophetae ac theologi Moysis ore denuntiavit universis, non modo ne improbos dæmones tanquam bonos colerent, sed potius

purgari, sed everti. Atque ita leg. alt. ex manuser.

tanquam sceleratos spiritus abominati egerent : A
 jussitque præterea eorum templa expiari, execran-
 das profanasque religiones, memoriam quasi deo-
 rum universam, 164 honoreque solennes ex ho-
 minum funditis societate deleri. Merito sane, nec
 enim improbos ab iis, qui bonorum cura providen-
 tiaque regebantur, conciliari placarique fas erat.
 Tibi vero, seu Philarchus ille est, seu quicumque
 alius, qui Græcos passim universos, priusquam in
 hostem moverent, homines immolare solites esse
 scribit, qua dæmonis tyrannide oppressi ille tene-
 rentur, hujus etiam fide testimonioque constabit.
 Quin etiam Afros illos, et Thracas, et Scythas,
 quotquot similibus ritibus uterentur, simili demo-
 num furore actos pronuntiare ac probare liceat.
 Quibus Athenienses, ipsosque adeo cives Magnæ
 Urbis adjuuge, cum circa Magni Jovis ferias homi-
 nes ipsi quoque jugularent. Immo vero, si universam
 eorum, quæ paulo ante commemoravimus, scriem
 sub aspectum unum subjeceris, invenies totam
 prope fictorum a gentibus numinum molitionem illis
 ipsis spiritibus hominum carnificibus, sceleratis-
 que dæmonibus esse tribuendam. Etenim si eviden-
 tibus certisque testimoniis, apud Rhodios, Salami-
 nos, ac cæteros insulares, itemque apud Hellopo-
 litanos Ægypti, Chios, Tenedios, Lacedæmonios,
 Arcadas, Phœnices, Libyas, Syriæ et Arabiæ popu-
 les, adeoque apud Athenienses ipsos, qui Græco-
 rum omnium principes ac veluti capita etiamnum
 haberi solent, nec non apud Carthaginienses, Afros, C
 Thracas atque Scythas, hominum olim sacrificia
 diabolico furore usurpata esse ostendimus, impios-
 que ritus ad Servatoris usque nostri tempora præ-
 propagatos : quidni tandem jure meritoque concludas,
 illos tum populos improbos omnes dæmonibus man-
 cipatos fuisse, nec autem genus humanum tantorum
 acerbitate malorum vexari desiisse, quam Servato-
 ris nostri doctrina passim illuxisset? Nam illa qui-
 dem ad imperium Adriai viguisse, ac sublata dein-
 ceptus fuisse constat ex historia, quo nimirum tem-
 pore salutaris hujus doctrinæ vis apud omnes jam
 late populos gentesque regnaret. Neque vero hoc
 istis effugium superest, ut non nisi malis dæ-
 monibus litatum humanis victimis esse dicant,
 cum maximis præsertim quibusque diis nactatos ho-
 mines fuisse ex illorum historiis habeamus. Testes
 enim hæ sunt, Junoni ac Minervæ, Saturno, Marti
 atque Baccho, Jovique adeo cæterorum omnium
 principii, nec non ipsi Phebo, Apollini, inquam,
 Illi, qui tantum gravitate reliquis ac sapientia an-
 teibat, genus id hostiarum placuisse, quos utique,

• Ισ. τε.

(29) Πανελλήσιον Ἀθηναίους. Ita mss. ambo, nisi
 quod habent ἐπι προ ἐπί, recte. Alter vero, παρ'
 Ἑλλήσιν, pro Πανελλήσιν. Montac., παρ' Ἑλλήσιν, καὶ
 ἐπι τοῖς τοῦτων κορυφαίοις Ἀθηναίους. Recte :
 malim tamen, καὶ παρὰ γὰρ τοῖς Πανελλήσιν, καὶ ἐπι
 τοῦτων τ. κ. Ἀθηναίους. Isthuc enim Πανελλήσιν ad
 Philarchum pertinet, qui paulo ante πάντας τοὺς

τε νεώς, καὶ τὰς ἀνιέρους καὶ ἀτελέστους θρησκείας,
 καὶ πάντων ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζειν τὴν ὡς περὶ
 θεῶν αὐτῶν μνήμην, καὶ τὴν ἀποιεμομένην αὐτοῖς
 τιμὴν ἐνομοθέτησεν. Οὐδὲ γὰρ τοὺς φρούλους ἀπομει-
 λισσεσθαι δειόν ἦν τοὺς τοὺς ἀγαθοὺς μεμλημένους.
 Εἴτε δὲ καὶ Φιλαρχος, εἴτε ὁμοίου ἱστορεῖ πάντας
 τοὺς Ἑλλήνας, πρὶν ἐπὶ τοὺς πολέμους ἐξίναί, ἀν-
 θρωποκτονεῖν, καὶ τοῦτον μάρτυρα τῆς Ἑλλήνων
 δαιμονικῆς ἐπιληψίας μὴ ἐκνεῖ παραλαμβάνειν· μὴ
 παρέβησεν μὲν τὸς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν, τοὺς τε Θρα-
 κας καὶ τοὺς Ἐκυθας τὰ ὅμοια πράττοντας, ταῖς αὐ-
 ταῖς τῶν δαιμόνων ὑπὶχθαι μανίαις ἀποφαίνεσθαι· ὡς
 καὶ Ἀθηναίους, καὶ τοὺς κατὰ τὴν Μεγάλην πόλιν,
 εἰ δὴ καὶ οὗτοι κατὰ τὸ Μεγάλου Διὸς ἑορτὰς ἀνθρώ-
 πους ἔσφαζον. Ἄλλα γὰρ συναγαγὼν ὁμοῦ τὸν πάν-
 των τῶν προσηρημένων κατάλογον, εὖρος ἂν, σχεδὸν
 εἶπειν, πᾶσαν τὴν τῶν ἐθνῶν θεοποικίαν τοὺς ἀ-
 τοῖς τοῖς ἀνθρωποκτόνοις πνεύμασι καὶ τοὺς πονηροῖς
 δαιμονίοις ἀνακειμένην. Εἰ γὰρ ἐν Ῥόδῳ, καὶ ἐν
 Σαλαμῖνι, καὶ ταῖς ἄλλαις νήσοις, ἐν τε Ἥλιου πό-
 λει τῇ κατ' Αἴγυπτον, ἐν τε Χίῳ, καὶ Τενέδῳ, καὶ
 Λακεδαίμονι, καὶ Ἀρκαδίᾳ, Φοινικῇ τε καὶ Λιβύῃ,
 καὶ πρὸς τοὺτοις ἄπαν ἐν Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ, καὶ
 παρὰ γὰρ τοῖς Πανελλήσιν Ἀθηναίους (29), καὶ ἐπὶ
 τοῦτων τοῖς κορυφαίοις, κατὰ γὰρ * Καρχηδόνα,
 καὶ τὴν Ἀφρικὴν, καὶ παρὰ Θραξί καὶ Ἐκυθίαις ἀπο-
 δέδεικται τὰ τῆς δαιμονικῆς ἀνθρωποκτονίας κατὰ
 τοὺς παλαιούς χρόνους ἐπιτελούμενα, καὶ μέχρι τοῦ
 Σωτήρος ἡμῶν παρατείναντα· πῶς οὐκ εὐλόγως τοὺς
 πάντας εἶποι ἂν τότε τοὺς πονηροὺς δαίμονας δεδου-
 λῶσθαι, οὐ πρότερον τὸν παύσαν τῶν ποσῶτων γενέ-
 σθαι τῷ βίῳ κακῶν, ἢ τὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν κατα-
 λάμψαι διδασκαλίαν; Ὅτι δὴ μέχρι τῶν Ἀθριανοῦ
 χρόνων διαμεταί ταῦτα· λελύσθαι δ' ἐξ ἐκείνου πα-
 ρέστησεν ὁ τῆς ἱστορίας λόγος. Οὗτος δὴ μάλιστα ἦν
 ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ σωτήριος εἰς πάντας ἀνθρώπους
 ἔκμαξε διδασκαλία. Καὶ μὴ οὐδὲ δύναται αὐτοῖς εἶ-
 πειν, ὡς τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἔθουν· αὐτοῖς γὰρ
 μάλιστα τοὺς μεγίστους θεοῖς ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρω-
 ποθυσίας ἐδήλωσεν ἐπιτελεῖσθαι. Θύεσθαι γὰρ ἔφησε
 τῇ Ἥρᾳ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, Κρόνῳ τε καὶ Ἄρει, καὶ
 Διονύσῳ, καὶ αὐτῷ γὰρ τῷ ἐπὶ πάντων Διὶ, καὶ τῷ
 Φοίβῳ, τῷ δὴ σεμνοτάτῳ πάντων καὶ σοφωτάτῳ
 Ἀπόλλωνι· τοὺτους δὲ (30) καὶ οὐδὲ ἄλλους τοὺς μεγί-
 στοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς σωτήρας θεοῦς ἀναγορεύουσιν.
 Αὐτοὶ δ' ἄρα εἴεν ἂν οἱ πονηροὶ δαίμονες. Εἰ γὰρ
 οὐδε τοιαύταις ἀνθρωποθυσίαις καὶ ἀνθρωποκτονίαις
 ἔχαρον, πῶς οὐκ ἂν αὐτοὺς εἰκότως τῇ τῶν πονη-
 ρῶν πνευμάτων μαιφονίᾳ καταριθμήσειας; εἴτε αὐ-
 τοὶ χαίρειν λέγοντο τοῖς τοιοῦτοις, εἴτε συχωρεῖν,
 καὶ περιορᾶν ἑτέροις γινόμενα. Τί γὰρ χρὴν ὄνως

Ἑλλήνας hæc impietate laborasse narrabat. Itaque
 veniendum erit, Imo et apud Græcos universos, ip-
 sosque adeo Athenienses, qui eorum principes, etc.

(30) Τοῦτους δὲ. Alt. e manuscr. legit, Τοῦτους
 δὲ, καὶ οὐκ ἄλλους, τοὺς μεγίστους θεοῦς, ἀγαθοὺς,
 καὶ σωτήρας ἀναγορεύουσιν. Recte.

ἐκτρέπειν ἀνθρώπους πλάσσειν τὰ πονηρὰ πνεύματα; Ἴδὲ τοσοῦτον κτανᾶσθαι, ὡς θεραπεύειν καὶ κολάσειν τοὺς φαύλους; Ἴδὲ τοὺς πονηροὺς καταδικάζεσθαι; δέον ἀγαθοὺς ὄντας καὶ θεοὺς, πορρωταίῳ τῆς ἀνθρώπων διατριβῆς, πᾶν δὲ τι φαῦλον καὶ πονηρὸν δυνάμει κρείττονι καὶ θεοτέρῳ ἀπελάσειν. Ἡ πατὴρ μὲν ἀγαθὸς οὐκ ἂν ὑπὸ φάουλους ἀνέρισι φθειρόμενον περιβοῖ ἂν τὸν αὐτοῦ παῖδα· οὐδὲ τὴν οἰκίτην σὺμφρων δεσπότης ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς ἀγόμενον περιφέρεται· οὐδὲ γε στρατηγὸς (31), πολέμου παρόντος τοὺς οὐκαιοὺς διασώσασθαι, τοὺς πολεμικοὺς ἀιχμαλώτους ἀνήσει· οὐδὲ ποιμὴν τὰ θρέμματα τοῖς λύκοις· θεὸς δὲ ἀρα καὶ ἀγαθὸς δαίμονας ὑπὸ τοῖς μοχθηροῖς καὶ φαύλοις ἀνήσουςι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος;

quid pravi malique esset, potentiori ac divinatori non fnerit, nunquam a perditis hominibus male servum ab inimicis vexari abducive nunquam ferat: imperator suorum in bello salutem defendere ac tneri si poterit, in hostium eos potestatem veuire non sinat: pastor ne oves quidem suas lupis objiciat: et dii tamen bonique demones humanum genus gravissimo teterrimorum demorum jugo oppressos jacere patientur? Et sexcenti

καὶ οἱ τρισμῆριοι φύλακες (32) μερόπων ἀνθρώπων,

οἱ δὴ ποικίμενες καὶ σωτήρες, βασιλεῖς τε καὶ πατέρες, καὶ κύριοι, τοῖς ἐχθροῖς καὶ πολεμίοις, καὶ ἀγρίοις θηροῖν ἀνηλεῶς οὕτως καὶ ὡμῶς ἀγειν καὶ φέρειν τὰ φίλτατα παραδύσουσι; Οὐχὶ δὲ προπολεμήσουσι ὑπερασπιζόντες τὴν προσφύγων, καὶ τοὺς μὲν ἐχθροὺς καὶ πονηροὺς δαίμονας τῆς ἀνθρώπων ἀγλιῆς, μακρὰν ὡσπερ τινὲς ὠμοδόρους καὶ ἀγρίους ἔγγρας ἀποδιώξουσι, διδάξουσι δὲ πάντα ἀνθρώπων καρῶν θεῶν καὶ δαίμόνων ἀγαθῶν κλήθει προσκαμύμενον, ἐπιθαροῦντα τοῖς οὐ μόνον κρείττοσιν, ἀλλὰ καὶ πλείοσιν καὶ μεγίστοις θεοῖς καθωπιωμένον, συμκρά, μᾶλλον δὲ τὸ μῆδεν ἐπιστρέφειν τῆς τῶν πονηρῶν δαίμόνων ἀσθενείας; Ὅτε δὲ τοῦτο μὴ ἐπαρτῶν, συνηγγρον δ' ἐμπάντος πονηροῦ αὐτοῦ, δὲ τῶν χρησμῶν τὰς δηλωθεῖσας ἀνέντες ἀνθρωποθεσίας, χαίροντές τε αἰσχροφρόημοσυναῖς ἀπάσαις καὶ ταῖς τούτων ἀκολούθοις πράξεσιν, Ἐργῳ, φασι, ὄηλον, ὡς οὐδὲν τι καὶ αὐτοῦ φαύλων δαίμόνων τὴν φύσιν ἐξελαθον· μᾶλλον δὲ μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὕπτηρον προαιρέσεως καὶ γνώμης; καὶ ἐτι μᾶλλον εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ ὅλων θεῶς τις ἦν, οὐδὲ τις ἀγαθὸς δαίμων, ὁ πᾶσι πρὸς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἀτὰς πόλεις τε καὶ χῆρας προσκουόμενος. Πῶς γὰρ ἂν γένοιστο ποτε τῷ ἀγαθῷ τὸ φαῦλον φίλον; εἰ μὴ καὶ φωτὸς, καὶ σκέτους κρᾶσιν δύνασθαι μίαν φαίη τις ἂν γενέσθαι. Πῶς δὲ κρείττονι ὁ παρ' ἀνθρώπων λογισμὸς τῶν νενομισμένων θεῶν, μῆδὲ φαύλοις δαίμοσι χρῆναι

α γρ. δεήλαττον.

(31) Στρατηγός, etc. Manuscr. alter, πολέμου παρόντος τοὺς οὐκαιοὺς παρῶν διασώσασθαι. Vera lectio, si παρῶν mutetur in παρόν.

(32) Τρισμῆριοι φύλακες. Monti, τρισμακάριοι. Utrumvis legatur, crediderim illos Hesiodi versus respici, quos vulgo Christiani etiam doctores, ut Lactantius Instituti. II, 15, ad persuadendum angelorum tutelam, afferre solent. Exstant in Ἐργ. A, vers. 131.

Ἰεὶ μὲν δαίμονες εἰσι, Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς,

A non alios, ipsi cum maximos bonosque deos, tum servatores etiam ac vindices appellare solent. 165 Sed nimirum improbi demones erant isti quoque. Nam si humano etiam cruore tantopere delectabantur, quidni similiter verum sit eos in eandem cum accleratis ac tinctis sanguine demomonibus classem conjicere? Nec sane interest, gaudente ipsi hoc sacrificiorum genere, an aliis isto ritu fieri paterentur. Enimvero, decuitne mortalibus, ut nefarios spiritus placarent, ullo modo permittere? Decuitne tantum in iis errorem dissimulare, ut cultu et obsequio improbos delinrent? Decuitne, cum impiorum sese tyrannidi subjicerent, ferre leviter? cum illos potius, si quidem et boni et dii forent,

B longissime oporteret ab humana societate, quid Numine propulsare? Quid enim? Pater, si modo boni filium haberi patiatur: æquus prudensque dominus servum ab inimicis vexari abducive nunquam ferat: imperator suorum in bello salutem defendere ac tneri si poterit, in hostium eos potestatem veuire non sinat: pastor ne oves quidem suas lupis objiciat: et dii tamen bonique demones humanum genus gravissimo teterrimorum demorum jugo op-

Custodes hominum, quos lingua diremit,

pastores, inquam, illi, vindices, reges, parentes, ac domini, quos longe charissimos habeant, eos infensissimis hostibus, ac truculentis bellis omni crudelitate ac diritate vexandos cruciandosque tradent? Imo, non pugnant ipsi pro clientibus! non suis eos armis ac defensione tegent! non infestos ac sceleratos demones procul ab hominum grege, tanquam immanes et crudivoras arcebunt ferat! Denique non cunctos homines edocebunt, qui cum sexcentis diis bonisque demomonibus amore benevolentiaque conjuncti sint, iis parvi admodum, imo nihil plane improborum demomonum imbecillitatem faciendam esse, quippe quos non modo potentioribus, verum etiam pluribus iisque maximis numinibus consecratos, eorum ope ac præsidio confidere nitique oporteat! Jam vero cum ab eo tantum abfuerint, ut suam ipsi quoque sceleratis operam navarent, partim responsis hominum sacrificia permittendo, partim obscenitate verborum, quæque ipsi comitantur libidinibus ac stupris ad voluptatem fruendo; res plura loquitur, nihil prorsus ab improborum demomonum deflexisse natura, sed unam potius, et eandem atque ipsos volentem, ac mentem habuisse: 166 proudeque nullum omnino sive deum, sive bonum demomonem fuisse, quisquis olim ab universis gentibus per urbes passim etique pagos hoc nomine coleretur. Nam ei, qui bonus sit,

Ἐσθλοῖ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων, οἱ ἄρα φυλάσσουσι τε δικας, καὶ σχέτλια ἔργα.

Synesius I. De Provident., p. 99 D: Ἐστὶ μὲν γὰρ τῆς καὶ ἡρώων φύλον ἱερὸν, ἐπιμελὲς ἀνθρώπων, καὶ τὰ συμκρά ὠφελῆιν δυνάμενον, καὶ τὸ προσδύτρον ἀγαθόν. Consulte P. Petavii notam, qui ex Platonis et Plutarchi verbis merito conjicit, aliter olim versus istos lectos esse quam vulgo concepti habeantur.

malum quomodo placeat? nisi forte lucem cum tenebris conjungi ac misceri posse quis dixerit. Quantum vero fictiliis numinibus humana ratio præstitit, quæ ne improbis quidem dæmonibus sacrificium ullum fieri voluit? Nam id sane vetat idem ipse Porphyrius eo libro, in quo ab animalium sacrificiis abstinendum esse docet, ubi hunc in modum loquitur.

CAPUT XVIII.

Nullum improbis dæmonibus sacrificium faciendum esse.

« Quamobrem, inquit, vir æquus ac prudens sibi ab isto sacrificiorum genere cavendum putabit, quo pravorum dæmonum gratiam aucupetur. Animum ipse potius omni ratione ac studio purgare conabitur, certus eos nunquam puræ ac sinceræ mentis hominem aggredi, propter morum ac naturæ dissimilitudinem. Quod si forte a civitatibus istos etiam deliniri placarique necesse sit, nihil ad nos. Nam illis quidem opes, quæque foris sunt, quæque ad corpus omnino pertinent, bona videri solent, ut mala, quæ contraria: qui vero animi curam ac rationem habeant, oppido pauci. » Ac deinceps.

CAPUT XIX.

Præpotenti uni Deo addictum esse oportere.

« Nobis autem, inquit, omnibus hoc viribus laborandum erit, nihil ut rebus istis, quas illi suppeditant, egeamus: sed potius ut animo simul ac cæteris, ad Dei quidem, et eorum, qui Deo propinquiores sunt, imitationem ac similitudinem, quantum in nobis erit, aspiremus (id quod partim cupiditatum vacuitate, partim sinceræ et enucleatæ de iis, quæ vere sunt, existimatione, partim vitæ ipsius ad eorum exemplar conformatione assequemur); improborum autem sive hominum, sive dæmonum, atque omnino quisquis mortale quidquam et cum materia conjuncto amet, ejus dissimiles esse studeamus.

167 At vero qui a nobis hoc loco philosophus delineatur, a rerum exteriorum commercio et societate sejunctus, ab eo nec dæmones sollicitatum, nec vates aut animalium exta consultum iri, jure ac merito pronuntiamus. Quorum enim causa instituta divinatio est, iis ultro sibi cærendum statuerit. Nec enim in matrimonii sese vincula conjiciet, ut de ejus successu divinum interpellat; nec mercatum facitabit; nec de servitio, nec de opum amplificatione, nec de reliquo humanæ vitæ fastu consulat. Quibus autem de rebus ipse quesiturus est, nec vates ullus, nec animantium exta certi quidquam aperient. Unus ille per seipsum, ut diximus, ad Deum, qui sedem veris in visceribus suis fixit, ultro accedet, coque totus confluent, indidem æternæ

Hæc igitur ex Porphyrii disputatione liquido constat, quibus tandem et vaticinationes, et aruspicianam, et illas omnes, quas vulgus admiratur rerum obscurarum prædicationes assignare oporteat. Hæc ille omnia fastum inanemque pompam nominans, tanquam improborum dæmonum arte ac vi-

θύειν παρακελευόμενος; λέγει δ' οὖν ὁ πρόθετον εἰρημένος συγγραφεὺς, ἐν οἷς ἔγραψε μὴ δεῖν ζωοθετεῖν, δεῖ μὲν φαύλους δαίμονι θυτέον, τοῦτον τὸν τρόπον.

ipse Porphyrius eo libro, in quo ab animalium sacrificiis abstinendum esse docet, ubi hunc in modum loquitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Ὅτι μὴ δεῖ τοῖς ποτηροῖς δαίμονι θυτεῖν.

« Διὸ συντεδὸς (53) ἀνὴρ καὶ σώφρων εὐλαβηθήσεται τοιαύταις χρῆσθαι θυσίαις, δι' ὧν ἐπισπάσεται πρὸς ἑαυτὸν τοὺς τοιοῦτους σπουδάσει δὲ καθαίρειν τὴν ψυχὴν παντοίας, καθαρὰ γὰρ ψυχῆ οὐκ ἐπιτεθῆναι διὰ τὸ αὐτοῖς ἀνόμοιον. Εἰ δὲ ταῖς πόλεσιν ἀναγκαῖον καὶ τοῦτους ἀπομειλίτεσθαι, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. Ταύταις γὰρ καὶ πλοῦτος, καὶ τὰ ἐκτός, καὶ τὰσωματικά, ἀγαθὰ εἶναι νομῶμεται, καὶ τὰ ἐναντία, κακὰ ἔλλογον ἐξ ἐν αὐταῖς τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιμελούμενον. » Τοῦτοις ἐξῆς ἐπάγει λέγων.

« Ac deinceps.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Ὅπως ἀνακαίεσθαι δεῖ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ.

« Ἡμεῖς δὲ κατὰ δύναμιν οὐ δεησόμεθα ὧν οὗτοι παρέχουσιν· ἀλλ' ἐκ τῆς ψυχῆς ἐκ τῶν ἄλλων πᾶσαν σπουδὴν ποιούμεθα, Θεῷ μὲν καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ὁμοιοῦσθαί· (ὃ δὴ γίνεται δι' ἀπαθείας καὶ τῆς περὶ τῶν ὄντων διηρθρωμένης διαθήκῃς, καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ κατ' αὐτὰ ζωῆς (53')) ποτηροῖς δὲ ἀνθρώποις, καὶ δαίμονι, καὶ ὅλως παντὶ τῷ χαίροντι τῷ θνητῷ καὶ ὕλικῷ ἀνομοιοῦσθαί. Ὅν δὲ ἡμεῖς (54) ὑπογράφωμεν φιλόσοφον ἀριστάμνον τῶν ἐκτός, εἰκότως φαμέν μὴ ἐνοχλήσειν δαίμονι, μὲν δὲ μάντιων δεήσεσθαι, μὲν δὲ σπλάγγων ζώων. Ἄν γὰρ ἔνεκα αἱ μαντεῖαι, τοῦτων ὄντος μεμληκεν ἀριστάμνου. Οὐτε γὰρ εἰς γάμον καθίσταναι, ἵνα περὶ γάμου τῷ μάντι ἐνοχλήσῃ· οὐκ εἰς ἐμπορίαν, οὐ περὶ οὐκέτου, οὐ περὶ κλοπῆς ἢ, καὶ τῆς ἀλλοτρίας παρὰ ἀνθρώπου δοξοκοπίας. Περὶ ὧν δὲ ζητεῖται, μάντις μὲν οὐδέ τις, οὐδὲ σπλάγγνα ζώων μηνύσει τὸ σαφέδες· αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτοῦ, ὡς ἐλέγομεν, προσίων τῷ Θεῷ, ὅς ἐν τοῖς ἀλιθινοῖς αὐτοῦ σπλάγγνοις ἔθρουται, περὶ τοῦ αἰωνίου βίου λήψεται τὰς ὑποθήκας, ὅλως (55) ἐκεῖ συμβέσασας. »

Deum, qui sedem veris in visceribus suis fixit, ultro accedet, coque totus confluent, indidem æternæ vitæ præceptiones hauriet.

Σαφέστατα δὴ διὰ τούτων ὁ λόγος ἐξέφηνε, τίνοις ἡγεῖσθαι χρὴ τὰ μαντεῖα, καὶ τὰς διὰ τῆς θειτικῆς ἐρωτήσεις, τὰς τε παρὰ τοῖς πολλοῖς θαυματούμενας περὶ τῶν ἀδῆλων προγνώσεις. Ταῦτα γὰρ πάντα δοξοκοπίας ὄνματα, ὡς ἂν ὑπὸ δαιμόνων ποτηροῖς ἐνεργουμένας ἀποβάλλει. Τὸν γοῦν περὶ φαύλων

^a Ἰσ. ποιησόμεθα. ^b Πορ. προκοπῆς. ^c γρ. ἐνομάσις. ^d Ἰσ. ἐνεργουμένα.

(53) Διὸ συντεδὸς. Porphyrii locus est, in *De abstinentiis*, p. 204.

(54) Καὶ πρὸς αὐτὰ, καὶ κατ' αὐτὰ ζωῆς. Porph., καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ ταῦτα ζωῆς.

(54) Ὅν δὲ ἡμεῖς. Multa prætermittit Eusebius; quæ sequuntur leges p. 218.

(55) Ὅλως. Malim ὅλως cum Porphyr. et manescer.

δαίμωνων διεξίων λόγων, καὶ φάσκων τὸν συνετὸν ἀν-
 ὄρα καὶ σώφρονα μήποτε τούτοις ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι,
 μὲδ' ἐπιστάσασθαι εἰς ἑαυτὸν διὰ τῶν θυσιῶν τοὺς
 κούτους· ἐξῆς ἐπισυναίπει, λέγων, τὸν φιλόσοφον
 μὲδ' ἀντιεῖναι θεῖσθεσθαι, μὲδ' ἐσπλάγγων ζώων,
 καὶ τῶν παραπλησίων, ὡς ἂν τῆς δαιμονικῆς ἔντων
 κακοεχρίας. Εἰ δὴ οὖν κατὰ ταῦτα εὐλαβητέον τῷ
 συνετῷ καὶ σώφρονι τοιαύταις χρήσασθαι θυσίαις, δι'
 ὧν ἐπιστάσεται πρὸς ἑαυτὸν τοὺς δαίμονας (αὗται
 ἔησαν αἱ δι' αἱμάτων ἐκχύσεως καὶ δι' ἀλόγων ζώων
 σφαγῆς·) οὐδεὶς ἂν ἐνδίκως ῥηθῆναι σώφρων καὶ συν-
 ετὸς τῶν πάσαις ζωοθυσιῶν τοὺς δαίμονας, καὶ
 πᾶσι μῆλλόν τῶν ἀνθρώπων τούτων. «Ἦλω δὲ τὰ
 κινεταχοῦ πάντα, σχεδὸν εἰπεῖν, ἔθνη πρόσθεν ἢ τὸν
 ἡμέτερον Χριστὸν εἰς ἀνθρώπους ἀναδειχθῆναι, τοὺς
 ἐκείνων ἰερούμενα δαίμονας ταῖς κατὰ πάντα τόπον
 ἐπιπελοῦσαι ἀνθρωποθυσίαις. Οὐδεὶς ἄρα τούτων
 σφαγῆς ἦν καὶ σώφρων. Ὁ μὲν οὖν κοινὸς καὶ ἀν-
 θρώπινος λογισμὸς, ἐπόμενος ἔρῳ λόγῳ, παντὶ τῷ
 συνετῷ καὶ σώφρονι διαβῆδρον κηρύττει μὴ χρῆσθαι
 θυσίαις ἐπὶ θεραπειᾷ τῶν πονηρῶν δαιμόνων· σπου-
 δαίεν δὲ καθαίρειν τὴν ψυχὴν παντοῦς. Καθαρᾶ
 γὰρ ψυχῇ μὴ ἐπιτίθεσθαι, διὰ τὸ αὐτοῦ ἀνόμιον· ὁ
 δὲ θεὸς αὐτοῖς ὁ Ἀπόλλων (πάλιν γὰρ ἀνθρώποις
 τούτων παραβλητέον, καὶ δεκτέον ἔσων τὸ ἔρῳ
 κίπεται λογισμοῦ,) προστάττει τῷ πονηρῷ δαίμονι
 θῆναι, εἰς ἄλλως, ἢ ἀφ' αὐτοῦ φίλος ἂν αὐτῷ· κακῶ
 δὲ τῷ ἔμῳ φίλῳ. Τούτου δὲ μάρτυς ὁ καὶ πρόσθεν,
 ἐὼς ἐπιέγραψε τῆς ἐκ Λογίων Φιλοσοφίας, ὡς
 ἱεροῦ κατὰ λέξιν.

vero contra deus Apollo (rursus enim cum hominibus componendus ille est, ut, quantum a recta
 sanaque rationis iudicio distet, ostendamus,) improbo dæmoni litari jubet, aliud profecto nihil,
 quam ejus amicitiam secutus: mali autem, non nisi simile, amicum est. Atque hujus etiam rei
 testem habemus eundem Porphyrium, qui in suis *De oraculorum philosophia* libris ad verbum ita
 scribit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ὁς ὁ Ἀπόλλων τῷ πονηρῷ δαίμονι προστάττει
 θῆναι.

« Σπειθόντος γούν τοῦ προφήτου αὐτοπῆσαι τὸ
 θεῖον, καὶ ἐπειγομένου, ὁ Ἀπόλλων ἀδύνατον ἔφη τὸ
 «αἰῶτον, πρὶν ἤτερα τῷ πονηρῷ δαίμονι δοῦναι.
 λέγει δὲ ὡς·

Ἄγρια δίδου γαίης πατέρας· οἰκήτορι σέμψ,
 Πρωτα χόας, μετέπειτα πυρὴν ἢ δ' αἶμα καὶ λαί-
 ρον.
 Οἶνον παμμέλανος, ἔθωρ θ' ἄμα λευκὰ μέθωρα.

Καὶ σαφέστερον εἶπε περὶ τῶν αὐτῶν
 ὄνον καὶ γάλα βάλαι, καὶ ἕδατος ἀγλαῶν εἰ-
 ῶτος.

Καὶ ξύλα καρπῶν ἔχοντα διεγρήτορ ἀκυ-
 [λαίων (36)].

Σκιάγγα δὲ καθέμενος λιπαροῖς ἄμα νάμασι
 [εὐπένθε].

Μετὰ ποίας δὲ εὐχῆς ἐρωτηθεὶς, ἤρξατο μὲν, οὗ
 μὴ ἐπιλέρωσεν, οὕτως εἶπεν·

Δαίμον ἀλιτροῦτων ψυχῶν διάδημα λελογχός,
 ἄμλων ἀπέπερθε μυχῶν, χθονίων τ' ἐπέπερ-
 [θεσ].

* ἱε. πατρῶν.

(β) ἄκυλαίων. Me tantum legere memini ἄκυλος vel ἄκυλον

ribus fieri solita repudiat. Siquidem ubi de pravis
 dæmonibus disseruit, æquumque ac sapientem vi-
 rum nunquam, aut iis sese dediturum, aut sacrifi-
 ciis eisdem sibi conciliaturum affirmavit, subdit
 continuo, philosophum neque divinationibus, neque
 extispiciis, neque id genus aliis opus habiturum,
 quippe quæ a dæmone fraude omnia maleficioque
 profecta sint. Si ergo sapientibus et æquis homini-
 bus, quemadmodum ille præcipit, ab ejusmodi sac-
 rificiis, quibus dæmonum gratiam aucupentur,
 omni provisione cavendum est; nec alia sint ea sac-
 rificia, quam quæ fuso sanguine et animalium
 cæde fieri consueverant: sequitur profecto, nemi-
 nem prorsus eorum, qui animantes olim, multoque
 minus qui homines dæmonibus immolarent, sap-
 ientem et æquum nominari jure posse. Atqui gen-
 tes propemodum universas, priusquam noster ille
 Christus in hominum sese vitam ac societatem
 intulisset, improbos dæmones sollemnibus passim
 hominum sacrificiis placavisse, manifeste satis os-
 tendimus. Restat igitur, nullum ut apud eas vel
 prudentem vel æquum sanumque fuisse concluda-
 mus. Enimvero cum humanus ipse communisq[ue]
 sensus, rectæ rationis ductus secutus, quisquis
 et sapiens et æquus esse velit, ei penitus ab eo sac-
 rificiorum genere, quibus improbi dæmones delin-
 niantur, abstinendum aperte denuntiet, contraque
 mentem omni studio purgare jubeat, quod nun-
 quam ab iis, propter 168 morum dissimilitudi-
 nem, purus ac sincerus animus invadatur: tum

quædam dæmoni litari jubet, aliud profecto nihil,
 quam ejus amicitiam secutus: mali autem, non nisi simile, amicum est. Atque hujus etiam rei
 testem habemus eundem Porphyrium, qui in suis *De oraculorum philosophia* libris ad verbum ita
 scribit.

CAPUT XX.

Quemadmodum improbo dæmoni litare Apollo jubet.

« Vate, inquit, suis numen ipsam oculis intueri
 studiosius ac vehementius cupiente, Apollo re-
 spondit fieri hoc nullo modo posse, donec sacrifi-
 cii justo quasi pretio factum improbo dæmoni satis
 esset. Responsum autem sic habet:

Tu patrie indiget pretium, sacra ferre memento
 Libamenta, deinde pyram, nigramque cruorem
 Purpureumque merum, atque ovium spumantis lacte
 Vocula.

Atque iterum hac ipsa de re clarius,
 Vinum, lacque simul fundens, lymphamque nitentem,

Hignaque nuces Jove nata ex arbore mittens,
 Rite solo posita, et pingui perfusa liquore
 Viscera libato.

Idem vero consultus præterea, quemadmodum præ-
 ces nuncupandæ forent, eas duntaxat inchoavit his
 verbis:

Dæmon, aberrantes animus qui sorte perenni
 Obscurosq[ue] regis supraque infraque recessus.

Hæc deus egregius, vel potius dæmon, fraudis ac doli architectus; quibus plane contraria naturalis ratio statuit, dum et animum purgare jubet, et sacrificiis improborum dæmonem gratiam operemque captare vetat, quod puram illi sinceramque mentem aggredi propter morum disensionem minime soleant. Quod si prudentem eum, **169** si æquæ mentis hominem esse merito iudicarent, qui a dæmonem sacrificiis religiose abstineret: qui suis oraculis ad improbis etiam litandum hortatur, qui tandem et qualis haberi debeat, tibi statuendum relinquit. Cæterum hinc retro superiora repetenti tibi certo evidenterque constabit, cujusmodi natura moribusque fuerint, tum qui humanis victimis delectarentur, tum qui humanum genus eorum tyrannidi ex omni memoria manciparunt. Nam si erit fortasse quispiam, qui hanc immolantium hominum consuetudinem omni scelere purgabit, atque a veteribus sanctissime observatam esse defendet: erit sane, quamobrem continuo posteros eorum universos reprehendat, quorum nullas hoc tempore ad priscam majorum suorum pietatem adherescit.

CAPUT XXI.

Neminem ab omni ævo fuisse, præter unicum Servatorem Dominumque nostrum, qui totum genus humanum a dæmonum impostura liberavit.

Sin autem sano maturoque iudicio, ab immani ac ferina crudelitate abhorreudum sibi ævi nostri homines putarunt; nullius profecto mentis fuit, quisquis e veteribus improbos dæmones hominum cæde placavit. Sed enim vel cæcus, ut aiunt, manifeste videat, nec deos, nec vero bonos dæmones eos fuisse, quotquot a cunctis olim gentibus deorum loco et nomine censebantur: sed potius ab eo, quod bonum est, longissimo intervallo disjunctos, atque ejusmodi, quos jure et Dei hostes, et impios propterea dixeris, qui genus vitamque hominum universam pessunderint. Atque istorum fugam odium nemo prorsus ex omni memoria, præter unum assertorem Dominumque nostrum Jesum Christum, Dei Filium, cunctis hominibus denuntiavit, quippe qui salutari Evangelio patrii morbi medicinam Græcis pariter ac barbaris omnibus attulit, simulque ab acerbissima vetustissimaque servitute libertatem, ad quam contento cursu properare omnes Evangelicæ demonstrationis urget oratio, magna palam voce, quæque a nemine non exaudiri possit, inelamans: **Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansueti misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem**. Iterumque: **170 Educere ex vinculis compeditos, et de domo carceris sedentes in tenebris.** Hæc enim divina sane Hebræorum oracula superioribus retro sæculis cecinerunt, quibus futurum aliquando

171 Isa. lxi, 1 seqq.

(37) *Ποδαπός.* Scribe ποταπός. Sed perinde est. Hesyeh., ποδαπόν, ποταπόν, όποπόν.

(38) *Πνεύμα Κυρίου.* Septuaginta, quos habemus, nominibus variant; et post ἀποσταλκὲ με, λεγόντι, λάσσοθαί τοὺς συντετριμένους τῆ καρδίᾳ, κη-

A Ταῦτα μὲν ὁ θαυμάσιος θεὸς, μᾶλλον δὲ τὸ πολυπλανὲς δαιμόνιον τὰ δὲ τοῦ κατὰ φύσιν λογισμοῦ τάναντία, καθάρειν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ μὴ θυσίαις ἐπισπᾶσθαι τοὺς ποιητῶν δαίμονας, παρακλιευόμενα: καθαρᾶ γὰρ ψυχῇ μὴ ἐπιτίθεσθαι διὰ τὸ αὐτοῖς ἀνόμιον. Εἰ δὲ δὴ συνετὸς εἶναι καὶ οὐφρυν ἀνὴρ ὀρθῶς ἐκρήθη τὸ εὐλαθεῖς καὶ μὴ ὕλων δαίμονιν ὁ τοῖς ποτηροῖς θέλων διὰ τοῦ χρησίου παρατῶν τίς ἂν εὐλόγως καὶ ποδαπὸς (57) νομισθεῖν, σελ καταλείπω σκοπεῖν. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναδραμονεὶ προφανὲς ἔσται, ποῖοι τινες ὑπῆρχον τὴν τοῦ τρόπου φύσιν οἱ ταῖς ἀνθρωποθυσίαις χαίροντες, ἢ εἰ τοῦτοῖς πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος πάλαι πρότερον καταδουλωμένοι. Εἰ δὲ λέγοι τις μὴ φαῦλον εἶναι τὸν τῆς ἀνθρωποθυσίας τρόπον, ὀρθότατα δ' ὑπὸ τῶν παλαιῶν τελειώσαι, ὅρα τοὺς νῦν καταμεινωθῆναι πᾶσιν, ὅτι μὴδεὶς ὁμοίως τοῖς πατρίων εὐσεβεῖ.

B purgabit, atque a veteribus sanctissime observatam esse defendet: erit sane, quamobrem continuo posteros eorum universos reprehendat, quorum nullas hoc tempore ad priscam majorum suorum pietatem adherescit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὅς οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἐξ αἰῶνος ἢ μόνος ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος τῆς δαιμονικῆς ἡλευθέρωσε πλάνης.

Ei δ' ἐμφρόνως οἱ καθ' ἡμᾶς τῆς ἀπηνοῦς καὶ ἀγρίας ὀμότητος τὴν ἀποστρεφὴν ἐπαύσαντο, τῶν παλαιῶν οὐδεὶς ἦν ἄρα σοφὸς, τοῖς ποτηροῖς δαίμονας ταῖς ἀνθρωποκτονίαις μειλιχοῦμενος. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τυφλῶ, φασι, ὄηλον, ὡς οὔτε θεὸς ἂν εἶεν οὔτε δαίμονες ἀγαθοὶ οἱ πάλαι πρὸς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων θεολογούμενοι παρρωτᾶτω δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἐξουσιούμενοι. Διὸ καὶ ἐνδοκῶς θεομάχῃ τινὲς καὶ ἀσεβεῖς λεχθεῖεν, τὸν πάντα λυμηνόμενον βίον, ὃν ἐξ αἰῶνος οὐδεὶς ἢ μόνος ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν φυγὴν προσέκρηξεν, εὐαγγελιζόμενος ὁμοῦ πάντας Ἑλλητῶνας, τὸν βαρβάρους θεραπεῖαν τῆς πατρικῆς νόσου, καὶ τῆς πικρᾶς καὶ παλαιωτάτης δουλείας ἐλευθέρων ἐπ' ἣν σπαύδειν ὁ τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως παρορμᾶ λόγος, μεγάλη τῆ φωνῇ πᾶσιν εἰς ἐξάκουσον ὅβιν *Πνεῦμα Κυρίου* (38) *ἐπ' ἐμὲ, ὅν ἔσκεν ἔγχεσέ με, εὐαγγεῖλισασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκὲ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀρεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν* λάσσοθαί τοὺς συντετριμένους τὴν καρδίαν καὶ πάλιν Ἐξαγαγεῖν (39) *ἐκ δεσμών πεπεδημένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.* Ταῦτα γὰρ ἀνοθεν ἐκ παλαιοῦ τὰ θεῖα ὡς ἀληθῶς παρ' Ἑβραίοις ἐθέσπισε λόγια, τὴν ἡμῶν τῶν πάλαι τυφλῶν τὰς ψυχὰς, καὶ δαιμόνων ποιητῶν πολυπλόκος δεσμός πεπεδημένων ἀπολύτρωσιν εὐαγγελιζόμενα. Ὅθεν εἰκότως τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς πρὸς τοῦ σωτηρίου λόγου καταγασθέντες, οὐφρονέτε τε καὶ εὐλαθεῖς καὶ συνετοὶ γε-

ρῖσαι ἀγαλώτοις ἀρεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν.

(39) Ἐξαγαγεῖν, etc. Septuag., Ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμών δεδεμένους, ἐξ οἴκου φυλακ., etc. Vulgata, *Educere de conclusione vincium, de domo, etc.*

ἄνεμον, καὶ πάντων ἐλεύθεροι κακῶν, οὕτως ὅσοι
 ἄνεμον, οὕτως δουλεύουσιν τοῖς τῶν ἐθνῶν νενομισμένοις
 θεοῖς, οἳ δὲ καὶ ἡμῶν τὸ πρὶν κατετυράνουν ἀχθέν-
 τας δὲ καὶ προσαχθέντες, ὑπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 διδασκαλίας, τῷ μόνῳ καὶ ἀληθεῖ Θεῷ, τῷ δὲ καὶ
 ἐκαστῇ καὶ τροφῇ, σωτηρίᾳ τε καὶ ἐπιγένη, καὶ
 ἐκ ποιητῆ καὶ δημιουργοῦ, καὶ καμψασαίᾳ τῶν ὀστέων,
 μόνον τοῦτον ἀληθῆ Θεὸν ἠγγισμέμεθα, καὶ μόνῳ τῷ
 προσήκον ἀπονεμούμεν σέβας, μόνον γεραίροντες, καὶ
 μόνον αὐτὸν εὐσεβούντες, οὐχ ἢ (40) τοῖς δαίμοσι
 φίλον, ἀλλ' ἢ τῷ πρὸς αὐτοῦ κατακαταμψθέντι πάντων
 ἀνθρώπων Σωτῆρι διὰ τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδα-
 σκαλίας παραδίδεται. Ταύτη δὲ θεοσεβούντες διώκο-
 μεν καὶ ἀπελάσομεν ἑαυτῶν, πολλοὶ δὲ φοβηθῆσά-
 μεθα, τοὺς πονηροὺς δαίμονας, δι' ἀγείας (41) καὶ
 καθαρῶν τρόπων, βίου τε σώφρονος καὶ παναρέτου,
 τοῦ δὲ πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διωρισμένου. Καθαρῶν
 γὰρ μὴ δύνασθαι ψυχῇ πλησιάζειν διὰ τὸ ἀνόμιμον,
 ὁμιλοῦνται. Ἄλλ' οὐδὲ μαντείας καὶ χρησμῶν δεη-
 σόμεθα, οὐδὲ σπλάγχνα ζώων διερευνησομεν, οὐδὲ τι
 τῶν ἢ δαιμονικῆς κινήσεως ἐνεργουμένων πολυ-
 πραγμονήσομεν. Ἐν γὰρ ἕνεκα ταῦτα τοῖς πολλοῖς
 ἐποδοῦνται, τοῦτον ἡμῖν ἀρίστασθαι μελετήσῃ ὁ τοῦ
 Χριστοῦ λόγος διεστειλατο μόνον δὲ ἔκλεινον ἐπεί-
 σθη προεβίβη, περὶ ὧν ἀληθῶς μάντις μὲν οὐδεὶς
 οὐδὲ σπλάγχνα ζώων μνησθεὶς τὸ σαφές· αὐτὸς δὲ μόνος
 ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐν τοῖς ἀληθινοῖς ἐνοικῶν
 σπλάγχνα, τῶν ὄστων τε αὐτῶν, δι' ἄκραν ψυχῆς καθα-
 ρότητα, ἔθεν ἐν ἑαυτοῖς χωρεῖν. Περὶ ὧν ἦρσι που ἐν
 τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν· Ἐνοικήσω (42) ἐν αὐτοῖς, καὶ
 αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Ταῦτα μὲν οὐν τὰ ἀπὸ τοῦ περὶ
 θεσιῶν τόπου ἀπελεγτικῆ τῆς τῶν δαιμόνων μοχθη-
 ρίας. Ἄκουε δ' οἷα περὶ τῶν αὐτῶν αἰθῆς ὁ τῆς περὶ
 τῶν ἐμφυτῶν ἀποχῆς συγγραφῆς ἱστορεῖ, διαβρῆ-
 θῆν ὁμιλοῦν τοὺς πονηροὺς δαίμονας ἐν σχήμασι
 κίβισιν ἐντυπούμενους, καὶ παντοίοις μορφαῖς χα-
 ρακτηρίζοντας (43), λαθάνειν καὶ ἐξαπατῆν τοὺς πολ-
 λῶς τῶν ἀνθρώπων. Ἐ γὰρ ἡμῶν γὰρ, φησὶν, ὑπο-
 δόμενοι πρόσσωπα, καὶ προσεταιριζόμενοι τὰ πλῆθη,
 διὰ τοῦ τὰς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐκκαλεῖν, τοὺς
 ἀνωτάτω θεοὺς ἑαυτοῖς ἐπινομιέσθαι βούλονται. Ὁ
 Θεοῦ τὸ φησὶν αὐτοῖς ἰσχυροῖς, ὡς ἀπατήσῃ καὶ
 τοῖς σοφωτάτους τῶν Ἑλλήνων ποιητὰς καὶ φιλοσό-
 φους, οὓς καὶ ὁμιλοῦσι τῆς τοῦ πλῆθους γεγονέναι
 ἀστροφῆς αἰτίας· ὅτι γε (44) ἐξ αὐτῶν πᾶσα γοη-
 τία συνέστη, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν ἀνθρώποις δι' αὐ-

A feliciter annuntiabant, et cæcæ quondam mentes
 nostræ, atque intricatis sceleratorum dæmonum
 vinculis impeditæ constrictæque solverentur. Quare
 nos, utpote qui et mentis oculos jam salutaris
 doctrinæ radiis collustratos habeamus, et ad veram
 aliquando temperantiam, religionem, sapientiamque
 ducti, omniumque malorum acerbitate liberati
 simus, istis nunquam, quibus divinitatem gentes
 affinxere, quique nos etiam antea tyrannide sua
 oppræssos tenebant, neque sacrificium faciemus in
 posterum, neque serviemus : sed propius tandem
 ad solum verumque Deum, Servatoris nostri præ-
 ceptis, sic tanquam manu deducti, Deum, inquam,
 illum, hujus universitatis Dominum simul atque
 nutritivum, cujus providentia ac benignitate rerum
 salus omnium continetur, quique eas ut colitius
 unus atque architectatus est, sic eandem summo
 deinceps regit imperio, unum eum quoque verum-
 que Deum esse credemus, uni justos honores tri-
 buemus, unum sacro cultu omnique religionis officio
 prosequemur, idque non jam dæmonum ritu, sed eo
 tantum, quem nos evangelica voce missus ab eodem
 humani generis assertor edocuit. Atque hoc genere
 pietatis exultati, tantum aberit, ut improhorum dæ-
 monum metu terreamur, ut eos potius integritate
 mentis, morum innocentia, vita denique castiore,
 atque ad omnem virtutem Servatoris nostri præ-
 ceptis instituta procul abigamus atque expellamus.
 Illis enim ad puros sincerosque animos, propter
 dissimilitudinem admodum patere nullum, profani
 etiam hominis confessione liquet. Nihil etiam divi-
 natione, deorumve responsis indigebimus, nec ani-
 mantium exta rimabimur, nec ad eorum omnino
 quidquam, quæ sensibus dæmonum arte solent ac
 præstigiis illudere, curiosius attendemus. Nam quo-
 rum causa genus hoc rerum vulgus hominum tanto
 studio consecratur, ab iis omni cura et animi pro-
 visione abstinentium nobis ac fugiendum Christi
 doctrina præcipit; sic ad ea tantum expetenda co-
 hortatur, quorum certi plause verique nihil nec
 divinorum natio, nec animalium exta indicare pos-
 sint : sed unum illud Dei Verbum, quod in veris
 eorum, qui propter summam animi puritatem ipsum
 capere interius complectique possant, visceribus ac
 præcordiis habitat. De quibus in sacris litteris sic
 alicubi loquitur, « Inhabitabo in illis, et inambulabo
 inter eos : et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi

(40) Οὐχ ἢ. Ita repositimus ex altero manusc., cui consentit Montac., cum ante perperam legeretur *ὄχι*.

(41) Ἀγείας. Facilis erat emendatio, pro ἀγείας, quod habet vetus editio.

(42) Ἐνοικήσω. Locum hunc sumit Apostolus, partim ex Levitico, partim ex Ezechiele propheta. Nam Levit. xxvi, 11 : *Ponam, inquit, tabernaculum meum in medio vestri*. Septuag., ἠθήσω τὴν σκηνήν μου ἐν ὄσιν, pro quo brevius et Ἑλληνικώτερον Apostolus, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, *Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus*. Quæ cum litteratenus de tabernaculo fœsteris eo loco dicerentur, Ezechiel. xxxvii, 27, ad Christi Ecclesiam allegorice referens, ubi de uno rege Christo

multa præmisit : *Et erit, inquit, tabernaculum meum in eis, et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus*. Ubi notandum obiter, quod in Levit. dictum erat, *וָאֵבְדָה, in medio vestri*; apud Ezechiel. dici *וָאֵבְדָה, quod proprie est, super illos* : quasi novum quoddam et singulare legendi simul et habitandi genus significare vellet. Ita Paulus hunc locum ab historia simul et allegoria transtulit ad mores.

(43) *Χαρακτηρίζοντας*. Videatur addend. ἐαυτοῦς. Nam infra dicitur a Porphyrio, *χαρακτηρίζουσι τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀπὸ μορφῶν*. Forte etiam pro ἐντυπούμενους λέγει *debeant ἐκτυπούμενους*, quia infra habetur *ἐκτυπούμενα*.

(44) Ὅτι γε. Scribe *ὅτι* τε. melius, ut paulo post, ἔπος τε.

populus 27. » Sed haec enim istum Porphyrii de sacerdotibus 171 locum, ad improbitatem dæmonum cogitandum persecuti sumus. Nunc vero audi sis, quemadmodum ab hisdem præterea plerosque mortalium varia et multiplici formarum larvarumque speciei clam in errorem ac fraudem impelli, citate sæpius opere *De rerum animalium abstinencia*, idem ipse palam et aperte fateatur. « Bonorum enim, inquit, vultum mentibus, blandique multitudinem inflammandis hominum cupiditatibus illucientes, summorum ipsi deorum loco haberi censerique volunt. Et quidem eos tantum ait versutia potuisse, ut sapientissimos quoque Græcorum et poetas et philosophos deciperent, quos etiam vulgo errandi causam præbuisse confitetur. Quin etiam asserit, illorum ex præceptis universam præstigiæ artem esse constitam, ab illis omnes voluptatis illecebraz in hominum vitam profulxisse, eosdem, improbi dæmones cum sint, divinitatem affectare, adeoque principem eorum virtutem maximum Numen videri. » Quæ omnia Porphyrius huic in modum exsequitur.

CAPUT XXII.

Quænam præstigiæ dæmonis ratio sit.

« Quæcumque, inquit, animæ conjunctum sibi adherentemque perpetuo spiritum usque adeo non superant, et ab eo potius in plerisque omnibus superent, eæ proinde si quando sese spiritus iracundia, et cupiditatis æstus atque impetus effuderit, miserandum in modum jactari solent. Et ejusmodi animæ, dæmones quidem ipsæ quoque, sed improbi ac malefici jure nominentur : qui omnes, perinde ut ii, qui contraria sua virtute censentur, nec oculis, nec alio quovis humano sensu attingi omnino possunt. Neque enim aut solidum corpus, aut eandem omnes formas, sed plures inter seque distinctas figuras præ se ferunt. Porro suo singulæ spiritu certis propriisque notis expresso imagines modo apparent, modo evanescent, modo vultum speciemque mutant, illi saltem, qui deterioris sunt. Jam vero spiritus ille, quatenus quidem corporeus est, mutationi quoque et corruptioni est obnoxius : quod autem ad animas idem sic alligatus constructusque sit, ut suam eæ propterea speciem paulo diutius retineat, non est quidem ille sempiternus (ejus enim continuo defluere aliquid ac mutari verisimile est) ; 172 cæterum ut bonorum spiritus modicæ cujusdam ac justæ temperationis et magnitudinis est, quemadmodum et earum corpus, si quando nobis appareant ; sic maleficarum nulla spiritus est corporis proportio. Atque genus hoc dæmonum, ut in locis terræ vicinioribus

27 II Cor. vi, 16.

(45) Ὅσα δὲ ψυχὰ. Porphyr. l. II de abstn., p. 31 edition. Florent., at novæ p. 195.

(46) Ἐναντίας δυνάμεις. Meliores illos intelligit, de quibus proxime ante disputavit.

(47) Ἄλλ' ἐν σχήμασι πλεοῦσι. Ita ex Porphyr., melius quam, ut ante legebatur, ἀλλ' ἢ ἐν σχήμασι. Porro distinctionem secuti sumus quam alter ex manus. habet, quod perspicuum sensum efficiat. Nam si post ἐκτυπούμενα cum excuso Porphyrii distinguamus, necessario reponendum fuerit ἐκτυπούμενοι, vel potius ἐκτυπούμενας, ut vel referatur ad πάντας, vel subaudiatur μορφαί. Ea distinctio in causa est, quamobrem in eod. excuso consequenter legatur, αὐτὰ γὰρ.

(48) Τὸ δὲ δόξ. Adim τῶν δὲ cum Porphyrii.

(49) Τρέπεσθαι. Hinc emendandus excus. in quo perperam legitur τρέπεσθαι.

(50) Τὰ τῶν ἀγαθῶν. Porphyr., τὸ τῶν ἀγ. Quam lectionem secutus sum ; recte, opinor : subintelligi-

Α τῶν προξενεῖται · ὅπως τὸ θεοὶ εἶναι βούλονται, καὶ ὄντες ὄντες φαῦλοι, καὶ ὡς ἡ προσιώσα αὐτῶν δύναμις δοκεῖ θεοῦ εἶναι ὁ μέγιστος. » Ταῦτα δὲ ὁ Πορφύριος πάντα τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον.

specie clam in errorem ac fraudem impelli, citate sæpius opere *De rerum animalium abstinencia*, idem ipse palam et aperte fateatur. « Bonorum enim, inquit, vultum mentibus, blandique multitudinem inflammandis hominum cupiditatibus illucientes, summorum ipsi deorum loco haberi censerique volunt. Et quidem eos tantum ait versutia potuisse, ut sapientissimos quoque Græcorum et poetas et philosophos deciperent, quos etiam vulgo errandi causam præbuisse confitetur. Quin etiam asserit, illorum ex præceptis universam præstigiæ artem esse constitam, ab illis omnes voluptatis illecebraz in hominum vitam profulxisse, eosdem, improbi dæmones cum sint, divinitatem affectare, adeoque principem eorum virtutem maximum Numen videri. » Quæ omnia Porphyrius huic in modum exsequitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Τῆς ὁ τῶν δαιμονικῆς ἐνεργείας.

« Ὅσα δὲ ψυχὰ (45) τοῦ συνεχῶς πνεύματος οὐ κρατοῦσιν, ἀλλ' ὡς τὸ πολὺ κεκράτηνται, διὰ τοῦτο ἀγοναί τε καὶ φέρονται λίαν, ὅταν αἱ τοῦ πνεύματος ὀργαί τε καὶ ἐπιθυμίαι τὴν ὀρθὴν λάβωσιν. Αὗται δὲ αἱ ψυχὰ δαίμονας μὲν καὶ αὐτὰ, κακοεργοὶ δ' ἀνείκτως λέγοντο· καὶ εἰσιν οἱ σύμπαντες ὄσοι τε, καὶ οἱ τῆς ἐναντίας δυνάμεως (46) ἀράτοι τε, καὶ τελείως ἀναίσθητοι αἰσθησέσιν ἀνθρωπίνως. Οὐ γὰρ στερεὸν οὐμία περιτέλλονται, οὐδὲ μορφήν πάντας μίαν, ἀλλ' ἐν σχήμασι πλείοσιν (47) ἐκτυπούμεναι δὲ καὶ χαρακτηρίζουσαι τὸ πνεῦμα αὐτῶν αἱ μορφαί, τοτὲ μὲν ἐπιφάνονται, τοτὲ δὲ ἀφανίζονται· ἐπίσσει δὲ καὶ μεταβάλλουσι τὰς μορφαί, ὅτε γὰρ χεῖρους. Τὸ δὲ πνεῦμα, ἢ μὲν ἐστὶ σωματικόν, παθητικόν ἐστὶ καὶ φθαρτόν· τὸ δὲ ὑπὸ (48) τῶν ψυχῶν οὕτως δεδεδεσμένον, ὥστε τὸ εἶδος αὐτῶν διαμένει πλείω χρόνον, οὐ μὴν ἐστὶν αἰώνιον· (καὶ γὰρ ἀποθνήσκει αὐτοῦ τοῦ συνεχῶς εἰκὸς ἐστὶ καὶ τρέπεσθαι [49]). Ἐν συμμετρίας μὲν οὖν τὰ τῶν ἀγαθῶν (50) ὡς καὶ τὰ σώματα τῶν φαινομένων τῶν δὲ κακοποιῶν ἀσύμμετρα. Ὁ πλεόν (51) τῶν παθητικῶν νέμοντες τῶν περιεργῶν τόπον, οὐδὲν ὁ τι (52) τῶν κακῶν οὐκ ἐπιχειροῦσι δοῦν. Βίαιον γὰρ ὄντως καὶ ὑποῦλον ἔχοντες ἦθος, ἐστερημένοι τε (53) τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττους φυσικῆς εὐδαιμονίας, σφοδρῶς καὶ ἀγνοῦντες, ὅσον ἐνέθρας, ὡς τὸ πολὺ ποιοῦνται τὰς ἐμπύσεις· πῆ μὲν λαμβάνειν πειρώμενοι, πῆ δὲ βιαζόμενοι. » Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει· Ταῦτα δὲ (54) καὶ τὰ ὅμοια ποιοῦσι, μεταστῆσαι

D tur enim πνεῦμα, cujus ex temperatione ac symmetria corporum etiam temperatio et symmetria consequatur.

(51) Οἱ πλεόν, recte ; non ut excus. οὐ, quod miras offundit lucis loco tenebras.

(52) Οὐδὲν ὁ τι. Hinc etiam excusum corrige. qui legit οὐδὲν οὖν, tanquam initium aliquod esset novæ periodi.

(53) Ἐστερημένοι τε, etc. Excusum opportune mutuum hic rependit vicem ; legit enim, ut videtur, optime, ἐστερημένοι τε τῆς φυλακῆς, τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττους δαιμονίου. Manuscriptum uterque lectionem eamd. tuetur, nisi quod δαιμονίας pro δαιμονίου sufficit. Ultramvis sequare, gemina sententia est. Consule hic, si placet, Porphyrianum interpretationem.

(54) Ταῦτα δὲ. Porphyr., p. 199 nov. edit. ista pertexit. Dæmonum autem artes intelligit, quibus il agerent, ut ab hominibus idem omnino et malis-

ἡμᾶς ἰθὺλοντες ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ἐννοίας τῶν θεῶν, καὶ ἅπαντοὺς ἐπιστρέφει. Πᾶσι γὰρ τοῖς οὕτως ἀνομαλῶς καὶ ἀκαταλλήλως γινομένοις αὐτοὶ χεῖροισι, καὶ ὡσπερ ὑποδύοντες τὰ τῶν ἄλλων θεῶν πρόσωπα, τῆς ἡμετέρας ἀβουλᾶς ἀπολαύουσι, προσεταιριζόμενοι (55) τὰ πλήθη, διὰ τοῦ τᾶς ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων ἐκκαλεῖν ἔρωσι καὶ πόθοις πλοῦτων, καὶ δυναστῶν καὶ ἡδονῶν, κενοδοξίας τε αὐτῶν ἐξ ὧν σάσεις καὶ πόλεμοι φύονται, καὶ τὰ συγγενῆ τούτων. Τὸ δὲ πάντων δεινότατον, ἐπιναδαίνουσιν ἐκ τῶνδε, καὶ τὰ ὄμοια ἀναπειθοῦσι καὶ περὶ τῶν μεγίστων θεῶν, μέχρι τοῦ καὶ τὸν ἄριστον θεὸν τούτοις τοῖς ἐγγλήμασιν ὑπάγειν ᾧ δὴ καὶ τεταράχθαι (56) φασι πάντ' ἄνω καὶ κάτω. Πεπνῶσθαι δὲ τοῦτο οὐκ ἰδιώται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβόντων οὐκ ὀλίγοι. Ἢ δ' αἰτία δ' ἄλληλων γέγονε. Καὶ γὰρ τῶν φιλοσοφούντων οἱ μὴ ἀποστάνας τῆς κοινῆς φορᾶς εἰς τὰ αὐτὰ τοῖς πλήθεσι συνέβησαν. Καὶ πάλιν αὐτὰ τὰ πλήθη, σύμφωνα ταῖς αὐτῶν δόξαις παρὰ τῶν θεοῦτότων ἄνω ἀκούοντα, ἐπιβρόσθη φρονηεῖν ἐτι μᾶλλον περὶ τῶν θεῶν τὰ τοιαῦτα. Τὸ μὲν γὰρ ποιητῶν καὶ προσεβέβησεν τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀνθρώπων, τῷ χρησθαι φράσαι πρὸς ἐκπλήξιν καὶ γοητείαν πεποιμένη, κηλήσις τε ἐμποησῆσαι, καὶ πίστιν περὶ τοῦ ἀδυνατωτάτων πεποιμένην (57)· δέον ἐμπέδως πεπεισθαι, ὅτι οὐτε τὸ ἀγαθὸν βλάπτει ποτὲ, οὐτε τὸ κακὸν ὠφελεῖ. Οὐ γὰρ θερμότητος, ὡς φησι Πλάτων, τὸ ψύχειν, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου· οὐδὲ ψυχρότητος τὸ θερμαίνειν, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου· οὕτως οὐδὲ τὸ δικαίου τὸ βλάπτειν. Δικαιοῦτατον δὲ που φύσει πάντων τὸ θεῶν ἐπι καὶ οὐδ' ἂν ἦν θεῶν. Οὐκ οὐκ ἀποτεταμηθεῖαι δεῖ ταῦτην τὴν δύναμιν καὶ μάραν τῶν ἀγαθοεργῶν δαιμόνων. Ἢ γὰρ βλάπτειν περὶ τὴν εἰς καὶ βουλομένη ἐναντία τῇ ἀγαθοεργῷ· τὰ δ' ἐναντία περὶ τὸ αὐτὸ οὐκ ἂν ποτε γένοιντο. Ἢ αὐτῆς· Ἢ δὲ μένοι (58) τῶν ἐναντίων καὶ ἡ πᾶσα γοητεία ἐπιτελεῖται· τούτων γὰρ μάλιστα, καὶ τὸν προστώσα αὐτῶν ἐκτιμῶσιν οἱ τὰ κακὰ διὰ τῶν γοητικῶν διαπραττόμενοι. Πᾶρεις γὰρ εἰσι πάσης φαντασίας, καὶ ἀπατήσαι ἱκανοὶ διὰ τῆς τερατοεργίας. Διὰ τούτων (59) φίλτρα καὶ ἐρωτικά κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες· πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλοῦτων ἐλπίς καὶ δόξης, διὰ τούτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη. Τὸ γὰρ ψεύδος τούτοις οὐκ οὐκ· βούλονται γὰρ εἶναι θεοί, καὶ ἡ προστώσα εἰς τὴν δύναμιν δοκεῖν θεοῦ εἶναι ὁ μάλιστα. Οὗτοι οἱ χεῖροντες λοιπῆ τε κνήσῃ τε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ πνευματικῶν καὶ σωματικῶν παίνεται. Ζῆ γὰρ τοῦτο ἀμφοῖς καὶ ἀναθυμιάσεις, ποικίλως διὰ τῶν ποικίλων, καὶ

aviditatis explendæ causa libentius frequentiusque versatur, nihil plane sceleris est, quod moliri non solet. Nam quod impotenti admodum ac subdolo ingenio sit, quodque melioris ac divinatoris dæmonis providentia careat, vehementes ac repentinus ut plurimum impetus habet insidiisque perosimiles, partim ut facilius lateat, partim ut vi, quod sibi propositum est, extorqueat. Et paucis interjectis: Atque his, inquit, aliisque similibus machinandis hoc sequuntur, uti nos a recta sanaque de diis opinione dimotos ad sese traducant. Nam cum istis omnibus, in quibus nihil coherentis et consentanei sit, præcipue delectentur, tum vero quasi aliorum deorum induti personam, vicia fruentur nostra, hocque veluti lenocinio multitudinem illicunt, dum hominum cupiditates inflammant, partim amoribus, partim divitiarum, imperiorum, voluptatum appetentia, partim denique æstu inanis gloriæ: unde seditiones, bella, atque id genus cætera nasci solent. Quodque omnium longe indignissimum est, gradum ex his porro faciunt, ac similia facile de summis quoque diis persuadent, usque eo, ut Deum etiam optimum lisdem criminibus probrisque subjiciant: quo uno præsertim omnia sursum ac deorsum acta confusaque esse aiunt. Enimvero non idiotas modo, sed etiam philosophorum non paucos hic morbus invasit; atque ita quidem, ut sibi mutuo errandi occasionem præberent. Nam ut qui ex philosophis sese minus communi ab æstu subducerent, in eandem cum imperita multitudine sententiam opinionemque descendebant: sic multitudo rursus, cum ex his, qui sapientes habebantur, cogitationibus suis consentaneas disputationes audiret, haustum semel de diis errorem magis in dies magisque confirmabat. Si quidem poësis ipsa quoque novis hominum opinionibus facibus accendebat, cum dictione ad admirationem prestigiasque comparata, nec ad titillandos modo permulcendosque sensus, verum etiam ad fidem rerum, quæ verisimilitudinem prorsus omnem excluderent, faciendam potentissima uteretur. Sed verum profecto erat, hoc sibi constanter in animum inducere, nec a bono detrimenti, nec a malo adjuvanti quidquam proficisci posse. Ut enim, quod ait Plato, nec frigefacere calor is est, sed contrarii; nec frigiditas calefacere, 173 sed contrarii; sic neque nocere, justè esse potest. Deus autem certe natura sua res omnes æquitate ac justitia superat, alioqui ne Deus

rum et honorum auctores haberentur, itaque facilius divinitatis opinionem impetrent. Cæterum quidquid eo loco philosophetur Porphyrius, vere ac pie creditur, hujus vitæ calamitates divinz providentiæ non permitenti modo, sed etiam ut plurimum inferenti, atque has scelorum notiorum pœnas expetenti esse tribuendas.

(55) Προσεταριζόμενοι, etc. Adi Euseb. nostrum l. iv De Demonis, c. 9, ubi de Lucifero gemina gentibus philosophatur, quem gravia licet omnia gentibus interminatam, potentiorum deinde ad eas subigenas voluptatis illecebram excogitasse demonstrat.

(56) ᾧ δὴ καὶ τεταράχθαι, etc. Porphyr., δ δὴ

καὶ τεταράχθαι, φασι, πάντ' ἄνω κάτω. Vitiosum quidem est δ δὴ, at sequentia magis placent hoc sensu; quo quidem, omnia, quod aiunt, sursum ac deorsum acta sunt, atque confusa.

(57) Πεπονημένην. Non dubito quin legendum sit, quomodo Porphyrius, δυναμένην.

(58) Διὰ μένοι. Porphyr., p. 203.

(59) Διὰ τούτων. Maleficorum, an dæmonum? Si maleficorum, οἱ κακοδαίμονες sunt mali dæmones; sin dæmonum, οἱ κακοδαίμονες miseri erunt. Sane his in rebus mutuum sibi dæmones et malefici operam navant.

quidem esset. Quare vim istam, atque has nocendi partes a benignis ac beneficiis dæmonibus removere omnino decet. Quod enim ad nocendum tam a natura, quam a voluntate comparatum sit, id cum benefico pugnare necesse est: contrariis autem pugnantibusque rebus nulla esse potest circa unum idemque consensio. » Et rursus. » Infestorum, inquit, dæmonum artibus genus omne præstigiarum efficitur: illosque propterea, illorumque principem malefici homines maxime venerantur. Quippe abundant enim isti vanis fictisque rerum imaginibus, eoque ad concinnandas insolentibus machinis fallacias aptissimi sunt. Horum igitur opera, amatorias illecebras nefarii dæmones moluntur: a quibus scilicet cum impotentia voluptatum, spesque divitiarum et gloriæ proficiscitur, tum in primis doli fraudisque omnis artificium. Horum enim proprium mendacium est, cum et omnes dii esse velint, et principes eorum virtus summi Numinis existimationem affectet. Illi enimvero sunt, qui et libationibus et nidore carniū delectantur, quo utroque spiritu corporumque genus saginatur. Vitam enim ut vaporibus exhalationibusque sustentat, idque modo pro eorum diversitate diverso, ita vires sanguinis carniūque nidore confirmat. » Sic igitur istos ingenue contentes audivimus, præceptis hominum de improbis dæmonibus, perinde ac si dii bonique forent, opinionibus vehementius non a Græcis modo poetis accensas fuisse, verum etiam ab iis qui philosophiæ studia professi, æquiore ac propensiore erga deos anima viderentur, utpote qui non diis ipsis quoque, sed improbis dæmonibus colendis, præcipitem in errorem suum multitudinem egerint. Enim vero disertis verbis Porphyrius fatetur, illam cum ex iis, qui sapientes habebantur, cogitationibus suis consentaneas disputationes audiret, in sua de nefariis dæmonibus sic tanquam de diis opinione magis in diens magice confirmatam esse. Atque hæc non auctoritate sane testimonioque nostrorum arguentur, sed ipsorum qui res suas penitus, ac longe quam nos certius enucleatiusque perviderant. Siquidem ille ipse scriptor, qui non perfunctorie ac leviter fuerat in ea, quæ vulgus latebat, superstitione versatus, improbos dæmones asserit deos esse velle, bonorumque apud homines existimationem expetere; ac virtutem eorum principem summi Numinis famam et nomen ambire.

174 Quenam porro sit virtus illa princeps, idem ipse declarat, improborum dæmonum principes Serapin atque Hecatem esse dicens, cum Beelzebub iis omnibus præesse Scriptura divina testatur. Audi vero præterea, quemadmodum hac de re in suis de hausta ex oraculis philosophia libris disserat.

CAPUT XXIII.

De improbis dæmonibus, et quinam sint eorum principes: quodque omnium animalium specie homines agrediantur.

« Improbos dæmones, inquit, Sarapi subditos esse haud temere suspicamur: quippe hanc ad opinionem non ejus tantum symbolis et insignibus adducti, sed etiam quod quæcumque vim eos vel conciliandi habent vel averruncandi, ad Plutonem omnia referuntur, quemadmodum libro primo ostendimus. Atqui idem prorsus qui Pluto deus iste est, eoque maxime dæmonibus imperat, certa que sym-

Α δυναμοῦται ταῖς ἐκ τῶν αἰμάτων καὶ σαρκῶν θυσίαις (60). » Διὰ δὴ τούτων ἀκηκόαμεν ὁμολογούντων, ὅτι μὴ μόνον οἱ παρ' Ἑλλήσι ποιητὰι προσέβλεψαν τὰς ὑποψήφους τῶν ἀνθρώπων, τὰς περὶ τῶν φαύλων δαιμόνων ὡς περὶ θεῶν καὶ ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ διατριβόντων οἱ περὶ θεῶν δοκούντες σπουδαίως ἔχριν, οἱ καὶ αὐτοὶ οὐ θεοὺς, ἀλλὰ ποιητροὺς δαιμόνας περιέκοντες, τὰ πλείηθι καὶ τοὺς δημοῦς εἰς τὴν οικίαν πλάνην ἐξετραχίλισαν. Ὁμολόγησε γοῦν σαφῶς ὁ λόγος, ὡς ἄρα παρὰ τῶν δοκούντων σοφῶν ἀκούοντα περὶ θεῶν τὰ πλείηθι σύμφωνα ταῖς αὐτῶν δόξαις, ἐπεβρόσθη φρονεῖν ἐπι μάλλον, ὡς περὶ θεῶν, περὶ τῶν μοχθηρῶν δαιμόνων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἡμῶν κατηγορεῖται, ἀλλ' ὅτι αὐτῶν γὰρ ἀκριβέστατα τὰ οικεῖα μάλλον ἢ ἡμεῖς εἰδότες. Ὁ τοῖς αὐτοῖς συγγραφεύς, οὐ παρέργως ὁμιλήσας τῆ τοῦ πολλοῦ λαθναοῦσῃ δεισιδαιμονίᾳ, ἐρησι τοὺς πονηροῦς δαίμονας βούλεσθαι εἶναι θεοὺς, καὶ ἀγαθῶν δόξαν ἔχειν παρὰ ἀνθρώποις, ἣ τε προσετώσα (61) αὐτῶν δύναμις δοκεῖν θεοὺς εἶναι ὁ μέγιστος.

Β Τίς οὖν ἄρα ἡ προσετώσα αὐτῶν τυγχάνει δύναμις, ὁ αὐτὸς πάλιν διασαφρῆσι, τοὺς ἀρχοντας τῶν πονηρῶν δαιμόνων λέγων εἶναι τὸν Σάραπιν καὶ τὴν Ἑκάτην (62). Ἡ δὲ θεῖα Γραφή, τὸν Βελζεβούλ. Ἄκουε δ', ὅπως καὶ περὶ τούτου γράφει ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Περὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων, καὶ τίνας εἶσιν αὐτῶν οἱ ἀρχόντες· καὶ ἐν πᾶσι ζωῖς ὁμοιοῦμενοι οἱ πονηροὶ δαίμονες προσίσαι τοὺς ἀνθρώπους.

«Τοῦ δὲ πονηροῦ δαιμόνα οὐκ εἰκὴ ὑπὸ τὸν Σάραπιν ὑποπιεζόμεν· οὐδ' ἐκ τῶν συμβόλων μόνον ἀναπισθέντες, ἀλλ' ὅτι τὰ μετέμνητα καὶ τὰ τούτων ἀπορρήματα πρὸς τὸν Πλούτωνα γίνεταί, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ εἰδείκνυμεν. Ὁ αὐτὸς δὲ τῷ Πλούτωνι ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦτο μέγιστος δαιμόνων ἀρχων, καὶ σύμβολα διδοὺς πρὸς τὴν τούτων ἑλασιν. Οὗτος γοῦν καὶ τοὺς ἰκέτας εἰδήλωσεν, ὡς πᾶσι ζωῖς ὁμοιοῦμενοι προσίσαι τοὺς

(60) *Θυσίαις*. Porphyrius, *κνίσαις*, quod malui.

(61) *Ἡ τε προσετώσα*. Dehinc, opinor, τὴν τε πριστώσαν αὐτῶν δύναμιν δοκεῖν θεῶν εἶναι τὸν μέγιστον· præcedit enim, φησὶ τοῦς πονηροῦς, etc.

(62) *Σάραπιν καὶ τὴν Ἑκάτην*. Supra p. 126, c. 11, solus Hecates meminit. De Serapide Porphyrius initio tituli sequentis. De Hecate vero pagina sequenti.

ἀνθρώπων· ὄθεν καὶ παρ' Αἰγυπτίους, καὶ παρὰ Φοινίκης, καὶ ἄλλως παρὰ τοὺς τὰ θεῖα σοφοὺς ἤμάντεσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐπιβήσονται, καὶ ζῶα προσουδίζεταί· πρὸ τῆς θρησκείας τῶν θεῶν· ἐξελαιώνων τῶν ἱερῶν τούτους διὰ τοῦ δοῦναι πνεῦμα ἢ αἷμα ζῶων, καὶ διὰ τῆς τοῦ αἵματος πληγῆς, ἔνα, τούτων ἀπελθόντων, παρουσία τοῦ Θεοῦ γένηται. Καὶ ὁσως δὲ πᾶς μεσότης, καὶ διὰ τοῦτο προκαθαίρουσι καὶ ἐκβάλλουσι τούτους, ὅταν θεὸν κατακαλώσι. Καὶ τὰ σώματα τῶν μιστὰ ἀπὸ τούτων· καὶ γὰρ μάλιστα ταῖς ποιαῖς τροφαῖς χαίρουσι. Σιτουμένων γὰρ ἡμῶν προσίασι καὶ προσίζηνοῦσι τῷ σώματι, καὶ διὰ τοῦτο αἰ ἐγγίεται, οὐ διὰ τοὺς θεοὺς προηγουμένως, ἀλλ' ἐν οὗτοι ἀποστῶσι. Μάλιστα δὲ αἷματι χαίρουσι καὶ ταῖς ἀκαθαρταῖς, καὶ ἀπολαύουσι τῶν ἐσθύνωντος τοῖς χρωμάτοις. Ὅσως γὰρ ἡ ἐπίτασις τῆς πρὸς τι ἐπιθυμίας καὶ ἡ τοῦ πνεύματος τῆς ὀρέξεως ἀρμὴ ἀλλαγθῆν οὐ σφοδρῶνεται ἢ ἐκ τῆς τούτων παρουσίας, οἱ καὶ εἰς ἀσήμους φθόγγους καὶ φῶσας ἀναγκάζουσι τοὺς ἀνθρώπους ἐμπέπειν διὰ τῆς συναπολαύσεως τῆς μετ' αὐτῶν γινομένης. Ὅσπου γὰρ πνεύματος πλείονος ἄλλοι, ἢ τῆς γαστρῆς εἴς ἡδοναθίας πεπλησμένους, ἢ τῆς προθυμίας δι' ἡδονῆς ἐπίτασι ἐκφυσίως, πολυπλασιάζεται τὸ πνεῦμα. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων, ὧν φησὶν ἄρχοντα εἶναι τὸν Σάραπιν· καὶ τὴν Ἑκάτην δὲ τούτων ἄρχην ὁ αὐτὸς διδάσκει, λέγων οὕτως· « Μὴ ποτε οὗτοι εἰσιν, ὧν ἄρχη ὁ Σάραπης, καὶ διὰ τούτων ἢ σύμβολον ὁ τριχάρηνος κύων, τούτοισιν ὁ ἐν τοῖς τριῶν στοιχείοις, ὕδατι, γῆν, ἀέρι πονηρὸς δαίμων; οὗς καταπαύει ὁ Θεὸς, ὁ ἔχων ὑπὸ χεῖρα. Ἄρχη δ' αὐτῶν καὶ ἡ Ἑκάτη (63), ὡς συνέγνωσα τὸ τρίστονον. » Καὶ πάλιν φησὶν· « Ἐν χρηστήριον ἐστὶ παραθέλει, ὅπερ αὐτῆς ἡ Ἑκάτη πεποιήται, καταπαύσω τὸν περὶ ταύτης λόγον.

sic tamen ut iisdem Hecate etiam imperare deceat, hunc in modum : « Num forte, inquit, desemones illi sunt, in quos Sarapis obtinet principatum, quorum propterea symbolum sit triiceps ille canis, hoc est improbus dzemou, qui tribus in elementis, aqua, terra et aere versatur? quos utique Deus ille, cujus in potestate sunt, sinit et cohibet. Ceterum iisdem etiam imperat Hecate, cujus videlicet numine triplex istud elementum continetur. » Ae rursus : « Instituta, inquit, de Hecate disputationi. finem imponam, si modo unum hoc præterea ejusdem responsum addidero.

Ἡ δὲ ἐγὼ εἰμι κόρη πολυφάσματος, οὐρανόφοιτος, Τευρώπις, τριχάρηνος, ἀπῆρης, χρυσοβέλεμνος, Φοιβῆ ἀπειροτεχνῆς (64), φασεῖμβροτος Εἰληθισία.

Τριστόχου φύσεως συνθήματα τριστὰ φέρονσα· Λιθῆρι μὲν πυρὸς εἰς ἐκδομένη εἰδύλοισ, Ἡέρα δ' ἀργεννοῖσι τροχάσματιν ἀμφικύβηται.

· Ἰσ. αὐτῆν. ἢ γρ. τοῦτο αὐτῶν.

(63) Καὶ ἡ Ἑκάτη. Huc pertinent illa Hesiodi, quibus præcipuum Hecate honorem ab Jove habitum ostendit, a vers. 411 Theogon. :

Ἢ δ' ὑποκυσαμένη Ἑκάτην τέκε τὴν περὶ πάντων Ζεὺς Κρονίδης εἴμησε, πόρεν δὲ οἱ ἀργαῖα δωρὰ· Μοῖραν ἔχων γαίης τε καὶ ἀπυργέτου θαλάσσης, Ἢ δὲ καὶ ἀστερόεντος ὕπ' οὐρανοῦ ἔμμορε εἴμησε,

A bola tribuit, quibus averti depellique possint. Ac suis quidem supplicibus aperuit, quo pacto animantium illi formam ac speciem mentiti homines couveirent : quo factum ut ab Ægyptiis ac Phœnicibus, et universe ab omnibus religionum peritis, et lora iu templis dirumpi, et animantes ad pavimentum, antequam decurram sacræ operentur, allidi soleant : itaque dzemones a sacerdotibus partim spiritu, partim animalium sanguine, partim aeris ipsis percussione abiguntur, ut iis ejectis præzens Deus interesse velit. Plenæ siquidem eorum sunt ædes universæ, quas ante propterea ipsis ejiendis expiant, quoties diis supplicaturi sunt. Quinetiam eorundem plena sunt corpora, quod certo quodam ciborum genere præcipue delectentur. Itaque accumbentibus nobis non accedunt ipsi modo, sed etiam nostrum ad corpus adhaerescunt; quæ causa est, quamolrem lustrationes adhiberi consueverint, non utique propter deos potissimum, sed potius ut dzemones recedere atque alio migrare cogantur. Cæterum sanguine præsertim sordibusque capiuntur, quibus ut frui liceat, in eorum, qui rebus istis utuntur, sese corpus insinuant. Nullus enim omnino motus existit cupiditatis vehementior, nullus in Spiritu

B 175 appetitionis impetus, qui abunde quæritur ex eorum præsentia incitetur. Itaque homines ab iis in obscuro aliquando sonos flatusque coguntur incidere, quod eadem ipsi quocumque delectatione perfruantur. Ubi enim abundat spiritus, sive quod eo venter ob acriorem delectationis sensum impletur, sive quod ardor ipse atque avastus propter voluptatis vehementiam esset simul interioriorem, simulque exterioriorem densius copiosiusque ducat; ibi continuo spiritus illos præseutes esse judicare certo possis. Atque hactenus humanæ nature laqueos in se ucti solitos investigare fas est : tum enim vel maxime augeri spiritus ipse consuevit, cum in Deum curiosus ac propius inquiritur. » Hæc ille de improbis dzemonibus, quorum principem Sarapin esse ait; hunc in modum : « Num forte, inquit, desemones illi sunt, in quos Sarapis obtinet principatum, quorum propterea symbolum sit triiceps ille canis, hoc est improbus dzemou, qui tribus in elementis, aqua, terra et aere versatur? quos utique Deus ille, cujus in potestate sunt, sinit et cohibet. Ceterum iisdem etiam imperat Hecate, cujus videlicet numine triplex istud elementum continetur. » Ae rursus : « Instituta, inquit, de Hecate disputationi. finem imponam, si modo unum hoc præterea ejusdem responsum addidero.

D Illa ego celestis varia sub imagine virgo, Taurina, atque triiceps, immitis, et aures vibrans Spicula, natorumque experta Diana, simulque

Fax Lucina hominum; cujus tria symbola, mundi Terna elementa notant : ardentibus æthera formis Exhibeo : passim candentibus aera bigis.

Ἀθανάτους τε θεοῖσι τετυμημένη ἔσται μάλιστα... quibus eam omni hominum generi et conditioni præesse demonstrat.

(64) Ἀπειροτεχνῆς. Verti, natorumque experta, quasi legeretur ἀπειροτεχνῆς, vel ἀπειρότεχνος, quod tamen utrumque rarum est : ἀπειρωδὲν ἢ ἀπειρολεχῆς longe frequentiora. Ac fortassis ἀπείρολεχῆς; pro ἀπειροτεχνῆς legi possit.

*Insidæ : terræque regis tenebrosa meorum
Turba canum.*

Hos autem canes improbos illos esse dæmones idem nuctor manifeste declarat, « de quibus, inquit, dicere paulo ante desimus. » Nos autem hic etiam gradu fixo, pluribus age deinceps, quotquot a plebisque omnibus deorum loco et nomine colebantur, nefarios vere dæmones, ac nullius plane boni auctores esse confirmemus.

Α Γαῖα δ' ἔμῳν * σκυλάκων θροφερῶν (64) γένος ἠνιοχεύει. »

Ὡς ἐπαλέγει ὁ συγγραφεὺς σαφῶς, τίνες οἱ σκυλάκας εἶσι οἱ πονηροὶ δαίμονες, « περὶ ὧν ἄρτι πεπαύμεθα λέγοντες. » Τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ ταῦτα. Περὶ δὲ τοῦς δαίμονας εἶναι πονηροῦς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐδὲν ἀγαθὸν ἐπαγομένους, τοὺς παρὰ τοῖς πολλοῖς θεολογουμένους, φέρει ἔτι μᾶλλον διὰ πλείονων κρατούμεν.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΠΕΜΠΤΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER QUINTUS.

176 QUINTI LIBRI CAPITA.

1. Iterum probatur, multorum populorum vaticinia et oracula improborum dæmonum propria fuisse: quæ omnia post evangelicam Servatoris nostri doctrinam sublata defecerunt.
2. Quænam dæmonum imposturæ ratio fuerit.
3. Varias ac multiplices Græcorum adversus deos superstitionis sectas fuisse.
4. Quidquid vaticiniorum atque oraculorum apud gentes fuit, improborum dæmonum opus fuisse.
5. Latentes dæmonum historias fabulosis non secus ac de diis narrationibus contineri.
6. Mortem illos ipsos consciscere, qui boni ab iis dæmones appellentur.
7. Quam amatoris voluptatibus dæmones obnoxii sint, et quibus quisque delectetur.
8. Maleficiis et cantionibus quibusdam cum dæmni deos, tam etiam ad hominum voluntati obsequendum invitos licet ac repugnantes adigi.
9. Eosdem ne redire quidem per sese posse.
10. Quibus artibus egregia numina præstigatoribus subjiciantur.
11. Dæmones ipsos, qui deorum loco habeantur, quo superstitionum ritu secum 177 agi vellent, homines docuisse.
12. Eosdem magicarum artium, quibus simulacra confluentur, doctores fuisse.
13. Ipsas quoque simulacrorum figuras ab iis delinectas fuisse.
14. Eosdem ad magicam artem impellere.
15. Eosdem inanima quoque materia delectari.
16. De oraculorum defectione Apollinem ipsum cecnisse.
17. De interitu dæmonum, quos deorum loco venerantur.
18. De oraculis præcorum Græcorum prædicatione celebratis.
19. Adversus Apollinem, quod septem adolescentes puellasque totidem in Cretam jugulandos mitti juserit.
20. Pluribus Apollinem responsorum ambiguitate mortis causam fuisse.
21. Eundem Apollinem responsi ambiguitate causam fuisse, cur imperio suo Cræsus exciderit.

* Ἰσ. γαῖαν ἔμ.

(64) θροφερῶν. Malim θροφερῶν.

B ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α'. Ἐπι περὶ τοῦ πονηρῶν δαιμόνων εἶναι τὰ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔθνεσι μαντεία καὶ χρηστήρια καὶ ὡς καθήρηται πάντα, καὶ ἐκλείπισε μετὰ τῆρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆρ διδασκαλίῳν.
- β'. Τίς ὁ τρόπος τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας.
- γ'. Ὅτι πολυσχιδῆς καὶ πολυγῶμων ἡ περὶ θεῶν τοῖς Ἕλλησι συνῆστη δεισιδαιμονία.
- δ'. Περὶ τοῦ πονηρῶν δαιμόνων εἶναι τὰ παρὰ τοῖς ἔθνεσι μαντεία καὶ χρηστήρια.
- ε'. Περὶ τοῦ λανθανούσας δαιμόνων περιέχειν ἱστορίας τὰς μυθικάς ὡς περὶ θεῶν διηγήσεις.
- ς'. Ὡς θανάτου ποικητοὶ εἰσι οἱ λεγόμενοι αὐτῶν ἀγαθὸν δαίμονες.
- ζ'. Ὅτι καὶ ἔρωτικαὶ ἠδοναθελαὶς ἐξυπηρετοῦνται, καὶ πόλις ἑκαστος αὐτῶν χαίρει.
- η'. Ὅτι μαγικαὶς καθέλκονται, καὶ παρὰ γῆρ μὴ ἀναγκάζονται ταῖς ἀνθρωπίναις βουλαῖς δουλεύειν.
- θ'. Ὅτι οὐδὲ ἀπ' αὐτῶν ἀναχωρεῖν δύνανται.
- ι'. Ὅποιαις μεθόδοις οἱ θαυμαστοὶ αὐτῶν θεοὶ τοῖς γῆρσι ὑποτάσσονται.
- ια'. Ὅτι οἱ δαίμονες, οὓς δὴ θεοὺς ὑπελήθασιν, ἀνθρώπων εἰδίδαται τὰς οικείας περιεργίας.
- ιβ'. Ὅτι καὶ τὰ ἰσάματα μαγικῶς αὐτοὶ κατασκευάζειν εἰδίδαξαν.
- ιγ'. Ὅτι καὶ τὰς μορφὰς αὐτῶν τῶν ἑσάνων αὐτοὶ κατέδειξαν.
- ιδ'. Ὅτι καὶ μαγεῖν προτρέπονται.
- ιε'. Ὅτι καὶ τὰς ἀνύχους ἑλας φιλοῦσιν.
- ις'. Περὶ τῶν ἐκλειοπίστων χρηστήριων ἐχρησασαὶ αὐτοὺς ὁ Ἀπόλλων.
- ιζ'. Περὶ τοῦ καὶ θῆρσκειν τοῖς δαίμονας, οὓς ε' ἡ ὡς θεοὺς τιμῶσι.
- ιη'. Περὶ τῶν παρὰ τοῖς παλαιῶς Ἕλλησι μνημονοῦμένων χρηστήριων.
- θ'. Πρὸς τῶν Ἀπόλλω κελύσαντα δις ἐπὶ τὰ καὶ δὲ τε καὶ κόρας σφαγισμένους ἐκπέμπασθαι Κρησὶν ἐπὶ Ἀθηναίων.
- κ'. Ὡς πολλοῖς θανάτου γέγονεν αἰτίος ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆρ τῶν χρησίων ἀμφιβολίας.
- κα'. Ὡς καὶ τῷ Κροῖσῳ τῆρ οικείας ἀρχῆρ ἐκπεσεῖν δι' ἀμφιβόλον χρησμοῦ κατέστη αἰτίος.

κγ. Ὡς ἐκλήτων δια τῶν χρησίων καλλοτερος τοὺς ἄφροντας.
 κδ. Ὅτι τῷ τῆς ἀσφαλείας σκότῳ τῆρ σῶν ἀγνοῶν ἐπέκρουτον.
 κε. Ὅτι, μὴδὲν δυνάμενοι βοηθεῖν ἐν ταῖς τῶν πολέμων συμφοραῖς, δι' ἀμφιβόλων χρησίων ἐσοφίστοτο καὶ ἡπάρτων τοὺς πρόσφυγας.
 κς. Τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους.
 κζ. Τὸ αὐτὸ Κριθικός.
 κη. Ὡς τοὺς χρωμένους αὐτοὺς ἐξέκαον εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον.
 κθ. Τὰ περὶ Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίων νομοθέτου, ὅτι μὴ θεοῦ δέξαι.
 κθ. Ὅτι οὐ περὶ σπουδαίων πραγμάτων τοὺς χρησμούς ἐκοιούτο.
 λ'. Ὅτι κοιτοῖς καὶ ἀνθρωπίνους λογισμοῖς τὰ πρακτικά συνεβούλευον.
 λβ. Ὅτι καὶ ἀριλοσόφως τὰ κολλὰ παρήνον.
 λγ. Ὅτι καὶ συνεμύριοντο τοῖς ἀδικούνοιν.
 λδ. Ὅτι καὶ τοὺς ποιητὰς, οὐδὲν φιλοσόφου βίον δέξον ἐπιδειγμένους, κατὰ τὰς τῶν κολλῶν δόξας ἀριτεροὺς ἀνύμνον.
 λε. Ὅτι καὶ πύκτας ἀνδρας καὶ ἀθλητὰς τιμαῖς θεοῖς γεραίρειν παρεκκελεύοντο.
 λς. Ὅτι καὶ τοὺς τυράντους ἐκολόκευον.
 λς. Ὅτι καὶ τὴν ἀγύχον ἔλην σέβειν προσέτατον.

22. Quemadmodum eos, a quibus consulebantur, illudentes, responsis suis in fraudem impellerent.
 23. Eosdem orationis obscura tenebris ignorantiam suam occultare solitos.
 24. Cum nihil bellorum temporibus opus ferre possent, suos ab iis clientes fuisse responsorum ambiguitate delusos.
 25. Responsum Lacedæmonii editum.
 26. Responsum Cnidii editum.
 27. Eos, a quibus consulebantur, in mutua bella inflammatos fuisse.
 28. Quæ de Lycurgo Lacedæmoniorum legislatore memorantur, Deo indigna esse.
 29. Seriis honestique de rebus minime ab iis responderi.
 30. Communi proterus humanoque sensu rerum agenda auctores illos fuisse.
 31. Multa quoque ab iis imperite sanderi.
 32. Eosdem se ad injuriosorum partes adjunxisse.
 33. Poetas etiam eos, qui nihil ad honestioris vite studia contulerint, temere ab iis ex vulgi opinione laudari.
 34. Auctores illos fuisse, ut pugiles et athletæ divinis honoribus colerentur.
 178 35. Deos ipsis etiam tyrannis adulari solitos.
 36. Illos etiam jussisse, ut materia inanima coleretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

CAPUT I.

Ἐτι περὶ τοῦ ποιητῶν δαιμόνων εἶναι τὰ παρά τοῖς ἔθνεσι μαντεία καὶ χρηστήρια· καὶ ὡς καθήρηται πάντα καὶ ἐκλέλοιπες μετὰ τῆρ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν εὐαγγελικῆρ διδασκαλίαν.

Iterum probatur, multorum populorum vaticinia et oracula improborum Dæmonum propria fuisse : quæ omnia post evangelicam Servatoris nostri doctrinam sublata defecerint.

Ἰκανὰ μὲν καὶ τὰ προπαρατεθέντα συστήσαι ἦν, ὅτι μὴ θεοί, μὴδ' ἀγαθοὶ δαίμονες, πᾶν δὲ τὸναντίον ὁπῆρουν οἱ παρά τοῖς ἔθνεσι, κατὰ τὴ πόλιν καὶ χώρας ὡς θεοὶ τετιμημένοι· οὐ λυπεῖ δὲ ἐκ περιουσίας τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐτι μάλλον βεβαιώσασθαι, πλείοσι καὶ σαφέστεροις ἐλέγχοις τῆς τούτων ἀποδείξεως, τὴν διὰ τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας προσηνεθεσαν ἅπανιν ἀνθρώποις ἐλευθερίαν τῶν πάλαι κακῶν ἐκφαίνουσης. Ἄκουε τοιγαροῦν αὐτῶν Ἑλλήνων ὁμολογούνοιν ἐκλαλοῦσθαι αὐτῶν τὰ χρηστήρια, οὐδ' ἄλλοτε (65) ποτε ἐξ αἰῶνος ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, τὴν ἐνός (66) θεοῦ καὶ Σωτήρος Χριστοῦ πλανηθεσίαν ἐν γῆ, φωτὸς δίκην πᾶσιν ἀνθρώποις ἀνατελάσσης. Αὐτίκα γοῦν μάλα ὄσον. οὐδέπω παραστήσομεν, ὡς ἄρα μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ θάνατον τῶν δαιμόνων ἱστορήθησαν, καὶ τὰ θαυμαστὰ καὶ πάλαι βρώσιμα χρηστήρια διαλελοῦσασιν. Ἦθρ δὲ καὶ πρότερον ἀποδείξειται, ὅτι δὴ παῦλαν κακῶν οὐδ' ἄλλοτε πω. πρότερον ἢ μετὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἐλήφρασαν αἱ παρά πᾶσι τῶν ἔθνεσιν ὡμῶς καὶ ἀηλεῶς ἐπιτελούμεναι τοπρὶν ἀνθρωποθυσίαι. Οἷς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσθεῖναι καλὸν, ὅτι μὴ μόνον ἐξ ἐκείνου τὰ τῆς δαιμονικῆς ἀπίσθηρ βεβαιώσιαι, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς τῶν ἐθνῶν πολυαρχίας. Σχεδὸν γὰρ κατὰ πᾶσαν πᾶσαν καὶ κώμην βασιλεῖς καὶ τυράντους, τοπάρχας

Quamquam ea, quæ adhuc a nobis disputata sunt, non jam aut deorum aut bonorum in dæmonum loco habendos illos esse omnes satis superque conficiunt, quia a gentilibus per urbes passim atque pagos tanquam dii colebantur : juvat tamen ultro plurimum insuper argumentorum vim ac pondus adjungere, quibus susceptæ quæstionis ea magis magisque demonstratio confirmetur, quæ Servatoris nostri evangelicæ doctrinæ beneficio allatam hominum generi a superioribus malis liberationem in omnium oculis constituat. Audi ergo deinceps, quemadmodum scriptores ipsi Græci, oracula sua ex omni memoria tum denique primum defecisse fateantur, cum salutaris hæc et evangelica unius Dei ac Servatoris nostri doctrina, ac summi Numinis ejusdem rerum universarum Domini pariter ac molitoris cognitio, hominum animis, cœpit solis instar illucescere. Et quidem, statim post ejus adventum et dæmonum interitus celebratos esse, et egregia illa totque pridem jactata sæculis oracula conticuisse, jamjam ostendemus. Sed quoniam demonstratum jam a nobis est, post evangelicæ doctrinæ propagationem, tum demum nefariam illam et omni credulitate teterrimam, quæ apud omnes olim populos gentesque regnabat, immolatorum hominum consuetudinem penitus abrogatam esse; abs re non

(65) Οὐδ' ἄλλοτε. Rectius videtur, οὐκ ἄλλοτε, ut alter manuscr.

(66) Ἰθρ ἑνός. Idem, τὸν ἐνός. Alter vero locum inægrum ita legit : Τοῦ ἐνός θεοῦ. Τοῦ παμβασιλέως καὶ δημοουργοῦ τῶν ἑλῶν θεοῦ γνώσιαι, φωτὸς δίκην, etc. Licet ad marginem reposita sint post ἐνός θεοῦ, illa ipsa verba, quæ in excuso leguntur, καὶ

Σωτήρος, etc., forte ex illis omnibus integra lectio conflare possit, hoc modo : τῆς ἐνός θεοῦ καὶ Σωτήρος Χριστοῦ, πιασυνέσιαι· ἐν γῆ, καὶ τῆς τοῦ παμβασιλέως καὶ δημοουργοῦ τῶν ἑλῶν γνώσιαι, φωτὸς δίκην, etc.; nisi brevius malis, τῆς ἐνός θ. x. s. x. π. ἐν γῆ, καὶ φωτὸς δίκην, etc. Nos in vertendo priorcm, ut pleniorcm, secuti sumus.

fucrit, quemadmodum ab illo tempore, non diabolice modo superstitionis ritus, sed etiam distracti quondam ac multiples gentium principatus exsistendi sublatique sint, hoc loco subjungere. Nam in oppidis antea pagisque fere singulis reges, tyranni, toparchæ: **179** ac dynastæ, adeoque, gentium varii ac distincti dominatus vulgo cernebantur, quorum ambitione cum homines inuis sese bellis perpetuisque vexarent, tum regiones etiam urbesque diriperent, atque assidue vicinis circum populos in evertitatem abducerent, familiarium utique et intestinorum demonum stimulis in ejusmodi pugnas et dimicationes concitati. Quæ cum ita se haberent, ejusmodi tandem malorum et confertarum calamitatum perturbatio hominum vita jactaretur, testimandum tibi ac statuendum relinquo. Eadem vero, cum post nostri demum Servatoris adventum cum illo multiplicium deorum errore uno velut agmine profligata fuerint, quis non juro magnis hoc vere salutaris et evangelicæ demonstrationis mysterium summa cum admiratione suspiciat, per quam et tantam orbe passim universo per urbes atque pagos, imo barbarorum etiam ac gentium solitudines oratoriorum ac templorum præpotenti rerum omnium Regi, architecto, solique Deo dicatarum multitudinem videamus, et librorum, lectionum, doctoriarum, quibus perfectæ cumulataque virtutis, morumque ad veram pietatem ac religionem confirmandorum accommodata non modo viris, sed etiam mulieribus ac pueris præcepta tradantur, infinitam omnis generis copiam habeamus? Adde emortua penitus demonum oracula et vaticinia conticuisse: adde, ex quo divina hæc et evangelica Assertoris nostri virtus radiis suis hominum genus omne lucis instar illustravit, eo jam nsque amplius ferre neminem, ut charissimi cujusque sanguine, hominumque jugulatorum sacrificiis, illos cædis et cruoris avidos, et infestissimos humano generi demones placare conetur: qui tamen ritus omnium oliu sapientium atque regum, quos demonis utique furor agebat, animos occuparat. Et vero pessimorum demonum, ex quo hominum societatem Servator noster inierit, vim ac potestatem amplius nullam esse, vel ipsemet Porphyrius, magnus ætatis nostræ demonum patronus, in eo, quod adversus nos conscripsit, volumine his verbis testatum reliquit: « Et nunc mirum, inquit, nili videatur, civitatem hoc morbo tot jam annos conflicteri, cum Æsculapius cæterique dii hominum sese consuetudini consortioque subdlexerint? Ex quo enim Jesus coli coepit, communem ac publicam deorum operam nemo sensit. » Hæc ille verbis totidem. Si ergo vel istins confessione, nihil, ex quo Jesum colere cœperunt, communis ac publicæ deorum opis quisquam expertus est, Æsculapio simul ac reliquis omnium numinum turba ex hominum societate submissa: unde tandem vana de illis tanquam de diis aut heroibus subrepsit opinio? Quidni enim potius Æsculapii cæterorumque vis deorum, Jesu potesta-

τε καὶ δυναστας τῶ παλαιῶν ἦν ὄρεῖν, ἐθναρχίας τε καὶ πολυαρχίας, δι' ἃς ἐπὶ τοῖς κατ' ἀλλήλων πόλεμους συνεχῶς ἑρμύοντες, θηώσεως χωρῶν καὶ πόλεων πολιορκίας, ἀνδραποδισμοῦς τε καὶ αἰχμαλωσίας τῶν πλησιοχώρων διὰ καὶ διαπαντός ἐνήργουν, πρὸς τῶν οἰκείων δαιμόνων ἐπὶ τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον ἐξουστραφόμενοι. Ἦν οὕτως ἐχόντων, ἐν ὅποις τότε συγχύσει κακῶν συμφορῶν τε ἐπαλλήλων ὁ πῶς ἐνόηχτο βίος, καὶ αὐτῶ σοὶ παραλείπω σκοπεῖν. Τοῦτων δὲ οὐδ' ἀθρόως ἀπάντων ἐμοῦ σὺν τῇ πολυθῶν πλάνῃ ἐκποδῶν μεταστάντων, οὐκ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν· πῶς οὐ χρὴ τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἀληθοῦς σωτηρίου καὶ εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως ὑπερβαυμάζειν; δι' ἣς ἀθρόως κατὰ πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην, προσευκτήρια καὶ ναοὶ τοῦ παμβασιλέως καὶ δημιουργοῦ καὶ μόνου τῶν ἀπάντων Θεοῦ, ἐν τε πόλεσι καὶ κώμασι, βαρβάρων τε ἐθνῶν ἐν ἐρημίαις ἀπερρωμένα συνέστη, βίβλιοι τε καὶ ἀναγνώσματα, μαθήματα τε παντοῖα καὶ διδασκαλαὶ περὶ τῆς εἰς ἄκρον ἀρετῆς καὶ τρέπου τοῦ κατὰ τὴν ἀληθῆ θεοδόξειαν παραγγέλματα περιέχουσαι, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξί, καὶ παῖσιν ἐν ἐπὶ τῶν παραβέδονται. Νεκρὰ δὲ τὰ ἀπὸ δαιμόνων πάντα χρηστήρια τε καὶ μαντεύματα· οὐδὲ τις εἰς τοσοῦτον ἀνθρώπων μέγιστος νῦν, ἐξ οὗτερος εἰς πάντας φωτὸς δίκην ἐξέλαμψεν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνθεος καὶ εὐαγγελικῆς δυνάμεις, ὡς τολμᾷ τῶ τοῦ φιλάτου φόβου καὶ ταῖς δι' ἀνθρωποθυσιῶν σφαγαῖς, τὰ φονικὰ καὶ φιλαιμα καὶ μισάνθρωπα δαιμόνια ἐξελθεῖν· οἷα πράττειν τοῖς πάλαι σοφοῖς τε καὶ βασιλεῦσι δαιμονίων ὡς ἀληθῶς φησὶν ἦν. Περὶ δὲ τοῦ μηκέτι δυνασθαί τι καὶ λογίεν τοὺς φαύλους δαίμονας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους πάρεθον, καὶ αὐτὸς ὁ καθ' ἡμᾶς τῶν δαιμόνων προφητορος, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συσκευῇ τοῦτον πο λέγων μαρτυρεῖ τὸν τρόπον· « Νυκτὶ δὲ θαυμάζουσιν, ἐι τοσοῦτον ἐτῶν κατελιπε τὴν πόλιν ἢ νόσος, Ἀσκληπιῶν μὲν ἐπιδημίας καὶ τῶν ἄλλων θεῶν μηκέτ' ὄσης. Ἰησοῦ γὰρ τιμωμένου, οὐδεμίας τις θεῶν δημοσίας ὤφειλεταις ἴσθετο. » Ταῦτα ῥήμασιν αὐτοῖς ὁ Πορφύριος. Εἰ δὲ οὐν κατὰ τῆσδε τὴν ὁμολογίαν, Ἰησοῦ τιμωμένου, οὐδεμίας τις θεῶν δημοσίας ὤφειλεταις ἴσθετο.μηκέτ' ὄσης μὲν Ἀσκληπιῶν ἐπιδημίας τε, μὲτε τῶν ἄλλων θεῶν· πόθεν δὲ λοιπὸν τὸ ἐν περὶ θεῶν καὶ ἡρώων περὶ αὐτῶν δόγμα; Τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον τὰ Ἀσκληπιῶν καὶ τῶν θεῶν κρατεῖ τῆς Ἰησοῦ δυνάμεως; εἰ δὲ ὁ μὲν θνητὸς, ὡς ἂν φαίεν, ἀνθρώπος, (τάχα δ' ἂν εἶποιεν, ὅτι καὶ πλάνας;) οἱ δὲ σωτῆρες καὶ θεοὶ· πῶς οὐν πάντες ἀθρόως αὐτῶ Ἀσκληπιῶν πειρεύσασιν, τὰ νῦν τῶ θνητῶ, καὶ πᾶσαν ἐξῆς ὑποχείριον τὴν ἀνθρωπότητα τῶ μηκέτ' ὄντι, ὡς ἂν εἶποιεν αὐτοῖ, παραδεδωκότες; Ὅ ἐκ καὶ μετὰ θάνατον παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐσημέριαι διακονεῖ τιμωμένος, ἀντικρὺς τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς τὸ ἐναργὲς καὶ ἐνθεον τοῖς οἰοῖς τε συνορᾷν ἐπιδεικνύμενος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν, καὶ ὡς ἂν τις ὑπολάβοι, μόνος, τὸ πλῆθος τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην θεῶν ἐλαύνει· καὶ τὰς γὰρ τιμὰς αὐτῶν ἀθετῶν κρατεῖ, ὡς τοῖς μὲν θεοῖς μηκέτ' εἶναι, μηδ' ἐνεργεῖν, μηδὲ ποι πα-

μαραινέσθαι, μηδὲ συνθήσασθαι τὰς πόλεις ἐπιδημῆν, ὅτι τοῖς θεοῖς, δαίμονες δ' ἦσαν πονηροί· μόνου δὲ αὐτοῦ, καὶ τοῦ καταπέμφαντος αὐτὸν θεοῦ τῶν ὄλων ἐξέγειρον ἡμέρας τὰς τιμὰς, καὶ εἰς μείζον ἀρεταῖς καθ' ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιδιδόναι· δέον ἐμπαλινοῦν τὸν θεοῦ, εἰ δὲ τινες ὄντως ἦσαν τῶν ἐπὶ τῆς κτηδεμόνης, τοῦ μὴ ἀρῶν μεταστῆσθαι τὴν πλάνην, εἰ ἄρα τις ἦν· αὐτοὺς δὲ τὰς ἐξ αὐτῶν θεραπείας τε καὶ ὠφελείας ἀφθόνως τοῖς πᾶσιν ἐμπαρῆγεν. Νυκτὶ δὲ τοῖςδε καὶ τοῦτ' ἐπιχειρήσεται μὴ πολλὰς διὰ τῶν κατὰ χρόνους ἀρχόντων, τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κραταιότητα πολεμησάντων διδασκαλίαν· ἀπρακτοὺς δ' ὅμως εὗραντο τῆς ἐπιχειρήσεως τὸ τέλος, ὑπερνώσης τοῦς πάντας ἀεὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνθέου δυνάμεως, καὶ πᾶσας τὰς κατὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἐπακατάσεις καθαιρούσης, αὐτοὺς τε ἐλευθέρουσης· δαίμονας μὲν ἀληθῶς φαύλους ὄντας, ψευδῶς δὲ νομιμαίνοντας εἶναι θεοῦ, ἢ καὶ ἀγαθῶς δαίμονας.

habeant, nec usquam vel leviter appareant, nec in civitatum conventus, ut olim, sese amplius inferant, utpote qui non dii, sed niali dæmones essent: contra vero Christi unius duntaxat, ejusque, a quo missus est, Dei rerum omnium præpotentis veneratio magis in dies ac magis augeatur, novaque cum accessione dignitatis, radices in populorum omnium mentibus agat altiores. Oporbetat utique deos illos potius, si qui rerum humanarum vere curam habent, nascentem illius errorem, si quis existeret. funditus exstirpare, opis vero auxiliique sui liberalem ac prolixam omnibus copiam facere. Atqui id conati quidem sæpissime illi sunt, cum varios variis temporibus imperatores ad Servatoris nostri doctrinam viribus omnibus oppugnandam inflammarent. Sed inani plane irritoque conatu, quod divinum illud Assertoris nostri numen illustret semper ex omnibus victoriam reportari, cunctosque pestilientiarum dæmonum adversus doctrinam suam impetus dissipari, [sino dæmones etiam ipsos, qui vero improbi dæmones cum essent, falso tamen pro diis bouisque dæmonibus habebantur, expulerit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Τις ὁ τρόπος τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας.

Ὅσα γοῦν περιγέλοι τινες ὄντες καὶ καταθρόνοι, ὅν τε ἐπὶ γῆς βαρῶν καὶ ζοφερῶν ἀέρα περιπολοῦντες, καὶ τὸ σκότιον, καὶ γεῦδες οἰκητήριον ἔχειν κατακεκρυμένον, δι' ἃς ὕστερον ἀποδοσομεν αἰτίας· τῆρος νεκρῶν καὶ μνήμασι, καὶ πάσῃ τῇ μουσαρῆ καὶ ἀκαθάρτῳ βῆ φιλοχωροῦντες (67), αἰμασί τε καὶ λίθροις, καὶ παντοίων ζῶων σώμασι, τῆ τε ἐκ τῶν ἀναθυμωμένων, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἐξατμιζομένων ἐναδόσει χαίροντες· οἱ τε τούτων ἀρχόντες ἀέριοι τινες ὑπάρχοντες, ἢ καὶ καταθρόνοι δυνάμεις, ἐπεὶ κατέμαθον τὸ ἀνθρώπινον γένος κάτω που περὶ νεκρῶν ἀνδρῶν θεοποιαν εἰσοπώμενον, θυσίας τε καὶ κνίσσας, ταῖς δὴ μάλιστα αὐτοὺς χειρισμένους διὰ πάσης σπουδῆς ἐκπονοῦμενον, ἐγγύθεν ἐφεδρῶν, καὶ συνεργοῦ τῆς πλάνης παρῆσαν, τοῖς τῶν ἀνθρώπων κακοῖς ἐπενετρίθοντες (68), καὶ τοὺς ἡλιθίους, καὶ τὰς ψυχὰς εὐχερεῖς ἀπακτώντας κινήσει οἱ τῶν φάνων, ἃ δὴ ἐπὶ τιμῇ τῶν κατοικομένων ἀνδρῶν πρὸς τῶν παλαιῶν ἀφιέρωσαι, καὶ ταῖς διὰ χρησμῶν φαντασίαις, θεραπείαις τε σωμάτων, ἃ διὰ τῆς οικίας αὐτῶν δαιμονικῆς ἐνεργείας ἀφανοῦσαι αὐτοὺς λυμαινώμενοι, πάλιν οἱ αὐτοὶ διὰ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀνεσεως ἐλευθέρους τῶν παθῶν ἤρσιαν. δι' ὃν ἔτι μᾶλλον κατὰ κρημνῶν ἐφερον τοὺς δεισιδαιμόνας, ὡς αὐτοὺς εἶναι νομίζεν ποτὲ μὴ οὐρανίου δυνάμεις,

(67) Φιλοχωροῦντες. Mont., ἐφιλοχωροῦντες.

(68) Ἐπενετρίθοντες. Mont., ἐπιεντροφῶντες, insultantes.

A tem ac nomen evertit? Euiavero, si homo ille tantum est, ut ipsi garrunt, morti obnoxius (impostorem forte ac circulatorem etiam addiderint), hi contra servatores ac dii, qui fieri potuit, ut fugam simul omnes cum Æsculapio capesserent, mortali que homini, quique nullus, ut blaterant, omnino jam sit, non terga darent ipsi modo, sed etiam humanum genus quasi vinctum deinceps constrictomque traderent universum? At vero Jesus ille noster, hoc ipso sane, quod etiam post obitum inter omnes populos nominis sui cultum quotidie propagare pergit, clarissimum vereque divinum iis, qui modo intueri possunt, vitæ post mortem suæ objicit argumentum. Ille igitur, unus ipse cum sit, atque ut suspicari qui forte queat, plane solus, immensam

B illam tot deorum toto quondam orbe dominantium multitudinem exterminat, eaque potestate ipsorum honorem et cultum contemptui ludibrioque subjicit, ut nec ulli amplius dii sint, nec virum quidquam

C

181 CAPUT II.

Quenam dæmonum impostura ratio fuerit.

Enimvero cum circa graviorem hunc, qui a terra proxime abest, et caliginosum aerem, utpote omnino terreni volutarentur, atque ad tenebrososum hoc et terrestre domicilium, ob eas, quæ paulo post a nobis afferentur, causas damnati essent; adeoque ad tumulos, busta, ac reliquam id genus funestam impuramque materiam adherescerent, et sanguine ac sanie, omnisque generis animantium corporibus, nec non rerum odoratarum suffitu ac vapore delectarentur; simulque eorum principes, sive aerias quasdam, sive terrenas potestates vocare malis, cum genus humanum indignissima dæmonum mortuorum consecratione occupatum, sacrificiis ac nidore carniū, quibus isti rebus tantopere delectantur, omni studio vacare animadvertent: illico præsto adesse, fovendo errori operam navare suam, hominum malis incumbendo, ac stolidos facilesque animos nescio quibus simulacrorum, quæ veteres in defunctorum honorem consecrarent, motibus in fraudem inducendo. Quibus et oraculorum speciem, et curatationum inanem fucum addebant, cum illa ipsa corpora, quæ occulta vi male torquebant, iidem remotis maleficiis omni postmodum vexatione liberarent. Atque hæc sunt, quibus homines adeo præcipites agebant, ut eis

modo cœlestes quasdam esse virtutes, modo vera nomina, interdum etiam heroum illorum animos putarent, quos deorum in loco numeroque posuissent. Nam ita deum plerisque sane paulo honestior et illustrior erroris hujus, deorum multitudinem invehentis, species fore videbatur, cum a rebus istis, quæ sub aspectum cadunt, ad ignotam et obscuram eorum qui in simulacris delitescunt, naturam cogitatio traderetur, sicut novum superstitioni robur adjungeret. Hac via terreni dæmones, quique hunc ærem insidebant mundi principes, ac spiritalia nequitia, quique cæteris ad improbitatem ac malitiam omnem præstant, summorum sibi nuninum opinionem apud omnes compararunt. Quo factum, ut hominum sensu pridem vitæque carentium memoria prolixioribus officiis coleretur, cum eorum et corporis 182 speciem imaginum per urbes consecratarum figuræ repræsentare viderentur, et animos ac divinas incorporeasque virtutes multa præstigiæ vi pessimi dæmones mentirentur. Adde porro, qui eorum sese religionibus sacrisque deberant, novam in dies atque ampliorem vanæ superstitionis pompæ speciem addidisse, ac veteratoris maleficisque artibus fucum passim hominibus fraudemque fecisse. Quas etiam ad res cultoribus clientibusque suis faciem improbi dæmones præferant, quos utique fascinationis illius, quæ malorum omnium caput fuit, quæque humanum genus pervasit universum, artifices extitisse superiori disputatione ostendimus.

CAPUT III.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Varias ac multiplices Græcorum adversus deos superstitionis sectas fuisse.

Ergo tam scelerati isti ac terrarum accolæ dæmones, quam vel aerii vel terreni spiritus, quos mundi rectores, ac spiritalis nequitia principatus atque potestates divine litteræ nuncupant, cum modo honorum geniorum personam vultumque simularent, modo cœlestium etiam deorum, aut heroum speciem ac formam induerent, adeoque rebus ipsi nequitia suæ speciem palam ipsi nonnunquam atque aperte ostenderent: nihil profecto mirum, si multiplex hominum sese animis altius in dies error insereret: cum eos alii deos, heroes seu demones alii, deos vero nequaquam esse faterentur, ac dæmonum ipsorum alios bonos specioso nomine, alios contra pessime appellarent, sic tamen ut nefarios etiam illos, ad amolendam eorum vexationem, conciliari placarique vellent. Itaque etiam illam numinum molitionem plures in classes divisam ac sectam habuere. Prima siderum illorum est, quæ cernuntur in cœlo, quos etiam principes omnium deorum; deos, partim a verbo θεός, hoc est currere, partim ab altero θεωρεῖν, quod est ea, quæ sub aspectum cadunt, contemplari, cujus con-

* del. γέ. b ἰσ. τοῖς.

(69) Ἐξάρχων θεῶν. Omnino legend. videtur, ἐξήρχων, quod idem est atque ὑπήρχων, itemque distinguendum post eandem vocem. Porro Theodoretus lib. x De Græcor. affectionibus, ipso statim initio, simillima disputat.

(70) Τῶν δὲ φαυλότατα. Montac., τοῖς δὲ φαυ-

καὶ τινὰς ἀληθῶς θεοῦ, καὶ δὲ τὰς τῶν θεοποικημένων ἡρώων ψυχὰς. Ἐνεῦθεν γοῦν ἦδη μείζων τις καὶ σεμνότερα τοῖς πολλοῖς εἶναι ἐνομίμετο ἢ τῆς πλουθίου πλάνης ὑπόληψις, μεταβαίνουσης τῆς διανοίας ἀπὸ τῶν ὁραμένων ἐπὶ τὸ ἀφανὲς τῶν ἐγχευτομένων τῶν ζῴων, καὶ τὴν πλάνην κραταίτερον ἐπεκυρούσης. Οὕτω δὴ τὰ λοιπὰ οἱ περίγειοι δαίμονες, οἱ τε ἀμφὶ τὸν ἀέρα κοσμοκράτορες, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς ποτηρίας, οἱ τε ἐπὶ πᾶσιν αὐτοῖς τῆς κακίας ἐξάρχων θεῶν (69) οἱ μέγιστοι παρὰ τοῖς πᾶσιν ἐνομίζοντο ἢ τε τῶν πάλαι νεκρῶν μνήμη τῆς μελέζουσης ἡσιούτου θεραπείας ὧν τὰς μὲν τῶν σωμάτων ἰδέας οἱ τὸν κατὰ πόλεις ἀπειρωμένων εἰκότων φέρειν ἰδόντων τύποι· τὰς δὲ ψυχὰς καὶ τὰς ἐνθέους καὶ ἀσωμάτους δυνάμεις οἱ φαῦλοι δαίμονες καθυπεκρίνοντο διὰ πολλῆς τῆς τερατοποιίας· καὶ αὐτῶν ἦδη τῶν θεραπευόντων καὶ ἱερωμένων αὐτοῖς, ἐπὶ τὸ μείζον ἀεὶ τὸν ἐκ τῆς φαντασίας τύπον ἀπαιχόντων, καὶ δὴ καὶ γοητικὰς κακοτεχνίας τὰ πολλὰ συσκευαζομένων, τῆς καὶ τούτων διδασκαλίας αὐτῶν πάλιν τῶν φαύλων δαιμόνων τοῖς θεραπεύουσιν προκαταρξάντων ὡς γοῦν καὶ τῆς ἀρχεκάκου γοητείας παντὶ τῶν ἀνθρώπων βίῳ κατέστησαν αἰτίοι, ὡσπερ οὖν ὁ πρὸ τούτου δὴλεγε λόγος.

C *Ὅτι πολυσχιδῆς καὶ πολυτρόπων ἡ περὶ θεῶν τοῖς Ἕλλησι συνῆθη δεισιδαιμονία.

Τούτων τοιγαροῦν τὴν μοχθηρῶν καὶ περιγίμων δαιμόνων, τῶν τε ἀερῶν καὶ καταχθονίων πνευμάτων, οὗς κοσμοκράτορας, καὶ πνευματικὰς ποτηρίας ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας οἱ θεοὶ λόγοι προσαγορεύουσι, τοῖς μὲν εἰς ἀγαθοῦς δαίμονας ὑποκρινομένους, ποῦ δὲ εἰς οὐρανίους θεοὺς σχηματιζομένους, καὶ πάλιν ἄλλοτε εἰς ἡρώας μεταμορφομένους, ἔστι δ' ὅση ἀντικρουσὶς διὰ τῶν ὁρωμένων τῆς μοχθηρίας τὸ δειγμα παραφανίντων· εἰκότως πολλὸς ὁ πλάνος ἀνθρώποις ἐστὶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν μὲν θεοῦς εἶναι, τῶν δὲ ἡρώας καὶ δαίμονας, ἀλλ' οὐ θεοῦς ὑπάρχειν ὁμολογούντων· καὶ τῶν δαιμόνων τοὺς μὲν ἀγαθοῦς ἐπιτημιζόντων, τῶν δὲ φαυλότατα (70) ἐπικαλούντων, πλην ἄλλὰ δειν φασκόντων καὶ τοὺς φαύλους ἐξίλοῦσθαι, διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν βλάβας· ὥστε τὴν πᾶσαν αὐτοῖς θεοποιαν εἰς εἰρήν πλείονα καταπίπτειν· πρῶτον μὲν τὸ ἐκ τῶν φαινομένων κατ' ὄρανα φωστήρων, οὗς καὶ φασὶ διὰ τὸ θέειν, ὅπερ ἐστὶ πρᾶγειν, διὰ τε τὸ αἰτίους εἶναι τοῦ θεωρεῖν τὰ ὁρώμενα, πρώτους θεοὺς ἀνηγορεύσθαι· δεύτερον τὸ διὰ (71) τὰς εἰς τὸν κοινὸν βίον, ὡς φασιν, εὐεργεσίας ἐκτετιμημένων, ὃ δὴ ἐξ ἀνθρώπων γεγενῆσθαι· καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦσι, τοὺς καλου-

λότατους.

(71) Τὸ διὰ. Legend. credo vel τὸ ἐκ τῶν διὰ, ut paulo ante πρῶτον μὲν τὸ ἐκ τῶν, vel saltem τὸ τῶν διὰ. Quod si ne τῶν quidem addere placuerit, tetιμημένων quod sequitur, in tetιμημένον mutandum erit.

βίνους ἤρας παραφέροντες, Ἡρακλέα καὶ Διοσκου-
ρους, Διόνυσον τε καὶ τοὺς παρὰ τοῖς βαρβάρους ὁμοίους·
ἐξ ὧν ἀφορίζαντες καὶ διαστειλάμενοι τὰ περὶ τῶν
αὐτῶν ἀλγυρότερα μνημονεύμενα, τρίτον εἶδος θεο-
ποιίας ὕψηθεν, μυθικὸν αὐτὸ ἐπικαλέσαστας· ὃ δὲ
ἐκαστηρυνθέντες, καίτερ ἀληθῆς καὶ παλαιότατον
τυγχάνον, ἐπὶ τὸ φυσικώτερον, ὡς φασι, μεταβεβλή-
κασι τροπικωτέρας ἀλληγορίας, θεωρίας δὲ τινὰς
εὐρεσιολογήσαντες. Ἄλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο πλάνης αὐτοῖς
ἀπήρχει μετιέναι. Ἦδη δὲ καὶ μέγρι τῶν οὐκ εὐνο-
καθῶν τὸ σεβάσιμον καὶ προσκυνητὸν ὄνομα τοῦ
θεοῦ καταβαλόντες, τέταρτον θεοποιίας προσπενή-
σαν τρόπον, οὐδ' ἀντιρρήσεως ἔξινον, τῶν καὶ αὐτὸν
προφανῆς ἐπάγειναι τὸ ἀσχος· εἰ δὲ τίνα Ἐρωτα
καὶ Ἀφροδίτην καὶ Πόθον, τὰς ἀσχυρὰς καὶ ἀκο-
λίτους αὐτῶν ἐπιθυμίας θεοὺς ἀνειπόντας· καὶ τὸν
μὲν λόγον Ἐρμῆν, τὸν δὲ λογισμὸν Ἀθηναίων ἐπονο-
μάσαντας· καὶ ταῦτα τῇ οὐκ ἐπιεικῆ παρελιθῆσαι θεολο-
γίᾳ, ὡς καὶ τὸ πέμπτον ἐκ τῶν ἐν ἀνθρώποις γινο-
μένων πραγμάτων ἀναπλασάμενοι. Τὰς γὰρ ἐνεργείας
τὰς τε πολεμικὰς, καὶ τὰς τεχνικὰς ἀνειδωλοποιή-
σαντες, θεοὺς ἀπέπειμαν· Ἄρει μὲν καὶ Ἀθηναίᾳ τὰς
πολεμικὰς, Ἡραίστῳ δὲ καὶ τισιν ἑτέροις τὰς τεχνι-
κὰς. Ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις ἔκτον καὶ ἕβδομον εἶδος αὐ-
τῶν τὸ δαιμονικὸν παρσισηχθῆναι, πολύτροπον ἀληθῶς
τυγχάνον καὶ πολύμορφον, τοτὲ μὲν θεοὺς ὑποκρι-
νόμενον, τοτὲ δὲ ψυχὰς τεθνηκότων, καὶ μὴδὲν μὲν
εἰς ἀρετὴν ψυχῆς συμβαλλόμενον, ἐπιτωθάζον δὲ αἰεὶ,
καὶ κατὰ κρημνῶν φέρον διὰ τῆς ἀπατηλοῦ πλάνης
πάντα τὸν δεισιδαίμονα· ὃ, καὶ αὐτὸ διόλου φαῖλον
ἐν, εἰς δύο διελόντες, εἰς τε τὸ βλαπτικὸν, καὶ εἰς τὸ
ὠφελῶν, ἀγαθῶν καὶ φαῖλων αὐτοῖς θεθεῖσασι προ-
ηγορίας. Ὡν οὕτως ἔχοντων, ἀναγκαῖον εἶναι μοι δο-
κεῖ, τὰ μὴδ' ἀντιρρήσεως δεόμενα παρεκθεμένους,
τὸν περὶ τῆς δαιμονικῆς ἐνεργείας ἀδολοθῶν συνι-
δεῖν λόγον· ὃν ἐν μέτρος προθεωρήσαντες ἐν τῷ πρὸ
τούτου συγγράμματι, τὰ λειπόντα νῦν ἀποκληρώσο-
μεν. Φέρ' οὖν, ἤδη λοιπὸν ἐκ' αὐτὰς χωρήσωμεν τὰς
ἀπέλειψαι. Θῆσω δὲ πρώτας τὰς ἀπὸ τῆς Πλουτάρ-
χου γραφῆς, ἣν κατοίηται περὶ τῶν ἐκλειπομένων
χρηστηρίων· ἔνθα περὶ τοῦ πονηρῶν δαιμόνων εἶναι
τὰ παρὰ τοῖς ἔθνεσι μαντεῖά τε καὶ χρηστήρια, τόνδε
γράφει τὸν τρόπον.

benigniorum dividere; ac prioribus malorum, bonorum vero posterioribus nomen indidere. Quæ cum
ejusmodi sint, id mihi nunc agendum video, ut prætermissis iis, quæ sua sponte concidunt, institu-
tam de vi artibusque dæmonum disputationem persequar, quamque libro superiore jam affecti, hoc
denique pertexam. Age itaque atque ad certas (quod unum superest) vauitatis hujus coarguendæ
rationes veniamus. Mihi vero, Plutarchi ante ceteros auctoritatem urgere visum est, ex eo, quem de
exhausta oraculorum vi scripsit, libello repetitam. Ubi quidquid usquam vaticiniorum apud gentes at-
que oraculorum fuit, improbis dæmouibus assignat, in eum, qui sequitur, modum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ πονηρῶν δαιμόνων εἶναι τὰ παρὰ τοῖς
ἔθνεσι μαντεῖά τε καὶ χρηστήρια.

• Εὐ μὲν οὖν (71*) λέγουσι καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι Πλά-
τωνος, τὸ κατὰ γεννημέναις ποιήσιν ὑποκαίμενον
στοιχὸν ἔξευρῶν, ἦν ὕλην (72) καλοῦσι, πολλῶν
ἀπὸ μαντεῖας καὶ μεγάλων ἀπορῶν τοῦ φιλοσόφου·

(71*) Εὐ μὲν οὖν. Plutarch. De oraculorum defe-
i, pag. 414 F. 2.

A
templationis auctores si sint, nominatos esse dic-
tant. Ad secundam pertinent, qui suis, ut quidem
aiunt, in humanum genus meritis id sunt honoris
consecuti, quos humano sanguine satos fatentur
ipsi quoque, dum suos illos heroes, uti vocant,
Herculeum, Tyndaridas, Bacchum, et reliquos id
genus producant, barbarorum ore cultuque cele-
bratos. 183 Quorum ex grege sepositis ac seclusis
iis, quæ majore de illis cum infamia probroque
ferebantur, tertium nobis divinitatis genus inve-
xere, quod fabulosum ipsi nuncuparunt. Idem tam-
men, quod nimium sibi pudoris afferret, verum li-
cet ac vetustissimum, ad rerum naturalium ratio-
nes, ut loquuntur, allegoriis morum doctrinæ con-
junctioribus, et artibus philosophandi novis tradu-
cere sunt ac detorquere conati. Quanquam ne hoc
quidem erroris in gradu sistere potuerunt. Jam enim
ad proprias etiam cupiditates venerandum illud
omnique dignum honore Dei nomen abjecerunt :
quarta insuper divinitatis conficta specie, quam ne
confutuloque quidem dignam existimo, quod suam
ipsamet turpitudinem præ se ferre, atque omnium
in oculis defigere videatur. Quippe, flagitiosis illi
suis profigatisque libidinibus, Amoris uescio eu-
jus, Veneris, et Cupidinis quasi deorum quorum-
dam nomen indidere. Ac vim dicendi quidem, Mer-
curium, disserendi vero, Minervam appellarunt,
simulque suam ejusmodi quoque rebus theologiæ
rationem assignantes, quintum ex iis, quæ homi-
num in vitam incurere solent, genus confaverunt.

C
Res enim non modo bellicas, sed etiam communi-
um ac vulgarium artium proprias diis quibusdam attri-
buerunt, Marti quidem illas ac Minervæ, Vulcano
autem atque aliis quibusdam cæteras. Quibus om-
nibus sextum illi septimumque genus addiderunt,
quod totum dæmonum est, varium profecto ac
multiplex, atque ejusmodi, quod cum modo numi-
num, modo manium speciem induat, tum vero ni-
hil ad virtutem animi conferat, sed potius homini
superstitione semel obligato nunquam non illudat,
et contiois eum dolis ac fraudibus in præceps
agat. Idem porro, licet omni ex parte sceleratum,
duas in species, perniciosorum alteram, alteram

D

184 CAPUT IV.

Quidquid vaticiniorum atque oraculorum apud gen-
tes fuit, improborum dæmonum opus fuisse.

• Equidem eorum quoque probandam, inquit,
orationem existimo, qui philosophorum nationem a
Platone, quod elementum illud, quam materiam
ipsi vocant, qualitatum earum, quæ subinde gene-

(72) Ἦν ὕλην. Plutarch., ὃ νῦν ὕλην καὶ φύσιν
καλ.

rantur receptaculum invenisset, plurimis iisque maximis difficultatibus liberatam esse dixerunt. Cæterum plures adhuc easdemque graves ab iis mihi solutas esse persuadeo, qui dæmonum genus deos inter atque homines medium posuerunt, eorumque vi societatem communionemque nostram uno quasi vinculo contineri et colligari voluerunt; sive Zo-roastris Magi hæc primum sententia fuerit, sive ex Thracia Orphico duce, sive ex Ægypto aut e Phrygia ad nos usque permanarit. Quam ipsius originem verisimilem efficit, ea quam regionis utriusque sacris admistam videmus, solemnium rituum ac ceremoniarum, funera licetisque simulantium multitudo. Jam apud Græcos Homerus utroque nomine promiscue abusus videtur, deosque nonnunquam ipsos dæmones appellavit. At Hesiodus, omnium sane princeps, enucleate ac distincte quatuor eorum, quæ ratione prædita sunt, genera posuit, deos, tum dæmones, heroes deinde, ad extremum homines: ex quibus suam illam postea mutationem excogitavit, ut aureum quidem genus plures in dæmones eoque bonos, semidei vero in heroes distracti ac veluti secreti fuerint. Quibus ita subjungit, « Quamvis nihil est, inquit, quamobrem hac in parte cum Demetrio contendamus. Nam sive aliquantum longius, sive brevius sit temporis intervallum, sive constitutum idem ac certum, sive etiam incertum habeatur, isto dæmonis animus heroicusque vita mutationem istam subleant; nihilo scilicet, quod unum ipse vult, gravium atque antiquorum testimonio auctoritate conficit, naturas quasdam esse deos inter hominesque medias, quæ mortales interdum affectiones, ac necessarias mutationes patientur, quos profecto dæmones more institutoque majorum existimari a nobis, eoque nomine coli æquum omnino fuerit. » Tum quibusdam interjectis: « Ego

ἔμοι δὲ δοκοῦσι πλείονας ἴσασαι καὶ μεζζοντας ἀπορίας οἱ τῶν δαιμόνων γένος ἐν μέσῳ θεῶν καὶ ἀνθρώπων θέντας, καὶ τρέπον τινὰ τῆν κοινωνίαν ἡμῶν συνάγον εἰς ταυτὸ καὶ συνάπτον ἐξευρόντες· εἴτε μάγων τῶν περὶ Ζωροάστρην ὁ λόγος οὗτός ἐστιν, εἴτε Θράκιος ἀπὸ Ὀρφέου, ἢ Αἰγύπτου, ἢ Φρυγίας ὡς τεκμαίρομαι, ταῖς ἐκατέρωθεν τελεταῖς ἀναμειγμένα (75) πολλὰ θνητὰ καὶ πένθημα τῶν ὀργαζομένων καὶ δρωμένων ἱερῶν ὀρῶντες. Ἑλλήνων δὲ Ὅμηρος μὲν ἐπιφάνεται κοινῶς ἀμφοτέροις χρώμενος τοῖς ὀνόμασι, καὶ τοὺς θεοὺς ἔστιν ὅτε δαίμονας προσαγορεύει· Ἡσίοδος δὲ (74) καθαρώς καὶ διωρισμένως πρῶτον ἐξέθηκε τῶν λογικῶν τέσσαρα γένη-θεοῦς, εἴτα δαίμονας, εἴτα ἥρωας, τὸ δ' ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώπων· ἐξ ὧν εἴκοσι ποιεῖν τῆν μεταβολὴν τοῦ μὲν χρυσοῦ γένους εἰς δαίμονας πολλοὺς ἀγαθούς, τῶν δ' ἡμιῶν εἰς ἥρωας ἀποκριθέντων. » Εἰθ' ἐξῆς φησιν· « Ἀλλὰ περὶ μὲν (75) τούτων οὐκ ἀναγκαῖον ἡμᾶς Δημητρίῳ διαφέρεισθαι. Καὶ γὰρ, κἂν πλείων εἴη χρόνος, κἂν ἐλάττω, κἂν τεταγμένος, κἂν ἀτακτος, ἐν ᾧ μεταλλάττει δαίμονος ψυχὴ καὶ ἥρωος βίος (76), οὐδὲν ἤττον, ἐφ' ᾧ (77) βούλεται, δεδιζέται μετὰ μαρτύρων σοφῶν (78) καὶ παλαιῶν, οἱ φύσεις τινεὶ εἰσὶν ὥσπερ ἐν μεθορίῳ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, δεχόμεναι πάθη θνητὰ καὶ μεταβολὰς ἀναγκαῖας, οὗς δαίμονας ὀρθῶς ἔχει κατὰ νόμον πατέρων ἡγουμένους καὶ ὀνομάζοντας σέβεσθαι. » Τούτους μετ' ἐτίτρα ἐπαλέγε· « Τὸ μὲν οὖν ἑραστῶν (79) τοῖς χρησθητέροις μὴ θεοῦς, οἷς ἀπρὸς ἀλλήλας τῶν περὶ γῆν προσήκον ἐστίν, ἀλλὰ δαίμονας ὑπερέτας θεῶν, οὐ δοκεῖ μοι κακῶς ἀξιόσθαι· τὸ δὲ τοῖς δαίμοσι τούτοις, μονοουχὶ βράδην (80) λαμβάνοντας ἐκ τῶν ἐπῶν τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἀμαρτίας, καὶ ἄσας, καὶ πλάνας θεηλάτους ἐπιφέρειν, τελευτώντας δὲ καὶ θανάτους ὥσπερ ἀνθρώπων ὑποτίθεσθαι, θρασύτερον ἡγοῦμαι καὶ βαρ-

(75) Ἀναμειγμένα πολλά, etc. Minus, opinor, quam apud Plutarch. ἀναμειγμένα πρὸς τὰ θνητὰ καὶ πένθημα τινὰ τῶν ὀργ.

(74) Ἡσίοδος δὲ. Non exstat accurata illa et subtilis apud Hesiodum τῶν λογικῶν in quatuor genera partitio. Tantum in *Operibus*, a vers. 411, diversa illa mundi atque hominum sæcula describit, sic tamen ut primum illud deorum potius videatur esse quam hominum; secundum et tertium, ad subterraneos dæmones referri possit; quartum, heroes et semideoe completatur, de quibus ait:

... δεικνύοντες καὶ ἄριστον
Ἄρδῶν ἠρώων βελὸν γένος, οἱ καλῶνται
Ἡμίθεοι.

(75) Ἀλλὰ περὶ μέρ. Plutarch. ib. p. 416 C. 4.
(76) Ψυχῆ, καὶ ἥρωος βίος. Plutarch. ψυχῆν, καὶ ἥρωος βίον. Utrumque rectum est. Plutarchus tamen eo loco Hesiodum innuere videtur, de quo nihil referre ait, πότερον ἂν μεταλλάττει δαίμονος ψυχῆν, καὶ ἥρωος βίον ἐν τακτῶ τινι χρόνῳ, ἢ καὶ ἀτάκτῳ, id est, utrum certi cujusdam temporis finibus, an plane incerto, dæmonis animum, heroicusque vitam circumscribat. Atque ita intellexit Amiotus.

(77) Ἐφ' ᾧ. Gr. ἐφ' ᾧ. Veri perinde ac si haberetur, ἐπὶ ᾧ, vel ὅ, tantum, ita ut βούλεται et δεδιζέται ad Hesiodum ipsum referantur. Video tamen in illis vocibus ἐφ' ᾧ subaudiri posse κερτῆ vel δεκατῆ, ut Gallice, *devant qui il vaudra*; sic ut τὸ

βούλεται pro ἂν βούλοιο (supple Δημήτριος) usurpetur; δεδιζέται autem sit διευθῆσται, ostendi poterit. Atque ita Xylander. Amiotus vero, sic. *Tous-ieurs sera-il prouvé par lequél des deux il voudra*. Quod veretur ut satis defendi possit.

(78) Σοφῶν. Plut., σοφῶν. Elige.

(79) Τὸ μὲν οὖν ἑραστῶν. Plutarch., p. 418 E. 4, ubi de Heracleo loquitur. Hunc locum, quod magna esset eo in codice, quo tunc utebar, cum ista verterem, paginarum ac numerorum perturbatio, reperire non licuerat. Nunc emendatiorem nactus, primum verba illa sic reddo, *Ego vero id ponit non sine ratione posse existimo*.

(80) Μονοουχὶ βράδην. Lego ut Plut., μονοουχὶ βράδην, etc. *Sumpta quasi ex Empedocli carminibus, abrupta quadam effrenique licentia; vel, occasione propemodum ex Empedocli versibus impetu quodam arrepta. Uterque manus. legebat dragmῶν, cum Theodoro lib. x. De Græc. affect., p. 136, ubi interpret, collecta ex Empedocli versibus sententia. Minus improbarem dragmῶν, ut alter manus. habet. Id enim de collecta quadam criminum sequentium, quasi quæquiliarum colluvie, posset intelligi. Versus autem Empedocli, de quibus hic, fortæ illi sint, qui lib. De Iside et Osir., p. 361 C, a Plutarcho laudantur, et ab Eusebio p. 187 D referuntur. Sed v. infra p. 205 D, ubi locus hic sanior pleniorque producitur.*

δαρκιώτερον. » Καὶ πάλιν προστίθῃσι (81) τοὺς εἰρη-
 μένους ταῦτα· « Εἰσὶ γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ
 δαίμονες ἀρετῆς διαφορὰ καὶ τοῦ παθητικοῦ καὶ
 αἰδίου. Τοῖς μὲν ἀσθενῆς· καὶ ἀμαυρὸν ἐστὶ λαίψανον,
 ὡς περίπτωμα, τοῖς δὲ πολὺ καὶ δυσκατάσβεστον
 ἔστιν· ὡν ἕξη καὶ σύμβολα πολλοχὰθ θυσίαι τε
 καὶ τελεταὶ καὶ μυθολογίαι σὺςτοιαι καὶ διαφυλάτ-
 τωσαι διεσπαρμέναι (82). Καὶ περὶ μὲν τῶν μωσι-
 κῶν, ἐν οἷς τὰς μεγίστας ἐμφάσεις καὶ διαφάσεις
 λαβεῖν ἐστὶ τῆς περὶ δαιμόνων ἀληθείας, εἰστομά
 μοι κείσθω (83) καθ' Ἡρόδοτον· ἑορτὰς δὲ καὶ θυ-
 σίας, ὡς περὶ ἡμέρας ἀποφράδας καὶ συνθρωπῆς, ἐν
 αἷς ὁμοφαγίαι καὶ διασπασμοί, νηστεία τε καὶ κο-
 παντοί, πολλοχὰθ δὲ πάλιν αἰσχρολογίαι πρὸς ἱεροῦ,
 μακροί τε ἄλλαι ὀρνόμεναι βιψάγενοι (84) σὺν
 κλόνῳ, θεῶν μὲν οὐδὲν, δαιμόνων δὲ φαύλων ἀπε-
 τροπῆς ἐνεκα φῆσαιμ' ἂν τελεῖσθαι (85), παραμύθια
 τῆς πάλαι ποιουμένης ἀνθρωποθυσίας· ἄς οὐτε θεοὺς
 ἀπειτεῖν, ἢ προσδέχεσθαι, πιθανὸν ἔστιν, οὐτε μάτῃν
 ἂν ἐδέχοντο (86) βασιλεῖς καὶ στρατηγοί, παῖδας
 αὐτῶν ἐπιδιδόντες, καὶ καταργούμενοι καὶ σφάττοντες·
 ἀλλὰ χυλεῖσθαι καὶ δυστροπῶν ὄργας, καὶ βαρθυβρίας
 ἀποσιούμενοι (87) καὶ ἀπομπιπλάντες ἀλαστόρων
 ἐν τοῖσδε μανικῶν ἔρωτας, οὐ δυναμίων οὐδὲ βου-
 λομένων σώμασι καὶ διὰ σωματῶν ὀμλεῖν· ἀλλ'
 ὡς περὶ Ἡρακλῆς Οἰγαλίαν ἐπολοροκίαι διὰ παρθένου,
 πῶς πολλὰς ἰσχυροὺς καὶ βίαιοι δαίμονες, ἐξαιτού-
 μενοι ψυχῇ ἀνθρωπίνῃ περιεχόμενοι σώματι, λοι-
 μούς τε πόλεσι, καὶ γῆς ἀφορίας ἐπάγουσι, καὶ
 παλέμους καὶ στάσεις παρτάττουσι, ἄχρις οὗ τύχῳσι,
 οὐ ἔρωσι. » Σαφῶς διὰ τούτων ὁ προδηλωθεὶς φιλό-
 σοφος, ὅτι δαίμοσι ποτηροί· τὰ προσηρημένα κατὰ
 πάσας τὰς πόλεις ἐπετελεῖτο, παρτάτθον. Εἰ δὲ καὶ
 τινες ἦσαν ἐν τούτοις, ὡς φασι, ἀγαθοὶ τῆν φύσιν
 καὶ θεοί, τί χρῆν θεραπειεῖν τοὺς φαύλους, πρὸς
 τῶν ἀγαθῶν ἀπελαίνονταί ἐσον αὐτούς; Εἰ γὰρ δὴ
 τινες ἦσαν αὐτοὺς ἀγαθοὶ προστάται, τούτοις ἐπι-
 βαρύνοντας τὸ μῆδεν τῶν χειρόνων χρῆν ἔδηποι φρον-
 τίζειν, καὶ διὰ σωφρόνων λόγων τε καὶ εὐχῶν, ἀλλὰ
 μὴ δι' αἰσχροβῆρημοσύνῃν τὰς ἐναντίας ἀποτρέπε-
 σθαι δυνάμεις. Ὅτε δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ἔπραττον,
 βίῃ δ' αἰσχροῦ καὶ ἀκολάστῳ, καὶ βῆμασι ἀσέμνοις,
 ὁμοφαγίας τε καὶ διασπασμοῦ καὶ ἀνθρωποθυσίας
 τῆς ποτηροῦς δαίμονι ἐκβαλίτευσον· πῶς καὶ δυνα-
 τῶν ἦν αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἐρωτῶντας, καὶ τοὺς φαύλους
 κηχαρισμένα διαπραττομένους, τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ,
 ἢ καὶ ὅπ' αὐτῶν θέλαις δυνάμειν, ἢ ὡς ἀγαθοὺς
 οἱ προσφικεῖσθαι; Ἀλλὰ γὰρ τοὺς πᾶσι πρόδηλον,
 ὡς ὁ πρὸ φαῖλα τοὺς φαύλους ἐπατελῶν, οὐκ ἂν ποτε τῶν
 ἀγαθῶν γένοιτο προσφιλῆς. Οὐκ ἄρα θεός, οὐδ' ἀγα-

A vero sentire mihi non sine ratione videor, respon-
 sis et oraculis non jam deus præesse, quos ab
 185 omni terrena communione secretis esse oportet,
 sed dæmones tantum deorum administratos.
 Huic autem dæmonum generi, sumpta quasi ex
 Empedoclis carminibus. . . . scelera, cala-
 mitates erronee divinitus immissos attribuere,
 postremo eorum etiam quasi hominum interitus
 describere, id vero nimis temeritatis ac barbariæ
 futurum putem. » Quibus præterea, quæ sequuntur,
 attestit. « Sunt enim vero ut homines inter, sic
 ipsos inter dæmones virtutis cupiditatisque discrimina.
 In aliis enim tenues solum obscureque reli-
 quæ tanquam superfluum quiddam resident, in
 aliis autem vis longe major superest eademque ve-
 getior. Cujus utriusque vestigia notasque nonnullas
 passim in sacrificiis, ritibus fabulisque sparsis
 inustus etiamnum atque expressas videmus. Ac
 mystica quidem quod attinet, ex quibus illustres
 admodum ac veritati proximas nature dæmonum
 significationes et argumenta sumere liceat, linguis
 favendum, ut Herodotus loquitur. At vero ferias et
 sacrificia, non secus ac nefastos atrosque dies,
 quæ crudarum carniarum esu, membrorum convul-
 sionibus, jejuniis et planctu, adeoque turpibus ple-
 risque in locis carminibus, ac cæteris id genus in-
 temperiis cum cervicis jactatione ac tumultu con-
 junctis celebrari solent, nulli plane Deo, sed dæ-
 monum alicui, averruncandæ calamitatis, et vetu-
 stissimæ homines immolandi consuetudinis miti-
 gandæ ac molliendæ gratia, postmodum instituta
 esse dixerim. Nam ista quidem nec a diis expeti
 nec probari simillimum veri est : nec eadem ipsi
 quæque reges imperatoresque facile adeo suscepis-
 sent, uti liberos ipsi suos vel mactandos aliis tra-
 derent, vel suis interdum manibus aris admotos
 jugularent : sed nimirum deprecandæ amolendæque
 improborum ac dirorum exactorum iracundiæ
 causa, furiosus exitium dæmonum, qui corporum
 amplexu, vel intermediis etiam corporibus, frui
 neque vellent, neque possent, amoribus hoc modo
 lenocinabantur. Et quemadmodum Oechaliam Her-
 cules virginis amore commotus obsedit, ita sævi
 plerumque ac truculentis dæmones, humane animæ
 corporeis adhuc vinculis impeditæ consortium ex-
 petentes, pestilentiam, annonæque penuriam civita-
 tibus immittunt, easque bellis ac seditiosis infes-
 tatis habent, donec optatis amoribus potiantur. »
 His plane versibus laudatus philosophus commemo-
 ratos sacrificiorum ritus, per omnes ubique civita-

(81) Καὶ πάλιν προστίθῃσι. Imo apud Plut. hæc præcedunt, p. 417 B. 4.

(82) Διεσπαρμένα. Plutarch., ἐνδισπαρμένα, hoc est notas sacrificiis, ritibus et fabulis passim aspersas. Quod rectius videtur.

(83) Ἐστομά μοι κείσθω. Suidas, Ἐστομαεῖν, τὸ εὐρημεῖν, καὶ οἱ Ἰωνες, Ἐστομα κείσθω φασι. Herodotus non semel.

(84) Βιψάγενοι. Repone βιψάγενοι σὺν κλόνῳ et Plutarcho, cum turbulenta cervicis jactatione.

(85) Φῆσαιμ' ἂν τελεῖσθαι, etc. Plutarch. longe

aliter, φῆσαιμ' ἂν τελεῖν μελίχια καὶ παραμύθια, καὶ τὰς πάλαι ποιουμένας ἀνθρωποθυσίας οὐτε θεοὺς ἀπατεῖν. In quibus saltem τὸ τελεῖν ἐν τελεῖσθαι mutandum videtur.

(86) Ἄρ ἐδέχοντο. Plut., ἀνέχονται. F., ἀνέχοντο.

(87) Βαρθυβρίας ἀποσιούμενοι, etc. Plutarch. ita legit ac distinguit : Βαρθυβρίας ἀποσιούμενοι, καὶ ἀπομπιπλάντες ἀλαστόρων. Ἐνίων δὲ μανικῶς καὶ τυραννικῶς ἔρωτας. In nostro melius videtur, ἀποσιούμενοι, cætera susque deque.

tes dæmonibus attributos addictosque fuisse comprobavit. Si qui vero inter istos dii censebantur, ut aīnī, natura boni **186** scelestos colere quid attinebat, cum utique a bonis arceri eos expellique oporteret? Nam si quos præsides ipsi bonos ac tutelares habuissent, causæ profecto nihil erant, quamobrem eorum numine præsidioque freti deteriores alios vel nauci facerent, aut vero castis precibus atque votis infestas noxiasque virtutes, non jam obscænis flagitiosisque carminibus averterent. Jam vero cum istorum nihil prorsus agerent, sed vitæ turpitudine ac petulantia, verborum obscenitate, crudarum carnum esu, discernendis mactandisque hominibus, sceleratos dæmones placarent, qui fieri poterat, ut qui ejusmodi rebus sceleratorum gratiam aucupari conarentur, iidem cum ipso quoque rerum omnium præpotente Deo, aut quæ nusquam ab ejus nutu discedunt, virtutibus, aut omnino cum bonis ullis societatem inirent? Quippe, constat eum apud omnes, qui in eo rerum genere, quæ improbis placeant, operam studiumque ponat, necat igitur, non diis olim bonivæ dæmonibus, sed quæ tribuisse. Atque id ipsum Plutarchus certius secus ac de diis narrationes, aliud nihil quam puros putos de ipsismet dæmonibus sermones esse testatur, adeoque hujus plane generis esse, quicquid de gigantibus, sive titanibus Græcorum ore scriptisque factatur: quibus in omnibus secuti nihil isti fuerint, præter aliquam sensuum cogitationemque novitatem. Quid si autem ad ea pertinent, quæ de gigantibus eorumque parentibus ante diluvium sacræ litteræ hunc in modum commemorant? *Videntes autem filii Dei filias hominum, quod essent vulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant: ex quibus nati sunt gigantes viri famosi a sæculo* **. Facile enim quis dixerit, illos ipsos profanorum hominum gigantes esse quorum animos posteri deorum in numerum classemque retulerint; adeoque mutuas istorum pugnas, dimitationes et bella fabulis iis adumbrata esse, quas tanquam de diis circumferunt. At Plutarchum, in eo, quem *De Iside*, ac cæteris Ægyptiorum diis scripsit, libello, ipsissimis verbis loquentem audiamus.

187 CAPUT V.

I:entes dæmonum historias fabulosas non secus ac de diis narrationibus contineri.

Rectius, inquit, existimant, qui quæ vulgaris de Typhone, Osiride et Iside historiis celebrantur, ea non deum aut hominum, sed magnorum dæmonum affectiones et casus fuisse volunt, quos ipsi quoque Plato, Pythagoras, Xenocrates et Chrysipus veteres secuti theologos, hominibus longe valentiores fuisse, multisque partibus naturæ nostræ vires superasse testantur. Cæterum genus quoddam iis divinitatis attribuunt, non sincerum illud et ab omni mistione secretum, sed ex animæ natura corporisque sensu voluptatem pariter laboremque subeunte temperatum: ex quo fiat, ut quicquid alterna utriusque vicissitudine perturbationis exci-
tatur, id alios quidem vehementius, levius autem alios afficere consueverit. Siquidem ut in hominibus, sic etiam in dæmonibus sua sunt virtutis improbitatisque discrimina. Nihil enim admodum, quæ a Græcis de gigantibus ac titanibus jam olim decantata sunt, nec non pleræque res nefarie ge-

** Gen. vi, 2.

† Ισ. γίγνεται.

(88) Βέλτιον οὖν. Plutarch. *De Iside et Osir.*, n. 360 D, 4.

αὐτοῖς δαίμονι, μόνους δὲ τοῖς φαύλοις ἐλάτρευον οἱ διδωλημένον. Ἐτι δὲ μᾶλλον τοῦτο ποιοῦνται ὁ Πλούταρχος, ἐν οἷς φησὶ τὰς μυθικὰς ὡς περὶ θεῶν διηγήσεως λόγους εἶναι τινὰς περὶ δαιμόνων, τὰ τε παρ' Ἑλληνισμὸν ἀδόμητα γιγαντικὰ τινὰ καὶ τιτανικὰ δαιμόνια εἶναι διηγήματα, ὡς καινοτέρων ὑποβάλλειν δύνανται. Μήποτε ἀρα τοιαῦτα ἦν τὰ περὶ τῶν πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ γιγάντων ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ λεγόμενα; τὰ τε περὶ τῶν τούτους γεγεννηκότων, περὶ ὧν εἰρηται ἡ Ἰδόντες δὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, οἱ καλαὶ εἶσιν, ἔλαθον ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐκ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο· ἀρ' ὧν ἐγεννήθησαν εἰ γίγαντες ὁ ὄνομαστοὶ ἐξ αἰῶνος. Ἔπειο γὰρ ἂν τις, τοῦτους ἐκείνων εἶναι, καὶ τὰ ἐκείνων πνεύματα παρὰ τοῖς μετὰ ταῦτα ἀνθρώποις ταθεοποιημένα καὶ τὰς ἐκείνων μάχας, τὰς τε πρὸς ἀλλήλους διαστάσεις, καὶ τοὺς πολέμους, ταῦτ' εἶναι τὰ ὡς περὶ θεῶν μυθεύμενα. Λέγει δ' οὖν ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ συντάξῃ λόγῳ περὶ τῶν Κατὰ τὴν Ἰσιν καὶ τοῦς Αἰγυπτίων θεοῦς, αὐτοῖς ῥήμασι ταῦτα.

eundem bonis amicum esse nullo modo posse. Mæ improbis duntaxat populos istos cultum honorum etiam gravissus confirmat, dum fictas illas non secus ac de diis narrationes, aliud nihil quam puros putos de ipsismet dæmonibus sermones esse testatur, adeoque hujus plane generis esse, quicquid de gigantibus, sive titanibus Græcorum ore scriptisque factatur: quibus in omnibus secuti nihil isti fuerint, præter aliquam sensuum cogitationemque novitatem. Quid si autem ad ea pertinent, quæ de gigantibus eorumque parentibus ante diluvium sacræ litteræ hunc in modum commemorant? *Videntes autem filii Dei filias hominum, quod essent vulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant: ex quibus nati sunt gigantes viri famosi a sæculo* **. Facile enim quis dixerit, illos ipsos profanorum hominum gigantes esse quorum animos posteri deorum in numerum classemque retulerint; adeoque mutuas istorum pugnas, dimitationes et bella fabulis iis adumbrata esse, quas tanquam de diis circumferunt. At Plutarchum, in eo, quem *De Iside*, ac cæteris Ægyptiorum diis scripsit, libello, ipsissimis verbis loquentem audiamus.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τοῦ λανθανούσας δαιμόνων περιέργου ἱστορίας τὰς μυθικὰς ὡς περὶ θεῶν διηγήσεις.

Ἐβέλτιον οὖν (88) οἱ περὶ Τυφῶνα, καὶ Ἰσarin καὶ Ἰσιν ἱστορούμενα μῆτε θεῶν πάθῃ μῆτε ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων μεγάλων εἶναι νομίζοντες, οὗς καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας, καὶ Σενοκράτης, καὶ Χρύσιππος, ἐπόμενοι τοῖς παλαιοῖς θεολόγοις, ἐβήρμενεστέρους ἀνθρώπων λέγουσι γεγονέναι, καὶ πολλῇ τῇ δυνάμει τὴν φύσιν ὑπερέφεροντας ἡμῶν· τὸ δὲ βέλτιον οὐκ ἀμυγῆς οὐδὲ θυρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει, καὶ σώματος ἀσθητικῆς συνειληγῶς, ἤσθητον δεχομένη καὶ ὅσα ταῦται γινόμενα· ταῖς μεταβολαῖς πάθῃ, τοὺς μὲν μᾶλλον, τοὺς δ' ἤττον ἐπιπαράττειν. Γίνονται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις καὶ δαίμονι ἀρετικῆς διαφορὰ καὶ κακίας. Τὰ γὰρ γιγαντικὰ καὶ τιτανικὰ παρ' Ἑλλήσιν ἀδόμητα, καὶ πολλὰ τινες (89) ἀδελφοὶ πράξεις, καὶ Πυθῶνος ἀντιτάξεις πρὸς Ἀπόλλωνα, φυγαὶ τε Διονύσου, καὶ πλάναι Διμήτρος οὐδὲν ἀπολείπουσι τῶν Ὑσριακῶν καὶ Τυφωνακῶν, ὧν παρὰ πάντων (90) ἀνάσθην ἔξεισι μυθολογουμένων ἀκούειν, ὅσα τε, μυστικοῖς ἱεροῖς παρακαλυπτό-

(89) Καὶ πολλὰ τινες. Plut., καὶ Κρόνου τινας.
(90) Παρὰ πάντων. Plut., πάντων tantum.

μνα (91), τελευταῖς ἄρρητα διασώζεται καὶ ἀθάτα, ἄ
πρὸς τοὺς θεοῖς ὁμοῖον ἔχει λόγον. » Καὶ ἐπιφέρει, λέγον ἐξῆς: « Ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίκας φησὶ διδοῦναι τοὺς δαίμονας, ὧν ἂν ἐξαμαρτήσῃσι καὶ πλημμελήσῃσι·

gionibus involuta, ritibusque, quos nec fari liceat ad deos retuleris, habent explicatus. » Quibus ita dæmones scelerum flagitiorumque suorum pœnas

ἀθέρων μὲν γὰρ σφε μένος πόντονδε διώκει·
Πόντος δὲ χθονός (92) οὐδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ'
[ἐς αὐγὰς (93)]
Ἥλιον ἀκάματος· ὁ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίκαις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάν-
[τες·

Ἄχριστος, κολασθέντες, αὐθις τὴν κατὰ φύσιν χώραν καὶ τάξιν ἀπολαμβάνει. Τοῦτον δὲ τὸν τοιοῦτον ἀλλοτρίαν λέγουσθαί φασὶ Τυφῶνος· ὅς δεινὰ μὲν ὅπλ φθόνου καὶ δυσμελείας εἰργάσατο, πάντα πράγματα παράσας· ἐνέπλησε δὲ κακῶν γῆν ὁμοῦ τε πῖσαν καὶ θάλασσαν, εἴτα δίκην ἔδωκε. »

Ταῦτα ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ δηλωθέντι συγγράμματι περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ πλείονων ἐξεργασάμενος ἐν λόγον, τὰ παραπλήσια καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν ἐκλεκτῶν χρηστηρίων τοῦτον ἱστορεῖ τὸν τρόπον· Ἐκείνος μὲν οὖν (94) τὴν μαντικὴν ἀνῆγεν εἰς δαίμονας, πλείστον δὲ Δελφῶν λόγον εἶχε· καὶ τῶν λεγόμενων περὶ τὸν Διόνυσον ἐνταῦθα καὶ ὁρωμένων ἱερῶν οὐδενὸς ἀνῆκος ἦν, ἀλλὰ κακῆνα δαιμόνων ἔρασκον εἶναι πάθη μεγάλα, καὶ ταῦτα δὴ τὰ περὶ τὴν Πύθιαν (95). Τῷ δὲ ἀποκτείναντι μῆτε ἐννέα ἐτῶν, μῆτε εἰς τὰ Τέμπη (96) γενέσθαι τὴν φύγην (97), ἀλλ' ἐκπεσόντα ἔλθειν εἰς ἕτερον κόσμον· ὕστερον δ' ἐκίθηεν ἐν αὐτῶν μεγάλων ἐννέα περιόδους ἀγῶν γενόμενον, καὶ Φοῖβον ὡς ἀληθῶς (98) κατείδόντα, τὸ χρηστήριον παραλαβέντι, τέως ὅπθ ἑμίμωσ φιλασσόμενον. Οὗτω δὲ ἔχειν καὶ τὰ Τυφώ-

(91) Παρακαλυπτόμενα. Plut. ita leg., περικαλυπτόμενα, καὶ τελευταῖς ἄρρητα διασώζεται, καὶ ἀθάτα πρὸς τοὺς πολλοὺς, ὁμοῖον ἔχ. λόγ., quæ sensum hunc efficiunt, ab Eusebio longe diversum: sacræ et ritibus involuta, vulgique auribus et oculis ignota conservantur, similes etiam habent ex-
plicitæ.

(92) Ἄξ χθονός. Plut., δ' ἐξ χθονός, et sic legendum.

(93) Γαῖα δ' ἐς αὐγὰς. Plut., γαῖα δ' ἐσθῆτις. Porro versus isti sunt, ex quibus p. 185 nonnullis occasioem avidius arripuisse dicebat dæmones graviori criminandi. Quod tamen aliter accepit Theodoret. lib. x De Græcor. affect., p. 136 extrema, dum ait ex Plutarcho intelligi, dæmonum sacrificulos, τὰ ἔπη, ὅκ ἐκ τινος θείας καὶ κατοχῆς λέγειν, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἐμπεδοκλέους σὺλῶνας πηξάσας. Qui sensus, S. Patris pace dictum sit, vereor ut satis cum Plutarcho mente conveniat.

(94) Ἐκείνος μὲν οὖν. Plutarch. De oracul. defect., p. 421 B.

(95) Τὴν Πύθιαν. Plut., Πύθωνα.
(96) Εἰς τὰ Τέμπη. Ubi, opinor, Admeto Thesalix regi operam navavit. Hac ipsa de re Plut. eod. tractatu plurib. pag. 418 A, B, C. Ubi et sacri nomeniam quod a Græcis, qui extra Pylas degereant, omnibus peragebatur, ritum et causam exponit, et de piaculis ad Tempe fieri solitis hunc in

modum loquitur: Of τε γινόμενοι περὶ τὰ Τέμπη καθαρμοὶ, μεγάλοι τινὸς ἄγους καὶ τολμήματος ὀποψίαν ἔχουσι. Παγγέλιον γὰρ ἔστιν, ὡ ἑταίρε, ἐν Ἀπῶλοι κτείναντα θηρίων, φεύγειν ἐπὶ πέρατα τῆς Ἑλλάδος, ἀγιστοῦ δέσμενον, etc. Atque ut hoc in fabularum genere certum nihil, Pausanias Corinth. p. 51 narrat Apollinem et Dianam: interfecto Pythone, παραγέσθαι εἰς τὴν Αἰγυπτίαν, καθαρῶν εἶνεκα. Inde fugam incolis, inde morbos: inde loco nomen, φθόν: tandem a septem pueris, totidemque virginibus adductos in Acropolis deos; id quod certo ritu quotannis ibid. recolat.

Namque ipsos æther pelagi detrudit in undas, Exspuit in terram pelagus, terra obijcit igni

Solis inexhausti, rapidis sol ætheris infert Turbinibus; quosque accipiunt elementa vicissim, Cuncta simul pariterque horrent.

Donec videlicet justis affecti exercitioque supplicis, convenientem naturæ locum ordinemque recipiant. Quibus affinia plæue ac gemina de Typhone commemorant; quippe, hominem invidia malevolentiaque succensum infanda perpetrasse, magna- que rerum omnium excitata perturbatione, terram ipsam mareque passim universum exitiis implevisse, ad extremum vero pœnas fuisse.

Hæc Plutarchus laudato a nobis opere fusius exsecutus, similia porro, in altero, quod de exhausta oraculorum vi edidit, in hæc verba disputat. « Atque is, cum divinationis artem, inquit, dæmonibus tribuebat, tum Delphicum in primis oraculum celebrat: adeoque nihil non vel eorum quæ apud nos de Baccho circumferuntur, vel quæ fieri solent sacrificiorum inaudierat. Idem ista quoque, magnus dæmonum fuisse calamitates assereret, imo nec illa tantum, sed etiam quæcunque de Pythone traduntur. Itaque nec illum, a quo interfectus is fuerit, aut totos novem annos, aut apud Tempe unquam exulasse: verum quod ex nostro ejectus esset, alterum in orbem commigrasse, unde post novem magni anni conversiones expiatus, verere ac re ipsa Phoebus, hoc est purus sincerusque redie-

modum loquitur: Of τε γινόμενοι περὶ τὰ Τέμπη καθαρμοὶ, μεγάλοι τινὸς ἄγους καὶ τολμήματος ὀποψίαν ἔχουσι. Παγγέλιον γὰρ ἔστιν, ὡ ἑταίρε, ἐν Ἀπῶλοι κτείναντα θηρίων, φεύγειν ἐπὶ πέρατα τῆς Ἑλλάδος, ἀγιστοῦ δέσμενον, etc. Atque ut hoc in fabularum genere certum nihil, Pausanias Corinth. p. 51 narrat Apollinem et Dianam: interfecto Pythone, παραγέσθαι εἰς τὴν Αἰγυπτίαν, καθαρῶν εἶνεκα. Inde fugam incolis, inde morbos: inde loco nomen, φθόν: tandem a septem pueris, totidemque virginibus adductos in Acropolis deos; id quod certo ritu quotannis ibid. recolat.

(97) Γενέσθαι τὴν φύγην. Ex his Plutarchum emendes licet, apud quem corrupte admodum γενέσθαι μετὰ τοῦ φεύγειν αὐτὸν ἐκπεσόντα κόσμον. Ὑστερον δὲ. Interpretes vero Eusebiam lectio- nem secuti sunt.

(98) Φοῖβον ὡς ἀληθῶς. Hesych.: Φοῖβος, καθαρὸς, λαμπρὸς, ἄγνος, ἁμάντος. Εἰ, φοιτῶντι λαμπρῶναι, καθάραι, ἀγῆσαι· καὶ φοιτῶντα ὁμοῦς. Ita enim distinguendum videtur: vult enim, opinor, τὸ φοιτῶναι eadem omnia significare quæ τὸ φοιτῶναι. Sequitur φοιτῶναι, καθαρῶν εἶνεκα (legend. putem καθαρῶν) et τὰ φοιτῶναι, καθάραι. Etymolog. auctor, ead., additque φοῖβος, esse quasi φάβος, παρὰ τὸ φάος καὶ τὸ βίος, ὁ καθαρὸν βίον ἔχων. Εἰ φοῖβαι, inquit, αὐ καθαρὰ καὶ λαμπρὰ τρέχεις.

rit, atque oraculum, quod eatenus custoditum abs Themide iurat, denuo receperit. Neque absimilem eorum, quæ de Typhou Titanibusque jactantur, esse rationem: quippe, has dæmonum inter sese pugnas et contentiones exstitisse, quas partim eorum qui victi fuerant, exsilia, partim iis, qui sese aliquo scelere obstrinxissent, irrogatæ a Deo pœnæ consecutæ essent: cujusmodi utique vel Typhouis adversus Osiridem, vel Saturni erga Cælum malificia fuerint, quorum ideo non nisi obscurissima, vel nulla potius apud nos religionum cultusque vestigia supersint, quod ipsi alium in orbem aufugissent. Etenim Solymos audio Lyciorum vicinos, Saturno, si qui alii, honores olim tribuisse maximos, qui tamen postquam Arsalo, Aryto, ac Tosibe illorum ducibus interfectis, quocunque tandem gentium (neque enim exploratum ipsi locum habent) fugam arripuissent, neglectus ab iisdem fuerit: Arsalo autem aliique duo Sciorum deorum nomen acceperint, quorum etiam per nomina tam privatim Lycii quam publice solemnes ac status imprecationes concipiant. Atque alia poetarum ex fabulis id genus auferre pleraque liceat. Jam vero quod soleo nobis ac propriis deorum nominibus quidam a nobis dæmones appellentur, non est, inquebat peregrinus ille, quamobrem mirum id videri debeat. Nam quo quisque deo, vel ordinis atque loci, vel potestatis societate conjunctus est, ejus etiam nomen sortiri amat: quemadmodum ex 189 nobis alium Jovium, alium Minervium, alium vero Apolliniam aut Bacchium, aut Mercuriale appellari videmus. Ac nonnulli quidem vere ac merito id nominis casu quodam habuere, plerisque tamen alienum prorsus, minimeque aptum et coherens Dei cognomen adhaesit. Hæc Plutarchus, in iis ipsis, quæ de exhausta oraculorum vi, magno studio diligentiaque conscripsit, ipsos etiam dæmones, præter alia, morti subjiciens, id quod a nobis suo quoque tempore proficretur. Interea vero, quidquid præterea de bonorum (ut ipse vocat) dæmonum viribus ac facultate tradit Porphyrius, concinnati adversus nostros operis artifex, in iis, quæ deprompta ex oraculis philosophia memoriæ prodidit, congeramus. Illud enim potissimum, uti jam sæpius, ita nunc quoque testem producere, ejusque verbis vulgatum de his quos isti pro diis habent, errorem

Α νικά, καὶ τὰ Τιτανικά, δαιμόνων μάχας γεγενέσθαι πρὸς δαίμονας· εἴτα φυγὰς τῶν κρατηθέντων, ἢ δίκης (99) ὑπὸ θεοῦ τῶν ἐξαμαρτόνων, ὅσα Τυφῶν τε λέγεται περὶ Ὅσιριν ἐξαμαρτεῖν, καὶ Κρόνος περὶ Οὐρανὸν ἢ ἀμαυρότερα γεγονάσαι ἀτιμὰ παρ' ἡμῶν, ἢ παντάπασιν ἐπιλοπίσθαι, μεταστάντων εἰς ἕτερον κόσμον. Ἐπεὶ καὶ Σολύμους (1) πυνθάνομαι τοὺς Λυκίων προσκόους ἐν τοῖς μάλιστα τιμῶν τῶν Κρόνον· ἐπεὶ δὲ ἀποκτείνας τοὺς ἀρχηγέτας αὐτῶν Ἄρσαλον (2), καὶ Ἄρυτον, καὶ Τόσιβιν, Ἐφυγῆς, καὶ μετεχώρησεν ὁποῦδ' ἴπτε· (τοῦτο γὰρ οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν)· ἐκείνων μὲν ἀμειλιθῆναι, τοὺς δὲ περὶ τὸν Ἄρσαλον Σκίρους θεοὺς προσαγορεύεσθαι, καὶ τὰς κατάρτας ἐπὶ τούτων ποιήσθαι θεμύσια καὶ ἰδία Λυκίας. Τούτοις μὲν σύνδρομα πολλὰ λαβεῖν ἔστιν ἐκ τῶν μυθολογούμενων· εἰ δὲ τοῖς νενομαμένοις τῶν θεῶν ὀνόμασι δαιμόνας τινας καλούμεν, οὐ θαυμαστόν, εἴπειν ὁ ἕξνος. Ἢ γὰρ ἕκαστος θεῶν συντάσσεται, καὶ οὐ τῆς δυνάμεως μετελιθῆναι, ἀπὸ τούτου φιλεῖ καλεῖσθαι· καὶ γὰρ ἡμῶν ὁ μὲν εἷς ἐστὶ Δίος, ὁ δὲ Ἄθρηναίος, ὁ δὲ Ἀπολλώνιος, ἢ Διονύσιος, ἢ Ἑρμῆος. Ἄλλ' ἐνίοι μὲν καὶ ῥθῶς κατὰ τύχην ἐκλήθησαν· οἱ δὲ πολλοὶ μὲν ἐπρωτεύουσας, ἀλλ' ἐνηλλαγμένας ἐκτίσαντο θεῶν παρωνυμίας. Ἐ Τασυθ' ὁ Πλούταρχος· ἐν οἷς ἐσποῦδασε περὶ τῶν ἐπιλοπίστων χρηστηρίων, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὀνήματι παριστά; τοῖς δαιμόνας, ὃ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν παραθήσομαι. Τέως δὲ φέρε συλλεξόμεθα ὅσα ἄλλα περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧς φησι, δαιμόνων δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας αὐτῶς ὁ τὴν καθ' ἡμῶν συναεὶν πεποιθέντος. ἐν οἷς ἐπέγραψε περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, ἐκτίθεται. Μάλιστα γὰρ αὐτῶ καὶ νῦν ὡς πολλὰ καὶ μάρτυρι χρῆσομαι καὶ ἐλέγχω τῆς περὶ οὗς ὀπλομαθάνουσι θεοὺς πλάνης, ὧς ἂν ἐκ τῶν οἰκείων βελῶν καὶ τοξευμάτων βαλλόμενοι κατασχύνοντο. Οὕτως γὰρ καὶ γένοιτ' ἂν ἡμῶν ἐξ αὐτῶν τῶν τοῖς θεοῖς προσκίλων, καὶ οἱ καὶ εὐσεβῶν νενομαμένων, ἀκριβῶς τε τὸν περὶ τῶν οἰκείων λόγον διετηρηκέντων, ἀνελλιπῆς καὶ ἀπαράτητος ἢ τῶν προκειμένων ἀπόδειξις. Γράφει δὲ ταῦτα ὁ δεδηλωμένος, ἐν οἷς ἐπέγραψε περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, ἔνθα μαρτύρεται μὴ τὰ ἀπόρρητα τῶν θεῶν ἐκφαίνειν, ἐπομνύμενος τε αὐτὸς καὶ παραγγέλλον κρύπτειν, καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν τὰ λεχθησόμενα. Τίνα δὲ ἦν τὰ τοιαῦτα; Τὸν Πάνα Διονύσου φησὶ θεράποντα εἶναι· τούτων δὲ τῶν ἀγαθῶν ὄντα δαιμόνων, ἐπι-

(99) Δίκης. Plutarch., ἐκατοῦσις.

(1) Σολύμους. Stephan.: Οἱ Πισθαί, inquit, πρότερον Σόλυμοι· ἐστὶ δὲ ἔθνος βάρβαρον, κατοικούν παρὰ τὴν Ἀσπένον, καὶ τὴν Κιλικίαν. Plinius lib. v, c. 27, idem scribit. Strabo tamen eos modo in Pisidia, modo Lyciam inter ac Pisidiam medios, atque in summis Tauri jugis constituit. Sed tanta vicinitas facit, ut modo Lyciorum, modo Pisidarum nomine appellentur. Sane paulo post Plutarchus Solymorum nomina cum Lyciis omnibus communical. Apud Homer. *Il. 2* Bellerophon in Lyciam profectus, *Δεύτερον αὖ Σολύμοισι μαχέσαστο κυδαλλμοισι.*

At *Ὀδυσ.* Ε', novos quosdam Solymos intra Oream fingit:

Τὸν δ' ἐξ Αἰθιοπῶν ἀνιῶν κρεῖων Ἑροσίχθων, Τηλέθερ ἐκ Σολύμων ὄρεων Ἰδερ.

Quem in locum Strabo lib. 1: Ἴσον τῶ, ἀπὸ μεσημεριῶν τόπων· Σολύμους λέγων, οὐ τοὺς ἐν τῇ Πισιδίᾳ, ἀλλὰ πλάσας τινὰς ὀνομαζόμενος, τοὺς ἀναλόγως ἔχοντας πρὸς τε τὸν πλάνον, καὶ τοὺς ἐκεῖ μεσημερινοὺς, ὧς ἂν Αἰθιοπίας· ὧς οἱ Πισιδικοὶ πρὸς τε τὸν πίνον, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς Αἰγύπτου Αἰθιοπίας.

(2) Ἄρσαλον, etc. Ita enim Plutarch. At ejus socius, Ἄρυτον καὶ Τόσιβιν, mutat in Ἀρύον et Τροισωδόν. Suidas Tosibis unius meminit, his verbis, Τόσιβις, ὁδὸς τῶν, δεεστ, opinor, Σολύμων, αὐτ Λυκίων.

φανέντα ποτὲ τοῖς κατ' ἀγρὸν γεωπονοῦσι. Τί χρῆν ἀγαθὸν ὄντα παρασχέιν ἢ πάντως ἀγαθὸς κτιος παρ-
ουσιαν τοῖς τῆς θεωρανείας τοῦ ἀγαθοῦ κατηξιωμέ-
νους; Ἄρ' οὐν ὑπῆρξεν ἀγαθὸν τὶ τοῖς θεαταῖς τοῦ
ἀγαθοῦ δαίμονος, ἢ κακὸν εἰλήχασαι δαίμονα, ἔργω
τῆς πίστεως ἠσθημένοι; Φοβὶ τοῦ θαυμάσιου μάρ-
τους τοῦς τῆς ἀγαθῆς ταύτης γοῖς ἐξωμιμένους δδρουν
θάνατον ὑπομαίνας, λέγων ὡδε.

omnes obtestatur, ne deorum arcana prodere, quæque dicturus est, passim atque in vulgus efferre
velint, sed potius, ut ea diligenter occultent, interposito etiam iurejurando adigit. Cujusmodi ergo
illa sunt? Pana videlicet Bacchi servum fuisse narrat, qui cum ex bovis dæmonibus unus esset, vi-
dendam aliquando sese agricolis quibusdam præbuerit. Quid expectandum aliud a bono fuit, nisi
ut quos bonus ille Deus conspectu suo dignaretur, in eos continuo boni aliquid redundaret? Utrum
igitur boni dæmonis spectatoribus boni quidpiam evenit; an potius in malum se dæmonem incidisse
periculo ipsi suo didicerunt? Tradit nimirum testis egregius, quotquot ille felici lætoque spectaculo
dignos habuisset, eos ad unum omnes repentino interitu periisse.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὡς θανάτου ποιητικοὶ εἰσιν οἱ λεγόμενοι αὐτῶν
ἀγαθοὶ δαίμονες.

Ἡδὴ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις οἱ μὲν ἀνελεχθήσαν θερά-
πωνεῖς τινων, ὡς ὁ Πάν τοῦ Διονύσου· δεδῶκε δὲ
τοῦτο ὁ ἐν Βραγχίλαις Ἀπόλλων (3) διὰ τούτων. Ἐν-
νέα γὰρ εὐρέθησαν ἀποθανόντες· πυνθανομένων
τοῦν τῶν τὸν ἀγρὸν οἰκοῦντων τὴν αἰταν, ἔχρησεν ὁ
θεός·

Χρυσόκερος βλοσυροῖο Διονύσου θεράπων Πᾶν,
βαῖνον ὑλήεντα κατ' ὄβρια, χειρὶ κραταῖῃ
Ῥάβδον ἔχεν, ἑτέρη δὲ λεγὸν ἀνέουσαν ἔμαρπε
Σέριγγα γλαυφωρῆν, νόμωσι δὲ θυμὸν ἐθάλεν·
Ὅσῳ δὲ σπυρίξας μέλος, ἀέρας ἐπτόλυσεν
Ἰλιότμοις πάντας, θάμβος δ' ἔχει εἰσφορῶντας
δαίμονος ὄρνυμῶν κρυερὸν ἔμαρπε οἰσθηέντος.
Καὶ νῦν κε πάντα ἔμαρπε τέλος κρυερῷ θανάτωι,
Ἐἴ μὴ οἱ κόπον αἰνὸν ἐπὶ στήθεσιν ἔχουσα
Ἄρτεμις ἀρτερέη παύσει μένος κρατερῶι

Ἦν καὶ χρῆ Μισσοσθ', ἵνα σοι γίγνοι' ἐπαρωγός,·
Ἄχθικας οἶα τοῦ δαίμονος, οὐ φησιν ἀγαθοῦ, τό τε
σῆμα καὶ τὰς πράξεις ὁ ἐν Βραγχίλαις εἰδῶξεν
Ἀπόλλων; Θέα δὲ καὶ τῶν λοιπῶν τὰ γενναῖα κατ-
ορθώματα, ὧν δὲ ἕνεκα τὴν οὐρόνιον ἀπολλοειπότες
ἐπερθεῖν, τὴν σὺν ἀνθρώποις ἀντικατηλλάξαντο.
Πάντως δὴπου χρῆν αὐτοῦς σωφροσύνης κατάρχειν,
καὶ τὰ λυσitelῆ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις ὑποτί-
θεσθαι. Οἱ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ἄκουε ὁ οἶα ἐκπαίνει
ὁ τὰ ἀρῆστῶτερα τῶν ἀρῆστων ὑπερνευκῶς καὶ τῶν
ἀπορῆστων ἀξιοθελῆς τῆς γνώσεως; Τοτὲ μὲν οὐν τινας
τῶν ἀγαθῶν τούτων δαιμόνων φησὶν ἐρωτικαῖς ἔδουπα-
σίαις ὑπηρετεῖσθαι· τοτὲ δ' ἑτέρους τυμπάνων αὐλάξ

coarguere statui, ut suis ipsi telis sagittisque con-
fixi erubescant. Ex quo sane id assequemur, ut sus-
cepti argumenti demonstratio ex eorum deprompta
sensu, qui diis chari ac religiosi putabantur, qui-
que solerter et accurate doctrinæ suæ rationes ex-
plorarunt, omni ex parte perfecta sit, atque ejus-
modi quam nec refellere ipsi, nec defugere aut de-
precari possint. Et eo quidem loco Porphyrius
videndam aliquando sese agricolis quibusdam præbuerit. Quid expectandum aliud a bono fuit, nisi
ut quos bonus ille Deus conspectu suo dignaretur, in eos continuo boni aliquid redundaret? Utrum
igitur boni dæmonis spectatoribus boni quidpiam evenit; an potius in malum se dæmonem incidisse
periculo ipsi suo didicerunt? Tradit nimirum testis
egregius, quotquot ille felici lætoque spectaculo
dignos habuisset, eos ad unum omnes repentino
interitu periisse.

B

190 CAPUT VI.

Mortem illos ipsos consciscere, qui boni ab iis dæ-
mones appellentur

Atque ipsi quidem, inquit ille, alio rerum in
genere nonnullorum famuli constituti sunt, veluti
Pan, quem Bacchi servum fuisse his versibus in
Branchidis Apollo pronuntiat. Nam cum novem si-
milli mortis sulatos reperissent, deque rei causa
ejusdem agri incolæ oraculum consulissent, lune
in modum Apollo respondit,

Pan torri Bacchi famulus, cui cornua fronte
Aurea consurgunt, densis dum montibus errat,
Et virgam dextra quatens, blandosque sinistra
Et molles infans calamos, nymphasque, virosque
Cædendæ sylvæ intentos modulamine mulcet:
Attonitis stetit ecce animis improvida passim
Præcipitis fera membra Dei dum turba videt.
Continuoque omnes simul aspera Parca tulisset,
Ni savam irato bilem sub pectore versans
Jamdudum agrestis rapidum Diana furorem
Sisteret. Hanc votis igitur placare memento,
Ut rebus tibi præsidium sponte addat in arctis.

Andiisti cujusmodi corporis habitum, quasve ac-
tiones bono, uti vocat, dæmoni Apollo in Branchi-
dis attribuit? Videsis porro res a cæteris præclare
ac magnifice gestas, quas illi dum sequerentur, cœ-
lestem ultro cum humana societatem conmuta-
runt. Eos profecto modestiæ ac temperantiæ prius-
cipales ac magistros, utiliumque rerum auctores hu-
mano generi esse oportebat, quarum tamen ne ve-
stigium quidem ulum ostenderunt. Ac mihi quidem
curiosum illum exploratorem audi, qui abditis-
sima quæque arcana rimatus, eorum etiam intelli-
gentia donatum se esse gloriatur. Nimirum ex

(3) Ὁ ἐν Βραγχίλαις Ἀπόλλων. De Branchide,
seu Branchiade Apolline, multi multa, recentes,
antiqui. Verbo sic habet. Quadruplex ejus nomen,
Milesius, Branchides, seu Branchiades, Philesius,
et Didymæus. Primum vetustissimum fuit, sequen-
tia duo mediæ quasi vestustatis, quartum idemque
postremum, recentius. Milesius, quod in Milesio-
rum agro, abs Mileto stadiis ferme cc oracula fun-
deret, ut Plinius auctor est v, 29. Branchides, a
Brancho, Apollinis vel filio, vel amoribus, quocum
divinanti artem Apollo præfixe communicaverat. Ab eo
quoadque, loci ejus populis, Branchidarum appel-
latis. Philesius, ἀπότων φιλημάτων, quibus suis illis

amoribus Apollo blandiebatur. Didymæus, vel quod
Jovis ibi socius, geminumque adeo nomen præ-
sesset oraculo: nam et Jupiter Didymæus vocaba-
tur: vel quod deinde communibus templi et sacro-
rum honoribus Apollo Pater, Branchusque filius
colerentur, ino et magna tum esse oraculorum
utriusque communio. Inde fortassis, et loco no-
men, Didyma. Sane Plinius l. v, c. 29, et Pompon.
Mela l. i, c. 17, Didymæum aiunt vocatum pestea,
qui Branchides illum dicebatur. Et recentioribus
plura dabunt Bulengerius noster lib. i De oracul.,
c. 9, et Boissardus De divinatione, cap. de Brancho.

191 optimis dæmonibus alios in libidinem proclives et effusus inducit, alios tympanorum ac tiliarum sonitu, et incondito muliercularum strepitu, pugnis alios bellisque gaudentes, uti Dianam venationi, ac Cererem terræ frugibus addictam, Isin autem Osiridis casum et interitum hucusque deplorantem, Apollinemque vaticinantem. En tibi opportunitates in hominum vitam a bonis istorum dæmonibus profectæ. Quorum tu omnium certam exploratamque fidem accipe.

CAPUT VII

Quam amatoris voluptatis dæmones obnoxii sint, et quibus quisque delectetur.

« Nil divos inter vacuum terroribus esse, Nil non divinis perfectum vatibus usquam *Sacra Hecate cecinit: sed magna ex mente supremi Lapsa Patris, vero semper circumdata fulget. Hanc circum meliore manet sapientia vultu, Cui fixos immota tenent oracula gressus. Necte ergo me vinculis: tanto tibi namine Diva Ducitur, ut valeat superos animare penates.* »

Ac videsis, num id forte in causa fuerit, quamobrem tres animæ veluti formæ partesque statuerentur. Et quidem cum ea vim unam habeat, qua irascitur, tum alteram sortita præterea est, qua concupiscat, cujus etiam illecebris ad res amatorias excitetur. Atque hæc mea profectio uou est, ne tu id suspicere, sed ejus, quem laudavi, scriptoris oratio, cujus item ea sunt, quæ sequuntur. « Me quidem tum vehementer, inquit, angi sentio, ubi mecum ipse reputo, qui fieri possit, ut quorum veluti augustiorum casu diviniorem opem impleremus, ii tamen quasi humiliores ac deteriores obediunt; quique clientes ipsi suos æquitatem colere velint, eosdem injustis imperiis obsequi non pudeat: adeoque cum eorum vota precesque repudiarent, qui ad sese minus abs te veneræ pari accesserint, illos ipsos tamen, seu verius obvios quosque, nefandam **192** in venerem agere non vereantur. » Eadem ille in quadam ad Anebionem Ægyptium epistola persequitur: iterumque citato pergit: « Et vero, quenam singulis, inquit, et cujusmodi provincia curaque mandata sit, ab eorum quoque nonnullis vulgatum est, uti ab Apolline Didymæo, his versibus (quereretur autem ex eo, essetne jusjurandum exigenti daudum):

Rhea beatorum mater Reginaque divum

• *Ἰω. καὶ τινες.*

(4) *Θεοῖς ποτ' ἀδελμάτων.* Reddidi, quasi esset *dædemonum, sine metu*, quod ipsi quoque dii, ut ex sequentibus patet, hominum se voces ac vincula metuere faterentur. Quo illud Pselli, πάντα τὰ δαιμόνια φύλα, θράσους, καὶ ἐπιλάας ἐμπέλας εἶναι. Hoc tamen in sensu non acquiesco; maxime quod sequens versus cum eo minus congruere videatur. Adde nec satis constare prosodiam. Manus. leg. vel διαμάταιον, vel διὰ μάταιον, licet in uno repositum sit, ἀδελμάτων. Sane μάταιον valde placet, quod τοῦ ἀκράταντος affine ac prope geminum sit. Et vero id animum agit Hecate, ut omnem abs sese oraculisque suis dubiæ fidei suspicionem removeat. Tantum versui iubicine opus esset: nam τὸ, διαμάταιος, vereor ut satis firmus habeatur. Cæterum, ut verum fatear, hoc in oraculo nihil video, cui cum sequentibus Porphyrus veribus magnopere conveniat; nisi forte τὸ, δεσμῷ κληΐζε, ut vinculis hujus nomine, illecebram intelligat, qua sic tanquam vinculo constricta teneatur. De quibus vinculis infra

A καὶ θηλειῶν πατέρας χαίρειν· ἄλλους δὲ αὐτὰς μάχαις καὶ ποίλοις ἀγάλλεσθαι, καὶ κυνηγεσίους τὴν Ἄρτεμιν, καὶ τὸς ἀπὸ γῆς καρποῖς τὴν Διῶν θρηνεῖν δὲ τὸν Ὀσίριν ἐλοτὶ νῦν τὴν Ἴσιν, καὶ τὸν Ἀπόλλω μαντεύεσθαι. Ταυταῖα ὄν φασιν ἀγαθῶν δαιμόνων αἰ εἰς ἀνθρώπους ὀφείλειαι. Δέχου δὲ καὶ τούτων τὰς ἀποδείξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἵτι ἐρωτικαῖς ἡδονακαίαις ἐξυπηρετοῦνται, καὶ ποίας ἑκαστος αὐτῶν χαίρει.

• Οὐδὲν ἐν ἀθανάτοις θεοῖς ποτ' ἀδελμάτων (4), ὅθδ' ἀκράταντος ἔλεξε σοφοῖς Ἐκάνη θεοθήκαις Ἀλλ' ἀπὸ παγκράτου νόου παρθέου καίτουσα Ἀλὲν ἀληθείης στελλοῖται, ἀμφοῖ δὲ μήτις

Ἐμαθεὸς ἀρήρητοι μὲναι λογιῶς βεβαιῶναι, δεσμῷ δ' ὄν κληΐζε· θεῖν γὰρ ἀγεις με τσοῖνθε, Ὅσση ψυχῶσαι πανπέρατατον ἡκνεα κέσσησ.

Καὶ μήποτε διὰ τοῦτο τρίμορος τρίμερής τε καὶ ἡ ψυχή. Ταύτης δὲ τὸ μὲν θυμοειδὲς, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν, ὅθεν καὶ πρὸς τὰ ἐρωτικὰ καλεῖται. Ταῦτα οὐκ ἐμὰ, μήτις νομίση, τοῦ δὲ προειρημένου συγγραφέως ἀκήκοας, οὐ πάλιν καὶ ταῦτά ἐστι. • Πάνυ δὲ με θράττει, πῶς, ὡς κρείττους παρακαλούμενοι, ἐπιτάττονται ὡς χειρῶν· καὶ δίκαιον εἶναι ἀξιούντες τὸν θεράποντα, τάδικα αὐτοῦ κελυσομένους ὄραϊν ὑπομένουσι· καὶ καθαρῶ μὲν μὴ ἐντι εἰ ἀφροδισίων οὐκ ἂν καλοῦντι ὑπακοῦσιαι, αὐτοῖ δ' ἄγειν εἰς παράνομα ἀφροδισία τοὺς τοιούτους, ἢ μᾶλλον ἐπιπν τοὺς τυχόντας, οὐκ ὀκνοῦσιν. • Ἐβροις δ' ἂν καὶ ταῦτα ἐν τῇ πρὸς Ἀνεθῶ τὸν Αἰγύπτιον τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῇ. Ἐν δὲ τῇ προλεχθεῖση πραγματεῖα τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας προστίθησι τοῖς εἰρημόνοις, λέγων ὡδε· Καὶ μὴν ὁ τι ἐκάστω ἐπιτάτταται, καὶ τί, καὶ τίνι αὐτὸν δεηλόηκασιν, ὥσπερ ὁ Διδυμοῦς διὰ τούτων· (ἦν δ' ἡ παῦσις, εἰ δὲ ὁμοῖαι τῷ ἐπαγαγόντι τὸν ὄραον.)

De oraculorum philosophia volumine, deinceps ita

Μητέρι μὲν μακάρων μέλαιτα τιτηριδι (5) Ῥεῖη

D pluribus.

(5) *Τιτηριδι.* An quod Rhea Tellus esset, Titanes autem Cæli Terræque filii putarentur? contra quam Diana Τιτηρις dicta Nicandro in *Theriacis*, non quod Titanum mater esset, sed quod Titaneis ejusdem et Latonæ filia, ut vult ibi scholasticus. Imo supra p. 37, Phœnicum ex theologia, Titanidas septem, hic est Dianæ, Saturni et Astartes filias habebamus. Hoc si probas, ista verum concipe,

Rhea beatorum mater Titania divum.

Mihi sane durum videatur, Τιτηριδα, Titanum promiscue matrem significare, vel filiam. Quid quod Orpheo Rhea Terræ parens, non Terra ipsa est!

Μήτηρ, inquit, ἡδὲ θεῶν, ἡδὲ θνητῶν ἀνθρώπων, Ἐκ σοῦ γὰρ καὶ γαῖα, καὶ οὐρανὸς εὐρύς ἐπερ ἴθερ, εἰς.

At in fabulis οὐδὲν ὄγιές, ac præter impietatem aut

Αέλοι καὶ τυμπάνων (S) πάταγοι, καὶ θήλυς ὄμιλος
 Αἰλιάδῃ δ' εὐπύθλην μῦθοι καὶ δήρις Ἐρῆος
 Καὶ βαλλίαι σκυλάκεσσι, βαθυκοπέλους ἀνά
 [πρώνας,
 θήρας ὄρεσιόντους ἐλάειν Ἀητωῖδι κούρη
 Ἥρῃ δ' εὐκαλλίδω μαλακῇ χροῖς ἥερος ὕψης
 Ἄηλι δ' εὐαλόη κομέειν σταχυοτρόφα Ἀηοί
 Ἴσσι δ' αὖ Φαρήν γονίμοις παρὰ χεύμασι Νελλου
 Μαστεῖν ὀστεροῖσιν ἐδρ' ἄστρον ὄσσειν. »

Εἰ δὲ οὖν αὐλοὶ καὶ τυμπάνων πάταγοι, καὶ θήλυς ὄμιλος μίλεται τῇ Μητρὶ τῶν θεῶν, ἀσκητέον δὴ αὐτὰ πᾶσι ἀρετῆς ἀφεμένους, ὅτι μηδὲν σωφροσύνης μηδὲ τινοῦ ἄλλης πράξεως μέλειται τῇ προσηρημένη ὡς καὶ τῇ Ἀθηνᾶ μῦθοι, καὶ μάται, καὶ πόλεμοι, ἀλλ' οὐκ εἰρήνη, καὶ τὰ ἐν εἰρήνῃ πράγματα. Καὶ τῇ Ἀητωῖδι δὲ κούρη, τῇ Ἀρτέμιδι, μελέσθων αἱ βαίται σκύλακες, διὰ τὸ κατ' ἀγροῦς κυνηγῶν ὄσαν οἱ θεοὶ πολεμῆν, ὡς καὶ ταῖς ἄλλαις τὰ κατελεγμένα. Τί οὖν δὴ ταῦτα πρὸς τὸν θεοφιλή καὶ μακάρον συντίθειν ἂν βίον; Ἐπίσχεσαι δὲ, πότῃ σοι κίαις εἶναι δοκεῖ φύσεως, ἢ φαύλης καὶ μοχθηροτάτης, τὰ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα.

ἀνιστο cum amore sit ac felicitate conjuncta? Vide autem præterea, utrum quæ deinceps ille subjungit, flagitiosissimæ argumenta censi.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὅτι μαργαρίταις καθέλικεσθαι τοὺς θεοὺς, καὶ παρὰ τῶν ἄνθρωπων ἀναγαλάξασθαι ταῖς ἀνθρωπίναις βουλαῖς ὑπερηφανεύσασθαι ὁμοιοῦσι.

Ἀέται δ' οὖν ὁ αὐτός· « Ὁρθῶς καὶ τοῦτο ὁ Ῥόδος Πυθαγόρας ἀπαφίνατο, ὅτι οὐχ ἔδοταν οἱ κληζόμενοι ἐπὶ ταῖς θυσίαις θεῶν, ἀνάγκη δὲ τινὲ ἀκολούθιας ἀσπόμενοι παραγίνονται· καὶ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἕτεροι. Τινὲς δὲ, ὡς ἔθος ὡσπερ (6) ποιησάμενοι τῆς ἑαυτῶν παρουσίας, ἀγαθότερον φοιτῶσι, καὶ μάλιστα ἐὰν καὶ φύσει ἐπιποθῶν τυχάνουσιν οἱ δὲ, κιν ἔθος ἔχουσι τοῦ παραγίνεσθαι, βλάβην τινὰ προσημοῦνται ποιεῖν, καὶ μάλιστα ἐὰν ἀμειλιότερον τις ἐπιποθῶν παραγίνεσθαι ἐν τοῖς πράγμασι. Τοῦ γὰρ Πυθαγόρου ταῦτα εἰρηκότος, παρετήρησα ἐκ τῶν λογίων, ὡς ἀληθὲς ἐστὶ τὸ εἰρημνύειν. Πάντες γὰρ δι' ἀνάγκην φασὶν ἀφύθαι· οὐχ ἀπλῶς δὲ, ἀλλ' ὅσον, εἰ χρὴ οὕτω φάναι, πειθανάγκην. Εἴρηται δ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκεῖνα τὰ τῆς Ἐκάτης, δι' ὧν φησὶν ἐπιποθῶν »

Ἦριον μετὰ (7) φέγγος ἀπειροῦ ἀστεροπληθές,
 Ἄγραντον κοῖλὸν δῶμα θεοῦ λίπον ἢ δ' ἐκβαίνω
 Γαίης ἑωσπρόσοιο τῆς ὑποθμοσύνησι,
 Πειθὸν τ' ἀρρήτων ἐπέων, οἷς δὴ φέγγος τέρπει (8)

recoarum constans nihil, ut superioris. I. Eusebius nosse pluribus. An Τητυνίς, Τητυνίς filia, Τητυνίς soror? Qua de re supra Noster, p. 57. Si conjectura placeat, Atlantiorum theologia transierit ad Milesios. An Τητυνίς, pro Τητυνίη positum, id est Regina, ut Hesychius explicat? En tibi Orpheus, Παμβασιλεία Ρία, πολεμώλονη, ὀδρμιθόμυνη. An suum cum sorore uomen soror optima communicavit? supra tim p. 57 legebamus, Ομοῖοι παῖδες εἰσὶν. Βασίλειαν καὶ Ρίαν. Quid si Τητυνίς, rariore licet uocabulo, sui usitatore, Τητυνίη, scriptum erat, ut ea ὄνομα εἰ mater, et nutrix diceretur?

(6) Τυμπάνων. Prima breui, ut Homcr. hymno

Femineos cætus, buzumque et uocalia tractat
 Tympana : bellorum fremitus pugnaque labores
 Pallas amat : rapidis canibus Latonia tirgo

Præcipit sequitur per summa cacumina cervos.
 At resonans Juno molles e nubibus imbres
 Effundit : lætam segetem et flavenitæ curot
 Arta Ceres : pinguem evoluit qua Nilus arenam
 Acta æstro conjunx formosum quærit Oisirim. »

Si ergo tibiarum ac tympanorum sonitus, si muliercularum turba deorum Matri curæ est, his utli- que rebus abjecta virtutis omnis cogitatione vacan- dum erit, quod eadem nec temperantiæ, nec alterius ejusquam honestioris studii euram ullam sollicitudinemque suscipiat. Minerva similiter in pugnis, contentionibus, bellisque tota est, pacem pa- cisque artes omnes repudiat. Curet etiam, per me licet, Diana Latonæ filia, veloces catulos, quod in agendis per agros canibus, belloque cum feris ge- rendo assidua sit. Suos denique singuli, prout eos iste persequitur, amores ac deficiat habeant. Quid ista porro ad eam vitæ rationem conferant, quæ flagitiosissimæ argumenta censi.

193 CAPUT VII.

Eos confiteri, maleficis et cantionibus quibusdam, ad hominum uoluntatis obsequendum inritos licet ac repugnantes deos adigi.

« Recte hoc quidem, inquit, uti cætera, Pytha- goras ille Rhodius statuebat, deos, quibus evocantur, sacrificiis, haud libenter, sed quadam sequendi necessitate pertractos, adeoque sæpius alios, alios rarius interesse. Ac nonnullis quidem, quod usu quodam et consuetudine id faciant, clarius sese atque illustrius exhibere, præsertim si natura boni fuerint : alios contra, tametsi frequenter interesse soleant, ad perniciem inferendam proniores esse, ubi quis potissimum negligentius in rem incumbere videatur. Hanc enim Pythagoræ sententiam, ex ipsismet oraculis, veram esse postea comperi. Dii siquidem omnes sese necessitate compulsos adven- nisse profiterentur, non quidem necessitate simpli- citer, sed quæ quodammodo eusdæ vim ac facultatem consequatur. Ac superius quidem eorum meminimus, quibus sese Hecate evocari solitam esse testatur,

Aeriam lucem, et magni stellantis cæli
 Culmina, diuinos iniquo, sanctosque penates,
 Telluremque peto, quo me tua dicta uocarunt,
 Visque arcana ororum traxit, quæis Numina lingua

in matrem deorum :
 Ἢ κροτάλων, τυμπάνων λαχῆ, σὺν τε τρόμος αὐ-
 [λων.

Orpheus sic illam appellat,
 Τυμπανόδοπος, φιλιοιστρομανές, χαλκόχροτε κοῖλ-
 [λη.

(6) Ὡσπερ delendum putat Vigerus.

(7) Μερδ. Malim κατὰ, quod iuncti paulo lon- giorē, ad λίπον seq. vers. referatur.

(8) Τέρπει. Omnino legend. ut γρ., τέρπειν, cū seq. vers., ἑαδὲ προ ἀρρῆ. Homer. II, 1 :
 Ὡς φέγγος τοῖσι δὲ πᾶσιν ἐαδῶσα υἱὸν εἰπεν.

Mortali mulcere placet.

Atque iterum,

*En adsum tua vota gradu, vocesque secuta,
Quas hominum ingenium divino numine promptat.*

Ac rursus illustrius,

*Cujus inops rerum, volucris me ex æthere ductam
Huc Hecaten versu dios cogente vocasti?*

Et deinceps,

Ignotis alios summa compellis ab æthra

194 *Carminibus licet invitos succedere terris,
Ac medios mediis vinctos sub nubila ventis,*

Divino igne procul, veluti fatulia turbæ

*Somnia mortali pandens, indigna reponis
Dæmonibus.*

Iterumque,

*Vexum sideræ sublimia numina sedis,
Cum rapidis simul Harpyiis impulsæ feruntur:
Atque adeo volucris, sub prima exortæ lucis,
Atque gradu, clausisque oculis, victricibus divum
Carmina quo rapiunt, mortali e pectore ducta,
In terras delatæ ruunt.*

*Itemque alius eadem necessitate adactus exclamavit,
Me nolentem audi, quem vis illata coegit. »*

Quibus omnibus idem auctor ita subjungit. « Imo seipso etiam, inquit, nomenque suum necessitate victi prodidere : quemadmodum vel hoc Apollinis responsum ab eo de seipso per vim extortum manifeste declarabit. Sic enim habet.

Vis isthæc gravis est, atque imperiosa potestas.

Aditque,

*Has ad voces ruc præcipitans,
Quas mente ex alta sacris depromo figuris.
Dum castum ignem mea dextra premit,
Atque his oris sine morte tuos
Dicere, Pæan, ausum ingenium est.*

^a γρ. θύοντος. ^b Ισ. ἐπεμβεβαύτας. ^c add. του. ^d Ισ. οἴης.

(9) *Θεοδάμιος*. Theodoret. lib. 1 *De Græc. affect.*, p. 439. Σέλο δόμοις, vel δόμοις, ubi Syllburgius alioat alibi quoque legi *θεοδάμιος*, qua voce sagam aliquam intelligit, eamque lectionem funditus repulsiat. Optima tamen videtur, si subscribatur, sic, *θεοδάμιος*, Suidas, *Θεοδάμη*, ἡ θεοῦ δαμάουσα. Quid si *θεοδάμιος* ut *πυλοδάμιος*?

(10) *Ἀπειρήτοις*. Ita etiam Nicephorus, qui locum hunc laudat, ad Synesium *De insomnia*, p. 561, ubi *ἀπειρήτοις*, *immensus*, reddidit interpres. Malim, *novis et ignotis*, non diis aut vatibus, sed hominum vulgo. Quid si *ἀπειρόβητος*? Hesycho enim, *ἀπειρόβητος*, inquit, *ἄβητος*, ἀνεκλάσιζον. Quid si, quod facilius est, *ἀποβήτοις*?

(11) *Πανομφίας ὄνειρους*. Ergo *πανομφίας* (rara utique vox) idem quod *πανομφίας*, cui, ut Hesycho loquitur, *πᾶσα φήμη καὶ μαντῆα ἀναφαίνεται*. Idem paulo auto, *πανομφίαν*, *πεφημισμένον*, *diversum nonnihil significatu*, quasi fama celebratum. Sed addit, ἡ ὁ κακὰ ἀποστρέφων. Quid hæc ad *πανομφίαν*? Crediderim huc ex superiore vocabulo, *πανόβιος* irrepississe : ut legi debeat *πανόβιος*, *παρμακάρσιος*, ἡ ὁ κακὰ ἀποστρέφων. Hoc obiter. Sic Orpheus ad Somnium,

A *Ἀθανάτων ἀδαῆ θνητὸς βροτὸς.*

Καὶ πάλιν

*Ἢλυθον εἰσαίτουσα τῆς πολυφρόνιμος εὐχῆς
Ἢν θνητὸν φύσις εὖρος θεῶν ἐποδημοσύνησι.*

Καὶ ἔτι σαφέστερον

*Τίπτε μ' αἰεθελοντος ἄ, ἀπ' αἰθέρος ὧδε χαρίζων
Θεοδάμιος (9) Ἐκάτην με θεῶν ἐκλίσεσας ἀνάτη
[καίς ;*

Καὶ ἔτις

*Τοὺς μὲν, ἀπειρήτοις (10) ἐρώων Ἰούριον ἀπ' αἰ
[θηρῆς*

*Ῥηθίως, δέκοντας ἐπὶ χθόνα διὰν ἀρεσθαί
Τοὺς δὲ μέσους μεσάτοισιν ἐπεμβεβαύσιν ἂ ἀη-
[ταίς.*

*Νόσση πυρὸς θελίο, πανομφίας ὧσπερ ὄνει-
[ρους (11)*

B *Εἰσκήριτες μερόπαισιν, αἰκία (12) δαίμονας
[ἔβρων.*

Καὶ πάλιν

*Ἄλλ' οἱ μὲν καθόπερθε μετήφοροι οὐρανῶντες
Σπερχόμενοι κούφισι μεθ' Ἀρπυγιάσι φέρονται
Ῥιμπαδὲ θεοδόμοισιν ἐπιμύσαντες (13) ἀνάγκαις,
Εἰς χθὸν ἂ κειρομένους δ' ἠώιον ἀίσουσι,
Θνητοῖς ἐσσυμένως ὑποφῆταις (14).*

Καὶ πάλιν ἄλλος ἀναγκαζόμενος ἐφη

*Κλύθθι μὲν οὐκ ἀθέλοντος, ἐκεῖ μ' ἐπόδησας ἀνάτη
[ση. »*

Ἐπὶ τούτοις πάλιν ὁ συγγραφεὺς φησιν· « Ἐπει καὶ ἐπ' ἀνάγκαις ταυτοῖς ἐκιδόασιν, ὡς δηλώσει ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκδοθεὶς περὶ ταυτοῦ ἐπ' ἀνάγκαις. Λέγεται δὲ οὕτως·

C

Ὀνόμ' ἀναγκαιῆς τόδε καρτερὸν, ἡδ' ἔτι βριθῶ.

Καὶ ἐπήγαγε

*Μόλε δ' ἐσσυμένως τοῖσδε μύθοις,
Ὀῖς ἀπ' ἐμῆς κραδίης ἀνάγω ἰσροῖσι τύποισι,
Συνθλιζόμενον ἑ πυρὸς ἀγνοῦ.
Τομῆ δὲ φύσις (15) ταῦτα προφαίνειν
Τῆς οἴω ὁ γενέθλης, δμῆροτε Πανῶν.*

*Τυρασύτερε, οὐλε ὄνειρε,
Ἄγγελε μελλόντων θνητοῖς, χρησμῶ δὲ μέγιστε.
Hinc etiam ὀμφή, ἀπὸ τοῦ κατ' ὄνειρον, seu κατ' ὄναρ φαντάσματος, Hesycho et Suida. Vere id quidem. Nam Homerus *Iliad.* B, vers 41, de Agamemnonis somnio,
Ἐγρετο δ' ἐξ ὕπνου· θελα δὲ μὲν ἀμύχευτ' ὀμφή.
Ubi Eustath. τὸν ὄνηρον, inquit, καὶ ὀμφὴν λέγει, παρὰ τὸ ἄν φαίνεν. Similia tradit p. 711. Et Synes. *Tract. de insomnia*, ipso statim initio, προφῆταις ὕπνου appellat.*

(12) *Ἀεικία*. Ita reposuimus ex manu. cui etiam Mont. consentit, pro αἰε καί.

(13) *Ἐπιμύσαντες*. Non displicet : quasi caeco quodam impetu boni obedientiae magistri reperirentur. Alter ex manu. videtur habuisse, *ἐπιμύσαντες*, quod etiam probari posset. Hesycho enim, τὸ ἐπιμύσει explicat, non modo κατωκλή, sed etiam ἐπιστενάζει, quasi gemitum quemdam ac stridorem advolantia coactaque numina emitterent.

(14) *Θνητοῖς ὑποφῆταις*. Ἰσ. πρὸς θνητοῖς ὑποφῆταις, vel καθὸ κλυθούσων ὑποφῆταις.

(15) *Φύσις*. Ita manuscr. omnes, et recte, cum ante legeretur φησὶ.

Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόλλων

A Rursumque Apollo,

Ῥῥῶμα τὸ Φοιβείης ἀκονεύμενον ὑπόθετο αἰγλης,
Προῆ δ' ἄπο λιγυρῆ κεκαλυμμένον ἠέρος ἄγρου,
θεληγόμενον μολλαίει καὶ ἀβήτοις ἐπέσσει,
Κάκπεσον ἀμφὶ κάπηνον ἀμυμητικοῦ δοχῆος
ἀεκαλέων ὀμῶν· μαλακὸν δ' ἐπέπλησε χιτῶνα,
ἀμβολάδην διὰ γαστρός ἀνεσσυμένον καλιν-
[ορσοῦ
Ἀλλοῦ δ' ἐκ βροτέοιο φλίην ἐτεκνώσατο φωνήν. »

Phæbeus summo fulgor delapsus ab axe,
Atque aura lenni, puroque sub aere vectus,
Vocibus arcanis deductus, et illic cantu,
Qua tennis caput in medium membrana capaces
Intactosque sinus aperit, esse alius ultra
Implicat, ac tunica porro exundante receptus,
195 Æstuat, adtersaque ciens per viscera motus,
Jucundam exspirat mortali e gutture vocem. »

Τοῦτοις ὁ συγγραφεὺς ἐπιλέγει· « Τούτων, ὅτε σα-
φέστερα, ὅτε θεϊκώτερα καὶ φυσικώτερα γίνονται ἄν-
τιπῶμα γὰρ τὰ κατὰ, καὶ ἀπόρροια ἐκ τῆς ἐπου-
ρανίου θανάμειος, εἰς ὄργανικὸν σῶμα καὶ ἐμψυχον
ἐπιβαθῶσα, βάσει χρωμένη τῆ ψυχῆ, διὰ τοῦ σώμα-
τος, ὡς ὄργανου, φωνὴν ἀποδίδωσιν. » Ἄλλ' ὅτι μὴ
ἀναγκάζονται, ἱκανὰ καὶ ταῦτα παραστῆσαι. Ὅτι δὲ
καὶ ἀξιοῦσιν ἀπολυθῆναι, ὡς οὐκ ἔπ' αὐτοὺς τῆς ἀνα-
χωρήσεως καιμένης, μάθοις ἂν ἐκ τούτων.

Tum Porphyrius hunc in modum prosequitur:
« His, inquit, nihil evidentius, nihil aut cum divi-
nitate, aut cum ipsamet natura conjunctius dici
queat, spiritus enim e loco superiore delapsus,
illaque adeo particula, quæ cœlesti ex virtute in
corpus suis instructum facultatibus animatumque
defluxit, animum veluti hasim aliquam sortita,
vocem per corpus veluti per quoddam instrumen-
tum edit. » Verum quæ adhuc commemoravimus,
Jam eosdem, quod sum in potestate reditum non
habebant, missionem precibus flagitare solitos, ex
iis, quæ sequuntur, intelliges.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

CAPUT IX.

Ἐπι τοῦ δ' ἀπ' ἐαυτῶν ἀναχωρεῖν δύνανται.

Eosdem ne redire quidem per sese posse.

« Ὅτι δὲ σπεύδουσιν ἀναχωρεῖν οἱ κληθέντες θεοί,
ἐξῆλθε: τὰ τοιαῦτα, λεγόντων »

« Quanto studio quantaque festinatione reditum
urgeant evocati, ex ipsismet illorum verbis auferre
potes; ut cum aiunt,

Ἄστε λοιπὸν ἄνωγα, βροτὸς θεὸν οὐκέτι χω-
[ρεῖ.

Solvite jam regem, mortalia pectora numen
Haud ultra capiunt.

Καὶ πάλιν

Atque iterum,

Πικ' ἐκιδεχόμενοι θηρὸν βροτὸν ἀλιζέσθε ;

Quid male mortalem juvat ultra multare precando?
Itemque,
Hunc ubi servoris, volucris licet impete cursum
Expeditas. »

Καὶ πάλιν·

Ἔρχε, καὶ ἰσραλέως ἐπιέρχου, τότε σε σώσας. »

Καὶ πῶς ἀπολύειν αὐτοὺς γρη, αὐτὸς διδάξει, λέγων·

Hos præterea quemadmodum solvere, ac dimittere
oporteat, docebit his versibus

« Πάσο δὴ περίσσω ὄρων, ἀνάπαιε δὲ φῶτα
Ἰάμων (16) ἐκλύων καλὸν τύπον (17), ἢ δ' ἀπὸ
[γυλιῶν

« Arcanas jam mitte preces, hominemque relaxa:
Virgultis canam effigiem, tum nexa valenti

Ἡλετήν ὀδόνην (18) χειρὸν στιβαρὰς ἀπαιράς.

Membra manu solvens, immitibus exue pannis.

Καὶ τὴν ἀπολύειν εἶπεν·

Imo et ipsam quoque missionem aperuit,

Ἐπιπάρων ἀρε γαστρός,

Ἐρχε βάξιν ἐκ μυχῶν. »

Hinc citus pedum anser altum

Siste verba de specu. »

Καὶ τὰ τοῦτοις ἐπιλεγόμενα ὅς ἐπιφέρει, « Καὶ
βραβυόντων ἀπολύσαι, » φησὶ·

Et quæ sequuntur. Subditque postea: « Qui si tardio-
res, inquit, in dimittendo fuerint, » tum is ita pergit,
« Solve mihi pannos, quæ me tenet, excute nubem.

« Σπιδόνας ἀμπέτασον, νεφέλην λύσον τε δο-
[χίᾳ (19).

(16) Ἰάμων. Corrigenendum videtur θάμων. He-
sych., θάμος, πυθμὴν δένδρου, ἢ ῥίζα πολλοὺς
κλάδους ἐκπέμποσα. Addit, καὶ οἱ σμυνοὶ ἢ δει-
νῶδεις· forte legendum ac supplendum καὶ οἱ σμυ-
φμοὶ, ἢ εὐνῶδεις τέτοι. Concludit, ἢ βάτος, ἢ ἔυ-
λιον ἀκωνίδος. Quid mirum, si tam gravis et acen-
itates vinculis expediti bona numina vehementer
opertant?

(17) Καλὸν τύπον. Credo vetuli cujusdam nu-
minis, Saturni pnta, canam hanc imaginem fuisse.

(18) Ἡλετήν ὀδόνην. En alterum vinculi genus,
linum. Sed pro νηλετή, quæ villosa vox est, le-
gendum aut νηλετή, acerbum et immitte, aut Νει-
λετήν, Nilivacum, ex Ægyptiaco lino contextum,
quod ab Herodoto lib. II, et Plinio lib. XI, cap. I,
commendatur. Consule et Apuleium in Apolog., ubi
morsus illud, quod lino quodam involucreo nescio
quid legeret, hæc habet inter cætera: « Mundissima,
λεπὴ, λινὴ σεγες, inter optimas frugis terræ exorta,

non modo indutui et amictui sanctissimis Ægyptio-
rum sacerdotibus, sed opertui quoque inde rebus sa-
cris usurpatur. Lege et Plutarch. De Iside et Osiride,
non procul ab initio, et Philostr. viii De vita Apo-
lonii, pag. 388, cui magis reo linea vestis crimini
cum daretur: Ἐπειδὴ, inquit, μὴ ἀπ' ἐμφύγου ἐδρέ-
ψθῃ (linum), καθαρὸν μὲν Ἰνδοὺς δοκεῖ, καθαρὸν δὲ
Ἀλυπτίους· ἐμοὶ δὲ καὶ Πυθαγόρα, διὰ τοῦτο, σχῆμα
γέγονε, διαλεγόμενος, εὐχόμενος, θύσων.

(19) Νεφέλην . . . δοχίᾳ. An nubem intelligit,
quæ tectus inclususque daemon sese mago sisteret?
quo deorum involucreo nihil apud poetas frequen-
tius. An potius ipsamet ὀδόνην, qua vincetus tene-
batur, quamque Petronius *nubulam lineam* et *ven-
tum textilem* appellabat, usque adeo tenuis erat, ac
delicata carbasus. Sane Vopiscus extremo lib. Ro-
manorum principum hoc in genere luxum carpi,
quod ludis publicis Ægyptiacas etiam lineas largi-
tionis suæ partem esse vellent.

196 Idem alibi missionis hanc edit rationem,

*Naiades o Phæbum cum Musis solvite Nymphas,
Arcitenens vobis cætu celebretur Apollo.*

Rursumque alibi,

Tollite jam sertæ, ac niveo vestigia rore

Sparcite : mox inducta leves mihi linæa gressus

*Expediat. Dextræ insertam subducite laurum ;
Cum geminis geminas oculis abstergite uares,*

Atque hominē, o socii, nunc tandem emittite terris.

Quibus allatis idem auctor, « Lineæ nimirum, inquit, quo abire possit, ut inducantur, flagitat, quod iis constrictus teneretur : nec iis modo, sed etiam reliqua vestitus configuratione, quod evocatorum numinum speciem atque imaginem præ se ferret. » Equidem his omnibus plane confectum existimo, nihil prorsus aut Deo dignum, aut excellens, aut vere divinum in spiritibus illis residere, quos tantam ad humilitatem abjectos videas, ut a plebeis etiam ac sordidis hominibus detrahantur e celo, idque ab illis fiat, non quod aliquo virtutis aut sapientiæ studio præstent, sed supervacaneis duantur inanibusque præstigis et cantionibus abutantur. Quare neque Pythagoras ille Rhodius, neque is etiam, qui tali omni testimonio conobnestat, neque alius omnino quisquam nomen iis deorum jure meritoque tribuerit, imò nec bonorum dæmonum certe quidem, qui ab hominibus et morti obnoxiiis, et præstigiatoribus ac maleficis, non sibi ipsi voluntate, sed vi quadam et necessitate pertrahantur, ac ne redeundi quidem jus ex se ipsis aut facultatem habeant. Enimvero, si ejusmodi numen esse debet, cui nec vis afferri, nec imponi necessitas ulla possit, quodque rehus universis altius et augustius, naturam et ab omni patiendi solutam periculo, et libertate præditam habeat : tu deos appelles istos, qui vel ejusmodi figurarum, linearum, imaginumque machinis deduci, vel coronarum, et florum ex terræ visceribus existentium illecebris, vel barbaris quibusdam omnique significatione carentibus sonis ac vocibus inescari, adeoque abjectissimorum etiam hominum præbitrium sequi nutumque soleant, ut quibusdam quasi vinculis servorum instar mancipiorumque constricti, ne integram quidem ac liberam solvendi expediendi que sui potestatem retineant?

197 Tu bonos etiam dæmones arbitraris eos, qui vi tantum ac necessitate ducantur? Quid enim causæ est, quamohrem inviti ac repugnantes, non sua ipsi sponte hominibus auxilio suo indigentibus opem ferant? Nam si beneficii conferendi gratia tanquam boni advenirent, aut si ab iis in animum utilitatis aliquid proficisceretur eos utique bonum

A Καὶ πάλιν ἄλλοτε ἀπολύσιν ἔδωκε τοιαύτην*

*Ναΐδες νύμφαι, Μούσαις μέγα • λύετε Φοῖβον,
Ἄδουσαι, θειαί, ἑκατηβόλον Ἀπόλλωνα.*

Καὶ πάλιν ἄλλοτε φησι

Λύσατέ μοι στεφάνους, καὶ μεν πόδας ἔθετα

*[λευκῶ
ῤάνατε, καὶ γραμμὰς ἀπαλείψατε, καὶ γὰρ μὴ
[λοιμῶ]*

*Χειρὸς δεξιτερῆς δάκρυς κλάδον ἄρατε χειρὶ.
Ψήγετε ὀφθαλμοὺς διδύμους, βίνας δὲ προσ-*

*[ώπου
ἄρατε πῶτα γαίηθεν ἀναστήσαντες, ἑταίροι. »*

Οἱ ἐπιλέγει ὁ συγγραφεὺς • « Τὰς γραμμὰς τοίνυν παρακαλεῖται ἀπαλεῖπειν, ἵνα ἀπέλθῃ • ταύτας γὰρ κρατεῖν, καὶ μέντοι καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα τῆς ἐνδύσεως, διὰ τὸ φέρειν εἰκονίσματα τῶν κεκλημένων θεῶν. » Ἀδειχθῆναι σαφῶς ἠγούμαι διὰ τούτων, οἷ μὴδὲν τὸ καθόλου θεωρεῖται, μῆτε μέγα, μῆτε ἀληθῶς θεῶν ἔνεστι τοῖς εἰς τοσοῦτον ταπεινότητος καταπεπωκῶσι πνεύμασιν, ὡς τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις ὑποσῦρεσθαι, καθελκεσθαι τε οὐ δι' ἀρετῆς καὶ σοφίας ἀνάληψιν, ἀλλ' εἰ μόνον τὰ τῆς περιέργου γοητίας ἀσεβῆσαι τε καὶ διαπραξέοντο. Ὅτ' ὅν ὀρθῶς ὁ Ῥόδιος Πυθαγόρας, οὐδ' ὁ τούτῳ ταύτην παραχωρῶν τὴν μαρτυρίαν, οὐδ' ὅστισιν ἀνθρώπων θεοὺς προσείποι ἂν εὐλόγως • ἀλλ' οὐδὲ ἀγαθοὺς δαίμονας, καὶ τοὺς δι' ἠθῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα γοητίαν, οὐ κατὰ γνώμην οἰκεῖν, βίβλ' δὲ καὶ ἀνάγκη συμφερόνους, καὶ μὴδὲ τῆς τῶν δεσμῶν ἀπολύσεως τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς ἔχοντας. Εἰ γὰρ δι' ἀβλαστον καὶ ἀκατανάγκαστον, καὶ πάντων κρείττον, τὴν φύσιν ἀπαθῆς ὄν καὶ ἐλευθερὸν τὸ θεῶν • πῶς ἂν εἶεν θεοί, μαγγανείαις ταῖς διὰ τοῖνδε σχημάτων καὶ γραμμῶν καὶ τύπων, στεφάνους τε καὶ τοῖς ἀπὸ γῆς ἄνθεσι, καὶ τισιν ἄλλοις ἀστέμοις καὶ βαρβάρους ἤχοις τε καὶ φωναῖς κηλούμενοι, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις χειροῦμενοι (20), καὶ ὡς περὶ δεσμοὺς καταδουλοῦμενοι, ὥστε μὴδὲ τὴν αὐτεξούσιον καὶ προαιρετικὴν οὐσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς δύναμιν; Πῶς δ' ἂν καὶ ἀγαθὸν δαίμονες λεχθῆιν, βίβλ' καὶ ἀνάγκη κατασπόμενοι; Τί γὰρ τὸ αἰτίον τοῖς β' ἄνοτας, οὐχὶ δὲ αὐτεξουσίους σφῆς αὐτοῖς τοῖς βοηθείαις δεομένους ἐπιδίδουσι; Εἰ γὰρ ἐπ' ἀγαθῶ ποιούνται τὴν πάροδον ἀγαθὸν ὄντες, καὶ εἰπερ τις ἦν ἐξ αὐτῶν ψυχῆς ὠφέλεια, χρῆν ἴδιου προαιρέσει τὸ ἀγαθὸν ἀσπάζεσθαι, φθάνοντας ταῖς εὐπολαῖς τοῖς δεομένοις, ἀλλὰ μὴ περιμένειν ἀνάγκην. Εἰ δ' οὐ καλὸν ἦν, οὐδ' ὠφελῶν τὸ πραττέμενον, διδμὴδὲ κατὰ γνώμην αὐτοῖς γίνεσθαι c, καὶ πῶς ἂν ἀγαθὸν εἶεν, τὸ μὴ καλὸν μὴδὲ συμφέρον πράττοντες; πῶς δὲ θαυμάζεσθαι ἄξιον, καὶ θεραπεύειν θεῶν τιμᾶσθαι, εἰ d καὶ τοῖς τυχοῦσι γόησι τὸν τρέπον πανωλεστήτους καταδουλοῦμενοι, καὶ τὸ μὴ καλὸν μὴδὲ συμφέρον παρὰ γνώμην πράττειν ἀναγκασόμενοι, ἀγόμενοι τε καὶ καθελκόμενοι, οὐ δι' ἀποχρῆν • σωφροσύνης ἀνθρώπων, οὐδὲ ἀρετῆς χάριν, ἢ τινοῦ

* 19. μέγα. b 10. τοῦ. c 10. γίνεται. d 10. οἱ.

(20) Τυχοῦσιν ἀνθρώποις χειροῦμενοι. Clemens Alexandr. in Protrept. : Μάγος δὲ ἦν, ἀσεβείας τῆς σφῶν αὐτῶν ὑπερήται δαίμονας ἀγχοῦσιν, οἰκέτας

* 10. ἀποδοχῆν.

αὐτοῖς ἑαυτοῖς καταγράφαντες, τοῖς καθηγηταῖς μαγῆς τοῖς δούλους ταῖς ἐπαρτοῖς πεποιτικῆς.

μέρους φιλοσοφίας, μεθόδοις δὲ γοήτων ἀπειρημέναις; ἃς οὐκ αἰδέσθαι συγγραφεὺς ἐν τῇ πρὸς τὴν εἰρημύνην Ἀγγύπτιον ἐπιστολῇ, ὡς ἂν προφήτῃ τάληθῆ καὶ ἀπόρρητα κινούμενος, τέθειται· τοὺς λόγους, καθ' οὓς ταῦτα συντελοῦσιν, οὐκ ἔδειν· παρ' αὐτοῦ δευχθῆναι. Πυνθάνεται γοῦν ὡδὲ πως ἀπορῶν καὶ λέγων.

sequendos, qui et vilibus et profligatissimæ vitæ maleficis servilem in modum obedire, quodque nec deceat, nec quemquam juvet contra mentem ipsi suam præstare cogantur: postremo, non ob modestiam vel temperantiam hominum aliquam, non virtutis aut partis alius philosophiæ gratia, sed infandis præstigiatorum artibus et machinis deducantur? Atque illas etiam Porphyrius, in ea quam ad laudatum Ægyptium scribit, epistola, veras scilicet atque arcanas apud vatem movens quæstiones, proponit, hominem obhestatus, uti sese, quibus ista perficiant, rationes doceat. Hunc igitur hunc in modum accersit nimique dubius consulit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ F.

Ὅποιαις μεθόδοις οἱ θαυμαῖοι αὐτῶν θεοὶ τοῖς γόησιν ὑποτάσσονται.

« Πάνυ δὲ με θράπτει, πῶς, ὡς κρεῖττους παρχαλούμενοι, ἐπιτάσσονται ὡς χεῖρους· καὶ ἐλεῶν εἶναι ἀξιοῦντας τὸν θεράποντα, τὰ δέδικα αὐτοῦ κλειυσθέντες, ὄρῃν ὑπομένουσι· καὶ καθαρῶ μὲν μὴ εἶναι ἐξ ἀρροδισίων οὐκ ἂν καλοῦνται ὑπακούσαιεν, αἰτοὶ δὲ ἄγειν εἰς παρὰνομα ἀρροδισία τοὺς τυχεροὺς οὐκ ἄνοουσι. Καὶ ἀπὸ μὲμφυχον μὲν ἀποχῆς κλειούσαι δεῖν εἶναι τοὺς ὑποφύτας, ἵνα μὴ τοῖς ἀπὸ τῶν σομάτων ἀτμοῖς χραίνονται· αὐτοὶ δὲ ἀτμοῖς θουπῶν τοῖς ἀπὸ ζώων μάλιστα δελεάζονται, καὶ νεκρῶν μὲν ἀθίγη δεῖν εἶναι τὸν ἐπὶτόπη, διὰ νεκρῶν δὲ τὰ πολλὰ ζῶων αἱ θεαγωγίαι ἐκτελοῦνται. Πολλῶν δὲ τούτων ἀλογώτερον τὸ μὴ δαίμονι, εἰ τύχοι, ἢ γοῆσιν τεθηγκότοι, αὐτῶν δὲ τῷ βασιλεῖ Ἠλίω ἢ Σελήνῃ, ἢ τινι τῶν κατ' ὄραν ἂν ἀνθρώπων ἢ τῷ τυχερῷ ὑποχειρίων, ἀπειλάς προσηρόντα ἐκφοβεῖν, φερόμενον ἐν' ἐκείνοι ἀθροῦσαι. Τὸ γὰρ λέγειν (21), ὅτι τὸν ὄραν ἂν προσεράξει, καὶ τὰ κρυπτά τῆς Ἰσιδος ἐκφανεῖ, καὶ τὸν ἂν Ἀβύδου (23) ἀπόρρητον δεῖξει, καὶ τὴν βάρην στήσει (25), καὶ τὰ μέλη τοῦ Ὑσιριδος διασκηδύσει τῷ Τυφῶνι, εἶνα οὐχ (24) ὑπερβολὴν ἐκκληξίας μὲν τῷ ἀπειλοῦντι, ἃ μὲτε εἶδε, μὲτε δύναται, καταλείπει, ταπεινότητος δὲ τοῖς δεδοικόσιν οὕτω κενὸν φόβον καὶ πλάσματα, ὡς κομιδῇ παῖδες ἀνόητοι; Καίτοι καὶ Καίρημων ὁ ἱερογραμματεὺς ἀναγράφει ταῦτα, ὡς καὶ παρ' Αἰγυπτίους θρυλλόμενα· καὶ ταῦτα φασιν εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα βλασφημίας. Αὐταὶ δὲ αἰ εὐγαί, τίνα ἔχουσι λόγον, τὸν ἐξ Ἰσιδος ἀναφανέντα λέγουσαι, καὶ ἐπὶ τῷ λωτῷ καθήμενον, καὶ ἐπὶ πλοῖον ναυτιλλόμενον, καὶ καθ' ὄραν τὰς μορφὰς ἀμείβοντα, καὶ κατὰ ζῶων μετασχηματιζόμενον; Οὕτω γὰρ φασιν αὐτο-

α γρ. ἀζιῶν, sive οὐς. β γρ. ἀνθρώπων.

(21) Τὸ γὰρ λέγειν. Hæc ipsa laudat Jamblich. lib. De mysteriis. Audi hoc furorē furentem, apud Statium Thebald. iv, Tiresiam: Testor, ait, dios, quibus hanc sacrovimus ignem, Lavæque convulsæ dedimus carthesia terræ: Jam nequeo tolerare notam. Cussanne sacerdos Andior? An, rabido jubeat si Theosla cantu, Ibiis, et Scythicis quoque medicata pruinis Colchis æget, trepido pallescent Tartara motu? Spernite ne, mones: et nobis succire facultas.

illud utro complecti, beneficiisque suis indigentium occupare vota, non vero dum cogentur expectare oporteret. Sin autem nihil omnino boni aut utilis totum istuc habet, eoque præter illorum voluntatem sensumque comitig; quis deos appellet eos, qui quod nec honestum nec utile sit efficiant? aut quis eosdem tanti putet, deorumque cultu prosequendos, qui et vilibus et profligatissimæ vitæ maleficis servilem in modum obedire, quodque nec deceat, nec quemquam juvet contra mentem ipsi suam præstare cogantur: postremo, non ob modestiam vel temperantiam hominum aliquam, non virtutis aut partis alius philosophiæ gratia, sed infandis præstigiatorum artibus et machinis deducantur? Atque illas etiam Porphyrius, in ea quam ad laudatum Ægyptium scribit, epistola, veras scilicet atque arcanas apud vatem movens quæstiones, proponit, hominem obhestatus, uti sese, quibus ista perficiant, rationes doceat. Hunc igitur hunc in modum accersit nimique dubius consulit.

CAPUT X.

Quibus artibus egregia numma præstigiatoribus subijciuntur.

« Με τιμωμ τὴν vehementer, inquit, angī sentio, ubi mecum ipse reputo, qui fieri possit, ut quorum veluti augustiorum ac diviniorum upem imploremus, si tamen perinde ut humiliores ac deteriores obediant: quique clientes ipsi suos æquitate colere velint, eosdem injustis imperiis obsequi non pdeat: adeoque cum eorum vota preceque repudient, qui ad sese minus abs re venerea puri accesserint, obvins quosque tamen nefandam in venemem sgero non erubescant. Porro vates illi quidem interpretæ suos rebus animatis abstinere jubent, ne corporeis exhalationibus inficiantur: sacrificiorum tamen, quæ ex animantibus fieri solent, vaporibus maxime capiuntur, ac mortuum 198 quidem ab sacrorum suorum inspectoribus laugi nefas esse statuunt; cæsis tamen victimis deorum evocationes partem maximam peraguntur. Quodque omnium absurdissimum est, non jam vulgari cuiquam dæmoni, aut defuncti animæ, sed ipsimet soli siderum principi, lunæ, reliquisque diis cœlestibus, homo cuiusvis e populi face obnoxius minas intentat, atque ut eos ad vera dicenda compellat, falsum vanumque terrorem ostendit. Nam futurum denuntiare, uti vel cœlum ipsum quatiat, vel Isis arcana patefaciat, vel quod Abydi occultum latet, dictuque nefas est, iu luocem proferat, vel Ægyptiaca navis cursum inhibeat, vel Typhonis gratiam Osiridis membra disiciat: quidnam obsecro, vel summum ad stuporem atque veccordiam ista, quæ neque novit, neque efficere potest, comminanti, vel numinibus quæ fictitius et inanis iste terror levicularum onusiorum more per-

Scimus enim, et quidquid dici noscique timetis, Et turbare Hecalen, etc.

(22) Τὸ ἐν Ἀβύδου. Abydenum hoc secretum adhuc inæ laet.

(23) Τὴν βάρην στήσει. Baris Ægyptiaca navis genus est, quod tametsi latius pateret, præcipue tamen, et κατ' ἐξοχῆν, eam significabat, quæ quottannis Isis publice dicebatur.

(24) Οὐκ δειδόμενον monet Vigerus.

cellat, summam ad humilitatem reliquum fecit? Et tamen hæc omnia Chæremon sacer ille scriba, tanquam Ægyptiorum pridem omnia ore jactata, conscripsit, quæ quidem uti ejusdem quoque generis cætera, ad vim diis afferendam potentissima esse dicuntur. Jam vero preces atque vota, quod tandem rationis habent, quibus eundem solem aut limosa ex palude emergere, aut loto insidere, aut navigio provehi, aut singulis horis formam commutare, ac varios per singula zodiaci signa vultus induere commemorant? Quippe talem a nobis eum videri pronuntiaut, neque intelligunt proprium sese illi cogitationis snæ vitium et errorem affingere. Qui si ad symbolical orationem confugerint, quasi ejusmodi notis varis solis facultates adumbrate habeantur; notarum ergo suarum vim illi nobis et significationem aperiant. Enimvero, si quemadmodum in defectionibus contingit, aliquid sol ipse qui oculos in eum intenderent, omnino videretur. Jam, quorsum tot significatione carentia nomina? quorsum ex iisdem barbara pleraque congruentibus ac singulorum propriis antepouunt? Nam si numen dum vocem exaudit, ejus ad significationem respiciet, profecto cuiusmodi nomen fuerit, si modo ealem sententia manserit, satis p-r sese rem illa totam aperiet. Nec enim is, opiuor, quem evocant, Ægyptius erat genere; nec, si erat, lingua tamen Ægyptiaca, vel omnino humana voce utebatur. Quippe, aut enim præstigatorum artes istæ sunt, et quedam earum, quas ipsi patimur, quæquetamen ab

199 hæc ille, quibus iterum, quæ sequuntur, ad Ægyptium eadem cum animi fluctuatione perscribit. « Sin autem, inquit, ex diis alii nihil omnino patiuntur, alii pati aliquid aliquando possunt; quibus etiam veretra se per istos erigere, obsceneque carmina solemnî ritu canere dicuntur: inanes utique deorum evocations fuerint, quibus se aut eorum opem implorare, aut iracundiam placare, aut expiationes instituire profitentur, multoque proinde magis ea, quibus ipsis necessitatem imponi volunt. Quod enim pati non potest, idem nec demulceri quoque, nec cogi potest. » Idemque deinceps: « Perperam, inquit, ab iis sapientia colitur, qui aut inveniendi fugitivi servi, aut emendi agri, aut nuptiarum interdum, aut mercatoris gratia, divinam mentem sollicitare ac fatigare solent. Sin autem, cum eidem sapientia non remissa negligenterque studeatur, qui tamen ipsi dant operam, ii cæteris quidem in rebus verissima omnia, de felicitate vero securi nihil, fideque digni respondeant: sequitur omnino neque deos illos, neque bonos etiam dæmones, sed eum potius fuisse, quem impostorem vocamus. » Atque hæc ex citata Porphyrii epistola producta sufficiant. Jam vero non alios ab initio maleficæ artis magistros, quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Qui enim isthæc homines aliter nosse potuissent, nisi dæmones iis res ipsi suas aperuissent, et quibus quique vinculis constringantur, indicassent? Neque vero nostram hanc orationem esse putes; quippe qui nihil istorum a nobis aut intelligi aut expeti fateamur. Tantum ergo partim ac coarguendam istorum vecordiam, partim ad nostram, qui nos eorum communioni ac societati subduximus, defensionem, idem a nobis testis producatur, qui et sapiens a suis habetur, et omnes religionis patriæ rationes accurate non modo novit, sed etiam exposuit. Ille igitur in laudata oraculorum collectione, ad verbum habet, quæ sequuntur.

A πείσθαι ἀγνοοῦντες ἐστὶ τὸ ἴσον πάθος τῆς αὐτῶν φαντασίας ἐκείνῃ προσάπτουσι. Εἰ δὲ συμβολικῶς λέγεται ταῦτα, τῶν ἐκείνου ἐνδύμενον ὄντα σύμβολα, τὴν ἑρμηνείαν τῶν συμβόλων εἰπάτωσαν· ὅπλον γὰρ ὡς, εἰ τοῦ ἡλίου ἦν τὸ πάθος, καθάπερ ἐν ταῖς ἐκλεβύσιαι, πᾶσι ἂν ἐσθῆθι ταυτὸν τοὺς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι· Τί δὲ καὶ τὰ ἀσημα βουλεύματα, καὶ τῶν ἀσημον τὰ βάρβαρα πρὸ τῶν ἐκάστην οἰκείων; Εἰ γὰρ πρὸς τὸ σημαίνονμενον ἀπορῶ τὸ ἀκούον, αὐτάρκτης ἢ αὐτῇ μένουσα ἔννοια δηλώσαι, καὶ ὅποιουσιν ὑπάρχειν, τοῦνομα. Οὐ γὰρ που καὶ ὁ καλούμενος Αἰγύπτιος ἦν τῷ γένει· εἰ δὲ καὶ Αἰγύπτιος, ἀλλ' οὐτε γὰρ Αἰγυπτία χρώμενος φωνῇ, οὐδ' ἀνθρώπειαι ὁμοίως χρώμενος. Ἡ γὰρ γοήτων ἦν πάντα τεχνάσματα ταῦτα, καὶ προκαλύμματα διὰ τὸν ἐπιτηρηζομένον τῷ θεῷ τῶν περὶ ἡμῶν γινομένων παθῶν, ἢ λεληθαμένον ἐναντίας ἑνοίας ἔχοντας περὶ τοῦ θεοῦ, ἢ αὐτὸ τῷ ὄντι διακρίτας. » mutationem istarum subiret, idem ab omnibus

plane, quam re ipsa habeat, de Divinitate sentimus. »

Ταῦτ' εἰπόν, πάλιν ἀπορεῖ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον λέγων· « Εἰ δὲ οἱ μὴ ἀπαθείς, οἱ δὲ ἐμπαθεῖς, ὡς διὰ τούτων φασὶ φαλοῦς ἱστανῆσι, καὶ ποιῆσθαι ἀσχυροβήμοσυνας, μάταιοι αἱ θεῶν κλήσεις εἰσονται, προσκλήσεις αὐτῶν ἐπαγγελλόμεναι, καὶ μήτερος ἐξιδάσεις, καὶ ἐκθύσεις, καὶ ἐτι μᾶλλον αἱ λεγόμεναι ἀνάγκαι θεῶν. Ἀκλήτων γὰρ καὶ ἀβίαστοι, καὶ ἀκατανάγκαστοι τὸ ἀπαθείς. » Καὶ πάλιν ἐξῆς ἐπιλέγει· « Μάτην αὐτοῖς ἡ σοφία ἐξήσκηται, περὶ δραπέτου εὐρέσεως, ἢ χωρίου ἀνῆς, ἢ γάμου, ἢ τύχης, ἢ ἐμπορίας, τὴν θεῶν τῶν ἐνοχλήσασιν. Εἰ δὲ οὐ παρθεῖαι μὲν, οἱ δὲ συνόντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων τὰ ἐπιθέστατα λέγουσι, περὶ δὲ εὐδαιμονίας οὐδὲν ἀσφαλές, οὐδ' ἐχέγγυον· οὐκ ἦσαν ἄρα οὕτε θεοὶ, οὐτ' ἀγαθοὶ δαίμονες, ἀλλ' ἡ ἐκείνος ὁ λεγόμενος πλάσος. » Ταῦτα μὲν ὄν ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἀπὸ ταύτης προκείμεθα τῆς Πορφυρίου γραφῆς. Καὶ μὴν καὶ διδάσκαλοι τῆς κακοτέχνης γοητείας αὐτοὶ γὰρ πρῶτοι οἱ γενναῖοι θεοὶ κατέστησαν. Πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρῆν ὀθέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ ἐαυτῶν ἐξεῖπόντων, καὶ τοὺς καταδέσμους κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευκότων; Μηδὲ τούτων δὲ ἡμέτερον εἶναι τὴν λόγον ἔχου· οὐδὲν γὰρ τούτων ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅστε ἐπίστασθαι, οὐδὲν θέλειν, πλην εἰς ἐλεγχον τῆς αὐτῶν ἀτοπίας, καὶ ἡμέτερον ὁμοῦ τῆς τούτων ἀναχωρήσεως ἀπολογίαν, ὃ τούτων ἡμῖν παρηχθῶς μάρτυς, σφὸς ὄν ἐν τῶν γνωρίμοις, καὶ πάντα ἀκριβῶς τὰ οὐκεία εἰδῶς τε καὶ ὑποθετέμενος. Αὐτὸς ὄν ἐν τῇ δηλωθεσῆ τῶν λογίων συναγωγῇ ταῦτα λέγει πρὸς λέξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

A

CAPUT XI.

Ὅτι οἱ δαίμονες, οὓς δὴ θεοὺς ἄπειλησαν, ἀνθρώπους ἐδίδαξαν τὰς οικίας περιεργάζεσθαι.

Dæmones ipsos, qui deorum loco habeantur, quo superstitionum ritu secum agi vellent, homines docuisse.

« Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμνημένοι καὶ κατὰ τὰ ἄλλα τὰ ἐρημμένα, ἀλλὰ καὶ τὰς γαίρους, καὶ κρατούνται, ὑπηγόμενοι, καὶ μὴν καὶ τῶν ἀναγκάζονται. Τίνα δὲ δεῖ θύειν, καὶ ἐκ ποίας ἡμέρας ἐκτρέπεσθαι τὸ τε σχῆμα τῶν ἀγαλμάτων ποδαπὸν δεῖ ποιεῖν αὐτοὶ τε ποιοῦσι σχήμασι φαίνονται, ἐν τε ποίας κατατρέχουσι τόποις· καὶ ὅπως ἐν οὐδέν ἔστιν, ὃ μὴ παρ' αὐτῶν μαθόντες οἱ ἄνθρωποι, οὕτως αὐτοὺς ἐτίμησαν. Πολλῶν δ' ὄντων ἃ τοῦτων ἐστὶ παραστατικά, αἷμα ἐκ τῶν πολλῶν παραθήσομεν, ἵνα μὴ ἀμάρτυρον τὸν λόγον καταλιπέμεν. »

hæc ritus adhiberent. Quæ cum argumentis pluribus iisdemque certissimis illustrari possint, nos tamen e multis pauca modo proferimus, ut omni orationem hanc testimonio et auctoritate spoliata relinqueret videamur. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

B

CAPUT XII.

Ὅτι καὶ τὰ ἀγάλματα μαγικῶς αὐτοὶ κατασκευάζειν ἐδίδαξαν.

Eisdem magicarum artium, quibus simulacra confiantur, doctores fuisse.

« Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτοὶ ὑπέθετον πῶς χρῆσθαι, καὶ ἐκ ποίας ὕλης, θελήσει τὰ τῆς Ἐκάτης, ἔχοντα τοῦτον τὸν τρόπον· »

« Et quidem ipsa quoque simulacra, quemadmodum quæ ex materia conformari deberent, ab iisdem traditum fuisse vel ex sequenti Hecates responso intelligetur.

Ἄλλα τέλει ξόανον κεκαθαμένον, ὡς σε διδάξω. Πηγάνον ἐξ ἄρριοιο δέμας ποιεῖ, ἧδ' ἐπιχόμεναι Ζώσιον λεπτοῖσι κατοικίδιοις σκαλαβόταις Σιμόρητι καὶ στύρακος, λιθάριοις τε μύγματα τρίψας ἵεν κείνοις ζωοῖσι, καὶ ἀπορίσας ὑπὸ μύτην ἀβήσοσας τέλει, αὐτὸς ἐπευχόμενος τῆσδ' εὐχήν. Εἰς ἐξέδωκεν εὐχὴν, ἐξέβαξέ τε πάσους λιπτεῖον σκαλαβότας· »

Purum absolve mihi simulacrum, quale docebo Sylvestri e ruta sacrum mihi perfice corpus : Accedat tenuis mediisque penatibus errans Steltio, quem styracis, myrrhæ, thurisque Sabari Pulvere, crescentis commisce ad lumina Phæbes : Dumque instas operi, simul hæc mihi concipe vota. Tum ipsam quoque voti formulam prescribit simulque docet, quot ejusmodi animalcula admiscere oporteat.

Ὅσσαι μορφαί μοι, τέσσοις ζωοῖς σε κελεύω, καὶ σφόδρα ταῦτα τέλει δάφνης δέ μοι αὐτογενέου ὀλιου ἔμοῦ χόσμημα ποιεῖ· καὶ ἀγάλματα πολλὰν Κείνω ἐπευχόμενος, δεῖ ὑπὸν ἐμὲ τοὶ ἀναβήσεις. Καὶ κάλιν ἄλλοτε ἀγαλμα αὐτὰς ἐξέδωκε τοῦτόν. »

Quot mihi sunt formæ, tot misce animalcula dextra Sedulus, atque nitro nascentis brachia lauri

In nostram contexe domum : sic multa precatus Effigiem, somni tandem me tempore cernes.

Eademque alibi simile quoddam simulacri generis indicavit. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

C

201 CAPUT XIII.

Ὅτι καὶ τὰς μορφὰς τῶν ξόανων αὐτοὶ κατασκευάζειν ἐδίδαξαν.

Ipsas quoque simulacrorum figuras ab iis delineatas fuisse.

« Καὶ περὶ τῶν σχημάτων, ὅπως φαντάζονται, αὐτοὶ μεμνημένους ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἀγάλματα οὕτω καθιερώθη. Λίγει γοῦν ὁ Σάραπις, ἰδὼν τὸν Πάνα, περὶ αὐτοῦ· »

« Imo vero, quænam præterea simulacri configurandi ratio esse debeat, ita tradiderunt, ut eam in statuendis imagiuius fiores postea diligenter expresserint. Et Sarapis quidem ita, cum Pana vidisset, de seipso loquitur.

Φαῖνρῃ μὲν κατὰ δῶμα θεοῦ καταλαμβάνεται ἀγῆ. Ἐἶθε γάρ, ἠτιεβόλησε μέγας θεός· εἶθε ἐμείο Κίρκτος ἀμιαμάκετος, λαμπρόδονα φλογιοστράνον, Ἰβόστρυχον ἐκ κεφαλῆς νεάτης, χαροποῖσι μετ' ἄμρις λαίνομονον, πλομοῖς θ' ἱεροῖσι γέρετον. »

Læta meos lux irradiat complexa penates, Venit quippe ingens, subitque ad limina nomen, Invictum robur nostrum, flammæque potentem Splendorem asperit : crimem a cervicibus altis, Qui circum flagranti errans lascivit in ore Sacratique pilis menti se advolvere gestit.

Καὶ ὁ Πάν περὶ αὐτοῦ ἕμνον ἐξέβαξεν ἔχοντα οὕτως· »

Imo Pan ejusmodi quoque de seipso hymnum edocuit,

Ἐγχομαι βροτὸς γερῶς Πανὶ συμφύτω θεῷ, Ἰσοσκέρατι, δισοσπόδι, τραγοσκαλεῖ, κρυζῶντι. Καὶ τὰ ἀκόλουθα. Καὶ ἡ Ἐκάτη δὲ περὶ αὐτοῦ οὕτω φησὶν· »

Oro mortalis satius Pana cognatum dentem, Bicornem, bipedem, hircino crure, lascivientem.

Et quæ sequuntur. Hecate præterea de se ipsa hunc in modum cecinit, Cuncta mihi molire manu, frugumque potentia

Ἐγχομῶσού γε πάντα ποιεῖ· ξόανον· ὃ δὲ ἐν αὐτῷ

• Ἰσ. ξόανον.

Mortali mulcere placet.

Atque iterum,

*En Adams tua vota gradu, vocesque secuta,
Quas hominum ingenium divino numine prompsit.*

Ac rursus illustrias,

*Cujus inops rerum, volucris me ex æthere ductam
Huc Hecaten versu divos cogente vocasti?*

Et deinceps,

Ignotis alios summa compellis ab æthra

194 *Carminibus licet invito succedere terris,
Ac medios mediis vectos sub nubila ventis,*

Divino igne procul, veluti fatulia turbæ

*Somnia mortali pandens, indigna reponis
Dæmonibus.*

Iterumque,

*Verum sideres sublimia numina sedis,
Cum rapida simul Harpyiis impulsæ feruntur:
Atque adeo volucris, sub prima exordia lucis,
Acta gradu, clausisque oculis, victricia divum
Carmina quo rapiunt, mortali e pectore ducta,
In terras delata ruunt.*

*Itemque alius eadem necessitate adactus exclamat,
Ne nolentem audi, quem vis illata cogit. **

Quibus omnibus idem auctor ita subjungit. « Imo seipso etiam, inquit, nomenque suum necessitate victi prodidere: quemadmodum vel hoc Apollinis responsum ab eo de seipso per vim extortum manifeste declarabit. Sic enim habet.

Vix isthæc gravis est, atque imperiosa potestas.

Additque,

*Hæc ad voces ræ præcipitans,
Quas mente ex alta sacris depromo figuris.
Dum castum ignem mea dextra remisit,
Atque his ortus sine morte tuos
Dicere, Pæan, assum ingenium est.*

* γγ. θύοντος. b. Ισ. ἐπιμεθεύσας. c. add. του. d. Ισ. σής.

(9) *Θεοδάμοις.* Theodoret. lib. 1 *De Græc. affect.*, p. 139, λέγει δόμοις, vel δόμοις, ubi Syllburgius αἰσούται alibi quoque legi θεοδάμης, qua voce sagam aliquam intelligit, eamque locutionem funditus repudiat. Optima tamen videtur, si subscribatur, αἰς, θεοδάμης, Suidas, *Θεοδάμη*, ἡ θεοῦ δαμάουσα. Quid si θεοδάμης ut πωλοδάμης?

(10) *Ἀπειρήτοις.* Ita etiam Nicephorus, qui locum hunc laudat, ad *Synesium De insomnia*, p. 561, ubi ἀπειρήτοις, immensis, reddidit interpres. Malim, novis et ignotis, non diis aut vatibus, sed hominum vulgo. Quid si ἀπειρήτοις? Hesychius enim, ἀπειρήτων, inquit, ἀρρήτων, ἀνεκλάμαζον. Quid si, quod lacilius est, ἀπορήτοις?

(11) *Πανομφίας ὄνειρους.* Ergo πανομφής (rara utique vox) idem quod πανομφαλός, cui, ut Hesycho loquitur, πᾶσα φήμη καὶ μαντεία ἀναφαίνεται. Idem paulo ante, πανομφαλόν, πεφημισμένον, diverso nonnihil significato, quasi fama celebratum. Sed addit, ἡ ὁ κατὰ ἀποστροφῶν. Quid hæc ad πανομφαλόν? Crediderim huc ex superiore vocabulo, πανόλβιος irrepisse: ut legi debeat πανόλβιος, παμμάχριστος, ἡ ὁ κατὰ ἀποστροφῶν. Hoc obiter. Sic Orpheus ad *Somnium*,

Ἀθανάτων ἀδαῆ θητηῆς βροτός.

Καὶ πάλιν

*Ἐλθὼν εἰσαίτουσα τεῆς πολυπρόδρομος εὐχῆς,
Ἦν θητηῶν φύσις εὖρος θεῶν ὑποθημοσύνησι.*

Καὶ ἐτι σαφέστερον

*Τίπτε μ' ἀεὶ θελοντος, α', ἀλ' ἀθέρος ὧδε χαρίζων,
Θεοδάμοις (9) Ἐκάτην με θεῶν ἐκάλεστας ἀνάγκαις;*

Καὶ ἐξῆς:

Τοὺς μὲν, ἀπειρήτοις (10) ἐρώων ἰθρῆν ἀπ' αἰ

*ῤηθῶς, ἀέκοντας ἐπὶ χόθνα διὰν ἀρεσθῶν
Τοὺς δὲ μέσους μεσάτουσιν ἐπιμεθεύσων b ἀη-*

νόσφι πυρὸς θελοῖο, παρομφίας ὡσπερ ὄνει-

B *Εἰσκήρτεις μερόπεσσιν, ἀσικέα (12) δαίμοντες*

Καὶ πάλιν

*Ἄλλ' οἱ μὲν καθύπερθε μετήροιο ὀφρατῶντες
Σπερχόμενοι κούφησι μεθ' Ἀρκυλαίοις φέρονται.
ῤίμψα δὲ θεοδάμοισιν ἐπιμάσαστε (13) ἀνάγκαις,
Εἰς χθὼν c ἐπειγομένους δ' ἠώων ἀίσουσι,
Θητηῆς ἔσσυμένους ὑποφῆταις (14).*

Καὶ πάλιν ἄλλος ἀναγκαζόμενος ἐφη

Κλιθὲ μιν οὐκ ἐθέλοντος, ἐκαί μ' ἐπέθησας ἀνάγκαις d

Ἐπὶ τούτοις πάλιν ὁ συγγραφεὺς φησιν: «Ἐπὶ καὶ ἐπ' ἀνάγκαις λαυτοὺς ἐκεδάσασιν, ὡς δηλώσει ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκδοθεὶς περὶ λαυτοῦ ἐπ' ἀνάγκαις. Δέγεται δὲ οὕτως:

C

Ὀνόμ' ἀναγκαιῆς τόδε καρτερὸν, ἧδ' ἐτι βροτό.

Καὶ ἐπήγαγε:

*Μόλι δ' ἔσσυμένους τοῖσδε μύθοις,
Ὅς ἀπ' ἐμῆς κραδίης ἀνάγω λειοῖσι τύποισι,
Σινθλιθεῖνον e πυρὸς ἀγνοῦ.
Τολμᾷ δὲ φύσις (15) ταῦτα προφαίνειν
Τῆς αἰοῖο d γενέλης, ἀμύροτε Παιδᾶ.*

D

Τυρασώπτερε, οὐλε ὄνειρε,
Ἄγγελε μελλόντων θητηῆς, χρησμῶ δὲ μύγησσε.
Hinc etiam ὀμφῆ, ἀπὸ τοῦ κατ' ὄνειρον, seu κατ' ὄναρ φαντάσματος, Hesychio et Suidæ. Vere id quidem. Nam Homerus *Iliad.* B, vers 41, de Agamemnonis somnio,

Ἐγρετο δ' ἐξ ὕπνου· θεοὶ δὲ μιν ἀμψέχου ὀμφῆ.
Ubi Eustath. τὸν δηνον, inquit, καὶ ὀμφῆν λέγει, παρὰ τὸ ὄν φαίνεσθαι. Similia tradit p. 711. Et Synes. *Tract. de insomnia*, ipso statim initio, προφήτας ὕπνου appellat.

(12) *Ἀσικέα.* Ita reposuimus ex manuscr. cui etiam Mont. consentit, pro δαί καί.

(13) *Ἐπιμάσαστε.* Non displicet: quasi cæco quodam impetu boni obedientiæ magistri reperirentur. Alter ex manuscr. videtur habuisse, ἐπιμάσαντες, quod etiam probari posset. Hesycho enim, τὸ ἐπημαίεσθαι, non modo κατακλῆ, sed etiam ἐπιστενάσσει, quasi gemitum quicquam ac stridorem advolantia coactaque numina emitterent.

(14) *Θητηῆς ὑποφῆταις.* Ἰσ. πρὸς θητηῆς ὑποφῆταις, vel καθὸ κλεινοῦσιν ὑποφῆταις.

(15) *Φύσις.* Ita manuscr. omnes, et recte, cum ante legeretur φησί.

Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόλλων·

Ῥέψμα τὸ Φοιβεῖης ἀποκείμενον ὄψοθεν αἰγλῆς,
Προσὸ δὲ ληγυρῆ κακαλυμμένον ἥρος ἀγροῦ,
Θελγόμενον μοῦλαισι καὶ ἀβήτοις ἐπέσει,
Κάκισεν ἀμφὶ κάρηνον ἀμυγμήτου δοχῆος
Δεσπάλων ὄψεων· μαλακὸν δ' ἐπέκλιψε χεῖτων,
Ἄμβολάδην διὰ γαστρός ἀνεσσομένην καλίν-
[ορσον·
Αἰθλοῦ δ' ἐκ βροτέου φιλῆν ἐτεκνώσατο φωνήν·

Τούτους ὁ συγγραφεὺς ἐπιλέγει· Ὁ τούτων, οὔτε σα-
φέστερα, οὔτε θεικώτερα καὶ φαικώτερα γένοιτ' ἂν
πνεῦμα γὰρ τὸ κατὶν, καὶ ἀπόρροια ἐκ τῆς ἔπου-
ρανίου δυνάμεως, εἰς ὄργανικὸν σῶμα καὶ ἐμψυχον
εἰσαλθούσα, βάσι χρωμένη τῆ ψυχῆ, διὰ τοῦ σώμα-
τος, ὡς ὄργανου, φωνῆ ἀποδίδωσιν. Ἄλλ' ὅτι μὲν
ἀναγνώσκονται, ἰκανὰ καὶ ταῦτα παραστήσαι. Ὅτι δὲ
καὶ ἀξιοῦσιν ἀπολυθῆναι, ὡς οὐκ ἔπ' αὐτοῖς τῆς ἀνα-
χωρήσεως κατεμένης, μάθους ἂν ἐκ τούτων.
ea diis vim afferri satis superque demonstrant. Jam eosdem, quod suum in potestate reditum non
habeant, missionem precibus flagitare solitos, ex

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅτι οὐδ' ἄρ' αὐτῶν ἀναχωρεῖν δύνανται.
Ἐπιπέδουσι ἀναχωρεῖν ὁ κληθένης θεοῖ,
ἐλθούσι τὰ τοιαῦτα, λέγονται·

Αἶψα λοιπὸν ἀνωκτα, βροτὸς θεῶν οὐκέτι χω-
[ρεῖ.

Καὶ πάλιν·
Ἦκ' ἐπιδεδυμένοι θηρῶν βροτῶν αἰκίζεσθε·

Καὶ πάλιν·
Ἔρπε, καὶ στραλέως ἐπιέρχο, τόνδε σαύσας·

Καὶ πῶς ἀπολύειν αὐτοὺς γρη, αὐτὸς διδάξει, λέγων·

Ἐπίπεδον δὲ περιέρων ὄρων, ἀνάπτει δὲ φῶτα
Τάμων (16) ἐκλῶν πολίων τύπον (17), ἥδ' ἀπὸ
[γυλων
ἠελιῶν ὄδον (18) χερσὶν στιβαρῶς ἀπαιρα.

Καὶ τῶν ἀπολύειν εἶπεν·

Ἔγχι πρῶτον αἶρε ταρσόν,
Ἔσχε βάξιν ἐκ μυχρόν·

Καὶ τὰ τούτους ἐπιλεγόμενα· οἷς ἐπιφέρει, Ἐ καὶ
βραδυόντων ἀπολύσαι, ἢ φησὶ·

Ἐστῶρας ἀμπετασον, νεφέλην λῦσον τε δο-
[χηα (19).

(16) Τάμων. Corrigendum videtur θάμων. He-
steh., θάμων, πυθμῆν ἐνδρόν, ἢ βίλα πολλοῦ
εὐδῶος ἐκπέμποσα. Addit, καὶ οἱ σύννοτοι ἢ δευ-
δράσις· forte legendum ac supplementum καὶ οἱ σύμ-
φνοι, ἢ δευδράσις τόποι. Concludit, ἢ βάτος, ἢ ἕω-
ν ἀκαυθόδες. Quid intrum, si tam gravibus et acu-
leatus vinculis expediri bona numina vehementer
oportant?

(17) Πολίων τύπον. Credo vetuli cuiusdam nu-
minis, Saturni puta, canam hanc imaginem fuisse.

(18) ἠηλιῶν ὄδον. En alterum vinculi genus,
hinc om. Sed pro ηηλιῶν, quæ vitiosa vox est, le-
gendum aut ηηλιῶν, acerbum et immite, aut Νη-
λιῶν, Nitiacum, ex Ægyptiaco lino contextum,
quod ab Herodoto lib. II, et Plinio lib. XIX, cap. 4,
commendatur. Consulte et Apuleium in Apolog., ubi
morsus illud, quod lino quodam involvitur nescio
quid teneret, hæc habet inter cætera: *Maudissima*
ἠηλιῶν, lini seges, inter optimas frugas terræ exorta,

A Rursumque Apollo,

*Phœbeus summo fulgor delapsus ab axe,
Atque auro temi, puroque sub ære vectus,
Vocibus arcanis deductus, et illic cantu,
(Qua tenuis caput in medium membra capaces
Intactosque sinus aperit, sese altius ultra
Implicat, ac tunica porro exundante receptus,
195 Æstuat, adversosque cians per viscera motus,*

Jucundam exspirat mortali e gutture vocem.

Tum Porphyrius hunc in modum prosequitur:
« His, iuquit, nihil evidentius, nihil aut cum divi-
nitate, aut cum ipsamet natura conjunctius dici
queat, spiritus enim e loco superiore delapsus,
illaque adeo particula, quæ celestis ex virtute in
corpus suis instructum facultatibus animatumque
defluxit, animum veluti basim aliquam sortita,
vocem per corpus veluti per quoddam instrumen-
tum edit. » Verum quæ adhuc commemoravimus,
Jam eosdem, quod suum in potestate reditum non
iis, quæ sequuntur, intelliges.

CAPUT IX.

Eosdem ne redire quidem per sese posse.

« Quanto studio quantaque festinatione reditum
urgente evocati, ex ipsismet illorum verbis auferre
potes; ut cum aiunt,

*Solvite jam regem, mortalia pectora numen
Haud ultra capiunt.*

*Atque iterum,
Quid male mortalem juvat ultra mulctare precando?
Itemque,
Hunc ubi servoris, volucris licet impete cursum
Expeditas.*

Hos præterea quemadmodum solvere, ac dimittere
oporteat, docebit his versibus

*« Arcana jam mitte preces, hominemque relaxa:
Virgultis canam effugiem, tnm nexa valenti*

Membra manus solvens, inmitibus exue pannis.

Imo et ipsam quoque missionem aperuit,
*Hinc citus pedum auffer altum
Sitate verba de specu.*

Et quæ sequuntur. Subditque postea: « Qui si tardio-
res, inquit, in dimittendo fuerint, » tum in ita pergit,
« Solve mihi pannos, quæ me tenet, excute nubem,

non modo indutus et amictus sanctissimis Ægyptio-
rum sacerdotibus, sed operius quoque inde rebus sa-
cria usurpat. Lege et Plutarch. *De Iside et Osiride*,
non procul ab initio, et Philostr. VIII *De vita Apol-
lonii*, pag. 388, cui magis reo linea vestis crimini
cum daretur: Ἐπιπέδῃ, inquit, μὴ ἀπ' ἐμψύγου ἰδρέ-
σθη (linum), καθαρὸν μὲν Ἰνδοῖς δοκεῖ, καθαρὸν δὲ
Αἰγυπτίοις· ἐμοὶ δὲ καὶ Πυθαγόρῃ, διὰ τοῦτο, σχῆμα
γέγονε, διαλεγόμενοις, εὐχομένοις, θύουσι.

(19) *Νεφέλην . . . δοχηα.* An nubem intelligit,
qua tectus inclususque daemon sese mago sisteret?
quo deorum involvitur nihil apud poetas frequen-
tius. An potius ipsammet ὄδον, qua vincetus tene-
batur, quamque Petronius *nebulam lineam et ven-
tum textilem* appellabat, usque adeo tenuis erat,
cap. delicata carbasus. Sane Vopiscus extremo lib. Ro-
manorum principum hoc in genere luxum carpi-
t, quod ludis publicis Ægyptiacas etiam lineas largi-
tionis suæ partem esse vellent.

196 Idem alibi missionis hanc edit rationem,

*Naiades o Phœbum cum Mnis solvite Nymphæ,
Arcitienens vobis cantu celebretur Apollo.*

Rursumque alibi,

Tollite jam sertâ, ac niveo vestigia rore

Spargite : mox inducta leves mihi linea gressus

*Expediat. Dextrâ insertam subducite laurum ;
Cum geminis geminas oculis abstergite uares,*

Atque hominem, o socii, nunc tandem emittite terris.

Quibus allatis idem auctor, « Lineæ nimirum, inquit, quo abire possit, ut inducantur, flagitat, quod iis constrictus teneretur : nec iis modo, sed etiam reliqua vestitus configuratione, quod evocatorum numinum speciem atque imaginem præ se ferret. » Equidem his omnibus plane confectum existimo, nihil prorsus aut Deo dignum, aut excellens, aut vere divinum in spiritibus illis residere, quos tantum ad humilitatem abjectos videas, ut a plebeis etiam ac sordidis hominibus detraherentur e cælo, idque ab illis fiat, non quod aliquo virtutis aut sapientie studio præsent, sed supervacaneis duntaxat inanibusque præstigis et cantionibus abutantur. Quare neque Pythagoras ille Rhodius, neque is etiam, qui tali eum testimonio cohonestat, neque alius omnino quisquam nomen iis deorum jure meritoque tribuerit, imo nec bonorum dæmonum certe quidem, qui ab hominibus et morti obnoxia, et præstigiatoribus ac maleficis, non sua ipsi voluntate, sed vi quadam et necessitate pertrahantur, ac ne redeundi quidem jus ex se ipsis aut facultatem habeant. Enimvero, si ejusmodi numen esse debet, cui nec vis afferi, nec imponi necessitas ulla possit, quodque rebus universis alius et augustius, naturam et ab omni patiendi solutam periculo, et libertate præditam habeat : tu deos appelles istos, qui vel ejusmodi figurarum, linearum, imaginumque machinis deduci, vel coronarum, et florum ex terra visceribus existentium illecebris, vel barbaris quibusdam omnique significatione carentibus sonis ac vocibus inescari, adeoque abjectissimorum etiam hominum præbitrium sequi nutumque soleant, ut quibusdam quasi vinculis servorum instar maucipiorumque constricti, ut integram quidem ac liberam solvendi expediendique sui potestatem retineant?

197 Tu bonos etiam dæmones arbitraris eos, qui vi tantum ac necessitate ducantur? Quid enim cauce est, quamobrem iuviti ac repugnant, non sua ipsi sponte hominibus auxilio suo indigentibus opem ferant? Nam si beneficii conferendi gratia tanquam boni advenient, aut si ab iis in animum utilitatis aliquid proficisceretur eos utique bonum

A Καὶ πάλιν ἄλλοτε ἀπόλυσιν ἔδωκε τοιαύτην *

*Ναΐδες νύμφαι, Μούσαις μέγα • λίστε Φοῖβον,
Ἄρτουσαι, θεαί, ἐκατηδύλοισι Ἀπόλλωνα.*

Καὶ πάλιν ἄλλοτε φησι

Λύσατέ μοι στεφάνους, καὶ μεν πόδας ἔθαστε

[λευκῶ

ῥάνας, καὶ γραμμῆς ἀπαλείψατε, καὶ γὰρ μό-

[λοιμ.

*Χειρὸς δεξιτερῆς ἐάσθη κλάδου ἄρατε χειροί,
Ψήχετε ὀφθαλμοὺς διδύμου, ῥίνας τε προσ-*

[ώπου

Ἄρατε ῥῖνα γαίθην ἀναστήσαντες, ἑταίροι. »

Οἱ ἐπιλέγει οὐ συγγραφεῖς • Ἐὰς γραμμὰς τοίνυν παρακλιούετα ἀπαλείφειν, ἢ ἀπέλθῃ ταύτας γὰρ κρατεῖν, καὶ μένει καὶ τὸ ἄλλο σχῆμα τῆς ἐκδόσεως, διὰ τὸ φερεῖν εἰκονίσματα τῶν κεκλημένων θεῶν. » Δεδείχθαι σαφῶς ἠγοῦμαι διὰ τούτων, ὅτι μὴδὲν τὸ καθόλου θεωρεῖται, μήτε μέγα, μήτε ἀληθῶς θεῶν ἔνεστι τοῖς εἰς τοσοῦτον ταπεινότητος καταπατωμένοι πνεύμασιν, ὡς τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις ὑποσφρασθαι, κατέλιπεσθαι τε οὐ δι' ἀρετῆς καὶ σοφίας ἀνάληψιν, ἀλλ' εἰ μόνον τὰ τῆς περιέροιο γοητείας μετέλθοιεν τε καὶ διαπράξοντο. Οὐκ οὖν ὁρθῶς ὁ Ῥόδιος Πυθαγόρας, ὅθ' ὁ τοῦτο ταύτην παρασχόν τῆν μαρτυρίαν, ὅθ' ὅστισιν ἀνθρώπων θεοὺς προσείποι ἂν ἐλόγως • ἀλλ' οὐδὲ ἀγαθοὺς δαίμονας, τοὺς ὑπὸ θνητῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτα γοητῶν, οὐ κατὰ γνώμην οἰκίαν, βίβ' εἰ καὶ ἀνάγκη συμφορῶν, καὶ μὴδὲ τῆς τῶν δεισμῶν ἀπολλώσεως τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς ἔχοντας. Εἰ γὰρ ἔθ' ἀβίαστον καὶ ἀκατανάγκαστον, καὶ πάντων κρείττον, τὴν φύσιν ἀπαθείη ἢ **C** καὶ ἐλευθέρου τὸ θεῖον • πῶς ἂν εἴεν θεοί, μαγγανείαις ταῖς διὰ τῶνδε σχημάτων καὶ γραμμῶν καὶ τύπων, στεφάνους τε καὶ τοῖς ἀπὸ γῆς ἀνθεσι, καὶ τισιν ἄλλοις δαίμονας καὶ βαρβάρους ἤχοις τε καὶ φωναῖς κηλούμενοι, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀνθρώποις χειροῦμενοι (ἴθι), καὶ ὡσπερ εἰ δεισμοὶ καταδουλοῦμενοι, ὥστε μὴδὲ τὴν αὐτεξούσιον καὶ προαιρετικὴν οὐσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς δύναμιν; Πῶς δ' ἂν καὶ ἀγαθοὶ δαίμονες λεχθῆιν, βίβ' καὶ ἀνάγκη κατασπώμενοι; Τί γὰρ τὸ αἰτιῶν τοῖς **B** δεικντας, οὐχ' εἰ αὐτεξουσίους σφᾶς αὐτοῖς τοῖς βοηθείαις δεομένοις ἐπιπέδοναι; Εἰ γὰρ ἐπ' ἀγαθῶν ποιούνηται τὴν κέρδον ἀγαθῶν ὄντες, καὶ εἰπερ τις ἦν ἐξ αὐτῶν ψυχῆς ὠφέλεια, χρὴν ἔθπου προαιρέσει τὸ ἀγαθὸν ἀσπάσασθαι, φθάνοντας ταῖς εὐποίαις τοῖς δεομένοις, ἀλλὰ μὴ περιμένειν ἀνάγκην. Εἰ δ' οὐ καλὸν ἦν, οὐδ' ὠφελοῦν τὸ πραττόμενον, ἴθι μὴδὲ κατὰ γνώμην αὐτοῖς γίνεσθαι **e**, καὶ πῶς ἂν ἀγαθοὶ εἴεν, τὸ μὴ καλὸν μὴδὲ συμφέρον πράττοντες; πῶς εἰ θαυμάζεσθαι ἄξιον, καὶ θεραπεῖαις θεῶν τιμᾶσθαι, εἰ δ' αὖ τοῖς τυχοῦσι γόησι τὸν ἄρπον πανωλεστώτατος καταδουλοῦμενοι, καὶ τὸ μὴ καλὸν μὴδὲ συμφέρον παρὰ γνώμην ἐπράττειν ἀναγκαζόμενοι, ἀγόμενοι τε καὶ καθελόμενοι, οὐ δι' ἀποχῆν • σωφροσύνης ἀνθρώπων, οὐδὲ ἀρετῆς χάριν, ἢ τινος

* γρ. μέγα. **b** ἴσ. τοῦ. **c** ἴσ. γίνεταί. **d** ἴσ. οἰ.

= ἴσ. ἀποδοχῆν.

(20) *Τυχοῦσιν ἀνθρώποις χειροῦμενοι.* Clemens Alexandr. in *Protrept.* : Μάγοι εἰ ἦν, ἀσεβείας τῆς σφῶν αἰσῶν ὑπερβαῖ δαίμονας αἰγῶσιν, οἰκίας

αὐτοῖς ἑαυτοῖς καταγράφαντες, τοὺς καθηγαγασμένους βούλους ταῖς ἐπαρθείαις πεποιτηκότες.

μέρους φιλοσοφίας, μεθόδοις δὲ γοητικῶν ἀπειρημέναις; ἢ οὐκ αὐτὸς αὐθιγῶς συγγραφεὺς ἐν τῇ πρὸς τὸν εἰρη-
 μῆνο Ἀιγύπτιον ἐπιστολῇ, ὡς ἂν προφήτῃ τάληθῇ
 καὶ ἀπόρρητα κινούμενος, τέθειται· τοὺς λόγους,
 καθ' οὓς ταῦτα συντελοῦσιν, οὗς δεῖον ἂν παρ' αὐτοῦ
 ἀδαχθῆναι. Πυνθάνεται γοῦν ὡς πὼς ἀπορῶν καὶ
 λήγων.

sequendos, qui et vilibus et profligatissimæ vitæ maleficis servilem in modum obedire, quodque nec
 deceat, nec quemquam juvet contra mentem ipsi suam præstare cogantur: postremo, non ob mode-
 stiam vel temperantiam hominum aliamque, non virtutia aut partis ullius philosophiæ gratia, sed
 infandis præstigiatorum artibus et machinis deducantur? Atque illas etiam Porphyrius, in ea quam
 ad laudatam Ægyptium scribit, epistola, veras scilicet atque arcanas apud vatem moeans quæstio-
 nes, proposuit, hominem obhestatus, uti sese, quibus ista perficiant, rationes doceat. Hlum igitur
 hæc in modum anceps animique dubius consulit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ F.

Ὅποιαις μεθόδοις οἱ θαυμαῖοι αὐτῶν θεοὶ τοῖς
 γόησιν ὑποτάσσονται.

« Πάνυ δὲ με θράσσει, πῶς, ὡς κρείττους πα-
 ρακαλοῦμενοι, ἐπιτάττονται ὡς χεῖρους καὶ δι-
 κῶν εἰναι ἀξιοῦντες τὸν θεράποντα, τὰ δόξα αὐτοῦ
 κλειυσθέντες, ὄρθῃ ὑπομένουσι· καὶ καθαρῶ μὲν μὴ
 ἔστι ἐξ ἀπροδοσίῳ οὐκ ἂν καλοῦνται ὑπακούσαιεν,
 αὐτοὶ δὲ ἄγειν εἰς παράνομα ἀπροδοσία τοὺς τυχόν-
 τας οὐκ ἄνομοι. Καὶ ἀπὸ ἐμψύχων μὲν ἀποχῆς κει-
 λεύουσι δεῖν εἶναι τοὺς ὑποφθάς, ἵνα μὴ τοῖς ἀπὸ
 τῶν σωμάτων ἀτμοῖς χραίνονται· αὐτοὶ δὲ ἀτμοῖς
 ζωῶν τῶν ἀπὸ ζώων μάλιστα δελεάζονται, καὶ νε-
 κροῦν μὴ ἀβίγη δεῖν εἶναι τὸν ἐσπότην, διὰ νεκρῶν
 δὲ τὰ πολλὰ ζώων αἱ θεαγωγαὶ ἐκτελοῦνται. Πολλῶ
 δὲ τούτων ἀλογώτερον τὸ μὴ δαίμονι, εἰ τύχοι, ἢ
 ζῴῃ τεθηρχότος, αὐτῶ δὲ τῷ βασιλεῖ Ἥλιω ἢ Σε-
 λέμῃ, ἢ τινι τῶν κατ' οὐρανὸν ἀνθρώπων ἢ τῷ τυ-
 χόντι ὑποχείριον, ἀπειλὰς προσηρόντα ἐκφοβεῖν,
 φευδόμενον ἐν' ἐκείνοι ἀλθιβεύουσι. Τὸ γὰρ λέγειν
 (21), ὅτι τὸν οὐρανὸν προσαράζει, καὶ τὰ κρυπτά
 τῆς Ἰουδαίας ἐκφανεῖ, καὶ τὸ ἐν Ἀβύδῳ (23) ἀπόρρη-
 τὸν δεῖξει, καὶ τὴν βάρην στήσει (25), καὶ τὰ μέλη
 τοῦ Ὑσέρου διασκεδάσει τῷ Τυφῶνι, τίνα οὐχ
 (24) ὑπερβολὴν ἐκπαλιῆς μὲν τῷ ἀπειλοῦντι, ἃ
 μήτε εἶδε, μήτε δύναται, καταλείπει, ταπεινότητος
 δὲ τοῖς δεδοκῶσιν οὕτω κενὸν φόβον καὶ πλάσματα,
 ὡς κομιδῇ παιδὸς ἀνόητος; Καίτοι καὶ Χαϊρημὸν ὁ
 ἱερογραμματεὺς ἀναγράφει ταῦτα, ὡς καὶ παρ' Αἰ-
 γυπτίους θρυλούμενα· καὶ ταῦτά φασιν εἶναι καὶ
 τὰ ταυτὰ βλασφημικάτα. Αὐτὰ δὲ αἱ εὐχαί, τίνα
 ἔχουσι λόγον, τὸν ἐξ Ἰλίου ἀναφανέντα λέγουσαι, καὶ
 ἐπὶ τῷ λωτῷ καθήμενον, καὶ ἐπὶ πλοῖον ναυτιλλόμε-
 νον, καὶ καθ' ὄραν τὰς μορφὰς ἀμείβοντα, καὶ κατὰ
 ζωῶν μετασχηματιζόμενον; Οὕτω γὰρ φασιν αὐτοῦ.

α γρ. ἀξιῶν, sive οὐς. β γρ. ἀνθρώπων.

(21) Τὸ γὰρ λέγειν. Hæc ipsa laudat Jamblich.
 Eib. De mysteriis. Audi hoc furiose furentem, apud
 Statium Thebaid. iv, Tiresiam:
 Testor, ait, divos, quibus hunc sacrorum ignem,
 Lavaque convulsæ dedimus carchesia terræ:
 Jam nequeo tolerare motam. Cussusne sacerdos
 Andior? An, rabido jubeat si Thessala cantu,
 Ithia, et Scythicis quoque medicata pruinis
 Colchis aget, trepido pallebunt Tartara motu?
 Spernit ne, mones: et nobis scivire facias.

illud utro compiecti, beneficisve suis indigen-
 tum occupare vota, non vero dum cogereunt
 expectare oportere. Sin autem nihil omnino boni
 aut utilis totum istuc habet, eoque præter illorum
 voluntatem sensumque contingit; quis deos appellet
 eos, qui quod nec honestum nec utile sit efficiant?
 aut quis eosdem tanti putet, deorumve cultu pro-
 sequendos, qui et vilibus et profligatissimæ vitæ maleficis servilem in modum obedire, quodque nec
 deceat, nec quemquam juvet contra mentem ipsi suam præstare cogantur: postremo, non ob mode-
 stiam vel temperantiam hominum aliamque, non virtutia aut partis ullius philosophiæ gratia, sed
 infandis præstigiatorum artibus et machinis deducantur? Atque illas etiam Porphyrius, in ea quam
 ad laudatam Ægyptium scribit, epistola, veras scilicet atque arcanas apud vatem moeans quæstio-
 nes, proposuit, hominem obhestatus, uti sese, quibus ista perficiant, rationes doceat. Hlum igitur
 hæc in modum anceps animique dubius consulit.

CAPUT X.

Quibus artibus egregia numma præstigiatoribus
 subijciuntur.

« Me quidem tum vehebenter, inquit, angit sen-
 tio, ubi mecum ipse reputo, qui fieri possit, ut
 quorum veluti augustiorum ac divinorum operum
 imploremus, si tamen perinde ut humiliores ac do-
 teriores obediant: quique clientes ipsi suos æquita-
 tem colere veliūt, eosdem injustis imperiis obse-
 qui non pudeat: adeoque cum eorum vota preces-
 que repudient, qui ad sese minus abs re venera
 puri accesserint, obvios quosque tamen nefandam
 in venerem agere non erubescant. Porro vates illi
 quidem interpretesque suos rebus animalis absti-
 nere jubent, ne corporeis exhalationibus inficiantur
 sacrificiorum tamen, quæ ex animantibus fieri
 solent, vaporibus maxime capiuntur, ac mortuum
 198 quidem ab sacrorum suorum inspectoribus
 laugi nefas esse statuunt; cæsis tamen victimis
 deorum evocationes pariter maximam peraguntur.
 Quodque omnium absurdissimum est, non jam vul-
 gari culpam dæmonii, aut defuncti animæ, sed
 ipsimet soli siderum principi, lunæ, reliquisque
 diis cælestibus, homo cuius e populi fece ob-
 noxius minas intentat, atque ut eos ad vera dicenda
 compellat, falsum vanumque terrorem ostendit.
 Nam futurum denuntiare, uti vel cælum ipsum
 quatit, vel isidis arcana patefaciat, vel quod Abydi
 occultum latet, dictuque nefas est, in luocem pro-
 ferat, vel Ægyptiacæ navis cursum inhibeat, vel in
 Typhonis gratiam Osiris membra disjiciat: quid-
 nam obsecro, vel summum ad stuporem atque ve-
 cordiam ista, quæ neque novit, neque efficere
 potest, comminanti, vel uuminibus quæ fictitius et
 inanis iste terror levicularum onisuperum more per-

Scimus enim, et quidquid dici noscique iumentis,
 Et turbare Hecaten, etc.

(22) Τὸ ἐν Ἀβύδῳ. Abydenum hoc secretum ad-
 huc me latet.

(23) Τὴν βάρην στήσει. Baris Ægyptiacæ navis
 genus est, quod tametsi latius pateret, præcipue
 tamen, et κατ' ἐξοχὴν, eam significabat, quæ quo-
 tannis isidi publice dicebatur.

(24) Οὐκ delendum monet Vigerus.

cellat, summam ad humilitatem reliquum fecit? Et tamen hæc omnia Chæremone sacer ille scriba, tanquam Ægyptiorum pridem omnia ore jactata, conscripsit, quæ quidem uti ejusdem quoque generis cætera, ad vim diis afferendam potentissima esse dicitant. Jam vero preces atque vota, quid tandem rationis habent, quibus eumdem solem aut limosa ex palude emergere, aut loto insidere, aut navigio provehi, aut singulis horis formiam commutare, ac varios per singula zodiaci signa cultus induere commemorant? Quippe talem a nobis eum videri pronuntiant, neque intelligunt proprium sese illi cogitationis suæ vitium et errorem adfingere. Qui si ad symbolicam orationem confugerint, quasi ejusmodi notis variæ solis facultates adumbrate habeantur; notarum ergo suarum vim illi nobis et significationem aperiant. Enimvero, si quemadmodum in defectionibus contingit, aliquam sol ipse qui oculos in eum intenderent, omnino videretur. Jam, quorsum tunc significatione carentia nomina? quorsum ex hisdem barbara pleraque congruentibus ac singulorum propriis anteponunt? Nam si numera dum vocem exaudit, ejus ad significationem respicit, profecto cuiusmodi nomen fuerit, si modo eadem sententia manserit, satis per sese rem illa totam aperiet. Nec enim is, opinor, quem evocant, Ægyptium erat græcæ; nec, si erat, lingua tamen Ægyptiaca, vel omnino humana voce utebatur. Quippe, aut enim præstigiatorum artes istæ sunt, et quædam earum, quas ipsi patimur, quæquetamen ab illis Deo tribuntur, mutationum involucria; aut aliter

199 Hæc ille, quibus iterum, quæ sequuntur, ad Ægyptium eadem cum animi fluctuatione perscribit. « Sin autem, inquit, ex diis alii nihil omnino patiuntur, alii pati aliquid aliquando possunt; quibus etiam vetera se per istos erigere, obscenæque carmina solemani ritu canere dicitant: inanes utique deorum evocationes fuerint, quibus se ut eorum opem implorare, aut iracundiam placare, aut expiationes instituere prostantur, multoque proinde magis ea, quibus ipsis necessitatem imponi volunt. Quod enim pati non potest, idem nec demulceri quoque, nec cogi potest. » Idemque deinceps: « Perperam, inquit, ab iis sapientia colitur, qui aut inveniendo fugitivi servi, aut emendi agri, aut nuptiarum interdum, aut mercaturæ gratia, divinam mentem sollicitare ac fatigare solent. Sin autem, cum eidem sapientiæ non remisse negligenter quæ studeatur, qui tamen ipsi dant operam in cæteris quidem in rebus verissima omnia, de fidelitate vero securi nihil, fideque digni respondeant: sequitur omnino neque deos illos, neque bonos etiam demones, sed eum potius fuisse, quem impostorem vocamus. » Atque hæc ex citata Porphyrii epistola producta sufficiant. Jam vero non alios ab initio maleficæ artis magistros, quam ipsamet egregia numina fuisse constat. Qui enim isthæc homines aliter nonse potuissent, nisi demones iis res ipsi suas aperuissent, et quibus quique vinculis constringantur, indicassent? Neque vero nostram hæc orationem esse putas; quippe qui nihil istorum a nobis aut intelligi aut expeti fateamur. Tantum ergo partim ad coarguendam istorum vecordiam, partim ad nostram, qui nos eorum communioni ac sociati subduximus, defensionem, idem a nobis testis producat, qui et sapiens a suis habetur, et omnes religionis patriæ rationes accurate non modo novit, sed etiam exposuit. Ille igitur in laudata oraculorum collectione, ad verbum habet, quæ sequuntur.

πείσθαι ἀγνούσυντες ὅτι τὸ ἔθνος πάθος τῆς αὐτῶν φνικτίας ἐκείνῃ προσάπτουσιν. Εἰ δὲ συμβολικῶς λέγεται ταῦτα, τῶν ἐκείνου δυνάμεων ἕνεκα σύμβολα, τὴν ἐρμηνείαν τῶν συμβόλων εἰπάτωσαν· ὄφλην γὰρ, ὡς, εἰ τοῦ ἡλίου ἦν τὸ πάθος, καθάπερ ἐν ταῖς ἐκλειψαῖσι, πλῆν ἂν ἐφ' ἧ τὰυτὸν τοὺς εἰς αὐτὸν ἀπειχόμενοι· τί δὲ καὶ τὰ ἄσημα βούλεται ἐνόμασι, καὶ τῶν ἀσημῶν τὰ βάρβαρα πρὸ τῶν ἐκάστην οἰκίῶν; Εἰ γὰρ πρὸς τὸ σηματομένον ἀφορᾷ τὸ ἀκοῦον, αὐτάρκης ἢ αὐτῆ μόνουσα ἔννοια δηλώσαι, κἂν ὁποιουσὶν ὑπάρχει, τοῦνομα. Οὐ γὰρ που καὶ ὁ καλούμενος Αἰγύπτιος ἦν τῷ γένει· εἰ δὲ καὶ Αἰγύπτιος, ἀλλ' οὐκ ἔστι γὰρ Αἰγύπτιος χροόμενος φωνῇ, οὐδ' ἀνθρωπείᾳ ὄλως χροόμενος. Ἢ γὰρ γοήτων ἦν πάντα τεχνάσματα ταῦτα, καὶ προκαλύμματα διὰ τῶν ἐπαγγελμῶν τῶν θεῶν, τῶν περὶ ἡμῶν γινομένων παθῶν, ἢ λελήθαμεν ἐναντίας ἐνοίας ἔχοντες περὶ τοῦ θεοῦ, ἢ αὐτὸ τῷ ὄντι διακίεται. »

mutationem istarum subire, idem ab omnibus, qui quorsum tunc significatione carentia nomina? quorsum ex hisdem barbara pleraque congruentibus ac singulorum propriis anteponunt? Nam si numera dum vocem exaudit, ejus ad significationem respicit, profecto cuiusmodi nomen fuerit, si modo eadem sententia manserit, satis per sese rem illa totam aperiet. Nec enim is, opinor, quem evocant, Ægyptium erat græcæ; nec, si erat, lingua tamen Ægyptiaca, vel omnino humana voce utebatur. Quippe, aut enim præstigiatorum artes istæ sunt, et quædam earum, quas ipsi patimur, quæquetamen ab illis Deo tribuntur, mutationum involucria; aut aliter

Ταῦτ' εἶπον, πάλιν ἀπορεῖ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον λέγων· « Εἰ δὲ οἱ μὲν ἀπαθείς, οἱ δὲ ἐμπαθείς, ὡς διὰ τούτων παρὸ φασὶ φασὶ ἰστανῶσι, καὶ ποιείσθαι εἰσχροβήρημοσυνας, μάταιοι αἱ θεῶν κλήσεις εἰσονται, προσκλήσεις αὐτῶν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ μὴδὲ ἐξήλασεις, καὶ ἐκθύσεις, καὶ εἰ μὲλλον αἰ λεγόμενα ἀνάγκαι θεῶν. Ἀκλήτην γὰρ καὶ ἀβαστον, καὶ ἀκατανάγκαστον τὸ ἀπαθείς. » Καὶ πάλιν ἐξῆς ἐπιλέγει· « Μήτην αὐτοῦς ἡ σοφία ἐξήσκηται, περὶ δραπέτου εὐρέσεως, ἢ χωρίου ἀνῆς, ἢ γάμου, ἢ τύχου, ἢ ἐμπορίας, τὴν θεῶν νοῦν ἐνοηθήσονται. Εἰ δ' οὐ παρείται μὲν, οἱ δὲ συνόντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων τάληθέστατα λέγουσι, περὶ δὲ εὐδαιμονίας οὐδὲν ἀσφαλές, οὐδ' ἐλέγγυον· οὐκ ἦσαν ἄρα οὗτε θεοί, οὐτ' ἀγαθοὶ δαίμονες, ἀλλ' ἡ ἐκείνους ὁ λεγόμενος πλάτων. » Ταῦτα μὲν ὄν ἐπὶ τοσούτων καὶ ἀπὸ ταύτης προκίσεθω τῆς Πορφυρίου γραφῆς. Καὶ μὴν καὶ διδάσκαλοι τῆς κατοχέου γοητείας αὐτοὶ γε πρῶτοι οἱ γενναῖοι θεοὶ κατέστησαν. Πόθεν γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα παρῆν εἰδέναι, ἢ τῶν δαιμόνων αὐτῶν τὰ περὶ ἐκῶν ἐξεπίντων, καὶ τοὺς καταδέσμοις κατ' ἀλλήλων ἐξηγορευκῶν; Μῆδὲ τούτων δὲ ἡμέτερον εἶναι τὸν λόγον ἦγοῦ· οὐδὲν γὰρ τούτων ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν οὗτε ἐπίστασθαι, οὗτε θέλειν, πλὴν εἰς ἐλεγγον τῆς αὐτῶν ἀτοπίας, καὶ ἡμετέραν ὁμοῦ τῆς τούτων ἀναχωρήσεως ἀπολογίαν, ὁ τούτων ἡμῖν παρηχθῶν μάρτυς, σφὸς ὢν ἐν τοῖς γνωρίμοις, καὶ πάντα ἀκριβῶς· πᾶσι οὐκ εἰδῶς τε καὶ ὑποκείμενος. Αὐτοὺς ὄν ἐν τῇ δηλωθείσῃ τῶν λόγων συναγωγῇ ταῦτα λέγει πρὸς λέξιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

A

CAPUT XI.

Ὅτι οἱ δαίμονες, οὓς δὴ θεοὺς ὑπέληθασιν, ἀνθρώπους ἐδίδασκεν τὰς οικίας περιεργίαις.

Dæmones ipsos, qui deorum loco habeantur, quo superstationum ritu secum agi vellent, homines docuisse.

« Οὐ μόνον δὲ τὴν πολιτείαν αὐτῶν αὐτοὶ μεμνῶσαι καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐρηγμένα, ἀλλὰ καὶ τὴν χαίρουσι, καὶ κρατοῦνται, ὑπηγοῦνται, καὶ μὴ καὶ τῶν ἀναγκάζονται. Τίνα δὲ δεῖ θύειν, καὶ ἐκ ποίας ἡμέρας ἐκτρέπεσθαι· τὸ τε σχῆμα τῶν ἀγαλμάτων ποδαπὸν δεῖ ποιεῖν· αὐτοὶ τε ποίους σχήμασι φαίνονται, ἐν τε ποίους διατρέθουσι τόποις· καὶ ὅπως ἐν οὐδὲν ἔστιν, ὃ μὴ παρ' αὐτῶν μαθόντες οἱ ἄνθρωποι, οὕτως αὐτοὺς ἐτίμησαν. Πολλῶν δ' ἔστιν ἃ τούτων ἐστὶ παραστατικά, ὅλγα ἐκ τῶν πολλῶν παραθήσομεν, ἵνα μὴ ἀμάρτυρον τὸν λόγον καταλείπωμεν. »

Quæ cum argumentis pluribus iisdemque certissimis illustrari possint, nos tamen e multis pauca modo profertur, ne omni reliquisse videamur. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

B

CAPUT XII.

Ὅτι καὶ τὰ ἀγάλματα μαγικῶς αὐτοὶ κατασκευάζειν ἐδίδαξαν.

Eisdem magicarum artium, quibus simulacra confiantur, doctores fuisse.

« Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἀγάλματα αὐτοὶ ὑπέθετο πῶς χρῆσθαι, καὶ ἐκ ποίας ὕλης, ἐπιλέσει τὰ τῆς Ἐκάτης, ἕχοντα τοῦτον τὸν τρόπον.

« Et quidem ipsa quoque simulacra, quemadmodum quæ ex materia conformari deberent, ab iisdem traditum fuisse vel ex sequenti Hecates responso intelligetur.

Ἄλλα τέλει ἔξανον κεκαθαμένον, ὡς σε διδάξω. Πηγάνον ἐξ ἀγρίου θέμας ποιεῖ, ἢδ' ἐπιχώσει ζωοῖσιν λεπτοῖσι κατοικίδιοις σκαλαθώταις Σμύρνης καὶ στυρακος, λιθάνοις τε μίγματα τριψὰς ἔην κείνοις ζωοῖσι, καὶ ἀβρολας ὑπὸ μίτην ἀβροσαν τέλει, αὐτὸς ἐπευχόμενος τήνδ' εὐχήν. Εἰ· ἐξέδωκεν εὐχήν, ἐδίδαξέ τε πόσους λιπτέον σκαλαθώτας.

Purum absolvo mihi simulacrum, quale docebo Sylvestri e ruta sacrum mihi perfice corpus : Accedat tenuis mediisque penatibus errans Stello, quem styrcia, myrrha, thurisque Sabæi Pulvere, crescentis commisce ad lumina Phæbes : Dumque instas operi, simul hæc mihi concipe vota. Tum ipsam quoque voti formulam præscribit simulque docet, quot ejusmodi animalcula admiscere oporteat.

Ὅσαι μορφαί μοι, τόσους ζωοῖς σε κελῶ, καὶ σφόδρα ταῦτα τέλει δαφνῆς δέ μοι ἀπογεῖναι ἐμοῦ χώρημα ποιεῖ· καὶ ἀγάλματα πολλὰ κείνῳ ἐπευχόμενος, δι' ἔπικρον ἐμὲ μοι ἀναθρήσεις. Καὶ πάλιν ἄλλοτε ἀγαλμα αὐτοῖς ἐξέδωκε τοιοῦτον. »

Quot mihi sunt formæ, tot misce animalcula dextra Sedulus, atque ulro nascentis brachia lauri

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

C

201 CAPUT XIII.

Ὅτι καὶ τὰς μορφαὶ τῶν ἑσάνων αὐτοὶ κατέδειξαν.

Ipsas quoque simulacrorum figuras ab iis delineatas fuisse.

« Καὶ περὶ τῶν σχημάτων, ὅπως φαντάζονται, αὐτοὶ μεμνῶσαι· ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἀγάλματα οὕτω καθιέρωθη. Λέγει γοῦν ὁ Σάρατις, ἰδὼν τὸν Πάνα, περὶ ἑαυτοῦ·

In nostram contexe domum : sic multa precatus Effigiem, somni tandem me tempore cernes. Eademque alibi simile quoddam simulacri gæus indicavit. »

Φαῖδρῃ μὲν κατὰ δῶμα θεοῦ καταλύμπεται ἀγῆ. Ἐλθε γάρ, ἠτιβόλησας μέγας θεός· εἶδεν ἐμῆιο κάρτος ἀμαμάκετον, λοιπὴθὲνα φλογιοτόρνανον, ἰβότερυχον ἐκ κεφαλῆς ρεάτης, χαροπίσει μετ' ἄμφω λατρόμενον, πλοχμοῖς θ' ἱεροῖσι γωνίον.

Imo vero, quænam præterea simulacri configrandi ratio esse debeat, ita tradiderunt, ut eam in statuendis imaginibus fictores postea diligenter expresserint. Et Sarapis quidem ita, cum Pana vidisset, de seipso loquitur.

Καὶ ὁ Πάν περὶ ἑαυτοῦ ἕμνον ἐδίδαξεν ἔχοντα οὕτως·

Ἐθόγμα βροτὸς γηγῶς Παρὶ συμφύτῳ θεῷ, ἄσοσκέρατι, δισσοπόδι, τραγοσκελεῖ, τρυφῶντι. Καὶ τὰ ἀκλόουθα. Καὶ ἡ Ἐκάτη δὲ περὶ ἑαυτῆς οὕτω φησὶν·

Τῆθ μοι σὺ γε πάντα ποιεῖ· ἔξανον· ὃ δὲ ἐν αὐτῷ

Imo Pan ejusmodi quoque de seipso hymnum edocnit, Oro mortalis satius Pana cognatum dentem, Bicornum, bipedem, hircino crure, lascivientem. Et quæ sequuntur. Hecate præterea de se ipsa hunc in modum cecinit, Cuncta mihi molire manu, frugumque potentis

• Ἰσ. ξοάνη.

*Effigiem Cereris confata ostendat imago.
Caudida vestis eat, pedibus sese aureus indat
Calcens : at sonam sine labe volumina circum
Plurimus anguis agat, summoque a vertice pendens,
Ultima producto stringat vestigia lapsu,
Ac pulchre implicitis circum undique flexibus erret.*

Et materiam ipsa præscribit,

Aut secto ex ebore, aut Parto de marmore surgat.

202 CAPUT XIV.

Eosdem ad magicam artem impellere.

« Jam ipsi quoque dii sapissimè, dum quæ pronuntiant, ea quibusdam interim signis, ostentisque portantur, adeoque singularem cujusque ortus rationem statumque cognoscunt, summus profecto sese magos, si tamen ita loqui fas est, summosque genethliacos esse declarat. Ac rursus Apollinem

*Mercurium ac solem simul appellare memento
Luce sacra soli : tum lunam, ubi venerit ejus
Nota dies, Saturnum esin, natamque Dione,
Vocibus arcanis, quas mazimus ille magorum
Septisonæ dominus reperit, notissimus idem
Omnibus.*

Hic vero cum ab iis, qui præsentés intererant, succlamatum esset, Ostanem intelligis, Apollo subjecti,

Magna quemque deum, ac septena voce vocabis.

Idem præterea, quæ sequuntur, addit. Has quidem, inquit, proprias Hecate notas habet, ceram triplici ex colore, albo, nigro, rubroque constantem, quæque Hecates, flagellum, lampadem, gladiumque gestantis imaginem præferat, quam circum draco volvatur. Caelum vero marina sidera pro forihus affixa representant. Hæc enim ipsi quoque dii, con-

*Hos procul repellite,
Cera tum coloribus
In focum ternis eat.
Albus accodat nigro,
Igneus simul flagret,
Qualis e pruna micat,
Terror inferum canum,
Tetra sit forma Hecates ;
Lampas in manu ardeat,
Ullor horreat mucro,
Hanc draco circum ambiens
203 Flexibus neclat vagis,
Ac serum implicet caput.
Clavis adsit mobilis,
Et potens vis dæmonum
Plurimus flagri sonor.*

Hæc illa sunt, iisdemque gemina, quibus oraculorum philosophiam, quasi arcana deorum responsa continentem, eximius Græcorum philosophus, idemque theologus singularis, ac reconditorum mysteriorum interpres illustravit, seu verius insidias abs scelerata dæmonum arte ac versutia hominum generi comparatas palam enuntiavit. Eumvero, quid tandem homines ad aliquem hujus vitæ fructum

• γρ. Ἀμφίθετος ζώνη. • γρ. ἐπιτάχις φωνεῖν. • Ισ. τό.

(25) Ἐλέφαντος. Ita manuscr., optime, pro λέθου, quod ante legebatur.

(26) Ἐλαύνεται. Ita legendam putavi cum altero ἡ. ρομψετ cum prius ἐλαύνεται legeretur.

Α Μορφή μοι πέλεται Δημήτερος ἀγλαοκάκρου
Είμασι παλλεῖκοις, περί ποσσὶ δὲ χρυσοπέδιλοις
Ἄμφι δὲ τῇ ζώνῃ • δολιχοὶ πρόθενοι δράκοντες,
Ἰγνεσὰ ἀράντοιαι • ἐγερπύλοτες, ἀνωθερ
Λύτης ἐκ κεφαλῆς ἀρτοίμοι ἐς πόδας ἄκρους,
Ἐκμηθῶν περί πᾶσαν ἐλισσόμενοι κατὰ κόσμον.

Ἵλη δὲ, φησὶν,

Ἡ Παρίου λίθου, ἢ ἐξέσσευ ἐλέφαντες (25).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἵτι καὶ μαγεύειν προτρέπουσιν.

« Ἐμφανίοντι δὲ πολλοῦ οἱ θεοὶ ἄτερ λέγουσι προσημαινόντες, τῷ ἑκάστου γινώσκοντι τὴν γενέσεως σύστασιν, εἶναι αὐτοῦς, εἰ οὕτω χρῆσθαι, ἄκρους τε μάγους, καὶ ἄκρους γενεθλιαδόνους. Καὶ πάλιν ἐν χρησμοῖς ἔφη τῶν Ἀπολλωνία εἰπεῖν

suis in responsis hunc in modum loqui testatur,
Κληθεῖν Ἐρμῆν ἢδ' Ἡέλιον κατὰ ταῦτα
Ἡμέρη Ἡέλιου μήνην δ' ὅτε τῆσδε παρῆν
Ἡμέρη, ἢδὲ Κρόνον, ἢδ' ἔθειλες Ἀφροδίτην.
Κλήθεσσαν ἀρθέκτος, ἀς εἶρε μάγῶν ἔχ' ἄριστος
Τῆς ἐκταφῆθῆτος βασιλεύς, ἐν πάντες ἴσασιν.

Ἵστανῆν λέγει, εἰπόντων, ἐπήγαγεν

Καὶ σφόδρα, καὶ καθ' ἕκαστον ἀεὶ θεὸν ἐπτακι-
[φώνησεν δ.]

Ἵ οὗ αὐτὸς καὶ ταῦτα παρατίθησιν. Ἔστι δὲ σύμβολα μὲν τῆς Ἐκάτης κηρὸς τριχρῶμος ἐκ λευκοῦ, καὶ μέλανος, καὶ κροῦθου συνεστῶς, ἔχων τύπον Ἐκάτης φεροῦσης μάστιγα καὶ λαμπάδα, καὶ ἔξωρος, ἐπὶ τῇ εὐκλειστῷ δράκοντι. Οὐρανοῦ δὲ ἀστέρες οἱ θαλάττιοι, πρὸ τῶν θυρῶν πεπαταταλμύνοι. Ταῦτα γὰρ οἱ θεοὶ αὐτοὶ μεμνηνύκασιν διὰ τούτων. Λέγει δὲ ὁ Πάν

Τούσδε δ' αὖ ἐλαύνεται (26),
Κηρὸν ἐν κηρὸς μένει
Θόντες αἰόλου χροός
Λευκὸς ὄστω καὶ μέλας,
Καὶ • τε πῦρ φασεσθῶρον
Ἄνθρωπος περλετῆμον,
Δείμα νερέθρων κυνῶν.
Γλύμμα δεινὸν Ἐκάτης,
Λαμπὰς ὄστω πρὸς χέμα,
Καὶ ἔξωρος τὸ ποινῆμον,
Καὶ δράκων περυσταλῆς
Ἄμμασι κόρη κρατῶν,
Δεινὸν ἀμφὶ κρᾶτα θεῖς,
Αἰόλη (27) τε κλεις ἰμοῦ,
Καὶ τὸ δαιμόνων κράτος
Μάστῆτος φῶρος πολύς.

D

Διὰ τούτων καὶ τῶν τούτους ὀμολοῦν ὁ γενναῖος Ἑλλη-
νικὸς φιλόσοφος, ὁ θαυμαστὸς θεολόγος, ὁ τῶν ἀποφ-
ρήτων μύστης, τὴν ἐκ λογίων φιλοσοφίαν ὡς ἀπόφ-
ρήτα θεῶν περιέχουσαν λόγια παραφαίνει, ἀντικρῶς
τῆς πονηρᾶς καὶ δαιμονικῆς ἀληθῶς δυνάμεως ἐξα-
γορεύων τὰς κατ' ἀνθρώπων ἐνέδρας. Τί γὰρ ἂν εἴη
βιωφελὲς ἀνθρώποις ἐκ τῆς κακοτέχου γοητείας ;
τί δ' ἂν ἔχοι θεοφιλὲς ἢ τῶν ἀψύχων ἐξόντων παρεμ-

(27) Αἰόλη. Mobilem verti, quod proprium clavis epitheton videbatur. Hesych. : Αἰολός, inquit, ἢ ἐκίνητος, ἀπὸ τοῦ αἰόλην, ὅ ἐστι κινεῖν, etc. Posset etiam idem esse quod πολύχρμος.

γία; Ποίας ἔ' εἰκὼν ἐνθού γένου; ἂν δυνάμεις ἢ Α ex maleficiis præstigiis auferre possint? Quidnam
 τῶν τοιούτων σχημάτων μύρωσις; Τί ἔ' οὐ μᾶλλον
 φιλοσοφεῖν, ἢ μαγεύειν καὶ τὰ ἀπειρημένα διώκειν
 συμβουλεύειν ἐχθρῶν, τοῦ κατ' ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν
 τράποντος πρὸς εὐδαιμόνια καὶ μακάρων βίον αὐτάρκους
 γυγνάνοντος; Ὅ ἐξ, ἐπιτείνων τὸν οὐκ εὖν Ελεγχον,
 προστίθει τοῖς εἰρημίοις καὶ ταῦτα.

atque hortatores esse oportuit? Cum præsertim vitæ ratio ex virtutis ac philosophiæ præceptis in-
 situta, ad bene beateque vivendum satis esse possit? Cæterum idem ipse rerum suarum ulterior
 confutatione producta, superioribus, quæ consequuntur, adjungit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅτι καὶ τὰς ἀγύχους ἕλας φιλοῦσιν.

ε Ὅτι δὲ φιλοῦσι τὰ σύμβολα τῶν χαρακτήρων, ἢ Β
 Ἐκείνη παραβάλλουσα πρὸς ἃ φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι,
 μαμήνυκε διὰ τούτων·

Πῶς βροτὸς οὐ πεπὸθηκε χαρακτήρας ἐπάσασθαι,
 Χρυσοῦ, καὶ χαλκοῦ, καὶ ἀργύρου αἰγλήεντος; ἢ
 Πῶς δὲ τὰ ἔ' οὐ φιλεῖ, τῶν θη καθύπερθερ ἐφα-
 [στώ;

Εἰς ἐν ἀγειρόμενος εἶρω πολυμορφία φώτων;

Οὐ μόνον ἔ' ὅτι φῶσι οἱ χαρακτῆρες δεδῆλωκεν,
 ἀλλ' ὅτι καὶ, ὅτι εἶραμεν, αὐτοῖς α περιγράφονται,
 καὶ εἰσιν οἷον ἐν ἱερῷ χωρίῳ τῇ ἠποκειμένη εἰκότι·
 οὐ γὰρ ἐπὶ γῆς ὄχεισθαι, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἱερὰς εἰσὺν ἡ-
 ἦσαν· ἱερὰ δὲ ἢ εἰκόνα φέρουσα θεοῦ, ἢς ἀρβέσις
 λῆλυται τὸ κρατοῦν ἐπὶ γῆς τὸ θεῖον. » Διὰ γοῦν τού-
 των ἠγοῦμαι σαφῶς ἐληλέγηθαι, ὡς ἄρα περιγεῖοι
 τινες καὶ φιλοκαθεῖς δαίμονες ἦλῶσαν αὐτῶν ὄντες C
 οἱ θεοῖ· διὸ μοι δοκῶ σὺφρονι λογισμῷ τὴν ἀποστρο-
 φὴν αὐτῶν πεποιθῆσθαι. Ὅπως γοῦν ὡς κρατεῖν αὐ-
 τοῖς ἐν τῷ γῆς χωρίῳ τοῖς κατὰ μαγείαν φασὶ
 τύπους, καὶ τοὺς τοιούτους χαρακτῆρας· διὸν, εἴπερ
 ἄρα θεῖον τι ἦν ἀληθῶς, μηδ' ἀλλὰ πῆ ἐπιθαίνειν
 ἢ ἐν μόνῃ ψυχῆς διανοίᾳ, καὶ ταύτῃ παντὸς ῥύπου
 καὶ πάσης κηλῆος κεκαθαρημένη, σφωροσύνη τε καὶ
 δουκισότης, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς κεκοσμημένη.

Τούτων γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ ψυχῇ, ὡς ἐν ἀληθῶς ἱερῷ
 χωρίῳ, προποκειμένων, εἰκότως ἐν ἐπέλθοι θεῖου
 Πνεύματος παρουσία· καὶ οὐκ ἐπι χρεῖα τῆς κακοτέ-
 χου γοητείας, τῶν εἰς ὑποδοχὴν (28) τοῦ θεοῦ κατὰ
 τὴν ἐνάρετον καὶ φιλόθεον ψυχὴν προσηυρετισμένων.
 Ὅποτε διαβρήδην ἐξ ἀπάντων τούτων περιγεῖους τινὰς
 ἀλλοσεσθαι, φιλοκαθεῖς τε καὶ φιλοσωμάτων ὑπάρ-
 χειν δαίμονας, τοὺς περὶ ὧν ἀρετὴ ἐλέγομεν. Ἄλλὰ
 γὰρ ἐξῆς τούτοις, ἄκουσ ὅλα ἃ αὐτοῖς συγγραφεῖς φησι
 περὶ τῷ ἐκλειπόμεναι αὐτῶν τὰ βούμμενα χρηστή-
 ρια.

comprobatum, de quibus adhuc a nobis disputatum est, eos non alios esse, quam dæmones, terræ
 et cupiditibus corporibusque amoribus illigatos. Nunc vero, cujusmodi ea sint, quæ de oraculorum
 ipsorum, quæ ab iis usque adeo jactata sunt, defectione idem Porphyrius deinceps atexit, necum attende.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ'.

Περὶ τῶν ἐκλειπόμενων χρηστηρίων Ἐχρησεν
 αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων.

ε Ἄμφι δὲ (29) Πυθῶ οἱ Κληρίη τε μαρτυρούμενα
 [Φοίβου

α γρ. αὐτοί.

(28) Ὅπως εἰς ὑποδοχὴν. Alter e manus. præ-
 clarum hinc loco naval operam; legit enim, ταῖς
 εἰς ὑποδοχὴν τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν ἐνάρετον καὶ φιλό-
 θεον καὶ εἰς, προσηυρετισμέναις ψυχαῖς· mentibus

CAPUT XV.

Eisdem inanima quoque materia delectari.

ε Eisdem, inquit, præterea characterum etiam
 notis delectari, Hecate instituta cum iis, quas vulgo
 homines expetunt, comparatione, hunc in modum
 pronuntiat,

Cui non mortali jucundus in ære character,
 Argentosæ niens, aut fulvo impressus in auro?
 Cui non chara homini, quæ cælitus ipse gubernans,

Diversas hominum solem connectere sortes?

Neque tantum istis sibi characteres placere, verum
 etiam iis esse, uti jam diximus, circumscribi, sub-
 jectaque imagine, sacro veluti domicilio, contineri
 declaravit. Nec enim terra, nisi sacra fuerit, deos
 ferre ac sustinere queat: sacra autem illa est, quæ
 divinam capit imaginem: eaque sublata, id, quod
 in terris numen retinebat, illico dissolvitur. » 204

His equidem evidenter confectum existimo, aliud
 nihil quam terrestres quosdam et cupiditibus
 irrelitios dæmones fuisse, quos isti deorum loco
 habuerunt: eoque mihi sane videor ab eorum cultu,
 maturo in primis sanoque consilio, descivisse.
 Vides enim ipse, uti eos quibusdam in terræ locis,
 magicarum figurarum, atque id genus characterum
 vinculis detineri fateantur: cum, si vere divini
 quidquam haberent, nusquam ipsos alibi, quam in
 mente non tantum ab omnibus sordibus omnique
 labe purgata, sed etiam temperantiz, æquitatis,
 cæterarumque virtutum ornamentis instructa, sedam
 utique ac domicilium deligere oporteret. Ubi enim
 illæ semel hominis animum atquæ aliquod sac-
 crarium occuparint, eodem sese merito divinus ille
 spiritus insinuabit: nec mentibus iis, quæ jam
 ad honestam sese ac religiosam vitæ morumque ra-
 tionem conformarint, præstigiærum maleficiis ad
 excipiendum numen opus præterea fuerit. Maneat
 igitur, his omnibus testimoniis certo liquidoque

D

CAPUT XVI.

De oraculorum defectione Apollinem ipsum cecinisse,

ε Pythia quod spectat, Clariique oracula Phæbi,

illis, quæ sese jam ad excipiendum numen, honesta
 ac religiose vitæ rationibus compararint.

(29) Ἄμφι δὲ. Corruptum locum manuscripti
 fœtius lacerant. Non incommode οἱ mutetur in τοῖ,

Dicam equidem. et sancta verum te voce docebo. Sexcenta ex imis scatuere oracula terris, Fontisque. et rapida sensus vertigine torquens Illicitus. Ast eadem vasta dein labe dehincens Haurit terra sinu, pressitque annosa vetustas. Nunc tantum Didymis, arvi qua cæca profundi Antra jacent, Soli Mycalete lymphæ superates,
205 *Quique ad Pythion campos, atque alta virentis. Sub juga Parnassi, nitidas fons egerit undas : Et lapidosa Claros, Phæbeæ ora aspera vocis.*

Idem Nicærensibus ita respondit,
Pythiæ nequeunt revocari oracula vocis, Quæ cæni jamdudum ævi longinqua vetustas Sustulit, ac muta clausere silentia clavis. Vos Phæbi interea notis incumbite sacris. »

His equidem commodum subjecero, quæ in opusculo de eadem oraculorum defectione Plutarchus habet. « Ubi Ammonius finem dicendi fecit, Quintu, inquam, aliquid nobis, Cleombrote, hoc de oraculo commemorare. Ingens quippe olim fuit residentis ibi numinis existimatio, quæ tamen extabuisse nunc paulatim videtur. Hic tacente Cleombrote, oculosque deficiente, Nihil vero est, inquit Demetrius, quomobrem de uno illo sciscitemur, aut de responsorum ejus defectione quæstionem præcipue moveamus, cum uno altero duntaxat exceptis, cætera omnia defecisse videamus. Itaque communi consilio causam rimari præstiterit, ut usque adeo cumta conciderint. Nam alia commemorare quid attinet, cum ipsam quoque nunc Bœotiam oraculis illis, quibus antea tantopere vocalis erat, sic tanquam defluentibus undis admodum exhaustam esse, totaque passim regione divinationem exaruisse. Nam si Lebadiam unam excipias, nusquam alibi consulentiæ ejus hoc tempore Bœotia copiam facit : loca cætera partim alium silentium, partim vasta solitudo occupavit. » Idem præterea de demonum

nulla alia mutatione, nisi malis ἀμφοῖς δὲ σοι Πυθῷ, etc. Peinde autem inμαντεύματα prima corripitur, ut supra in τύμπανα videbamus. Legi tamen posset, Ἀμφοῖς δὲ Πυθῷ, καὶ Κλαρίην, μαντεύματα Φοῖβου.

(30) *Μυκαλήτων ὄδωρ.* Ergo, ἀπὸ τῆς Μυκάλης, non tantum ὁ Μυκαλεῖς, et ὁ Μυκαλῆσιος, sed etiam ὁ Μυκαλῆσιος, sive Μυκαλῆσιος. Sed quomodo hæc aqua in Didymis? Est enim Micalæ in Caria urbis montisque nomen, Didyma vero in Ionia. Et vero Mycalen inter atque Posidium promontorium (ultra quod Didymæum oraculum fuit) i septem stadiorum fretum intercepit erat, ut auctor est Strabo lib. xiv. Nodum solvit optime Pausanias i *Hætiæ*, pag. 153 extrema : Τῷ δὲ Ἀλφειῷ, inquit, τὸ αὐτὸ πάσχει καὶ ὕδωρ ἄλλο ἐν Ἰωνίᾳ. Τοῦτο δὲ τὸ ὕδατος, πηγῇ μὲν ἔστιν ἐν Μυκάλῃ τῷ θρεῖ, διεξιλλθὼν δὲ βάλασσαν τὴν μεταξὺ, ἀνεισὶν αὐθις κατὰ Βραγγίβας, πρὸς ἡμῖν ὀνομαζομένω Πανόρμω. Recte igitur cum Alpheo luvio comparatur, qui juxta Elidem in Arcadia ortus, p' r Adriaticum mare defluere, ac rursus in Arethusam, qui Siciliae fons est, erumpere dicitur.

(31) *Πυθῶρος*, etc. Castalium, seu Castalium fontem intelligit. Pausanias in *Phoric.*, 524 : Ἐκ δὲ τοῦ γυμνασίου, τὴν ἐξ τοῦ ἱερῶν (Delphicum) ἀνιόντι, ἔστιν ἐν δεξιᾷ τῆς ὁδοῦ τὸ ὕδωρ τῆς Κασταλίας, καὶ κατὶν ἑξῶ. Ἐν Pytho, seu Delphi. Parnassum dat

A *Αὐθῆσαι γὰρ τῆς ἡμετέρης θεμιτεύσειν ὄρμαις. Μυρία μὲν γαίης μαντήϊα θέσκελα νότῳ Ἐβλήσειν, πηγαί τε καὶ ἰσθμῶτα διήκοντα· Καὶ τὰ μὲν ἄγ' ἠχθῶριον ἐπὶ καλλίπυριν ἔδεικτο Ἀυθῆ γαῖα χανούσα, τὰ δ' ὄλεσε μαρπὸς αἰὼρ. Μοῦνον δ' Ἑλλήῳ φασσιγεῖσθ' εἰσέτ' ἔσασιν Ἐν Διδύμω γυάλοισι Μυκαλήτων ἔνθεον ὕδωρ (30), Πυθῶρος (31) ἑ ἀνὰ πέλαν ὑπὸ Παρνασσίου αἰλός· Καὶ κραναὴ Κλαρίη (32), τρηχὺ στόμα Φοιβάδος [ὄμφης.*

Νικαεῦσι δὲ χρῶν ἔφη· Πυθῶρος δ' οὐκ ἔστιν ἀναρβῶσαι λαλὼν ὄμφη· Ἦθῃ γὰρ δολιχοῖσιν ἀμανρωθεῖσα χροῖοισιν. Βέβληται κληῖδας ἀμαντεύετο σιωπῆς. Ῥέξατε δ' ὡς ἔθος ἐστὶ θεόπρατα θίματα [Φοίβω.]

Τούτοις κατὰ καιρὸν ἐνταῦθα προσήκει καὶ τὰ Πλουτάρχου προσθεῖναι, ἀφ' οὗ πεποιήται συγγράμματος περὶ τῶν ἐκλειπομένων χρηστηρίων. ἰ Πανουαμένου (33) δὲ τοῦ Ἀμμωνίου, μάλλον, ἔφη ἐγὼ, περὶ τοῦ μαντείου διελεθε ἡμῖν, ὡ Κλεόμβροτε. Μεγάλη γὰρ ἦν πάλα δόξα τῆς ἐκεῖ θεότητος, τὰ δὲ νῦν ἔοικεν ἀπομαραινέσθαι. Τοῦ δὲ Κλειομβρότου σιωπῶντος καὶ κάτω βλέποντος, ὁ Δημήτριος οὕτεν ἔφη δεῖν περὶ τῶν ἐκεῖ πυθάνεσθαι, καὶ διαπορεῖν (34) τὴν ἐνταῦθα τῶν χρηστηρίων ἀμάρωσιν μάλλον δε, πλὴν ἐνὸς ἢ δυοῖν, ἀπάντων ἐκλείπειν ὄρωντας, ἀλλὰ κοινῇ (35) σκοπεῖν, δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐξησθήνηκε ταῦτα. Τὰ γὰρ ἄλλα εἰ δεῖ λέγειν, ὅπου γε τὴν Βουουάτιαν, ἔνεκεν χρηστηρίων πολύφωνον ὄσαν ἐν τοῖς πρὶν χρόνοις, νῦν ἐπιλλοιπε κομιδῇ, καθάπερ νάματα, καὶ πολὺς ἔσχε μαντικῆς ἀρχμὸς τὴν χώραν. Οὐδαμοῦ γὰρ ἀλλαχθὲ νῦν ἡ περὶ Λεβάθειαν ἢ Βουουάτιαν παρῆκε τοῖς χρῆσσοισιν ἀρώσασθαι μαντικῶν· τῶν δ' ἄλλων τὰ μὲν σιγῇ, τὰ δὲ παντελῆς ἐρημία κατέσχευ. ἰ Ἐτε περὶ τούτοις ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ καὶ θησῆσκειν τοῖς αὐτῶν δαίμονας ταῦτὰ φησι.

suorum interitu bene in modum loquitur.

paulo post ibid. Panyassis quidam poeta, qui de Hercule :

Παρνασσὸν νιφόντα θεοῖς διὰ ποσσὶ περιήσας, Ἴκετο Κασταλῆς Ἀγελῶδος ἄμροστον ὕδωρ
 D *Plinius lib. iv. c. 5 : Oppidium Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis ; fons Castalium, amnis Cephissus, etc.*

(32) *Κραναὴ Κλαρίη.* Forte Κλαρίαν seu Κλαρίην, fontem ipsum appellat, ut Castalia fons erat Castalium. Geographi certe omnes, omnesque historici Κλάρον, non Κλαρίαν, vel urbem vel montem appellanti. Κρανατῆν autem, credo quod ex salebroso specu fons ille, seu lacuna fatidica prorumperet. Plin. lib. ii. c. 103. *Colophone*, inquit, in Apollinis Clarii specu, lacuna est, cujus potu mira redduntur oracula.

(33) *Πανουαμένου.* Plutarch. *De oracul. def.*, p. 414 D.

(34) *Καὶ διαπορεῖν.* Hic omnino distinguendum videtur, ci post ἀμάρωσιν, virgula tantum adhibenda, hoc sensu : Nihil vero est, quomobrem de unis illis sciscitemur atque disputemus, cum hic etiam existente esse oracula, vel potius uno altero duntaxat exceptis, cætera passim omnia defecisse videamus.

(35) Ἀλλὰ κοινῇ. Plutarch., ἀλλ' ἐκίνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

A

CAPUT XVII.

Περὶ τοῦ καὶ θηήσκειν τοὺς δαίμονας, οὓς διήως θεοὺς τιμῶσιν.

De interitu dæmonum, quos deorum loco venerantur.

« Τὸ μὲν ἐφεστάναι (36) τοῖς χρηστηροῖς, εἶπε, μὴ θεοὺς, οὓς ἀπὸλλάτθαι τῶν περὶ γῆν προσήκει, ἀλλὰ δαίμονας ὑπέρτας θεῶν, οὐ δοκεῖ μοι κακῶς ἀεῖσθαι· τὸ δὲ τοῖς δαίμοσι τοῦτους, μονοουχὶ βῆδῳ λαμβάνοντας ἐκ τῶν ἐπῶν τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ἀμαρτίας, καὶ ἄτας, καὶ πλάνας θεηλάτους ἐπιτρέρειν, τελευτώντας δὲ καὶ θανάτους ὡσπερ ἀνθρώπων ὑποτίθεσθαι, θρασύτερον ἤγούμαι καὶ βαρβαρικώτερον. Ἐρώτησεν οὖν ὁ Κλεόμβροτος τὸν Φίλιππον, ὅστις εἶη, καὶ πῶθεν ὁ νειανίας· πυθόμενος δὲ τοῖσιν καὶ τὴν πόλιν, οὐδὲ αὐτοῖς, εἶπη, λανθάνοντες, ὧ Ἡρακλέων, ἐν λόγους γενοῦντος ἀτόποις. Ἄλλ' οὐκ ἔστι περὶ πραγμάτων μεγάλων μὴ μεγάλους προσχρησάμενον ἀρχαῖς, ἐπὶ τὸ εἶδος τῆ δόξης προελθεῖν. Σὺ δὲ σεαυτὸν λήθεις, ὁ δίδως (37) ἀφαιρούμενος. Ὁμολογεῖς γὰρ εἶναι δαίμονας· τῷ δὲ μὴ φαίλους ἀεῖον εἶναι, μὴδὲ θνητοῦς, οὐκ ἐτι δαίμονας φυλάττεις. Τίνα γὰρ τῶν θεῶν διαφέρουσιν, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν τὸ ἀσφαρτον, καὶ κατ' ἀρετὴν τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀναμάρτητον ἔχουσι; Πρὸς ταῦτα τοῦ Ἡρακλέωνος σιωπῆ διανουόμενος, πῶς αὐτὸν ὁ Φίλιππος· Ἄλλὰ φαίλους μὲν δαίμονας οὐκ Ἐμπεδοκλέης μόνος, ὧ Ἡρακλέων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων, καὶ Σενοκράτης, καὶ Χρύσιππος, καὶ Δημόκριτος εὐχόμενος εὐλόγων εἰδώλων (38) τυγχάνειν, ὄθλος ἦν. Ἔτερα δυστράπελα καὶ μοχθηρὰ (39) γινώσκων. ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὀρμάς. Περὶ δὲ τοῦ θανάτου τῶν τοιούτων ἀκρίβεια λόγον ἀνδρῶς οὐκ ἀφρονος, οὐδὲ ἀλαζόνος. Αἰμιλιανὸν γὰρ τὸν ῥήτορος, οὐ καὶ ἡμῶν ἔνοι· διακρίσασιν, Ἐπιθήσεις ἦν πατήρ, ἐμὸς πολίτης καὶ διδάσκαλος γραμματικῶν. Οὗτος εἶπη, κατὰ πλῆθὺς Ἰταλῶν, ἐπιθήσιν νηδὲς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. Ἐσπέρας δ' ἦλθ' ἐπὶ τὰς Ἐγινάδας νήσους ἀποθνήσκει τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ναῦν διαφερομένην πλησίον γενέσθαι Παζῶν. Ἐγγυγρόναι δὲ τοὺς πλείστους καὶ πίνειν, ἐπὶ δὲ δεδιπνηκότες ἦσαν (40)· ἐξαφνης δὲ φωνῆς ἀπὸ νήσου τῶν Παζῶν ἀκουσθῆναι, Ἰαμνοῦν (41) τινος βοῆ καλοῦντος, ὡστε θαυμάζειν· ὁ γὰρ Ἰαμνοῦς Αἰγύπτου ἦν κυβερνήτης, οὐδὲ τῶν ἐμπλεκόντων γνώριμος

(36) Τὸ μὲν ἐφεστάναι. Supra noster 184 jam loci hujus principium attulit, quem hic pertexit uberior.

(37) Ὁ δίδως. Ita Plutarch., et bene, cum dicitur perperam legeretur.

(38) Εἰδώλων εἰδώλων. Plut., sub initium *Pau. Hæmilii*: Δημόκριτος μὲν γὰρ, inquit, εὐχθεσάει οἷσι δέειν, ὅπως εὐλόγων εἰδώλων τυγχάνωμεν, καὶ τὰ σύμφορα καὶ τὰ χρηστὰ μάλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περὶ οὐρανοῦ, ἢ τὰ φαῖλα καὶ τὰ σκαῖα συμμύρηται. Quam tamen ejus precationem, ut superscriptionem plenam, et philosopho lucum invidiam repudiat. Vide sequentia. Porro hunc locum docte et accurate Xylander illustrat, ex Tullio, epist. 16, lib. xv, *Ad familiar.*, et lib. 1. *De natura deor.*; ubi Orator hæc inter cetera secit. 121: *Mihi quidem etiam Democritus nature videtur in natura deorum. Tum enim cemet imagines divinitate præditas, inesse universitati rerum: tum animantes (f. animatas) imagines, quæ vel prodesse*

« Equidem quod oraculis, inquit, non jam deos, qui a rebus terrenis secreti esse debeant, sed demones potius deorum administros præesse statuat, id mihi perperam facere non videtur. In eodem tamen dæmones, tantum non impetu 206 quodam arreptis Empedoclis hanc in rem versibus, lapsus, calamitates, erroneque divinitus immisos congerere, postremo eorum etiam perinde atque hominum interitus commemorare, id vero cum audeat esse, tum barbariam nimium olere sentio. Cleombrotus igitur, quis tandem, et cujus esset adolescens, ex Philippo quærit, simulque nomen ac civitatem ut audivit, id ipsi quidem, mi Heracleo, nos in absurdas incidisse disputationes igno- ramus, inquit: sed fieri profecto non potest, ut qui rerum in magnarum tractatione, magnis quoque principis usus non fuerit, is aliquam ad verisimilitudinem opinando perveniat. Verumtamen idem abs te dari simul ac negari non sentis. Nam qui dæmones esse confiteris, idem sane cum improbos illos ac mortales esse non vis, ne dæmones quidem amplius esse defendis. Si enim eos et ab interitu nature, et virtus ab omni perturbatione ac peccato vindicat, quid jam ipsos inter ac deos intererit? Hæc secum Heracleone silentio reputante, Atqui non Empedocles tantum, inquit ad eum Philippus, dæmonum improbitatem, o Heracleo, sed etiam Plato, Xenocrates, et Chrysippus, testatam reliquere. Quin ipse quoque Democritus, cum ut æqua sibi contingerent idola precaretur, palam utique alia se quædam iniqua pariter et improba, nec non privatis agitata cupiditatibus agnoscere profitebatur. Mortem eorum quod atinet, meminisse me aliquem ejusmodi sermonem audire, viri nec insulsi nec arrogantis. Æmilianus rhetor, quem nonnulli quocumque vestrum audire, Epithersem parentem habuit, quo et populari, et in grammaticis præceptiore suo usus. Is narrabat, cum in Italiam aliquando navi opibus vectoribusque referatissima navigaret, sub vesperam ad Echinadas insulas ven-

nobis solent; (εὐλογα hæc εἰδῶλα sunt) vel nocere (hæc δυστράπελα); tum ingentes quasdam imagines, tantasque, ut universum mundum cunctantur extrinsecus. Quæ quidem omnia sunt patria Democriti quam Democrito digniora. Vide et sect. 107 et 108 ejusdem Plutarch. in Sympos. quæm imagines istæ nihil ferent, ostendit his verbis: τῶν δὲ Δημοκρίτων, inquit, εἰδώλων, ὡσπερ Αἰγύπτου, ἢ Μεγαρίων, ἀρετῆς οὐδαί, οὐδὲ λόγος. Quo de loco, vide infra p. 224 in noi.

(39) *Μοχθηρὰ*, etc. Plutarch. ita melius, *μοχθηρὰς γινώσκων ἔχοντα προαιρέσεις τινὰς καὶ ὀρμάς.*

(40) Ἐκεῖ δεδιπνηκότες ἦσαν. Plut., brevius, Πίνειν ἐτι, δεδιπνηκότες.

(41) Ἰαμνοῦν. Plut., Ἰαμνοῦν, et deinde Ἰαμνοῦ constantur. Non absulit nomen urbis Ægyptii celeberrimæ, quæ Ἰαμνοῦ olim dicebatur. Et Plato regem Ægyptium agnoscit in *Phædro* Ἰαμνοῦν nomine.

tum omnem subito concidisse, jactatamque navim a Paris non procul abfuisse. Hic vero vigilantibus plerisque, ac cœna confecta bibentibus, cujusdam repente vocem ex eadem insula Thamnum inclamantia exauditam esse: quæ res omnibus admirationem movit, cum Thamnus ille Ægyptius esset navis gubernator, quem pauci navigantium de nomine noverant. Et illum quidem semel iterumque vocatum siluisse, tertio demum vocanti respondisse. Tum alterum majori quam antea voce, Ubi ad Palodes veneris, magnum Panem interluisse nuntia. Quo audito cunctos vehementer attonitos hæsisse narrabat, cumque inter sese quærerent, præstaretne dicto audientes esse, **207** au potius rem totam negligere, Thamnum ita statuise, si quidem aspiraret ventus, locum silentio prætervehi, sin ibidem malacia contingeret, quæ audierat nuntiare. Ergo cum eo provectus esset, aura coincidente sedatoque mari, Thamnum ex puppi, conversis ad terram oculis, rem uti audierat inclamasse, Magnum videlicet Panem obiisse. Quam ejus vocem, ingentem illio eumque admiratione mistum, non unius, sed multorum simul gemitum excepisse. Rem porro, quippe quæ præsentem plurimos testes habuisset, Romæ brevi admodum tempore vulgatam, adeoque Thamnum ipsum a Tiberio Cæsare evocatum fuisse: ac Tiberium quidem eam narranti fidem habuisse, ut ex rerum antiquarum peritis, qui tum frequentes aderant, eoque ipsi Panem illum esse sentirent, diligenter sciscitaretur, eos autem Mercurii Penelopesque filium suspicatos esse. Cæterum ex his, qui disputationi huic intererant, testes Philippus nonnullus habebat, qui Æmilianum senem audierant. Hic subjicit Demetrius, insularum, quæ Britannix adjacent, plerasque desertas passim occurrere, quarum nonnullæ dæmonum, aut herum insulæ homineant. Porro se visendi studio, regi aliquando in desertarum proximam naviganti comitem adjunctisse, quam pauci admodum incolerent, sed qui Britannis sacri omnes erant, et ab omni direptione injuriæque tui. Ubi primum eo appulsum esset, scdam repente coortam in celo tempestatem, crebra simul prodigia, ventorum procellas, igneosque turbines contigisse. Quorum vis ubi remisisset, dixisse insulares, aliquem ex heroibus extinctum esse. Quemadmodum enim, inquebant, tuocœna sine ardet, nihil detrimenti afferre solet, nec tamen sine multorum molestia exstinguitur: sic ingentes animæ benigno quidem et innoxio fulgore collucent; at casdem, si quando exstingui ac perire contigerit, tum sæpe ventos ac procellas, uti nunc, excitate, sæpe auras pestilentia veneno indocere consueverunt. Illic porro insulam quamdam esse, ubi vincetum Saturnum altoque somno consopitum Briareus custodiat: novum enim hoc somni vinculum adversus eum excogitatum fuisse. Eidem vero

ἦν πολλοῖς ἀπ' ὀνόματος. Δις μὲν οὖν κληθέντα, σωπήσας, τὸ δὲ τρίτον ὁρακοῦσαι τῷ καλοῦντι· καὶ ἐκείνον ἐπιτείναντα φωνῆν· Ὅπισταν γένη κατὰ τὸ Παλῶδες, ἀπάγγειλον ὅτι Πάν ὁ μέγας τέθνηκεν. Τοῦτο ἀκούσαντας ἔφη πάντας ἐκπλαγῆναι, καὶ δίδοντας ἑαυτοῖς λόγον, εἴτε ποιῆσαι βέλτερον ἦν τὸ προστεταγμένον εἴτε μὴ πολυπραγματεῖν, ἀλλ' ἔφη, οὕτω γινώσκει τὸν Θαμνοῦν· εἰ μὲν εἴη πνεῦμα, παραπλεῖν ἡσυχίαν ἔχοντα, νημερίας ἃ καὶ γαλήνης περὶ τὸν τόπον γενομένης, ἀκίππειν, ἃ ἤκουσαν. Ὡς οὖν ἐγένετο κατὰ τὸ Παλῶδες, οὕτε πνεύματος ὄντος, οὕτε κλύδωνος, ἐκ πρῶμης βλέποντα τὸν Θαμνοῦν πρὸς τὴν γῆν, εἶπε, ὡςπερ ἤκουσαν, ὅτι Πάν ὁ μέγας τέθνηκεν, ὀρθῆσαι ἢ δὲ παυσάμενον αὐτὸν, καὶ γενέσθαι μέγαν οὐχ ἔως ἄλλὰ πολλῶν στεναγμῶν, ἅμα θαυμαστῶν μεμυγμένων. Οἷα δὲ πολλῶν ἀνθρώπων παρόντων, ταχὺ τὸν λόγον ἐν τῇ Ῥώμῃ σκευασθῆναι, καὶ Θαμνοῦν γενέσθαι μετὰπεμτονον ὑπὸ τοῦ Τιβερίου Καίσαρος· οὕτω δὲ πιστεύουσι τῷ λόγῳ τὸν Τιβερίον, ὥστε διαπυθάνεσθαι καὶ ζητεῖν περὶ τοῦ Πανός· εὐκάζειν δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν φιλόλογους συχνούς ὄντας τὸν ἐξ Ἑρμού καὶ Πηγαλόπης γεγεννημένον. Ὁ μὲν οὖν Φιλίππος εἶχε τῶν παρόντων ἐνόου μάρτυρας, Αἰμιλιανὸν τοῦ γέροντος ἀκηκόστας· ὁ δὲ Δημήτριος ἔφη τῶν περὶ τὴν Βρετανίαν νήσων εἶναι πολλὰς ἐρήμουσιν σποράδας, ὧν ἐνίας δαιμόνων καὶ ἥρώων ὀνομάζεσθαι· πλεῖσται δὲ αὐτῆς ἱστορίας καὶ θεῶν ἐνεκα πομπῆ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Ἑγγίστα κειμένην τῶν ἐρήμων, ἔχουσιν οὐ πολλοὺς ἐποικούντας, ἱεροῦς δὲ καὶ ἀσπίλους πάντας ὑπὸ τῶν Βρετανῶν ὄντας. Ἀφιγμένου δὲ αὐτοῦ νεωσσι, σύγχυτον μεγάλῃν περὶ τὸν ἀέρα, καὶ ἰσχυρίας πολλὰς γενέσθαι, καὶ πνεύματα καταβράγῃναι, καὶ κσιεῖν πρηστήρας. Ἐπει δ' ἐλώρησαι, λέγειν τοὺς νησιώτας ὅτι τῶν κραιττόνων τινὸς ἐκλειψῆν γέγονεν. Ὡς γὰρ πολλοὶ ἀναπτόμενος, φάσαι, δεινὸν οὐδὲν ἔχει, σθεννύμενος δὲ πολλοὺς λυπηρὸς ἐστίν· οὕτως αἱ μεγάλαι ψυχὰι τὰς μὲν ἀναλάμψεις εὐμενεῖς καὶ ἀλύτους ἔχουσιν, αἱ δὲ σθέσιες αὐτῶν καὶ φοβραὶ, πολλάκις μὲν, ὡς νῦν, πνεύματα καὶ χαλάζας τρέφουσι (42), πολλάκις δὲ λοιμικὸς πάθεισιν τὸν ἀέρα φαρμάττουσιν. Ἐκεῖ μάλιστα μίαν εἶναι νῆσον, ἐν ἣ τὸν Κρόνον καθεζόντα φρουρούμενον ὑπὸ τοῦ Βριάρεως καθεζόντα· ἔσμεν γὰρ αὐτῶ τὸν ὕπνον μεμνηχανῆσθαι. Πολλοὺς δὲ περὶ αὐτὸν εἶναι δαίμονας ὀπαδοῦς καὶ θεράποντας. Ὅσαυτα δὲ ὁ Πλούταρχος· Ἐπιτηρήσαι δὲ ἔξιον τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ φησι τὸν δάτανον γεγονέναι τοῦ δαιμόνος. Οὗτος δὲ ἦν ὁ κατὰ Τιβερίον, καθ' ὃν ὁ ἡμέτερος Σωτήρ, τὰς τῶν ἀνθρώπων ποιοῦμενος διατριβὰς, πᾶν γένος δαιμόνων ἐξελαύνειν τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀναγέγραπται βίον· ὥστε ἥδη τινὰς τῶν δαιμόνων γουπτετεῖν αὐτὸν, καὶ ἰκετεύειν μὴ τῶν περιμένοντι αὐτοὺς ταραρᾶν παραδοῦναι. Ἐχῆσι οὖν καὶ τῆς τῶν δαιμόνων καθαιρέσεως τὸν χρόνον, οὐκ ἄλλοτε ἐξ αἰῶνος ἱστορηθείσης· ὥσπερ οὖν καὶ τῆς ἀνθρωποθυσίας τῶν ἐθνῶν τὴν κατάλυ-

* add. δέ. ἢ Ἰσ. οὐ φθῆναι.

(42) Χαλάζας τρέφουσι. Plutarch., ζήλας τρέφουσι.

εν οὐκ ἄλλοτε ἢ μετὰ τὸ προελθὼν εἰς πάντας ἀνθρώ-
πους κήρυγμα τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας γεγενη-
μένην. Ταῦτα μὲν οὖν ἤμιν ἀπὸ τῆς νεωτέρας ιστο-
ρίας ἀλλελέγηθω.

208 factum est, quo tempore dæmones a Servatore nostro inter homines agente jam tum ex humana vita pelli ejicique coepisse divina scribit historia : cum etiam genu flexo nonnulli jam tum habes exterminatorum demonum, quos ante illud nunquam ex omni memoria fugatos esse legimus : quemadmodum nec ante sublatam fuisse ostendimus communem apud gentiles maciandorum hominum consuetudinem, quam evangelicæ doctrinæ prædicatio universum orbem complevisset. Atque hæc coarguendæ dæmonum fraudi ex recentiorum

A famulos administratosque dæmones præsto esse quam plurimos. » Hactenus Plutarchus. Sed opera pretium fuerit, tempus observare, quo dæmones istius interitum contigisse narrat. Id enim imperante Tiberio nota sunt, libet inde ad ea progredi, quæ antiquitatis studiosum fugiant neminem, ac vetustissimi ævi oracula diligenter excutere, quæ Græcorum passim omnium ore jactata, iis etiam, qui disciplinæ causa cunctis in urbibus conveniunt, inculcari solent. Tu ergo veteres ab ultimis usque temporibus historias repetens, expende sis cujusmodi Atheniensibus, gravi ab Androgeo interitu pestilentia laborantibus responsum olim Pythius ediderit. Quippe Athenenses, hominis ob unius mortem, universi hac lue vexati, deorum opem votis ac precibus implorabant. Quid igitur iis consilii et Servator et Deus? uti æquitatem videlicet atque humanitatem, cæterasque virtutes in posterum colerent; aut criminis adducti pœnitentia sacri aliquid ac religiosi obirent, quibus rebus deorum offensio procurari solet. Nihil minus. Quorsum enim ista præclaris numiniibus, vel potius consecratis dæmonibus curæ sint? Rem igitur affinem sibi rursus et cognatam, hoc est ab omni misericordiam sensu alienam, et immanitate teterrimam, pestem peste, mortibus mortem cumulari volunt. Jubet nimirum Apollo, suis e liberis mares ab iis septem quottannis impuberes mitti, feminasque virgines totidem; pro uno quatuordecim, insontes omnes nulliusque facinoris conscios, idque non semel tantum, sed 209 annis singulis apud Minoem immolandos. Atque apud Athenienses acerbissimi ac dirissimi tribuit memoria, ad ætatem usque Socratis annos deinceps amplius quingentos servabatur. Nam id etiam in causa fuit, quomobrem ad aliquot dies mortem Socrati distulerit. Ejusmodi responsum a recentiore quodam, qui longam maleficorum seriem singulari libro texuit, non producit modo, sed etiam peracri ac robusta disputatione luculente admodum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Περὶ τῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἑλλήσι μνημο-
νευομένων χρηστηρίων.

Ἄλλ' ἐπεὶ μὴ τοῖς πᾶσι γνώριμα τυγχάνει τὰ εἰ-
ρημένα, εὐ μοι δοκεῖ ἐνεσθῆναι ἐπὶ τὰ πᾶσι πρόβηλα
τοῖς φιλολόγοις μεταβῆναι, καὶ τοὺς παλαιτάτους τῶ
χρόνῳ χρησμούς ἐξετάσαι, ἀνὰ στόμα πάντων Ἑλ-
λήνων φδομένους, κἀν ταῖς κατὰ πόλιν διατριβαῖς
τῆς ἐπὶ παιδείᾳ φοιτῶσι παραδιδόμενους. Ἄνωθεν
τῶν ἀναλαθῶν τὰς παλαιὰς ιστορίας, ἐπισκεψάμενοι οἷα
ἐ Πύθιος Ἀθηναίος χρῆσθ' ἰομῶ πισθεῖσι διὰ τὴν Ἀν-
δρόγεω τελευτήν. Ἐιομῶσαν δὲ πάντες Ἀθηναῖοι
ὅτι ἐνδὸς ἀνδρὸς θάνατον, τῆς δ' ἐκ τῶν θεῶν ἐπικου-
ρίας τυχεῖν ἤξιον· τὸ ποτ' οὖν ὁ σωτὴρ αὐτοῖς καὶ
θεὸς παραίει; Τάχα ποτὶ τίς οὐκ ἴσται δικαιοσύνης
τοῦ λαοῦ καὶ φιλανθρωπίας ἐπιμέλειαν, καὶ τῆς
ἄλλης ἀρετῆς, ἢ μετανοεῖν ἐπὶ τῷ πλημμελήματι,
καὶ τὴν τῶν ὄστων καὶ εὐσεβῶν ἐκτελεῖν, ὡς ἂν τῶν
θεῶν τούτους διασκομῶν. Ἄλλα τούτων μὲν ἦν οὐ-
δέν. Τί γὰρ δὴ καὶ μέλιον ἦν τούτων τοῖς θαυμαστοῖς
θεοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς καμπουήροις δαίμοσι; Πάλιν
οὖν τὰ αὐτοῖς συγγενῆ καὶ οἰκεία, τὰ ἀνηλεῆ καὶ
ἄρα καὶ ἀπάνθρωπα, λοιμὸν ἐπὶ λοιμῶ φασι, καὶ
θάνατος ἐπὶ θανάτῳ. Κελεύει γοῦν ὁ Ἀπόλλων
ἕως ἐκάστου πέμπειν αὐτοῖς τῶν ἰδίων παι-
δῶν ἄβρηνος ἐφθόδος ἐπὶ τὰ, καὶ θηλειῶν Ἰσα-
ρίθμου παρθένους, ἀνθ' ἐνδὸς δέκα καὶ τέσσα-
ρας ἀναίτους καὶ ἀπράγμους, οὐκ εἰσάπαξ, ἀλλὰ
καὶ κατὰ πᾶν ἔτος τυθησομένους ἐν Κρήτῃ παρὰ τῷ
Μίνωϊ. Ὅστε καὶ μέχρι τῶν τοῦ Σωκράτους χρόνων
κλῶν ἢ πεντακοσίους ὑστερον ἔτεσιν ὁ δεινὸς ὄστος
καὶ ἀπάνθρωπότητος θαυμάσιον μῆμιν παρ' Ἀθηναίους
κερύλαττε. Τοῦτο δὲ ἦν ὄρα τὸ καὶ Σωκράτει τὴν
ἀναβολὴν τοῦ θανάτου πεποιθημένον. Τίθησι γοῦν
ἐμοῦ, καὶ ἀπελέγχει τὸν χρησμὸν εὐ μᾶλα τις τῶν
ἄλλων (43) ἀνδρῶν ἐκὶν ἰομῶ, γοήτων φορᾶν (44) ἐν
ἐκείνῳ συγγράμματι πεποιημένος. Οὐ καὶ αὐτοῦ τῶν
φορῶν, ἀλλὰ μὴ τῶν ἐμῶν ἄκουε. πρὸς τὸν χρησμῶ-
δὸν ἰδέ πως ἀποτεινομένου.

(43) Τίς τῶν νέων. OEnomaus ille est, quem infra, p. 213, cap. 1, nominatim appellat, homo acer ac vehemens, qui cum in fraude ab oraculo quodam inductus esset, oraculorum istorum vanitatem omnium in oculis deligere statuit.

(44) Γοήτων φορᾶν. Ita omnes. At pag. 213, c. 2, aller ex manus. habet φορᾶς. Utrumque tamen repediandum videtur et mutandum in φορᾶς. Quæ vox, præstigiatorum investigationem et quasi deprehensionem significat. Quomodo legit Theodoret.

CAPUT XVIII.

De oraculis priscorum Græcorum prædicatione
celebratis.

Nunc vero, quoniam ista non omnibus usque adeo nota sunt, libet inde ad ea progredi, quæ antiquitatis studiosum fugiant neminem, ac vetustissimi ævi oracula diligenter excutere, quæ Græcorum passim omnium ore jactata, iis etiam, qui disciplinæ causa cunctis in urbibus conveniunt, inculcari solent. Tu ergo veteres ab ultimis usque temporibus historias repetens, expende sis cujusmodi Atheniensibus, gravi ab Androgeo interitu pestilentia laborantibus responsum olim Pythius ediderit. Quippe Athenenses, hominis ob unius mortem, universi hac lue vexati, deorum opem votis ac precibus implorabant. Quid igitur iis consilii et Servator et Deus? uti æquitatem videlicet atque humanitatem, cæterasque virtutes in posterum colerent; aut criminis adducti pœnitentia sacri aliquid ac religiosi obirent, quibus rebus deorum offensio procurari solet. Nihil minus. Quorsum enim ista præclaris numiniibus, vel potius consecratis dæmonibus curæ sint? Rem igitur affinem sibi rursus et cognatam, hoc est ab omni misericordiam sensu alienam, et immanitate teterrimam, pestem peste, mortibus mortem cumulari volunt. Jubet nimirum Apollo, suis e liberis mares ab iis septem quottannis impuberes mitti, feminasque virgines totidem; pro uno quatuordecim, insontes omnes nulliusque facinoris conscios, idque non semel tantum, sed 209 annis singulis apud Minoem immolandos. Atque apud Athenienses acerbissimi ac dirissimi tribuit memoria, ad ætatem usque Socratis annos deinceps amplius quingentos servabatur. Nam id etiam in causa fuit, quomobrem ad aliquot dies mortem Socrati distulerit. Ejusmodi responsum a recentiore quodam, qui longam maleficorum seriem singulari libro texuit, non producit modo, sed etiam peracri ac robusta disputatione luculente admodum

lib. vi De Græcor affection., p. 86, 22, ubi de OEnomaio : Καὶ τὸ μὲν εὐγγράμμα, inquit, Φωρᾶν γοήτων ἄνομασε, id est, ac suum illud opus, Præstigiatorum deprehensionem inscripsit. Erit igitur hic, γοήτων φορᾶν ἐν οἰκείῳ συγγράμματι πεποιημένος, qui peculiari libro præstigiatorum deprehensionem instituit; et pag. 213, τὰ κατὰ τῆς τῶν γοήτων φορᾶς, in sua illa Præstigiatorum deprehensionem persequitur, et p. 254, ubi eadem quæ Theodoretus.

coarguitur. Audi ergo non meam, sed illius orationem aaversus oraculi hujus auctorem aunc in *ῥωαίῃ* invehentis.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19^ο.

Adversus Apollinem, quod septem adolescentes puellasque totidem in Cretam jugulandos ab Atheniensibus mitti iusserit.

« Quid autem, inquit, nonne Athenienses, Androgeo cædis auctores, ac propter eam pestilentia laborantes, sese criminiis admissi poenitere fatebantur? aut si ne id quidem, nonne tamen verius fuit, hanc ut iis poenitentiam imperares, quam ut hoc responsi dares,

*Tum vos dira fames, atque inclementia pestis
Deseret, ac tristes melior Deus exuet iras :
Cum vestro e numero, scelerisque piacula vestri,
Quæ sors cunque petet, seu mas seu femina cedat,
Corpora pontus aget magni Minois ad urbem.*

Mitto enim vos ob unum Androgeo Athenis defunctum vehementius commoveri, tot aliis et ubique gentium et quotidie morientibus, obdormiscere. Enimvero, quod probe sciros, Minoem per id tempus, et maris imperium tenere, et ingenti potestate præditum esse, et ab universa Græcia coli adeoque amatissimum æquitatis ac legislatorem optimum, quin etiam ab Homero et magui Jovis socium, et apud inferos judicem habitum ac prædicatum esse: idcirco has tibi poenas in hominis gratiam exigendas putasti. Verum ista quoque nihilominus quam vos ipsi prætereo: non tantum **210** cædis auctorem prætermisissis, innocentes vobis cerum ad exitium ablegatos esse; verum etiam ad ejusmodi virum ablegatos, quem communem hominum omnium judicem creare statueratis, qui tamen ue hac quidem in causa veram sententiam ferre potuisset. At quot tandem a vobis juvenes Athenas eorum in locum summitti oporteret, quos ut parentaretis Androgeo, nefarie jugulastis? Porro, quam multis Apollo responsorum ambiguitate necem attulerit, replicata Hæraclidarum historia, idem scriptor sequenti oratione coarguit.

CAPUT XX.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19^ο.

Πρὸς τὸν Ἀπόλλω καλεῦσάντα δις ἐπὶ παιδᾶς τε καὶ κόρας στρατησομένους ἐκπέμπεσθαι τοῖς Κρησὶν ὑπὸ Ἀθηναίων.

« Τί δ' οὐκ Ἀθηναῖοι, τὸν Ἀνδρόγεω ἀποκτείναντες, καὶ λοιμώξαντες ἐπὶ τούτῳ, εἶπον ἂν μετανοεῖν; ἢ μὴ λεγόντων, οὐ σε προσήκον ἦν εἰπεῖν. μετανοεῖτε, μᾶλλον, ἢ·

*Λοιμοῦ καὶ λιμοῦ τέλος ἔσται, ἢν περ ἑαυτῶν Σόματ' ἀπὸ κλήρου ἄρβην καὶ θῆλυ νύμφη
Μίνωϊ, εἰς ἅλα διὰ ἀποστέλλοντες, ἀμοιβῆν.
Τῶν ἀδικῶν ἔργων· οὕτω θεὸς Ἰλαος ἔστιν.*

Π Ἐὼ γὰρ τὸ, Ἀνδρόγεω μὲν Ἀθηναίων ἀποθανόντι, ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, τῶν δὲ τοσούτων καὶ πανταχόθεν **a** καὶ πάντοτε, καθεῖδειν. Καίτοι εἰδὼς, ὅτι θηλασοκράτει τότε ὁ Μίνωι, καὶ μέγα εἶδυτο, καὶ πᾶσα ἢ Ἑλλάς αὐτὸν ἐθεράπευε, καὶ ἦν καὶ διὰ τοῦτο **b** δικαιοτάτος, καὶ νομοθέτης ἀγαθός, καὶ Ὀμήρω εὐδοκεῖ αἰὶς μεγάλου εἶναι ὀριστή, καὶ ἀποθανόν, ἐν ἔξω δικαστή· καὶ σὺ διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς δίκας ταύτας εἰσεπράττω. Ἄλλὰ παραλείπω γε οὐδὲν ἔττω ταῦτα ὑμῶν· καὶ ἔτι, τοῖς φωνεῖς ἑάσαντες, τοῖς οὐδὲν αἰτίως πέμπειν ἐκελεύετε ἀποθανομένων· καὶ τοῦτ' ἐπ' ἄνδρα, ὃν ἀναδικαίνοναι ἐμελλετε κοινὸν ἀνθρώπων δικαστήν, ὃς οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἤπιστατο δικάσαι. Καίτοι πόσους ὄμεις οἱ θεοὶ ἀντὶ τούτων τῶν κορῶν **c** δίκαιοι πέμπειν ἐστὶ Ἀθηναῖοι, οὗς ἀδικῶς ὑπὲρ Ἀνδρόγεω ἀπεκτείνετε; **c** Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος συγγραφεὺς, ὁπόσους ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς τῶν χρησμῶν ἀμφιβολίας θανάτου αἰτίας γέγονε, τὴν ἀμφὶ τοῖς Ἡρακλείδαις, ἀναλαβὼν ἱστορίαν, εἰθύειν λέγων οὕτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 20^ο.

Pluribus Avollinem responsorum ambiguitate mortis causam fuisse.

« Et quoniam, inquit, hanc semel attingens disputationem, age, huc quoque spectantem Heraclidarum historiam persequemur. Iis enim cum aliquando per Isthmum in Peloponnesum irrumpere molientibus, frustra conatus laborque cessisset, Aristomachus Aridæi filius, quod pater in eadem irruptione occidisset, ad te venit de suscipiendo itinere consulturus: eadem enim, qua pater ante suus, cupiditate tenebatur. Hoc autem tibi te responsi tulit, *Per liquidas fauces palmam tibi numina monstrant.*

Iis vero per Isthmum similiter irruptione tentata, pugnando occubuit. Tum infelix Tcmenus ejusdem filius eo proficiscitur, ex infortunatorum stirpe tertius, qui tibi eadem quæ Aristomacho patri spon-

Ὅς πολλῶν θανάτου γέγονεν αἰτίας ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς τῶν χρησμῶν ἀμφιβολίας.

« Ἐπὶ δὲ πὼς ἐπεμνήσθη τούτῳ τοῦ λόγου, φέρε, τὰ καθήκοντα διεῖδω τοῦ κατὰ τοὺς Ἡρακλείδαις διηγήματος. Οὗτοι γὰρ ποθ' ὤρμημένοι κατὰ τὸν Ἴσθμὸν, εἰσβαλεῖν εἰς Πελοπόννησον, ἐσφάλησαν. Ἀριστόμαχος οὖν ὁ Ἀριδαίου, ἐπειδὴν ὁ Ἀριδαῖος ἐταθῆκει ἐν τῇ εἰσβολῇ, ἐρχεται ἀκουσόμενος παρὰ σοῦ περὶ τῆς ὁδοῦ· ἐπεθύμει δὲ ὡστερ καὶ ὁ πατήρ. Σὺ δ' αὐτῷ λέγεις·

Νίκτην σοι φαίνουσι θεοὶ δι' ὁδοῖο στενύρρων.

Καὶ ὃς κατὰ τὸν Ἴσθμὸν ὤρμησεν ἐπιχειρεῖν, καὶ μάχῃ τελευτᾷ. Τούτου δὲ υἱὸς ὢν ὁ Τήμενος κακοδαίμων, ἦεν ἐν κακοδαίμωνων τρίτος· σὺ δ' αὐτῷ παρεγγυᾷ, ἃ καὶ Ἀριστομάχῳ τῷ πατρὶ, καὶ ἔσα

a γρ. πανταχόθι. **b** Ἰσθ. ἐπὶ τούτῳ. **c** Ἰσθ. κούρων.

Ἔλα. Κάκεινός σοι, ἔφη (44'), πισθεὶς, ἀπέθανεν ἂν τῇ εἰσβολῇ. Καὶ σὺ ἔφη· Οὐ κατὰ γῆν λέγω στενωγῆν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐρυγάστορα. Ἐπειδὴν χαλεπὸν ἦν εἰπεῖν κατὰ τὴν θάλασσαν, κάκεινός φησι κατὰ τὴν θάλασσαν, ὄψαν ἐμποήσας*, ὅτι κατὰ γῆν αἰσία, καὶ μῆσον στρατοποιοῦνται ναυδάτου καὶ τοπαιῶ, καὶ διακονοῦσι Κάρνον ἱππότην Φυλάνδρου τὸν Αἰτωλὸν· εὐ, ἐμοὶ δοκεῖ. ποῦν. Καὶ ἔπειδὴν συνεκέρησε νόσος πλησία, καὶ ἀπέθανεν Ἀριστόδημος, πάλιν ἐπαναχώρουν, καὶ ὁ Τήμενος ἐλθὼν ἀπεμύμετο τῇ ἀποτυχίᾳ· καὶ ἤκουσεν, ὅτι ποινήν ἀνεμάστο του θεοῦ ἀγγέλου, καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς εὐχῆς Ἀπόλλων Καρνίῳ πόλημα τὸ διὰ τοῦ χρηματοῦ ἔλην.

sum accepit, eas abs sese ob interemptum nuntium audivit, quo votum Apollini Carnio nuncupare conceptis

Ἄγγελον ἡμέτερον κτείνας ἀνεμάστο ποιήν.

Τι οὖν, φησὶν ὁ Τήμενος; τί χρὴ ποιεῖν; καὶ πῶς ἂν βασίμην ὑμᾶς;

Ἐρχο Καρνίῳ τελεῖν σέβας Ἀπόλλωνι.

Ἡ μιμάρωτα καὶ ἀναισχυτότατα μάντι. Ἐπ' οὐκ ἴπιαστο, ὅτι διαμαρτήσεται τῆς στενωγῆς ὁ τὴν στενωγῆν ἀκούσας; Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ἐπιστάμενος ἔχρῳ, ἔπειτα περιορᾷ διαμαρτάνοντα. Ἄλλ' ἀμφόβως ἡ στενωγῆ, ὅπως νικησάντι μὲν αἰτιος εἶναι θεῆς νόσος, ἤττηθέντι δὲ μὴδὲν αἰτιος εἶναι ἤττης, ἔχρῳ δὲ ἀποφυγεῖν ἐπὶ τὴν εὐρυγάστορα. Ἄλλ' ἦκεν ἀθροῦπος ἐπὶ τὴν εὐρυγάστορα, καὶ οὐκ ἔτυχεν. Ἐρχεται πάλιν εἰς ἀποφυγῆν, Κάρνος ἀγγελος ἀποθανόντων. Καίτοι πῶς, ὡ κρᾶτιστε, ὁ κηδόμενος οὕτω C τῷ Κάρνον, ἄλλοις μὲν αὐτὸν θεωροῦντοῖσι ἐκείλευς, ἐαυτῷ δὲ οὐ; καὶ δέον οὐκ εἶναι ἕνα ὄντα Κάρνον, αὐτὸν τε περιτοῖς, καὶ ἐναποθανόντι αὐτῷ Ὀμηρικὴν νόσον ἐνέβαλες ὡς ἐπὶ πλῆθος, καὶ εὐχᾶς ἐπὶ τῇ νόσῳ ἔφητο; Εἰ δ' εὐχόμενος οὐδὲν ἔθυεν, ἄλλο τι ἂν ἐξεύρητο ἔκος τῷ σῶ σαρσίματι, καὶ οὐδέ ποτ' ἂν ἐλήξτεσθε οἱ μὲν ἐρωτῶντες, σὺ δὲ σοφίζομενος· ἴνα καὶ νικῶσι καὶ ἡττωμένοις ἤς ἀφώρατος κακουργῶν. Ἰκανὸν γὰρ τὸ πάθος καὶ ἡ ἐπιθυμία παραβουκολῆσαι, ὡς μὴ εἰ χιλιάκις σφαγεῖν, ἀπαστεῖν σοι ποιῆσαι. Ὁ Τούτοις ἄξιον ἐπισυνάψαι τὰ περὶ Κροίσου. Αὐδίας ὄντος ἐβασίλευεν, ἀνοθεν ἐκ παλαιῶν εἰς αὐτὸν ἔκασταν παραλαβὼν τὴν ἀρχήν· ἐτά τε πλεόν των προγόνων κατορθώσκειν ἔλπίσας, τοὺς θεοὺς εὐσεβεῖν ἐνεσθῆν καὶ διὰ παύρας ἐλθῶν, ἀπάντων τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων προκρίνει, κᾶπειτα κρατῆροι καὶ πλίνθος χρυσαῖς, ἀναθημάτων τε μύριον πλῆθει κομμάσας τὸ ἱερὸν, τῶν πανταχοῦ γῆς ἐν ὀλίγῳ ἔχρῳ πλουσιώτατος ἀπέφηεν, οὐδ' ὅσα πρὸς θυσιὰς ἔχρῳ παραλειπὼν τῇ μεγαλοψυχίᾳ. Ἐπειδὴν οὖν τὰ ποσάτα προδεδάνεστο τῷ θεῷ, ταῖς τῆς εὐσεβείας ἐπέτας ὁ Αὐδίας ἐπιπαρῶν μεγαλοουργίας, στρατεῦσαι ἐπὶ Πέρσας διανοεῖται, αὐξήσας τὴν ἀρχὴν εἰς μέγα, τῇ τοῦ θεοῦ συμμαχίᾳ προμηθούμενος. Τί οὖν

* Ἰσ. ἐνεποίησας. ὡ Ἰσ. ἐνέβαλλες.

(44) Delendum ἔφη monet Vigerius.

PATROL. GR. XXI.

A denti obsecutus, simili quoque, dum irrumpere nititur, morte perit. Hic tu, Non per terram, inquis, angustam humidamque dico, sed per late patens mare. Quoniam molestum erat, per mare nominatim dicere, idque si diceres, futurum videbas uti maritimum iter ille susciperet; hanc ei mentem injecisti, ut terrestri itinere sibi proficiscendum putaret. Itaque nautam inter ac terrestrem medius, castra metatur, et Carnum equitem Ætolum genere, Phylandri filium jaculo trajicit. Nec injuria, ut mihi quidem videtur. Cum autem repentinus continuo morbus ingruisset, eoque sublatus Aristodemus fuisset, isque propterea reversis, iterum Temenus de infesto casu quereretur, hoc respondivinum poenas expetitas fuisse; simulque carmen 211 oraculi verbis jubebatur,

B Legati has nostri solvis pro sanguine penas.

Quid ergo rerum, inquit Temenus, fieri abs me oportet? aut qua vestram offensionem ratione procurabo?

Carnio supplex Phæbo sacro concipe vota.

Quid tu vates, scelestissime atque impudentissime? Nesciebas, cum angustæ semitæ nomen audisset, futurum ut in ejus defectu aberraret? Tu id tamen probe sciens hoc responsi dare non desinis, eumque falli postea et aberrare sinis. At nimirum, ambigua callis angustæ voce hoc sequebaris, ut si vinceret, victoriæ auctor haberere; sin vinceretur, causam hujus cladis nullam susinere, dum ad late patens maris interpretationem confugeret. Verum et isthuc quoque late patens mare subiit, nec tamen voti compos evasit. Hic tu scilicet alterum denuo diverticulum excogitas, Carni nuntii cædem. At quomodo tamen, deorum optime, tu qui Carni salutem usque adeo caram habebas, aliorum causa divino eum affari spiritu voluisti, noluisse sua? quomodo Carnum deuntaxat unum servari cum oporteret, eum interire passus es, ac propter ejusdem interitum, et Homerica illam iu exercitum pestilentiam immisisti, et certas averruncando morbo preces indixisti? Quibus ille profecto si nihil egisset, alius continuo sophismata vestro color, alia species inventa esset, finemque nullum unquam fecissetis, consulendi quidem illi, tu vero cavillandi, ut ne seu vincerent, seu vincerentur, prestigiarum in te quidquam deprehendi, fraudisque posset. Quippe satis omnino virium ad illos in ejusmodi errorem inducendos vehementior cupiditatis æstus habuisset, qui nunquam eos fidem tibi, vel si centies jugulandi forent, non habere pateretur. Ὁ His æquum subjungere fuerit, quæ Cresso postea contigerunt. Regnabat is in Lydia, quod a majoribus imperium acceperat, longa jam ac perpetua serie propagatum. Idem in amplioris, quam illi nacti essent, ac secundioris fortunæ spem

«rectus, præcipua deos religione colere statuerat. Itaque vi ac numine omnium explorato, Delphicum Apollinem cunctis anteposuit, sicque paulo post aureis cum pateris, tum lateribus, nec non infinita donariorum multitudo templum ejus exornavit, ut opibus ac divitiis, longe quotquot toto passim orbe visebantur, brevissimo tempore superarit, ne omis quidem iis, usque eo magnificentie progressus est, quæ ad sacrificia peragenda cumulate sufficerent. Tot igitur tantisque sumptibus numinis in gratiam ante factis, Lydus imperator tam egregius fretus (nec sane immerito) pietatis suæ 212 molitur, ea spe, uti summum imperio suo decus auxilio numinis adjungeret. Quid autem præclarus vates? Ille ipse qui Delphis colebatur, Pythius ille, ille Amicitia Præses, clientem suum adeo religio- tantum aliena non auget, sed etiam exiit evertitque sua; non prudens opinor ac sciens, sed rerum futurarum ignorantia (nec enim præscius futuri deus, utpote qui ne deus quidem esset, nec alia vis ulla homine major, responsum unquam suum veratorie partem in utramque flexisset), unoque hoc fere versiculo :

Cræsus Halyn superans, magnam pervertet opum vim, **B** *Κροῖσος, Ἄλυν διαδῶς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει,*

tantum illud tamque diuturnum Lydiæ regnum, quod a majoribus ad religiosum hominem hereditario jure devenerat, funditus excindit, cum ejusmodi fructu, regis decorum amatissimi eximiam erga se voluntatem pietatemque compensans. Atque id quam acrem et iracundam a laudato scrittore, nec injuria, orationem expresserit, accipe.

CAPUT XXI.

Eumdem Apollinem responsi ambiguitate causam fuisse cur imperio suo Cræsus exciderit.

« Tu nimirum, inquit ille, qui, quæcunque arena æstimari debent, omnia pervides, boni nosti nihil: nidorem quippe durioris, coctaque testudinis tuam in mentem subire, notitia est non pluris quam arenæ pretio æstimanda: et quanquam ne vera quidem illa fuit, tamen et superbo congruebat et impudenti, quique cum ob inanes istas cognitiones supercilium tolleret, tum Cræso Lydio illi mancipio, uti ne se parvi penderet, persuadere conaretur. Is enim hunc in modum explorata responsi tui certitudine, paulo post ex te quæsitus erat, num in Persas expeditionem adornaret, teque auxiliarium adhibiturus. Te vero nihil puduit, hoc ei

Cræsus Halyn superans, magnam pervertet opum vim.
Non perperam id quidem, quod utrumque sus-

a γρ. εἰδήμασι. b γρ. σύμβουλον.

(45) *Τὶ οὖν ὁ θαυμάσιος.* Affinia Theodoret. lib. cit., p. 159, 52: Καὶ ταῦτα ὁ Πύθιος δέδρακεν, inquit, πολυτάλαντα παρ' ἑκείνου διεξάμενος δῶρα. Δουλοῦν τοῦτον βάτερον ἢ ἀλαζῶν ἐστίν, ἢ ἀχαρίστου· ἢ γὰρ ἂ μὴ οἶδεν, εἰδέναι βρενθύνεται, ἢ ἐπιστάμενος, ἕκων ἢ ἀδικεῖ τοὺς θεραπειεῖν ἐσπουδακτάς. Adh. Herodot. lib. 1, p. 28, ubi regia plane donaria leguntur, quibus Delphici Apollinis templum Cræsus ornabat; et p. 42, ubi suam Apollini vanitatem ac perfidiam objicit, legatosque suos quærerē nominatim jubet: Εἰ ἀχαρίζοις νόμος ἐστὶν τοῖσι Ἕλλησικαῖσι θεοῖσι. Leges ibidem improbi demonis apologiam.

(46) *Ὅσα γάμμον ἀξία.* Subobscurè videtur illud ἀξία: τὰ ἀξία Apollinis ejusdem responsum, quod

ὁ θαυμάσιος (45) χρησιμὸς; αὐτὸς ἕκείνος ὃ ἐν Δελφοῖς, ὁ Πύθιος, ὁ Φάμιος, τὸν ἱκέτην, τὸν εἰσεσθῆ, τὸν πρόσφυγα, οὐχ ὅπως τῆς ἀλλοτριᾶς τυχεῖν ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκειᾶς ἐκπεσεῖν παρασκευάζει, οὕτω ἕκων, ἔμοιγε δοκεῖ, ἀγνοεῖ δὲ μᾶλλον τοῦ ἀποθησόμενου (μὴ γὰρ τὸ μέλλον εἰδῶς ὁ θεός, ἐπεὶ μὴ δὲ θεὸς ἦν, μὴ δὲ τις ἀνθρώπου κρείττων δύναμις, ἐπὶ βάτερα σοφιστικῶς τὸν χρησμὸν ἠρμύσατο), καὶ μονονοχί φήσας·

in gratiam ante factis, Lydus imperator tam egregius fretus (nec sane immerito) pietatis suæ 212 molitur, ea spe, uti summum imperio suo decus auxilio numinis adjungeret. Quid autem præclarus vates? Ille ipse qui Delphis colebatur, Pythius ille, ille Amicitia Præses, clientem suum adeo religio- tantum aliena non auget, sed etiam exiit evertitque sua; non prudens opinor ac sciens, sed rerum futurarum ignorantia (nec enim præscius futuri deus, utpote qui ne deus quidem esset, nec alia vis ulla homine major, responsum unquam suum veratorie partem in utramque flexisset), unoque hoc fere versiculo :

Cræsus Halyn superans, magnam pervertet opum vim, **B** *Κροῖσος, Ἄλυν διαδῶς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει,*
τὴν ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς τὸν εὐσεβῆ καταλύσαν τῆς Αὐδίας ἀρχὴν, μεγάλην οὖσαν καὶ πολυχρόνιον, καταστρέφει, τῆς ἀγαν περὶ αὐτὸν σπουδῆς τοῦτον ἀποδοῦς τῷ θεοφιλεῖ τὸν καρπὸν. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ συγγραφεὺς οἶα οὐκ ἀλόγως διαγανακτεῖ, ἀκούε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὡς καὶ τῷ Κροῖσῳ τῆς οἰκειᾶς ἀρχῆς ἐκπεσεῖν δι' ἀμφιβόλου χρησμοῦ κατέστη αἰτίος.

« Ἐοικασ δὲ ἃς ἀληθῶς τὰ μὲν ὅσα γάμμον ἀξία (46) ἐστὶν εἰδέναι, καλὸν δὲ μὴδὲ εἰδέναι. Τὸ γούν ὁσμὴν ἐξ φρένας αὐτῶ ἐλθεῖν κρατερῶν ἡλιώνης (46) ἐφορμῆς, γάμμον ἀξίον ἐπιστημὰ ἐστίν· οὐκ ἀληθὲς μὲν ἐν (47) οὐδ' αὐτὸ, ἀλλὰ προσωποῦς γε ὅμως τῷ ἀλαζῶνι καὶ ἀνατεῖ, καὶ ἐπὶ τοῖς κενοῖς οἰδήμασι· τὴν ἑρρῶν ἐπαίροντι, καὶ τὸ Αὐδίων ἀνδράποδον τὸν Κροῖσον πειθοντι καὶ καταφρονεῖν αὐτοῦ· ἢ μετ' ὄλιγον ἐπὶ τῇ πείρῃ, ἐμελλεν ἑρωσθῆν σε, εἰ στρατεύεις ἐπὶ Πέρσας, καὶ σύμβουλον ἔπεισεθαι ὅπερ τῆς αὐτοῦ μανίας καὶ πλεονεξίας. ἢ οὐκ ὀκνησας εἰπεῖν·

adeo in furoris cupiditatisque suæ causa con-

Ὅτι, Ἄλυν διαδῶς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

D Ἐκεῖνο μένει εὖ ποιῶν, ὅτι σε οὐδὲν ἐμελλεν,

infra pag. 204 dimidiatum; apud Herodot. lib. 1, pag. 20, integrum citatur, et apud Suidam v° Κροῖσος.

Ὅσα δ' ἐγὼ γάμμον ε' ἀριμὸν, etc.

Quod proœmium repetit Oenomaüs infra, p. 250, leviter immutatum.

(46) *Κρατερῶν ἡλιώνης.* Herodot. ibid. responsum illud conceptum refert, quo quid certo die apud Cræsum fieret, Pythius indicabat.

(47) *Ὅχι ἀληθὲς μὲν ἐν.* Aliter Herodoto persuasum: Ὁ δὲ (Cræsus), ὡς τὸ ἐκ Δελφῶν ἤκουσεν, inquit loco citato, αὐτίκα προσεχέτο τε, καὶ προσέειπέ μοι, νομίσας μόνον εἶναι μανθῆτον τὸ ἐν Δελφοῖσι, ὅτι οἱ ἔξερχεσθε τὰ αὐτὸς ἐποίησε, etc., cum responso plane congruentia.

εἰ τι ἄποπον πέσειται ὑπ' ἀμφιπόλου χρησμοῦ ἰκαρθεὶς ἐπ' ἄλλοτριαν ἀρχὴν οὐδ' εἰ μικροὶ τι-
 νες ἄνθρωποι καὶ κακοφθεις, θέον ἐπακινεῖν σε ἐπὶ
 τῷ ἐκτραχηλίται μαινόμενον ἄνθρωπον, καὶ προσ-
 εργαλοῦεν, ὡς οὐδὲ ἰσθόρροπον φωνὴν ἀφέντα *,
 ἢ ὀκνήσειεν καὶ βουλεύσατο ὁ Λυδὸς ὃ ἀλλὰ κα-
 λῶσαι καδ' ἕνα τρόπον νοεῖσθαι πρὸς τῶν Ἐλ-
 λήνων, οὐ τὸ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ἐκπεσεῖν, ἀλλ' αὐ-
 τὴν ἄλλοτριαν περιποιήσασθαι. Ὁ μὲν γὰρ ἡμίμη-
 δος, ἢ ἡμιπέροης Κύρος, ἢ ὁ μητροβεν μὲν ἐκ τυ-
 ραννικοῦ, πατροβεν δὲ ἐξ ἰδιωτικοῦ γένους ἡμίνοος
 (48) ὡν ἐν τῷ αἰνίγματι, παρεμφαίνει μὲν τὴν ἔκτυ-
 ρον μούσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀμαντιν μαντικὴν, εἴπερ
 οἷα ξῆη (49) μὴ οὐ συνήστοκα τοῦ αἰνίγματος ὁ μάν-
 τις. Εἰ δ' οὐχ ὑπὸ ἀγνοίας, ἀλλ' ὑπὸ τρυφῆς καὶ πο-
 νηρίας Ἰπαιεῖς, βαβαὶ οἶα τὰ θεῖα παλγυῖα ἐστὶν! Εἰ
 δ' οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ἐχρῆν οὕτω γενέσθαι, ἀντιερώ-
 τας μὲν οὕτως λόγων σοφιστικῶν· τί δ' ὅμως, εἰ
 οὕτως ἐχρῆν γενέσθαι, οὐ δ' οὐστῆτος ἐν Δελφοῖς καθ-
 ἔξη τὰ κενὰ καὶ μάτια φθών; Τί δὲ σου θελοῦς
 ἴμεν; τί δὲ μαινόμεθα οἱ πενταχθον τῆς γῆς ἐπὶ σὲ
 ἐνέκοντες; τί δὲ σὺ κνηφρίας (50); * Τοιαῦτα τῆς Οἰνο-
 μάου παρήρησας τὰ κατὰ τῆς τῶν γοήτων φορὰς, κυ-
 νικτῆς οὐδὲ ἀπὸ ἀπληγμένια πικρίας· οὐδὲ γὰρ δαίμονος,
 μὴ ὅτι θεοῦ, τοὺς παρ' Ἑλλήνοι θαυμαζόμενους χρη-
 σμοὺς εἶναι βούλεται, γοήτων δ' ἀνδρῶν πλάνας καὶ
 σοφισματὰ ἐπὶ ἀπάτη τῶν πολλῶν ἐκαυωρημένα·
 ἔν ἐπιπερ ἀπαξ ἐμνήσθημεν, οὐδὲν ἂν γένοιτο ἐμ-
 ποδῶν τοῦ καὶ ἐτέρων ἐλέγγων ἐπακούσαι καὶ πρώ-
 τω γε, εἰ' οὐ φησιν ὁ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ Κλα-
 ρίου Ἀπολλωνος ἠπατήσθαι, γράφων ὅδε·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Ὡς ἐπὶ λάνων διὰ τῶν χρησμοῶν παίζοντες τοὺς
 ἑρωτιώτας.

« Ἀλλὰ δὴ ἔδοξε καὶ ἡμᾶς τῆς κομψοδίας μετα-
 σθεῖν, καὶ μὴ σεμνύνεσθαι ὡς οὐκ ἐμπεσόντας εἰς
 τὴν κοινήν παραπλησίαν, καὶ τὴν ἔμποριαν εἰπεῖν ἦν
 καὶ (50*) αὐτὸς περὶ σοφίας ἐνεπορευσάμεθα ἐκ τῆς
 Ἀσίας, ὡ Κλέριος, παρὰ σοῦ (51). Ἔστιν ἐν Τραχι-
 νῶς (52) αἴη κῆπος Ἡρακλῆτος πάντ' ἔχων θάλλοντα,
 καὶ ἐρεπόμενος πανημαδῶν (53),

* Ἰσ. ἀφέντα.

(48) Ἡμίνοος. Ita responderat Pythius apud Herod.:
 Ἄλλ' ἔταν ἡμίνοος βασιλεὺς Μήδουσι γένεται,
 καὶ τότε, Λυδὲ ποδαυρῆ, πολυψήριδα παρ' Ἑρ-
 μεί γετ. μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι κακὸς εἶναι.

(49) Ἡξη. Ita γρ., et recte pro ἦξη.
 (50) Τί δὲ σὺ κνηφρίας; Ita omnes, nisi quod
 unus, sol pro σὺ legit. Mihi quidem τὸ κνηφρίας
 ἰσθία vox est. Quod sufficerem, aliud preter τί ἐξ
 πρὸ κλισίας, occurrit nihil; et ἀκολούθια οὐκ ἀπρὸς-
 ἴκνως.

A que deique haberes, seu quid incepte moliretur, ad
 invadendum alienum imperium incita tua
 oraculo: 213 seu contumeliosi forte malitiosi qui
 nonnulli, cum tibi ob furiosum hominem consilio
 tuo præcipitem actum, laus ab iis prædicatione
 deberetur, hoc insuper crimini tibi darent, quon-
 iam vocem quidem protulisses in utramque signifi-
 cationem æqualiter propendentem, uti Lydus ille
 justam dubitandi atque amplius querendi causam
 haberet: sed tuum illud καταλῶσαι, hoc est, everte-
 re, uno duntaxat apud Græcos sensu usurperet,
 nec jam de imperio deturbari suo, sed alienum
 præterea suam in potestatem redigere significet.
 Nam Cyrus ille quidem senimedus aut semipers,
 seu mavis ejusmodi qui matrem sin spectes, tyrann-
 nico, sin patrem, privato genere satus esset; ille,
 inquam, hoc in enigmate nulli nomine adumbrat-
 us, non modo stolidum musæ tantorem ac fumum
 indicat, sed etiam divinationem divinationis experi-
 tem, si quidem vates vim ænigmatism ab illo rari
 non posse nesciret. Sin autem cum id probe sciret,
 ei tamen hunc in modum, quæ sua cum petulantia
 est, tum malitia, ludere placuit; Παρὰ! quales
 dii ludos agunt! Denique, si ne id quidem, sed
 tantum quod ita rem evenire oportuerit; primum
 certe, profanum ille admodum sese probat, qui
 verbis ad ludificandum compositis abutatur: dein-
 de, esto, rem ita evenire oportuerit; quid tu Del-
 phis tamen, infortunate, sessitas, rebus vanis ac
 futilibus occinendis occupatus? Quid porro te nobis

C opus? quæ nos intemperie tenent, quotquot ad te
 tibi tot sacrificiorum nidorem? Hæc Oenomaus
 afflatum, quæ sane aliquid Cynicæ diaciacitis habent
 afflatum, quæ Græci tantopere suspiciunt, oracula esse
 velis, sed maleficorum hominum fraudes potius ac
 versutas argutias, ad vulgus in errorem inducend-
 um malitiose comparatas. Et quoniam semel eorum
 meminimus, juverit aliorum insuper confutatio-
 nes audire, atque illius in primis, quo se ipsum idein
 Oenomaus ab Apolline Clario deceptum fuisse
 testatur his verbis:

CAPUT XXII.

Quemadmodum eos a quibus consulabantur illuden-
 tes, responsis suis in fraudem impellerent.

« Sed nimirum, inquit, nos etiam in comœdiæ
 partem vocari oportebat, ne nobis ipsi nimium pla-
 ceremus, quod nobis communem hanc vesaniam
 declinare licuisset: easque adeo merces exponere,
 quas 214 ipsi quoque hac in sapientiæ negotia-
 tione ex Asia tuo, Clarie, beneficio reportavimus.
 Hercules quidam in Trachiniæ regione hortus
 est, in quo passim omnia germivant, quique cum
 omnium manibus,

(30*) Αὐτὸς. Lege αὐτοί. Εδτ.

(31) Παρὰ σοῦ. Nulla hic erat ante distinctio, quam
 tamen sententia maximam postulare videtur.
 Oraculum enim, opinor, sequitur, quod bonum
 Oenomaum in errorem induxerat.

(52) Ἐν Τραχίνοις. Scriptum erat Τραχίνοος, et paulo
 post, Τραχίνα. Sed alter manuscriptus habet Τραχίνα.
 Quæ mihi hæc rectior visa est. V. infra p. 260.

(53) Πανημαδῶν. Rara vox, si proha est; quæ
 πανῆμαρ, credo, significat. Quid si πανῆδαμον, quod
 Hesychio est διὰ βίω?

. . . nullo non tempore passim
Carpatur, tamen hand unquam decreescere visus,
Æternis augetur aquis.

Ego igitur, ut audivi, continuo stolidus ac vecors, ab Hercule vana spe inflari ipse quoque ac propter Trachinæ nomen, Hesiodicum aliquem Herculei horti passim germinantis sudorem, facilem vero solutamque vitam, propter florentis horti mentionem, animo somnare. Deinde, querenti porro, num opem Superi latari mihi essent, laturos unus et vulgo etiam iurejurando confirmavit. Certo enim se de Callistrato quodam, mercatore Pontico, qui simile abs te beneficium accepisset, audisse. Quod ego postquam rescivi, quam id me graviter tulisse existimas, cum ab eo me hac possessione virtutis occupatum ac superatum putarem? Sed tamen hoc in molestiæ sensu, in mercatorem istum inquirere cœpi, num ab Hercule blandius aliquanto, ac suaviter ipse quoque habitus fuisset: quem ego non nullo etiam labore vexari, et lucri cupiditate ductum, suaviorem aliquam ex eo lucro vitam sperare deprehendi. Quare, cum nostris geminas mercatoris istius rationes viderem, et oraculum et Herculem deinceps valere jussi, indignum ratus similem istorum subire fortunam, quorum præsentem quidem labores, mensas vero non nisi spe tenuis viderem. At videlicet, neque latro, neque miles, nec amator, nec amasia, neque adulator, neque rhetor, neque sycophanta suum aliquid non habet oraculum. Nam ut cuique cupiditas inest, ita vel sibi laboriosum aliquid existimat, vel aliquid voluptatis expectat. Quibus ille commemoratis tertio consulto abs sese vates egregios, nihil omnium nosse, sed tantum orationis ambigue tenetbris ignorantiam suam occultare comperit. Sic ergo loquitur.

CAPUT XXIII.

Eosdem orationis obscuræ tenebris ignorantiam suam occultare solitos.

« Cum iam in cursu, inquit, mea mihi mercatura esset, mihi que tantum homo 215 desideraretur, qui velut hospitem ad sapientiam manu deduceret, nec usquam ejus facilis mihi copia flet; petebam abs te, uti ejusmodi quoque aliquem indicares. Tu vero
Quid ais rerum? si fictor aut pictor esse vellem, earumque artium magistros quererem, satisne mihi tuum isthuc
audisse foret? num potius, qui sic mihi responderet, eum furere dicerem? Verum id assequi forte
« *Ισ. παρά. b Ισ. οὕτως.*

(54) *Ἡσιόδειον τινα.* Tralatitium illud Hesiodi significat:
Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προκάρουθεν ἔθηκον
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ, καὶ δρόσιος οἶμος ἐπ' ἀτήν,
καὶ τρηχὺν τὸ πρῶτον· ἐπὶν δ' εἰς θυρὸν ἰκθεται,
ῥητῆθ' δ' εἰπεται πάλαι, χαλεπὴ περ ἔουσα.
Purro bine etiam liquet, legendum Τραχίνα, cum ex hoc nomine, τρηχὺν et asperum aliquid sonante, illum Œnomaus Hesiodi sudorem, καὶ τρηχὺν οἶμον ominaretur.
(55) *Φάτρας. Mensas reddere malui quam stabula vel προεσπία.* Hesych., φάτριη· καὶ ἡ τράπεζα,

A *Οὐδ' ἀκούεται,*
Βέβρηθε δ' ὑδάτεσσιν διηκεδέσσειν.

Εἶτ' ἐγὼ ἀκούσας δὲ βᾶκηλος, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἑρακλέους ἐπιστήθην, καὶ τοῦ Ἑρακλήων κῆπου θάλλοντος Ἡσιόδειον τινα (54) ὀνειροπλήτων ἰδρῶτα διὰ τὴν Τραχίνα, καὶ ῥητῆρην αὐτῆς ζυγῆν, διὰ τὸν θάλλοντα κῆπον. Εἶτα μοι ἐπερομένω, εἰ μοι συναίρονται οἱ θεοὶ, εἰς τις ἐκ τῶν πολλῶν λέγει, ἐπομνύμενος αὐτοῦς τοὺς συναιρομένους θεοὺς· ἢ μὴν περὶ αὐτοῦ ἀκηκοῖναι αὐτὸς, τοῦτο Καλλιστράτῳ δεδομένον Ποντικῷ τινι ἐμπόρῳ. Ἐγὼ οὖν, ὡς ἤκουσα, πῶς οὖν, ἠγαυάνκτησα, ὡς δὴ τῆς ἀρετῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀποστερούμενος; Ἄλλὰ καίπερ ὅμως ὁ δυσφορῶν ἀνεσκοπούμην τὸν ἔμπορον, εἰ τι κάκεινος ἐθάλαφθῃ ὑπὸ τοῦ Ἑρακλέους· ἐφαίνοτο δὲ οὐ κακίανος πόνον τινα ποιεῖν, καὶ κέρρους ἐπιεσθαι, καὶ βίον τινα ἔδῃν ἐκ τοῦ κέρρους προσδοκᾶν. Ὡς δ' ὁ ἔμπορος, ὡς ἐγὼ, ἐφαίνοτο, οὐκ εἶτι τὸν χρηστέον ἰδεχόμεν, οὐδὲ τὸν Ἑρακλέα, ἀλλ' ἀπηξίου τῶν αὐτῶν κοινοῦναι, εἰς τε τοὺς παρόντας πόνους αὐτῶν ἀποδίεπων, καὶ τὰς ἐν ἐλπίδι φάτρας (55). Ἄλλ' οὐδ' ὁ ληστής ἄμορος ἐφαίνοτο τοῦ χρηστέου, οὐδ' ὁ στρατιώτης, οὐδ' ἔρῳν ἀνὴρ, οὐδ' ἔρῳσα γυνή, οὐδὲ κόλαξ, ἢ ῥήτωρ, ἢ συκοφάντης. Ἐκάστῳ γὰρ ὡς ἐπιθυμῆι ἠγεσθαι μὲν τὸν πόνον, προσδοκᾶσθαι δὲ τὴν εὐφροσύνην. Ταῦτα ἐκθόμενος, εὐθὺς ἐπισυνάπτει ἐξῆς, ὡς καὶ δεύτερον ἐρωτήσας καὶ τρίτον, οὐδὲν εἰδόμενος ἔγνω τοὺς θαυμασίους, μόνῳ δὲ τῷ τῆς ἀσφαλείας σκόφῳ τὴν σφῶν ἀγνοίαν ἐπικρύπτουτας. Λέγει C δ' οὖν.

pergit deinceps ostendere, quemadmodum iterum a2 omnium nosse, sed tantum orationis ambigue tenebris ergo loquitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Ὅτι τῷ τῆς ἀσφαλείας σκόφῳ τὴν σφῶν ἀγνοίαν ἐπικρύπτουσι.

« Ἐπεὶ δὲ μοι τὰ τῆς ἐμπορίας ἤδη πρὸ ἰδοῦ ἦν, ἀνδρὸς δὲ ἔδει τοῦ ξαναγωγῆστος ἐπὶ τὴν σφῶν, ἄμορος δὲ ἐφαίνοτο οὗτος, οὐ ἐδέομην καὶ τούτου γενέσθαι ἐνδείκτην, Ἐν τε τοῖσιν εὐπέλεισσι (56).
.
ἢδ' Ἀγαίοις, χρέος θῆσεται. Τῷ δ' ἐκτεμαρῶθεν οὐδὲ μικρὸν ἔξεταί (57). Τί φῆς; εἰ δ' ἀγαλματοποιὸς τις ἢ ζωγράφος ἐπιθύμῳ γενέσθαι, καὶ διδασκάλους ἐξήττου, ἀρὰ μοι ἤρκει ἀκούσαι, Ἐν τε τοῖσιν εὐπέλεισσι; ἀλλ' οὐκ ἂν μαίνεσθαι εἰπον τὸν λέγοντα; Ἄλλὰ τοῦτο ἐμν ἰσως οὐχ ἱκανὸς εἰ εἰδέναι, οὐδὲν ὅτι τῶν κτηνῶν, καὶ εἰ τι τῶν τοιοῦτων. Eadem Suidas habet, tametsi quod ait Œnomaus, παρομῶδες τι πρὸ σε ferre, et equos longo fessos itinere, et stabuli quietem ac pabulum auhelantes respicere videatur.
(56) *Ἐν τε τοῖσιν εὐπέλ. Ad suppleendum hoc oraculum. opus sit plus quam Œliipo.*
(57) *Οὐδὲ μικρὸν ἔξεταί.* E manuscr. alter, οὐδὲ μιν σκομφύεται, et supra, σκομφίζεται. Alter, οὐδὲ μὴν σκομφύεται. Montac., οὐδὲ μίαν σκομφύεται, et in margine, σκομφίζεται. Multa, et uala, καὶ οὐδὲν ὄγεις.

ἐσάφειν γὰρ ἔχει πολλὴν τὰ ἀνθρώπεια φύη· ἔπου
 ἔ μοι ἐκ Κολοφῶνος ἄμεινον πορεύεσθαι, οὐκ ἔθ'
 οὕτως ἀφανὲς τῷ Θεῷ· Ἐκ ταυστροφόρο λίας
 ε-σπενδόνης λεις ἀνήρ, χήνας ἐνάριξ Βουλαίσις,
 ἀσπέτους, κοιηθόρους. Τούς δὲ ἀσπέτους, ποιηθό-
 ρους χήνας τίς μοι μηνύσει ὁ τί πετε λεγούσι; τίς δὲ
 τὴν ταυστροφον σπενδόνη; Ὁ Ἄμφιλοχος, ἢ ὁ Δω-
 δωνάιος, ἢ σὺ ἐν Δελφῶσι, εἰ γενόμην; Οὐκ ἀπάγη-
 που ἀπελθὼν τῇ ταυστροφῷ σπενδόνῃ μετὰ τὸ ἀδια-
 ποῦ ποιηματος; ; Ἄλλὰ γὰρ τούτων ὧδε ἐληλε-
 γμένω, ὦρα συνθεῖν αὐθις ἀνωθεν, ἔπως τοὺς πα-
 λατάτους χρησμούς τοὺς ἐν Δελφοῖς; ὁ αὐτὸς ἀπ-
 ελγχε, τοὺς δὲ μάλιστα ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις
 θαυμαζομένους. Πολλὸς ἦν ὁ Περσῶν στρατὸς ὠπλι-
 σμένος κατὰ Ἀθηναίων· οὐδ' ἦν τις αὐτοῖς ἑλλη-
 σωτηρίας ἔλπις, ἢ μόνος ὁ θεός. Ὡς δὲ, τοῦτον ὅστις
 ἦν· εἰδότες, τὸν πάτριον ἀρωγὴν ἐπεκαλοῦντο. Ὁ ἐν
 Δελφοῖς Ἀπόλλων ἦν ὄντος. Τῷ οὐν ὁ θαυμαστὸς οὐ-
 τος; Ἀρὰ γε τῶν οικειῶν ὑπερεμάχει; Ἄρα λοιθῆς
 καὶ κίνσεως ἐμέμνητο, καὶ ὧν αὐτῷ συνήθως ἐτέλουν
 τὰς ἐκατόμβας ἐπιθύοντες; Οὐ μὲν οὖν. Ἄλλὰ τί φη-
 σιν; φέυγειν, καὶ φεύγειν ἐξυλινον τεῖχος παρασκευα-
 σμένους (οὕτω τὸ ναυτικὸν δηλῶν), δὲ οὐ μόνου
 φησὶν αὐτοὺς σωθῆσθαι, τῆς πόλεως ἐμπρησθεί-
 σης. Ὡς μεγάλης θεοῦ βοήθειας. Ἐἶτα ποιοῦσαν οὐ
 μόνον τῶν ἄλλων κατὰ πόλιν οικοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ
 λότων τῶν τοῖς θεοῖς ἀπρωμένων προλέγειν ἔβθεν
 προσποιεῖται. Τοῦτο δὲ καὶ ἄρα χρησμοῦ τοῖς πᾶσιν
 εἰ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου προσδοκῆν ἦν. Εἰκότα
 ἦτα ποῦν ὁ συγγραφεὺς, διαπαίζει πάλιν τὴν Ἑλ-
 ληνικὴν ἀπάτην ἐξελέγγων ἐν τούτοις.

ob nimiam morum humanorum obscuritatem non
 poterat: quo me quidem Colophone proficisci sat-
 tius esset, in hoc non usque adeo cæcutiebat deus.
 Gyronaga, inquit, lapides funda excutiens, anseres
 prudenter interfice, immensos, herbivoros. Immen-
 sos autem illos, atque herbivoros anseres, quos
 isti tandem intelligant, quis edisseret? quis fundam
 porro ingenti gyro circumactam? Utrum Amphilo-
 chus, an Dodonæus aliquis? an tu ipse Delphis, si
 me illic sisterem? Quin tu malum hac tuo gyrovaga
 funda gulam tibi frangis, cum tuo isto inexplica-
 bili carmine? Sed age jam horum confutatione
 præmissa, vetustissima Delphorum oracula, quæ-
 que Græcis præsertim historiis ad miraculum us-
 que celebrantur, e superiore memoria repetamus,
 B et eaque ab eodem quemadmodum redarguantur, vi-
 deamus. Persarum ingens adversus Athenienses
 exercitus in armis erat. Ili cum nullam sibi spem
 salutis nisi in uno deo reliquam viderent, quem
 ipsi non satis noverant, tutelarem tamen ac pa-
 trium defensorem invocabant. Nimirum is Apollo
 Delphicus erat. Quid ergo hic sumen egregium?
 An pro suorum salute dimicavit? An libaminum,
 aut nidoris, an cæterorum meminit, quæ suum in
 bonorem, immolandas more institutoque majorum
 beatombis, ab iis fèbant? Nihil minus. Quid ergo
 jubet? fugere: sed ita fugere, uti ligneo muro (ita
 nempe classem vocabat) ad fugam uterentur: atque
 hanc unam, inflammata jam urbe, salutis expedi-
 endæ rationem esse dicebat. Præclarum enim-
 C vero numinis auxilium. Deinde non aliorum tan-
 tum urbis ædificiorum, sed eorum quoque scilicet,
 quæ sacra diis erant, pestem se fingit exci-
 diumque prædicere. Atqui satis id vel ex ipsa hostium impressione, citra ullum oraculum, exspe-
 culari potuit. Itaque jure profecto noster ille scriptor
 hunc rursus Græcorum errorem lepide ac fa-
 cete his verbis illudit:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

216 CAPUT XXIV.

Ὅτι μηδὲν δυνάμενοι βοηθεῖν ἐν ταῖς τῶν πολέ-
 μων συμφοραῖς, εἰ ἀμείβωλον χηρῶν ἐσο-
 ρίζοντο καὶ ἠπάτων τοὺς πρόσφυγας.

Cum nihil belli temporibus opis ferre possent, suos
 ab-ihis clientes fuisse responsorum ambiguitate delu-
 sos.

Ἄλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐθελόκακου τινὸς
 ἔστιν· ἐκίβη δὲ μᾶλλον εἰς τὴν κρίσιν προέγειν, τὰ
 πρὸς Ἀθηναίους. Καὶ δὲ λεγέσθω τὰ πρὸς Ἀθη-
 ναίους.

At ista forte, inquit, malitiosi prævaricatoris
 fuerint, adeoque præstiterit, quid ab eodem Athe-
 nenses responsi tulerint, in questionem ac disci-
 ptionem vocare. Age ergo, cujusmodi tandem il-
 lud sit, videamus.

Quid, stolidi, hæretis? misera quin ceditis urbe?

Ὁ μέλει (58), τί κάθησθε; πόλιν φύγετ' ἐσχατα
 ὅστε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἐμπροσθεν, ὅστε τὸ σῶμα,
 ὡς χέρης, εὐδὲ πῶδες νεάτος. Κατὰ γὰρ μὴν ἐρ-
 πείσθε
 Πῦρ τε καὶ ὄξυς Ἄρης, Συριγενέες ἄρμα διώκων·

Ut cui non solidum caput ægro in corpore suryal,
 Non palmas, in. osse pedes sua robora firmant.

Nunquæ illam flammæ Syriusque in prælia currus

• γρ. add. οὐκ ἔστ. ἐρπείει.

Hinc quintus sequitur:
 Λείπεται, ἀλλ' ἄρηται πέλει, κατὰ γὰρ μὴν ἐρπείει,
 recte, non ἔρπει, ut hic. Quartus, Herodoto sextus,
 habet συριγενέες, melius quam συριγενέες. Quintus,
 Herodoto septimus:

Πολλὰ δὲ καλλὶ ἀπολεῖ πυρρῶματα, καὶ τὸ σὺν
 [ολορ.]

(58) Ὁ μέλει. Vide Theodoret. lib. x De Graecor.
 affectionib. Pythiæ responsum hoc est, Aristoi-
 censes nomine, ut scribit Herodot. lib. vii, p. 487,
 ubi Athenienses Græciæ σωτήρας appellat, quod
 fumentibus licet oraculorum ininis atque terrori-
 bus, invadentem hosteni fortiter exceperunt. Magna
 in oraculo diversitas. In primo versu λιπὼν φεύγ'
 pro πάλιν φύγετ'. Secundus apud Herodot. addi-
 tur:

Δόματα, καὶ πόλιος τροχοειδὸς ἄκρα κάρηνα.
 Tertius, qui Herodoto quartus:
 Ὅστε πῶδες νεάτος, εὐδὲ ὡς χέρης, οὐτε τι μέσσης.

Post δειματι παλλόμενοι, addit:
 Κατὰ δ' ἀκροτάτους ἐρόσουσι
 ἄρμα μέλιαν κέρηνα προέδωκ κακότητες ἀνάγ-
 [ασ.]
 Ἄλλ' ἔστω ἐξ ἀδύνατος, κακοῖς δ' ἐπιπέδους ἠμεῖν.

Sternet agens Mavors, atque altis funditus arces

*Eruet, ac superum templis incendia mittet,
(Qui nunc fortassis magno terrore subacti
Espresso sudore fluunt.*

Ecce tibi quid Atheniensibus oraculi fuderit: num-
quid in eo vel tenuissimum est divinationis ve-
stigium? Quippe, Tu enim (dicat aliquis) id ora-
culi scilicet, si aliud nihil fuerit, carpere ac tra-
ducere audeas. At si, quæ auxilium flagitantibus
subjunctit, addideris, tum quale demum illud sit,
intelligetur. Addamus ergo,

Jam magnum placare Jovem Jove nata Minerva

*Haud precibus votisque potest.
Quod tamen iadomita cognovi ex Virgine, paudam.*

*Ut reliquis victor potiatur,
Ligna securo consistere menia vollo.
Ornatamque tibi sobolique afferre salutem*

*Jupiter indulsit natæ. Tu, ne pedes hostis
Nee equus hic stantem inveniat, dare terga me-
mento :*

*Namque infesta tibi trahet obivus agmina dactor,
217 Divina o. Salamis, matrum tu pignora perdes,
Sive Ceres dispersa terri, seu venerit ipsa.*

Jovem hercule tu nobis Jove dignum, o Jovis filii;
dignam Minerva Minervam fingis, o Minervæ fra-
ter : et ista voluntatum studiorumque pugna, pa-
trem admodum ac filiam, imo deos omnino decet.
Quin etiam Olympus iste tuus, qui nisi adductum
Sisis infinitum exercitum admovent, urbi uni ex-
pugnandæ par esse non posset, magni aliquid est
videlicet, atque ejusmodi, penes quem sit orbis po-
testas universi. Nam illud quidem quam vero simile,
ut cui ad evertendam unam Europæ urbem vires
defuerint, idem ex Asia vim tantam populorum in
Europam agere concitareque poterit. Tu autem, o
noster audeas (dicant homines illi, qui vultus Jovem
Olympium exorare Minerva non potest), qui ubi
causæ nihil est, usque adeo præceps in adeundis
periculis esse soles, hunc ad casum non ingeni-
scis? An vero lapidibus lignisque Jupiter, non ho-
minibus succensebat, ut homines quidem pesti sub-
duceres, is autem ædificia ascititio quodam igne

• Ισ. κατερέβει. b γρ. επακτώ.

(58*) Οὐ δύναται. Herodot. ibid. secundum ver-
sum implet. καὶ μήτις πυκνή. Quartum vero sic :

... Ὅσα Κέρκερος εἶρος
... tum quintus sequitur :

Ἔγρος ἔχει, κενθμών τε Κιθαρώρος καθέοιο.

Post πεζὴν ἴοντα, addit Herodot. :

Πολλὸν ἀπ' ἡλείρου στρατὸν, ἦσυχος· ἀλλ' ὄπο-

Νῶτον ἐλατρεύθας, ἔτι τοὶ κοτε κάρτιος ἔσση·

id est, si forte adversus adhuc eris. Sed alter e manu-
scr. ἔσται προἔσση, quod etiam malui, præsertim quod
Ænomaus infra p. 248 hanc vocem repetat. Porro
quæ necessaria non putabat, rescuit Ænomaus.

(59) Ἀδάματι. Interpres Herodoti, adamanti
propinquans, vel, adamante, ut Nicephori Synesiani
interpres vertit, pag. 368. Ego, Minervam intellexi,
cujus hic res agebatur. Ἀδάμας, quasi ἀδάμαστος,
Minerva, non tantum δὲ τὸ ἐν πολέμῳ ἄμαχος,
quo modo Hesychius τὸ ἀδάμας explicat, ἀδαμῆς
et ἰγυρός, sed etiam quod virgo et innupta peysi-

*Ἀ Πολλὰ δὲ τῆδ' ἀπολεῖ πυργώματα καὶ καταρ-
[γει].
Πολλοὺς δ' ἀθανάτων θεῶν μαλερῶ πυρὶ δώσει,
Οἱ που τὴν ἔνδρα θεομύμοιο ἐστήκασιν
Δείματι παλλόμενοι.*

Ἰβὸς δὴ σοὶ τὸ πρὸς Ἀθηναίους λόγον· ἤπου τι μαν-
τικὸν ἔνεστι; Εὐ γὰρ οὕτως ἐθάβρης αὐτῶν, ἢ Δία,
φαῖη τις ἂν. Σὺ δὲ προσθεῖς δ, θεομύμον βοθηθῆναι,
αὐτοῖς ἐπιλέγεται γνωσθήσεται. Ἰβὸς δὴ προσκα-
θῶ.

Οὐ δύναται (58*) Παλλὰς Δ' Ὀλύμπιον ἐξέλσασ-
[θαί].

*Λισσομένη πολλοῖσι λόγοις.
Σοὶ δὲ τόδ' αὖτις ἔπος ἔρῳ, ἀδάματι (59) κε-
[λίσσας].*

*Ἐ τῶν ἄλλων γὰρ ἀλλοκομένῳ,
Τείχος Τριτογενεῖ (60) ἔξιλον διδοὶ εὐρύσασα Ζεὺς,
Μούνον ἀπὸρθρον τελέθειν τέ, σε, τέκνα τ' ὀνή-
[σει].*

*Μηδὲ σὺ γ' ἱπποσύνην τε μένεις, καὶ πεζονότα,
Νῶτον ἐπιστρέφας· ἔτι τοὶ κοτε κάρτιος ἔσται.*

**Ὁθεῖη Σαλαμίς(61) ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν,
Ἢ στυγνὰ κενθμώνησιν ἀνημέροισι, ἢ στυγνῶσιν.*

Ἀξιώσ τέ σοι ὁ Ζεὺς τοῦ Διὸς, ὃ υἱὲ τοῦ Διὸς· ἀλλὰ
καὶ ἡ Ἀθηναῖα τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς τῆς Ἀθηνᾶς ἀδελφῆ-
ῆ τε σπουδῆ αὐτῆ καὶ ἡ ἀντιστοιχία ἐπιπρέπει τῷ
πατρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, μᾶλλον δὲ τοῖς θεοῖς· ὁ τε
Ὀλύμπιος οὗτος ὁ τῆν μίαν ταύτην πόλιν ἐξελθεῖν
ἀσθενῶν, εἰ μὴ ἀπὸ Σούσου ἐπαγάγη αὐτῆ τὸν ἀπει-
ρον ἐκείνον στρατὸν, μέγας τις ἄρα ἦν, καὶ τῆν τοῦ
παντὸς κυρία ἔχων, καὶ πιθανὸς ἅμα, ἐκ μὲν τῆς
Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην κινῶν ἔθνη τοσαῦτα, ἐν δὲ
τῇ Εὐρώπῃ μίαν πόλιν ἀνατρέφει ἀδύνατος ὢν. Καὶ
οὐ δὲ ὁ τολμηρὸς ἅμα, καὶ ἐπὶ τῷ μηδενὶ βροχίνου-
νος, οὐκ οὐμώδεις; (εἶπον ἂν ἄνθρωποι, ὑπερ ὧν ἡ
Παλλὰς οὐ δύναται Δ' Ὀλύμπιον ἐξέλσασθαι.) Ἡ
οὐ τοῖς ἀνθρώποις ἐμήνιεν ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ τοῖς λίθοις
καὶ τοῖς ξύλοις· κάπαιτα σὺ μὲν τοὺς ἀνθρώπους
ἔσωξας, ὁ δὲ τὰ οἰκοδομητὰ ἐνεπίμπρα τῷ β πυρὶ ;
οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ κεραυνὸς τρικαῦτα. Ἡ μήτις μάλ-
λον ἡμεῖς τολμηροὶ τε ἔσμεν καὶ βροχίνουνοι, οὐκ
ἐπιτρέποντες ὑμῖν οὕτω φληγαρεῖν. Πῶς δὲ, ὃ

steret, et cognomento Παρθένος in Atheniensi arce
coleretur.

(60) Τριτογενεῖ. Alter e manuscr., Τριτογενεῖη,
recte, κατὰ συνέτηναι. Porro Theodoretus hæc cum
præcedentibus pugnantē contendit : Τοῦτω γε, inquit
(nempe τῷ, οὐ δύναται Παλλὰς) ἀντικρὺς ἐναντίον
τὸ ἐρεξῆς. Εἶπον γὰρ ὡς ὁ Ζεὺς οὐ παύεται ποτινω-
μένη τῇ Ἀθῆνῃ, ὡστερ μεταθλητῆς ἐπὶ πάλιν, Τεί-
χος, Τριτογ., etc. Responderet fortasse callidus va-
les, ita placari Jovem non potuisse, ut a Persis
urbi parceretur; hoc Minerva tamen indulsisse, ut
ligno muro salutem quaerent.

(61) Ὁθεῖη Σαλαμίς. Themistocles apud Plu-
tarch. ex illo Salaminis epitheto bene omniari ju-
bet. Τῷ δὲ χρησθῶ, inquit Plut., πάλιν ἐδημαγώγει,
λέγων μὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τείχος, ἢ τὰς
ναῦς, διὸ καὶ τὴν Σαλαμίνα θείαν, οὐχὶ δειλίην, οὐδὲ
σχετλίαν καλεῖν τὸν θεόν, ὡς ἐτύχηματος μεγάλου
τοῖς Ἕλλησιν ἐπώνυμον ἐσόμενῃ. Simile huic ora-
culum Pandosenis editum : Πηχόστη τριχάλων, το-

μῆνι (62), ὅτι μὲν ἡ θεὴ Σαλαμίς ἀπολεῖ τέκνα ἄνακτος ἢ ἑσθλῶν ἢ κακοτεχνήματος; Περιμένειν δὲ δεῖ τὸ ἀποθνήσκον· ἐν γὰρ δὴ αὖτε τούτων ἀποθνήσκει. Ἡ γὰρ τοῦ Σαλαμῆς ἡ θεὴ οὐδὲ ἠτρωμένων ἀφῆρμεσεν ἄν, ὡς εἰς οἶκτον οὕτως ἀπειρομένη· ἢ ἡ μέλλουσα τῶν νῆων μάχη, ἥτοι ποῦ σκιδναμένης Δημήτερος ἡ συνιούσης, καταπέπασται τῇ ποιητικῇ ἀσκησασθῆναι, ἵνα γένηται μάντευμα ἀφώρατον τῷ σοφισμῷ, καὶ μὴ εὐθὺς καταφάνῃς ἦ, ὅτι ἐν χειμῶνι μάχη ναυτικὴ οὐ συνίσταται. Ἡδὲ δὲ οὐδὲ ἡ τραγῳδία ἀφανῆς, οὐδὲ θεοὶ ἐπικυκλούμενοι (63), ὁ μὲν βασιλεύων, ὁ δὲ οὐ κατακαμπτόμενος· χρῆσται τῷ μέλλοντι, καὶ τῇ τοῦ πολέμου παραδόξῳ ῥοπή, ὁ μὲν σωζομένοις, ὁ δὲ ἀπολλυμένοις. Ἐἴτε γὰρ σώζονται, ἴθω αἰ τῆς Παλλάδος ἰαλαί προμεμήνυνται, ἰκαυαί ὡσαι κάμψαι τὴν τοῦ Διὸς ὀργήν· εἴτε καὶ μὴ, οὐδὲ τούτο τῷ μάντι ἀκατασκήαστον· οὐ γὰρ δύναται Παλλὰς τὴν Δία ἐξιλῆσασθαι· πρὸς τε τὰς ἡμικακοῦς τύχας ὁ τεχνίτης ἐκέρασε τὸ λόγιον, ὡς δὴ τοῦ Διὸς τῇ μὲν τὴν ἑκταῦτο πρόθεσιν ἐκετέλεσαντο, τῇ δὲ τὴν ἄπειρον τῆς θυγατρὸς οὐ περιφρονήσαντος. Τὰ τε πυργώματα ὅτι πολλὰ ἀπολεῖται, εἰ μετὰ ναυθῆκων, ἀλλὰ μὴ μετὰ οὐδῆρου καὶ πυρὸς ἐπέθεσαν, τάχα ἂν ψεύδους ἦν, ὅποτε καὶ μετὰ ναυθῆκων ἐπράξαν ἂν τε πάντως ὁ τοσοῦτοι. Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶν, ἐξείρουν τὸ ξύλων τείχος, τὸ μόνον ἀπόρθητον. Συμβούλευμά εἰ γὰρ (64), ἀλλ' οὐ μάντευμα, οὐκ ἀπειροκῆς τῷ

Κελεύει sortis exitum bonus artifex temperavit; uti Jupiter et satis consilio fecisse suo, nec tamen omnino illius observantiam repudiassse videretur. Nam arces quidem plurimas excindendas esse, id si modo ferulis, non autem ferro ignique armati urbem invaderent, falsum esset fortassis: tametsi aliquid tanta solis etiam instructa ferulis multitudo potuisset. At ligneum, inquit, murum inveni, qui unus expugnari non possit. Consilium das Apollo, non divinas: et consilium quidem alteri huic geminum,

Φεύγειν μηδὲ μένειν, μηδὲ δεῖσθαι (65) κακὴν εἶραι.

Ὁ γοῦν ἐπιλυσάμενος; (66) ἐκρίνος τὸ αἶνιγμα· οὐ χεῖρων ἦν σου κατεῖδεν, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις πρόφρασις ἦν τῷ Πέρσῃ τῆς ὀδοῦ, καὶ ἡ πλῆθ ἑλασις ἐπὶ ταύτῃ πρόσῃν τε καὶ ἐξοχωτάτῃν ἐγένετο. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἄμεινος ἐγὼ, τοῦτ' αἰσθόμενος, καὶ τὸν Ἀθηναίων ἄν, οὐ μόνον τὸν Λυδῶν (67), ἐκέλευον φεύγειν νῦτα ἐπιστρέφοντα·

• γρ. εἰ.

ὡν ποτε λαβὼν ἕλσεως, ut est apud Steph. De urb. v. Πανδοκία. Quod oraculum Alexandro Aetulo, circa illud Breviorum oppidum, pestem creavit.

(62) Ἦως δὲ, ὡ μάντι. Gemina Theodor. : Ἡγούσει γὰρ ποῦ, ὡς εἶδειτε, τοὺς τεθυνησμένους, εἴτε Πέρσαι εἴεν, εἴτε Ἀθηναῖοι. Διὰ τοῦτο γυναικῶν ἐμνήσθη μόνον, τὸ δὲ τούτων ἔθνος ἐστίγχε. Καὶ τὸ σαδωνιμῆτος δὲ Δημήτερος, ἡ συνιούσης, ἀγνοουμένης· ἵστι πανταχῶς τὸν τῆς νίκης καιρὸν. Equidem posteriorum hunc versus de seminis messivae temporibus accipio, vere, autumno, vel adulta jam aestate. Nam in semine jactatur Ceres, in messe colligitur. Nec Quomodo aliter accipit infra.

(63) Οὐδὲ θεοὶ ἐπικυκλ. Γρ. οὐδ' οἱ θεοὶ ἐπικυ-

consumeret? nec fulmen ei tum suppetebat. Nisi tamen audaciores ipsi sumus, nimiumque sine causa præcipites, qui ne vos quidem libere ut gas agere patiamur. At quomodo tamen, bone vates, futurum noveras, ut mulierum fetus divina Salamis perderet, idem utrum id sementis, an messis tempore futurum esset, ignorabas? Ino cur ne hoc quidem noveras, fetus illos mulierum, uti suos ac proprios, sic etiam hostium liberos, a quolibet, qui ludificationem subodoraretur, intelligi omnino posse? At exitus nimirum expectandus est; prorsus enim alterum eveniat oportet. Nam ista quidem vitia Salamis, utri tandem vincerentur, semper utique cum oraculo congrueret, quasi ad commiserationis sensum ejusmodi carmine vocaretur: navalis autem pugna sub seminis messivae tempore futura, specie verborum plane poetica fingebatur, ne responsi vanitas, his verborum argutiis tecta deprehendi posset; neve id omnes continuo viderent, navalem pugnam committi sub hyemem non solere. Jam vero ne ipsius quidem tragœdiæ finis, aut victorum Numinum ratio obscura est. Supplex alterum, alterum minus exorabile fingitur: utrumque in futuri casum, et accipitem bellorum inclinationem opportune, alterum quidem, si salvi forent, alterum vero, si perirent. Nam si ab exitio liberarentur, eo tibi ante Minervæ preces insinuate erant,

218 quæ ad frangendam Jovis iracundiam satis haberent virium; sin autem, ne id quidem vati non provisum: Nec enim Jovem, inquit, exorare Minerva potest. Ita sum isthuc oraculum in tristicis habere virum et satis consilio fecisse suo, nec tamen omnino illius observantiam repudiassse videretur. Nam arces quidem plurimas excindendas esse, id si modo ferulis, non autem ferro ignique armati urbem invaderent, falsum esset fortassis: tametsi aliquid tanta solis etiam instructa ferulis multitudo potuisset. At ligneum, inquit, murum inveni, qui unus expugnari non possit. Consilium das Apollo, non divinas: et consilium quidem alteri huic geminum,

I, fuge, rumpe moras; nec probo ignavia detur.

Et vero, qui tuum hoc ænigma solvit, is nihilo sane minus quam tu id videbat, Athenas Persam excivisse, in eamque urbem utpote omnium principum ac celeberrimam impetum belli universum incumbere. Nam ego ipse, qui nihil divinando possum, ubi rem sensissem, non Lydo tantum, sed etiam Atheniensi, ut tergo verso fugeret, omnino auctor esser. Etenim

κλούμενοι. Forte legendum ἐπισκυκλούμενοι, vel ἐπικεκλημένοι prius tamen illud malim.

(64) Σελ γρ. Malim σὺ γρ, quemadmodum etiam altero in manus. repert, licet τὸ σοὶ additum insuper fuerit.

(65) Μηδὲ δεῖσθαι. Clarum est legendum μηδ' αἰδέσθαι, quemadmodum est in manus. et apud Herodotum, qui etiam χάρος habet, non κακόν. Est enim versus hic tertius ex iis quibus Cræso respudivit oraculum, quos supra exscriptimus ad p. 215.

(66) Ὁ γοῦν ἐπιλυσάμενος. Themistoclem inquit. Lege Herodot. lib. vii, ubi varias intrivati oraculi explicationes recenset.

(67) Τὸν Λυδόν. Cræsum.

*Adversum hunc etiam sese infurat hostia,
Quippe ingens equitum ac peditum vis ingruit.*

Mari vero non terra fugam suaderem. Ridiculum enim foret, homines et classe instructos, et mari proximos, non collectis undequaque vasis, et quicquid ad manum commeatus esset in uaves comportato, salutem expedire, terra, quibus ea placeret, libenter relicta. » Ejusmodi ergo sunt, quæ Atheniensibus Apollo respondit : quæ vero Lacedæmonii, frivola plane risuque digna. Quippe, civitati universæ aut obsidionem, aut exsincti regis luctum imminere denuntiat. Atqui pronum id ac proclive civis erat conjicere, altertrum prorsus eventurum : nec ob futuri eventus ignorantiam, hac ambiguitate verborum illudere, digna erat Numine divinatio. Auxilium ferre videlicet oportuit, ac sese tempori Græcorum assertorem probare, Græcisque potius tanquam domesticis amicis de hostibus ac barbaris victoriam comparare. Sin minus id poterat, nti saltem, ne quid ipsi paterentur, neve hostium in potestatem venirent, efficere. At is ne hoc quidem ; imo nec cujusmodi sit iis futurus adversi Martis exitus intelligit. Ergo quemadmodum hoc etiam in

219 CAPUT XXV.

Responsum Lacedæmonii editum.

« At ejusdem, iniquis, consilii Lacedæmonii auctorem esse non decuit. Recte. Nec enim, improbe sophista, noras, idemne Sparta quod Atticæ periculum immineret. Itaque metuebas ne, cum iis fugam suasisset, fugerent illi quidem, Persæ vero nequamquam ingruerent. Et quoniam respondendum ali- quid erat, hoc responsi tamen Lacedæmonii dedisti:

*Nobilis o Sparta civis, aut incluta nobis
Urbs Persarum armis penitus subversa jacebit :
Aut si eadem steterit, magno regem Hercule natum*

Tristia confectum plangent Lacedæmonis arva.

En iterum ab omni ratione divinationis aliena con- fectio ; quam tamen omittamus licet, ne si eadem sibi de re insultatum a nobis fuerit, non graves tibi solum ac molesti, sed etiam angusti egentesque videamur. Expendamus ergo reliqua. Te omnes unum tanto in periculo aspectabant : unum et futurorum interpretem, et rerum gerendarum auctorem consulebant. At nimirum, cum illi te fide maxime dignum putarent, tum eos tu bardos omnes ac stolidos esse intelligebas ; adeoque statum ejusmodi rerum esse, quo perfacile non in Delphicas modo vel Dodonæas arguiarum et captionum officinas, verum etiam in auguria, in divinationes per farina expressas, et in eorum, qui ventiloqui nominantur ineptias, præcipites agi homines improvidi stultique possent. Quippe non dii modo per id tempus, sed etiam feles, cornices, vanæque adeo insom- niorum imagines fidem impetrant. Neque vero oh-

* γρ. γινώσκαι.

(18) *Υμῶν, ὦ Σπάρτης.* Herodot. lib. vii, p. 520. Spartam vocat *εὐρύχορον*, a regionis potius quam ubi amplitudine. Fuit enim Laconica totius Pelop-

*Ἐτι γὰρ ποτε πάντιος ἔσται·
Πολλὴ γὰρ ἱκποσύνη, καὶ κέρως ἐπέργεται.*

«Οἱ δὲ ναυσίν, ἀλλ' οὐ κατ' ἤπειρον· καὶ γὰρ ἦν γελοῖον ἔχοντας ναυτικῶν, καὶ ἐπὶ θαλάσσης κατοικούντας, μὴ οὐ πασσοῦ σκευωρησάμενους, καὶ τροφῆς ὅσας εἶχον συνεμβαλλομένους σῶζεσθαι, παραδόντας τοῖς βουλομένοις τὴν γῆν. » Ταῦτα μὲν οὖν τὰ πρὸς Ἀθηναίους· ἀσθενῆ δὲ ἀφ' ὧρα καὶ καταγελαστο τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους. Ἦτοι γὰρ, φησίν, πᾶσα ἡ πόλις πολιορκηθήσεται; ἢ ἀπολωλότα τὸν βασιλέα πενήθει. Τοῦτο δ' ἐξ ἁπαντος εἰκὸς ἦν παντὶ τῶν στοχάζεσθαι, τὸ ἦτοι τὸδε, ἢ τὸδε συμβῆσεσθαι· ἀλλ' οὐ δῆπου θεοῦ ἦν μάντευμα ὡδὲ πως ἀμφιβάλλει ἀγνοῖα τοῦ μέλλοντος, βουθήσει δὲ, καὶ σωτήρα τῶν Ἑλλήνων ἐν καιρῷ παραφαίνεσθαι, καὶ μέλλον τὴν B κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βαρβάρων νίκην τοῖς Ἑλλήσιν, ὡς ἂν οικειοῖς φηλοῦ προξενεῖν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο δυνατὸς ἦν, κἂν τὸ μὴ παθεῖν αὐτοῦς, μὴ δ' ἀλῶναι παρέχειν. Ὅ δὲ, οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' οὐδ' ὅπως αὐτοῖς τὰ τῆς ἤτης περιστήσεται γινώσκων*. Διὸ καὶ πρὸς ταῦτα οἷά φησιν ὁ ἑλεγχος, ἀκουε.

oraculum ŌEnomaus invehatur, accipe.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους.

« Ἄλλ' οὐ δεῖ Λακεδαιμονίους, φήσεις, ταῦτ' οὐκ ἀνεῖν. Ἀληθῆ λέγεις. Οὐ γὰρ ἠπίστασο, ὡ σοφιστὰ, εἰ χωρήσει τὰ τῆς Σπάρτης ὡπερ τὰ τῆς Ἀττικῆς. Ἐδοιοικεῖ οὖν μὴ σὺ μὲν κλεῦσης αὐτοῖς φεύγειν, C κἀκαίτα οἱ μὲν φεύγοιεν, οἱ δὲ μὴ ἐπίδοιεν. Ἐπεὶ οὖν ἔδει τι λέγειν, οὕτως εἶπας τοῖς Λακεδαιμονίοις·

*Υμῶν, ὦ Σπάρτης (68) οὐκ ἔπιτοες εὐρυχόροιο,
Ἦ μέγα ἄστυ ἐμικυθὲς ὅπ' ἀνδράσι Περσειδῆσι
Πέρσεται· ἢ τὸ μὲν ὄχι, ἀπ' Ἡρακλέος δὲ γενέ-
[68]σθαι
Πενθήσει βασιλῆα (69) φθίμενον Λακεδαιμονίος
[69]σῶρος.*

Πάλιν ὁ ἀμαντευτότατος σύνδεσμος· ἀλλ' ἔωμεν αὐτὸν, ὡς μὴ, δις περὶ τοῦ αὐτοῦ σοι ἐπιτηδύοντες, ἐπαχθεῖς ἅμα καὶ ἀποροὶ δοκῶμεν εἶναι. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐκσκοπῶμεν. Εἰς σὲ μὲν ἀπέδλεπον ἅπαντες ἐν τη- λικοῦτῶν κινδύνῳ· σὺ δ' αὐτοῖς καὶ τῶν μελλόντων μνηστῆς, καὶ τῶν ποιητέων ἦτοια σύμβουλος. Καὶ σὲ μὲν ἐκείνοι πιστῶν, σὺ δ' αὐτοῖς ἐπίπεισο ἠλιθίους εἶναι· καὶ ὁ καθεστὼς καιρὸς ὅτι ἱκανὸς ἦν ἀγεῖν, καὶ τραχίλλειν τοὺς ἀβελτεροῦς οὐ μόνον εἰς Δελφικὰ καὶ Δωδωναῖα σοφιστήρια, ἀλλ' ἦδη καὶ ἐπὶ τὰ ἑρμι- θομαντεῖα, καὶ ἀλευρομαντεῖα, καὶ τοὺς ἑγχαστρι- μύθους. Πιστοὶ δὲ οὐ μόνον οἱ θεοὶ τηλικαῦτα, ἀλλ' ἦδη καὶ αἱ γαλαῖ, καὶ αἱ κορίνοι, καὶ τὰ καθύπνια παραπταίσματα. Οὐκ οὖν ἀδηλον, ὅτι οὗτ' ἂν ἀμφο- τερα μᾶλλον ἐδέξαντο, ἢ τὸ ἔτερον, οὗτ' ἂν τὸ μείζον ἀντὶ τοῦ μείονος· μείον δὲ εἶναι ἓνα ἀντὶ πάντων πεσεῖν τὸν βασιλέα. Μετὰ μὲν δὴ τῆς πῦλης πιπτού- σης, οὐδέμα οὐδ' αὐτῷ ἀποφυγῆ· εἰ δ' αὐτὸς ἄλλη

ponnesi magnitudine ac nobilitate princeps.

(69) *Βασιλῆα.* Leonidam.

τη τάττοια, εἴχα δὲν τι καὶ παρὰδξον γένοιτο. Λαί-
 κται δὴ τοὺς ταῦτα λογιζομένους, τὸν μὲν βασιλεῖα
 πρῆξι προσπολεμιστονα, αὐτοὺς δὲ, οἷκο μένοντα
 ἔγω κινδύλων, καρδοκαίν. Τῷ μὲν οὖν μετ' ὀλίγον
 ἐναντῶ Ἰσταμῆν πρὸς τὸν ἄπειρον ὄχλον διέβρο
 προφανῆς ἢ δὲ Σπάρτη ἀνοχᾶς εἶχε τοῦ φόβου, καὶ
 παραβόλους ἄλιπιδας. Μνδὲν δὲ ἔττον ἀνώρατον εἶναι
 τὸ σφῆσιμα, καὶ διαφυγούσης, καὶ ἀλούσης. Τί δὴ-
 ποτε; Ὅτι οὐκ εἴρητο, μὰ Δία, εἰ ὁ βασιλεὺς ἀποθάνῃ,
 ἢ πῶλε σωθῆσεται, ἀλλ' ὅτι, ἢ μόνος ἀπολείται, ἢ ἢ
 σύμπασα πόλις ἢ τοῦτο δὲ ἐν ἐκατέρῳ ἀνεύθυνον, καὶ
 μόνου αὐτοῦ ἀπολουμένου, καὶ μὴ μόνου. Οὗτος δὲ
 τῶρο καὶ ἀφροσύνης καρπός. ἢ Ἄλλὰ ταῦτα μὲν
 ταυτῆ. Οὐκ ἄξιον δὲ παρελθεῖν καὶ ἄπειρ Κνιδίους
 ἔχρησε πάλιν εὐχομένους, καὶ τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ
 συμμάχων αἰτούσιν.

seu manus hostium effugeret, tectam manere
 Bersule, si rex periret, civitatem futuram dixerat,
 versare esse perituram. Quod sane dictum, utrovīs
 constaret. Atque hic demum est vanitatis stultitæque fructus. ἢ At de Lacedæmonis haetenns. Jam
 quid tandem ipse Cnidis opem quoque snam implorantibus responsi dederit, non abs re fuerit at-
 tectere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Τὸ αὐτὸ Κνιδίους.

« Ἐπαθον δὲ καὶ οἱ Κνιδίους (70) τούτῳ προσκοικῆς,
 Ἄρπαγῳ (71) ἐπ' αὐτοὺς στρατεύσαντος. Τὸν γὰρ
 Ἰσθμὸν τὸν αὐτῶθι διακόπτει ἐπιχειροῦντες, καὶ
 τὴν πάλιν νησοποιεῖν, τὰ μὲν πρῶτα τοῦ ἔργου εἶχον-
 το, ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ἢ ἀήνητα ἢ ἐργασία, ἀκαγοραῖοντα
 εἶχε ἤδη ἐχρῶντο. Σὺ δὲ αὐτοὺς εἶπας ἢ Ἰσθμὸν μὴ (72)
 πωρῶντε. μηδ' ἔρῳσσετε ἢ Ζεὺς γὰρ κ' ἔθηκεν νῆ-
 σον, αἰ κ' ἐβούλετο καὶ οἱ βλάκει ἐπιελθούσαν, καὶ
 ἀποροπαύμενοι παρῆδωκαν αὐτοὺς τῷ Ἄρπαγῳ. Τὸ
 δὲ βραχέως γρημα! Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἦν βέβαιος ἀποφυγῆ
 ἔρῳσαι, τούτου μὲν ἔπαυσα· ὡς δὲ μὴ κελύων ἔρ-
 γου ἔχασθαι, ἐπαγγέλλῃ τὴν ἀποφυγῆν, τούτῳ δὲ οὐ
 τὸ λῶϊον εἶναι μὴ ἔρῳσαι προσετίθει· ἀλλ' ὅτι οὐ
 δοκᾶε τῷ Διὶ νῆσον αὐτὴν εἶναι. Ἐν μὲν οὖν τῇ ἀπο-
 τροπῇ ἀμφοτέρω ἰσθμῶρα, ἐν δὲ τῇ προτροπῇ τὸ
 ἔαρεῖσθαι προείχον. Οὐ δὲ ἀσφαλῆς ἦν τῷ σοφί-
 σῆ τὸ ἀνατρέπειν. Οὕτως τε οὐδὲν εἰπῶν, ὡν ἔνεκα
 ἔσαν ἀφρημένοι, ἀπέπεμφας οἰομένους ἀνηκούσαι τι. ἢ
 Ταῦτα δὲ ἡγούμαι τὸ ἀδρανῆς τῶν τε χρώντων καὶ
 τῶν χρωμένων ἀπελῆγειν αὐτάρκως, καὶ ὅτι μὴδὲν
 ἀιρήθς ἢ ἔνθεον ἔστιν εὐρεῖν ἐν τοῖς θελουμένοις. Τὸ
 δὲ κακόροπον τοῦ ἔθους εἶτε τῶν ποτηρῶν δαιμόνων,
 εἶτε τῶν τὰ μαντεία καθυποκρινόμενων ἀνδρῶν, ἴδοις
 δὲ, εἰ μέθοις ὡς καὶ εἰς τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον
 πὺς χρωμένους αὐτοὺς ἡρέθισον, εἰρήνης καὶ φίλας
 ἔων αὐτοὺς εἶναι βραβεύτας. Τοτὲ μὲν οὖν Λακεδαιμο-
 νιας ὡς ἀν οἰκελοὺς καὶ φίλους, ὅ ἐν Διελφοῖς πάλιν κατὰ
 Μεσσηνίον παροῦντε, τοτὲ δ' αὖ Μεσσηνίους κατὰ Λα-
 κεδαιμονίον χρεῖ, εἰ πάλιν οὗτοι δι' ἀνθρωποθυσια; ἰλά-
 σονται τοὺς δαίμονας. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ περὶ τούτων.

α γρ. ταύτη. β add. οὐκ. γ Ἰσ. ἀληθῶς.

(70) Οἱ Κνιδίους. Fusc Herodot. lib. 1, pag. 80.
 Lacedæmoniorum coloni fuere, illamque Asie re-
 gionem tenuere, quæ Triopium ad mare vergebat.

(71) Ἄρπαγῳ. Fuit is et Cyri servator infautis

A securum erat, eos nec utrumque potius quam alter-
 utrum, nec pro leviori gravius subituros esse;
 simulque levius hoc demum fore, si rex per omni-
 bus unus interiret. Jam vero id etiam facile occur-
 rebat; in communi totius urbis excidio, effugium
 regi patere nullum; idem autem si alio quopiam
 amandaretur, aliquid forte præter opinionem even-
 turum. Reliquum igitur est, ut regem, hæc secum
 ipsi reputantes, ad bellum gerendum emittant, domi
 vero interea residentes, procul a discrimine, rei to-
 tius exitum operiantur. Regi porro infinitam hos-
 tium multitudinem paulo post excipienti, certum
 interitum imminere, vemo non videbat, cum indu-
 ciis quibusdam interim ab omni metu vacuis Sparta
 fruaretur, seseque inopinati ejusdam eventus spe
 sustentaret. 220 Enimvero sen eadem caperetur
 cavillationis fraudem. Cur autem? Nec enim salvam,

sed tantum, aut Regem unum, aut civitatem uni-
 versam esse perituram. Quod sane dictum, utrovīs
 constaret. Atque hic demum est vanitatis stultitæque fructus. ἢ At de Lacedæmonis haetenns. Jam
 quid tandem ipse Cnidis opem quoque snam implorantibus responsi dederit, non abs re fuerit at-
 tectere.

CAPUT XXVI.

Responsum Cnidis editum.

« Nec sane dissimilis (inquit ille) Cnidiorum, Har-
 pago adversus eos movente, fortuna conditioque
 fuit. Isthmum enim illum, qui tum inibi erat, tol-
 lere ac rescindere, atque urbem insulam efficere
 aggressi, ubi rem fausto licet initio, minus postea
 vidissent ex voto cedere, abjectis demum animis,
 oraculum consulere. Tu vero ad hoc: Isthmum neu
 munit, neu suffodite: Jupiter enim, si voluisset, in-
 sulam fecisset. Tibi porro recordes ac stolidi ho-
 mines fidem habuere, seseque Harpago, a suscepto
 deterriti consilio, dederit. Istuc autem quem vete-
 ratorie! Nam quod, ne suffosso quidem Isthmo,
 certum eos receptum habituros videas, affectum
 opus inihes: idemque simul, utpote nequaquam
 ejus insituendi auctor, effugiendi spem ostendis
 aliquam. Neque tamen, si a suffodiendo abstinue-
 rint, latiore exitum polliceris: hoc unum affers,
 Jovi urbem insulam fieri non placere. Occurrebat
 nimirum, si dehortarer, parem in utramque partem
 responsi vim; sin autem hortarer, expressam im-
 minm consecuturæ salutis significationem futu-
 ram. Quare, dehortari modo, tutum in primis ac
 securum sophistæ visum est. Atque hunc in mô-
 dum, nihil prorsus ad ea respondens, quorum te
 ipsi causa convenerant, miseros dimisisti, qui sese
 tamen abstulisse aliquid putabant. ἢ Illis equidem
 existimo, tam respondentium, quam consulentium
 imbecillitatem, quamque oracula isthæc omnia di-
 vine facultatis vacua sint, abunde coargui. Jam
 maleficas et fraudulentas artes, seu malorum demo-

et fortissimus Imperator.

(72) Ἰσθμὸν μὴ. Herodotus, Ἰσθμὸν δὲ μὴ. Bena-
 rii duo sunt.

oium, seu hominum, qui divinatorum larvam induebant, ex eo perfacile iutelligas, quod qui pacis et amicitiae conciliatores atque interpretes esse debuissent, eos illi sæpissime, a quibus consulebantur, in mutua bella concitarent. Et quidem modo **221** Lacedæmonios, quasi domesticos et amicos adversus Messenios Apollo Delphicus excitulit, modo idem adversus Lacedæmonios Messeniis, si modo humana victima dæmones iterum placaverint, læta omnia pollicetur. Hanc tu in rem, quæ sequuntur, accipe.

CAPUT XXVII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Eos, a quibus consulebantur, in mutua bella vehementius concitasse.

« At hæc omnia videlicet ea quæ divinationi præsto est, sapientia explorabit, nec eam temere, quidquid occurrerit, effutire sinet, utpote quæ rerum omnium suspensas ex sese habeat aptasque rationes, ac velut arbitra suum quibusque pretium ac dignitatis gradum attribuit. Neque vero Pythium illum, oh ejus vanitatem, aut istis, aut Lacedæmoniis, de Messeniis eaque regione, quam ipsi Lacedæmonii fraude victis occuparant, responsum edere patietur,

Non te armis solum mandat decernere Phœbus :

Atque aliis tenet arva quidem Messenia fraude :

Verum quisque dein patitur, eas texuit, artes.

Fæcis eos potius et temperantiæ meminisse, ac sorte sua contentos esse jubet. Homines enimvero Lycurgi legibus ad æquitatem institutos, immodiæ cupiditatis et inanis gloriæ stimulus ad consulendum oraculum impulerat, uti ne qui sub tolerantia magistris legibus educatos se ferebant, Messeniis pugna cressisse viderentur. Atqui si ex legibus tolerantia magistris vitam instituebant, decuit eos profecto paucis contentos, a dimicatione, armis, ac reliqua ejusmodi vesania abstinere. Cæterum hæc tu Lacedæmonii contra Messenios respondisti : at Messeniis contra Lacedæmonios, quæ sequuntur. Nam utrisque vicissim adversus utrosque responsa promissis.

*Manibus Ægyptidem poscunt nigra fata puellam,
Hanc tu si dederis, caram servabis Ithonen.*

Nam quod affers, non puram ac sinceram ex Ægypti genere victimam, ac **222** propterea litatum a Messeniis non fuisse; apage mihi hæc commenta : turbis enim concitandis nemo te aptior. » Atque hujusmodi sunt historia antiquioris exempla. Cujusmodi sexcenta quoque jam usque a majoribus nostram ad ætatem proferri possent : cum tot subinde impe-

(75) *Ἐρήσει.* Ita γρ. cum ante perperam editum esset, οὕδ' ἦρσει.

(74) *Ἄπατη νικήσαντες.* Hanc victoriam Aristodemus duce retulerunt Messeniis, ut scribit Pausanias in *Messenic.*, pag. 421; ubi circa montem Ithomen insidias a Messeniis collocatas ait, quæ victoriæ causa fuerint, cum recentes in fessos ac debilitatos irruissent. Οὕτοι μὲν, inquit, ἐλόγων τῆς Ἰθώμης ἐνθα ἐμελλον ἦχιστα ἐσεσθαι σύνοπτοι, etc. Atque hæc illa est ἀπάτη cuius hic meministi.

(75) *Ὀὐ γε μάχης.* Pythiæ oraculum est, quod ab eodem Pausania refertur p. 122.

(76) *Γαίαν.* Pausan., λαίαν. CEnomaus sine du-

Ὡς τοὺς χρομένους αὐτοῖς ἐξέμαινον εἰς τὴν κατ' ἀλλήλων πόλεμον.

« Ἐπικρίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἡ σοφία παρούσα τῇ ματικῇ, καὶ οὐκ ἐπιτρέφει αὐτῇ ὡς ἐτυχε διαλέγεσθαι, ἀτε δὴ τῶν πάντων ἀψαμένη τὰ πείσιματα, καὶ ἐπιθυμένη τὰ πρεσβεία· οὐδ' ἔφησι (73) μεταίψοντι τῷ Πυθίῳ χρῆν ὅστε τούτοις, οὕτε Λακεδαιμονίους περὶ Μεσσηνίων καὶ τῆς γῆς, ἧς εἶχον Μεσσηνίους ἀπάτη νικήσαντες (74) Λακεδαιμονίους :

B *Ὁὐ σε μάχης (75) μόνον ἔρτ' ἐρῆσειν περὶ Φοῖβος.*

Ἄλλ' ἀπάτη μὲν ἔχει γαίαν (76) Μεσσηνίδα

Ἄλλος (77) ταῖς δ' αὐταῖς τέχναις τις (78) ἀλώσεται, αὐτὴν ὑπὲρ ἔσεν.

Εἰρήνης μᾶλλον (79) μεμνησθαι καλεῖται καὶ διωγοδείας καὶ αὐταρκειας. Οἱ δὲ (80) που τοῖς Λυκούργου νόμοις κατακοσμοῦμενοι ἦχον ὑπὸ ἀπληστίας καὶ δόξης κενῆς αἰρησόμενοι (81), ὡς μὴ δοκοῦν Μεσσηνίων μάχῃ λείπεσθαι, ἐν νόμοις καρτερικοῖς τετράσθαι δοκοῦντες. Εἰ δὲ γε οἱ ἐν καρτερικοῖς ἦσαν νόμοις οὕτω τεθραμμένοι, ἐκαρτέρουν ἂν ἐπὶ τοῖς ὄλγοις, καὶ οὐδὲν ἂν μάχης αὐτοῖς εἴει, οὐδὲ ὅπλων καὶ τῆς λοιπῆς ἀποπληξίας. Ταῦτα Λακεδαιμονίους κατὰ Μεσσηνίων· πάλιν δ' αὐ Μεσσηνίους κατὰ Λακεδαιμονίων τοιαῦτα. Σὺ γάρ καὶ Μεσσηνίους κατὰ Λακεδαιμονίων, οὐ μόνον Λακεδαιμονίους κατὰ Μεσσηνίων χρησάμεναι :

Παρθένον Ἀλκιβίδα κληρὸς καλεῖ, ἦντινα δολιχὴ δαίμωνι νερερικός, καὶ περ σώσειας Ἰθώμηρ.

Τὰ γὰρ παρευρήματα οὐ δέχομαι, ὅτι οὐκ ἦν καθαρὸν ἐκ γένους Αἰπίτου τὸ ἱερτεῖον, ὅθεν ἀτέλεστα Μεσσηνίους εἶναι· τοιοῦτος γὰρ εἰ ὅσος παρ᾽ αἵναι. » Τὰ μὲν δὴ τῆς παλαιῆς ιστορίας τοιαῦτα. Μυρία δ' ἔστι καὶ καθ' ἡμᾶς τοῖσιν συνιδεῖν ἕμοια, ἐκ παλαιού χρόνου καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς τῶν κατὰ χρόνου ἀρχόντων, τοτὲ μὲν εἰς ἀπράκτους πολέμους διὰ

bio legit γαίαν, cum panlo ante dixerit, περὶ Μεσσηνίων καὶ τῆς γῆς, ἧς εἶχον, etc.

(77) Ἄλλος. Pausan., λαός.

(78) *Τέχναις τις.* Pausan., τέχναςιν ἄλλος. Tum addit, Λακεδαιμονίους in omnem se versasse partem, ut fraudi fraudem reponerent.

(79) *Εἰρήνης μᾶλλον.* Aliter manuscr. et Mont., Εἰρήνης δὲ μᾶλλον. Reponi fortasse possit, Εἰρήνης ἂν μᾶλλον μ. καλεῖται. *Iuberet vero potius, etc.*; nam quæ sequuntur hanc sententiam postulant.

(80) *Οἱ δὲ.* Malim ὅ γρ, vel οἱ δὲ.

(81) *Αἰρησόμενοι.* Placuit ἐρησόμενοι, quod habet γρ., id est, Apollineum consulturi. Posset etiam αἰρόμενοι, clui.

τῆς τῶν χρησμῶν συμβουλίας ὀρμῶντων, τοτὲ δὲ ἀπαλλομένων ἐκ τῆς τῶν χρησθέντων ἀδελφίας, ἄλλοτε δὲ ἀπο-ἠνωμένους ἐκ τῆς αὐτῆς τῶν λογίων ἀπάτης. Τί δεῖ δὲ λέγειν, ὡς ποτε ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς, ἦτοι τῶν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς παρατάξεων, ἢ τῶν ἐν ταῖς σωματικαῖς ἀβρῶσταῖς κινδύνων, τῆς τῶν νενομισμένων περὶ ἐπικουρίας ἢ θεραπείας ὀδὸν ἔσπυον; Τοιαῦτα δὲ ἀεὶ καὶ διαπαντός αὐτοῖς τὰ ἀπὸ τῶν χρησμῶν ἐκπίπτει, οἷα καὶ τὰ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας συνίστηναι. Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν μάλιστα παρὰ τοῖς Ἑλλῆσι θρυλλομένων τοῦ Πυθίου χρησμῶν εἰς τῆς; ἦν καὶ ὁ πρὸς Λυκούργου, ᾧ προσκίοντι ἡ Πυθία ἐκφώνησε τὸ βούμμενον ἐκεῖνο·

Ἦρεις (82), ὦ Λυκέργε, ἐμὸν ποτὶ πλοῖα ρηθὲν, Ζητὴ φίλος καὶ πᾶσιν Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι· Δίω ἢ σε θεὸν ματεύσομαι, ἢ ἀνθρώπων· Ἄλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι, ὦ Λυκέργε· Ἦρεις ἐννομίαν διΐμενος· ἀτὰρ ἐγὼ τοι δώσω·

καὶ τὰ τούτους συνεπιλεγόμενα· φέρε, καὶ πρὸς ταῦτα οἷμα ποτὲ συνεθεῖν ὁ προφητικῶς Ἐλεγχος ἐποπτεύσομεν. Γράφει δὲ ὕδα·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

Τὰ περὶ Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου νομοθέτου, ὅτι μὴ τὸν ἀξίω.

Ἐ Ἄλλὰ σὺ τὴν Τυρταίων * προκαθηγεμόνα, καὶ σκοπὸν εἰδόντα ποτὲ ὡς σὲ, ἦκειν ἐφης ἐκ κολῆς Λακεδαιμονος Ζητὴ φίλον, καὶ πᾶσιν Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι, βίβζεσθαί τι εἰ θεὸν αὐτὸν ματεύσῃ ἢ ἀνθρώπων· Ἄλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι, ὅτι ἦθειν ἐννομίαν αἰτήσων. Καὶ πῶς, εἰ θεὸς (83), οὐκ ἔπιστάτο νόμον πολιτικὸν ὁ φίλος τοῦ Διὸς καὶ πάντων τῶν Ὀλυμπίων; Ἄλλ' ἐπεὶ οὐ δίχα θεοῦ ἴσως τὰ τοιαῦτα εὐρίσκειται, ἀ δέδεικται τῷ θεωτάτῳ ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς θεοῦ φωνῆς· φέρε, ἴδωμεν τὴν θέλαν φωνήν, καὶ ἀ ἐδίδαξας τὸν Λυκούργον·

Ἦρεις ἐννομίαν διΐμενος· ἀτὰρ ἐγὼ σοι δώσω.

ἀς, εἰποιμι ἂν ἐγὼ· οὐδεμίαν γάρ πω δόσω οὐδενὶ ἐπιγγεῖλω τοιαύτην·

Ἔω; ἀν ματειαῖσιν ὑποσχέσεις ἢ τε καὶ ἔργους, καὶ εἰκας ἀλλήλοισι καὶ ἀλλοδαποῖσι διδώτε (84), Ἄγῶς καὶ καθυρῶς πρεσθηγέτας τιμῶντες, Τυρταρίδας δ' ἐποπίζομενοι (85), Μενέλαόν (86) [τε καὶ ἀλλοὺς Ἀθανάτους ἥρωας, οἱ Λακεδαιμόνι διη· ὅτω τοί χ' ὑμῶν περιφέροιστο εὐρύστα Ζεῦς.

* Ἰσ. Λυκούργου. ἢ Ἰσ. ὑποσχέσις.

(82) Ἦρεις. Oraculi huius meminerunt Herodot. lib. 1, p. 28; Plutarch. in Lycurgo, p. 42; Theodor. x De Græcor. affect.

(85) Εἰ θεός. Clarum est ita legendum fuisse, non ἢ θεός.

(84) Διδώτε. Ita γρ. et recte, nam διδῶσαι mendacium erat.

(85) Ἐποπίζομενοι. Hesych. : Ἐπόμιζε, ἐν-

ratores modo ad inania bella oraculis auctoribus raperentur, modo responsorum obscuritate fallerentur, modo etiam nativa quadam iuducti oraculorum fraude aberrarent. Quid enim referre attinet, quoties vel gravissimis, quod iufausco cum hostibus Marte pugnasset, calamitatis conflictati, vel morbis periculosissimis laborantes, ab iis qui vulgo dii censebantur, opis omnino nihil remediique senserunt? Et quidem ejusmodi semper iis atque constanter ex oraculis responsa prodire, qualia vetustis passim historiis celebrantur. Sed quoniam ex iis Pythii oraculis, quæ Græcorum omnium vocibus maxime jactantur, unum etiam illud est, quod Lycurgo sese consulenti Pythiam edidisse ferunt, his versibus comprehensum:

Tu modo nostra subis in pingua templa, Lycurge. Omnibus o superis, superum o charissimæ patri, Te divumne hominemve vocent oracula nostra, Ambiguus : divum, ut spes est, dizisse licebit, Æqua tuis nos jura rogas; damus illa libenter;

et quæ sequuntur; age, quinam de isto quoque Οἰνομαι nostri, dum oraculorum vanitate argueret, sensus exstiterit, videamus. Sic igitur ipse scribit :

CAPUT XXVIII.

Quæ de Lycurgo Lacedæmoniorum legislatore memorantur, deo indigna esse.

Ἐ Sed enim Lycurgum, inquit, cum ad te aliquando viæ quasi dux et explorator adisset, cava Lacedæmone, Jovi ac reliquæ superum turbæ charum, venire dicebas; nec tibi omnino constare, deumne ipsam an hominem oraculo pronuntiare deberes. Quin etiam addebas te malle deum, quod æquas abs te leges petiturus venisset. Atqui si deus erat, legum idem et æquitas imperitus esse qui poterat? præsertim cum Jovi ac superis omnibus adeo charus esset. **223** Sed quoniam, excogitari forte sine deo non possent, quæ divino ex ore hominum divinisissimus audiit; age divinam hanc ipsius quoque vocem, quæque Lycurgum docueris, attendamus :

Æqua tuis nos jura rogas, damus illa libenter.

Unam vero, mea quidem causa, dederis; nemini enim antea donum ejusmodi ullum promisisti :

D *Dum vos (quod responsa jubent) promissa fidemque Nomine firmatum superum, et communia juris Civibus externisque simul defendere vincula Cura premet, castisque gravem celebrare sanctam Obsequiis : dum Tyndaridæ, Menelaus, et omnis*

Heroum sacra turba suo gaudebit honore : Providus illæsam servabit Juppiter urbem.

τρέπου, ἐπιστρέφου, κατασκευάζε, φυλάσσω.

(86) Μενέλαον. Γρ. Μενελάω, recte, tametsi Μενέλαον, κατὰ συνήθειαν, dici possit. Hæc porro, cum paulo post sequentibus, leges videntur esse, quas Herodot. lib. 1 scribit, nonnullis putasse conceptis verbis a Pythia dictatas fuisse. hoc ipsum Clem. Alexandr. lib. 1 Strom. et Strabo lib. x.

O doctrinam, Apollo, cohortationemque divinam! Non longam sane præcepta ista tua navigationem postulabant: nec Delphos ex Peloponneso propterea, imo ne ad Hyperboreos quidem ipsos confugiendum fuit, unde, alterius cujusdam vatis Asteriaz jussu et oraculo, profectos olim memorant:

Fragrantis Deli cives, sacrosque ministros.

Lycurgum, hercle, putem, neque nutriculum habuisse, neque seniorum in consessu versatum unquam fuisse: nam et ab istis, et ab illa quoque nou modo plura, sed etiam majoris sapientiae plena didicisset. Quanquam addes, opinor, aliquid, si clarior abs te quidpiam Lycurgus flagitarit. Equidem, si aliis, uti par est, imperantibus, alii vicissim, uti par est, obsequuntur, id non jam illi seniorum consessui totum assignabo: proinde Lycurgum obtestabor, uti bono animo esse velit, si quam abs te tamque secum referre poterit.

*Semita se longo duplex discrimine findit,
Altera honoratis fert Libertatis ad aedes,
Altera Servitii tectum illatibile pandit:
Illam vis animi, et sacro concordia gressu
Trajiciet, quam tu populis monstrare memento:
Hanc lis dira aperit, tristisque ignavia vultu.*

224 Quam diligenter cavere jubes. Tu fortitudinem in primis civibus, commendatam esse vis: id sæpe nobis occidere ipsi quoque meticulosi solent. Consensionem addis animorum: id vero non tantum a sapientibus, sed etiam ab iis, quos mutue dissensionem agunt, inculcatur. Quare hujus quidem præcepti causa, per nos quiescas licet. Itane vero? Qui te vatem prædicās, ne id quidem intelligis, quam sæpe multi nobis isthuc ipsum in-
C
gesserint, qui tamen neque laurum comederant? neque Castaliam aquam biberant, neque sapientiae nomine supercilium adduxerant? Quin tu autem de fortitudine, de libertate, de concordia disseris, quemadmodum ista civitatibus præsidia comparentur? Desine hoc nobis imponere, uti quam ipsimet ignoramus, eam populis viam præeamus. Præti ut ac formidanda est. Quibus deinceps ista subdit:

(87) *Δήλιο θυώδεος.* Ita reposui, cum perperam excusum esset, δη λοιουθώδεος.

(88) *Ἔτι.* Sensus postulare videtur, οὐδέτι.

(89) *Συνθάκου.* Ita conjunxi, quæ distracta erant, σύν θάκου.

(90) *Πέραν.* Plane legendum videtur πέραν, sensu facillimo, quam etiam lectionem in Mont. reperi. Quod sequitur, ἦν δὲ, reineri potest, nam ἡγεῖσθαι pro ἡγῶ positum est, ut solet in legibus illis sancientiis præceptisque dandis, infinitivus imperativi locum tenere.

(91) *Ἄπαρος.* Τουτίστιν εἰς πᾶσαν καθιστάσα τὴν ἀπορίαν. Ad homines etiam vox ista significatioque transferitur, raro licet exemplo. Ita Plato in *Apoloq.*: "Ὅσοι δὲ σθῶν καὶ διαβολῆ χρώμενοι ὑμᾶς ἀνέπειθον· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ πεπεισμένοι ἄλλους πείθοντες, οὗτοι πάντες ἀπορίωτες εἰσιν. Quem locum vereor ut satis fideliter interpretes expresserint, maximeque postrema. Nam Serranus quidem sic: *Illi vero nusquam comparent.* Atqui, ex eo potius

"Ἀπολλον, διδασκαλίας καὶ παρεγγυήσεως θείας! Καὶ οὐ μακρὰς ἕνεκα τούτων οὐ στόλας· εὐ δὲ ἔπαις εἰς Δελφοὺς ἐκ Πελοποννήσου, ἀλλ' οὐδ' εἰς Ὑπερβορέους αὐτοὺς, ὅθεν ἀφίχθαι λέγουσι κατὰ χρησίων Ἀσπερίας ἄλλης μάντεως·"

Οἰκητὰς Δήλιο θυώδεος (87) ἦδ' ἱερῆας.

*Δοκίμ δὲ μοι ὁ Λυκούργος οὗτος οὐκ ἐσχηκέναι τι-
θῆν, οὐδὲ σὺν θίωμν πρεσβυτέρων οὐδέποτε κεκαθη-
κέναι, παρ' ὧν καὶ παρ' ἧς εἶχε καλλίω τούτων
ἀκούσαι καὶ σοφώτερα. Τὰγα δὲ πού τι προσθήσεις,
ἐάν σε λιπαρῆ ὁ Λυκούργος εἰπῆν τι σαφέ· εἰ οὐ μὲν
εὐ ἡγοῖντο, οἱ δ' ἔποντο· ἔτι (88) φῆσαι τοῦ αὐτοῦ
εἶναι συνθάκου (89) τοῦτο, καὶ ἀξιώσω τὸν Λυκούργον
μὴ ἀποκαμῆν εἰ τι δύναται πολιτικὸν παρὰ σοῦ δι-
δαγμα ἀναλαθῶν ἀπείναι εἰς τὴν Σπάρτην.*

Reipublicæ constituendæ rationem accipere, Spar-

*Εἰσὶν ὁδοὶ δύο κλειστόν ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι.
Ἡ μὲν Ἐλευθερίας εἰς τίμον οἶκον ἄγουσα,
Ἡ δ' ἐπὶ δουλείας φευκτὸν δόμον ἡμερίου
Καὶ τὴν μὲν διὰ τ' ἀνδροσύνης, ἱερῆς θ' ὁμοροίας
Ἔστι πέραν (90), ἦν δὲ ἡλαος ἡγεῖσθαι κλεισθού-
τῃν δὲ διὰ στυγερῆς ἔριδος καὶ ἀνάγκης ἀπὸ
Εἰσαρκιάνουσι.*

Τὴν δὲ πεφυλάχθαι. Μάλιστα ἀνδρείους εἶναι κελεύεις· τοῦτο μὲν καὶ παρὰ τῶν δειλῶν πολλάκις ἠκούσαμεν. Ἄλλα καὶ ὁμοφρονεῖν τοῦτο οὐ παρὰ τῶν σοφῶν μόνων, ἀλλ' ἤδη καὶ παρ' αὐτῶν τῶν στασιαζόντων, ὥστε τοῦτο μὲν τοῦ παρεγγυήματος ἀφιμέν σε. Καίτοι μάντες ὧν, οὐκ ἔγνωσ ἡμᾶς πολλάκις καὶ παρὰ πολλῶν ελλησθῶτας αὐτῶν, ὅτε τῆς δάφνης ἐμ-
C
φαγόντων, ὅτε τὸ Κασταλλας ὕδωρ πίνοντων, οὐδ' ἐπὶ σοφίᾳ τὴν ἄφρῶν ποτε ἀναστασάντων; Λέγ' οὖν περὶ ἀνδρείας, λέγε περὶ ἐλευθερίας, λέγε περὶ ὁμοφροσύνης, εἴνα τρόπον ἐγγίνεαι ταῦτα πόλει, καὶ μὴ ἡμᾶς τοὺς οὐκ εἰδῶτας κλεῦε ἡγεῖσθαι τοῖς λαοῖς τῆς κλειθου ταύτης, ἀλλ' αὐτοὺς ἡγῶ· καλῆ μὲν γὰρ, ἀλλ' ἀπαρος (91) ἡμῖν καὶ φοβερά. Τούτοις προστίθησι λέγων·

ipse: nam recta illa quidem, sed obscura nobis

quod nusquam ipsi comparerent, id sequeretur, ut
D
essent ἀπορώτατοι. Fictus autem: *Hi omnes infi-
niti omnino sunt.* Credo, sine causa Socrates hac hyperbole uteretur. Integrum locum ita redderem: *Quotquot autem invidia calumniamque usi, a vobis idem impetrant (qui quidem, haec in opinionem induci ipsi quoque, alios jam inducunt), ei certe omnes hanc mihi defensionem longe difficillimam efficiunt.* At si legeretur, οὗτοι πάντων ἀπορίωτες. (quod equidem optaverim), sensus esset, *ei certe mihi longe difficillimam, quam ceteri omnes, defensionem efficiunt:* Τουτί-
εἶσι, πάντων οὗτοι μὲ ἀπορώτατον ἀποραίνουσι, vel πλείστην ἐμοὶ πάντων καὶ μεγίστην παρέχοντα τὴν ἀπορίαν. Ita πόρος interdum, ἀντὶ τῆς μέθδου, qua obscurum aliquid eruat, aut difficile comparetur. Herodot. lib. II, p. 100: *Ψαμμήτιχος γὰρ, ὅς οὐκ ἔδωκεν πυνθανόμενος πόρον οὐδένα τούτου ἀνευρεῖν, οὗ γέγοντο πρώτοι ἄνθρωποι, ut vidit nullam quærenti sibi viam aperiri, sua hominum qui primi essitissunt, intellexerat.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

A

CAPUT XXIX.

Ὅτι οὐ περὶ σπουδαίων πραγμάτων τοὺς χρησμοὺς ἐποιούντο.

« Εὐ δὲ καὶ περὶ γάμου ἔτοιμος λέγειν »

Ἄρχων ἰκνοδοῦτο πᾶσι λᾶβε κναροχαίτην.

Περὶ δὲ παιδῶν

Ἠελίων (92), οὐ τίς σε τίει πολῦτιον ἔοντα

Ἀδδα κῦει (93), τέξει δ' ἄλοοτροχον (94).

Περὶ δὲ ἀποικίας

Ἐτέλλ' ἐκὶ χρυσίου· ἄνδρας πολυπρόθεα λαόν,

ἄνδρας μὲν χαλκῶν προσφέρων, χρυσῶν δὲ εὐδωρον.

Περὶ δὲ κενῆς δόξης

Γαίης μὲν (95) πόσις τὸ Πελοποννησίον οὐδας ἔμεινον.

Ἰαποὶ θρησκίαι (96), Λακεδαιμόνιαι (97) δὲ γυναικίαι·

Ἄνδρες θ' οἱ πίνουσιν ἕδωρ καλῆς Ἀρεθούσης (98).

Καὶ μοι δοκεῖ οὐδὲν τῶν τερατοσκοπῶν καλουμένων χρῆστων εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀγυρῶν καὶ σοφιστῶν. Ἀλλὰ τῶν μὲν οὐδὲν ἔγωγ' ἐθαύμασα, εἰ μισθοῦ τραχηλίζουσι· σοὺ δὲ τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰ μισθοῦ τραχηλίζονται. Εἴθ' ὁ μὲν Σωκράτης ἐκείνης οὐδέτερον ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, πότῃρα γάρ μῃτι, ἢ μὴ· ἀλλ' ὅτι μετανοήσει ἀμφοτέρω. Πρὸς δὲ τὸν ἐπιθυμούντα παιδῶν, οὐκ εὖ ἐφη αὐτὸν ποιήσειν, ἐξ ἑσπέρου ἐπιχειρεῖν ὅπως, εἰ οἱ παῖδες γένοιτο, ἄριστα αὐτῷ χρεῖστο, τοῦτο μὲν οὐδένα λόγον ἐποίησατο, εὐτὸ δὲ μόνον ἔσχευετο, πῶς ἂν αὐτῷ γένοιτο. Ἐτέρω δὲ ἀποδημαῖν ἐργακίως διὰ τὸ κακῶς ἔχειν οἶκος, οὐκ ἐφη ὁρθῶς αὐτὸν βουλεύεσθαι· τὴν γὰρ πατριδα αὐτοῦ ἀπολιπὼν ἄπεισι, τὴν δὲ ἀμαθῶν μετ' ἐκτουσῶν ἔργων, ἦτις αὐτὸν καὶ τοῖς ἐκεί ἀσαρρεστῶν ποιήσει, καθάπερ καὶ τοῖς ἐνθάδε. Καὶ οὐχ ὅπως ἤρωτατο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοκλήτος ἐπὶ τὰς τοιαύτας συνουσίας ἴων. »

« Ἰσ. χρυσίου.

(92) Ἠελίων. Herodot. lib. v. pag. 366. oraculi huius mentionem facit, ubi plura de hoc Etione, Cypseli patre, qui Cypselus Corinthis deinde tyrannidem arripuit.

(93) Ἀδδα κῦει. Hæc Etionis uxor, Cypseli mater, Amphionis Bacchiadæ filia. Herodot. ib.

(94) Ἄ' ἄλοοτροχον. Herodot., ἄλοοτροχον, ut et alibi. Utrumque in usu est; sæpius tamen ἄλοοτροχον, leni spiritu, dum significat τὸν ἐπὶ τὴν ἄλλου τρέποντα, ut hic Πτολεμαῖος καὶ Ἀριστόνικος, inquit *Etymolog. magn.*, ψιλῶσι παροξίνοντες, ἀκούωντες τὸν ἐπὶ τὸ τρέπον ἑαδόν. Quam significationem ab Hesychio præteritam esse miror. Plura Eustath. ad vers. 137 *Iliad.* N. Porro hic ἄλοοτροχον Cypselum subsobscure significat, qui tanquam immanis quidam et vasus molaris Corinthios obtriturus esset. Vide infra p. 233. Ceterum idem Herodotus, libro citato, pag. 366, ex huius oraculi verboris, prius alterum a Corinthiis intellectum esse ait, quod Bacchiadis editum fuerat hunc in modum :

Ἀλέκος ἐν πέτρῃσι κῦει, τέξει δὲ λέοντα,

καρτερὸν, ὀμψοστήν, πολλῶν δ' ὀπὸ γούνατα λυ-

[σει,

etc. Aquila Cypseli matrem Labdam significabat ;

Petra vero, tribum Petram nomine, in qua censebatur Etio.

(95) Γαίης μὲν. Idem oracul. refertur a Theodoro lib. x *De Græcor. affectionib.*, et a Joann. Beetzæ, *chilad.* 9 *hisor.*, 291, et al.

(96) θρησκίαι. Tzetzes habet θητταλικά. Sed

Seris honestisque de rebus minime ab iis responderi.

« Enimvero dignus etiam es, quem de nuptiis præ-

cipientem audiamus :

Cæruleum pullum : Argus equis tibi nobile mittat.

Itemque de liberis :

Etio, justos nemo tibi reddit honores.

Labda uerum gestat, factum enixura nefandum.

Tum de coloniis :

Auratum ad gentem densos transmittite colonos,

Æs humeris, manibus ferrum importare memento.

Rurus de vana gloria :

Nobilitate omnes terra anteit una Pelasgum,

Thracæ equi, clara mulier Lacedæmone nata,

Virque bibens, Arethusa, tuo de gurgite lymphas.

Ac mihi quidem nihilo tu, aut iis, quos prodigiorum interpretes vocant, aut, reliquorum circulatorum ac sophistarum turba melior videris. Quamquam hoc hominum genus, alios etiam pretio in errorem ac fraudem præcipites agere, minus equidem miror : at te, qui deus es, hominesque cæteros 225 pretio ab iis præcipites agi, id vero vehementer admiror. Cæterum eodem plane modo bonus ille Socrates, quærenti, uxoremne duceret, neutram in partem respondit; sed tantum, utrum libet feceris, inquit, te pœnitēbit. Alteri liberorum cupido, recte ac prudenter facturum negavit, dum neglectis rationibus iis, quibus optime liberos, si quos aliquando susciperet, educare posset, et eaque prorsus cogitatione missa, nnum id ageret, quemadmodum liberos ansiperet. Alteri, qui quod male domi haberetur, alio migrare statuerat, sanum id esse consilium negavit, quod cum suo patriam loco

equi Thracii apud omnes laudatissimi. Athenæus tamen lib. vii, p. 278, ἴκων θεσσαλικῆν maluit, ubi de Archestrate, qui maria cuncta lustraverat, ubi præstantissimum quodvis edulium reperiretur, indicaret.

(97) Λακεδαιμόνιαι. Theodor. loco citato, carpendi oraculi ansam jure hinc arripiens, ὄσως, inquit, καὶ τὰς Λακεδαιμόνιων ἐπαίνει γυναικας, ἀδελφούς εἰς ἂν ἐθέλωσι μεγγυμένους.

(98) Ἀρεθούσης. Tam incertum est, quos Pythia viros intelligat, quam multas ac celebres Arethusas fuisse constat. Porro Tzetzes his versibus alios quinque subjungit, idem ad oraculum pertinentes. Hos accipe :

Ἄλλ' ἐκὶ τῶν εἰσὶν ἄμεινονες, οἱ τὸ μεταξὺ

Τριωνθὸς γαίονσι, καὶ Ἀρχαδῆς πολυμήλου,

Ἀργεῖοι, λιθοθήρακες, κέντρα πολεμίου.

Ἰμεις δ', Ἀργεῖς, ὅτε τρίκοι, ὅτε τέταρτοι,

ὅτε θυαδέκατοι, ὅτε ἐν λόφῳ, ὅτε ἐν ἀριθμῷ.

Qui Ægiensibus editum hoc oraculum fuisse voluit, penult. vers. ita scribunt : Ἰμεις δ' Ἀργεῖς, ut

Tzetzes, Mnaseas, Stephanus in *Αἴγων*, Suidas in *Αἴγυις*. Qui vero Megarensibus, legendum ὄμεις δ' ὄμεις, ut Megarensibus, Plutarch. in *Symposio* utrosque com-

ῶ Μεγαρεῖς. Plutarch. in *Symposio* utrosque com-

jungit : Τῶν δὲ ἀμφοτέρων, inquit, εἰδὼλον, ὥσπερ Ἀργεῖων, ἢ Μεγαρέων, ἀριθμὸς ὁδελός, ὁδὲ λόγος. Forte Megarenses cum Ægiensibus debellatis Ætoliis, Pythiam una consulenter. Qui plura volent, adeat *Parameiographum*, chil. ii, cent. i, proverb. 79. Sed caveat ne ab eo Mneam pro Mnasea, vel Æginenses pro Ægiensibus accipiat.

relinqueret, tum suam secum efferret stultitiam, quæ non minorem sibi apud alios, quam apud suos offensionem ac molestiam crearet. Neque vero tantum ubi consuleretur, sed etiam ultro ac sponte hoc congressionum genus expetens egregia nobis effudit oracula. »

CAPUT XXX.

Communi prorsus humanoque sensu verum agenda-
rum auctores fuisse.

« Viginti ante dies, totidem postquam exstitit ardens

Sirius, umbrosa medicus sit Bacchus in æde.

Sic enim Atheniensibus æstu vehementiore labo-
rantibus cecinit, medicum utique non vatem agens.

O Presboniadæ Clymenis ante sanguine princeps,
Tardius, Ergine, hinc sobolem petiturus adisti :
Sed veteri temone novam conjunge coronam.

Præclare. Atqui, prolis cupido seni juniorum uxorem
esse duccendam, ne vatis quidem istuc est, sed
cujusvis naturæ vim non ignorantis. At nimirum
stolidos homines cupiditas transversos agit. »

CAPUT XXXI.

Multa quoque ab his imperite suaderi.

« Quare ferula quoque, si me audis, vecordes istos
excipies, nisi se, putidis hisce quæstionibus abje-
ctis, ad regandum 226 aliquid divina schola dig-
num adduci pantantur. Quid enim Pario Antiocho,
ubi civiles in nugis facultates effudisset, te vehe-
menti cum ægritudine adeunti respondes :

I Thason, Antioche, hæc tibi sit clara insula sedes ?

qui majori sane fructu ex te audiisset :

Antioche, ad mentem redeas, nec te improba frangat
Pauperies.

Quid porro Cretensium legatis ?

Qui Phæstum ac Tarrham incolitis Diurnque ma-
[rinis

Fluctibus obsessum, Pythona piacula Phæbi
Sunt ritu servanda suo, sanctique carvendum
Ne Creta in patria, patriis Ditiq; Jovique
Legibus antiquos deinceps reddatis honores ;

quos longe utilius cum hoc responso dimisisses,

Quos nummi, cæcusque furor, fastusque superbus
Occupat, insanæ curare piacula mentis
Vos jubeo, ut sanctos melior sapientia cives
Accipiat, nec jam potius qua moribus utur,
Legibus at sacris opibus studentis et auro.

Ac videsis, ne tu potius quam Creta lustratione in-
digeas, qui Orphicas tibi nescio quas, aut Epime-
nideas lustrationes fingis. »

(99) *ΕΙΚΟΙ*. Meminit Athenæus lib. 1, p. 22 E, laudatque Mnesitheum Atheniensem, a quo prodium id memoriz fuerit. Carmen sane τὸν ἀπροδω-
ρήκων poculis dignum, quam Apollinis cortina vel
tripode oraculum, nisi dæmon Apollo foret.

(1) *Ἐργίνα*. Pausanias in *Bootic*, p. 511, pluri-
bus. Erginus hic rex Orchomeniorum fuit. Clyme-
noque patri successit. Preshonis filio, Phixi nepo-
ti, a Thetianis interfecto. Is jam senior, liberorum
cupidas, Apollinem consulit. Cujus ex oraculo
puella cum nupsisset, liberos ex ea duos suscepit,
Trophonium et Agademem, tametsi Trophonius
Apollinis non Ergini filius haberetur.

(2) *Ἐπιμενιδέουσι καθαρμούς*. Phæstum Epime-
nideum spectat, cognomen Καθαρτήν, sive quod
ἀπικτικώτερον est, Ἀπομάκτῃν, qui, ut Suidas auctor

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἵτι κοινῶς καὶ ἀνθρώποινοις λογισμοῖς τὰ πρακτέα
συνεθεύλευον.

« *ΕΙΚΟΙ* (99) τὰς ἀπὸ κινδῶν, καὶ εἰκοσι τὰς μετέ-
[πειτα,
Οἱ κφ ἐνὶ σκιερῷ Διοῦσση χῆρσθε λατφῶ.

Ἄθηναιοις ὑπὸ καύματος ἐνοχλουμένοις ἰατρικῶν,
ἀλλ' οὐ μαντικῶν.

Ἐργίνα (1), Κλυμένειο ἀπὸ Προσωνιάδαο,
Ἵψῆ ἡδὲς ἡγετην οὐζόμενος ἄλλῃ καὶ ἔμπηρ
Ἵστοσοῆτῃ φέροντι νέαν περὶ βλάκας κορώνην.

Γέροντι νέαν συνοικεῖν, εἰ παῖδων ἐπιθυμεῖ, ὡ μάν-
[τεως οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ φῶν ἐπιταμένου. Ἄλλ' ἢ
ἐπιθυμία τοῦς βλάκας ἐξίστησι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Ἵτι καὶ ἀριλοσόφως τὰ πολλὰ παρήγουν.

« Διότι σοὶ καὶ νάρθηκα παραινῶ ἐπ' αὐτοῦς
λαμβάνειν, εἰ μὴ πείθεις μανθάνειν ἀντὶ τῶν κατα-
πύστων ἐρωτημάτων δέξει τι τοῦ θεοῦ φοιτητη-
ρίου ἢ Ἀντιόχῳ τῷ Παρίῳ ἀποβαλόντι τὴν οὐσίαν
ἐν πολιτικῇ φιλαρσίᾳ, καὶ ὑπὸ λύπης ἔκοντι πρὸς σέ,
λέγειν

Ἄντιόχ', εἰς θάσον ἔλθε, καὶ οἶκει εὐκλέα νῆσον ;

Ὅς ἐκείνως ἂν μᾶλλον ὄντο ἀκούσας

Ἄντιόχ', εἰς νοῦν ἔλθε, καὶ ἐν πενίᾳ μὴ ἐδύρου.

Ἦ τοῖς ἔκονσι Κρητῶν

Φαιστῶ καὶ Τάρρασι ναῆται, Δίον τε πολύφρον,

Πιθῶν κέλομαι τελεῖν Φοιβοιο καθαρμῶν,
Ἐδαγέστεται, ὅπως Κρήτην καταναετήτης,

Ἵλθον μὴ παρτοίσι νόμοις, καὶ Ζήνῃ σέβοντες
οἷς ἀκούσαι ἐκείνο χρεῖστον ἦν

Ἵλθον καὶ μινίας ναῆται, πολλοῦ θ' ἅμα τύφον,
Ὀκείον τελεῖν κέλομαι λίθροιο καθαρμῶν,
Ἐδαγέστεται, ὅπως σφίσι καταναετήτης.

Ἵλθον μὴ παρτοίσι νόμοις, βείοις δὲ σέβοντες.

Ἵς μὴ μᾶλλον τῆς Κρήτης οὐ καθαρμῶ προσέη,
Ἵρφικῶς τινας, ἢ Ἐπιμενιδέουσι καθαρμῶς (2) φαν-
ταζόμενος. »

est, πολλά μυστήρια ἐπικῶς ἔγραψε, Athenasque
ipsas ἐκάθηρε τοῦ Κυλωνίου ἄγους. Tullius in *De
legibus*, IIIII, inquit, vitiosum Athenis, quod Cylo-
nio scelere exprobat, Epimenideus Crete suadente, fecerunt
Contumeliae sanam et Impudentiae. Virtutes enim,
non vitia consecrare decet. Plutarch. in *Solo-
ne*, p. 84, pluribus ubi eum a quibusdam, omisso
Periandro, septimum sapientem habitum esse re-
fert : Ἐδόκει δὲ, inquit, εἶς εἶναι θεοφιλῆς, καὶ σοφῆς
περὶ τὰ θεία, τὴν ἐνθουσιαστικὴν, καὶ τελεστικὴν σο-
φίαν. Τὸ δὲ μέγιστον, ἱερομοῖς τισι, καὶ καθαρμοῖς,
καὶ ἱερῶσι καταργήσας, καὶ καθουσίας τὴν πό-
λιν, ὑπέκοντο τοῦ δικαίου, καὶ μᾶλλον εὐπειθεῖ πρὸς
ὀνόματιον κατέστησε. Vide Laetium in ejus *Vita*,
Pausaniam in *Attic*. Eusebius noster id factum ait
olymp. 45 an. ult.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ'.

Α

CAPUT XXXII.

Ὅτι καὶ συνεμερίζοντο τοῖς ἀδικούσιν.

« Διὰ τί δὲ, ὦ σοφώτατα, Χαρίλαος καὶ Ἀρχέλαος
οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς,

Εἰ κεν ἐπικτήτου μοίρας λάχος Ἀπόλλωνι
Ἕμῳ δάσωται, καὶ ἴω ἴω ἔσται αὐτοῖς ;

Ποῦ δὲ καὶ ἄλλω λέγεις Ἀπόλλωνι ; οὐ γὰρ δὴ
τοῦτο σοὶ αὐτῷ, ὦ ἀναίσχυντος ἄνθρωπε, ὡς μὴ τις σοὶ
αὐτῷ ἐπιπλήξειεν, ἅτε κακῶς οὕτω συνδιαρουμένω
τοῖς λησταῖς. » Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐλάττω. Φέρε
δὲ, τοῦτους προσθῶμεν καὶ δι' ὧν αὐτοῖς ὁ Ἀπόλ-
λων θαυμάζει τὸν Ἀρχιλοχόν, ἀνδρᾶ παντοίας
κατὰ γυναικῶν αἰσχρολόγουσιναις καὶ ἀρρήτολο-
γίαις, ἃς οὐδ' ἀκούσαι τις σώφρων ἀνὴρ ὑπομεί-
νειεν, ἐν τοῖς οἰκείαις ποιήμασι κεχρημένον καὶ τὸν
Εὐριπίδην τῆς μὲν Σωκράτους διατριβῆς καὶ φι-
λοσοφίας ἐκπεσόντα, εἰσέτι δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς θυμέ-
λης τραγυροῦμενον καὶ Ὀμηρον ἐπὶ τοῦτοις, ὃν ὁ
γενναῖος Πλάτων ἐξῆθεϊ τῆς αὐτοῦ πολιτείας, ὡς
κατ' οὐδὲν ὠφέλιμον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα τοῦς νέους
λυμαινομένον λόγων ποιητὴν γεγεννημένον, ἐφ' οἷς
πάντα ὁ προθρηνηθεὶς τὸν χρησιμῶν θεῶν ὡς πῶς
κόπτεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

Ὅτι καὶ τοὺς ποιητὰς τοὺς μὴδὲν φιλοσόφου
βίου ἀξίον ἐπιδαδειγμένους, ἀκριτῶς κατὰ τοὺς
καλλοὺς ἐνεκωμιάζον.

« Ἀθάνατός (3) σοὶ παῖς καὶ δαίμων, ὦ Τελεσί-
κλεις,

Ἔσσει ἐν ἀνθρώποις.

Ἢ δὲ παῖς ἦν Ἀρχιλοχος.

Ἔσται σοὶ κούρος, Μνησαρχίδῃ (4), ὃν τινα
πάντας

Ἀνθρώποι τιτῶσιν, καὶ ἐς κλέος ἐσθλῶν δροῦσεν,
καὶ στεφάνω ἱερῶν (5) γλυκερὴν χάριν ἀμφοτέ-
λειται.

Ἢ δὲ κούρος ἦν Εὐριπίδης. Ὀμηρος δὲ

Σοὶ ζωῆς δοτὰς μοίρας λάχεν, ἡ μὲν ἀμυγρῶν
Ἑλλῶν δισώωρ (6), ἡ δ' ἀθανάτους ἰσώμορος.
Ζῶρ καὶ ἀποθνήσκεις.

Καὶ διὰ ταῦτα ἤκουεν

Ὀδῆος (7) καὶ δούσιμον ἔφες γὰρ ἐπ' ἀμφοτέ-
ροισι.

Λέγει δὲ οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τις διατεταμένως ποιεῖ,
ὅτι αὐτὸν οὐ χρὴ ἀνθρώπων θεῶν ὄντα δυσπαθῆναι
ἀπειλεῖν. Ἄγε οὖν, ὦ θεῖ, μὴ περιθῆς μὴδ' ἡμῶν.
Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ, εἰ μὴ τί ἀδικούμεν, οἱ μὲν κλέους
ἐπιβλάσκει, οἱ δὲ στεφάνων ἱερῶν, οἱ δὲ πρὸς θεοῦς ἰσο-
μορίας, οἱ δὲ αὐτῆς ἀθανασίας. Τί ποτ' οὖν ἦν τοῦ-
το, δι' ὃ σοὶ Ἀρχιλοχος ἔδοξεν ἀξίον εἶναι τοῦ οὐρα-
νοῦ ; Μὴ φθονήτης, ὦ φιλοἀνθρωπώτατε θεῶν, μὴδ' ἄλ-

(3) Ἀθάνατος. Idem oraculum arguitur a Theodoretō, lib. x De Greecor. affectionib., ubi Archilochum ejusdem αἰσχρολογίας damnat. Suidas : Ἀρχιλοχόν ποιητὴν γενναῖον τέλλα, εἰ τις αὐτοῦ τὸ αἰσχροπρεπὲς (ἰεγ. αἰσχροπρεπὲς) καὶ τὸ κακὸρῆμον ἀπέλοι, etc. Ob eandem, libris ejus Lacedæmonium locum in urbe nullum esse voluerunt, quod (ut Valerius Maximus lib. vi, c. 3, loquitur) eorum parum verendum ac pudicam lectuonem arbitrabantur. Noluere enim ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret quam ingenis prodesset. Multi hac de re multa.

Eosdem se ad injuriosorum partes adjunxisse.

« Cur autem, o noster sapiens, Charilaum et Archelaum Lacedæmoniorum reges,

Si partem in questus ab utroque vocetur Apollo
Dimidiam, longe sors lætior inde sequetur ?

Quem tu porro alium Appollinem loqueris ? nec enim istuc profecto tibi ipsi emendicis, vates impudentissime, ne quis tibi nefariam cum latronibus prædæ societatem exprobraret. » 227 Sed de his haectenus. Addamus vero, quæ summam in Archilochi commendationem effundit, hominis ejusmodi, qui opera sua omni adversus mulieres obscenitate verborum impleverit, quam ne audire quidem homo verecundus possit : nec non Euripidis, qui cum a Socratis disciplina et institutis excidit, tum in scenâ passim hodieque tragredorum ore jactatur : Homeri præterea, quem nobilis ille Plato republicæ sææ finibus ejectum voluit, non modo quod usui esse nulli posset, verum etiam quod ea scripsisset carniua, quibus extrema perniciës adolescentibus eraretur. Itaque fatidicum illum deum hac iterum Cœnomas oratione traducit.

CAPUT XXXIII.

Poetas etiam eos, qui nihil ad honestioris ritæ studia contulerint, temere ab iis ex vulgi opinione laudari.

« Immortalis erit tibi filius, o Telesicles,

Æternumque cani dignus.

C Filius iste Archilochus erat.

Te, Mnesarche, manet summo cumulandum honore

Filius, ac meritæ summa ad fastigia landis
Conscendens, lætas sacro ex certamine pulvas
Auferet.

Euripides autem ille erat. Homerus vero is, quem sic alloquitur :

Est tibi sors ritæ duplex : geminum altera solem
Obscurum dabit, immortalibus altera junget.
Vivens, exstinctusque simul.

Atque ob eam causam ex eodem auditiv :

Felix, infelixque simul, qui natus utriusque es.

Cæterum non jam homo, sed alius quispiam constanter asseverat, eum, deus quod esset, misero-
rum hominum curam omnem abjicere oportere. Age vero, o 228 qui te deum veritas ! ne tu nos quidem aspernere ! Nam expetimus ipsi quoque, modo ne quid peccemus, alii decus eximium, alii coronas sacras, alii deorum communionem ac societatem, alii denique ipsammet immortalitatem.

(4) Μνησαρχίδῃ. Μνησαρχος etiam vocabatur. Suidas : Εὐριπίδης, Μνησαρχου ἢ Μνησαρχίδου, καὶ Κλετοῦς.

(5) Στεφάνω ἱερῶν. Idem Suidas : Νίκας δὲ εἰλετο πέντε, τὰς μὲν τέσσαρας περιών, τὴν δὲ μίαν μετὰ τελευτῆς, ἐπιδημιζομένου τοῦ θρόνου τοῦ ἀδελφεοῦ.

(6) Ἀμυγρῶν Ἑλλῶν δισώωρ. Duos oculos intelligo, quo utroque captus, ille e miseros Ὀμηρος.

(7) Ὀδῆος, etc. Audi Theodoret. ibidem : Τὸ μὲν, inquit, διὰ τὴν ἐπιγενομένην τυφλότητα : τὸ δὲ διὰ τὴν πόλησιν.

Quid igitur illud erat, quomobrem Archilochum caelo dignum putares? Ne ceteris hominibus, o deorum humanissime, hoc in caelum iter invidias. Quid a nobis tandem exigit? opinor, ut Archilochi vestigiis insistamus, si tuis digni penatibus videri cupiamus. Acerbis nempe conviciis lacerandæ nobis mulieres, quæ conjugium nostrum repudiarent: mordendi quoque pueri meritorii, cum longe improbos omnes improbitate ac flagitio superent. Verum id utique versu faciendum erit, quod ea sit uti deorum, sic divinorum hominum, qualis Archilochus fuit, propria et peculiaris oratio. Neque id fortasse mirum. Nam et familiarum scilicet, privatæque vitæ rationes, et rerumpublicarum concordia, optimisque legibus consuita populorum integritas, huius potissimum artis excellentia continetur. Itaque nec illum sine causa pro Musarum cliente habuisti, et illius interfectore vestro, hoc est divino, congressu et voce prorsus indignum putasti, qui vim usque adeo vocalem interfecerat. Ergo nec iniuste fuerunt in Archiam minæ, nec importuna Pythia, quæ et Archilochum pridem licet extinctum ulcisceretur, et templo excedere impium ac nefarium hominem juberet. Quippe, Musarum enim clientem occiderat. Ergo neque mihi absurde facere visus es, dum te poetæ vindicem præstitisti. Nam et alterius mihi poetæ, et sacrarum Euripidis coronarum in mentem venit. Tametsi dubitem interdum, eoque libenter, non jam coronatum eum fuisse, sed quomobrem sacræ ejus coronæ dicantur, neque partum ab eo decus esse, sed quorsum eximium decus illud appelleretur, audierim. Homini enim vero tarha plaudebat; satis hoc novi: tyrannis idem placebat; ne isthuc quidem ignoro: atque ejusmodi artem facitabat, quæ non amatori suo tantum, sed Athenis etiam ipsis admirationem conciliaret, utpote

λοις ανθρώπους τῆς ἑνώ ἰσοῦ. Τί πράττειν κλεῦσε ἡμᾶς; ἢ δηλαδὴ τὰ Ἀρχιλόχου, εἰ μέλλοιμεν ἄξιον φανεῖσθαι τῆς ὑμετέρας ἐστίας. Λοδορήσαι μὲν πικρῶς τὰς οὐκ ἐθελοῦσας ἡμῖν γαμεῖσθαι· ἀφαισθαι δὲ καὶ τῶν κιναιέων, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων πονηρῶν πολὺ πονηρότεροι εἰσι· καὶ οὐχὶ δίχα μέτρον, αὐτὴ γὰρ διάλεκτος καὶ θεῶν, ὥσπερ οὖν καὶ θεῶν ἀνδρῶν, ὥσπερ Ἀρχιλόχου. Καὶ οὐδὲν ἴσως θαυμαστόν διὰ γὰρ τὴν ἐν τούτοις ὑπεροχὴν εὐ μὲν οἶκος οἰκεῖται, εὐ δὲ ἰδιώτης βίος, πόλις δὲ ὁμορρόνος, καὶ ἄθνη εὐνόμος συνεστᾶσα. Οὐκ ἀπεικόντως ἄρα σοι καὶ Μουσῶν θεράπων (8) εὐόξεν εἶναι, καὶ ὁ φωνεῖς αὐτοῦ οὐκ ἄξιος εἶναι τῆς πρὸς ὑμᾶς τοῦς θεοὺς εἰσόδου, οὐδὲ τῆς παρ' ὑμῶν φωνῆς, ἀνδρα φονεῖα θύτα ἀποκτείναν. Οὐκουν ἄδικος ἡ πρὸς τὸν Ἀρχιαν (9) ἀπειλή, οὐδ' ἀκαίρος ἡ Πυθία τιμαρτοῦσα τῷ Ἀρχιλόχῳ τῷ πάλαι νεκρῷ, καὶ κλεῦσασα (10) ἐξεῖναι τοῦ ναοῦ τὸν ἐναγῆ· Μουσῶν γὰρ ἀπέκτεινε θεράποντα. Οὐκουν (11) ἔμογ' ἐφάνης, ἐπαμύνων τῷ ποιητῇ, ἀπρεπῆς εἶναι· ἐμνημήτην γὰρ καὶ τῷ ἑτέρου ποιητοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τοῦ Εὐριπίδου στεφάνων καίτοι ἀπαρῶν, καὶ ἀκούσαι ἐπιθυμῶν, οὐχ οὐκ ἔσπεφανοῦν, ἀλλὰ πῶς ἦν τὰ στέφη ταῦτα λερά· οὐδ' εἰ αὐτοῦ κλέος βρουσαν (12), ἀλλὰ πῶς ἐσθλὸν ἦν τοῦτο. Ἐκροταλλίζετο μὲν γὰρ ἐν τοῖς βχλοῖς, οἶδα· καὶ τυράννοις ἤρσασε (13), καὶ τοῦτο οἶδα· καὶ ἔργον ἐπιτέθεικεν, ἐφ' ᾧ οὐχ ὅπως αὐτὸς ἐθαυμάζετο εἰ ἔραστῆς, ἀλλ' ἦδη καὶ τῶν Ἀθηναίων ἡ πόλις (14), ὅτι μόνη τραγωδοῦς ἤνεγκεν. Εἰ μὲν οὖν ὁ κρότος Ἰκανὸς κριτῆς, καὶ ἡ ἐν ἀκροπόλει τράπεζα, οὐδὲν εἰς λέγου, βλέπων ἐν ἀκροπόλει δεσπνούντα τὸν Εὐριπίδην, καὶ τὸν Ἀθηναίων ἄρα καὶ τὸν Μακεδόνων δῆμον ἐπιψοφούντα· εἰ δὲ καὶ δίχα τούτων ἔστι τις καὶ θεῶν ψῆφος, καὶ αὐτοπιστή, καὶ οὐχ ἤρτων τῆς τῶν τυράννων, οὐδὲ τῆς τῶν βχλων φέρε, φράσον ἡμῖν ἐπὶ τίνι C καὶ τῶν ἀκροπόλει δεσπνούντα τὸν Εὐριπίδην, καὶ τὸν Ἀθηναίων ἄρα καὶ τὸν Μακεδόνων δῆμον ἐπιψοφούντα· εἰ δὲ καὶ δίχα τούτων ἔστι τις καὶ θεῶν ψῆφος, καὶ αὐτοπιστή, καὶ οὐχ ἤρτων τῆς τῶν τυράννων, οὐδὲ τῆς τῶν βχλων φέρε, φράσον ἡμῖν ἐπὶ τίνι

• ἢ φωνάμεντα.

(8) Μουσῶν θεράπων, etc. Suidas eadem in Archiloco.

(9) Τὸν Ἀρχιαν. Interfectorem Archilochi, Suidas et alii, non Archiam, ut Oenomaus, sed Kalliondam vocant, cognomento Coracem. Plutarchus *De sera Numini vindicta*, pag. 560 E: 'Ὁ γὰρ ἀποκτείνων, inquit, ἐν τῇ μάχῃ τὸν Ἀρχιλόχον, ἐκαλεῖτο Καλλιόνης, ὡς εἰκεν ἦν ὁ αὐτῷ Κόραξ ἐπιώνμιον. Ἐχθρὸς δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Πυθίας, ὡς ἱερῶν ἀνδρα τῶν Μουσῶν ἀνηρηκῶς, εἶτα χρησάμενος λιταῖς τῆς, καὶ προτροπαῖς μετὰ δικαιοσύνης, ἐκελεύσθη παρευθεῖς ἐπὶ τὴν τοῦ Τέτιγγος οἰκίαν, ἵλασθαι τὴν τοῦ Ἀρχιλόχου ψυχὴν.

(10) Κλεῦσασα. Perperam in excuso Γραεο, κλεῦσας. Versus quo illud ex fano Pythia expulsi, hic est:

Μουσῶν θεράποντα κατέκτανες; ἔξειβι νηοῦ.

(11) Οὐκουν. Ita malui, quam οὐκουν, ut ante legebatur.

(12) Αὐτοῦ κλέος βρουσαν. Existimo legendum αὐτοῦ εἰς κλέος βρουσαν. Que postrema vox in altero manuscr. existit. Et vero repetit Oenomaus oraculi verba, pag. praeced. ubi legebatur, καὶ εἰς κλέος ἐσθλὸν δρούσαι.

(13) Τυράννοις ἤρσασε. Archelæum in primis, Macedoniae regem intelligit, apud quem Euripides gratia et auctoritate valuit, mirum quantum.

(14) Ἀθηναίων ἡ πόλις. Eium apud hostes. Plutarchus enim in *Nicia*, sub fin., pag. 542, auctor est, Siculos victores, captivorum Atheniensium bene multis salutem dedisse, quod ab illis versus Euripidis aliquos didicissent; addidique, τῶν σωθέντων οὐκ ἄνευ συγκούσας ἀσπίδας τὸν Εὐριπίδην φιλοφρόνως, καὶ διγυῖσθαι, τοὺς μὲν, οὐκ δουλοῦντες ἀπειθήσαν, ἐνδεδάξαντες δὲ αὐτὸν ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο· τοὺς δὲ, οὐκ ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο· τοὺς δὲ, οὐκ ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο· τοὺς δὲ, οὐκ ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο· τοὺς δὲ, οὐκ ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο· τοὺς δὲ, οὐκ ἐκείνου ποιημάτων ἐμνήμητο.

τῶν καλῶν ἤνεγκατε ὄμεις· εἰ θεοὶ τὴν ὑπερ τοῦ
 Εὐριπίδου ψῆφον· ἵνα σπεύσωμεν καὶ διώσωμεν τὸν
 οὐρανὸν κατὰ πόδας τῶν ὑμετέρων ἐπιάνων. Οὐ γὰρ
 ἔη οὐκ εἶσι καὶ νῦν ἔτομοι κοιμωδεῖσθαι καὶ Σαβαῖοι,
 καὶ Λυκαμβάει. Πρὸς δέ γε τὸ τραγητῆσθαι οὐκ ἂν
 οἶδ᾽ ἂν ἑνοσταίη οὐτὲ ὀθειστής, οὐτὲ ὀθλιτοῦς,
 οὐτὲ ὀφινεύς ἔκεινος· οὐδ' ἂν, οἶμαι, φρονήσασιν
 ὁδὸν ἐπιθυμοῦντι φιλίας τῆς θεῶν (15-25). Ἄλλὰ καὶ
 αὐτοὶ ἂν μοι δοκῶσιν (25) ἔκεινοι, εἰ ἴθροστο, ὅτι ἔσοτό
 τις Εὐριπίδης, ἀνὴρ ἐπὶ τῶν διασκευάσαι αὐτοὺς γενό-
 μενος θεοφιλῆς, ἀμειλίχῃς ἂν τῶν κακῶν ἐκείνων, καὶ
 οὐκ ἐπὶ τὰ κρείττονα φρονεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μετρο-
 ποιεῖν τραπέσθαι. Καὶ τὸν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων εἰ
 τὰ ὀνόματα θύκου πλήρη ἤκουον, γρηθῆσαι τοῦτοις εἰς
 τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἰδοπεριαν, ἐν ἔλθόντες καθ-
 ἔξοντο ἐν τῷ Ὀλύμπῳ μετὰ τῶν πικτῶν (26), ἐν τῇ
 τοῦ Διὸς αὐλή. Ταῦτα γὰρ λέγει ὁ ἐν Δελφοῖς ποιη-
 τῆς. Φέρε καὶ τὴν Ὀμήρου τοῦ ὀλέθου ἔρωμεν ἐρώ-
 ητικῆν, ἣν τὸν θεὸν ἐρωτᾷ· ἦκου γὰρ τις οὐρανία ἦν
 καὶ ἰκαρῆ τὸν θεὸν ἐκαλέασθαι. Οὐ γὰρ ἂν οὕτω
 βδέσῃς ὁ θεὸς Διὸν μὲν ἐπεφώνησεν, ἐπὶ δὲ τῷ ὀ-
 λίῳ ῥῆσιν ἀπέπευγε·

Jam qua de re quoque Homerus ille beatus Deum consulat, audiamus. Cœleste profecto quiddam fuerit, atque ad evocandum alliciendumque numen beatum prædicasset, vel ei tanquam beato, quod sequitur, responsum edidisset,

*Πατριδα διζῆσαι (27)· μητρὶς δέ τοι, οὐ πατρὶς ἐστὶ.
 Μῆτρος δ' ἀπὸ γῆς, οὐτε σχεδὸν, οὐτ' ἀπὸ τηλοῦ.
 Ἐρ γῆ σοι μοῖρ' ἐστὶ τελευτήσαι βίῳ σοι,
 Ἐὖτ' ἂν ἀπὸ γλάσσης γῆος παῖδω ἀζύνετον
 Πολλοῖσι λόγοις εἰρημένον.*

Δεινὸν γὰρ, ὡ σοφώτατε ἀνδρῶν, μᾶλλον δὲ θεῶν, εἰ μήτε ὅποι τῆς γῆς ἐξέθορε τῆς μητρὸς εἰδείη ὀλε-
 θωσ, μήτε ὅπου καταμύσας κείσεται. Ἐγὼ δὲ καὶ
 ἕμην ἴσον εἶναι, Ὀμηρόν τε ὄντα περὶ τούτων προ-
 οῦμαι τῷ θεῷ, καὶ ἕνα τῶν καθάρων, καὶ τὸν θεὸν
 μὴ μᾶλλον ἂν Ὀμήρῳ ἀφηγήσασθαι περὶ τούτων
 ἔρωματων ἢ καθάρῳ. Οἶον εἰ καὶ καθάρῳς (28) τις
 γεννηθεὶς οὐκ ἐνεβίω, οὐδ' ἐνεγῆρασεν ἐν ἐκείνῃ τῇ
 κοπρίᾳ, ἀλλ' ἐχθρῷ ἀνέμῳ περιέτυχε, καὶ καθάρῳ
 δαιμονίῳ σκληρῷ, ὅς, αὐτὸν μετέωρον ἄρας βίβ, ἀπ-
 ηγεγκεν ἐπὶ τινα ἄλλην γῆν, καὶ ἄλλην κοπρίαν· κά-
 πετα ἐλθὼν εἰς Δελφοὺς, ἀνηρώτα ἦτις ἄρα ποτε
 αὐτῷ ἦν ἡ πατρίδα κοπρία, καὶ ἦτις αὐτὸν γῆ δέξε-
 ται ἀποθανόντα. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν ποιητῶν.

(15-25) *Τῆς θεῶν.* Malim tibi, vel tūm θεῶν.
 (25) *Δοκῶσιν.* Forte δοκῶσιν. Εἶσι.
 (26) *Πικτῶν.* Quid, si ποιητῶν; hic enim de
 poetis Œnomaus, paulo post de Pugilibus, eorum-
 que principe Cleomele.
 (27) *Πατριδα διζῆσαι.* Pausanias in Phocicis,
 p. 340, æreum Homeri simulacrum columnæ imposi-
 tum fuisse ait, eique nostrum hoc inscriptum ora-
 culum, in quo tamen est aliqua diversitas. Ita habet:
 Ὀλέω, καὶ θυόδαμον (ἔρωγ γὰρ ἐπ' ἀμοστέροις),
 Πατριδα διζῆσαι· μητρὶς δέ τοι, οὐ πατρὶς ἐστὶν.
 Ἐστὶν Ἴος νῆος μητρὸς πατρὶς, ἢ σε θανόντα
 Δέξεται· ἀλλὰ νῆωρ παῖδω ἀνιγνῆμα γύλαξαι.
 Ex quibus utcumque penultimus Eusebianæ lection.

A 229 *ecquid illud fuerit tam præclarum, quod hanc a numinum consensu Euripidis commendatione et prædicationem expresserit: uti nos quoque magnis in cœlum passibus per impressa vestras quasi laudibus vestigia, contendamus. Nec enim ullos amplius hoc tempore vel Sabros, vel Lycambas habemus, comœdiæ salibus dicitariisque pungendos. Nec ullus jam nobis ad tragœdiæ gravitatem, aut Thyestes occurrit, aut Œdipus, aut ille quondam Phineus. Quin etiam ne illi quidem, opinor, mortalium ulli divinam expetenti amicitiam invidissent: imo si quemdam olim Euripidem futurum suspicari licuisset, qui egressi divinorum facinorum enarra- tionem deorum benevolentiam et amorem impetraret; et suas ipsi calamitates ac scelera neglexissent, nec ad saniora sese consilia, sed ad scribendos versus contulissent. Ita si quæ forte hominum superioris ævi nomina superbia fastuosque plena audieris, iis quoque celebrandis viam sibi in cœlum munire voluissent; ut eo demum perducti, cum pugilibus in Olympo, atque in ipsa Jovis aula considerent. Nam id etiam Delphicus vates aliquando cecinit.*

idoneum: secus, nunquam vel cum Deus tam facile beatum prædicasset, vel ei tanquam beato, quod sequitur, responsum edidisset,

De patria quæris: tibi patria, non patria ulla est: Non prope, non itidem matris a Minoidæ terra: Inque solo fatum est te finem imponere vitæ.
 C *Postquam ænigma novum puerorum audieris ore, Pluribus implexum verbis.*

Indignum enim videbatur, scilicet, o virorum, imo deorum sapientissime, beatum istum, aut ubi ter-
 rarum matris et visceribus exsilisset, aut ubi demum clausis morte oculis jaceret, ignorare. Mihi vero, ut Homerus ea de re oraculum consulens, scarabæo persimilis, ita Deus Homero non aliter harum in rerum ignorance, quam scarabæo cui-
 daos respondere visus est. Perinde nimirum, ut scarabæus si nequaquam eodem in stercore, unde natus primum fuerit, aut viveret, aut consenesce-
 ret, sed infesti venti, aut dæmonis alicujus scarabæorum generi alicuius impetu, aliam in regionem atque aliud in stercore sublimis raperetur; isquo

D *postea Delphico ex oraculo quæreret, 230 quod-*

versus emendari potest, si legatur :
 Ἐὖτ' ἂν ἀπὸ γλάσσης γῆος τῶν παῖδω ἀνιγνῆμα.
 Quod sequitur, πολλοῖσι λόγοις εἰρημένον, vix ad illud ænigma pertinac. Fortassis Œnomai verba fuerint, hoc lere modo castiganda: Πολλοῖς ἄρα λό-
 γοις εἰρημένον. Id est, Satis verbosæ tu quidem. Sane puerorum istorum ænigma, pueris notissimum, quod Herodotus in Homeri vita, ἀπλῶς ἀνο-
 μολον candidè narrat, paucorum omnino ver-
 borum fuit. Mirum vero, ni secundo tertioque versu indicare velit, Homerum, Terræ filium, incerto patre natum esse.

(28) *Οἶον εἰ καὶ καθάρῳς.* Vix adhuc Œno-
 maum tam naviter Cynicum habuimus.

CAPUT XXXIV.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΛ'.

Eosdem auctores illos fuisse, uti pugiles et athletæ divinis honoribus colerentur.

Et quoniam non poetas solum, sed ipsos etiam pugiles atque athletas, deorum in numero suis oraculis Deus egregius collocavit, præclare quoque, in eo quidem iudicio, hoc ejus factum laudatus scriptor hunc in modum coarguit :

Qui pelagi fines, numerumque jacentis arenæ,

Et muti sensus cognosti, audisque silentem;

« Utinam vero ista nescires omnia, hoc unum scires, nihil pugilatam inter et calcitrationem interesse, uti vel asinos etiam immortalitate donares, vel no Cleomedem quidem ipsum, Astypalæensem pugilem donares hoc distichio :

*Ultimus heroum Cleomedes Astypalensis,
Jam sacrum a vobis ferat immortalis honorem.*

Cur enim, o indigena Græcarum religionum interpres, sic enim te Plato vocat, hominem tu istum consecrasti? An quod in Olympico certamine adversarius uno ictu non solum afflixerit, sed etiam profecto latere pulmonem ejus immissa manu abstraxerit? Dignum enimvero Deo facinus, o Apollo! An præterea quod irrogatam sibi ea de causa quatuor talentorum mulctam conquire non potuerit, sed vi mæroris iracundiæque commotus, stomachum et hilem universam in puerorum, qui tum in ludo litterario versabantur, caput eruperit, succussa revulsaque columna quæ tectum sustinebat? Tu, inquam, o deorum architecte, Cleomedem propterea divinis honoribus colendum putasti? An peius alterum hoc adjuces cum ejusdem roboris, tum divinæ benevolentiae monumentum; quod cum sacram in arcam sese immisisset, adducto deinde operculo, comprehendi ab insequentibus, in eo extrahendo frustra laborantibus, nulla vi potuerit? Ideo heroem tu illum, atque ex mortali numero eximendum esse vis? O Cleomedes, quibus tibi artibus immortalitatem peperisti! Sensere dii quippe continuo pulchri facinoris excellentiam, teque illico, ut bona quondam **231** Homeri numina Ganymedem, in cœlum rapere: nisi quod ille forma ac specie, tu robore, usuque roboris egregio placuisti. Utinam ergo, bone vates, quod ante dicebam, arena marique prætermisisset, quo sit habendus in numero pugilatus interea didicisses. Nimium et deos quoque pugiles asinos, et onagros abs te deorum strenuissimos haberemus. Exstaret etiam in demortui onagri verius quam in pugilis tui laudem proprium hoc et singulare oraculum :

• Γρ. τοῦτο.

(29) Ὡ εἰδώς. Vide quod annotatum est, p. 212, D c. 6.

(30) Κλεομένης. Hoc de pugile similia Plinarch. in *Romulo*, p. 54: Pausanias, in *Helicæ*, p. 186 et 187; Origenes in *Celsum* lib. iii, p. 154; Theodor. lib. vii *De Græcor. affectionib.*, pag. 415; Cyrillus Alexandr. in *Julianum Apostatam*, p. 622 Herveti; at Græci codicis manuscr. t. II, lib. ii, qui postremi cultum SS. martyribus a Christianis tributum, inita Cleomedis etiam contentione, defendunt.

Ὅτι καὶ πύκτας καὶ ἀθλητὰς τιμαῖς ἰσοθέους ἢ παίρειν παρεκλείοντο.

Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ποιητὰς, ἤδη δὲ καὶ πύκτας καὶ ἀθλητὰς ὁ θαυμάσιος θεὸς διὰ τῶν οἰκείων χρησμάτων ἐξεθέλωσεν, εἰκότως μοι δοκεῖ καὶ ταῦτα ἀπαλλέγειν ὁ δεδηλωμένος τούτοις τοῖς ῥήμασιν·

Ὡ εἰδώς (29) ψάμμον ε' ἀριμῶν, καὶ μέτρα θαλάσσης, καὶ κωροῦ ξυριαῖς, καὶ μὴ λαλιότορος ἀκούων·

• Εἶθε ὤφελος τὰ μὲν ταῦτα πάντα ἀγνοεῖν, κεινοὶ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἡ πυκτικὴ τῆς λακτικῆς οὐδὲν διαφέρει, ἐν ἧ καὶ τοὺς θύους ἀπαθανάτους, ἢ μηδὲ Κλεομένην πύκτην Ἀστυπαλαίᾳ, λέγων οὕτως·

Ἰστατος ἥρώων Κλεομένης (30) Ἀστυπαλαίως, Ὅρ θυσίαις τιμᾶθ' ὡς οὐκ ἐτι θνητὸν ἔσθια.

Διὰ τί γάρ, ὦ πάτριε τῶν Ἑλλήνων ἐξηγητὰ, ὡς σε καλεῖ Πλάτων, ἐθέλωσας τὸν ἄνθρωπον τούτον; ἢ οὐτι Ὀλυμπίασι πληρῆ μὲ πταῖσας τὸν ἀνταγωνιστήν (31), ἀνέφερε τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ ἐμβαλὼν τὴν χεῖρα ἐλάβετο τοῦ πνεύματος; Ἀπολλων, ἀξιοθέου ἔργου! ἢ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οὐτι, προτιμηθεὶς (32) τεσσάρων ταλάντων ζημίαν ἐπὶ τούτων α, οὐχ ὑπίστη, ἀλλ' ὑπ' ἀθροῦστος (33) καὶ βαρυθυμίας ἐνήρσειε τὸν θυμὸν τοῖς ἐν τῷ δευσακαλεῖν παισὶ, τὸν κίονα ὑπεκλύσας, ὅς ἀνεχε τὴν στέγην; Ἀρ', ὦ θεοποιε, διὰ ταῦθ' ὅμιν ὁ Κλεομένης τιμητέος ἐστίν; ἢ κάκεινο προσθήσεις, τὸ ἕτερον δῆγμα τῆς ἐκείνου ἀνδρίας ἅμα καὶ θεοφιλίας, οὐτι δὴ, ἐμβὰς εἰς ἱερὸν κιβώτιον (34), καὶ τὸ πῦμα ἐπαγομένον, ἀληπτο; ἐγένετο τοῖς δῶκουσι, παρωμένους αὐτὸν ἐξελκύσαι (35); Ὡ Κλεομένηδες, ἄρα ἦρωσ οὐκ ἐστι θνητός; Οὐαὶ τὰ μηχανήματα ὑπὲρ ἀθανασίας ἐξῆυρες! Ἡθρονοτο γοῦν εὐθέως οἱ θεοὶ τῆς ἀγαθοῦργίας, καὶ ἀνηρεψάντο σε, ὡςπερ οὐ τοῦ Ὀμήρου τὸν Γανυμήτην· ἀλλὰ τὸν μὲν ἐπὶ τῷ κάλλει, σὲ δὲ ἐπὶ τῷ ἰσχύϊ, καὶ τῆς ἰσχύος ἕψ' χρῆσαι τῇ ἀγαθῇ. Εἶπε οὖν, ὦ μάντι, ὡς ἔφη, ἔλασας τὴν ψάμμον καὶ τὴν ἄλμην, ἀν' αὐτῶν ἐξέμαθες, ὅπουσιν ἀξίον ἐστίν ἡ πυκτικῆ, ἵνα καὶ τοὺς πύκτας θύους θεοὺς ἐνόμισες, καὶ τοὺς ὄναγρους τῶν θεῶν τοὺς ἀρίστους! καὶ ἦν ἀν τι οἰκείον λόγον ἐπ' ἀποθανόντι ὄναγρῳ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ σὺ πύκτη·

• ἀποθανόντι ὄναγρῳ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ σὺ πύκτη·

(31) Τὸν ἀνταγωνιστήν. Eum Pausanias Ἰσικον nominal, ἄνδρα Ἐπιδαύριον.

(32) Προτιμηθεὶς. Lego προτιμηθεὶς.

(33) Ἰκ' ἀθροῦστος, etc. Pausan., εὐφρων ἐγένετο ὑπὸ τῆς λύτης.

(34) Εἰς ἱερὸν κιβώτιον. Pausanias in Minervæ templo factum id esse narrat.

(35) Post ἐξελκύσαι, manifestae trajectory est. ἵνα καὶ τοὺς ὄναγρους τῶν θεῶν οὐκ ἐστι θνητός; Ὡ Κλεομένηδες· οὐαὶ τὰ μηχανήματα.

Ἐξοχος δθανάτων ἕνος ἀγχιος, οὐ Κλεομήδης, Ὁρ θυσίαις τιμᾶθ' ὡς οὐκ ἐτι θνητὸν ἔδοντα.

Μη γὰρ δὴ θαυμάσῃς, εἰ καὶ ἑναγρος ἐπιδικάζεται ἀθανάσιος, ἰκανὸς τὰ θεῖα παρασκευασάμενος· καὶ ἀκούσας μὴ ἀνασχεοῦσαι, ἀλλ' ἀπειλήσαι ἃ καὶ αὐτὸν Κλεομήδῃ πατάξας εἰς τὸ βράβαθρον ἐμβαλεῖν, καὶ οὐκ ἐπιτρέψει αὐτῷ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι· εἶναι γὰρ αὐτοῦ ἀξιώτερος αὐτῶν τῶν θεῶν ἑωρων, ὅτε μήτε αὐτῷ μόνῳ εἰκομος ὦν μάχεσθαι, κἂν εἰ σιδηροῖ; χρῆτο τοῖς ἰμάσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ Θαλίῳ πύκτη (36) ἅμα ἀμφοτέρους, ὑπὲρ οὗ τὸ ἀνδριάντος ἐγαλέπησαν οἱ θεοί, καὶ τὴν Θασίῳ γῆν ἀγορὸν εἰργάσαντο. Πιστεύομεν δὲ καὶ περὶ τούτου οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῶ τῶ αὐτῷ. Ἐξ ὧν ἐγὼ καὶ πάνου κατενόησα, ὅτι θεῶν τὸ ἀρα ἦν ἐπιτήδευμα ἢ πικτικῆ· τοὺς δὲ πολλοὺς καὶ οἰομένους εἶναι σοφοὺς ἐλελήθει· Ἐ, ἀφῆμοι τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ εἶναι, ἤσκουν αὐτὰ τοῦ Θασίῳ πύκτου· ἢ ἀθανάσιαν μὲν, ὡσπερ Κλεομήδῃ, οὐκ ἔδωκαν, ἐφίλησαν δὲ μεγάλως οἱ θεοί. Οὕτω καὶ ὁ χάλκεος αὐτοῦ ἀνδριᾶς εἰδείξτε ἡ ὑπὲρ τὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἰκόνας, ἐπικατεχθεις τῷ μασιτυοῦντι ἔχθρῳ, κατὰ τινα, ὡς ἔοικε, δαιμονίαν μέριμναν. Ἄλλ' οἱ ἀγρονος ἑταίροι, καὶ θεῶν ἀπειροὶ πραγμάτων, ἠγανάκτησαν τε, καὶ ἀγρος ἐπεκάλεσαν τῷ ἀνδριάντι, καὶ δίκην εἰσεπράξαντο, καὶ καταδύσαι ἐτάλμασαν εἰς τὴν θάλασσαν. Οὐ μὴν διεφύγον γε οἱ θάσιος, ἀλλ' οἱ θεοὶ εἶδον ἠλκὸν κακὸν ὅτ' αὐτῶν ἐτολήθη, λιμὸν ἐπιπέψαντες τὸν τῆς θεῖας δίκης δάκνον· ὅς εἶδον μολίς αὐτοὺς τὰ τῶν θεῶν βουλεύματα, ὅτε, φιλανθρωπότητος θεῶν σὺ τῷ οὐκ εἰς τρέπω, τὴν βοήθειαν αὐτοῖς ἐπέμφας, λέγων·

Εἰς ἀπέρην φρυγῆδας κατὰ γὰρ Δίμητραν ἀμύσεις.

Ἄλλ' οἱ ἀδελφικοὶ πάλιν τοὺς φεύγοντας ἀνθρώπους φροντο, ὅτι δεῖ αὐτοὺς κατακαλεῖν· κακῶς εἰδότες. Τί γὰρ δὴ καὶ μέλει τοῖς φιλανθρωπότητος θεοῖς ἀνθρώπων κατακαλουμένων, ὅσωνπερ ἀνδριάντων; Ἀμείλει οὐδὲν ἐπὶ τούτῳ ὠφελήθη ἢ γῆ, ὥστε παύσασθαι σοῦσθα· εἰ μὴ τῶν σοφῶν καὶ ἐπιστατέμων τις τὸν κείνου νοῦν συνῆκε, φυγάδα εἶναι τὸν καταπεποντωμένον ἀνδριάντα. Καὶ ἦν οὕτως. Ἄμα γὰρ ἀνεστάθη, καὶ εὐθὺς ἢ μὲν γῆ ἀνέβαλλεν, οἱ δὲ ἐκώμων Δίμητρα λοιπὸν. Πῶς οὖν οὐ τεκμηρία ταῦτα εἰσὶν ἐναργῆ τῆς θεοπροποῦς ἀλητικῆς, ὅτι ἐστὶ θεομιμητος; Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ πεντάθλου ἀνδριάντι ὄβρισημῶ ἐμήνησαν οἱ θεοί, καὶ Λοκροὶ ἐπειρήσαν διὰ τοῦτο, ὡσπερ θάσιος, ἕως αὐτοὺς ἴαστο λόγιον σὺν ἔχον οὕτως·

Ἐν τῇ καὶ ἑταίρων ἑταίρων, τότε γαῖαν ἀρώσεις.

Οὐ γὰρ Λοκροὶ ἥσθηοντο διανοίας θεῖας πρότερον, ἢ

· Ἐ. ἀνέξεται. ἢ Ἐ. ἀπειλήσει.

(36) Θασίῳ πύκτη. Theagenes is fuit.

A Maximus hic onager superum, non jam Cleomedes, Divinum a vobis ferat immortalis honorem.

Neque vero mirum tibi videatur, quod immortalitatem sibi onager suo quasi jure vindicaret, tam belle vestro opibusque divinis instructus: quodque ubi rebus de coesilio aliquid inaudisset, impatienter injuria, futurum minaretur, uti Cleomedem ipsam in voraginem calcibus contusum dejeceret, nec illum unquam in cœlum conscendere pateretur: sibi enim justius quam ipsi divina illa munera deberi contenderet; qui non cum eo solum, tametsi ferreis castibus uteretur, verum et cum altero simul pugile Thasio pugnare posset: illo, inquam, Thasio, cujus ob statuum commoti gravioris superi, uti fidem non homo nescio quis, sed idem B ipse Deus facit, Thasiolorum olim agrum sterilitate damnarunt. Ex quibus nunc denique intelligo, divinum plane aliquid esse pugilatum: id quod videre nunquam, vel eorum, qui se sapientes vulgo prædicabant, plerique potuere. Secus, omissis illi profecto honesti rectique studiis, ad Thasii pugilis imitationem adhesissent. Nam ut cum superi, quemadmodum Cleomedem, immortalitate non donarint, præcipuo tamen amore prosecuti sunt. Usque adeo singularæ quiddam, supra cæterorum hominum imagines, æneum ejus simulacrum ostendit, cum in caput inimici, a quo tum flagello pulsabatur, repente cecidit, non sine divino, uti visum est, consilio. At enimvero vecordes Thasii, et in rebus divinis peregrini, casum iniquo ferro animo, gaudiæ cœli simulacrum accersere, pœnas repetere, potuerunt. Itaque tu ille deorum humanissimus

232 Redde modo exsulis patriam, Ceres amplis [metetur.

Hic nempe non minus stolidi, revocandos exsules non alios esse quam homines putabant. Insulæ vero: quid enim diis immanissimis tantum curæ sint homines ab exsilio revocandi, quantum imagines resituendæ? Ergo nibilo postea meliøre solo uti, nihil usquam vi morbi remittente: donec solertior quisquam, acutius de superum mente conjiciens, exsulis nomine demersam illam statuum intelligi declarasset. Et vere. Nam simul atque auo reposita loco fuit, germinare terra continuo, Thasiique deinceps agrorum ubertate gliscere ac luxuriare cœperunt. Quis hæc porro non pro certissimis argumentis habeat, quam jure ac merito divini honores divinæ athletarum vi et industrie debeantur? Nam et propter alterius quinquætionis statuum alias violatam exarsere dii, nec minore Locri propterea quam Thasii fame laborarunt, donec tu quoque hoc responso calamitatem levares:

Redde decus lævo; seges ampla sequetur aratrum.

Nec enim divinum ils consilium subolare ante po-

luit, quam ejus te velut interpretem ac sequestrem A habuissent. Quippe Euthyclem illi quinquentionem, quasi munera a patriæ hostibus accepisset, iu vincula conjecerat; nec eo contenti in ipsius, demortui licet, imagines injuriosas quoque fuerant. Donec superi facinoris indignitate commoti, gravissimam iis famem immitterent, qua saepe confecti perirent, nisi opis aliquid ab responso tuo acciperent, quo altitium hominum observantiam iis præcipiebas, qui nempe diis non minus placerent, quam ab pulvis confectoribus saginati boves. Et iis quidem cæsis, demulcere vos interdum homines placareque possunt: cæterum nihilominus vos, imo etiam magis hominum quam boum pinguedine delectari, vel ex eo constet, quod ubi duo tresve dumtaxat hoc altitium genus leserint, tum integro nonnunquam aut oppido, aut populo irasci vehementius et succensere soleatis. Debuisses ergo, bone vates, non jam vates, sed unctor esse, aut certe unctor simul atque vates, ut Delphicum aliquod uti oraculum, ita gymnasium haberemus. Nec enim a Pythico certamine alienum erat, uti gymnasium quoque Pythium existeret. Verum ea tyrannis etiam ipsis eos, de quibus adhuc loquimur, Sic igitur de Cypselo.

233 CAPUT XXXV.

Deos ipsi etiam tyranni adulari solitos.

Felix, qui properat nostras subiturus in aëdes, Cypselus Æacides, cui serviet alta Corinthus.

Ergo tyranni quoque ipsi, non modo tyrannorum insidiatores, felices vobis ac beati,

Cypselus, exitium quondam pestisque Corinthi,

simulque Melanippus ille, qui Geloorum urbem opibus ac felicitate cumulavit. At quis tandem, scelcrate dæmon, si felix Cypselus est, felicem quoque Phalaridem, moribus plane geminum, fuisse neget? Quare verius utique caneretur:

Et Phalaris felix, et Melanippus erant, Quos divina duces olim discordia sensit.

Et sane, meministi me aliquando molle ac solutum abs te de Phalaride responsum audire, quo hominem celebrabas, quod insidiatores quosdam suos, ubi aliquandiu cædi jussisset, eos tandem ob tolerantiam singularis exemplum admiratus dimisisset. Loxias videlicet, ac Jupiter pater moras Phalaridi

* γρ. π.

(37) *Εὐθυκλέα*. De hoc Euthycle nihilum meministi.

(38) *Καὶ Μελάνιππος*. Historiam integram dabant inter cæteros, Athenæus I. XII, p. 602, ex Heracleide Pontico, et Ælianus, Var. Histor. lib. II, cap. 4, sed cum aliqua varietate. Noster autem Heracleidi propior est.

(39) *Τῆ Γελῶν πόλει*, Virgil., *Æneid.* III: *Apparet Camarina procul, campique Geloï, Immanisque Geta, suivii cognomine dicta.* Græcis modo Γελαῖοι, modo Γεῶδοι, nonnunquam et Γεῶνοι, Latinis fere Gelenses, aut Geloï. Longissime latissimeque patebant, Gela inter et Naufriam annes, urbs ipsa tam ampla, ut immanis a Virgilio dicta sit, suumque ac proprium aliquandiu regem habuerit. Alii ab his Geta, seu Geli, de

σὲ αὐτοῖς τούτου πρόβλεπον γενέσθαι. Εὐθυκλέα (37) τὸν πένταβλον ἐπέβαλον εἰς εἰρκτῆν, αἰτιασάμενοι αὐτὸν ἐπὶ τῇ πατριᾷ εἰληφέναι δῶρα · καὶ οὐ μόνον τούτου, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντος, καὶ οὗτοι εἰ τὰς εἰκόνας ἐξέδραρον, ἕως οἱ θεοὶ, οὐκ ἀναταγόμενοι τῶν γινομένων, ἐπαφῆκαν αὐτοῖς τὸν κράτιστον λιμὸν · κἄν ὑπὸ λιμοῦ διώλοντο ἄν, εἰ μὴ ἡ παρὰ σοῦ ἦλθε βοήθεια, λέγουσα, οἱ δεῖ αὐτοῖς τιμῆν ἀνδρᾶς περπατημένους, οὗς οἱ θεοὶ φιλοῦσιν οὐχ ἤττον οἱ αἰφροτοποιοὶ πᾶνθουσι βούς · δι' ὧν ὕμεις οἱ ἄνθρωποι ἐνίοτε θύοντες πεύθουσιν · οὐχ ἤττον ἴσως, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον παχέων βοῶν οἱ παχιεῖς ἄνθρωποι εὐφραίνουσιν ὕμεις οὗτως, ὥστε ἀνατοῖς ἐπὶ πόλει ἐπὶ ἔθνεσσι ὀργίζεσθαι, ἐνδὲς ἡ θυοῖν ἀδικούντων ταῦτα τὰ θρέμματα. Ὡς δὲ ὄφρατες, ὡ μάντι, ἀλείπτης ἡμῖν ἀντὶ μάντεως γενέσθαι, ἡ καὶ μάντις ἄμα καὶ ἀλείπτης, ἐν ἧ ὥσπερ χρηστήριον Δελφικόν, οὕτως καὶ γυμναστήριον! Καὶ γὰρ οὐδ' ἀλλότριον ἦν ἀγῶνος Πυθικοῦ Πυθικὸν εἶναι καὶ τὸ γυμναστήριον. Τούτοις ἐπισυνάξω καὶ δ φησὶν ἐπιπέλγων, ὡς καὶ τοὺς τυράννους κολακεύειν εἰώθασιν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΕ'.

Ἵτι καὶ τοὺς τυράννους ἐκολάκευον.

Ὀδύσειος οὗτος ἀνήρ, δε ἐμὸν δόμον ἐσκαταβαίνει, Κύψελος Διαικίδης, βασιλεὺς κλεινοῖο Κορίνθου.

Οὐκοῦν καὶ οἱ τύραννοι, οὐ μόνον οἱ τῶν τυράννων ἐπίβουλοι,

Κύψελος, δε δὴ πολλὰ Κορίνθῳ πῆματα τεύξει, καὶ Μελάνιππος (38), ὁ πολλὰ ἀγαθὰ τῇ Γελῶν πόλει (39) τεύξας. Πῶς δ' εἰ Κύψελος εὐδαιος, ὡ κακῶ-δεξιμον, οὐ καὶ Φάλαρις εὐδαιος, ὁμοτρόπος ἦν Κυψέλω; Ὅσ' ἄν ἐκείνῳς ἀμενον εἶναι ὁμῖν.

Εὐδαίμων Φάλαρις (40), καὶ Μελάνιππος ἔβν, θείας ἀγνητῆρας ἐν ἀνθρώποις διχονοίας.

Ἦκουσα δὲ σου καὶ διαλελυμένον χρησμὸν περὶ τοῦ Φαλαρίδος, ἐπαινοῦντα καὶ τιμῶντα, ἐπὶ λαβῶν ἐπιβουλεύοντα ἤλκιστον μὲν (41), καρπεροῦντα δὲ ἀγάμενος ἀφῆκε. Λοξίας καὶ Ζεὺς πατὴρ ἀναβολὴν ἐψηφίσαντο θανάτου Φαλαρίδι, ἀπ' ὧν ἡμέρας Χαρίτων: καὶ Μελάνιππῳ προσηγήθη. Ἄλλ' εὐγε = καὶ μιλῶ

quib. infra p. 275 D.

(40) *Εὐδαίμων Φάλαρις*. Ludit in disticho illo, quod ad perpetuam Charitoutis et Melanippii amicitiae memoriam Pythia fuderat,

Εὐδαίμων Χαρίτων. καὶ Μελάνιππος ἔβν, θείας ἀγνητῆρας ἐπιήμερος φιλόπτης. Sic enim Athenæus. Observat autem hoc in disticho, pentametrum hexametrum priorem fuisse, ut hic etiam videmus: quod idem a Dionysio quodam Atheniensis, cognomento Æneo, suis in *Elegiis* factitatum ait, tametsi apud Ælium hexametrum præmittatur.

(41) Ἠλκιστὸν μὲν. Ita Athenæus. At Æliano solus Charito vapulat. Melanippus sponte se prodiit, ambo pelluntur ex Sicilia.

ἤμῃν τὰ περὶ τοῦ θανάτου εἰδείξας καὶ τῆς ζωῆς, ὅτι ἄλλιστόν τι ἐστὶν ἢ ζωή. Ἐπὶ τούτοις ἅπασι καὶ τοῖς προσκείμεσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Ὅτι καὶ τὴν ἀψυχον ἕλην σέβειν προσέτατον. Ἐκείνη καὶ Μηθύμνης (42) ναῖται παρὰ Λύκον Ἰστυίαν, ἢ Ἰστυίαν.

Θύουσι γὰρ αἱ πόλεις καὶ τελετὰς ἄγουσιν, οὐ μόνον φαλληνοὶ Διονύσιου καρφίους, ἀλλὰ καὶ λιθίνοι, καὶ χαλκίοι, καὶ χρυσαίοι. (43) Οὐ μόνον φαλληνοὶ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τοὶ Διονυσίους, καὶ ἄλλοις παμπόλοισι Ἡσιοδείοις θεοῖς. Τρεῖς γὰρ ὡς ἀληθῶς μύριοι εἰσὶν ἐπὶ γῆνι πούλυβοιταίρη, οὐκ ἀθάνατοι, ἀλλὰ λιθίνοι καὶ ξύλινοι δεσπότης ἀνθρώπων· οἱ, εἰ ἀνθρώπων ὄντων τε καὶ ἐνομαίην ἐκείρων, οὐκ ἂν τοσοῦτος ἦρθη λῆρος, ὥστε καὶ ἦδη καὶ μέχρις ὕμῶν κενωρῆσαν τὸ κακὸν, ἐπιδιαβάν καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὅτι, φασί, θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ. Καίτοι εἰ ἀσφαλὲς ἦν, οὐκ ἦν ἐπιβατὸν λήρῃ, οὐδ' ἂν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν εἰς τοῦτο ἦλθε παρανοίας, ὥστ' ἐλάττω κορυμνισθῶσι· ὃν οἱ Μηθυμναῖοι σαγήνης ἐμπλακέντα τοὶς λίνοις ἀνεἴκασαν, καὶ δις, εἰ βούλει, καὶ τρεῖς, καὶ πλεονάκεις ἐν τῷ αὐτῷ σαγήνησόντες ἀνθρώποι, καὶ ἐξ ἐκεῖνον εἰς τὸ Λιθυκὸν Ἰσοκιδαντας, οὐδ' εἰς τὴν γῆν ἔξω ἐκβαλόντες αὐτόν· ἐπεὶ οὐκ ἂν, μὰ τὸν Διόνυσον, εἴ αὐτοὶ ἐνεπλάκη τοὶς λίνοις. Ἄλλ' ἐξ ἄκρου κεραλοειδῆς ὁ κορυμνιστὴς ("Ἀπολλων, ξένου (44) κατασκυδῆματος!) τί ποτ' οὐν ἐπράττει ἐν τῷ πελάγει; ἐπερῆσειεν ἂν τις. Τί γὰρ ἄλλο ἢ ἐκάθητο; ἢ τὸν Δία, ἀναμένον ἕως ἀνθρώπου μαίνόμενον (οὐ γὰρ φῆσθαι ἐπὶ καὶ θεοῖ) ἔγκυρῆσαντες αὐτῷ, οὐ Διοπέτερες, ἀλλὰ Ποσειδωνοπέτερες ἠγήσανται, κλείπει εἰς ἄστυ ἀπαγάγωνσιν, ὥστε τινὰ ἀγαθὴν τύχην, κακὴν οὖσαν ὡς ἀληθῶς, οὐ τύχην, ἀλλὰ τυφλόνα. Ἡ οὐκ ἔρκει ἔρξ αὐτοὶς οἰκοθεν διολλύουσα, ἀλλ' αὐτὴν ἐπέρωσε ἄτε καὶ προσεπέτεινε θεοπληξίας, ὡς ἂν τις εἴποι, ἐκ Δελφῶν μεταπίμπτος ἐπιθήκη. Ἐταῦτα καὶ Ὀϊνόμαος. Ἄλλὰ γὰρ μετὰ τὰ εἰρημένα, μεταβὰς αὐθις ἐπὶ τὴν ἐκ λογίων φιλοσοφίαν τοῦ τὴν καθ' ἡμῶν διαβολὴν πατοισμένου, ἀνάγκη ἐκ τῶν περὶ εἰσαρμῆνης τοῦ Πυθίου χρησμῶν· εἰ μὴ καὶ σὸς βλας ἀλόγητος ἐν δυνάμει εἴ μελλον, ὁ περὶ τῶν θρυλουμένων χρηστηρίων ὑποποσείτῃ λόγος.

rursus oraculorum philosophiam animo et cogitatione conversis, quam maledicus ille rerum nostrarum censor conscripsit, legis ex iis responsis aliqua, quæ de fato Pythium edidisse commemorat. Ac vide num ejusmodi quoque tibi accidat tota hæc de jactatis pridem oraculis disputatio, ut eam magis etiam quam superiores ab omni divina virtute vacuum haberi putes oportere.

* Ἰσ. ἐπέρωσε.

(42) Ἄλλὰ καὶ Μηθύμνης. Consule observationes.

(43) Post χρυσαίους, non dubito quin legendum sit οὐ μόνον δ' αὐ τοὶ Διονυσίους, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις παμπόλοις, etc. Nani posterior hoc loco φαλληνοὶς, supervacanea est, cum prius alterum sufficiat.

A mortis decreverunt, quod lenius Charitonem et Melanippum habuerit. At tu vitæ mortisque rationes, vix licet, præclare tamen expressisti, dum hoc factio vitam exitium quiddam esse comprobasti. Quibus omnibus hoc postremo adjungamus.

CAPUT XXXVI.

Illos etiam jussisse, ut materia inanima coleretur.

Res tibi Methymna felicius incola cedit,

Si Bacchi caput ex tereti venerabere ligno.

Passim quippe civitates, non lignea modo, sed etiam lapidea, ærea, aurea Bacchi capita, sacrificiis ac statis religionibus venerantur: imo non Bacchi tantum capita, sed alios etiam plerosque deos, qui Hesiodi fabulis celebrantur. Enimvero triginta plane, non jam immortalium, sed lapideorum, et ligneorum humani generis dominorum millia, nutrix animantium terra complectitur, qui profecto, si cogitans hominum scelere, juriq; præessent, nunquam eo nugarum vanitas excrevisset, uti ad vos usque malum perveniret, Olympo quoque superato, nbi divum, aint: *Sedes securo per ævum*. Quæ securitas si vere jactaretur, nugæ omnes excluderet, nec Olympiorum quisquam eo vesauze devenisset, ut oleagineo candici divinitatem insereret. Illam etenim sagene plagulis irretitum Methymnenses extraxerant, idque semel iterumque, si placet, imo etiam tertio, vel sæpius demissis eundem in locum retibus fecerant: inde vero Libycum in mare delati, nequam eum in terram excussierant. Id enim si fecissent, non jam, per Bacchum, easdem ad plagulas adhasisset. At enim caudex in capitis speciem a summo stipite conformatus (rem, o Apollo, admodum prodigiosam!) quid rarum in mari? quærat fortasse quispiam. Quid vero aliud, nisi ut ibidem jaceret? Donec enimvero furiosi homines, (piget enim deos dicere,) in eum incidentes, non a Jove demissum quidem, sed a Neptuno emissum crederent, eundemque postmodum in urbem, quoddam veluti fortunæ lætioris omen, inveherent, funestam re ipsa, non fortunam, sed faciem urbis futuram. Nec enim satis videlicet ad exitium iis erat intestina pestis, nisi novis eam incrementis ac viribus incussæ divinitus plagæ accessio Delphi, ut ita loquar, accessiva commularet. Hactenus Enoëmaus. Nunc vero ad eum erroris causa, τὸ οὐ μόνον, semel iterumque repetitur.

(44) Ἀπολλων, ξένου. Facilis erat conjectura cum in excuso legeretur Ἀπολλοξένου, sane, quam vitiose.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION EKTON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER SEXTUS.

235 SEXTI LIBRI CAPITA.

1. Quæ divinare dæmones suis oraculis videantur, ea perinde atque homines, ex astrorum illos motu conjicere.
2. Id etiam, quod in nobis situm est, ab ipsis tolli, dum arbitrium quoque nostrum fati necessitate moveri volunt.
3. eos ne res quidem sibi consecratas a fulmine defendere potuisse.
4. Fatum, ut ipsimet fatentur, magicis artibus solvi posse.
5. Ipsos quoque vates mentiri.
6. Tota fati ratio convellitur.
7. Quemadmodum ipsi quoque Græcorum philosophi, deorum ipsorum de fato sententias sanioribus argumentis confutarint.
8. De eodem, ex Diogeniani scriptis adversus Chrysippum.
9. De eodem, ex Alexandri Aphrodisiæ scriptis.
10. Ex mathematicis etiam disciplinis fati vanitatem coargui posse.
11. Divinarum quoque Scripturarum auctoritate ac testimonio idem effici, ex Origenis scriptis.

236 TOTIUS LIBRI PROCEMIUM.

Oraculorum rationem uti superioribus libris abunde confutavimus, ita divinæ Servatoris nostri potestatis, quæ doctrina ipsius evangelica sese prodit, et dignam Deo majestatem, et fructum in hominum vitam ab ea profectum satis superque probavimus: cum ejus unius, non alterius cujuscunque vi, humanum genus ab ea fuerit, qua dæmonum præstigiæ universam ex omni memoria vitam oppresserant, caliginis pesteque liberatum. Nunc ergo expendendis illis præterea, quæ falso ab istis de fato constituta sanctique sunt, affectam hisce de rebus disputationem recta certeque prosequamur: ut non ejus modo rationis, quam in vaticinando tenerunt, improbitate, sed eorum etiam, quæ ab illis decreta sunt, pravitate ac vanitate, quam impotentes et imbecilli dæmones ii fuerint, ostendamus, quorum motu impulsue regi oracula putabantur. Vide porro tu mihi, num ejusmodi quoque tibi accidat tota hæc de illis disputatio, ut eam ab omni similiter divina virtute vacuum haberi putes oportere, cum ex iis, quæ ad convellendam de eorum fato placita subjungam, tum ex ipsomet ritu quem ab hisdem suis in divinationibus adhiberi servarique

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΕΚΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α'. Ὅτι καὶ ἡ δοκοῦσα ἐν δαίμονες ἐν τοῖς χρηστηρίοις μαρτυροῦσθαι ἀπὸ τῆς τῶν ἀστρῶν φορᾶς, ὁμοίως ἀνθρώποις καταστοχάζονται.
- β'. Ὅτι καὶ τὸ ἐν ἡμῖν ἀναρῶσθαι, ἐξ εἰμαρμένης φάσκοντες καὶ τὰς προαιρέσεις κινεῖσθαι.
- γ'. Ὅτι οὐδὲ τοῖς αὐτῶν ἀπειρήμασι κεραυνουμένοις ἐπαρκεῖν ἐδυνήθησαν.
- δ'. Ὅτι διὰ μαγείας φασὶ τὰ τῆς εἰμαρμένης λύεσθαι.
- ε'. Ὅτι καὶ ψεύδονται μαρτυρόμενοι.
- ς'. Ἀνασκευὴ τοῦ περὶ εἰμαρμένης λόγου.
- ζ'. Ὅπως αὐτῶν οἱ φιλόσοφοι τὰς τῶν θεῶν αὐτῶν περὶ εἰμαρμένης δόξας ἐθελοῦσθε ἀπέλεξαν λογιζομένους, ἀπὸ τῶν Ὀλυμπίου.
- η'. Ἐτι περὶ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Διογενίου τοῦ πρὸς Χρυσίππου.
- θ'. Ἐτι περὶ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιᾶ.
- ι'. Ὅς καὶ ἀπὸ τῆς μαθηματικῆς θεωρίας ὁ περὶ εἰμαρμένης ἐλέγχεται λόγος, ἐκ τῶν Βαρδισίου.
- ια'. Ὅς καὶ ἀπὸ τῆς τῶν θεῶν Γραφῶν ἐξηγήσεως τε καὶ μαρτυρίας, ἐκ τῶν Ὀριγένους.

ΠΡΟΟΜΙΟΝ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ.

Τὸ περὶ τῶν χρηστηρίων τρόπου διὰ τῶν προδηνυσμένων αὐτάρκως ἡμῖν ἀπεληλεγμένου, καὶ τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τὸ θεοπρεπὲς ἅμα καὶ βιωφελὲς ἐπιδειχθέντος, ὅτι διὰ μόνης αὐτῆς, καὶ οὐ δι' ἄλλης, τῶν ἐξ αἰῶνος τὸν πάντα βίον ἐπισκοποῦσάντων τε καὶ λυμνηναμένων δαιμονικῶν φαντασμάτων, ἐλευθερία πᾶσι ὑπῆρχεν ἀνθρώποις· φέρε καὶ ἀπὸ τῶν περὶ εἰμαρμένης ψευδοδοξουμένων αὐτοῖς, τὴν περὶ τῶν αὐτῶν ἀπευθύνωμεν λόγον· ὡς ἂν μὴ διὰ μόνης τῆς τοῦ τρόπου μογηρίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ ἀληθῶς αὐτοῖς δοξαζομένων, φαῦλοι καὶ ἀβρανεῖς διες οἱ ἐκ χρηστήρια κινεῖν νενουσιήμενοι δαίμονες εὐθετεῖν. Σκέψαι δ' οὖν, εἰ μὴ καὶ σοὶ θείας ἀλλότριος ὢν δυνάμεως ὁ περὶ αὐτῶν ὁποπείσεται λόγος, ἔκ τε ὧν παρατήσομαι ἀνατρεπτικῶν τοῦ περὶ αὐτῶν εἰμαρμένης, καὶ αὐτέθεν ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὰς μαντείας ποιῶσθαι λέγονται. Οὐ γὰρ εἰ δυνάμει κρείττονι τὴν τῶν μελλόντων γινώσκων προεληγμένοι φαῖνι αὐτοῖς, ἐκ θεωρίας δὲ τῆς τῶν ἀστρῶν κινήσεως ὁμοίως ἀνθρώποις τὰ μέλλοντα καταστοχάζεσθαι. Οὐτως οὐδὲν δύνασθαι, οὐδ' ὠφελεῖν, εἴτε τοι τὸ παράπαν ἐνεργεῖν αὐτοῖς, εἰ μὴ τὰ καθ' εἰμαρ-

μένην, φασί. Τοῦτων δὲ Ελεγχος αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τῶν Α
 βαρῶνων προήγορος, ἐν οἷς ἐπέγραφε Περὶ τῆς ἐκ
 λογίων φιλοσοφίας, ὡς λέγων πρὸς λέξιν.
 lent, observando astrorum motu conjiciunt. Ita nihil ipsi posse dicuntur, juvare nihil, nihil omnino,
 nisi quod fati necessitate teneatur, efficere. Ac reprehensionis hujus auctor ille ipse nobis dæ-
 monum vindex et defensor esto. Is enim in eo quod
 verbum loquitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅτι καὶ ἂ δοκοῦσι μαρτεῦσθαι, ὡπὸ ἂ τῆς τῶν
 ἀστρων φορᾶς, ὁμοίως ἀνθρώποις καταστοχά-
 ζονται.

« Ὅτι καὶ ἂ δοκοῦσι καὶ λέγουσιν οἱ θεοί, εἴπερ τὰ
 μαρτυρούμενα γινώσκοντες λέγουσιν, ἀπὸ τῆς τῶν
 ἀστρων φορᾶς δηλοῦσιν, καὶ τοῦτο σχεδὸν πάντας
 ἐξέφρασαν οἱ ἀνθρώποις τῶν θεῶν. » Εἶθ' ἐξῆς ὑποβάς
 φησιν· « Ἐρωτηθεὶς δ' Ἀπόλλων, τί τέχεται ἡ γυνή,
 ἐκ τῶν ἀστρων εἶπεν, ὅτι θῆλυ, ἐκ τοῦ σπορίμου ἐπι-
 ροῦς χρόνου. Λέγει δ' οὕτως·
 inquit; id enim cognito satas conceptusque tempore,
 hunc in modum cecinit :

Ἐκφύεται (45) γαίθηθ' ὀδῶν, ὅτι λαίμακος ἐμ-

ἀφροσύνη κατέμαρψεν ὃ ἔλον κόμμα μητέρος
 [βρου

Ἐνδον ὀρινομένης χρόνον ἄρκιον· οὐτί δὲ κοῦ-
 [αὐτῆς,

Ἄλλὰ κόρη. Φοβῆ γὰρ εὐσκοπος ἦροσεν (46)
 [ρον,

ἔσπειν, ἐπειρομένην θῆλυν ῥόνον, ὦ φίλε, σσιό.
 [ἀγγήν

Ἰδὸ καὶ ἀπὸ τοῦ σπορίμου, ὅτι σελήνη ἐπὶ Ἄφρο-
 δίτην ἐφέρετο, εἶπεν, ὅτι θῆλυ γεννηθήσεται. Καὶ
 μὴ καὶ τὰς νόσους ἐκείθεν προλέγουσιν. Ἐπίκου-
 ρον γάρ·

Ἢ μάλα μιν κακὸς ἴος ἐπὶ στέρροισι δαμάζοι,
 Πνεύματος ἀγγυνώδουσαν ἢ ὑπερδύτων κακό-
 [τήτα,

καὶ ἐξῆς· οἷς ἐπιλέγει·

Ταῦτα δὲ μοιῶν νόος ἤραγεν, ἠδὲ κελαινῆρ
 Εἰς ἔριν ἐστῆριξε, κακοῖς κελίοισι δαμάζοιν,
 Ὑψιπέλοιο Κρόνιο κακῆρ ὡπ' ἀταρπὸν ἰόντος.

Καὶ μεθ' ἑτέρα·

Ἄλλὰ σε μέρσιμον ἤμω ἀνακλήσαι βίβιοιο
 Ἀγγυνώδεις βροτολοιοῖς ἐπισπέρχων Κρόνῳ
 [ἄντα

Ἔωσατο ἄ, σῆς δὲ θέμιλιον ἀπὸ φρενὸς ἤφ-
 [στωσε (46').

Τοῦτο καὶ κατέρως θεοειδὸς ἰερὸν ἤσφα,
 Φηγεῖμενα κακοεργῶν ἐπιπέλισην ἤσφα.

Ταῦτα μὲν, ὅτι οὐδὲ ἐκ θείας δυνάμεως λαυτῶν μαν-
 τεύονται, ἀλλ' ἐξ ἀστρων ἐπιτηρήσεως κατὰ τοὺς
 μαθηματικῶν λόγους, ὡς μὲν ἐν τούτῳ διαφέρειν

ἄ Ισ. ἀπὸ. ἄ Ισ. ἀφροσύνη κατέμαρψαν. ε γρ., ἀλεῖν. ἄ Ισ. Σπεύσατο.

(45) Ἐκφύεται. Χρησίδος ἀχρησμός, truncus, et
 σκοτεινός. Existimo tamen, ab illa verborum di-
 stinctione nostra, levique nonnullorum emenda-
 tione, lucis aliquid afferri posse.

(46) Ἐρροσεν. Explicat paulo post, ἐπὶ Ἀφροδί-
 την ἐφέρετο. Translatum ab aratro, quod terram
 sulcando findit ac permeat.

(46') Ἦστοσσε. Hoc est ἀνάστατον ἐποίησεν,
 ἠθάσεν. Hinc ἀίστωτήρος, (quam vocem nullus
 grammaticus repræsentat) idem qui ἀφανιστικός. Ly-
 cophran vers 71, ubi Cassandra tertium illud, quod

ferunt. Nec enim, ut ipsimet fātentur, ex vi quadam
 superiore futuri præsensiones ducunt hauriuntque
 suas, sed tantum de eo, perinde uti homines so-
 lent, observando astrorum motu conjiciunt. Ita nihil ipsi posse dicuntur, juvare nihil, nihil omnino,
 nisi quod fati necessitate teneatur, efficere. Ac reprehensionis hujus auctor ille ipse nobis dæ-
 monum vindex et defensor esto. Is enim in eo quod
 verbum loquitur.

CAPUT I.

Quæ divinare videantur, ea perinde atque homines,
 ex astrorum illos motu conjicere.

« Jam vero, inquit ille, quæcunque statuunt præ-
 nuntiantque dii, si quando forte quæ vi fatorum
 eventura noverint, pronuntiant, eadem ab illis ex
 astrorum 237 motu et conversione prædici, nemo
 fere deorum, quibus veritas placet, aperte non fa-
 tetur. » Deinde pergit: « Consultus Apollo, cu-
 jusmodi partum enixura mulier esset: Feminam
 ex astrorum situ et ratione intellexerat. Ergo

Nascitur ex terra, pluvia qua sicca liquentia

Præta siti, potum genitricis funditus omnem

Exaugunt: jasto interea cui tempore venter
 Succutitur. Sed femineus, non masculus olli
 Fætus erit: castam observans nam Cyprida Phœbe
 Tum subit, quæ femineam tibi semine prolem
 Urgebat.

En, ut ex conceptus tempore, quod luna cum Ve-
 nere concurreret, feminam natum iri conjece-
 rit. Atqui morbos etiam eadem ratione prænuntiant.
 Audi enim:

Hunc perimet serpens media in præcordia pestis,
 Unde agro sædi exundant humione dolores,

C et quæ sequuntur. Subditque deinceps:
 Hunc morbum tibi fata creant: his certa voluntas
 Atque immota manet, liventi absumere tabe,
 Pestiferum nam stella subit Saturnia callem.

Et quibusdam interjectis:
 Saturni at properans triasti Mars obvius astro,
 Mars hominum pestis, vitalem abrumperet lucem
 Cogit, et emotæ veritū fundamina mentis.

Divini te propterea mens sacra parentis
 Jussere infesto vitam succedere Marti.

Ex his profecto intelligis, eos non vi quadam sua
 eaque divina, sed astrorum observatione mathema-
 ticorum ad leges et præceptiones exacta, vaticinari

D jam animo præsentiebat, urbis excidium deplorans:
 Στένω, στένω σε διωσά καὶ τριπλά, θροῦς (id
 est, πολέμου,

Ἀδίδς πρὸς ἀλήτη, καὶ διαρπαγὴς δόμων,
 Καὶ κύρ ἐναντιούσαν, αἰστωτήριον.

Sic enim distinguendi sunt isti versus: et αἰστω-
 τήριον quadrissyllabum, pro αἰστωτήριον, ratio car-
 minis exigit. Idem videtur αἰστωτήρ, vel αἰστωτήρ, ut
 apud Oppian. lib. v:

Δαλὸν ἐδδμήτων μετάρω αἰστωτήρα φέροτες.
 Licet alii, παρὰ τὸ αἰθεῖν.

scitos fuisse; nihil ut prorsus hoc in genere deos
inter et homines interesset, nullumque ipsi vel su-
perius, vel naturæ divinioris proprium opus exere-
rent. Vide nunc, quemadmodum id etiam, quod in
nostra potestate 238 arbitrioque situm est,
omnino tollat, dum non res tantum externas, aut
quoque nostræ consiliique rationes ex astrorum conversione suspendunt. »

CAPUT II.

*Id etiam, quod in nobis situm est, ab ipsis tolli,
dum arbitrium quoque nostrum jati necessitate
moveri volunt.*

Ita nimirum Apollo, qui fieret, uti tanto nescio
quis ad militiam impetu et ardore raperetur, edis-
cretus,

*Mars oli natalis adest, stimulatque ruentem:
Nec premet is tumulto; Jovis est nam certa voluntas,
Martis ut eximium subito decus auferat armis.*

Itemque de altero :

Cæsarie densa incubuit, stimulosque cruentos

In tristem pueri auroram Saturnus adegit.

Ac fatum sane præclara numina tantopere perti-
mescent, ut se ne fulmen quidem suis a templis
arcere posse fateatur. Proinde sperent inter pre-
candum homines de eorum auxilio vehementer, qui
ne sibi quidem ipsis opem ferre queant. Quorsum
vero pietas deinceps colatur? quorsum diis honor,
veneratio, obsequium debeatur, qui sibi nullam
prorsus in rem per se ipsos satis esse possint? Sed
oraculum audi.

CAPUT III.

*Eos ne templa quidem sibi consecrata a fulmine
deindere potuisse.*

« Sunt enimvero, inquit Porphyrius, sua quo-
que templis delubrisque fata: imo et in fatis erat,
ut ipsummet Apollinis templum fulmine conflagra-
ret. Id enim hunc in modum ille cecinit :

*Hinc ags Erichthonii soboles divina parentis,
239 Quæ nostram exspectas quæsito in limine vo-*

*Postquam eversa jacent radiantis culmina templi,
E tectis luro specubus diam accipe sortem.*

*Cæleste ad flamen, dum contra obmurmurat aer,
Quassatusque minas adversaque prælia miscet:
Dum ventorum expers magno stat frigus in orbe,*

*Libera nec pressus spiracula reperit æther.
Iguæ fax humiles cæco petit impete terras;*

*Hanc pavida summis pecudes in montibus horrent,
Inque altas subeunt foveas, nec cælitus actam
Spectare adverso Jovis hastam lumine possunt.
Injus templi deum, quæque alta vertice surgunt
Robora, et excelsi prærupta cacumina montis,
Ac medio naves pelago flagrantibus alis
Afflatæ pereunt. Quin et Neptunia conjux
Hoc concussa vagos retro stecit verberè gressus.
Vos igitur, licet immenso præcordia luctu
Confecti, Parcarum animis immobile ferre
Consilium: quibus ætherii Jovis ardua cervix*

• *Ισ. τῶν μηδέ.*

(47) *Ἐλο. Vix dulciter, quin τῶ reponendum sit: illa quippe nascendī primordis, eleganter auroram appellat.*

ἀνθρώπων, μηδέ τι κρείττον καὶ φύσει βειότερας
ἔργον ἐπιδείκνυσθαι. Θέα δ' ὡς καὶ τὸ ἐφ' ἡμῶν ἀναι-
ροῦσιν, οὐ μόνον τὰ ἐκτός, καὶ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῶν, ἐφ'
τῶν ἑαυτῶν ἀνατιθέμενος φορῆ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμε-
τέρας προαιρέσεις.»

quæ nostra ex voluntate non pendent, sed libertatis
quoque nostræ consiliique rationes ex astrorum conversione suspendunt. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

*Ἵτι καὶ τὸ ἐφ' ἡμῶν ἀναιροῦσιν, ἐξ ἐμαρμένης
φάσκοντες καὶ τὰς προαιρέσεις κινεῖσθαι.*

Ὅτως καὶ ὁ Ἀπόλλων περὶ τινος, ἅμα καὶ τὴν περὶ
στρατιῶν προθυμίαν ἀφηγούμενος, πῶθεν αὐτῷ γίνε-
ται, ἐφη·

*Ἄρεα κραίων ἔχει γενεθλίητον, ὅς μιν ὀρίνει,
Οὐδέ ἐ ταρχούει· Ζηρὸς γὰρ ἐπέχρας βουλή,
Ἴ οὐ κῦθος ἄρειον ἀπ' Ἄρεος εὐθὺς ἐρέξει.*

Καὶ πάλιν ἐπ' ἄλλον·

Εὐχαίτης ἐπέκειτο Κρόνος, στρυγεροῖσι δὲ κέν-

Ἄλγυνεν παιδὸς ταλαοῦ δυσπέμμελον ἔλο (47).

Εἰς τοσοῦτον δὲ τὴν ἐμαρμένην οὐ γενναῖοι θεοὶ πε-
φρακασιν, ὡς ὁμολογεῖν μὲν κεραυνουμένους αὐτῶν
τοῖς ἱεροῖς δύνασθαι ἐπαμύειν. Πολλὴ δὲ γὰρ γένοιτο·
ἀν ἑλπίς ἀνθρώποις εὐχομένους τυχεῖν βοηθείας παρὰ
μηδέ τῶν· ὁ σφίσι αὐτοῖς ἐπαρτήγειν δυνατός. Τί δὲ
χρὴ λοιπὸν εὐσιθεῖν, καὶ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖν,
καὶ σέβειν, καὶ θεραπεύειν, μηδὲν οἷός τε καθόλου,
μηδὲ ἑαυτοῖς ἐπαρκαῖν; Ἄκουε δ' οὖν, τί φησιν ὁ
χρησμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

*Ἵτι οὐδέ τοῖς ἀμερκεμένοις αὐτοῖς ναοῖς κε-
ραυνουμένοις ἐπαρκαῖν ἐδυνήθησαν.*

« Ὅτως καὶ ναῶν μοῖραι καὶ ἱερῶν, καὶ αὐτῷ γε
τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ ἱερὸν μεμοῖραστο κεραυνωθήσεται,
ὡς φησιν·

*Ἵ Ζαθέης γεγῶπτες Ἐριχθονίω γενέθλης,
Ἐ.τ.ἱη'. ἐλόθμεναι, καὶ ἐμῆν ἐρεῖνόμεν ἐμψην,*

*Ἵπτόθι θρωθῆ περικαλλέος ἔδρανα σηκοῦ.
Κλύτε θαρρησέων μυχῶν ἀπο θεσκαλον*

*Ἐὺτ' ἀν, ἀνω κρείοντες, ὅπ' ἠέρισι κελαδόντες
Τριβωται πατάθουσιν ἐναγλία θηριδώντες·
Κρυμὸς δ' αὐτῶν περὶ κόσμον ἀπειρονα ἠήμερος*

*Μηδὲ διεξαρύγησιν ἔρη κεκακωμένους αἰθήρ·
Αἰθαλέεις περὶ γαῖαν, ὅση τύχην, ἐκπεσε σαρ-*

*τῶν μὲν δὴ θῆρες τε κατ' ὄρεα δειμαίνοντες
Φεύγουσιν πυμάτοις ὀπὸ κούβητος, οὐδὲ μένουσιν
Ἐλεῖθεεν ὄρεσσι καταλάσιον αἰὲς ἔγχος.
Τῶν μὲν καὶ ἡρὴ μακρῶν, καὶ ἐνέρεα μακρὰ,
Ἴ.μ.δ.α.τ.ν. τ' ἐρέων κορυφῶν, ἡθὲς τ' ἐπὶ πόντῳ,
Δάμνονται ζαπύροις ποτήμασιν ἐμπελάοντες.
Καὶ δ' αὐτῆ ἀληθεία Ποσειδάωνος ἐταίρη,
Πε.λλ.δ.κ.ς ἠήμεσο' ἀναχόσεται Ἄμφιριτή.
Ἵμεις οὖν, καὶ ἀ.τ.ἱ.η.τ.ν. ἐπὶ σφραῖν' ἄλλοις ἔχοντες,
Τέ.λα.τε. Μοιρῶν ἀμετάρροπα δῆρα θυμῷ.
Ταῖσι γὰρ σφραῖν' αἰὲς κατένευε κάρηνον,*

ὅτι κε διηγήσῃσι μένειν ἀσάλευτον ἀτράκτους. Ἄ
 Αἴσα γὰρ ἦρ δολιχῆσι χρόνοις περιπαλλέου
 Περσῶν ἀλώρωσι διυπετέεσσι διαμῆναι. »

Εἰ δὲ οὖν Μοιρῶν ἀτράκτους καὶ τῶν σεβασμίων θεῶν
 εἰ νοῶ, τὰ τε ἱερὰ αὐτῶν δώματα δώματα: ἀσπίδος
 πατήματα, τίς ἂν εἴη λείπειτο ἐπιπύθων ἀνθρώπων
 τῆς τῶν πεπρωμένων ἀποφυγῆς; Εἰ δὲ καὶ μη-
 ἑμία ἐκ θεῶν ὑπάρχει βοήθεια, εἰ δὲ ἐξ ἀπαυτος

Τετάρτη Μοιρῶν ἀμετάτροπα δῖνα θυμῷ,

Τίς ἢ περὶ τοὺς θεοὺς ματαία σπουδῆ; εἴποι ἂν τις.
 Τί δὲ δεῖ λειψῆς τε κνίσσης τε, καὶ τὸ ἐκ τούτων γέρας.
 τίς μὲν δὲ τούτων ἀξίως ἀπονομῆν, εἰ κατ' οὐδὲν
 ἡμῶν ἀφελεῖν δύναται; Ἐπεὶ μὲν δὲ τῶν ἀγαθῶν δο-
 τῆρας οἰεσθαι χρῆν αὐτοῦς, ἀλλ' ἦν καὶ τῶν ἐναντίων
 ἰσχυροῦ ἀίτιαν. Εἰ γὰρ πέπρωται ἀνθρώποις εἴτε
 εἰ ἀγαθῶν, εἴτε τι καὶ ἐναντίων, ἔσται ἐξ ἀνάγκης,
 καὶ παρέσται τοῦτο, καὶ βουλομένον, καὶ μὴ τῶν
 θεῶν. Μόνῃ ἄρα τῇ ἀνάγκῃ θεραπεύεται, σμικρὰ,
 μῖλλον δὲ τὸ μὴθὲν φροντισάνας τῶν θεῶν, μήτε
 ἰσχυρὴ μὴτε εὐεργετικὴ δυναμένη. Εἰ δὲ δὴ τῶν Μοι-
 ρῶν μόνος ὁ ἐπὶ πάντων ἐπιστατὴ θεός, καὶ μόνος
 τῶν ὑπάρχει κύριος:

autem Parcis quoque præstet rerum omnium moderator Deus, isque summum unus in eas habet im-
 perium;

Ταῖσι γὰρ οὐρανίαιον, φησὶ, Διὸς κατένευσε κά-
 ρηνον,
 ὅτι κε διηγήσῃσι μένειν ἀσάλευτον ἀτράκτους.

Τί δὲ οὐκ πάντα υπερβήμενος τὸν παμβασιλεῖα, καὶ
 τῆς εἰμαρμένης δεσπότην μόνον θεὸν εἶναι ἠρολογεῖς,
 καὶ μόνον ἀγαθῶν δοτῆρα καὶ σωτήρα; οἱ δὲ μόνον
 αὐτῷ καὶ ἀ φῆς Μοιρῶν ἀμετάτροπα δῖνα τρέπειν.
 καὶ μεταλλάττειν βῆθιν ὡς μήτ' ἀνάγκῃ, μήτε εἰ-
 μαρμένην, τὸν τῷ παμβασιλεῖ θεῷ καθωσωμένον, καὶ
 μόνον αὐτῶν εὐσεβοῦντα, δουλεύειν οἷα δὲ ἐλευθερον
 καὶ κενὸς ἀφειμένον δεσμοῦ, ταῖς ἐνθέσις καὶ σω-
 τηρῶσιν οἰκονομίαις ἀκωλύτως ἐφεισσομαι. Ἄλλ'
 ὁ μὲν ἀληθὲς τοιαῦτα προφαίνει λόγος· ὁ δ' ἔμπα-
 λιν ἔρα διὰ τῶν φησὶ τὰ τῆς εἰμαρμένης λύ-
 εσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι διὰ μαγίας γὰρ τὰ τῆς εἰμαρμένης λύεσθαι.

εἰ δὲ θεός, ὅτι ἀνεπιτήδεις ἐστὶ διὰ τὸ ὑπὸ φύσεως κατα-
 λέσθαι, καὶ διὰ τοῦτο, ὑπερτοπισμῶς ὑπαγορεύ-
 σαι, ἐπάγει:

Ῥακῆ (48) δαυμονίη γὰρ ἄλις ἐπιδύρομεν ἀλκῆ
 Σαῖσι γοραῖς, ἀς * χρῆ σε φυγεῖν τοιαῖσι μα-
 γηταις.

* Γρ. ἦ.

(48) Ῥακῆ. Omnino sensus exigit, ut vel Ῥακῆ,
 vel ἀλκῆ, in dandi casu ponatur: malim tamen
 Ῥακῆ. Nec minus in altero versu, ἢ ῆρ prætulerim

Annuit, ut certo quidquid sub pollice fusus
 Voluerit, immotum maneat. Nempe hæc quoque
 Cælitus illapsis olim succumbere flammis
 Fatum erat. »

Si ergo prout Parcarum fusi tulerint, venerando-
 rum quoque deorum templa, sacræque ipsorum
 ædes igneorum turbinum vi superantur, quænam
 deinceps miseris mortalibus declinandi fati spes
 reliqua esse possit? 240 Quod si opis a diis præ-
 terea nihil ostendetur, sed necesse prorsus erit

Æquis ferre animis Parcarum immobile fatum:

Quorsum, dicat aliquis, hæc tam supervacanea deo-
 rum in cultu diligentia? quorsum indignis vel liba-
 tio, vel nidor, quæque rebus istis inesse fertur
 præmii ratio tribuatur, si nulla nos in re juvare
 possint? Quippe ne bonorum quidem auctores ha-
 beri debeant, sed illa potius quam ipsorum quo-
 que malorum causam esse fatebantur. Nam si
 fatum erit, ut quid hominibus seu boni seu mali
 eveniat; id necessitate quadam eveniet, adeoque,
 seu volentibus seu invitis diis, omnino futurum
 erit. Itaque una jam supersit colenda necessitas;
 deorum, qui neque nocere neque prodesse queant,
 vel exigua vel nulla prorsus habenda cura. Sic

His etenim, inquit, magni Jovis annuit ardua cervix.

Ut certo quidquid volvat sub pollice fusus,
 Immotum maneat.

Quidni ergo quem tu regem universi, supra rerum
 omnium gradum et ordinem, ipsiusque adeo fati
 dominum constituis, eundem solum quoque Deum,
 et bonorum auctorem unum, ac servatorem esse
 confiteris? quippe qui solus etiam immutabilia, uti
 vocas, Parcarum decreta mutare possit: ut qui
 semel universi regi consecratus, unus cum co-
 lere cœperit, is neque necessitati deinceps, neque
 fato serviat, sed tanquam liber, omnique solutus
 vinculo, divinis tantum ac salutaribus citra ullum
 impedimentum legibus et institutis obsequatur. At
 ista quidem veræ rationis docet auctoritas. Tu vero,
 quibus tandem artibus idem philosophus vim illam
 fati solvi posse tradat, necum intueri.

D CAPUT IV.

Fatum, ut ipsimet fatentur, magicis artibus
 solvi posse.

« Nam cum forte quispiam obsecraret, sibi et
 nomen excipere liceret; Deus cum huic rei minus
 idoneum, quod naturæ vinculis constrictus teneretur,
 illum esse responderet, eoque certos quor-
 dam procuratorum expiationumque ritus ipsi
 præscriberet, ita subjunctum:

241 Vis divina tuo pridem magno impete victris
 Incubuit generi. Magica hanc fugere arte licebit.

τῷ ἀς· agebatur enim, quemadmodum iste vim
 illam dæmonis evitare ac declinare poterat.

Ex quibus manifeste profecto constat, magicam illam artem, quæ in solvenda fati necessitate versatur, ad eam utcunque declinandam, hominibus divino munere concessam fuisse. » Atque hæc oratio Porphyrii tota est, non mea. Sed, qui auctor homini erat uti magicis artibus fati vim legemque solveret, idem cum Deus esset, quidni prohibere potuit, quominus fatali suum ipsius templum fulmine deflagraret? Imo vero, qui ad consecranda non philosophiæ, sed magiæ studia cohortatur, ejus mores obscuri esse qui possint? Quid quod

Δι' ὧν καὶ σαφῶς δεδήλωται, ὅτι ἡ μαγεία ἐν τῷ λύσειν τὰ τῆς εἰμαρμένης παρὰ θεῶν ἐδόθη εἰς τὸ ὁπωσοῦν ταύτην παρατρέπειν. » Ταῦτά σοι ὁ Πορφύριος, οὐκ ἐγώ. Ὁ τοίνυν μαγείας παρατῶν λύσειν τὰ τῆς εἰμαρμένης, πῶς, αὐτὸς θεὸς ὢν, τὰ πεπωμένα κατὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ κεραυνῷ πιμπραμένου μὴ ἔλυσεν; Ὁ δὲ θεὸς μαγείων, ἄλλοις θεοῖς φιλοσοφίαν παροῦσιν, πῶς οὐκ ἂν εἰη δῆλος ὁπωσὸς ὢν τυγχάνει τὸν τρόπον; Ἐπὶ πάντι τοῦτοις καὶ δεῦθεσθαι τοὺς θεοὺς ὁ αὐτὸς ἠμολογεῖται.

CAPUT V.

Ipsos quoque vates mentiri.

« Sed quoniam, inquit, accuratam et exquisitam astrorum motus, ac proinde futurorum ex eo pendentium cognitionem assequi nou homines modo, sed ne demonum quidem plerique possunt; fit ut si persæpe multis de rebus consulti mentiantur. » Mox ita subdit: « Et acrem quidem circumfusum in causa esse aiunt, quamobrem falsa edantur oracula, non autem præsentem deos sponte mendacium atterere. Sæpe itaque falsum dicturos se esse præsumunt. Hærent isti nihilominus, atque illos, quia stultitia sunt, vel invitos respondere cogunt. Apollo sane, cum ejusmodi aliquando esset, quam ante que tempestas, hanc in modum cecinit:

Nē me ultra precibus cogas; nam falsa profabor.

Ac nihil a nobis affingi, vel oracula ipsa fidem facient. Sic enim evocatus e diis quispiam respondit:

*Non vodie licet effari, qui sidera cursus,
Quæ sedes habeant: vis quippe futura canendi
Nunc astris constricta manet.*

Tum ita concludit: « Qua nimirum ex causa oraculorum sæpe vanitas existat, ostendit. »

242 CAPUT VI.

Quibus argumentis tota fati ratio convellatur.

Jam credo, quam ab omni divinitate vacua deorum oracula fuerint, plane ac citra dubitationem ullam intelligis. Nam qui fieri possit, ut vel numen, quod natura sua ab omni vanitate se junctum est, si quidem ejusmodi numen per sese est, aliquando mentiat? vel bonus genius mendacis in fraudem eos, a quibus consulatur, inducat? Quis porro aliquid homine majus id fuisse arbitretur, quod astrorum motu constrictum teneretur? Nam homo quidem, mortalis licet, qui modo virtutis aliquid studio tribuat, nulla vi ad mentiendum adduci unquam poterit, quod semel veritatem omni conditione potiorum habere statuerit: nec jam fati necessitatem astrorumve motum vanitati prætexet suæ; at ignem licet corpori aut ferrum admoventis, et libera constantique voce exclamabit:

*Occurrat ignis, gladius occurrat: seca:
Exure corpus: sanguine ardentem sitim*

(49) *Ἴτω μὲν.* Constat versus, si legetur, *Ἴτω μ' ἔν τῷ πῦρ, φάσγανον δ' Ἴτω, τέμνε.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἵτι καὶ ψεύδονται μαγιστεύμενοι.

« Ἄλλ' ἤδη καὶ τὴν γνώσιν τῆς φορᾶς τὴν ἀκριβῆ, καὶ τὰς ἐκ τούτων συμβάσεις ἀκατάληπτον εἶναι ἀνθρώποις, καὶ οὐ μόνον τοῦτοις, ἀλλὰ καὶ τῶν δαιμονίων ὄντων καὶ ψεύδονται περὶ πολλῶν ἐρωτηθέντες. » Τούτοις αὖθις ἐπιλέγει: « Καὶ τὸ περιεχόμενον ἀναγκάζον ψευδῆ γίνεσθαι τὰ μαντεία, οὐ τοὺς παρόντας ἐκόντας προστιθέναι τὸ ψεῦδος. Πολλὰκις γοῦν προλέγουσιν, ὅτι ψεύσονται. Οἱ δὲ μένουσι, καὶ λέγειν ἀναγκάζουσι διὰ τὴν ἀμαθίαν. Εἶπε γοῦν ὁ Ἀπόλλων ποτὲ, τοιαύτης τῆς καταστάσεως, ὡς ἐδείξαμεν, πονηρᾶς τοῦ περιεχομένου:»

descripsimus, ambientis caeli molestior difficulte-

C *Κλειῖς βίην, κάρτος τε λόγων ψευδηγόρα λέξω.*

Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ ὄντι, ἄπειρα ἔφαμεν, δηλώσει: τὰ λόγια. Ἐφη γοῦν τὸς κληθεὶς τῶν θεῶν:

Σήμερον οὐκ ἐπέουκε λέγειν ἀστρων ὁδόν, εἰρεῖν θ' ἔδραν ἄμαρτοςύνης γῆρ ἐν ἀστρασι νῦν πα-
[πέθηται.]

Καὶ ἐπιλέγει: « Πέφηγεν ἄρα, πῶθεν πολλάκις τὸ ψεῦδος συνίσταται. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ἀνασκευαστικὰ τοῦ περὶ εἰμαρμένης λόγου.

Ἄρα σοι πέπανται λοιπὸν τὰ τῆς ἀμφιβόλου γνώμης, ὅτι μὴδὲν τὴν θεῶν ἐν τοῖς πῶν θεῶν χρησμοῖς. Πῶς γὰρ ποτὲ τὸ θεῶν ψεύσαι; ἂν, τὴν φύσιν ἐν ἀψευδέστατον, εἰ γὰρ ἀψευδὲς τὸ θεῶν; πῶς δὲ ἀγαθὸς δαίμων ταῖς ψευδολογίαις ἀπαθησεί ποτὲ τοὺς χρωμένους; Πῶς δ' ἂν εἴη κρείττον ἀνθρώπου τὸ εἶ τῶν ἀστρων φορᾶ πεπεδημένον; Θνητὸς μὲν οὖν ἀνὴρ, βραχέλιαν διατῆς σπουδῆν εἰσενεγκόμενος, οὐ ποτ' ἂν ψεύσαιοι, τὰληθῆς προτιμῶν προθέμενος, οὐδ' εἰμαρμένης ἀνάγκην, οὐδ' ἀστρων φορᾶν αἰτιόσατο ψευσάμενος; ἀλλ' εἰ καὶ τῷ σώματι πῦρ τις, ἡ στήθρον προσφέρει, διαφθίρειν ἐξαναγκάζων τὸν ἀληθῆ λόγον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἐλευθεροστομῶν ἀντιφθέγγεται:

quo veraci linguae vim asseras, stabit ille contra,

*Ἴτω μὲν πῦρ, Ἴτω δὲ φάσγανον τέμνε (49),
Κάταθε σάρκα, ἐμπλήσθητι μου πῦρ*

Κελανὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω γαίης
 Ἰακω δαστρα, γῆ δ' ἄνωσ' ἐς οὐρανόν,
 ἔρη ἐξ ἑμοῦ σε (50) θῶκ' ἀπαντήσας λόγον.

Τὸ δὲ γέ λαοπλάνον καὶ ἀπατηλὸν δαιμόνιον σκῆπτει-
 ται, τοὺς ἀφρονας σοφίζόμενον, ἐν' ἐν οἷς ἀν τῆς τοῦ
 βελόντος προφῆσεως ἀποπίπτει, καταφυγὴν αὐτῷ
 τῆς ἀλογίας τὴν εἰμαρμένην πορίζεται. Πάντα δ' εἰ-
 μαρμένης διὰ τῶν χρησίων ἀναρτήσας ὁ δαίμων, καὶ
 τὸ ἐγ' ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτοπροαιρέτου κινήσεως ἀνελὼν,
 ἀνάγκη δὲ καὶ τοῦτο καταβουλώσας, θέα εἰς οἷον κα-
 κῶν δογμάτων ἐλεθρον τοὺς αὐτῷ πιθομένους κατα-
 ἐδίδουκεν. Εἰ γὰρ δαστροί καὶ εἰμαρμένη οὐ μόνον τὰ
 ἐκτός, ἀλλὰ καὶ τὰς κατὰ λογισμὸν προθυμίας ἀνα-
 θετόν, καὶ τις ἀπαραίτητος ἀνάγκη τῶν ἀνθρωπίνων
 ἐκβάλλεται γνώμας, οἰχθήσεται σοὶ φιλοσοφία, οἰχθήσε-
 ται καὶ εὐσεβεία· οὐδέ τις ἦν τοῦ σπουδαίου ἔπαινος
 ἀρετῆς, οὐδέ τις θεοφιλία, οὐδέ τῶν ἐν ἀσκήσει πό-
 νων καρπὸς ἐπάξιος, ἀνάγκη καὶ εἰμαρμένης τὴν
 εἰτίαν πάντων ἀναδεγεμένης. Οὐ δὲ οὖν προσήκει
 καταμεμφεσθαι τοῖς περὶ τὸν βίον πλημμελοῦσιν,
 οὐδὲ γὰρ τοὺς ἀσεβῆσι καὶ ἐπαρρητοῦτάτοις· ἀλλ' οὐδέ
 τίς σπουδαίους θαυμάζειν ταύτη δὲ, ὡς ἔφη, οἰ-
 χῆται τὸ μέγα τῆς φιλοσοφίας κλέος, οὐκ αὐτο-
 προαιρέτου μελέτης καὶ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν
 ἑστῶν ἀνάγκης ἀπρωρημένων. Ὅρα οὖν εἰς οἷον κα-
 κῶν δογμάτων βυθὸν (51) οἱ θαυμάσιοι θεοὶ καταβε-
 βήκασι (52), καὶ σκέψαι οὐκ εἰς δαστρα καὶ ἀδι-
 κίαν, καὶ ἄλλα μυρία κακὰ παρορμητῆ καὶ προτρέπει
 τῶν τὸ δόγμα, ἀνατροπῆν τοῦ παντός βίου ἀθροῦς
 καταρταζόμενον. Εἰ γοῦν τις αὐτόθεν πιστεύσει τοῖς
 θεομαστοῖς τῶν θεῶν χρησίμοις, ὅτι τὸ ἀληθεύειν καὶ
 τὸ ψεύδεσθαι, καὶ (53) οὐχ ἡμέτερον ἔργον ἦν, ἀλλὰ
 τῆς ἀπαραίτητου εἰμαρμένης, καὶ τὸ θέλειν ἐπὶ στρα-
 τείαν, ἢ ἐπ' ἄλλο τι τῶν πρακτικῶν ὁρμῶν, καὶ τὸ μὴ
 θέλειν τὰ τοιάδε· πῶς οὐκ ἐν ἐθελήσειεν ἀμείλιν καὶ
 καταρραθουμένιν ἐν ἀπασιν τοῖς μὴ ἀνευ καμάτων καὶ
 πόνων, καὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν προθυμίας κατορθοῦσθαι
 ὑναίμενοις; Εἰ γὰρ ἐξ εἰμαρμένης τὸδε τι γενήσε-
 ται νομίζοις, εἴτε ποιοῦμεν ἡμέτεροι περὶ αὐτὸ καὶ
 σπουδάζομεν, εἴτε καὶ μὴ, πῶς οὐκ ἂν τις ἐθελήσειε
 τὸ βῆον αἰρεσθαι, παρὰς ἑαυτὸν καὶ ἀμείλιν, ὡς
 ἐξ εἰμαρμένης καὶ ἀνάγκης γενησομένου τοῦ πρα-
 χησομένου; Ὅθεν καὶ λεγόντων ἐστὶν ἀκούσαι τῶν
 πολλῶν, ὅτι ἄρα, Προσθήσεται τοῦτο, εἴγε εἰμαρ-
 ται μοι καὶ, Τί μοι χρὴ παρέχειν ἑμαυτῷ πράγματα; **D**
 Εἰ γὰρ ὁ ἐπὶ στρατείας ὁρμῶν οὐκ ἐκ προαιρέσεως
 οὐκ εἰς τοῦτ' ἔπραττεν, ἔλαυνόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἐξω-
 θεν ἀνάγκης, δηλονότι καὶ ἐπὶ ληστείας (54) καὶ
 τρωβουρυγίας, καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἦτοι ἀνοσιουργίας
 καὶ ἀπολασίας, ἢ κοσμίως καὶ σώφρονος ἐπιτηδεύ-
 ταις· τοῦτο γὰρ ἂν εἴη ἀκόλουθον τῷ περὶ εἰμαρμέ-
 νης λόγῳ. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα μὴ ἐξ αὐτοῦ ἡγούμενος
 ἔγχευται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐξωθεν ἀνάγκης, προσήξει ἂν
 ποτα τῷ νοουθετοῦντι, καὶ διδάσκοντι μὴ ἑαυτὸν ἐπι-

A *Restingue nostro : sidera in terram prius
 Labentur, ante siderum tellus plagam
 Invasit, ore quom tibi nostro excidat
 Vox ulla mendax.*

At gentium illusor, et fraudium artifex daemon, hoc
 nimirum callide finxit, quod facilis inanis homi-
 nibus imponeret; atque, ubi res aliter quam præ-
 dictum ab eo foret, eveniret, ad fatum continuo,
 perfugium sibi ac receptum pararet. Jam vero, cum
 ipse omnia suis illis oraculis ex fati necessitate
 suspendit, atque id etiam, quod pro libertatis nos-
 træ motu ac potestate agitur, funditus sublatum,
 eadem servitute constrinxit; videsis, obsecro, quam
 in exitiale dogmatum pestem suos ille sectato-
 res conjecerit. Nam si astris atque fato, non ex-
 ternarum modo rerum, sed earum etiam cupidita-
 tum, quæ mentis et intelligentiæ ductum sequuntur,
 tiones atque sententiæ vi quadam inexorabilis ne-
 cessitatis aguntur; nulla jam profecto philosophia
 est, nulla religio; probis laus ex virtute nulla;
 nulla Dei benevolentia, nullus denique fructus sus-
 ceptorum laborum contentione dignus, cum ne-
 cessitati atque fato rerum cause omnium assignen-
 tur. Enimvero nec improbis **243** deinceps, aut
 impiis, omniumque adeo scelorum turpitudine la-
 borantibus succedendum erit; nec virtutis ama-
 toribus laudis quidquam honorisque tribuendum.
 Ex quo profecto sequitur, quod ante dicebam, in-
 gens illud philosophiæ decus perituro, si astro-
 rum ex necessitate, non ex voluntaria meditatione
 studioque pendebit. Vide ergo quam in exitialium
 dogmatum voraginem clientes suos egregia numi-
 na conjecerint: atque ut ejusmodi sententia, dum
 ad nequitiam, injuriarum licentiam, aliorumque
 malorum vim ac multitudinem infinitam exstimulat,
 vitæ simul universæ perniciem ultimam moliatur.
 Nam ubi quis semel præclaris deorum permotus
 oraculis, in animum induxerit suam, vera pariter
 falsaque loqui, voluntatem ad militiam adjungere,
 aut rem ejusmodi aliquam persequi, vel contra fu-
 gere, inexorabilis fati esse, non nostræ protesta-
 tis: quis non eum continuo videat, quæcunque sine
 molestiis atque laboribus, nostraque adeo conten-
 tione perferri non poterunt, in iis omnibus langu-
 dum et inertem futurum? Etenim qui certo quo-
 dam fato hoc illudve futurum sibi persusserit, sive
 aliquid ipsi quocumque laboris et industria contulerit
 molestis, sive quoque; cum tu facilioribus mollioribusque
 delectis, non dissolute ac negligenter victurum
 putas, quasi necessario futurum illud sit, quod
 agendum fuerit? Et vero plerosque propterea sic
 loqui audias, Fiet illud omnino, si fatum ita meum
 tulerit. Quorsum autem frustra molestus ipse mihi
 sim? Nam qui militiam sociatus est, is si non eo

(50) Ἐμοῦ σε. Rescribendum videtur σοί, claris-
 simo sensu.

(51) Βυθόν. Montæ., βάραθρον. Elige.

(52) Θεοὶ καταβεβήκασι. Videtur accusativus
 aique desiderari, puta ἡμεῖς τοὺς θεραπεύοντας,

aut al. simile; sive potius absolute positum intel-
 ligas.

(53) Καὶ οὐχ. Γρ. tellit istud καί, recte.

(54) Καὶ ἐπὶ ληστ. Alter e manuscr. leg. καὶ ὁ
 ἐπὶ ληστ., recte.

volens ac sua se sponte contulit, sed externa quadam necessitate compulsus; liquet profecto de cæteris idem sentiendum esse, qui vel latrocinii, vel sepulcris effodiendis, vel aliis impietatis atque intemperantiæ generibus, aut etiam honestioribus ac sanioribus institutis se dederint. Hoc enim ex ista fati ratione consequens plane est. Qui ergo semel in eam inductus opinionem fuerit, nihil istorum sua se voluntate persequi, externæ necessitati tribuenda esse omnia: qui fieri poterit, ut esse, ab iis abstinendum monenti ac præcipienti, dicto audientem præbeat? Referet utique monitori suo, quemadmodum nonnullis, qui superiori memoria vixere, contigit, Ad quid hæc tibi mihi monita, bone vir? Nec enim integrum mihi est hanc mentem consiliumque mutare, quando jam fatum occupavit. Quid me porro juvet contendere, ubi ne optandi quidem facultas arbitriumque relinquantur, nisi optare fatum quoque mihi sit? Optabo vero si fatum erit, ut nihil præcipias, 244 ipsamet fati necessitate adactus. Cur ergo frustra molestus ipse tibi es? Urget nimirum eadem te necessitas, atque ut ista mihi suadeas, omnino cogit. At quorsum hac in re tantum studii? Cassa quippe et inutilis cohortatio tua est. Nam in rem ipsemet incumbam ultro, si fatum erit; sin autem, inanis est utriusque contentio. Quidam autem, dissoluto potius animo, qui hac sæculi imbutus opinione sit, hunc in modum loquatur ipse secum: Mihi vero certum est labori parcere, nullamque mihi frustra molestiam facessere; necessario enim, quidquid in fatiis erit, eveniet. At vero qui rei cuiuscunque vel studium persequitur, vel præcepta tradit; qui seipsum aot alium quemlibet adhortatur, uti vel morem gerat vel iussa negligat; peccatum aut admittat aut fugiat; vel arguat improbos, vel probos laude afficiat: is, non palam et aperte libertatis arbitriique nostri facultatem ac potestatem relinquit, fati nomen ei solum ac vocem adjungit? Perinde omnino, nisi quis illam boni naturam, qua, hoc statu reum, optime animantes reguntur, mali nomine appellaret. Sic enim, cum plane sentiamus, vel ad erudiendos liberos, vel ad plagas improbis mancipiis infligendas, vel ad quilibet sive amplectendum, sive rejiciendum, non alterius nos causæ necessitate cogi, sed prorsus voluntario nostræ libertatis impetu ad hæc similiae consilia ferri: errare in merito fallique censeatur, qui hæc omnia fato quodam fieri dixerit: quo non contentionem modo studiumque nostrum, sed alios etiam vel cohortandi vel commonendi vim ac voluntatem infringat, qua tamen ratione potissimum res hominum videmus bene feliciterque succedere. Jam

(55) Ταῦτα γάρ. Malim, τοῦτο γάρ, sequitur enim ἢ μεταβάλλειν.

(56) Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ σε παραρνεῖν. Totum hoc membrum abesse posset, cum præcesserit παραρνεῖν καὶ διδάσκειν. Sed Græcorum hæc περισσολογία fuit, etiam σοφιστῶν. Cujusmodi apud Platonem ipsum pleraque, singulis in paginis, ἐκ περισσοῦς dicta

διδόναι ἐκδοτὸν τοῖς προσηρτημένοις; Εἴποι γὰρ ἂν πρὸς τὸν νοουθετοῦντα, ὡς καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν τισιν εἰρηται· Τί με, ὦ ἄνθρωπε, νοουθετεῖς; Ταῦτα γὰρ (55) οὐ δῆπου ἐστὶν ἐπ' ἐμοί, τὸ μεταβάλλειν τὴν προαίρεσιν· ἢ γὰρ εἰμαρμένην προκατεβλήφα. Τί οὖν δεῖ συντετάσθαι πρὸς ἀ οὐδὲ προθυμείσθαι δυνήσομαι, εἰ μὴ καὶ τοῦτο καθεύματά μοι; Προθυμείσομαι δὲ, εἰ καθεύμαρται, καὶ ἄνευ τῆς σῆς διδασκαλίας ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης ἀγόμενος. Τί οὖν μάτην σεαυτὸν ἐνοχλεῖς; Ἄλλ' εἰ καὶ τὸ σε παραρνεῖν (56) καὶ διδάσκειν φήσεις κατὰ ἀνάγκην ἐπιτελεῖσθαι εἰς τὸ παραρνεῖν καὶ παθεῖν ἐμὲ τοιαῦτα· ἀλλὰ κἀν τούτῳ τί χρὴ στοουδάξαιεν; ἀρτὴ γὰρ καὶ ἀνωφελεὶς ἢ παραρνεῖς. Εἰ γὰρ εἰμαρται μοι, φιλοπονήσω· εἰ δὲ μὴ εἰμαρται, ματαλὴν ποιεῖσθαι τὴν στοουθὴν ἀμφοτέρως συμβήσεται. Πῶς δὲ οὐ, μάλλον ἀπορρήθρωμῶν, εἴποι ἂν πρὸς ἑαυτὸν ὁ ταύτην ἔχων τὴν ὀξάν, Ἄγε ματαμῶς φιλοπονήσω, μηδὲ μάτην ἐνοχλήσω ἑμαυτῶν; γενήσεται γὰρ τὸ εἰμαρτὸν ἐξ ἀνάγκης. Ὅ δὲ περὶ τοῦ στοουδάξαι ἢ καὶ διδάσκειν, ἢ προτρέπων ἑαυτὸν ἢ ἄλλον, καὶ τὸ πείθεσθαι καὶ τὸ μὴ πείθεσθαι, καὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἢ μὴ, τὸ τε ἐπιτεμεῖν τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ τὸ ἐπαρνεῖν τοὺς κατορθοῦντας, πῶς οὐκ ἐναργῶς ἐλέγχεται τὸ μὲν ἔργον καταλείπον τοῦ παρ' ἡμῖν καὶ τοῦ αὐτεξουσίου, τὸ δὲ τῆς εἰμαρμένης ὄνομα αὐτῷ συνάπτωσιν μόνον; Ὅσπερ εἰ τις τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν, ἧς κατὰ τὴν παρουσίαν ἀριστα διοικεῖται τὸ ζῶον, τὸν τοῦ κακοῦ προσαγορεύει ὄνοματι. Ὅστω γὰρ ἐπεὶ ἐναργῶς ἑαυτῶν ἀθανάτομα, μὴ βιαζόμενον ὑπ' ἄλλης τινὸς αἰτίας ἐν τῷ παιδεύειν τοὺς υἱεῖς, καὶ μασιζεῖν τοὺς οἰκέτας ἀμαρτάνοντας, καὶ ἐν τῷ τὸδε τι βουλεύσθαι, καὶ μὴ βουλεύσθαι, ἀλλ' αὐτοτελεῶς ἐκ τῆς ἰδίας ἐξουσίας εἰς τὰς τοιαύτας κινήσεις ἀκινουόμενον, ἀμαρτάνει ἂν ὁ ταῦτα λέγων γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην, πρὸς τῷ παραρνεῖν (57) τὰς τε ἡμῶν αὐτῶν προθυμίας, καὶ τὰς εἰς ἄλλους γινόμενας παρακλήσεις καὶ νοουθετήσεις, ἐξ ὧν ὀρωμένον μάλιστα κατορθούμενα τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα. Καὶ μὴν καὶ νόμος ἀνατρέπει ἂν οὗτος ὁ λόγος, τοὺς τοῦ συμφέροντος ἐνεκεν ἀνθρώπων κειμένους. Τί γὰρ δεῖ προστάττειν ἢ ἀπαγορεύειν τοὺς ὑπ' ἑτέρας ἀνάγκης κατεστημένους; ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας δεήσει κολάζειν, μὴ παρὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἡμαρτηθέντας. οὐδὲ τοὺς τὰ κάλλιστα πράττουσι τιμὰς ἀπονέμειν, ὡν ἑκάτερον πολλὴν αἰτίαν παρέσχεκεν εἰς ἀναστολήν ἀδικίας καὶ εἰς εὐποιῖας ἐτοιμότητα. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβειαν ἀνατρέπει ἀν. ἧς ἢ ὀξεία, εἴγε μηδὲν ἡμῖν ὁ θεός, μηδὲ μὴν αὐτοῦ εἰ τῶνδε χρησιμῶν, μὴτ' εὐχομένους, μὴτ' εὐσεβοῦσι συμβάλλονται εἰμαρμένης ἀνάγκαις πεπεδημένοις. Τὸ δὲ δίκην ἀφύγων λέγειν κινεῖσθαι ἡμᾶς, τῆδε καὶ τῆδε ὑπὸ τινος ἔξωθεν ἐννάμεως νεμροσπαστοῦμένους, εἰς τὸ ἐπ' ἀνάγκαις

reperias.

(57) Πρὸς τῷ παραρ. Rectius videretur, πρὸς τὸ παρ. Aut si πρὸς τῷ relinere, legendum putarim, πρὸς δὲ τῷ, ut nona inde periculis inerat; tuncque infra post πράγματα, minori distinctione opus fuerit. Prior tamen conjectura magis placet.

ικίσται τάδε πράξει, καὶ ἐλθεῖν παρὰ προαίρεσιν ἑαυτοῦ, πῶς οὐκ ἂν εἴη ἀναίδεα καὶ ἀναισχυρότατος; ἰκίειν ἐναργῶς αἰσθανόμεθα ἑαυτῶν ἡμετέρα ὄρμη καὶ κινήσει τάδε τινὰ προθυμομένους, καὶ ἀμελοῦντων πάλιν ἑαυτῶν ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ παρὰ τούτην τὴν αἰτίαν κατορθοῦντων, ἢ μὴ κατορθοῦντων, καὶ ἐξ οὐδενὸς ἑτέρου βιαζομένων ἀλλὰ τὰ μὲν ἔκουσι γῶμῃ αἰρουμένων, τὰ δὲ φευγόντων, καὶ παραιτημένων ἐκ τῆς ἡμῶν αὐτῶν προαίρεσεως. Οὕτω δὲ ἔρα ἐναργῆς ἦν ὁ τοῦ ἀθεκουσίου λόγος, ὥστε ὁμοίως τῷ ὄλγειν καὶ τῷ ἤρεσθαι, καὶ τῷ τότε τε ὄρεῖν, καὶ τῷ ἀποῦσιν, οὐ συλλογισμῷ, ἀλλ' ἐναργεῖ καταλαμβάνομένων (58) συναίσθησαι ἑαυτῶν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἡμετέρας βουλῆς ὀρμῶντων, καὶ τάδε τινὰ αἰρουμένων, τινὰ δὲ ἀποστρεφόμενων ὥστε ἐξ ἁπαντὸς τὸ ἐλεύθερον, καὶ τὸ αὐτεξούσιον τῆς ἐν ἡμῖν λογικῆς καὶ νοερᾶς φύσεως ἐνδίκως ὀμολογεῖσθαι. Εἰ δὲ καὶ παρὰ προαίρεσιν μυρία συμβαίνοντα ἡμῖν πῶς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ταραττεῖ, διαιρετέον ἐνταῦθα τὴν τῶν ἐν οἷς ἴσμεν φύσιν, καὶ τὸν λόγον, πῶς ὄν τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν γίνεται, ἐπιθεωρητέον. Οὕτω γὰρ καὶ τούτων τὸ αἴτιον οὐκ ἄλλοις ἀναδέχεται ἐπιμαρμένη, λόγος δὲ πάλιν ἄλλος τῆς τῶν ὄλων προκάλει ἀπηρημένος. Φέρ' οὖν ἐπιμελῶς τὸ πρόβλημα ἐπισκεψόμεθα.

eveniat, cum vis aliunde nulla nobis afferatur, atque p̄ se libertate, aut defugiamus omnino, aut ex parte detrectemus. Et vero tam certa nobis explorataque est hæc arbitrii nostri ratio, ut perinde ac dum aut dolemus ipsi, aut letamur, aut videmus quidpiam, aut audimus, id a nobis re ipsa, non ratiocinatione ulla percipi sentimus, ita nos sponte consilioque nostro duci, ac delectis nonnullis, ab aliis abhorre sentiamus. Prorsus, ut illam arbitrii potestatem, penes naturam hanc nostram ratione et intelligentia præditam esse, fateri nemo nec debeat. Sin autem quod infinita quoque nobis præter voluntatis consiliique rationem eveniant, id hominum vulgus perturbat; tum vero et distinguenda secernendaque rerum illarum, in quibus versamur, natura erit, et illa simul ratio consideranda, per quam quæ potestati nostræ subdecta sint. Sic enim ejusmodi quoque rerum causam non absurdo fato, sed alteri consilio ex æt̄na res in omnes Providentiæ suspenso, tribuendam et assignandam esse constabit. Age ergo, quæstionem istam diligenter excutiamus.

Πάντα μὲν ἄθρόως ἐκ Θεοῦ προνοίας εἶναι τε καὶ δοκεῖσθαι, οἱ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας θεομὸν ἀγγορεύουσιν· ἤδη δὲ κατ' εἶδος ἰδίως ἕκαστα τῶν γινόμενων, τὰ μὲν ἔξει (59), τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ὄρμῃ καὶ φαντασίᾳ, τὰ δὲ λογισμῷ καὶ οἰκείᾳ κρίσει· τε καὶ προαίρεσι κινούμενα· ἀλλὰ μὲν κατὰ προηγούμενον λόγον γινόμενα, ἕτερα δὲ κατ' ἐπιμαρθεύοντα τοῖς προηγούμεναις γεγονόσι, ποικίλιν καὶ πολυτρόπον τὴν τοῦ παντὸς συνεστήσατο διακρίματιν, ἕκαστῳ γένοι τῶν ἔντων ἰδίαν καὶ ἀχωρητέην τινὰ φύσεως κατασκευῆν τοῦ τῶν ὄλων αἰτίου διανεμματος. Συλλῆ μὲν οὖν τις τὸν περὶ τῶν ὄλων διεξέλεθαι λόγον· τὸν δὲ περὶ τοῦ αὐτεξουσιαίου ἕπον καταμάθει ἂν ὀδε. Ἐπεὶ μὴ μονογενῆ τι χρῆμα, κατ' ἑὰ μὲν συνεστῶς φύσεως τυγχάνει ἂν ὁ ἰσθρῶπος, ἐκ δυοῖν δὲ ἐναντίων εἴληχε τὴν σύνθεσιν, ὡμματος καὶ ψυχῆς· τοῦ μὲν κατὰ συμβεβηκός ὀρ-

A ipsas quoque leges ad hominum utilitatem et commodum institutas hæc opinio labefactat. Nam cui tu bono, aut imperes iis quidpiam, aut vetes, qui jam alia constricti necessitate tentantur? Imo nec hominum scelera punire oportet, quippe qui propter eandem causam peccarint nihil: nec eos contra, qui præclare se gesserint, honoribus premiisue donare; quod utrumque tamen cum ad improbitatem coercendam, tum ad excitandum virtutis studium, momenti semper ac virium plurimum habuit. Adde religionem ac pietatem in Deum eadem sententia ruere, si nec Drus ipse, nec vaticiniorum istorum auctores, 245 nobis hæc semel fati necessitate obligatis, precibus licet ac religioni operam demas, præsidii quidquam aut emolumenti conferre possint. Nos porro moru brutorum animalium, huc illucque trahi, externa vi, quibusdam quasi funibus circumactos, ut alia necessario facere velimus, alia contra sensum mentemque nostram eligamus, cui non indignissimum ac turpissimum jure videatur? maxime cum nos ad alia sponte quadam impetuque nostro ferri sentiamus, alia rursus cum negligimus, nostri tum ipsi quoque domini competesque maneamus; adeoque in causa simus, quamobrem feliciter quid, aut secus hæc uti optamus ultro, sic illa vicissim eadem esse, tum regi simul universa, veræ religionis decreta sanciant. Jam vero, quæ sunt singula, pro sua quæque ac peculiari forma, dum alia quidem habitu, alia natura, rursusque alia impetu atque sensu, alia vero ratiocinatione, ac judicio, suaque ad se sponte arbitrioque moventur: dumque similiter alia superiori quadam et prævia ratione fiunt, alia modo superiorum vim ac ductum consequente, variam ac multiplicem hujus universi speciem ornatumque conflant; cum auctor omnium molitorumque Deus suam cuilibet rerum generi singularumque naturæ conditionem attribuerit. Ac ceterarum quidem vim atque rationem exsequi complectique difficile fuerit; arbitrii vero libertatem hunc in modum ostendere, longe facilius. 246 Cum homo non res una quædam sit atque simplex,

(58) Καταλαμβάνομένων. Forte legend. sit καταλαμβάνομενους, ut conveniat cum præcedentibus. τῷ αἰτίῳ, etc.

(59) Τὰ μὲν ἔξει. Ἐξ̄εις, ut πολυσημῶν τι, sic et ἰσθρῶπος ἀντιλαμβάνομεν. Hoc quidem loco ἔξ̄εις et

φύσει ὀπποῦνται: meo judicio, quod τὸ μὲν ἔξει κινεῖσθαι sit ἐν τοῖς ἄλλοις, τὸ κατὰ συνθέσιν, ὡ: vero φύσει, ἀπὸ ταῦτομάτου, καὶ καθὼς ἕκαστον πέφυκεν.

aut unica natura constans, sed ex duarum ac diversarum, corporis nimirum et animi, societate confecta; et corpus quidem animo, tanquam instrumentum, consequentia quadam alligatum; spiritualis vero intelligens natura, vi principis illius rationis existat: cumque alterum ratione careat, altera minime; postremo alterum mortale sit, altera immortalis: ac proinde corpus illud brutis animantibus affine ac geminum habeamus, animam contra, cum intelligente immortalique natura quadam veluti cognatione conjunctum: mirum profecto non est, si geminum hocce germen, utpote duplicis naturæ communione temperatum, duplici quoque vitam, eaque diversa, ratione conformet: ut modo corporis naturæ serviat, modo libertatem partis divinioris propriam complectatur; adeoque simul in servitute, simul in libertate versetur, banc a Deo, quas ob causas ipse novit, corporis animique conjunctionem sortitum. Quare, quisquis ea quæ corporis aut animi naturæ conveniunt, fati abusus nomine, necessitati tanquam causæ subjecerit, is profecto a vera appellatione aberravit. Nam si nec fati necessitati obviam iri potest, et quæ tam corpori, quam animo naturæ jure debeantur, partem sæpe maximam impediri solent: si rursus infinita prope alia extrinsecus eveniunt, quæ præter naturæ casu quodam animum corpusque consequantur; fatum et naturam idem esse quis putet? Si enim aut fatum ullo modo declinari, aut præter illud fieri quidquam posse negent, quod inexorabilis sit necessitas: et plurima tamen, ut dixi, animo corporique præter naturam eveniunt: perperam sane fecerit, qui unum idemque fato naturæque nomen indiderit. Enimvero, ut eorum, quæ nobis insunt, alia ratione consilioque fiant nostro, cujusmodi sunt, quæcumque cum animi natura conveniunt, alia prout corporis natura postulat; alia demum utrique, animo, inquam, corporique sic eveniant, ut cum aliarum rerum natura cobæreant: tamen nec ea quæ ad animi arbitrium, nec ea quæ corporis ad naturam pertinent, imo nec ea quæ casu contingunt extrinsecus, causæ suæ merito subdici queant. Idem enim ille Deus, qui totius universi, eorum quoque simul, quæ seu libertatis nostræ sunt, seu naturæ, seu causæ, 247 auctor omnium molitorque celebratur. Nam illud divinæ Scripturæ de nulla re non accipiendum est: *Ipse dixit, et facta sunt; mandavit, et creata sunt* ²⁴⁸. Itaque, si quando nobis certa quædam expetentibus, alia præter voluntatē eveniant; admonere tum ipsi nos debemus, illud nimirum esse, duplicis butus nostræ diversæque naturæ, corporis, inquam, animique commercium; quo fiat, uti et animus, qui natura spiritualis ac ratione præditus est, infantili adhuc per naturam corpore inclinet præter

²⁴⁸ Psal. lxxii, 9.

(60) Ὅμοῦ ἡμῶν. Dubium non est, quin legend. sit ἐφ' ἡμῖν, quomodo alt. manuscr.

γάνου τῆ ψυχῆ δεδεμένου, τῆς δὲ νοερᾶς οὐσίας κατὰ τὸν προηγούμενον ὑποστάσις λόγον καὶ τοῦ μὲν ἀλόγου, τῆς δὲ λογικῆς τυγγανούσης· καὶ πάλιν τοῦ μὲν φαρτοῦ, τῆς δὲ ἀθάνατου· καὶ θατέρου θνητοῦ, θατέρου δὲ ἀθανάτου· ὡσθ' ἡμᾶς θηροὶ μὲν ἀλόγοι ἀδελφοὶν φέρεται τὸ σῶμα, ψυχὴν δὲ τῆ λογικῆ καὶ ἀθανάτω φύσει συγγενῆ· ταύτῃ τοι εἰκόσ τὸ διαφυῆς τοῦτ' ἐβλάστημα, διττῆς ἄτε φύσεως κεκοινωνηκόσ, διττῆ καὶ διαφόρου τὸ ζῆν ἀπευθύνειν τρόπω· τοτὲ μὲν φύσις σώματος δουλεύου, τοτὲ δὲ τῆ θεοειτέρᾳ μορφῆ τὴν οικίαν ἀσπαζόμενον ἐλευθερίαν ὡς καὶ δούλον εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ ἐλευθερον, τοῦαῦτην τινὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗσ ὁδὸς λόγουσ αὐτῶσ, κεκληρωμένον ψυχῆσ καὶ σώματος ἐπιμειψαν. Εἰ δὴ οὖν τις τὰ κατὰ φύσιν ἦτοι τοῦ σώματος ἢ καὶ τῆσ ψυχῆσ, εἰμαρμένησ ὀνόματι χροόμενος, ὅτ' αἰτίαν ἀνάγκησ καταβάλλου, διαμάρτοι ἂν τῆσ οικίασ προσηγορίασ. Εἰ γὰρ εἰμαρμένησ ἀνάγκησ τῆσ ἡν ἀκύλωτος, πολλὰ δὲ τῶν τῶσ σώματι καὶ τῆ ψυχῆ κατὰ φύσιν προσόντων παραποδίζεσται, μὲρτα τε ἔξωθεν ἄλλα συναντᾷ παρὰ φύσιν κατὰ τι συμβεθηκόσ καὶ ψυχῆ καὶ σώματι παρεπόμωνα· πῶσ ἂν εἴη ταῦτὸν εἰμαρμένη καὶ φύσις; Εἰ γὰρ ἀπαράλλακτόν φασιν εἶναι τὴν εἰμαρμένην, καὶ μὴ δύνασθαι τι παρ' αὐτῆν γίνεσθαι (ἀνάγκην γὰρ εἶναι ἀπαράτητόν). πολλὰ δὲ, ὡσ ἔφην, παρὰ τὰ κατὰ φύσιν καὶ ψυχῆ καὶ σώματι συμβαίνει, οὐκ ἂν ὀρθῶσ τις ὀνομάζου, ταῦτόν εἶναι λέγων εἰμαρμένην καὶ φύσιν. Γένοιτ' ἂν οὖν τῶν ὄντων ἐν ἡμῖν τὰ μὲν κατὰ λογισμὸν καὶ πράξεισιν τὴν ὅτ' ἡμῶν (60) γινόμενα, ὅτα τὰ κατὰ φύσιν ψυχῆσ, τὰ δὲ κατὰ φύσιν τοῦ σώματος, τὰ δὲ τοῦτοι μὲν συμβεθηκότα, ψυχῆ λέγω καὶ σώματι, ἑτέροισ δὲ συντελούμενα κατὰ φύσιν· ἀλλ' οὐτε τῆσ ψυχῆσ τὸ ἐφ' ἡμῖν, οὐτε τοῦ σώματος τὸ κατὰ φύσιν, οὐδὲ μὴν τῶν ἔξωθεν τὸ κατὰ τι συμβεθηκόσ, ἐνδίκωσ ἂν τις ἀποστεροῦ τὸν αἰτιον. Θεὸσ γὰρ αὐτόσ, ὁ τῶν ὄλων, καὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῶν κατὰ φύσιν, καὶ τῶν κατὰ συμβεθηκόσ δημιουργῶσ ὡν ἀποπέφανται. Καθόλου γὰρ περὶ πάντων ἀκουστέον τῆσ ἐνθλου Γραφῆσ, τὸ, αὐτόσ εἶπεν, καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτόσ ἐνετελεματο, καὶ ἐκτίσθησαν· ἀποφαναμένησ. Εἰ δὴ οὖν βουλομένοισ ποτὲ τινα, ἕτερα παρὰ τὴν ἡμετέραν γινόμεν συμβαίνει, ὀπομηστέον αὐτόσ, ὡσ ἄρα τοῦτ' ἦν ἐκεῖνο τὸ διττόν καὶ ἑτερογενὲσ τῆσ ἐν ἡμῖν συμπλοκῆσ, λέγω δὴ καὶ ψυχῆσ καὶ σώματος· παρ' ὃ καὶ ψυχῆσ ὄσφα, τὴν φύσιν ὄσφα νοερὰ καὶ λογικῆ, ἐν νηπιάζοντι· κατὰ φύσιν σώματι παρὰ φύσιν αὐτῆ χύραν ἀλόγου μετεληψε· καὶ νοῦσ, ὁ φρονήσεωσ οἰκείωσ, ἀρραίνου πολλάκισ κατὰ τι συμβεθηκόσ, παρατραπέλι ἐν ὀπερβαλλούσαισ, φέρε, σώματος ἀβρωστίαισ. Πολλάκισ ἐκ καὶ γῆρασ, ἐπέλιθον σώματι κατὰ φύσιν, τῶν κατὰ τὴν ἀκμὴν κατορθωμάτων τὴν διάνοιαν ἀπεστέρησ· τῆσ νοερᾶσ ψυχῆσ τὸ λογικὸν παρὰ φύσιν ἀμείλιαν. Αἰκίαι δ' αὖ πάλιν, καὶ ἀλγηθόνεσ σώματος, πηρώσεισ τε ἐπισυμβάσαισ παρὰ φύσιν, τὸ αὐτοκόσισον τῆσ ψυχῆσ παρὰ τὸ συμβεθηκόσ ἐξενίκησαν, ἐνδούσαισ ταῖσ ἀλγηθόαι διὰ τὴν πρὸσ τὸ σῶμα συσπλοκῆν ὡσ

ἀπασθαι (61) δεσμῶν ἀφυκτον ἐμποδῶν προεβλήθη· οὐαί τῷ κατὰ ψυχὴν ἐλευθέρῳ, τοτὲ μὲν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, τοτὲ δὲ τὰ ἐκτός ἐπισυμβαίνοντα. Ἦν δὲ ἄρα καὶ τὸ τῆς ἐφ' ἡμῶν προαίρεσιως εἰς τοσοῦτον ἔξω ἀρετῆς, καὶ λογίως, ὡς ἀντιβαίνειν ἐπὶ πολλῶν ταμῶν, καὶ ἀντιλέγειν τῇ τε τοῦ σώματος φύσει καὶ τοῖς ἐξωθεν ἐπισυμβαίνουσιν. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος φύσις ἐπὶ τῶν ἀφροδισίων ὁρμήν τὴν ἀνδρα καλεῖ· ἡ δὲ ψυχῆ, λόγῳ σώφροσι ἐμβολοῦσα τῷ πάθει, κρείττων καθίσταται τῆς τοῦ σώματος φύσεως. Καὶ πάλιν ἡ μὲν, κεινήν, καὶ δεήν, καὶ βιούτων, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαναγκάζουσα (62), ἐπὶ τὰς ἀρετὰς φύσιν θεραπείας τε καὶ πληρώσεως παρακαλεῖ· ἡ δὲ προαίρεσις, λόγῳ σώφροσιν ἀναπειθεῖσα, καὶ τινὰς ἀσκητικὰς προτροπὰς αἰθεκουσίως ἀγαπήσασα, πωλητῆρος ἀστίαις καὶ καρτιρίαις παρακρούεται τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀρετῆ λογισμῷ κρήσασα τοῦτο καὶ ἐλομένη. Καὶ αὖ πάλιν ἡ μὲν κατὰ φύσιν πάσαις ἔδωκεν χάριται καὶ τῇ εἰσὶ τῶν σωμάτων, ἡ δὲ προαίρεσις ἀρετῆς ἐπιθυμία τὸν ἐκείνον καὶ τραχύν ἐσπάτατο βίον. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπέντες, μετῆλλαξαν τὴν φυσικὴν ἤρσιν εἰς τὴν παρὰ τῆσιν, ἀρσενες ἐν ἀρσενί τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται. Οὕτως ἄρα καὶ τῇ φύσει οὐ κατὰ πάντα ἐνδύθησιν ὁ λογισμὸς, κρατεῖ δὲ ἐν πλείστοις, ὡς καὶ κρατεῖται, καὶ τοτὲ μὲν αὐτὸς ὄγει, τοτὲ δὲ αὐτὸς ἔγεται· ὡς καὶ πρὸ ὥρας ἐσθ' ὅποι χερσὶν ἐπισπᾶσθαι τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ σώματος, ὅτε τὸ ζῆν αὐτῷ μὴ ἰσχυρὰ κρεβαίη. Εἰ μὲν οὖν πρὸς μόνην τὴν οἰκείαν τὸ σώματος φύσιν ὁ πᾶς ἀγὼν ἦν αὐτῷ, μέτριος ἂν ἦ ὁ ὄτος· ἐπειδὴ δὲ τὴν πολιτείαν, καὶ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ βίον ὁ Θεὸς αὐτῷ μεταξὺ πολλῶν καταβέβηχται, ὡς μετὰ θηρίων καὶ ἐρπετῶν ἰοβλῶν, ἐν μέσῳ τε πρὸς καὶ ὑδατος, ἀέρος τε τοῦ περιέχοντος, καὶ τῶν ἐν τούτοις ἅπασιν παρηλλαγμένον καὶ διαφόρον φύσιν τὰς διατριβὰς πεποιθῆσθαι· εἰκότως αὐτῷ ἡ διαμάχη καὶ ἡ ἔνστασις οὐ πρὸς τὴν οἰκείαν μόνον ἐστὶ καὶ συνημμένην αὐτόνομον φύσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς μυρία τὰ ἐκτός συνθεσθηκότα, ὧν ἐν μέσῳ ἔξ ὅν θνητῶν βίον διεξάγου, ὥστε καὶ πρὸς ταῦτα κερτερώς ἀντέχει. Πολλὰ γοῦν καὶ τοῖνυδε τροφῶν φύσις, καὶ τοιαῖδε συγκράσεις τοῦ περιέχοντος, κρυμῶν τε ἐπιφοραὶ, καὶ φλογμῶν ἐκκαύσεις, πλείστα τε ἄλλα κατὰ τινὰς οἰκείους λόγους φυσικῶς μὲν κινώμενα, συμβατικῶς δὲ ἡμῶν προσπιπτόντα, τάραχον οὐ τὸν τυχόντα τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπεχουσίῳ διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα συμπολιτικὴν παρέσχηκε, τῆς τῶν ἡμετέρων σωμάτων φύσεως τὰς τῶν ἐξωθεν ἐπιφορὰς οὐχ ὑπομενούσης, κρατουμένης δὲ καὶ νικωμένης ἰσὺ τῶν ἐκτός κατὰ φύσιν οἰκείαν ἐπεταυμένω. Πάλιν τε αὖ, ἐπειδὴ μὲν πλείστον ἀνθρώπων ποιούμεθα τὰς διατριβὰς, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς ἰσῆς ἡμῶν λαχόντες οὐσίας, τὸ ἐφ' ἡμῶν αὐτοῖς ἐπὶ τῆς ἰδίας

A naturam ipse suam, in ratione carentium numero censetur: et mens, cujus propria prudentia est, aliquo persæpe casu deliret, dum eam graviores præcipue corporis morbi sua de sede movent. Senectus ipsa quoque, postquam naturæ ordine corpus invasit, mentem iis solertiz facultatisque viribus, quibus per integram adhuc ætatem florentem præstabat, spoliare solet, et rationis, quæ tota spiritalis animi est, præter naturam, aciem retundere. Quin etiam plagæ doloresque corporis, membrorumque debilitationes, quæ præter naturam contingunt, cum ipso plerumque animi libertatem expugnant, dum is corporis societate victus, molestiis quoque doloribusque cedit: prorsus ut certum id exploratumque habeatur, liberam illam animi facultatem, partim natura corporis, partim iis, quæ extrinsecus accidunt, quodam quasi vinculo, quod evitari nequeat, impeditam, et constrictam teneri. Quanquam ejusmodi profecto sæpe est arbitrii nostri virtus atque robor, ut in plerisque rebus, et naturæ corporis, et occurrentibus aliunde casibus opponere sese ac reluctari audeat. Quippe hominem enim ad rerum venerarum appetentiam corporis natura trahit: animus vero temperantiam ductum et consilium secutus, injecto cupiditati freno, corporis naturam impetumque frangit. Eadem fame, siti, frigore aut cæteris id genus incommodis dum urget ac premit, ad ea quæ naturæ conveniant, exquirenda remedia, astisque ventri faciendum, hominem excitat. Voluntas contra se verioribus adducta rationibus, et religiosis quibusdam cohortationibus sponte susceptis, nativam illam corporis cupiditatem plurium etiam dierum inedia tolerantique vincit, ad eam subeundam vi ratiocinationis, ac suoapte instinctu consilioque pernotata. Similiter natura sua corpus omni voluptatum genere, ac levi mollique corporum commotione delectatur. 248 At voluntas studio virtutis impulsu difficile atque asperum vitæ genus arripit. Jam vero existunt etiam aliquando nonnulli, qui, in pejus deteriusque prolapsi, naturalem usum cum eo, quem horreat natura, commentant, mares cum maribus libidini fœdissimæ indulgentes. Ita ratio non semper naturæ cedit, sed in plerisque vincit, interdumque vincitur, ac modo trahit, modo vicissim trahitur: adeo ut si quando perniciosam fore vitam duxerit, homines ipsa nonnunquam manibus corporis sese vinculis ante tempus expedire conetur. Quanquam, si cum propria duntaxat corporis natura luctandum ipsi foret, modica certe quidem esset ista contentio. Nunc autem, cum Deus humane vitæ rationes, cum aliis plerisque, uti cum feris venenatisque serpentibus, conjunctas ei ac

* Γρ. add. ἡδῆ.
(61) Ἀλλοκοσθαι. Id est, ἐλέγχεσθαι, φαίνεσθαι, ἀποδεικνύεσθαι, τῷ λόγῳ αἰρεῖσθαι, vel τῇ ἀνάγκῃ ἐλέγχεσθαι. Nam ὁ λόγος αἰρεῖ, id est, ratio continet: ἀνάγκη ἐλέγχει, necessario fatendum est. Hieronim. lib. II, p. 114 D. 4. Τὸν δὲ δὴ ποταμὸν τοῦτον τὸν παραβέοντα, καὶ ἐ-τάραρον συνεβάλλτο εἶναι τὸν

Νεδῶν καὶ δὴ καὶ ὁ λόγος οὕτως αἰρεῖ, id est, tum ratio etiam ipsa convincit. Idem ibid. p. 109 D. Ἦν ἐν τι τοιοῦτον οὐδὲν, ὡς ἡ ἀνάγκη ἐλέγχει: Ejusmodi esset nihil, ut necessaria et ἀποδεικτικὴ ratio probat.
(62) Προσαναγκάζουσα. Forste legendi, προσαναγκασθεῖσα, nisi subaudias τὸ σῶμα, vel τὸν ἀνθρώπων.

permistas esse voluerit : cum inter ignem, aquam, et circumfusum aerem, illasque naturas omnes, tam varias tamque multiplices, quæ iisdem elementis contiuentur, sedem ipsi domiciliumque statuerit : mirum profecto non est, si non modo cum propria conjunctaque secum ejusdem corporis natura, quæ suis legibus ipsa vivit, grave ac difficile certamen inestet, verum etiam cum sexcentis aliis extrinsecus ingruentibus, inter quæ mortalis homo vivere, summaque tolerantia vim eorum sustinere cogatur. Enimvero certa quoque tum ciborum quorundam natura, tum cæli temperatio; vis item frigorum æstusque flagrantior, aliaque permulta, ut peculiare quædam naturæque suæ proprias habeant motus sui rationes, dum tamen casus nos invadunt, perturbationem libertati nostræ non vulgarem afferre solent, propter inimita sibi cum corpore societatem, cujus natura rerum externarum impetus ferre non potest, sed ab iis sæpe, tametsi naturæ suæ vi fiant, omnino superatur. Præterea, quoniam degere nos oportet versarique cum plurimis, lique similem nostræ sortiti naturam, quod nostræ facultatis est, sua ipsi auferunt potestate, arbitrii sui libertate usi : sit etiam, ut alienæ simul voluntati succumbamus, dum ipsa nobis hunc in modum vel corpore vel animotenus abutilitur. Quemadmodum enim ab iis quæ extrinsecus eveniunt, corporis nostri natura vincitur, ita voluntas ipsa nonnunquam sexcentis aliorum opinionibus sententiisque jactata, sponte licet **249** arbitrioque suo, voluntati tamen obscundat alienæ. Ita melior ipsa modo, modo deterior efficitur. Improborum enim consuetudine vitium contrahimus, quemadmodum efficitur prohorum usu ac societate meliores. *Corruptum enim mores bonos colloquia mala* : perinde nimirum, ut virorum bonorum congressus virtutem nobis pariter salutemque conciliat. Verum, ut animi facultas illa rationis compos, alienis sæpe verbis atque rationibus hoc illucque versetur : vincit tamen sua virtute nonnunquam, vimque plane divinam ostendit; quoties adversus externos assultus omnes obfirmata, cunctorumque libera quadam ingenuaque constantia victrix, nihil usquam virum remittens suarum, ad ærenæ philosophandum sese comparat. Quod studium dum ipsa negligit, a deteriore pessime haberi afflicque solet; quemadmodum exteriori cultu perpolita, majoris in dies prohibita accessione cumulatur. Quid porro commemorare attinet, ut certorum quorundam et animum et corporum aut proventus, aut penuria, tametsi casu quodam ad universi gubernationem proprie conferat, ejusque ordini præclare omnino conveniat, ta-

²⁴⁹ I Cor. xv, 33.

α Ισ. δε.

(63) Ὀμιλται κακαί. Hoc Menandri versiculo, τὰς συνοχίας, proprie, καὶ τὰς συμπεριφορὰς Ἀρπιδίους intelligit. Recte tamen vulgat. interpr., colloquia; sunt enim ad λόγους potissimum, αὶ πρὸς ἀλλήλους ὀμιλται : nec alio fere telo gravius teneret adhuc et ulubitate necules, quam prociaci oratione

Ἐξουσίας ἀποφέρονται, ἐλευθέρῃ τῇ ψῶν χρώμενοι προαιρέσει ταύτῃ πάλιν εἰκότως καὶ ταῖς ἐτέρων γνώμασι ὑποκεισόμεθα, τοῦ αὐτῶν ἐκείνων αὐτεξουσίου ὡδὲ πως ἡμῖν κατὰ τοῦ αἰώματος ἢ περὶ τῆν ψυχὴν χρώμενοι. Ὅσπερ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις νικᾷται πολλάκις πρὸς τῶν ἔξωθεν ὑποπιπτόντων, οὕτως ἐστὶν δεε καὶ προαιρέσει, ὑπὸ μωρίων ἔξωθεν ἐνοχλομένην προαιρέσειων, αὐτεξουσίᾳ γνώμῃ πεισθεῖσα, ἑαυτῇ τοῖς ἔξωθεν ἐπιδιδῶσι· καὶ τοτὲ μὲν βελτίων, τοτὲ δὲ χείρων ἀποτελεῖται· οἷδε γὰρ συνοχία φαῦλη κακῶνειν, ὥσπερ αὐ πάλιν τοῦναντίον ποιεῖν ἀμείνων τῶν καλῶν ὀμιλται. **Φθειροσσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὀμιλται κακαί** (63)· ὥσπερ οὖν καὶ σώζουσι βελτιοῦσαι τῶν ἀγαθῶν αἱ συνοχίαι. Καὶ λόγους μὲν ἡ λογικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις τῶν ἔξωθεν ἐπισυμβαινόντων ὡδὲ πως καὶ τῆδε φέρεται· ἰσχύει δὲ πάλιν οἰκία καὶ λογικῆς οὐσίας ἀρετῆ, καὶ θεῖαν ὡς ἀληθῶς καὶ θεοειδῆ τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται· ὅτι α πρὸς πάντα τὰ ἐκτὸς ἀντίχουσα, καὶ τὰ πάντα ἐλευθέρῳ φρονήματι ὑπερνικῶσα, πρὸς οὐδὲν τῆς οἰκίας ἀρετῆς ὑπεριμένη, φιλοσοφεῖν παρεσιεύσεται. Ὅσα γε μὴν (64) ὀλιγωρεῖ, ὑπὸ τῶν χειρόνων τὰ χείριστα διατίθεται, ὥσπερ οὖν καὶ βελτιοῦται τῆς ἑσῶθεν τυγχάνουσα ἐπιμελείας. Τί χρὴ λέγειν ἐπὶ τοῦτο, ὡς καὶ φοραὶ καὶ ἀφοραὶ τοιαῦδε ψυχῶν καὶ σωμάτων, κατὰ τὴν περιπτώσιν οἰκείως τῇ τοῦ παντὸς διοικητικῆ συντελούμεναι, εὐ τε καὶ ἄλλως ἔχουσαι τῇ παντὶ, πλείστην ὄσην τοῖς κατὰ μέρος, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν παντοίας κινήσεως περιουσίαν ἀπειργάζαντο; Πᾶσι δὲ καθόλου τοῖς οἷσι, τοῖς τε παρ' ἡμᾶς γνωσμένοις, καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν, καὶ τοῖς ἔξωθεν κατὰ συμβεθερῆς ἐπιούσι, τοῖς τε φυσικῶς ἐνεργοῦσιν, μὴ παναχθῆς καὶ παντοδύναμος ἐπισταται ἡ διὰ πάντων ἐπιπορευομένη τοῦ Θεοῦ πρόνοια, ἢ καὶ τὰ πλείστα θεοσιερείς ἡμῖν τε ἀβήρητοις ἀκονομεῖ λόγους, εὐνηγὸς τὸ πᾶν διακυβερώσα, πολλὰ τε καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐπὶ τὸ προσήκον τοῖς καιροῖς μετακαυάουσα, συνεργουσα τε καὶ συμπράττουσα τοῖς ἐφ' ἡμῖν, καὶ τοῖς ἐκτὸς πάλιν συμβαίνουσι τὴν δίδουσαν τάξιν ἀπονέμουσα. Τούτων εἰς τρία τοῦτον διηρημένων τὸν τρόπον, εἰς τε τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα, τὰ τε κατὰ συμβεθερῆς, πόντων τε ἐφ' ἑνα λόγον τὸν ἐκ Θεοῦ βουλῆς ἀνακεφαλαιουμένων· οὐδαμῶ μὲν ὁ περὶ ἐμαρμένης χώραν ἔξει λόγος. Γένοίτο δ' ἂν ἡμῖν εὐρημένη καὶ ἡ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπορομένη τῆς κακίας πηγῆ, ἐν οὐδενὶ μὲν χώραν ἔχουσα τῶν κατὰ φύσιν, οὐτ' ἐν σώμασιν, οὐτ' ἐν οὐσιας πνευματικαῖς, πολλοῦ δεῖ (65) ἐν τοῖς κατὰ συμβεθερῆς ἔξωθεν ἐπιγνωμένοις· εὐρεθεῖθ' δ' ἂν ἐν μόνη τῇ τῆς ψυχῆς αὐτοπροαιρέτῳ κινήσει καὶ ἐν ταύτῃ οὐχ ὅτε κατὰ φύσιν βαλλούσα τὴν εὐθεταν οὐδέου, ἀλλ' ὅτε τῆς βασιλικῆς ἐκτάσσει οἰκία γνώμῃ τὴν παρὰ φύσιν τρέ-

vulnerantur. Qua de re infra pluribus, ubi ex Platone, de habendo fabularum carminumque detecto.

(64) Ὅσα γε μὴν. Si locus integer est, ὅσα ποῦσιν, pro καὶ ὅσα vel καὶ ὅσον, id est *quatenus*.

(65) Πολλοῦ δεῖ. Ita repositimus ex alt. manuse., cum ante δὴ perperam legeretur.

εται, αὐτὴ ἑαυτῆς καθιστώσα κυρία. Ἐπειδὴν τοῦτο γέρας ἐξαιρείτεον παρὰ Θεοῦ λαβοῦσα, ἐλευθέρη καὶ αὐτοκράτωρ τυγχάνει, τῆς οἰκίας ὀρθῆς τὸ κριτήριον εἰς ἑαυτὴν ἀναθεδεγμένην (86) νόμος δὲ θεῖος αὐτῇ συνεζευγμένος κατὰ φύσιν λαμπρότης καὶ φωστῆρος δίκην ἐπιφρονεῖ ὑποδοσὴν ὑπὸν αὐτῇ καὶ λέγων· Ὁδὴ βασιλικῆ πορεύσῃ, οὐκ ἐκκλιμεῖς δεξιὰ, οὐδὲ ἀριστερὰ· βασιλικὴν τὴν κατὰ τὸν ὄρθον λόγον πορεύειν εἶναι διδάσκων. Τοῦτον γὰρ ἀπάσῃ ψυχῇ φυσικῶν νόμων βοηθὸν αὐτῇ καὶ σύμμαχον ἐπὶ τῶν πρακτικῶν ὃ τῶν ὅλων Δημιουργὸς ὑπεστήσατο· διὰ μὲν τοῦ νόμου, τὴν εὐθεῖαν αὐτῇ παραδείξας ὁδὸν, διὰ δὲ τῆς αὐτῇ δεδωρημένης αὐτεξουσίας ἐλευθερίας τὴν τῶν κρείττωνων αἰρέσειν εἰπάων καὶ ἀποδοχῆς ἀξίαν ἀποφάνας, γερόν τε καὶ μειζύων ἐπάλλων, τῶν ἐπὶ τοῖς κατορθουμένοις, ὅτι μὴ βεβιασμένως, γνώμῃ δὲ αὐτεξουσίᾳ κωλύθου, παρὼν καὶ τὴν ἐναντίαν ἐλέθει· ὡς ἔμπλην τὴν τὰ χεῖριστα ἐλομένην φύσιν καὶ φέρειν εἶναι ἀξίαν, ὅτε οἰκία κινήσει τοῦ μὲν κατὰ φύσιν νόμου παραμειψασαν, κακίας δὲ ἀρχὴν καὶ πηγὴν ἀπογενήσασαν, φαύλως δὲ ἑαυτῇ κεχηρμένην, οὐκ ἔτι τινας ἐξωθεν ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἐλευθερίας γνώμης τε καὶ κρίσεως. Αἷτια δὲ τοῦ ἐλομένου, θεὸς ἀνάγκης. Ὅτε γὰρ φύσιν φαύλην ὁ θεὸς εἰργάσατο, οὐδέ γε ψυχῆς οὐσίαν. Ἄγαθόν γὰρ οὐδὲν πληρῆ ἀγαθὰ δημιουργεῖν θέμις. Ἄγαθόν δὲ πᾶν ὃ τὴν κατὰ φύσιν ψυχῆ δὲ πάσῃ λογικῇ κατὰ φύσιν πράξει τὸ αὐτεξουσίαν ἀγαθὸν, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀγαθῶν αἰρέσει γενημένον. Φαύλως δὲ ὅτε πράττει, οὐ τὴν φύσιν αἰτιατῶν· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, παρὰ φύσιν δὲ αὐτῇ γίνεται τὸ φαῦλον, προαιρέσεως ἔν, ἀλλ' οὐχὶ φύσεως ἔργον. Ἐφ' ἧς γὰρ παρὴν δύναμις τῆς τάχαθου αἰρέσεως, ὅτι μὴ τοῦτο εἴλετο, ἐκὼν δὲ τὸ κρείττον ἀπεστράφη, τοῦ χεῖρονος μεταπηθεῖς, τίς ἂν τοῦτω τόπος ἀποφῆς συμπότου τῆς οἰκίας αἰτίᾳ καταστάντι νόσου, ὡς τε σφοδρῶτον νόμου, σωτήρος οἷα καὶ ἰατροῦ παραμειψαντι; Ὅ δὲ τούτων ἀπάντων μηδένα λόγου κομισμένως, ἀνάγκης τε καὶ ἀστρων φορᾶς ἀναρτῶν τὰ πάντα, τῆς τε τῶν πλημμελουμένων ἀνθρώπων ἀποπίας, μὴ ἐξ ἡμῶν εἶναι φάσκων τὰ αἷτια, ἀλλ' ἐκ τῆς τὰ πάντα κινούσης δυνάμεως, πῶς οὐκ ἀνόσιον καὶ δυσσεβῆ λογισμὸν εἰσφέρειν; Εἶτε γὰρ αὐτόματον καὶ ἀπρονοήτων θεῆ τὴν τοῦ παντὸς φορὰν, ἐλέγχε· ἂν ὡς αὐτὸθεν ἄθεος, πρὸς τῆ καὶ ἀβελτεῖν πρὸ τὴν πάνσοφον ἀρμονίαν καὶ τὴν τῶν ὅλων διάταξιν, εὖ καὶ ἐν κόσμῳ τὴν δι' αἰῶνος κίνησιν ἀνακαλυψομένην· εἶτε Θεοῦ πρόνοιαν ἄγειν καὶ φέρειν, ἐπιστατεῖν τε πᾶσι, καὶ πανσόφῳ λόγῳ διοικεῖν ὁμόλογῆσαι, οὐδ' οὕτω τοῦ δυσσεβοῦς ἐκπέφυγε τὴν ἀτοπίαν· ἐπειδὴ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁμαρτανομένων πῶς μὴν πλημμελοῦντας ἀπολθεῖ, ὡς μηδὲν τῶν ἀτόμων ἐξ οἰκίας γνώμης διαπεπραγμένους, ἀνάγει δὲ τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἐπὶ τὴν καθόλου πρόνοιαν, ἐνάγκην αὐτὴν καὶ ἐμαρμένην ἀποκαλῶν, καὶ πάσης τῆς ἐν ἀνθρώποις αἰσχροπυρίας καὶ ἀβήροτοπίας, ὡς βεβητότης τε καὶ μαιφονίας αἰτίαν εἶναι λέγων. Καὶ

• Ἰσ. αἰτίαν.

(86) Ἀναθεδεγμένην. Ita omnes. Sensus tamen παραλαβόντα.

A men cum singularis potestas, tum iis quoque rebus quæ facultatis ac potestatis nostræ sunt, incredibilem sæpe affert mutationis æstus. Cæterum cunctis omnino rebus, seu consilio flant impulsuque nostro, seu fortuito aliunde contingant, seu denique naturalem habeant ortus sui rationem, summa una præpotensque Dei providentia moderatur, quæ cum omnia permeet, tum plurima diviniorebus quibusdam rationibus, captumque nostrum fugientibus administrat, cumque suis veluti habens obscundans hoc universum ac flexibile habeat, tum res etiam plerasque naturales ad varias temporum occasiones fligit ac mutat, itaque potestati arbitrioque nostro subditas auxilium promovet suo, ut iis, quæ extrinsecus eveniunt, suum quoque locum et consentaneum ordinem attribuat. Cum ergo tria hæc rerum genera statuatur, ut aliæ nostra ex voluntate pendeant, aliæ prout natura postulat, aliæ denique fortuito eveniant, eademque simul ad usum divini consilii rationem universæ revoentur; locus plane nullus fato relinquatur necesse est. Quiretiam fontem jam illum improbitatis noverimus, a plerisque omnibus ignoratum, qui cum nec in corporum, nec in spiritalium substantiarum natura, multo minus in iis, quæ extrinsecus accidunt, positus sit; reliquum est, ut in libero tantum animi sensu 250 motuque reperitur: nec tamen, dum natura secutus, rectam insisit viam, sed tum dntaxat, cum a regio deflectens itinere, suoapte arbitratu, uti juris ille sui snæque potestatis est, in alienam a natura semitam deerrat. Enimvero, cum eximium hoc a Deo et singulare munus acceperit, ut libertatem ac summam in se ipsam imperium obtineret; motuum quidem suorum rationes habet suo ex arbitrio iudicioque pendentes: sed tamen divina lex cum eodem, naturali quadam societate, lampadis instar facisque conjuncta, inelamta subinde ac monet inferius, uti regia incedat via, nec ad sinistram aut dexteram ullatenus declinet, viam hanc regiam, congruentem et consentaneam recte rationi via esse docens. Quippe naturalem hæc legem, qua suis in actionibus uteretur, animæ cui libet tanquam auxiliatricem, universi molitor inpressit: atque ita, quemadmodum huius vi legis, D rectam ipsi viam commonstravit, sic plena illa, quam eidem concessit, integraque libertate perficit, uti rerum meliorum delectus non laude tantum et approbatione, sed amplioribus etiam, ubi res præclare cessisset, præmiis dignus esset; quod citra vim ullam, pro arbitratu consilioque suo recte agere stauisset, cum tamen contrarium optare potuisset: contraque deteriorum electionum vituperatio suppliciumque deberetur, quod in eam suoapte nutu aperta naturæ lege ferretur, ac sese perperam abusum, nulla extrinsecus necessitate cogente, sed libero

postulare videtur, ἀναθεδεγμένην, hoc est, θεδόν

plane sensu atque iudicio, improbitatis ipsa caput
 κεντικη ἀρετή. Tota ergo culpa deligentis est,
 nulla Dei. Neque enim pravam Deum, aut naturam,
 aut animi substantiam procreavit. Nam bonus ipse
 cum sit, ullius eum rei, nisi bona quoque fuerit,
 auctorem esse nefas est. Bonum id omne porro est,
 quidquid a natura est: cullebet autem animo rati-
 one prædita libertatis et arbitrii bonum a natura
 inest, nec aliam ad finem, quam ad boni electionem
 inditum. Neque vero, prava cum sequitur, naturæ
 assignandum id est; cum ipsi pravum non a natura,
 sed præter naturam contingat, utpote quod volun-
 tatis opus sit, non naturæ. Cui enim optandi boni
 vis et facultas insit, is ai minime optaverit, si repu-
 diatis sponte melioribus, deteriora sectatus fuerit,
 quem ipse tandem reliquum habeat effugiendi lo-
 cum, qui et intestinum sibi morbum creavit, et in-
 natam sibi legem, perinde ac servatorem quemdam
 medicumque neglexerit? Quisquis ergo, nulla hor-
 um omnium habita ratione, ex necessitate potius
 ac siderum conversione cuncta suspendit, quique
 eorum, quæ ab hominibus peccantur, pravitatem,
 251 non jam nobis, sed vi cuidam ac potestati,
 qua moventur omnia, tribuendam esse docet; quis
 non flagitiosam ab eo impiamque sententiam inveni
 arbitretur? Nam sive casu ac temere hoc universum
 moveri statuet, præterquam quod in exquisitissimo
 illo concentu, ac rerum universalum ordine, qui
 bilitate convertit, omnino cæcuet; divinam hoc
 ipso naturam plane sustulerit. Sive divina Provi-
 dentia flecti regique orbem, eamque non cunctis
 modo præcæse rebus, sed ipsas quoque sapientissimo
 consilio moderari fatebitur: ne sic quidem impietatis
 crimina effugerit, cum et ab iis sceleribus, quæ
 inter homines vulgo committuntur, auctores ipsos,
 quasi nihil ab iis suapte voluntate peccetur, immu-
 nes ac liberos esse velit; et malorum causam in
 communem illam universalemque Providentiam con-
 ferat, necessitatis eam fatique nomine, obscenitatis
 omnis atque flagitii, quod ab hominibus suscipiatur,
 crudelitatis idem ac parricidii fontem esse defendens.
 Cujus vero major impietas esse possit,
 quam ejus, qui rerum omnium præpotentem Deum,
 ipsum, inquam, universi conditorem et architectum
 indneat, alteri quidem impietatem aversanti, ut
 impius, atque in se ipsum, omni religione sublata,
 contumeliosus sit, necessitatem afferentem; alterum,
 quem ipse natura marem procreavit, ad mu-
 liebra præter naturam, non voluntarie, sed illata
 vi, subeunda cogentem: alterum denique, ad ho-
 minum cædes, invitum licet, divinitus impellentem?
 Ex eo quippe consequens omnino fuerit, nemo ut
 illos, qui ejusmodi sese maleficiis obstrinxerint,
 accusare merito possit; sed potius, ut vel ista non
 jam peccatorum in loco habeantur, vel Deus ipse
 malorum omnium auctor censeatur. Nam sive præ-
 cæna ipse rebus intersit omnibus, omnia videat,
 audiat omnia, simulque ad ea sceleris mortales ad-
 gat: sive conversionem universi, astorumque motum
 ipsemet ejusmodi constituerit, cui tot malefici-
 orum necessitas debeat: qui tale conlaverit instru-
 mentum, et capiendis induendisque homini-
 bus laqueum machinatus sit, is profecto cur iidem
 irretiantur, causa sit, necesse est. Itaque seu per
 sese Deus, seu alia quavis, quam molitus ipse
 fuerit, necessitate, his malis invitos constringat;
 unus ipse plane, alius nemo, cunctorum malorum
 architectus habeatur: nec jam sceleratus homo
 jure, sed ejus procreator dicatur Deus. 252 Quo
 quidem orationis genere quodnam aliud impium
 magis esse
 queat?

Maneat igitur, qui fatum invexerit, ab eo Deum
 continuo Deique providentiam funditus exterminari
 perinde, ut qui Deum rebus prælicet universi,
 omnem is una tollit fati rationem. Enimvero,
 aut Deus et fatum idem erunt, aut alterum ab
 altero distinguetur. Jam ut idem sint, fieri nullo modo po-

(67) *ἄσπετος ἄλλος*, etc. Omnino legendum
 videtur, *δυσσεβέστερος ἄλλος*, τοῦ τῶν ὧν θεὸν

τίς ἂν εἴη τοῦτου δυσσεβῆ; ἄλλος (67), τὸν τῶν ὧν
 θεὸν, αὐτὸν δὴ τὸν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τοῦτε τοῦ
 παντὸς εἰσάγων, ἐπιαναγκάζει ἐκδιαζόμενον τὸνδε μὲν,
 οὐκ ἐθέλοντα ἀσεβεῖν, τοῦτο πράττειν, καὶ θεὸν εἶναι
 κατ' ἀνάγκην, καὶ εἰς αὐτὸν βλάσφημον· τὸνδε δὲ,
 ὃν αὐτὸς τὴν φύσιν ἄβρεια συνεστήσατο, πάτχειν
 παρὰ φύσιν τὸ θηλειῶν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, κα-
 τήναγκασμένον δὲ πρὸς αὐτοῦ· καὶ ἄλλων ἀνδροφόνων
 γίνεσθαι, μὴ παρὰ τὴν οὐκείαν γνώμην, ὅτ' ἀνάγκης
 δὲ ἐλαυνόμενον τοῦ θεοῦ; ὡς μὲν εὐλόγως ἐπιμέμ-
 φεσθαι τοῖς πλημμελοῦσιν· ἄλλ' ἦτοι μὴδὲ ἁμαρτη-
 ματα ταῦτ' εἶναι ἡγέσθαι, ἢ τῶν κακῶν ἀπάντων
 ποιητὴν εἶναι τὸν θεὸν ἀπορραίνεσθαι. Εἴτε γὰρ αὐτὸς
 τοῖς πᾶσιν ἐπιπαρῶν, καὶ τὰ πάντα ὄρων, καὶ πάν-
 των ἀκούων, ταῦτα πράττειν ἀναγκάζοι, εἴτε τὴν τοῦ
 παντὸς φορὰν, καὶ τὴν τοιάυτην τῶν ἄστρων κίνησιν
 αὐτὸς τοῦτον ποιητικὴν καὶ ἀναγκαστικὴν ὑπεστή-
 σατο· ὃ τὸ τοιάυτην συστήσας ὄργανον, καὶ τὴν τῶν
 θηραμένων παιγδα μηχανησάμενος, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ
 καὶ τῶν ἀλίσκομένων αἴτιος. Εἴτ' οὖν αὐτὸς καθ' ἑαυ-
 τὸν, εἴτ' οὖν πάλιν αὐτὸς διὰ τινος ἄλλης πρὸς αὐτοῦ
 μεμηχανημένης ἀνάγκης, τοὺς οὐκ ἐθέλοντας τοῖσδε
 τοῖς κακοῖς περιβάλλοι, αὐτὸς ἂν εἴη, καὶ οὐκ ἄλλος,
 ὁ πάντων κακῶν ποιητικὸς· καὶ οὐκ ἔτ' ἂν ἐν ὅσῃ
 ἡμαρτηκίῳ λέγοιτ' ἂν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ τούτου
 ποιητὴς θεός. Καὶ τίς ἂν τούτου γένοιτ' ἂν ἕτερος
 λόγος ἀσεβήτων;

motum ipse suum ex omni ævo summa cum æqua-
 litate convertit, omnino cæcuet; divinam hoc ipso
 naturam plane sustulerit. Sive divina Provi-
 dentia flecti regique orbem, eamque non cunctis
 modo præcæse rebus, sed ipsas quoque sapientissimo
 consilio moderari fatebitur: ne sic quidem impietatis
 crimina effugerit, cum et ab iis sceleribus, quæ
 inter homines vulgo committuntur, auctores ipsos,
 quasi nihil ab iis suapte voluntate peccetur, immu-
 nes ac liberos esse velit; et malorum causam in
 communem illam universalemque Providentiam con-
 ferat, necessitatis eam fatique nomine, obscenitatis
 omnis atque flagitii, quod ab hominibus suscipiatur,
 crudelitatis idem ac parricidii fontem esse defendens.
 Cujus vero major impietas esse possit, quam ejus,
 qui rerum omnium præpotentem Deum, ipsum, inquam,
 universi conditorem et architectum indneat, alteri
 quidem impietatem aversanti, ut impius, atque in se
 ipsum, omni religione sublata, contumeliosus sit,
 necessitatem afferentem; alterum, quem ipse natura
 marem procreavit, ad muliebria præter naturam,
 non voluntarie, sed illata vi, subeunda cogentem:
 alterum denique, ad hominum cædes, invitum licet,
 divinitus impellentem? Ex eo quippe consequens
 omnino fuerit, nemo ut illos, qui ejusmodi sese
 maleficiis obstrinxerint, accusare merito possit; sed
 potius, ut vel ista non jam peccatorum in loco
 habeantur, vel Deus ipse malorum omnium auctor
 censeatur. Nam sive præcæna ipse rebus intersit
 omnibus, omnia videat, audiat omnia, simulque
 ad ea sceleris mortales adgat: sive conversionem
 universi, astorumque motum ipsemet ejusmodi
 constituerit, cui tot maleficiorum necessitas debeat:
 qui tale conlaverit instrumentum, et capiendis
 induendisque hominibus laqueum machinatus sit,
 is profecto cur iidem irretiantur, causa sit, necesse
 est. Itaque seu per sese Deus, seu alia quavis,
 quam molitus ipse fuerit, necessitate, his malis
 invitos constringat; unus ipse plane, alius nemo,
 cunctorum malorum architectus habeatur: nec jam
 sceleratus homo jure, sed ejus procreator dicatur
 Deus. 252 Quo quidem orationis genere quodnam
 aliud impium magis esse queat?

Ὁ δὴ οὖν εἰμαρμένην εἰσάγων ἀντικρὺς θεὸν
 καὶ θεοῦ πρόνοιαν ἐξῴθει· ὡς περὶ ὃν θεὸν ἀφ-
 ιστάς τοὺς πᾶσιν ἀνέλοι ἂν τὸν περὶ εἰμαρμένης
 λόγον. Ἥ γὰρ ταῦτόν ἂν εἴη ὁ θεὸς καὶ εἰμαρ-
 μένη, ἢ ἄτακτον διεστῶς ἑτέρου· ταῦτόν μὲν οὖν οὐκ
 ἂν γένοιτο. Εἰ γὰρ τὴν εἰμαρμένην εἰρμόν τινα αἰτιῶν

etc. In fine autem membri, εἰσάγοντος, quam la-
 tionem in verteudo secutus sum.

εἰ·αὶ φασιν, ἀπ' αἰῶνος ἀπαράβατος καὶ ἀμετακινή-
 τας ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν ἄστρων φορᾶς καθήκοντα,
 πῶς ὁ πρότερον ἂν εἴη τῆς εἰμαρμένης τὰ σωματικὰ
 στοιχεῖα, εἴ ἢ ὡν καὶ τὰ οὐράνια συνέστηκεν, ὃν τὴν
 εἰμαρμένην συμβεθρὸς ἐς σύμπασαν λέγει ἂν τις
 εἰκότως; Καὶ πῶς ἂν ταῦτον εἴη τὸ συμβεθρὸς τοῖς
 στοιχείοις τῶ ἐπὶ πάντων Θεῷ; εἰ δὴ τὰ στοιχεῖα
 ἄρ' ἄρα καὶ ἄλογα κατὰ τὴν οὐρανίαν ἐπιθεωρεῖται φύ-
 σιν, ὃ δὲ Θεὸς ἐξω σωμάτων αὐτοῦτος καὶ σοφία τυ-
 γάνει ὢν, τῆς ἐξ αὐτοῦ δημιουργίας τοῖς τε κατὰ μέ-
 ρος στοιχείοις καὶ τῆ τῶν ὄλων διακοσμήσει τὴν ἀπό-
 λυτον θεωροῦμενος. Οὐ ταῦτον ἄρα Θεὸς καὶ εἰμαρ-
 μένη. Εἰ δὲ ἕτερον, πότερον κρεῖττον; Ἄλλ' οὐδέν
 τοῦ Θεοῦ κάλλιον, οὐδέ τι δυναμικώτερον. Οὐκοῦν
 κρατῆσει καὶ περιστάει τοῦ χείρονος, ἢ συγχαρῶν
 κκοκοποιῶ τυγχανοσῆ τῆ εἰμαρμένη, αὐτὸς ἂν ἐφελ-
 κτοσὸ τὴν αἰτίαν, ὅς, θανάτος ὢν ἐπαγγεῖν τὴν κκο-
 ποιδὸν ἀνάγκην, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀντὶ καὶ ἄφετον
 ἐπὶ λύμῃ καὶ διασπορᾷ τῶν ἀπάντων, μέλλον δὲ αὐτὸς
 τοῦτο εἰργάσατο, εἰ δὴ πάντων καὶ αὐτῆς εἰμαρμένης
 ποιητῆς καὶ δημιουργοῦ εἰσαγοίτο. Εἰ δ' οὐδὲς αὐτῶ
 λόγος τῆς τοῦ παντὸς διατάξεως, ἀθέλων αἰῶτες ἀνα-
 κούει φωνή, πρὸς ἣν τὰς ἀκοῆς ἀποκλειστέον, τῆς
 ἐνθέου προνοίας καὶ θυνάμεως ἐναργῶς ἀποφανούσης
 ἐαυτὴν ἔκ τε τῶν καθόλου παυσότων καὶ τεχνικῶν
 ἀποτελεσμάτων, ἔκ τε τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναμφιλόγως
 τῆ ἐλευθερίαν καὶ αὐτεξούσιον τῆς λογικῆς ψυχῆς δύ-
 ναμιν παραδεικνυμένων· καθ' ἣν, καίτοι μωρῶν
 ἐξωθεν ἐμποδῶν τῆ τε τοῦ σώματος φύσει τὰς τε
 κατὰ προαίρεσιν ἐφ' ἡμῖν ὄμοιαι, κατὰ τὴν συμβεθρ-
 ῶς προσηπιτότων, ὅμως πρὸς ἅπαντα τῆς κατὰ ψυ-
 χὴν ἀρετῆς τὸ ἐλευθερον ἀντέγει, ἀμαχον καὶ ἀήτη-
 τὸν ἐφ' ἡμῖν τῶν καλῶν τὴν αἰρεσιν ἐπιδεικνύμε-
 νον. Τοῦτο δὲ μάλιστα καὶ ὁ παρῶν καιρὸς τῆς τοῦ
 Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἔργου αὐτοῖς
 παρεστήσατο. Ὅτι γὰρ ταῦτα μὴ φόβου καὶ κενὰ ῥή-
 ματα, παρέστί σοι τὸν τὸν θεοσεβῶν ἀγῶνα ἐπιθε-
 ζαί, καὶ συνιδεῖν τοὺς προαιρέσει αὐθεουσίῃ τοὺς
 τῶνος τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλων ἀναβεγεμένους·
 οἷς καθ' ὅλην τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης μωρὰ πλήθη
 εἰσέλθων τε καὶ βαρβάρων ἐνεδέξασθαι, πάσας μὲν
 προθύμως τὰς κατὰ τοῦ σώματος ὕπομειναντα αἰ-
 κίας, πᾶν δὲ βασάνων εἶδος φαιδρῶ τῶ προσώπῳ διελ-
 θέντα, καὶ τέλος πολυτρόπους σχήμασι τὴν ἀπὸ τοῦ
 σώματος λύσιν τῆς ψυχῆς ἀσπαύτως καταδέξασθαι.
 Καὶ μὴν οὐδὲς ἐναυθὰ λόγος ἐπιτρέψει τὴν εἰμαρ-
 μένην αἰτιάζεσθαι. Ποῦ γὰρ σοι ἐκ μακροῦ αἰῶνος τοι-
 οῦδε ἀθλιότης εὐσεβείας ἤνεγκεν ἢ τῶν ἄστρων
 φορᾶ; Ἡ πότε ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, πρὸ τῆς τοῦ
 Σωτῆρος ἡμῶν εἰς πάντας ἀνθρώπους καταδιθεῖσθαι
 διδασκαλίας, τοῖνδε προβέβληται καθ' ὅλην τῆς ἀν-
 θρώπων οἰκουμένης ἀγῶνα; Ποῦ δὲ τοιοῦτο λόγων δι-
 δασκάλων, διεισαίρων μὲν πλάνης ἀναιρετικῶν,
 ἐνὸς δὲ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ γνώσεως ἀδικητικῶν,
 ἔκαστον ἀνθρώπου, Ἐλλῆσι τε καὶ βαρβάρους, ὁ πᾶς
 αἰὼν ἤνεγκε; Τίς δὲ ἐξ αἰῶνος τῶν πάλαι ἀοιδίμων
 σοφῶν, βάρβαρος ἢ Ἐλλῆν, τοιαυτὸ ποτε ἤξιδθη εἰ-
 μαρμένης, ὡς εἰς τὸν σύμπαντα κόσμον διαφανῆ κα-
 τατίτηται τὸ ἐπ' αὐτοῦ προβεβληθέντα λόγον, γνω-

A test. Nam si fatum seriem quamdam esse volunt,
 nexumque causarum, certo atque constanter ex coe-
 lestium astrorum conversione pendentem, quis non
 priora fatum ipso elementa esse intelligat, ex quibus
 caelestia corpora conflata sint, quorum sane fortui-
 tum quemdam casum esse fatum, quis opinor
 merito dixerit? Quod autem elementis fortuitum
 est, idem illud ac præpotentem universi Deum esse,
 quis putet? Elementa quippe, natura sua, cum
 anima tum ratione carent; at Deus et ab omni cor-
 poris concrectione sejunctus, et vita per sese quæ-
 dam ac sapiencia est, idemque non singulis tantum
 elementis, sed totius etiam universitatis pulchritu-
 dini, vis in procreando suæ copiam facit. Non idem
 ergo sunt fatum atque Deus. Sin autem diversum
 B alicui a Deo fatum est, utrum melius quidpiam?
 At Deo, nec melius quidquam, nec potentius est.
 Aut igitur vincet ille superabitque, quod humilius
 est, aut si fato malorum architecto cesserit, culpam
 ipse totam sustinebit, qui cum artificem mali ne-
 cessitate inhibere posset, non fecerit tamen, sed
 eam potius in omnium pestem atque perniciem li-
 bere grassari permisit, seu verius id ipsemet fecerit,
 siquidem is et rerum omnium, et ipsius quo-
 que fati auctor ac molitor habeatur. Nam si de uni-
 versi administratione, Deo susque deque; vox do-
 nuo impiorum existat, cui tamen occultandæ aures
 illico sunt; cum sese divina vis ac Providentia
 clare spectandam exhibeat, et universe operibus
 C admirabili plane consilio solertiaque perfectis, et iis
 proprie, quæ nobis conjuncta cum sint, tum liberam
 suoque gaudentem jure animi ratione præditi fau-
 cibus evidentem ostendunt. Qua quidem fieri solet,
 ut infinita licet extrinsecus, aut naturæ corporis,
 aut susceptis ultro motibus impedimenta fortuito
 sese objiciant, omnibus tamen libera virtus animi
 constanter obsistat, voluntariam boni electionem,
 nostræ cujusdam potestatis esse, quæ vinci expu-
 gnarique non possit, ostendens. 253 Atque id pro-
 fecto, vel hoc ipsum evagelicæ Servatoris nostri
 doctrinæ tempus re ipsa maxime comprobavit.
 Quippe, ne tu ista forte verborum inanem sonitum
 existimes, uno aspectu sanctissimorum martyrum
 dimicationem, eorumque seriem intueri potes, qui
 summo arbitrio susceptorum pro pietate certaminum
 labores maximos subiere: quos quidem innumera-
 bilis toto passim orbe, tam barbarorum quam Græ-
 corum multitudo sustinuit; quæ cum alacriter
 omnes corporis cruciatus tolerasset, ac genera
 tormentorum omnia hilari vultu exhausisset, tum
 variam denique, ac specie formaque multiplicem
 animi corporisque dissolutionem perlibenter excep-
 pit. Quo quidem in genere, fato causam assignare
 ratio nulla patitur. Nam ubi tandem, ut ex long-
 gissima memoria repetas, ejusmodi pietatis athletas
 siderum conversio protulit? Equando priusquam
 cunctas late nationes Servatoris nostri doctrina per-
 vasisset, ejusmodi vita hominum universa toto pas-
 sim orbe certamen exhibe-? Equando disciplina-

ram ejusmodi scholam ullam, quæ cum superstitio-
rum errorem convelleret, tum unius præpotentis
Dei cognitionem doceret, universis hominibus, Græ-
cisque pariter ac barbaris, superius retro ævum
aperuit? Equis porro clarissimorum olim ex omni
ætatum memoria sapientum, seu barbarus ille, seu
Græcus fuerit, ejusmodi unquam fatum sortitus est,
ut profectæ abs esse doctrinæ lucem ad extremos
usque orbis universi lines propagaret, Deique apud
eos, qui sacris initiati suis essent, nomen sibi et
opinionem compararet? Quod si tot ac tanta nullo
unquam tempore, vel fieri quisquam vidit, vel facta
audivit; eorum ergo causa nexus ille causarum nec-
cessi asque non fuit. Quod enim eandem jam olim,
eadem recurrente sidrum conversione, ortus pleris-
que fatique rationem invideret, prorsus erat nihil.
Sed quo tamen fato, Servator noster Deus post ad-
ventum suum orbe toto consecratus est; quos Græci
pridem ac barbari deos habuerant, sublatis sunt?
nec aliter quam novi Numinis doctrina sublatis?
Quodnam porro fatum, cunctos homines Deum re-
rum esse molitorem omnium docuit, fatum esse
nullum profiteri coegit? Qui fieri potuit, ut ex ho-
minum ore simul et cogitatione fatum fati vi tol-
leretur? Quid eorum multitudo tanta, qui genera
certaminum omnia, pro **254** Christianæ pietatis
doctrinæque defensione, cum superioribus retro
 sæculis subiere, tum ætate quoque nostra subeunt?
Uno videlicet omnes eodemque fato nati sunt, quod
et illos eidem instituto doctrinæque manciparit, et
eamdem ab illis sententiam ac voluntatem expres-
serit; illos denique non ad amplectendam solum
eamdem vitæ morumque rationem, sed etiam ad
eosdem omnino cruciatis religionis propugnandæ
gratia sustinendos impulerit. Equæ tandem, si re-
cta modo sit, ratio ferat, ut juvenes simul atque
senes, nullamque adeo non ætatem, mares item
pariter ac feminas, tot barbarorum genera, servos
æque ac liberos, eruditos simul et ab omni doctrina
imparatos, non in aliquo terrarum angulo, non cer-
tis quibusdam sub astris sideribusque natos, sed
orbe passim universo, coactos esse dicas recentem
quemdam ritum patriis omnibus anteferre, mortem
præpotentis unius Dei causa liberenter sustinere,
rectissimis de animorum immortalitate dogmatis in-
formari, et philosophiam expressam operibus, non
verbis adumbratam profiteri? Vel cæcus profecto
videat disciplinæ hæc et institutionis esse, non ul-
lius necessitatis, adeoque manifesta voluntatis inre
utentis suo, liberæque facultatis argumenta. Pos-
sem equidem sexcentis aliiis hæcæ questionem ra-
tionibus illustrare, plerisque tamen hoc loco præ-
termissis, hactenus allatis contentus ero. Quod
illis sapientibus philosophis legenda contemplandaque
relinquere, ut intelligas, quantum numinibus
tuis oraculorum cantoribus homo non sapientia tantum,
sed etiam integritate præstiterit, qui cum egre-
gia vaticinia mendacii et vanitatis argueret, tum ipsum
quoque Pythium ob ea, quæ de fato elidit,

σθέντα τε μέχρι καὶ τῶν ἑσχατιῶν, καὶ θεοῦ δόξαν
παρὰ τοῖς αὐτοῦ καθυσταμένους κτήσασθαι; Εἰ δὲ
ταῦτα ἐξ αἰῶνος οὐκ ἦν, οὔτε γέγονεν, οὔτε ἀνοικαῖς
ἤκουσται· οὐκ ἦν ἄρα εἰρημὸς αἰτιῶν καὶ ἀνάγκη τὸ
τούτων αἰτιῶν. Πάλαι γὰρ ἂν διὰ τῆς αὐτῆς ἀνακυ-
κλήσεως καὶ περιφορᾶς τῶν ἄστρον οὐδεις ἦν φθόνος
καὶ ἄλλους κατὰ αὐτῆς τυχεῖν γενέσκειν τε καὶ εἰμαρ-
μένης. Ἐκ ποίας δὲ ἄρα εἰμαρμένης ὁ μὲν ἡμέτερος
Σωτὴρ θεὸς ἐπιφανὴς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀνη-
γόρευται· οἱ δὲ πάλαι νενομισμένοι παρὰ τὴν Ἑλλάσιν
καὶ βαρβάρους θεοὶ καθήρηται; καὶ οὐκ ἄλλως κα-
θήρηται ἢ διὰ τῆς τοῦ νέου θεοῦ διδασκαλίας; Ποία
δ' αὐτῶν ἡ εἰμαρμένη θεῶν δημιουργῶν ἀπάντων πᾶ-
σιν ἀνθρώποις καθήγγειλεν, εἰμαρμένην δὲ μὴ εἶναι
φάσαι ἐξηγήσασκε; Καὶ πῶς ἡ εἰμαρμένη τῆς εἰ-
μαρμένη λέγειν τε καὶ φρονεῖν ἐβιάσαστο; Τί δὲ οἱ τῆς
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐσεβοῦς ἑνεκα διδασκαλίας παν-
τοῖους ἄλλους ἑκπαλαί ἠγωνισμένοι, καὶ εἰσέτι δέυρο
διαθλοῦντες; καὶ ἄρα καὶ τῆς αὐτῆς ἐτυχον μοίρας,
ὡς ὑφ' ἐνὶ λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ δουλωθῆναι, μίαν τε
γνώμην καὶ προαιρέσιν ἐνδείξασθαι, καὶ ψυχῆς ἀρε-
τήν μίαν, ἵνα τε καὶ τὸν αὐτὸν ἀναδέξασθαι βίον, καὶ
λόγον ἀγαπήσῃ τὸν αὐτὸν, τὰς τε αὐτὰς ἀγαπητικῶς
ὑπομείναι ἢ πάσας δι' ἑνστάσιν εὐσεβείας; Καὶ τίς
ἂν ὀρθὸς τοῦτο συγχωρήσειε λόγος, νέους κατὰ ταῦτόν,
καὶ πρεσβύτας, καὶ πᾶν μέτρον ηλικίας, ἀρβένους τε
καὶ θηλειῶν γένη, ψήσεις τε βαρβάρων ἀνδρῶν, οἰκε-
τῶν ὁμοῦ καὶ ἐλευθερίων, λογίων τε καὶ παιδείας ἀ-
μετόχων, οὐκ ἐνγωνιάζῃ γῆς, οὐδ' ὑπὸ τοσούτοις γενόμενον
τοῖς ἄστροις, καθ' ὅλης δὲ τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης,
εἰμαρμένην ἀνάγκη φάσαι βεβιασμένους, τόνδε τινὰ
τὸν πατρῶον ἀπάντων προτιμήσαι λόγον, καὶ τὸν
ὑπὲρ εὐσεβείας ἐνδὸς τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ θάνατον
ἀγαπητικῶς ἐλιθεῖναι, τὰ τε περὶ ψυχῆς ἀθανασίας εἰ-
μᾶλα δόγματα παιδεύεσθαι, καὶ φιλοσοφίαν οὐ τῆν ἐν
λόγοις, τῆν δὲ δι' ἔργων προτιμήσαι; Ταῦτα γὰρ ἂν
εἴη τὰ καὶ τυφλῶν ὄφθαλμοι, ὡς οὐδεμὶς ἀνάγκης, μαθη-
σεῶς τε ἢ καὶ διδασκαλίας οἰκείας τυγχάνει, αὐθεκου-
στοῦ γνῶμης καὶ προαιρέσεως ἐλευθέρως ἐναργῆ τυ-
χάνοντα παραβέβηματα. Γένοιτο δ' ἂν καὶ ἄλλα τὸν
προβλήματος παραστατικὰ μυρία ὧν τὰ πολλὰ παρ-
εἰς, αὐτὸς μὲν τοῖς εἰρημίοις ἀρκεσθήσομαι· σοὶ δὲ
τὸ σὺν ἀνάγκῳ τῶν σοφῶν σου φιλοσοφῶν κατα-
λέξω σκοπεῖν, ὡς ἂν μάθῃς ὅσον ἄρα τὸν χρησιμώ-
δων σου θεῶν σοφώτερος ἦν καὶ βελτίων ἀνθρώπος
ὁ τοῖς θαυμαστοῖς χρησιμοῖς ψευδεῖς ἀπελέγχων, καὶ
τὸν Πύθιον αὐτόν, ἐφ' οἷς ἔγραψε περὶ εἰμαρμένης,
ἐπιβρατίων. Ἄκουε δ' οὐν αὐτοῖς τοῦ τῆν τῶν Γόρτων
φορᾶν τὸ οἰκετὸν ἐπονομάσαντος σύγγραμμα, ὡς εἶ
μᾶλα νεανικῶν προφηματι τὸν πλάτων τῶν πολλῶν, καὶ
αὐτοῦ γε τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπανορθοῦται, δι' ὧν γρά-
φει τῶδε κατὰ λέξιν.

ἢ Ἰσ. αὐθις. ἢ Ἰσ. δεστ. βασιάνους. ἢ Ἰσ. δδ.

responsum vellicaret. Audi ergo, quemadmodum philosophus ille, qui suum ipse opus, *Maleficorum impietatem* inscripsit, quamque acriter ac strenue, cum vulgi, tum ipsius quoque Apollinis fabulas iueptiasque castiget. Sic enim ad verbum scribit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

A

255 CAPUT VII.

Ὅπως καὶ αὐτῶν Ἑλλήνων οἰφίλοισι τὰς τῶν θεῶν αὐτῶν περὶ ἐπιμαρμένης δόξας ἰσοπέτρως ἀπήλεγξαν λογισμοῖς, ἀπὸ τῶν Οἰνομάου.

Quemadmodum ipsi quoque Græcorum philosophi, deorum ipsorum de fato sententias sanioribus argumentis confutarint, ex Ænomai scriptis.

« Ἐκ οὖν ἐν Δελφοῖς καθῆσθαι μὴ δυνάμενον, μὴ δὲ βούλοιο σιωπῆν. Ὁ δ' Ἀπῶλλον ἄρα ὁ τοῦ Διὸς υἱὸς νυνὶ βούλεται, οὐχ ὅτι βούλεται, ἀλλ' ὅτι ὑπ' ἀνάγκης εἰς τὸ βουλευθῆναι τέτακται. Δοκῶ δέ μοι τὰ λοιπὰ πάντα παρεῖς, ἐπειδὴ εἰς τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὑπέχθη, οικεῖον τι καὶ ἀξιοῦσ' ἡγήτην ζητῆσαι προῖγμα. Ἀπόλλω γὰρ, τὸ γ' ἐπὶ τοῖς σοφοῖς, ἐκ τοῦ ἀνθρώπινου βίου, ἀποβλέπει, εἴτε ὁλοκᾶ τις αὐτῷ, εἴτε ἔρμα, εἴτε κρηπίδα ὀνομάζει, τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἡ ἐξουσία· ἦν ἡμεῖς μὲν αὐτοκράτορα τῶν ἀνγκαιοτάτων τεθίμεθα· Δημόκριτος δὲ (68) γε, εἰ μὴ τι ἠπάτημαι, καὶ Χρυσίππος, ὁ μὲν δοῦλον, ὁ δὲ ἡμιδοῦλον ἐπινοεῖ τὸ κάλλιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδείξει. Ἄλλὰ τούτων μὲν λόγος τοσούτων, ὅσον ἂν τὸ ἀξιόμιστον ἀνθρώπων ὦν ἀνθρωπίνους β. Εἰ δ' ἦδη καὶ τὸ θεῶν ἡμῶν καταστρατεύεται, παρὰ ἴσα πεισθήμεθα. Ἄλλ' οὐκ εἰκός, οὐδὲ δίκαιον, ἀπὸ γούν τούτων τεκμαιρομένους ἡμῶν.

ium homines utentur armis. Sin autem nos ipsum mitatis nostræ modus est futurus? At id neque iis quæ sequuntur, conjecturæ aliquid capere liceat. Ἐχθρὸς περικτιόνεσσι (69), πλ' ἀθανάτοις θεοῖσιν, Εἶσω τὸν προβόλαιον ἔχωρ (70) πεφυλαγμένους ἡσο.

Τὴ γὰρ, φησὶν ὁ Ἀργεῖος, εἰ βουλόμην ἔξοσι μοι, καὶ δύναιμαι, εἰ μοι δόξαι, ἦσθαι καὶ πεφυλαχθᾶι; C Ἐξέστιν, εἰποὺς ἂν, καὶ δύνασαι· ἢ πῶς ἂν σοι τοῦτ' ἐγὼ προσέτατον;

α γρ. ἀποδείξαι. β γρ. ἀνθρώπους.

(68) Δημόκριτος δὲ. Huc pertinent illa Tullii, ex fragm. De fato: *Hinc Democritus, inquit, auctor atomorum, accipere maluit necessitate omnia fieri, quam a corporibus individuis naturales motus avellere.* Idem, pluribus interjectis, de utroque sic loquitur: *Ac nihil quidem videtur, inquit, cum duæ sententiæ fuissent veterum philosophorum: una eorum qui censerent omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis offerret, in qua sententiâ Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles sunt; altera eorum quibus videretur, sine ullo fato, esse animorum motus voluntarii: Chrysippus, tanquam arbitri honorantibus, medium se ferre voluisse. Sed applicat se ad eos potius, qui necessitate motus animos liberatos voluit. Dum autem verbis utitur suis, delabitur in eas difficultates, ut necessitatem fati confirmet invitum.* Hoc in Ciceronis loco, viri docti, Victorium i Variar. 17, auctorem secuti, valent medium ferre, quam medium se ferre, quo modo a Platone, dicitur, μέτρον τέμνειν. Sed vereor, ut hoc loquendi genus vel ipsa Latinitas ferat, nedum tū disertissimi hominis oratio. Viam secare, ὁδὸν ταρῶν, poeis, etiam Virgilio, placuit. Viam, aut medium ferre, hoc sensu, quis orator, quis poeta dixit? Ciceroni quidem medium tenere tam familiare est,

« Te igitur Delphis considero, ac ne si velis quidem, silere tamen posse. Nunc enim vult aliquid Apollo Jovis filius, non quod ita velit, sed quod uti velit, necessitate adigatur. Placet vero, cæteris omnibus prætermissis, quando semel, nescio quo pacto hænc in orationem incidi, questionem cum hujus loci propriam, tum scitu dignissimam excutere. Sublata nimirum funditus, quantum est in nostris sapientibus, ex humana vita, est sublata, inquam, facultas illa, quam ejusdem vitæ seu columen mavis, seu denique fundamentum appellas licet: nos summæ quoque necessitatis dominam prouuntiamus. Democritus certe quidem, et Chrysippus, nisi memoria fallit, justam alter esse, alter dimidiam, humanæ naturæ dotis unius omnium longe pulcherrimæ, servitutem, certis abs sese rationibus confectum arbitrantur. Verum istorum eatenus sane ratio valeat, quatenus humanis tan-

Finitimas exose plagas, churissime divis,

Hastam intus cohibens, lectusque sedere memento.

Quid enim, dicat Argivus, licetne, si voluero? sedere possum, et cavere, si libeat? Tu vero, licet omnino ac posse respondebis: alioqui hoc te impetratum unquam fuisse:

quam quod maxime. Et medium se ferre curiōτατον est. In quo tamen, si mutandum esset aliquid, sedere potius quam ferre reponerem. Nam et arbitri sedere est.

(69) Ἐχθρὸς περικτιόνεσσι. Herodot. I, vii, p. 491, tertium huic oraculo versum addit, D Καὶ κεφαλὴν πεφυλαξο· κἀρη δὲ τὸ σῶμα [σαώσῃ].

Græciæ Xerxes immuebat; infestus Argivi Lacedæmonios patiebantur: Delphicum oraculum consulunt, quid facto sit opus: quiescere jubet oraculum. Ἐχθρὸς, igitur, περικτιόνεσσι Argivus, hoc est Lacedæmonius, qui paulo ante sex Argivorum milia ceciderant.

(70) Εἶσω τὸν προβόλαιον ἔχωρ. Interpres Herodoti, interius intamen habens. Malui, *Hastam intus cohibens*, ut etiam Camerarius intellexit, et irruentem, si forte, hostem, quasi feram aliquam, pressa intentaque hasta, venatoris instar expectans. Nam προβόλαιος, opinor, non absimilis προβόληρ. Sequitur πεφυλαγμένους ἦσο· Valla, *impune maneto*. Πεφυλαγμένους ἔχειν vigilantiae ac sollicitudinis est, non impunitatis. Quod extremo versu, de tegendo capite admonet, Argos, credo, primariam urbem ac metropolim intelligit.

Chironis magni soboles germana, Cariste,

*Desere Pelicium montem, Eubæaque tumentis
Alta tibi : sacrum hic fatum est tibi ponere sedem.
Ergo age, rumpe moras.*

Ain' tu serio? Aliquid, o Apollo, vere hominis 256
in potestate est? licet mihi pro arbitrio velle Pelium
relinquere? Atqui ex multis sapientibus audieram,
si mihi fatum esset, in Eubœæ promontorium ve-
nire, et sacrum tibi domicilium excitare, me prorsus
et venturum, et excitaturum esse, seu dixeris, seu
nou, imo velim, nolim. Sin autem id me quoque
velle oporteat, quod abs me necessitas uti vel in-
vitus velim, extorqueat: tu fide nimirum, Apollo,
dignior es. Tibi ergo me dicto audientem esse
præstat.

*I, Parioque mone, Telesicles, numine nostro,
Insula in Aeria sublimem a sedibus urbem
Condere te iussum.*

Faciam vero (dicit fortasse protervior quispiam,
ut quisquis suggillare te volet) ut jubeas nihil:
id enim fatum mihi est. Cæterum Aeria illa insula
Thasus est, in quam auctore Archilochi filio meo
Parii commeaunt; hæc enim insula prius Aeria
vocabatur. Tu autem ut in ulciscendo gravis et
acerbus es, nuquam opinor, hominem tam ingra-
tum atque audacem feras: qui nisi eum rei admo-
nere voluisses, nec id unquam ipse nuntiasset, nec
Archilochus ejusdem filius Pariorum coloniam eo
deduxisset, nec Parii Thasum habuissent. Equidem,
istucne dicas, nec tamen, quod dicis, intelligas,
nescio: sed tamen quoniam et longiore sermonem
otium nostrum patitur, nec is alienus est futurus;
dic, amabo (satis enim forte pauca de multis atti-
pisse fuerit): Num aliquid ego tuque sumus? Su-
mus, inquires. Hoc autem qui scimus? aut quo
nobis argumento nos id scire persuasimus? Non
fateris, alio nullo perinde hoc effici, ac sensu quo-
dam perceptioneque nostra? Jam animantes quoque
nos esse, quemadmodum nobis consistit? quem-
admodum ex animantibus, ut mihi quidem loquen-
dum videtur, homines; ex hominibus circulatorum
alterum, alterum circulatoris exagitorem: ut vero
loqueris, deum alterum, alterum hominem? Item-
que vatem alterum, alterum sycphantam? Et ha-
beas id tu quidem per me licet, victus fuero. A
nobis vero hanc impræsentiarum disputationem
haberi, qua tandem ratione cognoscimus? Quid
nis? Numquid præclare de nostra percipiendi vi, ex

• γρ. τῷ. ἢ ἱσ. σὺ. • γρ. ἔχον.

(71) *Χείρωνος*. Hoc oraculum alibi nondum oc-
currit. Lecliorum abutuntur otio, qui Herodotum et
Platonem citant, apud quos de illo μῦθῳ γρῶ.

(72) *Κάρυστος*. Stephanus Κάρυστον scribit, ab
coque Carystum in Eubœa conditum fuisse tradit,
quam Theodoridas Chironiam appellat, haud dubie,
quod Chironis filius Carystus esset.

(73) *Ἄγγελον Παρίου*. Idem oraculum profert
Stephanus, v. Θάσος, ubi et de antiquo insulae
nomine, *Aeria*: "Ὅτι δὲ καὶ Ἄερια ἢ Θάσος, inquit,
ἔβλεν ἐκ τοῦ χρησμοῦ, τοῦ δούλενος τῷ τῷ Ἀρχιλό-

A Χείρωνος (71) *ὄλε τεκνον ἀγακλυτοῦ, Κάρυ-*
Πήλιον ἐκπρολιπὼν, Εὐβοίας ἄκρον ἰκέσθαι,
Ἐνθ' ἐπεὶν χώρων κτεῖν σοι θεσφατόν ἐστιν.
Ἄλλ' ἴθι, μήκει μέλλε.

"Ἡ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐπ' ἀνθρώπῳ τί ἐστιν, ὧ Ἀπο-
λλον; καὶ βουλευθῆναι Πήλιον ἐκπρολιπεῖν κύριός εἰμι
ἐγώ; Καὶ μὴν ἤκουον παρὰ πολλῶν σοφῶν, ὅτι, εἰ
μοι πέπρωται Εὐβοίας ἄκρον ἰκέσθαι, καὶ ἰερὰν χώ-
ραν κτεῖν, καὶ ἴξομαι καὶ κτεῖν, εἴτε λέγεις, εἴτε
μὴ, καὶ εἴτε βουλοίμην, εἴτε μὴ. Εἰ δέ με δεῖ καὶ
βουλευθῆναι, ὅ τι μοι ἀνάγκη ἐστὶ, καὶ εἰ μὴ βουλο-
μην, βουλευθῆναι· ἀλλὰ σὺ, ὧ Ἀπὸλλον, πιστεύεσθαι
δικαιότερος. Ἔστω δὲ σοι με μᾶλλον προσεῖπειν.

B Ἄγγελον Παρίου (73), *Τελεσάκλεες, ὡς σε κε-*
Νήσῳ ἐν Ἑρείῳ κτεῖν εὐδελον ἄστν.

Ἄγγελῷ νῆ Δία, (φῆσι τάχα που τίς τετυφωμένος,
ἢ σε ἐλέγχων), κἄν μὴ καλεύσης· πέπρωται γάρ. Καὶ
ἐστὶ Θάσος μὲν ἢ Ἑρεῖα νήσος· ἤκουσι δ' ἐπ' αὐτὴν
Πάριοι, Ἀρχιλόχου τοῦ ἐμοῦ υἱοῦ φράσαντος, ὅτι ἡ
νήσος αὕτη πρὶν Ἑρεῖα ἐκαλεῖτο. Σὺ οὖν, θεῖνος γὰρ
ἐπιζελῆθαι, οὐκ ἀνέβη, οἶμαι, αὐτοῦ, οὕτως· ὄντος ἀγα-
ρίστου καὶ θρασέος, ὅς, εἰ μὴ σὺ μνηστὴς αὐτῷ ἔβου-
λήθης, οὐκ ἂν ποτε ἤγγειλεν, οὐδ' ἂν Ἀρχιλόχος ὁ
υἱὸς αὐτοῦ Παρίου ἐξεναγγισεν, οὐδ' ἂν οἱ Πάριοι Θά-
σον ὤκησαν. Οὐκ οἶδ' ὅν ἐ σὺ λέγεις μὲν ταῦτα, οὐκ
οἶσθα δέ, ἢ λέγεις. Ἄλλ' ἐπεὶ σχολῆν ἄγειν εὐόκαμεν,
καὶ μακρὰν διαλέγεσθαι, ὁ δὲ λόγος οὐ πάρεργος,
ἐκεῖνό μοι λέγε (ἴσως καὶ ὅλγα ἐκ πολλῶν ἀρετῶν)
Ἄρα γέ τι ἔμεν ἐγὼ τε καὶ σὺ; φαίης ἂν. Τοῦτο δὲ
ἐπὶ ὅθεν ἴσμεν; τὸ * πότε ἄρα τοῦτο εἰλόθεν ἐκρίναμεν;
ἢ οὐκ ἄλλο ἰκανὸν οὕτως, ὡς ἡ συνασθησίς τε καὶ
ἀντιλήψις ἡμῶν αὐτῶν; Τί δ' ἐστὶ ζῶα ἔμεν, πῶς
ποτ' ἄρα ἐξέυρομεν; πῶς δ' ἐστὶ καὶ ζῶων, ὡς μὲν ἂν
ἐγὼ εἴποιμι, ἀνθρωποῖ, καὶ ἀνθρώπων ὁ μὲν γότος, ὁ
δὲ γότος ἀπειλεγκτής· ὡς δ' ἂν σοι ἢ, ὁ μὲν ἀνθρω-
πος, ὁ δὲ θεός, καὶ ὁ μὲν μάντις, ὁ δὲ συκοφάντης;
Καὶ ἔστω γε σοι οὕτως ἔχον· ἐάνπερ ἔγωγε ἄλλῳ.
Πῶς δ' ἐπὶ διαλεγόμεθα ἐν τῷ παρόντι ἐγνώκαμεν;
Τί φῆς; Ἄρ' οὐκ ὀρθῶς ἐκρίναμεν τὴν ἡμῶν αὐτῶν
ἀντιλήψιν, τῷ πάντων ἐγγυτάτῃ πράγματι αὐτῷ;
Δηλονότι. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλο αὐτοῦ οὕτε ἀνότερον, οὕτε
προσβύτερον, οὕτε πιστότερον. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως
ἔξει, μήτε ἄρα ὡς σέ τις εἰς Δελφοῦς παραγενέσθω
λοιπὸν, ὄνομα Ἄλκμαλων, ἀπεκτονῶς τὴν μητέρα,
καὶ οὐκοθεν ἐλαυνόμενος, καὶ οὐκαθε ἐπιθυμῶν· οὐ

γού. Adde, πατρὶ. Alioqui filium perperam innue-
ret. Porro Herodotus, lib. ii. et pluribus lib. vi,
Thasum urbem, a Phœnicibus Europam quæren-
tibus conditam, atque a Thaso, expeditionis, ut
videtur, principe dictam esse tradit. Quomodo igitur
a Paris, duce Archilochi, uti etiam apud Strabo-
nem lib. x legitur, condita fuit? Forte instauro-
res ejus Paris, non primi conditores fuerunt; quod
de aliis plerisque urbibus dici potest, quarum vel
instauratio, vel amplificatio notior quam conditus.

γὰρ οὐδεν, οὐτ' εἰ ἐστι τι αὐτὸς τοπαράπαν, οὕτε εἰ ἂν hoc ipso potissimum, quod in manibus est, negotio
εἰκοθεν λαίναται, οὐτ' εἰ οὐκ αἰεὶ ἐπιθυμῆται. Ἄλλ' εἰ statuimus? Omnino. Nec enim aliud eo vel supe-
καὶ μαίνεται ὁ Ἀλκμαίων, καὶ ὕπνοισι τὰ μὴ ὄντα, rarius, vel antiquius, vel fide dignius esse queat.
δ' γε Πύθιος οὐ μαίνεται· μηδὲ λέγε οὕτως· Secus enim, desinat in posterum Alcmæon te nescio

quis, interfecta matre, domo pulsus, ejusque tamen cupidus, Delphis convenire. 257 Quippe, nec
utrum aliquid ipse omnino sit, nec utrum domo pellatur, nec utrum ejusdem cupidus sit, intelligit.
At enim furat Alcmæon licet, quæque nulla sunt, animo sibi fingat: non furit quidem Pythius. Imo
cave tu quoque id ei occinas,

Νόστον εἰς τὴν πατρίην ἐς γαῖαν ἰκέσθαι
Ἄμφι Ἀρκαδίην.

Οὐδὲ γὰρ οἰσθὰ πως εἰ σέ τις ἐρωτᾷ ἀμφὶ Ἀρκαδίας, Tu reditum in patriam votis flagrantibus urges,
οὐδ' εἰ σὺ εἰ ὁ ἐρωτώμενος, καὶ λέγειν ἔχων περὶ ὧν Versus Arcadiam.
τις ἐρωτᾷ. Μηδὲ Χρύσιππος ἀρα ὁ τὴν ἡμιβουλεύειαν Nam ne ipse quidem intelligis, tene quisquam de
εἰσάγων, ὅτι ἐν ποτὲ (74) ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο, ἀπαντάτω Arcadia consulat, is ne porro sis, qui consulitur,
εἰς τὴν στοᾶν, μηδ' οἰσθῶ ἀπαντήσεσθαι τοὺς βλεν- habeasue, quod eam in rem, qua de aliis consulit,
δ' ἑκείνους, ὡς αὐτὸν ἀκουσόμενον τὸν Οὔτιν· respondeas. Desinat etiam Chrysippus, is qui dimi-
μηδὲ διατεινέσθω περὶ μηδένος καταστάς, πρὸς μὲν diatam invehit servitutum, cum id ipsum prorsus
Ἀρκεσίλαον παρόντα, πρὸς δὲ Ἐπίκουρον οὐ παρόντα· ignoret, in Porticum ventitare, nec eodem blennos
ἡ γὰρ ἐστὶν ὁ Ἀρκεσίλαος, τὶ δὲ ὁ Ἐπίκουρος; ἢ τί τι illos bardosque venturos putet, Nemini audiendi
εἰ στοᾶ, ἢ τί οἱ νέος, ἢ τίς ὁ Οὔτις, οὐτ' οἰσθῶ, οὕτε causa: sicut jam fixo gradu, aut præsentem cum Ar-
οὐκ εἰδέναι· πάλιν γὰρ πρότερον οὐδ' εἰ αὐτὸς τι cesila, vel cum Epicuro absente luctetur: quando
ἐστὶν οὐδεν. Ἄλλ' οὐκ ἀνέξεσθε οὔτε ἡμεῖς, οὔτε ὁ is, quid aut Arcesilas, aut Epicurus, imo quid aut
Δημόκριτος, εἰ λέγοι τις ταῦτα· οὐ γὰρ εἶναι πιστό- Porticus, quid adolescentes, quid Nemo ipse sit,
τέρον μέτρον οὐ λέγω· οὐδ' εἰ δοκεῖ καὶ ἄλλα τινα nec intelligit, nec intelligere omnino potest; nam
εἶναι, τούτῳ γοῦν παρουσθεῖ· ἢ παρουσθεῖ μὲν quod multo prius est, sitne ipsemet aliquid, ne
ἀν, ὑπερβάλλοι δὲ οὐκ ἀν. Οὐκοῦν φήσεσιν ἀν τις, ὡ hoc quidem novit. At orationem istam neque vos
Δημόκριτε, καὶ σὺ, ὦ Χρύσιππε, καὶ σὺ, ὦ μάντι, scilicet, neque Democritus ferat: quod alia certior,
ἐπιθετὴ ἀναγνασκέτω εἰ τις ἐθέλωσι παρελθεῖν τὴν eam quam protuli, hujus æstimandæ rei ratio nulla
ὁμῶν αὐτῶν ἀντιλήψην· οὐ γὰρ ἐτι τὰς πολλὰς ἐκεί- dicat aliquis, o Democrite, tuque o Chrysippe, tu-
νας βέβηλος εἶναι· φέρε καὶ ἡμεῖς ἀναγνασκέσσω- que, adeo bone vates, si quis communem illum vo-
μεν. Τί δὲ ποτε; ἔνθα μὲν ἀν ὕμιν δοκῆ, ἔσται τοῦτο lis sensum ac notionem eripere conaretur, indi-
καὶ πιστότατον καὶ πρεσβύτατον· ἔνθα δ' ἀν μὴ δοκῆ, gnaremini, nec enim id jam esset, ingentem istam
καταδυναστεύσαι (75) τι λεληθὸς αὐτοῦ εἰμαρμένη nescio quam librorum supellectilem eripere: indi-
ἐπιπρομηνῆ, διαφορὰν ἐκάστῳ ὁμῶν ἔχουσα, τῷ μὲν gnemur quod eorum nos. Quod enim? ubi vobis ita
εἰ θεοῦ, τῷ δὲ ἐκ τῆς τῶν μικρῶν ἐκείνων σωματίων vatum erit, certissimum hoc videlicet idemque an-
τῶν φερομένων κείτω, καὶ ἀναπαλλόμενον ἀνω, καὶ ti-quissimum argumentum erit; ubi autem secus
περιπλοκόμενον, καὶ διαλυόμενον, καὶ διασταμένον, existimabitis, tum eo potentius erit occultum nescio
καὶ παρατιθεμένον ἐξ ἀνάγκης; Ἴσοι γὰρ ἢ τρόπον quid, fatalis, inquam, illa necessitas, quæ ne vo-
ἡμῶν αὐτῶν ἀντελήμμεθα, τούτῳ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν bis quidem inter vos ipsos convenit; cum alius eam
ἀθικαρότων καὶ βλαίων. Οὐ λέληθε εἰ τῷ μᾶς ὄσον τὸ ex divino Numine, alius ex minimis illis corpuscu-
μεταξὺ τοῦ βαδίζειν καὶ τοῦ ἀγεσθαι, ἢ οὐδὲ ὄσον τοῦ lis pendere velit, quæ modo deorum ferantur, modo
αἰρείσθηκα καὶ τοῦ ἀναγκάζεσθαι. Ἄν δὲ ἔνεκα ταῦτα contra vibrentur sursum, atque ejusmodi sint, ut
προσθησθαί τῷ λόγῳ; οὕτως ἐκπέφασται, ὦ μάντι, inter sese paulo ante commissa, paulo post diri-
ὡν κύριοι ἔσμεν ἡμεῖς, καὶ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς, ταῦτά- mantur; ac vicissim disjuncta prius cum essent, ne-
γε οὐκ ἀν εἰδείης, ὧν τὰ πείσματα ἀνήπται ἐκ τῆς cessario postmodum conjungantur? Etenim quo
ἡμετέρας βουλήσεως. Αὕτη δὲ γε ἐφαίνεται οὐκ ὀλί- nos ipsi modo sentimus atque cognoscimus, eodem
γῶν οὕσα πραγμάτων ἀρχῆ· ὅν δὲ ἡ ἀρχῆ, ἤτις τῆν plane de rebus iis, quæ aut volentibus nobis aut
τῶν μετὰ ταῦτα αἰτία, ἐκπέφασεν, ἥ ποτε γε τὰ μετὰ inivitis eveniunt, statuimus. Neque nos profecto la-
τὴν ἀρχὴν εἰδείη ἀν οὕτως. Ἀναίσχυτος; ὀηλαθῆ· ὁ tet, quantum inter eum qui sponte incedat, et
Ἰακωβ προμαντεύόμενος, ὅτι αὐτὸν ἀποκτενεῖ ὁ φύς. eum qui agatur, quantum inter eum qui optet ac
Ἡμελλε γὰρ ποῦ ὁ φύς κύριος ἔσσεσθαι τῆς ἑαυτοῦ deligat, et eum qui cogatur, intersit. Quorsum au-
βουλήσεως; καὶ οὕτως τις Ἀπόλλων, οὕτως γε τὰ αὐτοῦ tem hæc oratio pertinet? 258 Fugit te nimirum,
ὑπέρτερος ἐξικνεῖσθαι ἰκανός, οὐδὲ μὴ δύναται, ὧν bone vates, quænam arbitrii nostri potestatisque

* γρ. δῆ.

(74) Ὅτι ποτὲ. Addendum videtur, οὐκ εἰδὼς, mutilum videri posset. Theodoretus verni, lib. vi
aut aliquid simile; alioqui peudebit sententia. De curand. Græc. affect., ubi disputationis hujus

(75) Καταδυναστεύσαι. Alterius ms. lectio κατα- particulam inserit, in præsentem legit, etiam καταδυναστεύσαι.

Tu reditum in patriam votis flagrantibus urges,
Versus Arcadiam.

Nam ne ipse quidem intelligis, tene quisquam de
Arcadia consulat, is ne porro sis, qui consulitur,
habeasue, quod eam in rem, qua de aliis consulit,
respondeas. Desinat etiam Chrysippus, is qui dimi-
diatam invehit servitutum, cum id ipsum prorsus
ignoret, in Porticum ventitare, nec eodem blennos
illos bardosque venturos putet, Nemini audiendi
causa: sicut jam fixo gradu, aut præsentem cum Ar-
cesila, vel cum Epicuro absente luctetur: quando
is, quid aut Arcesilas, aut Epicurus, imo quid aut
Porticus, quid adolescentes, quid Nemo ipse sit,
nec intelligit, nec intelligere omnino potest; nam
quod multo prius est, sitne ipsemet aliquid, ne
hoc quidem novit. At orationem istam neque vos
scilicet, neque Democritus ferat: quod alia certior,
eam quam protuli, hujus æstimandæ rei ratio nulla
esse possit; aut si alise præterea sint, cum illa tam-
en æquari nequeant; aut si etiam æquari possint,
eam certe quidem superare non possint. Jam vero,
dicat aliquis, o Democrite, tuque o Chrysippe, tu-
que, adeo bone vates, si quis communem illum vo-
lis sensum ac notionem eripere conaretur, indi-
gnaremini, nec enim id jam esset, ingentem istam
nescio quam librorum supellectilem eripere: indi-
gnemur quod eorum nos. Quod enim? ubi vobis ita
vatum erit, certissimum hoc videlicet idemque an-
tiquissimum argumentum erit; ubi autem secus
existimabitis, tum eo potentius erit occultum nescio
quid, fatalis, inquam, illa necessitas, quæ ne vo-
bis quidem inter vos ipsos convenit; cum alius eam
ex divino Numine, alius ex minimis illis corpuscu-
lis pendere velit, quæ modo deorum ferantur, modo
contra vibrentur sursum, atque ejusmodi sint, ut
inter sese paulo ante commissa, paulo post diri-
mantur; ac vicissim disjuncta prius cum essent, ne-
cessario postmodum conjungantur? Etenim quo
nos ipsi modo sentimus atque cognoscimus, eodem
plane de rebus iis, quæ aut volentibus nobis aut
inivitis eveniunt, statuimus. Neque nos profecto la-
tet, quantum inter eum qui sponte incedat, et
eum qui agatur, quantum inter eum qui optet ac
deligat, et eum qui cogatur, intersit. Quorsum au-
tem hæc oratio pertinet? 258 Fugit te nimirum,
bone vates, quænam arbitrii nostri potestatisque

sint, tuque ille, qui cuncta nosti, ne illa quidem nosti, quæ nostra ex voluntate sunt quibusdam quasi fonibus catenisque suspensa. Atqui rerum illam caput ac principium esse constat, sane non paucorum: quem autem eorum, quæ postea consequantur, principium et causa lateat, is videlicet, quæ ex eodem fonte oriuntur, intelligat. Impudens ergo fuit, quisquis Laio prædixit, eum a filio interfectum iri. Dominus enim voluntatis suæ filius iste futurus erat; nec ullus aut Apollo, aut Apolline superior, res eas vi ulla rimari scrutarique potest, quæ nec sint ipsæ, nec ullam ortus sui necessitatem habeant. Nam illud quidem omnium maxime ridiculum est, quod iidem et aliquid in hominum esse potestate, et seriem tamen nexumque causarum esse defendant. Quippe hunc enim, ut eorum sapientissimi dicunt, cum Euripidis narratione congruere. Nam ut Laius prolem suscipere vellet, id quidem in Laii potestate situm fuisse, quod tamen Apollo non viderit: si vero susciperet, tum ejus, qui nasceretur, manibus ipsum inexorabili necessitate periturum: itaque vatem ex futuri necessitate, ejus minus sane filius voluntatis suæ dominus, quam patet, erat: adeoque tam integra parentis ei libertate hædes, quam filii procreatio parenti fuit. Nec melioris notæ fuit, quod hunc in modum Euripideus Apollo respondit,

Tua omnis alto sanguine nabitur domus.

Quippe oculus sibi videlicet filius suis ipse manibus effossus erat, partim maternas nuptiarum, partim ejus quam sibi uxignitas solutione peperisset tyrannidis indignitate stimulatus: deinde mutæ liberorum ejusdem cædes, ob alterius regno pulsati exsilium, alterius regnandi cupiditatem, simulque ob exsulis nuptias Argis contractas, septemque ducum ridiculorum classem ac dimicationem, consecutoræ. Enimvero, cum in varia imperia, diversasque provincias disjuncti ac divisi essent, qui tandem vel ea nosse potuisti, vel series illa nexumque causarum eadem inter sese colligare? Nam si Oedipus sui quoque juris cum esset, regnum occupare nolisset; aut si voluisset quidem ac simul occupasset, idem tamen Jocastam uxorem non optasset; aut si ea in Jocus uxore ducta, nequaquam tamen ægritudinis molestiæque vi actus in furorem atque insaniam fuisset; quomodo reliqua deinceps consecuta essent? quomodo

• 10. τούτο.

(76) *Kal o Euripideios.* Trajecta nonnihil oratio; simplicior futura, si diceret, kal τούτ' ἔκείνο ἦν, ὃ ἔλεγεν ὁ Εὐριπίδειος Ἀπόλλων. Sed isthæc amant Attici, ac sæpe cum aliquo perspicuitatis periculo. Cujusmodi sunt apud Aristidem maxime quæ plurima, quæ in errore aliquando solertissimos interpretes induxerunt. Tale est, φέρω εἰπεῖν, illud ex *Panathenaisco*: Ἐπειτα, εἰ μὲν μὴ, πολλῶν καὶ καλῶν, καὶ μεγάλων ἔντων οὐνοῦν ὅστε ἀκαριθμηταὶ γαβίλων, ὅστε μετρηταὶ δυνατῶν, τῶν εἰς τοσοῦτον τὴν πόλιν ἤρῶντων, ἔν τι καὶ τούτο, τὸ τῶν λόγων ἦν ἀγαθόν, οὐκ ἂν ἰσως ἤρμωτε παρακινουμένους, ἀλλ' ἔβην ὅπως ποτ' εἴγε τὰ τῆς δόξης αὐτῆς. Hæc Canterus ita reddit: *Deinde, si nec magna. nec multa essent, facillique sub numerum et mensuram caderent ea, quæ tantum decus attulerunt civitati; in istisq; numeraverunt etiam orationes, non esset quod audivimus periclitartur, aut utrius*

Ἄ Ἐκεῖνο γὰρ δὴ τὸ καταγελοῦσθαι τὸν ἄπαντων. τὸ μῆγμα, καὶ ἡ σύνοδος, τοῦ καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τε εἶναι, καὶ εἰρμὸν οὐδὲν ἤττον εἶναι. Προσεκίναται γὰρ αὐτὸν, ὡς λέγουσιν ὁ σοφώτερος, τῷ Εὐριπίδειω λόγῳ. Τεκνώσασαι μὲν γὰρ ἔβελῆσαι τὸν Λαίον, κύριον εἶναι τὸν Λαίον, καὶ τούτῳ ἄεπισπρευγέται τὴν Ἀπολλωνίαν εἶναι. τεκνώσασαι δ' αὐτῷ ἐπίβηαι ἀνάγκη ἀφικτον τοῦ τεκνώσασαι καὶ μὴ, ὅπως οὗτος τοῦ ἀποκτείναι καὶ μὴ. Τοιαῦτα δὲ ὁμῶν τὰ μαντεύματα πάντα· καὶ ὁ Εὐριπίδειος (76) Ἀπόλλων τούτ' ἔκαθεν ἦν ὃ ἔλεγεν, τό·

B Kal πᾶς ὁδὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

Ὅτι πῆρωσι μὲν ἔσται αὐτοχειρία τοῦ φύντος ἐπὶ γάμῳ μητρὸς, καὶ τυραννίδι ἦν παρέλαβεν ἐπ' ἀνεγγματοῦ λύσει· παλῶν δὲ ἀλληλοκτόνοι σφαγαὶ ἐπὶ φυγῆ μὲν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐτέρου, τοῦ δὲ ἐτέρου πλεονεξία καὶ γάμῳ τοῦ φυγάδος ἐν Ἀργεῖ, καὶ στίλβω στρατηγῶν ἐπὶ καταγελοῦστων, καὶ συμβολῆ. Ἄν ἐπὶ πολλὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας διαιρουμένους, πῶς ἂν ἦ σοὶ ἐξεπίστασθαι, ἢ ὁ εἰρμὸς συνδεῖν δύναται; Εἰ γὰρ αὐ (77) κύριος ὢν μὴ ἐβουλήθη τυραννεῖν ὁ Οἰδίπους· ἢ τοῦτο βουλήθεις καὶ πρέξας, γαμῶν τὴν Ἰοκάστην οὐ προέλιτο· ἢ γῆρας μὴ ἐτετεύρωτο, μήδ' ἦν δούσθωμ καὶ δουάρατος, πῶς ἂν τὰ καθ' ἕκαστα ἐπράχθη; πῶς δ' ἂν τῶν ὀφθαλμῶν ἤψατο; πῶς δ' ἂν τοῖς παῖσιν ἐπείραστο τὴν Εὐριπίδου καὶ τὴν σὴν ἀράν; τὰ τε ἐφῆς τούτων τίνα ἂν τρόπον ἐγεγόνει, μὴ προτέρων αἰτίων γιγνομένους; ἢ οὐ τί περὶ τῶν μελόντων λέγειν ἠδύνατο; Πάλιν δ' αὐ, εἰ συμβάντες οἱ παῖδες ἅμα ἐβασίλευον· ἢ εἰ οὐ συνθέμενοι παρὰ μέρος ἔμενον ἐπὶ τοῖς συγκαίμενοις· ἢ εἰ ὁ ἀπληθεὶς ἔργω

laudes tractaremus. Quæ vereor, ne plane sint auctoris menti contraria. Offensionis causa, τὸ μὴ, quod ille cum πολλῶν ἔντων contextuit, cum, ut existimo, ad ἔν τι quod sequitur, referri debuerit. Ita, quod negandum esset, affirmatur; quod affirmandum negatur. Equidem ita malim: *Deinde, si quidem in multis, istaque præclaris, et ingentibus, quæque nec facile numerari, nec pro dignitate aestimari possint, quæque urbem ad eam amplitudinem provexerunt; hoc etiam eloquentia bonum minime censeretur; absurdum fortassis esset, temere certaminis hujus aleam subire, satiusque foret, quæ ad ipsius laudem pertinent, cuicumq; sint, intacta relinquere.*

(77) *Εἰ γὰρ αὐτοῦ.* Quid si εἰ γὰρ αὐτοῦ? alioqui enim κύριος, non sui magis, quam alterius, potentem ad dominum significat.

μη εἰς Ἄργος, ἀλλ' εἰς Λιθύην, ἢ Ἡεφθάβαιους ἀπέλθειν· ἢ εἰσελθὼν ἐπὶ τὸ Ἄργος, ἔγωγ ταριχοπωλεῖν, καὶ μὴ πλοσταν λαβεῖν γυναικα, ἀλλὰ γερνήτην τινα, ἢ κάπηλιν· ἢ εἰ δ' Ἄδραστος μὴ ἔδωκε τὴν θυγατέρα αὐτῷ· ἢ εἰ δ' μὲν ἔδωκεν, ὁ δ' οὐκ ἐπεθύμησε (78) τῆς οὐκαὶ ἔδοῦ· ἢ εἰ ἐπιθυμίας ἐκράτησεν ἑαυτοῦ· ἢ εἰ μὴ προσέσχεν αὐτῷ δεομένην συμμάχιας τὸ Ἄδραστος· ἢ εἰ τῷ Ἄδραστο μῆτε ὁ Ἀμφιάραος, μῆτε ὁ Τυδεύς, μῆδὲ τῶν ἄλλων ταξάρχων ἕκαστος ἠκολούθουν· ἢ εἰ οἱ μὲν συνηκολούθουν, ὁ δὲ ἔλιθον οὐκ ἐμάχετο τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ' ἢ συμβὰς ἔδασκευον ἅμα αὐτῷ, ἢ μὴ βουλομένῳ ἀνχωρήσας, πεισθεὶς Εὐριπίδῃ λέγοντι·

tantem, vel addictam cauponariæ ducere voluisset: aut si filiam Adrastus suam ei negasset, aut si desisset ille quidem, alius tamen vel patriæ desiderium abjecisset, vel eo commotus licet, se ipsum animatumque vicisset: aut si vel anxillum implorantem Adrastus repulisset, vel Adrasto se comitem ac socium, neque Amphiaras, neque Tydeus, neque ducum aliorum quisquam adjungere voluisset: aut si eorum societate impetrata, reversus in patriam, manus cum fratre non conseruisset, sed potius vel facta pace in regni cum eo societatem venisset, vel eidem repugnanti ultro cessisset, Euriptidi obsecutus huic in modum præcipienti:

Ἀσύνητος δ' ἦλθεσ καὶ σὺ, περθῆσων πάτρην· ἢ εἰ σὺτος μὲν μὴ, ὁ δ' ἕτερος, τῶν Εὐριπίδων ἀκούσας σοφιστευμάτων ἐκείνων τῶν ἄλλων·

Εἶθ' ἦλιος μὲν νύξ τε δουλεύειν βροτοῖς,
Σὺ δ' οὐκ ἀνέβη δωμάτων ἔχειν Ἴστρο;

Πῶς ἂν συστάντες ἐμάχοντο, καὶ λατοῦ πᾶν δῶμα ἔθῃ δι' αἵματος; Ἀλλὰ μὴν, φήσεις, γέγονε ταῦτα. Γέγονεν. Ἀλλὰ σὺ ποῖα ὄψῃ εἰσῆλθες εἰς τὴν τούτων εἰσητήριον; Ἡ οὐχ ὄρξῃ, ὡς πυκνὰ διακέκορσε τὸ ἔλων ὄραμα ἢ ἐν ἡμῖν τοῖς* τὸ δῆρα συμπληροῦσα δύναμις; Οὕτω δὲ καὶ ἦν βούλει ὑπέθεσιν λαθὼν, διατεμῶ τὸν εἰρημὸν ὕμνον, ἀποφανῶ τε ἀδύνατον ὄντα. Ἀλλὰ σὺ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἔχοντα εἰδὼνα λέγεις· ἢ εἰ ὑπέθεσας ἐκ διακοπῆς εἰρημῶς δυνάμειος ὅλη συντέτακται. Ἡ δ' εἰ λέγω σὺ συνίεις ἢ; Ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ὑπέθεσιν, ὡ μῆναι, τὰ ζῶσα, ἢ ὀλίγας πόλλας ἀρχὰς ποσούμενα (79), ἢ πόλλας ἐν αὐτῇ. Αἱ εἰ ἀρχαὶ ἀεὶ, τὰ μέρησ αὐτῶν διακρίσασαι, αὐτὰ ἄλλα (80) προάγουσι πράγματα: τὰ δ' ἐπὶ τοσούτων προχωρεῖν δύναται, ἐφ' ὅσον ἐάν μὴ (81) ἄλλησ ποθὲν ἐπιστάσα ἀρχῇ, τὰ μετ' αὐτὴν μὴ τοῖς ἔμπροσθεν ἀκολουθεῖν, ἀλλ' ἑαυτῇ κελύσῃ. Εἴθ' ἂν ἀρχῇ, καὶ ὄνος, καὶ κύων, καὶ φύλλα· οὐ γὰρ παραιρήσει οὐδὲ τῆς φύλλης, μὰ τὸν Ἀπόλλω, τὴν ἔξουσίαν· ἀλλ' ὀρμύσει τινὰ ἰδίαν ὀρμὴν ἢ φύλλα, ἢ, καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους πράγμασιν ἐνίοτε συμπλακείσα, ἀρχὴν ἑαυτὴν παρεξέταί τινος ὄδοῦ. Σὺ δὲ χρώμενος οὐκ ἀσθῆ τῷ γένει τούτῳ.

ergo aliquod ejusmodi principium esse asintum, vel pulci facultatem et instinctum eripias: suo ipse quoque ac proprio feretur impetu, adeoque rebus nonnunquam humanis implicitus, cujusdam sese vis ducem principiumque constituet. Tu autem hoc eis te quoque animalium genere consuli non intelligis.

* Ἴσρ. αὐτοῖς. ἢ Ἴσρ. συνίεις.

(78) Ὁ δ' οὐκ ἐπεθύμῳ. De Polyino ista dicuntur, non de Œdipo, qui nescio quo pacto in versionem irrepserit.

(79) Ποσούμενα. Subauditur ἐστίν, aut al. simile.

(80) Αὐτὰ ἄλλα. Legebatur, opinor in alt. ms.,

aut oculus sibi eruisset, aut illas Euripidis tuasque diras suis ipse liberis imprecatus fuisset? cætera 259 denique, ubi priores deessent causæ, qua tandem ratione fieri potuissent? quid tu ipse, quod de futuro pronuntiares, habuisses? Præterea, si Œdipi liberis, aut simul conjunctis animis regnare, aut inito de mutua vicissim in regnum successione pacto, stare placuisset: itemque si pulsus alter, non jam Argos, sed vel in Libyam, vel ad Perthææos migrare statuisset; aut si Argos appulsus, salusamentarium agere decrevisset, adeoque non locupletem aliquam et opulentam uxorem, sed pauperulam quamdam, et victum manuum labore queritantem, vel addictam cauponariæ ducere voluisset: aut si filiam Adrastus suam ei negasset, aut si desisset ille quidem, alius tamen vel patriæ desiderium abjecisset, vel eo commotus licet, se ipsum animatumque vicisset: aut si vel anxillum implorantem Adrastus repulisset, vel Adrasto se comitem ac socium, neque Amphiaras, neque Tydeus, neque ducum aliorum quisquam adjungere voluisset: aut si eorum societate impetrata, reversus in patriam, manus cum fratre non conseruisset, sed potius vel facta pace in regni cum eo societatem venisset, vel eidem repugnanti ultro cessisset, Euriptidi obsecutus huic in modum præcipienti:

B *Vesanus etiam patriæ oppressor venis;*

aut si non ille quidem, sed frater potius regno se abdicasset, aliis hinc ejusdem poetæ præstigiis fascinatam,

*Hominibus ergo solque noxque serviant,
Parem ipse quemquam ferre non possis domi.*

Quomodo tandem aut prælium inter se ambo commisissent, aut sanguine obruta Laii domus universa periisset? Verumtamen hæc, inquis, omnia reipsa contigere. Omnino. Sed quero nunc, qua tu ad rerum istarum præsentensionem aspirare via potueris. Non vides quam sæpe totam fabulam intercepterit ea, quæ vere fabulam in nobis potestas implet? Ego vero, quodcumque tu argumentum delegeris, eadem facilitate nexum huic vestrum incidam, nec ullo modo stare posse convincam. Dices argumenti novissima explorata tibi ac perspecta esse: atqui ex hujus quoque nexus interrupta vi argumentum illud universum aptum est. An forte, quid dicam, non intelligis? Existunt nimirum, bone vates, ab ipsis animantibus in quovis argumento initia quedam, pauciora nonnunquam, interdumque plura. Ubi autem ea rerum ad sese pertinentium connexionem ac seriem interciderint, ipsarum quoque rationes naturæque mutant. Eædem porro eatenus duntaxat progredi poterunt, dum principium aliud aliunde nullum ingruat, quod secum, non autem cum superioribus sequentia coherere jubeat. 260 Fingam enim, pulicem; neque enim, per Apollinem, suam

αὐτὰ ἄλλα, sed postremum elementum abrasum est. Utrumque, meo judicio rectum; sed taucha αὐτὰ magis probatur.

(81) Ἐάν μὴ. Malim, ἂν μὴ.

*O Lorre, Herculeum ferro Trichina ruisti :
Juppiter ipse graves ultra pro crimine pœnas*

Quid ais? Non decretum id fati a vobis erat, uti everteretur? num hujus auctores excidii fuimus, ac non potius vestra illa necessitas? Injurius es, o Apollo, nec verum est pœnas abs te nobis, qui nihil peccâvimus, irrogari. Nam vester quidem ille Jupiter (illa, inquam, necessitatis vestræ necessitas), quorsum in nos, ac non potius, quando pœnas libet exigere, in se ipsum animadvertat, qui ejusmodi esse necessitatem ostenderit? Quorsum vero nobis minatur? quorsum ipsi, quasi ea res potestatis nostræ fuerit, fame contabescimus? Cæterum ejusdem civitatis aliquid aut a nobis instaurabitur, aut non: utrum autem eveuiat, in fatis jam est. Desine ergo, Jupiter famis architecte, gravius irasci. Est enim id, quod ut esset, fatum fuit, atque id tuus iste nexos perficere jussus est: nos vero, si cum eo committamur, nulli sumus. Tu quoque, Apollo, frustra vaticinari desine. Erit enim id profecto, quod futurum est, ut maxime tacueris. Nos autem, Jupiter, tuque Apollo, quid agamus, qui nullo modo impositæ a vobis non tam legis, quam necessitatis causa simus? Quid nobis cum vestris illis pœnis ac furiis, quas ipsi profecto, ob ea, quibus per vim obstricti sumus, ferre merito ac sustinere debeatis?

*Ne vos, Oetæi, cæco mens improba motu
Abripiat.*

Atqui non festinamus, Apollo, sed agimur; nec amentia, sed necessitate vestra. Jam vero, Lycurgum, Apollo, quid est, quamobrem ita prædices, qui non sponte sua, vel inductione animi probus eras, sed plane invitus? si tamen probus quisquam invitus esse potest. Perinde omnino agitis, ac si quis elegantes ac formosos laudaret præmiisque afficeret, turpes vituperaret ac puniret. Merito quippe vobis improbi objiciant, virtutem sibi per vos minime colere licuisse, imo vobis cogentibus sese improbos fuisse. Probos vero, si nimium sibi placuerint, nemo ferat: imo non jure suclamet nemo: Audi **261** sis, Chrysispe, tuque, o Cleanthes, vosque circuli ejusdem cæteri (vobis enim probitatem attribuitis); equidem virtutem laudo, vos tamen etiam virtute præditos non laudo. Quin Epicurum illum, quem tu, Chrysispe, adeo vehementer insectaris, si rem tuis ex decretis definitio, ab omni crimine liberum pronuntiem. Quid enim ageret, qui non sponte sua vel ad vitæ molliem, vel ad improbitatem adheresceret, quo tu eum nomine criminari soles?

*In placidos hominum inclinant pia numina mores,
Horum etiam cultu, et sacro lætantur honore.*

Mibi quidem plane persuadeo, nunquam vos ita locutores esse, nisi homines ad ea que sequuntur, non vi ulla, sed voluntate sua duci crederetis. Quæ porro voluntatis nostræ sint, nemo unquam, neque

* γρ. ἄττας. b Ἰσ. ἤ τι.

(82) *Τριχίν' ἐξέιλεις.* Vide supra.
(83) *Ὅττε ἀνώρωπος,* etc. Vocis aliquot prætermittas ita supple, *neque homo, ut etiam sophista fuerit, his jam ita demonstratis, necessitati,* etc.

A *Τριχίν' ἐξέιλεις* (82) πῶλον Ἡρακλῆος θεῖον,
ἢ Λοκρῆ· σοὶ δὲ Ζεὺς ἄλλιας· ἔδωκ' ἠδ' ἔτι δώσει.

Τί φησ; οὐ γὰρ ἐπέπρωτο ὑφ' ὁμῶν ἐξαιρεθῆναι αὐτήν; καὶ τί αἰτίαι ἤμεῖς, ἀλλ' οὐχ ἡ ὑμετέρα ἀνάγκη; Οὐ δίκαια ποιεῖς, ὡς Ἄπολλον, οὐδ' ὀρθῶς ἐπιτιμᾷς τοῖς οὐδὲν ἀδικοῦσιν ἡμῖν. Ὅ δὲ Ζεὺς οὗτος, ἡ τῆς ὑμετέρας ἀνάγκης ἀνάγκη, τί ἡμᾶς τίνυνται, ἀλλ' οὐκ (εἴπερ ἄρα) ἐαυτὸν, ὅτι τοιαύτην κατέδειξεν εἶναι τὴν ἀνάγκην; Τί δὲ καὶ ἀπειλεῖ ἡμῖν; ἢ τί ἡμεῖς, ὡς ὄντες τοῦτου κύριοι, λιμῶτομεν; Ἄλλὰ καὶ εἰ τι β ἀνοικισθῆσεται πρὸς ἡμῶν, ἢ οὐ· ὀπότερον δ' ἂν ἦ, τοῦτο πέπρωται. Αἰξὸν δὲ, ὡς Ζεῦ λιμποῦναι, τοῦ θυμοῦ· ἔστι γὰρ δ πέπρωται, καὶ τοῦτο προστέτακται ποιεῖν ὁ σὸς εἰρμός· ἡμεῖς δὲ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἔισμεν. Πάσαι δὲ καὶ σὺ, ὡς Ἄπολλον, μάταια χρησιμῶν· ἔσται γὰρ, δ δὴ ἔσται, κἀν σὺ σιωπᾷς. Ἡμεῖς δὲ, ὡς Ζεῦ καὶ Ἄπολλον, τί πάθωμεν, οὐδὲν ὄντες αἰτίοι τῆς ὑμετέρας νομοθετήσεως, τουτέστιν ἀναγκαθετήσεως; Τί δ' ἡμῖν καὶ ταῖς ὑμετέρας ἄταις, ἃς αὐτοὶ ἔχουσιν δίκαιοι ἔσται, ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἠναγκάσθημεν;

Οἰταῖοι, μὴ σπεύδ'ετ' ἀτασθαλίῃσι νόδοι.

Ἄλλ' οὐ σπεύδομεν, ὡς Ἄπολλον, ἀλλ' ἐλαυνόμεθα, οὐδὲ ἀτασθαλίαις, ἀλλὰ τῇ ὑμετέρᾳ ἀνάγκῃ. Τὸν δὲ Λυκοῦργον ἐκείνον πῶς, ὡς Ἄπολλον, ἐπαινεῖς, ὅς οὐκ ἦν ἀγαθὸς, οὐκ ἔκριν, οὐδ' ἐλόμενος, ἀλλὰ ἄκων; εἴπερ που καὶ γίνεταί τις ἀγαθὸς ἄκων. Ἄλλὰ καὶ εἰ νῦν ποιεῖτε, ὡς εἰ τις τοὺς μὲν καλοὺς τὰ σώματα ἐπαινοῖ καὶ γεραίροι, τοὺς δὲ αἰσχροὺς φέγοι καὶ κολᾷ· δίκαια γὰρ εἶπονεν ἂν πρὸς ὑμᾶς οἱ πονηροὶ, ὅτι, οὐκ ἐπετρέψατε ἡμῖν, ὡς θεοὶ, ἀγαθοὶ γίνεσθαι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐιδίσασθε εἶναι πονηροὺς· οἱ τε ἀγαθοὶ, εἰ ἐξηγκλιματίζονται περιπατοῦν, οὐκ ἐπιτρέφει τις αὐτοῖς, ἀλλὰ φῆσει· Ὁ Χρῆστυπῆς τε καὶ Κλέανθος, καὶ θεοὶ τοῦτου τοῦ χοροῦ, (ὁ μὲς γὰρ πεποίησθε εἶναι ἀγαθοὶ) ἐγὼ μὲν ἀρετὴν ἐπαινῶ, ὑμεῖς δὲ τοὺς ἐναρέτους οὐκ ἐπαινῶ. Ἄλλὰ καὶ τὸν Ἐπίκουρον, ὃν σὺ πολλὰ, ὡς Χρῆστυπῆς, ἐβλασφήμησας, ἐγὼ τὸ γε ἐπὶ σοὶ ἀφίημι τὴν ἐγκλημάτων. Τί γὰρ πάθῃ, ὅς οὐκ ἔκριν ἦν μαλακὸς, οὐδὲ ἄδικος, ὡς περ πολλοὶ καὶ αὐτὸν ἐλοιδορήσας;

*Εὐτάκτων θνητῶν βιοτῇ θεοὶ λαοὶ εἰσιν,
Εὐσεβῶν δ' ἁγίας θυσίας τιμᾶς τε δέχονται.*

Δοκεῖτε δὲ μοι οὐκ ἂν ταῦτα λέγειν, μὴ πεπεισμένοι, ἔτι οὐκ ἄκοντες, ἀλλὰ βουλόμενοι χωροῦσιν, ἐφ' ἃ χωροῦσιν. Ἄ δ' ἂν βουληθῶσιν, ὅτε θεός, ὅτε ἀνθρώπος (83) σοφιστής, οὕτω προεληλεγμένον, τοῖμῃ

Nisi malumus, οὕτω προεληλεγμένος, αὐτὸν προεληλεγμένον, ut ad deum et hominem referatur, non ad res ipsas. Utrumlibet orietur, Ἐλαιφῆς Ἀττικά ἐστ, eaque non infrequens.

οι λέγειν, ότι ὑποτάσσεται. Ἡ λόγους μὲν οὐκ εἶ
 πρὸς αὐτὴν ποιησόμεθα, σκύτος δὲ τῶν ἐτόνων
 λαβόντες, ὡς ἐπ' ἀνάγκῃν παῖθα τὰς πλευράς εὐ
 μάλα καταξανοῦμεν αὐτοῦ. Ἔσσαυτα πρὸς τὸν χρη-
 σιμῶν ὁ Οἰνόμαος ἀπετείνετο. Σὺ δ' ἄλλ' εἰ μὴ τῷ
 τοῦδε χαίρεις, λαβὼν ἀνάγκῃ τὰ ἐκ τῶν ἄλλων
 φιλοσόφων περὶ εἰμαρμένης, οὐ μόνον τὸν προπα-
 ρατεθέντων χρησιμῶν ἀνατρεπτικὰ, ἀλλὰ καὶ τῶν
 ἄλλων καθόλου περὶ τοῦ δόγματος ἐπινοουμένων.
 Ἐπειδὴ γὰρ μὴ μόνον ἀμαθεῖς καὶ ἰδιώται, ἤδη δὲ
 καὶ ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ φιλοσοφίᾳ μέγα φρονήσαντες
 πλείους κατεσύρθησαν ὑμῶς τῷ δόγματι, ἤγούμαι δεῖν
 ἀναγκασίως τὰς αὐτῶν φιλοσοφῶν πρὸς σφᾶς αὐτοὺς
 ἀνατρεψέμεν ἐκθέσθαι, εἰς ἀκριβῆ τῷ προβλήματος
 διάσκεψιν. Πρῶτα δὲ οὐκ ἀπο παραναγκάσωμαι ἀπὸ
 τοῦ Διογενιανοῦ τὰ περὶ εἰμαρμένης, ὡς πῶς τῷ
 Χρυσίππῳ ἀντειρημένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἔτι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Διογενιανοῦ τοῦ Πε-
 ριπαταίκοιο, πρὸς Χρυσίππῳ, ἅμα μὲν βουλό-
 μενον εὐδοκεῖν τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν, ἅμα δὲ
 πάντα καθειμαρῆθαι λέγοντα· καὶ οὐκ εὐδὲ τὰ
 παρ' Ὀμήρῳ περὶ τῆς εἰμαρμένης λεγόμενα
 συνήκεν.

« Ἄξιον δὲ ἐπὶ τούτοις ἅπασιν παραθέσθαι καὶ τὰ
 δοκούντα Χρυσίππῳ τῷ Στωϊκῷ περὶ τοῦ λόγου τοῦδε.
 Οὗτος γὰρ ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ εἰμαρμένης βιβλίῳ,
 βουλόμενος δεκνύσθαι τὸ δὴ πάντ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης
 τῆς εἰμαρμένης κατελιθῆσθαι, μαρτυροῖς ἄλλοις τε
 τὰς χρῆται, καὶ τοὺς οὐτωσὶ παρ' Ὀμήρῳ ποιητῆ
 λεγομένους·

. . . . Ἄλλ' ἐμὲ μὲν κήρ (84)

Ἄμρξεναι στυγερῆ, ἥπερ λάχῃ γειρόμενόν περ.

Καί·

. . . Ὑστερον (85) αὐτὲ τὰ πείσεται, ἔσσα οὐκ ἄλιστα
 Γεννημένῳ ἐπένησε λίγῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Καί·

Μείραν δ' οὐκ ἐνά σφῆμι πεφυγμένον ἔμμεται ἀν-
 [δρῶν (86).

Οὗ θεωρῶν, ὅτι τὰ ἀλλαχθὺ πάλιν παρὰ τῷ ποιητῆ
 λεγόμενα τούτοις ἀντικρως ἠναντιώται· οἷς καὶ αὐ-
 τὸς ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ χρῆται, βουλόμενος συν-
 ἰστέν τὸ καὶ παρ' ἡμᾶς πολλὰ γίνεσθαι· οἷον τὸ·

Αὐτοὶ γὰρ (87) σφτερέρησιν ἀτασθαλίησιν εἰλοντο.
 Καὶ τὸ,

Ἦ ἀπέοι (88), ὅλον δὴ νῦ θεοὺς βροτοὶ αἰτιῶνται!
 Ἐξ ἡμῶν γὰρ φασὶ κάκ' ἔμμεται, οἱ δὲ καὶ αὐ-
 [τοὶ

Σφῆσιν ἀτασθαλίησιν ὑπὲρ μέρων εἰληγ' ἔχουσι.

(84) Ἄλλ' ἐμὲ μὲν κήρ. Homer. Ἰλιάδ. Ψ',
 v. 49.

(85) Ὑστερον. Iliad. γ', 28.

(86) Iliad. Z', v. 488.

(87) Αὐτοὶ γὰρ. Iliad. Δ', 409. Sed pro αὐτοὶ γὰρ,
 legitur, κείνοι δέ. At Odys. A', 7, αὐτῶν γάρ.

(88) Ἦ ἀπέοι. Odys. A', 32, ubi Eustathius, cum
 Diogeniano præclare consentiens, ex malis, quæ
 vitam hominum infestam habeant, alia divine vo-
 luntati (quam fati nomine intelligit) citra ullam
 eorum culpam attribuit, alia hominum ipsorum vel

Deus, neque homo necessitati assignare audeat. Aut
 si quis tamen erit ejusmodi, non jam verbis cum
 eo contendamus, sed arrepta (ut in contumaces
 pueros fieri solet), duriore scutica, plagis ei latera
 egregie concidamus. » Atque illa sunt, quibus in
 bonum vatem OEnomaus invehitur. Qui si tibi satis
 non est, perlege quæ a cæteris philosophis de
 fato dicuntur, quæque non producta modo superius
 oracula, sed etiam quidquid usquam huic dogmati
 statuendo excogitari solet, funditus evertunt. Nam
 cum non rudes solum et imperiti, sed etiam qui do-
 ctrinarum ac sapientiæ studio maxime gloriantur,
 hæc simul opinione trahi jam soleant, mutuas phi-
 losophorum ipsorum pugnas, quo propositæ quæ-
 sitionis veritas accurate dispiciatur, oculis subjicere
 necessarium arbitror. Primum igitur, ex Diogeniani
 operibus, quæ ab eo contra Chrysippum de fato dis-
 putantur, recitabo. Ita habent.

CAPUT VIII.

De eodem ex Diogeniano Peripatetico adversus Chry-
 sippum, qui simul et causam nobis rerum vindicari
 conabatur, et fato tamen omnia fieri contende-
 bat : quodque non ceperit quæ ab Homero de fato
 dicuntur.

262 « Verum operæ pretium fuerit, inquit, supe-
 rioribus omnibus Chrysippi quoque hominis Stoici
 hæc loco sententiam adjungere. Ille enim primo li-
 bro De fato, cum necessitatis omnia fatique legi-
 bus teneri probare vellet, cum aliis quibusdam,
 tum sequentibus Homeri poetæ testimoniis usus
 est :

. . . . Me fatum absorbit atros
 Quod me vitales nascentem eduxit in auras.

Itemque :

. . . . Ezin cuncta feret, quæ neverit olim
 Parcu sibi, matris cum primum exiret ab alvo.

Ei rursus :

Nemo hominum sese fato subduxerit unquam.

Quo in genere non vidit, alia pleraque apud cunæda
 poetam existare loca, quæ cum istis omnino pug-
 nent. Quibus tamen, sequente libro, ad probandum
 in plurimis voluntatis nostræ vim ac potestatem,
 ipsemet abutiatur. Cujusmodi illud est :

Illos quippe animi pravus male perdidit error.

Itemque quod sequitur :

Proh quanta in superos mortales crimina fingunt !
 Nos illi canasque vocant, fontesque malorum :
 Cum mentis vitio, sibi præter fata dolores
 Sponte creent.

in cordia, vel improbitate, non tamen præter divinæ
 Providentiæ consilium evenire docet. Observat
 idem præterea, τῶν παλαιῶν ἀκριβεστέρους, ὑπέρ-
 μορον quam ὑπὲρ μέρων legere maluisse. Quod au-
 tem addit ὑπέρμορον, vel ὑπὲρ μέρων, explicari
 etiam posse, ὑπὲρ τὸ καθήκον, quod μέρος inter-
 dum ἀντὶ τοῦ καθήκοντος, usurpatur : ut sibi forte
 locum id habeat, hunc tamen sensum hoc loco
 poetæ verba non ferunt. Illud enim ὑπέρμορον in-
 textui, ut culpam in deos immerito conferri ostē-
 deret.

His enim profecto atque similibus, nou omnia fato fieri docetur. Imo ne hoc quidem videre potuit, Homerum dogmati suo, nequaquam superioribus illis versibus suffragari. Nec enim is omnia, sed aliqua tantum fato assignanda esse ponit. Nam illud quidem.

... *Me fatum absorbit atrox,*
Quod me vitales nascentem eduzit in auras,

mortem solum, non omnia fato contingere significat: recte id quidem, omni enim animanti, ex quo nascitur, continuo mori fatum est. Quod sequitur:

Exin cuncta feret, quæ neverit olim 263
Parca sibi, matris cum primum exiret ab alvo,

eundem plane sensum habet. Nec enim quæcumque deinceps futura essent, ea fato futura pronuntiat omnia, sed eorum nonnulla duntaxat necessitati tribuit. Nam illa vocis hujus, *quæcumque*, distinctio, quid tandem aliud, nisi hoc ipsum, indicat? Nobis porro, uti non omnia, sic pleraque vi necessitatis ingruere certum est. Illud etiam:

Nemo hominum esse fato subduzerit unquam,

optime dictum est. Quis enim ea quæ animantibus omnibus necessario eveniunt, declinare possit? Tantum igitur abest, ut Homerus Chrysippo rerum omnium rationes in fato collocanti suffragetur, ut etiam cum eo pugnet; cum ille multa sæpe ac diserte juris arbitrarum nostri fecerit, nusquam vero necessitati omnia conceptis verbis assignarit. Cæterum poetæ fortassis, qui non jam rerum nobis earumque naturæ veritatem pollicetur, sed multiples ac varias hominum perturbaciones, morumque ac sententiarum rationes congerit, pugnantia sæpe loqui licet: philosophum quidem neque pugnantia loqui, neque poetarum in eum finem testimonio abuti deceat. Et nonnullis interjectis: « Aliud, inquit, fato rebus in omnibus statuendo, potens in primis ac solidum argumentum esse Chrysippus arbitrat, ipsam nominum ejusmodi rationem. Nam πεπωμένην quidem, perinde ac πεπερασμένην quamdam, hoc est, omni ex parte cumulatam perfectamque administrationem, appellatum esse vult: εἰμαρμένην vero quasi εἰρημένην, hoc est, omni ex divina voluntate, aut alia quavis ex causa nexam atque ariam. Quin etiam Μοίρας (Parcas) ex eo dictas opinatur, quod unicuique nostrum una earum aliqua μεμρίσται, attributa sit. Imo nec aliunde τὸ χρεῖων appellatum esse, quam quod fato ipso debeatur. Jam Parcarum numerum, tribus illis temporibus, quibus omnia voluntur ac perficiuntur, accommodat. Et Lachesin quidem ita nominatam esse, quod suam cuique sortem λαχάνη, attribuat: Ατροπον vero, κατὰ τὸ ἀτρεπτον, quod ea sors nec mutari nec declinari possit: Clotho denique, κατὰ τὸ

Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶ πάντα γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην ἠφανίζονται. Οὐ μὴν οὐδ' ἐκείνοι συνειδὲν ἔδουθήθη, τὸ μηδαμῶς τὸν Ὀμηρον μὴδ' ἐν ἐκείνοις τοῖς ἔπεισι συμπαρτυρεῖν αὐτῶ τῶ δόγματι. Οὐ γὰρ τὸ πάντα γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τενα κατ' ἐκείνην συμβαίνειν ἐξ αὐτῶν ὑποβάλλων εὐρεθήσεται. Τὸ γὰρ

... *Ἄλλ' ἐμὲ μὲν κῆρ*
Ἄμφερχανε στυγερῆ, ἧεις λάχε γενόμενόν περ,
οὐχ ὅτι πάντα κατὰ τὴν κῆρα συμβαίνειν λέγοιτο ἂν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τευθήσεται. Καὶ γὰρ, ὡς ἀληθῶς, παντὶ γεννητῶ ζῶῳ θανεῖν καθ' εἰμαρται. Ἄλλὰ ἐν καὶ τὸ

... Ὑστερον αὐτὸ τὰ περὶ ταῦτα, ὅσα ἀν Αἰσῶ Γεινομένων ἐπέησεν Αἰνῶ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ,

τὸ αὐτὸ βούλεται. Οὐ γὰρ, ὅτι πάντα αὐτῶ καθ' εἰμαρμένην τὰ μετὰ ταῦτα συμβήσεται, λέγει, ἀλλ' ὅτι κατ' ἀνάγκην αὐτῶ τινα συμβήσεται. Ἡ γὰρ τοῦ, ὅσα, διαστολή, τί ποτε ἕτερον ἢ τοῦτο σημαίνει; Πολλὰ δὲ κατ' ἀνάγκην ἦμῶν, εἰ καὶ μὴ πάντα, ἐπίκειται. Καὶ τὸ

Μοῖραν δ' οὐτενὰ σφμι περυσμένον ἔμμεται ἀν
[δρῶν,

ἄριστα εἰρηται. Τίς γὰρ ἂν δύναιτο τὰ κατ' ἀνάγκην παντὶ ζῶῳ συγκυροῦντα διαφυγεῖν; Ὅστ' οὐχ ὅπως σύμφηρον ἂν ἔχει τὸν Ὀμηρον Χρῆσιππος ἐν τῶ πάντα καθ' εἰμαρμένην γίνεσθαι νομίζειν, ἀλλὰ καὶ ἐναντιούμενον, εἰ γε ἐκείνος μὲν, ὅτι πολλὰ γίνεσθαι παρ' ἡμᾶς, σαφῶς καὶ πολλάκις εἰρηκε, τὸ δ' ὅτι κατὰ ἀνάγκην πάντα συμβαίνει, οὐδαμοῦ ῥητικῶς λέγειν ἂν εὐρεθεῖ. Καὶ τῶ ποιητῆ μὲν, ἀτε οὐ τὴν ἀλήθειαν ἦμῶν τῆς τῶν θντων φύσεως ὑπισχυρομένου, ἀλλὰ μεμυγμένῳ πάθῃ τε καὶ ἤθῃ, καὶ δόξας παντοίας ἀνθρώπων, ἀρμόττον ἂν εἴη καὶ τὰ ἐναντία λέγειν πολλάκις· φιλοσόφῳ δὲ οὐδὲ τὰ ἐναντία λέγειν. οὐδὲ ποιητῆ δ' αὐτὸ τοῦτο χρῆσθαι μάργηται. Καὶ μὴδ' ἕτερα φησι: « Τεκμηριον δὲ ἄλλο ἰσχυρὸν φέρειν Χρῆσιππος ολεται τῆς ἐν ἅπασιν εἰμαρμένης, τὴν θέσιν τῶν τοιούτων ὀνοματων. Τῆν τε γὰρ πεπωμένην (89) πεπερασμένην τινὰ φησιν εἶναι καὶ συνετελεσμένην διοίκησιν, τὴν τε εἰμαρμένην εἰρομένην τινὰ, εἴτε ἐκ Θεοῦ βουλήσεως, εἴτε ἐξ ἧς δῆποτε αἰτίας. Ἄλλὰ καὶ τὰς Μοίρας ἐνομάσθαι ἀπὸ τοῦ μεμρίσθαι καὶ κατανεμῆσθαι τινα ἡμῶν ἐκάστω. Οὕτω δὲ καὶ τὸ χρεῖων εἰρησθαι, τὸ ἐπιβάλλον καὶ καθῆκον κατὰ τὴν εἰμαρμένην. Τῶν τε ἀριθμῶν τῶν Μοιρῶν τὸς τρεῖς ὑποβάλλει χρέονους, ἐν οἷς κυκλιεταί τὰ πάντα, καὶ δὲ ὧν ἐπιτελεῖται· καὶ Λάχεσιν μὲν κεκλήσθαι παρὰ τὸ λαχάνειν ἐκάστω τὸ πεπωμένον· Ἀτροπον δὲ κατὰ τὸ ἀτρεπτον καὶ ἀμετάβατον τοῦ μερισμοῦ· Κλωθῶ δὲ παρὰ τὸ συγκλωσθαι καὶ συνειρεσθαι τὰ πάντα, καὶ μίαν αὐτῶν τεταγμένην τινὰ εἶναι διέφοδον. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια φιλαρῶν, ἀποδεικνύουσι τὴν ἐν ἅπασιν ἀνάγκην νομίζει. Ἐμοὶ δὲ

(89) *Πεπωμένην*. Theodoret., τὶ *De Græcor. affection.*, locum hunc, præterito Diogeniani nomine, totidem pene verbis conceptum habet.

θαυμάζειν ἔπεισιν, εἰ τοιαῦτα λέγων οὐκ ἠσθάνετο ἅμα συγκακλωσθαι, quod uno veluti communique stamine ducta conexaque omnia sint, et unum aliquem proprium ac singularem cursum et exitum habeant. Atque his similibusque nugis, eam se fati necessitatem, quæ rebus omnibus dominetur, conficisse putat. Mihi vero plane mirari 264 subit, quemadmodum ipse, dum ista diceret, quam inania quamque frivola diceret, non senserit. Esto enim, demus eorum, quos in eruendis 'notationibus illis sequitur, hominum sensus et cogitationes fuisse, cum ejusmodi nominibus uteretur, quod fato teneri omnia, et immutabiles ex omni ævo rerum earum, quæque sunt, quæque fiunt, positas ante ac definitas esse causas putarent. Quorsum ergo, Chrysippe, omnes tibi hominum opiniones prolabantur? cur falsa ullo in genere videtur nulla? Num verum arbitraris non peridere neminem? Cur ergo, præter unum sapientem, mortaliom neminem non perinde ut Orestem aut Alcmaeonem furere existimas? sapientem vero non nisi unum aut alterum existuisse, reliquos omnes, non minore quam ambos illos insania teneri ac laborare vis? Deinde, quemadmodum opiniones illas tanquam falsas evertis, quas de opibus, de gloria, de imperio, deque omni voluptatis genere imbibebant, quas res in bouis plerique ducunt? quorsum leges omnes, omniaque rerumpublicarum genera perperam instituta esse defendis? aut si nulla in re secus homines illi sentiebant, quorsum tot volumina conscripsisti? Neque enim, opinor, sapere tum deum eos dixerimus, cum ad opinionem sese tuam adjunxerint, ubi autem ab ea discesserint, furere. Primum enim, sapientem ne tu quidem ipsum te pronuntias, nedum pronuntietis ipsi, ut ex eo recte illos interdum sentire judicemus, quod sese aliquando ad tuam sententiam aggregent. Deinde, ut id quoque verum sit, quid necesse fuit insanos pariter ac simpliciter omnes appellare? quin tu eos potius, quatenus in eadem, qua tu, sententia versabantur, laudabas tanquam recti ac veri aliquid secutos : quatenus vero ab ea discrepabant, erroria eos ac stultius, si ita videbatur, arguebas? Testimonium quidem veritatis idoneum et exploratum id habere, quod ita sentirent, id vero si non insanire, quod tu de illis existimas, saltem ab omni sapientia prorsus alienum esse nemo non jure fateatur. Ridiculus ergo es, dum testes eos ab ejusmodi nominum impositione laudas, quibus tamen nihil unquam iudicio saltem prudentiæ concedas : nisi vero, qui ab initio genus hoc nominum rebus istis indidere,

(90) Προκαταλημμένας, etc. An, ut alter ex mss., προκαταδολημένας? Elige, dum reponas ex eod. aitiās pro aitiōis. Προκαταδόλησθαι τὴν αἰτίαν, est προϋποτιθεσθαι, προϋποτιθέναι, προϋπάργειν at προκαταλαμβάνεσθαι, εἰ προϋορίζεσθαι, προϋτιπαι ac προϋτιπαι : utrumque Stoicorum dogma, prius tamen hoc loco malim. Causas illas Tullius antecedentes, antegressas, præpositas, antepositas nominat, quæ προϋοίμεναι, aut προκαταδολημένα.

(91) Τὸ καλῶς ποτε. Ant καλῶς mutandum in κακῶς, aut sequenti membro negatio hic expungenda. Utrumlibet fiat, τῷ quod negationem illam

præcedit, mendosum est, ejusque loco reponendum τὸ, cum altero manuscr.

(92) Οὐδ' οὕτως ἐχρῆν φέσει. Membrum hic agnoscere facile est; tollere difficile. Nec membrana hinc juvant. Una Montacur. pro φέσει legi φέσι, hoc ni fallor, vitium auget. Quid si rescribatur, οὐδὲ vel οὐκ ἔχειν τούτο φέσειν, καὶ εἰ μὴ μαίνεσθαι, etc. Notum est, φέσειν οὐκ ἔχειν, ἀντὶ τοῦ ἀποποιεῖσθαι, καὶ ἀποποιεῖσθαι. Ita Demosthen. Olynth. ii. 'Ἄλλ' οὐτ' εὐλογον, οὐτ' ἔχον ἐστὶ φέσειν τούτο γέ. Herodot. lib. ii., 'Ἐνα ἔντα (de Hercule loquitur), πῶς φέσειν ἔχει πολλὰς μυριάδας φορεῖσαι;

sapientes hīdem casu aliquid fuerint; id quod tu nunquam ostenderis. Verum detur etiam hoc, quamquam defendis, ea nominibus 265 illis significatio tribuatur, nec errore opinionis ullo factum istud fuerit. Quomodo tamen omnia prorsus facti fieri significat, ac non potius (si qua nominum istorum vis est) ea tantummodo quæ fati lege teneantur? Nam et Parcarum numerus, ipsarumque nomina, et Clothonis fusus, et glomeratum in eo filum, ductique ex eo staminis necessitas, et quæcumque adduntur præterea, certum forte quemdam atque ex omni æternitate aptum causarum inter se nexum iis in rebus ostendant, quæ necessario vel ita fiant, vel aliter habere non possint. Cuiusmodi ut esse plerasque fateamur; quæcumque tamen ejus conditionis non sunt, iis homines partim moderatores auctoresque deos attribuerunt, partim nos ipsos, partim naturam, atque fortunam causas earum proprias esse voluerunt. Ac fortunæ quidem ut instabilem volubilemque motum, perpetua mutatione conjunctum ostenderent, eamque rerum inconstantiam simulacro quodam adumbrarent, insidentem globo fortunam expræssere. Quid si ne ista quidem apud homines fixa omnino rataque videntur esse? ut enim causas interdum principiaque conturbent, quæque vel fato, vel casu fiant, ea divino Numine fieri arbitrentur; quæ vero arbitrii nostri viribus efficiuntur, eadem fato assignanda putent: quin principia tamen omnia rebus ipsis inesse opinentur, nec non videt. Quare ne communis illa quidem hominum existimatio, vel ejusmodi nominum impositione Chryssippi sententiæ suffragatur, » Quibus deinceps ita subdit: « Ac primo quidem, inquit, De *aiti necessitate* libro, id genus demonstrationibus utitur: secundo autem absurda illa diluere conatur, quæ ex ea opinione, quæ omnia necessitate constringit, consequentia videantur, quæ nos quoque sub disputationis hujus initium posuimus: exempli causa tolli suadit eum, qui e nobis ipsis existit, impetum, seu vituperet quispiam, seu laudet, seu cohortetur, seu quid aliud eorum fiat, quorum causa esse consuevimus. Itaque libro secundo, multa quidem nobis auctoribus fieri, atque id perspicuum esse, ultra fatetur: eadem tamen communi

• *Ter. add. εἶναι.* • *Ter. del. εἶ.*

(93) *Ἄσι ποτε.* Omnino et poce sensus postulat: sequitur enim ἀλλ' οὐ γέ, etc. quod minus possit cum ἀσὶ convenire.

(94) *Συγκραθεῖναι*, etc. Sophisticam hanc, et ματασιολόγον Chryssippi rationem discrete Tullius explicat lib. *De fato*, ubi hæc inter cætera: *Hæc ratio*, inquit (ἀργός ille λόγος, ut Chryssippus vocat: sed erat vis ad Proteum hunc constringendum, μάλα ἐνεργός τις, καὶ ἐνεργητικός), a Chryssippo reprehenditur. Quædam enim sunt, inquit, in rebus simplicia, quædam copulata. Simplex est: « *Morie-tur eo die Socrates.* » *Hic, sive quid fecerit, sive non fecerit, finitus est moriendi dies.* At si ita fatum sit: « *Nascetur Œdipus Laio* » non poterit dici, sive fuerit *Laus cum muliere, sive non fuerit; copulata enim res est, et confatalis, sic enim appellat* (hoc ipsum est quod hic Diogenianus ait *συγκραθε-*

γεται ἐν ἐκείνῳ, ἐνδείκνυται τὸ ἀπαράδατον καὶ ἐξ αἰώνως καθήκον τῶν αἰτιῶν, ὅσα οὐτωσὶ κατὰ ἡνάγκαστα γενέσθαι, καὶ ὅσα ἄλλως ἔχειν κεκώλυται. Πολλὰ δ' ἂν εἴη τὰ τοιαῦτα: ὅσα δὲ οὐχ οὕτω γίνεταί, τούτων τίσι μὲν οἱ ἄνθρωποι θεοὺς διοικητάς καὶ δημιουργοὺς ἐπισημαίναν τινῶν δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτίους ὑπέλαθον ἄλλων δὲ αὐτὸ πάλιν τῆ φύσει, ἄλλων τὴν τύχην ἤς τὸ εὐμετάβολον καὶ ἄστατον, καὶ νῦν μὲν οὕτω, νῦν δὲ οὕτως ἔχον ἐνδείξασθαι βουλόμενοι, εἰδωλοποιήσαντες τὸ ποῦν τοῦτο συμπωμα τῶν πραγμάτων, ἐπὶ σφαιράς βεβηκυῖαν τὴν τύχην εἰδεισαν. Ἡ οὐχὶ δὲ ἐνδείξασται παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ταῦτα; Καὶ γὰρ αἶε ποτε (93) συνταράττουσι τὰ αἴτια, καὶ ὅσα μὲν καθ' εἰμαρμένην, ἢ κατὰ τύχην γίνεταί, ταῦτα ἐκ θεῶν συνάμειως γίνεσθαι νομίζουσιν: ὅσα δὲ παρ' ἡμᾶς, ταῦτα καθ' εἰμαρμένην. Ἄλλ' οὐ γὰρ πάντα τὰ αἴτια ταῦτα ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἰσχυροῦσιν, παντὶ που ὄντι. Ὅστε οὐδὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεις, οὐδὲ τὰς θέσεις τῶν τοιοῦτων ὀνομαστικῶν συμμαρτυρεῖν τῇ Χριστοῦ διζῆ συμβέβηκε. » Τούτους ἐξῆς ἐπιλέγει: « Ἐν μὲν οὖν τῷ πρώτῳ *Περὶ εἰμαρμένης βιβλίῳ*, τοιαύταις πῶν ἀποδείξεσιν κέχρηται: ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ λύει παρὰ τὰ ἀκολουθεῖν δοκοῦντα ἀποστὰ τῷ λόγῳ πάντα κατηγορεῖσθαι λέγοντα, ὅτι καὶ ἡμεῖς κατ' ἀρχὰς ἐτίθεμεν οἶον τὸ ἀναίρεσθαι δι' αὐτοὺς τὴν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν προθυμίαν περὶ φύσεως καὶ ἐπαύσεως, καὶ προτροπᾶς, καὶ πάνθ' ὅσα παρὰ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν γινόμενα φαίνεταί. Φησὶν οὖν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὸ μὲν ἐξ ἡμῶν πολλὰ γίνεσθαι ὄντιον εἶναι, οὐδὲ δὲ ἦτον συγκαθεμάσθαι (94) καὶ ταῦτα τῆ τῶν ὄλων διοικήσει κέχρηται τε παραδείγματα τοιοῦτος τίσι. Τὸ γὰρ μὴ ἀπολεῖσθαι, φησὶ, θοιμάτιον, οὐχ ἀπλῶς καθεἰμαρτο, ἀλλὰ μετὰ τὸ φυλάττεσθαι: καὶ τὸ ἐκ τῶν πολεμίων σωθῆσθαι τόνδε τινὰ, μετὰ τοῦ (95) φεῖσθαι αὐτὸν τοῖς πολεμίοις: καὶ τὸ γενέσθαι παῖδας, μετὰ τοῦ βούλεσθαι κοινωνεῖν γυναικί. Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, εἰ β' λέγοντός τινος Ἡγήσαρχον τὸν πύκτην ἐξελεύσεσθαι τοῦ ἀγῶνις πάντως ἀπληκτον, ἀπόπως ἂν τις ἤξειτο καθιέντα τὰς χεῖρας τὸν Ἡγήσαρχον (96) μάχεσθαι, ἐπεὶ ἀπληκτον αὐτὸν ἀπλεθεῖν καθεἰμαρτο, τοῦ τὴν ἀπόφασιν ποιησαμένου, διὰ τὴν περιττοτέραν τὰνθρώπου πρὸς τὸ μὴ πλεθεῖσθαι φυλακῆν, τοῦτο εἰπόντος οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν

μάσθαι). Pergit: *Si esset dictum: « Luctabitur Olympius Milo, » et referret aliquis (hoc est, κατ' ἀνθρωποφρονὲν συλλογίζοντο), « Ergo sive habuerit adversarium, sive non habuerit, luctabitur, » erraret; est enim copulatum, luctabitur, quia sine adversario nulla luctatio est. Omnes igitur istius generis captivæ eodem modo refelluntur: « Sive tu adhibueris medicum, sive non adhibueris, convalesces, » captiosum; tam enim est fatale, medicum adhibere, quam convalescere. Hæc, ut dixi, confutata ille appellat.*

(95) *Μετὰ τοῦ.* Ita recte ms. Altera editio, perperam, *ἐπὶ τῷ.*

(96) *Ἡγήσαρχον.* Pugilis hujus inter cæteros Pausanias honorifice meminit, *Hæliæ. B.* Tritænsen illum facti, Hæmostrati filium, quem testis est publicis quatuor certaminibus nobiles insignesque palmas retulisse.

ἔλων ἔχει. Πολλὰ γὰρ δύνασθαι * γενέσθαι χωρὶς τοῦ καὶ ἡμᾶς βούλεσθαι, καὶ ἐκτενεσάτην γε περὶ αὐτὰ προθυμίαν τε καὶ σπουδὴν ἐκπέρεσθαι, ἐπειδὴ μετὰ τούτου, φησὶν, αὐτὰ γενέσθαι καθείμαρτο. Πά-
 λιν οὖν κἀναυθα θαυμάσει τις τὰνθρώπου τὸ ἀθεώ-
 ρητον καὶ ἀνεπιλόγιτον, καὶ τῶν ἐναργεῶν (97),
 καὶ τῆς τῶν ἰδίων λόγων ἀνακολουθίας. Οἴμαι γὰρ,
 ὅτι, καθάπερ τὸ καλούμενον γλυκί, τῷ καλούμενῳ
 πικρῷ συμβέλλειν ἐναντιώτατον εἶναι, τῷ τε λευκῷ
 τὸ μέλαν, καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ θερμόν· οὕτως δὲ καὶ τὸ
 παρ' ἡμᾶς τῷ καθ' εἰμαρμένῃ· εἰ γε καθ' εἰμαρμέ-
 νῃ μὲν ἐκείνα καλεῖν προσήληφεν, ὅσα καὶ ἐκόντων
 ἡμῶν καὶ ἀκόντων πάντως γίνονται· παρ' ἡμᾶς δὲ
 ὅσα ἐκ τοῦ σπουδάζειν ἡμᾶς καὶ ἐνεργεῖν ἐπὶ τέλος
 ἔρχεται, ἢ παρὰ τὸ ἀμελεῖν καὶ βραβυμεῖν οὐκ ἐπιτε-
 λείται. Ἐκν τοίνυν ἐκ τοῦ σπουδάζειν ἐμὲ θεομάτιον
 φυλάττειν ἐκεῖνο οὐκ ἔσται, καὶ ἐκ τοῦ βούλεσθαι τῇ
 γυναικὶ πλησιάζειν τὰ τέκνα γίνονται, καὶ ἐκ τοῦ βού-
 λεσθαι φεύγειν τοὺς πολέμους τὸ μὴ ἀποδύσκειν
 ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐκ τοῦ διαμυχεσθαι πρὸς τὸν ἀνα-
 γωνιστὴν ἀνδρείως, φυλάττεσθαι τε αὐτοῦ τὰς τῶν
 χειρῶν ἐπιβολὰς, τὸ ἀπληχτον ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀπαλ-
 λίσσεσθαι· πῶς τὸ καθ' εἰμαρμένῃ ἐναυθα σωθή-
 κασι; Εἰ μὲν γὰρ κατ' ἐκείνην ταῦτα συμβαίνειν,
 παρ' ἡμᾶς οὐκ ἂν λέγοιτο συμβαίνειν· εἰ δὲ παρ'
 ἡμᾶς, οὐκ ἂν κατ' ἐκείνην δηλαδὴ, διὰ τὸ μὴ δύνα-
 σθαι συνδραμεῖν ταῦτα ἀλλήλοις. Ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς
 μὲν ἔσται, φησὶ, περιελημμένον μένον τοῦ παρ'
 ἡμᾶς ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης. Καὶ πῶς, εἴποιμ' ἂν, πε-
 ριλημμένον; εἰ γε καὶ τὸ φυλάττειν θεομάτιον, καὶ
 τὸ μὴ φυλάττειν, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἐγίνετο τῆς
 ἐξουσίας γὰρ καὶ τοῦ οὐδέσθαι τοῦτο δηλονότι
 κύριος ἂν εἴην ἐγώ. Καὶ ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς διαστολῆς,
 ἢ ποιεῖται Χρῆσιππος, ὄχιλον γίνεταί· ἀπολελύσθαι
 τῆς εἰμαρμένης τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν. Καθείμαρται
 γὰρ, φησὶ, σωθῆναι θεομάτιον, εἰ φυλάττει τοῦτο·
 καὶ παλιν εἶσεσθαι, εἰ καὶ οὐ βουλευθείης· ἄλλως δὲ,
 μὴ ἂν ἔσεσθαι τὸ τοῦτον. Ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ τῆς εἰ-
 μαρμένης προκατελημμένων οὐκ ἂν ποτε ὑπομιμή-
 σει τοιαύταις χρῆσαιμεθα. Οὐκ οὖν β φαιεν τεθνῆξε-
 σθαι πάντα ἄνθρωπον, εἰ τότε τι γένοιτο μὴ τεθνῆ-
 ξεσθαι δὲ, εἰ μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἀπλῶς τεθνῆξεσθαι,
 κἀν οἷον πρὸς τὸ μὴ ἀποδύσκειν καθόλου γίνετο.
 ἢ μὴ ἀληθῆνός ἔσεσθαι δευτικὸν ἄνθρωπον τινα,
 κἀν ταῖς πράσσουσιν· ἀλλὰ πάντ' ἄνθρωπον ἀληθῆνός
 εἶναι δευτικόν, ἐάν τε βούληται, ἐάν τε μὴ. Καὶ ὅσα
 εἴλα οὕτως, καὶ μὴ ἄλλως, ἔχειν καθείμαρται.
 Ὅσα τε καὶ ὁ τὸ γενέσθαι τότε τι ἀναγκαῖον ἔστιν, εἰ
 βουλευθείμεν ἡμεῖς, ἄλλως δὲ, οὐχ' ἄνευρόν, ἔτι τὸ
 ἡμᾶς βουλευθῆναι τι καὶ μὴ βουλευθῆναι ὑπ' οὐδεμιᾶς
 ἐτέρας αἰτίας προκατελεχτο, ἀλλ' ἦν αὐτεξουσίον. Εἰ
 δὲ τοῦτο ἀκατανάγκαστον ἦν, καὶ τὸ γενέσθαι τότε τι,
 ὄχιλον, ὡς ἀπ' αἰώνος οὐ προκατελεχτο· εἰ μὴ τι καὶ
 αὐτὸ τὸ βούλεσθαι φυλάττειν θεομάτιον, ἢ μὴ βούλε-

* γρ. μὴ δύν. ὅ γρ. οὐκ οὖν. ὅ γρ. εἰ.

A fato ex universi administratione apta esse nexaque
 contendit. Atque in hoc in genere, hujusmodi qui-
 busdam exemplis utitur. Nam ut quis vestem non
 amittat, inquit, 266 simpliciter in fato non est,
 sed ea demum conditione, si diligenter eam conser-
 vet: sic, ut unus aliquis ex hostium manibus libe-
 retur, si modo ab iis sibi caveat: sic, ut quis libe-
 ros suscipiat, si versari tamen cum uxore voluerit.
 Quemadmodum enim, inquit, absurde faceret qui
 Hegesarchum pugilem, quod eum prorsus illasum
 e certamine discessurum audiisset, demissis abje-
 ctisque manibus pugnare vellet, quandoquidem fa-
 tum ab omni eum plaga securum præstaret: cum
 is, cujus ea vox esset, id tantum ob insignem atque
 singularem hominis in declinandis ictibus cautio-
 nem, futurum dixisset. Ita cæteris in rebus eodem
 plane modo philosophandum esse. Quippe, multa
 plane, nisi et ea velimus, et in eadem acerrima sim-
 ul contentione ac vehementissimo studio incum-
 bamus, fieri nullo modo posse, utpote quæ fatum
 sit cum ea tantum conditione fieri. Hic vero quis
 non iterum inconsultum et ineptam hominis philo-
 sophiam, vel ob novitatem probationum vel ob ar-
 gumentorum discidium jure miretur? Equidem sic
 existimo, nihilo magis rebus iis, quæ fato fiunt, cum
 iis, quæ nostra ex voluntate pendunt, quam dulci
 cum acerbis, vel nigro cum albo, vel calido cum fri-
 gido convenire. Nam ut ea fato assignari vulgata
 notione solent, quæ velimus nolimusve fiant; sic
 potestatis ea nostræ censentur, quæ vel studio la-
 boreque nostro perducantur ad finem, vel negligetia
 nostra imperfecta remaneant. Si ergo vestem,
 quod diligens in ea conservanda fuerim, non amisi:
 si abs me liberi suscipiuntur, quod rem habere cum
 uxore voluerim: si quod mihi ab hostibus caverim,
 eorum manibus non interii: si quod fortiter ac stro-
 nue cum adversario ceteraverim, ejusque petitiones
 omnes diligenti cautione eluserim, eodem certamine
 sine plaga defunctus sum: qui locus in his rebus
 fato relinquitur? Enimvero si fato hæc omnia con-
 tingunt, eadem vi nostra contigisse nemo jure di-
 xerit: sin autem vi nostra, fatum profecto simul
 excludatur, quod nullum inter se duo ista com-
 mercium habere possint. Imo, inquit, vi simul vo-
 luntatis nostræ fient, quod ea vis facultasque no-
 stra ipso quoque fato clausa teneatur. Ain, tu? te-
 neatur! Qui fieri possit? nam si vestem et conser-
 vare, et non conservare, libertatis arbitrii-
 que mei est: certe ut eadem conservetur, 267
 in mea quoque potestate situm est. Sed enim
 manifeste vel ex ipsa Chrysiippi distinctione se-
 quitur, antecedentem in nobis causam ab omni
 fato liberam ac solutam esse. Quippe, vestem enim,
 inquit, conservari fatum est, si eam servaveris;

Ipse perspicuas crederet, tanquam ex quotidiano
 rerum et exemplorum usu experientiaque: 2. prom-
 ptas.

auscipi abs te liberis, si voleris: aecus, neutrum fieri. At in iis, quæ fati necessitas occupasset, conditionibus istis nunquam uteremur. Nec enim moriturum quemlibet hominem dicimus, si quid factum erit; non moriturum, si factum non erit: sed plane ac simpliciter moriturum, quidquid denum ad mortem devitandam factum erit. Nec certum aliquem, si hoc illudve fecerit, ab omni dolore immunem futurum; at simpliciter, hominem quemlibet, velit nolit, dolori esse obnoxium. Atque ita de cæteris omnibus, quæ hoc modo, non aliter, habere sese fatum est. Quare si aliquid fieri necesse est, modo id velimus; secus autem, minime: liquet omnino, ut illud ipsum aut vellemus aut nollemus, causam aliam antecedentem fuisse nullam; sed utrumque prorsus in nostra potestate situm. Quod si nulla id necessitate constrictum est, ut certi etiam aliquid fiat, atgressam ex æternitate causam nullam esse constat: nisi forte, quod vestem conservare aut volerimus, hoc ipsum fato quodam, hoc ipsum fato quodam, et causæ alicujus extrinsecus atgressæ necessitate factum dicatur. Atqui, funditus hoc modo facultatis et arbitrii nostri ratio tolleretur: nec jam in me vestis aut conservandæ, aut amittendæ causa antecederet: adeoque ut omni, vel ea perditâ, reprehensione merito carerem (alia enim extrinsecus jacturæ causa præfuisset): sic eadem conservatâ, laude nulla dignus essem, quod per me conservata non fuisset. Tu vero, perinde ut si hæc omnia defendere una posses, ita oratione contendisti. Hæc Diogenianus. Jam vero superioribus illis Alexandrum Aphrodisium adjungamus, qui et ipse libris iis, quos *De fato* edidit, hunc in modum sententiam istam confutavit.

268 CAPUT IX.

De eodem, ex Alexandri Aphrodisi scriptis.

: Eorum, inquit, omnium, quæ sunt, principia in quatuor, ut divinus Aristoteles docuit, causarum genera dividuntur. Principiorum enim alia vim efficiendâ, alia materiæ rationem habent. His accedit causa formalis, ac præter illas tres, quartum quoque principium, finis, inquam, cujus gratia fit, quod efficitur, numerari debet. Ac tot quidem principiorum discrimina recte statuuntur. Quidquid enim rei cujuscumque principium est, idem ad causarum istarum aliquam pertinere reperies. Nam, ut quæ sunt, tot causis non indigeant omnia; quæ tamen pluribus indigent, ea nunquam assignatum numerum superant. Verum illustrior futura est earum diversitatis ratio, si in certo quodam eorum, quæ sunt, exemplo cerneretur. Existat ergo a nobis in statua, principiorum allata distinctio. Statuæ igitur efficiens principium artifex ipse est, quem propterea statuarium appellamus: ejusdem materia, æs, quod arti subijcitur, aut lapis, aut aliud ejusmodi aliquid, quod artis ex præceptionibus conformetur: nam id quoque statuæ existens principium est. Accedit utrique forma, quæ ab arte factæ subjacet in materiam inducitur, quæque pariter statuæ principium est. Quare vel discum jacentis, vel jacularis in morem, si formam spectes, vel alia quælibet peculiari singularique figura simulacrum expressum est. Nec ista solum conlandæ statuæ principia sunt; nulli siquidem eorum, hoc in genere, finis ille cedit, cujus gratia elaboratur; cujusmodi vel cujusdam honor, vel *erga Deum religio* est. Hæc

• *Ισ.* ἀνεπίτητος. • *Ισ.* ἄλλοτε.

σθαι, παρά τινα εἰμαρμένην, καὶ κατὰ αἰτίαν ἐξῶθεν ἀναγκαίαν ἐγένετο. Ἄλλ' οὕτω τέλειον ἢ παρ' ἡμᾶς ἐξουσιαστικὴ δύναμις ἀναίρεται, καὶ οὐκ ἐπι σώζονται ἀν θοιμάτιον παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν ἐμὴν, ἢ ἀπολλύονται: δὲ καὶ εἴην ἀν ἐγὼ καὶ ἀπολλυμένου τούτου, κατὰ λόγον ἀν ἐπιτήρητος • (ἄλλη γὰρ ἄλλο • τις ἀπόλλυεν αἰτία.), καὶ σωζομένου πάλιν οὐδαμῶς ἐπαινούμενος, ἐτι μὲν δὲ τούτου εἰραγαζόμεν ἔγω. Σὺ δὲ, ὡς οὐσα πάντα δυνάμενος, οὕτως ἀνετίθειον τῆ λόγου. Ταῦτα μὲν ὁ προηλωθεὶς ἀνὴρ. Συνέβη δὲ τούτους καὶ τὰ ἀπὸ τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιεύς, ἀνδρῶν εὐ μάλα διαφανοῦς ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ὅς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς *Περὶ εἰμαρμένης τοιαῦτο* ἔχρησαστο φωνᾶς εἰς ἀνασκευὴν τοῦ δόγματος.

Quod si nulla id necessitate constrictum est, ut certi etiam aliquid fiat, atgressam ex æternitate causam nullam esse constat: nisi forte, quod vestem conservare aut volerimus, hoc ipsum fato quodam, hoc ipsum fato quodam, et causæ alicujus extrinsecus atgressæ necessitate factum dicatur. Atqui, funditus hoc modo facultatis et arbitrii nostri ratio tolleretur: nec jam in me vestis aut conservandæ, aut amittendæ causa antecederet: adeoque ut omni, vel ea perditâ, reprehensione merito carerem (alia enim extrinsecus jacturæ causa præfuisset): sic eadem conservatâ, laude nulla dignus essem, quod per me conservata non fuisset. Tu vero, perinde ut si hæc omnia defendere una posses, ita oratione contendisti. Hæc Diogenianus. Jam vero superioribus illis Alexandrum Aphrodisium adjungamus, qui et ipse libris iis, quos *De fato* edidit, hunc in modum sententiam istam confutavit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἔτι περὶ τοῦ αἰτιοῦ ἀπὸ τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀφροδισιεύς.

• Διαίρεται δὲ τὰ τῶν γινομένων αἰτία εἰς τρεῖς αἰτίων τέσσαρας, καθὼς ὁ θεός Ἀριστοτέλης δέδειχε. Τῶν γὰρ αἰτίων τὰ μὲν ἐστὶ ποιητὰ, τὰ δὲ ὕλης ἐπέγοντα λόγον. Ἔστι δὲ τις ἐν αὐτοῖς καὶ ἡ κατὰ εἶδος αἰτία παρὰ δὲ τὰς τρεῖς ταύτας αἰτίας, ἔστιν ἐν αὐτοῖς αἰτίων καὶ τέλος, ὃ χάριν τὸ γινόμενον γένεται. Καὶ τοιαῦται μὲν αἰ τῶν αἰτίων διαφοραί. Ὅ τι γὰρ ἀν αἰτίων ἢ τις, ὑπὸ τι τούτων τῶν αἰτίων γε εὐρεθῆσεται. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πάντα τὰ γινόμενα τοσοῦτων αἰτίων δεῖται, ἀλλὰ τὰ γε πλείστον θεόμενα οὐκ ὑπερβαίνει τὸν εἰραγόμενον ἀριθμὸν. Γνωριμωτέρα δ' ἀν αὐτῶν ἡ διαφορὰ γένοιτο, εἰ ἐπὶ παραδειγματὸς τινος τῶν γινομένων ὁραθῆν. Ἔστω δὲ ἐπ' ἀνδριάντος ἡμῖν ἡ τῶν αἰτίων δεικνυμένη διαίρεσις. Τοῦ δὲ ἀνδριάντος ὡς μὲν ποιητικὸν αἰτίων ὁ ποιητὴς τεχνίτης, ἐν ἀνδριαντοποιῶν καλοῦμεν ὡς δὲ ὕλη ὁ ὑποκείμενος χαλκός, ἢ λίθος, ἢ ὅ τι τ' ἀν ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου σχηματίζομενον κατὰ τὴν τέχνην αἰτίων γὰρ καὶ τοῦτο τοῦ γαιούτου καὶ καὶ εἶναι τὸν ἀνδριάντην. Ἔστι δὲ καὶ τὸ εἶδος, τὸ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τούτῳ γαιόμενον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, καὶ αὐτὸ τοῦ ἀνδριάντος αἰτίων. Διὸ εἶδος ἐστὶ δισκεῖον, ἢ ἄκοντιζον, ἢ ἐπ' ἄλλου τινος ἔργασμένου σχήματος. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα τῆς τοῦ ἀνδριάντος γενέσεως αἰτία: ἀλλ' ἔστιν οὐδενὸς τῶν αἰτίων τῆς γενέσεως αὐτοῦ δευτέρον τὸ τέλος, ὃ χάριν γέγονε, τοῦτέστιν ἡ τιμὴ τινος, ἢ εἰς θεὸν εὐσεβεία τις. Ἄνευ γὰρ τῆς τοιαύτης αἰτίας οὐδ' ἀν τὴν ἀρχὴν ὁ ἀνδριάντης γέγονεν. Ὅντων τοίνυν τοσοῦτων τῶν αἰτίων, καὶ τὴν πρὸς ἀληθῆ διαφορὰν ἐχόντων γνωρίμων, τὴν εἰμαρμένην

ἐν τοῖς ποιητικοῖς αἰτίαις δικαίως ἂν καταριθμώμεν, ἀναλογίαν αὐξοῦσαν πρὸς τὰ γινόμενα κατ' αὐτὴν ἢ τοῦ ἀνδριάντους δημιουργῶ τέχνη. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, ἀκόλουθον ἂν εἴη περὶ τῶν ποιητικῶν αἰτίων πειρασθεῖν τὸν λόγον· οὕτω γὰρ ἔσται γνώριμον ἐφεταμένων τῶν γινομένων χρῆ τὴν εἰμαρμένην αἰτιάσθαι, ἐφετέ δὴ καὶ ἄλλοις τισὶ παρὰ τῆνδε συγχωρεῖν, ὡς οἷσι ποιητικοῖς τινὸν αἰτίαις. Ἀπάντων δὲ τῶν γινομένων Ἀριστοτέλης ποιοῦμενος τὴν διαίρεσιν, τὰ μὲν αὐτῶν τινὸς χάριν γίνεσθαι λέγει, σκοπὸν τινα καὶ τέλος τῶν γινομένων προκείμενον ἔχοντος τοῦ ποιοῦντος αὐτὰ· τὰ δὲ οὐδενός, ὅσα οὐ κατὰ πρόθεσιν τινα τοῦ ποιοῦντος γίνεται, οὐδ' ἐπὶ τέλος ὀρισμένον ἔχει τὴν ἀναφορὰν τοιαῦτα. οὐδὲν ἔστι καρπῶν τέ τινων διακρατήσεως, καὶ περιστροφῶν, καὶ τριχῶν ἐπαρῶν τε καὶ ἐκτάσεις, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοίως γίνεται. Ὅτι μὲν γὰρ γίνεται καὶ αὐτὰ, γνώριμον· οὐ μὴν ἔχει τὴν κατὰ τὸ τέλος καὶ τὴν οὐ γὰρ αἰτίαν. Τὰ μὲν οὖν οὕτω γινόμενα, ἀσκόπως καὶ ἀπλῶς γινόμενα, οὐδεμίαν εὐλογον ἔχει διαίρεσιν τῶν δὲ ἐπὶ τὴν ἀναφορὰν ἔχοντων, καὶ τινὸς γινόμενων χάριν, τὰ μὲν κατὰ φύσιν, τὰ δὲ κατὰ λόγον γίνεται. Τὰ τε γὰρ φύσιν αἰτίαν ἔχοντα τῆς γενέσεως κατὰ τινὰς ἀριθμοὺς καὶ τάξιν ὀρισμένην πρόεισιν ἐπὶ τὸ τέλος, ἐν ᾧ γινόμενα τοῦ γίνεσθαι παύονται, εἰ μὴ τι αὐτοῖς ἐναντιὰ ἐμποδῶν γίνετο ἢ κατὰ φύσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ προκείμενον ὁδῶν. Ἄλλα καὶ τὰ κατὰ λόγον γινόμενα ἔχει τὸ τέλος. Οὐδὲν γὰρ ὡς ἔτυχε τῶν κατὰ λόγον γινομένων γίνεται, ἀλλ' ἐπὶ τινα σκοπὸν ἢ ἀναφορὰ πᾶσι αὐτοῖς. Ἐστὶ δὲ κατὰ λόγον γινόμενα, ὅσα ὑπὸ τῶν ποιοῦντων αὐτὰ γίνονται, λογιζομένων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ συντιθέντων, καθ' ἃν ἂν τρόπον γένοιτο, οὕτω γίνεται· τὰ τε κατὰ τὰς τέχνας γινόμενα πάντα, καὶ κατὰ προαίρεσιν· ἢ διαφέρει τῶν γινομένων φύσει, τῷ τε μὲν φύσει γινόμενα ἐν αὐτοῖς ἔχειν τὴν ἀρχὴν τε καὶ τὰς αἰτίας τῆς καὶ αὐτῆς γενέσεως (τοιοῦτον γὰρ ἢ φύσις)· καὶ γίνεσθαι μὲν κατὰ τάξιν τινὰ, οὐ μὴν τῆς ποιούσης αὐτὰ φύσεως ὁμοίως ταῖς τέχναις λογιζομένων περὶ αὐτῶν χρωμένης· τὰ δὲ γινόμενα κατὰ τέχνην τε καὶ προαίρεσιν, ἐξωθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, καὶ τὴν αἰτίαν τὴν ποιοῦσαν· ἀλλ' οὐκ ἐν αὐτοῖς καὶ τῆς γενέσεως αὐτῶν ἢ τοῦ ποιοῦντος ἡγεῖται περὶ αὐτῶν λογισμῶς. Τρίτον δὲ ἔστιν ἐν τοῖς ἐνεκὰ τοῦ γινομένου καὶ τὰ ἀπὸ τύχης· τε καὶ τοῦ αὐτομάτου γίνεσθαι πεπιστευμένα· ταῦτα τῶν προηγουμένων ἐνεκὰ τοῦ γινόμενων διαφέροντα, ἢ ἐπ' ἐκείνων μὲν τὰ πρὸ τοῦ τελους, τοῦ τελους χάριν γίνεται· ἐπὶ δὲ τούτων τὰ μὲν γινόμενα πρὸ τοῦ τελους ἄλλου χάριν γίνεται, ἀπαντῆ δὲ αὐτὰ· ἄλλου χάριν γινόμενοι, ὡς τέλος, ὁ αὐτομάτως τε καὶ ἀπὸ τύχης γίνεσθαι λεγόμενον. Ταῦτον δὲ οὕτως ἔχοντων, καὶ πάντων τῶν γινομένων εἰς τούτους τοὺς τρόπους, νεμετημένων, ἀκόλουθον ἐπὶ τούτοις ἰδεῖν, ἐν τίνι τῶν ποιητικῶν αἰτίων χρῆ τιθέσθαι τὴν εἰμαρμένην. Ἄρα γὰρ ἐν τοῖς οὐδενός γινόμενων χάριν· ἢ τοῦτο μὲν παντάπασιν ἄλογον; ἀλλ' γὰρ ἐπὶ τελους τινὸς τῷ τῆς εἰμαρμένης ὁνόματι χρώμεθα, καθ' εἰμαρμένην τε αὐτὸ λέγοντες vs.

• Ἔ. οὐν.

A enim causa si deesset, ne affecta quidem et inchoata status fuisset. Tot ergo cum sint principiorum genera, quorum discrimen nemini non perspicuum est, fatum inter efficiencia jure censebimus, cum in rebus iis, quæ fato sunt, cum arte statuarii proportione comparatur. Hoc autem cum ita se habeat, consentaneum fuerit de principiis efficiencia disputationem instituire. Sic enim facilius intelligetur, omniumque, quæ sunt, assignanda fato causa sit, an aliis 269 præterea nonnullis concedendam, ut efficiencia rerum quarundam principia censeantur. Aristoteles igitur, cum omnium, quæ sunt, partitionem institueret, nonnulla quidem alicujus rei gratia fieri docuit, cum ipsorum artificiali scopus operis quidam est finisque propositus: alia vero nullius, cujusmodi sunt, quæcumque auctor nullo consilio fecerit, nullumque proinde certum ad finem propriumque retulerit. Exempli causa paleas modo retinere, modo versare; capillos vel attricare vel extendere, quæque sunt generis ejusdem. Nam ista quoque fieri perspicuum est, finem tamen ea, causamve, cujus gratia fiant, nullam habent. Verum hoc rerum genus, quod inconsiderate ac temere fiat, causæ nihil est, cur de statuenda peculiari ejus nota et ratione laboremus. Quæ vero ad certi quidpiam referuntur, et alicujus gratia fiant, horum alia naturæ ductu sunt, alia rationis. Nam et quæ naturalem ortus sui causam habent, ea certis quibusdam numeris, statoque ac definito ordine singularem ad finem perveniunt, quem ubi assecuta sunt, tum demum fieri desinunt; nisi quid iis occurrat, quod naturalem ipsorum ad id, quod sibi propositum est, cursum impedit. Similiter quæ ratione sunt, alioquem ad finem spectant. Nihil enim, quod ratione fiat, temere fieri potest. Quidquid ejusmodi est, scopum ad aliquem referatur necesse est. Jam ea ratione fieri dicuntur, quæ suis ab auctioribus, quemadmodum quidque fieri debeat, accurate secum matureque cogitantibus, efficiuntur. Atque hejusmodi sunt, cum ea, quæ artis præceptionibus, tum quæ voluntate consilioque sunt. Cæterum hæc inter et ea quæ naturam sequuntur, hoc interest; quod illa principium in se ipsis ortus sui causasque proprias habeat (talis enim ex sese natura est); cumque certo quodam ordine fieri soleant, eorum tamen effectrix natura, non jam ratiocinatione, ut fit in artibus, in iisdem efficiendis utatur: at quæ vel arte vel consilio sunt, iis nec in se ipsis, sed extrinsecus et motus principium, et causa efficiens antecedit, et eorum effectio auctoris deliberatio prææat. Jam rerum istarum, quæ alicujus gratia sunt, tertium quoddam genus ex iis constituit, quo casu ac temere fieri creduntur: hoc tamen 270 ab illis discrimine, quæ, non nisi causis, ob quas fiant, antegressis, existunt, quod in illis quæ finem antecedunt, ea quoque finis gratia fiant: in istis, quæ finem antegrediuntur, ea cum alterius

causa flant, tum iisdem vero dum ita fiunt, sic tanquam finis quidam id occurrat, quod temere casuque fieri dicitur. Quibus huic in modum constitutis, atque omnibus, quæ fiunt, hos in ordines ac genera distributis, sequitur deinceps, uti quam ad principiorum efficientium classem revocari fatum debeat videamus. Utrum igitur ad eorum, quæ nullius rei causa fiunt? an potius id plane absurdum videatur, cum et fati nomine ad finem aliquem designandum constanter uti soleamus, et finem ipsum fato contigisse dicamus? Itaque superest, ut in iis fatum numeretur, quæ alicujus gratia fiunt. » Hæc totidem verbis Alexander, quibus explicatis, confirmat deinde pluribus fatum aliud esse nihil, quam quæ natura fiunt, quod in iis, quæ provisione nostra consilioque perficimus, nusquam ea, quæ fati propria est, necessitas appareat. Addit præterea, eorum quamplurima, quæ naturam sequuntur, obicibus quibusdam inhiberi, quæ præter naturam vocari soleant, quemadmodum in iis quæ arte fiunt, præter artem pleraque dicuntur. Quod si semel præter naturam fieri nonnulla dabitur, detur etiam præter fatum eadem fieri necesse est, si quidquid naturæ tribuitur, illud ipsum esse, quod fato fieri dicitur. « Et corpus quidem videmus, inquit, quod hoc illo modo a natura sese habeat, morbis etiam atque morti pro naturali temperatione obnoxium fieri. Quanquam ne id quidem in omnibus æquo, vel necessario locum habet: quod ejusmodi habitus partim cura et studio, partim mutatione victus, partim medicorum præceptionibus, partim denique divino consilio superari queat. Idem etiam in animo usu venire solet, ut præter singularem naturæ vim et conditionem, variaz singulorum agendi vivendique rationes, partim exercitatione atque doctrina, partim sapientioribus consiliis meliores flant. Itaque cum de Socrate philosopho Zopyrus Physiognomon aliena quædam et plurimum a Socratis instituto vitæque genere discrepantia conjecisset, eaque de causa, risu ab iis qui cum Socrate erant, exceptus esset, negavit Socrates Zopyrum falli; talem enim sese naturam

271 vi futurum esse, nisi philosophiæ studiis naturæ vitæ superasset. » Atque hujusmodi ea sunt, quæ naturam sequuntur, quæque nihil ab iis, quæ fato fiunt, differre contendit. Quæ vero casu fieri dicuntur, de iis ita statuit: ut si, cum quid alterius rei gratia feret, minus id ipsi, cujus gratia fiebat, occurrerit, sed aliud quiddam, quod eventuum initio nemo cogitaret. Sic ab eo inventum casu thesaurum esse pronuntiat, qui, cum alio prorsus quam inveniendi thesauri animo fodere cœpisset, in thesaurum incidit. Similiter casu receptam ab eo pecuniam, qui cum alia mente in forum venisset, incidens in debitorem, qui præsentem haberet pecuniam, ab eo, quod sibi deberetur, accepit. Quin et casu salvum a quibusdam equum illum dici consuevisse, cui cum aut pabuli spe, aut alterius cujuslibet rei appetitu, cum ex eorum, a qui-

* *Id. ibi.*

Α γονέται διὰ ἐν τοῖς ἑνεκά τοῦ γινόμενοι ἀναγκαῖον εἶναι τὴν εἰμαρμένην. » Ταῦτα αὐτοῖς ῥήμασιν ὁ προῤῥηλωθεὶς ἀνὴρ διελὼν, διὰ πλείωνων ἕξῃ συνίστησιν οὐδ' ἄλλο τι εἶναι τὴν εἰμαρμένην ἢ τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα· μὴ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ λογισμὸν ἡμέτερον, καὶ κατὰ τέχνην ἐπιτελουμένοις, τὴν τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκην ἐπιθεωρεῖσθαι. Φησὶ δὲ τῶν κατὰ φύσιν κλειστοῦ ἐμποδίζεσθαι συμβαίνειν, ἃ καὶ καλεῖσθαι παρὰ φύσιν, ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν τέχνην τὰ παρὰ τὴν τέχνην λέγεσθαι. Εἰ δὲ ὅλως παρὰ τὸ κατὰ φύσιν γίνεσθαι τινα, γένοιτο ἂν καὶ παρὰ τὴν εἰμαρμένην, ἐπερ τὰ κατὰ φύσιν, ταῦτά ἐστι τὰ καθ' εἰμαρμένην. « Ὅριώμεν γούν, φησὶν, ὅτι καὶ τὸ σῶμα, τῷ τοῖνόνδε ἢ τοῖνόνδε εἶναι τὴν φύσιν, ἐν ἰσότητι καὶ φθοραῖς ἀκροῦθους τῇ φυσικῇ καταστάσει γίνεσθαι. Οὐ μὴν ὁμοίως ἐπὶ πάντων, οὐδὲ ἐξ ἀνάγκης ἰκαναὶ γὰρ ἐκαστοῖσιν πολλαῖς τὴν τοῖνόνδε ἕξιν ἐπιμεικται, καὶ βίων ὑπαλλαγῆαι, καὶ προστάξεσι ἰατρῶν, καὶ συμβουλαῖσι θεῶν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς ζυγῆς εὐροί τις ἂν παρὰ τὴν φυσικὴν κατασκευὴν διαφύρουσιν ἐν ἐκάστῳ προαιρέσεις καὶ πράξεις καὶ βίους, ἐξ ἀσκήσεως καὶ ἀπὸ μαθημάτων, καὶ ἀπὸ λόγων κρειττόνων βελτιουμένων. Εἰπόντος γούν ποτε τοῦ Φυσιολόγου περὶ τοῦ Σωκράτους τοῦ φιλοσόφου ἀποτά τινα, καὶ πλείστον ἀρεστώτα τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τῆς κατὰ τὸν βίον, καὶ ἐπὶ τούτοις ὑπὸ τῶν περὶ Σωκράτην καταγελωμένους, οὐδὲν εἶπεν ὁ Σωκράτης ἰσφαῖθαι τὸν Ζώπυρον ἦν γὰρ ἂν τοῖστος, ὅσων ἐπὶ τῇ φύσει, εἰ μὴ διὰ τὴν ἐκ φιλοσοφίας ἀσκήσιν ἀμείνων τῆς φύσεως ἐγένετο. » Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἃ καὶ μηδὲν φησὶ διαφέρειν τῶν καθ' εἰμαρμένην· τὰ δὲ ἀπὸ τύχης τοιαῦτα, ὅταν ἄλλου τινὸς χάριν γενομένη τιμὴ μὴ τοῦτο ἀπαντήσῃ, οὐ χάριν ἐγένετο, ἄλλο δὲ τι ἔπερ τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ἡλίετο. Θεσαυρὸν τε γὰρ φησὶν ἀπὸ τύχης εὐρηκέναι τινὰ, ὅταν ἄλλου τινὸς ἄριστον, ἀλλὰ μὴ τοῦ θησαυρὸν εὐρεῖν, θησαυρὸν περιπέσῃ. Καὶ τὸ ἀργύριον ἀπὸ τύχης κεκομισθῆαι τινὰ λέγουσιν, ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν προσθῶν ἄλλου τινὸς χάριν, ἀργύριον ἔχοντι περιπεσῶν τῷ χρεώσῃ τὸ ὀφειλόμενον λήξαιτο. Καὶ ὁ ἵππος δὲ αὐτομάτως τισὶ λέγεται σεσῶσθαι, ὅταν τροφῆς μὲν ἐλλείδῃ, ἢ ἄλλου τινὸς χάριν, ἀποφύγῃ τοὺς κατέχοντας αὐτὸν, ἀπαντήσῃ δὲ αὐτοῦ τῇ φυγῇ καὶ τῷ ὀρέμῳ τὸ τοῖς δεσπόταις περιπεσῶν. Ἐν οὕτως ἔχόντων, οὐδὲ ταῦτα ἂν εἴη καθ' εἰμαρμένην. Καὶ δὲ τὰ δὲ ἐστὶ τινα αἰτία ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, ἃ κατὰ τινὰς ἀντιπαθείας γίνεσθαι πεπιστευται, ἀνοουμένης τῆς αἰτίας, εἰ ἦν γίνεσθαι ὅποια περιπατάνα ποιεῖν προεληνται, οὐδεμίαν εὐλογον καὶ πιθανὴν αἰτίαν τοῦ ταῦτα ποιεῖν ἔχοντα, εἰ δὲ ἐπαοδαί, καὶ τοιαῦτα τινες μαγανείαι. Τούτων γὰρ ὁμοιογείται μὲν ὑπὸ πάντων ἀδηλοῦ εἶναι ἢ αἰτία· διὸ καὶ ἀνατιολόγηται λέγουσιν αὐτά· πολλὰ δ' εἶναι παρὰ ταῦτα, καὶ ἐνδοχόμεως, καὶ ὁπότερα * ἔτυχε γινόμενα, ἃ οὐδὲ ταῦτ' ἂν εἴη καθ' εἰμαρμένην. Λέγεται δὲ ἐνδεχόμενος γίνεσθαι ταῦτα, ἐφ' ὧν καὶ τὸ μὴ γενέσθαι χύραν φησὶ, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὁπότερα ἔτυχε λέγόμενον, ποιεῖ γινόμενον. Ὅσον τὸ κινηθῆαι τι τῶν ἑαυτοῦ

μερῶν, καὶ τὴν τυχοῦσαν τοῦ τραχίλου περιστροφῆν, καὶ τὴν τοῦ δακτύλου ἔκτασιν, καὶ τὸ ἐπάραι τὰ βλέφαρα, καὶ τὸν καθεζόμενον στήσαι, καὶ τὸν κινούμενον ἔρεμῆσαι, καὶ τὸν λαλοῦντα σιγῆσαι, καὶ ἐπὶ μωρῶν εὐροίαις ἀν δυνάμιν τινα ἐνυπάρχουσαν τῶν ἐναντίων δεκτικὴν, ἃ οὐκ ἀν γένοιτο ἐξ εἰμαρμένης· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῆς οὐ δέχεται τοῦ ἐν ᾧ ἔστι τὸ ἐναντίον. Ἄλλὰ καὶ τὸ βουλευέσθαι τὸν ἀνθρώπον οὐκ εἰς μίαν αὐτῷ ὑπάρχει· ἦν δ' ἀν εἰς μίαν βουλευτικὸς, εἰ ἐξ ἀνάγκης ἔπραττε τὰ πραττόμενα. Ἄλλ' ἐναργῶς φαίνεται τῶν ἄλλων ζῶων ὁ ἀνθρώπος μόνος τοῦτο παρὰ τῆς φύσεως ἔχων πλεόν, τὸ μὴ ὁμοίως ἐκείνους ταῖς φαντασίας ἔπρασθαι, ἀλλ' ἔχει τῶν προσπιπτόντων κριτῆν τὸν λόγον· ᾧ χρώμενος, εἰ μὴ ἐξεταζόμενα τὰ φαντασθέντα, οἷα τὰν ἀρχὴν ἐξάνη, καὶ ἔστι, συγκραταίβεται τῇ φαντασίᾳ, καὶ οὕτω μέττειν αὐτά· εἰ δὲ ἄλλοια φαίνεται, οὐκ ἔτι ἔμεινεν ἐπὶ τῆς προλήψεως, ἐλέγξαντος αὐτὰ τοῦ λόγου, διὰ τὸ συμβουλευσάσθαι περὶ αὐτῶν. Βουλευόμεθα γούνην περὶ μόνων, ὧν δυνάμεθα πράττειν· εἰ δὲ ποτε μὴ βουλευσάμενα πράττοιμεν, πολλάκις μετανοούμεν, καὶ μεμψόμεθα ἑαυτοῖς τῆς ἀβουλίας. Ἄλλὰ κἀν ἄλλους ἰδοῦμεν ἀβούλιως πράττοντας, ἐγκαλούμεν εἰς ἁμαρτήσαντας, ἀξιοῦμέν τε συμβούλους τοῖσδε χρῆσθαι, ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντων τῶν τοούτων. Ὅτι δὲ ψευδῆς ἦν αὐτῶν ὁ περὶ εἰμαρμένης λόγος, ἰκανὸν μαρτύριον τὸ μὴ αὐτοὺς τοὺς προστάτας αὐτοῦ δύνασθαι πείθεσθαι τοῖς ὑπ' αὐτῶν λαγομένοις. Καὶ γὰρ καὶ προτρέπειν καὶ διδάσκειν ἐπαγγέλλονται, καὶ μανθάνειν, καὶ παιδεύεσθαι συμβουλευόμενοι, ἐπιτιμῶσι τε καὶ ἐπιπλήττουσι τοὺς οὐ τὰ προσήκοντα ὄρωσιν, ὡς κτὰ προἰρῶσιν ἰδίαν ἁμαρτάνουσιν. Ἄλλὰ καὶ συγκράματα πλείστα καταλείπουσι, δι' ὧν ἀξίους παιδεύεσθαι τοὺς νέους. Ἐπαύσαντο δ' ἂν τῆς ἐν τοῖς λόγοις φιλοτιμίας εἰ προσέσπον, ὅτι καὶ συγγνώμης ἀξιοῦσι τοὺς ἀκούσιως ἁμαρτάνοντας, τοὺς δὲ ἐκουσίως, ταμμελοῦντας κολάτους ἀξίους εἶναι φανῆναι, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὀρθῶν τοῦ τε ἁμαρτάνειν καὶ τοῦ μὴ κειμένον. Ὅτι καὶ αὐτοὺς ἀναίρεισθαι τὴν ἐξ εἰμαρμένης ἀνάγκην, συνίστασθαι δὲ κατὰ φύσιν ἡμῖν ὑπάρχει τὸ αὐτεξούσιον μετὰ τοῦ πλείστα εἶναι καὶ τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν, ὥσπερ τὰ κατὰ φύσιν, καὶ τὰ ἐκ τύχης, ἔτερα ὄντα καὶ αὐτὰ παρὰ τὴν τῆς εἰμαρμένης λόγον, καθὼς προῖδεται. Τοῦτον ἡμῖν ἀπὸ πλείστον ἐπιτετηγμένον, τῷ πολλῷ εἶναι τὸν περὶ τοῦ αὐτεξούσιου λόγον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δόγμασιν· ἢ καὶ τῶν φιλοσόφων συνδράμων αἱ παρατεθείσαι φωναί, τοῖς μὲν καθ' ἡμᾶς θείοις γράμμασιν ἐπιμαρτυροῦσαι, τὰς δὲ περὶ εἰμαρμένης, οὐ μόνον τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν χρησμοδῶν τῶν θαυμαστῶν θεῶν τὰς δόξας ψευδαῖς ὄσας ἀπελέγχουσαι· αἱ τῶν μὲν πρὸς τοὺς ἡμετέρας χρησμοῦσι κνικωτέρων ἀποτεθέντων, τῶν δὲ πρὸς τοὺς θαυμαστοὺς φιλοσόφους παρὰ τῶν αὐτοῖς γνωρίμων ἀνεστημένων· ὧρα καὶ τῶν ἐξ ἀστρολογίας πρὸς τοὺς Χαλδαίους τῶν τὴν καθ' ἡμέραν ταύτην γοητεῖαν ὧν ἐν μέρει μαθήματος ἐπαγγελλόμενων τοὺς λόγους ἐπισκέψασθαι· παραθῆσομαι δὲ σοὶ καὶ πῦνθε τὰς ἀποδείξεις ἐξ ἀνδρῶν Σύρων μὲν τὸ γένος, ἐπ' ἄκρον δὲ τῆς Χαλδαϊκῆς ἐπι-

A bus tenebatur, manibus aufugisset, in fuga ipsa curaque contingeret, ut in suos ipse dominos incidere. Quare nemo ista fato jure tribuerit. Porro certa rerum quarumdam principia sunt humane rationi prorsus obscura, quæ quod earum causa ignoretur, antipathia quadam evenire creduntur. Cujusmodi ea sunt quæ amuletis quibusdam fieri inveterata opinio est, cum idonea similisque vero causa vis illorum effecricis assignari nulla possit. Tales quoque sunt cantiones, ceteraque id genus præstigia. Nam istorum omnium ignotas esse causas nemo non fateatur, eademque propterea ἀνατιολόγητα, hoc est, ejusmodi quorum explicari causa non possunt, vulgo dicuntur. Ad hæc pleraque statuit utramque in partem promiscue contingentia, quæ, prout res tulerit, eveniant, quæ fati quoque necessitati subducenda putat omnia. Ea porro in utramque partem contingentia vocantur, quæ tam non fieri possunt, quam fieri, quemadmodum ex eo, quod additur, prout res tulerit, intelligitur. Exempli causa partem corporis aliquam movere, cervicem temere huc illucve convertere, digitum extendere, tollere supercilia, stare cum ante sederes, aut cum prius movereris, quiescere, aut tacere, cum ante loquereris: aliaque sexcenta: quibus in omnibus causa vim quamdam agnoscat contrariis suscipiendis idoneam, cum vero fati nullam invenias; quod quæ fato fiunt, id suscipere, in quo simul etiam contrario locus est, nullo modo possint. Jam vero deliberandi certe consulendique facultate præditus homo frustra non est, essetque tamen, si quidquid agit, ageret necessitate. Enimvero 272 uni hoc, quod oculis ipsis tenetur, homini præ cæteris animantibus eximium ac singulare natura donavit, uti non quomodo illis usu venit, oblatas sensibus impulsiones consequatur, sed in iis, quæ subinde contingunt, rationis iudicium adhibere possit. Quo dum ipse utitur, si quæ sensu et cogitatione percipit, eadem excussa diligentius, ejusmodi visa erant, ejusmodi re ipsa esse comperiat, in phantasiæ iudicio acquiescit, eaque persequitur. Sin eadem aliter se habere intelligat, non hæret in præcepta cogitatione diutius, quod eorum falsitatem ratio adhibita consultatione deprehenderit. Atqui D de rebus tantum iis, quæ fieri a nobis possunt, consultationem institimus; quas si quando neglecta deliberatione fecerimus, penitentia sæpe ducti temeritatis ipsi nos ac stultitiæ accusamus. Imo, si alios quoque nullo ad res agendas consilio accedero videamus, eos, quasi peccarint, reprehendere solemus, hosque aut illos consulere volumus, quippe qui res illas nostra in potestate sitas esse sentiamus. Cæterum quam vana sit eorum de fato sententia, vel ex eo manifeste quisvis intelligat, quod ne ipsi quidem ejus assertores decretis placitisque suis ohtemperare possint. Nam et hortatores se doctoresque profitentur, aliisque auctores sunt, ut disciplina crudiri sese informarique patientur, adeoque graviter eos ac vehementer increpant, qui officio

functi suo non fuerint, utique quod sua ipsi sponte ac voluntate peccaverint. Quid quod volumina relinquunt ipsi plurima, quibus iuniores institui velint? quam illi profecto docendi ambitione ommitterent, si et veniam iis, qui inviti atque imprudenter offendunt, abs sece dari, et qui consulto peccant, eos pœna dignos pronuntiarique cogitent, quod iis peccare vel non peccare integrum fuisset. Quare et fati necessitatem evertunt ipsi quoque, et liberam arbitrii potestatem nobis a natura inesse confirmant : quemadmodum sane pleraque juris nostri non sunt, ut quæ vel natura vel casu fiunt, sed quæ nihilo verius assignari fato possint, ut superioribus argumentis demonstratum est. Atque his a nobis magna ex multitudine in epitomeo ideò contractis, quod plurima nostris in litteris de arbitrii nostri facultate babeantur (quibus producta philosophorum testimonia consentiunt, dum et sacrarum ad paginarum, quibus utimur, auctoritatem accedunt, et istas de fato non tralaticias vulgi tantum, sed egregiorum etiam fatidicorumque numinum opiniones falsi coarguunt), 273 totaque vi disputationis partim in præclara oracula vehementius asperiusque collata, partim adversus eximios philosophos, non aliis, quam eorum ipsorum, quos usque adco norunt, sententiis verbisque contexta. Juvat eorum deinceps, quos astrologos nominant, adversus istos Chaldæorum sectatores, qui sic artis nefariæ prastigias, tanquam doctrinæ partem aliquam profiterentur, rationes expendere. Quas quidem ex homine Syro, qui summanā Chaldaicæ doctrinæ perfectionem et absolutionem adeptus erat, hoc loco proferemus. Bardesanes is fuit, quem in suis, quos ad disciplinæ socios scripsit, *Dialogis*, hunc in modum philosophari memorant.

CAPUT X.

Ex mathematicis etiam disciplinis, fati vanitatem coargui posse. Ex Bardesanis scriptis.

« Naturæ legibus, inquit, generatur homo, alitur, crescit, generat, comedit, bibit, dormit, senescit, moritur : atque id omni non homini tantum, sed etiam experti rationis animanti commune est. Verum animantes cæteræ, quod præter sensum nihil habeant, quodque totæ maris ac femine congressione generentur, naturæ quoque in omnibus propendium impetu rapiuntur. Leo carne vescitur; idem, si lædis, ulciscitur : itaque leones omnes et carue vescuntur, et ulciscuntur, si lædis. Oves herba vescuntur, carnes ne attingunt quidem, nec, si læseris, ulciscuntur : ac toti ovium generi instinctus iste communis est. Scorpius et terram comedit, et illos etiam, a quibus nihil ipse læsus fuerit, venenato stimulo vulnerat; qua improbitate genus omne scorpionum laborat. Fornica id a natura habet, ut biemem imminere præsentiat, eoque totam astatem assiduo labore terens, alimenta reponat sibi : quod ab omnibus formicis fieri videmus. Apis cum in elaborando melle versari, tum etiam eodem ali solet : quare id studium omnibus in apibus cernitur. Possem equidem alia pleraque animalantium genera producere, quæ quod peculiaris naturæ vim et impetum deserere nequeant, eo ipso nobis plurimum admirabilitatis habere viderentur. Sed futurum id satis existimavi, si vulgarium et quotidianorum exemplo docerem, animantes quidem cæteras, prout

(98) *Ex τῶν Βαρδισάνου.* Alter ex mss., Βαρδισάνου, per τ, quæ communior scriptura est. S. Epiphanius hæresi xxxvi, quæ alias lvi, Βαρδισιάνην vocat, ejusque sectatores Βαρδισιανιστάς. Notior is est quam ut luce indigeat. Fragmentum hic habes elegantissimi et accuratissimi operis, quod adversus Abudam astrologum, vir Syriacæ Græcæque lingua disertissimus elaboravit, ut scribit Epiphanius. Librum inscripserat Antonino, ut Euseb. noster *Histor. lib. iv. c. ult.* auctor est. Antoninum porro, non Pium, sed Verum intelligit, ut monet Epiphanius. Eundem Hieronymus lib. *De scriptor. eccle-*

Α στήμης ἑλληλακός. Βαρδισάνης ἔνομα τῷ ἀνδρὶ, ἔς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἑταίρους Διαλόγοις τάδε πη μυνημοῦνεται φάνα.

« Κατὰ φύσιν ὁ ἀνθρώπος γεννᾶται, τρέφεται, ἀκμάζει, γεννᾷ, ἐσθίει, πίνει, κοιμᾶται, γηρᾷ, ἀποθνήσκει· καὶ τοῦτο πάντες ἀνθρώπου, καὶ πάντες ἀλόγου ζώου. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ψυχικὰ ὄντα, καὶ διόλου κατὰ συμπλοκὴν γεγεννημένα, διόλου σχεδὸν κατὰ φύσιν φέρεται. Λέων σαρκοφαγεῖ, καὶ ἀμύνεται, εἰ τὴ ἀδικηθῆ· καὶ διὰ τοῦτο πάντες οἱ λέοντες σαρκοφαγοῦσι καὶ ἀμύνονται. Καὶ ἀμνάδες χορτοφαγοῦσι, καὶ κρεῖον οὐχ ἀπτονται, καὶ ἀδικούμενοι οὐκ ἀμύνονται· καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος πάσης ἀμνάδος. Σκορπιὸς γῆν ἐσθίει, καὶ τοὺς μὴ ἀδικήσαντας ἀδικεῖ, κέντρον ὀσθῶν πλήσσει. Καὶ ἡ αὐτὴ κακία πάντων σκορπιῶν. Μύρμηξ κατὰ φύσιν οὐδὲ γεμῖνος παρουσίαν, καὶ δι' ὅλης θερείας κἀμύνει ἀποτίθηται ἑαυτῷ τροφᾶς· καὶ ὁμοίως πάντες μύρμηκες ἐργάζονται. Μέλισσα μέλι γεωργεῖ, ἐξ οὗ καὶ τρέφεται· καὶ ἡ αὐτὴ γεωργία πάσαις μέλισσαις. Καὶ ἦν πολλὰ ἐπιη ἐκθέσθαι ἡμῖν τῶν ζώων, ἅτινα, τῆς φύσεως μὴ δυνάμενα ἐκστῆναι, πολλὸν θαυμάσιον παρασέει ὕμιν εἶδύνατο· ἀλλ' αὐτάρχη ἡγήσασθην ἐκ τῶν παρακειμένων τὴν ἀποδείξιν ποιήσασθαι, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ζῶα κατὰ τὴν κοινότητα, καὶ τὴν διαφοράν, κατὰ φύσιν δοθεῖσαν ἐκστῆναι, ἐξ ἀνάγκης ἤδεις φέρεται. Ἄνθρωποι δὲ, μόνοι τὸ ἐξαιρετὸν ἔχοντες, τὸν τε νοῦν καὶ τὸν ἐκ τούτου προφερόμενον λόγον, κατὰ μὲν τὴν κοινότητα ἔπονται τῇ φύσει (ὡς πρόσωπον), κατὰ δὲ τὸ ἐξαιρετὸν οὐ κατὰ φύσιν πολιτεύονται. Οὐδὲ γὰρ

B KEΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἔως καὶ ἀπὸ τῆς μαθηματικῆς θεωρίας ὁ περὶ εἰσαγωγῆς ἐλέγχεται λόγος, ἐκ τῶν Βαρδισάνου (98).

« Vir mascula dictionis judex acerrimus, non prædicat modo, sed etiam miratur. At cum ille vehementius adeo fuerit fati oppugnator, quemadmodum apud B. Augustinum, heresi xxxv, irreperit nescio, hunc ad Valentini errores, addidisse de suo, ut fato ascriberet conversationes hominum. Sed manuscripti codd. clausulam istam expungunt. Huic porro Bardesanus disputationi gemina illa est quam in simili causa bene longam Cæsarius instituit, tomo I *Bibliothecæ Patrum*, novæ edit. Græco-Lat. p. 610, dialogo 2, responsione ad quæst. 109.

μία βρώσις ἢ τῶν ἀπάντων· ἄλλοι μὲν κατὰ τοὺς ἄλλοις τρέφονται, ἄλλοι δὲ κατὰ τὰς ἀμνάδας οὐχ ἐν ἑξοχῇ σχῆμα φορημάτων, οὐκ ἔθνος, οὐχ εἰς νόμος πολιτείας ἐν αὐτοῖς, οὐ μία κινήσις ἐπιθυμίας τῶν πραγμάτων· ἀλλ' ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἰδίαν θέλησιν αἰρεῖται ἑαυτῷ βίον, τὸν πλησίον μὴ μιμούμενος, πῶν ἢ ἐν οἷς βουλεύεται. Τὸ γὰρ ἐλευθεροῦν αὐτοῦ οὐχ ὑπόκειται δουλεῖν· καὶ εἰ ποτε ἐκὼν δουλεύσει, καὶ τοῦτο τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ἔστι, τὸ δύνασθαι δουλεῖν ἐκόντα. Πόσοι τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν Ἀλαναίων (99), ὡς τὰ ἀγρία ζῶα, κρεβοροῦσιν ἄρτου μὴ γευόμενα, καὶ οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ θέλειν; Ἄλλοι κρεῶν οὐ γεύονται, ἐξ τῆς ἡμέρας ζῶα· ἄλλοι ἰχθυοφαγοῦσι μόνον· ἔτεροι δὲ ἰχθύων οὐ γεύονται, οὐδ' ἂν λιμώσσωσιν. Οἱ μὲν ὕδροποτοῦσιν, οἱ δὲ οἰνοποτοῦσιν, οἱ δὲ σίκερα πίνουσι. Καὶ ἀπλῶς πολλὴ διαφορά βρωμάτων καὶ πομάτων ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, μέχρι καὶ ἐν τῇ τῶν λαχάνων καὶ ὀπωρῶν βρώσει διαφερόμενοι. Ἄλλὰ καὶ οἱ μὲν, ὡς σκορπίοι, καὶ ὡς ἀσπίδες, μὴ ἀδικηθέντες ἀδικοῦσιν· οἱ δὲ, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀδικούμενοι ἀμύνονται· ἕτεροι δὲ, ὡς λύκοι, ἀρπάξουσι, καὶ, ὡς γαλαῖ, κλέπτουσιν· ἄλλοι δὲ, ὡς ἀμνάδες καὶ μηκάδες, ὑπὸ τῶν ὁμοιοπαθῶν ἐλαύνονται, καὶ τοὺς ἀκεκόντας οὐκ ἀδικοῦσι. Καὶ οἱ μὲν λέγονται ἀγαθοί, οἱ δὲ κακοί, οἱ δὲ δίκαιοι. Ὅθεν ἔστι νοεῖν μὴ πάντως κατὰ φύσιν ἀγεσθαι τὸν ἀνθρώπον (πολιτὴν αὐτοῦ ἐρούμεν φύσιν;) ἀλλὰ πῶς μὲν φέρεται κατὰ φύσιν, πῶς δὲ κατὰ προαιρέσιν. Διὸ τὸν ἔπαινον, καὶ τὸν φόβον, καὶ τὴν καταδικήν ἔχει ἐν τοῖς κατὰ προαιρέσιν ἐν δὲ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχει τὴν ἀνεγκλήσιαν οὐ κατὰ ἔθεος, ἀλλὰ κατὰ λόγον. Καὶ εἰς τὴν φησὶ· «Νόμος ἔθετο διαφόρους οἱ ἀνθρώποι ἐν ἐκάστη χώρῃ, τινὰς γεγραμμένους, τινὰς δὲ ἀγράφους, ἐξ ὧν διηγήσομαι, οὓς οἶδα, καὶ ὧν μὲννημαί, ἀρεθίστων ἐκ τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς. Νόμος ἐστὶ παρά Σήρας (1) μηδένα φονεῖν, μήτε πορνεῖν, μήτε κλέπτειν, μήτε ἕβανα προσκυεῖν. Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ μεγίστῃ χώρῃ οὐ ναὸν ἔστιν ἰδεῖν, οὐ γυναῖκα πορνεῖν, οὐ μοιχαλίδα ὀνομαζομένην, οὐ κλέπτειν ἐλκόμενον ἐπὶ εἰκην, οὐκ ἀνδροφόνον, οὐ πεφονευμένον. Οὐδενὸς γὰρ τὸ αὐτεξούσιον ἠνάγκασεν ὁ τοῦ περιλαμπροῦ Ἄρεος ἀσθηρ μεσουρανήων ἄνδρα σιδήρεω ἀνιλεῖν» οὐ Κύπρις σὺν Ἄρει τυχοῦσα, ἀλλ' ἄλλοις γυναικὶ μεγάλῃ τινα παρ' ἐκείνοις πάντως πάσῃ ἡμέρᾳ μεσουρανοῦτος τοῦ Ἄρεος, καὶ πάσῃ ὥρᾳ καὶ ἡμέρᾳ γεννωμένων τῶν Σηρῶν. Παρὰ Ἰνδοῖς καὶ Βάκτροις εἰσι γιλιάδες πολλαὶ τῶν λεγομένων Βραχμάνων (2), οἵτινες κατὰ παράδοσιν τῶν προγόνων καὶ

1. *Is. del. ἐν.*

(99) *Alanaiōn.* De Alanais nihil legi. Simile vero est non alios esse quam Alanos, quorum Josephus. Lucianus, alii plerique meminerunt.

(1) *Παρά Σήρας.* An Seræ a Seribus alii? Seres quidem a Casario nominantur: Σήρας, inquit, οἱ τὸ ἄκρον τῆς Χέρσου οἰκούντες, νόμον ἔχοντες τὸ πατρῶον ἔθος, μὴ ἐπαρῖσθαι, μὴ δὲ σὺλαν, μὴ μοιχεύειν, μὴ ἑορῶνις προσκυεῖν, ἢ ποτινῶσθαι δαίμοσι, μηδ' ὅμως ἐν αὐτοῖς ὑπάρχειν εἰδωλον, ἢ ἐταῖραν, ἢ μοιχαλίδα, οὐ σὺλάτην, οὐ φονέα, οὐ λωποδύτην, etc. Eusebianis orsus affinia. Eisdem S.

A eas vel inter se communione conjunxit, vel dissimilitudine natura distinctit, ejus ductum necessario 274 quidem, sed tamen jucunde sequi: homines vero, qui proprium aliquid soli ac singulare; hoc est mentem, quæque proficitur ex mente, rationem habeant, ut in iis, quæ ad communionem pertinent, eandem naturam sequantur, quemadmodum jam ante dixi; in iis tamen, quæ peculiari ex jure ac facultate pendunt, ad communem illam naturam minus adhærescunt. Nec enim eodem omnes utuntur cibo, cum alii leonum, ovium alii ritu vescantur: non cultus idem omnibus, non mos, non vitæ lex et ratio placet, non eorumdem omnes rerum cupiditate ducuntur: suo quisque vivit arbitrio, nec vicinum quisquam, nisi quatenus visum fuerit, æmulatur. Est enim ea libertate præditus, quæ servitutem pati non possit. Quod si volens aliquando libensque serviat, hoc ipsum libertatis ejus est, quod servire libere possit. Quam multi homines, Alanæorum præsertim ex genere, crudis ferarum more carnibus vescuntur, panem ne attingunt quidem, non penuria, sed voluntate? Alii perinde ac cicures animantes carnibus abstinent. Alii solis utuntur piscibus, quos alii, ut maxime fames urgeat, gustare non possunt. Alii aquam, vinum alii, alii siceram bibunt. Denique magna est in hominum genere cibi potusque diversitas, quam in oleum etiam ac pomorum usu videre licet. Nonnulli præterea, quomodo scorpii aspidæque solent, nulla injuria lacessiti ledunt, illatas alii brutarum animalium ritu persequuntur injurias. Sunt qui rapacitate lupos, feles et catos furacitate imitentur: sunt contra, qui tanquam oves aut capræ a similibus impune vexantur, acceptasque injurias patienter ferant. Itaque alii boni, improbi alii, alii justi vocantur. Atque hinc nemo non intelligit, hominem rebus in omnibus natura minime ferri (quam enim aut ejusmodi propriam ejus naturam esse dicemus?), sed partim natura, partim voluntate. In iis ergo, quæ voluntatis sunt, modo laude, modo vituperio, modo pœna dignus est; at in iis, quæ nature vitio sunt, omni reprehensione carere debet; atque id iudicium non misericordia, sed ratio dicat. Hæc ille, quibus idem, quæ sequuntur, adjungit. « Varias, inquit, leges singulis in regionibus, partim scriptas, partim non scriptas homines tulerunt, e quibus eas, quæ notæ mihi sunt, quæque in memoriam ab orbis conditu subeunt, hoc loco proferam. Apud Seras lex est, qua cædes,

Epiphanius, pag. 1091, ubi etiam de diversis diversarum gentium ritibus, Σηρός appellat.

(2) *Βραχμάνων.* Casarius Βραχμανούς vocat; sed τὸ γ, credo, in γ, succisa tibia parte, decurtatum est: Νόμος, inquit, παρά Βακτριανῶν, ἦτος Βραχμανῶν (atque latius Bactriani patent, nec alterum pro altero promiscue samitar), ἢ ἐκ προγόνων παιδεία (lege, ἢ ἐκ προγόνων, παιδεία) μὴ μεθύειν (interpres legit, μὴ θύειν), μηδὲ ἀλύγων ἀπογεύεσθαι (norum plane genus ἀποχρῆς, et Pythagoræ: illi ἀντακμετῆς. Lege cum nostro, μηδὲ ἐμφύγων) οὐκ

scortatio, furtum, et simulacrorum cultus omnis prohibetur. 275 Quare in amplissima regione non templum videas, non meretricem, non adulteram, non furem in jus raptum, non homicidam, non occisum. Nullius adhuc liberæ voluntati, flammivomi stella Martis, medio licet in celo volvatur, hominis ferro necandi necessitate imponit. Neminem apud eos congressa cum Marte Venus ad uxoris alienæ congressionem impulit; tametsi nullo non die Mars ille medium in cœlum evadat, nulla non hora quotidie nascantur Seres. Apud Indos et Bactros, multa sunt eorum milia, quos Brachmanas vocant. Ii tam majorum, quam legum traditione, ab omni cæde cultuque simulacrorum abstinent, animantium nihil gustant, siccæ nunquam et sobrii non sunt, quod vino, siceraque parcant, dumque uni Deo vacant, nullius unquam sceleris communionem pollutant. Cæteri autem Iudi cædibus interea, stupris, ebrietati, colendisque simulacris dediti sunt, ac fatis cunctis propemadum in rebus obsequuntur. Immo vero eodem in Indiæ climate, genus quoddam reperitur Indorum, qui allatos casu peregrinos ubi ceperint, eosdem postmodum hostiarum more jugulatos devorant. Ita, nec istos ab hac vel

A νόμων, οὐτε φρονεούσιν, οὐτε ἔβαντα εἰδόντων, οὐκ ἐμφύζου γένοντα, οὐ μεθύσαντα ποτε, οἶνον καὶ σίκερος μὴ γινόμενα, οὐ κακὰ τινὰ κοινωνοῦσι προσέχοντες τῷ θεῷ τῶν ἄλλων Ἰνδῶν φρονεούντων, καὶ ἑταιρευόντων, καὶ μεθυσκομένων, καὶ αἰσθημένων ἔβαντα, καὶ πάντα σχεδὸν καθ' εἰμαρμένην φερομένων. Ἔστι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ κλίματι τῆς Ἰνδίας φύλη τις Ἰνδῶν (3), οἵτινες τοὺς ἐμπύπτοντας ξένους ἀφροῦντες, καὶ τοῦτους θύοντες ἐσθίουσι. Καὶ οὕτε οἱ ἀγαθοποιοὶ τῶν ἄστρον κεκωλύσασιν τοῦτους μὴ μαιφρονεῖν, καὶ μὴ ἀθεμετογαμεῖν, οὕτε οἱ κακοποιοὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦς Βραχμάνας κακοουργεῖν. Παρὰ Πέρσαις (4) νόμος ἦν γαμεῖν τὰς θυγατέρας, καὶ τὰς μητέρας. Καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ χώρᾳ ἔκινον, καὶ ἐν ἑκείνῳ τῷ κλίματι, τοῦτους τοὺς ἀνοήτους γάμοιο οἱ Πέρσαι ἐποίησαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι αὐτῶν τῆς Πελοπόδος ἐξεδήμεσαν, οἵτινες καλοῦνται Μαγυσαῖοι (5), τὴν αὐτὴν ἀθεμ- σίαν διαπράττονται, παραδιδόντες τοὺς αὐτοὺς νόμοιο, καὶ τὰ ἔθνη τοὺς τέκνοιο κατὰ διαδοχὴν, ἔξ ὧν εἰσι μέχρι νῦν πολλοὶ ἐν Μηδίᾳ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν Φρυγίᾳ, καὶ ἐν Γαλατίᾳ. Καὶ οὐ δήπου Κύπρις, ἐν ὁρίοιο καὶ οἴκοιο Κρόνοιο, σὺν Κρόνῳ ἐφρομαρτύνοντο τοῦ Ἄρσοιο, ἐν ταῖο τῶν πάντων γενέσασιν εὐρίσκατο. Παρὰ Γήλοιο (6) νόμοιο ἐστὶ τὰς γυναῖ-

οἶνον ἀπλοῦ ἢ νόθοιο μετέχειν (causa nihil erat quæmprobrem interpres hic hæret. Vinum ἀπλοῦν, hoc loco, γνήσιον, ex vite ἔκρατον ἀ νόθον, factitium, et quasi adulterinum, aut spurium), θεὸν τὸν ἑμὸν δεδιόκτας. Κατὸ τῶν παρακειμένων αὐτοῖο Ἰνδῶν, μαιφρονεούντων, καὶ οἰνοφλυγοῦντων, καὶ μονῶν ἄστρον ἢ τῶν ὀκνην θηλυμανούντων, καὶ τῶν πάσι κραινανομένων. De Brachmanis corumque moribus et institutis, accurate Strabo lib. xv. Inter cætera ἐπὶ αἱ διατρέβειν ἐν ἄλσει, λιπῶς ζῶντας, ἐν στεβάσι καὶ δοραῖο, ἀπεφρομένοιο ἐμφύζων, καὶ ἀεροποισίων, ἀκροφωμένοιο λόγων σπουδαίων. Hic ἀναγνωστέα Iudi quidam alii, Prænna nomine, de quibus ibid. Strabo. Epiphanius pag. 1091, num. 10, philosophiæ sectas apud Indos lxxii numerat, interque cæteras, Brachmanorum et Pseudobrachmanorum.

(5) Φυλὴ τις Ἰνδῶν. Idem Cæsarius: Ἐν δὲ τοῖς ἐσπερίοιο κλίμασι, ἐνδοτέρω τῶν ἑκείσο Ἰνδῶν, φρονοῦσι τινὲς ὑπάργοντες, τοὺς ἐσθλῶδο ἀναίρουντες ἐσθίουσι, καὶ οὐδεὶο τῶν ἀγαθοποῦν ἄστρον τῆο μαιφρονίαιο αὐτοῖο ἀπισθῆναι ἔσχυσο μέχρι τῆμορον. De prisorum Indorum moribus plura vide apud Herodot. lib. iii; Diodor. Sicul., lib. ii; Arrian. Exped. Alexand., lib. vi, et De reb. Indicis lib. singulari; Strabon. lib. xv, qui omnium copiosissime hoc in argumento versati sunt. De hac tamen in vorandis hospitibus immanitate, nihil. Imo, quod ἀντικρῶ, cum illa pugnat, de illorum φιλοφροῖνῳ sic Diodorus pag. 126: Ἐστὶ δὲ παρ' Ἰνδοῖο, καὶ ἐπὶ τοῖο ξένουο ἀργοντες τεταγμένοιο, καὶ φρονεῖοντες, ὅπωο μῆδοξ ἔξνοο ἀδικηται τοῖο δ' ἀρροστοῖο ξένουο ἱατροῖο εἰσάγουσι, καὶ τὴν ἄλλην ἐπιμειλίαιον ποιοῦνται, καὶ τελευτήσαντα θάπτοντι. Ἐστὶ δὲ τὰ καταλειφθέντα τοῖο ξένουο χρήματα τοῖο προσήκοντι ἀποδιδόσαν. Verum Cæsarius ξρονοῦροιο illos ἐσπέρια κλίματα tenuisse signanter habet. Dirius etiam illud est, quod scribit Herodot. lib. iii, Indos, Callatias dicitur, defunctorum parentum corporibus saginari. Locus iusignis est, ex quo quam sua quibusque leges placrant, nemo non intelligat: Δαρειοο, ἰηκῆτι, καλέσασ, Ἐλλήνων τοὺο παρόντας, εἰρετο ἐπὶ πῶπω ἂν χρήματα βούλοντο τοὺο πατέρας ἀποθνήσκοντας καταστῆσασθαι. Οἱ δὲ ἐπ' οὐδενὶ ἔβασαν ἔβρον ἐν τούτο. Δαρειοο δὲ μετὰ ταῦτα, καλέσασ;

Ἰνδῶν τοὺο καλοφρομένοιο Καλλατίας, οἰ τοὺο γονέαιο κατεσθίουσι, εἰρετο παρόντων τῶν Ἐλλήνων, ἐπὶ τίνι χρήματι ἔβασαν ἂν, τελευτήοντας τοὺο πατέρας κατακολεῖον παρὶ οἱ δὲ ἀρροσῶντες μέγα, εὐφρομῆν ἂν ἔκλεον. Tum concludit, ὅτω μὲν νῦν ταῦτα νεμόσται, καὶ ὁρῶο μοι δοκεῖο Πίνδαροο ποίησο, νόμον πάντων βασιλέα φήσασ εἶναι.

(4) Παρὰ Πέρσαιο. Has Persarum ἀρροτομῆσιο, plurimorum scriptorum auctoritate damnat Berosus in erudito De Persis commentario. Theodoret. lib. ix De Græcor. affectionibus, pag. 128, Zaradam imperium legum auctorem facit, quem Plato, si fallor, Zaradad alibi nominat. Cæsarius loco cit. Chaldeis et Babylonis idem scelus tribuit, μητρογαμῆν, ἀδελφροφροῖν, καὶ ταῖο σῶν πατέον ἐπιμαρῆσασ. Theophilus in Autolycom lib. iii. Epicurum et Stoicos ejusdem flagitii reos agit: Ἐπίκουροο δὲ καὶ αὐτοῖο, ἰηκῆτι, σὺν τῷ ἀθεοτάτο διδάσκοντι, συμβουέιοι καὶ μητράο καὶ ἀδελφῶο συμμύγνοντο, καὶ πέρα τῶν νόμων τῶν τούτο κολούοντων. Subdit aliquod de Solonis legibus; et paulo post: Πρὸς τί οἱ ἐν Επίκουροο, καὶ οἱ Ἐστωκοὶ δογματίζοντι, ἀδελφροκοτίαιο, καὶ ἀρρονοβασίαιο ἐπιτελεῖσασ; ἔξ ὧν διδασκαλίον μετὰς βιβλιοθήκαιο ἐποίησαν. Similia doctissime Tiraquevellus affatim persequitur, ad leg. 7 conubial; carptum autem ad Genial. dier. lib. i, cap. 2 et 21. De Ægyptiis vide supra, pag. 48; de Persis, pag. 41, et infra, 279

(5) Μαγυσαῖοι. Idem repetit pag. 278, ac diserte Magusos illos Persas fuisse ducit. Epiphanius pag. 1094, num. 12, inter Persiarum sectarum ἀρρογγῶο eosdem numerat; et num. 15, repudiato cæterorum idolorum cultu, solem tamen, lunam ignemque venerari scribit. Cave confundas cum Magusis, seu Magusanis, Petrææ ac Felicis Arabiæ populis, nisi forte hi etiam ab illis proseminati sunt: nam hic videtur, Magusos Persas, variis se populis ac gentibus inuisse.

(6) Παρὰ Γήλοιο. Cæsarius, loco citato, Bardesanem κατὰ πόδας sequitur, nisi quod Γήλαο, non Γήλοιο, vocat: ὀάτεροο, ἰηκῆτι, παρὰ Γήλοιο νόμοιο, γυναῖκαιο γρωργεῖν, καὶ οἰκοδομῆν, καὶ τὰ ἀνδρόν προττειν, ἀλλὰ καὶ κοινωνεῖν οἷο ἂν βούλονται τῶν ἐσθλῶδο. Οὐ μὲρῶνται δὲ, οὐδὲ φροῖοιο τὴν ἔβαν

καὶ γεωργεῖν, καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ πάντα τὰ ἔργα
 καὶ πράσσειν, καὶ κοινωνεῖν ὡς ἂν βούλωνται· καὶ
 μὴ ἐγκαλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν, μήτε καλεῖσθαι τινα
 μοιχαλίδα, τῆ πάσας ἐργατικὴς εἶναι, καὶ πᾶσι κοι-
 νωεῖν, μάλιστα δὲ τοῖς ξένοις. Καὶ οὕτε μυρίζονται
 Γῆλσαι γυναῖκες, οὐχ ἰμάτια βαπτὰ φοροῦσιν, ἀν-
 υπόδητοι δὲ εἰσι πᾶσαι· καίτοι τῶν Γῆλων ἀνδρῶν κο-
 σμουμένων ἐν φορήμασι μαλακοῖς καὶ ἐν διαφόροις
 χρώμασι, καὶ χρυσοφορούντων, καὶ μυριζομένων
 καὶ οὐ κατὰ τινα ἄλλην μαλακίαν, εἰσι γὰρ ἄνδρες,
 καὶ πολεμικώτατοι, καὶ κνηθητικώτατοι. Καὶ οὐ
 πῖσαι αἱ τῶν Γῆλων γυναῖκες ἔλαχον ἐν Αἰγυπτῶτι,
 ἢ ἐν Ἰβηρίᾳ, κακοδαίμονοισαν τὴν Κύπριν ὀβ' ὁ
 ἄνδρες αὐτῶν πάντες ἔχουσιν ἐν Κριῶν σὺν Ἄρει τὴν
 Παρτήν, ἔθθα τοὺς ἀγαθούς καὶ ἀπατάλους ὁ Καλ-
 δεῖζοντες λέγουσι. Παρὰ Βάκτροις (7) αἱ γυναῖκες
 παντὶ κόσμῳ διαφέρουσι, καὶ παντὶ μύρῳ χρίονται,
 ὅπρητρούμεναι ὑπὸ παῖσι καὶ νεανίσκων μῆλλον,
 ἢ οἱ ἄνδρες· προσεργόμεναι μετὰ πολλῆς φαντασίας
 ἐπιπτοι, κοσμοῦσαι πολλῶν χρυσῶν καὶ λίθων βαρυσί-
 μοις τοὺς ἴππους. Καὶ οὐ σαρφρονοῦσιν, ἀλλ' ἀδιαφό-
 ρως κοινωνοῦσι τοῖς δούλοις καὶ τοῖς ξένοις· ἄδειαν
 ἔχουσαι τοιαύτην, καὶ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν μὴ ἐγκαλοῦ-
 μεναί, σχεδὸν κυριεύουσαι αὐτῶν. Καὶ οὐ πάντως ἐν
 πάσῃ γενέσει τῶν ἐν Βακτρῆα γυναικῶν μεσουρανεῖ
 μετὰ Διὸς καὶ Ἄρεος ἐν ἰθαίαις ὄροις ἡ φιλόγελως
 Ἄφροδίτη. Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ (8) καὶ τῇ Ὀσσηνίᾳ
 οὐ μόνον αἱ μοιχαλίδες φρονέουσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ ὀπι-
 πτευόμεναι οὐκ ἀφίενται ἀτιμώρητοι. Παρὰ Πάρ-
 θους (9) καὶ Ἀρμενίους οἱ φονεῖς ἀναίρουσιν, ποτὲ
 μὲν ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ποτὲ δὲ ὑπὸ τῶν συγγενῶν
 τῶν φονευμένων. Καὶ ἐὰν τις φονεὴ γυναικᾶ αὐ-
 τοῦ, ἢ ἀδελφῶν ἀτεκνον, ἢ ἀδελφῆν ἀγαμον, ἢ υἱὸν, ἢ
 θυγατέρα, οὐκ ἐγκαλεῖται ὑπὸ τίνος νόμου τοιοῦτου
 ὑπάρχοντος ἐν ταῖς χώραις ἐκεῖναις· παρ' Ἕλλησι
 δὲ καὶ Ῥωμαίοις μεῖζον τιμωρῆα ὑποβάλλονται· οἱ
 τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν φονεαί. Ἐν Ἀτροις ὁ
 κλέπτων τι ὀβολοῦ ἀξίον λιθάζεται· παρὰ Βάκτροις
 δὲ γὰρ κλέπτων ἐμπύεται· παρὰ Ῥωμαίοις πληγαὶς
 αἰκίζεται· τοιοῦτοι γὰρ οἱ νόμοι. Ἀπὸ Εὐφράτου
 ποταμοῦ, καὶ μέχρι τοῦ Ἰνδου, ὡς ἐπὶ ἀνατο-
 λῆς, ὁ λαοδουρούμενος ὡς φονεὺς, ἢ ὡς κλέπτης, οὐ

ωθεύονται, etc. Οἱ δὲ ἄνδρες στιβάζονται ἐσθῆτι
 μαλακῇ, καὶ ἀνδοθέρῳ περιβολῇ, et cætera. De
 stellarum in eorum ortu concurrentium diversitate.
 Epiphanius loco jam laudato, num. 10, Γῆλους νομι-
 νάται, ἰτιδὲν αὐτὸν Bardesanes et Ptolemæus; sed
 hoc iis singulari tribuit, ut apud ipsos οἱ τὰ φαῦλα
 δρώντες, πρὸς τῶν νόμων αὐτῶν ἀπεινοῦνται. Gelas
 Pinus lib. vi, cap. 16, inter alios Hyrcani maris
 Accolas numerat, quos Græci Cadusios appellarint.
 Gelas tamen a Cadusis Strabo distinguit lib. xi;
 ἄμβος tamen ad Hyrcani seu Caspii maris orien-
 talem, et Tauri montis septentrionalem plagam
 constituit. Theophanes, qui Pompeii castra secutus
 erat, apud eumdem Strabonem, eodemque libro,
 Amazonas inter et Albanos collocat Γῆλας καὶ
 Ἀγγας, quos Zonaras tomo II, minus, ut opinor,
 recte, Γέλας καὶ Λίγνας νομῖναι. Denique Cætre-
 nus pag. 127, Cæsarii locum συντάμους ἀφέρει,
 Γῆλαίους, non, ut est apud Ortelium, Gellæos;
 multo minus, ut est apud interpretem, Agelæos,
 vocat. Itaque Γῆλοι, vel, ut alii Γῆλοἰ, Γῆλαἰ, Γέλαἰ,

A cædium immanitate, vel indignitate nuptiarum be-
 nefica sidera revocare, nec ad scelus Brachmanas
 adigere malefica potuerunt. Apud Persas lex erat,
 qua non filias tantum aut sorores, sed ipsas quoque
 matres secum matrimonio jungere licebat. Nec in
 ea regione tantum, eove duntaxat in climate, ince-
 stas illas Persæ nuptias contrahebant; sed etiam
 quotquot eorum e Perside alio commigrarunt, quos
 Magusæos vocant, iisdem flagitiis obstricti manent,
 posterisque suis hæreditario quasi iure leges et
 consuetudines easdem relinquunt. Atque hujus natio-
 nis plurimi etiamnum, in Media, Ægypto, Phrygia,
 Galatia reperiuntur. Neque tamen Venerem, opinor,
 quisquam dixerit, in omnium ac singularum ortu,
 sic in finibus ædibusque Saturni constitit, ut Mars
 cum eodem Saturno comitaretur. Apud Gelas cau-
 tum lege est, uti mulieres terram colant, domos ædi-
 ficent, ac reliquis hujusmodi operibus vacent, imo
 quibuscum ipsæ voluerint, impune consuescant.
 Ita, nec reprehendi a viris, nec adulteræ vocari so-
 lent, quod omnes pariter et in sinilium artium oc-
 cupatione versentur, et cum omnibus promiscue, ac
 præsertim cum peregrinis conjungantur. Præterea
 nec unguentorum Gelissis mulieribus, nec tinctarum
 vestium usus est: imo nudis quoque pedibus incedunt
 276 unnes; cum interea viri non mollia tantum
 ac delicata, sed etiam et colore distincta multiplici,
 et auro collucentia vestimenta ferre, atque unguen-
 tis perfundi consueverint. Quod ipsi tamen pro sua
 quadam insitæque animorum ignavia non utique fac-
 iant, cum et fortissimi sint, et bellorum venatio-
 nisque peritissimi. Nec femine apud illos, aut in
 Capricorno, aut in Aquario infaustam omnes Vene-
 rem iufestamque sortitæ sunt: nec rursus viri
 omnes eandem in Ariete cum Marte conjunctam
 habent, quo utriusque situ, fortes simul ac delica-
 tos nasci Chalææorum sectatores autumant. Apud
 Bactros, mulieres omni cultus ac mundi elegantia,
 omnique unguentorum genere uti solent, adeoque
 pluribus, quam viri, ancillarum ac pucrorum obse-
 quii officisque coli. Prodeunt in equis, quos multo
 auro gemmisque pretiosissimis phaleratos habent,

Γέλαἰοι, apud diversos auctores prorsus iidem, licet
 Γέλαἰ et Γελᾶἰοι curruptum nomen videatur.
 Femine autem Γῆλαῖσαι dicebantur. At Γελῶος, de
 quibus supra pag. 253, qui Γελᾶἰοι sapiens, et ali-
 quando Γελᾶἰοι, Latinis Gelani et Gelenses, inter-
 dumque Geltenses, in Sicilia sunt. Nam Γελῶος
 frustra Stephanus repudiat. Γελῶνοι denique in
 Sarmatia, partim Europæa, partim Asiatica.

(7) Παρὰ Βάκτροις. Cæsarii loco cit. de Ba-
 ctriensis mulieribus nihil; at Susianis eadem attri-
 buit: Ἐν δὲ Σούσις, inquit, τῆς Βαβυλώως, αἱ
 γυναῖκες παντὶ μύρῳ διαφέρουσι, καὶ κόσμῳ χρίον-
 ται, ὅπρητρούμεναι, καὶ ταυδρῶν προύσαι, σὺν
 βλωσυρία, καὶ διαχρῶσαι πολλῇ.

(8) Ἐν δὲ τῇ Ἀραβίᾳ. Lege Tiraquellum, ad
 leg. illam 7 connub. hæc et similia pluribus exse-
 quentem.

(9) Παρὰ Πάρθους. Cruxta hujus et impiæ con-
 suetudinis mentionem alibi non reperio. Multa de
 Parthorum moribus in historicis commentariis
 Strabo scripserat, ut lib. Geograph. ii, significat.

ingenti specie atque pompa : cædem usque adeo in-
temperantia laborant, ut cum servis etiam atque
pœregrinis promiscue consuescant : nec ullam pro-
pterea virorum offensionem aut reprehensionem
extimescunt, utpote quibus ipsæ prope dominan-
tur. Neque tamen, opinor, in Bactrianarum omnium
mulierum ortu, Venus illa jocorum ac deliciarum
amans, cælo in medio, ac suis in finibus, cum Jove
simul ac Marte congregitur. In Arabia et Osroeuæ,
cum adulterii crimen in mulieribus capitale est,
tum ipsa quoque suspicio pœnam habet. In Parthia
simul et Armenia, vulgares quidem homicidæ non-
nunquam a iudicibus, interdum a cæsorum propiu-
quis morte puniuntur. Si quis verò aut uxorem,
aut fratrem liberis orbam, aut sororem inuuptam,
aut filium, aut filiam occiderit, accusat nemo : hoc
enim ut liceat certa populorum istorum lege cau-
tum est : cum apud Græcos et Romanos acerbiores
adversus propinquorum et affinium interfectores
pœnæ constitutæ sint. Apud Atrous, qui vel obolare
quidpiam furatus erit, lapidatur ; apud Bactros le-
vioris furti reus conspuitur, apud Romanos verber-
atur. Ejusmodi quippe leges ab iis sanctæ sunt.
Ab Euphrate fluvio ad Oceanum usque versus
Orientem, quibus vel homicidii vel furti crimen im-
pingitur, non graviter admodum ac moleste ferunt :
at quibus mascula Venus objicitur, ii voluntaria
sæpe morte turpitudinis suspensionem ulciscuntur :
cum apud Græcos, amores suos habere, ne sapien-
tibus quidem ipsis pœnâ detur. In eodem Oriente,
quibus oblatum stuprum fuerit, ii, comperta re, a
fratribus, aut parentibus, aut cognatis non occidun-
tur modo, sed 277 etiam sepulcri honore spoliantur.
Apud Gallos autem adolescentes publice ac se-
crete nubunt, nec turpe facinus, cui patris legis
patrocinetur auctoritas, arbitratur. Neque tamen
fieri profecto potest, ut quotquot in Galliis eo sese
flagitio tam projecta cum impudentia contaminant,
ii suo in ortu Vesperum omnes, in Saturni ædibus
Martisque finibus cum Mercurio Occidentem sortiti
sint. In Britannia plures viri uxorem unicam ; in
Parthia virum unicam plures uxores habent ; quæ
tamen caste omnes vivunt, eique, quod ita lege sau-
citur est, obtemperant. Amazones contra nullum
apud se virum patiuntur, sed brutarum animan-
tium ritu, semel quotannis circa vernal æquinoctium,
patriis egressæ finibus, rem cum finitimis
habent, qui tempus illud solemnem ejusdem festi
loco ducunt. Revertuntur postmodum concepto
• Ιε. ἐφ' ἡμερινῶς.

(10) Παρὰ Ταύροις, etc. Hac de re ita Cæsius :
Παρὰ δὲ Ἠδελοῖς, καὶ Σαρακηνοῖς καὶ τοῖς ἐν τῇ
ἀνωτέρᾳ Λιβύῃ, καὶ Μαύροις, κατὰ τοὺς ἤθους καὶ
εὐχὰς τοῦ ὕδατος ποταμοῦ οὐκοῦσι, καὶ ἐν τῇ ἐξω-
τέρᾳ Γερμανίᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Σαρματίᾳ, καὶ
ἐν Σκυθίᾳ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐξωτικῶς μέρει, τοῦ
Πίντου ἔθνεσιν, οὐχ οἷόν τε εὐρεῖν κολλυβιστήν, ἢ
πλάστην, ἢ ζωγράφον, οὐκ ἀρχιτέκτονα, οὐ φωνα-
κίον, οὐχ ὑποκριτὴν ποιημάτων, ὡς παρ' ἡμῖν. Hic
Ταύρων mentio nulla, sed eorum in locum suffecti
sunt Ἠδελοί. De prioribus ita Stephanus, Τάιννα

πάνου ἀνανακτῆ· ὁ δὲ ὡς ἀρσενοκοίτης λοιδορούμενος
ἐαυτὸν ἐκδικεῖ μέχρι καὶ φόνου παρ' Ἑλλήσι δὲ καὶ
οἱ σοφοὶ ἐρωμένους ἔχοντας οὐ φέρονται. Ἐν τῇ αὐ-
τῇ Ἀνατολῇ ὑβρίζοντες, ἐάν γινωσκῶσιν, ὑπὸ ἀδελ-
φῶν, ἢ πατέρων, καὶ συγγενῶν φρονεῖνται, καὶ τα-
φῆς προβήλου οὐκ ἀξιῶνται. Παρὰ δὲ Γάλλοις ὁ νέος
γαμοῦνται μετὰ παρρησίας, οὐ φόνου τοῦτο ἡγούμε-
νοι διὰ τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον. Καὶ οὐ δυνατόν ἐστι
πάντας τοὺς ἐν Γαλλίᾳ, οὕτως ἀθέως ὑβρίζομένους,
λαχρῆν ἐν ταῖς γενέσεσι Φωσφόρον μεθ' Ἑρμοῦ ἐν
οἴκοις Κρόνου καὶ ὄριος Ἄρεος ὄντωντας. Ἐν Βρε-
τανίᾳ πολλοὶ ἀνδρῶς μίαν γυναῖκα ἔχουσιν· ἐν δὲ τῇ
Παρθίᾳ πολλὰ γυναῖκες ἓνα ἀνδρα, καὶ πᾶσαι σω-
φρονουσί πεθεβόμεναι αὐτῶ κατὰ τὸν νόμον. Αἱ δὲ
Ἀμαζόνες πᾶσαι ἀνδρῶς οὐ ἔχουσιν, ἀλλ' ὡς τὰ
Β ἄλλα ζῶσα, ἀπαρ' ὅτουσ περι τὴν ἐαρινὴν ἰσημε-
ρίαν, ὑπερβαίνουσαι τοὺς ἰδίους ὄρους, κοινωνοῦσι
τοῖς πλησιόχωροις ἐσθρῆν τινα ταύτην ἡγουμένοι.
Ἐξ ὧν συλλαμβάνουσαι ὑποστρέφουσι, καὶ ἀναγκάλως
ἐν ἐλὶ καρῶ ἀποκισκαοῦσι κατὰ τὸν τῆς φύσεως νό-
μον καὶ τοὺς μὲν γεννωμένους ἀρβέντας βίπτουσι,
τάς δὲ θηλείας ἀνατρέφουσι. Πολιμικαὶ τέ εἰσι, καὶ
γυμνασίων προνοοῦμαι. Ἑρμῆς μετὰ Ἀφροδίτης
ἐν οἴκοις Ἑρμοῦ ποιεῖ πλάστας, καὶ ζωγράφους, καὶ
τραπέζιτας· ἐν οἴκοις δὲ Ἀφροδίτης μυρμηκῶν, ἢ ζω-
νασκῶν, καὶ ὑποκριτῶν ποιημάτων. Καὶ παρὰ Ταί-
ναις (10), καὶ Σαρακηνοῖς, καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Λιβύῃ,
καὶ παρὰ Μαύροις, καὶ παρὰ τοῖς παρὰ τὸ στόμα τοῦ
ὕδατος Νομάσι, καὶ ἐν τῇ ἐξωτέρᾳ Γερμανίᾳ, καὶ
ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Σαρματίᾳ, καὶ ἐν τῇ Σκυθίᾳ, καὶ ἐν
C πᾶσι τοῖς ἐξ ἀρκτικῶν μερῶν τοῦ Πίντου ἔθνεσι, καὶ
ὅλη τῇ Ἀλιανίᾳ, καὶ Ἀλβανίᾳ, καὶ Ὑπτηνῇ, καὶ Σαυ-
νίᾳ, καὶ ἐν Χρυσῇ οὐκ ἐστὶν ἰδεῖν οὐ τραπέζιτην, οὐ
πλάστην, οὐ ζωγράφον, οὐκ ἀρχιτέκτονα, οὐ γεωμέ-
τηρην, οὐ φωνασκῶν, οὐχ ὑποκριτὴν ποιημάτων, ἀλλ'
ἐστέρηται ὁ τῆς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἐνεργ-
είας τρόπος ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ τούτῳ τῆς οἰκουμέ-
νης. Οἱ Μῆδοι πάντες τοῖς μετὰ σπουδῆς τρεφομένοις
κυσὶ τοὺς νεκροὺς ἐτι ἐμπνέοντας παραβάλλουσι· καὶ
οὐ πάντες σὺν τῇ Μῆνῃ τὸν Ἄρεα ἐφ' ἡμερινῶς· γενέ-
σεως ἐν Καρκίνῳ ὑπὸ γῆν ἔχουσιν. Ἰσθὸς τοὺς νε-
κροὺς καλοῦσι, μεθ' ὧν συγκαλοῦσιν ἐκούσας τὰς γυ-
ναῖκας· καὶ οὐ δῆπου πᾶσαι αἱ καιόμεναι ζῶσαι ἰν-
δῶν γυναῖκες ἔχουσιν οὐδ' ἔτι ἐπὶ νυκτερινῆς γενέ-
D σεως σὺν Ἄρει τὸν Ἥλιον ἐν Λέοντι, ὄριος Ἄρεος.
Γερμανῶν οἱ πλείστοι ἀγχοσιμαῖον μέρος ἀπο-
θνήσκουσι, καὶ οὐ πάντως τὸ πλεῖθον τῶν Γερμανῶν
τὴν σελήνην καὶ τὴν ὥραν μεσολαβομένης ὑπὸ Κρό-
νου καὶ Ἄρεος ἔχει. Παντὶ ἔθνει, καὶ πάσῃ ἡμέρᾳ,
καὶ παντὶ τόπῳ (11) τῆς γενέσεως γινώσκονται ἀνθρω-

(sic enim scribit) ἔθνος ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, πρὸς
μεσομερίαν, ὡς Οὐλιπανάς ἐν Ἀραβικοῖς, καὶ Οὐ-
ράνιος ἐν Ἀραβικοῖς δευτέρῳ. Nec satis notū, quomodo
Eleos Cæsarius nominat. Forte τοὺς ἀπὸ τῆς Πί-
δος intelligit, quam Stephanus, πρὸς τῇ Αἰγυπτίᾳ
Ὀλυμπία urbem esse ait

(11) Παντὶ τόπῳ. Longe malim τρόπῳ, precessit
enim παντὶ ἔθνει, quod etiam fere locum includit.
Deinde quis ita loquatur, παντὶ τόπῳ γενέσεως
γινώσκονται ἀνθρωποι.

πα κραιπέ δὲ ἐν ἐκάστῃ μορᾷ τῶν ἀνθρώπων νόμος καὶ ἔθος, διὰ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὐκ ἀναγκάζει ἡ γένεσις τοὺς Σήρας μὴ θέλοντας φονεύειν, ἢ τοὺς Βραχμῆνας κροφαγεῖν, ἢ τοὺς Πέρσας ἀθεμελίως μὴ γαμῖν, ἢ τοὺς Ἰνδοὺς μὴ καίεσθαι, ἢ τοὺς Μήδους μὴ ἐσθίεσθαι μὴ κενῶν, ἢ τοὺς Πάρθους μὴ πολυγαμῖν, ἢ τὰς ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ γυναῖκας μὴ σωφρονεῖν, ἢ τοὺς Ἑλλήνας μὴ γυμνάζεσθαι γυμνοῖς τοῖς σώμασιν, ἢ τοὺς Ῥωμαίους μὴ κρατεῖν, ἢ τοὺς Γάλλους μὴ γαμῖσθαι, ἢ τὰ ἄλλα βάρβαρα ἔθνη ταῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομέναις Μούσαις κοινωθεῖν. Ἄλλ', ὡς προεῖπον, ἕκαστον ἔθνος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων χρεῖται τῇ αὐτοῦλευθερίᾳ, ὡς βούλεται καὶ ὅτε βούλεται, καὶ δουλεύει τῇ γένεσιν καὶ τῇ φύσει, δι' ἣν περικραταί σαρκος, πῆ μὲν ὡς βούλεται, πῆ δὲ ὡς μὴ βούλεται. Πανταχῇ γὰρ καὶ ἐν παντὶ ἔθνει εἰσι πλούσιοι καὶ πῆντες, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, καὶ ἔβρωμένοι καὶ νοσοῦντες, ἕκαστος κατὰ τοὺς τῆς γενέσεως αὐτοῦ κλήρους. Ταῦτα, ὡ Βαρθολομαῖ, ἀκρις ἡμᾶς πέπεικε, φημί αὐτῷ. Οἱ δὲ ἀστρηνόμοι φασὶ τὴν γῆν ταύτην μεμερθεῖαι εἰς ἑπτὰ κλίματα, καὶ ἄρχειν ἐκάστου κλίματος ἓνα τῶν ἑπτὰ ἀστέρων· καὶ τοὺς διαφόρους νόμους μὴ τοὺς ἀνθρώπους θεοεικέναι αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκάστου ἀρχόντος πλεονάζειν τὸ θέλημα ἐν τῇ ἰδίᾳ χύρᾳ, ὅν νόμον νενομίκασι οἱ κρατούμενοι. Ἀπεκρίνατο (12) οὐκ ἀληθῆς ἢ ἀπόκρισις ἀστρηνόμου. Εἰ γὰρ καὶ δεῖχεται ἡ οἰκουμένη εἰς μέρη ἑπτὰ, ἀλλ' οὐ γὰρ ἐν μὲν μέρει εὐρίσκομεν πολλὰς διαφορὰς νόμων. Οὐδὲ γὰρ ἑπτὰ νόμοι εἰσὶ κατὰ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας, οὐδὲ δώδεκα κατὰ τὰ ζῳδια, οὐδὲ τριακονταεξί, κατὰ τοὺς δεκανοὺς (13), ἀλλὰ μῆτροι. Μνημονεύει τε ὀφείλετε ὧν προεῖπον, ὅτι καὶ ἐν ἐνὶ κλίματι, καὶ ἐν μὲν χύρᾳ τῶν Ἰνδῶν εἰσιν ἀνθρωποπόφοι Ἰνδοί, καὶ εἰσιν οἱ ἐμψύχων ἀπερχόμενοι· καὶ οἱ Μαγουσαῖοι οὐκ ἐν Περσίδι μόνῃ τὰς θυγατέρας γαμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ ἔθνει, ὅπου ἂν οἰκῆσωσι, τοὺς τῶν προγόνων φυλάττοντες νόμους, καὶ τῶν μυστηρίων αὐτῶν τὰς τάξεις. Ἄλλὰ καὶ πολλὰ βάρβαρα ἔθνη καταλέξασμεν, τὰ τε ὄντα ἐν μεσημβρίᾳ, καὶ δύσει, καὶ ἀνατολῇ καὶ ἀρκτῷ, τοῦτέστι ἐν διαφόροις κλίμασι, μὴ μετῆρας Ἑρμαϊκῆς ἐπιστήμης. Πόσοι, νομίζετε, σοφοὶ ἄνδρες παρήγαγον τοὺς κακῶς χειμένους νόμους; πόσοι δὲ νόμοι ὑπὸ τῆς ἀπορίας καταλύθησαν; πόσοι βασιλεῖς, κρατήσαντες ἔθνων, παρήγαγον τοὺς πρὸ αὐτῶν νόμους, καὶ ἔθεντο τοὺς ἴδιους; καὶ οὐδεὶς τῶν ἀστέρων ἀπέλασε τὸ ἴδιον κλίμα. Χθὲς οἱ Ῥωμαῖοι, τῆς Ἀραβίας κρατήσαντες, τοὺς τῶν βαρβάρων νόμους ἤλλαξαν. Ἐπειτα γὰρ τὸ αὐτεξούσιον τῷ αὐτεξούσιῳ. Τὸ δὲ δυνάμενον πείσαι καὶ τοὺς ἀπείστους ἐκθροῦσαι ὄμνῃ. Ἰουδαῖοι πάντες οἱ διὰ Μωυσέως ἐξέταστον νόμον, τοὺς γεννωμένους ἄρβενας παῖδας ἐν τῇ ὁμῶν ἡμέρᾳ αἰμάσσοι περιτέμνοντες, οὐκ ἀστέ-

A factu, eodemque necessario tempore, prout lex nature fert, simul omnes pariunt: sed projectis maribus, solas suscipiunt aluntque feminas. Sunt autem bellicose omnes, et in omni exercitationis genere præcipuo studio curaque versantur. Jam Mercurium ferunt suis in ædibus cum Venere congregientem fectores, pictores, nummularios; at in Veneris ædibus, unguentarios, phonascos, histriones efficere. Atqui apud Tainos et Saracenos, ac tam in superiore Libya, quam apud Mauros, nec non apud Nomadas illos, qui Oceani ostium accolunt, simulque tam in exteriori Germania, quam in Sarmatia superiore, Seythia quoque, ac cæteris omnibus, quæ ad septentrionales Ponti partes habitant gentibus; insuper tota passim Alania, Albania, Otene, Saunia, et aurea Chersoneso, neque nummularium ullum vides, neque fectorem, neque pictorem, neque architectum, neque geometram, neque phonascum, neque histrionem: sed ambitu illo terrarum universo, vis ista Mercurii Venerisque nulla est. Medi omnes canibus, quos ingenti alunt studio, adhuc spirantia moribundorum corpora obijciunt; neque tamen omnes lunam atque Martem in Cancro, diurni ortus prasides sub terram labuere. Indi et mortuorum cadavera, et illorum uxores ulro sese offerentes comburant: neque tamen, quotquot apud illos vivæ mulieres comburantur, Solem omnes Leonis in ædibus, Martisque sinibus, sub terram cum eodem Marte conjunctum, ortu nocturno sortitæ sunt. Germani plerique, fractis laqueo cervicibus 278 moriuntur: nec tamen Germanorum utique multitudo tanta, lunam horamque nascendi a Saturno Marteque interceptam habere potuit. Enimvero quotidie, omnique nascendi genere, apud omnes populos, nascuntur homines; vincunt ubique tamen hominum ipsorum leges, mores, liberumque voluntatis arbitrium. Itaque nec Seres ad homicidia, nec Brachmanes ad esum carniæ, nec Persæ ad incestis uuptiis abstineundum, nec Indi ad rogum fugiendum, nec Medi ad canum dentes evitandum, nec Parthi ad uxorum multitudinæ abstineundum, nec Mesopotamiæ mulieres ad intemperantiam, nec Græci ad repudiandas nudorum corporum exercitationes, nec Romani ad imperium abijciendum, nec Galli ad fugiendum muliebrium nuptiarum turpitudinem, nec reliquæ nationes barbaræ, ad Musarum (quas Græci vocant) consuetudinem, ortus sui conditione, invitæ nolentesque coguntur. Sed quemadmodum ante diximus, singulæ nationes, hominesque singuli, sua ipsi libertate, ubi quotiesque liberit, utuntur: tametsi partim nascendi conditioni, partim naturæ quisque suæ, quæ suo quemque corpore induit, libeas nonnunquam atque volens, interdum nolens et iuvitus obtemperet. Quippe ubi-

(12) Ἀπεκρίνατο. Aliena, creata, vox. Quid enim est, ἀπόκρισις ἀπεκρίνατο; ea si aberit, clarus in terraque locus.

(13) Κατὰ τοὺς δεκανοὺς. Uti que. Duodecim enim in zodiaco signa: signi cujusque partes a

genethliacis triginta constitutæ: ac tres in decurias tributæ, quarum principes, decani, Romanæ ex militiæ suo nominati; omnes proinde triginta sex.

que terrarum, atque apud omnes omnino populos, divites pariter et iuopes, principes, principibusque subditi, valentes, morbisque vexati reperuntur, pront ortus cujusque sors et ratio tolerat. Hæc, inquam, o Bardeane, hujus mihi sententiæ veritate: abunde persuadent. At enim astronomi Terram aiunt in septem climata divisam esse, quibus singulis singuli planetæ præsiunt: ita diversas illas ab hominibus positas et constitutas leges non fuisse, sed principiis cujusque sideris voluntatem sua in regione dominari, quam loco legis habuerint, qui ejus imperio ac ditione teneantur. Verum id, Philippe, falso respondetur. Nam ut demus orbem terrarum septem in partes distributum esse; magnum vel una tantum in parte legum discrimen agnoscimus. Nec enim uti planetæ septem, septem quoque leges; nec pro signorum zodiaci numero duodecim; nec, quot ipsi decanos ponunt, sex tantum et triginta, sed prorsus infinitæ numerantur. Quippe, meminisse vos eorum quæ supra diximus, oportebit: Eodem in climate, unoque Indiarn in tractu, Indos alios esse, qui carnis vescantur humanis, alios, qui ab omni rerum animalium esu abstineant: Maguseos non in 279 Perside tantum filias uxores ducere, sed etiam ubicunque degant, acceptas a majoribus leges, eodemque mysteriorum ritus ac cæremonias retinentes. Multas quoque recensimus barbaras nationes, ad meridiem, occasum, orientem, septentrionem incolentes, hoc est in varia climata dissipatas, apud quæ nollum exstet Mercurianæ artis doctrinæque vestigium. Jam vero, quam multos exstitisse viros sapientes putatis, qui leges perperam constitutas immutarent? Imo quam multæ leges, vel consilii, vel rerum inopia coniderunt? quam multi reges, debellatis victisque nationibus novas ipsi propriasque leges, antiquatis prioribus, imposuerunt? Neque tamen suo climate planetarum ullus excidit. Romani snbacta nudiustertius Arabia, barbarorum leges sustulerunt. Imperium enim rerum potestas omnium licentiæque consequitur. Sed juvat illud afferre, quod vel incredulis fidem faciat. Judæi omnes qui a Moysese legem acceperunt, infantes masculos ante octavum ab ortu diem circumcisione cruentant. Qua quidem in re nec sideris præsentiam illius expectant, nec certi climatis vim ac jura declinant, nec alterius regionis legibus agi se patiuntur. Itaque seu in Syria, seu in Gallia, seu in Italia, seu in Græcia, seu in Parthia, verbo ubicunque versentur, morem eundem retinent. Id autem nascendi conditionem profecto non sequitur, cum una Judæi passim omnes eademque teneri non possint. Idem, ubicunque degant, septimo quoque die ab omni prorsus opere vacant omnes; adeoque ne iter quidem suscipiunt, aut igni utantur. Ita Judæus nemo

(14) *Ἐκτρεπόμενοι*. Maleham ἐντρεπόμενοι, sed libri omnes reclamabant. Montac. suggerit ἐντρεπόμενοι, etc., *veritū, religiose observantes*. Nec tamen *Ἐκτρεπόμενοι* sensu caret: quasi dicat, Judæos

ἄρος παρουσίαν ἀναμένοντες, οὐ κλίματος ἐξουσίαν ἐκτρεπόμενοι (14), οὐχ ὑπὸ νόμου ἀλλοτρίας χώρας ἀγόμενοι· ἀλλ' εἶτε ἐν Συρίᾳ τυγχάνουσιν, εἶτε ἐν Γαλλίᾳ, εἶτε ἐν Ἰταλίᾳ, εἶτε ἐν Ἑλλάδι, ἢ ἐν Παρθίᾳ, ἢ ἔπου ἀν ὧσι, τοῦτο ποιούσιν. Ὅπερ οὐκ ἔστι κατὰ γένεσιν· οὐ γὰρ δύνανται πάντες Ἰουδαῖοι μίαν γένεσιν ἔχειν. Ἄλλὰ καὶ δ' ἡμερῶν ἑπτὰ πάντες, ἔπου ἀν ὧσιν, ἀργούσιν ἐκ παντὸς ἔργου· καὶ οὕτως ὀδεύουσιν, οὕτως περὶ χρόνους. Οὕτως ἀναγκάζει ἡ γένεσις Ἰουδαίων, οὐ κτίσαι οἶκον, οὐ καταλύσαι, οὐκ ἐργάσασθαι, οὐ πωλῆσαι, οὐκ ἀγοράσαι τὰς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου, καίτοι ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ γεννώντων Ἰουδαίων καὶ γεννωμένων, καὶ νοσούντων, καὶ ἀποθνήσκόντων· ταῦτα γὰρ οὐκ εἶ ἐστὶ τοῦ αὐτεξουσίου. Ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ ἐν τῇ Ὑσσορῆνῃ ἀπεκόπτοντο πολλοὶ τῇ Ῥέφᾳ· καὶ ἐν τούτῳ μὲν Ῥοῦθὸς ὁ βασιλεὺς Ἀβγαρος ἐκέλευσε τῶν ἀποκοπομένων τὰ αἰδοῖα ἀποκόπτεσθαι καὶ τὰς χειρὰς· καὶ ἔκτοτε οὐδεὶς ἀπεκόψατο ἐν τῇ Ὑσσορῆνῃ. Τί δὲ ἐροῦμεν περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀρέσεως, ἧς ἡμεῖς οἱ δοξάζομεν πολλοὶ ὄντες καὶ ἐν διαφόροις ἀνέστημεν κλίμασιν, ἐν παντὶ ἔθνεσι καὶ κλίματι, οὕτως καὶ ἔκτοτε οὐδεὶς ἀπέκλιμα καὶ κλίμα; Καὶ οὕτως οἱ ἐν Παρθίᾳ Χριστιανοὶ πολυγαμοῦσι, Πάρθοι ὑπάργοντες, οὐδ' οἱ ἐν Μηδίᾳ καὶ παραβάλλουσι τοὺς νεκρούς· οὐχ οἱ ἐν Περσίᾳ γαμοῦσι τὰς θυγατέρας αὐτῶν, Πέρσαι ὄντες· οὐ παρὰ Βάκτροις καὶ Γάλλοις φθείρουσι τοὺς γάμους· οὐχ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ θρησκεύουσι τὴν Ἄπιν, ἢ τὴν κύναν, ἢ τὴν τράχον, ἢ αἰλουρον. Ἄλλ' ἔπου εἰσίν, οὕτως ὑπὸ τῶν κακῶν κλιμάτων νόμων καὶ ἐθῶν νικῶνται· οὐχ C ἢ (15) ὑπὸ τῶν ἀρχῶν πρωτανευομένη γένεσις αὐτοῦς ἀναγκάζει τὰς ἀπεριεργημένους κακοὺς ὑπὸ τοῦ διασακέλου αὐτῶν χρῆσθαι. Νόσῳ δὲ, καὶ πενίᾳ, καὶ πάθει, καὶ τὰς νομιζομένους ἀτιμίαις ὑπόκεινται. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐλευθερὸς ἡμῶν ἄνθρωπος δουλεύειν οὐκ ἀναγκάζεται, καὶ ἂν ἀναγκασθῇ, ἀνθίσταται τοῖς ἀναγκάζουσιν· οὕτως οὐδὲ ὁ φαινόμενος ἡμῶν δούλος ἄνθρωπος τῆς ὑποταγῆς ἐκπεύγειν βλάδιος δύναται. Εἰ γὰρ πάντα ἐδυνάμεθα, ἡμεῖς ἀν ἕμειν τὸ πᾶν, ὡς τε, εἰ μὴδὲν ἐδυνάμεθα, ἄλλων ἡμειν, ὡς προείπον, ὄργανα, καὶ οὐχ ἑαυτῶν. Θεοῦ δ' ἐπινεύσαντος πάντα δυνατὰ καὶ ἀνεμπόδιστα· τῇ γὰρ ἐκείνου βουλῆσι οὐδὲν ἀντιστήναι δύναται· καὶ γὰρ τὰ δοκοῦντα ἀνθίστασθαι, αὐτοῦ χρηστοῦ ὄντος, καὶ συγχωροῦντος ἕκαστη φύσει ἔχειν τὴν ἰδιότητα καὶ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ θελήματος, ἀνθίσταται. Ἡ Τσαῦτα καὶ ὁ Σύρος. Ἐνδὲ δὲ ἐτι μνησθεὶς, περιγράφω τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν γραμμάτων αὐτάρκως παρατίθεται, λείπει δὲ τὰ ἀπὸ τῶν ἐρῶν γραμμάτων, ὧν δὴ καὶ μάλιστα ἡμῶν δεῖ εἰς τὴν τῆς Ἐυαγγελικῆς ἀποδείξεως *Προπαρασκευῆν*, εὐ ἀν ἔχει καὶ τὰς ἐκοπιτεῦσαι, ὡς ἀν κατὰ μὴδὲν ὁ λόγος ἐλλείπει τῶν εἰς τὸ πρόβλημα θεωρουμένων. Ὅθεν δὴ καὶ τὰς σοὶ σαφῆ καταστήσω. Οὐ μὴν οἷός τ' ἀν εἰς γυμνῶν ἔπαυει τῶν ἐρῶν λογίων, τὰ πολλὰ συνεχισσάμενος

etiam eo sub climate degentes, quod ab illo circumcendendi more alienum sit, ipsum tamen constanter ac perpetuo retinere.

(15) *Οὐχ ἢ*. Melius οὐδ' ἢ.

προσηνεγμένον· διόπερ ἐγὼ σοι τὸν ἐρηγνέα τοῦ
 « παραστήσομαι. Σὺ δ' εἰ μὴ τοῖς κρείττοις βα-
 σκαίνεν »· ὁσθὰ που τὸν ἄνδρα, Χριστοῦ μὲν θιάσος
 εἶσατε δεῦρο χορεύοντα ἐκ' ὧν ἀπολλέοιτε πόδων· οὐ
 μὴν οὐδὲ τοῖς ἐκτὸς ἀγνώστα, δι' ἣν ἐπιδέδεικται καὶ
 πρὸς τὰ τῶνδε μαθήματα φιλοτιμιαν. Σκέψαι δ' οὖν
 ὅσα τε καὶ ὅποια ἐν τοῖς εἰς τὴν Γέρεσιν ἐξηγητι-
 κάς ὁ θαυμάσιος Ἀργέντης περὶ τῆς προκειμένης
 ὑποθέσεως διελάσσει, καὶ ὅπως ἐφώδευσεν τὸν περὶ εἰ-
 μαρμένης λόγον.

scidit. Quid porro de Christianorum instituto dicemus, cujus nos sectatores et plurimi et diversis in
 terræ partibus existitios, qui tamen in omni genere tum climate uno omnes eodemque nomine
 appellati sumus? 280 Enimvero nec in Parthia Christiani, Parthi licet, pluribus utuntur uxoribus,
 nec in Media defunctorum corpora canibus obijciunt, nec in Perside, Persæ licet, filias uxores du-
 cunt; nec apud Bactros aut Gallos nuptiarum honestatem et jura contaminant; nec in Ægypto Apin,
 canem, hircum felenve colunt. Ita, ubi quicunque degant, nec legum morumque sceleratorum improbi-
 tate vincuntur, nec ad flagitium ullum, præceptoris sui legibus interdictum, nascendi conditio-
 nis ex principum astrorum imperio autaque descriptæ vi adiguntur; idem tamen, morbis, egestati, cala-
 mitatibus et contumeliis, ut vulgo appellantur, obnoxii sunt. Quemadmodum enim homo ille aoster,
 quem liberum esse volumus, aut in servitutem non cogitur, aut si urgetur interdum, vim afferentibus
 resistit, ita noster hic homo, qui sub aspectum cadit, servus ipse cum sit, obsequendi necessitatem
 haud facile declinare potest. Quippe, si nostræ cuncta potestatis essent, nihil non essemus; quem-
 admodum si positam ac situm in nobis esset nihil, aliorum, ut ante dixi, administri essemus, non ju-
 ris nostri. At annuente Deo, fieri cuncta possunt, impediri nihil. Ejus enim voluntati res obsistere nulla
 potest, cum ea quæ nonnunquam videntur obsistere, id eatenus modo faciant, quatenus suam ipse
 naturæ cuiuslibet prærogativam integramque voluntatis libertatem pro sua benignitate concessit. »
 Atque hactenus Syrus ille. Ego vero, postquam unus adhuc testimonium produxero, huic disputa-
 tioni finem imponam. Quandoquidem enim abnude profanis adhuc e litteris hausimus, solaque divina-
 rum auctoritas sperest, quæ certe quidem ad hanc præsertim *Evangelicæ demonstrationis Præparatio-*
nem desideratur, æquum sane opportunumque fuerit, in eas quoque diligenter intneri, nihil ut omni-
nino desideretur, quod ad susceptæ questionis disceptationem pertineat. Itaque ex illis etiam hujus
ibi veritatis argumenta producere statui. Sed quoniam sacrorum oraculorum, si nude ponerentur,
sensum mentemque capere non posses, quod fere umbris quibusdam involuta preferantur, eorum in-
terpretem adducam in medium. Tu vero, nisi forte sublimioribus illis mentibus invides, hominem pro-
bæ nosti, qui ut hic adhuc inter Christi cœtus, operam, quæ ani tanquam vicaria reliquit, usu et
tractatione versatur, ita nec hominibus a nostris etiam ritibus alienis, propter summam, qua in eo-
rum quoque disciplinas incubuit, contentionem, ignotus est. Vide igitur, quemadmodum quibusque
*verbis Origenes 281 vir ille singularis hac tota de re suis in *Genesis Commentariis* statuat, istamque*
 de fato disputationem qua ratione pertractet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

CAPUT XI.

Ὡς καὶ ἀπὸ τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἐξηγησῶς
 τε καὶ μαρτυρίας, ἐκ τῶν Ἀργέντους.

*Divinarum quoque Scripturarum auctoritate ac
 testimonio fati vim omnem refutari. Ex Ori-*
gene.

« Περὶ τοῦ εἰς σημεῖα γεγονέναι τοὺς φωστῆρας,
 ἢ ἄλλους ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τῶν ἀστρῶν τυγ-
 χάνοντας, τῶν σφῆδρα ἀναγκαιότητων ἐστὶ διαλαβεῖν
 οὐ μόνον ἐθνῶν τῶν τῆς Χριστοῦ πίστεως ἄλλοτριων
 πρᾶλλον μὲν εἰς τὴν περὶ τῆς εἰμαρμένης τόπον, εἴ
 τῶν καλουμένων πλανωμένων ἀστέρων ἐπιλογῇ (16)
 πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ πάντων αὐτοῖς νομιζομέ-
 νων συμβαίνει τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν περὶ ἑκα-
 στον ἀνθρώπων, τάχα δὲ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ γὰρ
 καὶ πολλῶν τῶν πεπιστευκέναι ὑπολαμβανόμενων
 περιποιημένων, μὴ ἄρα ἠνάγκασται τὰ ἀνθρώπων
 πράγματα, καὶ ἀμύχανον ἄλλως γενέσθαι, ἢ ὡς οἱ

« Quod hic habetur, inquit, luminaria, quæ sane
 alia non sunt, quam sol, Inna cæteraque sidera,
 tanquam signa quedam esse constituta, id vero ni
 diligenter explicetur, in primis necessarium est. Nec
 enim gentes illæ modo, quæ a Christi fide alienæ
 sunt, ad eum, qui de fato instituitur, locum offen-
 dunt, quod quæ in terris eveniunt omnia, quæque
 singulos ad homines, Imo quæ ad brutas quo-
 que fortassis animantes pertinent, ea stellarum,
 quas errantes vocant, cum iis, quæ ad zodiacum
 adhaerescunt, sideribus complexione quadam et
 comparatione fieri arbitrentur: sed eorum etiam

α Ἰσ. τούτων. β Ἰσ. βασκαίνεν.

(16) Ἐπιλογῇ. Verti, perinde ac si legeretur ἐπιπλοκῇ, quæ vox habetur infra, pag. 283, παρὰ
 τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐπιπλοκῆν.

permulti, qui Christianæ fidei sectatores ac Professores habentur, angustar animis, ne humanæ res adeo necessitate teneantur, ut aliter, quam variis astrorum situs et collocatio jubeat, fieri non possint. Qua quidem ex opinione consequens illud est, ut funditus voluntatis nostræ vis facultasque tollatur, simulque proinde laus omnis ac vituperatio, rerumque vel approbatione dignarum vel reprehensione, discrimen. Hæc porro sublata si semel erunt, evanescat pariter necesse est, quidquid de judicii divini æquitate jactatur, concidant vel intentatæ sceleratis pœnarum ac suppliciorum minæ, vel promissa melioris sanctiorisque vitæ professoribus gloriæ ac felicitatis præmia; nihil enim istorum deinceps cum ratione fiet. Imo, si quis cetera, quæ ex ejusdem sententiæ vi efficiuntur, spectare volet, non inanis profecto solum, ac supervacanea fides nostra futura sit, sed ne ipse quidem adventus Christi, totaque illa seu legis, seu prophetarum œconomia, et apostolorum in excitandis constabiliendisque Christi Dei Ecclesiis, suscepta contentio, vel nihil profecerit. Nisi tamen, ipsius etiam Christi non modo nascendi rationem, sed quidquid præterea vel egerit, vel tulerit, eam in conversionis astrorum necessitatem projecta hominum istorum temeritas illigabit: perinde videlicet, quasi is ab sideribus vim illam rerum admirabilem, non a Deo cunctorumque Parente acceperit. Cujus ex **282** orationis impietate illud sequitur, ut quotquot divinam fidem amplectuntur, ad illam siderum omnes impulsionem rapiantur. Ego vero quasi-erim ex iis perhibent, quid tandem secutus hæc in mundi molitione Deus fuerit, ut ex ea virorum, qui in eo degunt, multitudine, alii nulla sua culpa mulieris veneris turpitudinem paterentur; alii ferino plane ritu, quod tales ipsos efficeret universi hunc in modum a Deo constituti impetus atque conversio, terrimis sese dirissimisque sceleribus, ut homicidiis ac piraticis prædationibus decederent? Quoniam quid attinet hæc a nobis, de rebus iis quæ vel hominibus eveniunt, vel ab iisdem peccantur, quæque prorsus infinitæ sunt, disputationem egregii, dum ab omni culpa liberant, malorum quæque scelerate sunt omnium Deo causam assignant? Quorum si nonnulli, ut Dei causam tueri videantur, bonum quemdam alterum esse dicent, eumque rerum istarum fontem esse ac principium negabunt, quod uni duntaxat rerum creaturarum molitori similia tribuenda velint; primum, ne sic quidem, quod ipsi volunt, justus ut ille sit, efficiat. Quomodo enim quem tot malorum parentem fatentur ipsi quoque, justum eundem esse jure meritoque defendant? Deinde quid sentiant ipsi de se, quærendum ex illis est. Utrum sese astrorum conversione obligatos esse, an liberos, atque ejusmodi, apud quos

^a γρ., μακαριότητες. ^b Ισ. ψεκτώς.

(17) Ἐάν δέ τις εἶ. Εἰς τοὺς Μανιχαίους ἀνίσταται, qui mundum hunc non boni, sed mali Dei opus esse jactabant.

Ἀστέρες κατὰ τοὺς διαφορὰς σχηματισμοὺς ἐπιπέ-
λουσιν. Ἐπειτα δὲ τοῖς ταῦτα δογματίζουσιν ἐξ ὧν
τὸ ἐφ' ἡμῶν ἀναρτῆν διόπερ καὶ ἔλαινον καὶ ψόγον,
καὶ πράξεις ἀποδεκτάς, πάλιν τε αὐ ψεκτάς. Ἐπερ
εἰ οὕτως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ Θεοῦ κρι-
σεως ὄχραται, καὶ ἀπειλὰ πρὸς τοὺς ἡμαρτηρούτας,
ὡς κολασθησομένους· τιμὰλ τε αὐ πρὸς τοὺς τοὺς
κρείττους ἐκταυτὸς ἐπιδεδουκτάς, καὶ μακαριότη-
τος· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τούτων εὐλόγως ἔσται γενόμε-
νον, καὶ εἰ τὰ ἀκλόυθὰ τις ἐαυτοῦ, ἐφ' οἷς δογματί-
ζει, βλέποι, καὶ ἡ πίστις ἐσταί ματαία, ἢ τε Χριστοῦ
ἐπιδημία οὐδὲν ἀνύουσα, καὶ πάσα ἡ διὰ νόμου καὶ
προφητῶν οἰκονομία, κάματοί τε ἀποστολῶν ὑπὲρ
τοῦ συστήσασθαι τὰς διὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας·
εἰ μὴ ἔρα καὶ Χριστὸς κατὰ τοὺς οὐτοὺς τοιμῶντας,
ὑπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς τῶν ἀστρων κινήσεως τὴν γέ-
νεσιν ἀνειληφθέναι γενόμενος, πάντα πεποιθῆκε τε καὶ
πάθει, οὐ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τῶν ὧν αὐτῷ τὰς
παρὰδόντας δυναμῶς δουρησαμένους. ἀλλὰ τὸν ἀστέ-
ρων. Οἱς ἀθέους καὶ ἀσεβείας τυγχάνουσι λόγοις ἀκο-
λουθεῖ καὶ τὸ τοὺς πιστεύοντας ὑπὸ τῶν ἀστέρων
ἀγομένους πιστεύειν εἰς Θεὸν λέγεσθαι. Πυθολομέθα
δ' ἂν αὐτῶν, τί ὁ Θεὸς βουλομένους τοιούτων ἐποικῶς κό-
σμον, ἐν' οἷ μὲν ἐν αὐτῷ ἄνδρες ὄντες τὰ γυναικῶν
πάχουσιν, οὐδαμῶς ἑαυτοῖς αἰτίοι τῆς ἀσελείας γε-
γενημένοι· ἕτεροι δὲ, ἀγρίων ζώων κατὰστασιν εἰλη-
φότες, τῇ τῆν φορὰν τοῦ παντὸς τοιούτους αὐτοῖς
πισποηκέναι, διὰ τὸ τὸν Θεὸν οὕτω κεκοσμηκέναι τὸ
πᾶν, ἐπιπέδασιν αὐτοὺς ὠμοστάτοις καὶ σφῆδρα ἀπαν-
θρώποις πράγμασιν, ἀνδροφονίας καὶ παρατελείας;
Καὶ τί δεῖ λέγειν ἡμᾶς περὶ τῶν συμβαδίνοντων ἐν
ἀνθρώποις, καὶ ἀμαρτανομένων ὑπ' αὐτῶν μυρίων
ἔσων τυγχάνοντων, οὐστας οἱ τῶν γεναίων προ-
ιστάμενοι τοῦτων λόγων ἀπολύοντας παντὸς ἐγγλημά-
τος, τῷ Θεῷ προσγράφουσι πάντων τῶν κακῶν καὶ
ψεκτώς ἢ πραττομένων τὴν αἰτίαν; Ἐάν δέ τις (17)
αὐτῶν, ὡς ἀπολογούμενοι περὶ Θεοῦ, ἕτερον μὲν εἶναι
λέγουσι τὸν ἀγαθόν, οὐδένης τοῦτων ἔχοντα τὴν ἀρχὴν,
τῷ δὲ Δημιουργῷ πάντων τὰ τοιαῦτα προσάπτουσι·
πρῶτον μὲν, οὐδ' ὡς βούλονται, δυνήσονται ἀποδει-
κνύναι, ὅτι ἐστὶ δίκαιος· πῶς γὰρ ὁ τοσοῦτων κακῶν
κατ' αὐτοῦ πατὴρ εὐλόγως χρηματίζοι δίκαιος; δεύ-
τερον δὲ, περὶ αὐτῶν τί ποτε φήσουσιν, ἔξεταστον;
Πότερον ὑπέκρινται τῇ φορᾷ τῶν ἀστέρων, ἢ ἡλευ-
θέρωνται, καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγχάνοντες, οὐδὲν ἐνεργού-
μενον εἰς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ἐκείθε; Εἰ μὲν γὰρ φή-
σουσιν ὑποκείσθαι τοῖς ἀστέροις, ὅηλον, καὶ τὰ ἀστρα
τὸ νοῆσαι αὐτοῖς τοῦτο ἐχαρίσασθαι, ὅτι ὁ Δημιουργὸς
ὑποβεληκὸς ἔσται διὰ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως τὸν
λόγον τὸν περὶ τοῦ ἀνωτέρου ἀναπεπλασμένου Θεοῦ,
ἔπερ οὐ βούλονται· εἰ δὲ ἀποκρινόνται, ὅτι ἔξω τῶν
νόμων τυγχάνουσι τοῦ Δημιουργοῦ τῶν κατὰ τὸν
ἀστέρας, ἵνα μὴ ἀπόφασις ἢ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν
ἀναπόδεικτος, περιθῆτωσαν ἡμᾶς προσάγειν ἀναγ-
καστικώτερον, διαφορὰν περιστατάντες νοῦ τινος ὑπο-
καίμενου γενέσει καὶ ἐμαρμένη καὶ ἕτερον ἀπὸ τοῦ-

των ελευθέρου. ἤθλον γὰρ ἐστὶ τοὺς τοιοῦτους (18), ἅτις, λόγον ἀπειτηθέντες διόθεν αὐτοίς, οὐδαμῶς ἐν-
 νήσονται. Πρὸς δὲ τοὺς ἀλογημένους καὶ εὐχὰν παρέλ-
 κουσι μάρτυν παραλαμβανόμενοι. Εἰ γὰρ κατηνάγκα-
 σται τὰς τινὰ γενέσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες ποιοῦσιν, οὐ-
 δὲν δὲ παρὰ τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐπιπολοχὴν
 δύναται γενέσθαι, θεὸν ἀλογητικῶς ἀξιοῦμεν τὰς τινὰ
 τῶν δωρήσασθαι. Καὶ τί ἐπὶ πλεονῶν μὴκύνει λόγον
 δεῖ, παριστάδαν τὸ ἀπειθεῖν τοῦ καθημαζευμένου ἀθα-
 νασίω; παρὰ τοὺς πολλοὺς περὶ εἰμαρμένης τόπου;
 Αὐτάραχ γὰρ εἰς ὑπογραφήν καὶ τὰ εἰρημίνα. Πῶθεν
 δὲ ἐξετάζοντες τὸ, «Ἔστωσαν εἰς σημεῖα οἱ φωστῆ-
 ρες,» ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, ἐαυτοὺς ὑπομνήσω-
 μεν. Οἱ μανθάνοντες περὶ τινῶν ἀληθῆ, ἦτοι αὐτόπται
 τῶν πραγμάτων γενόμενοι, ἀποφαινοῦνται τὰς τινὰ
 ὕγειως, τὸ πάθος καὶ τὴν ἐνεργίαν τῶν πεπονήθων
 ἢ ἐνεργησάντων θεασάμενοι, ἢ ἀπαγγελλόντων τῶν
 οὐδαμῶς αἰτίων τοὺς γεγενημένους ἀκούσαντες, τὰς
 τινὰ γινώσκουσιν (19) (ὁπερ ἠρόσθη δὲ νῦν τοῦ λό-
 γου τὸ δύνασθαι τοὺς δεδράκτας ἢ πεπονήθας, δι-
 ηγημένους ἃ δεδράκασιν, ἢ πεπνήθασιν, ἐνάγειν εἰς
 γῶσιν τῶν πεπραγμένων τὸν μὴ παρατεταχῆκα).
 Ἐν ὧν ὁ θεασαζόμενος ὅπῃ τοῦ μὴραμῶς αἰτίων τῶν
 γινόμενων τὸ τὰς τινὰ τοιοῦτα γεγονέναι, ἢ συμβῆ-
 σασθαι, μὴ διακρίνων (20), ὅτι οὐ πάντως ὁ διδάσκων
 περὶ τίνος ὡς γενομένου ἢ ἐσομένου, αἰτίας ἐστὶ τοῦ
 τὸ πρῆμα τοιοῦτε τι τυγχάνει· οἰχῆται τὸν παρα-
 στήσαντα περὶ τοῦ τὰς τινὰ γεγονέναι, ἢ τὰς τινὰ
 ἔσασθαι, πεποιθέναι, ἢ ποιῆσαι τὰ περὶ ὧν διδά-
 σκει, οἰχῆται δὲ δηλονότι ἐσφαλμένως. Ὡς εἰ τις,
 ἐντυχὼν προφητικῆ βιβλῶν προδηλοσῆ τὰ περὶ Ἰου-
 δαίων τὸν προδότην, νομίσαι μαθὼν τὸ ἐσόμενον, ὄρων
 αὐτὸ ἀποτελούμενον, τὴν βιβλίον αἰτίαν εἶναι τὸς τι
 γεγονέναι ὑστερον, ἐπει ἀπὸ τῆς βιβλίου μεμάρηκα
 τὰ ὅπῃ τοῦ Ἰουδα προηθῆσάμεν ὑστερον· ἢ πάλιν
 μὴ τὴν βιβλίον ὑπολόβος εἶναι αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν πρί-
 τον γράψαντα αὐτήν, ἢ τὸν ἐνεργήσαντα, φέρε εἰπεῖν
 τὸν θεόν. Ὡς περὶ δὲ ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ Ἰουδα προφη-
 τεωμένων αὐτὰ αἱ λέξεις ἐξεταζόμεναι ἐμφαίνοσι
 τὸν θεὸν ποιῆτην μὴ γεγονέναι τῆς τοῦ Ἰουδα προ-
 δοσίας, ἀλλὰ μόνον δεδηλωκέναι προεγνωκῶτα τὰ ἀπὸ
 τῆς τούτου κακίας προηθῆσάμενα παρὰ τὴν αὐτοῦ
 αἰτίαν· οὕτως εἰ τις ἐμαθῆναι τῶ λόγῳ τοῦ προει-
 δέναι τὸ πάντα τὸν θεόν, καὶ τοὺς ἐν οἷς οἶον ἐνετύ-
 πωσε τῆς ἐαυτοῦ προγνώσεως τοὺς λόγους, κατανοή-
 σαι· ἂν, ὅτι οὐτε ὁ προγνοὺς πάντως αἰτίας τῶν προ-
 γνωσμένων, οὐτε τὰ τοὺς τύπους τῶν λόγων τῆς προ-
 γνώσεως τοῦ προγνωκῶτος δεξάμενα. Ὅτι μὲν ὄν
 ἔκαστον τῶν ἐσομένων πρὸ πολλοῦ οἶδεν ὁ θεός· γενη-
 σόμενον, καὶ χωρὶς μὲν Γραφῆς αὐτὸθεν ἐκ τῆς ἐν-
 νωίας τῆς περὶ θεοῦ ὄλων τῶ συνένει ἀξίωμα δύνα-

A hac in vita, nihil omnino motus ille possit? Obti-
 gatus si fatebatur, hunc illis profecto astra quoque
 sensum impresserint: adeoque novam de superiore
 suo fictitioque Deo mentem, hujus conversione
 mundi, sous ille, quod ipsi negant, architectus in-
 jecerit. Sin autem ejus se minime, quas astra vol-
 vunt, legibus teneri respondebunt, id ne ab iis te-
 mere negari videantur, majori utique vi suffragium
 illi nostrum extorquere debent, certo discrimine duo
 inter mentiam genera constituto, quarum alix ortus
 fatique necessitatem subire cogantur, alix defugiunt.
 Hac enim se quæstione profecto nunquam explica-
 bunt. Ad hæc preces ac vota nuncupant, superva-
 caneum plane fit. Nam si hæc illave fieri necesse
 est, hancque astra necessitatem afferunt, 283 ne
 aliter quam eorum motua complexio jubeat, fieri
 quidquam potest, hoc aut illud abs Deo impetrare
 sine ratione contendimus. Sed quorsum pluribus
 communis hujus de fato loci, quem inconsiderate
 vulgus adhuc hominum trivit, impietatem persequi-
 mur? Eam quippe superiori oratione informasse
 sat est. Jam vero, cum locum illum expendere-
 mus, «Sint in signa luminiaria,» quemadmodum in eam
 disputationem delapsi fuerimus, nobis in memoriam
 revocemus. Qui vel aliqua de re veri ex aliis quid-
 piam intelligunt, vel ipsimet fieri gestæ oculati tes-
 tes fuerunt, ii profecto rem aperire sincere inte-
 greque possunt: quippe qui, vel quod passim alter
 fuerit, vel quod idem perfecerit, aut oculis ipsi suis
 usurparint, aut aliorum qui tamen rei causam de-
 derint nullam, commemoratione acceperint. (Illud
 enim sane omitamus, fieri posse, ut qui aliquid
 vel passi fuerint, vel fecerint, eos etiam, qui præ-
 sentes non interfuerint, narratione ipsi sua totius
 in rei cognitionem adducant.) Si quis ergo,
 postquam certi aliquid aut evenisse quibusdam,
 aut eventurum esse, ab illo qui ejus causa non
 sit, auditione acceperit, non cogitet apud se,
 quisquis rem quamlibet aut gestam esse, aut
 gestum iri doceat, non eum continuo ejusdem
 rei causam esse: is sane, quicumque vel factum ali-
 quid vel futurum esse aperiet, ab eodem aut
 profectum illud aut profecturum opubiabit, falso
 tamen opinabitur. Veluti si quis, ubi ex prophético
 volumine, quod Judæ proditoris scelus exitiumque
 prædiceret, futuram totius rei scerim intellexisset,
 adeoque cum suis factum ipsum oculis intueretur,
 idem in volumen facivoris causam omnem culpam-
 que conferret: aut, si minus volumen, eum certe,
 a quo primum conscriptum illud esset, aut vero
 Deum ipsum, cujus impulsu ac numine prodixisset,

(18) ἤθλον γὰρ ἐστὶ τοὺς τοιοῦτους. Forte de-
 lendum fuerit τοὺς τοιοῦτους. Nisi dicamus, hunc
 accusativum pro nominativo usurpatum, ut in ver-
 borum activum constructione fieri solet; v. g.
 cum dicunt οὐδὲ γὰρ σε, ὅτι τοῦτο ἐποίησας, et si-
 milia. Prius tamen illud, apud antiquiores et clas-
 sicos, vereor, ut facile reperias.

(19) Τὰς τινὰ γινώσκουσιν. Hæc omnino παρ-

ἔλκειν existimo, cum jam paulo ante præcesseret,
 ἀποφαινοῦνται τὰς τινὰ ὕγειως: aut si hæc quoque
 retineri placet, scribendum ante fuerit καὶ τὸ πά-
 θος, etc.

(20) Διακρίνων. Γρ., διακρίνω, quod magis pro-
 no: alioqui mox post alterum οἰχῆται, aut δὲ tol-
 lendum videtur, aut sumendum pro ὅ, quod hoc
 loco minus placeret.

ejusdem perfidiae auctorem esse sentiret. Quemadmodum enim conceptis ac disertis, si ea diligenter expendas, istius de Juda prophetiae verbis, Deus omni conditionis ejus culpa liberatur; idque unum est illis auferri potest, Deum quod nulla sui numinis commuione, sola hominis improbitate futurum scelus ante cognoverat, prænuñtiasse: ita profecto, quisquis et eam in disputationem, qua Deo rerum omnium antegressa cognitio tribuitur, et in ea, quibus suae cognitionis signa quaedam et formas impresserit, subire altius ac 284 penetrare voluerit, intelligit ipse continuo, non illi utique, qui prænoverit, aut iis ipsis rebus, quæ prænoñtionis ejus formas quasdam notasque susceperint eorum, quæ prænoverit, causam esse tribuendam. Jam vero, quidquid aliquando futurum est, id omne Deum multo ante futurum prænosse, ut Scripturæ abesses auctoritas, vel ipsamet ex Dei notione is profecto demum intelligat, qui probe vim illam et excellentiam divinæ mentis intelligit. Si tamen sacrarum quoque litterarum testimonium eam in rem opus est, plene sunt exemplorum id genus prophetarum voces; ipsaque adeo Susanna rerum ei cognitionem omnium his verbis asseruit: « Deus æternæ, qui absconditorum ea cognitor, qui nosti omnia, antequam fiant, tu scis, quoniam falsum testimonium toleravit contra me ». Ac Regum tertio regis ipsius nomen, resque ab egestas, multis ante annis, quam lucem aspicerent, hunc in modum clarissime vates divinus expressit: « Constituitque Jeroboam diem solemnem in mense octavo, quinquadecima die mensis, in similitudinem solemn-

21 Dan. xiii, 4.

1. Ισ. βασιλευστος.

(21) Ο Θεός. En ut, Origenis etiam ætate, illa Susannæ historia θεόπνευστος habeatur: non minus certe quidem, quam libri consequentes, ex quibus idem Origenes testimonia producit. Nec ullus hic stramineus novatorum distinctio locus; dum quos ipsi sacrorum & numero libros expungunt, ex iis si quid a Patribus tanquam & Scripturæ proferri videant, Scripturam vocari excipiunt, quæ moribus informandis apta sit, non decretis fidei sancientis idonea. Risible id quidem: hæc enim calumnia, nulli non Scripturæ parti fides abrogari queat. Sed tamen, hic etiam ab Origene divinx scientiæ fides asseritur; quod, opinor, ex decretis illis nnum esse, ut duri admodum oris sint, nunquam negabit.

(22) Μηγί τῷ ὀγδόῳ. Quem ipse mensem fluxerat de corde suo, ut sequenti versus diserte Scriptura loquitur: id est, quem αὐτομάτως, nulloque Judæorum exemplo, per sese instituerat, ut ejus die 15 impie consecrationis festum celebratur.

(23) Κατὰ τὴν ἑορτήν. Quod tandem festum illud est, cujus exemplum Jeroboamus sequitur? Non placet ἀδιάφορον quoddam intelligi, quod nullam cum ista dedicatione affinitatem haberet. Addit enim Scriptura, in similitudinem solemnitatis, etc. Frustra quoque Encæniarum hic a quibusdam mentio sit, quæ Jeroboamus, tanto illis antiquior, cogitare non potuit. Probabilis alii de Tabernaculorum festo accipiunt, cujus initium ab septimi mensis decimo quinto die ducebatur, Lev. xxiii, 34 et seq. Nec tamen satis videtur, quam illius similitudinem Jeroboamus expresserit, nisi forte, quod

μεως τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν τοῦτο παραστῆται, πλήρεις μὲν εἰσιν αἱ προφητεῖαι τοιοῦτων παραδειγμάτων· καὶ μετὰ τὴν Σωτάναν δὲ τοῦ Θεοῦ γινώσκοντας τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, οὕτω λέγουσαν· Ὁ Θεός (21) ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὸς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, οὐ ἐπίσταται, ὅτι ψευδῆ μου κατεμαρτύρησαν ὄντοι. Ἱερατεῖα δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλείων καὶ ἑνομα βασιλευστος· καὶ πράξεις ἀνεγράφωσαν, πρὸς πλείωνων ἐτῶν τοῦ γενέσθαι, προφητευόμενα οὕτως· « Καὶ ἐποίησεν Ἱεροβόμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνί τῷ ὀγδόῳ (22), ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, κατὰ τὴν ἑορτὴν (23) τὴν ἐν γῆ Ἰούδα (24). Καὶ ἀνέθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαθὴλ (25), ὃ ἐποίησεν ἐν ταῖς δαμάλειον (26), αἷς ἐποίησεν. Ἔϊτα μετ' ὀλίγα· « Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ ἐξ Ἰούδα παρεγγήθη ἐν λόγῳ Κυρίου ἐν Βαθὴλ, καὶ Ἱεροβόμ εἰσέτηκε ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ ἐπιθῦσαι. Καὶ ἐπεκάλασεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγῳ Κυρίου, καὶ εἶπε· Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ οὐδὲ τίκεται τῷ ὄκῳ λαοῦ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς Ἰσραεὶς τῶν ὑψηλῶν τῶν ἐπιθόντων ἐπὶ σὲ, καὶ ὅσα ἄνθρωπων καίσει ἐπὶ σὲ. Καὶ ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέρας, λέγων· Τοῦτο τὸ τέρας ὃ ἐλάλησε Κύριος λέγων· Ἰδοὺ θυσιαστήριον ῥήγνυται, καὶ ἐκχυθήσεται ἡ πίστις ἡ ἐπ' αὐτό. » Καὶ μετ' ὀλίγα δηλοῦται, ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη, καὶ ἐξεχύθη ἡ πίστις (27) ἀπὸ τοῦ θυσιαστήριου κατὰ τὸ τέρας, ὃ ἔδωκεν ὁ ἄνθρωπος ἐν λόγῳ Κυρίου. Καὶ ἐν τῷ Ἱσαῖα γενομένῳ πρὸ πολλοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὑπερὶν ποτε γίνεται Κύριος ὁ Περσῶν βασιλεὺς

diem octavi mensis decimum quintum elegerit. Nam Tabernaculorum celebritas eo Levitici loco tantum instituitur, ut discant posteri (verba Dei sunt) quod in Tabernaculo habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra Ægypti. Malim omnino, altaris dedicationem a Salomone celebratam intelligere, quæ octavo die septimi mensis inchoata, ab vicessim secundum ducta est, quod etiam Tabernaculorum celebritas claudatur. Lege II Reg. viii, et Paralipom. vii, ubi vers. 9 de Salomone habetur, *fecitque die octavo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, et solemnitate celebrasset diebus septem.*

(24) Ἐν τῇ Ἰούδα. Rectius ἐν τῷ Ἰούδα. Ita enim ex Hebr. Septuaginta, et Vulgat. in Juda.

(25) Θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαθ. Reponendum videtur, ut est apud Septuag., θυσιαστήριον, ὃ ἐποίησεν ἐν Βαθὴλ, τοῦ ὕψους ταῖς δαμάλειον, etc. Certe τοῦ ὕψους nec omitti potest, nec in particulam ἐν sine flagitio mutari. Porro vulgat. interp. pro ὃ ἐποίησεν habet, *similiter fecit*, ut in Hebr. פשוטו י. id est, opinor, ut *feri solebat in Juda*. Septuaginta vero subintellegerunt in Hebr. פשוטו, quod, ut alibi passim.

(26) Ἐν ταῖς δαμάλειον. Ita Septuag., Vulgat. autem in mascul., *vitalis quos*. Vide notas ad pag. 417, ubi de Api Ægyptio, et Israhel. vitalis, plurib.

(27) Ἡ πίστις. Ut Septuag., Vulgat. autem, *cinis*; Hebr. פח, quod cinerem adipemque significat.

συνεργήσας τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, γενομένη (28) A
κατὰ τοὺς χρόνους Ἑσδρα, ταῦτα περὶ Κύρου ὀνο-
μαστὶ προφητεύεται· «Ὁστω λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῷ
Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ,
ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχυρῶν βασιλέων
διὰ τῆς δεξιᾶς (29)· ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ
πίλαι οὐ συγκαλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθεν σου πο-
ρεύσομαι, καὶ ὄρη (30) ἑμαίλω· θύρας χαλκᾶς συν-
τρίψω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω· καὶ δώσω
σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους
ἀνοίξω σοι, ἵνα γινῶς, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, ὁ κα-
λῶν τὸ ὄνομά σου, Θεός Ἰσραὴλ. Ἐνεκεν τοῦ παιδός
μου Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου ἐγὼ κα-
λέσω σε τῷ ὀνόματί σου, καὶ προσδέξομαι σε (31).»
Σαφρῶς γάρ καὶ ἐκ τούτων δεδιήλωται, ὅτι διὰ τὸν λαόν,
ὃν εὐηγγέτησεν, ὁ Κύριος ὁ Θεός μὴ γινώσκοντι αὐτῶν
τῆν καθ' ἑβραίων θεοσέβειαν ἐδωρήσατο ἔθνη
πλείονα ἄρξει. Καὶ τοῦτα μαθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τῶν
Ἑλλήνων τῶν ἀναγραφάντων τὰ περὶ τὸν προφητευ-
θέντα Κύρον. Ἐτι δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ, Βαβυλωνίων
βασιλευμένων τότε, τῷ Ναβουχοδονόσορ δεικνύνται αἱ
ἐπιμεναὶ βασιλείαι μετ' αὐτὸν. Δείκνυνται δὲ διὰ τῆς
εἰκόνης, χρυσαίου μὲν τῆς Βαβυλωνίων ἀρχῆς ὀνομα-
ζομένης, ἀργυρίου δὲ τῆς Περσῶν, χαλκοῦ δὲ τῆς
Μακεδόνων, σιδηροῦ δὲ τῆς Ῥωμαίων. Καὶ πάλιν ἐν
τῷ αὐτῷ προφήτῃ τὰ περὶ Δαριῶν καὶ Ἀλέξανδρον,
καὶ τοὺς τέσσαρας διαδόχους (32) Ἀλεξάνδρου τοῦ
Μακεδόνων βασιλέως, καὶ Πτολεμαίων (33) τὸν Αἰγύ-
πτου ἀρχόντα, τὸν ἐπικαλούμενον Λαγῶν (34), οὕτω
προφητεύεται· «Καὶ ἰδοὺ τράγος ἀγῶν ἤρκετο ἀπὸ
λεῖθρος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ τῷ τράφῳ
κέρας ἀνὰ μέσα τῶν ὀφθαλμῶν. Καὶ ἦλθεν ἕως τοῦ

tatis, quæ celebratur in Iudæa. Et ascendit altare, quod fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quas fabricatus fuerat. » Et paulo post : « Et ecce vir Dei venit de Juda, in sermone Ionini, in Bethel, Jeroboam stante super altare, et thus jaciente. Et exclamavit contra altare in sermone Domini, et ait : Altare, altare, hæc dicit Dominus : Ecce filius nascetur domui David, Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excel-sorum, qui nunc in te thura succedunt, et ossa hominum super te incidet. Deditque in illa die signum, dicens : Hoc erit signum, quod locutus est Dominus : Ecce altare scindetur, et effundetur adeps, qui in eo est. » Ac paucis inter-jectis, altare disruptum, effusumque adipem esse narratur, quod signum in sermone Domini propheta dederat. Similiter apud Isaiam, qui multis ante captivitatem Babyloniam annis vixerat, de Cyro Persarum rege, qui tanto captivitatem illam intervallo secutus est, quippe qui instaurando templo (id quod in Esdra tempus incidit) ope-ram navarit suam ; ita nominatim prænuntiatio habes : « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et fortitudinem Regum perfringam : aperiam coram eo januas, et portæ non cludentur. Ego ante te ibo, et montes complanabo : portas æreas conteram, et vetes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, occultos, invisibiles aperiam tibi, ut scias quia ego Dominus Deus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. Propter servum meum

» III Reg. xii, 32. » III Reg. xiii, 1.

(28) Γενομένη. Legend. videtur γενομένη, ut conveniat cum οἰκοδομῇ.

(29) Ἰσχυρῶν βασιλέων διαδέχθη. Vulgat., *dorsa regum vertam*, פְּרַעַם בְּרִיכֵי יְהוּדָה. Quæ utrovīs modo interpretæ licet, *lumbos dorsa regum sol-tam*; vel *lumb. reg. retegam. nudabo*. Priori secuti Septuaginta, per *lumbos. robur* et fortitudi-nem intellexere ; posteriorem vulgatus maluit, terga enim vertere hosti, nudare est.

(30) ὄρη. Vulgat., *gloriosos*, Hebr. עֵרְוָה; quæ vix tametsi a recentioribus Hebræis *pro difficili* et *obliqua via* sumatur, cum tamen sit ex radice תר, quæ *decorem* et *gloriam* sonat, dubium non est quin optime *gloriosos* significet, quos etiam moni-tium nomine Septuaginta intelligunt.

(31) Καὶ προσδέξομαι σε. Ita idem Septuag., Vulgat. autem, *assimilavi te*. Hebr. וְנִכַּחְתִּיךָ כִּי, si recentioribus Hebræis fides est, significat, *subdoscure indicare aut appellare*, quasi ἀντιτίθεσθαι πρὸς τινα. Sed malim Hieronymo credere, qui non semel hanc vocem reddidit, *assimilare*, præsertim cum longe sit illustrius, certis tanto ante ac per-spicuis characteribus Cyrum informari, quod hic assimilare significat, quæ ἀμυδρότης ὑπομυνύσθαι. Adde proxime dictum esse, *vocavi te nomine tuo* : quod multo est ἐναργέστερον, quam obscure tantum appellare ; quæ μελέσας, vim prioris sententiæ mi-rum quantum infringeret. Septuaginta quod attinet, legisse videtur ἴπρ, quod est, *emere, possi-dere, non autem ἴπρ*.

(32) Τέσσαρας διαδόχους. Ili enim præcipui

quatuor, Ptolemæus Lagi filius, qui Ægyptum ; Se-leucus Nicator, seu Nicanor, qui Babyioniam, Me-diam, ac deinde Syriam ; Antigonus, qui præcipuas Asiæ partes ; et Antipater, qui Macedonia obti-nuit : cujus loco alii Philippum, sive Aridæum Alexandri fratrem sufficiant.

(33) Καὶ Πτολεμαίων. Non video quamobrem Origenes, post quatuor illos Alexandri successores, Ptolemæi seorsum meminert, cum unus e quatuor fuerit. Nisi forte, cornu illud robustum et grande, cujus infra mentio, Ptolemæum esse putaverit : in quo longe cum ab interpretum omnium sensu, qui Antiochum Epiphanem, Antiochi Magni filium accipiunt, tum ab historica veritate discederet. Tametsi, quod Septuaginta cornu ἰσχυρόν dixerunt, id Hieronymum *modicum* reddidit, Hebr. שעָרָה, ἰσχυρή, quod vere parvum quid modicumve sonat. Sed cur Septuaginta *robustum*? Tantum occurrit, litterarum metathesi, ῥσγ, sæpe idem esse quod *robore* : Inde ῥσγ, hoc est *robustus, violentus* : et ῥσγ *robur*, ac *ferre violentum*. Porro Antiochus Epiphanes, initio sane modicus, quippe qu. Seleuci frater natu minor esset, ac proxime vivo regnanteque fratre delitesceret ; at eo sublato, mira in modum crevit.

(34) Ἐπικαλούμενον Λαγῶν. Repone Λαγῶ, vel Λαγῶν. Dicitur enim est Ptolemæus, non Lagus, sed Lagi, sup. filius ; tametsi Macedones, ut scribit Pausanias in *Atticis* (nec enim id ipsemet ἱστορεῖ) Philippi Alexandri patris filium esse dicerent, cujus mater iterum adhuc gestans Lago nupsisset.

Jacob, et Israel electum meum, ego vocabo te nomine tuo, et suscipiam te ²⁸. » Ex iis enim quis prorsus intelligat, Cyrum in ejus populi gratiam, quem tot beneficiis affecerat, ut Hebræorum pietatem ac religionem ignoreret, a Deo tamem gentium plurimarum imperium accepisse. Atque id Græcorum etiam, qui res Cyri, quem propheta cecinit, memorie prodiderunt, auferre possis. Quin etiam apud Daniele, quo tempore Babylonicum florebat imperium, Nabuchodonosori futurorum deinceps imperiorum oblata species est. Auro quippe Babyloniorem, Persarum argentum, Macedonum ære, ferro denique Romanorum significabatur imperium. Ac rursus idem propheta de Dario simul et Alexandro, nec non de quatuor Alexandri Macedonum regis successoribus, ipsoque Ptolemæo, qui Ægypti regnum tenuit, cuique Lagi cognomentum fuit, ejusmodi reliquit oraculum : « Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente, super faciem totius terræ; et venit usque ad arietem illum cornutum, et hircus habebat cornu inter oculos suos, quem videram, stantem ante Ubal, et cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ. Et vidi eum pervenientem usque ad arietem, et efflerat est in eum, et percussit arietem, et resistere ei, cumque eum misisset in terram, conculcavit eum, et nemo quibat liberare arietem de manu ejus. Hircus autem caprarum magnus factus est nimis : cumque crevisset, fractum est cornu ejus magnum : et orta sunt alia cornua subter illud per quatuor ventos cæli. De uno autem ex eis egressum est cornu unum forte, et factum est grande valde contra meridiem, et occidentem ²⁹. » Quid hic prophetarum de Christo ipso vocis et oracula commemorem? De Bethleemo, ubi natus, de Nazaretho, ubi educatus est; quemadmodum in Ægyptum secesserit, quæ miracula perfecit, quomodo **286** Judæ, quem apostolorum in numerum aggregarat, perfidiam prodicionemque suberit? Quibus ex omnibus certe quidem illustria divina prænotionis argumenta ducuntur. Accedit ipsa quoque Servatoris auctoritas, dum ita loquitur : « Cum videritis circumdatam ab exercitibus Hierusalem, tunc sciatis, quia appropinquavit desolatio ejus ³⁰. » His enim verbis quid deinceps futurum esset, hoc est supremum Hierosolymitanum excidii finem exitumque prædixit.

« Jam vero, quoniam hanc in Deo prænoscenti **C** vim certis adhuc argumentis ostendimus, juverit deinceps, quemadmodum astra signorum loco instituta sint, explicare. Statuendum igitur in primis est, ejusmodi sideribus assignatum ac definitum

²⁸ Isa. XLV, 1 seqq. ²⁹ Dan. VIII, 5 seqq. ³⁰ Luc. XI, 20.

(35) *Ἐνώπιον τοῦ Ὀυδάλ.* Sic et vers. 3 Septuaginta Hebraicam vocem עֵינָיו retinere, qui versu secundo verterant, ἐπὶ τῆς πόλεως Ὀυδάλ quo modo Hieronym. *super portum*, vel, *ante portam Ulai*, qui tamen vers. 5, *paludem* reddere maluit. Ergo utrumque vox illa significabat, *paludem* seu *fluvium*, unde fortassis paludes iis in partibus existerent, et portam, qua fluvius recta peteret. Fluvius hic Ulai (quem nescio cur Græcor. Biblior. Regior. interpret. vers. 2 in atrium mutaverit), Plinio lib. VI, cap. 27, *Euleus*, affini sane vocabulo.

(36) *Καὶ τὴν δύσιν.* Septuag. interpr., νότον et δύσιν, inserunt καὶ πρὸς ἀνατολήν. Hieronym. item ex Hebr. *post meridiem*, addit, et *contra Orientem*, quod utique addendum hic fuerit. Antiochus enim Epiphaneus, Ptolemæum Philometorem, Ægypti regem, adeoque totam Ægyptum, quæ πρὸς τὴν Σούταν, meridionalis est, pertinaci acerbitate vexa-

κρίου τὰ κέρατα ἔχοντος, ὃ εἶδον ἐστῶτος ἐνώπιον τοῦ Ὀυδάλ (35), καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Καὶ εἶδον αὐτὸν φθάνοντα ἕως τοῦ κρίου, καὶ ἐξηγρώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπεισε τὸν κριν, καὶ συνέτριψεν ἀμφοτέρω τὰ κέρατα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ἰσχύς τῷ κρίῳ στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτόν· καὶ οὐκ ἦν ὃ ἐξαιρούμενος τὸν κριν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ. Καὶ ὁ τράγος τῶν ἀγίων ἐμεγαλύνθη ἕως σφόδρα· καὶ ἐν τῷ ἰσχύσει αὐτὸν, συνετρίβη τὸ κέρατα αὐτοῦ τὸ μέγα· καὶ ἀνέθη ἕτερα κέρατα ὑποκάτω αὐτοῦ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐκ τοῦ ἔθνους ἐξῆλθεν κέρατα ἐν Ἰσχυρῷ, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς πρὸς τὸν νότον καὶ τὴν δύσιν (36). » Τί δὲ δεῖ λέγειν τὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας, ὅταν τόπον γενέσκειω αὐτοῦ Βηθλεὲμ, καὶ τόπον ἀνατορῆς αὐτοῦ Νάζαρεθ, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀναχῆσθαι, καὶ τεράστια, ἃ ἐποίησε, καὶ τίνα τρόπον ὑπὸ Ἰούδα τοῦ εἰς ἀποστολὴν κεκλημένου προεβόη; Πάντα γὰρ ταῦτα σημεῖα ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως. Ἄλλα καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, « Ὅταν, φησὶν, ἴσῃτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γνώσεσθε, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἔρημωσις αὐτῆς. » Προεῖπε γὰρ τὸ ὕστερον συμβεβηκός, τὸ τέλος τῆς κατασκαφῆς Ἱερουσαλήμ. « Ἀποδειγμένου τοίνυν τῆμιν περὶ τοῦ προγνώσεν εἶναι τὸν Θεόν, οὐκ ἀκαίρως, ἐκαστηγρώμεθα, πῶς ἢ ἀστέρες γίνονται εἰς σημεῖα. Νοητέον τοὺς ἀστέρας οὕτω τετάχθαι κινεῖσθαι, ἐναντιοφορούμενων τῶν καλουμένων πλανωμένων τοῖς ἀπλανέσιν, ὅτι σημεῖο

vit : tum Orientem versus, in Persidem vicinasque Persidi regiones incubuit. Sed loco τοῦ πρὸς δύσιν, idem Hieronym., et *contra fortitudinem*; in Hebr. עֵינָיו, quæ vox, cum vulgo illustre aliquid ac votis omnibus expetendum significare dicitur, tum etiam ut plurimum Judææ tributur. Hieronymus εὐδοξίαν illam hoc loco intellexit, quæ singulari ex fortitudine colligitur, quamque Judæis divina etiam virtute septis attribuit. Quid si duo hæc עֵינָיו et נָצַח, non voicis modo, sed etiam significatiōis D affinitatem aliquam et communionem, Hieronymo notam habuere? Judeam porro, Antiochus, ut notissimum est, inusitato furore vastavit, atque in ipsomet templo, Jovis Olympii signum collocavit. Quid Septuaginta secuti sint, cum δύσιν, id est, occidentem verterunt, non satis intelligo. Hierosolyma certe quidem, πρὸς γὰρ τὴν Συρίαν, occidentalis est.

ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων, πάντων τῶν περὶ ἄ
 ἕκαστον γινόμενων, καὶ τῶν καθόλου λαμβάνοντες γι-
 νώσκωσιν, οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι (πολλῶν γὰρ μετῴν ἢ
 κατὰ ἄνθρωπον τὸ δύνασθαι κατὰ ἀλήθειαν ἐκλαμβά-
 νειν ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων τὰ περὶ ἕκαστου
 τῶν ὀτιποσούτων ἐνεργούντων ἢ πασχόντων), ἀλλ' αἱ
 δυνάμεις, ἃς ἀναγκαῖον διὰ πολλὰ ταῦτα γινώσκωσιν,
 ὡς κατὰ δύναμιν διὰ τῶν ἐξ ἑαυτῶν δεξιόμων. Συνέντες δὲ
 οἱ ἄνθρωποι ἐκ τινῶν τηρήσεων, ἢ καὶ ἐκ διδασκα-
 λίας ἀγγέλων τὴν ἰδίαν τάξιν παραδειχθέντων, καὶ
 ἐπὶ τῇ τοῦ γένους ἡμῶν ἐπιτροπῇ διδασκάντων περὶ
 τούτων τινὰ, ψήθησαν τοὺς ἀρ' ὧν τὰ σημεῖα ὄν-
 ται λαμβάνειν, αἰτίους ὑπάρχοντες τούτων, ἃ σημαίνειν
 ὁ λόγος φησὶ περὶ ὧν καὶ αὐτῶν, ὡς ἐν ἐπιτροπῇ,
 κατὰ δύναμιν ἐπιμελέστερον εὐθείως διαληφόμεθα.
 Προκρίσειται τοίνυν ταῦτα τὰ προβλήματα · Πῶς, προ-
 γνώστου θέντος ἐξ αἰῶνος τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ὧν' ἐκά-
 στου πράττεσθαι νομιζόμενων, τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται ·
 Καὶ τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσι ποιητικοὶ τῶν ἐν
 ἀνθρώποις, σημαντικοὶ δὲ μόνον. Καὶ ὅτι ἄνθρωποι
 τὴν περὶ τούτων γνώσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ δύνανται,
 ἀλλὰ δυνάμειν ἀνθρώπων κρείττοις τὰ σημεῖα ἔκ-
 κωσται. Τίς γὰρ ἢ αἰτία τοῦ τὰ σημεῖα τῶν Θεῶν πε-
 πηκέναι εἰς γνώσιν τῶν δυνάμεων, τέταρτον ἐξετα-
 σθήσεται. Καὶ τοίνυν ἴσμεν ἀπὸ τῶν πρώτων, ὅπερ εὐλα-
 θεῶντες πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, οὐόμενοι κατηγοροῦν-
 ται τὰ πράγματα, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μετὰ μῶς σώζε-
 σθαι, εἰ ὁ Θεὸς προγνώσκει τὰ μέλλοντα, ἀπεθεὸς δό-
 ξη ἀνάλησαν ἀναδέξασθαι μέλλον, ἢ προσέθεναι τὸ,
 ὡς φασιν ἐκεῖνοι, ἐνδοξον μὲν περὶ Θεοῦ, ἀναίρων δὲ
 τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἔπαυον καὶ ψόγον, καὶ τὸ
 τῶν ἀρετῶν ἀπόδεκτον, τῶν τε κακῶν ψεκτόν. Καί
 φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ Θεὸς τόνδε τὸν δὲ ἀδική-
 σιν, καὶ τὰδε ποιῆσαι ἀδικήματα, ἀψευδῆ δὲ ἡ γνῶ-
 σις τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντως ἔσται ἀδικος ποιῆσαν ἢ τὰδε
 τὰ ἀδικήματα, ὁ τοιοῦτος εἶναι προουραμένον · καὶ
 ἀμάρτανον μὴ ἀδικῆσιν αὐτὸν, κατηγορήσασθαι τὸ ἢ
 ἀδικῆσιν αὐτὸν, καὶ ἀδύνατον ἔσται ἕλλοι τὸ πρῆξαι
 αὐτὸν ἢ ὅπερ ὁ Θεὸς ἔγνω. Εἰ δὲ ἀδύνατον ἕλλοι τι
 πρῆξαι αὐτὸν, οὐδέτις δὲ ἀδύνατον μὴ ποιῆμας ψεκτός
 ἔστι, μάτην αἰτιώμεθα τοὺς ἀδικούς, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀδι-
 κῶν καὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπέρχονται καὶ ἐπὶ τὰ ἅλλα
 ἀμαρτήματα. Ἐπεὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τὰ ὀνομιζό-
 μενα κατορθώματα · καὶ φασιν ἀκολουθεῖν τὸ ἃ τὸν
 Θεὸν τὰ μέλλοντα προγνωσκάναι τῶ ἢ μὴ δύνασθαι τὰ
 ἐφ' ἡμῖν σώζεσθαι. Πῶς οὖν λεκτόν, ὅτι ἐπιθάλων ὁ
 Θεὸς τῇ ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας, οὐδενὸς ἀναντίου ἢ
 γινόμενον, ἐπιπορεύεται τῶ ἢ ἕκαστον τῶν ἐσομέ-
 νων, ὅρῳν, ὅτι, ἐπὶ τῶν γέγονε, τὶδε ἔπειτα · ἔάν
 δὲ γένηται τὸδε τὸ ἐπόμενον, τὸδε ἀκολουθεῖ · οὐ ὕπο-
 στήντος, τὸδε ἔσται · καὶ οὕτω μέχρι τέλους τῶν πρα-
 γμάτων ἐπιπορεύεται, οὐδὲν ἄ ἔσται, οὐ πάντως ἐκά-
 στω τῶν γινωσκόμενων αἰτίους τοῦ αὐτοῦ συμβῆναι
 τυγχάνον. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις, ὅρῳν τινα διὰ μὴ
 ἀμαθίαν προπετῆ, διὰ δὲ τὴν προπέτειαν ἀλογιστως
 ἐπιθεῖνοντα ὁδοῦ ὀλισθηρῆς, καὶ καταλαθεῖ ποιεῖσθαι
 ὀλισθήσαντα, οὐχὶ αἰτίους τοῦ ὀλισθοῦ ἐκεῖνον γίνεται ·

esse motum, ut quæ errantia vulgo dicuntur, viam
 fixis illis atque constantibus plane contrariam te-
 neant. Id quod eo consilio factum est, ut ex vario
 astrorum situ, eorum, quæ partim singulis, partim
 in universum eveniunt, signa quædam hauriant,
 non jam homines certe quidem (ex illa enim silen-
 turæ conversione, quidquid aut facturi singuli sint,
 aut passuri, vere ac certo intelligere, operæ est hu-
 manas vires longe multumque superantis), sed natu-
 ræ illæ superiores, quas pluribus sane de causis
 eam in cognitionem venire necesse est, ut deinceps
 pro capte nostro demonstrabimus. Homines autem,
 quod nonnulla id genus, vel observationibus
 quibusdam, vel angelorum, qui cum suis ipsi sine
 transilierint, tum generis in nostri perniciem ista
 docuerint, informatione didicerint; eorum simul,
 quorum significationem iis Scriptura tribuit, aucto-
 res illos esse putaverunt, a quibus ea se percipere
 signa credebant. Qua de re summam quoque paulo
 post, sed tamen pro nostra facultate diligenter et
 accurate disputabimus. Atque hæc erunt quæstio-
 nis institutæ capita. Qui fieri possit, ut cum ea
 quæ a quoque fieri censentur omnia, ex omni Deus
 æternitate prænoviter, sua tamen voluntati nostræ
 vis potestasque servetur. Quomodo erunt illarum,
 quæ hominum generi eveniunt, signa quidem sidera
 sint, causæ vero minime. Quamobrem certam et
 exquisitam homines earundem rerum cognitionem
 habere non possint, sed naturis humana superiori-
 bus proposita signa illa sint. Nam quorsum iisdem
 ex signis aliquid naturas illas cognitionis haurire
 voluerit, quarto demum loco quaeremus. Ordiamur
 a primo, in quo dum cautiore esse Græcorum ple-
 rique vellet, quodque si Deo futurorum prænotio
 tribueretur, vim rebus inferri putarent, ac voluntatis
 nostræ jura violari, nefarium impiumque dogma
 suscipere temere, 287 quam alterum illud pro-
 bare maluerunt, quod Deo quidem, ut ipsi loquun-
 tur, gloriæ cederet, verum arbitrii nostri vim et fa-
 cultatem everteret, simulque proinde omnem cum
 laude vituperationem, et quidquid aut est comple-
 tendum in virtute, et in vitio reprehendendum.
 Enimvero, si hunc aut illum Deus injuriosum futu-
 rum, si has aut illas injurias illaturum ex æterni-
 tate cognovit, nec falli prænotio divina potest: is
 profecto, quem ejusmodi fore præviderit, et inju-
 riosus omnino futurus est, et tales injurias illatu-
 rus: adeoque fieri nullo modo potest, ut ab illis
 injuriis absteat, cum et ad eas inferendas neces-
 sitate rapiatur, nec aliud ab eo quidquam fieri pos-
 sit, quam quod futurum Deus esse cognoverit. Jam
 si aliud prorsus agere nihil potest, nec quisquam
 jure vituperatur, quod id non fecerit, quod fieri ab
 eo non potuit, homines injuriosos frustra calum-
 niamur. Deinde vero ab injuriosis et injuriis ad
 cætera peccatorum genera gradum faciunt. Tum a
 contrario, de iis quoque rebus, quæ præclare fieri

ἃ Ἰσ. καὶ ποιῆσα. ἔ Ἰσ. γὰρ τὸ. ἃ Ἰσ. καπὶ. ἔ Ἰσ. τῶ. ἃ Ἰσ. τῶ. ἃ Ἰσ. τῶ. ἃ Ἰσ. τῶ.

honesteque videantur, simili ratione statuunt : tandemque concludunt, si Deo semel futurorum prænotio concedatur, arbitrii nostri potestatem continuo funditus esse tollendam. Quibus hoc modo respondendum erit : Deus, quod nulla res causam non habeat aliquam, dum sub ipsum orbis molienti principium, futura sigillatim omnia mente percurrit, videt illico, si factum hoc erit, illud proinde secuturum; quod ubi exstiterit, tertium ex eo quiddam aptum fore; hoc item si positum erit, et consequens illud futurum : itaque ad rerum finem omnium cognitione perducta, quidquid futurum est intelligit : nec tamen cujuslibet omnino rei, cur hoc illud modo eveniat, causa dicendus est. Quæ admodum enim, si quem imperitia temerarium ac præcipitem esse videas, eaque temeritate impulsam lubrico sese itinere committit, ut eum labente fallenteque vestigio ruiturum intelligas, ipsi tamen prolapsionis causa non es. Ita plane sciendum est, Deo, quod cujusmodi quisque sit futurum præviderit, causas etiam quamobrem ejusmodi sit futurus, quæque ab eo vel improbe vel præclare gerenda sint, esse perspecta. Atque, ut libere, quod res est, eloquamur, non Dei modo prænotionem rerum causam non esse (nec enim quem peccatum Deus esse prævidit, eum dum re ipsa peccat, ad facinus quasi manu deducit), sed etiam, quod a communi sensu remotius quidem, sed verum tamen est, id ipsum quod futurum sit, ejusmodi prænotionis causam esse. Neque 288 enim idcirco fit, quod futurum esse cognoscatur, sed quod futurum sit, idcirco futurum esse cognoscitur. Quo quidem in genere, distinctione opus est. Nam si quod omnino futurum dicitur, id ita quis accipiat, perinde ac si quod prævisum est, evenire necesse sit, hoc vero minime damus. Nec enim, quod prævisa Judæ proditione fuerit, Judam propterea necessario proditorem fuisse concedimus. Enimvero, quibus in prophetarum oraculis futurum Judæ scelus exprimitur, iisdem hominis incessitur carpiturque improbitas, atque omnium in oculis indignitas ejus probrumque traducitur. Qui si ad proditionem vi ac necessitate raperetur, nec reliquis apostolis per eam similis esse posset, omni profecto crimine ac probro vacaret. Vide ergo, num id ipsam disertis hisce Propheta conceptis verbis aperiat : « Nec sit, qui miscratur pupillis ejus, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Et percussus est hominem inopem, et mendicum, et compunctum corde mortificare. Et dilexit male-

αὐτὸν νοήσαν τὸν θεόν, προειραχότα ὅπως ἔσται ἕκαστος, καὶ τὰς αἰτίας τοῦ τοιοῦτον αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾶν, καὶ ὅτι ἀμαρτήσεται τὰδε, ἢ κατορθώσει τὰδε. Καὶ εἰ χρὴ λέγειν, οὐ τὴν πρόγνωσιν αἰτίας τῶν γινομένων (οὐ γὰρ ἐκράπτεται τοῦ προγνωσμένου ἀμαρτησομένου ὁ θεός, ὅταν ἀμαρτάνῃ), ἀλλὰ παραδοξότερον μὲν, ἀληθὲς δὲ ἐροῦμεν, τὸ ἐσόμενον αἰκίων τοῦ τοιάνδε εἶναι τὴν περὶ αὐτοῦ πρόγνωσιν. Οὐ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσται, γίνεται, ἀλλ' ἐπεὶ γίνεσθαι ἔμελλεν, ἔγνωσται. Διαστολῆς δὲ δεῖται. Εἰ μὲν γὰρ τὸ « πάντως ἔσται » οὕτω τις ἐρμηνεύει, ὡς ἀνάγκη εἶναι γενέσθαι τὸ προγνωσμένον, οὐ διδόμεν αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἐροῦμεν, ἐπεὶ προγνωσται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι, ἐπὶ πάσα ἀνάγκη ἦν Ἰούδαν προδότην γενέσθαι. Ἐν γούν ταῖς περὶ τοῦ Ἰούδα προφητεῖαις μὲμφεις καὶ κατηγορίαι τοῦ Ἰούδα ἀναγεγραμμέναι εἰσὶ, παντὶ τῷ παριστάσει τὸ ψεκτὸν αὐτοῦ. Οὐκ ἂν δὲ φόβος αὐτῷ προσήπτετο, εἰ ἐπάναγκες προδότης ἦν, καὶ μὴ ἀνεδέχεται (37) αὐτὸν ὅμοιον τοῦ λοιποῦ ἀποστόλου γενέσθαι. Ὅρα δὲ εἰ μὴ ταῦτα δηλοῦται δι' ὧν παραβολήματα ῥητῶν οὕτως ἐγένοντο· « Μηδὲ γεννηθῆτω οὐκίτηρμον τοῦ ὄρραφοῦ αὐτοῦ, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη ποιῆσαι ἔλαος. Καὶ καταβύβωζεν ἀνθρώπων πένητα καὶ πτωχὸν, καὶ κατανενυγμένον τῇ καρδίᾳ, τοῦ θανατώσαι (38)· καὶ ἠγάπησε κατάραν, καὶ ἤξεε αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογῆαι, καὶ μακρυνθῆσθαι ἀπ' αὐτοῦ. » Εἰ δὲ τις διηγῆσεται τὸ « πάντως ἔσται » κατὰ τὸ σημάειν αὐτὸ, λέγων, ὅτι ἔσται μὲν τὰδε τινὰ, ἐνεδέχεται δὲ καὶ ἐτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς ἀληθὲς συγχωροῦμεν. Τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται φεῦσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι φρονησαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ μὴ γενέσθαι. Σαφέστερον δὲ τοῦτο ἐροῦμεν οὕτως· Εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὅμοιος Πέτρῳ, ἐνδέχεται τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα, ὅτι μὲν εἰ ἀπόστολος ὅμοιος Πέτρῳ. Εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι, ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονησαι περὶ αὐτοῦ, ὅτι προδότης ἔσται. Εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο γεγονότων, τοῦ εἶναι (39) ἐν αὐτῷ τὸ ἀληθὲς προγινώσκων, προγινώσεται τὸν Ἰούδαν προδότην γενέσθαι, τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνώσις, ἐνδέχεται καὶ ἐτέρως γενέσθαι. Καὶ λέγοι ἂν ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τὸδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, ἴδω, ὅτι τὰδε ποιήσει. Οὐ γὰρ ὡς περὶ ὁ θεὸς εἶποι ἔν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινὰ τὸν ἀνθρώπων πτήναι, οὕτω χρησμοῦν, σφῆρε εἶπαι, περὶ τινος διδοῦς ἐρεῖ, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονησαι. Δύναμις μὲν γὰρ πάντῃ οὐκ ἔστι τοῦ πτήναι οὐδὰμῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, δύνα-

(37) *Ἐνδέχεται*. Facilis emendatio est, *ἐνδέχεται*. Hoc enim verbum iis maxime de rebus usurpat, quæ utramque in partem ex se evenire possunt, ut paulo post sæpius.

(38) *Τὸν θανατώσαι*. Supple *ἐνεκα*. Quod in Vulgata paulo obscurius, et compunctum corde mortificare. Itaque post *καρδίᾳ*, et *corde*, adhibenda virgula est : significatur enim, cum hoc animo persecutum esse hominem dolore jam confectum, ut ei vitam eriperet.

(39) *Τοῦ εἶναι*. Subobscure locus. An mutanda distinctio est, et τοῦ εἶναι cum ἐνδεχομένων ita construendum, ut subintelligas *χάρην* vel *ἐνεκα* ; An ita potius ordinanda sententia ? Ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ἀληθὲς προγινώσκων τοῦ εἶναι τῶν προειρημ. ἐνδεχ. δ. γεγον. An denique, τοῦ εἶναι sumitur, pro τοῦ ὄντος, vel τοῦ ἐσομένου πράγματος. Elige ; postremum hoc malui.

μὲν δὲ ἐστὶ τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστῆσαι. Ἄν ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγους ἐπιτροπτικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χειρότερῃ· κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθές, καὶ βιώσαι βεβουλημένος κατ' αὐτό. Οὐ ζητεῖ δὲ ὅδε μὴν τάληθῃ, ἐπεὶ ἐπιβρέπει ἐπὶ τὴν ἕδοσιν, ὅδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν, καὶ λόγου προτροπτικοῦ. Πάλιν δ' αὖ ὅδε μὴ αἰρεταὶ τὴν ἕδοσιν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντιβλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὅδε δὲ καταφρονεῖ αὐτῆς, τὸ ἀσχημὸν ὄρων τὸ ἐν αὐτῇ πολλαῖς τυγχάνον. Ὅτι μένοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀνέγκη ἐπιτίθησι τοῖς περὶ ἑἶν κατελιπθε, πρὸς τοῖς προσηγορευμένοις καὶ τοῦτο λέγεται, ὅτι πολλοῦ τῶν Γραφῶν Θεὸς κελεύει τοὺς προφήτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσπονησάμενος (40) τὸ ἐγνωσκῆναι, πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέψουσιν, ἢ τοῖς ἀμαρτημασιν ἑαυτῶν ἔμμενοῦσιν. Ὅσπερ ἐν τῷ Ἱερεμῆ λέγεται· « Ἰσῶς ἀκούσονται, καὶ μετανοήσουσιν. » Οὐ γὰρ ἀγνοῖν ὁ Θεός, πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ, φησὶν· Ἰσῶς ἀκούσονται, καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' ὁνοεῖ τὸ ἴσαστάσιν τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεκτικὸν ἐκ τῶν λεγομένων, ἵνα μὴ, προκατηγγελημένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ, καταπέσειν ποσὴ τοῖς ἀκούοντάς, δόξαν ἀνάγκης παριστάσῃ, ὡς οὐκ ἔντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέφειν, καὶ αὐτὴ αἰτία γένηται (41) τῶν ἀμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν τὸ προγνωσμένον καλῶν δυνάμενοις ἐν τῷ ἀγωνισασθαι, καὶ ἀντεταίειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιώσαι, αἰτία γένηται ἡ πρόγνωσις ἐκλύσεως, οὐκ ἐπὶ εὐτόνοις ἴσταμένοις κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ὡς πάντως ἐσομένου τοῦ προσηγορευμένου. Καὶ οὕτω γὰρ ὁφειλόμενον γίνεσθαι ἂν ἡ πρόγνωσις τοῦ ἐσομένου καλοῦ. Πάντα γοῶν χρησίμως ὁ Θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν, εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἐτύφωλεν. Ἡ γὰρ γνῶσις αὐτῶν ἀνῆκε μὴν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἄλλαιν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέστρεψε δ' ἂν δόξα κατελιθῆναι, πρὸς τὸ, μὴ ἀντιπαλασσάνας ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ, τάχιστα αὐτῇ ὑποχειρούς γενέσθαι. Ἄμα δὲ καὶ μαχομένον (42) ἐγένετο τῷ καλῶν καὶ ἀγαθῶν γενέσθαι τινὰ τὸ τὴν πρόγνωσιν ἐληλυθέναι εἰς τόνδε τινὰ, ὅτι πάντως ἴσται ἀγαθός. Πρὸς οἷς γὰρ ἔχομεν (43), καὶ σφοδρό-

77 Psal. cvm, 12.

(40) Οὐ προσπονησάμενος. Gallicus etiam idiotismus est, ne *faisant pas semblant*, quod Latinitas minus patitur; aliud enim est, non *simulo me audire*, aliud, *simulo me non audire*, hoc est, *audire me dissimulo*. At Græcis Gallisque perinde est, seu præmitatur negatio, seu consequatur, tametsi longe sæpius præmititi Græce conseruerit. Interdum vero, *προσπονησθαι*, ἐλλειπτικῶς usurpat, ut apud Demosthenem. *Pro coron.*: « Ὅρα μὴ τοῦτων μὲν ἔθροβῃς, ἐμοὶ δὲ προσποσῆθαι, subintellegitur, εἶναι. *huic aduersus Eschinem*, qui a liberalibus doctrinæ imparatus cum esset, eruditi nomen et famam ambiebat: Τοῖς δὲ ἀπολειφθεῖσιν μὲν, ὡσπερ σοὶ, προσπονησάμενος δὲ ὑπ' ἀναίσθησίας, τὸ τοὺς ἀκούοντας ἀλγεῖν ποιεῖν, ἕταν λέγασιν, οὐ τὸ δοκῆναι τοιούτως εἶναι περίσσειν.

(41) Αἰτία γένηται, etc. Αἰτία hic occasio est, ἀφορμή. Porro αἰτίαν αἰτ, non absolute τὸ μὴ ἐπιστρέφειν, sed τῶν ἀμαρτημάτων. Nec enim fieri potest, ut quod mihi Deus certo futurum aperiat, id

dictionem, et veniet ei: et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo 77. » Sin autem illud idem quod omnino futurum dicitur, ita quis, prout asseverationis hujus significatio postulat, intelligit, quasi futurum sit illud quidem, cæterum aliter etiam evenire potuisset: id tanquam verum ultro fatemur. Nam ut mentiri Deus fallique non potest, ita quæ fieri æque ac non fieri possunt, eadem ipse futura uosse pariter, aut non futura potest. Verum dilucidius hac de re hunc in modum statuemus. Si Petro similis apostolus Judas esse potest, potest etiam Deus Judam apostolum Petro similem futurum cognoscere. Similiter, si propter Judas esse potest, potest quoque Deus illum nosse proditorem futurum. Jam si re ipsa proditor Judas erit, Deus sane, qui utrumque illud fieri posse prænotat, ut rei cuiusque veritatem in se ipso prænoscat, ita Judam re ipsa proditorem futurum prænoscat, cum interea quod eum in modum cognoscit, aliter ex sese evenire possit. Itaque non immerito divine prænotioni ejusmodi oratio tribuatur: Accidere omnino potest, uti hoc ab isto fiat; nec minus tamen, uti contrarium: ego vero, cum fieri utrumque possit, alterum hoc futurum novi. Neque enim Deus, quemadmodum ut certus hic homo uolet, fieri non posse pronuntiat, ita perinde ac si aliqua de re oraculum ederet, hunc aut illum temperantem fieri posse negat. Nam cum nulla prorsus ad volandum facultate instructus 289 homo sit, ejusdem tamen potestatis est, vel temperantem vel intemperantem vivere. Ita cum utrumque facultatem habeat, qui cohortationes et doctrinæ præcepta negligit, deteriori sese permittit; qui vitæ ad veritatis normam exigenda studio, in ejus indagatione versatur, is ad meliorem sese adiungit. Cæterum, quod alter da vero indagando minus labore, voluptatis id cupiditate sit; alter vero, quod ejus studio magnopere teneatur, hoc certo quodam proprioque consilio facit, ad quod partim ipsa notione seuque communi, partim cohortatione adductus est. Præterea voluptatem alter non eo complectitur, quod aduersus eam consistere nequeat, sed quod pugnare cum

ipsum propterea non eveniat, quod certo futurum aperuerit. Hæc enim τῶν ἀντιμαχομένων ἐστίν.

(42) Ἄμα δὲ καὶ μαχομένον. Negari non potest, quin hoc *duresculum* sit; imo, si absit ὑπερβολή, falsum. Tantum enim abest, ut hæc duo pugnent, ut manifesta potius ἀντιλογία sit, aperiri diuinitus, ὅτι πάντως ἴσται ἀγαθός, et tamen illum ipsum οὐκ ἀγαθὸν γενέσθαι. Sed ratio quam subjungit molliorem interpretationem patitur, cum ea tantum futuri cognitione, vim et contentiorem animi debilitatum iri significet; quod, τὸ γε καθόλου, et verissimum est, et sanctorum Patrum ore frequētissimum.

(43) Πρὸς οἷς γὰρ ἔχομεν. Integer locus est; tantum dandi casus χρεῖται, qui sequitur, in rectum mutandum videtur. Per ea vero quæ habemus, intelligit, opinor, quæ ἡμῖν ἐφωτα, et semina illa honestatis atque virtutis, quæ nobis cum ratione insita sunt.

ea luctarique nolit : calcet eandem alter, quod adjunctam ei ut plurimum turpitudinem ferre non possit. Ac nullam prorsus a divina prænotione, rebus iis, quæ prævidet, necessitatem imponi, cum superioribus argumentis, tum hoc insuper efficitur, quod in sacris passim litteris prophetae ad penitentiam homines cohortari jubeantur, idque perinde, ac si utrum li meliorem ad frugem sese recepturi, an suis in sceleribus hæsure porro ac perstituri sint, ignoraret. Sic apud Jeremiam habetur, « Forsitan audient, et agent penitentiam. » Neque enim, quod, auditori sint necne, minus intelligat, idcirco hunc in modum ipse loquitur, « Forsitan audient, et agent penitentiam, » sed ut illum quodammodo parem in utramque partem, vim facultatam his verbis ostendat : ne qui jam ante prænotionis ejus certitudinem audierint, li proinde ac si et ea necessitatem inferret, nec meliorem vitam instituire arbitrii foret sui, animos deinceps ac spem omnem abjiciant, adeoque in peccatum ab illa propemodum impellantur. Deinde vero, ne qui dum prævisum eos bonum lateret, pugna cum improbitate suscepta, vitam ex virtutis norma instituire potuissent, eos talis contra prænotio remissiores ac solutiores efficiat, quod dum plane bonum illud futurum putarent, minori propterea cum peccato animi contentione pugnarent. Sic enim ipsa prænotio futurum quoque bonum impediret. Quamobrem qui orbem universum præcipuo rerum bono moderatur Deus, idem nos sapienter omnino futuris in rebus cæcos esse voluit. Earum enim cognitio, ut nosurum adversus improbitatem impetum constantiamque frangeret, ita dum certa fixaque videretur, longe nos citius atque facilius, omni contentione abjecta, sceleris in dominatum ac potestatem adduceret. Imo pugnarent ista secum, ut idem et probus evaderet, et **290** certo probum se futurum esse prænosset. Nam cum præter ea, quæ nobis indita sunt, magno insper ad virtutem parandam ac vehementi conatu opus habeamus, tum occupata scelus ista virtutis certo futuræ præceptaque cognitio, vim exercitationis omnem debilitat. Ita prohibe futuri sinus an improbi, summo utique nostro bono ignoramus. Sed quoniam divino consilio factum esse diximus, ut rebus in futuris cæcitantibus, viderum inde fortassis huic Exodi questionis lucis a nobis aliquid afferri possit, « Quis fecit aurdastrum ac surdum, videntem et cæcum? Nonne ego Dominus Dens? » Ut cæcum pariter ac bene oculatum hoc sensu fecisse dicatur, in presentibus oculatum, cæcum in futuris. Nam surdastri quidem surdique rationem ac discrimen exquirere, hujus loci non est. Quanquam, plurima sane, quæ juris nostri non sunt, multorum etiam quæ nostra in potestate sint, causam interdum esse, fatemur ipsi quoque : ac propterea nisi ea, hoc est, in quæ potestatis ac juris habemus nihil, antecederent, ne hæc quidem aut illa secutira esse, quæ nostra tamen ex libertate pendent. Cæterum ita quidem eorum nonnulla, quæ in nobis sita sunt, alia, quæ potestatis nostræ non sunt, antegressa consequuntur ; ut iis etiam antegressis, a nobis præter ea, quæ fiunt, fieri quoque alia possint. Quod si erit quispiam, qui voluntatis nostræ vim ac potestatem adeo nulla cum universo conjunctione teneri volet, ut hoc aut illud, quod certa quedam antecesserint, eligi a nobis interdum optarique neget : is profecto se mundi partem esse oblitus erit, ac sese hominum communione, totiusque circumfusi aeris ambitu contineri.

Ac mihi quidem pro loci hujus ratione modice adhuc, quasi que compendio demonstrasse videor, nihil omnino rebus iis quas prænotaverit, a divina prænotione necessitati afferri. Deinceps id agamus,

²⁹¹ Exod. iv, 11.

(44) Πράττει. Vix dubito quin scripserit Origenes, πράττεται, cum et sensus hoc postulet, et ἀμέσως ante dixerit, ἐπράττετο.

(45) Τοῖς προεγνωσμένοις. Quæ vox sequenti versu repetitur. Malui tamen utrobique προγενομένων, ut habetur in alt. ms. cum modo dictum

A τῆτος καὶ τάτωσ; πλειονοσ; χριστε̅ πρὸσ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι· προκαταληφθεῖσα δὲ ἡ γνώσις τοῦ πάντωσ; ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι, ὑπεκλίει τὴν ἀσκησιν. Διὰ τὸν συμφορῆντοσ; οὐκ ἴσμεν εἰ ἀγαθοί, οὔτε εἰ πονηροί ἐσόμεθα. Ἐπεὶ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι ἀπετύφλωσεν ἡμᾶσ; πρὸσ τὰ μέλλοντα ὁ θεὸσ;, ζητοῦμεν τὸ βῆτην ἀπὸ τῆσ; Ἐξόδου ὄρα, εἰ δυνάμεθα οὕτω σαφῆναι· « Τίσ; ἐποίησε δὺσκαρον, καὶ κωφὸν, καὶ βλέποντα, καὶ τυφλὸν; οὐκ ἐγὼ Κύριοσ; ὁ θεὸσ; ; » ἵνα τὸν αὐτὸν καὶ τυφλὸν καὶ βλέποντα πεποιηκὼσ; ἡ· βλέποντα μὲν πρὸσ τὰ ἐναστηκὼτα, τυφλὸν δὲ πρὸσ τὰ μέλλοντα. Τὸ γὰρ περὶ τοῦ δὺσκαροσ;, καὶ κωφοῦ, οὗ τοῦ παρὸντοσ; καιροῦ διηγήσασθαι. Ὅτι μέντοι γε πολλῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν αἰτία πλείεστα τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστί, καὶ ἡμεῖσ; ὁμολογήσομεν· ὃν μὴ γενομένων, λέγω δὲ τὸν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οὐκ ἂν τάδε τινα τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐπράττετο. Πράττει (44) δὲ τάδε τινα τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀκολουθεῖ τοῖσ; προεγνωσμένοισ; (45), οὐκ ἐφ' ἡμῖν (46) ἐνδοχομένοσ; τοῦ ἐπὶ τοῖσ; αὐτοῖσ; προεγνωσμένοισ;, καὶ ἕτερα πρᾶξει, παρ' ἃ πρᾶττομεν. Εἰ δὲ τίσ; ζητεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀπολειυμένον εἶναι τοῦ παντοσ;, ὥσπερ μὴ διὰ τάδε τινα συμβεθεκὼτα ἡμῖν ἡμᾶσ; αἰρεῖσθαι τάδε, ἐπιλείηται κόσμου μέρος ὃν, καὶ ἐμπροσθεροσ; ἀνθρώπων κοινωνία καὶ τοῦ περιέχοτοσ;.

C Μετρωσ; μὲν οὖν ὡσ; ἐν ἐπιτομῇ οἶμαι ἀποδειχθεῖσ;αι, τὸ τῆν πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι καταναγκαστικῆν τῶν προεγνωσμένων πάντωσ;. Φέρε δὲ, ἀγνωσώμεθα καὶ περὶ τοῦ τοῖσ; ἀστέρασ; μεθαμῶσ;

fuerit, ὃν μὴ γενομένων.

(46) Οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Expungenda negatio est, alioqui et sententia falsa esset, et ab Origenia mente prorsus aliena : falsa, quia libertatem everteret; aliena, quia libertatem hanc tueretur Origenes.

εἶναι ποιητικούς τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικούς δὲ μόνον. Σαφές δὲ, ὅτι, εἰ δὲ τις ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀστέρων ποιητικὸς νομιζοιτο τῶνδὲ τιμῶν τῶν γινομένων περὶ τῶν ἀνθρώπων (47) (ἔστω γὰρ περὶ τοῦ τῶν νῦν ζητεῖσθαι τὸν λόγον), οὐκ ἂν ὁ σήμερον, φέρεται εἶπεν, γενόμενος σχηματισμὸς περὶ τόνδε δύναται νοεῖσθαι πεποιημένοι τὰ παρεληλυθότα δι' ἕτερον (48). Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, πρῶτον τὸ πεποιημένον. Ὅσον δὲ ἐπὶ τοῖς μαθήμασι τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων, πρῶτον τὸ σχηματισμὸς προλέγεσθαι νομιζοιτο περὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπαγγέλλονται γὰρ, τόνδε τινὰ τρόπον τῶν ὤρων λαθόντες τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου, καταλαμβάνειν πῶς ἕκαστος τῶν πλανητικῶν κατὰ κάθετον, ἢ τῆσδε τῆς μοίρας τοῦ ζωδίου, ἢ τῶν ἐν αὐτῇ λεπτιῶν· καὶ ποῖος ἀστὴρ τοῦ ζωδιακοῦ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἐτύγχανεν ὀρίζοντος, πόσος τε κατὰ τὸ δυτικόν, καὶ τίς κατὰ τοῦ μεσουρανήματος, καὶ τίς κατὰ τοῦ ἀντιμεσουρανήματος. Καὶ ἐπὶ τούτοις ποῖος ἀστέρας, οὗς νομιζοῦσι ταυτοῖς ἐσχηματίζεσθαι, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ δεινῶς γενέσεως ἐσχηματιζόμενος οὕτως, τῶν χρόνων τῆς ἀποτάξεως· οὗ τοῦ περὶ οὐ σκοποῦσιν, οὐ μόνον τὰ μέλλοντα ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρεληλυθότα, καὶ τὰ πρὸ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σπορᾶς τοῦ περὶ οὐ λόγος γεγενημένου περὶ πατρὸς, ποταπὸς ἦν τυγχάνει, πλοῦσιος ἢ πένης, δολοκλήρος τὸ σῶμα ἢ σεσινωμένος, τὸ ἦθος βελτίων ἢ χείρων, ἀκτιζόμενος ἢ πολυκτιζόμενος, τήνδε τὴν πρᾶξιν ἢ τήνδε ἔχων· τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς μητρὸς, καὶ περὶ πρῶτον ἀδελφῶν, ἔαν τύχῃσιν οὕτως. Ἔστω δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσέσθαι αὐτοὺς καταλαμβάνειν τὰ ἐν τῷ τόπῳ ἀληθῆ, περὶ οὗ καὶ αὐτοῦ ὑστερον δεῖξομεν, ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει πισυόμεθα τὸν τῶν ὑπολαμβάνόντων κατηγορηθῆσθαι ὑπὸ τῶν ἀστέρων τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, τίνα τρόπον ὁ σήμερον σχηματισμὸς ὁ τῶνδὲ δύναται πεποιημένοι τὰ πρῶτον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἀμύχανον, καθ' ὃ δὲ (49) εἰρήσεται τὸ περὶ τῶν πρῶτον τῶν χρόνων ἀληθές, σαφές τὸ μὴ (50) πεποιημένοι τοὺς ἀστέρας οὕτως κινουμένους ἐν οὐρανῷ τὰ παρεληλυθότα καὶ γενόμενα, περὶ τοῦ οὕτως ἔχειν αὐτοὺς. Εἰ δὲ τοῦτο τάχα ὁ προσέμενος ἀληθεύειν αὐτοὺς, ἐπιστάσης (51) τοῖς περὶ τῶν μελλόντων λεγομένοις, ἐρεῖ ἀληθεύειν αὐτοὺς οὐ τῷ ποῖον τοὺς ἀστέρας, ἀλλὰ τῷ σημαίνει μόνον. Ἐκὼ δὲ τις φάσκει τὰ μὲν παρεληλυθότα μὴ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας, ἀλλὰ ἄλλους μὲν σχηματισμοὺς τοὺς τῆς ἐκείνων γνώσεως αἰτίους γεγονέναι· τὸν δὲ νῦν σχηματισμὸν σεσημαγμένον μόνον, τὰ μέντοι μὴ

• 10. ἀποτάξεως.

(47) *Περὶ τῶν ἀνθρώπων.* Rescribendum existimo; περὶ τῶν ἀνθρώπων, vel τῶν ἀνθρώπων, ut mox περὶ τόνδε.

(48) *Δι' ἕτερον.* Hic quoque alter. ms. secutus sum, ubi περὶ ἑτέρου legitur, qui sensus longo convenientior est. Nec enim de pluribus hic schematicis agit, sed de uno tantum, quem plurium ac præteritorum eventuum causam esse negat, ut ei sequentibus manifeste constat.

(49) *Καθ' ὃ δὲ.* Pro καθ' ὃ δὲ, quod forte rescribendum est, elarius certe foret.

A ut ne stellas quidem ipsas rerum humanarum ullo modo causas, sed earum tantum signa quædam esse ostendamus. Primum igitur id plane constat, ut certum quemdam stellarum situm, certarum quoque rerum, quæ ad hominem pertineant, causam esse demus (nam de hoc in præsentiarum instituta quæstio sit), qui tamen hodierna die, verbi gratia, certo cuidam homini earum situs exstiterit, eundem rerum earum causam esse nullo modo potuisse, quæ in alio quorundam, aliisque pluribus jam ante contigerint. Quidquid enim aliud efficit, eo quod efficiat prius esse debet. Atqui eorum præceptis, qui artem istam profitentur, id quoque fieri posse vulgo putant, ut quæ tali

291 situ priora sunt, de hominibus prædicantur. B Quippe sibi enim hoc isti sumunt, ut ubi semel horam unius alicujus hominis singularem certo quodam modo deprehenderint, exploratum ipsi continuo habeant, eque ad perpendicularium siderum erraticum quodlibet situm in hac illave signi parte, partisque minutis obtineret; simulque quodnam zodiaci astrum in orientali horizonte, quodnam in occidentali versaretur, quenam item medium utriusque hemisphærii cælum adversa positione occuparent. Atque ubi stellas eas, quarum sibi animo figuram videntur et collationem informasse, hoc illove situ sub alicujus ortum fuisse posuerunt; tum ii vero ex illo ipso tempore, quo editus in lucem is est, cujus fatum rimantur, non futura modo, sed etiam præterita, quæque ejusdem et ortum et satum antecesserint, conjiciunt: qualem ipse patrem habeat; divitem an tenuem, integri corporis, an mutili; bonis an malis moribus; in angusta ro familiaris; hoc an illud complexum vitæ genus: similiaque tam de matre, quam de fratribus, si qui sint, natu majoribus inquirent. Nos vero, ut demus interim (quod ipsum tamen falsi postea coarguemus), exquisite ab iis totam illam situs astrorum locique rationem teneri posse, quæramus ex iis tamen, qui rebus humanis vim a sideribus afferri putant, qui tandem hodiernus iste situs rerum tempore superiorum causa esse possit. Nam id si fieri nullo modo potest, profecto etiam, dum iis de rebus veri quodpiam invenitur, plane consequens est, ut præsens hic astrorum in cælo motus, quæ jam ante contigerunt, quem ejusmodi situm obtinerent, efficere non potuerit. Sin aliquis forte erit, qui ad veritatem iis hoc in genere concedendum, rerum futurarum præsentionibus adducatur; fatendum ipsi

(50) *Σαφές τὸ μὴ.* Ita distinguendum fuit τὸ σαφές ab ἀληθές, quod præcedit, alioqui ἀσαφές αὐτοῦ locus hic fuisset.

(51) *Ἐπιστάσης.* Reponendum existimo ἐπιστάσης, alioqui non solum τὸ εἰ δέ, quod periodi est initium, ἀναπόδοτον futurum est; sed etiam τὸ ἐρεῖ, quod sequitur, ad genethiacum defensorem, non ad oppugnatozem Origenem pertinerebit; cum tamen Origenes non hanc ipsi per sese orationem attribuat, sed eam potius ex illius opinione securaturam veli.

tamen, verum ab illis eo prænantiarum tantum, quod illud astra futurum significant, non quod efficiant. Quod si alius præterita non jam a sideribus effici concedet, sed cognitionis eorum causa in priores alius positiones figuratas translata, solam hodieuo situi significationem relinquit: sic tamen, ut præsentis siderum subortum certi hujus hominis collocationi, certam futurorum præmotionem debere velit: afferat ille porro discriminis rationem, quamobrem alia tanquam effecta vi siderum, alia tanquam ab iis modo significata, vere cognosci posse defendat. Quod illi discrimen cum assignare nullum 292 possint, nobiscum deinceps ingenue, nihil eorum quæ ad homines pertinent, a sideribus effici fateantur; sed tantum, uti jam ante diximus, utcumque significari. Quod perinde omnino fuerit, ac si quis non jam ex iisdem sideribus, sed per aliam iam prophetiam, ex ipsamet Dei mente res aut præteritas aut futuras intelligeret. Quemadmodum enim superius ostensum a nobis est, quod Deus, quæ a quoque profectura sint, omnia prænovit, id nihil prorsus voluntatis nostræ potestati officere: ita nec eidem, quæ rerum signa Deus esse voluit, incommodat. Sed voluminis alicujus instar, futurum prophetica dictione complexi, universo quoque cælo, qui Dei liber quidam est, contineri futura possunt. Itaque hunc in modum intelligi potest, quod in Josephi præcatione a Jacobo dicitur, « Legi in tabulis cæli quæcumque accident vobis, et filiis vestris. » Quin etiam illud, « complicabitur cælum quasi liber », eo fortassis pertinet, ut impressas ipsi rerum futurarum significationes perfectum quasique completum iri demonstrat, quemadmodum ipso rerum exitu completa vulgo prophetarum dicuntur oracula. Atque ita signorum ut vice fungerentur, constituta divinitus astra fuerint, juxta illud, « Sint in signa. » Quæquam Jeremias, uti et nobis nos ipse reddat, eoque metu liberet, quem ea nobis afferre possent, quæ ab astris vel significari, vel proficiaci quandoque videantur, ita monet, « A signis cæli nolite metueret. » Jam vero, aliud præterea videamus argumentum, quod sideribus efficiendi nullam, sed aliquam tantum, si vel ipsa tamen dari potest, significandi vim relinquat. Docebunt enimvero infiniti rerum ortus, quæ uni duntaxat homini eventura sint (id quod tamen ex hypothesi dictum esse velim, perinde ac si eorum in cognitionem homines venire posse concedamus). Quod enim hic aut ille certi quidpiam subiturus sit, puta jugulandus a latronibus, in quos incidit; hoc isti quidem partim ex singulari ejus ortu, partim ex fratre, si plures nosceret, singulorum natalitii haberi posse defendunt. Fratris enim cædem latronum manu futuram, singulorum, nec non parentis utriusque, imo conjugis etiam, liberorum, famulorum, ac necessariorum, adeoque

• *Isr. τὸ ποιητ.* • *Isa. xxxiv, 4.* • *Jer. i, 2.*

(52) *Παρασηνάτω.* Quam argumentum hoc negat, non sentio. Respondet enim genethiacus, totum hoc discrimen ex diversa præteriti ac futuri conditione petendum esse.

Α λοντα δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνεστηκότος σχηματισμοῦ τῆς τοῦ θεῖου γενέσεως· παρασηνάτω (52) τὴν διαφοράν τοῦ ἀπὸ τῶν ἀστέρων δύνασθαι δεῖξαι, ὅτι τὰδε μὲν νενοῦνται ἀληθῆ ὡς ἀπὸ ποιούντων, τὰδε δὲ ὡς ἀπὸ σημαινόντων μόνων. Μὴ ἔχοντες δὲ δοῦναι τὴν διαφοράν, εὐνομιόμους συγκαταθήσονται, μηδὲν τῶν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι, ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν, εἰ ἄρα, σημαινεσθαι ὡς εἰ μὴ καὶ ἀπὸ τῶν ἀστέρων τις ἐλάμβανε τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νοῦ τοῦ θεοῦ, διὰ τινος λόγου προφητικῶ. Ὅσπερ γὰρ προσημαίναμεν, ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγον τὸ τὸν θεὸν εἶδέναι τὰ πραχθηζόμενα ἐκάστω, οὕτως οὐδὲ τὰ σημαίνα, & ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαινεῖν, ἐμποδίζειν (53) τὸ ἐφ' ἡμῖν· ἀλλὰ παραπληρώσει βεβαίω περιέχοντι τὰ μέλλοντα προφητικῶς ὁ πᾶς οὐρανὸς δύναται, ἵνα οὐκ ἐβίβωσεν ἢν θεοῦ, περιέχων τὰ μέλλοντα. Διόπερ ἐν τῇ προσηγῆ τοῦ Ἰωσήφ δύναται οὕτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ· « Ἀνέγω γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὅσα συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. » Τάχα δὲ καὶ τὸ, « Ἐλιγθήσεται » (53) ὁ οὐρανὸς ὡς βίβλος, ὡς τοὺς λόγους τοῦ περιεχομένου, σημαντικῶς τῶν ἐσομένων δηλοῖ ἀπαρτισθησομένου, καὶ ἴν' οὕτως εἴπω, πληρωθησομένου, ὥσπερ λέγονται αἱ προφητεῖαι πεπληρωσθαι τῇ ἐκθετηκέναι. Καὶ οὕτως ἔσται εἰς σημεῖα τὰ ἀστέρα γεγονότα, κατὰ τὴν λέγουσαν φωνήν, « Ἔστωσαν εἰς σημεῖα. » Ὁ δὲ Ἰερειμίας, ἐπιστρέφων ἡμᾶς πρὸς ταυτοῦς, καὶ περιαιρῶν φόβον τὸν ἐπὶ τοῖς νομιζομένοις σημαινεσθαι, τάχα δὲ καὶ ὑπολαμβανομένοις ἐκείθεν ἔρχεσθαι, φησὶν « Ἀπὸ τῶν σημαινόντων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβείσθε. » Ἰδομεν καὶ δεῦτερον ἐπιχείρημα, πῶς οὐ δύναται ὁ ἀστέρων εἶναι ποιητικῶ, ἀλλ', εἰ ἄρα, σημαντικῶ. Ἀπὸ τῶν πλείστον γὰρ ὄσων γενέσεων ἔστι λαθεῖν τὰ περὶ ἐνὸς ἀνθρώπου· (τοῦτο δὲ καθ' ὑπόθεσιν λέγομεν, συγχωροῦντες τὸ ἐπιστημὴν αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι ὑπ' ἀνθρώπων δύνασθαι) φέρε γὰρ εἰπεῖν, περὶ τοῦ τόνδε πείσεισθαι τῶδε, καὶ τεθνήξουσιν περιπλοκῶς λησταῖς καὶ ἀναρεθέντα, φησὶ δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τε τῆς ἰδέας αὐτοῦ γενέσεως, καὶ τύχη ἔχων ἀδελφοῦς πλείους, ἀπὸ τῆς ἐκάστου αὐτῶν. Περιέχων γὰρ οὐκ ὀνομαστικῶς τὴν ἐκάστου γένεσιν ἀδελφῶν ὑπὸ ληστοῦν τεθνηζόμενον, ὁμοίως καὶ τὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τὴν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τῆς γαμετῆς, καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν φιλάτων τάχα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναιρούτων. Πῶς οὖν δύνατον τὸν τοσαύταις γενέσεσιν, ἵνα αὐτοῖς τοῦτο συγχωρηθῆ, ἐμπεριεχόμενον γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων, τῆσδε μέλλον τῆς γενέσεως ἡ τῶνδε; Ἀπίθανον γὰρ καὶ τὸ φάσειν τὸν σημαίνομενον τὸν ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦδε τινος γένεσει ταῦτα πεποιηκέναι, τὸν δὲ ἐν τῇ τῶνδε γενέσει μὴ πεποιηκέναι, ἀλλὰ σεσημακέναι μόνων. Ἡλίθιον γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὅτι εἰ πάντων γένεσι περιέχε καθ' ἑκαστον ποιητικῶν ὁ τοῦ τόνδε ἀναρεθῆναι ὥστε ἐν γενέσει,

(53) *Ἐμποδίζειν.* Malim ἐμποδίζειν. Nec enim id ante demonstravit, nisi forte κατ' ἀλόγουθιαν.

(53) *Ἐλιγθήσεται.* Vulg. ἐλιγθήσεται. *Εἰπὶν.*

καθ' ὁπίσθαι λέγω, παντῆροντα περιέχουσαι τὸ
 τῆνδε τιὰ ἀναρεθῆναι. Οὐκ οὐδα δ' ὅπως δυνήσονται
 ὦσαι τὸ τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ σχεδὸν πάντων τοῖνδε
 εἶναι τὸν σχηματισμὸν ἐπὶ τῆς γενέσεως, ὡς ὀκταψή-
 μερον αὐτοῦ λαμβάνειν περιτομῆν, ἀκρωτρίαζομέ-
 νους, καὶ ἑλομένους (54), καὶ φλεγμονῆν περιπεσο-
 μένους, καὶ τραύμασι, καὶ ἄμα τῆς ἑνὸς βίον εισ-
 ὄντων λατρῶν ἑομένων· τῶν δὲ ἐν Ἰσραηλίταις τοῖς
 κατὰ τὴν Ἀραβίαν, τοῖνδε, ὡς πάντα περιτέμνε-
 θαι τριακιδεκαετείς· τοῦτο γὰρ ἰσθόρηται περὶ αὐ-
 τῶν. Καὶ πάλιν τῶνδε τινῶν ἐν Αἰθιοπί τοῖσδε
 πᾶς κόγχας τῶν γονάτων περιαιρεῖσθαι, καὶ τῶν
 Ἀμαζόνων τοὺς ἐτέρους τῶν μαστῶν. Πῶς γὰρ
 ταῦτα ποιοῦσι οἱ ἀστέρας τοῖσδε τοὺς ἔθουσιν; Ἡ-
 μαί, ὅτι ἐπιστήσῃ μὲν (55) οὐδὲ μέχρι τοῦ στήσαι
 ἠνησομέθᾳ τὴ ἀληθὲς εἶπεν περὶ αὐτῶν. Τοσούτων
 δὲ φερομένων ὄδων προγνωστικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως
 ἐξῆκταίαν οἱ ἀνθρώποι ἐπὶ τὴν μὲν οὐρανιστικὴν
 καὶ τὴν θεικὴν μὴ λέγειν περιέχειν τὸ ποῦν αἴ-
 τιον, ἀλλὰ σημαίνει μόνον, καὶ τὴν ἀστεροσκοπι-
 κῆν (56)· οὐκ εἶ δὲ τὴν γενεθλιαλογικὴν. Εἰ γὰρ ἐπι-
 γνώσκεται (ἵνα καὶ χαρισόμεθα τὸ γινώσκουσαι),
 γίνεσθαι δὲ ἐκείθεν ὅθεν ἡ γνώσις λαμβάνεται, εἰ μάλ-
 λον ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἢ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἔσται τὰ γι-
 νώμενα; καὶ μᾶλλον ἂ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἢ ἀπὸ τῶν
 σκλαγγῶν τῶν θυομένων, ἢ ἀπὸ τῶν διατόντων
 ἀστέρων;

Equidem sic existimo, veri nihil hoc in genere, in quo vel leviter hæere liceat, excogitari a nobis as-
 serique posse. Cæterum, cum tam multe prænosceudi artes circumferantur, non video, quamobrem
 in id potissimum homines impegerint, ut augurali et haruspicina efficiendi vim negarent, significandi
 tantum concederent, idem tamen de ea, quæ in stellarum et natalitiorum consideratione versatur, non
 sentiant. Nam si cognosci futura possunt (hoc enim in præsentia demus) idemque cognitionis illorum
 est effectioisque principium; cur in stellas potius quam in aves, eorum quæ sunt causa, conferatur?
 vel cur avibus eadem potius, quam aut victimarum extis, aut discurrentibus ignibus assignetur?

Ἐ ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρχίσει εἰς
 ἀναίρεσιν τοῦ ποιητικοῦ εἶναι τοὺς ἀστέρας τῶν
 ἀνθρωπίνων. Ὅπερ δὲ συγκεχωρήκαμεν (οὐ γὰρ
 εὐτοίμει τὸν λόγον), ὡς τῶν ἀνθρώπων δυναμένων κα-
 ταλαμβάνειν τοὺς οὐρανίους σχηματισμοὺς, καὶ τὰ
 σημεῖα, καὶ ὧν ἐστὶ σημεῖα, τοῦτο φέρε νῦν ἐξετά-
 σωμεν εἰ ἀληθὲς ἐστὶ. Φασὶ τοίνυν οἱ περὶ ταῦτα δευ-
 νῶ, τὸν μέλλοντα τὰ κατὰ τὴν γενεθλιαλογικὴν ἀλη-
 θῶς καταλαμβάνειν, εἰδέναι οὐ μόνον τὸ κατὰ πό-
 σον ἢ δωδεκατημορίου ἐστὶν οἰ καλούμενος ἀστήρ,
 ἀλλὰ καὶ κατὰ ποίας μοίρας τοῦ δωδεκατημορίου, καὶ
 κατὰ ποίου ἐξηχοστοῦ. Οἱ δὲ ἀκριβέστεροι, καὶ κατὰ
 ποίου ἐξηχοστοῦ τοῦ ἐξηχοστοῦ, καὶ τοῦτο φασὶ δεῖν
 αἰετὶν ἐφ' ἑκάστου τῶν πλανημένων, ἐξετάζοντα
 τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς. Πάλιν αὖ ἐπὶ τοῦ
 φαστικικοῦ ὀρξόντος δεήσει, φασὶν, ἵδειν οὐ μόνον τὸ
 δωδεκατημόριον ποῖον ἦν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν
 μοῖραν, καὶ τὸ ἐξηχοστὸν τῆς μοίρας, τὸ πρῶτον ἢ
 τὸ δεύτερον ἐξηχοστὸν. Πῶς τοίνυν, τῆς ὥρας πλα-

ἂ Ἰσ. καὶ εἰ μάλ. ἃ Ἰσ. ποίου.

(54) Ἐλομένους. Ἐλομένους, opinor, vera lectio est, quam etiam ex manuscriptis alter representat; ulcus enim ex circumfusione sequebatur.

(55) Ἐπιστήσῃ μὲν. Hæc duo verba libenter expruxerim, quæ profecto sensum, absque illis

A interfectorum ipsorum fortassis ortu inclusam ten-
 neri putant. Quemadmodum 293 ergo fieri potest,
 ut qui tot aliorum (demus enim hoc interim) natali-
 tiis involvitur, idem astrorum huic potius generati-
 oni quam cæteris præsentium positioni adducatur?
 Incredibile enim est, positionem, quæ singulari unius
 cujusdam ortui præferuit, hujusmodi exitus causam
 finisse: quæ cæterorum in natalitiis exstiterit, non
 fuisse, sed ejus modo significationem aliquam ded-
 disse. Nec minus insulsum fuerit, omnibus ac sin-
 gulis plurium istorum natalitiis hominis unius cædis
 causam includere: quasi generationibus ex hypo-
 thesi quinquaginta, certi unius hominis occisio
 comprehensa teneretur. Jam intelligere profecto non
 possum, qui tandem Judæos omnes ea nasci astro-
 rum positione defendent, ut octavo die circumcidi
 cunctos oporteat, itaque summa cute truncari, tor-
 queri, ardenti tumore inflammari, lacerari vulneri-
 bus, postremo vix natos medicorum arte ac mani-
 bus indigere. Ismaelitas contra eos, qui Arabiam
 tenent, eo situ in lucem edi, ut omnes circa annum
 decimum tertium circumcidi necesse sit. Id enim
 hoc de hominum genere commemoratur. Præterea
 qui fiat, ut certis quibusdam apud nonnullos
 Æthiopiæ populos genuum patellæ, Amazonihus
 mammaram altera resecetur. Quomodo enim similia
 certis duntaxat in gentibus, siderum vis efficiat?

C Ἐ Hactenus quidem a nobis, quantum hic locus
 postulabat, confutata illa sententia est, quæ rerum
 humanarum effectioem a sideribus pendere statu-
 bat. Quod autem paulo ante, cum nihil susceptæ
 disputationi officeret, ultro concessimus, cœlestes il-
 las positiones, signa, quorumque signa illa sint om-
 nia, facultatis humanæ viribus intelligi 294 posse:
 id verum sit, nunc demum exquiramus. Primum
 igitur artis hujus magistri docent, qui ad veram ac
 perfectam rerum genethliarum cognitionem aspi-
 ret, tenendum: huc esse non modo quam in parte
 duodecima, sed etiam quam in illius duodecimæ
 particula, imo etiam tandem in sexagesima ver-
 setur astrum. Addunt vero, qui rem expendunt accu-
 ratius, quam in illius sexagesimæ sexagesima.
 D Quod idem ipsi errantium in siderum quolibet fa-
 ciendum esse præcipiunt, mutuum singulorum cum
 iis, quæ fixa vocant, comparationem ac respectum
 vestigando. Deinde in ipso quoque orientali hori-

optime coherentem, interturbant.

(56) Καὶ τὴν ἀστεροσκοπι-
 κῆν. Manifesta trajectio
 est. Legendum ergο, οὐκ εἶ δὲ τὴν ἀστεροσκοπι-
 κῆν, καὶ τὴν γενεθλιαλογ-
 κῆν, καὶ τὴν γενεθλιαλογ-
 κῆν, καὶ τὴν γενεθλιαλογ-
 κῆν.

zonte, non videndum esse modo, quænam duodecima pars in eum subeat, sed etiam quænam illius duodecimæ particula, quæque hujus sexagesima, primane ac secunda. Quemadmodum ergo fieri possit, ut cum hora, si latius rem æstimes, duodecimæ partis dimidium complectatur, sexagesimam is teneat, qui horarum divisionis analogiam non teneat? Exempli gratia, nosse qui poterit, certum hunc hominem, hora quarta, parte horæ dimidia, quarta, octava, decima sexta, secunda et trigesima natum esse? Nam propter horæ, non integræ modo, sed etiam definitæ hujus certaque partiulæ ignorantem, plurimum sæpe voluit, in ea quæ significatur, varietatis incidere. Et in geminis quidem, ut alterius ortus ab altero, momento sæpe uno puncto temporis dirimatur, multæ tamen occurrunt tam casuum quæ in rerum negotiorumque varietates, partim, ut ipsi auri, quod stellarum diversus in utroque respectus fuerit, partim quod minus certam illam, quæ in horizontem subiret, partis signi duodecimæ particulam si tenuerint, qui exploratam sese horam habuisse putaverint. Nam hoc quidem, pars ne horæ tricesima, ortus utriusque intervallum existierit, stature nemo potest. Verum id quoque per nos habeant, ut exquisitè horam tenere possint. Exstat sane quoddam ejusmodi theorema, quo zodiacum circum, perinde ut errantia sidera, ab occasu in ortum ita ferri demonstrant, ut centesimo quoque anno motum hunc suum pars ejus quælibet rna conficiat. Qui motus longioris progressu temporis, in signa duodecim varietatis plurimum inferat: cum signum aliud sit quod mente concipitur, aliud quod quasi sensu informatur: sic tamen ut ex eo tantum quod mente concipitur, quodque vix ac ne vix quidem teneri 295 certo potest, rei veritas habeatur. Quanquam id etiam a nobis detur, ut aut signum illud quod mente concipitur, certo teneri queat, aut ex eo saltem quod sensu informatur, verum intelligi. Astrorum certe quidem illorum quæ in situm ejusmodi figuramque concurrunt, quam ipsi contemperationem appellant, exquisitè abs sese defendi non posse fatebuntur. Cunctingit enim sæpissime ut vel infestioris hujus astri vis, quod emerit, alterius felicioris aspectu magis minusve retundatur: vel ut id ipsum quo minus eveniat, proprius quidam ac singularis alterius, quod deterius aliud significet, situs impediatur. Ac mihi sane ita persuado, quisquis in locorum istorum disquisitione versabitur, pronuntiatum eum utique, perspectam exploratamque mortalium nemini eorum rationem esse, sed ei duntaxat vini signifi-

* *Id. add. μόνον.*

(57) *Μορφώματος.* Post hanc vocem membrum alterum deesse credo, quod ita concipi possit, οὐ μὴν λαμβανόμενον τ' ἀληθοῦς· ἐκ τοῦ μορφώματος. Sensus enim id exigit, et manifeste probant, quæ sequuntur. Vox, *μορφώματος* repetita, librariorum, ut sæpe fit, oculis impusit, ut posteriori prioris loco acciperent.

(58) *Χείρονος ἀπὸ τοῦθε.* Melius, ni fallor, ab-

Α τεί λόγῳ ἡμῖν δωδεκατημορίου περιεχοῦσης, δύναται τις λαβεῖν τὸ ἐξηκοστὸν, μὴ ἔχων τὴν ἀναλογίαν τῆς διαιρέσεως τῶν ὥρων, ὥστε, φέρε εἰπεῖν, εἰδέναι, ὅτι γεγέννηται ὁ θεῖνα ὥρα τετάρτη, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ τετάρτη, ὀγδὼν, καὶ ἑκαταεκάστη, καὶ δωδεκακοστῶ; Παραποῦ γὰρ φασὶ παραλλάττειν τὰ σημαίνόμενα, παρὰ τὴν ἀγνωσίαν, οὐ * τῆς ὄλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ποστημορίου αὐτῆς. Ἐν γούν τοῖς διδύμοις γενομένοις πολλὰκις τὸ μεταξὺ καὶ ἀκαριαῖον ὥρας ἐστὶ, καὶ πολλὰ παραλλάται τῶν συμβαινόντων καὶ τῶν πραττομένων ἐπ' αὐτῶν ἀπαντώσιν, ὡς φασὶν ἐκείνοι, παρὰ τὴν αἰτίαν τῆς σχέσεως τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ μῶρον τοῦ δωδεκατημορίου τὸ παρὰ τὸν ὀρίζοντα, οὐ καταλαμβάνομενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων τὴν ὥραν τετραρχεῖναι. Οὐδεὶς γὰρ δύναται λέγειν, ὅτι τὸ μεταξὺ τοῦδε τῆς γενέσεως πρὸς τὴν τοῦδε ὥρας τριακοστὸν. Ἄλλ' ἔστω συγχεωρημένον αὐτοῖς τὸδε, κατὰ τὸ ἐκλαθεῖν τὴν ὥραν. Φέρεται δὴ θεώρημα, ἀποδεικνύον τὸν ζωδιακὸν κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανουμένοις φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν ἐπὶ ἀνατολὰς δι' ἑκατὸν ἐτῶν μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ πολλῷ χρόνῳ ἐναλλάττειν τὴν θέσιν τῶν δωδεκατημορίων· ἑτέρου μὲν τυγχάνοντος τοῦ νοητοῦ δωδεκατημορίου, ἑτέρου δὲ τοῦ ὡσαύτῃ μορφώματος (57)· ἀλλ' ἐκ τοῦ νοητοῦ ζωδίου, ὅπερ οὐ πᾶντι τὸ δυνατόν καταλαμβάνεσθαι. Ἔστω δὲ καὶ τοῦτο συγχεωρημένον, τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ νοητὸν δωδεκατημόριον, ἢ δύνασθαι ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ δωδεκατημορίου λαμβάνεσθαι τὸ ἀληθές. Ἄλλὰ τὴν γε σύγκρισιν παρ' αὐτοῖς καλουμένην τὴν ἐπίσθε τοῖς σχηματισμοῖς τυγχάνοντων, καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν, οὐχ οἷοί τε σώσαι κατὰ πᾶν, ἀμαυρουμένου τοῦ δηλουμένου· φέρε εἰπεῖν, χείρονος ἀπὸ τοῦδε (58), διὰ τὸ ἐπιβλέπεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦδε τοῦ κρείττονος, καὶ ἐπὶ τὸσόνδε, ἢ τὸσόνδε ἀμαυρουμένου. Πολλὰκις πάλιν τῆς ἀμαυρώσεως τῆς τοῦ χείρονος ὑπὸ τῆς ἐπιβλέψεως τοῦ τοῦ κρείττονος ἐμποδιζομένης, ἐκ τοῦ ἑτερον ὀφθαλμῷ ἐχημητιῖσθαι, χείρονων ὄντα σηματικόν. Καὶ οἷμαι ἐπιστησαντά τινα τοῖς τόποις, ἀπογῶναι τὴν περὶ τούτων κατὰλήψιν, οὐδαμῶς ἀνθρώποις ἐκκεκμηένῃ, ἀλλ', εἰ ἄρα, μέχρι τοῦ σηματοῦναι μόνον φθάνουσιν. Εἰ δέ τις ἐν πείρῃ γεγέννηται τῶν πραγμάτων, μᾶλλον εἰσεται τὸ ἐν τῷ στοχάζεσθαι ἀποπτωτικῶν τῶν λεγόντων, καὶ αὐτῶν συγγραμμάτων, ἢ περ νομιζόμενον (59) ἐπιτυκτικόν. Καὶ Ἡσαίας γούν, ὡς ὁ δυναμῶν τούτων εὐρίσκεισθαι ὑπὸ ἀνθρώπων, φησὶ πρὸς τὴν θυγατέρα τῶν Χαλδαίων, τῶν ταῦτα μάλιστα παρὰ πάντας ἐπαγγελλομένων· « Στήθεσσαν δὴ, καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ· ἀναγγελάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σὲ ἔργεσθαι. » Διὰ γὰρ τούτων διδασκόμενα μὴ δύνασθαι

esset ἀπὸ, ut χείρονος τοῦδε (nempe ἀστέρος) cum præeunte particip. δηλουμένου construat. Sin autem, quod minus probò, retinebitur ἀπὸ, tunc post χείρονος apponenda virgula fuerit, ut ἀπὸ τοῦδε cum ἀμαυρουμένου conjungatur.

(59) Ἦπερ νομιζομ. Lege ἢ περ τὸ νομιζ. vel ἢ τὸ νομ.

τοὺς πᾶν περὶ αὐτὰ φιλομαθεὶς προδιλοῦν, & βε-
 βούληται Κύριος ἐκάστῳ ἔδωκε ἐπαγαγεῖν. Ὅσα αὐτὰ
 καὶ ὁ θελωθεὶς ἀνήρ. Ἄλλὰ γὰρ ὁ πᾶς ἡμῖν οὗτος εἰς
 δύο τὰ μέγιστα συναίρειται λόγος, εἰς τε τὸ μὴ θεοῦς
 εἶναι τοὺς κατὰ πόλιν χρεῖν νομοισμένους, καὶ εἰς τὸ
 μηδὲ ἀγαθοῦς δαιμόνας· τούναντιον δὲ γόνιτ' ἔτινας,
 καὶ πλάνους, καὶ ἀπατεώνας τυγχάνειν ἐπ' ὀλίβρω
 καὶ διαστροφῇ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας, τὴν εἰς ἀν-
 θρώπους πλάνην, τὴν τε ἑλλην, καὶ δὴ καὶ τὴν περὶ
 εἰσαρμμένης προβεβλημένους· ἀφ' ἧς, μηδενὸς τῶν ἐξ
 αἰῶνος, πλὴν Ἰησοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸ πᾶν τῶν
 ἀνθρώπων γένος λελυρωμένου, εἰκότως ἡμῖν ἐν ἀρ-
 χαὶς τῆς Εὐαγγελικῆς Προπαρασκευῆς, τὰ παρόντα
 πάντα διὰ σπουδῆς γέγονεν, ὡς ἂν ἔργῳ μάθομεν,
 ἐκ τίνων προγόνων εὐνέας, καὶ οὐκ τὸ πρὶν ἀπάτη
 συνεχομένων, ἐξ ὁπόσης τε καὶ πηλίκης ἀνανεύσαν-
 τες, αὐτοὶ τε ἡμεῖς καὶ ὁ σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος
 ἀδελφείας τε καὶ ἀθεότητος, τὴν ἴασιν τῆς μακρᾶς καὶ
 πολυχρόνου δαιμονικῆς ἐνεργείας διὰ μόνης τῆς
 τοῦ * σωτηρίου εὐαγγελικῆς εὐράμεθα διδασκα-
 λίας.

cum alios passim omnes, tum hunc in primis de
 vetererint. Quò, præter Jesum Servatorem nostrum, cum illud ex omni memoria liberarit uero, jure
 sanetractanda hæc omnia sub *Evangelicæ Preparatōnis* suscepimus: 296 ut re ipsa di-
 scamus, quibus tandem nati majoribus quamque gravi errore laborantibus quantæque simul ipsi et
 quam immanis cum vecordiae tum impietatis ex tenebris, cum genere hominum universo, caput at-
 tollere; ac tam late patenti, tamque diuturnæ dæmonum fraudi vexationique remedium, salutaris
 utius evangelicæ doctrinæ beneficio invenire poterimus.

* *Id. del. τοῦ.*

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΕΒΔΟΜΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER SEPTIMUS.

ΤΑΣ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΕΒΔΟΜΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ. C

297 SEPTIMI LIBRI CAPITA.

- α'. Τὰ περὶ τοῦ τῶν ἀνέκδοτον Ἑβραίων βίον, καὶ
 ὡς εὐλόγως τὰς ἐπιθέσεις αὐτῶν Γραφῶν τῶν
 πατρῶν λόγων προειμίσσασκε.
 β'. Ἀνακεφαλαίως τῆς κατὰ τοὺς ἄλλοις ἔθνεσι
 θεολογίας, καὶ οὐκ κατὰ αἰετα συνέστη τῷ
 βίῳ.
 γ'. Παράθεσις τοῦ τῶν Ἑβραίων τρόπου, καὶ
 ἕως ἐδόξαρον περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ δημιουργοῦ
 τῶν ὄλων.
 δ'. Ὅπως ἐφρόνον περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, καὶ
 περὶ τῆς τῶν σωμάτων οὐσίας.
 ε'. Ὅπως φιλόθεοι γεγονότες, τῶν ἀναγράφτων
 θεωρημάτων καὶ χρησίων ἠξιώθησαν.
 ς'. Ὡς ἐκάθ' ἦσαν Ἰουδαίου πρόθεσις ἢ Μω-
 σῆα γενέσθαι, ἐπ' εὐσεβείᾳ διαλάψαντες.
 ζ'. Ὡς αὐτοὺς ὁ Μωσῆς Ἑβραίων τῶν πρὸ τῆς
 ἡλικίας αὐτοῦ τῆ οὐκεία καταβέβληται γραφῆ
 τοῦ βίον.

1. *Vetustissimorum Hebræorum instituta; jureque nos sacras eorum litteras patriis monumentis protulisse.*
2. *Summa reliquarum gentium theologia capita, quamque gravium malorum humanæ societati causam illa fuerit.*
3. *Quinam Hebræorum mores fuerint, quidve de universi auctore ac molitore senserint.*
4. *Quid iidem partim de animæ immortalitate, partim de corporis natura senserint.*
5. *Eosdem suo in Deum amore consecutos esse, uti numinis aspectu et oraculis fruerentur; quod utrumque sacris litteris consignatum est.*
6. *Eosdem ante natum Moysen, necdum Judaicis religionibus informatos, pietatis laude floruisse.*
7. *Hebræorum, qui ante se floruerunt, vitas ab ipso Mose proprio ac singulari opere conscriptas fuisse.*

8. *Mature judicio, sanaque ratione susceptam a nobis earum historiam fuisse. Hic autem cursum eorum vita perstringitur, quos ante diluvium, ac drinceps, ad Mosem usque Deus præcipuo amore complexus est.*

298 9. *Hebræorum doctrinæ placita.*

10. *De generali Providentia et universi molitione.*

11. *Quid Hebræi de Deo principe rerum omnium causa senserint.*

12. *Hebræorum de secundo principio theologia.*

13. *Philonis de secundo principio sententia.*

14. *Aristoboli verba in eadem sententia.*

15. *De creaturarum ratione præditarum productione.*

16. *De contrariis adversariisque virtutibus.*

17. *De natura hominis.*

18. *Philonis de animo sententia.*

19. *Materiam ortu non carere.*

20. *De eodem ex Origenis in Genesin commentario.*

21. *Ex Philone de eodem argumento.*

22. *Materiam necortu carere, nec malorum causam esse.*

CAPUT I.

Vetustissimorum Hebræorum instituta; jureque nos sacras eorum litteras patris monumentis prætulisse.

Sequitur ut Hebræorum deinceps, quam omnibus patriis ritibus potiore habuimus philosophiæ religionisque formam, viteque simul rationes et instituta sequamur. Nam cum id a nobis adhuc effectum sit, ut non inconsiderate ac temere, sed mature castigato judicio, vanam illam ac spuriam omnium tam Græcorum quam barbarorum theologiam, relictam a nobis ac repudiatam fuisse constaret: solvenda modo vobis altera quæstio est, ratioque reddeuda, quæ nos ad suscipiendam ac probandam Hebraicarum litterarum doctrinam impulerit. Ac nobis quidem crimini probroque dandum non esse, quod a barbaris utilitatis aliquid mutemur, opportuniori majorique otio denoustrabimus, dum quidquid usquam apud Græcos, imo apud celeberrimos 299 etiam illorum philosophos non modo bausturum e philosophia disciplinarum, sed etiam quidquid e re communis hominum societatis, ac rerumpublicarum usu fuerit, id omne consarcinatum esse ostendemus. Jam vero, nullum auri bonum potuisse, cujusmodi ad nos profectum ab

A η'. Ὡς εὐλόγη χρίσει, καὶ σώφρονι λογισμῷ τὴν περὶ τῶνδε ἱστορίων παρέλεξαμεθα· καὶ ἐπιδρομὴ τῶν κατὰ τοὺς δηλοῦμένους βίβλιν, τῶν τε πρὸ τοῦ κατακλινοῦ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς Μωσέως γενεᾶς διαμακροῦντων.

θ'. Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις δογματικῶν θεωρημάτων.

ι'. Περὶ τῆς καθόλου προνοίας, καὶ περὶ τῆς συνστάσεως, καὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου.

ια'. Ἑβραίων δόξα περὶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ δὴ καὶ πρώτου τῶν ἄλλων αἰτίου.

ιβ'. Περὶ τῆς τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογίας.

ιγ'. Φίλωνος περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.

ιδ'. Ἀριστοβούλου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

ιε'. Περὶ τῆς τῶν λογικῶν συνστάσεως.

ισ'. Περὶ ἀντικειμένων δυνάμεων.

ιζ'. Περὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως.

ιη'. Φίλωνος περὶ ψυχῆς.

ιθ'. Περὶ τοῦ μὴ ἀγέννητον εἶναι τὴν ἄλην.

κ'. Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Ἀγγέλων εἰς τὴν Γένεσιν.

κα'. Φίλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ.

κβ'. Ὅτι μὴ ἀγέννητος ἡ ἄλη, μηδὲ κακῶν αἰτία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τὰ περὶ τοῦ τῶν ἀνέκαθεν Ἑβραίων βίβλιν· καὶ ὡς εὐλόγησεν ἐθέτους αὐτῶν Γραφὰς τῶν πατρῶν λόγων προσημασμεν.

Ἑβραίων περὶ λοιπῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτοὺς φιλοσοφίας τε καὶ εὐσεβείας, ἣν τῶν πατρῶν ἀπάντων προσημασμεν, τὸν τοῦ βίου τρόπον ὑπογράφει καιρός. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀλόγη, κεκριμένῳ δὲ καὶ σώφρονι λογισμῷ τῆς διεφυσμένης ὁμοῦ πάντων Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων θεολογίας τὴν ἀπόδειξιν πεποιθημένοι συνέστημεν, ὥρα λοιπὸν τὴν δευτέραν ἐπαλύσασθαι, τὴν αἰτίαν ἀποδιδόντας τῆς τῶν Ἑβραίων λόγων μεταποιοήσεως. Τὸ μὲν οὖν μὴ φέρονται μὲν ἡμῶν τὴν ἀπὸ βαρβάρων τοῦ συμμαρτυροῦτος μεταλήγειν ἐπὶ τῆς δεούσης σχολῆς παραστήσομεν, πάντα τοὺς Ἑλλῆσι, καὶ αὐτοῖς γε τοὺς βοιωμένους αὐτῶν φιλοσόφους τὰ φιλοσοφία μᾶθηματα, καὶ τὰ ἄλλως κοινὰ, καὶ ταῖς πολιτικαῖς λυσιστελοῦντα χρεῖαι, παρὰ βαρβάρων ἐσκευασθῆναι ἐπιδειξόντες· τὸ δὲ μὴδὲν πω μὴ ὅπως παρὰ τισιν εὐρήσθαι τῶν ἔθνων, οἷον τὸ παρ' Ἑβραίων ἀγαθὸν ἡμῶν πεπορισμένον, ὡς ἐν γένειοι προέβηλον. barbarorum ex disciplinis ac legibus corrogatum et prorsus apud ullam gentem ejusmodi usquam in Hebraeis est, quivis opinor ex sequentibus intelliget.

CAPUT II.

Summa reliquarum gentium theologiæ capita, quamque gravium malorum humanæ societati causa illa fuerit.

Nam cæteri quidem populi, jam usque a societatis humanæ primordiis, ad consequentia deinceps tempora, dum propterea quod de anima sua constituti haberent nihil, ad solos corporis sensus ad hærescerent, ac præter ea quæ ceruuntur oculis, aliud omnino nihil esse cogitant, honesti proinde atque utilis, imo solius boni loco voluptatem corporis habuerunt; adeoque unam illam, periude ac si præter ipsam aliud nihil, neque boni, neque jucundi ac suavis reperiretur, eademque sola per sese ad beate vivendum satis esset, studio et amore dignam rati, deorum quasi maximam conso-

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἀνακεφαλαίως τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις δόξεως θεολογίας, καὶ ὅλων κακῶν αἰτία συνέστη τῷ βίβλιν.

Οἱ μὲν δὲ λοιπὸν πάντες ἄνθρωποι, ἀνωθεν ἐκ πρώτης τοῦ βίου συνστάσεως, καὶ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον, μόνη τῶν σωμάτων προσαναχόντες αἰσθήσει, τῷ μὴδὲν περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς διεληφθῆναι πλὴν τε οὐδὲν τῶν ὁραμένων ἐν τοῖς οὐρανῶν ὑπάρχον ἡγησάμενοι, τὸ καλὸν, καὶ συμφέρον, καὶ μόνον ἀγαθὸν τὴν τῶν σωμάτων ἀνέθηκον ἡδονὴν· μόνην τε ταύτην, ὡς τὸ μόνον οὖσαν ἀγαθὸν, καὶ προσήγες, καὶ ἡδὴ, πρὸς ἀπλοῦσιν τε εὐδαίμονος βίου αὐτάρχειαν, περιποιδαστον ὑποβέβηκεν, ὡς ἡμεῖς τὴν ἡγήσαντο τε καὶ θεοιδάσαντο· οὐδὲ τῆς ζωῆς αὐτῆς, εἰ μὴ μετέχει τῆς τῶν σωμάτων ἡδονῆς, ἐφίμενοι, καὶ ζῆν οὐ

διὰ τὸ ζῆν, διὰ δὲ τὸ ἡδέως ζῆν ἀσπαζόμενοι, τοῦτο καὶ τοὶ ἰδιῶς εὐδόμενοι παῖσιν, ὡς μόνον ἀγαθὸν παρεῖναι. Ἐνθεν οἱ μὲν, τὰ χορηγὰ τῆς ἐναρκούσης ζωῆς ἕλκον εἶναι καὶ σελήνην, καὶ ἀστέρας ὑποποπτήσαντες, καὶ πῦρ καὶ πρὸς τὴν ἔβην τοῦ φωτός καταπλάγαντες, πρῶτος θεοῦ ἀνγέφρευσαν, μόνους αἰτίους τῶν ἔλων εἶναι ἀποφρονόμενοι· οἱ δὲ, τοὺς ἀπὸ γῆς καρπούς, τὴν τε ὑγρὰν καὶ ξηρὰν καὶ θερμὴν οὐσίαν, τὰ τε λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη, δι' ὧν αὐτοὶ καὶ σώματα τρεφόμενα εἰς καὶ παινόμενα, τὴν ἐνσαρκωσάν ἡμῶν ζῶν τε καὶ ἡθονὴν ἐθρᾶτο, θεῶν πάλιν προσηγορίᾳ τετιμῆκασιν· οἱ δὲ, πολὺ πρότερον (60) τούτων, γυμνῆ καὶ ἀκαλύπτῃ κεφαλῇ τὰ σφέτερα πάθη, καὶ τὴν δέσποιναν αὐτῶν ἡθονὴν, ἔρωτα, καὶ πόθον, καὶ Ἄφροδίτην, καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν κρατεῖν εἰπόντες, ἀπαθέωσαν· οἱ δὲ τούτων τῶν ἡθῶν χορηγοὺς τε καὶ εὐρετὰς αὐτοῖς γενομένους ἀνδρας τυράννους τιμῶς καὶ θυνάστας, δι' ἃς ἐτυχον ἐξ αὐτῶν εὐκαθείας, ζῶντάς τε εἰς καὶ μετὰ τελευτην ἰθεοποίησαν· οἱ δὲ, μοχθηρῶν πνευμάτων καὶ δαιμόνων γενομένοι παραπαίγνια, εἰς μειζύτους τὸ παθητικὸν αὐτῶν μέρος τῆς ψυχῆς συνῴρησαν, τὰ ἡδέα καὶ παρὰ τούτων διὰ τῆς νενομαμένῃς αὐτῶν θεραπείας ἐκπορίζοντες· οἱ δὲ, μηδεὸς τούτων ἀνασφύριμενοι, τὸ ἄθεον, ὡς πολὺ κρείττον τῆς τοιαύτης θεολογίας, εἰσηγήσαντο· οἱ δὲ, εἰς τούτων ἀπάντων ἀναδιδέσχετοι, τὸν φιλόσοφον καὶ τρισευδαίμονα βίον οὐδ' (60') ἄλλον εἶναι ἢ τὸν ἡθῶν ἀπεφθάνον, τέλος τῶν ἀγαθῶν τὴν ἡθονὴν ὀρισάμενοι. Ταύτη δ' οὖν τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος, ὡς ἂν δεσποίνῃ πακρᾷ καὶ χαλεπωτάτῃ ἡθῶν θεῶν, μῆλλον δὲ αἰσχυρᾷ καὶ ἀκολάστῃ δαίμονι καταδουλωμένους (61), παντοίας ἐνεφροῦνται τλαισιπυρίας.

« Αἱ τε γὰρ θῆλεια αὐτῶν, » κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον, « μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας εἰς τὴν παρὰ φύσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρσενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἄρσενι τὴν ἀσχημοσύνην καταπραζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμυσίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. » Ταύτη καὶ Ἐλληνες καὶ βάρβαροι, σοφοὶ τε καὶ ἰδιῶται, χαμαὶ τε καὶ ἐπὶ γαστέρα πεισύντες, ὡς θεῶν τῇ ἡθονῇ προσεκύνθησαν· πρηνεῖς τε σφᾶς αὐτοῖς ἔρπειτῶν δίκην κατακαλόντες, ἄμαχον καὶ ἀπαράτητον θεὸν ταύτην ἡγήσαντο τε καὶ ἔστερξαν· ἐν τε φόβῳ καὶ ἔμῳ, ἐν τε ταῖς πανδημίαις θάλας, μόνως τῆς αἰσχυρᾶς καὶ ἀκολάστου ἡθονῆς τὰ ἔργα καὶ τὰς ἀσέμνους τελετὰς μυσόμενοι τε καὶ τελοῦντες· ὡς, εἰ καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τὸ ἐπὶ καλῶς παρ' ἡμῶν ἀνηρῆσθαι· ἀρχὴ γὰρ πορνείας ἐπίνοια εἰδύλων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν θεολογίας τοσαύτην εἰλήφατε, ὡς ἐν βραχεῖ φάσαι, τὴν πολυτροπίαν· μὲν μὲν ἀρχῆς τῆς ἀκαθάρτου, καὶ μαρὰς ἡθονῆς ἀνηρῆμενα, ὑδρας καὶ πολυαυχνοῦ καὶ πολυκεφάλου τρόπου, εἰς πολλὰς καὶ ποικιλίας διαίρεσεις τε καὶ

crarunt. Ita ne vitam quidem ipsam, nisi adjunctam haberet corporis voluptatem, sibi expetendam putabant, adeoque vite minus, non jam ut viverent, sed ut suaviter viverent, complexi, ejusdem illi, perinde ut solius boni, copiam, liberis quoque suis percabantur. Itaque alii solem, lunam, ac reliqua sidera vitæ corporeæ fontes esse suspicati, simulque ad lucis aspectum admiratione perculti, principes hosce deos ita prædicarunt, ut eosdem rerum auctores omnium esse statuerent. Alii natis ex terra frugibus, nec non humidæ siccæque pariter, callidæque naturæ, ac cæteris universi partibus, quibus nutrita saginataque ipsorum corpora, corpoream simul vitam et voluptatem venarentur, deorum nomen desecque tribuerunt. Alii multis ante sæculis, nuda præfictæ fronte, suas ipsi cupiditates, earumque dominam voluptatem, amorem, cupidinem, veacem, quibus ipsos quoque deos cedere jactabant, divinitate donarunt. Alii 300 tyrannos quosdam ac principes, a quibus profectum ac repertum aliquid ad vitæ delicias fuerat, cum viros adhuc et spirantes, tum etiam morte perfunctos, deorum in numero collocarunt, acceptorum beneficiorum suavitate permoti. Alii, pravorum spirituum ac dæmonum ludus et fabula, eo vehementius partis illius animæ suæ, quæ perturbationem et cupiditatum sedes est, vim ac potestatem auxerunt, quo novam sibi voluptatem ab iis copiam, solemnem certisque ritibus constituta eorum veneratione comparabant. Alii, omnibus istis valere jussis, aliquid sese rati universa hac theologia moliri præstantius, divinitatem omnem funditus sustulerunt. Alii denique castigatam illam terque beatam vitam, non aliam esse quam voluptatem defendentes, summum eam bonorum finem, omnium impudentissimi posuerunt. Atque hunc in modum, genus hominum universum, tanquam acerbissimæ cuidam teterrimæque dominæ, voluptati dææ, vel turpissimo potius ac flagitiosissimo dæmoni mancipatum, in omnia calavitatum genera demersum est.

« Nam feminæ eorum, » ut divinus olim Apostolus querebatur, « immutaverunt naturalem usum feminæ, in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriiis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem quam oportuit, erroris sui, in semetipsis recipientes ». Ita Græci pariter ac barbari, sapientes et idiotæ, deorum omnes atque in suam ipsi ventrem prolapsi, voluptatem quasi deum adorarunt, ac serpentium in morem pronos sese dejicientes, non in ea modo, tanquam in ejusmodi numine, ejus vim declinare nemo posset, acquirere, sed etiam carminibus passim hymnisque suis, tam in deo-

⁶⁰ Rom. 1, 26.

(60) Πολὺ πρότερον. Omnino legendum videtur πολὺ αἰσχυρότερον, hæc enim turpium numinum colluvies, siderum frugumque θεοποίησις posterior fuit, uti non semel Eusebius ipse tradidit.

(60') Οὐδ' pro οὐκ, ut sæpe alias. Edit.

(61) Καταδουλωμένους. Rescribe καταδουλωμένων. Quo enim accusativus hic referatur?

rum festis quam in publicis omnibus spectaculis, turpis unius ac flagitiosæ voluptatis orgia, indignaque mysteria, cum intiando, tum sacris operando celebrarunt. Quare jure profecto, si quidquam aliud, totum hoc apud nos obscenitatis genus sublatum est. Libidinis enim initium, idolorum excogitatio est. Cæterorum ergo populorum, ut paucis absolvam, theologie tam varia fuit multiplexque ratio: cum enim uno tantum impuræ tetraque voluptatis principio niteretur, plurima tamen ac varia, hydrex ejusdam cervicibus capitibusque scitentis in morem, sectarum divortia ac discrimina, mirum profecto non est, si homines voluptatis rum subinde **301** malorum cumulo premerentur, dum et insanis mulierum amoribus, et masculæ veneris obscenitate, et incestis matrum filiarumque nuptiis vitam permiscerent universam, ac ferinam belluarum naturam sceleris magnitudine superarent. Atque hujusmodi vetustarum gentium mores, et adulterinam earum theologiam fuisse, ipsismet Græcorum non historicorum modo, sed etiam philosophorum, quæ superioribus libris congesta sunt,

CAPUT III.

*Quinam Hebræorum mores fuerint, quidde de univ-
versis auctore ac molliore senserint.*

Jam vero, quandoquidem prisorum hominum vitam exploratam habes: quemadmodum soli ex omnibus Hebræi, contrariam tanta in multitudine viam inferint, animo deinceps et cogitatione intuerent. Etenim principes illi, solique universo hominum ex genere, cum a primis retro societatis humanæ cubiliis, mentem in homine digna contemplatione defixissent, atque ad naturales universi rationes pie sanctique rimandas contulissent; prima quidem corporum elementa, terram, aquam, aerem, ignem, ex quibus hunc orbem constare sentiebant; solem pariter, lunam, ac sidera, non deos, sed Dei opera esse philosophati sunt. Probe enim ipsi, corporeæ substantiæ propriam hanc esse naturam intelligebant, ut quemadmodum fluxa illa, atque interitui obnoxia est, ita ratione simul et animo careat. Deinde cum fieri non posse cogitarent, ut vel mundi hujus universi tam apte sapienterque conformata species, quæque tanta spirantium animalium, et ratione partim præditorum, partim carentium multitudine abundaret, fortuitæ ac tumultuariæ causæ assignaretur: vel rerum animatarum inanimis, ratione præditorum rationis expertis auctor et opifex stateretur: sed potius intelligerent, cum neque repente ac per sese domus unquam ulla ex lignis et lapidibus coalescat, nec vestis absque textoris industria perficiatur, nec civitates aut republicæ absque legum et principum, neque naves absque gubernatorum moderatione consistant, nec minimum quidem artis instrumentum sine artificis existat manu, neque navis unquam ulla felicem ad portum appellat, sapientis magistri gubernatione **302** spoliata: multo sane minus hanc elementorum, ex quibus orbis iste conflatus est, expertem divini sapientia secundatur, suapte vi nativæque facultate vitam simul et rationem obtinere. Hæc, inquam, aliæque similia, cum Hebrææ pietatis ac

* *Γ.*, add. τῶν.

τομὰς ἐξηνεγγμένα. Ἐπειδὴ τῶνον τοσαύτην ἔτυχον προβεβλημένοι τὴν πλάνην, εἰκότα δὴ αὐτοῖς, ἔθονη θεῷ, κακῶ δαίμονι, χρωμένοις, ἐπὶ κακοῖς κακὰ συνηγεῖετο, γυναιμανίας, καὶ ἀφρένων σφοδραῖς, μητρογαμίας τε, καὶ θυγατρομιξίας, τὸν πάντα καταφυρομένοις βίον, καὶ τὴν ἄγριον καὶ θηριώδη φύσιν ὑπερβολῇ φαυλότατος νενηκρῶσι. Τοιαῦτος μὲν οὖν ὁ τρόπος τῶν παλαιῶν Ἰβητικῶν, καὶ τῆς διεφευρισμένης αὐτῶν θεολογίας, διὰ τῶν συνηγμένων ἡμῶν Ἑλληνικῶν λογογράφων τε καὶ φιλοσόφων ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀποδίδεται.

peperit. Ita cum tanto tamque sælo errore laboraret, ac scelerati daemones addicti obsequio, novorumque scelera, ut insanis mulierum amoribus, et masculæ veneris obscenitate, et incestis matrum filiarumque nuptiis vitam permiscerent universam, ac ferinam belluarum naturam sceleris magnitudine superarent. Atque hujusmodi vetustarum gentium mores, et adulterinam earum theologiam fuisse, ipsismet Græcorum non historicorum modo, sed etiam philosophorum, quæ superioribus libris congesta sunt,

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Παράθεσις τοῦ τῶν Ἑβραίων τρόπου, καὶ πως ἐδέξατο περὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ δημιουργοῦ τῶν ἄλων.

Εἰ δὴ οὖν συνῶπται αἱ οὖν παλαιῶν βίος, ἄφρα δὴ λοιπὴν τῇ θιασά μηνος παιδείας Ἑβραίων ἐν τοσοῦτοις τὴν θύραν ἀπόντας. Οἷθε γὰρ πρώτος, καὶ μόνος πάντων ἀνθρώπων, ἔκων ἐξ πρώτης τοῦ βίου καταβολῆς λογικῇ θεωρίᾳ τὴν θύσαν ἀνατόντες, καὶ τῇ περὶ τοῦ παντός φυσιολογίᾳ εὐσεβῶς ἐπιστήσαντες, πρώτα μὲν τὰ τῶν σωματικῶν στοιχεῖα, καὶ τῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, ἐξ ὧν τότε τὸ πᾶν συνεστῶς κατεμάνθανον, ἤλιον τε καὶ σελήνην, καὶ ἀστέρας, οὐ θεοὺς, ἔργα δὲ εἶναι θεοῦ διαλογίσαντο τὴν φύσιν τῆς σωματικῆς οὐσίας οὐ μόνον ἄλογον, ἀλλὰ καὶ ἄψυχον εἶναι, καθ' ὅσον βούθεος καὶ φαρτὴ οὐσα τυγχάνει, συνοψάντας: κἄπειτα λογισάμενοι, ὡς οὐχ οὖν τε τὴν τοῦ συμπαντός κόσμου διατάξιν, εὐ καὶ σφόδρῃ ἡρμοσμένην, ἐμπλεῶν τε ζῶων ἐμφύλων, λογικῶν τε καὶ ἄλογων ὑπάρχουσαν, αὐτόματον ἐπιγράφεσθαι τὴν αἰτίαν οὐδέ γὰρ τῶν ἐμφύλων τὴν ποιητικὴν ἀρχὴν ἀψυχον ὑπολαμβάνει, οὐδ' ἄλογον τὴν τῶν λογικῶν δημιουργόν. Ἐπειδὴ μὲν ἐξ ὧν καὶ λέθων αὐτόματος ποτ' ἀν οικοδομία συστατῆ, οὐδὲ γὰρ ἐσθῆς ὑφάντου ἔλλα συντελεσθεῖ, οὐδέ πόλει καὶ πολιτείαι νόμων ἐκτός καὶ ἀρχοντικῆς διατάξεως, οὐδέ ἐκτός κυβερνήτου ναῦς, οὐδέ τὸ μικρότατον τέχνης ἔργον ὑπόστατῆ ἀν μὴ διὰ τεχνίτου, οὐδ' εὐρύμου ποτὲ ναῦς λιμένος τύχοι μὴ οὐκ ἐν ἀγαθῷ κυβερνήτῃ· οὐδ' ἡ τῶν καθέλου στοιχείων ἀρα φύσις ἀψυχος οὐσα καὶ ἄλογος, τῶ καθ' ἑαυτὴν λόγῳ, ἔλλα τῆς ἀνωτάτω τοῦ θεοῦ σοφίας, λόγου ποτὲ καὶ ζωῆς ἀνθίξιται. Ταῦτα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα θιασθέντες εἰ τῆς Ἑβραίων εὐσεβείας πατέρες ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς ἐκτισμένοι, νῦν κεκαθαρμένῳ καὶ ψυχῆς διακνήσει ἡμᾶσι τὸν πάντων δημιουργὸν θεὸν ἐσεδάσθησαν.

D

animi rationisque naturam, si summa illa numinis divini sapientia secundatur, suapte vi nativæque facultate vitam simul et rationem obtinere. Hæc, inquam, aliæque similia, cum Hebrææ pietatis ac religionis parentes cogitarent, Deum illum universi

molitorem, quem purgata mente, atque illuminatis animi oculis, in tanta rerum creaturarum magnitudine ac specie agnoscebant, justa sunt veneratione prosecuti.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

Ὡς ἐκφέρουσι περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων οὐδίας.

Κάπετα μέγροσ οὐ μικρὸν τοῦ παντὸς σφᾶς αὐτοῦσ εἶναι συναισθόμενοι, τὸ μέντοι αὐτῶν τίμιον εἶναι ἤγγισαντο· τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀληθῆ ἀνθρώπων, τὸν κατὰ ψυχὴν νενοσημένον τὸ δὲ τοῦτου χῶρον περιβολῆς ἐπέτοχα· τοῦτο δὲ εἶναι τὸ σῶμα. Καὶ δὴ τοῦτον ἐλεόμενοι τὸν τρόπον, τὴν πᾶσαν περὶ τῆς τοῦ ἔνδον ἀνθρώπου ζωῆς φροντίδα καὶ σπουδὴν εἰσπνέγαυτο. Τοῦτο δὲ παρὰ τῶ πάντων δημιουργῶ Θεῷ προσφιλεῖς εἶναι λογισάμενοι, ὅσ τοῦ τῆν ἀνθρώπων φύσιν τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων κρατεῖν, οὐ βρώμῃ σώματος, ὡς ἀρετῆ ψυχῆς ἰδωρήσατο (τὰ μὲν γὰρ τῶν ἔντων εἶναι ἄφρυγα, οἷα λίθους καὶ ἔξυλα· τὰ δὲ ζωτικῆς δυναμείσ μέτοχα, οἷα τὰ ἀπὸ γῆς βλαστῆματα· τὰ δὲ αἰσθησεῦσ, ὁρμηῆσ τε φανταστικῆς μεμοιραμένα, οἷα ζῶων τὰ ἐλογα· πάντα δὲ ταῦτα ἐπὶ τῶ τῶν ἀνθρώπων γένει πρὸς ὑπηρεσίαν δουλοῦσθαι, οὐ βρώμῃ σώματος καὶ λογῆ καταγνασάμενα, λογισμῶ δὲ καὶ ψυχῆσ ἀρετῆ, ἢ τὸ κατὰ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀρχικῶν τε καὶ βασιλικῶν γέρας, ἀνωθεν παρὰ τοῦ τῶν ὧων αἰτίου συγκεχωρηθῆσαι κατελήφρασι)· ἔνθεν ὁρμώμενοι, σῶμα μὲν καὶ τὰ σωμάτων ἡδέα οὐδέεν τε μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐπὶ γῆς θρεμμάτων προτιμᾶν διενεοῖσθαι τὸ δ' ἐν αὐτοῖσ ἀρχον, ὡς ἂν τοῦ πάντων ἀρχοντος οἰκεῖον, καὶ τῆς ψυχῆς τὸ λογικῶν τε καὶ νεκρῶν, θεῖόν τε καὶ ἐπιστημονικῶν, ὡς ἂν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ τὴν ὁμοιωσιν φέρον, μόνον δὲ σπουδῆς ἔχον. Εἶτα μὴδ' ἄλλο τι ἐνθυμηθέντες ἀγαθῶν εἶναι ἐπὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγοῦ Θεοῦ, τέλος ἀπάσης εὐδαιμονίας τῆν αὐτοῦ γινῶσιν τε καὶ φιλεῖν εἶναι ἀπερῆσαντο· ὅτι καὶ αὐτῆς ζωῆς, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ τῶν τοῦτοις ἀναγκαῖων μόνος αὐτὸς ἀνηξῆσαι τὴν αἰτίαν. Τοῦτω δὴ σὺν σφᾶς ὧλων αὐτῶ σώματι καὶ ψυχῆ φέροντες, ἀνατεθεικάσι, τὸν πάντα αὐτῶν βίον ἐπ' αὐτὸν ἀναρτησάμενοι, καὶ μόνῃ προσέξουσ, ἄλλῃ δὲ μηδενὶ τῶν ὁρωμένων ἀξιώσαντες. Ἦστω δὴ φιλεῖσθαι ὁμοῦ καὶ θεοφιλεῖς ἀναμάνέντες, θεραπευταῖ τινεσ ὄντεσ (62) καὶ ἱεραῖσ τοῦ ὕψιστου Θεοῦ ἀπεφάνθησαν, ἢ καὶ « γένος ἱερῶν (63) καὶ βασιλευῶν, ἱερατεύων τε Θεοῦ, καὶ ἔθνος ἄγιον » προσαγορηθῆναι ἠξιώθησαν, σπέρμα τῆς ἀληθοῦσ ταύτης εὐσεβείασ καὶ τοῖσ ὁμύνοιουσ αὐτῶν ἀπολειοπέτεσ. Ἄρ' οὖν λογισμῶ σοι δοκοῦμεν τοῦσδε τῶν Ἐλεγκῶν προτετιμηθέναι, καὶ μᾶλλον τῶν Φοινίκων τε καὶ Αἰγυπτίων θεῶν, τῶν τε περὶ τοῖσ θεοῖσ δυσφήμων ἀστοματῶν, τὰσ παρ' Ἑβραίοισ περὶ εὐσεβῶν ἀνδρῶν διηγῆσαισ ἀποδέξασθαι;

ergo enim, summi Numinis cultores vere ac sacerdotes effecti sunt, imo, « genus electum ac regale, Deique sacerdotium, et gens sancta », merito sunt nuncupati, veræ hujus pietatis semine suos etiam in posteros nepotesque transfuso. Num ergo tibi jam id a nobis consilii cum ratione susceptum vi-

¶ I Petr. II, 9.

* Ἰσ. μὲν τι.

(62) Ὅντεσ. Alter ex manuscr., ὄντωσ, recte.

(63) Γένος ἱερῶν. Idem manuscr., γένος ἱελεκτόν, ut in Græc. et Vulgat. Bibl.

Quid iidem partim de animæ immortalitate, partim de corporis natura senserint.

Deinde vero, cum iidem sese quoque partem esse universi non exiguam sentirent, e duabus sui partibus alteram (quem verum ipsi, quique non nisi animo cognosci possit, hominem appellabant) in pretio habendam putaverunt: alteram, nempe corpus, quoddam quasi septum esse, quo inclusus ille teneatur. Atque hoc discrimine constituto, in conponenda hominis interioris vita, curam illi deinceps omnem studiumque posuere. Quod ipsi cum Deo rerum omnium architecto vehementer probari cognoscerent, a quo id muneris homo acceperat, ut iis quæ terrarum ambitu continentur, omnibus, non robore corporis, sed animi facultate imperaret. (Nam e rebus, inanimas alias esse, ut lapides atque ligna; vim aliis inesse vitalem, ut omnibus terræ germinibus: alias sentiendi facultate præditas, ohlata extrinsecus impulsione commoveri, ut animantes ratione privatas: atque hæc omnia generis hominum unius obsequio, necessitate quadam mancipari, quam non robur viresque corporis, sed ratio atque animi virtus afferat: cui proinde regium quoddam in terrena omnia ditionis et imperii jus, ab rerum universarum auctore cælitus concessum esse perviderunt.) Hac illi cogitatione adducti, corpus corporumque delicias, loco non alio, quam cæterarum terræ pecudum genus, habendas esse consuerunt: quam vero sui partem imperio donatam agnoscebant, utpote cognitione aliqua summo rerum omnium imperatori conjunctam, ipsamque animi ratione intelligentiaque præditam, imo divinam quamdam, ac doctrinæ sedem simul parentemque facultatem, quod summi

303 Numinis expressam ferret imaginem, omni unam diligentia studioque colerunt. Deinde, quod præter honorum omnium fontem auctoremque Deum, aliud prorsus intelligerent boni esse nihil, quodque unus ipse aptas ex sese vitæ, animi, corporis, quæque illis necessaria sunt, causas omnium et rationes haberet, felicitatis universæ finem, ejus in unius partim cognitione, partim amore posuerunt. Ita cum vitam insituerent, ex una ejus voluntate nutuque suspensam, eique soli, rerum præterea quæ videntur nulli, adjungendos sese addicendosque statuerent, eidem sese totos corpore simul atque animo consecrarunt. Atque ita cum et Deum maxime diligerent, et vicissim ab eo dili-

detur, uti et Græcis Hebræos antiferremus, quæque ab illis de sauciorum virorum pietate prodita sunt, Phœniciis Ægyptisque numinibus, quæque de illis jactantur ignominiosis indignisque fabulis potiora duceremus?

CAPUT V.

Eosdem suo in Deum amore consecutos esse, uti Numinis aspectu et oraculis fruereutur, quod utrumque sacris litteris consignatum est.

Sed vide tu porro, quo tandem eos charissimæ Deo virtutis aspirasse commemorent. Nempe divinum illud Numen, cum genus hoc hominum tam propter cæteram vitæ pietatem atque disciplinam, quam ob singularem erga se religionem complecteretur, diviniorem eis deinceps oraculorum, sui que pariter et angelorum præsentia aspectusque coniam facere statuit, dum partim naturæ mortalis inopiam, res agendas insinuando sublevaret, partim dogmatum iis ac preceptorum, quæ Deum plane decebant, cognitionem aperiret. Ita non jam argumentis aut conjecturis quibusdam, sed ipsiusmet veritatis luce collustratam mentem habebant, divinoque afflati Numine, cum res futuras, perinde ac præsentem, intuebantur ipsi, tum quidquid universim eventurum esset, humano generi 304 divinitus prædicebant. Hæc illa sunt, quæ celeberrimis Deoque plane dignissimis oraculis de singulari Hebræorum virtute continentur, quæque Græcis fabulis patriæque nugis ipsi prætulimus: cum istis flagitia Deo charissimorum historias ac monumenta proponerent summa cum pietate conjuncta.

CAPUT VI.

Eosdem, ante natum Mosem, nec dum Judaicis religionibus informatos pietatis laude floruisse.

Ac longe quidem antequam aut natus Moses esset, aut natio Judæorum existeret, jam usque a longissimi temporis memoria, Judæorum ipsorum majores rerum istarum cognitione floruerunt. Nam hoc etiam enucleasse ac statuisse joverit, cum nullum exstaret adhuc Judaismi vestigium, Hebræos quidem illos, qui a nobis laudantur, jam tum nomine simul ac moribus fuisse, qui tamen Judæi nec essent, nec vocarentur. Itaque vel hinc utrumque discrimen intelligas, quod Judæi quidem a Juda, cujus ex tribu regnum Judæorum multis post annis constitutum est, nomen acceperint; Hebræi autem ab Hebero, cujus nepos Abrahamus fuit. Ac Judæis antiquiores Hebræos fuisse divinis quoque litteris edocemur. Nam quod ad ipsum religionis cultum attinet, Mosem primum Judæorum legislatorem existisse, a quo partim sabbati diem acceperint singulari quadam observantia, ad usurpandam ejus diei, quo verborum divinatorum quies ac cessatio fuerat, memoriam, partim animantium, quibus aut vescerentur aut abstinerent, distinctionem, partim solemnia quædam annuæque festa, certos

* *Ισ. τῆ τρόπῳ.*

(64) **Ἄλλῃς τε μακρᾶς.* Non videbam quo genitibus iste pertineret. Itaque verti perinde ac si legeretur, *ἄλλας τε μακρὰς περιόδους*, et ἐπιτελουμένης,

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ὅπως, φιλόθεοι γεγονότες, τῶν ἀναγγραπτῶν θεογραφειῶν καὶ χρησμῶν ἠξιώθησαν.

Θεὸς δ' οὖν ἐστὶ εἰς ὅσον θεοφίλους ἀρετῆς προελθεῖν φασὶ τοὺς δηλοῦμένους. Ἀποδεξάμενον τὸ θεῖον τῆς τε ἄλλης τοῦ βίου εὐσεβείας καὶ φιλοσοφίας, τῆς τε περὶ αὐτὸ θεραπείας τοὺς ἀνδρας, ἤδη καὶ θεοτέρων χρησμῶν θεοφανειῶν τε αὐτοῦ καὶ ἀγγελικῶν ὄπταισι ἠξίω, τὰ ἐνδόντα τῇ θηρητῇ φύσει ταῖς τῶν πρακτικῶν ὑποθήκαις ἐπιθεορούμενον, δογματῶν τε καὶ μαθημάτων αὐτοῦς θεοπροπιῶν τὴν γνώσιν ἀποκαλύπτων ὡς μὲν καὶ συλλογισμοῖς, μὴ δὲ εἰκασίαις, ἐκλάμψει δὲ αὐτῆς ἀληθείας φωτίζεσθαι τὰς διανοίας αὐτῶν, ὥστε ἤδη θεοφορομένους τὴν τῶν μελλόντων εὐσεβείαν, ὡς παρόντων, ἐπιθεωρεῖν κατάληψιν, καὶ τὰ καθόλου συμβησόμενα τῶ τῶν ἀνθρώπων γένει θεσπίειν. Τοιαῦτα τῆς Ἑβραίων ἀρετῆς τὰ πολυμήμητα, καὶ ὡς ἀληθῶς θεοφιλῆ περιέχει λόγια, ἃ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ πατρῶν μύθων τε καὶ λήρων προτετιμῆκαμεν· οἱ μὲν γὰρ περὶ θεῶν τὰ ἀισχρότατα περιέχον, οἱ δὲ περὶ θεοφίλων ἀνδρῶν τὰς εὐσεβεῖς διδασκαλίας.

De diis turpissima jactarentur, illi vero hominum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ὅς ἐκτὸς ἦσαν Ἰουδαϊσμοῦ, πρόσθερον ἢ Μωσέα γενέσθαι, ἐπ' εὐσεβείᾳ διαλάμβαναντες.

Ταῦτα δὲ πάλαι πρότερον, πρὶν ἢ καὶ Μωσέα καὶ τὸ Ἰουδαίων γένος ὑποστῆναι, ἐξ ἐστὶ μακροῦ αἰῶνος παρὰ τοῖς Ἰουδαίω προπάτορσιν ἐγνωρίζετο. Καὶ γὰρ οὐ καὶ τοῦτο διαβρωσάαι καλὸν, ὡς ὁ Ἰουδαϊσμοῦ οὐκ ἦν πῶς τότε, ἀλλ' Ἑβραίοι μὲν οἱ θεολογούμενοι ὁμοῦ τῇ προσηγορίᾳ καὶ τὸν τρόπον ἠἴρηχον· Ἰουδαῖοι δὲ οὐτ' ἤσαν πῶ, οὐτ' ἐχηρημάτιζον. Ἑβραίων δὲ καὶ Ἰουδαίων τὸ διάφορον γινώσκων ἂν ᾔδει· τὴν μὲν προσηγορίαν οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὗ τῆς φυλῆς τὸ Ἰουδαίων μακροῦς ὕστερον χρόνος βασίλειον συνέστη· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἑβρα, προπάτωρ δὲ τοῦ Ἀβραάμ ὅλος ἦν, ἐπεγράφοντο. Προτερεῖν τὸ Ἰουδαίων Ἑβραίων διδασκούντων οἱ ἰεροὶ λόγοι. Τὸν δὲ τῆς εὐσεβείας τρόπον, Ἰουδαῖοι μὲν πρῶτον ἀπαράξασθαι τῆς νομοθεσίας Μωσέα, σαβάτου τινὸς παραβόνα ἡμέραν, καὶ ταύτης πλείστην ὄσσην φυλακτῆν εἰς ὑπόμνησιν σχολῆς τῶν ἱερῶν λόγων, βρωτέων τε καὶ οὐ βρωτέων ζῶων διαστολήν, εορτᾶς τε ἐτησίους, καὶ τινὰς σωματῶν καθαρμῶς, ἄλλης τε μακρᾶς (64) περιόδου κατὰ τινὰ σύμβολα θεοτέρον ἐπιτελουμένης. Ἑβραῖοι δὲ, πρεσβύτεροι Μωσέως γενόμενοι τοῖς χρόνοις, πάσης τῆς διὰ Μωσέως νομοθεσίας ἀν-

νας, pro ἐπιτελουμένης, quæ vera mihi lectio visa est.

ἐπιχοιήντες, ἐλευθερον καὶ ἀνειμένον (65) εὐσεβείας κατώρθουσαν τρέπον, βίω μὲν τῷ κατὰ τὴν φύσιν κεκοσμημένοι, ὡς μηδὲν νόμον δεῖσθαι τῶν ἀρξάντων αὐτῶν δι' ἄκραν ψυχῆς ἀπάθειαν, γυνῶσιν δὲ ἀληθῆ τῶν περὶ θεοῦ δογμάτων ἀνεληφέναι (66). Ἄλλὰ γὰρ τῶνδε τοῦτον εἰρημίων τὸν τρόπον, ὦρα καὶ δὴ τῶν ἐγγράφων ἐλθεῖν.

ita naturæ ductum sequentibus præditi, nihil ut legum moderatione propter summam animi ab omni perturbatione vacui æquitatem indigerent; eorum vero notitiam, quæ de Deo sentire oportet, veram consecuti. Sed istis hunc 305 in modum præmissis, operæ pretium fuerit ad Scripturarum ipsarum fontes accedere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅς αὐτὸς ὁ Μωσῆς Ἑβραίων τῶν πρὸ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ τῇ οικείᾳ καταδέδωκεν γραφῇ τοὺς βίους.

Ὁ τοίνυν μέγας θεολόγος Μωσῆς, Ἑβραῖος ὢν ἐξ Ἑβραίων, εἰ καὶ τις ἄλλος, εὖ τε τὰ πάτρια ἐξεπέσταμνος, ὡς ἐν προοίμιοις τῶν ἱερῶν νόμων τοὺς τῶν προπατόρων Ἑβραίων βίους μνήμῃσι ἀνεκαλείτο· παραδέδωκεν, ὢν τε ἀγαθῶν οὗτοι παρὰ θεοῦ ἤξιοι, καὶ αὐτὸν πάλιν ἄλλων ἀθέων τε καὶ ἀσεβῶν τρόπων τε καὶ τιμωρίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμενος δὲ ἀρξάντων τοῦτο τοῖς μέλλουσιν τοὺς αὐτοῦ νόμους παιδεύεσθαι μάθημα, εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς τῶν φύλων ὁμοιοτροπίας, καὶ εἰς προτροπὴν τοῦ τῶν εὐσεβῶν βίου. Χρῆν δὲ καὶ ἄλλως μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι δὴ φθάσαντες, καὶ πρὸ τῶν ἐγγράφων αὐτοῦ νόμων, πλείους ἦδη τῶν προπατόρων ὁρθοὺς λογισμοὺς θεοσεβείας ἐρετῇ κατεκοσμήθησαν· οἱ καὶ φίλοι θεοῦ, καὶ προφῆται χρηματισαντες, αἰματίας ἔτυχον παρ' αὐτῷ μνήμης, ὢν μηδὲ ἄλλοτριῶς τὸ γένος εἶναι τούτους, οἷς τοὺς νόμους διετάττετο. Διὸ καὶ ἄλλων χρῆναι αὐτοῖς, ἀπογόνους θεοφίλων καὶ δικαίων ἀνδρῶν φύνας, τῆς τῶν προπατόρων εὐσεβείας ζηλωτὰς ἀναδειχθῆναι, σπεύσαι τε τῶν ἰσων τοῖς γεννησάσι παρὰ θεοῦ τυχεῖν· ἀλλὰ μὴ ἀποναρξῆσαι, μηδ' ἀποκησάσι ὡς ἐκ' ἀδυνατοῦς, τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπιπέδος εαυτοῦς ἀπογόνους· δυνατὰ γὰρ εἶναι, καὶ τοὺς οικείους αὐτῶν προπατόρων ἐντελῶς κατωρθώμενα· ὢν καὶ τὰς εἰκόνας τοῖς τὰ θεῖα παιδευσίμοις παρεῖδον, τοὺς βίους καταλέγων τῶν παλαιῶν, καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἐνὸς ἑκάστου ἀρετὴν, ὥσπερ ἐν εἰκόσι γραφῆς διατυπούμενος.

tribus a Deo concessorum partem ac societatem

Hebræorum, qui ante se floruerant, vitas ab ipso Mose proprio ac singulari opere conscriptas fuisse.

Moses igitur, eximius ille theologus, atque ex Hebræis Hebræus ipse procreatus, cum patriæ gentis historiam, accurate, si quisquam alius, teneret, priscorum Hebræorum vitas, quæ sacris legibus eujusdam quasi proœmii loco viam lenirent, posterorum memoriæ commendare voluit, nulla unquam oblivione delendas. Iis porro, non ea tantum quæ divinitus acceptant beneficia, verum et nonnullorum præterea, qui omnem cum Divinitate pietatis sensum abjecerant, mores simul ac pœnas intexit; ratus iis, qui legibus suis instituendi essent, genus id cognitionis apprime necessarium futurum, ut eos et ab improborum imitatione deterreret, et ad consecranda proborum exempla stimularet. Tanti etiam erat, uti eos non lateret, majorum quidem suorum exemplum antequam abs sese leges scriptæ latæ essent, recte unius rationis manum secutos, ad summam religionis ac divini cultus laudem pervenisse, qui quod et divini Numinis amicitia, et memoria munere præstitissent, immortali apud se memoria viverent. Quibus autem leges ipse præscriberet, eos cum antiquioribus illis esse generis ac sanguinis communione conjunctos: eoque verum esse, ut qui hominum Deo charissimorum ac virtutis amantissimorum nepotes essent, iidem majorum quoque suorum pietatis æmulos se atque imitatores exhiberent, atque in beneficiorum ac præmiorum, patribus a Deo concessorum partem ac societatem venire omni ope studioque contenderent; non au-

(65) Ἐλευθερον καὶ ἀνειμένον. Liberum hic et solum vitæ genus, πρὸς καλοῦ ληπτέον ἐστὶ, quod absque ulla vi, aut legum necessitate, virtutem ac pietatem coleret, nec graviori tot cæremoniarum opere premeretur. Ita fere Thucydides usurpavit lib. ii, ubi Pericles ἐν τῷ ἐπιταφίῳ λόγῳ liberiores Atheniensium vivendi rationem, duriori et legum vinculis astrictæ Lacedæmoniorum disciplina anteponens, καὶ ἐν ταῖς παιδείαις, οἱ μὲν (λακεδαιμόνιοι) ἐπιπόνη ἀσκήσει, εὐθὺς νεοὶ ὄντες, τὸ ἀνδρεῖον μετέγονται· ἡμεῖς δὲ, ἀνειμένον διατώμενοι οὐδὲν ἥσσον ἐπὶ τοῖς ἰσοπάλοις κινδύνους γυροῦμεν. Imo τὴν βεβηλωτῆν paulo post, meliori ac laudabiliori significatione posuit. Καίτοι, εἰ βεβηλωτῆ μᾶλλον, inquit, ἢ πόνηον μελέτην, καὶ μὴ μετὰ νόμων τοκίον, ἢ τρέπων ἀνέρετας ἐθλοῖαιμιν κινδυνεύειν. Id est: Quod si ex faciliiori potius vitæ genere, quam

D assiduo laborum usu, nec legum necessitate potius quam generosa indolis virtute ducti, ad subeunda pericula venire statuisim, ubi βεβηλωτῆν sic πόνων μελέτην opposuit, ut eandem tamen cum τρέπων ἀνδρεία conjungeret. Quo etiam pertinet illius vel moris, vel consilii fructus, qui sequitur: Περύγεται ἡμῖν, τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγενοῖς μὴ προκίμνειν, καὶ ἐς αὐτὰ ἐλθεῖν, μὴ ἀτομωτέρας τῶν αἰεὶ μοχθοῦντων φαίνεσθαι. Hoc inde consequimur, ut nec futurarum ærumnarum ante tempus asperitates frungatur, nec tamen postquam in eas ventum est, illis ipsis qui perpetua in contentione versantur, mediculosiores nos aut seqiores ostendamus.

(66) Ἀνεληφέναι. Repouendum videtur ἀνεληφότες. Respondet enim hoc membrum priori illi, βίω μὲν, τῷ κατὰ τὴν φύσιν κεκοσμημένοι.

tem similium bonorum, perinde ac si obtineri ab iis nulla ratione possent, desperatione fracti ac debilitate torpescerent: quippe quæ nec supra vim eorum et facultatem omnem essent, et ipsismet illorum patribus feliciter evenissent. Quorum imagines iis propterea, qui divinis institutis imbuedi atque initiandi essent obijciendas putavit; eoque consilio priscorum vitas conscribendas selegit, et quasi picta in tabula singularem ac propriam cujusque virtutem suis coloribus adumbravit.

306 CAPUT VIII.

Mature juuicio sanaque ratione susceptam a nobis eorum historiam fuisse. Hic autem cursim eorum vita perstringitur, quos ante diluuium ac deinceps ad Moysen usque, Deus præcipuo amore complexus est.

Neque vero abs re fuerit eorum historiam breviter (hoc loco percurrere. Primum igitur ante diluuium quemadmodum ex Mosis ejusdem monimentis intelligimus (nec enim aliunde, opior, quam ex propriis eorum quoque fontibus res Hebraeorum hauriendæ sunt, cum Ægyptiacas ab Ægyptiis, et a Phœnicibus Phœnicias petierimus, Græcasque similiter ab iis qui nominis apud Græcos celebritate floruerunt, adeoque a philosophis, non autem ab iis qui in philosophia hospites ac peregrini essent, quæ ad philosophiæ rationes ac decreta pertinebant. Quos tu vero justius de medicinæ præceptis, quam artis illius peritos consulas? Eodem plane jure statuo, res Hebraeorum non aliis quam Hebraeorum ex litteris esse repetendas): multum ergo, quemadmodum illorum docet historia, longo arte diluuium tempore, jam usque a prima hominum origine, perque longam deinceps consequentium ætatum seriem, cum præcipuo Deus amore complexus est, tum laus integritatis summa commendavit. Atque illum in primis qui « speravit invocare nomen Domini Dei (67). » Quo loquendi genere Scriptura declarat, alium ab eo neminem præter ipsimet rerum molitorem omnium et universi Dominum simul atque Deum, sibi rebusque suis tutelarem, quasi patronum esse delectum: quippe, qui omnino persuasum id haberet, non universum modo vi effectricis illius potestatis bene ac sapienter esse constitutum, sed etiam perinde ut ingen-tem aliquid reipublicam ejusdem imperio ac ditione contineri, ac partes illius omnes ipsius tanquam summi Patrisfamilias, imo tanquam veri legitimi-que Domini, Regis, ac Dei voluntate arbitrioque gubernari. Quas ille de Deo princeps eique charissimus Domini Dei-que notiones et appellationes animo cum informasset, idem simul facultatis omnibus, ac nominis opumque omnium loco, vel potius præ 307 cujusvis boni copia, « speravit invocare nomen Domini Dei, » cum eum sibi cunctorum animi simul et corporis bonorum thesaurum comparasset. Quam ob causam primum eum quoque verum hominem audisse Hebræi prodiderunt. Enos sane quidem, hoc est *verus homo*, appellatus fuit, congruente admodum aptaque nominis ratione. In eum enim solum veri hominis appellationem convenire statuebant, qui Dei notitiam sensumque pietatis

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὡς εὐλόγησεν κρίσει καὶ σώφρονι λογισμῷ τὴν περὶ τῶνδ' ἱστορίαν παρεδέξαμεθα· καὶ ἐπιδρομῇ τῶν κατὰ τοὺς δηλονότους βίωσιν, τῶν τε πρὸ τοῦ κατακλινοῦ θεοφιλῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς Μωσέως γενεᾶς διαρκουσάντων.

Καὶ τούτων δὲ οὐδὲν ἐμποδῶν μὴ οὐχὶ διὰ βραχέων ἐπιδραμεῖν τὴν ἱστορίαν. Πρὸ μὲν οὖν τοῦ κατακλινοῦ, ὡσπερ ἡ αὐτοῦ Μωσέως περιέχει γραφὴ· δεῖ δὲ ποῦ, ὡς οἶμαι, μὴ ἀλλοθεν ἢ πάλιν οἰκοθεν τὰ Ἑβραίων πάτρια διασκοπῆσαι, ἐπεὶ καὶ τὰ Αἰγύπτια παρ' Αἰγυπτίων, καὶ τὰ Φοινίκων παρὰ τῶν οἰκούντων ἐμανθάνομεν, ὡς αὐτὰ πάλιν τὰ Ἑλλήνων παρὰ τῶν ἐν τούτοις διαφανῶν, τὰ τε φιλοσόφων παρὰ τῶν φιλοσόφων, ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν ἀπεριών φιλοσοφίας. Πόθεν δὲ ἄλλοθεν προσήκον ἂν καὶ τὰ Ιατρικῆς ἢ παρὰ τῶν ἐπιστημονίων πυνθάνοσθαι; Οὕτω δὲ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡγούμεαι δεῖν καὶ τὰ Ἑβραίων ἐκ τῶν παρ' Ἑβραίων λογίτων, ἀλλὰ μὴ ἀλλοθεν ποθεν ἀποδέχεσθαι. Ὅσπερ οὖν ὁ παρὰ τούτοις κατέχει λόγος, ἀνωθεν πρὸ τοῦ κατακλινοῦ, ἐκ πρώτης ἀνθρώπων γενέσεως, καὶ εἰς τὰς εἰξῆς διαδοχὰς, θεοφιλεῖς τινες ἄνδρες γαγόναι, καὶ δίκαια πλείους, ὧν ὁ μὲν « ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ. » Τοῦτο δὲ δηλοῖ τὸ μνηδὲν ἄλλῃ τῶν ἀπάντων τὸν δημιουργὸν δεσπότην ὁμοῦ καὶ Θεὸν τῶν ὄντων ἐπιγράφασθαι. Πειπεῖσθαι γὰρ αὐτὸν ὁ μόνον ποιητικῆ δύναμις εἶ καὶ ἐν κόσμῳ τὸ πᾶν διαθετικῆναι, ἀλλὰ καὶ δεσπότην εἶη, ὡς ἂν μεγάλῃς πλείους, τοῦ σώματος κυριεύειν, οἰκονομεῖν τε καὶ οἰκοδοποτεῖν ὁμοῦ καὶ Κύριον ὄντα καὶ βασιλεῖα, καὶ Θεὸν οὐ τὴν ὡς Κυρίου καὶ Θεοῦ ἔνοιαν τε καὶ προσηγορίαν πρῶτος ὁ δηλούμενος θεοφιλεῖς ἐν νῦν βαλλόμενος, ἀντὶ πάσης ὑπάρξεως, καὶ προσηγορίας, καὶ περιουσίας, μᾶλλον δὲ ἀντὶ παντὸς ἀγαθοῦ « ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, » τούτων ἑαυτῷ θησαυρὸν ἀγαθῶν ψυχῆς τε ὁμοῦ καὶ σώματος πεπορισμένος. Παρὰ καὶ πρῶτος ἀληθῆς ἀνθρώπος χρηματῆσαι παρ' Ἑβραίοις ἀναγγελλεται. Κέκληται δ' οὖν Ἐνὸς, ὅπερ ἐστὶν ἀληθῆς ἀνθρώπος, εὐθεσίῳ προσωνομίᾳ. Οὐδὲ γὰρ ἄλλων φασὶν ἀληθῆ προσέκειν ἡγεῖσθαι καὶ ὄνομαζέειν ἀνθρώπων ἢ τὸν Θεοῦ γνώσεως καὶ εὐσεβείας ἐπήκολον, τὸν ἀληθῶς γνωστικὸν ὁμοῦ καὶ εὐσεβῆ. Ὅτι δὲ τοὺς μὴ τοιούτους, θρεμ- D μάτων κατ' οὐδὲν ἄλλῳ διαφέροντας, οἳ ἐπὶ γαστέρα καὶ ἡδονῆν πηρηγῆς καταβληθέντους, θήρας μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους ἢ Ἑβραίων ἀποκαλεῖν δεῖσκει γραφῆ, κυριολεκτεῖν εἰθιμένη τὰς προσηγορίας. Παρὰ τοὺς τοιοῦτος τοῖ μὲν λύκους καὶ κύνας, τοῖ δὲ σῶας φορυτῶν χρωμένους καὶ χαίροντας, καὶ πάλιν ἔρπετὰ, καὶ βερεῖς, τοῖς τῆς κακίας πολυτρόποις ἐμπεφῶς εἶδει, προσηγορεῖται εἶθως. Εἰ δὲ καὶ

κατὰ τὸν κοινὸν καὶ πολλὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ γένος αὐτὸ χρεὼν διασημῆναι, πάλιν οικεῖα καὶ προσφιλῆ χρωμένῃ προσηγορίᾳ, τὸν πάντα ἄνθρωπον τῇ τοῦ Ἀδάμ ἐπωνυμίᾳ σημαίνειν ὅτι δὴ τοῦτο τῷ πρόγονῳ καὶ πάντων ἀνθρώπων προπάτορι, κύριον εἶναι καὶ προσφιλὲς ἔνομα, τὸν γηγενῆ ἐθλοῦν, κατὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα φωνὴν μεταλήψιν, ὑποφαίνει. Ὁ γὰρ τοῦ Ἐνὸς πρώτος θεοφιλῶν παρ' Ἑβραίοις ἱστόρηται, ἐπεὶ πρώτος « ἤπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, » κατὰ ψυχὴν παριστάς λογικὸν ὄντως γνωστικὸν, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον εὐσεβείας ἐπιστημονικὸν ὢν τὸ μὲν πρώτον θεογνωσίας ἀληθοῦς, τὸ δὲ δεύτερον τῆς εἰς τὸν ἐπιγνωσθέντα θεὸν ἐπιδοῦς γένεσιν ἂν ἀποδεικτικὸν. Τὸ γὰρ μὴ παραμένειν, μὴ δὲ δευτέρῳ εἰσεσθαι τὰ τῆς θέας ἐπιγνώσεως, δεῖ δὲ καὶ ἐὰν παντὸς ἐλπίζειν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, τὸ μὲν οὖν οἰκτικὸν δεσπότου, τὸ δ' ὡς ἰσὺ καὶ ἀγαθοῦ Πατρὸς, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πάντων τρισυμμάκτων τέλος. Τοῦσδε μὲν οὖν ὁ παρ' Ἑβραίοις εἰσῆκται πρώτος, καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος, οὗ δὲ γηγενὴς ἐπέκλην Ἀδάμ, δι' ἐντολῆς Θεοῦ παρὰ τὸν λόγον εἰρηγῆσθαι, ὅς « ἤπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ἔνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ. » Κρίναντες δὲ καὶ αὐτοὶ λογισμῷ σύμφρονι, τὸ τοῦνδε ζηλοῦν ἠγαπήσαμεν, καὶ ἀποδείξασθαμεν, ὡς λυσιστῆλῃ καὶ ἀρελιμωτάτην ἡμῖν τὴν τοῦ λόγου εἰρηγήσθαι, εὐχὴν θέμενοι κατ' ἴσα τῇ τοῦ δηλωθέντος εἰκότι τὸ ἔνομα τοῦ τῶν ἀπάντων Δημιουργοῦ τε καὶ δεσπότου μετὰ βεβαίας καὶ ἀγαθῆς ἐλπίδος ἐπικαλεῖσθαι. Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸν εἰρηγῆσθαι, ὡς φησι Μωϋσῆς, « εἰδοὶς μετέβηκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς » ἐν ἄκρῳ ἀρετῆς τελειώσιν. Ἀνεύρετος γὰρ ὁ γε σοφὸς ἀληθῶς. Οὗτος δ' ἂν εἴη ὁ ἐν τῷ Θεῷ τελειῶν, ὁ τῆς τῶν πολλῶν διατριβῆς μετατεθειμένος. Ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, ἀγοράς, καὶ δικαστήρια, κατηλείπει τε καὶ ἐμπορίας, καὶ τὸν πολλὸν ὄχλον μετακίον, ὀδοῦμένους τε καὶ ὀδῶν, μέσος ἐν αὐτῷ κακίας θυβῆ καταπίνεται. Ὁ δ' ὑπὸ Θεοῦ ληφθεὶς, καὶ τῶν τῆδε ἐκείσε μετατεθειμένος, ἀφανῆς μὲν καὶ ἀνεύρετος ἀνθρώποις, Θεῷ δὲ φίλος γεγονώς, ὑπὸ Θεοῦ εὐχρησάμενος τούτων Ἐνὸς Ἑβραίοις ὀνομάζειν φίλον. Χάρει δὲ Θεοῦ σημαίνει ἀν τούτοισιν. Καὶ ταύτης τοιοῦτος ὡς ἀγαθῆς εἰκόνας τὸν βίον ζηλοῦν, μακρῶν εἶναι ἠγγασάμεθα. Τρίτος μετὰ τούτους πάλιν ἄλλος ἄνθρωπος δικαίος παφηνῶς, ὁ Νῶς, ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ μεμαρτύρηται. Τεκμήρια δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης εἴη ἂν τάδε. Πολλὸς αὐχμὸς καὶ γέρος ἀλέκτου κακίας τὸ πάντων ἀνθρώπων κατελήγει γένος· οἱ τε πάντων ἀνὰ στόμα θρουλούμενοι γίγαντες τὰς εἰς δεῦρο βωσιμένας θεομαχίας ἀθέους καὶ ὀδοκαλίνας ἐγγενημένας ἀπειράζοντο ἕξθη δὲ καὶ οἱ τῆς τούτων γενέσεως αἰτίας, ἐκτε τινὸς κρεῖττονος μοίρας, ἢ κατὰ θνητῶν φύσιν, ὑπάφραντες, εἴθ' ὀδοσῶν κατεσκευασμένοι, τοῖς ἐν ἀνθρώποις περιεργῶν ὀδοκαλίνας ἀπάρχεντες, γοητείας καὶ τῆς ἄλλης κακότητος μαγγανείας ἐπιτεχνήματα λέγονται πα-

consecutus esset, adeoque vera tum cognoscendi facultate, tum etiam religiose præditus, alium præterea neminem. Nam qui ejusmodi non sunt, quique in ventrem ac voluptatem proni et alijcti, nihil a brutis animantibus differunt: eos vero bel-luas potius quam homines appellandos Hebræorum docent litteræ, quæ suo quamque rem ac proprio nomine appellare solent. Itaque genus hoc hominum, modo lupos et canes, modo sues quisquiliis, inhiantes, modo serpentes etiam et angues, pro varia et multiplici genitorum affinitiumque vitiorum ratione, vocare consueverant. Quemadmodum, si quando vel hominem in universum, vel genus ipsum hominum designare opus est, proprio similiter et innato, hoc est Adami, nomine omnes ex æquo significant. Quippe id enim nominis, quod si Græcæ reddatur, natum ex terra sonat, primo illi cunctorum hominum parenti proprium atque a natura ipsa inditum fuisse docent. Enos igitur omnium principem Hebræorum historia divino ab amore commendat, quod cum primus « speravit invocare nomen Domini Dei, » in parte animi ratione prædita non modo vere cognoscendi, sed etiam quæ Deum unum intuetur religionis hauriendæ ac percipiendæ vim exeruerit. Quorum alterum veræ Dei notitiæ, alterum spei, quæ in Deo rite cognita acquiescat, certum ac perspicuum argumentum est. Nunquam enim quæ divinam ad cognitionem pertinent, aut negligere penitus, aut ulla re posteriora ducere, sed potius in Domini Dei, modo tanquam servorum domini, modo tanquam optimi suavissimique parentis implorando nomine, spem omnem habere perpetuoque delictam, id fero ter beatus mortalium omnium finis jure ac merito habeatur. Ejusmodi ergo primum esse verumque hominem Hebræi statuerunt, non alterum illum e terra natum, quem Adamam vocant, qui divinam lege violata, eximiorum ac cælestium bonorum possessione exciderat; sed eum potius, qui divino ante alios omnes amore succensus, 308 « Domini Dei nomen invocare speraverat. » Eundem itaque nobis innotandum sano integroque judicio statuentes ipsi quoque; rei hujus historiam, ut apprimè nobis utilem, omni studio complexi, hoc simul in votis habuimus, ut tanti viri exemplo, summi rerum omnium Opificis Domini que nomen, constanti quadam egregiaque spe implorare possimus. Jam vero secundum Enos, alius quidam « placuit Domino, et non inventus est, » ut idem Moyses commemorat **, « quia transtulit eum Deus » ob summam virtutis ejus perfectionem. Plane enim, qui vere sapiat, ægre admodum aliquem reperias. Ejusmodi autem is demum est, qui sua cum Deo perfectione conjunctus, ex hominem sese usu consortioque subduxerit. Quisquis enim aliud consilium secutus, in fora, tribunalia, cauponas, nundinas, atque in hominum vulgus sese dat, is dum in turba huc il-

** Gen. v. 21.

lucque jactatur, alto improbitatis gurgite totus hauritur. At qui divina quasi manu subductus, et a fluxus caducisque rebus ad celestem amorem traductus est; ut ab hominibus videri ac reperiri non possit, a Deo tamen, cujus in amicitiam transcriptus est, invenitur. Eunu porro virum Enoch appellare Hebræi solent, quæ vox divinam sonat gratiam. Nos autem hujus quoque vitam, ut excellentem virtutis imaginem consecrandam nobis æmulandamque putavimus. Exstitit deinde tertius, quem « in sua generatione » æquitatem coluisse Scriptura testatur. Fuit is Noemus, cujus integritati sequens argumentum egregie suffragatur. Alii quidam sceleris infandi squalor et caligo, hominum genus occuparat universum: Gigantes omnium ore jactati, impio sacrilegoque ausu, ea quæ huc usque nemo non loquitur, cum Deo bella susceperant: jam illorum etiam parentes, seu conditionis ejusdæ mortalium natura superioris erant, seu quæcumque tandem ratione sati, curiosæ artis semina inter homines jecerant, atque omne præstigiæ maleficiorumque genus in eorum societatem invexerant. Ita quidquid ubique hominum erat, cum eadem a Deo sententia damnandum esset, jamque idem pariter omnibus uouoque momento exitum immineret: unus ille cum suis, quod loquimur, « justus in generatione sua repertus est. » Cunctis ergo, quæ terrarum ambitu continebantur diluvio haustis, ipsaque adeo terra immani æquarum eluvione purgata, vir ille Deo charissimus **309** cum liberis simul et uxoribus, novum plane novo hominum generi excitando animandoque semen, ejusdem munere beneficioque servatus est. Dignus et ipse profecto, quem ut vivum ac spirans virtutis et religionis exemplar, posterî omnes æmulentur. Atque hi ante diluvii tempora floruerunt. Exstiterè alii postea, pietate nobiles ipsi quoque, quorum memoria sacris etiam paginis conservata manet. Quos inter sacerdos quidam summi Numinis creatus est, quem *justum regem* Hebræo nomine appellarunt. Cæterum apud illos omnes, de corporea circumscissione verbum omnino nullum, nullum earum, quibus Judæos Moyses instituit, legum vestigium. Quare Judæos illos nuncupare, verum utique non fuerit; Græcos autem multo minus, qui non Græcorum aut cæterorum populorum more, deorum multitudinem invexerint. Hebræos vero justius appellaveris, sive ab Hebero nomen ducas, sive potius a vocis illius significatione. Hebræos enim, quasi *transeuntes*, interpretari possis: qui a terrarum commercio, ad præpotentis Dei contemplationem transierint. Ejusmodi enim eos fuisse testatur historia, qui unius a natura inditæ rationis, legumque scripto nullo comprehensarum ductu, et rectam virtutis viam feliciter tenuerunt, et omnes prætergressi corporis voluptates, ad vitam singulari cum sapientia, tum religione cultaque di-

A *ραδούναι τῷ βίῳ* ὥστε πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος μίᾳ ὑπὸ ψῆφον γενέσθαι παρὰ θεῷ δικῆς. Καὶ ἐν πάντων ἐνὶ νεύματι διαφείρεσθαι μιλόντων, τῆς εἰς οὗτος ὁ νῦν ἡμῖν δηλούμενος ἡ δικαιοσύνη ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ σὺν καὶ τοῖς οικείοις εὐρήγεται. Πάντων δὴτα τῶν ἐπὶ γῆς κατακλυσμῷ διολλυμένον, καὶ τῆς γῆς αὐτῆς ὑδάτων ἀβρᾶα πλημμύρα τὸν πρῶτον ἀμα καὶ γυναιξὶ τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ ζώπυρον σπέρμα παρὰδοξότατον πρὸς τοῦ θεοῦ τετήρηται. Γένοιτο δ' ἄν καὶ οὗτος ἀργέλυπος εἰκὼν, ζῶσα καὶ ἐμφυχος, τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις ὑπόδειγμα ἔτροπον θεοφιλῶς παρεσχήμενος. Καὶ οἱ μὲν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοιοῦτο· οἱ δὲ μετὰ τοῦτον ἐπ' εὐσεβείᾳ διαπρεπεῖς ἄλλοι πάλιν, ὡν τὴν μνήμην τὰ ἱερὰ διασώζει λόγια.

B Τούτων τις ἱερῶς ἀνεῖρηται τοῦ ὕψιστου θεοῦ, βασιλεὺς δικαίος τῇ Ἑβραίων προσηγορίᾳ χρηματίσας. Τούτους δὴ πᾶσιν οὐδὲ εἰς σώματος περιτομῆς λόγος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν Μωυσαίων Ἰουδαίων παραγγελλμάτων. Διόπερ αὐτοὺς οὐδὲ Ἰουδαίους φάναι δικαίον, οὐδὲ γὰρ Ἑλληνας, ὅτι μὲρδὲ πλείους θεοὺς ὁμοίους Ἑλλήσιν ἠ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἔγγοντο. Ἑβραῖοι δ' ἄν κυριώτερον ἐπικληθεῖεν, ἦτοι παρὰ τὸν Ἑβερ, ἡ καὶ μᾶλλον παρὰ τὴν ἐρμηνησαν τῆς προσηγορίας. Πρακτικὸν γὰρ τινες ἐρμηνησονται, τὴν ἀπὸ τῶν τῆδε ἐπὶ τὴν τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ διδασκίαν τε καὶ θεωρίαν στελεάμενοι. Φυσικοῖς γάρ τοι λογισμοῖς, καὶ νόμοις ἀγράφοις, τὴν ὀρθὴν τῆς ἀρετῆς διευθύναντες πορεύσαν καὶ πέραν τῶν σαρκῶς ἠθῶν, ἐπὶ τὴν πάνσοπον καὶ θεοσεβῆ βίον διαθεβηκότας ἀναγράφονται.

C Ἐν δὴ τούτοις ἡμῖν ἅπασι καὶ ὁ βούμενος τοῦ παντός ἔθνος γενάρχης Ἄβρααμ καταρτισθεῖσθω ᾧ μαρτυρεῖ τὰ λόγια δικαιοσύνης, οὗ τὴν ἐκ νόμου πάλιν Μωυσαίως, ὅτι μνηστὴν ἦν πω τότε· μετὰ τὸν τὸν Ἄβρααμ ἐδόμῃ γενεᾷ Μωυσῆς ἀναπέφυγε· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος δικαίος καὶ εὐσεβὴς εἶναι τις ἀνεῖρηται, εἰ καὶ τὰς ἄλλοις ἀνεῖρηται, τοῖς ἀνωθεν δεδηλωμένοις παρατησίως. Λέγει δ' οὖν ἡ Γραφή· Καὶ ἐπίστευσεν Ἄβρααμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Πάτερα δὲ πολλῶν ἐθνῶν ὁ θεὸς χρησμός τούτων ἕσθαι προαγορεύει, διαβρήθην τε ἐλογισθήσεται ἐν αὐτῷ ψῆσι· πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, καὶ πάσας τὰς φυλάς· ἀντικρυς τὰ νῦν καὶ ἡμᾶς συντελούμενα θεοπίστων. Ἄλλ' ὁ γὰρ Ἄβρααμ ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἐν δικαιοσύνῃ τελείωσιν οὐ δὲ τοῦ Μωυσαίου νόμου, διὰ δὲ πίστεως καθυρθωμένης· αὐτῷ, μετὰ γὰρ τὰς ἀναγράφους θυσίας β, ἐπ' αὐτῷ γήρα μείλιον παῖδα γνήσιον τεκεῖν, πρῶτος ἀπάντων κατὰ χρῆσιν ἐδὲ σῶμα περιτέμνεται, τοῦτο καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεννωμένοις ἐπιτελεῖν παραδοξός, εἴτε εἰς ἐμφανὴ σημεῖωσιν τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ παίδων πολυπληθείας, εἴτε καὶ ὡς ἔχοιεν οἱ παῖδες πατριον γνώρισμα, ἦτοι βιούντες κατὰ τὸν τῶν προγόνων ζῆλον, ἡ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς ἀποδεικνόμενοι· εἴτε καὶ ἑτέρας οἰσθητοῦσιν αἰτίας, ἃς οὐ νῦν σχολῆ πολυπραγμανεῖν. Τοιοῦτο μὲν σὺν καὶ οὗτος εἰς μίμησιν ἐκκεῖμενος· μετὰ δ' αὐτὸν Ἰσαὰκ τῆς πατρῶος ὀμοῦ

* Ἐκ. καθυρθωμένην. β γρ., θεοσυνείας.

θεωρωσίας τε καὶ θεοφιλίας διὰ δόξης ἀναδεικνύεται, κληρὸν ἀπάντων τοῦτον κάλλιστον τε καὶ τρισμακάριον τοῦ πατρὸς διαδεδαγμένος. Μὴ τοῦτον γαμετῆ τὰ θεῖα φασὶ συνελθόντα λόγια, μὴ χρῆσασθαι παιδοποιῶν καθ' ἣν διδύμου γοῆς ἀποδειχθεὶς πατὴρ, εἰς τοῦτο περιγράφασθαι τὴν πρὸς τὴν γαμετῆν ὁμιλίαν ὑπερβολῆ ὑπερρρύθνης λέγεται. Ἐνταῦθα σοὶ καὶ Ἰακώβ, ὁ καὶ Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον δύνωμις τις γεγωνὴς ἀνὴρ παρὰ τὴν τῶν οἰκείων ἀρετῶν διαλάμπουσαν προκοπὴν. Ὅτε μὲν οὖν, ἐγγυμαζόμενος τοῖς πρακτικοῖς ἤθεσί τε καὶ βίοις, τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας πόνων ἀπεπειράτο, Ἰακώβ αὐτῷ ὄνομα ἦν, ἀσκητῆν δὲ καὶ ἀθλητῆν ἢ προστηγὸν καλεῖ (67), ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα μεταληφθεὶσα φωνή. Ὅτε δὲ λοιπὸν τὰ νικητήρια κατὰ τῶν ἀντιπάλων λαβῶν στέφεται, ἤδη τε τῶν κατὰ θεοφίαν ἀγαθῶν ἀπολαύει, τηλικαῦτα αὐτῷ καὶ τὸνομα μεταβάλλει ὁ χρηματικῶν θεός, ὁμοῦ καὶ θεοπίας αὐτὸν ἀξιών, καὶ τῶν θειοτέρων γερῶν τε καὶ τιμῶν τὰς ἀμοιβὰς διὰ τῆς προστηγίας δωροῦμενος. Λέγει δ' οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ χρητμός· « Οὐκ ἔτι κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ἐπὶ ἐνίσχυσας μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός· τὸν ὀρατικὸν ἀνδρα καὶ θεωρητικὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὑποφαινοτός· ἐπεὶ καὶ τὸνομα μεταβλήθην σημαίνει ἀνθρώπων ὄρατον Θεόν. Τοιοῦθε μὲν οὖν καὶ οὗτος, ἐξ οὗ τοῦ δωδεκάφυλον τοῦ Ἰουδαίου ἔθνους ὑπέστη γένος. Μυρία δ' ἂν λεχθεῖν περὶ τοῦ βίου τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῆς φιλοσοφίας καρτερίας τε αὐτῶν καὶ ἀσκήσεως· τὰ μὲν πρὸς λέξιν θεωρούμενα, τὰ δὲ καὶ δι' ὑπονοῶν ἀλληγορούμενα. Περὶ ὧν εἰρηται μὲν καὶ ἄλλοις, ἀτὰρ καὶ ἡμῖν ἐν οἷς ἐπραγματευσάμεθα περὶ τῆς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν (68) πολιταίας. Τοιοῦθε μὲν οὖν καὶ οὗτος. Ἐχου σοὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλοις εἰπεῖν, Ἰωβ ὄνομα τῷ ἀνδρὶ, ὃν τὰ ἱερὰ μαρτυρεῖ λόγια γεγονέναι ἀνθρώπων ἀμεμπτον, ἀληθινόν, δίκαιον, θεοσεβῆ, ἀπεχόμενον ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Οὗτός γε τοῖς οὐδ' ἐπροσῆκων τῷ Ἰουδαίῳ γένει, ἐπὶ πᾶσι τῶν τῆς εὐσεβείας κατορθώμασι μεμαρτύρηται. Οἱ γε μὴν τοῦ Ἰακώβ παῖδες, τὴν πᾶντων θεωρωσίαν τε καὶ θεοσέβειαν ἤγαγκήκοις, τὴν τῶν ἀνέκαθεν Ἐβραίων φήμην ἐπὶ μέγα δόξης προήγον, ὥστε ἤδη καὶ πάσης Αἰγύπτου τὴν ἀρχὴν ἀνάβασθαι. Ὁ γὰρ τοῦ Ἰωσὴφ τῶς σωρροσύνης προαναστεφθεὶς βραβεύει, κῆπτεται τὴν Αἰγυπτίαν ὑποδεξάμενος ἡγεμονίαν, τὸν θεοφιλῆ τῶν Ἐβραίων διεδείξε τρόπον. Ὅν καὶ αὐτὸν Ἰησοῦς δι' εὐχῆς πεποιθήμεθα, δοῦλον αὐτὸν εἰς οἰκίαν ἐπιβουλῆς γεγεννημένον, καὶ δοῦλον Αἰγυπτίου ἀνδρός. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὅσα εἰς ὀρατότητα καὶ βίον σώματος καὶ εὐμορφίαν ἠτύχητος, παρήμ, εἰ καὶ τὰ λόγια κάλλους αὐτὸν ὡρᾶ πάντων διενεγκεῖν ἀναγράφει· τὰ δὲ περὶ ψυχῆς τῆς ἄν τις διαγράφει, κατ' ἀξίαν τῆς τοῦ ἀνδρός ἀρετῆς τὸν ἔκπουν διελεῖν προσηρημένος· ᾧ σοὶ μὲν αὐτῷ παρθεῖαι λόγος τοῦ ἐλευθέριον γνώρισμα, τοῖ τε τρόπου

A vino præstantem transvolarunt. Atque hoc in numero, Abrahamus etiam ille, quem generis principem universi prædicant, jure a nobis meritoque censeatur. Hujus enim justitia divinorum quoque oraculorum testimonio commendatur: non quam a Moysis lege acceperit, certe quidem cum adhuc nulla tum esset: nam ætate post Abrahamum septima natus est Moyses. Et tanta ejus profecto, si cujusquam alterius, integritas atque religio, eadem qua superiorum illorum prædicatione celebratur. De illo enim hunc in modum Scriptura loquitur: « Et credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam ». Eundem porro gentium plurimarum parentem futurum, ac nominatim gentes omnes terræ, omnesque trihus in eo benedicentes esse, divina oracula prædixerunt: quæ sane prædictio, quæ temporibus nostris evenire cernimus, palam et aperte notabat. Abrahamus igitur ille, post eam justitiæ maturitatem atque perfectionem, ad quam ipsum non lex Moysis, sed illustris fides constansque perduxerat, post eos, quibus sacræ litteræ suffragantur, Numinis divini conspectus, legitimum sub extremam senectutem filium suscepturus, cum omnium sese primus, 310 uti jussus divina voce fuerat, circumcidit, tum idem posteris ipse suis faciendum præcepit: sive ut hoc velut illustriore signo, propagandorum ex eo nepotum multitudo constaret, sive ut patrum characterem liberi retinerent, idque adeo, seu majorum illi suorum vestigiis insisterent, seu ab eorumdem virtute deflecterent; sive denique alix equandem hujus instituti causæ rationesque subessent, in quas diligentius et curiosius inquirere, modo non vacat. Cæterum ejusmodi etiam ille fuit, quem nos æmulari summopere deceat. Secundum illum Isaacus laudatur, ejus quæ parentem ornaverant divinæ cum notitiæ, tum etiam charitatis hæres, quam ipse unam omnium longe pulcherrimam ac felicissimam ejus hereditatem sortitus est. Eundem et uxorem duntaxat unam duxisse, et semel tantum liberis operam dedisse monumenta divina testantur: qua unica vice, gemina prole suscepta, nutuam cum uxore consuetudinem circumscriptissæ fertur, exemplo continentix singulari. Consequatur D Jacobus, quem et Israellem vocarunt: quod utrumque nomen, ab insigni quadam est eximiamque virtutem accessione consecutus. Is enim, dum adhuc in civili quodam et actioso vitæ genere, assiduus pietatis causa labores subiret, Jacobus dicebatur; quæ vox, si Græce reddatur, asceten athletamque sonat. Idem relatis semel de hostibus victoriæ tropæis, coronatus, ubi contemplationis opibus frui cœpit, tum vero aliud ei nomen auctor ipse Deus imposuit, eumque partim conspectu suo frui voluit, partim diviniorebus quibusdam præmiis et honori-

67) Καλεῖ. Alt. e manuscr., θεολο, quod omnino præstat.

68) Περὶ τῆς τῶν παλαιῶν ἀνδρ. Liber hic de

numerosa priscorum hominum sobole, cum aliis plerisque intercidit, nec ulla ejus est apud S. Hieronymum, Photium, aut Suidam mentio.

bus, eodem nomine representatis cumulavit. Ejusmodi enim ad illum exstat oraculum: « Non amplius vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum, quoniam invaluisti cum Deo, et cum hominibus potens ⁴⁴. » Quo Israelis nomine vir contemplationi delitus indicatur, utpote quod si Græce verteris, *hominem, a quo Deus videatur*, significet. Talis igitur ille etiam fuit, a quo Judæorum genus duodecim comprehensum tribubus propagatum est. Quorum de vitæ rationibus, vereque philosophis digna tolerantia et exercitatione, infinita commemorari possent, quæ partim nude ac simpliciter intelligi, partim ex occultioribus allego-
 311 riarum sensis erui debeant. De quibus cum ab aliis, tum a nobis quoque disputatum in iis est quæ de numerosa priscorum hominum sobole, **311** conscripsimus. At de illis hactenus. Præter quos tamen, alium etiam laudare merito liceat, Jobum nomine, quem et omni reprehensione caruisse, et veritatis, justitiæ, pietatis amantem ac studiosum fuisse, et ab omni contagione sceleris procul abfuisse, divina testantur oracula, cum in illis omnibus religionis officiis ac laudibus, nulla cum Judæis sanguinis ac generis communione teneretur. Jam vero Jacobi liberi paternam divini Numinis cognitionem, ejusdemque cultum summa voluntate studioque complexi, priscorum Hebræorum famam et gloriam admodum illustrarunt; ut ex illorum auctoritate paulo post imperium Ægypti penderet universum. Josephus enim jam continentia præmiis insignitus, suscepto postmodum Ægypti principatu, summam Hebræorum suorum eximiamque virtutum in omnium oculis ac luce collocavit. Quare ad ejus quoque imitationem omni studio nobis aspirandum esse duximus, tametsi prius in servitutem, et hominis Ægyptii servitutem, fratrum insidiis et artibus abductus fuisset. Nam adolescentis quidem quam eximia species, quanta vis corporis et pulchritudo fuerit, facile prætermitto, licet oris eum ac formæ totius elegantia cæteris omnibus præstitisse historia divina testetur. Animi vero doctes atque ornamenta quis tandem pro dignitate commemoret, si cum tantæ virtutis excellentia æquare conetur magnitudinem laudationis? Et quidem constans fama est, ipsum a natura liberalem quamdam speciem habuisse, ac nescio quid nobilitatis in moribus, quod ex ipso quoque vultu effloresceret. At vero ejusmodi pietatis insignibus effulgebat, ut summa continentia, æquitatis, prudentia, fortitudinis laude clarissimus cum esset, idem tamen præcipua quadam præpotentis Dei notitia cultuque præstaret, cujus utriusque semina, jam ab ipsis inde cunabulis, infantis in animo parentes fecisse ferunt. Ergo adolescentis amore domini uxor exardescens, cum eum primo juvenutis flore conspicuum, in lascivam flagitiosamque consuetudinem pellicere conaretur, verborumque primo blan-

A τὸ εὐγενὲς ἐπανθῶν τῷ προσώπῳ τοῖς δὲ εὐσεβείας διαπρέπουσι κόσμοις διαφέροντως ἐξήσκητο, ὡς ἐν σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, φρονήσει τε καὶ ἀνδρείῃ, τὴν ψυχὴν ἐκλάμπειν πολὺ πρότερον ἐν ἐπιγνώσει καὶ εὐσεβείᾳ τοῦ τῶν ἀπάντων Θεοῦ, ἣν οἱ γεννησάντες ἐκ σπαργάνων λέγονται αὐτοῦ τῆ ψυχῇ καταβληθέναι. Ἐπιμανεῖσι δ' οὖν αὐτῷ τῆ τοῦ δεσπότητος γαμετῆ, εἰς ἀκολάστους τε καὶ ἐρωτικῆς ὁμιλίας ἀτε νέον τὸ σῶμα κατασφύρειν πειρωμένην, καὶ πρώτα μὲν λόγους ἀπατῶν αὐτὸν ἐπιχειροῦσα, εἶτα δὲ ἰκασταῖς ἀντιβολούσῃ, καὶ τέλος βιαίωτερον χεῖρας ἐπάγειν τολμώσῃ, ἀναιδέει τε ἤδη καὶ ἀναισχύντους περιπολικῆς χρωμένη, τῆς τῶν πατέρων εὐσεβούς διδασκαλίας ὁ φηρὸς τὴν μνήμην ἀναπειμαπαλάμοις, καὶ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἀληθῶς Ἑβραῖον Ἰργόις ὀμῶ καὶ λόγους ἀποδείξας, τὸ μὲν αἰσχρὸν καὶ ἀκόλαστον γύναιον διασείεται, κραταιωτέρα τῆ χειρὶ παραλλάξας, ὥσπερ δὲ τινα δεινοῦ καὶ λελυτηκτόσι θηρὸς ἀποδράς, φυγῆ τὴν σωτηρίαν πορίζεται. Κάππειτα αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ὠφροῦν λογισμῷ τοιαύτη ἐπιλογίζεται, καὶ φησιν: « Εἰ δὲ Κύριός μου δι' ἐμὲ οὐδὲν γινώσκει τῶν ἐν τῷ ὄκῳ αὐτοῦ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτῷ, εἰδῶκεν εἰς τὰς χεῖράς μου, καὶ πῶς ποίησά το ποιηρὸν ῥήμα τὸ μέγα τοῦτο, καὶ ἀμαρτήσομαι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ; » Ἐφ' οἷς οἱ αἰα νικηφόρον τοῖς ἀρετῆς βραβείαις ἀναστῆσας αὐτὸν ὁ τῶν ὀλων Θεός, τὴν κατὰ τῶν δεσποτῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτῆς Αἰγύπτου βασιλείαν τε καὶ ἡγεμονίαν παραβίβωσι. Πλην ἀλλὰ καὶ οὗτος Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, οὐχὶ δὲ Ἰουδαῖος, οἷ μὴδὲ ἦν πω τὰ Ἰουδαίων, ἐν τοῖς μάλιστα θεοφιλέσι καὶ τρισμακαροῖς ἀναριθμῆται. Μετὰ δὲ τοῖς εἰρημόνοισι Ἑβραίοις, ἐπειδὴ εἰς πολυανθρωπίαν ἐπέβητο τῶν ἀπογόνων γένος, ἤδη τε καὶ τὸ Ἰουδαίων ἐξ αὐτῶν ἔθνος συνεστῶς, ἐπλεόναξέ τε ὀσημέραι καὶ ἐπλήθουνη, τὰ μὲν τῆς εὐσεβούς ἀγωγῆς τῶν πρόπαλαι θεοφιλοῦν προπατόρων κατὰ ομικρὸν αὐτοῖς ἐξήσθῆναι, καὶ ἀπημθλύνετο: τὰ δὲ τῆς παρ' Αἰγυπτῶσις διατριβῆς τοσοῦτον τῆς τῶν δηλούμενων κατόχῃε πληθῆσος, ὡς τῆς μὲν πατρίου ἀρετῆς εἰς λήθην ἔλθειν τῆ παρ' Αἰγυπτῶσις ὁμοιοτροπίᾳ τοῖς βίους περινεχθῆναι, ὡς κατὰ μὴδὲν Αἰγυπτίω τὸν τρόπον διαφέρειν δοκεῖν. Ἐνταῦθα δὴτα αὐτοῖς τοιοῦτο ἀποτελεσθεῖσιν, ὁ τῶν προπατόρων Θεός ἡγεμόνα καὶ νομοθέτην ἐκπέμπει Μωϋσέα, τὰς διὰ χρησμῶν τῶν πρὸς τοὺς προγόνους αὐτῶν πιστοῦμενος ἐπαγγέλλας. Κάππειτα δι' αὐτοῦ τὰ ἀνάγκαστα θαύματα, καὶ τὰς παραδόξους θεοσημείας ἐπιτελέσας, τὸν ἀρμόδιον τοῖς τῶν ἀκροῦσμένων ἔθεισι προβάλλεται νόμον. Οὐχ οἷσας τε γόνι οἷσι δι' ἀβελτηρίαν τρόπον τὴν πάτριον ζῆλον ἀρετῆν, οἷα δὲ τὰς ψυχὰς ἐμπαθεῖς καὶ νοσηλευμένους, τὴν κατάλληλον παρελάμβανον πολιτείαν, τὰ μὲν προφανῶς ἐκ τοῦ ποδῆλου διαταττομένου Μωϋσεώσως, τὰ δὲ, δι' ὑπονοῶν αἰκνττομένου, σύμβολά τε καὶ σκιας, ἀλλ' οὐ γυμνὴν ἀλήθειαν φωλάττειν αὐτοῖς: καὶ περιέπειν ὑποθεμένους. Καὶ δὲ τὸ Ἰουδαίων πολιτεύμα, ἀνευθῆεν ποθεν ἀπὸ Μωϋσεώσως ἀρξάμενον, μέγρε καὶ τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας

⁴⁴ Gen. xxiv, 40.

ταῖς τῶν οικειῶν προφητῶν ἀκολούθως φωνάζει διαρκῶς. Ὅτι δὴ καὶ τοῦτο Μωυσέως ἦν αὐτοῦ καὶ τῶν μετῴρων προφητῶν θέσιμα, μὴ πρότερον ἐκλιπῶν τὰ Μωυσέως νόμιά τε καὶ διατάγματα, ἢ τὰ τοῦ Χριστοῦ φανῆναι, τὰ τῆς Καινῆς δηλαδὴ Διαθήκης, τῆς διὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κατηγγελημένης· ἃ καὶ ὧδε τέλους ἔτυχεν, ἢ καὶ ἀναπεφύνηται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῶν τῶν πρὸ Μωυσέως Ἑβραίων βίον ἐν ἀλίῳ διεληλυθαι, καὶ τὸν γε τῆς κατ' αὐτοὺς εὐσεβείας χαρακτῆρα παρεστήσαμεν, ὧρα καὶ τῶν δογματικῶν αὐτῶν τρόπον, ἀπὸ τε τῆς Μωυσέως γραφῆς καὶ τῶν μετ' αὐτὸν προφητῶν ἐπισκεύασθαι.

A ditiis attentatum, mox precibus etibsecrationibus urgeret, ad extremum ne violentas quidem manus eidem injicere et obscenis eum impudicisque complexibus premere vereretur: clarissimus heros doctrinæ parentum sanctissimæ recordatus, ac sese divini cultorem Numinis, verumque Hebræum, non re ipsa minus quam oratione professus, turpem ac libidinოსam mulierculam robustiore dextera victor excussit, ac 312 perinde ut si ex horrendæ furentisque bestię dentibus sese proriperet, salutis suę fuga consulit. Tum idem secum ipse rem matura cogitatione reputans: « Si dominus meus propter me nihil novit eorum quę sunt in domo ejus, et omnia quę ibi sunt tradidit in manus meas, quomodo malum hoc grande faciam, et peccabo in conspectu Dei? » Quamobrem Deus evo præpotos tanquam illustri victoria nobilem, dignis virtute præmiis honestavit, dominorumque suorum, imo totius etiam Ægypti principem moderatoremque constituit. Atque is Hebræus similiter atque ex Hebræis satus erat, non Judæus; nec enim Judæorum adhuc gens ulla coaluerat: idem tamen in virorum uti Deo charissimorum, ita longe felicissimorum classe numeroque censetur. Deinde vero, longa per eosdem Hebræos posterorum serie propagata, cum jam ex iis conflata Judæorum natio, multa in dies sobole glisceret, factum est nescio quo pacto, ut cum prima illa, quam a Deo charissimis majoribus acceperant, pietatis ac religionis institutio delibitata paulatim obtusaque hebesceret: tum vero tantum apud eos Ægyptiorum societas communicoque posset, ut patrię virtutis evanescente memoria, sic Ægyptiorum mores ac ritus induerent, nihil ut inter utriusque populi vitę genus discriminis esse videretur. Quo in rerum articulo, patrum ille suorum Deus Moysen ad eos legislatorem mittit, iisque promissionibus fidem re ipsa conciliat, quibus eorum sese majoribus, divinis etiam oraculis obstrinxerat. Tum iis, quę scripta leguntur, miraculis, atque inusitatis ante prodigiis ipsius manu perpetratis, congruentem audientium moribus legem promulgat. Cum enim ob insignem morum asperitatem, patrum suorum virtutem æmulari non posset, iis utpote moribus animorum laborantibus consentaneam instituit vitęque rationem ita præscripsit, ut de nonnullis clare perspicueque statueret, alia ænigmaticis quibusdam sensis involvens, notas duntaxat umbrasque rerum, non apertam nudamque veritatem, consecandas iis observandasque proponeret. Atque hanc Judaicę reip. formam, quę a Moysę delineata primum et informata fuerat, ad Servatoris usque nostri Jesu Christi adventum florere ac vigere oportebat, uti futurum suis ipsimet Judæorum prophetę oraculis cecinerant. Nam partim ab ipso Moysę, partim a sequentibus 313 prophetis jam olim prædictum fuit, non ante sancitas a Moysę leges antiquatum iri, quam eas Christus Novi Testamenti tabulas conderet, quas nunc demum ejusdem Servatoris nostri munere, gentibus passim omnibus resignatas atque explicatas adeoque prædicturum illorum veritatem ipso rerum exitu comprobatam videmus. Sed quoniam de Hebræorum illorum, qui ante Moysē cieverunt, vitę ratione pauca libavimus, suoque religionem ipsorum caractere expressam consignatamque produximus; consequens est uti jam eorum doctrinę capita, tum Moysis ejusdem, tum posteriorum ex prophetarum scriptis deprompta contemplerur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

B

CAPUT IX.

Hebræorum doctrinę placita.

Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίων δογματικῶν θεωρημάτων.

Πρῶτος ἔστω ἀπάντων αὐτῶν ἐκείνος ὁ θαυμασίως θεολόγος τε καὶ νομοθέτης, πολιτείας εὐσεβείᾳ προσήκουσαν διὰ τῆς οικείας γραφῆς τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνεϊ προκαταβάλλόμενος, οὗ τοῖς κοινοῖς καὶ πεπτημένοις ψήφῳ δεῖν χρῆσασθαι προσημίους τῶν λόγων· παραβῶν δὲ πάντα νόμων πρακτικῶν (69) τῶν ποιητέων, καὶ τῶν οὐ ποιητέων ἀπιχορευτικῶν, τὰς τε δημοτελεῖς καὶ πολιτικὰς περὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους συμβολαίων διατάξεις, ἀπὸ τῆς πατρίου θεολογίας δεῖν ἔστω τῆς θεολογίας ἐρχεσθαι, καὶ (70) τὴν καταρχὴν ποιήσασθαι τῆς ἐπισκοπίας, οὐδὲ ἑτέραν μάθησιν οικείαν νόμοις (71)

“ Gen. xxxix, 8.

(69) Πρακτικῶν. Alterius manuscr. lectionem secutus sum; habet enim προστακτικῶν, cui sequens ἀπιχορευτικῶν recte opponitur.

(70) Τῆς θεολογίας ἀρξέσθαι, καὶ. Hęc a libra-

Omnium ergo princeps admirabilis ille theologus atque legislator, reip. formam cum religione conjunctam stylo ipse suo Judaicę genti delineans, non jam vulgaribus illis atque contritis utendum sibi exordiis pulavit: sed cum ante jam animo legem universam, qua partim agenda juberentur, partim vitarentur non agenda, publicasque simul ac civiles mutuo inter sese contrahendi rationes ac regulas descripsisset; ex propria majorum suorum theologia doctrinę suę ducendum initium intellexit: quod aliud nullum disciplinę genus leguun-
rio quodam perperam inserta sunt, quę manuscriptorum alter expungit.

(71) Οἰκείαν νόμοις. Mendosa hęc sunt, atque in οικείων νόμων, ut videtur, mutanda.

suarum pietati consentaneum agnosceret, præter eam theologia rationem, quæ jam inde a primis illis gentis suæ parentibus ad sua usque tempora permanisset. Itaque a Deo ipso patriam priscorum Hebræorum theologiæ secutus, auspiciatur: non jam Ægyptiorum, aut Phœnicum, aut reliquarum nationum more, quæ promiscuam in multitudinem venerandum illud Dei nomen abjicerent et alios quidem aspectabiles, hoc est infixæ cælo sidera, alios aspectum fugientes deos invehent, partim ex hominibus illis, qui jam ante vixissent, partim etiam eos dæmones, qui terras aut aerem oberrarent, uti superius in earum opiuiouum confutatione ostendimus. At vero ab ipsomet rerum omnium auctore, ac tam earum, quæ videri non possunt, quam earum, quæ sensibus usurpantur molitore Deo totius orationis initium faciens, verum illum hujus universitatis legislatorem ac moderatorem esse docet, summumque 314 totius orbis, perinde atque unius cujusdam magnæ civitatis regem constituit. Enimvero ita homines ipso statim principio eosdem paulo post intelligeretur erat, sed illarum esse ac Dominum informatur. Regem enim ipsum instituit, ut ipsum non earum modo legum, quibus etiam, quibus natura universa pareret, auctorem mundi totius ac legislatorem esse confirmat.

CAPUT X.

De generali Providentia, et universi molitione.

Videlicet, nutu ejus atque potestate suam rebus omnibus essentiam naturamque constare: ejusdemque legibus ac terminis, apte atque ordiue, temporum cursus vicesque describi. Ac primum quidem ex omnibus cælum voce legeque divina, firmitatem suam obtinuisse, gravemque terrarum molem, præter naturæ suæ conditionem, leviorum elementorum in medio mirum in modum suspensam ac libratam constituisse, voce legeque divina, mutuatam alternamque noctis ac diei conversionem fieri, voce legeque divina solem ipsum, lunam, reliquorumque siderum chorum eleganti concinnoque motu orbem suum conficere. Lege summi Regis conversionum mutationes, temporum discrimina, annorum circulos, annuasque tempestates, cum admirabili totius universi consensu harmoniaque compleri. Divina lege, hiemem veri, atque hoc consequentium tempestatum vicibus cedere: eadem, altos ac profundos Oceani vortices hibernis æstibus atque eluvionibus exundantes, suorum sese marium finibus, quos transilire non audent, includere: eadem, terrarum siccam aridamque naturam, defluentibus imbris, ac nivibus modice allabentibus irrigatam, infinita plantarum et animalium genera producere. Uno verbo, naturam illam, communem rerum parentem omnium, Dei præpotentis Numini servantem, divinis ejus legibus consiliisque parere. Nec enim profecto casu ac temere, nec fortuito ac rationis experte motu, tantum hunc et tam

* γρ., θαυμασιως.

(72) *Ὅχι φλοιον*, etc. Locum hunc ita concipit alter manuscr., *ὄχι ἤπερ Αἰγυπτίους φλοιον ἦν, ἀλλ' οὐδὲ Φοινίξιν, ἢ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν παραπλήσιως,*

εὐσεβείᾳ προσήκουσαν ἠγγισάμενος ἢ τὴν ἀνωθεν ἐκ προπατέρων εἰς αὐτὸν ἦκουσαν θεολογίαν. Ἀρχεται τοίνυν ἀπὸ θεοῦ κατὰ τὰ πάτρια τῆς τῶν προγόνων Ἑβραίων θεολογίας· οὐχὶ φλοιον (72) Αἰγυπτίους καὶ Φοινίξιν ἦν, ἢ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εἰς πλήθος καταβάλλουσι τὴν σεβάσμιον προσηγορίαν, θεοῦ τε ὀρωμένους καὶ θεοῦ κατ' οὐρανὸν φωστῆρας νομιζοῦσιν, ἀφανεῖς δὲ καὶ ἀόρατους τοὺς ἐξ ἀνθρώπων κατοχομένους, ἢ καὶ τοὺς χθόνιους καὶ ἀερίους δαίμονας, κατὰ τὰ πρόσθεν ἡμῖν ἀπεληλεγμένα. Ἄλλὰ γὰρ ἀπὸ τοῦ πάντων αἰτίου, ἀοράτων τε καὶ ὀρατῶν δημιουργοῦ τὴν καταρχὴν τοῦ παντὸς λόγου πεποιημένος, νομοθέτην τοῦτον εἶναι διδάσκει τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως, ὥστερ' μιᾶς τινοῦ μεγαλοπλοῦς τοῦ κόσμου βασιλέα καταστήσῃ. Παιδείῃ τοιγαροῦν ἀρχαίως, τοῦτον ἠγεῖσθαι μὴ μόνον τῶν πρὸς αὐτοὺς μικρῶν ὑπερὸν διαταχθῆσομένων ἀνθρώπων νόμων αὐθέντην εἶναι καὶ κύριον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄλων. Βασιλέα γὰρ αὐτὸν καὶ νομοθέτην τοῦ σύμπαντος κόσμου παριστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ τῆς καθόλου προνοίας, καὶ περὶ τῆς συστάσεως, καὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Νεύματα μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ δυνάμεις, τὴν τῶν ἀπάντων οὐσίωσιν γεγονέναι, νόμοις δὲ καὶ ὅροις πάλιν αὐτοῦ, ὁδῶν καὶ τάξεϊ τὸν σύμπαντα διακυβεῖν αἰῶνα. Λόγῳ μὲν γὰρ καὶ νόμῳ θεοῦ πρῶτον ἀπάντων οὐρανὸν ἐστερεώσασιν, καὶ γῆς δὲ βαρῆ καὶ στερεώμενον παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν λεπτομερεστέροις τῶν στοιχείων παρὰ φύσιν * ἐπιαιρεῖσθαι. Λόγῳ δὲ καὶ νόμῳ θεοῦ νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὸν ἀμοιβαῖον ἀνακυκλεῖσθαι ὄρθρον· λόγῳ θεοῦ καὶ νόμῳ καὶ αὐτὸν ἦλιον καὶ σελήνην, καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀστέρων χορείαν, ἐν πρόνοιᾳ κόσμου τὴν προσήκουσαν ἐξανύειν πορεύειν· νόμῳ δὲ τοῦ παμβασιλέως τροπῶν ἀλλαγῆς, καὶ μεταβολῆς καιρῶν, ἐναντιοῦ τε κύκλους, καὶ τῆς ἐτησίους ὥρας τῆς παναρμονίᾳ τοῦ παντὸς ἀποπληροῦσθαι συμφωνίᾳ· νόμῳ θεοῦ χειμῶνα μὲν ὑποχωρεῖν ἐαρεῖ, τοῦτο δὲ ταῖς ἀγγιστα τῶν ὕρων τροπαῖς· καὶ θαλάττης δὲ βυθῶς, ταῖς χειμαδίοις πλημμυρίων ἐπικυματίζοντας, νόμῳ θεοῦ τῶς οἰκείας ἐναποκλεισθαι πελάγεσι, ὡς μὴδὲ τοῖς ὄροις τῶν ἱερῶν νόμων ἐπερβαίνειν τοῖμα· καὶ τὴν ἤρην οὐσίαν ὁμοῦ ὄρους νάμασι καὶ νεφετοῖς νόμῳ θεοῦ πάλιν συμμετρως ἐπιπροσηγομένους, ἀρδομένην τὴν γῆν, μερῆς γένῃ φυτῶν τε καὶ ζώων ἀναδιδόναι· ἐνὶ τε λόγῳ, τὴν παμμήτορα τῶν ὄλων φύσιν, προστάγματι θεοῦ δεδουλωμένην, νόμοις θεοῖς ὑπαίκοι καὶ τῆ τοῦ πανηγεμόνος θεοῦ βουλή. Μὴ γὰρ εἰκῆ, μὴδ' ὡς ἔτυχε, μὴδ' αὐτομάτῃ καὶ ἀλόγῳ φροσῆ συνεστάναι τὸν τηλικούτον διάκτιστον, μὴδ' ἀναίτιον φύσεως ἔργον συγχάνειν τὸ μέγα τοῦτο καὶ περικαλλῆς τεχνουργίμα·

εἰς πλήθ., etc. Rectius. Saltem pro οὐχὶ omnino respondent. οὐχ ἦ.

ὄλλ' εἶναι μὲν ποίημα τοῦ πανσόφου τῶν ὄλων ἀρχι-
 τεκτονός, τοῦ δὲ αὐτοῦ λόγους καὶ νόμους ἱεροῖς δια-
 κυβερνασθαι. Ἐνθεν ἀρξάμενος δὲ προσήτης, καὶ πρὸ
 τῆς ἀνθρώπων νομοθεσίας τοὺς περὶ τῆς τῶν ὄλων
 φύσεως προστάξας νόμους, πρῶτιστα πάντων προσ-
 ἔχειν τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ καὶ * ἀπορρήθμεν αὐτοῦ
 τῶν νόμων παρεκλεύσατο· ὅτι δὴ καὶ αὐτὸς ἥλιος,
 οὐρανὸς τε καὶ κόσμος, γῆ τε καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἅπαντα,
 ὅσα τε ἔργα φύσεως εἶναι νενομίσταί, ἐντολαῖς αὐτοῦ
 καὶ διατάξεσιν, ἱεροῖς τε νόμοις καὶ λόγοις δουλεύει.
 Αὐτὰ καὶ μᾶλλον χρῆναι τὸ ἀνθρώπειον γένος, οὐ συμ-
 κρῖν μέρος τυγχάνον τοῦ παντός, κατὰ τὸ ἀκλίωθον
 τοῖς θεοῖς προσανέγειν διατάγμασι, μὴδ' ἐλαττοῦσθαι
 τῶν κατὰ μέρος στοιχείων. Ἐῖ μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ νο-
 μοθετήσῃαι τὸν φήσαντα· « Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάν-
 νην χέρου, στεπερον σπέρμα κατὰ γένος, καὶ ἔξωλον
 κάρπινον κοιούν καρπόν· » τὴν δὲ, ἅμα λόγῳ τὸ
 εὐπειθὲς ἐπιδεικνυμένην τῷ νόμῳ, οὐπω καὶ εἰς δεῦρο
 τῆς· θείας παραμелήσῃαι διατάξεως. Ὅβτω δὲ καὶ τὴν
 ἄγρην οὐσίαν, φήσαντος τοῦ Θεοῦ· « Ἐξαγαγέτω τὰ
 ὕδατα ἔρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα
 κατὰ τὸ σπέρμα τοῦ οὐρανοῦ, » ἅμα λόγῳ τοῦργον
 ἀποδοῦσαι, ὀρθασθαι τε εἰσέτι δεῦρο τῷ νόμῳ παρ-
 ἔχουσαν τὸ πειθῆναι. Εἰ δὲ ὅτι καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη,
 καὶ ἀστέρες, τοῦ θεοῦ νόμου καὶ αὐτοῖς διαωρισμένου,
 τοὺς οικίους ἀποδιδόναι δρόμους, εἶναι τε καὶ εἰς
 σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς
 ἡμεροὺς, οὐ παραμελοῦσι τῆς νομοθεσίας· τίς ἂν
 εἰαι σοι λειπῶσι συγγνώμης ἀποφυγῆ, τῶν θεῶν κατ-
 αλιγυροῦντι νόμων; Ταῦτα προπαθεύσας ὁ θαυμά-
 σιος, ἡμᾶς τε εἰλε, καὶ τῆς οικείας θεγνωσίας τε καὶ
 εὐσεβείας ἐκόντως ζηλωτῶς κατεστήσατο, ὅτι μὴδὲν
 τούτους ἴσους παρὰ τοῖς τῶν προημιθέτων ἐθνῶν
 θεολόγους εὐρεῖν δεδυνήμεθα. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην
 θεολογίαν μέτεισιν ἐπὶ τὸ δεύτερον δόγμα φυσικῶν
 ἡμῶν καὶ φιλόσοφον. Μετὰ γούν τὴν περὶ Θεοῦ γνῶ-
 σιν, τὴν τε περὶ ὄλων διακρίσιν, τάξει πρόειπαι
 ἐπὶ τὸ καὶ τῆ φύσει δεύτερον. Τοῦτο δ' ἦν τὸ περὶ
 φύσεως ἀνθρώπου, ὅτι δὴ μετὰ Θεοῦ γνῶσιν ἀναγ-
 καστον γνῶναι τινα ἑαυτόν. Διόπερ ἐξῆς παιδεύει, τί
 ἀνθρώπος, καὶ τί τὸ πρόαγον αὐτὸν εἰς γνῶσιν καὶ
 εὐσεβείαν Θεοῦ, τίς τε ἡ κατὰ τὸ προηγούμενον ἀν-
 θρώπου ζωὴ. Διελόμενος δὴτα τὸν περὶ ψυχῆς καὶ
 σώματος λόγον, ἐν ψυχῇ μὲν ὀρίζεται τὸν ἀληθῆ
 ἀνθρωπον, νοερὰς οὐσίας, καὶ ἀσωμάτους, καὶ λογικῆς
 μέτοχον, ὡς ἂν κατ' εἰκόνα Θεοῦ δεδημιουργημένον·
 σῶμα δὲ γαῖδες εἶναι περιβλημα ψυχῆς· τρίτον δὲ
 τούτους προστίθησι, πνοὴν ζωῆς ἐνωτικὴν τινα, καὶ
 τοῦ ἀπὸ γῆς λησθέντος τῷ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιη-
 μένῳ, συναπτικὴν δύναμιν. Καὶ τὴν πρώτην γε τοῦ
 δηλουμένου ἀνδρὸς διατριβὴν ἐν τρισμακαρίῳ Θεοῦ
 παραδείσῳ ἀθανάτων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν Ἐμπλεῖ
 γεγονέναι ἱστορεῖ. Νόμῳ δὲ Θεοῦ καὶ τούτων ἡμοίως
 τοῖς ἄλλοις ἐν ἀρχαῖς τοῦ παντός ὑποβληθέντα, δι'
 ἀπροσεξίαν, καὶ τῆς θείας ἐντολῆς παράθεσιν τῆς
 κρηθιτοῦ στερηθῆναι ζωῆς. Ταῦτά τοι ὁ Νεωστῆς
 ἐν προομίοις τῶν ἱερῶν νόμων φιλοσοφεῖ, μονουχλ

* Gen. 1, 11. * ibid. 28.

* Ισ μὴ.

A singularem ornatum excoluisse, nec cæcæ ulli incon-
 sultæque naturæ hanc tam ingentis tamque perfecti
 operis speciem esse tribueudam: illud quidem, ut ex
 summi rerum omnium architecti manibus pro-
 diisse, 315 ita sacris ejusdem consilii ac legibus
 gubernari. Ergo inde auspicatus propheta, ac prius-
 quam hominibus legem ferret, sanctis de universi
 natura legibus, mentes ipse nostras ad summi regis
 voluntatem adbaerescere, et penitus in ejusdem præ-
 ceptis acquiescere voluit: eoque verius, quo sol
 ipse quoque, cælum, muodus, terra, quæque terræ
 sinu continentur omnia, et quotquot naturæ opera
 ceuseri solent, ejusdem mandatis sacrisque legibus
 atque decretis obtemperant. Equius enim esse pro-
 fecto, uti humanum proinde genus, pars utique uni-
 versæ non exigua, divinis etiam edictis obsequatur,
 nec sese hoc in genere a singulis elementis vincit
 patiatur. Quippe legem initio terræ impositam ab
 eo fuisse, qui dixerit: « Germinet terra herbam vi-
 ventem, et facientem semen secundum genus suum,
 et lignum pomiferum faciens fructum * »; » eam ve-
 ro, simul atque vox illa exiisset, impositæ legi ob-
 secutam, nunquam deinceps a divino præcepto ad
 hæc usque tempora discessisse. Humidum similiter
 elementum, hanc ad Dei vocem « Producant aquæ
 reptilia animæ viventis, et volatilia volantia circa
 firmamentum cæli **, » re ipsa continuo paruisse,
 atque in eadem obedientia hucusque persistere. Præ-
 terea si sol, atque luna, cæteraque sidera, ei quo-
 que legi, qua suos ipsa cursus conficere, signa re-
 rum futurarum exhibere, tempora, dies, auosque
 distinguere jubentur, constanter obtemperant: quin-
 nam tibi porro divinas leges violanti receptus ad
 veniam superesse possit? Hæc nos profecto viri
 singularis in docendo rudimenta ceperunt, ac suæ
 nos cum Dei notitiæ, tum etiam pietatis et religio-
 nis æmulatores effecerunt: quod apud cæterorum,
 de quibus ante diximus, populorum theologos si-
 mile nihil usquam occurreret. Idem porro, jactis
 ejusmodi theologie fundamentis, ad alterum deinceps
 doctrinæ caput, illudque cum natura simul
 philosophiaque conjunctum progreditur. Nam Dei
 seriel cognitione, atque universi fabrica et mode-
 ratione constituta, ad id quod natura secundum est,
 ordine sane delabitur. Ea vero natura hominis est,
 quod secundum illam Dei notitiam, se ipsum utique
 nosse homo debeat. Itaque docet ille continuo, quid
 homo sit, quibus ipse momentis ad notitiam cultu-
 que divinum adducatur, quemadmodum pro
 partis sui præcipuæ conditione vitam instituere de-
 beat. Quippe animi enim corporisque discrimine
 constituto, animo teus verum 316 illum homine-
 nem, qui spiritalem, incorporæam, et ratione præ-
 ditam naturam sortitus est, definiendum putavit;
 quod is potissimum divinæ ad Imaginis exemplar
 expressus et conformatus esset. Corpus autem,
 aliud nihil, quam animi terrestre quoddam iudu-

mentum ac domicilium esse statuit. Tunc utrique A tertium quid, vitalem, inquam, spiritum adiunxit, hoc est vim singularem ac propriam, quæ partem ex terra concretam, cum altera divinam ad similitudinem procurata nativo quodam vinculo sociaret. Cæterum primam eidem homini sedem in horto Dei felicissimo, et immortalibus ac sempiternis opibus abundante positam et collocatam esse commemorat; ipsum vero, cum eadem ipso statim initio, qua reliqua prorsus omnia, divini Numinis lege teneretur, sua ipsius vesania, violatoque tanti regis imperio, tam expectandæ vitæ fructu infeliciter excidisset. Atque illa sunt quæ persipienter a Moysæ in ipsa legum sanctissimarum fronte ponuntur, quibus nobis prope denuntiatur, uti ne propriam nativamque dignitatem, impressamque nobis divini Numinis similitudinem turpiter negligamus, cum illa quoque animi nobis immortalitatem conciliari. Nefas enim esse profecto, regis imaginem aboleri: ac principem quidem veramque Dei præpotentis imaginem Verbum ejus esse, quod ipsa per sese sapientia, vita, lux, et veritas est, et quidquid omnino pulchri bonique cogitari possit: at imaginis hujus imaginem humanæ menti convenire, quæ propterea divinam ad similitudinem expressa omnium confessione prædicatur. Quibus ille notionibus eos ante omnia informandos putavit, quos sacris legibus instituituræ piebat: niti, dum quid in sese concretum ex terra, inque terram denuo dissolvendum esset, quid item excellentius Deoque simile meminissent, cogitarent ipsi quoque, quemadmodum utraque parte uti oporteret, adeoque statuerent, nullo sibi vel injuriæ vel impietatis genere, adversus hominem illum, qui divinam præferret imaginem, esse peccandum, nulla eum obscenorum, nulla sceleratorum facinorum contagione fœdandum: sed potius arduum sibi esse perpetuo ter illius beatæ sedis vitæque desiderio, tantæque dignitatis recuperandæ studio, votoque simulatis, ad eandem omni rursus contentione properandum: imo agendum sibi esse profecto, uti se jam ab hujus vitæ carceribus, ad alterius metam attingendam compararent: cum profanis et impuris ad ea sacraria nullis alioqui pateat aditus, unde generis humani princeps ob neglectum **317** summi Numinis mandatam excidisset. Deinde vero divinus rerum sacrarum interpret, alterum summi quoque ponderis ac momenti dogma subjungit, dum id apud omnes certum esse vult, suum homini cultibet affixum hæcære pravum dæmonem, invidum illum atque honestatis omnis inimicum, postremo ejusmodi, qui jam usque ab initio hominum salutem insidias struxerit. Draconem illum ac serpentem nominat, eundemque atrum amantemque tenebrarum, veneno simul et improbitate scatentem describit: addens insuper, quod divinam illam nobis vitam invadeat, hoc illum etiamnum agere moliturque constanter, ut eos omnes, qui divinæ sese adiungunt voluntati, supplantet atque dejiciat. Et quoniam ipsius dolis ac fraudibus, generis quoque nostri principes divini sortis communionem amiserint, eam nobis in rem vigilandum esse perpetuo, ne malis versuti hostis artibus præstigiisque capiamur. Verum quid hæc occupamus ipsi, cum ea jam a nobis ipsismet divinæ Scripturæ verbis illustrari explicarique præstet? Rursus ergo novum a summo Numine principium ducamus, ejusque opem et auxilium Servatoris nostri nomine imploremus.

(73) Προσλαμβάνειν. Rectius, opinor, fuerit προλαμβάνειν.

προκρυπτῶν μὴ παραμαίνει τῆς οἰκίας ἀξίας, καὶ
 ἕξ ἐτύχων πρὸς τὸ θεῖον ἀφομοιώσεως, ἐξ ἧς ἡμῖν
 καὶ τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς προσκεκληρῶσθαι. Μὴ γὰρ
 δὴ θεμιτὸν εἶναι βασιλέως ἀφανίζεσθαι εἰκόνα· εἶναι
 δὲ ἀρχέτυπον καὶ ἀληθῆ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων εἰκόνα,
 τὸν αὐτοῦ λόγον, αὐτομορφῶν τυγχάνοντα, καὶ αὐτο-
 ζωῆν, καὶ φῶς, καὶ ἀλήθειαν, καὶ εἰ τι καλὸν καὶ
 ἀγαθὸν τις ἐπινοήσεται· εἰκόνα δὲ εἰκόνας, τὸν ἀν-
 θρώπων τὸν, παρ' ὃ καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονέ-
 ναι ἀνωμολόγηται. Ἀναγκαῖα δὲ ταῦτα εἶναι ζήτη-
 οῦ προπαιδεύεσθαι τοὺς μιλλοντας ἱεροῦ προσαγγέ-
 νου νόμοις, γνηθονεῖν τε, εἰ τὸ ἀπὸ γῆς ληφθῆν αὐτοῖς,
 καὶ εἰς τὴν αὐτὴ ἀναλυθῶσόμενον, καὶ εἰ τὸ ἐν ἡμῖν
 κρεῖττον καὶ θεῷ ἐμμερῆς, ὅπως τε χρῆν ἐκατέρω
 τῶν εἰρημένων προσφέρεσθαι, μὴδὲ ἐνυδρίζειν καὶ
 ἀσεβεῖν εἰς τὸν κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, μὴδὲ
 γὰρ αὐτὸν ῥυπαίνειν αἰσχροῖς καὶ παρανόμοις πρά-
 ξεσι, φέρεν δὲ διαπαντὸς τῆς πρώτης καὶ τρισμακα-
 ρίας ἐκίνης διατριβῆς τε καὶ ζωῆς τὸν πῶθον, καὶ
 σπεύδειν παλινδρομεῖν, εὐχῆν ποιουμένουσ τῆς πρώ-
 τῆς καὶ τρισμακαρίου ζωῆς τε καὶ ἀξίας τυχεῖν·
 ἀλλὰ καὶ παρασκευάζεσθαι ἐνθὺνδε ἥδη ἐπὶ τὴν ἐκεί-
 νου ἀποδημίαν, ὅτι μὴδὲ ἄλλως δυνατὸν βεβήλοισ, καὶ μὴ
 κεκαθαρμένοις, τῶν ἱερῶν ἐκίνων ἐπιβαίνειν, ὧν
 καὶ ὁ πρώτος δι' ἀπροσεξίαν, θελας καταφρονήσας
 ἐντολῆς, ἀποπέπτωκεν. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱεροφάντης
 προστίθεισιν ἄλλο συνεκτικώτατον δόγμα, μὴ ἀμφι-
 γνοεῖν διδάσκων, ὅτι δὴ πάρεστι τις ἐκάστης ποιητῆρος
 δαίμων ἑρῆρος, βάσκατος καὶ μισόκαλλου, καὶ τῆς
 ἀνθρώπων ἀρχῆθεν ἐπιβούλου σωτηρίας. Δράκοντα δὲ
 τούτων καὶ θρεῖν ὀνομάζει, μέλανά τε καὶ σκότους οἰ-
 κείου, ἰσὺ τε καὶ κακίας πλήρη· ὃν καὶ φησι φθῶν
 τῆς ἡμετέρας ἐνθὺν ζωῆς ὑποσκελλῆειν εἰσεῖτι καὶ
 νῦν, καὶ ὑποσείρειν ἕκαστον τῶν ἐπὶ θεῷ προζαν-
 εχόντων περιβῆσαι· τούτου δ' ἀπάτη καὶ τοὺς προπά-
 τoras ἡμῶν τοῦ γένους τῆς θεοτέρας λήξεως ἐκπε-
 σεῖν. Διὸ καὶ χρῆναι διαπαντὸς ἐρηγορεῖναι πρὸς τὰς
 τοῦ δηλωθέντος κακοτήχους βεβουρησίας. Καὶ εἰ χρῆ
 ταῦτα προσλαμβάνειν (73), δέον ἥδη ποτὲ καὶ ἐξ αὐ-
 τῶν τῶν ἐγγράφων ἕκαστα διελεῖν τῶν διηγορευμέ-
 νων; Ἀρρώμεθα δὴ πρώτων ἀπὸ θεοῦ, βεβῆθον αὐτὸν
 ἐν πρώτοις διὰ τὸ Σωτήρος ἡμῶν επικαλεσάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Α

CAPUT XI.

Ἐρεῖων δόξα περὶ Θεοῦ, τοῦ πρώτου τῶν ἄλων αἰτίου.

Quid Hebraei de Deo, principe rerum omnium causa, senserint.

Τὴν μὲν δὴ τῆς θεολογίας ἀρχὴν, ἀπὸ τῆς τῶν ἄλων ποιητικῆς τε καὶ δημιουργικῆς δυνάμεως ἀρχόμενος ὁ κατ' αὐτοῦ λόγος, παρίστην οὐ συλλογισμοῖς, οἷδε πιθανολογίας, δογματικώτερον δὲ καὶ διδασκαλικώτερον, ἐπιθεάζων τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ὑπ' οὗ θεωροῦμενος, ὡδὲ πως ὁ Μωϋσῆς ἀπῆρξατο τῆς θεολογίας· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ὦ Εἰτά φησιν· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. ὦ Καὶ πάλιν· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτω σπέρμα, καὶ ἐγένετο. ὦ Καὶ πάλιν· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, Βλαστῶρατὴ ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπέρρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίτητα, καὶ ἕλλον κάρπμιον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγένετο. ὦ Καὶ αὖτις· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, Γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερέωματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἡμερῶν. καὶ ἐγένετο. ὦ Καὶ πάλιν· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν κατὰ γένος, καὶ πάντα τὰ περὶ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος, καὶ ἐγένετο. ὦ Καὶ πάλιν· ὦ Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ τετράποδα, καὶ ἐρπετὰ, καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ ἐγένετο. ὦ Ἐν δὴ τούτοις φάσκουσα ἡ Γραφή· ὦ Εἶπεν ὁ Θεός, τὸ θεῖον νεῦμα καὶ τὸ ὡδὲ πως γενέσθαι τὰ ὕδατα βουληθῆναι τὸν Θεὸν παρίστην, οὐ μὴν δὲ φωνῇ καὶ συλλαβαῖς φάναι αὐτὸν ἐπινοεῖν ἀναγκαῖον. Ἄλλὰ τὸν πάντα λόγον ἀνακεφαλαιούμενος, ὦ Αὐτῷ, ὦ φησὶ, ὦ ἡ βίβλος γενέσθαι οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. ὦ Τοιαύτη μὲν ἡ καθ' Ἑβραίων θεολογία, λόγῳ Θεοῦ δημιουργικῷ καὶ πάντα συνεστάναι παιδεύουσα. Ἐπειτα δὲ οὐχ ὡδὲ ἐρημον ὡς ἄβραν ὑπὸ πατρὸς καταλειφθέντα τὸν σύμπαντα κόσμον ὑπὸ τοῦ συστησάμενον διδάσκει, ἀλλ' εἰς τὸ ἀεὶ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας αὐτὸν διοικεῖσθαι, ὡς μὴ μόνον δημιουργῶν εἶναι τῶν ἄλων καὶ ποιητὴν τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ σωτῆρα, καὶ διοικητὴν, καὶ βασιλέα, καὶ ἡγεμόνα, ἡλίω αὐτῷ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς, καὶ τῷ ἔμπαντι οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ δὲ αἰῶνος ἐπιστάτουσα, μεγάλῃ τε ὀφθαλμῷ καὶ ἐνθέῳ δυνάμει πάντ' ἐφορῶντα, καὶ τοῖς πᾶσιν οὐρανοῖς τε καὶ ἐπιγείοις ἐπιπαρόντα, καὶ τὰ πάντα ἐν κόσμῳ διατάσσοντα τε καὶ διοικούντα. ὦ Ὅσπερ οὖν ἀμέλει καὶ ὁ μετὰ ταῦτα προφήται, ἀκλόουθα καὶ αὐτοὶ θεολογῶντες, τοῖς μὲν φερούσων ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγοντες προσώπων· ὦ Θεὸς ἐγγύζων ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πῆρρωθεν. Εἰ ποιεῖται τὸ ἄνθρωπος ἐν κρυφαῖς, κατὰ τὸ ἡ γένοςμα αὐτό; Ὅχι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πῆρρω; λέγει Κύριος. ὦ Τοῖς δὲ ὡδὲ τῆς θεολογίας· ὦ Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπαθῆν καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί; Τίς ἔστησε τὰ ἔρη στεθμῶν, καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; Τίς ἔργω νοῦν Κυρίου, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ὦ Καὶ πάλιν· ὦ Ὁ στήσας ὡς καμάραν τὸν οὐρανὸν, καὶ δια-

Sublimis hujus theologiae primordia non aliunde quam ex ipsa vi rerum omnium effectrice, Hebraeorum doctrina repetit, eaque non argutis et artificiose concinnatis probationum conclusionibus, sed plane docentis in morem, utpote divina afflata Spiritu commemorat. Quo quidem actus commotusque Moyses, theologiae suae mysteria hunc in modum auspicatur : « In principio creavit Deus caelum et terram » ; tum ita progreditur : « Dixit Deus, Fiat lux, et facta est lux ; » itemque : « Fiat firmamentum, et factum est ; » ac rursus : « Germinet terra herbam virentem, facientem semen secundum genus ac similitudinem suam, et lignum pomiferum faciens fructum, cujus semen in ipso sit, secundum genus suum super terram : et factum est. Dixit praeterea Deus : Fiant luminaria in firmamento caeli, ut luceant super terram, et sint in signa et tempora, et dies, et annos : et factum est. Addiditque Deus : Producant aquae reptilia animarum viventium secundum genus suum, et omnia volatilia caeli secundum genus suum, et factum est ; » iterumque : « Producat terra quadrupes, et reptilia, et bestias terrae secundum genus suum : et factum est » . « Quibus omnibus commemorandis, dum hanc Scriptura formulam adhibet, « Dixit Deus, » aliud nihil, praeter quam ad ipsam voluntatis divinae nutum, hoc illo modo res omnes extitisse ac perfectas esse significat, adeoque necesse non est, uti vocem ullam, ullaque syllabas cogitemus. Idem porro vates, orationis universae summam colligens, ita concludit : « Hic liber, inquit, generationis caeli et terrae, in die, qua fecit caelum et terram, et omnia, quae in eis sunt » . Hujusmodi ergo est Hebraeorum theologia, quae verbi divini effectrice vi sata esse ac procreata docet universa. Deinde vero, non jam auctore sui ac molitorum Deo, sic tanquam orphanum a parente relictum esse mundum, sed ejusdem providentia perpetuo constanterque regi, ut non modo rerum architectus ac molitor omnium ipse fuerit, sed earum quoque servator atque moderator, rex item ac princeps esse velit : idemque cum soli, lunae, sideribus, caeloque passim et orbis continentur universo praesit, tum magno ipsemet oculo divinoque Numine cuncta lustrans ac pervidens, rebusque omnibus seu quae caelo, seu quae terra continentur, omnino praesens, suo quoque ordine sapienter apteque constituat atque dispense. Atque id secuti deinceps prophetae, prioribus illis consentanea divino Spiritu canentes ipsi quoque, testatum reliquerunt ; seu cum divinam personam sustententes, hunc in modum exclamarent : « Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, et non Deus de longe. Si faciet aliquid homo in oculis, et ego nesciam illud ? Nunquid non caelum et

¹⁰ Gen. 1, 1. ¹¹ ibid. 3 seqq. ¹² Gen. 11, 4.

terram ego impleo? dicit Dominus⁵⁵. » Seu cum hoc ipsi modo de Deo philosophantur : « Quis mensus est manu equam, et cælum palmo : et omnem terram pugillo? Quis libravit montes in pondere, et colles in statera? Quis cognovit mentem Domini, et quis consiliarius ejus fuit⁵⁶? » Itemque : « Qui statuit quasi cameram cælum, et extendit quasi tabernaculum ad habitandum⁵⁷. » Et rursus : « Levate in excelsum oculos vestros, et videte, quis perfecit hæc omnia. » Et deinceps : « Dominus Deus, qui fecit cælum, et stabilivit ipsum : qui firmavit terram, et quæ in ea sunt : dans flatum populo, qui est super eam, et spiritum calcantibus eam : ego Dominus Deus. » Et deinceps : « Extendi cælum solus, et firmavi terram : **319** ego Dominus Deus : nullus est præter me⁵⁸. » Et iterum : « Sic dicetis ipsis : Dii, qui cælum et terram non fecerunt, pereant a facie terræ, et de sub cælo. Dominus, qui fecit terram in fortitudine sua, corripit orbem terræ in sapientia sua, et in prudentia sua extendit cælum, et elevavit nubes ab extremo terræ : fulgura in pluviam fecit, et eduxit ventos de thesauris suis. Stultus factus est omnis homo a scientia⁵⁹. » Et rursus : « Quo ibo a spiritu tuo, a facie tua ubi occultabor? Si ascendero in cælum, tu illic es : si me straverò in inferno, aues : si sumperò pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris : etenim illic manus tua deductæ me⁶⁰. » Atque hæc cæteraque his affinia, eorum sunt theologorum, qui cum essent ipsi quoque Moyssem tempore consecuti, de Deo similiter antiquissimis illis Patribus gemina cecinerunt. Jam vero illorum deinceps, qui ante Moyssem vixerunt, et Deo clarissimorum, et beatissimorum virorum, quique eodem Hebræorum ex genere fuerunt, adeoque principis omnium Abrahami, quem universæ Judæorum nationis parentem celebrant, voces audi : « Dixit autem Abraham ad regem Sodomorum : Extendam manum meam ad Deum altissimum, qui creavit cælum et terram⁶¹. » Imo ante Abraham Melchisedec Dei altissimi sacerdos introducitur, qui conceptis verbis sic Abrahamo benedicit : « Benedictus Abraham Deo excelso, qui tradidit hostes tuos in manus tuas : et benedictus Deus, qui creavit cælum et terram⁶². » Porro eundem Abrahamum sacris litteris habemus, cum uno et servis hoc modo colloquentem : « Pone manum tuam subter femur meum, et adjurabo te per Dominum Deum cæli, et Deum terræ⁶³. » Et paulo post : « Dominus Deus cæli, et terræ, qui accepit me de domo patris mei, et de terra, in qua natus sum⁶⁴. » Quibus omnibus illud etiam adjungi potest, quod ex Deo, qui sibi apparuerat, Moyses audivit. Quærenti enim ipsi, quem admodum esset de Deo sentiendum, oraculum ita respondit : « Ego sum qui sum : sic dicet filiis Israel : Qui est, misit me ad vos⁶⁵. » Ac de infinitis pauca ista Hebræorum ex theologia petita sufficiant.

⁵⁵ Jer. xliii, 4. ⁵⁶ Isa. xl, 12. ⁵⁷ Isa. xl, 23, 26. ⁵⁸ Psal. cxxxviii, 7. ⁵⁹ Gen. xiv, 22. ⁶⁰ ibid. 19.

Α τείνας ως σκηνήν κατοικεῖν. » Καὶ αὖτις : « Ἄνα-
βλέψατε εἰς τὸ ὄψος τοῦς ὀφθαλμοῦς ὑμῶν, καὶ
ἴδετε, τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα. » Καὶ ἐξῆς : « Κύ-
ριος ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ πῆξας αὐτὸν,
ὁ στερεώσας τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς
πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦ-
σιν αὐτὴν, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. » Καὶ ἐξῆς : « Ἐξέτεινα
τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἔσπερέωσα τὴν γῆν· ἐγὼ Κύ-
ριος ὁ Θεός· οὐκ ἔστι πλὴν ἐμοῦ. » Καὶ πάλιν : « Ὁυ-
τως ἔρριξε αὐτοῦς· Θεοῦ, ὃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν
οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς,
καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ. Κύριος ὁ ποιήσας τὴν
γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀνάρθρωσε τὴν οἰκουμένην ἐν
τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε
τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς·
Β ἄστρα πᾶς εἰς θεοὶν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους
ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. Ἐμυράθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ
γνώσεως σου, καὶ πάλιν : « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεῦ-
ματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου τοῦ κρυβῶ ;
Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν στρώσω
εἰς τὸν ἕδην, πάρε· εἰ ἀναλόδομι τὰς πτέρυγας μου
κατ' ἕρβρον, καὶ κατασκηνώσωμαι εἰς τὰ ἔσχατα τῆς
βασιλείης· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγεῖ με. »
' Ἄλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια τῶν μετὰ Μωϋ-
σεα θεολόγων, τῶν δὲ καὶ αὐτῶν Ἑβραίων, τυγχάνει,
συνεχῆ τοῖς παλαιότατοις προπάτορι θεολογούν-
των· τῶν δὲ γὰρ πρὸ Μωϋσεῦς θεολογῶν καὶ τρισμα-
καρίων ἀνδρῶν, τῶν δὲ καὶ πρώτων Ἑβραίων, αὐτοῦ
τε πρώτου πάντων Ἀβραὰμ, δε καὶ προπάτωρ τοῦ
παντός Ἰουδαίων ἔθνους ἀνεύρηται, ἀκούε. « Εἶπε δὲ
C Ἀβραὰμ πρὸς βασιλεῖ Σοδόμων· Ἐκτινὸν τὴν χειρὰ
μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ὑψίστον, δε ἔκτισε τὸν οὐρα-
νὸν καὶ τὴν γῆν. » Καὶ πρὸς τὸν Θεοῦ Ἀβραὰμ εἰσάγε-
ται ὁ Μελχίσεδξ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, τὸν
Ἀβραὰμ εὐλόγων τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν : « Εὐλογη-
μένος Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, δε παρέδωκε τοὺς
ἐχθροὺς σου ὑποχειρίους σοι· καὶ εὐλόγητός ὁ Θεός,
δε ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἐπι πρὸς τοὺς
τοῖς ὁ λόγος τῶν Ἀβραὰμ εἰσάγει τῷ οικεῖω τοιάδε
προσθαλιγμένον· « Θεὸς τὴν χειρὰ σου ὡπὸ τὴν μη-
ρὸν μου, καὶ ἐξορκίω σε Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρα-
νοῦ, καὶ τὸν Θεὸν τῆς γῆς. » Καὶ ἐπιλέγει : « Κύριος
ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Θεὸς τῆς γῆς, δε ἐλαβέ με
ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου, καὶ ἐκ τῆς γῆς, ἧς
D ἐγεννήθην. » Ἐπι πᾶσι τοῦτοις ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν
Μωϋσεα θεωραμένη, πυθόμενῳ τῷ Μωϋσεῖ, τίνα χρεὶ
τὸν Θεὸν ἠγέσθαι, φησὶν ὁ χρησμός : « Ἐγὼ εἶμι ὁ
ὢν· οὕτως ἔρει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· Ὁ ὢν ἀπίστακά
με πρὸς ὑμᾶς. » Ταῦτα μὲν οὖν ἀπὸ μυρίων ὄσων τῆς
Ἑβραίων θεολογίας ἐκκεῖσθω. Ἀρ' οὖν ἔδειεν ἐν συγ-
χρίσει παραβάλλειν αὐτοὺς τὰς τῶν σοφῶν Ἑλλήνων
θεολογίας, τῶν μὲν μὴ ὄλους εἶναι Θεὸν ἀποφραμαμέ-
νων, τῶν δὲ τοὺς ἀστέρας εἶναι φασκόντων, οὐς καὶ
μύθρους τυγχάνειν διαπύρους, ἤλιον καὶ πετάλιον δι-
κην ἐμπεπηγότας τῷ οὐρανῷ· τῶν δὲ πῦρ εἶναι τε-
χνητὸν ὀφῶ βαθίζον· καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν προνοήσασθαι
διοικεῖσθαι τὸν κόσμον, φύσει δὲ τινι ἀλόγῳ τῶν δε,

⁶¹ Isa. xliii, 5. ⁶² Isa. xliii, 24. ⁶³ Jer. i, 11. ⁶⁴ Gen. xxiv, 3. ⁶⁵ ibid. 7. ⁶⁶ Exod. iii, 14.

εὐ μὴ οὐράνια μόνῃ ἀπὸ Θεοῦ διακρίσθαι, οὐ μὴ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς· καὶ πάλιν, ἀγέννητος εἶναι τὴν κόμην, καὶ μὴ θ' ὄλωσιν ὑπὸ Θεοῦ γενέσθαι, αὐτομάτως δὲ καὶ συντυχικῶς ὑφ' ἑστέαναι· τῶν δὲ, ἐξ ἀτόμων καὶ λεπτῶν σωμάτων ἀφύχων τινῶν, καὶ ἀλόγων τὴν τοῦ παντός σύστασιν γεγενῆσθαι. Ἀλλὰ τὰ μὴ ἐκ τῶν παρ' Ἑβραίων λόγων περὶ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ὡς ἐν βραχέσι ταυτά· συνιδεῖν δὲ ἔπεται καὶ τὰ μετὰ τῶν ὄλων Θεὸν περὶ τῆς τῶν γεννητῶν ἀρχῆς Ἑβραίως περιλοσοφούμενα.

quodam natura impetu ferri docebant : alii, cum in cœlestibus modo rebus divinæ Providentiæ ducatum agnoscerent, terrestribus omnem adimebant. Rursus, ortu caruisse mundum vel a Deo conditum eum fuisse negabant : cum alii sua sponte et casu quodam existisse illum et coaluisse vellent ; alii verò ex individuis quibusdam, tenuissimisque corpusculis, iisdemque anima simul et ratione carentibus, universi molem conflata esse defenderent. At de rerum omnium præpotente Deo, hæc a aobis ex Hebræorum oraculis delibata, modo satis. Consequens deinceps erit, ut quemadmodum, orbis præside constituto, de rerum illi creaturarum principio philosophari sint, videamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

B

CAPUT XII.

Περὶ τῆς τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογίας.

Hebræorum de secundo principio theologia.

Θαλῆς μὲν ὁ Μιλήσιος ἀρχὴν τῶν ἀπάντων τὸ ὕδωρ εἶναι ἀπεφήνατο, Ἄναξιμένης δὲ τὸν ἀέρα, Ἡράκλειτος τὸ πῦρ, Πυθαγόρας ἀριθμούς, Ἐπίκουρος ἄμα Δημοκρίτου σώματα ἄτομα, Ἐμπεδοκλῆς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα. Ἰδωμεν τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ' Ἑβραίων λόγια. Μετὰ τὴν ἀναρχὴν καὶ ἀγέννητον τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων οὐσίαν, ἄμικτον οὐσίαν καὶ ἑπέκτεινα πλάσας καταλήψεως, δευτέραν οὐσίαν (74) καὶ θέλειαν δύναμιν, ἀρχὴν τῶν γεννητῶν ἀπάντων, πρῶτην τε ὑποστάσαν, καὶ τοῦ πρώτου αἰτίου γεγεννημένην εἰσαγάσσει, Λόγον, καὶ Σοφίαν, καὶ Θεοῦ δύναμιν αὐτὴν προσαγορεύοντες. Τοῦτο δὲ πρῶτος διδάσκει λέγων Ἰωβ· « Ἡ δὲ σοφία πόθεν εὐρέθη ; ποῦ δὲ τόπος ἐστὶν τῆς ἐπιστήμης ; Οὐκ οἶδε βροτὸς ὁδὸν αὐτῆς, οὐδὲ μὴν εὐρέθη ἐν ἀνθρώποις· ἀνηχάμενος δὲ αὐτῆς τὸ κλέος. Ὁ Κύριος συνέστησεν αὐτῆς τὴν ὁδὸν, αὐτὸς δὲ οἶδε τὴν τόπον αὐτῆς. » Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ πού ἐν θαυμασίαις ἐπέροι προσεπίων τὴν σοφίαν ὀνόματι φησὶ· « Τὴν λόγον Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, ὡς τὸν τῶν ἀπάντων δημιουργικὸν Λόγον Θεοῦ τοῦτον ἐνεψυμήσας τὸν τρόπον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτου παῖς Σολομὸν ὡς πη ἐξ αὐτῆς προσωποποιεῖ τῆς σοφίας λέγων· « Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν καὶ γυνῶσιν, καὶ ἔνοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. Δὲ μοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ οἱ δυνάσται γράφουσι δικαιοσύνην. » Καὶ πάλιν· « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ ἐξ ἄρχας αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐμεμύλλω με ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους γενέσθαι, πρὸ τοῦ ὄρη ἐβραστήναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γενεῖν με. Ἦνίκα ἠτοίμαζεν τὸν οὐρανὸν, συμπάρημην αὐτῷ, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς ἐτίθει πηγάς τῆς· ὡς τὸν οὐρανὸν, ἤμην σὺν αὐτῷ ἀρμόζουσα. Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν ὑψοφανόμενη δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτε ὑψοφραίνετο τὴν οὐ-

A Quisquamne vero cum illis egregias eruditorum Græcorum de Deo disputationes conferendas putet? quorum alii divinitatem funditus omnem sustulerunt ; alii stellis eandem tribuerunt, quas ipsi tamen globos quosdam igneos et candentes esse volebant, 320 in cœlo clavorum aut laminarum in morem alte penitusque defixos : alii denique artificiosum ignem, et certo quodam ordine sese commoventem Dei loco statuerunt. Alii præterea nullo Dei consilio mundum gubernari, sed temerario cum in cœlestibus modo rebus divinæ Providentiæ ducatum agnoscerent, terrestribus omnem adimebant. Rursus, ortu caruisse mundum vel a Deo conditum eum fuisse negabant : cum alii sua sponte et casu quodam existisse illum et coaluisse vellent ; alii verò ex individuis quibusdam, tenuissimisque corpusculis, iisdemque anima simul et ratione carentibus, universi molem conflata esse defenderent. At de rerum omnium præpotente Deo, hæc a aobis ex Hebræorum oraculis delibata, modo satis. Consequens deinceps erit, ut quemadmodum, orbis præside constituto, de rerum illi creaturarum principio philosophari sint, videamus.

C Thales quidem ille Milesius, rerum universarum principium aquam esse defendebat, aerem Anaximenes, Heraclitus ignem, numeros Pythagoras, Epicurus cum Democrito corpuscula quædam indivisua, Empedocles quatuor elementa. Nos hac de re Hebræorum quoque litteras consulamus. Illi ergo, secundum principem illam, et principio simul ortuque carentem præpotentis Dei naturam, quæque ut ab omni permitione sejuncta est, sic omni comprehensione major, naturam alteram constituent, vimque divinam, quæ eorum omnium, quæ gignuntur, principium sit, tum ante cæteras omnes existerit, ab eodemque primo principio genita fuerit, quam ipsi Verbum, Sapientiam, Deique virtutem appellare solent. Atque hoc in primis Jobus docuit, dum ita locutus est : « Unde autem sapientia inventa est? aut quis locus est scientiæ? Nescit homo viam ejus, ueque inventa est inter homines : audivimus autem gloriam ipsius. Dominus constituit viam ejus, ipse autem novit locum ejus ». Itemque David in Psalmis, aliud huic sapientiæ nomen attribuens : « Verbo, inquit, Domini cœli firmati sunt » ; quibus ipse Verbum illud divinum hujus universi molitorem celebravit. Quin etiam filius ejus Salomon, ejusdem ex sapientiæ persona, hunc 321 in modum loquitur : « Ego sapientia habito in consilio et scientia, et intelligentiam ego vocavi. Per me reges regnant, et potentes decernunt justitiam ». Et rursus. « Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua. Ante ævum fundavit me : In principio, antequam terram faceret, antequam essent abyssi : antequam montes fixi existissent : ante omnes colles generavit me. Quando præparabat cœlum, aderam ipsi : quando certos

⁷⁴ Job xxviii, 20. ⁷⁵ Psal. xxxiii, 6. ⁷⁶ Prov. viii, 12.

⁷⁷ Is. ias.

(74) *Deuterar ovlar*. Eusebius hic ἀναρχος Ἀριστοτέλει. Tametsi ejus orationem Trapezuntius κοκκρίζεσθαι, et adlibito quasi studio mollire vi-

deatur. Sed notus satis Eusebius ; ac præsertim ante Nicenum concilium, ante quod hæc ab eo scripta fuisse non dubito.

ponebat fontes, qui sub celo sunt, eram cum eo cuncta componeus. Ego eram, qua delectabatur quotidie: lætabar autem coram ipso omni tempore, quando delectabatur orbem terræ perficiens. ⁶⁶ Hæc Salomon in Proverbiis. Quæ sequuntur, ex ejusdem quoque persona referuntur. « Sicut sit autem sapientia, et quemadmodum facta sit, referam, et non abscondam a vobis sacramenta, sed ab initio nativitatis investigabo ⁶⁷. » Quibus deinde subjungit: « Est enim hæc spiritus intelligens, sanctus, unigenitus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, omnipotens, omnia spectans, ac per omnes pervadens spiritus intelligentes, puros, subtilissimos. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia: permeat autem ac pervadit omnia, propter suam munditiam. Vapor enim est Dei virtutis, et emanatio gloriæ omnipotentis sincera. Et ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor enim est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei efficacitatis et imago honoris ejus ⁶⁸. Attingit autem a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter ⁶⁹. » Jam divinum hocce Verbum, a Patre hominum in salutem missum, variis omnino modis Scriptura divina repræsentat. Et Abraham quidem atque Moysi, cæterisque prophetis Deo charissimis, non sese modo videndum exhibuisse, verum etiam et docuisse multa, et futura prænuñtiasse testatur, quoties Deum ac Dominum aut apparuisse prophetis, aut cum iis colloctum esse commemorat. Idem vero, sic tanquam laborantium servatorem, et medicum animum a majore altero missum ⁷⁰, hominum omnium in cognitionem venisse, ita prædicat. « Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitibus eorum. ⁷¹ » Itemque alibi: « Velociter currit verbum ejus ⁷². » Quo factum est, ut evangelica quoque doctrina prophetiam illam instaurans, patriamque sententiam, idem theologiae verbum hunc in modum illustravit: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud **322** Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum ⁷³. » Itaque sane jure Moyses ille sapientissimus, eodem afflatus spiritu cum esset, ipso statim ejus quam describit mundi molitionis initio, Deum asseverat in eodem illo principio cælum terramque fecisse: quo cum etiam, veluti cum suo ipsius ac primogenito Verbo de hominis procreatione colloquentem Deum inducit, his verbis, « Dixitque Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ⁷⁴. » Quod ipsum adumbravit Psalmista, ubi de primo principio loquens, « Ipse dixit, inquit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt ⁷⁵. » Quo profecto loquendi genere, edictum illud mandatumque significat, quo primum principium cum secundo, veluti

Α κουμένην συντέλεσας. » Ταῦτα Σολομών ἐν Προβέρβιαις. Καὶ ταῦτα δὲ πη ἐξ αὐτοῦ λέγεται τοῦ προσώπου · « Τί δὲ ἐστὶν σοφία, καὶ πῶς ἐγένετο, ἀπαγγέλω, καὶ οὐκ ἀποκρύψω ὑμῖν μυστήρια, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι ἐξηγήσω. » οἷς ἐξῆς ἐπέλεγεν · « Ἐστὶ γὰρ αὕτη πνεῦμα νοερῶν, ἄγιον, μονογενὲς, πολυμερὲς, λεπτὸν, εὐκίνητον, τρανὸν, ἀμόλυτον, παντοδύναμον, παντεπίσκοπον, καὶ διὰ πάντων γερούων πνευμάτων, νοερῶν, καθαρῶν, λεπτοτάτων. Πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτατος σοφία · διῆκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων διὰ τὴν καθαρότητα. Ἄτιμις γὰρ ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόρροια τῆς τοῦ παντοκράτορος διέξεως εὐκρινεῖται. Διὸ οὐδὲν μεμολυσμένον ἐστὶ αὐτῇ παρεμπόδιται. Ἀπαύγασμα γὰρ ἐστὶ φωτὸς αἰθέριου καὶ ἰσοσπρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Διαστίνει δὲ ἀπὸ πάρατος ἐπὶ πάρας εὐρύτητας, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς. » Καὶ δὴ τούτῳ τὸν ἔνθεον Λόγον διαφόρως ἢ θεία Γραφή πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ πεπεμμένον εἰσάγει. Ἄντων δ' οὖν καὶ τῷ Ἀβραάμ, Μωσῆτι τε καὶ τοῖς ἄλλοις θεοφιλεῖσι προφήταις φησὶ ἑαυτὸν εἶναι, καὶ χρησιμὸς τὰ πολλὰ παθεῖσθαι τε καὶ θεσπίσαι τὰ μέλλοντα ἱστορεῖ, ὁπνηκα θεὸν καὶ Κύριον ὄψθαι τε καὶ εἰς λόγους τῶν προφητῶν ἔλθειν μνημονεύει. Τούτων καὶ πάντων εἰς γνῶσιν ἔλθειν ἀνθρώποις, οἷα νοσούντων σωτήρα, καὶ ψυχῶν λατρῶν πρὸς τοῦ μέλλοντος ἀπεσταλμένον, ὡδὲ πη θεσπίζει · « Ἀπίστευτε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴσατο αὐτοῦς, καὶ ἔβρωσαν αὐτοῦς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. » Καὶ πάλιν ἄλλοτε φησιν · « Ἐως ταύτης θραμμεταὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ. » Ἐνθεὸν καὶ ἢ εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, τὸ προφητικὸν καὶ πάτριον ἀνανεοῦμένην δόγμα, ταύτη πη διασαφεῖ τῆς θεολογίας · « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν · πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν, ὃ γέγονεν. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἢ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. » Εἰκότως δὴτα τῷ αὐτῷ πνεύματι καὶ Μωσῆς ὁ πάνσοφος, ἀρχόμενος τῆς κατ' αὐτὸν κοσμογονίας, ἐν τῇ προαποδοθείσῃ ἀρχῇ παποιχέτωι τὸν Θεὸν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν φησιν αὐτῷ τε εἰσάγει, ὡς ἂν οἰκείω καὶ πρωτογόνω αὐτοῦ Λόγω, κοινολογούμενον ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας καὶ τὸν Θεὸν, ἐν οἷς γράζει · **Π** « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός · Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκὼνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν. » Τούτῳ δὲ καὶ Ἐλμυμβῆδης ἤντησε, ὁπνηκα περὶ τοῦ πρώτου αἰτίου διεξιῶν, « Αὐτὸς, φησὶν, εἶπα, καὶ ἐγεννήθησαν αὐτὸς ἐνετέλατο, καὶ ἐκτελοῦσαν, » ἀντικρυς τὴν τοῦ πρώτου πρὸς τὸ δεύτερον αἶτιον, ὡς ἂν Πατρός πρὸς Υἱὸν, διδάταξιν τε καὶ παρακλῆυσιν ὑφιστάμενος. Παντὶ γὰρ δέχουθεν ὅληον, ὡς πᾶς ὁ λέγων τι ἕτέρω λέγει, καὶ ὃ ἐντελλόμενος ἕτέρω παρ' ἑαυτὸν ἐντέλλεται. Διαβήθη δ' αὐτὸ Μωσῆς, ἀμφω δοῦσιν μνημονεύων Κυρίου, Πατρὸς ἐκλαδῆς καὶ Υἱοῦ, ὡδὲ πη ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν ἀσθεῖν τιμωρίας ἱστορεῖ, λέγων · « Καὶ

⁶⁶ Prov. viii, 22-30. ⁶⁷ Sap. vi, 24. ⁶⁸ Sap. vii, 22-26. ⁶⁹ Sap. viii, 1. ⁷⁰ Psal. cvi, 20. ⁷¹ Psal. cxlviii, 4. ⁷² Joan. i, 1. ⁷³ Gen. i, 26. ⁷⁴ Psal. xxxiii, 9.

¹ Locus hic caute legendus.

ἔβριζε Κύριος παρὰ Κυρίου ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα
 εἶναι καὶ πῦρ. » Οἷς συμφέρουσ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλον
 ἐργασ. » Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ
 δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον
 τῶν ποδῶν σου. » Καὶ πρῶτον, τὴν κρῖνον καὶ τοὺς
 πῖπιν ἀπόρρητον αὐτοῦ γενεσιουργίαν ἤλιξαι. φά-
 σων· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ Ἑωσφόρου γεννησά με. »
 Ἦνα δὲ μὴ σοφίζεσθαι με ταῦτα νομίσῃς, ἐρμηγία σοι
 εἰς ἐν τῇ Γραφῇ διανοίας Ἐβραίων ἄνδρα παραστῆσαι,
 εἰ οἰκεῖα πατρῶθεν ἀκριβοῦνται, καὶ παρὰ διδασκά-
 λων τὸ δόγμα μεμαθηκότα, εἰ δὴ σοι τοιοῦτος ὁ Φίλων.
 Ἐπάκουσον οὖν καὶ τοῦδε, ὅπως τὰς θείας ἐρμηγείας
 φανείας.

tuusquam verbis explicandam generationis illius
 Luciferum genui te.) Verum, ne arguatur me putes,
 hæbreum sensa resignantem, qui cum res suæ gentis
 audiret, tum huiusce dogmatis rationem ex doctoribus
 habes. Audi ergo, quemadmodum ipse similia divinæ
 Scripturæ loca accipiat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

B

Φίλωνος περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.

« Διὰ τὴν (75) ὡς περὶ ἑτέρου Θεοῦ φησι τὸ, Ἐν
 ἐκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑα-
 ντοῦ; Παγκάλως καὶ σοφῶς τοῦτ' κεχρησμέθηται.
 Ἦθητον γὰρ οὐδὲν ἀπεικουσθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω
 καὶ ἡστέρα τῶν ἑλῶν ἰδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δευτέ-
 ρου θεοῦ (76), ὅς ἐστιν ἐκεῖνου Λόγος. Ἔδει γὰρ τὸν
 λογικὸν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου Λόγου χα-
 ραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ Λόγου Θεοῦ κρείσσων
 ἐστὶν ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις· τῷ δὲ ὑπὲρ τὸν Λόγον
 ἐν τῇ βελτίστῃ καὶ τινὲ ἑκατέρῳ καθεστῶτι ἰδέξ οὐ-
 δὲν θέμις ἦν γεννητὸν ἐξομοιοῦσθαι. » Ταῦτα ἐκ τοῦ
 πρώτου μοι κεισθῶ τῶν Φίλωνος Ζητημάτων καὶ
 λύσεων. Ὁ δ' αὐτὸς ἐν τῷ Περὶ Ζωουρίας προτέρῳ
 καὶ Ἰδὸν Θεοῦ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ Λόγον τοῦτον
 ὀνομάζει τὸν τρόπον· « Ταῦτα δη πάντα ὁ ποιμὴν καὶ
 βασιλεὺς Θεὸς ἀγει κατὰ δίκην, νόμον προστησάμε-
 νον τὸν ὁρθὸν αὐτοῦ Λόγον, καὶ πρωτόγονον Ἰδὸν, ὅς
 τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης οἶά τις με-
 γάλως βασιλέως ὑπαρχὸς διαδέχεται. » Καὶ ἐν τῷ
 δευτέρῳ (77) δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς τάδε γράφει πρὸς λέ-
 ξιν· « Τὰς θυσορπίδας (78) οὐκ εἰ τις ἀποδιδράσκειν
 βούλεται τὰς ἐν τοῖς διαπορηθεῖσι, λεγέτω μετὰ παρ-
 ᾗ Gen. xix, 14. ᾗ Psal. cix, 1. ᾗ ibid. 4.

(75) Διὰ τὴν. Hæc Eusebius pag. seq. sumpta esse
 ait ex l. i. Questionum et Solutionum. S. Hieronym.
 v libros numerat Quæst. et Solut. in Exodum, qui
 non existant. Euseb. autem Histor. ii ante horum
 quinquæ librorum mentionem, Questionum et Solutio-
 num meminit, quas in Genesis et Exodum scrip-
 serat. Τοῦτο δὲ, inquit, κατὰ μέρος διασκόλας κε-
 φαλαίον, τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς ζητούμενων, ἐπιστά-
 σις τε καὶ διαλόσις πεποιημένος· ἐν οἷς καὶ αὐτοῖς,
 καταλλήλως τῶν ἐν γενέσει, καὶ τῶν ἐν ἐξαγωγῇ Ζη-
 τημάτων καὶ λύσεων, τέθειται τὴν ἐπιγραφὴν.

(76) Δεύτερον Θεοῦ. Hic vere Philo πλατωνίζει,
 ut ex ipsis philosophi verbis inferius patet.

(77) Τῷ δευτέρῳ. Ergo tunc duo isti Philonis li-
 bri Περὶ Ζωουρίας inscripti erant; nunc tamen po-
 sterior Περὶ θυσορπίδας inscribitur: idque satis
 ex Philonis mente, qui librum hunc sic orditur:
 Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, τὰ περὶ γεωργικῆς
 τέχνης γενικῶς, ὅσα καιρὸς ἦν ἐποιμεν· ἐν δὲ τούτῳ

Pater cum Filio agere voluerit. Nemo enim omnium
 est, qui non intelligat, quisquis aliquid loquatur,
 eum cum altero loqui: quisquis item quid præci-
 piat, id ipsum alteri ab sese distincto præcipere.
 At perspicue omnino, duorum nominatim Domini-
 norum, Patris, inquam, et Filii, Moyses idem alibi
 meminit, cum inquitur supplicium commemorans,
 « Pluit, inquit, Dominus a Domino super So-
 domam et Gomorrhæam, sulphur et ignem ». Quibus
 consentanea David accineus: « Dixit Dominus, in-
 quit », Domino meo, Sede a dextris meis, donec po-
 nam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » Tum
 progressus ulterius, et reconditam illam ac nullis
 rationem subindicans, « Ex utero, inquit, ante
 Hebræum tibi hominem prodecam, harum litterarum
 majoribus acceptas accurate ac diligenter expendi-
 ti, si tamen ita de Philone persuasum

CAPUT XIII.

Philonis de secundo principio sententia.

« Cur, inquit, perinde ac si de alio Deo loqueretur,
 ad imagiæ Dei factum ab sese hominem esse ait, non
 autem ad suam? Id vero præclare omnino atque
 323 sapienter divini celebratur oraculo. Prorsus enim
 mortale illi erat, quod summi illius ac rerum uniuersarum
 Parentis imagine consignari posset: erat tamen quod
 secundi Dei, hoc est ejusdem Verbi, posset. Oportebat enim,
 homini animo characterem illum rationis a divina
 Ratione informari, cum et Deus ille Verbo seu Ra-
 tione prior, naturam omnem ratione præditam: in-
 finito superet intervallo: nec fas omnino quidquam
 esset, quod ortum habuisset, ad Numinis illius et
 Verbo superioris, et in optimæ planeque singularis
 naturæ gradu constituti similitudinem aspirare. »
 Hæc breuiter ex primo Philonis Questionum solu-
 tionumque libro. Jam idem, priore De agricultura,
 Dei Verbum ejus quoque primogenitum Filium no-
 minat, his verbis: « Hæc, inquit, omnia pastor ille
 rexque Deus summa cum æquitate moderatur,
 quod iis suum ipsum Verbum, quo rectius nihil
 est, ac primogenitum Filium præfecerit, qui sacri

περὶ τῆς κατ' εἶδος ἀμπελοουργικῆς, ὡς ἂν οὖν τε
 ἦ, ἀποδοίσομεν.

(78) Τὰς θυσορπίδας. Exstat hic locus p. 168
 B Philonis ex euss. Græco-Lat., paulo post initium.
 Ubi pro θυσορπίδας legitur, ut in msnsc., θυσορ-
 πίας. Quæ si vera lectio est, τὰς ἐν τοῖς διαπορη-
 θεῖσι θυσορπίδας, pudendas difficultates appellat,
 quæ hujusmodi quæstiones consequuntur. Itaque
 nostra in versione, pro dubitationem, legendum
 est, hæc dubitationes. Δυστροπία morum potius
 quam loci alicujus asperitatem sonat. Fortassis ta-
 men, difficultioes etiam angustias significare possit,
 in quibus ægre convertere te aut commovere pos-
 sis. Præcipua questio ibi a Philone proposita, hæc
 est, τίς ἐστι κόσμος βίας, ἐπ' ἧς ὡσπερ ἀνδρίας
 ἐρήφρειαται. Quam questionem ab iis sine pudore
 ac probo tractari posse negat, qui basim illam
 ὑλώδες τι καὶ σωματώδες esse arbitrentur.

huius gregis curam, non secus ac summi imperatoris legatus susciperet.) In posteriore vero, sic ad verbum: «Quisquis, inquit, eo se liberum pudore volet, qui dubitationem vulgo consequitur, is libere palamque pronuntiet, nihil eorum quæ in materiam immersa sint, ad sustinendam orbis molem satis habere virium; et sempiternum illud æterni Dei Verbum, longe potentissimum ac firmissimum esse columen universi. Hoc enim illud est, cujus arbitrio dum a mediis ad extrema, simul a summis ad media pertinet, constitutus ac perpetuus naturæ cursus peragitur. Partes enim omnes inter sese consociat atque constringit, quod illud Pater, a quo genitum est, firmissimum quoddam totius universi vinculum esse voluerit. Mirum ergo nihil est, si neque terrarum moles, aquarum tanta vi, sinus earum interiores permeante, nunquam dissolvitur, nec ab aere extinguitur ignis, nec aer contra igne inflabitur, cum divinum illud Verbum, quod sese muta inter elementa, quasi vocale quoddam medium constituit; ut tanquam in suavis totius universi concentus existeret, contrariorum minas amica quadam conjunctione leniendas moderandasque susceperit.» Hæc Philo. Aristobulus quoque, alius item eruditus Hebræorum scriptor, qui Ptolemæorum imperio floruit, eandem sententiam genti defendit vindicaturque suæ, Ptolemæo ipsi divinarum interpretationem litterarum inscribens, ubi hæc inter cætera.

326 CAPUT XIV.

Aristobuli verba in eandem sententiam.

«Quamquam, inquit, in Sapientiam transferri hoc quoque possit, cum ex ea lux universa prodierit. Itaque ex Peripateticorum schola nonnulli, facis eam instar esse voluerunt, quod qui ejus ductum constanter secuti erant, ii toto vitæ suæ tempore ab omni perturbatione vacui sint futuri. Verum id clarius simul ac melius Salomon e majoribus nostris unus expressit, cum eam cæli terræque molitione priorem esse diceret; quod ipsum tamen cum illo Peripateticorum dicto conveniat.» Atque hunc in modum ipsi quoque Hebræi de Verbo divino philosophati sunt. Quis autem non agnoscat, hoc loquendi genus divinam majestatem in primis decere, quo intelligenti ac sapientissimo illius Numini, vel, ut melius dicam, ipsimet ejus Sapientiæ atque Rationi potius, quam inanimis quibusdam et ratione carentibus elementis, universi principium molitioneque tribuatur? At de satis. Jam quid ipsi præterea de creaturarum ratione initia, productione senserint deinceps videamus.

CAPUT XV.

De creaturarum ratione præditarum productione.

Ergo post illum, cujus nec principium nec ortus ullus est, Dei præpotentis essentiam, principium a ceteris.

(79) Λόγος δέ. Excus. leg. νόμος δέ. Dubium esse non potest quin Eusebius noster Λόγος potius quam νόμος legerit, cum hoc de Verbo divino testimonium proferat. Et sane, cum paulo post Deum ejus Patrem appellet, commodius id de Verbo quam de lege accipias. Imo quod addit, esse quasi μεθ' ὧν τι φωνῆν στοιχείων ἀφ' ὧν, multo melius in Verbum, quod vocale quid sonat, quam in legem,

ἢ ῥησας, οὗ οὐδὲν τῶν ἐνὼλων κραταῖν οὐσε, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχυσαί. Λόγος δ' (79) ὁ ἀδίδος Θεοῦ τοῦ αἰωνίου τὸ ὀχυρωτάτον καὶ βεβαίωτατον ἔρεισμα τῶν ἔλων ἐστίν. Οὗτος ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ τέρατα, καὶ ἀπὸ τῶν ἔκρων ἐπὶ τὰ μέσα ταβέλε, δολιχεύει τὸν φύσεως ἀήτητον δρόμον, συνάγων τὰ μέρη πάντα καὶ συσφίγγων. Δεσμὸν γὰρ αὐτὸν ἀβήρητον (80) τοῦ παντός ὁ γεννησας ἐποίησεν Πατήρ. Εἰκότως οὖν οὐδὲ γῆ πᾶσα διαλυθήσεται πρὸς παντός ὕδατος, ἔπερ αὐτῆς οἱ κῆλοι κειχωρῆκασιν, οὐδ' ὅπῃ ἀέρος οὐθεθήσεται πῦρ, οὐδ' ἔμπαλιν ὅπῃ πυρὸς ἀήρ ἀναγλεθήσεται, τοῦ θεοῦ Λόγου μεθ' ὧν τάττοντος αὐτὸν φωνῆν (81) στοιχείων ἀφ' ὧν. ἵνα τὸ ἔλον ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἐγγράμμου μουσικῆς (82) συνηχῆσθῃ, τὰς τῶν ἐναντίων ἀπειλὰς παθεῖ τῆ συνόδῳ μεσιτεύοντός τε καὶ διατινόντος. Ταῦτα ὁ Φίλων. Καὶ Ἀριστόβουλος δέ, ἄλλος Ἑβραίων σοφὸς ἀνὴρ, κατὰ τὴν τῶν Πτολεμαίων ἀκαμάσας ἡγεμονίαν, κυροῖ τὸ δόγμα ὡς πάτερ, αὐτῷ Πτολεμαίῳ τῆν τῶν ἰερῶν νόμων προσωφῶν ἔρωγελίαν, ἐν ἣ τῶδε ρησέ.

musica suis instructa digestaque notis, aptus et

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἀριστοβούλου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

«Μεταφροκτο δ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας· τὸ γὰρ πᾶν φύς ἐστὶν ἐξ αὐτῆς. Διὸ καὶ τινες εἰρηκαὶ τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως ὄντες ἐκ τοῦ Περιπάτου, λαμπτήρος αὐτῆν ἔχειν τάξιν, ἀκολουθοῦντες γὰρ αὐτῆν ὡς συνεχῶς, ἀτάραχοι καταστήσονται δι' ὅλου τοῦ βίου. Σαφέστερον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων προγόνων τις εἶπε Σολομῶν, πρὸ οὐρανοῦ καὶ τῆς αὐτῆς ὑπάρχειν· τὸ δὲ σύμφωνόν ἐστι τῷ προειρημένῳ. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα περὶ τοῦδε καὶ παίδες Ἑβραίων περιουσοφῆκασιν. Ἄρ' οὖν οὐχ οὗτος λόγων εἴη ἂν ὁ θεοπροπέστατος, δυνάμις Θεοῦ λογικῆ καὶ πανσόφου, μᾶλλον δὲ αὐτῆ σοφίᾳ καὶ αὐτῷ Θεοῦ Λόγῳ τὴν ἀρχὴν ἀνατιθεὶς τῆς τοῦ παντός συστάσεως, ἣ τὸς ἀψύχους καὶ ἀλόγους στοιχείους; Ἄλλὰ γὰρ τοιαῦτα παρ' Ἑβραίων καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν ἔλων ἀρχῆς. Σκεψόμεθα δὲ καὶ ἂ περὶ τῆς τῶν λογικῶν συστάσεως, τῶν μετὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν, ἐκιδέδοσκούσι.

rerum principio ex Hebræorum sensu doctrinæque præditarum, secundum prima illa mundi nascentis

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς τῶν λογικῶν συστάσεως.

Μετὰ τὴν ἀναρχὸν καὶ ἀγέννητον τοῦ Θεοῦ παμβασιλέως οὐσίαν, τὴν ὡς ἄλλοθεν ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς γε-

κωφότερόν τι γρήμα, conveniat.

(80) Ἀβήρητον. Philo, ἀβήρητον. longe melius.

(81) Φωνῆν. Philo, καθάπερ φωνήεντα, quod significantius videtur.

(82) Ἐγγράμμου μουσικῆς. Hinc excusum corripas licet, ubi perperam legitur ἐγγραμμάτου μουσικῆς.

γεννημένην ἀρχήν, πρωτότοκόν τε ὡσαν καὶ συνεργόν τῆς τοῦ Πατρὸς βουλῆς, πρὸς αὐτὸν τε ἀπεικονισμένην διδάσκουσι. Ταύτην δὲ τῶν μετὰ ταῦτα γεννητῶν ἀπάντων πρωτεύειν, παρ' ἃ καὶ εἰκόνα Θεοῦ αὐτῆν, καὶ Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν, καὶ Θεοῦ Λόγον, καὶ μὴν καὶ ἀρχιστράτηγον δυνάμεως Κυρίου, μεγάλης τε βουλῆς ἀγγελὸν ἀποκαλεῖν εἰώθασιν. Τὰς δὲ μετὰ τήνδε τὴν ἀρχὴν νοεράς καὶ λογικὰς δυνάμεις οὐ λεπτὰς εἶναι ἀνθρώπου φύσει, τοῦ τε πλῆθους ἕνεκα τῆς τε κατ' εἶδος διαφορᾶς, πλὴν ὅσον ἐπιβάλλειν δυνατὸν τοῖς παραδείγμασιν ἐκ τῆς τῶν ὁρωμένων ἀναλογίας, ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστρῶν, καὶ αὐτοῦ δὴ οὐρανοῦ, ἔδον ὅψ' αὐτῶν τὰ σύμπεπτα περιεληφέντος. « Ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων, » φησὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος. « Ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρειν ἐν δόξῃ. » Ταύτην πη τοιγαροῦν καὶ τὸν ἐν ἀσωμάτοις καὶ νοεραῖς οὐσίαις κόσμον γρη νοεῖν, καὶ πάντα μὲν ἀθρόως ἀπαλαβοῦσης τῆς ἀνεκφράστου καὶ ἀπειρομεγέθους δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, δευτεροῦσης (83) δὲ μετὰ τὸν Πατέρα τῆς δημιουργικῆς ὁμοῦ καὶ φωτιστικῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ Λόγου· διὸ καὶ φῶς ἀληθινόν, καὶ δικαιοσύνης ἡλίου Ἑβραίων φίλον αὐτὸν ὀνομάζειν· τρίτης δὲ ἡδὴ μετὰ τὴν δευτέραν οὐσίαν ἐν χώρᾳ σελήνης καθισταμένης τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἃ καὶ αὐτὸ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ βασιλικῇ τῆς τῶν ὅλων ἀρχῆς ἀξία, καὶ τιμῇ καταλέγουσιν, εἰς ἀρχὴν τῶν μετὰ ταῦτα γεννητῶν· λέγω δὲ τῶν ὑποθετηκῶν, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χορηγίας ἐπιδοεμένου, καὶ αὐτοῦ πρὸς τοῦ τῶν ὅλων ποιητοῦ κατατεταγμένου. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν, τρίτην ἐπέχον τὴν τάξιν, τοῖς ὑποθετηκῶσι τῶν ἐν αὐτῷ κρείττονων δυνάμεων ἐπιχορηγεῖ, ὃ μὴ ἄλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνει παρ' ἑτέρου (84) τοῦ, ἢ παρὰ Θεοῦ Λόγου, τοῦ δὴ ἀνωτέρου καὶ κρείττονος, ὃν δὴ δευτερεύειν ἔραμεν τῆς ἀνωτάτου καὶ ἀγεννήτου φύσεως Θεοῦ τοῦ παμβασιλέως. Παρ' οὗ δὴ καὶ αὐτὸς ἐπιχορηγούμενος ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ὡσπρὶς ἕξ ἀνάσσει πηγῆς θεότητα ἀναπλαστονοῦσης ἀρπυρίας, τοὺς πᾶσιν ὁμοῦ καὶ δὴ καὶ αὐτῶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μᾶλλον ἀπάντων αὐτῷ προσεχει καὶ ἔγγυτάτω θυτι, ταῖς τε μετὰ τοῦτο νοεραῖς καὶ θείαις δυνάμεσιν ἀθρόως καὶ ἀνεπιφθόνως τῶν τοῦ ὀκειλοῦ φωτὸς μαρμαρυγῶν μεταδίδωσι. Τὴν δὲ τῶν ὅλων ἀγέννητον ἀρχὴν, ἀγαθὴν ἀπάντων ὡσαν πηγὴν, θεότητος τε καὶ ζωῆς ὁμοῦ, καὶ φωτὸς, καὶ πάσης ἀρετῆς αἰτίαν, καὶ πρώτην γε ὡσαν τῶν πρώτων καὶ ἀρχῶν ἀρχὴν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀρχῆς καὶ πρώτου, καὶ πάσης βροτῆς τε καὶ καταληπτῆς ἐπινοίας ἐπέκεινα, τὰ μὲν πάντα ὅσα περ ἐν ἀβύθτοις δυνάμεισι περιεληφεν τῷ πρώτῳ γεννηματι κοινῶν ἐν μόνῳ, ὡς ἂν μὴ οὐκ ἐπιπικνῶσιν οὐδὲ χωρηθῆν τοῦ Πατρὸς τῶν ἀγαθῶν ἀφροσύνην· τὰ δ' ἐν μέρει τοῖς κατὰ μέρος ἀξίους διὰ τῆς τοῦ δευτέρου διακονίας τε καὶ μεσότητας κατὰ τὸ ἐκάστην

A illud statuunt, quod non aliunde quam ex ipso Patre genitum, adeoque primogenitum sit, quodque paterni consilii ac voluntatis adiutor, integram atque perfectam ipsius imaginem referat. Hoc porro longe multumque rebus quæ statæ postea sunt, omnibus antecellere : quambrem illud modo Dei imaginem, modo Dei potentiam, modo Dei sapientiam, modo Dei Verbum, imo et summum Domini exercitus imperatorem, et magni consilii angelum appellare solent. Jam, quæ principium illud consequantur spiritalia intelligentesque naturas, vel ob earum multitudinem, vel ob formæ varium multiplexque discrimen, humanam orationem assequi non posse, nisi quantum exemplis quibusdam 325 augurari et conjicere licet, ex eorum, quæ videntur, hoc est solis, lunæ, siderum ipsiusque cæli, quod ambitu suo cuncta complectitur, analogia et comparatione depromptis. « Alia enim est claritas solis, alia lunæ, alia stellarum, » inquit divinus Apostolus⁸³; « stella enim a stella difert in gloria. » Nobis igitur simili utcumque modo de incorporearum illarum intelligentiumque naturarum ordine sentiendum: ut vis illa quidem immensa Dei præpotentis, omnique oratione major, certam ac simul universa comprehendat: tum Patrem consequatur Verbi divini potentia¹ quæ reliqua pariter et molitur et illustret, quam ob causam lux vera, et justitiæ Sol ab Hebræis nominari consueverit. Deinde post secundam illam naturam, lunæ quasi luo, sancti Spiritus natura succedat, quem ipsi quoque in principe illa regaque hujus universitatis principii dignitate gradumque constituunt, quod illum etiam rerum earum, quæ statæ postea sunt, hoc est quæ inferiorem in ordine classemque conjectæ, ipsius ope ac benignitate indigeant, principium summus rerum architectus omnium esse voluerit. Porro sic ille tertium locum obtinens, diviniorem, quibus abundat, facultatum atque virtutum rebus humilioribus copiam facit, ut ipse vicissim ab altero quodam, hoc est a Deo Verbo, suas opes accipiat, quem paulo ante secundum a summa illa Dei præpotentis, ortuque carente natura posuimus. Is enim Patris liberalitate dives, ex eoque tanquam ex jugi perenni que fonte, unde scaturiat divinitas, hauriens, cum universis pariter ipsoque adeo Spiritu sancto, qui omnium maxime secum proximeque conjunctus est, cæterisque deinceps intelligentibus divinisque virtutibus, luminis sui radios affatim prolixèque communicat. Enim vero, principium illud universi, ortu carens, fontemque bonorum omnium, divinitatis, vitæque simul ac luminis, et omnis omnino virtutis auctorem primorum omnium primum, principiorumque principium, vel potius

¹ 1 Cor. xv, 41.

¹ Cautè lege.

(83) Δευτεροῦσης, etc. His plane gemina Plato scribit inferius, p. 541, quibus duplex impietas continetur, in Filium altera, altera in Spiritum S.

(84) Παρ' ἑτέρου. Sequentia τοῦ, ἢ παρὰ Θεοῦ Λόγου, et mendosa sunt, et ascititia, ideoque expungenda.

omnem principii, primique rationem, et quidquid seu verbis explicari, seu cogitatione comprehendi queat, infinite prætergressum, ea quidem omnia, quæ immenso virtutum suarum ac facultatum sinu complectitur, cum primo tantum fetu communicare, quod is solus eam, quæ reliquorum omnium vim captumque superat, paternorum honorum abundantiam, capere ac sustinere possit. At vero naturis aliis singularibus, pro sua **326** cujusque dignitate, proque eo ac ferre singule possunt, singulares etiam distinctasque particulas, secundi principii tanquam interpretis ac sequestris opera dividere; sic tamen, ut quæ numeris omnibus absoluta, sommaque sanctitate prædita sunt, eo tantum illi, qui tertius ab ipso natorum, quique sequentium item naturarum dux et principium est, illi sui paternorum honorum dispensatoris manibus largiatur. Ita cuncti Hebræorum theologi, secundum præpotentis Dei, verumque omnium moderatoris Numen, ac primogenitam illius Sapientiam, tertiam hanc sanctamque virtutem, quem sanctum illi Spiritum nominant, quique divinitus afflatus olim prophetas collustrabat, Deum esse confitentur. Jam post cælum illud, solem, atque lunam, stellas inter dignitas et gloriæ discrimina statuunt. Et quamvis certum astrorum numerum assequi mortalis natura non possit: Deo tamen summo rerum omnium Domino militiæ cæli universæ multitudinem, et propriam cujusque sideris appellationem perspectam esse et cognitam Hebræorum testantur oracula, eoque de Deo sic loquuntur, «Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus iis nomina vocat⁹⁹». Sic plane, secundum prima illa principia, eorum deinceps, quæ in illa naturarum incorporarum multitudinem cogitantur, astrorum, quæque spiritalis luminis virtute, et quadam naturæ communione præstant, ingens quedam est. nostraque intelligendi vi major differentia, innumerabiles item nationes, ac genera sunt: quæ tamen omnium molitor conditorque Deus, numerata atque explorata habeat universa. Quare ut perfectam integramque singulorum cognitionem uni Deo convenire theologorum aliquis indicaret, «Millia millium, inquit, ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei¹⁰⁰». Dum eivis ipse unum aliquem numerum assignat, rationes singulorum omnes comprehensas Deum habere significat; dum vero his multitudinem verbis adumbrat, nullo a nobis eam certo numero definiri posse demonstrat. Nam quæ infinita sunt, ea quodam loquendi modo, qui excessum illum sonet, millia vulgo dicimus. Alius item propheta, cum de ipsarum natura disserteret, universum auctorem, uti theologum decet, ita compellat, «Domine, inquit, Deus meus, quam magnificentus es vehementer, confessionem et magnificentiam induisti, amictus lumine sicut vestimento: qui extendis cælum sicut pellem, qui facis

A ἐπεκτίνε ἐμπαρέχειν ὦν τὰ τέλεια καὶ ἄκρας ἄγια τῶ τρίτῳ μὲν ἀπ' ἐαυτοῦ, ἄρχονται δὲ καὶ ἡγουμένω τῶν μετέπειτα, διὰ τοῦ Ἰουδοῦ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐπινομιζομένω, δεδιωρηθῆσαι. Ἔθεν οἱ πάντες Ἑβραίων θεολόγοι, μετὰ τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, καὶ μετὰ τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ σοφίαν, τὴν τρίτην καὶ ἄγιαν δυνάμιν, ἅγιον Πνεῦμα προσειπόντες, ἀποθεάζουσιν, ὅψ' οὐ καὶ ἐρωτίζοντο θεωρορούμενοι. Ἐξῆς δὲ οὐρανῶν, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, ἀστέρων φασὶν ἀστέρος διαφέρειν ἐν δόξῃ. Θρησκῆ μὲν οὖν φύσει οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν ἀστρῶν δυνατὸν εἰσεῖν, πληθὴ ἀλλὰ τὴν παμβασιλεία Θεοῦ τὰ Ἑβραίων φασὶν λόγια, καὶ τῆς κατ' οὐρανὸν στρατιᾶς τὰ πλήθη καὶ τὰς προσηγορίας μὴ ἀγνοεῖν διὰ παρ' αὐτὰς λέγεσθαι. • Ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἀστρῶν, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν. • **B** Οὕτω δὴ μετὰ τὰ πρώτα τῶν ἐν ἀσωμάτῳ δυνάμειν ἐπινοουμένων ἀστρῶν, φωτὸς νοεροῦ δυνάμει τε καὶ οὐσίᾳ διακρινόμενοι, πολλῆ τις καὶ ἡμῖν ἀπερίνοητος διαφορὰ τυγχάνει, ἀναριθμήτως ἐμπροσθεν αὐτοῦ. • διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ δηλῶν τὸ τῷ Θεῷ καταληπτὸν αὐτῶν, διὰ δὲ τοῦ ποσοῦ τὸ ἡμῖν ἀπειρον· παρ' ὃ καὶ εἰώθημεν ὀνομάζειν καθ' ὑπερβολῆς ἔμφρασι τὰ πολλὰ καὶ ἀπειρα μυρία. Ἄλλως δὲ τις προφήτης, περὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν διεξῶν, ὡς πῶς τὸν ποιητῆν τῶν ἀπάντων θεολογεῖ, φάσκειν· • Κύριε ὁ Θεός μου, ὡς ἐμεγαλύθης σφόδρα, ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐνεῖδου, ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἡμάτιον, ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δερβῆν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. • Μὴ τοι νομίσῃς τοῦ παρ' ἡμῖν θνητοῦ καὶ γεῖδους πυρὸς οὐσίας μετέχειν τὰ θελούμενα, μηδὲ γὰρ τῶν ἐξ ἀλόγου φύσεως ἀέρος πνευμάτων, ἀλλ' οἶδόν περ καὶ αὐτὸν ὀνομάζουσι τὸν Θεόν, ἀσωμάτων μὲν καὶ ἄϋλων, καὶ ἀτόνουν, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ νοῦν, καὶ πάντα λόγων ἔχον τὴν φύσιν τροπικώτερον δὲ καὶ πνεῦμα, καὶ πῦρ, καὶ φῶς, καὶ ἀλλοίαι τισὶ προσηγορίας θνηταῖς ἀκοαῖς καταλήλεις ὀνομαζόμενον, ἀγγέλους δὴτα καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πνεύματα, καὶ θείας δυνάμεις, καὶ στρατιὰς οὐρανόθεν, ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ θρόνους, καὶ κυριότητας, ὡς ἂν μυρίους ἐπὶ μυρίους ἀστέρας τε καὶ φωστῆρας, τὰς νοεράς καὶ λογικάς οὐσίας οἰ Θεοῦ λόγοι προσειπόντες, ἀρχειν ἀπάντων καὶ ἐπιστατεῖν τῶν τῆς δικαιοσύνης φασὶν ἔχον, καὶ τὸ τοῦτο σύζυγον ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ πάντα ἀθρόως αὐτῷ Ἰησοῦ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, νοερά τε ζῶα καὶ λογικά, σὺν καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν φαινόμενοις, οὐρανῶν τε αὐτῶν, καὶ οἶα ἐνδοστος ἐν αὐτῷ περιλαβῶν ἔχει, μόνω τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τῷ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι παμβασιλεῖ, καὶ πανηγεμόνι, καὶ ἀτίμῳ τῶν ὀντων, ὡς ἂν δημιουργῶν πάντων, ποιητῆς τε καὶ φροντιστῆς, καὶ σωτῆρι, τὸν πρόποντα Ἰησοῦν καὶ τὴν προσήκουσαν θεολογίαν, ἡ θεία καὶ προφητικὴ Γραφὴ νέμεται πα-

⁹⁹ Ψαλ. CXLVI, 4. ¹⁰⁰ Dan. vii, 10.

ρακελεύεται, φάσκουσα· αλνεϊτε τὸν Θεὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν, αλνεϊτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις. Αλνεϊτε αὐτὸν, πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, αλνεϊτε αὐτὸν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Αλνεϊτε αὐτὸν, ἥλιος καὶ σελήνη, αλνεϊτε αὐτὸν, πάντα τὰ ἄστροι καὶ τὸ φῶς. Αλνεϊτε αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἀνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου. Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν αὐτὸς ἐνετελιατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· προστάγματα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται.· Τοιαῦτα καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑβραίων δόγματα, ἃ τῆς Ἑλλήνων πολυθέου καὶ δαιμονικῆς πλάνης προτετιμῆχαμεν, θείας μὲν δυνάμεις ὑπηρετικὰς τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ, καὶ λειτουργικὰς εἰδότες, καὶ κατὰ τὸ προσήκον τιμῶντες, μόνον διέδον ἠμολογούντες, καὶ μόνον ἐκείνον σέβοντες, ὃν καὶ αὐτὸς οὐρανός, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν ἅπαντα, τὰ τε ἐπέκεινα οὐρανοῦ σέβειν καὶ ὑμεῖν καὶ θεολογεῖν ἐδιδάχθη· ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Πρωτότοκος τῶν ἑλῶν, ἡ πάντων ἀρχὴ, τὸν αὐτοῦ Πατέρα μόνον ἠγεσθαὶ Θεὸν ἀληθῆ, καὶ μόνον σέβειν ἡμῖν παρακελεύεται.

tenet omnia, præpotenti uni Deo, summoque rerum omnium regi ac principi, cunctorumque principio, tanquam molitori, architecto, moderatori ac servatori universorum, convenientem hymnum, et proprium vera ex theologia carmen conjunctis vocibus modulentur, his verbis : « Laudate Deum de caelis, laudate eum in excelsis. Laudate eum, omnes angeli ejus ; laudate eum, omnes virtutes ejus. Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen. Laudate eum, cuncti caelorum ; et aquæ, quæ super caelos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit ». Hæc nos etiam Hebræorum dogmata suscipimus, eaque Græcorum errore, qui eorum multitudinem dæmonibus auctoribus innoxerant, potiora duximus. Quippe, cum divinas quasdam ac Dei præpotentis famulas administrasque virtutes agnoscamus, ac suum iis justumque honorem tribuamus ; tum vero Deum illum fatemur unum, unumque veneramus, quem ipsum quoque cælum, quæque vel cælo continentur, vel supra cælum versantur, omnia, venerari, celebrare, Deum prædicare, testarique didicerunt : cum ipse quoque Dei Unigenitus idem, et omnium Primogenitus, rerumque principium universarum, uti Patrem suum et solum verum esse Deum agnoscamus, et solum colamus, sua nos oratione cohortetur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

C

328 CAPUT XVI.

Περὶ ἀντικειμένων (85) δυνάμεων.

De contrariis adversariisque virtutibus.

· Ἐπειτα καὶ περὶ τῆς ἑναντίας δυνάμεως, τίνα ποτὶ τὰ Ἑβραίων λόγια παραδίδωμι, ἐπισκέψασθαι. Τὰς μὲν οὖν θείας δυνάμεις, νεύματι τοῦ Πατρὸς τῶ σύμπαντι ἐφροσύνας κόσμῳ, « τὰ τε λειτουργικὰ κινώματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν, » τούτῃ τε ἱεροῦς ἀγγέλου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρχαγγέλου, πᾶσαν τε τὴν δεικνόντων τῶν ἀγαθῶν νοερὰν οὐσαν, φωτεινὴν οὐσαν, καὶ πάντων ὑπέρτερον τῶν εἰς ἀνθρώπους ἐκ Θεοῦ δωρουμένων ἀγαθῶν, τὸν παμβασιλέα πάντων δορυφορεῖν Θεὸν κλῆπειτα τῶν κατ' οὐρανὸν δίκην ἄστρον, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸ σύζυγον αὐτῶ καὶ ἅγιον Πνεῦμα περιπολεῖν, τῆς τε τούτων χορηγίας τοῦ φωτὸς ἀπολαύειν, διὰ καὶ φωστῆροι τοῖς κατ' οὐρανὸν εἰκότως παραβάλλεσθαι. Τὴν δὲ ἐκ τούτων παρατετραμμένην, καὶ τῆς τῶν κριτετόνων χορείας δι' οὐρανὸν φαυλότητα στερομένην, σκότος τε ἀντιφωτὸς ἀλλαξαμένην, ἔμπανιν ἢ τὰ πρῶτα, ταῖς ἀρω-

A angelos tuos spiritus, et ministros tuos flammam ignis 81. » Neque tamen existimes, naturas illas ex mortalibus hoc et terreno igne, aut ex ventis aëria et rationis ex parte substantia præditis esse confatas. Sed quomodo Deum ipsum nuncupare 327 solent, qui cum incorporeus, et ab omni secretus materia sit, ac mens per sese totus, imo vero mentem omnem atque rationem naturæ perfectione transiit, metaphoricis tamen spiritus, ignis, lucis, atque aliis ejusmodi mortales in aures calentibus nominibus appellatur. Ita plane angelos, archangelos, spiritus, divinas virtutes, ecclesies exercitus, principatus, thronos, dominationes, perinde atque infinita quædam esseque consequentia stellarum ac luminum genera, spirituales ac rationis competes naturas, cum sacræ litteræ nominant, tum vero cunctis justitiæ solem, ejusdemque geminum et consortem sanctum illum Spiritum præso atque imperare docent. Postremo simul universa cohortantur, ut cum eodem Filio sanctoque Spiritu, spiritales quoque et rationis præditæ animantes, quæcumque pariter in cælo visuntur, ipsumque adeo cælum, quæque ambitu suo comprehensa

Jam vero sequitur, ut, quæ de virtute contraria Hebræorum litteræ prodiderunt, ejusmodi sint, videamus. Quemadmodum igitur divinas illas virtutes, quæ summi Patris numine orbi universo præsident, adeoque « administratorios illos spiritus, in ministerium missos, propter eos qui hæreditatem capient salutis », itemque sacros Dei angelos atque archangelos, cunctam denique proborum administratam spiritalemque naturam, quæ collucens ipsa per sese, operam quoque suam eorum omnium, quæ divinitus in homines derivantur, bonorum divisioni accommodat : primum quidem præpotentis rerum omnium imperatoris latera prætorianorum militum in morem cingere, tum perinde ac coelestia quædam sidera, justitiæ solem, ejusque consortem sanctum Spiritum ambire, suam ab utroque lucem haurire, ac proinde cum illis cæli facibus jure ac merito conferri docent. Sic alteram illud virtutum

81 Psal. cxi. 2. 82 Psal. cxlviii. 1. 83 Hebr. i. 14.

(85) Περὶ ἀντικειμένων. Vide locum persimilem, *Demon. evang. lib. iv. c. 9.*

genus, quod transversum actum, a meliorum consortio sua sese culpa et improbitate distrahit, prioremque lucem cum tenebris commutavit, prioribus quidem contrariis, sed tamē cum nequitia morum apprime congruentibus nominibus appellant. Et eum quidem, qui primus omnium lapsus cum esset, reliquos postmodum in eandem secum a melioribus defectionem traxerat, quod ab illa divinum pietate in terras omnino corruisset, ac partim ejus veneni, quo scelus impietasque scælet, auctor ipse sibi ac molitor fuisset, partim recordia sese ac tenebris voluntarius lucis desertor involvisset, modo draconem atque serpentem, atrum illum ac repentem humi, lethalisque veneni parentem, modo sævam immanemque scram, adeoque leonem sanguine humano pastum, modo reptilium etiam omnium regulum nominare solent. Cæterum non aliam ejus tam funesti lapsus divina monumenta causam habent, quam furorem quemdam animi, mentisque vesauim, dum ejusdem et casus gravitatem, et insanie magnitudinem ita prosequuntur : « Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui mane oriebatur? Allisus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes. Tu autem dicebas in corde tuo, In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solum meum, 329 similis ero Altissimo *». Et rursus, « Hæc dicit Dominus, Pro eo quod exaltatum est cor tuum, et dixisti, Deus ego sum, in domicilio Dei habitavi. » Itemque : « Tu signaculum similitudinis, et corona pulchritudinis, in deliciis paradisi Dei natus es, cœnæm lapidem pretiosum indutus es; » et reliqua. Tum : « In monte sancto Dei natus es, in medio lapidum igneorum natus es. Tu integer in diebus tuis, ex die, quo tu creatus es, donec inventæ sunt iniquitates in te, exaltatum est cor tuum, ob pulchritudinem tuam, corrupta est scientia tua cum pulchritudine; propter multitudinem peccatorum tuorum, in terram projecti te. » Qua ex oratione plane intelligimus, eum, de quo sermonem institutumus, cum diviniorem illis virtutibus antea societate conjunctum, postea communionem fructuæ meliorum, sua ipsius arrogancia atque in Deum rebellionem funditus excidisse. Præterea sub isto innumerabilis quædam aliorum et infinita natio est, similium criminum rea, quæ propter impietatem sorte piorum exclusa, splendidum illud divinumque domicilium, eamque, qua in regia fruebatur, dignitatem ac felicem angelicorum cœtum societatem, cum Tartaro sceleratis omnibus admodum conveniente loco, æquissima Dei præpotentis sententia judicioque commutavit : quem locum divinæ litteræ abyssum ac tenebras appellare solent, non qualia tantem utraque apud nos appellatione denotantur, sed ejusmodi, quæ divinum oraculum hac nominum similitudine representat. Quo ex numero pars quæpiam exigua, quæ pietatis æthetis materia segesque virtutis esset, circa terras, lunaque inferio-

Α τούσαις τῇ τοῦ τρόπου μοχθηρίᾳ προσηγορίας ὀνομάζει. Τὸν γοῦν κατάβαντα τῆς πτώσεως, αὐτῷ τε καὶ ἑτέροις τῆς τῶν κρειτόνων ἀποστασίας γενόμενον αἰτίον, ὡς ἂν διόλου χαμαὶ τῆς τῶν βειοτέρων εὐσεβείας ἐκπεπαικῶτα, καὶ κακίας μὲν τοῦ, καὶ δυσσεβείας αὐτὸν αὐτῷ δημιουργῶν ὑποστάντα, σκότους δὲ καὶ ἀλογίας ποιῆτην ἐκ τῆς τοῦ φωτὸς ἀουχέουσι ἀναχωρήσεως γεγόνота, δράκοντα καὶ ὄφιν, μελανά τε καὶ ἑρπυστικὸν, τοῦ θανατηφόρου γεννητικῶν, θηρὰ τε ἄγριον, καὶ ἀνθρωποδόρον λέοντα, καὶ πάλιν τὸν ἐν ἑρπετοῖς βασιλικὸν ἀποκαλεῖν εἰσὼθεν. Ὑποβέβαιον δ' αὐτῷ φασὶν οἱ θεοὶ λόγοι γεγενῆσθαι τῆς ἀποπτώσεως μανίαν φρενῶν καὶ διανοίας ἑκστασιαν, ὡδὲ πως ὁμοῦ τὴν πτώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν φρενοβλάθειαν δηγούμενοι : « Πῶς ἐξέπεσον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; Συνετρίβη ἐπὶ γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη. Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἑπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ ἴθσω τὸν θρόνον μου, ἔσομαι ὁμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Καὶ πάλιν· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἄνδ' ὦν ὑψώθη ἡ καρδία σου, καὶ εἶπας· Θεὸς εἰμι ἐγὼ, κατοικίαν Θεοῦ κατέκοισα. » Καὶ αὖτις· « Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιωσεως, καὶ στέφανος κάλλους, ἐν τῇ τρωπῇ τοῦ παραβέουσι τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης, πάντα λίθων χρηστὸν ἐνόθεοσαι, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἷς ἐπιλέγει· « Ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ ἐγεννήθης, ἐν μέσῳ λίθων πυρίνων ἐγεννήθης, ἄμωμος σὺ ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἀπ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως ἐγενήθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοὶ, ὑψώθη ἡ καρδία σου, ἐπὶ τῷ κάλλει σου, διεσθάρη ἡ ἐπιστήμη σου μετὰ τοῦ κάλλους· διὰ πλῆθος ἁμαρτιῶν σου, ἐπὶ τὴν γῆν ἔρριψά σε. » Διὰ δὲ τούτων ἀντικρυς τὴν μετὰ τῶν βειοτέρων δυνάμεων προτέραν τοῦ δηλουμένου διατριβῆν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κρειτόνων δι' οἰκίαν μεγαλυχίαν, καὶ θεομαχίαν ἀπόπτωσιν μεμαθήκαμεν. Μυρίων δὲ ἔστιν ἄλλο γένος ὑπὸ τούτῳ. τοῖς παραπλησίους ἔνοχον πλημμελήμασι, ὃ τῆς δυσσεβείας χάριν, τῆς τῶν εὐσεβῶν ἀποπεσοῦν λήξεως, ἀντὶ τῆς πάλαι φωτοειδοῦς καὶ θεοτέρας περιβολῆς, τῆς τε ἐν τοῖς βασιλείοις τιμῆς καὶ τῆς ἐν μακαρίοις καὶ ἀγγελικοῖς χοροῖς διατριβῆς, τὸν ἐφαρμύζοντα τοῖς δυσσεβέσι χῆρον, κρῖσει δικαίᾳ, καὶ ἀποφάσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ Τέταρον οἰκεῖν, δὴ δῶσον οἱ θεοὶ λόγοι προσαγορεύουσι, καὶ σκότους οὐ τὸ παρ' ἡμῖν, τὸ δ' ὑπὸ τῶν θείων λογίων δηλουμένον, ἀντικατάλλαξται. Ὡν βραχῦ τι καὶ μικρὸν ἀπόσπασμα, γυμνασίῳ χάριν τῶν εὐσεβείας ἀθλητῶν ἀμφὶ γῆν καὶ τὸν ὑπὸ σελήνῃν ἀέρα, καταλειφθῆν, τῆς ἐν ἀνθρώποις πολυθῶν πλάνης κατ' οὐδὲν ἀπεροπῆτος διαπεροπῆτος συναίτην γέγονε. Τέθειται δὲ καὶ τούτοις ἡ θεία Γραφὴ προσφυσῆς τὰς προσηγορίας, γυμνότερον μὲν, ὅτε πνεύματα πονηρὰ καὶ δαίμονας, ἀρχὰς τε καὶ ἑξουσίας, καὶ κοσμοκράτορας, καὶ πνευματικὰ πονηρὰς ἐπονομάζει συμβολικῶς δὲ, ὅτε τὸν θεοφιλῆ παραρομῆ μὴδὲν ἐδίδτεσθαι τὸ τῶν πολεμίων δαιμόνων σῆφος, δι' ὧν φησιν· « Ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλικὸν ἐπιθήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. » Δείγμα δὲ τούτων

* Isa. xiv.

τῆς θεοεχθρίας τὸ θέλει σφᾶς αὐτοὺς θεοὺς ἀναγο-
ρεῖσθαι, καὶ τὰς ἐπὶ θεῶν τιμὰς εἰς ἑαυτοὺς ὑφαρ-
πάξουσιν, μαντεύονται καὶ περιβάλλονται καὶ χρῆσιμοὺς ὡσπερ
ποιοὶ θελητῆρας καὶ προβολοὺς (86) τῶν εὐχεραίων δε-
λεάζουσιν, καὶ τῆς μὲν ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων θεῶν ἀνανεύ-
σεως ἀποσπᾶν, κατασύρουν ἂ ἐπὶ τὸν πανώλεθρον τῆς
δοξαθεοῦ καὶ ἀθέου δεισιδαιμονίας βυθὸν διδὸν προ-
τροπᾶν φεύγειν αὐτῶν τὰς ἀπάτας μόνους Ἑβραίοις
ἄνωθεν ἐξ αἰώνου ἐσπουδάξτε, διαβρῆθην παιδεύου-
σιν, οἱ πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων δαιμόνια. Νυνὶ δὲ,
οἶνον θεῶν φάναι, διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελ-
λικῆς διδασκαλίας πάντα τὰ πανταχῶθεν τῆς οἰκουμέ-
νης ἔθνη, δεσμῶν δαιμονικῶν ἀπὸ πλάγμια, τὸν θεῶν
ἀνυμνεῖ, ὃν δὴ καὶ μόνον ὑπάρχειν Σωτῆρα καὶ βα-
σιλέα, καὶ θεῶν τῶν ὄλων μεταθήκαμεν.

cultum furtim sibi vindicare moliantur, dum eam in rem divinationum ac responsum 330 illecebri-
faciliores ac rudiores inescare, atque a Dei præpotentis cogitatione ditulsos, in exitialem impietatis,
Deumque funditus tollentis superstitionis voraginem deturbare conantur. Itaque nefarias eorum
fraudes, soli quidem ex omni hominum memoria effuso quasi cursu Hebræi fugiebant, dum palam et
aperte deos gentium universos dæmonia esse contestarentur. Nunc vero, quæ Dei gratia est, evangeli-
cæ Servatoris nostri doctrinæ beneficio, populi omnes toto orbe sparsi, dæmonum soluti vinculis,
Deum laudibus hymnisque concelebrant, quem unum quoque Servatorem ac regem, ac totius universita-
tis Deum esse didicimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Περὶ τῆς τάνθρωπου φύσεως.

Κάνταῦθα πάλιν ἡ μὲν τῶν Φοινικῶν καὶ Αἰγυπτίων
ζωογονία αὐτόματον εἰσήγε τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων τε
ζῶων καὶ ἀνθρώπων τὴν γένεσιν, μίαν καὶ τὴν αὐ-
τὴν ὁμοίαν φύσιν συντυχῶς ἀπὸ τῆς προελθεῖν
διατρήσουσα, κατ' οὐδὲν τε τὴν ἕλκον διαφέρειν τῆς
λογικῆς ψυχῆς τε καὶ οὐσίας ὑποτιθεμένη ταῦτα
τοῦν ἐδῆλουν αἱ προπαρτεθεῖσαι τῶν παρ' αὐτοῖς
συγγραφένων λέξεις· παῖδες δὲ πάλιν Ἑβραίων εἰκό-
τας ἡμῖν προτετήμεντας, τὰ περὶ τῆς πρώτης ἀν-
θρώπων συστάσεως παγκάλως, καὶ σωφῶς, καὶ ἀλη-
θῶς διεληφότες. Ὅτι δὴ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ μὲν τι φασὶ
θεῶν εἶναι καὶ ἀθάνατον, ἀσαρκόν τε τὴν φύσιν καὶ
ἀσώματον· τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀληθῆς τυγχάνειν ἀνθρω-
πον, κατ' εἰκόνα θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γεγεννημένον
εἶναι δὲ αὐτὸν ἔργον θεοῦ, ἀλλ' οὐ τύχης, οὐδ' αὐτο-
μάτου φύσεως, αὐτοῦ δὲ τοῦ τῶν ὄλων αἰτίου, χριστὶ
θεῷ βεβουλημένον μηδὲ τὰ κατὰ γῆν νοερεῖς καὶ λο-
γικῆς οὐσίας ἀμορεῖν, ὅπως διὰ πάντων αὐτῶν οὐρα-
νῶν τε καὶ αἰθερίων, τῶν τε ἐπὶ γῆς λογικῶν, καὶ
τῆς αὐτοῦ θεοῦ ἀνταληπτικῶν ὁ προσηκῶν ὕμνος
ἀναπέμποιτο. Ὅτω δ' οὖν περιερεῖ τὰ Ἑβραίων λό-
για· Καὶ εἰπὼν ὁ θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν καὶ ἐποίησεν ὁ
θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐ-
τόν. Καὶ πάλιν· Καὶ ἔλαβεν ὁ θεὸς χεῖρας ἀπὸ τῆς

• 10. add. ἔδ. • Psal. xc, 15.

(86) Θελητῆρας καὶ προβολοὺς. Ergo θελητῆρον
et προβολιον idem hoc loco. Certe dæmoni pericu-
lousus nullum est voluptate venabulum. Ita etiam
cotigendus, et accipiendus videtur locus ille De-
monstrat. l. iv, c. 9, ubi de Lucifero sic loquitur
Euseb. 1. Δεινὰ δὲ κατὰ τῶν ἔθνων ἀπάντων ἀπειλή-
σας, βάτερα ληπτῶς τοῖς προβολοῖς ἀνθρώπων
ἵερατο. Id est: At is populis omnibus tam gravi in-
terminatus cum esset, alia tamen ratione, venabulis

A rem aeris regionem a Deo relicta, fœdum illum ai-
mul, qui genus hominum occupavit, quique nihil a
negatæ Divinitatis impietate differt, de multitudine
deorum errorem fabricavit. Ac suis istos quoque
divina Scriptura propriis quoque nominibus expressos
voluit, cum eos modo clarius improbos spiritus ac
dæmones, itemque principatus ac potestates, mona-
dique principes, ac spiritualia nequitie appellavit !
modo ut hominibus Deo caris omnem hostilium dæ-
monum timorem eximeret, symbolicis quibusdam
notis adumbravit, veluti dum ita loquitur, « Super
aspidem et basilicum ambulabis, et conculcabis
leonem et draconem ». Cæterum quam divini
Numinis odio flagrant, ex eo quis intelligat, quod
et deorum ipsi nomen abscedent, et proprium Dei

CAPUT XVII.

De natura hominis.

Jam vero, quod humanam ad naturam attinet,
Phœnicum et Ægyptiorum de animantium genera-
tione doctrina, hominum perinde ac cæterorum
omnium ortum casu contigisse tradit, dum unus
simul ejusdemque naturæ omnes ex terra fortuito
prodiisse, nullumque omnino præditos inter exper-
tesque rationis animos atque naturas discrimen esse
ponit. Quam eorum sententiam disertis et conceptis
aunorum ante scriptorum verbis representavimus.
Verum hic Hebræorum quoque sensum atque men-
tem jure profecto sequi maluimus, qui egregie
cum primis, sapienter ac vere primam illam homi-
num molitionem explicarunt. Nam ex partibus ho-
minis duabus, alteram divinam, immortalem, et ab
omni corporea concreione sejunctam, naturam esse
docent : eam porro verum esse hominem, ad ima-
ginem ac similitudinem Dei fictum atque factum,
qui divini Numinis opus fuerit, non fortunæ, nec
repentino casu impetu, sed ipsiusmet rerum uni-
versarum auctoris voluntate exstitit, cum divine
plane consilio, ne terras quidem spiritali et rationis
compe natura carere voluisset, ut omnes simul
tam cœlestes ætherisæque naturæ, quam in terris
degentes illæ quidem, sed tamen ut in rationis, sic
in aliquam etiam ejus divinitatis communionem vo-

D suis homines capti faciles esse cognovit. Ubi βάτερα
pro βατέρη usurpavit, et προβολοὺς legendum, non
autem προβολοῦς. Cujusmodi autem πρόβολια ista
fuerint, sic explicat, Ἔσει ὅτινα τῆς ἀπὸ τῶν κρετ-
τόνων στάσεως τὰς πόλεις, καὶ τοὺς ἔθνη δέλασαν,
ἐπὶ πᾶν εἶδος φαλότῆτος τὰς τῶν πολλῶν κατίστα
ψυχάς, etc., quæ fusius ibid. persequitur. Ita θελητῆ-
ρον, δέλεαρ, προβολιον, eod. sensu.

catæ, dignum ei conjunctis vocibus hymnum celebrarent. Atque ita divinæ literæ loquuntur : « Dixit quoque Deus, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Et fecit Deus hominem : ad imaginem Dei fecit eum ». Et rursus, « Accipitque **331** Deus pulverem terræ, et formavit vitæ, et factus est homo in animam viventem ». Hæc superius laudatis verba subjungit.

CAPUT XVIII.

Philonis de animo sententia.

« Cæteri quidem, inquit ille, mentem nostram ætheriæ naturæ particulam appellantes, hominem cum æthere cognatione junctum esse voluerunt. At magnus ille Moses animi ratione præditi speciem non jam cæterarum creaturarum ulli similem fecit, sed potius divini, sensumque fugientis spiritus probum quemdam esse nummum asseruit, Dei sigillo informatum atque signatum, cujus non character alius, quam sempiterna ratio sit. « Inspiravit enim, inquit, Deus in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. » Itaque necesse fuit, qui spiritum illum exciperet, ejus qui inspiraret, similitudinem referre; ac propterea non ad ullius creaturæ, sed Dei unius imaginem factus homo dicitur. Ita, cum animus hominis ad primum illud auctoris sui rationis exemplar confermatum et expressus esset, ejus etiam corpus crectum esse, vultumque suum in cælum, quæ pars est universi purissima, couersum habere oportuit. » Hæc Philo. Atque hominem sane divina Scriptura, non ceterorum animantium more satum esse, jure meritoque pronuntiat. Reliquas enim omnes partim ex terra, Dei præpotentis jussu prodiisse, partim ejusdem Numine ex elemento humidiori evolasse; at ex omnibus, quæ in terra versantur, animantibus, unum longe Deo charissimum, nos, inquam, ipsos, ad imaginem ac similitudinem Dei procreatos animoque præditos fuisse : quocirca principem in eo quamdam agnoscere regiamque naturam, atque in terris esse unum, qui ratiocinandi, fabricandi, judicandi, leges ferendi, artes doctrinasque percipiendi vim habeat. Solum enim illum animam, quæ spiritalis sit intelligentis natura, sortitum esse, cujus in consortium ex terrestribus aliis animantibus nulli omnino venerit. Quare cæteras, operarum quarumdam et famulorum instar, homini præsto esse; hunc vero tanquam **332** dominum atque ducem, eandem industria domare atque subigere, ut corporis longe viribus superiores, sic ob intelligentis naturæ privationem inferiores. Illum ergo ad imaginem ac similitudinem Dei, ab eo ipso, singulari quodam et proprio dignitatis excellentiæque genere procreatum esse, divina testantur oracula. Eam ob rem ipsum et cogitatione Dei notiones informare, et sapientiæ, justitiæ, reliquarumque virtutum rationes vimque percipere : solis item, lunæ siderumque cursus, diernamque simul ac tempesta-

^a Gen. i, 26, 27. ^b Gen. ii, 7.

^c γγ., ἐμπνεύματα.

γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐνεψύσασεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Καὶ ταῦτα δὲ πάλιν ὁ Ἑβραῖος ἐρμηνεύει Φίλων, τὰς ἐκτεθείσας αὐτοῦ φωνὰς ἔτι καὶ τὰς ἐπιλέγειν.

hominem, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. » Quæ quidem Hebræus quoque Philo dum explicat,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗΨ.

Φίλωνος περί ψυχῆς.

« Ἄλλ' οἱ μὲν ἄλλοι, τῆς αἰθερίου φύσεως τὸν ἡμέτερον νοῦν μοίραν εἰπόντες εἶναι, συγγένειαν τοῦ ἀθροῦ πρὸς αἰθέρα συνήψαν ὁ δὲ μέγας Μωϋσῆς οὐδὲν τῶν γεγονότων τῆς λογικῆς ψυχῆς τὸ εἶδος ὁμοίωσεν, ἀλλ' εἶπεν αὐτῆν τοῦ θεοῦ καὶ ἀοράτου Πνεύματος ἐκείνου δόκιμον εἶναι νόμισμα, σημεῖωθὲν καὶ τυπωθὲν σφραγίδι Θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτήρ ἐστίν ὁ αἰθέριος λόγος. « Ἐνέπνευσε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Ποτε ἀνάγκη πρὸς τὸν ἐκπέμποντα ἂν δεχόμενον ἀπεικονίζεσθαι διδ καὶ λέγεται κατ' εἰκόνα Θεοῦ τὸν ἀνθρώπον γενέσθαι, οὐ μὴν κατ' εἰκόνα τινὸς τῶν γεγονότων. Ἀκόλουθον οὖν ἦν τῆς ἀνθρώπου ψυχῆς, κατὰ τὸν ἀρχέτυπον τοῦ αἰθέριου λόγου ἀπεικονισθεῖσας, καὶ τὸ σῶμα ἀνεγερθὲν, πρὸς τὴν καθαροτάτην τὸν παντὸς μοίραν, ὁρατὴν, τὰς ὀψεις ἀνατείνειν. » Ταῦτα μὲν ἴσως. Εἰκότως δὲ τα καὶ ἡ θεὰ Γραφή οὐχ ὡς τὰ λοιπὰ ζῶα γεγονέναι τὸν ἀνθρώπων φησὶ τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς προελθεῖν, ἐν κλειύσματι τοῦ παμβασιλεύου Θεοῦ τὰ δ' ἐκ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἀναπτῆναι πάλιν αὐτοῦ νεύματι μόνον δὲ τὸν ἐπὶ γῆς ζῶον τὸ θεοφιλέστατον, ἡμᾶς αὐτοὺς, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὴν ψυχὴν γενέσθαι, πρὸς δὲ καὶ ὁρατῆν ἀρχικὴν καὶ βασιλικὴν τῆν φύσιν, μόνον τε τὸν ἐπὶ γῆς εἶναι λογικὸν, καὶ δημιουργικὸν, καὶ κρείττον, καὶ νομοθετικὸν, τεχνικὸν τε καὶ ἐπιστημῶν καταληπτικὸν. Εἶναι γὰρ μόνην τὴν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχὴν, νοερὰν καὶ λογικὴν οὐσίαν, ἧς μὴ μετεῖναι τοὺς ἄλλους ἐπὶ γῆς ζῶους. Διὸ τὰ μὲν θητεύειν, καὶ χώραν οικητῶν παρέχειν ἀνθρώπων τὸν δὲ, οἷα δεσπότην καὶ ἡγεμόνα, δουλοῦσθαι καὶ ὑποτάττειν τὰ ῥόμῃ μὲν σώματος πολὺ κρείττονα, μελινα δὲ τῇ κατὰ τὴν νοερὰν οὐσίαν στερῆσαι. Τοῦτον μὲν οὖν κατ' εἰκόνα φασὶ Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μετὰ τινος διαπερούσης ὑπεροχῆς ὑποστῆναι. Διὸ καὶ Θεοῦ ἐνόησας εἰς φαντασίας ἴνας, σοφίας τε καὶ δικαιοσύνης, καὶ πάσης ἀρετῆς ἀντιλήψεις ποιεῖσθαι, δρόμους τε ἥλιου καὶ σελήνης, καὶ ἀστρων, ἡμερῶν τε καὶ ὥρων κύκλους ἀπαριθμῆσθαι δυνατὸς ἔχειν, τῆς πρὸς τὴν αὐτὴν συγγενείαν χάριν, ἣν θνητῶν μόνος ἄνθρωπος ἐπιδεικνύεται. Τὸ δὲ τοῦτε περιπεπλασμένον ἔξωθεν ἑτερογενὲς μὲν ὑπάρχειν τὴν οὐσίαν καὶ γηγενὲς, εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ Θεοῦ ἔργον, ἀπὸ γῆς ληφθὲν, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ὑποστρέφον. Διὸ καὶ χρῆται τοῦτου μὲν ὅσα καὶ ἄλλοιου θρέμματος τὸν δεσπότην ἡθεσμένου φροντίζειν, ἀγειν τε πρῶτως αὐτὸ, καὶ τρέφειν οἷα δοῦλον, πρὸς ἀνθρωπιῶν βίου

διακονίαν εὐ προσηνωμένον, τὸν δ' εἰς αὐτὸν δεσπότην, ὡς ἂν εὐγενῆ καὶ Θεοῦ συγγενῆ φύσιν, ἐλευθερίως τρόπος τιμῆν, ἅτε καὶ πρὸς τοῦ πάντων αἰτίου τετιμημένον. Ἄγει δ' οὖν τὰ λόγια, ὡς ἄρα τὴν πρώτην ἀνθρώπου φύσιν δυνάμει θείας καὶ ὁμοίους Θεοῦ κοσμήσας ὁ παμβασιλεὺς, ἀρμόδιον οἷς ἰδωρῆσατο, τὴν πρώτην ἀπεκλήρωσε διατρήσθην τοῦ βίου, ἐν ἀγαθῶν παραβολῶν, χορηγίας συγκαταλέξας θείας. Καὶ τὸν μὲν τάδε ἐν ἀρχαῖς οἶα πανάγαθον αὐτῷ δεδωρῆσθαι Πατέρα· τὸν δ' αὐθεκουστῶ αἰρέσει τῶν κρειττόνων ἀποπεισέν, καὶ τὸν θνητὸν χῶρον ἀντικαταλλάξασθαι θείας ἐντολῆς ἕλιγωρίᾳ. Δὲ καὶ μάλιστα προσήκει εὐσεβείας ἐν πρώτους ἀντιποιεῖσθαι, καὶ τὸ πρώτους πλημμελήσεν δευτέρως αἰσίοις ἐπιδιορθοῦσθαι, σπεύδειν τε ἐπὶ τὴν τῶν οικειῶν ἀναδρομὴν τε καὶ ἀποκατάστασιν. Εἶναι γὰρ τέλος ἀνθρώπου φύσεως οὐχ ὧδε ἐπὶ γῆς, εἰς φθορὰν καταστρέφον καὶ ἀπώλειαν, ἀλλ' ἐκείθεν, ὅθεν καὶ ὁ πρώτος ἀπέσφραξε. Δὲ γρήναι τὸ καθαρὸν αὐθις, καὶ θεοεκεῖλον ἀνακτήσασθαι τῆς ἐν ἡμῖν νοεράς οὐσίας, ἐφ' ἣν προθυμώτερον ἀνάγειν παρὶ ἐθένει πᾶσιν ἀνθρώποις εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἐπιμελουμένους. Τοιαῦτα καὶ τὰ περὶ ἀνθρώπου φύσεως Ἑβραίοις πεφιλοσοφημένα ἀνωθεν, πρὶν ἢ καὶ εἰς ἀνθρώπους παρελθεῖν Ἑλληνας· οἱ γὰρ οἱ τινες καὶ κομῶδι νέει ἀπὸ γῆς ἀνακύναντες, τὰ τε βαρβάρων ὑποσουλῶν διανοηθέντες, καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις οὐκ ἀπέσχοτον, ὡς προῦν ὁ λόγος αὐτίκα μάλ' ἐπιδείξει. Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν Ἑβραίων δόγματων ἴδιον ἦν τὸ ἐνα τῶν ἀπάντων ποιητὴν νομίζουσαι τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, αὐτῆς τε τῆς ὑποκειμένης τοῖς σώμασιν οὐσίας, ἣν ἴλην προσαγορεύουσαν Ἑλληνας· τοῦτο * δὲ μυρίοι βαρβάρων ὄμοι καὶ Ἑλλήνων ἐξεναντίας ἴσθησαν· οἱ μὲν, κακίας πηγὴν τὴν ἴλην εἶναι ἀποφηνάμενοι, ἀγένητόν τε ὑπάρχειν· εἰ δὲ, τῆ μὲν οἰκείᾳ φύσει ἀποιον καὶ ἀσχημάτιστον, τῆ δὲ Θεοῦ δυνάμει, τὸν κόσμον αὐταῖς ποιότησι προσεληφθέναι· δεικνόντες ὡς πολλὸν κρείττον ἢ Ἑβραίων ἐπέγει ὀλέξαι, μετ' ἀποδείξεως λογικῆς παρισταμένη τῷ προβλήματι, καὶ τῶν ἐναντίων λόγων λογισμοῖς ὀρθοῖς ἀποσκευαζομένη λόγον. Θῆσιν δὲ φωνὰς τῶν πρὸ ἡμῶν τὸ δόγμα διετηρωμένων, καὶ πρώτου γε Διονυσίου (87), ὃς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς Σαβέλλιον αὐτῷ γεγενησμένων τάδε περὶ τοῦ προκαίμενου γράφει.

ab ultima retro memoria Hozraei docuerunt, cum nullum adhuc Græcorum genus exstaret: qui eam heri aut nudistertius et terra caput extulerint, et suas barbaris opes suffragari statuerunt, nec propriis Hebræorum bonis pepercerunt, ut paulo post hujus in disputationis progressu ostendemus. Nunc vero, quoniam Hebræorum doctrinæ proprium hoc fuit præcipuumque caput, uti Deum præpotentem, cum cæterarum omnium rerum, tum ejus etiam, quæ corporibus subest, naturæ, quamque materiam Græci vocant, artificem unum ac molitorem esse statuerunt: idem contra barbarorum simul et Græcorum infāta vis oppugnavit: cum alii et improbitatis omnis fontem esse materiam, et ortu carere defenderent: alii suapte quidem natura omni eam qualitate figuraque nudatam esse, divini tamen Nu-

* γρ., τούτῳ.

(87) *Διονύσιου*. Alexandrinum intelligit, Sabellii, a quo personarum in SS. Triade distinctio nefarie tollebatur, oppugnatorem acerrimum. Qui cum nimio quodam susceptæ causæ studio in contrariam Arianorum hæresin nonnihil inclinasse quibusdam videretur, egregium in primis defensorum nactus est B. Athanasium, ejusdem postea se-

tum conversiones numerando consequi posse; quæ omnia ex innata, quam ex cunctis mortalibus unus homo præ se fert, cum rebus illis superioribus affinitate oriuntur. At vero, quod eidem afflictum exterius ac circumfusum est, alterius esse generis illud quidem, ac terrestri ex mole conflatum; idem tamen Dei simpliciter opus esse; quod uti ex terra satum est, ita denuo in terram dissolvatur. Itaque homini perinde ac suum aliquid ratione carens et onerarium jumentum domino, curandum illud esse, tractandumque humaniter, atque in servi morem alendum, ad humanæ vitæ obsequium docilis et parati. At dominum illum interiore, utpote ingenium nobilemque naturam, cumque Deo ipso cognatione conjunctam, liberalibus etiam et ingenuis moribus exornandum, cum ornatus ab ipsomet etiam rerum omnium molitore fuerit. Addunt enim vero sacræ litteræ, summum illum ac præpotentem regem, ubi principem hominis naturam divinis facultatibus ac divina similitudine decorasset, ei quoque postmodum in cœtuum divinorum societatem allecto, suis muneribus donisque congruentem, in bonis omnibus circumfluento paradiso, primam vitæ sedem attribuisse. Athominem, qui vim ab eo tantam opum, tanquam ab optimo parente, ipso statim initio acceperat, et sua sponte diviniore illius conditionis sorte excidisse et ob violatam divinæ legis imperium, in mortale domicilium amandatum ac relegatum fuisse. Quocirca verum omnino esse, uti præcipuam quandam pietati operam demus, quod a nobis ante peccatum est, felicioribus vitæ consequentis auspiciis emendemus, postremo ad recuperandam opum olim nostrarum possessionem omnino studio et contentione rapiamur. Nam suum humanæ naturæ finem, non jam hic, in terris, hoc est in interitu ac morte positum, sed eo potius in statu græduque fixum esse, unde generis humani princeps exciderit. Ita conandum id esse agendumque nobis, ut pristinum illum naturæ nostræ spirituali nitorem, ac divinæ similitudinis ornamenta reddamus, adeoque constantem hanc atque perpetuam eorum esse omnium curam oportere, qui aliquo pietatis et virtutis studio teneantur.

333 Hæc igitur illa sunt quæ de natura hominis

dis episcopum. Vide illustriss. card. Baron. anno Christi 263. Porro Sabellius, alterum hoc de materia somnium ab Hermogene acceperat. Plures adversus Sabellium istum libros a Dionysio elaboratos esse, non tantum unum, ut non nemo credit, vel hoc Eusebii loco manifeste, convincitur.

minis potestate novum præterea cum suis qualitatibus ornatum induisse vellent : demonstrandum quoque nobis erit, longe saniozem Hebræorum hoc in genere mentem ac sententiam fuisse, quæ propositam quæstionem logica plane demonstratione disceptet, justisque rationibus omnia dissentientium argumenta convellat. Hanc in rem ipsissima eorum, qui ante nos accurate hac in disputatione versati sunt, verba producam, atque in primis Dionysii, qui in primo librorum eorum, quos in Sabellium elucubravit, hunc in modum de re tota philosophatur.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19.

Materiam ortu non carere.

« Impletatis etiam illud est, inquit, quod plerique materiam, cujus ortum nullum esse velint, divinæ potestati digerendam ornamdamque subjiciant, dum eam natura sua patientem atque tractabilem, impressas divinitus mutationes facile subire tradunt. Enimvero doceant isti qui fieri poterit, ut in Deum atque materiam similitudo pariter ac dissimilitudo caderet. Nam alium quemdam utroque potentiozem cogitare tum oporteret, quod tamen de Dec vel suspicari, nefas. Nam et ipsum ortu carere, quod in utroque simile dicitur, et alterum illud, quod præter utrumque cogitatur, quomodo tandem in iis locum habuit? Si enim illud ipsum quod ortu caret, Deus est, ipsaque, ut ita dicam, ortus negatio, divina essentia est; non jam idem ipsum, quod ortu caret, materia fuerit, cum Deus et materia eum idemque nou 334 sint. Sin autem utrumque dixerint, id quidem esse proprie quod est, materiam videlicet atque Deum, ortus tamen negationem ambobus convenire : manifeste sequitur, aliud quidpiam præter utrumque ponendum, quod antiquius ac superius utroque sit. Jam quominus per sese ambo simul esse possint, imo quominus e duobus alterum, hoc est materia, esse per sese queat, vel ipsa rationis et conditionis utriusque diversitas prorsus impediatur. Alioqui causam illi sane afferant, quamobrem cum ortu ambo careant, Deus quidem nec pati quidquam nec mutari, nec moveri possit, idemque simul efficiendi vim habeat; materia vero contraria subeat omnia, quippe quæ pati mutarique possit, inconstans, et multiplici configurationi obnoxia. Jam qui tandem inter sese ambo tam apte convenerunt? Utrum sese Deus ad materiæ naturam accommodans, sic eam demum elaboravit? At ineptum fuerit cogitare, Deum, uti homines vulgo solent, ut ex auro conficere, aut lapides vel cædere, vel collocare, aut pro cæterarum artium varietate, quibus diversa materiæ genera figurari conformarique possunt, opus quodcumque moliri. Sin materiam, prout ipse voluit, ejusque sapientia postulabat, finis dicitur, eamque variis ac multiplicibus artis molitionisque suæ formis consignasse, bene ominata certe quidem veraque hæc oratio fuerit, atque ejusmodi, quæ præterea Deum, qui totius universi vita quedam et fundamentum est, ortus omnis expertem esse confirmet. Nam cum illa ortus negatione, propriam insuper existendi rationem conjungit. Cæterum multa quidem adversus id hominum genus dici possent, verum alterius loci hæc disputatio fuerit. Si tamen isti cum scelestissimis tot deorum fabricatoribus conferantur, minus impie loqui ceusebuntur. »

CAPUT XX.

De eodem, ex Origenis in Genesim Commentariis.

« Si quispiam, inquit, eo in errore versabitur,

Περὶ τοῦ μὴ ἀγέννητον εἶναι τὴν ὕλην.

« Ὁὐδ' ἐκείνοι μὲν γὰρ οἶσι, οἱ τὴν ὕλην ὡς ἀγέννητον ὑποχείριον εἰς διακόσμησιν διδόντες τῷ Θεῷ παθητὴν γὰρ αὐτὴν καὶ τρεπτὴν ὑπάρχουσαν, εἰκην ταῖς θεοποιήσεσιν ἀλλοιώσεσιν. Καὶ πῶθεν γὰρ ὑπάρχει καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῇ ὕλῃ τὸ τε ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον, διασαφῆσαι. Ἐκαστέρου γὰρ δεῖ τινα ἐπινοῆσαι κρείττονα, ὃ μὴδὲ θεμετὸν ἐπινοῆσαι περὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ τε γὰρ ἀγέννητον, ὅμοιον ἐν ἀμφοτέροις λεγόμενον, καὶ ἕτερον νοούμενον παρ' ἑκάτερον, πῶθεν ἐν αὐτοῖς ἐγένετο; Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸ ἀγέννητόν ἐστιν ὁ Θεός, καὶ οὐσία ἐστὶν αὐτοῦ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἡ ἀγεννησία, οὐκ ἂν ἀγέννητον εἴη ἡ ὕλη; οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστιν ἡ ὕλη καὶ ὁ Θεός; εἰ δὲ ἑκάτερον μὲν ἐστὶν, ἕτερον ἐστὶν ἡ ὕλη καὶ ὁ Θεός, πρόσσει δὲ ἀμφοτέροις τὸ ἀγέννητον, ὅλον, ὡς ἕτερον ἐστὶν ἑκάτερον, καὶ ἀμφοτέροις προσεύτερον τε καὶ ἀνωτέρον. Ἄνατρεπτικὴ δὲ παντελῶς, καὶ τοῦ ταῦτα συνυπάρχειν, μᾶλλον δὲ τοῦτο ἕτερον αὐτῶν τὴν ὕλην ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχειν, καὶ ἡ τῆς ἐναντίας ἐξῆς διαφορά. Εἰπάτωσαν γὰρ τὴν αἰτία, εἰ ἦν ἀμφοτέροις ὄντων ἀγεννητῶν, ὁ μὲν Θεὸς ἀπαθὴς, ἀτρεπτος, ἀκίνητος, ἐργαστικὸς, ἡ δὲ τὰ ἐναντία, παθητὴ, τρεπτὴ, ἀστατος, μεταποιουμένη. Καὶ πῶς ἤρμωσαν καὶ συνέδραμον; Ὅτερον κατὰ τὴν τῆς ὕλης φύσιν ἐξουικνούσας ἑαυτὸν ἐπεχίνευσεν αὐτὴν ὁ Θεός; Ἄλλὰ τοῦτο γὰρ ἀποπον, ὁμοίως ἀνθρώποις χρυσοκοῖν καὶ λιθουργεῖν, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας τέχνας, οἷα αἱ ὕλαι μορφοῦσθαι καὶ τυποῦσθαι δύναται, χειροκμητεῖν τὸν Θεόν. Εἰ δὲ οἶαν αὐτοῖς ἐβούλετο κατὰ τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν ἐποίησε τὴν ὕλην, τὸ πολύμορφον καὶ πανμορφικὸν τῆς δημιουργίας ἑαυτοῦ σχῆμα καὶ τύπον ἐσφραγίζόμενος αὐτῇ, καὶ εὐφημος καὶ ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, καὶ πρόσσει καὶ τὴν ὑπόστασιν τῶν ὄλων τὸν Θεὸν ἀγέννητον εἶναι κρατύνει. Τῷ γὰρ εἶναι ἀγέννητον, ἅμα καὶ τόπος εἶναι πρόσσει. Πολλὸς μὲν οὖν καὶ πρὸς τοῦτους ὁ λόγος, ἀλλ' οὐ νῦν ἡμῖν πρόκειται. Συγχρῆσαι δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἀθεωτάτους πολυθλοῦς εὐφημότεροι οὗτοι. » Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Διονυσίου. Καὶ τῶν Ἀργένους δὲ ἀκούε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Ἀργένους εἰς τὴν Γένεσιν.

« Εἰ δὲ τινι προσκόπεται διὰ τοὺς ἀνθρωπίνους

τεχνίτας μὴ δύνασθαι παραβέξασθαι τὸν Θεὸν χωρὶς ἅλης ἀγέννητος ὑποκειμένης κατασκευάζειν τὰ ὄντα, ἐπει μὴδὲ ἀνδριαντοποιὸς χωρὶς χαλκοῦ τὸ Ἰεὸν ἔργον ποιῆσαι δύναται, μὴδὲ τέκτων χωρὶς ξύλων, μὴδὲ οἰκοδόμος χωρὶς λίθων· ζητητέον πρὸς αὐτοῦ περὶ δυνάμεως Θεοῦ, εἰ, θελήσας ὑποστῆσαι ὅ τι βούλεται ὁ Θεός, τῆς θελήσεως αὐτοῦ οὐκ ἀπορουμένης οὐδὲ ἀνοουσης, δύναται ὑποστῆσαι ὅ βούλεται. Ὡ γὰρ λόγῳ τὰς ποιήσας (κατὰ πάντας τοὺς Πρόνοιαν εἰσάγοντας τῷ ἴδιῳ λόγῳ,) οὐκ οὐσας, ὡς βούλεται, εἰς διακόσμησιν τοῦ παντὸς ὑφίσταται τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, τοῦτω τῷ λόγῳ, καὶ τὴν οὐσίαν ὄσης χρῆζει, ἰκανὴ ἔστιν αὐτοῦ ἡ βούλησις ποιῆσαι γενέσθαι. Ἀπορήσμων (88) γὰρ πρὸς τοὺς οὐ βουλομένους ταῦθ' οὕτως ἔχειν, εἰ μὴ ἀκούσθαι αὐτοὺς εὐτυχεῖναι τὸν Θεὸν, ἀγέννητον εὐρύστην τὴν οὐσίαν, ἦν, εἰ μὴ τὸ ἀγέννητον αὐτῷ ὑποβεβλητὸς ἦν, οὐδὲν ἔργον δυνατὸς ἦν ποιῆσαι, ἀλλ' ἔμενον οὐ δημιουργός, οὐ Πατὴρ, οὐκ εὐεργέτης, οὐκ ἀγαθός, οὐκ ἄλλο τι τῶν εὐλόγως λεγομένων περὶ Θεοῦ. Πόθεν δὲ καὶ τὸ μετρεῖν τῆς ὑποκειμένης οὐσίας τὸ τοσούτου, ὡς διαρκῶσι τῆς τηλικούτου κόσμου ὑποστάται; Οἷονεὶ γὰρ Πρόνοιᾳ τις πρῆστυτέρα Θεοῦ ἀναγκάως τὴν ὕλην ἔσται ἀποβεβλητὰ τῷ Θεῷ, προσουμένη τὴν τέχνην τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ μὴ κενωσάθηαι, οὐκ οὕσης οὐσίας, ἣ ὁμολῶσαι δυνάμεως κατεκόσμησε τὸ τηλικούτον κόσμου κάλλος. Πόθεν δὲ καὶ δεκτικὴ γεγένηται πάσης ἧς βούλεται ὁ Θεὸς ποιήσας, μὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐαυτῷ τοσαύτην καὶ τοσαύτην ποιήσαντος, ὅποταν ἔχειν ἐβούλετο; Καθ' ὁπίθεσιν γοῦν ἀποβεβήμενοι τὸ ἀγέννητον εἶναι τὴν ὕλην, ταῦτα ἐρούμεν πρὸς τοὺς τοῦτο βουλομένους ἔτι, εἰ, Πρόνοιας οὐχ ὑποβαλλούσης τὴν οὐσίαν τῷ Θεῷ, τοσαύτη γεγένηται, εἰ Πρόνοιᾳ ἦν ὑπερῶσα, τί ἂν πλεόν πεποιθῆκε τοῦ αὐτομάτου; Καὶ εἰ αὐτὸς, μὴ ὄσης ἅλης, ἐβούλετο κατασκευάσαι αὐτήν, τί ἂν πλεόν ἡ σοφία, καὶ ἡ θεότης αὐτοῦ πεποιθῆκε, τοῦ ἔσθαι ἀγέννητος ὑποστάτης; Εἰ γὰρ εὐρύστηται ταῦτον γενόμενον ἂν ὑπὸ τῆς Πρόνοιας, ὅταν καὶ χωρὶς πρόνοιας ὕπῃσθαι, διὰ τί οὐχὶ καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου ἀβιτήσομεν τὸν δημιουργὸν καὶ τὸν τεχνίτην; Ὅσπερ γὰρ ἔσποιν ἐπὶ τοῦ κόσμου εἰπεῖν οὕτω τεχνίτως κατασκευασμένου τὸ χωρὶς τεχνίτου σοφοῦ τὸν αὐτοῦστοιχόν γεγενῆσθαι, οὕτω καὶ τὸ τὴν ὕλην τοσαύτην καὶ τοσαύτην, καὶ οὕτως εἰτακτὴν τῷ τεχνίτῳ Λόγῳ Θεοῦ ὁρροστημένη ἀγέννητος ἐπίσθαι ἔστιν ἄλλοθεν. Πρὸς μένος γὰρ τοὺς παραβάλλοντας, ὅτι οὐδεὶς δημιουργός χωρὶς ἅλης ποιεῖ, λεκτέον ὅτι ἀνομοίως παραβάλλουσι. Πρόνοιᾳ γὰρ παντὶ τεχνίτῳ ὑποβάλλει τὴν ὕλην, ἀπὸ προτέρας τέχνης, ἣ ἀνθρωπίνης ἢ θείας ἐρχομένης. Ταῦτα μὴ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀράτως πρὸς τοὺς, διὰ τὸ λέγεσθαι, « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, » οἰομένους ἀγέννητον εἶναι τὴν σωματικὴν φύσιν. Ὅσαυτα καὶ οὕτως. Καὶ ὁ Ἑβραῖος δὲ Φίλων ἐν τῷ Περὶ τῆς Προνοίας (89), ταῦτα περὶ τῆς ὕλης διέξεισι.

ut de artificum nostrorum more cogitans, dandum esse neget, Deum res universas moliri posse, nisi materiam quamdam ortu carentem præ manibus habuerit, cum neque statuarii absque aere, nec faber lignarius sine lignis, nec architectus sine lapidibus, **335** susceptum opus elaborare possit: de potestate Dei querendum ex illo est, utrum Deus ubi quidquid ipsi placuerit, moliri statuerit, nulla difficultate vim ejus voluntatis inhibente, quod visum sibi fuerit, perficere possit. Qua enim ratione qualitates illas (id quod ex eorum omnium qui Providentiam esse defendunt, oratione sententiaque conjunctum est) quæ nullædum erant, ad universi ornatum, pro infinita potestate sapientiaque producit: eadem omnino, naturam quamlibet, si qua forte indigeat, procreare continuo voluntas ejus per sese poterit. Nam queremus ex iis qui rem hoc modo se habere negaverint, numquid ex eorum opinione consequens sit, belle admodum id ac fortunate Deo cessasse, quod in naturam illam ortus expertem incidit, quam nisi eo ipso, quod ortu careret, nactus esset, nihil unquam efficere potuisset, adeoque perpetuo, molitoris, parentis, benigni, boni, ac cæteris omnibus, quæ magna cum ratione Deo tribuuntur, nominibus spoliatus, peratitisset. Deinde quod fieri potuit, ut vim materiæ tantam, sicut tanquam ad pondus accurate justaque ad mensam invenerit, quæ ad hujus proprie non majoris minorisve mundi molitionem satis esset? Invehenda quippe nescio que, Deo tamen antiquior, Providentia necessario fuerit, quæ materiam ei subjecerit, dum id ea provideret in posterum, ne quas in sese Deus haberet artis suæ notiones, irritæ cederent, ei non ejus naturæ copia fieret, cujus opera tam excellentem et eximiam universi speciem efficeret. Unde porro id habuit, ut omnis ejus qualitatibus capax esset, quam eidem imprimere Deus voluisset, nisi qualem eam habere ipse vellet, talem ante sibi tantamque molitus erit? Jam ut nonnullis daremus ortu carere materiam, iis tamen qui sic opinantur, hunc in modum instare possemus: Si quantumvis naturam illam Deo providentia nulla subjecerit, ejusmodi tamen ea per sese fuit: eandem si Providentia suoopte consilio procreasset, ecquid amplius ipsa, quam quod fortuito casuque factum videmus, effecisset? Quid Deus ipse materiam, quæ nulla tum esset, fingere moliri que statuisset? ecquid tandem ejus cum sapientia, tum divinitas excellentius, quam quod ex ortu carente materia exstitit, molitus esset? Nam si ex Providentia idem omnino profecturum erat, quod sine Providentia factum est, quidni ex ipso quoque mundo auctorem omnem artificemque tollamus? Quemadmodum enim absurdum fuerit, mundum hunc dicere tam eleganter, atque constructum, absque sapientis artificis manu talem exstitisse, ita vim

(88) Ἀπορήσμων. Ingeniosæ sunt ac solidæ Origenis rationes istæ.

(89) Περὶ τῆς Προνοίας. Non exstat opus illud

Philonis De Providentia. Cæterum ex hoc fragmento auferri potest, Philonem Platonis ex mente sensisse, rudem et indigestam a Deo materiæ molem

materiæ 336 tantam, ejusque conditionis et naturæ, adeoque artificis Numinis rationi obsequentem, sine ortus sui principio per se ipsam exstîtisse, non minus ineptum videri debet. Cæterum iis qui artificum nostrorum comparationem obtendunt, quorum nemo sine materia quidquam efficiat, occurrendum, nullam eorum hoc in genere similitudinem esse. Materiam enim artificii culibet Providentia subijcit, quæ a principe quadam, seu humana sit, arte oriatur. Atque hæc in præsentiarum adversus eos satis erunt, qui quod ita scriptum videant, « Terra autem erat invisibilis, et vacua, » naturam et corpoream ortus omnis expertem esse opinantur. » Huc usque Origenes. Cui Philonem Hebræum subijciam, in suo *De Providentia* libro, his verbis de materia disputantem.

CAPUT XXI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ex Philone de eodem argumento.

« Jam, inquit, moles hujus naturæ tanta, ortumne aliquid habuerit, statuendum nobis est. Deus ergo, cum de mundi hujus molitione cogitaret, tantum certo providit materiæ, nihil ut ad eam deesset omnino vel omnino superesset. Absurdum enim plane foret, artificum nostrorum vulgus, in singula, quæ præ manibus habeant, opera, eaque præsertim quæ majoris pretii futura sint, materiæ quantum satis fuerit, ad pondus exigere: qui numeros mensurasque rerum, jistasque singulorum inter se proportionis æqualitatisque rationes invenit, eum nihil de materiæ vi necessaria cogitasse. Dicam igitur hoc libere, nec pauciore, nec copiosiore materia, ad hujus mundi procreationem opus fuisse. Alioqui nunquam is usque adeo perfectus exstîtisset, nec in omnibus ac singulis partibus tam integre solideque compactus, nisi ex integra perfectaque natura constîtisset. Prudenis enim æ periti artificis est, antequam in opus incumbat, materiæ quantum opus fuerit præ oculis habere. Et homo quidem, ut cæteris etiam cognitione præstet, qui tamen vix usquam ab eo penitus errore qui ad mortales cognitionem quadam adhaerescit, liber esse potest, suis in operibus, a justa materiæ vi aberravit forte nonnunquam, ut eum vel pauciori aliquid adlere, vel ex ampliori detrahere nonnihil oporteat. At vero Deus, fons, inquam, ille cognitionis omnis atque scientiæ, amplius quidquam minusve, quam par esset, adhibere non potuit, cum omnibus mensuram ponderumque rationibus utatur, accurata prorsus ac perfecta mediocritate temperatis.

337 Qui vero secus nugari voluerit, nobis ille videlicet omnia continuo cæterorum artificum objiciet opera, quorum molitio, nonnulla materiæ vel accessione, vel detractioe melius vulgo feliciusque cedit. Sed nimirum argutias sophista querat, sapiens in rimanda rerum naturalium veritate versatur. » Ita Philo. Cæterum, quoniam Maximus professor Christianæ religionis non obscurus, librum quoque singularem ac proprium *De materia*

α Ισ. τοῖς. β Ισ. τεχνίτας. γ Ισ. add. εἰ μή.

ante omnia creatam esse, ex qua deinde præclaram illam quam cernimus rerum varietatem ac speciem eduxerit.

(90) Ἐλαττον προστιθέναι. Sensus postulat ἑλάττω προστιθῆναι. Ut opponatur sequenti membro, ὡς περιττῆς ἀφαιρεῖν.

(91) Ἀπαιεῖν ἐπαινετοῖς. Utramque vocem, aut saltem ἐπαινετοῖς libenter expunxerim.

(92) Ἄγνια τίθεμενος. Vix dubito quin reponendum sit, ἀντιτιθέμενος, vel ἀντίτα τίθεμενος, quod paulo ποιητικώτερον est. Sed Philo, quemadmodum

Φίλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Περὶ δὲ τοῦ ποσού τῆς οὐσίας, εἰ δὴ γέγονεν ἕν-
τως, ἐκείνω λεκτέον. Ἐτοχάσατο πρὸς τὴν τοῦ
κόσμου γένεσιν ὁ θεὸς αὐταρκεσιτάτης ὕλης, ὡς μήτ'
ἐνδέοι, μήβ' ὑπερβάλλοι. Καὶ γὰρ ἄποπον ἦν τοῖς α' μὲν
κατὰ μέρος τεχνίταις β, ὅποτε τι δημιουργοῖεν, καὶ
μέλιστα τῶν πολυτελῶν, γ δὲ ὕλης αὐταρκες
σταθμῆσασθαι τὸν δ' ἀριθμὸς καὶ μέτρα, καὶ τὰς ἐν
τούτοις ἰσότητας ἀνυμνηκίτα μὴ φροντίσαι τοῦ ἰκα-
νοῦ. Ἀλέω δὲ μετὰ παρήρησας, οὐτ' οὐτ' ἐλάττωτος,
ὅστε πλείονος οὐσίας ἔδει τῷ κόσμῳ πρὸς κατασκευῆν.
Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐγεγένητο τελείος, οὐδ' ἐν πάσι τοῖς μέ-
ρεσιν ἀλόκληρος, εὐ δημιουργημένος, ζ ἐκ τελείας
οὐσίας ἀποτετέλεισται. Πανσόφου γὰρ τὴν τέχνην ἴδων,
πρὶν ἀρῆσασθαι τινας κατασκευῆς, τὴν ἰκανὴν ἔβλεν
ὕλην. Ἀνθρώπος μὲν οὖν, καὶ εἰ τῶν ἄλλων τῆς
ἐπιστήμης διαφέρει, μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ παντελὲς
ἐκφυγεῖν τὴν συγγενῆ τὸν θνητῶν πλάνην, ἀπα-
τίρτο ἂν ἴσως περὶ τὴν ποσότητα τῆς ὕλης, ὅποτε
τεχνιτεύοι: τοτὲ μὲν, ὡς ἔλαττω προστιθέναι (90),
τοτὲ δὲ, ὡς περιττῆς ἀφαιρεῖν ὁ δὲ, πηγῆ τις ὡς
ἐπιστημῶν, ἐνδέοι ἢ περιττεῖον οὐδὲν ἐμελλεν ὑποβάλ-
λεσθαι, μέτροις ἄτε χρώμενος εἰς ἀκρίβειαν ὑπερ-
φυῶς πεπονθημένος ἄπασιν ἐπαινετοῖς (91). Ὁ δὲ
βουλόμενος ἄλλως ὕβλεν οὐκ ἂν φθάνοι καὶ τὰ πάν-
των ἔργα τῶν τεχνιτῶν αἴτια τίθεμενος (92), ὡς
ἄμεινον τῆς κατασκευῆς ἐπιλαχόντα προσθέσει τινὸς
ἢ μειώσει τὸν ἐν ὕλει. Ἄλλα γὰρ σοφιστίας μὲν
C ἔργον εὐρεσιλογεῖν, σοφίας δὲ ἕκαστα διερευνᾶν τῶν
ἐν τῇ φύσει. Καὶ τὰ μὲν τοῦ Φίλωνος τοῦτον ἐγέτω
τὸν τρόπον. Μαξιμῶ δὲ (93) τῆς Χριστοῦ διακρίσεως
οὐκ ἀσήμῳ ἀνδρὶ καὶ λόγος οὐκ οὐκ οὐκ συγγράμματα ὁ
Περὶ τῆς ὕλης, ἐξ ὧ μοι δοκῶ μέτρια χρησίμως
παρῆσασθαι, ἐς ἀκριβῆ τοῦ προβλήματος ἑλεγ-
χον.

cedit. Sed nimirum argutias sophista querat, sapiens in rimanda rerum naturalium veritate versatur. » Ita Philo. Cæterum, quoniam Maximus professor Christianæ religionis non obscurus, librum quoque singularem ac proprium *De materia*

D et Xenophon, poetas interdum amat. Porro illud οὐκ ἂν φθάνοι, etc., hunc quoque sensum pati possit, ut artificum omnium officia opera, nihil unquam efficiat. In eo tamen hæreo, quam expressi, quod is, meo quidem judicio, cum sequentiibus ἀλλὰ γὰρ σοφιστίας, etc., elegantius ornatusque cohereret.

(93) Μαξιμῶ δὲ. Nordum satis definitio, quis ille Maximus fuerit. Erat quidem Maximus Hierosolymorum artifex, æqualis Eusebii; sed veretur, ut hunc vere maximum Arianae impietatis hostem

scripsit, juvat ex eo nonnulla proferre quæ ad exquisitam propositæ quæstionis disceptationem conducant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Ὅτι μὴ ἀγέννητος ἦ Ὡλη, μηδὲ κακῶν αἰτία.

Ὅτι μὲν ἀδύνατον ὑπάρχειν ἀγέννητα δύο ἅμα, οὐδὲ σε ἀρνοεῖν νομίζω, εἰ καὶ τὰ μέγιστα δοκεῖς προλαβόν τούτου προσθεῖσθαι τῷ λόγῳ, τὸ πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ ἕτερον δεῖν λέγειν, ἢ εἰ κεχώρισται (94) τῆς Ὡλης ὁ Θεός, ἢ αὐτὸ πάλιν ὄχι ἀμέριστος αὐτῆς τυγχάνει. Εἰ μὲν οὖν ἠνώσθηαι τις αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι, ἐν τῷ ἀγέννητον λέξει· ἑκάτερον γὰρ τούτων μέρος ἔσται τοῦ πλησίου ἀλλήλων δὲ μέρη τυγχάνοντα, οὐκ ἔσται ἀγέννητα δύο. Ὡς οὐδὲ διάφορα μέρη κατακερματιζόμενα εἰς πολλὰ γεννητὰ, ἀλλ' ὡς ὁ λόγος ἀπατεῖ, ἐν τῷ γεννητῷ, τὸν ἀνθρώπου, πολυμερὲς πρὸς τοῦ Θεοῦ γεγενῆαι φαμέν· οὕτως ἀνάγκη, εἰ μὴ κεχώρισται τῆς Ὡλης ὁ Θεός, ἐν τῷ ἀγέννητον εἶναι λέγειν. Εἰ δὲ κεχώρισθαι φῆσαι τις, ἀνάγκη εἶναι τι τὸ ἀπὸ μέσου ἀμφοτέρων, ὅπερ καὶ τὸν χωρισμὸν αὐτῶν δείκνυσιν. Ἀδύνατον γὰρ ἐν διαστάσει ἐξετάζεσθαι τι ἀπὸ τινος, οὐκ ὄντος ἐτέρου καθ' ὃ ἡ διάστασις ἑκατέρου γίνεται· ὅπερ οὐ μέχρι τούτου ἴστανται καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ πλεῖστον ὄντων. Ὅν γὰρ ἐπὶ τῶν δύο ἀγεννητῶν εἰπομέν λόγον, τούτων ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως προχωρεῖν, εἰ τὰ ἀγέννητα δοθεῖη τρία. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἐροῖμην ἂν, εἰ κεχώρισται ἀλλήλων, ἢ αὐτὸ πάλιν ἑκαστον ἦνται τῷ πλησίον. Εἰ μὲν γὰρ ἠνώσθηαι τις εἶποι, τὸν αὐτὸν ἀκούσει τῷ πρώτῳ λόγον· εἰ δ' αὐτὸ πάλιν κεχώρισθαι, οὐ φεῖξεται τὴν ἐξ ἀνάγκης τοῦ χωρίζοντος ὑπόστασιν. Ἄν δὲ ἄρα τις καὶ τρίτον εἶναι λέξει λόγον, ὡς ἀρμύζοντα περὶ τῶν ἀγεννητῶν λέγεσθαι, τούτεστι τὸ μὴ κεχώρισθαι τῆς Ὡλης τὸν Θεόν, μήτ' αὐτὸ πάλιν ὡς ἐν μέρει ἠνώσθηαι, εἶναι δὲ καθάπερ ἐν τόπῳ τῇ Ὡλη τὸν Θεόν, ἢ καὶ τὴν Ὡλην ἐν τῷ Θεῷ, τὸ συνεχὸν ἀκούειν, οὐ, εἰ τὸτόπου τοῦ Θεοῦ τὴν Ὡλην εἰπομέν, καὶ ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν καὶ χωρητικὸν (95) λέγειν δεῖ, καὶ πρὸς τῆς Ὡλης περιγραφόμενος. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμοίως αὐτὸν τῇ Ὡλη ἀτάκτως φέρεσθαι, μὴ ἴστανθαι τε μηδὲ μένειν αὐτὸν ἐπ' ἑαυτοῦ ἀνάγκη, τοῦ, ἐν ᾧ ἔστιν, ἄλλοτ' ἄλλως φερομένου. Πρὸς δὲ τούτους καὶ ἐν χεῖροσι γεγενῆαι τὸν Θεόν εἰπεῖν ἀνάγκη. Εἰ γὰρ ἦν ποτε ἀκοσμος ἡ Ὡλη, ἐκόσμησε δὲ αὐτὴν εἰς τὸ κρεῖττον τρέψαι προαιρούμενος, ἦν ποτε οὐτε ἐν ἀκοσμήτοις ἦν ὁ Θεός. Δικαίως δ' ἂν καὶ τούτων ἐροῖμην τὸν λόγον, πότερον ἐπληροῦν τὴν Ὡλην ὁ Θεός, ἢ ἐν μέρει τινὲ τῆς Ὡλης ἦν. Εἰ μὲν οὖν ἐν μέρει τινὲ τῆς Ὡλης εἰπεῖν τις ἐθέλοι τὸν Θεόν, πλεῖστον ὄσον μικρότερον τῆς Ὡλης λέγει· εἰ δὲ (96) μέρος αὐτῆς, ὄσον ἐχώρησεν αὐτὸν. Εἰ δ' ἐν πάσῃ εἶναι λέγοι τῇ Ὡλη, πῶς ταύτην ἐδημιούργησε φραστέον. Ἀνάγκη γὰρ ἢ συστολῆν τινα τοῦ Θεοῦ λέγειν, ἢς γενομένης, ἐδημιούργησε ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ὑπεχώρησεν, ἢ καὶ αὐτὸν τῇ Ὡλη συνδημιουργεῖν, οὐκ ἔχοντα ὑποχωρήσεως τό-

maximus Arianus intelligat : tametsi hunc, quisque sit, Maximum, ut supra Dionysium Alexandrinum, satis frigide appellari. Caterum, Dialogus fuit tota hæc de materia disputatio, ut legenti patet.

(94) Ὅτι κεχώρισται. Prima hæc argumenta,

A CAPUT XXII.

Materiam nec ortu carere, nec malorum causam esse.

Equidem, Inquit ille, duo simul, quæ ortu careant, esse non posse, quin mecum intelligas, non dubito; licet hoc ponere insuper atque addere videaris, e duobus necessarium alterutrum esse, ut vel segregatus materia Deus, vel cum eadem omnino conjunctus esse dicatur. Qui ergo tam conjunctum esse volet, is unum duntaxat aliquid statuet, quod ortu careat; tunc enim alterius alterum pars utique foret, quæ vero mutuum inter sese partis rationem habent, eadem, quæ ortu careant, duo simul esse non possunt. Nam quemadmodum hominem sic a Deo procreatum esse dicimus, ut is non jam diversæ partes, atque in plura genita distractæ, verum, ut ipsa ratio postulat, res una quidem genita sit, variis tamen ex partibus constituta, sic necesse plane est, si Deum a materia seconjunctum esse negas, unum duntaxat aliquid, quod genitum non sit, agnoscere. Sin ab eadem secretum esse voles, medium necessario quiddam inter utrumque statuendum erit, quo utriusque dissidium ostendatur. Nec enim unus ab altero divortium constitui dignoscere potest, nisi tertium aliquid suberit, ex quo divortium illud assimetur. Atque hæc ratio non tantum vel in hoc, vel in uno quopiam, sed etiam in pluribus locum habet. Quod enim de duobus ortu carentibus dictum est, id similiter valere necesse erit, si tria ponentur ortu carentia. Nam de illis eodem modo quæram, utrum disjuncta illa sint, an singula inter sese conjuncta. Si conjuncta quis esse defendet, idem ego contra, quod paulo ante argumentum opponam. Sin distincta fatebitur nunquam illius quarti necessitatem effugiet, quod hoc dissidii genus efficiat. 338 Quod si tertium quiddam existimet, de illis ortu carentibus conimode satis responderi posse, Deum videlicet nec penitus a materia secretum nec tamen partis in morem cum eadem esse conjunctum; sed vel materia Deum, vel materiam ipsam Deo, sic tanquam loco proprio contineri: ex hac opinione consequens illud omnino fuerit, ut, si Dei locum materiam esse dicamus, eundem necessario et capi ab aliquo, et materia ipsa circumscribi posse fateamur. Quin etiam illum necesse erit, perinde ut materiam, perturbato ferri; nec eundem in se ipso manere semper immotumque consistere, cum illud, in quo erit, huc illucque perpetuo rapiatur. Ad hæc, locum in deterioribus Deum ipsam habuisse concedendum erit. Nam si rudis olim et incondita materia fuit, eamque Deus in elegantiorum et ornatiorem speciem conformare statuit, fuit

nonnisi adversus eos qui corporeum Deum fingent. momentū quiddam habere possunt.

(95) Χωρητικόν. Malim χωρητόν cum altero manere.

(96) Λέγει· εἰ δὲ. Post λέγει minor adhibenda distinctio, et δὲ mutandum in γε, vel δὲ.

profecto, cum Deus in rudī et incondita mole versaretur. Præterea hunc etiam in modum urgere liceat, utrum Deus materiam implet universam, an in aliqua duntaxat ejus parte collocatus esset. Nam si in parte solum fuisse volent, mirum quam angustiore illi nobis materiam Deum faciunt, cum pars ejus aliqua Deum integrum contineret. Sin totam ab eo materiam occupatam esse dicent, dicant ipsi quoque, quemadmodum eam elaborare Deus ac perpolire poterit. Siquidem aut sese Deum collegisse necesse erit, itaque partem eam conformasse, ex qua secesseret; aut, quod loci, in quem secederet, nihil omnino superesset, cum materia se ipsum una conformasse. Jam vero, si materiam in Deo esse respondeant, quaerendum similiter fuerit, utrum sic in eo statuatur, ut a seipso quasi distinctus ille distractusque sit, quomodo sic in aere tot animantium genera versantur, ut idem ad ea capienda, quæ in ipso fiunt, aliquam partium suarum divisionem patiatur: an potius, tanquam in loco, hoc est, ut aqua in terra collocatur. Si quemadmodum in aere, Deum jam habemus, qui in partes distrabi secarique possit. Sin ut aqua in terra est, materia vero perturbata atque indigesta erat, adeoque mala gremio suo continebat: superest omnino, ut ipsum quoque Deum, et rerum imperfectarum et malorum sedem ac locum esse dicamus. Quod mihi quidem cum minus religiose dici, tum abs te periculosius responderi videretur. Quippe materiam enim esse vis, ne malorum auctorem Deum esse fatearis: idem tamen, ut hoc ipsum effugas, malorum cum receptaculum agnoscere cogaris. Et sane si ex rerum genitarum ortu atque natura in eam te mentem adductum esse **339** diceres, ut ortu carere materiam putares, ita rem habere non posse, pluribus equidem rationibus ostenderem. Nunc quoniam malorum procreationem haec tibi suspicionem movisse ais, singularem propterea de illis disputationem instituendam putavi. Nam ubi semel intellectum erit, quemadmodum existant mala, ac simul qui Deum materia usum esse dicat, ei quoque Deum malorum auctorem habendum esse consiterit, tum una suspicionem istam funditus sublatam iri existimo. Tu ergo materiam ab omni qualitate vacuam, ex qua Deus mundum hunc procreavit, cum eo simul esse contendis. Ita mihi quidem videtur. Ergo si ab omni qualitate vacua materia fuit, et procreatus a Deo

(97) Γενομένων αὐτῶν. L. γενομένων ἐν αὐτῶν.

(98) Ὑλην γὰρ εἶναι θέλει. Disputationis hujus cardo postulat, ut ἀγέννητον inseratur; eamque vocem proxime consequentia desiderant.

(99) Ἐγεσθαι. Corrigenđ. ex alter. manusc. Ἐργεσθαι, quam lectiorem etiam Montac. representat.

(1) Ποιήτης τῶν ποιήτων ποιήτης. Lege et distingue, ποιήτης, τῶν ποιήτων ποιήτης, cum alt. manusc.

(2) Συλλελογίσται ὡς οὐκ ἄδύνα. κ. τ. λ. Corrupta ista sunt, nec saniora illa manusc., συλλελογίσται ὡς οὐκ ἄδύνατον ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργῶν τὴν θεὸν, ἄδύνατον εἶναι δοξάζει, etc. Facile tamen emendari

πον. Εἰ δὲ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ εἶναι τις λέξει, ὁμοίως ἐξετάζειν δεῖ, πότερον οὐκ εἰσισταμένου αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὡσπερ ἐν ἀέρι ζῶον ὑπάρχει γένν, διακρουμένου καὶ μεριζομένου αὐτοῦ εἰς ὑπόδοχὴν τῶν γινομένων αὐτῷ (97), ἢ ὡς ἐν τόπῳ, τοῦτεστιν ὡσπερ ἐν γῆ ὕδωρ. Εἰ μὲν γὰρ εἰποιεν, ὡς ἐν ἀέρι, μεριστὸν ὑπάρχει τὸν θεὸν εἰπεῖν· εἰ δ' ὡσπερ ἐν γῆ τὸ ὕδωρ, ἦν δὲ ἀτακτος ἡ ὕλη καὶ ἀκόσμητος, πρὸς δὴ τοῦτοις ἔχουσα καὶ κακὰ, τὸν θεὸν λέγειν ἀνάγκη τόπον εἶναι τῶν ἀκοσμήτων καὶ τῶν κακῶν. Ὑπερ οὐκ εὐφημον εἶναι μοι δοκεῖ, ἐπισφαλὲς δὲ μᾶλλον. Ὑλην γὰρ εἶναι θέλει (98). Ἴνα μὴ τῶν κακῶν ποιητὴν εἴπῃς τὸν θεόν, καὶ τοῦτο φεύγειν προαιρούμενος, δοχεῖον αὐτὸν τῶν κακῶν εἶναι λέγεις. Εἰ μὲν οὖν τὴν ὕλην εἰς τῶν ὑποστάτων γεννητῶν ὑπόνοιαν ἀγέννητον ὑπάρχειν εἰλεγες, πολλὸν ἀντὶ αὐτῆς ἐποιεσάμην λόγον, εἰς ἀποδείξιν τοῦ, ὅτι ἄδύνατον ὑπάρχειν αὐτὴν· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν γένεσιν αἰτίαν ἀνάγκη εἶναι τῆς τοιαύτης ὑπόνοιαι, διὰ τοῦτ' ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τούτων ἔχουσαί (99) μοι δοκεῖ. Φανεροῦ γὰρ γενομένου τοῦ λόγου, καθ' ἂν τρόπον ἐστὶ τὰ κακὰ, καὶ ὅτι οὐχ οἶόν τε ἐστὶν ἀνάκτων τῶν κακῶν εἰπεῖν τὸν θεόν, ἐκ τοῦ ὕλην αὐτὸν ὑποτιθεῖναι, τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἀναρῆσθαι μοι δοκεῖ. Φῆς τοίνυν ἄποιον ὕλην συνπάρχειν τῷ θεῷ, ἐξ ἧς τῆδε τοῦ κόσμου γένεσις ἐδημιούργησεν. Οὕτω μοι δοκεῖ. Ολοκύνει εἰ ἀποιος ἐτύχχανεν ἡ ὕλη, γέγονε δὲ κόσμος πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ αἰ ποίητες, τῶν ποιητῶν ποιήτης (1) γέγονεν ὁ θεός. Οὕτως ἔχει. Ἐπεὶ δὲ σου καὶ λέγοντος ἐμπροσθεν ἤκουον, ὡς ἄδύνατον ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τι, πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπόκριται τὴν ἐμήν. Δοκεῖ μοι τὰς τοῦ κόσμου ποιήτας μὴ ἐξ ὑποκειμένων ποιητῶν γεγονέναι δοκεῖν. ἕτερον δὲ τι παρὰ τὰς οὐσίας ὑπάρχειν αἰοτήτων τὰς ποιήτας ἐδημιούργησεν ὁ θεός, μήτε ἐκ τῶν οὐσιῶν, τῷ μὴδὲ οὐσίαις αὐτὰς εἶναι ἐκ μὴ ὄντων αὐτὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονέναι εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ὅθεν περὶ τούτων ἐδοκεῖ μοι λέγειν· συλλελογίσται ὡς οὐκ ἄδύνατον (2) εἶναι δοξάζειν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι τι πρὸς τοῦ θεοῦ. Ἄλλ' ὁ μὲν (3) περὶ τούτου λόγος ὡς ἐχέτω. Καὶ γὰρ παρ' ἡμῶν (4) θεωρούμεν ἀνθρώπους ἐξ οὐκ ὄντων ποιούντας τινα, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα δοκοῦσι ποιεῖν ἐν τινι, οἷον πῦρ ἀρχιτεκτόνων τὸ παράδειγμα λάβωμεν. Καὶ γὰρ οὗτοι ποιοῦσι πλείους οὐκ ἐκ πολλῶν, καὶ ναοὺς ὁμοίως οὐκ ἐκ ναῶν. Εἰ δ' ἐστὶ τοῦτοις οὐσίαις ὑπέκεινται, οἷαι ἐξ ὄντων αὐτοῖς ἀνάγκη ποιεῖν, σφάλλῃ τῷ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ

possunt, si legeris, ὡς συλλελογίσται ἄδύνατον εἶναι δοξάζει, etc.

(3) Ἄλλ' ὁ μὲν. Concessio nou est, sed quasi transitio.

(4) Καὶ γὰρ παρ' ἡμῶν. Subtiliora sunt, quam solidiora, quæ sequuntur. Nec enim ὀλιώδεις ἰσθί, mudum ex alio mundo, sed ex materia factum volebant; et scis, opinor, vidissent, artes illas singulares ac proprias, non jam ex nihilo repente nasci, sed acri studio, continenti usu, improbo labore, ac similibus artium imitatione paulatim excitari ac perfici.

ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ ποιούσα τὴν πόλιν, ἢ αὐ τοὺς ναοὺς, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν οὐσίαν τέχνη· ἡ δὲ τέχνη οὐκ ἐξ ὀπαικείας τινος ἐν ταῖς οὐσίαις τέχνης γίνεται, ἀλλ' ἐξ οὐκ οὐσίας ἐν αὐταῖς γίνεται. Ἀπαντῶσιν δὲ μοι δοκεῖς οὕτω τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξ ἧς ἔχει τέχνης τῆν ἐν τῇ οὐσίᾳ τέχνην ποιεῖ. Πρὸς δὲ τοῦτο λέγεσθαι τοῦτ' εὐ ἔχειν μοι δοκεῖ, ὅτι οὐδὲν ἐπ' ἀνθρώπῳ ἐκ τῶν οὐπαικείων τέχνης γίνεται. Οὐ γὰρ ἐνεστὶν αὐτῆν ἐφ' ἑαυτῆς οὕσαν δοῦναι τὴν τέχνην· τῶν γὰρ συμβεβηκότων ἐστὶ, καὶ τῶν τότε τὸ εἶναι λαμβανόντων, ὅποσων ἐν οὐσίᾳ γίνονται. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος καὶ χωρὶς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐσται· ἡ δ' οὐκ ἐσται, ἐὰν μὴ πρότερον ἀνθρώπος ᾖ. Ὅθεν τὰς τέχνας ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ἀνθρώπου περιτίθειν γίνεσθαι λέγειν ἀναγκαῖον. Εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐπ' ἀνθρώπων ἰδεῖσθαι, πῶς οὐκ προσήκει τὸν Θεὸν μὴ μόνον ποιότητος ἐξ οὐκ ὄντων φάναί δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ οὐσίας; Τὸ γὰρ δυνατόν φανῆναι γίνεσθαι εἰ ἐξ οὐκ ὄντων, τὸ καὶ τὰς οὐσίας οὕτως ἔχειν δεῖκνυται.

iis subjectæ sint, illos idcirco ex iis quæ ante jam essent, ista moliri existimes, tuum te fallit argumentum. Nec enim ejusmodi substantia, vel urbem, vel templum, efficit, sed ea tantum ars quæ circa substantiam versatur. Ars ista porro, non jam ex simili quodam artis genere, quod iis substantiis includatur, exiit, sed ex nulla prorsus ategressa in illis arte perficitur. At enim occurres, artificem ex ea demum qua præditus arte est, artem in substantiæ geminam efficere. Atqui ne in ipso quidem homine, ex ategressa quadam arte ars illa perficitur. Nec enim fas est artem quæ per se ipsa sit, ullam statuere, cum accidentium adeoque rerum illarum ex genere sit, quæ tum primum alterius beneficio esse incipiunt, cum in substantia producuntur. 340 Etenim, ut architectura ulla sit, domo tamen erit; eadem, si non prius homo fuerit, esse nulla poterit. Ita concludendum necessario est, ejusmodi artium esse naturam, ut in hominibus ex eo quod nusquam est, oriantur. Quod si verum in hominibus esse ostendimus, quisquamne porro negare audeat, ex nihilo vel qualitates, vel ipsas quoque substantias a Deo fieri posse? Nam quæ ratio fieri omnino quidquam ex uihilo posse demonstrat, eadem in substantiis quoque valere debet.

« Ἐπεὶ δὲ πόθος ἐστὶ σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν, ἐπὶ τῶν τούτων ἐλεεσσομαι λόγῳ. Καὶ σου βραχέα πυθέσθαι βούλομαι. Τὰ κακὰ πρότερον οὐσία σοι δοκοῦσιν εἶναι ἢ ποιότητες οὐσιῶν; Ποιότητες οὐσιῶν εὐ ἔχειν λέγειν μοι δοκεῖ. Ἡ δὲ ὠήσθεος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος, οὕτω προλαβὼν (5) ἔξεπον τῷ λόγῳ. Οὐκοῦν εἰ τὰ κακὰ ποιότητες ὑπάρχουσιν οὐσιῶν, ἡ δὲ ὠήσθεος ἦν, τῶν δὲ ποιότητων ποιητὴν εἶπας τὸν Θεὸν εἶναι, ἔσται καὶ τῶν κακῶν δημιουργὸς ὁ Θεός. Ὅτε τοίνυν οὐδ' οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν εἶπαι δυνατόν τὸν Θεὸν, ὠήθη αὐτῷ προσάπειν περὶ τὸν εἶναι μοι δοκεῖ. Εἰ δὲ τι πρὸς ταῦτα λέγειν ἔχεις, ἀρχοῦ τοῦ λόγου. Εἰ μὲν ἐκ φιλονεικίας ἡμῖν ἡ ζή-ησις ἐγένετο, οὐκ ἂν δεύτερον περὶ τῶν κακῶν ἤξιον ὀρῆσθαι· ἐπεὶ δὲ φιλίας ἔνεκα μᾶλλον, καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφέλειας τῆν ἐξέτασιν ποιούμεθα τῶν λόγων, ἀνοθεῖν περὶ τούτων ὀρῆσθαι ἀξίῳ συγχωρεῖν. Τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ σοι φανερὰν εἶναι δοκῶ, καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν, ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν φεύδος νικῆσαι θέλω, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως. Καὶ σὲ δὲ οὕτω διακρίσθαι σαφῶς ἐπίσταμαι. Ὅθεν οὐκ ἔστω χροῖμενος νομίζεις δύνασθαι τὸ ἀληθὲς εἰρεῖν, τοῦτ' ἔχρησαι μηδὲν

A mundus est, et qualitates in mundo sunt, istarum profecto qualitatum auctor Deus est. Utiq̄. Quoniam igitur et ipse paulo ante audiebam, ex nihilo fieri nihil omnino posse, hoc tu mihi respondeas velim. Existimas, ni fallor, mundi qualitates neque subjectis ex qualitatibus factas esse, et tamen a naturis esse distinctas omnino. Si ergo qualitates a Deo, neque subjectis ex qualitatibus, neque etiam ex naturis productæ sint, quod naturæ non sicut, eas ex nihilo certe quidem productas esse uocesse est. Quare, frustra, opinor, tuis id argumenti effectum esse dicebas, nihil ut omnino Deus ex nihilo efficere potuisset crederetur. Quanquam hunc etiam in modum hac ipsa de re disputare licet. Ab hominibus interdum videmus, ex eo, quod nusquam est, nounulla fieri, ut in alio quopiam susceptum opus efficere maxime videantur. Nam, ut in architectis exemplum statuamus, urbes illi quidem, non tamen ex urbibus; templa quoque, non ex templis ædificant. Si enim quod substantiæ quædam

essent, ista moliri existimes, tuum te fallit argumentum. Nec enim ejusmodi substantia, vel urbem, vel templum, efficit, sed ea tantum ars quæ circa substantiam versatur. Ars ista porro, non jam ex simili quodam artis genere, quod iis substantiis includatur, exiit, sed ex nulla prorsus ategressa in illis arte perficitur. At enim occurres, artificem ex ea demum qua præditus arte est, artem in substantiæ geminam efficere. Atqui ne in ipso quidem homine, ex ategressa quadam arte ars illa perficitur. Nec enim fas est artem quæ per se ipsa sit, ullam statuere, cum accidentium adeoque rerum illarum ex genere sit, quæ tum primum alterius beneficio esse incipiunt, cum in substantia producuntur. 340 Etenim, ut architectura ulla sit, domo tamen erit; eadem, si non prius homo fuerit, esse nulla poterit. Ita concludendum necessario est, ejusmodi artium esse naturam, ut in hominibus ex eo quod nusquam est, oriantur. Quod si verum in hominibus esse ostendimus, quisquamne porro negare audeat, ex nihilo vel qualitates, vel ipsas quoque substantias a Deo fieri posse? Nam quæ ratio fieri omnino quidquam ex uihilo posse demonstrat, eadem in substantiis quoque valere debet.

C « Sed quoniam de malorum procreatione aliquid audire gestis, in eam deinceps disputationem ingrediar. Ac primum pauca ex te sciscitari libet. Utrum ergo mala substantias, an substantiarum qualitates esse putas? Substantiarum qualitates, inquis. Atqui materia ut qualitate, sic figura omni spoliata erat; hoc enim jam ante positum, institutum disputationem persecutus sum. Igitur, si et substantiarum qualitates mala sunt, et materia qualitate omni carebat, Deum porro qualitatum auctorem esse confessus es; erit idem malorum etiam architectus. Itaque Deo materiam adjungere supervacaneum est, cum ne sic quidem malorum procreatione solum et immunem Deum habere possis. Tu, si quid babes quod huic argumento respondeas, incipe vero. Et quidem

D si contentionis et pugnæ studio, hæc a nobis suscepta disputatio foret, malorum rationem in questionem iterum vocari non paterer. Sed quoniam amicitia potius, et proximi utilitas in hujusmodi nos sermonem adduxit, age, hanc de integro questionem disceptare liceat. Equidem sensum tibi meum, quidve hac in disputatione sequar, notum abude tibi et exploratum esse non dubito: hoc me nimirum agere, non ut vicisimilibus argumentis falsum

(5) Οὕτω προλαβὼν. Clarius esset, οὕτω γὰρ προλαβ. Cæterum hoc argumentum firmus est.

extorqueam, sed ut accurata disquisitione illustratum et confirmatum verum habeamus. Nec alio te animo esse prorsus intelligo. Qua te ergo ratione verum assequi posse arbitraris, ea tibi libere atque ingenue utendum statue. Nam dum eo, quod melius est, abuteris, rem utique non tibi modo, sed etiam mihi, quem ignorantia liberabis, perutilem feceris. Nuuc igitur substantias quasdam, opinor, mala esse voles, quod ea, præterquam in substantiis, nusquam omnino videantur. Ergo, bone vir, cum substantias mala esse putes, sequitur profecto, ut excutienda nobis substantiæ natura sit. An tu substantiam corporeæ molis eoaugmentatiouem aliquam esse arbitraris?

341 Arbitror vero, ista porro corporea moles num tibi existit ipsa per sese, nullius ut opem omnino desideret, ac eo præsentè tum esse incipiat? Prorsus. Quid? Num tibi mala in actione quadam videntur esse posita? Videntur sane. Actiones autem num esse tuæ primum incipiunt, cum is qui agit præsens adfuerit? Utique. Sin qui aget, nullus erit, ne id quidem, quod ipse agat, esse poterit? Non poterit. Ergo si et substantia corporeæ molis eoaugmentatiouem quædam est, nec ullius præsentiam requirit, in quo nata existendi vim accipiat: contra vero mala alterius cuiusdam actiones sunt, actiones istæ porro alicujus præsentiam postulant, in quod dum sunt, tum existere primum incipiunt, restat profecto ut substantia mala esse non possint. Quod si verum est, itemque si malum cædes est, ac proinde alicujus actio; cædes igitur substantia esse non potest. Jam si quæ agendi vim habent, ea substantias esse vis, fateor id quidem: homo enim cædis alicujus auctor, quatenus homo est, substantia quædam est: quæ tamen cædes ab eo sit, ea non substantia, sed substantiæ opus est. Cæterum hominem aliquando malum, ob cædem ab illo patratam; aliquando bonum propter beneficium ab eodem profectum appellamus: quæ nomina propter ea quæ substantiæ contigerint, ad ipsam adhaerescunt illa quidem, substantia tamen ipsa non sunt. Nec enim aut cædes aut adulterium, aut aliud quodcumque malum, substantia est. Sed quemadmodum a grammatica grammaticum, rhetoricam a rhetorica, a medicina medicum nominamus, cum tamen neque medicina, neque rhetorica, neque grammatica substantia sit: sed tantum ex his quæ sibi eveniunt, hæc nomini, quorum ipsa nullum est, varietatem sortiuntur. Sic ab iis quæ vulgo mala censentur, substantiæ nomen imponi statuo, quorum tamen ipsa nullum est. Periunde autem philosophari debes, ut alium atqueque hominibus malorum auctorem animo et cogitatione fingas, eumque similiter, quatenus in ipsis male agendi principium et causa quædam est, ob illa ipsa, quæ agit, malum esse. Nam malus utique dicitur ipse

(6) *Παραστῆναι*. Usitatus fuerit *παραστῆσαι*.

(7) *Εἰ δὲ οὐκ ἔστι τὰ κακά*, etc. Mendosa hæc sunt; quæ facile sic emendes, *Εἰ δὲ μὴ οὐκ ἔστι τὰ κακά, κακὸν δὲ ὁ φόνος*, etc.

(8) *Ἐστῶται τούτων*. Ἀπολλόγιστος videtur ista

δυσωπούμενος. Οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις μόνον, χρῆσάμενος τῶ κρείττονι, ἀλλὰ πάντως καὶ μετὰ τῶν ἀγνοῶ. Σαφῶς παραστῆναι (6) μοι δοκεῖς καὶ τὰ κακὰ οὐσίας ὑπάρχειν τινά· οὐδὲ γὰρ ἐκτὸς οὐσιῶν αὐτὰ ὄντα βλέπω. Ἐπεὶ τοίνυν, ὡ οὗτος, καὶ τὰ κακὰ οὐσίας εἶναι λέγεις, ἀνάγκη τὸν τῆς οὐσίας ἔξετασθαι λόγον. Δοκεῖ σοι τῆν οὐσίαν σωματικὴν τινὰ σῆσταισιν εἶναι; Δοκεῖ. Ἡ δὲ σωματικὴ σύστασις αὐτῆ ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχει οὐ θεομένη τινός, οὐ γενομένου τὸ εἶναι ληφεται; Οὕτως ἔχει. Δοκεῖ δὲ σοι τὰ κακὰ ἐνεργείας εἶναι τινος; Οὕτω μοι φαίνεται. Αἱ δὲ ἐνεργείαι τότε τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, ὅπου? ἂν ὁ ἐνεργῶν παρῆ; Οὕτως ἔχει. Οὐκ ὄντος δὲ τοῦ ἐνεργούντος, οὐδ' ἔπερ ἐνεργεῖ ἔσται ποτὲ; Οὐκ ἔσται. Οὐκοῦν εἰ ἡ οὐσία σωματικὴ τις ἐστὶ σύστασις, αὐτῆ δὲ οὐ δεῖται τινος, ἂν ὦ γενομένη τὸ εἶναι ληφεται· τὰ δὲ κακὰ ἐνεργείαι ὑπάρχουσι τινος, αἱ δὲ ἐνεργείαι δεόνται τινος, ἂν ὦ γενόμεναι τὸ εἶναι λαμβάνουσιν· οὐκ ἔσονται οὐσίαι τὰ κακὰ (7). Εἰ δὲ οὐσίαι τὰ κακὰ, κακὸν δὲ ὁ φόνος, ἐνεργεία ὑπάρχει τινός, οὐκ ἔστιν ἄρα οὐσία ὁ φόνος. Εἰ δὲ τὰ ἐνεργούντα οὐσίαν εἶναι θέλεις, σύμφημι καγῶ. Οἷον ἀνθρώπος ὁ φονεύς, καθ' ἂν μὲν λόγον ἀνθρώπος ἐστίν, ὑπάρχει οὐσία· ὁ δὲ, ὅταν ποιῆ, φόνος, οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' ἔργον ἐστὶν οὐσίας. Λέγομεν δὲ τὸν ἀνθρώπον ποτὲ μὲν κακὸν, διὰ τὸ φονεῦναι, ποτὲ δ' αὖ πάλιν, διὰ τὸ εὐεργετεῖν, αγαθόν. Καὶ προσπλέκεται ταῦτα τὰ ὀνόματα τῆ οὐσίᾳ ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτῆ, ἅτινα οὐκ ἔστιν αὐτῆ. Ὅτι γὰρ φόνος ἐστὶν ἡ οὐσία, οὐτ' αὖ πάλιν ἡ μοιχεία, οὐτε τι τῶν ὁμοίων κακῶν· ἀλλ' ὡσπερ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ γραμματικὸς λέγεται, καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ὁ ῥήτωρ, καὶ ἀπὸ τῆς λατρικῆς ὁ λατρός, τῆς οὐσίας οὐτ' ἱατρικῆς οὐσίας, οὐτε μὴ ῥητορικῆς, οὐτε γραμματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων αὐτῆ τὴν προσηγορίαν λαμβανούσης, ἀφ' ὧν οὕτως ὀνομάζεσθαι δοκεῖ, οὐδ' ὅπτερον αὐτῶν οὐσία· ὁμοίως μοι φαίνεται καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν τῆν οὐσίαν ἡνίκα προσλαμβάνειν, οὐδ' ὅπτερον οὐσαν αὐτῶν. Καὶ τοῖ ὁμοίως ἐπινοήσον, εἰ τινὰ ἕτερον ἀναπλάτεις ἐν τῷ νῷ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αὐτῶν, ὡς κακείνος, καθὼ ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καὶ ὑποβάλλει ποιεῖν τὰ κακὰ, ἐστὶ καὶ αὐτὸς κακὸς ἐξ ὧν ποιεῖ. Διὰ τοῦτο γὰρ κακίονος κακὸς εἶναι λέγεται, οἷτι τῶν κακῶν ἐστὶ ποιητής· ἃ δὲ τις ποιεῖ, οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ' αἱ ἐνεργείαι αὐτοῦ, ἀφ' ὧν τὴν προσηγορίαν τοῦ κακὸς λέγεσθαι λαμβάνει. Εἰ γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν εἰποιμεν, ἃ ποιεῖ, ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας, καὶ κλοπὰς, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, αὐτὸς ἐστὶ ταῦτα. Εἰ δὲ ταῦτ' ἐστὶν αὐτός, ταῦτα δ' ὅτε γίνονται τῆν σύστασιν ἔχει, οὐ γινόμενα δὲ καὶ τοῦ εἶναι παύεται, γίνεται δὲ ταῦτα πρὸς ἀνθρώπων· ἔσονται τούτων (8) οἱ ἀνθρώποι ποιηταί, καὶ τὸ εἶναι καὶ τοῦ μηκέτ' εἶναι αἰτικοί. Εἰ δὲ ταῦτα ἐνεργείας αὐτοῦ φησὶ, ἐξ ὧν ποιεῖ, τὸ κακὸς εἶναι ἔχει, οὐκ ἐξ ὧν ἐστὶν ἡ οὐσία. Κακὸν δὲ εἰπομεν λέγεσθαι ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων τῆ οὐ-

conclusio. Refrendum enim potius fuisset, hominis quoque naturam, pro tanta rerum istarum et actionum mutatione mutari, quæ sui tantopere dissimilis, esse toties et inciperet et desineret.

τις, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία, ὡς ἀπὸ τῆς λατρικῆς A
 ἱατρῶν. Εἰ δὲ ἐξ ὧν ἐνεργεῖ, ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβά-
 νει, ἤρξατο κακείνος εἶναι κακός, ἤρξατο δὲ καὶ ταυτὶ
 τὰ κακά. Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, οὐκ ἔσται ἀνάρχος κακός,
 οὐδὲ ἀγέννητα τὰ κακά, τῷ γεννητῷ πρὸς αὐτοῦ εἶναι
 φάνα. Τὸν μὲν πρὸς τὸν ἑτερον, ὡς φίλε, λόγον ἰκα-
 νῶς μοι πεποιθῆσθαι δοκεῖ· ἐξ ὧν γὰρ προέλαβες τῷ
 λόγῳ, ἐκ τούτων συνάγεις ἔδοξας καλῶς. Ὡς ἀληθῶς
 γὰρ, εἰ ἄποιος ἐτύχχανεν ἡ ὕλη, τῶν δὲ ποιητῶν
 δημιουργῶν ὑπάρχει ὁ θεός, ποιήτριες δὲ τὰ κακά,
 τῶν κακῶν ἔστι ποιητὴς ὁ θεός. Οὗτος μὲν οὖν ὁ
 λόγος πρὸς ἐκείνον εἰρήσθω καλῶς· ἐμοὶ δὲ φεῦδος
 ἐστὶν ἐπιπρὸς ἡστυνοσούην αἰτίας· ὡς ἔστιν ἄποιος· καὶ
 γὰρ ἐν τῷ ἄποιον εἶναι λέγει, τὴν ποιότητα αὐτῆς μη-
 νῆς, ὅποια ἐστὶ ἡ ὕλη διαγραφόμενος, ὅπερ ἐστὶν
 ποιότητος εἶδος. Ὅθεν εἰ σοι φίλον ἐστίν, ἀνωθεν
 ἔχει πρὸς ἐμὲ τὸ λόγῳ. Ἐμοὶ γὰρ ἡ ὕλη ἀνάρχος
 ποιότητος ἔχειν δοκεῖ· οὕτω γὰρ καὶ τὰ κακά ἐκ τῆς
 ἀπερφόλας αὐτῆς εἶναι λέγω, ἵνα τῶν κακῶν ὁ μὲν
 θεός ἀνάστις ἦ, τούτων δὲ ἀπάντων ἡ ὕλη αἰτία.
 Τὴν μὲν προθυμίαν τὴν σὴν ἀποδοχόμεναι, ὡς φίλε, καὶ
 σοὺ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἐπαίνῳ. Προσῆκε γὰρ
 ὡς ἀληθῶς ἕκαστον τῶν φιλομαθῶν μὴ ἀπίως, καὶ
 ὡς ἔτυχε συγκατατίθεσθαι τοὺς λεγομένους, ἀλλ'
 ἀκριβῆ ποιήσθαι τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων. Οὐδὲ γὰρ
 εἰ ὁ προσζητῶν, παράλογον ὀρισάμενος ἀφορμὴν (9),
 παρέσχε τῷ προδιαλεγόμενῳ συνάγειν ὡς ἐθέλει,
 τοῦτο καὶ τὸν ἀκροατὴν πείσει· ἀλλ' εἰ τι (10) δοκεῖ
 δυνατὸν εἶναι λέγεσθαι καλῶς, τοῦτο λέξει· παρ' ὧν
 βουῶν ὁύτερον ἔσσει· ἢ γὰρ πρὸς ὁ κινεῖσθαι δοκεῖ
 ἀκούσας τέλειον ὠφελιθῆσεται, ἢ τὸν προδιαλεγόμε-
 νον ἐλέγξει οὐ τάλιθῃ λέγοντα. Οὐ δοκεῖς δὲ μοι δεόν-
 τως εἰρηκέναι τὴν ὕλην ἀνωθεν ποιήτριας ἔχειν. Εἰ
 γὰρ τοῦ· οὕτως ἔχει, τίνας ἔσται ποιητὴς ὁ θεός;
 εἴτι γὰρ οὐσίας ἐρούμεν, προεῖναι ταύτας φαιμέν·
 εἴ· ἂν πάλιν ποιήτριας, καὶ ταύτας ὑπάρχειν. Οὐκ
 ὡν οὐσίας τε οὐσης καὶ ποιητῶν, περιττὸν εἶναι
 μοι δοκεῖ δημιουργῶν λέγειν τὸν θεόν. Ἴνα δὲ καὶ μὴ
 κατασκευάζειν τινὰ δόξω λόγον, ἀπεκρίναι νῦν ἐρω-
 τώμενος, τίνι τρόπῳ δημιουργῶν εἶναι φῆς τὸν θεόν;
 Πότερον οὐ τὰς οὐσίας ἐτρέφειν εἰς τὸ μικρὸν ὑπάρ-
 χειν ἐκείνας, αἴπερ ἦσαν ποτε, ἀλλ' ἐτέρας παρ' αὐ-
 τὰς γενέσθαι, ἢ ὅτι τὰς μὲν οὐσίας ἐφύλαξεν ἐκείνας,
 αἴπερ ἦσαν πρὸ τούτου (11), τὰς δὲ ποιήτριας ἐτρέ-
 φειν αὐτῶν; Οὐ τι μοι δοκεῖ ἀλλαγῆν (12) τινὰ οὐ-
 σίων γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ ἄπονον τοῦτο λέγειν μοι φαί-
 νεται. Τροπῆν (13) δὲ τινὰ τῶν ποιητῶν γεγενῆσθαι
 φημι, καθ' ἃς δημιουργῶν εἶναι λέγω τὸν θεόν. Καὶ
 ὥσπερ εἰ τύχοι λέγειν ἐκ λιβῶν οἰκίαν γεγενῆσθαι, ἐφ'
 ὧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἔτι λιβῶι μένουσι τῇ οὐ-
 σίᾳ, οἰκία γεγένηται οἱ λιβῶι· τῇ γὰρ ποιότητι τῆς
 ἡ γρ. οὐσίας.

(9) Παράλογον ὀρισάμενος ἀφορμῆν. Illic ἀφορ-
 μὴν pro eo sumi arbitror, quod medium vulgo
 logicis nominant, ejusque tam in majori quam in
 minori collocacionem: παράλογον autem ἀφορμῆν,
 sophisticam et ἀπατητικὴν argumentandi rationem,
 qua quis velut ἀφορμῆν quadam, ad facilius alterum
 in errorem inducendum abutatur. Quales ἀφορμῆς
 Socratici captare videbantur.

A quoque, quod malorum auctor ipse sit; quæ porro
 quis agit, ea non jam ipse, sed ipsius tantum ac-
 tiones quædam sunt, unde mali nomen haurit. 343
 Enimvero si quæ a quoque sunt, eadem ipsam esse
 diceremus, cum casus, adulteria, furta aliaque id
 genus scelera ab aliquo patrerentur, hæc omnia
 simul unus idemque foret. Ejusmodi porro si erit:
 cum isthæc omnia tum existent modo cum sunt,
 ac simul esse desinant, cum fieri desinunt, fiant
 autem ab hominibus: homines certe quidem, ut
 eorum artifices, sic et quamobrem illa modo sint,
 modo non sint, causæ ipsimet erunt. Quod si ejus-
 dem actiones, ista esse concedis; ex iis tantum,
 quæ fecerit, non ex iis quibus substantia constat.
 is habet, ut malus sit. Mali enim appellationem, ex
 B his quæ substantiæ contingunt, quæque substantia
 ipsa non sunt, petendum esse diximus, quemadmodum
 a medicina medicum nominamus. Nunc vero,
 si pro rerum quæ ab eo sunt, conditione, cuius-
 modi esse primum incipiat: idem quoque manus
 esse capiat, ipsaque adeo mala simul esse cæperunt.
 Id quod si verum est, neque manus malitiæ suæ prin-
 cipio, neque mala ipsa ortu carebunt, cum ab illo
 profecta esse dicantur. Præclare tu quidem et abunde
 superioris opinionis errorem, o amice, tam lucu-
 lenta disputatione confutasti: ex iis enim, quæ ante
 posueras, egregie confecta res est. Enimvero, si
 qualitate omni spoliata materia erat: proindeque
 si et qualitatum auctor Deus est, et qualitates istæ
 mala sunt, Deum plane malorum auctorem esse
 C consequitur. Quare quod priorem illam sententiam
 attinet, ab ea sum tua hac ratione deductus. Esto.
 Nunc autem falsum illud mihi videtur, materiam
 qualitatibus vacuum fuisse. Nam substantia nulla
 qualitate omni carere dici potest: cum eo ipso,
 quo materiam quis omni qualitate spoliata esse
 diceret, propriam ejus qualitatem indicaret, dum,
 qualis materia sit, explicaret, quod ipsum utique
 singularis quædam ratio qualitatis est. Deinceps
 ergo, nisi molestum est, hanc mihi rursus a capite
 disputationem arcesse. Jam enim materiam qualita-
 tibus ex omni æternitate præditam, malaque simul
 omnia ex quodam ejus defluxu nata esse defendo,
 ne Deo causa malorum assignetur, quæ solam in
 materiam conferenda sit. Mihi vero tuus hic ani-
 mus, o amice, admodum probatur; placeat hoc in
 concertationis genere tam studiosa contentio. Atque
 idem profecto eorum omnium, qui se discendi cu-
 pidos profitentur, consilium esse oporteret, ut non
 simpliciter ac temere, quidquid ab aliis dicitur, ar-
 riperent, sed rationum vim atque pondus suis ac-
 curate ac diligenter momentis æstimarent. 343 Nec

(10) 'Α.Λ.' εἰ τι. Ante ἀλλὰ minori tantum di-
 stinctione opus est; pro εἰ τι vero, malum εἰ δ τι.

(11) Πρὸς τοῦτον. Virgulum puncti loco suffice.

(12) Δοκεῖ ἀλλαγῆν. Post δοκεῖ tollenda distin-
 ctio est. Ἀλλαγῆν autem rescripsimus, pro ἀλλὰ
 γῆν, quod manifeste vitiosum erat.

(13) Τροπῆν. Male τρόπων ante legebatur.

enim, si qui cum altero disserit, concinnatum abs esse fallax aliquid et captiosum argumenti genus, sua illi ex mente sensuque concludendum obrudet, auditori propterea, quod volet, hac arte persuaserit : sed aliquid tum demum is egerit, si quod abs se cum ratione dici posse videbitur, id in medium proferet. Nam tum e duobus alterum consequetur. Aut enim qui audiet, quo impelli sese ferriue senserit, in eo tandem magno cum suo fructu acquiescet, aut adversarium ipse suum erroris falsique convincet. Ergo, ut ad rem veniam, equidem sic existimo, minus abs te vere qualitibus ab omni zevo materiam instrui. Hoc enim si verum est, ejus tandem rei Deum auctorem habebimus? Substantiarum? At eas jam prius exstitisse dicimus. Qualitatum? At illas quoque jam ante fuisse agnosceimus. Cum igitur et substantia per sese jam, et qualitates existant, quamobrem Deum conditorem appellemus, superest profecto nihil. Verum ne arguti quidpiam ipse moliri velle videar, dic ipsemet, obsecro, qua tu ratione conditorem Deum esse putes. An quod substantiarum naturam immutavit, ut quom nactæ prius fuerant exuentis, novam ipsæ quamdam et alienam induerent? An potius, quod substantiis in propria naturæ sũeratione conservatis, earum tamen qualitates mutavit? Ego vero nullam in substantiis mutationem contigisse arbitror. Absurdum enim id utique fuerit. Qualitates ergo mutatas fuisse aio, quod mutationis genus conditoris Deo nomen indiderit. Quemadmodum enim si domum aliquam e lapidibus factam esse dicamus, non tamen continuo verum sit, lapides, ex utraque prioris substantia, eam in domum esse conversos : quippe certo quodam ex compositionis genere domum exstitisse contendit, priori lapidum qualitate mutata. Sic videtur mihi Deus, integra manente substantia, quamdam ipsius qualitatum mutationem effecisse, ex qua mundus iste hoc habeat, ut a Deo conditus esse dicatur. Audio. Cum igitur peculiaris quamdam ejusmodi qualitatum rationem a Deo profectam esse statuas, pauca mihi tantum abs te responderi velim. Dic, amabo. Num tu similiter qualitates istas substantiarum mala quædam esse opinaris? Omnino. Utrum igitur qualitates ille jam inde ab omni zevo materiæ inerant, an existendi principium aliquid habuere? Inerant vern citra ullum ortus sui principium. Quid? Num tu aliquam a Deo mutationem qualitatum istarum effectam esse contendis? Plane. Utrum eam in melius, an vero in deterius factam arbitraris? In melius certe quidem. 344 Si ergo qualitates materiæ mala sunt, eademque cum melioribus a Deo commutata fuerunt, unde mala proflexerint, querendum necessario est. Aut enim qualitates istæ prioris naturæ conditionem non exuerunt : aut si, cum prius male non essent, illa tamen divinitus facta mutatione,

συνθέσῃς τὴν οὐκίαν γεγονέναι φημί, τραπέσις ἐλλογόντι τῆς προτέρας τῶν λίθων ποιότητος· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὸν Θεόν, ὑπομεινοῦσης τῆς οὐσίας, τροπήν τινα τῶν ποιότητων αὐτῆς πεποιτηκέναι, καθ' ἣν τὴν τοῦτε τοῦ κόσμου γένεσιν πρὸς τοῦ Θεοῦ γεγονέναι λέγω. Ἐπεὶ τοίνυν τροπήν τινά τῶν ποιότητων πρὸς τοῦ Θεοῦ γεγονέναι φῆς, ἀποκρίναί μοι βραχέως πωθέσθαι προαιρουμένῃ. Λέγε δὴ, εἰ ὁμοίως καὶ σὸς δοκεῖ τὰ κακὰ ποιότητας εἶναι τῶν οὐσιῶν; δοκεῖ. Ἄνωθεν δὲ ἦσαν αἱ ποιότητες αὐταὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ἢ ἀρχὴν ἔσχον τοῦ εἶναι; Συνεῖναι φημι ἀγεννητῶς τῇ ὕλῃ ταυταὶ τὰς ποιότητας. Οὐκί δὲ τὸν Θεόν φησὶ τροπήν τινα τῶν ποιότητων πεποιτηκέναι; Τοῦτό φημι. Πότερον οὖν εἰς τὸ κρεῖττον ἦ εἰς τὸ χεῖρον; Εἰς τὸ κρεῖττον λέγειν μοι δοκεῖ. Οὐκοῦν αἱ ποιότητες τῆς ὕλης τὰ κακὰ, τὰς δὲ ποιότητας αὐτῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἔτραψε ὁ Κύριος, πῶθεν τὰ κακὰ, ζητεῖν ἀνάγκη. Ἡ γὰρ ἔμειναν αἱ ποιότητες ὅσαι ποτ' ἦσαν τῇ φύσει, ἢ εἰ μὲν πρότερον οὐκ ἦσαν κακὰ, ἐκ δὲ τοῦ τραπήναι πρὸς τοῦ Θεοῦ τὰς πρώτας τοιαύτας περὶ τὴν ὕλην γεγονέναι ποιότητας φῆς, αἴτιος ἔσται τῶν κακῶν ὁ Θεός, τρέψας τὰς οὐκ οὐσίας ποιότητας κακὰς εἰς τὸ εἶναι κακὰς. Ἡ τὰς μὲν κακὰς ποιότητας, εἰς τὸ κρεῖττον οὐ δοκεῖ σοι τρέψαι τὸν Θεόν, τὰς δὲ λοιπὰς καὶ μόνας, ὅσαι ἀδιάφοροι ἐτύχωναν τῆς διακοσμῆσεως ἔνεκα, πρὸς τοῦ Θεοῦ τετραβῆσαι λέγεις. Οὕτως ἄνωθεν ἔσχον ἐγώ. Πῶς τοίνυν αὐτὸν τὰς τῶν φαύλων ποιότητας, ὡς εἶχον, καταλοιπένας λέγεις; Πότερον δυνάμενον μὲν κακείνας ἀνελεῖν, οὐ βουληθέντα δέ, ἢ τὸ δύνασθαι μὴ ἔχοντα; Εἰ μὲν γὰρ δυνάμενον λέγεις, οὐ βουληθέντα δὲ αὐτὸν, αἴτιον τούτων εἶπεν ἀνάγκη, ὅτι, δυνάμενος ποιῆσαι μὴ εἶναι κακὰ, συνεχώρησεν αὐτὰ μῆναι ὡς ἦν, καὶ μάλιστα οὕτε δημιουργεῖν τὴν ὕλην ἤρξατο. Εἰ γὰρ μὴδ' ὄλους ἔμελεν αὐτῷ τῆς ὕλης, οὐκ ἂν αἴτιος ἦν ὧν συνεχώρησε μῆναι. Ἐπεὶ δὲ μέρος μὲν τι αὐτῆς ἔδημιούργησε, μέρος δὲ τι οὕτως εἶα, δυνάμενος κακείνας τρέψαι εἰς τὸ κρεῖττον, αἰτίαν ὀφλισκάνειν δεῖνος εἶναι μοι δοκεῖ, καταλιπόν μέρος ὕλης εἶναι ποιητὴν ἐπ' ὀλέθρου, οὐ ἔδημιούργησε μέρος. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἠδικῆσθαι μοι δοκεῖ, τοῦδ' ὅπερ κατεσκεύασε τῆς ὕλης μέρος ἀντιλαμβανόμενον ταῦν τῶν κακῶν. Εἰ γὰρ τις ἐξετάσει ἐπ' ἀκριβῆς τὰ πρῶτα γματὰ, χαλεπότερον νῦν εὐρήσει τὴν ὕλην πεπονηθίαν τῆς προτέρας ἀκοσμίας. Πρὶν γὰρ αὐτὴν διακριθῆναι, τὸ μὴδὲ αἰσθῆσθαι τῶν κακῶν παρῆν αὐτῇ· νῦν δὲ ἔκαστον τῶν μερῶν αὐτῆς αἰσθῆσθαι λαμβάνει τῶν κακῶν. Καὶ μοι ἐπ' ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα λαβέ. Πρὶν γὰρ εἰκονισθῆ καὶ ζῶον γένηται τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, τὸ μεθ' ἑνὸς (14) ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν κακῶν παρὰ τῆς φύσεως εἶχεν· ἀφ' οὗ δὲ πρὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος γίνεσθαι καὶ τὴν αἰσθῆσθαι τοῦ προστελάζοντος κακοῦ προσλαμβάνει· καὶ τοῦδ' ὅπερ ἐστὶν εὐεργεσία (15) τῆς ὕλης, πρὸς τοῦ Θεοῦ γεγονέναι λέγεις, εὐεργεσία μάλλον ἐπὶ τῷ χεῖρον προσγενόμενον αὐτῇ. Εἰ δ' ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν Θεόν ἀν-

(14) Μεθ' ἑνός. Legendum videtur μεθ' ἑνός, vel unico verbo μεθενός.

(15) Ἐστὶν εὐεργεσία. Sensus postulat. ἐπ' εὐεργεσίᾳ, maxime cum sequatur, ἐπὶ χείρον.

αὐτὴν τὰ κακὰ τὸ μὴ πεπαισῦσθαι λέγεις, ἀδύνατον τὸν θεὸν φῆσαι ὑπάρχειν. Τὸ δὲ ἀδύνατον ἦτοι τῷ φύσει ἀσθενῆ ὑπάρχειν αὐτὸν εἶναι, ἢ τῷ νεκρῶσθαι τῷ φθόσῳ δεδουλωμένον πρὸς τινος κρείττονος. Εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν φύσει ἀσθενῆ ἔντα τοιμῆσαι εἴπειν, περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς κινδυνεύειν μοι δοκεῖς· εἰ δὲ τῷ νεκρῶσθαι φθόσῳ πρὸς τοῦ μεζόνος, μεζὼνα εἶναι τοῦ θεοῦ τὰ κακὰ, νικῶντα τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὴν ὄρμη· ἔπερ ἄποπον εἶναι μοι λέγειν περὶ θεοῦ δοκεῖ. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ταυτ' εἶπονται θεοί, νικῶν κατὰ τὸν λόγον σὺν δυνάμει (16) τὸν θεὸν, εἴπερ θεὸν ἐκεῖνὸ φαμεν, ὃ τὴν ἀπάντων ἐξουσίαν ἔχει; Βραχέα δὲ σου καὶ περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς πυθέσθαι βύλλομα. Καὶ μοι φέρων λέγε, πότερον ἀπλῆ τις ἦν ἡ ὕλη ἢ σύνθετος; ἢ γὰρ διαφορά τῶν γεγονότων εἰς τοιαύτην με περιστάσιν ἐξέτασιν τοῦδε τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ἀπλῆ τις ἐτύχχανεν ἡ ὕλη καὶ μονοειδῆς· σύνθετος δὲ ὁ κόσμος (17), καὶ ἐκ ἀπαφρόνων οὐσίων τε καὶ κράσεων τὴν σύστασιν ἔχει; Τὸν γὰρ (18) σύνθετον ἀπλῶν τιῶν μίξιν μινύει. Εἰ δ' αὖ πάλιν τὴν ὕλην σύνθετον λέγειν ἐθέλοις, πάντως ἐξ ἀπλῶν τιῶν συντεθείσθαι φησείς. Εἰ δὲ ἐξ ἀπλῶν συντεθέν, ἦν ποτε καθ' ἑαυτὰ (19) τὰ ἀπλά, ὧν συντεθέντων, γέγονεν ἡ ὕλη, ἐξ οὐπερ καὶ γεννητὴ οὐσα δέικνυται. Εἰ γὰρ σύνθετος ἡ ὕλη, τὰ δὲ σύνθετα ἐξ ἀπλῶν τὴν σύστασιν ἔχει, ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε ὕλη οὐκ ἦν, τούτεστι πρὶν τὰ ἀπλά συντεθεῖν. Εἰ δὲ ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε ὕλη οὐκ ἦν, οὐκ ἦν δὲ ποτε καιρὸς, ὅτε τὸ ἀγέννητον οὐκ ἦν· οὐκ εἶσαι ἀγέννητος ἡ ὕλη. Τὸ δ' ἐνεῦθεν εἶσαι πολλὰ τὰ ἀγέννητα. Εἰ γὰρ ἦν ἀγέννητος ὁ θεός, καὶ τὰ ἀπλά, ἐξ ὧν ἡ ὕλη συντεθῆ, οὐκ εἶσαι δύο μόνα τὰ ἀγέννητα. Δοκεῖ δὲ σοι μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἐαυτῷ ἀντικεῖσθαι; Δοκεῖ. Ἀντίκειται δὲ τῷ πῦρ τὸ ὕδωρ; Ἀντικεῖσθαι μοι φαίνεται. Ὑμῶς δὲ καὶ τῷ φωτὶ τὸ σκότος, καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ θερμὸν, πρὸς δὴ τοῦτοις καὶ τῷ ἤθρῳ τὸ ὑγρὸν; Οὕτως ἔχειν μοι δοκεῖ. Οὐκοῦν (20) εἰ μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἐαυτῷ ἀντίκειται, οὐκ εἶσονται ὕλη μὲν. οὐδὲ μὴν ἐξ ὕλης μᾶς. Ὅμοιον δὲ τίνα τοῦτῳ λόγον πάλιν πυθέσθαι σου βούλομαι. Δοκεῖ σοι τὰ μέρη μὴ ἀνααιρετικὰ τυγχάνειν ἀλλήλων; Δοκεῖ. Εἶναι δὲ τῆς ὕλης μέρη τὸ πῦρ καὶ ὕδωρ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ; Οὕτως ἔχει. Τί δὲ, οὐ δοκεῖ σοι ἀνααιρετικὸν μὲν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ὕδωρ, τοῦ δὲ σκότους τὸ φῶς, καὶ τὰλλα ὅσα τοῦτοις παραλήσια; Δοκεῖ. Οὐκοῦν εἰ τὰ μέρη οὐκ εἶσιν ἀλλήλων ἀνααιρετικὰ, οὐκ εἶσονται ἀλλήλων μέρη. Εἰ δὲ οὐκ εἶσιν ἀλλήλων μέρη, οὐκ εἶσονται ὕλης μᾶς. Ἀλλὰ μὴ οὐδ' αὐτὰ εἶσονται ὕλη τῷ μηδὲν τι τῶν ὄντων αὐτὸ ἐαυτοῦ ἀνααιρετικὸν ὑπάρχειν, κατὰ τὸν τοῦ ἀντικειμένου λόγον. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τί αὐτῷ ἀντικείμενον τὰ γὰρ ἀντικείμενα, ἐτέρους ἀντικεῖσθαι πέφικον· οἷον τὸ λευκὸν αὐτὸ ἐαυτῷ οὐκ ἀντίκειται, πρὸς δὲ τὸ μῆαν ἀντικείμενον λέγεται· καὶ τὸ φῶς ὁμοίως ἐαυτῷ μὴ ἀντικεῖσθαι δέικνυται, πρὸς δὲ τὸ σκότος οὕτως

quæ priorem naturam expulerit, ejusmodi, quas nunc habet, inustus materiam qualitates esse arbitraris : malorum profecto causa Deus erit, qui, quæ male per sese non erant, eas in malas commutavit. At forte ne malas quidem qualitates Deus in meliores convertit, sed reliquas tantum, hoc est eas, quibus nihil esset cum bonis malisve commune, ut major ex ea mutatione ornatus existeret. Ita quidem jam inde ab initio sentiebam. Quomodo igitur quæ male per sese erant, eas sine ulla mutatione relictas ab eo fuisse ais? An quod illas ut tollere similiter ac delere potuisset, noluerit tamen, an potius, quod id perficere nullo modo potuerit? Si potuisse concedas, negas voluisse: illarum causam in Deum conferas necesse est, qui cum eas innata malitia liberare posset, suam tamen iis conditionem relinquere maluerit, quo potissimum tempore materiam elaborandam conformandamque susciperet. Nam si materiam susque deque habuisset, non jam qualitatum earum, quas integras manere sinebat, causa diceretur. Nunc vero, cum ejusdem materie partem expoliret, partem indigestam ac rudem, uti erat, relinqueret: qui quod malorum supererat, melius efficere potuisset, is mihi quidem culpæ alicujus affinis videtur fuisse, dum in altera materie parte nativam etiam tum malitiam in ejus quam elaboraret, exitium hæerere pateretur. Et quidem gravis prorsus hoc in genere, huic, quam elaboravit, materie parti, eo nomine facta videtur injuria, quod tantam malorum vim subire ac sustinere cogatur. Quisquis enim accurate rem æstimare volet, is longe deteriorem hoc tempore, quam impolita dum esset, materie conditionem esse reperiet. Nam antequam varias digereretur in partes, nullum ea malorum suorum habebat sensum, quo nunc partes ejus singulæ vehementer laborant. Atque ut ab homine sumatur exemplum, priusquam animal officis arte conformatum esset, a natura hoc habebat, nihil ut omnino mali pateretur. Ex quo autem a Deo procreatus homo est, mali etiam imminenti sensu afficitur. Ita, quod tu divini erga materiam Numinis beneficium interpretaris, hoc ipsi jam in deterius cessisse reperies.

345 Jam vero, si quod mala Deus tollere non potuerit, eadem persistisse voles, Deum ergo impotentem facis. Impotens autem si erit, aut propter nativam imbecillitatem erit, aut quod servilem in modum, potentioris alicujus terrore superetur. Natura imbecillum, citra manifestum salutis periculum, affirmare audebis nunquam. Sin majoris formidine victum esse dicas, mala Deo simul antepones, quæ vim ejus impetumque voluntatis impediant. Quod sane de natura divina prædicari non nisi absurde potest. Quidam enim mala ipsa potius

(16) Δυνάμει. Præstat omnino δυνάμενα, ut referatur ad ταῦτα, non ad θεόν.

(17) Ἐνθετός δὲ ὁ κόσμος. Mutata ista sunt. Commole sic expleas, πῶς δὲ σύνθετός ἐστιν ὁ κόσμος, καί, etc.

(18) Τὴν γὰρ. Rescribe τὸ γὰρ.

(19) Ἦν ποτε καθ' ἑαυτὰ. Negari facile posset, quod hic assumitur.

(20) Οὐκοῦν. Et hæc consequentia oppido quam infirma. Tota enim hæc ἀντιμέγιστος, est κατ' εἶδος, non καθ' ὕλην.

deorum loco habeantur, si et Deum, ut ais, superare possunt, et Deum illud esse demum agnoscimus, quod summam habeat rerum omnium potestatem? Sed juvat præterea, nonnulla ex te de materia querere. Dic igitur, amabo te, simplicemne materiam an compositam fuisse putes? Nam rerum tanta diversitas ad hujus me descriptionem questionis adducit. Si enim simplex, uniusque duntaxat formæ ac figuræ materia fuit, quomodo tandem compositus ex ea mundus, ex tanta substantiarum ac temperationum varietate consistit? Quod enim compositum dicitur, id sæpe plurimum simplicium mixtionem involvit. Sin eandem compositam fuisse vis, ex simplicibus igitur composita fuit. Quod si verum est, fuerat jam olim simplicia illa per sese, quorum ex compositione materia conflata est. Hiæc porro genitam esse materiam efficitur. Nam si composita materia est, composita vero ex simplicibus coagmentata sunt, tempus illud certe fuit, quo nulladum materia esset, hoc est autem ea simplicium inter sese conjunctio fieret. Quod si tempus ejusmodi aliquod fuit, quo materia necdum esset, nullum autem unquam fuit, quo res ortu principioque carens, nondum existeret ortu, materia caruisse non poterit. Cæterum plura deinceps ortu carentia statuemus. Si enim et Deus, et simplicia ista, ex quibus concreta materia est, ortu carebant, non jam duo tantum ortu carentia censentur. Postremo, num tu rem plane nullam, quæ secum ipsa pugnet, esse concedis? Nullam. Cum igne vero num aqua pugnat? Pugnat sauc. Similiter et luci tenebræ, et frigido calidum, et sicco humidum adversatur? Utique. Igitur si res nulla secum ipsa pugnat, sequitur omnino, nec unicam esse materiam, nec unica tantum ex materia universa consistere. **346** Cui persimile ac geminum illud est, quod sequitur. Quid enim, annon partes aliis alias exitum ac pestem creare confiteris? Equidem. Materie vero partes, ignem, aquam, et reliquas esse concedis? Et libenter. Ignem porro aqua, lux tenebras, atque ejusmodi cætera, non tollere sese mutuo ac perimere videntur? Plane. Si ergo partes nullæ mutuum sibi exitum afferunt, nec mutuarum ista partium rationem obtinere, nec proinde unius tantum materie, aut vero materie prorsus esse poterunt, cum res nulla interitum sibi pestemque creet, uti contrariis contraria solent. Nec enim idem contrarium est ipsi sibi, contraria siquidem aliis duntaxat contraria sunt, quemadmodum nec album albo, sed nigro tantum; nec luci, sed tenebris contraria lux est, similiterque de aliis plerisque philosophari potes. Quare, si materia quoque una quædam et simplex esset, nunquam secum ipsa pugnaret. Ex qua tandem propria contrariorum ratioe concluditur, locum omnino isti materie nullum supresse. » Et Maximus quidem hætenus. Nos vero cum sua huic volumini justaque magnitudo sit, quæ deinceps affecta disputatio desiderat, octavo, qui sequitur, *Præparationis Evangelicæ* libro, favente divino Numine, repræsentabimus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΟΓΔΩΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER OCTAVUS.

347 OCTAVI LIBRI CAPITA.

1. Proœmium, ac de piis Mosaicæ reipublicæ instituta.
2. Ex Aristæo, de Judaicarum Scripturarum interpretatione.
3. Epistola Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Ægypti regem.
4. Epistola Ptolemæi regis ad Eleazarum, summum Judæorum sacerdotem.
5. Epistola Eleazari, summi sacerdotis, ad Ptolemæum regem.
6. Ex Philone, de Judæorum ex Ægypto profectioe.
7. Ex eodem, de religiosa Mosaicæ reipublicæ forma.

B ΤΑΣΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΟΓΔΩΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

- α'. Προοίμιον, καὶ περὶ τοῦ κατὰ Μωϋσῆα θεοσεβοῦς πολιτεύματος.
- β'. Ἀριστοῦ, περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν κατὰ Ἰουδαίους Γραφῶν.
- γ'. Ἐπιστολὴ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως πρὸς Πτολεμαῖον τὸν βασιλεῦσα Λιβύτου.
- δ'. Ἐπιστολὴ Πτολεμαίου βασιλέως πρὸς Ἐλεάζαρον τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερέα.
- ε'. Ἐπιστολὴ Ἐλεάζαρου τοῦ ἀρχιερέως πρὸς Πτολεμαῖον τὸν βασιλεῦσα.
- ς'. Φίλωνος, περὶ τῆς ἀπ' Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων πορείας.
- ζ'. Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τῆς κατὰ Μωϋσῆα θεοσεβοῦς πολιτείας.

γ. Ἰωσήφου, Περὶ τοῦ κατὰ Μωσέα πολιτεύματος.

δ. Ἐλεάζαρου ἀρχιερέως ὑποτύπωσις τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις ἀλληγορούμενης διανοίας, ἀπὸ τῶν Ἀριστοῦ.

ε. Ἀριστοβούλου, Περὶ τῶν ἐνομαζομένων ὡς καὶ Θεοῦ μελῶν.

στ. Φίλωνος, περὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς τῶν κατὰ Ἰουδαίους τὸ καλαιὸν φιλοσοφούντων.

ζ. Ἐπι περὶ τῶν αὐτῶν.

η. Φίλωνος, περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

θ. Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τοῦ προνοεῖν Θεοῦ δικαίως τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Προομιον, καὶ περὶ τοῦ κατὰ Μωσέα θεοσεβοῦς πολιτεύματος.

Τοὺς βίους τῶν παλαιῶν Ἑβραίων, τῶν δὲ καὶ τῆν προσηγορίαν ἐπαληθευσάντων θεοφιλῶν ἀνδρῶν, πρόσθεν ἢ Μωσέα φανῆναι πάσης ἀρετῆς βραβεύους ἀναξαρμένον, τὰ τε θεοσεβῆ δόγματα τε καὶ παιδεύματα, καὶ προστίει τὰς παναληθεῖς καὶ εὐσεβεῖς αὐτῶν θεολογίας, ὧν εἰς ἔρωτα καὶ πόθον ἔλθειν ὠμολογήκαμεν, διεκθῶν ἐν τῷ πρὸ τούτου, μέτεμι νῦν ἀκαλοῦσθαι τῇ τάξει χρώμενος ἐπὶ τὴν κατὰ Μωσέα πολιτείαν, δεύτερον ἐπέχουσαν εὐσεβείας μετὰ τὸν πρῶτον ἐκείνων βαθμῶν, ἐν δὲ καὶ μόνῳ τῶν Ἰουδαίων ἔθνευ νομοθετημένον. Ὡς γὰρ μόνος Ἰουδαίους, οὐκ εἶ δὲ καὶ τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν, ἦν ἀρμόδια τὰ διὰ Μωσέως, οὐδὲ δυνατὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, λέγω δὲ τοῖς πόρρω που τῆς Ἰουδαίας γῆς οἰκίσιν Ἐλλάδι τε καὶ βαρβάρους, φυλάττεσθαι, κατὰ τὸν οἰκεῖτον καιρὸν ἀποδείξομεν. Νυνὶ δὲ καὶ τούτου, λέγω δὲ τοῦ κατὰ Μωσέα βίου τὸν τρόπον, οὐκ ἑμαῖς φωνάζει, αὐτῶν δὲ μόνων πάλιν τῶν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τῇ πατρίῳ δεδοκιμασμένους παιδεύσει, παραθήσομαι· καὶ γὰρ μοι προσήκειν ἡγούμαι ταύτην, ἵνα καὶ ἡρεσάμην, διὰ τῶν οἰκίων ἐκάστῳ τὰς τῶν ἀποδείξεων μαρτυρίας παρέχειν. Ὡς περὶ οὖν Φοινίκας, καὶ Αἰγυπτίους, καὶ Ἑλλήνας τῶν παρὰ σφίσι γνωρίμων κατὰ τὴν οἰκίαν χώραν μαρτυρίας ἀνεκαλοῦμεν, ταύτη μοι καὶ τοῖσδε ὁ παρῶν καιρὸς δοκεῖ ἐπιτηδεύειν εἰσποιεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ ἐπιθεῖα νομιζεῖσθαι κατασχευέειν. Πρὶν δ' ἐπὶ τούτ' ἔλθειν, ὅπως εἰς Ἑλλάδα τὰ παρ' αὐτοῖς παρῆλθε λόγια, καὶ τίς ὁ τρόπος συνέστη τῆς τῶν πεπιστευμένων αὐτοῦς θείων Γραφῶν ἐρμηνείας, δι' ὅσων τε καὶ ὁσίων ἀνδρῶν, καὶ δι' ὁπόσας βασιλικῆς σπουδῆς, τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν μεταβολῆς ἔτυχε, τῶν ἀναγκαίων ἡγούμαι εἰς φανερόν θέσθαι τοῖς ἐντεγγάμοισιν, οὐκ ἀσυμβούλου μοι γεννησμένης καὶ τῆς τούτων ἐκθέσεως εἰς τὴν τῆς Εὐαγγελικῆς Προπαρασκευῆς ἀπόδειξιν. Ἐπιπέθῃ γὰρ ὅσον ὄπωπα τὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βιωφελούς κηρύξεως ἐμελλεν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς εἰς πάντας ἐκλάμπειν ἀνθρώπους, λόγος τε οὐχ ὁ τυχόν ἦται τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας, τὸν τε βίον τῶν πλείων θεοφιλῶν Ἑβραίων, καὶ τὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας αὐτῶν μαθήματα, τῇ πατρίῳ αὐτῶν φωνῇ ἐξ αἰῶνος μακροῦ κεκαλυμμένα, ἤδη ποτὲ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ὡς τὰ τῆς θεογνωσίας ἐμελλε προσκρῖνεσθαι, παρεκδένειν Θεὸς αὐτὸς ὁ τῶνδε τῶν ἀγαθῶν αἴτιος, προλαβὼν τὸ μέλλον ὡς

8. Ex Josepho, de Mosaicæ reipublicæ forma.

9. Eleazarus pontifex allegorici sensus divinis legibus inclusi notionem informavit. Ex Aristoteli scriptis.

10. Aristobuli, de membris quæ voce tenus Deo tribuuntur.

11. De veterum apud Hebræos philosophorum vita summa cum virtute conjuncta.

12. Iterum de iisdem.

13. Ex Philone, de Deo, quodque mundus ortum habuerit.

349 14. Ex eodem, divina providentiæ consilio mundum gubernari.

CAPUT I.

Proœmium, ac de piis Mosaicæ reipublicæ institutis.

Priscorum Hebræorum vitam, quæ antequam Moyses ullus esset, vere Deo chrissimorum nomen et laudem, virtutum sibi omnium ornamentis et insignibus defenderunt, simulque religiosas ac piæ, summaque cum veritate conjunctas eorum doctrinæ ac theologicæ rationes, quarum nos amore desiderioque captos fassi ultro sumus, libro superiore complexi, suo deinceps ordine ad Mosaicæ reipublicæ instituta progredimur. Ea quippe secundum a primo illo pietatis gradum tenere, in quo solitum Judeo populo consistendum erat. Nam solitum Judeis, non reliquis totius orbis gentibus, aptas illas Mosis et congruas fuisse leges, nec hominum genus universum, Græcos, inquam, omnes et barbaros, qui procul a Judea semoti essent, iisdem servandis pares esse potuisse, suo tempore ostendemus. Cæterum Mosaicæ quoque hujus disciplinæ ritus, non jam meis ipse verbis, sed ipsimet, quomodo adhuc feci, eorum duntaxat, qui præcipua quadam apud Judæos patrii moris cognitione floruerunt, vocibus representabo: eandem mihi viam insistendum ratus, quam suis ac propriis in ejusque rei fidem testimoniis producendis atque laudandis institui. Quemadmodum igitur ex Phœnicibus, Ægyptiis, atque Græcis, qui nominis inter eos celebritate præstarent, suo loco testes appellavi: sic Judæos etiam homines suscepta nunc disputatio jure suo postulare videtur, non autem ut ipsimet exteri populi mores leviter ac negligenter adumbremus. Sed antequam eo progredior, facturum me necessarium operæ pretium existimo, si qua via eorum ad Græcos oracula commearint, simul quænam creditarum ipsis divinarum litterarum interpretationis concinnanda ratio, quod præterea et ejusmodi hominum industria, quantoque regum studio, Græcis illa vocibus mandata fuerit. 349 operis nostri lectoribus aperiam: cum præsertim haud inutilis mihi ad certum Evangelicæ Præparationis argumentum, rerum istarum enucleatio futura videatur.... Nam cum felix illud tempus instaret, quo salutaris hujus Servatoris nostri doctrinæ lux, sub Romanis imperatoribus, in cunctos sese homines longe lateque diffunderet: adeoque præcipua tum quædam ratio postularet, ut quæ de ipsa exstarent oracula, nec non Hebræorum illorum

vita, ac religiosæ disciplinæ leges, quos longe Deus ipse charissimos habuisset, cum tot ex sæculorum intervallo patrii sermonis integumentis clausæ latuissent, cæteris tandem aliquando nationibus, quæ postmodum in cognitionis divinæ communionem vocandæ erant, omnibus paterent: Deus ille, tantorum honorum auctor, divinæ scientiæ vi futurum intuitus, singulari egit providentia, ut quæ de venturo paulo post generis humani Serratore, eodemque sanctioris erga unum præpotentem Deum religionis omnibus sub sole gentibus doctore futuro, prædicta jam olim essent, ea demum accurate explanatione patefacta, et publicis in bibliothecis collocata cunctorum in lucem venirent, immissa hæc Ptolemæo regi mente divinitus: nimirum ut quædam quasi penus esset, unde illa postmodum in populorum omnium usum fructumque promerentur. Enimvero quorum aliter nulla nobis unquam a Judæis, suorum nobis oraculorum cognitionem invidentibus, copia fieret, eorum divino consilio provisam interpretationem accepimus, atque ab illis ipsis, qui plurimum apud eos cum prudentia, tum gentilitiarum quoque litterarum scientia præstabant, eruditus in primis, tum etiam is qui rebus Ptolemæi secundi, cognomento Philadelphii, tempore gestis interfuit. Eo enim regnante, imo id agente præterea studiose, sacra Judæorum monumenta Græcè translata sunt, et Alexandrinis in bibliothecis reposita. Sed illum ipsum audire præstiterit, rem verbis totidem hunc in modum enarrantem.

350 CAPUT II.

Ex Aristæo de Judaicarum Scripturarum interpretatione.

« Demetrius Phalereus, inquit, regiæ bibliothecæ præfectus, ad libros ex orbe terrarum universo congerendos, magna vi pecuniarum a rege accepta, coemi alios, alios exscribi vertique curavit, ut quantum in se erat, ejus faceret voluntati satis. Ac nobis aliquando præsentibus, quaerenti ex eo regi, quam multa jam librorum millia corrogasset, amplius ducenta respondens, addidit continuo, daturum se operam, ut brevi post tempore quingentorum millium numerus impleretur. Cæterum audirese, Judæorum quoque monumenta, quæ describerentur, ac regiam bibliothecam auferent, esse dignissima. Cui rex, Quid ergo, inquit, moræ esse potest, quo minus id abs te fiat? quidquid enim oppus cum in rem habes, id abunde tibi jussu, meo suppetit. Ille autem, Interpretatione, inquit, est præterea esse. Suum enim ac proprium characterem Judæi, quemadmodum Ægyptii peculiarem litterarum figuram ac situm, habent, uti propriam quoque loquendi rationem. Et nonnulli quidem eos Syriacè loqui opinantur; errant illi tamen; alio enim utun-

(21) *Κατασθελίς.* Aristæus excusus leg. κατασθελίς perinde est.

(22) *Πολλά διάφορα.* Hesychius, τὸ διάφορον explicat, non tantum ἀμφιπλεκτον, sed etiam ἀνάλωμα διάφορον, quæ vera hoc loco est hujus verbi significatio.

(23) *Υπερ τὰς εἰκοσι.* Josephus *Antiqu. Judaic.* lib. xiv. cap. 2, περί εἰκοσι. At S. Epiphanius, lib. *De mensur. et ponderib.*, num. 9, longe parcior, ἴδιον μὲν, inquit, εἶσι μωρῶδες πέντε βιβλίων, καὶ

ἂν θεὸς τῆ προνοίᾳ, τὰς περὶ τοῦ πάντων ἀνθρώπων οὐκ εἰς μακρὴν ἀναφανησομένου Σωτῆρος, διδασκάλου τε εὐσεβείας ἐνὸς τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ πᾶσι τοῖς ὕφ' ἥλιον ἔθνεσι καταστρεφόμενου, προφῆσεις ἀποκαλυφθῆναι τοῖς πᾶσι, εἰς τὴν εἰς λαθεῖν, ἐπ' ἀκριβῆς μεταβληθείσας, δημοσίαις τε βιβλιοθηκαῖς ἀνατεθείσας, διοικεῖται, βασιλεῖ Πτολεμαίῳ τοῦτο πράξει κατὰ τὸν ἐμβαλὸν, εἰς προπαρասκευήν, ὡς εἰκοι, τῆς τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἔσον οὕτω μελλούσης εἰς αὐτῶν ἰεσεσθαι μεταλήψεως. Ἐν γὰρ οὐκ ἂν ἄλλως ἐτύχουεν παρὰ Ἰουδαίων, ἀποκρυφάντων ἂν τὰ παρ' αὐτοῖς λόγια διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς ἐθόνον· τοῦτον ἐκ τῆς δόξαν οἰκονομηθείσης ἐρμηνείας ἐξήδησεν, πρὸς τῶν καρ' αὐτοῖς ἐπὶ τε συνέσει καὶ τῆ πατερῶν παιδείᾳ δεδοκιμασμένον ἀνδρῶν μεταβληθέντων.

Β Γράφει δὲ ταῦτα Ἀριστάος, ἀνὴρ λόγιος μὲν ἄλλως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρατυχὸν τοῖς πράχθεισι κατὰ τὸν δεύτερον Πτολεμαίον, τὸν ἐπικληθέντα Φιλάδελφον, καθ' ὃν τὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἰουδαϊκῶν Γραφῶν, διὰ σπουδῆς τοῦ βασιλέως γενόμενα, τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν βιβλιοθηκῶν ἐξήδησεν. Ἐπακούσαι δὲ αὐτῶν καίρος, τὸνδε πρὸς λέξιν ἱστοροῦντος τὸν τρόπον, elaboratam. Atque hæc testatur Aristæus, vir cum

secundi, cognomento Philadelphii, tempore gestis interfuit. Eo enim regnante, imo id agente præterea studiose, sacra Judæorum monumenta Græcè translata sunt, et Alexandrinis in bibliothecis reposita. Sed illum ipsum audire præstiterit, rem verbis totidem hunc

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἀριστάου περὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν παρὰ Ἰουδαίων Γραφῶν.

« Κατασθελίς (21) ἐπὶ τῆς τοῦ βασιλέως βιβλιοθήκης Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ἐχηρηματώθη πολλά διάφορα (22), πρὸς τὸ συναγαγεῖν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην βιβλία, καὶ ποιούμενος ἄπορρομῶδες καὶ μεταγραφὰς, ἐπὶ τέλος ἤγαγεν ἔσον ἐφ' αὐτῷ τὴν τοῦ βασιλέως πρόθεσιν. Παρόντων οὖν ἡμῶν, ἐρωτηθείς πόσαι εἶναι μυριάδες τυγχάνουσι βιβλίων, εἶπεν· Ὑπερ τὰς εἰκοσι (23), βασιλεῦ. Σπουδάσω δ' ἐν ἄλλῳ χρόνῳ πρὸς τὸ πληρωθῆναι πεντήκοντα μυριάδας τὰ λοιπὰ. Προσθηγέται δέ μοι καὶ τῶν Ἰουδαίων νόμιμα μεταγραφῆς ἄδια καὶ τῆς παρὰ σοὶ βιβλιοθήκης εἶναι. Ἴτι τὸ κωλόν οὖν, εἶπεν, ἐστὶ σε τοῦτο ποιῆσαι; πάντα γὰρ ἀποτέτακται σοὶ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν. Ὁ δὲ Δημήτριος εἶπεν· Ἐρμηνείας προσδέεται. Χαρακτήρισι γὰρ ἴδιοις κατὰ τὴν Ἰουδαίαν χρώται, καθάπερ Αἰγυπτίῳσι, ὅς τῶν γραμμάτων θέσει, καθὸ καὶ φωνῆν ἴδιαν ἔχουσιν. Ὑπολαμβάνονται δὲ Συριακῆ χρῆσθαι· τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἕτερος τρόπος. Μεταλαβὼν δὲ ἕκαστα ὁ βασιλεὺς, εἶπε γράφῃναι (24) πρὸς τὸν ἀρχιερεῖα τῶν Ἰουδαίων, ὅπως τὰ προειρημένα τελείωσιν λάθῃ. Καὶ μεθ' ἕτερα (25)

τετρακισχίλια ὀκτακόσια, πλέον ἢ ἑξαπτον. Sed Aristæus, cum Josepho et Eusebio hærendum est.

(24) *Ἐπε γράφῃναι.* Josephus tantum γράφει. Sed vult opior Aristæus, quæ Demetrio mandatam esse, uti regis nomine ad summum pontificem scriberet. Infra pag. 351, ἐκείνου γράφῃναι.

(25) *Μεθ' ἕτερα.* Quæ nimirum Aristæus de Judæis a Ptolemæo serviate liberatis interponit. Quibus consiciendis septem duntaxat dies impensu, ut iidem Aristæus et Josephus habent.

ἐκπέλει. « Ὡς δὲ κατεπράχθη ταῦτα, τὸν Δημήτριον ἄ-
 ἐκείλευσεν ἐκδούαι περὶ τῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν βι-
 βλίων ἑναγγραφῆς (26-27). Πάντα γὰρ διὰ προσταγμά-
 των καὶ μεγάλης ἀκριβείας (28) τοὺς βασιλεῦσι τού-
 τος διωκίτεο, καὶ οὐδὲν ἀπεριμερίμνωσ (29), οὐδὲ
 ἐκίχ. Διόπερ καὶ τὴς ἐκδόσεωσ, καὶ τὰ τῶν ἐπι-
 στολῶν ἀντίγραφα κατακεχώρικα, καὶ τὸ τῶν ἀπε-
 σταλμένων πλήθος (30), καὶ τὴν ἐκάστου κατασκευὴν,
 διὰ τὸ μεγαλομερίχ (31) καὶ τέχνη διαφέρειν ἕκαστον
 αὐτῶν. Τῆς δὲ ἐκδόσεωσ ἔστιν ἀντίγραφον τόδε. »
 sepositus ipsi quoque, ac seorsim reddidimus, nec non missorum etiam donariorum copiam, cum
 proprio singulorum apparatu, quippe quorum amplitudo esset artificiumque singulare. Ergo libelli
 exemplar ita habet. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐπιστολὴ Δημητρίου τῷ Φαλαίρει πρὸς Πτο-
 λεμαίων τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα.

« Βασιλεῖ μεγάλῳ παρὰ Δημητρίου. Προστάξαν-
 τός σου, βασιλεῦ, περὶ τῶν ἀπολειφθέντων (32) εἰς
 τὴν συμπλήρωσιν τῆς βιβλιοθήκῃσ βιβλίων (33),
 ὅπως ἐπισυναχθῆ, καὶ τὰ διαπεπρωκτά (34) τύχη
 τῆς προσκοῦσεσ ἐπισκευῆσ, πεποιθίμενωσ οὐ παρέρ-
 γωσ τὴν ἐν τούτοις ἐπιμελίαν, προσαναφέρω σοι.
 Τὰ δὲ τοῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία σὺν ἑτέροις
 ἄλλοις τισὶν ἀπολείπει· τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖσ
 γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. Ἀμειλίτερον δὲ, καὶ
 οὐχ ὡς ὑπάρχει, σισήμανται, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδί-
 των προσαναφέρεται· προνοίασ γὰρ βασιλικῆσ οὐ τε-
 τύχηκε. Δέον δὲ εἶτι καὶ ταῦθ' ὑπάρχειν παρὰ σοὶ δι-
 κριωμένα, διὰ τὸ καὶ φιλοσοφικότερον εἶναι καὶ ἀκεί-
 ραιον τὴν νομοθεσίαν ταύτην, ὡσ' ἂν οὖσαν θείαν. Διό
 πέρρω γεγόνασιν (35) οἱ τε συγγραφεῖσ καὶ ποιηταί,
 καὶ τὸ τῶν ιστορικῶν πλήθος, τῆς ἐπιμερίσεωσ τῶν
 προειρημένων βιβλίων, καὶ τῶν κατ' αὐτὰ πεπολυ-
 ταμῆνων ἀνδρῶν, διὰ τὸ ἀγνήν τινα καὶ σιμνήν
 εἶναι τὴν ἐν αὐτοῖσ θεωρίαν, ὡσ' ἔφριν Ἐκαταίωσ ὁ
 Ἀδελφίτης. Ἐὰν σὺν φαίνηται, βασιλεῦ, γραφῆσαι
 πρὸς τὸν ἐν Ἱερουσαλήμοσ ἀρχιερέα, ἀποστείλαι
 ποῖσ μάλιστα καλῶσ βεβαιώτασ, καὶ πρεσβυτέρωσ
 ἑνέρωσ, ἐμπείρωσ τῶν κατὰ τὸν νόμον αὐτῶν, ἀφ'
 ἐκάστῃσ φυλῆσ ἕξ, ὅπωσ, τὸ σύμφωνον ἐκ τῶν πλεί-
 ων ἐξετάσαντεσ, καὶ λαβόντεσ τὸ κατὰ τὴν ἐρημη-
 κίαν ἀκριθέσ, ἀξίωσ καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆσ σῆσ
 προαιρέσεωσ, θῶμαι εὐσήμωσ. Εὐτόχῃ διαπαντός. »

tur dialecti genere. Quæ cum rex audisset, Deme-
 trium jussit ad summum Judæorum pontificem scri-
 bere, uti res ea sedulo ac mature curaretur. »
 Quibus, post alia quædam, hæc subjungit: « Qui-
 bus perfectis, inquit, rex Demetrium jussit, de cu-
 randa Judæicorum librorum descriptione libellum
 sibi offerre. Cuncta enim ab iis regibus, et propriis
 quibusdam mandatis, et præcipua cum diligentia
 fieri consueverant, negligenter ac temere nihil. Quam-
 obrem et libelli hujus, et epistolarum exemplaria

351 CAPUT III.

B Epistola Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Ægypti
 regem.

« Regi magno Demetrius. Quod mihi dederas in
 mandatis, o rex, ut qui ad bibliothecæ comple-
 mentum decesent, ii per me libri conquirerentur, et
 quæcunque negligentius excidissent, ea studiose ac
 sedulo sarcirentur: id abs me summa cum diligen-
 tia curatum ad te perscribo. Desiderantur tamen,
 cum paucis aliis, Judæicæ legis volumina, quod He-
 bræicis ea litteris ac vocibus contiuentur. Exstat ea-
 rum quidem, sed negligentius, atque ut ex perscripto
 audio, perperam expressa significatio; nec mirum,
 regis enim curæ opus illud non fuit. Ea vero, ut
 non minus quam cætera, ad amissum exacta penes
 te habeas, vel hoc nominæ plurimum interest,
 quod altioris eujusdam sapientiæ, ac sincerissimæ
 integritatis plena lex ea sit, utpote lata divinitus.
 Quare tam oratores, quam poetæ, et quotquot histo-
 riarum conscripsere, ab ejusmodi librorum, adeo-
 que hominum illorum commemoratione, qui ex eo-
 rum præceptis vitam instituere, longissime abfue-
 runt, quod iis casta quædam et quædam sensus et
 intelligentiæ ratio continetur, quemadmodum He-
 catæus Abderitis testatur. Quod igitur, o rex, te ap-
 probante fiat, cum summo Hierosolymorum pon-
 tificis per litteras agendum erit, uti viros morum
 integritate præstantes, ætate maturos, et eorum,
 quæ patriam ad legem pertinent, omnium cognitio-
 ne præditos, sex tribubus e singulis ad te mittat: ut

(26-27) Ἀναγραφῆσ. Excus., ἀντιγραφῆσ.
 (28) Ἀκριβείασ. Excus., ἀσφαλείασ.
 (29) Ἀπεριμερίμνωσ. Excus., ἀπερίμμενωσ.
 (30) Τῶν ἀπεσταλμένων πλήθος. Donaria intel-
 ligi Hierosolymam a rege missa, de quibus infer-
 ris. Sic Josephus locum supplēvit: Καὶ τὸ πλήθος
 τῶν ἀπεσταλμένων ἀναριθμῶτων, καὶ τὸ ἐφ' ἐκάστου
 κατασκευασθέν, ὡς ἀκριβεσάτην εἶναι τὴν του-
 τῶν τοῖσ ὀρῶσι μεγαλυοργάν, καὶ διὰ τὴν τῶν
 κατασκευασμάτων ἕλοχην, τὸν ἐκάστου δημιουργὸν
 εἶναι εὐθέωσ γινώριμον.
 (31) Μεγαλομερίχ. Excus., μεγαλομερίχ. Sed
 Eusebio hæere malim, nam et Hesychius μεγαλο-
 μέρωσ exponit, μέγλωσ.
 (32) Ἀπολειφθέντων. Excus., ἀπολείφτων. Jo-
 seph., εἶτι λειπόντων, quod rectius videtur.
 (33) Βιβλίωσ. Joseph., συγγραμμάτων.
 (34) Τὰ διαπεπρωκτά, Joseph., περὶ τῶν διαπε-

D πρωκῶτων, ὅπωσ τῆσ δεούσεσ ἐπιμελείασ τύχη. Elige.
 Tantum vereor, ne apud Josephum idem bis dica-
 tur, cum apud Aristæam et Eusebium τὰ διαπεπρω-
 κτά significare videantur partes aliquas quæ ad
 comparatorum voluminum integritatem decesent,
 quomodocumque tandem excidissent. Unde sequitur,
 τύχη τῆσ προσκοῦσεσ ἐπισκευῆσ, quibus verbis
 juberi existimo, ut Ellēimata ista studiose ac di-
 ligenter explerantur. Sed Josephus in sequentibus
 Aristææ verba sæpe mutat, tanctsi a sententia vix
 recedat.
 (35) Πέρρω γεγόνασιν, etc. Mirum quantum La-
 tinus Aristææ, qui exstat tomo VII Biblioth. Pa-
 trum, a Græco discedit. Habet enim, frequentem
 apud historicos et poetæ horum voluminum esse
 mentionem. Josephus cum Aristæa Eusebioque
 consentit.

quem in sensum pluris convenisse, diligenti examinae constitit, eum seligamus, et accuratam eorum librorum interpretationem, prout res ipsa et voluntatis tuæ ratio postulat, honesto et illustri in loco reponamus. Vale, ac rebus in omnibus fortuna secunda utere. » Quibus acceptis a Demetrio litteris, Ptolemæus cum ad Eleazarum eam in rem scribi, tum etiam de captivis ad sese libertate donatis mentionem fieri jussit. Idem crateribus, phialis, mensæ, vasisque libaminum perficiendis, auri pondo talenta quinquaginta, argenti septuaginta, vimque lapidum non exiguam attribuit. Ærarîi denique præfectos voluit, et operis eorum, quæ mallent omnium optionem relinquere, et in sacrificiorum, 352 aliarumque rerum expensas, ad centum pecuniæ talenta numerari. Quorum tibi operum multationem exponemus, si prius epistolarum ipsarum exempla recitaverimus. Ac regis quidem epistola

CAPUT IV.

Epistola Ptolemæi regis ad Eleazarum summum Hierosolymorum pontificem.

« Ptolemæus rex Eleazaro summo pontifici salutem. Quoniam ita casu factum erat, ut plurimi Judæorum, quos Persæ, quo tempore rerum potiebantur, Hierosolymis captivos abduxerant, partim nostris in regionibus constituti essent, partim in Ægyptum una cum parente nostro commigrassent; eorumque permultos ipse, cum in numerum ordinemque militum amplioribus stipendiis ascripserat, tum etiam quorum sibi fides probata jam fuisset, eorum aliquot in arcibus eum in finem extructis, ad Ægyptiorum terrorem præsidia collocasset. Nos suscepto regno, majori etiam cum reliquos omnes, tum cives in primis tuos humanitate complexi, captivos supra centum millia in libertatem asserimus, justo dominis pretio persoluto, et si quid forte multitudinis impetu secus actum esset, emendato. Qua in re, præcipue cujusdam nostræ pietatis, et gratæ adversus Deum præpotentem voluntatis monumentum exstare volumus, qui regnum adhuc nostrum cum alta pace tranquillissimum, tum maxima per universum orbem gloria celeberrimum conservavit. Ad hæc non tantum ætate florantibus suum in exercitu locum assignavimus, sed etiam quotquot explorata perspectaque fides eo dignos honore reddiderat, in comitatum aulamque nostram allegitimus. Cæterum pro nostro erga te, Judæ-

Α Τῆς δὲ ἐκδόσεως ταύτης γενομένης, ἐπέλευσεν ὁ βασιλεὺς γράφειναι πρὸς τὸν Ἐλεάζαρον περὶ τούτων, σηµαναντας καὶ τὴν γενομένην ἀπολύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων. Ἰδούκι δὲ καὶ εἰς κατασκευὴν κρατήρων τε καὶ φιαλῶν, καὶ τραπέζης, καὶ σπονδίων, χρυσίου μὲν ὀκταῖς τάλαντα πενήτηκοντα, καὶ ἀργυρίου τάλαντα ἑξομοίηκοντα, καὶ λίθων ἱκανὸν τὸ πλῆθος. Ἐπέλευσεν δὲ τοὺς χρηματοφύλακας τοῖς τεχνίταις ὧν ἂν προαιρούνται τὴν ἐκλογὴν διδόναι, καὶ νομισµατος εἰς θυσιὰς, καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τάλαντα ἑκατὸν. Δηλώσοµεν δὲ σοι περὶ τῆς κατασκευῆς, ὡς ἂν τὰ τῶν ἐπιτολῶν ἀντίγραφα διέλθωµεν. Ἦν δὲ ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ τῶν τύπων ἔχουσα τοῦτον.

352 aliarumque rerum expensas, ad centum pecuniæ talenta numerari. Quorum tibi operum multationem exponemus, si prius epistolarum ipsarum exempla recitaverimus. Ac regis quidem epistola

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐπιστολὴ βασιλέως Πτολεμαίου πρὸς Ἐλεάζαρον ἀρχιερέα Ἱεροσολύμων.

« Βασιλεὺς Πτολεμαῖος (36) ἀρχιερεὶ Ἐλεάζαρον χαίρειν καὶ ἐβρόσθαι. Ἐπεὶ συμβαίνει πλείονας τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν κατεκλιθεῖν (37), γενηθέντας ἀναρπάκτους (38) ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ Περσῶν (39), καὶ ὄν ἐπεκράτων χρόνον· εἴ τι καὶ συνέληλυθῆναι τῷ πατρὶ ἡμῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον αἰχμαλώτους (40)· ἀπ' ὧν καὶ πλείονας εἰς τὸ στρατιωτικὸν σύνταγμα κατεχώρισεν ἐπὶ μείζοσι μισθοφορίας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς πρόντας κρίνας πιστοὺς, φρούρα κτίσας, ἀπέδωκεν αὐτοῖς, ὅπως τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἔθνος φόβον ἔχη (41) διὰ τούτων. Καὶ ἡμεῖς δὲ, παραλαβόντες τὴν βασιλείαν, φιλιανθρωπότερον ἀπαντήοµεν τοῖς πᾶσι, πολὺ δὲ μᾶλλον τοῖς σοῖς πολιταῖς· ὑπὲρ δέκα μυριάδας αἰχμαλώτων ἠλευθερώκαµεν, ἀποδόντες τοῖς κρατοῦσι τὴν κατ' ἀξίαν ἀργυρικὴν τιμὴν, διορθοῦµεναι καὶ εἰ τι κακῶς ἐπράχθη διὰ τὰς τῶν δχλιῶν ὁρµάς, διεληφρότες εὐσεβῶς τοῦτο πράσσοιεν, καὶ τῷ μέγιστῳ θεῷ χαριστικῶν ἀναθέντες, ὃς ἡμῶν τὴν βασιλείαν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὀξῆ τῆ κρατίστῃ παρ' ὀλην τὴν οἰκουμένην διατετήρηκεν· εἰς τε τὸ στρατεύεσθαι τοὺς ἀκμαιωτάτους ταῖς ἡλικίαις τετάχαµεν, τοὺς δὲ δυναμένους καὶ περὶ ἡµᾶς εἶναι, καὶ τοὺς περὶ τὴν αὐτὴν πίστειας ἀξίους ἐπικρίνων κατέστησα. Βουλοµένον δὲ ἡμῶν καὶ σοὶ χαρίζεσθαι, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἰουδαίους, καὶ τοῖς μετέπειτα, προηρηµεθα τὸν νόμον ὑμῶν μετε-

D

σθέντας ὑπὸ Περσῶν, ὁ ἐμὸς πατὴρ ἐτίμησας. (41) *Φόβον ἔχη.* Consentit Josephi, ἵνα τοῖς Αἰγυπτίοις *ὄσι φοβεροί.* Excus. tamen Aristæus, interposita negatione, φόβον μὴ ἔχη, contrarium plane sensum efficit. parum meo iudicio probabilem. Nam qui tandem Ægyptios omni Judæorum metu liberabat, dum eos in locis opere situque inunitissimis, et tanto numero collocaret? Creditur omnino, Ptolemæum Lagidem, qui ab Alexandri obitu primus Ægyptum occupabat, quod a Macedonum viribus satis fortasse paratus non esset, Ægyptios, ne quid nascente regno barbarum excitarent, hoc Judæorum metu colubere voluisse. Ut sit, quam-obrem id apud Judæum pontificem negaret, causæ nihil erat; cur affirmaret, sane plurimum.

(36) *Βασιλεὺς Πτολεμ.*, etc. Et hanc epistolam Josephus suis, non Aristæus verbis representat.

(37) *Κατεκλιθεῖναι.* Eo nimirum, vel opinione sua, vel ipsius victoris voluntate, vel dominorum venditione delatos.

(38) *Ἀναρπάκτους.* Excus. Aristæus, ἀναστάτους.

(39) *Ἰπὸ Περσῶν.* In edicto quo apud Aristæum et Josephum libertas Judæis a Ptolemæo conceditur, de Persis *μετὰ χροῖ [f. γροῖ]*. Nunc tamen ad Judæum scribens, *πατέρως* invidiæ partem aliquam in Persas deonerat, quodque vere poterat, etiam prudenter adjungit.

(40) *Συνεληλυθῆναι ... αἰχμαλώτους.* Mollè id quidem, sed Josephus longe adhuc mollius, et patris in gratiam ὑποκριτικώτερον, τοὺς αἰχμαλώτι-

μανευθῆναι γραμμασιν Ἑλληνικαῖς ἐκ τῶν παρ' ὑμῖν Ἑβραϊκῶν λεγομένων γραμμάτων, ἐν ὑπάρχει καὶ ταῦτα παρ' ἡμῖν ἐν βιβλιοθήκῃ σὺν τοῖς ἄλλοις βασιλικαῖς βιβλιοῖς. Καλῶς οὖν ποιήσεις, καὶ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς ἀξίως, ἐπιλέξας ἀνδρας καλῶς βεβαιωτάς, πρασύτερους, ἐμπειρίαν ἔχοντας τοῦ νόμου, καὶ δυνατοὺς ἐρμηνεύσαι, ἀπ' ἐκάστης φυλῆς ἕξ, ὅπως ἐκ τῶν πλεονῶν τὸ σύμφωνον εὐρεῖθι, διὰ τὸ περὶ μεζόνων εἶναι τὴν σκέψιν. Οἰόμεθα γὰρ, ἐπιτελεσθέντος τούτου, μεγάλην ἀπολασθαι δόξαν. Ἀπεστάλακαμεν δὲ περὶ τούτων Ἀνδρέαν τῶν ἀρχισωματοφυλάκων (42) καὶ Ἀρισταῖον, τιμωμένους παρ' ἡμῖν, διαλεχόμενους σοι, καὶ κομίζοντας ἀπαρχὰς εἰς τὸ ἱερὸν ἀναθημάτων, καὶ εἰς θυσίας καὶ τὰ ἄλλα, ἀργυρίου τάλαντα ἑκατὸν. Γράψε καὶ σὺ πρὸς ἡμᾶς περὶ ὧν ἂν βούλη· κεχαρισμένως γὰρ ἔσθι, καὶ φίλας δξίνῃ πρὸς ἡμᾶς· ὡς ἐπιτελεσθησομένων τὴν ταχίστην περὶ ἧν ἂν αἰρή. Ἐβρώσα. Ἐπὶ ταῦτα ἀνέγραψεν ἐνδεχομένως (43) ὁ Ἐλεάζαρος οὕτως.

argenti centum in sacrificia ac reliqua id genus expenditis, in templum perferant. Tu vicissim, quancunq; de re libererit, ad nos scribas velim. Rem enim et mihi pergratam, et amicitia nostra dignam feceris : et quidquid postularis, id ut quamprimum fiat, operam dabimus. Vale. » Ad hæc Eleazarus, ut par erat, in eum qui sequitur modum rescripsit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐπιστολὴ Ἐλεάζαρου ἀρχιερέως πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα.

« Ἐλεάζαρος ἀρχιερεὺς βασιλεῖ Πτολεμαίω, φίλω ῥησίω, χαίρειν. Εἰ αὐτὸς τε ἔβρωσαι καὶ ἡ βασιλευσα Ἀρσινόη, ἡ ἀδελφή, καὶ τὰ τέκνα, καλῶς ἂν ἔχοι, καὶ ὡς βουλόμεθα· καὶ αὐτοὶ δὲ ὑγαίνομεν. Λαθόντες τὴν παρὰ σοῦ ἐπιστολὴν, μεγάλως ἐχάρημεν διὰ τὴν προαίρεσίν σου, καὶ τὴν καλλίστην βουλὴν, καὶ συναγαγόντες τὸ πᾶν πλῆθος, παρανένομεν αὐτὴν αὐτοῖς, ἐν εἰδούσιν, ἣν ἔχεις πρὸς τὸν θεὸν ἡμῶν εὐσέθειαν. Ἀπεδείξαμεν δὲ καὶ τὰς φίλας, ὡς ἀπέστειλας χρυσᾶς εἰκοσι, καὶ ἀργυρᾶς τριάκοντα, κρατήρας πέντε, καὶ τράπεζαν εἰς ἀνάθεσιν, καὶ εἰς προσοργὴν θυσιῶν, καὶ εἰς ἐπισκευὰς, ἢν προσδέηται τὸ ἱερὸν, ἀργυρίου τάλαντα ἑκατὸν, ἄπερ ἐκόμισεν Ἀνδρέας τῶν τετιμημένων παρὰ σοι, καὶ Ἀρισταῖος, ἀνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, καὶ παιδείᾳ διαφέροντες, καὶ τῆς σῆς ἀγωγῆς καὶ δικαιοσύνης ἀξιοὶ κατὰ πάντα. Οἱ καὶ μετέδωκαν ἡμῖν τὰ παρὰ σοῦ, πρὸς ἡμᾶς καὶ παρ' ἡμῶν ἀκηρόσιν ἀρμόζοντα ταῖς σοῖς πράγμασι. Πάντα γὰρ ὅσα σοι συμφέροι, καὶ εἰ παρὰ φύσιν ἔστιν (44-45), ὑπακουσόμεθα. Τοῦτο γὰρ φίλας καὶ ἀγαπήσεώς ἐστι σημεῖον. Μεγάλα γὰρ καὶ ἀνεπιλήστα τοῖς πολιταῖς ἡμῶν κατὰ πολλοὺς τρόπους εὐεργετήσας· εὐθέως οὖν προσηγάγομεν ὑπὲρ σοῦ θυσίας, καὶ τῆς ἀδελφῆς (46) καὶ τῶν τέκνων, καὶ τῶν φίλων· καὶ ἠβόησα πᾶν ἐν πλῆθος, ἵνα σοι γένηται καθὼς προσηρῆ διὰ παντὸς, καὶ διασωθῆς σοὶ τὴν βασιλείαν ἐν εἰρήνῃ μετὰ δόξης ὁ κυριεύων ἀπάντων

(42) Τῶν ἀρχισωματοφυλάκων. Excus. Arist. et Joseph., τὸν ἀρχισωματοφυλάκα. Quæ lectio hominis dignitatē faveat, cui tantum accedat necesse est, quantum detrahitur ex sociis.

(43) Ἐνδεχομένως. Vocem explicat Josephus ὡς τὴν μάστιγα φιλοτιμίας.

osque simul omnes, tum qui toto nunc orbe diffusi vivunt, tum qui deinceps futuri sunt, animo ac studio, curandum id nobis aegendumque statuumus, uti lex vestra, ex ea, quam Hebraicam appellatis, Graecam in linguam convertatur, ut illa cum cæteris voluminibus regis nostra in bibliotheca collocetur. Rem ergo cum tibi honestam, tum benevolentia mea dignam feceris, si viros constatae probitatis, ætatisque maturæ, legisque simul peritos, atque ad eam interpretandam idoneos, sex tribubus e singulis delectos ad me miseris, ut quoniam de rebus gravioribus agitur, ceteriore in genere consensuam ex plurium concursu habeamus. 353

Aique id, si bene feliciter cesseri, non vulgari nobis gloriæ futurum arbitramur. Eum in finem ad te misimus Andream, unum ex presidiariorum militum præfectis, et Aristæum, ambo summæ apud nos auctoritatis, qui tecum ea de re colloquantur, et donariorum nostrorum primitias, cum talentis argenti, in templum perferant. Tu vicissim, quancunq; de re libererit, ad nos scribas velim. Rem enim et mihi pergratam, et amicitia nostra dignam feceris : et quidquid postularis, id ut quamprimum fiat, operam dabimus. Vale. » Ad hæc Eleazarus, ut par erat, in eum qui sequitur modum rescripsit.

CAPUT V.

Epistola Eleazari summi sacerdotis ad Ptolemæum regem.

« Eleazarus summus pontifex Ptolemæo regi, vero ac sincero amico, salutem. Si vales tu, reginaque Arsinoe, soror, liberique valent, bene est, atque ex voto nostro : uos quidem valemus. Acceptis literis tuis, magnam ex tua voluntate consilioque sanctissimo lætitiâ cepimus, convocataque multitudine universa, palam eas recitavimus, ut omnes tuo adversus Deum nostrum pietatis seusum intelligerent. Phiaias etiam abs te missas protulimus, aureas viginti, ac triginta argentæ, crateres item quinque, mensam consecratam muneribus excipiendis additam, et sacrificiis faciendis, ac cæteris omnibus, quæ opus templo fuerint, comparandum argenti talenta centum, quæ Andreas unus ex familiæ tuæ clarissimis, et Aristæus, viri honestissimi atque integerrimi, summæque eruditionis, tuaque simul cum discipulis, tum æquitate rebus in omnibus dignissimi obtulerunt. Si tua quoque mandata nobis exposuerunt, rebusque tuis aptum a nobis et commodum responsum tulerunt. Quidquid enim e dignitate usque tuo fuerit, in eo, ut minus etiam cum natura nostra sensuque conjunctum sit, morem geremus. Hoc enim amicitie et charitatis argumentum est. Eī sane magna in primis, nullaque unquam oblivione delenda omnis generis beneficia nostros in cives contulisti. Quare hostias confestim, et tua, et sororis, liberorum, amicorumque causa iu-

(44-45) Καὶ εἰ παρὰ φύσιν ἔστιν. Et Joseph., κἄν ἢ παρὰ φύσιν, id est, ut minus id cum ingenio, sensu, moribus nostris congrueret, cuiusmodi etiam est sacrorum librorum communicatio.

(46) Τῆς ἀδελφῆς, etc. Montac., καὶ τῆς βασιλισσῆς, καὶ ἀδελφῆς Ἀρσινόης.

molavimus : et votis ac precibus Deo præpotenti nuncupatis, universis ab eo populus flagitabat,

354 uti omnia tibi feliciter atque ex animo cederent, ac perennem regno tuo pacem gloriamque concederet. Cæterum, ut commode tutoque succedat sacræ legis interpretatio, sex tribubus e singulis, in omnium conspectu delegimus, viros probos ac seniores, quos ad te uua cum lege misimus. Æquum igitur fuerit, rex æquissime, hanc abs te sacrorum librorum interpretationem sedulo curari, uti ad nos illi continuo salvi et incolomes remittantur. Vale. » Hæc Aristæus. Quibus ille deinceps pluribus tamen de suscepto opere interjectis, secundum illam divinarum litterarum interpretationem, verbis toidem, quæ sequuntur, attestat: « Perfectis, inquit, voluminibus illis, stantes erectique sacerdotibus, unaque seniores, non interpretes modo, sed etiam hujus reip. administratione perfuncti, cum populi moderatoribus, una voce omnes : Quandoquidem, aiunt, rite ac religiose perfecta, atque in omnibus ad amussim exacta interpretatio est, ut integra puraque servetur, nihilque prorsus artis irrepit, omni cura studioque providendum. Quam vocem, fastua cunctorum acclamatione consecuta diris more suo eum deoveri jussere, qui vel addendo, vel transferendo, vel detrahendo, universi operis quidquam adulteraret : atque id jure quidem ac merito, uti sacer ille fons limpidis ac jugibus aquis perpetuo scaturiret. Quibus omnibus regi nuntiatis, magnam ipse quoque voluptatem animo cepit, quod sum illud consilium felicem exitum habuisse videretur. Atque illi cuncta etiam recitata sunt, ex quibus legislatoris neminem sumopere admiratus, Qui factum est, inquit, o Demetri, ut tot tantisque rebus gestis, earum tamen nemo vel historicus vel poeta meminisset? Cui Demetrius, Quod augustior, inquit, a Deoque imposita lex ea sit. Ac nonnulli quidem ejusmodi aliquid moliri ausi, percussique divinitus susceptum opus abruperunt. Enim vero se ex Theopompo quodam audisse dicebat, quod ex lege nonnulla, Græce jam reddita, audaciori quodam orationis genere vulgare statuisset, mentis eum perturbatione dies amplius triginta laborasse. Cujus morbi causam, quoties intermitteret, cum multis a Deo precibus in-

A θεός. Καὶ ὅπως γένηται συμφερόντως, καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἢ τοῦ ἁγίου νόμου μεταγραφῆ, παρόντων πάντων, ἐπελεξάμην ἀνδρας καλοῦς καὶ ἀγαθοῦς, πρεσβυτέρους, ἀπ' ἐκάστης φυλῆς ἕξ, οὓς καὶ ἀποστάλακαμεν ἔχοντας τὸν νόμον. Καλῶς οὖν ποιήσεις, βασιλεῦ δίκαιε, προστάξας ὡς ἂν ἡ μεταγραφὴ γένηται τῶν βιβλίων, ἵνα πάλιν ἀποκατασταθῶσι πρὸς ἡμᾶς ἀσφαλῶς ὁ ἀνδρῶν. Ἐβραῖοι. » Τοῦτοίς ἕξ, πολλὰ διὰ μέσου περὶ τῆς προτιθείσης ἐπιπὼν πραγματείας, μετὰ τὴν Γραφῶν ἱερμηνείαν ἐπιφέρει αὐτοῖς βήμασι : « Καθὼς δ' ἀνεγνώσθη ταῦτα τὰ τεύχη, στάντες οἱ ἱερεῖς καὶ τῶν ἱερμηνέων οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πολιτεύματος, οἱ τε ἡγούμενοι τοῦ κλήθους, εἶπον : Ἐπεὶ καλῶς καὶ ὁσίως δηρμηνύεται, καὶ κατὰ πᾶν ἀκριβῶς καλῶς ἔχον ἐστίν, ἵνα διαμένη ταῦθ' οὕτως ἔχοντα, καὶ μὴ γένηται μηδεμίαν διασκευὴν. Πάντων δὲ ἐπιφωνησάντων τοῖς εἰρημένους, ἐκίλευσαν ἑπαρῶσθαι, καθὼς ἔθος ἐστίν αὐτοῖς, εἰ τις διασκευάσει προστιθείς. ἡ μεταφέρων τε τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιομένων ἀπαρῶσιν· καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀνάσσει μόνοντα φυλάσσῃται. Προσφωνηθέντων δὲ καὶ τούτων τῶν βασιλεῖ, μεγάλως ἔχρη· τὴν γὰρ πρόθεσιν ἦν εἶχεν ἀσφαλῶς ἔθεός τελεσιωθῆσθαι. Παρανεγνώσθη δὲ αὐτῷ καὶ πάντα, καὶ λίαν ἐξεθαύμασε τὴν τοῦ νομοθέτου διάνοιαν, καὶ πρὸς τὸν Δημήτριον εἶπε : Πῶς τληκοῦτων πραγμάτων συντελεσμένων, οὐδὲς ἐπέβαλον τῶν ιστορικῶν, οὐδὲ ποιητῶν ἐπιμνησθῆναι : Ἐκεῖνος δὲ ἔφη· διὰ τὸ σεμνὴν εἶναι τὴν νομοθεσίαν, καὶ διὰ θεοῦ γιγνόμεναι, καὶ τῶν ἐπιβαλλομένων τινῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πληγέντες, τῆς ἐπιβολῆς ἀπέστησαν. Καὶ γὰρ ἔφησεν ἀκηκοέναι θεοσπύτου, διότι μέλλων τινὰ τῶν προρημασμένων (47) ἐπιπαλιστερον ἐκ τοῦ νόμου προσιστορεῖν, παραχρῆν λάθος τῆς διανοίας πλεῖστον ἡμερῶν τριάκοντα. Κατὰ δὲ τὴν αἴτησιν (48) ἐξελάττεσθαι τὸν θεόν, σαφῆς αὐτῷ γενέσθαι, τίνος χάριν τὸ συμβαῖνόν ἐστι. Δι' οὐνερον δὲ μαθόντος (49), ὅτι τὰ θεῖα βούλεται περιεργασάμενος εἰς κοινούς ἀνθρώπους ἀκφέρειν, ἀποσχόμενον δὲ, οὕτως ἀποκαταστήναι. Καὶ παρὰ θεοδέκτου δὲ τῶν τραφῶντων ποιητοῦ μεταλίθων ἐγώ· διότι παραφέρειν μέλλοντός τι τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῇ βίβλῳ πρὸς τι ἔρμαι τὰς θῆεις ἀπεγλαυκώθη (50), καὶ λαθῶν ὑπόνοιαν, ὅτι διὰ ταῦτ' αὐτῷ γέγονεν, ἐξελασάμενος τὸν θεόν, ἐν πολλαῖς ἡμέραις ἀποκατέστη.

(47) Προρημασμένων. Utriusque historiarum meminit Josephus, nec tamen addit, ullam divinæ legis interpretationem, Septuaginta seniorum opera priorem existisse.

(48) Τὴν αἴτησιν. Dubium non est quin reponendum ex Aristæa sit, τὴν ἀνεσιν. Joseph. multitudinis num., παρὰ τὰς ἀνεσεις.

(49) Μαθόντος. Corrigen. ex Aristæa, tam excusio quam manuscr., στανθόντος, et lin. ultima post ἀποσχόμενον delenda conjunctio δὲ. Legi etiam posset μαθεῖν pro μαθόντος, servato δὲ post ἀποσχόμεν. vel end. sublato, μαθόντα.

(50) Ἀπεγλαυκώθη. Vera lectio, ex qua corrigendus excus. Aristæa, apud quem mendosissime legitur ἀπεγλαυκώθη. Recte etiam Josephus. τὰς

θῆεις γλαυκωθεῖς. Notum est γλαύκωμα et γλαύκωσιν oculi vitium esse, quo humor pupillæ crystallinus, cæsiō præter naturam colore suffusus, vel ἀμαυροῦται, vel ἀποθραίνετα. Pliinius etiam *glaucoma* passim vocat. Hinc factum illud *Palæstrionia* in *Plauti Miliite* :

Et nos facietis subricis, et doctis dolis, Glaucomam ob oculos obficiens, enique ita Faciemus, ut quod viderit, non viderit.

Ubi *Plautus glaucomam* pro *glaucoma* posuit, ut *schemam* in *Amphitryone*, pro *schemata*,

Huc processi sic cum servili schema.

Ita *Syrmam, diadema*, *dogmam* Latini veteres dixerunt. Priscianus lib. vi.

Μεταλαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς, καθὼς προείπον (54), περὶ τῶν τῶν περὶ τοῦ Δημητρίου, προσκυνήσας ἐκείλους μεγάλην ποιέσθαι τὸν βιβλίον ἐπιμέλειαν, καὶ συντηρεῖσθαι ἀγνῶς. » Ταῦθ' ἤμιν ἐκ τῆς τοῦ δηλωθέντος ἐπιτετηρήσεως γραφῆς. Φέρε δὲ καὶ τὸ πολίτευμα τῆς κατὰ Μωσῆα νομοθεσίας ἐν τῇ παρὰ τοῖς ἀνδράσι διαφανῶν θεασώμεθα. Πρῶτα δὲ θύου Φίλωνος τὰ περὶ τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πορείας τῶν Ἰουδαίων, ἣν ἀποποιήσεται Μωσῆς ἡγουμένου, ἀπὸ τοῦ πρώτου συγγράμματος, ὃν ἐπέγραψεν Ὑποθετικῶς (52) ἔνθα τὸν ὄπερ Ἰουδαίων, ὡς πρὸς κατηγοροῦς αὐτῶν, τοιοῦτον λόγον, ταῦτα φησιν.

ellectis, summa interpretationem veneratione complexus, sacros proutde libros summa cum diligentia castos integrosque conservari jussit. » Atque hæc ab Aristæo sumpta, et in epitomen contracta sufficient. Nunc vero ipsam Mosaicæ reip. legisque formam, iu eorum, qui apud Hebræos summopere floruerunt, scriptis expressam contemplerur. Initium a Philone ducemus, quæque de Judæorum ex Ægypto migratione Moysæ duce suscepta commemorat, ex primo librorum eorum, quos *Hypotheticoi* inscripsit, repetemus, ubi Judæorum, adversus illorum accusatores defensionem instans, hunc in modum loquitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Φίλωνος περὶ τῆς ἀπ' Αἰγύπτου πορείας τῶν Ἰουδαίων.

« Τὸν μὲν παλαιὸν αὐτοῖς πρόγονον ἀπὸ Χαλδαίων εἶναι, τὸν δὲ λαὸν ἀναστῆναι τοῦτον ἐξ Αἰγύπτου μετακισθῆναι ἀπὸ Συρίας τὸ πάλαι, μυριάσι τε ἀμνησθητοῖς πλήθοντα, καὶ τῆς γῆς οὐκ ὀσῆτος ἰκανῆς, πρὸς ἔτι (53) καὶ νεότερι φρονημάτων ἐνθετραμμένων μεγάλως, καὶ ἅμα τοῦ θεοῦ διὰ φασμάτων καὶ ὀνειράτων ἐξοδὸν αὐτοῖς δηλουσῶντας, καὶ οὐδένως ἤρτων εἰς πῶθον κατὰ δαίμονα ἐμπεισόντας τῆς πατρῴου καὶ ἀρχαίας γῆς ἔξεν δὲ καὶ τὸν πρόγονον ἐκείνον αὐτοῦ μετελθεῖν (54) εἰς Αἴγυπτον, εἶτε τῷ θεῷ δὲ δέξαι, εἶτε προνοῶν τινὲς πάντων εὐδαιμονήσας μάλιστα, ὡς ἀπ' ἐκείνου μέρους τὸ παρὸν τὸ τε ἔθνος αὐτοῖς καὶ γεγενῆσθαι καὶ διαμῆναι, καὶ τὸσοῦτον ὑπερβῆσθαι εἰς πολυανδρίαν. » Καὶ μετὰ βραχέα φησιν « Ἀνήγερ με ἡμῖν αὐτοῖς ἡγεῖτο τῆς τε ἐξόδου καὶ τῆς πορείας, εἰς οὐδὲν τῶν πολλῶν, εἰ βούλει, διάφο-

(54) *Καθὼς προείπον.* Prior editio, καθὼς προείπε περὶ τούτων τὰ περὶ τοῦ Δημητρίου προσκυνήσας, quibus nihil corruptius. Aristæus excus., προείπον, περὶ τῶν τοῦ Δημητρίου προσκυνήσας, quæ via sanctora sunt. Montacut. pro περὶ τοῦ Δημ. leg. παρὰ τοῦ Δημ. Eminentior locus erit, si lexes, καθὼς προείπον, τούτων (vel ταῦτα) περὶ τοῦ Δημητρίου, προσκυνήσας, vel καὶ προσκυνήσας. Nam Josephus ita scribit: Παραλαβὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς, παρὰ τοῦ Δημητρίου, καθὼς προείρηται, προσκυνήσας αὐτοῖς, ubi ταῦτα ἐκ αὐτοῦ τε libris ipsis Gelejus intellet git. Non improbo. Melius tamen fortasse de verbis Demetrii accipias, quibus auditis. Ptolemæus sancta quam, ut fit, admiratione percussus, venerabundo similis, aut in genua procubuerit, aut simile quid egerit: nam comitum sequitur τὸν βιβλίον, cum alioqui potius τὰ βιβλία pro ταῦτα dicere debuisset, ac deinde αὐτῶν πρὸ τῶν βιβλίων subjunxit. Philo quoque lib. II. *De vita Moysis*, de iis qui Græcam hanc diviniæ legis interpretationem, Hebræo, vel, ut appellat, Chaldæo fonti simillimam cum admiratione venerarentur. Καθ' ἄπερ ἀδελέφας, inquit, μᾶλλον δὲ, ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, ἐν τε τοῖς ἀράμασι, καὶ τοῖς ὄνομασι, τεθήσασιν, καὶ προσκυνήσασιν: οὐχ ἄρματις ἐκείνου. ἀλλ' ἰερουργήσας, καὶ

A telliger studuisset, hanc demum iu somnis unam didicisse, quod divina mysteria rimari curiosus, ac profanis hominibus enuntiare voluisset. 355 Ita mutato abjectoque consilio pristinae sanitati restitutum fuisse. Quin etiam Theodectem sibi quemdam tragediarum scriptorem narrare solitum, quod aliquid ex iis quæ sacris voluminibus continentur, in fabulæ argumentum detorquere conaretur, sese in oculorum glaucoma incidisse, quo non nisi post multos dies, ubi morbi fontem suspicione attingisset, Numenque sibi conciliasset, liberari poterit. Itaque rex, bis omnibus, uti supra dixi, ex Demetrio intellectis, summa interpretationem veneratione complexus, sacros proutde libros summa cum diligentia castos integrosque conservari jussit. » Atque hæc ab Aristæo sumpta, et in epitomen contracta sufficient. Nunc vero ipsam Mosaicæ reip. legisque formam, iu eorum, qui apud Hebræos summopere floruerunt, scriptis expressam contemplerur. Initium a Philone ducemus, quæque de Judæorum ex Ægypto migratione Moysæ duce suscepta commemorat, ex primo librorum eorum, quos *Hypotheticoi* inscripsit, repetemus, ubi Judæorum, adversus illorum accusatores defensionem instans, hunc in modum loquitur.

B CAPUT VI.

Ex Philone de Judæorum ex Ægypto profectio.

« Enimvero, antiquissimum generis parentem sui ex Chaldæis oriundum esse, hunc vero populum ex Ægypto, in quam ex Syria jam olim commigraverat profectum, partim quod eum infinita multitudine auctum terra illa non caperet, partim quod is exaggerat animi vim et magnitudinem ab educatione ipsa haustam foveret, partim quod Deus ipse non modo tam visis, quam somniis, eos ad emigrandum invitaret, sed etiam (quo stimulo non vehementior alius fuit) ardens illis antiquæ patriæ desiderium inieccisset: ex qua nimirum ille generis sui princeps, cum in Ægyptum commasset, sive quod ita Deo videretur, sive occulta quadam Providentiæ vi, cæteros omnes adeo sortis felicitate superasset; ut ab illo tempore in hodiernum usque diem, constantissime propagata, gens illa sit, et fe-

προφήτας προσαγορεύοντες. licet ante, de Judæorum anno solemnique jejuniu, τις δὲ τὴν λεγομένην νηστειὰν οὐ τέθηται, καὶ προσκυνῆ;

(52) Ὑποθετικῶς. Malim ὑποθετικῶν, ex altero ms. Regio. Nec tamen satis constat, quod operis genus illud fuerit, quæ Ὑποθετικῶς Philo inscripserit. Quod si ex præsentis fragmento conjecturam ducere liceat, id ei placuisse nomen videtur, quod hoc in opere, καθ' ὁποῦσιν, ut plurimum disputaret, ac frequenter dilemmata proposita, alterutris partis opinionem daret; sic tamen, ut ex utraque, postmodum καθ' ὁποῦσιν ingeniose tractata, suam in rem argumenta duceret.

(53) *Πρὸς ἔτι*, etc. Hanc alter. manuscr. lectionem editæ prætulimus, in qua, pro ἐνθετραμμένων, legebatur καὶ τετραμμένων, ubi νεότερα, meo iudicio, sic acceperit, ut amiosa fere omnia νεανικά dici solent. Quoniam, ut verum fatear, νεότερι ista, mihi quidem nova nimium est. Quid si ergo legeretur, πρὸς ἔτι, ἐν τῇ νεότερι φρονημάτων, καὶ τετραμμένων μεγάλως, nam cogitationum ac sensuum novitate intelligi, vix est ut credam.

(54) *Μετ' ἡμῶν.* Forte μετ' ἡμῶν, vel potius μετὰ τοῦ ἡμῶν.

cunditate sobolis admirabili pulularit. Tum paucis interjectis, « Ac virum quidem, inquit ille, profectio- nis simul itinerisque ducem habuere, nihil admo- dum, si ita vis, hominum vulgo excellentiorem. Nam cum præstigiariū quoque, ac veterariæ ora- tionis insimulabant. Demus id vero, sed præstigias accipe, 356 versutiamque laudabilem, qua popu- lum universum, siti, fame, viarum igroratione, ac rerum omnium penuria laborantem, perinde ut in summa cunctorum bonorum abundantia et suppe- ditato ab interjectis nationibus commeatu, salvum et incolumem præstitit; verum etiam illum ut a mutuis animorum dissidiis liberum habuit, isti sibi rebus in omnibus obsequentem. Atque id non ad breve aliquod exiguumque tempus, sed tandiu certe quidem, quandiu in simili voluntatum concordia, ut affatim cuncta suppeterent, manere ac per- sistere ne familia quidem una potuisset. Ita neque sitis, neque fames, non lues corporum, non imminen- tium periculorum metus, non casuum ignoratio futu- rorum, adversus præstigiatiorem illum, tantam populi multitudinem, et illius fraudibus dolisque circum- ventam, et passim aliquando pereuntem concitavit. Qualem obsecro te, hominis hujus tantam sive artem, sive orationis vim, sive sapientiam fuisse dicemus, quæ totæ tam variis discriminum monstrorumque formas præsensque omnibus exitium sæpe minitantes una superaret? Oportuit videlicet, aut eorum, quibus impe- traret, ingenia, non jam imperita rerum esse, ductuque difficilia; sed cum ad obtemperandum ex sese prom- pta, tum vero ne futuri quidem improvida, aut, licet insigni morum improbitate forent, Deum tamen hoc ipsis nature vitium asperitatemque lenire, et præsen- tis simul futureque rationes providentiæ suæ consilio moderari. Utrum autem dederis, id profecto erit ejusmodi, quod ad præcipuum quandam universorum laudem atque dignitatem pertinere videatur. Et profectio- nis quidem hæc ratio fuit. Jam ubi ter- ram illam attingissent, quemadmodum suarum ibi rerum domicilia collocarent, eamque regionem te- nuerint, sacræ quidem eorum litteræ loquuntur: malo tamen hoc loco, non tam rei gestæ historiam, quam ratiocinando, quod verisimile fuerit, perse- qui. Utrum enim eos mavis, hominum adhuc valen- tes numero, tametsi perpetuis fractos debilitatos- que laboribus, acutis tamen confirmatisque viribus, ea loca postmodum armis occupasse, Syrosque si- mul ac Phœnices suis in penatibus fociisque patriis dimicantes subegisse? An imbelles potius et ignavi cum essent, adeoque paucissimi, et a rebus omni- bus bello gerendo necessariis imparati, aliis tamen et aliquem erga se venerationis sensum iniecisse, et a volentibus ultroque cedentibus regionem accepisse: tum eosdem paulo post ædificasse templum, ac cæte- ra quæ ad pietatem religionemque spectarent, consti- tuisse? 357 Nam id quidem argumento est, quam

α γρ., ή τό.

(55) Εὐπειθεῖς. Ita correximus, cum ante legeretur εὐπειθεῖν, ejus lectionis in alt. manuscr. non obscurum adhuc vestigium supererat.

ρος· οὕτω καὶ εὐειθεῖς γόητα καὶ κέρματα λόγων. Καλῆς μέντοι γοητείας καὶ πανουργίας, ἐξ ἧς τὸν γε λαὸν ἅπαντα ἐν ἀνωβρίᾳ καὶ λιμῇ, καὶ τῶν ὁδῶν ἀγνοίᾳ, καὶ ἀπορία τῶν συμπάντων, οὐ μόνον εἰς τὸ παντελῆς δισσώσατο, καὶ ὥστε ἐν εὐθηνίᾳ πάσῃ, καὶ παραπομπῇ τῶν μεταξὺ κειμένων ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀσπασιάστους αὐτοῦ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μάλιστα εὐπειθεῖς (55) διεψύλαξε. Καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγον ἔχον χρόνον, ἀλλ' ἔσον οὐδ' οὐκίαν ἐν ἁμοφο- σῆνῃ συμμεταί μετὰ πάσης εὐθηνίας εἰκόσ ἐστιν. Καὶ οὐ δέσφος, οὐ λιμὸς, οὐ φθορὰ σωματίων, οὐχ ἄφοβος περὶ τῶν μελλόντων, οὐκ ἀγνοια τῶν συμβη- σομένων, ἐπὶ τὸν γόητα ἐκείνον ἐπήρει τούτους ἐξαπα- τωμένους καὶ περιφθορούμενους λαούς. Καίτοι τί βούλει, ὡς ἐν ἐκείνῳ τινὰ εἶναι τοσαύτην τέχνην, ἢ δεινότητα λόγων, ἢ σύνεσιν, ὡς τῶν τοσούτων καὶ τοσούτων ἀτόπων, καὶ πρὸς βλεθρον ἅπαντας ἀγόντων ἐπικρατεῖν; Ἢ γὰρ τὰς φύσεις τῶν ὄντων ἀπὸ τῶν ἀνθρώ- πων οὐκ ἀμαθῶς οὐδὲ δυσκλίως, ἀλλ' εὐπειθεῖς καὶ τοῦ μελλόντος οὐκ ἀπροσώπως ἔχειν· ἢ τοσούτους μὲν ὡς μάλιστα κακοὺς εἶναι, τὸν δὲ θεὸν τὰς δυσκολίας αὐτῶν πρᾶξεν, καὶ τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ μελλον- τος ὥστε ἐπιστατεῖν. Ὑπερ γὰρ σοι μάλιστα ἂν ἐκ τούτων ἀληθὲς εἶναι δόξῃ, πρὸς ἑσάφω καὶ τιμῆς καὶ ζήλου περὶ αὐτῶν συμπάντων ἰσχύειν φαίνεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς ἐξόδου ἔχοντος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν γῆν ταύτην ἦλθον, ὅπως μὲν ποτε ἄρα ἐλύθησαν, καὶ τὴν χώραν ἔσχον, ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς δη- λοῦσιν· οὐ μὴν ἔγωγε δικαίῳ μᾶλλον κατ' ἰστορίαν, ἢ κατὰ τινα λογισμὸν περὶ αὐτῶν τὰ εἰκότα ἐπεξελ- θεῖν. Πότερον γὰρ ποτε βούλει, τῷ πλήθει τῶν σωμα- τῶν ἐπιπερὶόντας, καίπερ εἰς τέλος κενωμένους, ὅμως δὲ διουχόντας, καὶ τὰ ὅπλα ἐν χερσὶν ἔχοντας, εἶτα κατὰ κράτος ἐλεῖν τὴν χώραν, Σύρους δὲ ἐμοῦ καὶ Φοίνικας ἐν αὐτῇ τῇ ἐκείνων γῆ μαχομένους νικῶντας· ἢ τοὺς μὲν, ἀπολέμους καὶ ἀνάνδρους εἶναι, καὶ παντελῶς ὀλίγους ὑποθώμεθα, καὶ τῶν εἰς πῦλον παρασκευῶν ἀπόρους, ἀδέσους δὲ τυχεῖν παρὰ τοσούτοις, καὶ τὴν γῆν λαβεῖν παρ' ἐκόντων; Ἐπειτα δ' εὐθὺς οὐκ εἰς μακρὸν τὸν τε νεὸν ἀνοι- κοδομήσαι, καὶ τὰλλα εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀγιστεῖαν καταστήσασθαι; Ἀλλοί γάρ, ὡς εἶποι, ταῦτα, καὶ θεοφιλεστάτους αὐτοὺς ἀνωμολοῖσθαι καὶ παρὰ τοῖς ἔχθροισι· ἔχθροι γὰρ ἦσαν ἐξ ἀνάγκης, ὡς ἐπὶ τὴν γῆν ἐξαίρωντες ἦλθον ὡς ἀπαιρησόμενοι. Παρὰ τοσούτοις δ' οὐκ αἰδέσσης καὶ τιμῆς τυγχάνοντες, πῶς οὐκ ὑπερβάλλειν εὐτυχία τοὺς ἄλλους φαίνεται; Τίνα δὲ τὰ δεύτερα ἐπέφηξ, ἢ τὰ τρίτα πρὸς τοσούτους λέγω- μεν; Πότερον τὸ τῆς ἐνομίας καὶ εὐπειθείας αὐ- τῶν, ἢ τῆς οὐδότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας; Ἄλλὰ τὸν μὲν ἀνδρα ἐκείνον, ὅστις ποτὲ ἦν, ὁ τοὺς νόμους αὐτοῖς θεῖς, οὕτω σφόδρα ἐθαύμασαν, ὡς ὅ τι δὲ ποτε ἔδοξεν ἐκείνῳ, καὶ αὐτοῖς. Εἶτε οὖν ἐλο- γιζόμενος αὐτὸς, εἶτε ἀκούων παρὰ θαύματος ἱεραεὺς, τοῦτο ἅπαν εἰς τὸν θεὸν ἀνάγειν, καὶ πλειόνων ἐτῶν διετηλοῦσθαι, αὐτὸ μὲν ἀκριβὲς, οὐκ ἔγω λέγειν ὅπιστα,

κλέω δ' οὖν ἢ δεσφιλία ἔτη, μὴ ἂ ῥῆμα γε αὐτοῦς ἂ
μόνον τὸν ὕπ' αὐτοῦ γεγραμμένον κινήσαι, ἀλλὰ
καὶ μυριάκις αὐτοῦς ἀποθανεῖν ὑπομείναι θάττον, ἢ
τοῖς ἐκείνου νόμοις καὶ ἔθεσι ἐναντία πεισθῆναι. ἢ
Ταυτ' εἰπόν, ἐπιτέμνεται τὴν ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν νόμων
καταβληγμένην τῷ Ἰουδαίῳ ἔθει πολιτείαν, γρά-
φον οὕτως.

integritatem instituti obedientiaque constantiam? An vero sanctimoniam decus, et illibatam æquitatis religionisque florem? Quippe virum illum, quisquis demum is fuerit, usque adeo suspexere, ut quidquid ipsi visum est, probarint universi; atque ita, sive hanc reip. formam suo ipse sensu arbitrioque descripsit, sive divinitus illam acceperit, eam certe non alteri, quam Deo acceptam tulerint, itaque annorum spatio (certum equidem numerum definire non possum, sed tamen amplius bis mille) ne vocem quidem unam, in iis quæ scripta reliquit, immutarint: milliesque potius emori, quam legibus aliis vivere moribusque malint. » Hæc ille. Quibus summa legum earum capita subjungit, quibus suam Judæis rempublicam Moyses informarat: his verbis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

B

CAPUT VII.

Τοῦ αὐτοῦ, περὶ τῆς κατὰ Μωσαε θεοσεβοῦς πολιτείας.

De religiosa Mosaicæ reipublicæ forma. Ex eoaem.

« Ἄρα τί τούτων ἢ τούτοις προσόμοιον παρ' ἐκείνων ἐστὶ, πρῶτον εἶναι δοκεῖ ἢ καὶ τιθασάν, καὶ δικαῶν ἐπαγωγὰς, καὶ σφίσεις, καὶ ἀναβολὰς, καὶ τιμῆσεις, καὶ πάλιν ὑποτιμῆσεις ἔχον (56); Οὐδὲν, ἀλλὰ πάντα ἀπλά καὶ δῆλα. Ἐὰν παυδραστῆς, ἐὰν μοιχοῦς, ἐὰν βίαση παῖδα (ἄρρητα μὲν μηδὲ λέγει), ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπιαν ὁμοίως ἐὰν σαυτὸν καταπορευθῆς, ἐὰν καὶ παρ' ἡλικίαν αἰσχρὸν τι πάθης, ἢ δοκῆς, ἢ μίλλης, θάνατος ἢ ζημία. Ἐὰν εἰς δοῦλον σῶμα, ἐὰν εἰς ἐλεύθερον ὑβρίζης, ἐὰν δεσποτῆς συνέχης, ἐὰν ἀπέχων πολλῆς, ἐὰν βέβηλα, ἐὰν ἐπερὰ καταπίπτῃς, ἐὰν ἀσεβῆς, οὐκ ἔργω μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ῥήματι τῷ τυχόντι, εἰς μὲν θεὸν αὐτὸν (ὡς αὐτὸν ἢ θεός, καὶ αὐτῆς τῆς περὶ τούτων ἐννοίας γένοιτο, οὐδὲ ἄξιον λέγειν), ἀλλ' εἰς πατέρα ἢ μητέρα, ἢ εὐεργετην σαυτοῦ θάνατος ὁμοίως, καὶ οὕτως οὐ κοινός, οὐδ' ὁ τυχόν, ἀλλὰ δεῖ καταλευσθῆναι τὸν ἐπιόντα μόνον, ὡς οὐ γέροντα ἀσεβείας πράξαντα. Ἄλλα δ' αὖ πάλιν, ὅποιά τινα. Γυναικῶν ἀνδράσι δουλεύειν, πρὸς ὑβρεῖας μὲν ἂ γρ., μηδέ. ἢ γρ., αὐτό. ἢ γρ., δοκοῦν.

B

C

D

« Num quid istorum, inquit, aut saltem iis affine, locum apud eos habet, quod speciem mausetudinis ac facilitatis aliquam habere videatur: litium intentiones, tergiversationes, comprehensions, multæ, multarumque a reis quesitæ diminutiones? Nihil plane: at simplicia certoque omnia. Si puerorū amoribus, si adulterio peccaveris: si puellæ (mærem enim hoc in genere ne appelles quidem) stuprum obtuleris: si tuam ipse pudicitiam prodideris: si præter ætatem turpe quid aut perperus eris, aut statureris, aut molitus fueris; scelus morte luito. Si aut servo, aut libero injuriam feceris, si aut bahueris in vinculis, aut abductum vendideris: si profani sacræ quidpiam furto sustuleris: si non opere modo, sed verbo tenus impie feceris, non in Deum quidem (absit enim, ut vel hoc nobis verbum excidat, propitiisque nobis Deus ille sit, 358 quibus in mentem vel ipsa hoc de crimine cogitatio subierit), sed in patrem aut

(56) Ὑποτιμῆσεις ἔχον. Solemnis ea est, quam expressimus, in re forensi maxime, vocis hujus significatio. Nec aliud in eadem fuit ὑποτιμῶσθαι, quam reum, aut rei amicos graviorem pœnam deprecari, et cum leviori aliqua permutare. Secus tamen visum est erudito Xenophonis interpretæ, qui locum illum ex Apologi, pro Socrate, Κελευόμενος ὑποτιμῶσθαι, ὅτε ἐαυτὸν ὑπετιμῶσθαι, ὅτε τοῖς φίλοις εἰσαῖον: ἀλλὰ καὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ ὑποτιμῶσθαι ὁμολογησύνος εἶναι ἀδικεῖν, ita reddit: Jussum multam exsolvere, neque de suo eam solvit, neque amicos id facere possus est; imo etiam dicebat, multam solutionem ejus esse hominis, qui se injuste fecisse fateri videretur. Atqui, jam capitalis poena non pecuniaria multa, damnatus erat Socrates: nec ὑποτιμῶσθαι solventium est, sed æstimantium. Quid quod ex illo Socratis facto, Xenophon perspicuus intelligi voluit, quam aulto producendæ vitæ desiderio teneatur? Sensus igitur est, Socratem morte damnatum, quod reis omnibus licebat, leviozem sibi pœnam, πρὸς εἰσαῖον, exsilium, carcerem, aut pecuniariam multam irrogare, vel id ut per amicos fieret, pati noluisse. Apud Platonem, Socrates in Apologia, τὸ ἀντιτιμῶσθαι cum Demosibene et al. eod. sensu accipit: Τιμῶμαι δ' οὖν μοι ὁ ἀνὴρ θανάτου: ἐγὼ δὲ δὴ τίνας ὑμῖν ἀντιτιμῶ-

σομαι; imo sæpius deinde et τιμῶσθαι. Hinc etiam factum videtur, ut ὑποτιμῶσθαι dicerentur, qui muneris impositi gravitatem, aut valetudinis, aut senectutis, aut simili quadam excusatione deliquerint, quasi muneris istius vicem, proprium hoc et singulare incommodum sufficerent. Quare apud Hæschium ὑποτιμῆσις explicatur, πρόσφασις. Nec suspensus cuiquam esse debet ille Plutarchi locus in Camillo: Συνορῶν δὲ (ὁ Κάμιλλος) τὴν ἀνάγκην, καὶ τὸν κίνδυνον, ὅτε ὑποτιμῆσιν εἰπάιν, ὡς πρόσφατον, ὅτε πρόσφασι χρῆσάμενος, ἀλλ' αὐτόθεν ὑποστάς τὴν στρατηγίαν, etc. Quinta Camillo dictatura deferebatur, homini jam prope octogenario; grave quidem onus, quod tamen in summo reip. periculo, nulla is, ut tertium et quartam, excusatione defugit. Itaque ὑποτιμῆσιν εἰπάιν, et πρόσφασι χρῆσάσθαι, admodum gemina. Quod optime vidit Amiotus. At Latinus interpretis ita verit, nihil jam multa, ut ante, deterritus: minus, opinor, ex Plutarchi mente præsertim, ut alia mitam, cum similem magistratum Camillus multæ metu defugisse non legatur: sed tantum ætatem, valetudinem, et alia id genus excusasse, quod erat proprie ὑποτιμῆσιν εἰπάιν. Nec dubium est quod infra p. 363, pro τῆς ἀγνοίας ἐπιτιμῆσιν, legend. sit, τῆς ἀγνοίας ὑποτιμῆσιν, eodem plane sensu.

matrem, aut eum, qui beneficiis te sibi obstrinxerit: morte similiter luito, eaque non communi quidem ac vulgari: sed quisquis vel lingua tantum hoc in genere deliquerit, lapidandus is est, quasi nihil ei qui impie quid fecerit, improbitate concedat. Alias præterea leges id genus habent, cuiusmodi hæ sunt quæ sequuntur: Uxores viris non ullam ad contumeliam, sed quoties obedientiæ ratio postulabit, rebus in omnibus obtemperanto. Parentes imperium in liberos habent, quo tamen ad eorum salutem præcipua cura studiose consulendum utuntur. Suarum quisque facultatum dominus esto, nisi si eas Deo, vel dicatas utique, vel omnino sacras esse voluerit. Nam si vel ore tenus sponsorshipem ejusmodi aliquam nuncuparit, nihil eorum deinceps attingere poterit, sed omnibus ei continuo interdictum erit. Apagæ vero, quidquam ex iis quæ numinibus consecrata forent, aut ex donariis alienis rapere: nam res etiam ejusque proprias, ut jam dixi, vel unum, quod imprudens Domino exciderit, verbum consecrabit. Ita, cujus ea vox fuerit, cunctis ille spoliandus erit: imo, si eam mutata sententia, revocare conabitur, vita quoque spoliandus. Atque eadem cæterorum præterea, in quibus potestatem quis habeat, ratio est. Si vir uxoris suæ alimenta Deo sacra esse voluerit, alimentis ei suis abstinendum. Si de filio pater, si princeps de subditis, simile quiddam statuerit, fixum idem habendum ac ratum. Porro votorum ejusmodi solutio, si de perfectissima et maxima loquimur, sacerdotis, qui se sibi probari negat, propria est: eum enim suum quasi vicarium Deus esse voluit, qui ea vel suscipere, vel repudiare summo jure posset. Altera vero est ab iis, penes quos præcipuus semper manet rei dominatus, fas quoddam et facultas profecta, qua quis placatum sibi propitiisque Numen esse pronuntiet. Ita consecrationes illas ratas habendi, nulla subest necessitas. Alia insuper infinita sunt, quæ partim sine scripto, muribus tantum et consuetudine, partim scriptis etiam legibus continentur. Ac posterioris etiam generis sunt, quæ sequuntur. Quæ quis moleste graviterque ferret, ea ipse non facito. Quæ non deposuerit, ea ne tollito. Nihil penitus quantumcumque sit, ex alterius vel horto, vel torculari, vel area, vel acervo furtime subtrahito. Ne cuiquam petenti ignem invideto. Fluventium aquarum usu neminem excludito. Pauperibus et corpore mutilis stipem medicamentibus Dei causa pie subvenito. Mortuum neminem sepe-

(57) Μηδ' ὡς τῷ θ. τ. δ. Ὡς mutandum videtur in δε, quasi liceret, ἢ καὶ ἀνέτα ταῦτα τῷ θεῷ.

(58) Ἦν δὲ θεῶν. Quid si τὸ θεοῦ? Nam quorsum hic profanorum ædium naminisse? nisi tamen Dei pro Deo, ut Hebræi עֲלֵי־הַיָּדֵי, quod vix credo.

(59) Ἐτέρων ἀναθημάτων. Hic genitivus cum sequente oblativum, Attice, ut notandum est, pro accusandi casu.

(60) Ἰψῷ. Legendum videtur υἱοῦ, et paulo post, ὑπακούου, non ὑπακούω, quemadmodum ante scribi-

α οὐδεμὰς, πρὸς εὐπειθειαν δ' ἐν ἄπαισι. Γυναῖς παίδων ἀρχεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ποιουρίᾳ. Τῶν αὐτοῦ κτημάτων ἕνα ἕκαστον κύριον εἶναι, μὴ θεῶν γε ἐπιφημίσαντα αὐτοῖς, μηδ' ὡς τῷ θεῷ ταῦτα ἀνήσιν (57). Εἰ δὲ λόγῳ μόνῳ ὑποχέσθαι προαίτησι, φαῦσαι καὶ θίγειν αὐτῶν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' εὐθύς ἀπάντων ἀποκεκλεισθαι. Μή μοι τὰ τῶν θεῶν (58) ἀρπάξαι, μηδ' ἀποσυλᾶν ἄλλων ἀναθημάτων (59), ἀλλὰ καὶ τῶν οικείων, ὡς περ ἔργῳ, προσέσπον τι καὶ λαθὼν αὐτὸν ῥήμα, ἐπαναθήσει. Εἰπόντα δὲ, πάντων στέρεσθαι μεταγινώσκοντι δὲ ἢ ἐπανορθούμεν τὰ λελεγμένα, καὶ τὴν ψυχὴν προσαφαιρίζουσι. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὧν κυριεύει, ὁ αὐτὸς λόγος. Ἐάν ἐπιτημίτη τροφήν γυναικὸς ἀνήρ, ἱερὰν εἶναι, τροφῆς ἀέχειν. Ἐάν πατὴρ υἱῷ (60), ἐάν ἀρχὸν τῷ ὑπακούω, ταυτὸν. Καὶ ἔκλυσις δὲ ἐπιφημισθέντων, ἢ μὲν τελευταία τῆ καὶ μεγίστη, τοῦ αὐτῶς ἀπορήσαντος ὅπ γὰρ τοῦ θεοῦ κύριος οὗτος δέξασθαι καὶ μετὰ ταῦτην δὲ ἢ παρὰ τῶν ἄλλων ἀεὶ κυρίων ὅσα ἴσταν ἐπὶ θεῶν ἀποφαίνουσι ὡς μηδὲ ἐπ' ἀνάγκαις τὴν ἀνάθεσιν δέχεσθαι. Μυρία δὲ ἄλλα ἐπὶ τούτοις, ὅσα καὶ ἐπὶ ἀγράφων ἔθῶν καὶ νομίμων, κὰν τοῖς νομίμοις αὐτοῖς (61). Ἄ τις παθεῖν ἐχθαίρει, μὴ ποιεῖν αὐτόν. Ἄ μὴ κατέθῃκεν, μηδ' ἀναίρεισθαι, μηδ' ἐκ προσείδῃ, μηδ' ἐκ ληνοῦ, μηδ' ἐξ ἑλωτος: μὴ θεοῦ ὕφχεισθαι μέγα ἢ μικρὸν ἀπλῶς μεθῆν. Μὴ πυρὸς δεσθῆναι φρονεῖν. Μὴ νόματα ὕδατων ἀποκαλεῖν: ἀλλὰ καὶ πτωχοῖς καὶ πηροῖς τροφήν ἐρανίζουσι πρὸς τὸν θεὸν ἐσπῶγῶς ἀνέγειν (62). Μὴ ταφῆς νεκρῶν (63) ἐξείργειν, ἀλλὰ καὶ γῆς αὐτοῖς ὅσον γε εἰς τὴν ὄσταν προσεπιβάλλειν μὴ θήκας, μὴ μνήματα ὄλωσ κατοχομένῶν κινεῖν. Μὴ δεσπᾶ, μὴ κακὸν μηδὲν πλεόν τῷ ἐν ἀνάγκαις προσεπιφέρειν. Μὴ γονῶν ἀνδρῶν ἐκτέμνοντας, μὴ γυναικῶν ἀτοκίους, καὶ ἄλλαις μηχαναῖς ἀμύθουσι. Μὴ ζῶσις ἐμπαιὼν ἢ κατέβησιν ἐκ' οὐν ὁ θεός, εἴτε τις καὶ νομοθέτης, προσφείσθαι. Μὴ σπέρμα ἀφανίζειν μὴ γέννημα δουλοῦν. Μὴ ζυγῶν ἀδικῶν ἀνυποβάλλειν, μὴ χροῖκα ἀμετρον, μὴ νόμισμα ἀδικῶν. Μὴ φιλῶν ἀπόρρητα ἐν ἐχθρᾷ φαίνεῖν. Ποῖ δὲ πρὸς τὸ θεοῦ ἡμῖν τὰ Βουζύγια ἐκείνα; Ἄλλα δὲ πρὸς τούτους ὄρα. Μὴ παίδων διοικεῖν γο νέας, μηδ' ἀν αἰχμαλώτους ἐχθρῶν μὴ γυναῖκα ἀνδρὸς, κὰν νομίμως ἐνωρημένους ἢς δεσπότης. Ἦπου σεμνότερα καὶ μελλῶ ταῦτα: ἀλλὰ δὲ μικρὰ καὶ τὰ τυ-

χόντα. Μὴ νεοτῶν φησι κατακλιθῶν ἐρημιῶν, μὴ ζῶων ἱεραῶν, ὅσα ἐστὶν ὅτε προαφρογόντων ἀναίρειν. Μὴ εἴ τι τῶν τοῦτων ἤτερον ἔστιν. Οὐδενὸς δέμα ταῦτα γε εἴποις ἀν. Ἄλλ' ὁ γε ἐπ' αὐτοῖς νόμος ἐστὶ μέγας, καὶ πάσης ἐπιμελείας αἰτίας, καὶ αἰ προβήσεις μεγάλας, καὶ ἀραὶ κατὰ τὴ ἐξωλείας,

ιου, γυναικὸς, non γυναικί. Nam hic quoque, ἀπὸ κοινοῦ, συναιδιονδου putem, ἐπιτημίση τροφήν.

(61) Κὰν τοῖς νομίμοις αὐτοῖς. Malim ab his verbis nonne periōdū principium ducere, tametsi totus hic locus nonnihil decurtatus videtur.

(62) Ἀνέγειν. Hic ἀνέγειν est ἀπέχειν, quod paulo ante erat, ἀπέχεσθαι.

(63) Νεκρῶν. Lege νεκροῦς, vel si νέκων, ut in manuscr., αὐτοῖς quod sequitur mutandum in αὐτῶν.

καὶ ὁ Θεὸς ἐπόπτης τῶν τοιούτων, καὶ τιμωρὸς ἀπανταχοῦ. Ἔτι καὶ μετὰ βραχέα φησὶν· «Ὀλὴν δὲ ἡμέραν εἰ τύχοι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μιαν, ἀλλὰ πολλὰς, καὶ ταύτας οὐκ εὐθὺς ἐπεξῆς ἀλλήλαις, ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων, καὶ τοιούτων δὲ παρ' ἐπιτά, κρατούσας, ὡς καὶ εἰσὶν, αἱ τοῦ πατρὸς τῆς βεβήλου Ἰθουσι), μὴθ' ἐν ἄν παρασθῆναι τῶν προστεταγμένων, οὐ θαυμάζεις; Ἄρ' οὐ (64) πρὸς ἀσκητικῶν μόνον αὐτοῦς τοῦτο ἐγκρατείας ἐστίν, ὡς ἐξ Ἰσοῦ καὶ ὁρᾶν τι ποιοῦντας (65), καὶ ἀνέχειν λογίειν ἀπὸ τῶν ἔργων, εἰ θεοὶ; Οὐ δῆτα. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἔργου μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ τινος ὤφθη δὲν ὁ νομοθέτης, αὐτοῦς μὴτ' ἄλλα (66) μόνον ἰκανοὺς εἶναι ὁρᾶν ὡσαύτως, ἀλλ' ἐτι καὶ τῶν πατρῶν νόμων καὶ ἐθῶν ἐμπειρῶς ἔχειν. Τὸ οὖν ἐποίησε ταῖς ἐβδόμαις ταύταις ἡμέραις; Αὐτοῦς εἰς ταυτὴν ἤβησεν συνάγεσθαι, καὶ καθεζομένους μετ' ἀλλήλων, σὺν αἰδοῖ καὶ κόσμῳ τῶν νόμων ἀκροῦσθαι, τοῦ μηδὲνα ἀγνωστοῦ χάριν. Καὶ δῆτα συνέρχονται μὲν αἰεὶ, καὶ συνυπερέουσι μετ' ἀλλήλων· οἱ μὲν πολλοὶ αἰσῆ, πλὴν εἰ τι προσεπισημῆσαι τοῖς ἀναγιγνωσκόμενοις νομίζεται· τῶν ἱερῶν δὲ τις ὁ παρῶν, ἣ τῶν γερόντων εἰς ἀναγιγνωσκῆσαι τοὺς ἱερῶν νόμους αὐτοῖς, καὶ καθ' ἕκαστον ἐξηγῆται μέχρι σχεδὸν δευτέρας ὥρας· καὶ τοῦδε ἀπολύονται, τῶν τε νόμων τῶν ἱερῶν ἐμπειρῶς ἔχοντας καὶ πολλὴν δὲ πρὸς εὐσεβείαν ἐπιθεωρούμενους. Ἄρα σοὶ οὐ δοκεῖ ταῦτα παντὸς σπουδασματος μᾶλλον ἀναγκαῖα αὐτοῖς; Τοιγαροῦν οὐκ ἐπὶ θεομυθῶν ἔρχονται περὶ τῶν πρακτικῶν, καὶ μὴ διερωτῶντες, οὐδὲ καθ' ἑαυτοῦς ὡς ἄγνοιας τῶν νόμων βρῆθαι ποιοῦσιν ἀλλ' ὄντια αὐτῶν κινεῖς. καὶ περὶ τῶν πατρῶν διακονῶν, προχειρῶς ἔχει καὶ βραβείας εἰπεῖν, καὶ ἀνὴρ γυναικί, καὶ πατὴρ πατρί, καὶ δούλος δεσπότης ἰκανὸς εἶναι δοκεῖ τοῖς νόμοις παραβέδοναι. Καὶ μὴν περὶ τοῦ ἔτους τοῦ ἐβδόμου βῆθον ὡσαύτως λέγειν, οὐ μὴν ταυτὴν ἰσως. Οὐ γὰρ αὐτοὶ τῶν ἔργων ἀρεστᾶσιν, ὡς παρ' ταῖς ἐβδόμαις ἰκεῖνας ἡμέραις· ἀλλὰ τὴν γῆν ἀργὴν ἀφίσιν εἰς τὰ μέλλοντα αὖθις εὐθύναις χάριν. Πολὺ γὰρ διαφέρειν, αὐτὴν ἀναπαύσαν λαβοῦσαν, εἴτε δὲ εἰς νέωτα γεωργεῖσθαι, καὶ μὴ τῇ συνεχεῖ τῆς ἐργασίας κατεξάνθαι. Ταυτὸν δὲ καὶ περὶ τὰ σώματα ἀν' ἰδοῦς συμβαίνειν εἰς βίωμην· οὐ γὰρ δὲ πρὸς ὑγίαν μόνον διαλειμματα, καὶ τινὰς ἀναπαύσεις ἀπὸ τῶν ἔργων τοὺς λατροὺς προστάττοντας (67)· τὸ γὰρ συνεχὲς καὶ ὁμοιοειδὲς αἰεὶ, μάλιστα δὲ ἐπ' ἔργων, βλάπτειν ἔοικε. Σημίον δὲ· Τὴν γὰρ γῆν αὐτὴν εἰ τις ἐπαγγέλλοιτο αὐτοῖς ἐξεργάσασθαι πολλὸν μᾶλλον πρόσθεν (68) τὸ ἔβδομον ἔτος τοῦτ', καὶ τῶν καρπῶν πάντων συμπαραχωρήσειν ἰδοῦν, οὐκ ἂν οὐδαμῶς διέβαιντο· οὐ γὰρ αὐτοὶ τῶν πόρων ἀνέχειν ὄλονται δὲν νόμοι (καίτοι κἂν εἰ τοῦτ' ἔπολουν, οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ἦν), ἀλλὰ τὴν χώραν αὐτοῖς ἀνεσίν τινα καὶ βρῆθαι, εἰς ἀρχὴν ἑτέραν τῆς αὖθις ἐπιμελείας

* Forte del. καί.

(64) Ἄρ' οὐ. Legend. videtur ἄρ' οὐν.

(65) Ποιοῦντας. Rescribe ποιοῦντας cum alt. manuscrip.

(66) Μὴτ' ἄλλα. Rectius legeris μὴ τ' ἄλλα, vel μὴτ' pro μὴ sumendum erit.

(67) Προστάττοντας. Subintelligend. ἀπὸ κοινοῦ

A liri prohibito, sed ei potius, religionis saltem causa, 359 terram injuncto. Defunctorum loculos aut sepulcra, ne leviter quidem commoveto. Neque nexum, neque mali quidquam aliud hominis ad egestatem ac necessitatem adjuvato. Ne virilis seminis jam decisi vim, aut mulierum abortionibus, aut aliis artibus obtundito. Animantibus aliter, quam aut Deus, aut legislator ipse prescriperit, ne utitor. Semen ne disperdito. Partum servituti ne mancipato. Ne lancem iniquam, ne modium iusto minorem, aut numerum adulterinum subijcto. Ne amicorum arcana privatis impulsus inimicitibus prodito. Buzygia aitem illa, quae per Deum nobis tandem abiret? Sed attende porro, quae atteximus. Ne parentes a liberis, ut mancipia tua sint, neve uxorem a conjuge, ut eorum legitimo pretio persoluto dominus sis, tecto sejungito. Atque haec graviora plane sunt ac majora. Sunt et minora quaedam atque humiliora. Cujusmodi sunt: Domesticum nidum pullis ne spoliato. Nullius animantis, quae ad te confugerit, obscurationem rejicito. Et si quid hoc in genere levius est. Minuta haec tibi forte ac nihili facienda videantur. At de iis sancita lex et magua est, et omni cura studioque servatur: magua item denuntiationes, imprecationes magnae, quas pestis ultima consequatur: magua denique rerum illarum inspector Deus, et criminum ubique vindex. Idemque paucis interjectis: « Quid? hoc non admiratione dignum existimas, integro saepe die, imo non uno duntaxat aliquo, sed pluribus, iisque non aliis alios continenter, sed ex intervallo consequentibus; et ejusmodi quidem intervallo, quod in septimum quemque desinat; profanorum licet dierum consuetudine, vim, ut fit, maximam obtinente, nullum tamen omnino praecipuum violari? An id forte probandae tantum et exercendae continentiae causa institutum fuit, ut non minus functiones suas intermittere, si quando opus esset, quom aliquid agere possent? Cave credas. Sed hoc in magni cujusdam et eximii operis loco ponendum legislator putavit, ut non caeteris modo rebus, tam intermitendis, quam gerendis idonei, sed etiam ut patriarum legum et consuetudinum gnari peritique forent. Quid igitur D septimis illis diebus instituit? Eos nimirum eundem in locum una convenire voluit, ut silentio summaque eum modesta considerentes, legum recitationi aures accommodent, itaque nihil ipsos omnino fugiat. Atque hunc illi conveniendi simul considerendique morem, 360 sic perpetuo retinent, ut multitudine quidem universa sileat, nisi cum ea, quae leguntur, faustis ac laetis acclamationibus prosecutur: e sacerdotibus autem vel senioribus ali-

ἀν ἰδοῦς.

(68) Μᾶλλον πρόσθεν. Leg. μᾶλλον τοῦ, vel τῶν πρόσθεν, vel μᾶλλον ἢ τὰ πρόσθεν. Quod autem sequitur, πάντων post καρπῶν, omnino superfluum videtur.

quis, sacras leges palam recitans, omnes sigillatim exponat, donec alta jam vespera discedant universi, tum divinarum mandatorum instrueti cognitione, tum etiam admodum pietate aucti. Nunquid hoc quovis studii genere magis tibi necessarium videtur? Enimvero causæ nihil est, quamobrem istos legum enarratores de rebus agendis consulant, quorum ut responsis careant, nihil tamen, vel apud se unquam, earum ignorantia perperam molentur. Quemcunque enim ipsorum appellaveris, ac de patriis institutis percontatus eris, cum respondere per sese commode ac facile poterit, tum ejusmodi sane videbitur, qui sui vir uxorem, seu liberos pater, seu famulos dominus, legum notione informare queat. Jam septimi quoque anni facilis et expedita ratio est, tametsi forte dissimilis. Nec enim eo, quemadmodum septimo illo die, ab omni opere vacant, sed terram in consequentem annum otiosam, uberioris proventus expectatione, jacere patiuntur. Multum enim ad soli feracitatem interesse sentiunt, ut secundum hoc quietis intervallum, sequente deinceps anno coli denuo incipiat, non autem ut assidua et continenti aratione laceretur. Quod ipsum ad corporum etiam firmitatem et robur valere cognoscimus, cum cas intermissiones, et a quotidianis functionibus vacationes, non tantum valetudinis causa medici præcipiant: quod assiduitas omnis ac perpetua similitudo, ac præsertim operum, detrimenti aliquid afferre consueverit. Atque ut ipsorum hoc in genere consilium argumento certiore constat: existat forte non nemo, qui anno septimo, et enam illis ipsis agris multo quam ante diligentius colendis operam, et messe tamen integra sese iis cesurum pollicetur: hanc illi conditionem nunquam acceperint, quippe qui a laboribus soli vacare nolint (quod tamen si facerent, mirum nemini jure videretur), sed ipsum quoque solum in aliquam induciarum quietisque partem vocandum existiment, ut novum deinceps culturæ laborem suavius faciliusque patiantur. Nam si ea causa non suberat, qui nisi, per Deum immortalem, solum hoc aliis superferre anno locarent, atque ab operis totum illum consequentis fructum et proventum acciperent?

361 Nimirum, pro ea solum, ut ante dixi, qua terram ipsam prosequuntur, cura ac studio, nihil horum, ut mihi quidem videtur, ullo modo probare possunt. Ac præcipuum quoddam illud est, quod sequitur, eorum humanitatis documentum. Quoniam enim septimo illo anno vacaverint, quæ per sese fruges exsiterint, eas sibi, quod nullo suo labore provenierint, nec metendas ipsi, nec reconden- das arbitrantur: sed divitiæ benignitati voluntarium hunc terræ partum assignantes, quemvis eo, seu viator ille, seu quilibet alius fuerit, pro arbitrio vel inopia secure uti libenter omnino patiuntur. At de his modo satis. Nam quod ista lex in septimum quemque diem potissimum imperarit, hujus rei causam, opinor, ex me non requiras, qui forte jam a pluribus vel medicis, vel physiologis, vel philosophis sæpenumero audieris, quantus numerus iste septenarius cum in cæterorum omnium, tum in hominis quoque naturam vires obtineat. Hac igitur Sabbati ratio fuit. Atque hactenus Philo. Gemina sunt, quæ libro *De Judæorum antiquitate* secundo Josephus his verbis commemorat.

CAPUT VIII.

Ex Josepho de Mosaicæ reipublicæ forma.

« Jam vero, inquit ille, qui tandem ex omnibus et perfectissimam legum rationem instituerit, et

α γρ., παρελθόντος. β Ισ. ἐκείνου. γ γρ., ἀκρωτός.

(69) Οὐδέ. Leg. οὐδὲν cum alt. manuscr.

(70) Στήσαι, ταῦτα. Conjungo sic, στήσαι ταῦτα. Est autem brevis et Attica oratio: pro ἐφ' ὅτι γὰρ ἂν τ. ἰ. ἦ. ὁ νόμος αὐτοῖς στήσαι ταῦτα.

(71) Ἰωσήφου. Locus hic Josephi exstat lib. II contra Apionem, pag. 4071 edit. Græco-Lat.

(72) Καὶ τῆς δικαιοσύνης, etc. Excus. Joseph., καὶ τῆς ὀ δικαιοσύνης περὶ τῆς τοῦ θ. Interpret. obscurius, Qui justissime de Dei fide cognoverint. Έπι-

A καὶ γεωργίας, λαβεῖν. Ἐπελ, εἰ ἐκόλυε πρὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ παραθέντος α ἔτους αὐτὴν προεκδοῦναι, καὶ παρὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἐκείνων β ἐφάρου τοῦ ἔτους ἐκλέγειν; ἀλλ', ὡστερ ἐφηγ, κατ' οὐδένα τρέπον, οὐδὲ (89) τῶν τοσούτων, προνοήσ. μολ δοκεῖ, τῆς χάρας, ἐκδοῦνται. Τῆς δὲ φιλανθρωπίας αὐτῶν καὶ τοῦτο μέγα, ὡς ἀληθῶς, σημεῖον Ἐπελ γὰρ αὐτῶν τῶν ἔργων ἐκείνου τοῦ ἔτους ἀνέχουσι, τοὺς γινομέ- νους καρποὺς οὐκ ὀνοταί δεῖν συλλέγειν, οὐδ' ἀποτί- θεσθαι, μὴ ἐκ τῶν οὐκείων πόνων περιόντας αὐτοῖς ἀλλ', ἅτε τοῦ Θεοῦ παρεσχηκότος αὐτοῖς, ἀνείσσης ἐπ' αὐτομάτου τῆς γῆς, τοὺς βουλομένους ἢ θεομέ- νους τῶν τε ὑδοσπόρων καὶ τῶν ἄλλων ἀξιοῦσθαι μετὰ ἀδείας χρῆσθαι. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἄλλας σοι τ. δ. γὰρ ταῖς ἐβδόμαις ἤδη τὸν νόμον αὐτοῖς στήσαι, B ταῦτα (70) οὐκ ἂν ἐμὲ ἀπατήσῃς, ἴσως πολλῶν πολ- λάκις καὶ λατρῶν, καὶ φυσιολόγων, καὶ φιλοσόφων ἀνεχούσῃς c περὶ τοῦ ἐβδόμου πρότερον, ἦν ἄρα δύνα- μιν ἔχει πρὸς τε τὴν τῶν συμπάντων, καὶ δὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπιαν φύσιν. Οὗτος ὁ τῆς ἐβδόμης λόγος ὁ Τσαῦτα μὲν ἐ Φίλων ὁμοία δ' αὐτῶ καὶ Ἰώσηφ. Ιστορεῖ ἐν δευτέρῳ συγγράμματι, ὡς πεποιθῆται Περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαῖότητος, τοῦτον γράφου καὶ αὐτὸς τὸν τρόπον.

et a quotidianis functionibus vacationes, non tantum valetudinis causa medici præcipiant: quod assiduitas omnis ac perpetua similitudo, ac præsertim operum, detrimenti aliquid afferre consueverit. Atque ut ipsorum hoc in genere consilium argumento certiore constat: existat forte non nemo, qui anno septimo, et enam illis ipsis agris multo quam ante diligentius colendis operam, et messe tamen integra sese iis cesurum pollicetur: hanc illi conditionem nunquam acceperint, quippe qui a laboribus soli vacare nolint (quod tamen si facerent, mirum nemini jure videretur), sed ipsum quoque solum in aliquam induciarum quietisque partem vocandum existiment, ut novum deinceps culturæ laborem suavius faciliusque patiantur. Nam si ea causa non suberat, qui nisi, per Deum immortalem, solum hoc aliis superferre anno locarent, atque ab operis totum illum consequentis fructum et proventum acciperent?

et esse fruges exsiterint, eas sibi, quod nullo suo labore provenierint, nec metendas ipsi, nec reconden- das arbitrantur: sed divitiæ benignitati voluntarium hunc terræ partum assignantes, quemvis eo, seu viator ille, seu quilibet alius fuerit, pro arbitrio vel inopia secure uti libenter omnino patiuntur. At de his modo satis. Nam quod ista lex in septimum quemque diem potissimum imperarit, hujus rei causam, opinor, ex me non requiras, qui forte jam a pluribus vel medicis, vel physiologis, vel philosophis sæpenumero audieris, quantus numerus iste septenarius cum in cæterorum omnium, tum in hominis quoque naturam vires obtineat. Hac igitur Sabbati ratio fuit. Atque hactenus Philo. Gemina sunt, quæ libro *De Judæorum antiquitate* secundo Josephus his verbis commemorat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

C Ἰωσήφου (71) περὶ τοῦ κατὰ Μωσέα πολιτεύ- ματος.

α Τῆς δ' ἦν ὁ μάλιστα κατορθώσας τοὺς νόμους, καὶ τῆς δικαιοσύνης (72) περὶ τοῦ Θεοῦ πίστεως ἐπι-

τυγχάνειν τινός, vel περὶ τενός, est conjectura asse- qui, rem tangere, quod etiam ἐπιτυγχάνειν absolute dicitur: Gallice, rencontrer. Plutarch. in Pericle, ubi de ostento quodam explicando loquitur: Ἐκό- λυε δ' οὐδέν, καὶ τὸν φυσικὸν ἐπιτυγχάνειν, καὶ τὸν μάντιν τοῦ μὲν τὴν αἰτίαν, τοῦ δὲ τὸ τέλος καλῶς ἐκλαμβάνοντος. Fieri autem poterat, ut et physicus et vates rem attingerent (Gallice rencontrer. ent hien) altero rei causam, altero finem assignante. Hic

εὐχὴν, πάρεστιν ἐξ αὐτῶν κατανοεῖν τῶν νόμων ἀντιπαράβαλλοντας· ἤδη γὰρ περὶ τούτων λεκτέον. Οὐδὲν ἄπειρο μὲν ἀ κατὰ μέρος τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν νόμων παρὰ τοῖς ἁπασιν ἀνθρώποις διαφοραὶ, κεφαλαιωδῶς ἂν ἐπιτοί τις (73). Οἱ μὲν γὰρ μοναρχίαι, οἱ δὲ ταῖς ὀλίγων δυναστείαις, ἄλλοι δὲ τοῖς πλήθεσιν ἐπέτρεψαν τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιτευμάτων. Ὁ δ' ἡμέτερος νομοθέτης εἰς μὲν τούτους (74) οὐδ' ὅτι οὐκ ἀπίθην ὡς δ' ἦν τις εἶποι βραχάμενος τὴν λόγον, θεοκρατίαν ἀπέδειξε (75) τὸ πολίτευμα, θεῷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ κράτος ἀναθεῖς, καὶ πείσας εἰς ἐκεῖνον ἅπαντας ἀφορᾶν, ὡς αἰτῶν μὲν ἁπάντων ἔντα τῶν ἀγαθῶν, ἃ κινεῖται (76), πᾶσιν ἀνθρώποις ὑπάρχει, καὶ ὅσων ἔτυχον αὐτοὶ δεηθέντες ἐν ἀμνηστῶν· λαθεῖν δὲ τὴν ἐκείνου γνώμην οὐκ ἔβην, ὅτε τι τῶν πραγματοποιήτων οὐδὲν, οὐδ' ὅς ἦν τις παρ' αὐτῷ διαωρηθείη. Ἄλλ' αὐτὸν (77) ἀπέφηνε καὶ ἀγέννητον, καὶ πρὸς τὸν αἰῶνα χρόνον ἀναλλοίωτον, πάσης ἰδέας θνητῆς κάλλει διαφέροντα, καὶ δυνάμει μὲν ἡμῶν γνωρίμων, ὅποσος δὲ κατ' οὐσίαν ἔστιν, ἀγνωστον. Ταῦτα περὶ Θεοῦ φρονεῖν οἱ σοφώτατοι (78) παρ' Ἑλλήνων οὐ μὲν ἐδιδάχθησαν, ἐκείνου τὰς ἀρχὰς παρασχόντος, ἐν νῦν λέγειν ὅτι δὲ ἐστὶ καλὰ καὶ πρῶτα ταῖς τῆ τοῦ Θεοῦ φύσει καὶ μεγαλειότητι, σφόδρα μμμερτηρήχασι. Καὶ γὰρ Πυθαγόρας, καὶ Ἀναξαγόρας, καὶ Πλάτων, οἱ τε μετ' ἐκείνων (79) ἀπὸ τῆς Σκοδῆς φιλόσοφοι, καὶ μικροῦ θεῖν ἅπαντες οὕτω φαίνονται παρ' τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως πεφρονηκότες. Ἄλλ' οἱ μὲν πρὸς ὀλίγους (80) φιλοσοφούντες, εἰς πλήθους δόξαις κατεληγμένα τὴν ἀλήθειαν τοῦ δόγμα-
C
τος ἐξενεγκεῖν οὐκ ἐτόλμησαν· οἱ δ' ἡμέτερος νομοθέτης, ἔτε δὴ τὰ ἔργα παρέχων τοῖς νόμοις σύμφωνα, ἡ μόνον τοῖς κατ' ἐαυτὸν ἐπιστεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐκείνων ἀεὶ γεννησομένοις τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ πίστιν ἐπέσταν ἀμετακίνητον. Ἄφτιον δ' (81), ὅτι καὶ τῷ πρῶτῳ τῆς νομοθεσίας πρὸς τὸ χρῆσθαι πάντων κατὰ δέησιν. Οὐ γὰρ μέρος ἀρετῆς ἐποίησε τὴν αἰσθητικὴν, ἀλλὰ ταύτης μέρη τε ἄλλα (82), καὶ συν-

enim exclamabantur est velle, υπολαμβάνειν, δεχέσθαι, vel ἐκδέχεσθαι, interpretari.

(73) *Κεφαλαιωδῶς ἂν ἐπιτοί τις.* Desunt hæc apud Joseph., quæ tamen necessaria videntur, si modo præmittatur, οὕτω δὲ ταύτας κειρ. etc.

(74) *Τούτους.* Joseph., τούτων. Ellge.

(75) *Ἀπέδειξε.* Rectius omnino quam, ut in excuso legitur, ἀπέτα. Cæterum interpres Josephi, totum hoc membrum, vereor ut satis apte reddiderit, *veluti si quis hoc dicendo, mensuram transcendens verb. divinam tempub. declaravit.* Cætera conferes, si libet: mihi quidem tantum non est, aliena reprehendere.

(76) *Κινεῖται.* etc. Totus hic locus apud Joseph. ita concipitur: Κοινὴ τε πᾶσιν ἀνθρώποις παρέχεται, καὶ ἰδέα. Καὶ οὐ μόνον τούτο· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀπαγορευσιν, εἰς ἐκεῖνον ἀνάγει τὴν ἀπαγόρευσιν. Καὶ ἂ μὲν τὸ δοκεῖν ἐδίδασσαν μὲν εἶναι θεὸν μονάρχην, μετ' αὐτὸν δὲ θεῶν τινὰς μυθολογίας ἀνεπέλασσον, τὸ εἶναι αὐτοὺς δεηθέντες ἀμνηστῶν, λαθεῖν τὴν ἐκείνου γνώμην ἠδυνήθησαν, ἀλλ' ὅτε τῶν πραγματοποιήτων οὐδὲν, οὐδ' ὅς ἦν τις παρ' αὐτῷ διαωρηθείη. Quæ partim corrupta, partim loco trajecta suo, partim ab interprete ommissa sunt, qui Eusebium codicem, vel Eusebiano similem secutus

A æquissimam de Deo notionem atque sententiam a iurmo informari, vel ex mutua legum ipsarum contentione quis intelligat. Tempus enim est, ut ad eas veniamus. Enimvero, ut infinita quædam, si expendere singula volueris, morum atque legum toto passim hominum genere, discrimina sint, eas tamen omnes in summa hæc capita facile colligas. Alii quippe uni tantum, paucis quibusdam alii, alii denique populo summam reipublicæ potestatem commiserunt. At legislator noster, hisce neglectis omnibus, theocraticam (licet enim hac voce, tametsi paulo duriore uti) reip. formam instituit: atque ita, summo principatu divino Numiui attributo, id egit maxime, ut in eo cunctorum oculi ac meates acquiescerent, tanquam in eo, qui et bouorum omnium, seu quæ univere hominum generi eveniunt, seu quæ privatim singuli, difficilioribus suis temporibus, votis ac precibus impetrant, auctor et causa sit: atque ejusmodi, cuius cognitionem nullum omnino factum, cogitatio nulla fugere ac latero possit. 362 Eam præterea cum ortu carere, tum nullam tota æternitate mutationem subire, omnia quoque mortalium formæ dignitatem putchritudine superare, postremo et sua nobis potestate notum, sic natura et essentia prorsus ignotum esse profiteretur. Mitto sane Græcorum sapientissimos hujus de Deo sententiæ magistrum illum ac ducem habuisse: quam præclara quidem illa quamque Dei cum natura et majestate conjuncta foret, gravissime testatum ipsi quoque reliquerunt. Pythagoræ enim, Anaxagoras, Plato, quique Platonem exceperunt Stoici philosophi, ac præteri prope omnes, in hujus de natura divina sententiæ communionem societatemque venerunt. At enimvero, cum isti fere non nisi cum paucis philosopharenter, et dogmatis bujus veritatem in vulgus aliis jam opinionibus occupatum efferre metuerent: tum nos hic legislator, qui suarum ad legum æquitatem operum

videtur. Lectio sane nostra brevior et melior: tantum pro κινεῖται reponas licet κινῆσθαι: et ac forte post ἀνθρώποις, interponas ἰδέα τε ἐκάστου, quæ tamen abesse possunt, ac sequenti ex membro intelligi.

(77) *Ἄλλ' αὐτὸν, etc.* Hæc apud Joseph. ita legitur. Ἐνα γοῦν αὐτὸν ἀπέφηνε ὁ ἡμέτερος νόμος ἐκπρῶτον (f. ἀπρῶτον) ἀγέννητον, αἰῶνον, ἀλλοίωτον, quæ meliora simul ac pleniora judico.

(78) *Σοφώτατοι.* Excus. Josephus hic quædam infert, sed vitiosa omnino et ἀπροσδιόνουσα, quæque ab interprete aut lecta non sunt, aut neglecta sunt.

(79) *Ἐκείνων.* Joseph., ἐκείνων.

(80) *Πρὸς ὀλίγους, etc.* Josephus ita locum integrum, πρὸς ὀλίγους φιλοσοφούντες, εἰς πλήθος, δόξαις προκατεληγμένον, ἀληθ., etc. Eusebianis hæreo: malim tamen προκατεληγμένα quam κατεληγμένα.

(81) *Ἄφτιον δὲ.* Atticismi hujus ignorant, Josephi interpretem θαυμαστὸν ὄνομα παρατήσαντες.

(82) *Μέρη τε ἄλλα, etc.* Lege, ut apud Joseph. τὰ μέρη τ' ἄλλα συνεῖδῃ, καὶ κατέστρεψῃ.

consensu enim adungeret; non eos modo, qui sua ætate viverent, in eam secum mentem adduxit, verum etiam nepotibus ac posteris illorum omnibus, firmam hanc atque constantem de divino Numine fidem inseruit. Quod autem in ea legum suarum informatione fructum etiam fuerit longè quam ceteri majorem secutus, eo maxime factum est, quod non religionem virtutis partem aliquam fecerit, sed religionis potius alia partes esse quasdam, et viderit, et vero statuerit: justitiam, temperantiam, patientiam, ac mutuum civium inter se rebus in omnibus conjunctionem. Quippe, actionum enim, studiorum, ac sermouum omnium rationes ex una divini Numinis religione suspensas habere nos oportet: cum nihil penitus aut non expensum, aut non definitum constitutumque reliquerit. Nam cum duæ omnino sint cujusvis disciplinæ, ac morum insituendorum viæ; quarum altera præceptis, altera conformatione vitæ continetur: ceteri quidem legislatores dissidentium opinionum varietate distracti, atque alterutram suo quisque sensu viam secuti, alteram omisere. Ita enim Lacedæmonii simul et Cretenses, moribus ipsis docebant, non præceptis: Athenienses autem Græcicæ propemodum universi, quid agendum esset, quidve fugiendum, legibus edicebant, suos tamen ad utrumque rebus ipsis consuefacere negligebant. At legislator hic noster præcipuo quodam studio ambo ista conjunxit, dum neque mutam vitæ morumque conformationem reliquit, neque 363 legis præcepta operum societate carere permisit: sed jam inde ah ipsomet alimenti genere, et domestica singulorum victus ratione auspiciatus, ne minutissimum quidem aliquid eorum, qui uterentur, potestatis et arbitrii facere voluit. Imo, quibus abstinendum cibis, quibus item vesci liceat, quibus in victis communione ac societatem vocandi, quam in operibus contentionem adhibere, quem in otio tenere modum oporteat, certis quasi legis fluidis regulisque descripsit: uti sub ejus tanquam parentis cujusdam aut dominæ imperio nutuque viventes, nihil omnino vel malitia, vel ignoracione peccemus. Ita, ne ignoracionem illam, velut aliquam deprecandæ poenæ speciem relinqueret, longè pulcherrimum nobis maximeque necessarium disciplinæ genus, legem ipsam esse voluit, nec satis id futurum putavit, ut semel, iterum, aut saepius eam audissemus, nisi

A εἶδον αὐτὰ, καὶ κατέστηρε λέγω δὲ τὴν δικαιοσύνην, τὴν σωφροσύνην, τὴν καρτερίαν, τὴν τῶν πολιτῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ἅπασιν συμφωνίαν. Ἄπασαι γὰρ αἱ πράξεις, καὶ διακρίβαι, καὶ λόγοι πάντες ἐπὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῶν (83) εὐσεβείαν ἀναφέρονται οὐδὲν γὰρ τούτων ἀνεξέταστον οὐδ' ἀόριστον παρέλιπεν. Δύο μὲν γὰρ εἶσι ἀπάσης παιδείας τρόποι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἥθη κατασκευῆς: ἓν ὁ μὲν λόγῳ διδασκαλικῶς (84), ὁ δὲ διὰ τῆς ἀσκητικῆς τῶν ἡθῶν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι νομοθέται τὰς γνώμας διέστησαν, καὶ τὸν ἕτερον αὐτῶν, ὃν ἔδοξεν ἑκάστοις ἐλόμειναι, τὸν ἕτερον παρέλιπον· ὅσον Λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ Κρήτες ἔθεον ἐπαίδευσιν, οὐ λόγῳ: Ἀθηναῖοι δὲ καὶ σχεδὸν οἱ πάντες Ἕλληνες, ἃ χρὴ πράττειν ἢ μὴ, προσέτατον διὰ τῶν νόμων, τοῦ δὲ πρὸς αὐτὰ B διὰ τῶν ἔργων ἐθίζον ὠλιγώρουν· ὁ δ' ἡμέτερος νομοθέτης ἀμφοῦν ταῦτα συνήρμωσε κατὰ πολλὴν ἐπιμελίαν· οὕτε γὰρ κωφῆν (85) ἀπέλιπε τὴν τῶν ἡθῶν ἀσκήσιν, οὕτε τὸν ἐκ τοῦ νόμου λόγον ἀπρακτον εἶλεον· ἀλλ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρξάμενος τροφῆς, καὶ τῆς κατὰ τὸν οἶκον ἐκάστων διαίτης, οὐδὲν οὐδὲ τῶν βραχυτάτων αὐτεξούσιον ἐπὶ ταῖς βουλήσιν· οὐδὲ τῶν χρησομένων κατέλειπον· ἀλλὰ καὶ περὶ οὐτιῶν ὄσων ἀπέχεσθαι χρὴ, καὶ τίνα προσφέρεσθαι, καὶ περὶ τῶν κοινωνησάντων (86) τῆς διαίτης, ἔργων τε συντοίας (87), καὶ τοῦ μάλιν ἀναπαύσεως ἔρον ἔθηκεν αὐτοῦς καὶ κανὼνα τὸν νόμον· ἢ ὡς περὶ ὑπὸ πατρὶ καὶ δεσπότῃ τοῦτο ζῶντες, μῆτε βουλόμενοι μὴθὲν, μὴθ' ὅτ' ἀγνοίας ἀμαρτάνομεν. Οὐδὲ γὰρ τὴν ὑπὸ γῆς ἀγνοίας ἐπιτήρησιν κατέλειπον (88), ἀλλὰ καὶ κάλλιστον καὶ ἀναγκασιότατον ἀπέδειξε παιδεύμα τὸν νόμον, οὐκ εἰσάπαξ (89) ἀκροασάμενος (90), οὐδὲ δις ἢ πολλαῶς· ἀλλ' ἐκάστης ἐβδομάδος τῶν ἄλλων ἔργων ἀφεμένους, ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν ἐκλείουσε τοῦ νόμου συλλέγεσθαι, καὶ τοῦτον ἀκριβῶς ἐκμανθάνειν· ὃ δὴ πάντες ἐλοκαῖον οἱ νομοθέται παραλείπειν. Καὶ τοσοῦτον οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἀπέχουσι τοῦ κατὰ τοὺς οἰκείους νόμους ζῆν, ὥστε σχεδὸν αὐτοῦς οὐδ' ἴσασιν· ἀλλ' ὅταν ἐξαμαρτάνωσι (91), τότε παρ' ἄλλων μανθάνουσιν, οὐ τὸν νόμον παραθεθήκασι. Οὐ τε τὰς μεγίστας καὶ κυριωτάτας παρ' αὐτοῖς ἀρχὰς διοικούντες ὁμολογοῦσι τὴν ἀγνοίαν· ἐπιστάτας γὰρ παρακαθίστανται τῆς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας, τοὺς ἐμπειρίαν ἔχον τῶν νόμων ὑπισχυμένους. Ἡμῶν δ' ὄντιονον (92) τις εἰστο, τοὺς νόμους ῥῶον ἂν τις εἴποι πάντας ἢ τοῖνομα τὸ ἐκείνου. Τοιαῦτόν ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθὺς αἰσθήσεως

(83) Ἡμῶν, etc. Joseph., ἡμῶν εὐσεβείαν ἔχουσι τὴν ἀναφορὰν, paulo melius, quam lectionem alter etiam ex manuscr. Euseb. repræsentat.

(84) Λόγῳ διδασκαλικός. Rectius quæm ut ap. Joseph., λόγῳ διδασκαλικός, ἕτερος δὲ ὁ διὰ πάσης ἀπ.

(85) Οὕτε γὰρ κωφῆν, etc. Josephi interpretæ ista παρήκουσεν.

(86) Κοινωνησάντων. Joseph., κοινωνησάντων, rectius.

(87) Συντοίας. Joseph., εὐτονίας περὶ τὰς τέχνας.

(88) Τὴν ὑπὸ γ. ἀγ. ἐπιτήρ. κατέλ. Joseph.. τὴν ἀπ' ἀγνοίας ἐπιτήρησιν ἠγέσθητο καταλείπειν. Recte

ἀπὸ, tametsi ὑπὸ retineri possit; et γῆς apud Euseb. aut expungendum est, aut mutand. in τῆς. At pro ἐπιτήρησιν ex manuscr. utrobique legendum ὑποτήρησιν. De qua voce, jam p. 356 plura dedimus. Vox ἐπιτήρησις. Josephi interpretem fecerit.

(89) Οὐκ εἰσάπαξ. Malim οὐδ' εἰσάπαξ.

(90) Ἀκροασάμενος. Rectius cum Josepho, ἀκροασάμενος.

(91) Ἐξαμαρτάνωσι. Joseph., ἐξαμαρτάνωσι, me-

lius.

(92) ὄντιονον. Josephus ita legit, et τις ἔροτο τοὺς νόμους, ῥῶον ἂν εἴποι πάντα, ἢ, etc. Rectius quam apud nostrum, apud quem εἰστο saltem in ἔροτο mutandum est, et posterioris τις abradendum.

ἀποκαθάρσαντες, ἔχομεν ἐν ταῖς ψυχαῖς ὡσερ
 ἀφ'αγαρημένους. Καὶ σπάνιος μὲν ὁ παραβαίνων,
 ἀδύνατος δ' ἡ τῆς κολάσεως παρατήσις. Τοῦτο πρῶ-
 τον ἀπάντων τὴν θαυμαστὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐμπε-
 ποίηκε. Τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν ὄξαν
 περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθουσιν (93) μηδὲν ἀλ-
 λήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἡβασιν ἀνθρώπων
 συμφωνίαν ἀποτελεῖ. Παρ' ἡμῖν γὰρ μόνους οὕτε περὶ
 Θεοῦ λόγος· ἀκούσεται τοὺς (94) ἀλλήλους ὑπεναν-
 τίους, ὅποια πολλὰ παρ' ἑτέροις (οὐχ ὑπὸ τῶν τυ-
 χόντων γὰρ μόνον τὸ κατὰ τὸ προσκοπὸν ἐκαστῷ λέ-
 γεται πάθος, ἀλλὰ κἂν παρὰ τισιν τῶν φιλοσόφων ἀπο-
 τελέσθηται, τῶν μὲν τὴν διὰ τὸ Θεοῦ φύσιν ἀναι-
 ρεῖν τοὺς λόγους ἐπιχειροῦσάντων, ἄλλων δὲ τὴν ὑπὲρ
 ἀνθρώπων αὐτὸν πρόνοιαν ἀραιροῦσάντων· οὐδ' ἐν ταῖς
 ἐπιτηδεύμασι τῶν βίων βέβαια διαφορὰν, ἀλλὰ κοινὰ
 μὲν ἔργα πάντων παρ' ἡμῖν, εἰς δ' ὁ λόγος ὁ τῷ νόμῳ
 συμφωνῶν περὶ Θεοῦ, πάντα λέγων ἐκείνον ἐφορᾷν.
 Καὶ μὴ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεύματων, θεῖ
 οἰ πάντα τὰ ἄλλα τέλος ἔχειν τὴν εὐσέβειαν, καὶ
 γυναικῶν ἀκούσειεν ἄν τις, καὶ τῶν οἰκετῶν. Ὅθεν
 ἦ καὶ τὸ προσφερόμενον ἡμῖν ὑπὸ τινος ἔγκλημα,
 ὃ δὴ μὴ καινῶν εὐρετὰς ἔργων ἢ λόγων ἀδραγίας πα-
 ρασχέιν, ἐντεῦθεν συμβέβηκεν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τὸ
 μηδὲν τῶν πατρῶν ἐμμένειν καλὸν εἶναι νομίζουσι,
 καὶ τοὺς μάλιστα τοῖ μῶσι ταῦτα παραβαίνειν σοφίας
 δεινότητι μαρτυροῦσιν· ἡμεῖς δὲ τὸναντίον μίαν εἶ-
 ναι καὶ φρόνησιν, καὶ ἀρετὴν ὑπέκλιψαμεν, τὸ μη-
 ἄν ὄλων ὑπεναντίον μήτε πρᾶξαι, μήτε διανοηθῆναι
 τοὺς ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθέντων (95) ὅπερ εἰκότως ἂν
 εἴη τεκμηρίον τοῦ καλλίστου τὸν νόμον τεθῆναι. Τὰ
 γὰρ μὴ τοῦτον ἔχοντα τὸν τρόπον αἰ πείρα δεόμε-
 ναί (96) διορθώσεως ἀλλάγουσιν· ἡμῖν δὲ τοὺς πε-
 σσίσαι ἐξ ἀρχῆς τεθῆναι τὸν νόμον κατὰ Θεοῦ βού-
 λησιν, οὐδ' εὐσεβῆς ἦν εἶ τοῦτο μὴ φυλάττειν. Τί γάρ
 αὐτοῦ τις ἂν μετακινήσειεν (97), ἢ τί κάλλιον ἐξεῦ-
 ρεν, ἢ τί παρ' ἑτέρων ὡς ἄμεινον μετήνεγκεν; Ἄρα
 γι τὴν διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ πολιτεύματος; Καὶ τίς
 δὲ καλλίων ἢ δικαιότερα γένηται τῆς τὸν Θεὸν μὲν
 ἡγεμόνα τῶν ὄλων ἡγεῖσθαι (98) ποιητήμενης, τοὺς
 ἱεροῦσι δὲ κοινῇ μὲν τὰ μέγιστα διοικεῖν ἐπιτερουπό-
 σης, τῷ δὲ πάντων ἀρχιερεῖ πάλιν πεπιστευκυίας
 τῆν τῶν ἄλλων ἱερῶν ἡγεμονίαν; οἷς οὐ (99) πλοῦ-
 τῶν, οὐδέ τισιν ἄλλαις προῦχουσι πλεονεξίαις, τὸ
 πρῶτον εὐθὺς νομοθετῆσαι ἐπὶ τὴν τιμὴν ἔταξεν·
 ἀλλ' ὅσοι τῶν μετ' αὐτοῦ πειθοῖ τε καὶ σωφροσύνῃ
 τῶν ἄλλων διέφερον, τοῦτοι; τῆν (1) καὶ τὸν Θεὸν θερα-
 πείαν ἐνεχείρησε. Τοῦτο δ' ἦν (4) καὶ τοῦ νόμου καὶ
 τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύματων ἀκριθῆς ἐπιμέλεια· καὶ

hebdomadis quoque singulis, ab alio quolibet opere
 feriatos omnes, ad illam, dum recitaretur, audien-
 dam, animoque penitus informandam convenire ju-
 beret. Id quod ab reliquis omnibus legislatoribus
 prætermissum videmus. Quare, plerique moralium
 a vita suarum ex legum præceptis instituenda tan-
 tum absunt, ut in summa fer- illarum ignorantia
 versentur, atque ubi peccaverint, eas tum demum
 abs se violatas, ex aliis intelligant. Quam ignorantiam
 summi quoque ac principes eorum magistratus
 confitentur, dum eos rerum administrationi præesse
 potissimum, ac sibi assidere volunt, qui præcipuam
 quandam legum peritiam præ se ferant. At ex
 nostris, quæcumque de legum nostrarum capitulis
 interrogæ, universas facitius quam suum ipso
 nomen edisseret, quippe quæ jam usque ab ea, qua
 primum aliquod sentire cœpimus, ætate, haustas,
 mentibus deinceps inuertas quodammodo impre-
 que teneamus. Ita et rari admodum sunt, qui eas
 violent, et qui violarit, nulla prorsus ei deprecandæ
 pœnæ ratio superest. Atque hic admirabilis inter
 nos animorum consensionis fons est præcipuus.
 Nam et idem omnes de Deo sentire, et nulle viæ
 morumque dissidio laborare, id vero pulcherrimam
 ac jucundissimam hominibus animorum studiorum-
 que conjunctionem afferre solet. Enimvero soli
 omnino sumus, apud quos neque discrepantes ulam
 quam de Deo sententias audies, quod apud alios
 frequentissimum est (nec enim vulgaris tantum ac
 plebeius quilibet, prout peculiaris animi sensus
 impulserit, de Deo loquitur : 364 sed hoc temeri-
 tatis vitium ad nonnullos etiam philosophos per-
 manavit, quorum alii omnem Dei naturam funditus
 exterminare conati sunt, alii eundem omni homi-
 num cura providentiaque spoliarent) ; nec ullum
 in vitæ rationibus dissidium videbis. Imo vero, cum
 summa quædam apud nos omnium est operum
 functionumque communio, tuta vox similiter eadem,
 et cum ipsa lege consentiens, quæ omnia divini
 oculi sapientia regi proficitur. Quin etiam, quod
 ad vitæ instituta spectat, ex ipsis quoque mulier-
 culis ac mancipiis intelliges, nihil non ex cæteris
 ad unum religionis finem esse referendum. Atque
 hinc profectum illud est, quod a nonnullis pro-
 nobis et crimini vertitur, neminem ex nobis ullum
 aut novæ orationis, aut operis novi auctorem pro-
 diisse. Nam cæteri quidem, in nulla patriarum con-
 suetudinum acquiescere, præclarum quiddam ac
 laude dignum arbitrantur, eosque potissimum, qui

(93) Ἐθνοσι. Mendosa vox. Reponend. ἔθεσι, ut
 est apud Joseph. et in manuscr.

(94) Ἀκούσεται τοὺς. Legend. ἀκούσεται τις, ut
 apud Joseph.

(95) Νομοθετηθεῖσιν. Recte, nam apud Joseph.
 vitiose legitur, νομοθετήσασιν.

(96) Δεόμενα. Joseph., δεόμενα. Elige.

(97) Μετακινήσειεν. Manuscr., μετακινήσεν, ut
 ἐξέφυεν, μετήνεγκεν, quæ sequuntur. At Joseph. et
 Montac. μετακινήσειεν retinent, et ἐξέφυος legunt :
 pro μετήνεγκεν autem Joseph., ἐξένεγκεν, Mont.
 μετήνεγκοι, quod melius est.

(98) Ἡγεῖσθαι. Delet hanc vocem Josephus, et
 recte.

(99) Οἷς οὐ, etc. Locum hunc integrum Joseph.
 ita legit, οὅς οὐ κατὰ πλοῦτον, οὐδὲ τ. ἀ. προῦχοντας
 αὐτομάτως πλεονεξ. πρῶτον εὐθὺς ὁ νομοθετῆς ἐπὶ
 τ. τ. ἔ., quam lectionem etiam Montac. representa-
 tat, eamque nos servati sumus. Non displicet tam-
 en πλοῦτῶν, pro κατὰ πλοῦτον, cum sequatur οὐδὲ
 τισιν.

(1) Τοῦτο δ' ἦν. Joseph., τοῦτοις δ' ἦν, quod fa-
 cilis videtur.

aliquid eorum labefactare cōnantur, a singulari A prudentiæ vi solertiaque commendant. Nos contra, unam hanc et prudentiam, et virtutem esse statimur, nihil omnino quod cum legibus ante sancitis quomodo modo pugnet, aut invehere, aut moliri. Quod sane argumento certissimo est, optime conditam hanc fuisse legem. Quæ enim secus instituta sunt, ea vero correctione indigere, experientia comprobatur. At nos, qui hanc primum legem ex divini voluntatis arbitrio latam fuisse credimus, eam deinceps violare sine impietate non possumus. Et vero, quid tandem aut ex ea mutare quis possit, aut excogitare melius, aut ab aliis convenientius mutuari? Num forte gens ipsam reipub. totum immutabit? At quodnam, obsecro, possit eo vel melius vel æquius institui, quod Deum quidem rerum universarum moderatorem constituit, sacerdotis vero ita publicæ maximorum negotiorum administrationi præficiat, ut illis ipsis sacerdotibus summum omnium pontificem præesse velit? Adde quod eosdem ab ipso jam initio legislator, non pro censu magnitudine, aut aliarum ejusmodi rerum, quam fortuna pepererit, copia, in tanto honoris gradu collocari voluerit; sed iis dumtaxat, qui secum aliis partim orationis vi, partim etiam æquitate morum antecirent, divini cultus religionis ritus quo commiserit. Id quod sane ad accuratam et legis ipsius, et reliquorum institutorum conservationem, maxime pertinebat: cum et summi omnium quæsitores, et controversiarum iudices, et damnatorum iuniores constituti sacerdotes essent. 365 Quodnam igitur imperii genus hoc sanctius esse queat? aut qui Deo cultus convenientior exhiberi? Ubi non multitudo tantum universa ad pietatem studiosissime informetur, sed etiam et insignis quædam a sacerdotibus in rerum administratione diligentia exigatur, et solemnem sacri alicujus festi religionem tota reipub. ratio imitetur? Nam que ceteri paucis aliquot diebus mysteria, ut appellant, stasque caeremonias custodire non possunt, ea nos perpetuo cum suavissime, tum etiam constantissime retinemus. Quænam vero, et cujusmodi nostra illa vel edicta sunt, vel interdicta? Simplicia prorsus et illustra. Princeps quidem et caput omnium illud est, quod ita de Deo statuit: Deum universa complecti: perfectissimum illum esse atque beatissimum

γάρ ἐπόπται πάντων καὶ δικασταὶ τῶν ἀμφοισθητούμενων, καὶ κολασταὶ τῶν κατεγνωσμένων οἱ ἱερεῖς ἐτάχθησαν. Τίς ἂν οὖν ἀρχὴ γένοιτο ταύτης δυνάμεως; Τίς δὲ τιμὴ θεῶν μᾶλλον ἀρμυζούσα; παντὸς μὲν τοῦ πλῆθους κατασκευασμένου πρὸς τὴν εὐσεβείαν, ἐξαιρέτων δὲ τῆς ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν πιστευμένων, ὡσπερ δὲ τελετὴ ἐστὶ (2) τῆς διῆς πολιτείας οἰκονομουμένης. Ἄ γὰρ ὀλίγων ἡμερῶν ἀρεθμὸν ἐπιτηθεύοντες ἄλλο (3) φυλάττειν οὐ δύναται, μυστήρια καὶ παντὸς ὀντισσοῦν φανερώτερος, ταῦτα μετὰ πολλῆς ἡδονῆς καὶ γνώμης ἀμεταθέτου (4) φυλάττομεν ἡμεῖς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶνος. Τίνες οὖν εἰσιν αἱ προφῆσεις καὶ προαγορεύσεις (5); Ἄπλαται καὶ γνώριμοι. Πρώτῃ δ' ἡγεῖται (6) ἡ περὶ Θεοῦ λέγουσα· Θεὸς ἔχει τὰ σύμπαντα, παντελὴς καὶ μακάριος, αὐτὸς αὐτῷ καὶ πᾶσιν αὐτάρχης, ἀρχὴ, καὶ μέση, καὶ τέλος πάντων ὄντων· Ἔργοις μὲν καὶ χάρισιν ἐναργῆρα καὶ παντὸς ὀντισσοῦν φανερώτερος, μορφὴν δὲ καὶ μέγεθος ἡμῶν ἀφανέστατος. Πᾶσα μὲν ὕλη πρὸς εἰκόνα τὴν τοῦτου, καὶ ἡ πολυτελής, ἀτιμους πᾶσα δὲ τέχνη πρὸς μιμήσιν ἐπίνοιαν ἀτεχνος οὐδὲν ὅμοιον οὐτ' ἐπινοούμενον, οὐτ' εἰκάζειν ἐστὶν ὄσιον. Ἔργα βλέπομεν αὐτοῦ, φῶς, οὐρανὸν, γῆν, ἥλιον καὶ σελήνην, ὕδατα (7), ζῶων γενέσεις, καρπῶν ἀναδόσεις. Ταῦτα ὁ Θεὸς ἐποίησεν οὐ χερσίν, οὐ πόνους, οὐ τινων ἐργασασμένων, (8) ἐπιτεθήεις, ἀλλ' αὐτοῦ καλὸ θελήσαντος, καλῶς ἦν εὐθύς γεγονότα (9). Τοῦτω δὲ πάντα ἀκολουθεῖν, καὶ θεραπεύειν αὐτὸν ἀσκούοντας ἀρετῆν· τρόπον γὰρ Θεοῦ θεραπείας ὄντος ὁμοίως. Εἰς ναὸς ἑνὸς Θεοῦ, φίλον γὰρ αἰ παντὶ τὸ ὅμοιον· κοινὸς ἀπάντων (10), κοινῷ Θεῷ ἀπάντων. Τοῦτον θεραπεύουσι μὲν διὰ παντὸς οἱ ἱερεῖς· ἡγεῖται δὲ τοῦτον ὁ πρῶτος ἀεὶ κατὰ γένος. Ὅστος μετὰ τῶν συνιερέων (11) ἄσους τῷ Θεῷ, φυλάξει τοὺς νόμους, δικάσει περὶ τῶν ἀμφοισθητούμενων, κολάσει τοὺς ἐλεγχθέντας (12). Ὁ τοῦτω μὴ πευθόμενος ὑπέβη ἐκτῆν, ὡς εἰς τὸν θεὸν αὐτὸν ἀσεβῶν. Θύσμονες τὰς θυσίας οὐκ εἰς μέθην (13) λαυτοῖς· ἀβούλητων γὰρ τῷ Θεῷ τῶς, καὶ πρόσφασι ἀν ὕδρευς γένοιτο καὶ πολυτελείας· ἀλλὰ σώφρονας, εὐτάκτους, εὐσταλεῖς (14), ὅπως μάλιστα θύοντες σωφρονῶσι. Καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις χρὴ πρῶτον ὑπερ τῆς κοινῆς εὐχεσθαι σωτηρίας, εἰθ' ὑπερ ἑαυτῶν. Ἐπὶ γὰρ κοινῶν γεγόμενα, καὶ ταύτην ὁ προτιμῶν τοῦ κατ' ἑαυτὸν ἰδίου (15), μάλιστα εἰη Θεῷ κεχαρισμένος. Παράκλησις δὲ πρὸς τὸν θεὸν ἔστω διὰ τῆς εὐχῆς καὶ

(2) *Τελετὴ ἐστὶ.* Joseph., τελευτῆς τινος. *Leges* τελετῆς τινος cum Montac.

(3) *Ἄλλοι.* Joseph. et Mont., ἄλλοῦ.

(4) *Ἀμεταθέτου.* Joseph. et Mont., ἀμεταπίστου.

(5) *Προφῆσεις καὶ προαγορεύσεις.* Male apud Joseph. et Mont., προρήσεις, recte autem ἀπαγορεύσεις; adhībenda interrogatio est, delenda post γνώριμοι.

(6) *Ἄ ἡγεῖται.* Joseph., δὴ γίνετα. *Retineo* ἡγεῖται.

(7) *Ὑδατα.* Joseph., Regius, et Montac., ποταμοὺς καὶ θάλασσαν.

(8) *Ἐργασασμένων.* Joseph. et Reg., συνιερασομένων, rectius.

(9) *Καλῶς ἦν εὐθύς γεγονότα.* Joseph. et Mont-

ac., καθὼς ἐβούληθη, εὐθύς ἐγένοντο.

(10) *Κοινὸς ἀπάντων.* Joseph. et Montac. addunt ὁ κόσμος quod tamen Josephi interpres omisit; et recte, ut videtur. De templo loquitur, de mundo locutus jam erat.

(11) *Ὅστος μετὰ τῶν συνιερέων.* Joseph. et Mont., ὄστος μετὰ τῶν ἑλλων ἱερῶν. At Regius, μετὰ τῶν ἑλλων ἱερῶν.

(12) *Ἐλεγχθέντας.* Joseph. et Mont. addunt ἐπ' ἀέλιου.

(13) *Ὅκ εἰς μέθην.* Joseph. et Mont., οὐκ εἰς πλῆθους ἑαυτῶν καὶ μέθην, ἀβούλητα γὰρ θεῷ τῶς.

(14) *Εὐσταλεῖς.* Optime. Itaque Josephum hinc corrigas, apud quem εὐγενεῖς.

(15) *Ἰδίου.* Joseph. et Mont., βίου.

ἔπειτα, οὐχ ὅπως διδῶν (16) τὰ ἀγαθὰ· δίδωκε γὰρ ἅμα αὐτὸς ἐκὼν, καὶ πᾶσιν εἰς μέσον κατατίθεικεν ἄλλ' ὅπως δέχασθαι θυνώμεθα, καὶ λαβόντες φυλάττωμεν. Ἄγγελος ἐπὶ ταῖς θυσίαις διεβήκεν (17) ὁ νόμος ἀπὸ κήβου (18), ἀπὸ λέγουσ, ἀπὸ κοινοῦ τῆς πρὸς γυναῖκα, καὶ πολλῶν ἄλλων, ἃ μακρὸν ἂν εἴη νῦν γράφειν. Τοιοῦτος μὲν ὁ περὶ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκείνου θεραπείας, λόγος ἡμῖν ἔστιν· ὃ δ' αὐτὸς ἅμα καὶ νόμος. Τίνες δὲ οἱ περὶ γάμου νόμοι (19); Μίξιν μόνην οἶδεν ὁ νόμος τὴν κατὰ φύσιν τὴν πρὸς γυναῖκα, καὶ αὐτήν, εἰ μέλλοι τέκνον ἕνεκα γενέσθαι. Τὴν δὲ πρὸς ἄρρην ἀρρῆνον ἐστύχηκε, καὶ θάνατος τὸ ἐπιπέμειν, εἰ τις ἐπιχειρήσει. Γαμεῖν δὲ κελεύει, μὴ προκί προπέχοντα, μηδὲ βιαίως ἀρπαγαῖς, μηδ' αὐτῶν καὶ δὲ ἀπάτης πείσαντας· ἀλλὰ μνηστεύειν παρὰ τοῦ δοῦναι κυρίως, καὶ κατὰ συγγένειαν ἐπιτήθειον. Ἐν τῇ χειρὶν, φησὶν, ἀνδρὸς εἰς ἅπαντα (20), ἢ τοιγαροῦν ὑπακούεται, μὴ πρὸς ὕβριν, ἀλλ' ἵνα ἀρχηται· Θεὸς γὰρ ἀνδρὶ κράτος ἔδωκε. Ταύτη συνίσταει δαί τὸν γήμαντα μόνην· τὸ δὲ τὴν ἄλλου περιρῆν ἀνόσους. Εἰ δὲ τις τοῦτο πράξειεν, οὐδέμιο θανάτου παρατίτοις· οὔτε εἰ βιάσαιτο παρθένον ἐτέρω συνωμολογημένην, οὔτ' εἰ πείσαι γεγαμημένην. Τέκνα τρέφειν ἅπαντα προστάζει. Καὶ γυναῖξιν ἀπέπει μὴ ἀμειλῶν τὸ ἐπαρῆν, μητε διαφθερίειν. Ἀλλὰ ἢ φανερί, τεκνοκτόνος ἂν εἴη, ψυχὴν ἀφανίζουσα, καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα. Τοιγαροῦν οὐδ' εἰ τις ἐπὶ λέγουσ φθορὰν παρὰλοιο, καθαρὸς εἶναι τότε προσήκει (21). Καὶ μετὰ τὴν νόμιμον συνουσίαν ἀνδρὸς καὶ γυναῖκὸς ἀπολοῦσθαι ψυχῆς ἕκων τοῦτο μερισμὸν πρὸς ἄλλην χώραν ὑπέλαβε. Καὶ γὰρ ἐμφυσημένη σώμασι κακοπαθεῖ, καὶ τοῦτων ἀπὸ πάλιν θανάτου διακρίθεισα. Διόπερ ἀγγέλος ἐπὶ πᾶσι (22) τοῖς τοιοῦτοῖς ἔταξεν. Οὐ μὴν οὐδ' ἐπὶ ταῖς ἐκὼν τῶν παλῶν γενέσεσιν ἐπέτρεψεν εὐωχίαν συντελεῖν (23), καὶ προσάθεῖς ποιέσθαι μέθοσ· ἀλλὰ σύφρονα τὴν ἀρχὴν εὐθεῖς τῆς τροπῆς ἔταξε (24), καὶ γράμματα παιδεύειν ἐκέλευσε τὰ περὶ τοῦ νόμου· καὶ τῶν προγόνων τὰς πράξεις ἐπίστασθαι· τὰς μὲν ἵνα μιμῶνται, τοῖς δ' ἵνα συντρεφόμενοι μητε παραβαίνοιο, μητε σπῆξιν ἀγνοίας ἔχημο. Τῆς εἰς (26) τοῖς τετελευτηπέτας προνόθεν δόσιο, οὐ πολυτελείαισ ἐνταφίρων, ἀλλὰ κατασκευαῖσ μνημείων ἐπιφανῶν· ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τὴν κηδείαν ἔταξε τοῖς οἰκειοτάτοις ἐπιτελεῖν, καὶ δὲ τοῖς παροῦσι (27), θαπτομένοιο τινὸς, καὶ

num; sibi ipsi ac cæteris omnibus satis unum esse; principium, medium finemque cunctorum; eundem in operibus ac beneficiis conspicuum, imo rerum omnium longe notissimum, ita cum natura, tum etiam magnitudine obscurissimum; materiam omnem, ut genere ipso pretiosissima videatur, vilem tamen et abjectam, si ad ejus imaginem exigatur, futuram; artem similiter omnem, si ad illius imitationem aspiret, inertem jacere; nihil ejus simile nec videri a nobis, nec cogitari posse, imo ne leviter quidem animo informari fas esse. Hujus tamen opera sub aspectum cadere, lumen, cælum, terram, solem, lunam, aquas, animantium procreationes, fructuumque proventus: hæc autem a Deo, non manibus, non labore ullo, non precaria cujusquam opera, sed uno voluntatis suæ nutu perfecta continuo, proque eo ac staturat, bonitate sortita esse. Ad illum omnes adhærescere, unum virtutis exercitio colere oportere, quod ea cultus divini ratio una omnium castissima sit atque sanctissima. Unius Dei templum unum esse, quod simili simile defectetur; adeoque commune cum omnibus, quia Numini omnium communi sacrum. Ac sacerdotum quidem proprias ejus placandi partes esse, iis tamen nunquam semper aliquem præse genere principem, qui cum aliis sacerdotibus Deo sacrificet, leges custodiat, si quid erit controversum, arbitrio definiat, peractos denique reos justo supplicio coerceat. Ei quisvis mihi paruerit, pœnam huic lucendam esse nihilo leviorẽ, quam si adversus Deum impie fecerit. Cæterum ea sacrificiorum nostrorum lex est, uti ne ipsis ad gulæ et crapulæ turpitudinem abutatur: cum enim horret ista Deus, tum vero et injuriarum et luxus occasionem præberent: modica igitur, honesta et sobria illa sicut oportet, ut si præsertim, qui sacris operam dant, castigatam modestiam præ se ferant. 366 Jam inter sacrificandum iu primis quidem pro communi, tum pro sua cuique salute nuncupanda vota sunt. Cum enim ad mutuum societatem nati simus, is profecto Deum sibi maxime conciliet, qui eam vita sua potiorẽ habuerit. Porro votorum ac precationum summa hæc est, non uti beneficia nobis ipse conferat, confert enim ille per sese, atque omnibus passim ingerit; verum ut ea cum rite accipere, tum

(16) Οὐχ ὅπως διδῶν, etc. Quis hic Josepho credat?
 (17) Διεβήκεν. Joseph., διεβήκεν. Utrumque prolati potest.
 (18) Κήβου. Rectius multo quam ut apud Joseph., κότης, sequitur enim λέγουσ.
 (19) Γάμον νόμοι; Joseph. cum altero manuscr. delet νόμοσ. Rectius, ut valetur; subintelligendum enim λόγοσ; et proxime sequitur, μίξιν μόνην οἶδεν ὁ νόμοσ.
 (20) Εἰς ἅπαντα. Joseph. et Montac. addunt, καὶ τὴ συντηρία αὐτοῦ ὑπὲρ ἀγαθοποιῶν γυναικῶν.
 (21) Τίτε προσήκει. Locus hic aperte vitiosus est apud Joseph. ita concipitur: Καθαρὸς εἶναι οὐ δύναται· ἢ καὶ μετὰ τὴν νόμιμον συνουσίαν ἀνδ. καὶ γυν. ἀπολοῦσθαι κελεύει ὁ νόμοσ· ψυχῆς τῆς γὰρ καὶ σώματος ἐγγίγνεται μολυσμὸσ, ὡσ πρὸς ἄλλην χώραν ὑπεβαλόντων· quam lectionem Montac. ex

parte representat: ego vero partem maximam secutus sum: malui tamen extera illam regionem uni animo tribuere, quo de solo postmodum etiam loquitur. Interpres Josephi alio postea.
 (22) Ἐπὶ πᾶσι. Vera lectio. Mendose Joseph. et Montac. ἐπίτασιν.
 (23) Εὐωχίαν συντελεῖν. Joseph. et Montac. εὐωχίας συνάγειν. Elige.
 (24) Τῆς τροπῆς ἔταξε. Desunt hæc apud Josephum, quæ tamen sensus integritas requirit.
 (25) Ἐκέλευσε τὰ περὶ τοῦ νόμου. Joseph., ἐκέλευσε, περὶ τὸ τοῖς νόμοιο ἀναστρέφασθαι, quod rectius videatur.
 (26) Τῆς εἰς. Joseph., τῆς δὲ εἰς, melius.
 (27) Παροῦσι. Joseph., παροῦσι, nuncpe, τοῖς οἰκείοιο. Quod opinor, verius est, tametsi vulgata lectio. retinuerim

accepta diligenter conservare possimus. Ad extremum, cui sacrificium faciendum erit, ei lex certa quædam præscribit lustrationum genera, quibus susceptæ: si quæ sint ex funere, lecto, uxoris consuetudine, et aliis plerisque rebus, quas nunc perscensere longum esset, labes expientur. Atque huiusmodi nobis et de Deo doctrina, et divini cultus tradita ratio est, quæ legis ipsa quoque vim obtinet. De nuptiis vero quid? Eam tantum consuetudinem, quam cum uxore natura concedit, lex nostra probat, modo tamen ea probis suscipiendâ causa ineatur. At marium cum maribus congressiones execratur, ejusque flagitii reos capitali supplicio damnat. Ceterum in matrimonio contrahendo, neque dotis rationem haberi, neque per vim rapti conjugem, neque dolo malo pellici vult: sed ab eo, qui collocandâ potestatem habeat, postulari; sic tamen ut propinquitatis etiam et sanguinis ratio habeatur. « Ac mulier quidem, inquit Scriptura, viro per omnia deterior est. » Viro igitur obtemperet, non tamen contumeliæ causa, sed ut alterius imperium ac ductum sequatur: vim enim atque potestatem vero Deus concessit. Unus porro tantum, qua cum matrimonio conjunctus fueris, expetenda consuetudo est; alterius enim uxorem cogitare nefas. Quod in scelus quisquis inciderit, certum capitis supplicium: quemadmodum si quis aut virgini alteri cuiquam desponsæ vim intulerit, aut alii nuptam illexerit. Liberorum quidquid susceptum erit, educari lex jubet. Vetat eadem, ne qua mulier susceptum semen aut ejciant, aut exstinguat: que secus facit eam pro liberorum interfectrice haberi vult, perinde ac si reipsa et fetus vitam oppresserit, et generis sui propagationem inhibuerit. Quisquis ergo ad alienum torum violandum accesserit, is purus et integer manere non potest. Itaque post legitimam quoque viri cum uxore consuetudinem, lex corpus abluï jubet: quod ex ea sordis aliquid ad corpus simul et animum allinatur; quasi animus in exteram quamdam hoc facto regionem commearet. Quippe animus enim, ubi corporibus implicatur, damni aliquid ac detrimenti subire solet; quorum concreione, mortis beneficium rursus ipse

προσελθεῖν καὶ συναποθύρσθαι (28). Καθαίρειν (29) δὲ καὶ τὸν οἶκον καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἀπὸ κήδους, ἵνα πλεῖστον (30) ἀπέχη τοῦ δοκεῖν καθαρὸς εἶναι τὴν φρόνην ἐργασάμενος. Γυνέων τιμὴν μετὰ τὴν πρὸς θεὸν δευτέραν ἔταξε· καὶ τὸν οἶκον ἀμειβόμενον τὰς παρ' αὐτῶν ἄριτας, ἀλλ' εἰς ὀτιοῦν ἐλλείποντα, λευσοθησόμενον παραδίδοσσι. Καὶ παντὸς τοῦ προσκυτέρου τιμὴν ἔχον τὸς νέους φησὶν, ἐπεὶ προσκυτάτον ὁ θεός. Κρύπτειν οὐδὲν εἶπὸς φιλοῦς οὐ γὰρ εἶναι φίλον, τὴν μὴ πάντα πιστεύουσάν. Κἄν συμψη τις ἔχθρα, τοῦτων ἀπόρρητα λέγειν (31) κεκόλυκε. Διὰ τίς οἱ εἰς οὐδὲν τὴν λάθοι, θάνατος ἡ ζήμια. Περιρῶν ἰκέτην (32), βοηθεῖν ἐνόν, ὑπεύθυνος. Ὁ μὴ κατεθῆκε τις, οὐκ ἀναρῆσεται· τῶν ἀλλοτρίων οὐθενὸς ἀψεται· δανείσας, τόκον οὐ λήφεται. Ταῦτα καὶ πολλὰ τοῦτους ὅμοια τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν συνέχει κοινωνίαν. Πῶς δὲ καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλοφύλους ἐπιεικείας ἐγγρόνησεν ὁ νομοθέτης, ἄξιον ἴσθαι. Φανεῖται γὰρ ἀριστα πάντων προνοησάμενος, ὅπως μήτε τὰ οἰκεία διασθείρωμεν, μήτε φονήσωμεν τοὺς μετέχον τῶν ἡμετέρων προαιρουμένους. Ὅσα μὲν γὰρ ἐὰν θέλωσιν (33) ὑπὸ τοῦσδε αὐτοῦσδε ἡμῶν νόμοισι ζῆν ὑπελθόντες (34), δέχεται φιλοφρόνης, οὐ τῷ γένει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει τοῦ βίου νομίζων εἶναι τὴν οικειότητα· τοὺς δὲ ἐκ παρεργῶν προαιρέτας ἀναμάρτυσθαι τῇ συνηθείᾳ οὐκ ἠθέλησε. Τάλλα δὲ προσέφηκεν, ὧν ἡ μετάδοσις ἐστὶν ἀναγκαία· πᾶσι παρέχειν τοὺς δεομένους πῦρ, ὕδωρ, τροφήν, ὄδους φράζειν, ἀταρον μὴ περιρῶν. Ἐπιεικείας (35) δὲ καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους κρηθέντας εἶναι οὐ γὰρ εἶπὸν τὴν γῆν αὐτῶν πυρπολεῖν, οὐδὲ τέμνειν ἡμέρα δένδρα συγκεχώρηκεν· ἀλλὰ καὶ σκαλεύειν ἀπέστηκε τοὺς ἐν τῇ μάχῃ πεσόντας, καὶ τὸν αἰχμαλώτων προῦνόντας, ὅπως αὐτῶν ὕδρας ἀπὴν, μάλιστα δὲ γυναικῶν. Οὕτως δ' ἡμερότητα (36) καὶ φιλανθρωπίαν ἡμᾶς ἐπαλευσεν, ὡς μηδὲ τῶν ἀλόγων ζῶων ὀλιγωρεῖν· ἀλλὰ μόνην μὲν ἀπῆκε τούτων χροῖσιν τὴν νόμιμον, πᾶσαν δ' ἑτέραν ἐκάλυπον. Ἄ δ' ὅσοι περὶ ἐκεῖθεντα προσφεύγει (37) ταῖς οἰκείας, ἀπέπειν ἀνελεῖν· οὐδὲ νεοτοῖς τοῦσδε γονείας αὐτῶν ἐπέτρειψε συναεφαίρειν· φεβέσθαι δὲ κἄν τῇ πολεμίᾳ (38) τῶν ἐργαζομένων ζῶων, καὶ μὴ φρονεῖν. Οὕτω πανταχόθεν τὰ πρὸς ἐπιεικείαν περισκέφατο, διδασκαλικῶς

(28) Προσελθεῖν καὶ συναποθύρσθαι. Joseph., συναλθεῖν καὶ συναποθύρσθαι νόμιμον ἐποίησεν, quæ duo postrema νόμ. ἐπ. verbo ἔταξε continentur.

(29) Καθαίρειν, etc. Joseph. et Mont., καθαίρσθαι δὲ κελεύει καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἀπὸ κήδους, διὰ τὸν μετελθόντα τοῦ βίου.

(30) Ἴνα πλεῖστον, etc. Breviora hæc et saniora sunt, quam quæ apud Joseph. et in Montac., si leguntur, ἵνα πλεῖστον ἀπέχη τοῦ δοκεῖν αὐτοῦσδε καθαρὸς εἶναι. Τίς δὲ φρόνην ἐργασάμενος, ἡ ἐκίων, ἡ ἀκίων, οὐδὲ τὴν πρὸς τοῦτους ἀπεισιώπησεν ἀν ἐκδικησιν.

(31) Ἀπόρρητα λέγειν. Hinc emendes Josephum licet, apud quem pessime, τὸ ἀπορρῆν παραλέγειν.

(32) Περιρῶν ἰκέτην, etc. Hinc etiam Josephum mendicium fiat, apud quem legitur, περιρῶν βοηθεῖν ἐνίκας, ὑπεύθυνος; quæ tamen, cum explicari non incommode possent, interpretes omni sensu spoliavit.

(33) Ἐὰν θέλωσιν. Legend. ἀν θέλωσιν. nisi malis θέλωσι cum Josepho, sine ulla conjunctione.

(34) Ὑπελθόντες. Joseph. post ζῆν distinguit; tum legit ὑπελθόντας δέχ. φιλοφ., quod rectius existimo.

(35) Ἐπιεικείας, etc. Joseph., ἐπιεικῆ δὲ καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους εἶναι κρηθέντα. Utinamque probari potest; rectius tamen videretur, κρηθέντα εἶναι.

(36) Οὕτως δ' ἡμερ., etc. Joseph., Regius manuscr. et Montac. ita plenus, οὕτω δὲ πῶρρωθεν ἡ. x. φ. διδάσκων ἡμᾶς ἰσοπούδων.

(37) Προσφεύγει. Sic legend., non ut apud Joseph., προσφεύγει.

(38) Κἄν τῇ πολεμίᾳ. Recte, si modo, κἄν sine accentu legatur. Apud Josephum tamen leg. κἄν ἡ πολεμία, quod improbandum non est.

μὴν τοῖς προειρημένους χρῆσάμενος νόμοις, τοὺς δ' αὖ κατὰ τῶν παραβαινόντων τιμωρητικούς τάξας, οὐκ (39) ἄνευ προφάσεως. Ζημία γὰρ ἐπὶ τοῖς πλείστοις τῶν παραβαινόντων ὁ θάνατος· ἂν μοιχέωσι τις, ἂν βιάσεται κέρην, ἂν ἔλθῃεν τοῖς μίσησιν πέτρων προσφέρων, ἂν ὑπομείνῃ παθεῖν ὁ πειρασθείς. Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ βουλοῖς ὁμοίως ὁ νόμος ἀπαραίτητος. Ἄλλὰ καὶ περὶ μέτρων, ἦν τις κακοურγήσειεν, ἢ σταθμῶν, ἢ περὶ πράξεως ἀδίκου καὶ δόλου γενεμένης· καὶ ὑπέλθῃται τις ἄλλοτριον, καὶ ἢ μη κατέθηκεν ἀνέληται, πάντων εἰσι κολάσεις, οὐχ οἷαι παρ' ἐτέρας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μέτρῳ. Περὶ μὲν γὰρ γονέων ἀδικίας, ἢ τῆς εἰς τὸν θεὸν ἀσεβείας, καὶ μέλλῃ τις, εὐθὺς ἀπόλλυται. Τοῖς μένοι τοι κατὰ τοὺς νόμους πάντα πράττουσι γέρας ἐστὶν οὐκ ἀργύριον, οὐδὲ χρυσὸς (40), οὐ μὴν οὐδὲ κοίτου στέφανος. ἢ αἰσλῶν, καὶ τοιαύτη τις ἀνακήρυξις· ἀλλ' αὐτοὺς ἕκαστος αὐτῷ τὸ συνεδρὸς ἔχων μαρτυροῦν, πεπίστευκε (τοῦ μὲν νομοθέτου προηγουμένου, τοῦ δὲ θεοῦ τῆν πίστιν ἰσχυρὰν παρεστηκότος [41]), οἷ τοῖς τοῖς νόμοις διαφυλάξασιν, καὶ εἰ δέοι θύσκειν ὑπὲρ αἰώνων, προθύμως ἀποθανεῖν (42), ἔδεικνεν ὁ θεὸς γενέσθαι τε πάλιν, καὶ βίον ἀμείνω λαθεῖν ἐκ περιτροπῆς. Ἄκουον δ' ἂν ἐγὼ νῦν ταῦτα γράφειν, εἰ μὴ καὶ τῶν ἔργων ἅπαντιν ἦν φανερόν, ὅτι πολλοὶ καὶ θεολάτρεις ἦβη τῶν ἡμετέρων περὶ τοῦ μηδὲ βῆμα φθίγγεσθαι παρὰ τὸν νόμον, πάντα παθεῖν γενναίως προσέβοντο (43). Καίτοι γε εἰ μὴ συμβεβῆκει γνώριμον ἡμῶν τὸ ἔθνος ἅπαντι ἀνθρώποις ὑπάρχειν, καὶ φανερῶς κείσθαι τὴν ἐβελούσθη ἡμῶν τοῖς νόμοις ἀπολοθῆναι· ἀλλὰ τις ἢ συγγράφει (44) λέγων αὐτοὺς ἀκνήνωσκε (45) τοῖς Ἑλλησιν, ἢ που περτυχεῖν ἐγὼ τῆς γνωστοκομένης γῆς ἔρασκιν ἀνθρώποις, τοιαύτην μὲν ἔχουσι ὄξαν οὕτω σεμνῆν περὶ τοῦ θεοῦ, τοιοῦτος δὲ νόμοις πολλῶν αἰῶνα βεβαίως ἐμμεμενηκόσι (46)· πάντας ἂν οἶμαι θαυμάσαι διὰ τὰς συνέχεις παρ' αὐτοῖς μεταβολῆς· ἀμείλι τῶν γράφαι τε παρακλήσων (47) εἰς πολιτεῖαν καὶ νόμοις ἐπιχειρησάντων, ὡς θαυμαστά συνθέντων κατηγοροῦσι, φάσκοντες αὐτοὺς λαθεῖν ἀθανάτους (48) ὑποβόσαι. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις παραλείπει φιλοσόφους, οἷοι τι τοιοῦ-

(39) Οὐκ δεest ap. Ioseph.

(40) Χρυσός. Ioseph. et Montac. sequentia ita legunt, οὐ μὴν οὐδὲ ὁ διαλύθης στέφανος· ἀλλὰ τὸ ὑπερβόλον ἅπαντα τὰ γῆναι, καὶ θεοῦ ἐγγύς, τὸ ἐπὶ ἄνευ· καὶ γὰρ τοῦ θεολούθῃ ἀνδρὸς τοιαύτη ἢ ἀνακήρυξις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ἕκαστος, etc. Quæ si non deteriora nostris, meliora certe non iudico. Et quidem non τὸ φίλον εἶναι absolute, sed τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι legendum fuerit. Quod sequitur, καὶ γὰρ, etc., minus vel plano vel iusto sensu dictum videtur, nec ab interprete quodquam istorum, præter δαίλιθος στέφανος, acquiescitur.

(41) Ἰσχυρὰν παρεστηκότος. Ioseph., ἔχουσαν παρεστηκότος. Istud παρεστηκότος usitatus est.

(42) Ἀποθανεῖν. Lege, cum Iosepho et Montac., ἀποθανοῦσι.

(43) Προέβοντο. Ioseph., Regius et Montac., ὄπισθεν. Optio est.

(44) Ἀλλὰ τις ἢ συγγράφει. Melius, quam ut apud Ioseph. et in Montac., εἰ συγγραφεύς.

(45) Ἀκνήνωσκε. Male ante legebatur ἀνεγίνωσκε.

(46) Ἐμμεμενηκόσι. Ita repositimus ex Iosepho, cum prior editio perperam legeret, ἐμμεμενηκόσι.

A liberatur: ideoque certa quædam, similibus procurandis, expiationum genera legislator instituit.

367 Jam ne liberorum quidem natalitia lautioribus inconvitiis celebrari voluit, ne ebrietas color inde alivis et species quæreretur: sed eos ab ipso jam ætatis ineuntis exordio cum ad moderatum victum assuescere, tum litteris informari, legisque præcepta simul, et res a maioribus præclare gestas edoceri: ut harum quidem ad imitationem exciterentur, illa vero cum ipso lacte combibentes, nec deinceps violare conentur, nec eorum ignorantiam excusare possint. Defunctorum etiam iustis ita prospexit, ut neque profusis exsequiarum sumptibus, neque magno illustrium sepulcorum apparatu luxu aleretur: sed quæ funeri curando necessaria forent, ea propinquioribus perficienda mandarentur, et quicunque, dum cadaver efferretur, illac iter haberent, ii ad funebrem scese pompam lacrymasque suas adjunderent. Domum præterea totamque familiam lustrari a funere voluit, ut ex eo iure quis intelligeret, quam ille contaminatus haberetur, qui eadem aliquam fecisset. Liberorum erga parentes observantiam secundum a civio cultu locum tenere iussit: et quisquis nutum eorum beneficium gratiam referre quacunque demum in re neglexerit, cum lapidibus obruendum esse statuit. Junioribus suum erga seniores omnes, quia rerum omnium antiquissimus Deus est, honorem imperavit. Amicis occultum mutui nihil esse patitur, quod nulla ea sit amicitia, quæ amicorum sibi omnia sua non credat. Quod si postea suboriantur inimicitia, eorum tamen arcana vulgari prohibet. Iudex si munera acceperit, capitis supplicio luit. Qui supplicem, cui præsto esse potuisset, neglexerit, reus est. Quod non deposueris, auferre non licet. Alieni quidquam attingere nemo potest; nemo fœnus pro mutuo exigere. His aliisque similibus vinculis mutua inter nos societas continetur. Sed operæ quoque pretium fuerit videre, quæ nos adversus ipsos etiam extraneos æquitate ac facilitate noster hic legislator esse voluerit. Quis enim in-

Porro locus est apud Demosth. in *Midianā*, huius sensu et cogitatione simillimus, de lege ærogos contumeliis afflicti prohibente: Τί οὖν πρὸς θεῶν, inquit, εἰ τις εἰς τοὺς βαρβάρους τὸν νόμον τοῦτον, παρ' ὧν τὰ ἀνθρώποια εἰς τοὺς Ἑλληνας κομίζεται; ἐπεικὸν ὑμᾶς, καὶ διεῖον περὶ τῆς πόλεως; εἶποι πρὸς αὐτούς, ὅτι εἰσι τινες Ἑλληνας, ἀνθρώποι οὕτως ἡμεροί, καὶ φιλόανθρωποι τοῖς τρόποις, ὥστε πολλὰ ὑπ' ὁμῶν ἠόκημένοι, καὶ φύσει τῆς πρὸς ὑμᾶς ἔχθρας αὐτοῖς; ὑπαρχούσης πατριχῆς· ὅμως οὐδ' ὅσον ἂν τιμῆν καταθέσει, δουλοῦς κτησονται. οὐδὲ τοῦτος ὑβρίζειν ἀέουσιν· ἀλλὰ νόμον δημοσίαν τῶν ταῦτα κωλύοντα τέθεικεται τοῦτον, καὶ πολλοὺς ἦβη παραβάντας τὸν νόμον τοῦτον, ἐξημικάζει θανάτου· εἰ ταῦτα ἀκούσειεν [i. ακούσειεν], καὶ συνείνοι ἂν βαρβαροί, οὐκ ἂν οἰσθε ἠμμοσίαν πάντας ὑμᾶς; προσέειπεν αὐτῶνταύτῃσθαι;

(47) Παρακλήσων, etc. Hinc Iosephum corrigi apud quem hic locus ita concipitur, παρ' Ἑλλησιν πολιτείας καὶ νόμοις ἐπιχειρησάντων, ὡς θαυμασῶν καὶ συνετῶν κατηγοροῦσι. Eius interpretæ iussit Eusebio.

(48) Ioseph., Ἀδυνάτους.

telliget, omnium optime prospectum ab eo ac provi-
 sium id fuisse, uti nec patriorum ipsi ritum in-
 tegratam labefactemus, nec eorum tamen com-
 munionem rerum nostrarum cupidis videamus.
 Quotquot enim legibus nostris vivere optaverint,
 omnes peramanter excipit, utique non solo genere,
 sed etiam voluntaria instituti societate communio-
 nem istam contineri ratus. Qui vero non nisi obli-
 ter ad nos, atque aliud agentes accederent, eos in
 consuetudinem penitus admitti noluist. Cæterum alia
 quædam edixit, quorum omnino copiam fieri ne-
 cesse est: cuiusmodi sunt, indigentibus omnibus
 ignem, aquam, cibumque suppeditare, 368 com-
 monstrare viam, insepultum neminem præterire.
 Imo suam quoque adversus hostes appellatos æqui-
 tatem constare voluit, dum nec illorum agros igne
 vastari, nec mites arbores succidi permisit. Quin
 etiam et eos, qui in acie cecidissent, a victoribus
 spoliari prohibuit, et captivos maximeque mulieres
 ab omnibus injuriis vindicavit. Ac nos ita quidem
 ad mansuetudinem et humanitatem repetitis longi-
 quæ præceptis condocerebat, ut ne brutarum qui-
 dem animantium curam neglexerit. Nam ubi a le-
 gitimo, quem unum concedit, earum usu discesse-
 ris, omni alio prorsus interdixit. Si quæ suppli-
 cum instar nostras in ædes confugerint, eas
 interfici vetuit: aut parentes cum pullis e nido
 tolli; aut animantes illas, quarum opera homines
 uti solent, etiam in hostili solo mactari noluist.
 Tantopere benignitati consultum esse omni ex parte
 cupiebat: partim ferendis iis, quæ adhuc com-
 munitate sunt, quæque ad morum informationem
 pertinent, legibus; partim aliis quibusdam sancien-
 dis, quibus in superiorum violatores, citra excusa-
 tionem omnem, pœnæ statuuntur. Pœnam enim
 capitis plerisque proposuit; qui adulterium pater-
 verit; qui puellæ vim attulerit; qui vel marem de
 stupro appellare ausus, vel appellanti sponte obse-
 cutus erit. Exstat etiam de servis lex ejusmodi,
 quam deprecari nemo queat. De mensuris item at-
 que ponderibus, si quis flagitium hoc in genere
 commiserit, aut injuste qui libram doloque malo
 quid fuerit, vel quod abs se depositum non esset,
 apud ceteros obtinet, sed quales summa fere
 severitas postulabat, constituit. Nam aut de paren-
 tum injuria, aut in Deum impietate, qui vel apud se cogitarit, is ad mortem continuo rapitur. Jam
 qui legis ad præcepta rebus in omnibus adhaerescunt, propositum iis premium est, non argentum,
 vel aurum, non corona ex oleastro, vel appio, aut aliquid ejusmodi præconium: sed consci-entiam
 quisque suæ testimonio freti, quod et legislator ante prædixit, et Deus certissimæ fidei pignore con-
 firmavit, futurum omnino credant, ut qui leges constanter servaverint, iis vero, ut earum causa non-
 nunquam oporteat, morte alacriter strenueque perfunetis, et novum deinceps ortum, et vitæ vicissim al-
 terior longeque melioris fructum Deus ipse largiatur. Quæ profecto scriberem ipse nunquam, nisi cognitum

Α τον εν τοις συγγράμμασιν ἐπραγματεύσαντο Πλά-
 των δὲ θαυμαζόμενος παρὰ τοῦ Ἑλλήσιν, ὡς καὶ
 σεμνότητι βίῳ διενεγκῶν, καὶ δυνάμει λόγων καὶ πα-
 θοῖ πάντας ὑπεράρας τοῖν ἐν φιλοσοφίᾳ γεγόντας,
 ὅπῃ τῶν φασκόντων δεινῶν εἶναι τὰ πολιτικά, μικροῦ
 δεῖν χλευαζόμενος καὶ κωμωδοῦμενος διατελεῖ. Καί-
 τοι τάκεινον σκώπτων (49) συγχῶς τις ἂν εὐροὶ ῥῆον
 καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἔγγων συνθέτας. Αὐτὸς δὲ Πλά-
 των ὠμολόγηκεν, ὅτι τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ Θεοῦ ἔ-
 ξαν εἰς τὴν τῶν ἄλλων θνοιαν οὐκ ἦν ἀσφαλὲς ἐξ-
 ενεγκεῖν. Ἄλλὰ τὰ μὲν Πλάτωνος λόγους τινὲς (50)
 εἶναι κενὸς νομίζουσι, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν (51)
 κεκαλλιγραφημένους. Μάλιστα δὲ τῶν νομοθετῶν Λυ-
 κοῦργον τεθαυμάκασι, καὶ τὴν Σπάρτην ἅπαντας
 ὁμνοῦσιν, ὅτι τοῖς ἐκείνου νόμοις ἐπὶ πλείστον ἐν-
 εκαρτέρησαν. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν ὁμολογεῖσθαι τεκμή-
 ρον ἀρετῆς εἶναι, τὸ παθεῖσθαι τοῖς νόμοις· οἱ δὲ
 Λακεδαιμονίους θαυμάζοντες, τὸν ἐκεῖνον ἀν-
 τιπαραβαλλέτωσαν τοῖς πλείστον ἢ διασχίλους ἔσει
 τῆς ἡμετέρας πολιτείας· καὶ προσέτι λογιζέσθωσαν,
 ὅτι Λακεδαιμόνιοι μὲν, ὅσον ἐφ' ἐαυτῶν χρόνον δια-
 ρον τὴν ἐλευθερίαν, ἀκριβοῦς ἔδοξαν τοῖς νόμοις ἐπιφυ-
 λάττειν· ἐπεὶ μέντοι περὶ αὐτοῦς ἐγένοντο μεταβολαὶ
 τῆς τύχης, μικροῦ δεῖν ἀπάντων ἐξελεῖσθον τῶν νό-
 μων· ἡμεῖς δὲ ἐν τύχαις κυρταῖς γεγονότες διὰ τὰς
 τῶν βασιλευσάντων τῆς Ἀσίας μεταβολὰς, οὐδὲν (52)
 τοῖς ἐσχάτοις τῶν δεινῶν τοῖς νόμοις προδοῖμεν.
 Ταῦτα μὲν καὶ ἰωσήπος περὶ τῆς κατὰ Λωυδαίαν
 πολιτείας. Περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τε-
 θεῖσι νόμοις ἐπισκοπαμένης καὶ ἀλληγορικῆς θεωρίας
 πολλὰ ἔχον εἰπεῖν, ἀπαρκεῖν ἡγοῦμαι τὰς Ἑλισάβη-
 του καὶ Ἀριστοβούλου διηγήσεις, ἀνδρῶν τὸ μὲν γέ-
 νος Ἑβραίων ἀνέκαθεν, τὸν δὲ χρόνον καὶ τὸν
 Πτολεμαῖου χρόνον διαπερφάντων. Ὅν οὐ ἑτάζου-
 ρος, καὶ τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξιωματικῆ τιμημέ-
 νος, μικρῷ πρότερον ἡμῖν ἐδηλώτο· ὃς δὴ τοῖς παρὰ
 βασιλέως ὡς αὐτὸν ἦκουσι πρεσβείας ἕνεκα, τῆς τῶν
 Ἑβραίων λόγων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα μεταβολὴν ἐν
 τῷ τῶν ὀπονοῦμενος, τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις ἀλ-
 ληγορουμένης ἰδέας τοιαύτην πεποιήται λόγου εἶναι
 διδασκαλίαν.

vendiderit; qui vel ex rebus alienis furatus ali-
 quid fuerit, vel quod abs se depositum non esset,
 abstulerit: pœnæ omnium sunt, non quales utique
 apud ceteros obtinet, sed quales summa fere
 severitas postulabat, constituit. Nam aut de paren-
 tum injuria, aut in Deum impietate, qui vel apud se cogitarit, is ad mortem continuo rapitur. Jam
 qui legis ad præcepta rebus in omnibus adhaerescunt, propositum iis premium est, non argentum,
 vel aurum, non corona ex oleastro, vel appio, aut aliquid ejusmodi præconium: sed consci-entiam
 quisque suæ testimonio freti, quod et legislator ante prædixit, et Deus certissimæ fidei pignore con-
 firmavit, futurum omnino credant, ut qui leges constanter servaverint, iis vero, ut earum causa non-
 nunquam oporteat, morte alacriter strenueque perfunetis, et novum deinceps ortum, et vitæ vicissim al-
 terior longeque melioris fructum Deus ipse largiatur. Quæ profecto scriberem ipse nunquam, nisi cognitum

(49) Ἐκώπτων συγχῶς, etc. Corruptus hic lo-
 cus, ex Josepho partem maximam resituti potest,
 dum ita legit, σκώπων, συγχῶς τις ἂν εὐροὶ ῥῆον
 εἶνα, καὶ τὰς τῶν πολλῶν αἰτία συνθέτας. Tantum
 pro aetia Eusebianum ἔγγων, vel ἔγγυτερα, suffi-
 ciendum erit.

(50) Λόγους τινὲς, etc. Longe melius quam ut
 est in Josepho et Montac., νόμους τινὰς εἶναι
 καινοῦς.

(51) Ἐξουσίαν. Ἐξουσίαν hic ἀντὶ τῆς περιου-
 σίας usurpasse videtur Josephus, nisi tamen ni-
 miam hominis hoc in genere παρρησίαν a non-
 nullis suggestam esse velit.

(52) Οὐδὲν. Lege cum Josepho et alt. manuscr.,
 οὐδ' ἐν. Sed quod prox. lin. sequitur, προδοῖμεν,
 anteponendum τῷ, προδοῖμεν, quod idem Josepho
 et Montac. exhibent.

Id omnibus ac perfectum esse intelligerem, hominum plerosque nostrorum, ne vel una sibi contra **369** legem vocula excideret, omnia jam sapius fortiter pertulisse. Quod si non usque adeo in hominum omnium cognitionem gens nostra venisset, neque singulare voluntatis nostræ studium, quo legibus obsequimur, in eorum oculis ac luce versaretur: si quis existeret, qui vel instituta nostra, quæ descripta abs sese diceret, Græcis audientibus recitaret, aut extra noti orbis terminos, in eos se alicubi homines incidisse narraret, qui cum tam graviter ac sublimè de Deo sentirent, tum etiam iis legibus plura jam sæcula constantissime viverent: equidem in summa omnes admiratione tum futurorum existimo, cum iis simul tam crebrarum apud se conversionum in mentem veniret. Enimvero qui ex illis affine quiddam ac simile de repub. et legibus scribere conati sunt, eos quasi monstra quædam ac prodigia composuissent, et argumenta humanis viribus majora suscepissent, reprehendi ac omnibus et accusari videmus. Alios ego philosophos prætereo, qui in simili disputationis genere versati sunt. Plato certe quidem, is qui propter singularem vitam morumque gravitatem, et eximiam dicendi ac persuadendi vim, qua philosophorum nationem longe superavit, Græcorum omnium ore ad miraculum usque celebratur: ille, inquam, Plato, eorum, qui aliquid se in rep. gerenda videre arbitrantur, risu prope ac sibilis tanquam in theatro scenaque traducitur: cuius tamen si quis hac de re scripta diligenter evolverit, is molliora pleraque, vulgique consuetudini admodum genium reperiet. Nam ipse quidem ita profitetur, veram de Deo sententiam multitudinis stultitiæ secure committi non posse. Cæterum ista Platonis instituta sunt, quibus verba tantum inania, et exquisito quodam artificio contexta videantur. At Lyncurgum quod attinet, illum omnes in admiratione habent, Spartamque hoc potissimum nomine prædicant, quod ipsius in legibus diutissime acquieverit. Ergo primum hoc habemus, virtutis argumento esse, quod legibus obtemperent. Deinde præcones isti Lacedæmoniorum, exiguum illorum constantiæ tempus cum duobus et amplius reip. nostræ annorum millibus conferant: tum ita secum ipsi reputent Lacedæmonios quamdiu solum antiquam libertatem retinere potuerunt, suarum quoque legum retinentes fuisse: ubi enim fortunæ inclinationes factæ essent, tum earum simul omnem prope memoriam funditus abjecisse: cum interea nos infinitis casibus ob frequentes regum Asiæ mutationes jactati, **370** ne in supremis quidem periculis nostras unquam leges prodidimus. Hactenus etiam Josephus de Judæorum rep. a Mose instituta. Jam vero, cum multa de adumbrato quodam et allegorico sancitarum ab eo legum sensu commemorare possim, Eleazari tamen et Aristobuli explicatione contentus ero, qui ambo et genus ab Hebræis suum longissima repetunt, et Ptolemæi regis tempore floruerunt. Eleazarus igitur, is quem sacerdotii dignitate præstitisse paulo ante docuimus, legalis ad sese ab rege missis, Hebræicas litteras Græca lingua donandi rationem informans, de allegorica sententia divinarum legum verbis inclusa eam quæ sequitur disputationem instituit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

CAPUT IX.

Ἐλεάζαρου ἀρχιερέως ὑποπόκιως τῆς ἐν ταῖς Α. Eleazarus pontifex allegorici sensus sacris legibus
λεοῖς νόμοις ἀλληγορομένης διαβολας, ἀπό
τοῦ Ἀριστοῦ. inclusi notionem informat, ex Aristæi scriptis.

« Ἄξιον δὲ ἐπιμνησθῆναι βραχέων (53) τῶν ὑπο-
δεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὰ δι' ἡμῶν ἐπιζητη-
θέντα. Νομίζειν γὰρ τοῖς πολλοῖς (54) περιεργίαν
ἔχειν τινὰ τῶν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ· λέγω δὲ περὶ τῶν βρω-
τῶν καὶ ποσιῶν, καὶ τῶν νομιζομένων ἀκαθάρτων εἶ-
ναι κινδάλων. Πυνθανομένον γὰρ ἡμῶν διὰ τί, μὴδ'
καταβολῆς οὐσης, τὰ μὲν ἀκάθαρτα νομιζέται πρὸς
βρωσίαν, τὰ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀφῆν δεισιδαιμόνως γὰρ
τὰ πλείστα τὴν νομοθεσίαν ἔχειν· ἐν δὲ τούτοις πά-
λι δεισιδαιμόνως (55) πρὸς ταῦτα οὕτως ἐπιτρέξαστο
θεωρεῖν (56) ἔφη τὰς ἀναστροφὰς καὶ τὰς ὀμίλιας,
οἷον ἐνεργάζονται πρᾶγμα· διότι, κακοὶς ὀμιλήσαντες, Β
ἀναστροφὰς ἐπιλαμβάνοντες ἄνθρωποι, καὶ ταλαίπω-
ροι διὰ τοῦ ζῆν εἶσιν· ἐάν δὲ σοφοὶς καὶ ἐρρημονί-
αυσιάζωσιν, ἐξ ἀγνοίας ἐπανορθώσεως εἰς τὸν βίον ἔτυ-
χον. Διαστειλάμενος οὖν τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ δι-

Atque hic, inquit Aristæus, operæ pretium fue-
rit, eorum, quæ ad propositas a nobis questiones
ipse respondit, pæcis meminisse: quippe cum
minutim nimis quibusdam in rebus legislatoris di-
ligentiam fuisse plerique arbitrentur: cujusmodi
sunt, quæ de esculentorum ac poculentorum discrimi-
ne, itemque de impurarum animalium condi-
tione statuuntur. Nobis ergo percontantibus, quam-
obrem, cum una omnium esset eademque moliti-
o, aliis tamen vesci, alia vel attingere, piaculum
haberetur: hæc enim superstitione ut plurimum
lege sancita esse, quæ non minus superstitione a
Judæis observentur: ille hæc in modum respon-
dere cepit: Vides, inquit, ipse, quanta vis sit mu-
tue consuetudinis atque societatis: cum et impro-
borum ex commercio, morum corruptelam ejus-

(53) Ἐπιμνησθῆναι βραχέων. Malim δὲ βρα-
χέων ἐπιμνησθῆναι.

(54) Τοῖς πολλοῖς. Reponendum videtur τοὺς
πολλοὺς.

(55) Πάλιν δεισιδαιμόνως. Aristæus, tam man-
scriptus quam excusus, πάντων tantum inserit inter

πάντων ἐν δεισιδαιμόνως, quod lacunam satis non
expleret. Forte sic legendum et distinguendum fuerit,
πάντων πάντων δεισιδαιμόνως τοὺς Ἰουδαίους, vel ἀρχο-
μένους διακρίσθαι, πρὸς ταῦτα οὕτως ἐντρέξαστο.

(56) Θεωρεῖν. Lege θεωρεῖται cum Aristæa; est
enim orationis Eleazari principium.

modi, quæ in totius vitæ pestem redundet, auferre vulgo soleant; et sapientium ac prudentium hominum familiaritas, pulsus ignorantie tenebris, longe saniorum instituentiæ vitæ rationem edoceat. Quare legislator noster, quæ ad religionem justitiamque pertinet, ante omnia sigillatim et enucleate constituit, atque ita, ut non modo criminis genus omne conceptis 371 verbis prohiberet, sed etiam pœnas divinitus a scelerum auctoribus expetitas quasi digito indicaret (primum enim hoc posuit, Deum unum esse, cuius sese rebus in omnibus potestas exerat, cum vis ipsius omnia permeet: nihil enim prorsus latere, quod in terris ab hominibus obscure licet occulteque fiat: imo non ea tantum, quæ reipsa fiunt, sed etiam quæ futura sint, ei cognita jam esse atque perspecta): quæ cum ille tam accurrate persequeretur, et in omnium oculis collocaret, simul hoc profecto docuit, nullum omnino scelus, vel animo tantum et cogitatione conceptum, nedum ut reipsa patratum, divini oculi aciem effugere posse: quem in finem, summi Numinis potestatem tota passim lege communstrat. Inde igitur suspicatus, ostendit continuo, si nos tantum excipias, invectam ab reliquis omnibus deorum esse multitudinem, cum tamen ista colluvie longe potentiores illi ipsi sint, qui divinos eidem honores frustra solideque tribuant. Nam quæ vel ex lapide, vel ex ligno simulacra conflaverint, imagines illorum esse dicitant, qui aliquid ducende vitæ commodum invenerint, quosque suis ipsimet oculis omni sensu carere vident, eos flexo quoque genu venerantur. Et quidem eo potissimum, quod alicujus rei auctores fuerint, ad hanc divinitatis opinionem adduci, prorsus insani capitis est: quippe qui ex iis duntaxat, quæ procreata jam erant, inter sese nonnulla conjunxerint, atque uti at s aliquid afferre posse ostenderint, at molitionem eorum ne attigerint quidem. Vecordis igitur ac dementis fuerit, huic hominum generi divinitatem asserere. Enimvero superioribus illis longe solertiores hodie quamplurimos, ac rerum cognitione præstantiores invenias, quos ab istis proinde tanquam deos coli oportebit. Atque hi numinum fictores et architecti Græcorum sapientissimi audire vident. (Quid enim Ægyptiorum dicam, aliorumque similium, qui in feris, serpentibus ac spurcissimis animantibus spe omni collocata, eas divinis honoribus atque sacrificiis non viventes modo, sed etiam mortuas prosequuntur?) His, inquam, omnibus legislator ille noster, uti sapientissimus erat, atque a Deo rerum ad omnium cognitionem factus, diligenter expensis, inexpugnabili quodam vallo et

(57) Ἐνδεικτικῶς. Aristæas uterque, ἐνδεικτικῶς. Ego nihil muto, nec quidquam desesse arbitror: sequentes enim accusativi ad particip. διδάξας, ἀπὸ κοινῆς referuntur.

(58) Προβλέπειτε γάρ. Totus hic locus, a illa usque verba, δυνατὸν ἐνδεικνύμενος, quæ habetur A. ult., parenthesi includendus est.

(59) Ἐτε γάρ. Aristæas, εἰ τι γάρ, quæ melius. Est autem εἰ τι γάρ κατ' ἐκείνῳ τις θεή, idem sere

A καιοσύνης πρώτων ὁ νομοθέτης ἡμῶν, καὶ διδάξας ἕκαστα περὶ τούτων οὐκ ἀπαγορευτικῶς μόνον, ἀλλ' ἐνδεικτικῶς (57), καὶ τὰς βλάβας προδήλως καὶ τὰς ὑπὸ θεοῦ γινόμενας ἐπιπομπὰς τοῖς αἰτέοις (προβλέπειτε γάρ (58) πρώτον πάντων, ὅτι μόνος ὁ θεὸς ἐστὶ, καὶ διὰ πάντων ἡ δυναμὶς αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, πεπληρωμένον παντὸς τόπου τῆς δυναστείας; καὶ οὐδὲν αὐτὸν λαθάνει τῶν ἐπὶ γῆς γινομένων ὑπ' ἀνθρώπων κρυφίως, ἀλλ' ὅσα ποιεῖ τις, αὐτῷ φανερὰ καθίσταται, καὶ τὰ μνηλόντα γίνεσθαι· ταῦτ' οὖν ἐξεργαζόμενος ἀκριβῶς, καὶ πρόδηλα θεῖς, εἰδείξεν, ὅτι, καὶ ἂν ἐνοηθῆ ἢ τις κακίαν ἐπιτελεῖν, οὐκ ἂν λάθῃ, μὴ ὅτι καὶ πράξας, δι' ἄλης τῆς νομοθεσίας τὸ τοῦ θεοῦ δυνατὸν ἐνδεικνύμενος). Ποιησάμενος οὖν τὴν καταρχὴν ταύτην, καὶ διδάξας, ὅτι πάντες οἱ λοιποὶ παρ' ἡμῶν ἄνθρωποι πολλοὺς θεοὺς εἶναι νομίζουσιν, αὐτοὶ δυναμικώτεροι πολλῶ καθεστότες ὡν οὐδὲν αὐτοὶ ματαίως. Ἀγάλματα γὰρ ποιήσαντες ἐκ λίθων ἢ ὕλων, εἰκόνας φασὶν εἶναι τῶν ἐξευρόντων τε πρὸς τὸ ζῆν αὐτοὺς χρῆσιμον, ὡς προσκυνοῦσι, παρὰ πόδας ἔχοντες τὴν ἀναισθησίαν. Ἐτε γάρ (59) κατ' ἐκείνῳ τις θεή, κατὰ τὴν ἐξεύρεσιν, παντελῶς ἀνόητον· τῶν γὰρ ἐν τῇ κτίσει λαθόντων τιλὰ, συνέθκαται, καὶ προσπαδέειξαν (60) εὐχρηστοτάτην τὴν κατασκευὴν αὐτῶν, ὡς ποιήσαντες αὐτοὶ· διὸ κενὸν καὶ μάταιον τοὺς ὁμοίους ἀπθεοῦν. Καὶ γὰρ εἶτι καὶ νῦν εὐρετικώτεροι καὶ πολυμυθώτεροι τῶν ἀνθρώπων τῶν πρὶν εἶσι πολλοὶ, καὶ οὐκ ἂν φθάνοιεν αὐτοὺς προσκυνούντες. Καὶ νομίζουσιν οἱ ταῦτα διαπλάσαντες καὶ μυθοποιήσαντες τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι καθιστάσθαι. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων πολυματαίων τί θεὸς λέγειν, Αἰγυπτίων τε καὶ τῶν παραπηλαίων, οἷτινες ἐπὶ θύρα καὶ τῶν ἑρπετῶν τὰ πλεῖστα, καὶ ἐπὶ κνωδάλων τὴν ἀπέρεσιάν πεποιήσαντι, καὶ ταῦτα προσκυνοῦσι, καὶ οὕτως τοῦτοισι καὶ ζῴσι καὶ τελευτήσαντι; Συνθεωρήσας τογαροῦν (61) ἕκαστα σοφῶς ὡν ὁ νομοθέτης, καὶ ὑπὸ θεοῦ κατασκευασμένους εἰς ἐπίγνωσιν τῶν ἀπάντων, περιέφραξεν ἡμῶς ἀδιακόπως χάραξι καὶ αἰδηρῶς τείχεσιν, ὅπως μηδὲν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπιμειγώμεθα κατὰ μηδὲν, ἀγνοῖ καθεστότες κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν, ἀποκελυμένοι ματαίων δοξῶν, τὸν μόνον θεὸν καὶ δυνατὸν οὐβόμενον παρ' ἄλην τὴν πᾶσαν κτίσιν. Ὅθεν Αἰγυπτίων οἱ καθηγεμόνες ἱερεῖς ἔγκωκυφότες εἰς πολλὰ, καὶ μετασχρηκότες πραγμάτων, ἀνθρώπου θεοῦ προσονομάζουσιν ἡμᾶς· ὁ τοῖς λοιποῖς οὐ πρόσσιν, εἰ μὴ τις σέβεται τὸν κατ' ἀλήθειαν θεόν. Ἄλλ' εἰσὶν ἀνθρώπων βρωτῶν, καὶ ποτῶν, καὶ σκέτης· ἡ γὰρ πᾶσα διάθεσις αὐτῶν ἐπὶ ταῦτα καταρεύγει. Τοῖς δὲ παρ' ἡμῖν ἐν οὐδενὶ ταῦτα λελόγισται, περὶ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ δυναστείας δι' ὅλου τοῦ ζῆν ἡ σκέψις αὐτοῖς ἐστίν. Ὅπως οὖν μηδεὶ συν- quod εἰ τι γὰρ ἐκείνῳ τις εἶναι εἴθρησι, vel εἰ τῷ γὰρ ἐκείνῳ εἶναι τι δόξαιεν. Quod autem sequitur, κατὰ τὴν ἐξεύρεσιν, per ἐπεξήγησιν quamdam adjunctum videtur.

(60) Καὶ προσπαδέειξαν, etc. Aristæas interque, καὶ προσπαδέειξαν εὐχρηστα, τὴν κατασκευὴν αὐτῶν οὐ ποιήσαντες αὐτοί. Recte, nisi quod ποιεῖν τὴν κατασκευὴν, paulo rarius videtur.

(61) Τογαροῦν. Arist., οὖν, melius.

αιτιγόμενοι, μηδὲ ὀμλοῦντες φαύλῃ, διαστροφᾷ λαμ-
 βάνομεν, πάντοθεν ἡμᾶς περιέφραξεν ἀγγελίαις, καὶ
 ἐκ βρωτῶν, καὶ ποτίων, καὶ ἀφῆς, καὶ ἀκοῆς, καὶ
 ὀρασεως νομικῆς. Τὸ γὰρ καθόλου, πάντα πρὸς τὸν
 φυσικὸν λόγον ὁμοία καθέστηκεν, ὑπὸ μιᾶς δυνάμεως
 οὐκονομήματα, καὶ καθ' ὃν ἕκαστα (62) ἔχει λόγον
 βαθύν, ἀπ' ὧν ἀπερχόμεθα ἐκὰς τὴν χρῆσιν, καὶ οἷς
 συγχρόμεθα. Χάριν δὲ ὑποδείγματός, ἐν ᾗ δεύτερον
 ἐκδραμῶν σοι σημανῶ. Μὴ γὰρ εἰς τὸν καταπετω-
 κῆτα λόγον εἰσελθῆς, ὅτι μῶν καὶ γαλῆς, ἣ τῶν
 τοιούτων χάριν περιεργίας ποιούμενος ἐνομοθέτει
 ταῦτα Μωσῆς, ἀλλὰ πρὸς ἀγνὴν ἐπίσκεψιν, καὶ τρό-
 πων ἐξαρισμῶν, δικαιοσύνης ἕνεκα σεμνῶς πάντα
 ἀνατέτακται. Τῶν γὰρ πετεινῶν, οἷς χρώμεθα, πάντα
 ἡμερα καθέστηκε, καὶ διαφέρει καθαρῶνται, πυροῖς
 καὶ ὄσπριοις χρώμενα πρὸς τροφήν, ὅν περισσεύει,
 τραγῶν, ἀτταγαί, πέδικες, ἐπὶ δὲ χῆνης, καὶ τὰ
 ἄλλα ὅσα τοιαῦτα. Περί ὧν δὲ ἀπηγγόρευται πετεινῶν,
 εὐρήσεις ἀγρία τε καὶ σαρκοφάγα, καὶ καταδυναστεύ-
 οντα τῇ περὶ αὐτὰ δυνάμει τὰ λοιπὰ, καὶ τὴν τροφήν
 ἔχοντα τὴν δαπάνησιν τῶν προειρημένων ἡμέρων
 μετὰ ἀδικίας. Ὁ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρ-
 νᾶς, καὶ ἐρίφους ἀρπάξουσι, καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲ
 ἐδικούσι, νεκροὺς τε καὶ ζῶντας. Παράσημον οὖν
 ἔθετο διὰ τούτων, ἀκάθαρτα προνομήσας, ὅτι δὲ
 ἐπὶ: (63) κατὰ ψυχήν, οἷς ἡ νομοθεσία διατέτακται,
 δικαιοσύνη συγχρησθῆσαι, καὶ μηδένα καταδυναστεύειν
 ἐπιποθέτας ἰσχυρῶ τῇ ἐκτυτῶν, μηδ' ἀφαιρεῖσθαι μηδ'
 ἐκ, ἀλλ' ἐκ δικαιοκράτου βίου διακυβερνῆν ὡς τὰ τῶν
 προειρημένων πετεινῶν ἡμερα (ζῶα) (64), τὰ φύσματα
 τῶν ὄσπριων ἐπὶ γῆς διαπαῖξ, καὶ οὐ καταδυναστεύειν
 πρὸς τὴν ἐπαναίρεσιν ὅτε τῶν ὑποδεηκῶν ὅτε
 τῶν συγγενικῶν. Διὰ τούτων οὖν παρεδύκειν ὁ νομο-
 θέτης σημειοῦσθαι τοῖς συντετοῖς, εἶναι δικαίους τε,
 καὶ μηδὲν ἐπιτελεῖν βίβ, μηδὲ, τῇ περὶ αὐτοὺς ἰσχυρῶ
 ἐπιποθέτας, ἐτέρους καταδυναστεύειν. Ὅπου γὰρ
 οὐδ' ἀφαιρεῖσθαι καθῆκε τῶν προειρημένων διὰ τὴν περὶ
 ἕκαστα διάθεσιν, πῶς οὐ φυλακτέον παντάπαι τοὺς
 τρόπους εἰς τοῦτο κατακλιεσθῆναι (65) ἢ πάντα οὖν
 τὰ συγχρησθέντα ἐπὶ τούτων καὶ τῶν κτηνῶν τροπο-
 λογῶν ἐκτέθεικε. Τὸ γὰρ διχηλεύειν καὶ διαστελλεῖν
 ἐπὶ τῆς θυναξ σημεῖον ἐστὶ τοῦ διαστελλεῖν ἕκαστα τῶν
 πρῆξων ἐπὶ τὸ καλῶς ἔχον. Ἡ γὰρ ἰσχυρὸς τῶν ἔλων
 σωματίων μετὰ ἐνεργείας ἀπέρισται (66) ἐπὶ τοὺς
 ἄλλους ἔχει καὶ τὰ σκελῆ. Μετὰ δικαιοσύνης οὖν ἅπαντα
 ἐπιτελεῖν πρὸς δικαιοσύνην ἀναγκαῖες, τῷ σημειοῦ-
 σθαι (67) διὰ τούτων. Ἐπὶ δὲ καὶ διότι παρὰ πάντας
 ἀνθρώπους εἰσατάμμεθα. Οἱ γὰρ πλείονος τῶν λοιπῶν
 ἐκτετοῖς μολύνουσιν ἐπιμισγόμενοι, συντελοῦντες με-
 γάλην ἀδικίαν· καὶ γῶραι, καὶ πόλεις ὄλαι ἐπὶ τού-
 τος σεμνύνονται· οὐ μόνον γὰρ πρὸς ἀββενας (68)

A ferreis quasi mœnibus septos esse nos munitos que
 voluit, ne cum aliis gentibus vel minimo rei cuius-
 que commercio iungeremur, sed corpore simul
 animoque casti, futiliumque opinionum erroribus
 expediti, unum supra creaturas omnes ac præpoten-
 tem Deum coleremus. Itaque nos ipsi quoque 372
 principes Ægyptiorum sacerdotes, qui altius in rerum
 nostrarum arcana penetrarunt, proprio quasi
 nomine, Dei homines appellarunt. Id quod in alios,
 qui a veri Numinis cultu alieni sunt, nullo modo
 convenire potest. Eos enim potius cibi, potus, ac
 vestimenti homines appellaris, quippe quorum
 animus in rerum istarum cura totus et cogitatione
 versetur. Apud nostros autem, qui vitæ tempus
 universum in una divinæ potestatis contemplatione
 defigunt, cuncta ista jacent. Ergo ne ex ullius im-
 probi usu et familiaritate vitii quidquam et conta-
 gionis hauriamus, certis nos ac legitimis esculentorum,
 poculentorum, tactus, auditus, aspectus, legibus
 ac religionibus vallatos undique ac munitos esse
 voluit. Ut enim, si naturæ duntaxat rationem
 habueris, et similis universe conditionis omnia
 sint, et una eademque potestate gubernentur: singula
 tamen, quibus aut abstinemus, aut utimur,
 alio quodam consilio et ratione nituntur. Atque, ut
 ex paucis æstimes cætera, unum aut alterum cur-
 sim attingam. Cave enim, te humilis adeo subeat
 indignaque cogitatio, quasi murium, aut mustela-
 rum, aut cæterarum ejusmodi rerum causa valde
 sollicitus, ea Moses instituerit: cæte omnia san-
 cteque provisum sunt, atque ut ad morum confir-
 mationem integre, sic ad æquitatem stabilendam
 graviter matureque sancita. Nam ex avibus quidem
 vescas tantum eas esse voluit, quæ cum cicures
 essent ac mansuetæ, tum cæteris longe puriores,
 non nisi tritico et leguminibus vescerentur: cuius-
 modi sunt columbæ, turtures, allagenæ, perdices,
 anseres, ac reliquæ id genus. Contra vero, quarum
 nobis esu interdictum est, eas immanes esse, car-
 nibusque pasci reperies, nec in alias modo vim ac
 tyrannidem exercere, sed earum etiam, quas cicures
 jam ante diximus, laniena injuriose saguari.
 Quanquam non illas tantum, sed agnos etiam hos-
 dosque rapiunt, hominesque mortuos pariter viven-
 tesque lædunt. Itaque dum impuras illas appella-
 ret, eos simul, quibus leges ferebantur, ipsarum
 notis ac symbolis admonerat, æquitatem animo for-
 vandam ac retinendam esse, potentia viribusque
 suis ad opprimendam aliorum libertatem, aut eos
 ullo rei genere spoliandos nunquam abutendum:
 sed potius summa cum æquitate vitam instituen-

(62) Καθ' ὃν ἕκαστα. Arist. uterque, cum manu-
 scr. omnibus, καθ' ἐν ἕκαστον. Omnino καθ' ἐν vera
 lectio est: ἕκαστα retineri potest. Mallet tamen
 καθ' ἐν δὲ quam καὶ καθ' ἐν.

(63) Ὅτι δὲ ἐστὶ. Arist. uterque, ὅτι δὲ ἐστὶ, ὅτι
 que vera mihi lectio visa est.

(64) Ζῶα. Vocem hanc irritam existimo, quam
 tamen agnoscent omnes. Certe de avibus tantum
 cicuribus agitur.

(65) Κατακλιεσθῆναι. Aristes uterque, κατα-
 κλισθῆναι, melius.

(66) Ἀπέρισται. Sic Arist. uterque, quod rectum
 est; quod autem prius legebatur, ἀπερ εἶται, ὁ-
 mino vitiosum.

(67) Τῷ σημειοῦν, etc. Idem Arist., τὸ σημ., re-
 ctius.

(68) Πρὸς ἀββενας. Arist., τοὺς ἀββ. Forte ἀββ
 vas πρὸς ἀββενας, vel ἀββεναι ἀββενας.

dam ac ducendam esse : quemadmodum cicures istæ ac mansuetæ volucres, leguminibus ex terra satia contenta; nec in minoris turbæ, nec in earum, quæ generis ejusdem naturæque sint, perniciem ullo modo sæviunt. His igitur atque 373 similibus id legislator egit, ut qui aliquid sensus haberent, colendam esse justitiam, nihil per vim unquam molendum, nec suas opes in tyrannidem vertendas esse intelligerent. Nam si ejusmodi volucres, ob impetum naturæ singulare ac proprium, ne attingi quidem fas putavit; quis non sibi longe diligentius cavendum esse statuet, ne in earum similitudinem moribus vitæque degeneret? Quarum ergo nobis ille, non avium modo, sed etiam pecudum usum concessit, eas ad inorum informationem omnes revocavit. Nam quod fissam ac bisulcram eorum pecorum unguam esse vult, id nobis laborandum monet, ut actiones singulas, ad id quod rectum atque honestum est, prudenti adhibito discrimine, referamus. Vis enim corporum universorum, cum opere ipso conjuncta, in humeros sese totam et crura colligit. Ergo figuram istarum similitudo, nostra omnia diligenti examine ad æquitatem dirigendi quamdam nobis necessitatem imposuit. Quamquam eo quoque illa pertinet, quod ingenti a cæteris hominibus intervallo disjuncti simus. Nam plerique omnes infandis ac sceleratis ex congressionibus labem maculamque suscipiunt longe teterrimam; regionesque passim et urbes integre similibus flagitiis maxime gloriantur, dum et marium commercia invehunt, et puerperas simul filiasque suas contaminant. A quibus sane distamus quam longissime. Jam ubi discriminis hujus ratio lucum haberet, ibi suum etiam memorizæ signum et characterem impressit. Nam quæcumque animantes cum angula bifida conjunctam habent ryminandî vim, eæ vero, saltem iis qui aliquid intelligent, memorizæ conditionem manifeste repræsentant: nec enim ruminatio quidquam aliud est, quam aliqua vitæ et consistentis naturæ recordatio, cum ex alimento vita consistat. Itaque nos idem ille sacris litteris ita cohortatur: « Recordando recordaberis Domini Dei, qui fecit in te magna et mirabilia. » Etenim magna certe quidem et illustria, si cum animo ipse tuo reputaveris, hæc

(69) *Περὶ ὄν.* Malim *περὶ ὄν.* et paulo post *περὶ τοῦτο.* potius *περὶ τοῦτον.*

(70) *Τῆς αἰσθήσεως.* Arist. uterque, cum *Reg. manuscr.*, τῶν αἰσθήσεων, quod magis probatur.

(71) *Ἐπίκρατον.* Arist., ἀπέραστον. Unde conjicio, ἀπέραστον vel ἀπείραστον.

(72) *Συνηρούνας.* Arist. uterque, καὶ συνηρούνας, optimo, ut videtur, sensu. Non displicet tamen *συντηρούνας*, id est *observantes*, quod divine Providentiæ consilia, rerum intuitu, progressu, exitu observari possunt ac debeant, quo facilius propria ejus memoria conservetur.

(73) *Καὶ ποτῶν ἀπαρξ.*, etc. Ita omnes, nisi quod Arist. uterque pro *συγχρόθαι* legit *συγχωρησαι*, quod, opinor, vitium non tollit, sed auget. Ego locum reddidi perinde ac si legeretur, καὶ γὰρ

A προσάγουσιν, ἀλλὰ καὶ τεκούσας, ἔτι δὲ καὶ θυγατέρας μολύουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τούτων διεστάμεθα. Περὶ ὄν (69) δὲ ἔστιν ὁ προειρημένος τῆς διαστολῆς τρίτος, περὶ τούτων καὶ τὸν τῆς μνήμης εἶναι κεγαρακτιφρακε. Πάντα γὰρ ὅσα διχληαί, καὶ μηρυκισμῶν ἀνάγει, σαφῶς τοῖς νοοῦσιν ἐκτίθεται τὸ τῆς μνήμης ἢ γὰρ ἀναμνηστικῶς οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ τῆς ζωῆς καὶ συστάσεως ὑπόμνησις ἔστι· τὸ γὰρ ζῆν διὰ τῆς τροφῆς συνεστάναι νομίζει. Διὸ παρακαλεῖται διὰ τῆς Γραφῆς, λέγων οὕτως· « Μνεῖα μνησθήσῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ποιήσαντος ἐν σοὶ τὰ μέγαρα καὶ θαυμαστά. » Κατανούουμένα γὰρ, ἔνδοξα φαίνεται· πρῶτα μὲν ἢ τοῦ σώματος σύμπληξις, καὶ ἢ τῆς τροφῆς διοικήσεως (72) καὶ ἢ περὶ ἕκαστον μέρος διαστολή, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἢ τῆς αἰσθήσεως (70) διακόσμησις, διανοίας ἐνέργημα, καὶ κινήσεις ἀράτους ἢ τε οὐκ ἔχοντος τοῦ πρὸς ἕκαστόν τι πράσσειν, καὶ τεχνῶν εὐρείας, ἐπίραστον (71) συντηρεῖται. Διὸ παρακαλεῖται μνεῖαν ἔχειν, ὡς συντηρεῖται τὰ προειρημένα συνεχόμενα θελξιδυνάμια. Πάντα γὰρ τόπον καὶ χρόνον ὤρῃσι, πρὸς τὸ διὰ παντὸς μνημονεύειν τοῦ κρατούντος Θεοῦ, συνηρούνας (72) καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ μεσοτίτας, καὶ τελευτάς. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἀπαρξίμενους (73), εὐθέως τότε συγχρόθαι καλεῖται. Καὶ μὴν καὶ ἐκ τῶν περιβολῶν παράτημον ἤμιν μνεῖας δίδουκεν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πῶλεων καὶ οὐκίσσεων διὰ τὸ σκεπάσθαι (74), καὶ ἐπὶ τῶν πυλῶν καὶ θυρῶν προστάτασιν ἤμιν τίθεται τὰ λόγια, πρὸς τὸ μνεῖαν εἶναι Θεοῦ· καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν δὲ διαβρόθῳ τὸ σημεῖον καλεῖται περιτῆσθαι, σαφῶς ἀποδεικνύς, ὅτι πᾶσαν ἐνέργειαν μετὰ δικαιοσύνης ἐπιτελεῖν δεῖ, μνήμην ἔχοντας τῆς ἑαυτῶν κατασκευῆς, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸν περὶ Θεοῦ φόβον (75). Καλεῖται δὲ καὶ κοιταζόμενους, καὶ διανοσταμένους, καὶ πορευομένους (76) μελετῆν τὰς τοῦ Θεοῦ κατασκευάς, ὁ λόγος μόνον, ἀλλὰ καὶ διαλήφει θεωρούνας τὴν κίνησιν καὶ τὴν ὑπόληψιν ἑαυτῶν, ὅταν εἰς ὕπνον ἐρχώμεθα, καὶ τὴν ἔγερσιν, ὡς θεῖα τίς ἐστὶ καὶ ἀκατάληπτος ἢ τούτων μετέθεσις. Δέδεικται δὲ σοὶ καὶ τὸ πρῶτον τῆς λογίας τῆς κατὰ τὴν διαστολήν καὶ μνεῖαν, ὡς ἐξεθέμεθα τὴν διχληαίαν καὶ τὸν μηρυκισμῶν. Οὐ γὰρ εἰχῆ, καὶ κατὰ τὸ ἐμπροσθεν εἰς ψυχὴν νευρομότητας, πρὸς ὃ ἀλήθειαν καὶ σημειώσιν ὀρθοῦ λόγου. Διατέταξ γὰρ ἐπὶ βρωτῶν, καὶ ποτῶν, καὶ τῶν κατὰ τὰς ἀρξῆς, ἕκαστα, καλεῖται μνηθῆν εἰχῆ, μνηθῆν πράσσειν, μνηθῆν

D ἐπὶ τῶν καὶ βρωτῶν καὶ ποτῶν, ἀπαρξίμενους πῶ Θεῷ, τότε συ., etc.

(74) *Καὶ ἐπὶ τῶν πῶλεων καὶ οὐκίσσεων*, διὰ τὸ σκεπάσθαι. Hæc omnia desunt in utroque Arist., quæ propterea mihi vertenda non putavi, præsertim cum Deuteronomi c. vi, ita mandatum hoc conceptum habuisset: *Et ligabis ea quasi signum in manu tua, evanisque et movebuntur inter oculos tuos: scribesque ea in limine et ostiis domus tuæ; ubi πῶλεων nulla mentio.*

(75) *Τὸν περὶ Θεοῦ φόβον.* Quid si, τὸ περὶ Θεοῦ φόβον;

(76) *Καὶ πορευομένους.* Arist. uterque has voces negligit, cum tamen in Deuteronomio legatur: *Meditaberis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens.*

ἀκοίην, μήτε τῆ τοῦ λόγου δυναστεία συγχρωμένους ἄ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν τρέπεσθαι. Καὶ ἐπὶ τῶν κνωδάλων δὲ ταύτων ἐστὶν εὐρεῖν. Κακοποιητικὸς γὰρ ὁ τρόπος ἐστὶ καὶ γαλιῆς, καὶ μυῶν, καὶ τῶν τοῦτοις ὁμοίων, ὅσα διεγύρονται. Πάντα γὰρ λυμάνονται καὶ κακοποιῶσι μύες, οὐ μόνον πρὸς τὴν αὐτῶν τροφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ παντελὸς ἄχρηστον γίνεσθαι ἀνθρώπων, ὅ τι ἀν ἔθ' ποτ' οὐν ἐπιβάλλεται (77) κακοποιεῖν. Τό τε τῆς γαλιῆς γένος ἰδιάζον ἐστὶ· χωρὶς γὰρ τοῦ προσηρημένου ἔχει λυμαντικὸν κατὰστημα. Διὰ τῶν ὠτων (78) συλλαμβάνει· τεκνοποιεῖ δὲ τῷ στόματι. Καὶ διὰ τούτ' οὐν ὁ τοῦτοῦς τρόπος τοῖς ἀνθρώποις (79) ἀκάθαρτος ἐστίν. Ὅσα γὰρ ἐπ' ἀκοῆς λαβόντες (80), ταῦτα τῷ λόγῳ σωματοποιήσαντες, κακοὺς ἑτέρους ἐνεκλίσαν, ἀκαθάρτοις τε οὐ τὴν τυρούσαν. Ἀπετέλεισαν, μανθάνοντες πάντα ἐπὶ τῆς ἀρεθείας μολυσμῷ. Καλῶς δὲ ποιῶν ὁ βασιλεὺς ὕμων (81), τοὺς τοῦτοῦτοις ἀναίρει, καθὼς μεταλαμβάνομεν. Ἐγὼ δὲ εἶπα· τοὺς ἐμφανιστάς ὁμοίως εἰ λέγειν· καὶ γὰρ αἰκίας καὶ θανάτους ἐπ' ἔλγασιν αὐτοὺς (82) παραβάλλει συνεχῶς (83)· τοῦτοις γὰρ ἐπαρτυροῦσιν εἰς ἀνθρώπων ἀπίθειαν, ἀνόσιον. Ὁ δὲ νόμος ἡμῶν κελεύει, μήτε λόγῳ μήτε ἔργῳ κακοποιεῖν μηδένα. Καὶ περὶ τούτων οὖν, ὅσον ἐπὶ βαρῶν διεξελθεῖν, προσυποδείξαντά * σοι, θεοῖς πάντα κινῶνται πρὸς δικαιοσύνην, καὶ οὐδὲν εἰκὴ κατατέτακται διὰ τῆς Γραφῆς ὁδὸς μυθῶδες· ἀλλ' ἕνα εἰδ' ἔλου τοῦ ζῆν, καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν ἀπόκωμην δικαιοσύνην πρὸς πάντα· ἀνθρώπων, μεμνημένοι τοῦ δυναστεύοντος Θεοῦ. Περὶ βρωτίων οὖν καὶ τῶν ἀκαθάρτων, ἐρεσιῶν καὶ κνωδάλων, ὁ πᾶς λόγος ἀναγεῖται πρὸς δικαιοσύνην, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων συναναστροφὴν δικαίαν. Ἐμοὶ μὲν οὖν καλῶς ἐνόμισε (84) περὶ ἐκείτων ἀπολεγοῖσθαι. Καὶ γὰρ περὶ τὴν προσηρημένον ἔλεγε μόσχων, καὶ κριτῶν, καὶ χιμάρων· ὅτι θεὸς ταῦτ' ἐκ βοσκάλων καὶ ποιμνίων λαμβάνοντας ἡμέρα κατασκευάζειν, καὶ μὴτὴν ἄγριον, ὅπως εἰ προσφέροντες τὰς θυσίας μὴθὲν ὑπερήφανον ἑαυτοῖς συνιστοῦσιν, σημεῖωσει κεχρημένους τοῦ διατάξαντος. Τῆς γὰρ ἑαυτοῦ ψυχῆς τοῦ παντός τρόπου τὴν προσφορὰν ποιεῖται ὁ τὴν θυσίαν προσάγων. Καὶ περὶ τούτων οὖν νομίζω κατὰ τῆς ἐπιλάας ἀξία λόγῳ (85) καθεστάναι διὰ τὴν σεμνότητα

* Ἰσ. προσυποδείξει.

(77) Ἐπιβάλλεται. Syntaxis postulat ἐπιβάλλεται.

(78) Διὰ τῶν ὠτων ὠτων. De auribus nihil Aristoteles. De oris partu vetus error est, quem refellens Aristoteles, lib. iii De generat. animal., c. 6. Καὶ ἡ γαλιῆ. inquit, καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τετραπόδα, τὸν αἰῶνα τρόπον ἔχει ἐκείνης τὰς ὑστερας· ἐξ ὧν εἰς τὸ στόμα πρὸς βαδίζειται τὸ ἔμβρον; tum erroris fontem aperiens. Ἄλλὰ, inquit, διὰ τὸ τίςτις πάντων τὴν γαλιῆν οὐκ ἐπὶ καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τετραπόδα, περὶ οὐν ὑπερτον ἐρούμεν, τῷ δὲ στόματι πωλλὰς μεταφέρειν τοὺς νοστούς, ταύτην πεποίηκε τὴν ἔξω.

(79) Τοῖς ἀνθρώποις. Aristreas uterque τῶν ἀνθρώπων. Utrumque rectum est; hic tamen ob consuetudinem, genitivus significantior videtur; πρόπος enim ἀνθρώποις ἀκάθαρτος, non tam impuros hominum mores, quam eos qui apud homines impuri habeantur, significat.

esse intelliges: corporis totius conformationem, dispensationem alimentum, ejusdem partes in omnes ac singulas divisionem æquabilem: tametsi cum elegans sensuum collatio, tum vis illa mentis; ejusdemque motus aspectum fugiens, acris et expedita, quidquid demum occurrerit, agendi solertia, artiumque omnium excogitatio, longe verius immensum aliquid et infinitum complectentur. Nos igitur ipse cohortatur, uti perpetuo meminerimus, vi ac potestate divina hæc omnia contineri pariter atque conservari. Nullum enim nun locum ipse, non tempus constituit, ad eam cuncta complectens ac moderantis Dei memoriam assidue usurpandam, rerum initia, progressiones, et exitus diligentem observando. 374 Nam in mensa quidem, tum demum cibis appositus ille jubet, si prius Deo libatum fuerit. In ipsis quoque vestibus expressa quedam et obvia hujus memorie signa esse voluit. Nec summi tantum in vestibus ac januis divinatorum præceptorum oracula, quibus Dei memoria fovetur, collocanda: sed ipsis etiam manibus illigatum ejusmodi signum conceptis verbis circumferendum edicit: quo perspicue omnibus ostendat, nullam non esse nobis cum æquitate functionem obeundam, ita quidem, ut cum nostræ ipsorum molitionis recordemur, tum etiam divinum rebus in omnibus timorem conservemus. Quinetiam nos, seu lectum petimus, seu surgimus, seu iter facimus, divina simul opera nobiscum reputare jubet, atque ita, ut non ratione modo, verum etiam ipso temporis intervallo motum ipsi nostrum sensuumque cogitemus, dum nos aut somno delimus, aut ex eodem evigilamus, uti divina quedam est, quamque mens nostra capere non possit, utriusque rei vicissitudo. Vidisti præterea, distinctionis ac memorie quam eximia sit excellens ratio, cum bisulcæ unguæ, ruminatioisque viæ et significationem aperiremus. Neque enim temere, ac prout casu in mentem veniret, sed veritatis adumbrandæ, rectæque rationis insinuandæ gratia, cautum id lege est. Singulis enim, quæ vel ad cibum atque potum, vel ad contactum ipsum pertinerent, jam constitutis, quidquam deinceps vel agere temere, vel audire, vel etiam orationis facultate in

(80) Λαβόντες. Ἐλαβον, opinor, scribere debuit.

(81) Βασιλεὺς ὕμων. Ita recte Arist. utique, non ἡμῶν, ut ante legebatur. Ptolemæum inlirigit, de quo supra, delatorum nationi perinsumum.

(82) Ἐπ' ἔλγασιν αὐτοὺς παραβάλλει. Cor. iige ex Arist., ἐπαλγεῖν αὐτοὺς παραβάλλει.

(83) Συνεχῶς. Arist. αἰδίδι, ὁ δὲ· τοῦτοις γὰρ καὶ λέγω, ἡ γὰρ ἐπαγρύπνησις ἀπίθεια ἀνθρώπων ἀνόσιος. Priora perbene; posteriora sic emendari possumt, ἡ γὰρ ἀγρύπνησις ἐπ' ἀπίθειαι ἀνθρώπων, ἀνόσιος.

(84) Ἐνόμισε. Sumit ἐνόμισε pro ἔδοξε, more mihi quidem adhuc ignoto.

(85) Κατὰ τῆς ἐπιλάας ἀξία λόγῳ. Arist. ἰ: Τὰ τῆς ἐπιλάας ἀξιολόγῳ καθεστάναι· εἰδ', τὴν σεμνότητα, καὶ τὴν φυσικὴν διάνοιαν τοῦ νόμου, προῆγμα, etc. Ali. ex manuscr. Reg., κατὰ τῆς ἐπιλάας (sed in apice r pro s expressum est, ut ἐπιλάας, non ἐπιλάας legatur) ἀξία καθεστάναι λόγῳ, διὰ τὴν

aliorum injuriam abuti vetat. Quod idem similiter in probularum animantium natura et conditione reperias. Mustelarum enim et murium, ac cæterarum id genus, quibus haud vesci fas est, maleficum per sese ingenium est. Nam mures quidem, cum nihil non alimentum captandi causa inficiant ac deterant, tum etiam homini deinceps inutile prorsus, quicquid demum arrosierint, efficiunt. Mustelarum vero singulare quoddam ac proprium genus est. Nam præter id, quod paulo ante diximus, exitialem habent nativæ constitutionis rationem, cum et semina auribus suscipiant, et ore catulos pariant. Quo fit, ut similis hominum natio impura similiter et obscæna habeatur. Quicquid enim auditione acceperint, eidem oratione corpus et robur induunt, eadem contagione cæteros involvere, adeoque omnibus ipsis maculis ac sordibus impietatis notatisimi, non vulgarem utique colluviem effluere consueverunt.

376 Quam hominum pietatē a jure profecto rex ipse vester, ut fama est, funditus exterminare conatur. Hic ego, delatores, inquam, ni fallor, intelligis, cum eos perpetuo non tantum verberibus, sed etiam capitalibus iisque admodum gravibus suppliciis insequaret. Ego vero illos ipsos, inquit; scelerate enim hominum in perniciem invigilant. Atqui vel reipsa quemquam, vel etiam verbo violari lex nostra vetat. Et quidem hoc tibi adhuc, quam brevissime fieri potuit, ostendimus, quemadmodum certis ad æquitatem regulis conformata sint omnia, nihilque omnino vel temere, vel fabulose Scriptura statuerit; sed eum duntaxat in finem, ut, quicquid agamus, justitiæ officio omne genus hominum toto vitæ nostræ tempore prosequamur, jugem ac perennem Dei præpotentis memoriam retinentes. Enimvero quicquid seu de ciborum delectu, seu de rebus immundis, seu de serpentibus aliisve animantibus præcipitur, eo tantum spectat, ut antiquissimis legibus hominum inter sese societas communitioque teneatur. Sane quidem Eleazarus sapienter omnino rationem de singulis reddere videbatur. Nam de vitulis, arietibus, hircis, qui offerendi essent, idem adjungebat, providendum esse diligenter, ut ex armentis et gregibus mansuetissima quæque legeretur, ferumque nihil et immane sacrificaretur: eo nimium, ut, qui sacrificium offerrebant, ii de præcepto divino cogitantes, nullius superbiz conscientia tenerentur. Qui enim hostiam immolaturus est, is aliquid simul offerendum omnium animi sensuum munus instituit. Quam illius, in mutuo congressu nostro, susceptam his de rebus disputationem commemoratione dignam putavi: ac propterea, ut ardori quoque discendi tuo, ni Philocrates, obsecrarem, augustiore illam divinæ legis speciem, naturalemque sententiam tibi aperire decrevi. Hæc sunt, quæ Græcia ad se missis de sensu legum sacrarum allegorico pontifex enucleavit, ut, quemadmodum inscripturarum interpretationem ab sese tractari oporteret, intelligerent. Jam vero tempus est, uti Aristobulum, qui ad domesticam sapientiam Aristotelicæ philosophiæ studium adjunxerat, de membris, quæ Deo passim in Scriptura tribui videantur, disputantem audivimus. Ille autem ipse est, cujus liber Machabæorum secundus sub initium mentionem facit. Is igitur in eo, quem ad Ptolemæum regem scripsit, libello, hunc in modum ea de re disserit.

376 CAPUT X.

Aristobuli, de membris, quæ vocentur Deo tribuuntur.

« Sed quoniam, inquit ille, cum propositis questionibus satis a nobis factum esset, succlamasti, o rex, deinceps ipse quoque; quorsum tandem lex ipsa nostra, manus, brachia, vultum, pedes, ambulationem divino Numini attribuat: hanc præterea joverit superioribus disputationem adjungere, quæ cum iis nullo modo pugnet. Quo quidem in genere, hoc te in primis exoratum velim, uti traditiones istas physice accipias, dignamque Dei notionem constanter retineas, ne in fabulosam quamdam hu-

σμων, etc., ut in nostro. Mibi solum κατὰ τῆς ἀμιγλῆς in κατὰ τὴν ἀμιγλῆν mutandum videtur, hoc modo, καὶ περὶ τούτων, οὐν νομίζω, κατὰ τὴν ἀμιγλῆν, ἄβια λόγου καθοστάται. Sequentia retineri possunt: in iis tamen hæsi Aristææ, apud quem illustrior mihi ac plenior sensus offerebatur.

α τοῦ νόμου, ἦν προῆγμα διασαφῆσαι σοι, Φιλόκρατες, δι' ἣν ἔχεις φιλομάθειαν. Ταῦτα μὲν ὁ ἀρχιερεὺς τοῖς ἤκουσιν ὡς αὐτὸν Ἑλλησι περὶ τῆς ἀλληγορουμένης ἐν τοῖς ἱεροῖς νόμοις ἰδέας διεστειλατο, πῶς ἂν μέλλουσιν ταῖς ἐκδοθησομέναις περιαιξεσθαι τῶν Γραφῶν ἐρμηνείαις· ὁ δὲ Ἀριστοβούλος, καὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλην φιλοσοφίας πρὸς τῆ πατριῶν μετεπιγνώως, ὅποια περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις φερομένων, ὡς περὶ Θεοῦ μελῶν διήλθεν, ἐπακούσαι καιρός. Οὗτος δ' αὐτὸς ἐκείνος, οὗ καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκαβαίων ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου μνημονεύει, ἐν τῷ πρὸς Πτολεμαίων τὸν βασιλέα συγγράμματι τοῦτον καὶ αὐτὸς διασαφῆ τὸν τρόπον.

375 Quam hominum pietatē a jure profecto rex ipse vester, ut fama est, funditus exterminare conatur. Hic ego, delatores, inquam, ni fallor, intelligis, cum eos perpetuo non tantum verberibus, sed etiam capitalibus iisque admodum gravibus suppliciis insequaret. Ego vero illos ipsos, inquit; scelerate enim hominum in perniciem invigilant. Atqui vel reipsa quemquam, vel etiam verbo violari lex nostra vetat. Et quidem hoc tibi adhuc, quam brevissime fieri potuit, ostendimus, quemadmodum certis ad æquitatem regulis conformata sint omnia, nihilque omnino vel temere, vel fabulose Scriptura statuerit; sed eum duntaxat in finem, ut, quicquid agamus, justitiæ officio omne genus hominum toto vitæ nostræ tempore prosequamur, jugem ac perennem Dei præpotentis memoriam retinentes. Enimvero quicquid seu de ciborum delectu, seu de rebus immundis, seu de serpentibus aliisve animantibus præcipitur, eo tantum spectat, ut antiquissimis legibus hominum inter sese societas communitioque teneatur. Sane quidem Eleazarus sapienter omnino rationem de singulis reddere videbatur. Nam de vitulis, arietibus, hircis, qui offerendi essent, idem adjungebat, providendum esse diligenter, ut ex armentis et gregibus mansuetissima quæque legeretur, ferumque nihil et immane sacrificaretur: eo nimium, ut, qui sacrificium offerrebant, ii de præcepto divino cogitantes, nullius superbiz conscientia tenerentur. Qui enim hostiam immolaturus est, is aliquid simul offerendum omnium animi sensuum munus instituit. Quam illius, in mutuo congressu nostro, susceptam his de rebus disputationem commemoratione dignam putavi: ac propterea, ut ardori quoque discendi tuo, ni Philocrates, obsecrarem, augustiore illam divinæ legis speciem, naturalemque sententiam tibi aperire decrevi. Hæc sunt, quæ Græcia ad se missis de sensu legum sacrarum allegorico pontifex enucleavit, ut, quemadmodum inscripturarum interpretationem ab sese tractari oporteret, intelligerent. Jam vero tempus est, uti Aristobulum, qui ad domesticam sapientiam Aristotelicæ philosophiæ studium adjunxerat, de membris, quæ Deo passim in Scriptura tribui videantur, disputantem audivimus. Ille autem ipse est, cujus liber Machabæorum secundus sub initium mentionem facit. Is igitur in eo, quem ad Ptolemæum regem scripsit, libello, hunc in modum ea de re disserit.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀριστοβούλου περὶ τῶν ὀνομαζομένων ὡς Θεοῦ μελῶν.

« Πῶν ἱκανῶς εἰρημένον πρὸς τὰ προκείμενα ζητήματα, ἐπαφύνησας καὶ σὺ, βασιλεῦ, διότι σημαίνεται διὰ τοῦ νόμου τοῦ παρ' ἡμῖν, καὶ χεῖρες (86), καὶ βραχίον, καὶ πρόσωπον, καὶ πόδες, καὶ περιπατοῦ ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως· ἃ τεύχεται λόγου καθήκοντος, καὶ οὐκ ἀντιδοξήσει τοῖς προειρημέναις ὡς ἡμῶν οὐδέν. Παρακλήσει δὲ σε βούλομαι πρὸς τὸ φυσικῶς λαμβάνειν (87) τὰς ἐκλογὰς, καὶ τὴν ἀρμόζουσαν ἔνονοιαν περὶ Θεοῦ κρατεῖν, καὶ μὴ ἐκπίπτειν εἰς τὸ μυθώδες καὶ ἀνθρώπινον κατὰστρομα. Πολλὰ γὰρ

(86) Χεῖρες. Χεῖρ melius legeretur, nisi ante reponatur σημαίνονται.

(87) Φυσικῶς λαμβάνειν. Hic φυσικῶς videtur esse φυσιολογικῶς, vel κατὰ τὴν φυσιολογίαν, hoc est explicativum quamdam naturæ divinæ convenientem.

ὁ βούλεται λέγειν ὁ νομοθέτης ἡμῶν Μωσῆς, ἐφ' ἃ ἐτέρων πραγμάτων λόγους ποιούμενος, λέγω δὲ τῶν κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, φυσικῆς διαθέσεως ἀπαγγέλλει, καὶ μεγάλων πραγμάτων κατασκευάς. Οἷός μὲν οὖν πάρεστι τὸ καλῶς νοεῖν, θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν σοφίαν, καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα, καθ' ὃ καὶ προφήτης ἀνακεκρωταί. Ὅν εἶσι οἱ προσηρημένοι φιλόσοφοι, καὶ πλείονες ἕτεροι καὶ ποιητὰ παρ' αὐτοῦ μεγάλας ἀπορρομὰς εἰληφότες, καθὼ καὶ θαυμάζονται. Τοῖς δὲ μὴ μετέγουσι δυνάμεις καὶ συνέσεως, ἀλλὰ τῷ γραπτῷ μόνον προσκειμένοις, οὐ φαίνεται μεγαλιότης τι θεοπάρων. Ἄρξομαι δὲ λαμβάνειν καθ' ἕκαστον σημεινόμενον, καθόσον ἂν ὦ δυνατός. Εἰ δὲ μὴ τεύξομαι τὴν ἀλήθειαν, μὴδὲ πίσιω, μὴ τῷ νομοθέτῃ προσέγγισθαι τὴν ἀλογίαν, ἀλλ' ἔμοι τῷ μὴ δυναμένῳ διατρέψαι τὰ ἐκείνων ἄνεσημένα. Χεῖρες μὲν οὖν νοοῦνται προσήλως καὶ ἐφ' ἡμῶν κοινότερον. Ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποπέλλῃς σὺ, βασιλεὺς ὢν, βουλόμενός τι καταεργάσασθαι, λέγομεν, Μεγάλῃν χεῖρα ἔχει ὁ βασιλεὺς, φερομένων τῶν ἀκούοντων ἐπὶ τὴν δύναμιν ἦν ἔχει. Ἐπισημαίνεται δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῆς νομοθεσίας; ἡμῶν λέγων ὁ Μωσῆς οὕτως· « Ἐν χεῖρὶ κρατίζῃ ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς οὐκ εἰς Αἴγυπτου. » Καὶ πάλιν· « Ἀποστέλλω, φησὶν ὁ Θεός, τὴν χεῖρά μου, καὶ πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. » Καὶ ἐπὶ τοῦ τῶν κτηνῶν θανάτου φησὶ τῷ Φαραῷ ὁ Μωσῆς· « Ἰδοὺ χεῖρ Κυρίου ἔστι ἐν τοῖς κτήνεσι σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις θάνατος μέγας. » Ὅσαί τε χεῖρες ἐπὶ δυνάμεις νοοῦνται Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἔστι νοεῖσθαι τὴν πίσιω ἰσχύων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἐνεργείας ἐν ταῖς χερσὶν εἶναι. Διότι καλῶς ὁ νομοθέτης ἐπὶ τὸ μεγαλιῶν μετενηχοε, λέγων τὰς συντελείας χεῖρας εἶναι Θεοῦ.

opera manus appellavit.

Ἐστάς δὲ θεῖα καλῶς ἂν λέγοιτο, κατὰ τὸ μεγαλιῶν, ἢ τοῦ κτισμοῦ κατασκευῆ. Καὶ γὰρ ἐπὶ πάντων ὁ Θεός, καὶ πάνθ' ὑποτέτακται, καὶ ὅσῃσι εἰληφεν· ὥστε τοὺς ἀνθρώπους καταλαμβάνει ἀκίνητα εἶναι ταῦτα. Λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον, ὡς οὐδέποτε γέγονεν οὐρανὸς γῆ, γῆ δ' οὐρανός, οὐδ' ἥλιος σελήνη λάμπουσα, οὐδὲ σελήνη πάλιν ἥλιος, οὐδὲ ποταμοὶ θάλασσα, οὐδὲ θάλασσα ποταμοί. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ζώων ὁ αὐτός ἐστι λόγος. Οὐ γὰρ ἀνθρωπος ἔστι θηρίον, οὐδὲ θηρίον ἀνθρωπος. Καὶ ἐπὶ λοιπῶν δὲ ταῦτων ὑπάρχει, φωτῶν τε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἀμετάκλητα μὲν ἔστι, τὰς αὐτὰς δ' ἐν αὐτοῖς τροπὰς λαμβάνει καὶ φθοράς. Ἢ ὅσῃσι οὖν ἢ θεῖα κατὰ ταῦτα ἂν λέγοιτο, πάντων ὑποκειμένων τῷ Θεῷ. Λέγεται δὲ κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ ἄρως θεῖα γεγονέναι διὰ τῆς Γραφῆς τοῦ νόμου, καθ' ὃν ἐνομοθέτει καιρὸν, ἵνα πάντες θεωρησοῦσι τὴν ἐνεργείαν τοῦ Θεοῦ· κατὰ τὰς γὰρ αὐτῆς σαφῆς ἔστι. Καὶ περὶ τούτων οὖν οὕτως ἂν τις ἐξηγήσατο, βουλόμενος συντηρεῖν τὸν περὶ Θεοῦ λόγον ἀληθῆς γὰρ, ὡς τὸ ἄρως ἐκαίετο πολὺ, καθὼς

¹¹ Εὐκλ. ιη. 30. ¹² Εὐκλ. ια. 22

¹³ Ισ. ἐκινῆν.

manaque similem corporis speciem delabare. Soles enim Moyses legislator noster, animi sensa multimodis exprimere, dum rerum aliarum, quatenus in sensum cadunt, voces ac nomina mutatas, naturales quasdam affectiones, magnarumque rerum molitiones commemorat. Et quidem, cuorum acrior intelligendi vis est, ii cum sapientiam hominis singularum, tum divinum illum Spiritum, cuius afflata propheta nomen et famam assecutus est, magnopere admirantur. Quorum in numero cum abs me jam commemorati philosophi, tum alii plerique sunt, necnon et poetae, qui haustus ab eo maximis scribendi argumentis, in hominum admiratione versantur. At quibus facultas et ingenium angustius est, ii dum ad unum Scripturae corticem adherescunt, nihil angusti admodum et excellentis ab eo narrari arbitrantur. Singulorum ergo significationem aperire, quantum in me situm erit, aggrediar. Qui si minus aut rem tetigero, aut aliis fidem facero; maxime velim, uti ne hanc in legislatorem, sed in me duntaxat imperitiæ culpam derives, qui res ab eo sapienter excogitatas nequaquam explicare potuero. Manum igitur etiam apud nos latius, ut constat, significatione patet. Nam cum tu ipse, rex, confecturus aliquid, copias mittis, regem tum ingentem manum habere dicimus, quam vocem, qui audiunt, de tuo exercitu omnes accipiunt. Quem in sensum utique Moyses in lege nostra subinde loquitur, ut cum ait, « In manu robusta eduxit te Deus ex Aegypto; » itemque, « Mittam, inquit Deus, manum meam, et percutiam Aegyptios. » Et de iumentorum morte sic Moses Pharaoni, 377. « Ecce manus Domini erit super jumenta tua, et super omnia, quae sunt in agris, interitus magnus. » Itaque manus ad divinae potestatis vim pertinet, quandoquidem universum quoque robur hominum ac vis agendi tota manibus continetur. Recte igitur significationem transtulit, cum divinae potestatis

« Jam quod stare dicatur Deus, id augustiore quodam sensu, de mundi molitione accipi queat. Nam et omnibus Deus ipse praest, et omnia cum Deo subsunt, tum ab eo gradum, in quo consistenter, acciperunt: ut eadem homines propterea loco statuque suo moveri non posse intelligant. Enimvero neque caelum in terram, nec in caelum unquam terra mutata est: adeoque nec solis in lunam est, nec lunae in solem, nec fluviorum in maria, nec maris in sinibus facta conversio. Quod ipsum in animantibus quoque locum habet. Nec enim aut homo bellua, aut bellua homo futura est. Quo etiam modo cum de plantis et arboribus, tum de reliquis omnibus philosophari liceat, quae cum in alia mutari non possint, tum easdem aemper in seipsis mutationis et interitus vicissitudines constantissime patiuntur. Hac ergo sententia, quod divini Nomini cuncta obsecundent, stare Deus ipse non inmerito dici possit. Idem, quo tempore legem haec sanciebat, eo tum in montem legis ipsius

verbis descendisse fertur, ut omnibus divinum opus A illucescat. Nam descensus quidem manifestus per sese ac perspicuus est : quæ vero cum eodem conjuncta sunt, ea, qui cohærenter et consentaneæ de Deo loqui voluerit, eundem in modum explicare debeat. Montem enim, quoniam Deus eo descenderrat, passim arsisse, tubarum clangorem insonuisse, ac sine propria naturæ ratione, tantum ignis incendium persistisse legislator ipse commemorat. Quippe, cum enim multitudo circum universa, quæ (præteritis læcet omnibus, qui justam necdum ætatem attingerant) decies centenis millibus haud minor erat, dierum quinque spatio montem undique circum cinxisset ; quæcumque prospectus e castris, quibus sese continebant, in orbem patebat, ignem omnes succensum intuebantur. Quare descensus ille ad propriam veramque loci rationem pertinere non potest, cum Deus ubique sit. At vero vim illam ignis, quæ quod omnia conficiat, tantum præ cæteris omnibus admirabilitatis habet, nunquam propria natura spoliata, et flagrasse vehementius, nec quidquam tamen absumpsisse diceret, nisi ea divini Numinis potestate cerneretur. **378** Nam ex iis omnibus quæ toto passim monte pullulabant, facileque admodum comburi potuissent, nihil omnino consumpsit, sed nativa cunctorum viriditas flammis intacta permansit. Quinetiam ætiosissimus tubarum clangor audiebatur, cum fulgurantis ignis coruscatione conjunctus, cum tamen nec instrumentum id genius ullum, nec ullus ibi tubicen appareret, sed divinus quodam artificio cuncta fierent. Ita vel eo præsertim descensum illum plane divinum esse constabat, quod præsentibus quotquot intererant, specie tenus singula perciperent, nec ignis, ut jam dictum est, reculam ullam absumeret, nec tubarum clangor aut hominum arte, aut similitum instrumentorum opera personaret, sed Deus ipse, rejectis omnibus, suam per sese unus ac proprie majestatem ostenderet. » Hactenus Aristobulus. Nunc vero, quoniam et sacrarum legum mandata, et ipsorum allegoriarum inclusum aliquando sensum expressimus, operæ pretium deinceps fuerit illud etiam animadvertere, gentem hanc Judæorum universam duas in partes sectam ac divisam fuisse. Nam multitudinem quidem ritibus illis omnibus, quomodo legum ipsarum verbis concepti erant, obstrictam Moyses teneri jussit. At cæteros, quorum

φρησι ὁ νομοθέτης, διὰ τὸ τὸν θεὸν καταθεθεῖσθαι, σαλπύγων τε φωνὰς, καὶ τὸ πῦρ φλεγόμενον ἀνυποστάτως εἶναι. Τοῦ γὰρ παντὸς πλήθους μυριάθων οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν (χωρὶς τῶν ἀγγέλων, ἐκκλησιαζομένων κυκλόθεν τοῦ θροῦ), οὐκ ἔλασσον ἡμερῶν πέντε οὕτως τῆς περιόδου περὶ αὐτὸ, κατὰ πάντα τόπον τῆς ὁράσεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς ἦσαν παρεμβληθέντες, τὸ πῦρ φλεγόμενον ἐθεωρεῖτο ὡστε τὴν κατάβασιν μὴ τοπικὴν εἶναι· πανταχοῦ γὰρ ὁ θεὸς ἐστίν. Ἄλλὰ τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν παρὰ πάντα θαυμάσιον ὑπάργουσαν, διὰ τὸ πάντα ἀναλίσκειν, εἶδειξε φλεγομένην (88) ἀνυποστάτως, μηδὲν δὲ ἐξανάλισκουσαν, εἰ μὴ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ δυναμικὸν αὐτῇ προσεῖν. Τῶν γὰρ φρομένων ἐν τῷ θρεῖ ἐκείνῳ ἐξανάλισκουμένων σφοδρῶς, οὐδὲν ἐξανάλιστεν· ἀλλ' ἐμεινεν τῶν ἀπάντων ἡ γλῶσση πυρὸς ἀθικτος, σαλπύγων τε φωνὰν σφοδρότερον συνηκούοντο σὺν τῇ τοῦ πυρὸς ἀστραπηθῶν ἐκφάνοι, μὴ προκειμένων ὀργάνων τοιοῦτων, μηδὲ τὸ φωνήσαντος, ἀλλὰ θεὸς κατασκευῆ γινόμενων πάντων· ὡστε σαφὲς εἶναι διὰ ταῦτα τὴν κατάβασιν τὴν θεῶν γεγονέναι, διὰ τὸ τοῖς συνορῶντας ἐκφαντικῶς ἕκαστα καταλαμβάνειν, μὴτε τὸ πῦρ κεκαυκὸς, ὡς προσέφηται, μηδὲν, μὴτε τὰς σαλπύγων φωνὰς δὲ ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἢ κατασκευῆς ὀργάνων γίνεσθαι, τὸν δὲ θεὸν ἀνευ τινὸς δεκνύναι τὴν ἑαυτοῦ διὰ παντὸς μεγαλειότητα. » Ταῦτα δ' Ἀριστοβούλου. Ἐπὶ δὲ διεληλύθαμεν τὰ τε τῶν κερῶν νόμων παραγγέλματα τὸν τε τρόπον τῆς ἀλληγορουμένης παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἐξῆς ἂν εἴη καὶ τοῖς ἐπιστημύνασθαι, ὡς τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο τμήματα διήρηται. Καὶ τὴν μὲν πληθύν τεταρτῶν νόμων κατὰ τὴν βρῆτὴν διόνοισιν παραγγελλομένης ὑποθήκῃς ὑπέχη· τὸ δ' ἕτερον τῶν ἐν ἔξει τάγμα, ταύτης μὲν ἔφηται, θεοτερεῖ δὲ τινι καὶ τοὺς πολλοὺς ἐπαναθεθῆναι φιλοσοφίᾳ προσέχιν ἡξίου, θεωρεῖ τε τῶν ἐν τοῖς νόμοις κατὰ δέοντα σημαζομένων. Ἦν δὲ τοῦτο φιλοσόφων Ἰουδαίων γένος, ὧν τὴν τοῦ βίου ἀσκησιν καὶ τῶν ἐξωθεν κατακλήγῃσαν μυστικῶν τούτους ἔζηλον Ἰωσήφους τε καὶ Φίλων, καὶ ἕτερον πλείους· ὧν τὰ πολλὰ παρῆς, δείγματός αὐτὸ ἐ μόνον ἕνεκα τῆς τοῦ Φίλωνος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρχαιότητος μαρτυρίᾳ, ἣν περὶ τῶν δηλοζομένων κατὰ πολλὰ τῶν οὐκίων ὑπομνημάτων εἴθεταί. Τούτων δ' ἀπὸ τῆς ὑπὲρ Ἰουδαίων Ἀπολογία (89) λαθὼν σὺ γὰρ ἀνάγνωθε ταῦτα.

* Ἰσ. αὐτοῦ.

(88) Ἐδειξε φλεγομ. Sensus, credo, postulat, οὐκ ἂν εἶδειξε φλεγομ.

(89) Ἰουδαίων Ἀπολογία. Nondum hujus libri facta mihi copia est Eusebii noster, S. Hieronymus, et Suidas, lib. Περὶ τῶν Ἰουδαίων, in operum ejus catalogo mentionem faciunt, qui non alius opinor, fuerit. Josephus item, *Antiquitat.* lib. xviii, c. 10. Philonem scribit e tribus unum fuisse, qui ob seditionem Alexandrinam, Judeos inter et Græcos excitatam, pro Judeis ad Caium imperatorem legatione functi sint, imo totius legationis facile

principatu. Cum autem Apion gravior in eos invecus esset, Φίλων, inquit, ὁ προστάς τῶν Ἰουδαίων τῆς προσέλας, ἀνήρ κατὰ πάντα ἐνδοξός, οὐκ ἔην ἐπ' ἀπολογία χωρεῖν τῶν κατηγορημάτων. Quam ille defensionem, quod eam Caius audire nolisset, scripto fortasse mandaverit, indeque fragmentum hoc noster excerpterit. Cum enim accusationi sue Apion alia pleraque crimina, ὡς εἰκόσ, intexisset, ea quoque Philo contrariis suorum laudibus refulenda putaverit.

sive in altiore legum sententiam mentis oculo penetrare voluit. Atque hæc fuit Judæorum philo-
sophorum natio, cujus vitæ morumque rationes inñitos etiam alienigenas admiratione complerunt.
At gentilium suorum clarissimi Josephus et Philo, alique complures, eosdem memoriæ posteritatis
semperternæ suis etiam operibus commendare voluerunt. Ego vero, plerisque omnibus præterni-
sis, uno duntaxat in præsentiarum Philonis testimonio, dicis causa, contentus ero, quod suis ille
passim monumentis inspersit. Primum ergo lege tu mihi, quæ de illis in sua pro Judæis *Defensione*, hunc
in modum ipse commemorat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀρετῆς τῶν παρὰ Ἰου-
δαίους τὸ καλῶν φιλοσοφούντων.

« Μυρίους δὲ τῶν γνωρίμων ὁ ἡμέτερος νομοθέτης
ἤμαθεν ἐπὶ κοινωνίαν, οἱ καλοῦνται μὲν Ἑσσαῖοι,
παρὰ τὴν δούτητα, μοι δοκῶ, τῆς προσηγορίας
ἐπιβθέντες, οἰκοῦσι δὲ πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰου-
δαίας, πολλὰς δὲ κώμας, καὶ μεγάλους καὶ πολυαν-
θρώπους οἰκίους. Ἔστι δ' αὐτοῖς ἡ προαιρέσις οὐ
γίνεαι (γένεος γὰρ ἐφ' ἑκουσίοις οὐ γράφεται), διὰ δὲ
τῆλον ἀρετῆς καὶ φιλοanthρωπίας ἡμερον. Ἑσσαίων
γούν κομιδὴ νῆπιος οὐδεῖς, ἀλλ' οὐδὲ πρωτογένειος ἢ
μευράκιον· ἐπιτὶ τὰ γε τούτων ἀδόξαια ἦδη τῷ τῆς
τρίκλας ἀτελεῖ συννωτερίζονται· τέλειοι δ' ἄνδρες,
καὶ πρὸς γῆρας ἀποκλίναντες ἦδη, μηκέθ' ὄνδ τῆς
τοῦ σώματος ἐπιβρότης ἐπικυλούμενοι, μήθ' ὑπὸ τῶν
καθῶν ἀγόμενοι, τὴν ἀφαιρῆθαι δὲ καὶ μόνον ὄντως
ἐλευθερίαν καρπούμενοι. Μάρτυς δὲ τῆς ἐλευθερίας
αὐτῶν ὁ βίος. Ἴδιον οὐδεὶς οὐδὲ ὑπομένει κτήσασθαι
τὸ παράπαν οὐδὲν, οὐκ οἰκίαν, οὐκ ἀνδράποδον, οὐ
χωρίον, οὐ βοσκήματα, οὐκ ὅσα ἄλλα παρασκευαῖαι
καὶ χορηγίαι πλοῦτου. Πάντα δ' εἰς μέσον ἀθρόα κα-
τατιθέντες, κοινῆν καρποῦνται τὴν ἀπάντων ὠφέ-
λειαν. Οἰκοῦσι δ' ἐν ταῦτῳ, κατὰ ἰσότητος ἐταίριας
καὶ συσείτιας ποιούμενοι, καὶ πάντῳ ὄντῳ τοῦ κοινω-
φελῶς πραγματευόμενοι διατελοῦσιν. Ἄλλ' ἑτέρων
ἑταίρια πραγματείας, αἷς ἐπαποδύοντες ἀόκως δια-
διδούσιν, οὐ κρυμνόν, οὐ θάλαπρον, οὐχ ὅσα ἀέρος νεωτε-
ρίσματα προφασιζόμενοι· πρὶν δ' ἦλιον ἀνασχέιναι,
ἐπὶ τὰ συνήθη τρεπόμενοι, διομένου μόλις ἐπανίασαι
χαίροντες, οὐχ ἤττον τῶν ἐν ταῖς γυμνασίαις ἐξεταζο-
μένων ἀγῶσιν. Ἵπολαμβάνουσι γὰρ αὐτ' ἀν ἐπιτη-
δεύουσιν, εἶναι βιωφελότερα καὶ ἡδύτα ψυχῇ καὶ σώ-
ματι τὰ γυμνάσματα, καὶ πολυχρονιώτερα τῶν ἐν
ἀλλήλοισι, μὴ συντηγῶντα τῇ τοῦ σώματος ἀκμῇ.
Εἰσι γὰρ αὐτῶν οἱ μὲν γενητόν, τῶν περὶ σπορῶν
καὶ γυμναρίων ἐπιστήμονες, οἱ δ' ἀγαλάργου, παντο-
δαπίων θρεμμάτων ἡγεμόνες· ἔνοι δὲ σμήνη μελι-
τῶν ἐπιτροπεύουσιν· ἄλλοι δὲ δημιουργοὶ τῶν κατὰ
τέχνας εἰσίν, ὄντῳ τοῦ μηδὲν, ἢν αἱ ἀναγκαῖαι
χρεῖαι βιάζονται, παθεῖν· οὐδὲν ἀναβαλλόμενοι τῶν
εἰς πορισμὸν ἀναγκαίων. Ἐκ δὲ τῶν οὕτως διαφε-
ρόντων ἕκαστοι τὸν μισθὸν λαβόντες, ἐπὶ διδάσαι τῷ
χειροτονηθέντι ταμίᾳ· λαβὼν δ' ἐκείνος, αὐτίκα τὰ
πιτῆδεια ὀνειψάται, καὶ παρέχει τροφὰς ἀφθόβους, καὶ
τάλλα ἢν ὁ ἀνθρώπινος βίος χρειώδης. Οἱ δ' ὁμο-
βλαστοὶ καὶ ὁμοτράπεζοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰσι,
τοῖς αὐτοῖς ἀσμενίζοντες, ὀλιγοδείας ἔραστοι, πολυ-
εἰλεταν, ὡς ψυχῆς καὶ σώματος ὕψον, ἐκτρέπομενοι.
Κοινῆ δ' οὐ τράπεζα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐσθῆς αὐτοῖς
ἴση. Πρόκεινται γὰρ χειμῶνι μὲν στρυφνὰ χλαῖναι,

A

379 CAPUT XI.

De veterum apud Hebræos philosophorum vita summa
cum virtute conjuncta.

« Maximam, inquit, eorum multitudinem, qui in
ejus sese disciplinam tradiderunt, legislator noster
ad mutæ societatis communionem informavit, qui
Essæorum nomine, παρὰ τὴν δούτητα, ut mihi
quidem videtur, hoc est a sanctitate, appellantur.
Plurimas illi Judææ civitates, pagosque permultos
habitavit, ingentesque admodum et copiosas hominum
sodalitates instituit. Sua illis vitæ ratio, non ge-
nere constat (nec enim eorum, qui voluntarie con-
veniunt, genus proprie vocari solet), sed quâ-
dam æmulatione virtutis, et humanitatis studio perfici-
tur. Nullus inter eos aut puer admodum est, aut
in prima adhuc vel pubertate, vel etiam adole-
scentia constitutus: quod similium fere versatiles
adhuc flexibilesque mores infirmioris ætatis muta-
bilitatem imitentur: at viri jam perfecti, qui que non
nihil in senectam vergentes, ut non amplius aut
corporis ætu ac fluctibus hauriuntur, aut pertur-
bationum impetu rapiuntur, ita plane vera illa
solæque libertate potiuntur. Ac testis quidem hujus
libertatis ipsa vitæ ratio est. Peculiare cujusquam
ac proprium nihil est, non domus, non servus, non
prædium, non pecus, non aliud quidquam eorum,
nude opes ac divitiæ comparantur. At ex promiscua
rerum inter sese omnium communione, omnium
etiam in singulos fructus atque utilitas redundat.
Eodem in loco domicilium habent suorum hominum
cætu in aliquot sodalitates et contubernia distributo,
consiliaque sua omnia in publicum et communem
usum assidua opera et studio conferunt. Aliorum
tamen alia occupatio est, in quam diligenter et im-
pigre nemo non incumbit, ut non modo neque vim
frigoris, neque æstum, neque alias cæli mutationes
injuriasque caesentur, sed ipsum quoque solis or-
tum operis sui tractatione antevertant, vixque
post occasum sese tandem recipient. Quo tempore
lætitie sensum præ se ferunt, nihilo minorem quam
qui gymniciis certaminibus exerceri solent. Sic enim
intelligunt, longe se cum humanæ vitæ utilioribus,
tum animo simul et corpori jucundioribus exercita-
tionibus operam dare, imo etiam, longe diuturnio-
ribus, quam quæ athletarum propriæ sunt, cum illæ
non una eum ipsius corporis flore marcescant. Nam
ex iis alii agricolæ sunt, ac sementis faciendæ, et
subigendæ terre periti; 380 alii pascendis gregibus
omnis generis operam impendunt suam; alii apum
examina et alvearia curæ sunt; alii quotidianas ar-
tes faciunt, ut molestiis omnibus, quas afferre ne-

D

cessitas et inopia solet, expediti vivant, adeoque nullam omnino functionem, si modo culpa vacet, quæ ad tuendam vitam commoda sit, obire detrectant. Jam quicquid singuli ex tanta operum varietate pretii acceperint, id totum communibus suffragiis creato quæstori tradunt in mans. Quod ille continuo in necessariis coemendis expendit, quæque vel ad reliquum humanæ vitæ commutatum opus fuerint, prolixè suppeditat. Atque illi eodem quotidie cibo communique mensa utuntur, et victus similitudine delectati frugalitatem amant, luxum tanquam animi corporisque pestem aversant. Quanquam non minus apud eos vestitum est, quam mensæ communio. Nam hieme hirsutis ac villosis omnes lænis induntur, æstate vero simplicioribus ac levioribus palliis, ut facile cuivis integrum sit, quancunque liberit accipere, cum et quæcumque unius sunt, ad omnes æque pertineant, et quæ vicissim omnium, unius esse censeantur. Quod si quispiam in morbum incidere, is communibus curatur impensis, atque omnium studiis officisque recreatur. Seniores quod attinet, ut liberis ipsi careant, non minus tamen, quam quibus et fructuissima soboles et optima fuerit, in felicissima ac suavissima senectute finem vivendi faciunt: dum eos tam multi premiis anctos potioribus omni honore prosequuntur, qui ad hoc officii genus voluntate potius certoque consilio, quam ulla naturæ necessitate ducuntur. Præterea, quod sane vel nnum, vel omnium maxime communionem illam dissipare potuisset, solertissime providentes, ita nuptias repudiare solent, ut integerrimæ continentiæ laudem sibi præcipuam defendant. Ita Essæorum nemo uxorem ducit, quod mulier ejusmodi sit, quæ cum seipsam vehementius amet, ac zelotypia labore immodica: tum viri quoque mores et facile transversos agat et assiduorum blanditiarum illecebris ac lenociniis emolliat. Nam ubi verbis ad assentationem adulationemque compositis, ac reliquo simulationis artificio, tanquam in scena, oculos semel auresque delinuit, tum vero perinde ac circumventis subditis, decem ipsum ac principem animum eundem in errorem inducit. Quæ si liberos quoque susceperit, mox prociaciæ confidentiæque plena, quidquid simulatè prius ac subdole insinuat **381** id palam atque audacius loquitur, ex tanto pudore omni re: vim extorquere conatur. Quæ quidem a societate aliena sunt omnia. Quisquis enim aut uxoris irritulis illecebris, aut cura liberorum, quadam naturæ necessitate, implicatus est, is adversus alios idem qui prius esse non potest, sed plane aliud, hoc est ex libero servus, sensim ac sine sensu efficitur. Atque ejusmodi est illorum vitæ ratio, digna profecto, quam certatim omnes imitentur. Quare non privati modo, sed maximi quoque reges id hominum genus vehementer admirati, ad propriam instituti dignitatem, novum honoribus suis et prolixa commendatione decus addiderunt. Hæc Philo in *Apologia*. Cujus item, in eo libro, quo probos omnes liberos esse defendit hæc verba sunt.

CAPUT XII.

Iterum de iisdem.

¶ Nec ipsa quoque Palestina Syria hoc integritatis ac virtutis proventu caret, quam Judæorum amplissimæ nationis pars incolit tenctque non exigua.

* *Ἰσ. προνομίας.*

(90) *Ἐκκαλεῖ.* Lege cum alt. manuscr. ἐκκαλεῖ.
(91) *Ἔστι δὲ καί.* Exstat hic locus in excuso Philone Græco-Lat., p. 678. Vide infra p. 404, quæ de Essænis Porphyrius habet ex Josepho.
(92) *Ἡ ἐν Παλαιστίνῃ Συρία.* Excus., ἡ Παλαι-

A θέρει δ' ἐξωμίβεις εὐτελεῖς, ὡς εὐμαρῶς λείπειται τῷ βουλομένῳ, ἦν ἂν ἠελήσοι, λαβεῖν, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἐνὸς ἀπάντων, καὶ τὰ πάντων, Ἐπιταίν ἐνὸς ὑπελήπται. Καὶ μὴν εἰ τις αὐτῶν ἀσθενήσῃ, ἐκ τῶν κοινῶν νοσηλεύεται, θεραπεύμενος ταῖς ἀπάντων ἐπιμαλείαις καὶ φροντίαι. Οἱ δὲ δὴ προσύταται, καὶ εἰ τύχοιεν ἀτακτοί, καθάπερ οὖν πολυπαῖδες μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐπαθεῖς, ἐν εὐτελειότητι καὶ λιπαρωτάτη γῆρῃ τὸν βίον εἰσθασι καταλύειν, ὑπὸ τοσοῦτων προνομίας * ἀξιοῦμενοι καὶ τιμῆς, ἐκουσίῳ γνῶμῃ μᾶλλον ἢ φύσεως ἀνάγκῃ θεραπεύειν ἀξιοῦντων. Ἐπιτοῦν, ὅπερ ἢ μόνον ἢ μάλιστα τὴν κοινονίαν ἐμᾶλλε διαλύειν, ἐξυδερκέσασθαι ἰδόντες, γάμον παρητήσαντο μετὰ τοῦ διαπερῆντος ἀσκειν ἐγκράτειαν. Ἐσσιῶν γὰρ οὐδεὶς ἀγεται γυναῖκα, διότι φιλαυτοῦ ἢ γυνῆ,

B καὶ ζῆλτουτο οὐ μετρίως, καὶ θεῶν ἀνδρός ἦθη παρασάλλουσαι, καὶ συνεχεῖς γοητείας ἐπάγουσαι. Μιλετήσασα γὰρ θῶπας λόγους, καὶ τὴν ἀλλήν ὑπέκρισιν, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς, δῖεις καὶ ἀκοῆς ὅταν δελεάζῃ, διηπατημένον οἷα ὑπέκρων, τὸν ἡγεμόνα νοῦν φανακίζῃ. Παῖδες δ' εἰ γένονται, φρονήματος ὑπολησθεῖσα καὶ παρῆστας, ὅσα κατ' ἐρωσίαν πρότερον ὑπόουλως ὑπηνήτατο, ταῦτα ἀπ' εὐτολμηέρου θράσους ἐκκαλεῖ (90), καὶ ἀνασχυντοῦσα, βιάζεται πράττειν ἕν ἑκαστον κοινονίας ἐγκράτειαν. Ὅ γὰρ ἢ γυναῖκός φιλητροῦς ἐνδοθεῖς, ἢ τέκνον, ἀνάγκῃ φύσεως, προκηθόμενος, οὐκέτι πρὸς ἄλλους ὁ αὐτὸς ἔστιν, ἀλλ' ἕτερος γέγονε κληθῆς ἀντ' ἐλευθέρου βούλους. Οὐτός γοῦν ὁ βίος ἐστὶν αὐτῶν συγγράμματος. C Ἄστ' οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι βασιτεῖς, ἀγάμενοι τοὺς ἔθνας, τεθήπασαι, καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῶν ἀποδοχαῖς καὶ τιμαῖς ἐπι μᾶλλον σεμνοποιοῦσαι. Ταῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου κείνου συγγράμματος: ἀπὸ δὲ τοῦ, *Περὶ τοῦ πάντα σκουδαῖον ἐλευθέρου εἶναι*, τὰ οὕτως ἔχοντα παραθήσομαι.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἐπι περὶ αὐτῶν.

* Ἔστι δὲ καὶ (91) ἡ ἐν Παλαιστίνῃ Συρία (92) καλοκαθάβας οὐκ ἀγνος (93), ἦν πολυανθρωποτάτου ἔθνους τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγη μοῖρα νέμεται. Λέ-

σίνῃ καὶ Συρία. Alt. e manuscr., ἡ ἐν Παλαιστίνῃ Συρίας. Forte legend., ἡ Παλαιστίνῃ Συρίας, vel ἡ ἐν Συρίᾳ Παλαιστίνῃ.

(93) Ἄγνος. Excus., ἀμοιρος.

γονται δὲ τινες παρ' αὐτοῦ ὄνομα Ἑσσαῖοι, πλῆθος ὑπὲρ τετρακισχιλίου (κατ' ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἀκριβεῖς ὅπως διαλέκτου Ἑλληνικῆς), παρόντων οὐδὲ τῆτος ἐπειδὴ κἀν τοῖς μάλιστα θεραπευταὶ θεοῦ γεγόναντι, ἐὼ ζωα καταθύοντες, ἀλλ' ἱεροπρεπεῖς τὰς ἐαυτῶν διανοίας κατασευάζειν ἀξιοῦντες. Οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον κωμῆδον οἰκοῦσι, τὰς πόλεις ἐκτρέπόμενοι διὰ τῆς τῶν πολιτευομένων χειροθβεις ἀνομιᾶς (94)· εἰδότες ἐκ τῶν συνόντων, ὡς ἀπὸ ἀέρος φθοροποιοῦ νόσον ἐγγινομένην προσβολὴν φύγειν ἀνάτων. Ἄν οἱ μὲν γεγνονῶντες, οἱ δὲ τέχνας μετιόντες, ὅσαι συνεργάτιδες εἰρήνης, ἐαυτοῦς τε καὶ τοὺς πλησιάζοντας ὠφελοῦσιν· οὐκ ἀργυρον καὶ χρυσὸν θησαυροφυλακοῦντες, οὐδ' ἀποτομῆς τῆς μεγάλης κτώμενοι, δι' ἐπιθυμίαν προσδόντων, ἀλλ' ὅσα πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρεῖας ἐκπορίζονται (95). Μῆνοι γὰρ ἐξ ἀπάντων σχεδὸν ἀνθρώπων ἀχρήματα καὶ ἀκτῆματα αὐτοὶ γεγονότες (ἐπιτηδεύουσι (96) τὸ πλεῖον ἢ ἐνδεία εὐτυχίας), πλουσιώτατοι νομίζονται, τὴν ἀλιγοδείαν καὶ εὐκολίαν, ὅπερ ἐστίν, κρίνοντες περιστάσιαν. Βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κρῆνων, ἢ θύρακων, ἢ ἀσπίδων, οὐδὲνα παρ' αὐτοῖς ἂν εὐροῖς δημιουργῶν, οὐδὲ συνδῶν ὅπλοισιν, ἢ μηχανοποδῶν, ἢ τι τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύοντα (97). Ἄλλ' οὐδ' ὅσα κατ' εἰρήνην εὐδίσθα εἰς κακίαν· ἐμπορίας γὰρ, ἢ καπηλείας, ἢ ναυκληρίας, οὐδ' ἑναρ ἴσασι, τὰς εἰς πλεονεξίας ἀπορρομὰς ἀποσιτευτούμενοι. Δουλοῦς τε παρ' αὐτοῖς οὐδὲ εἰς ἐστίν, ἀλλ' ἐλευθεροὶ πάντες, ἀνθυπουργοῦντες ἀλλήλοισι, καταγινώσκουσι τε τῶν θεοποτῶν, οὐ μόνον ὡς ἀδίκων, ἰσότητα (98) λυμαινομένων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀσεβῶν, θεομὸν φύσεως ἀναφύοντων, ἢ πάντας ὁμοίως γεννήσασα καὶ θρέψασα μητὴρ τῶν ὁσίων, ἀδελφούς γενήσους, οὐ λογιζόμενοι, ἀλλ' ὄντας ὄντως ἀπειργάστο· ὡν τὴν συγγένειαν ἢ πλεονεξίας πλεονεξία παρεπιμερήσασα διέσειεν (99), ἀν' οἰκειότητος ἀλλοτριότητα, καὶ ἀντὶ τῆς εἰρήνης ἐγθραν ἐργαταμένη. Φιλοσοφίας τε (1) τὸ μὲν λογικῶν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον εἰς κτήσιν ἀρετῆς (2)· τὸ δὲ φυσικῶν, ὡς μετρίον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν, μεταωρολόγησι ἀπολιπόντες, πλὴν ὅσον αὐτοῦ περὶ ὑπάρξεως θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως φιλοσοφεῖται· τὸ τῆτικὸν εὖ μάλιστ' ἀπονοῦσιν, ἀλείπτει χρίόμενοι τοῖς πατρῷος νόμοις, οὐδ' ἀμύχανον ἀνθρώπινον ἐπινοῦσαι ψυχὴν ἀνευ κατοχῆς ἐνθέου. Τοῦτους ἀναδιδάσκονται μὲν καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον, ἐν δὲ ταῖς ἐδέδομαι διαφερόντως. Ἰερὰ γὰρ ἢ ἐδέδομαι νενομίστα, καθ' ἣν

A Apud eos genus quoddam hominum est, plus quatuor millia, Essæos vocant, ἀπὸ τῆς ἰσότητος. hoc est a sanctitate (non satis tamen, ut mihi quidem videtur, ad Græci vocabuli rationem accurate), quod præcipua Deum inter omnes religione veneretur, ut homines sanctimoniam professores decet, quam studiosissime informando. Ac primum quidem illi vicatim habitantes, sese ab urbibus segregant, ob facilia nimium et quotidiana oppidanorum vitia, cum probe intelligant, ex eorum quibuscum versetur usu, veluti ex corrupto pestiferoque cælo morbum, ita contagionem insanabilem in animum reſundare. Alii colendis agris, alii pacis et otii sociis artibus facitandis occupati, ita cum suarum eorum etiam, qui ad sese ventitant, utilitati serviunt, ut nec argenti auriæ thesauros recondant, nec immensa prædia fructuum ampliorum cupiditate possideant, sed ea modo comparent, quæ tolerandæ vitæ necessitas postulat. Soli enim ex omnibus prope hominibus, sine pecunia, sine possessionibus (quibus tamen eos voluntas sua potius et instituti ratio quam iniquior fortuna spoliavit), habentur locupletissimi, dum in usu rerum modico atque parabili sitam esse, uti est, verè abundantiam rationem intelligunt. Non telorum apud eos, non jaculorum, non pugionum aut galearum, non loricatorum aut scutorum, denique non armorum usus cujusvis generis, aut machinæ cujusquam bellicæ fabricæ ullum reperias. Imo nec eorum quicquam molliunt, quorum, ut pacis amica sint, facilis tamen ad improbitatem lapsus esse queat. Itaque de mercatura, cauponaria, navicularia ne per somnium quidem cogitant, fabula cupiditatis omnia longe longius amandantes. Servus apud eos nemo, liberi omnes: mutuum sibi navant operam: dominatus genus omne damnant, non modo quod injustus, æqualitate tollenda, sed etiam quod impius convulsa naturæ lege videatur. Nos enim ab ea, tanquam a communi parente, procreatos atque educatos omnes, germanos proinde fratres, non verbo tenus, sed reipsa constitutos esse: quam tamen cognationem insidiatrix illa cupiditas, læto rerum successu felicior, alienationem pro necessitudine, pro benevolentia odium invehendo, distraxit. Philosophiæ partem eam, quæ in disserendi ratione versa-

(94) *Χειροθβεις ἀνομιᾶς*. Novus, opinor, sed tamen elegans, planeque σημαντικός vocis χειροθβεις usus. Est enim, ut videtur, improbitas χειροθβεις, quæ facile usu quodam mutuoque consortio, vitæ hominum ac moribus adhærescat. Ita quod animantis, aut personæ proprium est, id virtutis vitioque tribuitur.

(95) *Ἐκπορίζονται*. Excusant, excusantes, recitans.

(96) *Ἐπιτηδεύουσι*, etc. Vide num Philonis interpretem mentem ejus assequatur, dum hæc ita reddit, et *propter vitæ institutum divites habentur magis, quam ob rerum copiam*. An εὐτυχίας ἐνδεία, *repen abundantia* est?

(97) *Εἰ τι τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύοντα*. Hinc

corrigendus videtur excus., apud quem minus recte legi existimo, ἢ τῶν κατὰ πόλεμον ἐπιτηδεύματα, quod tamen etiam ferri potest.

(98) *Ἰσότητι*. Melius quam, ut in excuso legitur, ἰσότητι.

(99) *Διδέσκων*. Vocem hanc in excuso repono; quam tametsi legitime interpret videtur, mutuum tamen edidit biantemque sententiam.

(1) *Φιλοσοφίας* τε. Amat Thucydides hanc particulam, qua sæpiissime in disjunctissimis etiam vel argumentis, vel partibus copulandis uti solet. Excusus tamen leg. φιλοσοφίας; δέ.

(2) *Ὅν κτήσιν ἀρετῆς*. Post ἀρετῆς addit excus. λογῶνται; et recte.

tur, quasi minus parandæ virtuti necessariam, verborum argutiarumque captatoribus; quæ vero de natura tractat, quasi humane naturæ viribus superiorem, ventorum nubiumque sectoribus relinquunt, nisi quatenus de divina essentia, et universi molitione philosophatur: in eam, quæ mores informat, quam diligenter incumbunt, patriarum legum uti magisterio, quærum intelligentiæ humanum ingenium, nisi divinitus afflatum, par esse non possit. Eas porro, cum aliis quoque temporibus, tum præsertim septimo quoque die doceri solent. Sacrum quippe diem illum habent, quo ab alio cuilibet opere feriat, sanctioribus in locis, quas synagogas ipsi vocant, ita conveniunt, ut, descriptis præterea ordinibus, juniores seniorum ad pedes considerant, summaque cum honestate ac modestia docentes audiant. Nam dum unus quispiam e saceris aliquid voluminibus recitat, alius quidam e peritissimis, quidquid obscurius fuerit, enucleat: pleraque enim illi figuris et umbris involuta, antiquitatis quodam et imitatione tradiderunt. Cæterum pietatis, sanctimonix, æquitatis, reitum familiaris tum publicæ præceptis informantur, eorumque simul, quæ vere seu bona, seu mala, seu denique indifferentia sunt, cognitionem hauriunt, ut expetenda persequantur, fugiantque contraria. Quibus in rebus tribus quasi finibus ac regulis uti solent, amore divino, studio virtutis, et hominum charitate. Ac divinus quidem amor infinitis argumentis comprobatur, quæ partim constant ac perpetua totius vitæ castimonia, partim ab omni jurejurando absinentia, partim fuga mendacii, partim denique præclara illa de Deo tanquam omnium bonorum fonte malle nullius auctore sententia suppediat. lidem virtutis quam studiosi sint, ex divitiarum, gloriæ, voluptatisque contemptu necnon ex temperantia, tolerantia, frugalitate, simplicitate, modestia, demissione, legum observantia, morum vitæque constantia, ac similibus animi dotibus intelligunt. Postremo suam erga homines charitatem, benevolentiam, æqualitatem, quæque orationem omnem superat, omnium inter se rerum communione declarant. De qua sane pauca hoc loco subjungere, non abs re fuerit. Primum ergo nemini propria vel una domus est, quæ non omnium similiter ac promiscue sit. Nam præterquam quod in solatitates distribuunt, simul habitant, eadem præterea omnibus etiam aliunde convenientibus ejusdem æmuli instituti patet. Deinde commune omnes ærarium, impensasque communes habent, vestem pariter cibumque communem, dum com-

* *Ἰσ. κοινήν.* * *Ἰσ. μάλα.*

(3) *Παρελθών.* Quid si διελθών?

(4) *Ἀναδιδάσκει.* Optime, nam excus. perpetuo, ἀναγκαστικῶς.

(5) *Νόμοις καὶ καν.* Malim ἔρας καὶ καν., cum excuso.

(6) *Δείγματα μυρία,* etc. Excusus locum hunc ita legit, τὴν παρ' ἑλὸν τὸν βίον συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον ἀγνείαν, etc. Quam lectionem Ensebianæ prætele-

των ἄλλων ἀνεχόντες ἔργων, εἰς ἱεροῦς ἀφικνούμενοι τόπους, οἱ καλοῦνται συναγωγῶν, καθ' ἡλικίας ἐν τάξεισιν ὑπὸ πρεσβυτέρους νότοι καθέχονται, μετὰ κόσμου τοῦ προσήκοντος ἔχοντες ἀκρατικῶς. Εἰς μὲν τις τὰς βίβλους ἀναγινώσκει λαθῶν, ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειροτάτων ὄσα μὴ γνώριμα παρελθὼν (3) ἀναδιδάσκει (4)· τὰ γὰρ πλείστα διὰ συμβόλων ἀρχαιοτρόπων ζηλώσει παρ' αὐτοῦ φιλοσοφεῖται. Παιδεύονται δὲ εὐσέβειαν, δούστην, δικαιοσύνην, οικονομίαν, πολιτεῖαν, καὶ ἐπιστήμην τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ ἀδικαρίων· αἰρέσεις ὧν χρεῖ, καὶ φυγὰς τῶν ἐναντίων· νόμοις καὶ κανόσι (5) τριτοῦς χρώμενοι, τῶν τε φιλοθέου καὶ φιλαρέτου, καὶ φιλανθρώπου. Τοῦ μὲν οὖν φιλοθέου δειγμάτων μυρία (6) παρέχει ἡ παρ' ἑλὸν τὸν βίον συνεχῆ καὶ ἐπάλληλος ἀγνεία, τὸ ἀνώμοτον, τὸ ἀψευδές, τὸ πάντων μὲν ἀγαθῶν αἴτιον, κακοῦ δὲ μηδέως νομίζεσθαι εἶναι τὸ θεῖον· τοῦ δὲ φιλαρέτου τὸ ἀφιλοχρηματόν, τὸ ἀφιλόδοξον, τὸ ἀφιλήθρον, τὸ ἐγκρατές, τὸ καρτερικόν, ἐτι δὲ ὀλιγοδείαν, ἀφελίαν, εὐκολίαν, τὸ ἀτυφον, τὸ νόμιμον, τὸ εὐσταθές, καὶ ὄσα τοῖσις ὁμοίωτροπα· τοῦ δὲ φιλανθρώπου δειγμάτων, εὐνοία (7), ἰσότης, ἡ παντὸς λόγου κρείττων κοινωνία, περὶ ἧς οὐκ ἀκαιρον βραχέα εἶπαι. Πρώτων τούτων ὁδεῶν ἐνὸς εἰκότα τίς ἐστιν ἰδέα, ἢν ὡχὶ πάντων εἶναι κοινὴν ἢ συμβεθῆκε. Πρὸς γὰρ τῷ κατὰ θιάσουσ συνοικεῖν, ἀναπίπταται καὶ τοῖς ἐτέρωθεν ἀφικνούμενοις τῶν ὁμοζήλων. Εἴτ' ἐστὶ ταμίον ἐν πάντων καὶ δαπάναι· καὶ κοινὰ μὲν ἐσθῆτες, κοινὰ δὲ τροφαί, συστίτια ποιητέμενα. Τὸ γὰρ ὁμορφίον, ἡ ὁμοδιότης, ἡ ὁμοτράπεζον, οὐκ ἐν τις εὐροὶ παρ' ἐτέροις μάλλον ἔργω βεβαιούμενον, καὶ μήτε ἢ εἰκότως. Ὅσα γὰρ ἂν μὲν ἡμέραν ἐργασάμενοι λάθωσιν ἐπὶ μισθῷ, ταῦτ' οὐ διαφυλάττουσιν, ἀλλ' εἰς μέσον προτιθέμενες, κοινήν τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν παρασκευάζουσιν ὠφέλειαν. Οἱ τε νοσοῦντες, οὐχ, ὅτι πορίζειν ἀδυνατοῦσιν, ἀμελοῦνται, πρὸς τὰς νοσηλείας ἐκ τῶν κοινῶν ἔχοντες ἐν ἐτοίμῳ, ὡς μετὰ πάσης ἀδίας τῶν ἀφθονωτέρων ἀναλίσκειν. Αἰθῶς δ' ἐστὶ πρεσβυτέρων καὶ φροντῶν, οἷς γονέων ὑπὸ γνησίων παιδῶν, χερσὶ καὶ διανοταῖς (8) μυρία ἐν ἀφθονίᾳ τῶν γρητοροφωμένων. Τοιούτους ἡ δὴγα περιεργίας Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀθλητὰς ἀρετῆς ἀπεργάζεται φιλοσοφία, γυμνάσματα προτιθέσασ τὰς ἐπαινετὰς πράξεις, ἐξ ὧν ἡ ἀδούλωτος ἐλευθερία βεβαιούται. Σημεῖον δὲ, πολλῶν κατὰ χειρῶν ἐπαναστάντων τῇ γούρα δυναστώων, καὶ φύσει καὶ προαιρέσει χρησαμένων διαφερούσας. Οἱ μὲν γὰρ, εἰς τὸ ἀτίβασσον ἀγριότητι ὄρμην ἐκνήκησι σπουδάσαντες, οὐδὲν παραλιπόντες τῶν εἰς ὄμνητητα, ὡς ὑπηρετοῦς ἀγλήθων ἱεραῶντων, ἢ καὶ ζῶντας ἐτι, μαγεῖρων τρόπον, κατὰ μέρη καὶ μέλη

rim, maxime cum seq. p. 385 legatur ὀλιγοδείαν, ἀφελίαν, εὐκολίαν, qui accusativi cum nominat. ἀγνεία convenire non possunt.

(7) *Δείγματα, εὐνοία,* etc. Excus. delet τὸ δειγμάτων, tum sequentia per accusativum casum efficit, εὐνοίαν, ἰσότητα, etc. In quo tibi præclare constat.

(8) *διανοταῖς.* Quid si διακοναῖς?

κρουργούντες, ἄκρι τοῦ τᾶς αὐτᾶς ὑπομείναι συμφορᾶς ὑπὸ τῆς τᾶ ἀνθρώπινα ἐφορώσης δικῆς, οὐκ ἐπαύσαντο· οἱ δὲ, τὸ παρακεκινημένον καὶ λελυτηκῆς εἰς ἑτέρας εἶδος· κκιᾶς μεθαρμοσάμενοι, πικρίαν δεικτον ἐπιτηδεύσαντες, ἤσυχῃ διαλαλοῦντες, ἡρημασιεῖρας φωνῆς ὑποκρίσει βαρῆμνον ἦθος ὑπακρίνομενοι, κωνῶν λοβῶλων τρῖτον προσήγαντες, ἀνιᾶτων γενόμενοι κακῶν ἀφῆτοι, κατὰ πόλεις μνημεῖα τῆς ἐκστῶν ἀπειθείας καὶ μισανθρώπιᾶς ἀπέλιπον, τᾶς τῶν πιπονώδων ἀλήτοισυ συμφορᾶς· ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς οὔτε τῶν σφῆδρα ὠμοθύμων, οὔτε τῶν πλάι δολερῶν καὶ ὑπούλων, ἔσχυσε τὴν λεχθέντα τῶν Ἑσασίων ἢ Ὅσιων ὁμιλον αἰτιάσασθαι. Πάντες δ' ἀσθενέστεροι τῆς τῶν ἀνδρῶν καλοκάγαθιας γενόμενοι, καθάπερ αὐτονομῆος καὶ ἐλευθέρου· οὐσιν ἐκ φύσεως, προσηνέχθησαν, ἔδοντες αὐτῶν τὰ συσσίτια, καὶ τὴν παντός λόγου κρείττονα κοινωνίαν, ἢ βίου τελείου καὶ σφῆδρα εὐδαίμονός ἐστι σαφέστατον εἰσῆγμα. Ἐτὰ μὲν οὖν τῆς φιλοσοφου παρὰ Ἰουδαίους ἀσκησιῶς τε καὶ πολιτείας διὰ τῶνδε προκίσεως· τὰ δὲ τοῦ λοιποῦ βίου, ὅν δὴ τῷ πλήθει τοῦ παντός ἔθους οἱ βίαιοι διηγήρευον νόμοι, τέθειται προλαβόντ' ἄλογος. Τί ὄντα λείπεται ἐπὶ τούτοις ἢ καὶ τὰ τῆς τῶν νέων θεολογίας σύμφωνα ταῖς τῶν προπατόρων εὐσεβείαις παρατίσασθαι, ὡς ἂν καὶ τῆσδε τῆς ὑποθέσεως ἐνταλῆς ἡμῖν ὁ λόγος ἀποδοθεῖμος εἴη; Ἐπεὶ τοίνυν τὰ τῆς ἐν Ἰ. Γραφῆς λόγια πρόκειται διὰ τοῦ πρὸ τούτου συγγράμματος, φέρ' οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ τῆς διανοίας τῶν παρὰ Ἰουδαίους σοφῶν ἐπαθρήσωμεν, ὡς ἂν μάθοιμεν, ὅποιοί τινας καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ, κἄν τῇ περὶ λόγους ἀρετῇ, παῖδες Ἑβραίων γέγονασιν. Πάλιν οὖν τὴν Φίλωνα παριτέον ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν εἰς τὸν νόμον.

acerbitatis genere, comiter omnes ac suaviter appellarent, itaque barbaram atrocemque naturam voce molliori dissimulantes, dum iustar canum morsu venenato sevientium blandirentur, ejusmodi tanquam insanabilibus exitiis passim importatis, miserorum calamitates, quæ nulla unquam oblivione delebuntur, omnibus in urbibus tanquam perpetua cum impietatis suæ, tum horribilis in humanum genus odii monumenta reliquissent: nemo tamen vel efferatorum illorum, vel fraudulentorum atque pellacium, huc Eszorum, vel Hosiorum (hoc est sanctorum) sodalitiis, crimem ullum vel affingere potuit: sed omnes omnino ab illorum probitate victi, iis tanquam a natura liberis jurisque sui factis usi sunt, eorumque contubernia, singularemque rerum omnium communionem, quod argumentum est integerrimæ ac beatissimæ vitæ certissimum, suo etiam ore celebrarunt.

Ac de castigatione atque sanctiore Judæorum disciplina hactenus. Nam de cætero vitæ genere, quod gentis universæ multitudini divinis legibus imperatur, paulo ante disputavimus. Quid ergo superest, nisi ut posteriorum quoque theologiam cum majorum suorum religionibus consentire doceamus, ut hac etiam de re suis absoluta numeris tractatio habeatur? Et quoniam superiore libro divinæ Scripturæ oracula produximus, age jam, eorum deinceps, qui apud Judæos sapientia præstiterunt, mentem sensumque videamus, ut quam non in theologia modo, verum etiam in cæteris artibus atque doctrinis Hebræorum nepotes rationem tenuerint, ex illorum nobis auctoritate constet. Atque in primis eundem rursus Philonem, in eorum primo, quos de lege conscripsit, hac de re disserentem audiamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Φίλωνος περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ γεννητῶν εἶναι τὸν κόσμον.

Ἐτινὲς γὰρ τὸν κόσμον (9) μᾶλλον ἢ τὴν κοσμοποιὴν θεαυμάσαντες, τὸν μὲν ἀγένητον τε καὶ ἀίδιον ἀπεφήναντο, τοῦ Θεοῦ (10) πολ-

(9) Τινὲς .. τὸν κόσμον, etc. Exstat hic locus apud Philonem excus., pag. 2 lit. Περὶ τῆς Μωσῆος κοσμοποιίας, quem hic Euseb. inscribit, πρῶτον τῶν εἰς τὸν Νόμον. Secundus, opinor, et tertius

munibus utuntur contuberniis. Enimvero, laudatam illam ejusdem lecti, victus, mensæque communionem, alibi nusquam re ipsa tam constanter usurpatam invenias. Nec sane mirum. Quidquid enim singuli diurno ex labore lucri fecerint, id non jam proprium ac sepositum habent, sed in medium conferunt universum, dum operæ suæ fructum ad omnes pervenire volunt. Ergo qui morbo laborant, ut ejus per se sumptibus impares illi sint, non tamen deserunt, cum in promptu habeant a re communi subsidium, libereque omnino ac secure ex ampliore illa copia promere haurireque possint. Seniores a junioribus, perinde ut parentes a liberis, summa cum reverentia et sollicitudine observantur, milleque adeo manuum pariter ac mentium opera, senectutem in rerum omnium abundantia degunt. Tales apud eos sua illa, Græcorum nominis pompa et ambitione carens, philosophia virtutis athletas efficit, quæ non alia quam rerum laudabilium exercitia proponit, quibus libertas illa servitutis omnis impatientis maxime confirmatur. Quod quidem vel ex eo quis intelligat, quod variis varii temporibus eam in regionem principes incubuerint, tam instituto quam ingenio dissimiles. Cum enim alii belluarum quoque feritatem immanitate superare conarentur, atque ut nihil prætermitterent, quod summa crudelitas exigeret, non anto subditis modo gregatim immolare modo vivos adhuc et spirantes membratim atque frustatim laniorum in morem concidere desincerent, quam in similes ipsi pænas, agente illa rerum humanarum moderatrice justitia, incidissent; 384 alii vero quam animo rabieci furoremque conceperant, in alium improbitatis vultum speciemque vertentes, excogitato nova

caput xiii.

Ex Philone de Deo, quodque mundus ortu habuerit.

Mundum, inquit ille, permulti potius quam mundi conditorem admirati, eum ortu carere ac sempiternum esse voluerunt. In quo sane turpem fuerint, qui sequuntur, Legis allegoriarum duo. (10) Τοῦ Θεοῦ, etc. Philo, melius, τοῦ Θεοῦ ὁ καὶ ἐναγῶς κατεφύεσαντο.

admodum indignumque Deo veterum affligerent : **385** cum longe verius fuisset, huius quidem tanquam auctoris parentisque vires ac potestatem obstupescere, illum vero nequaquam supra ejus conditionem celebrare. At Moses, qui et summum philosophiæ culmen attingerat, et præcipua naturæ occulta ex divinis responsis cognoverat, id etiam maxime necessarium esse intellexit, ut in rerum natura duo præsertim essent, efficiens alterum, quæ mens est universi purissima atque sincerissima, eademque cum scientia, tum ipso quoque bono atque honesto melior : alterum patiens, quod anima simul atque motu cum per sese careat, tum ab ipsa mente impulsam, mutatum, atque animatum, mundum hunc aspectabilem in perfectissimi operis formam rationemque convertit. Quem profecto qui ortu caruisse defendunt, si Providentiam, quæ res una omnium ad retinendam fovendamque religionem utilissima est maximeque necessaria, rescindi abs sese tollique non sentiunt. Rem enim auctori quancumque parentique suo curæ esse, vera nos ratio docet : cum et liberorum pater, et operum suorum conservationi artifex studiosè prospiciat, et quidquid infestum illis atque perniciosum est, omni contentione depellere, quidquid fructuosum et commodum esse potest, omnibus opibus comparare ac suppeditare conetur. Quod vero natum aliquando non fuerit, ejus sane cura ad illum a quo effectum non sit, pertinet omnino nihil. Tam vero contentione plenum est, quam utilitate vacuum, omnem ex hoc mundo, tanquam ex aliqua civitate principatum tollere, ubi nullus aut timori, aut moderatori, aut judici, a quo regi administrarique omnia debeat, locus relinquatur. At magnus ille Moses, cum absurdissimum esse statueret, ut idem et sub aspectum caderet, et ortu omni caruisset (quidquid enim sensibus usurpatur, id sive dum oritur, sive dum subinde mutatur, sui nunquam simile manet), ut ei rei, quæ non oculis, sed intelligentia sola cerneretur, æternitatem quasi geminum aliquid et cognatum attribuit : sic ei, quæ sensu perciperetur, proprium quoddam et singulare nomen imposuit. Quoniam igitur hic mundus, ut spectari sentiriq; potest, ita necessario sui quoque cum ratione, summoque digna theologia gravitate conscripsit. » Ac de mundi ortu hactenus Philo. Qui rursus in eo, quem *De Providentia* edidit, universum Providentia regi, luculentissima et æcerima disputatione contendit, quæque ab impiis objiciuntur, ita proponit, ut ea deinceps omnia confuet. Quam ego disputationem, ut longior videri fortasse possit, quia tamen hoc loco necessariam existimo, partem maximam describere statui, paucioribus verbis comprehensam. Sic igitur suum sermonem illum instituit.

386 CAPUT XIV.

Divina Providentia mundum administrari.

« Tune Providentiam, inquit, tanta cum pertur-

(11) Τὸν φόβον. Philo, τὸν ἑφορον, inspectorem ac provisorem, longe melius.

(12) Ἀλοθῆτῶ. Philo add. γένεσιν, optime, quem admodum νοητῶ ἀιδόκητα tribuerat.

(13) Προνοία ἐπιχειρεῖσθαι. Nondum, quod etiam,

τὴν ἀπραξίαν ἀνάγκης καταπευσόμενοι· διὸν ἐμπάλιν, τούτου τὰς δυνάμεις ὡς ποιητοῦ καὶ πατρὸς καταπλαγῆναι· τὸν δὲ μὴ πλεὺν ἀποσεμνῆναι τοῦ μετρίου. Μουσῆς δὲ, καὶ φιλοσοφίας ἐπ' αὐτὴν φθάσας ἀκρότητα, καὶ χρησιμολογίας τὰ πολλὰ καὶ συνεκτικώτατα τῶν τῆς φύσεως ἀναδιδογὰς, ἔγνω, δεῖσθαι ἀναγκαιώτατόν ἐστιν, ἐν τοῖς ὄσσει, τὸ μὲν εἶναι ἐρραστήριον, ὃ τῶν ὀλων νοῦς ἐστίν· εὐκρινέστατος καὶ ἀκραιφνέστατος, κρείττων ἢ ἐπιστήμη, καὶ κρείττων ἢ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ αὐτὸ τὸ καλόν· τὸ δὲ παθητικόν, ἀψυχον, καὶ ἀκίνητον ἐξ αὐτοῦ, κινήθην δὲ, καὶ μετασχηματισθῆν, καὶ φυγοῦσθην ὑπὸ τοῦ νοῦ, μεταβαλεῖν εἰς τὸ τελειώτατον ἔργον τόνδε τὸν κόσμον ἢν οἱ φάσκοντες ἀγέννητον, λελεῖσθαι τὸ ὠφελιμώτατον καὶ ἀναγκαιώτατον τῶν εἰς εὐσέβειαν ὑποσημνόμενα, τὴν Προνοίαν. Τοῦ μὲν γὰρ γεγονότος ἐπιμελεῖσθαι τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν, αἰρεῖ λόγος. Καὶ γὰρ πατὴρ ἐκγόμων, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργηθέντων στοχάζεσθαι τῆς διαμονῆς, καὶ ὅσα μὲν ἐπιζημίη, μηχανῆ πάσῃ θεωρεῖται, ὅσα δὲ ὠφέλιμα καὶ λυσιτελεῖ, πάντα τρόπον ἐκπορεύειν ἐπιποθεῖ. Πρὸς δὲ τὸ μὴ γενεὸς οἰκιστῶν· οὐδέμητι μὴ πεπονηκότι. Πιρμάχτην δὲ δόγμα καὶ ἀνωφελεῖς, ἀναρχίαν ὡς ἐν πόλει κατασκευάζειν, τῷδε τῷ κόσμῳ, τὴν φόβον (11), ἢ βραβευτὴν ἢ δικαστὴν οὐκ ἔχοντι, ὑπ' οὐ πάντα οἰκονομεῖσθαι καὶ πρωτανεῖσθαι θέμις. Ἄλλ' ὃ γε μέγας Μωσῆς, ἀλλοτριώτατον τοῦ ὁρατοῦ νομίμας εἶναι τὸ ἀγέννητον (πάν γὰρ τὸ αἰσθητὸν, ἐν γενέσει καὶ μεταβολαῖς, οὐδέποτε κατὰ ταυτὸν ἔσθι), τῷ μὲν ὁρατῶ καὶ νοητῷ προσέκειμεν, ὡς ἀδελφόν τῆς συγγένειας, ἀιδόκητα, τῷ δ' αἰσθητῷ (12) οἰκιστὸν ὄνομα ἐπιπέψμισεν. Ἐπιπὸν ὁρατὸς τε καὶ αἰσθητὸς ὅδε ὁ κόσμος, ἀναγκαιῶς ἐν εἰῆ καὶ γεννητῷ· ἔθεν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ τὴν γένεσιν ἀνέγραψεν αὐτοῦ, μάλα σαφῶς θεολογῆσας. Ἐταῦτα μὲν οὖν περὶ τοῦ γεννητῶν εἶναι τὸν κόσμον. Ὅ δὲ αὐτῆς ἀνὴρ καὶ περὶ τοῦ προνοίᾳ διοικεῖσθαι (13) τὸ πᾶν, ἐν τῷ *Περὶ προνοίας*, νεανικώτατα διέθετο, τὰς τῶν ἀθῶν ἀντιθέσεις προσέθετας, καὶ πρὸς αὐτὰς ἐξῆς ἀποκρινάμενος. Καὶ τούτων δὲ, εἰ καὶ μακρότερος διέσειεν, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖα, τὰ πλείστα συντεμνόμενα ἐκθέσομαι. Κατασκευάζει δὲ τὸν λόγον ταῦτον τὸν τρόπον.

ortus principium habuit, ipsius etiam ortum magna cum ratione, summoque digna theologia gravitate conscripsit. » Ac de mundi ortu hactenus Philo. Qui rursus in eo, quem *De Providentia* edidit, universum Providentia regi, luculentissima et æcerima disputatione contendit, quæque ab impiis objiciuntur, ita proponit, ut ea deinceps omnia confuet. Quam ego disputationem, ut longior videri fortasse possit, quia tamen hoc loco necessariam existimo, partem maximam describere statui, paucioribus verbis comprehensam. Sic igitur suum sermonem illum instituit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ προνοία θεοῦ διοικεῖσθαι τὸν κόσμον.

« Πρόνοιαν εἶναι λέγεις ἐν τοσαύτῃ τῶν πραγμά-

prodit in lucem opus illud Philonis *De providentia*, cujus hic luculentum sane fragmentum ab Eusebio subiicitur, tanto carius futurum, quanto longius, nisi minutiore divine hujus Providentiæ cura operiret.

των παραχή και συγγουσι; Τι γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἀνθρώπινον βίον διατίθεται; τί μὲν οὖν οὐκ ἀταξίας (14) γέμει καὶ φοβρός; Ἡ μόνος ἀγνοεῖς, δευτοί μὲν καλοῖσσι καὶ ποιητοῖσσι ἀφθονα ἐπικυμᾶσι τὰ ἀγαθὰ, πλοῦτος, εὐδότης, τιμὰ παρὰ τοῖς κληθεῖσι ἡγεμονία πάλιν, ὄψια, εὐαισθησία, κάλλος, ἰσχὺς, ἀπόλαυσις ἡδονῶν ἀκόλυτος, διὰ τε παρασκευῶν περιουσίαν, καὶ διὰ τὴν εὐρηγκωτάτην εὐμάτος εὐμοίριαν; οἱ δὲ φρονήτως καὶ ἀρετῆς ἀπάτης ἐρασταὶ τε καὶ ἀσκηταὶ πάντες εἰσιν, ἄλλο γὰρ δέω φάναι, πένιτες, ἀφρανεῖς, ἀδύσει, ταπεινοί; Ταῦτα εἰς ἀνασκευὴν καὶ μυρία ἄλλα πλεῖον τοῦτων εἰπόν, ἐξῆς ἐπιλύεται τῆς ἀντιθέσεως διὰ τοῦτων. Οὐ τῶρανός ὁ Θεός, ὠμότης καὶ βίαν, καὶ δευτοῦτος ἀνημέρου ἀρχῆς ἔργα ἐπιτετηθευκώς, ἀλλὰ βασιλεὺς, ἡμέραν καὶ νόμιμον ἀνημέρους ἡγεμονίαν, μετὰ δικαιοσύνης τὸν σύμπαντα οὐρανὸν τε καὶ κόσμον βραβεύει. Βασίλει δὲ οὐκ ἔστι πρόσρησις εὐκαιοτέρα πατρὸς. Ὁ γὰρ ἐν ταῖς συγγενεῖσι πρὸς τέκνα γονεῖς, τοῦτο βασιλεὺς μὲν πρὸς πάλιν, πρὸς δὲ κόσμον ὁ Θεός, δύο κάλλιστα φύσεις θεομῆς ἀκινήτους, ἀδολοῦτο ἕνωσις ἀρμοσάμενος, τὸ ἡγεμονικὸν μετὰ τοῦ κηδεμονικοῦ. Καθάρει οὖν τὸν ἀπύτων ὕψων οὐ περιωρῶσιν οἱ τοκέες, ἀλλὰ τῆς ἀτυχίας φέκτον λαμβάνοντες περιέπουσι καὶ τημελοῦσι, νομίζοντες ἐχθρῶν ἀσπόνδων ἔργων εἶναι κακοπραγίας ἐπιβαδίνων, φύλων δὲ καὶ συγγενεῖς ἐπελαφρῆσιν τὰ πταίσματα. Πολλάκις δὲ καὶ τοῦτοις μᾶλλον ἢ τοῖς σφῆρσιν ἐπιδαφειλευμένοι χαρίζονται, σαρῶς εἰδότες, ὡς ἐκείνοις μὲν ἀφθονοῖς εἰς εὐπορίαν ἀφορμὴ πᾶρσιν ἡ σφῆρσόντων, τοῖς δ' ἐλπίς μία, οἱ γονεῖς, ἤ εἰ σφάλλειν, ἀπορήσουσι καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν αὐτῶν κρῆσσην καὶ ὁ Θεός, λογικῆς συνέσεως πατὴρ ὢν, ἀπᾶτων μὲν τῶν λογικῶν μεμοραμένων κηδεύει, προμηθεύει δὲ καὶ τῶν ὑπαπειλῶν ζῶντων, ἅμα μὲν κερὴν εἰς ἐπανόρθωσιν αὐτοῖς διδοῦς, ἅμα δὲ καὶ τὴν βίαν φύσιν αὐτοῦ μὴ ὑπερβαίνων, ἤ ὑπερβαρῆ ἀρετῆ καὶ φιλευθροπία (15) ἡγόνων ἐπιπέσει αὐτῶν

• Ἰο. ἐπ' ἀξίτ.

(14) *Ὁδὴ ἀταξίας*, Ita repositum. ex alt. n. anuse, cum perperam ante legeretur, οὐ κατ' ἀξίαν.

(15) *Ἀρετῆ καὶ φιλευθροπία*. Ἀρετὴν hoc etiam loco virtutem reddidimus, ut ei benignitatis et misericordiae laus non Graece tantum, sed etiam Latine tribueretur. Quia in significatione Thucydidem potissimum Philo secutus videtur. Sic enim ipse lib. II, ubi diram luem, quae Athenis incubuerat, luculente describit: Καὶ μάλιστα (supple δεφερόντος) οἱ ἀρετῆς τι μεταποιούμενοι· ἀλγύνῃ γὰρ ἡρεῖδουσι σφῶν αὐτῶν. Id est, Maxime vero (interibant) qui virtutis (hoc est humanitatis sc pietatis) sensu dicebantur: eos enim sibi parcere expudēbat. Item lib. IV, ubi Brasidas Lacedaemonius, Acantibus ab Atheniensibus abducere dum conatur, inquit illis omnem amittende libertatis exitum: *Altoῖσι enim*, αὐτοὶ δὲ, inquit, φανόμεθα ἐχθρῶνα (supp. ἀρχῆς) ἢ ὁ μὴ ὑποδείξας ἀρετῆν, κατακτώμενος, id est, Inferius palam (imperitiam) nobis ipsi parnemus, quam qui nullam omnino virtutem (id est, nullam in conservanda vel asserenda Graecorum libertate studiam) ostenderunt. Profectantur enim Lacedaemonii se Graeciam ab Atheniensium tyrannum liberare velle, quod ait ἀρετῆν ὑποδείξαι. Afuis huic significatio est qua pro beneficiis vel

accipiendis, vel reponendis, apud eund. Thucydid. usurpatur: ut lib. II, in illo Periclis Ἐρασιφίλο λόγῳ. Καὶ τὰ ἐξ ἀρετῆν, inquit, ἡφανώμεθα τοῖς πολλοῖς. Id est, Praeterea, benignitatem quod attinet, alia longe nostra, quam vulgi hominum ratio fuit. Sequitur enim, Οὐ γὰρ πάσχοντες εὐ, ἀλλὰ δρώντες, κτώμεθα τοῖς φιλῶσι. Id est, Nec enim accipiendis, sed dandis ultro beneficiis, amicos paramus. Et paulo post, clarius, ubi dantis reponitisque beneficium, discernim instituit: Ὁ δ' ἀντοφείλων, ἀμύλιτος· εἰδὼς οὐκ εἰς χάριν, ἀλλ' ἐς ἡρηλαίαν τὴν ἀρετῆν ὑποδύσων [s. ἀποδύσων Ed.]. Id est: At referenda gratia debitor, minus alacer est, quod sciat eam se beneficentiam rependere, non cui habendam gratiam sint, sed qua contractam ante nomen dissolvat. Alias, apud eundem nominis celebritatem gloriosaque significat, ut lib. I ubi Corcyrae Atheniensium opera effragant, cuius ea sit opportunitas, ἡ φέρουσα ἐς μὲν τοῖς πολλοῖς ἀρετῆν: οὐ δ' ἐπαμυνέται, χάριν ὕπιν δ' αὐτοῖς ἰσχύον. Id est, quae cum apud homines gloriam conciliet, tum eos etiam, quorum defensionem suscipiatis, obstruunt beneficio, robus denique novam potentiam novaeque vires adjungat: ubi tamen fructum humanitatis et benignitatis opinionem ac famam indicare visus est.

exciderint, rebus illis omnibus necessariis esse ca-
rendum : sic omnino Dens, ejus, quæ cum ratione
conjuncta est, intelligentiæ parens, cum eos omnes
curæ habet, qui ratione præditi sunt, tum impro-
hos etiam perversosque fovet : in quo et illis
387 corrigendi sui tempus facultatem concedit,
et naturæ obscurat suæ, cui ad præclarā
divini hujus mundi administrationem virtus, et in
homines benevolentia comitatur. Hanc tu, interim
tionem accipe, ad eamque simul alteram, quæ
junge. Absit enimvero, ut a veritatis sensu tantum
licet opibus Cræsum, Lynceum oculorum acie,
superet,

Quem Superi rapuere, Jovi qui vina coronet,
Egregiam propter speciem.

Nam qui suum ipse dæmonem, hoc est mentem
suam, mille dominorum, amoris, inquam, cupidita-
tis, voluptatis, metus, mœroris, stultitiæ, petu-
lantiæ, formidinis, injustitiæ tyrannidi subjecerit,
is εὐδαίμων (hoc est beatus) nunquam esse queat :
tametsi vulgus hominum, ut falso de rebus ac præ-
postere judicat, geminoque illo morbo, fastu, et
inani gloria facile corrumpitur, levicolos animos,
ad ea deflectendos esse ac transversos agendos exi-
stimat, quorum in cupiditate pars hominum maxi-
ma fato quodam miserabili contabescit. Quod si
erectis et intentis animi oculis, divinam illam pro-
videntiam, quantum humanæ fas est intelligentiæ,
circumspicere volueris, tum quidem illustriori ac
sinceriori ejus, quod vere bonum est, informatā
ratione, quas tu res nostras antea miraberis, eas
continuo ridebis omnes. Semper enim meliora dum
absunt, quæ in eorum locum deteriora succedunt,
habentur in pretio : eadem, ubi existere meliora
cœperint, deficiuntur illico, nec nisi secundas ten-
nere possunt. Itaque speciem illam boni honesti-
que divinam obstupescens, prorsus intelligens, eor-
um per sese nihil, quæ paulo ante commemoravi-
mus, in bonis divino judicio numerari. Quippe illa
enim argenti aurique metalla ex terræ parte de-
terrima oriuntur, quæque ab ea, quam producendis
frugibus natura destinavit, sine ulla exceptione su-
peratur. Nam plurimum sane inter alimentum, sine
quo vita consistere nequeat, et divitiarum copiam
interest. Cujus utriusque una quasi obrussa, eaque
certissima, fames est, qua quid vere necessarium
atque utile sit, exploratur. Tum enim profecto,
quidquid ubique thesaurorum est, nemo non liben-
ter cum exiguo cibo commutat. At ubi rerum
necessarium abundantia, immenso quodam et in-

Α Ἰδὼν περιπολεῖν κόσμον (16). Ἐνα μὲν δὴ λόγον
τοῦτον, ὃ ψυχῇ, δέξαι τῶς αὐτοῦ παρακαταθήκην,
Ἐτερον δὲ συνῶδον καὶ ἐναρμόνιον αὐτῷ τοιόδε. Μὴ
τοσοῦτον ποτε φευθεῖσθαι τῆς ἀληθείας, ὡς εὐδαί-
μονά τινα τῶν φαλλῶν εἶναι νομίζαι, κἀν πλουσιώ-
τερος μὲν ἢ Κροίσου, Λυγκῆος δ' ἔξωπιστέτερος, ἀν-
δρείτερος δὲ τοῦ Κροτωνιάτου Μίλωνος, καλλίων δὲ
Γανυμήδους,

o anime, tanquam aliquod ipsius depositum, ra-
sequitur, cum illa congruentem et coherentem ad-
aberres, ut sceleratum quempiam beatum existens
robore Milonem Crotoniatem, specio Ganymedem

Ἄν καὶ ἀνηρσιγᾶντο θεοί, Διὶ οἰνοχοοῦσεν,
Β Κάλιεος εἵνεκα οἴο.

Τὴν γοῦν ἴδιον δαίμονα, λέγω δὲ τὸν αὐτοῦ νοῦν,
μυρίαν ὄσων ἐσοπιῶν δούλων ἀποθήκας, ἔρωτα ἢ,
ἐπιθυμίαις, ἡδονῆς, φόβου, λύπης, ἀφροσύνης, ἀκο-
λασίας, θειλίας, ἀδικίας, οὐκ ἂν εἶναι ποτε δύναται
εὐδαίμων, κἀν οἱ πολλοί, σφαλλόμενοι χριστέως ἀλη-
θοῦς, νομίζωσι, δεκασθέντες ὑπὸ κακοῦ διδύμου, τύ-
φου καὶ κενῆς δόξης, εἰὼν παρασαλεύσαι καὶ παρα-
γαγεῖν ἀνερματιστοὺς ψυχᾶς, περὶ ἃ κηραίναι γένος
τὸ πλεῖστον ἀνθρώπων. Εἰ μέντοι, τὸ τῆς ψυχῆς
ὄμμα τῖνας, βουληθείης περισφραῖσαι θεοῦ πρόνοιαν,
ὡς ἐνεστὶν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, τραυτέραν τὴν τοῦ
πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθοῦ λαθῶν φαντασίαν, γελᾶσθαι τὰ
παρ' ἡμῖν, ἃ τῶς εὐαμαζέες. Ἄει γὰρ ἀπουσιάζων
χρηστῶν νομίζαι τὰ χεῖρονα, τὴν ἐκείνων κληρο-
νομοῦντα τάξιν ἐπιφανέναι ἢ δὲ, ὑποπέλλει, δευτε-
ροῖς ἔθλων ἀρνούμενα. Καταπλαγεῖς οὖν τὸ θεοει-
δὲς ἐκείνο ἀγαθὸν τε καὶ καλὸν, πάντως ἐνοήσεις,
ὅτι παρὰ θεῷ τῶν εἰρημένων πρῶτερον οὐδὲν κατ'
ἑαυτὸ τῆς ἀγαθῆς (17) μοίρας ἤξιεται. Διότι τὰ μὲν
ἀργύρου μέταλλα καὶ χρυσοῦ γῆς ἐστὶν ἡ φαυλοτάτη
μοίρα, τῆς πρὸς καρπῶν ἀνεμμένης γένεσιν ὀψιν καὶ
τῷ παντὶ λειπομένη. Οὐ γὰρ εὐθ' ὅμοιον τροφῆς, ἢ
ἀπαιτῆ ἀδύνατον, εὐτόπῃ χρημάτων. Μία τοῦτων
ἐστὶ βάσανος ἐναργεστάτη, λιμὸς, ἢ τὸ πρὸς ἀλήθειαν
ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον δοκιμάζεται. Θεσαυροὺς γὰρ
τοὺς πανταχοῦ πάντας ἀνικαταλλάξαι ἂν τις βρα-
χέως ποτὲ τροφῆς ἄσμενος. Ὅταν δὲ ἡ τῶν ἀναγκ-
κίων ἀγῶνία, μυρίῃ φοβῶς (18) ἀκατασχέτῃ πλη-
θὴναι βυζία, κατὰ πόλεις ἀναχέεται, τοῖς τῆς φύσεως
ἀγαθοῦ ἐντροφῶντες, ἐπ' αὐτῶν μόνον οὐκ ἀξιοῦμεν
ἴστασθαι, κρόνον ὀβριστην ἠγέμενα τοῦ βίου ποιησά-
μενοι, ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ κτήσασιν ἐπαποδύοντες,
ἄπασιν (19), παρ' ὧν ἂν τι κερδαίνει ἐπιπλοῦσμεν,
κοινόμεθα (20), καθάπερ τυφλοί, μηκέτι τῇ διανοῇ
βλέποντες ὑπὸ φιλαργυρίας, ὅτι γῆς εἰσὶν ὄγκοι περὶ

α Ἰσ. φευθεῖσθαι β Ἰσ. ἔρωτος. γ γρ., ἐπιφανέντων.

(16) Κόσμον. Alt. ex manuscript., οἶκον, rectius,
ut videtur, cum de mundo quasi de ipsius Dei fa-
milia disputet.

(17) Ἀγαθῆς. Malim ἀγαθοῦ, cum alt. manuscr.

(18) Φόβῳ. Alt. e manuscr., φοβῶς, quod ni-
bilo melius videtur. Alter verum, opinor, lectionem
representat, φοβᾶς, quam ante jam secutus eram.

(19) Ἐπαποδύοντες, ἄπασιν. Ita distinximus, quæ
prius absque ulla distinctione, summa cum pertur-

batione legebantur.

(20) Κοινόμεθα. Humilis verbum hoc videtur,
quam ut cum participio ἐπαποδύοντες satis con-
veniat. Alt. e manuscr. leg. κοινόμεθα, quod ejus-
dem metapheræ verbum est, sinuque propterand
significationem includit. Esset ἄπασιν κοινίσθαι, etc.,
rectus iis omnibus, quasi ad pugnantiam instrui et
accingi, ex quibus lucri aliquid sperabitur. Quid
κοινόμεθα, impellimur, vel κοινόμεθα, urgemur?

ὄν, ἐκ μὲν εὐρήνης (21) συνεχῆς καὶ ἀδιάστατος πό-
λεμος. Ἐσθθῆτες γὰρ μὴ προβάτων εἶσιν, ὡς οἱ ποιη-
ταὶ ποῦ φασιν, ἄνθος, κατὰ δὲ τὴν δημιουργὴν τέχνην,
ὄργανῶν ἐπιπαιος. Εἰ δὲ τις ἐπὶ διόξῃ μέγα φρονεῖ,
τὴν παρὰ τῶν φαύλων ἀποδοχὴν ἀσπαζόμενος, ἴστω
μὲν καὶ αὐτῆς φαύλος ὢν. Τὸ γὰρ ὁμοῖον χαίρει τῷ
ὄμοιῳ. Ἐχέσθε δὲ καθαροὶν μεταλαχίον, λαθῆναι
τὰ ὕατα, δὲ ὄν αἰ μεγίστη ψυχῇ νόσοι κατασφί-
σσεται. Μαθέτωσαν δὲ καὶ ὅσοι ἐπ' εὐτονοῖα πεφύση-
ται, μὴ ὑφαναγεῖν, ἀπιδόντες εἰς τὰς τῶν ἡμέρων καὶ
ἀνθάτων ζώων ἀμυθήτους ἀγέλας, αἷς ἰσχύος καὶ
βόηθι συγγεγνηται. Τῶν γὰρ ἀποπλάτων ἔστιν ἐπὶ
θῆρων ἀρεταῖς, καὶ ταῦτα παρεμμερούμενον ὑπ'
αὐτῶν ἀνθρωπῶν ὄντα, σεμνύνεσθαι. Διὰ τὸ δ' ἂν τις
εὐφρονῶν ἐπὶ σώματος εὐμορφίᾳ ἀγάλιστο, ἢ φρα-
χῆς κερφῆς εὐθεσι, πρὶν ἐπὶ μῆκιστον ἀνόησοι, τὴν
ἀπατλῆν ἀνοήτης ἀκμῆν ἀμαυρώσας, καὶ ταῦθ' ὄρων
ἐν ἀφύχοις περιμάχεται καλλιγράφου ἔργα καὶ πλα-
στῶν, καὶ ἄλλων τεχνιτῶν, ἐν τε ζωγραφίμασι, καὶ
ἀνδράσι, καὶ ὑρασματῶν ποικιλίαι, ἐν Ἑλλάδι καὶ
βαρβάρῳ κατὰ πλὴν ἐκάστην εὐδοκίμουσαν. Τοῦτων
ὄν, ὅπερ ἔργον, οὐδὲν παρὰ Θεῷ τῆς ἀγαθῆς μοί-
ρας (22) ἤξίωται. Καὶ τί θαυμάζομεν εἰ μὴ παρὰ Θεῷ;
Ὅτι γὰρ παρὰ ἀνθρώπου τοῖς θεοφίλεισι, παρ' οἷς
τὰ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὰ καὶ κατὰ τιμῆς, φύσεως
μὲν εὐμορφῶν λαχοῦσι, μελέτη δὲ μετ' ἀσκήσεως τὴν
φύσιν ἐπισοσμήσασιν, ὡν ἡ ἀνοδος φιλοσοφία δημιουρ-
γός. Ὅσοι δὲ νόθου παιδείας ἐπεμελήθησαν, οὐδὲ
τοῖς ἱερατοῖς ἐμμελήσαντο, τὸ θούλον ψυχῆς σῶμα θε-
ραπεύοντες, οἱ τὴν δέσποιναν ἐπιφάσκοντες ἴδουσι.
Ἐκείνοι μὲν γὰρ, ἐπιθεῶν τις εὐτυχῆς νοσήση, κινῶ
ἢ μέγας ἢ βασιλεὺς, πάνθ' ὑπερβάτως τὰ περιστά-
σις ἀνδρῶνας, τὰς γυναικωνύτιδας, γραφῆς, ἀργυ-
ρον, χρυσοῦν, ἀσημιον, ἐπίσημον (23), ἐκπομάτων ἢ
ὑρασματῶν πλῆθος, τὸν ἄλλον τῶν βασιλέων δόξαι-
νον κόσμον. Ἐπὶ δὲ τὸν οἰκετικὸν ἔθλον, καὶ τὴν φιλον
ἢ συγγενῶν, ὑπερκόων (24) τῶν ἐν τελείῃ θεραπειᾷ
ἔξαντες, τῶν σωματοφυλάκων, ἀχρὶ τῆς εὐνῆς ἀφικό-
μενοι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἀλογησάντες, οὐθ'
ἐπὶ κλίνας λιθοκλιητοὶ καὶ ὀδύχουσι θαυμάσαντες, οὐθ'
ὅτι ἀρχαγοῦρεῖ, ἢ λίθῳ γεγραπμῆναι (25)
στρωματι, οὐθ' ὅτι ἐσθημάτων ἰδεῖν διάφοροι προ-
εἶτι δὲ τὰς περὶ αὐτὸν χλαίνας ἀπαμφεῖσαντες, ἀπτον-

(21) Ἐκ μὲν εὐρήνης. Aut docet aliquid, aut
ἴστω τῆς εὐρήν. legend. videtur.

(22) Ἀγαθῆς μοίρας. Hic etiam ἀγαθοῦ præstitit
ut superius pag. 387.

(23) Ἀσημιον, ἐπίσημον. Etiam δὲ ἀσημιος et
ἐπίσημος χρυσοῦς, propriè aurum rube signatumque
sonent, hic tamen latius, ut videtur, pro infecto
factoque sumuntur. Alias, aurum, argentumve si-
gnatum, χρυσοῦς, ἀργυρος ἐν νομίματι, ἢ νόμισμα.
Infectum autem, ἐν ὕλῃ, ὡς ὕλη, Gallice, en masse,
en lingots. Factum, ἐν κατασκευῇ, ἐν κατασκευαίᾳ.
Plutarch., Rom. : Ἀναγέρεται εἰς τὸ δημόσιον τα-
μίον, ἐν νομίματι καὶ κατασκευαίᾳ, ἀργυρίου καὶ
χρυσῶν διαμορφία τάλανα, Referuntur in publicum
ætarium, argentum et auri tam signati, quam facti
talenta viginti millia. Philo noster De legatione ad
Capum, ubi de infinitis ejusdem imperatoris opibus:
Ἀργυρον καὶ χρυσοῦν, τὸν μὲν ὡς ὕλην, τὸν δὲ ὡς
νόμισμα, τὸν δὲ ὡς προδόκῆμα, δὲ ἐκπομάτων
καὶ τῶν ἐτέρων, ἃ πρὸς ἐπιδείξιν τεχνιτεύεται.

A finito proventu, per oppida passim omnia circum-
fluere cœperit, his naturæ bonis ad delicias et lu-
xum abusi, haudquaquam in iis solis acquiescere
possumus, 388 sed injuriosum quoddam fasti-
dium vitæ quasi nostræ ducem secuti, ad omnem
argenti aurique possessionem ardentèr imminemus.
Unde si qua spes lucri affulsit, tum eninvero cœ-
corum instar præcipites ferimur, nec jam amplius,
ob nimiam pecuniarum cupiditatem, mentis oculo
videre possumus, nihil esse nisi terræ pondera,
quorum causa perpetuo quodam, ac sine ulla men-
tione pacis, infinito bello agitamur. Nam vestes
sane, aut flos quidam ovium sunt, ut loqui poetæ
solent, aut si elaborandi artem spectare mavis,
laus una textorum. Gloria vero si quis insolecit,
B improbum commendatione plausuque delectatus,
hoc ipso improbum sese esse noverit. Simile enim
simili gaudet. Idem porro piacularibus deinceps sa-
crificiis usus, aurium sanitatem, per quas in ani-
mum graves morbi solent incumbere, votis omni-
bus impetrare conetur. Discant præterea, quicun-
que firmitate corporis intumescunt, minus cervicem
tollere, dum partim in cicures, partim in feras animæ
mentes illas intuentur, quæ nativo quodam robore
antecellunt. Summè enim stultitiæ fuerit hominem
belluarum, quibus ipse longe multumque concedat,
viribus gloriari. Jam quid tandem esse potest,
quamobrem vir sapiens sua sibi pulchritudine pla-
ceat, quam tempus brevissimum extingueret soleat,
mendaci ejus specie, antequam diutius floruerit,
obscurata ponitur atque deleta? Maxime vero, cum
in rebus etiam inanimatis excellentissima pictu-
rum atque fictorum et cæterorum id genus artificum
opera vident, atque ejusmodi quæ seu penicillo seu
scalpro ducta, seu Phrygionum manu summa cum
varietate contexta, in omnibus passim non Græcis-
modum, sed etiam barbaris urbibus admodum cele-
brentur. Horum, inquam, nihil divino judicio bo-
norum in numero collocatur. Divino autem? Imo
ne hominum quidem eorum, qui Deo clariores, id
quod vere bonum atque honestum est, in pretio
habere solent, cum et felicem indolem nacti fue-
rint, et meditatione simul atque usu naturam ipsam

Obscurum est illud, ὡς προδόκῆμα, quæ vox
D mihi quidem alibi nondum occurrit. An forte, qui-
lus in mensa utebantur, cum pocula, tum ferulea
intelligit? quæ cum singulari artificio elaborata
essent, πρὸς ἐπιδείξιν potius, quam πρὸς χρῆσιν
facta videbantur. Au προδόκῆμα, invitamentum
quoddam et illectamentum oculorum est, quasi hoc
poculorum, et aliorum id genus aspectu oculi ju-
cundissime pascerentur.

(24) Ἰασημόν, etc. Manifestum hujus loci vi-
tium est, cui nihil opis afferunt manus. Reponi
forte possit, ἢ ὑπερκόων τῶν ἐν τελείῃ, καὶ τῶν σω-
ματοφυλάκων θεραπειᾷ ἔξαντες.

(25) Λίθῳ γεγραπμῆναι. Quid sit λίθῳ γεγρα-
φῆσθαι, non intelligi. Veri perinde ac si non λίθῳ,
sed λίθῳ legeretur, quasi stragulorum istorum fundus
et lineus fuerit, et elegantiori artificio pictus,
quanquam non istuc quidem nimium placet. Facile
est, vocem aliam sufficere, ut ἐξωγραφμῆναι, κα-
τὰνσφα, vel similit.

excoluerint, cuius utriusque parens et artifex legitima philosophia est. At qui doctrinæ genus spurium adulterinumque seclantur, ne ipsos quidem medicos animæ famulos corpori curationem adhibentes imitentur, cum tam-vi sanandos ipsius dominæ morbos susceperint. Illi enim, si ex beatulis quispiam adversa valetudine laboraverit, ut rex ipse maximus fuerit, potius tamen et ambulationes omnes, omnia virorum mulierumque septa prætergressi; picturis, argento, auroque 389 tam facto quam infecto, poculorum textique operis copia, cæteroque perinsigni regum apparatus neglecto; quin etiam cuncto satellitio, et amicorum pariter, aut sanguine conjunctorum, aut virorum etiam principum, ac præsidiorum quoque militum comitatu perturbato, ad ipsum usque lectum aspirant; adeoque nulla rerum illarum, quæ adjunctæ corpori sunt, ratione habita, nihilque vel cubilis aurei ac gemmis unionibusque distincti, vel stragularum aut partium subtilissime aranearum more textorum, partium lineo subtegmine pictorum, vel denique vestium coloris figuræque multiplici aspectu commoti, detractis etiam aliquando lenis, manus ipsas tractant, pressisque venis, pulsusne ratio salutaris sit, diligenter explorant. Imo reductis nonnunquam iuterulis, alvusne gravior sit, an inflammatum subsiliat: tum suam adhibent propriamque morbo curationem. Sic plane philosophos oporteret, qui sese animæ suapte natura regiæ medicos profitentur, contemptis ac despectis omnibus, quæ stolidæ hominum opinionibus, cæcorum more conflungunt, interiorum subeundo mentem ipsam attentare, num ea forte motibus iracundiæ inæquali celeritate vibrantibus, ac præter naturam incitatis ageretur: attentare linguam, num asperior, et in maledicta proclivior, num sese profundat intemperantiam, custodiæ silentii que prorsus impatiens: attentare ventrem, num insaturabili cupiditate fœdum in modum intusuerit: singulas denique perturbationes, morbos, ægri tudinesque singulas, si quibus affecta videatur, solertius attentiusque scrutari, ne quibus restitui salus possit, remedia ignoratione prætereant. Non vero rerum exteriorum luce prestricti, quod spiritale lumen ferre non possent, perpetuo quodam errore jactati, nunquam ad reginam usque rationem aspirarunt, sed ubi ægre ad modum vestibulum attingissent, quæ pro virtutis foribus occurrerunt, opes, gloriam, sanitatem, ac cætera id genus mirati adorarunt. At enimvero summæ est extremæque demeritæ, uti vel colorum cæcos, vel sonorum modulatum surdos, sic etiam improbos homines verorum bonorum iudices adhibere; cum principe sui parte, hoc est mente, capti sint, cui stultitia

(26) *Τυροπλαστούσιν*. Conjeciebam τυροπλαστούσαν, quam vocem in alt. manus. postea reperi. Certo τυροπλαστούν lexicographi non agnoscent, tametsi Philonis genium satis hoc verbum redeolet: erit autem, *stolidæ ambitiosæque conflingere*.

ται χειρῶν, καὶ τὰς φλέδας προσπιεζούσας, ἀκριβοῦσι τοῖς παλμοῖς, εἰ σωτήριον πολλάκις ἐστὶ καὶ τοὺς χειρῶν ἀναστασιαντας, εἰ περιπελοῖσθαι ἐστὶ ἡ γαστήρ ἐξετάζουσιν, εἰ πεπιρωμένοι ὁ θώραξ, εἰ ἀκακὰ ἡ καρδία κηρῶν κηπιετα τὴν οικίαν προσέρουσι θεραπειῶν. Ἐδὲ δὲ καὶ τοὺς φιλοσόφους, ἐκτρέψαν ἠμολογούσας ἐπιτηδεύουσας τῆς φύσεως βασιλείας ψυχῆς, καταφρονεῖν μὲν ἀπάντων, ὅσα αἰ κεναὶ δόξαι τυροπλαστούσιν (26) εἰσω δὲ προσόντας ἀπτεσθαι διανοίας αὐτῆς, εἰ ὑπ' ὀργῆς ἀνισσταίεσθαι καὶ παρὰ φύσιν κεινημένους παλμοὶ ἀπτεσθαι καὶ γλύττειν, εἰ τραχεῖα καὶ κακὴγοροί, εἰ πεπορευκυῖα καὶ ἀταμίευτο; ἀπτεσθαι καὶ γαστήρ, εἰ ἀπλήστῳ σχήματι ἐπιθυμίας διδύχηκε καὶ συνλόγας παθῶν καὶ νοσημάτων καὶ ἀβήρωτημάτων, εἰ κηερδοῦσθαι δοκεῖ, διερευνῆν ἕκαστον, ἵνα μὴ διαμαρτάνωσι τῶν προσφύρων εἰς τὸ σώζειν. Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς τῶν ἔξω περιουσιασθέντες λαμπρότητος, ἀτε νοητῶν φῶς ἰδεῖν ἀδυνατοῦστας, πλαζόμενοι διετέλεσαν τὸν αἰῶνα, πρὸς μὲν τὸν βασιλεῖα λογισμῶν φθάσαι μὴ δυνηθέντες, ἄχρι δὲ τῶν προσηλαίων μόλις ἀφικνούμενοι, καὶ τοὺς ἐπὶ θύραις ἀρετῆς πλουτόν τε καὶ δόξαν καὶ ὑγείαν, καὶ τὰ συγγενῆ θεαυμακίους, προσεκίονον. Ἄλλὰ γὰρ, ὡς ὑπερβολὴ μανίας χρωμάτων κριταῖς χρησθαι τυροῖς, ἢ κωφοῖς τῶν κατὰ μουσικὴν φθόγγων ὄτω καὶ φαύλους ἀνδράσι τῶν πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθῶν καὶ γὰρ οὗτοι τὸ κυριώτατον τὸν ἐν αὐτοῖς, διάνοιαν παρέρωνται, τῆς βαθύ σκοτός ἀπροσῆνη κατέχευεν. Εἶτα νῦν θαυμάζομεν, εἰ Ἐσωκράτης, καὶ ὁ δεινὰ, ἢ ὁ δεινὰ τῶν σπουδαίων ἐν νεύρῳ διετέλεσαν (27), ἀνθρωποι μὴδὲν πάποτε τῶν εἰς πορισμῶν ἐπιτηδεύουσας, ἀλλὰ μὲδ' ὅσα ἢ παρὰ φίλων πολυχρημάτων, ἢ παρὰ βασιλέων δωρεὰς μεγάλας προτεινόντων, παρήν, λαθεῖν ἀξιώσαντες, ἕνεκα τοῦ μόνον ἀγαθῶν καὶ καλῶν τὴν τῆς ἀρετῆς κτήσιν ἤγειροσθαι, παρὶ τῆν πονουμένοι, τῶν ἄλλων ἀγαθῶν πάντων κλύουον. Τίς δ' οὐκ ἂν ἀλογῆται νόθον ἕνεκα προνοίας τῶν γνησίων; Εἰ δὲ σώματος θνητοῦ μεταλαχόντες, καὶ κηρῶν γέμοντες ἀνθρωπίων, καὶ μετὰ τοσοῦτου πλῆθους ἀδίκων ζώντες, ὧν οὐδ' ἀριθμῶν εὐρεῖν εὐποροῦ, ἐπεβουλεύθησαν, τί τὴν φύσιν αἰτιώμεθα, δέον τὴν τῶν ἐπιθεμένων κακίειν ὀμώτητα; Καὶ γὰρ εἰ ἐν ἄετι γεγέννητο λοιμικῶν, πάντως ὄφειλον νοσῆσαι: κατασάσεως δὲ λοιμικῆς μέλλον, ἢ οὐχ' ἦστον, φθοροποιός ἐστιν ἢ κακία. Ὡς δ' ὀπίσταν, οὗτοῦ μὲν ἦτοσ, ἀνάγκη τὸν ποροῦ, εἰ ἐν ὑπαίθρῳ διάγοι, καταδρέχεσθαι: βορέου δὲ ψυχροῦ καταπνόντος, ῥίγις πιεσθῆναι καὶ ψύχει θερούσθαι ἀκμάζοντος ἀλεαίνεσθαι: ταῖς γὰρ ἐτησίους τροπαῖς τὰ σώματα συμπάσχειν νόμος φύσεως τὴν αὐτὴν τρόπον, τὸν ἐν τοῖς τοιοῦτοις χωρίοις ἐνοικούντα, ἐνθα φόνος ἐλεμοί τε, καὶ ἄλλων ἕνεκα κηρῶν, ἐλλαβεῖσθαι τὰς ἀπὸ τῶν τοιοῦτων τιμῶν ἀναγκαζον. Ἐπεὶ Πολυκράτης γε (28), ἐφ' οἷς δεινοῖς τῆδικοσ καὶ

(27) *Διετέλεσαν*. Alt. e manu-cr. εἰργον in margine, quod malim, nam διετέλεσαν participium uli non-vu aliquod postulare.

(28) Ἐπεὶ Πολυκράτης γε. Historia nota est ex Herodoto, lib. iii.

ἡσθεθε. χορηγός ἀπήντησε χεῖρων μὲν ἢ τοῦ βίου βαρυσταμονία· πρόσθε δ' ὡς ὑπὸ μεγάλου βασιλέως (29) ἐκολάζετο, καὶ προσηλοῦτο, χρησὶν ἐκπιπλάσ· Οἶδα (30), ἐφῆκα ἑμαυτὸν *, οὐ πρὸ πολλοῦ θεωρησάι ὄξανα, ὑπὸ μὲν ἡλίου ἀλεφροσθαι, λούεσθαι δ' ὑπὸ Διός. Αἱ γὰρ διὰ συμβόλιον ἀνιγμμάτων οὗτοι φάσεις, ἀδελφούμενοι τὸ πάλαι, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀριθηλοτάτων ἐλάμβανον πίστιν. Οὐκ ἐπὶ τῆσι θεῖς μόνον, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν ἐξ ἀρχῆς βίον ἐλάμβανον πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν κρεμάμενος. Διὰ γὰρ φοβούμενος καὶ τρέμων τὸ πλῆθος τῶν ἐπιθεμένων ἐπτόητο, σαφῶς ἐξπιστάμενος, ὅτι εὖως μὲν ἦν οὐδεὶς, ἐχθροὶ δὲ πάντες δυσπραξίᾳ ἀμείλικτοι. Τῆς δὲ ἀνηντύτου καὶ συνεχοῦς ἐλαθείας μέρωνος εἰ τὰ Σικελικὰ συγγράψαντες, οἱ φασιν, ὅτι καὶ τὴν θυμραστίαν ὑποπτον εἶχε γυναῖκα. Σημεῖον δὲ τὴν εἰς τὸ δωματίον εἰσοδόν, δι' ἧς κοιτήσεως ἔμελλεν ὡς αὐτὸν, ἐκέλευσε προσεσθῆναι σάνισιν, ἵνα μὴ λάθῃ ποτὲ παρεισπεύσασα· φόφω δὲ καὶ κτύπῳ τῆς ἐπιβάσεως προμνήνη τὴν ἀφίειν. Εἰς' οὐκ ἀνείμονα μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μέρεσι γυμνῆν, ἃ μὴ θέμις ὑπ' ἀνδρῶν ὁρᾶσθαι, παρέρχεσθαι. Πρὸς δὲ τούτους τὸ συνεχῆς τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐδάφους εἰς τάρπου γεωργικῆς εὐρος καὶ βόθου διακοπήναι, κατὰ θεός μὴ τι πρὸς ἐπιθυλίαν ἀφανῶς ἐπιχωρητῆται, ἔπειρ ἢ ἀλμασιν ἢ μακραις διαβάσειν ἔμελλε διελέγεσθαι. Πῶσον δὲρα κακῶν οὐ ταῦτα παρατηρῶν καὶ τεχνάτων ἐπὶ γυναικός, ἢ πρὸ τῶν ἄλλων ὥφειλε πιστεύειν, μεσῶς ἦν; Ἄλλὰ γὰρ ἐφῆκε τοῖς δι' ἀπορρόγους θροῦς, ἐπὶ τῷ τᾶς ἐν οὐρανῷ φύσεις ἀριθηλοτέρας κατανοῆσαι, κρημνοδοταῖσιν, οἱ μὲν εἰς ἀβάνους ἄχρη προνευκτότος αὐγέως, οὐτ' ἀναχωρεῖν ἢ εἰς δύνανται, πρὸς τὸ λειπόμενον ὕψος ἀπειρηκότες, ὡς καταβαίνειν θαρροῖσι, πρὸς τὴν θῆν τὸν χαματῶν διγυῶντες. Ἐρασθῆς γὰρ, ὡς θεῖου πράγματος καὶ περιμαχητῶν, τυραννίδος, οὐτε μένειν, οὐτε ἀποδιδράσκειν ἀσφαλῆς εἶναι ὑπελάμβανον· μένοντι μὲν γὰρ ἀλλεπάλληλα ἐπέβητε κακὰ ἀμύθητα· βουλομένω δ' ἀποδιδράσκειν, οὐ περὶ τοῦ ζῆν περιμάχον κίνδυνόν, ὡπλισμένων, εἰ καὶ μὴ τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ τοῖς διανοήσεως κατ' αὐτοῦ. Ἀηλοὶ δὲ καὶ τὸ ἔργον, ὅ πρὸς τὸν μακαρίζοντα τῶν τυραννῶν βίον φασὶ χρῆσασθαι Διονύσιον. Καλέσας γὰρ αὐτὸν ἐπὶ λαμπροτάτου καὶ πολυτελεστάτου δείπνου παρασκευῆν, ἐκ μηρίνου πᾶνου λεπτιῆς προσέταξεν ἔκρηνημένον ὑπεραιωρηθῆναι πέλειον. Ἐπὶ δὲ κατακλιθεὶς εἶδεν ἀφηνίον, οὐτ' ἐξαναστῆναι θαρρῶν διὰ τὸν τύραννον, οὐτ' ἀπολαῦσαι ἄνος τὸν παρεσκευασμένον διὰ θεός οὐδ' ἐν, ἀφηνίων καὶ πλουσίον ἀλογήσας ἡσθῶν, ἀναταίνας ἐδ' αὐγέαν καὶ τὰς θείας, ἐκαραθῆκε τὸν οἰκτεῖον διαβρον. Συναῖς δ' ὁ Διονύσιος, Ἄρ' ἦδη κατανοεῖς, ἔφη, τὸν δοιδίμον καὶ περιμάχον τῶν ἡμῶν βίον; Ἔστι γὰρ τοιοῦτος, εἰ μὴ βούλοιο τις ἐκτενὸν φανακίζειν.

* Ισ. Ἐφη, κάμαντόν. Ισ. ἄνω χωρεῖν.

(29) Μεγάλου βασιλέως. Cambysesus Cyri filium, secundum Persarum regem, intelligit. Sed haud dubie μνημονικὸν σφάλμα Philonis hoc est: nec enim a rege, sed ab Orate, Sardibus praefecto, Polycratis in crucein actus est. Quem Oratem Uarivus Mystasp's filius, qui Cambysis Smerdicque Mago

A densissimas tenebras offuderit. Et miramur deinceps, aut Socratem, aut alium quemlibet morum integritatis studiosum 390 continenti penuria laborasse: homines, qui nihil inquam ad vitae levitatis quaerere voluerunt, ac ne illa quidem, quorum sibi vel ab amicis locupletioribus, vel ab ipsis aliquando regibus, magnam ulro vim munus in-gerentibus, copia fieret, accipere voluerunt: cum enim unam illam virtutis possessionem boni honestique nomine dignam esse statuerent, deque una comparanda laborarent, reliquam bonorum turbam valere jusserunt. Et sane, quis non, ut vera germanaque consequatur, spuria facile adulterinaque contempserit? Jam vero, si et mortale corpus sortiti, et humanis casibus involuti cum essent, et in tanta sceleratorum multitudine viverent, ut facili numerus iniri non posset, nonnullorum insidias odiiisque patuere; quid causae est, quomobrem cum eorum, a quibus oppressi sunt, crudelitatem accusare oporteat, naturam ipsam injuriose criminemur? Quippe si pestilenti color uterentur, hujus illis plane foret sub-unda contagio. Atqui vel magis, vel nihilo certe minus, quam pestifera quaedam lues, exitialis improbitas est. Et quemadmodum, imbre decedente perplui, si sub dio versabatur, virum sapientem oportebit, eundemque vel frigidiore Borea spirante, frigidis vim subire, vel aestate ardentiori aestuare (ut enim annuus mutationes corpora sentiant, lex naturae quaedam est); ita quisquis in ejusmodi locis habitat, ubi caedes, ubi famines, ubi tot casuum ac miseriarum examina, varias illum ac multiplices earum subinde multas subire necesse est. Quippe, Polyocrates enim ille, ad ea scelera, quae cum injuriis, tum impie pertrahit, deteriorum inique fortunae manum operamque sortitus est: sed adde tu porro, qualem ipso regis maximi jussu poenam sustinuerit, cum ad scipitem clavis affligebatur, expletoque oraculo, Mo mini, inquebat, mihi etiam me paulo ante visum, inungi a sole, a Jove lavari. Denuntiationes enim istae symbolis, aenigmatum in morem adumbratae, ut ante hominum intelligentiam fugerant, re ipsa tamen exituque fidem sui fecerunt longe certissimam. Quanquam non sub exitum modo, sed etiam toto illo, quo imperavit, tempore, clam ipse quidem, vere tamen animo prius, quam corpore, suspensus haesit. Assiduo enim conjuratorum densa manu irruentium terrore percellabatur, cum probe intelligeret, qui bene sibi vellet neminem, infestis sibi omnes esse, ac nulla unquam sua calamitate placandos. Et vero, quam sibi anxie perpetuoque metueret, ex rerum Sicularum scriptoribus quisvis auferre possit, qui vel ipsam ei quoque

successerat, ob alias Persarum caedes, sub ipsum regni primordium interfici jussu, ad scribit idem Herodot.

(30) Οἶδα, etc. Neque id Polycratis ipsius aut visum fuit, aut somnium; sed ejus filii, ac Herodoto fides est.

391 observatissimam nec ac suavissimam con-
jugem suspectam fuisse tradunt. Nam interioris cu-
biculi vestibulum, quo ipsi aditus ad sese foret,
tabulato sterni jussit, ne quando furtim irreperet,
sed illius adventus ipso subeuntis sonitu strepituque
proderet. Eam deinde, non modo sine vestibus,
sed omnibus etiam, quas a viris videri nefas est
partibus nudam intrare voluit. Præterea continens
illud, quod viæ objacebat, regii liminis solum in ru-
sticae fossæ latitudinem altitudinemque deprimi, ne
quid molientes clam insidiis comparatum latere pos-
set, cum aut saltibus, aut longioribus trajiciendi
moris facile detegeretur. Quot, obsecro, scatebat
ille miseris, qui adversus uxorem, cui præ cæteris
omnibus fidem habere debuisset, tam multa com-
pararet atque moliretur? His utique persimilis erat,
qui naturas illas, quæ in cælo versantur, clarius
nosse cupientes, per abruptum præcipitemque mon-
tem ingressi, ubi vix decum ad prominentem usque
cervicem evaserunt, nec ultra progredi, ea, quæ
superest, jugi altitudine fracti debilitatique, pos-
sunt, nec descendere audent, dum ad tantæ subjo-
ctarum labium hiatusque vastitatis aspectum at-
toniti obstupescunt. Nam qui semel tyrannidem,
perinde ac divinum aliquid, atque omni contentione
dignum affectasset, nec in ea se tuto hæerere, nec
se illi subducere secure posse statuebat: quippe si
hæreret, confertas et inexplicabiles in sese quotidie
calamitates confluere; sin aufugere conaretur, cer-
tissimum vitæ sibi periculum imminere, cum tot
æum in caput, si minus corporibus, ad animis certe
quidem armatos esse intelligeret. Atque id ex ipso-
ciet Dionysii factis satis superque constat, quo ipsum
ad eum refellendum, qui felicem tyrannorum vitam
esse dicitabat, usum esse ferunt. Hominem cum ad
lautum valde opiparumque convivium invitasset,
peracutam securim, quæ summis ejus cervicibus
immineret, tenuissimo funiculo suspendi jussit.
Quam ille, ubi accubisset, repente suspiciens, cum
nec surgere præsertim tyranno auderet, nec cibi ul-
lius suavitatem degustare præ nimio timore posset,
vim tantam exquisitissimarum deliciarum asperna-
tus, supina cervice intentoque vultu, momentis sin-
gulis interitum expectabat sum. Hic Dionysius
sensum hominis animumque pervidens, Janne no-
sisti, inquit, vitæ hujus nostræ tam splendide tam-
que expetita conditionem? Talis enim profecto illa
est, nisi si quis fucum ipse sibi facere voluerit.
Abundat opibus illa quidem, bono tamen penitus

(31) Ἐρηνώδους. Corrigendum videtur ἔρη-
νώδους.

(32) Διδάσκατες. Idem videtur esse, quod οὐκο-
νομήσαντες. Sæpe enim fortunæ artifices et fabri
quidam fuerunt. Huc pertinet Eustathii nota, in illud
Homer. Ἰλιάδ. M, ubi Juno sum in Jovein paulo
commotior, quod se in rerum et consiliorum suo-
rum partem ac societatem non vocaret:

Ἄσ' τι φίλον ἔστιν, inquit, ἐμὲ ἀπὸ νόσφιν
[ἔδρατα,

Κριπτάδια φροντίζοντα δικαίωσιν.
Διέξεν λέγει, ait Eustath., τὸ σεμνὸς καὶ βασιλι-
κὸς ὀνόμασι, καὶ ἐπικοίνεσιν. Verti etiam non in-

ἐπειδὴ περιέχει πικρὰ μὲν χορηγίας, ἀπλαιν-
αὶ δ' οὐδενὸς φρόδου ἔχει δ' ἐπαλλήλους, καὶ
κινδύνους ἀνηξέστους, καὶ νόσον ἐρηνώδους (31) καὶ
φθινώδους χαλεπωτέραν, ἀθεράπευτον αἰεὶ φέρουσαν
διέθρον. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνεξέταστον, ἐπὶ τῆς
λαμπρῆς φανερότητος ἀπαύσιμον, ταυτὸν περὶ
τῆς ἀρχιτρονομίας ὅπῃ τῶν εὐεργετῶν ἐταιριεῖσθαι,
καὶ τὴν δυσμορφίαν ἐσθῆτι καὶ χρυσῷ, καὶ ταῖς τῆς
θῆρας ὑπογραφαῖς ἐπισκιάζοντα, γησιῶν κάλλους
ἀπορίξ, νόσον ἐπ' ἐνέδρα τῶν θεωμένων δημιουργεῖ.
Τοιαύτης γέμουσι βαρβαριότητος οἱ λαν εὐτυχεῖς, ἧς
τὰς ὑπερβολὰς αὐτοὶ δικάσαντες (32) παρ' ἑαυτοῖς οὐ
στέγουσιν. Ἄλλ' ὥστερ οἱ τὰ ἀβήτητα ὕπ' ἀνάγκης
ἐκλαλοῦντες, ἀρῖσται τὰς ἐκ πάθους ἀφειδυστάτας
φωνὰς, ἐπὶ συνουσίᾳ τιμωρῶν καὶ παρουσῶν καὶ
προσοδοκωμένων ζῶντες, καθάπερ τῶν θερεμμάτων τὰ
πρὸς ἱερουργίαν παινόμενα. Καὶ γὰρ ταῦτα τῆς
πλειοστῆς ἐπιμελείας ἐπὶ τῷ σφαγῆται τυχάνει διὰ
πολύκρετον εὐωχίαν. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ περὶ χρημάτων
ἀσεβῶν οὐκ ἀβήλους, ἀλλὰ φανερὰς ἔδοσαν δίκας, ὡς
τὰ πλῆθη καταλέγεσθαι περιττὸς πόνος· ἀπόχρη δ' ἐν
ἔργον παράδειγμα πάντων ἐστάναι. Λέγεται τοίνυν
ὅπῃ τῶν ἀναγεγραφεῶν τὸν ἱερὸν πόλεμον τὸν
ἐν Φωκίᾳ, νόμον κειμένου, τὸν ἱερὸν πόλεμον κατακρη-
μνίσεσθαι, ἢ καταποντούσθαι, ἢ καταπίμπρασθαι·
τρεῖς συλῆσαντας τὸ ἐν δειλοῖς ἱερὸν, Φιλόμυλον, καὶ
Ἰνὸν Μαρκον, καὶ Φάβλλον, δικαιοματίας τὰς τιμωρίας·
τὸν μὲν γὰρ διὰ λόφου τραχέως καὶ λιθώδους βα-
γίσης πέτρας κατακρημνησθῆναι τε καὶ καταλευ-
σθῆναι· τὸν δὲ, ἀρηπάσαντος τοῦ κομιζόντος ἱπποῦ,
καὶ μέγρι, ἐλάσαστος καταβάντος, ἐπεβραμύοντος τοῦ πε-
λάγους, οἱς ἀχάμη βυθὸν αὐτῷ ζῶν καταβύνα· Φάβλλον
δὲ φθινώδει νόσφιν (βιττις γὰρ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος) συν-
τακῆναι, ἢ ἐν τῷ ἐν Ἀθῆναις ἱερῷ συνιμπρησθέντα ἀπο-
λέσθαι. Ταῦτα γὰρ φλονεοκίτατον λέγειν ἀποθῆναι
κατὰ τύχην. Εἰ μὲν γὰρ τινες, ἢ ἐν βιαζέροις καιρῶς,
ἢ ἐτέραις ἐκολάσθησαν τιμωρίας, εἰδὸς ἦν τὸ ἀστατον
τῆς τύχης προσασίεσθαι· πάντων δ' ἀθρόως, καὶ ὕφ' ἑνα
καιρὸν, καὶ μὴ ἐτέραις τιμωρίας, ἀλλὰ ταῖς περιεχομέ-
ναι ἐν τοῖς νόμοις κολασθέντων, εὐλογον φράσκειν, ὅτι
θεοὺ δικάσαντος ἐλάσαν (33). Εἰ δὲ τινες τῶν ὑπολειφθέν-
των βιβλίων, καὶ τοῖς πλῆθεσι ἐπινασάσαντων, καὶ δου-
λωσαμένων οὐ μόνον θεῶν ἐτέρου, ἀλλὰ καὶ πατριδὸς
τῆς ἑαυτῶν, ἀτιμωρίῃσι διετέλεσαν, θαυμαστὸν οὐδὲν.

Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὁμοίως ἀνθρώπος δικάζει καὶ θεός·
διότι τὰ μὲν φανερὰ ἡμεῖς ἐρυνόμεν, ὁ δὲ, ἔχρη μω-
χῶν ψυχῆς εἰσδόμενος ἀφ' ὀφθαλμοῦ, καθάπερ ἐν ἡλίῳ,
λαμπρὰν διάνοσιν αὐγάζει, ἀταμίσιχον μὲν τὰ περὶ
ἀπαιτὰ (34), οἷς ἐγγεκαίλωπται, γυμνὰ δὲ περιεβρῶν

εὐνομῶς possit, sensu judicioque suo astimatum,
vel, suo ipsi sensu ac judicio compobarum.

(33) Ἐλάσαν. Ἰλαud dubium quia legendum sit
ἐλάσαν. Εἰσι.

(34) Ἀταμίσιχον μὲν τὰ περιτὰ, etc. Hoc
ipsum est quod Paulus ad Hebr. cap. iv. foras
divinitus: Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργῆς,
καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάντων μάχαρον δίστομον, καὶ
δικινοῦμενος ἀκρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος,
ἀρῶν μὲν καὶ μωλίων, καὶ κριτικὸς ἐνθυμώσων,
καὶ ἐνομοῦ καρδίας. Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς
ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ, καὶ τετραγυλισμένα
τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.

τὰ βουλήματα, καὶ διαγινώσκων εὐθὺς τὰ τε παρά-
 ἡμα καὶ δόκιμα. Μηδέποτε οὖν, τὸ οὐκ εἰδὼς δικαιοσύ-
 ρων τοῦ Θεοῦ προκρίναντες, ἀφελούτερον αὐτὸ καὶ
 εὐδουλότερον εἶναι φώμην· οὐ γὰρ ὄσιον. Ἐν ᾧ μὲν
 γὰρ πολλὰ τὰ σφάλματα, ἀπατηλαὶ αἰσθησεις, πάθη
 ἰσθίονα, κακῶν ὁ βαρύτερος ἐπιτευχισμός· ἐν ᾧ δὲ
 οὐδὲν μὲν τῶν ἐπ' ἑξαπάτην, δικαιοσύνης δὲ καὶ ἀλήθειας,
 εἰς ἕκαστον βραβεύμενον ἐπαίνετός· ἐξορροῦσθαι πέ-
 φωνεν. Ἐπαίει, ὡ γυναιε, μὴ νομίσης ἀλυσιτελεῖς
 ἐκικαιρον (35) εἶναι τυραννίδα. Οὐδὲ γὰρ ἡ κλάσις
 ἀλυσιτελεῖ· ἀλλὰ τιμωρίας διδόναι τοὺς ἀγαθούς ἢ
 ἀφελιμώτερον, ἢ οὐκ ἀποδόν· οὐ χάριν ἐν ἁπασιν μὲν
 τοῖς ὀρθοῖς γραφεῖσι παρεληφται νόμοι· οἱ δὲ γρά-
 φαντες ὑπὸ πάντων ἐπαίνουται. Ὅπερ γὰρ ἐν δέμα
 τύραννος, τοῦτ' ἐν νόμῳ κλάσις. Ἐπειδὴ οὖν ἐνδοξα
 μὲν καὶ σπάνιος δεινὴ καταλάβη τὰς πόλεις ἀρετῆς,
 ἀφθονία δ' ἀφροσύνης ἐπιπολάσει, τρικαῖα τὰ θεός,
 ὡσπερ βέυμα χειμάρρου, τὴν φορὴν τῆς κακίας ἀπ-
 οχευεταί· ἵνα καθάρῃ τὸ γένος ἡμῶν,
 ἰσχὸν καὶ κράτος διδωσι τοῖς τῆς φύσεως ἀρχαίοις.
 Ἄμφις γὰρ ἔλα ψυχῆς οὐ καθαίρεται κακία. Καὶ ὅ-
 παρ τῶν αἰ πόλεις ἐπ' ἀνδροφόνους, καὶ προδοταίς,
 καὶ θεοσκόλοις δημίους ἀντρέφουσιν, οὐ τὴν γνῶμην
 ἀποδοχόμενοι τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας
 χρῆσιμον ἐξετάζουσαι· τὸν αὐτὸν τρόπον (36) καὶ ὁ
 τῆς μεγαλοπόλειος τοῦδε τοῦ κόσμου κτεδεμένων οἷα θε-
 λήσους κοινούς ἐφίτηται τοὺς τυράννους διὰ πόλειςιν,
 ἐν αἷς ἂν αἰσθηταί βίαν, ἀδικίαν, ἀσέβειαν, τὰ ἄλλα
 κακὰ πλημμύροντα, ὅπως ἔδει ποτὲ σπάντα λωφῆση.
 Τρικαῖα καὶ τοὺς αἰτίους, ὡς ἐκ δυσκαθάρτου καὶ
 ἀνηλεοῦς ψυχῆς ὑπηρετήσαντας, ἐπ' ἁπασιν, ὡσπερ
 τινὰς κορυθαίους, ἀξιοῖ μετέρχεσθαι. Καθάπερ γὰρ ἡ
 τοῦ πυρός δύναμις, ὅταν παραβληθεῖσαν ὕλην ἀναλώ-
 σῃ, τελευταίον αὐτὴν ἐπιπέσει· τοῦτον τὸν τρόπον
 καὶ οἱ ἐπὶ τοῖς πληθεῖσι δυνασταίαι ἐληφθέντες, ὅταν,
 κατανήσαντες τὰς πόλεις, κενὸς ἀνδρῶν ἐργάζωνται,
 τὰς ὑπὲρ ἀπάντων τίνοντες δικαίαι ἐπιδιαφθεῖρονται.
 Καὶ τὴν θαυμάζομεν εἰ διὰ τυράννων ὁ θεός κακίαν
 ἀναγοθεῖσαν ἐν πόλεις, καὶ χώρας, καὶ ἔθνεος ἀπο-
 διοπομπεῖται· πολλὰς γὰρ μὴ χρώμενος ὑπηρεταίαι
 ἄλλοις, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῦτ' ἐργάζεται, λιμὲν ἐπ-
 ἔργων, ἢ λοιμῶν, ἢ σεισμῶν, καὶ ὅσα ἄλλα θεήλατα, οἷς
 ὁμολογεῖται καὶ πολλοῦ ἀνθρώποι οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
 ραν ἀπώλλυνται, καὶ πολλὰ μῦθρα τῆς οἰκουμένης
 ἐρημοῦται, διὰ προμήθειαν ἀρετῆς. Ἰκανῶς μὲν οὖν
 εἰς γε τὰ παρόντα περὶ τοῦ μὴ τινα τῶν φαύλων εὐ-
 δαιμονεῖν, ὡς οἶμαι, λέλεκται· δι' ὧν μάλιστα παρ-
 ἵσταται τὸ εἶναι Πρωτοῦαν. Εἰ δὲ μὴ ἔξω πέπεισαι,
 ἐν ἑθ' ὁ ποικουροῦντα ἐνδοξαμῶν εἰπέ θαρρῶν ἀμ-
 φότεροι γὰρ ἢ τάληθες ἔχει συνδιαπονησαντες εἰσό-
 μεθα. « Καὶ μεθ' ἑτέρα πάλιν ἠφσάν· « Ἀνέμων καὶ
 ὀρέων φορὰς οὐκ ἐπὶ λύμῃ τῶν πλεόντων, ὡς ἐνόμωζες,

A frui nullo potest : 392 sed assiduis continuoque
 terroribus, inextricabilibus periculis, morbo deni-
 que agitur, qui cancro talique omni dirior, per-
 petuum et insanabile importat exitium. At imperiti
 plethique ac stolidi, illisuri uescio qua specie pom-
 paque decepti, persimiles iis sunt, qui se a putidis
 meretriculis inescari patiuntur, quæ deformitatem
 corporis cultu, auro, multisque medicamentis obte-
 gentes, dum nihil habent veræ pulchritudinis, adul-
 terinam ac spuriam irretitendis spectatoribus mo-
 liuntur. Eadem homines nimium beati fortunæ la-
 borant iniquitate, eujus ipsi vim et magnitudinem,
 quam suapte sibi arbitrio sensuque finxerunt, pre-
 mere taciti ac dissimulare non possunt; sed, quem-
 admodum arcana pandere uonnulli solent, neces-
 sitate compulsi, voces illi quasdam emittunt longo
 verissimas, atque acerbitate calamitatis extortas :
 dum in suppliciorum partem præsentium, partim
 impendendum consortio viuunt, altitium pecudum
 simillimi, quæ ad sacrificium saginantur. Illis enim
 ad laniam curæ plurimum ac sollicitudinis im-
 penditur, quo epulum ex sese lautius præbere pos-
 sint. Quin etiam penas a quibusdam sacrilegiorum
 suorum palam ac manifeste persolutas fuisse con-
 stat. Quorum et hoc loco scriam texere, quia iu-
 stitias opera fuerit, exemplum unum duntaxat omnium
 instar proferre contentus ero. Igitur sacri Phœcea-
 nis belli scriptores memorie prodiderunt, cum lex
 sacrilegum aut dari præcipitem, aut in mare de-
 mergi, aut igne cremari iuberet, tres illos, qui Del-
 phicum templum spoliauerant, Philonelium, Ono-
 marchum, et Phayllum, inter se tria illa supplicio-
 rum genera diuisisse. Quippe unum enim illorum,
 cum per difficilem ac salebrosam montem incede-
 ret, disrupto saxo præcipitem actum, ejusque molo
 obrutum periisse; alterum, eqno, cui tum inside-
 bat, habenis excussis, in mare ipsum desiliente,
 iurgantis æstus impetu abreptum, et immenso
 gargite una cum ipso quadrupede haustum fuisse :
 Phayllum dracique aut feeda tabe consumptum esse,
 aut simul eum Abensi templo confragrassæ : duplex
 enim ejus de morte fama circumfertur. Enim vero,
 casu ista contigisse, nemo unquam nisi contratio-
 sissimus dixerit. Nam si unus aut alter, si diuersis
 temporibus, si alia pœnarum genera subiissent,
 fortunæ mutabilitas et inconstantia præxi fortassis
 posset. Nunc vero, cum et simul omnes, et sub
 idem tempus, nec alitis quam lege sancitis affec-
 tibus fuerint, utique fatendum est, reos illos di-
 uino iudicio peractis damnatosque periisse. 393
 Quod si ex tyrannidis reliquis, nonnulli cum multi-
 tudinem oppræssissent, nec alios tantum populos,

(35) Ἐκικαιρον. Alt. e manuscr. distinguit ἐπὶ
 παρόντων.

(36) Τὸν αὐτὸν τρόπον. Eadem e cæteris diuinæ
 Providentiæ defensoribus grauior ac uere dispu-
 tantur. Gemina dabit in primis Synesis epistol. 57,
 quasi uerius concionem dixeris. Pauca hæc accipe :
 Ἄρα τοιμαρτέον ἑρεσθαι θεόν; διὰ τί σὺ μὲν ἀν-

στης ἀνδρας ἐπὶ τοὺς ἡμαρτηκότας σοι τιμωροῦς,
 ὅταν δὲ ὑπηρετήσῃσι τῷ θεῷ βουλήματι, καὶ γίνων-
 ται δέμιοι τοῦτοις, ἐπ' οὐ καταπέμπονται, δέον ἐκ-
 τίσαι χάριν τῆς ὑποουρίας, τότε δὲ μάλιστα καὶ κολ-
 λάζονται; Quibus responsum idem subiicit, homine
 tum et Christiano et Christianorum episcopo di-
 guissimum.

sed patriam quoque suam in servitutem rede-
gent, nullas tamen pœnas subire, nihil profecto
mirur. Primum enim, longe aliud hominis est,
aliud vœi iudicium: cum olivæ solum ac mani-
festa quæque rimari et explorare soleamus, Deus
autem in intimas usque animorum latebras atque
recessus absque ullo strepitu subiens ac penetrans,
mentem ipsam perinde ut in sole conspicuam illu-
strempque pervideat, ac subductis, quibus tegeba-
tur, involucris omnibus, consilia sensusque nudos
contempletur, et quidquid fucatum adulterinumque
fuerit a probro legitimoque secernat. Caveamus
ergo, ne iudicium ipsi nostrum, divino illi, tan-
quam verius ac sapientius anteferre unquam veli-
mus. Nefas enim id prorsus. In nostro quippe frau-
dis multi sunt errorisque fontes, sensuum fallacia,
perturbationum insidia, objectæ scelerum moles gra-
vissimæ. In divino autem, quod decipiat, omnino
nihil: æquitas contra veritasque regnant, quibus
expensa constitutaque singula, laudabiliter solent
feliciterque succedere. Deinde vero, cæsis, mi
homo, inutilem, in tempus saltem aliquod, tyran-
nidem arbitrer: neque enim punitio supervaca-
neum quiddam est, sed potius expeti exiquireque pœ-
nas, aut viris etiam probis utilius est, aut ab iis
certe non alienum. Itaque cum id optimis quibus-
que legibus comprehensum esse, tum ipsos quoque
illarum auctores ab omnibus laudari videmus. Enim-
vero quod tyrannus in populo, hoc ipsum in lege
punitio est. Ubi ergo ingens quædam urbes virtutis
penuria solitudoque pervadit, ubi existit passim
abundatque vecordia: tum Deus hanc improbita-
tis colluviem, non secus ac cursum aliquem impe-
tumque torrentis, derivare cupiens, omnem ut ge-
neri nostro labem eximat, homines natura sua im-
periosos vi ac potestate armat. Nec enim purgari
seclis nisi ab animo acerbior potest. Et quemad-
modum respublicæ adversus homicidas, proditores,
et sacrilegos, carnifices alunt, non quod eam vitæ
rationem institutumque laudent, sed quod utilem
eorum operam esse intelligant; ita summus ille ma-
gnæ mundi hujus reipublicæ moderator, tyrannos
iis nonnunquam civitatibus, perinde ac tortores
publicos præficit, quas vi, injuriis, impietate, ac
cæteris eiminibus redundare intelligat, ut com-
pressa mali contagio tandem aliquando sopiatur.
Tum enimvero illos ipsos pœnarum auctores, quod

ἢ γεωργούντων, ἀλλ' ἐπ' ὠφέλειά τοῦ παντός ἡμῶν
γένους ὁ θεὸς ἐργάζεται. Ὑδαὶ μὲν γὰρ τὴν γῆν
καθαίρει, τὸν δ' ὑπὸ σελήνην (37) ἅπαντα χώρον πνεύ-
μασιν ἀμφοτέροις διὰ ζωᾶ καὶ φωτὸς τρέφει, καὶ ἀ-
θεῖ, καὶ τελεῖ. Εἰ δὲ τοὺς μὴ ἐν καιρῷ πλωτῆρας ἢ
γεωπόνους ἐστὶν ὅτε βλάπτει, θαυμαστὸν οὐδὲν βραχὺ
γὰρ οὗτοι μέρος, ἢ δ' ἐπιμελεῖα τοῦ παντός ἀνθρώπων
γένους. Ὅσπερ οὖν τὸ ἐν τῷ γυμνασίῳ αἵμαμα τίθεται
μὲν ἐπ' ὠφέλειαν, πολλάκις δ' ὁ γυμνασιάρχος ἕνεκα
πολιτικῶν ἁρεσιῶν ὥρας τῆς ἐνθεῖ μετέθηκε τὴν τά-
ξιν, δι' ἧς ὑστέρησαν ἔνοι τῶν ἀλειφομένων οὕτω καὶ
ὁ θεός, ὅσα πολλῶς, τοῦ παντός ἐπιμελούμενος κό-
σμου, θέρη χειμαίνοντα, καὶ χειμῶνας ἐπιτρέποντας
εὐθεῖ ποιεῖν ἐπὶ τῆ τοῦ παντός ὠφέλειαν, κἂν εἰ ναύκλη-
ροὶ τινες ἢ γῆς ἐργάται μέλλουσιν ταῖς τούτων ἀνωμα-
λίαις ζημιουθῆναι. Τὰς οὖν τῶν στοιχείων εἰς ἄλλα
μεταβολὰς, ἐξ ὧν ὁ κόσμος ἐπάγῃ καὶ συνέστηκεν,
εἰδὼς ἀναγκαῖστῶτα ἔργον, ἀκωλύτους παρέχεται·
πάγχει δὲ καὶ χιόνες, καὶ ὄσα ὁμοίωτροπα, ἀέρος
ἐπακολουθεῖ καταψύξει, καὶ πάλιν προσαρξεί καὶ
πατραρξεί νεφῶν ἀστραπαὶ τε καὶ βρονταί. Ἄν
οὐδὲν ἴσως κατὰ πρόνοιαν, ἀλλ' ὁδοὶ καὶ πνεύματα,
ζῶης καὶ τροφῆς καὶ αἰθέσεως τοῖς περὶ γῆν αἵτια,
ὧν ταῦτα ἐπακολουθήματα. Οἷα, γυμνασιάρχου φιλο-
τιμίας πολλάκις ἀνεμείνας ποτιμύμενου δαπάνας,
ἀνθ' ὕδατος ἑλαφῶ καταιονώμενοί (38) τινες τῶν ἀπει-
ροκόλλων, εἰς τοῦδε καὶ βανίδας ἀποσταζούσων· ὁ
δ' ὀλισηρότατος αὐτίκα γίνεται πηλός· ἀλλ' οἷα ἂν
τις εὖ φρονῶν εἴποι, τὸν πηλὸν καὶ τὸν διεσθον προ-
μηθεῖν τοῦ γυμνασιάρχου γεγενῆαι, παρηκολούθη
κἂν εἰ δὲ ἄλλως τῆ ἀφθονίαν τῶν χρηγιῶν ταῦτα.
Ἴρις δὲ καὶ ἄλλως, καὶ ὄσα ὁμοίωτροπα, πάλιν ἐστὶν
αὐτῶν ἐγκρινωμένων (39) τίς νεφετῆν ἐπακολουθή-
ματα, οὐκ ἔργα φύσεως προηγούμενα, φυσικοῖς δ'
ἐπισημαίνοντες ἔργους· οὐ μὴν ἀλλὰ παρέχει τινα
καὶ ταῦτα χρεῖαν ἀναγκαῖαν τοῖς φρονιμοτέροις·
ννεμίας γὰρ καὶ πνεύματα, εὐθείας τε καὶ χειμῶνας
ἀπὸ τούτων τεκμαίρομενοι πρόβλεψουσι. Τὰς κατὰ
πᾶσιν στολὰς οὐχ ὄρεξ; τούτων αὐτὸν πλείους πρὸς με-
σημβρίαν νενεύουσιν, ὑπὲρ τοῦ τοῖς ἐμπεριπατού-
ντας χειμῶνας μὲν ἀλεῖνεσθαι, θέρους δὲ καταπι-
εσθαι. Παρακολουθεῖ δὲ τι καὶ ἔτερον, ὁ μὲν τῆ γῆ κῆρυξ
τοῦ κατεσκευασκότος ἐπιγίνεται. Τί δὲ τοῦτ' ἐστίν;
αἱ ἀπὸ τῶν ποδῶν ἐκπίπτουσαι σκιαί, τῆ ἡμετέρας
D πείρα διασημαίνουσι τὰς ὥρας. Καὶ μὲν δὲ τὸ πῦρ
φύσεως ἀναγκαῖστῶτα ἔργον· ἐπακολουθήματα δὲ
τούτου καπνός· ἀλλ' ὁμοῦ παρέχεται τινα ὠφέλειαν

(37) Τὸν δ' ὑπὸ σελήνην, etc. Vide in primis
Senecam, *Natural. quæst.* lib. v, cap. 18: *Inter
cætera, inquit, Providentiæ opera, hoc quoque ali-
quid in dignum admiratione ansperxit. Non enim
ex una causa ventos, aut invenit, aut per diversa
disponit: sed primum, ut æta non sinerent pigres-
cere, sed assidua vexatione nitent redderent, vita-
lenque tracturis. Et paulo post: Sed non ideo non
sunt ista natura sua bona, si vitio male utilitum
nocent. Nimirum in hoc Providentiæ, ac dispositior
illos e nudi Deus, a ra ventis exercendum dedit, et
illis ab omni parte, ne quid esset situ squalidum,
effudit: non ut classes partem freti occupaturas
comolerent: us milite armato, et ho. tem in mari, aut*

post mare inquireremus, etc. R. P. Granatensis,
sanctissimus et eloquentissimus Christianæ vite
magister, parte 1, cap. 7, § 1, suæ ad *Symbol.*
Isagog. scribit, teterimus pestilentia lueni, quæ
Lusitaniam perdidit graviterque vexaverat, non nisi
desiisse, quæ vehementior quidam ventus omnem
corrupti aeris labrum abstulisset.

(38) Καταιονώμενοι. Καταιονᾶν usitatus est
quam κατανοεῖν.

(39) Αὐτῶν ἐγκρινωμένων. Melius quædam alter
manus, ἐγκρινωμένων. Sed illud αὐτῶν, quo spe-
ctat, non videtur. Quid si legatur ἀκρίνων, aut certò
τῶν προ αὐτῶν; Ego ἀκρίνων malim.

ἔστιν ὅτι καὶ αὐτός· ἐν γούν ταῖς μεθήμεραις παρασείας (40), ἤνικα τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν καταλαμπόμενον ἀγῶν ἐξαμαυρούται, καπνὸς μιν γίνεται πελεμίων Ἰσοδος. Οὐδὲ γ' οὖν ἐπὶ τῆς Ἰρεδος, τοῦτοστος καὶ ἐπὶ τῶν ἐκλείψεων ὁ λόγος. Θελαῖς γὰρ φέρεται ἡλίου καὶ σελήνης ἐπακολουθοῦσαι ἐκλείψεις· αἱ δὲ μηνύματα εἰσὶν ἡ βασιλεύουσαι τελευτῆς, ἡ πάλιν φθορᾶ· ὁ καὶ Πίνδαρος ἠνέξατο γενομένης ἐκλείψεως, διὰ τῶν πρόσθεν εἰρημίων. Ὁ δὲ ἕθ' τοῦ γάλακτος κίρκος, τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας τοῖς ἄλλοις ἀστροῖς μετέσχηκε, δυσαιτιολόγητος δ' ἐφεστ' ἐστὶ, μὴ ἀποκρίψασαν οἱ τὰ φύσεως ἐρευνῆν εἰσθότας. Ἄρελιμώτατον γὰρ ἡ εὐρεσις, ἔβριστον δὲ καὶ καθ' αὐτὸ τοῖς φιλομαθέσις ἡ ζήτησις. Ὄσπερ οὖν ἥλιος καὶ σελήνη προνοίᾳ γενόμενοι, οὕτω καὶ τὰ ἐν οὐρανῶν πάντα, καὶ ἡμεῖς, τὰς ἐκάστων φύσεις τὰς καὶ δυνάμεις ἡγηλατεῖν ἀδυνατοῦντες, ἡσυγάζομεν. Σεισμοί τε, καὶ λοιμοί, καὶ κεραυνῶν βολαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα, λέγεται μὲν εἶναι θεφλάτα, πρὸς δ' ἀλφειαν οὐκ ἐστὶ· θεός γὰρ οὐθενός αἰτίας κκοῦ ἀποτάπαν, ἀλλ' αἱ τῶν στοιχείων μεταβολαὶ ταῦτα γενῶσιν, οὐ προηγούμενα ἔργα φύσεως, ἀλλ' ἐπόμενα τοῖς ἀναγκασίαις, καὶ τοῖς προηγούμενοις ἐπακολουθοῦντα. Εἰ δὲ τινες τῶν χαριστέριον συναπολαούσι τῆς ἀπὸ τούτων βλάβης, οὐκ αἰτιατέον τὴν διοίκησιν. Πρῶτον αὖν γὰρ οὐκ, εἰ τινες ἀγαθοὶ παρ' ἡμῖν νομίζονται, καὶ πρὸς ἀλφειαν εἰσιν, ἐπειδὴ τὰ θεοῦ κριτήρια πῶς καὶ τὸν ἀνθρώπων νῦν πάντων ἀκριθέστερα· ἀεστερον δὲ τὸ προμηθεὺς ἐπὶ τὰ τῶν ἐν κόσμῳ συνεκτικώτατα ἐφορᾷ ἀγαπᾷ· καθάπερ ἐν τοῖς βασιλείαις καὶ στρατηγίαις, ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ στρατόπεδα, οὐκ ἐπὶ τῶν ἡμελιμίων καὶ ἀγαθῶν ἐν τὸν προστυχόντα. Λέγουσι δὲ τινες, καθάπερ ἐν ταῖς τυραννοκτονίαις καὶ τοῖς συγγενεῖς ἀναίρεσθαι νόμον ἐστὶ, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας ἐπισηθῆναι τὰ ἀδικήματα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ταῖς λοιμώδεσι νόσοις παραπολλυθῆναι τινὰς τῶν μὴ ὀπατιῶν, ἵνα τὸ ζῶον οἱ ἄλλοι συμφρονίζονται· ἔλα τῶ ἀναγκασίον εἶναι τοῖς ἐμφορομένους ἀέρι νοσῶσι νοσῆν, ὥσπερ καὶ τοὺς ἐν νῆϊ χειμαζομένους κινθνεύειν ἐξίτου. Τὰ δ' ἀδικια τῶν θηρίων γέγονεν (οὐ γὰρ ὑποσιωπητέον, ὡς ἂν εἰ (41) καὶ τῷ δεινῶς εἰπεῖν οἰομένῳ προλαθῶν τὴν ἀπολογίαν εἰσπερᾶς) ἀσκήσεως ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας. Τὰ γὰρ γυνάσσια καὶ αἱ συνεχεῖς θῆραι συκροτῶσι καὶ νευροῦσιν εἰ μάλ' αὖ τὰ σώματα, καὶ πρὸ τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς ἐθίζουσιν ἐθρῶν ἐξαιναίας ἐρόδους τῷ καρτερῷ τῆς βώμης ἀλογεῖν. Τοῖς δὲ τὰς φύσεις ἐπιφρῶν ἐξιστῖν οὐ μόνον τειχῶν ἐνδὸς, ἀλλὰ καὶ κλεισιδῶν θαλαμνομοίαις ἀποξῆν ἀνεπιβουλεύτως, ἔχουσιν εἰς ἀπόλαυσιν

A in iis infligendis improbitatem ipsi suam, et pro-
prium animi 394 crudelitatem secuti fuerint, præ-
ceteris omnibus tanquam acrieris ac nequitie prin-
cipes severe graviterque punit. Quemadmodum enim
vis ignis ejusmodi est, quæ objectam depasta ma-
teriam, sese tandem ipsa conficiat atque consumat,
ita qui sibi auctoritatem in populos imperiumque
sumpsere, iis spoliatis, et hominibus exhaustis ci-
vitatibus, pœnas ipsi denique luctes universorum,
digno insuper tolluntur exitio. Quid mirum autem,
si hominum improbitatem in urbibus passim, re-
gionibus, populisque grassantem, tyrannorum manu
Deus exterminet, cum ipsemet nulla enjusquam
usus opera, id ipsum per sese nonnunquam efficia,
famem, pestilentiam, terræ motus, ac cæteras il-
B
genus calamitates cœlium immitendo, quibus vis
hominum ingens quotidie tollitur, parsque magna
terrarum, auto virtuti consultum esse vult, incolis
exhanitur? Verum satis, opinor, quantum saltem
postulabat hic locus, improbum neminem vere bea-
tum esse ostendimus: quo potissimum argumenti ge-
nere Providentiam esse conficitur. Si tamen necdum
omnino facta tibi fides est, auge, quidquid adhuc
hæret scrupuli, fidenter eloquere: ambo enim con-
juncta opera studioque, facilius, utra ex parte ste-
rentur, cognoscemus. Tum aliquot interjectis: «
Vim, inquit, illam impetumque ventorum et im-
brium» non jam in naturam, ut putabas, agricola
rumque perniciem, sed in generis hominum uni-
C
versi utilitatem ac fructum Deus excitare solet.
Aquis enim terras, ventis totam illam, quæ infr-
lunam est, regionem purgat: utroque vero animan-
tes ac plantas alit, auget, ac perficit. Quod autem,
qui alieno tempore, sive navigant, sive terram co-
lunt, aliquid inde nonnunquam detrimenti capiant,
mirum nihil: pars enim hominum perexigua sunt,
cura vero ac providentia generis est universi. Quem
a modum igitur athletic inungendis utilis ok i copia
in gymnasio est, cum tamen exigentibus aliquando
reipublicæ temporibus, certaminis solenne tempus
gymnasii molerator immutet, quo fit, ut serius ath-
lete nonnulli conveniant: sic Deus, nunquam hunc
totum, perinde ut civitatem aliquam gubernans,
D
æstates interdum hienii permissis, verique geminas
hiemes universi commodo invadere consuevit, tametsi
nautis colonisve quibusdam infestior ea tempestatum
inæqualitas sit futura. Nam quibus illas quidem
elementorum mutationes, ex quibus mundus iste co-
loit, etiamque consistit ac viget, quod summam ear-
rum necessitatem pervideat, nunquam fieri prohibet:
395 at vero pruina, nix, atque id genus reli-

(40) Μεθήμεραις πυρσελαῖς. Φρυκτούς, seu
φυρκατορίας intelligit. De quibus ad magnam illam
humanioris literaturæ genuinam. Justum Lipsium,
lib. v De milit. Rom., dial. 9, et Lacerdum nostrum
eruditissimum in Virgilium Commentariis, ad illud II
Æneid.

..... Flammæ cum regia puppie
Exuleraat;
Et illud II de Helena,

Flammam media ipsa tenebat.

(41) Ὡς ἂν εἰ, etc. Loci hujus vitium tolli po-
test, si cum altero manuscr. primum ὡς ἂν expun-
xeris, vel saltem legeris, εἰ καὶ ὡς ἂν, deinde οἰο-
μένῳ ἐν εἰνα μεταveris. Præterea δεινός pro δεινός
reponendum videtur. Integer ergo locus sic legi
possit, εἰ καὶ (vel εἰ καὶ ὡς ἂν) τῷ δεινῶς εἰπεῖν
εἶναι, προλαθῶν, etc.

qua, cœli refrigerationem, quemadmodum et uulniam collisionem attritumque fulgura atque tonitrua consequuntur. (*) Quorum adeo, Providentiæ consilio existit fortasse nihil; sed pluvie solum atque venti, quibus ea, quæ terre sinu continentur, vivunt, aluntur, et crescunt, quibusque antegressis cœtera illa vulgo subsequuntur. Ut enim vero, si qui forte minus elegantæ ac politæ, cum gymnasiis moderator voluptarios, ut sæpe accidit, magnificentiæ studio, sumptus fecerit, unguentis pro aqua perfusi, labentibus guttis subjectum solum irrigari, unde lutum a-modum lubricum oriatur: nemo quidem, si sapiat modo, gymnasiarchæ consilio lutum istud lubricumve contigisse dixerit, sed utrumque casu quodam ex tanta urgentiorum copia consequutum fuisse; itis similitur, corona, et cœtera id genus, ex radiis sese medias in nubes immiscentibus consequuntur, eoque non principalia quædam naturæ opera sunt, sed potius ad res naturales accedunt. Quamquam et solentioribus ipsa quoque, necessario cuidam usui esse solent, qui ex illorum aspectu, aut sudum fore serventurque cœlum, aut ventos ac tempestates imminere præsentunt, atque prænuunt. Num tu portius illas tota urbe vides? spectant præter meridiem, ut inambulantes hieme quidem incalcescant, æstate vero, aura vehementiore peribentur. Cæterum aliud quiddam eo ex situ consequitur, quod omnino præter ejus, qui porticum molitus est, animum mentemque contingit. Quid tandem illud? Quod projectæ pedibus umbræ, horas nobis quotidiana quædam experientia denotent. Sic ignis opus est naturæ per necessarium; fumus autem, ut ejus quædam quasi accessio sit, habet tamen interdum commoditatis aliquid ipse quoque: cum enim fœces interdum tolluntur et sperculis, solisque radii splendorem ignis exstinguunt, fumo salutem indidem prorumpente hestium adventus indicatur. Porro quod de iride statuimus, item etiam de solis ac lune defectionibus sententiam est. Quæ quidem ita divinius utriusque astris accidunt, ut simul imminuentem aut regibus interitum, aut civitatibus pestem denuntient. Id quod etiam Pindarus, cum similibus defectio contigisset, laudatis supra carminibus indicavit. Lactens item circuitus, cum ejusdem plane, cujus astra cœtera nature sit, ut causas habeat explicatu difficiles, absit tamen ut animum hoc in genere respondeant, qui rerum naturalium rationes indagare solent: **396** cum enim causam ejusmodi aliquam invenisse utilissimum est, tum vel eam investigare, hominibus sciendi cupidis, per sese jucundissi-

* *Ισ. ἐν ἰδρ.*

(42) *Βοστρύχου*. Non video quid supplicii vox ista significet. Uterque manuscriptus habet *ὕστριχας*, optime: *ὕστριξ* enim, sive *ὄστριξ*, sive *ὕστριξ*, ἐξ ὕλων τριχῶν μάστιξ, acutum sane flagelli genus. Aristophanes in *Nubibus*:

... Καὶ πῶς βασανίζω κλυμακί

(*) Cæteræ legendæ sequentiæ, de operum naturæ primariorum ac secundariorum, ut vocant, discrimine.

A ἀρθωνοτάτας ἡμέρων ἀγέλας. Ἐπειδὴ σῦς, καὶ λέωντες, καὶ ὅσα θηροτρόφα, ἐκκοσῆ φύσει χρώματα, μακρὰν ἀσπερ ἀπληλῆλαι, τὸ μὲν παθεῖν ἀγαπῶντα τῆς ἀνθρώπων ἐπιβολῆς. Εἰ δὲ τινες ὅπῃ βλῦμαλα ἄπολοι καὶ ἀπαράκεινοι ταῖς καταδύσει τῶν θηρίων ἀδελῶς ἐνδαικνῶνται, τῶν συμβαινόντων αὐτοῦς, ἀλλὰ μὴ τὴν φύσιν αἰτιασθῶσαν, διότι, φυλάξασθαι παρὼν, ὠλιγόρροσαν. Ἠδὲ γοῦν καὶ ἐν ἰπποδρόμοις εἰδὼν τινὰς εἰζαντας ἀλογιστί, οἱ, ἔδον ἐγκλήσεισθαι, καὶ σὺν κόσμῳ θεωρεῖν, ἐν μέσῳ στάντες, ὑπὸ τῆς ῥύμης τῶν τεθρίπων ἀνωσθέντες, ποτὶ καὶ τροχοῖς καταπλοῆθησαν, ἀνολας τάπχιερα εὐράμενοι. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἀπόχρητὰ λέχθέντα. Τῶν δ' ἐρπετῶν τὴ ἑσθλα γέγονεν οὐ κατὰ πρόνοιαν, ἀλλὰ κατ' ἐπακολούθησιν, ὡς καὶ πρότερον εἶπον.

B Ζωογονεῖται γὰρ, ὅταν ἡ ἐνυπάρχουσα ἰκμάς μεταβάλλῃ περὶ τὸ θερμότητος. Ἐνια δὲ καὶ σφίγς ἐφόχουσεν, ὡς Ἐλμνίας μὲν ἡ περὶ τροφῆν, φθειρας δ' ἡ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων. Ὅσα δ' ἐξ οικείας ὕλης κατὰ φύσιν σπερματικῆν καὶ προηγούμενην ἔχει γένεσιν, εἰκότως ἐπιγέγραπται Πρόνοιαν. Ἦκουσα δὲ καὶ περὶ ἐκεῖνων ἱετούς λόγους, ὡς ἐπ' ὠφέλεια τοῦ ἀνθρώπου γεγονότων, ὅς οὐκ ἐν ἐπιχειροῦσιν. Ἦν δ' ὁ μὲν ἕτερος τοῦδ' ἑτέρου πολλὰ τῶν λατρῶν ἔρασαν τινες τὴ ἰσθλία συναρξέιν, καὶ τοῖς μεβεδύοντασ τὴν τέχνην, εἰς ἀ βελ καταχρεμμένους αὐτοῖς ἐπιστημῶν, ἀλεξίφαρμάκων εὐπορεῖν, ἐπὶ τῇ τῶν μάλιστα ἐπισφαλῶς ἔχόντων ἀπροσοδοκίῃ σωτηρίῃ. Καὶ μέχρι νῦν ἔστιν ἰδὲν τοῦς ἡ βλῦμαλα καὶ ἀμελῶς λατρεῖν ἐπιχειροῦντας ἐν ταῖς συνθέσει τῶν φαρμάκων καταχρεμμένους ἐκάστοις οὐ παρῆργως. Ὁ δ' ἕτερος λόγος οὐκ λατρικῶς, ἀλλὰ φιλόσοφος ἦν, ὡς ἔσκι. Τῷ γὰρ θεῷ ταῦτ' ἔρασαν ἡντρεπῆσθαι κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων χολαστήρια, ὡς στρατηγῶς καὶ ἡγεμῶς βροστρύχους (42) ἡ σθηρον· οὐ χάριν, ἡρεμῶντα τὸν ἄλλον χρόνον, ἀνερεθίζεσθαι πρὸς ἀλλήν ἐπὶ τοῖς κατακρεβείσιν, ὡν ἡ φύσις ἐν τῇ ἀπροσοδοκίῃ δικαιοτηρίῃ αὐτῆς καταργῶ θάνατον. Ἴδ' ἐν ταῖς οικείας πεφωλευκέναι μάλ' ὅν ἔστι μὲν ψεῦδος· ἔξω γὰρ ἀσπερ, ἐν ἀγγρῷ καὶ ἐρμῆμας θεωρεῖται εἰζόντα ἑδὲ δεσποτῆν τὸν ἀνθρώπων. Οὐ μὲν ἀλλ' εἰ καὶ ἀληθὲς ἔστιν, ἔχει τινὰ λόγον. Ἐν γὰρ μυχεῖς σεσῶρευται φορυτές, καὶ σκυβάλων πλήθος, οἱς εἰδύεσθαι φέλει, δίχα τοῦ καὶ τὴν κνίσσαν ὀλιχτῆν ἔχειν δύναμιν. Εἰ δὲ καὶ χελιδόνες ἡμῖν συνδαικνῶνται, βαμμασθὸν οὐδέν· τῆς γὰρ τούτων θήρας ἀπεχρύμαθα. Σωτηρίας δὲ πόθος ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐ λογικαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἀνθρώποις. Ἐν τῆς πρὸς ἀπολασιν οὐδὲν ὀμοδοκίῃ, οἱ τῆς ἐξ ἡμῶν ἐπιβολῆς, πλὴν παρ' οἱς ἡ τῶν τοιοῦτων χρεῖσις ἀπηγόρευται νόμῳ. Τῆς Συρίας ἐπὶ θαλάττῃ πόλις ἔστιν, Ἀσκαλίον ὄνομα· γένόμενος ἐν

Ἀθήνας, κρημάσας, ὕστριχίδι μαστιχῶν, ὄστρον· Στερελίον ἐπὶ τὴς βίνας ὕλες ἐγγένων, etc. Alia tortura genera commemorat Synesius ep. 18, δακτυλῶσαν, ποδοστράβην, πειστήριον, βυλοβλάσιν, ὠτάγραν, χελιοστράβην.

ταύτη, καθ' ὃν χρόνον εἰς τὸ πατρῶν ἱερὸν ἐσελλόμε-
νη, εὐξόμενος τε καὶ θύσων, ἀμύχανόν τι πελειάδων
πῶδες ἐπὶ τῶν τριῶν καὶ κατ' οὐκίαν ἐκάστην
ἰθεοσάμην. Πυρθανομένη δέ μοι τὴν αἰτίαν ἔρασαν
οὐ θαμνὸν εἶναι συλλαμβάνειν· ἀπειρηθῆναι γὰρ ἐκ
καλοῦ τοῖς οὐκίαι τοὺς χρῆσιν. Οὕτως ἡμέρωται
ἐν ζῶον ὅτι ἀβέλας, ὡς· ὁ μόνον ὑπερβῶνον, ἀλλὰ
καὶ ἁποράττειον ἀεὶ γίνεσθαι, καὶ τὰς ἐκχειρίδας
ἐντροπῆν. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ θαυμασιώτερον ἰδεῖν
ἔστιν. Τὸ γὰρ ἀνθρωποβόρον, καὶ θηρίων ἀργαλιώ-
τερον κροκόδειλος, γεννώμενος καὶ τρυφόμενος ἐν τῷ
κερωπῶν Νεῖλω, τῆς ὠφελείας, κατὰ βύθους ὢν,
ἐπισπένθεται. Παρ' οἷς μὲν γὰρ τιμᾶται, πληθύνει
μέλιτα· παρὰ δὲ τοῖς λυμαινομένοις οὐδ' ἕναρ φαί-
νεται· ὡς τὸν πλεόντων ὄπου μὲν καὶ τοὺς πᾶν
θραεῖς μὲθ' ἄρκον ἐπιτολῶν καθίεναι δάκτυλον,
ἀγελῶν ἐπιφοιτῶντας, ὄπου δὲ καὶ τοὺς ἄγαν δει-
λοὺς ἐβαλλομένους νήγεσθαι μετὰ παιδῶν. Χώρα (43)
δ' ἡ Κυκλάδιον (ἐπιπέδον τὸ γένος αὐτῶν ἐστὶ πλάσμα
μύθου) διχα σπορᾶς καὶ γεωπόνων ἀνδρῶν ἡμερος
κρηρῶς οὐ φύεται, καθάπερ οὐδ' ἐκ τοῦ μὴ ἔντος τι
γεννᾶται. Τῆς δ' Ἑλλάδος οὐ κατηγορητέον, ὡς
κρηρᾶς καὶ ἀγόνου· πολλὴ γὰρ κἂν ταύτη τὸ βαθύ-
μενον. Εἰ δ' ἡ βάρβαρος διαφέρει τοῖς εὐκαρπείας,
πλεονεχτεῖ μὲν τροφαῖς, ἐλαττοῦται δὲ τοῖς τρυφ-
μήνοις, ὢν χάριν αἱ τροφαί. Μόνη γὰρ ἡ Ἑλλάς ἀφει-
δῶς ἀνθρωπογονεῖ, σφῆν οὐράνιον, καὶ βλάπτει μα-
θεῖον ἡκρωμένον, λογισμὸν ἀποτίκτουσα οὐκ εἰσοῦ-
μενον ἐπιστήμῃ. Τὸ δ' αἰτίον· λεπτότητα ἀέρος ἡ
ἐκείνου πέφυκεν ἀκονεσθαι. Διὸ καὶ Ἡράκλειτος· οὐκ
ἀπὸ σκοποῦ φησιν· Οὐ γῆ ἔρη, ψυχὴ σαρκατώδη
καὶ ἀρίστη. Τεκμηριώτατο δ' ἂν τις καὶ ἐκ τοῦ
τοῦ μὲν νήφοντας καὶ ἀλγοῦσι συνευτερότερος
εἶναι, τοῦ δὲ ποτῶν ἀεὶ καὶ σιτίων ἐμπιπλάμενος
ἤκιστα φρονιμῶς, δετε βαπτίζομένου τοῖς ἐπιούσι
τῷ λογισμῷ. Διὸ κατὰ τὴν βάρβαρον ἔρην μὲν ταῖς
ἐστρωφίαις καὶ στελέχῃ περιμύχιστα, καὶ ζῶων
ἀλόγων σφόδρα τὰ γονιμώτατα, τοὺς δ' οὐ, ἢ ἤκιστα
γεννᾶται· διότι τὸ ὑψωθῆναι ἐξ ἀέρος (44) αὐτοῦ
αἱ γῆς καὶ ὕδατος ἐπάλλοι καὶ συνεχεῖς ἀναθυ-
μάσεις κατεκράτησαν· Ἰχθύων δὲ καὶ ὀρνίθων καὶ
χρῶστων γένη ζῶων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα φύσεως
ἐρ' ἔβονην παρακαλοῦσης, ἀλλὰ δεινὸς φύγος τῆς
ἡμῶν αὐτῶν ἀκρᾶσίας. Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ἦν εἰς
τὴν τοῦ ἄλου συμπλήρωσιν, ἵνα γένηται κόσμος ἐν
ἐκάστῳ μέρει, φῶνα ζῶων ἰδέας ἀπάντων· οὐκ
ἀναγκαῖον δὲ ἐπὶ τὴν τοῦτων ἀπόλαυσιν ὀρεῖσθαι τὸ
σοφίας συγγενέστατον χρεῖμα τὸν ἀνθρώπων, μεταβα-
λόντα εἰς ἀγριότητα θηρίων. Διὸ καὶ μέγρε νῦν, οἷς
λόγος ἔγκρατείας, δεκαὶ ἀπάντων ἀπένονται, λα-
χανώδες χλόη καὶ καρποὶ δένδρων, προσοφῆμασι,
ἡδέστη ἀπολαύσει, χρώμενοι· τοῖς δὲ τὴν τῶν εἰ-
ρημῶν θοήνῃ ἡγοῦμένοις εἶναι κατὰ φύσιν ἐπι-
στονα διδάσκαλοι, σωφρονιστοὶ, νομοθέται κατὰ
πᾶσι, οἷς ἐμέλησε τὴν ἀμετρίαν τῶν ἐπιθυμιῶν
τρεῖσαι, μὴ ἐπιτρέψαι τὴν χρεῖσιν ἀδεᾶ πᾶσι πάν-
των. Εἰ δὲ καὶ βόδα, καὶ κρόκος, καὶ ἡ ἄλλη τῶν

A mium. Quemadmodum igitur sol atque luna, sic
etiam quidquid in caelo est, ut a rimandis singu-
lorum naturis ac viibus, assequendi desperatione,
abstinendum statuimus, divina Providentia perfe-
ctum est. At vero terræ motus, pestilentie, fulmi-
num casus, aliaque id genus, immitti divinitus illa
quidem, sed minus vere, dicuntur; nulli enim
omnino mali causa Deus est; sed ex elementorum
mutationibus ita gignuntur, ut præcipua quedam
ac primaria nature opera non sint, verum ex ne-
cessariis atque primariis tantummodo consequen-
tur. Quod si, eorum etiam nonnulli, qui prohi-
debantur, iis interdum calamitatibus et exitiis in-
volvuntur, causæ tamen nihil est, quamobrem di-
vine gubernationis ratio accusetur. Primum enim,
probi continuo re ipsa non sunt, quotquot esse ar-
bitramur, cum humanæ cogitationes atque consilia
divinorum iudiciorum certitudine longe multum-
que superent. Deinde vis illa Providentiæ res
mundi quætesque præcipua maxime spectare ac
moderari solet, quemadmodum in regnis ipsis ac
militaribus imperiis fieri videmus, ut civitatum et
exercituum integritatem, non abjecti cuiuslibet ob-
sequie capitis salutem regum et imperatorum
cura complectatur. Addunt quoque hoc loco non-
nulli, sicut in tyrannorum caelibus, propinqui etiam
atque cognati legum auctoritate tolluntur, ut cæteri
a similibus iniuriis atque sceleribus supplicii
magnitudine revocentur: sic morborum exitalium
contagione innocentes aliquot perire, ut reliqui
tanto ante his exemplis eruditi moderari sese ac
contineri discant: ut illud omittam, quandam iis,
qui morbido caelo involvantur, contrahendi morbi,
non secus atque illis, qui navi tempestatibus ja-
ctata veluntur, subeundi æqualiter periculi necessi-
tatem imponi. Jam feroces illæ valentesque bestię
(nec enim prætereundum illud est, tametsi nostram
hanc, qua tu in dicendo facultate es, defensionem
occupando traduxeris) hominibus ad bellica certamina
exercendis precreatæ sunt. Assida enim
et gymnicorum ludorum et venationum exercita-
tio, majorem in modum corporis firmitatem ac
robur auget, quodque corpore longe potius est,
animum ipsam ad repentinas hostium incursio-
nes invicti pectoris constantia deridendas con-
suefacit. Nam qui mitioris ingenii sunt, il cum
urbium mœnibus, tum etiam domesticis inclus
septique foribus secure degere possunt, maxi-
mis cicurum animantium gregebis ad quotidianum
397 usum abundantes. Quippe, sues enim, leones,
ac generis ejusdem cæteras, quæ naturæ libertatem
retinent, ne hominum insidiis gravior aliquid sub-
beant, procul ab urbibus submotas videmus. Qua-
rum lustris si qui forte negligentius armis præsi-
dioque nudi sese commiserint, quidquid deinde pa-
ti contigerit, sese illi potius quam naturam accu-
sent, qui quod periculum effugere potuissent, incu-

(43) Χώρα. Legendum videtur, ἐν χώρῃ δὲ τῶν Κυκλάδιων.

(44) Ἐξ ἀέρος. Malim δὲ ἀέρος.

ria neglexerint. Prorsus ut in equestri certamine nonnullos aliquando vidi, qui temeritate præcipientes, cum sedendum et quiete spectandum esset, in medio consistentes, et impetu quadrigarum impulsis, equorum unguis, rotisque currum obterebantur, dignas stultitiæ prenas luentes. Ac de his quidem hæc tenus. Nam ex repentium quidem animantium genere, qui veneno feriunt, ii non Providentiæ consilio, sed casu quodam ex rebus aliis, uti jam dictum est, consequente nascuntur. Tum enim animari solent, cum innatus humor vehementius incaluit. Sunt etiam nonnulli, qui ex ipsa corruptione vitæ hauriunt, ut lumbrici, qui ex alimentis, pediculi qui ex sudoris vitio oriuntur. Quos vero propria ex materia infusæque semine, principaliter ac proprie natura producit, ii Providentiæ suo jure tribuntur.

Quæquam de prioribus etiam illis, quasi ad hominis utilitatem procreantur ipsi quoque, duo me quædam audire memini, quæ hoc loco dissimulare non placet. Alterum est, a medicis quibusdam commemorari solitum : in pluribus venenosos serpentes usui esse, ac peritis hujus artis, si modo illis, ubi opus erit, scienter abutentur, vim præsentium amuletorum maximam suppetere, quibus præter hominum opinionem, integra periculosissime laborantibus valetudo salusque reddatur. Itaque videas etiamnum eos qui medicinam haud oscitante ac perfunctorie tractant, conficiendis quoque remediis, ex quolibet genere aliquid, nec obiter id quidem, admiscere. Alterum ex philosophorum potius, quam ex medicorum fontibus haustum videbatur. Ea si quidem comparata divinitus adversum improbos poenarum instrumenta esse statuebat, quædammodum a ducibus et imperatoribus flagella nonnunquam asperiora, ferrumque ipsum adhiberi solet. Itaque cum alias quiescere ac mitius agere consueverint, tum novis quasi viribus adversus damnatos stimulantur, in quos natura ipsa in illo suo integerrimo castissimoque foro, capitalem sententiam tulit. Nam in ædibus nostris ut plurimum hoc animantium genus delitescere, falsum omnino est : **398** cum illud extra urbes, in campis, ac solitudinibus, quod hominem utique tanquam dominum fugiat, vulgo degere videamus. Quod tamen dum secus interdum contingit, ne tum quidem sua ratione caret cum in locis quibusdam profundioribus ingens copia stercoris ac sordium aggeratur, quibus sese immergunt illæ cupidius, præterquam quod ipse quoque nidus propriam illicienti vim habet. Jam hirundines nobiscum versari mirum profecto nihil, cum ab iis insequeudis abstinemus, salutisque tuendæ cupiditas, non tantum in ratione præditis animantibus, sed etiam in ea carentibus insita sit atque delixa. At quibus uti homines vescique possunt, earum vero nobiscum nulla degit, quod ab insidiis sibi nostris metuant, nisi sicubi lege prohibitus earum usus fuerit. Urbs quædam est Syriæ maritima, Ascaloen vocant, ubi cum aliquando versarer, quo tempore patrium in templum precationis et sacrificii causa proficiscer, vim columbarum infinitam cum in tri-viis passim, tum in singulis etiam ædibus videbam. Causam quærenti mihi, eas capere nefas esse responderunt, quod jam olim civibus earum usu interdictum esset. Usque adeo genus hoc animantium securitate cicuratur, ut non tantum sub eodem tecto, sed etiam in eadem mensa assiduam sit, concessaque pace ad delicias abutatur. Est tamen in Ægypto, quod vehementius admirere. Nam crocodilus ille hominum devorator, ac bestiarum immanissimus, quod in sanctissimo Nili flumine nascitur alaturque, sensum aliquem, ut fere sub aquis delitescat, præsentis commoditatis habet. A quibus enim ipse colitur, apud eos multus esse solet ; quos autem infestos pateretur, apud illos ne per somnium quidem videtur. Ergo qui Nilum navigant, interdum, ut audacissimi fuerint, ac turmatim eo confluant, in aquam ne summum quidem immittere digitum audeant ; interdum, homines etiam timidissimi ultro præsilunt natantque ludibundi. Cyclopus in tractu (genus enim id hominum fabulæ commentum ac fetus quidam est) quod nulla ibi sementis, agricolæ nulli, mitiorum fugum nascitur omnino nihil, ut æque ex nihilo quidquam gigni potest. Græcia vero accensanda profecto non est, tanquam arida nimium et secunda ; habet enim altioris molliorisque soli pterosque tractus. Quod si terræ quædam barbaræ frugum ubertate præstant, ut abundant alimentis, eorum tamen, qui alantur, quorumque causa tantammodo alimenta proveniunt paucitate laborant. Sola quippe Græcia, si vero loqui velimus, hominum procreatrix est, utpote quæ cœlestem omnino plantam, **399** divinumque germen, et omni ex parte perfectum, hoc est intelligentiam ipsam pariat, cum scientia nativa quædam cognatione conjunctam. Cujus rei causa hæc est, quod aeris tenuitate meus hominis acuat :

ἀνθῶν ποικίλα πρὸς ὕψισιν, οὐ πρὸς ἡβονῆν γέγονεν. Ἄπλετοι γὰρ τούτων αἱ δυνάμεις, καὶ καθ' αὐτὰς διὰ τῶν ὁσμῶν ὠφελούσιν, εὐωδίας πάντας ἀναμιμνῶσται, καὶ πολὺ μῆλλον ἐν ταῖς ἱατρικαῖς συνθέσεσι τῶν φαρμάκων. Ἐνια γὰρ ἀναμιχθέντα τῆς ἐκωτῶν δυνάμεις ἀριθροῦστρας παρέχεται, καθ' ἅπερ εἰς ζῶου γένεσιν ἡ ἄρβενος καὶ θήλειος μίξις, ἢ τῆς ἐκατέρου μὴ περιφύκτος ποιῆν, ἅπερ ἄμφορ συνελθόντα. Ταῦτ' ἀναγκαίως ἕλεκεται πρὸς τὰ λοιπὰ τῶν ὑπὸ τοῦ διαπορηθέντων, ἱκανῆν πίστιν ἐργάσασθαι δυνάμενα τοῖς μὴ φιλονεικῶς ἔχουσι περὶ τοῦ τῶν θεῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιμελεῖσθαι πραγμάτων. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τοῦ δηλωθέντος ἐπιτεμόμεν ἄνδρες, ὁμοῦ μὲν δεκτικὸς, εἴς κοί κατὰ τοὺς νέους γεγόνασιν Ἑβραίων παῖδες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν περὶ θεοῦ διαλήψεως, τὰ τε τῆς πρὸς τοὺς προπάτορας ὁμοφωνία ; ἐμφανῆ καθίστας ἡδὴ δ' ἐντιθέθεν μεταβῆναι καιρὸς καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἔξωθεν περὶ τῶν αὐτῶν μαρτυρίας.

ut non sine ratione dixerit Heraclitus, ubi solum siccus, ibi solertissimum animum esse ac præstantissimum. Id quod vel ex eo quoque intelligas, quod homines sobrii frugique plus ingenio valeant; potu contra scæper ciboque graviore, obtusi hebetesque redduntur, quod intelligentiæ vis ingesta mole obruatur. Ergo, cum in barbaro solo non rami tantum caudicesque maximi, sed etiam rationis expertes animantes longe fecundissimæ, propter alimentorum bonitatem et abundantiam vulgo nascuntur; tum excellens ingenium aut nullum existit omnino, aut valde rarum: quod perpetua quædam et continua exhalationum e terra simul et aqua prorumpentium copia per ipsummet sublime ferri solet. Porro tanta illa piscium, avium, ac terrestrium animalium varietas, naturæ, quasi nos ad voluptatem illiciat, probro esse non debet; sed potius in gravissimam intemperantiæ nostræ reprehensionem cedit. Prorsus enim ad universi perfectionem, ac singularum partium dignitatem necesse erat, ut omnis generis animantia nascerentur; et hominem illum, illum, inquam, affinem sapientiæ conjunctissimum, induta ferarum immanitate, has guttæ delicias tanta cupiditate venari, necesse profecto non erat. Itaque, cum ii quibus temperantia cordi est, iis semel omnibus etiamnum sibi abstinendum statuunt, herbescuntibus olebribus, arborumque pomis, obsoniorum loco, vitam suatissime tolerantes: tum vero qui animantium illarum eorum naturæ consentaneum esse arbitrantur, adversus eos magistri, censores ac leges singulis in urbibus constitui sunt, quorum muneris ac partium est, vim cupiditatum immodicam coercere, nec liberum omnium omnibus usum promiscue concedere. Postremo si rosæ, si crocus, si reliqua florum existit varietas, sanitatis utique causa, non voluptatis existit. Vires enim infinitas habent, cumque sese odoris, quo universa complent, suavitate fragrantiaque juvant, tum vero in conficiendis maxime remediis. Nonnulla enim sunt, quæ inter sese permista vim suam illustrius certiusque probant, ut ex maris ac femine conjunctione intelligitur, cum seorsim efficere nullo modo possint, quod ambo simul efficiunt. Atque hæc sunt, quibus, reliquis dubitationibus tuis faciendum satis præcavimus: ejusmodi certe quidem, ut iis adductus quisquis 400 minime contentiosus esse voluerit, res huiusmodi divina Providentiæ regi fateatur. Nec ego summam ex Philone contraxi, quibus ostenderem, non modo quales ex recentiorum testimonio Hebræorum posteri fuerint, sed etiam quam pie de Deo ac religiose senserint, quamque ipsis bene cum majoribus præclareque coæverit. Nunc tempus est ut ad exterorum scriptorum de hisce testimonia transeamus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAIION ENNATON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER NONUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΕΝΝΑΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ. A

401 LIBRI NONI CAPITA.

- α. Ὅπιοι τῶν παρ' Ἑλλήσι λογογράφων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους πρόφητι ἐποησάντο.
 β. Θεογράφου περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ α' τῶν Πορφυρίου Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς.
 γ. Πορφυρίου Περὶ τῆς τοῦ παλαιῶν διαλλαγῆς κατὰ Ἰουδαίους φιλοσοφίας.
 δ. Ἐκκαταὸν περὶ Ἰουδαίων.
 ε. Κλεάρχου περὶ τῶν αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ α' Περὶ ὕπνου.
 ς. Κλήμεντος περὶ τῶν μνημονευσάντων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀπὸ τοῦ α' Στροματίως.
 ζ. Νουμπίου τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσόφου περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ α' Περὶ τάραθου.
 η. Τῶν αὐτοῦ περὶ Μωσέως ἔμψυ καὶ περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ γ' τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.
 θ. Σοφίλου ποιητοῦ περὶ Ἰουδαίων.
 ι. Ἐκ τῶν Πορφυρίου τοῦ καθ' ἡμᾶς, χρησμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ Ἑβραίων.
 ιβ. Ἀπὸ τῆς Ἰωσήφου Ἀρχαιολογίας, ὅπιοι τῶν ἔξωθεν συγγραμμάτων ἐμνήσθησαν τοῦ κατὰ Μωσὶ καταλύσμου.

1. Quam multi e Græcis scriptoribus Judaici populi mentionem fecerint.
 2. De Judæis ex Theophrasto, quem laudat Porphyrius primo De rerum animalium abstinence.
 3. Ex Porphyrio, De prisca et insigui apud Judæos philosophandi ratione.
 4. Ex Hecataeo, de Judæis.
 5. De isidem, ex primo Clearchi De somno.
 6. De iis, qui Judaicæ gentis meminerunt, ex Clemente, primo Stromate.
 7. De Judæis, ex Numenii philosophi Pythagorici libro primo De bono.
 8. De Moyse simul ac Judæis, ex libro ejusdem tertio.
 9. Ex Chærito poeta, de Judæis.
 10. Apollinis de Hebræis oracula, ex Porphyrio æquali nostro.
 B 11. Ex Josephi Antiquitatibus, quæ: multi scriptorum gentilium Mosaci diluvi meminerunt.

42. Ex Atydeni scriptis, de ditivio.

402 13. Ex Josephi Antiquitatibus, longioris prisca-
rum vitæ meminisse complures.

44. Ex Abydeno, de turris molitione.

45. Multos etiam alios ejusdem meminisse, ex Jose-
phi Antiquitatibus.

46. De Hebræorum omnium parente Abrahamo, ex
eodem.

47. De Abrahamo, ex Eupolemo, quem laudat Ale-
xander Polyhistor, ubi de Judæis scribit.

48. De eodem, ex Artapano, quem citat idem Poly-
histor.

49. De eodem ex Melone, ut refert idem auctor.

20. De eodem, ex Philone.

21. De Jacobo, ex Demetrio.

22. De eodem, ex Theodoro.

23. De Josepho, ex Artapano.

24. De eodem ex Philone.

25. De Jobo, ex Aristæo.

26. De Moysæ, ex Eupolemo.

27. De eodem, ex Artapano.

28. De eodem, ex Ezechiele.

29. De eodem, ex Hemitrio.

30. De Davide, Salomone, et Hierosolymis, ex Eupo-
lemo.

31. Salomonis ad Vaphren Ægypti regem epistola.

32. Vaphræ ad Salomonem regem epistola.

33. Salomonis ad Saronem Phœnicis regem epistola.

34. Saronis ad Salomonem epistola.

35. De Hierosolyma, ex Timochure, ut habetur eod-
em lib. De rebus Antiochi.

36. De eadem, ex Menseore Syriæ.

37. De aquis illis, quæ sunt Hierosolymis, ex Phi-
lone.

38. De hisdem, ex Aristæo.

39. De Jeremia propheta, ex Eupolemo.

40. Ex Beroso, quem Josephus laudat, de Judæorum
captivitate sub Nabuchodonosor, regne Babylonis
regibus a Nabopolassar, usque ad Cýrum.

403 41. De Nabuchodonosore, et condita ab eo Ba-
bylone, ex Abydeno.

42. De iis, qui Judæicæ gentis meminerunt, ex libro
primo Josephi De antiquitate Judæorum.

CAPUT I.

Quam multi e Græcis scriptoribus Judaici populi
mentionem fecerint.

Quandoquidem certis jam rationibus demonstra-
tum a nobis est, Hebræorum oracula non leviter
a nobis ac temere, sed matura et accurata judicii
æstimatione suscepta fuisse ac probata : tempus est,
ut nunc quoque videamus, ne scriptores quidem
Græcorum celeberrimos, rerum Hebræorum imper-
titos fuisse; sed alios testimonio suo, cum ipsorum
vitæ genus institutumque laudavisse, tum historia-
rum, quæ apud eosdem circumferri solent, veritati
suffragatos esse, alios non absimilem etiam theolo-
giæ rationem doctrinamque sectatos. Ac primum
quidem id, quod hoc in genere præcipuum est, ocu-
lis subjiciam, quam multi e Græcis scriptoribus Ju-
dæorum Hebræorumque nominatim, quæque jam
olim apud eos vixit philosophiæ, ejusque adeo,

A 16. Ἀπὸ τῆς Ἀβυδηνοῦ γραφῆς, περὶ τοῦ κα-
ταλισμοῦ.

17. Ἀπὸ τῆς Ἰωσήπου Ἀρχαιολογίας, περὶ τοῦ
πλείους μνημονεύσαι τῆς τῶν παλαιῶν μα-
κροῦ βίης.

18. Ἀπὸ τῆς Ἀβυδηνοῦ γραφῆς, περὶ τῆς τοῦ
πύργου κατασκευῆς.

19. Ὡς καὶ ἕτεροι πλείους ἐμνήσθησαν τοῦ
αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς Ἰωσήπου Ἀρχαιολογίας.

20. Περὶ τοῦ τῶν πάντων Ἑβραίων προπάτορος
Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

21. Εὐπολέμου περὶ Ἀβραάμ, ἀπὸ τῆς Ἀλεξάν-
δρου τοῦ Πολυῆστορος περὶ Ἰουδαίων γραφῆς.

22. Ἀρταπάνου περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς
γραφῆς τοῦ Πολυῆστορος.

23. Μήλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ, ὁμοίως ἀπὸ τῆς
αὐτῆς γραφῆς.

24. Φίλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ.

25. Δημητρίου περὶ τοῦ Ἰακώβ.

26. Θεοδότου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

27. Ἀρταπάνου περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

28. Φίλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ.

29. Ἀρισταίου περὶ τοῦ Ἰώβ.

30. Εὐπολέμου περὶ Μωσέως.

31. Ἀρταπάνου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

32. Ἐξικιῆλ περὶ τοῦ αὐτοῦ.

33. Δημητρίου περὶ τοῦ αὐτοῦ.

34. Εὐπολέμου περὶ δαβὶδ καὶ Σολομώντος, καὶ
περὶ Ἱερουσαλῶν.

35. Σολομώντος ἐπιστολῆ πρὸς Οὐαφρῆν τὸν
τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα.

36. Οὐαφρῆ ἐπιστολῆ πρὸς Σολομῶνα βασιλέα.

37. Σολομώντος ἐπιστολῆ πρὸς Σούρωνα βασι-
λέα Φοινίκης.

38. Σούρωνος ἐπιστολῆ πρὸς Σολομῶνα.

39. Τιμοχόρου περὶ τῆς Ἱερουσαλῆμ, ἀπὸ τῶν
περὶ Ἀντιόχου τῆς αὐτῆς γραφῆς.

40. Τοῦ τῆς Συρίας Σχοινομήτου, περὶ τῆς αὐτῆς.

41. Φίλωνος περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλῶν ὁδῶν.

42. Ἀρισταίου περὶ τῶν αὐτῶν.

43. Εὐπολέμου περὶ Ἱερουμ τοῦ προφήτου.

44. Βηρσοῦ περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀγχαλωσίης,
τῆς ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, καὶ περὶ τῶν βυ-
βυλωνίων τῆς Βαβυλωνίας ἀπὸ τοῦ Ναβαοαλι-
σσάρου μέχρι πρὸς τὸν Κύρον, ἀπὸ τῶν Ἰω-
σήπου.

45. Ἀπὸ τῆς Ἀβυδηνοῦ γραφῆς, περὶ τοῦ Να-
βουχοδονόσορ, καὶ τῆς Βαβυλωνίας κτίσεως
ὑπ' αὐτοῦ.

46. Ἰωσήπου περὶ τῶν μνημονευσάντων τοῦ
Ἰουδαίων ἔθνους ἀπὸ τοῦ α' τῆς Ἰουδαίων
Ἀρχαϊότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅσοι τῶν παρ' Ἑλλήσι λογιζόμενοι τοῦ Ἰου-
δαίων ἔθνους μνήμην ἐποιήσαντο.

B Καὶ τῆς τῶν παρ' Ἑβραίοις λόγων ἀποδοχῆς οὐκ
ἀσυλλογίστως ἤμην, κρῖνοι δὲ καὶ βαναοὶ ἐξήτα-
σμένη γεγεννημένης, ἐπειδὴ συνῶπται τὰ τῆς ἀπο-
δείξεως· ὧρα συνδεῖν, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων
οἱ μάλιστα διαφανεῖς τῶν κατ' Ἑβραίους οὐκ ἀπει-
ροὶ γεγονάσι πραγμάτων· ἀλλ' οἱ μὲν καὶ τῷ βλεψ-
τῶν ἀνδρῶν, ταῖς τε παρ' αὐτοὺς φερομέναις ιστορι-
καῖς διηγήσεσιν ἀλήθειαν ἐπεμαρτύρησαν, οἱ δὲ
καὶ τῆς δογματικῆς ὁμοίως αὐτοῖς ἐσήφναντο θεολο-
γίας. Πρῶτα δὲ τὰ πρῶτα παραθήσομαι, δευτέρως
δοσι τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφέων ἐπ' ὀνόματος
Ἰουδαίων τε καὶ Ἑβραίων τῆς τε παρ' αὐτοὺς τὸ
παλαιὸν ἀσκουμένης φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀνάκαθεν
τῶν προπατέρων ιστορίας ἐμνημόνευσαν. Ἀρξεται δὲ
οὐ ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ τῶν ἀνδρῶν βίου, ὡς ἂν υἱοῖς.

ἐπὶ μὴ ἐκείνους ἀφρονος λογισμοῦ τὴν τῶν δηλο-
μῶν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων προτετιμῆχαιμεν.
Ἀκόλουθα γοῦν τοῖς προεξηρασμένοις ἐν τῷ ποδ
τούτου συγγράμματι καὶ τὰ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ
ἐπιτελεῖσθαι συνασκήσεως οὐ μόνον αἱ παρ' αὐτοῦ
ἐκράβηδες, ἀλλὰ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων
οἱ μάλιστα διαφανεῖς καὶ καθ' ἡμᾶς βεβοημένοι
μαρτυροῦσι. Καὶ δὴ λαβὼν ἀνάγκωδι τὰ Θεοφράστου,
ἐν τοῖς Πορφύριω γραφεῖσι *Περὶ τῆς τῶν ἐμφύχων*
ἀποχῆς, καίμενα τούτων τὸν τρόπον.

A quæ usque a prisco majorum suorum ævo ducitur,
historiæ meminerint. Odiemur autem ab ipsis po-
puli moribus, ut intelligas prudenti nos sanoque
consilio eorum disciplinam Græcorum philosophiæ
prætulisse. Testes enimvero sunt non sacræ dun-
taxat Hebræorum literæ, sed etiam ii qui et Græ-
cos inter summopere floruerunt, hodieque maxime
celebrantur philosophi, consentaneam iis, quæ su-
periore libro diligenter expendimus, eos vitæ mo-
rumque rationem tenere. Age igitur, ea mihi per-
lege, quæ Porphyrius in suis *De rerum animaliarum*

abstinentia libros hunc in modum ex Theophrasto

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

CAPUT II.

Θεοφράστου περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ α' τῶν
Πορφύριου *Περὶ τῆς τῶν ἐμφύχων ἀποχῆς*.

404 *De Judæis ex Theophrasto, quem laudat Por-
phyrius primo De rerum animaliarum abstinentia.*

Καὶ τοὶ διότι (45) Σύρων μὲν Ἰουδαῖοι διὰ τὴν
ἐξ ἀρχῆς θυσίαν ἔτι καὶ νῦν, φησὶν δὲ Θεοφράστος,
ζωοθυτοῦσιν (46), εἰ τὸν αὐτὸν ἡμῆς τρόπον τις
καλεῖται (47) θύειν, ἀποστατημένον ἂν τῆς πράξεως. Οὐ
γὰρ ἐστιώμενοι (48) τῶν τυθέντων, ὀλοκαυτοῦντες
τὰ ταῦτα νυκτὸς, καὶ κατ' αὐτῶν πολλὸν μέλι καὶ ὄνον
λεῖθοντες, ἀνήλισκον τὴν θυσίαν ἅπτον, ἵνα τοῦ
θενοῦ (49) μῆδ' ὁ (50) πανόπτης γένοιτο θεατῆς. Καὶ
τοῦτο ἔρωσι, νηστεύοντες τὰς ἀνὰ μέσον τούτων (51)
ἡμέρας· κατὰ δὲ πάντα τούτων τὸν χρόνον, ἅτε φιλό-
σοφοι τὸ γένος ἔντες, περὶ τοῦ θεοῦ μὲν ἀλλήλοις
λαλοῦσι, τῆς δὲ νυκτὸς τῶν ἀστρων ποιοῦνται τὴν
θεωρίαν, βλέποντες εἰς αὐτὰ, καὶ διὰ τῶν εὐχῶν
θεοκλυτοῦντες. Κατήρξαντο γὰρ οὗτοι πρῶτοι τῶν τε
λοιπῶν ζώων, καὶ σφῶν αὐτῶν, ἀνάγκη καὶ οὐκ
ἐπιθυμία τοῦτο πράξαντες.

B «Et sane, inquit, si ex Syris Judæi, qui, quod in-
stitutum apud eos jam inde ab initio hoc sacrificii
genus fuerit, etiamnum, inquit Theophrastus, ani-
mantes immolant, eodem, quo ipsi, ritu sacra facere
nos jubereut, nunquam eo nos adduci poteremus.
Nec enim casis victimis ad cibum uti solent, sed
integras ac solidas, et multo melle vinoque perfu-
sas noctu flammis absumere, ac totum sacrificium
paucis aliquot horis peragere, utique ne oculus ille
pervidens indignum facinus aspiciat. Deinde
vero, diebus illi singulis, dum ejusmodi sacræ ope-
ram dant, cum jejuni sese dedunt, tum de divino
Numine, uti homines ipso genere philosophos de-
cet, toto illo tempore sermones inter se miscet :
noctu autem sidera defixis in cælum oculis con-

C templantur, suas interea preces atque vota Deo

nuncupantes. Hi enim non cæteras tantum animantes, sed etiam semetipsos primi omnium offerre
œperunt, necessitate profecto, non cupiditate ducti.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

CAPUT III.

Πορφύριου περὶ τῆς τὸ παλαιὸν διαλαμπύσεως
παρὰ Ἰουδαίους φιλοσοφίας.

*Ex Porphyrio, de prisca et insigni apud Judæos
philosophandi ratione.*

Καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως
ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἱστορεῖ δὲ Πορφύριος· «Ἐλοῖ
τοῦνων (52) οἱ Ἑσσαιῶτες, Ἰουδαῖοι μὲν τὸ γένος, φι-
λόσοφοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων πλείον. Οὗτοι τὰς μὲν
ἰδόντας ὡς κακίαν ἀποστρέφονται· τὴν δὲ ἐγκράτειαν,
καὶ τὸ μὴ τοῖς πάθειν ὑποκίπτεται, ἀρετὴν ὑπολαμ-
βάνουσι. Καὶ γάμου μὲν αὐτοῖς ὑπεροφία· τοὺς δ'
ἀλλοτρίους παῖδας ἐκλαμβάνοντες, ἀπαλοῦς ἔτι πρὸς
τὰ μαθήματα, συγγενεῖς ἡγνοῦνται, καὶ τοῖς ἕθεσιν
ἐαυτῶν ἐντυποῦσι· τὸν γε γάμον (53) καὶ τὴν ἐξ αὐ-

Jam vero, quæ sequuntur, in quarto laudati
operis libro, de iisdem Porphyrius ipse commemo-
rat. «Essæi, inquit ille, gente quidem Judæi sunt, ad
mutuo sese amore præ cæteris omnibus comple-
ctuntur. A voluptatibus abhorrent tanquam a sce-
lere; continentiam et cupiditatum victoriam vir-
tutis loco ducunt. Nuptiis abstinent illi quidem, sed
alienos liberos, dum ad capessendas disciplinas
molles adhuc et flexibiles ii sunt, educandos susci-
piunt, quos perinde ut propinquos et affines habent,

(45) *Καὶ τοὶ διότι.* Habetur hic locus apud Por-
phyr. Græco-Lat. nuper excus. hoc est ann. 1620.
lib. II, pag. 167; alter editionis Græcæ pag. 27.
Vocem διότι Porphyr. et manuscr. expungunt,
recte.

(46) *Ζωοθυτοῦσιν.* Porphyr., ζωοθυτοῦν, utrum-
que male, sed hoc pejus. Nihil melius ζωοθυτοῦν-
των, quod habet alt. manuscr. Legend. ergo puta-
verim ζωοθυτοῦντες.

(47) *Τις καλεῖται.* Porphyr., κελαιοῖν, sine τις
recte. Possit tamen Eusebii lectio retineri, si modo
διότι quod habetur super mutetur in ὡς, vel ὅσπερ.

(48) *Οὐ γὰρ ἐστιώμενοι.* Ignota et falsa loquitur
Theophrastus.

(49) *Τοῦ θενοῦ,* etc. Vide num Porphyrii inter-
pres, satis ex ejus mente verterit, *ne quis gravitatis
mysterii sit spectator.*

(50) *Μῆδ' ὁ.* Porphyr., μὴ ὁ, quod malim.

(51) *Τούτων.* Porphyr., τούτων.

(52) *Ἐλοῖ τοῦνων,* etc. Porphyrius lib. IV, p. 55,
edit. Græcæ, at Græco-Lat. 382 hæc de Essæis com-
memorat ex Josepho, *Belli Judaici* lib. II, cap. 7,
alias 12, de quibus longe brevius egerat, *Antiqv.*
lib. XVIII, cap. 2. Vide supra pag. 379 et seq. ex
Phlone.

(53) *Τὸν γε γάμ.* Porphyr. et Joseph., τὸν μὲν
γά., recte.

suisque moribus instituunt. Atque hoc non eo consilio faciunt, quasi matrimonium, quæque ipsius beneficio propagatur, sobolem ac posteritatem exterminatam velint, sed ut procacem mulierum petulantiam effugiant. Divites aspernantur, admirabili omnium inter se verum 405 communionem conjuncti, usque adeo, ut neminem, qui alterum opulentia superet, invenire possis. Lex enim apud illos est, ut qui hoc vitæ institutum profiteri velint, avas ii facultates ad communes sodalitates universe rationes conferant, atque ita nec in quocumque egestatis humilitas, nec immodica vis opum ac fortunarum appareat : sed potius confusis ac permixtis singulorum inter se rebus, una omnium sit tanquam fratrum eademque possessio. Labis instar oleum habent, quo si unctus forte quispiam invitus fuerit, corpus ei diligenter abstergitur : squalorem enim non secus ac perpetuum candidæ vestis usum honoriducunt. Communibus suffragiis communis procuratores creant, nulloque omnium discrimine, quod cuique opus est, æqualiter suppetit. Non in singulari quadam civitate universi, sed in singulari plurimi domicilium collocant, ac procul adveucibus ejusdem sectæ sociis invicem ac mutuo patient omnia, atque ut quisque primus eos aspexerit, illis obviam continuo perinde ac notis et familiaribus procedunt. Quare dum iter ac projectionem aliquam suscipiunt, nihil secum expensarum causa deferre solent. Imo nec vestem calceosque mutant, donec priora vel discissa omnino fuerint, vel ipsa vetustate detrita : nec emunt inter se, venduntve quidquam, sed alter cum altero suis de rebus, prout opus habet, accommodat, vicissimque ab eo, quod sibi usui sit, accipit : qui tametsi nihil mutuo rependant, eos tamen, a quibuscumque velint, accipere nihil vetat. Jam vero singulari erga Numen pietate ac religione sunt. Nihil enim profani ante

(54) *Τὰς δὲ τῶν γυν., etc.* Interp. Porphy. *Quæcirca*, inquit, *ut alienarum seminarum libidines coercerent, excoebias agunt, οὐδὲν πρὸς ἔπος.* Addit Joseph. ad vituperii cumulum, καὶ μηδεμίαν τρεῖν πεπεωμένον τὴν πρὸς ἕνα πίστιν.

(55) *Λευχεμορεῖν τε διὰ παντός.* Velim interpretem Porphyrii, num auctoris mentem assequatur, videre.

(56) *Καὶ ἀδαιρέτοι πρὸς, etc.* Ita omnes; sed meo iudicio, τὸ εἰς quod sequitur, expungendum est : si dicere ἀδαιρέτοι, vel cum ἐπιμελητῶν præcedenti eo, jungendum, quasi dicat : Præsides illos aut procuratores singulos, nullo cujusquam discrimine, omnium necessitati prospicere : vel, quod malui, ad ἕκαστος referendum : est autem ἕκαστους ἀδαιρέτους εἶναι πρὸς ἀπάντων χρεῖας, singulis, nullo cujusquam discrimine, quod cuique opus est, æqualiter suppeditari. Consule, si placet, Josephi et Porphyrii interpretes.

(57) *Ἀρετισταίς.* Joseph. ἀρεταῖς, minus recte. Porphy. ἀρεσιώτας, quod probari potest. Sed cogit interp. quemadmodum ista reddiderit.

(58) *Ἀναπέπταται τὰ παρ' ἀλλήλοισ.* Ita etiam Porphy. At Joseph., ἀναπέπταται τὰ παρ' αὐτοῖς ὁμοίως ὡς περ ἴδια.

(59) *Καὶ οἱ πρῶτον ἰδόντες.* Joseph. longe aliter, καὶ πρὸς οὗς οὐ πρότερον εἶδον.

(60) *Εἰσίσαιν ὡς πρὸς συνήθεις.* Porphy. ἰσα-

τοῦ θεοῦ οὐκ ἀναίρουτες, τὰς δὲ τῶν γυναικῶν (54) ἀσεχέας φυλαττόμενοι : καταπροηγητὰ δὲ πλούτου, καὶ θαυμάσιον παρ' αὐτοῖς τὸ κοινωνικόν, οὐδ' ἔστιν εὐρεῖν κτήσι τινὰ παρ' αὐτοῖς ὑπερῆχοντα. Νόμος γὰρ τοὺς εἰς τὴν ἀρεῖαν εἰσίσαινας δεμύειν τῷ τάγματι τὴν οὐσίαν, ὥστε ἐν ἅπασιν μήτε πένιας ταπεινότητα φαίνεσθαι, μήθ' ὑπεροχὴν πλοῦτου : τῶν δὲ ἕκαστου κτημάτων ἀναμειμμένων, μίαν ὡς περ ἀδελφός ἅπασιν οὐσίαν εἶναι. Κηλίδα δὲ ὑπολαμβάνουσι τοῦλοιον, κὲν ἀλειφθῆ τις ἄκων, σμῆχεται τὸ σῶμα. Τὸ γὰρ αὐχμῆν ἐν καλῷ τίθειται, λευχειμῶνεῖν τε διὰ παντός (55). Χειροτονητοὶ δὲ τῶν κοινῶν οἱ ἐπιμεληταί, καὶ ἀδαιρέτοι πρὸς (56) ἀπάντων εἰς τὰς χρεῖας ἕκαστου. Μία δ' οὐκ ἔστιν αὐτῶν πόλις, ἀλλ' ἐν ἕκαστῃ μετακοῦσι πολλοί, καὶ τοὺς ἐτέρωθεν ἔχουσιν ἀρετισταῖς (57) ἀναπέπταται τὰ παρ' ἀλλήλοισ (58), καὶ οἱ πρῶτον ἰδόντες (59) εἰσίσαινας ὡς πρὸς συνήθεις (60). Διὸ οὐδὲν ἐπιχομιζόμενοι (61) ἀποδημοῦσιν ἀναλωμάτων ἕνεκα. Ὅστε δὲ ἐσθῆτα ὅτε ὑποδήματα ἀμειβουσι, πρὶν διαβραγῆναι πρότερον παντάπασιν, ἢ διαπαρηθῆναι τῷ χρόνῳ (62) : οὐδ' ἀγοράζουσι (63) τι, οὐτὲ πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρῆζοντι διδοῦσι ἕκαστος τὰ παρ' ἐαυτῷ, τὸ παρ' ἐκείνου χρήσιμον ἀντικομιζέται : καὶ χωρὶς τῆς μεταδόσεως, ἀκούστως (64) ἢ μετελήθεις αὐτοῖς παρ' ἑνὸν ἀνθρώπου. Πρὸς γε μὴν τὸ θεῖον ἰδίως εὐσεβεῖς. Πρὶν γὰρ ἀνασχεῖν τὸν ἥλιον, οὐδὲν φθέγγονται τῶν βεβήλων, πατρὸς δὲ τινος εἰς αὐτὸν εὐχὰς (65), ὡς περ ἱκετεύοντες ἀνατίλαι. Μετὰ ταῦτα πρὸς ἕκαστου τέχνας ἴσασιν, ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν ἀφείνεται, καὶ μέγχι πέμπτης ὥρας ἐργασάμενοι συντόνωσιν, ἔπειτα πάλιν εἰς τὸν ἀθροῦσιν χερσίων, ζωσάμενοι τε σκεπάσασιν, οὕτως ἀπολοῦνται τὸ σῶμα ψυχροῖς ὕδασι : καὶ μετὰ ταύτην τὴν ἀγνείαν, εἰς ἴδιον οἰκῆμα συνίσαιν, ἐν ᾧ μὲν τὸν ἐτεροδόξον ἐπιτέτραπται παρελθεῖν. Αὐτοὶ δὲ καθαροί, καθάρα εἰς ἄγῶντι τέμενος, παραγίνονται τὸ δευτηρήριον. Καθ-

σιν ὡς περ συνήθεις : quod minus placet. Joseph. εἰσίσαινας ὡς συνθεστάτους : quæ cum præcedenti eius lectione ordine conveniunt, ac de advenis non de excipientibus dicuntur. Eusebiana lectio non displicet, si modo εἰσίσαινας mutetur in ἐξίσαινας, claro perspicuoque sensu.

(61) *Διὸ οὐδὲν ἐπιχομιζόμενοι, etc.* Joseph. hæc pluribus : Διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας, inquit, οὐδὲν μὲν ὅμως ἐπιχομιζόμενοι, διὰ δὲ τοῖς ἡστάς, ἔνοπλοι κηδεμῶν δὲ ἐν ἕκαστῃ πόλει τῶν τάγματός ἐξαιρέτως τῶν ἕνων ἀποδείκνυται, ταμιεῖον ἐσθῆτα καὶ τὰ ἐπιτεθῆναι. Καταστολή δὲ καὶ σῆμα σώματος, ὁμοῖον τοῖς μετὰ φόβου παιδαγωγουμένους παισίν. Ὅστε δὲ ἐσθῆτας, etc.

(62) *Ἡ διαπαρηθῆναι τῷ χρόνῳ.* Interp. Porph. *vel tempore sumptum fecerint.*

(63) *Οὐδ' ἀγοράζουσι, etc.* Josephus hæc ita clarius οὐδὲν ἐν ἀλλήλοισ ὅτε ἀγοράζουσιν, ὅτε πωλοῦσιν.

(64) *Ἀκούστως.* Joseph., Porphy. et manuscr. ἀκούστωσ, recte.

(65) *Εἰς αὐτὸν εὐχὰς.* Si Porphyrius hic per sese loqueretur, nihil in nostra verbum mutarem : sed quoniam Josephi verba sunt, credibile non est hoc cum suis illis Essenis, tanquam egregium veræ pietatis argumentum, laudi tribuere, quod soli paulo ante ortum preces nuncuparent. Malim igitur εὐχὰς εἶναι τὸν Ἥσιον accipere, non quæ Soli, vel Siliæ in honorem, sed quæ Solis causa nuncupentur.

εσθέντων δὲ μεθ' ἡσυχίας, ὁ μὲν σιτοποιὸς ἐν τάξει παρατεθῆσιν ἄρτους, ὁ δὲ μάγειρος ἐν ἀγγελίῳ ἐξ ἐνὸς ἑδάσματος ἐκάστῳ· προκατάρχεται δὲ (65) ὁ ἱερεὺς τῆς τροφῆς ἀγνῆς ὀσσης καὶ καθαρᾶς (καὶ γέυσασθαί τινα πρὶν τῆς εὐχῆς ἀθέμιτον)· ἀριστοποιησάμενος δὲ ἐπεύχεται μᾶλλον, ἀρχόμενοι τε καὶ παύμενοι γεραίρουσι τὸν Θεόν. Ἐπειθ' ὡς ἱερεὺς καταθέμενοι τὰς ἐσθῆτας, πάλιν ἐπ' ἔργα τρέπονται, μέχρι δεῖλης. Δειπνοῦσι δ' ὑποστρέψαντες ὁμοίως, συγκαθεζομένων τῶν ξένων, οἱ τύχοιεν αὐτοὺς παρόντες. Οὕτε δὲ κραυγὴ ποτε τὸν οἶκον οὕτε θόρυβος μαίνει· τὰς δὲ λαλιὰς ἐν τάξει παραχωροῦσιν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς ξένους ὡς μυστήριον τὴν φρικτὴν ἢ τὸν ἔθρον σιωπῆ καταπαίνεται. Τοῦτο δὲ αἰτιὸν ἡ διηγετικὴ νῆψις, καὶ τὸ μετρεῖσθαι παρ' αὐτοῖς τροφήν καὶ ποτὸν μέγρι κόρου (66). Τοὺς δὲ ζῆλοῦσι τὴν αἵρσιν οὐκ εὐθύς ἢ πάροδοι, ἀλλ' ἐπ' ἐνιαυτὸν ἔξω μένουσι τὴν αὐτὴν ὑποτιθένται διαίταν, ἀξινάριον τε καὶ περιζωμα θόντες, καὶ λευκὴν ἐσθῆτα. Ἐπειδὴν δὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πεῖραν ἐγκρατείας δοῦν, πρόσαισι μὲν ἔγγιστον τῆ διαίτη, καὶ καθαρώτερον τῶν πρὸς ἀγνείαν ὑδάτων μεταλαμβάνει· παραλαμβάνεται δὲ εἰς τὰς συμβιώσεις οὐδέπω· μετὰ γὰρ τὴν τῆς καρτερίας ἐπιπέθειν ἑαὶν ἄλλοις ἔπειτα τὸ ἦθος δοκιμάζεται, καὶ φανερὰ ἄξιον, οὕτως εἰς τὸν ὄμιλον ἐγκρίνεται. Πρὶν δὲ τῆς κοινῆς ἄφασθαι τροφῆς, ἄρκουσι αὐτοὺς θμυσι φρικτώδεις· πρῶτον μὲν εἰσεσθῆσιν τὸ θεῖον, ἔπειτα τὰ πρὸς ἀνθρώπου δικαία φιλάξειν, καὶ μήτε κατὰ γνώμην βλάξιν τινα, μήτ' ἐπιτάγματος, μισθῆσιν δ' αἰετὸς ἀδίκους, καὶ συναδικησῆσθαι τοὺς δικαίους· τὸ πιστὸν παῖσι μὲν παρέξειν, μάλιστα δὲ τοὺς κρατούσιν· οὐ γὰρ δίχα Θεοῦ περιγίγνεσθαι τινε τὸ ἀρχεῖν. Κἂν αὐτοὺς ἀρχῆ, μηδεπώποτε ἐξουβρία εἰς τὴν ἐξουσίαν, μηδὲ ἐσθῆτι, ἢ τινε πλεον κόρῳ τοὺς ὑποεταγμένους ὑπερλαμπρύνουσι. Τὴν ἀληθειαν ἀγαπᾶν αἰετ, καὶ τοὺς ψευδομένους ἀποβάλλεσθαι· χεῖρας κλοπῆς καὶ ψυχῆν ἀνοστοῦ κέρδους καθάρην φιλάξειν, καὶ μήτε κρύψειν τι τοὺς αἰρετιστάς, μήθ' ἑτέροις αὐτῶν τὴν μηνύσιν, κἂν μέγρι θανάτῳ τις βιάζηται. Πρὸς δὲ τούτους θμυσι μηδὲν μὲν μεταδοῦναι τῶν δογμάτων ἑτέρως, ἢ ὡς αὐτοὺς παρελάβεν, ἀπέθεσθαι δὲ ἡρωτείας, καὶ συντηρήσειν ὁμοίως τὰ τε τῆς αἵρεσεως αὐτῶν θεβλία, καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ὀνόματα. Τοιοῦτοι μὲν οἱ ἄρκοι. Οἱ δὲ ἀνόητες, καὶ ἐκδηθέντες, καμῶ μέρῳ φερόνται. Τοὺς γὰρ ἄρκοι καὶ τοὺς ἔβησιν ἐνδεδεμένοι, οὐδὲ τῆς παρὰ τοὺς ἄλλοις τροφῆς δύνανται μεταλαμβάνειν, πηφαγούντες δὲ, καὶ λιμῶ διαφθερόμενοι ἀπολλύνται. Διὸ θῆ πολλοὺς ἐλεήσαντες, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἀνάγκαις ἀνάλαβον, ἱκανὴν τιμωρίαν δεδωκέναι νομίζοντες τὰ τε τῆς ἀμαρτήμασι τὴν μέγρι θανάτου βίβασαν. Τὴν δὲ σκαλιὰ διδάσαι τοὺς μέλλουσιν αἰρετιστάς, ἐπαι καὶ αὐτοὺς ἄλλως οὐ θακυούσιν ἢ βόθρον ὄρσαντες εἰς βάθος ποδίατον, περικαλύψαντες θοματίων, ὡς μὴ ταῖς αὐταῖς ἐνυθέρξιν τοῦ Θεοῦ. Τοσαύτη δ' ἐστὶν αὐτῶν ἡ λιτότης ἢ περὶ τὴν διαί-

A solis ortum loquuntur, sed patrias quasdam ei preces nuncupant, quasi ut illucescat obscuro. Tum ad eam, quam quisque novit, artem præsidium sese jussu conferunt, in qua perpetuo et continenti ad quintam horam labore versati, eundem simul in locum denno conveniunt, ac lineis præcincti frigida corpus abluunt, moxque ab ea lustratione, proprium in domicilio, quo alterius sectæ nemini pedem inferre licet, una omnes confluant, atque ab omni labe puri, non aliter in cœnaculo quam in delubro sanctiore versantur. His ergo placide ac quiete sedentibus, panes a pistore, unumque singulis ex eodem cibo ferculum a coquo non sine decore et ordine apponitur. Cibos autem puros licet ac mundos, certis precibus sacerdos ante consecrat (nec ulli nisi præmissa precatione quidquam gustare fas est), idemque confecto prandio cunctis iterum bene precatur, sicque tam sub finem quam sub initium, Deo cultum **406** honoremque persolvunt. Inde, sacris quasi vestibus positus, rursum opus quisque suum ad vesperam usque repetit, quo tempore cœnam eodem, quo prandium, ritu sumunt, consistentibus simul hospitibus, si qui forte advenierint. Cæterum nullo unquam ædes aut clamore aut strepitu polluantur, sed aliis alii modeste atque ordine loquendi locum cedunt, adeoque omnibus, qui foris illuc adveniunt, horrendi instar mysterii eorum, qui domus istius septis continentur, silentium est: cujus sane causa est perpetua continentisque frugalitas, qua fit, ut cibum atque potum justæ necessitatis lege metiantur. Porro hujus in sectæ atque instituti societatem venire cupienti non continuo patet ingressus, sed ei foris annum integrum manenti genus idem vitæ præscribitur, ac do-labellam, cingulum, vestemque candidam tradunt. Qui postquam hoc temporis intervallo abstinentiæ temperantiæque suæ documenta dedit, propius quidem ad instituti communionem accessit, ac purioribus aquis una cum cæteris lustrari incipit, necdum tamen ad convivium admittitur. Nam post tolerantiæ probationem, aliis duobus annis mores ejus explorant; quibus exactis, si dignus habeatur, in consortium tandem accipiunt. Priusquam tamen communem cibum attingat, horrendi sese illis jurisjurandi formula obstringit: in primis quidem pium se ac religiosum adversus Numen futurum; deinde illibata humanæ societatis jura servaturum, adeoque nec sponte, nec alterius jussu in cujusquam injuriam adductum iri; sed potius et injuriosos omnes odio habiturum, et illatas probis injurias conjuncta voluntate subiturum. Addit præterea, constautis et integræ cum erga cæteros omnes, tum præsertim erga præsides se fidei fore, quod nulli sine Dei numine imperandi jus obveniat. Quod si forte sibi aliquando deferretur, datum se operam, ne potestati suæ labem inurat, nec in veste corporisve ζηλοῦσι, versus aliquot Josephus intexit, sed quos exscribere tanti non est.

(65) Προκατάρχεται. Forte legendum προνατεύεται, et mox ἐπιπέθειται πάλιν.

(66) Μέγρι κόρου. Post hæc verba, ante τοὺς δὲ

cultu præ aliis, quibus imperabit, eximium quidquam aut splendidi habiturum. Ad hæc, veritatis amorem ac studium, hominumque mendacium fugam, manus a furto, animum ab iniquo questu purum ac sincerum, plana suis apertaque omnia, apud alienos vero altum, quodque ne præsentii quidem necis timori cedat, eorum de rebus silentium pollicetur. Ad extremum fore, uti nec aliter, quam acceperit, cum aliis sectæ suæ dogmata communi- cet, et ab omni latrocinio caveat, institutique sui liberos et angelorum nomina pari diligentia studioque conservet. Hujusmodi ergo est sacramenti formula. Quisquis autem gravioris criminis peractus ab iis, ac propterea ejectus fuerit, eum male perire

407 necesse est. Nam et iurejurando moribusque constrictus, ne aliorum quidem escis uti potest, sed herbis aliquandiu vicitando, misere tandem fame contabescit. Quare multos ipsi miseratione commoti, supremam ad necessitatem adductos, receperunt, rati videlicet, graves satis peccatorum, suorum pœnas ab iis esse hoc ad mortem usque cruciati persolutas. Cæterum ligonem suis illi sectatoribus hac de causa tradunt, quod ipsimet non nisi in fovea, quam humi pedis altitudine foderint, considerare soleant, idque veste obvoluti, ne Dei splendori ac radiis injuriam faciant. Et quidem tanta ipsorum est in victu frugalitas, atque parcimonia, ut ne septimana quidem integra egerendi sit ulla necessitas! Quam sibi abstinentiæ legem dixere, partim ut ad hymnos Deo concinendos aptiores sint, partim ut faciliori utantur somno. Atque hoc perpetuo vivendi genere, eo tolerantius pervenerunt, ut nec equuleo fidibusve torti atque distracti, nec flammis usti, nec cæteris omnibus cruciatuum machinis tentati, ut vel legum suarum auctori maledicant, vel in usitatum cibum attingant, alterutrum ab sese unquam extorqueri patientur. Cujus rei singulare Romano bello specimen ac documentum dedere. Nunquam enim ipsis exprimi aut erga tortores mollior ac blandior ulla vox, aut oculis lacrymula potuit; sed in mediis tormentorum doloribus subridendo, carnifices ipsos diceriis salibusque mordebant, animumque suum, tanquam denuo recepturi, placide atque hilariter emittebant. Quippe, apud ipsos enim constans hæc sententia obtinuit, corpora quidem interitui esse obnoxia, nec solida ac materia peremique consistere; animos tamen immortales vitam agere sempiternam, qui tametsi tenuissimo ac subtilissimo ex æthere, naturæ quodam impetu detracti, corporibus ad tempus illigentur, eorum aliquando tamen vinculis expediti, sic tanquam servitute diuturna liberati, exsultent deinceps ac sublimes ferantur. Hoc igitur ex instituto, et continenti veritatis pietatisque studio, mirum profecto non est, existere plurimos, rerum etiam futurarum scientia præditos, quippe qui a pueritia cum sacris litteris, tum variis lustrationibus, prophetarumque dictis assidue ac diligenter informantur: ut raro admodum suis in predictionibus illos a vero aberrare contingat. Hæc Porphyrius, ex antiquis, ut facile quisvis intelligit, hansta monumentis, de Essæorum partim religione, partim philosophandi ratione, in quarto sui *De rerum animatarum abstinentia* operis libro testatus est.

408 CAPUT IV.

Ex Hecatæo, de Judæis.

Hecatæus autem Abderita, vir non modo philo-

• *Ισ.* λυγός. b *Ισ.* επιειδής. c *Ισ.* ὑπομένοντες.

(67) *Ἐκ παλαιῶν*, etc. Non meminerat Eusebius, cum id scriberet, hæc Porphyrium a Josepho totidem pene verbis accepisse.

(68) *Ἐκαταίω*. De hoc ita Suidas: Ἐκαταίος Ἀβδηρίτης φιλόσοφος, ὃς ἐπεκλήθη καὶ κριτικός. Ἰσχυματικός, οἷα γραμματικὴν ἔργον παρασκευήν. Quæ servantur, decurialia sunt: λέγοντες δ' ἐπὶ τῶν

ταν καὶ ἡ ἄλιγος, ὡς ἐν τῇ ἔβδομάδι μὴ δεῖσθαι κενώσεως, ἦν τηρεῖν εἰσθαισι εἰς ἡμῶν τῶ θεῶν, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν. Ἐκ δὲ τῆς ἀσκήσεως ταύτης τοσαύτην πεποιθῆναι καρτερίαν, ὡς στρεβλοῦμενοι καὶ λογιζόμενοι • καὶ ἠρώμενοι, καὶ διὰ πάντων ἰδεύοντες τὸν βασιανστηρίων ὄργανον, ἐν ἡ βλασφημῆσαι τὸν νομοθέτην, ἡ φάσθαι τι τῶν ἀτυνήτων, οὐδέτερον ὑπομένειν. Διέδειξαν δὲ τοῦτο ἐν τῶ πρὸς Ῥωμαίους πολέμῳ. Ἐπὶ δ' ἂ ἐὼ κολακεύσαι τοὺς αἰκλιζόμενους, ἡ διακρύσαι ὑπομένουσι ε, μειδιῶντες δὲ ἐν ταῖς ἀληθείαι, καὶ κατερινοῦμενοι τῶν τὰς βασιανῶν προσφερόντων, εὐθυμοὶ τὰς ψυχὰς ἤρμεσαν, ὡς πάλιν κομιούμενοι. Καὶ γὰρ ἔρρωται παρ' αὐτοῖς ἔδε ἡ δόξα, φαρτὰ μὲν εἶναι τὰ σῶματα, καὶ τὴν ὕλην οὐ μόνιμον αὐτῶν, τὰς δὲ ψυχὰς ἀθανάτους ἀεὶ διαμένειν • καὶ συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φωτῶσας αἰθέρος, ῥύμη φυσικῆ κατασκευάσας, ἐπιεὶ δ' ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα θεσμῶν, οἷον δὴ μακρὰς δουλείας ἀππλλαγμένας, τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι. Ἀπὸ δὲ τῆς τοιαύτης διαίτης, καὶ τῆς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τὴν εὐθείαν ἀσκήσεως, εἰκότως ἐν αὐτοῖς πολλοί, οἳ καὶ τὰ μέλλοντα προ- γινώσκουσιν, ὡσάν βιβλίου ἱεραῖς, καὶ διαφόροις ἀγγελαῖς, καὶ προφητῶν ἀποφθέγμασιν ἐμπαυστρε- θούμενοι • σπάνιον δὲ εἰ ἐν ταῖς προαγορεύσειν ἀποχοῦσι. • Ταῦτα μὲν ὁ Πορφόριος, ἐκ παλαιῶν (67), ὡς εἰκόθ, ὡσάν βιβλίου ἱεραῖς, καὶ διαφόροις ἀνδρῶν εὐσεβεία τε ὁμοῦ καὶ φιλοσοφία ἐν τῶ τετάρτῳ συγγράμματι τῶν σπουδασθέντων αὐτῷ *Περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς*, ἐμαρτύρησεν.

C τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς, ἐμαρτύρησεν.

D ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐκαταίου (68), περὶ Ἰουδαίων.

Ἐκαταίος δὲ ὁ Ἀβδηρίτης, ἀνὴρ φιλόσοφος ἕμα

διαδόχων. Βιβλία αὐτοῦ ταῦτα, περὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου καὶ Ἡσόδου. Primum tamen illud mem- brum facile suppleri potest hoc modo, γέγονε δ' ἐπὶ τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων. Imo et sub Alexandro ipso floruerat. Josephus lib. i cont. Apionem, pag. 1048, edit. Græco-L.: Ἐκαταίος δὲ ὁ Ἀβδηρίτης, ἀνὴρ φιλόσοφος ἕμα καὶ περὶ τὰς ποδῆς ἱκανῶτα

καὶ περὶ τὰς πράξεις ἰκανώτατος, ἴδιαν βίβλον ἀνα-
 θεῖς τῇ περὶ Ἰουδαίων ἱστορίᾳ, πλεῖστον περὶ αὐτῶν
 διέξειεν, ἀπ' ὧν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει παρατε-
 θένα ταῦτα· « Ἔστι γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ πολλὰ
 ὄχυράματα κατὰ τὴν χώραν, καὶ κῶμαι· μία δὲ ἡ
 Ἱερουσαλήμ (69) πῶλος ὄχυρᾶ, παντῆκοντα (70) μά-
 λιστα σταθίων τὴν περίμετρον· ἦν οἰκοῦσι μὲν ἀν-
 θρώπων περὶ δώδεκα μυριάδας (71), καλοῦσι δ' αὐ-
 τὴν Ἱεροσόλυμα. Ἐνταῦθα δὲ ἔστι κατὰ μέσον μά-
 λιστα τῆς πόλεως περίβολος λίθινος (72), μήκος ὡς
 πεντάπλευρος, εὖρος δὲ πηχῶν ἑκατὸν, ἔχων διπλᾶς
 πύλας, ἐν ᾧ βωμός ἐστι τετράγωνος· ἀπέστη (73)
 συλλέκτων ἀργῶν λίθων οὕτω συγκείμενος· πλευρὰν
 δὲ ἑκάστην εἰκοσι πηχῶν, ὕψος δωδεκάπηχυ. Καὶ
 παρ' αὐτὸν ὄκημα μέγα οὗ βωμός ἐστι καὶ λυχνίον,
 ἀμφοτέρω χρυσᾷ, δύο τάλαντα τὴν ἄλληλῃ· ἐπὶ δὲ τού-
 των εἴς ἐστιν ἀναπόσειστον καὶ τὰς νύκτας καὶ τὰς
 ἡμέρας. Ἀγαλμα δ' οὐκ ἐστὶν οὐδ' ἀνάθημα τὸ παρ-
 ἄπαν, οὐδὲ φύτευμα (74) παντελῶς, οὐδὲ ὄσον ἀλω-
 ῶδες, ἢ ἐν τοιούτων. Διατριβοῦσι δ' ἐν αὐτῷ καὶ τὰς
 νύκτας καὶ τὰς ἡμέρας ἱερεῖς, ἀγνείας τινὰς ἀγνεύ-
 οντες, καὶ τὸ παράπαν ὄνον οὐ πίνοντες (75) ἐν τῷ
 ἱερῷ. Ταῦτα εἰπὼν, ὑπόθετος, ὅτι καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ
 βασιλεῖ συνεστρατεύσαντο, καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς δια-
 δόχοις αὐτοῦ, μαμαρτύρηκεν. Οἷς δ' αὐτὸς παρατυ-
 χεῖν φησιν, ὅπ' ἀνδρὸς Ἰουδαίου κατὰ τὴν στρατείαν
 γενομένου, τοῦτο παραθήσομαι. Λέγει δὲ οὕτως·
 « Ἐμοῦ γούν ἐπὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν βαδίζον-
 τος, συνηκολούθει τις μετὰ τῶν ἄλλων τῶν παρα-
 πεμπόντων ἡμᾶς ἱππέων Ἰουδαίων, ὄνομα Μοσόμα-
 μος (76), ἀνθρώπος ἰκανὸς (77) κατὰ τὴν ψυχὴν,
 εὐρωστος, καὶ τοξότης ὑπὸ δὴ πάντων ὁμολογούμε-
 νος καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἄριστος.
 Ὅστος οὖν ὁ ἀνθρώπος, βαδίζοντων πολλῶν κατὰ
 τὴν ὁδόν, καὶ μάντευς τινος ὀρνιθεομένου, καὶ
 πάντας ἐπισχεῖν ἀξιοῦντος, ἤρπτησε διὰ τὴν προ-
 σμῆνοσι. Δειξάντος δὲ τοῦ μάντευς αὐτῷ τὸν ὄρ-
 νῆα, καὶ φήσαντος, ἂν μὲν αὐτοῦ μὲν, προσμῆνειν
 συμφέροι πάνσιν· ἂν δὲ ἀναστᾶς εἰς τοῦμπροσθεν
 πέτραι, πράξειν· ἂν δὲ εἰς τὸ ὄπισθεν, ἀναχωρεῖν

τος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ συνακμάσας (id est, qui
 sub Alexandro floruit, non, ut interpr., cum Alexan-
 dro nutritus) καὶ Πτολεμαίῳ τῷ Λάγῳ συγγενό-
 μνος, οὐ παρέργως, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν Ἰουδαίων
 συγγέγραφε βιβλίον, etc. Tum p. 1049 locum hunc
 verbis pene totidem representat: nec dubium est,
 quia Eusebius ex Josepho descripserit: ut patet ex
 paucis versibus qui paulo post, cap. 9. Hecataei
 verba interdicunt. Alius fuit Hecataeus Milesius,
 Abderita vetustior, de quo infra, p. 466.

(69) Ἱερουσαλήμ. Joseph. hanc vocem non agno-
 scit, et recte: nam paulo post, nomen Hecataeus
 adiungit.

(70) Παντῆκοντα. Timochares infra, pag. 452,
 quadraginta solum et tribuit: ibidemque Syriæ
 Mentor, tantum 27. Diverso tempore diversus am-
 bitus esse potuit. Quanquam testimonium ab Heca-
 tæo Josephus et Eusebius, non testimonii reb. in
 omnib. τὸ ἀκριβὲς exigebant.

(71) Δώδεκα μυριάδες. Centum et viginti homi-
 num millia; non centum et quinquaginta, ut inter-
 pres Josephi vertit.

(72) Περίβολος λίθινος. Ad Templum ista perti-
 net, quo de, quæ ad Hecataei et Eusebii sen-

A sophus, sed etiam rebus gerendis aptissimus, Ju-
 daeorum historię singulare ac proprium volumē
 consecravit, ubi cum de illis multa commemoret,
 tum hæc in præsentiarum ex eo retulisse sufficiet.

« Multæ quidem, apud Judæos, inquit, arces pa-
 gique multi tota passim regione sunt: una vero
 munita in primis civitas, Jerusalem, cujus ambi-
 tus non pauciorum quam quinquaginta stadiorum
 est. Hanc circiter viginti supra centum inclunt
 hominum millia; Hierosolymam vulgo nominant.
 Cujus in medullio septum ædis lapideæ cernitur,
 quinq; fere jugerum longitudinis, latitudinis
 cubitorum centum. Portæ omnes geminæ sunt.
 Ibidem altare quadratum ex integrorum et impoli-
 torum lapidum enagmentatione conflatum, cujus
 latera singula viginti cubitorum sunt, altitudo
 vero duodecim. Præter hoc altare, ingens taber-
 naculum est, quo et ara et candelabrum continetur,
 utrumque aureum, ponderis talentorum duum,
 ubi lumen inextinctum dies noctesque continenter
 ardet. Nullum ibi simulacrum, donarium omnino
 nullum, adeoque nec planta, nec lucus, nec aliquid
 quidquam ejusmodi. Sacerdotes in eo nocti pariter
 atque interdii assidunt, cœtis quibusdam expia-
 tionibus dant operam; quos in templo vinum gu-
 stare nefas. » Tum progressus ulterius, eosdem sub
 Alexandro ejusque successoribus militasse testa-
 tur. Mibi vero, quod in ista expeditione, homi-
 nis sese Judæi factum oculis aspexisse commemo-
 rat, ipsismet illius verbis referre satls erit. « Per-
 genti, inquit, mihi ad mare Rulrum, cum cæteris
 equitibus Judæis, quos itineris duces habebamus,
 unus eorum aliquis comitabatur, Mosomamus no-
 mine, vir cum animi magnitudine ac solertia, tum
 corporis robore non vulgari, idemque sagittarius.
 omnium tam Græcorum quam Barbarorum confes-
 sione peritissimus. Is, cum ad vatis cujusdam au-
 guria captantis vocem, universa eorum, qui tum
 iter illud agebant, multitudo repente subsisteret,
 rogat, quorsum id fieret. Ostendit autem augur,

B
 C
 D
 U
 (73) Ἀπέστη. etc. Joseph. οὐκ ἐκ τμητῶν, ἀλλ'
 ἐκ τῶν ἀργῶν λίθων, rectius ut videtur: nam et
 Deuteronom. xxvii, 5, habetur: De lapidibus, quos
 ferrum non tetigit, et de saxis informibus, et impo-
 litis; Josue viii, 54: De lapidibus impolitiss, quos
 ferrum non tetigit. Josephus lib. ii: Ἐκ λίθων συμ-
 μεκτων, οὐ λατομημένων ἐκ σιδήρου, et lib. iv:
 Ἐκ λίθων μὴ κατεργασμένων, ἀλλὰ λογδῶν συγ-
 κειμένων.
 (74) Οὐδὲ φύτευμα. Deuteronom. xvi, 21: Non
 plantabis lucum, et omnem arborem, juxta altare
 Domini Dei tui.
 (75) ὄνον οὐ πίνοντες. Levitici x, 9: Vinum, et
 omne quod inebriare potest, non bibetis tu, et filii
 tui, quando intrabis in Tabernaculum testimonii,
 ne moriamini, etc. Ezechiel xiv, 20: Et vinum
 non bibet omnis sacerdos, quando ingressurus est
 atrium interioris.
 (76) Μοσόμαμος. Joseph. Μοσόλλαμος, et rursus
 infr. pag. 469.
 (77) Ἰκανός, etc. Rectius, opinor, quam ut apud
 Joseph. ἰκανός κατὰ ψυχὴν εὐρωστος.

simulque respondet, si quidem ibi resideret, omnibus **409** etiam ut eo ipso loco hærerent expedire; sin protinus volando contenderet, porro pergerent ipsi quoque; sin denique retro, retro similiter illi redirent. Judæus nihil contra, sed intento arcu jactatur, avemque configit. Hic indignante graviter augere, aliisque nonnullis, ipsique una diras imprecantibus: Quid, inquit, miseris, usque adeo furitis? simulque in manus sumpta volucres: Istante potuit, obsecro, quæ vitæ ipsa sua providere non potuit, sani quiddam de suscepto a nobis itinere prænantiare? Enimvero si prænosse futurum potuisset, nauquam utique hunc in locum venisset, ne, Mosomami Judæi sagittis confixa moreretur. » Haecenus Pectatus.

CAPUT V.

De iisdem, ex primo Clearchi, de somno.

At Clearchus, peripateticus philosophus, libro primo *De somno*, Aristotelem de Judæis in eum, qui sequitur, modum loquentem inducit: « Longum esset, inquit, narrare quam plurima: sed quidquid hoc in homine admirationis aliquid habere, ac philosophum sapere videbitur, eodem modo persecuti nihilominus utile fuerit. Tibi autem, Hyperochida, res plæue admirabilis, somniorumque persimiles referri abs me, sat scio, videbuntur. Cui Hyperochides verecunde: Quippe hæc enim, inquit, ipsa causa nobis omnibus audiendi appetitum ciet. Ergo, subjicit Aristoteles: Genus hominis, ut præcipiunt rhetores, in primis aperiamus, ne scilicet non auditi a nobis esse narrationum magistri videantur. Tu vero, uti libuerit, inquit Hyperochides. Ille ergo gente Judæus erat, ex Cælesyria. Hi porro a Calanis Indiae populis originem ducunt, qui apud Syros Judæorum nomen a loco accepere. Quæ enim ab iis regio incolitur, Judæam vulgo nominant. Urbis autem ipsorum nomen tortuosum admodum et impeditum est, Hierusalem enim vocatur. Is, cum a plerisque hospitio exciperetur, et a superioribus partibus ad maritima loca descenderet, non sermone tantum, sed etiam animo Græcus erat. **410** Nobis ergo tum in Asia forte degentibus accidit, ut eadem appulsus ad loca, nobiscum aliquaudiu, simulque cum aliis

(78) Κλέαρχος δέ. Clearchus hic, non Ponticus, qui dicis tantum causa Platouem audierit, quo de multa Suidas: sed ille, quem tui verbo uno perstringit, Κλέαρχος Σολείας ἔγραψε διάφορα, Solensis erat, id est, Solis in Cilicia oriundus, Aristotelis discipulus. Pollux lib. II, cap. 4: Ὅσα ἔξ καὶ εἰκοσὶ εἶναι φησὶν ὁ Σολείας Κλέαρχος, εἰς τῶν Ἀριστοτέλους μαθητῶν. Ejus sæpe meminit Athenæus, eique varia tribuit opera, ut *Peri τραυμάτων*, libro VII, itemque *Peri παρομιῶν*, ubi et peripateticum fuisse ait: et lib. XI, *Peri σκελετῶν*. Quo ex opere illud fuerit, quod a Polluce laudatur. De somno eundem scripsisse, præter Eusebium nostrum Josephus auctor est, lib. I *cont. Apionem*, pag. 1047, edit. Græco-L. Κλέαρχος, inquit, ὁ Ἀριστοτέλους ὡν μαθητῆς, καὶ τῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου φιλοσόφων οὐδενὸς διαίτερως. ἐν τῷ πρώτῳ *Peri ὕπνου* βιβλίῳ, φησὶν Ἀριστοτέλην τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, περὶ τινος ἀνδρός Ἰουδαίου ταῦτα ἱστορεῖν, αὐτὸν τὸν λόγον Ἀριστοτέλει παραθέει. Tum Aristotelis verba subjungit, illa ipsa, quæ describit Eusebius. Meminit et

αὐθις· σιωπήσας καὶ ἐλευσας τὸ τόπον, ἔβαλε, καὶ τὸν θρῦθα πατάσας ἀπέκτεινε. Ἀγανακτοῦντος δὲ τοῦ μάντευς καὶ τινῶν ἄλλων, καὶ καταρωμένων αὐτῷ· Τί μαίνεσθε, ἔφη, καταδοίμονες; Εἶτα τὸν θρῦθα λαβὼν εἰς τὰς χεῖρας· Πῶς γὰρ οὗτος, ἔφη, τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν οὐ προειδὺς, περὶ τῆς ἡμετέρας ἡμῖν πορείας ἂν τε ὕγιες ἀνήγγελλεν; Εἰ γὰρ ἔδυνάτο προγινώσκων τὸ μέλλον, εἰς τὸν τόπον τοῦτον οὐκ ἂν ἦλθε, φοβούμενος μὴ τοξεύσας αὐτὸν ἀποκτείνῃ Μοσόμμος ὁ Ἰουδαῖος. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἐκαταῖος.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Κλέαρχου περὶ τῶν αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ α' τῶν *Peri ὕπνου*.

Κλέαρχος δὲ (78) ὁ Περιπατητικὸς φιλόσοφος ἐν τῷ πρώτῳ *Peri ὕπνου* βιβλίῳ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοίνυνδὲ τινὰ περὶ Ἰουδαίων ἀνατίθειν λόγον, ὡδε πρὸς ῥῆμα γράφων· « Ἄλλὰ τὰ μὲν πολλὰ μακρὸν ἂν εἴη λέγειν· ὅσα δὲ ἔχει τῶν ἐκείνου θαυμασιωτάτων τινα καὶ φιλοσοφίαν, ἕμεως διελεῖν οὐ χεῖρον. Σαφῶς δ' ἴσθι (79), εἶπεν, Ὑπεροχίδη, θαυμαστὸν καὶ ὀνειρώδης ἴσα σοὶ δόξω λέγειν. Καὶ ὁ Ὑπεροχίδης εὐλαθεύμενος· Δι' αὐτὸ γὰρ, ἔφη, τοῦτο καὶ ζητοῦμεν ἀκούσαι πάντες. Οὐκοῦν, εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης, κατὰ τὸ τῶν ρητορικῶν παράγγελμα, γένος αὐτοῦ πρώτον διέλθωμεν· ἵνα μὴ ἀπειθῶμεν τοῖς τῶν ἀπαγγελιῶν (80) διδασκάλους. Λέγε, εἶπεν ὁ Ὑπεροχίδης, ὅπως εἰ δοκεῖ (81). Ἐκεῖνος τοίνυν τὸ μὲν γένος ἦν Ἰουδαῖος ἐκ τῆς Κοίτης Συρίας. Οὗτοι δ' εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἐν Ἰνδοῖς Καλιανῶν (82), παρὰ δὲ Σύρους Ἰουδαίων, τοίνονμα λαβόντων ἀπὸ τοῦ τόπου. Προσαγορεύεται γὰρ ἐν κατοικοῦσι τόπον Ἰουδαία· τὸ δὲ τῆς πόλεως αὐτῶν ὄνομα πάνυ σκολιὸν ἔστιν· Ἰερουσαλήμ (83) γὰρ αὐτὴν καλοῦσιν. Οὗτος οὖν ὁ ἀνθρωπος ἐπέπεσον μένος τοῖς πολλοῖς, καὶ τῶν αὐτῶν τόπων εἰς τοὺς ἐπιβαλατῆρας ὑποκαταβαίνων, Ἑλληνικὸς ἦν οὐ τῇ διαλέκτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ. Καὶ τότε διατριβόντων ἡμῶν περὶ τὴν Ἀσίαν, παραβαλὼν εἰς αὐτοὺς τοὺς τόπους ἀνθρώπων ἐντυγχάνει ἡμῖν τε καὶ τισιν ἑτέροις τῶν σχολαστικῶν, περὶ ὧν αὐτῶν τῆς σοφίας. Ὡς δὲ πολλοῖς (84) τῶν ἐν παιδείᾳ

Clemens Alexandrinus, *infr.* pag. 410.

(79) Σαφῶς δ' ἴσθι, etc. Joseph. ὡς σαφῶς δὲ σοὶ εἶπεν, Ὑπεροχίδη.

(80) Ἀπαγγελιῶν. Joseph. ἐπαγγελίων.

(81) Ὅπως εἰ δοκεῖ. Joseph. ὅ τί σοι δοκεῖ.

(82) Καλιανῶν. Joseph. φιλοσόφων. Tum longiore ductu orationis, καλοῦνται δὲ, ὡς φασιν, οἱ φιλόσοφοι, παρὰ μὲν Ἰνδοῖς Καλιανῶν, παρὰ δὲ Σύρους Ἰουδαίους, τοίνονμα λαβόντες ἐπὶ τοῦ τόπου.

(83) Ἰερουσαλήμ. Joseph. Ἰερουσαλήμη, eo probabilius, quo nonnihil a recta voce deflectit. *Infr.* pag. 451 Eupolemus arguit hujus vocis notationem comicis, quasi ἱερὸν Σολομόν, ut Salomonici templi nomen in urbem ipsam corrupto vocabulo reducat.

(84) Ὡς δὲ πολλοῖς, etc. Joseph. ὡς δὲ πολλοὶ τ. ἐ. π. συνακροῦντο, quæ longe aliam sententiam efficiunt: quasi eo libentius sua cum illis communicaret, quo plures eruditione præstantes convenirent.

συνεγκρίτω, παρεδίδου τι μᾶλλον ὧν εἶχε. » Ταῦτα
καὶ ὁ Κλέαρχος.

Atque, ut cum plurimis doctrina præstantibus familiariter vixerat, plus aliquanto, quam acciperet, nobiscum ille communicabat. » Ita Clearchus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Κλήμετος περὶ τῶν μνημονευόντων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀπὸ τοῦ α' Στρωματέως.

Τούτου δὲ μνημονεύει καὶ ὁ ἡμέτερος Κλήμητις ἐν τῷ πρώτῳ Στρωματεί, δι' ὃν ταῦτά φησι: « Κλέαρχος (85) δ' ὁ περιπατητικῆς εἰδένας (86) φησὶ τινα Ἰουδαίων, ὃς Ἀριστοτέλει συνεγένετο. » Καὶ μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει: « Νουμάς δὲ ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς πυθαγόρειος μὲν ἦν (87), ἐκ δὲ τῶν Μωυσαίων ὠφελήθει, διέκυλισεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον εἰκόνα θεοῦ. Ῥωμαίους κτίζειν. Ἐν γούν ἕκαστον αἰδωδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι, ναοὺς οἰκοδομοῦμενοι, ἀγαλμα οὐδὲν ὅστε πλαστῶν, ὅστε μὴν γραπτῶν ἐπιτησαντο. Ἐπεδείκνυτο γὰρ αὐτοῖς ὁ Νουμάς δι' ἀποκρυφείας, ὡς οὐκ ἐπάφασθαι τοῦ βελτίστου δυνατὸν γλῶττη, μόνω δὲ τῷ ᾧ. » Ἐστὶ πρὸς τούτους ἐξῆς ὑποθέσας, τάδε φησὶ: « Φανερώτατα δὲ Μεγασθένης ὁ συγγραφεὺς, ὁ Σελεύκῳ τῷ Νικάνορι συμβουλεύσας, ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἰνδικῶν ὡς γράφει: « Ἀπαντα μέντοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφοις: τὰ δὲ ἐν Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλομένων Ἰουδαίων. » Ἐστὶ πρὸς τούτους ὁ Κλήμητις Ἀριστοβούλου τοῦ περιπατητικοῦ καὶ Νουμηνίου τοῦ πυθαγορείου μνημονεύει, λέγων: « Ἀριστοβούλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Πρὸς τὸν Φιλομήτορα, κατὰ λέξιν γράφει: Κατηκολούθησε δὲ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερός ἐστι περιεργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Διηρημένεται δὲ πρὸς Διμητηρίου ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξ Ἀλύπτου ἐξαγγῆν τῶν Ἑβραίων τὴν ἡμετέρων πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονόντων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κρείττους τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξηγήσας. Ὅστε εὐδόηλον εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον εὐληθέσαι πολλά, γέγονε γὰρ πολυμαθῆς, καθῶς καὶ Πυθαγόρας πολλά τῶν παρ' ἡμῶν μετενεγκῶν εἰς τὴν αὐτοῦ δογματοποιαν. Νουμηνίος δὲ ὁ πυθαγορικῆς φιλόσοφος ἀντικρυσ γράφει: Τί γάρ ἐστι Πλάτων ἢ Μωυσῆς ἀντικρίζων; » Ταῦτα ὁ Κλήμητις.

rerum scientia floruit, quemadmodum et Pythagoras, qui et ipse permulta nostris e legibus in sæctæ suæ præcepta traduxit. Quod autem Numenium philosophum pythagoricum attinet, ipsissima hæc verba habet: Quid enim aliud Plato est quam Moyses

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Νουμηνίου τοῦ πυθαγορικοῦ φιλοσόφου περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ α' τῶν Ἰερὶ τὰγαθῶ.

Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ πυθαγορικοῦ φιλοσόφου, τοῦ Νουμηνίου λέγω, ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἰερὶ τὰγαθῶ τάδε παραθήσομαι. « Εἰς δὲ τοῦτο δεήσει, εἰπόντα καὶ σηματούμενον τὰς μαρτυρίας τοῦ Πλάτωνος, ἀνα-

(85) Κλέαρχος. Clemens hæc habet pag. 225, edit. Græco-Lat.

(86) Εἰδένας. Dubium est, eumne sibi visum fuisse dicat, aut utcuque cognitum.

CAPUT VI.

De iis qui Judaicæ gentis meminerunt, ex Clemente, primo Stromate.

Atque istius etiam Clemens noster libro primo Stromatum his verbis meminit: « Clearchus peripateticus, inquit, Judæum quemdam, qui cum Aristotele versatus est, abs sese visum esse commemorat. » Idemque pluribus, nonnullis interjectis, « Numa, inquit, Romanorum rex, ut pythagoreus fuerit, hunc saltem Moysen e scriptis fructum cepit, uti Romanos a Dei simulacro vel in hominis, vel in cujusquam animantis speciem fingendo averterit. Adeoque totis saltem primis septuaginta supra centum annis, templa quidem ædificarunt, sed nullam omnino neque fictam, neque pictam imaginem intulerunt. Hoc enim ipsos occulto Numa docuit, non lingua, sed mente sola id, quod optimum est, attingi posse. » Quibus hæc etiam deinceps adjungit: « Megasthenis autem, inquit, historici, qui cum Seleuco Nicanore vixit, libro De rebus Indiciæ tertio, clarissimus hic locus est: Quidquid ab antiquis de natura dictum est, eorum etiam qui extra Græciam philosophantur, ut Brachmanum apud Indos, et Judæorum in Syria, sermone celebratur. » Ac rursus idem Clemens Aristobalum peripateticum et Numenium pythagorum laudat his verbis: « Aristobolus in primo eorum, quos ad Philometora scripsit hæc in modum loquitur: Plato ipse quoque reipub. nostræ leges et instituta sectatus est, a quo partes eorum singulas curiose ac diligenter inspectas et excusatas esse constat. Nam ab alio quodam ante Demetrium, adeoque ante Alexandri ac Persarum imperium conversa Græce fuerant, non ea modo, quæ duntaxat ex Ægypto Hebræi cives nostri educerant, sed etiam quæcunque illis singularem ad famam insignia contigerunt, tum quemadmodum ea regione potiti sunt, adeoque Legis universa complexio. Quare nemini dubium esse potest quin multa inde laudatis philosophis excerpterit: plurimarum enim legum scientia floruit, quemadmodum et Pythagoras, qui et ipse permulta nostris e legibus in sæctæ suæ præcepta traduxit. Quod autem Numenium philosophum pythagoricum attinet, ipsissima hæc verba habet: Quid enim aliud Plato est quam Moyses

CAPUT VII.

De Judæis, ex Numenii philosophi pythagoræi libro primo. De bono.

Libet autem ex primo ejusdem Numenii De bono, huic præterea locum subjicere: « Qui hanc, inquit, in disputationem ingressus Platonis eam testimonio obsignari, eamdem ab ipso quoque su-

(87) Πυθαγόρειος μὲν ἦν. Immanis de Pythagora prochronomός, in quo nitrum est etiam hæsisse Clementem. De hoc et similibus lib. x commoedius.

periores ad ætatem redeunte, cum ipsius Pythagore verbis præceptisque copulari oportebit. Gentes ei præterea celeberrimæ appellandæ erunt, singularumque sacrificia, ritus, instituta, quæ cum platonis omnino consentiunt, præferenda, quotquot a Brachmanis, Judæis, Magis, Ægyptiis sancita sunt. » Hæc ille.

CAPUT VIII.

De Moyse simul ac Judæis, ex libro ejusdem tertio.

Qui rursus libro tertio Moysis mentionem his verbis facit : « Deinceps vero, inquit, Jannes et Jambres, scribæ rerum sacrarum Ægyptii, quo tempore Ægypti sinibus ejecti Judæi sunt, claruere, viri omnium judicio rerum magicarum scientia nemini concedentes. Quippe ambo quidem communi Ægyptiorum consensu delecti sunt, qui Musæo duci Judæorum, cujus apud Deum potentissimæ preces erant, sese oppouent, adeoque gravissimas quasque calamitates a Musæo in Ægyptum iuvectas omnium in oculis dissolvere ac dissipare potuerunt. » 412 Quibus sane verbis Numenius, cum editorum a Moyse miraculorum, tum divini erga ipsum amoris consignatam fidem ac testatam reliquit.

CAPUT IX.

Ex Charilo poeta, de Judæis.

Jam vero Chærilus etiam, poeta vetustissimus, Judæicæ gentis meminit, ex qua permultos susceptæ a Xerxe rege adversum Græcos expeditionis successus fuisse testatur his verbis :

*Trajicit inde hominum genus admirabile visum,
Phœnicum sive illis grandis sonat ore loquela,*

*Montibus in Solymis nabitant, iustaque paludem
Immensam : attonsum squallens caput obsidet horror.*

Pro galcis, derepta ab equis, durataque fuma

Ora ferunt.

Ac Judæos quidem his ab eo verbis expressos ac designatos esse vel iude constat, quod et Hierosolyma in montibus iis quos Solymos Græci vocant, sita sit, et non longe ab Asphaltite palude absit, quæ, ut poeta loquitur, latissima est, omniumque Syriæ paludum maxima.

CAPUT X.

Apollinis de Hebræis oracula, ex Porphyrio, æquali nostro.

Porphyrius autem, libro primo *De oraculorum philosophia*, suum ipsius deum, Hebrææ gentis, una cum cæteris prudentiæ fama nobilissimæ clarisque populis, sapientiam testimonio suo laudantem inducit. Apollinis autem responsum illud est, qui ad prius edita de sacrificiis oracula, hæc deinceps adjungit, quibus tanquam omnis divinæ sapientiæ plenè diligentius attendendum esse præcipit.

(88-89) *Χοίριλος*. Eadem Josephus lib. 1 *cont. Apionem*, pag. 1047. edit. Græco-L.

Α χωρήσασθαι καὶ ἐκνήθασθαι τοὺς λόγους τοῦ Πυθαγόρου ἐπικαλέσασθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκίμουνα, προσφερόμενον αὐτῶν τὰς τελευτὰς, καὶ τὰ δόγματα, τὰς τε ἰδρύσεις συντελούμενας Πλάτωνι ὁμολογουμένως, ὅπως Βραχμῶνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Μάγοι, καὶ Αἰγύπτιοι διέθεντο. » Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶνδε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ Μωυσέως ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων, ἀπὸ τοῦ γ' τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως.

Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ βίβλῳ Μωυσέως ὁ αὐτὸς τὰδε λέγων μνημονεῖται : « Τὰ δ' ἐξῆς Ἰανῆς καὶ Ἰαμβρῆς, Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες οὐδένης ἡττους μαγεῦσαι κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνόμενον ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαῖον γοῦν τῶν Ἰουδαίων ἐξηγησάμενον, ἀνδρὶ γενομένῳ θεῶν ἐξασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παραστήναι ἀξιωθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οὗτοι ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν, ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπέγηε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας αὐτῶν ἐπαλύεσθαι ὥσθησαν δυνατοί. » Διὰ δὲ τούτων ὁ Νουμήμιος καὶ τοὺς ὑπὸ Μωυσέως ἐπιτελεσθεῖσα παραδόξως θαύμασι, καὶ αὐτῶν δὲ ὡς θεοφιλεῖ γενομένη μαρτυρεῖται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Χοίριλου ποιητοῦ, περὶ Ἰουδαίων.

Τοῦ δὲ Ἰουδαίων ἔθνους καὶ Χοίριλος (88-89) ἀρχαῖος γενόμενος ποιητῆς μέμνηται, καὶ ὡς συνιστράτευσαν τῶν βασιλέων Ἐίρην ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Λέγει δὲ οὕτως :

*Τῶν δ' ἐπίθεν διέβαινε γένος θανυστῶν ἰδοῦσαι,
Γλώσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀριέν-*

*ῖτες,
Ἰκρον δ' ἐν Σολύμοις ἔρσει, πλατέη κατὰ λίμνην,
Λύχμαλμοι κεφαλῆς, τροχοκουράδες (90) αὐτῶν
ὑπερθεῖν,
Ἰπκων εὐαρτὰ πρόσωπα ἐφόρουν ἐσκληρότα κα-*
πινῶν.

Ἄλλοι δ' ἐστὶν, ὅτι περὶ Ἰουδαίων αὐτῶν ταῦτ' εἰρηται, ἐκ τοῦ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐν τοῖς παρ' Ἑλλήσι Σολύμοις ὀνομαζομένους ἔρσει κείσθαι, πλησίον δὲ εἶναι τὴν Ἀσφαλιτικὴν λίμνην, πλατωτάτην οὖσαν κατὰ τὸν ποιητὴν, καὶ μείζονα πασῶν τῶν ἐν Συρίᾳ λίμνῶν. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ οὕτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Ἐκ τοῦ Πορφυρίου τοῦ καθ' ἡμᾶς, χρησιμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ Ἑβραίων.

Ὁ δὲ Πορφόριος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἐκ *λογίων φιλοσοφίας*, αὐτὸν εἰσάγει τὸν αὐτοῦ θεὸν τῶν Ἑβραίων γένει, μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ συνέσει βωμμένων ἔθνῶν, σοφίαν ἐπιμαρτυροῦντα. Λέγει δὲ ὁ παρ' αὐτῶν Ἀπόλλων δι' οὗ ἐκτίθεται χρησμοῦ, τὰδε. « Ἐκκειμένων δὲ ἐτι περὶ τῶν θυσῶν ἐπάγει, οἷς προσέγειν δεῖ, ἅτε μεστοὶ οὖσι πάσης θεοσοφίας.

(90) *Τροχοκουράδες*. Joseph. *τροχοκουρίδες*.

Αἰσινή γὰρ ὁδὸς μακάρον, τρηχιδά τε πολλῶν, ἅλκοθέοις τὰ πρῶτα διοργανήν κλιθεῖσιν.
 Ἄραπτοι δὲ ἕσσιν ἀθέσφατοι ἐγγεγραμένοι,
 Ἄς πρῶτοι μερόσων ἐπ' ἀκείρονα πρῆξιν ἐφηραν,
 Οἱ τὸ καλὸν πίνοντες ὕδωρ Νειλώτιδος αἰῆς.
 Πολὺς καὶ Φοινίκης ὁδοὺς μακάρων ἐδάσαν,
 Ἄσσυροι, Αὐτοὶ τε, καὶ Ἑβραίων γένος ἀνδρῶν.

Καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, οἷς συγγραφεὺς ἐπιλέγει·
 « Χαλκόθεος γὰρ ἢ πρὸς θεοὺς ὁδὸς, αἰσινή τε καὶ
 τραχία, ἥς πολλὰς ἀραπαύς βάρβαροι μὲν ἐξέυρον,
 Ἕλληνες δὲ ἐπλανήθησαν, οἱ δὲ κρατούντες ἦδη καὶ
 εὐφραίναν. Τὴν δὲ εὐρεσιν Αἰγυπτίους ὁ θεὸς ἐμαρ-
 τώρησε, Φοινίξ τε καὶ Χαλδαίος· Ἀσσύριοι γὰρ
 οὗτοι· Αὐτοὶ τε καὶ Ἑβραῖοι. Ἐτι πρὸς τούτους
 καὶ ἐν ἑτέρῳ φησὶν ὁ Ἀπόλλων·

Μοῖνοι Χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἡδ' ἄρ' Ἑβραῖοι,
 Αἰδογένηλον ἀνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἀγνώζ.
 Καὶ πάλιν ἐρωτηθεὶς, τίμη λόγῳ πολλοὺς λέγουσιν
 οὐρανῶν, ἔγραψε τάδε·

Εἰς ἐν παντὶ πέλει κόσμου κύκλος, ἀλλὰ σὺν

[ἐπὶ]

Ζώναισιν περιέρχεται εἰς ἀστερόεντα κέλευθα,
 Ἄς δὴ Χαλδαῖοι καὶ ἀριζήητοι Ἑβραῖοι
 Οὐρανίους ὀνόμαζαν, ἐς ἐξόδοματον ἐρόμον ἔρπειν.»

Περὶ μὲν τῆς Ἰουδαίων τε καὶ Ἑβραίων προση-
 γορίας, τῆς τε παρ' αὐτοῖς πάλαι διαπρεπούσης εὐ-
 σεβείας τε καὶ φιλοσοφίας, ἐκκελεύθη ταῦτα. Περὶ δὲ
 τῆς πατρῶις αὐτῶν ἱστορίας θεὰ ὅπως συνεφώνησαν.
 Μωυσέως ἐν ταῖς τοῦ παντὸς ἀρχαιοτομῆσιν κατακλυ-
 σμῶν ἱστορησαντος, καὶ ὡς ὁ παρ' Ἑβραίοις ὀνομα-
 ζόμενος Νωε, ἐν λάρνακι ἕλιου πεποιημένῃ μετὰ τῶν
 οικίων διασώσεται· Βηρωσῶς ὁ Χαλδαῖος, καὶ
 Ἰερώνυμος ὁ Αἰγύπτιος, Νικόλαος τε ὁ Δαμασκηνός,
 ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως τῶν αὐτῶν ἐμνημόνευ-
 σαν, ἰώσηπος ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἀρχαιολογίας τού-
 των παρατίθεται τὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἀποτῆς Ἰωσήπου Ἀρχαιολογίας, ὁπόσοι τῶν ἐξω-
 θεῶν συγγραφέων ἐμνήσθησαν τοῦ παρὰ Μωυ-
 σῆ κατακλυσμοῦ.

« Τοῦ δὲ κατακλυσμοῦ τούτου καὶ τῆς λάρνακος
 μνησθῆναι πάντες οἱ τὰς Βαρβαρικῆς ἱστορίας ἀνα-
 γραφότες, ὧν ἔστι καὶ Βηρωσῶς ὁ Χαλδαῖος. Διη-
 γομῆμος γὰρ τὰ περὶ τῶν κατακλυσμῶν οὕτω που
 διέκει· Λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου (91) ἐν τῇ Ἀρ-
 μενίᾳ πρὸς τῷ θρεῖ τῶν Κορδαίων ἐτι μέρος τι
 εἶναι, καὶ κομίζεσθαι τινὰς τῆς ἀσφάλτου ἀφαροῦντας.
 Χρῶνται δὲ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι τῷ κομίζομένῳ
 πρὸς τοὺς ἀποτροπισμασίους. Μένειται δὲ τούτων καὶ
 Ἰερώνυμος (92) ὁ Αἰγύπτιος, ὁ τῆν ἀρχαιολογίαν τὴν
 Φοινικικὴν συγγραφάμενος, καὶ Μνασῆας δὲ, καὶ οἱ
 ἕλιου πλείους. Καὶ Νικόλαος δὲ ὁ Δαμασκηνός ἐν τῇ

(91) Λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου. Hæc Joseph. i Antiquit., cap. 4, pag. 10, edit. Græco-L.

(92) Ἰερώνυμος, etc. Hi ex eodem Joseph. lib. cont. Apionem plūssimi; sed Hieronymus, qui Phœnicum historiam scripsisse hic dicitur, lib. i cont. Apionem pag. 1050, ἵβριτ τῶν διαδόχων opus edidisse memoretur, æqualis Hecatæi, Syriæ præ-

A Ardua, et innumeris ditum est via constia saxis.

Ac primum e vultis rigido stridentibus ære
 413 Panditur : hinc carsi ambiguo discrimine calles,
 Quos fructu immenso primi docere nepotes,
 Nilivæ undantes potant qui gurgite lymphas :
 Plurima quin etiam ad superas via cognita sedes
 Phœnicis, Assyrio, Lydo, Hæbræoque colonis.

Et quæ sequuntur, quibus explicandis auctor ita subdit : « Nam quæ ad deos via ducit, æreis ob-
 structa vinculis, arduaque simul et aspera est, cu-
 jus cum barbari calles semitasque plurimas inven-
 erint, Græci tamen partim ab ea prorsus aberrant,
 partim eam cum jam tenerent, etiam deprava-
 runt. Ceterum illius inventionem Ægyptiis, Phœ-
 nicibus, Chaldæis (Assyrii cum illi sunt), Lydis, et
 Hæbræis deo assignandam esse testatur. Præterea

B in altero quodam oraculo idem Apollo sic fatur :

Chaldæo Hæbræoque unis sapientia cessit,
 Qui casto æternum venerantur numen honore.

Idemque consultus, quo sensu cælestes orbis mul-
 tos esse dicere, ita respondit :

Unicus in toto curvatur circulus orbe,

At septem zonis astrorum eductus in oras.
 Hus Chaldæo ait, famoque illustris Hæbræus,
 Nomine cælestes, septeno serpente cursu. »

Ac de Judæorum quidem Hæbræorumque nomine,
 deque summa, qua jam olim præstiterunt, pietatis
 ac philosophiæ laude, modo satis. Nunc vero patriæ
 ipsorum historiæ veritati quam multi suffragauerunt,
 astude. Ac primum, illud, quod in antiquissima
 C universi orbis historia diluvium Moyses commemo-
 rat, a quo is, quem Hæbræi Noemum vocant, arcæ
 lignæ beneficio cum reliqua familia servatus fue-
 rit, a Beroso Chaldæo, Hieronymo Ægyptio, et Ni-
 colao Damasceno historicis referri, Josephus libro
 primo Antiquitatum hunc in modum prodidit.

414 CAPUT XI.

Ex Josephi Antiquitatis, quam multi scriptorum
 gentium Mosæici diluvii meminere.

« Hujus, inquit, tum diluvii, tum arcæ memine-
 runt, quotquot barbarorum historias conscripse-
 runt. Quos inter, Berosus Chaldæus, in ea, quam
 habet, diluvii narratione ita scribit : Atque hujus
 D navigii partem etiamnum aliquam in Armenia, circa
 montem Cordyæorum servati ferunt, ex qua derasi
 bituminis aliquid, loci ejus indigenæ ad procuran-
 dam maxime et averrucandam Numini iram ge-
 stare consueverint. Ejusdem rei mentionem quoque
 facit Hieronymus Ægyptius, qui præscam Phœnic-
 um historiam conscripsit, itemque Mnæas, ali-
 que complures. Quibus Nicolaum Damascenum ad-

ses sub Antigono rege; quem de Judæorum rebus
 mentionem nullam fecisse queritur. Quod autem
 legebamus, cum perὶ διαδόχων scripsisse, vereror ne
 διαδοχῶν legendum sit. Cujus argumenti lib. citat
 Athenæus lib. vi, pag. 275, Nicææ cujusdam Nicæ-
 ensis.

de, qui libro nonagesimo sexto hæc habet : Est, inquit, supra Minyadem mons ingens in Armenia, Barin vocant, ad quem plerique cum diluvii tempore confugissent, eos periculum effugisse narrant. Præterea certum quemdam arca vectum, summum ad montis verticem appulisse, ac lignorum ibi reliquias perditu conservatas fuisse. Is vero non alius utique fuerit, quam qui a Moyse Judæorum legislatore memoratur. » Hæc Josephus.

CAPUT XII.

Ex Abydeni scriptis, de diluvio.

Ego vero, ut ex Medorum etiam atque Assyriorum monumentis aliquid habeas, ex Abydeni commentariis locum hunc eadem ipsa de re subjiciam. « Huc, inquit, cum alii plerique, tum etiam Sisithrus in imperio successit, cui cum Saturnus imbrum vim maximam decimo quinto mensis Desii fore prædixisset, et quidquid literis comprehensum erat, id totum apud Heliopolim Sipparorum occultari seponique jussisset : is Dei mandati obsecutus, continuo navigationem Armenios versus instituit, in qua repentino divinæ prædictionis eventus occupatur. Tertio autem die, quam tempestas remitti cœperat, aves 415 emitit explorandi gratia, sicubi terram undis emersam atque existentem viderent. Quæ cum immensum in pelagus incidissent, nec, quo succederent, omnino quidquam occurreret, ad Sisithrum deus revolverunt, aliaque postea similiter emisæ. At cum tertio idem fecisset, vobique compos evasisset (quippe volucres alis limo plenis redierant) illico, deum numine hominum societati Armeniam appulsum, amuleta suis e lignis confecta, quæ de collo suspensa gestarent, indigenis suppeditavit. » Hactenus ille.

(93) *Μεθ' ὃν ἄλλοι.* Huc locum representat B. Cyrillus Alexandrinus, contra Julianum Apostatam, lib. 1, pag. 5, manuscr. Græci.

(94) *Σελισθρος.* Cyrill. *Ἐπισουθρος.* De quo idem paulo post. vero simili conjectura : *Ἐπισουθρον* μὲν οὖν ὀνομάζουσι τὸν Νῶε, τὰγα ποῦ κατὰ φωνὴν Ἀσσυρίων.

(95) *Σιπαρόσιον.* Cyrill. unico π, scribit *Ἐσιπαρόσιον.* Dormitabat, ut fere semper, vetus interpretis (quem *Œcolampadius* esse aiunt) dum verteret, in *sculpturis.* Tractus, seu regionis nomen est.

(96) *Εὐθῶς ἐπ' Ἀρμενίου ἀνάπλεσε.* Cyrill. *Ἡθῶς ἐπ' Ἀρμενίης ἀνέπλωσε.* Utrumvis elige : utriusque probō.

(97) *Παραντικά μερ x. τ. ἐ. ἠ. θ.* Meliora hæc videntur, quam quæ *Cyrrill.* καὶ παρ' αὐτῆ ἰών, κατελάμβανε τὰ ἐκ Θεοῦ, quibus tamen suis quoque sensus esse potest.

(98) *Ἐπειτα ὡς ἐκόπασε.* Apud Scaligerum rectius, ut existimo, legitur, *ἐπεί τε ὡς ἐκόπ.* Ionibus enim τε et ὡς, *παρῆκουσαι* particulae, mirifice placent. At Cyrill. habet, *ἐπεί τε ὡς ἐκόπασε.* Quis enim ὡς; Θεός, opitior : præcessit enim Θεός.

(99) *Μετῆι τῶν ὀρνίθων.* Cyrill. *μετῆι,* rectius *μετῆι,* quod ionicum est. Hic porro genitivus, Græcorum ex more. Demosthen. *Ὀλυνθ. ι.* λαμβάνειν τῶν ἐν τῇ χῶρᾳ, ex regionis fructibus decerpere.

ἠ ἐνενηκοστῆ καὶ ἑκτῆ βίβλῳ ἱστορεῖ περὶ αὐτῶν, λέγων οὕτως· Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, Βάριν λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, λόγος ἔχει περισοθῆναι, καὶ τινὰ ἐπὶ λάρνακος ὀχυρῶμενον ἐπὶ τὴν ἀκρῶρειαν οὐκείλαι, καὶ τὰ λεύκανα τῶν ξύλων ἐπιπολῶ σοθῆναι. Γενετός δ' αὖ οὗτος, ὄντινα καὶ Μωυσῆς ἀνέγραψεν, ὃ Ἰουδαίων νομοθέτης. » Ταῦτα μὲν ὁ Ἰωσήπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἀπὸ τῆς Ἀβυθροῦ γραφῆς, περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.

Ἐγὼ δὲ σοι, τὰ Μηδικὰ καὶ Ἀσσύρια διελέθων, ἐκ τῆς Ἀβυθροῦ γραφῆς περὶ τῆς αὐτῆς ἱστορίας τάσοε τοῦ ἀνδρὸς παραθήσομαι τὰς λέξεις· « Μεθ' ὃν (93) Ἄλλοι τε ἤρξαν, καὶ Σελισθρος (94), ὧδὴ Κρόνον προσημαίνει μὲν ἔσσεσι πλήθος θυβρων Δεσίου πέμπτη ἐπὶ δέκα, καλεῖται δὲ πᾶν ὃ τι γραμμάτων ἦν ἔχθμενον, ἐν Ἥλιον πόλει τῆ ἐν Σιπαρόσιον (95) ἀποκρύψαι. Σελισθρος δὲ ταῦτα ἐπιτελεῖα ποιήσας, εὐθῶς ἐπ' Ἀρμενίου ἀνάπλεσε (96), καὶ παραντικά μιν (97) κατελάμβανε τὰ ἐκ Θεοῦ. Τρίτη δὲ ἡμέρη ἔπειτα, ὡς ἐκόπασε (98), μετῆι τῶν ὀρνίθων (99) πλεῖρον ποιούμενος, εἰς κοῦ γῆν ἴσταιν (1), τοῦ ὕδατος ἐκόψασαν. Αἱ δὲ, ἐκδοχομένοι σφέας πλάγματος ἀχάνος (2), ἀπορέουσαι ἐκῆ κατορηθήσονται, παρὰ τὸν Σελισθρον ὄπσω κομίζονται, καὶ ἐπ' αὐτῆσιν ἔπειται. Ὡς δὲ τῆσι τρίτησιν εὐτύχων, ἀπῆκατο (3) γὰρ δὴ πηλοῦ κατὰπλεσι τοῦσ τασούσ (4), θεοί μιν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίζουσιν· τὸ δὲ πλεῖστον ἐν Ἀρμενίῃ περιπίπτα ξύλων ἀλεξίφάρμακα (5) τοῖσιν ἐπιχωριοῖσι παρῆταε. » Ταῦτα μὲν οὗτος.

oculisque subducitur; navigium autem ad Armeniam appulsum, amuleta suis e lignis confecta, quæ de collo suspensa gestarent, indigenis suppeditavit. » Hactenus ille.

Et *Olynth.* π, μὴ μόνον πόλεων καὶ τόπων φαίνεσθαι προσημαίνουσιν. Notand. illud Xenophont. orat. de Agesilao, τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων ταίχων, τῆ φιλανθρωπία ὑπὸ χεῖρα ἔποιετο. At lib. iii *Histor.* huc Abydeni loco similitus : οἱ δὲ ἐπεμύτην τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἰππευσάντων. Atque hunc idiotismum Galli nostri vehementer amant.

(1) *Ἐπὶ κοῦ γῆν ἴσταιν.* Optime Cyrillum hinc corrigas, apud quem, et *ποῦ γῆν ἴσταιν.*

(2) *Ἀχάνος.* Et istuc malim, quam τὸ ἀφανέος Cyrilli.

(3) *Ἀπῆκατο.* Cyrill. ἀπῆκατο, et paulo post κατὰπλεως ποῦ κατὰπλεσε, Sed Eusebiana lectio melior, et *ἰωνικωτέρα* : tantum ἀπῆκατο, pro ἀπῆκατο reponendum.

(4) *Τασούσ.* Pedes? an alas? utrumque fieri potuit. *Œcolampadius* fœdissime, qui a luto abissis, et in Tarsos venisse dicit. Pessime omnino de summo antistite meritis est tenebrosus homo, non *Lampadius* : nec sine stomacho inquinatissima venou legi potest, quam hoc maxime loco, vel de industria fictam, vel in somnis cusam esse dicas. Dignum erat opus alia manu, quam esset doctissimi ac disertissimi Borbonii, qui desiderium nostrum acere maluit, quam explere.

(5) *Ἀλεξίφάρμακα.* Hinc Cyrilli vitium tollas, apud quem legitur, *φάρμακα ἦν,* καὶ τῶσιν, etc.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

A

CAPUT XIII.

Ἀπό τῆς Ἰωσήφου Ἀρχαιολογίας, περὶ τοῦ πλεί-
ους μνημονεύεται τῆς τῶν παλαιῶν μακροβί-
ου ζωῆς.

Ex Josephi Antiquitatibus, longioris priscorum vitæ
meminisse complures.

Πάλιν δὲ Μωυσεύς τοὺς πρώτους φόντας ἀνθρώπων
μακροβίους γεγενῆσθαι φησάντας, μάρτυρας καὶ τού-
του παρατίθεται τοῦ λόγου τοὺς Ἑλλήνων συγγρα-
φεῖς, ὡς λέγουν ὁ Ἰώσηφος ἢ Μηθεῖος δὲ (6) πρὸς τὸν
νῦν βίον καὶ τὴν βραχυτέραν τῶν ἐτῶν ἂ ζωμένων, συμ-
βαλὼν τὸν τῶν παλαιῶν, ψευδῆ νομίζω τὰ περὶ
ἐκείνων λεγόμενα, τῷ μηδὲ νῦν τοσοῦτον ἐπὶ βίῃ
καταλείπειν χρόνον τεκμαιρόμενος, μηδ' ἐκείνους
εἰς ἐκείνῳ τὸ μήκος τῆς ζωῆς ἀφίχθαι. Οἱ μὲν γὰρ
θεοφιλεῖς ἄνθρωποι, καὶ ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ γενόμενοι,
καὶ διὰ τὸ τροφῆς ἐπιτηδειοτέρας πρὸς πλείονα χρό-
νον ὄσας (7), εὐχόμενοι ἔξω πλῆθος τοσοῦτων ἐτῶν
ἔπειτα καὶ δι' ἀρετῆν, καὶ δι' εὐχρηστῶν ὧν ἐπε-
ψύον, ἀστρολογίας καὶ γεωμετρίας, εἰς ἑτη πλείονα
ζῆν τὸν Θεὸν αὐτοῖς παρασχέει (8), ἅπερ οὐκ ἦν
ἐπαρῶς αὐτὰς προεπιπνέει μὴ ζῆσασιν ἑξακοστίους
ἡμετέρους· διὰ γὰρ τούτων ὁ μέγας ἑναντὸς πλη-
ροῦται. Μαρτυροῦσι δὲ μοι τῷ λόγῳ οἱ παρ' Ἑλλήσι
πάντες καὶ βάρβαροι συγγραψάμενοι τὰς ἀρχαιολο-
γίας. Καὶ γὰρ καὶ Μάνεσιος ὁ τῆν τῶν Αἰγυπτιακῶν
πονησίμων ἀναγραφῆν, καὶ Βηρωτάδος ὁ τὰ Χαλδαϊκὰ
συναγαγὼν, καὶ Μόλιος (9), καὶ Ἐστιαῖος (10), καὶ
πρὸς αὐτοῖς ὁ Αἰγύπτιος Ἰερώνυμος, οἱ τε τὰ Φοι-
νικικὰ συνταξάμενοι, συμφωνοῦσι τοὺς ὅπ' ἐμοῦ λεγο-
μένοις· Ἡσιόδῳ τε (11) καὶ Ἐκαταῖοις, καὶ Ἑλλά-
ντιος· καὶ Ἀκουσίλοιοις, καὶ πρὸς τοὺς Ἐφοροῦς,
καὶ Νικόλαοις ἱστοροῦσι τοὺς ἀρχαίους ζῆσαντας ἐτη
χλίστα. Περὶ μὲν οὖν τούτων, ὡς ἂν ἐκάστοις ἢ φίλων,
ὄστω σκοπεῖταισων. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἀπό τῆς Ἀβυδηνοῦ γραφῆς, περὶ τῆς τοῦ πύργου
κατασκευῆς.

Πάλιν Μωυσεύς περὶ τῆς τοῦ πύργου κατασκευῆς,
καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς γλώττης εἰς πολλὰς συναχθῆσαν

(6) Μηθεῖος δέ, etc. Josephum adī, lib. 1 Antiq.,
cap. 4, pag. 11.

(7) Ὅσας. Joseph. εἶναι, quod præstat.

(8) Τὸν Θεὸν αὐτοῖς παρασχέει. Ita etiam Jo-
seph. Malim tamen, et σύνταξις ipsa postulat, ὁ
Θεὸς αὐτοῖς παρέχει, ἂν παρέσγειν. Quod sequitur
προεπιπνέει, non est, assueti, ut Josephi interpr.
veritit, sed ὑψηλίσθαι, διδάσκειν, παραδόναι τοῖς
ἄλλοις.

(9) Μόλιος. Josephus Μώγιος. Suidas quidem
Μόλιος proprium nomen agnoscit, ejusdem autem, non
addit. Josephus ipse lib. 11 contra Apionem p. 1061,
et p. 1078 et 1079 pluribus, non Moli, sed Molonius
Apollonii meminit, a quo perperam de Judæis scrip-
tum aliquid fuerit. Sed Mochum inter Phœnicios
scriptores censet Tatianus infra, pag. 495: Τὰ
Φοινικῶν, inquit, οὕτως ἔχει. Γεγονῆσι παρ' αὐτοῖς
ἄνθρωποι τρεῖς, Θεόδοτος, Ἰψικράτης, Μώγιος· τούτων
τὰς βίβλους εἰς Ἑλληνίδα κατέταξε φωνῆν Ἀσιτικός,
ὁ καὶ τοὺς βίους τῶν φιλοσόφων ἐπ' ἀκριβῆς πε-
ραγευσάμενος. Addere potuit Dium, Hieronymum,
Sanctiathonem, vel Sanctoniathonem, quem pos-
tremum, sed vitiose Σουναθίωνα scriptum, cum
cod. Mochu Atheuzus conjungit, sub fin. lib. 11.

B

Præterea, quod hominum qui principes nati sunt,
diuturni ævi fuisse Moyses asseverat, ejus quoque
rei testes gentilium scriptores a Josepho laudan-
ti, his verbis: « Nemo, inquit, priscorum homi-
num vitam, cum nostræ annorumque nostrorum
brevitatem componens, quæ de ipsis memorantur,
falsa esse putet; dum ex longe brevioribus vitæ
nostræ spatiis, ne veteres quidem illos tantum vi-
vendo temporum conficere potuisse conjiciet. Nam
illi sane, partim quod Deo cariiores, ipsaque illius
manu sati essent, partim quod cibis vim suam
diutius integritatemque retinentibus uterentur, vi-
tam in tot annos propagare commode poterant.
Adde verum etiam fuisse, ut partim in virtutis suæ
præmium, partim ad accuratioris ac certioris
cum astrologiæ, tum geometriæ, quas ipsi artes in-
venerant, usum et experientiam, longiorem eis
Deus vitam indulgeret; quippe qui nisi sexcentos
minimum annos, quot videlicet Magnus Annus ab-
solvitur, vivendo complevisset, certi nihil unquam
illis de rebus posteris tradidissent. Cujus equidem
rei testes habeo, quotquot Græcos inter barbaros
que rerum antiquarum monumenta reliquere. Nam
et Manethus, qui Ægyptiacam, et Berosus, qui
Chaldaicam scripsit historiam, et Mosis, et Hes-
tiæus, et Hieronymus Ægyptius, quique res Phœ-
nicum prosecuti sunt, uno mihi omnes ore suf-
fragantur. Imo etiam Hesiodus, Hecateus, Helli-
nicus, Acusilaus, Ephorus item et Nicolaus vete-
res mille annos vixisse tradunt. 416 Ac de his
quidem, prout libuerit, quisvis existimet. »

CAPUT XIV.

Ex Abydeno, de turris molitione.

Rursus, quod a Moyse de turris illius molitione,
deque consecuta linguæ unius in plurimas divi-

ubi Cynulcus, πλὴν εἰ μὴ ἄρα παρὰ τοὺς τὰ Φοινικὰ
(recte Casaubon. corrigat Φοινικὰ) συγγεγραφόσι,
Σουναθίωνα, καὶ Μώγιος τοὺς ὄσας πόλεις. Ulpia-
num hominem Tyrium alloquitur. Nec a Mochu
isto me revocat, quod hic paulo post, τοὺς τὰ Φοι-
νικικὰ συνταξάμενους, a Molo et cæteris distinguere
videatur. Nam in cæteris illis, Hieronymus Ægy-
ptius habetur, quem tamen supra τὴν ἀρχαιολογίαν
τὴν Φοινικικὴν συγγράψασθαι dicit. Quid quod οἱ τὰ
Φοιν. non οἱ τε legi possit?

(10) Ἐστιαῖος. De hoc certi nihil occurrit: nec
eum, quod sciam, Josephus contra Apionem inter
eos numerat, qui Judeorum meminerunt. Eum ta-
men hic lib. Antiq. 1, c. 5, iterum appellat. Est
apud Athenæum lib. vi, p. 275, Hestias ejusdem
Pontici vox egregia: Ὁ Ποντικὸς Ἐστιαῖος, inquit,
καλῶς ἐκαυάτω, μὴτε ἀνατέλλοντα μὴτε καταδου-
κῶν ποτε τὸν ἥλιον ἐωρακέναι, διὰ τὸ παιδεία παντὶ
κἀρῶ προσέγειν, ὡς ὁ Νικαῖος Νικίας ἱστορεῖ ἐν
ταῖς Διαδοχαῖς.

(11) Ἡσιόδῳ τε, etc. Qui sequuntur, noti omnes
ex iisd. maxime lib. contra Apionem: de Hecateo
sup. dictum est.

sione narratur, is quem paulo ante nominavi, re- A rum Assyriarum scriptor his verbis confirmavit : « Suut etiam, inquit ille, qui primos homines e terra natos, cum et viribus et corporis mole confiderent, potentiamque Superis ipsis majorem affectarent, immensæ altitudinis turrim, ubi nunc sita Babylon est, molitos esse dicant; quæ cum jam propius abesset a cœlo, ventos ipsos navata diis opera, vastam et immanem eorum in capita substructionem effudisse, ejus ex collapsæ rudibus ea, quam Babylonem vocant, exstiterit. Homines porro, quorum ad id tempus una eademque lingua fuerat, multiplicem ac discrepantem ex eo vocem emisisse, ac postmodum Saturnum inter ac Titana bellum esse conflatum. » Cæterum locus, in quo turrim excitabant, hodie Babylon nominatur, propter eam, quæ contigit, purioris ante illustriorisque sermonis confusionem: Hebræis enim *confusio Babel* est.

CAPUT XV.

Multos etiam alios ejusdem meminisse, ex Josephi Antiquitatibus.

Atque bujus etiam turris, et linguarum inter homines divortii hunc in modum Sibylla meminit: « Cum eatenus eadem lingua universi homines uterentur, altissimam turrim ædificare nonnulli cœperunt, qua scilicet in cœlum usque conscenderent. At dii ventis immisissæ turrim evertere, ac loquelam singulis propriam tribuere, quo factum, ut ea civitas Babylon vocaretur. » Ejus quoque agri, quem Senaar nominant, in Babylonia regione siti mentionem Hestiese facit his verbis: « Sacerdotibus, qui exitium effugerant, raptis secum Jovis Enyalii sacris, in Senaar Babyloniæ agrum sese primum receperunt; 417 inde vero quædam terrarum dissipantur, ac prout communem hi aut illi forte linguam sortiti erant, communia quoque domicilia passim collocant, oblatam quique casu regionem occupantes. »

(12) Έντι δ' οί. Hæc ipsa laudantur a B. Cyrillo Alexandr. lib. 1 contra Julian., fol. 5 B codic. manuscr., edit. autem Græco-L. p. 9, ubi ex nostro corrigendum est τῆ, ac mutandum in ἐντί, quod Ionicum est, et of ante λέγουσι collocandum.

(13) Έκ τῆς ἀνασχ. Recte. Itaque reponendum apud Cyrill. ἐκ τῆς, unde plurimum ei lucis.

(14) Πύργων τύρσιν. Satis intelligebam πύργων (unde majore vitio πύργων exstiterit) merum esse glossema, quod τύρσιν, Ionicam poeticamque vocem, explicaret. Vestigium ejus in Cyrillo nullum.

(15) Θεοῖσι βωθόρτας. Optime: quæ voces in Cyrillo manuscr. mixtim et confuse leguntur, εἰσοσοβωθόρτας, unde Borbonius fecit εἰς θέοντας, vel potius εἰσθέοντας.

(16) Δῆτρα. Malim cum Cyrillo τοῦ δὴ τὰ.

(17) Έκ θεῶν. Duæ voces interpretantī exciderunt; verte si libet, *Deorum consilio, numine, voluntate.*

(18) Πελύθρα. Conjeceram πολύθρον, firmat conjecturam Cyrillus.

(19) Μετὰ δὲ Κρόνῳ, etc. Hæc apud Cyrillum non

habentur: multo minus quæ sequuntur: sunt enim Eusebii, non Abydeni.

(20) Περί δὲ τοῦ πύργου. Josephus loco citato. Quæ paulo ante locum Abydeni, laudat Cyrillus ex Alexandro Polyhistoro.

(21) Τοῦ Ἐνυάλου. Male editum erat τῆς Ἐνυ. At Joseph. Ἐνυάλου, perperam ut videtur. Ἐνυάλος quidem Mars ferè dicebatur: hoc tamen cognomentum Bæcco non invidit, ut constat ex Macrobio Saturn. lib. 1, c. 19 initio. Cur invideret Jovi?

(22) Σκιδνάται. Neutrum in Jove cognomentum doctissimus Cyrillus agnoscit. (23) Τῆς ὁμογλωσσίας. Joseph. contra, ἄλλογλωσσίας, utrimque recto sensu probari potest.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅς καὶ ἕτεροι πλείους ἐμνήσθησαν τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς Ἰωσήπου Ἀρχαιολογίας.

Περί δὲ τοῦ πύργου (20) τούτου καὶ τῆς ἀλλοφωνίας τῶν ἀνθρώπων μὲνηται καὶ Σιδύλλα λέγουσα οὕτως: « Πάντων ὁμοφώνων ὄντων τῶν ἀνθρώπων, πύργον ἠκοδόμησάν τινες ὑψίστατον, ὡς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναθροόμενοι δι' αὐτοῦ. Οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμουσ ἐπιπέμφαντες ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἴδιαν ἐκάστην φωνὴν ἔδωκαν, καὶ διὰ τοῦτο Βαβυλῶνα συνέθη κληθῆναι τὴν πόλιν. » Περί δὲ τοῦ πεδίου τοῦ λεγομένου Σενάαρ ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ χώρα μνημονεῖται Ἐστιαῖος λέγων οὕτως: « Τῶν δὲ ἱερῶν τοῦς διασωθέντας, τὰ τοῦ Ἐνυάλου (21) Διὸς ἱερόματα λαθόντας, εἰς Σενάαρ τῆς Βαβυλωνίας ἔλθειν σκιδνάται (22) δὴ τὸ λοιπὸν ἐντεῦθεν ὑπὸ τῆς ὁμογλωσσίας (23), τὰς συνοικίας ποιησάμενοι πανταχοῦ, καὶ γῆν ἕκαστοι καταλάμβανον τὴν ἐντεχούσαν. »

C

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

A

Περὶ τοῦ τῶν Ἑβραίων προπάτορος Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Πάλιν Μωϋσέως τὴν κατὰ τὸν Ἑβραίων προπάτορα Ἀβραάμ ἱστορίαν εἰς πλάτος ἐπιβεβμένον, μαρτυρεῖν αὐτῷ καὶ τοὺς ἐξουθεν ἱστορικούς ὁ Ἰωσήπος λέγει διὰ τούτων· « Μνημονεύει (24) δὲ ἡμῖν τοῦ πατρὸς Ἀβραάμου Βηρωσῆς, οὗκ ὀνομάζων, λέγων ὅτι οὕτως· Μετὰ τὸν κατακλισθῆναι δεκάτῃ γενεῇ παρὰ Χαλδαίους τὴν ἦν δίκαιος ἀνὴρ, καὶ μέγας, καὶ τὰ οὐράνια ἐμπειρος. Ἐκαταῖς δὲ καὶ τοῦ μνησθῆναι πλείον τι πεποιήκει. Βιβλίον γὰρ περὶ αὐτοῦ συναξάμενος κατέλιπε. Νικόλαος δὲ ὁ Ἰδαμασκηνός ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἱστοριῶν λέγει οὕτως· Ἀβραάμης ἰθασιεύου Δαμασκού, ἐπιηλὺς σὺν στρατῷ ἀφιγμένος ἐκ τῆς γῆς τῆς ὑπὲρ Βαβυλῶνα Χαλδαίων λεγομένης. Μετ' οὗ πολὺν χρόνον ἐξαναστὰς καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς χώρας, σὺν τῷ σφετέρῳ λαῷ εἰς τὴν μὲν Χανααναίαν λεγομένην, νῦν δὲ Ἰουδαίαν μετώκησας, καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου πληθύνσαντες, περὶ ὧν ἐν ἐτέρῳ λόγῳ δεῖξομαι τὰ ἱστορούμενα. Τοῦ τε Ἀβραάμου ἔτε καὶ νῦν ἐν τῇ Δαμασκηνῇ τὸ ὄνομα δοξάζεται, καὶ κώμη ἀπ' αὐτοῦ δεικνύνται, Ἀβραάμης ὀκτακτισλεγόμενη. Λιμοῦ δὲ (24*) χρόνους ὕστερον τὴν Χανααναίαν καταλαθόντος, Ἀβραάμης, Αἰγυπτίους εὐδαιμονεῖν πύθμενος, διαίρειν πρὸς αὐτοὺς ἦν πρόθυμος, τῆς τε ἀφθονίας τῆς ἐκεῖνων μύθεζων, καὶ τῶν ἐπείρου ἀκροατῆς ἐσόμενος, ὧν λέγοιεν περὶ θεῶν, ἧ γὰρ κρείσσοισιν εὐρεθεῖσαι κατακλιουθήσειν, ἧ μετακοσμήσειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ βελτίον, αὐτὸς ἀμείνων προκῶν. Εἰθ' ἔζη ἐπιλέγει· Καὶ σὺν ἡ Αἰγυπτίων τοῖς λογιστάτοις, τὴν τε ἀρετὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ὄξαν ἐνταῦθεν ἐπιφανεστέραν συνθεῖν γενέσθαι. Τῶν γὰρ Αἰγυπτίων διαφόροις ἀρεσκομένων ἔθεσι, καὶ τὰ παρ' ἀλλήλοις ἐκπαυλιζόντων νόμιμα, καὶ διὰ τοῦτο δυσμενεῖς ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους, συμβαλὼν αὐτῶν ἐκάστοις, καὶ διαπτύων τοὺς λόγους, οὗς ἐποιούσιντο περὶ τῶν ἰδίων, κενούς καὶ μηδὲν ἀληθῆς ἔχοντας ἀπέφαινε. Θαυμασθεὶς σὺν ὑπ' αὐτῶν ἐν ταῖς συνομοσίαις ὡς συνετάτατος, καὶ δεινός ἀνὴρ οὐ νοῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πείσαι λέγων περὶ ὧν ἂν ἐπιχειρήσειε διδάσκειν, τὴν τε ἀριθμητικὴν αὐτοῖς χαρίζεται, καὶ τὰ περὶ ἀστρολογίαν παραδίδωσι. Πρὸ γὰρ τῆς Ἀβραάμου παρουσίας, Αἰγύπτιοι τούτων εἶχον ἀμαθῆς. Ἐκ Χαλδαίων γὰρ ταῦτ' ἐροῦσιν εἰς Αἴγυπτον, ὅθεν ἦλθε καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. » Ταῦτα ὁ Ἰωσήπος.

intelligendi vi præditum, sed etiam ad persuadendum aliis, quidquid probandum suscepisset, potentissimum admirarentur. Itaque arithmetice eos atque astrologiam proluxe ac liberaliter docuit, quibus in artibus, ante ipsius adventum, Ægyptii hospites omnino ac peregrini fuerant. Quippe a Chaldæis in Ægyptum, indeque ad Græcos utriusque præcepta permanarunt. » Hæc Josephus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Εὐπολέμου περὶ Ἀβραάμ, ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυῆστορος περὶ Ἰουδαίων γραφῆς.

Συνάξει δὲ τοσούτοις καὶ ὁ Πολυῆστος Ἀλεξάνδρος, πολλῶν ἐν καὶ πολυμαθὴς ἀνὴρ, τοὺς τε μὴ πάριον τὸν ἀπὸ παιδείας καρπὸν πεποιημένους Ἕλλησι

(24) Μνημονεύει, etc. Hic locus exstat cap. 8, hb. i Antiquit., pag. 16.

CAPUT XVI.

De Hebræorum omnium parente Abrahamo, ex eodem.

Moysem prætere, in ea quam fusc de Abrahamo Hebræorum parente scribit, historia, consentientes habere gentiles historicos Josephus auctor est. Sic enim loquitur : « Ac Berosus quidem Abrahami parentis nostri, suppresso licet nomine, his tamen verbis meminit : Circa decimam post diluvium ætatem, vir quidam apud Chaldæos vixit, summa cum integritate morum, tum etiam dignitate rerumque celestium cognitione præditus. Hecateus vero non ejus tantum obiter meminit, sed etiam justum de ipso volumen scriptum reliquit. Nicolaus autem Damascenus quarto Historiarum libro hunc in modum loquitur : Abrahames Damasci regnavit, cum ex regione Chaldæorum ultra Babylonem sita cum exercitu profectus, eo commigrasset : inde vero haud longo post tempore, mutatis denuo sedibus, eam, quæ tum Chananæa, nunc autem Judæa nuncupatur, cum suis incoluit, necnon illius posterii numero ac multitudine aucti, quorum de rebus alium mihi sepono dicendi locum. Et vero, illustris etiamnum Abrahamæ nominis tota passim Damascena regione memoria est, ac certus quidam vicus ostenditur, quod Abrahamæ domicilium nominant. Verum, ubi gravis postea fames in Chananæam incubuisset, is quod annonæ copia Ægyptios abundare intelligeret, libenter omnino sese ad eos contulit, partim ut ipsorum ubertate frueretur, partim ut Ægyptiorum sacerdotum de diis opinionem acciperet : hoc utique consilio, uti si meliora traderent, ac sectaretur ; sin autem verus ipse sentiret, eos contra saniores ad mentem sententiamque traduceret. Ac deinceps ita subjungit : Cum Ægyptiorum, inquit, eruditissimis familiariter uteretur, novum ipse non ad virtutem modo suam, verum etiam ad nominis existimationem decus ac splendorem adjunxit. Nam quod Ægyptii discrepantibus moribus delectati, suos ipsimet aliorum alii ritus verbis elevarent, mutuoque propterea

odio tenerentur, ille cum singulis ita seorsim agebat, ut quidquid suis quique de rebus ac placitis disputarent id totum ipse respueret, et ab omni veritate vacuum esse demonstraret. Quo factum est, ut in quotidianis eum mutuisque congressibus, tanquam sapientissimum, nec singulari tantum

CAPUT XVII.

De Abrahamo, ex Eupolemo, quem laudat Alexander Polyhistor, ubi de Judicis scribit.

Quibus Polyhistor Alexander plane suffragatur, vir summi ingenii multæque eruditionis, idemque Græcis hominibus, qui non leviter ac perfunctorie

(24*) Λιμοῦ δὲ. Hinc novum caput Josephus orditur, suisque, non Nicolai, verbis utitur.

doctrinæ fructum degustarunt, longe notissimus. A
 Is igitur in ea, quam de Judæis textit, historia, res
 Abrahami sic ad verbum exsequitur: « Eupole-
 mus, inquit, in ea, quam de Judæis Assyrii habet,
 disputatione, auctor est, primum quidem Bahylo-
 nem urbem, ac postmodum turrim illam historico-
 rum omnium ore jactatam, ab iis qui diluvium ef-
 fugissent (Gigantes illi erant) excitatam, eaque
 deinde summa Numinis potestate disjecta, toto pas-
 sim orbe distractas ac dissipatas Gigantes fuisse.
 Idem ætate decima, Camarinæ, quæ Babyloniciæ ci-
 vitas est, quamque Urien nonnulli vocant, Græci
 Chaldæopolin interpretantur, Abrahamum natum
 esse tradit, qui cum mobilitate ac sapientia omni-
 bus anteaverit, tum vero astrologiam pariter et
 Chaldaicam invenerit, et singulari studio pietatis
 divinam sibi gratiam conciliarit. Hunc porro di-
 vino jussu, collocoato rerum suarum in Phœnicia
 domicilio, aolis lunæque conversiones ac reli-
 quia id genus omnia Phœnices docuisse, quæ
 res summe gratiosum eum apud regem esse-
 cerit. Postea vero, cum appetitos bello Phœnicæ
 Armenii superasset, ipsumque Abrahami
 nepotem captivum abducerent, Abrahamum servo-
 rum 419 mauu stipatum auxilium ei tulisse, vi-
 ctiores suam in potestatem redegissee, eorumque li-
 beros et uxores belli jure captos abegisse. Verum
 legatis ad ipsum ab hoste missis, qui captivos pec-
 unia redimerent, victis eum insultare ferocius no-
 luisse, sed militum suorum stipendio contentum,
 captivos liberaliter reddidisse. Addit insuper eum
 in sacro urbis Argarizin, hoc est Altissimi Monte
 susceptum hospitio, dona simul a Melchisedeco Dei
 sacerdote, qui ibidem regnabat, accepisse. Postmo-
 dum urgente fame Abrahamum in Ægyptum cum
 universa familia secessisse, ibique fixa sede, cum
 ejus uxore, quam sororem ille suam vocaret, Ægy-
 ptiorum regem matrimonium inisse. Hic vero fu-
 sis exsequitur, quemadmodum nec illius congressu
 frui rex potuerit, et populom ejus universum regi-
 amque adeo familiam gravissima pestis invase-
 rit: tandemque rex, consultis vatibus, ac minime
 viduam mulierem esse respondentibus, ubi eam

γνωριμώτατος, ὅς ἐν τῇ περὶ Ἰουδαίων συντάξει τα
 κατὰ τὸν Ἀβραάμ τοῦτον ἱστορεῖ κατὰ λέξιν τὸν
 εὐπόλεμον· (25) ἐστὶ ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων τῆς
 Ἀσσυρίας φησὶ, τῶν Βαβυλωνίων πρῶτον μὲν κτι-
 σθῆναι ὑπὸ τῶν διασωθέντων ἐκ τοῦ κατακλισμοῦ·
 εἶναι δὲ αὐτοὺς γίγαντας. Οἰκοδομεῖν δὲ τὸν ἱστορού-
 μενον πύργον. Προσέθενται δὲ τούτου ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ
 ἐνεργείας, τοὺς γίγαντας διασπαρῆναι καθ' ὅλην τὴν
 γῆν. Δεκάτῃ δὲ γενεᾷ, φησὶν, ἐν πόλει τῆς Βαβυλω-
 νίας Καμαρίνην, ἣν τινας λέγειν πόλιν Οὐρίην (26)·
 εἶναι δὲ μεθερμηνομένην Χαλδαίων πόλιν· ἐν τρις-
 καίδεκάτῃ γενέσθαι Ἀβραάμ γενεᾷ, εὐγενεῖα καὶ
 σοφίᾳ πάντας ὑπερβεβηκότα, ὃν δὴ καὶ τὴν ἀστρο-
 λογίαν καὶ Χαλδαϊκὴν εὐρεῖν, ἐπὶ τε τὴν εὐσεβίαν ὀρ-
 μῆσαντα, εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Τούτων δὲ διὰ τὰ
 προστάγματα τοῦ Θεοῦ, οἱ Φοινίκων (27) λιθότοις
 κατοικῆσαι, καὶ τροπᾶς ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ τὰ
 ἄλλα πάντα διδάξαντα τοὺς Φοινίκας, εὐαρεστῆσαι
 τῷ βασιλεῖ αὐτῶν. Ὑστερον δὲ Ἀρμενίους ἐπι-
 στρατεύσαι τοὺς Φοινίξ· νικησθῆναι δὲ καὶ αἰχμα-
 λωτισαμένων τὸν ἀδελφίδου αὐτοῦ, τὸν Ἀβραάμ
 μετὰ οὐκείων βοηθήσαντα, ἐγκρατῆ γενέσθαι τὸν
 αἰχμαλωτισαμένων, καὶ τὸν πολεμὸν αἰχμαλω-
 τῆσαι τέκνα καὶ γυναῖκας. Πρὸσθεον δὲ παραγε-
 νομένων πρὸς αὐτὸν, ὅπως χρήματα λαβὼν ἀπολυ-
 τῶσθαι ταῦτα, μὴ προελθεῖναι τοὺς δουτοχυοῖσιν ἐπιμ-
 θαινεῖν, ἀλλὰ τὰς τροφὰς λαβόντα τῶν νεανίσκων,
 ἀποδοῦναι τὰς αἰχμάλωτας, ξενισθῆναι τε αὐτὸν ὑπὸ
 πόλεως ἱερὸν, Ἀργάριζιν (28), ὃ εἶναι μεθερμηνο-
 μενον ὄρος Ὑψίστου. Παρὰ δὲ τοῦ Μελεχισεδεὸς ἱερέως
 ὄντος τοῦ Θεοῦ, καὶ βασιλεύοντος λαβεῖν δῶρα. Λιμῶ
 δὲ γενομένῳ, τὸν Ἀβραάμ ἀπαλλαγῆναι εἰς Αἴγυ-
 πτον πανοικίᾳ, κάκει κατοικεῖν, τὴν τε γυναῖκα αὐ-
 τοῦ τὴν βασίλειαν τῶν Αἰγυπτίων γῆμαι, φάντος αὐτοῦ
 ἀδελφῆν εἶναι. Περισσότερον δ' ἰστόρησεν, ὅτι οὐκ
 ἠδύνατο ἀετῇ συγενέσθαι, καὶ ὅτι συνέβη φθερε-
 σθαι αὐτοῦ τὸν λαὸν καὶ τὸν οἶκον. Μάντις δὲ, αὐτοῦ
 καλέσαντος, τούτου φάναι, μὴ εἶναι χθρᾶν τὴν γυ-
 ναῖκα· τὸν δὲ βασίλειαν τῶν Αἰγυπτίων οὕτως ἐπι-
 γυνῶναι, ὅτι γυνὴ ἦν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἀποδοῦναι αὐ-
 τὴν τῷ ἀνδρὶ. Συζήσαντα δὲ τὸν Ἀβραάμ ἐν Ἠλιου-
 πόλει τοῖς Αἰγυπτίων ἱερεῦσι, πολλὰ μεταδιδάξαι αὐ-
 τοῦς, καὶ τὴν ἀστρολογίαν, καὶ τὰ λοιπὰ τούτων ἀπο-

(25) *Εὐπόλεμος*. Hunc infra sæpe loquentem
 audiemus: quem cum aliis duobus excusans Jose-
 phus lib. 1 *contr. Apion.*: «Ὁ μέντοι Φαληρεὺς Δη-
 μῆτριος, inquit, καὶ Φίλων ὁ πρεσβύτερος, καὶ Εὐ-
 πόλεμος, οὐ πολλὸ τῆς ἀληθείας διαμαρτῶν· οἱς συ-
 γινώσκων ἄξιον· οὐ γὰρ ἐντὶν αὐτοὺς μετὰ πάσης
 ἀκριβείας τοὺς ἡμετέροις γράμμασι παρακολουθεῖν.»

(26) *Οὐρίην*. Forte legendum *Οὐρην*. Sic enim
 hanc urbem, *Antiquit.* lib. 1, c. 7, Josephus ap-
 pellat. Ura, locus etiam Plinio, in ea regione,
 l. b. v. c. 24; sub fin. Genesios in Ur dicta est, quam
 Septuaginta *χώραν τῶν Χαλδαίων* vertere maluerunt.
 Ἰσραὴλ et Chaldaice *Ἰρακ*, nomen, ignem, vallemque
 significat. Hinc urbis hujus nomen, vel quod in
 vallibus sita, vel quod ignis ibi præcipue cultus.
 Itaque si *Οὐρην*, sive *Οὐρίην*, Græcæ *Χαλδαίων*
 πόλιν, interpretatur Eupolemus, fidem non mere-
 tur. Sed credibilis, alterum ejus nomen Καμα-

ρίνην, ab eo sic explicari: ut per Chaldæos, non
 tam populum, quam sacerdotes, seu philosophos
 intelligat, quos Hebræi *כַּמְרִינִי*, Chaldæi *כַּמְרִינִי* vo-
 cabant, quibus hæc urbs proprie attributa sit,
 ideoque Camarine dicta. Hæc Scaligero conjectura
 debetur.

(27) *Εἰς Φοινίκην*, etc. Non est a scriptoribus
 istis exigendum, ut iis cum sacris litteris adamus-
 sim conveniat.

(28) *Ἀργάριζιν*. Forte Ἀργαρίμ, vox e duabus
 conflata, *אֲרִיז* ἢ *מוֹס* Garizim, quasi divisio-
 num, aut divisus: biceps enim a plerisque dicitur.
 Itaque falsum est, quod ait Eupolemus ὄρος·
 Ὑψίστου hoc nomine significari licet, quod in eu
 præcipue Deum Samaritanii coluerit, ut in Sione
 Judæi, vere mons Altissimi dici poterit. Cf. *Deu-*
teronomium, c. ii, v. 29, et c. xxvii, v. 12; *Ju-*
sue, c. viii, v. 33; *Judic.*, c. ix, v. 7.

τοῖς εἰσηγγεσθαι, φάρμενον Βαβυλωνίους ταῦτα καὶ αὐτὸν εὐρηκέναι, τὴν δὲ εὐρεσιν αὐτῶν εἰς Ἐνώχ ἀναπέμπειν, καὶ τοῦτον εὐρηκέναι πρῶτον τὴν ἀστρολογίαν (29), οὐκ Αἰγυπτίους. Βαβυλωνίους γὰρ λέγειν πρῶτον γενέσθαι Βῆλον, ὃν εἶνα: Κρόνον· ἐκ τούτου δὲ γενέσθαι Βῆλον καὶ Χαναάν, τούτου δὲ τὸν Χαναάν γενῆσαι τὸν πατέρα τῶν Φοινίκων. Τούτου δὲ Χοῦμ υἱὸν γενέσθαι, ὃν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεσθαι Ἀσβολον, πατέρα δὲ Αἰθίοπων, ἀδελφὸν δὲ τοῦ Μιστραίμ, πατέρα Αἰγυπτίων. Ἑλλήνας δὲ λέγειν τὸν Ἄτλαντα εὐρηκέναι ἀστρολογίαν· εἶναι δὲ τὸν Ἄτλαντα τὸν αὐτὸν καὶ Ἐνώχ. Τοῦ δὲ Ἐνώχ γενέσθαι υἱὸν Μαθουσάλαν, ὃν πάντα δι' ἀγγέλων Θεοῦ γῶναι, καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐπιγῶναι. »

quem Asbolium Græci imperant: eum Mestraim fratrem fuisse: tametsi Atlantem Græci astrologiæ eundem esse quem Enochum, 'qui Mathusalamum filium habuerit; huncque ab angelis Dei omnia didicisse, quæ tandem ad nos cognitionemque nostram permanerint. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Ἄρταπάνου, περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς γραφῆς τοῦ Πολύστορου.

« Ἄρταπανος δὲ φησὶν ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς τοὺς μὲν Ἰουδαίους ὀνομάζεσθαι Ἐρμιούθ (30), ὃ εἶναι μεθ' ἐρμηνευθὲν, κατὰ τὴν Ἑλλάδα φωνήν, Ἰουδαίους καλεῖσθαι δὲ αὐτοὺς Ἑβραίουσ ἀπὸ Ἀβραάμου. Τούτων δὲ φησὶ πανοικίᾳ ἔλθειν εἰς Αἴγυπτον πρὸς τὸν τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖα Φαραβώνην, καὶ τὴν ἀστρολογίαν αὐτὸν διδάξει· μέναντα δὲ ἔτη ἔκει εἴκοσι, πάλιν εἰς τοὺς κατὰ Συρίαν ἀπαλλαγῆναι τόπους· τῶν δὲ τούτῃ συνελθόντων πολλοὺς ἐν Αἰγυπτίῳ καταμεῖναι διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς χώρας. Ἐν δὲ ἀδεσπότοις, εἴρμεν Ἀβραάμ ἀναφέροντα εἰς τοὺς γίγαντας, οὐκ ὄντας ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ, διὰ τὴν ἀσέβειαν τούτους δὲ τῶν θεῶν ἀναιρεθῆναι, ὧν ἕνα Βῆλον, ἐκρέυγοντα τὸν θάνατον, ἐν Βαβυλῶνι κατοικήσαι, πύργον τε κατασκευάσαντα, ἐν αὐτῷ διατεθῆσαι, ὃν δὲ ἀπὸ τοῦ κατασκευάσαντος Βήλου, Βῆλον ὀνομασθῆναι. Τὸν δὲ Ἀβράμην, τὴν ἀστρολογίᾳ ἐπιστήμην παιδευθέντα, πρῶτον μὲν ἔλθειν εἰς Φοινίκην, καὶ τοὺς Φοινίκας ἀστρολογίαν διδάξει, ὑστερον δὲ εἰς Αἴγυπτον παραγενέσθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Μήλωνος περὶ τοῦ αὐτοῦ, ὁμοίως ἀπὸ τῆς αὐτῆς γραφῆς.

« Ὅ δὲ τὴν συσκευὴν τὴν κατὰ Ἰουδαίων γράφας Μήλων κατὰ τὸν κατακλιθεὶς φησὶν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ἀκλιθεῖν τὸν περιλειφθέντα θνητῶνον μετὰ τῶν υἱῶν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐξελαυνόμενον ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων »

(29) Τὴν ἀστρολογίαν. Joseph. Antiquit. lib. 1, c. 9: Τὴν τε ἀριθμητικὴν αὐτοῖς χρῆσται, καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίαν παραδίδωσι: πρὸ γὰρ τῆς Ἀβραάμου παρουσίας εἰς Αἴγυπτον, οἱ Αἰγύπτιοι τούτων εἶχον ἀραδός. Parum sane probabiliter; cum et perbrevis ejus in Ægypto mora fuerit, et gravissimis non modo eurus, sed etiam periculum occupata. Nam quod adjungit Artapanus, Abrahamum annos viginti hæsisse in Ægypto, luculentum est cumulatque mendacium.

(30) Ἐρμιούθ. Pro Ἐρμιούθ, ut videtur; nisi

Abrahami uxorem esse comperisset, viro suo reddiderit. Cæterum, cum apud Heliopolim Abrahamus Ægyptiorum sacerdotum consuetudine plurimum uteretur, multa ipsos, necnon astrologiam, quæque ad eam pertinent omnia, illo docente didicisse tradit, sic tamen eorum inventionem Babylonii atque Abrahamo ipsi attribuens, ut principem illorum auctorem Enochum fuisse statuat, quippe qui primus omnium astrologiam invenèrit, nou autem Ægyptii. Enimvero Babylonios dicere solitos, primum exstitisse Belum, qui Saturnus vulgo nominetur, quique Belum alterum cum Chanaane suscepit: hunc vero Chanaanem, Phœnicum parentem genuisse, cujus filius Chumus exsiterit, inventorem esse velint; sed nimirum Atlantem inventorem esse velint; sed nimirum Atlantem fratrem, Æthiopicumque simul et Ægyptiorum parentem fuisse: tametsi Atlantem Græci astrologiæ inventorem esse velint; sed nimirum Atlantem fratrem, Æthiopicumque simul et Ægyptiorum parentem fuisse: tametsi Atlantem Græci astrologiæ eundem esse quem Enochum, 'qui Mathusalamum filium habuerit; huncque ab angelis Dei omnia didicisse, quæ tandem ad nos cognitionemque nostram permanerint. »

B

420 CAPUT XVIII.

De eodem, ex Artapano, quem citat idem Polyhistor.

« Jam vero Artapanus in Rerum Judaicarum Historia, Judæos scribit Hermiuth nominari; quam vox, si Græci loqui velis, Judæos sonet; eosdem vero Abrahami ex nomine Hebræos nuncupari. Abrahamum autem in Ægyptum cum universa familia ad Parethonem Ægyptiorum regem sese contulisset, quem cum astrologiæ præceptis instituisset, ac viginti continentes annos ibidem egisset, in Syriam denno remigrasse, plerisque suorum ob regionis ubertatem in Ægypto residentibus. Quamquam in libris quibusdam, quorum auctores incerti sunt, Abrahamum invenimus ad gigantes venisse. Hos porro cum Babyloniam incolerent, a diis propter impietatem extinctos ac sublatos fuisse, uno tantum Belo superstitæ, qui exitio subductas Babylonem tenuerit, sedemque sibi in ea turri, quam ipsemet excitaverat, quamque Belum conditoris ex nomine appellarunt, delegerit. Abrahamum autem astrologiam apprime callentem, primum in Phœniciam, ubi Phœnices eadem scientia imbuerit, ac deinde in Ægyptum migrasse. »

CAPUT XIX.

De eodem, ex Melone, ut refert idem auctor.

« At Melo, is qui adversus Judæos opus integrum edidit, virum quemdam, qui cum filiis diluvium effugerat, ab indigenis Armenia pulsum, ædibusque ac possessionibus ejectum suis, intermedia

etiam ita legendum est. Nam hanc quoque vocem, ex duabus casualis dici potest, מלון quasi Syro-Judæus, non, Judæus tantum. At communi Syrorum nomine, profani scriptores, Judæos sæpe designant. Herodot. lib. 1, καὶ Σύροιαι περὶ ὁ Νεχίας συμβαλὼν ἐν Μαγδόλῳ ἐνέκησε. Atque ex IV Regum 25 constat Nechao regem Ægypti, Josia interfecto, tributum Judæis indixisse: tametsi locum Magdolo Scriptura vocet, non Magdolum. Infra eandem vocem iterum de Judæis Artapanus usurpat.

regione peragrata, in desertis Syriae montes secensisse commemorat. Abrahamum vero post tertiam ætatem natum esse, cuius nomen, *Patria amicum* significat. Eundem, cum sapientiæ laude præstaret, solitudinem percurrisse ac lustrasse universam : tum duabus ductis uxoribus, altera quidem indigena et affinis, Ægyptia vero altera, quæ servitum ante serviebat; 421 ex Ægyptia liberos duodecim genuisse, qui in Arabiam profecti eam inter se dividerint, locique hominibus principes imperaverint : ex quo factum sit, ut reges Arabum duodecim primis illis cognomines ad nostra usque tempora numerentur. Ex legitima autem uxore filium unicum suscepisse, cuius nomen apud Græcos γέλωτα, hoc est risum sonet, quique Abrahamo seniore jam defuncto, liberos ex conjugæ indigena duodecim procreavit, quorum postremo Josepho nomen fuit, a quo Moyses tertius numeretur. Hæc Polyhistor, qui nonnullis interjectis rursus ita subdit : « Paulo post jussum a Deo Abrahamum fuisse ait, ut Isaacum filium ipsi in bolocaustum immolaret, eumque continuo adolescente secum in montem educto, succendisse pyram, eique simul Isaacum imposuisse. Verum ipsi, cum jamjam filium arietem ad sacrificium oblatum esse, quem ille

διανύσαντα δε τὴν μεταξὺ χώραν, ἔλθειν εἰς τὴν ὄρειν τῆς Συρίας οὖσαν ἔρημον. Μετὰ δὲ τρεῖς γενεὰς Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὃν δὴ μεθερμηνεύεσθαι Πατρός φίλον (31), ὃν δὴ σοφὸν γενόμενον τὴν ἔρημον μεταδιώκειν. Λαβόντα δὲ δύο γυναῖκας, τὴν μὲν ἔντοπιαν, συγγενή τὴν δὲ Αἰγυπτίαν, θεράπαιναν ἐκ μὲν τῆς Αἰγυπτίας γεννητοῦ υἱοῦς ἰσ' (32), οὗς δὴ εἰς Ἀραβίαν ἀπάλλαγγεντα διελεύσασθαι τὴν χώραν, καὶ πρώτους βασιλεύσαι τῶν ἐγγυρῶν. ὅθεν ἕως καθ' ἡμᾶς δώδεκα εἶναι βασιλεῖς Ἀράβων ὁμωνύμους ἐκείνων. Ἐκ δὲ τῆς γαμετῆς υἱὸν αὐτῷ γενέσθαι ἕνα, ὃν Ἑλληνιστὶ Γέλωτα ὀνομασθήναι. Καὶ τὸν μὲν Ἀβραὰμ γήρζ τελευτήσασθαι· Γέλωτος δὲ (33) καὶ γυναῖκός ἐγγυρῶν υἱοῦς Ἰνδεκο γενέσθαι, καὶ δωδέκατον Ἰωσήφ, καὶ ἀπὸ τοῦδε τρίτον Μωϋσῆν. »

B Τοσαῦτα ἰ Πολυστοῦρ· οἷς μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων· « Μετ' οὐ πολλὸν δὲ χρόνον τὸν θεὸν τῷ Ἀβραὰμ προστάξαι Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν ὀλοκαρπύσαι αὐτῷ. Τὸν δὲ ἀναγαγόντα τὸν παῖδα ἐπὶ τὸ ὄρος, πρὶν νῆσαι, καὶ ἐπιθεῖναι τὸν Ἰσαὰκ· σφάζειν δὲ μέλλοντα, κωλυθῆναι ὑπὸ ἀγγέλου, κρῖν αὐτῷ πρὸς τὴν κάρπωσιν παραστήσαντος· τὸν δὲ Ἀβραὰμ τὸν μὲν παῖδα καθελείν ἀπὸ τῆς πυρᾶς, τὸν δὲ κρῖν καρπύσαι, » jugulaturus esset, ab angelo facinus inhibente subducto pyræ filio immolavit. »

CAPUT XX.

De eodem, ex Philone.

Hoc ipsum Philo libro primo eorum, quibus res ad Hierosolyma pertinentes complexus est, his verbis cecinit :

Ἐκείνων ἀρχηγόισι τὸ μῦθον ὡς ποτε θεομῶν Ἀβραὰμ κλιτοῦχος ὑπέτερον ἄμματι δεσμιῶν Παμφαῶς, πλὴμμυρς, μεγαμηχοῖσι λογιμοῖς, θειοφιλή θέλητρα· λιπόντι γάρ ἀγλαὸν ἔρκος Αἰγυπτῶν. Ἐκαυμὰ βρήσῃνος ἀνετὸς Ἰσραὴλ, Ἀθάνατον ποίησεν ἔην φάτιν, ἐξ ἑ' ἐκείνων Ἐγγονος αἰγογότου κολύμινον ἔλλαχε κῦδος. Καὶ τὰ ἐξῆς· οἷς μετ' ὀλίγα ἐπιφέρει·

Ἀρετῆχορος θεκτοῖο εἰσφρόρον ἐκτόνροτος Ἀημιατι, καὶ σφραφόιο παρακλιδὸν ἀβροσθέντος, Ἄλλ' ὁ μὲν ἐν χεῖρσσι περασφόρον ὠπασε κρῖν.

(31) Πατρός φίλον. Imo פֶּתִיחַ pater excelsus est. et litteræ unius accessione, פֶּתִיחַ, pleniore ac sonantiore vocabulo, id est pater multarum, supplegitum, ait B. Hieronym. Tradit. Hebraicæ. in Genæ. Videtur ea vox compendio facta, ex trib. seq., פֶּתִיחַ רַב אֱבֹרָה, id est Pater excelsus multitudinis, sublata postrema syllaba ך, et ך quod sequitur ך. Et quoniam פֶּתִיחַ, et multitudinem, et sonitum seu fremitum significat, Philo Judæus, qui alioqui Græcæ multo, quam Hebraicæ doctior est, lib. De gigantib. sub fin. Πατὴρ ἐκλεχτός, inquit, ἡχοῦς ἐρμηνεύεσθαι Ἀβραὰμ, ὁ τοῦ σπουδαίου λογισμός· ἐξαιετμένος τε γὰρ καὶ κεκαθαρμένος, καὶ πατὴρ φωνῆς ἢ συνηγόμενος. Hæc ille, quæ mihi quidem videntur ejusmodi, et hominis facilius, quam verborum mentem assequere. Eam vero plenius intellexit ex ejusd. lib. De nominum mutatione. Quod secutus fuerit Melo, cum Πατρός φίλον redderet, etsi tanti non est querere; conjicere tamen utcumque possis, פֶּתִיחַ non פֶּתִיחַ eum audisse : est enim פֶּתִיחַ non tantum misereri, sed etiam vehementer diligere.

(32) Γεννητοῦ υἱοῦς ἰσ'. Prorsus Ismaelem cum Abrahamo Patre confudit. Josephus enim Antiquit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Φίλωνος (34), περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Φησὶ δὲ περὶ τούτου καὶ Φίλων ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα·

lib. 1. c. 43, auctor est, Ismaelem Ægyptiam uxorem duxisse, ex qua liberos duodecim, quorum et nomina recenset, suscepit. Οὐτοὶ πάσαν, inquit, τὴν ἀπ' Εὐφράτου, καὶ καθήκουσαν πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν κατοικοῦσι, Ναβατινὴν τὴν χώραν ὀνομάσαντες. Εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ τῶν Ἀράβων ἔθνος, καὶ τὰς φυλάς ἀπ' αὐτῶν καλοῦσι, διὰ τε τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ διὰ τὸ Ἀβραὰμ ἄξιωμα. Hæc ille. Nec abiundat a Scriptura : Genes. enim c. xvii : Super Ismael (inquit Deus ad Abrahamum) exaudivi te : ecce benedicam ei. et augeto, et multiplicabo enim valde. Duodecim duces generabit, et faciam illum in gentem magnam. Et cap. xxv, duodecim ejus liberi, tribulum suarum principum numerantur.

(33) Ἐξ ἡλωτος δὲ. Rursus confudit ac permiscet omnia.

(34) Φίλωνος. Is credo est, quem Josephus lib. 1 in Apion. Demetrio et Eupolemo annumerat, ac προσῦτερον Φίλωνε vocat : fortassis ut eum a Philone Judæo, et Philone Byblio distinguat, qui ambo juniores. At sequentes vetustioris hujus poetae verbus, mihi quidem tenebræ, καὶ μηδὲν ὕψις. Nec manuscripti codices hylum juvant. Salto igitur hæc superare malui, quam in singulis pene verbis offendere.

καὶ τὰ τοῦτος ἐπίμνεα. Ταῦτα μὲν δὴ ἀπὸ τῆς προσημνημένης τοῦ Πολυῆστορος γραφῆς. Καὶ ὁ Ἰώσηπος δὲ, ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἀρχαιολογίας, τοῦ αὐτοῦ μνημονεύει διὰ τούτων· λέγειται δὲ (35), ὡς οὗτος ὁ Ἀφρῆν (36) στρατεύσας ἐπὶ τὴν Λιβύην, κατέσχευε αὐτήν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ, τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ ἐκείνου ὀνόματος Ἀφρικὰ (37) προσήθρυσαν. Μαρτυρεῖ δὲ μου τῷ λόγῳ Ἀλέξανδρος ὁ Πολυῆστος, λέγων οὕτως· Κλεόδωμος δὲ φησὶν ὁ προφήτης, ὁ καὶ Μαλχῆς (38), ἱστορῶν τὰ περὶ Ἰουδαίων, καθὼς καὶ Μωσῆς ἱστορήκεν ὁ νομοθέτης αὐτῶν, ὅτι ἐκ Χεττούρας Ἀβραάμῳ γέγοντο παῖδες ἑκανὸ· λέγει δὲ αὐτῶν καὶ τὰ ὀνόματα, ὀνομάζων τρεῖς, Ἀφέρ, Ἀσοῦρ, Ἀφρᾶν (39). Καὶ ἀπὸ Ἀσοῦρ μὲν τὴν Ἀσσυρίαν, ἀπὸ δὲ τῶν δύο, Ἀφρὰ τε καὶ Ἀφέρ, πάλιν τε Ἀφραν, καὶ τὴν χώραν Ἀφρικὰ ὀνομασθήναι. Τούτους δὲ Ἡρακλεῖ συστρατεύσας ἐπὶ Λιβύην, καὶ Ἀνασίον· γήμνατα δὲ τὴν Ἀφρὰ θυγάτηρα Ἡρακλῆα, γεννησάι υἱὸν ἐξ αὐτῆς Διδώρον. Τούτου δὲ γενέσθαι Σοφρανῶν, ἀπ' οὗ τοῖς βαρβάρους Σοφὰς λέγεσθαι. Ἐὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὡς ἐν ἐλίγῳ τοσαῦτα παραλείθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Δημητρίου, περὶ τοῦ Ἰακώβ.

Ἀπίμωμ δὲ πάλιν ἐπὶ τὸν Πολυῆστορα. Ἐδημητρίου (40) φησὶ τὸν Ἰακώβ γενόμενον ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε (41), φυγεῖν εἰς Χαρρᾶν τῆς Μεσοποταμίας, ἀποσταλέντα ὑπὸ τῶν γονέων διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν κρυφίαν ἔχθραν Ἰσαῦ, διὰ τὸ εὐλογῆσαι αὐτὸν πατέρα, δοκοῦντα εἶναι τὸν Ἰσαῦ, καὶ ὅπως ἰδίῃ ἐκείθεν γυναῖκα. Ἀφορμησάι οὖν Ἰακώβ εἰς Χαρρᾶν τῆς Μεσοποταμίας, τὸν μὲν πατέρα καταλιπόντα Ἰσαὰκ, ἐτῶν ἑκατὸν τριάκοντα ἑπτὰ, αὐτὸν δὲ ὄντα ἐτῶν ἑβδομήκοντα ἑπτὰ. Διατρέψαντα οὖν αὐτὸν καὶ ἑπτὰ ἔτη Ἀδβαν τοῦ μητροῦν δύο θυγατέρας γῆμαι (42), Λείαν καὶ Ραχὴλ, ὄντα ἐτῶν ὄγδοήκοντα τεσσάρων (43)· καὶ γενέσθαι ἐν ἑπτὰ ἑτάσι ἕλλοις αὐτῷ παῖδας ἑξ· ὄγδοῦ μὲν ἔσται, μνηθὲν δὲκάτω (44),

(35) λέγεται δὲ, etc. Josephus hæc habet lib. 1 Antiquit., cap. 16.

(36) Ὁ Ἀφρῆν. Joseph., ὁ Ὀφρῆς.

(37) Ἀφρικὰ. Joseph., Ἀφρικᾶν.

(38) Μαλχῆς. Joseph., Μαλχῆς.

(39) Ἀφέρ, Ἀσοῦρ, Ἀφρᾶν. Joseph., Ἀφρᾶν, Ἐφρᾶν, Ἰαφρᾶν, quæ paulo post cum aliqua etiam mutatione leguntur. De his vera et certa vide, Genesis xxv, 1 et sequentibus.

(40) Δημητρίως. Hæc Demetrii fragmentum, tametsi subinde uetæ, multo tamen propius, quam cæterorum, ad historię veritatem accedit.

(41) Ἐβδομήκοντα πέντε. Imo septuaginta septem, octavo forte jam inchoato. Annorum enim erat nonaginta unius, cum Josephus ex Rachele suscepit, post annos quatuordecim, quibus Labano servierat: si autem ex 91 subduxerit 14, reliquos habebit 77. Sed error irrepit in numerum: ideoque ἑπτὰ pro πάντε reponendum.

(42) Δύο θυγατέρας γῆμαι. Recte: nam exacto primo illo servitutis voluntarię septennio, uxorem utramque duxit: ac primo quidem Liam, saceri fraude calumniaque victus: Rachelem inde, post 7 dies in sororis nuptiarum celebritatem impensos: juxta illud Genesis xxxi, 27. *Imple hebdomadam dierum hujus copulæ*, (tui cum Lia videlicet)

PATROL. GR. XXI.

A 422 Atque hæc ex laudato Polyhistoris opere. Cujusetiam Josephus, libro *Antiquitatum* primo, his verbis mentionem facit: « Afrenem illum, inquit, Libyam, expeditione in eam suscepta, occupasse memorant, quom ejus posteri, collocatis in ea sedibus, illius ex nomine Africam nuncuparint. Cujus ego rei testem Alexandrum Polyhystorem habeo, dum sic loquitur: Cleodemus vates, quem et Malchan plerique vocant, quique rerum Judaicarum scripsit historiam, id ipsum, quod a Moyse Judæorum legislatore narratur, de Abrahamo commemorat, natos ei plures ex Chettura liberos fuisse, e quibus tres etiam nominat, Afrem, Asurem, Afranem. Et ab Asure quidem Assyriam, ab Afere autem atque Afrane cum Afran Urbem, tum Africam universam nomen accepisse. Hos porro Hercules in Libyam Antæumque moventis socio fuisse, ipsiusque Herculem ex Afranis filia, quam uxorem duxerat, Diodorum filium suscepisse, qui Sophonam deinceps genuerit, a quo Barbari Sophæ appellati fuerint. » Verum de Abrahamo quidem brevier hæc nos retulisse sufficiat.

CAPUT XXI.

De Jacobo, ex Demetrio.

Deinceps ad Polyhystorem redeamus. « Demetrius, inquit, auctor est Jacobum annos quinque et septuaginta natum, Charram Mesopotamię civitatem confugisse, idque parentum suorum voluntatem secutum, partim ut occulto sese Esau fratris odio subduceret, paternę jactura benedictionis, quam sibi ipse furtim, simulata Esau specie, Jacobus expresserat, concitato, partim ut inde uxorem duceret. Sic igitur eum, relicto Isaco parente scriptimum ac trigesimum supra centesimum annuū agente, hanc in urbem pervenisse, ubi jam ipse annum septimum ac septuagesimum attingisset. Eundem post septem annos, quam ibi versatus erat, filias 423 Labani materii avunculi duas,

et hanc quoque dabo tibi. Et versu 29: *Acquierit placito, et hebdomada transacta Rachel duxit uxorem.* Non audiendus ergo Josephus, qui *Antiquit.* lib. 1, c. 19, hebdomada illa dierum, in annorum hebdomadam mutata, dilucidat, inquit, ἑλπίς ἑπταετίας, τὴν Ῥαχὴλ παρέδωκεν. Quod si verum esset, quomodo tandem post 7 prioris annos, ex 4 simul uxoribus liberos Jacob suscepisset? Eundem in errore inductus est B. Chryostomus. homil. 56 in *Genes.* Fons erroris videtur, quod in Hebr. tantum legatur רַחֵל שְׁבַע, et apud Septuag. τὰ ἑβδομα ταῦτης. Cujus septenariū ambiguitatem ut tolleret Hieronymus, *hebdomadam dierum*, optime reddidit. Ili 7 annos acceperunt, quam iisdem suspicionem auxit, quod sequitur, καὶ ὅσως σοὶ καὶ ταύτη ἀπὸ (Chryostomus. ἀντὶ) τῆς ἐργασίας, ἧς ἐργᾶ. (Chryso. ἐργάτη.) παρ' ἐμοῦ ἔτη ἑπτὰ ἔτερα. At horum verborum sensus est, ea lege post septem illos dies, ei se Rachelem uxorem dare, ut, inito jam matrimonio, septem alios serviret annos: non, quod Josephus putavit, postquam alio septennio servivisset, futurum ut eam uxorem duceret.

(43) Ὀγδοήκοντα τεσσάρων. Et constat hic numerus septennium integrum primę servitutis includens. Falso ergo *Chronicum*, anno Jacobi 80 natum esse Rubenum posuit.

(44) Μνηθὲν δὲκάτω. Quod de mensibus tam ac-

Liam et Rachelem duxisse, circa annum ætatis quartum et octogesimum, aliorumque septem annorum spatio liberos suscepisse omnino duodecim. Quippe octavi anni mense decimo Rubenum genuisse, noni octavo Symeoonem, decimi sexto Levinum, undecimi quarto Judam. Tum vero a Rachele, quod sterilis esset, muliebri adversus sororem invidia flagrante, Zelpham ancillam in Jacobo lectum eodem tempore submissam fuisse, quo etiam Bala Nephtholimam conceperit, anni scilicet undecimi mense quinto, ac duodecimi secundo filium peperisse, quem Gathum Lia nominavit; alterumque deinceps ejusdem anni mense duodecimo, cui Aseris nomen eadem Lia dederit. Rursum vero Liam pro mandragoræ pomis, quæ Rubenus ad Rachelem attulerat, eodemque tempore Zelpham ancillam, hoc est anni duodecimi mense tertio filium concepisse, ejusdemque anni duodecimo genuisse, quem Issacharem nuncupavit. Atque iterum Liam decimi tertii decimo alterum suscepisse nomine Zabulonem; iterumque decimi quarti octavo Danum peperisse. Rachelem vero, quum eodem fere tempore, quo Lia Dinam filiam susceperat, uterum gestare cœpisset, anni decimi quarti mense octavo filium procreasse, quem Josephum appellavit; atque ita liberos omnino duodecim Jacobo, septem annis quibus apud Labanum vixerat, natos fuisse. Tum vero ad patrem licet in terram Chananeam redire cupientem, Labani tamen precibus victum alios sex annos ibidem commoratum esse, itaque Charraz apud Labanum totos et continentes viginti annos egisse. Quibus exactis, patriam repetenti obvium Dei angelum, postquam aliquandiu cum eo luctatus esset, femur ejus qua parte latus est percussisse, Jacobumque simul eo membro torpescentem claudicare cœpisse (quo factum deinceps, ut ex pe-

a *Isr.* οὐκ ἐβλήθησθαι.

curate scribit Demetrius, ut novem circiter intervallis Ruben, fratresque nascerentur; quod etiam in cæteris omnibus liberos observavit: fides sit penes auctorem. Minutam hanc diligentiam Scriptura missam fecit.

(45) *Παιδοσκοπή Ζελφάρ.* Nominum facta mutatio est. Bala enim Rachelis ancilla vocabatur, Genes. xxx, 3. Lia vero, Zelpha; *ibid.*, 9. Hunc item Demetrii locum excutit noster Saliarius, *Annal.* tom. 1, anno mundi 2285, ac præsertim in schol., et Petavius item noster lib. ix, cap. 19, magni vere operis *De doctrina temporum*.

(46) *Συλλαβεῖν τὸν Νεφθαλεῖμ.* Veram habes patriarcharum istorum seriem in Genes. cap. xxxi et xxx. Bala quidem Nephtholimam genuit, ut habetur, Genes. xxx, 8. Sed Demetrius bis peccavit: semel, quod Lia Balam attribuit; iterum quod ei, quam Lia ancillam fecerat, Nephtholimam hunc dederit.

(47) *Παρά Ραχὴλ συλλαβεῖν.* Et hic multa peccat Demetrius. Primum indicare videtur Liam concepisse, nec tamen fetum ipsi ullum tribuit: (Græca sane minus hic pura sunt:) deinde Zelpham Lia reddit, quam ante sustulerat. Tertio Issacharem filium ejus facit, quem ipsamet Lia pepererat, Genes. xxx, 18.

(48) *Τεκεῖν υἱὸν ἑνομα Δάν.* Cave credas. Fuit enim Dan Bala Rachelis ancillæ primogenitus.

A *Ῥουθὴν* καὶ τῷ ἔτει δὲ τῷ ἐνάτῳ, μηνὶ ὀγδόῳ, Συμεὼν καὶ τῷ ἔτει δὲ τῷ δεκάτῳ, μηνὶ ἕκτῳ, Λευὴν τῷ δὲ ἐνδέκατῳ ἔτει, μηνὶ τετάρτῳ, Ἰούδαν Ῥαχὴλ τε μὴ τίκτουςαν ζηλώσει τὴν δευτέραν, καὶ παρακοιμίσει τῷ Ἰακώβ τὴν ἐαυτῆς παιδίσκην Ζελφάν (45), τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ᾧ καὶ Βάλαν συλλαβεῖν τὸν Νεφθαλεῖμ (46), τῷ ἐνδέκατῳ ἔτει, μηνὶ πέμπτῳ, καὶ τεκεῖν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, δευτέρῳ μηνὶ υἱὸν, ὃν ὑπὸ Λείας Γάθ ἑνομασθῆναι. Καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς, τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καὶ μηνὸς δωδεκάτου, ἕτερον τεκεῖν, ὃν καὶ αὐτὸν προσαγορευθῆναι ὑπὸ Λείας Ἀσφρ. Καὶ Λείαν πάλιν ἀντὶ τῶν μηλῶν τῶν μανδραγόρου, ἃ Ῥουθὴν εἰσενεγκεῖν παρὰ Ῥαχὴλ συλλαβεῖν (47) καὶ τὴν παιδίσκην Ζελφάν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, μηνὶ τρίτῳ, καὶ τεκεῖν τοῦ αὐτοῦ ἔτους,

B μηνὸς δωδεκάτου, υἱὸν, καὶ ἑνομα αὐτῷ θέσθαι Ἰσάχαρ. Καὶ πάλιν Λείαν τῷ τρισκαιδέκατῳ ἔτει, μηνὶ δεκάτῳ, υἱὸν ἄλλον τεκεῖν, ᾧ ἑνομα Ζαβουλὸν, καὶ τὴν αὐτὴν τῷ τεσσαρεσκαιδέκατῳ ἔτει, μηνὶ ὀγδόῳ, τεκεῖν υἱὸν ἑνομα Δάν (48) ἔν τῳ καὶ Ῥαχὴλ λαβεῖν ἐν γαστρὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ᾧ καὶ Λείαν τεκεῖν θυγατέρα Δείναν, καὶ τεκεῖν τῷ τεσσαρεσκαιδέκατῳ ἔτει, μηνὶ ὀγδόῳ, υἱὸν, ὃν ἑνομασθῆναι Ἰωσήφ, ὥστε γινώσκων ἐν τοῖς ἐπὶ ταῖς τοῖς παρὰ Λάβαν δώδεκα παιδίαι. Θλιοντα δὲ τὸν Ἰακώβ πρὸς τὸν πατέρα εἰς Χαναὰν ἀπίναται, ἀξιώθοντα ὑπὸ Λάβαν ἄλλα ἐτη εἶναι μένειν, ὥστε τὰ πάντα αὐτὸν μένειν ἐν Χαββὴν παρὰ Λάβαν ἐτη εἰκοσι (49). Πορευομένην δὲ αὐτῷ εἰς Χαναὰν, ἀγγέλον τοῦ Θεοῦ παλεῖσαι, καὶ ἀπαλαῖσαι τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ τοῦ Ἰακώβ τὸν δὲ νοσησαντα ἐπισκάζειν. Ὅθεν οὐ καθέσθαι τῶν κτηνῶν τὸ ἐν τοῖς μηροῖς νεύρου. Κατὰ πάντα αὐτῷ τὸν ἀγγέλον, ἀπὸ τοῦ εἰς μηκέτι Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἑνομασθῆσθαι. Καὶ ἔλθειν αὐτὸν τῆς Χαναὰν γῆς εἰς ἔσταν Σεκίμων, ἔχοντα παιδίαι Ῥουθὴν ἐτῶν ἰδ', μηνῶν δυοῶν Συμῶνα ἐτῶν ἰδ' (50), μηνῶν τεσσάρων Λευὴν ἐτῶν ἰδ' (51), μηνῶν ἑξ-

Genes. xxx, 6.

(49) *Ἐτη εἰκοσι.* Genes. xxxi, 41: « Sicque per viginti annos in domo tua serviivi tibi, quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregebus tuis. » Perperam ergo Josephus *Antiquit.* lib. 1, cap. 19, qui Josephi ortu, quem Scriptura decimo quarto anno Racheli natum esse docet, hoc viginti annorum intervallum circumscribat. Satiam enim post illa verba, χρόνους δ' ὕστερον καὶ Ῥαχὴλ ἔγινετα ἡ Ἰώσηπος υἱός, subjungit: Τούτων πάντα τὸν χρόνον, ἐτη δ' ἐστὶν εἰκοσιν, ἐποίμανε τῶν πνευερῶν, etc.

D Nisi dicamus bis verbis totum πάντα τὸν χρόνον, hanc quoque sex annorum προσθήκην includisse. Videat porro, qui secum ipse consentiat, qui superior non nisi post alterum servititium septennium, ductam a Jaco Rachelem dixerit. An vero sex tantum annis consequentibus, liberos ex Rachele suscepit? Falsum est. Nam conceptis verbis Scriptura tradit, simul et ambabus, ambaramque ancillis suscepisse: uide etiam illa duarum sororum æmulatio.

(50) *Συμῶνα ἐτῶν ἰδ'.* Legendum omnino ἐτῶν ἰα', alioqui duobus mensibus Rubeno primogenito senior esset.

(51) *Λευὴν ἐτῶν ἰδ'.* Corrige similiter ἐτῶν ι', alioqui mensibus quatuor fratrem natu maximum antecedit. Quid quod superior *μηνολογία* per sese id postulat?

Ἰσάβαν ἑτῶν θ', μηνῶν ὀκτώ· Νεφθαλεμ ἑτῶν ὀκτώ, μηνῶν δέκα· Γαδ ἑτῶν ὀκτώ, μηνῶν δέκα· Ἀσθρ ἑτῶν ὀκτώ· Ἰσαάκ ἑτῶν ὀκτώ· Ζαβουλὼν ἑτῶν ἑπτὰ, μηνῶν δύο· Δείναν ἑτῶν ἑξ, μηνῶν τεσσάρων· Ἰωσηφ ἑτῶν ἑξ, μηνῶν τεσσάρων. Παροικῆσαι δὲ Ἰσραὴλ παρὰ Ἐμμώρ ἑτῆ δέκα (52), καὶ φαρῆσαι τὴν Ἰσραὴλ θυγατέρα Δείναν ὑπὸ Συγῆμ τοῦ Ἐμμώρ υἱοῦ, ἑτῶν οὖσαν δεκαεξ, μηνῶν τεσσάρων. Ἐξολομῶνους δὲ τοὺς Ἰσραὴλ υἱούς, Συμεὼνα μὲν ὄντα ἑτῶν εἰκοσιενός, μηνῶν τεσσάρων, Λευὴν δὲ ἑτῶν εἰκοσι, μηνῶν ἑξ, ἀποκτείνει τὸν τε Ἐμμώρ, καὶ Συγῆμ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἀρσενας, διὰ τὴν Δείναν φθοράν. Ἰακώβ δὲ τότε εἶναι ἑτῶν ἑκατὸν ἑπτὰ. Ἐλθόντα δὲ οὖν αὐτὸν εἰς Λουζὰ τῆς Βαβυλῆ, φάναι τὸν Θεὸν μηκέτι Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ὀνομάζεσθαι. Ἐκεῖθεν δὲ ἔλθειν εἰς Χαφραθά, ἔθεν παραγενέσθαι εἰς Ἐφραθὰ, ἣν εἶναι Βηθλέεμ, καὶ γεννησάμενος αὐτὸν ἐκεῖ Βενιαμιν, καὶ τελευτήσας Ἰακώβ, τεκοῦσαν τὸν Βενιαμιν, συμβῶσαι δ' αὐτῆς τὸν Ἰακώβ ἑτῆ εἰκοσιεπτὰ. Αὐτὸθεν δὲ ἔλθειν τὸν Ἰακώβ εἰς Μαμβρή τῆς Χεφρών, πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα. Ἐκεῖ δὲ τότε Ἰωσηφ ἑτῶν δεκαεπτὰ, καὶ παραθῆναι αὐτὸν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐν τῇ δεσποτικῇ μείναι ἑτῆ δεκαεπτὰ, ὥστ' εἶναι αὐτὸν ἑτῶν τριάκοντα, Ἰακώβ δὲ ἑτῶν ἑκατὸν δέκα, ἐν ᾧ καὶ τελευτήσας τὸν Ἰσαὰκ ἑτῆ ἐν ἔμπροσθεν, ἑτῶν ὄντα ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. Κρίναντα δὲ τῷ βασιλεῖ τὸν Ἰωσηφ τὰ ἐνύπνια, ἄρας Αἰγύπτου ἑτῆ ἑπτὰ, ἐν οἷς καὶ συνοικησάμενος Ἀπενεθ, Πεντεσπρῆ τοῦ Ἡλιουπολεως ἱερέως θυγατρὶ, καὶ γεννησάμενος Μανασσῆν καὶ Ἐφραϊμ, καὶ τοῦ λιμοῦ ἐπιγενέσθαι ἑτῆ β'. Τὸν δὲ Ἰωσηφ ἑτῆ ἐνείκα εὐτυχήσαντα, πρὸς τὸν πατέρα μὴ πέμψαι, διὰ τὸ ποιμένα αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἀδελφούς εἶναι· ἐπονεδίστον δὲ Αἰγυπτίους εἶναι τὸ ποιμαίνειν. Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο οὐκ ἐπέμψεν, αὐτὸν δεδηλωμένα. Ἐλθόντων γάρ αὐτοῦ τῶν συγγενῶν, φάναι αὐτοῖς, ἰδὲν κληθῶσιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐρωτῶνται τί διαπράσσονται, λέγειν κτηνοτρόφους αὐτοὺς εἶναι. Διαπορεύσασθαι δὲ, διὰ τί ποτε ὁ Ἰωσηφ Βενιαμιν ἐπὶ τοῦ ἀρίστου πενταπλασίονα μερίδα ἔδωκε, μὴ δυναμένου αὐτοῦ τοσαῦτα καταναλωσάμενος κρεῖα. Τοῦτο οὖν αὐτὸν ποιηκέναι διὰ τὸ ἐκ τῆς Λείας τῷ πατρὶ αὐτοῦ γεγενῆσθαι υἱὸς ἑπτὰ, ἕκ δὲ Ἰακώβ τῆς μητρὸς αὐτοῦ δύο· διὰ τοῦτο τῷ Βενιαμιν πέντε μερίδας παραθεῖναι, καὶ αὐτὸν λαβεῖν

A *cutibus femoris nervum Judæorum attingat nemo). Ab angelo autem futurum audivisse, ut in posterum non Jacobus, sed Israel vocaretur. Itaque in eam terræ Chanaan successisse partem, quæ Sicimis adversa esset, liberorum snorum comitatu stipatum. E quibus Rubenus annos duodecim mensesque duos natus erat, Symeon annos totidem et menses quatuor, Levinus annos duodecim, mensesque sex, Judas annos novem ac menses octo, Nephthalimus 424 annos octo, mensesque decem, Gadus totidem, Aser et Issaehar annos octo, Zabulon annos septem mensesque duos, Dina et Josephus annos sex et menses quatuor. Cæterum Israelæm annis sibi decem juxta Emmore domiculum delegisse: cujus filie Dinæ annos natæ sedecim mensesque quatuor, cum Sychemus Emmoris filius stuprum obtulisset, Symeonem, qui mensem quartum supra annum vicesimum primum, et Levinum, qui mensem sextum supra annum vicesimum ageret, Israelis filios, sororis injuria graviter commotos, Emmorem ac Synemum ejus filium, maresque universos impetu facto cæcidisse; quo tempore annorum septem supra centum Jacobus esset. Eum porro, cum Lusam Bethelis urbem venisset, a Deo jussum, relicto Jacobi nomine, Israelæm nuncupari cœpisse. Tum Caphratham, indeque Ephratham, quam Bethleemum vocant, petiisse, ubi Rachel, suscepto Benjamin, diem supremum obierit, postquam annos tres ac viginti cum ea Jacobus vixisset: inde rursus Mambren Chchronis oppidum ad Aegyptum patrem venisse. At Josephum eo tempore cum esset annorum septemdecim, Aegyptiis venditum, totos tredecim annos in vinculis fuisse, donec ipse quidem tricesimum, Jacobus vero decimum supra centesimum ætatis annum confecisset, Isaac jam anno superiore, hoc est ætatis octogesimo supra centesimum vita functo. Ac Josephum quidem post felicem regis somniorum explicationem, toti Aegypto annis septem præfuisse, quo tempore Ase-nethem Pentephræ Heliopoleos sacerdotis filiam conjugem duxerit, atque ex ea Manassem Ephraimque suscepit. Tum annis duobus fame laborari cœpit. Eundem vero novem annorum spatio, quibus fortunate admodum vixerit, patrem accersere noluisse, quod tam ipse quam fratres pasceudis ovibus operam darent, quæ vitæ ratio apud Aegyptios probro duceretur. Atque hanc ei cur pa-*

(52) Ἐτῆ δέκα. Genes. xxxiii, 17. Jacob antequam ad Scimos veniret, eo in loco tentoria figit, quem propterea Sochoth, id est tabernacula, nominavit. Sed quandiu illic hæserit, Scriptura non docet. Sunt qui decem fere annos in Sochoth tractos fuisse velint, ut perbrevis apud Scimitas ejus mora fuerit. Contra Demetrius Sochoth ne meminuit quidem, ad decem annos ejus apud Emmorem habitationi trihuic. Sane probabilius videtur, paucis omnino vel annis, vel etiam mensibus, illum in Sochoth moram circumscribi, cum Scriptura tantum dicat ibi fixa esse tentoria; apud Scimitas autem domicilium esse collocatum. Quod autem Genes. xxxiv, 21, Hemor, cum filio, Jacobi familiam apud Scimitas commendans, viros pacificos esse di-

cat, etc., id tam brevis moræ argumento non est: nam aliquot annis eorum mores et ingenia probari potuerunt. Nec urget illud Tornielli, quod tum primum egressa Dina videatur, quasi recens eo venisset. Nam quod ante vel egressa non fuerit, vel si egressa est, probri nihil subierit: ejus rei, cum alia, tum hæc in primis causa esse potuit, quod nondum per ætatis satis id liceret. At ex Demetrio, cum injuriam illam accepit, annorum sedecim fuit, aut circiter. Adde, tum forte oblatam, quæ ante commoda satis non fuerat, ejus flagitii occasionem fuisse.

(53) *Miar.* Sensus et ἀκολουθία postulat ἑξο, alioqui sex tantum, non septem partes habiturus erat.

trem non acciret causam fuisse, ab eo re ipsa declaratum. Fratribus enim suis, cum ad eum aliquando venissent, hoc in mandatis ipsam dedisse, uti, si forte a rege accerenserent, rogati, equid vitæ genus profiterentur, equis alendis vacare sese responderent. Benjaminum quod attinet, quesitum a plerisque, quomobrem Josephus inter prandendum partem ei quintuplo singulis majorem apponi voluerit, cum tot citis adolescens par esse non posset. 425 Cujus rei hanc ille rationem afferebat, quod Jacobo patri sipte ex Lia, et Rachele vero matre sua, duo tantum liberi nati essent; eoque Benjaminio partes quinque, sibi autem duas tribuisset, ut cum septenario Liæ filiorum numero partium numerus æquaretur. Similiter stolas quidem singulis geminas, at Benjaminio quinque cum aureis trecentis dedisse, totidemque ad patrem misisse, uti ne qua in re materna familia alteri concederet. Cæterum, ex quo Abrahamus universis a gentibus divina voluntate selectus, in terram Chanaanem primum concesserat, ipsum quidem annos viginti quinque, Isaacum vero sexaginta, Jacobum denique triginta supra centum, ibidem egisse, qui omnes annorum quindécim supra ducentos summam efficiant. Atque hoc ipso, qui famis apud Ægyptios tertius erat, cunctam eorum familiam in Ægyptum migrasse, cum Rubenus annos quique supra quadraginta natus esset, Symeon quatuor et quadraginta, Levinus tres et quadraginta, Judas duos et quadraginta, cum tribus insuper mensibus, Aser quadraginta et menses octo, Nephthalimus unum et quadraginta mensesque septem, Gadus totidem mensesque tres, Zabulon quadraginta, Dina novem ac triginta, Benjaminus octo et viginti. Josephum autem in Ægypto annis novem ac triginta vixisse. Itaque ab

(54) *Ἐν γῆ Χαναάν σιε*. Accurata chronologia. Nam Abrahamus, qui anno ætatis 75 in Chananiidem venerat, centenarius cum esset, Isaacum genuit, ut habetur Genes. xxi, 5. Atque ab anno 75 ad 100 anni viginti quinque numerantur. Isaacus autem sexagenarius, Jacobum et Esau ex Rebecca suscepit, Genes. xxv, 26, qui anni sexaginta cum prioribus viginti quinque, annos efficit octoginta quinque. Postremo Jacobus anno ætatis 130 in Ægyptum descendit, Genes. xlvii, 9. Quibus si addideris priores 85, huncadmodum illam habebis annorum 215.

(55) *Ἀσιρ ἐτῶν*, etc. Sequens annorum istorum ratio longius a veritate discedit. Primo enim, Dan a Juda proximus fuit, Genes. xxx, 5. Deinde Nephthalimus Danum sequitur, Nephthalimum Gadus, Gadum Aser, quem hic ante Nephthalimum recenset, eodemque tamen juniorum facit. Aserem sequitur Issachar, Issacharem Zabulon, Zabulonem Dina, Dinam Josephus, Josephum Benjaminus.

(56) *Ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη λθ'*. Imo nonaginta tres: siquidem anno 17 in Ægyptum abductus, Genes. xxxvii, 2, ibidem anno 110 mortuus est, Genes. l, 22.

(57) *Ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ*, etc. Creato, an mortuo? undecunque numeres, tam incertus est hic numerus, quam annus orbis conditi. In Patris Petavii *Chronologia*, cui plurimum tribuo, annus ille Jacobi in Ægyptum καθόδου, mundi annus est 2237.

Α στολάς δούναι ἐκάστῳ διπλάς, τῷ δὲ Βενιαμὴν πέντε καὶ τριακοσούς χρυσούς, καὶ τῷ πατρὶ δὲ ἀποστέλλαι κατὰ ταῦτά, ὥστε τὸν οἶκον αὐτοῦ τῆς μητρὸς εἶναι Ἴσων. Οὐκῆσαι δὲ αὐτοῖς ἐν γῆ Χαναάν, ἀπ' οὗ ἐκλεγῆναι Ἀβραὰμ ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ μεταλεῖν εἰς Χαναάν, Ἀβραὰμ ἐτῶν εἰκοσιπέντε, Ἰσαὰκ ἐτῶν ἐξήκοντα, Ἰακώβ ἐτῶν ἑκατὸν τριάκοντα γίνεσθαι, δὲ πάντα ἔτη ἐν γῆ Χαναάν σιε' (54) καὶ τῷ τρίτῳ ἔτει, λιθοῦ ὀσσης ἐν Αἰγύπτῳ, ἐλθεῖν εἰς Αἰγύπτου τὸν Ἰακώβ, ὄντα ἐτῶν ἑκατὸν τριάκοντα, Ρουβὴν ἐτῶν μ', Συμεῶνα ἐτῶν μδ', Λε:ν ἐτῶν μγ', Ἰούδαν ἐτῶν μβ', μηνὸν τρεῶν, Ἀσιρ ἐτῶν (55) μ', μηνὸν ὀκτώ, Νεφθαλεμ ἐτῶν μ', μηνὸν ζ', Γὰδ ἐτῶν μα', μηνὸν γ', Ζαβουλὸν ἐτῶν μ', Δε:ναν ἐτῶν λθ', Βενιαμὴν ἐτῶν κη'. Τὸν δὲ Ἰωσήφ φησι γενέσθαι ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη λθ' (56). Εἶναι δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, (57) ἕως τοῦ εἰσέλθειν εἰς Αἰγύπτου τοῦ τοῦ Ἰωσήφ συγγενεῖς ἔτη γηχδ' ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλισμοῦ ἕως τῆς Ἰακώβ παρουσίας εἰς Αἰγύπτου ἔτη, αεζ' ἀπ' οὗ δὲ ἐκλεγῆναι Ἀβραὰμ ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐλθεῖν ἐκ Χαβρὼν εἰς Χαναάν, ἕως ἂν εἰς Αἰγύπτου τοῦς περὶ Ἰακώβ ἐλθεῖν, ἔτη σιε'. Ἰακώβ δὲ ἐκ Χαβρὼν πρὸς Αἴθραν ἐλθεῖν, ἐτῶν ὄντα π' (58), καὶ γεννησάι Αεὺν· Αεὺν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιγενέσθαι ἔτη ιζ', ἀπ' οὗ εἰς Χαναάν αὐτὸν ἐλθεῖν εἰς Αἰγύπτου, ὥστε εἶναι αὐτὸν ἐτῶν ζ'. καὶ γεννησάι Κλάθ (59)· αὐτῷ δὲ ἔτει ᾧ γενέσθαι Κλάθ (60), τελευτήσας Ἰακώβ ἐν Αἰγύπτῳ, εὐλογήσαστα τοῦς Ἰωσήφ υἱοῦς, ὄντα ἐτῶν ρμζ' (61), καταλιπόντα Ἰωσήφ ἐτῶν νσ'. Αεὺν δὲ γενόμενον ἐτῶν ρλζ' τελευτήσας· Κλάθ δὲ ὄντα ἐτῶν μ' (61') γεννησάι Ἀβραὰμ (62), ὄν ἐτῶν εἶναι ιθ'· ἐν ᾧ τελευτήσας Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ ὄντα μ' ἐτῶν· Κλάθ δὲ γενόμενον ἐκάρην γλ' τελευτήσας. Ἀβραὰμ λαθεῖν γυναικα τῆν τοῦ θεοῦ θυγατέρα Ἰωχαβὲτ, καὶ ὄντα ἐνιαυτῶν σε', γεννησάι Ἀαρὼν καὶ Μωσῆν. Γεννησάι

Diluvium incidit in annu mundi 1655, quam summam si detrazeris est 2237, supererunt 582; proinde annus ille adventus in Ægyptum, ex ejusdem chronologie principis, erit annus a dituvio 582.

(58) *Ἐτῶν ὄντα π'*. Circiter, non ἀκριβῶς. Tum enim, ut etiam ante Demetrius, annorum fuit 77.

(59) *Κλάθ*. Caath vocabatur, non Clath.

(60) *Γενέσθαι Κλάθ*. Imo sane multis ante Jacobi mortem annis: quod tamen certo definiri vix potest.

(61) *Ἐτῶν ρμζ'*. Ita Genes. xlvii, 27.

(61') *Κλάθ ὄντα ἐτῶν μ'*. Error ex priori consequens, quo eodem anno et Jacobum mortuum, et Caathum in lucem editum posuit. Error autem est, cum inde sequatur natum esse Caathum in Ægypto, cum tamen frater ejus Merari, natu minuius, ante illum in Ægypto natus fuerit, Genes. xlvii, 11. Multo ergo senior Caathus erat, cum Amramum genuit. Annus tamen ille haud certius, quam ejusdem Caathi ortus designari potest.

(62) *Ἀβραὰμ*. Hebraice אַבְרָם. Demetrius fecit Ἀβραὰμ, sublatu μ, et inserto α: nisi tamen scripserat Ἀμραὰμ. Septuaginta Ἀμραὰμ, inserto β ob euphoniā: vulgaris enim hic error est, quod in manuscript. codicibus μ et β eodem fere modo pingerentur. Sic infra Μωσάμτα, pro Μωσάβτα, scriptum est.

αὐ Μωσῶν τὸν Ἀβραάμ ἔνωτα ἐτῶν σή', καὶ γενόμενος Ἀβραάμ ἐτῶν ρλς' τελευτήσας. Ταῦτά μοι κείσθω ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυστορος γραφῆς. Ἐξῆς ἐπισυνήφθω καὶ τάδε.

Is et sexaginta supra mille : ex quo autem Abrahamus ex gentium medio segregatus, Charra in terram Chananzam venerat, quindecim supra ducentos. Porro Jacobum ad Labanum Charra pervenisse circiter octogentium, ibique Levinum genuisse, qui anno decimo septimo quam in Ægyptum venerat, hoc est ætatis sexagesimo, Clathum procreavit; eoque ipso anno Jacobum in Ægypto, postquam Josephi liberis bene precatus esset, annosque quadraginta septem supra centum exegisset, diem obiisse, relicto Josepho annorum sex et quinquaginta. Addit Levinum anno ætatis tricesimo septimo supra centesimum vita excessisse; Clathum vero, annorum quadraginta cum esset, Abrahamum genuisse, cujus anno decimo quarto, Josephus circa annum ætatis decimum supra centesimum obierit : supremum autem Clathi diem anno illius tricesimo tertio supra centesimum contigisse. 426 Rursus, Abrahamum cum avunculi sui filia, quam Jochabetem vocabant, matrimonium iniisse, ex eaque anno ætatis suæ quinte ac septuagesimo Aaronem, tertioque post anno Mosem suscepisse : ac tandem annos natum sex et triginta supra centum ex hac vita migrasse. Atque hæc omnia ex Alexandri Polyhistoris *Annalibus*. Quibus sequentia ex Theodoto commodum attexamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Θεοδότου (63), περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Τὰ δὲ Σικιμά φησι Θεόδοτος ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ Σαχιμίου τοῦ Ἑρμού λαβεῖν τὴν ὀνομασίαν· τοῦτον γὰρ αὐ κείσασι τὴν πόλιν, κείσθαι δ' αὐτῆν φησιν ἐν τῇ περὶ Ἰουδαίων οὕτως·

Ἡ δ' ἀρ' ἐστὶν ἀγαθὴ τε καὶ ἀθιγνός, καὶ ὄδρηλη· οὐδὲ μὲν ἄσχερον οὐδὲ δουλεχὴ πάλιν ἐισασιζέσθαι Ἄγροθεν, οὐδὲ ποτε θρία λαχθήντα πονεύειν. Ἐξ αὐτῆς δὲ μάλ' ἀρχὴ δὲ ὄβρα (64) φαίνεται

Ποίης τε κλιθόντα καὶ ἑλῆς. Τῶν δὲ μισσηῶν, Ἀτρασιεύς τέτμησ', ἀραή, αὐλώσις. Ἐν δ' ἑτέρωθεν

Ἡ δ' ἐπερὶ Σικιμῶν καταγράφεται, ἰερὸν ὄντων, Νέβρον ἐπὶ μέγῃ δεδμημένον· ὁμοί δὲ τείχος Λισσὸν ὀπίωρειαν, ὅπο δ' ἔδραμεν αὐτόθεν ἔρκος.

Ἰσχυροτέρων δὲ φησιν αὐτὴν ὑπὸ Ἑβραίων κατασχεθῆναι, δυναστεύοντος Ἐμμώρ. Τὸν γὰρ Ἐμμώρ υἱὸν γενῆσαι Συχέμ. Φησὶ δὲ·

Ἐνθέρθε, ξέρε, ποιμενέθι (65) πόλιν ἡλυθ' Ἰακώβ
Ἐβραίων Σικιμῶν· ἐπὶ δ' ἀνδράσι τοῖσιν ἔτησαν (66)
Ἀρχὸς Ἐμμώρ σὺν παιδί Συχέμ, μάλ' ἀτηρέε
[φώτε.

Ἐτα περὶ Ἰακώβ καὶ τὴν εἰς Μεσοποταμίαν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ τῶν θυοῦν γυναικῶν γάμον, καὶ τὴν τῶν τέκνων γένεσιν, καὶ τὴν παρουσίαν τῆς ἐκ Μεσοποταμίας ἐπὶ τὰ Σικιμά·

Ἐξ δ' Ἰακώβ Συρίαν κτηνοτρόφον ἴκτο, καὶ εὐρὴν Ρεῖθρον Ἐσφρήτω ἴλαεν ποταμοῦ κελύδοτος. Ἡλυθε γὰρ, κάκισθι ἰακῶν ὄρυμειαν ἐπιπέτη Ἀντοκασιγγήτω. Πρόβρων ὀλέκετο δόμονθε Ἀδων, δς γ' οἱ ἐστὶν μὲν ἀνεψιός, ἀλλὰ τέρ' οἶος Ἦρασεν Συρίας, νενηγερές αἷμα λελοτῆώς. Τῷ δὲ γάμον κούρης μὲν ὀπίωρετο καὶ κατένευσεν Ὀπλοτάτης· οὐ μὴν τελέθειν ἐπεμύλιτο πύμπαν,

(63) Θεοδότου. Hunc etiam Josephus lib. 1 *Adversus Apion.*, p. 1051, inter eos numerat qui Judæorum liberalius meminerunt. Josephi verba dabit infra noster pag. 458. Alius hic Theodotus videtur ab eo, quem pag. 495 B, inter Phœnicios scriptores æ Tatiano recenset.

Adamo ad illud usque tempus, quo Josephi cognatio in Ægyptum migravit, annos sexcentos et viginti quatuor supra ter mille numerari : a diluvio usque ad eundem Jacobi in Ægyptum adventum, trecentos et sexaginta supra mille : ex quo autem Abrahamus ex gentium medio segregatus, Charra in terram Chananzam venerat, quindecim supra ducentos. Porro Jacobum ad Labanum Charra pervenisse circiter octogentium, ibique Levinum genuisse, qui anno decimo septimo quam in Ægyptum venerat, hoc est ætatis sexagesimo, Clathum procreavit; eoque ipso anno Jacobum in Ægypto, postquam Josephi liberis bene precatus esset, annosque quadraginta septem supra centum exegisset, diem obiisse, relicto Josepho annorum sex et quinquaginta. Addit Levinum anno ætatis tricesimo septimo supra centesimum vita excessisse; Clathum vero, annorum quadraginta cum esset, Abrahamum genuisse, cujus anno decimo quarto, Josephus circa annum ætatis decimum supra centesimum obierit : supremum autem Clathi diem anno illius tricesimo tertio supra centesimum contigisse. 426 Rursus, Abrahamum cum avunculi sui filia, quam Jochabetem vocabant, matrimonium iniisse, ex eaque anno ætatis suæ quinte ac septuagesimo Aaronem, tertioque post anno Mosem suscepisse : ac tandem annos natum sex et triginta supra centum ex hac vita migrasse. Atque hæc omnia ex Alexandri Polyhistoris *Annalibus*. Quibus sequentia ex Theodoto commodum attexamus.

B

CAPUT XXII.

De eodem, ex Theodoto.

Ille enim eo, quem de Judæis conscripsit, libro, Sicilia a Sicimo quodam Mercurii filio, ejus arbis conditore, nomen accepisse auctor est, cujus situm his expressit versibus :

Quippe hæc terra ferax, tenerisque optissima cæpris,
Irriguitque soli : brevis unde excursus in urbem.

At nulli fessos molli lanugine saltus
Hic recreant. Tecti juncto prope vertice montes
Hinc genini excipiunt, herbasque, nemusque miti-
strant.

Quos inter raro angustus discrimine callis
Rumpit iter. Parie adversa se tollit in auras
Urbs ingens Sicimum, radicem extracta sub imam :
Qua circum lævi consurgunt mania saxo,
Atque infra supraque urbem munimine cingunt.

Eandem ab Hebræis regnante Emmore occupatam fuisse, postmodum affirmat : Emmorem enim Sychemum genuisse. Sic autem cecinit :

Illinc, o hospes, tandem vaga liquit Iacob
Pascua, et immensam Sicimum successit in urbem,
Uum socios Emmor populos, atque Emmore natus
Imperio premeret Sychemus, patri æmula pestis.

Tum Jacobi partim in Mesopotamiam adventum, partim nuptias duabus cum mulieribus initas, partim liberos ex utraque susceptos 427, partim denique hanc ipsam e Mesopotamiz finibus Sicimorum in urbem migrationem exsequitur.

At pecorum altricem in Syriam concedit Iacob,
Atque sonante vagos volventem gurgitis fluctus
Deserit Euphratem : irati simul aspera fratris
Jurgia declinat. Blando pia tecta nepoti
Pectore Labanus, Syriæ tum, stirpe recenti,
Sceptra tenens, pundit. Cui mox promissa mi-
[noris
(Sic mala certa fides,) natæ connubia mutat,

(64) Δὲ ὄβρα. Hebal, opinor, et Garisim. Vide supra, pag. 419.

(65) Ποιμενέθι. Mendose. Quid si ποιμνηθῶν;

(66) Ἐτησαν. Forte ἔτασαν, quasi dicat, illo tempore. Quid si τὰς πύργους? Nam hominum improbitas, p. 428 coarguitur.

*Majoremque viro thalami in penetralia furtim
Submittit Liam genitor : sed fraude relecta
(Sensit enim conjux), natuque minore potitus,
Fisse utramque dedit aulenti prole parentem.
Undens maribus pulchro spectabilis ore
Additur, et molli præstans in corpore Dina
Ezerit ingentium.*

Ab Euphrate vero Jacobum scribit cum ad Emmorem in Sicina venisset, exceptum ab eo humaniter, agrique parte donatum fuisse; ubi cum agriculturæ operam ipse daret, tum vero undecim filii in pastionem, Dinaque filia cum cæteris mulieribus in lanificium incumberet. Verum, quo die solemnibus forte conventus Sicimis ageretur, Dinam tametsi adhuc virginem, in urbem tamen visendi studio penetrasse; ac Sychemum Emmoris filium, ejus simul ac vidisset amore captum, ipsi per vim raptæ ac domum abductæ stuprum cum obtulisset, paulo post una cum patre ad Jacobum venisse, ab eoque filia nuptias expetisse; quas ille cum negaret, priusquam incolæ Sicimorum universi et circumcisionem et ritus Judaicos accepissent: Emmorem futurum 428 spondidisse, uti eos hanc ad conditionem adducere conaretur. Et eos quidem circumcidi omnes oportere, Jacobus ita declarat:

*Hebræam divina vetant oracula gentem,
Æternos sponsæ generos in tecta vocare;*

Hæc patriis tantum novit commercia sanguis.

Moxque de circumcissione:—

*Qui magnam patriis Abrahamum eduxit ab oris,
Cælitus hunc tota jussit cum stirpe recurvo,
G'ande sub extrema, præputia demere ferro.
Paruit, atque Dei verbis immotus inhasit.*

Emmor itaque in civitatem reversus, cum suos ad capessendum circumcissionis ritum hortatus esset, unum ex Jacobi filiis Symeonem, quod sororis injuriam iniquis gravissusque ferret, Emmorem ac Sychemum interficere statuisse: communicatoque cum Levino fratre consilio, socium eum comitemque facinoris adhibuisse, cum decem ille gentes Abrahami posteris divino promissas oraculo fuisse jactaret. Sic autem Levinum alloquitur Symeon:

*Verba Dei penitus medio sub pectore servo,
Quæ denas Abrahæ natis promittere gentes
Commemini.*

Ac Deum quidem, propter Sicimitarum impietatem, hanc iis mentem injecisse, testatur his verbis:

*Ardenti vindæ Sicimos Deus obruit ira,
Quo virtutis amans nemo involutus adiret:
Hic ubi nulla æqui tenuit reverentia civis,
Sed tantum infandæ sceleris vesana libido.*

Ergo Levinum ac Symeonem armatos in urbem venisse, obviisque primum cæsis, Emmorem ac Sychemum peremisse, quam ille eadem ita describit:

*Tunc Emori vasto Symeon caput arduus ictus
429 Amputat, ac læva truncam suspendere gestit*

• Ἰσ. τολύπεισε. ἢ Ἰσ. δέξ'.
(67) Εἰς γενουσί. Uicque manus. adhuc, ut videtur, corruptius γενουσί παραμένοντες: δῶμα

A Ἄλλ' ἄλλο τολύπεισε, καὶ εἰς λέχος ἀνέρι πέπεισε
Λεὼν, ἢ οἱ εἴην προγεσπότεν· οὐδὲ μὲν ἔμπης
Ἐλαθεν, ἀλλ' ἐνόσησε κακοφροσῖτην, καὶ ἔδεκτο
Ἡαῖδ' ἐτέρην, ἀμφοῖν δ' ἐμίγη σὺν ἐμάλμοσιν ἦσι.
Τῷ δ' υἱαῖς ἐγένοντο τῶν πεπνυμένων ἀνῶν
Ἐνδεκα, καὶ κοίρη δέτρα περικαλλεῖς ἔχουσα
Εἶδος, ἐκέρπειτον δὲ δέμας, καὶ ἀμύμονα θυμόν.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Εὐφράτου φησὶ τὸν Ἰακώβ ἔλθειν εἰς τὰ Σίκιμα πρὸς Ἐμμώρ· τὸν δ' ὑποδέξασθαι αὐτόν, καὶ μέρος τῆς χώρας δοῦναι. Καὶ αὐτὸν μὲν τὸν Ἰακώβ γεωμορεῖν, τοὺς δὲ υἱοὺς αὐτοῦ ἔνδεκα τὸν ἀμύμονα ὄντας ποιμαίνειν, τὴν δὲ θυγατέρα Δείναν καὶ τὰς γυναῖδας ἐκουργεῖν· καὶ τὴν Δείναν παρθένον οὖσαν εἰς τὰ Σίκιμα ἔλθειν πανηγυρούσε ὁσῆς, βουλομένην θεάσασθαι τὴν πόλιν· Συχὲμ δὲ τὸν τοῦ Ἐμμώρ υἱὸν ἰδὼντα, ἐραστῆναι Β αὐτῆς, καὶ ἀρπάσασθαι ὡς αὐτὸν διακομισαί καὶ φερεῖν αὐτήν. Αὐτοῖς δὲ σὺν τῷ πατρὶ ἔλθοντα πρὸς τὸν Ἰακώβ, αἰτεῖν αὐτὴν πρὸς γάμους κοινωνίαν· τὸν δὲ οὐ φάται δώσειν, πρὶν ἂν ἡ πάντας τοὺς οἰκοῦντας τὰ Σίκιμα περιτεμνομένους Ἰουδαῖσαι· τὸν δὲ Ἐμμώρ φάται πείσειν αὐτούς. Φησὶ δὲ περὶ τοῦ δεῖν περιτέμνεσθαι αὐτούς ὁ Ἰακώβ·

Ὁδὸ γὰρ δὴ θεμητόν γε τὸ δ' Ἐβραίοισι τέτυκται,
Γαμφοῦς ἀλλοθεν εἰς γενουσί (67) ἀτίμην περὶ
δῶμα·

Ἄλλ' ὅστις γενεῶς ἐξεύχεται εἶναι ὁμοίης.

Εἶτα ὑποδᾶς περὶ τῆς περιτομῆς·

Ὅς κοῖλ' ἦεν πάτριος ἐξήγαγε διὸν Ἀβραάμ,
Αὐτὸς ἀπ' οὐρανῶν κέλετ' ἀνέρα παντὶ σὺν εὐφῶ
C Σάρκ' ἀποσπῆλαι πάσθης ἀπο, καὶ β' ἐτέλεισεν.
Ἄστεμπεδός δὲ τέτυκται, ἐπεὶ θεὸς αὐτὸς εἶπα.

Πορευθῆνός οὖν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἐμμώρ, καὶ τοὺς ὑποτασσόμενους παρακαλοῦντος περιτέμνεσθαι, ἕνα τῶν Ἰακώβ υἱῶν ἦνομα Συμεὼνα διαγνῶναι τὸν τε Ἐμμώρ καὶ τὸν Συχὲμ ἀνελεῖν, τὴν ὕβριν τῆς ἀδελφῆς μὴ βουληθέντα πολιτικῶς ἐνεγχεῖν· ταῦτα δὲ διαγνόντα Λεὼν τῷ ἀδελφῷ κοινωνήσασθαι λαθόντα δ' αὐτὸν συγκαταίνων, ἐπὶ τὴν πρᾶξιν παρορμησάι, λόγιον προσφερόμενον τὸν θεὸν ἀνελεῖν φάμενον, τοὺς Ἀβραάμ ἀπογόνους δεκά ἔθνη δώσειν. Φησὶ δὲ οὕτως ὁ Συμεὼν πρὸς Λεὼν·

Εὐ γὰρ ἐγὼ μῦθόν γε πεπνυμένος εἶμι θεοῦ·
Δώσω γὰρ περὶ ἐρησίας δὲ κ' ἔθνηα πασι τῶν Ἀβ-
ραάμ.

Τὸν δὲ θεὸν αὐτοῖς τοῦτον τὸν νοῦν ἐμβολαῖς, διὰ τὸ τοὺς ἐν Σικίμοις ἀσεβεῖς εἶναι. Φησὶ δὲ·

Βλάπτε θεὸς Σικίμων οικητορας· οὐ γὰρ ἄστος
Εἰς αὐτοὺς ὅστις κε μὴλὴ καλός, οὐδὲ μὲν ἐσθλός·
Οὐδὲ δίνας ἐδίκαζον ἀνὰ πόλιν, οὐδὲ θεμητάς.
Λόγια δ' ὠρώρει τοῖσιν μεμελημένα ἔργα.

Τὸν οὖν Λεὼν καὶ τὸν Συμεὼνα εἰς τὴν πόλιν καθωπλισμένους ἔλθειν, καὶ πρῶτα μὲν τοὺς ἐντυγχάνοντάς· ἀναρεῖν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν Ἐμμώρ καὶ τὸν Συχὲμ φωνεῖσαι. Λέγει δὲ περὶ τῆς ἀναρέσεως αὐτῶν οὕτως·

Ὡς τότε δὴ Συμεὼν μὲν Ἐμμώρ ὄρευσεν ἐκ' αὐτῶν,
Πιήξέ τε οἱ κεφαλῆν, εἰρήν' δ' ἔλεν ἐν χερσὶ λαίψι-

Αἰψὺ δ' ἐπισκαίρουσαν, ἐπεὶ πόνοσ ἀλλοσ ὄρω-
 [ρε].
 Τόρρα δὲ καὶ Ἀεὺτὴ μέροσ ἀσγτοσ Ἐλαβε χαίτησ
 Ἀπτόμενον τοῦνωρ Συχέμ. ὁσπερὶ μαρτήνωτα.
 Πλασε δὲ κληθεῖα μέσην· δὺ δὲ ἔξωσ ἔξῃ
 Σκλήγγρα διὰ στέφρωρ, ἀλαε δὲ ψυχὴ δέμασ
 [εὐθύσ].

Πυθομένουσ δὲ καὶ τοὺσ ἐτέρουσ ἀδελφοὺσ τὴν πρῶ-
 ξην αὐτῶν, ἐπιβοηθεῖσαι, καὶ τὴν πόλιν ἀκπορθῆσαι,
 καὶ τὴν ἀδελφὴν ἀναβρυσταμένουσ, μετὰ τῶν αἰχμα-
 λῶτων εἰσ τὴν πατρίαν ἔπαυλιν διακομιθεῖσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ἄρταπανόν, περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

Τούτουσ καὶ τὰ ἐξῆσ περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆσ
 αὐτῆσ τοῦ Πολυστοροσ γραφῆσ ἐπισυνῆθησ. ἘἌρτά-
 πανοσ δὲ φησιν ἐν τῷ Περὶ Ἰουδαίων τοῦ Ἀβραάμ
 ἀπόγονοσ γενέσθαι, υἱὸν δὲ Ἰακώβου· συνῆσει δὲ
 καὶ φρονηθεῖσ παρά τοὺσ ἄλλουσ διενεγκόντα, ὑπὸ
 ἀδελφῶν ἐπιβουλεῦσθαι· προειδόμενον δὲ τὴν ἐπι-
 σῦστασιν, διεθῆναι τῶν ἀστυγετῶνων Ἀράβων εἰσ
 τὴν Αἴγυπτον αὐτῶν διακομιθεῖσαι. Τούσ δὲ τὸν ἐντυγα-
 νώμενον ποιθεῖσαι. Εἶναι γάρ τοὺσ τῶν Ἀράβων βα-
 σιλεῖσ ἀπογόνουσ Ἰσραὴλ, υἱοὺσ τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ
 δὲ ἀδελφοὺσ. Ἐλθόντα δὲ αὐτῶν εἰσ τὴν Αἴγυπτον, καὶ
 σὺσταθέντα τῷ βασιλεῖ, διοικητὴν τῆσ ὄλησ γενέσθαι
 χώρασ. Καὶ πρότερον ἀτάκτουσ τῶν Αἴγυπτίων γεω-
 μορῶνωτων, διὰ τὸ τὴν χώραν ἀδιαλερτοσ εἶναι, καὶ τῶν
 ἰασσῶνων ὑπὸ τῶν κρεισσῶνω ἀδικουμένων· τοῦτον
 πρῶτον τὴν τε γῆν διελειν, καὶ ὄρουσ διασημῆνασθαι,
 καὶ τὴν πολλὴν χειροσυμμένην γεωργηθεῖσιν ἀποτελέ-
 σει, καὶ τινασ τῶν ὄρουσ τῶν ἰερεῦσιν ἀποκληρω-
 σει. Τοῦτον δὲ καὶ μέτρα εὐρεῖν, καὶ μεγάλουσ αὐτῶν
 ὑπὸ τῶν Αἴγυπτίων διὰ ταῦτα ἀγαπηθεῖναι. Γῆμαι
 δ' αὐτῶν Ἠλιουπολίτου ἰερέωσ Ἀσενῆσ θυγατέρα. ἐξ ἧσ
 γυνῆσθαι παῖδασ. Μετὰ δὲ ταῦτα παραγενέσθαι πρὸσ
 αὐτῶν τὸν τε πατέρα καὶ τοὺσ ἀδελφοὺσ κομίζοντασ
 πολλὴν ὑπαρξιν, καὶ κατοικησθῆναι ἐν τῇ πόλει
 Κασάν, καὶ τοὺσ Σύρουσ πλεονάσαι ἐν τῇ Αἴγυπτῳ.
 Τούτουσ δὲ φησὶ καὶ τὸ ἐν Ἀβῶσ καὶ τὸ ἐν Ἠλιουπολί-
 τῳ κρησασκευάσαι τοὺσ Ἐρμιούθ ὀνομαζόμενουσ.
 Μετὰ δὲ ταῦτα τελευτηθεῖσαι τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸν βασιλεῖα
 τῶν Αἴγυπτίων. Τὸν οὖν Ἰωσήφ κρατῶντα τῆσ Αἴγυ-
 πτου, τὸν ἐτιῶν ἐπετὰ αἰῶν, γενόμενον κατὰ τὴν φορὰν
 ἀπλετον, παραθέσθαι, καὶ τῆσ Αἴγυπτου δεσπότην
 γενέσθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Φίλωνοσ, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Μαρτυρεῖ δὲ ταῖσ ἱεραῖσ βίβλουσ καὶ Φίλων ἐν τῇ
 ῶ τῶν περὶ Ἱερουσόλυμα, λέγων οὕτωσ·

Τοῖων ἔδοσ μακαριστέον ὄλησ (68) μέγασ ἐκτισερ
 [ἄκτωρ]
 Ἰγνιστοσ, καὶ πρόσθερ ἄρ' Ἀβραάμοιο καὶ Ἰσάκ,
 Ἰακώβ εὐτέκνοιο τόκοσ Ἰωσήφ, δεσ ὄνειρων
 ἠσπισαθεῖσ, σκηπαύτουσ ἐν Αἴγυπτῳ θρόνοισι,
 ἀνεσασθεσ λαβραία χρόνον πλημυρῆδιο μοῖρασ.

Καὶ τὰ ἐξῆσ. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Ἰωσήφ.

(68) Ὁ ἴησ. Ita omnes, nullo tamen sensu. Forte ἔλωσ.

^A Cervicem; donec, quod pugna atrocior instet,
 Linquat humi stultitiam. At violentior ardet
 Levinus, frustra quoque solo pedibus volutum,
 Ausum immane nefas Sychenum, penditibus
 [hærens
 Cruiibus, invadit. Jugulum delatus in alium,
 Mox toto gladius subit in præcordia ferro,
 Exturbatque animam.

Postmodum vero fratres cæteros, ubi rem inaudis-
 sent, conjunctis viribus civitatem diripuisse, ac so-
 rorem cum ipsa captivorum manu paternam in vil-
 lam transtulisse. Hæc Polyhistor.

CAPUT XXIII.

De Josepho, ex Artapano.

Quibus deinceps Josephi rerum commemoratio-
 nem adjungit, hunc in modum: « Artapanus autem
 in suo de Judæis commentario, Josephum ait Abra-
 hami nepotem, Jacobi filium, cum reliquis fratri-
 bus ingenio, sapientiaque præstaret, eorum in insidiis
 appetitum esse; quorum ipse conjuratione prospecta,
 vicinos Arabas, uti se in Ægyptum abducerent, obse-
 crarit, ejusque precibus illos annuisse. Arabum enim
 reges Israelis nepotes, Abrahami filios, et Isaaci fr-
 tres esse. Ergo Josephum, paulo post quam Ægyp-
 tum attingisset, eo regis studio ac benevolentia ex-
 ceptum esse, ut præfectus ab eo totius regni con-
 stitutus fuerit. Eundem vero, cum Ægyptii terram
 eatenus magna perturbatione coluissent, quod ne-
 que divisa regio esset, ac tenuioris fortunæ homi-
 nes a potentioribus iniquius haberentur: agros ante
 omnia divisisse, certis passim finibus terminasse
 descripsit, adeoque magnam soli partem incultam
 prius atque silvescentem, culturæ opportunam
 commodamque reddidisse, suosque sacerdotibus
 agros singulares ac proprios assignasse. Mensuras
 præterea invenisse, quibus ille officiis Ægyptiorum
 sibi voluntatem majorem in modum devinverit.
 Cæterum, Asenethem, Heliopolitani sacerdotis filiam,
 uxorem duxisse, ac liberos ex ea suscepisse. Postea
 vero, 430 patrem eunctosque fratres, multis cum
 opibus ac facultatibus ad eum venisse, fixisque in urbe
 Cæsana domiciliis, Syrorum in Ægypto suctam ad-
 modum ac propagatam sobolem fuisse. Eosdem in-
 super tum quod apud Athon, tum quod apud Heli-
 polim est, templum condidisse, Hermiuthios vulgo
 D nominatos. Postremo, Josephum, Ægyptiorumque
 præeset, immensam frumenti vini, quæ toto septen-
 Ægypti dominum fuisse. »

CAPUT XXIV.

De eodem, ex Philone.

Quin etiam divinis litteris Philonis quoque tes-
 timonium suffragatur. Is enim libro decimo quarto
 de Hierosolymis ita scribit :

Οἷσ ἀπλα ποτεσ ἔλυτο δὲ ἰγερὰ πρῖνσπ,
 Fecundaque solo locat incorruptus Joseph,
 Abrami Isaacique nepos, quemque almus Jacob
 Sustulit, obscura cui pervia somnia noctis,
 Qui solio incumbens Ægyptia regna tuetur,
 Ambiguo fati varie jactatus ab æstu.

Et quæ sequuntur. Atque hæc de Josepho.

CAPUT XXV.

De Jobo, ex Aristæa.

Nunc autem audi sis, quæ de Jobo idem ipse commemoret. Aristæus, inquit, in sua de Judæis Historia, auctor est Esauum ex Bassara conjugè Johanni in Idumæa filium genuisse, sedemque sibi in Ausiide regione ad ipsum Idumææ et Arabiæ confinium delegisse. Eundem æquitatè præstantem, ac pecore in primis abundantem fuisse: quippe, ovium enim septem, camelorum tria millia, paria boum quingenta, gregalesque asinas totidem numerasse. Copiam agrorum non absimilem. Ac Jobum quidem **431** Jobanum antea nominatum esse. Porro, Deum explorandæ hominis probandæque virtutis gratia, diuturnius eum gravibusque calamitatibus excruciasse. Primum enim asinarum boumque armenta a latronibus per vim abacta esse; tum oves simul atque pastores igne cœlitus immisso conflagrasse; mœx et camelos a latronibus similiter abductos, filiosque omnes ædium ruina oppressos fuisse: postremo illum etiam eo ipso die fœdissimo totius corporis ulcere laborasse. Quibus in angustis positus cum esset, ad eum invisidit causa Eïpham Themaniarum regem, Baldadem Sauchæorum tyrannum, Sopharem Mannæorum regem, et Elium Barabiehis filium Zolitem convenisse. Qui eum eum alloquio solarentur, ipsum, tametsi consolatione omni careret, futurum tamen respondisse, uti pietatis suæ laudem hæc in tanta malorum acerbitate perpetuam retineret. Deum vero hæc ejus integritatis et constantiæ vi majorem in modum probata, non ipsum tantum morbo liberasse, verum etiam ingentibus deinceps opibus ac fortunis cumulasse. Hæc omnia Polyhistor.

CAPUT XXVI.

De Moysæ, ex Eupolemo.

Idem quoque plurima de Moysæ habet auditu digna. Moysen, inquit, narrat Eupolemus primum sapientem fuisse, Judæisque primum litteras tradidisse, a quibus eas Phœnices, ut a Phœnicibus Græci, acceperint: eundemque Judæis leges principem condidisse.

CAPUT XXVII.

De eodem, ex Artapano.

Artapanus autem in suo de Judæis opere scribit, Abrahama cum Mepsasthenio filio, ipsoque Ægyptiorum rege, vita functo, Palmanothem alterum ejusdem filium Ægypti imperium capessisse, Judæumque populum durius habuisse. Ab hoc primum Cessam conditam, in eaque delubrum, mox templum apud Heliopolim esse. **432** Ab eodem

(60) Βασσάρας υἱόν, etc. Verti, perinde ac si prius υἱόν abesset, posterius autem in Ἰωβὸς mutatum esset. Bassaram Jobabi, quem postea Jobum magno consensu dictum esse volunt, matrem; Septuaginta Bussoram vocarunt, Genes. xxxvi, 45. Gravis est questio, perdiditque jactata, quibus ex parentibus aut ubi natus patriarcha Jobus, qua de, ut omittam cæteros, novissime pluribus disputa-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Ἀριστᾶριον, περὶ τοῦ Ἰωβ.

Ἄκουε δὲ ὅλα καὶ περὶ τοῦ Ἰωβ ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ. Ἀριστᾶρας δὲ φησὶν ἐν τῷ Π-ῖρι Ἰουδαίων τὸν Ἰωβ, γήμαντα Βασσάρας υἱὸν (60) ἐν Ἐδὼμ, γεννησάμενον. Κατοικεῖν δὲ τοῦτον ἐν τῇ Αὔσιτιδι χώρῃ, ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἀραβίας. Γενέσθαι δ' αὐτὸν δίκαιον καὶ πολὺκτηνον. Κτησασθαι γὰρ αὐτὸν πρόβατα μὲν ἑπτακισχίλια, καμήλους δὲ τρισχίλιας, ζεύγη βοῶν πεντακόσια, θύους θηλείας νομάδας πεντακόσιαι. Εἶχε δὲ καὶ γεωργίας ἱκανάς. Τοῦτον δὲ τὸν Ἰωβ πρότερον Ἰωβὰμ (70) ὀνομάζεσθαι. Πειράζοντα δ' αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐμμεῖναι, μεγάλας δὲ περιβαλεῖν αὐτὸν ἀτυχίας. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοῦ τοῦς τε θύους καὶ βοῦς ὑπὸ λησῶν ἀπελαθῆναι, εἶτα τὰ πρόβατα ὑπὸ τοῦ πυρός ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεισόντος κατακαθῆναι σὺν τοῖς ποιμέσι· μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὰς καμήλους ὑπὸ λησῶν ἀπελαθῆναι· εἶτα τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀποθανεῖν, πεισούσης τῆς οἰκίας. Αὐθημερὸν δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα ἐλκυσάσαι. Φαίλους δὲ αὐτοῦ διακειμένον, ἐλθεῖν εἰς ἐπίσκοπον Ἐλίφραν τὸν Θαμανιτῶν βασιλεῦσα, καὶ Βαλοδδὸν τὸν Σαυχαίτων τύραννον, καὶ Σωφάρ τὸν Μανναίων βασιλεῦσα, ἐλθεῖν δὲ καὶ Ἐλισὺν τὸν Βαραχιλὴν τὸν Ζωβίτην. Παρακαλουμένῳ δὲ, φάναι καὶ χωρὶς παρακλήσεως ἐμμεῖναι αὐτὸν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τοῖς θεοῖς. Τὸν δὲ Θεὸν, ἀγαθόντα τὴν εὐφύχλιαν αὐτοῦ, τῆς τε νόσου αὐτὸν ἀπολύσαι, καὶ πολλῶν κήρων ὑπάφρων ποιῆσαι. Ἰωβ αὐτὰ καὶ περὶ τούτων ὁ Πολυῆτωρ.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Εὐπολέμου, περὶ Μωσέως.

Καὶ περὶ Μωσέως δὲ ὁ αὐτὸς πλεῖστα παρατίθεται, ὡν καὶ αὐτὸν ἐπακούσαι δεῖον: Εὐπολέμος δὲ φησὶ τὸν Μωσῆν πρῶτον σοφὸν γενέσθαι, καὶ γράμματα παραδόναι τοῖς Ἰουδαίοις πρῶτον, παρὰ δὲ Ἰουδαίων Φοίνικας παραλαβεῖν, Ἑλλήνας δὲ παρὰ Φοινίκων· νόμους τε πρῶτον γράψαι Μωσῆν τοῖς Ἰουδαίοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Ἀρταπάνου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Ἀρταπάνος δὲ φησὶν ἐν τῇ περὶ Ἰουδαίων, Ἀβραὰμ τελευτήσαντος, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μεμφασθενίου, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων, τὴν δυναστείαν παραλαβεῖν τὸν υἱὸν (71) αὐτοῦ Παλμανώθην. Τούτων δὲ τοῖς Ἰουδαίοις εὐδελως προσφέρεσθαι· καὶ πρῶτον μὲν τὴν Κεσάν οἰκοδομησάσαι, τὸ ἐπ' αὐτῇ ἱερὸν καθιερόσασθαι,

runt, Salianus et Petavius, ambo nostri: alter eruditor. *Annal.* tom. I, ann. mundi 2319; alter præclari operis *De doctrina tempor.* lib. ix, c. 20.

(70) Ἰωβὰμ. Legendum credo Ἰωβὸς. Similitudō τοῦ μ, καὶ τοῦ β, in manus. codicibus hunc etiam errorem peperit.

(71) Τὸν υἱόν. Vox, alterum, in versionem irrepsit, expunge.

εἶτα τὸν ἐν Ἡλιουπόλει ναὸν κατασκευάσαι. Τοῦτον
 δὲ γενῆσαι θυγατέρα Μέρριν, ἣν Χενοφρή τιτι κατε-
 γγῆσαι, τῶν ὑπὲρ Μέμφιν ὅσων βασιλεύοντι·
 πολλοὺς γὰρ τότε τῆς Αἰγύπτου βασιλεύειν. Ταύτην
 δὲ στείραν ὑπάρχουσαν ὑποβάλλασθαι τινὸς τῶν Ἰου-
 δαίων παιδῶν· τοῦτο δὲ Μίῦσον ὀνομάζει· ὑπὸ δὲ
 τῶν Ἑλλήνων αὐτὸν ἀνδρωθέντα Μουσαῖον προσα-
 γορευθῆναι. Γενέσθαι δὲ τὸν Μίῦσον τοῦτον Ὀρφῆως
 ἐδάσκαλον· ἀνδρωθέντα δ' αὐτὸν πολλὰ τοῖς ἀνθρώ-
 ποις εὐχρηστα παραδοῦναι. Καὶ γὰρ πλοῖα, καὶ μη-
 χανὰς πρὸς τὰς λιθοβολίας, καὶ τὰ Αἰγύπτια ὄπλα,
 καὶ τὰ ὄργανα τὰ ὑδρευτικὰ καὶ πολεμικὰ, καὶ τὴν
 φιλοσοφίαν ἐξευρεῖν· ἐτι δὲ τὴν πόλιν εἰς ἰς νομοὺς
 διελθῆν, καὶ ἐκάστῳ τῶν νομῶν ἀποτάξαι τὸν Θεὸν
 ἀεθροῦσθαι, τὰ τε ἱερὰ γράμματα τοῖς ἱεροῦσιν·
 εἶναι δὲ καὶ αἰλούρους, καὶ κύνας, καὶ ἴβεις· ἀπο-
 νείμει δὲ καὶ τοῖς ἱεροῦσιν ἐξαίρετον χώραν. Ταῦτα
 εἰ πάντα ποιῆσαι χάριν τοῦ τὴν μοναρχίαν βεβαίαν
 εἰς Χενοφρῆ διαφυλάξαι. Πρῶτον γὰρ ἀδιατάκτους
 ἦντας τοὺς ἄρχοντας, ποτὲ μὲν ἐκβάλλειν, ποτὲ δὲ καθ-
 ιστάμεν βασιλεῖς, καὶ πολλὰκις μὲν τοὺς αὐτοὺς,
 ἑκάκις δὲ ἄλλους. Διὰ ταῦτα οὖν τὸν Μίῦσον ὑπὸ
 τῶν ἄρχων ἀγαπήθηαι, καὶ ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἰσοθέου
 τιμῆς καταξιοθέντα προσαγορευθῆναι· Ἐρμῆν δὲ
 τὴν τῶν ἱερῶν γραμμῶν ἐρμηνεῖαν. Τὸν δὲ Χενο-
 φρῆν, ἔρωτας τὴν ἀρετὴν τοῦ Μωϋσοῦ, φθονῆσαι
 αὐτῷ, καὶ ζητεῖν αὐτὸν ἐπ' εὐλόγῳ αἰτίᾳ τιτὴ ἀνελεῖν.
 Καὶ δὴ ποτε τῶν Αἰθίοπων ἐπιστρατευσαμένων ἐπὶ
 Αἰγύπτου, τὸν Χενοφρῆν, ὑπολαβόντα εὐρηκέναι και-
 ρὸν εἶθρον, πέμψαι τὸν Μίῦσον ἐπ' αὐτοὺς στρα-
 τητῶν μετὰ δυνάμεως. Τὸ δὲ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ
 συστάει πληθὸς, ὑπολαβόντα βράβειον αὐτὸν διὰ τὴν
 τῶν στρατιωτῶν ἀσθένειαν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναι-
 ρηθῆσθαι. Τὸν δὲ Μίῦσον ἐλθόντα ἐπὶ τὸν Ἑρμο-
 πόλιν ὀνομαζόμενον νομῶν, ἔχοντα περὶ δέκα μυ-
 ριάδων ἐπιφρῶν, αὐτὸν καταστρατεύσαι. Πέμψαι
 δὲ στρατηγούς τοὺς ποικιλοθετούμενους τῆς χώρας,
 οἳ δὴ πολέοντα ἐπιφανῶς κατὰ τὰς μάχας. Λέ-
 γειν δὲ φησὶν Ἡλιουπόλιτας γενέσθαι τὸν πολεμον
 τοῦτον ἑτὶ δέκα. Τοὺς οὖν περὶ τὸν Μίῦσον, διὰ τὸ
 μέγεθος τῆς στρατιᾶς, πόλιν ἐν τούτῳ κτίσαι
 τῷ ὀνόματι, καὶ τὴν ἰδίαν ἐν αὐτῷ καθιερωσάι,
 διὰ τὸ ταύτην βλάπτοντα ζῶα τοὺς ἀνθρώπους
 ἀναρῆν. Προσαγορεύσεται δὲ αὕτην Ἑρμοῦπολιν.
 Οὕτω δὲ τοὺς Αἰθίοπας, καίπερ ἦντας πολεμίους,
 στέφει τὸν Μίῦσον, ὥστε καὶ τὴν περιτομὴν τῶν
 αἰδίων παρ' ἐκείνου μαθεῖν· οὐ μόνον δὲ τούτους,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἔπεινας. Τὸν δὲ Χενοφρῆν,
 λοθόντος τοῦ πολέμου, λόγῳ μὲν αὐτὸν ἀποδείξασθαι,
 ἔργῳ δὲ ἐπιβουλεύειν. Παρελόμενον γοῦν αὐτοῦ τοὺς
 ἄρχοντας, τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ ὄρα τῆς Αἰθιοπίας πέμψαι,
 προφυλακῆς χάριν· τοὺς δὲ προστάξει τὸν ἐν Διὶ
 πόλει ναὸν ἐξ ὀπίτης κλίθου κατασκευασμένον κα-
 θαιρεῖν· ἕτερον δὲ λίθινον κατασκευάσαι, τὸ πλησίον
 ἕως λατομήσαντας. Τάξει δὲ ἐπὶ τῆς οικοδομῆς
 ἐπιστάτην Ναχέρωτα. Τὸν δὲ, ἐλθόντα μετὰ Μωϋσοῦ
 εἰς Μέμφιν, πυθῆσθαι παρ' αὐτοῦ, εἰ τι ἄλλο ἐστὶν
 εὐχρηστον τοῖς ἀνθρώποις. Τὸν δὲ φάναι γένος τῶν
 βῶν, διὰ τὸ τὴν γῆν ὑπὸ τούτων ἀρούσθαι. Τὸν δὲ

Merrhin filiam Memphisitarum imperanti desponsam
 fuisse: tum enim plures Ægyptum regulos ha-
 buisse. Hanc porro, sterilis cum esset, Judææ mu-
 lieris infantem supposuisse, quem Moysum ipsa
 primum, deinde vero Græci, cum ad virilem æta-
 tem pervenisset, Musæum nominarint. Atque hunc
 Orphei magistrum fuisse memorant, ac permulta
 humano generi utilissima tradidisse. Illi enim, et
 navigiorum, et machinarum, quibus adducti sur-
 sum lapides inter sese postea coagmentantur, et
 armorum Ægyptiacorum, et instrumentorum par-
 tim haurienda: vel deducenda: aquæ, partim bello
 necessariorum, ipsiusque adeo philosophiæ inven-
 tionem acceptam ferunt. Ad hæc civitatem ab eo in
 sex et triginta præfecturas divisam, suosque singu-
 lis Numini colendo ritus assignatos, litterasque sa-
 cras, puta felium, canum, ihium figuras sacerdoti-
 bus cum singulari ac propria regione attributas
 fuisse. Quæ omnia eo consilio perfecit, ut sum-
 mum Chenephræ imperium stabiliret; cum nullo
 distincta ordine multitudo reges antea modo ejice-
 ret, modo crearet, ac sæpe quidem eosdem, inter-
 dum etiam alios. Quibus ipse rehus non modo po-
 pulorum sibi amorem conciliarit, verum etiam
 patrem superis honorem a sacerdotibus, qui Ἐρ-
 μῆν illum, hoc est Mercurium, sive interpretem, ob
 sacrarum litterarum ἔρμηνειαν, Interpretationem,
 appellarunt, facile impetrarit. At vero Chenephren
 Moysi virtutibus invidentem, perimendi hominis
 colorem alique, honestamque speciem quaesivisse.
 Itaque cum in Ægyptum armati Æthiopes invasis-
 sent, commodam sibi facinoris oblatam occasio-
 nem esse ratum, Moysum imperatorem adversus
 eos cum exercitu, eum gentilibus et propinquis ejus
 maximam partem confidato misisse, quod eum pro-
 pter militum imbecillitatem ab hoste nullo negotio
 conficiendum putaret. Moysum autem ad præfectu-
 ram quamdam, cui Hermopolitæ nomen, quæque
 colonorum ad centum millia numerabat, præfec-
 tum, castra ibi posuisse; legatorum suorum fortis-
 simis ac strenuissimis quibusque præmissis, qui
 locum ac sedem occuparent. Quod bellum toto de-
 cennio gestum esse, ab Heliopolitanis sese acce-
 pisse testatur. Porro Moysum, cepiarum magnitu-
 dine instructum, eodem in loco urbem condidisse,
 Hermopolim nomine, in qua primum ihm, quod
 noxiæ hominibus animantes perimat, consecrarit.
 433 Æthiopes autem ipsos, tametsi hostes, tam
 propenso tamen in Moysum animo fuisse, ut ipsius
 quoque circumcisionis ab eo ritum acciperent. Id
 quod a sacerdotibus etiam omnibus præstitum fue-
 rit. Cæterum Chenephren, confecto bello, tametsi
 benevolentiam ore simularet, clam ei tamen insidiari
 reipsa perrexisset. Itaque Moysi copias ita
 distractas, ut partim ad Æthiopiæ confinia per
 causam præsidii ablegaret, partim Diospoleos tem-
 plum operis lateritii diruere, aliudque, lapidibus ex
 vicinio monte cæsis, lapideum ædificare juberet.

Huic operi Nicherotem quemdam ab eo præfectum esse, qui Memphim una cum Moysso profectus, quæsierit ex eo, numquid præterea humano generi commodum uti lique nossæt. Cui Moysus, se vero nosse, boves nimirum, quibus in aranda terra uti liceret. At Chenephren, ubi tauro Apis nomen indidisset, ei continuo templum a multitudinem poni, eodemque translata animantes a Moysso prius consecratas sepeliri voluisse, uti rerum ab eo institutarum memoriam una sepeliret. Verum abalienatos a se propterea cum Ægyptiorum animos intellexeret, clam jurjurando amicorum suorum fidem obstrinxisse, uti ne quis Moysso poratas insidias aperiret, simulque futuros cædis auctores designasse. Reclamantibus omnibus, Chanethothen, quem ex omnibus præcipue nominat, acerbis increpasse, qui regis tandem offensione permotus, commodum se tempore facinus obituro reperit. Ergo cum in eos forte dies Merrhis obitus incidisset, Chenephren transferendi ultra Ægypti fines corporis, ibidemque sepelendi, Moysso et Chanethothæ potestatem fecisse, cum interfectum iri ab isto Moysum putaret. Verum insidias a conscio quodam in itinere sibi patfactis, Moysum salutis suæ diligentius cavisse: cui, post sepultam Merrhin, Merotesque nomen fluvio atque urbi ad fluvium ædificatæ inpositum (quam quidem Merrhin, indigenæ haud minori quam Isin ipsam religione venerentur, Aaron frater, qui et ipse conjurationem reserverat, auctor fuerit, uti fugam in Arabiam capesseret. Illum ergo consilium fratris secutum, Memphi solvise, Niloque trajecto in Arabiam appulisse.

434 Chanethothen vero, fuga intellecta, insidias ei tetendisse, quibus exceptum opprimeret; adeoque venienti stricto gladio occurrisse: at Moysum hominem occupasse, nec ejus tantum inhihuisse manum, sed etiam illum ducto ense confodisse. E vestigio elapsum in Arabiam, ad Raguelum ejus tum regionis principem adhæsisse, ab eoque filiam iam uxorem accepisse. Porro cum in Ægyptios movere Raguelus vehementer optaret, ut Moysum eo deduceret, filiaque simul ac genero imperium assereret: Moysum, quod gentilibus suis metueret, ab ea ipsam mente dimovere conatus esse quidem, sed tamen et Arabibus abstinere, et ex Ægypto prædas agere a Raguelo jussum fuisse. Interea Chenephren elephantia morbo mortalium omnium principem obhisse, cum in eum incidisset, quod Judæos, lanceæ vestis usu prohibito, sindones jussisset induere, quo facilius in eos hoc a cæteris cultu distinctos sævire possæt. At Moysum gentis suæ miseria apud Deum assidue deprecantem, eo demum tempore Numen propitiū habuisse, ac repente succensum e terra ignem erupisse ait, qui tametsi locus ab omni ligno aliaque materia igni pascendo apta vacuus esset, ardere tamen non desineret. Quo

A Χενεφρήν, προσαγορεύσαντα ταύρον ἄπιν, καλεῦσαι ἱερὸν αὐτοῦ τοὺς ἔχλους καθιδρῶσασθαι, καὶ τὰ ζῶα τὰ καθιερωθέντα ὑπὸ τοῦ Μωϋσοῦ καλεῦσαι ἐκεῖ φέροντας θάπτειν, κατακρύπτειν θέλων (72) τὰ τοῦ Μωϋσοῦ ἐπινοήματα. Ἀποξενουσάντων δὲ αὐτὸν τῶν Αἰγυπτίων, ὀρκωμοτήσαι τοὺς φίλους μὴ ἐξαγγεῖλαι τῷ Μωϋσῳ τὴν ἐπισυναταμένην αὐτῷ ἐπιβουλὴν, καὶ προβαλέσθαι τοὺς ἀναρτήσαντας αὐτόν. Μηδένος δ' ὑπακούσαντος, ἐνειδίσει τὸν Χενεφρήν Χανεθόθην, τὸν μάλιστα προσαγορευόμενον ὑπ' αὐτοῦ. Τὸν δὲ ἐνειδισθέντα, ὑποσχίσθαι τὴν ἐπιβουλήν, λαθόντα καιρὸν. Ὑπὸ δὲ τούτου τὸν καιρὸν, τῆς Μέρηδος τελευτησάσης, ὑποσχέσθαι τὸν Χενεφρήν τῷ τε Μωϋσῳ καὶ τῷ Χανεθόθῃ τὸ σῶμα, ὥστε διακομίσαντας εἰς τοὺς ὑπὲρ Αἰγυπτὸν τόπους θάψαι, ὑπολαβόντα δὲ Μωϋσοῦ ὑπὸ τῷ Χανεθόθῃ ἀναρτήσασθαι. Πορευομένων δὲ αὐτῶν, τὴν ἐπιβουλὴν τῷ Μωϋσῳ τῶν συνειδῶτων ἐξαγγεῖλαι τινα. Τὸν δὲ φυλάσσοντα αὐτὸν τὴν μὲν Μέρηδιν θάψαι, τὸν δὲ ποταμὸν, καὶ τὴν ἐν ἐκείνῳ πόλιν Μερόην προσαγορεύσαι. (Τιμῶσθαι δὲ τὴν Μέρηδιν ταύτην ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν οὐκ ἔλαττον ἢ τὴν Ἰσιν.) Ἄραρον δὲ τὸν τοῦ Μωϋσοῦ ἀδελφόν, τὰ περὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐπιγνόντα, συμβουλεύσαι τῷ ἀδελφῷ ὑπὸ τὴν Ἀραβίαν. Τὸν δὲ πεισθέντα, ἀπὸ Μέρφους τὸν Νεῖλον διαπλεύσαντα, ἀπαλλάσσεσθαι εἰς τὴν Ἀραβίαν. Τὸν δὲ Χανεθόθην, πυθόμενον τοῦ Μωϋσοῦ τὴν φυγὴν, ἐναδρεύειν ὡς ἀναρτήσαντα. Ἰδόντα δὲ ἐρχόμεναι, σπάσασθαι τὴν μάχηρην ἐπ' αὐτόν. Τὸν δὲ Μωϋσοῦν, προκαταχέσαντα ἄ τῆν τε χεῖρα κατασχέειν αὐτοῦ, καὶ σπασάμενον ἐλ ξίφος, φωνεῦσαι τὸν Χανεθόθην. Διεκθῆναι δὲ εἰς τὴν Ἀραβίαν, καὶ Ῥαγουήμ τῷ τῶν τόπων ἄρχοντι συμβῆναι, λαθόντα τὴν ἐκείνου θυγατέρα. Τὸν δὲ Ῥαγουήλον βουλεύσθαι στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, κατάγειν βουλόμενον τὸν Μωϋσοῦν, καὶ τὴν δυναστείαν τῆ τε θυγατρὶ καὶ τῷ γαμβρῷ κατασκευάσαι. Τὸν δὲ Μωϋσοῦν ἀποκωλύσαι, στοχαζόμενον τὸν ὁμοφύλων. Τὸν δὲ Ῥαγουήλον διακωλύοντα στρατεύειν τοὺς Ἀραβί, προστάξαι ληστεύειν τὴν Αἰγυπτὸν. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ Χενεφρήν πρῶτον ἀπάντων ἀνθρώπων ἐλεφαντιάσαντα μεταλλάξαι. Τούτῳ δὲ τῷ πάθει περιπεσῖν διὰ τὸ τοὺς Ἰουδαίους προστάξαι σινδόνας ἀμμένυνθαι, ἔρεδν δ' ἐσθῆτα μὴ ἀμπερχεσθαι, ὅπως ἔντες ἐπίσμησι κολλῶνται ὑπ' αὐτοῦ. Τὸν δὲ Μωϋσοῦν εὐχέσθαι τῷ θεῷ, ἔδη ποτὲ τοὺς λαοὺς παῦσαι τῶν κακοπαθειῶν. Ἰασκομένου δ' αὐτοῦ, αἰφνιδῶς, φησὶν, ἐκ τῆς γῆς πῦρ ἀναφθῆναι, καὶ τοῦτο κέσθαι, μήτε ὕλης μήτε ἑλλῆς τινὸς ζυλίας οὐσης ἐν τῷ τόπῳ. Τὸν δὲ Μωϋσοῦν, δεισάντα τὸ γένος ἢ, φεύγειν φωνῆν δ' αὐτῷ θέλαν εἰπεῖν, στρατεύειν ἐπ' Αἰγυπτὸν, καὶ τοὺς Ἰουδαίους διασώσαντα, εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀγαγεῖν πατρίδα. Τὸν δὲ, θαρβήσαντα, δυνάμιν πολεμίαν ἐπάγειν διαγῶναι τοὺς Αἰγυπτίους. Πρῶτον δὲ πρὸς Ἀαρῶνα τὸν ἀδελφόν εἰλεῖν. Τὸν δὲ βασιλεῖα τῶν Αἰγυπτίων, πυθόμενον τὴν τοῦ Μωϋσοῦ παρουσίαν, καλέσαι πρὸς αὐτόν, καὶ πυνθάνεσθαι ἐφ' ὅτω ἔχει. Τὸν δὲ εἶναι,

*Ισ. προκαταχέσαντα. ἢ Ισ. γενοῦς.

(72) Θέ. λω. Corrigo: θέλοντα: postrema enim syllaba, ob sequentis similitudinem abrasa est.

προσάξει αὐτῶ τὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἀπολύσει αὐτὸν Ἰουδαίους. Τὸν δὲ, πυθόμενον, εἰς φυλακὴν αὐτὸν καθείρει. Νυκτὸς δὲ ἐπιγενομένης τὰς τε θύρας πάσας αὐτομάτως ἀνοχθῆναι τοῦ δεσποτηρίου, καὶ τῶν φυλάκων οὐ μὲν τελευτῆσαι, τινὲς δὲ ὑπὸ τοῦ ὕπνου παρεθῆναι, τὰ τε ὄπλα καταεγῆναι. Ἐξελθόντα δὲ τὸν Μωϋσον, ἐπὶ τὰ βασίλεια ἐλθεῖν· εὐρόντα δὲ ἀνευγμένους τὰς θύρας εἰσελθεῖν, καὶ ἐνθάδε τῶν φυλάκων παρειμένων τὸν βασίλεια ἐξεγείρει. Τὸν δὲ, ἐκπλαγέντα ἐπὶ τῷ γεγονότι, καλεῖσαι τῷ Μωϋσῳ ἐπὶ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Θεοῦ εἶπαι ὄνομα, διαγλυψάσανα αὐτόν. Τὸν δὲ, προσκύψαντα πρὸς τὸ οὐρ, εἶπεν. Ἀκούσαντα δὲ τὸν βασίλεια, πασιῖν ἄφωνον· διακρατηθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Μωϋσου, πάλιν ἀναβῶσαι. Γράψαντα δὲ τοῖνομα εἰς δέλτον, κατασφραγίσασθαι· τὴν δὲ ἱερέων τὸν ἐκφαυλίσαντα τὰ ἐν τῇ πινακίδι γεγραμμένα, μετὰ σπαρμῶ τὸν βῆον ἐκλυπάνειν· εἶπεν τε τὸν βασίλεια σημεῖόν τι αὐτῷ ποιῆσαι. Τὸν δὲ Μωϋσον, ἦν εἶχε ῥάβδον ἐκβαλόντα, ἔριν ποιῆσαι· ποτηθέντων δὲ πάντων, ἐπιλαθόμενον τῆς οὐράς ἀνελθόντα, καὶ πάλιν ῥάβδον ποιῆσαι. Προελθόντα δὲ μικρὸν, τὸν Νειλὸν τῇ ῥάβδῳ πατάξει· τὸν δὲ ποταμὸν, πολὺχρον γενόμενον, κατακλιζῆεν ὄλην τὴν Αἴγυπτον. Ἀπὸ τότε δὲ καὶ τὴν κατάσσειν αὐτοῦ γίνεσθαι. Εὐναγαγὸν δὲ τὸν ὕδωρ ἀποζῆσαι, καὶ τὰ ποτάμια διαφείρειν ζῶα, τοὺς τε λαοὺς ἐπὶ τὴν εἴψαν φείρεσθαι. Τὸν δὲ βασίλεια, τούτων γενόμενον τῶν τεράτων, φάναι μετὰ μῆνα τοὺς λαοὺς ἀπαλύσειν, ἐπὶ ἀποκατάσθησιν τὸν ποταμὸν. Τὸν δὲ Μωϋσον, πάλιν τῇ ῥάβδῳ πατάξαντα τὸ ὕδωρ, συστῆλαι τὸ βῆμα. Τούτου δὲ γενομένου, τὸν βασίλεια τὸς ἱερεῖς τοὺς ὑπὲρ Μέμφιν καλεῖσαι, καὶ φάναι αὐτοὺς ἀναρῆσθαι, καὶ τὰ ἱερὰ κατασκάψαι, ἐὰν μὴ καὶ αὐτοὶ τερατουργήσωσι. Τοὺς δὲ τότε διὰ τινων μαγγάνων καὶ ἐκασιδῶν δράκοντα ποιῆσαι, καὶ τὸν ποταμὸν μεταχρῆσαι. Τὸν δὲ βασίλεια φρονηματιθῆντα ἐπὶ τῷ γεγονότι, πάσῃ τιμωρίᾳ καὶ κολάσει κατακλιζῆεν τοὺς Ἰουδαίους. Τὸν δὲ Μωϋσον, ταῦτα ὄροντα, ἀλλὰ τε σημεῖα ποιῆσαι, καὶ πατάξαντα τὴν γῆν τῇ ῥάβδῳ, ζῶόν τι πτηνὸν ἀνεῖναι, ὃ λυμφῆσθαι τοὺς Αἴγυπτίους, πάντα τε ἐξεκλωθῆναι τὰ σώματα. Τὸν δὲ Ιατρῶν μὴ δυναμένων λῆσθαι τοὺς κάρνοντας, ὥτω πάλιν ἀνέσσωσιν τυχεῖν τοὺς Ἰουδαίους. Πάλιν τε τὸν Μωϋσον βάτραχον διὰ τῆς ῥάβδου ἀνεῖναι, πρὸς δὲ τούτοις ἀκρίδας, καὶ σκνίπας. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς Αἴγυπτιοὺς τὴν ῥάβδον ἀνατιθέναι εἰς πᾶν ἱερὸν, ἕμοιός τε καὶ τῇ Ἰατρῷ, διὰ δὲ τὴν γῆν εἶναι Ἴσιν, παιωμένην δὲ τῇ ῥάβδῳ, τὰ τέρατα ἀνεῖναι. Τοῦ δὲ βασιλείους ἔτι ἀφρονουμένου, τὸν Μωϋσον χάλιαζάν τε καὶ σεισμούς διὰ νυκτὸς ἀποτελέσαι, ὥστε τοὺς τὸν σεισμὸν φεύγοντας ἀπὸ τῆς χάλιαζης ἀναρῆσθαι, τοὺς τε τὴν χάλιαζαν ἐκκλίνοντας ὑπὸ τῶν σεισμῶν διαφείρεσθαι. Συμπεσεῖν δὲ τότε τὰς μὲν οἰκίας πάσας, τῶν τε νεῶν τῶν πλείστους. Τελευταῖον τοιαύτας συμφορὰς περιπέσοντα τὸν βασίλεια, τοὺς Ἰουδαίους ἀπολύσαι. Τοὺς δὲ χρησαμένους παρὰ τῶν Αἴγυπτίων πολλὰ μὲν ἐκπώματα, οὐκ ὄλητον δὲ ἱματιῶν, ἀλλήν τε παμπληθῆ γάζαν, διαβάνας τοὺς

A prodigio Moysum, cum exterritus fugeret, voce divinitus immissa admonitum esse, ut in Ægyptum expeditione suscepta, Judæos liberaret, ac pristinam in patriam aliquando reduceret. Itaque confirmato animo bellum Ægyptiis inferre statuisse, sic tamen, ut Aaronem fratrem ante omnia conveniret. Cujus adventu nuntiatio, Ægyptium regem ex eo, quem ad sese confestim evocaverat, quæsisse, quorsum illuc venisset : ipsum autem, orbis universi moderatoris jussu ac nomine regi denuitasse, ut Judæos liberos securusque dimitteret. Quamobrem, cum iu carcerem ab eo conjectus esset, noctu portas omnes carceris sponte patuisse, custodesque partim rependino sublatis interitu, partim alto somno solutos fractis passim arnis jacuisse. Moysus et vestigio sese in regiam, patefactis etiam ultro januis, intulisse, ac præsidariis militibus profundo quoque somno sepultis, regem excitasse ; qui facti novitatem primum quidem obstupuerit, mox tamen, quasi ludos Moysum faceret, Dei a quo **435** missus esset, nomen eum aperire jussurit : quod ubi Moysus in aurem insinuasset, regem illico mutum concidisse, donec ab eodem arreptus sibi ac vite redderetur. Et illum quidem indicatum nomen tabellis inscripsisse, quas postmodum obsignarit : quemdam vero sacerdotem, qui scripti nominis majestatem elevaret, repetitio spasmo correptum perisse. Præterea, cum rex a Moysso prodigium aliquod expeteret, eum quam manu virgam tenebat, in serpentem subito convertisse, omnibusque stupentibus, arrepta cauda priorem ei rursus virgæ formam reddidisse. Paulo post Nilum eadem virga percussum, intumescensque Nilus, Ægyptum universam protulisse ; ex eoque tempore statis deinceps vicibus in agros sese Nilum effudisse. Mox collectæ et stagnantes passim aquas efferverisse, nec piscibus modo interitum, sed exitialem quoque hominibus sitim attulisse. Itaque regem tot prodigiis territum, sese post mensem Judæos dimissurum spopondisse, si pristinus flumini status a Moysso redderetur : illum aquam denuo virga tetigisse, eodemque momento insolentem ejus impetum constituisse. Hic vero regem, evocatis, qui trans Memphim incolebant, sacerdotibus, necem omnibus interminatam, nisi similia ipsi quoque prodigia ostenderent. Eos, præstigiis et cantionibus quibusdam repente draconis, speciem objecisse, ac fluminis colorem immulasse ; quo facto elatiorem ac tumidiorem quam antea regem, omni pœnarum ac suppliciorum genere postmodum Judæos vexasse. Quod ubi Moysus videret, cum alia pleraque ab eo miracula edita esse, tum ex terra, quam virga percusserat, genus quoddam alati animantis exstitisse, quod Ægyptios pessime vexaret, omniumque corporibus foedum morsibus punctationibusque suis ulcus inureret. Cui morbo cum nullum medici remedium invenirent, Judæos aliquantulum denuo respirasse. Moysum vero, ejusdem virgæ contactu ranas præterea, locu-

stas, ac culices excitasse : quæ quidem in causa fuerint, quamobrem singulis in templis virgum Ægyptii consecrariunt, eademque omnino, qua ipsammet Isin, religione coluerint ; Isin quippe terram esse rati, quæ virga percussa tot miraculorum formas exclusisset. At furenti nihilominus rege, Moysum ad grandinis calamitatem nocturnos terræ motus addidisse, ut qui sese motui subducere conarentur, grandine afflicti contusique perirent : qui autem grandinis impetum declinarent, terræ quassatione interirent. 436 Ac domos quidem universas, sanaque tum plurima corruisse : regem vero tot malis cladibusque fractum, Judæos sero licet, aliquando tamen dimisisse. Qui multis ab Ægyptio cum poculis, tum vestibibus corrogatis, aliaque multiplici gaza, trajectis Arabiæ fluminibus, magnoque confecto itinere, ad mare Rubrum tertio demum die pervenerint. Atque a Memphis quidem ita narrari, Moysum totius regionis scientissimum, observato reciprocantis æstus tempore, sicco mari universam multitudinem transmisisse : ab Heiopolitani vero secus ; quippe regem abeuntes Judæos, quæque ab Ægyptiis mutuo acceperant, secum auferentes, ingenti exercitu cum animantibus consecratis persecutum esse. At Moysum uti mare virga percuteret, divinitus admonitum, aquam virga tetigisse, ac discedentibus illico fluctibus, copias sicco tramite deduxisse. Eandem porro viam tentantibus, ac fugientium terga prementibus Ægyptiis, cum adversum repente ignem corsescasse, tum ipsam quoque mare patentem semitam refluentibus undis obruisse, itaque partim igni, partim æstu maritimo Ægyptiis ad unum ounes periisse. Judæos vero ab imminente periculo liberatos, per solitudinem annos triginta continentem vagatos esse, ac farina, quam cœlitus iis Deus pluerat, panicum figura, candore nivem referente vitam sustentasse. Cæterum idem Moysum stature prociorem, colorem subrufum, promissa jam cesarie canum, totoque corpore augustiorem fuisse, hæcque ornatia circa annum ætatis nonum et octogesimum perfecisse tradit.

CAPUT XXVIII.

De eodem, ex Ezechielo.

Jam vero quemadmodum ipse quoque Moyses a matre paludi expositus, atque a regis filia receptus educatusque fuerit, Ezechielus poeta tragicus fuse persequitur, historia jam usque a Jacobi familie in Ægyptum ad Josephum adventu repetita. Is ergo Moysen ipsum hunc in modum loquentem introducit :

437 *Chananea postquam deserens Jacob sola,
Deciesque septem corporum cinctus globo,
In Pharia venit regna ; numerosam insuper
Sobolem crenavit, quæ gravi fato hactenus
Vexata, dirum gentis infandæ jugum
Sevasque domina pertulit plagas manus.
Nam cum videret glicere Hebræum genus,
Caput inde nostrum fraudibus multis petit
Rex Pharaæ, miseris opere lateritio premens,
Vastasque moles urbium atque turrium
Labore casso tollere in calum jubens.
Ezrii profundo masculinum quidquid dies
Natum videret, flumine immersum obrui.
Me vero genitrix, quod mihi latam haud semel
Narrare memini, mensibus læxit tribus.
Deprehensa tandem, qua tumens jacet palus,
Exponit undis plurima insignem nota.
Procul Mariam adstant ab observans soror.
Ecce tibi regis nata cum famulis subit,*

(73) *Οικόδομαϊς.* Meliuscule stabit hic versus, si legeris, *Βαρίας, τε οικόδομαϊς.*

A κατά την Ἀραβίαν ποταμούς, καὶ διαβάνας Ἰκανὴν τέπον, ἐπὶ τῆν Ἐρυθρὰν θρῆαυον εἰθεὶν θάλασσαν. Καὶ Μωυσεύτας μὲν λέγειν. Ἐμπροσθεν οὖνα τὸν Μωῦσον τῆς χώρας, τὴν ἄμπατων τηρησαντα, διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης τὸ πλῆθος παρωῶσαι. Ἡλιοπολίτας δὲ λέγειν ἐπικαταδραμεῖν τὴν βασιλέα μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἄμα καὶ τοῖς καθεστρωμένοις ῥώοις, διὰ τὸ τὴν ὑπαρξὶν τοῖς Ἰουδαίοις τῶν Αἰγυπτίων χρησαμένους διακομιζέειν. Τῷ δὲ Μωυσῶ θειαν φωνὴν γενέσθαι, πατάξει τὴν θάλασσαν ἐπὶ βάρδιον· ὅταν δὲ Μωῦσον, ἀκούσαντα, ἐπιθίγειν ἐπὶ βάρδιον τοῦ ὕδατος, καὶ οὕτω τὸ μὲν νᾶμα διαστῆναι, τὴν δὲ δύναμιν διὰ ξηρᾶς ὁδοῦ πορεύεσθαι. Συνεβαδάντων δὲ τῶν Αἰγυπτίων καὶ διωκόντων, φησὶ πῦρ αὐτοῖς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἐκλάμειναι, ἀπὸ δὲ θάλασσαν παλιν εἶν ὄδον ἐπικλύσαι· τοὺς δὲ Αἰγυπτίους ὑπὸ τε τοῦ πυρὸς καὶ τῆς πλημμυρίδος πάντας διαφανῆσαι. Τοὺς δὲ Ἰουδαίους, διαφυγόντας τὴν κίνδυνον, τριάκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ διατρέχειν, βρέχοντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ κρίμον, ὅμοιον ἐλύμῳ, χιόνι παραπλήσιον τὴν χροίαν. Γεγονέναι δὲ φησὶ τὸν Μωῦσον μακρὸν, πυρῶρακτον, πολὺν, κομῆτην, ἀξιωματικὸν. Ταῦτα δὲ πράξει περὶ ἔτη θνα ὀγδοήκοντα ἐνέεα.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ΄.

Ἐξελήλου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Περὶ δὲ τοῦ τὸν Μωῦσον ἐκτεθῆναι ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἕλος, καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς ἀναρεθῆναι καὶ τραπῆναι, ἱστορεῖ καὶ Ἐξελήλος ἐ τῶν τραγῳδιῶν ποιητῆς, ἀνωθεν ἀναλαβὼν τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν σὺν Ἰακώβῳ παραγενομένων εἰς Αἴγυπτον πρὸς Ἰωσηφ. Λέγει δὲ οὕτως, τὸν Μωῦσον παρτολόγων λέγοντα·

D

Ἄσφ' οὐ Ἰακώβ, γῆν λιπὼν Χαναναίαν
Κατῆλθ' ἐς Αἴγυπτον ἔγων ἑπαίτις δέκα
Ψυχὰς σὺν αὐτῷ, καὶ ἐπεγένησεν πολλὴν
Λαὸν κακῶς πρόσσονται καὶ θελήμιονον.
Ἐς ἄρχι τούτων τῶν χρόνων κακούμενον
Κακῶν ὅπ' ἀνδρῶν καὶ θυσαστείαις γερῶς.
Ἰδὼν γὰρ ἡμῶν γένναν ἄλις ἠδὲ ἡμεῖνον,
Δόλον παθ' ἡμῶν πολλὴν ἐμνηστῆσατο
Βασιλεὺς Φαραὼ, τοὺς μὲν ἐν πλινθεύμασιν,
Οικόδομαϊς (73) τὴν βασιλείαν δεκτικῶν βροτῶς,
Πόλις τε, πύργους τε, στήσιν ἕκατι θυμῶρων.
Ἐπειτα κηρῶσαι μὲν Ἐβραίων γένει,
Τάρσεινα βίπτειν ποταμὸν ἐς βάρδιον.
Ἐταῦθα μήτηρ ἡ τοκοῦσ' ἐκρωσπέ με
Τρεῖς μῆνας, ὡς ἔβασκεν. Οὐ λαθούσα δὲ
Ἰακὲθῆκε, κέσμον ἀμφιβέτοά μοι,
Παρ' ἔχθηρ (74) ποταμοῦ, λάσιον, εἰς ἕλος βασύ.
Μαριμὶ δ' ἀδεύειν μου κωπότερον πλάσι·
Κάπειτα θυγάτηρ βασιλέως ἄβραυς εἶπυ

(74) *Παρ' ἔχθηρ.* Corrige ex alt. manuscr. *πάρ' ἄκρα* : tum pro λάσιον, γερῶνε λάσιον

Κατῆλθε λουτροῖς φαιδρῶναι τὸ ἐν δέμας.
 Νέον δ' ἰούσα, καὶ λαβοῦσ' ἀνελετο.
 Ἐγὼ δ' Ἑβραῖον ὄντα· καὶ λέγει εἰς τὴν
 Μαριὰμ ἀδελφῆ προσδραμοῦσα βασιλίδι·
 Θέλεις τροφὸν σοι τῷ παιδίῳ εὖρω ταχῶ
 Ἐκ τῶν Ἑβραίων; Ἢ δὲ ἐπένευσεν κόρη·
 Μολούσα δ' εἶπε μητρὶ· καὶ παρῆν ταχῶ
 Αὐτῇ γε μήτηρ, καὶ ἐλαβὲν μ' ἐς ἀγκάλας.
 Εἶπεν δὲ θυγάτηρ βασιλέως· Τούτων, γόνυι,
 Πρόξενε, κἀγὼ μισθὸν ἀποδώσω σέθεν.
 Ὅνομα δὲ Μωϋσῆν ὠνόμαξεν, τὸν γὰρ
 Ἰγρὰς ἀνεἶλεν ποταμίας ἀπ' ἥρας.

Τούτους μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει, καὶ περὶ τούτων δ' Ἐζε-
 κήλος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, τὸν Μωϋσῆν παρεισάγων λέ-
 γοντα·

Ἐπεὶ δὲ καιρὸς γηπῶν παρῆλθε μοι,
 Ἦγ' ἐν με μήτηρ βασιλίδος πρὸς δόματα,
 Ἄπαντα μυσθεύσασα, καὶ λέξασά μοι
 Γένος πατρῶον, καὶ θεοῦ δωρήματα.
 Ἔως μὲν ὄντ' ἐν παιδὸς ἐχομένη χρόνον,
 Τροφῶσισι βασιλευσίναι καὶ παιδεύουσιν
 Ἄπανθ' ἕπιχευεῖθ', ὡς ἀπὸ παιδάγγων ἰών·
 Ἐπεὶ δὲ πλήρης κόλλος ἡμερῶν παρῆν,
 Ἐξηλθὼν οἶκον βασιλικῶν· (πρὸς ἔργα γὰρ
 θυμὸς μ' ἄνωγε καὶ τέχνασμα βασιλέως·)
 Ὅρῳ δὲ πρῶτον ἄνδρας ἐν χειρῶν νόμῳ
 Τὸν μὲν γένος Ἑβραίων, τὸν δ' Αἰγύπτιον.
 Ἰδὼν δ' ἐρήμιος, καὶ παρόντα μῦθον,
 Ἐβρυσάμην μὲν ἀδελφόν, τὸν δ' ἔκτειν' ἐγὼ.
 Ἐκνήσα δ' ἄμωψ' ἵκοντο, ὥστε μὴ εἰσοδεῖν
 Ἐτερόν τιν' ἡμᾶς, κἀποτρυνώσασιν φόνον.
 Τῇ παύρῳ δὲ πάλιν ἰδὼν ἄνδρας δύο,
 Μίλιστα δὲ αὐτῶν (75) συγγενεῖς κακομύθους,
 Λέγω· Τί τῶντις ἀσθενέστερον σέθεν;
 Ὁ δ' εἶπεν· Ἢμῖν τίς σ' ἀπέστειλε κριτῆν,
 Ἢ πιστάτην ἐθαύσα; Μὴ κτενεῖς σὺ μὲ,
 Ὀσπερ τὸν ἐγθὲς ἄνδρα; Κἂν δεισὺς ἐγὼ
 Ἐλεξα· Πῶς ἐγένετο συμφωνεῖς τότε;
 Τίς πάντα βασιλεῖ ταῖς· ἀπήγγειλεν ταχῶ;
 Ζητεῖ δὲ Φαραὼ τὴν ἐμὴν ψυχὴν λαβεῖν·
 Ἐγὼ δ' ἀκούσας, ἐκποδὸν μισθόταμαι,
 Καὶ τῶν πλανώμαι γῆν ἐκ' ἀλλοτέρημονα.

Ἦτα περὶ τῶν τοῦ Ῥαγουήλ θυγατέρων οὕτως ἐπι-
 λέλλει·

Ὅρῳ δὲ ταύτας ἐπεὶ παρθένους εἶδας.

Ἐρωτήσαντός τε αὐτοῦ, τίνας εἶσαν αἱ παρθένοι,
 φησὶν ἡ Σεπφώρα·

Αὐτὴν μὲν ἡ γῆ πᾶσα κληῖται, ἔθνε·
 Οἰκοῦσι δ' αὐτὴν φύλα παντοίων γένων,
 Αἰθίοπες ἄνδρες μέλανες· Ἀρχῶν δ' ἔστι γῆς
 Ἐἰς, καὶ τούραρος, καὶ στρατηλάτης μόνος.
 Ἄρχει δὲ πόλιως τῆσδε, καὶ κριτὴν βροτοῦς
 Ἰερῶν, ὅς ἐστ' ἐμοῦ τε καὶ τούτων πατῆρ.

Ἦτα περὶ τοῦ ποτισμοῦ τῶν θρεμμάτων διελθὼν,
 περὶ τοῦ τῆς Σεπφώρας ἐπιβλήτου γάμου, δὲ ἁμοι-
 ούτων παρεισάγων τὸν τε Χοῦμ καὶ τὴν Σεπφώραν
 λέγοντας·

Ὅμως κατεπεῖρ' ἤχη σε, Σεπφώρα, εἰς
 Ἐγὼ· Πατῆρ με τῷδ' ἔδωκεν ἐνέτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Δημητρίου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Δημήτριος δὲ περὶ τῆς ἀναίρεσως τοῦ Αἰγυπτίου,
 καὶ τῆς διαφορᾶς τῆς πρὸς τὸν μηνύσαντα τὸν ταλευ-

(75) Δὲ αὐτῶν. Recte manuscr. δ' αὐτῶν.

A *Lustrare liquido gestiens corpus vado.
 Puerum innatantem cernit, ac tollit manu,
 Facileque Hebræum agnoscit. Accurrens simul
 His ultro verbis principem affatur soror:
 Placetne puero gentis Hebrææ statim
 Vocem huc nutricem? Placuit. Hæc subito advolans
 Cœnam parenti pandit, et celeri gradu
 Jam mater adstat, neque complexu sovet.
 Cui nata regis: Hunc mihi puerum educa,
 Curæ ac laboris digna te merces manet.
 Simul ipsa Moyses nomen imponit mihi,
 Quod abs liquenti tulerat incolentem vado.*

438 Quibus idem poeta Moyses ipsius quæ sequi-
 tur orationem adjungit:

*Matura vix me firmat infantem dies.
 Mora nulla, mater principis donum refert,
 Sed ante patrium sedulo pandit mihi
 Genus, ac potentis manus eximium Dei.
 B Puerile donec tempus ætatis fuit,
 Regina, prorsus ac suâ si me satum
 Fudisset alvo, regium quidquid genus,
 Tantæque sobolis cura posebat, libens
 Volensque spondet. Ast ubi plenus mihi
 Sinus dierum, regio egressus lare,
 (Quo sponte rapior, quo vocat regis dolus)
 Duos in homines, pugna quos gratior ciet,
 Hebræus alter, alter est Ægyptius,
 Incurro. Facti nemo cum testis foret,
 Fratrem eruturus, alterum traho neci:
 Hoc illum arena condo, ne quisquam arbiter
 Oculo notatus prodât, ac eadem indicet.
 Iterum sequenti video gentiles die,
 Quos dirus in se mutuo armabat furor.
 C Hic ego, Cruenta non parem quorsum mœnu,
 Vesane, pulsas? Ille tum contra ferax,
 Quis cognitorem te dedit? quis judicem?
 Men' ergo perimes, alteri qui jam necem
 Hæc obtulisti? Trepidus ad vocem hæreo.
 Nota unde cædes? Principi cuncta ocius
 Quis gesta narrat? Interim Phærao mihi
 Eripere vitam cogitat: sed rem audio,
 Viræque celeri me fuga morti eximo.
 Nunc ecce terris exsul alienis vago.*

Quibus deinde ista de Raguelis filiabus attexit:

Has ecce coram virgines septem intueor.

Quærenti vero cujus essent illæ virgines, ita Sep-
 phora respondet:

*Hæc omnis, hospes, terra quam cernis procul,
 Libye vocatur, mille quam populi tenent,
 Ethiopes astro corpore. Hanc unus tamen
 439 Regit imperator, unus ac bellis præest.
 D At urbis hujus rector ac iudex sedet
 Almus sacerdos, meus, et istarum sator*

Tum de aqutione pecorum locutus, Sepphoræ nu-
 ptias inserit, Chumumque simul ac Sepphoram
 mutuo colloquentes introducit:

*Sepphora, tamen id hospitem moneas decet,
 Huic a parente nupti jam te datam.*

CAPUT XXIX.

De eodem, ex Demetria

Demetria autem et hominis Ægyptii eadem, et
 susceptæ a Moyse cum eo, a quo facti suggillatus

est, altercationis exitum eundem in modum, quo A
 sacra historia, commemorat. Quippe Moysen cum
 sese apud Madianitas fuga recepisset, Jothoris fi-
 liam uxorem duxisse, nomine Sepphoram; quo ex
 nomine eam ex Chetturæ nepotibus et Abrahami
 genere satam esse conjiat : Abrahamum enim
 Jexanem ex Chettura suscepisse, ab Jexane vero
 Dadanem, ab hoc Raguelem, a Raguele Jothorem
 atque Ababum procreatos fuisse; postremo Jotho-
 ris filiam Sepphoram hanc existisse, quam secum
 matrimonio Moyses copularit. Et vero ætatum se-
 rtem haud inepte huic suspiciōi quadrare. Nam
 Moysen quidem septimam, Sepphoram vero sex-
 tam post Abrahamum numerari. Isaac enim, ex
 quo Moyses originem duxerit, jam secum habitante,
 Abrahamum annos natum quadraginta supra cen-
 tum Chetturam duxisse, et Isaacum ex ea secundo
 loco suscepisse, dum Isaacum anno centesimo ge-
 nuisset, sicque annis circiter duobus et quadraginta
 serius Isaacum illum esse natum, cujus ex stirpe
 Sepphora prodiiisset. Causæ igitur nihil esse, quam-
 olivæ Moyses et Sepphora eodem tempore vivere
 non potuerint. Cæterum eos Madiam urbem inco-
 luisse, quæ ab uno ex Abrahami liberis nomen ac-
 ceperit. Liberos enim suos Orientem versus domici-
 lii querendi causa Abrahamum demississe, ac pro-
 pterea Moysi deinceps ad Aserothen exprobratum
 ab Aaron ac Maria fuisse, quod Æthiopiissam mulierem in uxorem duxisset. Hæc ipsa Ezechielus,
 ubi de Judaici populi educatione, persequitur, addito præterea Moysis somnio, quod ab ejus socero
 explicatur. Sic ergo 440 Moysen cum socero vicissim loquentem inducit .

*Objicitur ingens vertice in summo thronus,
 Radiantis altum fornicem attingens pōti.
 Augustus illum nobili specie insidens
 Diadema princeps gestat, ac sceptri arduum
 Pondus sinistra sustinet, dextra annuit:
 Nora nulla, solio proximus gradum premo.
 At ille sponte regio cedens loco,
 Ferenda tradit sceptra, et excelsam jubet
 Thronum insidere, denique augustum comis
 Diadema necit. At mihi vastum procul
 Orbem intuenti, qua patens infra solum,
 Cælumque supra funditur: toto æthere
 Vis ecce magna siderum ad pedes ruit.
 Hæc ego seorsum numero: procedunt, velut
 Distinctus ordo militum. Excuior metu,
 Somnumque solvo.*

Quod generi somnium ita socer interpretatur :

*Quam læta Numen, hospes, ostendit tibi!
 O vivus oculis hauriam hanc sortem meis!
 Etæ age: superbum, nate, tu solum criges,
 Ipse imperabis, ipse tu populos reges.
 Nam quod videbas, quidquid aut infra soli
 Cælive supra vastus ambiret sinus,
 Quod est, videbis, quod fuit, quod post erit.*

(76) Σκῆπτρον δέ μοι, etc. Qui sequuntur ver-
 sus, in priori editione fœdissime titubantes, in hæc
 nostra labis adhuc aliquid retinentes, partim non-
 nulla manus. ope, partim conjectura sanari ae-
 resuitui possunt, lege ergo,

*Σκῆπτρον δέ μοι παρέδωκεν, κ' εἰς θρόνον μέγαν
 Μ' εἶπεν καθῆσθαι, βασιλικὸν δέ μοι εἶδον
 Διάδημα, καὶ τὸς ἐκ θρόνου χωρίζεται·
 Ἴγὼ δ' εἰσείδον τὴν ἅπασαν ἔγκυλον,
 Κάθερθα γαῖας, καὶ ἔπερθεν οὐρανοῦ·*

τήσαντα, ὁμοίως τῷ τὴν ἱερὰν βίβλον γράφοντι Ἰσά-
 ρησε. Φυγεῖν μένοι γε τὸν Μωϋσῆν εἰς Μαδίαν, καὶ
 συνοικῆσαι ἐκεῖ τῇ Ἰοθὴρ θυγατρὶ Σεπφώρα, ἣν εἶ-
 ναι, ὅσα στοχάζεσθαι ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, τῶν γενο-
 μένων ἐκ Χεττούρας, τοῦ Ἀβραὰμ γένους, ἐκ τοῦ
 Ἰεζάν τοῦ γενομένου Ἀβραὰμ ἐκ Χεττούρας· ἐκ δὲ
 τοῦ Ἰεζάν γενέσθαι Δαδάν· ἐκ δὲ Δαδάν Παγουήλ·
 ἐκ δὲ Παγουήλ Ἰοθὴρ καὶ Ἀδάβ· ἐκ δὲ τοῦ Ἰοθὴρ
 Σεπφώραν, ἣν γῆμαι Μωσῆν, τοῦ Ἰακώβ γενεὰς δὲ
 συμφωνεῖν. Τὸν γὰρ Μωσῆν εἶναι ἀπὸ Ἀβραὰμ ἔξ-
 δομον, τὴν δὲ Σεπφώραν ἐκτην. Συνοικούντος γὰρ
 ἦδη τοῦ Ἰσαὰκ, ἀπ' οὗ Μωσῆν εἶναι, γῆμαι Ἀβραὰμ
 τὴν Χεττούραν ὄντα ἐτῶν ἑκατῶ, καὶ γεννηθῶς Ἰσαὰρ
 ἐξ αὐτῆς δεύτερον· τὸν δὲ Ἰσαὰκ, ὄντα ἐτῶν ἑκατῶν,
 γεννηθῶς· ὥστε μὲν ἐτῶν ὑστερον γεγονέναι τὸν Ἰσαὰρ,
 ἀπ' οὗ τὴν Σεπφώραν γεγενεολογηθῆσαι. Οὐδὲν οὖν
 ἀντιπίπτει τὸν Μωσῆν καὶ τὴν Σεπφώραν κατὰ τοὺς
 αὐτοὺς γεγονέναι χρόνους. Κατοικεῖν δ' αὐτοὺς Μα-
 διάμ πόλιν, ἣν ἀπὸ ἐνὸς τῶν Ἀβραὰμ παίδων ὀνο-
 μασθῆναι. Φησὶ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ τοὺς παῖδας πρὸς
 ἀνατολὰς ἐπὶ κατοικίαν πέμψαι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ
 Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ εἶπεν ἐν Ἀστὴρ ὄντων Μωσῆν
 Αἰθιοπίδα γῆμαι γυναῖκα. Λέγει δὲ περὶ τούτων καὶ
 Ἐζεκιῆλος ἐν τῇ Ἐξοστῶντῃ προσπαρηγηφόρως τὸν
 θνεῖρον τὸν ὑπὸ Μωσῆος μὲν ἑωραμένον, ὑπὸ δὲ
 πνευθέρῳ διακεκριμένον. Λέγει δὲ αὐτὸς ὁ Μωσῆς,
 δι' ἀμοιβῶν πρὸς τὸν πνευθέρῳ οὕτω πως·

Ἐξέειπεν ὁ θεὸς τῷ Μωσῆτι, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν ὁ θεὸς σου, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ. Ἐξέειπεν ὁ θεὸς τῷ Μωσῆτι, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν ὁ θεὸς σου, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ. Ἐξέειπεν ὁ θεὸς τῷ Μωσῆτι, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν ὁ θεὸς σου, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ.

C *'Εδῶκον ἔργον κατ' ἄκρα πον θρόνον μέγαν
 Τί' εἶναι, μέχρις οὐρανοῦ βεληκέτα,
 Ἐν ᾧ καθῆσθαι ὥσπερ γενναῖον τινα,
 Διάδημ' ἔχοντα, καὶ μέγα σκῆπτρον χερσὶ
 Εὐνομίῳ μάλιστα· δεξιᾷ δέ μοι
 Ἐνευσε, κατ' ἄκρον ἐστάθην θρόνου.
 Σκῆπτρον δέ μοι (76) παρέδωκεν, καὶ εἰς θρόνον
 Μέγαν μ' εἶπεν καθῆσθαι. Βασιλικὸν δέ μοι εἶδωκεν
 Διάδημα καὶ αὐτὸς ἐκίω ἐκ θρόνου χωρίζεται.
 Ἐγὼ δ' εἰσείδον τὴν ἅπασαν ἔγκυλον,
 Καὶ ἔπερθεν γαῖας κ' εἰς οὐρανόν·
 Καὶ μοι τι πλῆθος ἀστέρων πρὸς γούνατα
 Ἐπίπτε'. Ἐγὼ δὲ ἐξῆς πάντας ἐξηρωμένωμην.
 Κάμοι παρήγει ὡς παρεμβολὴ βροτῶν.
 Εἴτ' ἐμφοθηθεὶς ἐξαιρίσταμαι ἐξ ὕπνου.*

'Ο δὲ πνευθέρῳ αὐτοῦ τὸν θνεῖρον ἐπικρίνει οὕτως·

D *Ἦ ξεῖνε (77), καλὸν σοι τοῦτ' ἐσήμηνας θεός.
 Ζῶν γ' ὅταν σοι ταῦτα συμβαίην ποτὲ!
 Ἄρα γ' μέγαν τί' ἐξαιρίσθης θρόνον,
 Καὶ τὸς θεοβύσει, καὶ καθήγησῃ βροτῶν.
 Τὸ δὲ σε ταθεῖσθαι (78) γῆν ἄλην οἰκουμένην.
 Τὸ θ' ὑπέρεςθαι καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανῶν (79) θεοῦ,
 Ὅτ' εἰ τὰ ε' ὄντα, τὰ τε προῦτ', τὰ θ' ὑστερον.*

*Καὶ μοι τι πλῆθος ἀστέρων πρὸς γούνατα
 Ἐπίπτε'. Ἐγὼ δὲ πάντας ἐξηρωμένωμην·
 Κάμοι παρήγει ὡς παρεμβολὴ βροτῶν·
 Εἴτ' ἐμφοθηθεὶς ἐξαιρίσταμαι ὕπνου.*

(77) Ξεῖνε. Manusc. ξένε, recte.
 (78) Σὲ ταθεῖσθαι. Malim σ' εἰσθεῖσθαι, quod
 posterius habet manuscr.
 (79) Forte legi possit, τὰ τε ὑπέπερθεν γῆς, καὶ
 τὰ ὑπὲρ οὐρανῶν.

Περὶ δὲ τῆς κατωμένης βάνου, καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐ-
τῷ τῆς πρὸς Φαραῶν, πάλιν παρεισάγει δι' ἀμοιβαίων
τὸν Μωυσῆν τῷ Θεῷ διαλεγόμενον. Φησὶ δὲ ὁ Μωσῆς·

Ἐὰ· τί μοι σημεῖον ἐκ βάνου τούτου;
Τεράσιόν τε καὶ βροτοῦς ἀπιστοῦ ἐν;

Ἄφρον βάνος μὲν καίεται πολλῶν κυρί,
αὐτοῦ δὲ χλωρὸν πᾶν μένει τὸ βλαστώνον.
Τι δὴ; προελθὼν ἕθρομα τεράστιον
Μέγιστον. Οὐ γὰρ πιστεῖν ἀνθρώποις γέβρι.

Ἐτα ὁ Θεὸς αὐτῷ προσομιλεῖ·

Ἐπίσχε, ὦ φέριστε, μὴ προσεγγίσῃς
Μωσῆ, πρὶν ἢ τῶν σὺν ποδῶν ἴσται δέσιν.
Ἄγα γὰρ ἡ γῆ, ὅπου σὺ ἐφέστηκας (80) πέλει·
Ὅ δ' ἐκ βάνου σοι θεῖος ἐκλάμπει λόγος.
Θόρρασον, ὦ παῖ, καὶ λόγων ἄκον ἔμῳν.
Ἰσῆν γὰρ ὄγιν τῆν ἐμὴν ἀμύχανον
Θητὸν γερῶνα. Τῶν λόγων δ' ἔξῃσι σοι
Ἐμῶν ἀκούειν, τῶν εἰνεκεν ἐλήλυθα.
Ἐγὼ θεὸς σῶν, ὧν λέγεις, γεννητόρων,
Ἄβραάμ τε καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβου τρίτου.
Μηροσθεὶς δ' ἐκείνων, καὶ ἐγὼ ἔμῳν δερματῶν,
Ἰάριμι σῶσαι λαὸν Ἑβραίων ἐμῶν,
Ἰδὼν κάκωσιν, καὶ πόνον δούλων ἐμῶν.
Ἄλ' ἔρπε, καὶ σήμαινε τοῖς ἐμοῖς λόγοις,
Πρώτον μὲν αὐτοῖς πᾶσιν Ἑβραίοις ὀμῶν,
Ἐπειτα βασιλεῖ, τὰ ὄπ' ἐμοῦ τεταγμένα,
Ἵπως σὺ λαὸν τὸν ἐμὸν ἐξάγῃς χθονός.

Ἐτα ὑποβάς τινα ἀμοιβαία αὐτὸς ὁ Μωσῆς λέγει·

Οὐκ εὐλόγος πέφυκα, γλώσσα δ' ἐστὶ μοι
ἀσύφρατος, λοχθῶνος, ὥστε μὴ λόγους
Ἐμοῖς γινέσθαι βασιλέως ἐναντίον.

Ἐτα πρὸς ταῦτα ὁ Θεὸς αὐτῷ ἀποκρίνεται·

Ἄφρονα πέφυκον σὸν κασίγητον ταχῶ,
Ἢ πάντα λέξεις τὰς ἐμὰς ἐλεγγύματα,
καὶ τὸς λαλήσεις βασιλέως ἐναντίον,
Σὺ μὲν πρὸς ἡμῶν, ὁ δὲ λαῶν σέθεν πάρα.

Περὶ δὲ τῆς βάνου καὶ τῶν ἄλλων τεράτων οὕτω
δι' ἀμοιβαίων εἰρηχε·

- Θ. Τι δ' ἐν χερσὶν σὺ τοῦτ' ἔχεις; λέξον ταχῶ.
- Μ. Ῥάδδος τετραπόδων καὶ βροτῶν κολοστριαν.
- Θ. Ῥήγον πρὸς οὐδας, καὶ ἀποχώρησον ταχῶ·
- Ἀράκων γὰρ ἔσται φοβερός, ὥστε θανάσιμα.
- Μ. Ἰδὼν βέλβηται. Σὺ δὲ μοὶ ποῦ ἴδεις γενεῶν·
- Πε φοβερός! ὡς πάλωρον! Οἰκτεροῦ σὺ με·
- Πέφρικα ἰδὼν, μέλι δὲ σάματος τρέμει.
- Θ. Μηδὲν φοβήθης· χεῖρα δ' ἐκείνας λαθε
- οὔραν, πάλιν δὲ βάνος ἔσσει' ἡπερ ἦν.
- Ἐνθεος δὲ χεῖρ' εἰς κόλπον, ἐξέτερεγέ τε.
- Ἰδὼν τὸ ταχθῆν (81), γέγονεν ὡσπερ ζῶον·
- Ἐνθεος πάλιν δ' εἰς κόλπον, ἔσται δ' ὡσπερ ἦν.

Ἰούτως ἐπάγει μετὰ τινα τὰ μεταξὺ αὐτῷ εἰρημένα
ἔγων· Ἐ ταῦτα δὲ, φησὶν Ἰσὼ καὶ Ἐξεκλήτος ἐν
τῇ Ἐξάμωγῃ λέγει, περὶ μὲν τῶν σημείων τὸν Θεὸν
καρυσάγων λέγοντα οὕτως·

Ἐν τῇδε βάνω πάντα ποιήσεις κακά.
Πρώτον μὲν αἶμα ποταμῶν ρυήσεται,
Πηγαὶ τε κύματα, καὶ ὕδατον νοσθητάτα.
Βατραχῶν τε πλήθος, καὶ σκνίπας ἐμβαλῶ
[χθονί.]

Ἐπειτα τέφραν ὀλον καμυραῖαν σπερῶ,
Ἄναβλήσει (82) δὲ ἐν βροτοῖς Ἑλλῆ πικρά.
Κυνόμυια δ' ἦξει, καὶ βροτοῖς Ἀγρυπτιῶν
Πολιότης κακώσει. Μετὰ δὲ ταῦτ' ἔσται πάλιν
Αὐμοῖς, θανοῦνται δ' οἷς ἔξῃσι καρδία
Ἐκλήρα. Πικρωῶ δὲ οὐρανόν· χάλαζα γὰρ

(80) Ἐφέστηκας. Legendum videtur ἔστηκας.
(81) Τὸ ταχθῆν. Omnino reponendum videtur

A Jam de ardente rubo, et quemadmodum ad Pha-
raonem allegatus is fuerit, rursus ita Moysem cum
Deo loquentem facit :

Hem, quid flagrantia hoc velit signum rubi?
Quid hocce monstri esu, quod fidem nunquam impe-
[ret?]

Ingens repente flamma corripuit rubum,
Tamen inter ignes totus, ac viridis manet,
Cur ita? Subido propius, hoc miraculum
Præsens videbo, cui fidem auditus neget.

Tum ei vicissim Deus :

Hec siste, bone vir, propius huc subeas cave,
Moses, priusquam vincla dissolvas pedum.

B Hoc quippe gressu quod teris sanctum est solum.
Uvibus aures afflat ex fumo sonus :
Animosus audi, nate, sermones meos :
Mortalis oculus frontis aspectum haud ferat,
Haurire vocem, cuius hic causa steti,
Fas tibi. Tuorum, quos vocas, patrum Deus
Ego sum, Abraham, Isaac et Jacob teriti.
Horum, meoque nunc memor clementiæ,
Huc ipse venio, melior Hebrææ parens
Vindezque genis : cuius ærumnas graves
Duramque vidi sortis infestæ vicem.
I, perge, Moyses, nomine Hebræus meo
Regemque moneas quiquid hic fieri placet,
Meum ut ipse populum barbaro educas solo.

Cui Moyses hunc in modum respondet :

Ego impeditus ore, cui titubans moram
Nectit loquendo lingua, cui regem alloquar ?

Deus autem :

Aetona fratrem mitte, cui verbis meus
Mandata pandas singula. Is regem tua
Vice alloquatur. Ore tu quidem ex meo
Audita referes; ille quæ tuo audiet.

Tum etiam de virga illa, cæterisque prodigiis ita vi-
cissim colloquitur :

- D. Dic age, quid illud, quod manu inclusum tenes?
- M. Virga illa pecoris pariter atque hominum arbitra.
- D. Hanc mihi solo allide : at simul fuge ocyus,
Quippe ad stuporem vastus existet draco.
- M. Allisæ terræ est. Dezter o servus precor :
Iteu quam tremendus ! quanta se moles agit !
Obsecro, ser opem : corpus ex trepidum horrui.
- D. Nihil est timendum : corrippe hunc cauda modo,
Eritque rursum virga, quæ prius fuit.
- Ἐ. Immitte dextram pectori, ac subito extrahe.
Viden' ut repente canduit ritu nivis ?
Immitte rursus, extrahes qualis fuit.

D Tum, quibusdam interjectis, ita subdit : Ἐ ἴτε ead-
dem, inquit, Ezechielus in sua *Eductions* commem-
orat. Ac de prodigiis quidem ita Deum loquentem
inducit :

Virga hac timendus cuncta perficies mala.
Mutabit altum flumen immundus cruor,
Fontesque liquidos, atque torpentes aquas.
Ramis scatebit, atque culicibus solum.
Similis faville pulvis involvet diem,
Lucerumque diris corpus ulceribus suet.
Caninus etiam ricinus ac rostro minus
Fodicabit artus. Fæda mox passim iues
Bacchata, rigido ferreo corde aufere.
Cælum addet iras. Grandio sulphureis ruet
Pernixta flammis, et gravi quassum opprime:

το πραχθέν.
(82) Ἀναβλήσει. Malim ἀναβλήσει cum manuscr.

*Rebelle vulgus pondere : afflictas ager
 Segetes, trucique verberare obrivum pecus
 Videbit. Atris densa nox umbris polum
 Terrasque volvet triduo : erumpens humo
 Locusta cunctos penitus absumet cibos,
 Frugumque late quidquid in campis viret.
 Quemcnimque primum mater in lucem extulit,
 Ferro meletur. Sæva tum populi cadet
 Rabies minacis. Pharaon nil horum feret,
 Nisi quod jacentem maximum natu videns,
 Mora nulla, populo liberum egressum dubit.
 At tu hac Hebræum voce compella genus :
 En primus anni mensis hic vobis erit,
 Quo lætus illas cursus in terras patet,
 Quas nos movenda potribus indulsit fide.*

463 Simul ista manda: Mensæ quæ certum indicio,
*Præfata plenum luna cum pandet jubar,
 Nocte autegressa, Pascha supremo sacrum
 Faciant Tonanti : victimæ postes cruor
 Designet altis, sævus ut justæ angelus
 Cœlestis minister servet aspersas domos.
 Hac nocte cunctis ossa comedetur caro.
 Rex ipse vestram pavidos urgetib fugam.
 Qua jam imminente, gratia fretus mea
 Ditescet omnino populus : aggestas opes,
 Mundum, atque vestes, auri et argenti grave
 Ingensque pondus : quidquid expositæ via,
 Mulieris ultro mulier in gremium feret,
 Ut justa vester præmia accipiat labor.
 Exinde propria sede cum steterit gradus,
 Ut septem ab illo qui fugam primus dabit,
 Jam tunc Hebræus triverit curam dies,
 Totidem quotannis, azymos panes edat,
 Deoque supplex, quidquid aut primum pecus
 Satum sub auras fundet, aut primum parens
 Eniza virgo masculum vitæ dabit,
 Quo vulva matris solvitur, sacrum ferat.*

Tunc de ejusdem festi ritibus ita Deum ipsum enu-
 cleatius præcepisse scribit :

*Cum mensis hujus decima fulgebis dies,
 Per Hebræorum sanguine affines domos,
 Oriumque lectos et bonni festus cape :
 Serventur illi, festa post decima dies
 Dum quarta mundo luceat. Tum vespere
 Familia tostas rite consumat dapes,
 Quas immolarit. Latera succinco, pedes
 Indutus ambos, ac manu baculum teneus,
 Epuletur omnis populus. Hanc etenim tremens
 Urgetib ipse Pharaon cum reliquis fugam.
 Agno immolato, suasus hyasopi cruor
 Fascem rigabit, qui donus vestræ sacer
 Utrumque lumen spargat : ut gladius feram
 Procul ab Hebræo transferat mortem lare.
 Exin supremo maneat hoc festum Patri.*

464 Septemque solidos absque fermento dies
*leus tota peragat. Quippe tot finem malis
 Hoc mense statuens, pandit egressum Deus.
 Erigite vobis temporum hic mensis caput.*

Quibus item post alia quædam istasubjungit : «Quin
 etiam Ezechielus, inquit, eo dramate, quod Edu-
 ctionem inscripsit, nuntio sequentem orationem at-
 tribuit, quæcum Hebræorum conditionem et sta-
 tum, tum Ægyptiorum una cladem commemorat :

*Ut Pharaon patriis extulit laribus gradum,
 Rigidæ phalanges ære metuentes agens,
 Equitumque turmas, et graves currus trahens,
 Tot illa ferro millium facies minas,
 Alis simulque ducibus horrorem ciet.
 Numerosus agmen conficit medium pedes,
 Justum subinde encribus linquens locum.
 Eques ut utrumque vallat ac cingit latus.*

(32.) Πρόσθετ. Legendum πρόσθε.

A Ἐν πύρρῳ περὶ τῆς καὶ νεκρῶν θήσε βροτοῦ·
 Καρποὶ εἴ δλοῦνται, τετραπόδων τὸ σῶματα.
 Σκότος δὲ θῆσε τρεῖς ἑπ' ἡμέρας ἕλας,
 Ἀκρίδας τε πέμψω, αὐ πέρι τὰ βρόματα
 Ἀπαντ' ἀναλώσουσι, καὶ καρποὺ χλόην.
 Ἐπὶ πάσι τοῦτοις τέκν' ἀποκτενω βροτῶν
 Πρωτόγονα· πῶσθε δ' ἕβριν ἀνθρώπων κακῶν.
 Φαραὼ δὲ βασιλεὺς κείσεται· οὐδὲν ἄν λέγω.
 Πλὴν τέκνον αὐτοῦ πρωτόγονον ἔξει νεκρῶν·
 Καὶ τότε φοβηθεὶ λαὸν ἐκπέμψει ταχῶ.
 Ἡρὸς τοῖσδε λέξεις πάσι· Ἐβραῖοις ὀμοῦ·
 Ὁ μεις δὲ ἕβρῖν πρώτος ἐνιαυτοῦ πέλει·
 Ἐν τῶδ' ἀπάξω λαὸν εἰς ἄλλην χθόνα.
 Εἰς ἣν δαέσσην πατρῶον Ἐβραίων γένους.
 Λέξεις δὲ λαῶ παντὶ· Μηρὸς δὲ λέγω
 Διχομμῆν, τὸ Πάσχα θύσαντας θεῷ
 Τῇ πρόσθετ' (83) νυκτὶ, αἵματι ψαίσαι θύρας.
 Ὅπως παρέλθῃ σῆμα θεοῦς ἀγγελος.
 Ὑμεῖς δὲ νυκτὸς ἀπὸ τῆς αἵματός κρέα.

B Σπουδῆ δὲ βασιλεὺς ἐκβαλεῖ πρόσπαντ' ἐχλον·
 Ὅταν δὲ μέλλῃ ἀποτρέψην, δώσω χάρι
 Ἀσφ, γυνή τε καὶ παρὰ γυναικὸς λήψεται
 Σκευή, κόσμον τε πάντα, ἔν ἀνθρώπος φέρει,
 Χρυσῶν τε καὶ ἀργυρῶν, ἠδὲ στολάς, ἴνα
 Ἄνθ' ἄν ἐπράξαι, μισθὸν ἀποδοῦσι βροτοῖς.
 Ὅταν δ' ἐς ἴδιον χωρὸν εἰσέλθῃ, εἰπὼς
 Ἀφ' ἧσπερ ἦοὺς ἐβῆτε Ἀγυῶτον ἄπο,
 Ἐπὶ διδοικοῦντες ἡμερῶν ἔδορ,
 Πάντες τοσαύτας ἡμέρας ἐτος κῆρα
 Ἄλυμα ἔδεσθε, καὶ θεῷ λατρεύσετε,
 Τὰ τε πρωτότοκα ἴσα θύσαντες θεῷ,
 Ὅσα εἴ ἄν ἐκώσι παρθένοι πρώτως τέκνα
 Τάρασηκά, διανοήτορα μητρα ματέρων.

C Καὶ πάλιν περὶ τῆς αὐτῆς ταύτης ἐορτῆς φησι, ἐπεξ-
 εργαζόμενον ἀκριβέστερον εἰρηκῆσαι :

Ἀνθρώπων Ἐβραίων τοῦδε τοῦ μηνὸς λαβὴ
 Κατὰ συγγενείας πρόσπατα, καὶ μύσσην βῶων
 Ἄμωμα, δεκάτη καὶ φυλαχθῆτω μέχρι
 Τετράς ἐπιλήμψης δεκάδι· καὶ πρὸς ἑσπέραν
 Θύσαντες, ἀπὸ πάντα σὺν τοῖς ἐκδούθεν
 Οὕτω φάγεσθε ταῦτα· περιεωσμένοι,
 Καὶ κοῖλα ποσσῶν ὑποδοθήσθε, καὶ χερὶ
 Βακτηρίαν ἔχοντες. Ἐν σπουδῇ τε γὰρ
 Βασιλεὺς κείσεται πάντας ἐκβαλεῖν χθονός·
 Κεκλήσεται δὲ πᾶς. Καὶ ἔταρ ὄσσητε, δει
 Δέσμην λαβόντας χερσῶν ὑπόσσην κόμης,
 Εἰς αἶμα βάψαι, καὶ θύειν σταθμῶν δυνῶν,
 Ὅπως παρέλθῃ θάνατος Ἐβραίων ἄπο.
 Ταύτην δ' ἐορτὴν ἀεσπότην τηρήσετε,
 Ἐσθ' ἡμέρας ἄξιμα. Καὶ οὐ βρωθήσεται
 Ζύμη. Κακῶν γὰρ τῶνδ' ἀπαλλαγὴ ἔσται·
 Καὶ τοῦδε μηνὸς ἔξοδον διδοῖ θεός·
D Ἀρχὴ δὲ μηνῶν καὶ χρόνων οὕτως πέλει.

Πάλιν μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει· «Φησὶ δὲ καὶ Ἐζεκὴλος
 ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιλεγόμενῳ Ἐξαγωγῆ, παρεξ-
 ἄγων ἀγγελῶν λέγοντα τὴν τε τῶν Ἐβραίων διάθεσιν,
 καὶ τῆ Ἀγυπτίων φθορὰν οὕτως :

Ὅς γὰρ σὺν ἐχλῶ τῶδ' ἀπόρμησεν δόμων
 Βασιλεὺς Φαραῶ, μύριον ἔκλωρ μέτα,
 Ἰαπων τε πάσης, ἀρμάτων τε τετραπόων,
 Καὶ προστάταισι καὶ παραστάταις ὀμοῦ,
 Ἦν πάσι φηκτὸς ἐκτεταγμένον ἐχλον.
 Πέλοι μὲν ἐν μέσοισι καὶ ψαλαγγικοί,
 Διεκδρομῆς ἔχοντες ἄρμασιν ἔσπων·
 Ἰακείς δ' ἑτάξ, τοὺς μὲν ἐξ ἑσωνύμων,

Ἐκ δεξιῶν δὲ εἶπας Αἰγυπτίου στρατοῦ.
 Τὼν πάντα δ' ἀριθμῶν αὐτῶν ἠρόμην ἐγὼ
 Στρατοῦ μυριάδας ἑκατὸν εὐδύρου, λεῶς.
 Ἐκεῖ δ' Ἑβραίων ἡμῶν ἤγησαν σιγαρέας.
 Οἱ μὲν παρ' ἀκτῆν πλησίον βεβλημένοι
 Ἐρυθρὰς θαλάσσης ἤσαν ἠθροισμένοι.
 Οἱ μὲν τέκνοις τῆσιος δίδου βορᾶν,
 Ὅμοι τε καὶ ἄμαρσον, ἔμποιοι κόπῳ.
 Κτήνη τε πολλὰ, καὶ δόμων ἀποσκευή.
 Αὐτοὶ δ' ἀνοκιοὶ πάντες εἰς μάχην ἤχευον,
 Ἰδόντες ἡμᾶς, ἡλάλαζαν ἐνδασυρ
 Φοιτῆρ, πρὸς αἰθέρα τ' ἐκτάθησαν ἄβροιοι,
 Θεῶν πατρῶν. Πολλὸς δ' ἦν ἀφῶν ἔχλοσ.
 Ἡμᾶς δὲ χάσμα πάντας εἶχερ ἐν μέρει.
 Ἐκεῖθ' ὅπ' αὐτοὺς θήκαμεν παρεμβολήν.
 Βεελζεφώντις (84) κληθεῖται πάλις βροτοῖς.
 Ἐπεὶ δὲ τετὰν ἦλιος εὐσμοῖς προσῆν,
 Ἐκείχομεν, θέλοντες ὀρθρῶν μάχην,
 Πεισιθέας λαοῖσι καὶ φροτικοῖς ὄπλοισ.
 Ἐκεῖτα θέλον ἄρχεται τεραστίων
 Φανῆσοτ' ἰδέσθαι. Καὶ τις ἐξαίφνης μέγας
 Στύλοσ νεφώδης ἐστάθη πρὸ τῆσ μέγας,
 Παρεμβολῆσ ἡμῶν τε καὶ Ἑβραίων μέσοσ.
 Κάπειθ' ὁ (85) ἐκείνων ἡγεμῶν Μωσῆσ, λαῶν
 Ράβδον θεοῦ, τῇ δὴ πρὶν Αἰγύπτῳ κακᾷ
 Σημεῖα καὶ τέρατ' ἐξεμνησθήσατο.
 Ἐτύψ' Ἐρυθρὰς νῶτα, καὶ ἐσχισεν μέσον
 ὁδοσ θαλάσσης. Οἱ δὲ σύμπαντες σθένει
 Ἦρσαν ὡκίεσ ἀλμυρὰσ δι' ἀτραπῶν.
 Ἡμεῖσ δ' ἐκ' αὐτῆσ ψυχόμεθα συντόμοσ,
 Καθ' ἴχνοσ τ' αὐτῶν τυκτέσ εἰσεδύσαμεν
 Βασθρομόντεσ ἀρμάτωσ δ' ἄφνω τροχοῖ
 Ὅσα ἐστρέφοτο, θέσμοι δ' ὡσ, ἤρμισα.
 Ἄξ' οὐρανοῦ δὲ φέγγεσ, ὡσ πυρὸσ, μέγα
 Πῦθῆ τε ἡμῶν ὡσ μὲν εἰκάζειν, παρῆν
 Αὐτοῖσ ἀρωγὸσ ὁ θεοσ. Ὡσ δ' ἤδη πέραν
 Ἦσαν θαλάσσης, κύμα δ' ἐβρόλιζε μέγα
 Σύνεγγυσ ἡμῶν καὶ τισ ἡλάλαξ' ἰδῶν
 Φεῖνημεν οἰκοσ πρόσθεν Ἰψίστου χερὸσ.
 Τοῖσ μὲν γάρ ἐστ' ἀρωγὸσ, ἡμῶν δ' ἀλλοῖοσ
 Ὀλεθροσ ἔρδει καὶ συνεκλήσθη πύροσ
 Ἐρυθρὰσ θαλάσσης, καὶ στρατῶν διώλεσε.

A Quot iste quæro capita numeraret globos,
 Centum illa decies mille censeri audio.
 Hebræa jamque castra spectamus procul.
 Alii secundum littus Erythræi maris,
 Hinc inde voros in globos suis jacent.
 Alii labore et aspera fracti via.
 Famem puerulis atque conjugibus levant.
 Passim suppellex, et saquam lato pecus.
 Ni nudus acies vidit Hebræus novus,
 Ferale subito exclamat, ac caelo manus
 Oculosque tendens, patrium Nomen vocat.
 Circum tumultu cuncta male sano fremunt.
 At vero nostri gaudio ingenti natant.
 Beelzephontis qua procul sese objicit,
 Adversa castris castra terrorem movent.
 Sed quando pronum Phæbus inclinat diem,
 Conserere pugnam mane sub primum placet,
 Armis et acri militum freitis manu.
 At ecce Pharios terribis monstribus Deus.
 Ingens columna nubibus densis coit,
B 445 Fixoque Hebræos inter ac nostros pede,
 Sublimis hæret. Ductor hic virgam arripit,
 Qua tot gementem meritis Ægyptium malis,
 Nostramque fregit mille portentis genus;
 Arripit, et alii verberat dorsum maris.
 Discedit ictu pontus, et falsas gradu
 Subit incitato populus læcidium plagas.
 At nos fugaces voce sublata sequi,
 Mediaque nocte, quam preit Moses viam,
 Hanc altro premere. Gravior at subito rota,
 Vinciosque currus pondus insolitum tenet.
 Ingens repente fulgor et caelo micat,
 Ardeique flammæ similis. Auxilium Deus,
 Deus ipse miseris dexter auxilium tulit.
 Isacia ripis steterat adversa phalanx,
 Immans Pharios undu jam circum latrat,
 Fugiamus eheu, miles exclamat, Deus
 Suos potente dextera Hebræos tegit,
 Ferale nobis ultor exitium creat.
C Dum loquitur, alto clauduntur fluctu via,
 Totasque Rubrum copias haurit mare.

Καὶ πάλιν μετ' ἄλλα· «Ἐκεῖθεν ἦλθον ἡμέρας
 τρεῖς, ὡσ αὐτὸς τε ὁ Δημήτριος λέγει, καὶ συμφώ-
 κωσ τούτῳ ἡ ἱερὰ Βίβλοσ. Μὴ ἔχοντα δὲ ὕδωρ ἐκεῖ
 γλυκὴ, ἀλλὰ πικρὸν, τοῦ θεοῦ εἰπόντοσ, ἔζυλον τε ἐμ-
 βάλειν εἰς τὴν πηγήν, καὶ γενέσθαι γλυκὴ τὸ ὕδωρ.
 κείθεν δὲ εἰς Ἐλεμ ἐλθεῖν, καὶ εὐρεῖν ἐκεῖ δωδεκα
 μὲν πηγὰσ ὕδατων, ἐβδομηκοντα δὲ σταλῆχ φοινί-
 κων. Περὶ τούτων καὶ τοῦ φανέντοσ ὀρνέου Ἐζε-
 χῆλοσ ἐν τῇ Ἐξαγωγῇ παριστάγει τινὰ λέγοντα
 τῷ Μωσῇ, περὶ μὲν τῶν φοινίκων καὶ τῶν δωδεκα
 πηγῶν οὕτωσ»

Κράτιστε Μωσῇ, πρόσθεσ, ὅλον εὐρομεν
 Ἰσπον, πρὸσ αὐτῇ τῆδε εὐασί γάχη.
 Ἐστὶ γάρ, ὡσ που καὶ σὺ τυγχάνεις ὄρων,
 Ἐκεῖ. Τόθεν δὲ φέγγεσ ἐξέλαμψέ νει,
 Καὶ εὐφροσύνησ σημεῖον, ὡσ στύλοσ πυρὸσ.
 Ἐνταῦθα λεγῶν εὐρομεν κατὰκτιον,
 Ἰγρὰσ τε λιβάδασ· διαψιλήσ χάροσ βαθύσ,
 Πηγὰσ ἀρυσῶων δάδεκ' ἐκ μιὰσ πέτρασ.
 Πηλέχῃ δ' ἐρυμνὰ πολλὰ φοινίκων πέλει
 Ἐγκαρπα, δεκάκισ ἐπέτα, καὶ ἐπιβρύτοσ
 Πέφυκεσ χλόη θρέμμασιν χορτάσματα.

Ἐτα ὑποδὰσ περὶ τοῦ φανέντοσ ὀρνέου διεξέρχεται·
 Ἐτερον δὲ πρὸσ τοῖσδ' εἶδομεν ἴωον ἔβρον,
 θανααστῶν, ὅλον οὐδέπω ὠρακὲ τισ.
 (84) Βεελζεφώντις. Disting. Βεελζεφών τ.σ. Ἐκ' αὐδ' σ'ιγ, 9.
 (85) Κάπειθ' ὁ. Delendum ὁ.

Rursumque paulo post « Tridui iter confecere, ut
 Demetrius commemorat, eique sacre literæ suf-
 fragantur. Verum loco aquæ dulcis penuria labo-
 rante, Moysem Dei jussu lignum quoddam iu ama-
 riorum fontem immisisse, qui subito aqua suaviori
 fluere cœperit. Inde cum movissent, ad Elimum
 pervenisse, ubi duodecim aquæ fontes, cum septua-
 ginta palmarum caudicibus invenerint. Quibus de re-
 bus, ac simul de quadam, quæ sese obtulerat volu-
 cre, alitquem Ezechielus eodem dramate inducit
 cum Moyse colloquentem. Ac de palmis quidem,
D fontibusque duodecim hunc in modum :

Quam lætus illic, molle qua apirans nemus
 Vallem coronat, obtulit sese locus,
 446 Attende Moyse; nam vel hinc sedem quoque
 Spectare possis. Inde se primum extulit
 Coturnata flammæ similis, ac signum medii
 Mox viride opaco cernitur pratn solo,
 Liquidique latices: quippe luxurians humus
 Petra ex eodem fonte duodeno scatet.
 Septena decies pal'na robustis viret
 Subnixa truncis, atque secundos agens
 Sublime ramos tollit: atque undis ferax
 Abunde pecori pabulum telum creat.

Tum de oblata quadam ave:
 Occurrit ezin animantis genus,
 Monstrique simile. nemi. n. vium unica

*Inusitata mole geminam fere
Adæquat aquilam : multiplex pennis color
Subinde mutat : purpura pectus rubet.
Miniata rutilant crura : villosam aureo
Profunda vestiti pluma cervicem croco.*

*Subflavus exstat oculus : in medio teres
Pupilla cocco similis ardentis micat.
Vocem ore mittit omnium anavisimam.
Atque is volucrum facile se regem probat,
Sic omnis illum trepida subsequitur cohors,
Ipse velut altum tauris attollens caput,
Princeps citato graditur exsultans pede.*

Et paucis interjectis, « Quæsitum a quopiam fuisse ait, qui tandem arma Israelitæ sibi comparassent, qui inermes ex Ægypto prodissent. Quippe, sese post tridui iter, factumque Deo sacrificium, eamdem relegisse viam memorabant. Intelligi ergo facile potest, qui fluctibus obruti non fuissent, illorum sese armis induisse. »

CAPUT XXX.

447 De Davide, Salomone, et Hierosolymis, ex Eupolemo.

« At vero Eupolemus in suo quodam De Eliæ prophetia opere, auctor est Moysen annos quadraginta prophetæ munus obisse, cui Jesus Nave filius successerit, eodem annos triginta perfunctus, vita ad annum decimum supra centesimum propagata. Ab hoc sacrum præstera tabernaculum in Silo fixum esse. Postea Samuelem prophetam exstitisse, ab eoque postmodum Saulem regem Dei jussu creatum fuisse, qui circa annum regni vicesimum primum obierit. Eidem vero Davidem ipsius filium successisse, qui Syros ad Euphratem incolas, et Commagenem oppidum, cum iis, qui Galadenum tenebant Assyriis ac Phœnicibus debellarit. Eundem adversus Idumæos, Ammonitas, Moabitæ, Iudæos, Nabatæos, et Nabæos, itemque contra Saronem Tyri Phœniciæque regem movisse, quos ille omnes Judæis in posterum tributa pendere coegerit. At cum Vaphre Ægyptiorum rege sædus percussisset. Porro cum Deo templum excitare perceret, vehementius a Deo contendisse, uti sibi eximium statuendo altari locum indicaret : simulque repente oblatum ei angelum fuisse, qui supra locum eum, ubi Hierosolymæ ara posita est consisteret ; a quo tamen ejusmodi templum ædificari prohibitum fuerit, quod sese humano sanguine proluisset, an nosque plurimos bellis gerendis occupatus fuisset. Angeli nomen, Dianathanum esse refert, jussumque ab eo Davidem, relicta filio ædificationis molendæ cura, quæ futuri operis substructio postularet, aurum, argentum, æs, lapides, ligna, tam cypressina quam cedrina, diligenter ante comparare. Ergo Davidem, his auditis, navibusque apud Achana Arabiæ civitatem ædificatis, effodiendi metalli artifices Urphei Rubri maris insulam auri fodinis abundantem misisse, qui auri plurimum in Judæam inde retulerint. Davidem autem, postquam annos quadraginta regnasset, imperium Salomoni filio annos duodecim nato, coram Helio sacerdotum

A Δικλουν γὰρ ἦν τὸ μῆκος αἰετοῦ σχεδόν, Πτεροῖσι κοιλίαισιν ἠδὲ χρώμασι. Ἐτήθος μὲν αὐτοῦ κορυφῶν ἐβαίνετο. Ἐκείτη δὲ μελέγχρωτα, καὶ κατ' αὐχένα Κροκωεῖναις μαλλοῖσιν εὐτερεπίετο, Κάρα δὲ κοίτης, ἡμέρας παρεμμερέε, Καὶ μελίην μὲν τῇ κόρῃ προσέβλεπε Κύκλω. Κόρη δὲ κόκκος ὡς ἐβαίνετο. Φωτὴν δὲ πάντων εἶχεν ἐκπρεπεστάτην. Βασιλεὺς δὲ πάντων ὀρέων ἐβαίνετο, Ὡς ἦν τοῖσαι. Πάντα γὰρ τὰ πτήρ' ὀμοῦ Ὀκισθεν αὐτοῦ δειλῶν ἐπέστυτο, Αὐτὸς δὲ πρόσθεν, ταύρους ὡς ταυροῦμενος. Ἔβαινε κραιπνὸν βῆμα βαυτάων κοδόε.

Καὶ μετὰ βραχέα « Ἐπιγυρεῖν δὲ τινα πῶς οἱ Ἰσραηλίται ὅπλα ἔσχον, ἀνοπίαι ἐξεληθόντες. Ἐφασαν γὰρ, τριῶν ἡμερῶν ὄδον ἐξεληθόντες, καὶ θυσιάσαντες, πάλιν ἀνακάμψαι. Φανταίαι οὖν τοὺς μὴ κατακλιυθέντας τοῖς ἐκείνων ὄπλοις χρῆσασθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐκολέμου, περὶ Δαβὶδ, καὶ Σολομῶνος, καὶ Ἱεροσολύμων.

« Εὐτόλμεος δὲ φησιν ἐν τινι Περὶ τῆς Ἡλίου κρονητείας Μωσῶν προφητείας ἐστὶ μ'. Εἶτα Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ υἱὸν ἐστὶ λ'· βῶσαι δ' αὐτὸν ἐστὶ ρ'. πῆξαι τε τὴν ἱερὴν σκηνὴν ἐν Ἐλφῶ. Μετὰ δὲ ταῦτα προσφῆτην γενέσθαι Σαμουὴλ. Εἶτα τῇ τοῦ Θεοῦ βουλήσει, ὅπῃ Σαμουὴλ Σαούλων βασιλεὺς αἰρεθῆναι ἄρξεντα δὲ ἐστὶ κα', τελευτῆσαι. Εἶτα Δαβὶδ τὸν τοῦτοῦ υἱὸν δυναστεύσαι, ὃν καταστρέψασθαι Σύρους, τοὺς παρὰ τὸν Εὐφράτην οἰκούντας ποταμῶν, καὶ τὴν Κομμαγητὴν, καὶ τοὺς ἐν Γαλαδίῃ Ἀσσυρίους, καὶ Φοινίκας. Στρατεύσας δ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἀμμονίτας, καὶ Μωαβίτας, καὶ Ἰουραίους, καὶ Ναβαταίους, καὶ Ναβθαίους. Αὐτὸς δὲ ἐπιστρατεύσας ἐπὶ Σούρωνα βασιλεὺς Τύρου καὶ Φοινίκης, ὃς καὶ ἀναγκάσαι φόρους Ἰουδαίους ὑποτελεῖν πρὸς τε Οὐαφρὴν τὸν Αἰγυπτίων βασιλεὺς φιλίαν συνδέσθαι. Βουλομένον τε τὸν Δαβὶδ οἰκοδομησάμενος τὴν τοῦ Θεοῦ, ἀξίου τὸν Θεὸν τόπον αὐτῷ δεῖξαι τὸν θυσιαστηρίου ἔνθα δὴ ἄγγελον αὐτῷ ὁρῆθῆναι, ἐστῶτα ἐπάνω τοῦ τόπου, ὡς τὸν βωμὸν ἰδρῦσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ κελύειν αὐτὸν μὴ ἰδρῦσθαι τὸ ἱερὸν, διὰ τὸ αἵματι ἀνθρωπίνῳ παφῦρθαι, καὶ πολλὰ ἐστὶ πεπολεμηκέναι. Εἶναι δ' αὐτῷ ὄνομα Διαναθάν προστάξει τε αὐτῷ τοῦτον, ὅπως τῷ υἱῷ ἐπιτρέψῃ τὴν οἰκοδομῆν· αὐτὸν δὲ εὐτερεπίξειν τὰ πρὸς τὴν κατασκευὴν ἀνήκοντα, χρυσοῦν, ἀργύριον, χαλκὸν, λίθους, ξύλα κυπαρίσσινα, καὶ κέδρινα. Ἀκούσαντα δὲ τὸν Δαβὶδ, πλοῖα ναυπηγήσασθαι ἐν Ἀχάνας πόλει τῆς Ἀραβίας, καὶ πέμψαι μεταλλευτὰς εἰς τὴν Οὐρρῆ νῆσον, κειμένην ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ, μέταλλα χρυσικὰ ἔχουσαν καὶ τὸ χρυσοῦν ἐκείθεν μετακομισσάμενος τοὺς μεταλλευτὰς εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Βασιλεύσαντα δὲ τὸν Δαβὶδ ἐστὶ μ' Σολομῶνι τῷ υἱῷ τὴν ἀρχὴν παραδοῦναι, ὅτι ἐτῶν ἑ', ἐνώπιον Ἡλεί τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τῶν ἑ' φυλάρχων, καὶ παραδοῦναι αὐτῷ τὸν τὸν χρυσοῦν, καὶ ἀργυροῦν, καὶ χαλκὸν, καὶ λίθον, καὶ ξύλα κυπαρίσσινα, καὶ κέδρινα. Καὶ αὐτὸν μὲν τελευτῆσαι, Σολομῶνα δὲ βασιλεύειν, καὶ γράψαι πρὸς Οὐαφρὴν τὸν

Αἰγύπτου βασιλεῖα τὴν ὑπογεγραμμένην ἐπιστολὴν. » principe, ac tribunis duodecim, cum auro, argento, ære, lapidibus, lignisque omnibus cypressinis ac cedrinis tradidisset. 448 Salomonem vero, cum defuncto patre regnum capessisset, ad Vaphren Ægypti regem eam, quæ sequitur, epistolam scripsisse. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Α

CAPUT XXXI.

Βασιλεὺς Σολομὼν Ὀθαρηῆ βασιλεῖ Αἰγύπτου, φίλῳ πατρικῷ, χαιρεῖν.

Salomon rex Vaphræ Ægypti regi, amico paterno salutem.

« Γίνωσκέ με παρεληφότα τὴν βασιλείαν παρὰ Δαβὶδ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ μεγίστου, καὶ ἐπιτεταχόσ μοι οἰκοδομῆσαι ἱερὸν τῷ Θεῷ, ὃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν· ἅμα δέ σοι γράψαι, ἀποστέλλαι μοι τῶν παρὰ σοῦ λαῶν, οἱ παραστήσονται μοι μέγρι τοῦ ἐπιτελέσαι πάντα κατὰ τὴν χρείαν, καθότι ἐπιτέτακται. »

« Noveris me summi Numinis beneficio regnum a Davide patre accepisse, a quo templum Deo cæli terrarumque molitori ædificare jussus fuerim, simulque abs te per litteras petere, uti ad me ex regni tui hominibus fabrisque mittas, qui suam mihi operam navent, donec, uti par est, cuncta, prout jussus ego sum, accurate perfecero. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ'.

CAPUT XXXII.

Βασιλεὺς Ὀθαρηῆς Σολομῶνι βασιλεῖ μεγάλῳ χαιρεῖν.

Vaphres rex Salomoni regi magno salutem.

« Ἄμα τῷ ἀναγνῶναι τὴν παρὰ σοῦ ἐπιστολὴν, ἐφάρην ἐγάργην, καὶ λαμπρὰν ἡμέραν ἤγαγον, ἐγὼ τε καὶ ἡ δύναμις μου πᾶσα, ἐπὶ τῷ παρεληφέναι σε τὴν βασιλείαν παρὰ χριστοῦ ἀνδρός, καὶ δεδοικιασμένου ὑπὸ τριηκοῦτου Θεοῦ. Περὶ δὲ ὧν γράφεις μοι περὶ τῶν κατὰ τοὺς λαοὺς τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀπέσταλά σοι μυριάδας ὀκτώ, ὧν καὶ τὰ πλῆθῃ ἐξ ὧν εἰσι, διασεσάφισά σοι· ἐκ μὲν τοῦ Σεβριθίου νομοῦ μυρίου, ἐκ δὲ τοῦ Μενθίου καὶ Σεβεννήτου διαμυρίου (86), Βουρητίου Λεοντοπολίτου, καὶ Βαθριθίου, ἀνά μυρίου. Φρόντισον δὲ καὶ δόντα αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως εὐωατῆ, καὶ ἵνα ἀποκατασταθῶσιν εἰς τὴν ἰδίαν, ὡς ἂν ἀπὸ τῆς χρείας γενομένης (87). »

« Litteras tuas simul atque perlegi, cum ingen-

B tem animo cepi lætitiā, tum genialem enim uriv-
verso exercitu populoque meo diem egi, quod a viro optimo, tantoque Numini probatissimo regnum acceperis. Quod autem a nobis homines fabrosque postulas, eorum octoginta millia ad te misi, quorum etiam natale tibi solum indicare juvat. Ex Sebrithide præfectura decem millia, ex Mendesia, et Sebennitide, viginti millia, ex Busritide Leontopolitide, et Bathrihidae circiter triginta millia numerantur. Superest ut iis quæcunque opus fuerint, abunde suppeditari cures, partim ne quid inter eos turbarum excitetur, partim ut ædificatione perfecta, salvi ad suos incolumæque revertantur. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

CAPUT XXXIII.

Βασιλεὺς Σολομὼν Σούρωι τῷ βασιλεῖ Τύρου, καὶ Σιδῶνος, καὶ Φοινίκης, φίλῳ πατρικῷ, χαιρεῖν.

Salomon rex Saroni, Tyri, Sidonis, ac Phœnicie regi, amico paterno salutem.

« Γίνωσκέ με παρεληφότα τὴν βασιλείαν παρὰ Δαβὶδ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ μεγίστου, ἐπιτεταχόσ μοι οἰκοδομῆσαι ἱερὸν τῷ Θεῷ, ὃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἔκτισεν· ἅμα δὲ καὶ σοὶ γράψαι, ἀποστέλλαι μοι τῶν παρὰ σοῦ λαῶν, οἱ συμπαραστήσονται ἡμῖν, μέγρι τοῦ ἐπιτελέσαι τὴν τοῦ Θεοῦ χρείαν, καθότι μοι ἐπιτέτακται. Ἐγγραφα δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ Ἐσαμάρτιν, καὶ Μωαβίτην, καὶ Ἄμωνίτην, καὶ Γαλαδίτην, χορηγηθεῖσαι αὐτοῖς τὰ δόντα ἐκ τῆς χώρας κατὰ μήνα, κόρους στεύου μυρίου. Ὁ δὲ κόρος ἐστὶν ἀρταβῶν ἑξ· καὶ ὄνου κόρους μυρίου· ὁ δὲ κόρος τοῦ ὄνου ἐστὶ μέτρα δέκα. Ἔ δὲ ἔλαιον καὶ τὰ ἄλλα χορηγηθήσεται αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἱερεῖα δὲ εἰς κρεωφαγίαν ἐκ τῆς Ἀραβίας. »

« Noveris me summi Numinis beneficio regnum a Davide patre accepisse, a quo templum Deo cæli terrarumque 449 molitori ædificare jussus fuerim,

simulque abs te per litteras petere uti ad me ex regni tui hominibus fabrisque mittas, qui suam nobis operam navent, donec divinum illud opus, prout jussus ego sum, accurate perfecero. Cæterum in Galilæam, Samariam, Moabitidem, Amonitidem, et Galaditidem scripsi, uti ex regionibus illis, quæcunque opus fuerint, iis affatim suppetant; nempe in singulos menses, eorum tritici decem millia, qui singuli artabas sex continent; itemque eorum vinum decem millia, qui singuli metra decem efficiunt, oleum autem ac cætera ex Judæa, hostias vero, quarum ipsi carnibus vescantur, ex Arabia suppeditari jussi. »

(86) Διαμυρίου. Repetendum opinor ἀνά διαμυρίου, hoc est quadragesima millia ex duobus, viginti millia ex singulis, ut paulo post ἀνά μυρίου: alioqui sexaginta tantum, non octoginta millium summa futura est.

(87) Γερωμένης. Legendum existimo γενόμενοι. Notus Hellenismus, ἀπὸ τινος πράγματος γενέσθαι, hoc est ἀπὸ πλάγχθει τοῦ πράγματος, negotio perfectum, vel ab eo recentem esse. Plutarcb. Alexand.

ἀπὸ τῶν ἱερῶν γενομένη τῷ βασιλεῖ προσελθόντες, regem a peracto sacrificio recentem advenies. Ibid., ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς πυρᾶς γενόμενος, καὶ συναγαγὼν πολλοὺς τῶν φίλων· a busto illo reversus. Id. in Themistoc., γενόμενος δὲ ἐπὶ τῶν πράξεων ἐκείνων. Interdum ἐλλειπτικῶς, absque verbo: Herodian. lib. vii, περιτυγόντες τὸν ἀπὸ ὀνατέας τιμῆ, cum in aliquem ex consularibus incidissent. Sic οἱ ἀπὸ στρατηγέτας, πρεσβελάς, etc., imperio; legatione functi.

CAPUT XXXIV.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Saron Salomoni regi magno salutem.

« Benedictus Deus terræ ac cœli conditor, qui virum optimum ac parentis optimi filium elegerit. Literas tuas simul atque perlegi, summam animo voluptatis cepi, Deoque gratias agi, quod regnum capisisses. Quod autem a nobis homines operasque poscis, Tyriorum ac Phœnicum octoginta millia ad te misi, atque inter cæteros architectum, patria quidem Tyrium, sed matre Judæa eademque ex Davidis tribu natum: qui tibi quæcunque ex eo quaesieris, quæ cœli huius ambitu continentur, si modo ad architecturam pertinebunt, ea cum scienter edidisset omnia, tum etiam facile perficiet. Quod superest, partium tuarum crit, ad locorum præfectos scribere, uti huic tantæ hominum multitudini, quæcunque necessaria fuerint, diligenter abundeque provideant. » Salomon igitur, his lectis, paternum amicorum auxilium fretus, et Tyriorum Sidoniorumque manu stipatus, lustrato monte Libano, quidquid lignorum a parente cæsum olim fuerat, per mare Joppen usque transvexit, indeque pedestri ductu Hierosolymam comportavit. Protinus ad templi Deo volî sese ædificationem accinxit, anno ætatis decimo tertio. Quod in opus dum universa illa diversorum populorum multitudo incumberet, tribus Judæorum duodecim res necessariae centum et sexaginta hominum millibus ita suppeditabant, ut suum singulæ mensem huic cure ac provisioni assignatum et descriptum haberent. Ergo templi fundamenta jacta, quod cum sexaginta cubitorum longitudine, totidemque latitudine spatium occuparet, tum vero fundamenta latitudinis ipsa per se decem omnino cubitos obtinebant. **450** Sic enim a Nathan Dei propheta jussu Salomon fuerat. Ac structuram quidem universam ita compigi voluit, ut alterni scæpe lapidum, et cypressinarum trabium ordines exciperent, quod utrumque corium æneis quibusdam, iisque talenti pondo, securium instar, vinculis astringeretur. Jam stante universi ædificiî mole, cedrinis cupressinisque tabulis exteriorem lapidum faciem, ne oculum offenderet, undequaque vestivit; interiorem vero sic inauravit, ut conflatis ex auro lateres cubitorum quinque, clavis argenteis quatuor, talenti pondo, atque uberum in similitudinem collocatis ad parietes affigeret. Sicque a pavimento ad summum usque tectum ædes tota auro collucebat: ipsiusque adeo laguearis aureum tabulatum, exterius vero culmen æreum totum erat hoc est æreis tegulis fuso ære conflatis instratum. Columnas præterea duas in templo statuit, æreas quidem illas, sed auro purissimo ad digitum unius crassitudinem inductas, a dextris unam, alteram a sinistris; ambas autem ejusmodi, quæ longitudine tectum ipsum attingerent, ambitu cubitos singulæ

^a *Ισ. τῶν κατὰ.* ^b *Ισ. καταχλάντα.*

(88) *Καὶ παρέχετο.* Καὶ rectius, opinor, expungitur.

Σούρων Σολομῶνι βασιλεῖ μεγάλῳ χαιρεῖν.

« Εὐλόγητος ὁ Θεός, ὃς τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν ἐκτίσεν, ὃς ἐπέλετο ἀνθρώπων χρηστὸν ἐκ χρηστοῦ ἀνδρός. Ἄμα τοῦ ἀναγνῶναι τὴν παρὰ σοῦ ἐπιστολὴν, σφόδρα ἐχάρην, καὶ εὐλόγησα τὸν Θεόν, ἐπὶ τῷ παρεληφθέναι σε τὴν βασιλείαν. Περὶ δὲ ὧν γράψεις μοι περὶ τῶν κατὰ τοὺς λαοὺς τοὺς παρ' ἡμῖν, ἀπέσταλκά σοι Τύριον καὶ Φοινίκιον ὀκτακισμυρῶν, καὶ ἀρχιτέκτονα σοὶ ἀπέσταλκα ἀνθρώπων Τύριον, ἐκ μητρὸς Ἰουδαίας, ἐκ τῆς φυλῆς τῆς Δαβὶδ, ὅπως ὧν ἂν αὐτὸν ἐρωτήσης τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πάντων καὶ ἀρχιτεκτονίαν, ὀφηγήσεται σοὶ καὶ ποιήσει. Περὶ δὲ τῶν δεόντων καὶ ἀποστελλομένων σοι παίδων, καλῶς ποιήσεις ἐπιστολείας τοὺς κατὰ τόπον ἐπάρχοις, ὅπως χορηγήται τὰ δέοντα. » Διεβλῶν δὲ Σολομῶν, ἔχων τοὺς πατρικίους φίλους ἐπὶ τὸ βρος τοῦ Λιβάνου, μετὰ τῶν Σιδωνίων καὶ Τυρίων, μετήνεγκε τὰ εἶλα τὰ προκομμένα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ τῆς θαλάττης εἰς Ἰόππην, ἐκείθεν δὲ περὶ εἰς Ἱερουσόλυμα· καὶ ἀρξασθαι οἰκοδομεῖν τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, ὄντα ἐτῶν ἰγ'. Ἐργάζεσθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ προσηρμένα, καὶ φυλάξαι τῶν Ἰουδαίων, καὶ παρεῖναι (88) ταῖς ἐκκαλεῖσκα μυριάσι τὰ δέοντα πάντα κατὰ μῆνα φυλῆν μίαν, θεμελιῶσαι τε τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, μήκος πηχῶν ἕξ (89), πλάτος πηχῶν ξ'· τὸ δὲ πλάτος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν θεμελιῶν πηχῶν ἰ'. Οὕτω γὰρ αὐτῷ προστάξαι Νάθαν τὸν προφήτην τοῦ Θεοῦ. Οἰκοδομεῖν δὲ ἐναλλάξ ἔθμον λίθων καὶ ἔνδεσμον κυπαρισσίνων, πελαγίνοις χαλκίσις ταλαντιαῖσι καταλιμῶντας τὰς δύο δόμους. Οὕτω δ' αὐτὸν οἰκοδομήσαντα, ἐβλῶσαι ἔξωθεν κεδρίνοις ἐξέλις καὶ κυπαρισσίνους, ὥστε τὴν λιθίνην οἰκοδομήν μὴ φαίνεσθαι, χρυσοῦσαι τε τὸν ναὸν ἔσωθεν χωνύντα πλινθία χρυσοῦ πενταπήχη, καὶ προστιθένα προσηλοῦντα θηλοῖς ἀργυροῖς, ταλαντιαῖσι τὴν ἄλκην, μαστοιζίδαι τὸν βυσθόν, τέσσαρσι δὲ τὸν ἀριβθόν. Οὕτω δ' αὐτὸν χρυσοῦσαι ἀπὸ ἐδάφους ἕως τῆς ὀροφῆς, τὸ τε ὄρφνασμα ποιῆσαι ἐκ φατνωμάτων χρυσοῦν, τὸ δὲ δῶμα ποιῆσαι χαλκοῦν, ἀπὸ κεραμίθων χαλκίων, χαλκὸν χωνεύσαντα, καὶ τοῦτον καταχλάντα. Ποιῆσαι δὲ δύο στύλους χαλκοῦς, καὶ καταχρυσῶσαι αὐτοὺς χρυσοῦ ἀδύλω, δακτύλω τὸ πάχος. Εἶναι δὲ τοὺς στύλους τῶν ἡψ' ἰσομὴ γέθει, τὸ δὲ πλάτος κύκλω ἕκαστον κίονα πηχῶν ἑκατὸν ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἴκου ἂν μὲν ἐκ δεξιῶν, ἂν δὲ ἐξ εὐωνύμων. Ποιῆσαι δὲ καὶ λυχνίας χρυσοῦς, δέκα τάλαντα ἕκαστην ἄλκην ἀγούσας, ὑπόδειγμα λαθόντα τὴν ὑπὸ Μωσέει ἐν τῇ σπηρῇ τοῦ μαρτυρίου τεθεισαν. Στήσαι δ' ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ σκευοῦ, τὰς μὲν ἐκ δεξιῶν, τὰς δὲ ἐξ εὐωνύμων. Ποιῆσαι δ' αὐτὸν καὶ λυχνίας χρυσοῦς σ', ὥστε καίεσθαι ἐφ' ἑκάστης λυχνίας ἐπέα. Οἰκοδομήσαι δὲ καὶ τὰς πύλας τοῦ ἱεροῦ, καὶ κατακοσμήσαι χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ· καὶ καταστεγάσαι φατνώμασι κεδρίνοις καὶ κυπαρισσίνους. Ποιῆσαι δὲ καὶ κατὰ τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ

(89) *Πηχῶν ἕξ.* Verti perinde ac si legeretur πηχῶν ξ'. Consulc Josephum *Antiquit.* viii, 2.

ἱερῷ στοῦν, καὶ στήλους αὐτῆ ὑποστῆσαι χαλκοῦς A
 μῆ· κατασκευάσαι δὲ καὶ λουτήρα χαλκοῦν μῆκος
 πηχῶν κ', καὶ πλάτος πηχῶν κ'· τὸ δὲ ὕψος πηχῶν ε'.
 Ποῖσαι δὲ ἐπ' αὐτῷ στεφάνην πρὸς τὴν βᾶσιν ἔξω
 ὑπερέχουσαν πηχῶν ἓνα πρὸς τὸ τοῦς ἱερεῖς τοὺς τε
 πόδας προσκλύζεσθαι, καὶ τὰς χεῖρας νίπτεσθαι ἐπι-
 θαιόντας· ποιῆσαι δὲ καὶ τὰς βάσεις τοῦ λουτήρος
 κορυεῦτάς, χωνευτάς δύοδεκα, καὶ τῷ ὕψει ἀνδρομή-
 κων· καὶ στήσαι ἐξ ὑστερου μέρους ὑπὸ τὸν λουτήρα,
 ἕξ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου. Ποιῆσαι δὲ καὶ βᾶσιν
 γαλιτῶν τῷ ὕψει πηχῶν δυοῖν, κατὰ τὸν λουτήρα,
 ἐν ἑρσοτήκῃ ἐπ' αὐτῆς ὁ βασιλεὺς, ὅταν προσ-
 εῖρηται, ὅπως ὀπᾶνηται τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων.
 Οὐκομῆσαι δὲ καὶ τὸ θυσιαστήριον, πηχῶν κ' ἐπὶ
 πηχῶν κ', καὶ ε' ὕψος πηχῶν ιβ'. Ποιῆσαι δὲ καὶ δε-
 κτύλους δύο χαλκοῦς ἀλουσιωτοὺς, καὶ στήσαι αὐτοὺς B
 ἐπὶ μηχανημάτων ὑπερέχοντων τῷ ὕψει τὸν ναὸν
 πηχῶν κ', καὶ σκιάζειν ἐπάνω παντὸς τοῦ ἱεροῦ· καὶ
 προσκρεμάσαι ἐκάστη δεκτῷ κώδωνας χαλκοῦς τα-
 λαντιαλοὺς τετρακοσίους· καὶ ποιῆσαι ὄλας τὰς δε-
 κτίας, πρὸς τὸ φοεῖν τοὺς κώδωνας, καὶ ἀποσοθεῖν
 τὰ θρονία, ὅπως μὴ καθίξῃ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ, μηδὲ νο-
 σεύῃ ἐπὶ τοῖς φαντομασίοι τῶν πυλῶν καὶ στοῦν, καὶ
 μολύνῃ τοὺς ἀποσπτημασίοι τὸ ἱερόν. Περιβαλεῖν δὲ
 καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν πόλιν τειχεῖαι, καὶ πύργους,
 καὶ τάρρους. Οὐκομῆσαι δὲ καὶ βασιλεια ἑαυτοῦ.
 Προσαγορευθῆναι δὲ πρῶτον μὲν τὸ ἀνάκτορον ἱερόν
 Σολομῶνος, ὕστερον δὲ, παρεφθαρμένους τὴν πόλιν
 ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱεροσολῆμ ὀνομασθῆναι· ὑπὸ δὲ τῶν
 Ἑλλήνων φερυνόμενος Ἱεροσόλυμα λέγεσθαι. Συντε-
 λέσαντα δὲ τὸ ἱερόν καὶ τὴν πόλιν τειχίσαντα, ἐλ-
 θεῖν εἰς Σηλῶμ, καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀλοκάρτων
 προσπαγαγεῖν, βοὺς χιλίους. Λαβόντα δὲ τὴν σκη-
 νὴν καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὰ σκεῦη, ἃ ἐποίησε
 Μωσῆς, εἰς Ἱεροσόλυμα ἐνεγκεῖν, καὶ ἐν τῷ ὄρει
 θεῖναι. Καὶ τὴν κτεῖνὸν δὲ καὶ τὸν θυμὸν τὸν χρυ-
 σοῦν, καὶ τὴν λυχνίαν, καὶ τὴν τράπεζαν, καὶ τὰ
 εἴλα σκεῦη ἐκεῖ κατατίθεσθαι, καθὼς προστάξει
 αὐτῷ τὸν προφητῆν. Προπαγαγεῖν δὲ τῷ θεῷ θυσίαν
 μυρίαν, πρόβατα διασθλια, μᾶσχος τρισχιλοὺς πεν-
 τακοσίους. Τὸ δὲ σύμπαν χρυσοῦν, τὸ εἰς τοὺς δύο
 στοῦλους καὶ τὸν ναὸν καταχρησθῆν, εἶναι· τάλαντα
 μυριάδων ὕξ, εἰς δὲ τοὺς ἑπτὰ καὶ τὴν ἑλπὴν κατα-
 σκευὴν ἀργυρίου τάλαντα χίλια διακόσια τριακοντα-
 δύο· χαλκοῦ δὲ εἰς τοὺς κίονας καὶ τὸν λουτήρα καὶ D
 τὴν στοδὸν τάλαντα μύρια ὀκτακισχίλια πεντήκοντα.
 Ἀποπέμψαι δὲ τὸν Σολομῶνα καὶ τοὺς Αἰγυπτίους,
 καὶ τοὺς Φοίνικας, ἐκάστους εἰς τὴν ἑαυτῶν, ἐκάστῳ
 χρυσοῦ σίκλους δόνατα δέκα· τὸ δὲ τάλαντον εἶναι σί-
 κλον. Καὶ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ βασιλεῖ Οὐαφρῆ ἑλαῖου
 μετρητάς μυρίους, φοινικοβαλάνων ἀρτάβους χίλιας,
 μέλιτος δὲ ἀγγεται ἑκατὸν, καὶ ἀρώματα πέμψαι· τῷ
 δὲ Σούρῳ εἰς Τύρον πέμψαι τὸν χρυσοῦν κίονα, τὸν
 ἐν Τύρῳ ἀνακείμενον ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Διὸς. Θεόφιλος
 εἰ φησὶ τὸν περισσεύσαντα χρυσοῦ τὸν Σολομῶνα τῷ
 Τυρῶ βασιλεῖ πέμψαι. Τὸν δὲ, εἰκόνα τῆς θυγατρὸς
 ζῶον ὀλοσώματον κατασκευάσαι, καὶ ἑλκερον τῷ ἀν-
 δρᾶντι τὸν χρυσοῦν κίονα περιβαίνειν. Ποιῆσαι δὲ
 φησὶν ὁ Εὐπάλλῳμος τὸν Σολομῶνα καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς

decem impleant. Aurea etiam candelabra fieri cu-
 ravit, pondō singula talentum decem, quæ ad illius,
 quod in tabernaculo testimonii collocatum a Moysæ
 fuerat, exemplar expressit. Hæc utraque similiter
 ædis ex parte constituta, ad dexteram alia, alia ad
 sinistram, addiditque aureæ lucernæ septuaginta, ut
 septem accensas candelabra singula sustinerent.
 Templi quoque valvas auro argenteoque textit, furni-
 cæque desuper cedrinis ac cypressinis ex tabulis
 cinnavit. Jam ad septentrionalem ædis partem iu-
 gentem porticum aperuit, columnis æreis octo et
 quadraginta suffultam. Labrum item ad junctum
 æneum, longitudinis quidem ac latitudinis viginti,
 altitudinis vero quinque duntaxat cubitos habens.
 Hoc limbus quidam exterius ad cubitum unum emi-
 nens, ac versus basim circumductus ambiabat, quo
 facilius coudensceno labro, sacerdotes pedum ma-
 numque sordes eluerent. Eidem gradus tornatiles
 fusilesque duodecim, cum justa hominis unius ma-
 gnitudine adæquati, ad partem illius posteriorem,
 altaris vero dexteram suppositi. Addita insuper ba-
 sis ænea, non procul a labro, altitudine cubitos duos
 obliuens, cui rex oraturus insisteret, quo
 facilius a circumstante Judæo populo cerneretur.

451 Ad hæc altare erexit, cujus ambitus cubito-
 rum quinque et quadraginta, altitudo vero duo-
 decim tantum esset. Postremo, annulos ex ære
 geminos catenis implicatos, naclinis quibusdam
 supra templi fastigium viginti cubitis exstantibus
 impositis, quorum umbra in totum desuper culmen
 incumberet: eque singulis retibus seu catenis ænea
 tintinnabula, talenti pondō, quadringenta suspendit,
 quæ catenis commotis impulsa, tintinnu ac strepitu
 volucres abigerent, ne vel insiderent templo, vel
 nidos in valvarum aut porticuū tabulatis con-
 struerent, ædemque sacram sordibus inquinarent.
 Porro ipsam quoque Hierosolymæ urbem muris,
 turribus, fossisque vallavit, augustatque sibi ipsi
 regiam excitavit. At primum quidem sacra illa ædes,
 ἱερόν Σολομῶνος, Salomonis templum, nominata est;
 deinde vero, urbs ipsa Hierusalem, corrupto vitia-
 toque templi nomine appellata, quam Græci postea
 Hierosolymam affini geminoque vocabulo nuncupa-
 runt. Rex autem post templum ædificatum, urbem-
 que munitam, Solomum profectus, Deo mille boum
 holocaustum obtulit; idemque postmodum, et ta-
 bernaculum, et aram, et quidquid sacræ supellecti-
 lis comparatum a Mose fuerat, arcam, altare aureum,
 candelabrum, mensam, et quidquid aliud fuit, Hiero-
 solymam comportatum, sacra in æde prophetæ
 jussu repositi, simulque immensum Deo sacrificium
 fecit, ovibus ad duo ac juvenecis ad tria millia et
 quingenta mactatis. Cæterum vis auri cuncta, in
 columnas duas, ac templum universum expensæ,
 talentum fuit quadragies sexies; argenti vero in
 clavos ac reliquum apparatus, ducentorum ac tri-
 ginta duum supra mille; æris deuique, in columnas,
 labrum et porticum, quinquaginta supra octodecim
 millia. Porro Ægyptios ac Phœnices, divis in

singulos decem auri siclis (siclus talentum erat) A γύλας, ὧν ἑκάστην πεντακοσίωμ εἶναι χρυσῶν. Βιω-
suam in patriam Salomon remisit. Ad Vaphren
Ægypti regem olei metretas ad decem millia,
dactylorum Ægyptiacarum artabas mille, mellis vasa centum cum aromatibus; ad Suronem vero
columnam auream Tyrum misit, quam ipse Jovis in templo consecravit. 452 Addit Theophilus,
quidquid reliquum ex auro fuerat, Tyrio regi a Salomone missum esse: illum vero filia: simula-
crum integrum ex eo conflavisse, ipsumque aurea columna quasi theca et involuero quodam inclu-
sisse. Eupolemus autem aureos præterea clypeos mille a Salomone elaboratos esse tradit, quingen-
torum singulos aureorum; eundemque vixisse annos quinquaginta duos, ex quibus totos et con-
tinentes quadraginta summa in pace regnaverit. »

CAPUT XXXV.

De Hierosolyma, ex Timochare, ut habetur eodem libro de rebus Antiochi.

Timochares in rerum ab Antiocho gestarum historia, Hierosolymæ ambitum quadraginta stadium B
esse docet; eandemque expugnatum perdifficilem, quippe quæ præruptis undique fossis vallibusque cingatur. Ad hæc, urbem universam aquis perlui, quarum defluxu horti passim omnes irrigentur; ac tametsi totis quadraginta ab urbe stadiis summa aquæ penuria laboretur, inde tamen, riguum denuo solum apparere.

CAPUT XXXVI.

De eadem, ex mensore Syriae.

Præterea is qui Syriam totam mensus est, libro primo sui operis, Hierosolymam in arduo quodam asperoque jugo sitam fuisse tradit, partemque murorum aliquam polito ex lapide, maximam vero ex silice constituisse: itemque orbis ambitum stadia C
septem ac viginti obtinere: ad extremum eodem ex loco fontem magna aquæ vi scaturientem existere.

CAPUT XXXVII.

De aquis ipsis quæ sunt Hierosolymis, ex Philone.

Ejusdem scaturiginis Philo etiam meminit in iis, quos de Hierosolyma 453 conscripsit, libris, quam hieme arescere, ac rursum æstate ubertim fluere, libro primo hunc in modum cecinit,

*Desuper allabens nova tum miracula vidi,
qua fons uberrimus undas
Egerit, atque sicut implet ductusque profundos,
et quæ sequuntur: quibus de fluxu ejus plenioribus subjungit,*

*Scilicet ex alto decurrens vertice fluxus,
Et pluvius crescens nivibus, sub turribus altis
Voluitur, et sicco languentis pulvere circum
Arva rigans, viridis miracula pandit amictus,
et reliqua. Idemque rursus de summi sacerdotis tum fonte tum aquæ ductu:*

*Subter humum lymphas multas sublime canalis
Egerit.*

Et cætera quæ fusius ille persequitur. Verum ex Alexandro Polyhistoro hactenus.

CAPUT XXXVIII.

De iisdem, ex Aristotele.

Aristoteles autem, in eo, quem de Judaicæ legis

(90) Ὑφανοῖς, etc. Forte legendum ὑπὸ πύργου ἡρεινοῦς.

οἰοῦμαι εἶναι χρυσῶν. Βιω-
σαι δὲ αὐτὸν ἑτη πεντήκοντα δύο, ὧν ἐν εἰρήνῃ βασι-
λεῦσαι ἑτη μ'. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ'.

Τιμοχάρους, περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τῶν περὶ Ἀντιόχου τῆς αὐτῆς γραφῆς.

Τιμοχάρους δὲ φησὶν ἐν τοῖς περὶ Ἀντιόχου τὰ Ἱεροσόλυμα τὴν μὲν περιμέτρον ἔχειν σταδίου μ'· εἶναι δ' αὐτὴν δυσάλωτον, πάντοθεν ἀποθρόβῃ περι-
κλειομένην φάραγγιν. Ὅλην δὲ τὴν πάλιν ὕδασι καταβρεῖσθαι, ὥστε καὶ τοὺς κήπους ἐκ τῶν ἀποθρόβων ὕδατων ἐκ τῆς πόλεως ἄρρῃσθαι· τὴν δὲ μεταξὺ ἀπὸ τῆς πόλεως ἄρχη τεσσαράκοντα σταδίων ἀνυδοῦσθαι· ἀπὸ δὲ τῶν μ' σταδίων πάλιν καθυδροῦν ὑπάρχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Τοῦ τῆς Συρίας σχοινομέτρου, περὶ τῆς αὐτῆς.

Ὁ δὲ τῆς Συρίας σχοινομέτρης γράφας, ἐν τῇ πρώτῃ φησὶ κεῖσθαι Ἱεροσόλυμα ἐπὶ μετώρου τε καὶ τραχέως τόπου· ἐκδομηθῆναι δὲ τινὰ μὲν μέρη τοῦ τείχους, ἀπὸ λίθου ἑστού, τὰ δὲ πλεῖστα ἀπὸ γάλικος· καὶ ἔχειν τὴν περιμέτρον τὴν πάλιν σταδίων κζ'· ὑπάρχειν δὲ καὶ πηγὴν ἐν τῷ χωρίῳ, ὕδωρ θαφύλλῃ ἀναθλύζουσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Φιλωνος, περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ὕδατων.

Φησὶ δὲ ὁ Φίλων ἐν τοῖς περὶ Ἱεροσολύμων κρη-
νῆν εἶναι: ταύτην δὲ ἐν μὲν τῷ χειμῶνι ἐξηραίνεσθαι, ἐν δὲ τῷ θερίῳ πληροῦσθαι. Λέγει δὲ ἐν τῇ πρώτῃ οὕτως·

*Ἠγχώμενος δ' ἐβόησεν τὸ θαυμάσιον ἄλλο
ἄρκτηρον ἐν ἀειῶ, μεγατόχου λοστροῦ
Ῥεύματος ἡμικλησίου βαθὴν ῥοὴν ἐξαιετοῦσθαι·
καὶ τὰ ἐξῆς· οἷς πάλιν ὑποθεῖς, περὶ τῆς πληρώσεως ἐπιλέγει·*

*Ῥεῦμα γὰρ ὑψηλάντων, ἐν ὑετοῖς κρηνοῖσιν
ἴμενον, πολυπηθέες, ἡρεινοῖς (90) ὑπὲρ πύργου ἐν
Στροφάται, καὶ ἑστὰ πέδω κενονίμνα, κρήνης
Τηλεστῆς δεικνύσιν ὑπέρτατα θάμβεα λυών,
καὶ τὰ τοῦτοις ἀκόλουθα. Εἶτα πάλιν περὶ τῆς τοῦ ἀρχιερέως κρήνης καὶ τῆς ἀποχετεύσεως διέξεισιν οὕτως·*

*Ἀλλ' ὅδ' ἀρ' ἐκπέουσι διὰ χθονὸς ὄροχθοῦσι
Σωλήνες.*

Καὶ ὅσα ἄλλα τοῦτοις ἔπειτα. Τοσαῦτα μὲν δὴ τὰ ἀπὸ τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυστοροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Ἀριστοῦ, περὶ τῶν αὐτῶν.

Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ὕδατων καὶ ὁ

Ἀριστοῦ ἐν τῷ γραφέντῳ αὐτῷ βιβλίῳ περὶ τῆς ἑρ- A
 μνηείας τοῦ τῶν Ἰουδαίων νόμου ταῦτα ἱστορεῖ· Ὁ
 δὲ οἶκος ἀποβλέπει πρὸς ἡμῖν, τὰ δ' ὀπίσθια αὐτοῦ
 πρὸς ἑσπέραν. Τὸ δὲ πᾶν ἕδαφος λιθόστρωτον καθ-
 ἴστηκα, καὶ κλίματα πρὸς τοὺς καθήκοντας τόπους
 ἔχει τῆς τῶν ὕδατων ἐπιρροῆς ἕνεκεν, ἣ γίνεται διὰ
 τὴν σμῆξιν τῶν ἀπὸ τῶν θυσιῶν αἱμάτων· πολλὰ
 γὰρ μυριάδες κτηνῶν προσάγονται κατὰ τὰς τῶν ἑρ-
 τῶν ἡμέρας. Ὑδατος δὲ ἀνάλειπτός ἐστι σύστασις,
 ὡς ἂν καὶ πηγῆς ἔσθωεν πολυβύτου φυσικῶς ἐπιρ-
 ρουσίας, ἔτι δὲ θαυμασίων καὶ ἀδιήγητων ὑποδοχέων
 ὑπαρχόντων ὑπὸ γῆν, καθὼς ἐπέφαινον, πέντε στα-
 τίων κυκλῶν τῆς κατὰ τὸ ἱερὸν καταβολῆς, καὶ ἐκ
 τούτων σύριγγας ἀναρίθμους καθ' ἕκαστον μέρος
 ἐκταλὰ συναπτόντων τῶν βουμάτων. Καὶ ταῦτα
 πάντα μεμολυδῶσθαι κατ' ἑδάφους καὶ τῶν τοίχων· B
 ἐπὶ δὲ τούτων κεχύσθαι πολὺ πλῆθος κωνιάσεως,
 ἐκερῶς γεγεννημένων ἀπάντων. »

interpretatione conscripsit, de aquis illis Hierosoly-
 mitana urbe fluentibus ita narrat : « Templum ,
 inquit, a fronte ortum , occasum a tergo spectat.
 Solum ejus universum lapide stratum , idemque
 certis et opportunis in locis declivius , quo facilis
 aquæ decurrant, quibus ad abstergendum victima-
 rum sanguinem pavementum protui necesse est ,
 quod multa pecorum millia diebus festis immolentur.
 Ac perennis quidem propterea est aquarum
 ejusmodi vis atque collectio , quod cum ex interio-
 ribus soli visceribus , fons quidam uberrimus, ac
 plurimas sectus in venas, eo loco nativo cursu in-
 fluat ; tum vero mirabiles præterea tubi, omnique
 oratione majores sub terram elaborati sint, qui,
 quantum ex visu conjicere licet, quinque stadiorum
 circa templi molem gyrum efficiant, ex quibus in-
 numerabiles 454 fistulæ ad latera singula produ-
 cantur, quibus aquæ omnibus ex partibus confluen-
 tes egerantur. Atque hæc omnia, partim ad pavementum, partim ad ipsos quoque parietes , opere
 plumbario, infusa desuper vi magna calcis, adhærescere, adeoque singulari et accurata quadam arte
 constare scribit. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΘ'.

Εὐπολέμου, περὶ Ἰερემίου τοῦ προφήτου.

Ἐπὶ τούτοις, καὶ τῆς Ἰερემίου προφητείας τοῦ
 Πολύστορος μνήμην πεποιημένου, ἡμᾶς ἀποσιωπή-
 σαι ταύτην πάντων ἂν εἴη παραλογίζεσθαι. Κεῖσθω
 τοῦν καὶ αὕτη· ἔ Εἶτα Ἰωακείμ. Ἐπὶ τούτου προ-
 φητεῦσαι Ἰερემίαν τὸν προφήτην. Τούτου, ὅτι τοῦ
 θεοῦ ἀποσταλέντα, καταλαθεῖν τοὺς Ἰουδαίους θυ-
 σιάζοντας εἰδὼν χρυσῷ, ὃ εἶναι ὄνομα Βάβλ. Τού- C
 τῶν δὲ αὐτοῖς τὴν μέλλουσαν ἀτυχίαν δηλώσει. Τὸν
 δὲ Ἰωακείμ ζῶντα αὐτὸν ἐπιβαλέσθαι κατακταί-
 τῶν δὲ φάναι τοὺς ξυλοὺς τούτοις Βαβυλωνίους ὀφ-
 ποιήσιν, καὶ σκάψιν τὰς τοῦ Τίγριδος καὶ Εὐφρά-
 του διώρυγας αἰχμαλωτισθέντας. Τὸν δὲ τῶν Βαβυλω-
 νίων βασιλεῖ ἀκούσαντα Ναβουχοδονόσορ τὸ ὑπὸ τοῦ
 Ἰερემίου προμαντευθέντα, παρακαλέσαι Ἀσιθάρην
 τὴν Μήδων βασίλειά συστρατεύειν αὐτῷ. Παραλαβόντα
 δὲ Βαβυλωνίους καὶ Μήδους, καὶ συναγαγόντα πεζῶν
 μὲν ὀκτωκαίδεκα, ἱππέων δὲ μυριάδας δώδεκα, καὶ
 πεζῶν ἄρματα μύρια, πρῶτον μὲν τὴν Σαμαρείαν
 καταστρέψασθαι, καὶ Γαλιλαίαν, καὶ Σκυθόπολιν, καὶ
 τὴν ἐν τῇ Γαλαατίδι οἰκούντας Ἰουδαίους· αὐθις δὲ
 εὗ τῆς Ἱερουσαλῆμα παραλαβὴν, καὶ τὸν Ἰουδαίων βασι-
 λεῖα Ἰωακείμ ζωγῆσαι. Τὸν δὲ χρυσὸν τὸν ἐν τῷ D
 ἱερῷ, καὶ ἀργυρον, καὶ χαλκὸν ἐκλέξαντα, εἰς Βαβυ-
 λῶνα ἀποστελεῖται χωρὶς τῆς κειωτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
 πλάκων. Ταύτην δὲ τὸν Ἰερემίαν καταστρεῖν. »

vinum cepisse, et quidquid in templo auri, argenti
 arcam, et inclusas in ea tabulas : hauc enim penes Jeremiam remansisse. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Ἐρωσσοῦ (91), περὶ τῆς Ἰουδαίων αἰχμαλω-
 σίας, τῆς ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ· καὶ περὶ τῶν
 βασιλέων τῆς Βαβυλωνίως ἀπὸ τοῦ Ναβουπαλ-
 λασάου μέχρι πρὸς τὸν Κύρον· ἀπὸ τῶν Ἰω-
 σήπου.

« Τούτοις ἐπισυνάξει ἀναγκαῖον καὶ τὰ περὶ τῆς

(91) Ερωσσοῦ. Eximium planeque aurcum est hoc Berossi fragmentum, quod Josephus lib. 1. in
 Apionem, pag. 1014 et 1045, conservavit.

CAPUT XXXIX.

De Jeremia propheta, ex Eupolemo.

At enim, cum laudatus supra Polybistor Jeremiæ
 quoque prophetiæ meminerit, ineptissimum utique
 foret, hanc a nobis silentio præteriri. Eam igitur
 hoc etiam loco atexamus. « Tum Joachimum, in-
 quit, regnum capessisse, cujus tempore Jeremias
 propheta oracula sua ediderit. Quippe, hunc a Deo
 missum, Judæos, interim dum idolo cuidam aureo,
 Baalem vocabant, sacrificium facerent, deprehen-
 disse, quibus impendentem calamitatem prædixerit.
 Ac Joachimum quidem, vivum illum ac spirantem
 cremare voluisse : at contra denuntiasse prophetam,
 hoc eos lignorum genere Babylonis obsonia cura-
 turos, et canales ad derivandas Tigris et Euphratis
 undas fossuros esse, posteaquam eorum in manus
 ac potestatem venissent. Itaque Nabucodonosorem
 Babyloniorum regem, ubi rem, quomodo ab Jeremia
 prænuntiata fuerat, rescivisset, Astibaren Medo-
 rum regem, uti hujus expeditionis socius esse
 vellet, obsecrasse ; conjunctoque Babyloniorum ac
 Medorum exercitu, qui præter decem currum
 millia, peditum octoginta supra centum, equitum
 vero centum ac viginti millibus constaret, primam
 quidem, Samariam, Galilæam, Scythopolim, et Ju-
 dæos Galaadidem incolentes delevisse : mox vero
 ipsam quoque Hierosolyam, Joachimumque regem
 særisque fuit, detractum Babylonem misisse, præter
 remansisse. »

CAPUT XL.

455 Ex Beroso, quem Josephus laudat, de Judæorum
 captivitate sub Nabuchodonosore ; deque Babylonis
 regibus, a Nabopallasaro, usque ad Cyrum. Ex
 Josepho.

« Illis porro, Judæorum etiam captivitatē atte-

xere, quam a Nabuchodonosore passi sunt, operæ pretium fuerit. Is enim motis in rebellem copiis, iusta victum acie in potestatem redegit suam, ac regionem passim uiversam ad imperium suum adjuuxit. Sub idem tempus, cum Nabopolassar patri sui, lethali morbo confecti, Babylone, post vicesimum primum regni sui annum, obitus contigisset, Nabuchodonosorus, cum supremum ejus diem paulo post accepisset, rebus Ægypti compositis, cæterisque provinciis et Judæorum, Phœnicum, ac Syrorum, gentium Ægypto vicinarum captivis amicorum suorum fidei commendatis, sese in Babyloniam recepit. » Idem quibusdam interjectis : « Nabuchodonosorus, inquit, jam affecto, quem paulo ante dixi, morbo, cum in morbum incidisset, anno regni quadragesimo tertio migravit a vitâ. Cui cum Evilmaruchus ejusdem filius successisset, quod summa rerum nefarie ac petulantiter abuteretur, anno altero quam regnare cœperat, Nerigisaræ sororis suæ conjugis insidiis occubuit. Post quem, idem ipse Nerigisaræ parricida, suscepto imperio, quatuor tantum annos regnavit. Ejus autem filius, Chabassarachus nomine, tametsi adhuc puer menses novem regnum tenuisset, tamen quod jam tuum existentem iudolis pravitatem osteuderet, a necessariis aus clam mactatus interit. Quo sublato, mox Nabouido cuidam Babylonio ejusdem conjurationis socio, communi iusidiorum consilio delatum imperium est. Hoc regnante, Babylonis mœuia, quæ flumini adjacent, cocto latere ac bitumine splendidius ædificata sunt. Regni vero decimum septimum agente annum, Cyrus 456 ex Perside cum iugenti profectus exercitu, ac reliquum ejus imperium omne populatus, in Babyloniam ipsam invasit. Quam ejus impressione Nabonnidus cum seussisset, ei cum exercitu occurrendum statuit : verum pugna victus, cum paucissimis fugæ comitibus sese Borsippenorum inclusit oppido. Cyrus autem, Babylone obsessa, cum muros extra urbem longe pateentes subrueri jussisset, quod difficilior et ætiosior ejusdem expugnatione videretur, Borsippum movit, Nabonnidum obsessurus. At is, obsidione occupata, Cyro sese tradidit, qui eum perhumaniter habitum, Babylonia tantum cedere, et in Carmania deinceps versari voluit. Qua in regione, donec supremum obiit diem, Nabonnidus reliquum omne vitæ tempus exegit. Atque hæc narratio consentientem habet cum nostris litteris veritatem. Proditum enim iis est, Nabuchodonosorum anno regni sui decimo octavo templum nostrum funditus evertisse, ejusque excidium totos quinquaginta annos durasse ; anno autem Cyri regni secundo restitui cœptum, Darii tandem decimo partibus omnibus absolutum esse. » Ista Josephus.

CAPUT XLII.

De Nabuchodonosore, et condita ab eo Babylone, ex Abydeno.

Ego vero, in ea, quam Abydenus De Assyriorum

Α Ἰουδαίω ἀιχμαλωσίας τῆς ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, δε, τῷ ἀποστάτῃ ἐπιστρατεύσας, καὶ παραταξάμενος, αὐτοῦ τε ἐκυρίευσας, καὶ τὴν χώραν ἐξαυθίς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἐποίησато. Τῷ τε πατρὶ αὐτοῦ συνέθη Ναβοπαλασσάρῳ, κατὰ τούτων τὸν καιρὸν ἀρρωστήσαντι, ἐν τῇ Βαβυλωνίων πόλει μεταλλάξαι τὸν βίον, ἔτη βεβασιλευκῆ κα'. Αισθόμενος δὲ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τὴν τοῦ πατρὸς τελευτην Ναβουχοδονόσορος, καταστῆσας τὰ κατὰ τὴν Ἀγυπτὸν πράγματα, καὶ τὴν λοιπὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀιχμαλωτοὺς Ἰουδαίων τε καὶ Φοινίκων, καὶ Σύρων τῶν κατὰ τὴν Ἀγυπτὸν ἰθύνων, συντάξας τισὶ τῶν φίλων, εἰς τὴν Βαβυλωνίαν παρεγένετο. « Καὶ μεθ' ἑτέρῳ φησι· « Ναβουχοδονόσορος μὲν οὖν μετὰ τὸ ἀρξασθαι τοῦ προειρημένου τείχους, ἐμπέσων εἰς ἀρρώστιαν, μετέλλαξε τὸν βίον, βεβασιλευκῆς ἔτη μγ'. Τῆς δὲ βασιλείας κύριος ἐγένετο οὐδὲς αὐτοῦ Βουλμαλούροχος. Οὗτος, προστάς τῶν πραγμάτων ἀνόμως καὶ ἀσελγῶς, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τοῦ τὴν ἀδελφὴν ἔχοντος αὐτοῦ Νηριγισάρου, ἀνῆρέθη, βασιλεύσας ἔτη β'. Μετὰ δὲ τὸ ἀναίρεθῆναι τούτων, διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν οὐ ἐπιβουλεύσας αὐτῷ Νηριγισάρῳ, ἐβασίλευσεν ἔτη δ'. Τούτου υἱὸς Χαβαεσσαρᾶχος ἐκυρίευσεν μὲν τῆς βασιλείας, παῖς ὢν, μῆνας ἑνέα· ἐπιβουλευθεὶς δὲ, διὰ τὸ πολλὰ ἐκραιεῖν κακοήθη, ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. Ἀπολομένου δὲ τούτου, συνέλιθόντες οἱ ἐπιβουλεύσαντες αὐτῷ, κοινήν τὴν βασιλείαν περιέθηκαν Ναβονίδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλώνης ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστάσεως. Ἐπὶ τούτου τὰ περὶ ποταμὸν τείχη τῆς Βαβυλωνίων πόλεως ἔξ ὀπτιῶν πλίνθων καὶ ἀσφάλτου κατακοσμήθη. Οὕσης δὲ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν τῷ ἑπτακαίδεκάτῳ ἔτει, προσεληλυθὺς Κύρος ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ δυνάμεις πολλῆς, καταστρέφόμενος τὴν λοιπὴν βασιλείαν ἅπασαν, ὤρμησεν ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας· Αισθόμενος δὲ Ναβόνιδος τὴν ἔφοδον αὐτοῦ, ἀπαντήσας μετὰ τῆς δυνάμειος, καὶ παραταξάμενος, ἤσσηθεὶς τῇ μάχῃ, καὶ φυγὼν ὀλιγοσπῶδες, συνεκρίσθη εἰς τὴν Βορσιππῶν πόλιν. Κύρος δὲ Βαβυλῶνα καταλαβόμενος, καὶ συντάξας τὰ ἐξω τῆς πόλεως τείχη κατασκάψαι, διὰ τὸ λίαν αὐτῷ πραγματικὴν καὶ δυσάλωτον φανῆναι τὴν πόλιν, ἀνέθευξεν ἐπὶ Βορσιππον, ἐκπολιορκήσων τὸν Ναβόνιδον. Τοῦ δὲ Ναβονίδου οὐχ ὑπομείναντος τὴν πολιορκίαν, ἀλλ' ἔγχειρίσαντος αὐτὸν πρότερον, χρησάμενος Κύρος φιλανθρωπίως, καὶ δοὺς οἰκητήριον αὐτῷ Καρμανίαν, ἐξέπεμψεν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας. Ναβόνιδος μὲν οὖν, τὸν λοιπὸν τοῦ χρόνου διαγενόμενος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρῃ, κατέστρεψε τὸν βίον. Ταῦτα σύμψωνον ἔχει ταῖς ἡμετέρας βίβλοις τὴν ἀλήθειαν. Γέγραπται γὰρ ἐν αὐταῖς, ὅτι Ναβουχοδονόσορος οὐκτακαίδεκάτῳ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἔτει τὸν παρ' ἡμῖν ναὸν ἤρῃμωσας, καὶ ἦν ἀφανὴς ἐπὶ ἔτη πεντήκοντα· δευτέρῳ δὲ τῆς Κύρου βασιλείας ἔτει τῶν θεμελίων ὑποθήκντων, ἐκδέκτῳ πάλιν τῆς Δαρείου βασιλείας ἐτελέσθη. Ταῦτα δὲ Ἰώσηπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Ἀπὸ τῆς Ἀδύθητου γράφῃς περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

Εἶρον δὲ καὶ ἐν τῇ Ἀδύθητῳ περὶ Ἀσσυρίων

γραφῆ περὶ τοῦ Ναβουχοδονοσορ ταῦτα: «Μεγασθένης (92) δὲ φησι, Ναβουχοδρόσορον Ἰσραηλῆες ἀλιμμέτερον γεγονότα, ἐπὶ τῇ Λιβύῃ καὶ Ἰθρητῆν στρατεύσαι. Ταῦτας δὲ χειρωσάμενον, ἀποδαρῶν αὐτῶν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου κατοικῆσαι. Μετὰ δὲ, λέγεται πρὸς Χαλδαίω, ὡς ἀναθὰς ἐπὶ τὰ βασιλῆα, καταρχεῖθαι θεῶν ὅτε φῶν (93), φθεγγόμενος δὲ εἶπεν· Οὗτος ἐγὼ Ναβουχοδρόσορος, ὃ Βαβυλώνοι, τὴν μέλλουσαν ὑμῖν προαγγεῖλαι συμφορὴν, τὴν ὃ τὴ Βῆλος ἐμὸς πρόγονος, ἣ τὴ βασιλεία Βῆλις ἀποτρέψαι Μοίρα· παῖσαι ἀσθενούσιν. Ἦσι Πέρσης ἡμίονος, τοῖσιν ὑμετέροισι δαίμοσι βρώμενος συμμάχουσαν ἐπάξει δὲ δουλοσύνην. Ὅθ ἔσνατικός ἔσται Μήδης, τὸ Ἄσσυρον ἀσχημα. Ὁ εἶθε μιν, πρόσθεν ἣ δοῦναι τοὺς πολιτείας, Χάρουδον τ.να ἣ θάλασσαν εἰσοδεζαμένην, ἀιστώσαι πρὸφύζον ἣ μιν ἄλλας ὁδοὺς στρατεύοντα φέρεσθαι ἐκ τῆς ἐρήμου, ἢνα ὅτε ἀσπεία, ὅτε πάτος ἀνθρώπων, θῆρες δὲ νομὸν ἔχουσι, καὶ θρυβες πλάζονται, ἢνε πέτρῃσι καὶ χαράδρῃσι μούων ἀλώμενον ἐμὲ τε πρὶν εἰς νόον βαλέσθαι ταῦτα, τέλειος ἀμεινονος κερῆσαι. Ὁ μὲν θεοπέρας παραρχῆσι ἡφάνιστο ὃ Μοί παῖς Εὐμυλοῦροχος ἐβασιλευ. Τὸν δ' ὃ κηκετῆς ἀποκτείνεις Νηριγλιόαρος, λειπε καὶθα Λαβασσοάρασκον. Τούτου δὲ ἀποθανόντος βραίω μύρω, Ναβαννιδοχου ἀποδεικνύσι βασιλέα (94), προσηκοντά εἰσὶν. Τῷ δὲ Κύρος, ἐλὼν Βαβυλῶνα, Καρμανῆς ἡγεμονίῃ δωρεῖται. Καὶ περὶ τοῦ κτίσαι δὲ τὸν Ναβουχοδονοσορ τὴν Βαβυλῶνα ὃ αὐτὸς ταῦτα γράφει· «λέγεται (95) δὲ πάντα μὲν ἐξ ἀρχῆς ὕδαρ εἶναι, θάλασσαν καλομένην· Βῆλον δὲ σπεία (96) παῦσαι, χύρην ἐκάστω ἀπονεύσαντα, καὶ Βαβυλῶνα τελεῖε περιβαλεῖν τῷ χρόνῳ δὲ τῷ ἰκνευμένῳ ἀφανισθῆναι. Τελεῖται δὲ αὐτὸς Ναβουχοδονοσορον τὸ μέχρι τῆς Μακρονίων ἀρχῆς διαμείναν ἐν χαλκόπυλον. Καὶ μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει· «Ναβουχοδονοσορος δὲ διαδιξάμενος τὴν ἀρχὴν, Βαβυλῶνα μὲν ἐτελεῖσε τριπλῶ περιβάλειν ἐν πεντεκαδέκα ἡμέρῃσι, τὸν τε Ἄρμακίην ποταμὴν ἐξήγαγεν, ἕλῳτα κέρας Εὐφρῆτεω, τὸν τε Ἀκράκωνον. Ὑπὲρ δὲ τῆς Σιππαρηνῶν πόλις, λάκκον οὐρεζάμενος περιμέτρον μὲν τεσσαράκοντα παρασάγγων, βάθος δ' ὀργυρίων εἰκοσι, πύλας ἐπέστησε, τὰς ἀνοίγοντας ἄρδεσκον τὸ πῆλον καλίωσι δ' αὐτὰς ἔχουσι γόμενας. Ἐπετελεῖσε δὲ καὶ τῆς Ἐρυθρῆς θαλάσσης τὴν ἐπίλυσιον, καὶ Τερθόνα πῆλον ἔκτισεν κατὰ τῆς Ἀράβων εἰσοδῶς· τὰ τε βασιλῆα δένδρους ἤσκησε, κρημαστῶς παραδείτους ἐνομάσας. Καὶ ταῦτα δὲ μοι ἀπὸ τῆς δηλωθείσης κειθῶν γραφῆς, δὴ τὸ φέρεσθαι ἐν τῇ τοῦ Δανιὴλ προφητείας, ὡς ἄρα Ναβουχοδονοσορ ἐν τῷ ναῦ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τῷ ἐν Βαβυλῶνι, περιπαῶν, μέγα φρονήσας, ἀπηυθαδίωτο εἰσὶν· «Οὐχ αὕτη ἐστὶ Βα-

rebus scripsit, historia, de Nabuchodonosoro hæc præterea repert: « Megasthenes, inquit, auctor est Nabuchodrosorum Mercuri ipsi fortitudine atque animis præstitisse, atque in Libyam et Iberiam impetu facto, utriusque jam domitæ colonias in dextram Ponti plagam deportasse. Quibus peractis, Chaldæi ferunt, eum consensu palatio divinitus repente afflatus, quod sequitur oraculum effudisse. Ille ego Nabuchodrosorus, o Babylonii, imminente vobis calamitate prænuntin, quam Parcis uti averruncet, nec Belus generis nostri auctor, nec regina Beltis persuadere unquam poterant. Persicus 457 venit mulus, qui dæmonum vestrorum usus auxilio, durum cervicibus vestris jugum imponet. Atque hujus cladis auctor etiam Medus quidam erit, quo ante Assyrii magnopere gloriabantur. O utinam ipse, priusquam cives ita meos proderet, aut Charrybdi quadam, aut profundo pelago haustus atque absorptus periret, aut alias abreptus, in vias per solitudines erro vagaretur, ubi nullius neque urbis neque hominis vestigium apparet, sed feræ duntaxat libere pascatur volucresque circumvolent, adeoque solus medios inter scopulos ac voragines jactaretur. Mihi quoque, priusquam hæc ei tam nefaria mens injecta sit, feliciorum exitum sortiri liceat. Hæc effatus, hominum ex oculis repente sublatus evanuit. Atque Evilmaluruchum filium, regni quidem habuit successorem: sed eo postmodum a se interempto, Neriglisares sororis ejus vir, filium reliquit Labassoaracum. Quo etiam violenta neco sublato, Nabannidochum nulla cum eo affinitate conjunctum, regem creant, cui Cyrus postea Babylone potitus, Carmanie principatum ultro concessit. Idem porro conditam a Nabuchodonosoro Babylonem fuisse ita narrat: « Ferunt, inquit, loca hæc omnia jam inde ab inito aquis obruta fuisse marisque nomine appellata: verum ἴ suam singulis regionem Belum assignasse, Babylonemque cœnibus cinxisse, ac deinceps mortalium oculis eripsum esse: postea vero septum illud, valvis distinctum æreis, a Nahuchodonosoro exstructum fuisse, quod ad Macedonem imperium usque steterit. Ac rursus nonnullis interjectis, « Nabuchodonosorus, inquit, regno potitus, Babylonem infra quindecim dierum spatium triplici muro circum, atque Armacalen Acracanamque fluvios, ab Euphrate ortos, alio derivavit. Tum Sipparenorum urbis in gratiam paludem fodit, cujus ambitus parasangas quadraginta, altitudo vero ulnas viginti obtineret. Eidem claustrea imposuit, Echetogomonas vocant, quibus perfactis agrum illi suum irrigarent. Maris quoque Kubri eluvionem objectis repressit obicibus, ac Te-

(92) Μεγασθένης. Fragmentum Berosiano conjunctissimum. Exstat apud Joseph. eodem lib. i in Apio. ejus aliqua mentio.

(93) Ὅτε φῶν. Conjeciebam ὅτε δη φθεγγόμενος ἔειπεν. Malo tamen ὅτεφ δη, ut legitur apud Scaligerum.

(94) Ἀποδεικνύσι βασιλέα. Legendum ἀποδεικνύουσι βασιλ. non ἀποδεικνύσι, ut in priori editione.

Nec enim Nabannidochum istum creavit Neriglisares, qui superstes non erat: sed Babylonii.

(95) Λέγεται δὲ. Sequentia unius Eusebii, quod sciam, diligenter accepta ferri debent.

(96) Βῆλον δὲ σπεία. Forte Βῆλον δὲ σπείας του κατακλυσμοῦ (aut alterius simil.) παῦσαι, hæc eluvionem repressisse.

redonem urbem adversus Arabum irruptiones exciavit, palatiumque suum arboribus consitis (pensiles hortos vocabat), exornavit. » Atque hæc ex Abydeno ferre potissimum eo libuit, quod in ipsa Danielis propheta, Nabuchodonosor, cum in regni sui templo Babylone condito inambularet, has in gatur **, « Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in 458 robore fortitudinis meæ et in gloria decoris mei. Cumque sermo tanti fastus exitum subiit. »

CAPUT XLII.

De iis qui Judaicæ gentis meminerunt, ex libro Josephi, De antiquitate Judæorum.

Hæc igitur auctorum illorum testimonia nostram in rem protulisse sufficiat. Superioribus omnibus, Josephi tantum ex *Judaicarum Antiquitatum* historia verba subjungamus, ubi laudatis infinitorum prope scriptorum locis, idque totidem syllabis, ad extremum ita concludit: « Enimvero satis erunt, inquit, ad fidem hujus antiquitatis faciendam, Syrorum, Chaldæorum ac Phœnicum historia: quibus tot etiam Græcorum auctoritatem atteximus, eum addere præterea libuisset Theophilum, Theodorum Mnaseam, Aristophanem, Hermogenem, Evemerum, Comonem, ac Zopyrionem, aliosque forte quam plurimos; nec enim omnes evolvi libros, qui rerum nostrarum ex professo meminerunt. Et quamquam eorum etiam, quos nominatim citavimus, plerique, quod litteras nostras minime attigerint, a rerum jam inde ab initio gestarum veritate aberrarunt; communi tamen consensu omnes eidem antiquitati suffragati sunt, quod unum hoc loco mihi propositum fuerat. Ex quibus sane Demetrius Phalereus, Philo antiquior, et Eupolemus, a vero propius abfuerunt, quibus etiam si quid peccarunt, veniam hoc nomine dare æquum utique sit, quod librorum nostrorum sensum minus accurate capere et assequi potuerint. » Hactenus Josephus. Cui vero conscriptis ab eo *De Judæorum Antiquitate* libros volutare placuerit, is apud eum alia pleraque testimonia reperiat, summa cum iis, quæ adhuc laudavimus, consensione juncta. Quamquam, ingenium ejusmodi testium, tam veterum quam quoque, qui ad eorum, quos ante produximus, modum excedere videamur, eos quidem studiosis argumentum pertexemus.

** Dan. iv, 27.

Α δὴ δὴ ἡ μεγάλη, ἦν ἐγὼ οὐκ ὀκνήσας εἰς οὐρανὸν βασιλείας ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχυρίας μου εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; ὅτε θνός ἐστι τοῦ λόγου ἐπὶ στόματος αὐτοῦ, τὰ τῆς μεταλλουσίας καταστροφῆς αὐτῶν γέγονε. Ταῦτα μὲν οὖν ἦμῖν αὐτάραχος περὶ τῶνδε.

voces temeritatis et arrogantis plenas erupisse lædificavi in domum regni, in 458 robore fortitudinis adhuc esset in ore ejus, » ultorem illum e vestigio

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

Ἰωσήπου. περὶ τῶν μνημοευσάντων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀπὸ τοῦ α' τῆς Ἰουδαίων Ἀρχαιότητος.

Β Προκλιθεὶς δὲ ἐπὶ πᾶσι καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίων Ἀρχαιότητος Ἰωσήπου, ἐνθα μυρίων συγγραμμάτων αὐτολεξεῖ παραθεῖς φωνῆς, ταῦτα ἐπιλέγει « Ἀρκοῦσι δ' ὅμως εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀρχαιότητος, αἱ τε Σύρων καὶ Χαλδαίων, καὶ Φοινίκων ἀναγραφαὶ πρὸς ἐκείνας τε τοσοῦτοι τῶν Ἑλλήνων συγγραφῆς ἐστὶ δὲ πρὸς τοὺς ἐρημηνοῦς Θεόφιλος, καὶ Βιόδοτος, καὶ Μνασίας, καὶ Ἀριστοφάνης, καὶ Ἐρμογένης, Εὐήμερος τε καὶ Κόμων, καὶ Ζωκυρίων, καὶ πολλοὶ τινες τάχα ἄλλοι: οὐ γὰρ ἐγὼ γε πᾶσιν ἐντιτύχηκα τοὺς βιβλίους, οὐ παρέργως ἡμῶν μνημοευσάσων. Οἱ πολλοὶ δὲ τῶν ἐρημημένων ἀνδρῶν τῆς μὲν ἀληθείας τῶν ἐξ ἀρχῆς πραγμάτων διήμαρτον, οἱ μὴ ταῖς ἱεραῖς ἡμῶν βιβλίαις ἐνέτυχον κοινῶς μέντοι περὶ τῆς ἀρχαιότητος ἅπαντας μαρτυρήσαντι, ὅπερ οὐ τανῶν λέγειν προεθέμην. Ὅ μόντοι Φαληρεὺς Δημήτριος, καὶ Φίλων ὁ πρεσβύτερος, καὶ Εὐπόλεμος οὐ πολὺ τῆς ἀληθείας διήμαρτον οἷς συγγινώσκαι ἄξιον: οὐ γὰρ ἐνῆν αὐτοῖς μετὰ πάσης ἀκριθείας τοὺς ἡμετέροισι γράμμασι παρακολουθεῖν. Ταῦτα καὶ ὁ Ἰωσήπος. Ὅτι δὲ φίλον τοῖς περὶ τῆς Ἰουδαίων Ἀρχαιότητος λόγοις ἐντυχεῖν τοῦ ἀνδρός, πλείστας ἂν εὐροὺς συμφώνους ταῖς ἐκτεθείαισι μαρτυρίας. Καὶ πολὺς δὲ ἄλλος μαρτύρων ἡμῖν ἕλος παλαιῶν τε καὶ νέων ἐπιβραβεῖ, τῶν ὁμοίαν τοῖς τεθείαισι ψῆφον ἐπισφραγιζομένων, ὧν τὰς φωνῆς, λόγου προνοοῦμενοι συμμετρίας, τοὺς φιλομαθεῖσι ζητεῖν τε καὶ διερευνᾶν ἀπολείψαντες, ἐπὶ τὴν λήπουσαν αὐτοὶ μεταθεσόμεθα ἐπαγγελίαν.

recentiorum coriam, ad manum habemus ipsi auctoritatem, calculum adjungant suum. Verum, ne excutiendos scrutandosque relinquemus, deinceps

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΔΕΚΑΤΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER DECIMUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΔΕΚΑΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

A 459 DECIMI LIBRI CAPITA.

- α. Ὡς κατὰ βαρβάρων εἰς Ἑλληνας τὰ σεμνὰ τῶν μαθημάτων παρήλθε, καὶ περὶ τῆς Ἑβραίων ἀρχαιότητος.
 β. Κλήμεντος, περὶ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν συγγραψῶν κλοπῆς.
 γ. Περφουρίου, περὶ τοῦ κλέπτειν τοὺς Ἑλληνας, ἀπὸ τοῦ α' τῆς Φιλολογίας ἀποδόσεως.
 δ. Ὅτι μὴ ἀλόγως τὴν παρ' Ἑβραίους θεολογίαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας προτετιμήκαμεν.
 ε. Ὅτι τὰ πάντα κατὰ βαρβάρων οἱ Ἕλληνες ὠφέληται.
 ς. περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Κλήμεντος.
 ζ. Ἰωσήπου περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 η. Διοδώρου τοῦ τῆς Βιβλιοθήκας συγγραψάντος, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 θ. περὶ τῆς ἀρχαιότητος Μωσέως, καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν.
 ι. Ἀφρικανοῦ, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 ια. Τατιανοῦ, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 ιβ. Κλήμεντος, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 ιγ. Ἰωσήπου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 ιδ. Ὡς ἀπόσις τῆς παρ' Ἑβραίοις ἱστορίας νεώτεροι τυγχάνουσι τῶν παρ' Ἕλλησι φιλοσόφων οἱ χρόνοι.

1. Eximias quasque disciplinas a Barbaris ad Græcos traductas esse, ac de antiquitate Hebræorum.
 2. Ex Clemente, De Græcorum scriptorum furtis.
 3. Græcos fures esse, ex Porphyrii primo, De erudito auditu.
 4. Quod non sine causa, Hebræorum theologiam Græcorum philosophiæ prætulimus.
 5. Nihil non a barbaris Græcos accepisse.
 6. In eandem sententiam, Clementis verba.
 7. Ex Josepho in eandem sententiam.
 8. Ex Diodoro Bibliothecarum scriptore, eandem in rem.
 9. De Moysis et prophetarum Hebræorum antiquitate.
 10. De eadem ex Africano.
 11. De eadem, ex Tatiano.
 12. De eadem, ex Clemente.
 13. De eadem, ex Josepho.
 14. Universa Hebræorum historia recentiorum fuisse Græcorum philosophorum ætatem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὡς κατὰ βαρβάρων εἰς Ἑλληνας τὰ σεμνὰ τῶν μαθημάτων παρήλθε, καὶ περὶ τῆς Ἑβραίων ἀρχαιότητος.

Τίσι ποτὲ λόγοις τὴν καθ' Ἑβραίους φιλοσοφίαν τῆς Ἑλληνικῆς προτετιμήκαμεν, ὅποιοις τε λογισμοῖς τὰς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκρῆς βέλους ἀπεδείξαμεθα, προδεικνύοντες ἕκαστα καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας μὴ ἀγνοῆσαι τοὺς ἀνδρας, μνημονεῖσαι δὲ ὄνομασι, καὶ τὸν βίον καταπλαγῆναι, τῆς τε βασιλικῆς μητροπόλεως καὶ τῆς λοιπῆς αὐτῶν ἱστορίας κἀν πεποιθῆσθαι λόγον παραστήσαντες· φέρε ἐπιθεωρήσωμεν, ὡς οὐ μόνον τῶνδε γραφῆς ἤξλωσαν ἃ τὴν μνήμην, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμοίας αὐτοῖς διδασκαλίας τε καὶ μαθήσεως, ἔν τισι τῶν εἰς βελτίωσιν φύξης συντετιόντων δογμάτων, ζηλωταὶ κατέστησαν. Ὡς μὲν οὖν τὰ λοιπὰ τῶν μαθημάτων, ἔλλοθεν ἔλλοθεν τῶν θαυμαστῶν Ἑλλήνων, τοὺς βαρβάρους ἐκπαύειν, συνέλεξατο γεωμετρίαν, ἀριθμητικὴν, μουσικὴν, ἀστρονομίαν, ἱατρικὴν, αὐτὰ τε τὰ πρῶτα τῆς γραμματικῆς στοιχεῖα, μῦθους τε ἄλλας τεχνικὰς καὶ βωφελεῖς ἐπιτηδεύσεις, αὐτίκα μᾶλα παρα-

460 CAPUT I.

Eximias quasque disciplinas a barbaris ad Græcos traductas esse, ac de antiquitate Hebræorum.

Quibus tandem adducti permotique rationibus philosophiam Hebræorum Græcæ prætulimus, quove consilio sacras eorum litteras suscepimus, cum a nobis hactenus explicatum fuerit, ostensumque præterea, ne Græcis quidem ignotum genus illud hominum fuisse, quippe qui nominatim eorum meminerint, vitæ rationes mirum in modum prædicari; postremo cum de regia ipsorum metropolitum, tum etiam de rebus cæteris plurimam fecerint mentionem: age videamus quoque deinceps, quemadmodum non suis modo scriptis eorum memoriam celebrare voluerint, sed etiam in plerisque decretis ad animum conformationem pertinentibus, affinem iis geminamque doctrinam æmulari. Et quidem ut reliquas artes, geometriam, musicam, astronomiam, medicinam, primaque adeo grammaticæ elementa, rerumque aliarum partium cum artificio conjunctarum, partim humanæ vitæ utilium

* forte add. ποιήσανται.

vim infinitam, ex Barbaris eximii nostri præstantesque Græci aliunde alii corrogarint, jamjam ab me demonstrabitur. Præterea, quemadmodum illam de pluribus diis opinionem, mysteriorum sacrorumque ritus, historias, atque fabulosas deorum narrationes, earumque ad naturalem quamdam allegoriarum traductiones, et quidquid ex superstitioso errore superest, eosdem a barbaris mutuos esse, superioribus libris probavimus; cum vetustissimos illos Græcos, semotas regiones laboribus maximis oberrando, ex emendicata doctrinarum, quibus florebant barbari, stipesuam illam theologiam conflasse deprebendimus. Sic quæcunque vel ad unius ac summi rerum omnium moderatoris Dei religionem, vel ad ejus doctrinæ partem, quæ ad animi utilitatem maxime comparata est, quæ quidem præcipua sunt atque potissima totius philosophiæ capita, non aliunde ipsos, quam ex solis Hebræorum fontibus hausisse paulo post ostendemus. 461 Id quod si cui minus probaretur, quod eos in istam opinionum similitudinem inditis a natura notionibus deductos esse defenderet: id ipsum a nobis maxime fuerit, quod ea quæ non Hebræis tantum ab hominibus, theologia prophetique clarissimis, ex omni retro memoria tradita sunt, verum a Græcis etiam, si minus omnibus, at nonnullis quidem, iisque tota passim Græcia celeberrimis, adeoque philosophorum ipsorum disputationibus diligenter expensa, æmulari statuerimus. Equidem paucos ejusmodi fuisse intelligo (nam quæ præclara, eadem, ut vulgo fertur, difficilia sunt); at eos tamen qui reliquos inter philosophos primas facile tenuerunt, ut nominis sui claritate cæterorum omnium famam obscurarint. Neque vero mirum videri debet, quod Hebræorum sententias investigari a Græcis, et curiosius explorari potuisse dicamus: cum reliquas ipsi doctrinas ex Ægyptiorum, Chaldæorum, aliarumque gentium barbararum spoliis non modo conflaverint, sed etiamnum ambitiosæ omnes æmulationis rei teneantur, dum alterius alter plagiaris esse non veretur. Imo quemlibet passim videas vicinorum suorum verba simul atque sententias, operaque nonnunquam integra suffuratum, non secus iis ac propriis laboribus gloriari. Neque tu meam hanc esse vocem arbitrare: ista rursus audies Sapientiæ tuo plagii crimen impungant. Atque id sane, quando fieri necesse est, ut exploratiores istorum mores modum Stromate sexto disputationem istam exsequitur; hæc tu mihi primum ipsius verba perlege

CAPUT II.

Ex Clemente, de Græcorum scriptorum furtis.

« Jam vero, quandoquidem, inquit ille, arcanam illam Græcæ sententiæ vim, ejus quam ex Scripturam hausimus veritatis lumine collustratam

(97) Ὁ καθέλς. Omnino reponendum ex manuscr. καθ' εἰς· nam εἰς καθ' εἰς, vel ὁ καθ' εἰς, passim apud recentiores ævi scriptores, maximeque sacris in Litteris, pro ἕκαστος usurpatur, οἱ καθ' ἕνα, αἱ κατά πλῆν, fere apud veteres.

στήσω. Ὡςπερ οὖν τὴν πλείονων θεῶν ὄξαν, τὰ τε μυστήρια καὶ τὰς τελετὰς, καὶ προσεῖτε τὰς ιστορίας, καὶ τὰς μυθικὰς περὶ θεῶν διηγήσεις, τῶν τε μύθων τὰς ἀλληγορούμενας φυσιολογίας, καὶ τὴν λοιπὴν δευσιδαίμονα πλάνην, παρὰ βαρβάρων εὐίφθαλι αὐτοῖς, φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν· ὅτι πᾶσι τοῖς παλαιτάτους Ἑλληνας, γῆν πολλὴν πλανηθέντας οὐκ ἀταλαπύρους μὲν, ἐξ ἐράνου δὲ τῶν παρὰ βαρβάρους μαθημάτων, τὴν οἰκίαν ὑποστήρασθαι θεολογίαν ἐφωράσκαμεν. Οὕτως ὅτι τὰ περὶ εὐσεβείας ἐνός τοῦ περὶ πάντων Θεοῦ, τὰ τε περὶ τῶν μάλιστα ζητούμενων εἰς ψυχῆς ὠφέλειαν δογμάτων, ἃ ἕη καὶ συνεκτικώτατα γέστω· ἂν τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, εἰς ἄλλοθεν εἶεν ἂν ἢ παρὰ μόνων Ἑβραίων περιεπιρρινοί, οὐκ εἰς μακρὰν ἀποδεικνύσεται. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, συνενεβήθητι δὲ φαίη τις αὐτοῖς, φυσικαὶ ὑποκνηθέντας ἐννοίαι· καὶ τοῦτο πρὸς ἡμῶν ἂν εἴη, εἰ τὰ μὴ μόνους Ἑβραίους ἀνωθεν ἐξ αὐτῶν ὑπὸ θεολόγων προφητῶν ἀνδρῶν παραδεδομένα, ἀλλὰ τὰ καὶ τισιν, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν, αὐτοῖς δὲ γε ὡν μέγα κλέος καθ' Ἑλλάδα, καὶ φιλοσόφων διατριβαῖς ἐξητασμένα, ζηλοῦν προελπίσθαι. Τοῦτος δ' ἂν εὐροῖς ἀρεμῶ μὲν ὄντας ληπτῶς (ὅτι καὶ πάντα χαλεπὰ φασιν εἶναι τὰ καλὰ), οὐ μὴν ἀλλὰ περυσίους τῶν παρ' Ἑλλὰδι φιλοσόφων ἐτετιμημένους, ὡς διὰ τὴν πολλὴν εὐδοκίαν τῆ δόξης τοῖς ἀμολοῖς καλύπτειν. Οὐ γὰρ ἔθθαυμάζειν, εἰ καὶ τὰ παρ' Ἑβραίοις δόγματα δυνατὸν εἶναι φασιν ἄσχευρησθαι αὐτοῖς, ὅτε μὴ μόνον τὰ λοιπὰ τῶν μαθημάτων, Ἀγρυπτικοῦν ἐθνῶν, συνίστανται ἀποσυλῆσαντες, ἀλλ' εἰσέτι καὶ νῦν ἀίσκονται τῆς σφῶν αὐτῶν ἐν συγγράμμασι φιλοτιμίας, ἀποστεροῦντες ἀλλήλους. Τὰς γοῦν τῶν πλείας ὁ καθ' εἰς (97) αὐτῶν λέξεις ὁμοῦ καὶ διανοίας, καὶ ὅσας λόγων συντάξεις ὑποκλήψας, ὡς ἐπ' οἰκείας πόσις ἐσεμνύνατο. Μηδὲ τοῦτον δ' ὑποκλήψης ἐμὸν εἶναι εἰς λόγον αὐτῶν γὰρ τῶν πανσόφων ἀκούση πάλιν, τῆς ἐν λόγους κλοπῆς ἀλλήλους ἀπελεγχόντων. Τοῦτο δὲ γε αὐτὸ, ἐπεὶ περὶ ἀπαξ ὠρμήθημεν, ἀναγκαῖον πρῶτον ἀπάντων συνιδεῖν, εἰς Ἐλεγχον τοῦ τῶν δηλουμένων τρόπου. Ὁ μὲν οὖν ἡμέτερος Κλήμης ἐν ἕκτῳ Στρωματέῃ τὴν περὶ τοῦτου σύστασιν εἰς πλάτος ἀπηθύβου· τοῦτου δὲ μοι πρώτου λαθῶν ἀνάγνωθι τὰς τοιαύτας φωνάς.

corcula, quemadmodum in scribendo hoc sibi semel eo incumbere cœperimus, ante omnia revivere habeamus. Et quoniam Clemens ille noster fuscæ modum Stromate sexto disputationem istam exsequitur; hæc tu mihi primum ipsius verba perlege

D ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Κλήμετος, περὶ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων κλοπῆς.

« Παραστήσαντες (98) δὲ τὴν ἔμρασιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπινοίας (99), ἐκ τῆς διὰ τῶν Γραφῶν εἰς ἡμᾶς δεδομένης ἀληθείας περιουρασθεῖσας, καθ' ὃ

(98) Παραστήσαντες δέ, etc. Leges hunc locum Strom. vi non procul ab initio p. 450, licet notetur 446 edit. Græco-L.

(99) Ἑπινοίας. Clem. διανοίας.

σμαινόμενοι (1) δείκνειν εἰς αὐτούς, τὴν κλοπὴν τῆς ἀληθείας ἐκδεχόμενοι (2), εἰ μὴ ἐπαχθὲς εἶπεν, ἀπεδείξαμεν φέρε, μάρτυρας τῆς κλοπῆς αὐτούς καθ' αὐτὸν παραστήσωμεν τοὺς Ἕλληνας. Οἱ γὰρ τὰ οἰκία οὕτως ἀντικρὺς παρ' ἀλλήλων ὑφαιρούμενοι βεβαροῦσι μὲν τὸ κλέπτειν εἶναι, σφετερίζεσθαι δὲ ἄμω· καὶ ἀκονταί-τῃν παρ' ἡμῶν ἀλήθειαν εἰς τοὺς φιλοφίλους λάθρα διαδείκνυνται. Εἰ γὰρ μὴδὲ ἐαυτῶν, σχολῆ γ' ἂν τῶν ἡμετέρων ἀφῆσονται. Καὶ τὰ μὲν κατὰ φιλοσοφίαν σιωπήσομαι δόγματα, αὐτῶν δημολογούτων ἐγγράφως τῶν τὰς ἀρετεῖς διανενημημένων, ὡς μὴ ἀχάριστοι ἐλεγχεῖν, παρὰ Σωκράτους εἰληφέναι τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων. Ὀλίγοις δὲ τῶν καθωμιλημένων, καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι ἐδοκίμων ἀνδρῶν χρηστέμενος μαρτυροῦμαι, τὸ κλεπτικὴν θαλίγχα εἶδος αὐτῶν, ἀδιαφόροις τοῖς χρόνοις καταχρῶμενοι, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τρέφομαι. Ταῦθ' ὡς ἐν προομίῳ φήσας, τοὺς ἐλέγχους ἐξῆς ἐπάγει, παντοίας χειρημένους ἀποδείξει, καὶ πρώτους γὰρ τοὺς ποιητὰς τὰ παρὰ τῶν ὁμοίων κεκλοφέναι, δὲ παραθέσας τῶν ἐκάστου φωνῶν εὐθύνει. Εἰθ' ἐξῆς ἐπιλέγει ταῦτα: «Ὅς μὴδὲ ἄμορον τὴν τε φιλοσοφίαν, τὴν τε ἱστορίαν, ἀλλὰ μὴδὲ τὴν βητορικὴν τοῦ ὁμοίου ἐλέγχου περιδωμεν, καὶ τούτων ὀλίγα παραθέσθαι εἰσὶον.» Εἶτ' ἀκολουθῶς Ὀρφῆως, Ἡρακλείτου, Πλάτωνος, Πυθαγόρου, Ἡροδότου, Θεοπόμπου, Θουκυδίδου, Δημοσθένους, Αἰσχίνου, Λυσίου, Ἰσοκράτους, μυρίων ἄλλων παρατίθων, ἂν περὶ τὸν ἐμὲ καταλείπει τὰς φωνὰς, προκειμένης τῆς τάνδρος γραφῆς. ἐν ἧ μετὰ τοὺς ἐλέγχους τῶν εἰρημένων ποῦτα πάλιν φησὶν: «Αἱ μὲν οὖν ἰδέαι τῆς κατὰ δέοντα Ἑλληνικῆς κλοπῆς εἰς ὑπόδειγμα ἑναργῆς τῶ ἁρῆν δυναμένῳ τοιαῦτα οἶσαι, ἀίως ἔστωσαν. Ἡδὲ δὲ οὐ τὰς διανοίας μόνον καὶ τὰς λέξεις ὑπελόμενοι καὶ παραφράσαντες ἐφωρόθησαν, ὡς δειχθήσονται (3), αὐτοτελῶς δὲ τὰ ἐτέρων ὑπελόμενοι, οὗ φαίνεσκον καθάπερ Εὐγράμμων (4) ὁ Κυρηναίος ἐκ Μουσαίου το καρὶ θεοσφωτῶν βιβλίον ἐλόκῃον.» Ἀθὺς δὲ τούτους ἐπαγαγὼν πλείστας ἀποδείξει τοῦ λόγου, πάλιν τελευταῖον προστίθει τὰδε: «Ἐπιλέγει με ὁ βίος (5), εἰ καθ' ἕκαστον ἐπεξέμειναι περιφύμην, τὴν Ἑλληνικὴν διελέγχων φιλαντον κλοπῆν, καὶ ὡς σφετερίζονται τὴν εὐρεσίαν τῶν παρ' αὐτοῖς καλλίστων δογμάτων, ἦν παρ' ἡμῶν εἰληφασαν. Ἡδὲ δὲ οὐ μόνον ὑφαιρούμενοι τὰ δόγματα παρὰ τῶν βαρβάρων διελέγχονται, ἀλλὰ καὶ προσέτι ἀπαιρούμενοι τὰ παρ' ἡμῶν, ἄνωθεν ἐκ τῆς θείας ἐνάμωσος διὰ τῶν ἁγίων βεβαιωκότων εἰς τὴν ἡμετέ-

A protulimus, eoque sensu deinceps ad illos veritatis ejusdem furum, si ita loqui fas est, pervenisse ostendimus: age Græcos ipsos in sese plagii testes producimus. Nam qui suis in rebus 462 ab aliis alii palam adeo pleraque suffurantur, ii sane cum sese fures esse confirmant, tum etiam vel' invit profectam a nobis veritatem et vindicare sibi, et cum gentilibus suis, obscure licet, communicare noscuntur. Si enim suis minime parcunt, a nostris ægre abstinerebunt. Atque ut philosophiæ decreta si leam, cum sese familiarum duces, ne ingrati viderelicet habeantur, præcipuarum opinionum capita a Socrate accepisse fateantur: ubi paucis aliquot eorum testimoniiis, qui omni ore celebrantur, summæque sunt apud Græcos ipsos existimationis, nullo temporum discrimine, suum illud ac proprium furandi genus arguero, tum demum ad ea, quæ ordine consequuntur, meme ipse revocabo. Hæc ille quasi præfatus, certa deinceps atque omni ex genere furorum argumenta profert, ducto a poetis initio, quos aliorum poetarum versus atque sententias furatos esse, sua cujusque verba inter sese conferendo, probat. Tum ita prosequitur: «Ne philosophiam, inquit, aut historiam, aut ipsam quoque rhetoricam hac reprehensione carere quis putet, verum utique fuerit, ex iis etiam disciplinis nonnulla proferre.» Hic Orphici, Heracliti, Platonis, Pythagoræ, Herodoti, Theopompi, Thucydidi, Demosthenis, Æschini, Lysiae, Isocratis, et infinitorum aliorum loca inter sese committit, quorum verba subjungere, plane supervacaneum sit, cum ipsorum Clementis scriptorum quivis copiam habeat. Ubi auctoribus illis furti conviciis, ista subdit: «Atque hæc furorum, inquit, si sententiam spectes, apud Græcos varia quasi generæ, ei quidem, qui mentis acie solertiatque valeat, evidentes ac manifesti exempli causa satis erunt. Jam vero non solas, ut a nobis ostendetur, sententias vocæque suffurati sunt, aut interpretum more fœsus elocuti, sed aliena etiam opera pro suis, quam longa sunt, edidere: ut Eugrammon ille Cyrenæus, qui Musæo detractum vulnemen de Theoprotis integrum nomine vulgavit suo.» Quod ipse posteaquam multis confirmatum ac testatum exemplis reliquit, ad extremum ita concludit: «Vita me deficiat, inquit, si quidquid illi, dum sese nimium amant, furtive surripuerunt, exponere sigillatim et coarguere vel uero: nec non ut pulcherrima quæque dogmata, quæ a nobis primum

B
C
D

(1) Ἐπιλέγει με ὁ βίος. Exstant sequentia apud Clement. eod. lib. vi, pag. 255.

(1) Καθ' ὃ σμαινόμενοι. Græca hic subhorrida sunt, nec tamen opinor, a genio Clementis aliena: null enim, hoc tantum sensu, quatenus in profanorum cogitationum lucis aliquid ex divinarum Librorum fonte redundavit, ad eodem furtivam aliquam veritatis particulam pervenisse.

(2) Ἐκδεχόμενοι. Hanc vocem junge cum ἀπεδείξαμεν, avverbialiter enim suum videtur, pro ἐφείκει ἐπιχορηγῶν, aut simil.

(3) Ὅς δειχθήσονται. Post hæc verba, sequitur apud Clement. : ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἐφώρια ἀντικρὺς ἐλόκῃον ἔχοντες διελεγχθήσονται: αὐτοτελῶς γὰρ τὰ ἐτέρ. etc.

(4) Εὐγράμμων. Clementi εὐγράμων dicitur, item-

constituta sumpserunt, pro suis postea venditarint. **463** Nunc vero non satis ipsi barbarorum sententias palam suffurari habuerunt; sed etiam res æmulati nostras. quæ nostri erudiendi causa viri sanctissimi, supra communem hominum opinionem, divina vi tanto ante perfecterant, ea Græcorum fabularum monstris inderunt. Enimvero, quæremus ex iis, verane sint an falsa quæ narrant. Falsa utique nunquam esse dixerint; nec enim sententia sua tanta se illi sivilitibus damnaverint, ut abs se falsa scribi fateantur. Vera igitur illa esse defendent. Cur ergo, quæ a Moysæ prophetis cæteris edita miracula sunt, fidem illis adhuc omnem superare videantur? Nam præsertim ille Deus, pro ea qua homines universos cura benevolentiaque complectitur, jussis alios, alios comminationibus, prodigiis etiam monstrisque nonnullos, quosdam vero blandis promissionibus ad cogitationem salutis adducit. Græci enimvero, cum diuturniore quondam æstu Græcia passim exhausta squaleret, et longa frugum omnium inedia premeretur, qui superstities adhuc erant, famis, inquit, depellendæ causa, Delphos supplices adiere. His, quemadmodum tanto malo defungerentur, consulentibus, viam hanc unam Pythia levandæ calamitatis aperuit, si Æaci precibus uterentur. Quibus ille obsecundans, alienum in Græciæ montem descendit ibique puris in cælum manibus sublatis, communem Deum, uti eum perditæ Græciæ commiseratio caperet, obsecravit. Precibus ille dum instaret, undique illico tonitru exaudiri, nubibus circum unguebus obducit cælum, immensa continuaque vis imbrum vasto impetu regionem universam inundare. Inde beata messis existens, Æaci culta sataque precibus, ad lætam maturitatem perducitur. « Nimirum, inquit Scriptura, invocavit Samuel Dominum, deditque Dominus voces et pluviam in die messis ¹. » Vides unum esse Deum, qui per subjectas virtutes « pluit, super justos et injustos? » Et quæ sequuntur. Infinita quippe subjungit Clemens, quibus tanquam certissimis probationibus Græcorum furta quodammodo perinde ac nos barbarorum philosophiam Græcæ prætulit ipse quoque omittatur ille quidem, tametsi non suis, sed Græcorum ipsorum vocibus hanc disputationem instruxerit. Quid respondebis porro, si affinia prorsus ac gemina ex suis illis præstantibus egregiusque philosophis audieris. Age sis ergo, et illorum etiam accipe testimonia.

464 CAPUT III.

Græcos fures esse, ex Porphyrii primo, De erudito auditu.

« Athenis, inquit, ad celebrandam Platonis memoriam convivio nos Longinus exceperat, interque complures alios, Nicagoram sophistam, Mæoniam, Apollonium grammaticum, Demetrium geometram, Prosenem Peripateticum et Calicetm Stoicum invitata. Quibuscum septimus ipse accumbebat: qui fervente jam convivio, motaque inter alios de ephoro questione, Andisimus, inquit, de Ephoro quid turbarum excitetur. Contendebant Caystrius et

¹ I Reg. xii, 18.

(6) Ἑλληνικῆ μυθολογία. Melius; ut existimo, quam ap. Clem. Ἑλληνικὴ μυθολογία.

Α ραν ἐπιστροφὴν παραδίξαι ἐνεργούμενα, Ἑλληνικῆ μυθολογία (6) τερατευόμενοι. Καὶ δὲ, πεισομέθε γὰρ αὐτῶν, ἥτοι ἀληθῆ ταῦτ᾽ ἐστίν, ἃ ἱστοροῦσιν, ἢ ψευδῆ. Ψευδῆ μὲν οὐκ ἂν φησάειν οὐ γὰρ ἂν καταψήφισαιτο ἑαυτῶν ἐκόντες τὴν μεγίστην εὐφροσύναν, τὸ ψευδῆ συγγράφειν ἀληθῆ δ' εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσαιεν. Καὶ πῶς ἐπὶ ἀπιστία αὐτοὺς καταφαίνεται τὰ βιβλ. Μωσέως, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν τεραστίας ἐπιβεβαιύμενα: Πάντων γὰρ ἀνθρώπων ὁ παντοκράτωρ κηδόμενος θεός, τοὺς μὲν ἐντολαῖς, τοὺς δ' ἀπειλαῖς, ἔστι δ' οὗς σημειῶσι τεραστίας, ἐνίοις δὲ ἥτοις ἐπαγγελίας ἐπιστρέφει πρὸς σωτηρίαν. Πλὴν ἄλλ' οἱ Ἕλληνας, ἀκούμῳ ποτε τὴν Ἑλλάδα πολυχρονίως φθειρόντος, καὶ ἐπεχούσης ἀγονίας καρπῶν, οἱ καταλειφθέντες, φαθὶ διὰ λιμὸν βίαια παρακατανομοῦσι εἰς Δελφοῦς, ἤρνοντο τὴν Πυθίαν, πῶς ἂν ἀπαλλαγείεν τοῦ δεινοῦ. Μίαν δ' αὐτοῖς ἐχρησεν ἀπαλλαγὴν τῆς συμφορᾶς, εἰ χρεάσαιτο τῇ Ἀλακοῦ εὐχῇ. Πεισθεῖς οὖν αὐτοὺς Ἀλαχὸς, ἀνεβίβη ἐπὶ τὸ ἕρος τὸ Ἑλλητικόν, τὰς καθαρὰς χεῖρας ἐκτείνας εἰς οὐρανόν, κοινὸν ἐπικαλέσας πατέρα τὸν θεόν, ἠξήσατο οἰκτεῖραι αὐτὸν τετραχωμένην τὴν Ἑλλάδα. Ἄμα δὲ εὐχομένην, βροντῆ ἐξέλαστος ὑπεκτίθει, καὶ πᾶς ὁ περίεξ ἀήρ ἐνεφούτο· λάβρι δὲ καὶ συνεχεῖς ὄμβροι, καταβραγίντες, ἄλην ἐπλήρωσαν τὴν χώραν. Ἐντεῦθεν ἀφθονος καὶ πλοῦσια τελεσφορεῖται εὐκαρπία ταῖς Ἀλακοῦ γεωργήθειαι εὐχαῖς. « Καὶ ἐπικαλέσατο, » φησὶ, « Σαμουὴλ τὸν Κύριον, καὶ ἔδωκε Κύριος φωνάς, καὶ ὕδην ἐν ἡμέρᾳ θερισμοῦ. » Ὅρξ, « ἔτι ὁ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους διὰ τῶν ὑποτεταγμένων θυμάτων. » Καὶ τὰ ἔφη. Τοῦτο μύθρα συντάξας ὁ Κλήμης, κλέπτως γεγενημένους Ἕλληνας ἀναμφιλότοις ἐλέγγους κατεφώρασεν. Εἰ δὲ σοὶ μὴ πιστὸς αὐτός, ἄτε τῆς Ἑλληνικῆς καὶ αὐτῆς τὴν βάρβαρον ὁμοίως ἡμῖν προτετιμῆως φιλοσοφίαν καὶ δὴ ἔαθου, καίτοι οὐκ οικειᾶς φωναῖς, ταῖς δ' αὐτῶν Ἑλλήνων ἀπευθύνων τὸν λόγον. Τί δ' ἂν εἴποις, εἰ τὰ ὅμοια καὶ παρ' αὐτῶν μάθοις τῶν γενναίων σου φιλοσόφων; Δέχου ὅσα καὶ τούτων τὰς μαρτυρίας.

manifeste coarguit. Qui si tibi forte suspectus erit, Græcæ prætulit ipse quoque omittatur ille quidem, tametsi non suis, sed Græcorum ipsorum vocibus hanc disputationem instruxerit. Quid respondebis porro, si affinia prorsus ac gemina ex suis illis præstantibus egregiusque philosophis audieris. Age sis ergo, et illorum etiam accipe testimonia.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Πορφυρίου, περὶ τοῦ κλέπτως εἶναι τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ τοῦ α' τῆς Φιλολογίας ἀκροάσεως.

« Τὰ Πλατωνεῖα ἐστὶν ἡμᾶς Λογγίνος Ἀθήνησι κέλτηκεν ἄλλους τε πολλοὺς, καὶ Νικαγόραν τὸν σοφιστὴν, καὶ Μαυρίαν, Ἀπολλωνίου τε τὸν γραμματικόν, καὶ Δημήτριον τὸν γεωμέτρην, Προσπῆγην τε τὸν Περιπατητικόν, καὶ τὸν Στωϊκὸν Καλιέτην. Μεθ' ὧν ἔβδομος αὐτὸς κατακλιθεὶς, τοῦ δειπνοῦ προκόπτουτος, καὶ τινος ζητήσεως περὶ Ἐφῶρου ἐν τοῖς ἄλλοις γενομένης. Ἀκούσωμεν, ἔφη, τίς ὁ περὶ Ἐφῶρου θόρυβος. Ἦσαν δ' οἱ ζητοῦντες Καθστριάς τε καὶ

Μάξιμος ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ Θεοπόμπου προὔτθει· ὁ δὲ Καθστρετος κλέπτειν ἀπεκάλει. Καὶ τί γὰρ Ἐφόρου βίον, Ἐφ, ἐκ τῶν Δαιμάχου, καὶ Καλλισθένου, καὶ Ἀναξιμένηος αὐταῖς λέξεσιν, ἔστιν ὅτι, τριτοχίλιους ὄλους μετατιθέντος στήχους; Πρὸς δὲ ὁ γραμματικὸς Ἀπολλώνιος Ἐφ· Ὅ γὰρ ἔγνω, ὅτι καὶ τὸν Θεοπόμπου, ὃν οὐ προτίμησε, κατεδίγησε τοῦτ' ἐ πάθος, ἐν μὲν τῇ ἐνδεκάτῃ τῶν περὶ Φιλιππίου, ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους Ἀρεοπαγητικοῦ μεταγράφαντα αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐκείνα, ὅτι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν οὐδὲν αὐτὸ κέρθ' αὐτὸ παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὲ λέξης. Καίτοι ὑπερρφρονεῖ τὸν Ἰσοκράτην, καὶ νεκροῦσθαι ὑπ' αὐτοῦ λέγει, κατὰ τὸν ἐπὶ Μανουὼλῳ ἀγῶνα, τὸν διδάσκαλον. Πραγματῶν δ' ὑφ' αἰρέσειν παύεται, μεταθεθεὶς τὰ ἐπ' ἄλλων ἄλλος, ἴνα καὶ ψεύστης ἄλλ' τοῦτον τὸν τρόπον. Ἀνδρώνος γὰρ ἐν τῷ Τριπόδι περὶ Πυθαγόρου τοῦ φιλοσόφου τὰ περὶ τὰς προφῆτειας (7) Ἰστορηκτός, εἰπόντος τε, ὡς διήθεως ποτὲ ἐν Μεταποντίῳ, καὶ ἔκ τινος φρέατος ἀνιμίσας, καὶ πῶν, προείπεν, ὡς εἰς τρίτην ἡμέραν ἔσοτο σεισμός. Καὶ ἑτάρα τινὰ τούτους ἐπαγαγόν, ἐπίλεγε· Ταῦτ' οὖν τοῦ Ἀνδρώνος περὶ Πυθαγόρου Ἰστορηκτός, πάντα ὑρέλιετο Θεοπόμπος· εἰ μὲν περὶ Πυθαγόρου λέγων, τάχα ἂν καὶ ἑτεροὶ ἤπισταντο περὶ αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον· Ταῦτα καὶ αὐτὸς ἂν εἶπον (8)· νῦν δὲ τὴν κλοπὴν δῆλῃν πεποιθηκὴν τοῦ ὀνόματος μετάθεσις. Τοῖς μὲν γὰρ πρόφρασι κέρχηται τοὶ αὐτοῖς, ἑτεροὶ δ' ὄνομα μετενήνοχε. Φερεκύδην γὰρ τὸν Σύρον παύθηκε ταῦτα προλέγοντα. Οὐ μόνον δὲ τούτῳ τῷ ὀνόματι ἀποκρύπτει τὴν κλοπὴν, ἀλλὰ καὶ τόπων μεταθεσι· τὸ τε γὰρ περὶ τῆς προφῆτειας τοῦ σεισμοῦ ἐν Μεταποντίῳ ὑπ' Ἀνδρώνου ῥηθέν, ἐν Συρίᾳ εἰρησθαι φησὶν ὁ Θεοπόμπος· τὸ τε περὶ τὸ πλοῖον ἔκ ἀπὸ Μεγάρων τῆς Σικελίας, ἀπὸ δὲ Σάμου φησὶ θεωρηθῆναι· καὶ τὴν Συδάρως ἀπλωσιν (9) ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν μετέβηκεν. Ἦνα δὲ τί δοκῆ λέγειν περιττὸν, καὶ τοῦ ξένου προτέθεικε τὸνομα. Περὶ αὐτὸν καλεῖσθαι λέγων. Κάτῳ, φησὶν ὁ Νικαγόρας, τοὶς Ἑλληνικοῖς ἐντυγχάνων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Σενωφῶντος, πολλὰ τοῦ Σενωφῶντος αὐτὸν μετατιθέντα κατέληξε, καὶ τὸ δεῖνδν, ὅτι ἐπὶ τὸ χεῖρον. Τὰ γούν περὶ τῆς Φαρνακάου πρὸς Ἀγροισίαν συνόδου, δὲ Ἀπολλοφάνους τοῦ Κυζικηνοῦ, καὶ τὰς ἀμφοῖν πρὸς ἀλλήλους ἐνοσηθῶς διαλέξεις, ἄς ἐν τῇ τετάρτῃ Σενωφῶντος ἀντίγραφῃ πᾶν χαριέντως καὶ περιττοῦς ἀμφοῖν, εἰς τὴν ἐνδεκάτην τῶν Ἑλληνικῶν μεταθεὶς ὁ Θεοπόμπος, ἀργά τε καὶ ἀκίνητα παύθηκε καὶ ἀπρακτα. Λόγῳ γὰρ δύναμιν, καὶ διὰ τὴν κλοπὴν ἐξεργασίαν ἐμβάλλειν, καὶ ἐπιδεικνύσθαι σπουδαῖον βραδύς καὶ μέλλων, καὶ ἀναβαλλομένῳ ἑοικώς φαίνεται, καὶ τὸ ἐμφύχον καὶ ἐνεργὸν τὸ Σενωφῶντος διασφείρων.

(7) Προφῆσεις. Sane Laertius dictum Pythagoram fuisse tradit, παρὰ τὸ ὡς Πύθιον ἀγορεύειν, quasi non minor ejus, quam Pythii Apollinis oraculis fides haberetur. Hinc et magiæ suspectus esse cepit. Adī, si placet, Cælium Rhodigium. lib. x, cap. 7.

(8) Ταῦτα καὶ αὐτὸς ἂν εἶπον. Malim ταῦτα καὶ αὐτὸς εἶπεν, ut αὐτὸς ἀνδρόνῳ referatur. At in versionem, pro Androne, Theopompus irrepsit.

A Maximus. Ephorum quippe ipsi quoque Theopompum Maximus anteponebat, eundem Caystrius plagiarium vocabat. Quid enim, inquietat, Ephori singulare ac proprium est, qui ex Daimachi, Callisthenis, et Anaximenes operibus tria nonnunquam ipsa versusum millia totidem verbis in sua transtulerit? Cui Apollonius graumaticus, Enimvero nescis, inquit, Theopompum illum, quem ei præferre gestis, eodem quoque morbo laborare, qui libro *De Philippis rebus* undecimo, ex Isocratis Aeropagiticæ locum illum ad verbum transcripsit. Boni mali que nihil per sese hominibus evenire, et que sequuntur. Isocratem interea despici, eoque certamine, quod in Mausoli bonorem institutum est, victum als sese magistrum gloriatur.

B Quinetiam res ipsas ille subtraxit, que aliorum propriæ sunt, aliis tribuendo, ut hoc etiam modo mendacii tenetur. Cum enim Andro in Tripode res a Pythagora philosopho prædictas collegisset, inter que cætera commemorasset, eum aliquando Metaponti sitientem, cum haustum ex quodam puteo aquam bibisset, terræmotum ante diem tertium futurum prædixisse. Hic nonnullis interjectis ita prosequitur: Illam igitur Andronis de Pythagora historiam Theopompus integram furatus est. Qui si eam de Pythagora commemoraret, alii, quibus ea forte nota jam esset, eandem etiam ab Androne narratam esse dicerent. Nunc vero furtum ipse suum nominis mutatione patefecit. 465 Rem enim eandem scribens, nomen supposuit alienum. Id videlicet a Pherecyde quodam Syro prædictum fuisse tradit. Imo non bujus tantum nominis integumentum, verum etiam locorum mutatione suum ipse plagium occultare conatur. Quam enim de illo terræ motu prædictionem Metaponti factam esse Andro commemorat, eam in Syria contigiisse Theopompus habet. Navigium item illud, non ab Megara urbe Siciliæ, sed ab Samo visum fuisse. Postremo Sybaris expugnationem ad Messanzæ cladem transtulit. Quanquam ut eximum aliud dicere videatur, hospitis quoque nomen adjunxit, Perilaum ipsum nuncupari scribens. Ego vero, exceptit Nicagoras, in eorum, quæ cum ipse, tum Xenophon de rebus Græcorum memoria prodidit lectione versans, cum etiam e Xenophonte permulta suam in historiam traduxisse deprehendi; quodque gravius esse, deteriora fecisse. Nam illum sane Pharnabazi cum Agesilao congressum, qui Apollophane Cyziceno sequestre habitus est, ac mutuum utriusque in sanciendo fœdere colloquium, quod libro quarto Xenophon eleganter admødum, et pro aborum

(9) Συδάρως ἀπλωσιν. Lege Strabonem lib. vi, et Diodor. Sicul. lib. xii. Trecenta Sybaritarum millia, a centum Crotoniatarum millibus, duce Milone athleta fortissimo, partim cæsa, partim profugata sunt. Urbis ipsa mox æquata solo: post annos lxxviii a Thessalis instaurata: iterumque lustro vix exacto, novis incolis ab antiquis victoribus cjectis semidruta. Thurium ejus in locum successit.

diguitate conscripsit, in *Græcorum historiarum undecimum* transtulit Theopompus : verum ita quidem, ut omnia sine vi, sine motu, habere prorsus ac jacere videantur. Dum enim is, ut plagium dissimulet, dicendi facultatem ostentare cęstit, et elaboratæ dictionis cultum assere, tardus, cunctabundus, ac procrastinanti similis videtur, adeoque vivam illam ac spirantem Xenophontis efficacitatem edidit. Quibus a Nicagora dicitis. Quorsum vero miremur, inquit Apollonius, Ephorum ac Theopompum hoc plagii vitio laborasse, inertes plane ac somnolentos homines, cum ipsum quoque Menandrum lues ista pervaserit? Quem Aristophanes grammaticus, quod cum nimium amaret, in excerptis illis, quibus ipsum eom aliis, unde furatus est, componit, non nisi leviter blandeque perstringit. At vero Latinus sex omnino libris, quos *De scriptis haud Menandri propriis* edidit, fortorem ejus multitudinem patefecit : quemadmodum Philostratus Alexandrinus *De Sophoclis poetæ furis* justum confecit opus. Imo Cęcilius, quasi magnum aliquid deprehenderit, fabulam Antiphaniis, quam *Augurem* inscripserat, a Menandro totam a capite ad calcem in *Superstitiosum* suum transcriptam esse tesatur. Et quoniam, inquit, vobis, nescio quo pacto, fures semel prodere visum est, 466 boni etiam Hyperidii nomen ecce defero : is enim cum *Adversus Diandam*, tum in ea, quam *De Eubuli donationibus* reliquit, ex Demosthene multa quoque furatus est. Enimvero alterutrum sane alterius plagiarium fuisse constat ; sed tamen quod æquales ambo fuerint, vestrum erit, Apolloni, temporis ipsius vestigiis furem indagare. Equidem Hyperidem suspicor : verumtamen, quando non certe liquet, Demosthenem utique, si mutuat ab altero est, vehementer admiror, qui tam apposite ejus orationem corrigere potuerit : Hyperidem contra, si Demosthenis plagiarus est, permolesto fero, qui tam male vim ejus dictionis infregerit. Ac paucis interjectis, Quid attinet, inquit, hoc loco dicere, aut Hellenici *De moribus barbarorum* opus, ex Herodoti Damasię scriptis esse conflatum? aut Herodotum in secundo, ex *Historica Hecatei* Milesi narratione quam plurima verbis totidem exscripsisse? pauca quædam leviter ementitum, ejusmodi sunt, quæ de Phœnicæ ave, deque fluviali equo, et crocodilorum venatione commemorat : aut quæ de quaestionibus in ea *de Cylonis hereditate* disputat Isæus, eadem apud Isocratem in *Trapezitiæ* reperiri? Imo Demosthenem etiam, in ea, quam *adversus Onetorem* unde vi habuit oratione, eadem prope sententia disserere? aut Dinarebum in primam *adversus Cleomedontem* plagiarum abs se postulatam, multa ex Demosthenis in *Cononem* similis injuriæ reum oratione verbis ipsissimis transtulisse? aut illam Hesiodi sententiam,

Haud uxore bona quidquam felicius ulli,

Tetrius haud quidquam prava contingere possit;

(10) Ἐπιλήθη. Mon. ἐπιλήθη. Melius. Sed forte cō præcedens, in τῷ mutandum est.

(11) Ἐκαταλοῦ τοῦ Μελισίου. Scriptoris olim clarissimi, quo tempore Darius Hystaspis filius, Persis imperabat. Herodotus lib. v. p. 343, auctor est, ei rebellioni, qua Milesii a Persis, Aristagora lucos defecerunt, unum oisistisse. Ejusdem Strabo

Α Ταῦτ' εἰπόντος τοῦ Νικαγόρου, ὁ Ἀπολλώνιος, Καί τι θαυμάζομεν, εἶρη, εἰ θεοπόμπου καί Ἐφόρου τῆς κλοπῆς πάθος ἤβητο, ἀργότερον ἔντος ἀνδρῶν; Ὅπου γα καί Μένανδρος τῶ τῆς ἀβήρωσιος αὐτῆς ἐπλήσθη (10), ὃν ἡμέρα μὲν ἤλεγξε, διὰ δὲ θῆαν αὐτὸν φιλεῖν. Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς, ἐν ταῖς παραλλήλοις αὐτοῦ τε καὶ ἀπ' ὧν ἐκλεψεν ἐκλογαῖς. Λατῖνος δὲ ἐξ βιβλίου, ἃ ἐπέγραψε Περὶ τῶν οὐκ ἰδίων Μένανδρον, τὸ πλεῖθος αὐτοῦ τῶν κλοπῶν ἐξέφηγε· καθάπερ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Φιλόστρατος Περὶ τῆς τοῦ Σοφοκλέους κλοπῆς πραγματείας καταβάλετο. Κηκίλιος δὲ, ὡς τι μέγα πεφωρακὸς, ἔλεγε δρᾶρα ἐξ ἀρχῆς εἰς τέλος Ἀντιφάνους, τὸν Ὀλιωστῆρα, μεταγράψαι φησὶ τὸν Μένανδρον εἰς τὸν *Δεισιδαίμονα*. Ἐπεὶ δὲ τοὺς κλέπτας ἐδοξεν, οὐκ οὐδ' ὅπως ὄμην, φησὶν, εἰς τὸ μῖσον ἀγαγεῖν, μῆνυα κατὰς Ἰπερίδην τὸν καλὸν, πολλὰ παρὰ Δημοσθένους κλοπῶτα, ἐν τε πρὸς Ἀνώνων λόγῳ, κἄν τῷ περὶ τῶν Εὐδοκίου δωρεῶν. Καί οἱ μὲν ὁ ἕτερος παρὰ τοῦ ἑτέρου μετέθηκε, πρὸθρον· συγχρονούτων δ' αὐτῶν, ἡμῶν μὲν ἂν εἴη ἔργον, φησὶν, ὡς Ἀπολλώνιος, ἐκ τῶν χρόνων ἀνιχνύσας τὸν κλέπτην. Ἐγὼ δὲ ὑποπέτω μὲν τὸν ὑψημὸν εἶναι τὸν Ἰπερίδην, ἀδῆλου δὲ ἔντος ὁπότερος, ἀγαμαί μὲν Δημοσθένη, εἰ λαβῶν παρὰ Ἰπερίδου, πρὸς δέον διώρθωσεν· μέμφομαι δὲ τὸν Ἰπερίδην, εἰ, λαβῶν παρὰ Δημοσθένους, πρὸς τὸ χεῖρον διέστρεψε. Καί μετὰ βραχέα φησὶ· Καί τι ὄμην λέγω, ὡς τὰ *Βαρβαρικά νόμματα* Ἐλλανίκου ἐκ τῶν Ἡρόδοτος καὶ Δαμάσου συνήκται; ἢ ὡς Ἡρόδοτος ἐν τῇ δευτέρᾳ πολλὰ Ἐκαταλοῦ τοῦ Μελισίου (11) κατὰ λέξιν μετήνεκκεν ἐκ τῆς *Περιηγήσεως*, βραχέα παραποήσας, τὰ τοῦ φοινίκου ὀρέου, καί περὶ τῶν ποταμῶν Ἰππου, καί τῆς θήρας τῶν κροκοδείλων; ἢ ὡς τὰ περὶ βασάνων εἰρημίνα πρὸ Ἰσαίῳ ἐν τῷ *Περὶ τοῦ Κύλωνος κληῖρου*, καί παρὰ Ἰσοκράτη ἐν τῷ *Τραπεζιτικῷ* κεῖται, καί παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ *Κατὰ Ὀνήτορος ἐξούλιος*, σχεδὸν διὰ τῶν αὐτῶν εἰρηται; ἢ ὡς Δειναρχος ἐν τῷ πρώτῳ *Κατὰ Κλεομένητος αἰτίας* πολλὰ μετενήνεκεν αὐτοῖς ὀνόμασιν, ἐκ τοῦ Δημοσθένους *Μετὰ Κόνωνος αἰτίας*; ἢ ὡς *Ἡρόδοτος*.

Α Οὐ μὲν γὰρ τι (12) γυναῖκα ἀνὴρ ληΐσεν ἀμεινον
Τῆς ἀγαθῆς· τῆς δ' αὐτῆ κακῆς οὐ βίβιον ἄλλο

pluribus in locis perhonorifice meminit. Mitto Suidam et al.

(12) Οὐ μὲν γὰρ τι. De muliebri nequitia Clemens Alexandr. Strom. vi, pag. 446, ex Orpheo, ὡς οὐ κύντερον ἦν, καί βίβιον ἄλλο γυναῖκα. Cui Honor. acrivens *Odysseus*, A, ὡς οὐκ ἀνώτερον [i. e. κακίωτερον εἶναι.] καί κύντερον ἄλλο γυναῖκα.

ταύτην διάνοιξαν Σιμωνίδης ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ μετεν- A ab Simonide libro undecimo hunc in modum usur-
 ήγγεκε λαδῶν οὕτως -
 παται,

Γυναῖκος οὐδὲν χροῖμ' ἀνήρ ληΐζεται
 ἄμεινον ἐσθλῆς, οὐδὲ βίον κακῆς.

Εὐριπίδης δὲ ἐν τῇ Μεληνίπκῃ δεσμοῦσι·

Τῆς μὲν κακῆς κάκιον οὐδὲν γίνεται
 Γυναῖκος· ἐσθλῆς δ' οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν
 Πέρυκ' ἄμεινον· διαφρόσει δ' αἰ φύσει.

Τοῦ δὲ Εὐριπίδου εἰπόντος·

Γυναῖκός ἔσμεν ἀβλύωτατον φυτόν,
 θεδέκτρης ἐν Ἀλκυονίδι φησι·

Σαφῆς μὲν ἐν βροτοῦσιν ὑμναῖται λόγος,
 ὡς οὐδὲν ἔστιν ἀβλύωτερον φυτόν
 Γυναῖκος.

ὅπως οὐ μόνον τὴν ἐπιβολὴν ἐκείθεν εἰληφεν, ἀλλὰ B
 καὶ ταῖς λέξεσιν αὐταῖς συγκεχρηται, καὶ ἠθέλησεν
 αὐτὸ πανούργως παρομοιακῶν μᾶλλον εἶναι, καὶ ὡς
 ὑπὸ πολλῶν λεγόμενῳ συγκεχρησθαι, ἢ δοκεῖν εἰλη-
 φθεῖν παρὰ τοῦ γεγεννηκότος. Ὁ δ' Ἀντίμαχος, τὰ
 Ὀμήρου κλέπτων, παραδιορθοῖ. Ὀμήρου γὰρ εἰπόν-
 τος·

Ἰδῶ θ' ὅς κάρτιστος ἐπιχθονίων γένετ' ἀνδρῶν·

Ἀντίμαχος λέγει·

Ἰδῶ (13) θ' ὅς κάρτιστος ἐπιχθονίων ἦν ἀν-
 [δρῶν.

Καὶ Λυκόφρων ἐπαινεῖ τὴν μετάθεσιν, ὡς δὲ αὐτῆς
 ἰστηγμένου τοῦ στίχου. Τὸ γὰρ,

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Διομή- C
 [δης,

στῶ, Ὀμήρου κωμωδῆθέντος ὑπὸ Κρατίνου διὰ
 τὸ κλεῖνᾶσαι ἐν τῷ, τὸν δ' ἀπαμειβόμενος· ὅπερ
 οὕτω πεπατημένον οὐκ ἄκνησεν Ἀντίμαχος μετα-
 θεῖναι. Τοῦ δὲ·

Λαῶν (14) οἷον ἀνασσε, κατῆρ δ' ὡς ἤπιος
 [ῆεν,

Ὀμηρεῶος ἔντος· καὶ πάλιν ἀλλαχῶ που λεγομέ-
 νου·

Οἱ δ' ἐπέει (15) ἀμφοτέρωθεν ἐκαρτίναντο φά-
 [λαγγας,

ὁ Ἀντίμαχος μεταθεὶς ἡμιστίχια, πεποίηκε·

Λαῶν οἷον ἀνασσαν ἐκαρτίναντο φάλαγγας. D

Ἄλλ' ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς, κλοπῆς ἄλλους αἰτιώμενος,
 κλέπτης αἰῶ, τοῖς πραγματευοσάμενος τὰ περὶ τού-
 των μνήσω. Λυσίμαχος μὲν ἐστὶ δύο, Περὶ τῆς Ἐφό-
 ρου κλοπῆς· Ἀλκαῖος δὲ ὁ τῶν λουδῶρων ἰάμβων καὶ
 ἐπιγραμμάτων ποιητῆς, παρόρθη τὰς Ἐφόρου κλο-
 πὰς ἐξέλεγγων. Πολύβιος δὲ Ἐπιστολῇ πρὸς Σωτη-
 ρίδαν Περὶ τῆς Κτησίου κλοπῆς· τοῦ δ' αὐτοῦ καὶ
 Περὶ τῆς Ἡρόδοτου κλοπῆς ἐστὶ βιβλίον· καὶ ἐν
 ἐπιγραφομένῳ Ἰχθυεῖται πολλὰ περὶ Θεοπόμπου λέγε-
 ται. Ἀρητάδου τὲ ἐστὶ Περὶ συνειρητώσεως πρα-
 γματεία, ἐξ ἧς τοιαῦτα πολλὰ ἐστὶ γνῶναι. Καὶ μεθ'

Uxore melius nil bona quidquam viro,
 Mala evenire tetrius possit nihil.

Quem eumdem in sensum Euripides in *Melaniope*
captiva,

Mala inveniri femina sepeus queat
Nihil, bonaque melius optari nihil.
At iste varium sexus ingenium capit.

Ejusdem Euripidis illud est,

Nos heu! mulieres germen infelix sumus.

Quod Theocritus in *Alcmaone* sic expressit,

Hoc juve passim nemo non hominum canit,
Haud esse germen femina infelicitas.

467 Qui quidem sententiae hujus ausam non ex
 illo tantum Euripidis versu arripuit, sed illam is-
 dem quoque verbis extulit, nisi quod versute quidem
 et callide, proverbii genus id facere, eoque tan-
 quam vulgi ore jam trito abuti maluit, quam ab
 ejus auctore mutuatus videri. Antimachus vero in
 quibus Homeri plagiarus est, in iis correctorem
 agit, nam illum Homeri versum,

Ἰδῶ θ' ὅς κάρτιστος ἐπιχθονίων γένετ' ἀνδρῶν·

Atque *Idea*, reliquos homines qui robore vicit,
 vocis unius mutatione sic usurpat Antimachus,

Ἰδῶ θ' ὅς κάρτιστος ἐπιχθονίων ἦν ἀνδρῶν.

Quam ejus emendationem Lycophron approbat,
 quod ea versum fulcire videatur. Nam alterum
 quidem illum,

Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Διομήδης, C
Hic contra princeps Diomedes vocibus infit,

facile prætereo, cum eo nomine Homerus Cratini
 comœdia traducatur, quod suum illud, τὸν δ' ἀπα-
 μειβόμενος, ad satietatem inculcet. Quod usque
 adeo contritum licet, suis tamen inserere non eru-
 buit Antimachus. Præterea Homericum illud est:
E populis, patrio quos blandus amore regebat;

Itemque alterum hoc,

At postquam hinc atque hinc densam instruxere
 [phalangem,

Quo ex utroque sumptis hemistichis Antimachus
 versum hunc conflativum:

D *E regni populis densam instruxere phalangem.*

At enimvero, ne dum furti alios insimulo, furti
 crimen subeam ipse quoque, quoniam furta ista pa-
 tetecerint indicabo. Lysimachi exstant *De furtis*
Ephori libri duo. Eadem Alcaeus contumeliosorum
 iamborum epigrammatumque scriptor, faceto car-
 minis genere coarguit. Polionis *Ad Soterindam epi-*
stolam de Ctesia, itemque librum *De Herodoti furtis*
 habemus. In eo similiter, cui titulus est, *Indaga-*
tores, de Theopompo multa leguntur. Exstat etiam
Aretadis De fortuita comenientia opus aliquod,
 unde hujusmodi pleraque haurire liceat. Rursum-

(13) Ἰδῶ. *Iliados* Γ, 554.

(14) Λαῶν. *Odys.* Β, 234.

(15) Οἱ δ' ἐπέει. *Passim*, ut *Iliad.* Π, 563.

que post alia quædam: Plagiarius, inquit Prosenes, A alios prodidistis. At Platonem illum divinum, cujus e nomine festum 468 hunc diem celebramus, eorum scriptis, qui ante se vixerunt, permultis abuti (furem enim talem virum appellare non audeo.) vestrum adhuc nemo deprehendit. Quid tu ais? inquit Calliotes. Ille autem: Enimvero non tantum aio, sed etiam verbis reipsa fidem adjungo. Libri quidem eorum, qui ætate Platonem antecesserint, exstant sane perpauci, quorum si copia foret, plura fortassis hujus philosophi furta deprehensa forent. Casu vero mihi occurrere nonnulla. Cum enim Protagoræ librum *De ente* perlegerem, his illum ego rationibus, eos, qui ens duntaxat unum esse volunt, refellere comperi: hoc enim egi, ut quæ ab illo hanc in rem disputantur, ad verbum discerem. Hæc ipse præfatus, multis deinceps dicti sui veritatem demonstrat. Sedenim, cujusmodi Græcorum scriptorum ratio sit, utque ne mutis quidem aliorum alii reprehensionibus pepercissent, vel ex istis, quæ de infinitis pauca collegi, satis constare existimo. Jam vero, ut via summæ illi utilitati magis magisque sternatur, quæ in Græcos Hebræorum ex litteris redundavit, facturum me necessarium operæ pretium putavi, si omnem illam, quæ tantopere jactatur, doctrinam philosophiamque Græcorum, necnon eorum primarias quasque disciplinas, momentaque artis disacerendi graviora, passim eos corrogasse a barbaris nobis vertere audeat, quod haustam a barbaris mysteriis potiori em habuerimus.

CAPUT IV.

Quod non sine causa Hebræorum theologiam Græcorum philosophiæ prætulimus.

Quod non sine maturo sanoque consilio, posthabita Græcorum philosophia, Hebræorum theologiam complexi fuerimus, vel ex eo satis intelligas, quod e Græcis ne illi quidem ipsi, qui omnium optime philosophiam tractaverunt, et vulgari de diis contriticoque sermone amplius aliquid majusque cogitarunt, alia veritati consentanea reperire dogmata poterunt, quam quæ apud Hebræos tanto ante sancita et constituta fuissent. Nam cum alii temere æstu quodam falsarum ac multiplicium opinionum abrepti, tandem in altum ineptæ loquacitatis gurgitem effusi sunt; tum illi sane, paulo sinceriore usi judicio, quibus 469 de rebus veram animo notionem informarunt, in iis quidem nonnullum se Hebræicæ doctrinæ gustum habuisse declarant. Et vero consentaneum utique est, ut qui rerum sibi multarum cognitionem compararunt, moresque populorum atque disciplinas curiosius explorarunt, ii nec illorum, de quibus loquimur,

ἔτερα, καὶ δὲ Προσῆτης· Τοὺς μὲν ἄλλους, ἔφη, κλέπτας ἐκώρῳσασαι· οὗτοι δὲ καὶ αὐτοὺς οὕτως ὁ κερὸς Πλάτων, ὃς τὴν ἐπάνωμον ἑορτὴν σήμερον πανηγυρίζομεν, πολλοὺς καταχρησάται τῶν πρὸ αὐτοῦ, (αἰδοῦμαι γὰρ τῷ τῆς κλοπῆς ὄνοματι ἐπὶ τούτου χρησθῆναι·) οὐκ ἐτι κατεκλήφατε. Τί λέγετε; Ἐφθ ὁ Κάλιέτης. Οὐ λέγω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν τῷ λόγῳ παρέχω. Σπάνια δὲ τὰ τῶν πρὸ τοῦ Πλάτωνος γεγονότων βιβλία· ἐπεὶ Ἰσως πλείους ἂν τις ἐκώρῳσσε τοῦ φιλοσόφου κλοπῆς. Ἐγὼ δ' οὖν τις κατὰ τύχην ἐμπέπτωκα. Πρωταγόρου γὰρ τὸν *Περί τοῦ ἔντος ἀναγνώσκων* λόγον, πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἔν εισάγοντας τοιαύτας αὐτὸν εὐρίσκα χρώμενον ἀπατήσασιν· ἐποπούδασα γὰρ αὐτάς λέξεις· τὰ θρησκευτικὰ μνημονεύειν. Καὶ ταῦτ' εἶπών, διὰ πλείονων τίθειαι τὰς ἀποδείξεις. Ἄλλ' ὅποιος μὲν τῶν Ἑλληνικῶν τυγχαφῶν ὁ τρόπος, οὗτι τε οὐδὲ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἐρείσαντο ἐλέγχου, ἀρκεῖν ἀπὸ μυρίων ἡγῶμαι τὰ εἰρημένα. Ἐγὼ δὲ εἰς προπαρσκευὴν τῆς ἀπὸ τῶν Ἑβραϊκῶν λόγων ἐπιρρύσεις εἰς Ἑλληνας ὠφέλειας εὐ μοι δοκεῖ καὶ ἀναγκαίως καθόλου πῶσαν ἀποδείξει τὴν βουμένην Ἑλλήνων παιδείαν καὶ κατὰ φιλοσοφίαν, τὰ τε πρῶτα αὐτῶν μαθήματα, καὶ τὰ μετὰ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ βαρβάρων αὐτοῖς συμπεφορημένα, ὡς ἂν μακρὸν ἦμιν ἐπιμέμοιτο τίς αὐτῶν, οὗτι δὴ τὴν παρὰ τοῖς βαρβάροις εὐσεθεῖν τε καὶ φιλοσοφίαν τὴν παρ' αὐτοῖς σεμνῶν προτετιμηκάμεν.

universe ostendero: ne quis ipsorum amplius proreligionem atque philosophiam augustis illis eorum

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι μὴ ἀλόγως τὴν παρ' Ἑβραίοις θεολογίαν τῆς Ἑλλήνων φιλοσοφίας ἀρτετιμηκάμεν.

Ὅτι μὴ ἄνευ λόγου σφύροντες, δευτέρα θέμενοι τὰ τῆς Ἑλλήνων φιλοσοφίας, τὴν παρ' Ἑβραίοις θεολογίαν προτετιμηκάμεν, γνοῖτες ἂν, μαθῶν, ὡς καὶ αὐτῶν Ἑλλήνων οἱ δὴ μάλιστα ὀρθότερον φιλοσοφίας ἀψάμενοι, καὶ τι πλέον καὶ μείζον τῆς πανδημῶν περὶ θεῶν ἀκοῆς διανοηθέντες, οὐδ' ἔτερα τῶν πρὸς τοῖς Ἑβραίοις προκεκυρωμένων ἐρεῦρον ἀληθῆ διόγματα. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλην ἄλλως (16) ποικιλαι; ψευδοδοξίας ἀπαχθέντες, εἰς βυθὸν ἀδόλοσχίας περιετράπησαν· οἱ δὲ γε ποῦς ἀγνώμονι (17) λογισμῷ κερῳρημένοι, ἐν οἷς τῆς τάληθοῦς ἐφῆξαντο καταλήψεως, ἐν τούτοις τῆς Ἑβραίων κοινῶν περὶ θεῶν διδασκαλίας. Εἰκόθ οὖν πολυμαθεῖς γεγονότας, τὰ τε τῶν ἐθνῶν νόμιμά τε καὶ μαθήματα πῆρεσιρότερον ἐξηγακότας, καὶ τὴν τῶν ἐκλουμένων μὴ ἀγνοῦσαι φιλοσοφίαν, νεωτέρους μὲν τῷ χρόνῳ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀπάντων οὐχ Ἑβραίων μόνον (18), οὐδέ γε Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων φύνας. Οἷς τὰ μὲν ἐκ Φοινίκης· Κάδμος δ' Ἄγρ-

(18) *Ἑβραίων μόνον*, etc. Diogenes Laertius, in proæmio, τὸ τῆς φιλοσοφίας ἔργον ἐνὶ οὐρανῷ ἀπὸ βαρβάρων ἀρῶν γεγενῆσθαι γὰρ παρὰ μὲν Πέρσας; Μάγους, παρὰ δὲ Βαβυλωνίους ἢ Ἀσσυρίους Χαλδαίους, καὶ Γυμνοσοριστάς παρὰ Ἰνδοῖς· παρὰ τε Κελτοῖς καὶ Γαλιταῖς τοὺς κλιουμένους Δρυῖδας καὶ Σαρμάτους, etc.

(16) *Ἄλλην ἄλλως*. Malim ἀλληγάλλως, unica voce, id est ὡς ἔτυχεν, ut explicat Suidas.

(17) *Ἀγνώμονι*. Sensus exigit ἐγνώμονι. Quamquam legi etiam possit γνώμονι. Vulgus enim, ἀγνώμων; temere ferrebat; philosophi judicio, et ratiocinatione, tanquam regula quadam ac perpendiculari utebantur.

νομος, τὰ δ' ἐξ Αἰγύπτου (19) περὶ θεῶν, ἢ καὶ ποθεν ἄλλοθεν, μυστήρια καὶ τελεταί, ζῴων τε ἰδρύσεις, καὶ ὕμνοι, ψόδαι τε καὶ ἰμῳδαί, ἦτοι ὁ Θράκιος Ὑρφεύς, ἢ καὶ τῆς Ἑπεροῦ Ἑλλην, ἢ βάρβαρος, τῆς πλάνης ἀρχηγὸς γενόμενος, συνεστήσαντο· τούτων γὰρ οὐδένας καὶ αὐτοὶ ἀνὸμολογῆσαι Ἑλλήνας παλαιότερους εἶδεναι. Πρῶτον γοῦν ἀπάντων Ὑρφέα, εἶτα δὲ Ἄθων, κάπειτα Μουσαῖον, ἀμφὶ τὰ Τρωϊκὰ γενόμενος, ἢ μικρῶν πρόσθεν ἡμεκάνει φασίν. Ἄλλὰ κατὰ γε τούτους πλέον οὐδὲν τῆς Φοινίκων καὶ Ἰουδαίων πολυπλανοῦς θεολογίας παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἐπολιτεύετο. Καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι, κατὰ πάσας χώρας τε καὶ πόλεις, ἐν τε ἱεροῖς καὶ μυστηρίοις, αὐτὰ δὴ ταῦτα, καὶ ὅσα τούτοις ἔμοις, παρεφλάττετο. Πόλιν γοῦν παρὰ τοὺς πᾶσιν ὁ περὶ θεῶν προφητικῶς ἐκράτει λόγος· νεῦς (20) τε περικαλλεῖς, παντοίοις ἀγάλμασι καὶ ἀναθήμασι κεκοσμημένους παρὰ τοῖς πᾶσιν ἐξήσκοντο· ἀτὰρ δὴ καὶ ἕξανα παντοίας ὕλης εἰς πᾶσαν θνητῶν ζῴων ἰδέαν ἐπιτυγμμένα φιλοκάλως ἐξεύργαστο. Καὶ μὴν καὶ μαντείων πλείστη τις ἦν καὶ ἀφθοσος παρὰ πᾶσι περιουσία. Σεμνός γε μὴν τις καὶ μέγας θεὸς παρὰ τοῖς Ἑλλησι διαπερόντως, τὸ τρικυβῆδες μάλιστα ἦν ἀκμάζων, ὁ Ἡῠόςθεος, καὶ ὁ Κλάριος, καὶ ὁ Δωδωνάιος (21)· εἶτα Ἀμφιάρεως καὶ Ἀμφιλόχος, καὶ ἐπὶ τούτοις μυρίος ἄλλος ἐπιπρότερος χρησιμῶν μᾶλλον, ἢ ποιητῶν τε καὶ βασιμῶν ἔθλος. Ἐν μακροῖς ποσὶ ὕστερον χρόνους εἰς Ἑλληνας παρελθούσα φιλοσοφία, μὴδὲν τῶν αὐτῆς προσκρίτων παρὰ τοῖς προπατόρσιν εὐρούσα, τὰ μὲν σεμνὰ καὶ παλαιὰ τῆς πατριῆς αὐτῶν θεολογίας, αὐτὰ τε τὰ θαυμαστὰ καὶ παρὰ πᾶσι βοώμενα, θεὰ τε καὶ χρηστήρια ἔργα περιτὰ καὶ ἀνωμάλῃ καταλέβετο. Διὸ ταῦτα μὲν εἰς δεῦτερον ἀνεβάλλετο, ὡς ἀν οὐδὲν αὐτῆς πρὸς τῆν τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀληθῶν εὔρεσιν λυστατεῖοντα· τὰ δὲ ὀβνεῖα λοιπῶν καὶ βάρβαρα, ὅλα τῆς γυναικῆ καὶ οἰκείων πατωχέουσα λόγων τε καὶ μαθημάτων, περιτῆς διερευνημένη, τὰ τε χρῆσιμα πανταχῶθεν αὐτῆς πορίζουσα, συνάγουσά τε, καὶ ἐρανίζομένη, ὅτι ποτε παρ' ἐκάστου εὐροῦ τῶν ἰδνῶν. Οὐ γὰρ οὐκ ἔστιν αὐτῆς ἀληθοῦς θεολογίας λείποντα καταμύθανε· τοῖς Ἑλλησιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν τὰς βιωφελιστάτας. Συνομοιογεῖσθαι γέ τοι Ἑλληνας αὐτῶν, μετὰ γε Ὑρφέα, Ἄθων τε καὶ Μουσαῖον, οἱ δὲ μάλιστα θεολογῶν παλαιῶν τε καὶ πρῶτοι κατήρξαν αὐτοῖς τῆς πολυθεοῦ πλάνης, τοὺς ἐπὶ παρ' αὐτοῖς ἄνδρας ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμαστῆναι, οὗς δὴ καὶ ἐνομασάσαι Σοφοῦς. Ἀμφὶ Κύρον δὲ οἶδε τὸν Περσῶν ἔχμαστον βασιλέα. Οὗτος δ' ἦν ὁ χρόνος ἐν ᾧ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν οἱ πάντων ἵστατοι προφήτευσον. τῶν μὲν Τρωϊκῶν ὕστερον ἔπειτα πλέον ἢ ἐξακοσίους, τῆς δὲ Μωσῆος ἑλικτίας, οὐκ ἔλαττον ἢ χιλίους καὶ πεντακοσίους γενόμενοι. Τοῦτο δὲ οἰοῦν τὰς τῶν χρόνων ἀνα-

philosophiæ genus ignorarint: cum omnibus, ut ita dicam, nec Hebræis modo, vel Phœnicibus, et Ægyptiis, sed etiam Græcis illis antiquioribus tempore juniores exstiterint. Siquidem illis partim ex Phœnice Cadmus Agenoris filius, partim ex Ægypto, vel undeunde, sua illa deorum mysteria, sacrorumque ritus, signorum collocaiones, hymnos, odas, epodasque, seu Thracius Orpheus, seu quivis alii vel Græci vel barbari, erroris duces ac principes fabricarunt: nec enim vetustiores alios sese vel ipsi quoque Græci nosse fateantur. Ac primum quidem Orpheum, Linum inde, tum Musæum, circa Trojana tempora, vel paulo ante floruisse volunt. Atqui nihil sane tum, præter Phœnicum atque Ægyptiorum scatement erroribus theologiam, Græcorum respublica noverat. Quam eandem in omnibus sacrorum mysteriorumque rationem gentes etiam reliquæ in suis quæque regionibus urbibusque retinebant. Quippe illa jam tum apud omnes, de qua superius locuti sumus, de diis opinio passim obtinebat: templa ubique magnifica, omnique signorum ac donariorum genere ad extimiam speciem ornabantur: simulacra cum ex omni materia, tum in quamlibet mortalium animantium formam eleganti artificio fingebantur. Plurima quoque apud omnes oraculorum erat maximaque copia: quique magnus apud Græcos potissimum habitus est augustusque deus, eodem maxime florebat tempore, Pythius, inquam, ille, Clarius, atque Dodonzæus: quem Amphiarus deinde, Amphilocho, et infinita deinceps alia vatum potius quam poetarum aut rhapsodorum multitudo consecuta est. At vero philosophia cum nonnisi multis post eos sæculis venisset in Græciam, nec quidquam rerum suarum apud eorum majores inveniret, quidquid insuper in patria: theologiæ mysteriis præclari olim sanctique habebatur, necnon illa, quæ omnium ore jactabatur, egregia divinaque oracula, 470 et pleua vanitatis, et ab omni utilitate vacua reipsa deprehendit. Ergo iis secundum in locum rejectis, quod nihil sibi ad rerum necessarium ac verarum investigationem commoditatis afferre possent, errare deinceps vagarique, et quando nuda per se esse erat, ac propriarum facultatum inops, peregrina saltem barbaraque rimari, quæque sibi usui esse possent colligere undique, et quidquid apud quoslibet populos reperiret, sedulo corrigare. Nec enim veram duntaxat theologiam, sed alias etiam artes atque doctrinas humanæ vitæ peritiles, Græcis hominibus deesse cognovit. Et vero Græci fatentur ipsi, nonnisi post Orpheum, Linum ac Musæum, qui videlicet theologorum omnium antiquissimi, ac principes, falsæ hujus de multitudinæ deorum opinionis, priori, ἐκράτει λόγος, et sequenti, ἕξανα ἐξεύργαστο, conveniret.

(21) Δωδωνάιος. Præstiterit Διδωμαῖος, ut jam sub operis hujus initium me adnotare memini. Sunt enim hæc Apollinis cognomena.

(19) Post τὰ δ' ἐξ Αἰγύπτου clarius et distinctius legeretur, ἢ καὶ ποθεν ἄλλοθεν, περὶ θεῶν μυστήρια, etc., tametsi Græcorum, etiam disertissimum intricata sæpe ac trajecta oratio est.

(20) Νεῦς. Quid si νεῦ, et lin. sequente, κεκοσμημένοι, pro κεκοσμημένοι? Hæc sane lectio cum

fundamenta jecerunt, viros illos omnino septem **A**
 philosophia in Græcia laude claruisse, quos ipsi
 quoque Sapientes nominarint. Atqui Cyro Persis
 imperante floruerunt omnes : quo tempore propheta-
 rum apud Hebræos omnium novissimi exsistere,
 annis post Trojana quidem tempora amplius sex-
 centis ; post Moysen vero non paucioribus mille ac
 quingentis, ut facile tibi paulo post ex temporum
 ratione serioque constabit. Cæterum eo circiter
 ævo, cum recentiores isti septem Sapientes emer-
 sissent, humanioris quidem et castigationis disci-
 plinae magistri fuisse perhibentur, sed tamen præ-
 ter celebres quasdam eruditasque sententias, ni-
 hil admodum reliquerunt. At longe serius philoso-
 phorum in Græcia vigere nomen ac prædicari cœ-
 pit. Horum princeps ille Pythagoras, Pherecydis
 ante discipulus, a quo philosophiæ nomen inven-
 tum est, Samius, ut nonnulli vult, vel, ut aliis
 placet, Tuscus erat. Nec desunt qui Syrum eum
 aut Tyrium fuisse dicant. Ut sit, illum et philo-
 sopherum principem, et Græcorum omnium ore
 celebratum, nou Græcum tamen, sed barbarum
 esse fatendum est. Quinetiam ipsum quoque Phe-
 recydem, cui Pythagoram operam dedisse ferunt,
 Syrum fuisse memorant. Quanquam non eo tan-
 tum doctore Pythagoram usum esse tradunt, sed
 etiam cum magis apud Persas, cum prophetis apud
 Ægyptios consuetudinem habuisse ; quo quidem
 tempore partim in Ægyptum, partim Babylonem
 Hebræos migrasse liquet. **471** Ita noster hic philo-
 sophosus, quid apud quosque præclarum et erudi-
 tum esset, diligenter explorans, Babylonem, Ægy-
 ptum Persidemque peragravit, magorum ac sacer-
 dotum disciplinis imbutus. Idem præterea Brach-
 manas (Indorum philosophi illi sunt) audiisse fer-
 tur. Is ergo cum ab aliis astronomicam, geometricam
 ab aliis, ab aliis arithmeticam et musicam, alia-
 que ab aliis didicisset, a solis Græcis auferre nihil
 potuit ; tanta illi tum penuria sapientiæ, ac rerum
 omnium ignorantia laborabant. Contra peregrinis
 ipse artibus doctrinisque cumulatus, eruditionis
 omnis in Græcia fontem aperuit. Ac Pythagoras
 quidem ejusmodi fuit. Ab eo deinceps primum
 philosophiæ genus propagatum est, quod ab Italia,
 ubi plurimum vigerat, Italicum appellarunt. Tum
 alterum illud secutum est, quod Thales et septem
 Sapientibus unus instituit, quodque dixerunt Ioni-
 cum. Huc successit Eleaticum, quod Xenophanem
 Colophoninm parentem sibi vindicat. Porro Tha-
 les ipse quoque, vel Phoenix, ut nonnulli scribunt,
 vel ut alii, Milesius fuit : idemque cum Ægyptiis
 etiam prophetis commercium habuisse fama com-
 munitis est, Ægyptiis, quo tempore Hebræi rursus
 Ægyptum incolabant, similiter inhassisse testis est
 Plato. Eum quidem in Timæo, quasi a barbaro
 quodam erudiatur, inducit, ubi Ægyptius inter
 cætera : « O Solon, inquit, Solon, pueri semper
 γραφάς μικρόν ὑστερον διόντι καταφανές ἔσται.
 Ἐνταῦθά που νέοι τῶ χρόνῳ ἐπτά γενόμενοι Σοφοί,
 ἐπὶ κατορθώσει μνημονεύονται ἀγωγῆς τῆς θηκωτέ-
 ρας, ὡν πλείον οὐδὲν τῶν βουμένων ἀποφθεγμάτων
 μνημονεύεται. Ὅψε δέ τι, καὶ πολλῶν τῶν χρόνων
 ὑποθερηκότες, οἱ παρ' Ἑλλήνων φιλοσοφοί διαπρέβει
 μνημονεύονται. Ὁν Πυθαγόρας πρῶτος Φερεκύδου
 γνῶριμος, τὸ φιλοσοφίαν ἀνευρίων ἔνομα, ὡς μὲν
 τινες, Σάμιος, ὡς δ' ἑτεροὶ φασί, Τυρρηνός ἦν. Τινὲς
 δ' αὐτὸν Σύριον ἢ Τύριον εἶναι λέγουσιν· ὥστε σε
 βάρβαρον, ἀλλ' οὐχ Ἑλλήνα γεγονέναι ὁμολογεῖν τὸν
 πρῶτον τῶν φιλοσόφων, ἀπὸ στόμα πάντων Ἑλλήνων
 ἄξιόμορον. Καὶ τὸν Φερεκύδην δὲ Σύριον ἀναγράφου-
 σιν, ἧ μαθητεύσαι τὸν Πυθαγόραν φασίν. Οὐ μόνον
 δὲ τούτῳ συγγενέσθαι ὁ Πυθαγόρας λέγεται, διατρέ-
 ψαι δὲ καὶ παρὰ τοῖς Περσῶν μάγους, καὶ τοῖς Αἰγυ-
 πτίων δὲ προφήταις μαθητεύσαι, καθ' ἃν χρόνον
 Ἑβραίων οἱ μὲν ἐπ' Αἰγύπτου, οἱ δ' ἐπὶ Βαβυλώνας
 φαίνονται τὴν μετοικίαν πεποιτημένοι. Ἀλλὰ γὰρ ὁ
 δηλούμενος, τὰ παρ' ἐκάστοις σοφὰ πολυπραγμονῶν,
 ἐπὶ τῆς Βαβυλώνας καὶ Αἰγύπτου, καὶ Περσείας, τοῖς
 τε μάγους καὶ τοῖς ἱερεῦσι μαθητεύμενος. Ἀκτιχό-
 ναι τε πρὸς τοὺτας Βραχμάνων ἱστέρηται· (Ἰνδῶν
 δὲ εἰσιν οὗτοι φιλόσοφοι) καὶ παρ' ὧν μὲν ἀστρολο-
 γίαν, παρ' ὧν δὲ γεωμετρίαν, ἀριθμητικὴν τε παρ'
 ἄλλων καὶ μουσικὴν, καὶ ἄλλα παρ' ἄλλων συλλεξά-
 μενος, μόνον παρὰ τῶν σοφῶν Ἑλλήνων ἔσχεν οὐδὲν
 πεντὰ σοφίας καὶ ἀπορία συνοικνύτων. Ἐμπαλιν δ'
 οὐν τῶν ἔξωθεν αὐτῷ πεπορισμένων, αἰτίας αὐτὸς Πυθα-
 γόρας, τοιοῦτος. Πρῶτῳ δ' ἐκ τῆς τοῦτου διαδοχῆς ἡ
 κληθεῖσα Ἰταλικὴ συνέστη φιλοσοφία, τῆς ἑπωνυμίας
 ἐκ τῆς κατὰ τὴν Ἰταλίαν διατριβῆς ἀξιώθεῖσα· μέθ'
 ἦν ἡ ἀπὸ Θαλοῦ τοῦ τῶν ἐπτά Σοφῶν ἐνός, Ἰωνικὴ
 προσγορευθεῖσα· κάπειτα ἡ Ἑλεατικὴ, Ξενοφάνην
 τὸν Κολοφώνιον πατέρα ἐπιγραφομένη. Ἀλλὰ καὶ ὁ
 Θαλῆς, ὡς τινες ἱστοροῦσι, Φοίνιξ ἦν· ὡς δὲ τινες
 ὑπελήφασιν, Μιλήσιος. Αἰγυπτίων δὲ καὶ οὗτος λέγε-
 ται τοῖς προφήταις συμβεβηκέναι. Σόλων δὲ καὶ
 αὐτὸν τῶν ἐπτά Σοφῶν, ὃν δὴ καὶ λόγος Ἀθηναίους
 νομοθετῆσαι, Αἰγυπτίους ὁμοίως φησὶνὸ Πλάτων προ-
 εσχρηκέναι, ὅτινῃκα πάλιν ἄρουν Ἑβραῖοι τὴν Αἰ-
 γύπτου. Εἰσάγει δ' οὐν αὐτὸν ἐν Τιμαίῳ πρὸς τοῦ
 βαρβάρου παιδεύμενον, ἐν οἷς φησὶν ὁ Αἰγύπτιος
 πρὸς αὐτὸν· « Ἡ Σόλων, Σόλων, Ἑλληνες αὐτὰ παι-
 δέες ἔστε, γέρον δὲ Ἑλλήνων οὐδέεις, οὐδὲ ἔστι παρ'
 ὧμῶν χρόνῳ πολὺν μᾶθημα. » Καὶ οὗτος δὲ ὁ Πλά-
 των, τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ Πυθαγορείους σχολάσας, οὐ μόνον
 τῇ παρὰ τοῦτοις ἡρακτεσθὶ διατριβῇ. Λέγεται δὲ ἀπά-
 ραι εἰς Αἰγύπτου, καὶ τῇ τούτων φιλοσοφίᾳ πλείστον
 ἀναβεβαῖν χρόνον. Τοῦτό τοι καὶ αὐτὸς τὸν μὲν κέρρασεν,
 πολλὰ τοῦ τῶν Ἰβίων λόγων μαρτυρεῖ, εὐ μοι δοκεῖ
 ποιῶν, καὶ τὰ κάλλιστα ἐμπορευθῆναι εἰς φιλοσοφίαν
 παρὰ τῶν βαρβάρων ἀγνωμόνων οὐκ ἀπαρνούμε-
 νος. Ἀκούσαι δ' οὐν αὐτοῦ πολλὰ τοῦ μὲν κέρρασεν,
 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν Ἐπιμενίδῃ, Σύρων ὁμοῦ καὶ
 Αἰγυπτίων ὧδε πῆ μνημονεύοντος· « Τοῦτου δὲ
 αἰτίος ὁ πρῶτος ταῦτα κατεῖδεν, βάρβαρος ἦν. Πα-
 λαῖος γὰρ δὴ ὅπως ἔτρεφε τοὺς πρώτους ταῦτα ἐν·

νοήσαντας διὰ τὸ κάλλος τῆς θερμῆς ὥρας, ἦν Αἴ-
 γυπτίος τε Συρία θ' Ἰκανῶς κέκτηται. Ὅθεν καὶ
 πανταχοῦς, καὶ δεῦρο, ἐξηκριβασμένα χρόνῳ μυριετι-
 εὶ τε καὶ ἀπειρῶ. » Καὶ ὑποβάς ἐξῆς ἐπιλέγει· « Λά-
 θωμεν δὴ ὡς ὁ εἰ περ ἀν' Ἑλληνας βαρβάρων πάρα
 λάθωσι, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται. »
 Ταῦτα ὁ Πλάτων. Καὶ Δημόκριτος δὲ ἐτι πρότερον,
 τοὺς Βαβυλωνίων λόγους ἰσοκούς πεποιθῆσαι λέγεται.
 Καὶ πῶς σεμνυόμενος περὶ αὐτοῦ φησιν· « Ἐγὼ δὲ
 τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων πλείστην γῆν ἐπληθη-
 σάμην, ἱστορίων τὰ μέγιστα, καὶ ἀέρας τε καὶ γαίας
 πλείστας εἶδον, καὶ λογίων ἀνδρῶν πλείστων ἐπι-
 κήσας, καὶ γραμμέων συνθέσεως μετ' ἀποδείξεως,
 οὐδὲς κάμει παρήλλαξεν. οὐτὲς Αἰγυπτίους· αἰ καλού-
 μνοι Ἀρσπεδονάπται (22-23), οἷς ἐπὶ πᾶσιν ἐπι-
 ἔτα δοδοῦντα ἐπὶ ξένης ἐγενήθη. » Ἐπῆλθε γάρ
 Β regio, καὶ οὐτος Βαβυλωνά τε καὶ τὴν Περσίδα, καὶ Αἰγυ-
 πτον, τοὺς τε Αἰγυπτίους καὶ τοὺς ἱερούς μαθη-
 τῶν. Τί δὲ εἰ σοὶ καταλέγομαι Ἡράκλειτον καὶ
 τοὺς ἄλλους Ἑλλήνων, δι' ὧν ἀπελέγεται ἡ παρ'
 Ἑλλήσι πολιτεία τὴν μακρὴν αἰῶνα πτωχεύουσα, καὶ
 γυμνὴ παντὸς μαθηματος ἀπολειφθεῖσα; Ἰεροῖς μὲν
 οὖν θεῶν, ἀγάμασι τε καὶ ἀφιδρύσσει, μαντείαις τε
 καὶ χρημασίαις, καὶ τῶ πολλῷ τύφῳ τῶν λαοπλάνων
 διαμένων ἐκαλλοπιζέτο, σοφίας δὲ ἀληθοῦς καὶ μαθη-
 ματος βιωφελούς εἰς τὸ παντελὲς ἐχέρευεν. Οὐδέ τι
 τῆς ἀγαθῶν λόγων εὐρεσιν αὐτοῖς τὰ δροῦστα χρη-
 στήρια συνεβάλλετο· ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ θαυμαστός
 Πλάτων εἰς φιλοσοφίαν αὐτοῦς τὸ παράπαν ὤφειλε,
 οὐδέ τις ἄλλος θεῶν αὐτοῖς εἰς ἀναγκαίου τινὸς ἐπι-
 τήθειον συνήργει· ἀλώμενοι δὲ ὧδε χάριτες, καὶ τὸν
 βίον ἅπαντα περιτρέγοντες, ἀλλοτριῶς πύλοισι σφᾶς
 αὐτοῦς ἐπαίδρουν, κατὰ τὸν μῦθον· ὡστὲ αὐτοῖς ᾄδη
 τὴν πᾶσαν φιλοσοφίαν ἐξ ἐράνου συστήναι. Ἄλλα
 γὰρ παρ' ἄλλων ἀποματόμενοι μαθημάτων, γεωμε-
 τρίαν μὲν παρ' Αἰγυπτίων ἔσχον, ἀστρολογίαν δὲ
 παρὰ Χαλδαίων, καὶ αὖ πάλιν ἔτερα παρ' ἑτέρων·
 οὐδὲν δὲ παρὰ τιαν ἄλλους, οὐτὴν τινος αὐτῶν τὸ παρ'
 Ἑβραίων ἀγαθὸν εὐροντο. Τοῦτο δὲ ἦν ἡ τοῦ τῶν
 ἑωυ Θεοῦ γνώσις, καὶ ἡ τῶν οικείων θεῶν κατά-
 γνῶσις, ἦν μικρὸν μὲν ὅσον ὁ λόγος προῖον ἐπιβέβη.
 Τοσοῦτον δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὺς ἐντυγχάνοντας
 ἐπισμαίνεται, ὡς οὐ μόνος ἐστέρητον τῆς ἀληθοῦς
 θεολογίας οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν
 φιλοσοφῶν λυσιστελούντων μαθημάτων, καὶ οὐδὲ τού-
 τῶν μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν καὶ πολιτικῶν ἐπι-
 τηδεμάτων. Ἠγούμαι δὲ μοι τήνδε συμβαλεῖσθαι
 τὴν σμεινωσίν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου σκοποῦ·
 εἰ δὲ πρόκειται τὴν ἀπολογισμὸν ὑποσχεῖν, τοῦ μὴ
 ἀλόγως ἡμᾶς τὴν παρ' Ἑβραίων θεολογίαν, καὶ τὴν,
 ὡς ἀνὸ τοῦ φαίνε, βαρβάρων τῆς Ἑλληνικῆς προτε-
 ρητικῆς φιλοσοφίας. Εἰ γοῦν ὀφθεῖεν αὐτοὶ πολὺ
 πρότερον τὰ πάντα παρὰ βαρβάρων ἔλαττωρημένοι,
 μὴδὲν δὲ μῆθ' ὄλωσ παρὰ τῶν οικείων θεῶν εἰς φιλο-

A Græci estis, neque senex e vobis quisquam, neque
 canum apud vos ullum disciplinæ genus. Quin
 idem ipse Plato, non contentus ea, quæ sibi cum
 Pythagorcis in Italia fuerat, consuetudine, in Ægy-
 ptum navigasse, ac perdiu in eorum philosophiam
 incubuisse dicitur. Atque hoc ipse testimonio plu-
 ribus operum suorum locis barbaros cohonestat;
 quo in genere laudabilis, meo quidem iudicio,
 est, dum egregia animi æquitate, pulcherrimis sese
 ac præstantissimis philosophiæ opibus a barbaris
 instructum esse confitetur. Sane vero illum audias
 cum alibi passim, tum etiam in *Epiménide*, hoc
 fere modo de Syris Ægyptiisque loquentem: «At-
 que hujus rei auctor, inquit, barbarus si fuit, qui
 princeps ista perviderat. Hos enim sicut pervetusta
 B regio, qui propter æstivæ tempestatis amenitatem,
 quæ maxime in 472 Ægypto ac Syria est, eorum
 primi vim atque rationem animo informare po-
 tuerunt: unde etiam illa deinceps infinito jam ex-
 plorata tempore, ac maturitatem assecuta suam,
 cum ad gentes alias, tum ad nos etiam pervene-
 runt. » Tum paulo post ita colligit: « Ergo secure
 concludamus, quæcunque Græci a Barbaris acce-
 perint, ea tandem ipsos facere meliora. » Sic Plato.
 Quin etiam ante Platonem, Democritum ferunt,
 Babilouiorum de moribus disputationes edidisse,
 adeoque hunc in modum ipse alicubi gloriatur:
 «Plus, inquit, ego terrarum obii, quam ullus
 æqualium; disjunctissima quæque lustravi, cæli
 solique genera cognovi quamplurima, eruditus
 C homines permultos audivi, nec in ducentis com-
 mittendis que lineis, vel eorum, qui apud Ægyptios
 Arsepedonaptæ nominantur, quisquam me demon-
 strationum certitudinem superabat, quibus in om-
 nibus ad annos octoginta, peregrinus hospesque
 versatus sum. » Enimvero Babilonem iste quoque,
 Persidem, Ægyptumque peragravit, Ægyptiisque
 ac sacerdotibus operam dedit. Quid si Heraclitum
 cæterosque Græcos tibi commemorem, ex quibus
 D manifeste quis intelligat, Græcorum rempublicam
 summa penuria diutissime laborasse, atque om-
 nibus disciplinis vacuum nudamque perstisse?
 Sacris videlicet numinum simulacris passim eri-
 gendis, vaticinationibus et oraculis, atque ambi-
 tiosa illa fallacium ac fraudulentorum dæmonum
 specie gloriabatur; veræ sapientiæ, omnisque om-
 nino doctrinæ, unde fructus in vitam aliquis re-
 dundet, præsidium carebat. Nec vero quidquam iis
 ad bene prudenterque sentiendum inanes oracu-
 lorum voces conducebant: imo ne egregius quidem
 ille Pythius, ad philosophiæ, aut alius e diis quis-
 quam, eos ad ullius rei necessariæ parandam co-
 piam juvabat. Sed vario huc atque illic errore
 jactati, ac toto vitæ suæ tempore discursantes, ex

(22-23) Ἀρσπεδονάπται. Arsepedonaptæ qui proprie fuerint, adhuc quero. Alter manuscr. legit Ἄρσπεδονάπται, sicut in edit. nostra magis æquiva-
 eto. Vox, opinor, Græca est, non Ἑλληνιστικά. et

fortassis, ex tribus, ἄρσις, πῆδον, et ἄπτο compo-
 sita: erant enim isti mathematicorum filii περὶ
 τῶν γραμμῶν συνθέσεις occupati ut ait ipse Democri-
 titus.

alienis sibi plumis, ut est in fabula, cultum atque A
ornatum querebant: adeo quidem, ut ex precaria
stipe sua jam illis philosophia constet universa.
Nam aliunde alia disciplinarum genera exprimen-
tes, geometriam ab Ægyptiis, a Chaldeis astrologi-
am, ab aliis alia habuerunt. Nec tamen usquam
genium, ei bono simile quidquam repererunt, cu-
jus apud Hebræos ipsorum nonnullis facta copia
est. Summi rerum omnium moderatoris Dei
cognitionem, suorumque numinum rejectionem
intelligo, quam utramque paulo post
susceptæ disputationis progressus ostendit.

473 Nunc enim tantum id agimus, nostri ut lecto-
res intelligant, Græcos illos veteres non vera
modo theologia, sed etiam doctrinarum, quibus
philosophiæ studia promoveri possunt, adeoque illarum ipsarum, quibus reipublicæ status informatur,
cognitione caruisse. Cujus ego rei probationem, ad ihud, quod efficiendum mihi deinceps ac dem-
strandum proposui, lucis plurimum allaturum esse confido: siquidem ea defensionis nostræ susce-
pta ratio est, ut non inconsulto ac temere, Hebræorum, hoc est, ut ipsi quidem interpretantur, barbarorum
hominum, philosophiam Græcæ a nobis antepositam fuisse ostendamus. Nam si Græcos ipsos, clam
licet, omnia tamen a barbaris tanto ante corrogasse, nec solum abs Diis suis nihil ad consequen-
dam philosophiam opis accepisse, verum etiam justis eos nominibus insimulasse constiterit, quam-
obrem nonnulli quoque divinitatem omnem tollere, quam hoc deorum genus colere maluerit:
quis deinceps factum reprehendat, ac non potius probet, laudetque nostrum; qui melioris amore
capti, aut potius in parte ejus, quod verum unum est, cognitione acquiescentes, nos vanitati sub-
dixerimus, neque in Divinitatis sublatae scelus cum istis Græcorum sapientibus præcipites acti, neque
cum egregiis philosophis recordem illam insanamque deorum multitudinem, cum summi ac præpo-
tentis Dei notitia fœdissime committentes, neque falsum omnino cum vero confundentes? Verum hæc
postea viderimus: nunc ea tu mihi primum expende, quibus Græci non solas philosophiæ disci-
plinas, sed ipsas etiam vitæ communis tuendæ artes barbaris hominibus furati esse arguantur.

CAPUT V.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Nihil non a barbaris Græcos accepisse.

Cadmum illum certe quidem, qui communes lit-
teras adeoque prima grammatices elementa Græcis
informavit, genere Phœnicem fuisse constat, ut
easdem litteras veteres nonnulli propterea Phœnici-
as appellarint. Nec desunt, qui a Syris excogitatas
illas fuisse velint. Syri autem illi, Hebræi etiam
utique fuerint, qui finitimam Phœniciæ **474** re-
gionem, quæque Phœnicia quondam ipsa quoque,
tum Judæa, hodie vero a nostris Palestina dicitur,
incolebant. Et vero proxime sane ad Hebræorum
nomina Græcarum litterarum accedit appellatio.
Cum enim suum cuique apud Hebræos elemento
nomen singulari quadam et propria significatione
attributum fuerit, quod apud Græcos locum pro-
fecto nullum habet, sequitur omnino, ut minime
Græcorum propria esse fateamur. Sunt autem ele-
menta Hebræis omnia duo ac viginti. Primum di-
citur alph, *disciplina* Græce reddi possit. Secundum
beth, quasi *domus*. Tertium gimel, hoc est *plenitudo*.
Quartum delth, quasi *librorum* dicas. Quintum
he, id est *ipsa*. Quæ omnia si conjunxeris, sententiam
ejusmodi aliquam efficias: *Disciplina domus, plenitudo*
librorum ipsa. Jam sextum ab his ele-
mentum vai nuncupatur, hoc est, *in ipsa*. Septimum
zai, hoc est, *vivi*. Octavum heth, quod sig-
nificat *vivens*. Ex quibus hic sensus colligitur: *In*
ipsa vivit vivens. Nenum, teth, id est *horum*. Deci-

Β *Ὅς τὰ πάντα παρὰ βαρβάρων Ἑλλήνες ἀπέλγηται.*
Πρώτος τοιγαροῦν ὁ τὰ κοινὰ γράμματα, αὐτὰ δὲ
τὰ πρώτα τῆς γραμματικῆς στοιχεῖα, Ἑλλῆσι εἰσ-
ηγησάμενος Κάδμος, τὸ γένος Φοινίκης ἦν, ὅθεν καὶ Φο-
νικῆα τὰ γράμματα τινες τῶν παλαιῶν ἐπισημα-
σάντων. Εἰσι δὲ οἱ Σύροι γράμματα ἐπισημασάντων
πρώτους. Σύροι δ' ἄν εἴεν καὶ Ἑβραῖοι, τὴν γειτονα-
σάντων Φοινίκης, καὶ αὐτὴν τὸ μὲν παλαιὸν Φοινίκην, με-
τέπειτα δὲ Ἰουδαίαν, καθ' ἡμᾶς δὲ Παλαιστίνην ὀνομα-
ζομένην, οἰκοῦντες· ὧν καὶ μέλαινα οὐκ ἄλλοτερι-
στραίνεται ἡ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων φωνή. Ἐκα-
στον γοῦν τῶν στοιχείων παρ' αὐτοῖς κατὰ τινος ση-
μαντικῆς διανοίας τὴν προσηγορίαν φέρει, ὅπου οὐκ
ἔστιν εὐρέσι παρὰ τοῖς Ἑλλήσι· διὸ καὶ μέλαινα μὴ
C *ὄντα ἴδια Ἑλλήνων ὀμολόγηται.* Ἔστι δὲ τὰ πάντα
παρ' Ἑβραίοις στοιχεῖα δύο καὶ εἴκοσι· ὧν τὸ μὲν
πρώτον ἐστὶν ἀλφ, ὃ μεταλήφθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα
φωνὴν λέγουσιν ἂν μάθησις· τὸ δὲ δεύτερον βῆθ, ὃ
μεθερμηνεύεται οἶκος· τὸ τρίτον γίμει, ὃ ἐστὶ πλι-
ρωσις· τὸ τέταρτον δέλθ, ὃ σημαίνει δέλτων· τὸ
πέμπτον η, ὃ ἐστὶν αὐτή. Ὅμοι δὲ τὰ πάντα ἀπα-
ρτίζει τοιαύτην τινὰ διάνοιαν· Μάθησις οἶκου, πλι-
ρωσις δέλτων αὐτῆ. Εἶτα μετὰ ταῦτα ἐστὶ στοιχείων
ἕκτον, λεγόμενον παρ' αὐτοῖς οἰάυ, ὃ ἐστὶν ἐν αὐτῇ
ἔπειτα ζαί, ὃ ἐστὶ ζῆ· μεθ' ὃ ἦθ, ὃ ἐστὶν ὁ ζῶν· ἐν τῇ
ὄλον· Ἐν αὐτῇ τῇ ὁ ζῶν. Μετὰ ταῦτα στοιχείων ἑν-
νατον, τὸ τῆθ, ὃ ἐστὶ κα. λῆ· ἔπειτα ἰώθ, ὃ ἑρμηνεύεται
ἀρχή· ὁμοῦ τὰ δύο· Καλὴ ἀρχή. Ἐπὶ τούτοις κλγ,

ἔστιν ἕως· ἔπειτα λάβδ (24), ὃ ἐστὶ μάβε· τὸ ὄλον, ἄ
 Ὅμως μάβε. Μετὰ ταῦτα τρισκαδέκατον στοιχείον
 ἐστὶ τὸ μήμ, ὃ ἐστὶν ἀξ αὐτῶν· ἔπειτα νοῦν, ὃ ἐστὶν
 ἁπλοῦς· εἶτα σάμχ, ὃ ἐρμηνεύεται βοήθεια· ἴν' ἢ τὸ
 λεγόμενον· Ἐξ αὐτῶν αἰωνία βοήθεια. Ἐπὶ τούτοις
 τὸ δῖν, ὃ μεταληφθὲν σημαίνει πηγὴν, ἢ ἔρωδι. Ἰμῖν·
 ἔπειτα τὸ φῆ, στόμα· εἴθ' ἐξῆς, τὸ σάδη, ὃ δικαιο-
 κρίτην· ἢ ἢ διάνοι· ἐστὶ· Πηγῆ, ἢ καὶ ὀρθολογῆς,
 καὶ στόμα δικαιοσύνης. Μετὰ ταῦτα στοιχείον ἐστὶ
 κίωφ, ὃ ἐρμηνεύεται κλήσις· ἔπειτα βῆς, ὃ ἐστὶ κε-
 ραλή· καὶ μετὰ ταῦτα τὸν, ὅπερ ἐστὶν ὀνόμας· ἐπὶ
 πᾶσι τὸ κβ' στοιχείον καλεῖται παρ' αὐτοῦσ ὁαῦ, ὃ ὀγ-
 λοῖ σημεῖα· ἔχει δ' ἂν ἡ διάνοια· Κλήσις κεραλῆς
 καὶ ὀνόματων σημεῖα. Καὶ παρὰ μὲν Ἑβραῖοσ τοῦδε
 τίς ἐστὶν ἡ τῶν στοιχείων μεταφράσις καὶ ἐρμηνεία,
 λόγου δεινόαν ἀπαρτίζουσα, τῆ τῶν στοιχείων μα-
 θῆται τε καὶ ἐπαγγελίᾳ προσήκουσαν· τὸ ὁμοιον δ'
 οὐκ ἂν ἔορος παρ' Ἑλλῆσιν. ὅθεν, ὡς ἔργη, ὁμολο-
 γεῖν ἀνάγκη μὴ ὄντα οἰκεία Ἑλλῆνων, παραποιη-
 μένα δὲ ἀντικρὺσ ἀπὸ τῆσ βαρβάρου φωνῆσ, καὶ ἐξ
 αὐτῆσ δὲ ἐλέγχεται τῆσ καθ' ἕκαστον στοιχείον ἔπου-
 μίαι. Τί γάρ τοῦ ἀλφ τὸ ὄλαφ διενήνοχεν; ἢ τοῦ βῆθ
 τὸ βῆτα, ἢ τοῦ γάμμα τὸ γίμελ, ἢ τοῦ δέλτ τὸ δέλτα,
 ἢ τοῦ εῖ εἶ, ἢ τοῦ ζαί τὸ ζῆτα, ἢ τοῦ τῆθ τὸ θῆτα, καὶ
 ὁμοίουσ παραπίλῃσι; ὥστε ἀναμφλεκτον εἶναι τὸ
 μὴ Ἑλλῆνων οἰκείασ εἶναι τῆσ τοιαύτασ φωνῆσ·
 Ἑβραῖον δ' αρα, παρ' οἷσ καὶ σημαῖνόν τ' ἕκαστον αὐτῶν
 ἰσοβαίνοντα. Παρὰ δὲ τούτοισ πρώτοισ ἀρβῆμενα, προ-
 ῖθην εἰς τε ἄλλουσ καὶ δὴ καὶ εἰς Ἑλλῆνασ. Ταῦτα
 μὲν οὖν μοι περὶ τῶν πρώτων στοιχείων εἰρήσθω. Τῆσ
 ὁ αὐτῆσ ἡμῖν ὑποθέσειωσ ἐραφάμενοσ καὶ ὁ Κλήμησ,
 ἰπάκουον ἄ φησιν.

apud quos sua cuique significatio tribuitur. Ibi vero
 nate cum essent, cum ad alios deinde, tum ad ipsos
 quoque Græcos pervenere. Atque hæc de primis litterarum
 elementis modo satis. Jam vero Clementem
 audi, in eadem mecum disputatione versantem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Κλήμεντοσ.

Ἡ Ἰατρικὴ (25) δὲ Ἄπειν Αἰγύπτιον, μετὰ δὲ
 ταῦτα Ἀσκληπιῶν αὐξῆσαι τὴν τέχνην ἱστοροῦσιν.
 Ἄτλασ δὲ ὁ Αἰθίοσ πρώτοσ ναῦν ἐναυπηγήσατο, καὶ
 τὴν θάλασσαν ἐπέλασε (26). Καὶ ἀστρολογίαν δὲ πρῶ-
 τικὴ εἰς ἀνθρώπουσ ἐξῆνεγκαν Αἰγύπτιοι, ὁμοίωσ δὲ
 καὶ Χαλδαῖοι (27). Εἰσὶ δὲ οἱ Κῆρασ τὴν δι' ἀστέρων
 πρόγνωσιν ἐπινοήσαντα λέγουσιν. Πτήγεσ δὲ ὀρνίθων
 παρεφάλασαν πρώτοι Φρύγεσ. Καὶ θυτικὴν ἰχθυω-
 σιν τοῦσχοι, Ἰταλίαι γέγονεσ. Ἰσαυροὶ δὲ καὶ
 Ἀραβεσ ἐξεπύνησαν τὴν οἰωνοστικὴν, ὡσπερ ἄμειλι
 Ταμισοίεσ τὴν δι' ὀνείρων μαντικὴν. Τυρρῆναίωσ
 δὲ σάμπιγγα ἐπινόησαν, καὶ Φρύγεσ αὐλόν· Φρύγεσ
 γάρ ἦσθη Ὀλυμπίοσ τε καὶ Μαρσύασ. Λύκωσ τε
 αὖ (28) καλεῖν πρώτοι κατέδειξαν Αἰγύπτιοι, καὶ τὸν

num joth, quod redditur principium; quædæm, Bo-
 num principium, efficunt. Undecimum chaph, hoc
 est, verumtamen. Duodecimum labd, hoc est, disce,
 quod utrumque simul est: Verumtamen disce. Dec-
 imum tertium, mem, quod significat, ex ipsis. Dec-
 imum quartum, nun, id est æternum. Decimum
 quintum sanich, quod exponitur auxilium, ut sensus
 hic existat: Ex ipsis æternum auxilium. Decim-
 um sextum, ain, quod fontem vel oculum signifi-
 cat. Decimum septimum, phe, os. Decimum octa-
 vum sade, hoc est, justitia; unde hanc sententiam
 elicias: Fons, vel oculus, et os justitiæ. Decimum
 nonum coph, id est appellatio. Vicesimum res,
 quod est caput. Vicesimum primum sen, hoc est
 dentes. Vicesimum secundum, idemque postremum,
 vocatur ab illis thau, quod signa interpretari queas:
 hoc sensu, Appellatio capitis, dentiumque signa.
 Hujusmodi ergo litterarum apud Hebræos appella-
 tio significationem habet, ex qua quidem integræ
 orationis existit ea sententia, quæ litterarum istarum
 cognitioni, ac promissioni quædam belle admo-
 dum apteque conveniat. Cui simile apud Græcos
 nihil unquam reperias, ut eas, quod paulo ante di-
 cebam, fateri necesse sit Græcorum proprias non
 esse, sed palam ex barbara lingua levi quadam vo-
 cis mutatione traductas. Id quod ex Græca singu-
 lorum elementorum appellatione quisvis intelligat.

475 Quid enim alph ab alpha magno pere differt?
 quid autem vel betha a beth, vel a gamma gimel,
 aut delta a delth, aut epsilou ab he, aut a zai zeta,
 aut theta a theth, cæteraque deinceps? Maneat ergo,
 voces illas non Græcorum, sed Hebræorum esse,
 nate cum essent, cum ad alios deinde, tum ad ipsos
 quoque Græcos pervenere. Atque hæc de primis litterarum
 elementis modo satis. Jam vero Clementem
 audi, in eadem mecum disputatione versantem.

CAPUT VI.

In eandem sententiam Clementis verba.

Ἡ Ἰατρικὴ (25) δὲ Ἄπειν Αἰγύπτιον, μετὰ δὲ
 ταῦτα Ἀσκληπιῶν αὐξῆσαι τὴν τέχνην ἱστοροῦσιν.
 Ἄτλασ δὲ ὁ Αἰθίοσ πρώτοσ ναῦν ἐναυπηγήσατο, καὶ
 τὴν θάλασσαν ἐπέλασε (26). Καὶ ἀστρολογίαν δὲ πρῶ-
 τικὴ εἰς ἀνθρώπουσ ἐξῆνεγκαν Αἰγύπτιοι, ὁμοίωσ δὲ
 καὶ Χαλδαῖοι (27). Εἰσὶ δὲ οἱ Κῆρασ τὴν δι' ἀστέρων
 πρόγνωσιν ἐπινοήσαντα λέγουσιν. Πτήγεσ δὲ ὀρνίθων
 παρεφάλασαν πρώτοι Φρύγεσ. Καὶ θυτικὴν ἰχθυω-
 σιν τοῦσχοι, Ἰταλίαι γέγονεσ. Ἰσαυροὶ δὲ καὶ
 Ἀραβεσ ἐξεπύνησαν τὴν οἰωνοστικὴν, ὡσπερ ἄμειλι
 Ταμισοίεσ τὴν δι' ὀνείρων μαντικὴν. Τυρρῆναίωσ
 δὲ σάμπιγγα ἐπινόησαν, καὶ Φρύγεσ αὐλόν· Φρύγεσ
 γάρ ἦσθη Ὀλυμπίοσ τε καὶ Μαρσύασ. Λύκωσ τε
 αὖ (28) καλεῖν πρώτοι κατέδειξαν Αἰγύπτιοι, καὶ τὸν

nomine, locum illum Clementis erudite illustravit.
 Interim Plinium consule, lib. vi, cap. 56.

(26) Ἐπὶ λέγουσ. Post hoc verum, quæ sequuntur,
 præcedunt apud Clementem, pag. 224.

(27) Χαλδαῖοι. Ilic etiam ab Eusebio nonnulla
 recitantur.

(28) Λύκωσ τε αὖ. Hæc item loco mota sunt.
 Nam apud Clementem pag. 224, statim post Χαλ-
 δαῖοι, ante illa, etot δὲ οἱ Κῆρασ leguntur.

(24) Λάβδ. Leg. λάβε· τὸ β, vulgari errore,
 subit in locum τοῦ μ.

(25) Ἰατρικὴ. Exstat hic Clementis locus,
 Stromat. i, pag. 225, edition. Græco-Lat. Qui locus
 subinde vel truncatur ab Eusebio, vel insigni mem-
 borum ac periodorum traiectione mutatur. Porro
 Theodoret., Græcar. affect. lib. i, non procul ab
 intia, simili disputationis in genere versatur, sed
 vetius. Frouto noster ὁ Μαρκερίτησ dissimulato

nium Ægyptii docuerunt, primi et annum duodecim in menses tribuerunt, et cum mulieribus in templis rem habere veterunt, et nemini, qui non sese ab uxoris congressu iustrasset, patere templa voluerunt. Ab iisdem quoque profecta geometria est. Telmis autem et Damameneus Idæorum Dactyli ferrum in Cypro: Delas alius quidam Idæus, vel ut Hesiodus mavult, Scythia, ferri temperandi artem primi repererunt. Sane quidem Thraces et primi *harpes*, incurvus est gladius est, invenerunt, et primi *peltas* in equis gestare cœperunt: quarum etiam usum per sese Illyrii habuerunt. Tusci fingendi artem vulgo acceptam ferunt, Itano; qui Samnites fuit, scutum. Cadmus 476 Phœnicus lapidicinam reperit, aurique metalla sub Pangeum montem deprehendit. Cappadoces, aliud quoddam hominum genus, uti quod *nablium* vocant, ita quod dichordum, Assyrii principes invenero. Quadriformen Carthaginienses moliti primi sunt, quam Bosphorus indigea ædificavit. Medæa illa Colehis, Ætæ filia, inficiendæ comæ artem excogitavit. Noropes (gens est Præoniæ, Noricos hodie appellamus) conflandi aeris, ferrique purgandi rationem primitenuerunt. Amycus, rex Beryciorum, cæstus pugilum primus invenit. In musica Lydium concentum Olympus Mysus sedulo ac solerter excoluit: Troglodytæ, quos vocant, sambucæ, quod et ipsum instrumenti musici genus est, auctores fuere. At obliquam fistulam Satyri, trichordum, quamque diatonum harmoniam nuncupant, Agnis; pulsandarum fidium artem Olympi; mixophrygium et mixolydium genus, Marsyas inventum esse ferunt, quos omnes in Phrygia natos esse constat. At Thamyri cuidam Thraci Doricum tribuitur. Jam a Persis currum, lectum, atque suppedaneum, a Sidoniis vero triremim profectam esse accepimus. Siculi autem Italice finitimi cum phormingem, etharæ non absimilem, tum etiam crepitacula primi reperere. Vestem byssinam Semiramide Assyriis imperante inventam fuisse

• Cl. Τουσκανούς. • Cl. Καππάδοκας.

(29) Τέλιμος τε καὶ δαμναμενός, etc. Hæc leges apud Clementem pag. 225, post superius illud ἐπέλευσε. Verum pro Τέλιμος, editum est Κέλιμος, et pro δαμναμενός, δαμνανός. Recte Κέλιμος, δαμνανός vitiose. Auctor ejus carminis, quod Phoronis dictum est:

Ἦταὶ Φρόνης, ἄνδρες ἀρτίτεροι οἰκί' Ἐραυρ' Κέλιμος, δαμναμενός τε μέγας, καὶ ὑπέριος Ἀκμων' Ὀὶ πρώτοι τέχην πολυμήτιος Ἠραίστου ἔδωρον ἐν οὐρείῳι νάπαι, ἰόντα σίτηρον Ἐς αἶψ' ἔ' ἠγεγυαρ, καὶ ἐπιπρεπές ἔργον ἔδειξαν. Hæc Phoronidis auctor poeta. Sic dictum carmen illud a Phoroneo Argivorum rege. Cave enim Phoronidem poetam fuisse putes, ut Erasmus. Infra pag. 497, ex Clemente Alexand.: Ἀκωνίλαος, Φορωνία πρώτων ἀνθρώπων γενέσθαι λέγει· ὅθεν καὶ ὁ τῆς Φορωνίδος ποιητής, ἐναὶ αὐτὸν ἔφη πατέρα ἡντιῶν ἀνθρώπων.

(30) Ἰουδαίων. Manifestus error. Recte Clemens cum illo Phoronidis auctore, Ἰλαος vocavit.

(31) Δέλιος δὲ ἄλλος Ἰουδαίος. Clemens ὁ δὲ ἄλλος Ἰδαίος. Vere quidem Ἰδαίος, sed non Ἰδαίος ex nostro Eusebio repetendum. Aristus lib. vii, cap. 56: Ἄς conflare et temperare, Aristoteles Ly-

δίαυτον εἰς ἰθ' μῆνας διεῖλον, καὶ ἐν ἑεροῖς γυναιξὶ μίγνυσθαι ἐκόλυσαν, μηδὲ εἰς ἑρὰ εἰσέναι ἀπὸ γυναικῶν ἀλύτους ἐνομήθησαν. Γεωμετρίας τε αὖ εὐρέται ὁ αὐτὸς γεγονῶσι. Τέλιμος τε καὶ δαμναμενός (29) οἱ τῶν Ἰουδαίων (30) δάκτυλοι πρώτοι ἐν Κύπρῳ σίτηρον εὗρον. Δέλιος δὲ ἄλλος Ἰουδαίος (31) εὗρε χαλκοῦ κράσιον, ὡς δὲ Ἡσίοδος, Σκυθήης. Ναι μὴν Θρᾶκας πρώτοι τὴν καλυμμένην ἀρτην εὗρον· ἔστι δὲ μάχαιρα καμπύλη· καὶ πρώτοι πέλται ἐπὶ τῶν ἵππων ἐγρήσαντο. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰαυριοὶ τὴν καλυμμένην πέλτην εὗρον. Ἐτι φασι, τὸς καλοὺς ἃ τὴν πλαστικὴν ἐπινοήσασιν· Ἰτανόν τε, Σαυνίτης αὐτὸς ἦν, πρώτων θυρεὸν κατασκευάσαι. Κάδμος γὰρ ὁ Φοινιῆς λιθοτομίαν ἐξέυρε, καὶ μέταλλα χρυσοῦ τὰ περὶ τὸ Πάγγειον ὄρος ἐπέσθησαν. Ἦθη δὲ καὶ ἄλλο ἔθνος Καππάδοκας ἢ πρώτοι εὗρον τὴν νάβλαν καλυμμένην, ὃν τρέπον καὶ τὸ δίχορδον Ἀσσύριοι. Καρχηδόνιοι γὰρ πρώτοι τετρήρη κατασκεύασαν· ἐναυτήγησε δ' αὐτὴν Βόσπορος αὐτόχθων (32). Μήδεα τε, ἢ Αἰθήτου, ἢ Κολχίης, πρώτοι τριχῶν ἐπέσθησαν βαφῆν. Ἄλλὰ καὶ Νύροπος (ἔθνος δ' ἔστι Παιονικόν, νῦν δὲ Νυρικοί καλοῦνται,) κατεργάσαντο χαλκόν, καὶ σίδηρον ἐκάθαρσεν πρώτοι. Ἀμυκός τε ὁ Βεβρυκίων βασιλεὺς ἱμάντας πυκτικῶς εὗρε. Περὶ τὸ μουσικὴν (33) Ὀλυμπος ὁ Μυσοῦς τὴν Λύδιον ἄρμονίαν ἐπιλοτέχνησεν· οἱ τε Τρωγλοδῦται καλούμενοι σαμβύκην εὗρον, ὄργανον μουσικόν. Φασι δὲ καὶ τὴν πλάγιαν σύριγγα Σάτυρον εὗρεῖν τὸν Φρύγα· τριχορδον (34) δὲ ὁμοίως, καὶ τὴν διάτονον ἄρμονίαν Ἄγνητὸν καὶ αὐτὸν Φρύγα· κρούματα δὲ Ὀλυμπον ὁμοίως τὸν Φρύγα· καὶ τὴν μίσοφρυγγίον καὶ μεζολύδιον, Μαρσύαν, τῆς αὐτῆς ἔντα τοῖς προειρημένους χώραις· καὶ τὴν ἰάριον Θάμυριν ἐπινοήσασιν τὸν Θρᾶκα. Πέρσας τε πρώτους ἀκρόαμα ἐπέστην καὶ κλίβην, καὶ ὑποπόδιον ἐργάσασθαι, τοὺς τε Σιδωνίους τρίκων ναῦν κατασκευάσαι. Σικελὸς τε οἱ πρῶς τῆ ἰταλικῆ πρώτοι φόρμιγγα εὗρον, οὐ πολὺ τῆς κιθάρας λεπτομένην, καὶ κρόταλα ἐπέσθησαν. Ἐπί τε Σεμράμω βασιλεύοντι Ἀσσυρίων (35) τὰ βύσσινά ἱμάτια

dum Scythem monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat.

(32) Αὐτόχθων. Recte ut paulo ante Ἀπὸν αὐτόχθονα dixerat. Clemens αὐτοχθῆτον legit, corrupte, ut videtur.

(33) Περὶ τὸ μουσικὴν. Juvat Plinii locum ex lib. vii, cap. 56, ascribere. Musicam, inquit, Amphion: fistulam et sonauton Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygia; geminas tibias Marsyas in eadem gente: Lydios modulus Amphion: Dorios Thamyras Thracæ: Phrygios Marsyas Phrygiæ: citharam Amphion; ut alii, Orpheus: ut alii, Linus: septem chordis additis Terpander: octavum Simonides addit: nonam Timotheus: cithara sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion; ut alii, Linus: citharædica carmina composuit Terpander: cum tibis, caeuere voce, Træzenius Dardanus instituit. Hic Thamyras Plinio dicitur, quem paulo post Thamyrim vocat Eusebius, cum Homero.

(34) Τριχορδον, etc. Totum hoc membrum apud Clementem deest, post tamen ex nostro assutum est.

(35) Σεμράμω βασιλεύοντι Ἀσσυρίων. Pluric emendandus Clemens, apud quem inveterato mendæ legitur, Σεμράμω βασιλεύοντι Αἰγυπτίων.

εὐρήσθαι ιστοροῦσι. Καὶ πρώτην ἐπιστολὰς συντάξαι: Ἄποσαν, τὴν Περσῶν βασιλεύσασαν, φησὶν Ἑλλάνικος. Σκάμμων (36) μὲν οὖν ὁ Μιτυληναῖος, καὶ Θεόφραστος ὁ Ἐφέσιος (37), Κυδίπιός τε ὁ Μαντινεὺς, ἔτι τε Ἀντιφάνης καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ Ἀριστοτέλης, πρὸς τοὺς αὐτοὺς δὲ Φιλοστέφανος, ἀλλὰ καὶ Σκράτων ὁ Περικατηναῖος, ἐν τοῖς *Περὶ εὐρημάτων* ταῦτα ιστορήσαν. Παρεβέβηκε δὲ αὐτῶν ὀλίγα εἰς σύστασιν τῆς παρὰ βαρβάρους εὐρετικῆς καὶ βιωφελοῦς φύσεως, παρ' ὧν Ἕλληνας τὰ ἐπιτηδεύματα ὠφελήναι. Ταῦτα ῥήμασι αὐτοῖς ὁ Κλήμης ἐν *Στρωματίσει*. Τοῖς δ' εἰρημῶσι δοκῶ μὲν εὖ ἔχειν ἐπισυνάψαι καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Ἰωσήπου τοῦ Ἑβραίου γραφήσιν, ἣν *Περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος* ἐν δυνὶ ἐπραγματεύσατο βιβλίος, περὶ τοῦ νέου γεγονέναι τοὺς Ἕλληνας, καὶ παρὰ βαρβάρων ὠφελῆσθαι, διάκρων τε ταυτοῦ γαρραφέναι· συμβαλεῖται γοῦν καὶ ταῦτα εἰς τὴν τῶν εἰρημῶν ἀκρεθῆ καὶ βεβαίαν πίστωσιν. Ἄκουε τούτων ὅσα καὶ οὗτος γράφει πρὸς λέξιν.

a nobis allata sunt, fidem maxime pertinebunt. Audi ergo, quemadmodum ipse præterea loquatur ad verbum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἰωσήπου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Πρῶτον οὖν (38) ἐπιέργεται μοι πάντων θαυμάζειν νόους οἰομένους δεῖν περὶ τῶν παλαιωτάτων ἔργων μόνως προσέγειν τοῖς Ἕλλησι, καὶ παρὰ τούτων κινθάνεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἡμῖν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀθρώποις ἀπιστεῖν. Πάν γὰρ ἐγὼ τούναντιον ὄρω συμβεβηκός, εἰ γὰρ οὐ μὴ ταῖς ματαίαις δόξαις ἐπακολουθεῖν, ἀλλὰ ἐξ αὐτῶν, τὸ εὐκαίον τῶν πραγμάτων λαμβάνειν. Τὰ μὲν γὰρ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἅπαντα νέα, καὶ χθές καὶ πρόη, ὡς ἂν εἴποι τις, εὐρήσεις (39) γεγονότα· λέγω δὲ τὰς χτίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν καὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς· πάντων δὲ νεωτάτη σχεδὸν ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἡ περὶ τοῦ συγγράφειν τὰς ἱστορίας ἐπιμέλεια. Τὰ μέντοι παρ' Ἀθηναίων τε καὶ Καλιδαίους, καὶ Φοινίκην, (ἐὼ γὰρ νῦν ἡμᾶς ἐκείνους συγκαταλέγειν) αὐτοὶ δὴ ποιεῖν ὁμολογοῦσιν ἀρχαιοτάτην καὶ μονιμωτάτην ἔχειν τῆς μνήμης τὴν παράδοσιν. Καὶ γὰρ τόπους ἅπαντες οἰκοῦσιν ἤκιστα ταῖς ἐκ τοῦ περιέχοντος φθοραῖς ὑποκειμένους, καὶ πολλὴν ἐποίησαντο πρόνοιαν τοῦ μηδὲν ἀμνηστον τῶν παρ' αὐτοῖς πραττομένων παραλιπεῖν, ἀλλ' ἐν δημοσίαις ἀναγραφαῖς ὑπὸ τῶν σωφωτῶν ἀεὶ καθίστασθαι. Τὸν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπον μυρία μὲν κατέσχον φθοραὶ, ἐξαλείφουσαι τὴν μνήμην τῶν γεγονότων· ἀεὶ δὲ καινοὺς καθιστάμενοι βίους, τοῦ παντός ἐνόμιζον ἀρχεῖν ἕκαστος τὸν ὄψ' ἑαυτοῦ (40). Ὅψ' δὲ πῶν καὶ μολὶς ἔγνωσαν φύσιν γαρμαμάτων. Οἱ γὰρ ἀρχαιοτάτην αὐτῶν τὴν χρῆσιν εἶναι θέλοντες παρὰ Φοινίκων καὶ Κάδμου σεμνύνονται μαθεῖν.

(36) Σκάμμων. Clemens et Suidas Σκάμων. Itatiam Athenæus, lib. iv, ubi de Sicinnide, quod salationis genus erat, disputans, Σκάμων, inquit, ἐν πρώτῳ *Ἰωρ εὐρημάτων*. Cujus operis hic mentio est, tanquam Scamoni cum aliis plerisque communis.

(37) Ὁ Ἐφέσιος. Clemens, ὁ Ἐφέσιος. Legend. Ἐφέσιος. Sic enim apud Diogen. Laertium legitur; et Stephanus de urbis, Ἐφέσιος, inquit, πόλις ἐν

A memorant. Atossam Persarum olim reginam, epistoliarum conficiendarum auctorem fuisse tradit Hellenicus. Atque hæc omnia Scammon Mitylenæus, Theophrastus Ephesinus, Cydippus Mantinensis, necnon Antíphanes, Aristodemus, et Aristoteles, adeoque Philostephanus, et Strato Peripateticus, in suis *De rerum inventionis* libris, memorie profuderunt. Ex quibus pauca ista proferre placuit, quæ vim illam inventricem, vitæque cultricem humanæ, barbarorum ingenii insidentem, a quibus ipsi quoque Græci artes ac disciplinas hausserunt, certius comprobarent. Hæc totidem verbis Clemens primo *Stromateion*. Quibus tanti futurum existimo, nonnulla ex eo Josephi Hebræi opere insuper adjungere, quod *De Judæorum antiquitate* libris duobus elaboravit, ubi et juniores fuisse Græcos, et a barbaris acceptisse quamplurima, necnon inter sese pugnantia scripsisse demonstrat. Illa quippe 477 ad

B pleniorum quoque ac firmiter eorum, quæ adhuc

CAPUT VII.

Ex Josepho in eandem sententiam.

« Primum, inquit ille, vehementer eos mirari subit, qui de rebus antiquissimis, non aliis fidem quam Græcis hominibus habendam esse, nonnisi ab illis verum expectandum, proinde neque nobis, neque aliis quibuscunque credendum arbitrantur. Equidem hoc in genere secus omnino statuendum intelligo, si modo verum et rebus ipsis haurire potius, quam vanis et insulsis opinionibus inhærere malimus. Enimvero nova certe apud Græcos omnia, et ante unum, ut ita loquar, alterum diem existitisse reperias, urbium molitionem, excogitationem artium, legum perscriptionem. Omnium vero novissime ad scribandam historiam sese contulerunt. At vero Ægyptiis, Chaldæis, Phœnicibus (ne cum iis nostrates hoc loco numerem), vetustissimam atque constantissimam rerum suarum manere memoriam Græci fatentur ipsi. Etenim cum regionem incolunt omnium minime infesto cælo laborantem, tum diligentiam in eo singularem adhibuerunt, uti ne qui e rebus suis oblivione consepultum jaceret, sed potius omnia publicas in tabulas virorum sapientissimorum manibus referrentur. Contra vero tractum illum Græciæ universum, infinitorum morborum subinde depasta lues, rerum gestarum memoriam funditus abolevit, adeoque novo semper instituto vitæ curriculo, suum quoque sibi universæ principium et caput esse facile persuaserunt. Idem sero admodum, vixque tandem litterarum naturam didicere. Nam qui vetustissimum illarum usum

ἔλαβον, ἐξ ἧς Θεόφραστος Ἀριστοτέλους γνώριμος, καὶ διδάχος, τὸ ἐθνικὸν Ἐφέσιος, καὶ Ἐφεσίου.

(38) Πρῶτον οὖν. Josephus hæc habet lib. i *Cont. Apionem*, ipso statim initio, p. 1055, edit. Græco-Lat. Gelen.

(39) Εὐρήσεις. Melius, quam ut Joseph., εὐροι.

(40) Ὅψ' ἑαυτοῦ. Joseph., ἀψ' ἑαυτοῦ, ἐψ' ἑαυ-

esse volunt, eas illi sese a Phœnicibus atque a Cadmo accepisse gloriantur. Neque tamen quam aut in sacris, aut in publicis usquam monumentis, litterarum ullum ejus temporis exstare vestigium ostenderit, cum de illis ipse qui Trojanam expeditionem tanto post susceperat, dubitatum perditum quæsitumque sit, num litteris uterentur. Qua de re verior ea constantiorque sententia jam obtinet, ignoratum ab iis hodiernum illarum usum fuisse. Neque tu scriptum omnino apud Græcos ullum, cujus de fide modo constat, Homericæ poesi antiquius invenias. At enim post Trojana tempora natum esse nemo non fatetur: imo ne ab ipso quidem litteris suam illam poesin mandatam esse ferunt, sed posterorum memoria propagatam aliquandiu, variis ex cantilenis collectam demum et contextam fuisse, ac propterea tantum in ea vulgo discrepantiæ reperiri. Ergo qui ex illis ad scribendam historiam animum appulere, Cadmus, inquam, Milesius, et Acusilaus Argivus, ac si qui præterea nominantur, paulum admodum Persicam adversus Græcos expeditionem tempore anteverterunt. Ad hæc qui de rebus cœlestibus atque divinis primi apud eos philosophari cœperunt, ut Pherecydes Syrus, Pythagoras et Thales, illos et Ægyptiorum Chaldæorumque discipulos fuisse, nec nisi pauca scripsisse, ore omnes uno pronuntiant; atque illa Græci cum omnium vetustissima esse arbitrantur, tum vix etiam ab illis scripta fuisse credunt. Quis igitur vano stolidoque fastu Græcos laborare non videat, qui sibi et res antiquas tenere soli, et soli accuratam illarum integramque veritatem tradere videantur? Imo, quis non ex iisdem scriptoribus illud perfacite auferat, perspecti ab iis nihil exploratique conscriptum, sed tantum quantum asequi conjectura potuerint? Itaque scriptis suis alios passim alii reprehendunt, nec iisdem omnino de rebus longe diversa loqui crubescunt. Ego vero importunus et otiosus utique videar, si quibus id quam ipsi mihi notius est, percensere velim, quam in genealogiæ rationibus multa sint, in quibus Hellenicus ab Acusilao dissidet: quam apud Hesiodum Acusilaus multa castiget: quam sæpe mendacii reum Hellenicum Ephorus, Ephorum Timæus, Timæumque recentiores, denique Herodotum universi peragant. Neque vero aut de rebus Siculis eadem Timæus, quæ Antiochus, Philistus, et Callias, sentire voluit: aut in Atticarum, vel Argolicarum historia, qui genus idem scribendi susceperat, aliorum alii sensum mentemque secuti sunt. Quanquam quid ea persequi attinet, quæ per nrbes passim contingere, et angustioribus omnino regionibus continentur, cum in ipsa quoque Persicæ expeditione, ac rebus in ea gestis, lauda-

A Οὐ μὴν οὐδ' ἀπ' ἐκείνου (41) τοῦ χρόνου εὐνάτω τις ἂν δεῖξαι τὴν οὐκ ἐπιβεβηκυῖαν ἀναγραφὴν οὐτ' ἐν ἱεροῖς οὐτ' ἐν δημοσίοις ἀναθίμασιν· ὅπου γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπὶ Τροίας τοσοῦτος ὑστερον ἔτασι στρατευομένων πολλῆ γέγονεν ἀπορία καὶ ζήτησις, εἰ γράμμασιν ἐχρῶντο· καὶ τάληθες ἐπικρατεῖ μάλλον, περὶ τοῦ τῆν νῦν οὖσαν τῶν γραμμάτων ἔχουσαν ἐκείνου ἀγνοεῖν. Ὅμως δὲ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὐρίσκειται γράμματι τῆς Ὁμήρου ποιήσεως πρεσβύτερον· οὗτος δὲ καὶ τῶν Τρωϊκῶν ὑστερος φαίνεται γενόμενος. Καὶ φασιν οὐδὲ τοῦτον ἐν γράμμασι τῆν αὐτοῦ ποιήσιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευμένην, διὰ γραμμάτων (42) ὑστερον συντεθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς ἐν αὐτῇ σχεῖν τὰς διαφωνίας. Οἱ μὲντοι τὰς ἱστορίας ἐπιχειρήσαντες συγγράμειν παρ' αὐτοῖς, λέγου δὲ τοὺς περὶ Κρόνον τὸν Μιλήσιον, καὶ τὸν Ἀργεῖον Ἀκουσίλαον, καὶ μετὰ τούτων εἰ τινες ἄλλοι λέγονται γενέσθαι, βραχὺ τῆς τῶν Περσῶν ἐπὶ τῇ Ἑλλάδι διαστρατείας τῶ χρόνῳ προύλαβον. Ἄλλῃ μὴν καὶ τοὺς περὶ τῶν οὐρανίων τε παρ' Ἑλλησι καὶ θείων πρώτους φιλοσοφῆσαντας, οἷον Φερεκύδην τὸν Σύριον, καὶ Πυθαγόραν, καὶ Θάλητα, πάντες συμφώνως ὁμολογοῦσιν, Ἀλγυπτικῶν καὶ Χαλδαίων γενομένων μαθητὰς, αἵματα συγγράμειν καὶ ταῦτα τοῖς Ἑλλησιν εἶναι δοκεῖ πάντων ἀρχαιότατα, καὶ μάλιστα αὐτὰ πιστεύουσιν ὅτι ἐκείνων γράμματα. Πῶς οὖν οὐκ ἔστιν ἄλογον τετραψέσθαι τοὺς Ἑλληνας, ὡς μόνους ἐπισταμένους τὰρχαίαι, καὶ τῆν ἀλήθειαν περὶ αὐτῶν ἀκριβῶς παραδεδόντας; Ἡ τὶς οὐ παρὰ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων μάθει βαρῶς, ὅτι μὴδὲν εἰδότες βεβαίως συνέγραψαν, ἀλλ' ὡς ἕκαστοι περὶ τῶν πραγμάτων εἰκαστον; Πῶς γὰρ διὰ τῶν βιβλίων ἀλλήλους ἐλέγχουσιν καὶ τιναντώτατα περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν οὐκ ὀκνοῦσι. Περὶ τούτου δ' ἂν εἴην ἐγὼ, τοὺς ἐμοῦ μάλλον ἐπισταμένους διδάσκων, ὅσα μὲν Ἑλλάνικοις Ἀκουσίλαῳ περὶ τῶν γενεαλογικῶν διαπεφώνηκεν· ὅσα δὲ διορθοῦται τὸν Ἡσίοδον Ἀκουσίλαος· ἢ τίνα τρόπον Ἐφορος Ἑλλάνικον ἐν τοῖς πλείστοις ψευδόμενον ἐπιδείκνυσιν, Ἐφορον δὲ Τίμαιος, καὶ Τίμαιον οἱ μετ' ἐκείνων γενομένους, Ἡρόδοτον δὲ πάντας. Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν Σικελικῶν τοῖς περὶ Ἀντιόχου καὶ Φιλίστου, ἢ Καλλιῶν Τίμαιος συμφωνεῖν ἤξελεσεν· οὐδ' αὖ περὶ τῶν Ἀττικῶν οἱ τὰς Ἀπόλλιδας συγγραφότες, ἢ τὰς περὶ τῶν Ἀργολικῶν (43) οἱ τὰ περὶ Ἄργος ἱστοροῦντες ἀλλήλους ἔχολουθήκασι. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν κατὰ πόλεις, καὶ βραχυτέρων, ὅπου γὰρ περὶ τῆς Περσικῆς στρατείας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων οἱ δοκιμώτατοι διαπεφώνηκασι; Πολλὰ δὲ καὶ Θεουκιδίδης ὡς ψευδόμενος ὑπὸ τινων κατηγορεῖται, καίτοι δοκῶν ἀκριβεστάτην καθ' ἑαυτὸν ἱστορίαν συγγράμειν. Αἰτίαι δὲ τῆς τοιαύτης διαφωνίας πολλὰ μὲν ἴσως ἀν καὶ ἕτεραί τοῖς βουλομένοις ζητεῖν

(41) Ἄπ' ἐκείνου τ. χ. Malim ἐπ' ἐκείνου, cum Josepho: negat enim certum illius avi cognitionem publicis ex monumentis hauriri posse; non autem rerum tempore illo posteriorum.

(42) Διὰ γράμματα. Josephum secutus sum

apud quem legitur, ex τῶν ἡμαρτων, quæ vera lectio est.

(43) Ἡ τὰς περὶ τῶν Ἀργολ. Omnino τὰς illud acendum est, nec apud Joseph. legitur.

ἀναγραφέν· ἐγὼ δὲ εὐσι ταῖς ἐκτεθησομέναις αἰτίαις ἄν
 τὴν μεγίστην ἰσχυρὴν ἀναθήσομαι. Καὶ πρότερον γε
 ἐρῶ τὴν κυριωτέραν εἶναι μοι δοκοῦσαν. Τὸ γὰρ ἐξ-
 εασθῆναι (44) μὴ σπουδασθῆναι παρὰ τοῖς Ἕλλησι
 δημοσίᾳ γίνεσθαι τὰς περὶ τῶν ἐκάστοτε πραττο-
 μένων ἀναγραφὰς, τοῦτο μάλιστα διή και τὴν πλά-
 κην, καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σπεύδεσθαι τοῖς μετὰ
 ταῦτα βουλευθεῖσι περὶ τῶν παλαιῶν τι γράφειν
 παρῶσεν. Οὐ γὰρ μόνον παρὰ τοῖς ἄλλοις Ἕλλη-
 σιν ἠμελήθη τὰ περὶ τὰς ἀναγραφὰς, ἀλλ' οὐδὲ
 παρ' αὐτοῖς Ἀθηναίοις, οὓς αὐτόχθονας εἶναι λέγου-
 σι, καὶ παιδείας ἐπιμελεῖς, οὐδὲν τοιούτου εὐφρί-
 σκται γινόμενον· ἀλλὰ τῶν δημοσίων γραμμά-
 των ἀρχαιοτάτους εἶναι φασὶ τοὺς ὑπὸ Δράκοντος
 αἰσὶς περὶ τῶν φονικῶν γραφέντας νόμους, ὀλίγη
 πρότερον τῆς Πεισιστράτου τυραννίδος ἀνδρώπου
 γεγονότος. Περὶ μὲν γὰρ Ἀρχαῶν τι χρὴ λέγειν,
 ἀρχόντων ἀρχαιοτέτα· μάλιστα γὰρ οὕτοι καὶ μετὰ
 ταῦτα γράμμασιν ἐπαιδεύθησαν. Ἄτε δὲ τοῖνυν
 οὐδεμίαν προβεβλημένης ἀναγραφῆς, ἢ καὶ τοῖς
 μεθῆν βουλομένοις διδάξαι ἐμελλε, καὶ τοῖς ψευ-
 δομένοις ἐλέγξειν, ἢ πολλὴ πρὸς ἀλλήλους ἐγένε-
 το διαφωνία τοῖς συγγραφεῦσι. Δευτέραν δὲ πρὸς
 ταύτην θετέον ἐκείνην τὴν αἰτίαν. Οἱ γὰρ ἐπὶ τὸ
 γράφειν ὀρμησαντες οὐ περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐσπού-
 δησαν, καίτοι τοῦτο πρόχειρον αὐτοῖς ἔστιν ἀεὶ τὸ
 ἐπᾶγγελμα· λέγων δὲ δύναιεν ἐπεδεικνύντο· καὶ
 καὶ ὄντινα τρόπον ἐν τούτῳ παρευδοκίμησαι τοὺς
 ἄλλους ὑπελάμβανον, κατὰ τοῦτον ἠρόζοντο· τινὲς
 μὲν ἐπὶ τὸ μυθολογεῖν τραπόμενοι, τινὲς δὲ πρὸς
 χάριν, ἢ τὰς πόλεις, ἢ τοὺς βασιλεῖς ἐπαινούσας·
 ἄλλοι δὲ ἐπὶ τὸ κατηγορεῖν τῶν πράξεων, ἢ τῶν
 γεγραφῶτων ἐχώρησαν, εὐδοκίμησεν ἐν τούτῳ νομι-
 ζόντες. Ὅπως δὲ τὸ πάντων ἐναντιώτατον ἱστορίᾳ
 πρᾶττονος διατελοῦσι· τὴν μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστὶ
 τακτικῆρον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες τὰ
 αὐτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν· οἱ δὲ, εἰ μὴ τὰ
 αὐτὰ γράψαιεν ἑτέροις, οὕτως ἐνομίζοντο αὐτοῖς
 γινεσθαι πάντων ἀληθέστατοι. » Τοσαῦτα καὶ ὁ
 Ἰώσηπος. Εἴη δ' ἂν τῶν εἰρημένων ἐπισφράγισμα
 καὶ ἡ Διοδώρου μαρτυρία, ἣν ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς
 συναγωγῆς αὐτῷ Βιβλιοθηκῆς παραθήσομαι, οὕτως
 ἔχουσαν πρὸς λέξιν.

si de rebus iisdem eadem omnes pronuntient ac
 omnes veritatis opinione superatus putarunt, siab reliquis maxime dissiderent. » Hactenus etiam
 M. SERPENS. 480 Quorum omnium quoddam quasi sigillum esto Diodori testimonium, quod ex primo
 conflata ab eo Bibliothecæ proferemus. Sic enim ad

ussimorum scriptorum magna sit plerumque dis-
 sensio? Prorsus 479 ut ipse quoque Thucydes,
 licet accuratissimam temporum suorum historiam
 perscribere videatur, a nonnullis tamen erroris ac
 vanitatis arguitur. Cujus sane discidium, cum aliae
 fortassis plurimæ aliis in illud anquirentibus oc-
 currere possint, tum has præcipue duas summi
 momenti causas esse intelligo. Atque ut ab ea, quæ
 mihi potior videtur, incipiam, cum totum illud res-
 eas, quæ ubique fierent, publicas in tabulas refe-
 rendi studium a Græcis jam usque ab initio ne-
 glectum fuisset, id sane cum errori maxime viam
 apernit, tum iis etiam omnibus, qui de rebus anti-
 quioribus scribere cogitarent, licentiam obtulit
 impune mentiendi. Nec enim reliqua duotaxat Græco-
 rum natio hanc tabularum conficiendarum curam
 jacere permisit: sed ne apud Athenienses quidem,
 quos tamen et indigenas, et disciplinarum apprime
 studiosos esse ferunt, quidquam ejusmodi factum
 reperias: cum e publicis quidem litteris, antiquis-
 simas leges eas fuisse tradant, quas ipsis Draco de
 cæde tulit, homo qui nonnisi paulo ante Pisistrati
 tyrannidem luem asperaxet. Nam Arcadum memi-
 nisse quid attinet, qui cum de sua tantopere vetu-
 state gloriantur, vix tamen etiam post illa tempora
 litterarum informari cognitione cœperunt? Ita
 plane, cum vetustior commentarius nullus exstaret,
 qui vel docere discendi cupidus, vel mentientes
 arguere posset, maxima est scriptores inter excitata
 dissenio. Cui tu cæsus alteram hab adjungas
 licet. Qui enim ad scribendum sese contulerunt, ii
 non veritatis utique studio ducebantur, licet hoc
 profiteri soleant passim omnibus tralatiitumque
 sit: sed vim orationis unam ostendebant, atque ita
 quo se quisque genere alios superatum esse maxime
 confidebat, in eo elaborabat plurimum. Ergo alii
 fabulas texere, alii civitatum aut regum benevo-
 lentiam et gratiam laudationibus eblandiri cœpe-
 runt: nonnulli res ipsas, aut illarum scriptores
 carpere ac vituperare maluerunt, quod in eo sese
 facilius excellere posse sperarent. Cæterum isti cum
 historię legibus omnino pugnant. Cum enim eo
 potissimum argumento historię veritas comprobetur,
 scribatur; ita sese demum isti maxime reliquos

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

*Ἐτι περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Διοδώρου.

« Τούτων δ' ἑμὴν (45) διεκκρινημένον, ῥητέον ὅσοι
 τῶν παρ' Ἕλλησι δεδοξαζόμενων ἐπὶ συνέσει καὶ
 παιδείᾳ παρέβαλον εἰς Αἴγυπτον ἐν τοῖς ἀρχαίοις
 χρόνοις, ἵνα τῶν ἐνταῦθα νομίμων καὶ παιδείας με-
 τάχωσιν. Οἱ γὰρ ἱερεῖς τῶν Αἴγυπτίων ἱστοροῦσιν
 ἐκ τῶν ἀναγραφῶν τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις παρα-
 βαλεῖν πρὸς ἑαυτοὺς Ὑρφέα τε καὶ Μουσαῖον, καὶ

(44) Ἐξεασθῆναι. Corrigenendum ex Josepho est:
 ἐξ ἀρχῆς.

D

CAPUT VIII.

Ex Diodoro in eandem sententiam.

« His, inquit, a nobis diligenter enucleatis, osten-
 dendum nobis est, quam multi Græcorum non mi-
 nus prudentia, quam eruditione præstantes, in
 Ægyptum olim profecti sint, ut ejus populi mores
 doctrinæque genus cognoscerent. Enimvero sacer-
 dotes Ægyptii sacrorum librorum auctoritate con-
 firmant, ad suos Orpheum aliquando, Musæum,

(45) Τούτων δ' ἑμὴν. Diodori locus est ex lit.
 Biblioth., pag. 86, edit. Græco-Lat.

Μελποδὲμ, ἀκ Δαδάλου, καὶ Ἄχιλλου καὶ Ἡμερουμ ποιητῶν, Λυκούργου Σπάρτιου, Σολωνὲμ Ἀθηνιῶν, Πλάτωνεμ φιλοσοφῶν, Πυθαγόρου Σαμίου, Εὐδοξοῦ μαθηματικῶν, Δημοκρίτου Ἀβδηρῶν, καὶ Ἄνοιου Χίου. Quorum illi monumenta quædam etiamnum representant, aliorum quidem imagines, aliorum vero, partim loca, partim opera quædam ipsorum cognomentis insignia. Quinetiam ex singulari cujusque ac proprio doctrinæ genere id ipsum manifeste colligunt, dum eos, quidquid tantum ipsis apud Græcos admirationis peperit, id totum ex Ægypto deportasse demonstrant. Quippe, Orpheum enim partem mysticorum sacerdotum maximam, quæque de ipsius errore orgia celebrantur, ac totam illam inferorum fabulam ab Ægyptiis derivasse. Nam et Osiridis religionem, illas ipsas esse, quas Baccho attribuit, et Isis idem Cererisque cultum affinitatem esse permagnam, adeoque solam nominum mutationem interesse. Quod autem et impiorum apud inferos supplicia, et prava piorum atrocissima, et ficticia illas passimque vulgatas mortuorum umbras invexerit, in iis omnibus solemus in funeribus Ægyptiorum ritus imitatum fuisse. Nam veteri Ægyptiorum instituto, Mercurium illum dedecentis animalibus præpositum, Apidis corpus, ubi ad certum usque locum perduxerit, tum nescio cui dimidii Cerberi larvam induto tradere solitum. Id Orpheus cum Græcis hominibus indicasset, Homerum ejus

Μελάμποδα, καὶ Δαίδαλον, πρὸς δὲ τοῦτους Ὅμηρον τε τὸν ποιητὴν, καὶ Λυκούργον τὸν Σπάρτιαν· ἔτι δὲ Σόλιωνα τὸν Ἀθηναῖον, καὶ Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον. Ἐλθεῖν δὲ καὶ Πυθαγόραν τὸν Σάμιον, καὶ τὸν μαθηματικὸν Εὐδόξον, ἔτι δὲ καὶ Ἀνόμοκρον τὸν Ἀβδηρῆντιν, καὶ Ἄνοιον τὸν Χίον. Πάντων δὲ τούτων σημεῖα δεκνύουσι, τῶν μὲν, εἰκόνας, τῶν δὲ τόπων ἢ κατασκευασμάτων (46) ὁμοιότητος προσηγορίας. Ἐκ τε τῆς ἐκάστης ζηλωθείσης παιδείας ἀποδείξεις φέρουσι, συνιστάντες ἐξ Ἀιγύπτου μετενηγοχναίε πάντα, δι' ὧν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἔθασμάσθησαν. Ὑπόφα μὲν γὰρ τῶν μυστικῶν τελετῶν τὰ πλεῖστα, καὶ τὰ περὶ τὴν ἑαυτοῦ πλάνην (47) ὄργαζόμενα, καὶ τὴν τῶν ἐν ἄθου μυθοποιαν, παρ' Αἰγυπτίων ἀπενέγκασθαι. Τὴν μὲν γὰρ Ὀσίριδος τελετὴν τῆ Διονυσίου τὴν αὐτὴν εἶναι· τὴν δὲ τῆς Ἰσιδος τῆς τῆς Δήμητρος ὁμοιωτῆν ὑπάρχειν, τῶν ἐν ἄθου μύθων ἀνάλογον ἐνηλλαγμένον· τὰς δὲ ἀθεσίων ἐν ἄθου τιμωρίας, καὶ τοὺς τῶν εὐσεβῶν λειμῶνας, καὶ τὰς παρὰ τοῖς πολλοῖς εἰδωλοποιίας ἀναπειλασμένας παρεισαγαγεῖν, μνησάμενον τὰ περὶ τὰς ταφὰς τὰς παρ' Αἰγυπτίων. Τὸν μὲν γὰρ ψυχοπομπὴν Ἑρμῆν, κατὰ τὸ καλαῖον νόμιμον παρ' Αἰγυπτίους, ἀναγαγόντα τοῦ Ἀπίδος τὸ σῶμα μέχρι τινός, παραδίδουσι τῷ περικειμένῳ τὴν τοῦ Κερβερού περιτομήν. Τοῦ δὲ Ὑρφέως τοῦτο καταδείξαντος παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν Ὅμηρον ἀκολούθως τοῦτω θείναι κατὰ τὴν ποίησιν cum Græcis hominibus indicasset, Homerum ejus

481 Heroumque animas Cylleniis evocat Hermes; Uirgam dextra gerit. »

Tum aliis eandem in rem commemoratis, ita prosequitur: Melampodem quoque ferunt, stasas solemnesque Græcorum in sacris Bacchi caeremonias, cum iis quæ vel de Saturno, vel de commisso cum Titauibus certamine, vel omnino de univium suorum casibus fabulantur, ex Ægypto transtulisse. At vero Dædalum ejus labyrinthi flexiones imitatum esse, qui a Mendete, ut nonnulli tradunt, vel ut aliis placet, a Mari rege, multis antequam Miuos regnaret annis, ædificatus, ad hodiernum usque diem visitur. Quinetiam idem artis ingenium in antiquis Ægyptiorum siguis etiamnum apparere, quo Dædali apud Græcos statuæ commendantur: eundem, quod elegantissimum apud Memphis Vulcani templi vestibulum admirabili artificio construxisset, Iguæam in eodem templo statuum suis ipsis manibus elaboratam; imo divinos etiam honores, ob singularem artis excellentiam, qua et magnum sibi nomen confecerat, et nova pleraque excogilaverat,

(46) Τόπων ἢ κατασκευασμ. Interpres Diodori, desumptas a locis aut operibus appellations. Rectius visum est, partim loca, partim opera quædam, ipsorum cognominis insignia. Quomodo enim in Ægypto, Græcorum philosophorum appellations ostenderent, a locis operibusve desumptas? Facile autem, et loca quædam, et opera ipsorum cognomentis insignia ostendere potuerunt: cum ibi et perditia versali essent, et nonnulla industriz suæ monumenta reliquissent. Huc autem pertinet illud Strabonis, lib. xvii: Ἐκεῖ οὖν (de Ægypto loquitur)

Ἑρμῆς δὲ ψυχὰς Κυλλήνιος ἔδεκαλεῖτο Ἄνδρῶν ἡρώων· ἔχε δὲ βῆθρον μετὰ χειρῶν (48).»

Ἔτα πάλιν προσδῶ ἐπιλέγει· «Μελάμποδα (49) δὲ φασὶ μετενηγοχναίε ἐξ Αἰγύπτου τὰ Διονυσίου νομιζόμενα τελεσθῆαι παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν, καὶ τὰ περὶ Κρόνου μυθολογούμενα, καὶ τὰ περὶ τῆς Τυτανομαχίας, καὶ τὸ σύνολον τὴν περὶ τὰ πάθη τῶν θεῶν ἱστορίαν. Τὸν δὲ Δαίδαλον λέγουσιν ἀπομυθήσασθαι τὴν τοῦ λαβυρίνθου πλάνην, τὸ διαμένοντος μὲν μέχρι τοῦ νῦν καιροῦ, οἰκοδομηθέντος δὲ, ὡς μὲν τινὲς φασιν, ὑπὸ Μένδητος· ὡς δ' ἔτι φασιν, ὑπὸ Μάρου τοῦ βασιλέως, πολλοὺς ἔπειτα πρότερον τῆς Μίνου βασιλείας· τὸν τε βυθὸν τῶν ἀρχαίων κατ' Αἰγυπτίαν ἀνδριάντων τὸν αὐτὸν εἶναι τοῖς ὑπὸ Δαίδαλου κατασκευασθεῖσι παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν. Τὸ δὲ κάλλιστον πρότυπον ἐν Μέμφιδι τοῦ Ἱεραίου τοῦ Δαίδαλου ἀρχιτεκτονῆσαι, καὶ θαυμασθέντα, τυχεῖν εἰκόνας ἑλπίης κατὰ τὸ προσηγορημένον ἱερὸν, ταῖς ἰδίαις χειρῶν δεξιμοιργημένης· πέρας δὲ διὰ τὴν εὐφυλίαν ἀξιώθεντα μεγάλης δόξης, καὶ πολλὰ προσεξευρόντα, τυχεῖν ἰσοθέων τιμῶν. Κατὰ γὰρ μίαν τῶν πρὸς τῆ Μέμφιδος εἰκότων οἷ τε τῶν ἱερῶν οἶκοι, καὶ Πλάτωνος, καὶ Εὐδόξου διατρεβαί.

(47) Τὴν ἑαυτοῦ πλάνην. Mallet in autō plān. Id est, τὴν ἐπ' αὐτοῦ πεποιτημένην.

(48) Μετὰ χειρῶν. Post hæc verba, sequitur apud Diodorum locus, ut in re fabulosa, permissignis, ad eum fontem indicandum, unde Homerus, alique deinceps poetæ τὰ πρὸς τὴν νεκρίαν βασίσε vi-deantur.

(49) Μελάμποδα. Diodor., pag. 87.

ριδι νήσων, ἔτι καὶ νῦν ἱερὸν εἶναι Δαυιδάου, τιμώ-
μενον ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν. Τῆς δ' Ὀμήρου παρουσίας
ἔλλα τε σημεῖα φέρουσι, καὶ μέγιστα τὴν τῆς Ἐλέ-
νης γενομένην παρὰ Μενελάου Τηλεμάχῳ φαρμα-
κείαν, καὶ λήθην τῶν συμβεβηκότων κακῶν. Τὸ γὰρ
νηπενθὲς (50) φάρμακον, ὃ λαβεῖν φησιν ὁ ποιη-
τὴν τὴν Ἐλένην, ἐκ τῶν Αἰγυπτίων (51) παρὰ τῆς
Πολυδάμνης (52), τῆς Θῆνος γυναικὸς, ἀκριδῶς ἐξ-
ηλεκτῶς φαίνεται. Ἐτι γὰρ καὶ νῦν τὰς ἐν ταύτῃ
γυναϊκας χρῆσθαι τῇ προειρημένῃ δυνάμει λέγουσι,
καὶ παρὰ μόναις ταῖς Διοσπολίταισι ἐκ παλαιῶν
χρόνων ἐργῆς καὶ λύτης φάρμακον εὐρησθαι φασί·
τὰς δὲ Θήβας καὶ Διοσπολιν τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν·
τὴν τε Ἀφροδίτην ὀνομάζουσα παρὰ τοῖς ἐγγυ-
ρῶσι Χρυσὴ ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως· καὶ πεδίον
εἶναι καλούμενον Χρυσῆς Ἀφροδίτης παρὰ τὴν ὀνο-
μαζομένην Μώμεφριν (53)· τὰ τε περὶ τὸν Δία
καὶ τὴν Ἥραν μυθολογούμενα περὶ τῆς συνουσίας
καὶ τὴν εἰς Αἰθιοπίας ἐκδημίαν, ἐκείθεν αὐτὴν με-
τανεγκεῖν. Κατ' ἐνιαυτὸν γὰρ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις
τὸν νεῦν τοῦ Διὸς περαιοῦσθαι τὸν ποταμὸν εἰς τὴν
Λιβύην, καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς πάλιν ἐπιστρέφειν,
ὡς ἐξ Αἰθιοπίας τοῦ θεοῦ παρόντος, ἐπὶ τε συ-
νοσίαν τῶν θεῶν τούτων, ἐν ταῖς πανηγυρῆσει τῶν
κατὰ ἀνακομιζομένων ἀμφοτέρων εἰς ἄρος ἄνθεισι
παντοῖος ὑπὸ τῶν ἱερῶν κατατεταμένον (54). Καὶ
Λυκοῦργον δὲ, καὶ Πλάτωνα, καὶ Σίλωνα, πολλὰ τῶν
ἐξ Αἰγύπτου νομίμων εἰς τὰς ἑαυτῶν κατατάξαι νομο-
θεσίας. Πυθαγόραν τε τὰ κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον, καὶ
τὰ κατὰ γεωμετρίαν θεωρήματα, καὶ τὰ περὶ τοὺς
ἀριθμοὺς, ἔτι δὲ τὴν εἰς πᾶν ζῶον τῆς ψυχῆς μετα-
βολὴν μαθεῖν παρ' Αἰγυπτίων. Ὑπολαμβάνουσι δὲ
καὶ Δημόκριτον παρ' αὐτοῖς ἐστὶ διατρέφαι πέντε,
καὶ πολλὰ διδασκῆναι τῶν κατὰ ἀστρολογίαν· τὸν τε
Ὀνοπίδην (55) ὁμοίως συνδιαιτάρμενα τοῖς ἱερῶσι
καὶ ἀστρολόγοις, μαθεῖν ἄλλα τε καὶ μέγιστα τὸν
ἱλιακὸν κύκλον, ὡς λοξὴν μὲν ἔχει τὴν πορείαν, ἐν-
αντίαν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀστροῖς τὴν φοράν ποιεῖται.
Παραπλησίως δὲ καὶ τὸν Εὐδοξον (56) ἀστρολογῆ-

A consecutum fuisse. Siquidem in una quadam
ex his, quæ Memphi vicinæ sunt, insulis, bodieque
Dædali templum exstare maxima Insularum reli-
gione celebratum. Jam ibidem Homerum quoque
versatum esse, cum aliis argumentis efficiunt, tum
ex illo pharmaci genere arguunt, quo apud Mene-
lamna Helena omnem Telemacho superiorum malo-
rum abstersit excussitque memoriam. Et sane phar-
macum illud poeta, quod nepenthes, quasi ab omni
dolore vacuum nominat, quodque Helenam a Poly-
damna Thonis uxore acceptum, Thebis Ægyptiis
asportasse commemorat, admodum exploratum ha-
buisset videtur. Nam illic mulieres etiamnum ea vi
ac facultate præditas esse, nec nisi apud Diospoli-
tanas prærens illud iracundie dolorisque remedium
jam ab ultimis usque temporibus repperit fuisse
tradunt Thebas porro atque Diospolin, unam et
eamdem urbem esse. Necnon Venerem ab indige-
nis, Auream, pervetusto quodam more, nuncupari,
adeoque campum aliquem propter Momemphim esse,
qui Veneris Aureæ campus appelletur. Præterea
quæ de Jovis Junionisque congressu, sicut in Æthio-
pian profectioe labulatur, indidem ipsum haussis-
se. Jovis enim ædem quotannis apud Ægyptios per
482 Æthiopyam in Libyam deferri, unde post aliquot
dies, quasi reverso ex Æthiopia numine revehatur.
Utriusque vero Dei conjunctionem ex ὄφουδι
occasione sumpsisse, quod in publicis totius po-
puli festis, in montem quemdam a sacerdotibus om-
ni florum genere consperso ædes utraq; deferatur.
Ad hæc Lycurgum, Platonem, ac Solonem, permuta-
ta ex Ægyptiorum institutis in legum suarum ta-
bularum retulisse: Pythagoram sacri sermonis arcana,
cum geometriæ principis, numerandi arte, et ani-
morum in quælibet animantium genera migratione,
ab Ægyptiis accepisse. Democritum etiam annos
apud se quinque versatum, ac pluribus astrologiæ
præceptis eruditum fuisse arbitrantur: Æonopidem-
que similiter ex frequenti sacerdotum consuetudine,

(50) Τὸ γὰρ νηπενθὲς. Consule *Odys.* Δ',
v. 220, ubi Homerus ita copiose.

(51) Ἐκ τῶν Αἰγυπτίων. Adde Θηῶν, ex Dio-
doro, quæ paulo post appellatur.

(52) Τῆς Πολυδάμνης. Diodorus et manuscr.,
Πολυμήστης. Sed Homerus favet Eusebio:

Τῶς Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιδεντα,
Ἐσθλά τὰ οἱ Πολύδαμνα πόρετ' ἑὸς παράκοιτις
Αἰγυπτίη, κ. τ. λ.

Favet et Justin. Martyr in *Parænet.*, pag. 20: Τὸ
νηπενθὲς, ἄγρον τε, κακίων ἐπιληθὲς ἀπάντων φάρ-
μακον, ἢ Ἐλένη λαβοῦσα παρὰ τῆς Θέονος γυναικὸς
Πολυδάμνης, εἰς τὴν Σπάρτην ἐκόμισεν.

(53) Μώμεφριν. Diodor. Μέμφριν. Sed vitiose,
opino. Primum enim, cur adderet ὀνομαζομένην,
quæ Memphis jam sæpius ante nominatur? Deinde
notior illa Memphis, quam ut illam προσθήκην de-
sideraret. Postremo, nec geographi Momemphim igno-
raverunt. Stephanus, Μώμεφρις πόλις Αἰγύπτου,
unde Μώμεφρίτης νόμος. Diodorus ipse, pag. 60,
de Psammithico, Ἐνέκησε περὶ τὴν πόλιν ὀνομαζο-
μένην Μώμεφριν. Strabo, lib. xvii, post Γυνακοπι-
λίταν μνησθεῖσαν, Ἐφεξῆς δὲ Μώμεφρις, καὶ
Μώμεφρίτης νόμος. Aureæ quidem Veneris non me-

minit, sed tamen Venerem a Momemphitis præci-
pue cultam esse tradit. At Justin. Martyr., loco jam
citato: Καὶ χρυσὴν δὲ Ἀφροδίτην, inquit, ὀνόμασεν
ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἱστορίας, ἔγω γὰρ καὶ τέμνομαι
Χρυσῆς Ἀφροδίτης ἐν Αἰγύπτῳ λεγόμενον, καὶ πε-
δίον Χρυσῆς Ἀφροδίτης ὀνομαζόμενον. Ejusd. urbis
mentio est apud Herodot. l. lib. ii.

(54) Κατεστρωμένον. Diodorus καταστρωμένον,
quod malo tametsi alterum non improbo.

(55) Ὀνοπίδην. Æonopidem Chium intelligit, do
quo Ælianus, *Var. Histor.* lib. x, cap. 7: Ὀνοπίδης
ὁ Χίος, inquit, ἀστρολόγος, ἀνήθην ἐν Ὀλυμπίῳ
τὸ χαλκῶν γραμματέων, ἐγγράφας ἐν αὐτῷ τὴν
ἀστρολογίαν τῶν ἐνὸς δεινῶν ἐξήκοντα ἔτων, φη-
σας τὸν μὲγαν ἐνιαυτὸν εἶναι τοῦτον.

(56) Εὐδοξορ. Æschinus filium, patria Cnidium,
Platonis audientem, atque, ut Tullius, lib. ii *De di-
vinat.*, loquitur, in astrologia, iudicio dicitissimo-
rum hominum, facile principem. Ejus votum Dio-
gen. Laertius lib. viii conscripsit. Multi de eo
multa, præcipueque Plutarcho variis in locis.
Ἐνδοξος, pro Εὐδοξος, ob summam nominis celebri-
tatem cogominatus est. Profectus in Ægyptum,
cum Chrypsino Medico, ut Diogenes tradit: at
Strabo, lib. xvii: Συναπέθη γὰρ δὴ, inquit, τῷ

cum alia pleraque, tum solis maxime conversionem didicisse, utque obliquum et flexuosum cursum iustitiat, ac motu reliquis sideribus contrario rapiatur. Eudoxum quoque post navatam apud se astrologie operam, quod multa deinde summæ utilitatis ac fructus cum Græcis hominibus communicasset, laudem sibi maximam peperisse. Postremo quotquot e priscis fictoribus in hominum ore plurimum et existimatione versati sunt, Ægyptium frequentasse omnes, atque inter alios Teraclem, ac Theodorum, ambo Rhæci filios, qui Samiis illud Apollinis Pythii simulacrum perfecerunt. » Huc usque Diodorus. Quam mihi disputationem, superioribus testimoniis abunde illustratam, hoc demum loco terminare libet. Ac desuam isti porro nos temeritatis arguere, quod veræ pietatis studio, Græciæ sapientum philosophorumque doctores, barbaros, inquam, illos, (si barbari tamen Hebræi sunt), consulere voluerimus ipsi quoque. Deinceps quibus ipsi temporibus, Moyses puta, cæterique post eum prophætæ claruerint, excutiendum erit; cum is, qui de viris inter omnes eruditionis ac sapientiæ laude præstantibus sermonem instituat, rem ad suscepti argumenti rationes longe præcipuum facturus videatur, si de illorum antiquitate certi prius aliquid exploratice constituat. Nam ita demum, si quando cum Hebræorum prophetis atque theologis Græci consentiant, sine ulla dubitatione intelligas, utros credibile sit aliorum mutuari sententias, antiquioresve juniorum, id est Græcorum Hebræos, barbarosque philosophorum, quorum illi ne vocem quidem audire potuerint: 483 an, quod longe vero similis est, juniores antiquiorum, adeoque Græcos illos, qui tam curiosæ gentium plurimarum instituta scrutati sunt, ne scripta quidem Hebræorum, quæ Græcam in linguam fuerint tanto ante conversa, latuisse.

CAPUT IX.

De Moysis et prophetarum Hebræorum antiquitate.

Ac Moysis quidem et prophetarum eo posteriorum antiquitatem, suis in operibus alii complures diligenter admodum ac studiose comprobant et contestantur reliquerunt, ex quibus pauca quædam paulo post subjiciam. Sed tamen prius novam ipse viam insistens, cæterisque jam tritæ dissimilem, quæ sequitur rationem ac methodum inire decrevi. Cum Servatoris nostri natalem omnium consensu, in Augusti imperatoris tempora lucidisse, Christum vero circa decimum quintum Tiberii Cæsaris annum proselinandi Evangelii initium fecisse constat: si quis ab eodem annorum summam ita colli-

πλάτους ὁ Ἐυδοξος, δειῦρο (de Ægypto loquitur) καὶ συνδιέτριψαν τοῖς ἱερῶσιν ἐκείνῳ ἐνταῦθα τρισκαίδεκα ἔτη, ὡς εἰρηται τισι. Consule Petavium nostrum, lib. II, cap. 5 et 6, ximii operis *De doctrina temporum*, ubi Scaliger de Eudoxo, deque ejus octaeteride somnia dissipantur.

(57) *Ἡρακλέα καὶ Θεόδωρον*. Diodor., *Ἡρακλέα*, καὶ Θεόδ., quæ vera lectio est. Sed addenda quæ subdit eo loco historicus, ad illud Apollinis signum pertinentia. Τοῦ ἀγάλματος, inquit, ἐν Σάμῳ μὲν, ὅπῃ Ἡρακλέους ἱστορεῖται τὸ ἥμισυ δημιουργηθῆναι· κατὰ δὲ τὴν Ἐφεσον, ὅπῃ τὸ ἄλλο μέρος Θεοδώρου τὸ ἕτερον μέρος συντελεσθῆναι· συντεθέντα δὲ πρὸς ἄλλα τὰ μέρη, συμφωνεῖν οὕτως, ὥστε δοκεῖν ὑπ'

παντα παρ' αὐτοῖς, καὶ πολλὰ τῶν χρησίμων εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκδόντα, τυχεῖν τῆς ἀξιολόγου δόξης. Πάντων δὲ τῶν παλαιῶν ἀγαλιματοποιῶν τοὺς μάλιστα διωνομασμένους διατετριμένους παρ' αὐτοῖς, Ἡρακλέα καὶ Θεόδωρον (57), τοὺς Φοῖνον μὲν οὖν, κατασκευάσαντας δὲ τοὺς Σαμίους τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθίου ἔζανον. Ὁ τοσαῦτα δὲ καὶ Διδώρος. Ἄλλ' οὕτως μὲν ὁ λόγος, ὡδὲ πως ἀποδεδειγμένους, ἐνταῦθα μοι εἰληγέτω τέλος. Ὅθ' δεῖ δὴ λοιπὴν ἀόλιγας ἡμῶν κατηγορεῖν, εἰ δὴ τῶν τῶν σοφῶν Ἕλλήνων, καὶ αὐτῶν γε τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσόφων διδασκάλους, τοὺς βαρβάρους λέγω, πῶθ' τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας καὶ αὐτοὶ μετρίθωμεν, εἰ γε βάρβαροι Ἕβραιοί· ὧν τοὺς χρόνους, καθ' ὅς ἤρμασαν Μωϋσῆς τε καὶ οἱ μετὰ Μωϋσέα προφῆται, εὐ ἂν ἔχοι διελεῖν· ἐπεὶ καὶ τοῦτ' ἂν εἴη ἐν τι τῶν μάλιστα συνεκτικωτάτων τῆ προκειμένην πραγμάτων, τὸ μέλλοντας τῶν παρὰ τοῖς ἀνδράσι λογίῳ ἐπάπτεσθαι, προδιαλεβῆναι περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν· ἴν', εἰ φανεῖν τοῖς Ἕβραϊοῖς προφῆταις τε καὶ θεολόγοις οἱ παρ' Ἕλλησιν ὁμοδοξῶντες, μηκρῆ ἀμυθάλας, τίνας ἦν εἰκὸς τὰ παρὰ τῶν ἀναλέξασθαι· πότερα τοὺς πρεσβυτέρους τὰ τῶν νέων, Ἕβραίων τε τὰ Ἕλλήνων, καὶ βαρβάρους τὸ φιλοσόφων, ὧν οὐδὲ τῆς ὁπῆς εἰκὸς ἐπατεῖν· ἢ ἕτεραι καὶ ἄλλοι εἰκὸς, τοὺς νέους τὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τοὺς τὰ πλείστα τῶν ἐθνῶν περιετριγασμένους; Ἕλληνας, καὶ τὰ Ἕβραϊοῖς μὴ ἀγνωστοί, ἀρχῆθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα φωνῆν μεταθεσθαι μένα.

barbarosque philosophorum, quorum illi ne vocem quidem audire potuerint: 483 an, quod longe vero similis est, juniores antiquiorum, adeoque Græcos illos, qui tam curiosæ gentium plurimarum instituta scrutati sunt, ne scripta quidem Hebræorum, quæ Græcam in linguam fuerint tanto ante conversa, latuisse.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τῆς ἀρχαιότητος Μωϋσεως, καὶ τῶν παρ' Ἑβραίων προφητῶν.

Μωϋσεὺς πέρι, καὶ τῆς τῶν μετ' αὐτὸν προφητῶν ἀρχαιότητος, πλείστοι μὲν ἄλλοι διὰ σπουδῆς τὴν ἀπόδειξιν ἐν οικείῳ καταθέλληται συγγράμμασιν, ἀφ' ὧν αὐτίκα μάλ' αὐτὰ μικρὰ ἔσται παραθήσομαι· κατὰ δὲ καινότεραν παρὰ τοὺς εἰρημένους ἑδούσας, ταύτῃ χρῆσομαι τῇ μεθόδῳ. Συντεροῦντων ὁμολογουμένων τῶν χρόνων Ἀδωγούστου Ῥωμαίων αυτοκράτορος καὶ τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν γενέσεως, ἀρχῆν τε τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ποιησάμενος κατὰ τὸ παντικαίδεκατον ἔτος Τιβερίου Καίσαρος, εἰ τις ἀπὸ τούτου συναγαγεῖν ἐθέλοι τὸν τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν, προῖον ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους, τοὺς μέχρι Δ-

ἐνὸς τὸ πᾶν σῶμα κατασκευάσθαι. Τοῦτο δὲ γένος τῆς ἐργασίας, παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησι μηδαμῶς ἐπιτρέψεσθαι, παρὰ δὲ τοῖς Ἀγνυτικοῖς μάλιστα συνετελεσθαι. Hæc Diodorus. At Pausanias Theodorum illum, Telecis non fratrem, sed filium vocat. Sic enim ille in *Arcadicis*, pag. 248: Ἀτέγαν δὲ χαλκῶν πρώτος, καὶ ἀγάλματα ἔγνωσαντο, Ῥοικός τε Φαίλου, καὶ Θεόδωρος Ἡρακλέους, Σάμιου. Tum de Theodoro nominatim: Θεοδώρου δὲ ἔργον ἦν καὶ ἐπὶ τοῦ λθου τῆς σμαργάνου σφραγῆς, ἦν Πολυκράτης ὁ Σάμου τυραννήσας ἐφόρος. Similia scribit in *Phocis*, extremo lib., nisi quod Rhæci patrem Phileum, non Phizeum, ut in *Arcadicis* nominat: licet interpres Φιλᾶου utrolique legitit.

ραίου τοῦ Περσῶν βασιλέως, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀνανεώσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεῦ, ἢ γέγονε μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπιπόνου τοῦ Ἰουδαίου ἔθνους· εὖρος ἂν ἀπὸ Τιβεριῶν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔτος Δαρείου ἔτη φημί'. Δαρείου μὲν γὰρ τὸ δεύτερον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 58' Ὀλυμπιάδος· κατανεῖ· Τιβεριῶν δὲ τὸ πεντακαίδέκατον τῆς Ῥωμαίων βασιλείας κατὰ τὸ δ' τῆς σγ' Ὀλυμπιάδος συμπίπτει. Γίνονται τοίνυν αἱ μεταξὺ Δαρείου τοῦ Πέρσου, καὶ Τιβεριῶν τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως Ὀλυμπιάδες ρλζ', αἱ συνάγουσι χρόνον ἐτῶν φημί', τετραετίας τῆ' Ὀλυμπιάδι λογιζομένης. Ἐπει δὲ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος Δαρείου τὸ ἑβδομηκοστὸν ὑπέργε τῆς ἑρημίας τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεῦ, καθὼς δὲ τῆς Ἑβραίων ἱστορίας πρώτησι, κἀνεῦθεν πάλιν ἀναεργεθῆναι, ἀπὸ μὲν τοῦ δευτέρου ἔτους Δαρείου ἐπὶ τὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα ἔτη συνάγουσι' ἂν σγς'. Ὀλυμπιάδες 58' τοσαῦτα δ' ἂν εὖροις τὰ ἀπὸ τοῦ ὑστάτου ἔτους τῆς ἑρημίας τοῦ θηλωθέντος ἱεροῦ ἐπὶ τὸ ν' ἔτος Ὀξίου τοῦ τῶν Ἰουδαίων βασιλέως ἀνιῶν, καθ' ὃν προσήκτων Ἡσαΐας καὶ Ἰακώβ, ὅσοι τε τοῖτοις γεγόναισι σύγγραφοι· ὥστ' εἶναι τὴν πρώτην καθ' Ἑλληνας Ὀλυμπιάδα συνδρομον τῷ προσήκτι Ἡσαΐα καὶ τοῖς τῶτου συγγραφοῖς. Πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ τοὺς ἐμπροσθεν ἀνιῶν χρόνους, μέχρι τῆς Ἰαίου ἀλώσεως εὐρήσεις ἔτη συγκαταλιπούμενα υἱ', ὡς αἱ παρ' Ἑλλήσι τῶν χρόνων ἀναγραφὰς περιέχουσι. Καὶ καθ' Ἑβραίους, ἀπὸ πεντηκοστῆς ἔτους Ὀξίου τοῦ Ἰουδαίων βασιλέως ἀνιῶν ἐπὶ τὸ τρίτον ἔτος Λαβδῶν παρ' Ἑβραίοις γενομένου κρητοῦ, τὸν ἴσον συνάξει ἀριθμὸν ἐτῶν υἱ' ὥστ' εἶναι τὴν Ἰαίου ἀλώσειν κατὰ τοὺς Λαβδῶν τοῦ κρητοῦ χρόνους, ἐπὶ ἔτεσι πρότερον ἢ Σαμψῶν δεῖται Ἑβραίων, ὃν κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἀλικὴν ἀνυπόστατον γενέσθαι φασιν, εὐκότα τῷ βωμῶν παρ' Ἑλλήσι Ἡρακλεῖ. Καὶ ἐνεῦθεν δὲ ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω βαδίζων, ἐν ταῦτῳ τε συναγαγῶν ἀριθμὸν ἐτῶν υἱ', εὖροις ἂν κατὰ μὲν Ἑβραίους Μωϋσῆα, κατὰ δὲ Ἑλληνας Κέκροπα τὸν γηγενῆ. Κατώτερα δὲ τῶν Κέκροπος ἱστορεῖται χρόνων τὰ παρ' Ἑλλήσι θαυμαζόμενα. Γίνεται γὰρ μετὰ Κέκροπα ὁ κατὰ Δευκαλίωνα κατακλυσμὸς, καὶ ἢ ἐπὶ Φαίθοντος ἐκπύρωσις, Ἐριχθίου τε γένεσις, Κόρης τε ἀρπαγή, καὶ Διμήτρος μυστήρια, Ἐλευσινίων ἱερῶσις, Τριπολιέμου γεωργία, Εὐρώπης ὑπὸ διὸς ἀρπαγή, Ἀπόλλωνος γένεσις, Κάδμου ἐπὶ Θήβας παρουσία, καὶ ἔτι τοῖτων νεώτεροι Διόνυσος, Μίνως, Περσεύς, Ἀχιλλεύς, Διδομένης, Ἡρακλεῖς. Τοῖτων δ' ἀπάντων προεσθύτερος γεγονὸς συνίσταται Μωϋσῆς, ὡς ἂν κατὰ Κέκροπα τὴν ἡλικίαν ἀκμάσας. Ἀπὸ δὲ Μωϋσῆος πάλιν ἀνιῶν ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος ζωῆς Ἀβραάμ, εὐρήσεις ἔτη φε' τοσαῦτα δὲ ἀπὸ τοῦ θηλωθέντος ἔτους τῆς Κέκροπος βασιλείας (58-59), τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἀπαριθμούμενος, ἐπὶ Νίνων ἤξει τὸν Ἀσσύριον, ὃν πρῶτὸν φασιν ἀπάσης τῆς Ἀσίας πλὴν Ἰνδῶν κεκρατηκέναι· οὗ Νίνος ἐπώνυμος πόλις, ἢ Νινεὺς παρ' Ἑβραίοις ὠνόμασται, καθ' ὃν Ζωροάστρης ὁ Μάγος Βακτριῶν ἐβασίλευσε. Νίνου δὲ

A gere voluerit, ut per superiora retro tempora, ad Darium usque Persarum regem, et instauratum Hierosolymis sub eo templum, id quod post Judaici populi ex Babylone reditum contigit, numerando perveniat; is a Tiberio ad Darii secundum, annos omnino reperiat quingentos et quadraginta octo. Nam Darii quidem secundus in primum olympiadis sexagesimæ quintæ, imperii vero Tiberii decimus quintus in quartum ducesimæ tertix olympiadis incurrit. Quocirca Darium Persam inter, ac Tiberium Romanorum imperatorem, centum ac triginta septem olympiades intercedunt, quæ summam annorum quingentorum et quadraginta octo conficiunt, quadriennio singulis olympiadibus attributo. Et quoniam Darii secundus annus, cum Hierosolymitani templi vastitatis septuagesimo congruebat ut ex Hebræorum historia liquet: si gradum etiam inde retro spectas, ab anno Darii secundo ad primam usque Olympiadem anni confient omnes quinquaginta sex supra ducentos, olympiades vero quatuor et sexaginta: quot plane ab ultimo excisi templi auno, ad Osix Judæorum regis quinquagesimum numerantur; quo tempore 484 Isaias, Oseas; alique amborum æquales prophetæ claruerunt. Ita prima Græcorum olympias cum Isaiæ et ipsius æqualibus congruit. Rursus qui ad superiora tempora recurrere voluerit, is ab olympiade prima ad captam usque Trojam, annorum summam conficiet octo supra quadringentos, quem numerum chronologici Græcorum commentarii representant. Similiter apud Hebræos, ab Osix Judæorum regis quinquagesimo, si gradum ad Labdonis Hebræi quondam judicis tertium feceris, æqualem annorum quadriugentorum et octo numerum colliges. Atque ita sub Labdonis judicis tempora Ilium fuerit, septem annis antequam Samson Hebræis imperaret, quem viribus corporis nihil non superasse, adeoque omnium ore jactato Græcorum Herculi persimilem fuisse tradunt. Quodsi ab illo tempore, annos rursus quadringentos sursum versus numeraveris, Moysen apud Hebræos, apud Græcos Cecropem illum terrigenam reperies: quo quidem recentiora esse, quæcumque Græci tantopere celebrant, nemo non fatetur. Nam post illum, Deucalionis diluvium, Phæaëontis incendium, ortus Erichthonii, Proserpinæ raptus, mysteria Cereris, Eleusiniarum institutio, Triptolemi agricultura, Europæ ab Jove raptus, natalis Apollinis, Cadmi apud Thebanos adventus, atque iis omnibus juniores Bacchus, Minos, Perseus, Æsculapius, Castor, et Pollux, et Hercules exstitere. Quos proinde omnes antequam. Porro si ab eodem Moysæ ad primum usque Abrahami vitæ annum recurreris, summam colliges annorum quinque supra quingentos; itemque, totidem ab illo Cecropis regni anno superiora versus tempora numeratis, ad Ninum Assyrium pervenies, quem omnium principem tota passim Asia

si tamen Indos excipias, dominatum esse tradunt. Nomen ab eo Ninus civitas, quam Niniven Hebraei vocant, accepit, ejusdemque temporibus Zoroastres ille magus Bactrianis imperabat. Nini uxor Semiramis eidem successit in regnum: quorum ætate proinde Abrahamum vixisse oportuit. Verum hæc a nobis omnia certis argumentis in *Chronologicis* nostris *canonibus* confecta reperies. Nunc quidem confirmandæ Moysis antiquitati, ad superiora illa, unum hominis longe cum Hebræis, tum etiam nobis inimicissimi, atque infensissimi testimonium libet **485** adungere: philosophum illum æqualem nostrum intelligo, qui eo in opere, quod nostros in homines vis ejus odii magnitudoque vulgavit, non modo nos, sed Hebræos etiam ipsos, necnon et Moysen, prophetasque post illum cæteros, iisdem contuméliis oneravit. Nam ita demum susceptum a nobis argumentum, ipsa hostium confessione testatum, nihil cuiquam dubitationis relicturum esse confido. Porphyrius igitur libro sui adversum nos operis quarto, hunc in modum, verbis omnino totidem loquitur: « Porro in scribenda, inquit, rerum Judaicarum historia, veritatis amantissimus est Sanchoniatho ille Berytiis, quippe qui commentarios cum eorum sive locis sive nominibus maxime congruentes, ab Hierombalo Jevonis dei sacerdotis accepit: qui summam historiam Abelbalo Berytiorum regi nuncupatam, cum illi ipsi, tum iis etiam, quibus in explorando vero consiliariis atque arbitris utebatur, probavit. Quorum sane tempora Trojanis etiam illis antiquiora sunt, parumque admodum a Moysis ætate disjuncta, ut ex Phœnicæ Regum successione cognoscitur. Idem autem Sanchoniatho, qui universam historiam, cum ex publicis urbis, tum e sacris tabulis haustam, summo cum veritatis studio Phœnicia lingua conscripsit, Semiramidis Assyriorum reginæ temporibus floruit. » Hæc Porphyrius. Ex quibus ita nos ratiocinari posse intelligo. Si Sanchoniatho Semiramidis temporibus floruit, Semiramidem vero multo ante Trojana regnasse constat, iisdem quoque vetustior Sanchoniatho fuerit, necesse est. Atqui eum ab aliis sese adhuc antiquioribus commentarios accepisse tradunt, qui etiam ipsi Moysis non æquales, sed vicini tantum fuisse dicuntur. Sequitur ergo tanto saltem intervallo Sanchoniathonem a Mose superari, quanto posterior illis est, quos non nisi vicinos esse confitentur. Cæterum, quot annis eosdem antegressus Moyses fuerit, quod certo definiri nequeat, omittendum statuo. Quinciam, ut demum Sanchoniathonis æqualem omnino fuisse Moysen, sic tamen colligere atque rem conficere liceat. Si regnante in Assyria

^a Ἰσ. εὐληφεν.

(60) *Ἀληθέστατα*, ὅτι. Rectius videtur ὅτι ἀληθέστατα, quemadmodum legit Scaliger: quam lectionem si sequemur, εὐληφώς retinendum erit.

(61) *Ἀβελθαλῶ*. Apud Scaligerum, Ἀβελθαλῶ. Utrum verius sit, nondum definio: utriusque notatio facilis est, et cum Hebraica dialecto consentiens.

Ἄ γυνή, καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας, Σεμίραμις· ὥστ' εἶναι τὸν Ἀβραάμ κατὰ τούτους. Ταῦτα μὲν οὖν ἀποδεικτικῶς ἐν τοῖς πονηθεῖσιν ἡμῖν *Χρονικαῖς κανόσιν* οὕτως ἔχοντα συνίστη. Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος πρὸς τοὺς εἰρημένους *μάρτυρα* τῆς Μωυσέως ἀρχαιότητος *χρήσομαι* τῶ πάντων δυσμενεστάτῳ καὶ πολεμικωτάτῳ Ἑβραίων τε καὶ ἡμῶν, φημι δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς φιλοσόφῳ, ὃς τὴν καθ' ἡμῶν συσκευὴν ὑπερβολῆ μίσους προβεβλημένος, οὐ λόγους ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ Ἑβραίους, αὐτὸν τε Μωῦσέα καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν προφήτας ταῖς Ἰσραὶς ὑπηγάγετο δυσφημίαις. Διὰ γὰρ τῆς τῶν ἔχθρῶν *ὁμιολογίας* ἀναμφηρίστως ἡγοῦμαι ἐν τῷ ἐπαγγελίαν πιστώσασθαι. Γράφει τοῖνυν ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς καθ' ἡμῶν συσκευῆς ὁ Πορφυρίος ῥήμασι αὐτοῦς τάδε· « Ἰστορεῖ δὲ τὰ περὶ Ἰουδαίων ἀληθέστατα.

B ὅτι (60) καὶ τοὺς τόποις καὶ τοὺς ὀνόμασι αὐτῶν τὰ συμφωνήσαστα Σαγγωνιάθων δὲ Βηρυτίως, εὐληφώς^a τὰ ὑπομνήματα παρὰ Ἱερομόβλου τοῦ ἱερέως τοῦ Λευῶν, ὃς, Ἀβελθαλῶν (61) τῷ βασιλεῖ Βηρυτίων τὴν ἱστορίαν ἀναθεῖς, ὑπ' ἐκείνου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐξεταστῶν τῆς ἀληθείας παρεδέχθη. Οἱ δὲ τούτων χρόνοι καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πίπτουσι αὐτῶν, καὶ σχεδὸν τοὺς Μωυσέως πλησιάζουσιν, ὡς αὐτὸν Φοινίκης βασιλέως διαδοχὰ μὴνύουσι. Σαγγωνιάθων δὲ, ὁ κατὰ τὴν τῶν Φοινίκων διάλεκτον φιλαλήθως πᾶσαν τὴν παλαιὰν ἱστορίαν ἐκ τῶν κατὰ πόλιν ὑπομνημάτων καὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναγραφῶν συναγαγὼν καὶ συγγράψας, ἐπὶ Σεμίραμιδος γέγονε τῆς Ἀσσυρίων βασιλείδος (62). » Ταῦτα ὁ Πορφυρίος. Δεῖ δὲ συλλογίσασθαι τὰ προκείμενα ὁδὲ πως. Εἴπερ ὁ Σαγγωνιάθων ἐπὶ Σεμίραμιδος γέγονεν, ἢ δὲ μακρῶς πρῶθεν τῶν Τρωϊκῶν ὁμιολογεῖται· εἴη ἂν καὶ ὁ Σαγγωνιάθων τῶν Τρωϊκῶν παλαιότερος. Ἄλλ' οὕτως παρ' ἑτέροις πρεσβυτέρων αὐτοῦ τοῖς χρόνοις εὐληφῶν λέγεται τὰ ὑπομνήματα· οἱ δὲ, καὶ αὐτοὶ ἀρχαιότεροι ὄντες αὐτοῦ, σχεδὸν τοὺς Μωυσέως πλησιάζουσιν χρόνους εφρηγνται, οὐδὲ αὐτοὶ κατὰ Μωῦσέα γινόμενοι, ἀλλ' σχεδὸν τοὺς ἐκείνου χρόνους πλησιάζοντες· ὡς τοσούτον πρεσβύτερον εἶναι τὸν Μωῦσέα τοῦ Σαγγωνιάθωνος, ὅσῳ ἂν οὕτως λείπεται τῶν αὐτοῦ πρεσβυτέρων, οἱ Μωῦσαι πλησιάζουσιν ὁμιολογήθησαν. Πόσαι δὲ ἄρα ἔτεσι εὐλὸς ἦν Μωῦσέα ὑπεράγειν τοὺς εὐληφόμενους, ἄπορον εἶπειν· εὐλίπερ τοῦτο μὲν δοκῶ παρῆσειν. Δοῦς δὲ κατ' αὐτὸν ἐκείνου τὸν Σαγγωνιάθωνα Μωῦσέα γεγονέναι, καὶ μὴ πρότερον, ὁδὲ τὸν Ἐλεγγον ἐφοδεύσω. Εἴπερ ἐπὶ Σεμίραμιδος τῆς Ἀσσυρίων βασιλείδος ὁ Σαγγωνιάθων ἐγνωρίετο, ἔστω δὲ καὶ Μωῦσῆς μὴδὲν πρότερον, κατὰ δὲ τοῦτον ἡμακῶς, γένουσι· ἂν οὖν καὶ αὐτὸς κατὰ Σεμίραμιν. Ἄλλ' ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος ἐπὶ ταύτης ἐδήλου γενέσθαι τὸν Ἀβραάμ· ὁ δὲ τοῦ φιλοσόφου παλαιότερον τὸν Μωῦσέα συνίστησιν. Ἡ δὲ Σεμίραμις τῶν Τρωϊκῶν ἔκτα-

(62) *Τῆς Ἀσσυρίων βασιλείδος*. Apud Scaligerum adduntur pauca hæc: « Ἡ πρὸ τῶν Ἰλιακῶν, ἢ κατ' αὐτοῦς γε τοὺς χρόνους γενέσθαι ἀναγέγραπται· τὰ δὲ τοῦ Σαγγωνιάθωνος, εἰς Ἑλλάδα γλωσσῶσαν ἡρμηθέντες Φίλων ὁ Βύβλιος.

κοίσις δλοῖς ἔτεσι δεικνύται προγενομένη. Καὶ Μω-
 ρῆς ἄρα ἔσται τοσοῦτος τὰ Τρωικὰ πρόγονοι, κατὰ
 ὄν φιλοσόφου. Πρῶτος δὲ βασιλεὺς Ἄργεῖων Ἰνα-
 χος, ὡπὼς τότε Ἀθηναῖον ὄτε τὴν πόλιν ὄτε τὴν
 προσηγορίαν ἔχοντων. Ὁ δὲ πρῶτος Ἄργεῖων ἠγεί-
 ται κατὰ τὸν πέμπτον μετὰ Σεμιράμην Ἀσσυρίων
 βασιλεὺς, ὃ καὶ ῥ' ὕστερον ἔτεσιν αὐτῆς τὴ καὶ Μω-
 ρῆος, ἐν οἷς οὐδὲν ἐπίσημον γεγῶτος ἱστορεῖται παρ'
 Ἑλλήσι. Κατὰ τοῦτο δὲ τοῦ χρόνου παρ' Ἑβραίοις
 ἠγνοῦνται οἱ κριταί. Εἴτ' αὖ πάλιν τῶν ἐτῶν ἄλλοις
 κατώτερον χρόνοις, ἤδη που πλέον ἢ ὡ ἐτῶν ἄλλων
 συμπληρουμένων ἀπὸ Σεμιράμειος, πρῶτος Ἀθη-
 ναῖων βασιλεὺς Κέκροψ ὁ βούμενος παρ' αὐτοῖς αὐ-
 εῖχθων, Ἄργους ἠγομένου Τρίοπα, ὃς ἦν ἔβδομος
 μετὰ τὸν πρῶτον Ἄργεῖων Ἰναχον· μεταξὺ δὲ τού-
 των, ὁ ἐπὶ ἠγύγου μνημονεύεται κατακλυσμός,
 πρῶτός τ' Ἄτις ἐν Αἰγύπτῳ θεὸς ὀνομάσθη, καὶ
 Ἰὼ θυγάτηρ Ἰνάχου, ἣν Ἰσιν Αἰγύπτῳι μετονομά-
 σαντες σέβουσι, Προμηθεὺς τὴ καὶ Ἄτλας ἐγκωρί-
 ζοντο. Ἄτλας δὲ Κέκροπος ἐπὶ τὴν Ἰλίῳ ἄλωσιν ἄλλα
 συνάγεται μικρῶ (63) δόντα ἔτη ὡ, ἐν οἷς τὰ ἐν
 Ἑλλήσι θαυμάσια μυθολογεῖται, ὁ ἐπὶ Δευκαλιωνος
 κατακλυσμός, καὶ ὁ ἐπὶ Φαέθοντος ἐμπρησμός, πολ-
 λῶν, ὡς εἰδὸς, φθορῶν γῆς κατὰ τόπους γεγενημέ-
 νων. Πρῶτος δὲ Κέκροψ λέγεται Ζῆνα κεκληρῆται
 τὸν θεὸν, μὴ πρότερον οὕτω παρ' ἀνθρώποις ὀνο-
 μαζόμενον· ἔπειτα βομῶν παρ' Ἀθηναίους ἱερῶσι
 πρῶτος, καὶ πάλιν πρῶτος Ἀθηνᾶς ἄγαλας συστή-
 σασθαι, ὡς οὐδὲ τούτων ἐκ παλαιῶ ὑπαρχόντων.
 Μετὰ δὲ τούτων καὶ οἱ παρ' Ἑλλήσι θεοὶ πάντες γε-
 νεαλογοῦνται. Παρ' Ἑβραίοις δὲ ἐν τούτῳ οἱ ἀπὸ γέ-
 νους Δαδὶδ ἑδασίλευον, καὶ οἱ μετὰ Μωσῆα δι-
 δακτον προφήται· ὥστε τὰ πάντα ἀπὸ Μωσῆος ἐπὶ
 τὴν Ἰλίῳ ἄλωσιν συνάγεσθαι πλεῖον ἢ ἔτη ὡ, κατὰ
 τὴν ἐκτεθείσαν τοῦ φιλοσόφου μαρτυρίαν. Ἐτι δὲ
 παῖδ τῶν Τρωικῶν νεώτερα τὰ κατὰ Ὀμηρον, καὶ
 Ἡσίοδον, καὶ τοὺς λοιποὺς μνημονεύεται. Χθὲς δὲ
 καὶ πρώην μετὰ τούτους περὶ τὴν πεντηκοστὴν
 Ὀλυμπιάδα οἱ ἀμφὶ Πυθαγόραν καὶ Δημόκριτον, καὶ
 τοὺς μετὰ ταῦτα φιλοσόφους ὀνομάσθησαν, ἔγγύς
 που μετὰ τὰ Τρωικὰ ἔτεσιν ἐπτακοσίους. Προτερεῖν
 ἔρα Μωσῆς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Ἑβραῖων προφῆται
 ὀνίστανται τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων χιλίους
 πεντακοσίους ἔτεσι, κατὰ τὴν τοῦ δηλωθέντος ἀνδρὸς
 μυολογίαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμεῖς ἐπαύμεως. Ἐκείθα-
 σθαι δὲ καιρὸς καὶ τὰς τῶν πρὸ ἡμῶν περὶ τῆς αὐ-
 τῆς ὑποθέσεως ἀποδείξεις. Γεγῶνασι δὲ παρ' ἡμῖν
 λόγιοι ἄνδρες, καὶ τῶν ἀπὸ παιδείας οὐδενὸς δεύτεροι,
 τοῖς τὴ θεοῖς οὐ παρέργως καθωμυληκῶτες, οἱ καὶ
 τὴν παρουσίαν ὑπόθεσιν ἐπ' ἀκριβὲς διεκνήρησαν, ἐπὶ
 παρ' Ἑβραίοις συνέστησαν ἀρχαιολογία, πλουσία
 καὶ πικρὴ κατασκευῆ κεχηρημένη τῆς ἀποδείξεως.
 Οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὀμολογουμένων ἱστοριῶν τοὺς
 χρόνους συνελόγισαντο· οἱ δὲ παλαιότεροι ἀνα-
 γνῶσμαι τὴν μαρτυρίαν ἐπιστάσαντο· καὶ οἱ μὲν
 Ἑλληνας, οἱ δὲ καὶ τοὺς τὰ Φοινίκων, τὰ τὴ Χαλ-
 δαίων καὶ Αἰγυπτίων ἀναγράψασι συνεχρήσαντο.

A Semiramide, Sanchoniatho claruit : Moses certe
 quidem, ut nihil eo vetustior fuerit, 486 sed
 prorsus æqualis, sub ejusdem tamen Semiramidis
 imperium vixerit, necesse est. Jam et Abrahamum
 Semiramidis temporibus vixisse antea probavimus,
 et Mosem ipsum illa vestustiorum philosophus hic
 noster fuisse confirmat. Trojana vero tempora So-
 miramis annis integris octingentis superavit. Ergo
 totidem illa Moses ex hujus philosophi mente ante-
 cesserit. Præterea cum primus apud Argivos Ina-
 chus imperaret, necdum Atheniensibus aut civitas
 aut nomen erat. Ejusdem autem Inachi regnum in
 quintum a Semiramide Assyriorum regem incidit,
 annis post illam atque Mosem centum et quinquaginta,
 quibus nihil apud Græcos memoria dignum
 gestum esse reperitur. Cæterum eodem temporis,
 apud Hebræos judices imperabant. Annis deinde
 post Semiramidem amplius quadringentis, primus
 Athenis regnavit Cecrops, quem Indigenam vocant,
 Triopa regnante Argis, qui septimus ab Inacho re-
 gum Argivorum primo fuit. Quo quidem regum isto-
 rum intervallo, Ogygium diluvium contigisse nar-
 rant, itaque apud Ægyptios primum Apim deum
 nominarunt, ac simul Io Inachi filia, quam Isidis
 nomine colunt Ægyptii, Prometheus atque Atlas
 celebrari cœperunt. Jam a Cecrope ad captum
 Ilium, alii prope quadringenti colliguntur anni,
 quibus Iliæ Græcorum fabulis decantata miracula,
 Deucalionis, inquam, diluvium et Phaëtonis incen-
 dium contigere ; cujus utriusque fingendi occasio-
 nem, ex multis, uti verisimile est, crebrisque per
 ea loca terrarum cladibus arripuerint. Jovem au-
 tem ab eodem primum Cecrope deum appellatum
 esse ferunt, cum nequaquam inter homines id an-
 tea nominis habuisset : ab eodem postmodum pri-
 mam Athenis excitatam aram, primumque Minervæ
 signum conflatum ac positum fuisse, neque
 enim pervetustum genus illud rerum exstitisse. Ita-
 que post Cecrope tota illa Græcorum numinum
 genealogia texitur. Apud Hebræos interea, cum Da-
 vidis posterii regnabant, tum secuti Mosem pro-
 phetæ florebat. Ita si nostrum hunc philosophum
 audiamus, a Moysæ ad captum Ilium anni amplius
 octingenti numerentur. Porro longe Trojanis illis
 temporibus recentiores, Homerum, Hesiodum ac
 reliquos fuisse constat. Inde nuper omnino, 487
 Pythagoras, Democritus, cæterique deinceps philo-
 sophi, circa olympiadem quinquagesimam, hoc est
 annis post captum Ilium prope septingentis, emer-
 sere. Mosem igitur ac posteriores Mose prophetas,
 ante omnes Græciæ philosophos annis quingentis
 supra mille vixisse, ex ejusdem philosophi confes-
 sione auferimus. Atque hæc a nobis ita breviter
 perstricta sunt. Jam tempus est, ut eorum etiam,
 qui ante nos hac in disputatione versati sunt, ar-
 gumenta videamus. Homines enimvero apud nos
 exsistere, non diserti modo, sed etiam nulli erudi

(63) Μικρῶ. Lege μικρῶ.

tionē secundī, quique plurimum divinis in litteris operæ studiiq̄ posuerunt. Ii rem istam accurate admodum et enucleate persecuti, antiquitatis Hebraicæ fidem magna rationum vi ac singulari varietate fecerunt. Alii quippe certis quibusdam ex historiis et omnium consensu approbatis, temporum seriem ordiēque duxerunt : alii suis ipsi testimoniiis firmitate ac robur ex antiquiorum scriptorum auctoritate quaesierunt. Et alii quidem adhasere Græcis, alii vero ex rerum etiā Phœnicarum, Chaldæarum et Ægyptiarum historicis argumenta petierunt : at simul universi, Græcis, barbaris, Hebraicisque rebus sub uno collocatis aspectu, omniumque populorum historiis inter se propiusque commissis, quæ apud quosque sub idem tempus gesta fuerint, cum aliis alia diligenter expensa contulerunt. Tum suam quique viam ac methodum secuti, partes suscepti operis singulas ita digesserunt, ut omnes inter sese constanti fuerint ac certa demonstratione complexi. Quocirca locum verbis auctorum ipsissimis hæc in disputatione relinquendum putavi, simul ut ne suorum ipsis laborum fructus præripiatur, simul ut suscepta pro veritate defensus, non ex unius, sed ex plurium testium ore fidem omni dubitatione majorem accipiat. Ordiamur ab Africauo.

CAPUT X.

Ex Africani Chronographiæ tertio.

« Ante olympiadum seriem, inquit ille, Græcorum in historia certi nihil exploratiq̄ reperias, usque adeo perturbata sunt omnia, nec ulla secum ex parte consentiunt, quæ antea contigisse memorantur. At in olympiadicis digerendis accurate 488 multi diligenterque versati sunt, quod non longo intervallo, sed tantum suo cujusque res quadriennio definitas Græci comprehensasque perscruserint. Quamobrem ex fabulosis illis, quæ ad primam usque olympiadem fama ceteris et hominum opinione præstiterint, brevier cursimque libatis, quæ postea contigerint, ea si modo insignia videbuntur, ita cum Græcis Hebræa contexam, ut Græcis obiter duntaxat perstrictis, historici more fusis Hebræa pertexam. In quo ejusmodi futura mea ratio est, ut quoties Hebraicam historiam, qua cum Græca aliqua tempore conveniat, tractandam suscepero, toties in ea constanter hærens, detractis, ubi res tulerit, adjectivæ nonnullis, quinam aut Græcorum, aut Persarum, aut populi cujusvis alterius, ejusdem tempore floruerit, aperiam : sic enim ejus me demum, quod propositum mihi est, competent futurum existimo. Primum igitur celebratissima illa Hebræorum migratio, cum a Nabuchodonosore Babylonis rege in servitutem abducti sunt, annos tenuit septuaginta, uti futurum Jeremias ante prædixerat. Porro Nabuchodonosoris Berosus quoque Babylonis meminit. Exactis illis septuaginta captivitatis annis, Cyrus Persicum regnum obtinuit, cum olympias ageretur quinquagesima quinta, uti ex Diodori Bibliotheca, Thalli et Castoris, nec non Polybii et Phlegontis historiis, auferre licet : aliisque præterea, qui olympiadum seriem texuerunt : omnibus enim in eo tempore definiendo convenit. Cyrus igitur anno imperii sui primo, qui olympiadicis quinquagesimæ quinte pri-

• γρ. συσχερῶσιν

Α Ὁμοῦ δὲ οἱ πάντες, τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ βάρβαρα, τὰ τε παρ' αὐτοῖς Ἑβραίοις συναγαγόντες, καὶ τὰς παρὰ πᾶσιν ἱστορίας παραθέντες, διατρέξτε τὴν ἑτέραν συγχρούσαντες, τὰ παρὰ τῶν πᾶσιν ὑπὸ τοῦς αὐτοῦς χρόνουσιν πραχθέντα συνεστήσαν. Εἴθ' ἕκαστος οἱ κείλαις μεθόδοις τὴν τῶν ἀποδεικνυμένων κατασκευὴν πεποιτημένος, σύμφωνα καὶ ὁμολογουμένην τὴν ἀπόδειξιν εἰσηγήσεται. Διὸ καὶ μάλιστα τὰς αὐτὰς ἡγήσασθην δεῖν παρασχεῖσθαι φωναῖς τὴν παράνοτα λόγων, ὅπως ὁμοῦ τῶν οικειῶν μὴ ἀποστεροῦντο καρπῶν οἱ τῶν λόγων πατέρες, καὶ διὰ πλείονων μαρτύρων, ἀλλὰ μὴ δι' ἑνὸς ὁμοῦ ἡ σύστασις τῆς ἀληθείας ἀναμφισβήτητον λάβοι τὴν ἐπικυρωσιν.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀπὸ τοῦ τρίτου τῶν Ἀφρικανῶν Χρονογραφῶν.

« Μέχρι μὲν Ὀλυμπιάδων οὐδὲν ἀκριβὲς ἱστορήσεται τοῖς Ἑλλήσι, πάντων συγκεχυμένων, καὶ κατὰ μῦθον αὐτοῦς τῶν προτῶν συμφωνούντων· αἱ δὲ ἠκρίβωτον πολλοῖς, τῶ μὴ ἐκ πλείστου διαστήματος, διὰ τετραετίας δὲ, τὰς ἀναγραφὰς αὐτῶν ποιῆσθαι τοῖς Ἑλληνας. Οὐ δὲ γὰρ ἴσθιν τὰς ἐνομοθετίας καὶ μυθώδεις ἐπιλεγόμενος ἱστορίας, μέχρι τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος ἐπιδραμοῦμαι· τὰς δὲ μετὰ ταῦτα, συζεύξας κατὰ χρόνον ἕκαστας, εἰ τινες ἐπίσημοι, ταῖς Ἑλληνικαῖς τὰς Ἑβραϊκάς, ἑξιστορῶν μὲν τὰ Ἑβραίων, ἐφαπτόμενος δὲ τῶν Ἑλληνικῶν, ἐφαρμόσων τὸνδε τὸν τρόπον· λαθόμενος μᾶλλον πράξεις Ἑβραϊκῆς ὁμοχρόνου πράξει ὑφ' Ἑλλήνων ἱστορηθείσῃ, καὶ ταύτης ἐχόμενος, ἀραιῶν τε καὶ προστιθείς, τίς τε Ἑλλήνων, ἢ Πέρσης, ἢ καὶ ὀπισθοῦν τῇ Ἑβραίων συνεχρόνησεν*, ἐπισημοῦμένος, ἴσως ἂν τοῦ σκοποῦ τύχοιμι. Ἑβραίων μὲν οὖν ἡ μετοικία ἐπισημοτάτη, αἰχμαλωτισθέντων ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλωνίων, παρῆθεν ἐτη σ', καθὰ προεφήτευσεν Ἰερεμίας. Τοῦ δὲ Ναβουχοδονόσου μνημονεύει Βηρωσοῦς ὁ Βαβυλωνίος. Μετὰ δὲ τὰ σ' τῆς αἰχμαλωσίας ἐτη Κύρος Περσῶν ἐβασίλευσεν, ᾧ ἔτει Ὀλυμπιάς ἤχθη νε', ὡς ἐκ τῶν Βιβλιοθηκῶν Ἀδιόδωρου, καὶ τοῦ Θαλλοῦ καὶ Κάστορος ἱστορῶν, ἐπὶ δὲ Πολύβιου καὶ Φλέγοντος ἔστιν εὐρεῖν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων, οἷς ἐμνήσθησεν Ὀλυμπιάδων· ἅπασαι γὰρ συνεφώνησεν ὁ χρόνος. Κύρος δ' οὖν τῷ πρώτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει, ὅπερ ἦν Ὀλυμπιάδος νε' ἐτος τὸ πρῶτον, διὰ Ζοροβάβελ, καθ' ὃν ἡγεσοῦς ὁ τοῦ Ἰωσαῖδεα, τὴν πρώτῃν καὶ μερικὴν ἀπόπεμψιν ἐποιήσατο τοῦ λαοῦ, πληρωθείσης τῆς ἑβδομηκονοστας, ὡς ἐν τῷ Ἐσθρα παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἱστορήται. Αἱ μὲν οὖν ἱστορίαι συντρέχουσιν, Κύρου τε βασιλείας καὶ αἰχμαλωσίας τέλους· καὶ κατὰ τὰς Ὀλυμπιάδας ὁσῶς εἰς ἡμᾶς εὐρεθήσεται συμφωνήσαντα· τοῦτοισι γὰρ ἐπίσημοι, καὶ τὰς λοιπὰς ἱστορίας· κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἀλλήλαις ἐφαρμόσομεν·

ὅς δὲ πρὸ τούτων, ὡς πῶς τῆς Ἀττικῆς χρονογραφίας ἀριθμουμένης· ἀπὸ Ὀγύγου τοῦ παρ' ἑκείνου ἀσώφρονος πιστευθέντος, ἐφ' οὗ γέγονεν ὁ μέγας καὶ πρῶτος ἐν τῇ Ἀττικῇ κατακλισμός, Φορωνεύς Ἀργεῖων βασιλεύοντος, καὶ Ἀκουσίλλου Ἰστωρεῖ, μέχρι πρῶτης Ὀλυμπιάδος, ὅπθην Ἕλληνας ἀκριβοῦν τοὺς χρόνους ἐνόμισαν, ἐτη συνάγεται χιλια εἰκοσι· ὡς καὶ τοῖς προειρημένοις συμφωνεῖ, καὶ τοῖς ἐξῆς δευχθήσεται. Ταῦτα γὰρ Ἀθηναίων Ἰστωροῦντες (64) Ἑλλάνικοι τε καὶ Φυλόχοροι οἱ τὰς Ἀθίδας, οἱ τε τὰ Σύρια Κάστωρ καὶ Θαλλός, καὶ τὰ πάντων Διόδωρος ὁ τὰς Βιβλιοθήκας, Ἀλέξανδρος τε ὁ Πολύστορ, καὶ τινες τῶν καὶ ἡμᾶς ἀκριβέστερον ἐμνήσθησαν, καὶ τῶν Ἀττικῶν ἀπάντων. Εἰ τις οὖν ἐν τοῖς χιλίοις εἰκοσι ἐπισημοῦς ἱστορία τυγχάνει, κατὰ τὸ χρῆσιμον ἐκλεγθήσεται. » Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· « Φαμέν τοῖνυν ἐκ τε (65) τοῦδε τοῦ συγγραμματος, Ὀγύγον, ὅς τοῦ πρώτου κατακλισμοῦ γέγονεν ἐπὶ νόμος, πολλῶν διασφαιρῶν διασωθείς, κατὰ τὴν Αἴγυπτον (66) τοῦ λαοῦ μετὰ Μωσέως ἔξοδον γ-γενήσεται, τότε τὴν τρέπον. Ἐπὶ πρώτῃ Ὀλυμπιάδα τὴν προειρημένην ἀπὸ Ὀγύγου ἐτη δευχθήσεται (67) αχ'· ἀπὸ δὲ πρώτης Ὀλυμπιάδος ἐπὶ τῆς ν' ἔτος πρῶτον, τούτεστιν ἐπὶ Κύρου βασιλείας ἔτος πρῶτον, ὅπερ ἦν ἀρχαλωσίας τέλος, ἐτη εἰς'· ἀπὸ Ὀγύγου τοῖνυν ἐπὶ Κύρον ἐτη σαλζ'. Εἰ δ' ἀναφέρει τις ἐπιλογίζόμενος, ἀπὸ τοῦ τελους τῆς ἀρχαλωσίας σαλζ' ἐτη, κατὰ ἀνάλυσιν εὐρίσκαται ταυτὸν διάστημα ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀπὸ Αἴγυπτου διὰ Μωσέως ἔξοδου Ἰσραὴλ, ὅσον ἀπὸ τῆς πεντηκοστῆς πέμπτῃς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Ὀγύγον, ὅς ἐκτισεν Ἑλευσίνα. Ὅθεν ἐπισημότερόν ἐστι καταλαβεῖν τὴν Ἀττικὴν χρονογραφίαν. » Καὶ μετ' ἕτερα· « Καὶ τοσαῦτα μὲν πρὸ Ὀγύγου. Κατὰ δὲ τοὺς τούτου χρόνους ἐξῆλθε Μωσῆς ἀπ' Αἴγυπτου. Καὶ ὡς οὐκ ἔπιστον τότε ταῦτα συμβῆναι, δεικνυμεν οὕτως. Ἀπὸ τῆς ἔξοδου Μωσέως, ἐπὶ Κύρον, ὅς ἔβασίλευσε μετὰ τὴν ἀρχαλωσίαν, ἐτη σαλζ'. Μωσέως γὰρ ἐτη τὰ λοιπὰ τεσσαράκοντα· Ἰησοῦ τοῦ μετ' ἐκείνου ἡγησαμένου ἐτη κς'· πρῶτον ἐτη λ', τῶν μετὰ Ἰησοῦ κριτῶν· τῶν δὲ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν κριτῶν περιουμένων ἐτη υἷ'· Ἰερῶν δὲ Ἡλὲ καὶ Σαμουὴλ ἐτη λ'· τῶν δὲ ἐξῆς βασιλέων Ἑβραίων ἐτη τετρακόσια λ'· ἧς τὸ τελευταῖον (68) ἔτος ἦν Κύρου βασιλείας ἔτος πρῶτον, ὡς προειρήκαμεν. Ἐπὶ δὲ πρώτῃ Ὀλυμπιάδος ἀπὸ Μωσέως ἐτη αχ', εἴπερ ἐπὶ πεντηκοστῆς πέμπτῃς ἔτος πρῶτον ἐτη σαλζ'. Κάν τοις Ἑλληνικοῖς συνέδραμεν ὁ χρόνος. Μετὰ δὲ Ὀγύγον διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ πολλὴν φθορὰν ἀβασί-

A mus item annus erat, per Zorobabelem, cuius etiam æqualis idem et socius erat Jesus Josedeci filius, expleta jam septuaginta annorum summa, populi Judaici partem aliquam primum dimisit, ut apud Esdram Hebræum historicum legimus. Ex quoniam regni Cyri principium cum Judaicæ captivitatis fine, historicorum omnium consensione concurrat, similis etiam in olympiadum annis, cum utriusque, tum cæterorum deinceps convenientia ad nos usque ducitur, quippe qui ab eo veluti cardiæ progressi, consequentes pariter historias eadem inter sese ratione commissuri contexturique simus. At in superiorum consignandis temporibus, si Atticæ chronographiæ rationem sequi libet, ab Ogyge, quem indidem satum esse credunt, sub quo ingens illud B primūque diluvium, regnante Argis Phoroneo, Atticam invasisse Acusilaus auctor est, ad primam usque olympiadem, unde Græci accuratam sibi temporum 489 seriem ducendam putaverunt, anni colliguntur viginti supra mille; qui numerus et cum superioribus optime congruit, et ex sequentium declaratione constat. Hæc enim Hellenicus et Philochorus, qui *res Atticæ*, itemque Castor et Thallus, qui *Syriacas* prosecuti sunt, quos gentium omnium historiam in *Bibliothecam* suam inclusit Diodorus, et Alexander Polyhistor memorie prodiderunt: quorum etiam, e nostris. præterea nonnulli, diligentius quam Attici omnes, accuratiusque meminere. Itaque, si quæ mille ac viginti annorum spatio paulo insignior occurret historia, eam commode suo loco dabimus. » Idemque paucis interjectis: « Volumus igitur, inquit, scripti etiam hujus auctoritate frati, Ogygem illum, qui quod haustis aquarum vi quamplurimis, salvus et incolumis evaserat, primo diluvio nomen dedit, circa tempus illud, quo populus ex Ægypto cum Mose migravit, existuisse. Id quod huic in modum conficimus. Ab Ogyge ad primam olympiadem anni putantur viginti supra mille: ab olympiade prima ad primum quinquagesimæ quintæ annum, qui primus item Cyri regis annus est, idemque captivitatis Judaicæ finis, anni septemdecim supra ducentos: ergo ab Ogyge ad Cyrum usque, anni triginta septem supra mille ac ducentos omnes colliguntur. Jam, qui sursum versus ab exitu captivitatis annos retexere voluerit, is triginta septem supra mille ac ducentos revolvendo numerabit, hoc est idem prorsus intervallum ad eum usque annum, quo primum ex Ægypto per Moysen eductus Israel est, quod abs

(64) Ταῦτα γὰρ Ἀθην. ἱστορ. Malim ταῦτα γὰρ ἱστοροῦσιν, deleto Ἀθηναίων.

(65) Ἐκ τῆ. Particula τε, aut expungenda est, aut aliquind aliud postulat.

(66) Αἴγυπτον. Dele hanc vocem, aut reponere ἀπ' Αἴγυπτου.

(67) Δευχθήσεται. Forte δεικνύεται.

(68) Ἦς τὸ τελευταῖον. Deest hic aliquid. Quo enim τὸ ἧς referatur? Forte ante hunc articulum scripserit Africanus, τῆς δ' ἀρχαλωσίας ἔξοδου κωνα. Certè ἡμᾶς illa mille ducentorum ac triginta septem annorum, quos ab Exodo ad Cyrum usque

numerat, ex consequentium annorum collectione non existit, nisi hos septuaginta insuper addideris: tametsi ut desset omnino nihil, duobus et septuaginta opus esset. Nam detractis septuaginta, conliunt modo mille centum et sexaginta quinque, quibus septuaginta si addideris, 1235 habiturus es. Sed, opinor, anni Moysis octogesimi partem adnumerat, et annum captivitatis septuagesimum ultra Cyri primum mensibus aliquot excurrisse putat. Eam enim summam non ex librorum errore, sed Africani ex mente confictam esse constat ex sequentibus, ubi sæpius eadem inculcatur.

quinquagesima quinta olympiade ad Ogygem, qui Eleusinem condidit, excurrere dictum est. Atque inde quidem insignis Atticæ chronologiæ principium duci potest. Iterumque post alia quædam: « Verum de tempore Ogygem antegressus hactenus. Cæterum illius tempore, excessit ab Ægypto Moses, id quod veri quam simile sit, hunc in modum ostendimus. Ab exitu Mosis ad Cynm, qui post captivitatem regnavit, anni putantur mille ac ducenti cum triginta septem. Mosis enim reliqui ab egressu anni quadraginta sunt: Jesu, qui secundum illum populo deducendo præfuit, quinque ac viginti: seniorum, qui post Jesum iudices fuere, triginta: Judicum omnium, qui proprio ipsorum libro continentur, nonaginta supra quadriugentos: sacerdotum Eli et Samuel, nonaginta: consequentium regum Hebræorum, nonaginta supra quadriugentos, sequuntur captivitatis septuaginta: cujus postremus annus, regni Cyri primus fuit, ut jam ante diximus.

490 Jam a Mose ad olympiadem primam anni fluunt viginti supra mille, cum ab eodem ad quinquagesimam quintam annum primum, mille ducenti cum triginta septem numerentur, in quo nobis etiam cum Græcorum temporibus optime convenit. At vero post Ogygem, quod ingens ab illo diluvio consecuta vastitas esset, quæ nunc Attica dicitur, ea siue regibus annos centum et octoginta novem, ad Cecropem usque permansit. Actæum enim illum, qui post Ogygem recensetur, quæque deinceps linguntur nomina, Philochorus ne existisse quidem omnino confirmat. » Et rursus. « Ergo ab Ogyge, inquit, ad Cynm usque tantumdem numeres, quantum ad eundem a Mose, hoc est annos ducentos et triginta septem supra mille. Et vero Græcorum sane nonnulli Mosem sub eadem tempora vixisse testantur. Nam, Polemo quidem, libro *Græcarum Historiarum* primo, conceptis verbis habet, Apidis Phoronei filii tempore, exercitus Ægyptiaci partem sese ab Ægypto subduxisse, atque in Palæstina, quam Syriam vocant, haud procul ab Arabia concessisse: illos nimirum ipsos intelligens, qui Mose duce profecti sunt. Apio vero Posidonii filius, idemque grammaticorum omnium curiosissimus, libro *adversus Judæos*, et *Historiarum* quarto scribit, Inacho Argis regnante, Judæos duce Mose, ab Amosi Ægyptiorum rege defecisse. Cujus etiam defectionis, simulque Amosis, libro secundo Herodotus meminit: imo et ipsorum quoque Judæorum, quis in circumcisorum classem reponit, ac Palæstinae Assyrios nominat, ducta fortassis ex Abrahamo utriusque causa. Quibus cum omnibus Ptolemæo quoque Mendésio, qui ab ultimis usque temporibus Ægyptiorum ducit historiam, ita convenit, ut inter ipsos nulla fere nisi levissima temporum differentia notari possit. Cæterum, hic observandum etiam est, quidquid paulo rarius ob vetustatem Græci fabulantur, id omne Mose posteriori inveniri, diluvia, incendia, Prometheum, Io, Europam, Proserpinæ raptum, mysteria, lefum sanctiones, Bacchi gesta, Perseum, Argonautas, Centauros, Minotaurum, res Trojanas, Herculis

α Ισ. τούς.

(69) *Σπαρτοί*. Supplendum credo, vel *δόντες*, vel στρατιώται, vel aliquid simile. Omnino eniui

λευτός, εμεινεν ή νύν Ἀττικῆ μέχρι Κέκροπος ἔτη ραπῶ. Τὸν γὰρ μετὰ Ὀγγυον Ἀκταίων, ἢ τὰ πλάσσομενα τῶν νομάτων, οὐδὲ γενέσθαι φησὶ Φιλώροσ. » Καὶ αὖτις. « Ἀπὸ Ὀγγύου τοίνυν ἐπὶ Κύρον, ὅποσα ἀπὸ Μωσέως ἐπὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἔτη ασαζ'. Καὶ Ἐλήνων δὲ τινες ἱστοροῦσι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους γενέσθαι Μωσέα. Πόλεμον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἑλληνηκῶν ἱστοριῶν λέγουν. Ἐπὶ Ἀπίδος καὶ Φορωνίδος μοῖρα τῶ Ἀλυπτίων στρατοῦ ἐξέπειεν Ἀλφύτου, ὃ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ καλουμένη Συρία οὐ πόρρω Ἀραβίας ἦσαν, αὐτοὶ δὲ ληρόντι οἱ μετὰ Μωσέως. Ἀπίων δὲ ὁ Ποσειδωνίου, περιεργάτοσ γραμματικῶν, ἐν τῇ κατὰ Ἰουδαίον βιβλίῳ καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἱστοριῶν φησὶ, κατὰ Ἰναχον Ἀργίου βασιλέα, Ἀμόσιος Ἀλυπτίων βασιλεύοντοσ, ἀποστῆναι Ἰουδαίους, ὡς ἠγεῖσθαι Μωσέα. Μέννηται δὲ καὶ Ἡρόδοτοσ τῆσ ἀποστασίασ ταύτησ, καὶ Ἀμόσιος ἐν τῇ δευτέρῃ τῶν φησὶ δὲ τινὶ καὶ Ἰουδαίων αὐτῶν, ἐν τοὺσ περιτεμομένους αὐτοὺσ καταριθμῶν, καὶ Ἀσσυρίους τοὺσ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀποκαλῶν, τάχα δὲ Ἀδραάμ. Πτολεμαίοσ δὲ ὁ Μενῆσιος, τὰ Ἀλυπτίων ἀνάκαθεν ἱστοριῶν, ἀπασι τοὺτοσ συντρέχει ὥστε αὐτὸ ἐπίσημος ἐπὶ πλέον ἢ τῶν χρόνων παραλλαγῆ. Σημειωτέον δὲ, ὡσ ὁ εἰ ποτε ἐξείρετον Ἕλλησι δὲ ἀρχαιότατα μυθεύεται, μετὰ Μωσέα τοῦθ' εὐρίσκαται, κατακλισμαφοί τε καὶ ἐκτωρῶσ, Προμηθεὺσ, Ἰὼ, Εὐρώπη, Σπαρτοί (69), Κόρησ ἀρπαγῆ, μυστήρια, νομοθεσίαι, Διονύσου πράξισ, Περσεὺσ, Ἀργοναῦται, Κένταυροσ, Μινώταυροσ, τὰ περὶ Ἰλιον, ἄθλοσ Ἡράκλειοσ, Ἡρακλειδῶν κάθοδοσ, Ἰώνων ἀποικία, καὶ Ὀλυμπιάδεσ.

C « Ἐδοξε δὲ μοι τῆσ Ἀττικῆσ βασιλείασ τὸν προειρημένον ἐκτιθέναι χρόνον, παρατιθέναι μέλλοντι ταῖσ Ἑβραϊκαῖσ ἱστορίαῖσ τὰσ Ἑλληνικάσ. Ἐξίσεαι γὰρ τῶ βουλομένῳ, παρ' ἐμοῦ τῆ ἀρχῆν κομιζομένῳ, λογιζέσθαι τὸν ἀριθμὸν ἡμοῖοσ ἐφοί. Οὐκῶν τῶν χιλίων καὶ ἑκοσι ἐτῶν, τῶν μέχρι πρώτῆσ Ὀλυμπιάδοσ ἀπὸ Μωσέωσ τε καὶ Ὀγγύου ἐκκειμένῶν, πρώτῳ μὲν ἔτεσ τὸ Πάσχα, καὶ τῶν Ἑβραίων ἔξοδοσ ἢ ἀπ' Ἀλύπτου, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ ἐπὶ Ὀγγύου γίνεται κατακλισμός· καὶ κατὰ λόγον. Τῶν γὰρ Ἀλυπτίων ὀργῆ Θεοῦ χαλάσαι τε καὶ χυμῶσι μαστιχομένῳν, εἰκόσ ἦν μέρῃ τινα συμμάσχειν τῆσ γῆσ, οἱ τε α Ἀθηναίοσ τῶν αὐτῶν Ἀλυπτίων ἀπολαύειν εἰκόσ ἦν, ἀποίκιοσ ἐκείνων ὑπονοούμενοσ, ὡσ φασιν ἄλλοι τε καὶ ἐν τῷ Τρικληρῶν θεόπομποσ. Ὅ δὲ μεταξὺ χρόνοσ παραλείπεται, ἐν ᾧ μὲν ἐξείρετον Ἕλλησ ἐν ἱστορίαῖσ. Μετὰ δὲ τῷσρα καὶ ἐννενηκοντα ἔτη ἦν Προμηθεὺσ, ὡσ τινεσ, οἱσ πλάσσειν ἀνθρώποσ ἐμυθεύτο· σφοδρὸσ γὰρ ὢν, εἰσ παιδείαν αὐτοὺσ ἀπὸ τῆσ θῆαν ἰδιωτικῆσ μετέπλαττε. » Ταῦτα μὲν οὖν Ἀφρικανόσ. Μεταδῶμεν δ' ἡμῶσ ἐφ' ἑτερον.

post Europam, de Cadmo Cadmiquæ militibus ex draconis dentibus repente satis locutus videtur.

eccliamina, Heracidarum reditum, Ionum migrationem, et Olympiadas. Ac mihi quidem Græcæ historias cum Hebraicis committere statuenti, ea potissimum Attici regni tempora describere visum est. Sic enim cuivis omnino liceat, qui modo pricipium ex meis ducere voluerit, eandem mecum in colligendo numero rationem inire. 491. Horum igitur mille ac viginti annorum, quos ab Mose et Ogyge ad primam usque olympiadem fluxisse diximus, anno primo, uti Hebræorum Pascha, et discessus ab Ægypto, sic Ogygiæ in Attica diluvium contingit. Et convenienter id quidem. Nam cum Ægyptios grandinibus, ac tempestatibus Dei præpotentis ira percelleret, fieri vix poterat, quin simul in quasdam terræ partes calamitatis inde aliquid redundaret. Ac præsertim Athenicenses Ægyptiacæ cladis partem aliquam snbire verius erat, quos Ægyptiorum coloniam habitos esse, cum alitum vero Theopompus in *Tricareno* commemorat. Tempus inde medium prætermissum est, quod in eo nihil a Græcis memoria dignum referatur. Post annos vero quatuor et nonaginta, ut nonnulli tradunt, Prometheus exstitit, quem, quod homines ad disciplinæ cultum ab nimia simplicitate solerter ingenioseque traduxerit, homines propterea finxisse fabulantur. Hactenus Africaus. Jam vero Tatianum audiamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἀπὸ τοῦ πρὸς Ἑλλήνας Τατιανοῦ, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Nūn δὲ προσήκειν (70) μοι νομιζῶ παραστῆσαι πρεσβυτέραν τὴν ἡμετέραν φιλοσοφίαν τῶν παρ' Ἑλλήνων ἐπιτηθευτῶν. Ὅροι δ' ἡμῖν κείσονται Μωσῆς καὶ Ὁμηρος. Τῷ γὰρ ἐκάτερον αὐτῶν εἶναι παλαιότατον, καὶ τὸν μὲν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν εἶναι πρεσβυτάτου, τὸν δὲ πάσης σοφίας βαρβάρου ἀρχηγόν, καὶ ὅψ' ἡμῶν εἰς σύγκρισιν παραλαμβανέσθωσαν. Εὐρίσσομεν γὰρ οὐ μόνον τῆς Ἑλλήνων παιδείας τὰ παρ' ἡμῖν, εἶτι δὲ καὶ τῆς τῶν γραμμάτων εὐρίσσεως ἀνώτερα· μάστιγας δὲ οὐ τοὺς οἰκοι παραλήφωμαι, βοηθοὺς δὲ μᾶλλον Ἑλλήσι καταχρήσομαι. Τὸ μὲν γὰρ ἀγνώμων (71), ὅτι μὴδ' ὅψ' ὡμῶν παράδεικτον· τὸ δὲ, ἂν ἀποδεικνύηται, θαυμαστὸν, ὅπως δὲ, ὡμῖν διὰ τῶν ὑμετέρων ὅπλων ἀντερείδων (72), ἀνυπόπτους καθ' ὡμῶν τοὺς ἐλέγχους παραλαμβάνω. Περὶ γὰρ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, γένους τε αὐτοῦ, καὶ χρόνου καθ' ὃν ἤμας, προηρῆνησαν πρεσβυτάτοι μὲν θεαγένης τε οὐ Ῥηγίνος κατὰ Καμβύσην γεγωνῶς, καὶ Στησίμβροτος οὐ Θάσιος, καὶ Καλλιμαχος οὐ Κολοφώνιος, Ἡρόδοτος τε Ἀλικαρνασσεύς, καὶ Διονύσιος Ὀλύμπιος· μετὰ δὲ κείνων Ἐφορος οὐ Κυμαῖος, καὶ Φιλόχορος οὐ Ἀθηναῖος, Μεγακλειδῆς τε καὶ Χαμαιλέων (73) οἱ περιπατητικοί· ἔπειτα γραμματικοί, Ζηνώδοτος, Ἀριστοφάνης, Καλλιμαχος, Κράτης, Ἐρατοσθένης, Ἀρίσταρχος, Ἀπολλόδωρος. Τοῦτων δὲ οἱ μὲν περὶ Κράτηα, πρὸ τῆς Ἡρακλειδῶν καθόδου φασὶν αὐτὸν ἠκμαχῆναι, μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐνδοτέρω τῶν δοθέντων ἐστίν· οἱ δὲ περὶ τὴν Ἐρατοσθένην μετὰ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς Ἰλίου ἀλώσεως· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀρίσταρχον κατὰ τὴν

A CAPUT XI.

Eandem in rem ex Tatiani adversus Græcos opere.

« Jam, inquit, agendum nobis id videtur, ut nostram quoque philosophiam exquisitis illis Græcorum artibus antiquiorem esse demonstremus. Qua in re Mosem et Homerum summos veluti cardines terminosque statuemus. Cum enim sit uterque vetustissimus, et alter quidem poetas et historicos omnes tempore antecedit, alter vero barbaræ omnis sapientiæ dux princepsque fuerit, juvat etiam amborum contentiorem insituere. Eumvero non doctrina modo Græcorum, sed ipsa quoque litterarum inventionem res nostras priores esse cognoscemus. Neque tamen domesticos eam in rem testes dabimus, sed Græcorum ipsorum auctoritate utemur. Nam ut illud minus consultum foret, quod minime vobis probaretur; ita hoc si efficere modo poterimus, singulare prorsus egregiumque futurum est, ut vestris vos armis oppugnando, argumentis extra suspensionem omnia positis argeamus. Ac de Homeri quidem poesi, genereque simul ac tempore quo floruerit, omnium antiquissimi Rheginus ille Theagenes, qui sub Cambyse vixit, Stesymbrotos Thasius, Callimachus Colophonius, Herodotus Hælicarnassensis, et 492 Dionysius Olynthius jam diligenter ante quæsierunt. Quibus eadem in opera successere Ephorus Cumæus, Philochorus Atheniensis, Megacledes et Chameleon peripatetici: tum Zenodotus, Aristophanes, Callimachus, Crates, Eratosthenes, Aristarchus, Apollodorus, grammatici omnes. Quos inter, Crates ipsum ante Heraclidarum reditum, intra annos a Trojanis temporibus octoginta floruisse auctor est. Eratosthenes vero

(70) Nūn δὲ προσήκειν. Hic Tatiani locus exstat tomo I Bibliothecæ Patrum Græco-Lat., pag. 180.

(71) Τὸ μὲν γὰρ ἀγνώμων, etc. Interpres Tatiani hæc, ut arbitror, minus auctoris ex mente reddit, ne quid nobis suspectum, vel merito rejiciendum esse possit: membra enim sunt ἀντικείμενα, prius illud τὸ μὲν ἀγνώμων, posterius hoc τὸ δ' ἄν, etc.

(72) Ὅπλων ἀντερείδων. Vera lectio, ex qua Tatianus emendari possit, apud quem vitiose δῶν ἀναντηρήθη.

(73) Μεγακλειδῆς τε καὶ Χαμαιλέων. Rectius, quam ut apud Tatianum, Μεγακλειδῆς τε οὐ Χαμαιλέων· posterior enim hæc lectio eidem homini

utrumque nomen attribuit, cum tamen duo illi fuerint. Corrigendum tamen videtur Χαμαιλέων, ut habetur in altero manuscr. et legitur apud Clementem Alexandrin. Strom. 1, pag. 220 A, 1, edition. Græco-Lat.: Τὸ μὲν οὖν Ἰγῶθι σαυτῶν, inquit, οἱ μὲν Χθλων ὑπέληφασιν, Χαμαιλέων δὲ ἐν τῷ περὶ θεῶν, θαλῶ. Et infra eodem libro, pag. 258: Χαμαιλέων τε οὐ Ἡρακλειδῆς ἐν τῷ περὶ μύθης. Fuit igitur Heracleotes, qui inter alia, de diis ac de ebrietate scripsit. Idem novum legitur apud Athenæum lib. 1, p. 21: Χαμαιλέων γούν, inquit, πρῶτον αὐτὸν φησὶν συγματοῖς τοὺς χοροὺς, etc., ubi de A'schylo poeta loquitur.

non nisi post annum ab excidio Trojano centesimum. Aristarchus Ionicæ tantum colonie temporibus, quæ aunis post Trojana illa centum et quadraginta deducta est. Philochorus post eandem coloniam quadraginta, archonte Athenis Arxippo, annis post eversam Trojam centum et octoginta. Apolloderus annis ab ista colonia centum, quo modo Trojanis eum temporibus juniore fuisse oporteret, annis quadraginta supra ducentos. Nec desunt, qui paulo ante olympiadas natum illum esse velint, hoc est annis ab expugnata Troja quadringentis. Imo sunt etiam, qui longe recentiore et Archilochi æqualem eum faciant: Archilochus autem circa olympiadem tertiam ac vicesimam celebratus est, Gyge Lydi temporibus, annis post Trojana illa quingentis. Ac de Homeri quidem ætate, deque eorum, qui res ipsius memorie prodiderunt, contentione atque dissidio, hæc summam attingisse sufficiat, cum alioqui rem accurate, si liberet, investigare possemus. Nam vel ex eo quis istorum omnium narrationes vanitatis mendacique convincat. Qui enim semel in temporum descriptione titubavit, is nunquam historie veritatem retinere potest. Idemque paucis interjectis: « At esto sane, demus, inquit, Homerum non modo non eversione Trojana posteriorem, sed etiam ipsomet belli Trojani tempore vixisse, imo etiam Agamemnonem in illa expeditione secutum, ac si quis ita velit, ipsa litterarum inventione priorem fuisse: Mosem enim certo constabit, non solum permultis annis captum Ilium antecessisse, verum etiam ejusdem conditum, adeoque Troe simul et Dardano longe antiquiorem existitisse. Quam in rem Chaldaeorum, Phœnicum, Ægyptio-

Ἰωνικῆ ἀποικίαν, ἢ ἐστὶ μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἔτη τῶν Ἰλιακῶν· Φιλόχορος δὲ μετὰ τὴν Ἰωνικῆ ἀποικίαν ἔτεσι μ', ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι Ἀρξίππου, τῶν Ἰλιακῶν ὑστερον ἑκατὸν ὄγδοηκοντα· οἱ δὲ περὶ Ἀπολλόδωρον μετὰ τὴν Ἰωνικῆ ἀποικίαν ἔτεσιν ἑκατὸν, ὃ γένεισι ἄν ὑστερον τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι διακοσίαις τεσσαράκοντα (74). Τινὲς δὲ πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων (75) ἔρασαν αὐτὸν γεγονέναι, τοῦτέστι μετὰ τὴν Ἰλίω ἄλωσιν ἔτεσι τετρακοσίαις. Ἔτεροι δὲ κάτω τὸν χρόνον ὑπέταγον, σὺν Ἀρχιλόχῳ γένηται περὶ Ὀλυμπιάδων τρίτῃ καὶ εικοστῇ, κατὰ Γύγην τὸν Λυδὸν, ὑστερον τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι πεντακοσίαις. Καὶ περὶ μὲν τῶν χρόνων τοῦ προσηρημένου ποιητοῦ, λέγω δὲ Ὀμήρου, στάσιώς τε καὶ τῶν εἰπόντων τὰ περὶ αὐτὸν ἀσυμφωνίας, τοὺς ἐπ' ἀκριβεῖς ἐξετάζειν δυναμένους (76) αὐτάρκως ἡμῖν ὡς ἐπὶ κεφαλαιῶν εἰρήσθω. Δυνατὸν γὰρ (77) παντὶ ψευδεῖς ἀποφανέσθαι καὶ τὰς περὶ τοὺς λόγους δόξας. Παρ' οἷς γὰρ ἀσυνάρτητός (78) ἔστιν ἡ τῶν χρόνων ἀναγραφή, παρὰ τοῦτους οὐδὲ τὰ τῆς ιστορίας ἀληθεύειν δύναται. » Καὶ μετὰ βραχέα· « Πλὴν Ὀμήρου (79) ἔστι μὴ μόνον ὑστερος τῶν Ἰλιακῶν (80), ἀλλὰ κατ' ἐκείνον αὐτὸν ὑπελήφθω γεγονέναι (81) τὸν τὸ πολέμου καιρὸν, ἐπὶ δὲ καὶ τοὺς περὶ Ἀγαμέμνονα συνεχιστρατεύσαι· καὶ βούλησθαι, καὶ πρὶν τῶν στοιχείων τὴν εὐρέσειν γεγονέναι· φανήσεται γὰρ ὁ προσηρημένος Μωσῆς αὐτῆς μὲν τῆς Ἰλιακῆς ἀλώσεως προσβύτερος πάντοτε πολλοῖς ἔτεσι, τῆς δὲ γεγονούσας (82) Ἰλίω κτείσεως, καὶ τοῦ Τρωῆς, καὶ Δαρδάνου Ἰλιαν ἀρχαιότερος. Ἀποδείξουσιν δὲ ἕνεκα μάρτυσι χρῆσασθαι Καλδαίαις, Φοίνικειν, Αἰγυπτίαις. Καὶ ἐμὲ λέγειν δεῖ πλείονα; γρηγὰρ τῶν

(74) Τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι διακοσίαις τεσσαράκοντα. Tatianus excus., τῶν Ἰλιακῶν διακοσίων πενήκοντα. Sed Fronto noster, ὁ μαχαρίτης, observat, in manuscripto Regio Eusebiana exstare lectionem. Certe διακοσίαις, non διακοσίων, legendum esset.

(75) Πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων. Alter manuscr. habet περὶ non πρὸ. Unde conjicio legendum esse, περὶ τὰς Ὀλυμπιάδας.

(76) Τοὺς ἐπ' ἀκριβεῖς ἐξετάζειν δυναμένους. Interpres Tatiani sic vertit, ista diligentius inquisitionis relinquo: at, meo iudicio, ista cum sequentibus, hæm̄ εἰρήσθω, conjungi debent: alioqui nutaret ac penderet oratio.

(77) Δυνατὸν γάρ, etc. Alter manuscript. hæc longe brevius, εἰκόξ γὰρ ψευδῆ ἀποφανέσθαι αὐτούς, nempe καὶ τὰ πρὸς τὴν ἱστορίαν. Tatianus excus. cum nostro consentit, nisi quod paulo post περὶ τοὺς χρόνους habet, non ut hic, περὶ τοὺς λόγους. Placeat tamen Eusebiana lectio, propter sequentia: vult enim, ut patet, in ipsa quoque rerum historia, perfacile iis lapsus fuisse, qui jam in temporum descriptione titubassent.

(78) Παρ' οἷς γὰρ ἀσυνάρτητος. Plane contrarium videtur, τὸ ἀτρέμα συνάπτεσθαι, hoc est παντάπασιν ὁμοζώντους καὶ ἀκριβῶς. Ita Plutarch. in Themistocle, singulari, ni fallor, exemplo: Τοῖς Χρονικοῖς, inquit, δοκεῖ μάλλον θουκυδίδης συμπερέσθαι, καίπαρ οὐδέ αὐτοὺς ἀτρέμα συνάπτόμενους. Id est: Thucydidi cum Annalibus [vel temporum rationibus], convenire magis videtur; tametsi ne ipsi quidem exquisitè satis diligenterque confecti sint: vel, tametsi ne ipsi quidem ita confecti sint,

ut in iis nihil omnino titubet ac fluctet. Hoc enim proprie ἀτρέμα sonat. Nam Stephanum audire non possum, qui sensim et placide reddidit: nisi (quod tamen ipse reprehendit) placide factum id dicatur, quod non tumultuarie, sed otiose diligenterque factum sit. Melius Amiot., encore qu'elles memesme soient guerres bien faictes. Petavius noster. c. 25, l. 1. De doctrina temporum, aliter accipit, ut Plutarchus, non omnes istis Annalibus suffragari velit, aique ideo, non quiete ac silentio perscriptos esse, sed ab aliis redargui. Eos tamen ibidem pessimos fuisse probat.

(79) Πλὴν Ὀμήρου. Hæc apud Tatianum reperies, tomo illo I Biblioth. Patr., pag. 184.

(80) Μὴ μόνον ὑστερος τῶν Ἰλιακῶν. Tatianus excus. expungit μὴ μόνον, atque ὑστερον legit: quod omnino esset pugnatum loqui, licet vertereetur ὑστερον, statim post. Hic autem apud Eusehium, μὴ μόνον, ut sæpe monuisti, μονονούλ, οὐχ ὅπως, et similia, est non solum non: quæ lectio si probatur, membrum hoc opponi debet non tantum proxime consequenti, ἀλλὰ κατ' ἐκείνον τὸν πολέμου καιρὸν (nihil enim admodum novi concederet, qui jam illum eo bello non posteriorem fuisse concessisset), sed etiam aliis, quæ subjungit. Mallem tamen, no quid dissimularem, retenta negatione μὴ, adverbium μόνον expungere.

(81) Γεγονέναι. Hoc etiam verbum apud Tatianum reponendum est: quemadmodum et τὸ συνεχιστρατεύσαι, quod paulo post hic sequitur, præstat τῶ συνεχιστρατεύσαι, quod habet Tatianus.

(82) Τῆς δὲ γεγονούσας, etc. Hinc etiam corrigere Tatianum, apud quem γενωνός, vitiosus.

πειθειν επαγγελόμενον συντομωτέρας ποιησθαι τὰς
 περὶ τῶν πραγμάτων πρὸς τοὺς ἀκούοντας διηγήσεις.
 Βηρωσὸς ἀνὴρ Βαβυλωνίας, ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῦ
 θήλου, κατὰ Ἀλέξανδρον γενόμενος, Ἀντίχῳ τῷ
 μετὰ Σέλευκον (83) τρίτῳ τῆν Χαλδαίων ἱστορίαν ἐν
 τρισὶ βιβλίοις κατατάξας, καὶ τὰ περὶ τῶν βασιλέων
 ἐκτιθέμενος, ἀφηγεῖται τινος αὐτῶν ὄνομα Ναβου-
 χοδόνορος, τοῦ συσταθέντος ἐπὶ Φοινίκης καὶ
 Ἰουδαίου, ἅτινα διὰ τῶν καθ' ἡμᾶς προφητῶν ἴσμεν
 κερηρυγμένα, γεγονότα μὲν πολὺ τῆς Μωσέως ἡλι-
 κίας κατώτερον, πρὸ δὲ τῆς Περσῶν ἡγεμονίας ἔτε-
 σιν ἐβδομήκοντα. Βηρωσὸς δὲ ἐστὶν ἀνὴρ ἱκανώτα-
 τος· καὶ τοῦτο τεκμήριον Ἰόδας, ὃς περὶ Ἀσσυ-
 ρίων γράφων, παρὰ Βηρωσοῦ φησι μεμαθηκέναι
 τὴν ἱστορίαν. Εἰσι δ' αὐτῷ βιβλίοι περὶ Ἀσσυρίων
 δύο. Μετὰ δὲ τοῦς Χαλδαίων τὰ Φοινίκων οὐδὲν
 ἔχει. Γεγονᾶσι παρ' αὐτοῖς ἄνδρες τρεῖς, Θεόδοτος,
 Ἰψικράτης, Μῶχος. Τοῦτων τὰς βίβλους εἰς Ἑλλη-
 νίδα κατέταξε φωνὴν Ἄσιτος (84), ὁ καὶ τοὺς βίους
 τῶν φιλοσόφων ἐπ' ἀκριβὲς πραγματευσάμενος. Ἐν
 δὲ ταῖς τῶν προειρημένων ἱστορίας δηλοῦται κατὰ
 τινα τῶν βασιλέων Εὐρώπης ἀρπαγὴ γεγονέναι, Μέ-
 νελᾶου τε εἰς τὴν Φοινικὴν ἀφίξει, καὶ τὰ περὶ Εἴ-
 ραμον, ὅστις, Σολομῶνι τὸν Ἰουδαίων βασιλεὶ πρὸς
 γάμον δοῦς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, καὶ ἑλῶν παντο-
 δαπῶν ὄλην εἰς τὴν τοῦ νεῦ κατασκευὴν ἔδωκεν αὐτόν.
 Καὶ Μένανδρος δὲ ὁ Περγαμηνὸς περὶ τῶν αὐτῶν τὴν
 ἀναγραφὴν ἐποίησατο. Τοῦ δὲ Εἰράμου ὁ χρόνος
 ἦδη πού τοις Ἰουδαίοις ἐγγίζει· Σολομῶν δὲ ὁ κατ'
 Εἰραμον πολὺ κατώτερός ἐστι τῆς Μωσέως ἡλικίας.
 Αἰγυπτίων δ' εἰσὶν ἀκριβεῖς χρόνοι ἀναγραφαι.
 Καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς γραμμάτων ἐρημητικὸς Πτολε-
 μαῖος, οὐχ ὁ βασιλεὺς, ἱερεὺς δὲ Μένδητος. Οὗτος,
 τὰς τῶν βασιλέων πράξεις ἐκτιθέμενος, κατὰ Ἄμω-
 σιν Αἰγύπτου βασιλέα γεγονέναι Ἰουδαίους φησὶ τὴν
 ἐξ Αἰγύπτου πορείαν εἰς ἄπαι ἠβελον χωρὰ (85),
 Μωσέως ἡγουμένου· λέγει δὲ ὅτιως (86)· Ὁ δὲ
 Ἄμωσις ἐγένετο κατὰ τὸν Ἰναχον τὸν βασιλέα.
 Μετὰ δὲ τοῦτον, Ἀπίων ὁ γραμματικὸς, ἀνὴρ δοκι-
 μώτατος, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Αἰγυπτιακῶν, (πέντε
 δὲ εἰσὶν αὐτῷ γραφαὶ) πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, φησὶ
 ὅτι κατέσκαψε τὴν Ἀβαριν Ἄμωσις, κατὰ τὸν
 Ἀργεῖον γενόμενος Ἰναχον, ὢς ἐν τοῖς χρόνοις
 ἀπάρσεν ὁ Μένδητος Πτολεμαῖος. Ὁ δὲ ἀπὸ Ἰνά-
 χου χρόνος ἄχρι τῆς Ἰλίου ἀλώσεως ἀπολιθοῖτο γε-
 νεὺς εἴκοσι. Καὶ τὰ τῆς ἀποδείξεως τοῦτον ἔχει τὸν
 τρόπον. Γεγονᾶσιν Ἀργεῖον βασιλεὺς οὗτος Ἰνα-
 χος, Φορωνεύς, Ἄπις, Ἀργεῖος, Κρίστος, Φόρβας,
 Τρύπας, Κροτωπὸς, Σθενέλαος, Δαναὸς, Λυγκεὺς,
 Ἄβας, Προῖτος, Ἀκρίσιος, Περσεύς, Εὐρυσθεύς,
 Ἀτρεὺς, Θυέστης, Ἀγαμέμνων, οὗ κατὰ τὸ ὀκτώ-

A rum testimonia proferam. Quid enim plura commu-
 morem, cum eum, qui fidem se facturum esse recipiat
 paucis omnino rem auditoribus declarare oporteat?
 493 Berosus ergo vir Babylonius, idemque Beli,
 quod ipsorum numen erat, sacerdos, qui Alexandri
 temporibus vivebat, in ea, quam tribus libris An-
 tiocho post Seleucum tertio, scripsit *Chaldaeorum
 Historia*, ubi regum ipsorum gesta commemorat,
 Nabuchodonosoris eujusdam meminit, qui adversus
 Phœnicas et Judæos expeditionem suscepit, quam
 a prophetis quoque nostris celebratam esse novi-
 mus, quæque cum longe post Mosem contigerit,
 tum vero Persarum imperium annis septuaginta
 præcessit. Atqui Berosus ille quidem omni fide
 dignissimus est, uti vel ex Jobæ testimonio intelli-
 gere possumus, qui de Assyriis scribens, illorum
 sese historiam ex Beroso didicisse proficitur. Duos
 autem ille de Assyriis conscripsit libros. Phœnicæ
 vero quod attinet, tres apud eos viri florere, Theo-
 dotus, Hysicrates et Mochus, quorum libros Græce
 vertit Asitus, is qui philosophorum vitam summa
 diligentia studioque conscripsit. Qui quidem omnes
 sui in historiis, sub uno aliquo rege, simul et Euro-
 pæ raptum et Menelai profectionem in Phœnici-
 am, et Irami fœdus ac societatem contigisse trad-
 dunt, cum is Salomonis Judæorum regi filia jam
 matrimonio conjuncta, vim insuper omnis lignorum
 generis maximam ad templum ædificandum sponte
 donavit : quarum etiam rerum Menander ille Per-
 gamenus suis memoriam scriptis consignavit. Jam
 Irami tempora non longe a Trojanis absunt, cum
 tamen Salomon ejusdem æqualis, multo fortius Mose
 posterior. Ægyptiorum denique commentarii, accu-
 rate in primis ac diligenter elaborati sunt. Quorum
 et numero, litterarum suarum interpretes Ptolemæus
 fuit, non rex ille quidem, sed sacerdos Mendæ-
 tus. Is in *regum Ægyptiorum Historia*, sub Amosi
 rege, duceque Mose, Judæos quocunque libitum
 fuisset, ex Ægypto profectos esse testatur. Amosin
 autem illum Inachi profectoris esse regnasse constat.
 Ptolemæum sequitur Apion grammaticus, claris-
 simi vir nominis, qui libro *Ægyptiacarum Historiarum*
 quarto, quinque enim eo argumento scripsit,
 cum alia pleraque, tum hoc in primis docet, ab
 Amosi eversam Avarim fuisse, eundemque Argivi
 Inachi vixisse temporibus, 494 uti Ptolemæus
 Mendæsius suis in *Annalibus* testatum reliquit.
 Quod si ab Inacho ad captum Ilium temporum se-
 riem ducere voleris, ætates viginti nmerabis.
 Atque hujus demonstrandæ veritatis prompta hæc
 et explicata ratio est. Argis olim regnarunt, qui

(83) Μετὰ Σέλευκον. Ita omnes : Tatianus tamen habet αὐτόν, quod ad Alexandrum referri debet. Antiochus post Alexandrum tertius, idem esse non potest, qui tertius post Seleucum. Nam tertius ab Alexandro fuit, Antiochus nominis primus, cognomento Soter, Seleuci filius : at tertius a Seleuco, Antiochus nominis secundus, cognomento Dens, Soteris filius.

(84) Ἄσιτος. Tatianus excus., Χαίτος. Neutrum nomen alibi reperio.

(85) Εἰς ἄπαι ἠβελον χωρὰ. Tatian., εἰς ἄπαι ἦβλον, quod magis probe.

(86) Λέγει δὲ ὅτιως. Aut expungenda hæc verba sunt : aut resecta Ptolemæi oratio est, cuius fortassis initium fuerit, quod sequitur, ὁ δὲ Ἄμωσις. Equidem expungi malim : quod enim Mosem sub Amosi constituens, æqualem cum Inacho Tatianus faciat, erroris illius est pridem inveteratū, quem primus sustulit Eusebius.

sequuntur : Inachus, Phoroneus, Apis, Argius, Criasus, Phorbas, Triopas, Crotopus, Sthenelus, Danaus, Lynceus, Abas, Præctus, Acrisius, Perseus, Eurystheus, Atreus, Thyestes, Agamemnon, cujus anno decimo octavo Troja capta est. Atque hic prudenti et ingenioso lectori diligenter in primis observandum erit, vel ex ipsa Græcorum hominum traditione constare, nullam tum apud illos perscriptam adhuc historiam fuisse. Nam qui litterarum formam ipsis et rationem tradidit Cadmus, non nisi multis post ætatis pervenit in Bœotiam. Post Inachum vero, Phoronei ductu atque auspiciis, homines ab ferino vagoque vitæ genere ad humaniorem ac liberaliorem cultum vix tandem aliquando traducti sunt. Quære si Mosem Inacho æqualem fuisse habebimus, idem Trojaua tempora quadringentis antecesserit, necesse est. Id vero manifeste ex regum non Atticorum modo, sed etiam Macedonicorum, Ptolemaicorum et Antiochenorum successione conficitur. Unde illud etiam colligas, si clarissima quæque Græcorum sub Inachi tempus et scriptis mandari, et in hominum cognitione versari cœpere, id ipsum pariter sub Mosis ætatem contigisse. Nam Phoroneo, qui post Inachum regnavit, supparem Atheniensis Orxegem faciunt, sub quo primum diluvium accidit; tum Phorbanti Actæam, a quo Attica Actææ nomen habuerit : Triopæ deinde Prometheum, Epimetheum, Atlantem, gemium Cecropem, et Io. Ad Crotopi ævum et Phaetontis incendium, et Deucalionis diluvium referunt : cum Sthenelao, Amphityonis regnum, Danaï in Peloponnesum adventum, conditam a Dardano Dardaniam, et Europæ ex Phœnicia deportationem in Cretam temporis societate conjungunt. Sub Lynceo, Proserpinæ raptum, Eleusynii delubri ædificationem, agriculturam Triptolemi, Cadmi Thebanam in civitatem adventum, et Minois regnum collocant. Ad Prætum Eumolpi bellum adversus Athenienses ; ad Acrisium Pelopis trajectionem ex Phrygia, Iouis Athenas adventum, Cecropem alterum juniorem, Persei que res gestas revocant. Postremo regnante Agamemnone captum est Ilium. 495 Ergo ex superioribus, Mosem, heroibus, civitatibus, ac demonibus ipsis antiquiorem fuisse, manifesto intelligitur. Verius autem profecto est, homini ætate plurimum autegresse fidem habere, quam Græcis, qui ejus dogmata ut ex ipsomet fonte bauserint, minus tamen veræ scientiæ ductum secuti sunt. Sophistas enim permultos habuere, qui curiositati suæ obsecuti, quæcumque vel a Mose, vel ab similibus philosophiæ professoribus acceperant, adulterare omnia conati sunt : primum ut singulare aliquid ac proprium dicere viderentur, deinde ut quæ minus assequerentur, ea commentitiæ dictionis specie involvendo, fabularum instar veritatem ipsam tradu-

(87-88) Κατὰ τὸν Ἰναχόν. Tatian., μετὰ τὸν Ἰναχόν, rectius, ut existimo, quia sequitur paulo post, καὶ μετὰ Μωσέα. Tametsi, cum Græcorum historiam ab Inacho fere duci confirmet, utrobique,

καυδέκατον ἔτος τῆς βασιλείας Ἰνῶν ἐάλω. Καὶ χρὴ τὸν νονεχθ' συνέναι μετὰ πάσης ἀκριβείας, ὅτι κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων παράδοσιν οὐδ' ἱστορίας τις ἦν παρ' αὐτοῖς ἀναγραφὴ. Κάδμος γὰρ, ὃ τὰ στοιχεῖα τοῖς προειρημένους παραδόντες, μετὰ πολλὰ γενεὰς τῆς Βοιωτίας ἐπέβη. Μετὰ δὲ Ἰναχόν ὑπὸ Φορωνέως μάλιστα τοῦ θηριώδους βίου καὶ νομάδος περιγραφῆς γέγονε, μετεκοσμηθῆσαν τε οἱ ἄνθρωποι. Διόπερ εἰ κατὰ Ἰναχόν πέφηνεν ὁ Μωσῆς γεγονός, προσβυτέρως ἔστι τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι τετρακοσίοις. Ἀποδεικνύται δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχον ἀπὸ τε τῆς τῶν Ἀττικῶν βασιλείων διαδοχῆς, Μακεδονικῆς τε καὶ Πτολεμαϊκῆς, ἔτι δὲ καὶ Ἀντιοχικῆς. Ὅθεν εἰ κατὰ τὸν Ἰναχόν (87-88) αἱ διαφανέστατοι πράξεις παρ' Ἑλλήσιν ἐγράφησάν τε καὶ γινώσκονται, ἤδηλον, ὡς καὶ μετὰ Μωσέα. Κατὰ μὲν γὰρ Φορωνέα τὸν μετ' Ἰναχόν μνημονεύεται παρ' Ἀθηναίους Ὀργυγος, ἐπ' οὗ κατακλισμὸς ὁ πρῶτος κατὰ δὲ Φόρβαντα Ἀκταῖος, ἀπ' οὗ Ἀκταία ἢ Ἀττική· κατὰ δὲ Τριόπαν Προμηθεὺς καὶ Ἐπιμηθεὺς, καὶ Ἀτλας, καὶ ὁ διφυρὸς Κέκροψ, καὶ ἡ Ἰώ· κατὰ δὲ Κροτουπὸν ἢ ἐπὶ Φαέθωνος ἐκπύρωσις, καὶ ἡ ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐπομβρία· κατὰ δὲ Σθενέλαιον ἢ τε τοῦ Ἀμφικτύου βασιλεία, καὶ ἡ εἰς Πελοπόννησον Δαναοῦ παρουσία, καὶ ἡ ὑπὸ Δαρδάνου τῆς Δαρδανίας κτίσις, ἢ τε ἐκ Φοινίκης τῆς Ἐυρώπης εἰς τὴν Κρήτην ἀνακομιδὴ· κατὰ δὲ Λυγκία τῆς Κόρης ἢ ἀρπαγῆ, καὶ ἡ τοῦ ἐν Ἐλευσίνι τεμνίμων καθύρσις, καὶ ἡ Τριποτόλιμος γεωργία, καὶ ἡ Κάδμου εἰς Θήβας παρουσία, Μίνωος τε βασιλεία· κατὰ δὲ Πρωτόν, ὁ Εὐμόλιπος πρὸς Ἀθηναίους πόλεμος· κατὰ δὲ Ἀκρίσιον, Πέλοπος ἀπὸ Φρυγίας εἰσόδσις, καὶ Ἰωνος εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπιεῖσις, καὶ ὁ δεύτερος Κέκροψ, αἱ τε Περσέως πράξεις· κατὰ δὲ τὴν Ἀγαμέμνονος βασιλείαν Ἰνῶν ἐάλω. Οὐκ οὖν πέφηνεν ὁ Μωσῆς ἀπὸ γε τῶν προειρημένων πρεσβυτάτος ἡρώων, πόλεων, δαιμόνων. Καὶ χρὴ τῶν πρεσβυτέρων κατὰ τὴν ἡλικίαν πιστεύειν μᾶλλον ἢ περὶ τοῖς ἀπὸ πηγῆς ἀρυσσάμενος Ἑλλήσιν, οὗ κατὰ ἐπίγνωσιν, τάχειν ὀδύματα. Πολλοὶ γὰρ οἱ κατ' αὐτοῖς σοφισταὶ κεχρημένοι περιεργίῃ, οἱ ὅσα παρὰ τῶν κατὰ Μωσέα καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῶ φιλοσοφούντων ἔγνωσαν, παραχαράττειν ἐπειράθησαν· πρῶτον μὲν ἵνα τι λέγειν ἴδιον νομισθεῖσι, δεύτερον δ' ἔπος τὰ ὅσα μὴ συνέλασαν, διὰ τινος ἐπιπόδατου ῥητολογίας παρακαλύπτοντες, ὡς μυθολογίαν (89) τὴν ἀλθίαν παραθεθεῖσιν. Περὶ μὲν οὖν τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, ἱστορίας τε τῆς κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμων, ὅσα τε εἰρήκασιν οἱ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν λόγοι, καὶ πόσοι, καὶ τίνας εἰσὶν οἱ μνημονεύσαντες, ἐν τῶν πρὸς τοὺς ἀποφνημαμένους τὰ περὶ θεοῦ διεχθῆσται· τὸ δὲ νῦν ἔχον, σπευστέον μετὰ πάσης ἀκριβείας σαφηνίζειν, ὡς οὐχ Ὀμήρου μόνον πρεσβυτέρως ἔστιν ὁ Μωσῆς, ἔτι δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων, Λίνου, Φαμίλλου, Θεμύριδος, Ἀμφίλοχου, Ὀφρέως, Μουσαίου, Δημόδοκου, Φημίου, Σιδώλλου,

κατὰ, non incommode legi possit. Atque hanc lectionem secuti sumus.

(89) Ὡς μὴ ὀλιγίστην. Tatian., ταῖς μυθολογίαις.

Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητῶς, ὅστις εἰς τὴν Σπάρτην ἀφίκετο, Ἀρισταίου τοῦ Προκόννησιου, καὶ τοῦ τὰ Ἀρμιάσκεια συγγράψαντος, Ἀσθόλου τε τοῦ Κενταύρου, καὶ Ἰσάτιδος, Δρύμωνος τε καὶ Εὐκλου τοῦ Κυπρίου, καὶ Ὀρου τοῦ Σαμίου, καὶ Προταίνιδου τοῦ Ἀθηναίου. Λίνος μὲν γὰρ Ἡρακλεῖος ἐστὶ διδασκαλός· ὁ δὲ Ἡρακλῆς μιᾶ τῶν Τρωϊκῶν προγενέστερος πέφηνε γενεᾷ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ φανερόν ἀπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Τηλολέμου, τοῦ στρατεύσαντος ἐπὶ Ἴλιον. Ὀρφεὺς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἡρακλεῖ γέγονεν· ἕλλως τε καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐπισηφόμενά φασιν ὑπὸ Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου συνετάχθαι, γενομένου κατὰ τὴν τῶν Πεισιστρατιδῶν ἀρχὴν περὶ τὴν πεντηκστήν Ὀλυμπιάδα. Τοῦ δ' Ὀρφέως Μουσαῖος μνηστῆς. Ἀμφίων δὲ δυσὸν προάγων γενεαῖς τῶν Τρωϊκῶν, τοῦ πλείονα (90) πρὸς τοὺς φιλομαθεῖς συντάττειν ἡμᾶς ἀπέργει. Δημόδοκός τε καὶ Φημίος κατ' αὐτὸν ἐν Τρωϊκῶν πόλεμον γέγοναι· διέτριβον γὰρ ὁ μὲν (91) παρὰ τοῖς μνηστῆσι, ὁ δὲ (92) παρὰ τοῖς Φαλαίσι. Καὶ ὁ Θάμυρις καὶ ὁ Φιλάμμων οὐ πολλὸν τότεων εἶσιν ἀρχαιότεροι. Περὶ μὲν οὖν τῆς κατ' ἑκατοῦ λόγον πραγματείας, χρόνον τε ἀναγραφῆς αὐτῶν, ὡς οἶμαι, σφῆδρα μετὰ πάσης ὕμιν ἀκριβοῦς ἀνεγράψαμεν. Ἦνα δὲ καὶ τὸ μέγιστον ἐνδίοον ἀποληρῶσμεν, ἔτι καὶ περὶ τῶν νομιζομένων σοφῶν ποιησάμεν τὴν ἀπόδειξιν. Μίνως μὲν γὰρ ὁ πάσης προῦχεν νομισθεὶς σοφίας, ἀγχινοῖας τε καὶ νομοθεσίας, ἐπὶ Λυγίας τοῦ μετὰ Δαναῶν βασιλεύσαντος γέγονεν, ἐνδεκάτῃ γενεᾷ μετὰ Ἰναχον· Λυκαῦργος δὲ, πολλὴ μετὰ τὴν Ἴλιον γεννηθεὶς ἄλωσις, πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκατὸν νομοθετῆς Λακεδαιμονίος· Δράκων δὲ περὶ Ὀλυμπιάδα τριακοστὴν καὶ ἐνάτην εὐρίσκειται γενεῶν· Σόλων δὲ ἐπὶ μὲς^α Πυθαγόρας κατὰ τὴν ἑξήκοστὴν δευτέραν. Τὰς δὲ Ὀλυμπιάδας ὑστερον τῶν Πλακίων ἔτεσιν ἀπεβέβηκεν γεγονυίας τετρακοσίας ἑπτὰ. Καὶ δὴ τούτων οὕτως ἀποδοδεγεμένων, διὰ βραχέων ἔτι καὶ περὶ τῆς τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἡλικίας ἀναγράφομεν. Τοῦ γὰρ προσοχτάτου τῶν προσηρημένων θάλγους, γενομένου περὶ τὴν πεντηκστήν Ὀλυμπιάδα, καὶ τὰ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν σχεθῶν ἡμῖν συντόμος εἴρηται. Ταῦθ' ὕμιν, ἄνδρες ἑλπίνας, ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν Τατιανὸς συνέταξα, γεννηθεὶς μὲν ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῆ, παιδευθεὶς δὲ πρῶτον μὲν τὰ ὀμῆτερα, δεύτερον δὲ ἵππια τὴν κηρύττειν ἐπαγγέλλομαι. Γινώσκων δὲ ἵππων τῆς ὁ Θεός, καὶ τῆς ἡ κατ' αὐτὸν ποιήσας, ἵτοιμον ἑαυτὸν ὕμιν πρὸς τὴν ἀνάκρισιν τῶν δογμάτων παρίστημι, μενούσης μοι τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας ἀνεξαρτήτου. Ἐποῦτα καὶ ὁ Τατιανός. Μετῴμενος δὲ καὶ ἐπὶ Κλήμεντα.

^α ms. Προναϊίδου.

(90) Τοῦ π. *lelora*, etc. Verborum perspicua sententia est, at obscura sententiae ratio. Cur enim Amphion, quod res Trojanas duabus aetatibus antecedit, apud studiosos plura dici prohibeat? Alter *zanusc.* habet πλείονος, ex quo πλείονας conjecti: quasi dicat, Amphionem tamen antiquum esse ut alium praeterea φιλομαθῶν neminem quæri patiatur.

(91) Ὁ μὲν. Phemius videlicet. *Odys.* P, 262: Ἀνὰ γὰρ ὀφείσι βάλῃσ' ἀείδειν,

cerent. Verum de reipublicæ nostræ forma, deque legum nostrarum historia, quod Græcorum eruditissimi quique scripserint, quot quive illius meminert, adversus eos, qui de rebus divinis disputarunt, in medium afferemus. Nunc vero agendum id nobis est, ut, quam diligentissime fieri poterit, ostendamus, non Homero solum antiquiorem fuisse Mosem, verum etiam vetustioribus Homero scriptoribus, Lino, Philamnone, Thamyride, Amphione, Orphen, Musæo, Demodoco, Phemio, Silylla, Epimenide Cretensi, qui Spartam migravit, Aristæo Proconnesio, *Arimasporum* auctore, Asbolo Centauro, Inside, Drymone, Euclō Cyprio, Oro Samio, et Protænide Atheniensi. Linus enim Hercules magister fuit, Hercules vero Trojana tempora ætate duntaxat una antecessit; ut vel ex eo intelligi potest, quod Tlepolemus Herculis filius Græcorum adversus Trojanos expeditionis socius fuerit. Eiusdem Herculis Orpheus æqualis fuit: tametsi quæ vulgo ipsi tribuuntur, ab Onomacrito Atheniensi, qui sub Pisistratidarum dominatu, circa olympiadem quæ dragesimam vixit, conscripta ferant. Orphei porro discipulus Musæus fuit. At Amphion, qui duabus Trojana tempora ætatibus antegressus est, plures a nobis ad priores illos doctrinæ studiosos adijungi non patitur. Jam Demodocus et Phemius sup̄ ipsum Trojani belli tempus exstiter, cum alter apud Procos, apud Phæacas alter versaretur. Quo utroque Thamyris ac Philammon haud multo antiquiores fuere.

498 Ac de singulorum quidem in quolibet genere studii, deque ipsa temporum ratione vobis, ni fallor, quam accuratissime fieri potuit, disputavimus. Sed tamen ne quid a nobis in præsentia desideretur, pauca de eorum insuper, qui sapientes apud vos habitati sunt, ætate subjungam. Minos igitur, quem omnis cum sapientiæ, tum solertiæ, adeoque legum sanctionis principem fuisse putant, Lynceus, qui Dano successit, regnante florebat, ætate post Inachum undecima. Lycurgus vero, longe post captum Ilium, annis ante olympiades haud amplius centum, Lacedæmonios legibus instituit. Draconem circa olympiadem nonam supra trigesimalam fuisse reperies, Solonem vero circa sextam et quadragesimam, Pythagoram denique circa sexagesimam secundam. Olympiades autem annis septem supra quadringentos post Trojana tempora institutas fuisse ostendimus. His certo constitutis, septem quoque sapientum ætatem facile breviterque definiemus. Nam cum vetustissimum eorum Thaletem, circa olympiadem quinquagesimam vixisse constat, simul etiam uno quasi compendio caterorum, quos illo

Φημιος.

Et *Odys.* X, 530:

Τερπιάδης δὲ τ' αἰοῖδες ἀλίσκαζε κῆρα μελαιναρ Φημιος.

(92) Ὁ δὲ. Demodocus, et ipse cantor nobilissimus. De quo *Odys.* θ, sæpissime. — Ὁ Θάμυρις. *Iliad.* B, 595:

. Ἔρθα τε Μούσαι
Ἀντόμεραι, Θάμυριν τὸν Θρηῖκα αἰῶσαν αἰοῖδης.

suppares habuit, ætatem colligimus. Hæc vobis ego, viri Græci, Tatianus ille, qui barbarorum philosophia studeo, conscripsi, in Assyria natus ipse quidem, sed tamen primum vestris, tum iis demum, quorum me præconem hodie profiteor, eruditus. Cæterum veri jam Dei cognitione illustratus, resque ab eo creatæ ejusmodi sint intelligens, ad subeundum quoque dogmatum nostrorum examen promptum me vobis paratumque sisto, divini hujus instituti sectatorem nullo me unquam tempore negaturus. » Hactenus Tatianus. Jam ad Clementem transeamus.

CAPUT XII.

De eadem, ex Clemente, Stromatum primo.

« Est quidem iis de rebus, inquit, a Tatiano in sua *Adversus Græcos oratione* accurate disputatum, disputatum et a Cassiano in primo *Pontificalium*. Sed tamen operis suscepti ratio postulat, ut quæ ab aliis hanc in rem copiose dicta sunt, ea breviter summam inque percurram. Apion igitur grammaticus, iis quem *Πλειστοκλήν*, [hoc est *sapientissimam victorem*,] nominant, *Ægyptiacarum Historiarum* quarto, 497 licet, ut *Ægyptius* erat, tam infenso erga Hebræos animo fuerit, ut etiam adversum Judæos librum ediderit, Amosis *Ægyptiorum* quondam regis ac rerum ab eo gestarum mentione facta, testem earum laudat Ptolemæum quemdam Mendesium, cujus hæc verba sunt : Avarin, inquit, eruit Amosis, qui æqualis Inachi Argivi fuit, ut scriptum in *Chronico* Meudcsius Ptolemæus reliquit. Hic autem Ptolemæus : sacerdos erat, qui regum *Ægyptiorum* historiam libris tribus integris complexus, Amosi in *Ægypto* regnante, Judæos Mosem ducem secutus, ex *Ægypto* migrasse testatur; ex quo intelligitur Mosem Inachi temporibus floruisse. Res autem Argolicas, quæ ducuntur ab Inacho, Græcarum omnium vetustissimas celebrari, Dionysius Halicarnassensis in suo *De temporibus* commentario auctor est. Quibus posteriores esse totis quadraginta ætatibus res Atticas, quæ ab Cecrope illo, quem geminum atque ex terra satum appellat, initium habuerit, totidem verbis Tatianus ait : novem autem, Arcadicas, a Pelasgo quem et ipsum ex terra satum esse volunt, repetitas : iisdemque duabus et quinquaginta recentiores esse Pbtioticas, quæ ab Deucalione fluunt. Ab Inacho autem ad Trojana usque tempora, ætates duæ ac viginti, aut etiam una plures numerantur et amplius. Jam vero, multisne similiter annis res Assyriorum Græcas autecesserint, ex iis quæ scribuntur a Ctesia, cognoscetur. Anno quippe secundo supra quadringentesimum Assyriorum imperii, Beluchi autem octavi principatus secundo ac tricesimo, sub Amosi *Ægyptio* Inachi Argivi æquali, Mosis ex *Ægypto* profectio contigit. Porro in Græcia, Phorongi Inacho posterioris tempore, Ogygium diluvium accidit; itemque regnum Sicyonium, quod *Ægialeus* omnium primus tenuit, tum Europæ ac deinde Telchin : simulque Cretis in Creta regnum. Acusilaus enim Pboroneum homi-

* add. Cl. ἀπ' ὧν.

(93) *Εἰρηται μὲν οὖν*. Vide locum apud Clement. Græco-Latin. i *Strom.*, pag. 254 E.

(94) *Βουληθείς*. De Solone loquitur, qui sacer-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Κλήμεντος Ἐπιγραμμάτων, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Εἰρηται μὲν οὖν (93) περὶ τούτων ἀκριβῶς Τατιανῶ ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἐ.Ι.Ἰ.γραφας, εἰρηται δὲ καὶ Κασσιανῶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἐξηγητικῶν. Ἀπαται δ' ὁμοῦ τὸ ὑπόμνημα καὶ ἡμᾶς ἐπιδραμεῖν τὰ κατὰ τὸν τόπον εἰρημένα. Ἀπίων τούτων ὁ γραμματικῶς, ὁ Πλειστοκλήνης ἐπικληθεὶς, ἐν τῇ δ' τῶν Ἀλυπτιῶν ἀπὸν Ἰστοριῶν, καίτοι φιλαπεχθιμῶνος πρὸς Ἑβραίων διακείμενος, ἅτε Ἀλύπτιος τὸ γένος, ὡς καὶ κατὰ Ἰουδαίων συντάξασθαι βιβλίον. Ἀμοσίως τοῦ Ἀλυπτιῶν βασιλέως μεμνημένος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πράξεων, μάρτυρα παρατίθεται Πτολεμαῖον τὸν Μενδήσιον. Καὶ τὰ τῆς λέξεως αὐτοῦ ὧδε ἔχει. Κατέσκαψε δὲ τὴν Ἀοσίαν Ἀμοσίς, κατὰ τὸν Ἀργεῖον γενόμενος Ἰναχον, ὡς ἐν τοῖς Χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενδήσιος Πτολεμαῖος. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος οὗτος ἱερεὺς μὲν ἦν, τὰς δὲ τῶν Ἀλυπτιῶν βασιλείων πράξεις ἐν τρισὶν ὄλαις ἐκθέμενος βιβλίος, κατὰ Ἀμοσίων φησὶ τὸν Ἀλύπτου βασιλέα, Μωσῆος ἡγουμένον, ἔργοναίαι Ἰουδαίους Ἰναχὸν Ἀλύπτου πορεύειν, ἐξ ὧν συνώπται κατὰ Ἰναχον ἡμακαίναι τὸν Μωσαῖα. Παλαιτέρα δὲ τῶν Ἑλληνικῶν μνημονεύεσθαι τὰ Ἀργολικά, τὰ ἀπὸ Ἰναχου λέγω, ἀνούσιος ὁ Ἀλικαρνασσέως ἐν τοῖς Χρόνοις διδάσκει. Τούτων δὲ τεσσαράκοντα μὲν γενεαὶ νεώτερα τὰ Ἀττικά, τὰ ἀπὸ Κέκροπος τοῦ διουσοῦς ὅη καὶ ἀντόχθονος, ὡς φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Τατιανός· ἐνθά δὲ τὰ Ἀρκαδικὰ τὰ ἀπὸ Πελασγοῦ· λέγεται δὲ καὶ ὅσος ἀντόχθονος. Τούτων δὲ ἑλλων θύοιν νεώτερα τὰ Θωακτικά τὰ ἀπὸ Δευκαλιωνος. Εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν Τρωικῶν ἀπὸ Ἰναχου γενεαὶ μὲν εἰκοσίν, ἡ μὲ πλείους διαριθμοῦνται· ἔτη δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὕ καὶ πρῶσα. Εἰ δὲ τὰ Ἀσσυρίων πολλοὶς ἔπειτα προσεῦτερα τῶν Ἑλληνικῶν· Κτησίας λέγει φανήσεται. Τῷ δευτέρῳ καὶ τετρακοσιοστῷ ἔτει τῆς Ἀσσυρίων ἀρχῆς, τῆς δὲ Βηλούχου τοῦ ὀγδοῦ δυναστείας τῷ δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ, ἡ Μωσῆος κατὰ Ἀμοσίω τὸν Ἀλύπτιον καὶ κατὰ Ἰναχον τὸν Ἀργεῖον ἐξ Ἀλύπτου κίνησις. Ἦν δὲ κατὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ μὲν Φωρονεία, τὸν μετ' Ἰναχον, ὁ ἐπὶ Ὀγύγου κατακλυσμός, καὶ ἡ ἐν Σικυῶν βασιλεία πρώτου μὲν Ἀλγαλέως, εἰτα δὲ Εὐρωπος, εἰτα Τελχίνος, καὶ ἡ Κρήτης ἐν Κρήτη. Ἀκουστιάος γὰρ Φωρονεία πρώτων ἀνθρώπων γενέσθαι λέγει· ὅθεν καὶ ὁ τῆς Φωρονείδος ποιητῆς εἶναι αὐτὸν ἐφη πατέρα θνητῶν ἀνθρώπων. Ἐνταῦθεν ὁ Πλάτων ἐν *Τιμαίῳ*, κατακολοῦσθας Ἀκουστιάω, γράφει· Καὶ ποτε προαγαγεῖν βουληθείς (94)

dotes *Ægyptios* cum in disputationem pertrahere conabatur.

αὐτοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων εἰς λόγους, τῶν τῆδε τῆ
 πέλει (95) τὰ ἀρχαιότατα λέγειν ἐπιχειρεῖν (96-97),
 περὶ Φωρονέως τε τοῦ πρώτου λεχθέντος, καὶ Νό-
 θης, καὶ τὰ μετὰ τὸν κατακλιυμένον. Κατὰ δὲ Φόρ-
 θαντα Ἀκταῖος, ἀπ' οὗ Ἀκταία ἢ Ἀττικὴ· κατὰ
 δὲ Τριόπαν Προμηθεύς, καὶ Ἄτλας, καὶ Ἐπιμηθεύς,
 καὶ ὁ διφυῆς Κέκροψ, καὶ Ἰώ· κατὰ δὲ Κροτωνῶν
 ἢ ἐπὶ Φαιθόντος ἐκπύρους, καὶ ἡ ἐπὶ Δευκαλίωνος
 ἰουμβρία· κατὰ δὲ Ἐβενέλαον ἢ τὴν ἐπὶ Δευκαλίωνος
 βασιλεία, καὶ ἡ εἰς Πελοπόννησον Δαναῶν παρῴσια,
 καὶ ἡ ὑπὸ Δαρδάνου τῆς Δαρδανίας κτίσις, ἐν
 πρώτων, φησὶν Ὅμηρος, τέκετο νεφεληγερέτα Ζεὺς·
 ἢ τε ἐκ Κρήτης (98) εἰς Φοινίκην ἀνακομιδῆ· κατὰ
 δὲ Λυγκία, τῆς Κόρης ἢ ἀρπαγῆ, καὶ ἡ τοῦ ἐν
 Ἐλευσίῃ τεμένους καθύβρισις, καὶ ἡ Τριπτολέμου
 γεωργία, καὶ ἡ Κάδμου εἰς Θήβας παρῴσια, Μίνως
 τε βασιλεία· κατὰ δὲ Πρωτόν ἐν Ἐομβλίῳ πρὸς
 Ἀθηναίους πόλεμος· κατὰ δὲ Ἀκρίσιον Πέλοπος ἀπὸ
 Φρυγίας διάβασις, καὶ Ἰωνος εἰς Ἀθήνας ἀφίξις,
 καὶ ὁ δεύτερος Κέκροψ, αἱ τε Πελοπίδος καὶ Διονύσου
 πράξις, Ὀρφεύς τε καὶ Μουσαῖος. Κατὰ δὲ τὸ
 ἐκκακαδέκατον ἔτος τῆς Ἀγαμέμνονος βασιλείας
 Πάων ἔδλων, Δημοφώντος τοῦ Θησέως βασιλεύοντος
 Ἀθήνησι, τῷ πρώτῳ ἔτει, Βαρρηλιῶνος μηνὸς
 δευτέρου ἐπὶ δέκα, ὡς φησι Διονύσιος ὁ Ἀργεῖος·
 Ἄγις δὲ καὶ Κέρκυλος (99) ἐν τῇ τρίτῃ, μηνὸς
 Πανέμου ὀγδόῃ φθίνοντος· Ἑλλάνικος δωδεκάτῃ Βαρ-
 ρηλιῶνος καὶ τινες τῶν τῆ Ἀττικῆ συγγραφεμένων
 ἡγήθη φθίνοντος, βασιλεύοντος τὸ τελευταῖον ἔτος
 Μενεσθέως, πληθυσίους σελήνης· Νῦξ μὲν ἔην, φη-
 σὶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἰλιάδι πεποικίως,
 Agis ac Cecylus libro tertio scribant, Panemi vicesimo secundo : Hellenicus Dionysio subscribens,
 duodecimo Thargelionis, alii vero nonnulli, qui res Atticas scripserunt, ejusdem vigesimo secundo,
 postreimum regni sui annum agente Menestheo, sub plenilunium; ex quo illud poetæ, qui minorem Iliad-
 em scripsit,

.. Μεσάτα, λαμπρὰ δ' ἐπέταλλε σελάνῃ

ἔτεροι δὲ Σκιροφοριῶνος τῆ αὐτῆς ἡμέρας. Θησεύς δὲ,
 Ἡρακλέους ζῆλωτης ὢν, πρεσβύτερός ἐστι τῶν Τρωϊ-
 κῶν μὲν γενεᾶ· τοῦ γούν Τηπολέμου, ὃς ἦν υἱὸς
 Ἡρακλέους, Ὅμηρος μὲνηται (1), ἐπὶ Πάων στρα-
 τεύσαντος. Προτερεῖν ἄρα Μωσῆς ἐπιδεικνύται τῆς
 μὲν Διονύσου ἀποθεώσεως ἔτη χδ'· εἴγε τῆς Πελοπί-
 δος βασιλείας τῆ τριακοστῆ δευτέρῃ ἔτει ἀποθνήσκουσι, ὡς
 φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς Χρονικοῖς· Ἀπὸ δὲ Διο-
 νύσου ἐπὶ Ἡρακλῆα καὶ τοῦς περὶ ἰάσωνα ἀριστέας,
 τοὺς ἐν τῇ Ἀργεῖ πλεύσαντας, συνάγεται ἔτη εγ'.
 Ἀσκληπιδῆς τε καὶ Διάσκουροι συνέπλεον αὐτοῖς, ὡς
 μαρτυρεῖ ὁ Ῥόδιος Ἀπολλώνιος ἐν τοῖς Ἀργοναυτι-

(95) Τῆ πέλει. Irreptitias voces expunge, quas
 Plato non habet. Tantum post λόγος, distinguendum
 nonnulli. Ait enim Solonem, ut in eam de rebus
 antiquis disputationem Ægyptiis sacerdotibus pelliceret,
 de Græcæ antiquitate sermonem injecisse. Sunt qui τῆδε
 accipiant per ἔπει, sed perperam. Locum integrum
 Scrranus misere depravavit.

(96-97) Ἐπιχειρεῖν. Clemens, ἐπιχειρεῖ. Nihil
 mutandum est; nam apud Platonem præcessit ἐφη,
 ad quod τὸ ἐπιχειρεῖν referitur ἀπὸ κοινοῦ.

(98) Ἢ τε ἐκ Κρήτης. Hoc fabule monstrum
 est. L'ge, ut supra pag. 494 ex Tatiano. unde ista

num omnium principem existisse ait : isque pro-
 pterea mortalium parens omnium, ab eo poeta, qui
 Phoronidem scripsit, appellatur. Quare Plato ipse
 in Timæo Acusilaum secutus : Cumque id ageret,
 inquit, ut illos ad sermonem de rebus antiquis sus-
 eipiendum adduceret, eorum, quæ apud nos vetu-
 stissima haberentur, mentionem injecisse se, cujus-
 modi sunt, quæ de Phoroneo, quem primum nomi-
 nant, deque Niobe, nec nou de rebus diluuium il-
 lud consecutis jactari solent. Præterea Phorban-
 tis tempore Actæus vixit, a quo Attica Actææ nomen
 invenit : 498 Triopæ deinde Prometheus, Atlas,
 Epimetheus, gemius Cecrops, et Io suppares fu-
 ere. Ad Crotopi ævum, et Phaethontis incendium; et
 Deucalionis diluuium referunt. Cum Sthenelao, re-
 gnum Amphictyonis, Danaï in Peloponnesum ad-
 ventus, condita a Dardano Dardania, quem a Jove
 nubicigo primum Homerus ait procreatum fuisse,
 et Europæ in Cretam deportatio, temporis societate
 junguntur. Sub Lynceo Proserpinæ raptus, Eleusi-
 nii delubri ædificatio, agricultura Triptolemi, Cadmi
 Thebanam in civitatem adventus, et Minois regnum
 collocantur. Ad Proti tempora, Eupolemi bellum
 adversus Athenienses; ad Acrisium, Pelopis tra-
 jectionem ex Phrygia, Ionis Athenas adventum, Ce-
 cropem alterum juniorem, Persei Bacchique res ges-
 tas, Orpheum denique ac Musæum revocant. Anno
 regni Agamemnonis decimo octavo captum est
 Ilium, Demophonte Thesei filio Athenis regnante,
 primo ejus anno, die vero Thargelionis mensis duo-
 decimo, ut Dionysius Argivus auctor est; ut autem

Jam nocte in media, pleno sese aurea vultu
 Cynthia tollebat :

alii denique eodem Scirophorionis die. Porro
 Theseus, Hercules æmulus, Trojana illa tempora
 ætate duntaxat una superavit, cum Tlepolemi ejus-
 dem Herculis filii, tanquam expeditionis in Troja-
 non susceptæ socii Homerus ipse meminere. Cer-
 tum igitur exploratumque manet, Bacchi consecra-
 tionem, annis omnibus quatuor supra sexcentis
 antegressum Mosem fuisse, cum is, ut Apollodorus
 in Chronico statuit, anno regni Persei secundo su-
 pra tricesimum, diis ascriptus fuerit. Ab eodem
 Baccho ad Herculeum ac strenuos illos princi-
 pes Jasonis in Argonautica expeditione socios,

Clemens : ἢ τε ἐκ Φοινίκης, τῆς Ἐδρώπης, εἰς τὴν
 Κρήτην ἀνακομιδῆ.

(99) Ἄγις... καὶ Κέρκυλος. Clemens, Αἰγίας καὶ
 Δερκύλος. Difficile est statuere, ultra lectio vera sit.
 Posterius nomen quod attinet, plures opinor Δερ-
 κύλλους, seu Δερκύλους, quam Κερκύλους, vocatos
 veperies.

(1) Ὅμηρος μὲνηται. Iliad. B et E sæpissime.
 Heraclidem appellat Iliad. B, v. 554 :

Τηπόλεμος δ' Ἡρακλειδης, ἧς τε, μέγας τε,
 et Iliad. E, 628.

anni tres et sexaginta colliguntur. Quibuscumque Æsculapius ac Tyndaridæ navigarunt, ut testatur Apollonius Rhodius in *Argonauticis*. Ab Herculis Argivo regno, ad ejsdem ac simul Æsculapii consecrationem, anni octo et triginta ab Apollodoro Chronographo numerantur. **499** Inde ad similem Castoris ac Pollucis consecrationem, tres et quinquaginta, quo circiter etiam poetæ fidem habere placet, age hominem audiamus,

*Jupiter illustrem Maia ex Atlantide natum
Mercurium, terris superum mandata ferentem
Sustulit, ætherii consors quæ facta cubilis.
At Semele genuit proclivem in gaudia Bacchum.*

Cadmus certe quidem regnante Lynceo Thebas venit, Græcæque reperit elementa. Isidis æqualis Triopas fuit, ætate post Inachum septima: Ionem vero nonnulli eam appellarunt, διὰ τὸ λέλαι, hoc est quod totum orbem errando circumiret, ita nuncupatam fuisse arbitrantur. Eamdem Ister, libro *De Ægyptiorum colonia*, Prometheus filiam vocat, qui Triopæ suppar, totis septem ætatibus Mose posterior fuit. Ex quibus efficitur, Mosem ante illam, quæ a Græcis statuitur, hominum procreationem floruisse. Leo præterea, is qui *Deorum Ægyptiorum historiam* conscripsit, Isin a Græcis hominibus Cererem vocari docet, quæ Lyncei temporibus, ætate post Mosem undecima, vixit. Quin etiam Apis rex Argivorum, ut scribit Aristippus libro *Arcadicarum Historiarum* primo, Memphis condidit, quem eundem Aristæas Argivus Sarapin nominatum, atque illum ipsum esse testatur, quem colunt Ægyptii. At Nymphodorus Amphipolitanus, libro *De moribus Asiæ* tertio, Apim illum Taurum quemdam fuisse ait, quem post mortem sale maceratum, atque in ejus dæmonis templo, cujus præcipuus apud eos cultus erat, servat, hoc est loculo minarint. Apis autem ab Inacho tertius exstitit. Item

Latonam sibi namque Jovis sociavit amicam,

idemque vixit cum Tantalō. Jure igitur Bæotius Pindarus cecinit,

Tempore certo natus Apollo est.

Nec id profecto mirum videatur, cum ipsemet una cum Hercule operam Admeto mercenarii vice navaverit,

.....*Magnus sese dum voluere annus.*

Suh Cadmi tempora Zethus et Amphion musicæ inventores exstiterē. Ac si quis crit, qui Phæmonen Acrisio primam **500** oracula cecinisse dicet, intelligat, post eandem Phæmonen annis septem ac viginti, Orpheum, Musæum, atque Linum Herculis præceptorem floruisse. Homerus autem et Hesiodus, ut Trojanis temporibus multo juniores fuerē, ita longo post utrumque intervallo

(2) *Ἰσιδν*. Nomen Isidis ex Clemente supplementis, quod in Eusebio deest; Isis enim illa est, quam sequente versu Io dictam esse confirmat.

(3) *Ἐστὶ δὲ ὁ τῆρ Ἰώ*, etc. Apud Clementem ita legitur, Ἰσιν δὲ, τὴν καὶ Ἰώ φασιν.

Α κοῖς. Ἀπὸ τῆς Ἡρακλέους ἐν Ἄργει βασιλείᾳ ἐπὶ τὴν Ἡρακλέους αὐτοῦ καὶ Ἀσκληπιοῦ ἀποθῆσιν ἐτη συνάγεται λη', μετὰ τὸν χρονογράφον Ἀπολλόδορον ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν Κάστορος καὶ Πολυδεύκους ἀποθῆσιν ἐτη νγ' ἐνταῦθ' αὐτοῦ καὶ ἡ Ἰσίου κατάληξις. Εἰ δὲ χρὴ πειθεσθαι καὶ Ἡσίοδω τῷ ποιητῇ, ἀκούσωμεν αὐτοῦ·

tempore captum est Ilium. Quod si Hesiodo quoque

*Ζῆνι δ' ἄρ' Ἀχιλλεὺς Μαίη τέκε κόδιμον Ἐρμῆν,
Κήρυκ' ἀθανάτων, ἱερὸν λέχος εἰσαναθάσα.
Καδμείη δ' ἄρα Σεμέλῃ τέκε φαιδιμον νῆον,
Μιχθείῳ ἐν φιλόστει, Διώνυσσον πολυτρεπῆ.*

Κάδμος μὲν ὁ Σεμέλῃς πατὴρ ἐπὶ Λυγικίᾳ ἐς Θήβας ἔρχεται, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὐρέτης γίνεται. Τριόπας δὲ συγχρονῶν Ἰσιδν (2), ἐβδόμη γενεῇ ἀπὸ Ἰνάχου. Εἰσὶ δὲ ὁ τὴν Ἰώ (3) φασί, διὰ τὸ λέλαι αὐτὴν διὰ πάσης τῆς γῆς πλανουμένην. Ταύτην δ' Ἰστρος ἐν τῷ *Περὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀποικίας* Προμηθεὺς συγγραφεὺς φησὶ. Προμυθεὺς δὲ κατὰ Τριόπην, ἐβδόμη γενεῇ μετὰ Μωσέα ὥστε καὶ πρὸ τῆς καθ' Ἑλλήνας ἀνθρωπογονίας ὁ Μωσῆς. Λέων δὲ ὁ ἐπὶ *Περὶ τῶν καθ' Αἰγυπτίων θεῶν* πραγματευόμενος, τὴν Ἰσιν ὅτι Ἑλλήνων Διὸς τερπνὴν καλεσθῆναι φησιν, ἢ κατὰ Λυγίαν γίνεται ἐνδεκάτῃ ὑστερον γενεῇ Μωσέως. Ἄπισ τε ὁ Ἄργους βασιλεὺς Μέμφιν οἰκίσει, ὡς φησιν Ἀριστοππος ἐν πρώτῃ *Ἀρκαδικῶν* τούτων δὲ Ἀριστέας ὁ Ἀργείος ἐπονομασθῆναι φησὶ Σάραπην, καὶ τοῦτον εἶναι, ὃν Αἰγύπτου οἰσεύου. Νουμφοῦρος δὲ ὁ Ἀμφιπολίτης ἐν τρίτῳ *Νομίμων Ἀσίας*, τὸν Ἄπιν (4) τὸν Ταῦρον τελευτήσαντα καὶ ταριχευθέντα εἰς σορὸν ἀποτεθειμένον ἐν τῷ ναυῷ τοῦ τιμημένου βαλμῶνος, κἀντεθεῖεν Σορόαπην κληθῆναι καὶ Σάραπην (5) ὑστερον. Ἄπισ δὲ τρίτος ἀπὸ Ἰνάχου. Ναὶ μὴν ἡ Ἀγῶν κατὰ Τιτυδὸν γίνεται·

Ἀγῶν (6) γὰρ ἤλκεσε Διὸς κούρηρ παρδίκων.

Τιτυδὸς δὲ συνεχρόνισε Ταντάλω. Εἰκότως ἄρα ὁ Βούβητιος Πίνδαρος γράφει·

Ἐν χρόνῳ δὲ γένετ' Ἀπείλλιου.

Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, ὅπου γε καὶ Ἀδμήτῳ θετικῶν εὐρίσκειται σὺν καὶ Ἡρακλεῖ

D

.....*Μέγαν εἰς ἐνιαυτῶν.*

Ζῆθος δὲ καὶ Ἀμφίων οἱ μουσικῆς εὐρεταὶ περὶ τὴν Κάδμου γενέσασιν ἠλικίαν. Κἀν τις ἡμῖν λέγῃ Φημονόνην πρώτην χρησιμοποίησιν Ἀκρисиῶν, ἀλλ' ἴστω, ὅτι μετὰ Φημονόνην, ἔσσειν ὑστερον κ', αἰ περὶ Ὀρφέα, καὶ Μουσαῶν, καὶ Λίνου τὸν Ἡρακλέους διδάσκαλον Ὀμηρος δὲ καὶ Ἡσίοδος πολλῶν νεώτεροι τῶν Ἰλιακῶν, μεθ' οὓς μακρῶν νεώτεροι οἱ παρ' Ἑλλήσι νομοθεταί, Λυκούργος τε καὶ Σόλων, καὶ

(4) *Τὸν Ἄπιν*. Et hanc utramque vocem ex Clemente addidimus.

(5) *Καὶ Σάραπην*. Addit Clemens ante ὑστερον, συνθετὰ τὸν τῶν ἐγγυμῶν.

(6) Ἀγῶν. Versus est, *Odys. A. 579*

οὐ ἐπέτ' σοφοί, οἱ τε ἀμείβον τὸν Σύριον Φερεκύδην, Πυθαγόραν τὸν μέγαν, κάτω που περὶ τὰς Ὀλυμπιάδας γενόμενοι, ὡς παρεστῆραμεν. Καὶ θεῶν ἄρα τῶν πλείεστων παρ' Ἑλλήνων, οὐ μόνον τῶν λεγομένων σοφῶν τε καὶ ποιητῶν, ὁ Μωσῆς ἡμῖν ἀποδείκεται προστύτερος. Ἔταυτα καὶ ὁ Κλημης. Ἄλλ' ἐπέτ' πρὸ τῶν ἡμετέρων ἐσπουδᾶσθη καὶ αὐτοῖς Ἑβραίων παιδῶν ἢ προκειμένην πραγματεία, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ τὰ τοῦτον συνιδεῖν. Χρησομαὶ δὲ ἀντὶ πάντων ταῖς Φαυλοῦ Ἰωσήπου φωναῖς.

jurat. Mihi tamen Flavius Josephus hoc loco instat

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Φαυλοῦ Ἰωσήπου περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος.

Ἐ Ἄρξομαι δὲ (7) πρῶτον ἀπὸ τῶν παρ' Αἰγυπτίους γραμμάτων. Αὐτὰ μὲν οὖν οὐχ οἷόν (8) τε παρατίθεσθαι τάκεινον Μάνεθους δὲ τὸ γένος Αἰγύπτου, ἀνὴρ τῆς Ἑλληνικῆς μετεσχηκῶς παιδείας, ὡς δηλὸς ἐστὶ, γέγραφε γὰρ Ἑλλάδι φωνῇ τὴν πάτριον ἱστορίαν, ἔκ τε τῶν ἱερῶν, ὡς φησὶν αὐτός, μεταφράσας, ἔς καὶ πολλὰ τῶν Ἡρόδοτον ἐλέγγυι τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπ' ἀγνοίας ἐψευσμένον· οὗτος δὲ τοῖνον ὁ Μάνεθους ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Αἰγυπτιακῶν ταῦτα περὶ ἡμῶν γράφει· παραθήσομαι δὲ τὴν λέξιν αὐτοῦ, καθάπερ αὐτὸν ἐκεῖνον παραγαγὼν μέρηρα. Τοῦ Τιμαίου (9) ὀνόματος ἐπὶ τοῦτου οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ θεὸς ἀντέπνευσε, καὶ παραδόξως ἐκ τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν ἀνθρώποι το γένος ἀσημαί, καταβαρῆραντες, ἐπὶ τὴν χώραν ἐστράτευσαν, καὶ βράβειος ἀμαχητῇ ταυτὴν κατὰ κράτος εἶλον. Καὶ ἐπιλέγει μετὰ βραχέα· Ἐκαλεῖτο δὲ (10) τὸ σύμπαν αὐτῶν ἔθνος Ἰκουσσῶς (11)· τοῦτο δὲ ἐστὶ βασιλεῖς ποιμένες. Τὸ γὰρ Ἰκ, καθ' ἱερῶν γλῶσσῶν, βασιλεῖα σημαίνει· τὸ δὲ Οὐσσῶς, ποιμὴν ἐστὶ, καὶ ποιμένες κατὰ τὴν κοινὴν διάλεκτον· καὶ οὕτω συντιθέμενον γίνετα Ἰκουσσῶς. Τινὲς δὲ λέγουσι αὐτοῦ Ἄραβας εἶναι· ἐν δ' ἄλλῳ ἀντιγράφῳ οὐ βασιλεῖς σημαίνεσθαι διὰ τῆς Ἰκουσσῶς (12) προσθηγίας, ἀλλὰ τοῦναντίον αἰχμαλώτους δηλοῦσθαι ποιμένας. Τὸ γὰρ Ἰκουσσῶς (13) Αἰγυπτιστῆ, καὶ τὸ ἄκ ἐαυρόν-μενον, αἰχμαλώτους ῥητῶς μνησθε. Καὶ τοῦτο μᾶλλον πιθανώτερον μοι φαίνεται, καὶ παλαιὰς ἱστορίας ἔχθμενον. Τούτους δὲ τοὺς προκατανομασμένους βασιλέας, καὶ τοὺς τῶν ποιμένων (14) καλομένων, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν γενόμενους κρατῆσαι τῆς Αἰγύπτου φησὶν ἐτὶ πρὸς τοὺς φ' ια'. Μετὰ ταῦτα δὲ τῶν ἐκ τῆς Θηβαϊδος καὶ τῆς ἄλλης Αἰγύπτου βασιλέων γενέσθαι φησὶν ἐπὶ τοὺς ποιμένας ἐπανάστασιν, καὶ

A Græci legistatores, Lycurgus, Solon, septemque sapientes: nec non Pherecydes ille Syrus, magnusque Pythagoras, quos adhuc posterius sub olympiadum initium natos esse jam ostendimus. Ex quibus omnibus Mosem utique, Græcis illis non sapientibus tantum ac poetis, verum etiam plerisque numinibus antiquiorem fuisse constat. Atque ex Clemente hactenus. Sed quoniam ante nostros homines, hoc in argumenti genere Hebræi versati sunt, illorum etiam testimonia proferre omnium fuerit.

CAPUT XIII.

Ex Flavii Josephi primo De antiquitate Judæorum.

Ego vero, inquit, ab Ægyptiacis litteris initium faciam, quarum ut nulla nobis per sese copia sit, Manethus tamen Ægyptius genere, vir in Græca cruditione versatus, uti ex eo intelligitur, quod Græce patriam historiam scripserit, eam, ut ipse profitetur, e sacris interpretatus libris: qui etiam Herodotum multa propter ignoranem in exponendis rebus Ægyptiacis peccasse demonstrat. Ille igitur Historiarum Ægyptiarum secundo, ita de nobis scribit: ejus quippe verba proferre libet, quod ipsum uti testem aliquem producam: Regem, inquit, olim habuimus Timæum nomine: cujus tempore, cum nobis Deus nescio quo pacto esset iratior, ex partibus Orientalibus homines ignobili genere illi quidem, sed tamen audacie pleni, repentinum hanc in regionem impetum fecerunt; eamque facile admodum ac sine pugna subegerunt. Tum paucis interjectis: Gens, inquit, eorum universa Hycoussos vocabatur, hoc est reges pastores. Hyc enim in sacra lingua regem sonat; Oussos autem communi vocabulo pastorem pastoresque significat; adeo vox composita Hycoussos. Sunt tamen qui Arabes illos 501 fuisse velint: adeoque in alio quodam exemplari, nomine illo Hycoussos, non reges, sed potius captivos pastores indicari. Sane quidem Hyc, ut Hac, si cum aspiratione scribatur, captivos proprie nominatimque significat. Atque id mihi verosimilius videtur, magisque eum antiqua historia consentaneum. Illos igitur regum olim pastorumque nomine appellatos, eorumdemque posteros Ægypti dominatum tenuisse Manethus ait, annis circiter undecim supra quingentos. Tum vero su-

de vera illius appellatione non constaret.

(10) Ἐκαλεῖτο δὲ. Joseph. pag. 1040.

(11) Τὸ σύμπαν αὐτῶν ἔθνος Ἰκουσσῶς. Joseph. τὸ ἔθνος Ἰκουσῶς, quam vocem deinde tam constanter retinet, quam Eusebius Ἰκουσσῶς. Nec facile sit homini non Ægyptio, veram lectionem divinare.

(12) Ἰκουσσῶς. Joseph. tantum Ἰκ, sed male, ut ex sequentibus plane constat.

(13) Ἰκουσσῶς. Hic vicissim reponetur tantum Ἰκ, ex cod. Josepho.

(14) Καὶ τοὺς τῶν ποιμ. Josephus delet καὶ ποιμ, ut videtur: nisi malis τοὺς ἐκ τῶν ποιμ, quod eorum ex numero reges crearentur.

(7) Ἄρξομαι δὲ. Locum hunc leges apud Josephum lib. i Contra Apionem, pag. 1039 edit. Græco-Lat. ex vers. Gessenii. Hos autem contra Apionem libros, περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος, inscriptos esse, ex hoc titulo 13 conjici possit.

(8) Οὐχ οἷόν τε παρὰ τάκεινον. Optima lectio, ex qua Josephi editionem corrigas, in qua legitur: Οὐχ οἷόν τε παρὰ τάκεινον quæ interpretis ita reddit, quis non arbitrarij commendare quæ nostra sunt. Binuare hoc fuit.

(9) Τοῦ Τιμαίου. Supplendus et corrigendus hic locus ex Josepho, apud quem Manethus ille sic incipit, Ἐγένετο βασιλεὺς ἡμῖν Τιμαῖος ὄνομα. In nomine Τιμαῖος nihil mutandum putavi quod mihi

scriptam adversus eos ab Thebaidis ac reliqua A Ægypti regibus expeditionem, bellumque grave ac diuturnum inter ipsos conflatum fuisse. Taudem sub rege quodam, cui Mispthaguthosis nomen erat, debellatos pastores illos, ac reliqua Ægypto pulsos, unum in locum inclusos esse tradit, cujus ambitus decem jugerum millia contineret. Avaris locus ille dicebatur, quem a pastoribus universum ingenti validoque muro scriptum ac munitum idem scriptor ait, ut quidquid sibi fortunarum esset ac prædæ, id omne intum ac securum habere possent. At vero Mispthaguthosis filium Thmuthosin nomine, quadringentorum et octoginta millium hominum exercitu muros obsedisse; atque ipsos per vim expugnare conatum illum quidem, sed obsidionis exitu desperato, cum iisdem ea conditione pepigisse, uti Ægypto relicta, quocunque vellent, omnes sine ullo suo detrimento commigrarent. Eos igitur cum universis familiis, atque omni possessione sua, ut per ictum fœdus poterant, haud pauciores ducentis et quadraginta millibus, ab Ægypto per solitudinem in Syriam tendentibus. Quod autem sibi ab Assyriorum principatu metuerent, tum enim Asiam tenebant, in ea, quam hodie Judæam appellamus, regione urbem ædificasse, quæ tot hominum millia caperet, eamdemque Hierosolymancinasse. Quibus deinde regum Ægyptiorum successionem impusque, quo singuli regnarunt, ubi Manethus sui junxit, tum denuum ita concludit: « Ergo si tempus ad initam annorum istorum rationem exigemus, constabit omnino, quos pastores ipsi vocabam, majores nostrum, annis ante tribus et nonaginta supra trecentos, nbi ex Ægypto migrassent, regionem illam insedissee, quam Danaus Argos venisset, qui tamen ab Argivis pro antiquissimo celebratur. Ita duo 502 nobis etque sane præcipua, hoc Manethi, quod Ægyptiarum litterarum fidem sequitur, testimonio confecta sunt: alterum, eus in Ægyptum aliunde profectos esse; alterum, iidem ipsos alio commigrasse, quod etiam posterius adeo vetustum esset, ut Trojana tempora annis prope mille antecederet. » Hæc Josephus ex Ægyptiaca historia paulo solutius. Idem ex Phœnicia, productis ipsismet rerum Phœniciarum scriptoribus, manifesto probat, templum Hierosolymitanum ab Salomone rege annis centum et quadraginta tribus, cum octo insuper mensibus, ante conditam a Tyriis Carthaginensem, ædificatum fuisse. Tum progressus ad Chalædas, ex eorum etiam monumentis Hebræorum antiquitatis testimonia reperit.

CAPUT XIV.

Universa Hebræorum historia recentiorum fuisse Græcorum philosophorum ætatem.

Verum enim, quid porro demonstrationes demonstrationibus cumulare necesse est, cum nemo sit, qui modo veritatis amantior esse velit, quam

• Jos. Ἀβαρι.

(15) Μισπραγούθωσις. Joseph. Ἀμισπραγούθωσις.

(16) Θμουθωσις. Joseph. Θούμωσις, quem pag. 44, Τέμουσις ἀρκελάτ.

πολεμον σὺβραγῆναι μέγαν καὶ πολυχρόνιον. Ἐπὶ δὲ βασιλείῳ, ᾧ ὄνομα εἶναι Μισπραγούθωσις; (15), ἤττωμένους φησὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκ μὲν τῆς ἄλλης Αἰγύπτου ἐκπεσεῖν, κατακλιθεῖσθαι δὲ εἰς τὸ πον ἀρουρῶν ἔχοντα μυρίων τὴν περίμετρον. Ἀβαρις ὄνομα τῷ τόπῳ· τοῦτον φησὶν ὁ Μάνεθωσις ἅπαντα τελεῖν τε μέγαλον καὶ ἰσχυρὸν περιβαλεῖν τοὺς ποιμένας, ὅπως τὴν τε κτίσιν ἅπαναν ἔχωσιν ἐν ἔχρωρῳ, καὶ τὴν λείαν τὴν αὐτῶν. Τὴν δὲ Μισπραγούθωσις υἱὸν Θμουθωσιαν (16), ἐπιχειρῆσαι μὲν αὐτοὺς διὰ πολιορκίαν (17) εἰλεῖν κατὰ κράτος, ὅκτω καὶ τεσσαράκοντα μυριάσι στρατοῦ προπεδρεύσαντα τοὺς τελεῖσθαι ἔπει δὲ τὴν πολιορκίαν ἀπέγνυ, ποιήσασθαι συμβάσεις, ἵνα τὴν Αἴγυπτον ἐκλιπόντες, ὅποι βούλονται, πάντες ἀβλαβεῖς ἀπέλθωσι. Τοὺς δὲ ἐπὶ ταῖς ὁμολογίαις πανοικεστὰ μὲν τῶν κτήσεων, οὐκ ἐλάσσουσι μυριάδων ὄντας εἰκοσι τεσσάρων, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἔρημον εἰς Συρίαν διδοικτορῆσαι. Φοβούμενους δὲ τὴν Ἀσσυρίων δυναστείαν (τότε γὰρ ἐκείνου τῆς Ἀσίας κρατεῖν), ἐν τῇ οὖν Ἰουδαίᾳ καλουμένη πόλιν οἰκοδομησαμένους, τοσαύτας μυριάσιν ἀνθρώπων ἀρκεύουσιν, Ἱεροσόλυμα ταύτην ὀνομάσαι. » Τοῦτοις ἐξῆς τὴν διαδοχὴν τῶν κατ' Αἴγυπτον βασιλείων μετὰ τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἀπαριθμησάμενος, ἐπιλεγει· « Ταῦτα μὲν (18) ὁ Μάνεθωσις. Δῆλον ὅτι ἐστίν, ἐκ τῶν εἰρημένων ἐτῶν τοῦ χρόνου συλλογισθέντος, οἱ αἰ καλούμενοι ποιμένες, ἡμέτεροι δὲ πρόγονοι, τρεῖς καὶ ἐννεήκοντα καὶ τριεκοσίους πρόσθεν ἔσταν, ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀπαλλαγέντες, τὴν χώραν ταύτην ἀπέφεσαν (19), ἣ Δαυαν εἰς Ἄργος ἀφικέσθαι καίτοι τοῦτον ἀρχαιότατον Ἀργεῖοι νομίζουσι. Δύο τοῦτον ὁ Μάνεθωσις ἡμῖν τὰ μέγιστα μεμαρτύρηκεν ἐκ τῶν παρὰ τοὺς Αἰγυπτίους γραμμάτων· πρῶτον μὲν τὴν ἐτέρωθεν ἀφίξιν εἰς Αἴγυπτον, ἔπειτα δὲ τὴν ἐκίπην ἀπαλλαγῆν, ὅπως ἀρχαίαν τοὺς χρόνους ὡς ἐγγύς σου προτερῆν αὐτὴν τῶν Ἰλιακῶν ἔτεσι χιλίους. » Ἄλλὰ τὰ μὲν ἀπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς ἱστορίας ταύτῃ τῇ τῇ Ἰωσήφῳ κατὰ πλάτος ἀνιστόρηται· ἀπὸ δὲ τῆς Φοινίκων μάρτυρι χριστάμενος τοὺς τὰ Φοινικαῖα συγγραψάμενος, παρίστησι τὸν ἐν Ἱεροσόλυμοις νεὸν ὑπὸ Σολομῶνους τοῦ βασιλέως ὑποδομηθῆσαι ἔτεσι ὅσων ἕκατον τεσσαράκοντα καὶ τρεῖς, καὶ μηνὸν ὅκτω, τοῦ κτίσαι Τυρίους Καρχηδόνα. Ἐτα μεταδῆς, καὶ ἀπὸ τῆς περὶ Χαλδαίων ἱστορίας τὰς περὶ τῆς Ἑβραίων ἀρχαιότητος παρατίθεται μαρτυρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ἐκ ἀπόδοσης τῆς παρ' Ἑβραίων ἱστορίας νεώτεροι τυγχάνουσι τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων αἰ χρόνοι.

Ἄλλὰ εἰ δεῖ πλῆθος ταῖς ἀποδείξειν ἐπισωρεύειν, τοῦ φιλαλήθους, ἀλλὰ μὴ φιλαπεχθῆμονος καὶ τοῦ εἰρημένους ἀρκευμένου, ποικίλην περιέχεισι τὴν περὶ

(17) Πολιορκίαν. Repono πολιορκίας, ex Josepho.

(18) Ταῦτα μὲν, etc. Adi Joseph. pag. 1041.

(19) Ἀπέφεσαν. Corrigendum ex Josepho ἐπέφεσαν, nisi malis ἐς τὴν χώραν τ. ἀπέφ.

τοῦ προκειμένου σύστασιν; Προδικετο ἐξ ἡμῶν τὰ Ἰουδαίων καὶ τῶν προφητῶν παλαιότερα τῶν Ἑλληνικῶν ἀποδείξει. Ἐπειδὴ τοίνυν (20) μακρῶ πρόσθεν τῶν Τρωϊκῶν Μωσῆς γεγονὸς ἀποδείκνυται, φέρωμεν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἄπαντας. Μωσῆς δ' ὅτι τῶν πρὶν ἀληθῶς Ἑβραίων Ἔβειρ τε καὶ Ἀβραάμ, ἀρ' ὃν καὶ τὸ παρώνυμον τοὺς ἀνδράσιν ἐπιτίθειται, τῶν τε λοιπῶν θεοφιλῶν τε καὶ παλαιῶν ἀνδρῶν ὕστατος τοῖς χρόνοις παρεφάνη τῷ βίῳ, δῆλον ἀπὸ τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας τυγχάνει. Μετὰ Μωσέα τοίνυν προσητη τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους Ἰησοῦς, ὡς νινες, ἔτεσι λ'. Εἶθ', ὡς φησὶν ἡ Γραφή, ἐκράτησαν ἀλλόφυλοι ἔτεσιν ἑκατὸν ἑπτα Γοθονιήλ ἔτεσι πεντήκοντα· μεθ' ὃν Ἐγλώμ, βασιλεὺς Μωὰδ, ἔτη ιγ'· μεθ' ὃν Ἀϊὸβ' ἔτη π'· μεθ' ὃν πάλιν ἀλλόφυλοι ἔτη κ'· ἔπειτα Δεδωὰ καὶ Βαράκ, ἔτη η'· ἔπειτα Μαθιηναῖοι ἔτη ζ'· ἔπειτα Γεδωὺν ἔτη μ'· Ἀβιμελεχ ἔτη γ'· Θωλὰ χγ'· Ἰαεὶρ χβ'· Ἀρμμανίται ιη'· Ἰεφθάς ἔτη ε'· Ἐσθῶν ἔτη ζ'· Αλαλὼν ἔτη ε'· Λαβδῶν ἔτη η'· ἀλλόφυλοι ἔτη μ'· Σαμψῶν ἔτη κ'· ἔπειτα Ἥλιε ἱερεὺς, ὡς τὸ Ἑβραϊκόν, ἔτη μ'· περὶ δὲ συμβαίνει τὴν Ἥλιου καταναθῆ ὄλων· μετὰ Ἥλιε ὀνιερὰ ἡγεῖται τοῦ λαοῦ Σαμουήλ· μεθ' ὃν πρῶτος αὐτῶν βασιλεύει Σαούλ ἔτεσι μ'· ἔπειτα Δαβὶδ, ἔτεσι μ'· ἔπειτα Σολομῶν ἔτεσι μ'· ὅς καὶ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ βασιλεύει τῶν ἰδευματο πρῶτος. Μετὰ δὲ Σολομῶν βασιλεύει Ῥοβόαμ ἔτη ιε'· Ἀβιά ἔτη γ'· Ἀσα ἔτη μα'· Ἰωσαφάθ ἔτη κε'· Ἰωρὰμ ἔτη η'· Ὑχοζίας ἔτος α'· Γοβολιά ἔτη ζ'· Ἰωὰς ἔτη μ'· Ἀμασίας ἔτη μθ'· Ὀζίας ἔτη νβ'· καθ' ὃν προφητεύουσιν Ἰωσὴ, Ἄμωσ, Ἰσοάσας, Ἰωνᾶς. Μετὰ δὲ Ὀζίαν βασιλεύει Ἰωάβαμ ἔτη ιε'· μεθ' ὃν Ἀχαζ ἔτη ιε'. Κατὰ τοῦτον ἡ πρώτη Ὀλυμπιάς ἤρθη, ἣν ἐνίκα στάδιον Κόροβος Ἥλιος. Διαλύεται δὲ τὸν Ἀχαζ Ἐζεκιὰς ἔτεσι κβ'· καθ' ὃν Ῥωμύλος Ῥώμην ἔκτισε, καὶ ἐβασίλευσε. Μετὰ δὲ Ἐζεκιάν βασιλεύει Μανασσῆς ἔτη νε'· ἔπειτα Ἀμών ἔτη β'· ἔπειτα Ἰωάσας ἔτη λα'· καθ' ὃν προφητεύουσιν Ἰερεμίας, Βαρούχ, Ὀδῆ, καὶ ἄλλοι προφῆται· ἔπειτα Ἰωάχαζ μῆνας γ'· μεθ' ὃν Ἰωακίμ ἔτη ια'· μεθ' ὃν πάντων ὕστατος Σεδεκίας ἔτη ιθ'. Κατὰ τοῦτον πολιορκηθεὶς τῆς Ἱερουσαλῆμ ὑπὸ Ἀσσυρίων, καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐμπρησθῆν ὑπομείναντος, τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀπάγεται εἰς Βαβυλῶνα. Προφητεύει δὲ αὐτόθι Δανιήλ καὶ Ἐζεκιήλ. Μετὰ δὲ ἐτῶν ἀρτήκων σ' ὁ Κύριος βασιλεύει Περσῶν, ὅς καὶ ἐνήκε τὴν αἰμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων, ἐπιτρέψας τοῖς θελοῦσιν αὐτῶν παλιννοτεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆν, καὶ τὸν ἱερὸν ἀπεκρίειν· ὅτε καὶ θνεῖσιν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδάχ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ, καταβάλλονται τε θεμελίους προφητεύοντων ὕστατα πάντων Ἀγγαίου, καὶ Ζαχαρίου καὶ Μαλαχίου, μεθ' οὓς οὐκ εἶπε προφήτης παρ' αὐτοὺς γέγονε. Κατὰ δὲ Κύρον Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἐγνωρίετο, καὶ οἱ κληθέντες ἐπὶ τὰ σφοδρὰ παρ' Ἑλλήνων, ὧν παλαιότερος οὐδὲς παρ' αὐτοὺς φιλόσοφος μνημονεύεται. Τότεσιν δὲ τῶν ἐπὶ τὰ θάλης ὁ Μιλῆσιος, φυσικὸς πρῶτος Ἑλλήνων γεγονὸς, περὶ τροπῶν ἡλίου καὶ ἐκλειψέως, καὶ φωτισμῶν σελήνης, καὶ ἡμερησίων διεκλήθη. Ἐγένετο δ' ὁ ἀνήρ ἐπιστημώτατος ἐν τοῖς

A malevolentiae tenacior, cui non hactenus allata sufficient, quibus tam varia tamque multiplex suscepti argumenti probatio continetur? Si quidem id agebamus, ut Mosis prophetarumque tempora Græcorum rebus antiquiora esse demonstrarem. Nunc igitur, quoniam eundem Mosem longe ante Trojanam bellum floruisse ostendimus, æge qui post eum secuti sunt, reliquos etiam omnes videamus. Quippe Mosem enim veris illis Hebræorum principibus Hebere atque Abrahamo, qui hoc nominis generi dederunt sno; nec illis tantum, sed etiam aliis omnibus uti Deo charissimis, ita longe vetustissimis, juniorem ac posteriorem fuisse, vel ex ipsamet ejus historia clarissimum est. Primus ergo post Mosem Judaicæ genti præfuit Jesus, annis ut nonnullis placet, triginta. Deinde, ut Scriptura testatur, eidem alienigenæ octo dominati sunt. Tum Gothoniël annis quinquaginta. Post hunc Eglow rex Moab, annis octodecim. Tum Aod, annis octoginta; post quem iterum alienigenæ annis viginti. Deinde præfuerunt Debora simni et Barac annis quadraginta. 503 Tum Madianitæ annis septem. Postea Gedeon annis quadraginta; Abimelech annis tribus, Thola tribus et viginti, Jair duobus et viginti, Ammanitæ octodecim, Jephthe sex, Esbon septem, Æalon decem, Labdon octo, Alienigenæ quadraginta, Samson viginti; tum Heli sacerdos, ut Hebraicæ litteræ fidem faciunt, annis quadraginta; cujus tempore captum est Ilium. Post Heli sacerdotem, populo Samuel imperavit. Hunc Saul rex omnium primus excepit, regnavitque annis quadraginta. Tum David annis totidem; inde Salomon totidem, qui primus Hierosolymitanum templum extruxit. Post Salomonem, Roboam annis septemdecim, Abia annis tribus, Asa nno et quadraginta, Josaphat viginti quinque, Joram octo, Ochosis anno duntaxat uno, Gotholia septem, Joas quadraginta, Amasias qua triginta novem, Ozias duos et quinquaginta, cujus tempore Osee, Amos, Isaias et Jonas prophetarunt. Post Oziam regnavit Joatham annis sedecim, tum Achaz totidem. Quo regnante prima olympias celebrata est, in qua cursu vicit Corobus Eleus. Post Achaz regnavit Ezechias annis viginti novem; cujus tempore Romulus et Romam condidit, et regnavit. Post Ezechiam Manasses annis quinque et quinquaginta. Deinde Amon annis duobus, Josias uno et triginta, sub quo Jeremias, Baruch, Oida et alii prophete floruerunt. Tum Joachaz, mensibus tribus, Joachim annis undecim, et Sedecias omnium postrenus duodecim. Sub eo capta Hierusalem ab Assyriis, templum inensum, universa Judæorum natio Babylonem abdncta, ubi Daniel et Ezechiel prophetarunt. Post annos inde septuaginta, Cyrus Persis imperavit, Judæosque servitute liberavit, omnibus, quicunque velent, in patriam re-

(20) Ἐπειδὴ τολυν, etc. Clemens Alexandrin. lib. 1 Stromat., pag. 237, edit. Græco-Lat. eod. in argumento νε·satur.

deundi tempique instanrandi potestate facta. Cum etiam Jesus Josedeci, et Zorobabel Salathielis filius reverterunt, novique templi fundamenta posuerunt, quo tempore Aggæus, Zacharias et Malachias omnium novissimi prophetabant, neminem enim post illos Judæi prophetam habuere. Jam Cyro regnante Solon Atheniensis, quosque septem sapientes Græci vocant, florere, quibus sane vetustior apud eos philosophus nemo celebratur. Ex iis Thales Milesius princeps inter Græcos de rebus naturalibus philosophari cœpit, de quo solis conversionibus, 504 lunæque cum defectione, tom illustratione, nec non de æquinoctio disputavit. Quare clarissimus in Græcia semper habitus est. Thaletis auditor fuit Anaximander, Praxialæ filius, genere Milesius ipse quoque. Is omnium primus stylos ad dignoscendas solis, temporum, tempestatum, et æquinoctii conversiones elaboravit. Huic operam dedit Anaximenes item Milesius Eurystrati filius, quem auditvit Anaxagoras Clazomenius, Hegesibuli filius. Is de principiis distincte primus et enucleate disputavit. Neque enim de universi tantum natura, uti priores illi, sed etiam de ipso motus ejus auctore philosophatus est. « Cum enim res omnes, inquit, confusæ simul permixtæque ab initio forent, Mens penitus eas permeans, ab illa perturbatione in ordinem elegantiamque vindicavit. » Anaxagoræ discipuli tres fuere, Pericles, Archelaus, et Euripides. Pericles non Atheniensium modo, facile princeps fuit, verum etiam æquales suos omnes opibus ac nobilitate superavit. Euripides cum ad poeticam sese contulisset, scenicus a nonnullis philosophus vocatus est. Archelaus denique Lampaci Anaxagoræ suo in ludo successit. Inde cum Athenas migrasset, eandem ibi docendi partes munusque sustinuit, et quamplurimos Athenienses discipulos, interque cæteros Socratem habuit. Ejusdem Anaxagoræ tempore, Xenophanes et Pythagoras physici claruere. Ac Pythagoræ quidem Theano uxor, ejusque filii, Telauges et Mnesarchus, successerunt. Telaugis auditor Empedocles fuit, cujus ætate Heraclitus ille tenebrosus in hominum ore versari cœpit. Xenophani vero Parmenidem, Parmenidi Meliasum, Melisso Zenonem Eleatem successisse ferunt. De quo Zenone illud etiam narratur, cum in conjurationis adversus tyrannum ejus temporis iuitæ princeps auctorque deprehensus esset, ab eoque uti consilii socios indicaret, torqueretur, tyranni suppliciiis tanquam minus ad sese pertinentibus omnino contemptis, præmansam dentibus linguam in eum exspuisset, atque ita mediis in cruciatibus constantissimum obisset. Ejusdem auditor Leucippus fuit, Leucippi Democritus, Democriti Protagoras, cujus ætate Socrates floruit. Ut enim ante Socratem physicos sparsim nonnullos reperias, omnes tamen cum initium

• ms. διήγεγεν

(20') 'Εαντώρ. Lege εαυτόν. EDIT.

Ἑλλήσι. Θαλοῦ δὲ γίνεται ἀκουστής Ἀναξίμανδρος, Πραξιάδου μὲν παῖς, γένος δὲ καὶ αὐτὸς Μιλήσιος. Οὗτος πρῶτος γνώμωνας κατεσκεύασεν πρὸς διάγνωσιν τροπῶν τε ἡλίου, καὶ χρόνων, καὶ ὠρῶν, καὶ ἰσημερίας. Ἀναξίμανδρου δὲ γνώριμος ἐγένετο Ἀναξίμηνος Εὐρυστράτου, Μιλήσιος· τούτου δὲ Ἀναξαγόρας Ἡγησιδοῦλου, Κλαζομένιος. Οὗτος δὲ πρῶτος εἶρηθῆσεν τὸν περὶ ἀρχῶν λόγον. Ὅυ γὰρ μόνον περὶ τῆς πάντων οὐσίας ἀπεφώνητο, ὡς οὐ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κινουμένου αὐτῆν αἰτίου. « Ἦν γὰρ τὴν ἀρχὴν, » φησὶ, « ἐὰ πράγματα ὁμοῦ πεφυρμένα· Νοῦ, δ' εἰσελθόν, αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγεν. » Ἀναξαγόρου δὲ ἐγένοντο γνώριμοι τριεῖς, Περικλῆς, Ἀρχέλαος, Εὐριπίδης. Περικλῆς μὲν οὖν Ἀθηναίων πρῶτος ἐγένετο, καὶ πλοῦτω καὶ γένει τῶν καθ' ἐαυτὸν (20') περιήγεγεν·* Εὐριπίδης δὲ, ἐπὶ ποιητικῆν μεταβάς, ὑπὸ τινων σκηναϊκῶν φιλοσόφων ἐκλήθη· ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐν Λαμψάκῳ διεδέξατο τὴν σχολὴν τοῦ Ἀναξαγόρου. Μεταβάς δ' εἰς Ἀθήνας ἐκεῖ ἐσχόλασε, καὶ πολλοὺς ἔσχεν Ἀθηναίων γνώριμους, ἐν οἷς καὶ Σωκράτην. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τῷ Ἀναξαγόρῃ χρόνον ἤκμασαν ἄνδρες φυσικοὶ, Ζενοφάνης τε καὶ Πυθαγόρας. Τὸν μὲν οὖν Πυθαγόρῃ διεδέξατο Θεανὸς ἡ γυνὴ. οὐ τε υἱὸς αὐτοῦ, Τηλαυχῆς καὶ Μνήσαρχος. Τηλαυχῆος δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἀκουστής γίνεται, καθ' ἐν Ἡράκλειτος ὁ σκοπεύων ἐγνωρίζετο. Τὸν δὲ Ζενοφάνην λέγεται ὁ Παρμενίδης διαδέξασθαι, Παρμενίδην δὲ Μελισσοῦ, Μελισσον Ζήνων ὁ Ἐλεάτης· ὃν φωνὴν ἐπιβούλην κατὰ τοῦ τότε τυράννου συστησάμενον ἄλωνα, στρεβλούμενον δὲ ὑπὸ τοῦ τυράννου, ὅπως τοὺς σὺν αὐτῷ γενομένους ἄνδρας ἀπογράφηται, ὡς προσποιηθέντα τῆς τοῦ τυράννου τιμωρίας, διαμαρτυροῦσάμενον τὴν γλῶσσαν προσπίπτουσαι αὐτῷ, καὶ οὕτως ἐγκατερεψάντα ταῖς βασάνοις ἀποθανεῖν. Τούτου δὲ Λεύκιππος ἀκουστής γέγονε, Λευκίππου δὲ Δημόκριτος, ὁ Πρωταγόρας, καθ' ἐν ἤκμασεν Σωκράτης. Καὶ ἄλλους δὲ σποράδην ἔστιν εὐρεῖν φυσικοὺς φιλοσόφους πρὸ Σωκράτους γενομένους· πλὴν ἀλλὰ πάντες, ἀπὸ θαλοῦ ἀρξάμενοι, κατώτερον Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλείου φαίνονται ἤκμακότες. Ὅ δὲ Κύρος μετὰ πλείστον τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ὀηλός ἐστι γηγόνως, διαλειπόμενος ἤδη τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν, καὶ τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως αὐτῶν πεπολιτοκρημένης· ὥστε οἱ ὀμολογεῖν πολὺ νεώτερα Μωσέως καὶ τῶν μετ' αὐτὸν προφητῶν τὰ τῆς Ἑλλήνων γεγονάτων φιλοσοφίας, καὶ μάλιστα τῆς κατὰ Πλάτωνα, δὲ, ἀκουστής ἐὰ πρῶτα γενομένου Σωκράτους, κἀπειτα τοῖς Πυθαγόρειος ὁμιλήσας, τοὺς περὶ αὐτοῦ πάντας λόγους τε καὶ συνέσει, καὶ τοῖς ἐν φιλοσοφίᾳ δόγμασιν ὑπερπερῶντισε. Γέγονε δ' ὁ Πλάτων ἄμφω τὰ ὕστατα τῆς Περσῶν βασιλείας, μικρῷ ὄντιον Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγαδόου, Αὐγούστου δὲ τοῦ Σεβαστοῦ οὐ πρόθεον ἔτη ὕ. Εἰ δὲ σοι τοιγαροῦν ὁ Πλάτων, οὐ τε μετ' αὐτὸν δευχθεῖεν τὰ σύμφωνα Ἑβραίοις πεφιλοσοφηκότες, ὦρα σκοπεῖν τὸν χρόνον καθ' ἐν οὗτος γέγονε· τῶν δὲ παρ' Ἑβραίοις θεολόγων τε καὶ προφητῶν τῆρ πα-

λαύτητα τῆ πάντων τῶν Ἑλληνικῶν φιλοσόφων ἀντι-
 παραβάλλειν ἡλικίᾳ. Ἄλλὰ γάρ, τούτων ἀποδειχθέν-
 των, κειρὸς, ἐπανελθόντας, τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς
 ζηλωτὰς θεάσασθαι τῶν Ἑβραϊκῶν γεγονότας δογμά-
 των ὥστε μηκέτ' εὐλόγως ἡμῖν ἐπιμίμνησθαι τοὺς
 συκοφαντάς, εἰ δὴ καὶ αὐτοὶ, τὰ ὅμοια τοῖς αὐτῶν
 φιλοσόφοις ἀγαπήσαντες, τὰ Ἑβραίων λόγια τιμῶν
 δεικνυόμεθα.

primum auditor cum fuisset, indeque Pythagoreis operam dedisset, superiores omnes cum eloquentia,
 tum etiam prudentia, philosophandi que genere longo superavit intervallo. Is enim sub extrema regni
 Persarum tempora floruit, paulo ante Alexandrum Macedonem, ante Augustum vero annis haud multo
 amplius quadringentis. Si ergo Platonem tibi, quique illum secuti sunt, eadem interdum, quæ Hebræos
 ipso, philosophatos esse constiterit, tum vero operæ pretium fuerit, quonam tempore vixerit co-
 gitare, adeoque illam Hebræorum sive theologorum, sive prophetarum vetustatem, cum Græcorum omni-
 nium philosophorum ætate componere. Sedenim quando semel ista sumus demonstratione per-
 functi, philosophatæ que jam est, uti ad Græcos illos sapientes Hebraicorum dogmatum æmulus propius
 intueudos aliquando redeamus: nihil ut deinceps inopportuni calumniatores, hoc nomine objiciendum
 nobis atque exprobandum habeant, quod illa Hebræorum decreta, philosophorum suorum placitis
 adeo gemina complecti ipsi quoque ac plurimi facere statuerimus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ENAEKATON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER UNDECIMUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΕΝΑΕΚΑΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ. B

- α. Ὡς ἡ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφία τῆ καθ' Ἑβραίους ἐν τοῖς ἀναγκαστάτοις ἐπηκολούθησεν.
- β. Περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, ἀπὸ τῶν Ἀττικῶν.
- γ. Ἀριστοκλέους, Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας.
- δ. Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίους ἠθικῶν δογμάτων.
- ε. Περὶ τῆς παρ' Ἑβραίους λογικῆς πραγματείας.
- ς. Περὶ τῆς παρ' Ἑβραίους τῶν ὀνομάτων ἠρθότητος.
- ζ. Περὶ τῆς καθ' Ἑβραίους φυσιολογίας.
- η. Περὶ τῆς τῶν νοσητῶν φυσιολογίας.
- θ. Περὶ τοῦ ἔτους, Μωσέως καὶ Πλάτωνος.
- ι. Νομηρίου τοῦ Πυθαγορείου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
- κ. Πλουτάρχου, ἀπὸ τοῦ ἐπιγεγραμμένου συγγράμματος, Περὶ τοῦ ἐν Δελφῶσι Εἶ.
- λ. Ὅτι ἀρρήτορον τὸ θεῖον.
- μ. Ὅτι θεὸς εἰς ἅπτα μόνος.
- ν. Περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου Ἑβραίων καὶ Πλάτωνος.
- ξ. Φίλωνος, Περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.
- ς. Πλάτωνος, Περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.
- ς. Πλωτίνου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
- η. Νομηρίου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
- θ. Ἀμελίου, Περὶ τῆς Ἰωάννου τοῦ παρ' ἡμῖν εὐαγγελιστοῦ θεολογίας.
- κ. Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων.
- κβ. Περὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας.
- κγ. Νομηρίου, Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ.
- κδ. Περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἰδεῶν.

506 UNDECIMI LIBRI CAPITA.

- 1. Platonis philosophiam, in iis, quæ omnium maxime necessaria sunt, cum illa Hebræorum convenire.
- 2. De tripartita Platonis philosophia, ex Attico.
- 3. De Platonica philosophia, ex Aristocle.
- 4. De morum apud Hebræos disciplina.
- 5. De Hebræorum philosophia in disserendo posita.
- 6. De recta nominum apud Hebræos impositione.
- 7. De naturali Hebræorum philosophia.
- 8. De verum spiritalium physiologia.
- 9. De Ente, ex Mosis Platonisque doctrina.
- 10. De eodem, ex Numenio Pythagoreo.
- 11. Ex Plutarchi opusculo, de syllaba ET Delphico templo inscripta.
- C 12. Deum verbis explicari non posse.
- 13. Unum ac solum esse Deum.
- 14. De secundo Hebræorum Platonisque principio.
- 15. De secundo principio, ex Philone.
- 16. De secundo principio, ex Platone.
- 17. De eodem, ex Plotino.
- 18. De eodem, ex Numenio.
- 19. De Joannis apud nos evangelistæ theologia, ex Amelio.
- 20. De tribus substantiis principii vim habentibus.
- 21. De natura boni.
- 22. Numenii de bono verba.
- 23. De Platonis ideis.

24. De *Mosais ideis, ex Philone.*
 25. De *issdem, ex Clemente.*
 26. De *adversariis naturis, Hebræorum Platonisque doctrina.*
 27. De *animæ immortalitate, ex Hebræorum Platonisque doctrina.*
 28. De *eadem, ex Porphyrio.*
 29. *Quod mundus ortum habuerit.*
 30. De *cæli luminibus.*
 31. *Omnia Dei opera bona esse.*
 32. De *alteratione ac mutatione mundi.*

33. De *resurrectione mortuorum, ex eodem.*

34. De *supremo mundi fine.*
 35. *Mortuos quosdam revivisse Plato scribit, cum Hebræis hoc etiam in genere consentiens.*
 36. *Ex Plutarcho in re simili.*
 37. *Platonem de terra illa, quam caelestem vocant, Hebræis simillima tradidisse.*
 38. *De iudicio, quod mortem excipiat, Platonem Hebræis affinia sensisse.*

SUSCEPTI ARGUMENTI PROCEMIUM.

Superior idemque decimus *Præparationis evangelicæ* liber, non jam verbis meis, sed ipsismet gentium hominum testimoniis planum fecit, quam simile veri sit, Græcos præter unam in dicendo vim et elegantiam, sapientis et eruditi nihil domo protulisse, sed barbaris omnia suffragata esse: adeoque ne ipsa quidem Hebræorum igrouras oracula, sed ea potius ex parte saltem attigisse: cum ne in ipsis quidem hominum suorum operibus tanta cum ambitione conscriptis castas ab omni furto integrasque manus conservare potuerint. Nam fures illos omnino fuisse, non mea, ni jam dixi, sed sua ipsorum voce demonstravi. **508** Præterea, quam ipsi prudentia simul ætateque juvenes sint, quamque longo intervallo ab illa Hebræorum antiquitate disjuncti, eodem libro ex inita temporum inter se contentione cognovimus. Atque hæc superioris libri partes fuerunt omnino due. Jam vero hic quem præ manibus habemus, id agit, ut factam a nobis promissionem, quoddam quasi nomen ac debitum, repræsentet, illamque Græcorum philosophorum, si minus in omnibus, in nonnullis certe quidem placitis atque decretis cum Hebræorum oraculis consensionem aperiat. Verum ut alios prætereat, tanquam minus hoc loco necessarios, omnium coryphæum appellabit, quod insuper omnium Platone duntaxat uno, tanquam consistat disputationis regula utendum esse videatur, quippe quem, uti reliquos unus omnes eruditionis gloria longe multumque superavit, ita satis omnino per se nobis, ad hanc quæstionem definiendam et constituendam futurum pntemus. Quod sicubi ad illustrandam hominis sententiam opus fuerit, eorum etiam qui ad ipsius philosophiæ rationem adhasere, testimonio proferam, ipsissimis eorum verbis ad majorem propositi argumenti fidem certitudinemque productis. Cæterum ut is vere pleraque pronuntiavit, illud observari tamen ac retineri velim, non eum semper in omnibus recte, atque uti res postulabat, philosophatum esse. Quod ipsum quoque suo loco demonstrabimus, non utique criminandi hominis animo, sed consilii nostri defendendi causa, qui barbaram a nobis philosophiam Græca potiore habitam esse fateamur.

* Ισ. τῆν τε φρόνησιν. b γρ. ἔσσεσθαι.

- A κδ'. *Φίλωνος, Περὶ τῶν παρὰ Μωσῆϊ ἰδεῶν.*
 κε'. *Κλήμεντος, περὶ τοῦ αὐτοῦ.*
 κς'. *Ἑβραίων καὶ Ἠλλήτωνος, Περὶ τῶν ἐναντίων ἐνυδάμων.*
 κζ'. *Περὶ ψυχῆς ἀθανάσιας, Ἑβραίων καὶ Ἠλλήτωνος.*
 κη'. *Πορφυρίου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.*
 κθ'. *Περὶ τοῦ γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.*
 κ'. *Περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φωστῆρων.*
 λα'. *Ὅτι πάντα κατὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ.*
 λβ'. *Περὶ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου.*
 λγ'. *Περὶ τῆς τῶν τετελευτηκῶτων ἀναβιώσεως, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.*
 λδ'. *Περὶ συντελείας τοῦ κόσμου.*
 λε'. *Ὅς καὶ νεκροὺς ἐξηγήσθαι ὁ Ἠλλᾶτων ὁμοίως τοῖς Ἑβραίων λόγους ἰσχυρεῖ.*
 λς'. *Πλουτάρχου, περὶ τοῦ ὁμοίου.*
 λζ'. *Ὅς καὶ τὰ περὶ τῆς λεγομένης ἑπουραρίου γῆς, ὁ Ἠλλᾶτων ὁμοίως Ἑβραίων διέξεισιν.*
 B λη'. *Ὅς καὶ τὰ περὶ τῆς μετὰ θάνατον κρίσεως ὁμοίως Ἑβραίων καὶ Ἠλλᾶτων ἔσσεσθαι πιστεύει.*

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ.

Ὁ μὲν δὴ τοῦ μετὰ χεῖρας προάγων, τῆς Ἐσθραηλικῆς Προπαρασκευῆς δέκατος ὢν τόμος, οὐκ ἑμαῖς φωνᾷς, ταῖς δ' ἔξωθεν συνίστη μαρτυρίας, τὸ μὴ ἀπεικὸς εἶναι τοὺς Ἑλληνας μὴδὲν οἰκοθεν σοφὸν ἐπενηνεγμένους, εἰ μὴ ἐστὶ μόνην τὴν ἐν λόγοις βεβήρησθαι τε καὶ εὐχλωτῆσαν, τὰ πάντα δὲ παρὰ βαρβάρων ἔσκευραρημένους: μὴδὲ τὰ Ἑβραίων ἀγνοῦσαι λόγια, καὶ τούτων δὲ ἐν μέρει καθάψασθαι: ἔτι μὴδὲ τῆς τῶν σφετέρων ἐν συγγράμμασι φιλοτιμίας καθαρὰς ἐφυλάξαντο κλοπῆς τὰς χεῖρας. Κλέπτας γὰρ αὐτοὺς ὁ παρ' ἡμῶν, ὡς ἔργη, λόγος, ὁ δ' ἐξ αὐτῶν παρεστῆσατο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σφόδρα νέους ὄμοιοι τῆ φρονήσει: καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῖς, παρὰ πλείστον ἔσον τῆς Ἑβραϊκῆς λειπομένους ἀρχαιολογίας, ἐν ταυτῷ διὰ τῆς τῶν χρόνων παραθέσεως ἐγνωμας. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ πρὸ τούτου. Ὁ δὲ γε παρὼν ἐπέλεγεται λοιπὸν ἴδιον, ὡς περὶ τὸ χρέος, τὴν ἐπιτηρημένην ὑπόσχεσιν ἀποδοῦναι, καὶ τὴν ἐν πῖσιν, εἰ καὶ μὴ ἐν πᾶσι, τοῖς δογματικοῖς θεωρημασι, πρὸς τὰ Ἑβραίων λόγια συμφωνίαν τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφῶν ἐκφᾶναι: ὃν τοὺς περιετούς παρατηρήσασμενος, τὸν κορυφαῖον ἀπάντων ἀνακαλεῖται, μόνῃ χρεῖται ἀπὸ πάντων ἡγουμένους γνώμων χρησασθαι τοῦ προδηγήματος Ἠλλᾶτων: ἐπεὶ καὶ οὗτος μόνος ἔσκε, τῆ δόξῃ τοὺς πάντας ὑπερακοντίσας, αὐτάρχης ἡμῶν ἔσεται: πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου σύστασιν. Εἰ δὲ που εἶο σαφηνείας ἐνεκα τῆς τοῦ ἀνδρὸς διανοίας, καὶ τοῖς τὴν κατ' αὐτὸν ἐξηλεκκῶσι φιλοσοφίαν μάρτυροι χρησασθαι, τὰς αὐτῶν ἐκθησόμενος φωνὰς ἐπὶ συστάσει τοῦ προκειμένου. Τετηρήσθω δὲ μοι, τὸ μὴ πᾶν ἐπιτυχῶς εἰρησθαι τῷ ἀνδρὶ, εἰ καὶ τὰ πλείστα αὐτῷ οὖν ἀληθεῖα ἐκπεφώνηται. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν παραστῆσομεν, οὐκ αὐτοῦ διαβολῆς ἀπολογίας δὲ ἡμετέρας χάριν, δι' ἣν τὴν βάρβαρον φιλοσοφίαν τῆς Ἑλλητικῆς ὁμολογούμεν προσημεινεῖναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Α

CAPUT I.

Ὅτι ἡ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφία τῆ καθ' Ἑβραίων ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἐπισημασθήσεται.

Εἰς τρία διελόντος μέρος τοῦ Πλάτωνος τὸν πάντα τῆς φιλοσοφίας λόγον, εἰς φυσικὸν, θηϊκὸν, λογικὸν· εἰς αὐτὸ πάλιν τὸν φυσικὸν διελόμενον εἰς τε τὴν τῶν αἰσθητῶν θεωρίαν, καὶ τὴν τῶν ἀσωμάτων κατανοήσιν· εὐρώσιν ἂν καὶ παρ' Ἑβραίους τὸ τριμερὲς τοῦτο τῆς διδασκαλίας εἶδος, ὅτι δὴ καὶ παρ' αὐτοῖς τὰ ὅμοια, πρόσθετον ἢ Πλάτωνα γενέσθαι, περιφασθῆναι. Πρῶτον δὲ τῶν Πλάτωνος ἀκούσαι ἔβην, εἶθ' οὕτω καὶ τὰ Ἑβραίων ἐπισκοπήσαι. Θήσω δὲ τὰ ἀρέσκοντα Πλάτωνι ἀπὸ τῶν τὰ αὐτοῦ προσβύδωντων, ὧν Ἀττικὸς, διαφανὴς ἀνὴρ τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων, ὡδὲ πῆ τὰ δοκούντα τῷ ἀνδρὶ διέξιεν, εἶθ' ὡς ἴσταιται πρὸς τοὺς διὰ τῶν Ἀριστοτέλους τὰ Πλάτωνος ὑποτιχομένους.

Philosophos clarissimus, hunc in modum mentem ipsius doctrinamque prosequitur, ubi adversus illos disputat, qui Aristotelis doctrina Platonis sese philosophiam tueri profitentur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

CAPUT II.

Ἀττικοῦ Περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας.

De tripartita Platonia philosophia, ex Attico.

« Τριχῆ τοίνυν διαιρουμένης τῆς ἐντελοῦς φιλοσοφίας, εἰς τε τὸν θηϊκὸν καλούμενον τρόπον, καὶ τὸν φυσικὸν, καὶ ἔτι τὸν λογικόν· καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατασκευάζοντος ἡμῶν ἕκαστον καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ τοὺς οἴκους ὅλους εἰς τὸ ἄριστον ἔπιπρονοοῦντος, ἧθ' ὅτι καὶ ὅλην σύμπαντα πολιτεῖα τῆ διαφερούση, καὶ νόμοις τοῖς ἀκριβεστάτοις κοσμοῦντος· τοῦ δευτέρου δὲ πρὸς τὴν περὶ τῶν θεῶν γνῶσιν διεύκοντος, καὶ αὐτῶν τε τῶν πρῶτων, καὶ τῶν αἰτίων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα ἐκ τούτων γίνονται, ἀ δὴ περὶ φύσεως Ἰσθίων ὁ Πλάτων ἀνάμακρον· εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάκρισιν τε καὶ εὐρίσιν τοῦ τρίτου παραλαμβάνομένου· ὅτι μὲν Πλάτων πρῶτος, καὶ μάλιστα συναγείρας εἰς ἔν πάντα τὰ τῆς φιλοσοφίας μέρος, τέως ἐκκερασμένα καὶ διεσπασμένα, ὡσπερ τὰ τοῦ Πενθεῖος μέλη, καθάπερ εἶπέ τις, σῶμα δὲ καὶ ζῶον ὀλόκληρον ἀπέβηκε τὴν φιλοσοφίαν, ὅπλα παντὶ λεγόμενα. Ὅντε γὰρ οἱ περὶ Θαλῆν, καὶ Ἀναξίμενον, καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ ὅσοι κατὰ ταυτὴν γεγονῆσσι τοῖσι, ἀγνοοῦνται περὶ μόνην τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῶν ὄντων σκέψιν διατρέψαντες· οὐ μὴν οὐδὲ Πιτακῆς, καὶ Περσίανδρος, καὶ Σόλων, καὶ Λυκούργος, καὶ οἱ παραπλήσιοι τοῖσι, λαθάνουσι τινὰς τὴν αὐτῶν φιλοσοφίαν εἰς πολιτείας καταθέντας· Ζήνων δὲ, καὶ πᾶν τὸ Ἑλεατικὸν τοῦτο διδασκαλεῖον, καὶ αὐτὸ γινώσκον ἐπὶ τῆ τέχνῃ τῶν λόγων μάλιστα σπουδάζων. Τούτοις δὲ ἐπιγενόμενος Πλάτων, ἀνὴρ ἐκ φύσεως ἀριτελής, καὶ πολὺ διενεγκών, ὅλα κατὰ εὐνοίαν, ὡς ἀληθῶς, ἐκ θεῶν, ἢ ὀλόκληρος ὀφθῆ ἢ δι' αὐτοῦ (21) φιλοσοφία, παρική τε οὐδὲν, καὶ ἕκαστα ἠκριβῶς, μήτε ἄλλῃ πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, μήτε πρὸς τὸ ἄριστον ἐξενεχθεῖς. Ἐπεὶ τοίνυν πάντων ἐφαμεν μετεῖναι τῷ Πλατωνικῷ, καὶ φυσιολογούντα, καὶ περὶ ἧθῶν λέγοντα, καὶ διαλεγόμενα, φέρε, καθ' ἕκαστον ἐπισκεψόμεθα. » Ταῦτα μὲν ὁ Ἀττικὸς. Ἐπιμαρτυ-

« Cum igitur, inquit, tres in partes integra perfectaque philosophia dividatur, hoc est in morum, naturæ, disserendique doctrinam; quarum prima illa non singulos modo nostrum bonos ac probos efficiat, verum etiam familias integras ad castissimam vitæ rationem informet, adeoque populum universum excellenti quodam reipublicæ genere, et accuratissimis legibus instituat; secunda vero ad rerum divinarum cognitionem ita pertineat, ut simul et principes illas causasque cæterarum, quæque illis sunt, reliquas omnes contempletur, quam naturæ historiam Plato nuncupavit; tertia denique ad certiorcm superioris utriusque discussionem et inventionem assumatur: Platonem existisse, qui partes illas omnes philosophiæ dissipatas æternas atque disjectas, sic tanquam Penthei membra, ut nonnemo dixit, primus idem maximeque complexus, philosophiam in unius ejusdem corporis, atque integri animantis speciem conflaverit, ab omnibus prædicari constat. Nemini quippe dubium est quin Thales, Anaximenes, Anaxagoras, et quotquot præterea sub idem vivere tempus, in sola fuerint naturæ rerum consideratione versati. Pitæacus autem, Periander, Solon, Lycurgus, ac cæteri id genus, suam omnem philosophiam in reipublicæ curam ac studium aperte contulerunt. Zenon denique et illa omnis Eleatica schola, quin potissimum iu disserendi artem incubuerit, nemo etiam est, qui nesciat. At vero his omnibus Plato succedens, vir a natura 510 partibus omnibus ac numeris absolutus, longeuque cæteris antecellens, utpote deorum plane munere donoque missus, per quem integra tandem aliquando philosophia cerne-

• Ισ. τ.

(21) ἢ δι' αὐτοῦ. Malim abesse articulum ἢ.

quam desiderari, neque abripi sese ad inania pate-
retur. Quoniam igitur Platonicis philosophi propriam
hanc trium illorum conjunctionem esse defendimus,
uti de rerum natura disputet, de morum conformatione tractet, ac simul in disserendi facultate versa-
tus sit, age, singula per sese videamus. » Hæc Atticus. Ad quæ Aristoclis Peripatetici testimonium
accedit, qui libro septimo eorum quos *De natura*

A πρὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς καὶ ὁ Περιπατητικὸς Ἀριστοκλῆς,
ἐν ἑβδόμῳ συγγράμματι, ὡν *Περὶ φυσιολογίας* συνέ-
ταξεν, ὡς λέγων πρὸς ῥήμα.

CAPUT III.

De Platonica philosophia, ex Aristocle.

« Plato, inquit ille, germanum perfectumque, si
quisquam alius, philosophandi genus habuit. Nam
Thaletis sectatores in naturæ disputationibus toti
erant : Pythagorei texerunt atque involverunt om-
nia : Xenophanes ejusque discipuli suis illis argu-
mentorum contentionibus, vertiginis plurimum
philosophis atulerunt, opis autem subsidiique ni-
hil : Socrates maxime, ignem, quod aiunt, quodque
Plato ipse dicitabat, igni addidit. Nam indole cum
esset ingenioque singulari, adeoque de re qualibet
questionibus movere solenter in primis graviterque
posset, uovas ipse de moribus, deque republica
disputationes inexit, imo etiam de ideis agere om-
nium primus instituit : eumdem vero nullo nou
excitato controversiæ genere, deque omnibus quæ-
rentem adhuc atque dubitantem mors occupavit.
Jam alii quas sibi quisque particulas absciderant, in
iis hæsero perpetuo : atque ita nonnulli medicinam,
disciplinas alii mathematicas, poeticam alii musi-
camque sectati sunt. Plerique disserendi vi ac fa-
cultate capti, quorum alii sese rhetores, dialecticos
alii nuncuparunt. Nam qui Socrati successere, cum
multiplicis admodum ac varii fuere, tum etiam
opinionibus maxime contrarii. Nam alii cynicum
sordidumque vitæ genus, simplicem, et ab omni
perturbationis sensu vacuum animum : voluptates
alii contra prædicabant. Hi sese omnia scire jacta-
bant, illi plane nihil. Quidam in media turba atque
omnium oculis volebantur 511, cum infima plebe
assidui : alios adire nemo, nemo alloqui potuisset.
At Plato cum unam eandemque divinarum esse
humanarumque rerum scientiam probe intelligeret,
eam primus ita digessit, ut partem illius unam ex-
plicandæ universi naturæ, alteram rerum huma-
narum tractationi, conformandæ orationi tertiam pos-
tremamque tribueret. Cæterum, nisi divina per-
specta prius et cognita habeamus, pervideri a nobis
humana non posse statuebat. Quemadmodum enim
medici, ut partibus quibusdam medeantur, in to-
tius ante corporis curationem incumbunt, ita pro-
sus, qui res nostras intueri velit, universi naturam
prius ei cognoscendam esse : cum illius pars qua-
dam homo sit, atque ex bonis duobus, quorum al-
terum ad nos, ad universum alterum pertinet, præ-
cipuum sit universi bonum, quod alterum ejus cau-
sa procreetur. Atque hanc Indorum esse rationem
Aristoxenus musicus testatur : quippe, unum ex ea
natione aliquem Athenis congressum esse cum So-
crate, ex eoque sciscitatum, quid agendum sibi re-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

*Ἀριστοκλέους, Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσο-
φίας.*

« Ἐφιλοσόφησε δὲ Πλάτων, εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν πώ-
ποτε, γενήσις καὶ τελείσις. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ θαλάσσης
φυσιολογοῦντες διετίθεισαν οἱ δὲ περὶ Πυθαγόραν ἀπ-
εκρύβαντο πάντα. Ξενοφάνης δὲ καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου,
τοὺς ἑριστικοὺς κινήσαντες λόγους, πολλὴν μὲν ἐν-
έβαλον Πιπτην τοῖς φιλοσόφοις, οὐ μὴν ἐπὶ ῥάσιαν γέ-
νηνα βοήθειαν. Οὐχ ἡμισία δὲ καὶ Σωκράτης, αὐτὸ
δὴ τὸ λεγόμενον, ἐγένετο πῦρ ἐπὶ πυρὶ, καθάπερ
αὐτὸς ἔφη Πλάτων. Εὐφροσύνητος γὰρ ὢν, καὶ θεῶν
ἀπορῆσαι περὶ παντὸς ἑτουοῦν, ἐπιστήμηκε τὰς τε
ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς σκέψεις, ἐτι δὲ τὴν περὶ τῶν
ἰδεῶν πρώτος ἐπιχειρήσας ὀρίζεσθαι : πάντα δὲ ἐγγέ-
νον λόγον, καὶ περὶ πάντων ζητῶν, ἐφθη τελευταίως.
« Ἄλλοι δ' ἀποτερόμενοι μέρη τινὰ, περὶ ταῦτα δι-
έτριψαν, οἱ μὲν ἱατρικῶν, οἱ δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπι-
στήμας : ἔτι οἱ δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τὴν μουσι-
κῆν. Οἱ μὲντοι πολλοὶ τὰς τῶν λόγων δυνάμεις ἐθαύ-
μασαν, ὡν οἱ μὲν ῥήτορας, οἱ δὲ διαλεκτικούς προσ-
εἶπον ἑαυτοῦς. Οἱ μὲντοι Σωκράτην διαδεξάμενοι καὶ
πάνυ τινὲς ἐγένοντο παντοῖοι, καὶ ὑπεναντίοι τὰς
γνώμας. Οἱ μὲν γὰρ κυνισμοῦ, καὶ ἀτυφίας, καὶ
ἀπαθείας ὕμνον· ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἑθονὰς. Καὶ οἱ
μὲν εἰδέναι πάντα ἐκόμπαζον, οἱ δὲ ἀπλῶς μὴδὲν.
« Ἐτι δ' οἱ μὲν ἐν μέσῳ καὶ ἐν ὄψει πάντων ἐκαλε-
δοῦντο, τοὺς πολλοὺς ἐξομιλοῦντες· ἄλλοι δ' αὖ τούτων
τίον ἀπρόστοι καὶ ἀπροσαύθητοι διετίθειον ἄνευ.
Πλάτων μόντοι, κατανοήσας, ὡς εἴη μία τις ἡ τῶν
θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη, πρώτος διείλε, καὶ
ἔφη τὴν μὲν τινα περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως εἶναι
πραγματείαν, τὴν δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, τρίτην δὲ
τὴν περὶ τοῦ λόγου. Ἡξίου δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἀν-
θρώπινα κατεῖναι ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰ θεῖα πρότερον
ὀφθεῖν. Καθάπερ γὰρ οἱ ἱατροὶ, μέρη τινὰ θερα-
πεύοντες, ἐπιμελοῦνται τῶν ὅλων σωματῶν πρώτων,
ὁτῶ χρῆται καὶ τὸν μάλιστα τὰνθάδε κατέφρασαι,
τὴν τῶν ὅλων φύσιν εἰδέναι πρότερον, μέρος τε τῶν
ὄντων τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὰ γὰρ διττὸν, τὸ μὲν
ἡμῶν, τὸ δὲ τοῦ παντὸς, κυριώτερον δὲ τὸ τοῦ
παντὸς· διὰ γὰρ ἐκείνου· καὶ τοῦτο γίνεσθαι. Φησὶ
δ' Ἀριστοτέλης ὁ μουσικὸς ἵνδὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ-
τον. Ἀθήνησι γὰρ ἐντυχῆν Σωκράτη τῶν ἀνδρῶν
ἐκείνων ἕνα τινὰ, κἀπειτα αὐτοῦ πυνθάνεσθαι, τί
ποιῶν φιλοσοφῆ· τοῦ δὲ εἰπόντος, οἱ ζητῶν περὶ
τοῦ ἀνθρώπου βίον, καταγέλασαι τὸν ἵνδον, λέ-
γοντα μὴ δύνασθαι τινα τὰ ἀνθρώπινα κατεῖναι,
ἀγνοοῦντά γε τὰ θεῖα. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ ἀληθὲς ἐστιν,
οὐκ ἂν δύναται τὸς περὶ διατεινόμενος εἰπεῖν. Διείλε δ' οὖν
Πλάτων τὴν τε τῶν ὅλων φιλοσοφίαν, καὶ τὴν
πολιτικῆν, ἐτι δὲ τὴν λογικῆν. » Τοιαύτης οὖσης τῆς

καὶ Πλάτωνος φιλοσοφίας, καιρὸς καὶ τὴν Ἑβραίων
ἐπιστάσθαι, μακρῶ πρόθεον ἢ Πλάτωνος γενέσθαι
ὅν ἔμοιρον πεφιλοσοφηκότων τρόπον. Εὐροὶς δ' οὖν
καὶ παρ' αὐτοῖς τὴν τε σύμφωνον τὴν τριμέρειαν,
ἠδύκων τε, καὶ λογικῶν, καὶ φυσικῶν μαθημάτων,
τόσδε ἐπιστάσας τὸν τρόπον.

Inter ea Plato philosophiam, in eam, quæ de universo disputaret, in civilem, ac disserendi magi-
stram paritus est. Cum igitur ea Platonice philosophiæ ratio sit, tempus est ut Hebræorum quoque
philosophiam contemplerur, qui profecto longe autequam Plato nasceretur, persimile philosophan-
di genus habuerut. Eumvero tripartitam apud eos, cumque Platonica illa congruentem discipli-
narum, vel ad mores, vel ad vitam disserendi, vel ad naturam ipsam pertinentium divisionem reperias,
si de re tota hunc in modum cogitare velis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίων ἠθικῶν δογματῶν.

Τὰ μὲν οὖν ἠθικὰ πρῶτως πάντων φιλοτιμίας
ἐκποδασμένα παρ' αὐτοῖς, ἔργοις πολλοῖς πρότερον τῶν
λόγων, μάθος ἂν τὰ κατὰ τοὺς ἄνδρας διασκοπούμε-
νοι. Ἐπεὶ καὶ τέλος ἀγαθῶν τοῦ τε μακαρίου ζῆν
ὑπατον ὄρον τὴν εὐσέβειαν, τὴν τε διὰ τῆς τῶν
ἠθῶν κατορθώσεως πρὸς τὸν θεὸν φίλλαν ἠγάσαντό
τε καὶ μετεδίδξαν· ἀλλ' οὐ σωματίων ἤθῶν, κατ'
Ἐπίκουρον· οὐδ' αὖ τὴν τριγένειαν τῶν ἀγαθῶν,
κατ' Ἀριστοτέλην, τὴν περὶ σώμα, καὶ διὰ ἐκτός ἐν
λαῶ τοῖς τῆς ψυχῆς ἀγαθοῖς ἐκτετιμηκότα· οὐ μὴν
οὐδὲ τὴν ἐσάτην ἀγνοῖαν τε καὶ ἀμαθίαν ἢν ὀνόματι
αιμοντέρου τινὲς ἐποχῆν ἀνερεθηκασιν· ἀλλ' οὐδ' αὖ τῆς
ψυχῆς τὴν ἀρετὴν· πῶς γὰρ ἐν ἀνθρώποις αὕτη, καὶ
τί καθ' ἑαυτὴν ἀνευ θεοῦ πρὸς τὸν ἀλυπον συν-
τείνει· ἂν βίον; Δ' ὅν· τὰ πάντα τῆς εἰς τὸν
θεὸν ἐλπίδος, πεισματος ὡσπερ ἀβραγαῦτος ἐξάψαν-
τες, τὴν θεοφιλή μόνον ἀπέφηναν εἶναι μακάριον.
Ὅτι δὴ ὁ πάντων ἀγαθῶν ταμίης θεός, ζωῆς ὡν
πάρχος, καὶ αὐτῆς ἀρετῆς πηγὴ, τῶν περὶ σῶμα
καὶ τῶν ἐκτός ἀπάντων χορηγὸς ὄπαρχον, μόνος ἂν
εἴη πρὸς τὸν μακάριον βίον, τῷ τῆν πρὸς αὐτὸν φι-
λίαν διὰ τῆς παναληθοῦς εὐσεβείας στείλαμεν, αὐ-
τέρετος· Ἐνθεν ὁ πάνσοφος Μωσῆς, πρῶτος ἀπάν-
των γραφῶν παραδούς τὸν τῶν πρὸ αὐτοῦ θεοφιλῶν
Ἑβραίων βίον, τὸν πολιτικῶν ὁμοῦ καὶ πρακτικῶν
δ' ὀφρηγῆσεως ἱστορικῆς ὑποτίθεται τρόπον. Ἦς
ἀρχόμενος, ἀπὸ τῶν καθόλου τὴν διδασκαλίαν ἐποίη-
σεν, θεῶν τῶν ὄλων αἰτίων ὑποστησάμενος, κο-
σμογονίαν καὶ ἀνθρωπογονίαν ὑπογράψας. Εἰδ' οὕτως
ἀπὸ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος προσελθὼν τῷ
λόγῳ, καὶ διὰ τῆς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν μνήμης εἰς
τὸν τῆς ἐκείνων ἀρετῆς τε καὶ θεοσεβείας ζῆλον τοὺς
φοιτητὰς παρορμησας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς αὐ-
θεντικῶς νόμον εὐσεβῶν τῶν πρὸς αὐτοῦ συντεθέντων
ἀποφανθεὶς, κατὰ πάντα ἔηλος ἂν εἴη τοῦ φιλοθέου
τρόπου διὰ τῆς τῶν ἠθῶν ἐπιμελείας πρόνοιαν πε-
ποιημένος, ὡσπερ οὖν καὶ τοῦτο προλαβὼν ὁ λόγος ἐν
τοῖς πρόσθεν φανερῶν κατεστήσατο. Μακρῶν δ' ἂν εἴη
καὶ τοὺς ἐξῆς μετὰ Μωσῆα προφήτας, τοὺς τε τοῦ-
των προερεπτικούς μὲν ἀρετῆς, ἀποερεπτικούς δὲ
κακίας ἀπάσης λόγους, ἐν τῷδε καταβάλλεσθαι. Τί
δ' εἰ σοὶ τοῦ σοφιστεύου Σολομῶντος τὰς ἠθικὰς παρα-
φάρακι διδασκαλίας; οὐκ ἔστι καὶ οὐκ εὐκλεῶν λόγων ἀνέθηκε
σχηγμάμα, Παροιμίας ἐπινομήσας, ἐπιτόμους γινώ-

A rum esset, uti philosopharetur : quo respondente,
de humane vitæ rationibus querendum ipsi et co-
gitandum esse : tum vero risisse Indum, cum ne-
garet humana quemquam pervidere posse, qui divi-
norum ignorance laboraret. Id porro verum sit,
nece, ut maxime contendat, statueri nemo potest.

CAPUT IV.

De morum apud Hebræos disciplina.

Ac præ cæteris quidem omnibus, ea quæ morum
ad disciplinam pertinent, summo quodam ab illis
præcipuoque studio, longeuque ante rebus ipsis cul-
ta esse quam verbis, si eorum instituta scrutari
placet, intelliges. Nam et bonorum ipsi finem, et
summum beate vivendi terminum, pietatem, et
profectam ex morum integritate 512 cum Deo
conjunctionem, tam diligenter persecuti sunt, quam
complexi vehementer. Non jam corporis volupta-
tem, ut Epicurus : non triplex illud Aristotelis bo-
norum genus, qui corporis fortunæque bona, eod-
em in loco pretioque, quo animi opes habuit :
non summam illam rerum imperitiam et ignoran-
tiam omnium, quam nonnulli honestiore quodam,
uomine assensionis retentionem appellarunt : non
denique virtutem ipsam animi : nam quantula tan-
dem ipsa inter homines futura esset, aut quid om-
nino, si Deum seponeres, ad vitam molestia libe-
randam per sese posset? Quare divina ex fiducia,
tanquam ex fune quodam vi nulla rumpendo cun-
cta suspendentes, eum duntaxat, qui Deo charus
esset, beatum esse statuerunt. Deus enimvero, uti
bonorum omnium dispensator, auctorque vitæ, nec
modo fons virtutis ipsius, verum etiam omnium
tam corporis quam fortunæ bonorum largitor est,
ita solus ei ad beate vivendum salis omnino fue-
rit, qui ejus in amicitiam verâ sit ac solida pietate
susceptus. Quo factum etiam est, uti sapientissimus
ille Moses, cum primus omnium, Hebræorum illo-
rum vitam, qui ante sese divitiæ hujus amicitie
participes fuerant, scriptis mandaret, non reipu-
blicæ modo, sed etiam instituendæ vitæ formam,
historica narratione complexus sit. Cujus doctrinæ
ad universi rationibus initium duxit, rerum om-
nium auctorem Deum statuens, dum mundi simul
et hominis ortum molitionemque delineat. Tum ab
universis illis ad singulares oratione delapsus,
dum renovanda prisorum illorum memoria lecto-
res auditoresque suos ad ipsorum virtutem ac reli-
gionem imitandam existimulat ; imo dum ipsemet
legum sanctissimarum auctorem simul latoremque
profiterit, quam studiosè illam hominis cum Deo
consuetudinem, suscepta morum censura promove-
rit, aperte omnibus palamque testatur, uti jam su-

• ἰα. ἰβ. ὁ ἰα. αἴ.

perioribus libris ostendimus. At longum sane foret, A
cum alios deinceps prophetas, qui Mosem secuti
sunt, tum singulos ipsorum, quibus vel ad virtutem
adhortantur, vel dehortantur a vitiis, orationes
hoc in volumen includere. Quid porro, si tibi
moralia sapientissimi Salomonis præcepta commemorem,
quibus peculiare quoddam familiarium dictorum
opus additum voluit, quæ Proverbia nuncupavit,
concisas brevesque sententias apophthegmatum similes,
uno quodam argumenti genere complexus? Atque ita
Hebræi jam olim, 513 priusquam Græci prima
elementa didicissent, cum optimis ipsi moribus instituti
sunt, tum in ejusdem etiam disciplinæ communio-
nem, quotquot sese convenirent, prolixè admodum ac
liberaliter acceperunt.

CAPUT V.

De Hebræorum philosophia in disserendo posita.

Jam vero partem illam philosophiæ, quæ in dis- B
serendi ratione versatur, non contortis sophismatis,
et fallacibus conclusivunculis, ut Græci solent,
excolendam ipsi tractandamque putaverunt, sed
percipiendæ studio veritatis: ad quam si saue, qui
divinum apud illos sapientiam profitebantur, intelli-
gentia diviniori luce collustrata, feliciter aspira-
rent. Idem, uti eorum etiam animos, quos disci-
plinis suis imbuendos suscipiebant, ad illam capes-
sendam acuerent, sacras iis sententias, plenasque
gravitatis et honestatis historias, cum modulatis
alternisque carminibus, certa numerorum lege
comprehensis, problemata insuper atque ænigmata,
nonnullasque eruditas, et allegoriis involutas quæ-
stiones, cum verborum elegantia, et suavi pro lin-
guæ ratione dictionis lepore conjunctas, a teneris
unguiculis ingerebant. Imo primariorum etiam disci-
plinarum deuterotas quosdam habuere (sic enim
litterarum suarum interpretes vocare soliti erant),
qui res ænigmati adumbratas, non vulgo quidem
ac promiscue omnibus, sed iis tamen, qui ad eo-
rum intelligentiam idonei censerentur, illustri
explicatione aperirent. Id plane secutus sapientis-
simus apud eos Salomon, inde quoque sui *Pro-*
verbiorum operis initium fecit, hac fere de causa
ad hoc scribendi genus adductum se esse testatus,
cum disertis conceptisque verbis oportere ait*,
« quemlibet hominem scire sapientiam, et disci-
plinam, et intelligere verba prudentiæ: suscipere
cavillationes sermonum, et intelligere justitiam ver-
ram, et judicium dirigere. Ut det, inquit, innocen-
tibus astutiam, et adolescenti sensum, et intelli-
gentiam. Hæc enim audiens sapiens, sapientior erit,
et intelligens gubernacula possidebit. Et animad-
vertet parabolam, et tenebrosum sermonem, verba
sapientum, et ænigmata. » Quæ quidem operis hu-
jus promissa ejusmodi cum sint: tum vero singu-
las eorum, quæ dicta sint, propositiones, earum-
que 514 solutioces, illam denique disserendi
artem, cum hominum illorum sapientia linguaque
congruentem, quæ passim in prophetis omnibus
ipsorum literis existit, observare quilibet poterit,
qui modo libros orationis suæ monumenta comple-
xos otiose volutare ac perlegere voluerit. Præterea,
si cui forte honesta cupiditas ipsius quoque lingue

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τῆς παρ' Ἑβραίων λογικῆς πραγματείας.

Καὶ τὸν μὲν ἔθικόν τρέπον ταύτη τῆ παιδείας Ἑβραίων
ἐκ παλαιῶν, πρὶν ἢ καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα μαθεῖν
Ἑλλήνας, αὐτοὶ τε ἐπαίδευόντο, καὶ τοὺς προσοῦσι
τῆς αὐτῆς ἀρθῶνας ἐκονώνονσιν παιδείας.
Καὶ τὸν λογικὸν δὲ τρόπον τῆς Ἑβραίων φιλοσο-
φίας οὐ καθάπερ Ἕλλησι φίλον, δεινότητι σοφισμά-
των καὶ λογιμοῖς πρὸς ἀπάτην τετραχασμένους, δεῖν
φρονεῖν μετρίως, καταλήξει δὲ αὐτῆς ἀληθείας, ἣν
ὑπὸ θεοῦ φωτὸς τὰς ψυχὰς καταυρασθέντες οἱ παρ'
αὐτοῖς θεόσοφοι, εὗρον τε καὶ ἐφωτισθήσαν. Ἐφ' ἣν
ἀκονῶντες τοὺς τὰ οὐραία μαθήματα παιδευομένους,
λόγων τε αὐτοῖς ἱερῶν ἀπαγγελίας, ἱστοριῶν τε σε-
μνῶν διηγήματα, ὥστων τε καὶ ἐπιφθῶν ἐμμέτρους
συνθέσεις, καὶ ἔτι προλήματα καὶ ἀνίγμματα, καὶ
τινας σοφὰς καὶ ἀλληγορικὰς θεωρίας μετὰ κίλλους
εὐσεπίας, καὶ τῆς κατὰ τὴν οὐρανὸν γλῶτταν ἐφρα-
δοῦς ἀπαγγελίας, ἐξ ἔτι νηπίας αὐτοῖς παρεδίδουσαν
ἤλικίας. Ναὶ μὴν καὶ τῶν πρῶτων μαθημάτων δευ-
τερῶταί τινες ἦσαν αὐτοῖς· οὕτω δὲ φίλον τοὺς ἐξη-
γητὰς τῶν παρ' αὐτοῖς Γραφῶν ὀνομαζέειν· ὅ τὰ
δὲ ἀνιγμάτων ἐπισκοπασμένα, εἰ καὶ μὴ τοὺς πᾶσι,
τοὺς γοῦν πρὸς τὴν τούτων ἀκοήν ἐπιτηδεύουσιν, δὲ
ἐρμηνείας καὶ σαφηνείας ἐξέφαινον. Ταύτη τε πάλιν
ὁ σοφώτατος παρὰ τοῦδε Σολομῶν, ἐνθῶντε ποθεῖν τὴν
καταρχὴν τοῦ τῶν Παροιμιῶν ἐπιχρησάτο συγγράμμα-
τος, μονονοῦχι τὴν αἰτίαν αὐτῆς τῆς γραφῆς ταύτης
εἶναι διδάξας, εἰ ὡν αὐτοῖς ῥήμασι, « δεῖν » ἔρῃσε
« πάντα ἄνθρωπον γνῶναι σοφίαν καὶ παιδείαν, καὶ νοῆ-
σαι λόγους φρονήσεως, δέξασθαι τε στραφῆς λόγων,
νοῆσαι τε δικαιοσύνην ἀληθείας, καὶ κρίματα καταυθύνειν
ἵνα δῶ, φησὶν, ἀκάκους πανουργίαν, παιδοὶ τε νέῃ
ἀσθησὶν καὶ ἔνοσαν. Τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφῆς,
σοφότερος ἔσται· ὁ δὲ νοήμων κυβέροντιση κτήσεται,
νοήσει τε παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε
σοφῶν, καὶ ἀνίγμματα. » Καὶ τὰ μὲν τῆς τοῦ δηλο-
θέντος συγγράμματος ἐπαγγελίας τοιαῦτα τίνα ἦν·
τὰς δ' ἐν μέρει τῶν λεγθέντων προτάσεις, καὶ τούτων
τὰς ἐπιλύσεις, τὴν τε λογικὴν πραγματείαν, οἰκίως
τῆ τῶν ἀνθρώπων σοφίαν τε καὶ φωνὴν διὰ πασῶν τῶν
παρ' αὐτοῖς προφητικῶν Γραφῶν φερομένην, δεῖν
φίλον, τῆς τούτων ἐντεῦθεν τὰς βέλους ἐπὶ σχολῆς
μετὰ χεῖρας λαθὼν εἶσται. Εἰ δὲ τις καὶ τῆς γλῶτ-
της αὐτῆς φιλοκάλως γένοιτο ἐν πείρᾳ, ἴσθαι ἂν οἷα
παρὰ βαρβάρους, ἄνδρας λογικωτάτους, οὐδὲν σοφί-
στων οὐδὲ βητόρων ἀποδόσοντας τῆ οὐραία γλῶττη.
Εἴεν δ' ἂν αὐτοῖς καὶ ἑμμέτροι ποιήσεις, ὡς ἡ με-
γάλη Μωσέως ᾠδὴ καὶ τοῦ Δαβὶδ ὁ ριτ' ὑμῶν.
τῶ καλουμένη παρ' Ἑλλήνων ἱέρως μέτρον συνετα-
γμένοι. Φασὶ γοῦν ἐξάμετρα εἶναι ταῦτα, δὲ ἑκατά-

* Prov. 1, 1.

δεκα συλλαβῶν πεπονημένα. Καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ τὰ A
 παρ' αὐτοῖς στιχηρῆ δι' ἐπῶν λέγεται τριμέτρων
 τε καὶ τετραμέτρων, κατὰ τὴν οὐκ αἰὶν αὐτῶν συγκε-
 λθαι φωνήν. Καὶ τὰ μὲν τῆς λέξεως αὐτοῖς ὡδὲ πη
 λογικῆς συνδέσως ἔχει· τὰ δὲ δὴ τῆς διανοίας οὐδ'
 ἔστι παρακαλεῖν * ἀνθρώπους. Θεοῦ γὰρ καὶ αὐτῆς
 ἀληθείας λόγια, δι' αὐτῶν ἐκπεφωρημένα, θεσπί-
 σματα, καὶ προβήσεις, μαθηματὰ τε εὐσεβῆ, καὶ τὰ
 τῶν ἄντων ἐπιγνώσεως δόγματα περιελήφασιν. Τε-
 κμήρια δ' ἂν λάβοις τῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις λογικῆς
 ἀκριθείας, ἀπὸ τῆς ὀρθότητος τῆς τῶν ὀνομάτων θέ-
 σεως, ἧς περὶ καὶ ὁ Πλάτων ἐπὶ Ἑβραίων μαρτυρῶν
 ἐδῆ δηλῶς ἀνεῖν, καὶ κατ' αὐτὸ γε ταῦτο σύμφωνος
 ἂν εἴη κατὰ τοὺς ἀνθρώπους φιλοσοφῶν, ὡς γοῦν ἐκ τού-
 των διαγινώσκων βέβαιον.

hominibus conferre sit nefas : cum Dei ac veritatis
 ipsius oracula verbis illis expressa, responsa item
 prædictaque divina, cum disciplinis ad pietatem informantibus, et præceptis ad cognoscendam
 rerum naturam spectantibus complectantur. Cæterum quam illi matura disserendi facultate præsent, ex
 reecta nominum apud illos impositione conjicias, quo etiam iu genere ad Hebræorum opinionem suf-
 fragium quoque suum adiungit Plato, et cum eorum philosophia palam aperteque consentit, ut ex
 sequentibus intelligi facile poterit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς παρ' Ἑβραίων τῶν ὀνομάτων ὀρθότητος.

Πρώτους Μωσῆος μακρῶ πρόθετον, ἢ τὸ τῆς φιλο-
 σοφίας ἄνομα εἰς Ἑλλήνας ἔλθειν, διὰ πάσης αὐτοῦ
 τῆς γραφῆς μύρια περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως
 παραγγελλομένου· καὶ τοτὲ μὲν φρονιμώτατα τῶν
 παρ' αὐτῶ πάντων τὰς ἐπωνυμίας διατεταγμένον, C
 τοτὲ δὲ τῷ Θεῷ τὴν χρίσιν τῆς τῶν εὐσεβῶν ἀνδρῶν
 μετωνυμίας ἀναθέμενος· φύσει τε, ἀλλ' οὐ θέσει, τὰ ὀνό-
 ματα κατὰ τῶν πραγμάτων κείσθαι πεπαιδευκότος,
 ἐπόμενος ὁ Πλάτων συμφέρεται τοῖς αὐτοῖς, οὐκ ἄλ-
 λως β ἢ βαρβάρων μνησθεὶς, καὶ παρὰ τοῖσδε φήσας
 τόνδε σύζευξαι τὸν τρόπον, τάχα που τοὺς Ἑβραίους
 ἀνιενόμενος, ἐπεὶ μὴδὲ παρ' ἐτέρους βαρβάρους βέ-
 βαιον τὴν τοιάνδε παραφυλάξαι θεωρίαν. Λέγει δ' ὅτι
 ἐν Κρατύλῳ, καὶ οὐ τοῦτο εἶναι ἄνομα δ' ἂν τις
 συνθέμενος καλεῖν, καλῶσι, τῆς αὐτῶν φωνῆς μόριον
 ἐπιφωρογόμενοι, ἀλλ' ὀρθότητά τινα τῶν ὀνομάτων
 πεφυκέναι, καὶ Ἑλλῆσι καὶ βαρβάρους τὴν αὐτὴν
 ἄπει. » Καὶ προῦν ἐξῆς φησιν· Ὁσκούν οὕτως ἀξιώ-
 σεις (22) καὶ τὸν ὀνομαβήτην, τὸν τε ἐνάδου καὶ τὸν
 ἐν βαρβάρους, ἕως ἂν καὶ τοῦ ὀνόματος εἶδος ἀπο-
 διδῶ τὸ προσήκον ἐκάστῳ, ἐν ὁποιασοῦν συλλαβαῖς
 οὐδὲν χεῖρον ὀνομαβήτην εἶναι τὸν ἐνάδου ἢ τὸν ἀπ'
 ὀρανοῦ ἄλλοθεν (23). » Εἰθ' ἐξῆς πάλιν τὸν ἐπιστήμονα
 τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων διαλεκτικῶν καὶ ὀνομα-
 θέτην εἶναι φήσας, οὕτω λέγει· « Τέκνονος μὲν ἄρα
 ἔργον ἐστὶν τὸ ποιῆσαι πηδάλιον ἐπιστατοῦτος κυβερ-
 νήτου, εἰ μὲλλοι καλὸν εἶναι τὸ πηδάλιον. Φαίνε-
 ται. Ὀνομαβέτου (24) δὲ γε, ὡς εἴποιεν, ἄνομα, ἐπι-
 * Ἰσ. παρακαλεῖν, ἢ παραλαβεῖν. β Ἰσ. ἄλλων.

CAPUT VI.

De reecta nominum apud Hebræos impositione.

Mosem illum, qui longe antequam vel ipsum
 philosophiæ nomen auditum esset in Græcia, de
 nominum impositione tam sæpe tanque diligen-
 ter sua passim historia disputavit, quique partim eo-
 rum, qui apud sese erant, omnium, uti singulorum
 maxime natura postulabat, cognomenta statuit, partim
 eorum, ubi de viris sanctoribus ageretur, muta-
 tionem, divino totam arbitrio iudicioque reservavit,
 cum abs natura potius, quam ex impositione qua-
 dam sua rebus singulis constare nomina intelligeret :
 515 principum hoc in genere ducemque secutus
 Plato, eandem prorsus insisit vitam, nec aliorum,
 quam barbarorum, mentionem facit, apud quos
 eam nominis imponendi rationem servari testatur ;
 Hebræos, opinor, significans, cum apud alios sane
 barbaros hoc studii solertiaque genus haud facile
 reperias. Enimvero docet in *Cratylō*, nequaquam
 id nomen habendum esse, quod ex conducto mutuo-
 que consensu, nonnulli unam aliquam linguæ suæ
 particulam effluentem indiderint : sed potius
 quamdam nominum proprietatem rebus ipsis innata-
 tam esse, ejusdem omnino tam apud barbaros,
 quam apud Græcos rationis. » Ac deinceps ita pergit :
 « Statuas igitur, inquit, necesse est, quicunque
 vel hic vel inter barbaros nomina rebus imponat,
 eum, quandiu suum cuique ac proprium nomen
 imponet, quibuscunque demum syllabis utatur,
 nihilio deteriore alterum altero nominum aucto-

præcedente, in eo maxime Plato fuit, ut nomina
 rebus imponere, sapientis legislatoris esse confir-
 maret, ab eo loco litteræ F : Ἄρ' οὐχὶ ὁ νόμος δοκεῖ
 οἱ ὁ παραβουδὸς αὐτὰ (ὀνόματα) ; Ἔτιος. Νομοβέτου
 ἄρα ἔργον χρῆσται ὁ διδασκαλικὸς, ἕταν ὀνόματι
 χρῆται. Δοκεῖ μοι. Νομοβέτης δὲ οἱ δοκεῖ πᾶς εἶναι
 ἀνήρ, ὁ τὴν τέχνην ἔχων ; Ὁ τὴν τέχνην, etc. Idem

(22) Ὁσκούν οὕτως ἀξιώσεις. Exstat hic Platonis
 locus in *Cratylō*, pag. 260, edition. Græco-Lat.
 Ficini.

(23) Plato, ὀνομῶν ἄλλοθεν.

(24) Ὀνομαβέτου. Plato Νομοβέτου, quemadmo-
 dum alt. manuscripti. Ficinus tamen vertit, *nominis
 impositor*. At νομοβέτου vera lectio est, tamen-
 i primo aspectu, ὀνομαβέτου arr. deest. Pagina enim

rem habendum esse. » Tum ubi rursus eum, cui recta nominum ratio cognita sit atque perspecta, dialecticum verumque nominum auctorem appellavit, ita prosequitur : « Fabri quidem lignani operæ fuerit, gubernatoris jussu clavum moliri, qui aptum modo clavum istum habere volet. Fuerit sane. Ergo legislatoris utique fuerit, ex hominis dialectici præceptis nomen imponere, si modo rite imponendum erit. Sic est. Tibi igitur, o Hermogenes, fatendum, opinor, erit, hanc nominum impositionem, non leve quiddam, ut existimas, nec vulgarium ac plebeiorum hominum opus esse, adeoque vere dictum a Cratylō est, suum a natura rebus iuesse nomen, nec artificem nominum quemvis esse posse, sed eum duntaxat, qui et inuatum rei cuique nomen pervidit, et illius quasi formam litteris deinde ac syllabis representare possit. » Hæc ille. Tum pluribus interjectis, barbarorum iteram mentionem facit ; deinde vim quoque nominum maximam a barbaris ad Græcos profectam esse, his ipsis verbis ingenue confitetur : « Equidem sic existimo, inquit, Græcos, eosque præsertim qui sub barbarorum potestate vixerunt, pleraque nomina a barbaris accepisse. Quid tum postea ? Nimirum, si quis quam illa recte apteque conveniant, ex Græcæ linguæ, non ex ejus, unde natum quodque fuerit, proprietate quaerit, eum utique hæsurum intelligis. Et merito quidem. » Hactenus Plato. At illum sane Moyses antevertit, qui utpote sapientissimus non legislator modo, sed etiam dialecticus, hac de re quid scribat accipe : « Formatis **516** igitur, inquit **, Deus de limo cunctis animantibus terræ, et universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea : et omne, quod vocavit Adam animæ videntibus, ipsam eum erat nomen ejus. » Cum enim ait, « ipsum erat nomen ejus, » quid aliud quam appellationes, uti natura postulabat, inditas esse significat ? Quippe quod jamjam impositum nomen fuerat, idem multo ante in ipsa natura inclusum fuisse, adeoque suam illam in appellato quoque appellationem antegressam esse declarat, quam deinde vir ille divino Spiritu afflatus, vi quadam superiore imposuit. Quin ipsum etiam Adam nomen, quod Hebraicum per sese est, jure apud Mosem hominis e terra nati coguomentum censeatur, cum apud Hebræos Adam terra nuncupetur : ex quo factum sit, ut qui primus e terra natus erat,

** Gen. II, 7.

ex nostro perspicue satis auferes, infra pag. 520.

(25) Plato, θήσεται.

(25*) Τὸ. Forte τὰ. Eort.

(26) Οὐ ὑπὸ τοῖς. Articulum οὐ ex Platone addidimus.

(27) Τί οὖν δὴ ; etc. Ita locum distinctum, Platonem secuti, apud quem Τί οὖν δὴ ; verba sunt Hermogenis : at Socratis, quæ sequuntur.

(28) Εἰκότως. Ita rursus distinguendum fuit ; est enim hoc adverbium Hermogenis Socrati assentientis. Tum vero, πῶρ, ὕδωρ, κύνες, et alias ejusmodi voces, Phrygius potius esse quam Græcæ, ait Socrates. Idem tamē infra, pag. 274, indicare videtur, primorum nominum rationem, vel ad deos,

Α στάτην ἔχοντος διαλεκτικὸν ἀνδρα, εἰ μέλλοι καλῶς ὄνομα τεθῆσθαι (25). Ἔστι ταῦτα. Κινδυνεύει δρα, ὧ Ἐρμόγενης, εἶναι οὐ φαῦλον, ὡς σὺ οἶε, ἡ τοῦ ὀνόματος θέσις, οὐδὲ φαῦλον ἀνδρῶν, οὐδὲ τὸν ἐπινοητῶν. Καὶ Κράτυλος ἀληθῆ λέγει, λέγων φῦσει τὸ (25*) ὀνόματα εἶναι τοῖς πράγμασι, καὶ οὐ πάντα δημιουργῶν ὀνομάτων εἶναι, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνον, τὸν ἀποδιδόντα εἰς τὸ τῆ φύσει ὄνομα ὃν ἐκάστῳ, καὶ δυνάμενον αὐτοῦ τὸ εἶδος τίθειναι εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβὰς. Ἰσοσαῦτα εἰπὼν, μετὰ πλεῖστα βαρβάρων αὐθις ἀναφέρει τὴν μνήμην, κάππετα εἰς Ἕλληνας παρὰ βαρβάρων ἦσαν τὰ πολλὰ τῶν ὀνομάτων διαβρῆθην ὁμολογῶν, φάσκον αὐτοὺς ῥήματιν* εἶ Ἐνωῦ, ὅτι πολλὰ εἰ Ἕλληνας ὀνόματα, ἄλλως τε καὶ οἱ ὑπὸ τοῖς (26) βαρβάρους οἰκοῦντες, παρὰ τῶν βαρβάρων εὐλόγησαι. Τί οὖν δὴ (27) ; Εἰ τις ζητοῖ, ταῦτα κατὰ τὴν Ἕλληνικὴν φωνὴν ὡς εἰκότως (28) κείται, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐκείνην, ἐξ ἧς τὸ ὄνομα τυγχάνει ὄν, οἶσθα, ὅτι ἀποροῖ ἄν. Εἰκότως. Ἰσοσαῦτα ὁ Πλάτων. Φθάνας γε μὴν αὐτὸν Μωυσῆς, ὅς, ὅσα δὴ σοφὸς νομοθέτης ὢν ὁμοῦ καὶ διαλεκτικὸς, ἐπάκουσον τί φησι : « Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἵδεν, τί καλέσει αὐτὰ » καὶ πᾶν ὃ ἄν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ἦν ὄνομα αὐτοῦ. » Διὰ γὰρ τοῦ φθάναι, « τοῦτο ἦν ὄνομα αὐτοῦ, » τί ἄλλο ἢ κατὰ φύσιν θετεῖσθαι τὰς προσηγορίας παρίσθησι ; τὸ γὰρ ἐπικληθὲν ἄρτι φησὶ τοῦτο καὶ πάλαι πρότερον ἐν τῆ φύσει περιέχεσθαι, εἶναι τε καὶ προὔπαρξιν ἐκάστῳ τῶν ἐπινοουμένων τοῦτο ὄνομα, ὅπερ ὁ δηλοῦμενος ἀνθρώπος ἐπιθειάσας δυνάμει κρείττονος ἐθετεύει. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Ἀδὰμ, Ἑβραίων ὑπάρχον ὄνομα, παρὰ τῷ Μωσῆϊ τοῦ γηγενοῦς ἀνθρώπου γένοτο ἂν ἐπώνυμον, ὅτι δὴ παρ' Ἑβραίων Ἀδὰμ ἡ ἡγῆ καλεῖται παρ' ὃ καὶ ὁ πρῶτος γηγενὴς ἐτύμως Ἀδὰμ ὑπὸ Μωσέως ἀνείρηται. Ἔχει δ' ἂν καὶ ἄλλην ἢ προσηγορίαν διάνοιαν, εἰς τὸ ἐρυσθῆν μεταλαμβάνομένη, καὶ τὴν τοῦ σώματος καταστάσασα φύσιν. Ἀλλὰ τὸν μὲν γεώδῃ (29), καὶ γῆτιν, καὶ γηγενῆ, ἡ τὸν σωματικὸν καὶ σάρκινον ἀνθρώπον, τῷ τοῦ Ἀδὰμ ἐπιστημῆναι προσημῆται. Καλοῦσι δὲ καὶ ἄλλοις παῖδες Ἑβραίων τὸν ἀνθρώπον, Ἐνώϊς ἐπώνυμοί τινες, ὃν δὴ φασιν εἶναι τὸν ἐν ἡμῖν λογικόν, ἔτερον ὅσα τὴν φύσιν τοῦ γεώδους Ἀδὰμ. Διάνοιαν δὲ περιέχει καὶ ὁ Ἐνώϊς οικειῶν, ἐπιλήθωρ τῆ Ἑλλήνων ἐργασθεῖν ὄνομα τῶν φωνῆ. Τοιοῦτον δὲ πέφικεν ὑπάρχειν τὸ ἐν ἡμῖν

vel ad barbaros homines revocare velle, speciosum quoddam illius eflugium esse, qui rationis hujus reddendæ molestiam deprecetur : El μη ἀρα δὴ, inquit, ὡςπερ οἱ τραγωδοποιοί, ἐπειδὴν τὴ ἀποροσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι, θεοὺς ἀφρονεῖν, καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐπίφροντες ἀπαλλαγόμεν, ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα οἱ θεοὶ ἔθεσαν. Ἄρα καὶ ἡμῖν κρείττονος οὕτος τῶν λόγων ; ἡ εἰκότως, ὅτι παρὰ βαρβάρων τῶν αὐτὰ παρελήφθησαν ; (εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότερα βάρβαροι) ἡ ὅτι ὑπὸ παλαιότερος ἀδύνατον αὐτὰ ἐπισκέψασθαι ; ἄρα καὶ γὰρ ἂν πᾶσαι ἐκδοῦσαι εἴεν, καὶ μᾶλα κομψὰ τῆ μὴ ἐθέλοντι λόγον δίδοναι κατὰ τῶν πρῶτων ὀνομάτων, ὡς ὁρθῶς κείται.

(29) Ἀλλὰ τὸν μὲν γεώδῃ, etc. Vide supra p. 367.

λογικὸν τῆς πρὸς τὸ θνητὸν καὶ ἄλογον συμπλοκῆς ἄ
 ἕνεκα. Τὸ μὲν γὰρ πάντη καθαρὸν, καὶ ἀσώματον,
 καὶ θεῖον, καὶ λογικὸν, οὐ μόνον τῶν πρόσθεν γενο-
 μένων τῆν μνήμη, ἀλλὰ καὶ τῶν μελλόντων ἕσσεσθαι
 τῆν γνῶσιν δι' ἄκραν ἀρετὴν θεωρίας περιεβλήθη· τὸ
 δ' ἐν σαρκὶ πεπλημένον, ὁστέως τε καὶ νεύροις κα-
 ταπεπαρμένον*, ἔγκον τε μέγαν καὶ βαρὺν ἐπ-
 ηχθισμένον τὸ σῶμα, λήθης πολλῆς καὶ ἀμαθίας
 συνδόν ὁ παρ' Ἑβραίους λόγος, ἐδυδύλω κέκληκε
 προσήματι, Ἐνώς ἐπνομασας, ὑπερβολῶς τὸν ἐπι-
 λήμονα. Κεῖται γοῦν παρὰ τινι προφήτῃ· Ἐ τί ἐστι
 ἄθρωπος, ὅτι μνησθεῖς αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου,
 οὗ ἐπισκέπη αὐτόν; ἢ Ἄνθ' οὗ τὸ Ἑβραϊκὸν ἐπι-
 μὲν τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου κλήσεως τὸ Ἐνώς
 περιεβλήθη· ὡς αἰετὸς σαφέστερον· Τί οὗτος ἐστίν
 ὁ ἐπιλήμων, ὅτι σὺ, ὡ θεὸς, μνησθεῖς αὐτοῦ, καίπερ
 ὁστέως ἐπιλήμωνος; Τὸ δέ, ἢ ἡ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι
 ἐπισκέπη αὐτόν; ἢ Ἐ υἱὸς Ἀδὰμ ἢ κεῖται παρὰ
 τοῖς θηλουμένοις· ὡς εἶναι τὸν αὐτόν καὶ Ἀδὰμ καὶ
 Ἐνώς· τοῦ μὲν σαρκικοῦ διὰ τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ δὲ λο-
 γικοῦ διὰ τοῦ Ἐνώς παρισταμένου. Καὶ τὰ μὲν
 Ἑβραίων λόγια οὕτω πως διακεῖται ἐν ἐτυμολογίᾳ.
 Ὁ δὲ Πλάτων τὸν ἀνθρώπον τῆ Ἑλληνικῶν φωνῆ παρὰ
 τὸ ἀναθρεῖν φησι κεκλήθησθαι, λέγων· Ὁ δὲ ἀνθρώ-
 πος ἔμα ἑώρακε, τοῦτο δὲ ἐστὶ ὅπως, καὶ ἀναθρεῖ
 καὶ λογίζεται τοῦτο δ ὅπως, ἵνα ἢ ἀναθρῶν ἂ
 ὅπως. ἢ Πάλιν Ἑβραῖοι τὸν ἀνδρα ἴς καλοῦσι. Παρ-
 ῆται δὲ αὐτοῖς τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἴς, δι' οὗ σημαί-
 νοῦται τὸ πῦρ, ἵνα ἢ παρα τὸ θερμὸν καὶ διάπυρον
 τῆς τοῦ ἀνδρὸς φύσεως ὁ ἀνθρ ὀνομασμένους. ἢ δὲ
 γυνή, ἐπειπερ εἴρηται ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐληφθῆαι, καὶ τῆν
 προσηγορίαν ἐπινοικνεῖ τῷ ἀνδρὶ. Ἰσαὶ γὰρ ἢ γυνή
 λέγεται παρ' αὐτοῖς, ὡς περ ἴς ὁ ἀνθρ. Ὁ δὲ Πλάτων
 τὸν ἀνδρα ἢ παρὰ τὴν ἄνω ῥοήν ὀνομασμένους λέγει.
 Καὶ ἐπιλέγει· ἢ δὲ γυνή γονή μοι φαίνεται βουλε-
 σθαι εἶναι. ἢ Πάλιν Μωσῆς τὸν οὐρανὸν ἐτύμως τῆ
 Ἑβραίων γλώσση στερέωμα προσαγορεύει, παρὰ τὸ
 πρῶτον εἶναι, μετὰ τὴν ἀσώματον καὶ νοερὰν οὐσαν,
 τοῦτο τοῦ κόσμου στερεὸν καὶ αἰσθητὸν σῶμα. Ὁ δὲ
 Πλάτων τῷ οὐρανῷ φησιν ὀρθῶς ἔνομα κεῖσθαι, διὰ τὸ
 ἑνωρῆν ποιεῖν. Πάλιν Ἑβραῖοι τῷ μὲν ἀνωτάτῳ (29)
 τοῦ θεοῦ κύριον ἔνομα ἄρῆθρον εἶναι καὶ ἀφθεγκτον,
 οὗ δὲ φαντασίᾳ διανοίας ληπτὸν· αὐτὸ δὲ τοῦτο καθ' ὃ
 θεὸν ὀνομάζομεν, Ἐλωὶμ καλοῦσι, παρὰ τὸ ἦλ (30),
 ὡς ἕκα· τοῦτο δὲ ἐρμηνεύουσι ἰσχύιν, καὶ δύναμιν·
 ὡς εἶναι τοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα παρ' αὐτοῖς, ἀπὸ τῆς
 ἀμφὶ αὐτὸν δυνάμεως τε καὶ ἰσχύος ἐπιλογισμένον,
 ἐὶ ἤς νοεῖται παντοδύναμος, καὶ πάντα ἰσχύων, ὡς
 εἶναι τὰ πάντα συστροφάμενος. Ὁ δὲ Πλάτων θεὸν καὶ
 θεῶν, παρὰ τὸ θέειν, ὅπερ ἐστὶ τρέχειν, τοὺς ἐν
 οὐρανῷ φωστῆρας κεκλήθησθαι φησι. Τοιαῦτα δὲ τινα,
 ὡς ἐν τύπῳ φάναι, τὰ παρ' Ἑβραίοις καὶ παρὰ Πλά-
 τωνα περὶ ὀρθώσεως ὀνομάτων διηκριβῶνται. Καὶ τὰς
 ἐν ἀνθρώποις δὲ προσηγορίας μετὰ τινος διανοίας
 φησιν ὁ Πλάτων τεθεῖσθαι· καὶ τὸν γε λόγον ἀποδι-
 * Psal. viii, 5.

* Ms., καταπεπαρμένον.

(29) Τῷ ἀνωτάτῳ. Sic editi. Forte legendum
 τὸ ἀνωτάτω, quod referatur ad ἔνομα. Edit.

(30) Παρὰ τὸ ἦλ. Recte. Est enim ἡ fortitudo.

is a Mose Adamus vere ac proprie diceretur. Quan-
 quam et alia quoque appellationis hujus ratio esse
 potest, quasi ex rubro colore ducatur, et corporis
 naturam representet. Cæterum hominem quidem
 Hebræi, sed terrenum, atque ex terra factum na-
 tuæque, vel ex corpore carueque conflatum Adami
 nomine significant : at hominem dum proprie ap-
 pellare volunt, vocem Enos usurpare solent, qua
 homo ille noster ratione præditus, atque ab terreno
 Adamo natura sejunctus exprimitur. Hoc etiam
 Enos singularis habet, ut *immemorem* Græca lingua
 significet. Enimvero id ei parti nostræ, quæ ad-
 junctam rationem habet, propter ejus cum mortali
 et rationis experte commercium, usu venit. Nam
 id sane, quod purum omnino, quod siue corpore,
 quod divinum ac ratione præditum est, non præter-
 itorum modo memoriam, sed etiam futurorum cog-
 nitionem, ob vim contemplandi summam com-
 plectitur. Quod autem carni tanquam luto immer-
 sum est, quod ex ossibus nervisque compactum,
 quod imposito corpore, velut ingenti quadam mole
 oppressum, id cum Hebræus multa cum oblivione,
 tum imperitia laborare intelligeret, Enos conve-
 nienti admodum, et oblivionem significante nomine
 appellavit. Et quidem apud aliquem prophetam
 legitimus **: « Quid est homo, quod memor es ejus ?
 aut filius hominis, quoniam visitas eum ? » Quo
 loco Hebraica lingua pro illa priori hominis appel-
 latione, vocem Enos adhibuit ; quasi clarius dice-
 ret : Quid oblivisus iste est, ut ejus, o Deus,
 meminisse velis, cum usque adeo sit immemor ?
 Quod autem subjungitur, 517 « aut filius homi-
 nis, quoniam visitas eum ? » Hebræi legunt, « aut
 filius Adam. » Ita cum unum et eundem vox utra-
 que significet, corporeus tamen Adami, Enos vero
 nomine, ratione præditus designatur. Atque hunc
 in modum Hebraicæ litteræ ambarum vocum etymo-
 logiam distinguunt. At vero Plato, ἄνθρωπον,
hominem, Græca lingua παρὰ τὸ ἀναθρεῖν, a con-
 templando nominatum esse contendit : Homo enim,
 inquit, simul atque vidit aliquid (ὅπως Græci di-
 cunt), id ipsum quod viderit, contemplatur ac se-
 cum ipse reputat, ut ἄνθρωπος dicatur, quasi
 ἀναθρῶν ἂ ὅπως, *contemplans ea quæ viderit.* » Vi-
 rum præterea Hebræi vocant *is* ; quod nomen ab
 es, quod *ignem* significat, derivatur, ut viri nomen
 ab calida et ignea viri natura inditum fuerit. Mulier
 vero, uti ex viro sumpta perhibetur, ita in ejus
 nominis commuionem vocata est ; *issa* enim ab illis
 nuncupatur, ut *vir is*. At Plato, cum ἀνδρα, *virum*,
 παρὰ τὴν ἄνω ῥοήν, hoc est ab *superiore defluzo*
 dictum esse defeudit, tum ita subjungit : Γυνή autem,
mulier, quasi γονή, *setus*, aut *semen* appellata mihi
 videtur. » Rursus Moses cælum vere ac proprie firm-
 amentum Hebraica voce nuncupat, quod secun-

unde nascitur ἡ quod præter fortitudinem, etiam
 fortem, Deumque significat.

dum illam corporis expertem intelligentemque natura-
 turam, primum hujus mundi firmum sit corpus
 sensuque perceptum. At Plato rite ὀρανῶν, *cælo*,
 id nominis inditum esse ait, quod τὸ ἄνω ἔρξιν, hoc
 est uti *supercilium* officiat. Hebræi nomen summæ
 illius Dei naturæ proprium, nec ulla voce repræ-
 sentari, nec animi cogitatione comprehendi posse
 cum statuant, quod a nobis Dei nomine exprimitur,
 id ipsum Eloim dicere consueverunt, ab *el*, ut vi-
 detur, quod apud illos *robur potestatemque* signifi-
 cat, ut Dei nomen apud ipsos ab ejus potestate ac
 robore derivetur, unde illum omnia omnino posse,
 utpote qui molitus omnia fuerit, intelligimus. At
 Plato Deum atque deos, θεὸν καὶ θεούς, nominatos
 esse mavult, quod illa cæli sidera θεῖν, id est,
currere, videamus. Atque ita Hebræi simul atque
 Plato; rem enim adumbrasse satis est, de recta
 nominum impositione statuerunt. Quin etiam ipsas
 quoque hominum appellationes certo consilio iudi-
 citas fuisse Plato confirmat, et rationem earum
 aliquam adferre conatur. Itaque Hectorem nescio
 quo pacto, quod rex Trojanorum esset, ἀπὸ τοῦ
 ἔχειν καὶ κρατεῖν, quæ *habere ac imperare* signifi-
 cant, appellatum esse conjicit; Agamemnonem
518 vero, διὰ τὸ ἄγαν μένειν, quod nimium perse-
 sisteret, atque in iis, quæ adversus Trojanos susce-
 perat, consiliis firmiter admodum et constanter
 hæret. Sic Orestem, διὰ τὸ ὀρεινόν, quod montanis,
 hoc est agrestibus ac ferinis; Atreum, διὰ τὸ
 ἀτρεῖν, quod perniciosis ac pestiferis moribus
 esset; Pelopem, quod non ea, quæ semota longius,
 sed ea duntaxat, quæ πλάσι, hoc est *propinquiora*
 essent, videret; Tantalum quasi τάλαντατον, *miseri-*
rumum, hoc eorum, quibus oppressus est, miseria-
 rum magnitudinem. Ista quidem aliaque sexcenta
 a Platone dicta reperias, quibus nomina primis illis
 hominibus non pro arbitrio, sed pro naturæ con-
 ditione imposita docere conatur. At enimvero quæ
 apud Mosem leguntur, ea nunquam aut coacta dixe-
 ris, aut arguta illa sophistarum in cudendis voculis
 arte conficta. Agnosces videlicet, quem Hebræi
 Cainum vocant, *amulationem* apud Græcos signifi-
 care, quo nomine appellatus nefarius homo fuerit,
 quod adversus fratrem æmulatione invidiæque fla-
 graret; Abelem contra *lucatione* sonare, quod paren-
 tilibus suis luctum attulisset: qui diviniore quodam
 instinctu consilioque permoti ejusmodi liberis suis
 nomina indidissent. Quid si Abrahamum proferam?
 Ille nimirum antea, dum sapientiam Chaldaicam
 profiteretur, in rerum superiorum disputatioue oc-
 cupatus, atque in siderum, quæque ad cælum per-
 tinent, omnium contemplatione assiduus, Abram
 vocabatur, quæ vox Græce sublimem parentem
 significat. At Deus, cum eundem a rerum nostram
 consuetudine, ad illustriorum illarum, quæque
 aspectabiles omnes superant, commercium evehe-

δοῦναι περιῆται· οὐκ οἶδ' ὅπως τὸν μὲν Ἐκτορα κη-
 κλησθαι εἰπὼν ἀπὸ τοῦ ἔχειν καὶ κρατεῖν, διὰ τὸ
 βασιλέα εἶναι τῶν Τρώων· τὸν δὲ Ἀγαμέμνονα, διὰ
 τὸ ἄγαν μένειν, καὶ τοὺς δόξαι παρὰ τῶν Τρώων
 εὐτόμως καὶ καρτερῶς παραμένειν· τὸν δὲ Ὀρέστην,
 διὰ τὸ ὀρεινόν, καὶ ἄγρον, καὶ θηριώδες τοῦ τρόπου
 καὶ τὸν μὲν Ἀτρέα, διὰ τὸ ἀτρεῖν τινα γεγονέναι τὸ
 ἔθος· τὸν δὲ Πέλοπα, οἷόν τινα οὐ τὰ πόρρω, ἀλλὰ
 μόνα τὰ πέλας καὶ ἐγγύς δρώντα· τὸν δὲ Τάνταλον
 τάλαντατον τινα φησι, διὰ τὰ περὶ αὐτὸν δυστυχή-
 ματα, σημαίνειν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μυρία ἄλλα
 εὖρος ἂν εἰρημένα τῷ Πλάτῳ, φύσει θετέστατα,
 ἀλλ' οὐ θέσει τοὺς πρώτους τὰ ὀνόματα διδάσκειν πε-
 ρωμένῳ. Ἄλλ' οὐ καὶ τὰ παρὰ Μωσῆι βεβαιωμένα
 ἂν εἴποις, οὐδὲ γε κατὰ τινα σοφιστικὴν εὐρασιό-
 γλαν πεποιημένα· μαθόν, ὡς ὁ μὲν παρ' Ἑβραίων
 Κάιν ζήλος παρ' Ἕλλησι μεταλαμβάνεται· τοῦτο
 δ' ἤξιώθη τὸ προσήματος ὁ δηλούμενος, διὰ τὸ
 ζηλώσει τὸν ἀδελφὸν τὸν Ἀβελ. Καὶ ὁ Ἀβελ ἐκ-
 μνηστέται πένθος, τοῦ τοιοῦτο πάθους γενοῦς καὶ
 αὐτὸς τοῖς γονεῦσιν αἰσῶς, οἳ κατὰ τινα θεοτέραν
 προμήθειαν γενόμενος τοὺς πατρὸς ταύτης τέθειται
 τὰς ἐπινομίας. Τί δ' εἰ σοὶ τὸν Ἀβραὰμ (31) παρα-
 φέρομι; Μετεωρολόγος τις οὗτος, καὶ τῆς τῶν
 ἄστρων θεωρίας, τῶν τε κατ' ὄρανον μαθημάτων
 εἰδήμων τὸ πρῖν, ὅτε τῆς Χαλδαϊκῆς μετεωρολογί-
 ας σοφίας, γενοῦς, Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο· τοῦτο δ' Ἕλλη-
 νων φωνῆ πατέρα μετέωρον σημαίνει. Ἄλλ' ὁ θεός
 γε αὐτὸν, τῶν τῆρε ἐπὶ τὰ ἐπιφανῆ καὶ τῶν ὀρωμέ-
 νων ἐπέκεινα προέγων, εὐθρόδωλον χέχρηται μετωνο-
 μίᾳ, οὐκέτι, φησας, κληθήσεται τὸ ὄνομά σου
 Ἀβραὰμ, ἀλλὰ Ἀβραὰμ ἔσται τὸ ὄνομά σου, οἳ πα-
 τέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικα σε. ἢ Τοῦτο δ' ὅπως
 ἔχεται διανοίας, μακρὸς ἂν εἴη λόγος. Ἀπαρεῖ
 δὲ κἀν τούτῳ τὸν Πλάτωνα μάρτυρα τοῦ λόγου παραθέ-
 σθαι, ὅτῳ θεοτέρας δυνάμεις ἔνια τῶν ὀνομάτων
 θετέστατα φέμενον. Λέγει δ' οὖν αὐτοὺς ῥήμασιν
 ἢ Ἐσπουδαίοντες γὰρ ἐνταῦθα μάλιστα πρέπει τὴν
 θέσιν τῶν ὀνομάτων· ἴσως δὲ ἔνια αὐτῶν καὶ ὅτῳ θεο-
 τέρας δυνάμεις ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐγενήθη. ἢ Τοῦτο
 γέ τοι αὐτὸ διὰ πλείονος καὶ ἢ παρ' Ἑβραίων ἱερὰ πι-
 στοῦται· Γραφῆται γὰρ ἐνταῦθα τὸ Μωσῆς ἀπάντων, ὅς
 ἐκ θεοτέρας δυνάμεις τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν τοῦτον παῖδα
 τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἔτι τὸν Ἰσραὴλ ἐπινομάσθαι. ἐβ-
 δαξε. Γέλιος δὲ ὁ Ἰσαὰκ ἐρμηνεύεται, τὸ τῆς ἐν-
 ἀρέτου χαρὰς ἐπαχόμενος σήμερον, ἦν τοὺς θεωροῦσι
 γέρας ἐξαιρετον δόξαι ὁ θεός ἐπήγγελται. Ὁ δὲ
 τοῦτου παῖς Ἰσραὴλ, ἦν μὲν τὸ πρῖν τὸ τοῦ Ἰακώβ
 ὄνομα ἐπεινηγεμένος, ἀντὶ δὲ τοῦ Ἰακώβ ὁ θεός αὐτῷ
 τὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὄνομα δωρεῖται, τὸν ἀσκητὴν καὶ
 πρακτικὸν ἐπὶ τὸν θεωρητικὸν μεταστρεφόμενος.
 Περὶ νοστής γὰρ ὁ Ἰακώβ ἐρμηνεύεται, ὡς τὸν ἀρε-
 τῆς ἐναθλῶν ἀγῶνα Ἰσραὴλ δὲ ὄρων θεόν, ὅπῳ
 ἂν εἴη ὁ γωστικὸς καὶ θεωρητικὸς ἐν ἀνθρώπῳ νῶς.
 Τί με δεῖ νῦν τὸ πανσόφου Μωσέως, ἢ τῶν παρ'
 Ἑβραίων ἱερῶν λόγων, διὰ μυρίων ἄλλων τὴν ἑβ-
 ραῖαν

• Forte κατὰ.

(31) Τὸν Ἀβραὰμ. Vide quæ obiter supra notavimus, pag. 420, de Abraham nomine.

τησά τῆς τῶν οὐρανῶν ὀνομάτων θέσεως ἐξαπλοῦν, A μακροτέρας σχολῆς δεομένων τῶν κατὰ τὸν τόπον; Ἀδελφά δὴ καὶ τῶν πρώτων τῆς γραμματικῆς στοιχείων Ἑλληνες μὲν οὐκ ἂν ἔχοιεν τὰς ἐτυμολογίας εἶπαι, οὐδ' αὐτοὶ γ' ἂν φαίη Πλάτων τὸν λόγον ἢ τὸν λογισμὸν τῶν φωνηέντων, ἢ τὸν συμφυρῶν Ἑβραίων δ' ἂν εἰποιεν παῖδες τοῦ τε Ἰσραὴ τὴν αἰτίαν, ὃ παρ' αὐτοῖς καλεῖται ἀλλο, τοῦτο δὲ σημαίνει μάθησιν· καὶ τοῦ βῆτα, ὅπερ βῆθ φιλον αὐτοῖς προσάγουσιν, οὗτω δὲ τὸν οἶκον ὀνομάζουσιν· ὥστε δηλοῦν τὴν διάνοιαν Μάθησις οἴκου· ὥσπερ σαφέστερον ἐλέγετο· Διδαχὴ τις καὶ μάθησις οἰκονομίας. Καὶ τὸ γάμμα δὲ παρ' αὐτοῖς τρίτον κέλεται γίμει· οὗτω δὲ τὴν πλῆρωσιν ὀνομάζουσιν. Εἰτ' ἐπειδὴ τὰς δέλτους δὲλθ καλοῦσι, τὸ τέταρτον στοιχεῖον οὗτω προσείπον, ὁμοῦ δὲ τῶν ἄλλο στοιχείων σημαίνοντες, ὅτι ἡ ἔγγραφος μάθησις πλῆρωσις ἐστὶ δέλτων. Ἐπιῶν δὲ τις καὶ τὰ λοιπὰ τῆς γραμματικῆς στοιχεῖα, μετὰ τινος αἰτίας καὶ λογισμοῦ εὖροι ἂν ἕκαστα παρ' αὐτοῖς ὀνομασμένα. Ἐπεὶ καὶ τῶν ἐπιτὰ φωνηέντων τὴν ἐπιτὸ αὐτὸ σύμβωσιν μίαν τινος ἀπορήχτου προσήγορίας περιέχουν φασὶν ἐκφώνησιν, ἣν διὰ τεσσάρων στοιχείων παῖδες Ἑβραίων σημειοῦμενοι, ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω τοῦ Θεοῦ δυνάμεως κατατάττουσιν, ἀλεκτὼν τι τοῖς πολλοῖς καὶ ἀπόρρητον τοῦτ' εἶναι παῖς παρὰ πατρός· εἰληφότες. Καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι δὲ σφῶν, οὐκ οἷδ' ὅσῳθεν τις τοῦτο μαθὼν ἤνελπτο, ὡδὲ πη δὲ ἐπιῶν φῆσας·

eam quid atinet hoc loco, vel Mosis illius sapientissimi, vel sacrarum apud Hebræos litterarum, summam in propriis nominibus imponendis maturitatem atque solertiam, sexcentis aliis exemplis illustrare, cum hoc disputationis genus longe majus otium desideret? Enimvero ne primorum quidem, quæ ipso statim initio, se offerunt, grammatices elementorum, Græci homines notationem afferre possint: quin hæreat etiam ipse Plato, si vocalium aut consonantium explicanda ratio atque appellatio sit. At vero Hebræi eam in promptu habent. Nam alpha quidem, quod alpha ipsi vocant, *disciplinam* significat; betha vero, quod beth appellare solent, *domum* sonat: utrumque sententiam hanc efficit, *Disciplina domus*: quasi apertius diceretur, doctrina quædam seu disciplina rei domesticæ. Gamma, quod ipsi quoque tertium elementum est, gimel dicunt, eoque *plenitudinem* quamdam significant. Tum quoniam δέλτους hoc est *tabulas*, delth nominant; quarto elemento idem etiam nomen indicare, ut ambarum litterarum conjunctione doceant, comprehensam scripto disciplinam, tabularum plenitudinem esse. Atque ita deinceps elementa grammaticæ reliqua, nominis quoque sui interpres propriam apud Hebræos ac singularem habere rationem. Nam et septem quoque vocalium inter sese commissionem, ejusmodi nomen efficere volunt, quod explicari voce non possit, quodque Hebræi quatuor elementis inclusum summæ Dei potestati exprimendæ attribuant, sic tamen ut ideu proferri vulgo non posse longa serie posterî a majoribus acceperint. Et vero, unus etiam aliquis e Græcæ sapientibus, id ipsum, unde unde hauserit, subobscurè his versibus adumbravit

Ἐπιτὰ με φωνηέντα Θεὸν μίαν ἀρχήν αὐτῶν ἀβραῖ Γράμματα, τὸν πάντων ἀκάματον πατέρα. Εἰμὶ δ' ἐγὼ πάντων χέλυσ ἀφθίτος, ἢ τὰ λυ-
[ρώση]

Ἡρμοσάμην δινης οὐρανοιο μέλη.

Εὖροις δ' ἂν καὶ τῶν λοιπῶν παρ' Ἑβραίοις στοιχείων, ἐπιστήσας ἕκαστω, τὰ σημαίνόμενα. Τοῦτο δὲ ἦδη καὶ διὰ τῶν πρόσθεν ἤμην συνέστη, ὁπνῆκα παρὰ βαρβάρων τὰ πάντα ὠφελησθαι τοὺς Ἑλληνας ἀπεδεικνύομεν. Πολλῆν δ' ἂν τις καταμάθοι, τὴν Ἑβραίων γλῶσσαν πολυπραγμονῶν, ὀνομάτων ὀρθότητα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις φερομένην· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τοῦ πανθὸς ἔθνους δὲ προσηγορικῶν ὀνομα ἀπὸ τοῦ

¹⁰ Gen. xvii, 5.

ret, peropportum ejus nominis mutationem iustituit, his verbis: « Non amplius vocabitur nomen tuum Abram, sed Abraham erit nomen tuum, quia patrem multarum gentium posui te¹⁰. » Cujus oraculi vim atque sententiam explicare longum esset. Verum satis hoc etiam loco fuerit hanc ad veritatem Platonis suffragium adjungere, qui diviniore aliqua vi nomina quædam imposita fuisse pronuntiat. Sic enim ad verbum ipse, « Hic enim, inquit, maxime, præcipuum quoddam in nominibus rite imponendis adhibitum studium fuisse decet; imò ex iis etiam nonnulla fortasse, vi quadam nostra hæc longe diviniore constituta sunt. » At illud ipsum divinæ litteræ longe sane luculentius uberiusque confirmant, ac Moses ipse præ cæteris, qui divinitus Abrahamum ejusque filium 519 Isaacum, nec non et Isaacem appellatos esse testatur. Et risum quidem Isaacus significat, ut hoc suo nomine castam illam sanctamque lætitiæ repræsentaret, quam amicis suis Deus tanquam singulare munus ac præmium pollicetur. Ejusdem filius Israel, cum antea Jacobi nomen hahuisset, abis Deo postea Israelis nomen accepit, ex actioso et laborioso homine contemplator effectus. Nam Jacobus sane *culce impetentem* sonat, quasi virtutis certamine defungentem; at Israel, *eam qui Deum videt*, significat, ejusmodi mens hominis esse debeat, quæ in cognitione et contemplatione versetur. Sed

eam quid atinet hoc loco, vel Mosis illius sapientissimi, vel sacrarum apud Hebræos litterarum, summam in propriis nominibus imponendis maturitatem atque solertiam, sexcentis aliis exemplis illustrare, cum hoc disputationis genus longe majus otium desideret? Enimvero ne primorum quidem, quæ ipso statim initio, se offerunt, grammatices elementorum, Græci homines notationem afferre possint: quin hæreat etiam ipse Plato, si vocalium aut consonantium explicanda ratio atque appellatio sit. At vero Hebræi eam in promptu habent. Nam alpha quidem, quod alpha ipsi vocant, *disciplinam* significat; betha vero, quod beth appellare solent, *domum* sonat: utrumque sententiam hanc efficit, *Disciplina domus*: quasi apertius diceretur, doctrina quædam seu disciplina rei domesticæ. Gamma, quod ipsi quoque tertium elementum est, gimel dicunt, eoque *plenitudinem* quamdam significant. Tum quoniam δέλτους hoc est *tabulas*, delth nominant; quarto elemento idem etiam nomen indicare, ut ambarum litterarum conjunctione doceant, comprehensam scripto disciplinam, tabularum plenitudinem esse. Atque ita deinceps elementa grammaticæ reliqua, nominis quoque sui interpres propriam apud Hebræos ac singularem habere rationem. Nam et septem quoque vocalium inter sese commissionem, ejusmodi nomen efficere volunt, quod explicari voce non possit, quodque Hebræi quatuor elementis inclusum summæ Dei potestati exprimendæ attribuant, sic tamen ut ideu proferri vulgo non posse longa serie posterî a majoribus acceperint. Et vero, unus etiam aliquis e Græcæ sapientibus, id ipsum, unde unde hauserit, subobscurè his versibus adumbravit

C 520 Me septem interitus experts vocalia Numen, Cunctorumque Patrem septem elementa vocant. Idem æterna chelys rerum, quæque ordine jussit

Constantique polum ducere lege modos.

Cæterorum item apud Hebræos elementorum significationes, si enucleare singula volueris, omnino reperies: quod ipsum jam a nobis antea præstitum est, cum nihil non Græcos a barbaris accepisse demonstrarem. Postremo qui Hebræorum linguam rimari diligentius scrutari voluerit, is profecto summam quamdam apud illos nominum proprietatem esse cognoscat. Atque id 'psi vel ex unico

gentis unversæ nomino constare potest, quod ab Hebreo derivatur. *Transeuntem* enim significat, cum et transitum et transeuntem Hebraica lingua, voce unica, Heber appellet. Et ea quidem nominis hujus ratio est, uti ab rerum præsentium vanitate ad divinarum studia sese conferre, nec in eorum, quæ videntur, contemplatione ullo modo acquiescere ac sistere, sed ab his potius ad semota illa penitusque recondita de universi Conditor ac molitore, theologice mysteria transire doceantur. Ita plane primos illos qui sese præpotenti rerum omnium moderatori auctorique Deo consecrarent, et sinceram veramque religionem diligenter excolerent, Hebræos, quasi mente transeuntes ac traficientes nuncuparunt. Sed quorsum in colligenda nominum apud Hebræos omnium proprietate, maturaque admodum impositione diutius immoremur, cum ad hanc quæstionem integra quædam ac singularis opera requiratur? Cæterum, mihi quidem videor, quomodo saltem informanda re fieri potuit, Hebræorum in disserendo vim atque facultatem, vel paucis iis, quæ abs me commemorata sunt, satis illustrasse: siquidem ea Platonis sententia placet, dum is plebeiorum ac vulgarium hominum esse negat, propria nativæque rerum nomina invenire, sed tantum sapientis legislatoris, et scienter periteque ratiocinantis, qualem profecto cum Mosem ipsum, tum Hebræicorum oraculorum vim esse demonstravi. Quid ergo proximum est, nisi ut quemadmodum ipsi de rerum natura philosophati sint, exquiramus?

521 CAPUT VII.

De naturali Hebræorum philosophia.

Tertiam hanc Hebræicæ philosophiæ partem, quæ naturalis vocatur, quæque ab iisdem quoque, in rerum sola mente percepturam, et corporis omnis expertum contemplationem, et in earum, quæ sensibus usurpantur, tractationem dividitur, laudatissimi prophætæ cum noverat ipsi per sese, tum, ubi posuisset occasio, suis passim oraculis aspergebant: quam illi tamen neque conjecturis quibusdam, aut mortalis cogitationis industria didicerant, neque ullius sese humani præceptoris auctoritate jactabant: sed divinæ euidam superioris potestatis vi, divinique Spiritus afflatu totam illam cognitionem acceptam ferebant. Quem illi quidem secuti, ut de rebus futuris infinita divinitus prædixerunt, sic etiam et de universi molitione infinita, quo modo natura postulabat, disputarunt, et de animantium ipsarum naturis infinita tractarunt; quibus et sexcenta de plantis in suis quique prophetis addiderunt. Et sane Moses, qui lapidum etiam vires apprime calleret, non obiter aut perfunctorie, cum de summi sacerdotis cultu dissereret, in eorum consideratione versatus est. At vero Salomon, si quisquam alius, in hac physiologiæ parte summam omnino laudem est, vel ipso divinæ Scripturæ testimonio, consecutus. Sic enim illa: « Locutus est quoque Salomon, inquit, tria milia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque et mille. Et disputa-

Ἔβερ τὸ παρώνυμον εἶληπε. Σημαίνει δὲ τούτου τὸν διαπερώνοντα ἔπει καὶ διάβασος καὶ διαπερών τῆ Ἑβραίων φωνῇ Ἔβερ ὀνομάζεται. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος περὶν καὶ διαβαίνειν ἀπὸ τῶν τῆδε ἐπὶ τὰ θεῖα, μηδαιῶς τε ἐναπομένειν καὶ Ἰστασθαι ἐπὶ τῆ θέᾳ τῶν ὀρωμένων ἀπὸ δὲ τούτων ἐπὶ τὰ ἀφανῆ καὶ ἀόρατα τῆς περὶ τοῦ τῶν ὄλων ποιητοῦ τε καὶ δημιουργοῦ θεολογίας διαβαίνειν. Ταύτη τοι τοῖς πρώτους μόνῃ τῷ πανηγυρόνι καὶ αἰτῶν τῶν ὄλων ἀνακειμένων, εὐσεβεῖσι τε καθαρῶ καὶ ἀληθῆ προσανέχοντας, Ἑβραίους ἐφάνουν, περατικούς τινες καὶ διαθεβήσας τῆ διανοίᾳ τοῖς τοιούτοις ἀποκαλοῦντες. Καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλείον μηχανεῖν, τὰ πάντα συνάγοντα τῆς τῶν Ἑβραίων ὀνοματικῶν ὀρθότητος τε καὶ ἀκριβείας, τοῦ προβλήματος οἰκείας θεομίνου πραγματείας; Πλὴν, ὡς ἐν τύπῳ φάναι, ἡγοῦμαι καὶ διὰ τῶν λεγθέντων τῆς παρ' Ἑβραίους λογικῆς διδασκαλίας τὴν ἀπόδειξιν παρεσχέμεν· εἰ δὲ, κατὰ τὸν Πλάτωνα, οὐ φαίλων ἦν ἀνδρῶν οὐδὲ τῶν τυγχόντων, ἀλλὰ σοφοῦ καὶ διαλεκτικοῦ τινος νομοθέτου, φύσιν ὀνομάτων οἰκείαν τοῖς πράγμασιν εὐρίσθαι, οἷος ἤμῃν ὁ Μωσῆς καὶ τὰ Ἑβραίων ἀποδείκνυται λόγια. Τί δὲ οὐν μετὰ τὰ λογικὰ ἔπειται, ἢ τὰ φυσικὰ ἐπισκέψασθαι, ὅπως ποτὲ καὶ περὶ ταῦτα εἶχον Ἑβραίων παῖδες;

Ἐπειτα δὲ τὸ τρίτον δὲ μέρος τῆς καθ' Ἑβραίους φιλοσοφίας (τούτο δ' ἦν τὸ φυσικόν, διαιρούμενον καὶ παρ' αὐτοῖς εἰς τε τὴν τῶν νοητῶν καὶ ἀνομοτύπων ἐπισημείαν, καὶ εἰς τὴν τῶν αἰσθητῶν φυσιολογίαν) οἱ κατὰ πάντα τέλειτοι προσηῖται ἤθεσαν τε, καὶ τοῖς οἰκείαις, ὅτε δὲ καιρὸς ἐκάλει, καταμίγνυον λόγους οὐ στοχασμοὺς καὶ θνητῆς διανοίας ἐπιτιγθεύσαι μεθόντες, οὐδ' ἐπὶ διδασκαλίας ἀνδράσι σεμννώμενα, θεωροῦσθαι δὲ κρείττονος θυνάμειος, καὶ θεοῦ Πνεύματος ἐπινοεῖν τὴν γῶσιν ἀνατιθέντες. Ἐνθεν μῆρια μὲν αὐτοῖς περὶ τῶν μελλόντων θεθέσπιστο, μῆρια δὲ περὶ τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως πεφυσιολόγητο καὶ αὐὸ πάλιν μῆρια περὶ ζῶων φύσεως διεληκτο πλείστα δὲ ὅσα καὶ περὶ φυτῶν ταῖς οἰκείαις ἑκατοσῶν προσητῆραις καταβέβητο. Μωσῆς δὲ, καὶ Διδῶν θυνάμειος εὐ μάλα ἐξεπιστάμενος, οὐ παρέρχως ἐπὶ τῆς τοῦ ἀρχικρέως στολῆς τῆ τούτων κέχρητο θεωρίᾳ καὶ αὐὸ πάλιν Σολομῶν, εἰ καὶ τις ἄλλος, ἐν τῇ τούτων διαπρέψαι φυσιολογίᾳ πρὸς τῆς θείας μαρτυρεῖται Γραφῆς, ὧδε περιεχούσης· « Καὶ ἐλάλησε Σολομῶν τριπχιλίας παραβολὰς, καὶ ἦσαν ὄββα αὐτοῦ πενταχιχίλια. Καὶ ἐλάλησε περὶ τῶν ἐξίλων ἀπὸ τῆς κέβρου τῆς ἐν τῷ Αἰθῶνι καὶ ἕως τῆς ὕσσιππου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοῦχου. Καὶ ἐλάλησε περὶ τῶν κτηνῶν, καὶ περὶ τῶν πετεινῶν, καὶ περὶ τῶν ἔρπετων, καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. Καὶ παρεγένοντο πάντες οἱ λαοὶ ἀκούσαι· τῆς σοφίας Σολομῶντος, καὶ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ τῆς καθ' Ἑβραίους φυσιολογίας.

Καὶ τὸ τρίτον δὲ μέρος τῆς καθ' Ἑβραίους φιλοσοφίας (τούτο δ' ἦν τὸ φυσικόν, διαιρούμενον καὶ παρ' αὐτοῖς εἰς τε τὴν τῶν νοητῶν καὶ ἀνομοτύπων ἐπισημείαν, καὶ εἰς τὴν τῶν αἰσθητῶν φυσιολογίαν) οἱ κατὰ πάντα τέλειτοι προσηῖται ἤθεσαν τε, καὶ τοῖς οἰκείαις, ὅτε δὲ καιρὸς ἐκάλει, καταμίγνυον λόγους οὐ στοχασμοὺς καὶ θνητῆς διανοίας ἐπιτιγθεύσαι μεθόντες, οὐδ' ἐπὶ διδασκαλίας ἀνδράσι σεμννώμενα, θεωροῦσθαι δὲ κρείττονος θυνάμειος, καὶ θεοῦ Πνεύματος ἐπινοεῖν τὴν γῶσιν ἀνατιθέντες. Ἐνθεν μῆρια μὲν αὐτοῖς περὶ τῶν μελλόντων θεθέσπιστο, μῆρια δὲ περὶ τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως πεφυσιολόγητο καὶ αὐὸ πάλιν μῆρια περὶ ζῶων φύσεως διεληκτο πλείστα δὲ ὅσα καὶ περὶ φυτῶν ταῖς οἰκείαις ἑκατοσῶν προσητῆραις καταβέβητο. Μωσῆς δὲ, καὶ Διδῶν θυνάμειος εὐ μάλα ἐξεπιστάμενος, οὐ παρέρχως ἐπὶ τῆς τοῦ ἀρχικρέως στολῆς τῆ τούτων κέχρητο θεωρίᾳ καὶ αὐὸ πάλιν Σολομῶν, εἰ καὶ τις ἄλλος, ἐν τῇ τούτων διαπρέψαι φυσιολογίᾳ πρὸς τῆς θείας μαρτυρεῖται Γραφῆς, ὧδε περιεχούσης· « Καὶ ἐλάλησε Σολομῶν τριπχιλίας παραβολὰς, καὶ ἦσαν ὄββα αὐτοῦ πενταχιχίλια. Καὶ ἐλάλησε περὶ τῶν ἐξίλων ἀπὸ τῆς κέβρου τῆς ἐν τῷ Αἰθῶνι καὶ ἕως τῆς ὕσσιππου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοῦχου. Καὶ ἐλάλησε περὶ τῶν κτηνῶν, καὶ περὶ τῶν πετεινῶν, καὶ περὶ τῶν ἔρπετων, καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. Καὶ παρεγένοντο πάντες οἱ λαοὶ ἀκούσαι· τῆς σοφίας Σολομῶντος, καὶ

ἐλάμβανε δῶρα παρὰ πάντων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, ὅσα ἤκουσαν τῆς σοφίας αὐτοῦ. Ἐνετύθεν ἡρώμενος καὶ ὁ τὴν πανάρετον σοφίαν εἰς αὐτοῦ πρόσωπον ἀναθεῖς, ἔφη· Ἐγὼ γάρ μοι ἔδωκε τὸν ὄντων γνῶσιν ἀφευδῆ, εἰδέναι σύστασιν κόσμου, καὶ ἐνέργειαν στοιχείων, ἀρχὴν καὶ τέλος, καὶ μεσότητά χροῦν, τροπῶν ἀλλαγὰς, καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτοῦ κύκλους, καὶ ἀστέρων θέσεις, φύσεις ζώων, καὶ θυμούς θηρίων, πνευμάτων βίας, καὶ διαλογισμούς ἀνθρώπων, καὶ διαφοράς φυτῶν, καὶ δυνάμεις ῥιζῶν, ὅσα εἴ ἐστι κρυπτὰ καὶ ἀφανῆ, ἔγνω. Ἡ γὰρ πάντων τεχνίτης εἰδίδαξέ με Σοφία. Ἡ δὲ πάντων ἐπιλάττει· Ἐγὼ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐλάμβανον τὴν βουλήν τῶν σωμάτων οὐσίαν φυσιολογῶν, ἐν Ἐκκλησιαστήῃ φησὶ· Ἐματιούτης κατασότητων, καὶ πάντα ματαιότης. Τίς περιείσατο τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον; Καὶ ἐπιλάττει· Ἐγὼ γὰρ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐλάμβανον τὴν βουλήν τῶν σωμάτων οὐσίας. Εὗροισ ἃ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους Ἑβραίους ἐπιὸν σοφούς τῆς ὁμοίας οὐκ ἀμοίρους ἐπιστήμας φυτῶν ὄντων, ὡς ἔφην ἡδὴ πρότερον, μυστήρια καὶ ζώων πέρι, χερσαίων τε καὶ ἐνυδρῶν, καὶ πρὸς πτηνῶν φύσεως εἰρηται αὐτοῖς. Ναλ (31) μὴν καὶ περὶ τῶν ἐν οὐρανῷ ἀστέρων ἐπεὶ καὶ Ἄρκτου, καὶ Πλειάδος, Ὀριωνός τε καὶ Ἀρκτουρίου, ὃν Ἀρκτοφύλακα καὶ Βούτην Ἑλληνιστὶ φησὶν ὀνομάζειν, μνημητίς ἐστὶν ἡ τοῦ οὐρανοῦ τῶν ἐπιφανῶν ἐμφέρεται γράμμασιν. Ἄλλα καὶ περὶ συστάσεως κόσμου, τὰ τε περὶ τῆς τοῦ παντὸς τροπῆς τε καὶ ἀλλοιώσεως, ψυχῆς τε περιουσίας, καὶ λογικῶν ἀπάντων φύσεως ὁραμένης τε, καὶ ἀφανῶς δημιουργίας, τῆς τε καθέλου προνοίας, καὶ τούτων ἐπιπρότερον δὲ περὶ τοῦ πρώτου τῶν ὄντων αἰτίου, τῆς τε τοῦ δευτέρου θεολογίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν διανοῶν μνήμη ληπτῶν, τοὺς λόγους καὶ τὰς θεωρίας εὖ καὶ ἀκριβῶς περιειληφασιν ὡς μὴ ἂν ἀμαρτανέιν τοὺς μετὰ ταῦτα παρ᾽ Ἑλλήσιν τὴν τούτων φύσιν ἀνηρευνηκότας πρεσβύτας ὅς εἰς νευτέρους κατηλουθηκέναι φάναι. Ταῦτα μὲν δὴ καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς φυσιολογίας. Διγῆ δὲ καὶ περὶ τούτων διασειλάμενοι λόγον, τὸν μὲν περὶ τῶν ἀσθητῶν, οὐκ εἰς ἄκρον ἔχοντο δεῖν εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν, οὐδέ γὰρ τὰς αἰτίας τῆς (32) δημῶδες πλῆθος ἐκιδόσκειν, πλὴν ὅσον (33) εἰδέναι, ὅτι τε μὴ ἀπηγοματίσται τὸ πᾶν, μηδ᾽ εἰκῆ καὶ ὡς ἐτυχεν ἐξ ἀλόγου φορὰς ὑφ᾽ ἑστέην. ἀγεταὶ δ᾽ ἂν ἡμῶν θεοῦ λόγῳ, καὶ δυνάμει σοφίας ἀρρήτων ἀκυβερνῆται. Περὶ δὲ τῶν νοητῶν, ὅτι μὲν ἐστίν, καὶ τίνα, ὅτι τε διατάξεως ἔχει, δυνάμει τε καὶ διαφοράς, εἰρηται μὲν, καὶ τὰς ἱερατῆς βίβλους ἔγκρατα-δὴληται, εἰς ἐξάκουσόν τε τοὺς πᾶσι παραδέδοται, καθ᾽ ὅσον εἰδέναι χρὴν τοὺς εὐσεβίας μεταποιουμένους III Reg. iv, 32. * Sap. vii, 17. * Eccl. i, 9, 10.

* Forte περὶ οὐσίας. ὃ Forte πρεσβύταις.

(31) Ναλ. Forte καὶ. Eorr.

(32) Τὰς αἰτίας τῆς. Facile erat conjicere, sup-
plendum esse aut διατάξεως, aut συστάσεως, aut
φύσεως αὐτῶν, aut aliq. simile. Montac. od. suppl.
ὡν ὄντων φύσεως, sed addendum videtur præterea,

A vit super lignis, a cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Et disse-
ruit de jumentis, et volucris, et reptilibus, et
piscibus. Et veniebant de cunctis populis, ad au-
diendam sapientiam Salomonis, et accipiebat mu-
nera ab universis regibus terræ, qui audiebant sa-
pientiam ejus **. Atque hac ipse ratione commo-
tus, dum parentem illam virtutis omnis sapientiam
ejus beneficio tribueret, hunc in modum loquebatur:
Ἐγὼ enim, inquit, dedi mihi horum, quæ sunt,
scientiam veram, ut sciam constitutionem mundi,
et virtutes elementorum, initium, et consummati-
onem, et medietatem temporum, vicissitudinem
permutationes, et commutationes temporum, anni
cursus, et stellarum dispositiones, naturas anima-
B lium, et iras bestiarum, vim ventorum, et cogita-
tiones hominum, differentias virgultorum, et virtutes
radicum, et quæcumque sunt absconsa, et improvisa
didici; 522 omnium enim artifex docuit me Sa-
pientia **. Rursus idem ille Salomon de fluxa corpo-
rum natura disputans in Ecclesiaste: « Vanitas,
inquit, vanitatum, et omnia vanitas. Quid habet
amplius homo de universo labore suo, quo laborat
sub sole? » Et paucis interjectis: « Quid est quod
fuit? Ipsam quod futurum est. Quid est quod fa-
ctum est? Ipsam quod faciendum est. Nihil est sub
sole novum. » Hæc ille, aliisque his similia de cor-
poræ natura philosophatus est. Cæteros etiam He-
bræorum sapientes si percurrere volueris, eadem
instructos scientia finisse reperies. Nam de plantis,
ut jam ante dixi, deque animantium, sive quæ in
terra, sive quæ in aquis degunt, ac de ipsarum etiam
volucrum natura plurima docuerunt. Imo de cæli
quoque sideribus disputarunt, cnm et Urse, et
Pleiadum, et Orionis, et Arcturi, quæ Arctophyla-
cem, quasi Ursæ custodem, et Booten Græci vocare
solent, crebra in eorum scriptis mentio habeatur.
Quin etiam de orbis molitione, deque universi con-
versione ac mutatione, de animi excellentia, de
omnium ratione præditorum, seu quæ videtur, seu
quæ non videtur, naturæ procreatione, de providen-
tia rerum universitatem complexa, atque ante
hæc omnia de principe rerum omnium causa, nec
non de secundo illarum principio, cæterisque omni-
bus, quæ sola mente percipiuntur, egregias impi-
mis et accuratas disputationes habuere. Ita profecto,
citra omne aberrandi periculum, id pronuntiarum
liceat, qui et Græcis postea in scrutanda rerum ista-
rum natura versati sunt, eos, utpote juniores, pri-
sorum illorum vestigiis iustitisse. Atque hæc a nobis
de universi apud Hebræos physiologia dicta suffi-
ciant. Cæterum illi, cum duo tractationis hujus ca-
pita statuerent, alterum illud, quod res sensibus

τὸ, ante δημῶδες.

(33) Ἰλλην ἔδωκ. Idem Montac. cod. suppl. ἦν
ἀναγκαῖον. Sed Hellenismus his vocibus facile car-
real. Solum pro ὅτι τε μὴ, quæ sequuntur, malletur,
ἔτι μὴ δέ.

objectas complectitur, non subtiliter et enucleate A
vulgo explicandum, nec singularum naturæ causas
plebeia multitudini aperiencias putaverunt, nisi
quantum necesse erat, ut omnes intelligerent, uni-
versum hoc neque per sese, neque casu ac temere,
fortuito quodam impetu existitisse: at summi Mode-
ratoris Dei ratione, et infinita Sapientia numine
gubernari. Res autem illas quod atinet, quæ sola
illarum quoque gradum, vim, atque discrimen non
promiscue semper omnibus audire licuit, quantum
profiterentur, ut castigioris et honestioris vitæ rationes intelligant. Sed tamen altiore illum ocul-
tiorisque sensum, quem includunt, iis duntaxat, qui ejus meminisse possent, sub arcanis verborum
ac sententiarum involucris, quærendum descendendumque reliquerunt. Atque hic operæ prælium fuerit,
pauca quædam vel informandæ rei gratia, de hoc etiam altero genere disserere, quamque in eodem
Hebræis affinia similiter ac genuina Plato senserit, demonstrare.

CAPUT VIII.

De rerum spiritualium physiologia.

Enimvero Platonem illum, quem tantopere om-
nes admirantur, in hac quoque rerum spiritualium et
incorporearum doctrina et ratione explicanda, non
modo sapientissimum Mosem, verum etiam alios
Hebræorum prophetas, secutum esse, vel ex ipsis
ejus verbis manifeste constat: sive eam fama et
auditione acceperit, cum certum sit, apud Ægyptios
tunc temporis illum degisse, cum Hebræi patria
secundo pulsî, Persis dominantibus, in Ægypto
versaretur: sive per sese propriam rerum natu-
ram rimatus, sive quocunque modo in eam divini-
tus cognitionem perductus fuerit. « Deum enim, »
inquit Apostolus **, « ipsi manifestavit. Invisibilia
enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta
sunt, intellecta conspiciuntur, ipsa quoque ejus
sempiterna virtus atque divinitas, ut sint inexcusa-
biles. » Tu vero facile hujus rei veritatem ex sequen-
tibus intelligas.

CAPUT IX.

De ente, Ex Mosis Platonisque doctrina.

Ejusmodi oraculum Moses sacris in litteris ex
persona Dei pronuntiat: « Ego sum qui sum. Sic
dices filiis Israel: Qui est, misit ad me vos. » Atque
ita Deum unum ex omnibus vere esse, ac genus hoc
nominis in eum proprie solum atque convenire,
declarat. Similiter de rerum quæ sensu percipiun-
tur, quæque corpore præditæ sunt, ortu simul at-
que interitu Salomon ita loquitur: « 524 » « Quid
est, quod fuit? ipsum quod futurum est. Nihil sub
sole novum. Nec valet quisquam dicere: Ecce hoc
recens est: jam enim præcessit in sæculis, quæ fue-
runt ante nos. » Idem nobis consequenter id omne
quod est, in duo genera partiuntur, spiritale, sen-
sueque perceptum: et spiritualia quidem, corpore
libera, sed a natura cum instructa ratione, tum in-
teritus ac mortis expertia esse statuunt; contra vero
sensibus obvia, in fluxu et corruptione, atque in
assidua naturæ suæ mutatione versari. At univer-
sis unum ad principium caputque revocatis. unum

** Rom. i, 20. † Exod. iii, 14. ‡ Eccl. i, 9, 10.

• Forte μινῆσαι.

vous, εις ἀνάληψιν εὐλαβοῦς καὶ σώφρονος βίου. Τὸν
δὲ βαθὺν καὶ λεληθότα περὶ τούτων λόγον ἐν ἀπο-
βήτοις ζητεῖν τε καὶ διδάσκεισθαι καταλειμπανοὺς τοὺς
οἷους τε τὰ τοιαῦτα μνησθαι. Βραχέα δὲ καὶ ὡς ἐν
τύπῳ φάναι, εὖ ἂν ἔχει καὶ τῆς τούτων διαλευθίνῃ ἐπι-
στυπείας, τὸν τε Πλάτωνα κἀν τούτῳ τὰ φιλὰ περρο-
νηκότα τοὺς δηλοῦμένους παραστήσαι.

mente capiuntur, cum ejusmodi aliquas esse, tum
modo sacre passim litteræ docuerunt, sed etiam ea
iis quidem nota esse debuerunt, 523 qui pietatem
illius intelligant. Sed tamen altiore illum ocul-
tiorisque sensum, quem includunt, iis duntaxat, qui ejus meminisse possent, sub arcanis verborum
ac sententiarum involucris, quærendum descendendumque reliquerunt. Atque hic operæ prælium fuerit,
pauca quædam vel informandæ rei gratia, de hoc etiam altero genere disserere, quamque in eodem
Hebræis affinia similiter ac genuina Plato senserit, demonstrare.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς τῶν νοητῶν φυσιολογίας.

Ὁδὸ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τῶν νοητῶν καὶ ἀσωμά-
των παιδείσεως καὶ θεωρίας τῷ πανσόφῳ Μωσεί καὶ
τοῖς Ἑβραίοις προφήταις Πλάτων ὁ θαυμασιὸς ἐπι-
ηκολουθηκὸς διὰ τὸν οὐκ εἰκὼν φωνῶν ἔστι δῆλος· εἴ-
' ἐξ ἀκοῆς εἰς αὐτὸν ἤκουσας μαθῶν, ἐπει καὶ συνίστα-
ται παρ' Αἰγυπτίους τρικλάδης τὰς διατριβὰς πεποι-
μένος, καθ' ὃν Ἑβραῖοι, τῆς οὐκείας δευτέρου ἀποπε-
σόντες γῆς, Αἰγυπτίους ἐπεκυρίαζον, Πετροῦ ἐπι-
κρατούμενοι· εἴτε καὶ παρ' αὐτοῦ τῆ τῶν πραγμά-
των ἐπιβολῶν φύσει· εἴτε ὅπως οὖν ὑπὸ θεοῦ κα-
ταξωθεὶς τῆς γνώσεως. « Ὁ θεὸς γάρ, » φησὶν, « αὐ-
τοὺς ἐφανέρωσε. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως
κόσμου τοὺς ποιήματα νοούμενα καθοράται, ἥ τε αὐ-
τοῦ ἀίτιος δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς
ἀναπολογήτους. » Μάθους δ' ἂν τὸ ἐιρημένον ὧδέ πῃ
διασκοπούμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ τοῦ ἔντος, Μωσέως καὶ Πλάτωνος.

Μωσέως ἐν ταῖς ἱεροφανταῖς χρησάμεν ἐκ προσ-
ώπου τοῦ θεοῦ φήσαντος: « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. Ὅπως
ἔρεις τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ὁ ὢν ἀπέσπασκέ με πρὸς
ὑμᾶς· παραθεμένον δὲ καὶ τὸν θεόν μόνον ἀντακρῖς
ἔντα, καὶ τῆσδε κυρίου καὶ ἀρμολίως ἡξυμένον τῆς
κλήσεως ἀποφηνανέμου· πάλιν τε αὖ Σολομῶντος
περὶ τῆς τῶν αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν γενέσεως τε
καὶ φθορᾶς ἀνεπίπτοντος· « Τὶ τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γε-
νησόμενον· καὶ οὐκ εἴστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν
ἥλιον. Ὅς λαλήσει καὶ ἔρει· Ἴδε, τοῦτο καινὸν ἔστιν
ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ ἡμ-
προσθεν ἡμῶν· τούτων δὲ καὶ ἡμῖν ἀκολούθως· εἰς
δύο τὸ πᾶν διαιρούντων, εἰς τε νοητῶν καὶ αἰσθητῶν
καὶ τὸ μὲν νοητῶν ἀσώματων καὶ λογικῶν τὴν φύσιν,
ἀφθαρτῶν τε καὶ ἀθάνατον εἶναι ὀρεζομένων· τὸ δ'
αἰσθητῶν ἐν φύσει καὶ φθορᾷ, μεταβολῇ τε καὶ τροπῇ
τῆς οὐσίας ὑπάρχων· πάντων δ' ἐπὶ μίαν ἀρχὴν ἀνα-
κεφαλαιομένων, ἐν τε εἶναι ἀγένητον, καὶ τὸ κυρίου
καὶ ἀληθῶς ὄν δογματιζόντων, τὸ πάντων ἀσωμάτων

αε και σωμάτων αιτων· θέα τίνα τρόπον ού μόνον τήν
 δάνοισιν, αλλά και τās λέξεις αὐτάς, και τὰ βήματα
 τῆς Ἑβραίων γραφῆς παραθέσας οἱ Πλάτων, ἐξοι-
 κεύεται τὸ δόγμα, πλατύτερον ὡδέ πη διασαφῶν·
 «Τί τὸ ἐν (34) αἰ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; Καί τι τὸ
 γινόμενον μὲν αἰ (35), ἐν δὲ οὐδέποτε; Τὸ μὲν δὴ,
 νοήσι μετὰ λόγου περιληπτῶν, αἰ κατά τὰ αὐτὰ
 ἐν (36) τὸ δὲ, αἰσθῆσι ἀλόγῳ δοξαστῶν, γινόμενον
 και ἀπολλύμενον, ἔντως δὲ οὐδέποτε ἐν.» Ἄρ' οὐ
 σαφῶς πέφηνεν ὁ θαυμάσιος τὸ μὲν παρὰ Μωσαϊ φη-
 σαν λόγων· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν,» μεταποιήσας δι' αὐ-
 τοῦ· «Τί τὸ ἐν αἰ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον;» Καί τοῦτο
 γε λευκότερον διασαφήσας (57) ἐν τῷ φάναι, «μηδ'
 ἄλλο εἶναι τὸ ἐν ἢ τὸ οὐ σαρκῶς ὀφθαλμοῖς ὄρωμενον,
 ὡς δὲ καταλαμβάνομενον.» Ἐρωτήσας γοῦν, «Τί τὸ
 ἐν,» αὐτὸς ἐαυτῷ ἀποκρίνεται, λέγων· «Τὸ μὲν δὴ
 νοήσι μετὰ λόγου περιληπτῶν ἐν.» Τὸ δὲ Σολομώντειον
 φησιν, «Τί τὸ γεγονός; Αὐτὸ τὸ γεννησόμενον» και
 τί τὸ πεποιημένον; Αὐτὸ τὸ ποιηθόμενον» αὐ-
 τοῖς σχεδὸν βήμασι διερχομένουσας ὄηλοι ἀν εἴη, λέ-
 γων· «Τὸ μὲν α, αἰσθῆσι ἀλόγῳ δοξαστῶν, γινόμενον
 και ἀπολλύμενον, ἔντως δὲ οὐδέποτε ἐν.» Οἷς και
 ἐπέειπε· «Τὰ τοιαῦτα (58) γὰρ πάντα μέρη χρόνου,
 τὸ ἦρ, και ἔσται δὲ δὴ φέροντες λαθάνομεν ἐπὶ τὴν
 αἰῶνα οὐσίαν, οὐκ ὀρθῶς. Λέγομεν γὰρ δὴ, ὡς ἦρ,
 ἔσται τε και ἔσται· τῆ δὲ τὸ ἔσται μόνον κατά τὴν
 ἀληθῆ λόγον προσήκει. Τὸ δὲ ἦρ, και τὸ ἔσται, περι
 τὴν ἐν χρόνῳ γένεσιν οὐσαν (59) πρέπει λέγεσθαι·
 κινήσεις γὰρ ἔστων. Τὸ δὲ αἰ κατά τὰ αὐτὰ ἔχον
 ἀκινήτως οὕτε πρεσβύτερον οὕτε νεώτερον προσήκει
 γίνεσθαι διὰ χρόνον (40)· οὐδὲ γενέσθαι ποτὲ (41),
 οὐδὲ γεγονέναι νῦν, οὐδ' εἰσαυθὺς ἔσεσθαι τὸ παρά-
 παν (42), οὐδ' ὅσα γένεσις τοῖς ἐν αἰσθῆσι φερομέ-
 νως προσήφεν· ἀλλὰ χρόνον ταῦτα, αἰῶνα μμουμέ-
 νου και κατ' ἀριθμὸν κυκλομένου, γέγονεν εἴρη.»
 Καί πρὸς (43) τοῖς τοῖς ἐτι τὰ τοιαῦτα· «Τὸ δὲ γεγονός
 εἶναι γεγονός, και τὸ γινόμενον εἶναι γινόμενον· ἐτι
 αε τὸ γεννησόμενον εἶναι γεννησόμενον (44).» Καί ἴνα
 γε μὴ τις ἡμᾶς παρερμηνεύειν ἠγγίσῃται τὰς τοῦ
 φιλοσόφου φωνὰς, ὑπομνήμασι χρῆσομαι, τῶνδε τῶν

esse duntaxat quod neque ortum habuerit, et pro-
 prie solum vereque sit, idemque omnium omnino,
 seu corpore careant, seu cum eo conjuncta sint,
 causam atque principium esse decernunt. Jam vide
 in mihi, quo pacto ex Hebræorum litteris non sen-
 tentia modo, sed ipsis etiam vocibus verbisque de-
 rasis, hoc sibi Plato dogma vindicet, uberius paulo
 rem ita declarans : « Quid illud est, quod semper
 est, nec tamen ortum ullum habet ? Quid illud con-
 tra, quod semper nascitur, et nunquam est ? Prins
 illud quidem, quod semper atque eodem modo est
 ab sola intelligentia cum ratione percipitur. Alte-
 rum hoc, quod oritur simul et occidit, neque un-
 quam vere est, in ea duntaxat, quam sensus ab
 omni ratione vacuus efficit, opinione versatur. »
 Quid ? Annon illud Mosis oraculum : « Ego sum qui
 sum, » egregius Plato manifeste representat, dum
 suis ipsum ita verbis exprimit : « Quid illud est,
 quod semper est, nec tamen ortum ullum habet ? »
 Quod etiam candidus et apertius illustravit, dum
 ait, aliud quod sit, esse nihil, nisi quod non corpo-
 ris oculis videatur, sed mente sola capiatur. Nam
 ubi quæsit, quid sit illud, quod est ; ita respon-
 det ipse sibi : « Nimirum illud, quod ab sola intel-
 ligentia percipitur. » Similiter, alterum hoc Salo-
 monis : « Quid est quod fuit ? ipsum quod futurum
 est. Quid est quod factum est ? ipsum quod facien-
 dum est, » verbis pene totidem interpretatur, dum
 ait : « Id autem, quod oritur simul et occidit, neque
 unquam vere est, in ea duntaxat, quam sensus ab
 omni ratione vacuus efficit, opinione versatur. »
 Quibus etiam quæ sequuntur, adjungit : « Quippe,
 temporis enim, inquit, partes istæ sunt, erat, atque,
 erit ; quas imprudens sempiternæ etiam naturæ
 injuria tribuimus. Vulgo enim ita loquimur, erat,
 est, erit : cum tamen ei solum, est, proprie vereque
 conveniat. Erat, autem, vel, erit, de ortu, qui ali-
 quo tempore fiat, pronuntiare decet, quod utraque
 voce motus aliquis significetur. At quod eodem se
 modo semper ac citra motum ullum habeat, id pro-

= Forte δέ.
 (34) Τί τὸ... ἐν, etc. Adi Platonem in *Timæo*,
 pag. 526, edit. Græco-Lat. Ficini, ubi legitur, Τί τὸ
 ἐν μὲν αἰ.
 (35) Μὲν αἰ. Plato delet αἰ.
 (36) Post αὐτὰ ἐν, Plato sic leg. τὸ δ' οὐν ὄξη,
 μετ' αἰσθησεως ἀλόγῳ δοξαστῶν, γην., etc. (sic
 enim eo loco distinguendum.) Plura quidem verba :
 sensus tamen idem. Cæterum longior iste orationis
 ductus, magis Platonis ex genio, infra pag. 526.
 (57) Λευκότερον διασαφήσας. Hoc est ἐναργέ-
 στερον. Ita etiam infra, τὴν διὰ τοῦ δόγματος δά-
 νωσαν καὶ Φίλων ὁ Ἑβραῖος λευκότερον ἐρμηνεύων.
 Et lib. ult. λευκοῖς τοῖς ἐλέγγους ἀπεγγμύνασα. Stra-
 tonis Iambographi versum, apud Athenæum lib. ix,
 pag. 383, Casaubonus sensum hunc secutus, so-
 lertier emendavit. Perperam ante legebatur :
 Πηγὸς πάρεστιν ; Πηγὸς ; οὐχὶ λευκὰς εἰ
 Ἐρεῖς, σαφέστερον θ' ὁ βούλει μοι λέγειν ;
 Repositus ille,
 Πηγὸς πάρεστιν ; Πηγὸς ; οὐχὶ λευκὰ ἐν
 Ἐρεῖς, etc.
 Herus sal postolabat a coquo, id enim erat πηγὸς
 πάρεστιν ; coquus vocis hujus insolens, ac dubius,

πηγὸς ; inquit, admiranti similis. Tum instans, uti
 quid velit clarius aperiat, οὐχὶ λευκὰ οὐ εἶρεῖς ; etc.
 Ita λευκὰ, et σαφέστερον εἶρεῖν, pro eodem sa-
 muntur.
 (38) Τὰ τοιαῦτα, etc. Eodem in *Timæo*, p. 529.
 Sed ibi locus hic ita concipitur : Ταῦτα δὲ πάντα,
 μέρος χρόνου και τὸ τε ἦν, τὸ τ' ἔσται, χρόνου γε-
 γονότος εἶρη φέροντες λαθάνω., etc. Eusebiius sensum
 relinquiti integrum, verba decurtavit.
 (39) Γένεσιν οὐσαν. Plato γένεσιν τοῦσαν, quod
 est cum motu conjunctius.
 (40) Διὰ χρόνον. Plato, ποτὲ.
 (41) Οὐδὲ γενέσθαι ποτὲ. Hæc Plato non habet,
 quæ tamen liberent cum Eusebio retinerim.
 (42) Ἐσεσθαι τὸ παράπαν, etc. Sincerior hæc
 videtur, quam ut apud Platonem legitur ἔσεσθαι
 τὸ παράπαν τε, οὐδὲν ὅσα γένεσις, etc., quæ tamen
 lectio improbanda non est.
 (43) Καί πρὸς τοῖς τοῖς ἐτι τὰ τοιαῦτα. Verba
 etiam hæc Platonis sunt, non Eusebii, ut videri posset.
 (44) Ἐἴται γενησόμενον. Sensus integritas pau-
 cula hæc exigebat, quæ sequuntur in Platone, και
 τὸ μὴ ἐν, μὴ ἐν εἶναι· ὡν οὐδὲν ἀκριβῶς λέγομεν.

pter ipsum tempus neque vetustius unquam, neque A
recentius fieri potest : 525 imo neque factum esse
aliquando, neque nunc primum existitisse, neque
omnino futurum esse, nec eorum aliud quidquam
subire, quæ ipsemet ortus iis, quæ sensuum incer-
titudine jactantur, adjunkit : cum ista formæ quædam sint partesque temporis, quod æternitatem imi-
tetur quidem, sed tamen certa quadam numerorum conversione volvatur. » Quod etiam ista pertinent :
« Quod factum sit, id esse factum : quod fiat, id esse quod fit : denique quod futurum sit, futurum id
esse. » Ac ne quis philosophi verba in alienum me sensum torquere criminetur, eos ipsos commenta-
rios, quibus illorum sententia declaratur, proferre juvat. Cum autem hoc in interpretandi genere ple-
rique versati sint, mihi quidem satis hoc loco fuerit, Numenii Pythagorici, cujus percelebre nomen
est, ipsissima quibus secundo *De bono* utitur, verba præferre.

CAPUT X.

Ex libro secundo Namenii pythagorici, De bono.

« Age vero, inquit ille, atque ad illud, quod est,
quantum licet, aspiremus : omninoque pronuntiemus
quod est, id neque fuisse unquam neque unquam
futurum esse, at certo duntaxat presentieque tempore sem-
per esse : quod sane tempus hoc modo præsens, si quis
æternitatem dicere voluerit, me auctore quidem id
faciat. At vero tempus præteritum, ejusmodi nos
existimare decet, quod jam prorsus aufugerit,
atque ita evanuerit, ut penitus esse desiderit : futu-
rum autem, quod nondum sit, tametsi ut sit ali-
quando, habere posse dicatur. Minus ergo conse-
ntaneæ fecerit, qui, quod est, id ipsum uno eodemque
modo, vel absolute nou esse, vel non amplius, vel
nondum esse statuerit. Qui enim sic loquatur, is
reus, quæ nunquam plane fieri possit, loquatur
idem esse simul ac non esse. Quippe, hoc si semel
verum esse dabitur, ægre sane admodum aliud quid-
vis esse poterit, ubi id ipsum, quod est, etiam
qua tale est, nullum erit. Quod enim est, id sempi-
ternum est, atque eodem sese modo constanter
habet ; non autem vel ita fuit, ut deinde interierit,
vel crevit modo, modo decrevit, vel majus nondum
aut minus evasit. Præterea nec alio quovis motus
genere, nec locotenus unquam movebitur. Fas enim
utique non est, uti quod vere est, idem retrorsum
vel antorsum ; sursum aut deorsum ; dextrorsum
vel 526 sinistrorsum moveri omnino transferri
possit : ac ne circa sui quidem ipsius medium mo-
vebitur : sed hærebit potius, et immotus atque
inconcussus per sese semper, eademque ratione
consistet. » Idemque nonnullis interjectis, dein-
cepse ita proseguitur : « Atque hæc munientiæ viæ
gratia mihi dicta sunt Jam vero simulatione omni
posita, nosse me incorporei nomen ingenue profi-
tebor ; cum id nunc quidem pronuntiarum jucundius
futurum videatur, quam sileri. Et quidem illud ip-
sum, quo de jampridem quaeritur, et nomen esse
contendo. Nec rideat hic quisquam, dum audit pro-
prium incorporei nomen, substantiam atque id quod
est, abs me constitui. Nominis quippe hujus eam
esse causam intelligat, quod neque ortum habue-
* Ms., συμβούλωμαι. b Ms., ἔτιον.

(45) Οὐκοῦν. Legere malui οὐκουν. Negat enim
opinor, εἰκόσ esse, quod sequitur ; non affirmat :
alioqui pugnancia loqueretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀπό τοῦ δευτέρου Περὶ τῶν ἀγαθῶν, Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορείου.

« Φέρε οὖν, ὅση δύναμις, ἐγγύτατα πρὸς τὸ ἐν
ἀναγνώμεθα, καὶ λέγωμεν, τὸ ἐν ὅτε ποτὲ ἦν, ὅτε
ποτὲ μὴ γένηται· ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ ἐν χρόνῳ ὠρισμένη,
τῷ ἐνεστώτι μόνῃ. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐναυτοῦ αἰ-
τις ἐθέλει καλεῖν αἰῶνα, κατὰ συμβουλεύει· τὸν δὲ
παρελθόντα χρόνον οἰεσθαι χρὴ ἡμᾶς, διαπεφευγῶτα,
ἤδη διαπεφευγέναι, ἀποδεδρακέναι τε εἰς τὸ εἶναι
μηκέτι· ὅ τε αὐ μῆλλον ἐστὶ μὴ οὐδέπω, ἐπαγγελ-
λεται δὲ οἷός τε εἶσεσθαι ἤξειν εἰς τὸ εἶναι. Οὐκο-
οῦν (45) εἰκόσ ἔστιν ἐνὶ γε πρώτῳ νομίζειν τὸ ἐν
ἤτοι μὴ εἶναι, ἢ μηκέτι, ἢ μηδέπω. Ὅστε, τοῦτου
γε οὕτως λεγομένου, ἐν γίνεσθαι ἐν τῷ λόγῳ μέγα
ἀδύνατον, εἶναι τε ὁμοῦ ταῦτον, καὶ μὴ εἶναι. Εἰ δὲ
οὕτως ἔχει, σγολῆ γ' ἂν ἄλλο τι εἶναι δύναται, τοῦ
ἄντος αὐτοῦ μὴ ἄντος κατὰ αὐτὸ τὸ ἐν. Τὸ γὰρ ἐν
ἀτίδιόν τε, βέλαιόν τε ἔστιν, ἀεὶ κατὰ ταῦτον, καὶ
ταυτὸν· καὶ οὐδὲ γέγονε μὲν, ἐφθάρη δέ, οὐδ' ἐμαγε-
θῆναι μὲν, ἐμειώθη δέ· οὐδὲ μὴ ἐγένετό ποῦ πλείον
ἢ ἑλασσον· καὶ μὲν ἦν τὰ τε ἄλλα, καὶ οὐδὲ τοιαύτως
κινήθησεται. Οὐδὲ γὰρ ἕξιμι αὐτῷ κινήθησθαι, οὐδὲ
μὴ ὀπίσω, οὐδὲ πρὸς· ὅτε ἄνω ποτὲ, ὅτε κάτω·
οὐδ' εἰς δεξιὰ, οὐδ' εἰς ἀριστερὰ μετατεθήσεται ποτὲ
τὸ ἐν· ὅτε περὶ τὸ μέσον ποτὲ ἑαυτοῦ κινήθησεται·
ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐστῆξεται, καὶ ἀραρὲς τε καὶ ἐστη-
κὸς ἔσται κατὰ ταυτὰ ἔχον ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως. » Καὶ
ἔτις μεθ' ἑτερα ἐπιλέγει· « Τοσαῦτα μὲν οὖν μοι
πρὸ ὀδοῦ. Αὐτὸς δ' οὐκέτι σχηματισθήσεται, οὐδ'
ἀγνοεῖν φῶν τὸ ὄνομα τοῦ ἀσωμάτου· καὶ γὰρ κιν-
θονεῖν οὐκ ἔστιν ἔστιν ὅτι εἶναι εἰπεῖν μᾶλλον, ἢ μὴ εἰ-
πεῖν. Καὶ ὅτῃ λέγω τὸ ὄνομα αὐτῷ εἶναι τοῦτο τὸ
πᾶσι ζητούμενον. Ἀλλὰ μὴ γελασάτω τις, ἐὰν φῶ
τοῦ ἀσωμάτου εἶναι ὄνομα οὐσίαν καὶ ἐν. Ἡ δὲ αἰτία
τοῦ ἄντος ὀνόματος (46) ἔστι τὸ μὴ γεγενῆσθαι, μηδὲ
φθαρῆσθαι, μηδ' ἄλλην μῆτε κίνησιν μηδεμίαν ἐν-
δέχεσθαι, μηδὲ (46') μεταβολὴν κρείττω ἢ φαλῆν· εἶναι
δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ ἐν ἰδέῃ τῇ αὐτῇ, καὶ
μηδὲ ἐθελοῦσιν ἐξεστασθαι τῆς ταυτότητος, μηδ'
ὑφ' ἑτέρου προαναγκάζεσθαι. Ἐφ' ἧ δὲ καὶ ὁ Πλά-
των ἐν Κρατύλῳ τὰ ὀνόματα ὁμοίως τῶν πραγμά-
των εἶναι αὐτὰ ἐπίθετα. Ἔστω οὖν καὶ δεδῶσθαι εἶναι
τὸ ἐν τὸ ἀσώματον. » Εἴθ' ὑποκαταδὲς ἐπιλέγει· « Τὸ

(46) Τοῦ ἄντος ὀνόματος. Vocem ἄντος libenter
expunxerim.

(46') Μηδέ. Forte μῆτε. Edit.

ὃν εἶπον (47) ἀσώματον, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ νοητόν. Ἐὰ μὲν οὖν λεγθέντα, ὅσα μνημονεύειν ἔστι μοι, τοιαῦτα ἔσονται ἢ τὸν δ' ἐπιζητοῦντα λόγον (48) ἐθέλω παραμυθῆσθαι, τοσόνδε ὑπεπιπῶν, ὅτι ταῦτα τοῖς ἔσχασι τοῦ Πλάτωνος εἰ μὴ συμβαίνει, ἀλλ' ἐτέρου γ' ἔχρησεν οἰεσθαι τινας ἀνόρους μεγάλους, μέγα δυναμένους, οἷον Πυθαγόρου. Ἀέγει γοῦν Πλάτων· φέρ' ἀναμνησθῶ πῶς λέγει· Τί τὸ ἐν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; Καὶ τί τὸ γινόμενον μὲν, ὃν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετὰ αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν, γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὅπως δὲ οὐδέποτε ἔν. Ἥρετο γάρ, τί ἐστὶ τὸ ἐν, φῶς αὐτὸ ἀγέννητον ἀναμειλίχτως. Γένεσιν γὰρ οὐκ ἔφη εἶναι τῷ ὄντι· ἐτρέπετο γὰρ ἀν' ἐτρέπόμενον δὲ οὐκ ἔφη αἰεῖον. Ἐἴτα ὑπόθεσις φησιν· « Εἰ μὲν δὴ τὸ ἐν πάντως πάντῃ αἰεῖον δὲ ἐστὶ καὶ ἀτρέπτον, καὶ οὐδαμῶς οὐδαμῇ ἐξιστάμενον ἐξ ἐαυτοῦ, μῆνι δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔστιχε, τοῦτο δὴ ποῦ ἂν εἴη τὸ τῆς νοήσεως μετὰ λόγου περιληπτὸν. Εἰ δὲ τὸ σῶμα βεῖ καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς εὐθύς μεταβολῆς, ἀποδιδράτκει καὶ οὐκ ἔστιν. Ὅθεν οὐ πολλὴ μανία μὴ οὐ τοῦτο εἶναι ἀόριστον (49), δόξῃ δὲ μόνῃ δοξαστὸν, καὶ ὡς φησι Πλάτων (50), γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὅπως δὲ οὐδέποτε ἔν. » Ταῦτα μὲν ὁ Νουμήσιος, ὁμοῦ τὰ Πλάτωνος, καὶ πολλὸ πρότερον τὰ Μωσέως ἐπὶ τὸ σαφὲς διεραμνεύων. Εἰκότως δὴτα εἰς αὐτὸ ἐκίνοτο τὸ λόγον περιφέρεται, δὲ οὐ φάσαι μνημονεύεται· « Τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων ἢ Μωσῆς Ἀττικίζων; » Θέτα δὲ πρὸς τοῦτοις, εἰ μὴ τὸν παρόντα νοῦν ἐπὶ πλεον καὶ ὁ Πλούταρχος ἐξ-
C ἀπλῶν, συντρέχει ἂν ταῖς τε προκειμέναις φωναῖς τῶν φιλοσόφων, καὶ ταῖς ἀλλοῖς Ἑβραίων κειμέναις ἐν ἑτέρας θεολογίαις, δι' ὧν τότε μὲν εἰσάγεται λέγων ὁ χρηματίζων Θεός· « Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· » τότε δ' εἰς αὐτὸν ἀφ' ὅρου ὁ Προφήτης ἀποκρίνεται· « Ὅτι δὴ τὰ μὲν ὀρατὰ πάντα τραπεῖη ἂν ποτε καὶ μεταβληθεῖ· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἐπὶ σου οὐκ ἐκλείψουσι. » Ἐκόπει γοῦν, εἰ μὴ ὡς ἐν προσδοκίᾳ τοῦ τε παρὰ Μωσῆ φησάντος, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· » καὶ τοῦ, « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· » καὶ τοῦ, « Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, » δόξαι ἂν ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ *Περὶ τοῦ Εἶ*, τοῦ ἐν Δελφοῖς, τὴν διάνοιαν ὑπερμνεύων, τάδε λέγων πρὸς λέξιν.

rit, neque interitum sit : imo nec allud prorsus ullum seu motus, seu mutationis, ejusque vel melioris, vel deterioris genus aliquando subitum : sed omnino simplex et immutabile, adeoque in eadem semper naturæ suæ ratione persistat, quod ab illa uec susapte sponte, nec aliena vi ac necessitate discedat. Et sane Plato ipsemet in *Cratylo*, nomina ex propria quadam rerum similitudine imposita esse docet. Maneat igitur, et tanquam verum sumatur, incorporeum esse id quod est. » Quibus paulo post iterum ista subjungit : « Id quod est incorporeum, idemque sola mente perceptum esse dicebant. Atque hæc sunt, quæ tum disputata fuisse memini. Mihi vero, si quis illam Platonis orationem requirat, hunc ipsi laborem allevare ac mollire placet ; si prius hoc monuero, quæ loco illo disputantur, ea si minus ad Platonis dogmata pertineant, alteri certe cuiquam, sed excellenti viro, summaque philosophandi vi prædito assignanda esse, cujusmodi Pythagoram fuisse dixeris. Sic igitur Plato : nam verborum meminisse couandum est : Quid illud est, inquit, quod semper est ? nec tamen ortum habet ullum ? Quid illud contra, quod oritur, et nunquam est ? Prius illud quidem ab sola intelligentia cum ratione percipitur : alterum hoc, quod oritur simul et occidit, neque unquam vere est, in ea duntaxat, quam sensus ab omni ratione vacuus efficit, opinione versatur. Quærit Plato, quid illud sit, quod est ; id sine dubio carcere orto statuens, quippe ortum in eo, quod est, locum habere negat : mutaretur enim alioqui : si autem mutaretur, sempiternum id non esset. » Inde aliquantum progressus hæc addit : « Si quod est, id omnino sempiternum et immutabile est, nec ab sese ulla unquam varietate discedit, sed in uia semper eademque ratione permanet, illud unum profecto sit oportet, quod intelligentia cum ratione capiatur. Contra vero, si corpus fuit, 527 et repentina quadam mutatione abripitur, evanescit illud quidem, proindeque nullum est. Quare nihil admodum ille desipiat, qui corpus definiri non posse dixerit, sed ejusmodi esse, quod in sola, ut ait Plato, opinione versetur, dum oritur simul, et occidit, neque unquam vere est. » Hæc Numenius, quibus non Platonis modo, sed etiam longe antiquioris Platone Moyses doctrinam illustravit. Itaque merito sane dictum illud hanc in rem celebre circumfertur, « Quid enim aliud Plato est, quam Moyses Attice loquens ? » Sed tamen vide mihi sis, num ejusdem sententiæ vim uberius adhuc Plutarchus aperiens, cum laudata superiorum philosophorum oratione, et Hebræorum simul theologia variis passim in locis explicata consentiat : « Nam modo ista Deo verba trihuuntur, « Quoniam ego Dominus Deus vester, et non motor, » modo in eundem Propheta respiciens, ita pronuntiat : « Visibilia omnia transibunt et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. » Vide, inquam, num proposita veluti questione, cum ejus qui sic apud Moysen loquebatur, « Ego sum qui sum, » et rursus, « Ego Dominus Deus vester,

* Malach. III, 6. * Psal. CI, 28.

(47) *Εἶπεν*. Numenius ipse? an alii? Posterioris hoc malui, quod addiderit, quæ audierat, ea se, quantum meminisse potuit, retulisse.

(48) Legi mallem τὸν λόγον ipsammet porro Platonis orationem intelligit, ut ex sequentibus manifeste constat.

(49) *Ἀόριστον*. Sensus, ni fallor, postulat ἄριστον.

(50) *Καὶ ὡς φησι Πλάτ.* Malim ὡς φησι Πλάτων, καὶ γινόμενον, nam illud quoque, δόξῃ μόνῃ δοξαστὸν Platonis erat.

et non mutor, » tum etiam alterius, qui Deum ipsum ita compellabat, « Tu autem idem ipse es, » mentem atque sententiam Plutarchus in suo *De syllaba εἰ* (es) quæ Delphico templo inscripta est, opusculo, interpretari velle videatur, his verbis.

CAPUT XI.

Ex Plutarchi opusculo, de syllaba εἰ Delphico templo inscripta.

« Equidem neque numerum, neque ordinem, neque vinculum, neque aliud quodlibet dimidiatae particulae genus ea syllaba significari existimo. Est omnino Dei perfectum ex sese integrumque nomen, quod ei, a quo pronuntiatur, una cum voce ipsum continuo potestatis divinae sensum et cogitationem injiciat. Nam cum unumquemque nostrum, qui eo accedimus, hac veluti Deus salutatione compellat, Nosce te ipsum, quod quidem nihilo minus sonat, quam *Salve* : tum vero nos, resalutandi nminis gratia, respondemus εἰ (es), quasi veram ac propriam, adeoque solam eique soli convenientem hanc a nobis appellationem tribui fateamur. Nos enim 528 vere nullo modo sumus : sed omnis omnino natura mortalis, in quodam interitus ortusque medio constituta, umbram sui duntaxat aliquam, exilicque ac lubricam opinionem ostendit; quam si incumbente in eam animo comprehendere volueris, tum vero, quemadmodum aquam si manu vehementius retinere coneris, dum premis, dum in nsum cogis, effluit illa penitusque dilabitur. Sic ratio, dum eorum, quæ varios subinde casus ac mutationes subeunt, illustrem illam, quæ sibi obijciatur, speciem propius insequitur, aberrat ac luditur, quod, partim in id quod oritur, partim in id, quod interit, sic incurrat, nihil ut quod maneat, quodque vere sit, comprehendere omnino possit. Nam ut eundem fluvium, quod Heraclitus dicere solebat, bis nemo subire potest : ita mortalem naturam eodem in statu hærentem nemo bis attingat, sed repentino mutationis impetu dissipatur illico, rursumque colligitur; vel potius, ne rursum quidem aut postea, sed existit simul ac desinit, accedit simul simulque discedit. Ita quæ pars illius nascitur, ea nunquam, ut perfecte sit, acquiritur, quod nrtus ille neque unquam desinat, neque consistat usquam, sed jam inde ab semine, fetum inchoatum, mox infantem, puerum inde, inde adolescentem, tum juvenem, senem. vetulum, continua mutatione fugit, ac priores ortus ætatesque delet successione novarum. At nos ridicule sane facimus, qui mortem unam timeamus, jam mortui toties, totiesque morientes. Nec enim modo, quod Hera-

« Forte τῷ.

(51) *Ὅτε σὺν*, etc. Adi Plutarchum in *Moralib.* pag. 391, sub finem.

(52) *Παθῶν καὶ μεταβληῶν*. Rectius, ut videtur, quam apud Plutarch. τῶν παθημάτων μεταβάντων.

(53) *Ἐνέργειαν*. Plutarchum secutus sum, apud quem editum est *ἐνάργειαν*.

(54) *Ἐκιδνησι, καὶ πάλιν συνάγει*. Clarius legitur *σκιδνησι*, καὶ πάλιν συνάγειται.

(55) *Ἄερος γένεσις*. Librariis Eusebianis exciderunt quæ sequuntur, καὶ ἀέρος θάνατος, ὕδατος γένεσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

A *Πλουτάρχου ἀπὸ τοῦ ἐπιγεγραμμένου συγγράμματος, Περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς Εἰ.*

« Ὅτε σὺν (51) ἀρμόν, ὅτε τάξιν, ὅτε σύνθεσιν, ὅτε ἄλλο τῶν ἑλλειπῶν μορίων οὐδὲν οἶμαι τὸ γράμμα σημαίνει· ἀλλ' ἔστιν αὐτοτελὲς τοῦ θεοῦ προσαγόμενον καὶ προσφώνησις, ἅμα τῷ ἄφρονι τὸν φεγγόμενον εἰς ἔνοιαν καθιστάσα τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως. Ὁ γὰρ θεὸς ἕκαστον ἡμῶν τῶν ἐνταῦθα προσόντων ὡς ἀσασζόμενος προσαγορεύει τὸ « *Γνώθι σαυτὸν*, ὃ τοῦ *Χαίρε* θὴ οὐδὲν μείζον ἔστιν. Ἡμεῖς δὲ πάλιν, ἀμειδόμενοι τὸν θεόν, *Εἰ φασιν*, ὡς ἀληθῆ καὶ ἀφροῦδῃ, καὶ μόνῃ μόνῃ προσήκουσαν, τὴν τοῦ Εἰ προσαγορεύειν ἀποδιδόντες. Ἡμῶν γὰρ ὄντως τοῦ εἶναι μέτεστιν οὐδὲν· ἀλλὰ θνητὴ πᾶσι φύσις ἐν μέσῳ φθορᾶς καὶ γενέσεως γενομένη, φέσμα παρέχει καὶ δόκησιν ἀμυδρὰν καὶ ἀθέβαιον αὐτῆς. « *Ἄν δὲ τὴν διάνοιαν ἀπερείση τις, λαθέσθαι βουλόμενος, ὥσπερ ἡ σφόδρα περιβραχίς ὕδατος, τῷ πλέζειν καὶ εἰς ταυτὸ συνάγειν, διαβρέων ἀπόλλυσι τὸ περιλαμβανόμενον· οὕτω τῶν παθητῶν καὶ μεταβλητῶν (52) ἕκαστος τὴν ἄγαν ἐνέργειαν (53) ὁ λόγος δίκαιον ἀποσφάλλεται, τῆ μὲν εἰς τὸ γινόμενον αὐτοῦ, τῆ δὲ εἰς τὸ φθειρόμενον, οὐδένης λαθέσθαι μένοντος, οὐδὲ ὄντως ὄντως, δυνάμενος. Ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐπιθῆναι δις τῷ αὐτῷ καθ' Ἡράκλειτον, οὐδὲ ὄντως οὐσίας δις ἀψάσθαι κατὰ ἔξιν, ἀλλ' ὁξύτητι καὶ τάχει μεταβολῆς σκιδνησι καὶ πάλιν συνάγει (54) μᾶλλον δὲ οὐδὲ πάλιν, οὐδὲ ὑστερον, ἀλλ' ἅμα συνίσταται καὶ ἀπολείπει, καὶ πρόσεισι καὶ ἀπεισιν. Ὅθεν οὐδὲ εἰς τὸ εἶναι περαινὶ τὸ γινόμενον αὐτῆς, τῷ μηδέποτε λῆγειν μηδ' ἴστασθαι τὴν γένεσιν· ἀλλ' ἀπὸ σπέρματος αἰεὶ μεταβάλλουσαν, ἐμψροῦν ἐμποιεῖν ἔτι κατὰ, μειράκιον ἐπερῆς, νεανίσκον, ἄνδρα, πρεσβύτην, γέροντα, τὰς πρώτας φθειρούσαν γενέσεις καὶ ἡλικίας ταῖς ἐπιγινόμεναις. Ἄλλ' ἡμεῖς ἕνα φοβούμεθα γελόιως θάνατον, πολλοὺς ἀποτεθνηκότας ἤδη θησκοντες. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς Ἡράκλειτος εἰλεγε, πυρὸς θάνατος, ἀεὶ γένεσις (55), ἀλλ' ἔστι (56) σφύεστρον ἐπ' αὐτῶν ἡμῶν. Φθείρεται μὲν ὁ ἀκμάζων γενομένου γέροντος, ἐπὶθάρη δὲ ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νῆπιον, ὁ δὲ χθὲς εἰς τὸν σημερον τέθνηκεν, ὁ δὲ σημερον, εἰς τὸν αἰρεον. Μένει δὲ οὐδὲ εἰς, οὐδὲ ἔστιν εἰς, ἀλλὰ γινόμεθα πολλοὶ, περὶ ἔν τι φάντασμα καὶ κοινὸν ἐκμαγεῖον (57) ὕλης περιελαυνομένης, καὶ οὐ-*

(56) *Ἄλλ' ἔστι*, etc. Plutarch. ἀλλ' ἔτι σαφ. ἐπ' αὐτῶν ἴσως ἄν. Lege ergo; ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐπ' αὐτῶν ἡμῶν ἴσως ἄν.

(57) *Κοινὸν ἐκμαγεῖον*. Corpus, aut hominem ipsum, certa quadam specie figurata præditum, κοινὸν ἐκμαγεῖον vocat : materia enim licet assiduas uno in corpore mutationes efficiat, corpus tamen unum, quasi commune quoddam exemplar, quod adulterare sit nefas, intuetur. De alia voce hujusmodi acceptione, qua pro conceptaculo sumitur, consule Petavium nostrum in *Notæ ad orationem I Theonistii* pag. 517. Vide etiam infra pag. 845, ubi

εθαιουσης. Ἐπὶ πῶς, οἱ αὐτοὶ μένοντες, ἑτέροις A
 χαίρομεν νῦν, ἑτέροις πρότερον, τάναντία φιλοῦμεν,
 καὶ μισοῦμεν, καὶ θαυμάζομεν, καὶ ψέγομεν, ἄλλοις
 χρώμεθα λόγους, ἄλλοις πάθειν, οὐκ εἶδος, οὐ μορ-
 φήν, οὐ διάνοιαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντες; Ὅστε γὰρ
 ἄνω μεταβολῆς ἕτερα πάσχειν εἶδος, ὅστε μεταβάλ-
 λων ὁ αὐτὸς ἂν εἴη. Εἰ δὲ ὁ αὐτὸς οὐκ ἔστιν, οὐδ'
 ἔστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεταβάλλειν, γινόμενος ἕτε-
 ρος ἐξ ἑτέρου· ψεύδεται δὲ ἡ ἀσθησις ἀγορεύει τοῦ θ-
 νωτος, εἶναι τὸ φαινόμενον. Τί οὖν θνωτος ἔν ἐστι; Τὸ
 ἀίδιον, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἀσφραγτον, ὃ χρόνος οὐδεὶς
 μεταβολῆν ἐπάγει· κινήτην γὰρ τι, καὶ κινουμένη
 σημασιναζόμενον (58) ὤλη, καὶ λένον ἀέλ, καὶ μὴ
 στέγον, ὡσπερ ἀγγεῖον φθορᾶς καὶ γενέσεως, ὁ χρό-
 νος. Ἐξ οὗ (59) δὴ τὸ μὲν ἔπειτα, καὶ τὸ πρότερον,
 καὶ τὸ ἔσται λεγόμενον, καὶ τὸ γέγονεν, αὐτόθεν ἐξ-
 ὁμολόγησις ἐστὶ τοῦ μὴ θνωτος. Τὸ γὰρ ἐν τῷ ἐναί,
 μὴδέπω (60) γεγόνος, ἡ πεσπαυμένον ἦδη τοῦ εἶναι,
 λέγειν, ὡς ἔστιν, εὐθιγες καὶ ἀποπον. Ἐν ὃ δὲ μά-
 λιστα τὴν νόσην ἐπερείδοντες τοῦ χρόνου, τὸ ἐν-
 ἔστικες, καὶ τὸ πάρεστι, καὶ τὸ νῦν φθειρόμεθα,
 τοῦτ' αὖ πάλιν ἐκλυόμενος (61) ὁ λόγος ἀπώλλουσιν·
 ἐκθλίβεται γὰρ (62) εἰς τὸ μέλλον καὶ τὸ παρρηγμέ-
 νον, ὡσπερ αὐτῆ (63) βουλόμενος ἰδεῖν, ἐξ ἀνάγκης
 δεῖστέμενον. Εἰ δὲ (64) ταυτὰ τῶν μετροῦντι πεσο-
 θεν ἡ μετρομένη (65) φύσις, οὐδὲ αὐτὴ μόνον (66),
 οὐδὲ ἔν ἐστι, ἀλλὰ γινόμενη (67) καὶ φθειρομένη
 κατὰ τὴν πρὸς τὸν χρόνον συννήμησιν. Ὅθεν οὐδὲν
 τοιούτων (68) ἔστιν ἐπὶ τοῦ θνωτος λέγειν, ὡς ἦν, ἡ
 ἔσται· ταῦτα γὰρ ἐγγλίσαις τινὰς, καὶ μεταβάσαις,
 καὶ παραλλάξεσι τοῦ μένειν ἐν τῷ εἶναι μὴ πεφυκό-
 τος. Ἄλλ' ἔστιν ὁ θεός, εἰ χρῆ (69) φάναι, καὶ ἔστι
 κατ' οὐδένα χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνη-
 τον καὶ ἀχρονον, καὶ ἀνεγγλῆτον α, καὶ οὐ πρότε-
 ρον (70) οὐδὲν ἔστιν, οὐδὲ ὑστερον, οὐδὲ μέλλον, οὐδέ

• Forte ἀνεγγλῆτον.

materia ipsa, primo deſaxamēn, tum ἐκμαγεῖον vo-
 catur.

(58) Καὶ κινουμένη σημασιναζ., etc. Ita repo-
 suitimus ex Plutarcho, cum perperam ante legeretur,
 ἡ κινουμένη, σημασιναζόμενον ἢλη.

(59) Ἐξ οὗ. Melius abſeſt præpos. ἐξ, ut apud
 Plutarch. expungitur.

(60) Μὴδέπω. Id estiam cum Plutarcho malui,
 quam μὴδέποτε, quod melius cum ἦδη, quod sequit-
 ur, committi videretur.

(61) Ἐκλυόμενος. Hanc lectionem vulgatæ illi
 apud Plutarch. præulerim, ἔγαν ἐκδυόμενος. Eam-
 dem secutus videtur Latin. interpres, cum reddidit,
 elanguescens ratio perdit. At Gallico non satis hic,
 opiuor, cum auctore convenit, qui sic vertit : La
 raison le descourrant incontinent, le destruit tout
 ar le champ.

(62) Ἐκθλίβεται γὰρ. Tempus? an ratio? Poste-
 rius malui, ob sequentem ex visu comparisonem.
 Amiotus tamen ad tempus retulit, quod etiam ve-
 ro ut satis cum superiori membro cohereret, in
 quo ἀπώλλουσιν verterat, destruit, hoc est, perimit.

(63) Ὅσπερ αὐτῆ, etc. Plutarch. ὡσπερ ἀομῆ
 βουλόμενος ἰδεῖν, etc. Quæ fœdissima labeſ doctis-
 simo et elegantissimo Amioti imposuit. Sic enim
 ille, comme le voulant veoir necessairement mesparty
 en desax, id est quasi duas in partes necessario dis-
 tractum videre velit. Latino interpreti de Eusebiana
 lectione aliquid sobolucrat. Et altera lectio, quæ

clitus dicebat, ignis interitus, aeris ortus est, et
 aeris interitus, aquæ vicissim ortus : verum id in
 nobis etiam ipsis longe illustrius videre est : suc-
 cedente sene vir exsanguitur, ut vir juvene, juve-
 nis puero, puer infante extincto succedit : imo he
 sternus in hodiernum interit, ut in crastinum
 interit hodiernus. Manet autem nemo, nemo unus
 est, sed omnino multi efficiunt, dum circa unum
 aliquid simulacrum exemplarque commune voluta-
 tur assidue labiturque materia. Enimvero si iidem
 manemus, qui tandem alia nobis modo placent, qui
 aliis ante ducebamur? qui contraria vel amamus
 aut odimus, vel prædicamus aut damnamus? qui
 denique aliter atque aliter vel loquimur, vel af-
 ficimur, non speciem, non vultum, non mentem
 B
 amplius eandem retinentes? Quippe nec sine muta-
 tione, tanta rerum in quoquam varietas, nec
 is, qui mutatur. idem esse potest. Idem porro si
 non est, ne est ipse quidem, sed ex continua sul-
 mutatione aliter subinde fit ex altero. Sensus in-
 terea, 529 quoniam ejus, quod est, naturam
 ignorat, quod esse adhuc videtur, id est falso
 opinatur. Ecquid igitur illud est, quod vere est?
 Id unum utique quod sempiternum est, quod ortu
 interitue caret, cui vultum tempus mobile quiddam,
 quodque simul cum mobili materia semper fluens,
 ac nihil usquam firmitatis habens, sic tanquam
 vas aliquid interitus ortusque, cogitur. Cujus
 profecto vel appellationes ipse posterius, prius,
 C
 erit, fuit, illud non esse palam ac per sese confi-
 tentur. Nam quod vel nondum habuit ut sit, vel
 jam esse desit, id esse, non nisi stolidè absur-
 deque dicas. Quin etiam illud ipsum, quo maxime
 temporis cogitationem sustinemus atque fulcimus,

apud eumd. Plutarch. assertur, ἂν γῆ pro ἀρχῆ,
 licet etiam depravata, nostræ tamen propior est,
 quam vulgatæ. Tantum, sequente verso, libenter
 legerim, τὸ ἐξ ἀνάγκη.

(64) Εἰ δὲ. Sic legendum, non ὁ δὲ, ut apud
 Plutarch.

(65) Ἡ μετρομένη. Hinc etiam fœdem errorem
 tollit, ἡ μέτρον μὲν, qui apud excusum Plutarch.
 inveteravit, nec tamen cruditis interpretibus impo-
 suit.

(66) Οὐδὲ αὐτὴ μόνον. Mutuum Plutarchus ope-
 ram commodat, apud quem recte legitur, οὐδὲν
 αὐτῆς μόνον. Nisi malis, quod αὐτῆ μόνον, qui
 forte melius cum sequenti membro, ἀλλὰ γινόμενην,
 congrueret.

(67) Ἀλλὰ γινόμενην. Plutarchus ἀλλὰ, γινόμενα
 πάντα, καὶ φθειρόμενα, κατ' αὐτῆν, πρὸς τὸν χρόνον
 συνεμίγη. Placet Eusebius.

(68) Οὐδὲν τοιούτων. Recte Plutarchus, οὐδ'
 ἔστιν.

(69) Εἰ χρῆ. Tollit particulam si Plutarchus, et
 recte.

(70) Καὶ οὐ πρότερον. Hæc et sequentia πρὸς
 τοῦ θεοῦ dicuntur a Plutarcho, non πρὸς τὸν αἰῶνα,
 ut existimavit Latinus interpres. Amiotus quidem
 ad Deum retulit, sed vereor, ut satis ex Plutarchi
 mente reddiderit, devant lequel rien n'est, id est quo
 prius nihil est. Atque id in causa est, quomolreum
 Gallica sequens oratio minus coherere videtur.

alia : « Mea est ultio, et ego retribuam, dicit Dominus » ; et necnon ista, « Quoniam vindex Dominus, et retribuet facientibus abundanter superbiam » . Præterea cum illis, « Cui quidem aditus deditur compositoque animo comitatur, quisquis ad felicitatem aspirat, congruit sane quod sequitur, « Post Dominum Deum tuum ambulabis » . Denique cum illis, « At vero superbia intumescens, abs Deo vacuus relinquatur, » hæc compone, « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam » , et, « Lætitia impiorum, casus terrificus » . Ac de summo quidem rerum omnium moderatore Deo, hæc de infinitis pauca sufficiant ; deinceps cujusmodi sint, quæ secundum ad principium pertinent, considera.

CAPUT XIV.

De secundo Hebræorum Platonisque principio.

De primo totius universi principio hæc a nobis pro confessis habeantur. **532** Nunc vero in secundi contemplantionem ingredi, quod Dei Verbum, ac Deum ex Deo esse Hebræorum docent oracula, cujusmodi theologia nos etiam imbuti et informati sumus. Moyses certe quidem dominos agnoscit prædicatque duos, dum ait, « Et pluit Dominus a Domino ignem et sulphur, super impiorum civitatem » , ubi solito more similem apud Hebræos in ambobus litterarum notam expressit, quæ alia non est quam illa ipsa, quam efferre nequeant, elementis quatuor informata divini Numinis appellatio. Eidem quoque David acciens, alius et ipse Hebræorum propheta simul et rex, ita loquitur : « Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis » ; ubi quemadmodum prioris Domini voce Deum maximum, ita posteriori appellatione alterum ab illo declaravit. Quem enim cogitare fas est, qui ab ingenita divinitate ad ipsius dexteram considerandi jus acceperit, præter unum illum, quo de sermo a nobis instituitur ? Quem idem ipse propheta, plautius adhuc alibi Patris Verbum esse pronuntiat, dum illum universi molitore esse testatur ac ponit, « Verbo, » inquit, « Domini cæli firmati sunt » . « Quin omnium etiam, ejus ope et curatione iudicentium, Servatorem illum esse confirmans, « Misit, inquit, Verbum suum, et sanavit eos » . Similiter ejusdem filius simul atque successor Salomon, appellatione quidem alia, sensu tamen prorsus eodem, pro Verbo Sapientiam nominans, hæc illius ex persona commemorat : « Ego Sapientia habitans in consilio, et cognitionem et intelligentiam invocavi » . Tum paulo post ita prosequitur : « Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. Ante sæculum : servavit me, in principio antequam terram faceret, antequam montes constitissent. Ante omnes cœles gignit me. Quando præparabat cœlum, aderam ipsi » . Ejusdem quoque sunt, quæ sequuntur, « Deus in Sapientia fundavit terram, præparavit cœlum in prudentia ; » tum etiam ista, « Omnia occulta et aperta novi : omnium enim artifex docuit me Sapientia » . Quibus sequentia deinceps adjungit, « Quid autem est Sapientia et quomodo gignita est ? Ego referam et non abscondam a vobis sacramenta, sed ab initio nativitatis investigabo » . Deinde rem illustrans uberius,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τοῦ δευτέρου ἀκτίου, Ἑβραίων καὶ Ἰλλάντων.

Τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ πρώτου τῶν δυν ἀκτίου, τοῦτον ἡμῖν ἀνωμολογήσθω τὸν τρόπον. Ἐπίσκειται δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ δευτέρου, ὃν ἠθεοῦ Λόγον, καὶ θεὸν ἐκ θεοῦ εἶναι τὰ Ἑβραίων παιδεύει λόγια, καθάπερ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ θεολογοῖν διδασκόμεθα. Ὁ μὲν οὖν Μωσῆς διαφῆρηδην δύο θεολογοῖ Κυρίου, ἐν οἷς φησι : « Καὶ ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου πῦρ καὶ θεῖον ἐπὶ τὴν τῶν ἀσεβῶν πόλιν. » Ἐνθα συνήλως ἐπὶ τῶν δύο τὴν ὁμοίαν τῶν παρ' Ἑβραίων χαρακτηρῶν ἐποιήσατο παράθεσιν· αὕτη δὲ ἐστὶ ἡ διὰ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἀνεκπύρωτος παρ' αὐτοῖς θεολογία. Τούτῳ δὲ καὶ Δαβὶδ, ἄλλος προφήτης ὁμοῦ καὶ βασιλεὺς Ἑβραίων, συνῆδον φησιν : « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν διὰ τοῦ πρώτου Κυρίου, τὸν δὲ τούτου δεύτερον διὰ τῆς δευτέρας ἀποφάνεως προσηγοράς. Τίνε γὰρ ἄλλῳ ὁμέμ ὄπασεν τὰ δεξιὰ διὰ τῆς ἀγενήτου θεότητος παραχωρεῖσθαι ἢ μόνῳ τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ; ὃν ὁ αὐτὸς προφήτης ἐν ἑτέροις λευκότερον διασαφεί Λόγον τοῦ Πατρὸς, δημιουργὸν τῶν δυν ὑφιστάμενος εἶναι τὸν θεολογοῦμενον, ἐν οἷς φησι : « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. » Καὶ Σωτήρα δὲ τὸν αὐτὸν τῶν δεομένων τῆς παρ' αὐτοῦ θεραπείας εἰσάγει, λέγων : « Ἀπέστειτε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴασατο αὐτούς. » Καὶ ὁ τούτου δὲ παῖς ὁμοῦ καὶ διάδοχος Σολομὸν, ἑτέρη προσημασίᾳ τὴν αὐτὴν παριστάς διάνοιαν, ἀντὶ Λόγου Σοφίας ἐπίπῳ, τάδε ὡς ἐξ αὐτῆς προσώπου διέξειπεν : « Ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσχέκωσα βουλήν, καὶ γνῶσιν, καὶ ἔνουσιν ἐγὼ ἐπεκαλοσάμην. » Εἰδ' ἔβης ἐπιλέγει : « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ περὶ τοῦ τῆν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ ὄρη ἔδρασθῆναι. Πρὸ δὲ πίνων τῶν βουῶν γεννῆ με. Ἦνίκα ἠτοίμαζεν τὸ οὐρανὸν, συμπάρημην αὐτῷ. » Τοῦ δ' αὐτοῦ πάλιν καὶ τάδε ἐστὶ : « Ὁ θεὸς ἐν τῇ Σοφίᾳ ἐθεμελίωσεν τὴν γῆν, ἠεοίμασεν οὐρανὸς ἐν φρονήσει. » Ἐτι δὲ τάδε λέγεται εἶναι τοῦ αὐτοῦ : « Καὶ ὅσα ἐστὶ κρυπτὰ καὶ ἔμψαθα ἔγνω· ἡ γὰρ πάντων τεχνίτης ἰδίδασξέ με Σοφία. » Εἰς ἑπιλέγει : « Τί δ' ἐστὶ Σοφία, καὶ πῶς ἐγένετο ; Ἐγὼ ἀπαγγέλω, καὶ οὐκ ἀποκρύψω ὑμῖν μυστήρια, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς γενέσεως ἐξηγήσασθαι. » Καὶ ἔβης διασαφεί τὰ τοιαῦτα : « Ἐστὶ γὰρ αὕτη πνεῦμα νοερὸν, ἄγρον, μονογενὲς, πολυμερές, λεπτόν, εὐκίνητον, τραπὸν ἀμόλυτον, παντοδύναμον, πανεπισκοπον, καὶ ἐπὶ πάντων χωροῦν πνευματῶν νοερῶν, καθαρὸν, λεπτοτάτων. Πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτερον Σοφία.

¹¹ Deut. xxxii, 7. ¹² Psal. lxx, 20. ¹³ Deut. xiii, 4.

¹⁴ Psal. cix, 1. ¹⁵ Psal. xxxii, 6. ¹⁶ Psal. cvi, 20.

¹⁷ Jac. iv, 8. ¹⁸ Job xx, 5, sec. LXX.

¹⁹ Gen. i, 24. ²⁰ Prov. vi, 12. ²¹ ibid. 22. ²² ibid. ²³ Sap. vi, 24.

Διῆται δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων διὰ τὴν καθαρότητα. Ἄτρις γὰρ ἐστὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόβροια τῆς τοῦ Παντοκράτορος δόξης εὐδικρυφῆς. Διὰ τοῦτο οὐδὲν μεμολυσμένον εἰς αὐτὴν παρεμπίπτει. Ἀπαύγασμα γὰρ ἐστὶ φωτὸς αἰθέρου, καὶ ἔσπιντρον ἀκτινῶν τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καὶ ἐκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. — « Διατείνεται δὲ ἀπὸ πέρας εἰς πέρας εὐρύσσειας, καὶ διοικεῖται τὰ πάντα χρηστικῶς. » Ταῦτα μὲν ἡ Γραφή. Τὴν δὲ διὰ τοῦ δόγματος διάνοιαν Φίλων ὁ Ἑβραῖος λευκότερον ἐρμηνεύων τόνδε περισησι τὸν τρόπον.

et imago bonitatis illius ²². — « Attingit autem a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter ²³. » Hæc Scriptura. Cujus quidem doctrinæ sensum Philo Hebræus expiciens, clarius hunc in modum illustriusque repræsentat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Φίλωνος περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.

« Εὐπεπὲς (76) γὰρ τοῖς ἑταίροις πρὸς ἐπιστήμην θεμιόνος ἐφέσθαι μὲν τοῦ τὸ ὄν ἰδεῖν· εἰ δὲ μὴ δύναιντο, τὴν γοῦν εἰκόνα αὐτοῦ τὸν ἐρωτάτον Λόγον. » Ἐν τῷ δ' αὐτῷ συγγράμματι καὶ τάδε φησὶ· « Κἀν μεδέτω μόντοι τυγχάνη τις ἀξιώχρεως υἱὸς Θεοῦ προσαγορεύεσθαι, σπουδαζέτω κοιμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ Λόγον, τὸν ἀγγέλιον προσούτατον, καὶ ὡς ἂν ἀρχάγγελον πολυώνυμον ὑπάρχοντα. Καὶ γὰρ ἀρχή, καὶ ὄνομα Θεοῦ, καὶ Λόγος, καὶ ὁ κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος, καὶ ὁ ὄρων Ἰσραὴλ, προσαγορεύεται. Ἄπὸ προφήτην ὀλίγη πρότερον ἐπιανέει τὰς ἀρετὰς τῶν φασιδόντων οὗτοι πάντες· ἐσμέν υἱοὶ ἐνδὸς ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ εἰ μήπω ἱκανοὶ Θεοῦ παῖδες νομιζέσθαι γηγόναιμεν, ἀλλὰ τοῖς τῆς αἰθερῆς εἰκόνας αὐτοῦ Λόγου τοῦ ἱερωτάτου· Θεοῦ γὰρ εἰκὼν Λόγος ὁ προσούτατος. » Καὶ πάλιν ἐπιλέγει· « Ἦκουσα μέντοι καὶ τῶν Μωσείως ἑταίρων τινὲς ἀποφθεγξαμένου τοῦτονδε λόγον· Ἰδοὺ ἄνθρωπος· ᾧ ὄνομα Ἀνατολή. Καινοτάτη πρόβασις, ἔαν γε τὸν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνεστατα λέγεσθαι νομιζέμεν· ἔαν δὲ τὸν ἀσωμάτων ἐκείνων θεῖαν ἰδέαν φοροῦντα, ἱκανῶς ὀμολογήσεις, οὗτοι εὐθουλότατον ὄνομα ἐπαφημίσθαι τὸ Ἀνατολή αὐτῷ. Τοῦτον μὲν γὰρ προσούτατον Ἰὺν δὲ τῶν ὅλων ἀνέτειλε Πατήρ, ὃν ἑτέρωθεν Πρωτόγονον ὀνόμασε. Καὶ ὁ γεννηθεὶς μόντοι, μιμούμενος τὰς τοῦ Πατρὸς δόξης, πρὸς παραδείματα ἀρχέτυπα τὰ κείνου βλέπων, ἐμόρφω καὶ εἶδη. » Ταῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου Φίλωνος ἐνταῦθα κείσθω, ληφθέντα ἐκ συγγράμματος, ᾧ τέθειται ἐπιγραφή, Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον αὐτῷ κρείττορι (77) φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι. Ἥδη δὲ μοι καὶ ἄλλα ταῦτα τῆς τῶν παλαιῶν Ἑβραίων εὐσεβείας ἔδοξα παραμένω ἐν τοῖς τῆς Ἐδαγγελικῆς Προφασεωτικῆς, καὶ τὰ περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου διελήθηται αὐτάρκως, ἐπ' ἃ καὶ νῦν τοὺς φιλομαθεῖς ἀπεπέμψω. Τοσοῦτον οὖν παρ' Ἑβραίους, καὶ τόνδε τὸν τρόπον περὶ τοῦ δευτέρου τῶν ὄντων αἰτίου τεισεολογημένων, καίριος ἦδη καὶ τοῦ Ἰδατωνος ἐν τῷ Ἐκμυερίῳ (78) τάδε λέγοντος ἐπακοῦσαι.

²² Sap. vii, 22. ²³ Sap. viii, 4. ²⁴ Zach. vi, 12.

(76) *Εὐπεπὲς*. Nondum occurrit hic Philonis locus. Proficitur quidem Eusebii pagina seq. hæc apud Philonem haberi, eo in lib. cui titulum fecerit, Περὶ τοῦ χεῖρον τῷ κρείττορι φιλεῖν ἐπιτίθε-

« Est enim, inquit, ipsa Spiritus intelligentiæ, sanctus, unigenitus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, omnes permeans spiritus, intelligibiles, puros, tenuissimos: 533 omnibus enim moltilibus mobilior est Sapientia: penetrat autem ac pervadit omnia propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quadam est Omnipotentis gloriæ sincera. Et ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei efficacitiæ, »

CAPUT XV.

De secundo principio, ex Philone.

« Decet enim, inquit, eos, qui cum scientia societatem inierunt ejus quod est, vivendi desiderio teneri; aut, si minus id possint, ejus saltem imaginis, hoc est sacratissimi Verbi. » Quod eodem libro, hæc etiam, quæ sequuntur, habet: « Ut quis minus adhuc Filii Dei appellatione dignus fuerit, se ipsum tamen ad primogenitum illius Verbum, qui angelorum antiquissimus, ac veluti archangelus plurimis nominibus insignis est, conformare conetur. Etenim principium, Dei Nomen, Verbum, Homo secundum imaginem, et videns Israel appellatur. Itaque ad celebrandas eorum virtutes paulo ante permotus sum, qui nos omnes hominis unius filios esse dicunt. Nam ut nondum idonei simus, qui pro Dei liberis habeamur, ejus quidem imaginis sensum omnem superantis, Verbi, iuquam, sacratissimi esse possumus. Dei enim imago Verbum hoc antiquissimum est. » Tum ista subiungit: « Quin etiam ab socio Moysis aliquo ejusmodi pronuntiatum esse oraculum audivimus: Ecce homo, cui nomen Oriens ²⁴. Novum profecto nomen, si aliquid ex corpore animoque conflatum intelligas. Siu autem incorporeum illum ac divinum exemplar ferentem accipias, tum enimvero, convenientissimum hoc ipsi Orientis nomen impositum esse, facile admodum libenterque fateberis. Eum quippe Filium antiquissimum editi universi Parens, quem etiam alibi Primogenitum appellavit. Is autem ex Deo genitus, 534 in archetypa illius exemplaria respiciendo formavit. » Hactenus ex illo Hebræi Philonis opere, cujus hic titulus est: *Deterius perfectiori semper infestum esse*. Verum cum jam alibi veterum Hebræorum dogmata pietatem religionemque complexa protulerim, tum vero quæ secundum ad principium pertinet, hoc in *Evangelicæ Præparationis* opere, satis abs me pro instituto quidem meo disputata sunt, ad quæ proinde nunc rei studiosos

οἶται. Qui liber etiamnum exstat, neque tunc.1 hanc ejus orationem repræsentat.

(77) *Αὐτῷ χεῖρον*. Repone τῷ κρείττω.

(78) *Ἐν τῷ Ἐκμυερίῳ*. Ita omnes, nec mutare

remittam. Cum igitur ejusmodi apud Hebræos de secundo rerum universalium principio theologice ratio fuerit, tempus jam est, uti Platonem in *Epiménide* ita disserentem audiamus.

CAPUT XVI.

De secundo principio, ex Platone.

« Et honores, inquit, habeamus, sic tamen, ut nou jam annum alteri, alteri mensem, dies aliis tribuamus, aut ullum omnino tempus, quo suam quilibet conversionem absolvat, dum ad mundi, quem Verbum omnium longe divinissimum conformavit, perfectionem ipso concurrat. Quod quidem Verbum, quisquis beatus est, primum admirari, tum ejusdem, quatenus mortali nature fas est, cognoscendi amore ac studio teneri solet. » Idem in ea, quam ad Hermiam, Erastum, et Coriscum scribit epistola, dogmatis hujus sententiam prudenter admodum inseruit, his verbis: « Epistolam hanc a vobis tribus, inquit, simul convenientibus legi decet; sin autem, a duobus vicissim unaque conjunctis, idque quam sæpissime fieri poterit. Præterea pactum inter vos legemque ratam fixamque servari, sic ut in æquum bonum juretis: adeoque studio non illiberali, ac studii sorore doctrina mutuo conjuncti, in Deum ipsum rerum omnium sive præsentium, sive futurarum Presidem, necnon presidis etiam principique parentem Dominum juretis, quem quidem, si modo recte philosophabimur, quantum homines beati possunt, clare omnes planeque cognoscemus. » Annon tibi videtur Plato dum hæc ait, Hebræorum dogmatis insistere? Unde enim alioqui in mentem ipsi veniret, Deum alterum ipsum rerum, quæ procreatur, omnium principio superiorem, imo et universi moderatoris parentem appellare? Unde porro, buic ipsi 535 rerum conditoris parenti Domini nomen imponere? quæ profecto Græcorum nunquam auribus, imo ne animis quidem mortalium ante se quisquam injecerat. Jam si ad certam et exploratam vel hujus philosophi sententiæ fidem. vel susceptæ disputationis confirmationem, testimonius insuper aliis opus est: audi præterea, quæ Plotinus in suo *De tribus substantiis principii vim et rationem habentibus opere*, hæc in verba persequitur.

CAPUT XVII.

De secundo principio, ex Plotino.

« Si quis, inquit, aspectabilem hunc mundum admiratur, ejus magnitudinem, speciem, conversionis ordinem sempiternæ, qui que in eo versantur,

• *Forte add. ημέρας.*

• ibuit. Certum tamen est, *Ἐπινομίδι* legendum esse, cum nec ullus existat Platonis dialogus, hoc Epimenidis titulo: et in Epiménide, quæ sequuntur, pluribus a philosopho disputentur, p. 702. Qui etiam locus citatur a B. Cyrillo Alexandrino, lib. vii *adversus Julianum*, fol. 168, codic. manuscripti; et a B. Theodoro, *Græcar. affection.* lib. ii, pag. 32.

(79) *Καὶ τιμὰς ἀποδίδωμεν.* Soli videlicet, lunæ, reliquisque sideribus. de quibus ibi, tanquam de terris numinibus, impie loquitur.

(80) *Τοῖς δὲ, μήτε τιὰ μοίρα.* Post τοῖς δὲ, addend. videbatur, *ἡμέρας*: ut enim soli annos, lunæ menses, ita cæteris, lunæque adeo ipsi, proprios in septimana dies ascribebant. quorum nomina etiam perseverant. Theodoretus legit τῶ δὲ μὲνός τινος μοίραν τῶν.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Πλάτωνος περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.

« Καὶ τιμὰς ἀποδίδωμεν (79) μὴ τῶ μὲν ἐνιαυτῶν, τῶ δὲ μήνα, τοῖς δὲ *, μήτε τιὰ μοίραν (80) τάσσωμεν, μήτε τιὰ χρόνον, ἐν ᾧ διεξέρχεται τὸ αὐτοῦ πόλον, συναποτελῶν κόσμον, ὃν ἔταξε Λόγος ὁ πάντων θεοτάτος. ὃν ὁ μὲν εὐδαίμων πρῶτον μὲν ἐβάμασεν, ἔπειτα δὲ ἔρωτα ἔσχε τοῦ καταμαθεῖν ὅπως θνητῆ φύσει δυνατό. » Καὶ ἐν ἐπιστολῇ (81) δὲ τῇ πρὸς Ἑρμείαν, Ἐραστον τε καὶ Κορίσκον, εὐ μάλα πεφυλαγμένους τέθειται τὸ δόγμα, ὡς πρὸς λέξιν ἐπιστελλῶν. • Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πάντας ἡμεῖς τρεῖς ὄντας ἀναγινῶναι χρεῖ, μάλιστα μὲν ἀθρόους: εἰ δὲ μὴ, κατὰ δύο κοινῇ (82), κατὰ δύναμιν, ὡς οἶόν τε ἔστι πλείστατος. • καὶ ἡγήσθαι συνθήκη, καὶ νόμον κυρίῳ (83), ὃ ἐστὶ δίκαιον ἐπομῶντας. • σπουδῆ τε ἅμα μὴ ἀμούσῃ, καὶ τῇ τῆς σπουδῆς ἀεὶ φησὶ παιδείᾳ, καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα, τῶν τε θῆτων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου Πατέρα Κύριον ἐπομῶντας. • ὃν, ἐὰν ὀρθῶς φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντας σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαίμωνων. • Ἄρῃ σοι δοκεῖ ταῦτα λέγων ὁ Πλάτων τοὺς Ἑβραίων ἐτηκολουθηκῆαι δόγμασιν; ἢ πόθεν ἄλλοθεν ἐπῆλθεν αὐτῷ τοῦ πάντων τῶν γεννητῶν αἰτίου κρείττονα ἄλλον θεόν, τὸν δὲ καὶ Πατέρα τοῦ πανηγέμονος προσεπειλῆν; Πόθεν δ' αὐτῷ τὸ τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ δημιουργοῦ τάξι ὄνομα, μὴθενός ποτε πρὸ αὐτοῦ Ἑλλήνων ἀκούσας, ἀλλὰ μὴδὲ εἰς νοῦν ταῦτα καταβεβηκέναι; Εἰ δὲ καὶ ἑτέρον ἡμῖν πάλιν μαρτυρῶν δεῖξει ἀναμφλεκτόν παράστασιν τῆς τε τοῦ φιλοσόφου διανοίας, καὶ τῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς. ἐπάκουσον οὖα Πλωτίνος, ἐν οἷς περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ἰσοστάσεων συνέταξε, διασαφεί γράφων.

C

• suscepæ disputationis confirmationem, testimonius insuper aliis opus est: audi præterea, quæ Plotinus in suo *De tribus substantiis principii vim et rationem habentibus opere*, hæc in verba persequitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

Πλωτίνου περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου.

« Κόσμον αἰσθητῶν (84) τὸνδε εἴ τις θαυμάζει, εἴτε τὸ μέγεθος, καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὴν τάξιν τῆς φύσεως τῆς αἰθέρου βλέπων, καὶ θεοὺς τοὺς ἐν αὐτῷ, τοὺς

(81) *Καὶ ἐν ἐπιστολῇ.* Sexta est Platonis epistola, cujus hic clausulam ascribit Eusebius, itemque B. Clemens Alexandr. *Strom.* v, pag. 456, et Cyrillus Alexandr. loco paulo ante laudato.

(82) *Κατὰ δύο κοινῇ*, etc. Plato sic tantum legit κατὰ δύναμιν ὡς οἶόν τε ἐστὶ πλείστ. Illa tamen κατὰ δύο κοινῇ, et vertuntur a Ficino, et necessaria sunt; nec dubito, quin κατὰ δύναμιν superflua sint, cum sequatur ὡς οἶόν τε ἐστὶ.

(83) *Καὶ νόμον κυρίῳ.* Ita Plato. Hinc et Eusebium nostrum corripimus, et corrigi Cyrillus potest, apud quos, καὶ νόμος, καὶ κυρίῳ τούτῳ, seu-u plane nullo. Erat et alius error in nostro, κεχρηθῆαι μὴ καὶ χρηθῆαι.

(84) *Κόσμον αἰσθητῶν.* Locum hunc in Plotino leges, *Ennead.* v, lib. i, cap. 4-8.

μὴν ὁραμένους, τοὺς δὲ καὶ ἀφανείς ὄντας, καὶ δαίμονας, καὶ ζωὰ, φυσὰ τὰ πάντα· ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀληθινότερον ἀναβάζ, κάκει πάντα ἴδιω νοητὰ, καὶ παρ' αὐτῶν ὁ δῖος ἐν οὐκείᾳ συνέσει καὶ ζωῇ, καὶ τούτων τὸν ἀσφατον νοῦν προστάτην, καὶ Σοφίαν ἀμύχανον. » Εἰθ' ἐξῆς τούτοις ἐπιφέρει λέγων· « Τίς οὖν (85) ὁ τούτου γεννήσας; ὁ ἀπλοῦς, καὶ ὁ πρὸ τοῦ ἑταίρου, ὁ αἰσίου, τὸ εἶναι καὶ πολὺν εἶναι τούτου, ὁ τὸν ἀριθμὸν ποῦν; Ὁ γὰρ ἀριθμὸς οὐ πρῶτος· καὶ γὰρ πρὸ τῆς διάδοξ· τὸ ἐν· δευτέρον δὲ διὰς, καὶ τὰρὰ τοῦ ἐνὸς γενομένη. » Καὶ πάλιν ἐπιβάζ (85) ἐπιφέρει· « Πῶς οὖν (86), καὶ τί δει νοῦται περὶ ἐκεῖνο (87) μένον; Περιλαμβανὲν ἐξ αὐτοῦ μὲν, ἐξ αὐτοῦ δὲ μένοντος· ὅλον ἡλίου (88) τὸ περὶ αὐτὸν λαμπρὸν φῶς περιέθον, ἐξ αὐτοῦ τε (89) δει γεννώμενον, μένοντος δέ. Καὶ πάντα τὰ ἔντα εἰς μῆκει, ἐκ τῆς αὐτοῦ ὁ οὐσίας, ἀναγκαίαν τὴν περὶ αὐτὰ πρὸς τὸ ἐξῶ αὐτῶν, ἐκ τῆς παρουσίας δυνάμεως, ἔδωσαν αὐτῶν ἐξηρητημένην ὑπόστασιν, εἰκόνα ὅσαν ὄντων ἀρχετύπων (90), ὧν ἐξέφυ· τῦρ μὲν τὴν παρ' αὐτῷ θερμότητα, καὶ ἕως οὐκ εἶσω μόνον τὸ ψυχρὸν κατέχει. Μάλιστα δὲ ὅσα εὐόδη μαρτυρεῖ τοῦτω δ. Ἔως γὰρ ἔστι, πρὸς αὐτὸν ἐξ αὐτῶν περὶ αὐτὰ, ὡς ἀπολαίει ὑποστάτων (91) ὁ τὴν πλησίον. Καὶ πάντα δὲ ὅσα ἦδη τέλεια (92), γεννᾷ· τὸ δὴ (93) αἰεὶ τέλειον εἶναι καὶ ἀδίων γεννᾷ· καὶ ἑλαττον δὲ ἑαυτοῦ γεννᾷ. Τί οὖν χρῆ (94) περὶ τοῦ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτοῦ (95). Μέγιστον δὲ μετ' αὐτὸν νοῦς, καὶ δευτέρον. Καὶ γὰρ ὄρθ ὁ νοῦς ἐκείνου, καὶ δέεται αὐτοῦ μόνου· ἐκείνος δὲ τούτου οὐδέν. Καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ κρείττονος νοῦ νοῦν εἶναι (96)· καὶ κρείττων ἀπάντων νοῦς, ὅτι πᾶλλα μετ' αὐτῶν (97).! » Τούτοις ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· « Ποιῶν δὲ (98) πᾶν τὸ γεννησάν καὶ τὸ γεγεννημένον (99)· καὶ » Pl. αὐτῶν. ἢ Pl. add. πλήθους. ὁ Pl. αὐτῶν.

(85) Τίς οὖν. Capite 5 Plotini.

(85*) Ἐπιβάζ. Forte ὑποβάζ. Edit.

(86) Πῶς οὖν. Cap. 6 Plot. circa melinum.

(87) Περὶ ἐκεῖνο. Τὸ ἐν intellige, quod Plotinus ibi disputat.

(88) Ὁλον ἡλίου, etc. Hinc Plotinum corrige, apud quem meudiosissime legitur, ὅλον ἡλίου τὸ περὶ αὐτὸ λαμπρὸν, ὡσπερ περὶ θεόν.

(89) Ἐξ αὐτοῦ τε. Hæc etiam integriora quam ut apud Plotin., ἐξ αὐτοῦ δει γεννώμενον μένοντος.

(90) Ἀρχετύπων. Ita Plotinus, et recte: cum apud Euseb. perperam ἀρχέτυπον legitetur.

(91) Ἀπολαίει ὑποστάτων. Mallem οὐ ἀπολαίει, præcessit enim πρὸς αὐτὸν τι.

(92) Τέλεια. Ut Plotin.; male enim Euseb. τέλειον.

(93) Τὸ δὴ Longe melius quam τὸ δει, quod Plotinus habet.

(94) Τί οὖν χρῆ. Hæc laudantur etiam a Cyrillo Alexandr. adversus Julianum apost. lib. viii, f. 169, manuscr. Græci; et Theodoro lib. ii Græcar. affect., pag. 35.

(95) Μετ' αὐτὸν. Plot. et Cyrill. μετ' αὐτὸν, rectius, cum sequatur ἐκεῖνον, ἐκείνος; alioqui τὸ τέλειον, quod antecessit, αὐτὸ τὸ ἐκεῖνο postularat.

(96) Νοῦν εἶναι. Subaudi χρῆ λέγειν, ἀπὸ κοινοῦ, quod Plotino frequenter utitur.

(97) Μετ' αὐτὸν. Quæ apud Plotinum sequuntur, Cyrillo digna visa sunt, quæ attexeret. Et merito quidem: sic enim habent: Ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ, λόγος νόσ, καὶ ἐνέργεια τις, ὡσπερ αὐτὸς ἐκεῖνο· ἀλλὰ ψυχὴ μὲν, ἀμενδρὸς; ὁ λόγος· ὡς γὰρ εἰδωλον νοῦ,

A deos, seu videri oculis, seu non videri possint, genios item, animantes ac genera plantarum omnia considerans: idem ejus ad exemplar longe sane verius cogitatione aspirans, cuncta etiam ibi spiritalia, atque apud ipsum in propria cognitione vitæque sempiterna, simulque mentem illam immutabilem, rerumque moderatricem omnium, et superiorem quavis æstimatione sapientem contemplatur. » Deinde quibusdam interjectis ita prosequitur: « Quis igitur illum coadidit? quis, inquam, simplex ille, tanta multitudine prior, causa quainobrem ipse est et est et multiplex est, ac numerum omnem efficiens? Quippe, numerus enim primus non est, cum binario prius unum sit, secundusque binarius, atque ab uno procreatus. » Deinde progressus ista subjungit: « Quo igitur modo, quidve nobis circa illud, dum idem perpetuo manet, cogitandum erit? Nempe fulgor aliquis circumfusos, ex ipso quidem, sed eodem persistente manans: cujusmodi solis fuerit clarum hocce lumen, quod circa illum volvitur, ab eoque continue, sed tamen eodem manente produciuntur. Ita plane quidquid est, quandiu manet, ex propria substantia, necessarium aliquid, quod in sese hæreat, ac semper ex sese pendeat, foras tamen pro sua cujusque presenti facultate transmittit, quod ejus ipsius inde profectum est, sui tanquam exemplaris imago quadam expressa sit. Et igitur quidem suum extra se calorem effundit: nixque suum frigus non intrinsicum modo inclusum tenet. Verum id potissimum omni odororum genere comprobatur: ex illis enim, quandiu sunt, efflatur circa sese aliquid, quod etiam cum vicinis naturæ suæ vim fructuumque communicat. Et 536 quoniam omnia, ubi maturitatem perfectio-

d Pl. τοῦτο.

ταῦτη καὶ εἰς νοῦν, βλέπειν δει· νοῦς δὲ ὡσαύτως πρὸς ἐκεῖνον, ἢ α ἢ νοῦς ὄρθ δὲ αὐτὸν, οὐ χωριστὸς, ἀλλ' ὅτι μετ' αὐτὸν καὶ μεταξὺ οὐδέν, ὡς οὐδὲ ψυχῆς καὶ νοῦ. Quibus ille verbis, cum aliquam SS. Triadis umbram informaret, sed quæ Arianis favere nimium videretur, addidit Cyrillus antidotum, quod facile prætermisit Eusebius. Νοῦν μὲν γὰρ εἶναι φησι, τὸν κατ' ἡμᾶς θεόν Λόγον, inquit Cyrillus, ἐπεὶ τοι καὶ ἡμεῖς αὐτὸν Σοφίαν ὀνομάζομεν. Πλὴν οὐκ ἐν μέσσοις, ἢ δευτέροις, κατὰ τὸ γούν ὄλω, τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῆς καὶ δόξης· οὐτὰ μὲν, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ αὐτοτελές, φησὶν αὐτὸν τελειοῦσθαι ἐνορούοντα τῷ Πατρὶ, καθὰ δὴ τοῦτοις δοκίαι, etc. Iterumque: Ἐκεῖνο μὲν, ὡδὲ τὰ δοξάζοντες, καὶ εἰς ἀνομοίωτητα φύσεων κατασφύροντες τὰ παρὰ γε σφίσι τελευμανοίαια, ψυχραῖς καὶ μερακτιώδεσιν ἐπαυροῦσιν ἔνομοιαις· ἡμεῖς δὲ παντέλειον εἶναι φησὶν τὸν Πατέρα, ὁμοίως δὲ τὸν Υἱόν, ὡς ἐκ τελείου τέλειον, καὶ μὴν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Et Theodoretus: Τὴν Πλάτωνος εἰκόνα, inquit, ἀναπτύσσοντας καὶ ὁ Πλωτίνος καὶ ὁ Νουμῆνιος, τρία φάσιν αὐτὸν εἰρηκεῖναι ὑπερχρόνα, καὶ ἀδία, Τάγαθον, καὶ Νοῦν, καὶ τοῦ παντὸς τὴν Ψυχὴν ὅν μὲν ἡμεῖς Πατέρα καλοῦμεν, Τάγαθον ὀνομάζοντα, Νοῦν δὲ, ὃν ἡμεῖς Υἱόν, καὶ Λόγον προσαγορεύομεν· τὴν δὲ τὰ πάντα φύγουσαν, καὶ ζωοποιούσαν Δύναμιν, Ψυχὴν καλοῦντα, ἢν Πνεῦμα ἅγιον οἱ θεοὶ προσαγορεύουσι λόγῳ.

(98) Ποιῶν δει. Plotinus cap. 6 extremo: Cyrillus et Theodoretus locis jam citatis.

(99) Καὶ τὸ γεγεννημένον. Hæc unus habet Eu-

nemque suam assecuta sunt, aliud generare solent; proinde quod perfectum semper est, idem semper ac sempiternum aliquid generat, et ejusmodi aliquid, quod se ipso minus sit. Ecquid igitur de perfectissimo statuere nos oportet? Ab eo nihil, aut maxima secundum ipsum omnia proficisci. Atqui res post ipsum maxima, eademque secunda, mens est. Ipsum enim mens intuetur, eoque uno indiget; ipse autem mente nihil prorsus. Et sane si quid ab eo, qui mente melior superiorque sit, generatur, id mentem esse necesse est; ea vero rerum optima cæterarum est, quod cum cæteræ omnes consequantur. » Quibus hæc iterum addit: « Porro quisquis generavit, quod generatum abs sese est, studio simul et amore prosequitur, maxime vero si soli ambo genitor genitusque fuerint. Quod si genitus optimus sit, tum genitor cum eo simul ita necessario est, ut hoc tantum, quod alter ab illo sit, ab eodem secernatur. Et quidem genitoris imaginem mentem esse dicimus: id enim jam a nobis explicandam illustrius est. » Jam aliquot rursus interjectis: « Quamobrem, inquit, triplex rerum a Platone gradus ratioque statuitur, dum ait, circa universorum Deum, universa; at secundum, circa ea quæ secundo; tertium, circa ea quæ tertio ordine continentur, cuncta versari. Addit autem principii patrem esse, principii nomine mentem intelligens: Platoni quippe artifex mens est; idemque animam a mente in cratere illo procreari docet: cujus principii, hoc est mentis, parens sit bonum illud, quod mentem simul substantiamque prætergreditur. Præterea tam id quod est quam mentem ipsam, ideæ nomine appellare solent: prorsus ut ex bono mentem et ideam, ex mente animam existere agnoscat Plato; neque hoc philosophandi genus insolens sit ac nuperum, quod jam olim usurpatum fuerit, licet minus explicatè et enucleatè traditum: ejusque proinde, quæ nunc instituantur, disputationes, interpretes modo quædam sint, quæ testimoniis ex Platoni ipsius operibus depromptis, opiniones ejusmodi priscorum hominum fuisse confirmant. » Atque hæc Plotinus. Sequatur deinde Numenius, qui Platonis quoque doctrinam digerendam enarrandamque suscipiens, in opere suo *De bono*, totidem verbis de secundo principio hunc in modum philosophatur.

CAPUT XVIII.

De eodem, ex Numenio.

« Quisquis ad Dei tum primi, tum secundi cognitionem aspirabit, inquit, cum singula prius suo quæque loco et ordine eleganter apteque dicere; tum ubi sua cuique sedes ratioque constiterit, apposite 537 de illis et accommodate disputare oportebit; secus vero minime. Alioqui, si quis an-

schius, quæ tamen retinenda existimo: solum tamen *καλ*, libenter expungerem.

(1) *Τούτο ἀγαπᾷ, καὶ μ. δ. ὦ. μ. τ. γ. κ. ε. ρ.* Hæc sumpsimus ex Plotino et Theodoro, quæ non leguntur in nostro. Eadem Cyrillus agnoscit, nisi quod pro *ὅταν ὡς μόνος*, scribit *ὅταν ἐν ὡς*, quod verior at Platonicis istis, aut Plotinicus in mentem venerit. Nec quequam moveat istuc *μόνος*, cum τὸ γενῆσαν, καὶ τὸ γεγεννημένον: Græcorum hic idiosmus est, qui rei significatè potius quam vocum ipsarum rationem sæpe habent, ut cum μεράκια εὐτυχεῖς dicuntur a Synesio, et al. id genus.

(2) *Τὸ ἀριστον*. Ita omnes, præter Cyrillum, spul quem male τὸ *ἀρίστον*.

(3) *Τὸ γενῆσαν*. Omnes præter Theodoretum, qui legit τὸ γεγεννημένον. Ego libenter utrumque conjunxerim, ut legatur, *ὅταν δὲ καὶ ἀριστον ἢ τὸ γεγεννημένον, τὸ γενῆσαν ἐξ ἀρχῆς*, etc.

A τούτο ἀγαπᾷ, καὶ μέγιστα ὅταν ὡς μόνος, τὸ γενῆσαν καὶ τὸ γεγεννημένον (1). Ὅταν δὲ καὶ τὸ ἀριστον (2) ἢ, τὸ γενῆσαν (3) ἐξ ἀνάγκης συνέσταιν αὐτῷ, ὥστε (4) ἑτερότητι μόνον κεχωρισθαι. Εἰκόνα δὲ καίνοου εἶναι λέγομεν τὸν νοῦν· *δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν*. » Καὶ πάλιν τούτους ἐπιλέγει· « Καὶ διὰ τοῦτο (5) καὶ τὰ Πλάτωνος τριτά· πάντα περὶ τὴν βασίλειαν φησί· πρώτων περὶ τὰ πρώτα· καὶ δευτέρων περὶ τὰ δευτέρα· καὶ περὶ τὰ τρίτα τρίτων. Λέγει δὲ καὶ τὸ αἰτίου εἶναι Πατέρα· αἰτίων μὲν τὸν νοῦν λέγων· δημιουργὸς γὰρ ὁ νοῦς αὐτῷ. Τούτων δὲ φησι τὴν φύσιν ποιεῖν ἐν τῷ κρατῆρι ἐκείνῃ. Τοῦ δὲ αἰτίου, νοῦς ὄντος, Πατέρα φησί τὰγαθὸν καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ ἐπέκεινα οὐσίας. Πολλαχού δὲ τὸ δὲ καὶ τὸν νοῦν τὴν ἰδέαν λέγει· ὥστε Πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τοῦ

B ἀγαθοῦ τὸν νοῦν, ἐκ δὲ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν· καὶ εἶναι τοὺς λόγους τοῦδε μὴ καινοῦς, μηδὲ νῦν, ἀλλὰ πάλαι μὲν εἶρησθαι μὴ ἀναπεταμένους· τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονέναι, μαρτυροῦντας πιστωσαμένους τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοὺς αὐτοῦ Πλάτωνος (6) γράμμασι. » Ταῦτα μὲν ὁ Πλωτῖνος· ὁ δὲ Νομηῆσιος, τὰ Πλάτωνος προσθεύων, ἐν τοῖς *Περὶ τὰγαθοῦ* τὰδε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου λέγων διεργουεῖται.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Νομηῆσιου, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Τὸν μέλλοντα (7) δὲ συνήσειν θεοῦ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου χρῆ προτέρων διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει καλὴν εὐθημοσύνην τινί· κάπειτα ἐπὶν δοκῆ ἦδη εὐ εἶχιν, τότε καὶ δεῖ ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως· ἕλλως δὲ μή. Ἦ τῷ πρώτατον (8) πρὶν τὰ πρώτα γενέσθαι ἀπομένῃ σποδὸς ὁ θησαυρὸς γίνεσθαι λέγεται. Μὴ δὲ

(4) *Ὅστε*. Al. omnes ὡς τῆ, quod etiam præterierim. Porro Cyrillus ista breviter et eruditè sic explicat: *Τὸ διὰ μέσου κείσθαι μηδὲν, κεχωρισθαι δὲ μόνῃ τῆ ἑτερότητι· καὶ οὕτως που τάχα τῆ κατὰ τὴν φύσιν· ἄλλ’ ὅτι τὸ γενῆσαν πρὸς τὸ γενόμενον, μίαν πως ἔχει διαφορὰν, τὴν τοῦ ὅτι τὸ μὲν γεγέννηκε, τὸ δὲ γεννῆνται.*

(5) *Καὶ διὰ τοῦτο*. Sequentia dabit Plotinus initio cap. 8. Qui locus a nobis in oblationibus diligentius expunctus.

(6) *Αὐτοῦ Πλάτ.* Lege αὐτοῦ τοῦ Πλάτ. cum Plotin.

(7) *Τὸν μέλλοντα*. Locī hujus principium a S. Cyrillo laudatur, et excutitur eodem lib. viii *cont. Julian.*, fol. 169, cod. manuscr.

(8) *Ἦ τῷ πρώτατον*. Hæc, usque ad ταυτὸν lin. 3 inclusive, omittuntur a Cyrillo, quæ tamen negligenda non sunt.

πάθωμεν ἡμεῖς ταυτὸν Ἐθεὶν δὲ προσκαλεσάμενοι (9),
 ἑαυτοὺς γινώσκοντα γενόμενον τῷ λόγῳ, διέξει ἠθραυρὸν
 φρονιτικῶν, ἀρχώμεθα οὕτως (10). Εὐκτέον μὲν
 ἦδη, διελθόντα δὲ δεῖ (11). Ὁ Θεὸς, ὁ μὲν πρῶτος ἐν
 ἑαυτῷ ὢν, ἐστὶν ἀπλοῦς, διὰ τὸ, ἑαυτῷ συγγινόμενος
 διόλου, μήποτε εἶναι διαίρετός· ὁ Θεὸς μέντοι ὁ
 δεῦτερος καὶ τρίτος ἐστὶν εἰς (12)· συμπεφορμένος δὲ
 τῇ ὕλῃ διῶδι ὄσθη, ἐνοὶ μὲν αὐτὴν, σχίζεται δὲ
 ὑπ' αὐτῆς, ἐπιθυμητικῶν εἶδος ἔχουσης καὶ βεσούτης.
 Τῷ οὖν μὴ εἶναι πρὸς τῷ νοητῷ, ἦν γὰρ ἂν πρὸς
 ἑαυτῷ, διὰ τὸ τὴν ὕλην βλέπειν, ταύτης ἐπιμελού-
 μενος, ἀπερίσπτος ἑαυτοῦ γίνεται. Καὶ ἀπτεται τοῦ
 αἰσθητοῦ καὶ περιέπει, ἀνάγει τε (13) ἔτι εἰς τὸ
 ἕκον ἦθος ἀπορεξόμενος· τῆς ὕλης. Καὶ μεθ' ἑτερά
 φση· Ἐ καὶ γὰρ οὕτε δημιουργεῖν ἐστι χρεῖον τὸν πρῶ-
 τον, καὶ τοῦ δημιουργοῦτος (14) δὲ περὶ Πατρός
 καὶ Υἱοῦ χρεὶ εἶναι νομίζεσθαι Πατέρα τὸν πρῶτον
 Θεόν. Εἰ μὲν οὖν περὶ τοῦ δημιουργοῦ ζητοῦμεν,
 φάσκοντες δεῖν τὸν πρότερον ὑπάρχειν, οὕτως ἂν
 ποιεῖν ἔχαιν διαφερόντως, οὐκ αἰ τὸ πρόσοδος αὐτῆ
 γροντοῦ ἂν εἴη τοῦ λόγου· εἰ δὲ περὶ τοῦ δημιουρ-
 γοῦ μὴ ἐστὶν ὁ λόγος, ζητοῦμεν δὲ περὶ τοῦ πρώτου,
 ἀρσκοντες τε τὰ λεχθέντα, καὶ ἐστὼ μὲν ἐκείνη ἀβ-
 ῆριτα, μέτειμι δὲ ἐλαῖν τὸν λόγον (15), ἐτέρωθεν θηρά-
 σασ. Πρὸ μέντοι τοῦ λόγου τῆς ἀλώσεως διομολογη-
 σάμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμολογίαν, οὐκ ἀμειψθησίμων
 ἀκούσαι, τὸν μὲν πρότερον Θεὸν ἀργὸν εἶναι ἔργων
 ἐμπάντων καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργικὸν δὲ Θεὸν
 ἡγεμονεῖν, δὲ οὐρανοῦ ἰόντα. Διὰ δὲ τούτου καὶ ὁ
 σπλόος ἡμῖν ἐστι, κάτω τοῦ πεμπομένου ἐν διεξ-
 ὄθῳ πᾶσι τοῖς κοινωθῆσαι συντεταγμένους. Βλέπον-
 τος μὲν οὖν καὶ ἐπεστραμμένους πρὸς ἡμῖν ἕκαστον
 τῷ Θεῷ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσεσθαι τότε τὰ
 αἰμακτα, κηδεύοντα (16) τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς·
 σὺμπάτρειοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ
 Θεοῦ, ταῦτα μὲν ἀποσθένουσαι, τὸν δὲ νοῦν ζῆν,
 βίου ἐπαυρῶμενον εὐδαίμωνος. Ταῦτα ὁ Νομῆμιος.
 Σὺ δὲ γε παράθεο αὐτοῖς τὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Δαβὶδ προ-
 φητείας πάλαι παρ' Ἑβραίων τούτων ἄλλοθεν τὸν
 τρόπον· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε!
 πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ἐκκληρώθη ἡ γῆ τῆς
 κτίσεώς σου· πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι δοῦναι τὴν
 τροφήν αὐτοῖς εἰς εὐκαιραν. Δόντος σου αὐτοῖς, σὺλ-
 λήξουσιν· ἀνοίξαντος δὲ σου τὴν χεῖρα, τὰ πάντα
 πληρωθήσεται χρησιότητος. Ἀποστρέψαντος δὲ σου

A tequam primum illud factum et constitutum erit.
 citius aliquid, quam par esset, avidiusque susce-
 perit, sous ei thesaurus cinis futurus est. Ne
 idem igitur nobis eveniat, studioso caveamus:
 Deumque proinde obtestari, ut nostræ huic dispu-
 tationi suimet ipsius enou ac regula esse velit, no-
 bisque cogitationum thesaurum aperiri, ita demum
 ordiamur. Prius enim fundendæ preces, tum ad
 explicatam rei tractationem accedendum. Primus
 ille Deus, ut in se ipso est, ita simplex omnino est,
 quod qui secum ipse totus perpetuoque versatur,
 divulsus esse nunquam distractusque possit. Ac
 secundus quidem tertiusque Deus unus est, idem
 tamen, quod simul cum materia, qui binarius qui-
 dam est, circumferatur, ut eam conjungat, ab ea
 tamen, quæ vim aliquam concupiscendi habet, assi-
 dueque fluit, dividitur. Quod igitur ad id quod spiri-
 ritale est, minus adhærescat (alioqui enim ad se
 ipsum adhæresceret), dum in contemplanda mate-
 ria diligentius occupatur, se ipsum contemplari
 non potest. Verum quæ sensibus usurpantur non at-
 tingit tractatque modo, sed etiam in proprias ejus
 quam expetit versatque, materię condiciones devol-
 vitur. Memque nonnullis interjectis: « Nec enim,
 inquit, primum illum Deum quidquam moliri fas est,
 sed potius artificis Dei Patrem ipsum habere nos
 oportet. Et quidem si de artifice questio est, cum
 illum ante jam exsistisse necessario, atque ita de-
 mum excellenti quodam singularique modo agere
 posse dicimus, commodus hic et opportunus ora-
 tionis ingressus jure videatur. At si, omisso arti-
 fice, de primo Deo loqui placet, genus id orationis
 usurpare religio sit. Quare, quæ dicta sunt, dicta
 esse nolim: ducendum aliunde mihi disputationem
 hanc statuam. Ac primum quidem antequam eum
 in sermonem ingredimur, id apud nos in confessa
 maneat, quo de prorsus qui audiat, nemo dubitare
 merito possit, Deum primum et ab opere omni va-
 care, et regem esse universi: artificem vero Deum,
 cœlum permeando, cuncta moderari. Et sane com-
 meatus nester atque apparatus omnis, ipsius bene-
 ficium est, dum certa progressionē, huc mens ad
 eos omnes transmittitur, quos in ejus communio-
 nem vocari pro suo cuiusque gradu et conditione
 fas sit. Itaque dum in quemque nostrum conver-

• Forte ἐπορεξόμενος. b Ms., ἰουκία.

(9) Προσκαλεσάμενοι. Male apud Cyrill. προσκα-
 λεσόμενος.

(10) Ἀρχώμεθα οὕτως. Sic legendum, non ἀρχό-
 μεθα δὲ οὕτως, ut apud eundem Cyrillum.

(11) Εὐκτέον μὲν ἦδη, δ. δ. δ. Sunt hæc ἀνδρὸς
 μάλα εὐλαβομένου, quæ tamen Cyrillus præterit.

(12) Ἐστὶν εἰς. Cyrill., ἐστὶ ὁ εἰς. Nec plura
 subdit ex Numenio, credo quod sequentia minus
 Christiana essent.

(13) Ἀνάγει τε, etc. Rectius opinor, et magis
 auctorior ex sensu legeretur, παράγει τε ἔ. ε. τ. ἰ.
 ἦ. ἦς ἐπορεύετο ὕλης, quam lectionem in versione
 secutus sum.

(14) Καὶ τοῦ δημιουργοῦτος. Interpolatus hic
 locus est, quem partim ex manuscr. partim etiam

ex Cyrillo, qui pauca hæc prioribus subjungit,
 emendare licet. Sic ergo legendum καὶ τοῦ δημιουρ-
 γοῦτος δὲ Θεοῦ χρεὶ εἶναι, καὶ νομίζεσθαι Πατέρα
 τ. π. θ.

(15) Ἐλαῖν τὸν λόγον. Prorsus, ut Gallice
 prendre son discours. Nec alia est quæ sequitur,
 ἄλωσις τοῦ λόγου. Cujusmodi tamen Ἑλληνισμὸν
 apud veteres observare me vix memini. Se-jusius
 dictio magis adhuc intricata.

(16) Κηδεύοντα, etc. Obsecro, quid istue est,
 κηδεύειν Θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς? Reddidi, perinde
 ac si legeretur κηδεύόμενα. Nam ἀκροβολισμοί qui-
 dem, significare videntur ἕκρας τῶν ἀκρίτων βολῆς.
 Hæc tamen pag. seq. totidem verbis repetuntur.

sus intuetur Deus, tum enim vero sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem oculos revocarit, tum res inferiores extingui subito, mens autem ipsa non vivere modo, sed etiam beate admodum vivere. » Hæc Numenius. Quæ cum iis confer, amabo, quæ jam olim apud Hebræos his verbis David propheta cecinerat¹⁷ : « Quam magnificata sunt opera tua! omnia in 538 sapientia fecisti : impleta est terra creatione tua. Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis colligent : aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Avertente autem te faciem, et pulverem suum revertentur. Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ. » Quid enim hæc ab illa philosophi mente discrepant, dum ait, Dum in quemque nostrum conversus intuetur Deus, tum enimvero sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immissis divinitus radiis foveantur? Sin autem ad sui ipsius contemplationem oculos revocarit, tum res inferiores subito extinguntur necesse est. Rursus cum ita Christus in salutari Evangelio de seipso loquatur, « Ego sum vitis, Pater meus agricola, vos palmites¹⁸ ; » vide porro cujusmodi sit Numenii de secundo principio theologia. « Quemadmodum, inquit, agricolam inter et eum qui plantat, relatio quædam est, ita plantæ Deus primus ad artificem Deum refertur. Nam primus quidem, ut omnis animæ semen est, in iis omnibus seminat, quæ ad aliquid sui consortium et communionem vocavit : at vero legislator, quæ jam ab illo proseminata sunt, eadem inserit ipse ac dividit, atque in nostrum quemque transplantat. » Itemque postea, dum hæc in explicanda quæstione versatur, *Quemadmodum a primo principio secundum oriatur* ita scribit : « Quæcumque post-

¹⁷ Psal. ciii, 24. ¹⁸ Joan. xv, 5.

(17) Τὴν φυτεύοντα. Lege τὸν φυτεύοντα. Ex sequentibus enim manifeste constat, primum Deum cum agricola, secundum vero cum satore conferri.

(18) Ἐστίς. Quid si ἔστις? nisi forte hic etiam sic intelligas ἀναφερόμενος.

(19) Ἐκεί. Lege δὲ videtur οὐα δὲ ἐστὶ, vel al. simile.

(20) Νέμισμα κοίλων. Aptius opinor, ἀργύριον, vel ἄργυρον κοίλων diceret, quod calatum argentum Latini vocarunt. Eodem fortassis ex capite Pollux lib. 1, c. 1, sect. 15, hæc inter se conjungit, ut admodum affinia, κοιλάντα λιβὸν εἰς θεοῦ μοσφῆν, καὶ διαγλύψαι, καὶ διατυπώσαι, καὶ διαξέσαι. Excitantur enim quæ cætantur, licet aliæ subinde partes emineant. Aristoteles *Œconom.* lib. 11, ubi Didalis Persæ factum commemorat : Προσβδίων, inquit, ἐς αὐτὸ (s. τὸ χωρίον) Ἐλαβὴν ἐκ τῶν ἐνδύων ἱερῶν, ἔως ἐντὴν κοίλος ἄργυρος, ubi omnes κοίλων ἄργυρον, argentea vasa accipiunt, quod ea fere cava esse soleant. Causæ nihil video, quamobrem ἀργύριον κοίλων Plutarcho sit argentum cælatum, ἄργυρος κοίλος Aristoteli non sit. Ita quidquid præcipue, ac veluti, κατὰ τὸ προσηγομένον, alius profundiusque subdidit, etiamsi κατ' ἀκολουθίαν aliunde simul intumescat, id κοίλων, aut κοιλανόμενον dicebatur : ut κοίλη θάλασσα, et κοιλανούσα, subsidens, ac

A τὸ πρόσωπον, ταραχθῆσονται· ἀνταναλεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ὡς ἐκλεβήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῖν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποσταλεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τί γὰρ ταῦτα διαφέρει ἀν τῆς φασκουσῆς τοῦ φιλοσόφου διανοίας, ὡς ἄρα βλέποντος καὶ ἀπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἑαστρον τοῦ Θεοῦ, συμβαίνει εἶην τε καὶ βιώσκεισθαι τότε τὰ σώματα κηλεύοντα τοῦ Θεοῦ τὰς ἀκροβολισμοῦ· μεταστρέφοντες δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπήν τοῦ Θεοῦ, ταῦτα ἀποσθένουσαι; Πάλιν δ' αὐτοῦ τοῦ Σωτηρίου λόγου παρ' ἡμῶν φάντος, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπλος, ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός, ὑμεῖς τὰ κλήματα. » ὁ Νομήμιος ἐπέκρουσεν οἷα περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογῆσι : « Ἄσπερ δὲ πάλιν λόγος ἐστὶ γεωργῶν πρὸς τὰ φυτεύοντα (17) ἀναφερόμενος· τὸν αὐτὸν λόγον μάλιστα ἐστὶν (18) ὁ πρῶτος θεὸς πρὸς τὸν Δημιουργόν. Ὁ μὲν γὰρ, ὡν σπέρμα πάσης ψυχῆς, σπέρμι εἰς τὰ μεταλαγχάνοντα αὐτοῦ κρήματα σὺμπαντα· ὁ νομοθέτης δὲ φυτεύει καὶ διανέμει, καὶ μεταφυτεύει εἰς ἡμᾶς ἐκάστους τὰ ἐκείθεν προκαταβεβημένα. » Καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν περὶ τοῦ, Πῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ δεύτερον ἐπέστη, τοιαῦτα φησίν : « Ὅποσα δὲ, δοθέντα, μέτιστα πρὸς τὸν λαμβάνοντα, ἀπελθόντα ἐκ τοῦ δωδεκάτου, ἐστὶ (19) θεραπεία, κρήματα, νόμισμα κοίλων (20), ἐπισμον· ταυτὶ μὲν οὖν ἐστὶ θνητὰ καὶ ἀνθρώπινα. Τὰ δὲ θεῖα (21) ἐστὶν, οἷα μεταδοθέντα, ἐνθένδ' ἐκείθε γεγενημένα, ἐνθένδε τε οὐκ ἀπελήλυθε, κάκειθι γενόμενα. τὸν μὲν ὤνησε, τὸν δ' οὐκ ἐβλάψε, καὶ προσόνησε τῇ περὶ ὧν ἠπίστατο ἀναμνήσει. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ καλὸν κρήμα ἐπιστήμη ἡ καλὴ, ἥς ὤνηται μὲν ὁ λαβὼν, οὐκ ἀπολείπεται δ' αὐτῆς ὁ δωδεκάτος. Οἷον ἀν ἰδοῖς ἐξαφθέντα ἀπ' ἐτέρου λόγου λόγων, φῶς ἔχοντα, ὁ μὴ τὸ πρότερον ἀφείλετο, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὄλης πρὸς τὸ ἐκείνου πῦρ ἐξαφείλετο· τοιοῦτον τὸ κρήμα ἐστὶ τὸ τῆς ἐπιστήμης, ἥ δοθείσα, καὶ ληφθεῖσα, παοαμμένοι μὲν τὸ δωδεκάτοι, σύνεσι: δὲ τῷ λαβόντι

dehiscens mare, Polluci, lib. 1, c. 19, sect. 16. Ita κοίλος ῥέειν fluviis dicebatur, qui vel depressior, vel tumidiore fueret. Aelianus lib. xv *De animal.*, c. 27, scribit in Ἀγρίπῳ, τοῦ ποταμοῦ κοίλου βέντος, λοιμὸν γενέσθαι. Quæ Socratis verba sunt, ut constat ex *Athenæo* lib. ix, pag. 388, initio : ubi tamen λιμὸς scribitur, non λοιμὸς. Apaga fluviis, et cælum, et ὄψυραν, quos etiam Casaubonus rejicit. Fluvius aut depressior fuebat, aut tumidiore, quam par esset ; inde regioni famas. Nam si λοιμὸν ex Aeliano retinemas, tumidiorem potius accipe, quam depressiorem : immodica enim eluvio, restantem præsertim cælo, facilius pestilentie causa esse potuit. Videat obiter ἐπιμολογιστά, nam Latini cælum etiam quasi κοίλων dixerint ; id enim proprius fuerit, quam cavum, unde hoc nomen arecessit.

(21) Τὰ δὲ θεῖα. Affini plane sensu loquebatur Seneca, epist. 41, cum diceret : *Prope est a te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos Spiritus sedet.*, etc. *Quemadmodum radii solis contingant quidem terram, sed ibi sunt, unde mittuntur : sic animus magnus et sacer, et in hoc demittitur, ut proprius divina noscens, conversatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ : illinc pendet, illuc spectat, ac nititur : nostris tanquam melior interest.*

ἡ αὐτῆ. Τούτου δὲ τὸ αἴτιον, ὡς ἔξην, οὐδὲν ἔστιν ἄνθρωπινον· ἀλλ' ὅτι ἔξις τε καὶ οὐσία ἡ ἔχουσα τὴν ἐπιστήμην ἡ αὐτῆ ἔστι παρα τὸν δευτικὸν Θεὸν καὶ παρὰ τῷ εἰληφῶτι ἔμοι καὶ σοί. Αὐτὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν σοφίαν ὑπὸ Προμηθέως ἔλαβεν εἰς ἀνθρώπουσ μετὰ φαναστάτου τινὸς πυρὸς ἔφη. Ὁ καὶ πάλιν ὑποδείξει ἔφησιν· « Εἰσὶ δ' οὗτοι θεοὶ ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δευτέρου Θεοῦ. Δηλονότι ὁ μὲν πρῶτος Θεὸς ἔστι ἐστῶς (22), ὁ δὲ δευτέρος Ἐμπαλὴν ἔστι κινούμενος. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δευτέρος περὶ τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητὰ. Μὴ θαυμάσης δ' εἰ τοῦτ' ἔφη· πολλὴ γὰρ ἐστὶ θαυμαστότερον ἀκούσθαι. Ἀντὶ γὰρ τῆς προσούσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως, τὴν προσοῦσαν τῷ πρῶτῳ στάσιν ἤμῃ εἶναι κίνησιν σύμφυτον· ἀφ' ἧς ἡ τε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μοῆ ἡ ἀίδιος, καὶ ἡ σωτηρία ἀναχέεται εἰς τὰ ὅλα. » Β
 Ἐπὶ τούτοις καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ προστίθεται ταῦτα· « Ἐπειδὴ ἔδει ὁ Πλάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὸν μὲν Δημιουργὸν γνωσθῆναι μόνον, τὸν μὲντοι πρῶτον νοῦν, ὅστις καλεῖται, αὐτὸν παντάπασιν ἀγνωσόμενον παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ὡσπερ ἂν τις οὕτω λέγοι· Ὁ ἄνθρωπος, ὃν τοιάδε ἡμεῖς νοῦν, οὐκ ἔστι πρῶτος, ἀλλὰ ἕτερος πρὸς τοῦτον νοῦν, πρεσβύτερος καὶ θεώτερος. » Καὶ μετ' ἕτερα ἐπιλέγει· « Κυβερνήτης μὲν ποῦ ἐν μέσῳ πάλαι φοροῦμενος, ὑπὲρ πηλαίου ὑψέλυτος, τοῖς ἀσπί θιβύνην τὴν ναῦν ἐφεζόμενος· ὄμματα δ' αὐτοῦ (23) καὶ νοῦς εἰθὺ τὸν αἰθέρος ἕνυτάταται πρὸς τὰ μετῆρσα. καὶ ἡ ἑδὸς αὐτῷ ἄνω δι' οὐρανοῦ ἀπεισι, πλέοντι κάτω κατὰ τὴν θάλατταν· οὕτω καὶ ὁ Δημιουργός, τὴν ἕλην, τοῦ μήτε διακρούσσαι (24) μήτε ἀποπλεχθῆναι αὐτῆν, ἀρμονίᾳ ἑνυθησόμενος, αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ταύτης ἴδρυται, ὅσον ὑπὲρ νεῶς ἐπὶ θαλάττης, τῆς ἕλης (25)· τὴν ἀρμονίαν δὲ ἰθύνει ταῖς Ἥσας ἀτακίτων, βλέπει τε ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν ἄνω Θεὸν προστάξμενον αὐτοῦ τὰ ὄμματα, λαμβάνει τε τὸ μὲν κριτικὸν ἀπὸ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ ὀρηκτικὸν ἀπὸ τῆς ἐφάσεως. » Καὶ ὁ Σωτήριος παρ' ἡμῖν λόγος, ὁ Θεὸς, ἡσθ, δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐάν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. » Ἀλλὰ γὰρ τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦδε ὁ Νουμήσιος. Ὅτι δὲ οὐκ οἰκεῖται, τὰ δὲ Πλάτωνι δοκοῦντα διεσάφαι, οὐδὲν ἐπιλέγειν δεῖ ταῖς αὐτοῦ φωναῖς. Ὁ δὲ γὰρ Πλάτων ὅτι μὴ πρῶτος ταῖσδε κέχρητο ταῖς ἐπιβολαῖς, φαίνεται δ' αὐτὸν

(22) *Ἐστῶς ἐστῶς*. Forte scribendum ἔστιν ἐστῶς, ut de secundo deo dicitur, ἐστὶ κινούμενος. Nisi forte per futurum illud tempus, ἀμετακίνητον στάσιν indicare voluit, quæ de constantie suæ gradu, nullo unquam tempore sit movenda. Atque in Hebraeorum idiosmus est, apud quos futurum presentis loco maxime usurpatur, ubi eandem semper siveque similem rei perpetuitatem significavit. Hinc illud Exodi in, 14, *Ego sum qui sum*. ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν, Hebraice legitur *אֲנִי אֲנִי אֲנִי*. *Ero qui ero*. Et paulo post, *Qui est, misit me*: ὁ ὢν, Hebr. *אֲנִי אֲנִי*, quod verbum sonat, *Erit, misit me ad vos*. Clemens Alexandrin. lib. II, *Strom.*, pluribus id agit, uti Deo qui perpetuo sit, erecto similiter et constanti animo servianus· οὕτως Ἀβραὰμ, inquit, ἐστῶς ἦν κατέναντι Κυρίου· καὶ τὸ Μωσῆσ ἐλέγεται· Σὺ δὲ αὐτὸ στήθι μετ' ἑμοῦ. Quo etiam Simonianorum hæreticorum consuetudinem revocat, qui suum

quam donata fuerint, sic ad eum, qui accipit, traduntur, ut ab eo qui dederit, sejungantur, exempli gratia curatio, divitiæ, argentum cælatum. aut signatum, ea mortalia sunt humanaque omnia. At vero divina ejusmodi sunt, quæ cum aliis ita communicantur, ut neque postquam illuc inde commearit, inde tamen abscesserint; et illuc profecta, sic eum juvent, qui acceperit, ut ei qui dederit, nihil incommodent, imo prosint etiam aliquid, dum eorum, quæ jam ante norat, ipse recordatur. Cujusmodi sanc honesta ac liberalis doctrina est, res plane singularis et excellens, quæ cum utilitatis accipienti plurimum afferat, ab eo tamen, qui dederit, non aufertur. Nam quemadmodum lucernam eam vides, quæ accensa ab altera fuerit, lumen illud retinere, quod priori non abstulerit, sed tantum qua instructa ipsa est materia, alterius igne accensa, acceperit: ita profecto doctrina, ut donetur ab altero, ab altero accipiat, eadem tamen et in eo qui dedit, postea remanet, et in eo tamcu qui acceperit, ipsa versatur. 539 Cujus sane rei causa, nisi hospes, humani nihil est; sed quod habitus illa naturæque ratio, cujus ambitu scientia continetur, eadem omnino cum in Deo sit, a quo profecta, tum in me simul ac te, qui accepimus. Itaque Plato sapientiam ad homines, sua cum igne clarissimo, a Prometheo delatam esse dicebat. Idem aliquantulum progressus ista subjungit: « Ea sunt, inquit vitæ genera; primi dei alterum, alterum secundi. Primum quippe Deus unus semper idemque persistit: secundus subinde moveri solet. Ille spiritalibus duntaxat in rebus, hic in iis, tam quæ sensus, quam quæ animus percipit, occupatur. Neque vero tibi mirum id videatur; plus etiam admirabilitatis habet, quod audies. Nam loco motus ejus, in quo secundus versatur, illum ego, qui primi proprius est, statum ac firmitatem quietis, nativum quemdam motum esse defendo, ex quo hanc in rerum universitatem, mundi ordo ac sempiterna constantia, salusque derivatur. » Atque iterum libro sexto: « Cui Plato, inquit, probe intelligeret, solum artificem Deum notum hominibus ac perspectum esse, at primæ illius mentis nomen obscurum penitus ipsis atque ignotum manere: hoc proinde genus oratio-

D illud numen stantes venerarentur: Oī δὲ ἀμφὶ τὸν Σίμωνα, inquit, τῷ ἐστῶτι, ὃν αἰέθουσι, ἐξομιουῦσθαι τρέπον βούλονται. An forte, ut Platonici, primum hunc deum ἐστῶτα, secundum vero κινούμενον putaverunt?

(23) *ὄμματα δ' αὐτοῦ*. Quod de secundo illo Numenius falso dicebat, id de Christiani hominis animo, qui cœlestis quoddam vitæ genus instituat, usurpari merito possit. Nec aliud spectabat Paulus cum diceret: *Conversatio nostra in cœlis est*, aut cum homines Christianos, *cives sanctorum, ac Dei domesticos esse cupiebat*.

(24) *διακρούσσαι*. Frange, διακρούσθαι, vel διακρουσθῆναι, ut cum sequenti ἀποπλεχθῆναι conveniat.

(25) *τῆς ἕλης*. Perspicuum glossæ est, cum præcedat ὑπὲρ ταύτης.

nis adhibuit, perinde ut si quis hunc in modum loqueretur. Quam vos mentem homines esse conjicitis, ea quidem prima non est: antiquior altera quædam est atque divinior. Itemque nonnullis interpositis, « Utiue navis gubernator, medio jactatus mari, clavo quidem sublimis insidens, navim gubernaculis regit: at oculos simul atque mentem, recta summum in cælum intentam defixamque tenet, suaque homini, dum inferius mare trajicit, via superius per cælum conficitur. Ita noster hic artifex, ne aut materiam ipse disjiciat, aut dissipetur. » Quibus sane philosophi verbis affine illud est Servatoris nostri, « Nihil, inquit, potest Filius facere a semetipso, nisi viderit Patrem facientem. » Verum ex Numenio quidem hæc de re modo satis. 540 Qua quidem oratione, ut Platonis vere, non suam ab en propriamque doctrinam explicari quisvis intelligat, necesse nihil est hæc ad ejus verba quiddam adjungere. A Platone vero non hoc primum doctrinæ genus traditum, sed ab iis qui apud Hebræos sapientia eminebant, occupatum fuisse, manifestis iam argumentis evicimus. Quin etiam Amelius, recentiores inter philosophos clarissimus, idemque Platonicæ philosophiæ studiosissimus, si quisquam alius, æmulator, ingenue certe quidem, nisi quod Hebræum ipse theologum barbarum appellat, ut Joannis evangelistæ nomen ponere noluert, ejus tamen oratione suis ipse verba testimonioque confirmat, dum hunc in modum scribit.

CAPUT XIX.

De Joannis apud nos evangelistæ theologia, ex Amelio.

« Atque hoc plane Verbum erat, inquit, per quod sempiternum cum esset, existebant omnia, quæ se habent, quemadmodum Heraclitus loqueretur: quod ipsum videlicet barbarus etiam ille, apud Deum in principii gradu ac dignitate constitutum, imo et Deum simul esse pronuntiat: per quod facta simpliciter omnia sint, in quo quiddam factum est, et vivens, et vita, et aliquid pro sua quodque natura fuerit: idem porro in corpora delabi tradit, et carne indutum, humanam speciem præ se ferre, sic tamen ut suæ interea naturæ majestatem ostendat, adeoque solum ubi jam fuerit, Dei locum denuo capessere, ac Deum prorsus eundem esse, qui erat, priusquam in corpus atque in carnem hominemque descenderet. » Hæc ille, quæ profecto non jam subobscuræ adumbrata, sed palam, nudaque, quod aiunt, fronte, est illa barbari hominis theologia translata esse nemo non videt. Barbarus autem ille, quem vocat, equis porro fuit, nisi Joannes Servatoris nostri evangelista, qui Hebræus ex Hebræis erat? Cujus hæc est ipso statim Evangelii sui exordio theologia: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc

Joan. v, 19.

(26) *Ἐβραίων*. Rectius *Ἑβραίων*, cum aliter manuscripto.

(27) *Ἀμελίον*. Ad Theodoretum lib. II *De Græc. affect.*, pag. 53, et Cyrillum Alexandria, lib. in *Julianum* viii, fol. 177, p. 1 cod. Græci manuscr., qui ambo locum hunc Amelii proferunt, nisi quod Cyrillus cum ex Porphyrio potius, sed Amelium sumum laudante, quam ex ipsomet Amelio, videtur hausisse.

(28) *Ἀξιώσκει*. Post *ἀξιώσκειν*, addit Cyrillus

προειληφότες; *Ἑβραίων* οἱ σοφοί, δέδεικται διὰ τῶν ἐκτεθειμένων. Εἰκότως δὴτα καὶ τῶν φιλοσόφων διαφανῆς γεγὼως Ἀμελίος, τῆς Πλάτωνος καὶ αὐτῶς, εἰ καὶ τις ἄλλος, ζηλωτῆς φιλοσοφίας, πλὴν ἄλλα βάρβαρον ὀνομάσας τὸν Ἑβραῖον (26) θεολόγον, εἰ καὶ μὴ ἐπ' ὀνόματος ἔζηλωσε τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου μνήμην ποιῆσαι, ἐπιμαρτυρεῖ δ' οὖν ὁμοίως ταῖς αὐτοῦ φωναῖς, αὐτὰ δὴ ταῦτα πρὸς ῥῆμα γράφων.

II

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 19.

Ἀμελίον (27) περὶ τῆς Ἰωάννου τοῦ πρῶτου εὐαγγελιστοῦ θεολογίας.

« Καὶ οὗτος ἄρα ἦν ὁ Λόγος, καθ' ὃν αἰεὶ ὄντα τὰ γινόμενα ἐγένετο, ὡς ἂν καὶ Ἡράκλειτος ἀξιώσκει (28), καὶ τῆ Δι' ὃν ὁ βάρβαρος ἀξίον ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξίῃ (29) καθεστηκότα πρὸς Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν εἶναι· οὐ πάνθ' ἀπλῶς γεγενῆσθαι· ἐν ᾧ τὸ γινόμενον ζῶν, καὶ ζῶν, καὶ ὃν περικλείει· καὶ εἰς τὰ σῶματα πίπτει, καὶ σάρκα ἐνδοσάμενον, φαντάζεσθαι ἀνθρώπων, μετὰ καὶ τὸ τῆνικαῦτα δεικνύειν τῆς φύσεως τὸ μεγαλεῖον· ἀμέλει καὶ ἀναλυθέντα πάλιν ἀποθεοῦσθαι, καὶ Θεὸν εἶναι, ὅς ἦν πρὸ τοῦ εἰς τὸ σῶμα, καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὸν ἀνθρώπων κατασθῆναι (30). » Ταῦτ' οὐκέτι ἐπεσιμασμένως, ἀλλ' ἀντικρυς ἡδὴ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μεταπαρρασμένα ἐκ τῆς βαρβάρου θεολογίας δῆλα ἀνεῖη. » Ὁ δὲ γε βάρβαρος τίς ἦν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, Ἑβραῖος ὢν ἐξ Ἑβραίων; ὅς ποῦ ἀρχόμενος τῆς οὐκείας γραφῆς, ὡδέ πη θεολογεῖ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν (31). Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν· ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ εἶναι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Καὶ ἔθεσά-

εἶναι.

(29) *Καὶ ἀξίῃ*. Ita reposuimus ex manuscripto, cui similes Theodoretus et Cyrillus, cum perperam editum esset ἀξία.

(30) *Κατασθῆναι*. Cyrill. κατενευθῆναι.

(31) *Πρὸς τὸν Θεόν*. Hactenus B. Joannis verba in priori editione citabantur: nos tamen, quod ita locus exigere videretur, reliqua ex manuscripto addidimus.

μετα την δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. » Τοῦ δ' αὐτοῦ πέρα καὶ ἄλλος Ἑβραῖος θεολόγος ἐπάκουσον οἷα διέκειναι· « Ὅς ἐστὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ συνέστηκε, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. » Ἄλλὰ καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ δευτέρου αἵτου συστάσεως τε καὶ οὐσιώσεως ἴδε τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς πρὸς τὰ Ἑβραίων συμπεριφώνηται· μετῴωμεν ὅρα καὶ ἐφ' ἕτερον.

sunt, et omnia in ipso creata sunt, eum visibilia generatione, et communicata cum illo essentia Hebræorum doctrina consentiunt. Jam ad alia transeamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων.

Τῶν παρ' Ἑβραίους λογίων μετὰ τὸν περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λόγον ἐν τρίτῃ τάξει τὸ ἅγιον Πνεῦμα καταλεγκόντων, καὶ τὴν γε ἁγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα τούτων ὑποτιθεμένων τὸν τρόπον, ὡς ἂν τῆς τρίτης ἐνάμαως πᾶσαν ὑπερβηχικῶς γενετήν φύσιν· οὐδὲν τε πρῶτην μὲν τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ συστασῶν κοερῶν οὐσίων, τρίτην δὲ ἀπὸ τοῦ πνεύματος αἰתου· θεία ὅπως καὶ ὁ Πλάτων τοιαῦτα τὰ ἠνέξατο διὰ τῆς πρὸς Διονύσιον ἐπιστολῆς, λέγων· « Φραστέον δὲ οἱ δι' αἰνιγματῶν, ἴν' ἂν τε ἐέλτος, ἢ πόντος, ἢ γῆς. ἐν πυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνῶς μὴ γινῶ. Ἄρα γὰρ ἔχει· Παρὰ τὸν πάντων βασιλεῖα πάντ' ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνος αἰτων ἀπάντων καλῶν· δεύτερον δὲ παρὰ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον παρὰ τὰ τρίτα. Ἡ οὖν ἀνθρωπίνη ψυχὴ περὶ αὐτὰ δρέγεται μαθεῖν ποτα ἅτα ἐστὶ, βλέπουσα εἰς τὰ αὐτῆς συγενῆ. » Ταῦτα οἱ τὸν Πλάτωνα διασαρεῖν περιώμενοι ἐπὶ τὸν πρῶτον Θεὸν ἀνάγουσιν, ἐπὶ τε τὸ δεύτερον αἴτιον, καὶ τρίτον τὴν τοῦ κόσμου ψυχῆν, Θεὸν τρίτον καὶ αὐτὴν ἐρῶζόμενοι εἶναι. Οἱ δὲ γε θείοι λόγοι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα, Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν ἀρχῆς λόγῳ τάττουσι, κατὰ τὰ ἐπιδοδομένα· ἔπειτα τούτοις τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐξετάσαι οὐσίαν.

sanctam illam bestamque Patris et Filii, et Spiritus sancti trinitatem, principii, ut jam ante diximus, vim et rationem habere divinæ litteræ definiunt. Sequitur, ut boni naturam exquiramus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας.

Τῆς παρ' Ἑβραίους θείας Γραφῆς διαφόρους τὴν τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίαν, καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τοῦ Θεοῦ διδασκουσίης, δι' ὃν τέ φησιν, « Ἀγαθὸς Κύριος πᾶσι τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν· ψυχῆ, ἢ ἐκζητήσει αὐτόν· καὶ, » Ἐξομολογήσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ εἶος αὐτοῦ· » δι' ὃν τε ὁ Σωτήριος λόγος πρὸς τὸν περὶ τοῦδε ἐρῶμενον ἀπεφίνατο εἰπόν, « Τί με ἐρωτῆς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός. » Ἐπάκουσον τοῦ Πλάτωνος, ὃ φησιν ἐν *Τιμαίῳ*· « Λέγωμεν δὲ (32-33) δι' ἦντινα αἰτίαν γένεσιν, καὶ τὸ πᾶν τοῦδε ὁ ξυνιστάς ξυνέστησεν. Ἀγαθὸς ἦν ἀγαθὸς ὁ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἔγγιγνοι' »

³⁰ Coloss. 1, 15.

³¹ Thren. iii, 25.

³² Psal. cv, 1.

³³ Math. xix, 17.

(32-33) Λέγωμεν δὲ. Pauca hæc leges in *Timæo*, sub initium pag. 527 versionis Ficini.

erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipse factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. »

541 Sed audi quid alius quoque theologus de eodem, Hebræus et ipse, pronuntiet: « Qui est, inquit, imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa, in cælis et in terra: et omnia per ipsum constituta tum invisibilia³⁰. » Ac de secundi quidem principii hactenus ea, in quibus Græcorum sapientes cum

CAPUT XX.

De tribus substantiis, principii vim habentibus.

Secundum Patrem ac Filium, tertium ordine Spiritum sanctum Hebræa oracula constituunt, sanctamque ac beatam Trinitatem eo se modo habere, pronuntiant, ut abs virtute hac tertia, quidquid genitæ naturæ est superari, eandemque cum spiritualium, quæ per Filium exsistere, naturarum principem, tum ab primo principio tertiam esse velint. Jam videsis, quemadmodum illa ipsa Plato, subobscurè licet, in ea quam ad Dionysium scripsit, epistola, his verbis adumbravit: « Hæc ænigmatice, inquit, aperienda tibi sunt, uti ne, si quid forte mari terræ, epistolæ hujus paginis factum erit, intelligere possit, qui legerit. Sic enim se res habet: Circa universorum regem omnia sunt, ac propter ipsum omnia. Idem bonorum omnium principium est. At circa secundum, ea quæ secundo: circa tertium, ea quæ tertio ordine continentur, cuncta versantur. Quæ quidem hominis animus, in res sibi cognatas intentus, eujusmodi sint, perspecta et explorata habere gessit. » Hæc Platonis verba, qui explicandam philosophi mentem susceperet, ad primum Deum, secundumque principium referunt, nec non ad tertium, quam mundi animam, deumque tertium ipsi quoque appellare solent. At

542 CAPUT XXI.

De natura boni.

Boni naturam, ipsumque adeo bonum, aliud esse nihil, quam Dei naturam atque bonitatem Scriptura Hebræorum divina pluribus testatur modis, ut cum ait³¹: « Bonus Dominus omnibus sustinentibus eum: animæ quæ requiret ipsum, » itemque³², « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. » Ita Servator ipse noster, ad illum abs quo rogabatur, « Quid me interrogas de bono? » inquit: « Nemo bonus, nisi solus Deus³³. » Nunc Platonis in *Timæo* sententiam accipe: « Dicamus ergo, quam ob causam, inquit, auctor ille molitorque Deus rebus ortum dare, atque hoc universum condere statuerit. Bonus erat; boni autem

nulla unquam ullo in genere laborat invidia. Cum igitur ea vacaret, omnia sibi quam similissima esse voluit. Item in suis *De repub.* libris: « Nunquid vero, ait, cum sol ipse visus non sit, ab eo tamen, cuius ille causa est, cernitur? Plane, inquit ille. Nunquam igitur habeto, inquam, Boni filium abs me vocari, quem Bonum sui similem genuerit: ut quod ipsum in loco spiritali est, cum mente, rebusque mente perceptis comparatum; id sol in loco spectabili sit, si cum visu ac rebus sub visu cadentibus conferetur. » Et paulo post, « Quod igitur et iis rebus quæ cognoscuntur veritatem tribuit, et cognoscendi vim facultatemque suppeditat, id tu boni ideam esse statuito. Itemque solem, opinor, iis quæ videntur, non id modo tribuere dicēs, ut videri queant, verum etiam ortum ipsis, incrementa, nutritionemque largiri, cum tamen ortus ipse non sit: qui enim esse possit? Ergo similiter res eas, quæ cognoscuntur, a Bono dicēs, non ut cognoscantur modo, sed etiam ut sint, adeoque propriam essentiam suæ rationem ab eodem accipere, tametsi Bonum essentia non sit, sed longe supra essentiam omnem majestate simul ac potestate emineat. » Hæc Plato, quibus clarissime docet, spiritalis intelligentisque naturas a Bono (sic autem Deum appellat) non ut cognosci modo possint, verum etiam ut sint, ac propriam essentiam suæ rationem accipere: Bonum tamen ipsum essentiam non esse, sed essentiam omnem majestate simul ac potestate longe multumque superare. Itaque naturas illas nec ejusdem cum illo essentiam statuit, nec ortu carere arbitratur, quippe quæ ut essent, ac propriam essentiam suæ rationem, ab eo quod essentia non est, 543 sed majestate ac potestate essentiam omnem longissime prætergreditur, acceperint: quem propterea jure quidem ac merito solum Hebræa oracula Deum prædicant, cum rebus cæteris omnibus essentiam fons principumque sit. Illas autem omnes, quibus neque ut sint, neque sua cuiusque essentiam ratio a seipsis inest, imo ne Boni quidem naturæ communicio, absurde prorsus ac stulte deos esse putaveris, cum ipso quoque bono sua per sese natura spoliatur. Hoc enim vero uui duntaxat tribuendum est, præterea nemini, soli, inquam, illi Bono, quod majestate simul ac potestate Plato, longe supra essentiam omnem eminere tam egregie præclareque pronuntiat. Cujus iterum sententiam Numenius in suis *De Bono* libris exponens, hunc in modum philosophatur.

CAPUT XXII.

Numenii de Bono verba.

« Corporum, inquit, naturam intelligere possimus, dum partim in aliorum similitum conditiones, partim in proprias et insitas obvio cuique notas intuemur. At boni rationem capere, nullo prorsus modo, neque ullius ex rei presentis aspectu, neque

« Forte τὰς. » Forte add. τοῦ εἶναι.

(34) Ἐγγύγροις ἄρ. Plato Ficini et Serrani ἐγγύγροις, quibuscum et manuscr. congruit. Hoc certe magis ex suavitate Platonis.

(35) Ἄρ' οὐκ οὐ καί. Exstat locus lib. vi *De reprob.* pag. 474 Fic.

Α ἄν (34) φθόνος. Τοῦτου δὲ ἐκτός ὄν, πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραλήθια αὐτοῦ. » Καὶ ἐν τῇ *Πολιτείᾳ* δὲ ταῦτ' αὖ φησιν: « Ἄρ' οὐκ οὐ καί (35) ὁ ἥλιος ἕως μὲν οὐκ ἔστιν, αἴτιος δ' ὢν αὐτῆς ὁρᾶται ὑπ' αὐτῆς ταύτης; Οὕτως, ἡ δ' ὅς. Τοῦτον τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, φάναί μὲν λέγειν εἶναι τοῦ Ἁγαθοῦ ἔκγονον, ὃν τὸ Ἁγαθὸν ἐγέννησε ἀνάλογον αὐτοῦ, ὃ τὸ περ αὐτὸν ἐν τῷ νοητῷ τόπῳ πρὸς τὸ νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τοῦτον ἐν τῷ ὁρατῷ πρὸς τὸ ἐξὲν καὶ τὰ ὁρούμενα. » Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει: « Τοῦτο τοίνυν τὸ τῆν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γινωσκομένοις, καὶ τὸ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδοῦν, τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάσι εἶναι. » Καὶ πάλιν φησὶ: « Τὸν ἥλιον τοῖς ὁρωμένοις οὐ μόνον, οἶμαι, τὴν τοῦ ὁρατοῦ δύναμιν παρέχειν φησὶ, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν καὶ αὔξην καὶ τροφήν, οὐ γένεσιν αὐτὸν ὄντα· πῶς γάρ; Καὶ τοῖς γινωσκομένοις τοίνυν, μὴ μόνον τὸ γινώσκεισθαι φάναί ὑπὸ τοῦ Ἁγαθοῦ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι (36) τὸ καὶ τῆν οὐσίαν, ὅτ' ἐκείνου αὐτοῖς προσείναι, οὐκ οὐσίας ὄντος τοῦ Ἁγαθοῦ, ἀλλ' ἐπέκεινα οὐσίας, προσείει καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος. » Σαφέστατα διὰ τούτων οὐ μόνον τὸ γινώσκεισθαι ταῖς ἠχηταῖς οὐσίαις, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι τὸ καὶ τῆν οὐσίαν ἐπιφέρει παρὰ τοῦ Ἁγαθοῦ, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ Πλάτων· τὸ τὸ Ἁγαθὸν μὴ εἶναι οὐσίαν, ἀλλ' ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, προσείει καὶ δυνάμει ὑπερέχον· ὥστε μὴ ἁμοῦσῃ αὐτὰ τίθεσθαι, ἀλλὰ μὲν ἀγέννητα νομίζειν, ὅτι δὴ καὶ τὸ εἶναι καὶ τῆν οὐσίαν εἴληφε παρὰ τοῦ μὴ ὄντος οὐσίας, ἀλλ' ἐπέκεινα οὐσίας προσείει καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος: ἐν δὴ καὶ μόνον εἰκότως θεῶν τὰ Ἐθρῶν ἀναγορεύει λόγια, ὡς ἂν τοῖς πᾶσιν ἂν ταῦτα ὄντα. Τὰ δὴ ὄν μῆτε τὸ εἶναι, μῆτε τῆν οὐσίαν παρ' αὐτῶν ἔχοντα, ἀλλὰ μὲν τῆς ἀγαθοῦ φύσεως ὄντα, οὐ δὲ εὐλογον θεοῦ εἶναι ἡγεῖσθαι, οἷς μὴ φύσει τὸ ἀγαθὸν πρότερον. Ἐν γὰρ τούτῳ μόνῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλῳ ἀναθεῖον, τῷ μόνῳ Ἁγαθῷ, ὃ δὴ καὶ ἐπέκεινα πάσης οὐσίας, προσείει τὸ καὶ δυνάμει ὑπερέχον θαυμασιῶς ὁ Πλάτων ἀνεφώνησε. Πάλιν δὲ ὁ Νοσηθῆος ἐν τοῖς *Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ*, τὴν τοῦ Πλάτωνος διάνοιαν ἐρρηγνύων, τοῦτον διέξειαι τὸν τρόπον.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Νοσηθῆος περὶ τἀγαθοῦ.

« Τὰ ὄν σώματα λαθεῖν ἡμῖν ἔξεστι, σημασινομί-
 νους ἔκ τε ὁμοίων, ἀπὸ τε τῶν ἐν τοῖς παρακειμένοις
 γνωρισμάτων ἐνόησιν· τἀγαθὸν δὲ, οὐδενὸς ἔκ παρα-
 κειμένου, οὐδ' ὄν ἀπὸ ὁμοίου αἰσθητοῦ ἔστι λαθεῖν μη-
 χανὴ τις οὐδέμια. Ἀλλὰ δεήσει, οἷον ἐκ τῆς ἐπι σκοπῆς

(36) Ἄλλὰ καὶ τὸ εἶναι. Hæc usque ad οὐκ οὐσίαις, ex Platone supplēvimus, alioquin pendebat illud μὴ μόνον, quod præcesserat. Librarium oculos verborum παρεῖναι et προσείναι sic plurius parήγαγε.

καθήμενος, ναῦν ἀλιὰ βαρχειάν τινα τούτων
 τῶν ἐπακτρίδιον, τῶν μόνων, μίαν, μόνην, ἔρημον.
 μετακυμίας ἐχομένην ὀρεοδορῶν, μίᾳ βολῇ κατεῖδε
 τῆν ναῦν· οὕτω δὴ τινα ἀπειλόνα πέρρω ἀπὸ τῶν
 αἰσθητῶν, ὁμιλήσαι τῷ αγαθῷ μόνῳ μόνον, ἔθα
 μῆτε τις ἀνθρώπος, μῆτε τι ζῶον ἕτερον, μῆδὲ σῶμα
 μέγα, μῆδὲ σμικρὸν, ἀλλὰ τις ἀπὸ τοῦ καλὸν ἀδύητος
 ἀεχμίας ἐρημία θεοπέσιος, ἔθα τοῦ αγαθοῦ ἤθη,
 διατρεβαί τε καὶ ἀγαλαί, αὐτὸ δὲ ἐν εἰρήνῃ, ἐν εὐ-
 μνεῖα, τὸ ἤρεμον, τὸ ἡγεμονικόν, ἡλεον, ἐποχρῶμε-
 νον ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ. Εἰ δὲ τις πρὸς τοὺς αἰσθητοὺς λι-
 πρῶν, τὸ αγαθὸν ἐρατῆαμον φαντάζεται, κἀπειτα
 τρυφῶν οἰστο τῷ αγαθῷ ἐντετυχημένα, τοῦ παντός
 ἀμαρτάνει. Τῷ γὰρ ὄντι οὐ βλάβος, θείας δὲ πρὸς
 αὐτὸ δεῖ μέθοδον· καὶ ἐστὶ κράτιστον, τῶν αἰσθητῶν
 ἀμλήθσαντι, νανευσάμεν πρὸς τὰ μαθήματα, τοὺς
 ἀριθμοὺς θεασάμεν, οὕτως ἐκμελετῆσαι μάθημα· τί
 ἐστὶ τὸ ἐν. Ἐ ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ· ἐν δὲ τῷ
 πέμπτῳ ταῦτά φησιν· Ἐ εἰ δ' ἐστὶ μὲν νοητὸν ἢ
 οὐσία καὶ ἡ ἰδέα, ταύτης δ' ὁμολογηθῆναι προσβύτερον
 καὶ αἰτίον εἶναι ὁ νοῦς, αὐτὸς οὕτως μόνος εὐρηται ὡν
 τὸ αγαθόν. Καὶ γὰρ εἰ ὁ μὲν ὁ δημιουργὸς θεὸς ἐστὶ
 γενέσεως ἀρχή, τὸ αγαθὸν οὐσίας ἐστὶν ἀρχή· Ἀνά-
 λογον δὲ τούτῳ μὲν ὁ δημιουργὸς θεός, ὡν αὐτοῦ
 μογιθῆ, τῇ δὲ οὐσίᾳ ἢ γένεσις, εἰκῶν αὐτῆς οὐσία καὶ
 μίμημα. Εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὁ τῆς γενέσεως ἐστὶν
 ἀγαθός, ἦτοι ἐστὶ καὶ ὁ τῆς οὐσίας δημιουργὸς
 αὐτοαγαθόν, σύμφυτον τῇ οὐσίᾳ. Ὁ γὰρ δευτέρος, δι-
 τὸς ὡν αὐτὸς, ποιεῖ τῆν τε ἰδέαν ἑαυτοῦ καὶ τὸν κό-
 σμον, δημιουργὸς ὡν ἔπειτα θεωρητικὸς ὄλος. Συλ-
 λογιζομένων δ' ἡμῶν ὀνόματα τεττάρων πραγμάτων
 τίταρα ἐστω ταῦτα· Ὁ μὲν πρῶτος θεός, αὐτοαγα-
 θὸν· ὁ δὲ τούτου μιμητὴς, δημιουργὸς ἀγαθός· ἢ δ'
 οὐσία μία μὲν ἢ τοῦ πρώτου, ἕτερα δὲ ἢ τοῦ δευτέρου·
 ἢς μίμημα, ὁ καλὸς κόσμος, κεκαλλωπισμένος με-
 τασταῖς τοῦ καλοῦ. Ἐ καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ δὲ ἐπιλέγει·
 Ἐ μετέχει δὲ αὐτοῦ τὰ μετέγοντα, καὶ ἐν ἄλλῳ μὲν
 οὐκ ἐστὶν, ἐν δὲ μόνῳ τῷ φρονεῖν· ταύτῃ ἄρα καὶ τῆς
 αγαθοῦ συμβάσεως ὀνόματι· ἀν, ἄλλως δ' οὐ. Καὶ μὲν
 ὅτι τὸ φρονεῖν τοῦτο δεῖν συντετυχηκῆς (37) μόνῳ τῷ
 πρώτῳ. Ἐ γὰρ οὐκ ὄντα ἄλλα ἀποχραίνεται καὶ ἀγα-
 θούται, ἐκ τούτου ἑκατέρῳ μόνῳ μόνῳ προσή, ἀβελτέ-
 ρας ἀν εἰν ψυχῆς ἐτι ἀμφιλογεῖν. Εἰ γὰρ ἀγαθός
 ἐστὶν ὁ δευτέρος οὐ παρ' ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ πρώ-
 του, πῶς οὐκ ἐστὶν ὁ μετῴσιος ἐστὶν οὕτως ἀγαθός,
 μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ἄλλως τε, κἂν τύχη αὐτοῦ ὡς ἀγα-
 θοῦ μεταλαχόν ὁ δευτέρος; οὕτω τοι ὁ Πλάτων ἐκ
 συλλογισμοῦ τῷ ὄξει βλέποντι ἀπέδωκε (38) τὸ ἀγα-
 θόν, ὅτι ἐστὶν ἐν. Ἐ καὶ πάλιν ἐξῆς φησὶ· Ἐ ταῦτα δὲ
 οὕτως ἔχοντα, ἐθῆ· μὲν ὁ Πλάτων, ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ
 χωρίσας· ἰδέα μὲν γὰρ τὸν κυκλικόν (39) ἐπὶ τοῦ Δη-
 * forte ἔτι.

A ex cujusquam omnino, quæ sensibus percipiatur
 similitudine possumus. Sed necesse fuerit, perinde
 ut si quis in edita specula considens, cymbam me-
 dio in mari perexiguam unam ex piscatoriis illis
 aliquam, quæ solæ apparere solent, omni comitatu
 nudam, alternisque fluctibus inclusam, qua valet
 acie prospiciens, conjectu oculorum uno totam per-
 videat, ita quemque procul ab omni rerum, quæ
 sensu capiuntur, usu commercioque sejunctum,
 cum solo bono solum agere, ubi non homo, non
 anima, non ullum omnino corpus occurat, sed
 vasta quædam omnique oratione major, ac plane
 divina solitudo : in qua boni mores, consuetudo,
 deliciæque versantur ipsumque adeo bonum, summa
 pace, ac placidissima quadam animi tranquillitate
 B fruens, princeps idem omnibusque propitium na-
 turæ insidet universæ. Nam qui dum in rebus iis,
 quæ sensum feriunt, assiduus ac totus est, boni ne-
 scio quam velut eo devolantis cogitationem infor-
 mat, ac deinde illius se familiaritate usum homo
 delicatus ac voluptuarius existimat, nec is vehemen-
 ter errat. Nec enim ipsum facili ac ludicra, sed
 plane divina quadam arte industria quærendum
 est. Quo in genere optimum sane fuerit, omnibus
 iis, quæ in sensum cadunt, præteritis, in mathema-
 ticas disciplinas animose in primis atque ardentem
 incumbere, atque ubi numerorum discrimina ratio-
 nesque perverideris tum in hac demum quæstione,
 Quid unum et cujusmodi sit, assidua meditatione
 versari. 544 Hæc in primo Numenius ; at quæ se-
 quuntur, in quinto : « Jam, inquit, si tam essen-
 tia, quam idea spiritalis quiddam est, et si utraque
 antiquiores, imo et causam utriusque mentem esse
 confitemur, eam profecto solum bonum esse ne-
 cesse est. Nam si artifex Deus generationis prin-
 cipium est, bonum ipsum profecto essentia prin-
 cipium erit. Enimvero ut artifex ille Deus cum bono,
 ejus æmulator est, ita cum essentia generatio si-
 militudinis atque affinitatis aliquid habet, quod ejus
 imago quædam et imitatio sit. Quod si artifex ge-
 nerationis auctor bonus est, essentia quidem artife-
 x, ipsomet per sese bonum erit, atque in essen-
 tia rationem et naturam immersum. Nam secun-
 dus sane, duplex ipse cum sit, idemque artifex,
 D primum quidem et ideam ipse suam et mundum
 hunc procreat, deinde vero totus in contemplatione
 versatur. Quare, ut rerum quatuor nomina colliga-
 mus, quatuor hæc esse possint : Deus primus, quod
 ipsum per sese bonum est ; ejusdem imitator arti-
 fex bonus ; essentia duplex, primi altera, altera
 secundi, cujus imitatio est pulcher ille mundus,

(37) Δεῖν συντετυχηκῆς. Subobscura videtur hyp-
 allage, pro δεῖν vel ἔδει συντετυχηκῆς.

(38) Ἀπέδωκε. Vox contrita philosophis, ac viris
 eruditiss. pridem observata, hoc est, dialectico præ-
 sentium more aliquid efficere, demonstrare, et si-
 militer. Quo sensu aliquando τὸν λόγον adjunctum
 habet, aliquando per se solum ponitur. Numenius
 hic ista conjunxit, ex συλλογισμοῦ ἀποδοῦναι.

(39) Γὰρ τὸν κυκλικόν. Mallet abesse τὸ γὰρ,
 ut postulat orationis nexus. Cæterum vel addidit
 vox λόγον, vel certe supplenda : κυκλικόν autem
 λόγον appellat, opinor vulgatum et philosophorum
 ore tritum erationem, quæ nihil admodum haberet
 exquisiti, cujusmodi est quod sequitur, Bonum
 Boni, adeoque artificis uminis ideam esse.

pulchri communione exornatus. » Idem rursus in sexto : « Cæterum, inquit, quidquid ejus in communione vocatur, unius tantum in sapientiæ vocatur, quippe quod ita demum ex ipsius boni conjunctione fructum aliquem capere possit, secus autem nullum. Cujus quidem sapientiæ fons nonnisi pones primum illum esse debuit. Siquidem a quo cætera omnia cum perfectionem ipsa suam, tum aliquam boni rationem accipiunt, eina tantum uni hæc perfecti boni dignitas inest, præterea dubitare, stolidi profecto ac recordis animi fuerit. Si enim secundus non per sese bonus est, sed tantum primi beneficio; qui tandem fieri posset, ut cujus unius communione bonus alter iste sit, is ipsum per sese bonum non esset; maxime vero, cum secundus eoduntaxat qua bonus est perfruat? Ita sane Plato, si rem acute dispicias, bonum unum esse argumento conficit. » Itemque paulo post : « Hoc philosophiæ genus, alibi quidem aliter informatum Plato ac distinctum reliquit. Nam qui privatim in *Timæo*, vulgarem quamdam artificii Deo rationem descripsit, dum ait, « bonus erat : » idem in *Republica*, bonum « boni ideam » esse pronuntiat, quippe bonum artificis esse definiens, quem nonnisi primi illius soliusque boni communione bonum esse cognovimus. Quemadmodum enim homines hominis, bovisque boves, equi similiter idea conformatos equos dicimus; ita sane, cum artifex primi boni communione bonus sit, mens ipsa prima, quæ ipsummet per sese bonum sit, idea jure dicatur. »

545 CAPUT XXIII.

De Platonicis ideis.

« Cum igitur, inquit Plato, procreatus ita fuerit (mundus videlicet), sequitur ipsum ad exemplaris alicujus, quod ratione tantum ac mente capiatur, quodque eodem se modo semper habeat, imitationem elaboratum fuisse. Id quod si semel conceditur, mundum etiam hunc alicujus imaginem esse concedatur, necesse est. Nam exemplar quidem illud vim spiritualium animantium universam, uti nos iste mundus, in sese complectitur. » Hæc Plato in *Timæo*. Cujus ego loci sententiam, ex iis, quæ Didymus de Platonis opinionibus conscripsit, in medium proferam. Sic autem ipse loquitur : « Eorum, inquit, quæ pro naturæ suæ ratione, sensibus usurpantur, certa quedam in quoque genere ac definito exemplaria, quas ideas vocabat, Plato constituit, quibus proprie cum scientiæ, tum definitionis ratio conveniat. Etenim præter omnes homines, hominem; præter equos, equum; atque in universum præter animantes omnes, animantem quemdam ortu simul interituque carentem animo cogitari. Et quemadmodum unius ejusdemque sigilli expressæ complures formæ virique unius imagines permultæ esse possunt; ita prorsus ex unaquaque sensu perceptorum corporum idea, vim naturarum ingeniter existere: verbi causa ex hominum idea, homines universos; quod ipsum de cæteris omnibus sit pro sua cujusque natura statuendum. Ideam porro sempiternam quamdam essentiam esse vult, quæ rebus singulis causa principumque sit, ut qualis ipsa est, tales esse possint. Ut igitur peculiaria ideæ sensu percepta corpora, sic tanquam arche-

(40) Οὕτω δὲ γεγενημένος. Hæc fusius a Platone disputantur in *Timæo*, pag. 526 Ficini.

(41) Ἀληθοῦς δὲ κόσμος. Hæc parenthesis Eusebii est.

(42) Τινὸς εἶναι. Post hæc verba, multa sequuntur in Platone quæ prætermittit Eusebius. Paucula

A *μουρογγοῦ* ἐγράφητο ἐν *Τιμαίῳ* εἰπῶν· « Ἀγαθὸς ἦν, ἐν δὲ τῇ *Πολιτείᾳ* τὸ Ἀγαθὸν εἶπεν· Ἀγαθὸν ἰδέαν· ὡς δὲ τοῦ Δημιουργοῦ ἰδέαν οὖσαν τὸ ἀγαθόν, ὅσως πέφανται ἡμῖν ἀγαθὸς μετουσίᾳ τοῦ πρώτου τε καὶ μόνου. Ὅσως γὰρ ἀνθρώποι μὲν λέγονται τυπωθέντες ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου ἰδέας, βῆες δ' ὑπὸ τῆς [βοῦς, καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς] ἵππου ἰδέας· οὕτως καὶ εἰκότως, ὁ Δημιουργὸς εἴπερ ἐστὶ μετουσίᾳ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ ἀγαθός, ἰδέα ἂν εἴη ὁ πρώτος νοῦς, ὡς αὐτοαγαθόν. »

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνος ἰδεῶν.

« Οὕτως δὲ γεγενημένος (40) (δηλονότι ὁ κόσμος (41)), πρὸς τὸ λόγῳ καὶ φρονήσει περιληπτόν, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχον δεδημιουργηται. Τούτων δὲ ὑπαρχόντων, αὐτὰ πάντα ἀνάγκη τόνδε τὸν κόσμον εἶναι πλάσσειν (42). Τὰ γὰρ δὴ νοητὰ ζῶια πάντα εἰκότως περιλαβὼν ἔχει ἐν αὐτῷ, καθάπερ δὲ ὁ κόσμος ἡμᾶς. » Ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων ἐν *Τιμαίῳ*. Τὴν δὲ τῶν εἰρημένων διάνοιαν ἐκ τῶν *Διδύμων* (43) περὶ τῶν ἀρσενόντων Πλάτωνος συντεταγμένον ἐκθίσομαι. Γράβει δὲ οὕτως· « Τῶν κατὰ φύσιν αἰσθητῶν κατὰ γένος ὀρισμένα τινὰ παραδείγματα φάμενος εἶναι τὰς ἰδέας, ὧν τὰς ἐπιστήμας γίνεσθαι καὶ τοὺς ὄρους. Παρὰ πάντας γὰρ ἀνθρώπους ἀνθρώπῳ τινά νοεῖσθαι· καὶ παρὰ πάντα ἵππους ἵππων· καὶ κοινῶς παρὰ τὰ ζῶια ζῶον ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον. Ὅν τρόπον δὲ σφραγίδος μίαν ἐκκαίει γίνεσθαι πολλὰ, καὶ συγνάς εἰκόνας ἐνὸς ἀνθρώπου· οὕτως ἐκ μίαν ἐκάστην ἰδέαν αἰσθητῶν σωμάτων φύσεις παμπληθεῖς, τῆς μὲν ἀνθρώπων ἀνθρώπους ἅπαντας, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ φύσιν. Εἶναι δὲ τὴν ἰδέαν, αἰδίων οὐσίαν αἰτίαν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἕκαστον εἶναι τοιούτου, οἷα ἐστὶν αὐτῆ. Καθάπερ οὖν τὰς κατὰ μέρος ὥσπερ ἀρχέτυπον τῶν αἰσθητῶν προηγεῖσθαι σωμάτων, οὕτως τὴν πάσας ἐν αὐτῇ περιέχουσαν, καλλίστην καὶ τελειοτάτην οὖσαν, ὑπάρχειν τοῦδε παράδειγμα τοῦ κόσμου. Πρὸς γὰρ ταύτην ἀφομοιωθέντα ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὸν ἀπειργασθαι Θεοῦ, κατὰ πρόνοιαν, ἐκ τῆς πάσης οὐσίας. » Ταῦτα καὶ ἀπὸ τοῦ δεδηλωμένου ἀνδρός. Φθάνει γε μὴν καὶ ταῦτα Μωυσῆς ὁ πάνσοφος, πρὸ τοῦ φανειμένου ἡλλοῦ καὶ ἄστρων, καὶ πρὸ τοῦ ὀρωμένου οὐρανοῦ, ὃ δὲ

vero quæ subtextuit, .eges ibid. pag. 527.

(43) Διδύμων. Notus ille est, de quo hæc Suidas, Διδύμος, inquit, Ἀτῆος, ἢ Ἀτῆος χρηματίσας, φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκός, πειθάνων καὶ σοφισμάτων λύσεις ἐν βιβλίῳ β', καὶ ἄλλα πολλά.

στερέωμα καλεῖ, πρὸς τῆς καθ' ἡμᾶς ζήρᾶς γῆς, καὶ πρὸ τῆς παρ' ἡμῶν ἡμέρας, καὶ νυκτὸς, ὡς ἔτερον παρὰ τὸ τοῦ ἡλίου, ἡμέραν τε (44) καὶ νύκτα, καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς τοῦ πανηγυρισμοῦ καὶ αἰτίου τῶν ἰδίων Θεοῦ πεποιθῆσθαι διδάσκων. Ἄλλὰ καὶ οἱ μετὰ Μαυρίου παῖδες Ἑβραίων ἡλίον τινα εἶναι ἀόμωτον οὐ πᾶσιν ὁρατὸν, οὐδὲ θνητοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπαγόμενον ὀρίζονται, ὡς ὁ προφήτης ἐκ προσώπου Θεοῦ λέγων· «Τοῖς δὲ φοβουμένοις με ἀνατελεῖ ἡλιος δικαιοσύνης.» Καὶ αὐτὴν δὲ δικαιοσύνην, οὐχὶ τὴν ποιῶν ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τὴν ταύτης ἰδέαν οἶδεν ἄλλος Ἑβραίων προφήτης, ὁ φησας περὶ τοῦ Θεοῦ· «Τίς ἐξήγειρεν (45) ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην; ἐκάλεισεν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ πορεύσεται· ὃ ὡσεὶ ἐνώπιον ἐθνῶν.» Καὶ Λόγον δὲ θέλον, ἀσώματος, καὶ οὐσώδη ἀρτίως ἡμῶν ὁ κοινὸς ἡμῶν λόγος (46), ἐν τοῖς πρόσθεν ἀπὸ τῆς Ἑβραίων παρίστησι Γραφῆς. Ὁδὲ περὶ λόγου καὶ τάδε παρ' αὐτοῖς εἰρηται· «Ὁς ἐγενήθη (47) ἡμῶν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἀγασμός, καὶ ἀπολύτρωσις.» Λέγεται καὶ ζωή, λέγεται καὶ σοφία, λέγεται καὶ ἀλήθεια· καὶ πάντα τὰ κατ' οὐσίαν ὄντα τε καὶ ὑπεστάσια οἱ Ἑβραίων λόγοι διδάσκουσιν· (εἰ δὲ (48) Ἑβραῖοι αἱ οἱ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἀπόστολοι τε καὶ μαθηταί, καὶ μὴν καὶ μυρίας ἄλλας ἀσώματος δυνάμεις, οὐρανοῦ τε ἐπέκεινα, καὶ πάσης τῆς ὑλικῆς καὶ ρούθου οὐσίας· ὧν τὰ εἰκόνας ἐν τοῖς αἰσθητοῖς φασὶ κατατυπώσαι.» Ἐφ' ὧν ἦθη καὶ τοῖνομα τῆς εἰκόνας παρελήφασαι τὴν γοῦν ἀνθρώπου εἰκόνα διαβρήδην νοητοῦ παραδείγματος εἶναι, καὶ πάντα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον «ἐν εἰκόνη διαπορευέσθαι» εἰρηται. Λέγει δ' οὐδὲ Μαυρίος· «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπου, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν.» Καὶ πάλιν ἄλλος Ἑβραῖος τὰ πάτρια φιλοσοφῶν, ὁ Μέντοξ, φησὶν, ἐν εἰκόνη διαπορευέται ἀνθρώπος. «Ἦθη δὲ καὶ οἱ τῶν ἱερῶν νόμων ἐπιγγέται, ἐπίκουσος, ὅπως τὴν ἐν τοῖς Μωυσέως γράμμασι διάνοικαν σαφηνίζουσι. Λέγει δ' οὐδὲ Ἑβραῖος Φίλων, τὰ πάτρια ἐρμηνεύων, αὐτοῖς ῥήμασιν.

A tyrum aliquod antegrediuntur: ita pulcherrimam illam atque perfectissimam, quæ cætera omnes sinu suo complectitur, mundi hujus exemplar esse defendit: quod ejus ad imitationem, auctoris sui molitorisque Dei providentia conditus, atque omni ex naturam genere conflatus existierit. Hactenus ex Didymo. At enimvero totum etiam hoc philosophiæ genus Moses ille sapientissimus occupavit, dum ante solem latum quem cernimus ante astra cætera, et cælum aspectabile, quod firmamentum vocat, ante nostram hanc sicciorem terram, ante diem nostrum, nostramque noctem, aliam quamdam lucem, ab solis distinctam lumine, atque abs die, nocte, cæterisque omnibus diversam, a summo totius universi moderatore ac molitore Deo factam esse docet. 546 Quin etiam secuti Mosem Hebræi, solem quemdam esse statuunt, qui corpore careat, nec ab omnibus spectari possit, imo nec sub mortales oculos omnino cadat, ut cum propheta Dei personam sustinens: «Timentibus me, inquit, oriatur Sol justitiæ.» Et vero ipsam quoque justitiam non certam hanc atque singularem, qui locus inter homines est, sed ejus ideam agnoscebat alius ille Hebræorum propheta, qui de Deo loquens: «Quis, inquit, sensitavit ab oriente justitiam? I vocavit eam ante faciem suam, et procedet quasi in conspectu gentium.» Et divinum quoque Verbum, ortu omni carere, ac nobiscum essentia ratione convenire, nostrum hoc commune verbum Hebræorum et litteris jam ante patefecit. Quo de verbo hæc insuper apud illos habentur: «Qui natus est nobis sapientia a Deo, justitia, et sanctificatio, et redemptio.» Quippe vita etiam, et sapientia, et veritas appellatur. Præterea, quæcunque proprio substantiaæ more sunt, atque subsistunt, ea quidem omnia Hebræorum monumenta docent (nam in Hebræis ipsi quoque Servatoris nostri apostoli atque discipuli numerantur), simulque vim quamdam naturarum aliarum corporis expertium infinitam;

cælumque ipsum, et quidquid in materiam immerse fluxæque substantiæ est longissime prætergressam. Quarum quidem imagines in iis quæ sensu percipiuntur expressas esse volunt, quibus propterea nomen imaginis tribuere vulgo solent. Hominem certe quidem spiritalis exemplaris imaginem conceptis verbis appellavit, et vitam hominum universam «in imagine pertransire» pronuntiant. Quippe ita Moses: «Et fecit, inquit, Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.» Hebræus item alius patrio et ipse ritu philosophans, Verumtamen, inquit, in imagine pertransit homo.» Sed audi tu

39 Malac. iv, 2. 40 Isa. xli, 2. 41 I Cor. i, 30. 42 Gen. i, 27. 43 Psal. xxxviii, 7

44 Ἰσ. κατατυπώσαι.

(44) Ἠμέραν τε. Ἀπὸ κοινοῦ subintellige παρὰ: nec enim vult, opinor, diem alium, aliamque noctem cæteraque similiter, tanquam distinctas singularium creaturarum ideas: sed illam duntaxat lucem, qua de Scriptura loquitur, quasi communem universi hujus ideam, ante alia omnia divinitus, et quasi προηγουμένως, existitisse.

(45) Τίς ἐξήγειρεν, etc. Locus hic aliter in vulgatis Septuag. concipitur, Τίς ἐξ. α. ἄ. δ. ἔ. ἄ. κατὰ πόδας αὐτοῦ, καὶ πορεύσεται· διώσει ἐναντίον ἐθνῶν; Dubium non est. quin apud Euseb. corrupta postrema sint. Nam et Hebraice legitur יצא לך ad partem ejus: et ὃ ὡσεὶ, pro dōsset, Hebr. יצא, vitiose scriptum est. Latin. Vulgat. pro justitiam,

justum reddidit: licet enim צדק, proprie justitiam sonet, recte tamen significationis potius, quam vocis rationem habendam putavit. Justum enim aliquem propheta indicabat, seu Cyrum, seu Abrahamum, seu, quod inavult Hieronymus, Christum ipsum.

(46) Κοινὸς ἡμ. λόγος. Ludii in ea voce λόγος, quia vulgaris hic communisque λόγος, id est superior hac de re tractatio, proprium illum singularemque λόγον, Verbum, inquam, divinum, humanæ nature conditione nobis similem esse confirmavit.

(47) Ἐγενήθη. In Vulgat. edit. ἐγενήθη, unico ac simplici.

(48) Εἰ δὲ. Ita manuscr. ex quo, οἱ δὲ, alterius editionis vitium, corrigas.

vero, quemadmodum sacrarum legum interpretes Mosaicæ doctrinæ sententiam aperiant. Philo sane Hebræus homo, gentis suæ litteris explicans, totidem verbis ita disserit.

CAPUT XXIV.

De Mosaicis ideis, et Philone.

« Si quis, inquit ille, planioribus verbis uti volet, is aliud nihil mundum illum mente perceptum, quam Dei mundum hunc re ipsa molientis Verbum esse dicat. 547 Nec enim aliud est urbis mente percepta, quam ipsamet architecti ratio, urbem illam quam animo informavit suo, re ipsa condere statuentis. Quæ quidem doctrina Mosis est, non mea. Enimvero, ubi hominis procreationem ipse describit, progressus aliquantum, ad imaginem Dei formatum illum fuisse, diserte constititur **. Quod si pars mundi aliqua imaginis imago est, idem profecto de universa hac specie, toto, inquam, mundo hoc aspectabili statuendum erit, qui quidem imaginis divini imitatio est, humana longe major atque perfectior. Ex quo etiam quisvis intelligat, archetypum illud primariumque sigillum, quem nos mundum mente perceptum, vocamus, exemplar archetypum ideamque idearum, hoc est ipsummet Dei Verbum esse. Explicat enim ipse quemadmodum in principio fecerit Deus cælum et terram, ubi principii nomine, non illud sane, ut nonnulli putant, quod ex tempore ducitur intelligit; nec enim ante mundum tempus erat, sed aut cum eo simul aut post eum esse cœpit. Cum enim tempus mundi motus intervallum quoddam sit, nec motus eo quod movetur prior esse queat, sed necessario vel ipso posterior, vel cum eo simul existat, tempus etiam utique vel æquale mundi, vel etiam eo recentius esse necesse est; nam antiquius facere velle, cum omni philosophia pugnare est. Quod si hoc loco principium illud non intelligit, quod ex tempore ducitur, par omnino fuerit quod in numero versatur accipere, ut illud, « in principio fecit, » idem significet, ac primum fecit cælum. Inde aliquot interjectis, Primum ergo, inquit, conditor ille Deus corporis experts cælum creavit, nec nou « terram invisibilem, » acrisque simul ideam et vacui. E quibus alterum illud tenebras appellavit, quod natura sua nigrorem aer adjunctum habeat; alterum hoc abyssum, hoc est sine fundo, quod altissimum quiddam vacuum sit, atque vastissimum. Tum aquæ similiter ac spiritus experte corporis substantiam: lucis denique septimæ, quæ corpore carens ipsa quoque, mente

** Gen. 1, 27.

* Philo, γυμνοστέρος.

(49) *Ei δὲ τις*, etc. Leguntur hæc apud Philonem. lib. *De mundi opificio*, pag. 4.

(50) *Ei μετῶν*, etc. Locum hunc emendabimus ex Philone, apud quem ita conceptus est, ὁ μετῶν ἐστὶ, τῆς ἀνθρωπίνης, μίμημα θείας εἰκόνας· ὅτλον δὲ οὐ καὶ ἡ ἀρχ., etc.

(51) *Τοῦ κόσμου*. Philo, τοῦ οὐρανοῦ.

(52) *Ἀφιλόσοπον*. Philo add. τῷ ὄντι.

(53) *Πρώτον οὖν*. Philo post has voc. ante ὁ ποῦνιν inserit, παρὰ τοῦ νοητοῦ κόσμου. Ex mundi mente percepti exemplari, vel, ad mundi m. p. exem-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Φίλωνος περί τῶν κατὰ Μωσῆος ἰδεῶν.

I *Ei δὲ τις* (49) ἐβελήσῃ γυμνότερον * χρῆσασθαι τοὺς ὀνόμασιν, οὐδὲν ἂν ἕτερον εἴποι τὸν νοητὸν κόσμον ἢ Θεοῦ Λόγον ἦθ' κοσμοποιῶντος. Οὐδὲ γὰρ ἡ νοητὴ πόλις ἕτερον τι ἐστίν, ἢ ὁ τοῦ ἀρχιτέκτονος λογισμὸς, ἦθ' τὴν νοητὴν πόλιν κτίζειν διανοουμένου. Τὸ δὲ δῶγμα τοῦτο Μωσῆος ἐστίν, οὐκ ἐμὸν. Τὴν γοῦν ἀνθρώπου γένεσιν ἀναγράφων, ἐν τοῖς ἔπειτα διαβήθησιν ὁμολογεῖ, ὡς ἄρα κατ' εἰκόνα Θεοῦ διευτυπώθη. *Ei δὲ τὸ μέρος εἰκῶν εἰκόνας*, δηλοῦντι καὶ τὸ ὄλον εἶδος, σύμπας ὄντος ὁ αἰσθητὸς κόσμος, εἰ μετῶν (50) τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ μίμημα θείας εἰκόνας δηλοῦντι· καὶ ἡ ἀρχετύπος σφραγὶς ὃν φαμεν νοητὸν εἶναι κόσμον, αὐτὸς ἂν εἴη, τὸ παραδείγμα, ἀρχετύπος ἰδέα τῶν ἰδεῶν, ὁ Θεοῦ Λόγος. Φησὶ δ' ὡς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· τὴν ἀρχὴν παραλαμβάνων, οὐχ, ὡς ὄντοσσι τινας, τὴν κατὰ χρόνον· χρόνος γὰρ οὐκ ἦν πρὸ κόσμου, ἀλλ' ἡ σὺν αὐτῷ γέγονεν, ἢ μετ' αὐτὸν· ἐπεὶ γὰρ διάστημα τῆς τοῦ κόσμου (51) κινήσεως ἐστὶν ὁ χρόνος, πρότερον δὲ τοῦ κινουμένου κινήσεως οὐκ ἂν γένοιτο, ἀλλ' ἡ ἀναγκαῖον αὐτὴν ἕστερον, ἢ ἅμα συνίστασθαι· ἀναγκαῖον δὲρα καὶ τὸν χρόνον ἢ ἰσθλῖκα κόσμου γεγενῆσθαι, ἢ νεώτερον ἐκείνου· προσβύτερον δὲ ἀποφαίνεσθαι τομῆφι ἀφιλόσοπον (52). *Ei δ' ἀρχὴ μὴ παραλαμβάνεται τῶν ἡ κατὰ χρόνον*, εἶδος ἂν εἴη μνησθεῖσθαι τὴν κατ' ἀρεθμόν, ὡς τὸ « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν » ἴσον εἶναι τῷ. Πρώτον ἐποίησεν τὸν οὐρανόν. *Ei θ' ἔζηξ' λέγει*· Πρώτον οὖν (53) ὁ ποῦνιν ἔποιεσεν οὐρανὸν ἀσώματον, καὶ ἡ γῆν ἄσρατον, καὶ ἄερος ἰδέαν καὶ κενὸν· ὦν τὸ μὴ ἐπιεφθίμισε σκότος, ἐπειθὴ μέλας ὁ ἀήρ ἤφ' φύσει· τὴν δὲ ἄβυσσον· πολυύδατον γὰρ τὸ γεινῶν (54) καὶ ἀγανέσ· εἰθ' ὄδατος ἀσώματον οὐσίαν καὶ πνεύματος· καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἐβδόμου φωτός, ὁ πάλιν ἀσώματον ἦν, καὶ νοητὸν ἡλίου παραδείγμα, καὶ πάντα (55), ὅσα φωσφόρα ἀστρα κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐμελλε συνίστασθαι. Προνομίας δὲ τὸ ἐν πνεύμα καὶ τὸ φῶς ἤξιοτο· τὸ μὴ γὰρ ὠνόμασε Θεοῦ (56), διὸτι ζωτικώτατον τὸ πνεῦμα, ζωῆς δὲ Θεοῦ αἷτος· τὸ δὲ φῶς, ὅτι ὑπερβάλλον (57) καλόν. Τσοῦτῳ γὰρ τὸ νοητὸν τοῦ ὄρατου λαμπρότερον τε καὶ αὐγοειδέτερον, ὅσπερ ἥλιος, οἶμα, σκότους, καὶ ἡμέρα νυκτός, καὶ τὰ κριτήρια (58) νοῦς ὁ τῆς ἄλης ψυχῆς ἡγεμῶν, ὀφθαλμῶν (59) σώματος. Τὸ δὲ ἄσρατον (60) καὶ νοη-

plar, non, ut al. in mundo intelligibili.

(54) *Κενόν*. Lege κενόν ex Philone.

(55) Philo, πάντων.

(56) Philo, θείου.

(57) *ὑπερβάλλον*. Philo ὑπερβαλλόντως.

(58) *Τὰ κριτήρια*. Repone τῶν αἰσθητικῶν κριτηρίων, ex Philone.

(59) Philo, καὶ ὀφθαλμοί.

(60) *Τὸ δὲ ἄσρατον*, etc. Philonem Eusebius decurtavit. Sic enim ille, τὸν δὲ ἄσρατον, καὶ νοητὸν θεῖον Λόγον, καὶ Θεοῦ Λόγον, εἰκόνα λέγει Θεοῦ· καὶ

τὸν φῶς ἐκεῖνο θεοῦ λόγου γέγονεν εἰκῶν, τοῦ διεργασμένου τὴν γένεσιν αὐτοῦ· καὶ ἔστιν ὑπερουράνιος ἀστήρ, πηγὴ τῶν αἰσθητῶν ἀστέρων, ἣν οὐκ ἂν ἀπὸ σκοποῦ καλέσειεν ἂν τις παναύγειαν, ἀφ' ἧς ἥλιος καὶ σελήνη, καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆται, καὶ ἀπλανεῖς ἀρόνται, καθ' ὅσον ἐκάστην δύναμις, τὰ πρόποντα φέγγη· τῆς ἀμυγυῆ καὶ καθαρᾶς αὐγῆς ἐκείνης ἀμαυρομένης, οὗ ἂν (61) ἀρξῆται τρέπεσθαι κατὰ τὴν ἐκ τοῦ νοητοῦ πρὸς αἰσθητὸν μεταβολήν. Εὐλακρινὲς γὰρ οὐδὲν τῶν ἐν αἰσθήσει. » Καὶ μετὰ βραχεία ἐπιλέγει· « Ἐπεὶ δὲ φῶς μὲν ἐγένετο, σκοτὸς δ' ὑπεξέστη καὶ ἀνεχώρησεν (62), ὅροι δ' ἐν τοῖς μεταφθυσιαστικαῖς ἀπάγησεν, ἑσπέρα τε καὶ πρωία κατ' ἀνεχώρησεν τοῦ χρόνου μετρον ἀπετελεῖτο εὐθείας, δὲ καὶ ἡμέραν καλῶς ποιῶν ἐκάλεσε· καὶ ἡμέραν οὐκ πρόστην, ἀλλὰ μέαν, ἢ λελεκται (63) διὰ τὴν τοῦ νοητοῦ κόσμου μόνωσιν, μοναδικῆν ἔχοντος τὴν φύσιν. Ὁ μὲν οὖν ἀσώματος κόσμος ἦδη πέρασ εἶχεν, ἰδρυθεὶς ἐν τῷ θεῷ λόγῳ· ὁ δ' αἰσθητὸς πρὸς παράδειγμα τούτου ἐτελετογενεῖτο. Καὶ πρῶτον αὐτοῦ τῶν μερῶν, δὲ καὶ πάντων ἀριστον, ἡποίησε τὸν οὐρανὸν ὁ δημιουργὸς, ὃν ἐτύμας σπερέωμα προσηγόρευσεν, ἅτε σωματικῶν ὄντα. Τὸ γὰρ σῶμα φύσει σπερὸν, δὲ τί κερ καὶ τριχῆ διασπῶν. Σπερὸν δὲ καὶ σῶματος ἔννοια τίς ἐτέρα πλὴν τὸ πάντη διασπῶν; Ἐκώστος οὖν, ἀντιθετὸς τῷ νοητῷ καὶ ἀσωμάτῳ τὸν αἰσθητὸν καὶ σωματικῶν, τούτων σπερὸν ἐκάλεσε. » Ταῦτα ὁ Φίλων. Συνάδει δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Κλήμης, ἐν τῷ ἔκτῳ (64) *Στωματικῇ* λέγων ὕδα.

mundi solitudinem. Jamque suam incorporeus ille mundus perfectionem sortitus erat, divino in Verbo situs, cum ejus ad exemplar aspectabilis iste absolveretur. Cujus partem omnium uti optimam, ita et principem cœlum, artificem elaboravit, quod vere idem ac proprie firmamentum, utpote corpore præditum appellavit. Corpus quippe natura sua firmum est, idemque trifariam dividi potest. Nam firmi quidem et corporis, quænam alia notio est, quam ejus rei, quam omni ex parte dividere possis? Jure tactus spirituali et corporis experti, aspectabile hoc et corporeum opponeas, firmum appellavit. » Atque hætenus Philo, cui affinia plane ac gemina Clemens *Stromate* sexto hunc in modum persequitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Κλήμεντος περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Κόσμον τε αὖθις τὸν μὲν νοητὸν οἶδεν ἢ βάρβαρος φιλοσοφία, τὸν δὲ αἰσθητὸν· τὸν μὲν ἀρχέτυπον, τὸν δὲ εἰκόνα τοῦ καλοῦ (65) παραδείγματος. Καὶ τὸν μὲν ἀνατίθεισι μονάδι, ὡς ἂν νοητὸν, τὸν δὲ αἰσθητὸν ἐξάδι. Γάμος γὰρ παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις, ὡς ἂν γόνιμος ἀριθμὸς, ἢ ἐξὰς καλεῖται. Καὶ ἐν μὲν τῇ μονάδι συνίστησιν οὐρανὸν ἀρόρατον, καὶ γῆν ἄγλαν, καὶ φῶς νοητὸν. » Ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἢ δὲ γῆ ἦν ἀρόρατος. » Ἐπ' ἐπιφέρει· « Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Γενέσθω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. » Ἐν δὲ τῇ κοσμογενεῖα (66) τῇ αἰσθητῇ, σπερὸν οὐρανὸν δημιουργεῖ· τὸ δὲ σπερὸν αἰσθητὸν, γῆν τε ὄρατην καὶ φῶς βλέπομενον. » Ἀρ' οὐ δοκεῖ σοι ἐνεστῆθεν ὁ Πλάτων ζῶων ἰδέας ἐν τῷ νοητῷ ἀπολειπεῖν κόσμου, καὶ τὰ εἶδη τὰ αἰσθητὰ, κατὰ τὰ γένη (67)

Gen. 1.

ταύτης εἰκόνα, τὸν [lege τὸ] νοητὸν φῶς ἐκεῖνο, δὲ θεοῦ λόγου γέγονεν εἰκῶν, τοῦ διεργ. etc.

(61) Philo, ὅταν.

(62) Philo, ὑπεχώρησεν.

(63) Philo, λέγεται.

(64) Τῷ ἔκτῳ. Legend. τῷ πέμπτῳ. Ibi enim

morum siderum, quæ producenda deinde forent, exemplar erat. Jam Spiritus atque lucis eximium aliquid ac præcipuum esse voluit: nam illum, Dei Spiritum nominavit, quod Spiritus vitam, ejus auctor Deus est, maxime fovet; hanc vero, lucem, quod excellenti pulchritudine conspicua sit. Tanto enim utique lux illa quæ mente percipitur, aspectabili hæc illustrior ac splendidior est, quanto vel tenebræ solis, vel nox diei, vel sentiendi vis ac facultas, mentis 548 animi totius principis, vel denique corpus oculorum splendore superatur. Porro lux illa, mente sola, non visu percepta, Verbi divini, ortus sui interpretis imaginem expressit, astrum cœlo superius, fonsque siderum aspectabilium, quam luminis universitatem rite ac significanter appelles, unde sol, luna, stellæque cæteræ tam fixæ, quam errantes, pro suis quæque viribus convenientem splendorem hauriunt, dum sensum hebescit purus ille simplexque fulgor, ubi cœperit hæc spiritalis in aspectabile conversione mutari. Sincerm quippe nihil est quod in sensu cadit. » Itemque post pauca. « Ubi autem, inquit, lux existisset, tenebræque submotæ loco cessissent, terminis etiam medio intervallo fixis atque constitutis, vespera nimirum atque diluculo, prout necessaria temporis mensura postulabat, id perfectum continuo est, quod ipse diem jure nuncupavit; et diem non primum, sed unicum, idque propter spiritalis illius, qui adjunctam a natura unitatem habet

CAPUT XXV.

De *isdem*, ex *Clemente*.

« Præterea mundum, inquit, mente alterum, alterum sensu perceptum barbara agnovit philosophia, et illum quidem archetypum, huic vero præclari exemplaris imaginem. Illum item, quod sola mente capiatur, unitati; hunc, qui in sensum cadit, senario attribuit. Senario enim Pythagorei, quod secundus, is numerus sit, conjugium vocarunt. Et quidem in unitate, cœlum illud quod videri non potest terramque 549 sanctam, et lucem mente perceptam constituit. » In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum et terram; terra autem erat invisibilis. » Tum addit, « et dixit Deus, Fiat lux, et facta est lux ». At in ea mundi, quæ sub sensum cadit, procreatione, solidum cœlum molitur; quod autem solidum est, idem quoque mensuræ movet: terram item

pag. 432, edit. Græco-Lat. locus hic habetur.

(65) Τῷ καλοῦ. Rectius, quam ut apud Clementem. καλουμένου.

(66) Cl., κοσμογενεῖα.

(67) Κατὰ τὰ γένη. Vera lectio, non κατὰ τὰ γένη, ut est apud Clementem.

ac lucem aspe. Labilem. Num tibi hoc Plato secutus A
videtur, dum animantium ideis, eo in mundo quem
sola mens capit, relictis, formas illas quæ in sen-
suum cadunt, pro spiritalium generum varietate mo-
litor? Enimvero jure sane Moses corpus hoc, quod
terrestre tabernaculum a Platone dicitur, e terra
fictum; at ratione præditum animum, desuper in
faciem a Deo inspiratum fuisse commemorat. Tum
enim principem illam animi facultatem constitutam
esse dicunt, nec aliud quidquam animi primum in
parentem subeuntis ingressum, quam ejusdem per
sensus accessionem esse voluit. Atque hæc esse
factus homo dicatur. Imago quippe Dei est, divinum
illud regiumque Verbum, homo patendi expertus:
aut imaginis imago, humana mens est. Verum sequentia porro audiamus.

CAPUT XXVI.

De adversariis naturis, Hebræorum Platonisque do-
ctrina.

Quin etiam Hebræorum doctrinam secutus Plato,
non expertes modo corporis benignasque naturas,
sed alias etiam hostiles infestasque povit, Legum
decimo hæc in modum scribens: « Nunquid animum
illum, qui et omnia moderatur, et in omnibus quæ
passim moventur, habitat, cœlum etiam ipsum re-
gere necessario fatendum erit? Erit sane. Unum
autem, an plures esse statuemus? Plures equidem
vestro ipse loco respondeam. Nos vero ne duobus
saltem pauciores esse dicamus, beneficium ac beni-
gnum alterum, alterum contraria vi et facultate
præditum. » Inde longius aliquando progressus:
« Cum enim jam inter nos convenerit, cœlum per-
multis quidem partim bonis plenum esse, partim
contrariis, quibuscum tamen genus aliud nullum
miscetur: immortalis profecto pugna sit ista ne-
cesse est, et cautionem postulat omnino singula-
rem. At vero uti nobis dii simul ac dæmones opitu-
lantur, ita nos quædam vicissim deorum sumus dæ-
monumque possessio. » Unde ista porro in mentem
Platoni venerint, equidem statuere non possum;

550 vere tamen hoc pronuntiare possum, sexcentis
antequam Plato nasceretur annis, Hebræos homi-
nes id etiam doctrinæ genus esse professos. Sane
quidem sacris eorum litteris ita scriptum habetur,
« Cum die quadam venissent angeli Dei, ut assiste-
rent coram Deo, adfuit etiam inter eos diabolus,
cum circumvisset terram, et perambulasset eam. »
Quo loco, diaboli nomine infesta illa natura, Dei
vero angelorum, beneficæ alix designantur. Quas
quidem meliores naturas, spiritus etiam divinos.
Deique administratos appellat, dum aiunt, « Qui fa-
cis angelos tuos spiritus, et ministros tuos flammam

« Job. II, 1. « Psal. CIII, 4.

« forte ἐπιλοδοῶν.

(68) Ψυχὴν διοικουσαν. Plato, Leg. x, pag. 669
Ficinii.

(69) ΠΙ., ἐν ἀπασι τοῖς πάντη.

(70) Ἐπειδὴ γὰρ. Ibid. Plato, pag. 673.

(71) Πλείωνον δὲ τῶν μὴ. Ficinus vertit, et qui-
dem pluciorum: quem sensum vulgata lectio ferre
non potest, nisi dicamus, post quæ, subaudiendum
esse ἐναντίων, ut animum sit, ἐναντία πλείονα εἶναι
τῶν μὴ ἐναντίων, hoc est, κακὰ πλείονα τῶν ἀγα-

θημουργεῖν τὰ νοητά; Εἰκότως ἄρα ἐκ γῆς μὲν τὸ
σῶμα διαπλάττεσθαι λέγει Μωσῆς, ὁ γῆϊνόν φησιν ὁ
Πλάτων ἀκήρως, ψυχὴν δὲ τὴν λογικὴν ἄνευ ἐμ-
πνευσθήναι ὑπὸ θεοῦ εἰς πρόσσωπον. Ἐναντία γὰρ
τὸ ἡγεμονικὸν ἰδρῦσθαι λέγουσι, τὴν δὲ τῶν αἰσθη-
τηρίων ἐπιλοδοῖον ἢ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ πρωτοπλά-
στου εἰσόδου ἐρμηνεύοντες· δὲ καὶ κατ' εἰκόνα καὶ
καθ' ὁμοίωσιν τὸν ἀνθρώπον γεγονέναι. Εἰκόνη μὲν
γὰρ θεοῦ Λόγος ὁ θεὸς καὶ βασιλικὸς, ἀνθρώπος
ἀπαθὴς· εἰκόνη δὲ εἰκόνης ἀνθρώπινος νοῦς. Ἀκού-
σωμεν δὲ καὶ τῶν ῥηθησομένων.

causam, quamobrem ad imaginem et similitudinem
factus homo dicatur. Imago quippe Dei est, divinum
illud regiumque Verbum, homo patendi expertus:
aut imaginis imago, humana mens est. Verum sequentia porro audiamus.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Ἐβραίων καὶ Πλάτωνος, περὶ τῶν ἐναντίων
δυνάμεων.

Ἐπι πρὸς τοῦτοισι ὁ Πλάτων τοὺς Ἐβραίων ἐπ-
ακολουθήσας λόγους, οὐ μόνον ἀσωμάτους καὶ ἀγαθὰς
δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντίας φησὶν εἶναι, ὡς ἐπὶ τῆ
γράφων ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων· « Ψυχὴν διοικου-
σαν (68) καὶ διοικουσαν τοὺς πάντη κινουμένους (69)
πῶς οὐ καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνάγκη διοικεῖν φάται; Τί
μὴν; μίαν, ἢ πλείους; Πλείους, ἐγὼ ὑπὲρ σφῶν ἀπο-
κρινούμαι. Ἄσπιν μὲν πῶν ἑαυτὸν μὴδὲν τιθώμεν,
τῆς τε εὐεργετίας καὶ τῆς πάναντία δυναμένης ἐξερ-
γάζεσθαι. » Εἰθ' ὑποβάς φησιν· « Ἐπειδὴ γὰρ (70)
συνεχωρήσαμεν ἡμῖν αὐτοὺς εἶναι μὲν τὸν οὐρανὸν
πολλῶν μετῶν ἀγαθῶν, εἶναι δὲ καὶ τῶν ἐναντίων,
πλείονον δὲ τῶν μὴ (71) μάχη δὲ, φαμέν· ἀθάνατός
ἐστ' ἢ τοιαύτη, καὶ φυλακῆς θαυμαστῆς δεομένη.
Σύμμαχοι δὲ ἡμῖν θεοὶ τε καὶ δαίμονες, ἡμεῖς δ' αὐ-
κτῆματα θεῶν καὶ δαιμόνων. » Πόθεν δὲ καὶ ταῦτα τῷ
Πλάτῳ, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἔχοιμι φράζειν· ὁ δ' ἔχω
φάσαι ἀληθές, μωροῖς πρόσθεν ἢ Πλάτῳ χρόνως
γενέσθαι, καὶ τοῦδ' Ἐβραίων ἀνωμολογήσθαι τὸ
δόγμα. Αἰεὶ δ' οὐν ἢ παρ' αὐτοῖς Ἰσραήλ· « Καὶ ἦν
ὡς ἡμέρα αὕτη, καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ πα-
ραστήναι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Καὶ ὁ διάβολος ἦλθεν ἐν
μέσῳ αὐτῶν, περιελθὼν τὴν γῆν καὶ ἐμπεριπατήσας
αὐτήν· ὁ διάβολος μὲν τὴν ἐναντίον δύναμιν, ἀγγέλους
δὲ θεοῦ τὰς ἀγαθὰς προσεπιποῦσα. Ταύτας δὲ τὰς ἀγα-
θὰς δυνάμεις καὶ πνεύματα θεῶν, καὶ λειτουργοὺς
θεοῦ προσαγορεύει ἐν οἷς φησιν· « Ὁ ποιῶν τοὺς
ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐ-
τοῦ πυρὸς φλόγα. » Ἀλλὰ καὶ τὴν διαμάχην τῶν
ἐναντίων ὡς παρίστησιν ὁ φησας· « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν
ἢ πάλη πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐξου-
σίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ
αἰῶνος (72) τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς ποτη-

θῶν. Sed hæc mera videtur ἀκυρολογία. Cogitabam
τινῶν pro τῶν, rescribi posse; ut vellet Plato, in
cælo duo tantum esse rerum genera, bonarum et
malorum, non aliud quiddam ex utroque quasi
temperatum, quod pugnam illam vel tollere possit,
vel lenire.

(72) Τοῦ αἰῶνος. Hæc vox in Vulgat. etiam
Græcis legitur, quam Latina interpretatio non
agnoscit.

ρίας ἐν τοῖς ἀπουρανίοις. » Ἀντικρὺς δ' ἔοικεν ὁ A
Πλάτων τὸ Μωσέως λόγιον μεταφράζειν, τὸ φῆσεν
'Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς δισπείρει υἱὸς
'Αδάμ, ἐστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων
θεοῦ (73), » δι' ὧν κτήματα θεῶν καὶ δαιμόνων τὸ
πᾶν γένος ἀνθρώπων εἶναι ὠρίσται.

lum plane interpretatus videtur Plato, quod sic habet : « Quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum Angelorum Dei », cum universum hominum genus, deorum ac dæmonum possessionem esse pronuntiavit

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Περὶ ψυχῆς ἀθανασίας, Ἑβραίων καὶ Πλάτωνος.

Καὶ ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς ἀθανασίας οὐδὲν Μωσέως ὁ
Πλάτων εἰσήκουε τῆ δόξης. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτος ἀθάνατον B
ὄσταν εἶναι τὴν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχὴν ὠρίσται, εἰκόνα φη-
σὶ ἀπάρχειν αὐτὴν θεοῦ, μᾶλλον δὲ κατ' εἰκόνα θεοῦ
γενεήσεται. « Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς Ἐποίησεν
ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. Καὶ ἐποίη-
σεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν
αὐτόν. » Καὶ ἔζηξεν τὸν σύνθετον τῆ λόγῳ διακρίων, εἰς
τε τὸ φανερῶμενον σῶμα καὶ εἰς τὸν κατὰ ψυχὴν νοού-
μενον, ἐπιλέγει. « Καὶ ἔλαθεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς
τῆς, καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἀνεψύ-
σθηεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ
ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. » Ἀλλὰ
καὶ ἀρχικὸν φησὶν αὐτόν καὶ βασιλικὸν γενέσθαι τῶν
ἐπὶ γῆς πάντων. Λέγει δ' οὖν. « Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν
ἐξ ὕδου τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρα-
νοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν πάσης τῆς γῆς. Καὶ ἐποίησεν ὁ
θεὸς τὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐ-
τόν. » Πῶς δ' ἂν ἄλλως εἰκὼν ἐπινοῦτο θεοῦ καὶ
ὁμοίωμα ἢ κατὰ τὰς ἐν τῷ θεῷ δυνάμεις, καὶ τὴν τῆς
ἀρετῆς ὁμοιότητα; Μωσὲι δὲ καὶ ἐν τοῖς οὐσπερ
μιμαθητευμένους ὁ Πλάτων, τοιαῦτα ἐν τῷ Ἀλκι-
βιάδῃ (74) φησὶν. « Ἐρχομεν οὖν εἰπεῖν ὅτι τῆς ψυ-
χῆς ἔστι θεϊότερον ἢ τοῦτο, περὶ δὲ τὸ εἶδέναι τε καὶ
φρονεῖν ἔστιν; Ὅκ ἔχομεν. Τῷ θεῷ ἄρα τοῦτο εἰ-
κὼν αὐτῆς καὶ τις εἰς τοῦτο βλέπων, καὶ πᾶν τὸ
θεῖον γνοῦς, θεὸν τε καὶ φρόνησιν, οὕτω καὶ ἑαυτὸν
ἂν γνοῖη μάλιστα. Φαίνεται (75) γὰρ οὖν, ὅθ' ὡσπερ
κἀποκτῆρα ἔστι σαφέστατα αὐτὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἐν-
όπτρου, καὶ καθαρώτερα, καὶ λαμπρότερα οὕτω καὶ
ὁ θεὸς τοῦ ἐν τῇ ἡμετέρῃ ψυχῇ βελτίστου καθαρώ-
τερόν τε καὶ λαμπρότερον τυγχάνει εἶναι. Ἐοικὲ γὰρ,
ὡ Σόκρατες. Εἰς τὸν θεόν ἄρα βλέποντες, ἐκείνῳ
καλλίστῳ ἐνόπτῳ χρώμαθ' ἂν, καὶ τῶν ἀνθρώπων
εἰς τὴν ψυχῆς ἀρετὴν καὶ οὕτως ἂν μάλιστα ὀφῶμεν
καὶ γινώσκουμεν ἡμᾶς αὐτούς. Ναί. » Ταῦτα μὲν ἐν

⁷³ Ephes. vi, 12. ⁷⁴ Deut. xxxii, 8. ⁷⁵ Gen. i.

^a ms., σαφέστερα.

(73) Ἀγγέλων θεοῦ. Ita Septuaginta : cum cæteri omnes interpretes habeant υἱὸν Ἰσραήλ, filium Israel : ut Hebr.

(74) Ἐν τῷ Ἀλκιβιάδῃ. Priorem intelligit. Consulte lib. x De reprob., pag. 516, ubi de ead. immortalitate disserit.

(75) Φαίνεται. Hic, apud Platonem maxima distinctio est. Illud enim φαίνεται Alcibiadi respon. deum tributur. Iude Socrates alia perrogat, ab Eusebianis diversissima. Nostris tamen hærendum censeo, quæ cum proximis et superioribus optime

agnis. » Quin etiam hostilium naturarum pugnam expressit, qui dixit, « Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores teuebrarum hujus sæculi, contra spiritualia nequitie in coelestibus ». » Enimvero illud etiam Mosis oraculum plane interpretatus videtur Plato, quod sic habet : « Quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum Angelorum Dei », cum universum hominum genus, deorum ac dæmonum possessionem esse pronuntiavit

CAPUT XXVII.

De animæ immortalitate, ex Hebraeorum Platonisque doctrina.

Jam vero de immortalitate animæ gemina quoque Mosis fuit Platonisque sententia. Et ille quidem immortalem esse in homine animi substantiam, prior tum statuit, cum eam Dei imaginem, vel potius divinam ad imaginem factam esse docuit. « Dixit enim Deus, inquit, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Et fecit Deus hominem : ad imaginem Dei fecit illum ». Deinde compositum, in corpus hoc aspectabile, et eum qui animo tenus intelligitur oratione distinguens, addit : « Et accepit Deus pulverem ex terra, et formavit Deus hominem, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, et factus est homo in animam viventem ».

551 Eundem præterea omnium quæ in terra sunt principem ac regem creatum fuisse tradit, dum ait, « Et præstitit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis universæ terræ. Et fecit Deus hominem : ad imaginem Dei fecit illum ». Quomodo autem aliter Dei imago ac similitudo intelligatur, quam ex divinarum facultatum imitatioe, virtutisque similitudine? Quo etiam in genere Plato, perinde ut si Mosis discipulus fuisset, hæc in Alcibiade philosophatur : « Potestne a nobis divinitus aliquid in animo statui, quam id, in quo intelligentia sapientiaque versatur? Non potest. Illa igitur animi facultas, divina similis utique fuerit : ac proinde qui in eam intuebatur, ac simul quiddam divini est, Deum, inquam, et sapientiam intelligit ; is demum se ipsum una perfectissimeque cognoscet. Enimvero liquet, opinor, illud ; quemadmodum specula quædam sunt, quæ oculi nostri pupillam perspicuitate, nitore ac splendore superent : ita Deum illo ipso, quod nostro in animo perfectissimum est, puriorem et illustriorem esse. Et merito id quidem, o Socrates. Cum igitur in Deum ipsum intuebimur tum pulcherrimo sane rerum etiam humanarum speculo,

⁷⁶ ibid. ⁷⁷ ibid.

convenient. Præcessit enim apud Platonem : Ἐνεσθῆκατος οὖν, ὅτι τοῦ ἐμβλέποντος εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τὸ πρόσωπον, ἐμφαίνεται ἐν τῇ τοῦ καταντικρῷ βίβῃ, ὡσπερ κατόπτρου ὁ δὲ καὶ κορυφὴν καλούμεν, εἰδωλὸν ἐν τοῦ ἐμβλέποντος. (Quo loco vitiose κορυφὴν pro κόρη, editum arbitror.) Et paulo post : Ὁφθαλμὸς ἄρα, εἰ μέλει ἰδεῖν ἑαυτὸν, εἰς ὀφθαλμὸν αὐτοῦ βλέπεται, καὶ τοῦ ὅματος εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον, ἐν ᾧ τυγχάνει ὀφθαλμοῦ ἀρετῆ ἐγγιγνομένη, etc., in quibus comparationis hujus ἀπόδοσις.

ad vim animi perspicendam utemur, atque ita nos ipsos pervidere maxime ac nosse poterimus. Ita prorsus. » Hæc in Alcibiade. At in dialogo De anima locum huic uberius fusiusque tractans, sic loquitur : « Placetne, inquit Socrates, duo rerum genera ctatuamus, spectabile unum, alterum non aspectabile, eodem semper modo se habere; aspectabile autem illud, nunquam? Et hoc quoque placet, inquit. Age jam, inquit ille, an aliquid in nobis præter corpus animique reperias? Nihil vero, inquit. Utri ergo generi corpus nostrum simile magis cognatumque dixerimus? Nemini vero, inquit, dubium, quin aspectabili. Quid animus autem? Num aspectabile quid est, an potius non aspectabile? Non hominibus certe quidem, o Socrates. Atqui nos sane cum aspectabile aut non aspectabile dicebamus, humanæ naturæ respectu utrumque dicebamus : Tu vero aliamne aliquam cogitabas? Equidem humanam quoque solam. Utrum igitur de animo dicebamus, videri eum posse, an contra? Non posse, inquit. Esse igitur aliquid non aspectabile? Esse. Animus ergo rei non aspectabili similior est, quam corpus; hoc vero aspectabili similior est, quam corpus; hoc vero aspectabili similior est, quam corpus; hoc vero aspectabili similior est, quam corpus. 552 Num id præterea dicebamus, animum quoties ad aliquid investigandum corporis operam interponit, sive hoc visu fiat, sive auditu, sive alio quocunque sensu (quod enim sensu percipitur, corporis opera utique percipitur), toties ejusdem corporis vi, ad ea, quæ nunquam eodem se modo habent pertrahi, errare simul, perturbari, et quadam vertigine sic quasi ebrium circumferri, quod rerum istarum tractationem attigerit? Omnino. At ubi per sese aliquid ipse contemplatur, tum illic sane proficiscitur, ubi sese ad naturæ purissimæ, quæ sempiterna, immortalis, et rationis semper ejusdem est, societatem adjungit : adeoque tanquam ipsi cognatus, cum ea versatur assidue, quandiu quidem et apud sese eat, et ipsi licet : itaque ab omni errore liberatur, et circa quosdam illud rerum eodem se modo semper habet, quod in earum sese commercium dederit. Qui quidem animi sensus prudentia nuncupatur. Recte prorsus ac vere loqueris, o Socrates. Tu ergo cum superioribus, tum iis præterea, quæ a nobis etiamnum disputantur, adductus, utri tandem ex illo duplici genere similiorem animum, magisque cognatum arbitraris? Nemo enim opinor, o Socrates, tardissimus licet atque pinguissimus, non hac tua argumentatione convictus agnoscat, in omnibus omnino, naturæ illi similiorem esse animum quæ eodem se modo semper habeat, quam ei quæ secus. Corpus vero quid? Alteri videlicet. Jam mihi quoque istud attende : dum simul animus corpusque versantur, huic servitotem et obsequium in-

A τῷ Ἀλκιβιάδῃ. Ἐν δὲ τῷ περὶ ψυχῆς πλάτύτερον ἐρμηνεύει τὰ κατὰ τούτους τόπους ὁ αὐτός, λέγων οὕτως. « Θῶμεν οὖν (76) βούλει, ἔφη, δύο εἶδη τῶν ὄντων, τὸ μὲν ὄρατον, τὸ δὲ ἀειδές; ὠόμεν, ἔφη. Καὶ τὸ μὲν ἀειδές ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχον, τὸ δὲ ὄρατον μῆδέποτε κατὰ ταῦτα; Καὶ ταῦτα, ἔφη, ὠόμεν. Θέρε δὲ, ἦ δ' ὄς, ἀεὶ δὴ τε (77) ἡμῶν αὐτῶν τὸ μὲν σῶμά (78) ἐστὶ, τὸ δὲ ψυχῆ; Οὐδὲν ἄλλο, ἔφη. Ποτέρῳ οὖν ὁμοιώτερον τῷ εἶδει φαίμεν ἂν εἶναι καὶ συγγενέστερον τὸ σῶμα; Παντὶ, ἔφη, τοῦτό γε δήλον, ὅτι τῷ ὄρατῳ. Τί δὲ ἡ ψυχῆ; ὄρατον, ἦ ἀειδές; Οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων γε, ὡς Σώκρατες, ἔφη. « Ἀλλὰ μὴν ἡμεῖς γε τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ μὴ τῆ τῶν ἀνθρώπων φύσει ἐλέγομεν, ἢ ἄλλη τινὶ οἴει; Τῆ τῶν ἀνθρώπων. Τί οὖν περὶ ψυχῆς ἐλέγομεν ὄρατον, ἢ ἀόρατον εἶναι; Οὐχ ὄρατον. Ἀειδές ἄρα; Ναί. Ὁμοιωτέρον ἄρα ψυχῆ σῶματός ἐστι τῷ ἀειδί, τὸ δὲ τῷ ὄρατῳ; Πᾶσα ἀνάγκη, ὡς Σώκρατες. Οὐκ οὖν καὶ τὸδε ἐλέγομεν, ὅτι ἡ ψυχῆ, ὅταν μὲν τῷ σῶματι προσχωρῆται εἰς τὸ σκοπεῖν τι, ἢ διὰ τοῦ ὄραν, ἢ διὰ τοῦ ἀκούειν, ἢ δὲ ἄλλης τινὸς αἰσθησεως; (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ διὰ τοῦ σῶματος, τὸ δὲ αἰσθησεως σκοπεῖν τι) τότε μὲν ἔλκεται ὑπὸ τοῦ σῶματος εἰς τὰ μῆδέποτε κατὰ ταῦτα ἔχοντα; καὶ αὐτῆ πλανᾶται, καὶ παρτάττειται, καὶ διγγιάδ, ὡσηρ μεβουλοσα, ἄτε τοιοῦτων ἐφαπτομένη; Πάνυ γε. Ὅταν δὲ γε αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν σκοπῆ, ἐκείσε οὐχεται, εἰς τὸ καθαρόν τε καὶ ἀεὶ ἐν καὶ ἀθάνατον, καὶ ὡσαύτως ἔχον, καὶ ὡς ζυγυμένη οὐσα αὐτοῦ, ἀεὶ μετ' ἑαυτοῦ τε γίνεται, ὅταν περ αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν γένηται, καὶ ἐπὶ αὐτῆ καὶ πέπαιται τε τοῦ πλάνου, καὶ περὶ ἐκείνα ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχει, ἄτε τοιοῦτων ἐφαπτομένη. Καὶ τοῦτο αὐτέης τὸ πάθημα φρήνης κέκληται. Παντάπασιν, ἔφη, καλῶς, καὶ ἀληθῆ λέγεις, ὡς Σώκρατες. Ποτέρῳ οὖν αὖ σοι δοκεῖ τῷ εἶδει καὶ ἐκ τῶν πρόσθεν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν ὠν λεγομένων, ἢ ψυχῆ ὁμοιώτερον εἶναι καὶ συγγενέστερον; Πᾶς ἂν, ἔμοιγε δοκεῖ, ἦ δ' ὄς, συγγωρησαι, ὡς Σώκρατες, ἐκ ταύτης τῆς μεθόδου καὶ ὁ δομαθέστατος, ὅτι ὄλη καὶ παντὶ ὁμοιώτερον ἐστὶν ἡ ψυχῆ τῷ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντι μέλλον, ἢ τῷ μὴ. Τί δὲ τὸ σῶμα; Τῷ ἐτέρῳ. Ὅρα δὴ καὶ τῆδε· Ὅτι ἐπειδὴν ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ψυχῆ καὶ σῶμα, τῷ μὲν δουλεύειν καὶ ἀρχεσθαι ἡ φύσις προστάττει, τῆ δὲ ἀρχειν καὶ δεσποτεῖν· καὶ κατὰ ταῦτα αὖ, πότιρον σοι ἔμοιον δοκεῖ τῷ θεῷ εἶναι, καὶ πότερον τῷ θνητῷ; Ἢ οὐ δοκεῖ σοι τὸ μὲν θεῶν ἀρχειν τε καὶ ἡγεμονεύειν πεφυκέναι, τὸ δὲ θνητῶν ἀρχεσθαι τε καὶ δουλεύειν; Ἐμοιγε. Ποτέρῳ οὖν ἡ ψυχῆ δοκεῖ; Ἀληθῆ, ὡς Σώκρατες, ὅτι ἡ μὲν ψυχῆ τῷ θεῷ, τὸ δὲ σῶμα τῷ θνητῷ. Σκόπει δὲ, ἔφη, ὡς Κέθης, εἰ ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων τῶδε ἡμῖν ζυμβαίνει· τῷ μὲν θεῷ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ νοστῷ, καὶ μονοεῖδι, καὶ ἀδαιλύτῳ, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντι ἑαυτὸ, ὁμοιωτέρον εἶναι ψυχῆν· τῷ δὲ ἀνθρώπῳ, καὶ θνητῷ, καὶ ἀνοστῷ, καὶ πολυεῖδι, καὶ διαλύτῳ, καὶ μῆδέποτε κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντι ἑαυτὸ, ὁμοιωτέρον

* Forte τούτων τὴν πόπον.

(76) Θῶμεν οὖν. Sequentia leges in Phadone, pag. 383 Ficini, Serrani autem 79.

(77) Ἄλλο δὴ τε. Plato particul. ἐξ non agnoscit.

(78) Τὸ μὲν σῶμα. Plato ἦ τὸ μὲν σῶμα.

αὖ εἶναι τὸ σῶμα. Ἐγομῆν τι παρὰ ταῦτα ἄλλο λέγειν, ὡς φίλε Κέβης, ὡς οὐχ οὕτως ἔχει; Οὐκ ἔγομην. Τί οὖν; τοῦτον οὕτως ἔχοντων, ἄρ' οὐ σῶματι μὲν ταχὺ διαλύσθαι προσήκει, ψυχῇ δὲ αὐτοπαράπαν ἀδιαιλύτω εἶναι, ἢ ἔγγυς τι τοῦτου; Πῶς γὰρ οὐ; — Συνομοίς σὺν, ἔφη, ὅτι ἐπειδὴν ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος, τὸ μὲν ὄρατον αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐν ὄρατῷ κείμενον, ὃ δὴ νεκρὸν καλούμεν, ὡς προσήκει διαλυέσθαι, καὶ διαπνεύσθαι, καὶ διαπνεύσθαι, οὐκ εὐθὺς τοῦτον οὐδὲν πέποιθεν, ἀλλ' ἐπεικῶς συγχὸν ἐπιμένει χρόνον· εἴ μὲν τις καὶ χαρίεντως ἔχων τὸ σῶμα τελευτήσῃ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ, καὶ πάνυ μάλα. Συμπεσὼν γὰρ τὸ σῶμα καὶ ταριχευθὲν, ὡς περ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ταριχευθέντες, ὀλίγου ὕπνου μὲν ἀμύχανον ὄσον χρόνον. Ἐνια δὲ μέρη τοῦ σώματος, καὶ ἐὰν σαπῇ, ὅσα τὰ καὶ νεῦρα, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὅμως, ὡς ἔπος εἰπαίην, ἀθάνατά ἐστιν, ἢ οὐ; — Ναί. Ἡ δὲ ψυχὴ ἄρα, (τὸ αἰεὶδὸς, τὸ εἰς τοιοῦτον τόπον ἕτερον οἰχόμενον, γενναῖον, καὶ καθαρὸν, καὶ αἰετῆ, εἰς ἕδου, ὡς ἀληθῶς, παρὰ τὸν ἄγανθον καὶ φρόνημον θεῶν, ὅ, ἐὰν ὁ θεὸς ἐθέλῃ, αὐτίκα καὶ τῇ ἐμῇ ψυχῇ ἰστέην) αὐτὴ δὲ δὴ ἤμῃν ἢ τοιαύτη, καὶ οὕτω πεφυκυῖα, ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος, εὐθὺς διαπεφύσεται, καὶ ἀπώλειαν, ὡς φασιν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι; Πολλοὶ καὶ καὶ δεῖ, ὡ φίλε Κέβης τε καὶ Σαμίτα. Ἄλλὰ πολλῶν μελλόντων ὄψεσθαι· Ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττεται τοῦ σώματος, μηδὲν συναφελουσα, ἅτε οὐδὲν κοινοῦσασα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἐκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτὸ, καὶ συνθηρομένη αὐτῇ εἰς ἑαυτήν, ἅτε μελετώσα (79) αὐτοῦ (τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσα, καὶ τῷ ὄντι τεθνᾶναι μελετώσα βέλῳς ἢ οὐ τοῦτ' ἂν εἴη μελέτη θανάτου; — Παντάσῃ γε·) οὐκ οὖν οὕτω μὲν ἔχουσα, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ αἰεὶδὸς ἀπέργεται, τὸ τίθόν τε, καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνημον· οἱ ἀφικομένη ὑπάρχει αὐτῇ εὐβαίμονι εἶναι, πλάνης, καὶ ἀνοίας, καὶ φόβου, καὶ ἀγρίων ἐρώτων, καὶ τῶν ἄλλων κακῶν τῶν ἀνθρωπείων ἀπηλλαγμένη. Ὅσπερ δὲ λέγεταί κατὰ τῶν μεμνημένων, ὡς ἀληθῶς τὸν λοιπὸν χρόνον μετὰ θεῶν διάγουσα· οὕτω φῶμεν, ὡς Κέβης, ἢ ἄλλως; — Οὕτως νῆ Δία, ἔφη ὁ Κέβης. Ἄν δὲ γε, οἶμα, μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττεται, ἅτε σῶματι ἀεὶ ξυνοῦσα, καὶ τοῦτο θεραπεύουσα, καὶ ἐρώσα, καὶ γοητευομένη ὑπ' αὐτοῦ, ὅπῃ τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἠδονῶν, ὥστε μὲν ἄλλο δὲ πᾶν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἢ τὸ σωματιοειδὲς, οὐ ἂν τις ἴσῃται, καὶ ἴσῃται, καὶ πῖσι, καὶ φάγοι, καὶ πρὸς τὸ ἀρροδίσια χρῆσαιτο· τὸ δὲ τοῖς ὅμοιοι σκοτώδες, καὶ αἰεὶδὲς, νοητὸν δὲ καὶ φιλοσοφίᾳ αἰρετὸν, τοῦτο δὲ εἰθιμομένη μῖσιν τε, καὶ τρέμει, καὶ φεύγειν· οὕτω δὲ ἔχουσα οἷσι ψυχῇν αὐτῇ καθ' αὐτὴν εἰληκρινῆ ἀπαλλάξεσθαι; Οὐδ' ὀπωσιτοῦν, ἔφη. Ἐ ταῦτα ὁ Πλάτων. Ἐβαπλοῖ δὲ τὴν διάνοιαν ὁ Προφῆρας, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς Βοηθὸν Ἰσραὴλ γνήστῃς τοῦτον γράφων τὸν τρόπον.

ac ipsa facile moriendi rationem secum ipse versaret, quid enim? an hæc tibi mortis meditatio non videtur? Ita plane): animus, inquam, hoc statu si discedat, ad illud continuo sese recipiet, quod affine sibi est, spectarique non potest, divinum quiddam utique, immortale simul ac sapiens, quocum pervenerit, tum demum felix esse incipit, ab errore, iusticia, terroribus, insanis amoribus, ac re-

perium illi atque dominatum, ab ipsamet natura mandatum esse. Quibus e duobus utrum porro divina, utrum mortali naturæ affine arbitraris? Num tibi ut imperare ac moderari, divinum, ita obsequi ac servire, mortale tibi quiddam videtur? Videtur sane. Utrius ergo similis animus est? Enimvero divinæ animus, corpus mortali simile esse liquet, o Socrates. Vide igitur, inquit, o Cebes, num id ex superioribus omnibus consequatur: divinæ, immortalis, spiritalis, simplici, indissolubili, unoque semper et eodem se modo habenti naturæ, simillimum esse animum: corpus contra, humanæ, mortali, mentis experti, multiplici, solutioni obnoxie, nec rationem semper eandem vultumque retinenti, simillimum. Causæ dicimus aliquid, charissimè Cebes, quominus vera ista videantur? Nihil plaue. Hæc ergo cum ita sint, nunquid proprium id corporis est, uti brevi solvatur, animi contra, vel ut nunquam penitus dissolvi possit, vel aliud quiddam hujus conditionis affine? 553 Quippe. Jam intelligis ipse necum, inquit, ubi homo interierit, corpus hoc ejus aspectabile, quod in re similiter aspectabili jacet, quæ a nobis cadaver appellatur, cujus id proprium est, ut solvatur, diffuset, evanescat, ejusmodi tamen continuo subire nihil; sed potius satis multo tempore consistere: adeoque si quis formoso et eleganti corpore decesserit, illam ipsam dignitatem ac speciem admodum retinere. Et vero posteaquam exsiccatum fuerit conditumque corpus, ut qui apud Ægyptios condiri solent, mirum quandiu totum fere integrumque maneat. Quin et partes corporis alique, tametsi jam extabuerit, ossa videlicet, nervi, ac cæteræ jam genus omnes, immortales, pene dixerim, supersunt ipsæ tamen, nonne? Sic est. At vero, animus ille noster (qui videri non potest, qui in alteram quamdam similemque sedem commigrans, eamque nobilem simul et castam, atque ab omni conspectu sejunctam apud inferos, ad bonum aliquem haud dubie sapientemque Deum proficiscitur; quo quidem, si Deo placuerit, animo isti meo abundum januam erit); ille, inquam, noster animus, talis cum sit ab natura satus, simul atque liberatus corpore fuerit, evanescet illico, ac funditus, ut vulgus hominum loquitur, interibit? Permultum id quidem adest, mi Cebes, tuque o Simmia. Imo longe profecto verius quod sequitur. Si purus ex corpore decesserit, nihilque secum ex eo trabens, quod nullum unquam hac in vita cum eo prudens volensque commercium habuerit, sed potius illud fugiens, in se ipsum collectus persistenter, quod in eo meditationis genere totus semper esset (quod dum agebat, hoc sane agebat unum, uti recte philosopharetur, ac re ipsa facile moriendi rationem secum ipse versaret, quid enim? an hæc tibi mortis meditatio non videtur? Ita plane): animus, inquam, hoc statu si discedat, ad illud continuo sese recipiet, quod affine sibi est, spectarique non potest, divinum quiddam utique, immortale simul ac sapiens, quocum pervenerit, tum demum felix esse incipit, ab errore, iusticia, terroribus, insanis amoribus, ac re-

liqua malorum humanorum contagione liberatus. Atque, ut de initiatis dici vulgo solet, in deorum societate deinceps totus vere ac perpetuus est. Utrum tibi hoc, mi Cebes, genus orationis probatur, an aliud placet? Mihi vero admodum probatur, inquit Cebes, ita me Jupiter amet. 554 At vero, idem, opinor, si contaminatus ex corpore inquinatusque migrabit, quod assiduus cum eo fuerit, quod ipsum coluerit atque amaverit, ejusque simul cupiditatum voluptatumque veneficiis usque adeo fasciatus captusque fuerit, nihil ut aliud rerum putaret, quam quod esset corporeum, quod tactu visus perciperetur, quod poculentum aut esculentum esset, aut in rebus veneris locum haberet: quidquid autem sic oculis obscurum esset, ut ab iis non videretur quidem, sed mente tamen ac philosophiæ vi caperetur, id totum odisse, formidare ac fugere soleret: an tu eum, qui comparatus ita sit, purum ac sincerum, atque ab omni per sese labe sejunctum ex corpore discessurum arbitraris? Nullo modo, inquit ille. » Hactenus Plato. Cujus sententiam uberius exponens tractansque Porphyrius, in eorum primo, quos ad Boethium scribit, ita de animo loquitur.

CAPUT XXVIII.

De eadem, ex Porphyrio.

« Ad immortalitatem animi defendendam, inquit, promptum id firmumque argumentum Platoni visum, quod ex rei similis ratione duceretur. Nam si naturæ divinæ, quæ et immortalis est, nec videri, aut dissipari, solvique potest, sed in ipsa integritate sitam habet et consistentem essentiam, affinis est animus; quidni ejus quoque generis ille sit, quod suum illud exemplar imitetur? Cum enim, ubi summa duo quædam inter sese opponi constat, cuiusmodi sunt ratione præditum, et rationis experts, de tertio aliquo dubitatur, utrius in classe numeroque ponendum sit: tum is quoque probari solet demonstrandi modus, quo utri e duobus simile sit ostenditur. Sic enim, tametsi prima hominis ætas rationis et consilii laboret inopia, multique præterea ad ipsam usque senectutem in plurimis imprudentia ac temeritate labantur: quod tamen hominum genus cum ea natura, cuius integra sinceraque ratio est, multarum similitudinum societate conjunctum sit, idem jam inde ab initio rationis compos habitum est. Cum itaque divinus ille deorum cœtus, nihil unquam, ut constat, detrimenti capere possit: terrestre contra genus corruptioni obnoxium esse nemo non videat: in illa profecto dubitatione, qua nonnulli hærent, utrum ad genus animum adjungere debeant, jure Plato investigandam ex similitudine veritatem putavit. 555 Et quoniam ipse cum ea natura quæ dissolvi potest, quæ mente simul ac vita caret, quæque tactu propterea cæteris sensibus usurpari solita, nascitur pariter et exstinguitur, affinitatis nihil habet: cum ea vero plurimum, quæ divina et immortalis est, quæ non visu, sed mente percipitur, quæ vitæ particeps est cognataque veritati, ac cæteris instructa dotibus, quas in animo philosophus agnoscit: adduci potuit nunquam, ut alias Dei similitudines in eo reperiri concederet, essentiæ conjunctionem et affinitatem negaret, cuius unius causa in cæterorum ornamentorum communionem voca-

(80) *Kal αὐτοῦ*. Quid si kal αὐτοῦ, vel kal λυτοῦ, quæ voces paulo post adhibentur.

(81) *Πεπαιρωῶν*. Alias *πεπαιρῶν*, *circumcidere*, aut omnino tollere est: hic ut videtur, *περλαβεῖν* seu *καταλαβεῖν*.

(82) *Ὅν πεποίηκε*. Dubitari non potest, quin de-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Porphyriou περί του αὐτοῦ.

« Αὐτίκα λόγον ἰσχυρὸν εἶναι δοκούντα τῷ Πλάτῳνι εἰς παράστασιν τῆς ψυχῆς ἀθανασίας, τὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου. Εἰ γὰρ ὁμοία τῷ θεῷ, καὶ ἀθάνατῳ, καὶ αἰεδεῖ, καὶ ἀσεκδῶστῳ, καὶ ἀδιάλυτῳ, καὶ οὐσωμένῳ, καὶ ανυσσῶτῳ ἐν ἀφθαρσίᾳ: πῶς οὐ τοῦ γένους ἔσῃ τῆ τοῦ ἀνατῶ τοῦ παράδειγματος; Ὅταν γὰρ δύο τῶν ἀκρων ἐναργῶς ἐναντίων, ὡς λογικῶ τε καὶ ἀλόγου, ἄλλο τι ἀμφοισθητῆται, ποίας ἐστὶ μερίδος, εἰς ἣν καὶ οὗτος τρόπος ἀποδείξεως, διὰ τοῦ δεῖξαι τίνι τῶν ἀντικειμένων ὁμοιον. Οὐτῶ γὰρ, καίπερ ἐν ἀλλοτῆ κατὰ πρῶτῃν ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπινου γένους κατεσχημένον, πολλῶν τε ἀγχι γήρας ἐν τοῦ τῆς ἀλογίας ἀμαρτίμασι πλεονάζοντων, ὁμοιος διὰ τὸ τῷ καθαρῶς λογικῷ πάλῃς ὁμοιότητος φέρειν, λογικὸν εἶναι τὸ γένος τοῦτο ἐξαργῆς ἐπιτεύθει. Ὅντος οὖν θεῖου συστήματος, καὶ ἀσχηρῶν, καὶ ἀλυμάντου προφανῶς, τοῦ τῶν θεῶν ὄντος ἐκ πάλιν ἐναργῶς τοῦ γένουσι καὶ αὐτοῦ (80), καὶ ἐνδιαφορᾷ κειμένου, ἀμφοισθητομένης δὲ παρά τισι τῆς ψυχῆς, τίνι προκειμένων μέρις προσκεχώρηκεν ἐκ τῆς ὁμοιότητος ὥσθη ὁ Πλάτων δεῖν ἀνιχνεύειν τὴν ἀληθειαν. Καὶ ἐπειδὴ τῷ μὲν θνητῷ τε καὶ λυτῷ, καὶ ἀνοφῆ, καὶ ζωῆς ἀμετόχῳ καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆτι τε καὶ ἀσθητῷ, καὶ γινόμενῳ, καὶ ἀπολλυμένῳ οὐδαμῶς ἴσως: τῷ δὲ θεῷ, καὶ ἀθάνατῳ, καὶ αἰεδεῖ, καὶ νοερῷ, ζῶντι τε καὶ ἀληθείας συγγενεῖ, καὶ ὅσα ἐκεῖνος περὶ αὐτῆς ἀναλογίζεται: ἔδοκει μὴ τὰς μὲν ἄλλας ὁμοιότητας τοῦ θεοῦ ἐνεῖναι συγγυρεῖν, τὸ δὲ τῆς οὐσίας ἐμφερῆς ἀπ' αὐτῆς ἐθέλειν ἀθετεῖν, δι' ὃ καὶ τούτων αὐτῇ τυχεῖν συμβέβηκεν. Ὅπερ γὰρ τὰ ἐνεργείας τῷ θεῷ ἀνόμοια εὐθὺς καὶ τῇ συντάξει τῆς οὐσίας ἐξήλακτο, οὕτως ἀκόμωτον εἶναι τὰ τῶν αὐτῶν πῶς ἐνεργεῖν μετοχα φθάνειν τὴν ὁμοιότητα τῆς οὐσίας κειτημένα. Διὰ γὰρ τὴν ποικίαν οὐσίαν, ποικίς εἶναι καὶ τὰς ἐνεργείας, ὡς ἀπ' αὐτῆς βρούσας, καὶ αὐτῆς οὐσας βλαστήματα. Τοῦτου τολῆν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν περαιοῦν (81) ὁ Βοηθῆς, ἐπάκουσον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ὅν πεποίηκε (82), γράφων οὕτως: « Εἰ μὲν ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχή, καὶ παντὸς ὀλέθρου κρείττων τις φύσις, πολλοὺς ἀναμείναντα χρῆ καὶ περιηγησά-

sideretur aliquid. Forte subaudientium ὡς αὐτῶν ἀποδέχεται, vel ὡς διεξέρχεται, aut al. simile. Nisi malis quo alt. manuscript. representat, *περαιοῦν* ὁ βοηθῆς, ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου γέγραφεν οὕτως, *ἴσως imperativum ἐπάκουσον agnoscit.*

μενιν λόγους ἀποφρασθαι. Τὸ μέντοι τῶν περὶ ἡμᾶς Α
 ἑμώδετον μὴδὲν γενέσθαι θεῶν φύχης, οὐ πολλῆς ἀν
 τὴς θεῆς πραγματείας πιστεύουσιν οὐ μόνον διὰ
 τὸ συνεχῆς καὶ ἀπαιστον τῆς κινήσεως, ἦν ἐν ἡμῖν
 ἐνδιδῶσιν, ἀλλὰ τοῦ καθ' ἑαυτὴν νοῦ. Εἰς ὅπερ ἀπ-
 ὠδῶν καὶ ὁ Κροτωνιάτης φυσικός (83), εἶπεν ἀθάνατον
 αὐτὴν οὔσαν, καὶ πᾶσαν ἡρεμίαν φύσει φεγγεῖν,
 ὡς περ τὰ θεῖα τῶν σωμάτων. Ἀλλὰ καὶ καθάπαξ τὴν
 ἰδέαν τῆς φύχης, καὶ μάλιστα τὸν ἄρροντα ἐν ἡμῖν
 νοῦν, ὀηλικά βουλευμάτα καὶ ὁρμὰς πολλαῖς ὅπως
 ὁπωκινεῖ, τῷ κατανοήσαντι πολλὴ τις ἀν πρὸς τὸν
 θεὸν ὁμοιότης ὑπαφανεῖ. » Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει· « Εἰ
 γὰρ ὡς ὁμοιάτων τῷ θεῷ πάντων χρημάτων ἡ
 φύχῃ δέκνουν, τίς ἐστὶ χρεία τῶν ἄλλων δέσθαι; λό-
 γων εἰς ἀπέδειξιν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς, προοιμαζό-
 μενον, καὶ μὴ καὶ τούτων ὡς ἐνα μετὰ τῶν πολλῶν
 καταρβιμῶντα, ἱκανὸν ἔντα ἐντρέφει τοὺς εὐγνώμο-
 ναίς, ὡς οὐκ ἀν τῶν ἐμπερῶν τῷ θεῷ μετέχεν ἐνερ-
 γειῶν, μὴ τοὶ θεοὶ γε οὔσα καὶ αὐτῇ; Εἰ γὰρ καίπερ
 ἐν τῷ θνητῷ καὶ λυτῷ, καὶ ἀνοήτῳ, καὶ καθ' ἑαυτὸ
 κερῶν, καὶ ἀεὶ ἀπολλυμένῳ, καὶ διαβρέοντι εἰς τὴν
 τῆς ἀπειρίας μεταβολὴν, κατορωρυγμένη, αὐτὸ τε
 ποιεῖ καὶ συνχεῖ, καὶ τὴν ἑαυτῆς θέλαν ἀναδείκνυσιν
 ὁσίαν, καίπερ ἐπιπροσθουμένη καὶ ἐμπεδίζομένη
 ὑπὸ τοῦ προκειμένου αὐτῇ πανωλέθρου πλάσματος·
 πῶς εἰ τῷ λόγῳ χειροσθεῖ, ὡς περ χρυσίου περιπε-
 πλασμένου πηλοῦ, οὐκ αὐτὸθεν ἀν τὸ ἑαυτῆς εἶδος
 ἐκφύκειν, ὡς ἐμπερὲς δὴ μόνον τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ
 διὰ τὸ μέτοχον αὐτοῦ εἶναι, καὶ τὰς ἐν ταῖς ἐνερ-
 γείαις ὁμοιότητας διασῶζον, καὶ ἐν τῷ θνητῷ αὐτῆς
 (ὡς περ ἐστὶν ὅταν ἐν τῷ θνητῷ καθεργῆθῃ), διὰ τοῦτο
 μὴ διαλυόμενον, ἐστὶ φύσεως ἦν τῆς ἀμοιρου φθορᾶς; »
 Καὶ ὑποκαταβῆς φησιν· « Εἰκότως δὲ καὶ θεοὶ φαίνε-
 ται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἀμέριστον ὁμοιώσεως· καὶ θνη-
 τῇ ἀφ' ὧν προσπελάζει τῇ θνητῇ φύσει, καὶ κατεῖται,
 καὶ ἀνεῖται, καὶ θνητοειδῆς ἐστὶ, καὶ τοὺς ἀθανάτους
 ἐμπερῆς. Ἀνθρωπος γὰρ καὶ ὁ γαστριῶν ἑαυτὸν,
 καὶ κεκορθεῖται σπουδαίων, ὡς τὰ κτήνη· ἄνθρωπος
 δὲ καὶ ὁ σῶζειν ἐν πελάγει δὲ ἐπιστήμης ἐν κινδύ-
 νῳ οἶδός τε ὡν τὴν ναῦν, καὶ ὁ σῶζειν ἐν νόσοις,
 καὶ ὁ γε τὴν μὲν ἀλίθειαν εὐρίσκων, μεθοδεύσας δὲ
 καὶ πρὸς γνώσεως καταλήψεις, πυρριν τε εὐρέσεις
 καὶ ὥροσκοπιῶν τηρήσεις, καὶ μεμήσεις τῶν τοῦ
 δημιουργοῦ ποιημάτων μηχανισμῶν. Ἀνθρωπος
 γὰρ ἐπένοησεν ἐπὶ γῆς συνόδους τῶν ἐπὶ μετὰ τῶν
 κινήσεων δημιουργήσας, διὰ μηχανημάτων τὰ ἐν οὐ-
 ρανῷ μιμούμενος. Καὶ εἰ γὰρ οὐκ ἐπένοησεν, ἀπο-
 θεϊκῶν τὸν θεῶν καὶ θεῶν παριστοιμῶν ἐν ἑαυτῷ
 νοῦν; Ἀφ' ὧν ἀλυμπίου τε καὶ θεῶν, καὶ οὐδαμῶς
 θνητοῦ τολμήματα διαφαίνων, τοὺς πολλοὺς διὰ φι-
 λανθῶν τῆς αὐτῶν εἰς τὰ κάτω ῥοπῆς ἰδέειν αὐτὸν
 οὐχ ὁσὺς τε βντας, ἐκ τῶν ἐξωθεν φαينوμένων ὁμοίως
 εὐρέτης θνητοειδῆ δοξάζειν αὐτὸν ἀναπέπικεν ἐνδὲς
 ἔντος καὶ τούτου τρόπου τῆς ἐκ κακίας παραμυθίας,
 τὸ, τῇ ἀντανοῶσει τῆς ἑαυτῶν ἀδελιότητος διὰ τὰ ἐξω-
 θεν φαίνόμενα προσαναπαυόμενος, πελθὲν ἑαυτοῦ,
 ὅτι ὡς τὰ ἐξω, καὶ τὰ εἶσα ὁμοιοὶ πάντες ἀνθρωποί. »

tus esset. Ut enim quæ Deo agendi vi rituque dissi-
 milia sunt, eadem continuo ab propria illius essen-
 tiæ ratione discedunt : ita plane consequens esse,
 ut quæ res eandem propemodum, quam ipse, agendi
 vim ac rationem habent, jam eæ prius essentia cum
 eo similitudinem acceperint. Talis enim essentia
 gratia, tales etiam esse agendi vires, quippe quæ ab
 ea manent, et quædam ejus quæsi germina sint.
 Cujus argumenti vim cum optime Boethius cape-
 ret, audi sis quemadmodum ipso statim suæ dispu-
 tationis exordio persequatur : « Utrum inquit,
 immortalis sit animus, omnique interitu superior,
 qui rem per sese demonstrare vellet, multis eum
 sane ac longissimis disputationum flexionibus uti
 oporteret. At vero, ut ex rebus nostris, Deo simili
 nihil esse quam animus, quisvis sibi persua-
 deat, non spissam admodum et actuosam conten-
 tionem desideret : non modo quod ipse continuam
 in nobis perennemque motum efficiat, sed etiam ob
 ejus qua præditus est mentis excellentiam. Quod
 quidem physicus etiam ille Crotoniates dum vide-
 ret, animum illico nostrum, immortalis quod esset,
 quietam omnem, divinorum more corporum, suapte
 natura desigere pronuntiavit. Et vero, qui semet
 animi hujus ideam noverit, ac præsertim quanta
 mens illa nostri moderatrix agitet versetque consi-
 lia, aut cujusmodi sæpissime in nobis impetus ef-
 ficiat, idem profecto similitudinem ejus cum Deo
 maximam deprehendet. » Tum aliquot interjectis,
 « Nam si animum, inquit, naturæ divinæ omnium
 longe simillimum esse cõstiterit, quorsum alias
 deinceps, quasi præfandi causa, ejus immortalitatis
 probandas rationes exquiras, ac non istam potius
 unam inter plerasque censeas, ejusmodi cum sit, cui
 non cedere modestiores et æquiores salvo suo pondore
 non possint, quod nimirum Deo similes agendi vires
 accepisset nunquam, nisi esset ipse divinus? 556
 Nam si mortali corpori, fluxo et sine mente, imo
 etiam vero ex sese cadaveri, quod exstinguitur as-
 sidue, atque in interitus mutationem dilabitur, in-
 fossus ille dum est, non illud modo fingit atque
 censervat, sed naturæ quoque suæ divinitatem
 ostendit, tametsi extitialis hujus, quod obvium semper
 habeat, fragmenti moles lucem ejus vique debilitet
 : quomodo tandem, ubi semel rationem illam
 suam, velut antrum, ab circumfusi luti contagione
 secretam ac sejunctam habuerit, suam per sese for-
 mam speciemque patefacit, quæ non affinis tan-
 tum Deo sit, verum etiam propter hanc cum eo
 communionem, et agendi rationem ei persimilem
 adhuc retineat, et vero, qua sui parte mortalis est,
 ut sane est, dum mortali corpore inclusus constri-
 ctusque manet, eo tantum non dissolvatur, quod
 ejus naturæ sit, quæ nullam corruptionem interitumque
 patitur? » Deinde progressus ulterior, « Idem,
 inquit, præterea, uti ex sua cum eo qui parte omni
 caret, similitudine, divinus merito videri potest :
 lam, ut constat, aperuit, et pro animorum immor-
 talitate studiosè acriterque pugnavit.

(83) Κροτωνιάτης φυσικός. Pythagoras, credo.
 Nam Crotona potissimum Italice philosophiæ scho-

ita, quatenus mortalem ad naturam accedit, mortalis existimari. Descendit idem ac vicissim ascendit, mortalibus simul et immortalibus similis. Etenim homo est, qui farcire ventrem, qui iumentum more abdomen saturare contendat : homo item est, qui medio in mari, arte atque industria naufragii periculis navim eripere, qui alios liberare moribus, qui et verum perspicere, et ejusdem cognoscendi rationem aliis viamque munire, qui et ignarium reperire, et horologium signare, ipsaque adeo summi artificis opera æmulari possit. Quippe homo enim septem illorum siderum concursus et conversiones arte representavit, machinis quibusdam res cœlestes imitatus. Ecquid vero non excogitavit, quo mentem illam et divinam, et Deo persimilem ostenderet? Quibus ille rebus cum cœlestem plane, divinumque, nec ullatenus mortalem impetum atque industriam exereret, vult tamen, quod uti nimium suam illam in res inferiores inclinationem amat, ita minus eum intueri possit, rebus illis quæ omnium in aspectum cadunt, facile persuasit, ut illum in eadem ipse secum mortalium classe reponeret, præsertim cum inde quoque, hoc tanquam aliquod improbitatis suæ solatium habeat, ut dum in illa quam sibi ex rerum exteriorum specie flagit, suæ cum aliis miseris communione acquiescit, cunctos homines tam intrinsecus quam extrinsecus alios aliis similes arbitretur. » Hæc Porphyrius. 557 Quorum omnium doctorem ac magistrum Mosem fuisse constat, qui verbis ante laudatis cum primam illam hominum molitionem exposuit, ea cum Deo similitudine immortalitatis animi fidem fecit. Sed quoniam ejusmodi est in constituendis incorporeæ, sensuumque fugientis naturæ rationibus, Morem inter Platonemque consensio : reliquas deinceps Platonice philosophiæ partes videamus, eundemque Hebræorum in omnibus amantem ac studiosum finisse ostendamus, nisi sicubi dum plus humano sensui, quam ferebat sacrarum litterarum veritas indulgeret, longius exerravit. Id sane liquet, ubicunque verum feliciter attigit, Moyses eum vestigiis instituisse, eundem, quoties a Moysi ac prophetarum mente, discessit, toties disserendo ac ratiocinando titubasse. Atque in suo a nobis loco demonstrabitur. Interea, quando cum illis in spiritalium naturarum tractatione coherenter loquentem audivimus; sequitur, ut ad earum quæ sensibus usurpantur physiologiam transeuntes, quam ipsi quoque cum Hebræis hoc in genere conveniat, paucis indicemus.

CAPUT XXIX.

Quod mundus ortum habuerit.

« Universum hoc a Deo conditum, aliquem ortum habuisse Moyses docuit, dum ait ipso statim operis sui vestibulo, « In principio fecit Deus cœlum et terram; » itemque partes ordine singulas executus addit : « Hic liber generationis cœli et terræ, quando existit ille dies, quo fecit Deus cœlum et terram. » Audi jam, quam non ab ea sententia Plato deflectat, hunc in modum scribens ipse quoque : « Quidquid sit, id omne vi alicujus principii fieri : prorsus enim evenire non posse, ut quod ortum habet, ortus sui auctorem non habeat. » Quibus ita subdit : « Omne igitur cœlum, sive mundus, sive quovis alio vocabulo gaudet, hoc a nobis nuncupatus sit. De quo id primum consideremus, quod principio est in omni questione considerandum : semperne fuerit, nullo generatus ortu; an ortus sit ab aliquo temporis principatu : quandoquidem cernitur, 558 et tangitur, et est undique corporatus.

(84) Πάν τὸ γινόμενον. Platonem consule in *Timæo*, pag. 526 Ficini.

A Τούτων ἀπάντων διδάκκαλος πέφηνε γεγονώς ὁ Μωϋσῆς, δε, διεξιών τῆν πρώτην ἀνθρωποποιαν κατὰ τὰς προτεθείσας λέξεις, διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐξομοιώσεως, τοὺς περὶ ψυχῆς ἀθανάσιος λόγους ἐπιστάσαστο. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ περὶ τῆς ἀσμάτου καὶ ἀφανοῦς οὐσίας σύμφωνα καὶ ὁμῶδες Μωϋσεὶ καὶ Πλάτωνι συνέστη, ὦρα καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας ἐπιθεωρήσαι, δεῖξαι τε τὸν ἄνδρα Ἑβραίοις κατὰ πάντα φίλον· ἐκτός εἰ μὴ πῶς παρατραπέλαι, ἀνθρωπινώτερον ἢ κατὰ τὸν ἀληθῆ φάναι τε προήχθη λόγον. Αὐτίκα τῶν εἰρημένων ὅσα μὲν ἐπιτυχῶς λέλεκται τῷ ἀνδρὶ, συντρέχει ἂν τοῖς Μωϋσεὶ δεδογμένοις· ὅσα δὲ μὴ ἀρέσκοντα Μωϋσεὶ καὶ τοῖς προήχταις ὑπέλαβεν, οὐκ ἂν ἔχοι συνεστῶτα τὸν λόγον. Τοῦτο δ' ἡμῖν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι παραστήσεται. Τέως δ' ἐπεὶ πεφύραται ἐν τῇ περὶ τῶν νοητῶν ἐπιποτεῖς συνῶδα καὶ σύμφωνα τὰ ἐπιβεβημένα, ὦρα, ἐπιθροῦσιν αὖθις ἐπὶ τῆν τῶν ἀσθητῶν φυσιολογίαν, ἐν βραχείᾳ τῆν πρὸς τὰ Ἑβραίων ἐπιθραμῆν τοῦ ἀνδρός συμφωνίαν.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περὶ τοῦ γενητῶν εἶναι τὸν κόσμον.

« Μωϋσῆος γενητῶν ἀποφηνημένου τόδε τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενον· λέγει δ' οὖν ἀρχόμενος τῆς αὐτοῦ γραφῆς, « Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν μετὰ τὰ κατὰ μέρος ἐπάγει· « Αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο ἡ ἡμέρα, ἣ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· » ἀκούε τοῦ Πλάτωνος ὡς οὐκ ἐκπίπτει τῆς διανοίας, ὡδὲ πη καὶ αὐτὸς γράφων· « Πάν τὸ γινόμενον (84) ὑπ' αἰτίου τινὸς ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι· πάντα γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γίνεσθαι ἔχειν. » Καὶ ἐπιλέγει· « Ὁ δὲ πᾶς οὐρανὸς καὶ κόσμος (85), ἢ καὶ ἄλλο ἢ τε ποτὲ ὀνομαζόμενος μέλισσα ἂν δέχοιτο, τοῦδ' ἡμῖν ὀνομασθῆναι. Σκεπτόν οὖν περὶ αὐτοῦ πρώτον, ἔπειρ ὑπόκειται περὶ τοῦ παντός ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν· πότερον ἦν δεῖν, γενέσεως ἀρχῆν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρχαίματος· ὁρατός γὰρ ἀπὸς τὸ ἔστι καὶ σῆμα ἔχων. Πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, αἰσθητὰ· τὰ δ' αἰσθητὰ ὄψη

(85) Καὶ κόσμος. Rectius Plato et manuscr., ἡ κόσμος.

περιληπτά (86) καὶ γενητὰ ἐβάνη. Τῷ δ' αὖ γενομένῳ φαμέν ὅτι αἰτίου τινὸς ἀνάγκη εἶναι γενέσθαι. Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν (87) τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρέην τε ἔργον, καὶ εὐρίωνα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. » Καὶ αὖθις ἐξῆς φησιν « Οὕτως οὖν ἢ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν τόνδε τὸν κόσμον ζῶον ἐμφύχον, ἔνουν γενέσθαι τῇ ἀληθείᾳ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἐπι τῶν κατ' οὐρανὸν φωστῆρων.

Πᾶν Μωυσαίως καὶ τούτους εἶναι γενητούς διδάξιντος δι' ὧν ἔφησε. « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐστῶσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἑνιαυτούς. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ Πλάτων· « Ἐξ οὖν λόγου (88) Θεοῦ καὶ διανοίας, φησὶ, τοιαύτης πρὸς χρόνον γένεσιν, ἵνα γενηθῇ χρόνος, ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ πάντα ἄλλα ἀστρα ἐπίκλην ἔχοντα πλάγητες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν χρόνου (89) γίγτον. Σώματα δὲ αὐτῶν ποιήσας ὁ Θεός, ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. » Ἐπιτρέπει δὲ, εἰ μὴ τὸ, « Ἐξ οὖν λόγου καὶ διανοίας Θεοῦ, εἰρημένον τῷ Πλάτωνι. ὁμοίον ἂν εἴη τῷ παρ' Ἑβραίοις φάσκοντι· « Τῷ λόγῳ Κυρίου οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ἄλλὰ καὶ Μωυσαίως εἰπόντος, « Καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι· ὁμοίᾳ κέχρηται καὶ ὁ Πλάτων φωνῇ τῇ, « Ἐθηκεν, εἰπὼν, « σώματα δὲ αὐτῶν ποιήσας ὁ Θεός ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Ὅτι πάντα κατὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ.

Τῆς Ἑβραίων Γραφῆς ἐφ' ἑκάστην δημιουργημάτων ἐπινοήσεις, « Καὶ εἶδεν ὁ Θεός ὅτι καλόν· » καὶ ἐπὶ τῇ πάντων συγκεφαλαιώσας φασκούσης· « Καὶ εἶδεν ὁ Θεός τὰ πάντα, καὶ ἰδοὺ κατὰ λίαν. » Ἄκουε τοῦ Πλάτωνος λέγοντος· « Εἰ μὴ ἦ καλὸς ἔστιν ἔδε ὁ κόσμος, ὅ τε δημιουργὸς ἀγαθός, δῆλον ὡς πρὸς τὸ ἀδύνατον εἶλεται· » καὶ πάλιν· « Ὁ μὲν γὰρ κάλλιστος τῶν γεγονότων, ὁ δ' ἀριστος τῶν αἰτίων. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ'.

Περὶ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου.

« Καὶ περὶ τούτου πάσης Ἑβραίων Γραφῆς διδασκούσης, τοτὲ μὲν δι' ὧν φησι, « Καὶ ἐλογίσθηται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον· » τοτὲ δὲ δι' ὧν ἐπιλέγει, « Καὶ ἔσται ὁ οὐρανὸς καινός, καὶ ἡ γῆ καινὴ. ἃ ἐγὼ ποιῶ μέγα ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος· καὶ πάλιν ἄλλοτε δι' ὧν φησι, « Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου

(86) *Περιληπτά.* Plato inter hanc vocem et sequent. inserit μετὰ αἰσθήσεως γυγνόμυνα.

(87) *Δημιουργόν.* Plato, Πατέρα.

(88) *Ἐξ οὖν λόγου.* Idem Plato, *ibid.*, pag. 529

A Omnia autem talia sensum movent, sensusque moventia quæ sunt, eadem in opinione considunt : quæ ortum habere gignique diximus ; nihil autem gigni posse sine causis. Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis invenire difficile est, et cum jam inveneris, indicare in vulgus nefas. » Et deinceps : « Quom ob causam non est cunctandum profleri, si modo investigari aliquid conjectura potest, hunc mundum animal esse, idque intelligens, et divina Providentia constitutum. »

CAPUT XXX.

De cæli luminibus.

Moses præterea suum cæli luminibus ortum assignavit his verbis : « Et dixit Deus : Fiant luminaria in firmamento cæli, ut luceant super terram, et sint in signa et tempora, et dies, et annus. Fecit Deus duo luminaria magna, et stellas. Et posuit eas in firmamento cæli. » Quam in sententiam Plato, « ratione igitur, inquit, et mente divina, ad originem temporis curriculum inventum est solis et lunæ, et aliorum quinque astrorum errantium cognomento, ad temporis numeros distinguendum et conservandos. Corpora autem eorum singulorum cum effecisset Deus, ea ad conversiones collocavit. » Hic tu mihi videsis, num quod Plato dixit, λόγου καὶ διανοίας Θεοῦ (verbo ac mente divina), ei persimile sit, quod ait Moses. λόγῳ « Verbo Domini cæli firmati sunt, » et πνεύματι « Spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » Quinetiam cum Moyses dixerit, καὶ ἔθετο, « et posuit ea in firmamento cæli : » Plato similis quoque voce usus, hoc est, ἔθηκεν, corpore, inquit, singulorum cum effecisset Deus, ea ad conversiones collocavit. »

CAPUT XXXI.

Omnia Dei opera bona esse.

Cum etiam, ut quodque perfectum erat divinum opus, hanc sacræ litteræ 559 clausulam identidem adjecerint, « Et vidit Deus quod bonum esset » itemque ut simul omnia comprehenderent, « Et vidit Deus omnia, et ecce valde bona erant : » Platonem audi sic loquentem, « Atque si bonus est hic mundus, si bonus ejusdem Artifex, profecto speciem æternitatis imitari inavult. » Atque iterum, « Nam uti mundus omnium quæ condita sunt optimus est, ita Deus artifex omnium optimus. »

CAPUT XXXII.

De alteratione ac mutatione mundi.

Mundi mutationem Scriptura senætorum universa testatur, ut cum ait : « Et complicabitur sicut liber cælum (Isa. xxxiv, 4) ; itemque : « Et erit cælum novum, et terra nova, quæ ego faciam manere in conspectu meo, dicit Dominus (Isa. lxxv, 17). » Et rursum alibi : « Præterit enim figura mundi

Ficini.

(89) *Φυλακὴν χρόνου.* Plato et manuscr. Euseb. inserunt ἀριθμῶν.

hujus (I Cor. vii, 31). » Quam doctrinam audi quem-
admodum Plato commendat in *Timæo* : « Quæ ex con-
junctione, inquit, cœlum ita aptum est, ut sub
aspectum et tactum cadat. Itaque et ob eam causam,
et ab iis rebus numero quatuor mundi est corpus
effectum, ea constructum proportionem, qua dixi :
ex quo ipse sese concordi quadam amicitia et chari-
tate complectitur ; atque ita apte coheret, ut dis-
solvæ nullo modo queat, nisi ab eodem, a quo
est colligatus. » Tum pluribus interjectis, « Tempus,
inquit, una cum cœlo factum est, ut quæ simul
ortæ sunt, ea simul etiam dissolvantur, si quo modo
unquam dissolvenda sunt. » Idem ubi dixisset, « Hæc
vos qui deorum satæ orti estis attendite : Quorum
operum ego parens, effectorque sum, quæ per me
facta, non sunt dissoluta me invito, » subdit : « Quan-
quam omne colligatum, solvi potest. Sed haudqua-
quam boni est, ratione vincit velle dissolvere.
Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem
esse et indissolubiles non potestis : neutiquam
tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata per-
iment : consilium enim meum, majus est vinculum
ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis,
tum cum gignebamini, colligati. » Quin etiam hæc
habet in *Politico* : « Nam universi hujus modo Deus
ipse viam cursumque regit atque versat, modo
ipsum dimittit, ubi circuitus justa convenientis sibi
curricula temporis impleverint. Idem per sese non-
unquam oppositas in partes convertitur, utpote
quod animal sit, prudentiamque ab illo sui mol-
tore sub 560 ortus sui principium accepit. At-
que hæc retrogradi motus ratio, ipsi a natura vi
quadam necessitatis hanc ob causam insita est.
Quam tu causam obscuro ? Nimirum ejusdem na-
turæ rationes semper easdem retinere, idemque
penitus esse, rebus duntaxat divinissimis convenit,
quarum in ordine corporis natura non censetur.
Illud quidem quod cœlum vulgo mundumque no-
minamus, plurimis et insignibus a Conditorum suo
muneribus ornatum est : idem tamen, quod in
corporis etiam communionem vocatum sit, omni
prorsus mutatione carere non potest. Cæterum et
eodem in spatio, quantum ipsi licet, et rationis
prorsus ejusdem motum semper unum retinet : ac
propterea hoc revolutionis genus sortitum est, quod
perexiguum ipsi motus sui commutationem ac va-
rietatem afferret. Eaimvero nihil admodum est,
quod seipsam perpetuo versare queat, præter illud
quod omnium quæ moventur conversionem regit.

(90) *Συνεστῆσται οὐρανόν*. Plato, *ibid.*, p. 527.

(91) *Χρόνος δ' οὐρανόν*. Plato, pag. 529.

(92) Plato, pag. 530.

(93) *Ἐμοῦ γε θέλει*. Ita etiam Plato. At manuscr.
Euseb. *Ἐμοῦ γε μὴ θέλει*. Quam lectionem secutus est
Cicero, cum locum istum verteret.

(94) *Ὅτε ἐγγίγνεσθε*. Manuscr., *ὄτε ἐγγίγν.*, recte.
Nam et Plato, *ὄτε*, cum apostrophe.

(95) *Τὸ γὰρ πᾶν*. Plato in *Politico*, pag. 174.

(96) *Πορευόμενος*. Gr. et Plato, *πορευόμενος*,
quod magis placet.

(97) *Ἐλιγρός*. Plato, *ἐλιγρός*.

(98) *Πάλλω*. Plato melius, *ἀνάπαλλω*.

A τούτου » καὶ ὁ Πλάτων ἀκούει ὅπως τὸ δόγμα συν-
ίστησι τούτων, λέγων ἐν *Τιμαίῳ* : « Συνεστῆσται οὐ-
ρανόν (90) ὄρατόν καὶ ἀπτόν· καὶ διὰ ταῦτα ἐκ τε
δὴ τῶν ποιοῦτων καὶ τῶν ἀριθμῶν τεττάρων τὸ τοῦ
κόσμου σῶμα ἐγεννήθη, δι' ἀναλογίας ὁμοιοῦσαν·
φίλων τε ἔσχεν ἐκ τούτων, ὡς εἰς ταυτὴν αὐτῷ ἐν-
ελάθον, ἄλιτον ὑπὸ τῶν ἄλλων, πλὴν ὑπὸ τοῦ ἐν-
θουσιαντος γενέσθαι. » Εἰδ' ἄλλης φησι : « Χρόνος δ' οὐρανόν (91)
μετὰ οὐρανοῦ γέγονεν, ἓνα ἅμα γεννηθέντες, ἅμα
καὶ λυθῶσιν, ἂν ποτε λύσις τις αὐτῶν γίγηται. »
Καὶ πάλιν ἐπιπῶν (92), « Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ θεομ-
ουργός, πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γένόμενα, εἴνεκεν
ἐμοῦ γε θέλοντος (93) » ἐπάγει λέγων ἐξῆς : « Τὸ μὲν
οὐν δὴ θεῶν πᾶν λυτόν· τὸ γε μὴ καλῶς ἀρμόδιον
καὶ ἔχον εἶδός, λυεῖν ἐθέλων, κακοῦ. Διὰ καὶ ἐπιπῶν
B γεγέννησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἴστε, οὐδ' ἄλιτοι τὸ
πᾶμπαν. Οὐτε μὲν δὴ λυθήσοσθε γε, οὐδὲ τεύξεσθε
θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μεζόνος ἐπι-
δεισμοῦ καὶ κυρωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἳς ὄτε ἐγγί-
γνεσθε (94), συνεδέσθε. » Καὶ ἐν τῷ *Πολιτικῷ* δὲ
τάδε ὁ αὐτὸς φησι : « Τὸ γὰρ πᾶν (95) τόδε τοτὲ μὲν
αὐτὸς ὁ θεὸς ἐμπροσθέντι πορευόμενος (96), καὶ ἐπι-
κυκλεῖ· τοτὲ δ' ἀνήκειν, ὅταν αἱ περιόδοι τοῦ προ-
ήκοντος αὐτῷ μέτρον εἰληφέναι ἦδη γῆρον· τοτὲ
δὲ πάλιν αὐτόματον εἰς τὰναντία περιάγεται, ζῶν
ὄν, καὶ φρόνησιν εἰληφός (97) ἐκ τοῦ ἐναρμόσιαντος
αὐτὸ καταρχάς. Τοῦτο δὲ αὐτῷ τὸ πάλιν (98) ἴσθαι
διὰ τόδε ἐξ ἀνάγκης ἐμφυλον γεγονέναι (99) ; —
Διὰ τὸ ποῖον δὴ (1) ; — Τὸ μετὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡπιώ-
τους ἔχειν ἀεὶ, καὶ ταυτὸν εἶναι, τοῖς πάντων θεωτά-
C τοις προσήκει μόνος· σώματος δὲ φύσις (2) οὐ ταύ-
της τῆς τάξεως. Ὅν δὴ (3) οὐρανὸν καὶ κόσμον ἐπι-
νομομάκαμεν, πολλῶν μὲν καὶ μακροτέρων παρὰ τὸ γιν-
νήσαντος μετελήφεν· αὐτὰρ οὐν δὴ κεκοινώνηκε γε
καὶ σώματος· ὅθεν αὐτῷ μεταβολῆς ἀμοίρου γίνεσθαι
διὰ παντός ἀδύνατον. Κατὰ δύναμιν γε μὴ διὰ μά-
λιστα ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ τὰ αὐτὰ μίαν φορὰν κινεῖται,
διότι τὴν ἀνακύκλησιν (4) εἰληφεν ὅτι σμικροτάτην
τῆς αὐτοῦ κινήσεως παράλλασιν. Αὐτὸ δὲ αὐτὸ σφί-
φειν ἀεὶ σχεδὸν οὐδὲν δυνατόν, πλὴν τῶν κινου-
μένων αὐ πάντων ἡγούμενον. Κινεῖν δὲ τοῦτό τι τοτὲ
μὲν ἄλλως, αὐθις δ' ἐναντίας, οὐ θέμις. Ἐκ πάντων
δὴ τούτων τὸν κόσμον μῆτε αὐτὸν χρῆ φάναι σφί-
φειν αὐτῶν ἀεὶ, μῆθ' ἄλλω ὑπὸ θεοῦ σφίφεισθαι
D διττάς, καὶ ἐναντίας περιαγωγάς· μῆθ' αὐ τινὲ δύο
θεῶν, φρονούντες αὐτοῖς ἐναντίας, σφίφειν αὐτῶν.
Ἄλλ' ὅπερ ἀρετὴ ἐβρέθη, καὶ μόνον λοιπὸν, τοτὲ μὲν
ὄπ' ἄλλης ἐμπροσθέντισθαι θείας αἰτίας, τὸ ζῆν πάλιν
ἐπικυκλόμενον, καὶ λαμβάνοντα ἀθανάσιαν ἐπισκου-

(99) *Γεγονέναι*. Plato et manuscr. Euseb. γίγναι,
sine interrogatione, quæ vera lectio est.

(1) *Διὰ τὸ ποῖον δὴ*, etc. Ita rescriptimus et
distingimus ex eodem Platone, apud quem ista, διὰ
τὸ ποῖον δὴ Socrati, quæ sequuntur, hospiti cum
eo disputanti tribuuntur.

(2) *Δὲ φύσις*. Ita Plato et manuscr. Prior editio,
inter utramque vncem, insererat *ἑστί*.

(3) *Ὅν δὴ*. Gr. et Plato, ὄν δὲ. Elige.

(4) *Ἀνακύκλησιν*. Ficinus reddidit *circuitum* :
revolutionem maluit, quæ vox mutationem et re-
gressum involvit, de quo ibi Plato.

ατην (5) παρὰ τοῦ δημιουργοῦ· τότε δ' ἔσται ἀνεθῆ, ἅ δ' αὐτοῦ (6) αὐτὸν λέναι, κατὰ καιρὸν ἀφθεθέντα τοιοῦτον, ὥστε ἀνάπαλιν περιέσθαι· πολλὰς περιόδων μυριάδας, διὰ τὸ, μίγνιστον δὲ καὶ ἰσθροπόωτατον, ἐπὶ σμικροτάτω βαίον ποδὸς λέναι. — Φαίνεται γοῦν δὴ καὶ μάλιστα εἰκότως εἰρηθεῖαι πάντα ὅσα διεκλήβησας. — Λογισάμενοι (7) δὲ ζυνοήσωμεν τὸ πάθος ἐκ τῶν νῦν λεγθέντων, ὃ πάντων ἔφαμεν εἶναι τῶν θαυμασῶν αἰτιον. Ἔστι γὰρ οὖν δὴ τοῦτ' αὐτό.

— Τὸ ποῖον; — Τὸ τὴν τοῦ παντός φορὰν τοτὲ μὲν ἐφ' ἃ νῦν κυκλεῖται φέρεσθαι, τοτὲ δ' ἐπὶ τάναντα.

— Πῶς δὲ; — Ταύτην τὴν μεταβολὴν γίγνεσθαι δεῖ τῶν περὶ τὸν οὐρανὸν γινόμενων τροπῶν πασῶν εἶναι μείγνιστον καὶ τελειοτάτην τροπὴν. Ἔοικε γοῦν.

— Μείγνιστος τοίνυν μεταβολὴς χρῆ νομίζειν γίγνεσθαι τότε τοῖς ἐνός ἡμῶν οὐκοῦσιν αὐτοῦ. — Καὶ τοῦτ' αἰκός.

— Μεταβολὴς δὲ γε πολλὰς ἢ μεγάλας καὶ παντοίας ζυμπερομένους ἀρ' οὐκ ἴσμεν τὴν τῶν ζώων φύσιν ὅτι χαλεπῶς ἀνέχεται; Πῶς δ' οὐ; Φθορα τοίνυν ἐξ ἀνάγκης τότε μείγνισται συμβαίνοισι τῶν

τε ἄλλων ζώων, καὶ δὴ καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὄλλων τὴν περιλείπεται. Περὶ δὲ τούτους, ἄλλα τε

πιθήματα πολλὰ, καὶ θαυμαστά, καὶ καινὰ ζυμπέπτει· μείγνιστον δὲ τῶν καὶ ζυνοπόμενον τῆ τοῦ παντός ἀνελέξει τότε, ὅταν ἡ τῆς νῦν καθοστηκίας (8)

ἐναντία γίγνηται τροπῆ. Ἐτούτους ἀπασιν ὑπόθεσις ἐξῆς περὶ τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀναβιώσεως, ὁμοίως ταῖς Ἐβραίων δόξαις κινουμένους, ταῦτ' ἐπιλέγει.

— Οἷον, qui ejus ambitu inclusi continemur, maxime tum mutationes subire par est. Nec minus hoc verisimile. Num autem obscurum nobis est, ejusmodi animantium esse saturam, quæ mutationes crebras, easdemque magnas 561 omniscie simul generis incumbentes ægre sustineat? Qui tandem obscurum id esse possit? Tum igitur et exitia cæterorum animantium maxima consequantur necesse est, et hominum ipsorum exiguus admodum numerus relinquatur. Et quidem ipsis cum alii plerique extraordinarii novique casus eveniant, tum is omnium longe maximus, ac revolutionis universi comes, cum statæ huic et quotidianæ conversioni opposita contigerit. Idem paulo post, de resurrectione mortuorum, similiter Hebræorum ex sensu ista subjungit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

Περὶ τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀναβιώσεως, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Γένεσις δὲ (9) τίς τὸτ' ἦν, ὡς ἐξέειπε, ζώων, καὶ τίνα τρόπον ἐξ ἀλλήλων ἐγεννῶντο; Ἀπὸν, ὃ Σώκρατες, ὅτι τὸ μὲν (10) ἐξ ἀλλήλων οὐκ ἦν ἐν τῆ τότε φύσει γεννώμενον· τὸ δὲ γηγενὲς (11) εἶναι ποτε γένος λεχθέν, τοῦτ' ἦν τὸ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ἐκ γῆς

πάλιν ἀναστρεφόμενον. Ἀπεμνημονεύετο δὲ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τῶν πρώτων, οἱ τελευτώσῃ (12) μὲν τῆς * τελευταίᾳ (13) περιφορᾷ τὸν ἐξῆς χρόνον ἐγεσκόνησαν, τῆσδε δὲ κατ' ἀρχαίς ἐφύοντο. Τούτων γὰρ οὗτοι κήρυκες ἐγένονθ' ἡμῶν τῶν λόγων, οἱ νῦν ὑπὸ

* Pl. πρότερα.

(5) Ἐπισκευαστήν. Ficinus, præparatam. Ego, eubinde instauratam. In eo enim Plato est, ut mundum sibi permissum delicere, ac propemodum interire, mox diviniore manu gubernatam instaurari denuo, et quasi reviviscere doceat. Habet igitur immortalitatem, non autem, aut ἐξουσιαν ὡσαύτως ἔστι, sed ἐπισκευαστήν, quæ subinde quodammodo sarciatur.

(6) Δι' αὐτοῦ. Rectius, quam ut in Platone, εὐατόν.

(7) Λογισάμενοι δὲ. Melius Plato, λογισάμενοι δὲ.

(8) Καθοστηκίας. Ita Plato et γρ. Euseb. recte. Perperam enim legebatur καθοστηκία.

(9) Γένεσις δὲ. Platonem consule in eodem Politico, pag. 475 Ficini.

(10) Ὅτι τὸ μὲν, etc. Ficinus ita vertit, quod illis temporibus nihil genus hoc ex sese propagabat, vereor, ut satis apte.

(11) Τὸ δὲ γηγενές, etc. Hæc etiam Ficinus obscurus: Quod autem dicitur, quandoque genus ortum ex terra fuisse, hoc ea tempestate fuit rursus ex terra conversum. Quid enim est, rursus ex terra converti?

(12) Τελευτώσῃ. Ita recte Plato et manus. Editum pessime fuerat τελευτώσι.

(13) Τελευταία. Plato, πρότερα. Melius et signi-

A quo tamen ipso, aliud quid modo hoc, modo contrario motu agitari, fas utique non fuerit. Quibus ex omnibus hoc tandem efficitur, ut neque seipsam perpetuo convertat mundus, neque abs Deo totus duplici eaque contraria conversione moveatur: neque abs diis etiam duobus, qui voluntate ac sensu alter ab altero dissideant, hinc illincque torqueatur. Sed potius, quod jamjam dicebatur, quodque reliquum unum est, ut modo ab alio regatur, eoque diviniore principio, novamque rursus vitam consequatur, ac subinde instauratam a Conditore immortalitatem accipiat: modo vero, cum relictus sibi fuerit, per sese feratur ipse, quippe qui eo tum sibi sibi permittatur, ut multa conversionum millia proprio motu retexat, cum et mole corporis maxima, et paribus admodum æqualibusque momentis, et minimo super cardine rapiatur. Habet vero quiddam ad hoc dictum est, speciem probabilitatis maximam. Nos igitur ex iis quæ disputata sunt, casum illum, quam admirabilem omnium causam esse diximus, ratiocinando colligamus. Ille siquidem ipse est. Quis ille tandem? Quod nimirum universi motus, nunc eam in partem qua voluitur, nunc in contrariam feratur. Cur autem? Hanc enim mutationem, omnium quæ in celo contingunt, maximam haberi par est, atque absolutissimam. Æquum id quidem. Et nos quoque

omnes, qui ejus ambitu inclusi continemur, maxime tum mutationes subire par est. Nec minus hoc verisimile. Num autem obscurum nobis est, ejusmodi animantium esse saturam, quæ mutationes crebras, easdemque magnas 561 omniscie simul generis incumbentes ægre sustineat? Qui tandem obscurum id esse possit? Tum igitur et exitia cæterorum animantium maxima consequantur necesse est, et hominum ipsorum exiguus admodum numerus relinquatur. Et quidem ipsis cum alii plerique extraordinarii novique casus eveniant, tum is omnium longe maximus, ac revolutionis universi comes, cum statæ huic et quotidianæ conversioni opposita contigerit. Idem paulo post, de resurrectione mortuorum, similiter Hebræorum ex sensu ista subjungit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'.

Περὶ τῆς τῶν τετελευτηκότων ἀναβιώσεως, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Γένεσις δὲ (9) τίς τὸτ' ἦν, ὡς ἐξέειπε, ζώων, καὶ τίνα τρόπον ἐξ ἀλλήλων ἐγεννῶντο; Ἀπὸν, ὃ Σώκρατες, ὅτι τὸ μὲν (10) ἐξ ἀλλήλων οὐκ ἦν ἐν τῆ τότε φύσει γεννώμενον· τὸ δὲ γηγενὲς (11) εἶναι ποτε γένος λεχθέν, τοῦτ' ἦν τὸ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον, ἐκ γῆς

πάλιν ἀναστρεφόμενον. Ἀπεμνημονεύετο δὲ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τῶν πρώτων, οἱ τελευτώσῃ (12) μὲν τῆς * τελευταίᾳ (13) περιφορᾷ τὸν ἐξῆς χρόνον ἐγεσκόνησαν, τῆσδε δὲ κατ' ἀρχαίς ἐφύοντο. Τούτων γὰρ οὗτοι κήρυκες ἐγένονθ' ἡμῶν τῶν λόγων, οἱ νῦν ὑπὸ

* Pl. πρότερα.

(5) Ἐπισκευαστήν. Ficinus, præparatam. Ego, eubinde instauratam. In eo enim Plato est, ut mundum sibi permissum delicere, ac propemodum interire, mox diviniore manu gubernatam instaurari denuo, et quasi reviviscere doceat. Habet igitur immortalitatem, non autem, aut ἐξουσιαν ὡσαύτως ἔστι, sed ἐπισκευαστήν, quæ subinde quodammodo sarciatur.

(6) Δι' αὐτοῦ. Rectius, quam ut in Platone, εὐατόν.

(7) Λογισάμενοι δὲ. Melius Plato, λογισάμενοι δὲ.

(8) Καθοστηκίας. Ita Plato et γρ. Euseb. recte. Perperam enim legebatur καθοστηκία.

(9) Γένεσις δὲ. Platonem consule in eodem Politico, pag. 475 Ficini.

(10) Ὅτι τὸ μὲν, etc. Ficinus ita vertit, quod illis temporibus nihil genus hoc ex sese propagabat, vereor, ut satis apte.

(11) Τὸ δὲ γηγενές, etc. Hæc etiam Ficinus obscurus: Quod autem dicitur, quandoque genus ortum ex terra fuisse, hoc ea tempestate fuit rursus ex terra conversum. Quid enim est, rursus ex terra converti?

(12) Τελευτώσῃ. Ita recte Plato et manus. Editum pessime fuerat τελευτώσι.

(13) Τελευταία. Plato, πρότερα. Melius et signi-

ficus, præparatam. Ego, eubinde instauratam. In eo enim Plato est, ut mundum sibi permissum delicere, ac propemodum interire, mox diviniore manu gubernatam instaurari denuo, et quasi reviviscere doceat. Habet igitur immortalitatem, non autem, aut ἐξουσιαν ὡσαύτως ἔστι, sed ἐπισκευαστήν, quæ subinde quodammodo sarciatur.

(6) Δι' αὐτοῦ. Rectius, quam ut in Platone, εὐατόν.

(7) Λογισάμενοι δὲ. Melius Plato, λογισάμενοι δὲ.

(8) Καθοστηκίας. Ita Plato et γρ. Euseb. recte. Perperam enim legebatur καθοστηκία.

(9) Γένεσις δὲ. Platonem consule in eodem Politico, pag. 475 Ficini.

(10) Ὅτι τὸ μὲν, etc. Ficinus ita vertit, quod illis temporibus nihil genus hoc ex sese propagabat, vereor, ut satis apte.

(11) Τὸ δὲ γηγενές, etc. Hæc etiam Ficinus obscurus: Quod autem dicitur, quandoque genus ortum ex terra fuisse, hoc ea tempestate fuit rursus ex terra conversum. Quid enim est, rursus ex terra converti?

(12) Τελευτώσῃ. Ita recte Plato et manus. Editum pessime fuerat τελευτώσι.

(13) Τελευταία. Plato, πρότερα. Melius et signi-

ficus, præparatam. Ego, eubinde instauratam. In eo enim Plato est, ut mundum sibi permissum delicere, ac propemodum interire, mox diviniore manu gubernatam instaurari denuo, et quasi reviviscere doceat. Habet igitur immortalitatem, non autem, aut ἐξουσιαν ὡσαύτως ἔστι, sed ἐπισκευαστήν, quæ subinde quodammodo sarciatur.

(6) Δι' αὐτοῦ. Rectius, quam ut in Platone, εὐατόν.

(7) Λογισάμενοι δὲ. Melius Plato, λογισάμενοι δὲ.

(8) Καθοστηκίας. Ita Plato et γρ. Euseb. recte. Perperam enim legebatur καθοστηκία.

(9) Γένεσις δὲ. Platonem consule in eodem Politico, pag. 475 Ficini.

(10) Ὅτι τὸ μὲν, etc. Ficinus ita vertit, quod illis temporibus nihil genus hoc ex sese propagabat, vereor, ut satis apte.

(11) Τὸ δὲ γηγενές, etc. Hæc etiam Ficinus obscurus: Quod autem dicitur, quandoque genus ortum ex terra fuisse, hoc ea tempestate fuit rursus ex terra conversum. Quid enim est, rursus ex terra converti?

(12) Τελευτώσῃ. Ita recte Plato et manus. Editum pessime fuerat τελευτώσι.

(13) Τελευταία. Plato, πρότερα. Melius et signi-

præcones habuimus, cui fides hodie, temere nimis ac ieviter a plerisque detrahatur. Nam quod inde consequens est, hoc in primis cogitare nos oportet. Quod enim puerorum in naturam senes redeant, huic vero coherens et affine est, ut ex mortuis ac terra consepultis, coalescentes denuo reviviscentesque nonnulli, novam conversionem sequantur, ortu simul ipso contrarium in orbem revoluti: ac proinde, quod hunc in modum ex terra sati necessario prodeant, sic etiam nomine simul et communi hominum sermone appellentur, quotquot ex iis aliam in sortem Deo transcribere non placuit. Hoc quidem ex superioribus omnino sequitur. » Tum progressus etiam ulterius, de supremo mundi fine, Hebræorum doctrinæ genium philosophatur, hunc in modum.

562 CAPUT XXXIV.

De supremo mundi fine.

« Posteaquam enim istorum omnium tempus exactum esset, cum evenire mutationem oporteret, jamque adeo terrenum genus universum funditus exhaustum esset: quippe quod suas omnes animus quilibet generationes representaverat cum in terram imperata sibi quisque semina profudisset: tum vero universi Moderator, sic tanquam gubernaculi dimisso clavo, sese deinceps ad sui ipsius contemplationem recepit, fatumque rursus insitaque cupiditas mundum versare cœpit. Ergo cæteri quoque dii, summo cum Numine suis quique præfecti regionibus, ubi rem intellexissent, partes continuo curæ suæ creditas reliquerunt. Itaque mundus nova secum ipse conversione concurrrens, et contrario principii simul ac finis impetu agitur, vehementiore sui ipsius conensione, aliam denuo generi animantium omni pestem creavit. Inde, justo aliquo temporis intervallo, ab omni jam tumultu, perturbatione et quassatione recreatus, pace ac tranquillitate succedente, solitum ad cursum illico sese revocavit, auique pariter ac rerum quas ambitu suo continebat omnium administrationem et imperium capes sit. » Idemque paucis interjectis: « Quamobrem, inquit, Deus ille, qui cum ab initio tam eleganti ordine digesserat, ut nutantem ipsum fluctuantemque videt, peramauerit cavens, ne hac tempestate ac perturbatione dissipatus, immensa quadam dissimilitudinis voragine hauriatur, receptis ejus iterum gubernaculis, ægras luxatasque partes ad institutum abs sese conversionis orbem revocat, atque omni errore casibus hic rerum finis omnium appellatus est. »

CAPUT XXXV.

Mortuos quosdam revivisse Plato scribit, cum Hebræis hoc etiam in genere consentiens.

« Atqui nullius, inquam, ista vel numeri sint, vel

« Forte del. τοῦς.

ficantius. Quæ verba sic Ficinus, qui statim post primam revolutionem orti sunt, quo unico membro Græca duo complexus est. Ego utrumque exprimeis sum conatus.

(14) Plato, ἐκκόμησε.

(15) Ἐπειδή. Plato in eodem Politicō, pag. 176.

(16) Plato, προσαχθέντα.

Ἀ πολλῶν οὐκ ὁρθῶς ἀπιστοῦνται. Τὸ γὰρ ἐντεῦθεν, οἶμαι, χρὴ ἕννοεσθαι. Ἐχόμενον μὲν γὰρ ἐστὶ τῶ τοῖς προσεῦθας ἐπὶ τὴν τοῦ παιδὸς ἰέναι φύσιν, ἐκ τῶν τετελευτηκότων αὐτῶν, χειμῶνον δ' ἐν γῆ, πάλιν ἐκεῖ συνισταμένους καὶ ἀναβιωσκομένους, ἔπειθαι τῇ τροπῇ, ξυνανακυκλομένης εἰς τὴν ἀνάστασιν τῆς γενέσεως: καὶ γηγενεῖς δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ἀνάγκης φωμένους, οὕτως ἔχεν τοσούτων καὶ τὸν λόγον, ὅσως μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐκόμησε (14). Κομιδὴ μὲν οὖν τοῦτο γὰρ ἔπειτα τοῖς ἐμπροσθεν. » Εἰτ' αὖ πάλιν ἐξῆς προῖόν, τὰ ὅμοια τοῖς Ἑβραίων δόγμασι περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας τοῦτον διέδειξε τὸν τρόπον.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΔ'.

Περὶ συντελείας τοῦ κόσμου.

« Ἐπειδὴ (15) γὰρ πάντων τούτων χρόνος ἐτελεύθη, καὶ μεταβολὴν εἶδει γενέσθαι, καὶ δὴ καὶ τὸ γῆνον ἦδη πᾶν ἀνήλωτο γένος, πάσας ἐκάστης τῆς φύσεως τῆς γενέσεως ἀποδοουκίας, καὶ ὅσα ἦν ἐκάστη προσαχθέντα (16), τοσαῦτα εἰς γῆν σπέρματα πεσοῦσες (17) τότε δὴ τοῦ παντός ὁ μὲν κυβερνήτης, οἷα πηδαλίον οἶακος ἀφέμενος, εἰς τὴν αὐτοῦ περιωπῆν ἀπέστη: τὸν δὲ δὴ κόμον πάλιν ἀνέστρεφεν εἰσαρμένη τὴν καὶ ζύμυτος ἐπιθυμία. Πάντες οὖν οἱ κατὰ τοὺς τόπους ξυνάρχοντες τῶ μεγίστῳ δαίμονι θεῷ, γινόντες ἦδη τὸ γιγνώμενον, ἀφίσταν αὐτὰ μέρη τοῦ κόσμου τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας. Ὁ δὲ, μεταστρεφόμενος καὶ ἐμβάλλων, ἀρχῆς τε καὶ τελευτῆς ἐναντίαν ὁρμὴν ὁρμηθεὶς, σειρῶν πολλῶν ἐν αὐτῶν ποιῶν, ἄλλην αὐτῶν φθορὰν ζῶων παντοίων ἀπειργάσατο. Μετὰ δὲ ταῦτα, προσελθόντος ἱκανοῦ χρόνου, θοροῦτο τε καὶ παραχρῆς ἦδη παύμενος, καὶ τῶν σειρῶν, γαλθῆνης ἐπιλεσόμενος, εἰς τὴν εἰωθότα δρόμον τὸν αὐτοῦ κατακοσμοῦμενος ἦει, ἐπιμελείαν καὶ κράτος ἔχειν αὐτὸς τῶν ἐν αὐτῶν τε καὶ αὐτοῦ. » Καὶ μετὰ βραχέως αὐτῶν ἔφη: « Διὸ δὴ καὶ τότ' ἦδη θεὸς ὁ κοσμήσας αὐτὸν, καθορῶν ἐν ἀπορίαις ὄντα, κηδόμενος ἵνα μὴ χειμασθεῖς, ὑπὸ παραχρῆς διαλυθεῖς, εἰς τὸν τῆς ἀνομοσῆτος ἀπειρον ὄντα τόπον δῦν, πάλιν ἐφεβρος αὐτοῦ τῶν πηδαλίων γενόμενος, τὰ νοσησάντα καὶ λυθέντα ἐν τῇ κατ' αὐτὸν (18) προτέρα περιόδῳ στρέψας, κοσμοῖ τε καὶ ἐκατελεθῶν (19) ἀθάνατον αὐτὸν καὶ ἀγήρων ἀπεργάζεται. Τοῦτο μὲν τέλος πάντων ἐφηρηται. »

D γὰρ ἐστὶ. Τοῦτο μὲν τέλος πάντων ἐφηρηται. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ'.

« Ὡς καὶ νεκροὺς ἐγγιγῆθαι ὁ Πλάτων ὁμοίως τοῖς Ἑβραίων λόγους ἱστορεῖ.

« Ταῦτα τοῖσιν (20), ἔνδ' ἐγώ, οὐδὲν ἐστὶ πάθει οὐδὲ

(17) Πεσοῦσες. Active sumpsit, pro βαλόντες, raro admodum membro.

(18) Plato, καθ' αὐτόν.

(19) Plato, ἐπανορθῶν.

(20) Ταῦτα τοῖσιν. Sequentia leges apud eundem Plat. lib. De republ. 1, pag. 518

μεγέθει πρὸς ἐκεῖνα, ἀ τελευτήσαντα ἑκάτερον (21) περιμείνει· χρῆ δ' αὐτὰ ἀκούσαι, ἵνα τελῶς ἑκάτερος αὐτῶν ἀπειλήσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ λόγου ὀφειλόμενα ἀκούσαι. Λέγους ἄν, ἔφη, ὡς οὐ πολλὰ, ἀλλ' ἤθεις ἀκούοντι. Ἄλλ' οὐ μένοι σοι, ἦν δ' ἐγώ, Ἄλκιμος γε ἀπόλογον ἔρω, ἀλλὰ Ἄλκιμου μὲν ἀνδρὸς Ἡρῶς τοῦ Ἀρμενίου (22) τὸ γένος Παμφύλου· ὅς ποτε ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἀναρθεῖντων τῶν νεκρῶν δεκατάλιον ἤδη διεσθαρμένον, ὑγιᾶς μὲν ἀνηρέθη· κομισθεὶς δὲ οὐ καθεῖ, μέλλων ὀάπτεσθαι δωδεκαταίος, ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος, ἀνεβίω. Ἀναβίους δὲ ἔλεγεν ἃ ἐκεί ἴσσι. Ἐφη δὲ ἐπειθὶ οὐ * ἐκθῆναι τὴν ψυχῆν, πορεύεσθαι μετὰ πολλῶν, καὶ ἀρκεῖσθαι σφᾶς εἰς τόπον τινὰ δαιμόνιον (23), ἐν ᾧ τῆς τε γῆς θεοὶ εἶναι χάσματα ἔχομενος ἀλλήλων, καὶ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὸν ἐν τῷ ἄνω ἄλλα κατασκευῶν. Δικαστὴς δὲ μεταβῆ τούτων καθήσεται· οὗς ἐπειθὲ διαδικάζειαν, τοὺς μὲν δικαίους καλεῖται πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιάν τε καὶ ἄνω διὰ τοῦ οὐρανοῦ, σημεῖα περιέφθοντας τὰ τῶν δεικτικαμένων ἐν τῷ πρόσθεν· τοὺς δὲ ἀδικούς τὴν εἰς ἀριστεράν τε καὶ κάτω, ἔχοντας καὶ τούτους ἐν τῷ ὀπίσθεν σημεῖα πάντων ὧν ἔπραξαν. Αὐτοῦ (24) δὲ προσελθόντος, εἶπεν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀγγελοῦ γενέσθαι ἀνθρώπου τῶν ἐκεῖ, καὶ διαλαλεῖσθαι διακούειν τε καὶ θεσθῆναι πάντα τὰ ἐν τῷ τόπῳ. * Ταῦτα ὁ Πλάτων συγγενῆ δὲ τούτους καὶ ὁ Πλούταρχος ὡδὲ πῆ ἐν τῷ Ἐσπρὶ ψυχῆς πρώτῃ ἱστορεῖ.

cum audire, tum etiam pervidere jussum. + Hæc Plato. Quibus etiam affinia Plutarches in primo *De anima* refert hunc in modum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΣΤ.

Πλουτάρχου περὶ τοῦ ὄμολου.

* Ἀντίλλῳ (25) δὲ τούτῳ καὶ αὐτοὶ παρήμην· ἄλλὰ Σωσιπτεῖ καὶ Ἡρακλεῖον διηγησώμεθα. Νοσῶν ἐναγχος, ἀδύνατος ἔχων ἰδίους τοὺς ἰατροὺς ἀνευνεθεὶς δὲ μικρὸν ἐκ τίνος οὐ βεβαίως καταπορᾶς, ἄλλο μὲν οὐδὲν οὐτ' ἔπραξεν, οὐτ' εἶπε παραινυτικόν· εἴλεγε δὲ τιθῆναι, καὶ πάλιν ἀπειθεῖν, καὶ μὴ τιθῆνῆσθαι τὸ παράπαν ὑπὸ τῆς ἀβρωστίας ἐκείνης * *Ms., Oī.*

(21) Ἐκάτερον. Probum videlicet, atque improbum.

(22) Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου. Erem istum, Armenii filium, proprioque nomine Zoroastrem dictum esse tradit Clemens Alexandr., *Stromate* v. p. 436, edit. Græco-Latinæ. Quem locum noster infra laudat, pag. 675. De hoc ite Macrobius lib. 1 in *Somn. Scipion.*, cap. 1 : Sed ille Platonius secretorum reator, inquit. *Er* quidam nomine fuit, natione Pamphylius, miles officio : qui cum vulnibus in prælio acceptis vitam effudisse visus, duodecimo demum die, inter cæteros una peremptus, ultimo esset honorandus igne : subito, seu recepta anima, seu reventa, quidquid emensis inter utramque vitam diebus egerat viderate, tanquam publicum professus indicium, humano generi nuntiavit. Ejusdem meminit Valerius Maxim., lib. 1, cap. 8. Sed *Eris*, pro *Eri*, reponendum est. Vide etiam B. Justinus martyrem in *Patænetico*, Origenem, *contra Celsum*, lib. 11, pag. 72, et Plutarchum, lib. 11 *Symposiac.*, Problem. 5, ubi Ἀρμόλιος pro Ἀρμένιος, *Eris* pater dicitur : ipsum autem Erem, male Ἡρᾶν scriptum reperies.

(23) Δαιμόνιος. Fictus verit, dæmonium : ego, admirabilem, malui. Que enim rara, nova, inusitata, in utraque partem, ea *δεικνύμενα* vocari solent.

A magnitudinis, si cum his quæ post obitum utrumque manent conferantur. 563 Et ea quidem audire juverit, ut ambo quidquid hæc in narratione fructuosum erit, accurate percipiant. Tu vero, inquit, ea commemorare licet, non quasi multa sint futura, sed tanquam libenter audire. Equidem, inquam, tibi non jam Alcini, sed Alcimi, hoc est, fortis viri Eris Armenii filii, genere Pamphyli, apoloگونο narro. Is enim in bello cum cecidisset, elatis cæterorum cadaveribus post decimum diem jam corruptis, solus absque vitio reportatus domum est. Ili sepeliendum cum esset, die ab interitu duodecimio, rogo jam impositus, revixit. Tum vero, quæ visa illic abs se fuerant, ita complexus est. Animum, simul atque migrasset e corpore, cum aliis plerisque progressum, quendam in locum admirabilem una devenisse. Illic terræ hiatus esse duos, admodumque vicinos, quibus adversi totidem sursam in celo responderent. Hos inter iudices considerare, qui, re diligenter excussa, probus jubeant dextram illam ac superiorem per cælum viam inire, notis eorum omnium, quæ judicio illo constiterint, ad pectus arte suspensis : improbos contra, per sinistram alteram et inferiorem amandant, qui crimina suorum notas a tergo deferant ipsi quoque. At eosdem sibi, cum jam se propius stitisset, dixisse, ad homines sibi redeundum esse, et quidquid ibi vidisset iis nuntiandum. Quare se diligenter omnia loco ejus

Plato. Quibus etiam affinia Plutarches in primo *De anima* refert hunc in modum.

C

CAPUT XXXVI.

Ex Plutarcho, in re simili.

* Antyllo quidem hæc aderam, inquit ; verum in Sositeli et Heracleoni narremus. Is nuper cum ægrotaret, nullum amplius vitæ vestigium medicis retinere videbatur. At ubi se nonnihil e somno eoque non admodum gravi recepisset, nihil omnino quod insaniam argueret, aut fecit, aut locutus est : id modo confirmavit, mortuum se quidem, sed ta-

(21) Plato, εαυτοῦ.

(25) Ἀντίλλῳ. Hunc Plutarchi locum non reperio. Similem tamen peritio in opusculo *De sera nimis vindicta*, pag. 565, de Thespisio quodam Solensi multo recentiore, qui tertius ἦδη περὶ τὰς ταραῖς αὐτῆς ἀνήνεγκεν, ac deinceps, cum πάντων ἀκολάστως ante vixisset, ἀπιστῶν τινα τῷ βροτῷ τὴν μεταβολὴν ἐποίησεν. Is Aridenas antea vocabatur, Θεσπέσιος postea vocatus est, quod μὲρξ τινὲ θεῶν eum in locum, solo τῷ ερωσόντι, id est sola mente, aspirasset. Vide, si lubet, cætera, sane quam longa. Qui plura volet de παλιμῶσι istis, atreat Plinium *Histor.* lib. vii, cap. 52 ; Valer. Maxim. lib. 1, cap. 8, de Atilio Aviola consulari, et L. Lævia prætorio. Itemque Fulgencium lib. 1, cap. 6, ubi multa id genus exempla commemorat, duosque in primis huius Plutarchi Antyllo plane similia : alterum Curie cujusdem Hipponensis, qui, cum mortuus putaretur, excitatus repente. Curiam alterum fabrum ferrarium indicavit, eamque, non se, morti addictum esse narravit ; alterum Stephani Romani, cujus loco alter item Stephanus a iudice nominatum postulat, interit. Similia narrat Phlegon Trallianus *De mirabilibus et longævit.*

men redire jussum esse, adeoque hoc se morbo nequaquam pehitus moriturum. Enimvero, a quibus abductus fuerat, eos domini sui voce graviter reprehensus fuisse. Quippe ad Nicandam missi cum fuissent, ab illis ejus sese loco asportatum. Nicandam autem ille cerdo quidam erat, cæterum ex iis unus, qui palastram terebant, multisque vulgo familiaris ac notus. 564 Quare adolescentes jocis hominem et diceriis incescebant, quasi aufugisset, ac missos inde apparitores corruptisset. Ipse autem conturbati palam, ac vehementer commoveri, donec tandem feltri oppressus intra diem tertium repente sublatus est. At hic noster vita redditus, superstes etiamnum feliciter est, hospitium nobis longe suavissimum. » Hæc eo referre volui, quod Hebræorum literæ mortuos quosdam revivisse testentur. Jam vero, quoniam ipsæ quoque terram quamdam solis iis, quos Deus sanct, pollicentur; quo spectat illud oraculum: « Mites autem hæreditant terram ». » Hanc vero cælestem esse locum ille Pauli declarat: « At illa, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra ». » Eandem ex lapidibus pretiosis conflam esse, allegorico sensu propheta significat, dum ait: « Ecce ego præparabo carbunculum lapidem tuum, et ponam propugnacula tua jaspim, et fundamenta tua sapphirum, et ambitum tuum lapides electos ». » affinia, Plato vera sibi videri in Dialogo *De animo* pro-

Α Ἄλλὰ καὶ κακῶς ἀκριβέως τοὺς ἀγαθόντας αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κυρίου. Περὶ φθόνου γὰρ ἐπὶ Νικανδῶν, αὐτὸν ἤκειν ἀντ' ἐκείνου κομίζοντας. Ὁ δὲ Νικανδῶς ἦν σκωτοτόμος, ἄλλως δὲ τῶν ἐν παλαίστραις γεγονότων, καὶ πολλοὺς συνήθης, καὶ γνώριμος. Ὅθεν οἱ νεανίσκοι, προσιώντες, ἔσκαπτον αὐτὸν ὡς ἀποθεραπεύοντα καὶ διαφθαρότα τοῦ ἐκείθεν ὑπηρετάς. Αὐτὸς μόντοις ὄθλος ἦν εὐθὺς ὑποβραπιτόμενος καὶ δυσχερῶς τρέτατος. Ὑλτος δὲ ἀνέβη, καὶ περιστῆναι εὖ γε ποιῶν, ἡμῶν ζέων ἐπαικίστατος. » Ταῦτα μοι κείθεο διὰ τὸ καὶ ἐν ταῖς: Ἐβραίων τῶν γραφῶν νεκρῶν ἀναθῶσεις γέρεσθαι. Ἐπὶ δὲ καὶ γῆν τινα ἐν ἐπαγγελίαις μόνους τοὺς θεωροῦσι θεοθήσασθαι περιέχουσι, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον, « Οἱ δὲ πρᾶξις κληρονομήσουσι τὴν γῆν » ταύτην δὲ ἐπουρανίον ὑπάρχειν θασασαί ὁ φάσκων λόγος, « Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μητρὸς ἡμῶν, » ὅτι τὴν προσήτις τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην ἐκ πολυτελειῶν καὶ τιμῶν συνεστάναι λίθων ἐν τῶν ἡλιγγροῖς ἀνιέταιται λέγων: « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐτοιμάζω σοὶ ἀσθρακα τὸν λίθον σου, καὶ θήσω τὰς ἐπάλξεις σου ἰασπιν, καὶ τοὺς θεμελίους σου σάππερον, καὶ τὸν περιβόλιόν σου λίθους ἐκλεκτούς » ἢ θῆα ὡς καὶ Ἰλατῶν αὐτὰ δὴ ταῦτα, ἢ τὰ παραπλήσια, πεπεσθαί ἐναί ἀληθῆ ἐν τῶν Περὶ γῆς ὁμολογεῖ, Σωκράτης ἀνατίθει τὸν λόγον ὡς πη. Videtis quemadmodum, vel ipsissimum, vel prorsus proficitur, ubi Socratem his verbis loquentem introiicit.

CAPUT XXXVII.

Platonem de terra illa, quam cælestem vocant, Hebræis simillima tradidisse.

« Αἱ γῆ, οὐ Σιμμία, nec artis Glauci videtur, quæ et ejusmodi ea sint exponere, et quam illa ipsa vera sint demonstrare, majus aliquid existimo quam ut eo vis ejusdem artis aspirat. Imo ne ipse quidem fortasse huic orationi par esse queam; nec, ut essem, mihi tamen vitæ satis pro argumenti magnitudine superesse crediderim. Sed tamen nihil vetat, quominus illius terræ speciem, qualem mihi quidem eam esse persuasi, et proprias ipsius regiones informem. Enimvero, inquit Simmias, satis id nobis erit, o Socratee. Primum igitur, inquit ille, si medio in cælo rotunda illa terræ est, eam ne corrumpat, nec aeris, nec alterius ejuscunque rei tanquam necessario tibicine indigere statuo: 565 verum ad eam continentiam hoc utrumque satis esse, tum quod cæli æqualitatis omni ex parte similitudo sit, tum quod ipsa terra parâbus undique momentis librata consistat. Res enim æquilibris, cum in similibus alicujus corporis medio sita est, nullam in partem aut magis aut minus inclinare potest: sed potius ut sibi semper similis est, ita nusquam omnino nutat. Atque hoc primum, inquit, statuo. Et recte id quidem ait Simmias. Deinde, ingens quiddam esse terram exi-

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ.

« Ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς λεγομένης ἐπουρανίου γῆς ὁ Ἰλλάντω ὁμοίως ἔβραίους διέδεικται.

« Ἄλλὰ μόντοις (26), ὡ Σιμμία, οὐχὶ ἡ Γλαύκου τέχνη γέ μοι δοκεῖ εἶναι διηγήσασθαι ἄ γ' ἐστὶν ὡς μόντοις ἀληθῆ, χαλεποτέρων μοι φαίνεται ἢ κατὰ τὴν Γλαύκου τέχνην. Καὶ ἅμα μὲν ἐγὼ ἴσως οὐδ' ἀνὸς τε εἶην ἅμα δὲ καὶ εἰ ἠποτάμην, ὁ βίος μοι δοκεῖ εἶ ἔραδς, ὡ Σιμμία, τῶ μῆκει τοῦ λόγου οὐκ ἐξαρκεῖν. Τὴν μόντοις ἰδέαν τῆς γῆς, οἷαν πίπτωμαι (27) εἶναι, καὶ τοὺς τόπους αὐτῆς, οὐδὲν με καλῶς λέγειν. Ἄλλ', ἔφη ὁ Σιμμίας, καὶ ταῦτα ἀρκεῖ. Πίπτωμαι τοίνυν, ἢ δ' ὅς. ἐγὼ πρῶτον μὲν, εἰ ἐστὶν ἐν μέσῳ τῶ ὀυρανῶ περιφερῆς οὖσα, μηδὲν αὐτῆ δεῖν μετὰ αἶρος πρὸς τὸ μὴ πεσεῖν, μήτε ἄλλης ἀνάγκης μηδεμιᾶς τοιαύτης· ἀλλ' ἡμεῖς γὰρ εἶναι αὐτὴν ἴσχειν τὴν ὁμοίτητα τοῦ ὀυρανοῦ αὐτοῦ ἐαυτῶ πάντη. καὶ τῆς γῆς τὴν ἰσορροπίαν· Ἰσορροπὸν γὰρ πρᾶγμα, ὁμοίον τινὸς ἐν μέσῳ τεθῆν, οὐχ ἔξει μάλλον οὐδ' ἤττον οὐδαμῶσε κλιθεῖσθαι· ὁμοίως δ' ἔχον, ἀκλίως μένει. Πρῶτον μὲν δὴ, ἢ δ' ὅς, τοῦτο πίπτωμαι. Καὶ ὀρθῶς γε, ἔφη ὁ Σιμμίας. Ἐτε τοίνυν, ἔφη, πάμμεγὰ τὸ εἶναι αὐτὸ, καὶ ἡμᾶς οἰκεῖν, τοὺς μέγχις Ἑρακλείου στηλῶν ἀπὸ Φάπιδος, ἐν μικρῶ τινι μορφῶ, ὡσπερ τὰν τελέμα μύρμηκας, ἢ βατράχους περὶ τὴν θάλατταν οἰκόντας, καὶ ἄλλους ἄλλοι πολλοὺς ἐν πολλοῖς τοιοῦτοις τόποις οἰκεῖν.

Platonem, eam panto modo, hoc est versu albino serilo idem πίπτωμαι reperitur.

¹¹ Matth. v. 4. ¹² Gal. iv. 27. ¹³ Isa. ltv. 12.

(26) Ἄλλὰ μέντοι. Plato in *Phædone*, p. 308 Ficī.
(27) *Πέπτωμαι*. Melius quam πίπτωμαι, ut apud

Εἶναι γὰρ πανταχοῦ περὶ τὴν γῆν πολλὰ κοίλα, καὶ A
 παντοδαπὰ καὶ τὰς ἰδέας καὶ τὰ μεγέθη, εἰς ἃ ξυνεβ-
 ρυθμίζονται τὸ τε ὕδωρ, καὶ τὴν ὀμίχλην, καὶ τὸν ἀέρα.
 Αὐτῶν δὲ τὴν γῆν καθαρὰν τε ἐν καθαρῷ κελύθει τῷ
 οὐρανῷ, ἐν ᾧ ἕρπ ἔστι τὰ ἄστρα, ἔν θη αἰθέρα ὀνομά-
 ζειν τοὺς πολλοὺς τῶν τὰ τοιαῦτα εἰωθῶτων λέγειν·
 οὐ δὲ ὑποστάθμην εἶναι ταῦτα, καὶ εὐρῆσθαι ἀεὶ εἰς τὰ
 κοίλα τῆς γῆς. Ἡμᾶς οὖν οἰκοῦντας ἐν τοῖς κοίλοις
 αὐτῆς λαλῆσθαι, καὶ οἰεσθαι ἄνω ἐπὶ τῆς γῆς οὐκ εἶναι·
 ὡς περ ἂν εἴ τις ἐν μέσῳ τῷ πυθμένι τοῦ πελάγους
 οἰκῶν, οἰοῖτο τε ἐπὶ τῆς θαλάττης οἰκεῖν, καὶ διὰ τοῦ
 ὕδατος ὀρῶν τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, τὴν θάλατταν
 ἠγοῖτο οὐρανὸν εἶναι· διὰ δὲ βραδυτῆτά τε καὶ
 ἀσθενείαν μηδὲ πώποτε ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς θαλάττης
 εἰς ἀφιγμένους, μηδὲ εὐρακῶς εἶη, ἐκδύς καὶ ἀνακῶ-
 φας ἐκ τῆς θαλάττης εἰς τὸν ἐνθάδε τόπον, ὅσω καθαρ-
 ωτέρως καὶ καλλίως τυγχάνει ἢν τοῦ παρὰ σφίσι, B
 μηδὲ ἄλλου ἀκρῶς εἶη τοῦτο εὐρακῶτος. Ταυτὸ δὲ
 τοῦτο καὶ ἡμᾶς πισποῦνθαι. Οἰκοῦντας γὰρ ἐν τινι
 κοίλῳ τῆς γῆς, οἰεσθαι ἐπάνω αὐτῆς οἰκεῖν, καὶ τὸν
 ἀέρα οὐρανὸν καλεῖν, ὡς εἶναι τοῦτο οὐρανὸν ἔντος τὰ
 ἄστρα χωροῦντα. Τὸ δὲ εἶναι τοῦτον ὕψ' ἀσθενείας
 καὶ βραδυτῆτος, οὐχ οἴους εἶναι ἡμᾶς διεξελεῖσθαι ἐπ'
 ἔσχατον ἀέρα· ἐπεὶ εἴ τις αὐτοῦ ἐπ' ἄκρα ἔλθοι, ἢ
 ἐπιθῶν γενόμενος ἀνάπνοτον, κατιδὼν δὲ ἀνακῶφанта,
 ὡς περ ἐνθάδε οἱ ἐκ τῆς θαλάττης ἰθὺς ἀνακῶπτον-
 τες ὀρῶσι τὰ ἐνθάδε, οὕτως ἔν τινι καὶ τὰ ἐκεῖ κατι-
 δεῖν. Καὶ εἰ ἢ φύσις ἰκανὴ εἶη ἀνέχεσθαι (28) θεω-
 ρῶσα, γυνῶαι ἂν, ὅτι ἐκείνους ἔστιν ὁ ἀληθὴς οὐρα-
 νός, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἢ ὡς ἀληθῆς γῆ. "Ἢδε
 μὲν γὰρ ἡ γῆ, καὶ οἱ λίθοι, καὶ πᾶς ὁ τόπος ὁ ἐνθάδε C
 διασπαρμέναι ἐστί καὶ καταθερωμένα, ὡς περ τὰ ἐν
 τῇ θαλάττῃ ὑπὸ τῆς ἀλμύρας· καὶ οὕτε φύεται ἄξιον λό-
 γου ὀδὲν ἐν τῇ θαλάττῃ, οὕτε τελειον, ὡς ἔπος εἰπεῖν,
 οὐδὲν ἐστί σήραγγες δὲ καὶ ἄμμοις, καὶ πηλὸς ἀμύχλω-
 νος, καὶ βόρβοροι εἰσιν, ὅπου ἂν καὶ ἡ γῆ ἦ, καὶ πρὸς
 τὰ παρ' ἡμῖν καλὰ (29) κρῖνεσθαι οὐδ' ὅπως τοῦτον ἄξι-
 ῶν ἐκεῖνα δὲ αὐτῶν παρ' ἡμῖν πολλὸν ἂν εἰ πλεον φαι-
 νεῖ διαφέρειν. Εἰ γὰρ δὲ καὶ μυθολογεῖν καλόν,
 ἄξιον ἀκοῦσαι, ὃ Σαμμία, ὅσα τυγχάνει τὰ ἐπὶ τῆς
 γῆς ὑπὸ τῷ οὐρανῷ ἔντα. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Σιμμία,
 ὃ Σώκρατες, ἡμεῖς γε τοῦτον τοῦ μύθου ἠδῶς ἔν
 ἀκούομεν. Αἰγεται τοίνυν, ἔφη, ὃ ἑταῖρε, πρῶτον
 μὲν εἶναι τοιαύτη ἡ γῆ αὐτῆ ἰδεῖν, εἰ τις ἀνωθεν αὐ-
 τὴν θεῶτο, ὡς περ αἱ δωδεκάσκυτοι σφαῖραι, ποικίλη, D
 χρώμασι διελημμένη· ἢν καὶ τὰ ἐνθάδε εἶναι χρώ-
 ματα ὡς περ βελγματα, οἷς δὲ οἱ γράφει· καταχρῶν-
 ται· ἐκεῖ δὲ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκ τοιούτων εἶναι, καὶ
 πάλιν εἰ ἐκ λαμπροτέρων καὶ καθαρωτέρων ἢ τού-
 των. Τὴν μὲν γὰρ ἀλουργῆ εἶναι, καὶ θαυμαστὴν τὸ
 κέλευθ, τὴν δὲ χρυσοῖδῃ, τὴν δὲ ὄσῃ λευκῇ, γύζῳ
 καὶ χιόνος λευκοτέραν, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων
 συγκαμμένην ὡσαύτως, καὶ εἰτι πλειόνων καὶ καλλί-
 ων, ἢ ὅσα ἡμεῖς εὐράκαμεν. Καὶ γὰρ ἀπὸ ταῦτα
 τὰ κοίλα αὐτῆς, ὕδατος τε καὶ ἀέρος ἔμπλεα ἔντα,
 χρώματος τε εἶδος περιέχεσθαι, σπιδόντα ἐν τῇ τῶν
 ἄλλων χρωμάτων ποικίλῃ· ὡς τε ἐν τῇ αὐτῆς· εἶδος

stimo, cuius nos exiguam tantum particulam a
 Phaside ad Columnas Herculis, perinde ut cir-
 paludem formica, aut ranæ circa mare, habito-
 mus; locaque similiter id genus alia pleraque, ab
 aliis passim quam plurimis incolantur. Terram
 enim concavis ubique partibus, iisque tam magni-
 tudine quam figura diversis abundare, in quas
 unda, caligo et aer confluxerint : ipsam vero per
 se puram puro in cælo sitam esse, quod et astro-
 rum sedes est, et a plerisque omnibus, qui his de
 rebus tractare solent, æther appellatur. Facem
 bujus quædam tria ista esse, ac semper in conca-
 vis terræ altitudines confluere. Nos porro, qui
 partes illas depressiores incolamus, usque adeo
 falli, ut in summa nobis terra degere vidcamur :
 perinde ut si quis dum in medio pelagi fundo ver-
 saretur, se tamen summo in æquore degere, dam-
 que per mediam aquam cælum ac reliqua sidera
 prospiceret, mare cælum ipsum esse arbitraretur :
 cum is quod tardior esset atque infirmior, nun-
 quam vel ad summum æquor evasisset, vel emer-
 gente ac sublato hanc in regionem capite, quantum
 ea suam illam nitore ac pulchritudine superet, suis
 ipse oculis videre, aut ab alio saltem qui vidisset,
 audire potuisset. Nobis enim idem usu venire,
 Quippe dum in concava aliqua terræ parte legi-
 mus, nobis tamen videri superiores incolere, aerem
 quoque cælum a nobis appellari, quasi astra per
 ipsum, tanquam per verum cælum occurrerent. Id
 autem infirmitati cuiusdam ac tarditati assignandum
 esse, quod summum ad aerem evadere nequeamus.
 Eo enim si quis aspiraret, aut ovis instructus alis
 evolaret, sublato nonnihil capite, perinde ut e mari
 existentes aliquando pisces nostra hæc aspiciunt,
 ita ipsum res illas cælestes conspiceretur. Quod
 si ad contemplationem istam natura virium satis ha-
 beret, eam intellecturum continuo verum illud cælum
 esse, veram lucem, veramque terram. 566 Enim-
 vero terra hæc nostra, lapides isti quos videmus,
 plagæ istæ omnes corruptæ sunt atque corrosæ, ut
 marina omnia sanguine exeduntur. Siquidem nec
 uhius pretii quidquam in mari nascitur, nec feræ
 perfectum quidquam eo continetur : cavernæ ibi
 tantum, arena, et vasta luti sordiumque congeries,
 utricunque terra cum eo conjuncta est : quæ pro-
 fecto ejusmodi sunt, ut ne dicis quidem causa cum
 hæc rerum nostrarum specie conferrî possint. Res
 autem illæ cælestes, longe nostris adhuc excellen-
 tiores utique videantur. Nam si fabule locus esse
 debeat, juverit equidem, o Simmia, cuiusmodi
 terra illa cælo proxima sit audisse. Nos vero, In-
 quit Simmias, libenter, o Socrates, fabulam istam
 audiemus. Primum igitur ferunt, mi Simmia, ter-
 ram illam si quis despiciat, spherarum nostrarum
 ex coriis duodecim contextarum prorsimum esse,
 hoc est variam, coloribusque distinctam ; quorum
 speciem aliquam colores isti nostri præ se ferant,

(28) Plato, ἀναρχέσθαι.

(29) Plato, κάλλη.

quibus pictores abutuntur. At vero terram illam ex iis universam, longeque adhuc illustrioribus purioribusque constare. Enimvero purpuream hic, et pulchritudine admirabili conspicuam, auream illie, alibi gypso ac nive candidiorem, nec non aliis similiter coloribus, qui nostros multum varietate pariter ac nitore superent, intertextam videri. Nam cœcavas etiam ipsius altitudines, aque simul aerisque plenas, speciem ejusmodi coloris aliquam ostendere, quæ vel in tanta reliquorum diversitate refuleat, atque unam illius faciem, continuam simul et variam apparere. Talis porro cum ea sit, in eadem sativa quoque, ut arbores, flores frustisque nasoi consentaneum est: montes præterea, lapidesque similiter, perfectionem quemque suam cum perspicuitate ac suavioribus coloribus obtinere. Quorum quidem particule tantum aliquæ sint lapilli isti, quos tantopere concupiscimus, sardii videlicet, jaspides, smaragdi, alique id generis. Illic autem nihil non esse hujusmodi, aliaque adhuc longe pulchriora. Cujus rei causam aliam esse nullam, quam quod lapides illi puri sint, non autem ut nostri, tæbe ac salsugine, aliarumque rerum injuria exesi atque corrupti, quæ huc confluentes, lapidibus, terræ, ac reliquis tam animantibus, quam plantis vitia morbosque creant. 567 At vero terram illam cum his omnibus, tum auro etiam atque argento, ac cæteris, id genus ornatis ac decoratis esse. Et quoniam ea sint cum nitore singulari, tum ingenti numero ac magnitudine, adeoque terram occupant universam, ejus proinde aspectu frui, verum id propriumque beatorum spectaculum jure ac merito haberi posse. »

CAPUT XXXVIII.

De judicio, quod mortem excipiat, Platonem Hebræis affinis sensisse.

Postremo, cum Hebræorum litteræ, animos postquam e corpore migraverunt, divinum tribunal ac judicium excipere denuntiant, cum sexcentis aliis, tum hoc etiam loco: « Judicium, inquit, constitutum est, et libri aperti sunt, et Antiquus sedit. Fluvius ignis volvelatur in conspectu ejus: decies millicies centena millia ministrabant ei, et millia millium assistebant coram eo ». Audi nunc Platonem, quemadmodum et divini judicii, et ignei fluminis nominatim meminerit, nullasque pierum sedes, et impiorum varia supplicia Hebræorum ex sensu doctrinaque describat. Sic enim in dialogo *De animo* loquitur: « Jam tertius, inquit, fluvius amborum erumpit et medio, primumque sub exitum, in vastum quemdam locum influit, multo igne conflagentem, ubi paludem efficit mari nostro majorem, et aqua simul ac luto effervescentem. Inde turbidus in orbem cœnosusque fertur, terræque circumfusus, cum alio passim, tum ad extremam quoque paludem Acherusiam allabitur: sic tamen ut nullo modo cum ejus aqua miscetur; sed multo sub terram flexu, tandem sensu penitentiorem in Tartarum exoneret. Atque is est

« Dan. vii, 9, 10.

(30) Plato, lib. ous.

(31) Ὡς τὰ πολὺ. Plato, ὅντα πολλὰ πλῆθε longe melius.

(32) Πολλὰχού. Plato, πανταχού.

(33) Κρίσιν ψυχῶν. Vide Trismegistum in *Æscw lapio*, cap. 10, non absimilia disputantem.

Α ζυνηχῆς, καὶ ποικίλον φαντάζεσθαι. Ἐν δὲ ταύτῃ ὄσση τοιαύτη ἀνάλογον τὰ τοιαῦτα φέσθαι δένδρα τε καὶ ἄνθη, ἔχοντα τοὺς καρπούς· καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη ὡσαύτως, καὶ τοὺς βουνοὺς (30) ἔχεν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν τελειότητα καὶ τὴν διαφανείαν, καὶ τὰ χρώματα καλλίω. Ὡς καὶ τὰ ἐνθάδε λίθια εἶναι ταῦτα τὰ ἀγαπώμενα μόρια, σάρδιά τε καὶ ἰάσπιδες, καὶ σμαράγδους, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. Ἐκεῖ δὲ ὁδὸν ὁτιῶν τοῦτων οὐκ εἶναι, καὶ ἐπὶ τοῦτων καλλίω. Τὸ δ' αἴτιον τοῦτου εἶναι, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ λίθοι καθαροὶ εἶσι, καὶ οὐ καταθροσμένοι, ὁδὲ διεφθαρμένοι, ὡς περ οἱ ἐνθάδε ὑπὸ σηπεδόνος καὶ ἄλλης, καὶ τῶν δειρῶ ζυνηθῆναι, ἅ καὶ λίθοι, καὶ γῆ, καὶ τῶς ἄλλας ζώους τε καὶ φυτοὺς αἰσχη τε καὶ νόσους παρέχει. Τὴν δὲ γῆν αὐτὴν κκοσμηθεῖσα τοῦτος ἄπαι, καὶ ἐπὶ χρυσῶν τε καὶ ἀργύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις αὐ τοῖς τοιαῦτοις. Ἐκφανῆ γὰρ αὐτὰ περικείμενα, ὡς τὰ πολλὰ (31) πλῆθη καὶ μεγάλα, καὶ πολλαχού (32) τῆς γῆς ὡς τε αὐτὴν δεῖν εἶναι ὅπμα εὐδαιμόνων θεατῶν. »

B καὶ ἐπὶ χρυσῶν τε καὶ ἀργύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις αὐ τοῖς τοιαῦτοις. Ἐκφανῆ γὰρ αὐτὰ περικείμενα, ὡς τὰ πολλὰ (31) πλῆθη καὶ μεγάλα, καὶ πολλαχού (32) τῆς γῆς ὡς τε αὐτὴν δεῖν εἶναι ὅπμα εὐδαιμόνων θεατῶν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΗ΄.

Ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς μετὰ τὸν θάνατον κρίσεως ὁμολως Ἑβραίοις καὶ ὁ Πλάτων δεσθεσθαι πιστεύει.

C Τῆς παρ' Ἑβραίοις γραφῆς θεοῦ δικαιοσύνην καὶ κρίσιν ψυχῶν (33) μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀπαλλαγὴν εἶσθαι προαγορευούσης, διὰ τε μυρίων ἄλλων, καὶ δι' ὧν φησι: « Κριτῆρον ἐκάθισε, καὶ βιβλία ἐνέψαχθησαν, καὶ ὁ Παλαιὸς ἡμεῶν ἐκάθητο. Ποταμὸς πυρὸς ἔλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· μόρια μωρῶς ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χιλιαὶ χιλιάδες περαιοθήσαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. » ἐπάκουσον τοῦ Πλάτωνος τῆς θείας κρίσεως καὶ δὴ καὶ τοῦ ποταμοῦ ὀνομασί μνηνημένου, πολλὰς τε μονὰς τῶν εὐσεβῶν, διαφῆρους τε τῶν δυσσεβῶν τιμωρίας, συμφέρους τῶς Ἑβραίων ὑπογράφοντος λόγοις. Φησὶ δ' οὖν ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς τάδε: « Τρίτος δὲ ποταμὸς (34) τοῦτων κατὰ μέσον ἐκβάλλει, καὶ ἔγγυς τῆς ἐκβολῆς ἐκπίπτει εἰς τόπον μέγαν, περὶ πολλῶν καόμενον, καὶ λίμνην ποιεῖ μετ' αὐτῆς παρ' ἡμῖν θαλάττης, ζέουσαν ὕδατος καὶ πυρὸς. Ἐντεῦθεν δὲ χωρεῖ κύκλω (35) θολερὸς καὶ πελώριος, περὶ κτεθέμενος δὲ γὲ τῆς ἄλλοσῆς τε ἀφικνεῖται, καὶ παρ' ἑσχάτα τῆς Ἀχέρουσιδος λίμνης, οὐ συμφυγνύμενος τῷ ὕδατι, περιελχθεὶς δὲ πολλάκις ὑπὸ γῆς, ἐμβαλεῖ κατωτέρω τοῦ Ταρτάρου. Ὅστος δ' ἐστίν, ὃν ἐπὶ ἐπονομάζουσι Πυριφλεγέθοντα, οὐ καὶ οἱ βῆσας ἀποσπάσματα ἀνα-

(34) Τρίτος δὲ ποταμὸς. Adi *Phædonem*. p. 400, Ficī. Qui locus citatur etiam a Theodoro lib. II *De Gæcorum affectionibus*, pag. 154 lib. Græco-Lat.

(35) Κύκλω. Ita Plato et manuscr. recte, non κύκλω, ut ante.

ἡσθεῖσιν, ἐπι, ἂν τύχῃσι τῆς γῆς. Τοῦτου δὲ πῶς κατ-
 εντικρῶ ὁ τέταρτος ἐκπίπτει εἰς τόπον πρῶτον ζει-
 λῖν τε καὶ ἄγρῳν, ὡς λέγεται, χροῖμα δὲ ἔχοντα
 Παν ὅσον ὁ κυανός, ὃν δὴ ἐπονομάζουσι Στύγιον. Καὶ
 τὴν λίμνην ποιεῖ ὁ ποταμὸς ἐμβάλλων Στύγα· ὁ
 Ἦ ἔμπεσόν ἐνταῦθα, καὶ δεινὰς δυνάμεις λαθῶν ἐν
 τῷ ὕδατι, ὅς· κατὰ τῆς γῆς, καὶ περιελεττόμενος
 πορᾶ ἐναντίος τῷ Πυριφλεγέθοντι, καὶ ἀπαντᾷ ἐν
 τῇ Ἀχερουσίᾳ λίμνῃ ἐξεναντίας. Καὶ οὐδὲ τὸ τοῦ-
 του ὕδωρ οὐδὲν μίγνυται, ἀλλὰ καὶ οὗτος κύκλῳ
 περιελθὼν, ἐκβάλλει εἰς τὸν Τάρταρον ἐναντίος τῷ
 Πυριφλεγέθοντι. Ὅνομα δὲ τοῦτο ἔστιν, ὡς ὁ ποιη-
 τὰ λέγουσι, Κικυυτός. Τοῦτου δὲ οὕτω περικυκλῶν,
 ἐπειδὴ ἀφίκνυται οἱ τετελευτηκότες εἰς τὸν τόπον,
 οἱ δὲ Δαίμων ἕκαστον κομίζει, πρῶτον μὲν διεδικάσαντο
 οἱ τε καλοῖς καὶ ὁσίοις καὶ δικαίοις βιώσαντες, καὶ οἱ
 μή. Καὶ εἰ μὲν ἂν δόξωσι μέσως βιωσάντων, πορευθέν-
 τες ἐπὶ τὸν Ἀχέροντα, ἀναβάτης ἂ ἤη καὶ αὐτοῖς ὄχη-
 ματὰ ἔστιν, ἐπὶ τοῦτον (36) ἀφικνούμενοι εἰς τὴν λίμ-
 νην. Καὶ ἐκεῖ οἰκοῦσι τε καὶ καθαιρόμενοι, τῶν τε
 ἀδικημάτων διδόντες δίκας, ἀπολούντες εἰ τίς τι τῶ-
 κριε· τῶν τε εὐεργεσιῶν τιμὰς φέρονταί, κατὰ τὴν
 ἀξίαν ἕκαστος· οἱ δ' ἂν δόξωιν ἀνάτως ἔχειν διὰ τὰ
 μεγέθη τῶν ἀμαρτημάτων, ἢ ἱεροσυλίας πολλὰς καὶ
 μεγάλας, ἢ φόνους ἀδικούς καὶ παρανομίους πολλοὺς
 ἐξεργασίμενοι, ἢ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα τυγχάνει ὄντα·
 τοῦτους δὲ ἡ προσήκουσα μοῖρα βίπτει εἰς τὸν Τάρ-
 ταρον, ὅθεν οὐποτε ἐκβαίνουσιν· οἱ δ' ἂν ἰσάματα μὲν,
 μεγάλα δὲ δόξωιν ἡμαρτηκῶνα ἀμαρτήματα, ὅσον
 πρὸς πατέρα ἢ μητέρα ὅπ' ὀργῆς βιάων τι πράξαν-
 τες, καὶ μεταμέλον αὐτοῖς τὸν ἄλλον βίον βιώσιν,
 ἢ (37) ἀνδροφόνου, ἢ τοιοῦτω τρόπῳ ἄλλω γένωνται·
 τοῦτους δ' ἔμπεσῶν μὲν εἰς τὸν Τάρταρον ἀνάγκη,
 ἔμπεσόντας δὲ αὐτοῦς, καὶ ἐνεκῶν ἐκεῖ γενομένων
 ἐκβάλλει τὸ κύμα, τοὺς μὲν ἀνδροφόνους, κατὰ τὸν
 Κικυυτὸν, τοὺς δὲ πατρλώτας καὶ μητρλώτας κατὰ
 τὸν Πυριφλεγέθοντα· ἐπειδὴ δὲ φλεγόμενοι γένωνται
 κατὰ τὴν λίμνην τὴν Ἀχερουσιάδα, ἐνταῦθα βοῶσι
 τε καὶ καλοῦσιν, οἱ μὲν οὐς ἀπέκτειναν, οἱ δὲ οὐς
 ὕβρισαν· καλέσαντες δὲ ἑκατέουσι, καὶ δέονται ἰδοῦαι
 σπᾶς ἐκθῆναι εἰς τὴν λίμνην, καὶ δέξασθαι. Καὶ ἔαν
 μὲν πείσωνται, ἐκβαίνουσι τε καὶ λήγουσι τὸν κακῶν
 εἰ δὲ μή, φέρονται αὖθις εἰς τὸν Τάρταρον, κακείθεν
 πάλιν εἰς τοὺς ποταμούς· καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐ
 πρότερον παύονται, πρὶν ἂν πείσωνται οὐς ἠδίκησαν·
 αὐτῆ γὰρ ἢ δίχη ὑπὸ τῶν δικαστῶν αὐτοῖς ἐτάθη. Οἱ
 δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τὸ ὁσίοις
 βιώσαι, οὗτοι εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν τόπων τῶν
 ἐν τῇ γῆ ἐλευθερούμενοι τε καὶ ἀπαλαττόμενοι,
 ὥσπερ δεσμοτηρίων, ἄνω δὲ εἰς τὴν καθαρὰν οὐκί-
 σιν ἀφικνούμενοι, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς οἰκίζόμενοι. Τοῦ-
 των δὲ αὐτῶν οἱ φιλοσοφία ἱκανῶς καθηράμενοι
 ἔπειτα καμάτων (38) ζῶσι τοπαράπων εἰς τὸν ἔπειτα
 χρόνον, καὶ εἰς οἰκίσεις. Ἐπι τοῦτων καλλῶν ἀφι-
 κνούται, ὅς οὕτε βράδιον θηλώσαι, οὕτε ὁ χρόνος

A quem Pyriphlegethontem nominant, cujus particu-
 las ipsi quoque rivi, quaqua terrarum datur, exspi-
 rant. Huic adversus item quartus, primum in locum
 erumpit horribilem, ut aiant, et squalidum, totum-
 que colore caeruleo persimili tinctum, vulgo Sty-
 gium nominant. Is qua sese parte effundit, Stygem
 quoque paludem efficit, in quam dum prorumpit,
 novis ejus aquae viribus majorem in modum intum-
 escens, altam sub terram subit, ubi longum circuitu
 adversus Phlegethonti volvitur, donec ipsi, altera
 ex parte, ad Acherusiam paludem occurrat. 568 Idem
 porro undam quoque suam alii permistam nulli
 retinens, post multas demum flexiones, sese in
 Tartarum Pyriphlegethonti similiter adversus ex-
 onerat. Ei, si poetis credimus, Coccyto nomen est.
 B Hoc statu rerum, ut primum eo mortui devenere,
 quo daemnon quemque rapit, judicium ante omnia
 subeunt, tum qui bene, sancte justque vixerunt,
 tum qui secus. Inde, qui mediam inter utramque
 vitae rationem tenuissime videntur, ii Acherontem
 petentes, consensio illic suis quique vehiculis, ad
 paludem usque deferantur. Ibi degunt aliquandiu,
 donec prorsus expiati, poenisque criminum perso-
 lutis, quidquid ante peccaverint, absolvuntur: quin
 etiam beneficiorum quoque suorum praemia, pro
 sua quique dignitate ferunt. At qui, propter acle-
 rum atrocitatem, lucum remedii nullum reliquisse
 videntur, utpote crebris et immanibus sacrilegiis,
 aut plurimis caedibus nefarie et contra leges omnes
 perpetratis, et aliis ejusmodi piaculis obligati: hos
 vero digna plane sors in Tartarum, unde nunquam
 emergant, precipites agit. Jam quos ea peccasse
 constiterit, quae ut curationem admittant, gravia
 tamen per sese sunt: ut si adversus patrem aut
 matrem indignum quidpiam iracundia stimulante
 commiserint, eosque reliqua deinceps vita pœniave-
 rit: aut si alius quocunque modo caedis humanae
 rei fuerint: eos quidem in Tartarum cadere necesse
 est, sed tamen exacto anni unius curriculo, eosdem
 fluctus ejicit, et homicidas quidem ceteros in Co-
 cylum, parricidas autem vel matricidas in Pyri-
 phlegethontem. Hi postquam ad Acherusiam palu-
 dem delati fuerint, tum ingenti clamore appellant,
 sive quos interfecerint, sive quibus injuriam fecer-
 int, obsecrant deinde atque obtestantur, uti se in
 eam paludem sulire, ibique recipi pantiant. Quod
 quidem impetrare si possint, tum eo subeunt, ma-
 jorumque suorum flumem accipiunt. Sin minus, in
 Tartarum indeque rursus in flumina referuntur.
 Quo supplicii genere non ante liberantur, quam
 eos quibus injuriosi fuerint, exorant: hæc enim
 illis a iudicibus constituta poena est. Postremo, qui
 excellenti quadam et eximia vitæ sanctinomia pre-
 stituisse videntur, ii demum ex terrenis hisce locis, qui-
 busdam 569 quasi carceribus educti atque liberati

(36) Plato, τούτων.

(37) Plato, οἱ. ἢ.

(38) Καμάτων. Plato, σωματων. Omnino Euse-
 bius καμάτων legit, quemadmodum et Theodoretus,ut constat ex primo versu litteræ D, infra hæc pag.
 ubi eadem vox et repetitur, et cum scriptura ver-
 bis componitur.

ac sursum in purius aliquid domicilium seclmque A
transcripti, supra terram degunt. Quo etiam ex numero, qui philosophiæ opera exiati omnino purgatique discesserint, si non modo sine molestiis a-vo sempiterno vivunt, sed etiam in domicilia longe adhuc nobiliora perveniunt, quæ nec verbis describere facile sit, nec per tempus commemorare mihi jam liceat. Caterum videndum nobis est, mi Simmia, ut rebus abs me commemoratis adducti, virtutem ac prudentiam hac in vita consequi omni contentione studeamus. Dignum enim præmium, et magna quædam spes ostenditur. » Hactenus Plato. Tu vero cum his illius: « In domicilia longe a-lhuc nobiliora perveniunt, quæ nec verbis describere facile sit, nec per tempus mihi jam liceat, » confers velim nostrum illud: « Quia nec oculis vidit, nec aures audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se⁴⁷. » itemque cum illis pluribus domiciliis, quod habetur in Evangelio: « Multas apud Patrem » iis qui Deum diligunt, constitutas esse « mansiones⁴⁸. » Cum iis quæ de Pyri-phlegethonte dicta sunt, sempiternum ignem impiis denuntiatum, juxta illud Hebræi prophætæ: « Quis annuntiabit vobis, quod ignis ardeat? quis annuntiabit vobis locum æternum⁴⁹? » Et rursus: « Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur, et erunt in visionem omni carni⁵⁰. » Quibus etiam vide quam egregie Plato consentiat, dum, impios in Tartarum detrudendos affirmans, subjungit, « Unde nunquam emergant. » Itemque pius in beatis quibusdam domiciliis victuros pronuntians, addit, *pe-aitis, avoque sempiterno.* Quod autem ait, *sine ellis omnino molestiis*, nostro huic geminum est: « Fugit dolor, et tristitia, et genitus⁵¹. » Denique, dum Acherontem illum subeuntes, non simpliciter eo devenire statuit, sed consensu tan am suo quem-que vehiculo; quæ tandem ipse vehicula significare vult, nisi corpora, quibus redditi defunctorum animi, simul cum iis, ut docent Hebræorum literæ C
liber justam in magnitudinem excreverit, ad duodecimum *Evangelicæ præparationis* volumen transeamus.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER DUODECIMUS.

570 DUODECIMI LIBRI CAPITA.

1. Hebræos, etiam consentiente Platone, quos instituebant, eos recte fide quædam disciplinarum, quæ quod imperfectiores adhuc essent, nihil exquireret, informatos rotnisse.
2. Fidem ab ipso quæque Platone, virtutum omnium maximam haberi.
3. Iis quæ de animo, similibusque dicuntur, fidem habendam esse, ex Legum undecimo.

⁴⁷ I Cor. II, 9. ⁴⁸ Joan. XIV, 2. ⁴⁹ Isa. XXXIII, 11.

(59) *Τίς ἀναγγελεῖ*, etc. Ica Septuaginta. Vulgus longe dissimilis. Quis poterit habitare de rebus cum igne devorante? aut quis habitabit ex vobis cum ardentibus sempiternis? Hebræice, וְיָגֵן יְהוָה, quis

D ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

α. Ὅτι καὶ κατὰ Πλάτωνα τοῖς εἰσαγομμένοις ὀρθῶς Ἑβραίων παῖδες ἀπερίεργον τῆν τῶν μαθημάτων πίστιν διὰ τὸ ἀρελὲς αὐτῶν παρεδίδουσαν.

β. Ὅτι μερίστη τῶν ἀρετῶν καὶ κατὰ Πλάτωνα ἡ πίστις τυγχάνει.

γ. Ὅτι πιστεύειν δεῖ τοῖς περὶ ψυχῆς λεγομένοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τῶν τοιούτων λόγοις, ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου τῶν Νόμων.

11. ⁴⁸ Isa. LXVI, 24. ⁴⁹ Isa. XXXV, 10.

habitat? Septuaginta, credo, legunt וְיָגֵן יְהוָה, quis nuntiabit? In hebrae versus, pro ardentibus sempiternis, Heb. עֲרֻבֵי יְהוָה, fieri acenitativa, Septuaginta legisse videntur עֲרֻבֵי, id est locus.

- δ'. *Οτι δεήσει ἐν σχήματι μύθων τὰς πρώτας εἰσαγωγὰς τοῖς καιοῖ παραδιδόναι.
- ε'. *Οτι μὴ τοὺς ἐπιβλαβεῖς μύθους τοῖς καιοῖ, μόνους δὲ τοὺς ὠφελίμους δεήσει καταφέρειν.
- ς'. *Οτι μὴ λόγῳ μόνον ἀπεδέχτο τὴν πίστιν ὁ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ διαβάσει τοὺς πιστεῖναι καὶ πεπεισθαι ὁμολογεῖ, οὐκ καὶ ἡμῖς πιστεύομεν.
- ζ'. *Οτι μὴ θεοὶ εἰς πάντας ἐκφέρειν τὰ σμυτὰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων.
- η'. *Ὅσοιους δεῖν ὁ Πλάτων φησὶ τοὺς ἀρχοντας καθιστάται· οὗ καὶ ἰδιώτας καὶ ἀγαγμάτων, εἰ μόνον τὸ ἦθος κακοσημένους εἶεν.
- θ'. *Οτι δεοὶ φέρειν τὰς ἀρχάς.
- ι'. Περὶ τοῦ κατὰ Πλάτων δικαίου.
- ια'. Περὶ τοῦ κατὰ Μωϋσῆα παραδείσου.
- ιβ'. *Ὡς ἐκ τοῦ ἀνδρός ἐλήθηται τὴν γυναικα.
- ιγ'. Περὶ τοῦ πρώτου τῶν ἀνθρώπων θέν.
- ιδ'. *Οτι καὶ τοῖς ἀλόγοις ζωῖς ὠμίλων.
- ιε'. *Ὅπως περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ μὲνηται.
- ις'. *Οτι τὰ τῆς διδασκαλίας ὁρθῶς ἡμῖν ἀπὸ τῶν θεῶν ἀρχόμενα καταλήγει εἰς ἀνθρώπινα.
- ιζ'. *Οτι καλὸν ἐξ εἶν νέας ἡλικίας τοὺς παῖδας ταῖς τῆς θεοσεύειας ἔδωκεν ἐργαζομένους.
- ιη'. *Οτι παιδεύειν ἠγεῖσθαι χρὴ μόνην τὴν εἰς ἀρετὴν προαίονταν, οὐχὶ δὲ τὴν εἰς χρηματισμὸν ἢ τινα βιοποριστικὴν ἐπιτηδεύοντα.
- ιθ'. *Οτι παραπλησίως Ἑβραῖοι καὶ ὁ Πλάτων εἰκόνα θεοτέρων τὰ τῆδε εἶναι ἐδόξαζεν.
- ια'. *Οτι χρὴ τοὺς νέους δὲ ἐκμαθήσεως ἑμῶν ὁρθῶν καὶ φῶν εἰς ἀρετῆς ἀνάληξιν προπαρασκευάζειν.
- ιβ'. *Ὅσοιαι χρὴ διανοίας περιέχειν τὰς φῶδας.
- ιγ'. *Οτι οὐ πάντων ἐστὶ τὰς ὁρθὰς φῶδας καὶ τὰ μέλη δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλ' ἢ μόνου θεοῦ, ἢ θεοῦ ἐνὸς ἀνδρός.
- ιδ'. Περὶ τῶν δοκιμάζειν ὡς τε τὰς κατὰ θεὸν πεποιημένας φῶδας.
- ιε'. *Οτι καὶ ἐν τοῖς συμποσίοις παραληπτέον τὰς φῶδας, ὡς περ ἐνὸς νόμου συμποσιακοῦ.
- ις'. *Οτι οὐ πᾶσιν ἐπιτερετέον τὴν τὸ οὖνον πόσιν.
- ιζ'. *Οτι οἶκ ἡγρεῖς ὁ Πλάτων τὰ ἐπ' αὐτοῦ νομοθετούμενα παρὰ τισὶ βαρβάρους πολιτεύεσθαι.
- ιη'. *Οτι ὁ πόλεμος ἡμῖν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἐν ἡμῖν πόση.
- ιθ'. *Οτι οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ ὑπερτα τυγχάνει τῶν κακῶν ἐπ' ἡμῶν πραττομένων.
- ια'. Περὶ τοῦ καθαρῶς φιλοσοφεῖντος.
- ιβ'. Περὶ πόσης τῆς ἐν ἀνθρώποις σοφιστείας.
- ιγ'. *Οτι δεήσει ποτὲ τῷ ψεύδει ἀντὶ φαρμάκου χρῆσθαι ἐκ' ὠφελείας τῶν δεομένων τῶν τοιοῦτων τρώσων.
- ιδ'. *Οτι μὴ μόνον ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων προσέσθαι χρὴ εἰς τὴν προσημῆτην παιδείαν.
- ιε'. *Οτι μὴ χρὴ ἐκ τῶν οὐ κατὰ λόγον παρ' ἡμῶν βιούτων τὸ πᾶν ἔθνος διαβάλλεσθαι.
- ις'. *Ὅπως ὁ Πλάτων μετέβαλλεν ἐπὶ τὸ Ἑλληνικώτερον τὰ ἐν Παροιμίαις λόγια.
- ιζ'. Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας.
- ιη'. Περὶ γονέων τιμῆς.
- ιθ'. Περὶ κτήσεως οὐκείων.
- ια'. *Ὡς μετέβαλλε τὸ, « Μὴ μέταίρς ὄρια αἰώνια, εἰ ἔδωκε τοι πατέρς σου. »
- ιβ'. *Ὅμοιον τῷ, « Ἀποδιδούς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν τοῖς μουσὶ με. »

- 4. *Fabularum specie, puerorum animos, primis præceptionibus informandos esse.*
- 5. *Fabulas pueris, non perniciosas ulla, sed tantum utiles occinendas esse.*
- 6. *Fidem a Platone, non solum voce tenuis probari: verum etiam cum profiteri, ex animo se rebus iis credere, quibus ipsi credimus*
- 7. *Graviora veritatis dogmata non omnibus promiscue vulganda esse.*
- 8. *Quales Plato magistratus ac principes creari velit: nec idiotas ab eo, nullarumque litterarum homines repudiari, si morum integritate modo præstiterint.*
- 9. *Defugiendos esse magistratus.*
- 10. *De justo, ex mente Platonis.*
- 571 11. *De Moysis paradiso.*
- 12. *Ab utroque doceri, mulierem ex viro sumptam esse.*
- 13. *De prima hominum vita.*
- B 14. *Eosdem cum brutis etiam animantibus versatos esse.*
- 15. *Quemadmodum ambo diluvis meminerint.*
- 16. *Quam præclare doctrinæ nostræ rationes a rebus divinis auspicati, in humanas desinamus.*
- 17. *Quam præclarum sit pueros a prima statim ætate, piis religiosisque moribus assuescere.*
- 18. *Eam solum doctrinæ loco habendam, quæ riam ad virtutem muniat, non autem eam, quæ vel augenda pecuniæ, vel parando victui quoquo modo seruiat.*
- 19. *In ea cum Hebræis sententia Platonem fuisse, ut res inferiores diviniorem imagines esse crisi-maret.*
- 20. *Junioris honestis quibusdam hymnis odisque memorie commendandis, ad suscipiendos virtutis satus præparandos esse.*
- 21. *Cujusmodi odorum illarum sententiam esse oporteat.*
- 22. *Non conjusus esse, laudabiles odas et carmina scribere; sed vel unius Dei, vel divini cuiusdam hominis.*
- 23. *De iis qui divinos illos cantus vobare possint.*
- 24. *Cantus etiam in convitiis, tanquam convivales quasdam leges recipiendos esse.*
- 25. *Vini bibendi copiam non omnibus promiscue faciendam esse.*
- 26. *Ne Platonem quidem ipsum ignorasse, quæ abs sese leges conderentur, iis barbaros quosdam suis in rebuspublicis vivere.*
- 27. *Bellum nobiscum esse nobis, et cum nostris cupiditatibus ac perturbationibus gerendum.*
- 28. *Non in corpore, sed in animo, culpam eorum, quæ a nobis peccantur, esse conferendam.*
- 29. *De eo qui caste sincereque philosophetur.*
- 572 30. *De toto illo sophisticæ genere, quod inter homines reperiri solet.*
- 31. *Falso nonnunquam, velni pharmaco, ad eorum utilitatem, qui hoc loquendi genero opus habeant, utendum esse.*
- 32. *Non solum viros, sed etiam mulieres, aetioque genus hominum universum, hujus in disciplinae communicationem vocandum esse.*
- 33. *Eorum causa, qui minus apud nos ex rationis præscripto vivant, genus universum traducendum non esse.*
- 34. *Quemadmodum Plato quædam ex Proverbiis oracula, Græca dictione purius et elegantius expresserit.*
- 35. *De opibus et inopia.*
- 36. *De parentum honore.*
- 37. *De possessione servorum.*
- 38. *Quomodo illud Moysis expresserit: « Terminos æternos ue transferas, quos posterunt patres tui. »*
- 39. *Locus Platonis huic similis: « Reddens peccata patrum in filios, in tertium et quartam generationem, iis qui oderunt me. »*

40. De furiosis.
 41. De fure interfecto.
 42. De jumento.
 43. Platonem iisdem, quibus Hebræorum litteræ, similitudinibus usum esse.
 44. De iisdem similitibus.
 45. De iisdem.
 46. De iisdem.
 47. Platonem duodecim in tribus circis distribui voluisse, Hebræi populi exemplum secutum.
 48. Urbem in loco fluvitili condendam Plato statuit: quem Hierosolymorum regioni persimilem describit.
 49. Quemadmodum Plato priuam illam, quæ a Græcis usurpabatur, puerorum institutionem, tanquam perniciosam rejiciat.
 50. De atheorum opinione, ex Legum decimo.
 51. Quemadmodum Plato de Deo philosophetur.
 52. Quemadmodum idem ipse, Deum universi curam gerere philosophetur.

573 CAPUT I.

Hebræos, etiam consentiente Platone, quos instituebant, eos recte, fide quadam disciplinarum, quæ quod imperfectiores adhuc essent, nihil exquireret, informatos voluisse. Ex Legum primo.

Duodécimus hic Præparatiōnis evangelicæ liber, quæ superiori de Platonis cum Hebræorum doctrina consensione desunt, velut apta qualiam et numerosa consonantis lyræ harmonia representabit, initio ex uostræ hujus, quam vulgus hominum criminatur, fidei defensione sumpto. Et Plato quidem primo *De legibus*, nostram in rem percommode, « Jurene, inquit, an secus, Lacedæmoniorum et Cretensium rempublicam reprehendere quis possit, alia quæstio est. Mihi quidem magis forte, quam utrique vestrum, quæ a plurisque dicuntur, proferrere liceat. Vobis enim, ut civilis admodum sit ac moderata legum universa ratio, hæc sane ex optimis una merito censeatur. Utine juniorum quisquam ex legibus sinatur inquirere, quænam bene, quænam secus habent: sed potius uti una voce omnes, unoque ore cuncta probe, tanquam diis auctoribus instituta esse consentiant: quod si quis aliter loquatur, eum ut audientes nullo modo ferant. Sin autem ex senibus cupiam in mentem aliquid veiat, is ut vel cum magistratu, vel cum suis duntaxat æqualibus, nemine juniorum audiente, rem communicet. Optine id quidem, mi hospes. » Verum igitur omnino fuit, Hebræorum Scripturam tanto ante præcipere, uti divinæ litterarum intelligentiam ac disquisitionem fides antecostat, ut dum ait, « Nisi credideritis, non intelligetis »⁴⁴. Itemque, « Credi, propter quod locutus sum »⁴⁵. Quo quidem nos etiam consilio, quos novissime rerum in nostrarum communionem admisimus, iis tanquam rudioribus adhuc et inchoatis, animoque propemodum infantibus, divinæ Scripture lectionem simplicius ita tradimus, ut eos simul ad fidem iis

⁴⁴ Isa. vii, 9. ⁴⁵ Psal. cxv, 16.

(43) *Et μὲν τῶν Πλάτωνος*, Plato, 1 *L.g.*, p. 369 Ficini.

- A μ'. Περὶ κλεπτῶν.
 μ". Περὶ κλεπτῶν ἀναγομένων.
 μβ'. Περὶ ὑποκρίτων.
 μγ'. Ὅτι τοῖς αὐτοῖς ὁ Πλάτων, εἰς καὶ ἡ παρ' Ἑβραίων γραφῆ, κέρχεται περιβήττασιν.
 μδ'. Ἐπι περὶ τῶν ὁμοίων ἀποδείξεων.
 με'. Ἐπι περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 μς'. Ἐπι περὶ τοῦ αὐτοῦ.
 μζ'. Ὅτι καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸ φύλας δεῖν νομοθετεῖ διαφέρει τῶν πολιτῶν, κατὰ μῆτην τοῦ τῶν Ἑβραίων ἔθους.
 μη'. Ἐν ποταμῷ τὴν ἀλίαν κατοικεῖν ὁ Πλάτων νομοθετεῖ τῶν διαγράψει δὲ ἐοικῶτα τινὰ τῶν Ἑβραίων Νόμων.
 μθ'. Ὅπως ὁ Πλάτων τὰ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς ἐπιβλαβῆ τυγχάνοντα, παραμειταί.
 ν'. Περὶ τῆς τῶν ἀθέων δόξης, ἀπὸ τοῦ δεκάτου τῶν Νόμων.
 B να'. Ὅς ὁ Πλάτων τὴν περὶ Θεοῦ κατασκευάζει λόγον.
 νβ'. Ὅπως περὶ τοῦ προσεῖν τοῦ παντός τὴν θεὸν διέξεισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἐπι καὶ κατὰ Πλάτωνα τοῖς εἰσαγομένοις ὁρθῶς Ἑβραίων παιδὸς ἀπεργασθῆν τὴν τῶν μαθημάτων ἀλίαν, διὰ τὸ ἀτελεῖς αὐτῶν παρεδίδωσαν, ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Νόμων.

Ὁ δωδέκατος ἡμῶν τῆς Εβραγγελικῆς προκαρασκευῆς ἐνθένδε ποδὴν ἦδη τὰ ἐνθέντα τῷ προτέρῳ τῆς Πλάτωνος πρὸς τὰ Ἑβραίων λόγια συναφίας ὡς ἐν ἀρμονίᾳ συμφώνου λύρας ἀποδώσει, τὴν καταρχὴν ἐξ ἀπολογίας τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς βλασφημουμένης ἡμῶν πίστεως ληφόμενος. « Εἰ μὲν τούτων (40) ὁρθῶς ἢ μὴ τις ἐπιτιμῆ τῆ τε Λακωνικῆ καὶ τῆ Κρητικῆ πολιτεία, λόγος ἀν ἑτεροσ εἴη: τὰ γούν λεγόμενα πρὸς τῶν πολλῶν ἴσως ἐγὼ μάλλον ἔχοιμι: ἀ μῶν ἀμφοτέρων λέγειν. Ὑμῶν γὰρ εἰ καὶ μετρίως κατεσκευάσται τὰ τῶν νόμων, εἰς τῶν καλλίστων ἀν εἴη νόμων, μὴ ζητεῖν τῶν νέων μαθῶνα ἐξ, ποῖα καλῶς αὐτῶν, ἢ μὴ καλῶς ἔχει, μῖθ' ἐξ φωνῆ καὶ ἐξ ἐνὸς στόματος πάντας συμφωνεῖν, ὡς πάντα καλῶς κείται, θέντων θεῶν καὶ ἀν τις ἄλλως λέγη, μὴ ἀνέχεται τὸ παράπαν ἀκούοντας: γέρον δὲ εἰ τις τι ξυνοσεῖ τῶν παρ' ὑμῶν, πρὸς ἀρχοντά τε καὶ ἡλικιωτήν μεθῶν ἐναντίον νόου ποιεῖσθαι τοὺς τοιοῦτους λόγους. Ὅρθότατά γα, ὡ ξένη, κελύσει. » Εἰκότως δὴ καὶ ἡ Ἑβραίων προλαβούσα γραφῆ τῆς τῶν θεῶν Γραφῶν συνέσεως τε καὶ θεωρίας τὴν πίστην προτάττει δι' ὧν φησιν: « Ἐάν δὲ μὴ πιστεύσητε, οὐ μὴ συνήτε: » καὶ αὐτίς: « Ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἔλλαθον. » Ἐνθεν καὶ παρ' ἡμῶν τοῖς μὲν ἔρητι εἰσαγομένοις καὶ τὴν ἔξιν ἀπέλειπεν, ὡς ἀν τὰς ψυχὰς νηπίοις, ἀπλοῖσπερον ἢ ἐν ταῖς θέλαις Γραφαῖς ἀνάγκως παραβῶσαι, ματὰ τοῦ δεῖν πιστεύειν ὡς Θεοῦ λόγος τοῖς ἐμπερομένοις παρακλειθεῖσθαι: τοῖς δὲ τὴν ἔξιν προσεβήκασι, καὶ πολιτοῖς τὸ φρήνημα, ἐμβασθῶν καὶ δοκιμάζειν τὸν νόον τῶν λεγομένων ἐπιτετραπται. Ταύτους δὲ παλαιῶν Ἑβραίων δευτερωτῆς φιλῶν ἦν ὀνομάζειν, ὡσπερ ἔρημηνεύτας καὶ ἐξηγητῆς ὄντας τῆς τῶν Γραφῶν ἐκβολῆς.

quæ proponantur, tanquam Dei verbis habendam 574 adhortemur. At quorum jam robustior mentibus habitus, et cana quædam intelligentiæ vis fuerit, iis vero penetrare altius, verborumque sententiam explorare concedimus. Alique hos Hebræi Deuterotas, quasi Scripturarum interpretes atque explanatores vocare solebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ὅτι μεγίστη τῶν ἀρετῶν καὶ κατὰ Πλάτωνα ἡ πιστις τυγχάνει.

« Οὐκοῦν τὰ μετὰ (41) ταῦτα εἴποιμεν ἂν ἡμεῖς, ὅτι σὺ μὲν ἐπαινεῖς, ὡς σοικας, ὦ Τυρταίε, μάλιστα τοὺς πρὸς τὸν ὀθνείον τε καὶ ἔξωθεν πόλεμον γενομένους ἐπιφανεῖς. Φαίη ταῦτα ἂν πού, καὶ ὁμολογοῖ; Τί μὲν; Ἡμεῖς δὲ γε, ἀγαθῶν ὄντων τούτων, εἰ φαμὲν ἀμείνους εἶναι καὶ πολὺ τοὺς ἐν τῷ μεγίστῳ πολέμῳ γιγνομένους ἀριστοὺς διαφανῶς. Ποιήτην δὲ καὶ ἡμεῖς μάρτυρα ἔχομεν Θεόγνιν, πολιτὴν τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων, ὅς φησι :

Πιστὸς ἀνὴρ (42) χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντι-
[ἐρύσασθαι]

Ἄξιός ἐν χαλεπῇ, Κύρνε, διχοστατήρ.
Τούτων δὲ φαμὲν ἐν πολέμῳ χαλεπωτέρῳ ἀμείνους ἰκέλους πάμπλου γίνεσθαι σχεδόν, ὅσον ἀμείνων δικαιοσύνη καὶ φρόνησις εἰς ταῦτ' ἰλθοῦσα μετὰ ἀνδρείας αὐτῆς. Πιστὸς μὲν γὰρ καὶ ὑγιῆς ἐν στάσει οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ἀνευ ἑμπέδης ἀρετῆς· διαφάνει δὲ καὶ εὖ μαγόμενοι ἐθέλοντες ἀποδοῦναι ἐν τῷ πολέμῳ, φράσει Τυρταῖος, τῶν μισθοφόρων εἰσὶ πάμπολλοι, ὧν οἱ πλείστοι γίνονται θρασυί, καὶ δίκαιοι, καὶ ὑβρισταί, καὶ ἀφρονέστατοι σχεδόν ἀπάντων, ἐκτὸς δὲ τινῶν εὖ μάλα ὀλίγων. Ποῖ δὲ τελευτᾷ νῦν ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος, καὶ εἰ πανερῶν ποιῆσαι ποτε βουληθεὶς λέγει ταῦτα; Ἀηλονάει τόδε, ὡς παντὸς μᾶλλον καὶ ὀφείδ' ὁ παρὰ Διὸς νομοθέτης, πᾶς τε, οὐ καὶ συμφορῶν δροσός, οὐκ ἄλλο ἢ πρὸς τὴν μεγίστην ἀρετὴν μάλιστα βλέπων ἀεὶ ὅθασι τοὺς νόμους· ἔστι δ', ὡς φησι Θεόγνις, αὐτῆ πιστότης ἐν τοῖς δεσμοῖς, ἣν τις δεκαιοσύνην ἂν τελείων ὀνομάσει. » Καὶ παρ' ἡμῶν ὁ σωφίριος λόγος, ὁμοῦ συνεξέας τῇ πίστει τὴν φρόνησιν, ὅτι κατ' ἀμφοτέρω κικροσμένην τοῖς αὐτοῦ λόγους ἐγχεῖναι λέγων, « Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος; » καὶ αὐτίς· « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστῆ, ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσῃ. » Σαφῶς γοῦν ἐν τούτοις οὐ τὴν ἄλογον πίστιν ἀποδέχεσθαι παρίστανει, ἀλλὰ τὴν ταῖς μεγίσταις ἀρεταῖς συνεξυμνήτην, εἰ δὲ ταυαῦται φρόνησις καὶ ἀγαθαιότης.

Quibus quidem manifeste declarat, eam sibi deum quæ virtutibus maximis conjuncta sit, quales utique

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ὅτι πιστεύειν δεῖ τοῖς περὶ ψυχῆς λεγόμενοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ τῶν αὐτῶν λόγοις, ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου τῶν Νόμων.

« Εἰς τινα γὰρ (43) οὐκ μαὶ καιρὸν φανόμεθα τοῦς
" Math. xxiv, 43. " ibid. 21.

(41) Οὐκοῦν τὰ μετὰ. Plato, ibid., 367 Ficini.
(42) Πιστὸς ἀνὴρ. Hæc eadem Theodoretus, lib. I De curand. Græcor. affectionib. pag. 13, ubi ἀναρτυσάσθαι legitur, pro ἀντερύσασθαι. Utrumque placet. Porro ibi fides pro fidelitate potius accipi-

CAPUT II.

Fidem ab ipso quoque Platone virtutum omnium maximam haberi.

« Nos igitur, inquit Plato, eos abs te deinceps, o Tyrtæe, laudari potissimum celebrarique dixerimus, qui excellentem quandam in hostili externoque bello virtutem ostenderint. Id, opinor, ille concesserit. Quidni enim? Nos vero, cum præstantes hos esse fateamur, tum eos qui egregia summæ virtutis maximo in bello documenta dederint, longe alihuc præstantiores esse defendimus. Cujus rei testem poetam habemus ipsi quoque, Theogni illum, Megarcensem in Sicilia civem, cujus hoc distichum est :

Cyrne, tibi argento fuerit redimendus et auro,
Cui manet in tristi seditione fides.

Atque hunc in bello graviore, tanto fers altero illo præstantiorem esse dicimus, quanto excellentior æquitas illa fuerit, quæ cum temperantia, prudentia, ipsaque adeo fortitudine conjungitur. Nam qui fidelis ac sanus media in dissensione persistet, is profecto nullam non virtutem habeat necesse est. At vero mercenarii plerique, quod ipsum Tyrtæus cecinit, ubi hostilem in regionem trajecerint, strenue dimicantes libenter in bello moriuntur; quorum tamen permulti audaces, injuriosi, contumeliosi, atque omnium, si paucissimos excipias, amenissimi sunt. Verum, quo tandem spectat genus hoc orationis, aut quid efficere ac demonstrare contendit? Illud nimirum: præ cæteris quidem eum, qui leges hic auctore Jove condiderit, sed tamen quemlibet etiam alium, qui modo prodesse vel utcumque volet, aliud omnino nihil in ferendis legibus, quam

virtutem maximam præ oculis habiturum. Est autem hæc virtus, ut Theognis ait, illa durioribus temporibus fidelitas, quam perfectam justitiam merito nominaris. » Quæ cum salutari Evangelio præclare sane conveniunt, ubi Servator quoque noster prudentiam cum fide conjungens, 575 utraque prædium suis ita verbis commendat ac probat: « Quis putas fidelis servus et prudens? » Et rursus: « Euge, serve bone et fidelis, supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam ⁴¹. » prohari fidem, non quæ præcepit ac temeraria, sed prudentiæ ac probitatis nomine intelligit.

CAPUT III.

Fis quæ de animo, similibusque dicuntur, fidem habendam esse, ex Legum undecimo.

« Mihi quidem opportune videtur, inquit Plato,

tur, quam ea virtute, unde Christianis fidelium nomen impositum. Nec alia mens videtur testimoniorum, quæ paulo post ex Evangelio profertur.

(43) Εἰς τινα γὰρ. Plato, Leg. xi, p. 680 Ficini.

superioribus a nobis disputationibus constitutum id fuisse, defunctorum animos, posteaquam ex corpore migraverint, rerum humanarum curam vi quadam propria suscipere. Id quod rationibus veris illis quidem, sed longioribus probari solet. Verum hoc in genere, cum aliis quæ hac de re non tu'go tantum et passim, sed etiam ex omni memoria celebrantur, habenda fides; tum etiam legislatoribus ita statuentibus, nisi tamen eos amentes omnino fuisse velis. » Hæc Plato. Atqui, Machabeorum etiam in libro, visus Jeremias dicitur, cum vita jam functus esset, orare pro populo **, quasi hominum adhuc in terris degentium soluti prospiceret. Quibus Plato fidem adhibendam esse pronuntiat.

CAPUT IV.

Fabularum specie, puerorum animos primis præceptionibus informandos, ex secundo De republica.

« Orationum porro, inquit idem, genera duo sunt, verum et falsum. Ita est. Et utroque puer sic informandus erit, ut initiun a falso ducatur. Quid velis equidem non satis intelligo. Tu vero, inquam, non intelligis fabulas a nobis primum 576 narrari pueris solere: quod sane genus, ut univèrsè loquar, in falso prope versatur, tametsi huic veri etiam aliquid aspersum est. Pueros autem in fabulis prius, quam in gymnasiis exercemus. Sane. » Ita Plato. Similiter Hebræis id moris est, ut boni animo adhuc infantibus, divinæ Scripturæ historias, fabularum quarundam instar, simplicius nudiusque tradant; iis vero, quibus tentis habitus fuerit exercitatione robustior, altius illud doctrinæquo plenum contemplationis genus tractare concedunt, quod illa, quam vocant, deuterosi, et illustriore quadam ignotorum vulgo sensorum explicatione continetur.

CAPUT V.

Fabulas pueris non perniciosas ullas, sed tantum utiles occinendus esse.

« Nosti vero, inquit Plato, maximi momenti esse operis cujusque principium, ac præsertim in juvene quolibet tenero adhuc atque flexibili: tum enim ea maxime, quam impressam suæ volueris, fingitur induiturque forma. Prorsus id quidem. An igitur pueros, omnes promiscue fabulas, et a quocunque fictas audire, simulque animo contrarias ut plurimum iis opinionones, quas ubi maturiores fuerint, habere illos velimus, temere ac leviter imbibere patiemur? Id vero nullatenus patiemur. Primum ergo nobis, ut video, in illos fabularum artifices diligenter inquirendum erit, ut quales ipsi recte et cum dignitate confinxerint, seligamus ac probemus: quas minus honeste, repudiemus: tum probatæ quæ fuerint, apud nutrices ac parentes efficiendum erit, ut eas pueris subinde narrent, quibus eorum animos multo magis fingant, quam corpora manibus. Quas autem illis nunc occiunt,

** In Mach. xv, 12, 14.

(44) Καὶ τῶν κατὰ. Plato, § τῶν κατὰ, rectius. Malim tamen utramque vocem adhiberi § καὶ τῶν κατὰ.

Ἐμπροσθεν λόγους διεξελθεῖν, ὡς ἄρα αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχῶν δύναμιν ἔχουσι τινα τελευτήσασαι, καὶ τῶν κατ' (44) ἀνθρώπων πραγμάτων ἐπιμελούνται. Ταῦτα ἀληθεῖς μὲν, μακροὶ δὲ εἰσι περιέχοντες λόγοι. Πιστεύειν δὲ ταῖς τε ἄλλαις φημίας ἡρώων περὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτω πολλὰς καὶ σφόδρα παλαιὰς ὄσας πιστεύειν δὲ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ἄνπερ μὴ παντάπασιν ἄφρονες φαίνονται. » Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ δὲ τῶν Μακχαβαίων λέγεται Ἱεραμίας ὁ προφήτης μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου εὐχόμενος ὀρᾶσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς φροντίδα ποιούμενος τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων. Δεῖ δὲ, φησὶ καὶ ὁ Πλάτων, τοῦτοις πιστεύειν.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

«Οτι δεήσει ἐν σχήματι μύθων τὰς πρότας εἰσαγωγὰς τοῖς παισὶ παραδιδόναι, ἀπὸ τοῦ δευτέρου τῆς Πολιτείας.

« Λόγων δὲ (45) διττὸν εἶδος: τὸ μὲν ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδές. — Ναλ. — Παιδεύτον δὲ ἐν ἀμφοτέροις πρότερον δὲ ἐν τοῖς ψευδέσιν. Οὐ μανθάνει, ἔφη, πῶς λέγεις. Οὐ μανθάνεις, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι πρότον τῆς παιδείας μύθος λέγεται; Τοῦτο δὲ που, ὡς τὸ θίον εἶπαι, ψεῦδός ἐστι καὶ ἀληθῆ. Πρότερον δὲ μύθος πρὸς τὰ παιδία ἢ γυμνασίοις χρώμεθα. Ἔστι ταῦτα. » Ταῦτα ὁ Πλάτων. Καὶ παρ' Ἑβραίους δὲ τὰς τῆς ἐνθέου Γραφῆς ἱστορίας τοῖς νηπίοις τὰς ψυχὰς ἀπλούτερον, ὡςπερ τινὰς μύθους, εἶδος ἐστὶ παραδιδόναι τοῖς δ' ἔγγεγραμμάσι μύθοις τὴν ἑξὶν τὰς τῶν λόγων βαθυτέρας καὶ δογματικὰς θεωρίας, δὲ τῆς καλουμένης δευτερώσεως, καὶ σαφηνείας τῶν λαθάνοντων τοῖς πολλοῖς νοημάτων.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

«Οτι μὴ τοὺς ἐπιβλαβεῖς μύθους τοῖς παισὶ, μόνους δὲ τοὺς ὠφέλιμους δεήσει καταπέθειν.

« Ὅσκειν οὖθ' (46), ὅτι ἀρχὴ παντὸς ἔργου μέγιστον, ἄλλως τε δὴ καὶ νέου καὶ ἀπαλῶ ὄσφου, μάλιστα γὰρ δὴ τότε πλάττεται καὶ ἐνδύεται τύπος, ὅν ἂν τις βούληται ἐνοηθῆσθαι ἐκάστου. Κομῆθ μὲν οὖν. Ἀρ' οὖν ἔρῳεις οὕτω παρῆσομεν τοὺς ἐπιτηχόντας μύθους πλασθέντας ἀκούειν τοὺς παῖδας, καὶ λαμβάνειν ἐν ταῖς ψυχαῖς, ὡς ἐπιπολὴ ἐναντίας ὄσας ἐκείνας; Ἐξ ἐπειδὴν τελευτωσάντων, ἔχειν οὐχ ὀφείμεθα εἶναι αὐτούς; Οὐδ' ὀπωστίουν παρῆσομεν. Πρῶτον μὲν δὴ ἡμεῖς, ὡς ἔοικεν, ἐπιστατέον τοῖς μυθοποιῶσι καὶ ὅν μὲν ἂν καλὸν μῦθον ποιῶσιν, ἐγκριτέον δὲ ὅν ἂν μὴ, ἀπακρίτεον. Τοὺς δ' ἐγκριθέντας πᾶσομεν τὰς τροφὰς, καὶ μητέρας λέγειν τοῖς παισὶ, καὶ πλάττειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν τοῖς μύθοις πάλῳ μᾶλλον ἢ τὰ σώματα ταῖς χερσίν. » Ἄν δὲ νῦν ἰγῶσαι τοὺς πολλοὺς ἐκβλήτεον. » Καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ Πλάτωνος πεφύλακτο παρ' Ἑβραίους. Οἱ γὰρ ἔχοντες Πνεῦμα θεῖον, διακρίτεον πνευμάτων, ἰδοκίμασον τὰ

(45) Λόγων δὲ. Plato, lib. II De republ., p. 429 edit. Ficini.

(46) Ὅσκειν οὖθ'. Plato, ibid.

ὀρθῶς καὶ ἐξ ἁγίου Πνεύματος λεγόμενά τε καὶ γρα-
φόμενα· τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα ἀπεδοκιμαζόν, ὡς περ καὶ
τοὺς τῶν ψευδοπροφητῶν λόγους. Ἀλλὰ καὶ πάσας
τοὺς νηπίους ταῖς ἀπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν ὠφελημο-
τάταις διηγήσειον, ὡς περ τισὶ μολογίας, γυνεοῖ
τε καὶ τροφῆς ἔθος ἦν καταγράφειν προπαρασκευῆς
ἕκαστα τῆς εἰς ἀνδρας αὐτοῖς ἰσομενοῦς θεοσεβείας.
penites etiam aliq̄ue nutriti, tenerioribus adhuc
perinde ut fabulas quasdam occenere consueverant,
proferri oporteret, viam munirent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὅτι μὴ μόνῳ λόγῳ ἀπεδέχεται τὴν πίστιν ὁ
Πλάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ διαθέσει τοῦτος πι-
στεύει τε καὶ πεποιθὸς ὡς μολογῆς, οἷς καὶ
ἡμῖς πιστεύομεν. Ἀπὸ τοῦ Γοργίου.

« Ἀκουε δὴ (47), φησὶ, μάλα καλοῦ λόγου, ἐν οὗ
μὴν ἤρῃσθ μῦθον, ὡς ἐγὼ μαι, ἐγὼ δὲ λόγον ὡς
ἀληθῆ γὰρ ὄντα σοι λέξω δὲ μέλλω λέγειν. » Καὶ μετ'
ἄλλα· « Τὸν μὲν δικαίως (48) τὸν βίον διεβήοντα καὶ
ὁσίως, ἐπειδὴν τελευτήσῃ, εἰς μακάρων νῆσους
ἀπόντα, οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτός κακῶν
τῶν δὲ ἀδικῶς καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τιμῆς τε καὶ
δικῆς δεσμοτήριον, δὲ δὴ Τάρταρον καλοῦσιν, ἔναι. »
Καὶ αὖθις μετ' ἄλλα· « Ἐπειτα γυμνοῦς κρετέον
ἀπάντων τούτων· τεθνεώτας γὰρ δεῖ κρίνεσθαι· καὶ
τὸν κριτὴν δεῖ γυμνὸν εἶναι, τεθνεώτα, αὐτῇ δὲ τῇ
ψυχῇ αὐτῆν τὴν ψυχὴν θεωροῦντα ἐξαίρτης ἀποθα-
νόντος ἑκάστου, ἔρημον πάντων (49) τῶν συγγενῶν
καὶ καταλιπόντα ἐπὶ γῆς πάντα ἐκείνου τὸν κόσμον,
ἢα δὲ δικαία ἡ κρίσις ἤ. » Καὶ ἔτις ἐπιφέρει· « Ταῦτά
εἶναι, ὦ Καλλιμάχης, δὲ ἐγὼ ἀρχαίως πιστεύοντα ἀληθῆ
εἶναι· καὶ ἐκ τούτων τῶν λόγων τοίνυν λογιζομαι
σφαιραίνειν ὁ θάνατος τυγχάνει ὄν, ὡς ἔμοι δοκεῖ,
οὐδὲν ἄλλο ἢ οὖον πραγματίον διάλωσις, τῆς ψυχῆς
καὶ τοῦ σώματος ἀπ' ἀλλήλων. » Ἐπειδὴν δὲ διαλυθῆ-
τον, οὐδὲν ἦενον (50) ἑκάτερον αὐτοῖς ἔχει τὴν ἐξιν
τὴν αὐτοῦ, ὡς περ καὶ ὅτε ἐξῆ ὁ ἀνθρώπος· τὸ τε
σῶμα, καὶ τὴν φύσιν τὴν αὐτοῦ, καὶ τὰ θεραπεύ-
ματα, καὶ τὰ παθήματα ἔνδηλα πάντα· ὄλον, εἰ τις
ἦν μέγα τὸ σῶμα φύσει ἢ τροφῇ, ἢ ἀμφοτέρω, ζῶν-
τος, καὶ τούτου, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, ὁ νεκρὸς μέγας·
καὶ εἰ παχὺς, παχὺς καὶ ἀποθανόντος· καὶ τάλλα
ὄντας. Καὶ εἰ οὐ ἐπιτέθεινε κομῆν, κομητῆς τούτου
καὶ ὁ νεκρὸς ἢ μαστιγίας εἰ τῆς ἦν, καὶ ἰσχνὴ εἶχε
τὸν πληγῶν ὀλλῆς ἐν τῷ σώματι, ἢ ὕπὸ μαστιγῶν,
ἢ ἄλλων τραυμάτων ζῶν, καὶ τεθνεώτος· τὸ σῶμά
εἶπαι ἰδῆν ταῦτα ἔχον· ἢ καταγατῆα εἰ του ἦν
μέλη, ἢ διαστραμμένα ζῶντος, καὶ τεθνεώτος. Καὶ

esse maximam sane partem auferendæ. » Et hoc ante
Platonem Hebræis observatum. Apud quos, homi-
nes divino afflati Spiritu, ejus est spirituum va-
rietatem discernere, quæ recte ac Spiritus sancti
magisterio, tam dicta quam scripta essent, auctori-
tate sua comprobabant; quæ secus, abjudicabant,
quales erant pseuloprophetarum voces. Imo pa-
pueris, utilissimas divinis e litteris narrationes,
quibus ei pietati ac religioni, quam viros dicitur

577 CAPUT VI.

*Fidem a Platone non solum voce temus probari, ve-
rum etiam eum profiteri ex animo se rebus ita
credere, quibus nos ipsi credimus. Ex Gorgia.*

« Accipe jam, inquit Plato, egregiam, quodaiunt,
præclaræque narrationem. Tibi, opinor, fabula
videlicet, at eam pro narratione habeo: quæ
enim commemoraturus tibi sum, ea tanquam vera
commemorabo. » Tum paucis interjectis. « Qui
juste sancteque vixisset, eum post obitum ad bea-
torum insulas profectum, in omni felicitate degere,
malis omnibus liberatum, qui vero scelerate et
impie, hunc in supplicii pœnarumque carcerem,
quem Tartarum appellent, descendere. » Itemque
paulo post: « Deinde toto illo apparatus nudatos,
judicium subire oportebit, utpote quod jam mortui
subituri sint. Quin etiam judex ipse nudus sit
mortuusque necesse est, qui animum ejusque
repentina morte sublatis animo ipso pervidet, omni
propinquorum suorum comitatu, ac tota illa quam
in terris ante reliquerit, pompa spoliatus, ut sua
judicio integritas æquitasque constet. » Quibus hæc
subjungit: « Hæc ego, mi Callicles, quæ auditione
accepî, vera esse credo. Quibus positus ita philoso-
phari soleo. Mors, ut nihil quidem videtur, aliud
nihil est quam durum abs sese rerum, hoc est
animi corporisque, disjunctio. Postquam pars utra-
que nihilominus quam dum homo viveret, habitum
quæque suum retinet. Et corpus quidem naturæ
sue conditionem, et illustria non adhibiti modo
cultus, sed etiam morborum dolorumque vesti-
m̄a præsentat. Cujus enim viventis olim ingens, sive
naturæ, sive alimenti, sive utriusque vi corpus
fuerit, ejus quoque jam defuncti umbra ingens
futura est, crassiorque, si crassius, itaque de cæte-
ris. Præterea qui comam nutritiæ et ornatuque
studiosus, comata hunc umbra manet. Cui verbe-

(47) Ἀκουε δὴ. Plato in Gorgia, pag. 312 Ficini.

(48) Τὸν μὲν δικαίως. Multa hæc in rem dispa-
tat idem Plato, lib. I De republ., pag. 519 Ficini.

(49) Ἐρημον πάντων, etc. Ficinius hæc de reo
ipso, aut judicium subente æripit, non de judice.
Æquidem id quoque mallem, si verba paterentur.
Paterentur autem, si pro καταλιπόντα, sive κατα-
λιπόντα, quod habet Plato, legeretur καταλιπούσαν-
vel certe ἔρημον in ἔρημον, et καταλιπόντα in κατα-
λιπόντος mutaretur. Verum quidem est, nudum
etiam a Platone judicem postulari; sed oculis, au-
ribus et corpore toto nudum, paulo enim ante

præcesserat, καὶ ἅμα καὶ αὐτὸ ἀμπαγόμενοι δικά-
ζουσι, πρὸ τῆς ψυχῆς τῆς αὐτῶν, οφθαλμοῦς καὶ ὄτα,
καὶ ὄλον τὸ σῶμα προκεκλυμμένοι. Quod autem
hic ait, propinquorum suorum comitatu nudus
esse oportere, meo judicio, reis potius, quam ju-
dicibus conveniat. Illa quoque species, et pompa
quædam exterior, in reo potius quam in judicio
metuenda.

(50) Οὐδὲν ἦενον. Plato, οὐ πολὺ ἦενον. Et
paulo post ἦενον pro ὡς περ, et particulam καὶ εἰ-
let, ante τὴν φύσιν.

roni pugarum vibices aut flagellis, aut aliis vulneribus inusti, vivo in corpore residebant, eosdem similiter existitio umbra præ se fert, si vivo cuiquam vel contracta, vel distorta membra fuerant, id ipsum defunctus ostendit. Atque ut rem verbo absolvam, ut corpore quisque dum viveret, comparatus fuit, ita post obitum vel omnino, vel partem sane maximam, ad tempus saltem aliquod affectus videri solet. 578 Idem ego prorsus, mi Callicles, de animo statuendum existimo. Ubi exutus corpore animus fuerit, quidquid ipsi homo vel insitum a natura, vel a quocunque studii genere impressum habuerat, id totum in illo existit etiam tum ac cernitur. Itaque cum illi primum ad iudicem pervenerunt, ut ad Rhadamanthum Asiatici, Rhadamanthus sibi quemque sistens, animum diligenter explorat, cuius tandem ille sit ignarus. Et contingit sæpenumero ut vel rege Persarum, vel alio quopiam seu rege, seu principe corrupto, hujus animum nulla sui parte sanum videat, sed perjuriarum ac maleficiorum, quæ suum cuique facinus imprimere animo solet, quibusdam quasi verberibus concisum vibicibusque plenum : prava similiter ob mendaciam ac superbiam omnia, rectum nihil, quod sine ullo veritatis sensu educatus fuerit: postremo eundem animum, quod nimiam in licentiam, luxum, contumeliam ac petulantiam effusus esset, deformitate ac turpitudine insignem animadveritat. Tum enimvero cum ignominia, recta illum amandat in custodiam, ubi dignas pœnas subire cogatur. Jam, cum quispiam, uti par est dat pœnas alteri, eum aut meliorem inde fieri, juvarique decet, ut cæteris exemplo esse, ut pœnarum, quas eum subire videant, formidine meliores fiant. Ergo qui utilitatis suæ causa a diis pariter et hominibus puniuntur, ii sunt qui cum sanabília peccata commiserint, tum vero fructum aliquem ex dolorum sensu tam hic quam apud inferos capiunt, utpote qui non aliter ac sumet improbitate liberari possint. At vero, qui quod atrocissima quæque perpetravit, insanabiles propterea fuerint, ex illis demum exempla sumuntur : licet enim ipsimet ut curari nunquam, ita nec juvari ultra ratione possint, plurimum tamen utilitatis habuissent, qui eos gravissimorum criminum, gravissimas quoque admodumque horribiles pœnas dare conspiciunt, easque sempiternas : prorsus, ut illic apud inferos, illo in carcere, tanquam iuge quoddam improbis eodem

Α ἐν λόγῳ, ὅς ἐστιν παρεσκευάστο τὸ σῶμα ζῶν, ἐν-
 ἄλλα ταῦτα καὶ τελευτήσαντος ἦν πάντα, ἢ τὰ πολλὰ
 ἐπὶ τινὰ χρόνον. Ταῦτόν μοι δοκεῖ τοῦτ' ὄρα καὶ περὶ
 τὴν ψυχὴν εἶναι, ἢ Καλλικλέης. Ἐνόηλα πάντα ἔστιν
 ἐν τῇ ψυχῇ, ἔπειδὴν γυμνωθῆσθαι τοῦ σώματος, τὰ τε
 τῆς φύσεως καὶ τὰ παθήματα τὰ (51) διὰ τὴν ἐπιτή-
 δευσιν ἐκάστου πράγματος, ἢν (52) ἔλεγον ἐν τῇ ψυχῇ
 ἀνθρώπου. Ἐπειδὴν οὖν ἀφίκνυται παρὰ τὸν δικασ-
 τὴν, οἱ μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας παρὰ τὸν Ῥαδάμανθον,
 ὁ Ῥαδάμανθος, ἐκεῖνος ἐπιστήσας, θεάται ἐκάστου
 τὴν ψυχὴν, ὅς ἐστιν εἶδος ἑοῦ ἐστίν. Ἄλλα πολλάκις
 τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπιλαβόμενος, ἢ ἄλλου ἑποιοῦν
 βασιλέως ἢ ἀλαστοῦ, κατείδεν οὐδὲν ὕψος ἐν τῆς
 φύξης, ἀλλὰ διαμεμαστιγμένην, καὶ ὁλόν μωστήν
 ὅπ' ἐπιπορικῶν καὶ ἀδικίας, ἃ ἐκάστῳ ἢ πρῶξις αὐτοῦ
 Β ἐξωμόρξατο εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ πάντα σολεῖς ὅπ'
 ψεύδους καὶ ἀλαστονείας, καὶ οὐδὲν εὐθὺς, διὰ τὸ ἀνευ
 ἀληθείας τετραφῆαι· καὶ ὅπ' ἐξουσίας, καὶ τρυφῆς,
 καὶ ὄβρειας, καὶ ἀκρατείας τῶν πράξεων, ἀσυμμε-
 τρίας τε καὶ ἀταχρότητος γέμισσαν τὴν ψυχὴν εἶδεν.
 Ἰδὼν δὲ, ἀτίμως αὐτὴν ἀπίμπημεν εὐθὺς τῆς φρου-
 ρᾶς, οἱ μέλλει ἔλθοῦσα ἀνατλήναι τὰ προσήκοντα
 πάθη. Προσῆκει δὲ παντὶ τῶν ἐν τιμωρίᾳ ὄντι. ὅπ'
 ἄλλου ὀρθῶς τιμωρουμένου, ἢ βελτίονι γίνεσθαι καὶ
 ὀνίνασθαι, ἢ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνεσθαι, ἵνα
 ἄλλοι ὀρῶντες πάσχοντα ἢ ἀν πάσχη, φοβούμενοι
 βελτίους γίνωνται. Εἰσὶ δὲ οἱ μὲν ὠφελούμενοι τε
 καὶ δίκην δίδόντες ὅπ' ὄντων τε καὶ ἀνθρώπων, οἷτοι
 οἱ ἄν λάτρημα ἡμαρτημάτων (53) ἡμαρτανῶν, ὅμως δὲ
 Γ δι' ἀληθῶν καὶ ἰδυνῶν γίνεται αὐτοῖς ἢ ὠφέλειαι,
 καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν ἔδου οὐδὲ γὰρ οἷον τε ἄλλως ἀδι-
 κίας ἀπαλλάττεσθαι. Οἱ δ' ἂν τὰ ἔργα ἀδικήσωσι,
 καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα ἀδικήματα ἀνάτοι γίνωνται, ἐκ
 τούτων τὰ παραδείγματα γίνονται (54)· καὶ οἷτοι
 αὐτοὶ μὴ οὐκείη ὀνίναται οὐδὲν, ἅτε ἀνάτοι ὄντες·
 ἄλλοι δὲ ὀνίναται, οἱ τούτους ὀρῶντες διὰ τὰς ἡμαρ-
 τίας τὰς μεγίστας καὶ ὀδυνηρώτα καὶ φοβηρώτατα
 πάθη πάσχοντας τὸν ἀεὶ χρόνον, ἀτεχνῶς παραδείγματα
 ἀνηρτημένους ἔχει ἐν ἔδου ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, τοῖς
 ἀεὶ τῶν ἀδικῶν ἀφικνουμένοις θεάματα καὶ νοθετή-
 ματα. Ἄν ἐγὼ φημι καὶ Ἀρχέλαον ἔσθαι, εἰ ἐληθῆ
 λέγει Πύλλος, καὶ ἄλλος ὅστις ἂν τοιοῦτος τύραννος
 ἦ. Οἶμαι δὲ καὶ τοὺς πολλοὺς εἶναι τούτων παραδει-
 γμάτων, τοὺς ἐκ τυράνων, καὶ βασιλέων, καὶ δυνα-
 στῶν καὶ τὰ τῶν πολλῶν πραξάντων γεγονότας· οἷ-
 τοι γὰρ διὰ τὴν ἐξουσίαν μέγιστα καὶ ἀνοσιώτατα
 ἡμαρτήματα ἡμαρτανῶσι. Μαρτυρεῖ δὲ τούτους καὶ
 Ὁμηρος· βασιλέας γὰρ καὶ δυνάστας ἐκεῖνος πε-

(51) Plato, 3.

(52) Plato om. 79.

(53) *Ἰάσμα ἡμαρτημάτων*. Hæusit hinc Synesius, quæ in epist. 40 effudit, quibus Joannem illum parricidii suspectum hortatur, ut voluntaria pœna, futuri supplicii gravitatem ac perpetuitatem redimat. Ἐὼ γὰρ λέγειν, inquit, ὅτι πολλοὺς (ματαιοὺς) ὁ βῦτος οὕτως ἐνέφυ σφῆρα διὰ τοῦ βάθους, ὡς ἀναπλάκατος εἶναι· καὶ φθάνει διαφθάρετα, πρὶν εἰς τὴν ῥῆσιν ἐπιναεθῆναι, ὅτι τὸ πάθος αὐτοῖς γέγονε φύσις, ἢ διὰ χρόνον πλῆθος; ἢ διὰ μέγεθος. Οὕτω δὲ ἔχουσα ψυχῇ, καλῶς ἂν εἶχεν εἶναι φθαρτῆ· νῦν δὲ τὰ μὲν ἡμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπύτους

κτιῶδας· ἢ ψυχῇ δὲ οὐκ ἐπὶ πρὸς θεομάκον ἐκεῖνο, τὸ παραρῶν τε καὶ οὐκ ἀνέγρον· ἀλλ' ἀθάνατος οὖσα, τίνας δίκην ἀθάνατον, ὅταν ἡμαρτῆ δευσοποιῆ τε καὶ ἀναπίνιπτα. Ἄλλ' ἐν ἢ γὰρ τις ἡμαρτῆ βίος, δίκας δίδους, οὐ πᾶν προσετηχῶς ἔχει καὶ προσεῖθσαν τὸ πάθος, ἀλλ' ὡς ἂν εἶποι τις, ἀριτεβαρῆς οὖσα ψυχῇ, τάχιστα πλίνετα, εἰς.

(54) *Παραδείγματα γίνονται*. Qualis ille, qui apud Virgil. in vi succubabat assidue :

Dicite iustitiam, moniti, et non temnere ditos.

Quibus autem παραδείγματα? Mortuis, qui, ex Platone, revicturi denuo.

παίηκε τοὺς ἐν βίῳ τῶν αἰε χρόνον τιμωρομένους, Ἄνταλον, καὶ Σίσυρον, καὶ Τυτῶν. Θεράτην δὲ, καὶ αἰετις ἄλλος πονηρὸς ἦν ἰδιώτης, οὐδὲς πεποίηκε μεγάλας τιμωρίας συνεχόμενος ὡς ἀνάτων. Οὐ γὰρ, οἶμαι, ἐξῆν αὐτῷ· διὸ καὶ εὐδαιμονέστερος ἦν ἢ οἱ ἐξῆν. Ἀλλὰ γὰρ, ὦ Καλλίκλειε, ἐκ τῶν δυναμένων εἶσι καὶ οἱ σφόδρα πονηροὶ γινόμενοι ἄνθρωποι οὐδὲ ἕναι καλῶς καὶ ἐν τοῦτοις ἀγαθοῖς ἄνδρας ἐγγίγνεσθαι. Καὶ σφόδρα γε ἄξιον ἀγασθαι τῶν γινόμενων· χαλεπὸν γάρ (55), ὦ Καλλίκλειε, καὶ πολλοὶ ἐπαίνοι ἄξιον, ἐν μεγάλῃ ἐξουσίᾳ γενόμενον τοῦ ἀδικεῖν δικαίως διαβιῶναι. Ὅλιγοὶ δὲ γίνονται οἱ τοῦτοι· ἐπεὶ καὶ ἐνθάδε καὶ ἄλλοις γέγονασιν, οἶμαι δὲ ἔσονται καὶ ἄλλοι ἀγαθοὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν τοῦ δικαίως διαχειρῆζειν ἢ ἐν τῷ ἐπιτρέπει· εἰς δὲ καὶ πᾶν ἐλλόγιμος γέγονε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἐλπίνας, Ἀριστιδῆς ὁ Λυσιμαχίου. Οἱ δὲ πολλοὶ, ὦ ἄριστε, κακοὶ γίνονται (56), τῶν δὲ δυναστῶν. Ὅπερ ὦν ἔλεγον, ἐπειδὴν ὁ Παλάμηνθος ἐκείνος τοιοῦτόν τινα λάβῃ, ἄλλο μὲν περὶ αὐτοῦ οὐκ ὄλεν ὄλεν, οὐδ' ἔστι, οὐθ' ὠντινων, ὅτι δὲ πονηρὸς τις· καὶ τοῦτο κατιῶν, ἀπέταμψεν εἰς Τάρταρον ἐπισημνήμενος, ἅν τε ἰάσημος, ἔάν τε ἀνάτος δοκῆ εἶναι. Ὅ δὲ, ἐκίσει ἀρετικόμενος, τὰ προσήκοντα πάσχει. Ἐνίστα ἢ, ἄλλῃν ἐπειδὴν ὁσῶς βεβίωκυται καὶ μετ' ἀληθείας, ἄνδρὸς ἰδιώτου ἢ ἄλλου τινὸς ψυχῆν (μάλιστα μὲνός ἐγὼ φημι, ὦ Καλλίκλειε, φιλοσόφου τὰ αὐτοῦ πράσσει, καὶ οὐ πολυπραγμονήσαντος ἐν τῷ βίῳ) ἡγάθη τε καὶ εἰς μακάρων νήσους ἀπέπεμψε. Ταῦτα εἰ ταῦτα καὶ Ἀιακός. Ἐκάτερος δὲ τούτων ῥάθρον ἔχων ἀκάξει. Ὅ δὲ Μίνως ἐπισκοποῦν καθήται, μόνος ἔχων χρύσειον σκήπτρον, ὡς εἶπεν Ὀδυσσεύς ὁ Ὀμήρου ἰδεῖν αὐτόν,

ὅστις ἵλε, ubi ejusmodi aliquis suas in manus venerit, nec quisnam ille sit, nec quibus natus parentibus, nec aliud omnino quidquam de ipso novit; unum hoc quippe novit, improbum illum esse: id quod ubi perspexit, in Tartarum amandat illico, simulque significat, utrum sanabilis, an insanabilis esse videatur. Quo ille profectus, justo supplicio cruciatur. Idem alium quendam animum, qui sanete integreque vixerit, aliquando contemplatus, seu privati, seu alterius cujuscunque fuerit (qualem, mi Callicles, philosophi equidem animum esse confirmo, qui, res suas agens, nihil admodum hac in vita sese alienis immisceat), laudatum eum vehementer ad beatorum insulas transmittit. Hæc eadem sunt ab Ææaro. Qui uterque virgam manu tenens, hoc judicium exercet. At vero Minos tantquam summus (cognitor, solus aureum sceptrum præferens considet: quomodo Ulysses ille Homicus eum sese vidisse testatur,

Χρῆσον σκήπτρον ἔχοντα, θεμιστεύοντα νέ-
κυσσαν.

Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Καλλίκλειε, ὑπὸ τούτων τῶν λόγων πίπειμαται, καὶ σκοπιῶ ἔπος (57) ἀποφανοῦμαι τῷ κριτῇ ὡς ὑγιεστάτην ἔχων τὴν ψυχῆν. Καίρειν οὖν ἴσως τὰς τιμὰς (58) τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀλφειαν ἀσῶν πειράσσομαι τῷ ὄντι, ὡς ἂν δύναμαι, βέλτερος ὄν, καὶ ζῆν, καὶ ἐπειδὴν ἀποθνήσκω, ἀποθνήσκειν. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ἀνθρώπους, καθ' ὅσον δύνανται καὶ δεῖ καὶ σὲ ἀντιπαρακαλῶ, ἐπὶ τοῦτον τὸν βίον καὶ τὸν ἀγῶνα τού-

(55) Χαλεπὸν γάρ. Clemens Alexandrin. in Protreptico, ubi de imperatore, qui Antinonem Ganymedem suum consecrari jussisset, ὡ γὰρ καλῶςται βέλτερος ἐπιθυμία, φέρον οὐκ ἔγνωσα.

(56) Κακοὶ γίνονται. Apud Platonem, hunc locum ita conceptum leges, κακοὶ γίνονται τῶν δυ-

nullo nōn tempore subeuntibus spectaculum ac monitum suspensi videantur. Quo quidem e numero, si verum Polus narrat, et Archelaus, et alium quonvis similem ei tyrannum futurum pronuntio.

579 Quin etiam tyrannos ego quamplurimos, reges item ac principes, qui que in rerumpublicarum administratione versati sint, ejusmodi exemplo jam nunc esse existimo: quod si fere, dum sua illa potestate abutuntur, indignissima quæque ac terririna patrare consueverint. Cujus sane rei Homerus etiam testis est, dum reges illos ac principes Tantalum, Sisyplum, Tityum, qui pœnis apud inferos sempiternis cruciatur, sua in pœsi representant. Nam Thersitem quidem, aut si quis ex privatis alius improbus fuerit, nemo adhuc tanquam insanabilem gravioribus suppliciis illigavit. Nec enim ipse, opinor, talis esse poterat, tanto quidem his felicior, quibus id licebat. Quanquam, mi Callicles, ex eo quidem potentiorum numero sceleratissimos esse constat; sed tamen nihil vel. et quominus inter eos prohi etiam existant aliqui, quos merito sane majorem in modum suscipere debeamus. Res enim perdifficilis est, mi Callicles, et summa laude digna, cum maximam hæbeas peccandi licentiam, juste vivere. Quales utique pauci quidam subinde existunt: nam et hic, et alibi nonnulli jam fuere, et alii posthac, opinor, etiam futuri sunt ea virtute præstantes, quia res fidei suæ commissæ cum æquitate tractantur. Quos inter unus ille clarissimus fuit, atque aliorum etiam Græcorum fama celebrissimus, Aristides, Lysimachi filius. Ut plurimum tamen virorum, optime, potentiores improbi esse solent. Cæterum quod jam ante dixi, Rhadamantus ille, ubi ejusmodi aliquis suas in manus venerit, nec quisnam ille sit, nec quibus natus parentibus, nec aliud omnino quidquam de ipso novit; unum hoc quippe novit, improbum illum esse: id quod ubi perspexit, in Tartarum amandat illico, simulque significat, utrum sanabilis, an insanabilis esse videatur. Quo ille profectus, justo supplicio cruciatur. Idem alium quendam animum, qui sanete integreque vixerit, aliquando contemplatus, seu privati, seu alterius cujuscunque fuerit (qualem, mi Callicles, philosophi equidem animum esse confirmo, qui, res suas agens, nihil admodum hac in vita sese alienis immisceat), laudatum eum vehementer ad beatorum insulas transmittit. Hæc eadem sunt ab Ææaro. Qui uterque virgam manu tenens, hoc judicium exercet. At vero Minos tantquam summus (cognitor, solus aureum sceptrum præferens considet: quomodo Ulysses ille Homicus eum sese vidisse testatur,

Χρῆσον σκήπτρον ἔχοντα, θεμιστεύοντα νέ-
κυσσαν.

Aurato in sceptro defunctis ponere jura.

Hujus ego narrationis vi atque auctoritate persuasus, o Callicles, video etiam atque etiam, qui tandem animum judici quam integerrimum exhibeam. 580 Quare omnibus vulgi honoribus valere jussis, unus in veritatis tractatione assiduos, id omnino agam, quantum in me erit, uti et optima vivam, et moriendum cum erit, moriar optime. Quin alios etiam omnes pro mea facultate hortor, teque adeo majorem in modum obtestor, uti hæc

vasτῶν. Ὅπερ ὦν ἔλεγον, ἐπειδὴν, etc.

(57) Σκοπιῶ ἔπος, etc. Vox utique Christiani hominis ore sensuque dignissima, quæque veterem ac stolidam nonnullorum securitatem et fiduciam jugulat.

(58) Plato ἀλί: τὰς.

in vitam, atque hoc in certamen incumbas, quod aliis equidem hic subundis omnibus aeternou. Ac mihi tu quidem increpandus iure sis, qui opem ipse tibi ferre tum nullam poteris, cum in forum illud atque iudicium, quoniam de iamjam abs me dictum est, adductus fueris: sed potius ubi te iudici illi Ægina filio steteris, corrueris ab eo atque productus, nihilo sane minus quam hic ego solam, hiabis tu illic, atque æstuas: eritque forsasse non nemo qui os tibi summa cum ignominia verberet. Verum hæc tu forte sic tanquam aniles quasdam fabulas aspernaris. Equidem ea contemni facile etiam poteris, si nulis diligenter investigatis, melius ipsis aliquid ac verius occurreret. Nunc autem vides ipse, causæ a vobis tribus, qui tamen Græcos huius ætatis omnes sapientia superaret, te, inquam, et Polo, et Gorgia nihil afferri posse, quoniam alia sit ineunda vitæ ratio, quam quæ illic etiam utilis futura videatur: sed in tanta navigatione ac disputationum copia, ut alia coargui vulgo refellique soleant, unam hanc tamen firmam semper immotamque consistere: Cavendum nobis esse potius, ne injuriam faciamus, quam ne patiamur: atque hæc in curam homini, præ cæteris omnibus, incumbendum esse, non jam ut bonus videatur, sed ut bonus re ipsa sit, tam privatim, quam publice. Hæcenus Plato. Et ille quidem mortuorum iudices Æacum, Minoem ac Rhadamanthum futuros esse pronuntiat: nobis autem Scriptura divina testatur, « Omnes manifestari oportere ante tribunal Dei, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. » Et rursus: « Ia die, inquit, quod iudicabit Deus abscondita hominum, qui reddet unicuique secundum opera ejus: iis quidem, qui secundum patientiam operis ejus, gloriam et honorem, et incorruptionem querunt, vitam æternam: iis vero, veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio operantis malum, Judæi primum, et Græci. Non enim est eceptio. »

11 Cor. v. 10. 12 Rom. ii, 5-11.

(59) Καὶ ὀνειδίξω σε, etc. Synesius, epist. 44. Platonis ex genio: Καὶ τίς ἄν γέναιο, τοῦ σώματος ἐξελθὼν, εἰδὲ ὑπὸ βίας ἐκίης, εἴτε ἕτερον τρόπον, κἀπειτα αὐτὴν τὴν ψυχὴν αὐτῆς τῆ ψυχῆ θεασάμενος, οὐκ ὀσβρῆσθαι σοὶ γλώττει, ἀλλ' ἐγκολαμμένον ἔχων τούπισθημον τὸ τῆς πράξεως; οὐκ ἀλιγιάσεις; οὐκ ἀπορήσεις; ἔλξη σίγων καὶ ἐκκίση τῆ ἐκίη, καὶ οὐ κἀγὼ καὶ πῶς ὅν οὐ προκαθαίρει μετὰ νοῦα δημοσιευθεῖσα, etc.

(60) Οὐός τε εἰ. Plato, οὐός τε εἰη, quod rectius videtur.

(61) Ἐβλῆθη-θον ἐστὶ. Non suro contra chara est hæc Platonis oratio, quam voluissent ab Eusebio decurvari. Addit enim hæc non minus illustrata: Ἐάν δέ τις κατὰ τὴ κακῆς γίγνηται, κολαστός ἐστὶ. Καὶ τοῦτο δεύτερον ἀγαθόν, μετὰ τὸ εἶναι δίκαιον, τὸ γίγνησθαι, καὶ κολαζόμενον δίδωσι ἐκίην· καὶ πᾶσαν κολακίαν, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν, καὶ τὴν περὶ τοὺς ἄλλους, καὶ περὶ ὄλιγους, καὶ περὶ πολλοὺς φευκτόν. Ἐμοὶ μὲν οὖν πειθόμενος, ἀκούουθησον ἀναυθῆα, εἰ ἀρκεῖόμενος εὐδαιμονήσεις, καὶ ζῶν, καὶ

Α τον, ὃν ἐγὼ φημι ἀντὶ πάντων τῶν ἐνόθεο ἀγόνων εἶναι. Καὶ ὀνειδίξω σε (59), ὅτι οὐχ ὀλός τε εἰ (60) σαυτῷ βοηθήσῃ, ὅταν ἡ ἐκίη σοὶ ἦ καὶ ἡ κρίσις, ἦν νῦν ἐγὼ ἐλεγον ἀλλὰ ἐλθὼν παρὰ τὸν δικαστὴν ἐκείνον, τὸν τῆς Αἰγίνης υἱὸν, ἐπειδὴν σου ἐπιλαβόμενος ἐκείνος ἀγῆ, χαρμῆση καὶ ἀλιγιάσεις οὐδὲν ἦτον ἡ ἐγὼ ἐνόθεο καὶ σὺ ἐκεῖ, καὶ αἰ ἴσως τυπῆσαι τις καὶ ἐπὶ κέρους ἀτίμους, καὶ πάντως προπηλακίει. Τάχα δ' οὖν ταυτὶ μῦθος σοὶ δοκεῖ λέγεσθαι, ὡσπερ ὑπὸ γραθῆς, καὶ καταρρονεῖς αὐτῶν. Καὶ οὐδὲν γ' ἄν ἦν θαυμαστὸν καταρρονεῖν τοῦτων, εἰ πῆ ζητούσιντες εἰχμον αὐτῶν βελτίων καὶ ἀληθέστερα εὐρεῖν. Νῦν δὲ ὄρας, ὅτι τρεῖς ὄντες ὁμοί, οἵπερ σοφώτατοί ἐστε τῶν νῦν Ἑλλήνων, σὲ τε καὶ Πύλοσ, καὶ Γοργίας, οὐκ ἔχετε ἀποδείξει, ὡς δεῖ ἄλλον τινὰ βίον ζῆν ἢ τοῦτον, ὅσπερ καὶ ἐκεῖσε φαίνεται συμπερόν· ἀλλ' ἐν τοσοῦτοις λόγοις, τῶν ἄλλων ἀλεγχόμενων, μόνος οὗτος ἤρμαι ὁ λόγος, « ὡς εὐλαβητέον ἐστὶ (61) τὸ ἀδικεῖν μᾶλλον ἢ τὸ ἀδικεῖσθαι: καὶ παντὸς μᾶλλον ἀνδρὶ μελετητέον οὐ τὸ δοκεῖν εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. » Ὁ μὲν δὲ Πλάτων τὸν Ἀλακὸν, καὶ τὸν Μίνω, καὶ τὸν Παδάμανθον ὑπέθετο τῶν τετελευτηκότων δικαστῶν ἔσοσθαι· ὁ δὲ θεός Ἀθῶς μαρτύρεται: « Πάντας δεῖν παραστήσοσθαι τῷ βῆματι τοῦ θεοῦ, ἵνα κομίσεται ἕκαστος: τὰ εἰὰ τοῦ σώματος πρὸς δ' ἐκράσεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φείλον. » Καὶ πάλιν, « Ἐν ἡμέρᾳ, φησὶν, ὅταν κρήνη ὁ θεός τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀποδοῖσι ἐκαστῶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὁμοιωτῆν ἔργου αὐτοῦ δόξαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀφρασίαν ζῆτροῦ ζῶνι ἀλόνων τοῖς δ' ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπιστοῦσι τῆ ἀληθείᾳ, πειθομένους δὲ τῆ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὄρηθ θλίψις καὶ στενωγορία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ καταπραγομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνος. Οὐ γάρ ἐστι διαστολή. »

qui ex contentione sunt, et qui non acquiescenti tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum, et Græci. Non enim est eceptio. »

τελευτήσας· καὶ ἑασὸν τινὰ σου καταρρονεῖσθαι, ὡς ἀνοήτου, καὶ προπηλακίται, ἐάν βούληται· καὶ καὶ μὰ διὰ, σὺ γε ὑαθρῶν πάταξαι τὴν αἰτιον ταῦτην πλῆγην· οὐδὲν γὰρ οἰσὸν πείσῃ, ἐάν τῷ ὄντι καλῶς κἀγαθὸς ἀπάν ἀρετῆν. Hæc Plato, quem scruis, epistola 44. Synesius: « Ἄλλ' ἀνοήσιόν, ὡ γενναίε, γενναῖος γάρ εἶης· καὶ τῶν μὲν ἠδονῶν ὑπεσπῶσθαι, ἀς ἀκούουσιντες ἐπαρισσόμεθα, τοὺς δὲ ἀνθρώπους οὐκ αλεγοῦντέον· ἀλλὰ τῷ δικαστῆ τῶν ἐμολογητῶν τὴν πρᾶξιν, ἐξελαστέον δὲ τὴ παρατυπία τισι, τὰς κᾶς πονεύς. Μεγίστου γὰρ ὄντος ἀγαθοῦ, τοῦ μὴ ἀμαρτανῆν, δεύτερον ἀγαθὸν τὸ δικαιοῦσθαι· ὅστις ἐξ χροῶν πολλῶν ἀδικῶν ἀκόλαστος μένει, τοῦτον δεῖ νομίζεῖν ἀτυχέστατον, οὐ μῆτε θεός, μῆτε ἀνθρώπος κηδετα. An li cī Necemai epist. 7b (SS. enim Patrum voces hic nitito): In illo loco, inquit, in quo vir bonus dicitur, paucissimi sedent: et hi plerique videntur nihil boni negotii habere quod agant; inertes vocantur. Mihi contingit iste derisus. E quo animo audienda sunt imperatorum convicia, et ad honesta videntur contemnenda est iste contentus. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

A

581 CAPUT VII.

Ὅτι μὴ δέοι εἰς πάντας ἐκφέρειν τὰ σερμῶν τῶν τῆς ἀληθείας δογματῶν.

« Εὐλαβοῦ (62) μένοι, μὴ ποτε ἐκπίσῃ ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδύτους· σχεδὸν γάρ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἔστι τούτων πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελαστοτέρα ἀκούματα, οὐδ' ὄν πρὸς τοὺς εὐφρεῖς θαυμασιώτερα ἐκ ἀνθρωπιστικώτερων. Πόλλ' αὖτις ἐκ λεγόμενα, καὶ ἀεὶ ἀκούμενα, καὶ πολλὰ ἔτη, μόγις, ὡσπερ χρυσὸς, ἐκαθαίρειται μετὰ πολλῆς πραγματείας. » Καὶ παρ' ἑμὶν ὁ σωτήριος λόγος φησὶ· « Μὴ δῶτε τὸ, ἄγον τοὺς καρτ, μὴδὲ βλάψετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων » καὶ· « Ὁ ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μίλια γὰρ αὐτῷ ἔστι. »

anctum margaritis, neque mitasit margaritas vestras ante porcos ». Itemque : « Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi ». »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

B

CAPUT VIII.

Ὅποιους δεῖρ ὁ Πλάτων φησὶ τοὺς ἀρχοντας καθιστάναι· ἔτι καὶ ἰδιώτας καὶ ἀγρομάτους, εἰ μόνον τὸ ἦθος κεκοσμημένοι εἴεν. Ἀπὸ τοῦ τρίτου τῶν Νόμων.

« Καὶ δὴ καὶ (63) ἐνὸς ἀνδρὸς ἠθέσαν καλοὶ ἐν ψυχῇ λόγοι ἐνόητες μὴδὲν ποιοῦσι πάλιν, ἀλλὰ δὴ τοῖσιν πᾶν τὸναντιόν. Ταῦτας κάσας ἀμαθίας τὰς πλημμελεστάτας ἔγωγ' ἂν θεῖην πόλειός τε καὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλ' οὐ τὰς τῶν ἐπιμουργῶν, εἰ ἔρα μὴν καταμαθίσκω, ὡς ἔξω, ὁ λέγει. — Μαθηθόμεν γε, ὦ φίλε, καὶ συγχωροῦμεν ἅ λέγεις. — Τοῖτα μὲν τοῖσιν οὕτω κείσθω δεδομένον καὶ λεγόμενον, ὡς τοὺς ταῦτα ἀμαθῆναισι τῶν πολιτῶν οὐδ' ἐπιπρεπτόν ἀρχῆς ἔχόμενον καὶ λεγόμενον καὶ ὡς ἀμαθῆσιν ἐνειδιστέον, ἂν καὶ πάνυ λογιστικοὶ τε ὄσι, καὶ πάντα τὰ κομῆα, καὶ ὅσα πρὸς τάχως τῆς βουλῆς πεφυκότα, διαπισπονημένοι ἅπαντα· τοὺς δὲ τῶν ἐπιπρεπτόν ἀρχῆς ἔχόμενον καὶ προσηρτίον, εἰ καὶ, τὸ λεγόμενον, μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίστανται· καὶ τὰς ἀρχὰς δοτέον ὡς ἐμπροσθ. Πῶς γὰρ ἂν, ὦ φίλοι, ἀνευ συμφωνίας γένοιτ' ἂν φρονήσις καὶ τὸ σμικρότατον εἶδος; Οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἡ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐμφωνῶν μεγίστη δικαιοσύνη λέγοιτ' ἂν σοφία· ἥ δ' ἂν κατὰ λόγον ζῶν μέτοχος, ὁ δὲ ἀπολειπόμενος οἰκοφθόρος, καὶ περιπλὴν εὐδαμῆ σωτήρ, ἀλλὰ πᾶν τὸναντιόν, ἀμαθῶνων εἰ; ταῦτα, ἐκαστοτε φανείτω. » Ταῦτα μὲν μοι ἀπὸ τῶν Νόμων κείσθω. Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐν Πολιτικῷ περὶ τοῦ μὴ πάνυ τι περι τὰ ὄνοματα καὶ τὰς λέξεις ἀποσπάζειν, τάδε φησὶ· « Καλὸς, ὡ Σώκρατες, κἂν

Graviora veritatis aegmas non omnibus promissae vulganda esse.

« At enim cave sis, inquit Plato, ne hæc unquam in hominum imperitorum aures incidant : nullum enim fere, ut mihi quidem videtur, sermonis genus est, quod magis vulgus irridet : uti vicissim nullum est, quod hominibus egregie cuiusdam indolis, aut suspiciendum vehementius, aut afflatus divini similis videri solet. Et ejusmodi quidem illa sunt, quæ licet plurimum annorum et frequenti præicatione et auditione assidue celebrantur, vix tamen, quod auro etiam usu venit, diligenti opera studioque purgari possint. » Quam in rem, ita salutaris etiam apud nos doctrina præcipit : « Nolite dare etiam apud nos doctrina præcipit : « Nolite dare

ante porcos ». Itemque : « Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei : stultitia enim est illi ». »

Quales Plato magistratus ac principes creati velit : nec idiotas ab eo, nullarumque li terarum homines repudiari, ei morum integritate modo præstitur. Ex libro tertio Legum.

« Præsertim, inquit Plato, cum egregie istæ hominibus unius notations animo inclusæ nihil amodum juvare possint. Contra vero, genus hoc totum ignorantæ, cum in rep. universe, tum in civibus quoque singulis, longo pessimum ac perniciosissimum existimo, non autem alterum illud quo laborant artifices : si tamen vos, hospites mei, quod abs me dicitur intelligitis. — Nos vero, amice, et probe quidem intelligimus, et libenter comprobamus. — Ergo constitutum id maneat, civibus rerum istarum ignaris, nihil prorsus quod cum magistratus munere conjunctum sit, mandandum esse ; imo eos quoque tanquam stultos in infamia notari oportere, ut disserendi facultate plurimum valeant, atque in iis omnibus quæ vel aliquid habeant elegantie, vel ad ævendum ingenii celeritatem utcumque pertineant, studiosæ sint diligenterque versati. At vero, qui secus animo comparati fuerint, eos et sapientes appellandos, tametsi, quod videro dicunt, neque litteras ipsi, neque vere noverint, et tanquam vere prudentes magistratibus ornandos esse. 582 Nam, quomodo tandem, o amici, vel tenuissimam quædam existat prudentie species, ubi nullus cumsensionis locus ? Fieri non potest. Atqui pulcherrima sane omnium, summaque consensio, summa jure optimo sapientia nominetur : qua quidem ut præditus ille

62 Matth. vii, 6. 63 1 Cor. ii, 14.

(62) Εὐλαβοῦ. Hæc Plato, epist. 2 ad Dionysium, pag 707 Ficini vers, quæ laudantur etiam a Theodoro libro. i. De Græcor. affect., qui est de fide, pag. 19, ubi pluribus hoc ipsum argumentum tractat, quam parce graviora mysteria, cum plebeis aut rudibus ingeniiis communicanda sint. Clemens Alexandr. Strom. v : Οἱ θεολογῶντες, ἠκούει, βάρβαροι καὶ Ἕλληνας, τὰς μὲν ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπεκρίσαντο, τὴν δ' ἀλήθειαν ἀνίγνωσι καὶ συμβόλων, ἀλληγορίας τε ἂν καὶ μεταφορῶν παραδεδωκασαν. Hinc et nostra filies Apostolo, ἐν μυστηρίῳ ἀποκρυφῆσθαι, ἵνα, inquit Clemens, ζητητικοὶ ὑπέρχω-

μεν, καὶ προσαγρονοῦμενοι ἀεὶ τῇ τῶν σωτηρίων λόγων εὐρέσει. Hinc illa apud philosophos, τῶν ἐπιπρεπῶν, quæ popularia magis et obvia, ab ἀρχαίω τισὶ καὶ ἐποικτικῶς, quæ purioribus tantum et acutioribus oculis pateant, accurata distincto, quam ibid. Clemens pluribus persequitur. Lego si libet Francisc. Patritium, Disputat. Peripateticar. tomo I, lib. vi : tuam affatum cupiditatem explebit.

(63) Καὶ δὴ καὶ. Locum hunc Platonia, sexto Legum reperire non potui. At lib. vii De republ. pluribus ab eo de necessaria magistratibus scientia disputatur.

omnis est, qui ducit vitam rationem sequatur; ita quisquis etiam caruerit, is et familie suæ pietatem creabit, nec ullo modo reip. utilis esse poterit, sed potius quod ab hoc cognitionis genere imparatus sit, in plerisque omnibus damno ac detrimento erit. » Hæc ipse in *Legibus*. Idemque in *Politico*, ubi parum admodum nos de verbis ac vocibus sollicitos esse jubet: « Recte, inquit, mi Socrates: qui si exquisitam verborum curam defugeris, majores prudentia divitiis senectuti tuæ comparabis. »

CAPUT IX.

Defugiendos esse magistratus. Ex primo De republica.

Hebraica docet historia primum omnium Moysen populi principatum deprecatum esse, ubi suum illum et oraculorum et consiliorum auctorem ita compellat: « Obsecro, Domine, produc alium qui id possit, quem missurus sis ». Deinde Saulem quoque latebras quaeritamentem, ne regnum suscipere, ac prophetam Jeremiam munus impositum detractanti similem facit. Quod magistratus deprecandi consilium, audi quemadmodum Plato tanquam æquum honestumque laudet. « Manifeste igitur, inquit, confectum id est, mi Thrasymache, artem nullam, magistratumque nullum suæ utilitati servire: sed potius, quod jam a nobis tamto aucto dictum est, id unum quod subditis commendo esse possit, non comparare modo, sed etiam imperare, ita ut inferioris semper, non autem superioris rationibus consulat. Quapropter hoc etiam, Thrasymache suavissime, jamjam abs me addehatur, neminem sua sponte ac volentem imperare, alienorumque malorum curationem suscipere, sed mercedem flagitare: quod is qui arte bene uti volet, suæ nunquam, si modo artis ductum imperando sequetur, sed inferioris duntaxat, utilitati prospiciet. Ac propterea quos libentius imperare voles, his, opinor, aut aliquid sine arcenti, sive honoris præmium omnino proponendum erit, aut certe infestæ dæmonis pœnæ metus, ni capessant imperium. »

583 CAPUT X.

De justo, ex mente Platonis.

Hebræorum ex oraculis intelligimus, cum illorum prophetas, tum alios etiam integritate præstantes, indignissimas quasque injurias atque contumelias, nullumque non periculum fortiter pertulisse. Quo in genere, quam Platoni cum ipsis egregie conveniat, ex iis quæ secundo *De republica* scripsit, intelliges. « Nunc igitur, inquit, constituta hæc injusti hominis specie, alterum cum eo justum oratione nostra conferamus, virum simplicem ac generosum, quique, ut *Æschylus* ait, probus esse, non videri velit. Et quidem, removenda vobis ab eo viri boni species omnis est. Nam si justus esse videbitur, eam opinionem honores continuo munerisque sequentur. Ita dubitari merito poterit, utrum æquitate studio, an munere atque honorum specie, talem vitam rationem ineat. Rebus igitur omnibus, præterquam justitia, spoliandus erit, eique contrarius omnino priori illi sensus, successusque tri-

²⁴ Exod. iv, 15.

(64) Οὐκούν, ὡ θρασύμαχη. Plato, lib. i *De republ.*, pag. 417 Ficini.

(65) Τὸν δ' οὖν. Plato, ii *De republ.*, pag. 423.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

« Ὅτι δεῖ φρονεῖν τὰς ἀρχάς. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς Πολιτείας. »

Τῆς παρ' Ἑβραίοις γραφῆς πρώτου εἰσαγωγῆς Μωϋσέα παρατούμενον τῆν τοῦ λαοῦ προστασίαν ἐὶ ὡν πρὸς τὸν χρηματίζοντα ἔφησε, « Δέομαι, Κύριε, προχειρίσαι ἄλλον τὸν δυνάμενον, ἐν ἀποστείλεις » κἀπειτα τὸν Σαούλ κρυπταζόμενον, πρὸς τὸ μὴ ἀναξίτησθαι τὴν βασιλείαν, καὶ τὸν προφήτην Ἰερემίαν ὑποκατατούμενον ὑπάκουσον ὅπως καὶ Ἠλλάτων ἐὶ εὐλογον τῆς παρατήσεως συνίστασι, λέγων οὕτως « Οὐκούν, ὡ θρασύμαχη (64), τοῦτο ἦδη ἔβλον, ἐτι οὐδέμια τέχνη οὐδὲ ἀρχὴ τὸ αὐτῆ ὠφέλιμον παρασκευάζει, ἀλλ', ὅπερ πάλαι ἐλέγομεν, τὸ τῷ ἀρχομένῳ καὶ παρασκευάζει, καὶ ἐπιτάττει, τὸ ἐκείνου συμφέρον ἐλάττωον ὅπως σκοποῦσα, ἀλλ' οὐ τὸ τῷ κρείττωον. Διὰ δὲ ταῦτα ἔγωγε, ὡ φίλε θρασύμαχη, καὶ ἀρτι ἔλεγον μὲν ἐθέλει ἐκόντα ἀρχεῖν, καὶ τὰ ἄλλοτρια κακὰ μεταχειρίζεσθαι ἐπινοοῦντα, ἀλλὰ μισθὸν αἰτεῖν, ἐτι ὁ μέλλων καλῶς τῆ τέχνη πράξειν, οὐδέποθ' ἑαυτῷ τὸ βέλτιστον πράττει, κατὰ τέχνην ἐπιτάττων, ἀλλὰ τῷ ἀρχομένῳ. Ὅν δὲ ἕνεκα μισθόν, ὡς δοικε, δεῖ ὑπάρχειν τοῖς μέλλουσιν ἐθέλεισιν ἀρχεῖν, ἢ ἀργύριον, ἢ τιμὴν ἢ ζῆμιαν, ἐὰν μὴ ἀρχωσι. »

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ'.

Περὶ τοῦ κατὰ Ἠλλάτων δικαίου.

Τῶν παρ' Ἑβραίοις λογίων τοῖς παρ' αὐτοῖς προφήταις, καὶ δικαίους ἀνδράς ἔσχατας καὶ προπληκισμοῖς, πάντα τε κίνδυνον εὐθαρῶς ὑπομίλει διασκόπων, ἐκ συνουσίας τῆς Πλάτωνος, καὶ περὶ τοῦτου δόξης μάθοις ἀν ἀπὸ τῶνδε αὐτοῦ τῶν φωνῶν, ἐς ἐν τῷ δευτέρῳ τίθεται τῆς Πολιτείας. « Τὸν δ' οὖν (65) τοῦτον θέντες, ἐν δικαίον αἶ παρ' αὐτὸν ἰσθόμεν τῷ λόγῳ, ἀνθρα ἀπλοῦν καὶ γενναῖον, κατ' Ἀισχύλον, οὐ δοκίον, ἀλλ' εἶναι ἀγαθὸν ἰθίοντα. Ἀφαιρετέον δὲ τὸ δοκίον. Εἰ γὰρ δόξει δικαίος εἶναι, ἔσονται αὐτῷ τιμὰ καὶ δωρεὰ, δοκοῦντι τοῦτον εἶναι. Ἀθλον οὖν ἐφε σοῦ δικαίου, ἐτι τῶν δωρεῶν τε καὶ τιμῶν ἕνεκα τοῦτους εἶη. Γυμνωτέος δὲ πάντων πλὴν δικαιοσύνης, καὶ ποιητέος ἐναντίως ἀκαίμενος τῷ προσέφω. Μῆδὲν γὰρ ἀδικῶν δόξαν ἔχτω τῆς μεγίστης ἀδικίας, ἵνα βεβαιωσόμενος ἢ εἰς δικαιοσύνην, τῷ μὴ ἐγγέσθαι ὑπὸ κακοδοξίας; καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς γυνομένων. Ἄλλ' ἔστω ἀμετάστατος

μέχρι θανάτου, δοκῶν μὲν εἶναι ἀδικος διὰ βίου, ὃν δὲ δίκαιος (86). » Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· « Λεκτόν οὖν. Καὶ δὴ, κἀν ἀγροικότερος λέγῃται, μὴ ἐμὸ οἶον λέγειν, ὡς Σώκρατες, ἀλλὰ τοὺς ἐπαινοῦντας πρὸ δικαιοσύνης ἀδικίαν. Ἐρῶσι δὲ τάδε· Ὅτι οὕτω δικαιοσύνη οὐ δίκαιος μαστιγώσεται, στρεβλωσεται, δεδίσταται, ἐκκοπήσεται τῷ ὀφθαλμῷ τελευταίῳ, πάντα κακὰ παθὼν, ἀνασκιנדυλεθῆσεται, καὶ γνῶσεται, ὅτι οὐκ εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ δοκεῖν δεῖ εἶθελαι. » Ταῦτα λόγοις ὁ Πλάτων. Ἔργου δὲ πολὺ πρότερον ὁ παρ' Ἑβραίων δίκαιος καὶ προφῆται μνημονεύονται τὰ εἰρημένα πάντα πιποθῆναι· « οἱ γε, δικαιοτάτοι ὄντες, ὡς ἀδικώτατοι διδάσθησαν, ἐπρίθησαν, ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιήθλον ἐν μηλωταῖς, καὶ αἰγίοις δέρμασιν, ὀστεροῦμενοι, θλιδόμενοι, κακοχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὄραις τῆς γῆς, ὡς οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. » Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὴν ἀνωτάτω δικαιοσύνην τε καὶ εὐσέβειαν μετιόντες, δόξαν δὲ ἀδικίας παρὰ τοῖς πολλοῖς περιβαλλόμενοι, ὅποια ἔπασχον, αὐτῶν πάρεσθιν ἐπακούσαι λεγόντων· « Θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλους, καὶ ἀνθρώπους. » Καὶ, « Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνιτεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν. Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, δικαίως μὲν ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν. » Ἄλλα καὶ εἰστέ δεῦρο ὁ γενναῖος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μάρτυρες, καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης οὐ τὸ δοκεῖν, ἀλλὰ τὸ εἶναι δίκαιοι

A buendus. Idem enim et omni caret injustitia, et summæ tamen injustitiæ reus habeatur; ut hoc quasi probatam ac testatam examine Justitiam habeat, dum nullo modo vel infamia, vel iis quæ infamiam sequi solent, movebitur, sed inconcussus ad mortem usque persistet, ita quidem, ut quando vixerit, et justitiam colat, et injustus esse videatur. » Quibus paulo post ista subjungit: « Dicendum igitur. In quo si quid erit horridius, exstimis velim, mi Socrates, id non tam abs me, quam ab iis dici, qui justitiæ injustitiam anteponunt. Futurum quippe dicentibus, ut justus ille sic animo comparatus, cædatur, torqueatur, viuciatur, excæcetur, mala denique perpressus omnia in crucem agatur, sique demum agnoscat, id homini expetendum esse, non justus ut sit, sed ut esse videatur. » Hæc Plato quidem, sed verbis tenuis. Quæ apud Hebræos, omnia longe ante cum alli plerique justum, tum etiam prophetæ reipsa pertulisse memorantur: quippe qui justissimi cum essent, tanquam injustissimi, lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt, circumierunt in melotis et pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et foraminibus terræ, quibus dignus non erat mundus⁸⁶. » Quin et nostri quoque Servatoris apostoli, dum cœlestem illam divinamque justitiam, 584 atque religionem sectantes, improbitatis opinione passim laborarent, quam gravia sustinuerint, ex hac ipsorum voce constare nobis poterit: « Spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus⁸⁷. » Et, « usque in hanc horam, et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus. Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus⁸⁸. » Et huc usque profecto, strenui illi Servatoris nostri martyres ubique locorum et gentium, dum

id studiosissime agerent, ut justii ac religiosi non viderentur, sed essent, ea quæ Plato commemorat omnia subierunt. Nam cæsi, vinciti, torti, excæcati, gravia denique perpressi omnia, postremo in crucem etiam acti sunt. Quorum neminem apud Græcos similem reperias; hoc ut merito dici queat, philosophum hoc orationis genere aliud egisse nihil, quam ut nostros quondam illos, religionis ac veræ justitiæ laude clarissimos prædicet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ τοῦ κατὰ Μωϋσέα παραδείσου.

Μωϋσέως κατὰ τινὰ ἀποφῆθους λόγους ἐν ἀρχῇ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, Θεοῦ τινὰ παραδείσον γεγενῆσθαι φάντος, κἀν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἡπατήσθαι διὰ τῆς γυναῖκος πρὸς τοῦ ὄφεως ἀντικρυς μονοουχὶ τὰ βήματα μεταποιήσας ὁ Πλάτων, ἐπάκουσον ὅσα ἐν Συμμοσίῳ καὶ αὐτὸς ἀλληγορῶν εἶθεσαν· ἀντὶ μὲν τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ, κῆπον Διὸς ὀνομάσας· ἀντὶ δὲ τοῦ ὄφεως καὶ τῆς πρὸς αὐτοῦ γενομένης ἀπάτης, Πενίαν ἐπιθουλεύουσαν ὑποθῆμενος· ἀντὶ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς, ὃν ἡ τοῦ Θεοῦ

D

CAPUT XI.

De Moyse paradiso.

Sub ipsa conditi mundi cunabula, Dei paradisum aliquem exstitisse, ubi homo a serpente per mulierem in fraudem inductus fuerit, Moyses arcana quadam oratione commemorat. Hujus verba palam tantum et aperte non immutata, audi sis quemadmodum in *Symposio* allegorice Plato expresserit. Quem enim ille Dei paradisum, Jovis hic hortum appellavit; Serpentis ac fraudis per eum concinnatæ loco, iusidiantem Paupertatem introduxit: primi hominis vice, quem Dei consilium ac providentiæ,

⁸⁶ Hebr. xi, 37, 38. ⁸⁷ 1 Cor. iv, 9. ⁸⁸ ibid. 11-13.

(86) Ὁρ δὲ δίκαιος. Verba hæc, a librariis prætermisssa, ex Platone supplevimus.

tanquam filium paulo ante natum produxerat, A Porum quemdam Metidos, hoc est consilii, filium subiecit: pro eo denique, ut conditi mundi sub cubabula diceret, sub Veneris ortum dicere maluit, ut hoc allegoriæ genere mundi speciem ac pulchritudinem adumbraret. Sic igitur ad verbum ipse loquitur: « Nata Venus cum esset, 585 inquit, convivium dii celebrarunt, quos inter Porus etiam Metidis filius discubuit. Cœnæ sub exitum, Paupertas eae, utpote lautum ad epulum, aliquid emendicatorum sese contulerat, hærebaturque in vestibulo: cum Porus, neclare ebrius, necdum enim vinum ullum erat, Jovis in hortum ingressus, alto somno corripitur. Hic Paupertas occulte ac per insidias id agens, ut inopie sublevandæ causa, prolem ex Poros susciperet, juxta illum accubuit, Amoremque concepit. » Hæc ipse, quibus sane mentem illam

CAPUT XII.

Ab utroque doceri, mulierem ex viro sumptam esse.

Præterea quod ait Moyses, « Adæ vero nou erat adjutor similis ejus. Et immisit Deus exstasim in ipsum, et sopivit eum: tulitque unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem¹¹. » Id Plato, licet quo sensu dictum fuerit, ignoraret, abs sese tamen auditum fuisse palam ostendit. Quanquam Aristopani, qui, utpote comœdiarum scriptor, res etiam gravissimas deridere consueverat, hunc sermonem tribuit. Sic enim illum in *Convivio* loquentem facit. « Ac primum quidem, inquit, naturam humanam ejusque conditiones nosse vos oportet. Neque enim eadem que nunc est, natura olim nostra fuit, sed longe diversa. Primum enim genera hominum fuerunt omnino tria, non duo tantum, uti sunt hoc tempore, mas ac femina: sed tertium insuper erat cum utroque commune; quod nudo tantum relicto nomine, prorsus evanuit. Tum enim androgynum erat tam forma, quam nomine, ex utroque maris ac femine sexu conflatum. » Deinceps more suo cavillatus, hæc addit: « Hunc in modum locutus apud eum Jupiter, bifariam homines secuit, ut qui vel auriculas condendi animo abscederet, vel pilis ora divideret. Atque is ut quemque secuerat, huic Apollinem jubelbat, vultum cervicisque dimidium, eam in partem qua sectus esset convertere, ut suæ hujus sectionis aspectu, modestior homo fieret. Tum cæteris eum quoque mederi jussit. »

¹¹ Gen. II, 20-22.

(67) *Ὅτε ἐγένετο.* Plato in *Convivio*, pag. 328. Porro fabulæ hujus explicationem apud Plotinum leges, *Ennead. III*, lib. vi, a capite ad libri finem. Summa est. Venerem tὴν ψυχὴν esse docet: Porum, τῶν πάντων λόγον, Jovis βασιλικὸν Νοῦν. Pori ebrietatem λόγον ἀπὸ κρείττους ἀρχῆς πεσόντα τὰ εἰς ἐλάττωνα: Jovis hortum, quod hortus omnis γὰρ δῆμα σὴ, καὶ πλοῦτου ἐγκαλλώπισμα, aliud esse nihil quam τὰ παρὰ τοῦ νοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν ἐλθόντα ἀγαθάματα, hoc est, τὸς λόγους, τοὺς παρ' αὐτοῦ ρυέντας. Amorem, ipsum animæ desiderium πρὸς τὸ κρείττον, ex Porῷ et Paupertate natum, quia μετέχει μὲν ἐνδείας, ἥ πληροῦσθαι θέλει, οὐκ

μῆεις τε καὶ πρόνοια ἰδὼν ὡς περ ἀρτιγενὴ προῦδ-
βλητο, ἰδὼν Μήτιδος Πόρον ἀποκαλέσας: ἀντὶ δὲ τοῦ
φάναι, Ὅτι γένετα συνίστατο δεῖ ὁ κόσμος, Ὅτε
ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἰπὼν, οὕτω τὸν κόσμον ἀ-
λγγορῆσας, τοῦ περὶ αὐτὸν κέλλους ἕνεκα. Λέγει
δ' οὐν αὐτοῖς ῥήμασιν ὕδα: « Ὅτε ἐγένετο (67) ἡ
Ἀφροδίτη, εἰσιπῶντο οἱ θεοί, οἱ τε ἄλλοι καὶ ὁ τῆς
Μήτιδος υἱὸς Πόρος. Ἐπειδὴ δὲ ἐδειπνησαν, προαι-
τήσουσα, οἷα δὲ εὐωχίας οὖσης, ἀφίκετο ἡ Πενία, καὶ
ἦν περὶ τὰς θύρας. Ὁ οὖν Πόρος μεθυσθεὶς τοῦ
νέκταρος, οἶνος γὰρ οὐκ ᾔην, εἰς τὸν τοῦ Διὸς κῆ-
πον εἰσιλθὼν, βεβαρημένως εἶδεν. Ἡ οὖν Πενία,
ἐπιβουλεύουσα διὰ τὴν αὐτῆς ἀπορίαν παιδίον ποι-
εῖσθαι ἐκ τοῦ Πόρου, κατακλίνας τε παρ' αὐτῆς,
καὶ ἐκύησε τὸν Ἐρωτα. » Τοιαῦτα μὲν δὲ τίνα καὶ
B ἐν τούτοις ὁ Πλάτων ἐμμερῶς μεῦσαι ὑπνίξατο.
Moyses, subobscurè licet, expressit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ὡς ἐκ τοῦ ἀνδρός φασιν εἰληφθαι τὴν γυναῖκα.

Πάλιν εἰρηκότος Μουσόως, « Τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἦν
βοηθὸς ὁμοιος αὐτοῦ. Καὶ ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν
ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀφνῆυσε, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν
πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπέθηκεν σάρκα ἀντ' αὐτῆς.
Καὶ ψυχοδόμησε Κύριος ὁ θεὸς τὴν πλευράν, ἣν ἔλα-
βεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, εἰς γυναῖκα: μὴ συνεῖαι ὁ Πλά-
των ὁποῖα εἰρηται διανοία, ὅτιλος μὲν ἐστὶν οὐκ
ἀγνοήσας τὸν λόγον: Ἀριστοφάνει δ' αὐτόν, οἷα κυ-
μαδῶ γλεῦδάειν εἰλωθὶ καὶ τὰ σεμὰ τῶν πραγμά-
των, ἀνατίθηναι, ἐν *Συμμοσίῳ* τὰδε λέγοντας αὐτὸν
εἰσάγων: « Δεῖ δὲ πρῶτον (68) ὕμᾶς μαθεῖν τὴν
C ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ τὰ παθήματα αὐτῆς. Ἡ γὰρ
πάλαι ἡμῶν φύσις οὐχ ἡ αὐτὴ ἦν ἕπερ νῦν, ἀλλὰ
ἔλλη (69). Πρῶτον μὲν γὰρ τρία ἦν τὰ γένη τῶν
ἀνθρώπων, οὐχ ὡς περ νῦν δύο, ἀρῆεν καὶ θῆλυ,
ἀλλὰ τρίτον προσῆν, κοινὸν ἀμφοτέρων τοῦτον,
ὦν (70) νῦν ὄνομα λοιπὸν, αὐτὸ δὲ ἠφάνισται. Ἀν-
δρόγυνον γὰρ τότε μὲν ἦν, καὶ εἶδος, καὶ ὄνομα ἐξ
ἀμφοτέρων κοινὸν, τοῦ τε ἀρῆενος καὶ τοῦ θῆλεος. »
Eἰδ' ἐξῆς διασφρας τὰ αὐτῶ συνήθη, ἐπιφέρει λέγων
« Ταῦτ' εἰπὼν ὁ παρ' αὐτῶ Ζεὺς, ἔτεμε τοὺς ἀν-
θρώπους εἶχα, ὡς περ οἱ τὰ ὕδα (71) λέγοντες καὶ
μέλλοντες ταριχεύειν, ἡ ὡς περ οἱ τὰ ὡὰ ταῖς θρεῖν.
Ὅντινα δὲ τέμει, τὸν Ἀπολλῶνα ἐκέλευε τὸ τε
πρόσωπον μεταστρέφειν καὶ τὸ τοῦ αὐχένος ἡμισυ
πρὸς τὴν τομήν (72), ἵνα θεώμενος τὴν αὐτοῦ τμήσιν,
D κοσμιώτερος εἴη ὁ ἀνθρώπος: καὶ τὰ ἄλλα ἰσθαι
ἐκέλευεν. »

ἄμειρον δ' εὐπορίας ἐστίν, ἥ οὐ χεῖρ τὸ ἐλλείπον ζητεῖ.
(68) Δεῖ δὲ πρῶτον. Plato in eodem *Convivio*,
pag. 322 Ficini.

(69) Plato, ἀλλοία.

(70) Plato, οὐ.

(71) *Ἦρα.* Plato, ὡὰ, sed linea sequente, habetur
ὡὰ. Sunt quibus ζῶα, vel vicia placeat. Ego nihil
mutandum putavi, non quod aures bifariam secari
dixerit, sed quod eadem facilitate aures utramque
Jupiter divideret, qua gemine aures postmodum
condiendæ secarentur.

(72) *Τομήν.* Ita Plato, et recte, τιμὴν enim in
al. editione perpetuam legebatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τοῦ πρώτου τῶν ἀνθρώπων βίον.

Μωυσέως τὸν πρῶτον τῶν γηγενῶν βίον ὑπογράφαντος ἐν παραδείσῳ θεοῦ γεγονέναι, θεὸν τε αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐν ἀρχιμάτῳ καὶ ἀκτῆμον διαγωγῇ, ἀσπαρτά τε αὐτοῖς καὶ ἀνήροτα πάντα φύεσθαι, γῆμοὺς τε εἶναι τῆς μετὰ ταῦτα περιβολῆς ἐπάκουσον τοῦ φιλοσόφου μονονοχί αὐτὰ δὴ ταῦτα Ἑλληνικῇ τῇ φωνῇ διερμηνεύοντος. Λέγει δ' οὖν ὁ θεὸς ἔνεμεν (73) αὐτοὺς, αὐτοῖς ἐπιστατῶν, καθάπερ νῦν ἀνθρώποι, ζῶον δὲ ἑτερονθεϊότερον, ἀλλὰ γένη φαιλότερα αὐτῶν νομέουσι. Νέμετος δ' ἐκεῖνου, πολιτεία τε οὐκ ἦσαν, οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παιδῶν (ἐκ γῆς γὰρ ἀνειώσκοντο πάντες, οὐδὲν μεμνημένοι τῶν πρόσθεν) ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἀπὴν πάντα, καρποὺς δὲ ἀφθόβους εἶχον ἀπὸ τε δρυῶν καὶ πολλῆς (74) ὕλης, οὐχ ὑπὸ γεωργίας φουομένους, ἀλλ' αὐτομάτης ἀναδιδούσης τῆς γῆς. Γυμνοὶ δὲ καὶ δασυροτοὶ (75), θυραλοῦντες τὰ πολλὰ ἐπέμενον. Τὸ γὰρ τῶν ὠρῶν αὐτοῖς ἄλυτον ἐπέκρατο μαλακάς δὲ εὐνάς εἶχον ἀναφουομένης ἐκ γῆς πᾶς ἀφθόβου. — Τὸν δὲ βίον, ὃ Σώκρατες, ἀκούεις μὲν τὸν τῶν ἐπὶ Κρόνου τόπον δ', ὡς λόγος ἐπὶ Διὸς εἶναι, τὸν νῦν παρῶν αὐτοῖς ἤσθησται. »

stentium, mollium quoque tororum copiam haberent. — Vitam, mi Socrates, hominum olim sub Saturno degentium audiisti : presentem vero, qualem sub Jove fuisse ferunt, præsens ipse ac per te sentis. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Ὅτι καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴσι ἀμιλουν.

Πάλιν Μωυσέως ἀναγράφαντος, ὅτι ἦν ὁ θεὸς φρονιμώτερος πάντων τῶν θηρίων, οἳ τε εἶπεν ὁ θεὸς τῇ γυναικί, καὶ ἡ γυνὴ τῷ θεῷ, καὶ τὰς ὁμιλίας τοῦ θεοῦ ἐκθεμένον ὁ Πλάτων οἷα γράφει ἐπάκουσον. Ἐἰ μὲν τοίνυν (76) οἱ τρέφονται τοῦ Κρόνου, παρούσης αὐτοῖς οὕτω πολλῆς σχολῆς καὶ δυνάμεως, πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ θηρία δὲ λόγων δύνασθαι συγγινεσθαι, κατεργῶντο τούτοις σύμπασιν ἐπὶ φιλοσοφίαν, μετὰ τε θηρίων καὶ μετ' ἀλλήλων ὁμιλοῦντες, καὶ πυνθανόμενοι παρὰ πάσης φύσεως, εἰ τινα τις ἴδῃαν δύναμιν ἔχουσα ἤσθησεν τὴν διάφορον τῶν ἄλλων εἰς ἕνα γυμνὸν φρονήσεως εὐκρετον, ὅτι τῶν νῦν οἱ τότε μυρίους (77) πρὸς εὐδαιμονίαν διέφερον. Εἰ δ' ἐμπιπλάμενοι οἷων ἀδῶν καὶ πῶτων διέλεγοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ θηρία μύθους, οἷοι δὲ καὶ ταῦν περὶ αὐτῶν λέγονται καὶ τοῦθ', οὕτως γε κατ' (78) ἐμὴν δόξαν ἀποφήνασθαι, καὶ μάλα εὐκρετον. Ὅμως δ' οὖν ταῦτα μὲν ἀφῶμεν, ἕως ἂν ἡμῖν μνηνῆς τις ἰκανὸς φανῇ, ποτέρως οἱ τότε τὰς ἐπιθυμίας εἶχον περὶ τε ἐπιστημῶν καὶ τῆς τῶν λόγων χρείας. »

liquidoque statuatur. Verum ista quidem missa faciamus, dum nobis idonei judicisdam indicis copia facta sit, ex quo resciamus, num illius ævi homines, aliqua doctrinæ ac bene scienterque dicendi cupiditate ducerentur. »

** Gen. iii, 1.

(73) θεός ἔνεμεν. Plato in Politico, pag. 475

Ficini.

(74) Plato add. ἄλλης.

(75) Ἀσχυροτοί. Ita etiam Plato. Ficinus tamen vertit, expediti.

A

586 CAPUT XIII.

De prima hominum vita.

Primum hominum vitam in Dei paradiso Moyses ductam esse scribit, ubi eorum curam sine ullo divitiarum opumque commercio Deus ipse gereret, omniaque ipsis absque ulla vel semente, vel agrorum cultura nascerentur, cum interim eo, qui deinde secutus est, amictu nudi essent. Quæ omnia philosophum audi, Græce totidem pene verbis explicantem. « Illos, inquit, pascibat Deus, tum eos per sese regens, quo modo nunc homines, diviniore animantis naturam sortiti, alia quædam inferioris ac deterioris conditionis animalia pascere consueverunt. Quo dum ipse munere fungeretur, nullæ dum respiciatur erant, nec ducebantur uxores, nec liberi suscipiebantur (omnes quippe tum ex terra, superiorum omnium oblitii, reviviscebant); verum ista cum abessent omnia, fructuum affatim ex quercubus, aliisque passim arboribus suppetebat, utique, quos sine ullo cultu, ipsa sponte terra profunderet. Nudi præterea, nullisque ut plurimum stragulis sub dio passim debebant; quippe qui et tempestatum clementiori temperatione uterentur, et in tauta vi herbarum ex terræ visceribus existi-

CAPUT XIV.

Eisdem cum brutis etiam animantibus versatos esse.

Scripsit etiam Moyses, « quod serpens erat callidior cunctis animantibus ** »; necnon quibus verbis et serpens cum muliere, et mulier cum serpente locuta fuerit, ipsamque adeo serpentis agendi rationem exposuit. Jam audi quid in simili genere Plato scripserit. « Si alumni Saturni, inquit, summo in otio summaque non cum hominibus modo, sed etiam cum bestiis familiaris sermone agendi potestatem, iis omnibus ad philosophiæ studium utebantur: 587 tam inter sese mutuo, quam cum bestiis ipsis versando, et ab unaquaque natura sci-scitando, nunquid diversum ab aliis vi quadam singulari propriæque sentiret, ut hoc pacto suam quamdam a quibusque prudentiæ stipem acciperent: liquet omnino, ætatis illius homines infimius ad beate vivendum præsidio nostros superasse. Sin autem abdomini, helleuando ac perpotando ser-vientes, fabulas tantum ejusmodi, quas de ipsis vulgo circumferunt, in mutua illa cum inter sese, tum etiam cum bestiis consuetudine tractabant; de hoc quoque, meo quidem judicio, facile admodum

(76) Εἰ μὲν τοίνυν. Idem Plato, ibid. pag. 476.

(77) Plato, μυρίω.

(78) Οὕτως γὰρ κατ'. Melius, ut videtur, quam apud Platonem, ὥστε κατ'.

CAPUT XV.

Quemadmodum ambo diluivii meminerint.

Moyses cum in legum hominibus ferendarum cogitatione versaretur, rerum sibi antiquarum commemorationem, ipso statim exordio necessariam putavit. Primum itaque diluivii, atque hominum qui ab eo exstiterunt, vitæ meminit; tum antiquiorum etiam Hebræorum, seu quos præcipuo Deus amore dilexerat, seu quos improbitas notos insignesque fecerat, mores exposuit, ratus conjunctum in primis cum iis, quas præ manibus habebat legibus, hoc historię genus futurum. Plato similiter, cum animum ad scribendas leges appellit, eandem ac Moyses viam ipse ac rationem amulat. Audi ergo quemadmodum ipso *Legum* suarum principio loquatur. « An igitur, inquit, priscas illas narrationes veras arbitraris? — Quas tandem? — Crebros olim hominum interitus, diluivii, morbis, ac cæteris id genus exstissis, ex quibus pauci admodum homines evaserint. — Totum id quidem nemini perquam verisimile non videatur. — Age vero, unum illum ex pluribus, quem diluivium importavit, consideremus. — Quid porro a nobis in eo cogitari vis? — Qui tum vastitatem illam effugere potuerint, montanis duntaxat pastores aliquot fuisse, qui summis in cacuminibus, tanquam exigua quædam generis humani semina, relicti scrvatique constitierint. — Perspicuum id quidem. — Istos porro, tales cum essent, cum ab cæteris artibus imperatos fuisse necesse est, tum ab iis etiam fraudibus et calumniis alienis, quibus sese 588 passim in urbibus, avaritiæ, contentioni, ac reliquorum id genus maleficiorum æstu abrecti, alios alii evertere moluntur. — Et hoc plane consentaneum. — Ponamus igitur campestres simul ac maritimas urbes eo tempore funditus peritisse. — Ponamus. — Proinde, quidquid etiam instrumentorum fuerat, quidquid artis ulius proprium, seu civilis, seu alterius cujuscunque peritissis, id totum eadem ruina simul ac semel haustum ac sepultum fuisse dicendum est. » Deinde aliquot interjectis: « Maneat igitur, inquit, ita sese per ejusmodi cladem res hominum habuisse; vastam quippe horribilemque solitudinem, vimque fecundissimarum terrarum immensam exstissis. » Hæc ille similiaque præfatus, hominum eorum deinceps, qui post diluivium vixere, mores persequitur. Inde, Moysis exemplo, qui rerum a diluivio gestarum historię sanctiorum olim Hebræorum instituta subjungit; post eorum qui proxime diluivium secuti sunt vitam, res Græcorum, ut Hebræorum Moyses, ad antiquissimam retro memoriam revocare conatur. Quin etiam Trojanorum, primæque Lacedæmoniorum reipublicæ ac Persarum mentionem facit, eorumque simul, qui apud eos seu bene, seu demum suas ipse leges scribere auspicatur, in eo quoque Moysen æmulatus.

(79) Ἄρ' οὐρ. Plato, lib. III *Leg.*, pag. 585 Ficini.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ὅπως περὶ τοῦ κατακλισημοῦ μέμνηται.

Μωϋσῆς, νομοθεσίαν ἀνθρώπους καταβληκίμους, ἐνόμισεν αὐτῶν εἶναι ἀρχαιολογίας ἐν τοῖς προομίαις. Μνημονεύει δὲ τοῦ κατακλισημοῦ καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν βίου τῶν ἀνθρώπων· ἔπειτα παλαιῶν ἀνδρῶν τῶν παρ' Ἑβραίους θεοφιλῶν, καὶ τῶν ἐξ ἄλλοις ἐν πλημμελείαις ἐξηγασημένων τὴν πολιτείαν ὑψηγῆται, κατὰ τὴν οἷς ἐνομοθετεῖ τὴν περὶ τούτων ἡγησάμενος ἱστορίαν ἐσεσθαι. Καὶ ὁ Πλάτων δὲ ὡσαύτως, παρελθὼν ἐπὶ τὴν τῶν Νόμων γραφὴν, τὸν αὐτὸν τῷ Μωϋσῆ ζῆλοῦ τρόπον. Ἐν προομίαις γοῦν τῶν Νόμων ἐπάκουσον ἃ φησιν· « Ἄρ' οὐν (79) οἱ παλαιοὶ ἰδοὺ ὑμῖν ἀληθεῖαν τινα ἔχουσιν; — Πῶς δὲ; — Τὸ πολλὰς ἀνθρώπων φθορὰς γεγενομένης κατακλισημοῖς τε καὶ νόσοις καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἐν οἷς βραχὺ τι τῶν ἀνθρώπων λείπεσθαι γένος. — Πάνν μὲν οὐν πιθανὸν τὸ τοιοῦτον πᾶν παντί. — Φέρε δὲ, νοσησμε μίαν τῶν πολλῶν ταύτην, τὴν τῷ κατακλισημῷ (80) γενομένην. — Τὸ ποῖον δὲ περὶ αὐτῆς διασησθέντες; — Ὡς οἱ τότε περιφυγόντες τὴν φθορὰν σχεδὸν ἄριστοι τινες ἂν εἴεν νομῆες, ἐν κορυφαῖς που σμικρὰ ζῶντορα τῶν ἀνθρώπων διατεσσάμενα γένος. — Ἄλλοι. — Καὶ δὲ τοὺς τοιοῦτους γὰρ ἀνάγκη ποῦ τῶν ἄλλων ἀπέστρωσθαι εἶναι τεχνῶν, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀστέροις πρὸς ἀλλήλους μηχανῶν, εἰς τὴν πλεονεξίας, καὶ φιλονεικίας, καὶ ὅποσα ἄλλα κακοεργήματα πρὸς ἀλλήλους ἐπινοοῦσιν. — Εἰκὸς γοῦν. — Θάμεν δὲ τὰς ἐν τοῖς πεδίοις πόλεις, καὶ πρὸς θαλάττῃ κατοικοῦσας, ἀρῆθον ἐν τῷ τότε χρόνῳ διαφθερεσθαι. — Θύμεν. — Οὐκοῦν βεβαιῶνται τὰ πάντα ἀπόλλυσθαι, καὶ εἰ τι τέχνης ἦν ἐχόμενον σπουδαίως (81) εὐρημένον, ἢ πολιτικῆς, ἢ καὶ σοφίας τινὸς ἑτέρας, πάντα ἔβριεν. — Ταῦτα ἐν τῷ τότε χρόνῳ φήσομεν. » Καὶ μετ' ἑτερά φησιν· « Οὐκοῦν οὕτω δὲ λέγωμεν ἔχειν τότε, ὅτε ἐγένετο ἡ φθορὰ, τὰ περὶ τοὺς ἀνθρώπους πράγματα, μυρία μὲν τινα φοβεράν ἐρημίαν, ἢς δὲ ἀφθόνου πληθὸς πάμπολυ. » Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἑτέρα εἰπὼν, ἐπιξέρεται βίους τῶν μετὰ τὸν κατακλισημὸν ἀνθρώπων. Εἶθ' ὡπερ Μωϋσῆς τὴν τῶν παλαιοῦν θεοφιλῶν Ἑβραίων πολιτείαν ἐπισυνάπτει τῇ μετὰ τὸν κατακλισημὸν ὑψηγῆσει, καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως, μετὰ τοὺς βίους τῶν μετὰ τὸν κατακλισημὸν τὰ Ἑλληνικὰ περὶ τὰς ἀρχαιολογίας, ὡς ἐκεῖνος τὰ Ἑβραίων. Τῶν δὲ ἐπὶ Τροίαις μνημονεύει, καὶ τῆς πρώτης ἐν Λακεδαίμονι πολιτείας, Περσῶν τε καὶ τῶν παρὰ τοῦτους, εἰτ' Ἑρβῶν, εἰτε καὶ ἡ βεβαιωτότων. Εἶτα μετὰ τὴν τούτων ἱστορίαν, ἀπάρεται τῆς τῶν Νόμων ἐκτέσεως, κἀν τούτῳ Μωϋσαὶ κατακολουθήσας.

(80) Plato add. ποτέ.

(81) Plato, σπουδαίως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

A

CAPUT XVI.

Ὅτι τὰ τῆς διδασκαλίας, ὁρθῶς ἡμῶν ἀπὸ τῶν θεῶν ἀρχόμενα, καταβήγη εἰς τὰ ἀνθρώπινα. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν Νόμων Πλάτωνος.

Μωυσιῶς τὴν πᾶσαν αὐτοῦ νομοθεσίαν, τὴν τε κατ' αὐτὸν πολιτείαν, εὐσεβείας τοῦ τῶν ὁλων θεοῦ ἀναρτήσαντος, ἀπὸ τε τοῦ πάντων δημιουργοῦ τὴν καταρχὴν τῆς νομοθεσίας πεποιτημένον· ἔπειτα τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἐξέργησθαι τὰ ἀνθρώπινα ἐδίδξαντος, τὰ τε θεῖα ἐπὶ τὸν πάντων ἡγεμόνα Νουῦν, αὐτὸν δὲ τὸν τῶν ὁλων θεῶν ἀναθέντος· ὅσα ὅπως καὶ ὁ Φιλόσοφος, τοῖς αὐτοῖς βαίνων ἔγνεσιν, ἐπιμείμεται μὲν τοῖς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθεταῖς, τὸν δ' ἀρῶσάντα τῷ Μωυσιῶι νόμον ἐκδιδάσκει, λέγων οὕτως· Ἐλλήσιν· Ἐγὼσι ἄν ἐβουλόμην διελόμενον λέγειν, αὐτοῖς ἔ' ἀκούσιν, βούλει σοι φράξω; — Πάνν μὲν οὖν. — Ὡς ἔνε, ἐχρῆν εἰπεῖν οἱ Κρητῶν νόμοι οὐκ εἰσι μάτην διαφερόντως ἐν πᾶσιν εὐδόκιμοι τοῖς Ἑλλήσιν· Ἐγὼσι γὰρ ὁρθῶς, τοῖς αὐτοῖς χρομίσουσιν εὐδαίμονας ἀποτελοῦντες. Ἄπαντα γὰρ τὰγαθὰ πορίζουσι. Διὰ δ' ἀγαθὰ ἐστὶ, τὰ μὲν ἀνθρώπινα, τὰ δὲ θεῖα. Ἡσχηται δὲ ἐκ τῶν θεῶν θάτερα· καὶ ἔαν μὲν δεχῆται τὰ μεζῶνα πόλις, κτᾶται καὶ τὰ ἐλάττωνα· εἰ δὲ μή, στέρεται ἀμφοῖν. Ἔστι δὲ τὰ μὲν ἐλάττωνα, ὧν ἡγεῖται ὕψιστος, κάλλος δὲ δευτέρον, τὸ δὲ τρίτον, ἰσχύς, εἰς τε δρόμον, καὶ εἰς τὰς ἄλλας πάσας κινήσεις τῷ σώματι· τέταρτον δὲ τὸ πλοῦτος, οὐ τυφλὸς, ἀλλ' ὄψιν βλέπων, ἄνεργον ἄμ' ἔπιτατα φρονήσας. Ὁ δὲ πρῶτον αὐτῶν (83) θεῶν ἡγεμονοῦν ἐστὶν ἀγαθῶν (84) ἡ φρόνησις (85)· δευτέρον δὲ μετὰ νοῦν σὺμφων ψυχῆς ἕξις· ἐκ δὲ τούτων μετὰ ἀνδρείας κ' κρηθέντων, τρίτον ἂν εἴη δικαιοσύνη· τέταρτον δὲ ἀνδρεία. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκείνων ἐμπροσθεν τέτακται φύσει. Καὶ δὲ καὶ τῷ νομοθέτῃ τακτέον οὕτω· μετὰ δὲ ταῦτα τὰς ἄλλας προστάξει τὰς πολιτείας εἰς ταῦτα βλεπούσας αὐτοῖς εἶναι διασκελυστέον. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνθρώπινα εἰς τὰ θεῖα, τὰ δὲ θεῖα εἰς τὸν ἡγεμόνα νοῦν σύμπαντα βλέπει (86), περὶ τε γάμους ἀλλήλοισι ἐπικοινωνουμένους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν ταῖς τῶν παίδων γεννήσει καὶ τροφῇ, ὅσοι τε ἀρενας καὶ ὄσαι θήλειαι, νέων τε ἔντων καὶ ἐπὶ τὸ πρεσβύτερον ἴοντων, μέχρι γήρας τιμῶντα ὁρθῶς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, καὶ ἀτιμάζοντα ἐν ἀπάσει ταῖς τούτων θηλείαις (87)· τὰς τε λύπας αὐτῶν καὶ τὰς ἡβόνων, καὶ τὰς ἐπιθυμίας, συμπαύωντες τὸ ἐρώτων τὰς σπουδαῖς ἐπισκεμμένον καὶ παραπειραλῆγχα, ψέγειν τε ὁρθῶς, καὶ ἐπαίνειν δ' αὐτῶν τῶν νόμων. Ἔ Καὶ μετὰ βραχέα ψηφ. ε. Κατεῖναι δὲ ὁ θεὸς τοὺς νόμους, πᾶσι τοῦτοις φύλακας ἐπιστήσας, τοὺς μὲν διὰ φρονήσεως, τοὺς δὲ δι' ἀληθοῦς δόξης (88) ἴοντας· ὅπως

Quam præclare doctrinæ nostræ rationes a rebus divinis auspiciati, in humanas desinamus. Ex primo Legum Platonis.

Rationem legum ac reipublicæ suæ universam ex summi Numinis religione suspensam Moyses esse cum vellet, illam ab eodem rerum omnium molitore auspiciatus est: deinde quidquid humanorum bonorum est, id omne a divinis proficisci docuit, ipsaque divina ad mentem illam cunctorum moderatricem, hoc est, ad eundem illum universi Deum revocavit. Hujus vestigiis insistens philosophus, vide quemadmodum, reprehensis Cretensium et Lacædæmoniorum legislatoribus, 589 sancitam illam ab Moysæ legem edocet. 'Viv' tu, inquit, dicam ingenue, qua te via et ordine totum hoc disputationis genus instituentem libenter audissem? — Maxime id quidem velim. — Ejusmodi ergo, mi hospes, tua esse oratio debuit. Non inmerito Cretensium leges a Græcis omnibus summa cum laude celebrantur. Nam hoc ipso recte omnino conditæ sunt, quod iis qui vivunt beatos efficiant, dum bonis eos omnibus cumulanti. Quippe cum duo bonorum genera sint, humanorum unum, alterum divinarum, tum vere ex divinis humana pendent. Quare quæ respublica majora susceperit, eadem minora quoque possidebit: sin autem, utrisque careat necesse est. Et minora quidem vocantur illa quorum princeps est sanitas; secundum pulchritudo; tertium vires corporis ad cursum aliosque motus obeundos; quartum divitiæ, quæ tum demum cæcæ non erunt, sed acutissimo visu præditæ, si modo prudentiæ manum sequentur. Quæ quidem prudentia, divinarum etiam bonorum dux quædam est; quam veluti mentem proxime sequitur constans animi temperantia: ex iis duabus cum fortitudine conjunctis existit justitia; quas deique omnes fortitudo excipit. Hæc omnia humanis illis naturæ dignitate præstant. Quocirca si etiam ordo legislatori servandus erit. Deinde vero cives aliis instituit, quæ tamen priora semper illa spectent, informabit; ita quidem ut res humanæ ad divinas, ad mentem principem divinæ omnes referantur. Deinde, mutuis nuptiis inter sese contractis, procreationem educationemque liberorum studiose curabit, et seu mares illi fuerint, seu feminae, quidquid ab iis vel adolescentibus, vel jam ætate maturioribus, ad ipsam usque senectutem, in mutua consuetudine recte secusve fiat, alterum honore afficiet, alterum ignominia: simul etiam quid iis aut dolori sit, aut voluptati, quibus vel cupidita-

(82) Πῆ δὲ οὖν. Plato, lib. 1. Leg., pag. 567.

(83) Αὐτῶν. Ita recte Plato vocem utramque distinguit; male conjungetur prior edictio.

(84) Ἀγαθῶν. Plato, ἀγαθῶν.

(85) Φρόνησις. Glossæma videri possit. Plato tamen ejusmodi voces, minus sæpe necessarias, inculcare solet.

(86) Βλέπει. Plato, βλέπειν, quod magis probò. Quæ sequuntur trajectory nonnihil videntur. Itaque legere malim βλέπειν. Μετὰ δὲ ταῦτα, περὶ τοὺς γάμους ἄλλ. ἐπικ. ἐν ταῖς τῶν παίδ., etc.

(87) Ὀμιλίαις. Ita hoc membrum a sequentibus

distingendum: secus non levis est sententiæ futura perturbatio, ut ex Ficiæ versione constare potest. Nam quæ sequuntur, ita reddit: *Contra vero dolores, voluptates et cupiditates, in omni conversatione vituperet, etc.* Atqui nolebat Plato dolorem omnem aut omnem animi commotionem reprehendi, sed potius quod in quaque rectum laudari, vituperari contra quod vitiosum, ut ex disputationis contextu manifeste patet.

(88) Ἀληθοῦς δόξης. Ficius, vera opinione. Sed quæ tandem vera hæc opinio? Et si qua est, quid eam inter prudentiamque discriminis? Δόξα hic,

tibus, vel amoribus indulgeant solerter explorans atque observans, suis, ut par est, legibus prava omnia reprehendet, laudabitque contraria. » Hæc Plato, qui paucis interjectis, rursus ita prosequitur. « Illis legislator studiose provisit, eos omnium custodes ac præfectos deliget, quos partim prudentiæ, partim veræ laudis viam instituisse cognoverit : ut ea mens universa jam apta ex sese atque connexa ejusmodi efficiat, quæ temperantiæ potius atque justitiæ, quam divitiarum aut ambitionis ductum sequantur. 590 En, hospites suavissimi, quemadmodum vos et jam ante voluissem, et nunc etiam omnino velim exponere, ut in iis, quas vocant, Jovis et Pythii Apollinis legibus, quas Minos et Lycurgus condiderunt, hæc omnia locum habeant : simul, ut is modo qui vel arte, vel usu quodam legitimum peritiam adeptus fuerit, hunc in ipsis quem postulamus ordinem facile deprehendat, quem nos tamen agnoscere nulla ratione possimus. » Hæc-nunc ille. Nec absimile quidem est quod apud nos scriptum habetur, « Quærite primum regnum Dei, Quin et ipse quoque Moyses tanto ante ab ea doctrina quæ Deum ipsum prædicaret exorsus, ubi suæ deinceps reipublicæ formam, et quidquid vel ad contractus mutuos, vel ad communis vitæ rationes et instituta pertinebat, ad illud principium apte consentaneæque digessit, tum omnium custodes præfectosque creat, viros et ipsi Deo consecratos, et quemadmodum Scriptura testatur, ut æquitate præstantes, sic ab omni arrogantia prorsus alienos, quosque partim prudentiæ, partim veræ laudis viam instituisse cognoverat.

CAPUT XVII.

Quam præclarum sit pueros a prima statim ætate piis religiosisque moribus assuefacere.

« Equidem, inquit Plato, sic statuo, quacunquere præstare quis olim et excellere voluerit, in hanc ipsi jam inde a pueris incumbendum esse, atque in iis quæ cum illa conjuncta sunt, tum lusingando, tum serio studioseque versandum. Quippe qui vel bonus agricola, vel peritus architectus esse volet, hunc in puerilibus quibusdam ædiculis, illum in colendo agro ludere oportebit, quos proinde qui educandos susceperit, eum sua cuique licet exigua quædam instrumenta, quæ vera illa imitentur, comparare necesse erit. Præterea, quidquid eum in finem ante scire opus est, prius omnino perdiscendum : ut fabro mensura amissisque rationes tenendæ, militi nunc ludo equitandum, nunc id genus aliud quid actitandum : prorsus, ut ipso quoque lusus genere, voluptates eo cupiditatesque puerorum flectere eone-mur, quo tandem eos tanquam ad finem aspirare

» Matth. vi, 33.

opinor, gloria est, multa enim Plato de laude honestis actionibus tribuenda disputaverat, adeoque proxime ante κατιδόν, in eo præcipue versatus erat.

(89) Plato add. τινά.

(90) Τάξιν ἀλλότρια. Ficin., et quonam ordine posita pateant illi, etc. Vereor, ut Platonis ex mente. Hæc enim ex superioribus intelligenda sunt, ubi de ordine, quo statui leges oporteret, disputatum erat : quem ipse ordinem in Cretensium et Lacedæmoniorum legibus aperiri vellet, qui peritis notis ac perspectus haberetur, aliis tamen per-obscurus esset.

πάντα ταῦτα ἐξυπόθεσας ὁ νοῦς, ἐπιόμενα σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη ἀποφῆνη, ἀλλὰ μὴ πλοῦτιν μὲδ φιλο-τιμίαν. Οὕτως, ὡ ἐξέον, ἐγὼγε ἤθελον ἀν ὑμᾶς, καὶ ἔτι νῦν βούλομαι διεξελθεῖν, πῶς ἐν τοῖς τοῦ Διὸς λεγομένοις νόμοις, τοῖς τε τοῦ Πυθίου Ἀπολλωνος, οὗς Μίνως τε καὶ Λυκούργος ἐθέτην, ἐνεσί τε πάντα ταῦτα, καὶ ὅτην (89) τὰς ἐπιτην εὐληφῶτα (90) διάδρατλά ἐστι τῶν περὶ νόμων ἐμπειρῶν, τέχνην τε καὶ τιον ἔθεσι· τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῖν (91) οὐδαμῶς ἐστι κατα-φρανή. « Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ εἰρηται· « Ζητεῖτε πρῶ-τον τὴν βασιλείαν, καὶ δικαιοσύνην (92), καὶ πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν. » Ἀλλὰ καὶ Μουσῆς ποτὶ πρότερον, ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας τὴν ἀρχὴν πεποιημένος, ἐξῆς τε ἐφαρμόσας τὴν κατ' αὐτὸν πο-λυτελειαν, καὶ τὰ περὶ συμβολαίων καὶ τὰ περὶ τοῦ κοινού βίου νόμιμα, τοῖς πᾶσιν ἀρχοντας καὶ φύλα-κας καθίστασι τοῖς τῶ Θεῷ ἱερωμένους, ὡς καὶ τὰ λόγια διδάσκει, ἀνδρας δικαίους, μισούντας ὑπερη-φανελας, τοῖς μὲν διὰ φρονήσεως, τοῖς δὲ δι' ἀλη-θοῦς δόξης λόνας.

et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. ».)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ΄.

« Οτι καλὸν δὲ ἐστὶ νῆας ἡλικίας τοῖς παιδας τοῖς τῆς θεοσεβείας ἔθεσιν ἐγγυμνάσειν.

« Λέγω οὖν (93) καὶ φημι τὸν οὐτιον ἀγαθὸν ἀνδρα μάλιστα ἐσεσθαι, τοῦτ' αὐτὸ ἐκ παιδων εὐθὺς μελε-τεῖν, παίζοντά τε καὶ σπουδάζοντα ἐν τοῖς τοῦ πρά-γματος ἐκίστου προσήκοντι. Οἷον τὸν μάλιστα ἀγα-θὸν ἐσεσθαι γεωργόν, ἢ τινα οἰκοδόμον· τὸν μὲν οἰ-κοδομοντά τι τῶν παιδικῶν οἰκοδομημάτων παίζειν χρῆ· τὸν δ' αὖ γεωργόντα· καὶ ὄργανα ἐκατέρω σμικρὰ τῶν ἀληθινῶν μμηματα παρασκευάζειν τὴν τρέφοντα αὐτὸν ἐκότερον. Καὶ δὴ καὶ τῶν μαθημά-των ὅσα ἀναγκαῖα προμεμαθηθῆναι, προμνηθῆναι· οἷον τέκτονα μετρεῖν, ἢ σταθμῆσθαι, καὶ πολεμικὸν ἱππεύειν παίζοντα, ἢ τι τῶν τοιούτων ἄλλο ποῦντα (94)· καὶ πειραθῆναι διὰ τῶν παιδικῶν ἐκείσε τρέ-πειν τὰς ἡθόνας καὶ ἐπιθυμίας τῶν παιδων, οἱ ἀφι-κομένους αὐτοὺς δεῖ τέλος ἔχειν. Κεφάλαιον δὲ παι-δείας λέγομεν τὴν ὀρθὴν τροφήν, ἢ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα ἐπι μάλιστα ἀξεί τούτου, ὃ δεθ-

(91) Ἄλλοις ἡμῖν. Prorsus, ut nos vernacule, à nous autres. Quem etiam idiotismum apud Demosthenem non semel leges, ut in *Mediana*, τῶν τῶν οὐ μετείχε τοῖς ἄλλοις ἡμῖν. Id. Plato in *Theaeteto*, ἡμῖν δὲ τοῖς ἄλλοις, περὶ τῆς σῆς χρισίως, πότιρον οὐκ ἐστι χρισίως γενέσθαι;

(92) Τὴν βασιλείαν, καὶ δικαιοσύνην. Addidisset βασιλ. τοῦ Θεοῦ, καὶ δικ. αὐτοῦ, ut est in Evangelio.

(93) Λέγω οὖν. Plato, lib. 1 *Leg.*, pag. 572 Ficin.

(94) Plato, ποίεις.

plinam, inquit, virtutem illam appello, quam pueri omnium primam nanciscuntur. 592 Voluptas autem, amicitia, dolor et odium, si et eorum mentibus, quo tempore necdum uti ratione possunt, uti par est inscuerent; et cum ea primum uti cœperint, cum eadem uno veluti consensu, rite convenientibus eos moribus informatos et imbutos fuisse testabuntur, virtus quidem erit integra illa perfecta que consensio; quod autem ex ea in rectam voluptatis dolorisque moderationem derivatum erit, ut simul quæ odio digna sunt, ab initio ad finem usque constantem odium tenent, amenque contraria; id tu si ab ceterorum complexu ratiocinando sejunges, proprie, mea quidem sententia, disciplinam appellabis. » Hæc Plato. Quem tamen David in Psalmis anteverit, ubi rerum odio vel amore dignarum odium amoremque docet his verbis: « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua, ne loquantur dolium. Diverte a malo, et fac bonum, inquire pacem, et perseguere eam ». Similiterque Salomon: « Audite, inquit, filii, disciplinam patris. Donum enim bonum tribuam vobis: legem meam ne derelinquatis ». Atque iterum, « Posside sapientiam, posside prudentiam; ne obliviscaris ». Itemque: « Die sapientiam sororem tuam esse: et prudentiam familiarem tibi redde ». Et, « Vias impiorum aliaque id genus Hebræorum uti literis invenias, nec adolescentibus modo, sed etiam ætate maturis

CAPUT XIX.

In ea cum Hebræis sententia Platonem fuisse, ut res inferiores diviniorem imagines esse existimaret.

His olim verbis Moysen oraculum monuerat: « Vide ut facias omnia secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est ». Quod ipsum illustrans Apostolus: « Qui exemplari et umbræ, inquit, deseruiunt cœlestium ». Quibus sane verbis, res illas diviniore, quæ spiritualium gradu et ordine continentur, iis quæ apud 593 Moysen legimus, tanquam symbolis quibusdam ac notis involvi, manifeste docet. Audi vero quam iis affinia Plato geminæque philosophetur, dum in sexto *De republica*, hunc in modum scribit: « Philosophus igitur, inquit ille, ut summa Dei ac pulchritudinis ipsius familiaritate utitur, ita divinitatis ac pulchritudinis, quantum homini fas est, participare efficitur. Sed calumnia videlicet ubique regnat. — Ita profectio est. — Hunc tu igitur, inquam, si quæ illuc contemplatur, ad instituendos hominum mores necessitate quadam revocare, privatimque simul ac publice proponere, nec sese tantum fingere conformareque debuerit; an stultum aliquem temperantiæ, æquitatis, omnisque adeo virtutis ci-

592 Psal. xxxiii, 12, 15. 593 Prov. iv, 1, 2. 594 ibid. 595 Exod. xxv, 40. 596 Hebr. viii, 5.

irrepsit, quod ibi notatur, apud Platonem esse tetraµένον. Apud illum enim, tam in Ficini, quam in Serrani editione, quemadmodum et in omnibus manuscr. habetur tetραµένον. Nihil tamen, tetραµένον aptius videretur; quid enim est τὸ τῆς ἀρετῆς τετραµένον περὶ τὰς ἡθούας.

θός, ὥστε µισὴν μὲν ἃ χρὴ µισῆν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀκριτέλους, στέργειν δὲ ἃ χρὴ στέργειν, τοῦτ' αὐτὸ ἀποτεµὸν τῷ λόγῳ, καὶ παιδείαν προσαγορεύεις, κατὰ γὰρ τὴν (8) ἐμὴν ὁρθῶς ἂν προσαγορεύεις. » Ταῦτα ὁ Πλάτων. Προλαβόντες αὐτὸν ὁ Δαδὶδ ἐν Ψαλµοῖσιν, µισῆν ἃ δεῖ µισῆν, καὶ στέργειν διδάσκων ἃ δεῖ στέργειν, τάδε φησὶ: « Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ µου, φρόνον Κυρίου διδάξω ὑµῖν, καὶ δειξάτω αὐτῶν. » Καὶ ὁ Σολοµῶν ὁµοίως: « Ἀκούσατε, φησὶ, παῖδες, παιδείαν πατρός. Δώρον γὰρ ἀγαθὸν δωροῦμαι ὑµῖν: τῶν ἐμῶν νόμων µὴ ἐπιλανθάνησθε. » Καὶ πάλιν: « Κηρῆσαι σοφίαν, κηρῆσαι σύνεσιν, µὴ ἐπιλάθῃ. » Καὶ: « Εἶπον τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφῆν εἶναι, τὴν δὲ φρόνησιν γινώσκων περιποίησαι σαυτῷ. » Καὶ: « Ὅδοις ἀσέβων µὴ ἐπέλθῃς, µηδὲ ζηλώσῃς ὁδοὺς παρανόμων. » Μυρία δ' ἂν εὐροῖς ἄλλα τοιαῦτα ἐν τοῖς Ἑβραίων γράμμασι, παιδευτικὰ πρὸς εὐσεβείας (9) καὶ ἀνάληψιν ἀρετῆς, νέοις ὁμοῦ καὶ τελείοις τῶν ἡλικίαν προσήκοντα.

597. » Atque iterum, « Posside sapientiam, posside prudentiam sororem tuam esse: et prudentiam familiarem tibi redde ». Et, « Vias impiorum aliaque id genus Hebræorum uti literis invenias, nec adolescentibus modo, sed etiam ætate maturis apprine convenient.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

C « Ὅτι παραπλησίως Ἑβραίοι καὶ ὁ Πλάτων εἰκόνα θεοτέρων τὰ τῆδε εἶναι ἐδόξαζον.

Τοῦ θελοῦ χρησοῦ τοῦ φησάντος Μωυσῆ, « Ὅρα ποιήσῃς πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν θεχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει: » τοῦ τε ἱεροῦ λόγου σαφέστερον εἰπόντος, « Ὅστινες ὑποδείγματι καὶ σικῆ ἑλάτρευον τῶν ἐπουρανίων, » εἰκόνα τε ἀντικρυς τῶν ἐν νοητοῖς θεοτέρων τὰ παρὰ Μωυσῆ σύµβολα περιέχων διδάσκοντες: ἐπικούσων ὅπως καὶ ὁ Πλάτων τὰ ὅμοια διεργαίνει ἐν ἔκτῳ τῆς Πολιτείας ὡς γράφων: « Θεῶ δὲ (10) καὶ κόσµῳ ὅ γ' φιλόσοφος ὁµιλῶν, κόσµιός τε καὶ θεός εἰς τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ γίνεται. Διαβολῆ δὲ ἐν πᾶσι πολλῇ. — Παντάπασι µὲν οὖν. — Ἄν ὄν τις, εἶπον, αὐτῷ ἀνάγκη γένηται ἃ ἐκεῖ ὄρεθ', µαλετῆσαι εἰς ἀνθρώπων ἦδη, καὶ ἰδέα καὶ δηµοσίᾳ τιθέναι, καὶ µὴ µόνον ἑαυτὸν πλάττειν: ἄρα κακὸν δὲ δηµοφρονῆν αὐτὸν οἷε γενήσεται σωροσύνης, ὡς καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἑµπάσης τῆς δηµοτικῆς ἀρετῆς; — Ἦκετά γε, ἦ δ' ὅς. Ἄλλ' ἔαν δὲ αἰθῶνται οἱ πολλοὶ, ἐπὶ ἀγῆθ' περὶ αὐτοῦ λέγοµεν, χαλεπανοῦσι δὲ τοῖς φιλοσόφοις, καὶ ἀπειτήσουσιν ἡµῖν λέγουσιν, ὡς οὐκ ἂν ποτε ἀλλως εὐδαιµονήσῃε πόλις, εἰ µὴ αὐτῆν διαγράφειαν οἱ τῷ θεῷ παραδείγµατι: χρώµενοι ζωγράφῳ; — Ὅ

5. 598 Prov. vii, 4. 599 Ecclesi. xi, 22; Prov. iv, 11.

(8) Plato add. δόξαν.
(9) Εὐσεβείας. Legendum εὐσεβείαν, aut certe εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἀνάληψιν.
(10) Θεῶ δὲ. Plato, vi *De republ.*, pag. 470, C, ubi legitur, θεῷ δὲ καὶ κόσµῳ.

χαλεπανούσιν, ἦ δ' ὅς, ἐάνπερ αἰθώνται. Ἀλλὰ δὲ
 εἶνα λέγεις τρόπον τῆς διαγραφῆς; — Λαβόντες, ἦν δ'
 ἐγώ, ὡσερ πίνακα, πλιν τε καὶ ἤθη ἀνθρώπων,
 πρῶτον μὲν καθαρὴν ποιήσεις αὐν, δ' οὐ πᾶν βέδιον.
 Ἄλλ' οὖν ὁσθ' (11) ὅτι τοῦτω ἀν εὐθύς τῶν ἄλλων
 διενέγκαιεν (12), τῷ μῆτε ἰδιώτου, μῆτε πόλεως ἐθε-
 λῆσαι ἀν (13) ἄψασθα, μηδὲ γράφειν νόμους, πρὶν
 παραλαβεῖν καθαρὴν, ἦ αὖτε ποιήσαι. — Καὶ ὁρθῶς
 γε, ἔφη. — Οὐκοῦν μετὰ ταῦτα οἰεῖ ὑπογράφασθαι ἀν
 τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας; — Τί μῆν; — Ἔπειτα, οἶμαι,
 ἀπεργαζόμενοι, πυκνὰ ἀν ἑκατέρωσθε ἀποβλέποιεν,
 πρὸς τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σωφρον, καὶ
 πᾶντα τὰ τοιαῦτα· καὶ πρὸς ἐκείνο αὖ, δ' ἐν τοῖς ἀν-
 θρώποις ἐμποιοῖεν, συμμιγνύντες τε καὶ κεραυνῶντες
 ἐκ τῶν ἐπιτηδεύματων, τὸ ἀνδρείκελον, ἀπ' ἐκείνου
 τεκμαιρόμενοι, δ' ὅθ' (14) καὶ Ὀμηρος ἐκλάσειεν ἐν
 τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον θεοειδές τε καὶ ἀνδρεί-
 κελον. — Ὅρθῶς, ἔφη. — Καὶ τὸ μὲν ἀν, οἶμαι, ἐξα-
 λείπτειν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφειν, ἕως ἀν ὅτι μάλιστα
 τὰ ἀνθρώπεια ἦθη, εἰς ὅσον ἐνδέχεται, θεωρήσῃ ποιη-
 σεσθαι. »

quod suapte natura justum, pulchrum, moderatum est, cæteraque id genus omnia; modo ad hoc alterum, quod inter homines elaborent, humanum simulacrum ita suis ex studiorum officiorumque rationibus conflando atque temperando, ut illud semper imitentur, quod Homerus ipse quoque insitam impressamque hominibus divinam speciem et imaginem appellavit. — Præclare, inquit. — Et subinde quidem, opinor, deleturi modo, modo informati sunt, donec humanos ipsi mores, quam maxime fieri potest, Deo caros acceptosque reddiderint. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Ἄτι γρη τοὺς νέους δι' ἐμαθῆσως ἔμνω ὁρ-
 θῶν καὶ ἰδῶν εἰς ἀρετῆς ἀνάληψιν προπαρα-
 σκευάσειν. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου τῶν Νόμων.

« Δοκεῖ μοι (15) τρίτον ἢ τέταρτον ὁ λόγος εἰς
 ταῦτόν: περιφερόμενος ἦκαιν, ὡς ἄρα παιδεία μὲν
 ὁσθ' ἢ παιδων ὀλιχῆ τε καὶ ἀγωγῇ πρὸς τὸν ὅπδ τοῦ
 νόμου λόγον ὁρθῶν εἰρημόνον, καὶ τοῖς ἐπισκευά-
 ται; καὶ προσεχτάτοις δὲ ἐμπειρίαν ἐξυνοδογμόνον,
 ὡς ἔνωσ ὁρθός ἐστιν. Ἴν' οὖν ἢ ψυχῇ τοῦ παιδὸς μὴ
 ἐναντία χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ καὶ
 τοῖς ὅπδ τοῦ νόμου θεθεμένοις (16), ἀλλὰ ἐξυπέτηται
 χαίρουσά τε καὶ λυπομένη τοῖς αὐτοῖς, οἵσπερ ὁ γέ-
 ρων· τούτων ἔνεκα δὲ ὀδᾶς καλοῦμεν (17) (ἔνωσ
 μὲν ἐμπαθᾶ ταις ψυχαῖς αὐται νῦν γεγονόνα, πρὸς
 τὴν τοσαύτην, ἦν λέγομεν συμφωνίαν, ἐσπουδασμέ-
 ναι· διὰ δὲ τὸ σπουδῆν μὴ δύνασθαι φέρειν τὰς τῶν
 νέων ψυχὰς, παιδαί τε καὶ ὀδαὶ καλεῖσθαι καὶ πρά-
 τεισθαι) καθάπερ τοῖς χάμουσῃ τε καὶ ἀσθενῶς
 ἔχουσι τὰ σώματα, ἐν ἡδέσι τέ τισι στείσι; καὶ πό-

villis artificem futurum arbitraris? — Minime vero, inquit. — Et multitudo, inquam, si semel verum a nobis hoc in genere dici cognoverit, ultrane philosphis succensebit, ac fidem nobis detrahet, dum rempublicam aliter felicem futuram negamus, nisi eam pictores illi divinum exemplar intuentes informaverint? — Nunquam hercle, id si modo cognoverit. Sed, quodnam istuc, obscuro, informandi genus intelligis? — Nempe, civitatem, inquam, moresque hominum, quasi tabulam aliquam in manus sumentes, ab omni primum labe purgabant. Quod quidem non admodum facile est. Sed hoc nimirum probe nosti, vel hoc maxime reliquis omnibus philosphos anteire, quod neque privatum quemquam, aut rempublicam ullam attingere, nec leges omnino B ferre velint, nisi utrumque prius vel purgatum acceperint, vel ipsimet purgaverint. — Et merito sane, inquit. — Postea vero, non tu eos optimam reipublicæ formam descripturos existimas? — Equidem. — Tum vero, dum in opus incumbent, sæpe, opinor, ad utrumque respiciet, hoc est modo ad illud,

594 CAPUT XX.

Juniores honesta quibusdam hymnis odisque memo-
 riæ commendandis, ad suscipiendos virtutis satius
 præparandos esse. Ex secundo Legum.

« Jam mihi tertium aut quartum, inquit idem, eo nobis revoluta videtur oratio, ut disciplinam aliud dicamus esse nihil, quam puerorum educationem ejusmodi, qua ad eam vitæ rationem adducantur, cujus integritas et legis ore commendetur, et hominum tam æquitate præstantium, quam ætate maturorum auctoritate atque experientia comprobentur. Ut ergo pueri animus non aliis de causis, quam quæ legi simul, et iis quæ a lege sancita fuerint, conveniant, aut dolere aut letari assuescat, adeoque senioris ductum sequatur in omni tristitia gaudiique sensu: propterea, quas passim odas vocamus (tametsi enim animos vere cantionum instar sunc quidem afficiant, utpote ad eum de quo loquimur concentum efficiendum elaborate; quod tamen juniorum animi serium nihil et actuosum ferre pos-

(11) Ἄλλ' οὖν ὁσθ'. Hæc Ficinus cum interrogatione conjungit, minus, opinor, Platonis ex sensu. Idem enim est, qui cum id paulo difficilior esse didisset, philosophis tamen longe facilius esse confirmat.

(12) Διενέγκαιεν. Id malim quam διενεγκεῖν, quod apud Platonem legitur, cum est præcesserit.

(13) Ἐθελῆσαι ἀν. Utinam sic legendum ex Platone et manuscr.; vitiosa enim prior editio, ἐθελῆσαιεν.

(14) Ὅθ' ὅθ'. Ita recte Plato, non τὸ δὲ, ut in prior editione.

(15) Δοκεῖ μοι. Plato, lib. II Leg., pag. 578, E. Eicd.

(16) Θεθεμένοις. Plato, πεπαισμένοις, quod eo magis probandum videri possit, quod paulo post sequatur, οἵσπερ ὁ γέρων, quasi unus sit hic senior, ex illis ὅπδ τοῦ νόμου πεπαισμένοις.

(17) Ἀς ὀδᾶς καλοῦμεν. Hicula pendens, et Attico, maximeque Platónico more intricata simul et trajecta oratio. Nam illud quidem, ἄς ὀδᾶς καλοῦμεν, omnino pendet. Quæ sequuntur, usque ad πράττεισθαι, parenthesis claudenda existimo, ita quidem, ut γεγονόνα, καλεῖσθαι, πράττεισθαι, posita fuerint, pro γεγονόν' ἀν, καλοῦντο, πράττειντο, vcl (quod Platoni, Demostheni, et aliis ἀττικώτερος familiarissimum est) pro imperativi usurpata. Consequitur, si placet, Ficini versionem.

sint, lusus sane odæque nominentur ac fiant), ut qui corpore laborantes maleque habentes curandos suscipere, iis salubre alimentum esculentis ac poculentis suavioribus, noxium autem injucundioribus immiscere solent, ut alterum amare, odisse alterum facile assuescant : ita plane bonus legislator eo poetam vel adducet, vel, si minus adducere poterit, adiget, ut honestis ac laudabilibus verbis, mores hominum temperantia, fortitudine, omnique virtutis genere insignium, sive in numeris staticullos, sive in concentu modulatos versus efficiat, rite ac decenter imitetur. » Hæc ille. Ergo jure sane ac merito pueri quoque nostri divinorum prophetarum odas hymnosque de Deo scriptos terere sapius ac repetere consuecunt.

CAPUT XXI

Cujusmodi odarum illarum sententiam esse oporteat. B

« Eam poeta necessitatem imponitis, inquit Plato, uti virum bonum, vel hoc ipso quo temperantiam et æquitatem colat, felicem **595** beatumque pronuntiet, seu procerò ac robusto corpore fuerit, seu contra exiguo et infirmo; itemque seu divitiis abundabit, seu non : sin autem Cinyram ipsum opibus Midamque superabit, idem tamen injustus erit, miserum illum esse, atque acerbam vitam ducere. Enimvero (sic enim apud vos poeta loquitur, si recte modo loquitur) ejus ego viri ne meminerim quidem, aut omnino rationem ullam duxerim, qui omnia honestatis et æquitatis officia non obeat atque complectatur. Quod si talis erit, tam gestat hosti *Collato pugnare pede*. An injustus si fuerit, nec audeat cædes spectare cruentas, nec possit, *Threicium Boream celeri prævolvere cursu* : nec aliud quidquam eorum quæ bona dicuntur obtineat. Nam quæ vulgus hominum appellare bona solet, hoc iis falso nomen tribuitur. Sanitas quippe omnium fere optima predicatur : secundo loco pulchritudinem, tertio robur, quarto divitiis numerant. Quanquam infinita alia sunt, quæ bona vulgus appellat. Nam acuto visu audituque præditum esse, omnibusque sensuum facultatibus integris ac perfectis uti : summo in dominatu, quidquid animo collibuerit facere, bonum existimatur : postremo felicitatis

(18) *Ἐν τε ρυθμοῖς σχήματα*, etc. Ficini. Tam figuras eorum rhythmis, quam accentus harmoniis. *Σχήματα*, seu σχήματα, hic et alibi passim, certii quidam corporis motus, quos in saltationibus edebant in numerum : Latinis *staticis* dicebantur. Aristoteles, lib. *De poetica*. *Οἱ ἄρχηται διὰ τῶν σχηματικῶν ρυθμῶν, μιμουῖνται καὶ τῆθ, καὶ πάθη, καὶ πράξεις*. Aristophanes, in *Pace* : *Ἄλλ' ἔγωγ' οὐ σχηματίζω βούλομαι*. Id erat λέγειν κατὰ τὴν ἄρχηται, id est, ipso gestu motuque corporis, aliquid inter saltandum venuste ac decore exprimere, ut loquitur Athenæus lib. xiv. Quid ρυθμοῦ nomine Plato intelligat, ex toto illo lib. ii *De legibus* cognosci potest, maximeque pag. 580, F, dum ita statuit, τῆ δὲ τῆς κινήσεως τάξει, ρυθμὸς ὁνομα εἶναι. Tum de harmonia, τῆ δ' αὐτῆς φωνῆς, τοῦ τε δέξος ἅμα καὶ βαρέος συγκρανωμένων, ἁρμονίας ὄνομα προσγοροῦσιν. Et pag. 582, E, ubi voces illæ σχήμα, μέλος, ρυθμός, clarius usurpantur : *Ὅς γὰρ ἄν*, inquit, *ἐκείναι γε* (Musæ).

ἄμασι τὴν χρηστὴν πευρῶνται τροφὴν προσέρειν, οἷς μέλαι τούτων· τὴν δὲ τῶν πονηρῶν ἐν ἀπείθει· ἴνα τὴν μὲν ἀσπάζονται, τὴν δὲ μοσιῶν ὀρθῶς ἐθίζονται. Ταῦτόν δὲ καὶ τὸν ποιητικὸν ὁ ὀρθῶς νομοθέτης ἐν τοῖς καλοῖς ῥήμασι καὶ ἐπαινετοῖς ποιεῖτε τε, καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθων, τὰ τῶν σκληρῶν τε καὶ ἀνδρείων, καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐν τε ρυθμοῖς σχήματα (18), καὶ ἐν ἁρμονίαις μέλη, ποιοῦντα ὀρθῶς ποιεῖν. » Εἰκότως ἄρα καὶ παρ' ἡμῖν τὰς ὑπὸ τῶν θεῶν προφητῶν πεποιημένας ὕδδας, καὶ τοὺς εἰς θεῶν ὕμνους μελετῆν οἱ παῖδες ἐθίζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ἄπολις χρὴ διαβολὰς περιέχεω τὰς ὕδδας.

« Τὸς ποιητὰς (19-20) ἀναγκάσετε λέγειν, ὡς ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ, σώφρων ὢν καὶ δίκαιος, εὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος, ἐάν τε μάγας καὶ ἰσχυρὸς, ἐάν τε σμικρὸς καὶ ἀσθενὴς ᾗ, καὶ ἐάν πλουτῆ, καὶ μὴ· ἐάν δὲ ἄρα πλουτῆ μὲν Κτινύρα τε καὶ Μίβα μέλλον, ἢ δὲ ἀδίκος, ἄθλιός τε ἐστὶ, καὶ ἀναρῶς ζῆ. Καὶ, ὅτε ἄν μνησαιμῆν (φησὶν ὅμιν ὁ ποιητής, εἴπερ ὀρθῶς λέγει), ὅτε ἄν λόγῳ ἀνδρὰ τιθεῖμην, ὅς μὴ πάντα τὰ λεγόμενα καλὰ μετὰ δικαιοσύνης πράττοι καὶ κῶπο, καὶ δὴ καὶ θεῶν τοιούτος ὢν, ὀρέγεται ἐγγύθεν ἰσάμενος, ἀδίκος δὲ ὢν, μήτε τολμῆθ' ἄνω φόνον αἰματέστα, μήτε ριχθῆθ' ἄνω θρητικῶν βορέην, μήτε δὲ ἄλλο αὐτῶ μῆδὲν τῶν λεγομένων ἀγαθῶν γίνεσθαι ποτε· τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν πολλῶν λεγόμενα ἀγαθὰ οὐκ ὀρθῶς λέγεται. Λέγεται μὲν γὰρ, ὡς ἄριστον μὲν ὑγιαίνειν, δευτέρον δὲ κάλλος, τρίτον δὲ πλοῦτος (21)· μύρια δὲ ἄλλα ἀγαθὰ λέγεται· καὶ γὰρ ἐξ ὅρων καὶ ἀκούσιων, καὶ πάντα ὅσα ἔχεται τῶν αἰσθησῶν, εὐαισθητῶς ἔχει· ἐτι δὲ καὶ τὸ ποιεῖν τυραννοῦντα ὅ τι ἂν ἐπιθυμῆ· καὶ τὸ δὴ τέλος ἀπάτης μακαριότητος εἶναι, τὸ πάντα ταῦτα κερτιμένον, ἀθάνατον εἶναι γενομένων ἐπι τάχιστα. Ὑμεῖς δὲ καὶ ἐγὼ πῶς τὰδε λέγομεν, ὡς ταῦτα ἐστὶ εὐπαντα (22) δίκαιοις μὲν καὶ ὀλοῖσι ἀνδράσιν ἄριστα κτήματα· ἀδίκους δὲ κάκιστα εὐπαντα, ἀρξάμενα ἐπὶ τῆς ὕνιαις. Καὶ ὅτι καὶ τὸ ὄρῆν, καὶ τὸ ἀκούειν καὶ

ἐξαμάρτοιον ποτε τοσοῦτον, ὥστε ῥήματα ἀνδρῶν ποιήσασαι, τὸ σῆμα γυναικῶν καὶ μέλος ἀποδοῦναι· καὶ μέλος εὐλευθέρων αὐτὰ καὶ σχήματα θυνηταῖσι, ρυθμοὺς δούλων καὶ ἀνελευθέρων προσαρμόττειν.

(19-20) *Τὸς ποιητὰς*. Plato, eodem lib. ii *De legibus*, pag. 579, A.

(21) *Τρίτον δὲ πλοῦτος*. Platonem secutus sum, apud quem legitur, τρίτον δὲ ἰσχύς, τέταρτον ὡς πλοῦτος.

(22) *Ὑς ταῦτα ἐστὶ εὐπαντα*. Huc perinent illa Synesii orat. *De Regno*, pag. 8, ubi cum τὰ βυραῖα τῶν ἀγαθῶν, Platonico et Aristotelico more οργανικὰ νομισσέτω, ὑποπτεῖ, ὑπαρτετεῖν εἰδὸς κακίας οὐ μέλον, ἢ ἀρεταῖς, ita prosequitur, ὡσερ ὄν εὐχῆς ἀξία ἀπεινὰ τῶν φαύλων τὰ ἄριστα, ἐπὶ ἀνέργητον ἔχη τὴν μοχθηρίαν· οὕτω παρταῖται τῶ καλῶς χρησόμενῳ, οὐ πάντες ἄν, καὶ πλοῖται, καὶ ἰσχυροὶ ὄντινατον, ἴνα μὴ ἄρετα καὶ ἀπρακτοῦ ἀρετῆς φύσις, ἀγνοουμένη μαρτυρηταῖ, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπων ἐπιεργεσίας διαπανθῆσῃ τὴν δύναμιν.

αἰσθάνεσθαι, καὶ τὸ παράπαν ᾗ, μέγιστον μὲν ἅμα καὶ ἐν ἑμῶν χρόνον ἀνάτατον ἔσται καὶ κεκτημένον πάντα τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ, πλην δικαιοσύνης τε καὶ ἀρετῆς ἀπάσης· ἔλαττον δὲ, ἐκ ὧς ὀλίγιστοι δὲ τοιοῦτος χρόνον ἐπιζῶσι. Ταῦτα δὲ λέγειν οἱ μὲν τοὺς παρ' ἡμῶν ποιητὰς, ἄπαρ ἐγὼ, πείσετε καὶ ἀναγκάστε, ἔτι τοῦτοις ἐπομένους βυθμοῦς τε καὶ ἀρμονίας ἀποδόντας, παιδεύειν οὕτω τοὺς νέους ἡμῶν. Ἡ γὰρ ὁράτε (23); Ἐγὼ μὲν γὰρ λέγω σαφῶς, τὰ μὲν κατὰ λεγόμενα ἀγαθὰ τοῖς ἀδίκους εἶναι, τοῖς δὲ δίκαιοις κακὰ· τὰ δὲ ἀγαθὰ, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ὄντως ἀγαθὰ, τοῖς δὲ κακοῖς κακὰ. Ὅπερ οὖν ἡρόμην, ἄρα ἐμφανισοῦμαι ἐγὼ τε καὶ ἡμεῖς, ἢ πῶς; » Οὐ πόρρω τῷ τῷ τυχάνει τῶν τοῦ Δαβὶδ Ψαλμῶν, οὗς προλαβὼν θεῖον πνεῦμα συνετάξαι δι' ὧδων καὶ ὕμνων, τίς μὲν δὲ ἀληθῶς μακάριος, τίς δὲ δὲ οὕτω ἐναντίος, παιδεύσας. Ἐντεῦθεν γοῦν αὐτῶν καὶ καταργεῖται ἡ βίβλος φήσαντι· « Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· » καὶ τὰ ἑμοῖα. Ἄ δὲ μεταβαλὼν δὲ Πλάτων, φησὶ δεῖν τοὺς ποιητὰς λέγειν, ὡς ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ, σὺφρον ὢν καὶ δίκαιος, εὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος· ἐὰν δὲ ἄρα πλουτῇ, ἢ δὲ ἀδικος, ἀθλιὸς ἐστίν. Ὁ καὶ αὐτὸ πάλιν ὁ Δαβὶδ ὡδὴ πρὸς ἐξέδωκε διὰ τῶν Ψαλμῶν εἰπὼν· « Πλούτος ἐν βέη, μὴ προστεθεῖτε καρδίαν· » καὶ πάλιν· « Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτησῇ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ. » Ἐπὶ σχολῆς δ' ἂν εὐροις ἕκαστα τῶν εἰρημένων τῶν φιλοσόφων, πρὸς λέξιν καίματα δι' εἰλησ τῆς ἱερᾶς τῶν Ψαλμῶν γραφῆς.

equitatem colat, felicem beatumque pronuntiet; improbum autem, ut divitiis circumfluat, miserum prædicet. Quod ipsum David in suis quoque Psalmis expressit, his verbis: « Divitiæ si affluent, nolite cor apponere ». » Atque iterum, « Ne timeas, cum dives factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. » Quin etiam quidquid latum, in sacro Psalmore volumine, ad verbum expressum, majore otio reperies.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὰς ἁγίας ψάλας καὶ τὰ μέλη διδάσθαι ποιεῖν, ἀλλ' ἢ μόνου θεοῦ, ἢ θεοῦ ἐν τῷ ἀνδρός.

« Νομοθετικόν (24) μὲν οὖν καὶ πολιτικὸν ὑπερβαλόντως. Ἄλλ' ἕτερα φαῦλα ἂν εὐροις αὐτόθι· τοῦτο δ' οὖν τὸ περὶ μουσικῆν ἀληθές τε καὶ ἀξιὸν ἐνοίας· οὗτοι δυνατὸν ἄρα ἦν περὶ τῶν τοιούτων νομοθετεῖσθαι, βεβαίως θαρρόντα, μέλη τὰ τῆν ὀρθότητα φύσει παρεχόμενα. Τοῦτο δὲ θεοῦ ἢ θεοῦ τινὸς ἀνδρός ἂν εἴη. » Εἰκότως ἄρα καὶ παρ' Ἑβραίους νομοθετήτο, μὴ δὲ ἄλλους ἕμους καὶ ψάλας ἐν ταῖς θείαις διδασκαλίαις ἀποδέχεσθαι ἢ τὰς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος διὰ τῶν θεῶν καὶ προφητικῶν ἀνδρῶν παποιμνίας, τὰ τε τοῦτοις κατάλληλα μέλη, τῶ συνήθει παρ' αὐτοῖς ἀβροχά φρόσημ.

Spiritus divinatorum ac prophetarum hominum quod et cum ipsis cohereret, et solemnè apud eos

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Περὶ τῶν δοκιμῶν ὧν τε τὰς κατὰ θεοῦ ποιημένας ψάλας.

« Συγχορῶ (25) γὰρ τε τοῦ τοῦτοῦ καὶ ἐγὼ τοῖς
 « Psal. i, 1. « Psal. lxi, 11. « Psal. xlviii, 17.

(25) Ἡ γὰρ ὁράτε. Familiaris, ut in dialogis, compellatio, nec vernaculæ nostræ dissimilis, Car, teyez-vous bien. Mais, teyez-vous bien.

omnis cumulus habetur, ut primum hæc omnia consecutus eris, continuo immortalẽ evadere. At ejusmodi cum vester, opinor, tum meus quoque sensus est, viris quidem justis ac piis optimam esse rerum istarum omnium possessionem, at improbis longe pessimam, initio ab ipsamet sanitate ducto. Nam videre, audire, sentire, omninoque vivere, ut maximum ei malum fuerit, qui hæc omnia, quæ vulgo bona dicuntur, sempiterno tempore immortalis possidet, a justitia et virtute sejuncta; sic ei longe minus, qui talis cum esset, nonnisi brevissimo tempore vixerit. Hæc utique vestri ut poetæ canant, vel impetrabitis, vel extorquebitis, nec non ut aptum iis et coherens numerorum concentusque genus adhibeat, quod erudiendis adolescentibus vestris opportunum sit futurum. Utrum enim hoc advertitis?—Equidem id clare pronuntio, quæ mala dicuntur, injustis bona, mala justis esse; quæ bona, bonis vero bona, malis autem mala.—Utrum igitur, in eo quod rogabam, inter nos conveniens, an secus? » Platonica ista non admodum a Psalmis Davidis absunt, quos quidem ipse divino afflatus Numine tanto ante ex cantibus hymnisque contextit, quisnam vere aut beatus, aut miser esset, exponens. Et quidem snum ipse librum inde auspicatur, dum ait: « Beatus vir, qui non 596 abit in consilio impiorum »; et similia, quibus nonnihil immutatis, Plato hanc poetis necessitatem imponit, uti virum bonum, vel hoc ipso, quo temperantiam et

C

CAPUT XXII.

Non cujusvis esse laudabiles odas et carmina scribere, sed vel unius Dei, vel divini cujusdam hominis.

« Imo, quod summi prorsus inquit Plato, cum in legibus ferendis, tum in constituenda republica momenti sit. Nam ut alia quædam apud eos leviuscula reperias; hoc sane quod in musica statuunt, et verum, et observatione dignum est: fieri nimirum potuisse, ut hoc etiam in genere legislator, si constanter aunderet modo, concentus eos lege sanciret, qui per sese honestatem naturæ ac probitatem adjunderet. Cæterum id vel Dei, vel divini cujusdam hominis proprium fuerit. » Jure ergo cautum apud Hebræos fuit, ut ne alii divinis in doctrinis hymni cantusque locus haberent, quam quos divinus ipse ore fudisset, eoque præterea modulorum genere receptoque more caneretur.

CAPUT XXIII.

De iis qui divinos illos cantus probare possint.

« Ego vero, inquit Plato, id multitudini conce-

(24) Νομοθετικόν. Plato, eodem lib. ii Leg., pag. 577, D.

(25) Συγχορῶ. Id. ibid., pag. 578, C.

dam ipse quoque, musicam voluptate metiri oportere, sic tamen, ut non in plebeiorum hominum voluptate acquiescamus, sed optimam fere musam illam esse statuamus, quæ optimam atque 597 optime institutos, maxime vero quæ unum aliquem virtute doctrinaque præstantem delectabit. Quare virtutem in primis carminum illorum iudicibus necessariam esse defendimus, cum ii non prodentia modo, verum etiam constantia præditi esse debeant. Nec enim profecto deceat, ut æquus verusque iudex, aut ab ipsomet theatro edoctus, et partim multitudinis strepitu, partim stultitia propria stupefactus iudicium ferat; aut dum etiam ipse veritatem agnoscit, ignavia tamen debilitatus ac metu, illo ipso ore, quo paulo ante cum ad iudicandum accederet, testes appellavit deos, falsam vaneque sententiam indigne pronuntiet. Nec enim ipse tanquam discipulus, sed tanquam spectatorum, uti par est, magister futurus, illisque adeo, si voluptatem perperam et alieno loco præ se ferent, constanter repugnaturus sedet. » Eodem plane modo, non infimæ quondam apud Hebræos multitudinis erat, aut de iis qui tanquam divino Spiritu afflati producebantur, aut de divinis ipsis carminibus statuere: sed pauci erant, divino Spiritu, cujus propria illa unis ea de re statuere, ipsosque adeo prophetarum nos ac spurios abjudicare liceret.

CAPUT XXIV.

Cantus etiam in conviviis, tanquam convivales quasdam leges, recipiendos esse.

« Cæterum, inquit Plato, quod a nobis suscepta primum disputatio sequatur, ut opis aliquid ad Bacchi chorum probe instituentum afferret, ut hac tenus pro facultate nostra disseruimus. Nunc ergo videamus utrum a nobis perfectum id fuerit. Sane conventum ejusmodi necesse quodammodo est, dum computatio magis semper magisque fervet, turbulentiore evadere; quod etiam ab initio his in rebus, de quibus nunc agitur, necessitate quadam evenire posuimus. — Necesse id quidem. — Tum vero quisque solito levior indulget sibi, ac lætitia solutus ut liberi effusiusque loquitur, ita neminem interim ex vicinis audit, sed potius idoneus sibi quidam, et sui, et cæterorum omnium moderator videtur. — Quippe. — Nos vero diximus, ubi hæc eveniunt, bibentium animos, posteaquam ignem ferri igne conceperit, 598 molliores ac juniores fieri; ut perinde omnino ac dum teneriores adhuc essent, ei qui alios erudire ac fingere possit ac noverit, faciliores sese tum ac tractabiliores præbent. Fictorem porro statuimus illum ipsum, qui tum bonus etiam nobis legislator erat. Hic convivales quoque leges describit, quibus petulantior ista confidentis et audaculi hominis, qui nullum jam ordinem, nullas silendi ac loquendi, nullas bibendi canendique

A πολλοί, δεῖν τὴν μουσικὴν ἡδονὴν κρίνεσθαι· μὴ μόντοι τῶν γε ἐπιτυχόντων, ἀλλὰ σχεδὸν ἐκείνην εἶναι Μούσαν καλλίστην, ἥτις τοὺς βελτίστους καὶ ἱκανῶς πεπαιδευμένους τέρπει, μάλιστα δὲ ἥτις ἕνα τὸν ἀρετῆ τε καὶ παιδείᾳ ἀπεφέροντα. Διὰ ταῦτα δὲ ἀρετῆς φαμεν δεῖσθαι τοὺς τούτων κριτὰς, ὅτι τῆς τε ἄλλης μετόχους αὐτοὺς εἶναι δεῖ φρονήσεως, καὶ δὴ καὶ τῆς ἀνδρείας. Οὕτε γὰρ παρὰ θατέρου (26) δεῖ τὸν γε ἀληθῆ κριτὴν κρίνειν μανθάνοντα, καὶ ἐκπληρόμενον ὑπὸ τοῦ θαυμάσιου τῶν πολλῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπαιδεύσεως, οὗτ' αὖ γιγνώσκοντα, δεῖ ἀνανδρεῖαν καὶ δειλίαν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος, ὅσπερ τοὺς θεοὺς ἐπεκαλέσαστο, μὲλλων κρίνειν, ἐκ τούτου ψευδόμενον ἀποφαίνεσθαι βραθύμους τὴν κρίσιν. Οὐ γὰρ μαθητὴς, ἀλλὰ διδάσκαλος, ὅς (27) γε τὸ δίκαιον, θεατῶν μᾶλλον ὁ κριτὴς καθίξει, καὶ ἐναντιώσεμνος τοῖς τῆν ἡδονὴν μὴ προσκρινόμενος μὴδὲ ὀρθῶς ἀποδοκιμῶν θεαταῖς. » Καὶ παρ' Ἑβραίων τὸ παλαιὸν οὐ τοῦ πληθους ἦν τὸ κρίνειν τοὺς ἐκ θεοῦ Πνεύματος προφερομένους, καὶ τὰς ἐνθέους ψᾶδας, ἀλλ' ἦσαν βραχέως καὶ σπάνιαι μέτοχοι καὶ αὐτοὶ θεοῦ Πνεύματος διακριτικοὶ τῶν λεγομένων, ὅς καὶ μόνους ἔβην ἐγκρίνειν, καὶ δὴ ἀκρίρουν τὰς προφητῶν βίβλους, τὰς δὲ τῶν μὴ τοιούτων ἀποδοκιμάζειν.

describendi vis est, afflati ipsi quoque quibus etiam libros consecrare, cæteros vero tanquam adulteri-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

C Ὅτι καὶ ἐν τοῖς συμποσίοις παραληπτέον τὰς ψᾶδας, ὡς περ τινὰς νόμους συμποτικῶς.

« Καὶ ὅπερ (28) ὁ λόγος ἐν ἀρχαῖς ἐβουλήθη, τὴν τῷ τοῦ Διονύσου χορῶ βοηθειαν ἐπιδείξει καλῶς λεγομένην, εἰς δύναμιν εἰρχε. Σκοπώμεθα ὅς εἰ τοῦδ' οὕτω γέγονε, θαυμάσιος μὲν πῶς ὁ ἐξυλλογὸς ὁ τοιαύτος ἐξ ἀνάγκης, προϊούσης τῆς πόσεως ἔτι μᾶλλον (29) ἀεὶ (30), ξυμβαίνει γενόμενος, ὅπερ ὑπεθέμεθα κατ' ἀρχὰς ἀναγκαῖον εἶναι γίνεσθαι περὶ τῶν νῦν λεγομένων (31). — Ἀνάγκη. — Πᾶς δὲ γε αὐτὸς αὐτοῦ κορυφώτερος αἰρεται, καὶ γηγῆθὲ τε καὶ παρθρησία· ἐμπιπλάται, καὶ ἀνηκουστίας ἐν τῷ τοιαύτῳ τῶν πλᾶς, ἄρχων δ' ἱκανῶς ἀξιῶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων γεγενῆσθαι. — Τί μὲν; — Οὐκοῦν ἔφαρμον ἔσαν γίνεσθαι ταῦτα, καθάπερ τινὰ σίδηρον, τὰς ψυχὰς τῶν πινόντων διαπύρους γενομένας, μαλακωτέρας (32) γίνεσθαι καὶ νεωτέρας, ὅστ' εὐαγῶνους ξυμβαίνειν τῷ δυναμένῳ τε καὶ ἐπισταμένῳ παιδεύειν τε καὶ πλάττειν, καθάπερ ὅτ' ἦσαν νέαι· τούτων δὲ εἶναι τὸν πλάστην τὸν αὐτὸν, ὅσπερ τότε τὸν ἀγαθὸν νομοθέτην· οὐ νόμους εἶναι δεῖ συμποτικῶς, δυναμένους τὸν εὐέλπιν καὶ θαρραλέον ἐκείνον γινόμενον, καὶ ἀνεσχημνότερον τοῦ δέοντος, καὶ οὐ θλοντα τάξιν, καὶ τὸ κατὰ μέρος σιγῆς καὶ λόγου, καὶ πόσεως καὶ μούσης ὑπομένειν, εἰθέλειν ποιεῖν πάντα τούτους τάπαντα· καὶ εἰσόντι τῷ μὴ καλῶς θάρρει τὸν κάλλιστον διαμαχόμενον φέλον εἰσπόμενον, ὅπως τε εἶναι μὲτ

(20) *Θαύμασιον*. Ita etiam Plato; sed omnino reponendum *θεάτρον*, ex alt. manuscr.

(27) Plato et ms., *ὡς*.

(28) *Καὶ ἔπειρ*. Ibi., pag. 585, C.

(29) *Ἐτι μᾶλλον*. Præstat ἐπὶ μᾶλλον, ex Plat.

(30) *Ἄελ*. Melius quam *εἰ* apud Platonem.

(31) Plato, γινόμενον.

(32) Plato, μαλθακωτέρας.

δικη, ὃν αἰδῶ τε καὶ αἰσχύνῃ θεῶν φόβον ὀνομά-
καμεν. — Ἔστι ταῦτα. — Τούτωνδὲ γε τῶν νόμων εἶναι
νομοφύλακας καὶ συνθηματούργους αὐτοὺς τοὺς ἀθρο-
θους καὶ νήφοντας. » Εἰκότως τοιγαροῦν καὶ ἡμῖν
αὐτοῖς ἐν τοῖς συμποσίοις φῶδας καὶ ὕμνων εἰς θεὸν
πισσημένουσδε βδεῖν παραβέβηται, τοῦ προσήκοντος
κόσμου τῶν παρ' ἡμῖν φυλάκων ἐπιμελομένων.

illis operam navarent, quietos homines ac sobrios
etiam in conviviis, odas et hymnos iu Dei laudem
ac modestiæ nostri quoque moderatores invigilant

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Ἦτοι οὐ πᾶσιν ἐπιτρεπτόν τὴν τοῦ οἴνου πόσιν.

« Εἰ μὲν τις (33) πόλις, ὡς οὖσης σπουδῆς, τῷ
ἐπιτηδεύματι τῷ νῦν εἰρημένῳ χρῆσεται μετὰ νόμων
καὶ τάξεως, ὡς τοῦ σωφρονεῖν (34) εἴνεκα μελέτη (35)
χρωμένη, καὶ τῶν ἄλλων ἡδονῶν μὴ ἀφέξεται ὡσαύ-
τως καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τοῦ κρατεῖν αὐτῶν
ἐνεκα μηχανωμένη, τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ἄπαι-
τούτως χρῆστέον· εἰ δ' ὡς παιδιᾶ τε καὶ ἐξέσται τῷ
βουλομένῳ, καὶ ἔταν βούληται, καὶ μεθ' ὧν ἂν βού-
ληται, πίνειν μετ' ἐπιτηδευμάτων ὀνητωνῶν ἄλλων
ὡς ἂν τιθεῖται ταύτην τὴν ψῆφον, ὡς δεῖ ποτε μέθῃ
χρῆσθαι ταύτην τὴν πόλιν ἢ τοῦτον τὸν ἄνδρα, ἀλλ'
εἰ μᾶλλον τῆς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων χρείας
προσβέβηται ἂν τῷ Καρχηδονίων νόμῳ, μηδέποτε μη-
δένα ἐπὶ στρατοπέδῳ γεύεσθαι τοῦτο τοῦ πόματος,
ἀλλ' ὕδροποσίαις συγγίνεσθαι τοῦτον τὸν χρόνον
ἅπαντα· καὶ κατὰ πόλιν, μήτε δοῦλον μήτε δοῦλην
γεύεσθαι μηδέποτε, μηδ' ἀρχαῖους τοῦτον τὸν ἔνιαυ-
τὸν ἂν ἀρχῶσι, μηδ' αὐ κυβερνήτας, μηδ' δικα-
στὰς ἐνεργεῖς ὄντας, οἴνου γεύεσθαι τὸ παράπαν·
μηδ' ὅστις βουλευσόμενος εἰς βούλην ἀθέταν τινὰ λό-
γον συνέχευται· μηδὲ γε μεθ' ἡμέραν μεθένα τὸ πα-
ράπαν, εἰ μὴ σωμασκάς ἢ νόσον ἐνεκα· μηδ' αὐ νό-
κτω ἔταν ἐπινοῆ τις παιδας ποιεῖσθαι ἀνήρ ἢ καὶ
γυνή. Καὶ ἄλλα δὲ πάμπολλα ἂν τις λέγοι, ὡς τοῖς
νόμῳ τε καὶ νόμον ἔχουσιν ὀρθῶν οὐ πότος οἴνου.

Ἦτοι κατὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδ' ἀμπελομένων ἂν
πολλῶν δεῖο οὐδὲ τινι (36) πόλει· τακτὰ δὲ ἔλλα ἂν
εἶη γεωργήματα, καὶ πᾶσα ἢ δαίτια. » Καὶ Μωϋσῆς
ἡ, προλαβὼν μὴ δεῖν τοὺς τεράρας οἴνου ἀπογεύεσθαι
κατὰ τὸν τῆς Ιερουσαλῆς καιρὸν νομοθετεῖ φάσκων·
« Καὶ ἐλάλησε Κύριος τῷ Ἀαρὼν, λέγων· οἴνον καὶ
ἐσκερα οὐ πίνεσθαι οὐ καὶ οἱ υἱοὶ σου μετὰ σοῦ, ἦνδεκα
ἂν εἰσπορεύσῃς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἢ
προσπορευομένων ὑμῶν πρὸς τὸ θεοσαστήριον, καὶ
οὐ μὴ ἀποθάνητε· νόμιμον αἰῶνων εἰς τὰς γενεὰς
ἡμῶν. » Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τοῖς εὐχὴν εὐχομένους νο-
μοθετεῖ λέγων· « Ἀνὴρ ἢ γυνή, ὃς ἂν μεγάλως εὐ-
χηται εὐχὴν, ἀπαγνώσασθαι ἀγνεῖαν Κυρίου, ἀπὸ οἴνου
καὶ σκερα ἀγνισθήσεται· καὶ ὄξος ἐξ οἴνου καὶ ὄξος
ἐκ σκερα οὐ πίνεται. » Ἄλλα καὶ Σολομῶν τοὺς ἀρ-
χοντας καὶ τοὺς δικαστὰς εἰργεῖ τῆς χρήσεως, λέγων·
« Μετὰ βουλῆς πίνετε πόσει, μετὰ βουλῆς οἰνοπόσει.
Ὁ δυνάσται θυμώδεις εἰσιν, οἴνον μὴ πινέτωσαν,

³³ Levit. x, 9.

⁽³³⁾ Εἰ μὲν τις. Plato, ii Leg., 4, 584, D.

⁽³⁴⁾ Τοῦ σωφρονεῖν. Male apud Platonem, τῷ
ἠογρ.

A vices ferre possit, impudentia ad contrariæ honestatis et modestiæ officia revocetur : atque ita subeunt paulatim gliscentique proterviz, adversarius opponatur honestissimus ille metus, idemque cum æquitate conjunctus, quem pudorem ac verecundiam, divinum utique metum, appellavimus. — Sic est. — Harum præterea legum custodes, qui suam esse volumus. » Hæc ille. Jure igitur hic apud nos canendi receptus mos est : quo in genere, honestati atque prospiciunt.

CAPUT XXV.

Vini bibendi copiam non omnibus promiscue faciendam esse.

« Si quæ civitas, inquit Plato, ut in re seria fieri solet, hunc morem, prout legum urdinisque ratio postulabit, usurpare volet, perinde ac si parandæ temperantiæ gratia, exercitatione quadam uteretur : itemque si ab aliis similiter voluptatibus, eodem consilio, non abstinebit, ut eorum hæc tandem arte victrix esse queat : hoc sane modo rebus iis omnibus per me utatur licet. Sin autem id totum ludus quidam erit, si et volenti eullibet, et ubi, ac quibuscum ipse voluerit, ita bibere permittetur, ut pro arbitrio aliud simul quodlibet exercitationis genus adiungat ; nunquam equidem auctor fuerim, ut ejusmodi vel reip. vel homini largioribus poculis indulgere liceat. Tum eninvero Carthaginiensium legem multo magis, quam aut Cretensium, aut Lacedæmoniorum consuetudinem prolarim, uti nemo unquam in exercitu genus hoc poculentum gustet, sed toto militiæ tempore aquam bibere consuescat : domi vero, ne servus quisquam aut ancilla vinum attingat unquam : ne magistratus toto illo anno, quo rempublicam gerent, ne moderatores aut iudices, 599 quandiu judicia exercent, neu quisquam de re alicujus momenti sententiam in concilio dicturus ; imo etiam nemini prorsus interdum, vino uti concesserim, nisi vel exercitatio corporis, vel morbi ratio postulabit ; neque noctu, seu vir, seu mulier fuerit, si operam liberis dare cogitabit. Hæc et alia pleraque afferri possint, quamohrem vino abstinere debeant, qui et maturi iudicii et rectæ legis ductum sequantur. Ex quo sane id efficitur, nulla uti civitas multis admodum vicinis indigeat : sed potius, ut cum reliquis omnis agrorum cultus, tum etiam ratio victus universa modicis omnino finibus includatur. » Ita Plato. Quem ante jam Moyses occupaverat, cum sacerdotibus, quo tempore sacris operandum erat, vino interdiceret, his verbis : « Dixit quoque Dominus ad Aaron : Vinum et omne quod inebriare potest, non bibetis, tu et filii tui tecum, quando intratis in tabernaculum testimonii, aut cum acceditis ad altare, ne moriamini : legitimum sempiternum in generationes vestras ». Idem viris pariter ac mulieribus vota nuncupantibus, hanc legem dicit : « Vir, sive mulier,

⁽³⁵⁾ Μελέτη. Ita reposuimus ex manuscr., licet etiam apud Platonem μελέτης haberetur.

⁽³⁶⁾ Plato, τὴ δ' οὐ τινι.

cum magnum illud votum fecerint sese Domino consecrandi, a vino et omni quod inebriari potest abstinebunt; et acetum ex vino, et ex qualibet alia potione, qua inebriari quis potest, non bibetur⁹⁵. » Salomon quoque principes simul et iudices vino abstinere jubet, dum ait : « Omnia cum prudentia fac, et cum prudentia vium bibes. Proceres iracundi sunt, vinum illi ne bibant, ne bibentes obliviscantur sapientiæ et laborum⁹⁶. » Quin etiam Apostolus Timotheo, morborum causa, vino uti permittens : « Modico, inquit, vino utere, propter stomachum tuum⁹⁷, et frequentes tuas infirmitates. »

CAPUT XXVI.

Ne Platonem quidem ipsum ignorasse, quæ abs sese leges conderentur, iis barbaros quosdam suis in rebus publicis visere.

« Utrum, inquit, viris in philosophia versatissimis instituendæ reipublicæ necessitas, aut ultimis illis antiquissimisque temporibus fuerit, aut hodieque sit apud barbarum aliquem populum, et longissime nostris ab oculis conspectuque semotum, aut etiam futura sit aliquando : hic vero contentiosi admodum esse nolimus, ut genus **600** hoc reipub. et existisse jam olim, et etiamnum existere, tum certe futurum esse pugnemus cum reipublicæ principatum ipsa sibi Musa vindicari. Nam quam negabimus. »

CAPUT XXVII.

Bellum nobiscum esse nobis, et cum nostris cupiditatibus ac perturbationibus gerendum.

« Idem autem, inquit, num etiam de se ipso, tanquam de hoste cogitare debet, an secus? — O hospes Atheniensis (nec enim Atticum te dixerim, quod mihi cognomento ex Dei nomine petito dignior videaris), utique disputationem hanc dum sapienter ad principium ipsum revocas, illustriorem efficias. Ita facilius etiam intelliges, quam recte dictum a nobis paulo ante fuerit, cum publice universis universos, tum sibi privatim ac proprie singulos hostes atque infestos esse. — Quæ tua hæc oratio est, vir maxime? — Hoc in bello, mi hospes, uti se ipsum viuere, victoriarum omnium princeps atque optima est : sic a se ipso vinci, omnium longe turpissimum ac pessimum fuerit. Quippe genus hoc orationis, suum cuique nostrum, ac secum ipso bellum quoddam intestinum esse significat. Tum aliis plerisque interjectis, ita prosequitur. « Num igitur nostrum quemlibet unum aliquem esse statuimus? — Utique. — Sed ita unum, ut duos apud se consiliarios habeat dissentientes ac stolidos, quibus voluptatis et doloris nomen tribuimus. — Sic est. — Utrique rerum etiam futurarum

⁹⁵ Num. vi, 2, 3. ⁹⁶ Prov. iii, 7; xxxi, 4. ⁹⁷ I Tim. v, 23.

(37) *Ei τοίνυν.* Exile hoc fragmentum noui reperiri, nec tantum est.

(38) *Ἐτοιμοί.* Præmittenda, credo, negatio est, itemque paulo post, ante γέγονεν· vix enim mihi persuaserim, Platonem hoc admodum pugnare voluisse, genus illud reip. jam olim inter barbaros existitisse : satis est, si negare nollet.

(39) *Ἀδύνατον.* Sensus omnino postulat δύνατον, eaque mens Eusebii.

(40) *Ἀπόφ' δέ.* Plato, lib. i *Leg.*, pag. 565, G. Porro locum hunc insinuat Themistius, orat. 40, pag. 229, cum ita loqueretur : Καὶ τοῦτο οὖν ἐγὼ Πλάτωνος θαυμάζω, καὶ ἐστὶ μᾶλλον, ὅταν διδάσκη,

ἢ να μὴ πάλτος ἐπιλάθωνται τῆς σοφίας καὶ τῶν πόνων. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ νόσων ἕνεκα ἐπιτρέπει Τιμοθέῳ, λέγων· « Ὀλίγω οἶνον χρω διὰ τὸν σῶμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας.

« Ὅτι οὐκ ἠγγόει ὁ Πλάτων ὅς' αὐτοῦ νομοθετούμενα κατὰ τὰς βαρβάρους πολιτεύεσθαι.

« Εἰ τοίνυν (37) ἄκριος εἰς φιλοσοφίαν πόλει τις ἀνάγκη ἐπιμεληθῆναι, ἢ γέγονεν ἐν τῷ ἀπειρῶ τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ, ἢ καὶ νῦν ἐστὶν ἐν τινὶ βαρβαρικῷ τόπῳ, πόρρω ποῦ ἐκτός σου τῆς ἡμετέρας ἔφωας, ἢ καὶ ἔπειτα γενήσεται· περὶ τοῦτου ἔτοιμοί (38) τῷ λόγῳ διαμάχεσθαι, ὡς γέγονεν ἡ εἰρημένη πολιτεία, καὶ ἐστὶ, καὶ γενήσεται γε, ὅταν αὐτῇ ἡ Μοῦσα πόλεως ἐγκρατὴς γένηται. Ἄ γὰρ ἀδύνατον (39) γενέσθαι, οὐδ' ἡμεῖς ἀδύνατα λέγομεν. »

quæ fieri per sese possunt, eadem esse posse nunquam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Ὅτι πόλεμος ἡμῖν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν ἡμῶν πόλιν.

« Αὐτῷ δὲ (40) πρὸς αὐτὸν πότερον ὡς πολέμῳ πρὸς πόλεμον διανοητέον, ἢ πῶς ἐστὶ λέγομεν; — Ὁ ἕνεκεν Ἀθηναίε, (οὐ γὰρ σε Ἀττικὸν ἔβλαψ' ἀν' προσαγορεύειν· δοκεῖς γὰρ μοι τῆς Θεοῦ ἐπινομίας ἄξιός εἶναι μᾶλλον ἐπινομάζεσθαι·) τὸν γὰρ λόγον ἐπ' ἀρχὴν ὀρθῶς ἀναγαγόν, σαφέστερον ἐποιήσας· ὥστε βῆρον ἀν' εὐρήσεις (41), ὅτι νῦν εἰ ὀρθῶς ἡμῶν ἐρήθει τὸ πολέμιος εἶναι πάντας παῖσι δημοσίαι καὶ καὶ ἰδίαι ἐκάστους αὐτοὺς σφίσι αὐτοῖς. — Πῶς εἰρηκας, ὡ θαυμασίαι; — Κἀνάταῦθα, ὡ ἕνεκεν, τὸ κινῆν αὐτὸν ἐαυτὸν πᾶσιν κινῶν πρώτῃ τε καὶ ἀριστῇ τῇ δὲ ἡττάσθαι αὐτὸν ὑπ' ἑαυτοῦ πάντων ἀειχιστόν τε ἅμα καὶ κάπιστον. Ταῦτα γὰρ, ὡς πολέμῳ ἐν ἐκάστοις ἡμῶν ἐντος πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, σημαίνει. » Καὶ μεθ' ἑτερα τούτων προστίθησι λέγων· « Οὐκ οὐκ ἔνα (42) μὲν ἡμῶν ἐκαστον αὐτὸν τεύομεν; — Ναί. — Δύο δὲ κεκτημένον ἐν αὐτῷ συμβούλου, ἐναντίου τε καὶ ἄφρονος, ὡ προσαγορεύομεν ἡδονῆν καὶ λύπην; — Ἔστι ταῦτα. — Πρὸς δὲ τοῦτον ἀμφοῖν αὐ' ὀδύνας μολόντων, οὐ κοινὸν μὲν θνομα ἐλπίς, ἔθρον δὲ φόβος μὲν, ἢ πρὸ λύπης ἐλπίς, θάρρος δὲ ἢ πρὸ τοῦ ἐναντίου. Ἐπ' δὲ πᾶσι τοῦτοις λογιμαὶς ὅ τι ποτ' αὐτῶν

ὅτι πολέμῳ καὶ εἰρήνης σπέρματα ἐν ἐκάστῳ ψυχῇ πρώτων ἐστὶ. Καὶ ὅστις οὐδὲς τε πρὸς αὐτὸν ἀγὰν εἰρήνην, οὐτος οὐδὲς τε καὶ πρὸς τοὺς ἐξωθεν πολέμιος (malum πολέμιος, quid enim est ἄγαν εἰρήνην πρὸς τὸν πόλεμον;) ἢ δὲ ἀδύνατος ἢ πρὸς αὐτοῦ ἐκτελεῖα, σχολῆ ποτ' ἀν' οὐτος τὰς πρὸς ἀλλήλους σπονδὰς ἀγαπάσειεν. Εἶναι γὰρ τε καὶ ἐν ἐκάστῳ βάρβαρον φύλον, λαὸν ἀσθαδὲς καὶ δυσπειθές, τὸν θυμὸν λέγων, καὶ τὰς ἀπλήστους ἐπιθυμίας, ἀντικαθήμενα γένῃ τῷ λογιμαῖ, καθάπερ Ῥωμαῖοι (malum Ῥωμαῖος) ἔχουσι, καὶ Γερμανοί, etc.

(41) Plato, ἀνευρήσεις.

(42) Οὐκ οὐκ ἔνα. Plato, ibid., pag. 573, B, C, D.

ἄριστον ἢ χείρον, δε, γενόμενος δόγμα πόλως κων, νόμος ἐπανόμασται. » Καὶ ἐξῆς φησιν· « Τόδε δ' ἴσμεν, ὅτι ταῦτα τὰ πάθη ἐν ἡμῖν, ὅλον νεῦρα ἢ μὴρινθοὶ τινες ἐνοῦσαι, σπῶσι τε ἡμᾶς καὶ ἀλλήλαις ἀνθελκυσαν ἐναντίας οὐσαι ἐπ' ἐναντίας πράξεις, οὐ δὴ (43) διαρτισμένη ἀρετὴ καὶ κακία κεῖται. Μιᾶ γάρ φησιν ὁ λόγος δεῖν τῶν ἔλεων ἐνυπομένον δεῖ, καὶ μετὰ μὴ ἀπολειπόμενον ἐκείνης, ἀνθελκυσαν τοῖς ἄλλοις νεῦρος ἕκαστον· ταύτην δ' εἶναι τὴν τοῦ λογισμοῦ ἀγωγὴν χρυσῆν καὶ ἱερὰν, τῆς πόλεως κοινὸν νόμον ἐπικαλουμένην, ἄλλας δὲ σκληρὰς καὶ σιδηρὰς, τὴν δὲ μαλακὴν ἄνεσιν χρυσῆν οὖσαν τὰς δὲ ἄλλας παντοδαποῦς εἰδῆσιν ὁμοίας (44)· δεῖν δὲ τῇ καλλίστῃ ἀγωγῇ τοῦ νόμου δεῖ ἐκκαλεῖσθαι· ἄτε γὰρ τοῦ λογισμοῦ καλοῦ μὲν ὄντος, πρῶτος τε καὶ οὐ βιαίου, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τὴν ἀγωγὴν, ὅπως ἂν ἐν ἡμῖν B τοῦ χρυσοῦ γένος νεκὰ τὰ ἄλλα γένη. Καὶ οὕτω δὴ (45) περὶ θαυμάτων ὡς ὄντων ἡμῶν ὁ μῦθος ἀρετῆς σεωσπόμενος ἂν εἴη, καὶ τὸ κρεῖττον ἑαυτοῦ καὶ ἡττω εἶναι κρῶτον τινὰ φανερὸν ἂν γένοιτο μάλλον δ νεοί· καὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἰδιῶται, τὸν μὲν λόγον ἀληθῆ λαθόντα ἐν ἑαυτῷ περὶ τῶν ἔλεων, τοῦτον ἐπόμεινον δεῖ ζῆν, πόλιν δὲ ἢ παρὰ θεῶν τινος ἢ παρ' αὐτοῦ τούτου γίνονται ταῦτα λόγον παραλαβούσαν, νόμον θεμελίην, αὐτῇ τε ὁμιλεῖν καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. Οὕτω κακία δὴ καὶ ἀρετὴ σαφέστερον ἡμῖν διηρηρωμένον ἂν εἴη. » Καὶ παρ' ἡμῖν ὁ θεός τὰ ὅμοια διδάσκει λόγος, φάσκων· « Συνηθόμαι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλάπτω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσσι μου ὄντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τῶν νεός μου· » Καὶ πάλιν· « Μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούμενων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων· » ὅσα τε ἄλλα τούτοις παραπλήσια.

non modo quid illud significet, hominem seipso unum, modo superiore, modo inferiore esse : verum etiam ejusmodi cum privato cuique, tum ipsi quoque et propria motuum illorum in sese ratione perspecta, vitam illa diligenter instituat; civitas, posteaquam vel ab aliquo numine, vel certe ab eo jam explorata illa sint, eandem cognitionem hauserit, illam ipsam legis loco haberi jubeat, quam deinceps, et secum ipsa et cum aliis civitatibus agendo sequatur. Atque ita planius atque distinctius vitii virtutisque rationes cognoscemus. » Hactenus Plato. Cui sane quam affinia litteræ nos divinæ docent. Ita enim Apostolus : « Condelector, inquit, legi Dei secundum interio-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ὅτι οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ αἰτία τυγχάνει τῶν κακῶν ὑπ' ἡμῶν πραττομένων.

« Μεμνήθεθ' (46) γὰρ μὴ ὁμολογήσαντες ἐν τοῖς πρόσθεν, ὡς, εἰ ψυχὴ φανερὴ κρεσσωτέρα τοῦ σώματος οὖσα, καὶ τὰ ψυχῆς τῶν τοῦ σώματος ἔσοιτο κρεσσωτέρα. — Πάνυ μὲν οὖν. — Τρόποι δὲ καὶ ἤθη, καὶ βολήσεις, καὶ λογισμοί, καὶ ὀδοὶ ἀληθείας, ἐπιμέ-

43 Rom. vii. 22-23. 44 Rom. ii. 15.

(43) Οὐ δὲ. Ita, reposuimus ex Platone et manser. pro οὐ δὲ, quod vitiosum erat.

(44) Εἰδέναι ὁμοίας. Plato post ὁμοίας minorem distinctionem adhibet, dum legit, δεῖν τῇ καλλίστῃ, etc., sine δὲ. Ego Eusebium sequi malo, vellem tamen ante τὰς δὲ ἄλλας aliquid præmii, v. c., καὶ τὴν μὲν μονοειδῆ εἶναι, ut magis sequentibus opponeretur, quas ait παντοδαποῦς εἰδῆσιν ὁμοίας, quemadmodum alias quidem σκληρὰς καὶ σιδηρὰς, ἡνεῦρε μαλακὴν καὶ χρυσῆν esse dixerat.

(45) Καὶ οὕτω δὴ, etc. Vide num Ficini con-

A opiniones adjunctæ duæ, quæ commune quidem spei nomen sortitæ sunt; sed tamen spes illa quæ dolore antegreditur, metus : quæ contrariam voluptatem antecedit, fiducia proprie nominatur. His omnibus rationis præest consilium, quod quid ex iis vel melius sit, vel deterius exploratur; quodque ubi commane totius reip. decretum fuerit, tum vero lex appellari solet. » Et paulo post : « Hoc, inquit, intelligimus, perturbaciones illas, nervorum in nobis ac funium quorundam instar esse, a quibus, ut aliis alii contrarii sunt, ita contraria in studia trahimur, ubi virtus et vitium, suis ambo finibus ac regionibus circumscripta versantur. Ratio quippe docet, motui duntaxat alteri sic obsequendum cuique perpetuo, ut nunquam ab eo discedens, oppositis finibus constanter renitatur. Atque bucc sapientis consilii aureum esse sacramentum ductum, quam publicam et communem civitatis legem 601 appellamus : reliquos enim motus, duriores ac ferreos, ductum hunc unum, quod aureus sit, facilem etiam ac suavem esse; cumque cæteri omnes tam vari sint tamque multiplices, hunc vultum semper unum eandemque formam retinere. Et vero ductum hunc legis tanquam optimum, semper nobis ac studiose promovendum esse. Nam cum illud rationis consilium ita bonum atque honestum sit, ut tamen suavitate ducat, non vi cogat; hunc ipsius ductum administrorum quorundam opera indigere ut in nobis aureum hocce genus, cæteram illam nationem turbantem domare possit. Atque ita demum virtutis illa, quæ de nobis tanquam miraculi similibus celebratur fabula, explicari facile defendique poterit; tum clarius simul illustriusque constabit reip. cautionem esse necessariam, ut privatus vera

CAPUT XXVIII.

Non in corpus, sed in animum, culpam eorum quæ a nobis peccantur, esse conferendam.

D « Jam vero meminimus, inquit Plato, hoc a nobis superius esse concessum, si corpore antiquiorem animum esse constaret, quidquid etiam animi proprium esset, id omne rebus ad corporis naturam pertinentibus antiquius futurum. — Sane, memini-

gruat interpretatio : Et sic fabula, quia mira res, homo esse narratur, virtute servabitur. Equidem hæc non intelligo. Vult, opinor, philosophus, ea demum ratione, quam præscribit, intellectum iri, quod plerisque fabulosum videatur, homines virtutis studiosos miraculi similes esse : prorsus enim admirabile quiddam est, in homine uno, tantam ac assiduam esse cum vitii et cupiditatibus rationis virtutisque pugnam, in qua vincat sæpius triumphetque virtus.

(46) Μεμνήθεθα. Plato, lib. x Leg., pag. 63, &

mus. — Mores igitur, affectiones, voluntates, iudicia, veræ opinionones, curæ, recordationes, proceritate, latitudine, mole, viribusque corporis priores sint, necesse est, si animum corpore priore esse concedimus. — Necesse id quidem. — 602 Ergo, quod indidem sequitur, non id etiam fieri nos oportet, bonorum, simul et malorum honestorum item ac turpium, justorum et injustorum, adeoque contrariorum omnium causam animum esse; siquidem ipsi omnium omnino causam assignandam esse volumus? Atque hæc ex *Legum* decimo. Quibus Moyses consentaneè loquitur, dum illud suis in legibus frequenter inculcat: « Si anima peccaverit, eandem in sententiam afferuntur.

CAPUT XXIX.

De eo qui sincere integreque philosophetur. Ex Theæto.

Hæbrææ litteræ de eo qui serio vereque philosophetur, ita prænuntiant, « Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua: sedebit solitarius, et tacebit, quia levavit super se 70. » Itemque de prophetis Deo charissimis, eos ut summum ad philosophiæ culmen aspirarent, in solitudinibus, montibus ac speluncis versatos esse docet, ubi mentem haberent in unius Dei cogitatione defixam. Audi tu vero, quemadmodum genus illud vitæ: Plato divinis quoque laudibus extulerit, ubi de eo qui summam illam philosophandi laudem sequatur, hæc habet: « Dicamus igitur, inquit, uti par est, quando ita tibi videtur, de summis illis philosophandi principibus: (quid enim eos moremur, qui philosophiæ studio perperam abutuntur?) Illi videlicet jam usque ad adolescentiam, viam quæ in forum ducat ignorant: ubi vel exerceant iudicia, vel senatus, vel publicum aliud civitatis concilium habeant, nesciunt: leges ac plebiscita, neque dum promulgantur audiunt, neque perscripta cum fuerint omnino vident. Solidiorum ad magistratus creandos, factiones, conventus, cœnæ, comessationes cum tibicinis, horum ipsis quidquam factitare, ne per somnium quidem in mentem venit. Recte ne au secus factum in civitate quid fuerit; num cuipiam a majoribus, seu paterno seu materno ex genere, mali quid obvenerit, magis ipsos latet, quam numerus, quod aiunt, arenarum. Atque hæc ille omnia sic ignorat, ut eadem abs sese ignorari nesciat. Quippe nec enim laudis aucupandæ causa ab earum sese rerum communione segregat: sed revera solum ejus corpus in civitate versatur et habitat; mens vero dum universa ista humiliora existimat, nihilque facit, passim interea volitat (ut cecinit Pindarus), 603 quæ sub terris, quæque supra terras dimetiens, rerumque celestium rationes astronomiæ vi enucleans, totamque omnino

70 Thren. III, 27, 28.

(47) *Λέγωμεν δὴ*, 28. Plato in *Theæteto*, p. 427, E. Qui locus plane insignis et ex miris est.

(48) *Οὐδὲ ἕναρ ἀπάρτεται*. Subaudi τὰ τοιαῦτα, superiora enim in nominandi casu, Attico more, præcipiunt. Ita etiam vulgo dicemus, *Car les bri-*

lesais et καὶ μνήμαι, πρότερα μήκους σωμάτων, καὶ πλάτους, καὶ βάρους, καὶ βίωσις εἰς γεγονότα ἄν, ἐπερ καὶ ψυχὴ σώματος. — *Ἀνάγκη*. — Ἄρ' οὖν τὸ μετὰ τοῦτο ἁμολογεῖν ἀναγκαῖον, τῶν τε ἀγαθῶν αἰτίαν εἶναι ψυχὴν καὶ τῶν κακῶν, καὶ πάλιν, καὶ αἰσχροῦν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων, ἐπερ τῶν πάντων γε αὐτὴν θήσομεν αἰτίαν; » Καὶ ταῦτα δὲ ἀπὸ τοῦ δεκάτου τῶν *Νόμων* προκείσθω. Συνδέει δὲ αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς πολλὰς ἐν τοῖς νόμοις εἰπόν, « Καὶ ἂν ψυχὴ ἀμάρτη καὶ ποιήσῃ πλημμέλημα » καὶ ὅσα τούτους ἐμπερὶς εἰρηται παρ' αὐτῶν.

et fecerit iniquitatem, » et cætera quæ ab illo passim

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περὶ τοῦ καθαρῶς φιλοσοφούντος. Ἀπὸ τοῦ Θεαιτήτου.

Τῆς παρ' Ἑβραίοις γραφῆς περὶ τοῦ σουδῆ φιλοσοφούντος φασκούσης, « Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅταν ἄρη ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ· καθίσταται καταμύνας, καὶ σωπῆστα, ὅτι ἦραν ἐφ' αὐτῷ, » καὶ περὶ τῶν θεωριῶν προφητῶν, ὅς ἄρα δι' ἀκρότητα φιλοσοφίας ἐν ἐρημίαις, καὶ ἄρει, καὶ σπηλαίοις διήγον, πρὸς μόνῳ τῷ θεῷ τὴν διάνοιαν ἔχοντες ἐπάκουσον τοῦ Πλάτωνος, ὅπως καὶ αὐτὸς τὸν τοιοῦτον τοῦ βίου τρόπον ἐκθειάζει, ὡδὲ πη περὶ τοῦ ἀκριβοῦς φιλοσοφούντος διεξιῶν: « Λέγωμεν δὴ (47), ὡς ἔοικεν, ἐπεὶ σοὶ γε δοκεῖ, περὶ τῶν κορυφαίων (τὶ γὰρ ἂν τις τοῦ γε φαιῶς διατρέφοντας ἐν φιλοσοφίᾳ λέγοι;) οὗτοι ἐπὶ πᾶσι ἐκ νέων πρῶτον μὲν εἰς ἀγορὰν οὐκ ἴσασιν τὴν ἔδον, οὐδὲ ὅπου δικαστήριον, ἢ βουλευτήριον, ἢ τι κοινὸν ἄλλο τῆς πόλεως συνέβριον· νόμους δὲ καὶ ψηφίσματα λεγόμενα, ἢ γεγραμμένα οὐδ' ὄρωσιν, οὐτ' ἀκούουσι. Σπουδαὶ δὲ ἐταιριῶν ἐπ' ἀρχαίς, καὶ σύνοδοι, καὶ δειπνα, καὶ σὺν αὐλητήρισι κῶμοι, οὐδὲ ἕναρ πράττειν (48) προσίσταται αὐτοῖς. Εὐδὲ ἢ κακίως τι γέγονεν ἐν πόλει, ἢ τί τι κακὸν ἔστιν ἐκ προγόνων γενοῦς, ἢ πρὸς ἀνδρῶν, ἢ γυναικῶν, μέλλον αὐτὸν (49) λαλῆσαι, ἢ οἱ τίς θαλάσσης λεγόμενοι χῆς. Καὶ ταῦτα πάντα οὐδ' εἶ οὐκ οἶδεν, οἶδεν. Οὐδὲ γὰρ αὐτῶν ἀπέχεται τοῦ εὐδοκίμειν χάριν· ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κείναι αὐτοῦ, καὶ ἐπιθῆμαι· ἢ δὲ διάνοια, ταῦτα πάντα ἠγησασμένη σμικρὰ, καὶ οὐδὲν ἀτιμάσασα, πανταχῇ πέταται, κατὰ Πίνδαρον, τὰ τε γὰς ὑπέρβηθε, καὶ τὰ ἐπίπερθεν γεωμετρούσα, οὐρανοῦ τε ὑπερ ἀστρονομίους, καὶ πᾶσαν πάντῃ φύσιν ἐρευνημένην τῶν ὄντων ἐκάστου ἰδίου, εἰς τι τῶν ἐγγύς οὐδὲν αὐτὴν συγκρατεῖα. — Πῶς τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες; — Ὅπερ καὶ θαλῆν ἀστρονομίοντα, ὦ Θεόδωρε, καὶ ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ θωρήτῃ τὴ ἐμμελῆς καὶ χαρισίσα θεραπευτικῆς ἀποσκύψαι λέγεται, ὡς τὰ μὲν ἐν οὐρανῷ προθυμοῦτο εἶδέναι, τὰ δὲ ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ πῆδας λαμβάνει αὐτόν. Ταῦτον δὲ ἀργεῖ σκίμμα ἐπι-

gues. etc.. ils n'y songent pas même.

(49) *Μάλλον αὐτόν*. Pro αὐτοῦς, Cæstra hæc apud Atticos, maximeque Platonem, casuum mutatio; apud Hebræos longe creberrima.

πάντας ὄσοι ἐν φιλοσοφίᾳ διάγουσι. Τῷ γὰρ ὄντι τὸν A
 τοιοῦτον ὁ μὲν πλησίον καὶ ὁ γείτον ἄληθεν, οὐ
 μόνον ὁ τε πράττει, ἀλλ' ὄλιγον καὶ εἰ ἀνθρώπος
 ἔστιν, ἢ τὴν ἄλλο θρέμμα· τί δέ ποτ' ἐστὶν ἀνθρώπος,
 καὶ εἰ τῆ τοιαύτῃ φύσει προσήκει διάφορον τῶν ἄλ-
 λων ποιεῖν ἢ πάσχειν, ζητεῖ τε, καὶ πράγματα ἔχει
 διερευνημένους. Μανθάνεις γὰρ που, ὦ Θεόδωρε, ἢ
 οὐ; — Ἐγώ γε· καὶ ἀληθῆ λέγεις. — Τοιγάρτοι, ὦ
 φίλε, ἰδίᾳ τε συγγινόμενος ὁ τοιοῦτος ἐκάστην, καὶ δη-
 μοσίᾳ, ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅταν ἐν δικαστηρίῳ ἢ
 που ἄλλοι ἀναγκασθῆ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν
 ἐν ὀφθαλμοῖς διαλεγέσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον
 Θράττας, ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρενάς τε καὶ
 πᾶσαν ἀπορῶν ἐμπύπῳν ὑπὸ ἀπειρίας· καὶ ἡ ἀσχη-
 μοσύνη δεινὴ δόξαν ἀδελτηρίας παρεχομένη. Ἐν γε
 γὰρ ταῖς λαιδορίας ὄντων ἔχει οὐδὲν οὐδένα λαιδορεῖν, B
 ἅτε οὐκ εἰδῶς κακὸν οὐδὲν οὐδένης ἐκ τοῦ μὴ μεμελε-
 τήσασθαι, ἀπορῶν οὖν γέλωτος φαίνεται· ἐν τε τοῖς ἐπαί-
 νοις καὶ ταῖς τῶν ἄλλων μεγαλαυχίαις, οὐ προσποιητῶς,
 ἀλλὰ τῷ ὄντι γέλωδον ἐνδύλους γυγνόμενος, ληρώδης δοκεῖ
 εἶναι. Τυράννην τε γὰρ ἢ βασιλεῖα ἐγκωμαζόμενον, ἕνα
 τῶν νομίμων, ὁλον συνώτην, ἢ ποιμένα, ἢ τινα βουκόλον
 ἤγειται ἀκούειν εὐταίμωνιζόμενον πολὺ ββάλλοντα· ἐυ-
 σκολώτερον δὲ ἐκείνου ζῶον κατὰπεδούλτερον, ποιμαί-
 νει (50) τε καὶ ββάλλειν νομίζει αὐτούς. Ἄγροικον δὲ καὶ
 ἀπαλειψέον ὑπὸ ἀρχολογίας οὐδὲν ἦεν τῶν νομίμων τῶν
 τοιοῦτον ἀναγκαῖον γίνεσθαι, σηκὸν ἐν βρει τὸ τεῖχος
 περιθεδωμένον. Γῆς δὲ ὅταν μύρια (51) πλέθρα ἢ εἰς
 πλείω ἀκούσῃ, ὅστις ἄρα κεκτημένος θαυμαστὰ πλήθη
 λέχεται, πᾶν σικκράθ δοκεῖ ἀκούειν, εἰς ἅπαντα
 εἰσθῶς τὴν γῆν βλέπειν. Τὰ δὲ δὴ γένη (52) ὁμνού-
 νται, ὡς γενναῖός τις ἐπὶ τὰ πάμπαν πλουσίους ἔχων
 ἀποφῆται, παντάπασιν ἀμύλι καὶ ἐπὶ σικκρὸν ὀρύων-
 τῶν ἤγειται τὸν ἔπαινον, ὑπὸ ἀπαιθευσιῶν οὐ δυναμέ-
 νων εἰς τὸ πᾶν ἀεὶ βλέπειν, οὐδὲ λογίζεσθαι ὅτι
 πάμπαν καὶ προγόνων (53) ἐκάστην μυριάδας γεγόνα-
 σιν ἀναρῶντος, ἐν αἷς πλοῦσι καὶ πτωχοί, βασι-
 λεις καὶ δοῦλοι, βάρβαροι τε καὶ Ἕλληνας πολλὰς
 μυριοὺς γεγόνασιν ὀσπυῶν· ἀλλ' ἐπὶ πέντε καὶ εἰκοσι
 καταλόγῳ προγόνων σμυνομένων ἢ καὶ ἀναφερόν-
 των εἰς Ἡρακλέα τὸν Ἀμφιτρύωνος, ἄτοπα αὐτῷ

rerum singularum, quas hujus universi ambitus
 complectitur naturam sic explorans, ut tamen nul-
 lam ad earum quas propiores habet sese abiciat.—
 Quo tu sensu hoc ais, o Socrates? — Prorsus, mi
 Theodore, quo modo Thaletem aliquando, qui dum
 oculis in cœlum defixis astra contempleretur, pro-
 ximum in puteum deciderat, ancilla quædam
 Thressa, elegans et urbana hoc joco perstrinxit :
 Qui res cœlestes nosse contenderet, eum quæ pro-
 xima pedibus essent, non videre. Quod sane dictum
 in eos omnes convenire possit, qui philosophiæ
 studio sese dedunt. Siquidem reipsa, natio hæc
 hominum, non modo quod proximus ac vicinus
 agat, verum etiam homine ille sit, an aliud quod-
 dam animantis genus, propemodum ignorat : ead-
 em tamen quid homo ipse sit, quidve naturam
 ejusmodi, præter aliarum conditionem vel agere
 vel pati deceat, cum rimatur studiose, tum in ea
 cura laboris plurimum ac difficultatis exhaurit.
 Jamno intelligis, mi Theodore? au non? — Intel-
 ligo equidem. Et vera sene loqueris. — Nimirum
 ergo, qui ejusmodi fuerit, Theodore, is seu priva-
 tim cum quocunque versabitur, seu publice, quem-
 admodum initio dixi, vel in judicio, vel ubi ubi de
 rebus quas ante pedes atque in oculis habeat, di-
 cere cogetur, non Thressis modo mulierculis, sed
 etiam reliquæ multitudinis risum movebit, cum, ob
 rerum imperitiam, in puteos atque in omnia dubi-
 tationis æstus incidit. Et quidem grave admodum
 stuporis genus ineptiarum est, quod afferat opinio-
 nem stultitiæ. Nam ut aliorum conviciis appetitus,
 quod proprium ipse nihil habet, quo vicissim
 alios remordeat (quippe qui nullum ejusquam vi-
 tium noverit, procul ab simili cogitatione semotus),
 ob hesitantiam ridiculus esse solet : sic in aliorum
 etiam laudibus, et insolentis rerum suarum jactan-
 tia, dum idem non simulate, sed vere palamque
 ridet, hardus ac delirus videtur. Nam tyrannum aut
 regem laudari si audiet, pecuarium sibi aliquem,
 subulcum puta, vel pastorem, vel bulbulcum, quod
 affatim mulgeat, beatum celebrari persuadebit :

totidem ante nos sunt : nullius non origo ultra memo-
 riam facit. Plato ait (utique hoc ipso loco, qui Li-
 psio πολυμήμονι non veniebat in mentem) neminem
 regem non ex servis esse oriturum, neminem non ser-
 vum ex regibus. Omnia ista longa varietas miscuit, et
 sursum deorsum fortuna versavit. Quis ergo genero-
 sus? Ad virtutem bene a natura compositus. Hoc
 unum est intuendum. Alioqui, si ad vetera revocas,
 nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo
 mundi ortu, usque in hoc tempus, perduxit nos ex
 splendidis sordidisque alternata series. Audi et Ju-
 venalem cum satyrico sale :

Et tamen, ut longe repetas, longeque revocas
 Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
 Majorum primus, quisquis fuit ille tuorum,
 Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo.

Qui famem tuam expleri hoc cibo voles, Tiraquellum
 perlege, vivam illam ac spirantem bibliothecam, in
 opere De nobilitate, maximeque cap. 22, num.
 et seq.

(50) Ποιμαίνεις. Reponendum ex Platone et
 manuser. ποιμαίνεις.

(51) Μύρια. Ita quidem omnes. Legendum tamen
 est μύρια, cum sequatur, ἢ εἰς πλείω, quod absurde
 post μύρια sequeretur.

(52) Τὰ δὲ δὴ γένη. Huc satyra Juvenalis octava
 pertinet.

Stemmata quid faciunt?

Persius item sat. 3 inane hoc in Romani-
 do-
 sentibus αἰχημα castigabat.

An deceat pulmonem rumpere ventis,
 Stemmata quod Tusco ramum millesime ducas?

Adi et Senecæ epist. 44 : Iterum, inquit, tu mihi
 te pusillum facis, et dicis, malignius tecum egisse
 naturam prius, deinde fortunam : cum possis te exi-
 mere vulgo, et ad felicitatem omnium maximam em-
 gere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est,
 quod stemmata non inspicit. Quam hoc nostri Platouis
 ex genio?

(53) Πάμπαν καὶ προγόνων. Seneca, ibid., au-
 reus plane verbis atque sententiis : Omnibus nobis,

nisi quod abs tyrannicis ac regibus difficilium ac magis insidiosum animantis genus, quam ab aliis pasci ac vulgari existimat. Enimvero philosophum :atum, quod rerum usu nullo sit, nihilominus quam oastores ipsos rusticum ac rudem esse necesse est, qui mœnibus in urbe, non secus ac caulis in monte cingitur. 604 Idem si forte decem jugerum millia, vel etiam plura commemorari audierit, perinde ac si eorum possessor vim agrorum immensam possideret; exiguum sibi quiddam audire videbitur, quod orbem terrarum universum animo complecti soleat. Jam qui ad efferendam generis alicujus antiquitatem, avos ab illo septem, eosque locupletes nominari posse dicantur, genus hoc laudis, hominum esse obtusi admodum angustique visus arbitratur, qui stultitiæ suæ vitio rerum universitatem perpetuo circumspicere non possint, nec omnino cogitare, innumerabilem cuique avorum esse majorumque multitudinem, in qua sæpe divitum et inopum, regum et servorum, barbarorum et Græcorum series infinita ducatur. Qui si quinquæ ac viginti majorum stemmata gloriantur, aut suum quocumque genus ad Herculeum Amphitryonem filium referant, vile nimis ac putidum jactantiæ genus arbitratur. Nam quod alius retro quintus ac vicesimus ab Amphitryone, alius ab eodem quinquagesimus, eo natus uterque loco sit, quem sua cuique fortuna statuerit, risum tenere non potest, cum istos nec secum id cogitare, nec stolidæ mentis ineptias excutere posse animadvertit. Idem vero in his omnibus ab hominum vulgo deridetur, partim quod cæteros arroganter despiciere videatur, partim quod in obvis quibusque cæcuiat ac titubet. — Prorsus uti res est loqueris, mi Socrates. — At vero, Theodore, si quem vicissim ex istis sursum philosophus traxerit, eumque angustiori hac questione relicta, Qua in re vel ego te, vel tu me ipse læseris, ad plenam illam et integram de justitia et injustitia disputationem accedere, quid per sese utraque sit, quid vel ambæ a cæteris omnibus, vel altera differat ab altera, enucleare jusserit: aut si eundem ab illo vulgari, Utrum fortunatus rex ille sit, qui magnam auri vim possideat, ad universam regni adeoque totius humanæ felicitatis aut miseriæ contemplationem traduxerit, ut statuat, tum quenam propria sit utriusque ratio, tum quemadmodum utramque vel suscipere vel declinare hominis naturæ conveniat. De his omnibus cum nostro huic tam angustæ mentis, quam acri ac vehementi rabulæ pronuntiandum erit, tum enimvero quamdam veluti talionis legem subibit. Nam e superiore loco pendulus, et inferiora despiciens, insolentia rei vertiginem subito patietur, et partim æstuando, partim

(54) Συμκρολογία. Lege τῆς συμκρολ. ex Platone et manuscripto.

(55) Αὐτός. Recte, non αὐτόν, ut in Platone. Deinceps enim de philosopho ipso loquitur, qui vicissim hominem ἀφιδόσσω, καὶ ἀγοραῖον τινα, traducat, ridendumque proponet.

(56) Τίς αὐτῶν. Mallem ab ἐσ- τῆς, et αὐτῶν in

A καταραίνετα· συμκρολογία (54). Ὅτι καὶ ὁ ἀπ' Ἀμφιτρύωνος εἰς τὸ ἄνω πεντεκαεκοστὸς τοιοῦτος ἦν, οἷα συνέβαιναν αὐτῷ τύχη, καὶ ὁ πεντηκοστὸς ἀπ' αὐτοῦ, γελᾷ, οὐ δυναμένον λογιζέσθαι τε καὶ χανόντητα ἀνοήτου ψυχῆς ἀπαλλᾶσται. Ἐν ἅπασι δὲ τοῖς τοῖς ὁ τοιοῦτος ὑπὸ τῶν πολλῶν καταγέλαται, τὰ μὲν ὑπερηφάνως ἔχων ὡς δοκεῖ, τὰ δ' ἐν ποσὶν ἀγνοῦν τε καὶ ἐν ἐκάστοις ἀπορῶν. — Παντάπασι τὰ γινόμενα λέγεις, ὦ Σώκρατες. — Ὅταν δὲ γέ τινα αὐτοῦ (55), ὦ φιλε, ἐλκύσῃ ἄνω, καὶ ἐβελήσῃ τις αὐτῶν (56) ἐκθῆται ἐκ τοῦ, Τί ἐγὼ σε ἀδικῶ ἢ οὐ μὲν, εἰς σκέψιν αὐτοῦ δικαιοσύνης τε καὶ ἀδικίας, τί τε ἐκείτερον αὐτοῖν, καὶ τί τῶν πάντων ἢ ἀλλήλων διαφέρτον ἢ ἐκ τοῦ. Εἰ βασιλεὺς εὐδαίμων κεκτημένος τε αὐτὸν πολὺ χρυσίον, εἰς βασιλείας περὶ καὶ ἀνθρώπων ὅλων εὐδαιμονίας καὶ ἀθλιότητος ἐπίσκεψιν, πῶς τί τινεῖ ἔστων, καὶ τίνα τρόπον ἀνθρώπου φύσει προσήκει τὸ μὲν κτήσασθαι αὐτοῖν, τὸ δὲ ἀποφυγεῖν ἢ περὶ πάντων τούτων ὅταν αὐτὸς ἴδωσι λόγον διδόναι τὸν σημάριον ἐκεῖνον τὴν ψυχὴν, καὶ δριμύν, καὶ δικανικὸν, πάλιν αὐτὸ ἀντίτροφα ἀποδίδωσιν ἢ διγγῶν τε γὰρ καὶ ἀπὸ ὠφελοῦ κρεμασθεῖς, καὶ βίβλων μετέωρος ἄνωθεν ὑπὸ ἀληθείας (57) ἀδημιῶν τε, καὶ ἀπορῶν, καὶ βαρβαρίζων, γέλωτα θράτταις μὲν οὐ παρέχει, οὐδ' ἄλλω ἀπαυδέτω οὐδὲν, οὐ γὰρ αἰσθάνονται: τοῖς δ' ἐναντίως, ἢ ὡς ἀνδραπέδοις τραφεῖσι πᾶσιν. Οὕτως δὲ ἐκαστέρου τρόπου, ὦ Θεόδωρε. Ὅ μὲν, τῶν ὄντων ἐλευθερίε τε καὶ σχολῆς τετραμμένον, διὴ φιλόσοφον καλεῖς, ὃ ἀνεμέστον εὐφθεί δοκεῖν καὶ οὐδέποτε σκεπτεῖται, εἰς εὐδαιμονίας ἐμπέσει διακονήματα, ὅταν στραμ- τώδεσμον μὴ ἐπιστάμενος εὐσευέσασθαι, μηδὲ ὄντων ἡδύναι, ἢ ὅπως λόγους ὁ δ' αὐτὸ, τὰ μὲν τοιαῦτα πάντα δυναμένον τορῆς τε καὶ ὀξείας διακονεῖν, ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπιστάμενον ἐπὶ δεξιᾷ ἐλευθερίας, οὐδ' ἄρμονίας (58) λόγων λαβόντος ὀρθῶς ὁμῆσαι θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων εὐδαιμόνων βίον ἀληθῆ. — Εἰ πάντας, ὦ Σώκρατες, πείθοις ὃ λέγεις ὥσπερ ἐμὲ, πλείων ἂν εἰρήνη καὶ κακὰ ἐλάττω κατ' ἀνθρώπους εἶη. — Ἄλλ' οὐτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατὸν, ὦ Θεόδωρε (ὁ πειναντὸν γάρ τι τῶ ἀγαθῷ αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη), οὐτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρῶσθαι. Τὴν δὲ θνητῆν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. Δὴ καὶ περιρᾶσαι χρεὶ ἐνθένδε ἐκείσε φεγγεῖν οἷε τάχιστα. Φυγῆ δὲ ὁμοίως θεῶν κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοίως δὲ ἐστὶ δίκαιον καὶ ὁσίων μετὰ φρονήσεως γενέσθαι.

B

C

D

αὐτὸν mutari, sensu clarissimo, qui alioqui perobscurus.

(57) Ἀληθείας. Reponendum, ex Platone et manuscriptis, ἀθλιότης.

(58) Οὐδ' ἄρμονίας. Melius ex Platone, οὐδὲ γὰρ ἄρμ.

(59) Ἴνα δέ. Lege ἵνα δέ, ut apud Platonem.

ἢ δὲ ἂν ἡμῶν αὐτῶν γένηται οὐ δικαιοῦτο. Περὶ τοῦτον (60) καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρῶν, καὶ ἡ εὐγένεια τε, καὶ ἡ ἀνδρεία. Ἡ μὲν γὰρ τούτου γνῶσις, σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή· ἡ δὲ ἄγνοια, ἀμαθία καὶ κακία ἐναρτήξ. Αἱ δ' ἄλλαι δεινότητές τε δοκοῦσαι καὶ σοφία, ἐν μὲν πολιτικαῖς δυναστεῖαις γιγνώσκονται, φορτικαί, ἐν δὲ τέχναις, βάνασοι. Τῶν οὖν ἀκούοντι καὶ ἀνοῖα λέγοντι ἢ πράττοντι μακρῶ ἄριστ' ἔχει τὸ μὴ συγχωρεῖν (61) δεινῶ ὑπὸ πανουργίας εἶναι. Ἀγάλονται γὰρ τῶ ὄνειδος, καὶ οἴονται ἀκούειν, οὐτὸ οὐ λήροί εἰσι, γῆς ἄλλως ἐχθῆ, ἀλλ' ἀνδρῶν οἴους δὲ ἐν πόλει τοὺς σωθησομένους. Λεκτέον οὖν τῶ ἀλλήξ, οὐτὸ τοσοῦτ' ἄλλων εἰσι οἳ οὐκ οἴονται, οὐτὸ οὐχὶ οἴονται. Ἀγνοοῦσι γὰρ ζῆμιαν ἀδικίας, ἣν δὲ ἤκιστα ἀγνοεῖν. Οὐ γὰρ ἔστιν, ἣν δοκοῦσι, πηγαί τε καὶ θάνατοι, ὧν ἐνίστα πάσχουσιν (62) οὐδὲν ἀδικούντες, ἀλλὰ ἣν ἀδύνατον ἐκφυγεῖν. — Τίνα δὲ λέγεις; — Παραδειγματῶν, ὡ φησι, καὶ τῶν ἐν ἐστῶτων, τοῦ μὲν θεοῦ εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου ἀδλιωτάτου· οὐχ ὁρῶντες οὐτὸς ἔχει, ὑπὸ ἡμεθιότητος τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας, λαθάνουσι τῶ μὲν ὁμοιοῦμενοι διὰ τὰς ἀδικίας πράξεις, τῶ δὲ ἀνομοιοῦμενοι· οὐ δὲ τίνοισι δίκην, ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ἢ ὁμοιοῦνται. Ἄν δὲ εἴπωμεν, οὐτὸ, ἂν μὴ ἀπαλλαγῶσι τῆς δεινότητος, καὶ τελευτήσαντας αὐτοῖς ἐκείνος ὁ τῶν κακῶν καθαροῦς τόπος οὐ δέξεται, ἐνθάδε δὲ τὴν αὐτοῖς ὁμοιότητα διαγωγῆς δεῖ ἔξουσι, κακοὶ κακοῖς συνόντες, ταῦτα δὲ καὶ παντάπασιν ὡς δεινοὶ καὶ πανουργοὶ ἀνοήτων τιῶν ἀκούσονται. — Καὶ μᾶλα δὲ, ὡ Σώκρατες. — Οἰδᾶ τοι, ὡ ἑταῖρε. Ἐν μέντοι αὐτοῖς συμβέβηκεν, ὅταν ἰδῆ λόγον δέη δοῦναι, καὶ δέξασθαι, περὶ ὧν φέγουσι, καὶ θελήσαντες ἀνδρῶν πολλῶν χρόνον ὑπομένειν, καὶ μὴ ἀνάνδρους φηγεῖν· τότε ἀτόπως, ὡ δαιμόνιε, τελευτῶντες οὐκ ἀρέσκουσιν αὐτοῖς αὐτοῖς, περὶ ὧν λέγουσι, καὶ ἡ βῆτορικὴ ἐκείνων πως ἀπομαρτάνεται, ὥστε παῖδων μὴδὲν δοκεῖν διαφέρειν. »

dum, hoc est, ne malus, sed potius ut bonus esse videaris. Hæ quippe sunt, ut mihi quidem videntur, aniles quas vocant fabulæ. Cæterum, quod omnino verum est, ita stativimus. Deus nulli plane modo injustus est, sed vim omnem justitiæ perfectionemque complexus; nec similis ei quodquam esse possit, quam qui justissimus etiam inter homines fuerit. Hac una re vis omnis industriae hominis, inertia simul et imbecillitas æstimari debet. Nam ut ejus cognitio vera est cum virtute sapientiæ; sic ejusdem ignorantio, certissima cum inscitia, tum improbitas est. Cætera quæ vulgo videntur facultatis ac solertiæ genera, et in civili administratione gravia sunt ac molesta, et in artium classe illiberalia. Quisquis igitur aliis injuriosus est, resque indignas aut loquitur, aut molitur, ei sane quam optimum fuerit, si nunquam id ipsi concedamus, ut astutia valore dicatur. Gaudent enim hoc probrî genere, sibi que persuadent, aliud significari nihil, quam sese non ditiores quosdam esse, aut inutilia terræ pondera, sed homines ejusmodi, quales eos esse, qui in repub. maxime retineantur, oporteat. Verum ergo palam et aperte dicendum est, 606 eos nimirum, quales minime arbitrantur, hoc est magis, quo minus arbitrantur. Veram enim ac propriam improbitatis pœnam ignorant, quam minime omnium ignorare debuerant. Nec enim illa, in

A hasitando, partim barbarum nescio quid commurando, risum vicissim, non jam Thressis quibusdam, aut bardo cuiquam ac stupido, qui ejusmodi nihil sentire possit; ut iis demum qui aliter ac mæncipia educati fuerint, omnibus excitabit. Talis est, mi Theodore, hominis utriusque conditio.

605 Altera quidem ejus, qui reipsa in libertate et otio educatus fuerit, quem tu philosophum vocas. Huic enim impune ac sine probro liceat, cum in servile ministerii genus inciderit, simplicem et ineptum videri, adeoque nullum esse, qui exempli causa nec stragula componere, nec cibos obsoniis, nec blanditiis orationem condire noverit. Altera vero ejus est, qui cum strenuam istis omnibus operam eleganter et expeditè navare possit, ingenui tamen ac liberalis chori vel prolusionem solerter insituere non potest, necdum ut, orationis concentu integre accurateque percepto, veram aut deorum aut beatorum hominum vitam celebrare queat. — Si fidem, o Socrates, ab aliis omnibus perinde ut abs me hoc in genere impetrare, major sane quies, malorumque minus in humana vita versaretur. — Atqui fieri, mi Theodore, non potest, uti mala vel omnino tollantur (cum aliquid semper bono contrarium superesse necesse sit), vel apud deos locum habeant. At circa mortalium naturam, et inferiorem hanc regionem assidue necessarioque vagantur. Quamobrem entendum præcipue nobis, ut hinc ea celeritate quanta fieri poterit maxima fugiamus.

Quæ quidem fuga nihil est aliud, quam similitudo cum Deo, quatenus ad eam aspirare licet. Hoc porro similitudinis genus in æquitate, sanctimonia prudentiaque consistit. Sed enim, vir optime, usque adeo facile persuaderi non potest, non eo consilio quod hominum vulgo, cum in vitio fugiendo, tum in persequenda virtute propositum esse solet, incumbendum in alteram esse, ab altero discedendum, hæc quippe sunt, ut mihi quidem videntur, aniles quas vocant fabulæ. Cæterum, quod omnino verum est, ita stativimus. Deus nulli plane modo injustus est, sed vim omnem justitiæ perfectionemque complexus; nec similis ei quodquam esse possit, quam qui justissimus etiam inter homines fuerit. Hac una re vis omnis industriae hominis, inertia simul et imbecillitas æstimari debet. Nam ut ejus cognitio vera est cum virtute sapientiæ; sic ejusdem ignorantio, certissima cum inscitia, tum improbitas est. Cætera quæ vulgo videntur facultatis ac solertiæ genera, et in civili administratione gravia sunt ac molesta, et in artium classe illiberalia. Quisquis igitur aliis injuriosus est, resque indignas aut loquitur, aut molitur, ei sane quam optimum fuerit, si nunquam id ipsi concedamus, ut astutia valore dicatur. Gaudent enim hoc probrî genere, sibi que persuadent, aliud significari nihil, quam sese non ditiores quosdam esse, aut inutilia terræ pondera, sed homines ejusmodi, quales eos esse, qui in repub. maxime retineantur, oporteat. Verum ergo palam et aperte dicendum est, 606 eos nimirum, quales minime arbitrantur, hoc est magis, quo minus arbitrantur. Veram enim ac propriam improbitatis pœnam ignorant, quam minime omnium ignorare debuerant. Nec enim illa, in

ipsa sit, agenda esse tamen, ne talem se haberi sentiat.

(62) Ἄν ἐνίστα πάσχουσιν. Si οὐδὲν cum πάσχουσιν conjungatur, sensus erit, cum horum aliquando nihil subeant, qui peccarunt. Sin vero, cum ἀδικούντες, sensus est quem expressimus. At Ficinus, posteriorem hunc secutus, post ἀδικούντες legisse videtur, ἐκφεύγουσι δὲ οἱ ἀδικούντες, addit enim, et injusti sæpe devitant. Cui lectio admodum faveo.

(60) Περὶ τούτων, etc. Apud Platōnem hæc ita leguntur, Περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρῶν, καὶ οὐδενία τε, καὶ ἀνανδρία. Quæ lectio mihi ob sequentia vehementer probatur, in quibus σοφία εἰ ἀρετὴ ab ἀμαθίᾳ et κακίᾳ distinguuntur. Mallet tamen περὶ τούτου quam περὶ τούτου, aut περὶ τούτων.

(61) Τὸ μὴ συγχωρεῖν, etc. Ficinus vertit, si nihil refruere possit, nec artibus malis utamur [lege utamur]. At philosophus tantum vult, citamsi talis re

plagis, ut existimant, aut morte consistit, cum ista sæpenumero subeant illi quoque, qui nihil peccarunt; sed illa demum est, quam effugere improbus nemo possit. — Quam tu pœnam intelligis? — Cum in rerum natura, mi Theodore, exemplaria dno sint, divinum alterum, idemque beatissimum, alterum impium, idemque miserrimum: illi dum ita rem habere non vident, quo stupore sunt atque dementia, alteri se flagitiis ac sceleribus persimiles, alteri dissimillimos fieri non sentiunt. Cujus sane delicti hoc ipso pœnas luunt, quo vitam agunt, ci cujus similes efficiuntur, maxime consentaneam. Quibus si futurum præterea comminamur, nisi ab ista nequitiæ vi discesserint, uti non jam eos post obitum locus ille ab omni sceleratum contagione semotus excipiat, sed potius ut istic sibi moribusque suis persimilem vitæ rationem perpetuo habeant, hoc est ut cum improbis improbi versari cogantur; id enimvero non secus ac delirantium quorundam somnium, homines plani ac versipelles exaudient. — Ita prorsus, o Socrates. — Equidem id probe novi, Theodore. Sed tamen hoc iis saltem usu venit, ut si quando privatim, rerum earum quas despiciere ac deridere solent, ultro citroque rationes expendere oportuerit, atque hac in disputatione gradum paulo diutius et constantius figere, non tartipiter fugere voluerint: tum vero ne sibi quidem ipsis in oratione sua placeant, suaque sibi rhetorica nescio quo pacto contabescat; prorsus, nihil ut a pueris differre videantur. »

CAPUT XXX.

De toto illo sophisticæ genere, quod inter homines reperiri solet.

In nostris quoque libris de toto illo sophisticæ genere, quod hominum animos occupavit, multa dicuntur: Sapientia enim hujus mundi utilitatis est apud Deum. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Similiter ab iis qui divinam philosophiam profiteri velint, humile abjectumque nihil cogitandum esse his verbis edocemur: « Considerantibus nobis non quæ videntur, sed quæ non videntur: Quæ enim videntur, momentanea sunt; quæ vero non videntur, æterna. » 607 Præterea improbitatem circa terram vitamque mortalem volutari, aliquot Scripturæ divinæ locis admonemur: ut cum ait: « Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt »; itemque: « Sufficiat diei malitia sua ». Quin etiam propheta: « Exsecratio, inquit, et furtum, et adulterium, et cades effusa sunt super terram, et sanguines sanguinibus miscet ». Hinc etiam ad Deum nobis confugiendum esse Moses edicens: « Post Dominum Deum tuum ambulabis, et ipsi adhærebis ». Imo Deum ipsum nobis imitandum esse docet his verbis: « Sancti eritis, quoniam Dominus Deus vester sanctus est ». Itemque David, cum justum esse Deum intelligeret, nosque ad ejus imitationem cohortaretur: « Justus Dominus, inquit, et justitias dilexit ». Idem contemptum divitiarum hoc modo præcipiendi: « Divitiæ si affluant, nolite cor apponere »; et rursus: « Ne timeas cum dives factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria ejus: quoniam, cum mortuus fuerit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus ». Honores etiam et magistratus humanos nihili admodum æstimandos esse docuit, cum ait: « Nolite confidere in principibus, in illis hominum, in quibus non est salus. Exhibi spiritus ejus, et revertetur in terram suam: In illa die scribunt omnes cogitationes ejus ».

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ πάσης τῆς ἐν ἀνθρώποις σοφιστικῆς.

Καὶ παρ' ἡμῖν περὶ πάσης τῆς ἐν ἀνθρώποις σοφιστικῆς εἴρηται: « Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μαρὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστὶ. Γέγραπται γάρ, Ἀποὶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητήτης τοῦ αἰῶνος τούτου; » Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἀπομνησθῆναι τοὺς ἀνθρώπους τὰς ἐπισημασμένας διδασκαλίας ἐν οἷς εἴρηται: « Σκοποῦνται ἡμῶν οὐ τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. » Καὶ περὶ τοῦ τὴν κακίαν περὶ γῆν καὶ τὸν θνητὸν βίον ἐπιλησθῆναι φησὶ ποῦ ὁ θεὸς λόγος: « Ἐξοραζόμενοι τὸν καιρὸν, οἱ αἱ ἡμέραι πονηρῆς εἰσι; καὶ: « Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. Ἄγει δὲ καὶ ὁ προφήτης: « Ἀρὰ, καὶ κλοπῆ, καὶ μοιχεία, καὶ φόβος κέχεται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι. » Περὶ δὲ τοῦ φεύγειν ἐνθέου παρὰ τὸν Θεὸν φησὶ ὁ Μωϋσῆς: « Ὅπισθον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου πορεύσῃ, καὶ πρὸς αὐτὸν κοληθήσῃ. » Ὁ δ' αὐτὸς μνησθῆναι τὸν Θεὸν διδάσκει λέγων: « Ἅγιος Ἰωσὴφ, οἱ Κύριος ὁ θεὸς ὁμῶν ἅγιός ἐστι. » Δίκαιος δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ τὸν Θεὸν εἰδὼς, ἡμᾶς τε αὐτοὺς μνησθῆναι τὰς γενέσθαι παρανομίας φησὶ: « Δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνης ἡγάπησεν. » Ὁ δ' αὐτὸς πλοῦτος καταφρονεῖν ἐπαίδευσεν, λέγων: « Πλοῦτος ἐὰν βῆ, μὴ προσθήσῃ καρδίαν; καὶ: « Μὴ φοβῶ, ὅταν πλοῦτίση ἀνθρώπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ; οἱ οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν λήθηται τὰ πάντα, οὐδὲ συγκαταθήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ. » Ἀλλὰ μὴδὲ τὰς ἐν ἀνθρώποις ἀρχὰς θαυμάζειν εἰδὼσκειν ἐν τούτοις: « Μὴ πεποιθῆτε ἐπ' ἀρχοντας, ἐφ' οὓς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἐστὶ σωτηρία. Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἀπελεύσεται εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολούνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ. »

C

¹⁻³ I Cor. 1, 18-20; Is. xxix, 14. ⁴ Ephes. v, 16. ⁵ Matth. vi, 34. ⁶ Ose. iv, 2. ⁷ Deut. x, 20. ⁸ Levit. xi, 45. ⁹ Psal. x, 8. ¹⁰ Psal. lxi, 11. ¹¹ Psal. xlviii, 17, 18. ¹² Psal. cxlv, 2-4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

A

CAPUT XXXI.

Ὅτι δεήσει ποτὲ τῶν ψεύδων ἀπὲ φαρμάκων χρῆσθαι ἐπὶ ὠφέλειαν τῶν δεομένων τοῦ τοιοῦτου τρόπου.

« Νομοθέτης (63) δὲ οὗ τὸ καὶ μικρὸν βραλος, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἦν οὕτως ἔχων, ὡς καὶ νῦν αὐτὸ ἤρηχ' ὁ λόγος ἔχων, εἴπειρ τὸ καὶ ἄλλο ἐπέλογον ἂν ἐπ' ἀγαθῶν ψεύδεται πρὸς τοὺς νέους, ἔστιν δ' ἐν (64) τοῦτου ψεύδος λυσιτελέστερον ἂν ἐβήσατο ποτε, καὶ δυνάμενον μᾶλλον ποιεῖν μὴ βίξ, ἀλλ' ἐκόντας πάντα πάντα τὰ δίκαια (65); Καλὸν μὲν ἦ ἀθήθεια, ὡς ἔνε, καὶ μόνιμον· εἰκοι μῆνον βῆδιον εἶναι πισθῆν. » Μύρια δ' ἂν εὐρήσεις τοιαῦτα καὶ ἐν Ἑβραίων γραφαῖς, ὡς ἂν περὶ Θεοῦ ἐρηλοῦντος, ἢ ὑπνοῦντος, ἢ ὀργιζομένου, ἢ τισιν ἄλλως ἀνθρωποπαθεῖσιν ἐνεχομένου ἐπ' ὠφέλειαν τῶν δεομένων τοῦ τοιοῦτου τρόπου παρελημμένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

B

CAPUT XXXII.

Ὅτι μὴ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων προσεσθαι χρῆ εἰς τὴν προεξημνητην παιδείαν.

« Ἀρ' ὄν ἡμῖν (66) τὰ ἐν (67) Ἐμπροσθεν ὁμολογεῖται; περὶ τοῦ δεῖν (68) πάντα ἄνδρα, καὶ παῖδα, ἐλευθερον, καὶ βούλον, θῆλυόν τε καὶ ἀρῆνα, καὶ ὀλη τῇ πόλει ὀλην τὴν πόλιν αὐτὴν ἑαυτῇ ἐπάδουσαν μὴ παύεσθαι ποτε ταῦτα ἃ διεληλύθαμεν, ἀμωγέτους δὲ μεταβαλλόμενα, καὶ παντός (69) παρεχόμενα ποιήσαν, ὡς ἀπληστίαν εἶναι τινὰ τῶν ὕμνων τοῖς βῆουσι καὶ ἡδονῇ. — Πῶς δ' οὐκ ἂν ὁμολογεῖτε ἂν δεῖν ταῦτα οὕτω πράττεσθαι; » Καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῆς Πολιτείας ὁμοια τοῦτους γράφει, τάδε λέγων· « Ἰσθᾶ τι (70) οὐν οὐ· ἀνθρώπων μελετώμενον, ἐν ᾧ οὐ πάντα ταῦτα (71) τῶν ἀνδρῶν γένος διαφερότως ἔχει ἢ τῶν γυναικῶν; » Ἦ μακρολογώμεν, τὴν τε ὑφαντικὴν λέγοντες, καὶ τὴν τῶν ποπάνων τε καὶ ἐφημάτων θεραπείαν; ἐν οἷς δὲ τι δοκεῖ τὸ γυναικῶν γένος εἶναι, οὐ καὶ καταγελαστότατον ἔστι πάμπαν ἠτώμενον. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις, ὅτι καὶ παῖδι κρατεῖται ἐν ἅπασιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὸ γένος τοῦ γένους. Γυναῖκες μέντοι πολλὰ πολλῶν ἀνδρῶν βελτίους εἰς πολλὰ· τὸ δὲ ὅλον ἔχει ὡς οὐ λέγεις. Οὐδὲν ἄρα ἔστιν, ὡς φίλε, ἐπιτηδεύματα τῶν πόλιν διοικούντων, γυναικῶς, διότι γυνή, οὐδ' ἀνδρός, διότι ἀνὴρ· ἀλλ' ὁμοίως διεσπαρμέναι αἰ φύσεις ἐν ἀμφοῖν τῶν ζώων· καὶ πάντων μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδεύματα κατὰ φύσιν, πάντων δὲ ἀνὴρ· ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀσθενέστερον γυνὴ ἀνδρός. — Πάνω γε. — Ἦ οὐν ἀφῆρασι πάντα προστάζομεν, γυναικὶ δὲ οὐδέν; — Καὶ πῶς; — Ἀλλ' ἔστι γὰρ, οἶμαι, ὡς φησομεν, καὶ

Falso nonnunquam, veluti pharmaco, ad eorum utilitatem, qui hoc loquendi genere usus habeant, utendum esse.

« Legislator, inquit Plato, qui nonnihil prodesse voluerit, etiamsi non eo se modo res haberet, quo sese habere jam evidē. L. O. si quid unquam apud juniores utilitatis causa falsi dicere potuit, estne quod utilius unquam potuerit, aut quo facilius efficiat, ut omnes ad omnia æquitatis officia, non vi, sed ultro ac sponte adducatur? Veritas quidem, mi hospes, egregium quid ac stabile est, at eam persuadere, non ita promptum. » His tu affinia Hebræorum in litteris sexcenta reperies, 608 quibus Deum modo æmulari, modo vel sepositum, vel iratum, aut aliis quibusdam humanis perturbationibus obnoxium faciunt, dum eorum consulunt rationibus, qui hoc loquendi genere opus habent.

Non solum viros, sed etiam mulieres, adeoque genus hominum unversum, hujus in disciplinae communitonem vocandum esse.

« An inter nos, inquit Plato, de superioribus illis convenit? — Quænam illa? — Oportere videlicet, uti omnes tam viri quam pueri, tam liberi quam servi, tam feminae quam mares, totaque adco-republica toti reipublicæ, quæ præcepimus carminum genera nunquam accinere desinat, semper tamen immutata nonnihil, atque omni subinde varietate temperata, ut hymnorum istorum voluptas nullam unquam suis modulatoribus afferat satietatem. — Qui tandem negari posset quia ita fieri oporteat? » His gemina sunt, quæ idem Plato *Reipublicæ* quinto docet his verbis: « Num tu aliquid ipse nosti, quod ab hominibus tractari solet, in quo non virorum genus muliebri omnibus hisce naturæ dotibus antecellat? An pluribus vobis in texendi, placitas et obsonia conficiendi artificio, ac cæteris id genus recensendis immorandum, in quibus sane feminarum genus esse aliquid videtur, et tamen vinci rrridiculum est? — Vera loqueris, inquit. — Nam et in omnibus, ut ita dicam, genus a genere plurimum superatur, et tamen viris plerisque multæ sæpe mulieres pluribus in rebus antecellunt. Cæterum universe ita res habet uti dicis. Munus igitur, o amice, inter eos qui rempublicam gerunt, nullum est, quod aut mulieris, quatenus mulier, aut viri, quatenus vir est, proprium sit: sed in utroque sexu simili quodammodo proseminatae sunt naturæ dotes, ita ut viri simul ac mu-

hibendus est ad philosophiam aditus.

(67) Τὰ τε. Melius τὰ γε, ut Plato.

(68) Περὶ τοῦ δεῖν, etc. Etiamsi hæc oratio vitii nihil habeat, Platoni tamen hæere malui, apud quem totὸ πέρι; cum interrogatione legitur, et Ciceroni tribuitur. Sequentia ita concipiuntur, τὸ δεῖν πάντα, etc., quæ ab Atheniensibus respondentur.

(69) Παντός. Plato, πάντως.

(70) Ἰσθᾶ τι. Plato, v. *De republ.*, p. 458, F.

(71) Ταῦτα. Mallem ταῦτά.

(63) Νομοθέτης. Plato, *l. Leg.*, pag. 580, C.

(64) Ἐστίν δ' ἐτι, etc. Ita Plato, et recte; qui etiam periodum interrogatione claudit.

(65) Τὰ δίκαια. Deest verbum, puta πράττειν, προτιμᾶν, ἐλέσθαι, προελέσθαι, aut al. simile: nam ποιεῖν, quod præcedit, cum participio δυνάμενον constituitur.

(66) Ἀρ' οὐν ἡμῖν. Plato, *l. Leg.*, pag. 580, Π. Quibus non ab similia disputantur a Clemente Alexandrino, *Strom.* lib. iv, pag. 565, ubi etiam ex Epicuri mente, nulli aut ætati aut conditioni pro-

lieres in eorumdem studiorum communionem vocentur, licet in omnibus mulier viro longe sit infirmior.—Ita prorsus.—Quid igitur? Omniane viris imperabimus, mulieri nihil?—Cur enim?—Ex feminis utique, alias, ut postea dicemus, ad medicinam aptas reperies, alias minime: itemque alias ad musicam a natura comparatas, alias ab eadem per sese abhorrentes. — Enimvero. — Alias præterea cum exercitationibus publicis, tum etiam bello gerendo idoneas, ineptas ad utrumque alias. Idem **609** mihi videtur. — Quid porro sapientia, non eam similiter aliæ studio, aliæ odio prosequuntur? non aliæ rursus ferociores habent spiritus, aliæ humiliores? — Et hoc tibi assentior. — Nonnullæ sunt etiam ad custodiendum aptæ, aliæ non item. Nunquid enim ejusmodi aliquam virorum idoneam custodia naturam secrevimus? — Sane secrevimus. — Eadem ergo tam viri quam mulieris ad reipublicæ custodiam natura est, nisi quod infirmior hujus est, illius robustior. — Eadem. — Erunt igitur cum ejusmodi viris, aliquot etiam id genus mulieres seligendæ, ut cum iis civitatem incolant pariter, pariterque custodiant, cum et hoc ad muneris genus idoneæ sint, et cum viris naturæ cognitionem habeant. » Ita Plato. Jure igitur ac merito leges quoque nostræ, genus omne tam mulierum quam virorum, tam servorum quam liberorum, tam barbarorum quam Græcorum, in divina doctrinæ ac philosophiæ communionem admittit.

CAPUT XXXIII.

Eorum causa, qui minus apud nos ex rationis præscripto vivunt, genus universum traducendum non esse.

« Atque hoc in genere ita philosophemur, inquit Plato. Age, Si quis capras alere, adeoque pecoris hoc et possessionis genus, tanquam fructuosum laudare: alius contra, quod forte capras alitubi, dum sine caprario pascerent, cultis quibusdam agridammum inferre vidisset, improbaret: semelque gregem universum aut sine pastore, aut cum malis pastoribus intuitus, continuo rem totam vellicaret; cumne propterea sano maturoque judicio quodlibet aliud pecoris genus repudiaturum arbitramur? — **Cnr** autem? » Et paucis interjectis: « Quid porro societatis cujuscunque seu laudatorem, seu vituperatorem, quæ cum per se moderatori parere debeat, tum etiam cum eo conjuncta plurimum afferit utilitatis? Si nunquam illam viderit, secum ipsam et cum suo moderatore versari sed potius aut semper omni magistratu carere, aut cum improlis tantum magistratibus consuescere; an istos, amabo, societatum ejusmodi spectatores, recte quidquam aut vituperare posse aut laudare putabimus?—Nam qui? » Hæc ille. Verum ergo similiter nou fuerit, si quos fortasse apud nos, aut sine moderatore ac principe, aut cum pravis magistratibus, se perperam gerere constituerit, illico totum hoc scholarum nostrarum genus reprehendere: sed potius ex eorum qui recte in iis probeque versentur, moribus, religiosum ac pium reipublicæ institutum admirari.

(72) *Οὐδὲ πολεμική.* Legendum καὶ πολεμική. Male item apud Platoneum, καὶ γυμναστική. ἢ δ' ἄρα οὐ, οὐδὲ πολεμική. Quotusum enim sequens ταῦτο-λογία. ἢ δὲ ἀπόλεμος, καὶ οὐ φιλογυμναστική;

(73) *Ἡ δὲ ἀθυμία ἐστι;* Molim, ut apud Platoneum, ἢ δὲ ἀθυμία; *Ἔστι καὶ ταῦτα.

(74) *Ἐργασίαις χωρίαις.* Culta loca intelligit, quæ sapissime uno verbo ἔργα dicuntur. Xenoph.

A γυνὴ λατρική, ἢ δ' οὐ· καὶ μουσική, ἢ δ' ἄμουσος φύσει· Τί μὴν; Καὶ γυμναστική δὲ ἄρα οὐδὲ πολεμική (72)· ἢ δὲ ἀπόλεμος, ἢ καὶ οὐ φιλογυμναστική. — Οἶμαι ἔγωγε. — Τί δὲ, φιλόσοφος τε καὶ μισοσοφος; καὶ θυμοειδής, ἢ δὲ ἀθυμία ἐστι (73); — Καὶ ταῦτα. — Ἔστιν ἄρα καὶ φιλακτικὴ γυνή, ἢ δ' οὐ; Ἡ οὐ τοιαύτην καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν φιλακαίων φύσιν ἐξελεξάμεθα; — Τοιαύτην μὲν οὖν. — Καὶ γυναῖκας ἄρα καὶ ἀνδρῶς ἢ αὐτῆ φύσεως εἰς φιλακίην πόλει, πλὴν ὅσω ἀσθενεστέρα, ἢ δὲ ισχυροτέρα ἐστὶ. — Φαίνεται. — Καὶ γυναῖκες ἄρα αἱ τοιαύται τοῖς τοιοῦτοις ἀνδράσιν ἐκλεκταῖς συνοικεῖν τε καὶ συμμύλλαιεν, ἕπειτα ἐῶν ἰκαναὶ καὶ θυγατέρες αὐτοῖς τὴν φύσιν. » Εἰκότως ἄρα καὶ ὁ παρ' ἡμῖν λόγος ὑπαδέχεται πᾶν γένος ὁ μὲν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, οὐδ' ἐλευθέρων καὶ δοῦλων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων, εἰς τὴν κατὰ θεὸν παιδείαν τε καὶ φιλοσοφίαν.

B « Καὶ ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἡ φύσις τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ φύσις τῶν γυναικῶν, οὐδ' ἐλευθέρων καὶ δοῦλων μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων, εἰς τὴν κατὰ θεὸν παιδείαν τε καὶ φιλοσοφίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ΄.

Ὅτι μὴ χρὴ ἐκ τῶν οὐ κατὰ λόγον παρ' ἡμῶν βιοσύντων τὸ πᾶν ἔθνος διαβάλλειν

C « Σκεψόμεθα δὲ πῇ τῆδε. Φέρε, εἰ τις αἰγῶν τροφήν, καὶ τὸ ζῶον, καὶ αὐτὸ τὸ κτήμα, ὡς ἐστὶ καλὸν, ἐπαινοῖ, ἄλλος δὲ εἰς, ἑωρακῶς αἰγὰς χωρὶς νεμομένας αἰπόλου, ἐν ἔργασίῳ μοκος χωρὶς (74) δρώσας κακὰ διαφέγει· καὶ πᾶν ἠρέμιμα ἀναρχον, ἢ μετὰ κακῶν ἀρχόντων ἰδῶν, οὕτω μέμφοιτο· κατὰ τὸν τοιοῦτον λόγον ἡγούμεθα ὅτις ἀν ποτε φέξει ἀν οὐσίῳ; — Καὶ πῶς; » Καὶ μετ' ἄλλα· « Τί δὲ ἐπαινεῖται ἡ φέκτιν κοινωνίας ἡστισσοσύνη, ἢς πέφυκε τε εἶναι ἀρχων, μετ' ἐκείνου τε ὑπελάμιός ἐστιν, ὃ δὲ μήτε ἑωρακῶς εἴη ποτὲ ὀρθῶς αὐτῆν εἰσαυτῆ κοινωνουσαν μετ' ἀρχοντος, ἀλλὰ δὲ ἀναρχον, ἢ μετὰ κακῶν ἀρχόντων ζυνοῦσαν; οἴομεθα ὅτι ποτε τοῖς τοιοῦτοις θεωροῖς τῶν τοιοῦτων κοινωνιών, χρηστῶς τε ψέγειν ἢ ἐπαινεῖσθαι; — Πῶς δ' ἂν; » Οὐ δὲ χρὴ καὶ παρ' ἡμῖν εἰ τινες φαίνονται διχα προστάτου καὶ ἀρχοντος, ἢ μετὰ κακῶν ἀρχόντων ὀρθῶς κακὰ ψέγειν τὸ πᾶν ἡμῶν διδασκαλείῳ· μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῶν ὀρθῶς μετιόντων τὸ θεοσεβῆς πολίτευμα θαυμάζειν.

D « Hæc ille. Verum ergo similiter nou fuerit, si quos fortasse apud nos, aut sine moderatore ac principe, aut cum pravis magistratibus, se perperam gerere constituerit, illico totum hoc scholarum nostrarum genus reprehendere: sed potius ex eorum qui recte in iis probeque versentur, moribus, religiosum ac pium reipublicæ institutum admirari.

passim, ut in Κωνηγετ. Τὰ μὲν ἔρη οἶόν ἐστι καὶ ἴχθυεῖν, καὶ μεταθεῖν καθαρώς· τὰ δὲ ἔργα, αὐτῶτερα, διὰ τοῦς τριμύτους. Id est, montes et investigari et transcurrri sine offensione possunt, area neutrum patiuntur, ob transtites limitesque crebros. Contra ὄρη, ἄδος, id est ἀστος γῆ, terra inculta, qualis est solitus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΔ'.

*Ὅπως μετέβαλεν ὁ Πλάτων ἐπὶ τῷ Ἑλληνικώτερον τὰ ἐν Παροιμίαις λόγια.

Ἐν ταῖς Παροιμίαις Σολομῶντος συντόμως φερόμενου τοῦ· « Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων, ὄνομα δὲ ἀσεβῶν σθένυνται. » καὶ πάλιν εἰρημέτου τοῦ· « Μη μαχαρίσῃς ἄνδρα πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ. » ἐπάκουσον ὅπως τὴν διάνοιαν ἐρημητικῆς λέγων ὁ Πλάτων ἐν τῷ ἑβδόμῳ τῶν Νόμων· « Τῶν πολιτῶν (75) ὅποσοι τέλος ἔχουσιν τοῦ βίου, κατὰ σώματα, ἢ κατὰ ψυχὰς ἐξεργασμένοι ἔργα καλὰ καὶ ἐπίπουρα, καὶ τοῖς νόμοις εὐπειθεῖς γεγόνότες, ἐγκωμίων αὐτοῖς τυγχάνειν πρότερον ἀνεῖν. — Πῶς δ' οὖ; — Τοῦς γε μὴν ἐτι ζῶντας ἐγκωμίας τε καὶ ὕμνοις τιμᾶν οὐκ ἀσφαλές, πρὶν ἂν ἅπαντὰ τις τῶν βίων διαδραμῶν, τέλος ἐπιστησῆται καλόν. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμῖν ἔστω κοινὰ, ἀνδράσι καὶ γυναιξίν, ἀγαθοῖς καὶ ἀγαθαῖς διαφανῶς γενομένοις. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ'.

Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας.

« Πλοῦτον δὲ καὶ πένιν μὴ μοι δῶς, » τοῦ Σολομῶντος φησάντος ἐν Παροιμίαις, ὁ Πλάτων ἐν τρίτῳ Πολιτείας (76) φησὶν· « Ἐτέρα δὲ, ὡς εἶπικε, τοῖς φύλαξιν εὐρήκαμεν, ἀ πανεὶ τρόπον φυλακτέον, ὅπως μὴ ποτε αὐτοῖς λήσῃ εἰς τὴν πόλιν παραδύνα. — Τὰ ποῖα ταῦτα; — Πλοῦτός τε, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ πένια· ὡς τοῦ μὲν τρυφήν, καὶ ἀργίαν, καὶ νεωτερισμὸν ἐμπούουτος, ἤτις δ' ἀνελευθερίαν, καὶ κακοεργίαν πρὸς τῷ νεωτερισμῷ. Κακοεργία δὲ ἐστὶ πᾶσα πράξις ἀτιμῶς. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Περὶ γονέων τιμῆς.

Πάλιν Μωυσέως ἐν τοῖς νόμοις φάντος, « Ἐκατος πατέρα αὐτοῦ καὶ μητέρα φοβεῖσθαι, » καὶ, « Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι ᾖ. » καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως Μωυσῆ τιμᾶν καὶ φοβεῖσθαι ὡδὲ πῶς φησιν ἐν τοῖς Νόμοις· « Πᾶς δὲ νοῦν ἔχων (77) φοβεῖται καὶ τιμᾶ γονέων εὐχὰς, εἰδῶς πολλοῖς καὶ πολλὰς ἐπιτελεῖς γενομένας. » Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ φησὶ· « Πᾶς ἡμῖν αἰδεῖσθαι (78) τὸν αὐτοῦ προσδύτερον ἔργῳ τε καὶ λόγῳ. Τὸν δὲ πρόχροντα εἰκοσι ἐλικτίας ἔπειν ἄρβυρα ἢ θῆλυν, νομίζων ὡς πατέρα ἢ μητέρα διευλαβεῖσθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ'.

Περὶ κτήσεως οἰκετῶν.

Μωυσέως ἐν τοῖς νόμοις ἀπαγορεύσαντος, Ἑβραίοις Ἑβραίους δουλεύειν, καὶ φησάντος, « Ἐὰν κτήσῃ παιδα Ἑβραίου, ἕξ ἔτη δουλεύσει σοι· τῷ δὲ ἑβδόμῳ

¹ Prov. i, 7. ² Eccli. xi, 30. ³ Exod. xx, 12.

(75) Τῶν πολιτῶν. Plato, lib. vii Leg., p. 632, A. (76) Ἐν τῷ Πολιτείας. Imo lib. iv De republ., pag. 446.

(77) Πᾶς δὲ νοῦν ἔχων. Legum xi, pag. 682, H, ubi πᾶς δὲ. lb. F. hac ipsa de re ita scribit, Οἰδῖπος, inquit, ἀτιμασθεῖς, ἐπευξάτο τοῖς αὐτοῦ

Κ 610 CAPUT XXXIV.

Quemadmodum Plato quædam ex Proverbiis oracula, Græca dictione purius et elegantius expresserit.

In Salomonis Proverbiis ita breviter legitur: « Memoria justorum cum laudibus, nomen vero impiorum exstinguitur¹. » Itemque: « Ne beatum dixeris virum ante mortem ejus². » Audi vero quemadmodum loci utriusque sententiam Plato Legum septimo reddiderit: « E civibus, inquit ille, qui finem vivendi fecerint, eos, si modo corpore vel animo præclare ac strenue se gesserint, legibus paruerint, laudibus celebrari verum fuerit. — Quidni ante? — At dum adhuc vivunt, hoc eos laudationum et cantuum genere prosequi, minus securum, omninoque priusquam decurso quis toto vitæ spatio, laudabili eam exitu terminarit. Atque hæc omnia nobis ex æquo tam mulieribus quam feminis, qui modo eximia probitate fuerimus, communia suuto. »

CAPUT XXXV.

De opibus et inopia.

Salomonis in Proverbiis hæc præcatio est, « Divitias et pauperatam ne dederis mihi. » Plato autem Reipublicæ tertio: « Ergo alia quædam, inquit, ni fallor, reperimus, quæ ne in civitatem furitum unquam et occulte subeant, ab ejus moderatoribus omni provisione cavendum erit. — Quænam illa? — Opes, inquam, et inopia: quod illæ quidem luxum, ignaviam, rerumque novarum molitionem invelant, hæc veropræter factiones, illiberalitatem simul atque malitiam. Malitiæ autem uomine indignum omne facinus continetur. »

CAPUT XXXVI.

De parentum honore et observantia.

Moyses hoc in suis legibus præceptum est: « Qui libet patrem suum et matrem timeat. » Itemque: « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene tibi sit. » Hoc metus honorisque genus Plato similiter in Legibus ita sanxit: « Quicumque mentis compos fuerit, inquit, is parentum suorum preces ac vota metuet, **611** plurimique faciet, quod in multis et sæpius commissa illa et convicta esse noverit. » Rursusque alio libro: « Nemo non apud nos eum a quo ætate superabitur, tam opere quam verbis observato. Qui **D** autem se annis viginti antecedit, seu vir ille, seu femina fuerit, hunc in patris aut matris loco habens, venerator. »

CAPUT XXXVII.

De possessione servorum.

Vetuit Moyses in legibus, ne Hebræis Hebræi serviant, addiditque, « Si emeris servum Hebræum, sex annos serviet tibi: septimo autem anno dimit-

τέχνους, & δὴ καὶ πᾶς ὄμνει τέλεια καὶ ἐπιχόα γενέσθαι παρὰ θεῶν. Ἀμύνητόρ τε Φοῖνικι τῷ αὐτοῦ ἐπαρῶσθαι παῖδι θυμωθέντα, καὶ Ἰππολύτῳ θησῖα, καὶ ἑτέρους ἄλλοις μυριάσι μυριάσι· ὧν γέγονε σαφές, ἐπιχόους εἶναι γονεῖσι πρὸς τέχνα θεοῦς.

(78) Πᾶς ἡμῖν αἰδεῖσθαι. Lib. ix Legum, p. 662, F.

tes eum liberum¹. » Quibus gemina Plato in *Republ.* præcipiens : « Græcum, inquit, servum Græcus nemo possideat, idque cum cives nostri diligenter observent, tum aliis quoque Græcis idem ut faciant auctores sint.—Prorsus, inquit.—Sic enim vero futurum est, ut multo libentius, dum sibi mutuo parcent, in barbaros arma convertant. »

CAPUT XXXVIII.

Quomodo illud Moysis expressit, « Terminos æternos ne transferas quos posuerunt patres tui. »

« Nemo, inquit, agri fines moveo, neque civis vicium sui quem vicinum habuerit, neque alterius cuiuscunque finitimi, etiam extranei, qui fundum sub extremos agri sui limites possideat ; ratus vere id esse, immota, quod aiunt, loco movere. » Tum addit : « Si quis fixos limites transiliens vicini agrum eum suo coluerit, nou modo iustum ei damnum sarcito, verum etiam ut hominis impudentiæ et liberalitati medicina fiat. illati detrimenti duplum alterum ei quem læserit, repræsentato. »

CAPUT XXXIX.

Locus Platonis huic similis, « Reddens peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem, iis qui oderunt me. »

« Rem ut verbo complectar, inquit, nec parentis probra, nec pœnæ liberorum quemquam alium consequantur, nisi **612** si quando pater, et avus, et avi pater continenti serie pœnas luere debeant. »

CAPUT XL.

De furibus.

Moysis lex est² : « Si quis furatus fuerit vitulum aut ovem, si jugulaverit, aut venderit, quinque vitulos reddet pro vitulo, et quatuor oves pro ove. Quod³ si deprehensum fuerit et repertum in manu ejus furtum, a vitulo et asino usque ad ovem, violentia dupla restituet. » Audi jam, quemadmodum Plato similia statuat : « Si fur, inquit, rem quamlibet seu magnam seu parvam furabitur, lex in omnes una, una judicio pœna statuitur : Primum, quod furto sublatum erit, uti duplum ejus repræsentet, quisquis furti damnatus erit, si modo supra sortem solvere pro reliquarum facultatum copiam poterit : sin autem, in vinculis sit, donec aut solverit, aut ab eo a quo furti damnatus est, veniam impetrarit. »

CAPUT XLI.

De fure interfecto.

Præterea, cum ita statuisset Moyses, « Si fur patriem effodiens deprehensus, et plagis acceptis mortuus fuerit, cædes alteri non imputabitur⁴ ; » Plato deinde affinia sanciens : « Qui nocturnum furem, inquit, in cædes furandi animo subneutem in-

¹ Exod. xxi, 2. ² Exod. xxi, 1. ³ ibid. 2.

(79) Μηδὲ Ἑλληνα. Lib. v *De republ.*, p. 464, D, ubi hæc pluribus. Quæ lex apud Christianos pie sancteque viget.

(80) Μη κινεῖτω. Lib. viii *De legib.*, p. 648, D. Διὸς ὁρίου πρώτου hanc legem esse jubet. Mosaica lex Deut. xix, 14, ita habet : Non assumes et transjeres terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua. Et cap. xviii : Maledictus, qui

ἄπει ἐξαποστατεῖ αὐτὸν ἐλευθερον¹ » καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως ἐν *Πολιτεία* φησί : « Μηδὲ Ἑλληνα (79) ἄρα δοῦλον κακῆσθαι, μήτε αὐτοῦς τοῖς τε ἄλλοις Ἑλλησιν οὕτω συμβουλεύσειν. — Πάνου μὲν οὖν, ἔφη. — Μᾶλλον γ' ἂν οὖν οὕτω πρὸς βαρβάρους τρέποιντο, ἐαυτῶν δὲ ἀπέχοντο. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ΄.

Ἐὰς μετέβαλε τὸ, « Μη μεταίρει ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. »

« Μη κινεῖτω (80) γῆς ὄρια μηδεὶς, μήτε οἰκίου πολλῶν γειτόνων, μήτε ἑμοτέρμονος ἐν ἐσχραταῖς κακῆμένου ἄλλου ἕξου γειτόνων, νομίσις τὸ τὰ ἀκίνητα κινεῖν ἀληθῶς τοῦτ' εἶναι. » Καὶ ἐξῆς φησιν : « Ὅς δ' ἂν ἐπεργάζηται τὰ τοῦ γειτόνου, ὑπερβαίων τούς ὄρους, τὸ μὲν βλάβος ἀποκινεῖτω² τῆς δὲ ἀναιδείας ἅμα καὶ ἀνελευθερίας ἕνεκα λατρευόμενος, διπλάσιον τοῦ βλάβους ἄλλο ἐκτίσιτω τῷ βλαφθέντι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ΄.

Ὅμοιον τὸ, « Ἀποδοῖθι ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν τοῖς μισοῦσί με. »

« Ἐνὶ δὲ λόγῳ, πατρὸς ὀνειδῆ καὶ τιμωρίας παίδων μηδὲν συνέπεισαι, πλην ἂν τίς τιμὴν πατρὸς, καὶ πάππος, καὶ πάππου πατὴρ ἐφεξῆς ὀφίωσι θέκην. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ΄.

Περὶ κλέπτων.

Μωυσέως νόμος φάντος : « Ἐὰν κλέψῃ τις (81) μόσχον ἢ πρόβατον, καὶ σφάξῃ αὐτὸ, ἢ ἀποδώται, πέντε μόσχους ἀποτίσει ἀντὶ τοῦ μόσχου, καὶ τέσσαρα πρόβατα ἀντὶ προβάτου. Ἐὰν δὲ καταληφθῇ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κλέμμα, ἀπὸ μόσχου καὶ οἴνου ἕως προβάτου, ζῶντα διπλά ἀποτίσει : ἐπάκουσον, ὡς καὶ ὁ Πλάτων τοῦτους ἔπειται λέγων : Κλέπτης δὲ ἂν τε μέγα, ἂν τε μικρὸν κλέπτῃ τις, εἰς αὐτὸ νόμος ἐπιτίσιωθαι, καὶ μὴ δίκης τιμωρία σύμψαι : Τὸ μὲν γὰρ ὅτι κλαπὲν χρεῖον διπλάσιον πρῶτον ἐκτίσθαι, ἂν ὀφλῇ τις τὴν τοιαύτην δίκην, καὶ ἰσκήν ἔχῃ τὴν ἄλλην οὐσίαν, ἀποκινεῖται ὑπὲρ τοῦ κλέπτου ἂν δὲ μὴ, δεδεδόσθαι, ἕως ἂν ἐκτίσῃ τὸν καταδικασθέντα (82). »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ΄.

Περὶ κλέπτου ἀναγομέτου.

Πάλιν Μωυσέως φάντος, « Ἐὰν δὲ ἐν τῷ δωρηγμάτι (83) εὐρεθῇ ὁ κλέπτης, καὶ πληγῆς ἀποδόνῃ, οὐκ ἔστιν αὐτῷ φόνος⁴ » συνάδει καὶ τούτῳ λέγων ὁ Πλάτων : « Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν ἰόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἂν ἐλθὼν κτείνῃ τις, ἔστω καθαρὸς⁵ καὶ

transfert terminos proximi sui ; et dicit omnis populus, Amen.

(81) Ἐὰν κλέψῃ τις. Plato, ix *Leg.*, p. 653, C.

(82) Τὸν καταδικασόμενον. Plato, ἡ πείσις τὸν καταδικασάμενον. Quam lectionem, ut veram, secuti sumus.

(83) Ἐὰν δὲ ἐν τῷ δωρηγμάτι. Plato, ix *Leg.*, p. 660, E, ubi de cæde multa.

ἐάν λωποδύτην ἀμυνόμενος ἀποκτείνῃ, καθαρὸς ἄστω. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ΄.

Περὶ ὑποζύγιου.

Ἐάν δὲ ἄρα (84) ὑποζύγιον ἢ ζῶον ἄλλο τι φρονεῖσθαι τινά, πλὴν τῶν ὅσα ἐν ἀγῶνι τῶν δημοσίων τιθεμένων ἀθλοῦντά τε τοιοῦτον ἐράσθαι, ἐπέξτευσαν μὲν οἱ προσήκοντες τοῦ φόνου τῶν κτείναντι διαδικαζόντων δὲ τῶν ἀγρονόμων, οὐκ ἂν καὶ ὁπόσοις προστάξῃ ὁ προσήκων. Τὸ δὲ ὄφλον ἔξω τῶν ὄρων τῆς χώρας ἀποκτείναντας διορίσαι. Ἐάν δὲ Πλάτων. Ὅ δὲ Μωϋσῆς προλαβὼν φησιν. Ἐάν δὲ κερατῆσι ταύρος ἄνδρα ἢ γυναῖκα, καὶ ἀποθάνῃ, λίθος λιθοβοληθήσεται ὁ ταύρος, καὶ οὐ βρωθήσεται τὰ κρέατα αὐτοῦ· ὁ δὲ κύριος τοῦ ταύρου ἀθῶος ἔσται. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

Ὅτι τοῖς αὐτοῖς ὁ Πλάτων, οἷς καὶ ἡ παρ' Ἑβραίων γραφή, κέρηται παραδειγμασιν.

Τῆς προφητικῆς γραφῆς λεγούσης· Ὑπὲρ ἀνθρώπων· ἰδοὺ γεγονόςαι μοι ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἀναμυγμένοι πάντες χαλκῷ καὶ κασστέρῳ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μολύβδῳ. Ἐν μέσῳ καμίνου ἀργυρίου ἀναμυγμένοι εἰσίν. Διὰ τοῦτο ἐπέειπεν ὁ Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐγένεσθε πάντες εἰς σύγκρασιν μίαν, διὰ τοῦτο ἐγὼ εἰσδιέξομαι ὑμᾶς, καθὼς εἰσδιέχεται ἀργυρος, καὶ χαλκός, καὶ σίδηρος, καὶ μολύβδος, καὶ κασστέρος εἰς μέσον καμίνου, τοῦ ἐμφυσησθαι εἰς αὐτοὺς πῦρ, τοῦ χυνευθῆναι. » Καὶ ὁ Πλάτων ὡσαύτως ἐπάκουσον ἃ φησιν· Ὑποκούετε λοιπὸν τοῦ μύθου. Ἐσμέν γὰρ δὴ (85) πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἄδελφοί, ὡς φησομεν πρὸς αὐτοὺς μυθολογούντες. Ἄλλ', ὡς φασιν, ὁ θεὸς πλάτων, ὅσι μὲν ἡμῶν ἐκαστὸν ἄρχων, χρυσοῦ ἐν τῇ γενέσει ἐνεμίσηγεν αὐτοῖς, διότι τιμωτάτοι εἰσιν· ὅσοι δ' ἐπίκουροι, ἀργυροῦ σπῆρον δὲ καὶ χαλκῶν τοὺς γεωργούς, καὶ τοὺς ἄλλοις δημιουργούς. Ἄτε οὖν ξυγγενεῖς ἄνετες ἄπαντες, τὸ μὲν πολὺ ὁμοίους ἂν ἡμῖν αὐτοὺς γεννώμεν ἔστι δ' ὅτε ἐκ χρυσοῦ γεννηθεῖν ἂν ἀργυροῦν, καὶ ἐξ ἀργυροῦ χρυσοῦν ἐγγονοῦν, καὶ τὰλλα πάντα ἐξ ἀλλήλων οὕτως. Τοῖς οὖν ἄρχουσι καὶ πρῶτον καὶ μέγιστα παραγγέλλει ὁ θεός, ὅπως μηδενὸς οὕτω φύλακες ἀγαθοὶ γένωνται, μηδ' οὕτω σφόδρα φυλάξωσι μηδὲν, ὡς τοὺς ἐγγόνους, ὅτι αὐτοὺς τοῦτων ἐν ταῖς ψυχαῖς παραμέμικται. Καὶ ἐάν σφέτερος ἐγγονοὺς ὑπόγαλκός ἢ ὑπόσθιρος γέννηται, μηδὲν τρόπον κατελεθῶσιν, ἀλλὰ τὴν τῇ φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἀποδιδόντες, ὅς οὖσιν, ἢ ὡς δημιουργοὺς, ἢ γεωργούς. Καὶ ἐάν αὐτὸ ἐκ τούτων ἢ ὑπόσθιρος ἢ ὑπάργυρος φησὶ τις, τιμῆσαντες ἀνάξουσι τοὺς μὲν εἰς φυλακὴν, τοὺς δ' εἰς ἐπικουρίαν· ὡς χρηστοῦ ἄνετος τότε τὴν πόλιν διασφραγίσθαι, ὅταν αὕτην ὁ σιδηροῦς φύλαξ ἢ ὁ χαλκοῦς διαφυλάξῃ. Τοῦτον οὖν τὸν μῦθον ὅπως ἀν παισθελεν, ἔχεις τινὸς μηχανήν· »

¹ Exod. xxi, 28. ² Ezech. xxi, 18.

(84) Ἐάν δὲ ἄρα. Plato, *ibid.*, C.

(85) Ἐσμέν γὰρ δὴ. Plato, *lib. iii De republ.*, pag. 443, H.

interfecerit, innocens esto. Similiter qui grassatorem, dum vim vi repellit, occiderit, innocens esto. »

CAPUT XLII.

De jumento.

« Si jumentum, inquit Plato, aut aliud animantis genus quempiam interfecerit, nisi tamen ab aliquo ex iis quæ ad publicos solemnesque ludos adhibentur, in ipso certaminis aestu id fieret, cædis reum ab infecti propinquis peragatur. Qua de causa cognoscant agrorum curatores ii, quibus a propinquo mandatum negotium erit. Si vero damnatum jumentum, ubi morte multaverint, eis illius regionis finibus ejiciant. » Hæc Plato. Ante quem Moyses ita jam, hoc in genere statuerat, « Si taurus virum aut **613** mulierem cornu percusserit, si percussus mortuus fuerit; lapidabitur taurus, nec comedentur carnes ejus: dominus vero tauri innocens erit. »

CAPUT XLIII.

Platonem iisdem, quibus Hebræorum litteræ similitudinibus usum esse.

Propheta vox est¹: « Fili hominis: ecce facti sunt mihi domus Israel, permisti omnes ære, et stanno, et ferro, et plumbo. In medio fornacis argenti permisti sunt. Propterea dic: Hæc dicit Dominus: Pro eo quod facti estis omnes in massam unam, propterea ego suscipiam vos, quemadmodum suscipitur argentum, et æs, et ferrum, et plumbum, et stannum in medio fornacis, ut insuffletur in eos ignis, ipsique confueant. » Jam auditis quam affinia loquatur Plato: « Fabulæ igitur, inquit, quod superest auditote. Enimvero quotquot in civitate versantur (sic enim hanc iis fabulam pertexemus), fratres sumus omnes. Verum factor ille Deus, ut aiunt, qui ad nobis ad imperandum apti essent, aurum iis dum procrearentur admiscuit, ex quo plurimum dignitatis consecuti sunt. Qui vero ad operam aliis navandam idonei forent, his argentum aspersit: agricolis deique ac cæteris opificibus, ferrum atque æs infudit. Ergo cum tanta omnes cognatione conjuncti simus, nobis quidem ut plurimum similes procreamus: sed tamen contingit aliquando, ut ex auro argenteum, vel ex argenteo aureum, cæteraque vicissim omnia ex aliis alia generentur. Principibus igitur ac magistratibus **D** primum hoc Deus ac præcipue mandat, uti nihil æque diligenter ac studiose curandum sibi ac providendum existiment, quam ut ex iis metallis quid cuique liberorum nepotumque suorum animo admistum sit, intelligant. Quos porro ex illis aut subæreos, aut subferreos esse cognoverint, iis nihil prorsus indulgent, sed illos prout naturæ suæ conditio postulabit, in opificum aut agricolarum classem ordinemque transcribant. Similiter, quos vel subaureos, vel subargenteos a natura factos esse depredenderint, eos pro sua quemque dignitate, ad rempublicam vel gerendam, vel juvandam

admoveant. Tum enim utique rempublicam interire oportebit, cum ejus administrationem ferreus quispiam æreusve custos susceperit. 614 Num tu vero artem aliquam atque rationem in promptu habes qua hæc iis fabula persuaderi possit? »

CAPUT XLIV.

De iisdem similibus.

Alia quædam apud Hebræos prophetia est, qua populi principes ita compellantur : « O pastores Israel, nunquid pastores semetipsos pascunt? nonne pastores oves suas pascunt? Ecce lac comeditis, et quod crassum est jugulatis, et lanis operimini, oves autem meas non pascitis : quod perierat non quaesistis, et quod contractum erat non alligastis, et quod erraverat non reduxistis¹. » Quo etiam illud salutaris Evangelii pertinet. « Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis : mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, dimittit eas². » Jam vero Platonem audi, quemadmodum illa ipsa primo *De republica* interpretetur. « Nunc autem, inquit, vides, mi Thrasymache (ut superiora illa denovo repetamus), te, qui verum medicum principio definiens, deinceps tamen veri pastoris esse noluisse, diligenter ac studiose gregem custodire, sed potius eum, quatenus pastor est, sic oves suas pascere, ut non jam qui oves optime habeant, sed epulonis cujusdam convivium instruendis more, qui laute convivas suos excipiat, attente consideret ; vel sane quemadmodum eas, tanquam ærascator aliquis, non tanquam pastor, suo compendio vendat. Arti sane pastoralis curæ aliud nihil est, quam ut creditis sibi commissisque gregibus optima quæque ac saluberrima provideat. Nam artem ipsam quod attinet, abunde, ni fallor, rebus per sese omnibus, ut optima illa vereque pastoralis omnino sit, necessariis instructa est. Ita nunc quidem fateri necesse esse arbitrabor, principatum omnem, quatenus principatus est, ejusmodi esse, qui alteri nemini, quam potestati suæ fideique commissis, optima quæque prospiciat, seu publicus rerum publicarum principes, si vere modo principes

615 CAPUT XLV.

De iisdem.

Alterius apud Hebræos propheta vox est : « Ex timore tuo, Domine, in utero concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis³. » Plato autem in *Theæteto* Socratem ita loquentem inducit : « Qui consuetudine mea utuntur, inquit, ii feminis parientibus persimiles sunt. Parturiant illi siquidem, et noctes atque dies ipsis etiam puerperis vehementius angere solent. Hunc vero partus dolorem artis meæ vi cum excitare ipse, tum etiam levare possum. »

¹ Ezech. xxxiv, 2. ² Joan. x, 11. ³ Isa. xxvi, 18.

(86) *Nūn δὲ ὄρεσ.* Primo *De republ.*, p. 417, C. (87) *Ἰατρόν.* Post hanc vocem desesse aliquid suspicor, id nimirum quod medicum esse definit, v. c., τῶν καμνόντων θεραπευτῆν. Ita enim supra, pag. 415, 'Ὅ τῷ ἀκριβοῦ λόγῳ ἰατροῦ, πότερον χρη-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

A "Ἐτι περὶ τῶν ὁμοίων ὑποδείγματων.

Τῆς παρ' Ἑβραίων προφητείας φασκοῦσης πρὸς τοὺς προσητάς τοῦ πλήθους : « Ἄ ποιμένες Ἰσραὴλ μὴ βόσκουσι ποιμένες ἑαυτοὺς ; οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες ; ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσχετε : καὶ τὸ ἀπολλοῦν οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεθήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπιστρέψατε : ἀλλὰ καὶ τοῦ σωτηρίου λόγου φάσκοντες, « Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων ὁ δὲ μισθωτὸς, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, οὐ οὐκ ἐστὶν ἴδια τὰ πρόβατα, καταλείπει αὐτὰ » ἐπάκουσον καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς *Πολιτείας* ὅπως ποτὲ ταῦτα διερμηνεύει. « Νῦν δὲ ὄρεσ (86), ὦ Θρασύμαχε (Ἐτι γὰρ τὰ ἔμπροσθεν ἐπισκεψόμεθα), οὐκ ἐν ὡς ἀληθῶς ἰατρόν (87) τὸ πρῶτον ὀρίζομενος, ἐν ὡς ἀληθῶς ποιμένα οὐκέτι θεοῦ δεῖν ὑστερον ἀκριβοῦς φυλάξαι : ἀλλὰ ποιμαίνειν (88) οἷαι αὐτὸν τὰ πρόβατα, καθόσον ποιμὴν ἐστίν, οὐ πρὸς τὸ τῶν προβάτων βέλτιστον βλέποντα, ἀλλ' ὡς περ δαιτυμόνα τινα, καὶ μέλλοντα ἐστίασασθαι, πρὸς τὴν εὐωχίαν ἢ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀποδόσθαι, ὡς περ χρηματιστήν, ἀλλ' ὃ ποιμὴν. Τῇ ποιμηνικῇ δ' οὐ δέπου ἄλλου τοῦ μέλει, ἢ ἐφ' ᾧ τέτακται, ὅπως τούτῳ τὸ βέλτιστον ἐκποιρῆι : καὶ τὰ γε αὐτῆς, ὡς εἶναι βελτίστη, ἰκανῶς δέπου ἐκπεπύριστα, ἕως γε ἂν μηδὲν ἐνδέη τοῦ ποιμηνικῆ εἶναι. Οὕτω δὲ ὅμοιον ἔγωγε νῦν δὲ ἀναγκαῖον εἶναι ἡμῖν ὁμολογεῖν, πᾶσαν ἀρχὴν, καθόσον ἀρχὴ, μηδὲν ἄλλῃ τὸ βέλτιστον σκοπεῖσθαι ἢ ἐκεῖνον τῷ ἀρχομένῳ τε καὶ θεραπευομένῳ, ἐν πολιτικῇ καὶ ἰδιωτικῇ ἀρχῇ. Ἐν δὲ τοῖς ἀρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι, τοῖς ὡς ἀληθῶς ἀρχοντας, ἐκόντας οἷαι ἔρχεσθαι ; »

ille sit, seu privatus etiam principatus. Tu vero fuerint, principatum ultro gerere arbitraris? »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

"Ἐτι περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Τῆς παρ' Ἑβραίων προφητείας λεγούσης : « Ἐξ τοῦ φόβου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐδόξομεν, καὶ ὠδινῆσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας⁴. » ὁ Πλάτων ἐν *Θεαιτήτῳ* τάδε λέγοντα Σωκράτην ποιεῖ : « Πάσχουσι δὲ οἱ ἐμοὶ συγγινόμενοι ταῦτόν ταῖς τικτούσαις. Ὀδίνουσι γάρ, καὶ ἀπορίας ἐμπιπλανταὶ νύκτας τε καὶ ἡμέρας, πολὺ μᾶλλον ἢ ἐκεῖναι. Ταύτην δὲ τὴν ὠδῖνα ἐγείρειν τε καὶ ἀποπαύειν ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται. »

ματιστῆς ἐστίν, ἢ τῶν καμνόντων θεραπευτῆς ; καὶ λέγε τὸν τῷ νοτῇ ἰατρόν ὄντα. Τῶν καμνόντων, ἐρη, θεραπευτῆς.

(88) *Ποιμαίνειν.* Ms., πάλιν, quod valde probet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

Ἔτι περὶ τοῦ αὐτοῦ.

Τὸ ὑποφύτου Ἰακωβὶν φησάντος· « Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα ἐξήρπεν ἤρχετο ἀπὸ Βορρᾶ· καὶ ἐξῆς εἰπόντος, « Καὶ ἐν τῷ μέσῳ, ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων. Καὶ ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῖς, καὶ πρόσωπα τέσσαρα τῷ ἐνί. Καὶ ὁμοίωσις τῶν προσώπων αὐτῶν, πρόσωπον ἀνθρώπου καὶ πρόσωπον λέοντος ἐκ δεξιῶν τοῖς τέσσαραι, καὶ πρόσωπον μόσχου ἐξ ἀριστερῶν τοῖς τέσσαραι. Καὶ πρόσωπον ἀετοῦ τοῖς τέσσαραι· καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως, ἀκούσων, ἄφρασι· « Νῦν δ', ἔφη (89) αὐτῷ Διαλεγόμεθα, ἐπειδὴ διωμολογησάμεθα, τὸ τὸ ἀδικεῖν καὶ τὸ δίκαια πράττειν, ἦν ἐκότερον ἔχει δύναμιν. Πῶς; ἔφη. — Εἰκόνα πλάσαντες τῆς ψυχῆς λόγῳ, ἵνα εἰδῆ ὁ ἐκεῖνα λέγων, ὡς εἶπε. — Πολὺν τινά; ἦδ' ἔς. — Τῶν τοσούτων τινά, ἦν δ' ἐγὼ, οἳ μὴ βολογούνηται παλαιὰ γενέσθαι φύσει, ἢ τὴ Χιμαίρας, καὶ ἡ Σκύλλης, καὶ Κερβέρου, καὶ ἄλλαι τινὲς συγκατ' λέγονται συμπεφυκυῖαι ἰδέαι πολλὰ εἰς ἓν γενέσθαι. — Λέγονται γὰρ, ἔφη. — Πλάττει τοῖνυν μίαν μὲν ἰδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἔχοντα κεφαλὰς κύκλῳ καὶ ἀγρίων, καὶ δυνατὸν μεταβάλλειν καὶ φύειν ἐξ αὐτοῦ ταῦτα πάντα. — Δινοῦ πλάστου, ἔφη, τὸ ἔργον ὅμως ἐπειδὴ εὐπλαστότερον κηροῦ καὶ τῶν τοσούτων ὁ λόγος, παπλάσθω. — Μίαν δὲ τοῖνυν ἄλλην ἰδέαν λέοντος, μίαν δὲ ἀνθρώπου· κοιλὴ δὲ μέγιστον ἔστω τὸ πρῶτον, καὶ δευτέρον τὸ δεύτερον. — Ταῦτ', ἔφη, βῶν καὶ πλάσθω. — Σύνωπτε τοῖνυν αὐτὰ εἰς ἓν, τρία ὄντα, ὥστε πη συμπεφυκυῖαι ἀλλήλοισι. — Συνῆπται, ἔφη. — Περιέπασθαι δὲ αὐτοῖς ἔξωθεν ἐνὸς εἰκόνα, τὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε τῷ μὴ δυναμένῳ εἰς ἐνὸς ὄραν, ἀλλὰ τὸ εἶναι μόνον εὐκριν ὄραν, ἐν ζῶον φαίνεσθαι ἀνθρώπων. — Περιπέπασται, ἔφη. — Λέγωμεν δὴ τῷ λέγοντι, ὡς λυσίτελεϊ τούτῳ ἀδικεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, δίκαια δὲ πράττειν οὐ συμφέρει, διότι οὐδὲν ἄλλο φησὶ ἢ λυσίτελεϊ αὐτῷ, τὸ παντοδαπὸν θηρίον εὐκριν, ποιεῖν ἰσχυρὸν τὸν λέοντα καὶ τὰ περὶ τὸν λέοντα· τὸν δὲ ἀνθρώπων λεμοκροτεῖν, καὶ ποιεῖν ἀσθενῆ, ὥστε ἔλασθαι ὅπῃ ἂν ἐκείνων ὑπότερον ἄγῃ· καὶ μὴδὲν ἔκρουσεν ἐτέρῳ συνηθίζεῖν, μὴδὲ φίλον ποιεῖν, ἀλλ' ἔβη αὐτὰ ἐν αὐτοῖς δάκνυσθαι τε καὶ μαχόμενα ἐσθλὴν ἄλληλα. — Παντάσῃ γὰρ, ἔφη, ταῦτ' ἂν λέγοι ὁ τὸ ἀδικεῖν ἐπανιών. — Οὐκοῦν αὐ ὁ τὰ δίκαια λέγων λυσίτελεϊν φησὶ ἂν δεῖν ταῦτα πράττειν, καὶ ταῦτα λέγειν, ὅθεν τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἐνὸς ἀνθρώπος ἔσται ἐγκρατέστατος· καὶ τοῦ πολυκεφάλου θρέμματος ἐπιμελεῖσθαι, ὡσπερ γεωργός, τὰ μὲν ἡμέρα τρέφωσιν καὶ τιθασαίνωσιν, τὰ δὲ ἄγρια ἀποκαλοῦσιν φύσει, ξύμμαχον

* Ezech. 1, 4. * ibid. 5.

(89) Νῦν δ' ἔφη. Plato, lib. ix *De republ.*, pag. 509, B. At in *Phædro*, pag. 344, E, longe aliam animi humanis quæ speciem exhibet. Sic enim ille, Ἔσκε δὲ τῇ ἐμφύτῳ δυνάμει ὑποπέτρῳ ζεύγῳ τῆς καὶ ἡγούσῃ. Et quibusdam interjectis: Πῆ δὲ οὖν θνητὸν τε καὶ ἀθάνατον ζῶον ἐκλήθη, παρὰ τὸν εἶπεν. Ἡ ψυχὴ πᾶσα παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀφύγου, πάντα δὲ ὄραν περιπολεῖ, ἄλλοτε ἐν

A

CAPUT XLVI.

De iisdem.

Ezechielis prophetæ est quod sequitur : « Et facta est super me manus Domini, et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone : » et paulo post : « Et in medio, quasi similitudo quatuor animalium. Et hic aspectus eorum. Quasi similitudo hominis in eis, et quatuor facies uni. Similitudo autem vultuum eorum, facies hominis, et facies leonis a dextris ipsorum quatuor; facies autem vituli a sinistris ipsorum quatuor. Et facies aquilæ ipsorum quatuor ». Nunc audis quam similia Plato loquitur. « Jam vero (sic ad ipsum ego) hæc de re philosophemur, quandoquidem inter nos convenit, qualem injuste ac juste se gerere vim et rationem habeat. — Quomodo, inquit, philosophari placeat? — Ita nimirum, inquam, ut imaginem animi quamdam oratione fingamus, ut quisquis illa commemorabit, quo de loquitur intelligat. — Quam porro? inquit ille. — Cui ego. Aliquam ejusmodi, quales naturas olim Chimeræ, Scyllæ, Cerberi, aliasque non paucas fuisse fabulantur, quarum multiplices formæ inter sese complexæ, unum in aliquid ortu ipso coalescerent. — Sane, inquit, ejusmodi aliquas existisse ferunt. — Age ergo, inquam, finge mihi variz ejusdem ac multiplicis animantis speciem unam illam quidem, sed tamen ejusmodi, quæ partim eicorum, partim ferarum capitibus in orbem partibus instructa, eadem non mutare modo, sed etiam producere omnia ex sese possit. — Factoris, inquit, opus narras oppido quam solertis : sed tamen, quando istis etiam de rebus vel coram ipsa facilius ac mollior ad fingendum oratio est, fingatur illud sane. — Tum, aliam mihi deinceps leonis speciem finge, itemque hominis aliam : ita quidem ut prior ille longe maxima sit, posterior vero magnitudine quoque posterior. — Hæc vero, inquit, etiam faciliora sunt, itaque ficta 616 jam sunt. — Jam unum in aliquid tria ista conflato, quasi sub ortum inter sese coaluerint. — Conflata sunt, inquit. — Iis tu porro extrinsecus communem unius, sed hominis effligiem, circumdato, ut qui, quod interiorem illam speciem pervidere non possit, externum hoc dumtaxat involucrem aspiciat, huic unum aliquod animal, homo, inquam, unum appareat. — Circumdatam puta, inquit. — Nunc ei demum, qui injuste agere huic homini conducere velit, juste idem prodesse neget, aliud eum nihil dicere opponamus, quam id ipsi conducere, uti dum bestiam illam pascit adeo multiplicem, leonem quidem leonisque partes viribus au-

ἄλλοις εἶδει γιγνομένη. Tum de perfecta, Τελέα μὲν οὖν οὐσα καὶ ἑπερωμένη, μετεωροπολεῖ τε, καὶ ἅπαντα τὸν κόσμον διοικεῖ. At de imperfecta, Ἡ δὲ, περροβήσασα φέρεται, ἕως ἂν στεροῦ τινος ἀντιλάθῃται· οὐ κατοικηθεῖσα, σῶμα γῆιν λαβούσα, αὐτὸ αὐτὸ δοκοῦν κινεῖν, διὰ τὴν ἐκείνης δυνάμει, ζῶον τὸ εὐμακρὸν ἐκλήθη, ψυχὴ καὶ σῶμα παρ' ἐν· etc.

geat; hominem vero fame conficiat, tamque imbecillum esse permittat, ut quocunque alterutrum ex illis abduxerit, rapiatur: adeoque nunquam alterum cum altero mutua familiaritate conciliet, sed potius pugnare inter sese perpetuo, mordere invicem ac devorare patiatur. — Prorsus, inquit, hæc dixerit, quisquis injuriam facere, laudi tribuerit. — Ergo, similiter, inquam, æquitatis officia juvare qui dixerit, is simul ea cum verbis, tum rebus etiam ipsis usurpanda esse dixerit, quorum vi homo nostri hujus hominis interior summum teneat principatum, sicque tanquam agricola, animantis illius multiplicis curam suscipiens, quidquid mansuetum erit, alat ipse, et magis magisque cicuret; ferum contra quidquid et immane foret, id ne existere quidem nascique patiatur, adhibito etiam naturæ leonis auxilio: atque ita communibus omnium rationibus prospiciens, eaque cum inter sese multo, tum secum omnia concilians, novum animantis genus enutriat. Utrique hæc simul omnia dixerit, quisquis æquitatem laudaverit. »

CAPUT XLVII.

Platonem duodecim in tribus cives distribui voluisse, Judaici populi exemplum secutum.

Gens Hebræorum universa duodecim in tribus divisa fuerat. Quod exemplum secutus Plato, id ipsum in civium suorum tributione servandum ita sanxit. « Duodecim in partes, inquit, easque, quoad fieri poterit, æquales tota nobis regio tribuatur. Partibus autem singulis sua quæque tribus assignata, quinque viros quotannis, quasi agrorum curatores, tribuumque principes constituat. » Tum ab iis alios præterea, ordinum duces, habito delectu, creati vult; eosque duodecim, qui belli tempore duces futuri sint, singulos singulis tribubus assignatos.

617 CAPUT XLVIII.

Urbem in loco fluviali condendam Plato statuit, quem Hierosolymorum regioni persimilem describit.

Regiam Hebræi metropolim eo loco situque jam olim conditam habuerant, ut cum procul abesset a mari, tum in montium jugis edificata, rerum omnium feracissimo agro uteretur. Huic persimilem eam, quam suis in *Legibus* Plato condidit, esse cupiebat, dum ita scripsit: « Sed potius id quaero, utrum maritima urbs illa, an mediterranea sit futura? — Ea quidem, mi hospes, qua de locuti ad huc sumus, a mari abest, stadiis circiter octoginta. — Portus autem quid? utrum absunt ab ea propius? an omnino nulli sunt? — Imo hercle, mi hospes, portuosa illa est, ut quæ maxime. — Papæ! quam rem commemoras? Quid autem illius ager? rerumne ferax omnium, an aliquarum indigens? — Caret prope

(90) *Δώδεκα μέρ.* Plato, lib. vi, pag. 617, A. Quod ipsum jam sub libri quinti finem, p. 612, A, de ipsamet urbe ita statuerat, Μετὰ δὲ ταῦτα, μέρη δώδεκα διελθεῖναι, θέμενον Ἑστίας πρῶτον, καὶ Διὸς, καὶ Ἀθηνᾶς ἱερὸν, Ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα· κύκλον περιβάλλοντα, ἀπ' οὗ τὰ δώδεκα μέρη τέμνεται· ἴσα δὲ δεῖ γίνεσθαι τὰ δώδεκα μέρη, etc. Eadem olim apud Persas divisio. Xenophon, *Παιδείας*, lib. 1, pag. 4, Ἀρχόντες δὲ, inquit, ἐπ' ἑκάστῳ τούτων τῶν μερῶν, εἶσι δώδεκα· δώδεκα γὰρ καὶ Ἡερῶν φυλάκι ἀνηρῆνται. Imo et apud Ægyptios, post obitum Vulcani sacerdotis. Herodot. lib. ii, pag. 166. Ἐλευθερωθέντες Ἀγύπτιοι, μετὰ τὴν Ἱέρτα τοῦ Ἡρακλέους βασιλεύσαντα, ἐστήσαντο δώδεκα βασιλεῖς, ἐς δώδεκα μοῖρας διασπάσαντο Ἀγύπτον πάσαν. Sed exemplum Atticæ Platoni propius, quæ jam olim duode-

καὶ ποιησάμενος τὴν τοῦ λέοντος φύσιν· καὶ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ αὐτῷ, οὕτω θρέφει. Κομιδὴ γὰρ αὐτῷ λέγει ταῦτα ὁ τὸ δίκαιον ἐπιτιμῶν. »

καὶ ποιησάμενος τὴν τοῦ λέοντος φύσιν· καὶ κοινῇ πάντων κηδόμενος, φίλα ποιησάμενος ἀλλήλοις τε καὶ αὐτῷ, οὕτω θρέφει. Κομιδὴ γὰρ αὐτῷ λέγει ταῦτα ὁ τὸ δίκαιον ἐπιτιμῶν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἵτι καὶ Πλάτων εἰς δώδεκα φυλάς νομοθετεῖ τοὺς πολίτας, κατὰ μῆμῆσιν τοῦ τῶν Ἑβραίων ἔθνους.

Τοῦ παντὸς Ἑβραίων ἔθνους εἰς δώδεκα φυλάς διασταλμένου, καὶ ὁ Πλάτων ὁμοίως τοῦτο χρῆσαι θεῖν ἐπὶ τῶν αὐτοῦ πολιτῶν φιλᾶσαι νομοθετεῖ, λέγων ὕδεν· « Δώδεκα μὲν (90) ἡμῖν ἡ χώρα πάσα εἰς δύναμιν ἴσα μέρη νεμεμήσθω (91). Φυλὴ δὲ μία τῶν μέρων ἑκάστῳ ἐπικληρωθεῖσα, κατ' ἐπιτακτῶν παρεχέτω πέντε, ὅσον ἀγρονομῶν τε καὶ φυλάρχου. » Καὶ πάλιν ἡσθί, ταξίαρχους αὐτοῖς προβάλλουσα μὲν τοὺς ἀρεθέντας στρατηγούς δώδεκα, ἑκάστη φυλῆ (92) ταξίαρχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Ἐν πεταμῷ τὴν πόλιν κατοικεῖν ὁ Πλάτων νομοθετεῖ τῶν· διαγράφει δὲ οἰκία τινὰ τῶν Ἱεροσολύμοις.

Τῆς παρὰ παλαιῶν Ἑβραίων πάλαι πρότερον συνστάσεως βασιλικῆς μητροπόλεως ἀποθεῖν μὲν θαλάττης ὄψεως, ἐν θρεῖσι δὲ κατοικισμένην, πάμπορον τε γῆν κεκτημένην· καὶ ὁ Πλάτων τοιαύτην τὴν εἶναι θεῖν φησι ἐντὶ πρὸς αὐτοῦ κατοικισμένην ἐν τοῖς Νόμοις. Λέγει δὲ ὕδεν· « Τόδε δὲ περὶ (93) αὐτῆς ἐστίν, ὃ βουλόμενος μάλλον ἑπαιρωτῶ, πότερον ἐπιβαλετέιδιος ἔσται τις ἡ χερσαία; — Σχεδόν, ὦ ξένη, ἀπὶ θαλάττης τις ἡ πόλις, ἥς πέρα τὰ νῦν εἰ λεχθέντα ἡμῖν, εἰς τινας ὀδοθήκοντα σταδίου. — Τί δὲ λιμένες; ἀρ' εἶσι κατ' αὐτῆς (94), ἥ δὲ παράπαν ἄλλοιμοι; — Εὐλίμενοι μὲν οὖν αὐτῆς, ὡς δυνατόν ἐστι μάλιστα, ὦ ξένη. — Πασαί! ὅσον λέγεις; Τί δὲ περὶ αὐτῆς ἡ χώρα; πότερα πάμπορος, ἥ καὶ τινων ἐπιπέδης; —

decim in partes a Cecrope distributa. Strabo, l. ix ex Philochoro, Φησὶ Φιλόχορος, πορθουμένης τῆς χώρας, ἐκ θαλάττης μὲν ὑπὸ Καρών, ἐκ γῆς δὲ ὑπὸ Βουωτῶν, Κέκροπα πρῶτον εἰς δωκαδέκα πόλεις συνοικεῖται τὸ πᾶν τῆς. Tum singulas nominatim appellat. Eadem Pausanias in *Atticis*, et alii.

(91) *Νεμεμήσθω.* Melius quam apud Platonem, νεμεμήσται, ut paulo post παρεχέτω.

(92) *Φυλῆ.* Ita ex Platone; perperam enim φυλαχὴ λεgebatur; et paulo post, φυλάρχου pro φυλάρχου. Nam de φρουράρχου ibidem Plato postmodum precipit.

(93) *Τόδε δὲ περὶ.* Plato, lib. iv *Leg.*, initio.

(94) *Κατ' αὐτῆς.* Plato, κατὰ ταῦτα αὐτῆς. Forte, κατὰ ταῦτα αὐτῆς, vel brevius, κατ' αὐτῆς;

Ἐξεδὸν οὐδενὸς ἐπιθεῖς — Γέτων δὲ αὐτῆ πόλις ἀρῆσται τε πληροῖσι; — Οὐ πάνυ διὸ καὶ κατοικίζονται. Παλαιὰ γὰρ τις ἐξοχία ἐν τῷ τόπῳ γενομένη, τὴν χώραν ταύτην ἔρημον ἀπαίργασται, χρόνον ἀμείχανον ὄσον. — Τί δ' αὖ πείλων τε, καὶ ὀρίων, καὶ ὕλης, πῶς μέρος ἐκάστων ἡμῖν εἰλιχε; — Πρόσοικος τῆ τῆς ἄλλης Κρήτης φύσει ὄλη. — Τραχυτέραν αὐτῆ ἢ πεινωτέραν ἀν λέγοις; — Πάνυ μὲν οὖν. — Οὐ τοῖνον ἀνάτος ἀν εἴη πρὸς ἀρετῆς κτήσιον. Εἰ μὲν γὰρ ἐπιβαλλάντια τε ἐμμελλεν εἶναι καὶ εὐλίμενος, καὶ μὴ πάμπορος, ἀλλ' ἐπαθεῖς πολλῶν, μεγάλου τινὸς εἶδει σωτηρὸς γε αὐτῆ, καὶ νομοθετῶν θείων τινῶν, εἰ μὴ πολλά τε ἐμμελλεν ἦθθ καὶ ποικιλία καὶ φαῦλα ἔξειν, τοιαύτη φύσει γενομένη· οὖν δὲ παραμύθιον ἔξει τῶν ὀδοθήκοντα σταθίων. Ἐγγύτερον μόντοι τοῦ δέοντος κείται τῆς θαλάττης σχεδόν, ὄσον εὐλιμωτέραν φῆς αὐτῆν εἶναι ὁμοῦ δὲ ἀγαπητὴν καὶ τοῦτο. Πρόσοικος γὰρ θάλαττα χάρη, τὸ μὲν παρ' ἐκείτου ἤμεραν ἦθθ, μάλα γε μὴν στυγρὸν ἀμυρῶν καὶ πικρὸν γειτόνημα. Ἐμπορίας γὰρ καὶ χρηματισμοῦ διὰ καπηλείας ἐμπιπλάσα ἑαυτὴν, ἦθθ παλίμβολα καὶ ἀπιστα ταῖς ψυχαῖς ἐντίκτουςα, αὐτῆν τε πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν ἀπιστον καὶ ἀφιλον ποιεῖ, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὡσαύτως· παραμύθιον δὲ θῆ πρὸς ταῦτα καὶ τὸ πάμπορος εἶναι κέκτηται. Τραχεῖα δὲ ὄσα, δῆλον, ὡς οὐκ ἂν πολυφόρος τ' εἴη καὶ πάμπορος ἄμα. Τοῦτο γὰρ ἔχουσα, πολλὴν ἐξαγωγήν ἀν παρεχόμενην, νομιματίας ἀργυροῦ καὶ χρυσοῦ πάλιν ἀντεπίπλαται· ἀν οὐ μείζον κακὸν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πόλει ἀνθ' ἐνδὸς ἐν οὐδὲν ἀν γένοιτο, εἰς γενναίων καὶ δικαίων ἡθῶν κτήσιον. » Ἄλλὰ γὰρ σοσῶτων ἡμῖν καὶ μέγρι τοῦδε ἀποδεικνυμένων, σκεψόμεθα ὅπως τὸν τῆς παρ' Ἑβραίων παιδείας τρόπον, δι' ὃν εἰρήκαμεν ἀποδεξάμενος, τὸν Ἑλληνικὸν κηραίνεται, γράφων ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς Πολιτείας βιβλίου.

A nulla.— Urbemne aliquam vicinam habet? — Nullam admodum: quo fit, ut eo coloni hodieque deducantur. Incolarum enim, quæ jam olim contigit, iis e sedibus migratio in causa fuit, quomobrem tota illa regio solitudine perdit laborat. — Campos vero, montes silvasque quod attinet, qualis ea tandem est?—Qualis fere tota Cretensis ora — Nempe asperiorum illam potius, quam planiorum universe dixeris.— Utique. — Salutis ergo non est ita deposita, ut virtutis curationem omnem ac possessionem excludat. Nam si maritima simul ac portuosa esset, nec rebus abundaret omnibus, sed pluribus indigeret; magnum profecto servatorem, ac divinos plane legislatores desideraret, quorum industria, quæ situm haberet illum, immanem quandam alienorum pravorumque rituum colluviem effugeret. Nunc vero nonnihil huic periculo medetur intervallum a mari stadiorum octoginta. Tametsi enim, pro eo quod usque adeo portuosam illam esse ais, aliquanto sit quam par esset, mari propinquior, commoda tamen est vel ea distantie ratio. Mare enim cui regioni proximum est, huic suavis quidem sed in diem, re ipsa vero salsa profecto nimis et acerba vicinia est.

618 Dum enim illa sese cauponando mercibus ac pecuniis implet, simulque veteratarios infidelesque mores hominum mentibus inserit, efficit continuo, uti neque secum ipsa, neque cum aliis similiter populis ullo amplius fidei ac societatis vinculo conjuncta teneatur. Cui etiam malo medicinam aliquam facit, sua illa rerum omnium fecunditas. Nam pro eo atque asperior est, simul quidem et nihil non ferre, et abunde omnia ferre non potest. Quod utrumque si haberet, ut rerum inde multarum exportatio fieret, ita magna vicissim argenti aurique copia repletur: quo quidem malo, si malorum singularum insituenda contentio est, nullum, ut semel dicam, urbi gravius, quodque magis honestos ingenuosque mores impediatur, esse possit. » Hactenus Plato. Nos vero. quoniam adhuc quam Hebræis affinia statuerit, satis superque ostendimus; videamus deinceps, quæ Hebraicæ disciplinæ rationem tantopere probaverit, Græcæ idem quædam admodum repudiet. Id quod ex his decimi *De republ.* verbis intelliges

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ΄.

Ὅπως δὲ Πλάτων τὰ τῆς Ἑλληνικῆς προκαιδέλει, ὡς ἐπιβλαβὴ τυγχάνοντα, παραίτηται.

« Ὡς μὲν πρὸς ὁμάς (95) εἰρήσθω (96), (οὐ γὰρ μου καταρεῖτε πρὸς τοὺς τῆς τραγῳδίας ποιητὰς, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας τοὺς μιμητικοῦς)· λύθησθαι εἶναι πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς τῶν ἀκούοντων (97) θανατοῦ, ὅσοι μὴ ἔχουσι φάρμακον τὸ εἰδέναι αὐτὰ, οἷα τυγχάνει θντα.— Πῆ δὲ, ἔφη, διανοοῦμενος λέγεις; — Πητιδόν, ἦν δ' ἐγώ, καίτοι φίλα γε τῆς με καὶ αἰδῶς ἐκ παιδὸς ἔχουσα περὶ Ὀμήρου ἀποκωλύει λέγειν. Ἔοικε γὰρ τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμῶν γενέσθαι. Ἄλλ' οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητὸς ἀνήρ. Ἄλλ' ὃ λέγω βητέον.— Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. » Εἰθ' ἐξῆς

Quemadmodum Plato primam illam, quæ a Græcis usurpabatur, puerorum institutionem, tanquam perniciosam rejicit.

« Quod apud vos, inquit Plato, dictum sit (nec enim me coram tragicis aut aliis quibuslibet poetis, qui in imitatione versantur, accusabitur): ejusmodi res, pestis quedam mentis auditorum videtur esse, quibus in promptu remedium illud non sit, ut quales eæ vere sint, intelligant.— Quo tandem animo sic loqueris?—Dicendum, inquam, tametsi amor quidam observantiaque mea, quam adversus Homerum a puero hausì, quominus id dicam, impediatur. Videtur enim primus ille istorum omnium egregiorum tragicorum magister et dux fuisse. At nimirum hominem veritate potiore habere non debemus; sed

(95) Ὡς μὲν πρὸς ὁμάς. Plato, lib. x *De republ.*, initiu.

(96) Εἰρήσθω. Plato, εἰρήσθαι.

(97) Τῆς τῶν ἀκούοντων. Hæc usque ad αὐτὰ supplevimus ex Platone, quæ librariorum oculis vocem τοιαῦτα et αὐτὰ similitudo subduxerat.

potius dicendum in præsentia quod agimus.—Sane, inquit. » Tum quibusdam interjectis : Ac de cæteris quidem rebus, inquit, nullam vel ab Homero, vel ab alio quovis poeta rationem exigamus : adeoque mittamus querere, utrum ex iis medicus aliquis fuerit, non medicæ tantum orationis imitator. Eo- quos enim ullus unquam poeta, seu vetustior, seu recentior, uti Æsculapius fecit, morbo liberavit ? Quos tandem, ut 619 posteros ille suos, medicinæ discipulos reliquit ? Similiter de artibus cæteris nul- lum a nobis verbum fiat. At vero maxima illa et præstantissima quod attinet, quorum tractationem Homerus attingit, bella, inquam, imperiæ milita- ria, rerumpublicarum administrationes, et præcepta hominibus informandis apta ; verum sane fuerit ita fere hominem compellare : Dic sodales. mi Homere, si tertius aliquis a veritate non es, qui virtutis si- mulacrum fingas (quem antea imitorem esse dixi- mus), sed potius ab eadem secundus, atque ejus- modi, qui optime noveris, quibus studiis homines aut meliores, aut deteriores tam publice quam pri- vatim fiant : dic nobis, inquam, uum quæ respu- blica melius per te instituta fuerit, uti Laedæmon per Lycurgum, ac per alios plerosque, complures item aliæ tam majores, quam minores ? To vero, quæ tandem civitas bonum legislatorem appellat, aut merita erga se tua commemorat ? Nam Charon- dam Italia simul atque Sicilia, nos Solonem agnos- cimus. Te autem, quæ celebrabit ?—Nulla, opinor, inquit, Glauco.—Ac ne ab ipsis quidem Homericis ejusmodi quidquam audias. Num quod vero bellum Homeri temporibus excitatum, eo vel duce, vel auctore feliciter gestum memoratur ?—Nullum.—An saltem plurima quædam ejus, tanquam hominis ap- pte re rerum periti, vel in artibus, vel in aliis qui- buslibet vitæ officii, industriae solertiaeque plena inventa celebrantur ? ejusmodi sane vel Thaletis Milesii, vel Anacharsis illius Scythæ multa fuisse Jidicimus.—Affine prorsus nihil.—At si minus pub- liche, privatim quidem ipsum, dum viveret, num qui discipline suæ ducem habuerit, et si ejus con- suetudinem adamarint, et posteris ipsi suis Homerium aliquid vitæ genus formaque transmiserint ?

(98) *Τῶν μὲν τοίνυν.* Plato, pag. 512, F.

(99) *Κρωφύλος.* Ita etiam Plato. At Eustathius, *II*, B, pag. 530 extrema, et Suidas, *Κρωφύλος* scribitur, per v. Suidæ Astydis filius, patria Chius aut Samius dicitur : Eustathio Samius *διωρισμένος*. Is Homerum hospitio cum exerpisset, ἔλαβε ἄρῳν ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐπιγράφην τοῦ ποιήματος, ὃ καλοῦσιν Ὀμηρίας ἄρῳν τούτῳ, ἔσῃεν εἰς ἀνέλ- θουσαν ἐξ Ὀμήρου, τὸ μὴ ἐπιγράψαι τὸ βιβλίον αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ φίλῳ Κρωφύλῳ. Alii poematis auctorem Creophylum ipsum agnoscunt, quod tamen Homero propter hospitii necessitudinem inscripserit. Unde Callimachus hanc isti poemati vocem attribuit,

*Τοῦ Σαμίῳν πόρος εἶμι, δόμῳ κατὰ θεῖον Ὀμήρου
δεξαμένον Ὀμήρου δὲ καλέσθαι
Γράμμα Κρωφύλῳ, Ζεῦ φίλε, τοῦτο μέγα.*

Trunci versus. Nam secundus, opinor, *πεντάμετρος* esse debuit, tertius iterum *ἑξάμετρος*, quartus est *ἰστέγερ*. Nihil tamen ex sensu detractum. Addit

A ἐπιλέγειν : Τῶν μὲν τοίνυν (98) ἄλλον πᾶσι μὴ ἔπι-
τοῦμεν λόγον Ὀμήρου, μὴ δὲ ἄλλον ὄντιναῶν τῶν
ποιητῶν, ἐρωτῶντες, εἰ ἰατρὸς τις ἦν αὐτῶν, ἀλλὰ
μὴ μιμητὴς ἱατρικῶν λόγων μόνον. Τίνας γὰρ ὄντας
ποιητῆς τις τῶν παλαιῶν ἦ τῶν νέων λέγεται πε-
ποιηκέναι, ὥσπερ Ἀσκληπιδῆς ; ἢ τίνας μαστιγῆς
ἱατρικῆς κατέλειπτο, ὥσπερ ἐκεῖνος τοὺς ἐγγόνους ;
μὴ δ' αὖ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας αὐτῶν ἐρωτῶμεν ἀλλ'
ἔωμεν. Παρὸν δὲ τῶν μεγίστων τε καὶ καλλίστων, ὅν
ἐπιχειρεῖ λέγειν Ὀμήρου, πολέμων περὶ καὶ στρα-
τηγῶν, καὶ διοικήσεων πόλεων, καὶ παιδείας πᾶσι
ἀνθρώπων, δίκαιόν που ἐρωτᾶν αὐτῶν πυνθανομέ-
νους : Ὡ φησι Ὀμηρος, εἰπερ μὴ τρίτος αὐτὸ τῆς
ἀληθείας εἰ ἀρετῆς περὶ εἰδῶλου δημιουργός, ὃν θεὸς
καὶ μιμητὴν ὤρισάμεθα, ἀλλὰ καὶ δεύτερος, καὶ
B οἷός τε ἦσθα γινώσκων ποτὰ ἐπιτηδαιμὰ βελτίους
ἢ χειρὸς ἀνθρώπων ποιεῖ ἰδὲ καὶ θεοῦσι : λέγε
ἡμῖν, τίς τῶν πόλεων διὰ σὲ βέλτιον ἔκτισεν, ὥσπερ
διὰ Λυκούργου Λακεδαιμόν, καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς
πολλὰ μεγάλα τε καὶ σμικρὰ ; Σὲ δὲ τίς αἰτιᾶται
πόλις ἀγαθὸν νομοθετῆν γεγονέναι, καὶ σπας ὠφελι-
κέναι ; Χαρόνθων μὲν γὰρ Ἰταλία καὶ Σικελία, καὶ
ἡμεῖς Σάμωνα : σὲ δὲ τίς ἔξει τίνα εἰπεῖν ; — Οὐκ
ὀνομαί, ἔφη ὁ Πλάτων. — Ὅσους λέγεται γε οὐδ'
ὕπ' αὐτῶν Ὀμηριδῶν. Ἄλλὰ ὅτι τις πλοῆμος ἐπὶ
Ὀμήρου ὕπ' ἐκείνου ἀρχοντος ἢ συμβουλευόντος εὖ
πολεμηθεὶς μνημονεύεται ; Οὐδεὶς. — Ἄλλ' ὅτι ὅτι
εἰς τὰ ἔργα σοφοῦ ἀνδρός, πολλὰ ἐπινοοῖαι καὶ εὐ-
μηχανοὶ εἰς τέχνας ἢ τίνας ἄλλας πράξεις ἀγαθὰς,
C ὥσπερ αὖ θάλαυ τε περὶ τοῦ Μιλήσιου, καὶ Ἀναχάρ-
σιδος τοῦ Σκίου ; — Οὐδამῶς τοιοῦτον οὐδέν. —
Ἄλλὰ ὅτι, εἰ μὴ δημοσίᾳ, ἰδὲ τισὶν ἡγεμόνων παιδείας
αὐτὸς ἔζη λέγεται Ὀμήρου γενέσθαι, ὃ ἐκείνου ἡγέ-
των ἐπὶ συνουσίᾳ, καὶ τοῖς ὑστερον ὁδόν τινα παρή-
δοσαν βίῳ Ὀμηρικῆν ; ὥσπερ Πυθαγόρας αὐτὸς τε
διαφερόντως ἐπὶ τούτῳ ἡγαπήθη, καὶ ὁ ὑστερον, ἐπὶ
καὶ νῦν Πυθαγόρειον τρόπον ἀπονομαζόμενος τοῦ βίου.
διαφανεὶς πη δοκοῦσιν εἶναι ἐν τοῖς ἄλλοις.—Οὐδ' αὖ,
ἔφη, τοιοῦτον οὐδέν λέγεται. Ὁ γὰρ Κρείωνος (99),
ὁ Σώκρτης, ὃ τοῦ Ὀμήρου ἑταίρος, τοῦ ὄνοματος
ἂν γελιότερος ἔτι πρὸς παιδείαν φανεῖν, εἰ τὰ λεγθ-
μενα περὶ Ὀμήρου ἀληθῆ ἔστι. Λέγεται γὰρ πού,
ὡς πολλὰ ἀμέλεια (1) περὶ αὐτῶν ἦν ἐπ' αὐτοῦ ἐκεί-

D Eustathius nonnullos Creophylum istum Homeri præceptorem appellasse. At Platoni hoc loco non tantum nomine, sed etiam institutione ridiculus est, quod in Homeri præceptorem cadat. Et subobscurum est, quod insinuat, quam ridiculus ipse fuerit, ex iis quæ de Homero traduntur, intelligi ; nisi τοῦ γελοίου causam inde sumat, quod ei carminis nomen suum inscribi pateretur, cujus parens Homerus esset.

(1) *Πολὴ ἀμέλεια.* Incertum est utrum adversus Homerum Creophylus, an Homerus erga Creophylum negligentior fuerit, an denique neglectus a suis Creophylus, etiam dum Homerus viveret. Eandem in versione ambiguitatem retinuit, contemptum quidem illum in Creophylum cadere, vel eo præbabile fit quod ridiculus Platoni dicatur. Noveri tamen absimile, quin Homero conveniat, nec sui omnes, ut paulo post significat, errare passim et vagari paterentur.

κου, ὅτε ἐξῆν.— Λέγεται γὰρ οὖν, ἦν ὁ ἐγὼ. Ἄλλ' οἶμαι, ὡς Ἰσοκράτης, εἰ τῷ ὄντι οἶός τε ἦν παιδαῖν ἀνθρώπων καὶ βελτίους ἀπεργάζεσθαι Ὀμηρος, ἅτε περὶ τοσούτων οὐ μιμεῖσθαι, ἀλλὰ γινώσκων ἐπινοήσαντος, οὐκ ἐπ' ἂν πολλοὺς ἐταίρους ἐποίησάντο, καὶ ἐτιμᾶτο, καὶ ἡγαπήτο ὡς αὐτῶν; Ἀλλὰ Πρωταγόρας (2) μὲν ἄρα ὁ Ἀθηναῖος, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος, καὶ ἄλλοι πάμπόλλοι δύνανται τοῖς ἐπ' ἐαυτῶν παρεστῶσι (3) ἰδίᾳ συγγινόμενοι, ὡς οὐτε οἰκίαν οὐτε πόλιν τὴν αὐτῶν οἰκεῖν (4) οἶοι τε ἔσονται, ἐὰν μὴ σφᾶς αὐτῶν τῆς παιδείας ἐπιστατήσῃσι, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ σοφίᾳ οὐκ ἀποφῶρα φιλοῦνται, ὥστε μόνον οὐκ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρουσι αὐτοὺς οἱ ἐταῖροι. Ὀμηρον δὲ ἄρα οἱ ἐπ' ἐκείνου, εἰπερ οἶός τε ἦν πρὸς ἀρετὴν ἐπινοῶν ἀνθρώπων, ἢ Ἰσίοβον, βασιλευδὴν ἀν περιούσιον εἶναι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἀν αὐτῶν ἀντιχρόνον ἢ τοῦ χροσού, καὶ ἡνέγκασον παρὰ σφίσι οἴκοι (5) εἶναι; ἢ εἰ μὴ ἔπειθον, αὐτοὶ ἀν ἐπαιδαγωγῶν, ἔπη ἦσαν, ἕως ἰκανῶς παιδείας μεταλλάξουσιν;— Παντάπαν, ἔφη, δοκεῖ μοι, ὡς Ἰσοκράτης, ἀληθῆ λέγειν.— Οὐκοῦν τιθώμεν, ἀπὸ Ὀμηροῦ ἀρξάμενοι, πάντας τοὺς ποιητικούς μμητᾶς εἰδῶλον ἀρετῆς εἶναι, καὶ τῶν ἄλλων περὶ ὧν ποιοῦσι, τῆς δ' ἀληθείας οὐκ ἄπιστοι; ἀλλ', ὥσπερ νῦν ἐξ ἐλέγομεν, ὁ ζωγράφος σκυτοτόμου ποιήσαι δοκεῖντα εἶναι, αὐτοὺς δὲ οὐκ ἐπαίοντο περὶ σκυτοτομίας, καὶ τοῖς μὴ ἐπαίοντο, ἐκ τῶν χρωμάτων δὲ καὶ σχημάτων θεωροῦσι.— Πάνυ μὲν οὖν.— Οὕτω δὲ, εἶμαι, καὶ τὸν ποιητικὸν φήσομεν χρώματα ἅτα ἐκάστῳ (6) τῶν τεχνῶν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι ἐπιχρωματίζειν, αὐτὸν οὐκ ἐπαίοντα, ἀλλ' ἢ μιμεῖσθαι, ὥστε ἑτέροις τοιοῦτοις ἐκ τῶν λόγων θεωροῦσι δοκεῖν ἐάν τε περὶ σκυτοτομίας τι λέγῃ ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ καὶ ἁρμονίᾳ, πάνυ εὖ δοκεῖν λέγεσθαι, ἐάν τε περὶ στρατηγίας, ἐάν τε περὶ ἄλλου ὅτουσιν. Οὕτω φῶσαι αὐτὰ ταῦτα μεγάλῃν τιὰ κήλησιν ἔχει; ἐπιγυμνωθέντα (7) γὰρ τῶν τῆς μουσικῆς χρωμάτων, τάδε τῶν ποιητῶν, αὐτὰ ἐπ' ἐαυτῶν λεγόμενα, οἶμαι σὺ εἰδέναι οἷα φαίνεται. Θεῆασαι γὰρ, ἢ οὐ; — Ἐγὼ γ', ἔφη. Καὶ τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων, εὖ μοι ἔχειν δοκεῖ βραχέα ἅτα τῶν Πλάτωνος διελθεῖν, δι' ὧν λογικώτερον τὸν περὶ Θεοῦ καὶ προνοίας συνίστησι λόγον, τοῖς Ἑβραίων κἀν τούτῳ παριστάμενος δόγμασι. Πρῶτα δὲ θεασώμεθα, ὥπως τὰς δόξας τῶν ἀθῆων ἐκτίθησι.

D dixerimus, hospitem alioqui ac peregrinum in artibus, quas tantum imitari noverit, sic nomina tamen et vocabula singularum coloribus quibusdam inducere, ut rem ipsam, quæ speciem unam orationis attendunt, videre sibi videantur. Quare sive de coriaria, sive de imperatoria, sive de qualibet alia re, versu numerose ac modulate cecinerit, egregis admodum locutus putetur. Tantam natura sua concentus ille suavior demulcendi vinum habet. Nam poetarum opera, dum per sese, atque illis musicæ nudata coloribus audiuntur, qualia demum videri so-

quemadmodum Pythagoras, cum ipse per se multorum hoc in genere approbationem habuit plane singularem, tum etiam existeret deinceps, qui Pythagoream, ut vocant, vitæ rationem hodieque profitentes, inter cæteros eminere videantur.—Ne id quidem. Nam Creophilus quidem, o Socrates, is qui Homeri socius fuisse dicitur, disciplina forte magis, quam nomine ipso ridiculus appareat, si vera modo sint, quæ de Homero circumferunt. Quippe, illum enim, etiam dum viveret, ab suis æqualibus neglectum admodum fuisse narrat. — Narrant sane, inquam. Putasne vero, mi Glaucō, Homerum, si vere homines tanquam in eorum cognitione potius quam imitatione versatus, instituire ac meliores efficere potuisset, amicos sibi sodalesque 620 plurimos comparatum non fuisse, a quibus et observaretur et amaretur? Enimvero cum et Protagoras Abderites, et Prodicus ille Chius, alique permultis, æqualibus suis quibus familiariter utuntur, persuadere possint, futurum uti nunquam ipsi rem familiarem aut publicam administrare queant nisi eorum studiis et eruditioni præferant, ejusque sapientiæ vi tantum sibi tamque vehementem sectatorum suorum amorem concilient, ut tantum non in capite ab iis ferantur: Homerum, obsecro, vel Hesiodum, si operam hominibus ad capessendam virtutem navare possent, ætatis suæ homines carmina sua cantantem, vagari passim et errare paterentur, ac non eos potius auro ipso chariores haberent, ac vel in ædium suarum parte collocarent, vel si minus hoc ab iis impetrarent, tandiu certe illorum, ubicunque degerent, præceptis inoffensarentur, dum satis in eorum disciplina proficissent? — Verissime, o Socrates, id abs te dictum arbitror. — Maneat igitur poetas omnes, Homero ipso agmeo ducente, virtutis ac cæterorum, de quibus aliquando scribunt, simulacra tantum imitari, veritatem ipsam nunquam attingere. Videlicet, quemadmodum paulo ante dicebamus, pictor, qui de arte coriaria nihil nunquam inaudierit, coriarium tamen sic effingit, ut artis ejusdem imperitis, atque unam colorum ac figurarum speciem intuentibus, coriarius videatur.—Utique.—Eodem plane modo poetam, opinor,

D dixerimus, hospitem alioqui ac peregrinum in artibus, quas tantum imitari noverit, sic nomina tamen et vocabula singularum coloribus quibusdam inducere, ut rem ipsam, quæ speciem unam orationis attendunt, videre sibi videantur. Quare sive de coriaria, sive de imperatoria, sive de qualibet alia re, versu numerose ac modulate cecinerit, egregis admodum locutus putetur. Tantam natura sua concentus ille suavior demulcendi vinum habet. Nam poetarum opera, dum per sese, atque illis musicæ nudata coloribus audiuntur, qualia demum videri so-

(2) Πρωταγόρας. Notissimus hic, vel philosophus, vel sophista, ex Diogene, Athenæo, Suida, Platone in *Protagora*, et alibi passim, et al. Biogenes Thurius solum nominat, quos legibus instituerit: forte cum Athenis pulsus, eam in Italiæ oram, Pythagore adventu et disciplina jam celebrem migrasset. Nec Prodicus ignotior, patria, Κεῖος, hoc est *Ceus*, non *Xeios*, aut *Xios*, id est *Chius*, ut hanc in editionem, quemadmodum et in Ficinæ versionem, irrepit. Suidam consule, qui eum Protagoræ discipulum fuisse tradit. Huic Xenophon, *Memorabil.* ii, p. 757,

opus attribuit de Hercule in bivio, quem hinc inde Virtus et Voluptas allicerent. Quæ civitas ejus aut præceptis, aut legibus usa fuerit, non reperio.

(3) Παρεστῶναι. Malim παριστάναι, ex Platone.

(4) Οἰκεῖν. Plato, διοικεῖν.

(5) Οἴκοι. Hanc vocem Plato non agnoscit.

(6) Ἐκάστῳ. Plato, ἐκάστῳ. Neutrum satis mihi probatur; mallem ἐκάστῳ.

(7) Ἐπιγυμνωθέντα. Purior ac tersior Platonis lectio est, ἐπιγυμνωθέντα γὰρ τ. τ. μ. χ. τὰ τῶν ποιητῶν, etc.

leant, satis, opinor, intelligis. An tu sic ea aliquando spectasti? — Equidem, inquit ille. — At his ita constitutis placet etiam ex Platone pauca quædam atterere, quibus longe sapientius cum de Deo, tum de divina Providentia philosophatur, Hebræorum etiam hoc in genere doctrinam secutus. Ac primum hominum impiorum ac divinitatem funditus exterminantium sententias, quemadmodum exponat, videamus.

621 CAPUT L.

De aethorum ovionie. Ex Legum decimo.

« Docent, inquit Plato, nonnulli, res omnes seu quæ nunc sunt, seu quæ factæ jam, seu quæ deinceps futuræ sunt, vel natura, vel arte, vel casu fieri. — Præclare id quidem. — Probabile sane fuerit, eruditus homines recte locutos esse. Nos tamen eorum vestigiis insistentes, quid ii porro senserint, qui eorum ex disciplina profecti sunt, videamus. — Videamus hercle. — Videntur, inquit, maxima quæque ac præstantissima, vel natura vel casu; minora vero arte fieri: quæ videlicet majorum ac principum naturæ operum copiam nacta, minima deinceps illa fingat atque moliat, quæ artificiosa vulgo nominamus. — Cujusmodi est quod ais? — Rem ita clarius accipe. Ignem, aquam, terram et aerem, sic natura simul et casu existere volunt, nihil nil enim ab arte pendeat. Similiter quæ loco post ea secundo recenterunt corpora, hoc est rerum terrestrium, solis, lune, siderumque omnium, ex quatuor illis, anima licet omnino carentibus, esse conflata: quæ deinde pro sua: quæque vis facultatisque fortuna huc aut illuc ferantur, atque nbi concurrerint, familiaris inter sese convenient, calida cum frigidis, cum humidis arida, mollia cum duris, itaque de cæteris, quæ rerum contrariarum tempestratione, casu quidem, sed tamen necessario commiscerentur. Atque hoc penitus modo, et cælum universum, et quæ cælo continentur omnia, animantes simul plantasque omnes, cum tempestatibus item omnibus, quæ ex superioribus illis oriuntur, existisset, non jam vi mentis aut numinis, aut artis alicujus, ut aiunt, verum, uti jam dicebamus, naturæ solum et casus. Artem porro ab illis ipsis deinde procreant, mortalem ex mortalibus, nonnullos postea lusus peperisse, qui parum admodum veritatis habeant, sed potius simulacra quædam, cum iis tamen affinitate conjuncta videantur; cujusmodi ea sunt quæ a pictura, musica, et aliis ejusdem conditionis artibus proficiscuntur. Quod si nonnullæ interdum artes serium quiddam maturumque producant, eas demum esse, quæ vim cum natura suam conjungant, quales medicina, agricultura et gymnastica esse possint. Quin etiam illi civilem doctrinam, nonnisi particulam quamdam esse do-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν΄.

Α Περὶ τῆς τῶν ἀθῶν ὁδοῦ. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου τῶν Νόμων.

« Λέγουσι ποῦ (8) τινες, ὡς πάντα ἐστὶ τὰ πράγματα γιγνόμενα, καὶ γενόμενα, καὶ γενησόμενα, τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ διὰ τύχην. — Οὐκοῦν καλῶς. — Εἰκόσ γέ τοι ποῦ σοφοῦς ἀνδρας ὀρθῶς λέγειν. Ἐπόμην γε (9) μὴ αὐτοῖς, σκεψόμεθα τοὺς ἐκείθεν, τί ποτε καὶ τυχαῖοι νομοῦσι διανομοῦσι. — Πάντως. — Ἔοικε, φασί, τὰ μὲν μέγιστα αὐτῶν καὶ κάλλιστα ἀπεργάζεσθαι φύσιν καὶ τύχην, τὰ δὲ μικρότερα τέχνῃ· ἦν δὲ παρὰ φύσιν λαμβάνουσιν τὴν τῶν μεγάλων καὶ πρώτων γένεσιν ἔργων πλάτην καὶ τεκταίνεσθαι πάντα τὰ μικρότατα, ἃ δὲ τεχνικὰ πάντες προσαγορεύομεν. — Πῶς λέγεις; — Ὅδε πῃ σφώτερον ἔρω. Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, φύσει πάντα εἶναι καὶ τύχῃ φασί, τέχνῃ δὲ οὐδὲν τούτων· καὶ τὰ μετα ταῦτα αὐτῶν σώματα, γῆς τε καὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἀστρῶν τε πέρι, διὰ τούτων γενομένη, παντελῶς ὄντων ἀφύχων· τύχῃ δὲ φερόμενα τῆ τῆς δυνάμεως ἕκαστα ἐκάτων, ἧ συμπίπτουσα, ἀρμυρόντα οὐκείως· πᾶσι θερμὰ ψυχροῖς, ἧ ἐξηρὰ πρὸς ὑγρὰ, καὶ μαλακὰ πρὸς σκληρὰ, καὶ πάντα ὅποσα τῆ τῶν ἐναντίων κράσει κατὰ τύχην ἐξ ἀνάγκης συνεκράσθη. Ταῦτῃ καὶ κατὰ ταῦτα οὕτω γεγεννημένα (10) τὸν τε οὐρανὸν ὅλον καὶ πάντα ὅποσα ἂν κατ' οὐρανὸν, καὶ ζῶα αὐτῶν, καὶ φυτὰ ἐξυμπαντα, ὧρῶν πασῶν ἐκ τούτων γενομένων, οὐ διὰ νοῦν, φασίν, οὐδὲ διὰ τινα θεόν, οὐδὲ διὰ τέχνῃν, ἀλλ' ὁ λέγομεν, φύσει καὶ τύχῃ. Τέχνῃ δὲ ὕστερον ἐκ τούτων ὕστερον γενομένην, αὐτὴν θνητὴν ἐκ θνητῶν, ὕστερα γεγεννημένα παιδιὰς (11) τινος, ἀλθελίας οὐ σφόδρα μετεχούσας, ἀλλ' ἐπιούσας ἄττα συγγενῆ ἐαυτῶν (12), ὅσα γραφικῆ γενεῆ καὶ μουσικῆ καὶ ὅσα ταύτας εἰσὶ συνέριθοι τέχνας. Αὐτῶν δ' εἴ τι καὶ σπουδαῖον ἄρα γεννῶσι τῶν τεχνῶν, εἶναι ταύτας, ὅποσα τῆ φύσει ἐκοίνωσαν τὴν αὐτῶν δύναμιν, οἷον αὐτῶν λατρικῆ, καὶ γεωργικῆ, καὶ γυμναστικῆ. Καὶ δὲ καὶ τὴν πολιτικὴν μικρόν τι μέρος εἶναι φασί, κοινουοῦν φύσει, τέχνῃ δὲ τὸ πολύ. Οὕτω δὲ καὶ τὴν νομοθεσίαν πᾶσαν οὐ φύσει, τέχνῃ δὲ, ἧς οὐκ ἀλθελίας εἶναι τὰς θέσεις. — Πῶς λέγεις; — Θεοῦς, ὦ μακάριε, πρώτων εἶναι φασίν ὅτιοι τέχνῃ, οὐ φύσει, ἀλλὰ τισὶ νόμοις, καὶ τούτους ἄλλοι (13), ἔπη ἕκαστοι ἐαυτοῖς συνωμολόγησαν νομοθετοῦμενοι (14). Καὶ δὲ καὶ τὰ καλὰ φύσει μὲν ἄλλα εἶναι, νόμῳ δὲ ἕτερα· τὰ δὲ δὲ δίκαια οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν φύσει,

(8) Λέγουσι ποῦ. Plato, Leg. x, pag. 665, H.

(9) Ἐπόμην γε. Ficinus hæc non satis ex philosophi mente: Quare sequamur ipsos, inquit, ut quædam intellexerint.

(10) Οὕτω γεγεννημένα. Quid si ὄντως γεγεννημένα, ut paulo ante, c. 5, διὰ τούτων γεγεννημένα. Nec enim οὕτω cum ταύτῃ, et κατὰ ταῦτα, sine intollerabili ταυτολογία conjungi potest; nec γεγεννημένα quo referatur, quidquam habet.

(11) Παιδιάς. Plato, παιδελας. Ficinus, res. Ma-

lui παιδιάς cum Enselio; mox enim sequitur κατ' ἀνθρωπορῶν, et αὐτῶν εἰ τι καὶ σπουδαῖον ἄρα γεννῶσιν. Ex aliis igitur παιδιάς τινος existere vult, ex aliis σπουδαῖον τι nasci utcumque concedit.

(12) Ἐαυτῶν. Quorum, obscuro? An ἐπιούων? Ridicula esset ista sententia, immo nulla. Scribendum igitur αὐτῶν, ut referatur ad θνητῶν, aut αὐτῆς ut cum ἀλθελίας conjungatur.

(13) Ἄλλοι. Plato, ἄλλοις.

(14) Νομοθετοῦμενοι. Ficinus, pro νομοθετοῦντες

ἀλλ' ἀμφοσθητοῦντας διατελεῖν ἀλλήλοις, καὶ μετατι-
θεμένους ἀεὶ ταῦτα· ἃ δ' ἂν μεταθῆναι καὶ δεῖν, τότε
κυρία ἕκαστα εἶναι, γιγνώμενα τέχνη καὶ τοῖς νόμοις,
ἀλλ' οὐ δὴ τινι φύσει. Ταῦτ' ἐστίν, ὃ φίλοι, ἅπαντα
ἀνθρώπων σοφῶν παρὰ νέους ἀνθρώπους, ἰδιωτῶν (15)
εἰ καὶ ποιητῶν, φασκόντων εἶναι τὸ δικαιότατον, ὃ εἴ
τις ἂν νικᾷ βιαζόμενος. Ὅθεν ἀσέβεια τῆ ἐμπίπτοντος
ἀνθρώπου νέος, ὡς οὐκ ὄντων θεῶν οὓος ὁ νόμος
προστάττει διανοεσθαι δεῖν· στάσεις δὲ διὰ ταῦτα,
ἐλκόντων πρὸς τὸν κατὰ φύσιν βίον ὄρθον, ὃς ἐστὶ τῆ
ἀληθείας κρατοῦντα ζῆν τῶν ἄλλων, καὶ μὴ δουλεύοντα
ἐτέροις κατὰ νόμον.— Οἷον διεληλυθας, ὡς ἔξην, λόγον,
καὶ δὴν λῶθην ἀνθρώπων νέων θερμοσὰ πῶλεσι τε
καὶ ἰδίοις οἴκοις! Καὶ μεθ' ἑτερά φησιν· « Ἀλλὰ
γε δὴ πάλιν, λέγε μοι, Κλεινίη, καὶ σὺ· κοινωνῶν γὰρ
δεῖ σε εἶναι τῶν λόγων· κινδυνεῖ γὰρ ὁ λέγων ταῦτα
πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, πρῶτα τῶν πάντων
ἠγείσθαι εἶναι, καὶ τὴν φύσιν ὀνομάζειν ταῦτα αὐτά,
ψυχὴν δ' ἐκ τούτων ὑστερον. Ἔοικε δὲ οὐ κινδυνεῖ-
ν, ἀλλ' ὄντως σημαίνει ταῦτα ἡμῶν τῶν λόγων.—
Πάνυ μὲν οὖν.— Ἀρ' οὖν πρὸς Διὸς οἷον πηγὴν τινα
ἀνοήτου δόξης ἀνευρήκαμεν ἀνθρώπων, ὅπως πύ-
ποτε τῶν περὶ φύσεως ἐφῆψαντο ζητημάτων; Σκό-
πει πάντα λόγον ἐξετάζων· οὐ γὰρ σμικρὸν γε τὸ δια-
φέρειν, εἰ φανεῖν οἱ λόγων ἀπόμεινοι ἀσεβῶν ἄλλοις
τε ἐξάρχοντες μῆδ' εὐ τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἐξημαρτημέ-
ως χρώμενοι.— Δοκεῖ τοίνυν μοι ταῦτα οὕτως ἔχειν.
Εὐ λέγεις, ἀλλ' ὅση δὴ, περὶ φράζειν.— Ἔοικε τό-
νυ ἀηθεστέρων ἀπτόειν εἶναι λόγων.» Καὶ μετὰ βρα-
χεία ἐπιλέγει· « Ψυχὴν, ὃ ἐταίρε, ἠγνοηκέναι κινδυ-
νεύουσι μὲν ὀλίγοι ἑμῶν πάντες, οἷόν τε ἐν τυγχάνει,
καὶ δύναμις ἦν ἔχει, τῶν τε ἄλλων αὐτῆς περὶ καὶ
δὴ καὶ γενέσεως ὡς ἐν πρώτοις ἐστὶ, σωματίων ἑμ-
προσθεν (16) πάντων γενομένη, καὶ μεταβολῆς τε
αὐτῶν καὶ μετακοσμησεως ἀπάσης ἀρχεῖ παντός μάλ-
λον. Εἰ δ' ἐστὶ ταῦτα οὕτως, ἀρ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης τὰ
ψυχῆς συγγενῆ πρότερα ἂν εἴη γενομένων τῶν σώματι
προσθηκόντων, ὁμοῦς γε αὐτῆς προσυτέρας ἢ σώμα-
τος;— Ἀνάγκη.— Δόξα δὴ καὶ ἐπιμελεῖα, καὶ νοῦς,
καὶ τέχνη, καὶ νόμος, σκληρῶν, καὶ μαλακῶν, καὶ
βαρέων, καὶ κοῦφων πρότερα ἂν εἴη· καὶ δὴ καὶ τὰ
μεγάλαι καὶ πρῶται ἔργα καὶ πράξεις τέχνης ἂν γίνον-
το, ὄντα ἐν πρώτοις· τὰ δὲ φύσει καὶ φύσει, ἦν οὐκ
ἐρῶς αὐτοῦ (17) ἐπονομάζουσι, τοῦτο ὑστερα, καὶ
ἀρχόμενα ἂν ἐκ τέχνης εἴη καὶ νοῦ.— Πῶς;— Οὐκ
ἐρῶς φύσιν βούλονται λέγειν γένεσιν τὴν περὶ τὰ
πρῶτα. Εἰ δὲ φανήσεται ψυχὴ πρῶτον, οὐ πῦρ, οὐδὲ
ἄηρ, ψυχὴ δ' ἐν πρώτοις (18) γεγεννημένη, σχεδὸν
ὀρθότατα λέγοιτ' ἂν εἶναι διαφερόντως φύσει (19).

A cent, quæ cum in naturæ, tum in artis multo ma-
gis communionem ac societatem vocetur. 622 Sic
totam istam leges condendi rationem ab arte potius
quam ab natura proficisci, cuius etiam sanctiones
atque principia veritate careant.— Quo tu ista
sensu?— Deos, vir optime, in primis isti volunt,
non jam natura, sed arte, hoc est legibus quibus-
dam existere, adeoque alios aliter se habere, prout
inter sese, legibus instituti, magis minusve conven-
niant. Ex bonis similiter, alia natura, lege alia
fieri. Res autem justas, naturæ vi nullas omnino
esse; at in iis definiendis homines ab aliis alios
perpetuo dissentire, novaque subinde statuere. Quæ
vero, et quomodocunque sanxerint, ea tum demum
valere, non utique natura, sed arte ac legibus con-
stituta. Hæc omnia, o amici, partim a doctis homi-
nibus, partim ab idiotis et poetis apud juniores ce-
lebrantur, quorum vox ea communis est, æquissi-
mum id esse quod per vim extorsis. Quo fit, ut
juniores illi cum impietatem imbibant, quod eos ta-
les deos esse non credant, quales ut habeantur le-
gibus sancitum est: tum etiam mutuis propterea
dissensionibus laborent, dum ad rectam vitam na-
turæque consentaneam pertrahere conantur, quæ
quidem alia revera non sit, quam ut quomodo ver-
um erit, aliorum dominus vivas, nec aliis ex legis
præscepto servias.— O quam tu rem, mi bospes,
quamque gravem juniorum pestem, cum in civita-
tibus publice, tum privatim domi grassantem aperui-
sti!—Et paucis quibusdam interjectis: «Verum, in-
quit, mi Clinia, hoc rursus mihi responde, tecum
enim rationes iste communicari debent. Nonne qui
ita loquatur, is quatuor illa ignem, aquam, terram,
aerem, omnium omnino prima statuere, eadem na-
turam appellare, animamque posterius ex illis ipsiis
confiare videatur? Quanquam non videtur certe qui-
dem, verum nobis id plane hoc loquendi genere sig-
nificat.— Ita prorsus.— Nunquid igitur stolidæ
hominum eorum opinionis quemdam quasi fontem
reperimus, qui rerum naturalium questiones un-
quam attingeret? Ac mihi, quæso, rem totam dili-
gentius considera. Nec enim parum interest, si qui
et hanc impietatis doctrinam sectantur ipsi, et aliis
ejusdem auctores sese doctoresque profitentur, eos
non recte suis illis argumentis, at perperam abuti,
fallique constiterit.— Mihi quidem videtur ita res
habere. Et mihi quoque rem probas. Sed age ta-
men, eamque nobis clarius si potes eloquere.—
At insolentiorum mihi disputationem imponis.

intellexit; vertit enim, prout singuli secum consen-
tientes lege sanxerunt. Rectius multo de diis ipsis,
pro legum diversitate diversis, intelligas.

(15) Ἰδιωτῶν. Quare Ficinus ἰδιώτας scriptores
verterit, non video.

(16) Σωμάτων ἑμπροσθεν. Hoc argumentum,
quo animorum immortalitatem concludit, uberius
in Phædone persequitur.

(17) Ἐρῶς αὐτοῦ, etc. Plato hæc ita legit, ἐρ-
ῶς ἐπονομάζουσι αὐτὸ πῶτα, ὑστερα, etc. Quæ ve-

rior lectio est. Sane apud Eusebium tούτου ὑστερα,
in τούτων ὑστερα mutandum esset.

(18) Ψυχὴ δ' ἐν πρώτοις. Platonica redundan-
tia est, quæ in sequentibus etiam cernitur, cum
addit ἂν ψυχὴν τὴ ἐπιβείη προσυτέρας οὐσαν σώ-
ματος. Tu, si placet, Græca cum Ficini versione
componere.

(19) Διαφερόντως φύσει, etc. Corrigenus hic
ex Platone locus, apud quem ita legitur, διαφερό-
ντως, ὅτι φύσει ταῦτ' ἐσθ' οὕτως ἔχοντα, etc.

Κερνυque post pauca, « Videntur, inquit, o amice, Α Ταυτ' εσθ' ούτως εχοντα, αν ψυχην τις επιδειξη
 perique omnes ignorasse, tum quid anima sit, tum πρεσβυτεραν ούσαν σώματος, άλλως δε ούδαμιας. —
 quas ipsa vires habeat, nec in cæteris modo quæ 'Αληθέστατα λέγεις.
 rjus propria sunt, verum etiam in ejusdem ortu hospites ac peregrini fuisse, 623 cum eam et ia re-
 rum principum numero, et corporibus omnibus priorem, adeoque præ cæteris causam illis ac fontem
 mutationis omnis ac diversitatis esse nescierint. Quod quidem si verum est, nonne continuo sequi-
 tur, ut quæ ad animæ rationem pertinent, eadem, ut corpore antiquior anima est, sic omnilas quæ
 corpori tribuuntur, necessario priora habeantur? — Omnino sequitur. — Igitur opinio, cura, mens, ars,
 atque lex, duris et mollibus, gravibus et levibus priores sint oportet. Imo etiam magna illa prima-
 que opera, similesque actiones, ad artem referentur, quotquot primorum in classe ac numero cen-
 sebantur. Quæ vero natura sunt, ipsaque adeo natura (quam quidem isti perperam hoc appellat
 nomine) posterior illis fuerit, atque ab arte simul ac mente initium aliquod habuerit. — Qui tandem
 istuc? — Nempe, naturam istî, generationem primis in rebus versantem dici oportere, non recte de-
 fendunt. Atqui si animam, aut primam, aut certe cum primis, non ignem vel ærem, naturam esse
 constiterit; simul etiam opti e ac præcipuo quodam jure dicatur, illas ipsas naturæ vi consistere; si
 modo animam corpore antiquiorem esse demonstraris: secus vero, nunquam. — Verissime lo-
 queris. »

CAPUT LI.

Quemadmodum Plato de Deo philosophetur.

« Age ergo, inquit Plato, si Deus nobis unquam invocandus fuit, nunc quidem id omnino faciendum. Itaque hanc ad disputationem, quæ tota deo-
 dum est, utpote qua illos esse tenendum suscipimus, eorum opem omni studio imploremus: simulque arrepto hoc tanquam certo quodam secu-
 ratione fute, propositum nobis sermonem ineamus. Ac mihi quidem hoc in genere, admodum probatur ea ratio, ut perinde ac si quis me certis quibusdam interrogacionibus percunctetur, sic vicissim ei respondeam, hunc in modum. Utrum, mi hospes (roget me quispiam), ita consistunt omnia, ut moveatur nihil; an omnino secus? An potius moventur alia, alia quiescunt? Cui ego, Moventur, inquam, alia, alia quiescunt. — Nonquid igitur certo quodam in loco, vel quiescunt illa, vel moventur? — Plane. — Et alia quidem in una aliqua sede id faciunt, alia in pluribus. Vin' tu, inquam, uno in loco ea moveri, quæ consistentium in medio vim rationemque sortiuntur; quo modo circulorum, quos stare dicimus, 624. conversio volvitur? — Equidem, inquit. » Tum interjecis quibusdam ita subjungit: « Pergamus vero, inquit, eandemque porro querendi pariter ac respondendi rationem teneamus. Si orta simul omnia, ut istorum perique asseverare audent, per sese consistere, quem tandem, ex iis quos ante posuimus, excitatum in illis esse motum oportebit? Eum videlicet, quo quid se ipsum moveat. Nec enim ab alio quopiam ea mutarentur, nisi aliqua prius in iis ipsis mutatio contingeret. Principium igitur illud primumque motuum omnium, qui vel in quiescentibus, vel in iis quæ moventur, excitatur, eum

(20) Ἄγε δὴ, etc. Plato, *Legum* x, pag. 667, F.

(21) Θεόν. Fortè θεός, sequitur enim ἐπὶ γὰρ ἀποδείξιν τὴν αὐτῶν.

(22) Παρακεκλήσθω. Ita, si θεόν legamus; si θεός, παρακεκλήσθωσαν. Apud Platonem, παρακεκλήσθω.

(23) Ἐχόμενοι δέ, etc. Ficinus, *rationemque in-grediamur, rudentibus tutissime tensis*. Julia.

II ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'.

Ὡς ὁ Πλάτων τὸν περὶ Θεοῦ κατασκευάζει λόγον.

« Ἄγε δὴ (20) Θεόν (21) εἰ ποτε παρακλητόν ἡμῖν, νῦν ἔστω τοῦτο οὕτω γενομένον· ἐπὶ γὰρ ἀποδείξιν τὴν αὐτῶν, ὡς εἶσι, σπουδῇ πάσῃ παρακεκλήσθω (22). Ἐχόμενοι δέ (23) ὡς τινος ἀσφαλούς πελοματος, ἐπιθαίνωμεν εἰς τὸν νῦν λόγον. Καί μοι ἐλεγχομένη περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐρωτήσῃσι τοιαυτὰ ἀσφαλῆστατα ἀποκρίνεσθαι φαίνεται κατὰ τὰς (24) Ὡ ἐξένε, ὅπως φη τις, ἄρα ἔστηκε μὲν πάντα, κινεῖται δὲ οὐδὲν, ἢ τοῦτω πᾶν τοῦναντίον; ἢ τὰ μὲν αὐτῶν κινεῖται, τὰ δὲ μένει; Τὰ μὲν κινεῖται που, φήσω, τὰ δὲ μένει. — Μῶν οὖν οὐκ ἐν χώρῃ τινὲ τὰ τε ἐστῶτα ἔστηκε, καὶ τὰ κινούμενα κινεῖται; — Πῶς γὰρ οὐ; — Καὶ τὰ μὲν γὰρ ἐν μᾶ εἶδρ᾽ που τοῦτο ἀν δρῆν, τὰ δὲ ἐν πλείοσι. Τὰ τὴν τῶν ἐπιπέδων ἐν μέσῳ λαμβάνοντα δύναμι, λέγεις (φησομεν) ἐν ἐνὶ κινεῖσθαι, καθάπερ ἢ τῶν ἐστῶτων λεγομένων κύκλων στρέφεται περιτροπᾶ; — Ναί. » Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει: « Ἐτι καὶ τῆδε (25) εἴπωμεν, καὶ ἀποκρινόμεθα πάλιν ἡμῖν αὐτοῖσιν. Εἰ σταθὶ πως τὰ πάντα ὁμοῦ γενομένα, καθάπερ πλείστοι τῶν τοιοῦτων τολμῶσι λέγειν, τίνα ἄρα ἐν αὐτοῖς ἀνάγκη πρώτην κίνησιν γενέσθαι τῶν ἐρημένων; Τὴν αὐτὴν ἑαυτὴν δὴ ποὺ κινούσαν. Ὑπ' ἄλλου (26) γὰρ οὐ μήποτε ἐμπροσθεν μεταπέσι, μηδεμιᾶς γ' ἐν αὐτοῖς οὕτως ἐμπροσθεν μεταπέσιως. Ἄρχην ἄρα κινήσεων πασῶν, καὶ πρώτην, ἐν τε ἐστῶσι γενομένην, καὶ ἐν κινουμένοις οὖσαν, τὴν ἑαυτὴν κινούσαν, φησομεν ἀναγκαίως εἶναι πρεσβυτάτην, καὶ κρατίστην μεταβολῶν πασῶν· τὴν δὲ ἄλλοιουμένην ὅψ' ἑτέρον, κινούσαν δὲ ἕτερα, δευτέραν. — Ἀληθέστατα λέγεις. — Ὅπως δὴ τοίνυν ἐναυθὰ ἔσμεν τοῦ λόγου, τὰς ἀποκρινόμεθα. — Τὸ ποῖον; — Ἐὰν ἴσωμέν που ταύτην γενομένην ἐν τῷ γῆτιν, ἢ ἐνὸδρῳ, ἢ περὶοεῖ.

(24) φαίνεται κατὰ τὰς. Hinc emendari Plato possit, apud quem vitiose legitur, φαίνεται. Κατὰ δὲ, ὡς ἐξένε, etc.

(25) Ἐτι καὶ τῆδε. Plato, *ibid.* p. 668, D, unde sumpsimus Ἐτι pro Ἐπει quod ante legebatur; sequentia καὶ τῆδε retinui, licet apud Platonem habeatur, δὴ καὶ τὰς.

(26) Ἄλλου. Sic Plato, non ἄλλης, ut prior editio.

κεχωρισμένῳ, ἢ καὶ συμμιγεί, τί ποτε φήσομεν ἐν Α τῷ τοιοῦτῳ πάθος εἶναι; — Μὴν ἄρα με ἐρωτᾷς, εἰ ζῆν αὐτὸ προσερούμεν, ὅταν αὐτὸ αὐτὸ κινή; — Ναί, ζῆν πῶς γὰρ οὐ; — Τί δέ; ὅταν ψυχὴν ἐν τινι ὄρωμεν, μὴν ἄλλο (27) ἢ ταῦτὸν τοῦτῳ ζῆν ὁμολογήσῃ; — Οὐκ ἄλλο. — Ἐξε δὲ, πρὸς Διὸς ἄρ' οὐκ ἂν ἐθέλοις περὶ ἑκαστον τρεῖς νοεῖν; — Πῶς λέγεις; — Ἐν μὲν τὴν οὐσίαν, ἐν δὲ τῆς οὐσίας τὸν λόγον, ἐν δὲ τὸ ἓνα. — Πῶς δύο; — Τοῦτ' ἐμὲν ἑκαστον τοῦνομα προτεινόμενον αὐτὸ τὸν λόγον ἀπαιτεῖν, τοτὲ δὲ τὸν λόγον αὐτὸν προτεινόμενον ἐρωτᾷν αὐ τοῦνομα. Ἄρα γὰρ τὸ τοῖονδ' αὐ βουλόμεθα νῦν λέγειν; — Τὸ πολὺν; — Ἐστὶ που διχα διακρούμενον εἰς ἰσα μέρη (28), ἐν ἄλλοισι τε καὶ ἐν ἀριθμῷ. Τοῦτῳ δὲ τῷ κατ' ἀριθμὸν ἓνα μὲν ἄρτιον· λόγος δὲ ἀριθμὸς διακρούμενος εἰς ἰσα μέρη δύο. — Ναί. — Τὸ τοιοῦτον φράξω· μὴν οὐν οὐ ταῦτὸν ἑκατέρως προσαγορεύομεν, ἐάν τε, τὸν λόγον ἐρωτῶμενοι, τοῦνομα ἀποδιδόμεν, ἐάν τε τοῦνομα, τὸν λόγον, ἄρτιον ὀνόματι (29) καὶ λόγῳ, διχα διακρούμενον ἀριθμὸν προσαγορεύομεν, ταῦτὸν ἓν; — Πάντα πασι μὲν οὐν. — Ὡ δὲ ψυχὴ τοῦνομα, τίς τοῦτου λόγος; Ἐχομεν ἄλλον, πλὴν τὸν νῦν δὲ ἠθθέντα, τὴν δυναμένην αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν κινήσῃ; Τὸ αὐτὸ κινεῖν φῆς λόγον ἔχειν τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἢν πρὸς τοῦνομα. ἢ δὲ πάντα ψυχὴν προσαγορεύομεν; — Φημι γέ. — Εἰ δ' ἐστὶ τοῦτο οὕτως ἔχον, ἄρ' ἐτι ποιοῦμεν μὴ ἱκανῶς δεδεῦσθαι ψυχὴν ταῦτὸν ἓν, καὶ τὴν πρώτην κινήσῃ, καὶ γίνεσθαι τὸν τε ὄντων, καὶ γεγενῶσθαι, καὶ ἐσθμῶντων, καὶ πάντων αὐτῶν ἐναντιῶν τοῦτοις; ἢ ἐπειδὴ γὰρ ἀνεφάνη μεταβολῆς τε καὶ κινήσεως ἀπάσης αἰτία ἄπασιν. — Οὐκ. — Ἀλλὰ ἱκανώτατα δέδεικται ψυχὴ τὸν πάντων προσουτάτη, γενομένη τε ἀρχὴ κινήσεως. Ἄρ' οὐν οὐχ ἢ ἐστὶ ἕτερον ἐν ἄλλῳ γινομένη κινήσις, αὐτὸ δὲ ἐν αὐτῷ μηδέποτε παρέχουσα κινεῖσθαι μηδὲν, δευτέρα τε, καὶ ὁπίσθιν ἀριθμῶν βούλοιοτο ἂν τις ἀριθμεῖν αὐτὴν πολλοστήν, τοσοῦτων, σώματος οὔσα ὄντως ἀφύχου μεταβολῆς; — Ὅρθως. — Ὅρθως ἄρα, καὶ κυρίως, ἀληθέστατα τε, καὶ τελειώτατα εἰρηκότες ἂν εἴημεν ψυχὴν μὲν πρότερον γεγενῶσθαι σώματος, ἢ μὴ; σῶμα δὲ δευτέρον τε καὶ ὑπερον ψυχῆς ἀρχούσης ἀρχόμενον κατὰ φύσιν; — Ἀληθέστατα μὲν οὐν. — Μεινήμεθά γε μὴν ὁμολογήσαντες ἐν τοῖς πρόσθεν, ὡς εἰ ψυχὴ φανερὴ προσβυτέρα σώματος οὔσα, καὶ τὰ ψυχῆς τῶν τοῦ σώματος ἑσσοτο προσβυτέρα; — Πάνυ μὲν οὐν. — Τρόποι δὲ καὶ ἡβη, καὶ βουλήσεις, καὶ λογισμοί, καὶ δόξαι ἀληθεῖς, ἐπιμέλειαι τε καὶ μνήμαι, πρότερα μήκους σωμάτων καὶ πλάτους, καὶ βάθους, καὶ ῥώμης εἴη γεγενῶσθαι ἂν, εἴπερ καὶ ψυχὴ σώματος. — Ἀνάγκη. — Ἄρ' οὐν τὸ μετὰ τοῦδ' ὁμολογήειν ἀναγκαῖον, τῶν τε ἀγαθῶν αἰτίαν εἶναι ψυχὴν καὶ τῶν κακῶν, καὶ καλῶν καὶ ἀσχηρῶν,

inquam motum, qui per se ipsum existit, mutationum omnium ut antiquissimam, ita potissimam ac præstantissimam dicamus necesse est; qui vero extrinsecus inferatur, aliaque moveat, secundo loco numerandam. — Non potuisti verius. — Nunc, quoniam huc usque devenimus, age hoc etiam respondeamus. — Quid tandem? — Si quando motum illum principem, in re aliqua vel terrestri, vel aquatili, vel ignea, seu simplex illa, seu mista fuerit, inesse videamus, quemadmodum affectam illam esse dicemus? — Rogasne, utrum eam quæ se ipsam movebit, vivere statuamus? — Ita, vivere. Quid enim aliud? Animum vero si cuiquam inesse viderimus, num aliquid quod ipsum, quam hoc idem, vivere, inquam, dicemus? — Aliud nihil. — Attende per Jovem, sodes: in numero rebus in singulis tria quidem agnoscis? — Quæ? — Primum, essentialiam; alterum, essentialie rationem; tertium denique, nomen ipsum; duoque præterea de singulis queri posse. — Quæ duo? — Alterum quidem, dum nomine ipso proposito, rationem querimus; alterum vero, dum ratione producta, nomen rogamus. Num vero tale quid placet etiam in præsentia dicere? — Quidnam illud? — Est nimirum in cæteris aliquid, tum etiam in numero, quod in partes æquales dividatur duos. Et in numero quidem ejus generis nomen est, par; ratio vero, numerus ipse, qui duas in partes æquales dividatur. — Sic est. — Ego vero simile quid dico. Nunquid rem eandem utroque modo significamus, seu dum ratio queritur, nomen respondeamus, seu dum nomen, rationem? ita ut, tam nomine, quam ratione, parem unum eundemque numerum bifariam divisum, appellemus? — Prorsus eandem. — Ejus autem rei, cui nomen animus, quæ tandem ratio est? 625 Aliamne aliquam habemus quam eam, qua de paulo ante, motum, inquam, illum, qui per se ipsum existit? Vin' tu ejus naturæ, quam asimi nomine omnes appellamus, propriam hanc rationem esse, quod se ipsam moveat? — Volo, enimvero. — Hoc autem si ita est, num aliquid præterea desideramus, quasi minus effectum adhuc probatumque fuerit, animum idem esse ac primam generationem motumque rerum, non modo quæ sint, verum etiam quæ vel fuerint, vel futura sint; itemque contrariarum illis omnium, quandoquidem semel eam mutationis ac motus omnis, omnibus causam esse constiterit? — Nihil sane. — Imo animum et rerum antiquissimam omnium, et motus principium esse, satis superque demonstratum est. Nonne igitur impressus alteri aliunde motus, quique nunquam efficiat, ut se ipsum quidquam

(27) Μὴν ἄλλο, etc. Ficinus, Num ob aliud videtur ipsum, quam ob hoc putabimus? Ob hoc ipsum. Legit forte in tenu, non in tenu, et τοῦτῳ ἴσο ταύτῃ τῇ ψυχῇ sumpsit. At Plato nondum id agit, ut corpus animo vivere ostendat, sed tantum, ut animum ipsum per sese vivere doceat. Fortis τοῦτο pro τοῦτῳ melius legitur.

(28) Εἰς ἰσα μέρη. Hæc Plato non habet.

(29) Ἄρτιον ὀνόματι, etc. Ficinus legit, ὀνόματι, καὶ λόγῳ διχα διακρούμενον, ut ἄρτιον cum solo ὀνόματι, et διακρούμενον cum λόγῳ conjungatur. Nec displicet ea distinctio. Utramque tamen editione secutus sum, quod in lectione major quædam, et qualis a Platone postulatur, ὀνόματις et λόγῳ conjunctio videatur.

moveat, secundus jure habeatur, atque adeo quots cuique vel longissime numerando progredienti placuerit, cum inanimi corporis vere mutatio sit? — Jure profecto. — Recte igitur ac proprie, imo verissime perfectissimeque dixerimus, annon, animam corpore priorem esse; corpus vero secundum, atque posterius, animique imperio suapte natura subditum? — Verissime. — Jam vero, hac de re meminimus inter nos supra convenisse, ut si modo animum corpore priorem esse constaret, tum quæ ad animi rationem pertinent, iis quæ corpori tribuuntur, priora censerentur? — Sane meminimus. — Mores igitur, animique sensus, voluntates, cogitationes, veræ opiniones, curæ, recordationes, corporum proceritate, crassitudine, altitudine ac robore priores fuerint oportet, si animum corpore priorem fuisse concedimus. — Utique necesse est. — Hinc porro nunquid necessario sequitur, ut animum, si omnium causam illam esse volumus, honorum simul et malorum, honestorum ac turpium, justorum et injustorum, adeoque contrariorum omnium causam esse dicamus? — Quis negat? — Nonne igitur necesse est, animum qui rebus omnibus quæ quoquoque versum moventur, et moderetur, et in illis insit, ipsum quoque cælum per sese moderari? — Omnino. — Unumne autem an plures? Plures certe: nam pro vobis respondere juvat. Nec pauciores duobus recte posuerimus, beneficum alterum, alterum maleficum. — Et hoc mihi vehementer probatur. — Hæc igitur cum ita sit: Animus certe quidem universa illa, quæ cæli, terrarum, mariumque complexus ambit, suis ipsa motibus agit ac versat, quorum hæc nomina sunt, 626 velle, considerare, curare, opinari, seu vere, seu falso, letari, dolere, audere, metuere, odisse, diligere, ac cæteris omnibus, qui vel istorum affines ac gemini sunt, vel primarii fontesque reliquorum, assumptis una posterioribus corporum motibus, in omnibus deinde accretionem aut diminutionem, raritatem aut densitatem, quæque hos comitantur, calores, frigora, gravitates, levitates, durum et molle, album et nigrum, acerbum, dulce, amarum efficiunt, cæteraque prorsus omnia, quibus animus dum utitur, si intellectum, Deus ipse, Deum assumat, cuncta recte ac feliciter moderatur; sin autem cum amentia conjungatur, contraria efficit omnia. Damusque ista hunc in modum se habere, an adhuc num quid aliud statuamus, incerti sumus? — Minime vero. — Utrum igitur animi genus, cæli ac terrarum, imo totius orbis principatum tenere volumus? illudne quod prudentia et virtute præditum est, an quod utraque caret? Num ad hæc ita responderi placet? — Quomodo? — Ita videlicet. Si universa cæli via atque conversio, eorumque simul omnium oræ cælo con-

A δικαίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ πάντων τῶν ἐναντίων, εἴπερ τῶν πάντων γε αὐτὴν θήσομεν αἰτίαν; — Πῶς γὰρ οὐ; — Ψυχὴν δὲ διοικούσαν καὶ ἐνοικοῦσαν ἐν ἅπασι τοῖς πάντι κινουμένης, μὴν οὐ καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνάγκη διοικεῖν φησὶν; — Τί μὴν; — Μὴν ἢ πλείους; Πλείους· ἐγὼ ὅπερ σφῶν ἀποκρινούμαι. Διοῖν μὲν γὰρ πού ελαττον μῆδὸν τιθώμεν, τῆς τε εὐεργετίας, καὶ τῆς τάναντία δυναμένης ἐξεργάζεσθαι. — Σφόδρα ὀρθῶς εἴρηκας. — Εἰεν. Ἄγει μὲν δὲ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' ἀστρον, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὐτῆς κινήσειν, αἷς ὀνόματά ἐστι, βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν, ὀρθῶς, ἐφεισμένως, χαίρουσαν, λυπουμένην, θαρβύσαν, ρουδιμένην, μισοῦσαν, στέργουσαν, καὶ πάσαις ὁμοιοῦσιν τούτων συγγενεῖς ἢ πρῶτουργολ κινήσεις τὰς εὐτερουργούς αὐ παραλαμβάνουσαι κινήσεις σωμάτων, ἀγοσαι πάντα εἰς αὐθῆσιν, καὶ φθίσιν, καὶ διάκρισιν, καὶ σύγκρισιν, καὶ τούτοις ἐπιόμενας θερμότητας, ψύξεις, βαρύτητας, κορυφότητας, σκληρόν καὶ μαλακόν, λευκὸν καὶ μέλαν, ἀσθηρόν καὶ γλυκύ, καὶ πικρόν, καὶ πᾶσιν οἷς ψυχὴ χρωμένη, νοῦν μὲν παραλαμβάνουσα, αἰεὶ θεῶν, θεοῦ οὐσα, ὀρθὰ καὶ εὐδαίμονα παιδαγωγεῖ πάντα· ἀνοία δὲ συγγενομένη, πάντα αὐτάναντία τούτοις ἀπεργάζεται. Τιθώμεν ταῦτα οὕτως ἔχειν ἢ τι διατάξομεν, εἰ ἑτέρως πως ἔχει; — Οὐδαμῶς. — Πότερον οὖν δὲ ψυχῆς τὸ γένος ἐγκρατεῖς οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ πάσης τῆς περιόδου γεγονέναι φώμεν, τὸ φρόνημον, καὶ ἀρετῆς πλήρες, ἢ τὸ μηδέτερον κεκτημένον; Βούλεσθε οὖν πρὸς ταῦτα ἴδε ἀποκρινόμεθα; — Πῶς; — Εἰ μὲν, ὡ θαυμάσιε, φώμεν, ἢ εὐμπιστοῦ οὐρανοῦ ὁδὸς ἅμα καὶ φορὰ, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ὄντων ἀπάντων, νοῦ κινήσει καὶ περιφορᾷ, καὶ λογισμοῖς ὁμοίαν φύσιν ἔχει, καὶ συγγενεῖς ἐρχεται, ὅσον ὡς τὴν ἀρίστην ψυχὴν φατέον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κόσμου παντός, καὶ ἄγειν αὐτὴν τὴν τοιαύτην ὁδὸν ἐκείνην. — Ὅρθως. — Εἰ δὲ μακρῶς τε καὶ ἀτάκτως ἐρχεται, τὴν κακῆν. — Καὶ ταῦτ' ὀρθῶς. — Τίνα οὖν δὲ νοῦ κινήσεις φύσιν ἔχει, τοῦτ' ἦδη χαλεπὸν, ὡ φίλοι, ἐρωτήματα ἀποκρινόμενος εἰπεῖν ἐμψρόνως. Διὸ δὲ καὶ ἐμὲ τῆς ἀποκρίσεως ὁμῖν δίκαιον τανῶν παραλαμβάνειν (50). — Εὖ λέγεις. — Μὴ τοῖνον ἐξεναντίας, ὅσον εἰς ἕξιν ἀποβλέποντες, νοῦτα ἐν μεσημβρίᾳ ἐπαγόμενοι, ποιησόμεθα τὴν ἀπόκρισιν, ὡς νοῦν ποτε θνητοῦς ἡμῶν ὀφθόμενοι τὴν καὶ γνωσόμενοι ἰκανῶς. Πρὸς δὲ εἰκόνα τοῦ ἐρωτωμένου βλέποντας, ἀσφαλότερον ὄρην. — Πῶς λέγεις; — Ἡ προσοικεὶ κινήσει νοῦς τῶν δέκα ἐκείνων κινήσεων, τὴν εἰκόνα λάβωμεν ἣν συναναμνησθεῖς ὁμῖν ἐγὼ κοινῇ τὴν ἀπόκρισιν ποιήσομαι. — Κάλλιστα ἀν λέγεις. — Μερμήμεθα τοῖνον τό γε τοσοῦτον τῶν τότε εἶτι, ὅτι τῶν ἀπάντων (51) τὰ μὲν κινεῖσθαι, τὰ δὲ μένειν ἔθεμεν. — Ναί. — Τῶν δ' αὖ κινουμένων, τὰ μὲν ἐν ἐνὶ τόπῳ κινεῖσθαι, τὰ δ' ἐν κλειστοῖς φερόμενα. — Ἔστι ταῦτα. — Ταῦτα ἄν δὲ τῶν κινήσεων τὴν ἐν ἐνὶ φερομένην (52) αἰεὶ, περὶ γὰρ τι

(50) Fic. et ms., παραλαμβάνειν.

(51) Τῶν ἀπάντων. Post ἀπάντων prioris editionis turpe glossæ cum Platone sustulimus; legelatur enim, τούτων δὲ τῶν κινήσεων.

(52) Τῆν ἐν ἐνὶ φερομένην. Ita reposui ex alt.

ms., cum et in priori editione et apud Platonem legeretur, τῶν ἐν ἐνὶ φερομένων. Sane quæ sequuntur, αὐτῆν, οὐκ ἐπιστήν, ὁμοίαν, huic emendationi egregie suffragantur.

μεσον ἀνάγκη κινεῖσθαι, τῶν ἐντόρων οὖσαν (35) ἄμνημά τι κύκλων, εἶναι τε αὐτὴν τῆ τοῦ νοῦ περιώδην πάντως, ὡς δυνατὸν, οἰκειοτάτην τε καὶ ὁμοίαν. — Πῶς λέγεις; — Τὸ κατὰ ταῦτα (36) δῆπου, καὶ αὐτάτους, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ, καὶ περὶ τὰ αὐτά, καὶ πρὸς τὰ αὐτά, καὶ ἓνα λόγον, καὶ τάξιν μίαν, ἄμφω κινεῖσθαι λέγοντες, νοῦν, τὴν τε ἐν ἐνὶ φερομένην κίνησιν, σφαίρας ἐντόρου ἀπεικασμένα (36) φοράς, οὓς ἂν ποτε φανεῖμεν φαῖλοι δημιουργοὶ λόγῳ καλῶν εἰκόνων. — Ὅρθότατα λέγεις. — Θυκοῦν αὐτὴ γε, ἡ μηδέποτε ὡσαύτως, μηδὲ κατὰ τὰ αὐτά, μηδ' ἐν ταύτῳ, μηδὲ περὶ ταῦτα, μηδὲ πρὸς τὰ αὐτά, μηδ' ἐν ἐνὶ φερομένη, μηδ' ἐν κόσμῳ, μηδ' ἐν τάξει, μηδ' ἐν τινὶ λόγῳ κίνησης, ἀνάγκη ἂν αὐ πάσης εἴη συγγενής. — Εἴη γὰρ ἐν ἀληθέστατα. — Ταῦν δὲ χαλεπὸν οὐδὲν ἐτι διαβρήθην εἰπαί, ὡς, ἐπειδὴ ψυχὴ μὲν ἐστὶν ἡ περιώδουσα ἡμῖν πάντα, τὴν δὲ οὐρανῶν περιφορὰν δὲ ἀνάγκης περιάγειν φατέον ἐπιμελουμένην καὶ κοσμοῦσαν, ἤτοι τὴν ἀρίστην ψυχὴν, ἢ τὴν ἐναντίαν. — Ὡ ξένης, ἀλλ' ἔκ γε τῶν νῦν εἰρημένων, οὐδ' ἴσθιον ἔλλως ἔχεν, ἢ πάσαν ἀρετὴν ἔχουσαν ψυχὴν μίαν, ἢ πλείους περιάγειν αὐτά. — Κάλλιστα, ὦ Κλεινὰ, ὑπάρχουσας τοῖς λόγοις. Τότε δὲ προσεπάκουσον ἔτι. — Τὸ ποῖον; — Ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ τὰ ἑλλὰ δάστρα, ἐπερ ψυχὴ περιάγει πάντα, ἄρ' οὐ καὶ ἐν ἔκαστον; — Τί μὴν; — Περὶ ἐνὸς δὲ ποιησώμεθα λόγους, οἱ καὶ ἐπὶ πάντα ἀρμόττοντες ἡμῖν τὰ δάστρα φανούσιναι. — Τίνος; — Ἥλιου πᾶς ἄνθρωπος σῶμα μὲν ὄρα, ψυχὴν δὲ οὐδεῖς; οὐδὲ γὰρ ἄλλου σώματος οὐδεὶς, οὐτε ζῶντος, οὐτε ἀποθανόντος, τῶν ζῶντων οὐδεὶς. Ἄλλὰ ἐλάττω πολλῆ (35), τὸ παράπαν τὸ γένος ἡμῖν τοῦτο ἀναλαθῆτον πάσας τὰς τοῦ σώματος αἰσθησεις περιπεφυκένας, νοσητὸν δὲ μόνον. Νῦν δὲ καὶ νοήματα λάβουμεν αὐτοῦ περὶ τὸ τοῦνδε. — Ποῖον; — Ἥλιον εἰ περιάγει ψυχὴν, τριῶν αὐτὴν ἐν λέγοντες ὄρα, σχεδὸν οὐκ ἀποτευξόμεθα. — Τίνων; — Ὡς ἡ ἐνοῦσα ἐνὸς τῷ περιφερεῖ τοῦτῳ φανομένου σώματος, πάντη διακομίζει τὸ τοιοῦτον, καθάπερ ἡμᾶς ἡ παρ' ἡμῖν ψυχὴ πάντη περιφέρει· ἢ ποθεν ἔβωθεν σῶμα αὐτῆ πορισσόμενη πυρὸς ἡ τινος ἀέρος, ὡς λόγος ἐστὶ τινων, ὡθεὶ βίε σώματα σῶμα· ἢ τρίτον, αὐτῆ ψυχῆ σώματος ὅσα, ἔχουσα ἐξ ἐνὸς αἰσθητικῆς ἄλλας τινὰς ὑπερβαλλούσας, θαύματα ποιεῖ. — Ναί. — Τοῦτο μὲν ἀνάγκη, τούτων ἐν γέ τι δρώσαν ψυχὴν πάντα ἡμάειν (36). Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων εἰρηται τῷ φιλοσόφῳ. Καὶ ἐν τῷ Φιλιθῶ δὲ ἐπάκουσον, ὅπως κατασκευάζει διάνοιαν. Ἐπάντες γὰρ (37) συμφωνοῦσιν οἱ σοφοί, ὅτιως (38) ταυτοῦς σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν οὐρανῶν τε καὶ γῆς, καὶ ἰσως εὐλέγουσι. Διὰ μακροτέρων δ', εἰ βούλει, τὴν σκέψιν αὐτοῦ τοῦ γένους ποιησώμεθα. — Λέγε ὅπως βούλει,

intellctus motui, conversioni et cogitationibus natura similis est, et affinem ei cursum instituit; sequitur omnino, ut optimum illum animum totius universi curam gerere, atque illud per hanc ipsam viam agere fateamur. — Recte id quidem. — Sin autem malo animo tribuamus. — Et istud quoque recte. — Nunc vero eujus tandem naturæ intellectus motum esse arbitramur? Huic sane questionī, o amici, sapienter respondere difficile est. Quare verum fuerit in præsentia, hanc me vobis respondendi curam suscipere. — Probe loqueris. — Caveamus igitur, ne adverso quasi vultu in solem intuentes, ipsaque meridie noctem inducentes, perinde respondeamus, ut si mortalibus oculis intellectus ipse pervideri aliquando posset, penitusque cognosci. Securior itaque fuerit, illum ipsum defixio in ejus imaginem obtutu contemplari. — Quemodo hoc intelligis? — Cujus ex decem illis motibus similior intellectus fuerit, ejus ut imaginem deligamus; quam ubi vobis in memoriam revocaro, tum responsionem omnium causa subjiciam. — Optime loqueris. — Principio, illud saltem meminimus constitutum a vobis fuisse, ex omni rerum multitudine moveri alias, alias quiescere. — Meminimus. — 627 Deinde ex iis quæ moventur, alia uno in loco, in pluribus alia moveri. — Sic est. — His igitur ex motibus, eum qui uno semper in loco versatur, circa medium aliquod, uti circulus torno fetos, videmus agitari, atque ad intellectus conversionem imitatione ac similitudine, quam proxime fieri potest, accedere necesse est. — Clarius istud, quæso. — Nempe, si utrumque, intellectum, inquam, et motum illum, qui uno semper in loco versatur, quo modo sphæram aliquam volvi solitam videmus, una semper eademque ratione, in eodem, circa eadem, atque ad eadem, unoque ordine converti dixerimus; nemini, opinor, præclaras imagines ratiocinando perperam fingere merito videamur. — Optime id quidem. — Ergo alter ille motus, qui nunquam similiter, nec secundum eadem, nec in eodem, nec circa eadem, nec ad eadem, nec uno in loco, nec apto quodam et elegantī ordine, nec certa ratione versatur, summa cum amentia conjunctus haberi debet. — Et hoc quoque verissimum. — Jam ergo estal proferi liceat, quandoquidem animus in eadem, qui versat omnia, ipsam quoque cæli conversionem animi alicujus, seu boni. seu contrarii arbitrio ac moderatione gubernari. — Enimvero, mi hospes, ex iis quæ jamjam dicta sunt, aliud quidquam statuere nefas sit, quam sive unum aliquem animum, sive plures

(35) Ὅσα. Sic omnino legendum, non οὐσῶν, ut Plato et prior editio.

(36) Ἀπεικασμένα. Ita recte Plato, non ἀπεικασμένην, quod perperam ante legebatur.

(37) Ἐπίεσι κολλῆ. Non verit Ficinus. Item est, ac κινδυνεύει, ἴσκειν, φαίνεται, et cætera id genus Platoni familiaria, cum verisimile quid esse ait.

(38) Διάγειν. Mirum est præteritam ab Eusebio

sequentem periodum, quæ conceptis verbis animum illum, alium non esse quam Deum, ita conclusit: Ἀὐτοῦ (ἡλίου) δὲ ἀμεινον ταύτην τὴν ψυχὴν, εἴτε ἐν ἄρμασιν ἔχουσα ἡμῖν ἦλιον, ἀγει φῶς τοῖς ἀπαιτῶν, εἴτε ἔβωθεν, εἴθ' ὅπως, εἴθ' ὅππῃ, θεὸν ἠγεῖσθαι χρεῖον πάντα ἄνδρα, ἢ πῶς; καὶ, τὸν γέ που μὴ ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἀριγμένον ἀνάλας.

(37) Πίστες γὰρ. Plato, pag. 79 D.

(38) Ὅτιως. Melius quam ut in Platone, οὕτως.

omni virtutis genere præstantes, corporum illorum conversioni præesse. — Egregie, mi Clivia, disputationis hujus vim cepisti. Sed tamen audis illud quoque. — Quidnam? — Solem, lunam astraque cetera, si animus universa circumagat, numquid dicam singula? — Quidni enim? — De uno igitur ea dicamus, quæ in reliquam siderum multitudinem convenire possint. — Quo de autem? — Solis corpus nemo non videt, animum videt nemo. — Quid mirum? — Ne ullius quidem alterius animantium corporis, seu viventis adhuc, seu jam mortui. Sed nimirum probabile admodum est, genus illud totum ejusmodi esse, quod omnes corporis sensus ita fugiat, ut tamen intelligentiæ vi capiat. Mente igitur atque intelligentia, quod a nobis de illo additur, informemus. — Quid illud? — Solem si animus circumagat, e tribus unum ab eo fieri si dixerimus, haud, opinor, aberrabimus. — Quæ tu mihi tria? — Nimirum, aut inclusum 628 rotundo illo, quod cernimus, corpore animum, illud omnem in partem circumferre, uti quoqueversum a nostro ipsi animo circumferimus: aut eundem induto sibi alinnde, vel igneo, vel aërio corpore, quod nonnulli malunt, corporis vi corpus impellere: aut postremo, ipsum illum, ut corpore omni per sese careat, aliis tamen eximiisque viribus instructum, admirabili quodam modo solem deducere. — Sane. — Ab animo, dum ex iis unum aliquid efficit, versari omnia regique necesse est. Atque hæc philosophus *Legum* decimo. Audi jam quemadmodum in *Philebo* sententiam ille suam astruat. « Sapientes, inquit, omnes, qui modo jure hoc nomine gloriantur, intellectum cæli terrarumque regem esse consentiunt. Ac forte quidem nos recte. Nos vero si placet, susus rem totam uberiusque tractemus. — Tu vero, uti videbitur, o Socrates, nec ullam hoc in genere longitudinem verare, cum nemini molestus sis futurus. — Præclare. Incipiamus igitur hunc in modum quærere. — Quem, sodes? — Utrum, mi Protarche, res omnes, atque hoc, uti vocamus, universum casus et fortunæ vi temere agi statuimus; an contra, quemadmodum majores nostri volvere, mentis ac sapientiæ ejusdem admirabilis consilio gubernari? — Absit, o sapientissime Socrates, uti prius illud a nobis dicatur, quod vel ore tenuis proferri nefas esse dixerim. At vero menti rerum universarum moderationem assignare, id eundem et mundi hujus aspectu, et solis, lunæ aliorumque siderum, adeoque omni hac conversione dignum existimo, nec aliter unquam hac de re aut loquar aut sentiam. — Vis enimvero, uti hac in rerum moderatione statuenda, quod veteres uno consensu professi sunt, id nostris ipsi verbis comprobemus, nec aliorum sententiam citra periculum absterre contenti, eandem quam ipsi aleam maledictionemque subeamus, cum argutus ac vehemens quispiam, non eo quo dici-

(59) Καὶ μὴ μέγαν, etc. Ficinus, nec modo putemus alia sine periculo proferri non posse, nullo, ut

μηδὲν μῆκος ὑπολογιζόμενος ἡμῖν, ὦ Σώκρατες, ὡς οὐκ ἀπεχθησόμενος. — Καλῶς εἶπας. Ἀρβόμεθα ἐπὶ πως ὡς ἐπιανερωτῶντες; — Πῶς; — Πότερον, ὦ Πρώταρχε, τὰ εὐμαπαντα, καὶ τὸδε τὸ καλούμενον ὄλον, ἐπιπροσπεύειν φόμεν τὴν τοῦ ἀλόγου καὶ εἰκῆ δύναμιν, καὶ τὰ ὅπη ἔτυγεν; ἢ τὰναντία, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησιν τινα θεαμασπὴν συντάττουσαν διακυβερνῆν; — Οὐδὲν τῶν αὐτῶν, ὦ θαυμάσιε Σώκρατες. Ὁ μὲν γὰρ ὅθι οὐ λέγεις, νοῦν οὐδ' ὅσον εἶναι μοι φαίνεται· τὸ δὲ νοῦν πάντα διακυβερνῆν αὐτὰ φάναι, καὶ τῆς ὕψους τοῦ κόσμου, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ ἀστρων, καὶ πάσης τῆς περιφορᾶς ἔξιν, καὶ οὐκ ἄλλως ἔγωγ' ἂν ποτε περὶ αὐτῶν εἰπομαι, οὐδ' ἀνδῶσαιμι. — Βούλει ὅητα καὶ ἡμεῖς τοῖς ἐμπροσθεν ὑμολογουμένους ἐυμψήσομεν, ὡς ταῦθ' οὕτως ἔχει; καὶ μὴ μόνον (59) οἰώμεθα δεῖν τὰ ἀλόγητα ἀνευ κινδύνων λέγειν, ἀλλὰ καὶ συγκινηθῆναι, καὶ μετέχμεν τοῦ φόγου, ὅταν ἀνὴρ δευνὸς φῆ ταῦτα μὴ οὕτως, ἀλλ' ἀτάκτως ἔχειν; — Πῶς γὰρ οὐκ ἂν βουλοίμην; — Ἴθι δὴ, τὸν ἐπόντια περὶ τούτων νοῦν ἡμῖν λόγον ἄβρει. — Λέγε μόνον. — Τὰ περὶ τὴν τῶν οὐματων φύσιν ἀπάντων τῶν ζώων, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ πνεῦμα καθοριόμεν πῶν, καὶ γῆν, καθάπερ οἱ γευμαζόμενοι φασιν, ἐνόητα ἐν τῇ συστάσει; — Καὶ μάλα. — Χευμαζόμεθα γὰρ ὅπως ὑπὸ ἀπορίας ἐν τοῖς νῦν λόγοις. Φέρε δὴ περὶ ἑκάστου τῶν παρ' ἡμῶν λάβε τὸ τοῦδον. — Πῶλον; — Ὅτι σμικρὸν τι τούτων ἑκαστον παρ' ἡμῖν ἐνεστι, καὶ φαῦλον, καὶ οὐδαμῆ οὐδαμῶς εἰλακρῆνὸς ἐν, καὶ τὴν δύναμιν οὐκ ἀξίαν τῆς φύσεως ἔχον. Ἐν ἐν δὲ λαβῶν, περὶ πάντων ὡς ταῦτον· οἶον πῦρ ἐστὶ μὲν πῶν παρ' ἡμῶν, ἐστὶ δ' ἐν τῷ παντί. — Τί μὴν; — Οὐκοῦν σμικρὸν μὲν τὸ παρ' ἡμῶν, καὶ ἀσθενὸς, καὶ φαῦλον, τὸ δ' ἐν τῷ παντί, κληθεῖτε θεαμασπὸν καὶ κάλλιε, καὶ πάση δυνάμει τῇ περὶ τὸ πῦρ οὖση; — Καὶ μάλα ἀληθὲς ὁ λέγεις. — Τί δέ; τρέφεται καὶ γίνεταί ἐκ τούτου, καὶ ἀρχεταί τὸ τοῦ παντὸς πῦρ, ὑπὸ τοῦ παρ' ἡμῶν πυρὸς, ἢ τὸναντίον, ὅπ' ἐκεῖνον τὸ ἐμὸν, καὶ τὸ σὸν, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ζώων, ἀπαντ' ἴσχει ταῦτα; — Τοῦτο μὲν οὐδὲ ἀποκρίσεως ἔξιν ἐρωτᾶς. — Ὅρθως. Ταῦτα γὰρ ἐρεῖς, οἶμαι, περὶ τῆς ἐν τῷ ζώῳ γῆς ἐκ τῆς ἐνθάδε, καὶ τῆς ἐν τῷ παντί· καὶ τῶν ἄλλων δὴ ὅσον ἡρώτησα ὀλίγον ἐμπροσθεν, οὕτως ἀποκριθῆν. — Τίς γὰρ ἀποκρινόμενος ἄλλως ὀφθαλμῶν ἂν ποτε φανείη; — Σχεδὸν οὐδ' ὄσισσόν· ἀλλὰ τὸ (40) μετὰ τούτου ἔξῃς ἔπω. Πάντα γὰρ ταῦτα ἡμεῖς τανῦν δὴ λεχθέντα, ἀρ' οὐκ, εἰς ἐν συχέμενα ἰσῶσιν, ἐπινοήσομεν ὅσῃμα; — Τί μὴν; — Ταῦτον δὴ λάβε καὶ περὶ τῶδε, ἐν κόσμῳ λέγομεν· διὰ τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον ἂν εἴη πῶν ὅσῃμα, οὐκ ἔσθον ἐν ἐκ ταῦν αὐτῶν. — Ὅρθωτα λέγεις. — Πότερον οὖν ἐκ τούτου τοῦ ὁματος ὄλου τὸ παρ' ἡμῶν ὁσῃμα, ἢ ἐκ τοῦ παρ' ἡμῶν τούτου τρέφεται τε, καὶ ὄσα νῦν δὴ περὶ αὐτῶν ἐπιείκομεν, εἰληφέτε καὶ ἔχει; — Καὶ τοῦθ' ἔτερον, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἔξιν ἐρωτήσεως. — Τί δέ; τὸδε ἄρα ἔξιν ἐρωτήσεως; ἢ πῶς ἐρεῖς; — Λέγε τὸ

videtur, sensu, aut plane contrario.

(40) Forte πῶν.

ποιν. — Τὸ παρ' ἡμῖν σῶμα ἄρ' οὐ ψυχὴν φήσομεν ἔχειν; — Ἄηλον, ὅτι φήσομεν. — Πόθεν, ὦ φίλε Πρώταρχε, λαθόν, εἴπερ μὴ τὸ γε τοῦ παντός σῶμα ἐμψυχον ὢν ἐτύγχανε, ταῦτά γε ἔχον τούτῳ, καὶ ἐπὶ πάντῃ καλλίονα; — Ἄηλον, ὡς οὐδαμῶθεν ἔλλοθεν, ὦ Σώκρατες. — Οὐ γὰρ που δοκοῦμέν γε, ὦ Πρώταρχε, τὰ τέτταρα ἐκεῖνα, πέρασ, καὶ ἀπειρον, καὶ κοινόν, καὶ τὸ τῆς αἰτίας γένος ἐν ἅπασι τέταρτον ἔνδον, τούτ' ἐν μὲν τοῖς παρ' ἡμῖν ψυχῇ τὸ παρέχον, καὶ σωμαστίαν (41) ἐμποιοῦν, καὶ πταίσαντος σώματος ἱατρικῆν, καὶ ἐν ἄλλοις ἄλλα συντιθεῖν καὶ ἀσκούμενον, πλῆσαν καὶ παντοίαν σοφίαν ἐπικαλεῖσθαι· τῶν δὲ αὐτῶν τούτων ἐν ὄλῳ τε ὁρατῶν, καὶ κατὰ μέγιστα μέρη, καὶ προσέτι καλῶν καὶ εὐλακρινῶν, ἐν τούτοις δὲ οὐκ ἄρα μεμηχανῆσθαι τὴν τῶν καλλίστων καὶ τιμωτάτων φύσιν. — Ἄλλ' οὐδαμῶς τοῦτ' ἂν λόγον ἔχοι. — Οὐκοῦν εἰ μὴ τοῦτο, μετ' ἐκεῖνον τοῦ λόγου ἐν ἑσόμενοι βέλτιον λέγομεν, ὡς ἔστιν, ἃ πολλὰκις εἰρήκαμεν, ἀπειρόν τε ἐν τῷ παντί πολὺ, καὶ πέρασ ἰκανόν, καὶ τις ἐπ' αὐτοῖς αἰτία οὐ φαύλη, κοσμοῦσά τε καὶ συντάττουσα ἐνιαυτούς τε καὶ ὄρας καὶ μῆνας, σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιοτάτα ἄν. — Δικαιοτάτα ὄητα. — Σοφία μὴν καὶ νοῦς ἄνευ ψυχῆς; οὐκ ἂν ποτε γινολοθῆν. — Οὐ γαρ οὖν. — Οὐκοῦν ἐν μὲν τῇ τοῦ Διὸς ἐρείς φύσει βασιλικῇ μὲν ψυχῇ, βασιλικὸν δὲ νοῦν ἐγγίψουσα, διὰ τὴν τῆς αἰτίας δύναμιν· ἐν δὲ ἄλλοις ἄλλα καλὰ, καθότι φίλον ἐκάστοις, λέγεσθαι.

Quemadmodum idem ipse Deum universi curam gerere philosophetar. Legum X. Jam vero, inquit Plato, alloquendus ille nobis, animum corpusque præbet, dum imprimit umbram. (42) Τὸν δ' ἡγοῦμενον. Plato Leg. x, pag 670 B.

quæ animanibus inest, tum de illa quæ in universo, loquere: ac de aliis omnibus, de quibus paulo ante quærebam, idem omnino respondeas. — Quis enim, si modo sanus erit, aliud unquam respondeat? — Opinor, nemo. Sed pergamus ad cætera. Nunquid illa quatuor, ubi conflata in unum coaluerint, corpus appellamus: — Ita. — Idem igitur de eo quem mundum vocamus intellige. Is enim eodem plane modo corpus haberi debet, cum ex isdem confatus sit. — Rectissime loqueris. — Utrum igitur ab universo illo corpore nostrum hoc, an potius a nostro illud et altius, et cætera que jamjam addidimus, accipit? — Neque hoc alterum, o Socrates, responsione dignum est. — Quid vero tertium hoc? responsione dignum erit, an secus? — Profer illud sis. — Nostrum hoc corpus aniuone præditum esse fatebimur? — Fatebimur utique. — Unde autem illum hauserit, mi Protarcho, nisi universi corpus aniatum fuerit, et isdem omnino, quibus nos nostrum, longæque adeo præstantioribus instructum facultatibus? — Liqueat, o Socrates, unde potuerit, esse nihil. — Enimvero, non arbitramur, o Protarcho, quatuor illa, terminum, infinitum, mistum ex utroque, tum vero quartum illud, quod omnibus inest, causæ genus, quod nostris et animum infundat, et corporis vel exercendi, vel, si quoquomodo laboraverit, curandi facultatem tribuat, et in aliis componat alia, alia reparet; summæ cujusdam et absolutæ sapientiæ nomine dignum esse: 630 eadem cum et in toto cælo, et in majoribus illis paribus locum habeant, nec specie modo, sed etiam integritate præsent, illa tamen rerum pulcherrimarum, ac nobilissimarum natura carere. — Quippe alienum id ab omni ratione fuerit. — Illud ergo si rejiciamus, superest, ut rationis hujus vim secuti, melius ita statuumus, esse nimirum, quod jam sæpenumero diximus, hoc in universo, cum inmensum quiddam atque infinitum, tum etiam terminum ei convenientem, causam insuper aliquam non communem atque vulgarem, quæ annos, tempestates, mensesque digerat, atque moderetur, sapientiam atque intellectum jure optimo nuncupandam. — Optimo sane. — Sapientia porro atque intellectus ab animo sejungi non possunt. — Nullo modo. — Concludas igitur oportet, causæ hujus vi, et Jovis naturam, regium quandam animum ac regium intellectum possidere, et in aliis præclara quædam alia reperiri, hoc illove nomine, prout sua cujusque ratio postulet, appellanda. » Hactenus Plato.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ΄.

Ὅπως περὶ τοῦ προνοεῖν τοῦ παντός τὸν θεὸν διέξεισεν ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων.

« Τὸν δ' ἡγοῦμενον (42) μὲν θεοῦς εἶναι, μὴ φρον-

(41) Σωμαστίαν. Plato, σῶμα, σκιάν, flagitioso errore, qui Ficino admodum imposuit; verit enim,

mus ordine, sed perturbate ac temere ferri cuncta pugnabit. — Quidni enim id velim? — Age ergo, ac mihi consequentiam hujus disputationis attende. — Perge tu modo. — Quatuor illa, ex quibus animantium omnium corpus natura consistit, ignem, aquam, spiritum ac terram, num in ipsa eorum concrecione utcuque agnoscimus, quomodo videlicet homines loquuntur tempestate jactati? — Sane. — Hoc enim in orationis genere, æstu quodam incertitudinis vere jactamur. 629 Age vero, ac de quolibet eorum quæ nobis insunt, ejusmodi aliquid accipe. — Quid, obscuro? — Exiguam aliquam et despiciabilem e singulis particulam inesse nobis, quæ nec ullo modo pura sinceraque sit, nec vim et facultatem habeat natura dignam. Quod ubi de uno aliquo statueris, tum de universis idem intellige. Ignis, exempli causa, utcuque in nobis est, est etiam in universo. — Utique. — Cum igitur, qui in nobis est, is et exiguus admodum, et inbecillus, ac languidus sit, tum vero qui in universo est, is copia simul ac pulchritudine, cunctaque adeo vi, quæ ignis propria est, plane admirabilis. — Verissime loqueris. — Quid vero? Utrum deinceps ignem illum universi, ab eo qui in nobis est, alii, duci regique arbitraris, an potius ab illo tam meum, quam tuum, ac cæterorum animantium ignem hæc omnia suscipere? — Hoc vero ne respon-

Nec aliter opinor, cum de hac terra, quæ animanibus inest, tum de illa quæ in universo, loquere: ac de aliis omnibus, de quibus paulo ante quærebam, idem omnino respondeas. — Quis enim, si modo sanus erit, aliud unquam respondeat? — Opinor, nemo. Sed pergamus ad cætera. Nunquid illa quatuor, ubi conflata in unum coaluerint, corpus appellamus: — Ita. — Idem igitur de eo quem mundum vocamus intellige. Is enim eodem plane modo corpus haberi debet, cum ex isdem confatus sit. — Rectissime loqueris. — Utrum igitur ab universo illo corpore nostrum hoc, an potius a nostro illud et altius, et cætera que jamjam addidimus, accipit? — Neque hoc alterum, o Socrates, responsione dignum est. — Quid vero tertium hoc? responsione dignum erit, an secus? — Profer illud sis. — Nostrum hoc corpus aniuone præditum esse fatebimur? — Fatebimur utique. — Unde autem illum hauserit, mi Protarcho, nisi universi corpus aniatum fuerit, et isdem omnino, quibus nos nostrum, longæque adeo præstantioribus instructum facultatibus? — Liqueat, o Socrates, unde potuerit, esse nihil. — Enimvero, non arbitramur, o Protarcho, quatuor illa, terminum, infinitum, mistum ex utroque, tum vero quartum illud, quod omnibus inest, causæ genus, quod nostris et animum infundat, et corporis vel exercendi, vel, si quoquomodo laboraverit, curandi facultatem tribuat, et in aliis componat alia, alia reparet; summæ cujusdam et absolutæ sapientiæ nomine dignum esse: 630 eadem cum et in toto cælo, et in majoribus illis paribus locum habeant, nec specie modo, sed etiam integritate præsent, illa tamen rerum pulcherrimarum, ac nobilissimarum natura carere. — Quippe alienum id ab omni ratione fuerit. — Illud ergo si rejiciamus, superest, ut rationis hujus vim secuti, melius ita statuumus, esse nimirum, quod jam sæpenumero diximus, hoc in universo, cum inmensum quiddam atque infinitum, tum etiam terminum ei convenientem, causam insuper aliquam non communem atque vulgarem, quæ annos, tempestates, mensesque digerat, atque moderetur, sapientiam atque intellectum jure optimo nuncupandam. — Optimo sane. — Sapientia porro atque intellectus ab animo sejungi non possunt. — Nullo modo. — Concludas igitur oportet, causæ hujus vi, et Jovis naturam, regium quandam animum ac regium intellectum possidere, et in aliis præclara quædam alia reperiri, hoc illove nomine, prout sua cujusque ratio postulet, appellanda. » Hactenus Plato.

CAPUT LIH.

Quemadmodum idem ipse Deum universi curam gerere philosophetar. Legum X.

« Jam vero, inquit Plato, alloquendus ille nobis,

animum corpusque præbet, dum imprimit umbram. (42) Τὸν δ' ἡγοῦμενον. Plato Leg. x, pag 670 B.

qui deos esse cum existimet, iis tamen rerum humanarum curam eripiat. Quod tu, vir optime (sic enim ipsum compellimus), deos esse credis, divina quædam affinitas, ad cognatum tibi numen et agnoscendum, et colendum, te, ut videtur, adducit. At vero improborum et inistorum hominum privata publicæque fortuna, quæ cum re ipsa felicitatis habeat nihil, vulgi tamen opinione felicissima prædicatur, adeoque talis et carminibus, et omni sermone genere perperam celebratur, vehementius te quam cautius ad impietatem abripit. Aut etiam forte, dum nefarios homines ad extremam usque senectutem pervenire vides, liberosque simul ac nepotes summis in honoribus constitutos relinquere, gravior perturbaris. Atque ita, dum vel auditione accipis, vel oculis ipse tuis nonnullos fortasse vides, qui gravissimis obstricti sceleribus, oh illa ipsa ex humili tenuique fortuna ad tyrannidem opesque maximas evectantur : tum enimvero deos quidem, quasi rerum istarum auctores, propter affinitatem cum illis tuam criminari non vis; sed partim cæco abreptus æstu, partim de diis dubitare nescius, **631** eam in mentis agritudine devenisti, ut eos quidem esse fateare, cæterum ab iisdem res humanas funditus negligi arbitrere. Quamobrem, ne talis opinio te in graviorem impietatis pestem conjiciat, si quo modo eam, ne longius serpat, amoliri verbis, et quasi averruncare poterimus, sequentem disputationem, cum priore illa, quam adversus eum, qui deos prorsus esse nullos putabat, ipso statim initio pertexuimus, accurate ac studiose jungamus. Et vos quidem, o Clinia, tuque Megille, adolescentis vicem hic quoque subeuntes, ipsius loco, quemadmodum jam ante fecistis, respondetote. Ego, si quid interdum spissius inciderit, vos transfluvium, uti adhuc feci, trajiciam. — Recte. Fac modo quod polliceris, nos vicissim quod jubes, quantum in nobis erit, faciemus. — Principio, difficile, opinor, id saltem ostendere non fuerit, diis res parvas non minus curæ esse quam maximas. Audiebam enim atque intereram, cum paulo ante diceretur, eos cum virtute omni præditos esse, tum rerum universarum curam maxime propriam ac peculiarem habere. — Ego vero id etiam admodum exaudivi. — Quod ergo sequitur, conjuncta nunc opera videamus, eorumque iis virtutem maxime tribuamus, cum eos bonos esse constitemur. Age, nonne temperantia, et intelligendi facultate præstare, virtuti assignamus, vitioque contraria? — Sane, assignamus. — Quid vero? non etiam virtuti fortitudinem, timiditatem vitio? — Prorsus. — Ex iisdem nunquid alia turpia, honesta alia esse dicimus? — Et necessario. — Præterea, si que in iis

(45) *Ταράτη τανῶν.* Hæc apud Platonem ita legitur, *ταράτη τανῶν ἐν ἅπασι τοῖσι· ἰδῶν ἢ δι' α. η. κ. π. αὐτὸς αὐτόπτης προστυχῶν, etc.* Ergo libenter autem tunc experiretur, sequitur enim de pluribus γενομένων τιτί. At δταν retineo, præsertim

τιζέων δὲ αὐτοῖς τῶν ἀνθρωπίνων περιγραψάν, παραμυθητόν. Ὁ ἄριστος δὲ, φώμεν, ὅτι μὲν ἡγεῖ θεὸς συγγενεῖά τις ἰσως σε θεῶα πρὸς τὸ εὐμυρτον εἶπε τιμῶν καὶ νομίζειν εἶναι· κακῶν δὲ ἀνθρώπων καὶ ἀδικῶν τύχη ἰδῶα καὶ δημοσίᾳ, ἀληθεῖα μὲν οὐκ εὐδαίμονες, δόξαις δὲ εὐδαιμονίζόμενα σφῆδρα, ἀλλ' οὐκ ἐμμελῶς, ἀγνοοῖ σε πρὸς ἀσέβειαν, ἐν τε μουσαίᾳ οὐκ ἔρθως ὑμνοῦσιν ἅμα καὶ ἐν παντοίοις λόγοις. Ἡ καὶ πρὸς τέλος ἰσως ἀνοστοῦν ἀνθρώπου ὄρων ἐλλόθουτας γηραιούς, παῖδας παῖδων καταλιπόντας ἐν τιμαῖς ταῖς μεγίσταις, ταράτη τανῶν (43), ὅταν ἐν ἅπασι τοῖσι ἰδῶν, ἢ δι' ἀκοῆς αἰσθόμενος, ἢ καὶ πανταπασιν αὐτὸς αὐτῶν τινι αὐτόπτης προστυχῶν, πολλῶν ἀσθημάτων καὶ δεινῶν γενομένων τιτί, δι' αὐτὰ ταῦτα ὄρξαι ἐκ σμικρῶν εἰς τυραννίδας τε καὶ ἐπὶ μέγιστα ἀφικόμενος, τότε διὰ πάντα τὰ τοιαῦτα δῆλος εἰ μίμνησθαι μὲν θεοῦ ὡς αἰτίου ὄντας τῶν τοιούτων διὰ συγγένειαν οὐκ ἂν ἐθέλων, ἀγόμενος δὲ ὑπὸ τε ἀλογίας ἅμα καὶ οὐ δυνάμενος δυσχεραίνειν θεοῦ, εἰς τοῦτο νῦν τὸ πάθος ἠέλθουσα, ὡστ' εἶναι μὲν δοκεῖν αὐτοῦ, τῶν δ' ἀνθρωπίνων καταροπῆν καὶ ἀμελεῖν πραγμάτων. Ἴνα οὖν μὴ ἐπὶ μείζον ἔλθῃ σοι πάθος πρὸς ἀσέβειαν τὸ νῦν παρὸν δόγμα, ἀλλ' εἰάν πως οἶον ἀποδοσομῆσθαι λόγους αὐτῷ προσῆν (44) γενόμεθα δυνατόν, περιρῆμαθι, συναρμόνους τὸν ἐξῆς λόγον, ἢ πρὸς τὸν παράπαν οὐκ ἡγούμενος θεοῦ ἐξ ἀρχῆς διεπερανάμεθα, τοῦτω τανῶν προσχρησασθαι. Σὺ δ', ὦ Κλινία τε καὶ Μέγυλλε, ἵπὲρ τοῦ νόου, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἀποκρινόμενος διαδέχεσθε. Ἐκν δὲ τι δύσκολον ἐγγίγνηται τοῖς λόγοις, ἐγὼ σφῶν, ὡσπερ νῦν δὴ, δεξάμενος, διαδέξω τὸν ποταμῶν. — Ὅρθως λέγεις, καὶ σὺ οὕτω ταῦτα δρᾶ, ποιησομέν τε ἡμεῖς εἰς τὸ δυνατόν, ἀ λέγεις. — Ἄλλ' οὐδὲν τῶν ἄνθρωπων εἴη χαλεπὸν ἐμβεβασθαι τοῦτό γε, ὡς ἐπιμελεῖς σμικρῶν εἶσι θεοὶ οὐκ ἔστιν ἢ τῷ μὲθῆαι διαφερόντων. Ἦκουον γάρ σου, καὶ παρῆν τοῖς νῦν δὴ λεγομένοις, ὡς ἀγαθὸν ἢ ὄντας πᾶσαν ἀρετῆν, τὴν τῶν πάντων ἐπιμελείαν οὐκισιότατην αὐτῶν οὔσαν κέκτηται. — Καὶ σφῆδρα γε ἐπήκουον. — Τὸ μετὰ τοῦτο τοῖνυ κοινῇ συνεξετάζομεν, τίνα λόγοντες ἀρετῆν αὐτῶν, ὁμολογοῦμεν αὐτοῖς ἀγαθοῦς εἶναι. Φέρε, τὸσσορονεῖν νοῦν τε κακῆςθαι, φαρμὴν ἀρετῆς· τὰ δὲ ἐναντία, κακίας; — Φαρμὴν. — Τί δαί; ἀρετῆς μὲν ἀνδρείαν εἶναι, δειλίαν δὲ κακίας; — Πάνυ μὲν οὖν. — Καὶ τὰ μὲν αἰσχρὰ τοῦτων, τὰ δὲ καλὰ φησομεν; — Ἀνάγκη. — Καὶ πῶν μὲν προσκρινεῖν ἡμῖν, εἴπερ ὁπόσα φλαῦρα, θεοῖς δὲ οὐτε μέγα οὐτε σμικρὸν πᾶν τοιούτων μετὼν ἔρομεν; — Καὶ ταῦθ' οὕτως ὁμολογοῦ πᾶς ἄν.—Τί δαί; ἀμειλίαν τε, καὶ ἀργίαν, καὶ τρυφήν, καὶ ἀρετῆν ψυχῆς θήσομεν; ἢ πῶς λέγεις; — Καὶ πῶς; — Ἄλλ' εἰς τὸναντιον; — Ναί.—Τάναντία ἄρα τοῦτοις εἰς τὸναντιον; — Τὸναντιον. — Τί οὖν; τρυφῶν, καὶ ἀμελῆς, ἀργός τε, δὲ ὅ

eum sequatur τότε. Credo etiam idem abesse posse, nisi sit, eīdōs, scire autem potest, seu quod videbit, seu quod audierit.

(45) *Ἠς οὐσίῳ.* Mallem τρούσι.

ποιητής (45) κρησὶ κοθύρουσι μάλισμα εἰκελον ἔπρασαν εἶναι, γήρυσι ἂν οὐ τοιοῦτος (46) πᾶσιν ἤμιν; — Ὅρθότατά γε εἶπον. — Οὐκοῦν τὸν γε θεὸν οὐ βήτην ἔχειν ἦθος τοιοῦτον, ὃ γέ τοι αὐτὸς μισεῖ· τῷ δὲ τοιοῦτον φθέγγεσθαι περιωμμένῳ ἂν ἐπιτραπέδιον. — Οὐ μὲν δὴ· πῶς γὰρ ἂν; — Ὁ ἢ προσήκει μὲν πράττειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι διαφερόντως τινός· ὃ δὲ τοῦτου τοῦ γένους τῶν μὲν μεγάλων ἐπιμελεῖται, τῶν μικρῶν δὲ ἀμελεῖ, κατὰ τίνα οὖν ἐπινοοῦντες τὸν τοιοῦτον λόγον, οὐκ ἂν παντάπασι πλημμελοῖμεν; Ἐσοπῶμεν δὲ ὤδε. Ἄρ' οὐ κατὰ δύο εἶδη τὸ τοιοῦτον πράττει ὁ πράττων, εἴτε θεὸς εἴτε ἀνθρώπος; — *Ποῖω* ἢ λέγομεν (47); — Ἡ διαφέρων οὐδὲν οἰόμενος εἶναι τῷ ἔλω, ἀμελουμένῳ τῶν μικρῶν, ἢ βραθυμῆ καὶ τρυφῇ, εἰ διαφέρει ὃ δὲ ἀμελεῖ ἢ ἔστιν ἄλλως πως γιγνομένη ἀμέλεια; Οὐ γὰρ που, ὅταν γε ἀδύνατον ἢ τῶν πάντων ἐπιμελεῖσθαι, τότε ἀμέλεια εἶναι τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων, μὴ ἐπιμελουμένῳ, ὡς ἂν δυνατὸς θεός, ἢ φαῖλός τις ἂν ἑλλήτης, καὶ μὴ δυνατὸς ἐπιμελεῖσθαι γήνηται. — Πῶς γὰρ ἂν; — Νῦν δὴ δύο ὄντες τριῶν ἡμῖν οὖσαν ἀποκρινάσθωσαν, οἱ θεοὺς μὲν ἀμφοτέροι ὁμολογοῦντες εἶναι, παρατηρούσας δὲ ἕτερος, ὃ δὲ ἀμελεῖ τῶν μικρῶν. Πρώτων μὲν θεοὺς ἀμφοτέροι φατε γινώσκειν, καὶ ὄραν, καὶ ἀκούειν πάντα, λαθεῖν δὲ αὐτοὺς οὐδὲν δυνατόν εἶναι τῶν ὁπίστων εἶναι αἰ αἰσθητοῦς τε καὶ ἐπιστήματι. Ταῦτά δὲ γε λέγετε ἔχειν ταῦτα, ἢ πῶς; — Οὕτως. — Τί δα!; δύνασθαι πάντα ὁπίστων αὐτῶν δύναμις ἐστὶ θνητοῖς τε καὶ ἀθανάτοις; — Πῶς γὰρ οὐ συγχωρησονται καὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν; — Καὶ μὴ ἀγαθοῦς τε καὶ ἀριστοῦς ὁμολογήκαμεν αὐτοὺς εἶναι πέντε ὄντες. — Σφόδρα γε. — Ἄρ' οὖν οὐ βραθυμῆ μὲν καὶ τρυφῇ ἀδύνατον αὐτοὺς ὁμολογεῖν πράττειν ἔτιον τὸ παράπαν, ὄντας γε οἷους λέγομεν; Διελίας γὰρ ἔργονος ἔν γε ἡμῖν ἀργία, βραθυμία δὲ ἀργίας καὶ τρυφῆς. — Ἀληθέστατα λέγετε. — Ἀργία μὲν δὴ καὶ βραθυμῆ οὐδὲς ἀμελεῖ θεῶν· οὐ γὰρ μέτεστιν αὐτῷ που διελίας. — Ὅρθότατα λέγετε. — Οὐκοῦν τὸ λοιπὸν, εἴπερ ἀμελοῦσι τῶν μικρῶν καὶ ὀλίγων τῶν περὶ τὸ πᾶν, ἢ γινώσκοντες, ὡς τὸ παράπαν οὐδένος τῶν τοιοῦτων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, ὄραν ἂν τοῦτο, ἢ τί τὸ λοιπὸν πλην τοῦ γινώσκειν τοῦναντιον; — Οὐδέν. — Πότερον οὖν, ὦ ἀριστε καὶ βέλτιστε, θύμῳ σε λέγοντα, ὡς ἀγνοοῦντάς τε, καὶ, ἔδον ἐπιμελεῖσθαι, δεῖ ἀγνοοῦντας, ἢ γινώσκοντας ἐπι δεῖ (καθάπερ οἱ φαυλότατοι τῶν ἀνθρώπων λέγονται ποιεῖν, εἰδότες ἄλλα εἶναι βελτίω πράττειν, ὡς δὴ πράττουσι), διὰ τίνος ἦτας ἡθῶν ἢ λυπὸν οὐ ποιεῖν; — Πῶς γὰρ ἂν; — Οὐκοῦν δὴ τὰ γε ἀνθρώπινα πράγματα τῆς τε ἐμψύχου μετέχει φύσεως ἅμα, καὶ θεοσδεδωτότων αὐτὸ ἐστὶ πάντων ζῶων ἀνθρώπος. — Ἔοικε γοῦν. — Θεῶν γε μὴ κτημάτων φαμεν εἶναι πάντα ὄπσω Θνητὰ ζῶα ἢ νοερά, ὡς περ καὶ τὸν οὐρανὸν οἶον. —

(45) Ὁ ποιητής. Hesiodus, cujus in *Ἔργ.* illud est:

... Ὅς κεν ἰερῆς
Ζῆν, κρησῆρησι κοθύρουσι εἰκελος ὄρηι.
Virgil., in *Georg.*:

Ignavum fucos pecus a praecepibus arcent.

(46) *Τοιοῦτος.* Ficinus et Scitranus vertunt, *odio*

vitiosa sunt, ea locum in nobis habere posse, nullum in diis? — Ne istud quidem a quoquam negentur. — Jam, negligentiam, otium atque delicias, utrum animi virtuti tribuimus, an non? Qui enim tribuamus? Nunc igitur contrario? — Certe. — Quae sunt igitur iis contraria, contrario assignabimus. — Ita, contrario. — Quid igitur? Quisquis deliciose, negligenter et otiose vivit, nonne is ejusmodi merito a nobis omnibus habeatur, quem facis inertibus simillimum poeta vocat? — Optime ille quidem. — Ergo nec ii mores Deo tribuendi, quos ipsemet oderit, nec ferendus quisquam, qui ita loqui audeat. — Neutrum sane: qui enim deceat? — Jam cujus sit aliquid clirere simul, et majorem in modum curare, si ex eo genere majora curabit, negliget minora, qua tandem cum laude prosequemur, quin toto caelo aberreremus? Enimvero sic philosophemur. Nonne 632 qui aliquid ejusmodi faciat, si sive Deus fuerit, sive homo, duobus modis hoc fecerit? — Quibus tandem? — Aut, quod illam rerum minorum despicientiam, totius universi nihil interesse putet, aut si cum intersit, negligat tamen quod pigritia deliciose vincatur: nisi alia tibi quaedam occurrit negligentiae ratio. Nec enim si omnium omnino haberi cura non possit, ei negligentiae tribuatur, qui rerum vel minorum vel majorum curam non suscipiat, quibus curandis, sive Deus, sive humilior quispiam, propter infirmitatem suam par esse non possit. — Quis enim id jure fecerit? — Nunc igitur nobis tribus duo isti respondeant, qui cum ambo deos esse fateantur, eosdem tamen alter exorari facile, alter res minores negligere contendit. Principio, deus ambo nosse, videre, audire omnia concessit, ac nihil eorum penitus latere posse, quae vel sensus, vel scientia percipiat. Utrum in eo convenimus, an non? — Convenimus. — Quid illud? num illos etiam omnia posse, quae in mortali aut immortali potestate versentur? — Nam quis hoc etiam neget? — Atqui bonos illos esse, adeoque optimos, jam nos quinque concessimus. — Et quidem libentissime. — Fieri ergo non potest, ut quod ejusmodi esse defendimus, ab iis quidquam omnino vel desidia vel mollitie fieri velimus. Nam et apud nos otiositatis fetus otium est, desidia vero atque mollities otii. — Verissime hoc tu quidem. — Deorum ergo nullus quidquam praeter otio desidiaque negligit, cum timiditas in eum nulla cadat. — Et istud quam optime. — Igitur, si rerum hoc in universo minorum ac tenuiorum curam abjiciunt, reliquum est, id ut faciant, aut quod nihil prorsus eorum sibi curandum esse statuunt; aut quid aliud superest, nisi ut contra sentiant? — Nihil. — Utrum igitur, vir optime, deos existimas

habeatur. Quae odium significet, vox nulla est; sed Platonica trajectio, quasi diceret τοιοῦτος ἂν γίγνοιτο, ὅν δὲ ποιητής, etc. Aristiculus autem dicit cum τοιοῦτος Attice conjunctus est.

(47) *Ποῖω δὴ λέγομεν.* Rectius, quam apud Platonicum *Ποῖω δὴ; λέγομεν.*

ignorantia laborare, quamque ab iis curam suscipi oporteret, ob eandem ignorantiam abjicere; an, cum ea sibi curanda esse noverint, tamen (quod pessimis hominibus, usu venire dicunt, qui alia quam quæ faciunt, factu meliora esse satis intelligant) seu voluptate, seu dolore victos non facere? — Quis tandem hoc illudve dicat? — Et quidem res humanæ cum animata natura præditæ sunt, tum vero animantium omnibus religione ac divino cultu homo antecellit. — Consentaneum id berce est. — Quidquid porro animantium, seu mortalium, seu spiritualium est, quorum in numero totum quoque eorum reponitur, id omne deorum possessionem esse concedimus. 633 — Quidni enim? — Esto igitur, hæc a diis vel exilia vel magna habeantur: utrumvis enim quis dixerit, nunquam ab iis tamen, quorum in possessione sumus, cum iidem et providentissimi et optimi sint, jure negligamur. Verum alterum hoc præterea consideremus. — Quidnam? — Nonne sensus et potentia contrariam a natura habent facilitatis ac difficultatis rationem? — Clarius, obscuro. — Parva nimirum difficilium et videre est, et audire, quam magna: ferre vero, aut tenere, aut curare parva quivis et exilia facilius, quam magna possit. — Longe profecto. — An si medicus aliquis, cum integrum corpus fidei commissum suæ curare non vellet modo, sed etiam posset, majoribus tantum partibus mederetur, minores cæteris negligeret, corpus integrum hac ejus curatione aliquando convalesceret? — Nullo sane modo. — Ne gubernatoribus quidem, imperatoribus, œconomis, aut iis qui in reip. administratione versentur, aut ulli omnino generis ejusdem, si pauca quædam miuorave contempserit, plurium aut majorum felicitur cura succedat. Majores quippe lapides sine minoribus firmiter coherere posse architecti negant. — Et vero qui possent? — Caveamus ergo, ne Deum mortalibus unquam artificibus deteriorare putemus: ut cum illi propria sibi opera, tam minora quam majora, quo præstantiores ii sunt, hoc una eademque arte diligentius ac perfectius elaborant; Deus tamen, qui et sapientissimus ipse sit, et operum suorum curam suscipere velit idem ac possit, minora quibus facilius provideret, quod miuora sunt, tanquam piger, ac mollis quisquam et laborum magnitudine fractus, omnino despicatur, una in majorum gubernatione delixus. — Hanc de diis opiionem, mi hospes, nulla ex parte unquam probemus. Est enim hæc non impia minus, quam falsa cogitatio. — Num vero tibi jam videmur de deorum negligentia, pro rei magnitudine

Πῶς γὰρ οὐ; — Ἦδη τοίνυν ἢ σμικρὰ ἢ μεγάλα τις φάτω ταῦτα εἶναι τοῖς θεοῖς· οὐδ' ἐτέρως (48) γὰρ τοῖς κακῆτημένοις ἡμᾶς ἀμελεῖν ἂν εἴη προσήκον, ἐπιμελεστάτους γὰρ οὐσαί καὶ ἀρίστοι. Ἐκοπόμεν δὲ δὴ καὶ τόδε εἶη πρὸς τοῦτους. — Τὸ ποῖον; — Περὶ τε ἀσθησῶς καὶ δυνάμεως· ἀρ' οὐκ ἐναντίως ἀλλήλων πρὸς βραχυῶν καὶ χαλεπότητά ἐστιν πεφωκῆται; — Πῶς λέγεις; — Ὅρᾳ μὲν σου καὶ ἀκούειν τὰ σμικρὰ χαλεπώτερον ἢ τὰ μεγάλα· φέρεται δὲ αὐτῷ, καὶ κρατεῖν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῶν σμικρῶν καὶ ὀλίγων, παντὶ βῆσιν ἢ τῶν ἐναντίων. — Καὶ πολὺ γε. — Ἰετρωῖ δὲ προστεταγμένοι ὄντες τι θεραπεύειν βουλομένων καὶ δυναμένων, τῶν μὲν μεγάλων ἐπιμελεῖς ἔσται (49), τῶν μορίων δὲ καὶ σμικρῶν ἀμελεῖς (50)· εἴθ' (51) ἔξει ποτὲ καλῶς αὐτὸ τὸ πᾶν; — Οὐδαμῶς. — Οὐ μὴν οὐδέ γὰρ κυβερνήταις, οὐδὲ στρατηγοῖς, οὐδ' οἰκονόμοις, οὐδ' αὐτῶν πλοῦσι, οὐδ' ἀλλοῦ τῶν τοῦτων οὐδὲν χωρὶς τῶν ὀλίγων ἢ σμικρῶν, πολλὰ ἢ μεγάλα· οὐδὲ γὰρ ἀνεὶ τῶν σμικρῶν τοὺς μεγάλους φανῶσι θεολόγοι λήθους εὐχέσθαι. — Πῶς γὰρ ἂν; — Μὴ τοίνυν τὸν θεὸν ἀξιώσωμέν ποτε θνητῶν δημιουργῶν φαυλότερον, οἷ τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔργα, δοῦναι ἂν ἀμείνους ὡς, τόσῳ ἀκριβέστερα καὶ τελειότερα μὲν τέχνη σμικρὰ καὶ μεγάλα ἀπεργάζονται· τὸν δὲ θεὸν ὄντα τε σωφρότατον, βουλομένον τε ἐπιμελεῖσθαι καὶ δυνάμενον, ἴον μὲν βῆσιν ἐπιμεληθῆναι, σμικρῶν ὄντων, μηδαμῶς ἐπιμελεῖσθαι, καθάπερ ἀργὸν ἢ δειλὸν τινα διὰ πόνους βραχυοῦντα, τῶν δὲ μεγάλων. — Μηδαμῶς δόξαν τοιαύτην περὶ θεῶν, ὧ ἔξενε, ἀποκλωθεῖσθε· οὐδαμῆ γὰρ οὐτε ὄσιον, οὐτ' ἀληθὲς τὸ διονύημα διανοοῦμεθ' ἂν. — Δοκοῦμεν δὲ μοι (52) νῦν ἤδη καὶ μεγάλα μετρίως διελεῖσθαι τῷ φιλατιῷ τῆς ἀμελείας περὶ θεῶν; — Ναί. — Τῷ γε βιάζεσθαι τοὺς λόγους ὁμολογεῖν αὐτὸν μὴ λέγειν ὀρθῶς (53). Ἐπαυδῶν γε μὴ προσεῖσθαι μοι δοκεῖ μύθων εἶη τῶν. — Ποῖων, ὧ ἀγαθὲ; — Πείσομεν τὸν νεανίαν τοῖς λόγοις (54), ὡς τῷ τοῦ παντός ἐπιμελουμένῳ πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ ὅλου πάντ' ἐστὶ συνεταγμένα, ἴον καὶ τὸ μέρος εἰς δύναμιν ἕκαστον τὸ προσήκον πάσχει καὶ ποιεῖ. Τοῦτοις δὲ εἶναι ἀρχοντας προστεταγμένοι ἕκαστοις ἐπὶ τὸ σμικρότατον ἀλλ' πάθος καὶ πράξεις, εἰς μερισμὸν τὸν ἕσχατον τῶν ἀπεριγραπτῶν· ἴον ἔν καὶ τὸ σὸν, ὡ σφέτιλε, μῶριον, εἰς τὸ πᾶν ἕντείνεαι βλέποντες, καίπερ πάντομικρον ὄν. Σὺ δὲ λέληθε (55) περὶ τοῦτο αὐτῷ, ὡς γένεσις ἕνεκα ἐκεῖνον γίνεται πᾶσα, ὅπως ἢ τῷ τοῦ παντός βίῳ ὑπάρχουσα εὐδαιμων οὐσα, οὐχ ἕνεκα σοῦ γνωμένη, οὐδ' ἕνεκα ἐκεῖνον. Πᾶς γὰρ ἱατρὸς καὶ πᾶς ἐντεχνος δημιουργὸς παντός μὲν ἕνεκα πάντα ἐργάζεται, πρὸς τὸ κοινῆ ἕντείνεον βέλτεστον, μέρος, μὴ ἕνεκα ἑαυτοῦ, καὶ οὐχὶ ὅλον μέρος ἕνεκα ἀπεργάζεται.

(48) Forte οὐδετέρως.

(49) Ἐπιμελεῖς ἔσται. Plato, ἐπιμελουμένων.

(50) Ἀμελεῖς. Plato, ἀμελοῦντα.

(51) Εἴθ'. Non habet Plato istud εἴθ'.

(52) Forte σοι.

(53) Μὴ λέγειν ὀρθῶς. Recte. Nam apud Platonem, ὀρθῶς respondentem Clinix perperam tribuitur.

(54) Τοῖς λόγοις. Post λόγους in priori editione addidatur, ὁμολογεῖν αὐτὸν μὴ λέγειν ὀρθῶς: sed hæc Plato non agnoscit, et superioribus ex versibus alienum in locum irrepserat.

(55) Σὺ δὲ λέληθε, etc. S. Augustin. lib. 1 contra Academic., initio: Etenim fortasse, inquit, quæ visio fortuna nominatur, occulto quodam ordine regitur, nihilque zue commodi, seu incommodi contingit in parte, quod non conveniat et congruat unitero.

Εὐ δὲ ἀγανακτεῖς. ἀγωνῶν ὅση τὸ περί τὸ ἀριστον, τῶ παντὶ συμβαίνει καὶ οὐ κατὰ δύναμιν τὴν τῆς κοινῆς γενέσεως. Ἐπει δὲ αἰ ψυχὴ συντεταγμένη σώματι τοτὸ μὲν ἄλλω, τοτὸ δ' ἄλλω, μεταβάλλει παντοίας μεταβολὰς δι' ἑαυτὴν ἢ δι' ἑτέραν ψυχὴν, οὐδὲν ἄλλο ἔργον τῶ πνεύματι λείπεται πληρῶ μετατιθέναι, τὸ μὲν ἄριστον γινόμενον ἦθος εἰς βελτίω τόπον, χειρὸν δὲ εἰς τὸν χειρόνα, κατὰ τὸ πρότερον αὐτῶν ἕκαστον, ἵνα τῆς προσηκούσης μοίρας λαγάνη. — Πῆ λέγεις; — Ἥπερ ἂν ἔχοι λόγον βρασιῶν ἐπιμελείας θεοῦ τῶν πάντων, ταύτη μοι δοκῶ φράζειν. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὸ ὅλον αἰ βλέπων πλάττει τις, μετασχηματίζων τὰ πάντα (οἷον ἐκ πυρὸς ὕδωρ ἐμφύζων [56]), καὶ μὴ ζυμῶντα ἐξ ἑνὸς ἢ ἐκ πολλῶν ἐν, πρότερος ἢ ἐστώτερος, ἢ καὶ τρίτης γενέσεως μετατελήφωτα, πλήθειν ἄπειρ' ἂν εἴη, τῆς μετατιθεμένης (57) κοσμησεως· νῦν δ' ὅστι βαυακτῆρῶν βρασιῶν τῶ τοῦ παντός ἐπιμελουμένην. — Πῶς αὖ λέγεις; — Ὡδε. Ἐπειδὴ κατεῖπεν ἡμῶν ὁ βασιλεὺς ἐμφύχους οὐσας τὰς πράξεις ἀπάσας, καὶ πολλὴν μὲν ἀρετὴν ἐν αὐταῖς οὐσαν, πολλὴν δὲ κακίαν ἀνώλεθρον δὲ ἂν γινόμενον, ἀλλ' οὐκ ἀλόγιον, ψυχὴν καὶ σώμα, καθάπερ οἱ κατὰ νόμον ὄντες θεοί· (γίνεσθαι γὰρ οὐκ ἂν ποτε ἦν ζῶων, ἀπολομένου τούτοις θατέρου·) καὶ τὸ μὲν ὠφέλειν αἰ κεφαλὰς ὄν, ἀγαθὸν ψυχῆς, διενοήθη, τὸ δὲ κακὸν βλάπτειν (58)· ταῦτα πάντα ζυμῶν, ἐμμηχανήσατο ποῦ κείμενον ἕκαστον τῶν μερῶν νικῶσαν ἀρετὴν, ἠττωμένην δὲ κακίαν ἐν τῶ παντὶ παρέχοι μάλιστα' ἂν καὶ βῆσται καὶ ἀριστα. Μεμηχανήσεται δὲ πρὸς πᾶν τοῦτο, τὸ ποῖον τι γινόμενον αἰ πολὺν ἔδραν δὲ μεταλαμβάνον οἰκίζεσθαι καὶ εἴνας ποτὸ τόπους· τῆς δὲ γενέσεως τοῦ ποίου τινὸς ἀφῆκε ταῖς βουλήσεσιν ἐκάστων ἡμῶν τὰς αἰτίας. Ὅση γὰρ ἂν ἐπιθυμῆ, καὶ ὁποῖος τίς ἂν τὴν ψυχὴν, ταύτη σχεδὸν ἐκάστοτε καὶ ποιοῦτος γίνεται ὅσας ἡμῶν, ἢ τοποῦ. — Τὸ γοῦν εἰκόσ. — Μεταβάλλει μὲν τοῖνον πάνθ' ὅσα μέτοχά ἐστι ψυχῆς, ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένα τὴν τῆς μεταβολῆς αἰτίαν· μεταβάλλοντα δὲ φέρεται κατὰ τὴν τῆς εἰμαρμένης τάξιν καὶ νόμον· συμκρούσθαι μὲν τῶν ἔθων μεταβάλλοντα, ἐλάττω (59), κατὰ τὸ τῆς χώρας ἐπιπέδων μεταπορεύεται· πλείω δὲ καὶ ἀδικιώτερα, μεταπίσθαι εἰς βάθος, τὰ τε κάτω λεγόμενα τῶν τόπων, ὅσα φῆνεν τε, καὶ τὰ τοῦτον ἐχόμενα τῶν ὀνομάτων ἐπονομάζοντες, σφόδρα φοβοῦνται καὶ ὀνειροπολοῦσι ζῶντες, διαλυθέντες τε τῶν σωμάτων. Μελῶ δὲ ψυχῆ (60) κακίας ἢ ἀρετῆς ὅσταν μεταβάλλη, διὰ τὴν αὐτῆς βουλήν τε καὶ ὁμίλλαν γινόμενὴν ἰσχυρᾶν, ὅσταν μὲν ἀρετῆ θείᾳ προσμιεσσα γίνηται διαφερόντως τοιαῦτα διαφέροντα (61), καὶ μετέβαλε

A mediocriter cum homine contentioso disputasse? — Certe. — Saltem ut is perperam se locutum esse fateri cogatur. At nunc eidem quibusdam præterea verisimilibus argumentis, quasi cantiooum illecebris opus videtur. — Quibus tandem, bone vir? — Quibus adductus adolescens hoc sibi persuadet, qui universi curam susceperit, eum ad illius salutem vimque conservandam, ordinata et constituta habere omnia, sic ut partes etiam singulæ, quidquid ad eas pertinet, pro suis viribus patiantur, et agant. Ecce vel minutissimis in rebus, quæ sibi aut subeundæ sint, aut præstandæ, suos quæque principes ac præfectos habent, qui finem ad ultimam usque particulam integre accurateque perducant.

B 634 E quibus una etiam est tua, miselle, particula, quæ tametsi perpusilla sit, ad universum tamen per sese tendit semper ac respicit. Ignoras tu vero interea, ortus rerum omnes universi causa fieri, ut vitam ejus complexa natura in summa felicitate verseat: qui profecto illius gratia factus es, non illa tui. Siquidem medicus omnis, omnisque peritus artifex, sic totius causa omnia perficit, sic unum illud quod communiter optimum sit intuetur, ut totius causa partem, non totum partis causa molitur. Tu vero indignaris, quod nescias, id quod in te optimum est, quemadmodum vi quadam communitis ortus, universo tibi que conveniat. Et quoniam animus cum corpore semper, alio tamen alioque complexus, nullum non mutationis genus subit, cum sua, tum alterius cujusdam animi causa, sortis nostræ moderatori reliquum hoc unum est, uti mores, si meliores effecti erunt, meliorem, sin autem deteriores, deteriorem in locum pro sua cujusque ratione traducat, ut sedem singula convenientem ac propriam sortiantur. — Clarius ista, sodes. — Equidem ita loquor, quomodo res omnes Deo curæ esse facilius intelligi possit. Etenim, si quis semper ad totum respiciens, ita fingeret ac reflingeret omnia (ut si aquam igne animaret), tamen ut neque multa ex uno, neque e multis unum aliquid efficiet, ea sane posteaquam primam, aut secundam, aut tertiam generationem subissent, ista rerum ordinis que mutatione, infinitum quantum angerentur. Nunc vero, universi moderatori facilitas quedam admirabilis suppetit. — Necdum istud intelligo. — Andi ergo. Novit rex ille noster, actiones omnes animatas esse, easdem cum virtutis habere, tum etiam vitiositatis plurimum: animum itum et corpus, ut pestem ex se nullam habeant, carere tamen immor-

(56) Ἐμφύζων. Legebatur ἐμφύζων, ut apud Platonem, sed adnotat Serranus sibi etiam legi ἐμφύζων ex quo ἐμφύζων facere maluit; vere enim aqua illa, quæ frigida prius et immota consistebat, subiecto igne incallescens et ebulliens, μετασχηματίζεται, ac propemodum ἐμφύζεται.

(57) Τῆς μετατιθεμένης. Usitatius et clarius diceretur, μετατιθεμένης τῆς κοσμησεως.

(58) Τὸ δὲ κακὸν, βλάπτειν. Mallem, τὸ δὲ βλάπτειν, κακόν.

(59) Ἐλάττω. Forte, ἐλάττω μὲν καὶ δικαιοτέρα, ut is opponantur que paulo post πλείω καὶ ἀδικιώ-

τερα.

(60) Μελῶ δὲ ψυχῆ. Corruptus hic locus est. Eiusmodi Ficini et Serrani habet, μελῶν δὲ δὲ ψ. κ. η. α. ο. μεταλάβη. Conjiciebam, μελῶν δὲ ψ. κακίαν ἢ ἀρετῆ (vel κακίαν ἢ ἀρετὴν) ὅσταν μεταβάλλη.

(61) Τοιαῦτα διαφέροντα. Plato, τοιαύτη διαφέροντα. Serranus aliam lectionem offert, τοιαύτη διαφερέτα. Ergo, si τοιαύτη retineatur, et διαφερόντα, vel διαφερέτα rejiciatur, obscuritatis nihil admodum fore arbitror. — Legi posse opinatur Heinichen τοιαύτη, διαφέροντα καὶ μετέβαλε. Epit.

talitate, qua veri legitimum dii perfruantur (alioquin nulla unquam animantium generatio fieret, altero morte sublato); ad extremum, quidquid jurare per sese potest, id omne animi bonum, quidquid nocere solet, malum esse statuit. Quibus omnibus exploratis, molitus hoc denuum est, quemadmodum *μα* partes singule constituerentur, uti cum maxime, tum etiam facillime atque optime, certam in universo virtutis victoriam facerent, vitiositate prostrata. Quam in rem universi bono excogitavit, quam quodque sedem pro naturæ suæ conditione, quemque locum aliquando sortiri firmum ac stabilem oporteret. At vero, ut talis quisque talisve fieret, causas omnes nostræ in voluntatis potestate reliquit. Qualis enim **635** cupiditate quisque et animo fuerit, talis fere passim esse solet. — Et contentaneum id quidem. — Quæcumque igitur animo præcæta sunt, mutantur omnia, quod in se ipsis causam mutationis habeant. Qua in mutatione, fati præscriptum ac legem sequuntur. Quorum enim animorum tolerabiliores fuerint remissioresque mores, si dum ea mutatio fit, utpote leviores, in summum regionis solum committat; quorum autem graviores et injustiores, si vastam in altitudinem, et depressiora loca detruduntur, quæ qui adhuc vivunt, quique corporibus soluti jam sunt, inferunt, ac similibus aliis nominibus admodum horrore, ac sæpius somnari solent. Ita, cujus animi cum sapiente voluntate, tum acri et corroborata consuetudine major aut vitiositas, aut virtus exstiterit, is sub illam mutationem, si divinam ad virtutem adhererit, ejusque singulariter et eximie similis fuerit, sedem quoque suam alioqui sanctissimam, cum alia quodam adhuc meliore commutat. Qui vero contrariam viam insiterit, vitam quoque deinceps contrariis in locis, et contraria sorte degit. Ea judicii ratio, mi adolescens, qui te a diis negligi arbitraris, a diis qui in Olympo versantur, constituta est: ut qui deterior fuerit, ad deterius; qui melior, ad meliorem animorum societatem commigret; et cum in vita, tum quolibet mortis in genere, quibus a similibus similes afflicti deceat, patiatur atque agat omnia. Hoc judicium neque tu, neque alius quisquam defugisse se, atque ita deos ipsos superasse gloriabitur: quippe quod ejus auctores maxime præ cæteris omnibus: sanctum esse voluerint, omninoque propterea vereri oporteat; nec enim illud te unquam præteribit. Nec tam pusillus tenuisque fies, ut ab eo te in abditos terre sinus latebrasque subducas: nec vero tam submissis, ut in cælum evoles. At dignas omnino pœnas daturus ipse es, sive hic maneam, sive trajiciaris ad inferos, sive ad locum aliquem iis adhuc horridiorem deferaris.

(62) *Μεθιδρόσατο*. Melius quam apud Platonem, μεθιδρόσασα, convenit enim cum præcedenti μετέβαλε.

(63) *Πάσχειν τε*. Plato post *πάσχειν τε*, addit καὶ ποιεῖν, quod hic in periodi finem rejicitur.

(64) *Ἡγορεῖται*. Plato, *προσφέρει*, melius, cum

τόπον ἄγονδιον, μετακομιθεῖσα εἰς ἀμείνω τινα τόπον ἕτερον · ὅταν δὲ τάναντία ἐπὶ τάναντία μεθιδρόσατο (62) τὸν αὐτῆς βίον. Αὐτῆ τοι δίκη ἐστὶ θεῶν, αἱ Ὀλυμπον ἔχουσιν, ὡ παῖ, καὶ νεανίσκοι, ἀμελεῖσθαι θεῶν ὑπὸ θεῶν· κακῶν μὲν γινόμενον, πρὸς τὰς κακάδας ψυχᾶς, ἀμείνω δὲ πρὸς τὰς ἀμείνωους πορεύμενον, ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν πᾶσι θανάτοις, πάσχειν τε (63) ἢ προσφῆν δρᾶν ἐστὶ τοῖς προσφῆσι (64) τοῖς προσφερείς, καὶ ποιεῖν. Ταύτης τῆς δίκης οὔτε σὺ μέγιστα, οὔτ' ἄλλος ἀτυχῆς (65) γινόμενος ἐπιούρεται περιγεμένους θεῶν ἦν πασῶν δίκην δικῶν διαφερόντως· Ἰταξάν τε οἱ τὰ ξαντες, χρεῖον τε ἐξυλαθεῖσθαι τὸ παράπαν. Οὐ γὰρ ἀμεληθήσῃ ποτὲ ὑπ' αὐτῆς· οὐχ οὕτω σμηκρὸς ἢν ὕσση κατὰ τὴν γῆς βάθος, οὐδ' ὑψηλῆς γινόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπήσῃ· τίσεις δὲ αὐτῆ τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν εἴτ' ἐνθάδε μένων, εἴτε καὶ ἐν βῆσιν διαπορευθεὶς, εἴτε καὶ τούτων εἰς ἀγώγιον (66) εἴτε διακομιθεὶς τόπον. Ὁ αὐτὸς δὲ λόγος σοὶ καὶ περὶ ἐκείνων ἂν εἴη, τὸν οὖν σὺ κατεῖδον ἐκ σμαρῶν μεγάλους γεγονότας, ἀνοσιουργήσαντας, ἣ τε τοῖσιν πρᾶξαντας, ψῆθῃ ἐξ ἀθλίων εὐδαίμονας γεγονέναι, καὶ ὡς ἐν κατόπτρῳ αὐτῶν ταῖς πράξεις ἰσῆσθε καθευρακέναι τὴν πάντων ἀμείλιαν αὐτῶν, οὐκ εὐλῶς αὐτῶν τὴν συντέλειαν, ὅπῃ ποτὲ τῷ παντὶ ἐμβάλλεται· Γινώσκεις δὲ αὐτῆν, ὡ πάντων ἀνδρείοτατες, πρὸς οὐδὲν δοκεῖς (66'), ἦν τις μὲν γινώσκων, οὐδ' ἂν τῶν ἴσθαι ποτὲ, οὐδὲ λόγον ἐμβάλλεσθαι περὶ βίου θανάτου ἂν γένοιτο, εἰς εὐδαίμονιαν τε καὶ δυσδαίμονα τύχην. Ταῦτα εἰ μὲν σε παῖδες Κλεινίας ὄδε, καὶ ἔμπροσθα ἡμῶν ἦδε ἡ γερούσια, περὶ θεῶν οὐκ οἶσα δὲ τι λέγεις, καλῶς ἂν σοι θεὸς αὐτὸς ἐυλαμβάνω· εἰ δ' ἐπίθεσις τῆς λόγου ἂν εἴη, λεγόντων ἡμῶν πρὸς τὸν τρίτον ἐπάκουε, εἰ νοῦν καὶ ὅπωσόν ἔχεις. Ἰούτων ὁ νοῦς, εἰ καὶ μὴ τὰ ῥήματα, ἐν τοῖς Ἑβραίων λόγοις προκαταβέβληται, συντομωτάται, καὶ δὲ ὀλίγη τῆς διανοίας περιεχομένης. Τό τε γὰρ, «Ὀὐχ οὕτω σμηκρὸς ἢν ὕσση κατὰ τὴν γῆς βάθος, οὐδ' ὑψηλῆς γινόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπήσῃ, ὁ ἴσθαι ἂν εἴη τῷ παρὰ τῷ Δαυὶδ, τοῦτον ἔχοντα τὸν τρίπον.» Πῶ πορευθῶ ἀπὸ πνευματῶς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου τοῦ ψύγου; Ἐὰν ἀναθῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐ ἴσθαι εἰ ἂν καταθῶ εἰς τὸν βῆσιν, πάρεῖ. Εἰ ἀναλέομαι πτέρυγας, καὶ κατασχορῶσάμι εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης· καὶ γὰρ ἐκεί ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με· ἄλλα καὶ τό· «Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται ὄψαν θεοῦ, καὶ ποιῆσιν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ σπέρμα.» Καὶ πάλιν ἐν τῷ Ἡσαΐα τό· «Ἀναβλέψατε εἰς οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ ἴδετε, τίς κατέβηκε ταῦτα πάντα· καὶ τό· «Ἐκ μεγέθους καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ Γενεσιουργὸς θεωρεῖται· καὶ τό· «Τὴ γὰρ ὄρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορθεῖται, ἣ τε ἀλλοῦ αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης· ἄλλα καὶ τό, «Ἐξέλιξαι

sequatur προσφερείς.

(65) Ἀτυχῆς. Ficinus legit, αὐτυχῆς.

(66) Ἀγώγιον. Plato, ἀγώγιον, quod maxime placet, vel ἀποτίωτον, ut etiam legi Serranus adnotat.

(66') Lege Πῶς οὐ εἶναι.

ἐπὶ ἀνόμοις, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· μετα-
 παρῆσθαι μοι δοκεῖ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος διὰ τοῦ·
 « Ὁ αὐτοῦ δὲ λόγος σοὶ καὶ περὶ ἐκεῖνων ἂν εἴη,
 τῶν οὓς σὺ κατείδων ἐκ μικρῶν μεγάλους γεγονότας,
 ἀνοσιουργήσαντας, ἢ τι τοιοῦτον πράξαντας, ὥσθης
 ἐξ ἀλλίων εὐδαίμονας γεγονέναι. » Καὶ τὰ ἄλλα δὲ,
 ἕσα τοῦτους ὁμοίως εἴρηται, προέλαθε τὴν εἰς πλάτος
 ἐκτεθείσαν τοῦ Πλάτωνος ἐρμηνείαν ἐν τοῖς Ἑβραίων
 λόγοις. Ἐκαστον δ' οὖν αὐτῶν κατὰ μέρος εὖρος ἂν
 ἀκριβῶς ἐξετάζων τοῖς Ἑβραίων συμφερόμενον
 γράμματι. Ἑβραίων δὲ εἶναι λόγους, οὐ μόνον τὰ
 παρὰ Μωϋσῆ λόγια φημι, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἄλλων
 μετὰ Μωϋσέα θεοφιλῶν ἀνδρῶν, ἐπεὶ προφητῶν εἶτε
 κατὰ ἀποστόλων τοῦ Σωτήρος ἡμῶν, ὧν τῶν δογμά-
 των συμφωνία, μᾶς εἰκότως αὐτοῦς καὶ τῆς προση-
 γορίας ἀξιώσειεν.

beneficium accepteris. Sin longiori adhuc oratione
 serentes, si quid omnino mentis babes, attende. » Hæc Plato. Quorum sane mens, si minus verba
 ipsa, multo ante Hebræorum exstabat in litteris, sed brevissime ac paucissimis vocibus comprehensa
 sententia. Nam illud quidem, « Nec tam pusillus fies, ut ab ejus te oculis in abditos terræ sinus la-
 tebrasque subducas; nec vero tam sublimis, ut in cœlum evotes, » dicto huic Davidico proximum est :
 « Quo ibo a spirito tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in
 infernum, ades. Si sumpero pennas, et habitavero in extremis maris; etenim illic manus tu deducet
 me »; deinde hoc ejusdem prophete : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat
 firmamentum »; itemque illud Isaïæ : « Tollite in altum oculos vestros, et videte, quis ostendit hæc
 omnia »; et hoc : « Ex magnitudine et pulchritudine creaturarum Creator cum proportione specta-
 tor »; et hoc : « Invisibilia enim ejus a creatura mundi, per hæc quæ facta sunt, intellecta conspi-
 ciuntur, sempiterna quoque ejus virtus ac divinitas »; postremo istud : « Zelavi super iniquos, pa-
 cem peccatorum videns »; hæc omnia interpretatus videtur Plato dum ait, « Hoc ipsum tibi de illis
 quoque statuendum est, quos tu cum ex parvis magnos evasisse, post grave aliquod impietatis, vel
 alterius sceleris exemplum videres, beatos ex miseris factos putabas. » Ac cætera quæ eandem in sen-
 tentiam dicta sunt, in Hebræorum monumentis fusiores illam Platonis explicationem occuparunt.
 Quæ tu singula, si accurate ac diligenter expendes, cum Hebræorum doctrina consentire reperies,
 Hebræorum autem librorum nomine, non sola Moysis oracula intelligo, sed aliorum etiam qui post
 eum scripsere, hominum Deo charissimorum, seu prophete, seu nostri quoque Servatoris apostoli
 fuerint, quibus ob summam dogmatum consensionem, una atque eadem appellatio jure tri-
 buatur.

¹ Psal. cxxviii, 7. ² Psal. xviii, 2. ³ Isa. xl, 26. ⁴ Sæp. xiii, 5. ⁵ Rom. i, 20. ⁶ Psal. lxxvii, 5.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ

LIBER DECIMUS TERTIUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ ΒΙ-
 ΒΑΙΟΝ.

α'. Ὅπως ὁ Πλάτων τῆς Ἑλληνικῆς θεολο-
 γίας ἀπήλεγχε τὴν ἀτολίαν. Ἐκ τοῦ Τι-
 μαιου.

637 LIBRI DECIMI TERTII CAPITA.

1. Quemadmodum Plato Græcæ theologiæ ineptias
 conarguerit. Ex Timæo.

2. De eodem. Ex Epinomide.
3. Ex sec. De republ. De eodem : ac præterea Deum malorum auctorem non esse.
4. Præter obscenas fabulas, nihil istas de Græcis numinibus narrationes continere ; Socratemque, quod iis fidem non haberet, ab Atheniensibus interfecit esse. Ex Euthyphrone.
5. Ex Numemi lib. De Platonis arcanis, eandem in rem.
6. In vulgi opiniones absurdum non esse, nec ab instituto suo, vel mortis metu discendum. Ex Critone.
7. Reponendam iis non esse, a quibus injuriose tractentur, injuriam. Ex eodem.
8. Quæ semel recte statueris, ea ne mortis quidem metu abjicienda esse. Id quod in eos conveniet, qui persecutionum temporibus religionem ejurant.
9. Qualis animo sit oportet, qui mortis metu susceptum institutum ejuret.
- 638 10. Mortem veritatis causa non esse fugiendam. Ex Socratis Apologia.
11. Quemadmodum eorum mortem, qui vitam gloriose profuderunt, celebrari oporteat. Ex Platone.
12. Aristobulum Peripateticum etiam ante nos confessum esse, Hebræis e fontibus suam Græcos hausisse philosophiam.
13. Quæ a Græcis recte scripta fuerint, ea cum Hebræorum doctrina consentire, a Clemente præterea ostenditur Strom. quinto.
14. Non recte de omnibus pronuntiasset Platonem ; eoque nos haud absque ratione ab ejus philosophia discessisse, atque Hebræorum oracula complexos esse.
15. Non in omnibus Platonis, sed Hebræorum probandum esse de spiritalibus naturis disputatorem.
16. De animo non recte, ut Hebræos, in omnibus sensitisse Platonem.
17. Non quemadmodum Platoni visum est, animi naturam duabus ex partibus, quarum altera patiendi necessitate libera, patibilibus altera sit, esse conflam. Ex Severi Platonici disputatione De animo.
18. De cælo, deque collucentibus in eo sideribus, haud recte omnino sensitisse Platonem. Ex Epinomide. Timæo et Leg. x. Quæ Moyses coli omnia vetuit, quemadmodum Hebræus etiam Philo interpretatur.
19. Quenam minus recte Plato de mulieribus statuerit.
20. Quenam Plato de infando amore in Phædro statuerit : quibus contraria sunt a Moysæ sancita.
21. De legibus Platonis ad cædes pertinentibus, magna illa hominis mente indignis : quibuscum Moysis leges committendæ.

639 PROCEMIUM.

Cum superioribus libris viderimus, Platonicam ut plurimum philosophiam, Moysis et sacrorum apud Hebræos oraculorum quamdam quasi Græcam in linguam conversionem contineri : nos deinceps partim quæ huic disputationi desunt adjungemus, partim quæ a superioris memorie scriptoribus in similibus locorum tractatione dicta sunt, persequemur ; ad extremum speciosam illam nonnullorum eriminationem dilucemus : Eoque tandem cause sit, quamobrem si Moysi tam consentaneæ Plato philosophatus est, Moysis potius quam Platonis

- A β. Ἐτι ἀπὸ τοῦ λόγου Ἐπινομίδος, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
- γ. Ἐτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου τῆς Πολιτείας, περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν θεὸν τῶν κακῶν αἰτιῶν.
- δ. Ὅτι πλέον οὐδὲν τῶν αἰσχυρῶν μύθων αἱ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν διηγήσεις περιέχουσιν, αἷς μὴ κηθόμενον Σωκράτην ἔκτεσαν Ἀθηναῖοι. Ἀπὸ Εὐθύφρονος.
- ε. Νομημίου, ἐκ τῶν παρὰ Πλάτωνι Ἀποφρήτων, περὶ τοῦ αὐτοῦ.
- ς. Ὅτι μὴ δεῖ ταῖς τῶν πολλῶν προστάσεις δόξαις, μηδὲ τῆς ἰδίας μεταπίθεσθαι προαιρέσεως διὰ θανάτου φόβον. Ἀπὸ τοῦ Κριτωνος.
- ζ. Ὅτι μὴ δεῖ ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικαίᾳ ἡμᾶς παρεσκευασμένους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- η. Ὅτι μὴ δεῖ τὰ ἀπᾶς ὀρθῶς κηθόμενα ἀθετεῖν, μηδ' εἰ θανάτῳ τινι ἐκτάθῃ. Ἀρμόστιος δὲ πρὸς τοὺς ἐν καιροῖς διεγμῶν δεισιμαμένους τὴν εὐσέβειαν.
- θ. Ὅποῖός ποτε ἔσται τὴν διδασκίαν ὁ διὰ θανάτου φόβον δεισιμαμένος τὴν οικίαν ἀρθεῖσιν.
- ι. Ὅτι μὴ δεῖ οὐκ ἐπύειν τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας θάνατον. Ἀπὸ τῆς Σωκράτους Ἀπολογίας.
- ια. Ὅπως δεῖ τιμᾶν τὸν θάνατον τῶν εὐκλεῶς μεταλλάξαντων τὸν βίον ἐκ τοῦ Πλάτωνος.
- ιβ. Ὅπως καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν ἐξ Ἑβραίων Ἀριστόβουλος ὁ Περικατηϊκὸς ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίων φιλοσοφίας ὁμολογεῖ τοὺς Ἑλληνας ὠμυῆσθαι.
- ιγ. Ὡς καὶ Κλήμης ὁμοίως τὰ καλοῦς Ἑλλήσιν εἰρημένα σύμφωνοι τυγχάνειν τοῖς Ἑβραίων καρίστροις δόγμασιν. Ἀπὸ τοῦ ε' Σερματιῶς.
- ιδ. Ὅτι μὴ πάντα ἐπιτυγχῶς εἰρηται τῷ Πλάτωνι διὸ οὐκ ἀλόγως τὴν κατ' αὐτὸν παρητήματα φιλοσοφίας, τὰ δὲ Ἑβραίων ἀποδεχόμεθα λόγια.
- C ιε. Ὅτι μὴ καθόλου ὀρθῶς ὁ Πλάτων τὸν περὶ τῶν νοητῶν οὐσίων ἐράδουενος λόγον, ἀλλ' Ἑβραῖοι.
- ις. Ὅτι μὴ Ἑβραῖοι ὁμοίως κατὰ πάντα ὀρθῶς ἐδόξασαν περὶ ψυχῆς ὁ Πλάτων.
- ιζ. Ὅτι κατὰ Πλάτωνα μὴ ἐξ ἀκαθῶν καὶ παθητικῆς οὐσίας, ἡ τῆς ψυχῆς συντέτης φύσις. Ἀπὸ τῶν Σενύρου τοῦ Πλατωνικοῦ, Περὶ ψυχῆς.
- ιη. Περὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ φωστῆρων, ὅτι μὴ καθόλου ὀρθῶς ἐδόξασεν ὁ Πλάτων. Ἀπὸ τῆς Ἐπινομίδος, καὶ τοῦ Τιμαίου, καὶ τοῦ δεκάτου τῶν Νόμων. Ἀπὸ Μωσῆος κέθειν ἀπαγορεύει, ὡς καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων ἐρμηνεύει.
- ιθ. Ὅποια περὶ γυναικῶν οὐκ ὀρθῶς ὁ Πλάτων διετάξατο.
- κ. Ὅποια περὶ ἔρωτος ἐκθέσται ὁ αὐτὸς διετάξατο ἐν Φαίδρῳ, ὡς Μωσῆος ἀντιπροσβετεῖ.
- D κα. Περὶ τῶν κατὰ Πλάτωνα-φορικῶν νόμων, οὐκ ἄλλῳ ἔργῳ τῆς μεταστοιχείας αὐτοῦ, ὡς τοὺς Μωσῆως ἀντιπαραβλητέον.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἐπειδὴ πέψηνεν ἐν τοῖς προτέρου συγγράμμασιν ἡ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφία κατὰ τὰ πλείστα, Μωσῆως καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις ἱερῶν λόγων ἐρμηνείαν ὕστερ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα φωνῆν περιέχουσα, ἔρχομαι νῦν ὁμοῦ καὶ τὰ λείποντα προσασπόμεναι τῷ λόγῳ, καὶ τὰ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰς τοὺς τόπους εἰρημένα διελεῖσθαι ὁμοῦ καὶ διαβολῆς εὐλόγου αἰτίαν ἀπολουσόμενοι, εἰ δὲ τις ἡμῶν ἐπικαλῶν φαίη. Τί δὲ ποτ' οὖν, Μωσῆως καὶ Πλάτωνος τὰ συνφῶς περιλοσοφητότων, οὐχὶ τὰ Πλάτωνος, ἀλλὰ τὰ Μωσῆως μέτεμεν, τοῦμπαλιν δεῖν, ὅτι δὴ πρὸς τοῖς ἱεροῖς δό-

γμασι προσήκων ἡμῖν γένοιτ' ἂν Ἑλλήσιν οὖσιν ὁ ἄλλοις ἢ ὁ βάρβαρος. Ὅκνῶν δὲ ἀπαν-
τῆσαι πρὸς τοῦτο, αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν φιλόσοφον, τού-
των μὲν εἰς ὑπερῶν ἀνατίθεμαι τὸν λόγον· τὰ δὲ γε
πρῶτά μοι λεγόμενα πρῶτα διασκέδωμαι. Ἀσθὺν οὖν
ἀνάγκωθε, ὅποσον ἐπήγετο δόξαν ὁ Πλάτων περὶ τῶν
Ἑλληνικῶν θεολογῶν τε καὶ ποιητῶν, ὅπως τε πά-
σαι τὰς πατριούς περὶ τῶν θεῶν ὑπολήψεις ἤθεται,
καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀτοπίαν διηλέγηεν.

Græcorum theologorum ac poetarum opinionem, et
rejecerit, earumque ineptias coarguerit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὅπως ὁ Πλάτων τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας
ἀπηλέγη τὴν ἀτοπίαν. Ἐκ τοῦ Τιμαίου.

« Περὶ δὲ τῶν ἑλλῶν (67) διαμῶν ἐπιτεῖν τε καὶ
γνώσιν τὴν γένεσιν μῆζον ἢ καθ' ἡμᾶς. Πιστευτῶν
δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνους μὲν θεῶν οὖ-
σιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δὲ πού τοὺς ἑαυτῶν προγόν-
ους εἰδῶσιν. Ἀδύνατον οὖν θεῶν παῖσιν ἀπιστεῖν,
καίτερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαῖων ἀποδείξεων λέ-
γουσιν· ἀλλ' ὡς οἰκεία φάσκουσιν ἀπαγγέλλειν, ἐπο-
μένους τῷ νόμῳ πιστευτῶν. Οὕτως οὖν κατ' ἐκεί-
νους ἡμῖν ἡ γένεσις περὶ τούτων τῶν θεῶν ἐχέτω,
καὶ λεγέσθω. Ἰγῆς τε καὶ Οὐρανίου παῖδες Ἄκτανός
τε καὶ Τηθύς ἐγενέσθη· τούτων δὲ Φόρκου, Κρόνου
τε, καὶ Ρέα, καὶ ὅσοι μετὰ τούτων· ἐκ δὲ Κρόνου
καὶ Ρέας, Ζεὺς, Ἥρα τε, καὶ πάντες ὅσους Ἰσμεν
ἀδελφοῖς λεγομένους αὐτῶν, ἐτι τε τοὺς τούτων ἑλ-
λους ἐγγόνους. » Διὰ τούτων πιστεύειν τοῖς περὶ
θεῶν μύθοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς τῶν μύθων ποιηταῖς,
ὡς δὴ θεῶν ἐγγόνους οὖσι παρακλειυσάμενος, πρῶτα
μὲν διὰ τοῦ φάναι ἐγγόνους εἶναι τῶν θεῶν τοὺς ποιη-
τὰς χλευάζειν μοι δοκεῖ, ὡς καὶ τῶν θεῶν ἀνθρώ-
πων γεγονότων, καὶ τοῖς ἐγγόνους ὁμοίον τὴν φύ-
σιν· διαβάλλει δ' ἐξῆς ἄντικρυς τοὺς θεολόγους οὖς
ἐγγόνους ἔφησεν εἶναι θεῶν, δ' ὡν ἐπάγει φάσκων·
« Καίτερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαῖων ἀποδείξεων
λέγουσι· » δ' ὡν τε προστίθησι τὸ, ὡς ἔφασαν.
Παίξειν δ' ἔοικε λέγων· « Σαφῶς γέ πού τοὺς ἑαυ-
τῶν προγόνους εἰδῶσι· » καὶ τὸ, « Ἀδύνατον θεῶν
παῖσιν ἀπιστεῖν. » Καὶ τὸ παρὰ γνώμην δὲ ταῦτα
λέγειν τῶν νόμων ἔνεκα διαβρῆδην παρίστησιν ὁμο-
λογήσας, ὅτι δεοὶ ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστεύειν αὐ-
τοῖς. Ὅτι δὲ ταῦτ' ἐνόει, ἐπάκουσον ὅπως γυμνῆ καὶ
ἀκατακαλύπτω φωνῇ τοὺς δὴ θεολόγους ἀπαντὰς
διαβάλλει, κόπτων ἐν Ἐπινομίδι τούτοις τοῖς ῥή-
μασιν.

legum causa, præter mentem ipse dixerit, perspicue satis declarat, dum eos qui legem modo sequi vo-
luerint, fidem ipsi adhibere oportere fatetur. Atque banc illius vere sententiam fuisse; ut faci-
lius intelligas, audisis quemadmodum nuda claraque voce totum hoc theologorum genus reprehem-
dat. Sic enim illos in *Epinomide* vellicat-

(67) Περὶ δὲ τῶν ἑλλ. Idem locus citatur infra,
pag. 692. Habetur autem in *Timæo*, pag. 530 F.
Clemens Alexandrin. v *Stromat.*, pag. 429 edit.
Græco-Lat. eundem laudat, ex quo id concludit,
multo res Christum sanctisque prophetis, res di-
vinas pudentibus fidem haberi. Οὐκ οἶμαι, inquit,
σαφέστερον ὑπὸ Ἑλλήνων προμαρτυρησέσθαι, τὸν
Σωτῆρα ἡμῶν, καὶ τοὺς εἰς προσητεῖαν κεχρισμένους,

A doctrinam sequamur, cum secus utique factum
oporteret, quod præter dogmatum similitudinem,
nobiscum etiam, utpote Græcis, Græco magis ho-
mini quam barbaro conveniret. Et quoniam ego,
qua philosophum hunc observantia prosequor, huic
adhibere reprehensionem occurrere vereor, hac tantisper
oratione dilata, quæ primum abs me proposita
sunt, ea primo loco discutiam. Sume ergo mihi
Platonem, ac perlege, qualem ipse demum habuerit
quemadmodum patrias omnes de diis sententias

CAPUT I.

Quemadmodum Plato Græcæ theologie ineptias
coarguerit. Ex *Timæo*.

« Aliorum autem dæmonum, inquit ille, procrea-
tionem vel explicare, vel nosse, res est nostra
facultate major. Quare hoc in genere, priscis illis
testibus adhibenda fides, qui, ut deum, quod ipsi
aiunt, nepotes erant, ita majores suos maxime
notos habuerunt. Nec fieri omnino potest, ut fides
eorum filiis detrabatur, etiamsi nullis demonstra-
tionibus necessariis, ac ne probabilibus quidem
argumentis ipsorum testimonia comprobentur: sed
necesse plane est, ut his, quomodo lex imperat,
tanquam suarum in rerum commemoratione cre-
damus. Illam ergo deorum procreationem et
attinet, uti poetæ scribunt, ita nos quoque de ea
statuamus ac loquamur. 640 Terra Cœlique fi-
berii, Oceanus et Tethys: horum Phorcyn, Satur-
nus et Ops, cæterique fratres. Ex Saturno et Ope;
Jupiter, Juno, ac reliqui, quos utriusque fratres
appellari scimus, procreati. Atque ita deinceps de
tota nepotum serie. » His Plato, dum et deorum
fabulis, et earum auctoribus poetis, sic tanquam
deorum nepotibus fidem adhibere jubet, primum is
mihi, dum poetæ deorum nepotes appellat, ridere
ac jocari videtur, quasi deos ipsos et homines
fuisse, et similem nepotibus suis naturam habuisse
velit. Deinde vero, quos deorum nepotes vocat,
eosdem ipse theologos manifeste traducit, his
verbis, « Etiamsi nullis demonstrationibus necessa-
riis, ac ne probabilibus quidem argumentis eorum
testimonia comprobentur; » itemque dum addit,
« Quod ipsi aiunt. » Quin et ludere plane videtur,
dum ait, « Quippe qui majores suos maxime notos
habuere. » Remque, « Fieri nullo modo posse, ut
fides deorum filiis detrabatur. » Cæterum quam id

τοὺς μὲν παῖδας θεῶν ἀνηγορευμένους, τὸν δὲ Κύριον
Υἱὸν ἔνεκα γνήσιον, ἀληθεῖς εἶναι περὶ τῶν θεῶν
μάρτυρας, διὰ καὶ δεῖν πιστεῖν αὐτοῖς, ἐνόησεν οὖσι,
προσέθηκε. Eusebius contra, hæc a Platone εἰρω-
νικῶς εἰ χλευαστικῶς dicta interpretatur, licet eum
infra, pag. 692, serio reprehendat, quod poetis tan-
tum in *Timæo* tribuerit, quibus alibi fidem prope
omnem detraberet.

CAPUT II.

De eodem, ex Epinomide.

« Deorum, inquit, atque animantium procreationem, quod majores nostri perperam de illa philosophati sint, melius hic mihi necessario tractandam atque explicandam puto, atque ita ut superior illa, quam adversus impios institui, disputatio relegendatur. » At vero quam mature ac prudenter illic veterum theologiam repudiet, idem ipse docet secundo *De republica*, ubi sane verum fuerit diligentius attendere quemadmodum adversus poetas atque theologos, in iis præsertim quæ de Græcis numinibus tradita jam olim fuerant, invehatur. Sunt hæc ejus verba.

641 CAPUT III.

Ex secundo *De republica*. De eodem; ac præterea *Deum malorum auctorem non esse*.

« In majoribus fabulis, inquam, minores etiam facile videbimus. Necesse enim est speciem unam aliquam esse, vimque minoribus æque majoribusque commuere. Annon ita sentis? — Equidem, inquit ille, sed quas tu majores dicas, non capio. — Quas Hesiodus, inquam, atque Homerus, ceterique poete commemorant. Illi enim falsas hominibus fabulas commenti, et narrabant olim hodieque narrat. — Quas tandem, inquit ille, aut quid in iis reprehendis? — Cui ego: Quod et primum et omnium maxime reprehendum est, præsertim ubi quis non recte mentiatur. — Quid illud porro? — Ubi quis male deorum heroumque naturam oratione representat, perinde ut pictor faceret, qui tabellam ei rei nulla ex parte similem pingeret, quam penicillo exprimentam suscepisset. — Ea vero, inquit, reprehensione dignissima sint; sed clarius illa, sodes, atque distinctius. — Ego vero: Primum, inquam, maximum illud maximisque de rebus mendacium, qui narravit Hesiodus, quid videlicet actum a caelo fuerit, quamque vicissim ei pœnam Saturnus reposuerit, perperam omnino consinxit. Jam quæ Sturnus idem aut gesserit, aut a filio pertulerit, ne si vera quidem essent, adeo tamen facile ac temere apud homines aut stultos, aut adolescentes jactanda videntur, sed principii quidem, omnino tacenda: sin aperiri necessitas aliqua foret, cum paucissimis, uti maxime arcaia

(68) *Ἐν τοῖς μείζουσιν*. Plato II *De republica*, pag. 429 F.

(69) *Ὁτ' χοίρων*. Hujus victimæ præ cæteris meminit, vel quod antiquissima fuerit, maximeque vulgaris, ut ex Varrone aliisque constat: quo pertinet illud Clementis Alexandrini Strom. II, pag. 297: λέγεται γ' οὖν τινα τῶν φιλοσοφούντων, ἐτυμολογούντα τὸν ὄν, θῆρ' εἶναι φάναι, ὡς εἰς θεῶν καὶ σφαγῆν μόνον ἐπιπέθειον. Itaque Plato eam μεγάλῳ καὶ ἀπὸρῳ θύματι ὀψουσεῖν. Vel potius quod in arcaia Cereris et Bacchi sacris, præcipuum hoc victimæ genus haberetur, quo verba illa spectant, εἰ ἀπορρήτων ἀκούειν, etc. Aristophani ejusque scholiastæ crebra moris hujus mentio. *Βαρυξάκ.* I, 7:

Ὁ πάντα καλυπτόμετ' Ἀθήνηρος Κίρη,
Ὡς ἡδὲ μοι προσέπνευσε χοιρίων κρέωρ.

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἐτι ἀπὸ τοῦ λόγου Ἐπινομίδος, περὶ τοῦ αὐτοῦ.

« Θεογονίαν τοίνυν καὶ ζωογονίαν, ὡς εἰσικεν, ἀναγκαῖον πρῶτον μοι, κακῶς ἀπεικασάντων τῶν ἔμπροσθεν, βέλτιον ἀπεικᾶσαι κατὰ τὸν ὑστερον λόγον, ἀναλαβόντα ὃν πρὸς ἀσθεῖς ἐπιχειρήρα λόγον. » Ὅτι δ' εὐλόγως τὴν τῶν πρώτων θεολογίαν παρατίθεται, διδάσκει ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς *Πολιτείας*, ἐνθα τὸν νοῦν ἐπιστήσαι δεῖον, ὅποσα καὶ οἷα περὶ τῶν αὐτῶν ποιητῶν τε καὶ θεολόγων τῶν γε ἐκ παλαιῦ παραδεδομένον περὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν διέξισιν, ὡς ῥήμασιν αὐτοῦ φάσκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

B Ἐτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου τῆς Πολιτείας, περὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν θεὸν τῶν κακῶν αἰτιῶν.

« Ἐν τοῖς μείζουσιν (68), ἦν δ' ἐγὼ, μύθοις, ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ἐλάττους· δεῖ γὰρ δὴ τὸν αὐτὸν τύπον εἶναι, καὶ ταῦτ' εἶναι τοὺς τε μείζους καὶ τοὺς ἐλάττους, ἢ οὐκ οἶσι; — Ἐγώ γε, ἔφη· ἄλλ' οὐκ ἔννοῶ οὐδὲ τοὺς μείζους τίνας λέγεις. — Οὐδ' ἰστοῶς τε, εἶπον, καὶ Ὀμηρὸς ἡμῖν λεγέτην, καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί· οὗτοι γὰρ που, μύθοις ψευδεῖς τοῖς ἀνθρώποις συντιθέντες, ἐλεγόν τε καὶ λέγουσι. — Πότους δὲ, ἦ δ' ἔς, καὶ τὶ αὐτῶν μεμφομένου λέγεις; — Ὅτερ, ἦν δ' ἐγὼ, χρῆ πρῶτον τε καὶ μάλιστα μέμφεσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐάν τις μὴ καλῶς ψεύδεται. — Τί τοῦτο; — Ὅταν εἰκάῃ τις κακῶς οἴσταν τῷ λόγῳ περὶ θεῶν τε καὶ ἥρων, οἷοι εἰσιν, ὥσπερ γραφεὺς μὲδὲν εἰκότα γράφων, ὅς ἂν ὄμοια βουλήθῃ γράφειν. — Καὶ γὰρ, ἔφη, ἄρθως ἔχει τὰ γε τοιαῦτα μέμφοσθαι· ἀλλὰ πῶς δὲ λέγομεν, καὶ ποῖα; — Πρῶτον μὲν δὲ, ἦν δ' ἐγὼ, τὸ μέγιστον, καὶ περὶ τῶν μεγίστων ψεύδεις ὁ εἰπὼν, οὐ καλῶς ἐφέεσται, ὡς Οὐρανὸς τε εἰργάσατο, ἃ φησι ὄρεσιν αὐτὸν ἰστοῶς, ὃ τε αὐτὸν Κρόνος ὡς ἐτυμωρήσατο αὐτὸν. Τὰ δὲ δὴ Κρόνου ἔργα καὶ πάθη ὅπῃ τὸ τοῦ υἱοῦ οὐδ' ἂν εἰ ἦν ἀληθῆ, φησὶν δεῖν βιβλίους οὕτω λέγεσθαι πρὸς ἀφρονάς τε καὶ νέους· ἀλλὰ μάλιστα μὲν σιγᾶσθαι· εἰ δ' ἀνάγκη τις ἦν λέγειν, εἰ ἀπορρήτων ἀκούειν ὡς οὐκ ἐπιτρέπον, οὐσαμένους οὐ χοῖρον (69), ἀλλὰ τι μέγα καὶ ἀπορον θύμα, ὅπως οἱ ἐλαχίστους συνέθη ἀκούσαι. — Καὶ γὰρ, ἦ δ' ἔς, οὗτοι γε οἱ λόγοι χαλεποί. — Καὶ οὐ λεκτέοι γε, ἔφη, ὦ Ἀδελμάντε, ἐν τῇ

Schol. Arist., Παρόσον, inquit, χοῖροι τῆς Ἀθήνητροι, καὶ τῷ Διονυσίῳ ἐθόντο, ὡς λυμανεῖκοι τῶν θεῶν δωρημάτων. Et in *Acharn.*, act. III, 2, Megarensis quidam mercator puellas geminas porculorum larvis inuebat, quas sub mysteriorum tempus in Attico foro venderet. His in sacrum subeuntibus ediebat:

Ἢ ἢ στείρε φωτὴν χοιρίων μυστηρίων.
Ubi scholiast., Ὅτι ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Ἀθήνητρος χοῖρος θύεται· ἀνάκειται δὲ τὸ ζῶον τῇ θεῷ ἑκαστος δὲ τῶν θυομένων (forte, θούτων) ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἔθειν, Ἡδὲ μὲν quærentι Διχαροπῶ, Τὶ δαὶ φέρεις; respondet Megarensis:

... Χοίρους ἐγὼ γὰρ μυστικᾶς.
Hoc ipsum innuit Tibullus l. I, eleg. 10:
At nobis evata Laves delipente tela,
Hostisque e plena mystica porcus haræ.

ἡμετέρῃ πόλει. Οὐδέ λακτέον νεψ ἀκούοντι, ὡς ἀδικῶν τὰ ἔργατα, οὐδὲν ἂν θαυμαστὸν ποιῶ, οὐδ' αὐ ἀδικεῖντα πατέρα κολάζων παντὶ ἐρώσῃ, ἀλλὰ δρῶν ἂν ὅσοι θεῶν οἱ πρῶτοι τε καὶ μείστοι. Οὐ μὲν τὸν Δία, ἢ δ' ὅς, οὐδέ αὐτῷ μοι δοκεῖ ἐπιτήδεια εἶναι λέγειν. — Οὐδέ γε, ἦν δ' ἐγώ, τὸ παράπαν, ὡς θεοὶ θεοὶ ποιεῖσσι τε, καὶ ἐπιθυλοῦσσι, καὶ χάρονται· ὅστε γὰρ ἀληθῆ· εἰ γὰρ δεῖ ἡμῖν τοὺς μέλλοντας τὴν πόλιν φυλάσσειν, ἀφ' ὧν τὸν νομίζετον τὸ βῆδῶς ἀλλήλους ἀπεχθάνεσθαι· πολλοῦ δεῖ Γιγαντομαχίας τε μυθολογεῖτον αὐτοῖς, καὶ ποιητέον, καὶ ἄλλας ἔχθρας πολλὰς καὶ παντοδαπὰς, θεῶν τε καὶ ἡρώων πρὸς συγγενεῖς τε καὶ οἰκίους αὐτῶν. Ἄλλ' εἰ πως μίλλοιμεν πείσαι, ὡς οὐδεὶς πόποτε πολιτὴς ἕτερος ἐξερῷ ἀπῆχθετο, οὐδ' ἔστι τοῦτο δαῖον, τοιαῦτα μύλων λεκτέα πρὸς τὰ παῖδια εὐθείς, καὶ γέρονται καὶ γραιοὶ, καὶ πρεσβυτέρους γαινομένους, καὶ τοὺς ποιητὰς ἐγγύς τοῦτων ἀναγκαστέον λογοποιεῖν. Ἦρας δὲ θεομῶς ὑπὸ υἱός, καὶ Ἥραίστου βίβεις ὑπὸ πατρὸς, μέλλοντος τῇ μητρὶ ἀμύνειν τυπτομένη, καὶ θεομαχίας ὅσας Ὀμηρος πεποιήκειν, οὐ παραδεκτέον εἰς τὴν πόλιν, οὐτ' ὑπονοίας πεποιημένας, ὅστε ἄνω ὑπονοῦν. Ὁ γὰρ νέος οὐχ οἶός τε κρίνειν, ὃ τι ὑπόνοια, καὶ ὃ τι μὴ· ἀλλ' ἂν ἐπιλοκῶντες ὦν λάθῃ ἐν ταῖς βόαις, δυσόκνητα τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίνεσθαι. Ἐν δὲ ἴσως ἕνεκα περὶ πάντας ποιητέον, ἃ πρῶτα ἀκούουσιν, ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν. — Ἐχει γὰρ, ἔφη, λόγον. Ἄλλ' εἰ τις αὐτὸν καὶ ταῦτα ἐρωτῶσῃ ἡμῶς. ἄττα ἐστὶ, καὶ τίνες αἱ μῦθοι, τίνας ἀνφραῖμεν; — Καὶ ἐγὼ εἶπον· Ἡ Ἀδελμάντε, οὐκ ἔσμεν ποιητὰ ἐγὼ τε καὶ σὺ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλ' οἰκίσταί πολεως. Οἰκιστὰς δὲ τοὺς μὲν τῆσιν προσήκει εἶδέναι, ἐν οἷς δεῖ μυθολογεῖν τοὺς ποιητὰς, περ' οὓς ἔδαν ποιεῖσιν, οὐκ ἐπιτρέπτεον· οὐ μὴναῖτοί γε ποιητέον μῦθους. — Ὅρθως, ἔφη· ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο, οἱ τύποι περὶ θεολογίας τίνας ἂν εἶεν; Τοιαῖα ποῦ τίνες, ἦν δ' ἐγώ, ὅσες τυγχάνει ὦν ὁ εὐδὲ, ἀλλ' οὐδὲ που ἀποδοτόν, ἔάν τις αὐτῶν ἐν ἔπαισι ποιῇ, ἔάν τε ἐν μίλεισι, ἔάν τε ἐν τραγωδίᾳ. — Δεῖ γὰρ. — Οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ θεὸς τῷ ὄντι τε, καὶ λεκτέον οὕτω. — Τί μήν; Ἄλλὰ μὴν οὐδὲν γε τῶν ἀγαθῶν, βλαβερόν. — Ἡ γὰρ; — Οὐ μοι δοκεῖ. — Ἄρ' οὐκ τὸ μὴ βλαβερόν βλάπτει; — Οὐδαμῶς. — Ὁ δὲ μὴ βλάπτει, κακὸν τι ποιεῖ; — Οὐδέ τοῦτο. — Ὁ δὲ γε μὴδὲν κακὸν ποιεῖ, οὐδ' ἂν τινος εἴη κακοῦ αἰτίον. — Πῶς γὰρ; — Τί δέ; ὠφελίμων τὸ ἀγαθόν. — Ναί. — Αἴτιον ἄρα εὐπραγίας. Ναί. — Οὐκ ἄρα πάντων γε αἰτίον τὸ ἀγαθόν· ἀλλὰ τῶν μὲν εὐ ἐχόντων αἰτίον, τῶν δὲ κακῶν ἀνάτιον. — Παντελὸς γε, ἔφη. Οὐδ' ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ὁ θεός, ἐπεὶ ἀγαθός, πάντων ἂν εἴη αἰτίος, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν· ἀλλ' ὄλγτων μὲν τοὺς ἀνθρώπους αἰτίος, πολλῶν δὲ ἀνάτιος. Πολὺ γὰρ ἑλάττω τὰ ἀγαθὰ τῶν κακῶν ἡμῖν. Καὶ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ἕλλον αἰτιατέον, τῶν δὲ κακῶν ἕλλα ἄττα δεῖ ζητεῖν τὰ αἰτία, ἀλλ' οὐ τὸν θεόν. — Ἀληθίστατα, ἔφη, δοκεῖς μοι λέγειν. — Οὐκ ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ἀποδεκτέον, οὐτε Ὀμήρου, οὐτε ἄλλου ποιητοῦ, κατέστη τὴν ἀμαρτίαν περὶ τοὺς θεοὺς ἀνοήτως ἀμαρτάνοντας καὶ λέγοντος·

A solvent, communicanda, et quidem auditoribus ejusmodi, qui non porcum, sed eximiam aliquam raramque victimam immolassent, ut quam paucissimi hujus in sermonis communionem venirent. — Eminentem vero grave, inquit, ac periculosum hoc sermone genus. — Nec omnino, inquam, ad Adimante, nostra in republica audiendum; nec audiente adolescentis huic orationi locus esse debet, qui sceleratissima quæque admittit, mirum ab eo nihil fieri ne si parentem quidem ipsum, a quo laesus fuerit, omni suppliciorum genere multaverit; sed illud duntaxat ipsum, quod primi maxime deorum ante jam fecerint. — Nec mihi per Jovem, inquit, ferenda vox ea videatur. — Neque altera sane hæc inquam: bellare deos, pugnareque cum diis, atque iisdem insidiari, cum et hoc ab omni veritate abhorreat, 642 et qui reip. nostræ custodes ac moderatores futuri sunt, eos civili odio facile dissidere, longe turpissimum ducere oporteat: nedum, ut iis scititia, modisque omnibus variata, sive gigantum bella, sive alia omnis generis, deum simul et heroum, ab affinis cognatisque dissidia narrari debeant. Contra vero, si quo modo persuadere poterimus, civi civem alteri infensum neminem unquam fuisse, nec id omnino fas esse; hæc atque similia pueris mature a senioribus et anculis inculcanda erunt, ipsique poetæ cogendi, suas ut fabulas eo referant. At injecta Junoni a filio vincula, dejectum a patre Vulcanum, quod pulsata matri opem ferre vellet, cæterasque deorum pugnas, quotquot ab Homero conflictæ sunt, hæc in civitate nunquam audire oportebit, sive arcanum aliquem sensum includant, sive nullum. Nec enim juvenis statueret potest, ubi aliquis ejusmodi sensus lateat, ubi nullus: sed quascunque opiniones ea primum ætate imbibit, eæ deleri fere postea revellique non possunt. Itaque tanti, opinor, erit, ut quibus primum audiendis fabulis assuescant, ad virtutem eæ, quam rectissime fieri poterit, collineent. — Jure hoc tu quidem, et cum ratione, inquit: at si quis ex nobis quæret, cujusmodi ea, quæ fabulæ esse debeant, quid tandem respondebimus? — Cui ego, Poeta, inquam, Adimante, in præsentia neque ego, neque tu sumus, sed reipublica conditores. Quos, ut formas illas et exemplaria nosse oporteat, quæ poetis in fabularum suarum fictionibus proposita esse debeant, et a quibus, si quando deflectent, ferendi non sint, fabulas ipsos quidem fingere non oportet. — Fateor, inquit, sed hoc ipsum tamen, formæ, inquam, ille, quas ubi de diis loquendum erit, sequi oportebit, quales tandem esse debent? Tales, inquam, ut cujusmodi per sese Deus est, ejusmodi semper, tam heroicis, quam lyricis ac tragicis carminibus representetur. — Decet enimvero. — Deus igitur, quod reapse bonus sit, bonus quoque celebrandus erit. — Erit omnino. — Atqui noxium bonum esse nullum potest: nonne? — Nullum, ut videtur. — Quod autem noxium non est, idne aliquid nocet? — Nunquam certe. — Quod porro

non nocet, an aliquid mali facit? — Ne istud quidem. — Quod autem mali nihil facit, id ne mali quidem ullius causa esse queat. — Nam qui? — Quid vero? an bonum utile quiddam est? — Ita. — Est ergo causa felicitatis alicujus. 643 Est. Non igitur rerum omnium causa, bonum est, sed eorum duntaxat quæ bene se habent, malorum autem minime. — Prorsus, inquit. — Deus igitur, inquam, cum bonus sit, rerum omnium auctor certe non erit, quod tamen jactari vulgo solet: imo vero, paucarum admodum hominibus auctor erit, plurimarum minime: bonis enim longe paucioribus utitur, quam malis. Et honorum quidem alteri nemini assignanda causa est, malorum autem alia, quam Deus, nobis requirendæ — Verissima loqui te puto. — Sequitur ergo, nec Homerum, nec alium poetam ullum audiendum, qui tam imprudenter in deos temereque peccet, ut dicat,

*Dolia bina jacent Magni sub limina Patris :
Mitis hoc satis plenum est, at tristibus illud.*

Cæterum cui Jupiter ex utroque aliquod affuderit,

Incertum modo læva premunt, modo læta sequuntur.

Cui vero secus, noc est mera ex altero cuncta deredit.

Hunc dolor assiduus terrarum in sede fatigat.

Nec rursus ferendus qui dixerit, Jovem honorum et malorum quæstorem nobis ac dispensatorem esse. Præterea si quis, quod jurisjurandi fœderumque religiones Pandarus conturbavit, id Minervæ Jovisque consilio factum esse scribit, nullo modo probabimus: uti nec deorum contentionem atque judicium ad Themidem Jovemque revocari. Similiter quominus illud Æschyli a junioribus audiantur, cavendum erit:

*— Deus mortalibus causam serit,
Domum ipse dum vult funditus pessundare.*

At si quis funestos illos Niobes, aut Pelopidarum casus, vel Trojanas calamitates, aut aliud quidquam ejusmodi versus iamhinc mandare voluerit, aut permittendum ei non erit, ut abs Deo facta illa esse dicat, aut si Deo tribuentur, ea tum forte ratio excogitanda illis erit, quam ipsimet investigamus; atque ita loquendum, abs Deo bona justaque profecta esse omnia, nec minus iis qui punirentur fructuosa. At vero et miseros fuisse qui

(70) Ὡς δοιοί. *Iliad.* Ω, v. 527. Versus isti sic leguntur:

*Διοί γῆρ τε πίθοι καταχειλάται ἐν Διὸς οὐδαί,
Δῶρον οἶα διδώσι, κακίων, ἕτερος δὲ ἔδωρ.*

Qui secundus, alius a Platonicis est, sed Platonicus C

longe melior. Sequitur:

*Ἡ μὲν κερμίδας δῆν Ζεὺς τεραικέρανος.
Ἄλλοτε μὲν τε κακῶ ὅ γε κύρσται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶ.*

Ita etiam Plato. Noster autem, κακίων, ἐσθλῶν, utriusque rectum est. Concludit:

*Ἡ δὲ κε τῶν λυγρῶν δῆν, λωθητόν ἔσθηκε,
καὶ ἐ κακῆ βούβρωσις ἐπὶ χθόνα διαρ ἐλαύνει.*

Adi Eustathium hoc loco, ubi monet nonnullos, secundi versus ambiguitate deceptos, tria dolia pro duobus accepisse; ipsiusque adeo Pindarum, ἐντε δολοῖς, καὶ ἐν οἷς λέγει:

*Ἐν παρ' ἐσθλῶν πῆματα σύνδου δαλοῦται
[βροτοῖς]*

..... Ἀθάνατοι.

Quod explicans Eustath., λέγει δὲ, inquit, ἐν μὲν ἑτέρων, τὸ ἐκ τοῦ ἐνδὸς πίθου· σύνδου δὲ, τὰ ἐκ τῶν ἑτέρων δύο πίθων. Atque hinc omnino constat, cum Pindarus integro sæculo Platone antecesserit, secundum illud carmen jam olim ita lectum esse, ut hodieque legitur: Platone vero τὸ ἀμφίβολον tollere voluisse. Ἐλλείψαν ἀνοήτοις Eustathius, ut

A Ὡς δοιοί (70) πίθοι καταχειλάται ἐν Διὸς οὐδαί,
Κηρῶν ἔμπλοιοι· ὁ μὲν ἐσθλῶν, αὐτὰρ ὁ δειλῶν.

Καὶ ᾧ μὲν ἂν μίξας ὁ Ζεὺς ἀμφοτέρων δῶ.

Ἄλλοτε μὲν γε κακῶν ὁ γε κύρσται, ἄλλοτε δ' ἐσθλῶν.

Ἡ δ' ἂν μὲν, ἀλλ' ἄκρατα τὰ ἕτερα,

Τὸν δὲ κακῆ βούβρωσις ἐπὶ χθόνα διαρ ἐλαύνει.
Οὐδ' ὡς ταμίης ὁ Ζεὺς (71) ἡμῖν ἀγαθῶν τε κακῶν τε τέτυκται. Τὴν δὲ ὄρκων καὶ σπονδῶν σύγκουσι, ἦν ὁ Πάνδαρος συνέχευεν (72), ἐάν τις φῆ δὲ Ἀθηνᾶς τε καὶ Διὸς γεγονέναι, οὐδὲ θεῶν ἔριν τε καὶ κρίσιν διὰ θεμίδος τε καὶ Διὸς (73). Οὐδ' αὖ ὡς Αἰγχιῶς λέγει, ἐατέον ἀκούειν τοὺς νέους·

B Ὅτι θεός (74) μὲν αἰτίαι φέει βροτοῖς,
Ὅταν κακοῖσι δῶμα παμπήδησεν θέλη.

Ἄλλ' ἐάν τις ποιῆ, ἐν οἷς ταῦτα τὰ λαμβάνει ἐνοεῖ, τὰ τῆς Νιόβης πάθη, ἢ τὰ Πελοπιδῶν, ἢ τὰ Τρωϊκῶν, ἢ τι ἄλλο τῶν τοιούτων, ἢ οὐ θεοῦ ἔργα ἐατέον αὐτὸ λέγειν· ἢ εἰ θεοῦ, ἐξευρετέον αὐτοῖς σχεδόν, ἐν νῦν ἡμεῖς λόγον ζητοῦμεν· καὶ λεκτέον, ὡς ὁ μὲν θεός δίκαια τε καὶ ἀγαθὰ εἰργάζετο, οἱ δὲ ἀνάνιστο καλοζόμενοι. Ὡς δ' ἄθλιοι μὲν οἱ εἰκην διδόντες, ἦν ἔδ ὁ ἔρων ταῦτα θεός, οὐκ ἐατέον λέγειν τὸν ποιητήν. Ἄλλ' εἰ μὲν ὅτι ἐδεήθησαν καλόσεως λέγειν (75),

κακῶν sit, pro eis μὲν κακῶν.

(71) Ταμίης ὁ Ζεὺς. Allusit forte ad illud Homer. *Iliad.* Δ, v. 84:

Ζεὺς, ὅστ' ἀνθρώπων ταμίης πολεῖσθαι τέτυκται.

Qui versus *Iliad.* T, 224, reperitur.

(72) Ὁ Πάνδαρος συνέχευεν. Consule Homerum *Iliad.* Δ, ubi Pandarus Minervæ quidem, sed Jovi obtemperantis consilio atque impulsu, Menelaum vulnerat, ac fœdus jam affectum omnino disturbat. Quo Virgiliani illud *Æneid.* v:

*Pindare, qui quondam jussus confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achivos.*

(73) Θεμίδος καὶ Διὸς. Homer. *Iliad.* Y, initio.

Adi præterea Quintum Smyrnaeum lib. xii, a vers. 198, ubi Theusis acerrimam deorum contentionem, absente Jove concitatam, leni ac placida oratione sedat:

Ὡς γὰρ τοι δὲ πλοῦστο, Διὸς τρομέοντες ἠμο-
[κλιρ]

Ἰγμῆνης δ' ἔσχοστο, χέλορ δ' ἀπὸ νόσφι βά-
[λοστο]

Ἀργαλέον, φιλέσθητα δὲ ἀμηθέα ποθήσαντο.

(74) Ὅτι θεός. Hic locus in tragœdiis Æschyli, que nunc exstant, non occurrit.

(75) Ἀέροισεν. Pro λέγοι· linea enim præcedente ποιητῆν dixerat. Familiaris Platoni numerorum mutatio.

ὡς ἄβλοι, οἱ καλοὶ (76), δίδοντας δὲ δίκην ὠφελοῦντο ἅπασι τοῦ Θεοῦ, ἐατέον. Κακῶν δὲ ἅπασιν φάναι Θεὸν τινι γίνεσθαι, ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχητέον παντὶ τρόπῳ, μὴτε τινὰ ταῦτα λέγειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει, εἰ μὲλλει εὐνοήσεσθαι, μὴτε τινὰ ἀκούειν, μὴτε νεώτερον μὴτε προσυτέρων, μὴτε ἐν μέτρῳ, μὴτ' ἀνευ μέτρου μυθολογῶντα, ὡς οὔτε δόξα ἀν λεγόμενα εἰ λέγοιτο, οὔτε ζύμφορα ἡμῖν, οὔτε ζύμφωνα αὐτὰ αὐτοῖς. — Ζύμφορὰ σοὶ εἰμι, ἔφη, τοῦτο τοῦ νόμου, κάμιοι ἀπέσκη. — Οὗτος μὲν τοῖνον, ἦν δ' ἐγὼ, εἰς ἂν εἰη τῶν περὶ Θεοῦ νόμων τε καὶ τύπων, ἐν οἷς δεήσει τοὺς τε λέγοντας λέγειν, καὶ τοὺς ακοῦντας ποιεῖν. — Μὴ πάντων αἰτίων τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ μάλιστα, ἔφη, ἀπόρησεν (77). — Τί δὲ εἴη ὁ δευτέρως ὅδε; ἄρα γόητα τὸν Θεὸν οἷε εἶναι, καὶ οἶον ἐξ ἐπιβουλῆς φαντάζεσθαι ἄλλοτε ἐν Ἑλλείας ἰδέαις, τότε μὲν αὐτὸν γινόμενον, καὶ ἀλλὰ τῶνα τὸ αὐτοῦ εἶδος εἰς πολλὰς μορφάς, τότε δὲ ἡμᾶς ἀπατώντα καὶ ποικίοντα περὶ αὐτοῦ ταῦτα δοκεῖν ἢ ἀπλοῦν τε εἶναι, καὶ πάντως ἤκιστα τῆς αὐτοῦ ἰδέας ἐκβαίνω; — Οὐκ ἔγω, ἔφη, νῦν γε οὕτως εἰπαῖν. — Τί δὲ τόδε; οὐκ ἀνάγκη, εἴπερ τι ἐξίστατο τῆς αὐτοῦ ἰδέας, ἢ αὐτὸ ὅψ' αὐτοῦ μελιστάσθαι, ἢ ὑπ' ἄλλου; — Ἀνάγκη. — Οὐκῶν ὑπὸ μὲν ἄλλου τὰ ἄριστα ἔχοντα ἤκιστα ἀλλοιοῦνται τε καὶ κινεῖται, οἷον σῶμα ὑπὸ αἰτίων τε καὶ ποτῶν καὶ πόνων· καὶ πᾶν φυτὸν ὑπὸ εὐλιήσεων τε, καὶ ἀνέμων, καὶ τῶν τοιοῦτων παθημάτων, οὐ (78) τὸ ὑγιεινότερον τε καὶ χαριέστατον ἤκιστα ἀλλοιοῦται. — Πῶς δ' οὐ; — Ψυχὴν δὲ αὐτῆν ἀνδρειοτάτην (79) τε καὶ φρονιμοτάτην ἤκιστ' ἀν εἰ πάθος ἐξῴθειν ταράξειε τε, καὶ ἀλλοιοῦσαι; — Ναί. — Καὶ μὴν ὑπὸ καὶ τὰ γε ζῶντα πάντα, σκευὴ τε καὶ οἰκοδομήματα, καὶ ἀμφιέματα, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὰ εὖ εἰργασμένα καὶ εὖ ἔχοντα, ὀλοὺ χρόνου τε καὶ τῶν ἄλλων παθημάτων ἤκιστα ἀλλοιοῦνται. — Ἔστι ταῦτα. — Πᾶν δὲ τὸ καλῶς ἔχον, ἢ φύσει, ἢ τέχνῃ, ἢ ἀμφοτέροις, ἐλαχίστην μεταβολὴν ὑπ' ἄλλου ἐνδέχεται. — Ἔοικεν. — Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς γε καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ πάντα ἄριστα ἔχει. — Πῶς δ' οὐ; — Ταῦτ' μὲν δὴ ἔστιν ἀν πολλὰς μορφὰς ἰσχυρὸς ὁ Θεός. — Ἦκιστα δὴτα. — Ἀλλ' ἄρα αὐτὸς αὐτὸν μεταβάλλει ἀν καὶ ἄλλοι; — Ἀπλοῦν, ἔφη, εἴπερ ἀλλοιοῦται. — Πότερον οὐν ἐπὶ τὸ βελτῶν τε καὶ κάλλιον μεταβάλλει αὐτὸν, ἢ ἐπὶ τὸ χειρόν καὶ ἀσχιον αὐτοῦ; — Ἀνάγκη, ἔφη, ἐπὶ τὸ χειρόν αὐτοῦ, εἴπερ ἀλλοιοῦται. Οὐ γάρ που ἐνδεὴ γε γήσομεν τὸν Θεὸν κάλλους ἢ ἀρετῆς εἶναι. — Ὅρθότατα, ἦν δ' ἐγὼ, λέγεις. Καὶ οὕτως ἔχοντος, δοκεῖ ἀν τίς σε, ὧ Ἀδείμαντε, ἐκὼν αὐτὸν χειρῶν ποιεῖν ὄπρῳ ἢ Θεῶν ἢ ἀνθρώπων; — Ἀδύνατον, ἔφη. — Ἀδύνατον ἄρα ἔφη, καὶ Θεὸν ἐθέλειν αὐτὸν ἀλλοῦν· ἀλλ' ὡς ἔοικε, κάλλιστος καὶ ἄριστος ὢν εἰς τὸ δυνατὸν ἕκαστος αὐτῶν, μένει ἀεὶ ἀπλῶς ἐν τῇ αὐτοῦ μορφῇ.

prænas eas sustinerent, illas tamen Deum iussisse, hoc ut poeta canal, ferendum nunquam erit. **644** Quod si homines improbos, utpote miseros, animadversione opus habuisse dicerent, eamque dum subirent, opem sensisse divinam, hactenus id tolerari possit. At Deum, qui per sese bonus sit, causam ulli malorum esse, id vero ne aut a quoquam in sua civitate dicatur, si eam modo recte institutam volet, aut ullus occincentem audiat, omni ratione pugnandum erit, idque seu junior ille, seu senior fuerit, sive stricta, sive soluta oratione dicatur: quod ista nec pie narrari possint, nec ullam nobis utilitatem afferant, nec secum ipsa consentiant. — Ego vero, inquit, legis tecum huius auctor liberent fuerim, ita mihi placet. — Hæc igitur, inquam, ex iis legibus atque formis, quas ubi de Deo loquendum erit, cum oratoribus quæ poëtis, propositas esse oportebit, una esto, Deum non omnium, sed bonorum duntaxat, causam esse. — Placet, inquit, abunde est. — Hæc autem secunda, quid? An tu venificum aliquem Deum esse, et tanquam ex insidiis alia repente aliaque forma nobis apparere existimas; ita ut modo per sese talis ipse fiat, crebrisque mutationibus novum subinde vultum ac speciem induat; modo illudens oculis, ut ejusmodi videatur, efficiat? an potius simplicem esse illum, minimeque omnium formam suam exuere? — Modo, inquit, quod tam universo respondeam non habeo. — Quid igitur ad hoc? Si quid formæ suæ mutationem subeat, nonne aut ipsum mutari per sese necesse est, aut ab alio? — Necesse id quidem. — Atqui vix ac ne vix quidem ab alio, quæ optime sese habent, mutari moverique solent: quo modo corpus a cibo, potu, laboribus, et quodvis plantæ genus, ab æstu, ventis, aliisque tempestatibus ita mutatur, ut tamen quod in eo genere sanissimum ac valentissimum est, id mutationem illam minime sentiat. — Quis enim hoc neget? — Animus igitur ipse, cum fortissimus idem sit ac prudentissimus, ab externa nlla vi minime perturbari mutarique poterit. — Sane. — Præterea, composita etiam omnia, ut vasa, ædificia, vestimenta, si modo recte confecta sint, partibusque suis omnibus absoluta, minimam similiter vel alia tempore vel ab alia quavis injuria mutationem subeunt. — Ita est. — Quidquid igitur vel abs natura, vel ab arte, vel ab utraque suam habet integritatem, id extrinsecæ mutationi minime obnoxium fuerit. — Ita videtur. — Jam vero, Deus profecto, quæque Dei sunt omnia, omni ex parte perfectissima sunt. — Quis neget? — Sequitur ergo Deum multiplices aliunde formas subire non posse. — Om-

(76) Καλοί. Reponend. καλοί ex Platone. Atque ita legitur infra, pag. 648.

(77) Ἀπόρησεν. Approbas vis est, quam satis feliciter æmulamur, cum dicimus, C'est assez; aut, Cela va très-bien.

(78) Forte οὐ.

(79) Ἀνδρειοτάτην. Plato, οὐ τὴν ἀνδρείω. Sed nostra lectio magis placet. Quod si negatio adhiberetur, mallem autē ἤκιστα collocari, quæ significaret nomine? Linea superiori pro χαριέστατον Plato legit ἰσχυρότατον.

nino sequitur. — An vero per sese varias **645** ἡ Πᾶσα, ἔφη, ἀνάγκη ἔμοιγε δοκᾷ. — Μηδέ τις ἄρα, ἔφη, ἰλλας sui mutationes et conversiones efficiet? — Efficiet, inquit, si quando mutabitur. — Utrum igitur in melius sese aliquid prastantiusque mutabit, an contra in deterius ac turpius? — In deterius, inquit, necessario, si mutetur. Quippe, nunquam enim Deo pulchritudinis quidquam aut virtutis deesse dixerimus. — Rectissime loqueris, inquam. Sed, cum hoc ita sit, num tibi, o Adimante, Deum quisquam aut hominum, sese ullatenus deteriore[m] ultro facturus videtur? — Fieri non potest, inquit. — Nec fieri ergo potest, inquam, uti Deus se ipsum mutare velit: sed potius, ut liquet, deorum quivis, cum pro se quam pulcherrimus quisque, atque optimus sit, sui semper omnino similis idemque manet. — Prorsus hoc mihi necessarium videtur. — Desinat ergo, vir optime, poeta

— *Peregrino numina cultu,*

Omnigenos induta habitus, nostra oppida lustrant.

Nec ullus in posterum de Proteo ac Thetide mendacia ista confingat: nec in tragediis, aut alio poematis genere Junonem introducat, quæ sacerdotis in speciem formamque mutata, almis illis Inachi Argivi fluvii liberis stipem corroget. Hæc aliaque id genus sexcenta nemo deinceps mentiat. Caveant præterea matres, ne hausta semel rerum istarum opinione filiolis terrorem injiciant, dum ejusmodi commenta perperam fabulantur, deos noctu nonnullos oberare omnigenis hospitibus similes, ne simul injuriose de diis impieque loquantur, simul liberos quoque suos meticulosiores efficiant. — Cavendum id saepe, inquit. — Num vero, inquam, dii ut suapte natura mutari non possint, id tamen illusionibus ac præstigiis quibusdam agunt, nobis ut omni formarum genere induti videantur? — Forte an, inquit. — Ego vero, Fierine possit, uti Deus aut verbus, aut re ipsa inanium figurarum objecta specie mentiri velit? — Nescio, inquit. — Nescis tu, inquam, genus hoc mendacii, omnibus, ut ita loquar, diis et hominibus invisum esse? — Clarius istuc obsecro. — Nimirum, inquam, nemo est omnium, qui libenter, et parte sui præcipua, et præcipuis in rebus falli velit, imo qui non genus hoc mendacii præ cæteris omnibus reformidet. — Ne nunc quidem, inquit, satis id capio. — Videlicet, inquam, mirum me aliquid dicere arbitraris. Ego vero **646** tantum hoc dico, ita comparatos omnes esse, ut in rerum notionibus informandis, vel decipi se, vel deceptos aliquando esse, adeoque ignorantia laborare, conceptumque mendacium animo fovere, non tantum permolestie ferant, sed etiam ab eo hac in parte vehementer abhorreant. — Prorsus, inquit. — Atqui, recte, inquam, omnino, quod jamjam abs me dicebatur, hoc est quæ in hominis decepti animo versatur ignorantia, mendacium appellatur; quod enim in verbis est positum, id ejus tantum, quod animi occupat, vitii imitatio quædam est, expressumque posterius aimulaerum, non autem purum omnino putumque mendacium. An non ita est? — Ita prorsus. — Quod ergo re ipsa mendacium est, id non dii modo, verum etiam homines excusum habent. — Habent, ut

Ἦς θεοὶ ξείνοιον (80) ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι, Παντοῖοι τελλέοντες, ἐπιστροφῶσι πάλης.

Μηδὲ Πρωτεύς τε καὶ Θέτιδος καταφειδέσθω μηδέ τις· μηδ' ἐν τραγῳδίαις, μηδ' ἐν τοῖς ἑλλοῖς ποιήμασιν εἰσαγγέτω Ἥραν ἡλιοδομήντην ὡς ἑρέαν, ἀγείρουσαν Ἰνάχου Ἀργεῖου ποταμοῦ παῖοι βιοβόρους· καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ μὴ ἡμῖν φευδίσθωσαν. Μηδ' αὖ ὑπὸ τούτων ἀναπειθόμενα ἂν μητέρες τὰ παιδία ἐκδειματοῦντων, λέγουσαι τοὺς μηβόους κακῶς, ὡς ἄρα θεοὶ τινες περιέρονται νύκτωρ πολλοῖς ξένους καὶ παντοδαποὺς ἰνδολλόμενοι, ἵνα μὴ ἅμα μὲν εἰς θεοὺς βλασφημῶντες, ἅμα δὲ τοὺς παῖδας ἀπεργάζωνται δειλοτέρους. — Μη γὰρ, ἔφη, ἔφη, ἔφη, ἔφη, ἔφη, αὐτοὶ μὲν οἱ θεοὶ εἰσιν οἱοὶ μὴ μεταβάλλειν, ἡμεῖς δὲ ποιοῦσι δοκεῖν οὖρας παντοδαποὺς φαίνεσθαι, ἐξαπατῶντες καὶ γοητεύοντες; — Ἴσως, ἔφη. Τί δέ; ἔφη δ' ἐγὼ, φευδίσθω αὖ Θέτις ἐθέλει ἄν, — ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ φαντάσματα προτείνω; — Οὐκ οἶδα, ἔφη δ' ὅς. — Οὐκ οἶδα, ἔφη δ' ἐγὼ, ὅτι τό γε ὡς ἀληθῶς φευδός, εἰ οἶόν τε τοῦτ' εἰπεῖν, πάντες θεοὶ τε καὶ ἀνθρώποι μισοῦσι; — Πῶς, ἔφη, λέγεις; — Οὕτως, ἔφη δ' ἐγὼ, ὅτι τῶ κυριωτάτῳ ἐαυτῶν φευδῆσθαι, καὶ περὶ τὰ κυριώτατα οὐδεὶς ἐκόν ἐθέλει, ἀλλὰ πάντων μάλιστα φοβεῖται ἐκεῖ αὐτὸ κεκτῆσθαι. — Οὐδέ νῦν πω, ἔφη δ' ἐγὼ, μανθάνω. — Οἷε γὰρ τί με, ἔφη, οὐ μὲν λέγεις· ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι τῇ ψυχῇ περὶ τὰ ὄντα φευδῆσθαι τε, καὶ ἐψεύσθαι, καὶ ἀμαθῆ εἶναι, καὶ ἐνταῦθα ἔχειν τε καὶ κεκτῆσθαι τὸ ψευδός, πάντες ἔχουσιν· ἂν ἐξείκωντο, καὶ μισοῦσι· μάλιστα αὐτὸ ἐν τῷ τοιοῦτῳ. — Πολύ γ', ἔφη. — Ἀλλὰ μὴν ὀρθωσάτω γ' ἄν, ὃ νῦν δὴ ἔλεγον, τοῦτο ὡς ἀληθῶς φευδός καλεῖται, ἢ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐψευδμένου ἀγνοία· ἐπεὶ τό γε ἐν τοῖς λόγοις, μίμημα τὸ τῶ ἐν τῇ ψυχῇ (81) ἐστὶ παθῆματος, καὶ ὑστερον γενοῦς εἰδωλόν, ὃ πᾶν δ' ἄκρατον φευδός· ἢ οὐχ οὕτω; — Πάνυ μὲν οὖν. — Τὸ μὲν δὴ τῶ ὄντι φευδός οὐ μόνον ἐπὶ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων μισεῖται. — Δοκεῖ μοι. — Τί δέ; ὅτι ἐν τοῖς λόγοις φευδός, πότε, καὶ τί χρῆσθαι, ὥστε μὴ ἄξιον εἶναι μίσους; Ἀρ' οὐ πρὸς τε τοῖς πολεμίοις καὶ τῶν καλουμένων φίλων τινας, ὅταν διὰ μανίαν ἢ τινα ἀνοίαν κακόν τι ἐπιχειρῶσι πράττειν, τότε ἀποτροπῆς ἕνεκα ὡς φάρμακον χρησίμου γίνεσθαι; Καὶ ἐν αἷς νῦν δὴ ἐλέγομεν, ταῖς μυθολογίαις; διὰ τὸ μὴ εἰδέναι, ὅση τάληθες ἔχει περὶ τῶν παλαιῶν, ἀφομοῦντες τῶ ἀληθεῖ τὸ φευδός, ὅτι μᾶ-

(80) Ἦς θεοὶ ξείνοιον. Homerus *Odys.* P. v. 438.

(81) Ἐν τῇ ψυχῇ, etc. Plato sic, ἢ ἐν τῇ ψυχῇ ἔγνωσεν, ἢ τοῦ ἐψευδμένου. Mallem τῇ τοῦ ἐψ. Ficti-

λιστα οὕτω χρῆσιμον ποιοῦμεν; — Καὶ μάλᾳ, ἤδ ὅς, A
 οὕτως ἔχει. — Κατὰ δὴ τί ὄν δὴ τούτων, τῷ θεῷ τὸ
 ψεῦδος χρῆσιμον; πότερον, διὰ τὸ μὴ εἶδέναι τὰ
 παλαιὰ, ἀφομοιών ἂν ψεύδοιτο; — Γελοῖον μὲν ἂν
 εἶη, ἔφη. Ποιητὴς μὲν ἄρα ἐν θεῷ ψευδὴς οὐκ ἐστὶ;
 — Ὅς μοι δοκεῖ. — Ἄλλὰ διδῶν τοὺς ἐχθροὺς ἂν
 ψεύδοιτο; — Πολιῶν γε δεῖ. — Ἄλλὰ εἰ οἰκείων
 ἄνοιαν ἢ μανίαν; — Ἄλλ' οὐδέεις, ἔφη, τῶν ἀνοήτων
 καὶ μαινόμενων, θεοφιλῆς. Οὐκ ἄρα ἐστίν, οὐ ἕνεκα
 ἂν θεὸς ψεύδοιτο. — Οὐκ ἐστίν. — Πάντη ἄρα ἀψευδὲς
 τὸ δαιμόνιον τε καὶ τὸ θεῖον. — Παντάπασι μὲν οὖν,
 ἔφη. — Κομιδῆ ἄρα ὁ θεὸς ἀπλοῦν καὶ ἀληθὲς ἐν τ' ἔργῳ
 καὶ λόγῳ. Καὶ οὐτε αὐτὸς μεθίσταται, οὐτε ἄλλους
 ἐξαπατᾷ, οὐτε κατὰ φαντασίας, οὐτε κατὰ λόγους,
 οὐτε κατὰ σημείων πομπᾶς, οὐδ' ὕπαρ οὐτ' ἕναρ.
 Ὅπως, ἔφη, εἰσοιγε καὶ αὐτὸ φανταίει, σοῦ λέγον- B
 τος. Συγγωρεῖς ἄρα, ἔφη, τοῦτον δεύτερον τύπον
 εἶναι, ἐν ᾧ δεῖ περὶ θεῶν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν,
 ὡς μήτε αὐτοὺς γόητας ἔντας τῷ μεταβάλλειν
 ἑαυτοὺς, μήθ' ἡμᾶς ψεύδει παράγειν ἐν λόγῳ ἢ ἐν
 ἔργῳ; — Συγγωρῶ. — Πολλὰ ἄρα Ὀμήρου ἐπεινού-
 ντες ἄλλα, τοῦτο οὐκ ἐπαινεσόμεθα, τὴν τοῦ ἐνυπνίου
 πομπῆν (82) ὅπῃ διδὸς τῷ Ἀγαμέμνονι· οὐδ' Αἰσχύλου,
 ὅταν φῆ ἡ θέτις τὸν Ἀπόλλων ἐν τοῖς αὐτῆς γάμοις
 ῥθοντα·

verissimus, nec mutatur ipse, nec alios aut simulata specie, aut verbis, aut signorum ostentis, aut visis, aut somniis, in errorem inducit. Restat igitur, ut secundam hanc formam esse concedas, quam oratores et poëtae, cum de diis loquuntur, intueri debeant, eos nec sese tanquam veneficos immutare, nec verbis, aut re ipsa temendo, nobis imponere. — Concedo. — Itaque Homerum, ut in aliis plerisque laudemus, in eo tamen non laudabimus, quod somnium illud Agamemnoni a Jove immissum confinxerit. 847 Nec Æschylum probabimus, cum Thetidem introducit, Apollinem, ipsam quem in suis illa nuptiis cantorem habuerat,

Ἐνδαιεῖσθαι (83) τὰς ἐκς εὐπαίδας,
 Νόσωρ τε ἀπείρους, καὶ μακραίωνος βλοῦ (84),
 Νύμματα τ' εἰπόν, θεορλεῖς ἐμὰς τύχας
 Παῖων ἐπευφήμησον, εὐθυμῶν ἐμῆ.
 Κἀγὼ τὸ Φοβὸν θεῖον ἀψευδὲς στόμα
 Ἥλιπον εἶναι, ματικτῆ βρῦον τέχνη.
 Ὁ δ' αὐτὸς ὕμνων, αὐτὸς ἐν θοῖνῃ παῖων.
 Αὐτὸς τὰδ' εἰπὼν, αὐτὸς ἐστίν ὁ κτανῶν
 Τὸν παῖδα τὸν ἐμόν.

Ἵταν τις τοιαῦτα λέγη περὶ θεῶν, χαλεπανοῦμέν
 τε, καὶ χορὸν οὐ δώσωμεν (85), οὐδὲ τοὺς διδασκάλους
 ἐάσωμεν ἐπὶ παιδείᾳ χρῆσθαι τῶν νέων, εἰ μέλλουσιν
 ἡμῖν οἱ φύλακες θεοσεβεῖς τε καὶ θεοὶ γίνεσθαι,
 καθόσον ἀνθρώπων ἐπὶ πλείστον οἶόν τε. — Παντάπασι D
 ἔφη, ἔγωγε τοὺς τύπους τοῦτους συγχωρῶ καὶ ὡς
 νόμος ἂν αὐτοὺς χρῆμην. » Ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων.
 Εὐροῖς δ' ἂν τὴν Ἑβραίων γραφὴν, οὐδαμῶς μὲν μύ-
 θους ἀισχροὺς περὶ τοῦ τῶν ἑλῶν θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περὶ
 τῶν ἁμῶν αὐτῶν θεῶν ἀγγέλων, οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν
 θεῶν ἁμῶν ἀνδρῶν, ὁμοίως ταῖς Ἑλληνικαῖς μυθολο-
 γίαις περιέχουσιν τὴν δὲ ὅπῃ τοῦ Πλάτωνος ἐκτεθέντα
 τύπον, ὅτι τε ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς τυγχάνει, καὶ τὰ

(82) Ἐνυπνίου πομπῆν. Homerus *Iliad.* B, initio.

(83) Ἐνδαιεῖσθαι. Hæc sicut Æschylum non legit. Apud Platonem est ἐνδαιεῖσθαι. Hesychius ἐνδαιεῖσθαι, non tantum ἐπιλαθνομένην, περιέχουσα, sed etiam ἐνδαιεῖσθαι, οἰοῦναι κακῶς λέγων σφοδρῶς. Hic videtur esse ἐνδαιεῖσθαι, seu ἐνδαιεῖσθαι,

A videtur. — Jam vero quod in verbis inest menda-
 cium, quando tandem, et quod eam utilitatem habet, ut odio dignum haberi non debeat? Nonne cum adversus hostes, tum etiam erga nonnullos eorum quos amicos vocamus, si quando vel acii furore, vel ignorantia lapsi, mali aliquid moliantur, ejus avertendi causa, tanquam amuletum aliquod opportunum est? Quin etiam in illis ipsis, de quibus paulo ante agebamus, fabulis, quod nos rerum antiquarum veritas lateat. Dum ad veri similitudinem mendacium trahimus, nonne tum, ut aliquid ex eo fructus percipi possit, efficimus? — Certe, inquit.

— Quoniam igitur ex illis nominibus, utile Deo mendacium esse queat? Utrum, quod rerum antiquarum ignorantia laboret, quadam veri simulatione mentietur? — Ridiculum, inquit, hoc fuerit. — Mendax igitur in Deo poeta non est. — Mihi quidem non videtur. — An vero hostium metu? Absit. — An propter amicorum aut stultitiam aut furorem? — At stultus, inquit, furiosusque nemo amicus Deo esse potest. Causæ igitur nihil est, quamobrem mentietur Deus. — Nihil. — Semota ergo ab omni mendacio est numinum deorumque natura. — Omnino, inquit. — Deus igitur quam simplicissimus est, idemque tam re, quam oratione

verissimus, nec mutatur ipse, nec alios aut simulata specie, aut verbis, aut signorum ostentis, aut visis, aut somniis, in errorem inducit. Restat igitur, ut secundam hanc formam esse concedas, quam oratores et poëtae, cum de diis loquuntur, intueri debeant, eos nec sese tanquam veneficos immutare, nec verbis, aut re ipsa temendo, nobis imponere. — Concedo. — Itaque Homerum, ut in aliis plerisque laudemus, in eo tamen non laudabimus, quod somnium illud Agamemnoni a Jove immissum confinxerit. 847 Nec Æschylum probabimus, cum Thetidem introducit, Apollinem, ipsam quem in suis illa nuptiis cantorem habuerat,

Risasse sortem prolis egregiam suæ,
 Mihi nam valentes, atque longævos fore
 Dum caneret ipse liberus, nil inasper
 Non sponte pæon addidit, claræ deis
 Vocans parentem, meque lætitia efferens,
 Equidem subire fraudis ac falsi nihil
 Divina vatis ora credideram sacri.
 Ille ipse præco noster, ac mensæ comes.
 Cuncta illa jactans, filium occidit meum.

Hæc similiaque de diis a quocunque dicantur, feremus graviter, nec legendi docendique chori potestatem ei faciemus, nec iis præceptores in junioribus informandis abuti patiemur; si modo reip. nostræ custodes religiosos et, quantum homini licet, divinos habere cupiamus. — Ego vero, inquit, formas illas vehementer probo, iisque tanquam legibus maxime uti velim. » Hactenus Plato. Jam in Hebræorum litteris, nusquam omnino, turpes de universi moderatorum Deo, ac ne de divinis quidem ipsius angelis, imo nec de hominibus etiam Deo cbaris fabulas, Græcis illis similes reperias. At sancitam illam a Platone formam passim invenias

ἐν δαιτῇ κατερωμένειν. Sensus quidem id postulat. Fictus hoc verbum præterit.

(84) Μακραίωνος βλοῦ. Hoc malo quam μακραίωνος βλοῦ, ut apud Platonem.

(85) Χορὸν οὐ δώσωμεν. Neque id vertit Ficinus. Notum est qui tragediam docebat, huic legendi quoque docendique chori potestatem liceri solitam.

licet, Non modo bonum esse Deum, sed etiam quæcunque fecerit, in bonitatis suæ communionem vocasse. Sane quidem admirabilis ille Moyses, post operis cujuslibet enarrationem adjungit, « Et vidit Deus quod bonum erat ; » idemque post omnium expositionem, de universis universe ita concludit, « Et vidit Deus omnia quæ fecerat, et erant valde bona. » Præterea, commune Hebræorum dogma hoc est, malorum auctorem Deum non esse. Si quidem nec mortem fecit Deus, nec viventium in teritum delectatur. Ut enim essent, omnia creavit, suntque salutare ex sese mundi generationes : « Invidia autem diaboli mors intravit in mundum ¹. » Quamobrem a propheta Deus etiam introducit, cum eo qui suapte voluntate malus evaserat, hunc in modum expostulans : « Ego autem plantavi te vineam fructiferam, totam veram : quomodo conversa es retro, vinea aliena ². » Sicubi autem improbis divinitus evenire mala dicuntur, id accipiendum ita est, ut mala solius communionis vocis pœnæ illæ nomenclatur, quas Deus per sese bonus, ad eorum, quibus immittuntur, non perniciem, sed utilitatem et commodum infligere dicatur : quemadmodum **648** medicus, qui ad laborantium salutem, molestum et grave curacionis genus adhiberet, malum iis asserere pateretur. Quare in divinis etiam paginis, ubique a Deo mala hominibus immitti dicuntur, usurpanda sunt illa Platonis, abs Deo justa bonaque proficisci omnia, quæque hominibus tristia malaque videri solent, æquis quibusdam infligi ; ceterum qui puniantur, fructum ex iis capere : quod non tantum a philosopho, sed etiam a Scriptura confirmatur, dum ait, « Quem enim diligit Dominus, castigat ; flagellat autem omnem filium, quem recipit ³. » At vero, et miseris fuisse, qui pœnas eas sustinerent, et illas tamen Deum immisisset, hoc ut poeta canat, ferendum nunquam erit. Quod si homines improbos, utpote miseris, animadversione opus habuisse dicerent, eamque dum subirent, opem sensisse divinam, hactenus id tolerari possit. Deum autem, qui per sese bonus sit, causam ulli malorum esse, id vero ne unquam dicatur, omni ratione pugnandum erit. Præterea Deum mutari non posse docet Hebræus propheta, ubi sic ejus ex persona loquitur : « Quoniam ego Dominus Deus vester, et non motor. » Similiter David in sua illa theologia, sic exclamat : « Omnes sicut vestimentum veteroscent, et sicut opertorium convolvit illos, et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient ⁴. » Tibi autem Dei Verbum, forma specique humana indutum, Hebræorum litteræ representant, dicendum enim vero, non quomodo Græcorum fabulæ de Proteo, Thetide ac Junone memorant, aut quales deos illos jamjam audiebamus, noctu multis animantibus, atque omnigenis similes oberrare, divinum hoc Verbum sese hominibus exhibens ab illis : sed potius, quemadmodum Plato ipse

A. πρὸς αὐτὸ γεγονότα πάντα, ταῦτα. Ἐφ' ἑκάστῳ δ' οὐν τῶν δημιουργημάτων ὁ θαυμάσιος Μωσὴς ἐπιλέγει· « Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς, ὅτι καλὸν· » ἐπὶ τε πατρὸς τὸν περὶ πάντων συγκεφαλιούμενος λόγον φησὶ· « Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Δόγμα δ' Ἑβραίων ἐστὶ καὶ τὸ μὴ εἶναι τὸν θεὸν κακῶν αἰτίον· εἰ δὴ ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων· ἔκτισται γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου· Ἐθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. Ἄιδ καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ εἰσῆλται λέγων ὁ θεὸς, πρὸς τὸν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως κακῶν γεγεννημένον· « Ἐγὼ δὲ ἐφύευσά σε ἀμπέλον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς τὰ ὀπίσω, ἢ ἀμπέλος ἢ ἀλλοτρία ; » Εἰ δέ ποὺ λέγοιτο κακὰ τοῖς φαύλοις ἐκ θεοῦ συμβαίνειν, ἠμυνόμενος ἀκουστέον, ὡς τῶν τιμωριῶν οὕτω κεκλημένον, ἅς ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τῶν τιμωρουμένων, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ καὶ συμφέροντι λέγεται ἐπάγειν· ὡς περ ἂν καὶ ἰατρὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν κακῶντων κακὰ νομίζοντο προσφέρειν, τὰς ἀγαθὰς καὶ πικρὰς θεραπείας. Ἄιδ καὶ ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς, ἔθα εἰρηται κακὰ ἀνθρώπου ἐπάγεισθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τὰ παρὰ τὸ Ἰσάτων λεκτέον, ὡς « Ὁ μὲν θεὸς δίκαιός τε καὶ ἀγαθὸς εἰργάσθη, καὶ ἐπὶ τὸ σκυθρωπῶν, καὶ ἀνθρώπων κακὰ νομομισμένα τοῖς τούτων ἀξίως ἐπέγειν· » οἱ δὲ θάνατον κολαζόμενοι, οὐ μόνον κατὰ τὸν φιλόσοφον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Ἑβραίων γραφὴν λέγουσιν· « Ὁν γὰρ ἀγαθὸν Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται. » Ὡς δ' ἄλλοι μὲν οἱ δίκην δίδόντες, ἦν δ' ὁ δρῶν ταῦτα ὁ θεὸς, οὐκ ἐατέον λέγειν τὸ ποιητῆν· ἀλλ' εἰ μὲν, ὅτι ἐδεδήθησαν κολάσασθαι, λέγοιεν, ὡς ἄλλοι κακοὶ, δίδόντες δὲ δίκην, ὠφελοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐατέον· κακῶν δὲ αἰτίων φάναι θεόν τιμ γίνεσθαι, ἀγαθῶν ὄντα, διαμαχητέον παντὶ τρόπῳ. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀλλοιούσθαι τὸν θεόν ἡ παρ' Ἑβραίων προφητεία ὡδὲ πη ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ διδάσκει λέγουσα· « Δότι ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς ὤμων, καὶ οὐκ ἡλλοιωμαι. » Καὶ ἐν ταῖς θεολογίαις δὲ ὁ Δαβὶδ ἀναφωνεῖ λέγων· « Πάντες ὡς ἡμίτων πηλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλξείσιν αὐτοῖς, καὶ ἀλλαγῆσονται. Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. » Εἰ δὲ πη τὸν τοῦ θεοῦ λόγον εἰσαγοῦσιν, ἐν εἰδεί καὶ σχήματι ἀνθρωπίνῳ παραφανόμενον, λεκτέον, ὡς οὐ κατὰ τοὺς Ἕλληνας μύθους ὁμοίως Πρωτεῖ, καὶ Θέτιδι, καὶ Ἡρᾷ, οὐδ' ὡς οἱ θεοὶ οἱ περιερχόμενοι νύκτωρ, πολλοῖς ζώοις καὶ πανταδαπτοῖς ἰνδάλλόμενοι, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀνθρώπου πεφνητά εἰσαγοῦσιν οἱ Ἑβραῖον λόγοι· ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὁ Πλάτων δεῖν ποτὲ φησὶν ἐπὶ φιλοῦν εὐεργεσίᾳ, ὅταν διὰ μανίαν ἢ τινα θύον κακὸν τι ἐπιχειρῶσι πράττειν, τότε ἀποτροπῆς ἕνεκα ὡς φάρμακον χρῆσθαι γενέσθαι τὴν τοῦ θεοῦ εἰς ἀνθρώπου πάροδον. Ἐπεὶ οὖν τῶν ἐπὶ γῆς ζῶων οὐδὲν ἦν θεωρητέον γένος ἀνθρώπου, συγγενὲς τε καὶ οἰκτεῖον τῷ θεοῦ λόγῳ, παρ' οὐ καὶ λογικὰ τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν ἀπερίγραστο· εἰκότως, οἷα φιλοῦν ζῶου

¹ Sap. II, 24. ² Jer. II, 21. ³ Hebr. XII, 16. ⁴ Psal. CI, 27

κηδόμενον τὸν ἐπουράνιον Λόγον, ἔκειν ἐπὶ θεραπείᾳ A
 παστὸ πάντος τοῦ γένους, νόσον καὶ μανίαν ἔκτισον
 ὑπομεινάντος, ὡς μήτε τὸν Πατέρα γινώσκουσιν Θεόν,
 μήτε τὴν οὐρανὴν τῆς νοστῆς φύσεως οὐσαν, μήτ' αὐ
 Θεοῦ πρόνοιαν, σώτηραν τῶν ἄλων, εἰς ἀλόγου δὲ
 ζωῶν σχεδὸν ὅσον παρατροπὴν ἤκοντες· διὸ δὴ τὸν
 Σωτῆρα καὶ ἱατρὸν ἐπιστήναι λέγουσιν, οὐ μὲν δὴ
 τῆς οικείας ἐκστάτα φύσεως, οὐδὲ γὰρ φευσάμενον
 τοὺς ὄρωντας, ἀμφω δὲ ἀληθῆ φιλάξαντα, τὸ τε
 ἀφανὲς καὶ τὸ ὀρώμενον. Πῆ μὲν γὰρ ἀληθῆς ἀνθρω-
 πος ἑωράτο, πῆ δὲ Θεοῦ Λόγος ἦν ἀληθῆς, οὐ γοη-
 τεύων, οὐδὲ τοὺς θεωμένους ἐξαπατῶν· ἐπειδὴ τὸ
 Θεὸν ἀψευδὲς καλῶς ἔχειν ἔδοξε καὶ Πλάτωνι. « Κο-
 μιδῆ ἄρα ὁ Θεὸς Ἄλογος, ἀπλοῦς ὢν καὶ ἀληθῆς ἐν τε
 ἔργῳ καὶ λόγῳ, οὕτε αὐτὸς μεθίστατο, οὕτε ἄλλους
 ἐξηπάτα, οὕτε κατὰ φαντασίας, οὕτε κατὰ λόγους, B
 οὕτε κατὰ σημεῖον πομπᾶς, οὐδ' ὕπαρ, οὐδ' ἔναρ. »
 Πάντα γὰρ ἕσα τοιαῦτα, οἷα λογικῶν ψυχῶν ἱατρὸς,
 σωτηρίας ἔνεκα τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους, ἀλη-
 θῶς, ἀλλ' οὐ δοκῆσει, δι' οὐ ἀνεληφεν ἀνθρώπου διε-
 πραγματεῦσατο, τὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα φίλαν
 τε καὶ ὑποστροφὴν (86), διὰ τῆς κατηγγελημένης ὑπ'
 αὐτοῦ θεογνωσίας, καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας, πᾶσιν
 ἡμῖν δωροῦμενος. Καὶ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα. Τοῖς
 δὲ ἄλλως λέγουσι, χαλεπανοῦμέν τε, καὶ χορὸν οὐ
 δώσομεν, οὐδὲ γὰρ τοὺς διδασκάλους ἔδοξεν ἐπὶ παι-
 δεῖα χρῆσθαι τῶν νέων, εἰ μέλλουσιν ἡμῖν οἱ φύλα-
 κες θεοσεβεῖς τε καὶ θεῖοι γίνεσθαι, ὡς καὶ τῷ φιλο-
 σοφῷ ἄριστᾳ ἔχειν ἔδοξε.

oratione, nec per sese mutabatur, nec alios aut simulata specie, aut verbis, aut signorum ostentis, aut visis, aut somniis in errorem inducebat. Quæcumque enim ipsum, tanquam animorum ratione præditum medicum, ad salutem generi hominum universo afferendam præstare decuit, ea vere, non specie tenus, per eum, quem assumpsit, hominem cuncta perfecit, eaque quam prædicavit Dei cognitione, veraque pietate, nobis omnibus cum Patre suo amicitiam, ad eamque redeundi facultatem impartivit. Et nostra quidem hujusmodi sunt. Quicumque autem aliter loquantur, feremus sane graviter, nec legendi decendique ehorii potestatem iis faciemus, nec iis præceptores in junioribus informandis abuti patiemur, siquidem reip. nostræ custodes religiosos atque divinos, uti philosopho maxime placebat, habere cupiamus. C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅτι πλέον οὐδὲν τῶν ἀλοχρῶν μύθων αἱ περὶ τῶν
 Ἑλληνικῶν θεῶν διηγήσεις περιέχουσιν, αἷς
 μὴ περὶ ἄλλων Σωκράτην ἔκτεναι ἄβηταιοι.
 Ἄπὸ τοῦ Εὐθύφρονος.

« Ἄτολ δὲ (87) οἱ ἄνθρωποι τυγχάνουσιν νομιζόντες,
 τὸν Δία τῶν θεῶν ἄριστον καὶ δικαίωτατον· καὶ τοῦ-
 τῶν ὁμολογοῦσι τὸν αὐτοῦ πατέρα ἔδησαι, οὗ τοὺς
 υἱαῖς κατέπινεν, οὐκ ἐν δίκῃ· καὶ ἐκείνῳ γὰρ αὐτὸν (88)
 αὐτοῦ πατέρα ἔκτεμειν, δι' ἕτερα τοιαῦτα. Ἐμοὶ δὲ
 χαλεπανοῦσιν, οὗ τῷ πατρὶ ἐπεξέχρημαι ἀδικοῦντι.
 Καὶ οὕτως αὐτοῖς ἑαυτοὺς τὰ ἐναντία λέγουσιν, περὶ τε
 τῶν θεῶν, καὶ περὶ ἐμοῦ.— Ἄρα γὰρ ὦ (89), Εὐθύφρων, D

(86) Φίλαν τε καὶ ὑποστροφὴν. Ita Clemens
 Alexandrinus Protrepticon suum concludit: Et δὲ
 κοινὰ τὰ φίλων, θεοφιλῆς δὲ ὁ ἄνθρωπος τῷ Θεῷ (f.
 addend. φίλος) καὶ γὰρ οὐν φίλος, μετειπέντος τοῦ
 Λόγου γίνεται δὴ οὐν τὰ πάντα τοῦ ἀνθρώπου, οὗ
 τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινὰ ἄμοισιν τῶν φίλων τὰ
 πάντα, τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Et paulo post de
 verbosum operumque similitudine: Ἄλλε πως ἔχει
 τὰ ἤμιτερα, τῶν Κοινοῦ ὁπαδῶν· οἷαι μὲν αἱ βου-

docet, ut opis in amicos aliquid ac beneficii confe-
 ratur, si quando vel ob stultitiam mali quiddam
 moliantur, tum ejus amolendi causa, tanquam sa-
 lutare quoddam amuletum, Dei apud homines
 adventum contingere. Quouiam igitur ex omnibus,
 quæ terrarum ambitu continentur, animantibus,
 homine charius Deo nullum est, qui cum Dei
 Verbo, cujus manu cum animo ratione præditus
 creatus est, necessitudine quadam et affinitate con-
 jungitur: merito quidem cælestis Verbum, quod
 hujus tanquam dilecti animantis curam gereret,
 ad universi generis curationem venire pronun-
 tiant: quippe quod morbo ac furore tam insano
 teneretur, ut nec Patrem Deum, 649 nec prop-
 riam naturæ suæ spiritalis essentiam, nec ipsius
 Dei providentiam, rerum omnium conservatricem
 agnosceret, sed in brutæ animantis conditionem
 prope degenerasset: propterea, inquam, Servatu-
 rem ac medicum ad homines accessisse testantur,
 sic tamen, ut neque suam ipse naturam exuerit,
 neque videntibus errorem ullum obtulerit, sed ambo
 illa, hoc est tam quod cerni oculis non poterat,
 quam quod sub aspectum cadebat, vera retinuerit.
 Idem enim et verus homo cernebat, et verum sim-
 mul Dei Verbum erat, quod nullis præstigiis ute-
 batur, nec aspicientibus illudebat: quemadmodum
 etiam Platoni Numen ab omni mendacio alienum
 esse debere videbatur. Itaque Deus Verbum simplex
 admodum, veraxque cum esset, tam re ipsa, quam

CAPUT IV.

Præter obscenas fabulas, nihil istas de Græcis nu-
 mibus narrationes continere, Socratemque, quod
 iis fidem non haberet, ab Atheniensibus interfectum
 esse. Ex Euthyphrone.

« Jovem, inquit Plato, deorum optimum atque
 justissimum homines isti existimant, a quo tamen
 suum ipsius Patrem, quod filios injuria devoraret,
 vincium esse conflentur: qui et ipse rursus ob
 alia quædam similia, patrem ante suum exsecue-
 rat. 650 lidem vero mihi succentent, quod Patrem
 injustitiæ reum in jus vocem. Ita secum ipsi
 pugnant, eum de diis, ac de me loquantur.—Anim-

καὶ, τοιοῦς καὶ οἱ λόγοι· ὅποιοι δὲ οἱ λόγοι, τοιοῦτε
 καὶ αἱ πράξεις· καὶ ὅποια τὰ ἔργα, τοιοῦτος ὁ βίος.
 Χριστός ὁ σύμπαξ ἀνθρώπων βίος, τῶν Χριστῶν ἐγνω-
 κῶτων.

(87) Ἄτολ δὲ. Plato in Euthyphrone, pag. 49.
 Hic autem loquitur Euthyphro, qui factum ipso
 suum, deorum maximi exemplo defendebat.

(88) Ἄτόλ. Melius, αὐ τὸν, ut Plato.

(89) Ἄρα γὰρ, Socrates loquitur.

vero causa hæc una est, Euthyphro, quæ me reum facit, quod ægre audiam, si quis talia de diis commemoraret. Erit propterea, ut videtur, qui peccare me dicat. Et quidem si tu quoque rerum istarum adeo peritus, eadem in opinione versaris, nobis etiam, opinor, id erit necessario concedendum. Quid enim causæ dicemus, cum nihil iis de rebus scire nos, ultro ipsi fateamur? Sed tu, per Jovem illum amicitia præsidem, ea vere hunc in modum contigisse putas? — Imo et alia, mi Socrates, longe his mirabiliora, quæ hominum vulgus ignorat. Tunc igitur bellum inter deos, illasque graves inimicitias, atque contentiones, aliaque id genus permulta, quæ a poetis occurrunt, locum habere arbitris? Sane quidem, cum sacra nobis alia boni pictores egregie variarint, tum vero magnis illis Panatheuæis peplum quoddam ejusmodi varietatibus plenum, summam in arcem tollitur. Vera hæc esse, mi Euthyphro, num dicemus? — Imo, non ista solum, mi Socrates, sed etiam, quod paulo ante dicebam, alia tibi pleraque, si velis modo, de diis referam, quæ tu, sat scio, cum audies, obstupesces. » Hæc Plato in *Euthyphrone*. Quorum sententiam illustrat Numenius, in eo verbis.

CAPUT V.

Ex Numenii libro De Platonicis arcanis. Eandem in rem.

« Si de Atheniensium theologia cum se Plato scripturum esse proposuisset, eam asperius deinde reprehendisset, quod partim mutua numinum disidia contineret, partim liberos aut congressus cum parentibus, antab his devoratos, partim sceleris utriusque causa, pœnas vel parentibus a liberis, vel fratribus a fratribus impositas, atque id genus alia celebraret: Hæc, inquam, si palam et aperte Plato accusasset, mihi sane causam Atheniensibus aliquam præbuisse videretur, ut in eo, quemadmodum et in Socrate, interficiendo. » 651 At vero, cum is nec vitæ, quam veritatis, retinendæ cupidior esset, et utramque tanto abs sese defendi posse videret, *Euthyphronem* illum hominem, arrogantem ac stolidum, quique de diis perperam, si quisquam alius, disputaret, Atheniensium vice introduxit: Socratem vero per sese, ac pio illo more genioque proprio, quo passim ille cum omnibus ntebatur, coarguentem exhibuit.

CAPUT VI.

In vulgi opiniones abeundum non esse, nec ab instituto suo vel mortis metu discedendum. Ex Critone.

« O amice Critido (inquit apud Platone[m] Socrates), tuum hoc studio, si modo cum æquitate con junctum sit, maximi sane faciendum est; sin minus, quo vehementius est, eo molestius. Videndum ergo nobis, utrum ita sit agendum, necne. Equidem non tantum in præsentia, sed etiam perpetuo ita smu animo comparatus, ut quidquid a meis afferret, nihil unquam præter eam rationem audiam, quæ

(90) Ὡ φησι Κριτων. Plato in *Critone*, p. 371, B.

τοῦτ' ἐστιν οὐ ἕνεκα τὴν γραφὴν φεύγω, οὐτὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπιβάν τις περὶ τῶν θεῶν λέγῃ, δυσχερῶς πως ἀποδέχομαι, δι' ἃ δὴ, ὡς εἴποι, φήσεν εἰς με ἐξαμαρτάνειν. Νῦν οὖν, εἰ καί σοι ταῦτα συνδοκί, τῷ εὐεῖδῳ περὶ τῶν τοιούτων, ἀνάγκη δὴ, ὡς εἴποι, καὶ ἡμῖν συγγραφεῖν. Τί γὰρ καὶ φησομεν, εἴ γε καὶ αὐτὸ τοιοῦτο ὁμοιοῦμαι περὶ αὐτῶν μηδὲν οἰεῖται; Ἄλλὰ μοι εἰπέ πρὸς Φίλιον, οὐδὲ ἀληθῶς ἤγγι ταῦτα οἰω γέγονε; — Καὶ ἐτι τοιούτων θαυμασιώτερα, ὡς Ἰσχυρατῆς, ἃ οἱ πολλοὶ οὐκ ἴσασι. Καὶ πόλεμον ἄρα ἤγγι οὐ εἶναι τῷ θεῷ ἐν τοῖς θεοῖς πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐχθρας γε δεῖναι, καὶ μάχας, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, ὅσα λέγεται τε ὑπὸ τῶν ποιητῶν; καὶ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν γραφέων, τὰ τε ἄλλα ἱερὰ ἡμῖν καταποικιλταί, καὶ ἃ καὶ ἐπὶ τοῖς μεγάλαις Παναθηναῖαις ὁ πέπλος μεσῶς τῶν τοιούτων ποικιμάτων ἀνάγεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ταῦτα ἀληθῆ εἶναι φώμεν, ὡς Ἐυθύφρων; — Μὴ μόνα γε, ὡς Σώκρατες, ἀλλ', ὅσοι ἄρτι εἶπον, καὶ ἄλλα σοι ἐγὼ πολλά, ἔστανπερ βόλη, περὶ τῶν θεῶν διηγήσομαι, ἃ σὺ ἀκούων εὐ οὐδ' ἐκπλαγήσῃ. Ταῦτα ὁ Πλάτων ἐν τῷ *Ευθύφρονι*. Διασαφαί ἐστι τὴν διάνοιαν ὁ Νουμήσιος, ἐν τῷ *Περὶ τῶν κατὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων*, ὁδὲ τῆ λέγων.

quem De Platonicis arcanis conscripsit, his

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Νουμητιου, ἐκ τῶν Παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων. Περὶ τοῦ αὐτοῦ.

C

« Εἰ μὲν, γράφειν ὑποτεινόμενος ὁ Πλάτων περὶ τῆς θεολογίας τῆς τῶν Ἀθηναίων, εἶτα ἑδωκέναι αὐτῇ, καὶ κατηγορεῖ, ἔχουσα στάσεις μὲν πρὸς ἀλλήλους, τέκνον δὲ τῶν μὲν μίξαις τῶν ἐξ ἐδωκῆς, τῶν δὲ ἀντι τοῦτων πατρῶσι τιμωρίας, ἀδελφοῖς ἀδελφῶν ὕμνουση, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, εἴπερ ὁ Πλάτων ταῦτα λαθῶν εἰς τὸ φανερὸν κατηγορεῖ, παρασχεῖν ἂν δοκί μοι τοῖς Ἀθηναίοις αἰτίαν πάλιν κακῶς γενέσθαι ἀποκτείνουσι καὶ αὐτῶν, ὥσπερ τὸν Σωκράτην. » Ἐπεὶ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἂν προελετο μάλλον ἢ ἀληθεύειν, ἐώρα δὲ ζῆν τε καὶ ἀληθεύειν ἀσφαλῶς δυνησόμενος, εἴθρην ἐν μὲν τῷ σχηματὶ τῶν Ἀθηναίων, τὸν *Ευθύφρονα*, ἔτα ἄνδρα ἀλαζόνα, καὶ κολλέμον, καὶ εἰς ἄλλος, θεολογεῖ κακῶς αὐτὸν δὲ τὸν

D

Σωκράτην ἐπ' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ σχηματισμῷ ἐν τῷ περὶ εἰωθότος ἤλεγχεν ἐκάστην προσομιλῶν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

« Ὅτι μὴ δεῖ τοῖς τῶν πολλῶν προσέχειν δόξαι, μηδὲ τῆς ἰδίας μεταπίθεσθαι προαιρέσεως, διὰ θανάτου φόβον. Ἀπὸ τοῦ Κριτωνος.

« Ὡ φησι Κριτων (90), ἡ προθυμία σου πολλοῦ ἀξία, εἰ μέγα τινας ἐρῶτότης εἴη· εἰ δὲ μὴ, ὅσοι μίξω, τοσοῦτω χαλεπωτέρως. Σκοπεῖσθαί οὖν χρὴ ἡμᾶς, εἴτε ταῦτα πρακτέον, εἴτε μὴ. Ὡς ἐγὼ οὐ μόνον νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοιούτους, ὅσοι τῶν ἐμῶν μηδὲν ἄλλω πελθεσθαί ἢ τῷ λόγῳ, ὅς ἂν μοι λογιζόμενον βέλτερος φαίνεται. Τοῦς δὲ λόγους, οὗς ἐν τῷ ἐμπροσθεν εἴλεγον, οὐ δύναμαι νῦν ἐκβάλλειν ἐπιπέθῃ

μοι ἦδε ἡ τύχη γέγονεν· ἀλλὰ σχεδόν τι ὅμοιο φαί-
νονταί μοι, καὶ τοὺς αὐτοὺς πρεσβείω καὶ τιμῷ,
ὡς καὶ καὶ πρότερον (91). Ἄν ἐάν μὴ βελτίω ἔχωμεν
λέγειν ἐν τῷ παρόντι εὐ Ἰσθι, οὐτὶ οὐ μὴ σοὶ συγχο-
ρήσω, οὐδ' ἂν πλείω τῶν νῦν παρόντων ἢ τῶν πολ-
λῶν δύναιμι, ὡς περ παιδᾶς ἡμᾶς μορμολύττηται,
δεσμοῦν τι καὶ θανάτου ἐπιπέμπουσα, καὶ χρημά-
των ἀπαίρεισαι. Πῶς οὖν ἂν μετρίωτα σκοποῖμεθα
αὐτά; Εἰ πρῶτον μὲν τοῦτον τὸν λόγον ἀναλάβοιμεν,
δὴ σὺ λέγεις, τὸν περὶ τῶν δοξῶν, πότερον καλῶς
ἐλέγγοτε ἐκάστοτε, ἢ οὐ, δὲ τὰς μὲν δεῖ τῶν δοξῶν
προσέχειν τὸν νοῦν, τὰς δὲ, οὐ· ἢ πρὶν με δεῖν ἀπο-
θνήσκειν, καλῶς ἐλέγγοτε, νῦν δὲ κατὰδῆλος ἄρα ἐγέ-
νετο, δὲ τι ἄλλως ἕνεκα λόγου ἐλέγγοτε, ἦν δὲ παιδὶ
καὶ φθαρῖα ὡς ἀληθῶς. Ἐπιθυμῶ δ' ἔγωγε ἐπισκέ-
ψασθαι, ἢ Κρίτων, κοινῆ μετ' οὐ εἰ τι μοι ἀλλοίω-
τερος φανεῖται, ἐπειδὴ ὡδ' ἔγω, ἢ οὐ αὐτὸς καὶ ἔσο-
μεν χαίρειν, ἢ πεισόμεθα αὐτῷ. Ἐλέγγοτε δὲ πως, ὡς
ἔγωμαι, ἐκάστοτε ὡδε ὑπὸ τῶν οὐλομένων τι λέγειν,
ὡς περ νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον, δὲ τὸν δοξῶν ὅς οἱ ἀν-
θρώποι δοξάζουσι, δεῖ τὰς μὲν περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι,
τὰς δὲ μὴ. Τοῦτο πρὸς θεῶν, ὡ Κρίτων, οὐ δοκεῖ καλ-
ῶς οὐ ποιεῖσθαι; Σὺ γάρ, ὅσα γε τὰ θέρωμαι, ἐκός
εἰ τοῦ μέλλειν ἀποθνήσκειν ἀβριον, καὶ οὐκ ἂν σε
παρὰ κροῖοι ἢ παροῦσα συμφορὰ. Σκόπει δὲ. Οὐχ
ἔκαστος δοκεῖ σοι λέγεσθαι, δὲ οὐ πάσας χρὴ δεῖξας
τὰς τῶν ἀνθρώπων τιμᾶν, ἀλλὰ τὰς μὲν, τὰς δ' οὐ;
ὡς δὲ πάντων, ἀλλὰ τῶν μὲν, τῶν δ' οὐ; Τί φησ;
ταῦτα οὐχὶ καλῶς λέγεται; — Καλῶς. — Οὐκοῦν τὰς
μὲν χρηστὰς τιμᾶν, τὰς δὲ πονηρὰς μὴ; — Ναί.
Χρησταὶ δὲ οὐχ αἱ τῶν φρονίμων ποιεῖται δὲ αἱ τῶν
ἀφρόνων; — Πῶς δὲ οὐ; Φέρε δὴ, πῶς αὐτὰ τοι-
αῦτα ἐλέγγοτε; Γυμναζόμενος ἀνήρ, καὶ τοῦτο πράτ-
των (92), πότερον παντὸς ἀνδρὸς ἐπαίνοι, καὶ φόγω,
καὶ δόξη τὸν νοῦν προσέχει, ἢ ἐνὸς μόνου ἐκείνου, ὅς
αὐν συγχαίρει ἰατρὸς, ἢ παιδοθετῆρος ὢν; — Ἐνὸς μόνου.
— Οὐκοῦν φοβεῖσθαι χρὴ τοὺς φόγους, καὶ ἀσπά-
ζεσθαι τοὺς ἐπαίνους τοὺς τοῦ ἐνὸς ἐκείνου (93), ἀλλὰ
μὴ τοὺς τῶν πολλῶν. — Δηλαδὴ. — Ταῦτα ἄρα πρα-
κτέον αὐτῷ, καὶ γυμναστέον, καὶ ἐδιδαστέον γε, καὶ
ποτέον, ἢ ἂν τῷ ἐνὶ δοκῆ τῷ ἐπιστάτῃ, καὶ ἐπαίνοι
μέλλον, ἢ ἔμπροσθεν τοῖς ἄλλοις. — Ἔστι ταῦτα. —
Εἶπεν. Ἀπειθήσας δὲ τῷ ἐνὶ καὶ ἀτιμᾶσας αὐτοῦ τὴν
δόξαν καὶ τοὺς ἐπαίνους, τιμᾶσας δὲ τοὺς τῶν πολ-
λῶν καὶ μηδὲν ἐπαίνων, ἄρα οὐδὲν κακὸν πέφταται; D

(91) *Ὅσπερ καὶ πρότερον.* Animus philosophi dignus. Audi et Senecam, sed jam senem, ac morti propinquiorem, epist. 26: *Ego certe, inquit, velut appropinquet experimentum, et ille latus sententiam de omnibus annis meis dies venerit ita me observo et alloquitur. Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus, aut verbis exhibuimus. Levis sunt ista, et fallacia pignora animi, multique involuta lenocinia. Quid profecerim, morti crediturum sum. Non timide componor ad illum diem, quum, remotis strophis ac fucia, de me iudicaturum sum, utrum loquar fortia an sentiam: nunquid simulatio fuerit, et minus, quicquid contra fortunam jactavi verbarum contumaciis. Disputationes et litterata colloquia, et ex praeceptis sapientium verba collecta, et eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc*

apparet, cum animam ages. Vide et epistol. 50. Qualis extremo illo actu, reipsa fuerit, discas ex Tacito, lib. *Annal.* xv, nam supremas ejus voces temporum invidi injuria.

(92) *Τοῦτο πράττων.* Malui uno verbo, *studiose.* Idem tamen est, quod Latini a Numa instituti, seriis in rebus, ac praesertim in sacris admonere: *Hoc age.* Plutarchi, in *Numa*: Ἄν ἴσως τι μέχρι νῦν διακούζοντες, ἔταν ἀργων πρὸς ὄρνοιον ἢ θυσίας διατρέβη, βωῶν OK ΔΙΕ. σημαίνει δὲ ἡ φωνή, *Τοῦτο πράττω.* Idem in *Rom. question.*: Ρωμαῖοι τὸ πάλαι ἐν ταῖς ἑορταῖς οὐδὲν ἰκονόμιον, οὐδὲ ἑρβνιζου, ἀλλ' ἢ περὶ τοὺς θεοὺς ἠσχαλοῦντο, καὶ τοῦτο ἔπραττον.

(93) *Τοῦ ἐνὸς ἐκείνου.* Seneca in quadam epist.: *Argumentum pessimi turba est. Et: Numeranda non sunt iudicia, sed ponderanda.*

versatur, utrum is cujuslibet hominis laude, vituperio et opinione moveri debet, an ejus tantum unius, qui aut mediæ sit, aut similibus exercitationum moderator? — Sane hujus tantum. — Hujus ergo duntaxat, non autem multitudinis, vel reuere reprehensionibus, vel laudibus delectari oportebit. — Utique. — Unius ergo moderatoris potius, ac rerum istarum periti, quam aliorum omnium sensus atque judicium, tam in obeundis exercitationibus, quam in cibi potusque modo sequendum erit. — Sic est. — Bene habet. Quid si autem ejus unius rejecto ductu, et opinione laudibusque neglectis, stultæ multitudinis arbitrium sequatur, nihilne tandem ex eo mali patietur? — Nam qui aliter fiat? — Malum istuc autem cujusmodi est? quæve pertinet? aut quam in refractariis partem redunda? — Nimirum in corpus, huic enim perniciem creat. — Recte respondes. Cæterorum igitur, mi Crito, ne singula persequamur, eadem omnium ratio est. Itaque res etiam justas injustasve quod atinet, turpes item aut honestas, bonas aut malas, de quibus instituta nunc a nobis quæstio est, utrum vulgi opinionem sequi ac formidare nos oportet, an unius duntaxat, si quis modo probe intelligens fuerit, quem etiamnum potius, quam reliquos omnes vereri ac metueri debeamus? Eundem contra si minus audiemus, damnum ei parti ac detrimentum allaturi simus, quæ ut æquitate floret, sic in justitia contabescit? An totum istuc nibili facis? — Enimvero, Socrates, tecum sentio. — **653** Agedum igitur, si quod in nobis rerum et salubrium opem conualescit, et noxiarum usu deturitur, illud ipsimet ab hominibus imperitis inducti pessundabimus, eone jam profligato vivendum nobis ultra putabimus? Corpus autem illud est; nunquid? — Ita est. — Num ergo nobis, cum ægro ac vitioso corpore, potest esse vita vitalis? — Nullo modo. — At eo videlicet corrupto, vitalis erit, cui ut exitium injustitia, sic æquitas opem ac salutem affert. An corpore vilius habebimus, quidquid demum in nobis illud est, circa quod injustitia justitiaque versantur? — Absit. — Num igitur præstantius? — Multo sane. — Non admodum ergo, vir optime, curandum nobis erit, quid de nobis vulgus loquatur; sed quid ille tantum, qui rerum justarum et injustarum cognitione præstabit; unus, inquam, ille, ipsaque adeo veritas. Quare minus recte primum illud abs te positum est, ubi de rebus justis, honestis ac bonis agatur, earumque contrariis, vulgi opinionem aliquo nobis in numero habendam esse. Hactenus Plato. Quam in sententiam illud est salutaris Evangelii, «Gloriam ab hominibus queritis, et gloriam ab eo solo, qui vere unus est, non queritis». Quocirca nos etiam in certaminibus pro religione susceptis, jure profecto non attendimus, quid de nobis multitudo loquatur, sed tantum quid unum illud Dei Verbum postulet; ad quod ubi nos semel considerare adjunximus, tum illud etiam perinde uti prius observare nos oportet, nec unquam omnino dimittere, tametsi nobis quasi pueris terriculamenta vis illa multitudinis objiciat. Quales etiam erant, qui apud Hebræos olim martyrii gloria claruere.

* Joan. v. 44.

(94) Ἀλλὰ μετ' ἐκείνου. Animum accipe. Id enim vult Socrates, si ægro corpore injucunda vita est,

A — Πῶς γὰρ οὐ; — Τί δ' ἐστὶ τὸ κακὸν τοῦτο; καὶ ποῦ τείνει; καὶ εἰς τί τὸν τοῦ ἀπειθοῦντος; — Ἀγνοῦσι εἰς τὸ νόημα, τοῦτο γὰρ διέλλουσι. — Καλῶς λέγεις. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἄλλα, ὡς Κρίτων, οὕτως ἴνα μὴ πάντα δέωμεν. Καὶ δὴ καὶ περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ αἰσχροῦν, καὶ καλῶν, καὶ ἀγαθῶν, καὶ κακῶν, περὶ ὧν νῦν ἡ βουλή ἡμῶν ἐστὶ, πότερον τῆ τῶν πολλῶν δόξῃ δεῖ ἡμᾶς ἔκπεσθαι, καὶ φοβεῖσθαι αὐτήν, ἢ τῆ τοῦ ἐνός, εἴ τις ἐστὶν ἑπαίων, ἐν δὴ καὶ αἰσχροῦσθαι καὶ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ ζῆμπαυτας τοὺς ἄλλους; Ὁ εἰ μὴ ἀκολουθήσομεν, διαφθερούμεν ἐκεῖνο, καὶ λυθισόμεθα, ὃ τῷ μὲν δικαίῳ βέλτιον ἐγίνετο, τῷ δὲ ἀδίκῳ ἀπώλυτο. Ἡ οὐδὲν ἐστὶ τοῦτο; — Οἶμαι ἔγωγε, ὦ Σώκρατες. — Φέρε δὴ, ἐὰν τὸ ὑπὸ τοῦ ὑγιεῖνός μὲν βέλτιον γινώσκοντες, ὑπὸ τοῦ νοσοῦντος δὲ διαφθερούμενον, διοίσομεν, πειθόμενοι μὴ τῆ τῶν ἐπαίδωντος δόξῃ, ἀρα βιωτῶν ἡμῶν ἐστὶ διαφθερούμενον αὐτοῦ; Ἐστὶ δὲ πῶς τοῦτο σῶμα, ἢ οὐκ; — Ναί. — Ἀρ' οὖν βιωτῶν ἡμῶν ἐστὶ μετὰ μηχανοῦ καὶ διαφθερούμενον σώματος; — Οὐδαμῶς. — Ἀλλὰ μετ' ἐκείνου (94) ἀρα ἐστὶν ἡμῶν βιωτῶν διαφθερούμενον, ὃ τὸ ἀδικῶν μὲν λυθίσθαι, τὸ δὲ δίκαιον δύννησθαι. Ἡ φαυλοτέρων ἡγούμεθα εἶναι τοῦ σώματος ἐκεῖνο, ὃ τί ποτ' ἐστὶ τῶν ἡμετέρων, περὶ δὲ τίτε ἀδικία καὶ τὴ δικαιοσύνη ἐστὶν; — Οὐδαμῶς. — Ἀλλὰ τιμωτέρον; — Πολύ γε. — Οὐκ ἀρα, ὡς βέλτιστε, πάντῃ ἡμῶν οὕτως φροντιστέον, εἰ ἔροσιν εἰ πολλοὶ ἡμᾶς, ἀλλὰ τί ὃ ἐπαίων περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, ὃ εἰς, καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Ὅστε πρῶτον μὲν ταύτη οὐκ ὀρθῶς εἰσηγούμενος τῆς τῶν πολλῶν δόξῃ δεῖν ἡμᾶς φροντίζειν περὶ τῶν δικαίων, καὶ καλῶν, καὶ ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐναντιῶν. * Καὶ ὁ σωτήριος δὲ λόγος ἐστὶ· Ἐδέξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων ζητεῖτε, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ μόνου τοῦ ἐνός, εἰ ζητεῖτε. * Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ὑπερέυσεβείας ἀγῶνι ὀρθῶς πράττομεν, οὐ σκοποῦντες εἰ ἡμᾶς οἱ πολλοὶ ἔροσιν, ἀλλὰ τί βούληται εἰς ὃ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν ἀπαξ κρῖσει ἐλομένους, προσήκει ὁμοίως καὶ τότε, ὥστερ αὐ καὶ πρότερον, τιμᾶν, καὶ μὴ μεταθεσθαι, μηδ' ἂν ἡ τῶν πολλῶν δύναμις, ὥστερ παῖδας ἡμᾶς μορμολύτῃται. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ πάλαι παρ' Ἑβραίων ἐν μαρτυρίᾳ διαλάμπαντες.

D Ἑβραῖοις ἐν μαρτυρίᾳ διαλάμπαντες. corrupto animo, qui solus justitiæ capax et injustitiæ, longe graviorem eam videri debere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ὅτι μη δεῖ ἀμύνεσθαι τοὺς ἀδικεῖν ἡμᾶς παρεσκευασμένους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Οὐδὲν τρόπον (95) φαινὸν ἐκόντας ἀδικεῖν εἶναι, ἢ τινὲ μὴ ἀδικεῖν τρόπον, τινὲ δ' οὐ; Ἡ οὐδαμῶς τὸ γε ἀδικεῖν οὔτε καλόν οὔτε ἀγαθόν, ὡς πολλάκις ἡμεῖν καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ ὠμολογήθη, ἔπειρ καὶ ἄρτι ἐλέγτο; Ἡ πᾶσαι ἡμεῖν ἐκείναι αἱ πρόσθεν ὁμολογίαι, ἐν ταῖσδε ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ἐκκεχυμένα εἰσι· καὶ πάσαι, ὡ Κρίτων, ἄρα τηλεκοῖδε γέροντες ἄνδρες, πρὸς ἀλλήλους σπουδῇ διαλεγόμενοι, ἐλάβομεν ἡμᾶς αὐτοὺς παίδων οὐδὲν διαφέροντες; Ἡ παντοῦ μᾶλλον οὕτως ἔχει, ὡς περὶ τότε ἐλέγτο ἡμεῖν, εἴτε φασὶν οἱ πολλοὶ, εἴτε μὴ· καὶ εἴτε δεῖ ἡμᾶς εἶτε τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, εἴτε καὶ πρῶτα, ὅμως τὸ γε ἀδικεῖν τῷ ἀδικούντι, καὶ κακὸν καὶ αἰσχρὸν τυγχάνει ἐν παντὶ τρόπῳ φαινὸν, ἢ οὐ; — Φαινὸν. — Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν; — Οὐ ὄητα. — Οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται, ἐπειθεῖ γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν; — Οὐ φαίνεται. — Τί δὲ δὴ; κακοῦργεῖν δεῖ, ὡ Κρίτων, ἢ οὐ; — Οὐ δεῖ δὴ που, ὡ Σωκράτης. — Τί δὲ ἀντικακοῦργεῖν κακῶς πάσχοντα, ὡς οἱ πολλοὶ φασὶ, δίκαιον, ἢ οὐ δίκαιον; — Οὐδαμῶς· τὸ γὰρ που κακὸν ποιεῖν ἀνθρώπου τοῦ ἀδικεῖν οὐδὲν διαφέρει. — Καλῶς λέγεις. — Οὔτε ἄρα ἀνταδικεῖν δεῖ, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν οἴουσι πάσῃ τις ὑπ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἄρα, ὡ Κρίτων ταῦτα καθομολογῶν, ὅπως μὴ παρὰ δόξαν ὁμολογήῃ. Οἶδα γὰρ δεῖ ὀλίγους τισὶ ταῦτα καὶ δοκεῖ καὶ δεῖξαι. Οἷς ὅν οὕτω δέδοκται, καὶ εἰς μὴ, τοῦτο οὐκ ἔστι κοινὴ βουλή· ἀλλ' ἀνάγκη τοῦτους ἀλλήλων καταφρονεῖν, ὀρώντας τὰ ἀλλήλων βουλευόμενα. Σκόπει δὴ οὖν καὶ οὐ εὖ μάλα, πότερον κοινωεῖς καὶ συνδοκεῖ σοι, καὶ ἀρχώμεθα ἐντεῦθεν βουλευόμενα, ὡς οὐδέποτε ὀρθῶς ἔχοντες οὔτε τοῦ ἀδικεῖν, οὔτε τοῦ ἀνταδικεῖν, οὔτε τοῦ κακῶς πάσχοντα ἀμύνεσθαι ἀντιβρίντα κακῶς· ἢ ἀφίστασαι, καὶ οὐ κοινωεῖς τῆς ἀρχῆς. Ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ πάσαι οὕτω καὶ νῦν εἰ δοκεῖ. Καὶ σοὶ δεῖ εἰ περὶ ἄλλη δέδοκται, λέγε, καὶ διδάσκει· εἰ δ' ἐμμένεις τοῖς πρόσθεν, τὸ μετὰ τοῦτο ἄκουε. — Ἄλλ' ἐμμένω τε καὶ συνδοκεῖ μοι. Ἄλλὰ λέγε. — Λέγω δὴ αὐτὸ μετὰ τοῦτο, μᾶλλον δὲ ἔρωτι, πότερον ἂ ἀν τῆς ὁμολογήσῃ τῃ δίκαια ἔντα, ποιητέον, ἢ ἔλαττατέον; — Ποιητέον. » Τούτοις παράδειξ τὸ, « Μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες, » καὶ τὸ, « Εὐλογεῖτε τοὺς καταφρονέοντας ὑμᾶς. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ἵνα γέννησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅστις τὸν ἕλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. » Καὶ εἰτε τὸ, « Λιθορροῦμένοι εὐλογούμεν, δικαίωμα ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι παρακαλούμεν, » ἐν ταῖς παρ' ἡμῶν ἱεροῖς φερόμενα γράμματα. Καὶ ὁ προφήτης δὲ παρ' Ἑβραίων φησὶ· « Εἰ ἀνταπέδικα τοὺς ἀνταποδοθεῖ μοι κακά· » Καὶ πάλιν· « Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἡμῶν εἰρηνικός. »

* Rom. xii, 17.

(95) Οὐδὲν τρόπον. Plato, in eodem Critone, pag. 372 F.

CAPUT VII.

Reponendam iis non esse, a quibus injuriose tractemur, injuriam. Ex eodem.

« Utrum, inquit Plato, injuriam sponte ullo unquam modo faciendam negamus, an aliquo fieri posse, aliquo non posse statutum? Num, inquam, injuriam facere nullatenus honestum ac bonum est, quemadmodum inter nos antea sæpe convenit, ut etiam paulo ante dicebatur? 654 An vero quidquid a nobis antea constitutum erat, id omne paucis hisce diebus effudimus; nosque, mi Crito, ea jam ætate senes, dum inter nos studiosè disceptamus, tandiu latuit, quam nihil a pueris differemus? An potius ita plane se res habet etiamnum, uti a nobis eo tempore disputabatur, sive suffragetur multitudo, sive non? adeoque seu nos istis etiam graviora maneant, seu leviora, injuriam tamen auctori suo malam prorsus esse turpemque defendimus, an non? — Hercle defendimus. — Itaque nullo modo facienda injuria est. — Nullo. — Igitur ne reponenda quidem inferenti, ut aliud vulgus opinetur, quandoquidem facienda nunquam est. — Et hoc consequens est. — Quid autem detrimentum asserere, mi Crito, decetne, an non? — Non sane, mi Socrates. — Rependere vero quod acceperis, æquumne porro, an secus? — Nullo modo: quippe detrimentum enim qui afferat, est ab injuria inferente nihil differat. — Recte omnino. — Itaque nec reponenda vicissim injuria est, nec ulli prorsus incommoandum, quicquid ab aliis passi fuerimus. Sed vide sis, mi Crito, ne dum istuc fateris, præter opinionem ipse tuam fateare. Paucis enim id probatur sat scio, paucisque deinceps probabitur. Qui autem hoc in genere dissident, iis una consilii ratio communis esse non potest, sed dum aliorum alii studia considerant, eos sese mutuo despiciere necesse est. Vide ergo tu quoque diligenter, num id æque tibi proleatur ac mihi, indeque ambo communiter consiliorum nostrorum auspacia capere debeamus, verum esse nunquam aut facere injuriam, aut repouere, eique vicissim a quo male habitus fueris damni aliquid repouere: an contra discedas a nobis, neque nobiscum hoc in principio convenias. Nam mihi quidem, uti jam olim, ita etiam nunc id ipsam videtur. Tu si pristinam opinionem abjecisti, dic, et mutationis rationem expone: sin priorem illam retines, audi quod sequitur. — Ego vero et priorem illam retineo, et tibi prorsus assentior. Sed, amabo, prosequere. — Prosequor igitur, vel potius quaero, num quod æquum esse alteri confessus eris, faciendum id sit, an fraude omitendum? — Faciendum utique. » Hæc Plato. Quibuscum illud conferas tu velim: « Nulli malum pro malo reddentes ». » Nec non alterum illud: « Benedicite iis qui vos execrantur: orate pro calumniantibus et persecutentibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est, 655 qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super ju-

stos et injustos . » Præterea illud Apostoli, « Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et consecramus », quæ sacris nostrorum litteris continentur. Quibus etiam accinit Hebræus propheta, dum ait : « Si reddidi retribuentibus mihi mala . » Atque iterum : « Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. »

CAPUT VIII.

Quæ semel recte statueris, ea ne mortis quidem metu abjicienda esse. Id quod in eos conveniet, qui persecutionum temporibus religionem ejurant.

« Tum enimvero magnifice prædicabas, (ita leges ad Socratem) ne mortem quidem ipsam iniquo te animo laturum esse, quam etiam exsilio potior tibi esse dicebas. Nunc autem, nec ejus tu orationis testimonium vereris, nostraque auctoritate ita non moveris, eam ut etiam infringere ac pescedundam moliaris. Id agis porro, quod servus nequissimus ageret, dum etiam adversus pacta illa atque conditiones, quibus te in rep. versaturum nobis recepisti, fugam cogitas. Nobis igitur primum illud responde, verene a nobis dicatur, an falso, te in rep. nostro ex præscripto, non verbis tenuis, sed reipsa victurum recepisse? Quid nobis ad hæc respondendum, mi Crito? num ingenue confitentur? — Necessè id quidem, o Socrates. — Quid igitur, inquit, aliud facis, quam pacta illa conventa, quæ nobiscum pepigisti, violas? idque, cum nulla vel necessitate, vel fraude impulsus ea probaveris, nec angustum aliquod tempus ad deliberandum habueris, sed annos totos septuaginta, quibus sane, si minus tibi placeremus, nec justæ conditiones viderentur, abire potuisti. Veruntamen, neque Lacedæmonem aut Cretam, quarum tu leges passim et instituta commendas, nec aliam ullam, seu Græcam, seu barbaram civitatem huic prætulisti. Quin etiam ex ea rarius, quam ipsimet claudi, caeci, alique id genus mutili homines, pedem extullisti. **656-658** Adeo tu præ cæteris Atheniensibus hac in civitate, atque in nobis ipsis ceat? Nunc tamen quæ ipsemet pepigisti, repudias; at servabis ea profecto, si nos audias, o Socrates. »

CAPUT IX.

Qualis animo sit oportet, qui mortis metu ansceptum institutum ejuret.

« Etenim (pergunt eadem leges) quem legum ipsarum corruptorem esse constitit, is facile admodum et juventutis et hominum imperitorum corruptor habeatur. Utrum ergo bene moratas civitates, et virorum honestissimorum consuetudinem declinabis? an vitam porro, dum id ages, tibi retinendam putabis? an cum iis potius versaberis, nec sermones illos, quibus hic Socrates, pridem assuevisti, cum iis serere erubescas; virtutem, justitiam, leces, quæque legum ex præscripto liant, maximo

* Matth. v, 44, 45. * I Cor. iv, 12, 13. * Psal. vii, 5. ** Psal. cix, 7.

(96) *Σὺ δὲ τότε.* Plato in *Critone*, pag. 374 A. (97) *Ἄλλὰ τί σὺν.* Plato, *ἄλλο σὺν* (φαίνω) ἢ. Legemum arbitror, *ἄλλοι σὺν* (φαίνω) ἢ, phrasi ac sensu Platoni familiarissimis.

(98) *Ὅν ἐμμένεις.* *Locus* hic in priori editione

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὅτι μὴ δεῖ τὰ ἀπᾶς ἐρθῶς κριθέντα ἀθετεῖν, μηδ' εἰ θανάτῳ τις ἐπάγῃ. Ἀρχῆσι δὲ πρὶς τοὺς ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐξομνύμετους τὴν εὐθείαν.

« Σὺ δὲ τότε (96) μὲν ἐκκαλωπίζου, ὡς οὐκ ἀγανακτῶν, εἰ θεοὶ τεθνᾶναι σε, ἀλλὰ χροῦ, ὡς ἐψηθα, πρὸ τῆς φυγῆς θάνατον· νῦν δὲ ὅτε ἐκίνοῦς τοὺς λόγους ἀλογῆς, ὅτε ἡμῶν τὸν νόμον ἐνέρπει, ἐπιχειρῶν ἡμᾶς διαφθεῖραι· πράττεις τε ἕπαρ ἂν δοῦλος ὁ φαυλότατος πράξειεν, ἀποθεδράσκων ἐπιχειρῶν παρὰ τὰς συνθήκας τε καὶ ὁμολογίας, καὶ ἔξ ἡμῶν συνέθεο πολιτεύεσθαι. Πρῶτον σὺν ἡμῖν τοῖς αὐτὸ ἀπόκρινας, εἰ ἀληθῆ λέγομεν, φάσκοντες σε ὁμολογηκέναι πολιτεύεσθαι καὶ ἡμᾶς ἐργῶ, ἀλλ' ὠλόγω, ἢ οὐκ ἀληθῆ; Τί φῶμεν πρὸς ταῦτα, ὦ Κριτων; ἄλλο τι, ἢ ὁμολογεῖμεν; — Ἄναγκη, ὦ Σώκρατες. — Ἄλλὰ τί σὺν (97) ἂν φαίεν; ἢ συνθήκας πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ὁμολογίας παραβαίνεις, ὡς ὑπὸ ἀνάγκης ὁμολογήσας, οὐδὲ ἀπατήθεις, οὐδὲ ἐπὶ ἀλήθῃ χρόνῳ ἀναγκασιότατος βουλευόσασθαι, ἀλλ' ἐπεσον ἐρόμενόντα, ἐν οἷς ἐξῆν σοι ἀπίενας, εἰ μὴ ἠρέσκομεν ἡμεῖς, μηδὲ δίκαιαι ἐφαίνοντο σοι αἱ ὁμολογίαι εἶναι. Σὺ τε ὅτε λακεδαίμονα προηροῦ, ὅτε Κρήτην, ἃς δὴ ἐκάτοσε φῆς εὐνομισίας, ὅτε ἄλλην οὐδεμίαν τῶν Ἑλληνίδων πόλιν, οὐδὲ τῶν βαρβαρικῶν· ἀλλὰ ἐλάττω ἐξ αὐτῆς ἀπεδήμησας ἢ οἱ χωλοὶ τε καὶ τυφλοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάπηροι. Ὅστω σοι διαφερόντως τῶν ἄλλων Ἀθηναίων κρείσσειν ἢ πόλις τε καὶ ἡμεῖς, οἱ νόμοι δηλονότι. Τίνι γὰρ ἂν πόλις ἀρέσκει ἀνευ νόμων; Νῦν δὲ θεὸς οὐκ ἐμμένεις (98) τοῖς ὁμολογημένοις· ἐμμένεις δὲ, ἐὰν ἡμῖν γε πείθῃ, ὦ Σώκρατες. »

acquievisisti. Cui enim civitas sine legibus ulla placet? Qui enim civitas sine legibus ulla placet?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅποιός ποτ' ἔσται τὴν δίδουσαν ὁ δὲ θανάτου φόβον ἐξομνύμενος τὴν οἰκίαν πρόθεσιν.

« Ὅστις γὰρ νόμον (99) διαφθορεὺς ἐστί, σφόδρα πονεῖ δόξειεν ἐν νέῳ τε καὶ ἀνοήτῳ ἀνθρώπῳ διαφθορεὺς εἶναι. Πότερον οὖν ἂν φεύξῃ τὰς τε εὐνομούμενας πόλεις, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς κοσμητάτους, καὶ τοῦτο ποιοῦντι, ἄρα ἄξιόν σοι ζηῆν ἐσται; ἢ πλησιάζεις τούτους, καὶ ἀναισχυνηθεῖς, διαλεγόμενος τινας λόγους, ὦ Σώκρατες, ὁλοσπερ ἐνόησας, ὡς ἢ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη πλείστον ἄξιον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὰ νόμιμα καὶ οἱ νόμοι; Καὶ οὐκ οὐκ ἀσχημον φαίνεσθαι τὸ τοῦ Σωκράτους πρᾶγμα; Ὅτε

misere truncatus fuerat; legelatur enim, οὐκ ἐμμένεις τοῖς νόμοις, ἐὰν ἡμῖν, etc. contrario plauti sensu. Integrum hic dedimus ex Platone.

(99) Ὅστις γὰρ νόμων. Plato *ibid.*, p. 374 D.

σθαί γε χρέη. Ἄλλ' ἐκ μὲν τούτων τῶν τόπων ἀπα-
 ρεῖς, ἤξεις δὲ εἰς Θετταλίαν, παρὰ τοὺς ξένους τοὺς
 Κρίτωνας. Ἐκεῖ γὰρ δὴ πλείστη ἀταξία καὶ ἀκολο-
 οῖα. Καὶ ἴσως ἂν ἠδύως σου ἀκούοιεν, ὡς γελοῖος
 ἐκ τοῦ δεωμωτηρίου ἀπεδίδρασκες, σκευὴν τέ τινα
 περιθέμενος ἢ διεθέραν λαθῶν, ἢ ἄλλα οἷα δὴ εἰκόθα-
 σιν ἐνοικεαύεσθαι οἱ ἀποδηρᾶσκοντες, καὶ τὸ σχῆμα
 τὸ σαυτοῦ μεταλλάξας. Ὅτι δὲ γέραν ἀνὴρ, μικροῦ
 χρόνου τῷ βίῳ λοιπὸν ὄντος, ὡς τὸ εἰκόθ, ἐτόλμησας
 οὕτως γλιστρῶς ἐπιθυμῆν ζῆν, νέμους τοὺς μεγίστους
 παραβάς· οὐδέεις δὲ ἐρεῖ (1)· ἴσως, ἂν μὴ τινα
 λυπήσῃς· εἰ δὲ μὴ, ἀκούσῃ, ὧ Σώκρατες, πολλὰ καὶ
 ἀνέξεται σαυτοῦ. Ὑπεργόμνος δὴ βίωσῃ πάντας ἀν-
 θρώπους, καὶ βουλεύων εἰ ποῖων· ἢ εὐδοχούμενος ἐν
 Θετταλίᾳ· ὡσπερ ἐπὶ βέλτων ἀποδηρᾶστικῶς εἰς
 Θετταλίαν. Λόγοι δὲ ἐκεῖνοι οἱ περὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς
 ἀλλῆς ἀρετῆς ποῦ ἡμῖν ἔσονται· Ἄλλα δὲ τῶν παιδῶν
 ἔνεκα βούλει ζῆν, ἵνα αὐτοὺς ἐκθρέψῃ, καὶ παιδεύσῃ·
 τί δὲ, εἰς Θετταλίαν αὐτοὺς ἀγαθῶν, θρέψεις τέ καὶ
 παιδεύσεις, ξένους ποιήσας, ἵνα καὶ τοῦτό σου ἀπολαύ-
 σωσιν, ἢ τοῦτο μὲν οὐ· αὐτοὺς δὲ τρέφμενοι, σοὺ ζῶντος,
 βέλτων θρέφονται καὶ παιδεύονται, μὴ συνόντος σου
 αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἐπιτήθειαι οἱ σοὶ ἐπιμελησόμενοι αὐτῶν.
 Πότερον δὲ, ἐὰν μὲν εἰς Θετταλίαν ἀποδημήσῃς, ἐπι-
 μελήσονται· ἐὰν δὲ εἰς ἄλλο ἀποδημήσῃς, οὐχὶ ἐπιμε-
 λήσονται· Εἴπερ γέ τι φελοῖς αὐτῶν ἔστι, τῶν σοὶ
 φασκόντων ἐπιτρέβειν εἶναι, οἰεσθαί γε χρέη. Ἄλλ', ὧ
 Σώκρατες, πειθόμενος ἡμῖν τοῖς σοῖς προφρεῖσι, μήτε
 παιδᾶς περὶ πλεόνος ποιοῦ, μήτε τὸ ζῆν, μήτε ἄλλο
 μῆδὲν περὶ τοῦ δικαίου ἵνα εἰς ἄλλο ἐλθῶν, ἔχῃς
 ταῦτα πάντα ἀπολογησάσαι ἀγᾶν ἀρχουσῶν. Ὅστε
 γὰρ ἐνθάδε σοὶ φαίνεται ταῦτα πράττειν ἄμενον εἶ-
 ναι, οὐδὲ δικαιοτέρων, οὐδὲ ἄλλῳ τῶν οὖν οὐδενὶ, ὅτε
 εἰτασε ἀμικρομένῳ ἄμενον ἔσται. Ἄλλα νῦν μὲν ἡδι-
 κημένοι· ἄπει (ἐὰν ἀπίης), οὐχ ὅψ' ἡμῶν τῶν νόμων,
 ἄλλ' ὅψ' ἀνθρώπων· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς οὕτως ἀσχερῶς,
 ἀνεαδικήσας τε καὶ ἀντικακοουργήσας, εἰς σαυτοῦ
 ἐμολογίας τε καὶ συνθήκας πᾶς πρὸς ἡμᾶς παραβάς,
 καὶ κακὰ ἐργαζόμενος τούτους, οὐς ἤκιστα εἶδει, σαυ-
 τόν τε, καὶ τοὺς φίλους, καὶ πατρίδα, καὶ ἡμᾶς· ἡμεῖς
 τέ σοι χαλεπανοῦμεν ζῶντι, καὶ ἐκεῖ οἱ ἡμέτεροι
 ἀδελφοί, οἱ ἐν ἄλλο νόμοι, οὐκ εὐμενῶς σε ὑποδέξον-
 ται, εἰδότες ὅτι καὶ ἡμᾶς ἐπεχείρησας ἀπολέσαι, τὸ
 οὐν μέρος. »

hominibus injuriose tractatus? Nam si adeo turpiter aufugeris, injurias cum injuriis, cum male-
 ficis maleficia compensando, pacta nobiscum inita violando, malum iis etiam, quibus minime oportuit, tibi, amicis, patriæ, ac nobis ipsis creando : cum ipsæ tibi graviter adhuc vivo succensebimus, tum illic sorores etiam nostræ, eo te asperius excipient, quo te illum esse intelligent, qui nos, quantum in te fuit, extinguere sis ac profligare conatus. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

D

CAPUT X.

Ὅτι μὴ δεῖο φεῦγειν τὸν ἐπὶ ἀληθείας θάνατον.
 Ἀπὸ τῆς Σωκράτους Ἀπολογίας.

« ἴσως δ' (2) ἂν οὖν εἴποι τις· Εἴτε οὐκ ἀσχυρῆ, ὧ
 Σώκρατες, τοιοῦτον ἐπιτήθειμα ἐπιτήθεισας, εἴ οὐ
 κινδυνεύεις νυκὶ ἀποθανεῖν· Ἐγὼ δὲ τούτῳ δικαίον
 ἂν λόγον ἀνεπέποιμι, ὅτι οὐ καλῶς λέγεις, ὧ ἀνθρώπε,
 εἰ οἱ εἶν κινδύνον ὑπολογίζεσθαι τοῦ ζῆν, ἢ τεθνά-
 »

Mortem veritatis causa non esse fugiendam. Ex
 Socratis Apologia.

« Verum, inquit, ita forte quis objiciat, Quid
 non ergo te pudet, o Socrates, vitæ institutum
 ejusmodi secutum esse, qno tibi hoc mortis perri-
 culum creares? Cui ego jure sic reponam, Erras,
 mi homo, si apud eum, qui aliquis in numero sit,

(1) Οὐδέεις δὲ ἐρεῖ. Ita recte scribit distinguitque Plato; male in priori editione, οὐδέεις σε ἐρεῖ ἴσως.

(2) ἴσως δὲ. Plato in Apolog. Socrat., p. 365 D

vixæ mortisve periculum tantum esse putes; nec illud potius unum ab eo cogitari, justene an injuste rebus in omnibus sese gerat, virique boni, an improbi facta persequatur. Enimvero, si quid tua hæc efficit oratio, nequam fuerint necesse est heroes illi omnes, qui apud Trojam obiere, ipseque 660 adeo Thetidis filius, qui præ turpitudinis et ignominix metu, ita periculum omne contempsit, ut cum eum cædem Hectoris anhelantem, Dea mater hoc fere modo revocare conaretur. Si Hectoris cæde, filii mihi, Patrocli necem ulciscare, periturus es ipse quoque,

Nam te certa manet, inquit, mors Hectore caso: Ipse his auditis, calcatoque mortis omni discrimine, quod vitam ipsam cum ignavia conjunctam, suorumque mortis inultæ probrum longe vehementius formidaret, ita responderit, *Protinus o perream!* sed pœnis ab infesto homine repetitis, ne licet diutius classem ad meam ridiculum sessitem, *telluris inutile pondus.* Hunc tu hominem de morte ac periculo sollicitum fuisse arbitraris? Quippe, ita enim plane se res habet, Athenienses: quo quisque in loco vel seipsum constituerit, optimum id esse ratur, vel constitutus a magistratu fuerit, in eo sic manendum ipsi, ac periculum omne subeundum esse statuo, ut præ uano turpitudinis metu, nec mortem, nec aliquid quidquam vel nauci faciat. Equidem facinus indignum admitterem, Athenienses, si quem mihi locum imperatores illi vestri, quibus me parere voluistis, sive apud Potidæam, sive apud Amphipolim, sive apud Delium, sive ubiuis assignarant, in eorum hærerem, ut quisvis alius mortisque subirem pericula; tum vero nunc, cum ita de me, quemadmodum jam mihi pridem persuasi, Deus ipse stauerit, ut me philosophi vitam vivere, nec me ipsum modo, verum etiam alios tentare probareque voluerit, mortis aut alterius cujuscumque rei metu, gradum hunc meum stationemque deserere: Indignum, inquam, flagitium esset, tumque adeo me juste quis omnino, quasi deos esse nullo putarem, impietatis accesseret; quippe qui nec oraculo parerem, et mortem extimescerem, et sapientes viderem ipse mihi, cum non essem. Mortem enim timere, Athenienses, aliud nihil est, quam sapientem videri, qui non sit. Nempe, videri hoc tibi scire est, quod nescias. Nam mors ipsa quidem, num quasi bonorum omnium maximum homini eveniat, nemo novit: et vulgo tamen eam extimescunt, quasi malorum eam esse maximum optime nosset. Quis autem foedissimum illud incitæ genus esse neget, cum ea scire quis sibi videtur, quæ nesciat. Equidem, Athenienses, hæc in parte fortassis ab hominibus plerisque dissideo: 661 et si qua in re mihi quoquam sapientior viderer, in hac sane viderem, quod uti res illæ inferiorum cujusmodi sint, non satis intelligo, ita nec eas me satis intelligere sentiam. At vero et injuriam facere, et ei quem superiorem agnoscas, sive Deus ille fuerit, sive homo, non parere, hoc et

Α να ἄνδρα, ἔτου τι καὶ σμικρὸν ἐρελός ἐστιν· ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ μόνον σκοπεῖν, ἕταν πράττη, πότερον δίκαια ἢ δόικα πράττει· καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἔργα, ἢ κακοῦ. Φαῦλος γὰρ ἂν, τῷ γε σὺ λόγῳ εἶεν, τῶν ἡμῶν ὄσαι ἐν Τροίᾳ τετελευτήκασιν, ὅτε ἔλλοι καὶ ὁ τῆς Θέτιδος υἱός, ὃς τοσοῦτον τοῦ κινδύνου κατατρέψῃ, παρὰ τὸ αἰσχροῦ ἵ ὑπερβαίη, ὥστε, ἐπιπέθῃ εἰπεν ἡ μήτηρ αὐτῷ προθυμωμένη· Ἐκτορα ἀποκτεῖναι, θεός οὕτω· οὕτωσί ποις, ὡς ἐγώμια, ἢ καί, εἰ τιμωρήσεις Πατρόκλῳ τῷ ἑταίρῳ τὸν φόνον, καὶ Ἐκτορα ἀποκτενεῖς, αὐτὸς ἀποθανῆ·

Αὐτίκα γὰρ τοι, φησί, μεθ' Ἐκτορα πότμος ἐτόμος· Ὅ δὲ τοῦτο ἀκούσας, τοῦ μὲν θανάτου τοῦ καὶ κινδύνου ὠλίγωρσας, πολλὸ δὲ μᾶλλον θέσας τὸ ζῆν κακῶς ὄν, καὶ τοῖς φίλοις μὴ τιμωρεῖν, αὐτίκα, φησί· τεθνατηγέκιν ἐπιθεὺς τῷ ἀδικούντι, ἵνα μὴ ἐνθάδε μένω καταπλαστός παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, εἰσθὸς ἀρούρης. Μὴ αὐτὸν ἔδω φροντισαὶ θανάτου καὶ κινδύνου; Ὅτι γὰρ ἔχει, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῇ ἀληθείᾳ· οὐ ἂν τις αὐτὸν τάξῃ, ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι, ἢ ὑπὸ ἀρχόντος ταχθῆ, ἐνταῦθα δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μένοντα κἀνυεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον, μίττε θάνατον, μίττε ἄλλο μὴδὲν, πρὸ τοῦ αἰσχροῦ. Ἐγὼ οὖν δεῖν ἂν εἶην εἰργασμένος, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ὅτε μὲν με οἱ ἀρχόντες ἔταττον, οὓς ὁμεις εἰλεσθε ἀρχην μου, κατὶν Ποτιδαίᾳ, καὶ ἐν Ἀμφιπόλει, καὶ ἐπὶ Δηλίῳ, καὶ ἐπὶ Δελφῶν, οὐ ἔλαίνοι ἔταττον, ἔμμενον ὤπασε καὶ ἄλλοις τις, καὶ ἐκινδύνουον ἀποθανεῖν· τοῦ δὲ θεοῦ τάττουτος, ὡς ἐγὼ ᾤψθην τε καὶ ὕπελασθον, φιλοσοφούντά με δεῖν ζῆν, καὶ ἐξετάζοντα ἑμαυτὸν, καὶ τοῖς ἄλλοις· ἐνταῦθα δὲ, φοβηθεῖς, ἢ θάνατον ἢ ἄλλο ἰοῦτον πρόηγμα, λίποι με τὴν τάξιν; Δεινὸν μὲν· ἂν εἶην, καὶ ὡς ἀφ' ὧς τότε ἂν με δικαίως εἰσάγοι τις εἰς δικαστήριον, ὅτι οὐ νομίζω θεοὺς εἶναι, ἀπειθῶν τῇ μαντείᾳ, καὶ θεοῖς θάνατον, καὶ οἰόμενος σοφὸς εἶναι, οὐκ ὄν. Τὸ γὰρ τοι θάνατον δεδιέναι, ὡ ἄνδρες, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ δοκεῖν σοφὸν εἶναι, μὴ θῆτα. Δοκεῖν γὰρ εἰδέναι ἐστίν, ἢ οὐκ οἶδεν. Οἶδε μὲν γὰρ οὐδὲν μὴ θάνατον, οὐδ' εἰ τυγχάνει τῷ ἀνθρώπῳ, πάντων μέγιστον ἐν τῶν ἀγαθῶν· δεδίασι δὲ ὡς οὐκ εἰδότες, ὅτι μέγιστον τῶν κακῶν ἐστίν. Καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθὺς ἐστὶν αὕτη ἡ ἐκονειδιστος, ἢ τοῦ οἰεσθαι εἰδέναι ἢ οὐκ οἶδεν; Ἐγὼ δ', ὡ ἄνδρες, τοῦτῳ καὶ ἐνταῦθα διαφέρω τῶν πολλῶν ἄσως ἀνθρώπων· καὶ εἰ δὴ τῷ σοφωτέρῳ τοῦ φαίην εἶναι, τοῦτῳ ἂν, ὅτι οὐκ εἰδὸς ἱκανῶς περὶ τὸν ἐν ἔδῳ, οὕτω καὶ ὁμοῖα οὐκ εἰδέναι. Τὸ δὲ ἀδικεῖν, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τῷ βελτίῳ, καὶ θεῷ, καὶ ἀνθρώπῳ, ὅτι κακὸν καὶ αἰσχρὸν ἐστίν, οἶδα. Πρὸ οὖν τῶν κακῶν, ὡν οἶδα ὅτι κακὰ ἐστίν, ἢ μὴ οἶδα, εἰ καὶ ἀγαθὰ θῆτα τυγχάνει, οὐδέποτε φοβήσομαι, οὐδέ φεύξομαι. Ὅστε, οὐδ' εἰ με νῦν ὁμεις ἀφίετε, Ἀντιφιλοσοφῶσαντες· (ὃς ἐφη, ἢ τὴν ἀρχὴν οὐ δεῖν ἐμὲ δεῦρο εἰσελθεῖν, ἢ ἐπειθεῖν εἰσθλθον, οὐκ οἶόν τε εἶναι τὸ μὴ οὐκ ἀποκτεῖναι με, λέγων πρὸς ὁμᾶς, ὡς, εἰ διαφευξοίμην, ἢ ἢ ἂν ὁμῶν οὐ οἶεξ, ἐπιτρεθεῖοντες; ἢ Σωκράτης διδάσκει, πάντες παντάπασι διαφωρῶσονται;) εἰ μοι πρὸς ταῦτα εἰσποιτε, ἢ Σώκράτες, νῦν Ἀντιφ' οὐ πεσομένα, ἀλλ' ἀφίεμν σε, ἐπὶ τούτῳ μένοι, ἐφ'

φτε (3) μηκέτι ἐν ταύτῃ τῇ ζητήσει διατριβέναι, μηδὲ φιλοσοφῆν· ἐάνδὲ ἀλλῶς ἔτι τοῦτο πράττων, ἀποθανῆν. Εἰ οὖν με, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τούτους ἀρίστε· εἶποιμι ἂν ὑμῖν, ὅτι· Ἐγὼ ὑμᾶς, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φίλῳ, πιστοῖμαι δὲ μᾶλλον τῷ Θεῷ ἢ ὑμῖν· καὶ ἔωσπερ ἂν ἐμπνέω, καὶ οὗς τε ὡ, σὺ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν, καὶ ὑμῖν παρακελευόμενος τε, καὶ ἐνδοκίμως, ὅτω ἂν αἰεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οὐδ' ἀπολείψω. » Καὶ μετὰ βραχέα (4) ἐπιλέγει· « Ἐννοσημένω δὲ καὶ τῆδε, ὡς πολλῇ ἐλπίς (5) ἐστὶν ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. Αὐοῖν γὰρ θάτερον ἐστὶ τὸ θεθνᾶναι· ἢ γὰρ οἶον μὴδὲν εἶναι, μὴδὲ αἰσθησὶν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν θεθνεῖσθαι· ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα, μεταβολὴ τις τυγχάνει οὐσα, καὶ μετατοκῆσις τῆς ψυχῆς τοῦ τόπου τοῦ ἐνθόνδε εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἰσθησις ἐστὶν, ἀλλ' οἶον ὕπνος, ἐπειδὴν τις καθύδουον μὴδὲ θναρ μὴδὲν ὄρεξ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. Ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἰ τίνα ἐκλεξάμενον δεῖο ταύτην τὴν νύκτα, ἐν ἣ ὄτω καταδραθεν, ὥστε μὴδὲν θναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ αὐτοῦ ἀντιπαράθεντα ταύτῃ τῇ νυκτὶ, εἰ δεῖο σκεφάμενον εἰπεῖν, ὅπως ἀμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ αὐτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν οὐκ ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα (6), εὐαριθμητοῦς ἂν εὐρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας τε καὶ νύκτας. Εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατος ἐστὶ, κέρδος ἔγωγε λέγω· καὶ γὰρ οὐδὲν πλεονὸν οὐδὲν πᾶς χρόνος φανταίεσθαι οὕτω δὴ εἶναι ἢ μία νύξ. Εἰ δ' αὖ οἶον ἀπονημῆσαι ἐστὶν ὁ θάνατος ἐθόνδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆς ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσὶν ἄπαντες οἱ θεθνεῖσθαι· εἰ μείζον ἀγαθὸν τοῦτο εἴη ἂν, ὡ ἄνδρες δικασταί· εἰ γὰρ τις, ἀφικόμενος εἰς ἄδου, ἀλλաγεῖς οὕτων τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὐρήσει τοὺς ἰς ἀληθῶς δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε, καὶ Ῥαδάμανθους, καὶ Αἰακὸς, καὶ Γριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι οἱ οὖν τῶν ἡμετέρων δικαιοὶ ἐγένοντο ἐν τῷ αὐτῶν βίῳ, ἄρα φαυλὴ ἂν εἴη ἡ ἀποδημία· ἢ αὖ ὄρρει συγγενέσθαι καὶ Μουσαιῶ, καὶ Ἡσιόδῳ, καὶ Ὀμήρῳ, ἐπὶ πόσῳ ἂν τις ἐξέσται ἂν ἡμῶν; Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ πολλὰς ἐθέλω θεθνᾶναι, εἴπερ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ. Ἐπεὶ ἐμοίγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὅποτε ἐντύχοιμι Παλαμῆδε, καὶ Αἰάντῃ τῷ Τελαμώνος, καὶ εἰ τις ἄλλο τῶν παλαιῶν διὰ χρίσιν δίκων ἐθνήκεν (1) ἀντιπαράδλλοντα τὰ ἑαυτοῦ πάθη, πρὸς τὰ ἐξέινων, ὡς ἐγώμηναι, οὐκ ἂν ἀγρὲς εἴη. Καὶ δὴ καὶ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκείθετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα, ὥσπερ τοὺς ἐνταῦθα, διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστι, καὶ τίς οὐσεται μὲν ἐστὶ δ' οὐ. » Καὶ παρ' ἡμῖν, « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις, » εἰρηθεῖται καὶ, « Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκαινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν

A malum et turpe esse profecto novi. Nunquam igitur ea quæ bona sint necne dubito, metuam fugiamque vehementius, quam ea mala, quæ vere mala esse novi. Quamobrem, ne si me quidem nunc absolveretis (illa Anyti oratione rejecta, cum negaret aut me in jus omnino vocandum fuisse, aut quoniam vocatus sum, fas jam esse vobis, me non morte damnare: quippe qui futurum diceret, ut, si absolutus essem, vestri deinceps liberi, e Socratis disciplina viventes, omnes omnino corrumpere-rentur), si me, inquam, hac ejus audita oratione, hunc in modum compellaretis: Nunc quidem, Socrates, misso interim Anyto, te absolvimus, sed ea lege, ut totum istuc in posterum inquirendi ac philosophandi genus omittas; nam si te adhuc id acutere consiterit, moriere. Hac si me, ut jam dicebam, conditione absolutum velletis, contra sic responderem. Vos equidem, Athenienses, complector ac diligo, sed tamen Deo potius quam hominibus obtemperabo, nec dum spirare quidem, eique rei vacare potero, philosophari desinam, vosque cohortari, et in quemcunque vestrum incidero, eum more meo libere ac fidenter admonere. » Tum paucis aliquot interjectis, « Quam magna porro spes, inquit, tenere non debeat, boni aliquid hoc ipsum esse, ita quoque ratiocinemur. Necesse est enim mori sit alterum de duobus, ut aut in nihilum mortuus intereat, ac sensus omnino mors omnia auferat; ut in alium quemdam locum, ut vulgo dicitant, ex his locis morte migretur. Quamobrem sive sensus extinguitur, morsque ei somno similis est, qui nonnunquam etiam sine visis somniorum, placatissimam quietem affert, dii boni, quid lucri est emori? Equidem sic existimo, si cui tanquam extimia seponenda nox illa fuerit, quam sine molestia somniorum ulla traduxerit, licet cum ea dies vite noctesque universas conferendo, quam multas toto illo spatio jucundius ac suavius egerit, aperiat, has, ab eo quidem, ut rex potentissimus fuerit, nedom ut privatus quispiam, præ aliarum multitudine, facile admodum numeratum iri. 662 Itaque si mors ejusmodi aliquid est, mortem in lucro pono: eum ei nocti similis futura sit perpetuitas omnis consequentis temporis. Sin aliqua veluti migratio est in alias quasdam oras, veraque sunt ea quæ dicuntur, qui e vita excesserunt, illas universos incolere: quid jam eo beatius est, judices, te cum ab iis, qui se judicium numero haberi volunt, evaseris, ad eos devenire, qui vere judices appellentur, Minoem, Rhadamantum, Æacum, Triptolemum, convenireque heroes illos, qui juste et cum fide vixerint? Hæc peregrinatio vilisne vo-

(3) Forte γε.

(4) Καὶ μετὰ βραχέα. Imo satis multa; sequentia enim habentur pag. 368.

(5) Ὡς πολλῇ ἐλπίς. Cicero Tuscul. 1, sect. 97, locum hunc convertit quidem, sed tamen sæpe Socratem minus κατὰ πόδας sequitur. Quantum licuit, divini hominis in dicendo voces atque sententias orationi nostræ inteximus.

(6) Τὸν μέγαν βασιλέα. Persarum regem, Græcorum more, fortassis intelligit; malui tamen de quocunque accipere, ut latius poterit Socratis oratio; quam hoc loco, minus, ut mihi videtur, fideliter expressit Ficinus, ut facile deprehendat qui cum singulis singula contulerit.

(7) Forte add. καί.

lis et contemenda videri potest? Ut vero colloqui cum Orpheo, Musæo, Hesiodo, Homero liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sæpe mori vellem, ut ea que dico mihi liceret invenire. Quanta porro delectatione afficerer, cum Palamedem, cum Ajacem olim illum Telamonis filium, cum veteres alios judicio iniquorum circumventos atque damnatos convenirem? Quidni enim jucundum mihi foret, meam cum eorum casibus fortunam componere? Illud vero, quanti fieri debeat, eos etiam qui illic versentur, perinde ut qui hac in vita degunt, tentare scrutarique posse; quis ex omnibus vere sapiat, quis tantum opinionæ tenus? » Hæc ille. Quibus nostra hæc gemina, « Obedire oportet Deo magis, quam hominibus ¹⁶. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ¹⁷. Scire etiam, quod si terrestris domus nostra habitacionis dissolvatur, ædificacionem ex Deo habemus, domum non manu factam, æternam in cœlis. Et peregrinantes a corpore, versamur cum Domino ¹⁸; » qui etiam omnibus, qui in eum speraverint, suavem in Abrahamæ, Isaci et Jacobi sicut quietem, atque in cæterorum prophetarum justorumque consortio, qui Hebræos inter Deo chari fuerint, sempiternæ vitæ felicitatem pollicetur.

CAPUT XI.

Quemadmodum eorum mortem, qui vitam gloriose profuderint, celebrari oportet. Ex Platone.

663 Jam vero, inquit Plato, qui post egregia virtutis exempla, honestam in bello mortem occubnerint, nunquid eos in primis ex aureo illo genere fuisse dicemus? — Maxime vero. — Num etiam Hesiodum audiemus, dum ex eo genere qui vivendi finem fecerint, de illis ita pronuntiat,

*Sunt alii heroes casti, terrasque frequentant,
Atque ultro mala depellunt, hominesque tuentur?*

— Sane audiemus. — Consulto itaque Numine, quonam heroes illos ac semideos ritu, quoque discrimine consecrari oportet, religiose omnino quidquid responderit, observabimus. — Enimvero faciendum id erit. — Tum illos deinceps tanquam heroes venerabimur, eorumque sepulcra sanctioris cultu prosequemur. Eadem porro statuimus, ubi quis post vitam cum excellentis probitatis opinione traductam, supremum aut senio, aut alio quovis modo diem obierit. » Hæc Plato. Quæ quidem in hominum Deo charissimorum obitus egregie conveniunt, quos veræ pietatis milites jure appellæris. Nam et eorum sepulcra celebrare, et preces ibi votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus, idque a nobis merito fieri statuimus. Atque ex Platonis operibus hæc a nobis selecta sunt: plura studiosus quilibet, nec apud ipsum modo, sed etiam fortassis apud alios, cum nostræ doctrinæ rationibus convenientia reperiat. Et quoniam hoc ipsum argumentum ante nos alii quoque nonnulli occuparunt, operæ pretium vide-

οὐ δυναμένων ἀποκτείναι. Εἶδέναι τε, ὅτι, ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλύθῃ, οἰκοδομήν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποιήτου, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι τε ἐκδοησούντες ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐνδομοῦσθον τῷ Κυρίῳ· » ὅς καὶ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπιουσὶν ἐπηγγέλται, εἰς κόλπους Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ ἀναπαύσασθαι, μετὰ τε τῶν ἑλλήνων παρ' Ἑβραίοις θεοφιλῶν προφητῶν τε, καὶ δικαίων, ἐν μακαρίῳ ζωῇ τὸν μακρὸν αἰῶνα διάζειν.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ὅπως δεῖ τιμᾶν τὸν θάνατον τῶν εὐκλεῶς μεταλλασάντων τὸν βίον. Ἐκ τοῦ Πλάτωνος.

« Τῶν δὲ δὴ (8) ἀποθανόντων ἐπὶ στρατείας, ὅς ἐν εὐδοκίμῃστας τελευτήσῃ, ἄρ' οὐ πρώτων μὲν φησομεν τοῦ χρυσοῦ γένους εἶναι; Ἰδῶν γε μάλιστα. Ἄλλ' οὐ πεισόμεθα Ἡοῖδον, ἑπειδὴν τις τῶ τοιοῦτο γένους τελευτήσῃσιν, ὡς ἄρα,

*Οἱ μὲν, δαίμονες ἀγροὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν,
Ἐσθλοὶ, ἀλεξίλαχοι, φύλακες μερῶν ἀνθρώπων;*

Πεισόμεθα μὲν οὖν. Διατυθόμενοι ἄρα τοῦ Θεοῦ, πῶς χρὴ τοὺς δαιμόνους τε καὶ θεοὺς τιθεῖναι, καὶ τῆς διαφορῆς, οὕτως καὶ ταύτῃ θήσομεν, ἢ ἂν ἐξηγήται. Τί δ' οὐ μέλλομεν; Καὶ τὸν λοιπὸν δὴ χρόνον, ὡς δαίμονας γεγόντας, οὕτως θεραπεύσομεν τε, καὶ προσκυνήσομεν αὐτῶν τὰς θήκας. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα νομιούμεν, ὅταν τις γῆρας ἢ τινι ἄλλῳ τρόπῳ τελευτήσῃ τῶν ὄσων ἂν διαφερόντως ἐν τῷ βίῳ ἀγαθὸν κριθῶσι. » Καὶ ταῦτα δὲ ἀρμόζει ἐπὶ τῇ τῶν θεοφιλῶν τελευτῇ, οὗς στρατιώτας τῆς ἀληθείας εὐχὰς οὐκ ἂν ἀμάρτους εἰπὼν, παραλαμβάνεσθαι. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν Ἔθους ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε τὰς μακράς αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τοῦτων ὄφ' ἡμῶν γεγνημένων. Ἄλλὰ γὰρ ἡμεῖς μὲν ταῦτα ἐκ τῶν Πλάτωνος ἀνελεξάμεθα· φιλόκαλος δὲ τις ἄλλος καὶ τοῦτων ἐπιπλεῖν ἂν εὔροι παρὰ τῷ αὐτῷ, σύμφωνα τοῖς ἡμετέροις δόγμασι, τάχα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις. Ἐπεὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἡμῖν ὑποθέσεως προλαβόντες ἐφήσαντο καὶ ἄλλοι, εὐ μοι δοκεῖ ἐπισκεψάσθαι δεῖν καὶ τὰ τοιοῦτος πεποιημένα. Παραθήσω δὲ πρώτου

¹⁶ Act. v, 29. ¹⁷ Matth. x, 28. ¹⁸ 11 Cor. v, 1.

(8) Τῶν δὲ δὴ. Plato lib. v. *De republ.* pag. 464, B, C. Quibus similia Menexeno toto, sapienter et copiose persequitur, pag. 462 et seq.

Ἀριστοβούλου (9), τοῦ ἐξ Ἑβραίων φιλοσόφου, τὰς οὕτως ἐχούσας φωνάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Ὅπως καὶ πρὸ ἡμῶν Ἀριστοβούλος ὁ Περιπατητικὸς ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίων φιλοσοφίας ἠμολόγηε τὸν Ἑλληνας ὠρίησθαι. Ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου βασιλεῖ Πτολεμαῖω προσπεποιημένων.

« Φανερόν, ὅτι καθολοῦθησεν ὁ Πλάτων τῆ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, καὶ φανερόν ἐστι περιεργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ. Δημηγίνεταί γάρ (10) πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, δὲ ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξαγωγήν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεται, καὶ κράτησις τῆς χώρας, καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπιζητήσις· ὡς εὐδελον εἶναι τὸν προεργασμένον φιλόσοφον εὐληφέναι πολλά. Γέγονε γὰρ πολυμαθῆς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενήχας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν καταχώρισεν. Ἡ δ' ὅλη ἐρημνία τῶν διὰ τὸν νόμον πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγορευθέντος Πτολεμαίου βασιλέως, οὗ δὲ προγένου, προσενηχάμενον μελίζονα φιλοτιμίαν, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως πραγματευσαμένου τὴ περὶ τούτων. » Εἶτα μεταξὺ τινᾶ εἰπόν, ἐπιφέρει λέγων· « Δεῖ γὰρ λαμβάνειν τὴν θεῖαν φωνήν, οὐ βρῆτον λόγον, ἀλλ' ἔργων κατασκευάς, καθὼς καὶ διὰ τῆς νομοθεσίας ἡμῖν ὅλην τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου Θεοῦ λόγος εἶρξεν ὁ Μωσῆς. Συνεχῶς γὰρ φησιν ἐν' ἐκάστῳ· « Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, καὶ ἐγένετο. »

« Δοκοῦσι δὲ μοι, περιεργασμένοι πάντα, καθολοῦθησθαι τούτῳ Πυθαγόρας τε καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς Θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων συνθεοῦσάντες, ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γιγνομένην, καὶ συνεχρομένην ἀδιαιρέτως. Ἐτι δὲ καὶ Ὀρφεὺς ἐν ποιήματι τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῶν λεγομένων οὕτως ἐκτίθεται περὶ τοῦ διακρατεῖσθαι θεῖα δυνάμει τὰ πάντα, καὶ γενητὰ ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν Θεόν. Λέγει δ' οὕτως·

Quinetiam Orpheus, in his carminibus que ad sacri vi omnia contineri, eademque ortum habuisse, et cunctis Deum præesse, hunc in modum cecinit :

Φθέζομαι (11) οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε, [βέβηλοι,
Φεύγοντες δικαίων θεσμῶν, θελοῦ τεθέσθαι
Πᾶσι νόμον. Εὐ δ' ἀκούε, φασγέρον ἔγγονε
[Μήτης,
Μουσαῦ· κερεῖν γὰρ ἀληθῆ. Μηδὲ σε τὰ πρῖν
Ἐν στήθεσσι γενέτα, φιλῆς ἀλώρος ἀμέροη.
Εἰς δὲ λόγον ὄσιον βλέψας, τούτῳ προσέδρασε,
Ἰθῶτον κραδίης νοστήν κύτος. Εὐ δ' ἐπίβασε
Ἀτρακτιοῦ, μόνον δ' ἐσῶν κόσμιοι Τυπωτῆν

(9) Ἀριστοβούλου. Hunc etiam supra laudavit, pag. 324 et 376.

(10) Δημηγίνεταί γάρ. Vide supra, pag. 351, 354, 410.

(11) Φθέζομαι, etc. Consule Justinum Martyrem in *Parænet.*, pag. 12, ubi Orphei loco hæc præmittit : Ὀρφεὺς γ' οὖν, ὁ τῆς πολυθεΐας ὄμιον, ὡς ἀν εἶποι τις, πρώτος διδάκτολος γεγονώς,

tur, huc etiam ex eorum scriptis aliqua transferre. Primus esto Aristobulus, Hebræus philosophus, cujus verba hæc sunt ipsissima.

CAPUT XII.

Aristobulum Peripateticum etiam ante nos confessum esse, Hebræis e fontibus suam Græcos hausisse philosophiam. Ex opere illo quod Ptolemæo regi Aristobulus inscripsit.

« Satis constat, Inquit, legum nostrarum Instituta secutum esse Platonem, **684** et singula earum capita diligenter ac studiose perlegisse. Nam etiam ante Demetrium illum Phalereum, ædæque ante Alexandri ac Persarum imperium, ea jam omnia Græcæ ab aliis conversa fuerant, quibus cum illa Hebræorum popularium nostrorum ex Ægypto migratio, tum eorum series, quæ cœlitus ipsis evenere, promissæ religionis occupatio, et universæ legis expositio continetur : nemini ut dubium esse possit, quin suos in libros laudatus inde philosophus pleraque derivavit. Fuit enim is lectionis plurimæ, quemadmodum et Pythagoras, qui e nostris selecta quoque permulta suis illis decretis inseruit. Post, regis Ptolemæi cognomento Philadelphi, avi tui, tempore, qui omnes hoc in genere studio et magnificentia superavit, integram eorum, quæ notatras ad leges pertinebant, omnium interpretationem, præcipua Demetrii Phalerei totum negotium moderantis opera, elaborarunt. » Tum quibusdam interjectis, ita prosequitur : « Divinam quippe vocem accipere nos sic oportet, non ut sermonem aliquem conceptis inclusum expressumque verbis, sed ut operum ipsorum molitionem, quo plane sensu creationem mundi universam legislator ille Moyses Dei vocem appellavit. Nam de singulis operibus ita pronuntiat : « Dixitque Deus, et factum est. » Id quod ego, Pythagoram, Socratem ac Platonem, cum nostra omnia curiose rimati essent, omnino secutos existimo, cum sex vel vocem exaudire dicerent, in illa universi molitionis, quæ integraque persisteret, contemplatione delixos. sermonis formam rationemque conscripsit, divina

D Fas quibus æt narrabo : fores claudunt, profani,
Quæis sanctæ leges odio, quas omnibus auctor
Ipse tulit posuisset Deus. Tu vero, micantis
O Lunæ Musæ nepos, hæc acribus hauri.
Namque ego vera canam. Tibi ne modo pristinus
[error
Æternæ invidet felicia sæcula vitæ.
Sed fixa potius divina oracula mente
Excipiens, casto penitus sub pectore condas.
Ergo age, carpe vitam, solum, interitque carentem

ὅτι πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουσαίου, καὶ τοὺς λοιποὺς γνησίους ἀφοσάτας, ὑπερον περὶ ἐνός καὶ μόνου Θεοῦ χρηστῶν λέγων, ἀναγκαῖον ὑπομνησθαι ὕμᾳς. Adi et Clement. Alexandrin. Strom. v, pag. 443, nisi malis apud nostrum legere, infra pag. 685, ubi carpitur ex eodem Orpheo nonnulla delibata Aristobulus plenissime.

665 Suspiciens gentorem orbis. Quem talibus

Prisca virum nobis olim monumenta loquuntur.

Unus, et ex sese Deus est, idem omnia condit,

Ac mundi late partes se fundit in omnes.
Mortales fugit ille oculos, animoque videtur.

Fonsque boni cum sit, nulli mala sævior unquam
Ipse creat, licet hunc vitali grãtia passu,
Cumque odio, bellumque, luesque, dolorque sequan-

Hinc alius præter nemo est. Quem cernere terris
Si prius exstante poteris, facile omnia cernes.

Per me, si qua ejus sese vestigia forsitan
Obtulerint, moleste manus, tu, nate, videbis.
Namque ipsum per se haud video, quod densa tuen-

Imp. diat nubes, ac dena volumina tardent.
Insuper imperio mortalia fata regentem,
Nosse aliqua potuit, Chaldeo a sanguine cretus :

Norat enim, qua magnus iter sol flectat in orbem,
Æquatosque habitis circumq̄ue immantia terræ
Pondera, sed proprio gyros convertat in axe ;
Et volucres effusus equos per cærula mundi
Verset agens, auræque obeat, pelagusque profun-

Et vivos rutili succendat luminis ignes.

Ille igitur magni supra laquearia cæli

Immotus, solioque micat sublimis in auro.
Olli planta humiles subter premit ardua terras,
Oceanis extremos attingit dexteræ fines :
Cujus inexhaustum quasi ad radicibus imis
Ferre negant robur nutant vertice montes.

666 Ergo ut siderea nunquam discedat ab arce,
Cuncta tamen nostris præsens molitur in oris,
Principium in sese, ac medium, finemque cœ-

Hæc prisci retulere viri, terræque creatus
Mortalis docuit, divino abs Numine postquam
Hauserat, ac gemino tulerat videntia saxo.

(12) Αὐτοτελής. Justinus, αὐτογενής.

(13) Αὐτοῦ δ' ὕπο, etc. Justinus et Clemens, αὐτοῦ δ' ἔκγονα πάντα τέκνυται. Addit Clemens, legi etiam πέφυκεν.

(14) Περιρίσσεται. Justin., περιρήγεται.

(15) Ψυχῶν θνητῶν, etc. Justin., θνητῶν αὐτὸς δὲ γε πάντα ὀράται. Certe apud Eusebium, aut ψυχῶν πρὸ ἀνθρώπων sumitur, aut scribuntur puniæ ; sequitur enim, ὡς δ' εἰσοράται. Nisi hæc Orpheo subtilitas placuit, ut animo Deum videri negaret, mente conceleret.

(16) Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθῶν, etc. Clemens infra pag. 687 :

Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθοῦ κακῶν θνητοῖσι γυνεῖται,
Καὶ πόλεμον κρύβεται, καὶ ἀλγέα διακρύβεται.

Justinus autem :

Ὅντος δ' ἐξ ἀγαθοῦ κακῶν θνητοῖσι διδῶσι,
Καὶ πόλεμον κρύβεται, καὶ ἀλγέα διακρύβεται.

Quorum versuum alia longe mens videtur. Eusebiano- rum sensus est, Deum ex bonorum suorum thesauris mala proprie dicta non iunimere, tametsi bellum et alie id genus calamitates, quæ malorum puniæ, non mala sunt, ab eodem inferantur. Apud Justinum et Clementem, ἐξ ἀγαθοῦ, vel est μετὰ τὰγαθῶν, vel ἐξ ἀγαθῆς διαθέσεως, ut ἀπὸ τοῦ βελτίστου, seu τοῦ κρατίστου, optima fide, optimoque consilio. Dionys. Halicarnass. lib. 1 : Αἰσθημένος οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου ταῦτα πράττοντα τὸν ἀδελφόν. Id est, Ubi sensisset hæc a fratre animo non optimo fieri. Et lib. vii : Ὅ δὲ ἀγαθός, καὶ ἀπὸ τοῦ κρατίστου πρῶτος τὰ κοινὰ προΐων. At vir bonus, optimoque

Ἀ Ἀθάρατος. Παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φα-

Εἰς ἔσθ' αὐτοτελής (12), αὐτοῦ δ' ὕπο πάντα εἶναι.

Ἐρ δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιρίσσεται (14)· οὐδὲ τις αὐτὸν

Εἰσορᾷ ψυχῶν θνητῶν (15), ὡς δ' εἰσοράται. Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθῶν (16) θνητοῖς κακῶν οὐκ ἐκ τελέταιται.

Ἀνθρώποις· αὐτῶ δὲ χάρις καὶ μῖσος ἀσπιδί, καὶ πόλεμος, καὶ λοιμὸς, ἰδ' ἀλγέα διακρύβεται. Οὐδὲ τις ἐσθ' ἕτερος. Σὺ δὲ κεν (17) γέυ πᾶν ἐσορήσται.

Αἱ κεν ἰδῆς ἀδελφὸν δὴ ποτε δύνῃ ἐπὶ γαίῃ. Τέκνον ἔμῳν, δίδω σοι, ἀπηρίκα ἐξέρουμαι ἀ- τοῦ

Ἰγγια, καὶ χεῖρα στιβαρῆν κρατεροῖο θεοῦ. Αὐτὸν δ' οὐχ ὀρώ· περὶ γὰρ νέφος ἐσθῆρ- κται (18)

Λοιπὸν ἐμοί (19)· στήσιν δὲ δέκα πρυγαὶ ἀνθρώ- πωων.

Ὅν γὰρ κεν τις ἴδοι θνητῶν μερῶν κρινόντα, Εἰ μὴ μουνογενής (20) τις ἀπορρώως φύλου ἄνω- θερ

Χαλδαίων. Ἰβρις γὰρ ἔην ἀστροῖο πορείης, καὶ σφαίρης κινήτῃ ἀμφὶ χόθρα ὡς περιτέλλει, Κυκλωτέρης γ' ἐν Ἰσφ., κατὰ δὲ σφῆτερον κῶ- δισσας

Πνεύματα δ' ἠνιοχεῖ. περὶ τ' ἡέρα, καὶ περὶ χεῖμα

Νάματος (21)· ἐκφαίνει δὲ πυρὸς σέλας ἐργε- νήσου.

Αὐτὸς δὲ μέγαν (22) αὖθις ἐπ' οὐρανὸν ἐσθῆρ- κται

Χρυσῶν ἐν τῷ θρόνῳ· γαῖη δ' ὑπὸ ποσσὶ (23) βή- θιμα

Χεῖρα δὲ δεξιτερῆν ἐπὶ τέρμασιν Ὀκεανοῦ Ἐκτέταξεν (24) ὀρέων δὲ τρέμει βάσις ἐκδοθηθῆν, Οὐδὲ φέρει δύναται κρατερῶν μένος ἔστι δὲ

Αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ γῶνι πάντα τελεντῷ, Ἀρχῆν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσων (25), ἡδὲ τε- λειτήρ,

Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς εὐλογηθῆς διάταξεν, Ἐκ θεόθεν γράμμασι λαβὼν κατὰ διακλάδα θε- λμῶν.

animo ad rempublicam accedens. Interdum ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου. Idem lib. iii : Τοῖς δὲ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρινούσι τὸ συμβεβηκός. At is, qui de illo casu bono ac sincero animo iudicabant.

(17) Σὺ δὲ κεν, etc. Justin., χωρὶς μεγάλου βασι- λῆος. Quæ sequuntur omittit usque ad, αὐτὸν δ' οὐχ ὀρώ.

(18) Ἐσθῆρκεται. Justin. et Clemens addunt : Πᾶσιν γὰρ (malim δὲ) θνητοῖς θνητὰ κέραι εἶ- σιν ἐν δόσοις

Sequiturque apud Justinum :

Ἀσθερές δ' ἰδῶν δια τὸν πάντων μεδέοντα. Apud Clementem vero :

Μικρὰ, ἐπεὶ σάρκατις καὶ ὅστια ἐμπεριγράσιν. (19) Λοιπὸν ἐμοί, etc. Hæc et sequentia, usque ad αὐτὸς δὲ μέγαν, Justinus non repræsentat. Hic autem forte legendum λοιπὸν ἐμ' ἱστᾶσιν.

(20) Εἰ μὴ μουνογενής. Clemens infra, p. 685.

(21) Νάματος, etc. Hic versus a Clemente omit- titur.

(22) Αὐτὸς δὲ μέγαν. Justinus :

Ὅντος γὰρ χάλικρον ἐς οὐρανὸν ἐσθῆρκεται. (23) Γαῖη δ' ὑπὸ ποσσὶ. Justin., γαῖης δ' ἐπὶ ποσσὶ. Juxta illud Isaiæ : Terra autem scabellum pedum meorum.

(24) Ἐκτέταξεν. Justin., Πάντοθεν ἐκτέταξεν περὶ γὰρ μέγαλα δὲ τρέμει ὀρεα καὶ κῶν- ταμοί, πολλῆς τε βάθος χαροπόιο θαλάσσης. Cætera non habet.

(25) Καὶ μέσσων. Rectius Clemens infra p. 685, ἄμα, καὶ μέσσων.

Ἄλλως οὐ θεμιτὸν δὲ (26) λέγειν· τρομέω δὲ γερνῶν
 Ἐν γόνυ· Ἐξ ὑπάρτου κρυβίται περίπατος ἐν τῆσει,
 ἢ τέκνον· σὺ δὲ τοῖσι νόμοις πελάισο, γλώσσην
 Ἐὐ μάλ' ἐκκαρτέων· στέργουσι δὲ ἔνθεο φήμην.

Καὶ Ἄρατος δὲ περὶ τῶν αὐτῶν φησιν οὕτως·

Ἐν δὲ ἀρχώμεθα, τὸν οὐδέποτε ἄνδρες εἴωμεν
 Ἀρρητον· μεσσηται δὲ θεοῦ πάσι μὲν ἄνθρωποι,
 Πάσι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μεσσητὴ δὲ θάλασσα,
 καὶ λιμένες, πάντη δὲ θεοῦ κληρήμεθα πάντες.
 Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν· ὁ δ' ἥλιος ἀνθρώποισι
 Δεξιά σσημαίνει, λαοὺς δ' ἐπὶ ἔργον ἀγέλσει,
 Μιμηθῶσαν βίωτοι. Ἄγει δ' ὅτε βῶλος ἀρίστη,
 Βουσί τε καὶ μακέλησι· λέγει δ' ὅτε δεξιά ὦραι,
 καὶ φυτὰ ἡρώσσει (27), καὶ σπέρματα πάντα βυ-
 λίσθησι.

Σαφῶς οἶμαι διδεδίχθαι, ὅτι διὰ πάντων ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Καθὼς δὲ δὴ (28) σεσημάκκαμεν περι-
 αροῦντες τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δία καὶ Ζήνα· τὸ γὰρ
 τῆς διαβολῆς αὐτῶν ἐπὶ Θεὸν ἀναπέμπεται· διόπερ οὕ-
 τως ἤμιν εἴρηται. Οὐκ ἀποικίως οὖν τοῖς ἐπιζητου-
 μένοις προσηνέμεθα ταῦτα. Ἰδίᾳ γὰρ τοῖς φιλοσόφοις
 ἐμολογεῖται, ὅτι δεῖ περὶ Θεοῦ διαλήψεις ὅσας ἔχειν,
 ὃ μάλιστα παρακελεύεται καλῶς ἢ καθ' ἡμᾶς αἰρεσις.
 Ἡ δὲ τῶν νόμων κατασκευὴ πᾶσα τοῦ καθ' ἡμᾶς
 κερὶ εὐσεβείας τέτακται, καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἐγκρα-
 τείας, καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατὰ ἀλήθειαν. ὁ
 τούτους ἐξῆς μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει· « Ἐχομένως δ' ἐστὶν
 ὡς ὁ Θεὸς τὸν Διον κόσμον κατασκευάσας, καὶ δέδω-
 κεν εἰς ἀνάπαυσιν ἡμῖν διὰ τὸ κακόπαθον εἶναι πᾶσι
 τὴν βίωσιν, ἐξόμην ἡμέραν, ἢ δὴ καὶ πρώτη φυσικῶς
 ἂν λέγοιτο φωτὸς γένεσις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συν-
 θεωρεῖται. Μεταπέρατος δ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς
 σοφίας. Τὸ γὰρ πλὴν φῶς ἐστὶν ἐξ αὐτῆς. Καί τινες εἰρή-
 κας τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως· οὗτως τῆς ἐκ τοῦ Περι-
 πάτου, λαμπρότος αὐτὴν ἔχειν τάξιν· ἀκολουθοῦντες
 γὰρ αὐτῆς συνεχῶς, ἀτάραχοι καταστήσουσι δι' ἑαυ-
 τοῦ βίου. Σαφέστερον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων
 προγόνων εἰς ἐπεὶ Σολομὸν αὐτὴν πρὸ οὐρανοῦ καὶ
 τῆς ἡπείρου γενεῖν. Τὸ δὲ σύμφωνόν ἐστι τῷ προσηνέμενῳ.
 Τὸ δὲ διασαφούμενον διὰ τῆς νομοθεσίης, ἀπεπαυ-
 κέναι τὸν Θεὸν ἐν αὐτῇ, τοῦτο, οὐχ ὡς τινες ὑπολαμ-
 βάνουσι, μηκέτι ποιεῖν τι τὸν Θεὸν καθέστηκεν, ἀλλ'
 ἐπὶ τῷ καταπεπαυκέναι τὴν τάξιν αὐτῶν, οὕτω τε
 εἰς πάντα τὸν χρόνον τεταγμένα. Σημαίνει γὰρ, ὡς
 ἐν ἐξ ἡμέρας ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ
 πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἵνα τοῖς χρόνοις δηλώσῃ, καὶ
 τὴν τάξιν προείπη· τί εἶνος προτερεῖ. Τάξας γὰρ,
 οὕτως αὐτὰ συνέχει, καὶ οὐ μεταποιεῖ. Διαπεσάφηκε
 δ' ἡμῖν ταύτην ἔνομον Ἐνεκνεσημέτου τοῦ περὶ ἡμᾶς
 ἔξομῳ λόγῳ καθεστῶτος, ἐν ᾧ γινώσκιν ἔχομεν ἄν-
 θρωπίνων καὶ θεῶν πραγμάτων. Δι' ἔξομοῦ δὲ καὶ
 καὶ πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ
 τῶν φουμένων ἀπάντων. Τῷ δὲ Σάββατον αὐτῆν
 προσγορεῖσθαι, διερμηνεύεται ἀνάγκαις οὕσα.
 Διασαφεί καὶ Ὁμηρὸς καὶ Ἡσίοδος, μεταληφθέντες
 ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι. Ἡσίοδος μὲν
 οὕτως·

nec ulla ratione commutat. Quem cumblem fixum

A *Ille secus vulgare nefas: membrisque solutus,
 Necum animo volens trepidus, quippe ordine cunctis
 Desuper ipse regis. Tu mentem adcertito, fili,
 Frenataque potens lingua, rem pectore serena.*

Quibus etiam hunc in modum Aratus acciuit:

*Ab Jove principium, nullum qui tempore nobis
 Prætereandus erit: cujus late omnia nomen
 Compta, et omne forum, pontique profunda tumentia,
 Atque omnes portus implet, nemoque potenti
 Auxilio caruisse queat. Genus omnis ab illo
 Quippe trahit: qui blanda homines pietatis fovendo,
 Læta ollis dat signa munit, populosque frequentes
 Ulro operi accingit, vitæ dulcedine captos.
 Ille bobus glebæ ingenium duroque ligoni
 Utilis ante docet, necnon quo sidere tutum,
 Et plantas scrobibus, semenque abscondere terra.*

Hæc illi, quibus via divinam omnia permeare,
B *clare, opinor, satis ac perspicue significant. Nam
 Jovem illum quidem, poetarum versibus celebra-
 tum, pure, uti decet, ac restricte accepimus,
 quod mens eorum ac sententia Deum spectet unum
 atque designet. Quæ nos causa ratioque per-
 movit, nobis ut hanc in disputationem, istæ
 orationis ac testimoniorum genus inferre merito
 posse videremur. In eo quippe philosophi omnes
 conveniunt, ut castas de Deo sanctasque notions
 animo informandas esse præcipiant. Id quod præ-
 clare in primis instituti nostri vis ratioque docet.*

687 Imo ad religionis, justitiæ, temperantiæ ac
 cæterorum id genus verorum bonorum possessionem et officia, lex apud nos tota revocatur. Qui-
C *bus idem post interjecta nonnulla subjungit: « Tum
 illud sane consentaneum, inquit, ut qui hoc uni-
 versum procreavit Deus, idem, quod ærumnis pluri-
 bus omnium vita conficteretur, diem nobis septi-
 mum ad requiem totum concesserit. Quem sane
 diem, si naturam spectaveris, primum quemdam
 lucis ortum, in qua cernantur universa, jure ap-
 pellaris. Quod ipsum ad sapientiam quoque trans-
 ferri possit, cum ex sapientia lux omnis oriatur.
 Ac nonnulli quidem Peripatetici, splendoris æpi
 rationem vitanque tribuere, quem qui constanter ac
 perpetuo secuti fuerint, vitam illi totam sine ulla
 perturbatione traducunt. Eamdem vero Salomon, e
 majoribus nostris unus, cælo terraque priorem
 existitisse, non clarius modo, sed etiam melius statu-
 it. Id quod admodum etiam cum superiore illo
 consentiat. Cæterum quod in eadem habetur lege,*

D *eo die acquievit Deus, id non, quomodo a ple-
 risque, accipiendum est, quasi deinceps nihil om-
 nino Deus efficiat; sed quod rerum omnium gradus
 et ordines absolverit, qui sui semper similes cum
 omni sæculorum perpetuitate propagentur. Sex
 enim dierum spatium, cælum terramque ab eo, quæ-
 que utriusque ambitu continentur, creata esse
 omnia significat, ut suum etiusque tempus et ordi-
 nem, quo aliud quodque antecedit, aperiat. Quæ
 suo semel constituta loco, servat deinceps semper,
 nobis diem ac solemnem esse voluit suo rationis*

(26) Clem., sc.
 (27) Clem. et ms., γυρωπα.

(28) Ms., &c

illius septenariæ quoddam quasi signum tolleret, per quem in rerum humanarum divinarumque ætiorum devenimus. Hebdomadaram enim orbe, ipsa quoque tam animantium, quam plantarum omnium, universitas volvitur. Illud autem Sabbatum, hoc est *quietem* appellamus. Quem Hesiodus etiam atque Homerus, cum id nostris bausissent ex litteris, sacrum esse palam cecinervat. Hesiodus quidem his versibus:

Una prima dies, tum quarta et septima sacra est. Α *Πρώτον ἔτη, τετράς τε καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἡμῶν.*
Itemque :

Septima jamque dies, læti lux candida solis.

Homerus autem sequentibus :

Septima sacra dies reserato illuzerat orbi.

668 Atque iterum :

Septima lux aderat, qua cuncta exacta fuere.

Et :

Septimæ ubi orta dies, Acherontis liquimus undas.

Quo quidem versu id significat, illa vere septenaria ratione, quæ animæ oblivionem vitiumque consequitur, repudiatis quæ ante placuerant, veritatis, ut iam dictum est, cognitionem haurimus. Quibus hæc Lini affinia sunt :

Septima jamque dies, qua cuncta exacta, rubebat.

Itemque :

Omne læta dies est septima, septima verum Otius, et eximias inter perfecta coruscet.

Et,

*Omnia sidere septena videntur in orbe,
Moiibus et propriis certos volvantur in annos.*

Hæc Aristobolus. Quo eodem in genere, quæ Clementis nostri sententia fuerit, ex sequentibus intelliges.

CAPUT XIII.

Quæ a Grecis recte scripta fuerint, ea cum Hebræorum doctrina consentire, a Clemente præterea ostenditur, Suomate quinto.

« Verum quæ sequuntur, inquit, pertexamus, quæque Græci barbara ex philosophia suffurati sint, in medium proferamus. Ac primum quidem Stoici Deum ipsum, perinde ut animum, corpore ac spiritu euate natura constare definiunt. Quod utrumque in Scripturis expressum reperies. Nec enim mihi nunc sensus earum cogites allegoricos, cuiusmodi ab erudita illa et sapientia veritate traduntur, si forte, ut a peritis in luctatione fieri solet, aliud ostendant, aliud reipsa exhibeant. At Deum illi naturam omnem permeare volunt, quem vos effectorem solum, et 669 quidem verbo effectorem esse dicimus. Quibus illud *Sapientie* imposuit : « Pervadit autem ac subit per omnia propter suam munditiam », cum id de illa, quam Deus omnium principem creavit, *Sapientia* dictum esse non intelligerent. Esto, inquit : sed tamen philosophi, nec Stoici tantum, sicut Plato, atque Pythagoras, sed etiam Aristoteles Peripateticus, materiam inter

¹ Sap. vii, 24.

(29) Τὰ δ' ἐξῆς. Clemens Alexandrinus, *Strom.* v, pag. 431, A, edit. Græco-Lat., at Latine 594.

(50) Καθ' ἅπερ οἱ σοφοὶ παλαιῶται. Clementis interpretis hæc παρακρούσαι videtur; vertit enim, si nec sapientes luctatores, aliud eas ostendere significant.

Καὶ πάλιν λέγει·

Ἐβδομάτῃ δ' αὖθις, λαμπρὸν φάος ἡελίου.

Ὅμηρος δὲ οὕτω λέγει·

Ἐβδομάτῃ δ' ἤπειτα καθήλυθεν, ἱερὸν ἡμῶν.

Καὶ πάλιν

Ἐβδόμον ἡμῶν ἔτη, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Καί·

Ἐβδομάτῃ δὴ οἱ λιπομεν φόρον ἐξ Ἀχέρωντος.

Τούτου δὴ σημαίνει, ὡς ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν λήθης καὶ κακίας, ἐν τῷ κατ' ἀλήθειαν ἑβδόμῳ λόγῳ, καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα, καὶ γίνονται ἀληθεῖς λαμβάνομεν, καθὼς προείρηται. Ἄνως δὲ φησὶν οὕτως·

Ἐβδομάτῃ δὴ οἱ τετελεσμένα πάντα τέτυκται.

B Καὶ πάλιν·

Ἐβδόμη εἰν ἀγαθός, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη·

Ἐβδόμη ἐν πρώτοις, καὶ ἑβδόμη ἐστὶ τελείη.

Καί·

Ἐπὰ δὲ πάντα τέτυκται ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι,
Ἐν κύκλοις φανέρ' ἐπιπελλομένους ἐνιαυτός.

Τὰ μὲν Ἀριστοβόλου τοιαῦτα. Ὅποια δὲ καὶ Κλήμεντι περὶ τῆς αὐτῆς εἰρηται ὑποθέσασ, γινώσκῃς ἀντιδὲ τούτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὅς καὶ Κλήμης ὁμοίως τὰ καλῶς Ἑλλήνων εἰρημένα σύμφωνά τετραχάνει τοῖς Ἑβραίων ἀριστησι δόγμασιν. Ἀπὸ τοῦ πέμπτου Σερματίως Κλήμεντος.

« Τὰ δ' ἐξῆς (29) προσαποδοτέον, καὶ τὴν ἐν τῆς

C βαρβάρου φιλοσοφίας Ἑλληνικῆν κλοπὴν σαφέστερον ἔδει παραστατέον. Φασι γὰρ σῶμα εἶναι τὸν θεὸν ἐν Στωϊκοῖ, καὶ πνεῦμα κατ' οὐσίαν, ὥστερ ἄμειλι καὶ τὴν ψυχὴν. Πάντα ταῦτα ἀντικρως εὐρήσεις ἐν ταῖς Γραφαῖς. Μὴ γάρ μοι τὰς ἀλληγορίας αὐτῶν ἐνόησθαι ταυῖν, ὡς ἡ γνωστικὴ παραδόξωσιν ἀλήθεια, εἰ ἄλλο τι δεικνύουσιν, καθ' ἅπερ οἱ σοφοὶ παλαιῶται (50), ἔλλο μνηνοῦσιν. Ἄλλ' οἱ μὲν εἰρήκειν διὰ πάσης τῆς οὐσίας τὸν θεὸν φασιν· ἡμεῖς δὲ ποιητὴν μόνον αὐτὸν καλοῦμεν, καὶ λόγῳ ποιητὴν. Παρτίγαγε δ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῇ Σοφίᾳ εἰρημένον· « Διτίκει δὲ καὶ χωρεῖ δὲ πάντα διὰ τὴν καθαρότητα· » ἐπεὶ μὴ συνήκων λέγεσθαι ταῦτα ἐπὶ τῆς Σοφίας τῆς πρωκτικῆς τοῦ θεοῦ. Να, φασίν· ἀλλὰ ἕλην ὑποτίθενται οἱ φιλοσοφοὶ ἐν ταῖς ἀρχαῖς, οἱ τε Στωϊκοὶ, καὶ Πλάτων, καὶ Πυθαγόρας, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Περιπατητικὸς, οὐχὶ δὲ μίαν ἀρχὴν. Ἰστωσων δὲ τὴν καλομένην ἕλην, ἄποιον καὶ ἀσημάτιστον λεγομέν-

D

Atque similitudo petitur a palestritis, qui aliud ipso motu corporis, oculorumumve conjuncta, prae se ferunt, aliud reipsa cogitant. Vulgo dicimus, *faire des feintes*.

νην πρὸς αὐτῶν, τὸ μὴ τὸδε (31), ἢ μὴ ἄν, πρὸς τὸν Πλάτωνος εἰρησθαι, καὶ μὴ τι· μυστικώτατα. Μίαν γὰρ τὴν ὄντως οὖσαν ἀρχὴν εἰδὼς, ἐν τῷ Τιμαίῳ αὐταῖς φησὶ λέξει· «Νῦν δὲ οὐν τό γε παρ' ἡμῶν ὄδε ἔχεται· τὴν μὲν περὶ ἀπάντων, εἴτε ἀρχὴν εἴτε ἀρχὰς, εἴτε ὅπη δοκεῖ τοῦτων πέρι, ταῦν οὐ βρῆτον δι' ἄλλο μὲν οὐδὲν, διὰ δὲ τὸ χαλεπὸν εἶναι κατὰ τὸν παρόντα τρόπον τῆς διεσόδου δηλώσαι τὰ δοκούντα.» Ἄλλως τε ἡ λέξις ἢ προφητικὴ ἔχειν· «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος, ἢ ἀφορμὰς αὐτοῖς ὀλικῆς οὐσίας παρέσχεται. Ναὶ μὴν Ἐπικούριον μὲν ἢ τοῦ αὐτομάτου παρεσθούσης, οὐ παρακολούθησαν τῷ βῆτι, γέγονεν ἐντεῦθεν, ἢ Ματαίως ματαίωθην, τὰ πάντα ματαίωθαι.» Ἀριστοτέλει δὲ μέχρι σελήνης ἐπῆλθε καταγαγεῖν τὴν Πρόνοιαν, ἐκ τοῦδε τοῦ ψαλμοῦ· «Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ Διεὸς σου, καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν.» Ὁδέμων γὰρ ἀπεκαλύπτει τὸ τῶν προφητικῶν δηλωτικῶν μυστηρίων πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας. Τὰς τε αὖ μετὰ θάνατον κολάσεις, καὶ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν, ἀπὸ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας ἢ τε ποιητικῆς πᾶσα μῦθος, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὑφαίετο. Πλάτων γοῦν ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς Πολιτείας αὐταῖς φησὶ ταῖς λέξεσιν· «Ἐνταῦθα δὲ (32) ἄνδρες ἄγριοι διάπυροι ἰδεῖν, παρστώτες, καὶ καταμανθάνοντες τὸ φθέγμα (33), τοὺς μὲν ἰδίᾳ παραλαβόντες ἦγον· τὸν δὲ Ἀριδαῖον (34) καὶ τοὺς ἄλλους συμποδίσαντες, χεῖράς τε καὶ πόδας, καὶ κεφαλὴν καταβαλόντες (35), καὶ ἐκδειραντες, εἰσκον παρὰ τὴν ὄδον ἐκτός ἐπ' ἀσπαλάθων κήμπτοντες (36).» Οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες (37) οἱ διάπυροι, ἀγγελῶς αὐτῷ βούλονται θελοῦν, οἱ παραλαβόντες τοὺς ἀδικούς κολάουσι. «Ὁ ποιῶν, φησὶ, τοὺς ἀγγελίους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς πῦρ φέγων.» Ἐπειτα δὲ τοῦτους, τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον. Τὸ γὰρ κολαζόμενον, ἢ παιδεύμενον, ἐν ἀισθησί ἄν, ζῆ, καὶ πάσχειν βούλεται (38). Τὸ δὲ· Οὐλοῖσθαι δὲ Πλάτων καὶ πυρὸς ποταμούς, καὶ τῆς γῆς τὸ βάθος, τὴν πρὸς τὸν βαρβάρων γένεαν καλουμένην. Τάρταρον ποιητικῶς (39) ὀνομάζων, Κοκκύνον τε καὶ Ἀχέρουσα, καὶ Πυριπλεγέθοντα, καὶ τὰ τοιαῦτά τινα εἰς τὴν παιδεύουσαν σωφρονίζοντα παρεσάγων κολαστήρια; Τῶν σμικρῶν δὲ, κατὰ τὴν Γραφὴν, καὶ ἑλαχίστων

¹ Genes. 1. 1. ² Eccles. 1, 2. ³ Pal. xxxv, 6.

(31) Τὸ μὴ τὸδε, etc. Hæc apud Clementem ita concepta reperies, καὶ τομῆρῶτερον ἦδη μὴ ἄν πρὸς τ. Π. εἰρησθαι, καὶ μὴ τι· μυστικώτατα μίαν τὴν ὄντως, etc. Quibus similia leguntur in ms. Euseli. Nihil tamen in nostra lectione mutandum censeo, præsertim cum ex illis καὶ μὴ τι· μυστικ. satis commoda exprimi sententia nequeat.

(32) Ἐνταῦθα δὲ. Plato libro x De republica, pag. 519 D.

(33) Τὸ φθέγμα. Hervetus reddidit sermonem intelligentes. Φθέγμα hic φθόγγος est, et μύχημα magis, quem immanis hiatus ediderat. Pæcessit enim apud Platonem οὗς (hominines teterrimos) οἰομένου ἦδη ἀναβῆσθαι, οὗς ἰδέμετο τὸ στόμα, ἀλλ' ἐμύκετο, ὅπως τις τῶν οὐτῶς ἀνάτως ἐχόντων εἰς ποιηρίαν, ἢ μὴ ἱκανῶς δεδωκῶς δισην, ἐπιχειροῖ ἐνίεναι.

(34) Ἀριδαῖον. Ita Justin. Martyr in Parennet., pag. 49. Clem., Ἀριδαῖον, at Plato, Ἀριδαῖον.

(35) Κεφαλήν τε καὶ χεῖρας. Cicæns, καταλαβόντες.

A principia numerant, non principium unum statuunt. Atqui sciunt isti velle, materiam illam, quam omni et qualitate et figura carere dicunt, a Platone quoque non certum quid, sive id quod non est, appellatam esse, adeoque non aliquid : quod quidem mysticum valde ac reconditum censi debet. Nam qui verum illud unum principium agnosceret, in Timæo hæc habet ipsissima. « Nostra vero, inquit, ejusmodi ratio est. De universi seu principio seu principii, quidve de iis scietiamus, in presentia dicere omittendum, nec alia de causa, quam quod difficile sit, ea quam sequitur disputandi via, quæ nobis hoc in genere videatur, exponere. » Cæterum, propheticum illud : « Terra autem erat invisibilis et indigesta », fingendæ hujus materiz occasionem sibi dedit. Et Epicurus sane, ut casu ac fortuito omnia fieri diceret, in animum induxit, quod illius dicti vim non caperet : « Vanitas vanitatum, omnia vanitas » ; quemadmodum Aristoteles, ut lunari orbe Providentiam definiret, ex illo psalmo hausit : « Domine, in cælo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes ». Neque enim ante Domini adventum propheticoz adhuc mysterioz aperiebatur sententia. Jam luenda quoque post obitum supplicia, et illos ignium cruciatus, cum poetæ passim omnes, tum Græci etiam philosophi a barbara philosophia compilarunt. Plato quidem in ultimo De republica disertis conceptisque verbis : « Tum enim vero, inquit, feri homines, et aspectu ignei, auditu mugitu, præsto aderant, alisque seorsum abductis, Aridæum ac cæteros, manibus simul ac pedibus cervicibusque constrictis, bami afflicto, et cute detracta, foris secus viam per medias raptabant aspalathos. » Nam istam quidem homines ignei, angelos apud eum significant, qui arrepto scelerosos puniunt : juxta illud : « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros ignem urentem ». Ex quibus immortalem animum esse consequitur. Quod enim aut puniunt, aut erudunt, id cum sensu præditum sit, vivat necesse est, etiamsi pati dicatur. Quid porro? Numquid etiam Plato, et ignis fluvius, et illam terræ altitudinem agnovit, quæ a barbaris gehenna dicitur, quem ipse Tartarum poetice nominavit ;

⁴ Psal. ciii, 4.

(36) Κήμπτοντες. Justin., γνάμπτοντες. Plato κνάμπτοντες, eodem sensu. Clemens et ms. κνάμπτοντες. Quod postremum si probatur, dicendum est ens non utcumque carptos et laceratos esse, verum etiam ad majorem doloris sensum aspalathis impositos. Ego alterum præferam.

(37) Οἱ μὲν γὰρ ἄνδρες. Justinus, inde resurrectionis etiam dogma colligens : Ἐνταῦθα, inquit, μοι δοκεῖ ὁ Πλάτων, οὐ μόνον τὸν περὶ κρίσεως, παρὰ τῶν προφητῶν μεμαθηκέναι λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς ἀπιστομένης παρ' Ἑλλήνων ἀναστάσεως τὸ γὰρ μετὰ σώματος κρίνεσθαι τὴν ψυχὴν φῆσαι, οὐδὲν ἕτερον θελοῖ, ἢ ὅτι τῷ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπίστευσε λόγῳ. Οὐ γὰρ δὴ ποὺ τὴν ψυχὴν, κεφαλὴν, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ δέρμα, ἔχειν φησούσιν.

(38) Ποιῶν, λέγεται.

(39) Πυριπλεγέθοντα. Clementem corrige, apud quem male, προφητικῶς.

Cocytum præterea, Acherontem, Pyriphlegethon
 tem, et similia pœnarum loca generaque, quibus
 hominum mores castigantur, invenit. Idem, quos
 ex Scriptura habemus parvulorum ac miuimorum
 angelos, qui Deum ipsum vident, et diligentem
 illam vigilemque curam, quæ a præsidibus ac tu-
 telaribus angelis in nos derivatur, aperiens, ita
 scribere non dubitat : « Ubi autem, inquit, suum
 quæque vite genus, prout cuique sors obtigerat,
 animæ omnes delegerint, tum easdem Lachesin
 convenire ; hanc una cum singulis, quem ipsimet
 dæmonem optaverint, eam vitæ custodem futurum
 emittere, cuius etiam opera, quæ stauerint omnia,
 perficiantur ; Quod ipsum fortasse, attributum
 illud Socrati dæmonium inuebat. Præterea, quem
 a Moyse acceperant, mundi ortum philosophi tradi-
 diderunt. Quos inter Plato disertè : « Semperne fuerit,
 inquit, nullo generatus ortu, an ortus sit sub ali-
 quo temporis principatu, quandoquidem cernitur,
 et tangitur, et est undique corporatus. » Itemque
 cum ait : « Atque illum quidem effectorem ac paren-
 tem huius universitatis, invenire difficile ; non modo
 generatum esse mundum ostendit, sed etiam ab
 ipso Deo generatum esse declarat, quippe quem ab
 illo uno satum, atque ex nihilo creatum esse velit. »
 In qua de mundi ortu opinione Stoici quoque ver-
 santur. Diabolum præterea, quem in barbara phi-
 losophia toties appellari audis, dæmonium princi-
 pem, maleficum animum Plato vocat *Legum* deci-
 mo his verbis : « Numquid necesse est, animum,
 qui rebus omnibus quæ quoqueversum moventur,
 et moderatur, et insit, ipsa quoque cælum per
 sese moderari ? — Omnino. — Unumne autem, an
 plures ? — Plures certe, nam pro vobis respondere
 juvat. Nec pauciores duobus recte posuerimus, be-
 neficium alterum, alterum maleficum. » Idem in
Phædro hæc habet : « Alij quoque mala sunt, at
 plerisque dæmon aliquis præsentem voluptatem
 admiscuit. » Quin et *Legum* decimo, apostolicum
 illud plane representat : « Non est nobis collectatio
 adversus carnem et sanguinem, sed adversus prin-
 cipes et potestates, contra spiritualia eorum qui
 in cælis versantur », dum ita scribit : **671** « Cum
 enim jam inter nos ita convenire, ut cælum multis
 bonis, eorumque contrariis, et his quidem pluribus
 refertum esse, fateamur, immortalis profecto pugna
 hæc sit oportet, et incredibili quadam cautione in-
 digeat. » Similiter mundum agnoscit barbara phi-
 losophia duplicem, alterum intelligentia, alterum
 sensu perceptum : e quibus archetypus ille sit, hic
 vero præclari exemplaris imago. Ac priorem qui-

¹ Eph. vi, 12.

(40) Ἐπειδὴ δ' οὖν. Plato lib. x *De republica*,
 pag. 521, D, ista pluribus.

(41) Προσκίνα. Mendose apud Clement. προ-
 σκίνα.

(42) Ὅρατός τε γάρ, etc. Plato, ὁρατός γάρ,
 ἄπτός τε ἔστι, καὶ σῶμα ἔχειν. At Clements, ὁρατός
 τε γάρ ὢν, ἄπτός ἐστιν ἄπτός τε ὢν, καὶ σῶμα
 ἔχει.

τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ὀρῶντας τὸν θεόν, πρὸς δὲ καὶ
 τὴν εἰς ἡμᾶς δι' ἀγγέλων τῶν ἑρεστώτων ἤκουσαν
 ἐπισκοπὴν ἐμαρτίνων, οὐκ ὀκνεῖ γράφειν : « Ἐπειδὴ
 δ' οὖν (40) πάσας τὰς ψυχὰς τοὺς βίους ἤρῃσθαι,
 ὡς περ ἔλαγον, ἐν τάξει προσείναι (41) εἰς τὴν ἀδε-
 σιν· ἐκείνην δὲ ἐκάστω, ὃν εἴλετο δαίμονα, τοῦτον
 φύλακα τοῦ βίου συμπέμπειν, καὶ ἀποπληρωτὴν τῶν
 αἰρεθέντων. » Τὰχα δὲ καὶ τῷ Σωκράτει τὸ βαρβάν-
 νιον τοιοῦτόν τι ἤνισσεται. Ναὶ μὴν, γεννητὸν εἶναι
 τὸν κόσμον ἐκ Μωυσοῦς παραλαβόντες, ἐθογμάτισαν
 οἱ φιλόσοφοι. Καὶ δὲ καὶ Πλάτων Ἀντικρυς εἶρηκε : « Πέ-
 τρον ἦν ἀρχὴν ἔχειν γενέσεως οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν
 ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρδόμενος ; ὁρατός τε γάρ (42),
 ἄπτός τε, καὶ σῶμα ἔχει. » Αὐθίς τε ὅσταν εἶπη
 « Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παν-
 τὸς εὐρεῖν τε ἔργον, οὐ μόνον γεννητὸν εἶδετε τὸν
 κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ γεγονέναι σημαίνει, ὡς
 ἂν ἐκ μόνου γενομένου (43), καὶ ἐκ μὴ ὄντος ὄπο-
 στάντος. Γεννητὸν δὲ καὶ οἱ Στωϊκοὶ εἶρηκαν ἐν
 κόσμῳ. Τὸν τε ὑπὸ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίας θυλι-
 κούμενον διάβολον, τὸν τῶν δαιμόνων ἀρχοντα,
 κακοεργῶν εἶναι ψυχῆν ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν *Νόμων* ἃ
 Πλάτων λέγει ταῖςδε ταῖς λέξεσι : « Ψυχὴν διοικῶ-
 σαν, καὶ ἐνοικῶσαν τοῖς πάντη κινουμένους, μὲν οὐ
 καὶ τὸν ὄρανον διοικεῖν ἀνάγκη φάναι ; — Τί μὴν ; —
 Μίαν, ἢ πλείους ; — Πλείους, ἐγὼ ὑπὲρ σφῶν ἀποκρι-
 νοῦμαι. Διελὼ μὲν ποῦ ἑατῶν μῆδὲν τιθώμην, τίς
 τε εὐεργετικός, καὶ τίς τάναντα δυναμένης ἐξεργά-
 ζεσθαι. » Ὁμοίως δὲ καὶ τῷ *Φαίδρω* ταῖς γράφει
 « Ἔστι μὲν δὴ καὶ ἄλλα κακὰ, ἀλλὰ τίς δαίμων ἐμὴς
 τοῖς πλείστοις ἐν τῷ παραύτῳ ἤθῳ. » « Ἄλλὰ κἀν
 τῷ δεκάτῳ τῶν *Νόμων* Ἀντικρυς τὸ ἀποστολικὸν
 δεικνύσιν ἐκείνο : « Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἢ πάλῃ πρὸς αἶμα
 καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῶν ἐν οὐρα-
 νῷ (44), » ὡδὲ πως γράφειν. » Ἐπειδὴ γὰρ συ-
 νεωρῆσμεν ἡμῖν αὐτοῦ εἶναι μὲν τὸν ὄρανον πολ-
 λῶν μετῶν αγαθῶν, εἶναι δὲ καὶ τῶν ἐναντίων,
 πλείονων δὲ τῶν μὴ· μάχη δὲ, φάσμα, ἀθάνατός ἐστ'
 ἡ τοιαύτη, καὶ φυλακῆς θαυμαστῆς δειομένη. » Κόσμον
 τὸ αὐθίς τὸν μὲν νοητὸν οἶδεν ἢ βάρβαρος φιλοσοφία,
 τὸν δὲ αἰσθητόν· καὶ τὸν μὲν ἀρχέτυπον, τὸν δὲ εἰ-
 κόνα τοῦ καλοῦ παραδείγματος· καὶ τὸν μὲν ἀναστ-
 θησι μονάδι, ὡς ἂν νοητὸν, τὸν δὲ αἰσθητὸν ἐξ αὐ-
 γάμος γὰρ παρὰ τοῖς Πυθαγορείους, ὡς ἂν γόνιμος
 ἀρθμῶς, ἢ ἐξἄξ καλεῖται. Καὶ ἐν μὲν τῇ μονάδι συν-
 ἰσταν οὐρανὸν ὄρατον, καὶ τὴν ἀγίαν, καὶ φῶς νοη-
 τόν· « Ἐν ἀρχῇ γὰρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν
 οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἢ δὲ τῇ ἦν ἄρατος. » Εἰς'
 ἐπιφέρει· « Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Γενέσθω φῶς, καὶ
 ἐγένετο φῶς. » Ἐν δὲ τῇ κοσμογονίᾳ τῇ αἰσθητῇ
 στερεὸν οὐρανὸν ἐδομῶνται (τὸ δὲ στερεὸν αἰσθη-

(43) Ὡς ἂν ἐκ μόνου γενομ. Sensus quidem
 sine aliorum verborum accessione constat ; pleni-
 us tamen apud Clement. post σημαίνει legitur, καθάπερ
 ὢν, πατέρα δὲ αὐτοῦ κεκλησθαι, ὡς φη ἐκ μόνου
 γεν.

(44) Τῶν ἐν οὐρανοῖς. Vulgo sic legitur, τίς
 ποιητὴς ἐν τοῖς ἑπουρανοῖς.

τόν) γῆν τε ὁρατήν, καὶ φῶς βλέπόμενον. Ἄρ' οὐ δο-
καί σοι ἐνταῦθεν ὁ Πλάτων ζῶντων ἰδέας ἐν τῷ νοητῷ
ἀπολείπειν κόσμῳ, καὶ τὰ εἶδη τὰ αἰσθητὰ κατὰ τὰ
γένη (45) δημιουργεῖν τὰ νοητά; Εἰκότως ἄρα ἐκ
γῆς μὴ τὸ σῶμα διαπλάττεσθαι λέγει Μαῦσῆς, ὁ γῆ-
ν φησὶν ὁ Πλάτων στήνος· ψυχὴν δὲ τὴν λογικὴν
ἀνωθεν ἐμπνευσθῆναι· ὁ πῶς Θεοῦ ἐκείνους πρὸς
ἑαυτὰ γὰρ τὸ ἡγεμονικὸν ἰδρῶσαι λέγουσι, τὴν
δὲ τῶν αἰσθητηρίων ἐπεισίδιον τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῦ
πρωτοπλάστου εἰσοδὸν ἐκρηγνύουσας. Διὸ καὶ ἐκ
εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον γεγο-
νέναι. Ἐικόνα μὲν γὰρ Θεοῦ λέγοντες ὁ θεὸς καὶ βασι-
λικὸς, ἄνθρωπος ἀπαθὴς· εἰκόνα δ' εἰκόνας ἀνθρω-
πίνης φύσεως. Ἐτέρῳ δ' εἰ βούλει παραλαβὴν ὀνόματι
τὴν ἐξομοίωσιν, εἰρηρὸς ἂν παρὰ τῆς Μωσῆς ἀκολουθίαν
ὀνομαζομένην ὀσταν. Φησὶ γάρ· Ὁπίσω Κυρίου
τοῦ Θεοῦ ὁμῶν πορεύεσθε, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ
φυλάξαιτε. Ἀκούοιμι δ', ὁμοίαι, καὶ θεραπευταὶ
Θεοῦ πάντες οἱ ἐνάρετοι. Ἐνταῦθεν δ' οἱ μὲν Στωϊκοί,
τὸ τέλος τῆς φιλοσοφίας τὸ ἀκολουθεῖν τῆ φύσει ζῆν
εἰρηκαίαν· ὁ Πλάτων δὲ ὁμοίωσιν Θεοῦ, ὡς ἐν τῷ δευ-
τέρῳ παρεστήσαμεν Ἐγγραφεῖ. Ζῆνον δ' οἱ Στωϊκοί,
παρὰ Πλάτωνος λαβόν, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς βαρβάρου φιλο-
σοφίας, τοὺς ἀγαθοὺς πάντας ἀλλήλων εἶναι φίλους
λέγει. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ Φαίδρῳ (46) Σωκράτης· Ὡς
ὅχι εἰμαρται κακὸν κακῷ φίλον εἶναι, οὐδ' ἀγαθὸν
ἀγαθῷ μὴ φίλον. Ὅπερ καὶ τῷ Λύσιδῃ (47) ἀπέ-
δειξεν ἰκανῶς, ὡς ἐν ἀδικίᾳ καὶ πονηρίᾳ οὐκ ἂν ποτε
σωθῆναι φίλα. Καὶ ὁ Ἀθηναῖος ξένος (48) ὁμοίως
φησὶ, πρᾶξις εἶναι φίλην καὶ ἀκολουθεῖν Θεῷ, καὶ ἵνα
λόγον ἔχουσιν ἀρχαίον, ὅταν τὸ μὲν ἄλλο τῷ ἑμῶν
μετρίῳ ὄντι φίλον ἦ, τὰ δὲ ἄμετρα οὕτε τοὺς ἀμέ-
τρος, οὕτε ἐμμέτρος· ὁ δὲ θεὸς ἡμῖν πάντων χρη-
μάτων μέτρον ἂν εἴη. Εἶτα ὑπόβαθ' ἐπάγει Πλάτων·
Ἐπὶ γὰρ δὴ ἀγαθὸς ἀγαθῷ ὁμοίος· κατὰ τοῦτο δὲ
καὶ Θεῷ ἰσικῶς, ἀγαθῷ δὲ παντὶ φίλος ὑπάρχει καὶ
Θεῷ. Ἐνταῦθα γενόμενος, κάκεινον ἀνεμνήσθη·
ἐπὶ τέλος γὰρ τοῦ Τιμαίου λέγει, τῷ κατανοουμένῳ
τὸ κατανοῦν ἐξομοιωσάσθαι δεῖν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν φύ-
σιν· ὁμοιωσάντα δὲ τέλος ἔχειν τοῦ προτεθέντος ἀν-
θρώπου ὑπὸ θεῶν ἀρίστου βίου πρὸς τε τὸν παρόντα
καὶ τὸν ἔπειτα χρόνον. Καὶ μετὰ βραχέα (49) ἐπιλέ-
γει· Ἀδελφοὺς δ' εἶναι ἡμᾶς, ὅς ἂν τοῦ ἐνδὸς Θεοῦ
δυστας, καὶ ἐνδὸς διδασκῶλον, φαίνεται πού καὶ Πλά-
των καλῶς ὡδὲ πως· Ἐστὲ μὲν γὰρ πάντες οἱ ἐν
τῇ πόλει ἀδελφοί, ὡς φησόμεν πρὸς αὐτοὺς μυθολο-
γούμενος. Ἄλλ' ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὁμῶν ἰκα-
νοὶ ἔρχων, χρυσοὶ ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν αὐτοῖς,
διὸ τιμιώτατοι εἰσιν· ὅσοι δὲ ἐπίκυροι, ἄργυροι·
σίστηρον δὲ καὶ χαλκῶν τοὺς γεωργούς καὶ τοὺς ἄλ-
λοις δημιουργούς. Ὅθεν ἀνάγκη, φησὶ, γεγονέναι,

¹ Gen. i, 4, 2. ² Ibid., 5. ³ Gen. ii, 7. ⁴ Gen. i, 20. ⁵ Deut. iv, 2.

45) Κατὰ τὰ γένη. Recte. Apud Clementem au-
tem vitiose καὶ pro κατὰ, quod etiam impositum in-
terpreti. Certe Plato non δημιουργεῖ τὰ νοητά, sed
τὰ αἰσθητὰ, ad exemplar τῶν νοητῶν elaboratὰ si-
gnificat.

(46) Ἐν τῷ Φαίδρῳ. Pag. 348.

(47) Λύσιδι. Vera lectio et Platonica. Itaque cor-
rigendum Clementis, apud quem μετρώσει legitur,

dem illum, quod mente percipiatur. unitati, hunc
vero qui sensus movet, senario attribuit. Nam et
apud Pythagoreos, senarius tanquam genitilis nume-
rus, conjugium vocatur. Ergo in unitate cœlum
illud, quod in oculis non cadit, terramque sanctam,
et lucem mente perceptam consistit: « In princi-
pio enim, inquit, fecit Deus cœlum et terram:
terra autem erat invisibilis ¹. » Quibus deinde sub-
jungit: « Et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux ². »
At in ea mundi procreatione, quam sensus attingit,
solidum cœlum condidit (quidquid autem est soli-
dum, idem quoque sensus movet), terramque simul
ac lucem, quæ oculis cerneretur. Num tibi hoc
Plato secutus videtur, dum animantium ideis in eo
mundo, quem sola mens capit, relictis, formas
illas, quæ in sensum cadunt, pro spiritualium ge-
nerum varietate molitur? Jure ergo Moyses concre-
tum ex terra corpus esse docet, quod terrenum a
Platone tabernaculum vocatur: animum ratione
præditum cœlitus a Deo « in faciem inspiratum ³. »
Hic enim principis illius facultatis sedem esse vol-
uit, adventitium illum animi primum in parentem
per sensum ingressum interpretati. Quocirca homi-
nem etiam, « ad imaginem et similitudinem Dei
factum esse ⁴. » Imago enim Dei, ratio divina et
regia, homo non patibilis: humanæ autem imagi-
nis imago, mens. Quam similitudinem si alio vo-
cabulo expressam cupis, divinam quandam affectationem
a Moysæ appellatam reperies; ait enim:
« Post Dominum Deum vestrum ambulate, et man-
da a ejus custodite ⁵. » Assectatores autem, opi-
nor, cultioresque Dei sunt, quicunque virtute præ-
stant. Atque hinc Stoici philosophiæ finem esse dix-
erunt, congruenter nature convenienterque vivere,
Plato vero ipsammet cum Deo similitudinem, et
Stromate secundo jam ostendimus. Quia et Zeno
Platonem, et barbaram philosophiam secutus Plato,
bonos omnes inter sese amicos esse dixerunt. So-
crates enim in *Phædro* nefas esse ait, ut vel malo
malus amicus **672** sit, aut bonus homo non ami-
cus. Quod ipsum in *Lyside* fuse admodum ostendit,
ubi amicitiam cum injustitia et improbitate ruli
Athienensis rem Deo perjucundam esse docet, eique
congruentem, cujus una quædam sit ac pervetusta ra-
tio; ut simili quidem, si modo erit modicum, simile
amicum sit; inmodica vero nec inter sese, nec modi-
cis amica esse possint; Deus ipse denique rerum no-
bis omnium mensura statuatur. Quibus hæc dein-
ceps Plato subjungit: « Bonus enim omnis homo

Aut. Fuit quippe Lysias rhetor alius a Platónico
Lyside. Locus autem existit apud Platonem, p. 110
et seq.

(48) Ἀθηναῖος ξένος. Plato l. iv *Leg.*, p. 604 A.
(49) Μετὰ βραχέα. Imo sat multa, quæ hic præ-
termittit Eusebius, cujus verba ista sunt, καὶ μετὰ
βραχέα. Sequentia verò, ἀδελφοὺς εἶ, etc., sunt
Clementis, pag. 454 edit. Græco-Lat.

similis est; qua re uti ad Deum etiam accedit, ita non boni tantum omnis, sed ipsius quoque Dei amicus est. » Qui mihi locus alterum illum sub *Timæi* finem in memoriam revocat, ubi docet hoc cuivis agendum esse, ut intelligentia, vim rei percipiat, quatenus pristinae naturæ ratio postulet, similem efficiat: quod ubi perfecit, tum eum vitæ optime hominibus a diis propositæ, finem obtinere, qui non præsens modo tempus, sed etiam futurum complectatur. » Hæc Clemens. Qui paucis interjectis addit quæ sequuntur: « Quin etiam fratres esse nos, tanquam unius Dei filios, ac discipulos præceptoris unius, Plato satis declarare visus est, hunc in modum: « Quotquot, inquit, in civitate versamini (sic enim hanc iis fabulam pertexamus), fratres estis omnes. Verum licet ille Deus, qui ex vobis ad imperanum apti essent, aurum iis dum procrearentur, admiscuit, ex quo plurimum dignitatis consecuti sunt. Qui vero ad operam aliis navandam idonei forent, his argentum aspersit; agricolis denique ac cæteris opificibus ferrum atque æs infudit. » Ex quo id necessario consequens esse ait, ut alii quæ ad cognitionem pertinent, quæ sunt opinionis alii complectantur ac diligant. Forte enim naturam illam eximiam et cognitionis avidam præsentit: nisi potius triplici hoc naturarum discrimine, tria rerum publicarum genera, ut nonnulli opinantur, informat: ut Judæorum quidem argentum, Græcorum tertiam, Christianorum, quibus aurum illud plane regium, sanctus, inquam, Spiritus infusus est, auream appellavit. Sane quidem Christianorum ipse vitam his in *Theæteto* verbis expressit: « Dicamus igitur, inquit, de summis illis philosophandi principibus: quid enim eos moremur, quæ philosophiæ studio perperam abutuntur? Viam illi quæ in forum ducat ignorant: ubi vel exerceantur iudicia, vel senatus, vel publicum aliud civitatis concilium habeatur, nesciunt: leges ac plebiscita, neque dum promulgantur, audiunt: **673** neque perscripta cum fuerint, omnino vident: sodalitiarum ad magistratus creandos factiones, conventus, et comessationes cum tibiicinis; horum ipsis quidquam factitare, ne per somnium quidem iam mentem venit. Rectene, an secus factum in civitate quid fuerit: num cuiquam mali a maioribus aliquid obtenerit, magis ipsos lætæ, quam numerus, quod aiunt, avarum. Atque hæc ille omnia sic ignorat, ut eadem abs sese ignorari nesciat: sed revera solum ejus corpus in civitate versatur et habitat; ipse quidem interea, ut cecinit Pindarus, supra terram evolat, rerumque cælestium rationes astronomiæ vi enucleat, naturamque adeo totam penitus investigat. » Jam vero cum hoc Domini dicto: « Sit sermo vester, cast, est; non, non », alterum illud conferri possit: « At mihi nec falsum concedere, nec verum perimere ullo modo fas est. » Et cum interdicto nobis iurejurando, congruit illud decimæ *Legum*: « In omni re laus et iuramentum abesto. » Et Pythagoras quidem, Socrates, atque Plato, qui Dei se vocem exaudire confirmant, dum fabricam hujus universi, quam divina manus et perfecte elaboravit, et conservat perpetuo, contemplantur; illud omnino Moysis audire: « Dixit, et factum est », quo Dei vocem opus ipsum esse declarat. Dum autem in illa hominis ex pulvere molitione versantur, terrenum passim philosophi corpus appellant: Homerus vero id etiam imprecationis loco ponere nun dubitat:

¹ Matth. v, 37. ² Gen. iii, 6, 7, passim.

(50) Clem., xi.

(51) Forte add. την χρυσήν.

(52) *Λέγωμεν δὲ*. Locum hunc integrum supra

ἀσπάζεσθαι τε καὶ φιλεῖν τοῦτους μὲν ταῦτα ἐφ' ὧς γινώσκεις, ἐκείλους δὲ ἐφ' οἷς ἡ βίβλα. » Ἰσως γὰρ τὴν ἐκλεκτὴν ταύτην φύσιν γινώσκεις ἐπιεμένην μεταίεται· εἰ μὴ τις (50) τρεῖς τινας ὑποτιθέμενος φύσεις, τρεῖς πολιτείας, ὡς ὑπέλαβόν τινας, διαγράφει· καὶ Ἰουδαίων μὲν ἀργυρῶν, Ἑλλήνων δὲ τὴν τρίτην, Χριστιανῶν δὲ (51), οἷς ὁ χρυσοῦς ὁ βασιλικὸς ἐγκαταμέμικται, τὸ ἄγιον Πνεῦμα. Τὸν τε Χριστιανῶν βίον ἐμφαίνων, κατὰ λέξιν γράφει ἐν τῷ θεατήῳ· « Λέγωμεν δὲ (52) περὶ τῶν κορυφαίων· τί γὰρ ἐν τις τοῦ γε φαύλους διατρέβοντα; ἐν φιλοσοφίᾳ λέγοι; Οὗτοι δὲ που οὐτε εἰς ἀγορὰν ἴσασι τὴν ὁδὸν, οὐτε οὐκ δικαστήριον, ἢ βουλευτήριον, ἢ τι κοινὸν ἀλλὰ τῆς πόλεως συνέδριον· νόμους δὲ καὶ ψήφισματα λέγομενα, ἢ γεγραμμένα, οὐτε ὁρώσιν οὐτε ἀκούσουσι· σπουδαὶ δὲ ἑταιριῶν, καὶ σύνοδοι ἐπ' ἀρχῆς, καὶ σὺν αὐλητήρσι κώμοι, οὐδὲ ὕμνον πράττειν πρόσταται αὐτοῖς. Εἰ δὲ ἢ κακῶς τί γέγονεν, ἐν πόλει, εἰ τὴν κακίαν ἐστὶν γέγονος ἐκ προγόνων, μᾶλλον αὐτοῖς λεληθεν ἢ οἱ τῆς θαλάσσης λεγόμενοι χόες. Καὶ ταῦτα οὐδ' ὅτι οὐκ οἶδεν, οἶδεν ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κείται αὐτοῦ καὶ ἐπιθίμει, αὐτὸς δὲ πέταται, κατὰ Πίνδαρον, γῆς ὑπένευθεν, οὐρανοῦ τε ὑπερ ἀστρονομῶν, καὶ πᾶσαν πάντῃ φύσιν ἰευνώμενος. » Ἄλλην αὖ τῷ τοῦ Κυρίου ῥήτι, τῷ· « Ἐπιθίμω τὸν, ναί, ναί, καὶ τὸ, εἰ, οὐ, » ἐκεῖνα ἀπεικαστέον· « Ἄλλὰ μοι φαίνεται συγχωρήσασθαι, καὶ ἀλφθεῖαν ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις. » Τῇ τε περὶ τοῦ ὁμοῦ ἀπαγορεύσει συνάδει ἦδε ἢ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων λέξιν· « Ἐπαίνος τε, ὄρκου τε (53) περὶ παντὸς ἀπέστω. » Καὶ τὸ σύνολον Πυθαγόρας, Σωκράτης καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς Θεοῦ, τὴν κατασχυτὴν τῶν ὁλῶν θεωροῦντες, ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γενομένην, καὶ συνεχομένην ἀειλαίπτως, ἀκρίβασ· οὐ Μουσιῶς λέγοντος· « Εἰπε, καὶ ἐγένετο, τὸν λόγον· οὐ Θεοῦ ἔργον εἶναι διαγράφοντος. Ἐπὶ τε τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ χόος διαπλάσεως ἰστέμενοι, γήθον μὲν οἱ φιλόσοφοι παρ' ἑκάστα τὸ σῶμα ἀναγορεύουσι· Ὅμηρος δὲ οὐκ ὀκνεῖ ἐν κατάρας μέτρῃ τίθεσθαι τὸ

leges, pag. 602.

(53) Ἐπαίνος τε, ὄρκου τε. De iuramento pluribus disputat lib. xi *Leg.*, p. 689.

Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν (54) πάντας ὕδωρ καὶ γαῖα γέ- A
[ραῖθε.

Καθάπερ Ἡσαίας· «Καὶ καταπατήσατε αὐτούς,»
λέγων, «ὡς πηλόν.» Καλλιμαχος δὲ διαβρήθην
γράφει·

Ἦν κείνος (55) οὐρανιότης, ὃ ποτε πτηνόν,
καὶ τὸν θαλάσσην, καὶ τὸ τετράπουν. οὐτως
Ἐσθέγγεθ', ὡς ὁ πηλὸς ὁ Προμηθεὺς (56).

Πᾶν τε ὁ αὐτός·

... Εἰ σε, ἔφη, Προμηθεὺς
Ἐπλασε, καὶ πηλοῦ μὴ ἐξ (57) ἑτέρου γέγονας.

Ἡσίοδος ἐπὶ τῆς Πανδώρας λέγει·

Ἦραιστον δὲ κέλευσε περικλυτόν, ὅτι τάχιστα
Γαῖαν ἕδος φέρειν, ἐν δ' ἀνθρώπου θέμεν αὐδῆν,
καὶ τὸν οὐδεν.

Πῦρ μὲν οὖν τεχνικόν, ὡς βαθίζον εἰς γένεσιν, τὴν
φύσιν ἐρρίζονται οἱ Στωϊκοί· πῦρ δὲ καὶ φῶς ἀλλη-
γορεῖται ὁ Θεὸς, ἢ ὁ Λόγος αὐτοῦ πρὸς τῆς Γραφῆς.
Τὶ δέ· οὐχὶ καὶ Ὅμηρος, παραφράζων τὸν χωρισμὸν
τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῆν
ἐμφανῆ τῆς ξηραδῆς, ἐπὶ τῆς Τηθύος καὶ τοῦ Ὀκεανοῦ
λέγει·

Ἦδη γὰρ θηρόν (58) χρόνον ἀλλήλων ἀπέχονται
Εὐνήν καὶ φιλότητος·

Πᾶν, τὸ θυνανθὲν ἐν πάσι προσάπτουσι καὶ οἱ παρ'
Ἑλλησι λογιώτατοι τῷ Θεῷ· ὁ μὲν Ἐπίχαρμος,
(Πυθαγόρειος δὲ ἦν), λέγων·

Οὐδὲν ἐκφύγει ἐθ' οἰόν· τοῦτο γινώσκεις σε δεῖ·
Αὐτός ἐστ' ἄμιον ἐπάτης· ἀδυνατεῖ δ' οὐδὲν Θεός.

Ὁ μολοποιὸς δέ·

Θεῷ δυνατὸν (59) ἐκ μελαίρας
Νυκτὸς ἀμάρτων ἔρσαι φάος,
Κελευθεῖ δὲ σκότιν
Καλύψαι καθαρὸν ἀμέρας σέλας.

Ὁ μόνος, ἡμέρας ἐνεστώσης, νόκτα ποιῆσαι θυνά-
μιμος, φησὶ, Θεὸς οὗτός ἐστιν. Ἐν τε τοῖς φαινο-
μένοις ἐπιγραφόμενός ἐστι Ἄρατος,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, εἰπὼν, τὸν οὐδέκοτον ἄνδρες
[ἔωμεν
Ἀρῆστον· μεστὰ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγνυαί,
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγρυαί, μεστή δὲ θάλασσα,
καὶ λίμναι. Πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντας·
ἐπιφέρει

Τοῦ ἄρ καὶ γένος ἔσμεν (οἷον θεμισουργία)· ὁ
[δ' ἔκτιστος ἀνθρώποισι B

Δεξία σημαίνει·

Αὐτός γὰρ τὰ γε σήματ' ἐν οὐρανῷ ἐσθιρίζων,
Ἄστρα διακρίνας· ἐσπέφατο δ' εἰς ἐνιαυτὸν
Ἄστρα, οἱ κε μάλιστα τετυμμένα σημαίνουσι
Ἀνθρώπων ὠρών, ὅρρ' ἔμπεδα πάντα γήθηται.
καὶ μὴ δὲν πρῶτόν τε καὶ ὕστατον Ἰλάσκονται·
I sa. x, 6.

(54) Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν. *Iliad*. II, vers. 99. Mene-
laus paulo commotior ita Græcos alloquitur, τοὺς
μὴ ἐτοίμους δεξαμένους τὴν τοῦ Ἐκτορος περὶ τῆς
μονομαχίας πρόσκλησιν, ut legitimus apud Justin.
Martyr. in *Parænesi.* pag. 23. Quod Eustathius sic
explicat, Ἄντι τοῦ, νεκρωθείητε, inquit, καὶ τοῦ μὲν
ζωογόνου πνευματώδους θερμῶ, σερρηθείητε, γένοι-
σθε δὲ ὕδωρ καὶ γῆ, ἢ δὴ ἐναπομένει τοῖς νεκροῖς
σώματα.

At vos in terram cuncti redeatis et undam.

Quemadmodum Isaias dum ait : « Et conculcate
ipsos quasi lutum ». Et Callimachus disertè :

Erat annus ille, quo volantium cætus,
Et qui sub undis, atque quadrupes, vocem
Sic proferebat, ut lutum Promethei.

Idemque rursus :

... Si te ipse Prometheus
Finxit, et ex alio non dedit esse luto.

Hesiodus autem de Pandora :

Vulcanumque jubet terram perfundere lymphæ
Protinus, atque hominis cum voce infundere mentem.

B Jam artificiosum ignem, qui certa ratione 674 ac
via feratur in generationem, Stoici naturam esse defi-
niant : ignis autem ac lucis nomine, Deum aut ejus
Verbum allegorice Scriptura significat. Quid autem ?
nou ipsemet Homerus, aquam abs terra separatam,
planeque reiectam aridam paraphrasi quadam ex-
plicat, dum ait de Tethyos Oceanique dissidio :

Namque ambos dndum tristis discordia lecto
Complexuque arceat ?

Deo præterea summam rebus in omnibus potesta-
tem Græcorum eruditissimi tribuunt. Epicharmus
quidem (Pythagoreus autem is fuit) his versibus :

Nil potest Deum latere : fac ut mente imbibas :
Ille nos per se intuetur : nec nihil solus potest.

C Lyricus vero, sic :

Deus potis est ex profunda
Nocte revocare purum diem :
Nigris dein tenebris
Diei nitidum condere hoc jubar.

Qui solus, inquit, illucescente die, noctem efficere
potest, Deus is est. Et Aratus in *Phænomenis*, hæc
habet,

Ab Jove principium, nullo qui tempore nobis
Prætereundus erit. Cujus late omnia nomen
Compita, et omne forum, Pontique profunda tumentis,
Atque omnes portus implet : nemoque potuisti
Auxilio caruisse queat.

Et rationem subjungit,

... genus omnis ab illo (creatione
{videlicet),

Quippe trahit,

... qui blanda homines pietate fovendo,
Lata ollis dat signa manu, populosque frequentes
Ultero operi accingit : certo namque ordine cælum
Sideribus sparsit variis, annique coronam
Texuit, apta suis ut munera quæque notarent
Temporibus, lætoque genus sobolescere fetus

(55) Ἦν κείνος. Ita versus istos ex Clemente di-
stinximus ac restitimus.

(56) Προμηθεὺς. Legendum Προμηθῆος, ut ver-
sus constet.

(57) Forte μὴ ἔ.

(58) Ἦδη γὰρ θηρόν. *Homerus Iliad*. III, v. 206.

(59) Θεῷ δυνατὸν. Pindari fragmenta locura
hunc representant.

Quodque darent. Huic prima omnes, huic ultima A Χαῖρε, Πάτερ, μέγα θαῦμα, μέγ' ἀνθρώποιον
[semper] [δυναρ.]

Vota ferunt. Salve, o Genitor, quem suspicit orbis, Atque boni auctorem sentit.

Et ante Aratum Homerus, in clypeo illo quem Vulcanus elaborarat, mundi procreatorem e Moysis exemplari describens, ait :

675 *Fecerat hic terras, cælumque, saluamque pro-*
[fundum,
Astraque purpurea cælum quæ luce coronant.

Qui enim et poetarum, et oratorum vocibus Jupiter celebratur, is omnino Deum significat. Jam Democritus, ut il quoque dicam, paucos admodum homines lucem intueri ait, « qui manus ad eum tollant, quem nos Græci aerem nunc vocamus. Quippe fatur omnia Jupiter, omnia novit, dat idem aufertque omnia, omniumque rex est. » At Bœotius Pindarus, altiore quodam mysterio, Pythagoreus enim is erat,

*Virum, inquit, unum est ac deum genus.
Matre spiritum ambo hausimus ab una.*

Matris nomine materiam intelligit, unumque præterea horum molliorem omnium constituit, quem ipsæ parentem ἀριστοτέχναν, hoc est, optimum ac sapientissimum artificem nominat, qui pro sua quemque dignitate, ad ipsam quoque divinitatem provehat. Platonem enim prætereo, qui palam ac perspicue, in ea quam ad Erastum et Coriscum scribit epistola, Patrem ac Filium, nescio quo pacto, ex Hebraicis litteris palam ac manifeste aperit, ubi sic eos hortatur : « Dum juratis, inquit, non illiberali, ac studii sorore doctrina mutuo conjuncti, per Deum ipsum rerum omnium sive præsentium, sive futurarum præsidem, necnon præsidis etiam principisque parentem Dominum juratis, quem quidem, si modo recte philosophabimini, cognoscetis. » Idem ea quam in *Timæo* habet concione, artificem illum Patrem appellat, his verbis : « Vos qui deorum satu orti estis, attendite, quorum operum ego parens effectorque sum. » Quare cum idem ita loquitur, circa universorum Regem omnia sunt, ac propter ipsum omnia : idem bonorum omnium principium est. At circa secundum ea quæ secundo, circa tertium ea quæ tertio ordine continetur, cuncta versantur : eadem ista nonnisi de sancta Triade accipio, et tertii quidem nomine Spiritum sanctum, secundi vero, Filium intelligo, per quem ex Patris voluntate facta sunt omnia. Præterea *Reipublicæ* decimo : *Eris* cuiusdam Armenii filii meminuit, genere Pamphyli, qui quidem est Zoroastres. Certe Zoroastres ipse ita de se scribit : « Hæc, inquit, scriptis mandavit Zoroastres, Armenii filius, Pamphylius genere: Cum in bello cecidisset, apud inferos abs diis hæc didici. » Hunc ergo Zoroastrem Plato, die ab

Καὶ πρὸ τούτου δὲ Ὀμηρος, ἐπὶ τῆς Ἑραϊστοτέχνης ἀσπίδος, κοσμοποιῶν κατὰ Μωϋσαίαν

'*Ἐν μὲν γαῖαν ἔτευξ'*, ἐν δὲ οὐρανὸν, ἐν δὲ θάλασσαν, φησὶν,
'*Ἐν δὲ τὰ τεῖρα πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἔσπευξάνωται.*

Ὁ γὰρ διὰ τῶν ποιημάτων καὶ τῶν καταλογάτων συγγραμμάτων ἡδόμενος Ζεὺς, τὴν ἔνοιαν ἐπὶ τὴν θεὸν ἀναφέρει. Ἡδὴ δὲ, ὡς εἰπεῖν, ὅτι ἀγῆς ὁ Δημόκριτος εἶναι τινὰς ὀλίγους γράφει τῶν ἀνθρώπων, « οἱ δὲ ἀνατείναντες τὰς χεῖρας ἐνταῦθα, οὐκ ἔχουσιν ἕτερα φαλόμοιρον οἱ Ἕλληγες. Πάντα Ζεὺς μυθεῖται, καὶ πάντα οὗτος οἶδε, καὶ δοῖο, καὶ ἀφαιρείται, καὶ βασιλεὺς οὗτος τῶν πάντων. » Μυστικώτερον δὲ ὁ μὲν Βοιωτῖος Πίνδαρος, ἅτε Πυθαγόρειος ἐστίν,

'*Ἐν ἀνθρώπων (60), ἐν θεῶν γένος.
Ἐκ μιᾶς δὲ μητρὸς πρέοιμεν ἄμφω.*

Τῆς ὕλης, παραδίδοιμι· καὶ ἕνα τὸν τούτων δημιουργὸν τὸν ἀριστοτέχνην (61) πατέρα λέγει, τὸν καὶ τὰς προκοπὰς κατ' ἀξίαν εἰς θεότητα παρεσχήμενον Σωτῆρ γὰρ Πλάτων, ὁ ἀντικρὺς οὗτος ἐν τῇ πρὸς Ἑραστὸν καὶ Κορίσκον ἐπιστολῇ φαίνεται Πατέρα καὶ Υἱὸν οὐκ ὀδ' ὅπως ἐκ τῶν Ἑβραϊκῶν φωνῶν ἔκφατον· παρακλεισμένους κατὰ λέξιν· Ἐπομνόντας σπουδῆ τε ἅμα μὴ ἀμούσῳ, καὶ τῇ τῆς σπουδῆς ἀδελφῇ παιδείᾳ, τὸν πάντων θεὸν αἰτίον, καὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ αἰτίου Πατέρα Κύριον ἐπομνόντας, δι, ἐὰν ὀρθῶς φιλοσοφῆτε, εἰσεσθε. » Ἡ τε ἐν *Τιμαίῳ* δημιουργία, Πατέρα λέγει τὸν δημιουργὸν, λέγοντας ὡδὲ πως· « Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ Πατὴρ δημιουργὸς τε ἔργων. » Ὡστε καὶ ἐπ' αὐτῆς εἶπη, περὶ τὸν πάντων Βασιλέα πάντα ἐστὶ, κακείνου ἕνεκα τὰ πάντα, κακείνου αἰτίον τῶν καλῶν· δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα· οὐκ ἄλλως ἔγωγε ἐξακούω ἢ τὴν ἁγίαν Τριάδα μνηύσθαι. Τρίτον μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸν δὲ Υἱὸν δεύτερον, δι' οὗ πάντα ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρὸς. Ὁ δὲ αὐτὸς ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς *Πολιτείας*· Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου μέμνηται, ὃς ἐστὶ Ζωροάστρις. Αὐτὸς γοῦν ὁ Ζωροάστρις γράφει· Ὅτις συνῆγε Ζωροάστρις ὁ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἔστα ἐν ἡῶν γενόμενος ἐκείνῳ παρὰ θεῶν. » Τὸν δὲ Ζωροάστριν τούτων ὁ Πλάτων, διωδικαταῖον ἐπὶ τῇ πυρῇ κείμενον, ἀναθεῖοναί λέγει. Τάχα μὲν οὐ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ἐκείνην ἀνίστασιν, ὡς διὰ τὸν δώδεκα ζώδιον ἢ ὅδῳ ταῖς ψυχαῖς γίνεται εἰς τὴν ἀνάληψιν. Αὐτὸς δὲ καὶ εἰς τὴν γένεσιν φησι τὴν αὐτὴν γίνεσθαι καθόδου. Ταῦτα ὑποληπτίον καὶ τὰ τοῦ Ἡρακλέους ἄλλα λέγεσθαι ἐστ', μεθ' ἃ τῆς ἀπαλλαγῆς παντὸς τοῦ κόσμου τοῦδε τυγχάνει ἡ ψυχῆ.

stomi *Olympico*, hunc in modum refert :

*Δωδοναίε μεγαθενέες,
Ἀριστοτέχνη πάτερ,*

Licet ibi nominatim Pindarus non appellctur.

(60) *Ἐν ἀνθρώπων*. Theodor. Canterus lib. II *Variar. lection.*, cap. 11, hos Pindari versus illustrat.

(61) *Ἀριστοτέχνην πατέρα*. Canterus ibid. Plutarchi loca profert, ubi ex Pindaro id nominis Deo tribuitur. Pindari versus idem ex Dionis Chryso-

Οὐ παραπέμπομαι καὶ τὸν Ἐμπεδοκλεία. Ὁ φυσικὸς οὐ-
 ρος τῶν πάντων ἀναλήφειως μένεται, ὡς ἰσομήνης
 ποτὲ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν μεταβολῆς. Σαρφίστατα
 δ' Ἡράκλειτος ὁ Ἐφεσίος ταύτης ἐστὶ τῆς θόξης, τὸν
 μὲν τινα κόσμον αἰδίων εἶναι δοκιμάσας, τὸν δὲ τινα
 φθιρόμενον, τὸν κατὰ τὴν διακόσμησιν, ἠδὲως οὐχ
 ἕτερον ὄντα ἐκείνου πως ἔχοντος. Ἄλλ' ὅτι μὲν αἰδίων
 τὸν ἐξ ἀπάτης τῆς οὐσίας αἰδῶος ποῦν κόσμον, ἕδη
 φανερόν ποιεῖ, λέγων οὕτω· «Κόσμον τὸν αὐτὸν
 πάντων οὐτε τις θεῶν οὐτε ἀνθρώπων ἐποίησεν,
 ἀλλ' ἦν αἰεὶ, καὶ ἔσται, καὶ ἔσται, πῦρ ἀείκλιον, ἀπτό-
 μενον μέτρον (62), καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρον.» Ὅτι
 δὲ καὶ γεννητὸν, καὶ φθαρτὸν αὐτὸν εἶναι ἐδογματίζε-
 μασι· ἐπὶ τὰ ἐπιπερόμενα· «Πυρὸς τροπαί, πρῶτον θά-
 λασσα, θαλάσσης δὲ τὸ μὲν ἦμισυ γῆ, τὸ δὲ ἦμισυ
 πρηστήρ.» Δυνάμει γὰρ λέγει, ὅτι τὸ πῦρ ὑπὸ τοῦ
 δικουκύντος Λόγου καὶ Θεοῦ τὰ σύμπετα δὲ ἀέρος
 τρέπεται εἰς ὕδρον, τὸ ὡς σπέρμα τῆς διακοσμήσεως,
 δ καλεῖ θάλασσαν· ἐκ δὲ τοῦ αὐθοῦ γίνεται οὐρανὸς
 καὶ γῆ, καὶ τὰ ἐμπεριχώμενα. Ὅπως δὲ πάλιν ἀνα-
 λαμβάνεται καὶ ἐκπυρῶται, σαφῶς διὰ τούτων δη-
 λῶ· «Θάλασσα διαχέεται, καὶ μετρέεται εἰς τὸν αὐτὸν
 λόγον, οὐλοὺς πρόσθεν ἢ ἡ γενέσθαι (63).» Ὅμοιος καὶ
 περὶ τῶν ἄλλων στοιχείων τὰ αὐτά. Παραπλήσια τούτω
 καὶ οἱ ἑλλογιστάται τῶν Ἑλληνικῶν δογματίζουσι, περὶ
 τὴν ἐκπυρῶσιν διαλαμβάνοντες, καὶ κόσμου διοική-
 σεως, καὶ τοῦ ἰδῶος ποιοῦ κόσμου τε καὶ ἀνθρώπου,
 καὶ τῆς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐπιδαμονῆς. Πάλιν τε
 αὖ ὁ Πλάτων ἐν μὲν τῷ ἑξῆς μὲν τῆς Πολιτείας, τὴν
 ἐνταῦθα ἡμέραν νυκτερινὴν ἡμέραν κέλευσε, διὰ τοὺς
 κοσμοκράτορας, αἵμα, τοῦ σκότους τούτου· ὕπνον δὲ
 καὶ θάνατον τὴν εἰς αἶμα ἑδὸν τῆς ψυχῆς, κατὰ ταῦτα
 τῷ Ἡρακλείτῳ. Καὶ μὴ τι τοῦτο ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος
 προσθέσει τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ ἀαθῆ λέγον·
 «Ἐγὼ ἐκοιμήθην, καὶ ὕπνωσα· ἐξηγέρθη, ὅτι Κύριος
 ἀπέκλιψαί μου· οὐ γὰρ τὴν ἀνάστασιν μόνου τοῦ
 Σωτῆρος Χριστοῦ ἐξ ὕπνου ἔγερσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς
 σάρκα καθόδου τοῦ Κυρίου, ὕπνον ἀλλήγορεῖ. Αὐτίκα
 ὁ ζῦτος Σωτῆρ παρρηγῶ, Γρηγορεῖτε· οἶον, Μελε-
 τᾶτε ζῆν, καὶ χωρίζει τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος πσι-
 ρίσθη. Τὴν τε Κυριακὴν ἡμέραν ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς
 Πολιτείας ὁ Πλάτων διὰ τούτων καταμαντεύεται·
 «Ἐπειδὴ δὲ τοῖς (64) ἐν τῷ λειμῶνι ἐκάστος ἐπὶ τὰ
 ἡμέρας γένοιτο, ἀναστάντας ἐνευθεῖν δεῖ τῆ ὀρθῆ
 πορεύεσθαι, καὶ ἀφικνεῖσθαι τετραταίους.» Λειμῶνα
 μὲν οὖν ἀκουστέον τὴν ἀπλανῆ σφαῖραν, ὡς ἡμερον
 χωρίον, καὶ προσῆγες, καὶ τῶν ὁρίων χωρὸν· ἐπὶ δὲ
 τὰς ἡμέρας, ἐκάστην κίνησιν τῶν ἐπιτὰ, καὶ πᾶσαν τὴν
 ἐργαστικὴν τέχνην, εἰς τέλος ἀναπαύσεως σπεύδουσαν.
 Ἢ δὲ μετὰ τοῖς πλανομένοις πορεία ἐπὶ τὸν οὐρανὸν
 ἀγει, τοῦτέστι τὴν ὀρθὴν κίνησιν τε καὶ ἡμέραν.
 Τετραταῖος δὲ τὰς ψυχὰς ἀπίαναι λέγει, ὅτι τὸν τὴν διὰ
 τῶν τεσσάρων στοιχείων πορεία. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἑδὸν

interitu duoderimo, jam rogo impositum revivisse
 memorat. **676** Quibus forte non resurrectionem,
 sed alterum illud subobscurè significat, animos, cum
 recipiuntur in cœlum, per signa zodiaci duodecim
 viam inire, per quæ similiter eosdem ait, cum hic
 generatio fit, descendere solitos. Nec aliter acci-
 pendum est, duodecim Herculem certamina con-
 fecisse, quibus exhaustis, ab universi hujus mundi
 angustiis animus liberetur. Nec mihi prætereundus
 Empedocles. Physicus enim ille sic rerum omnium
 instaurationis meminit, ut ignis in naturam cuncta
 olim mutatum iri pronuntiet. Qua in eadem opi-
 nione Heraclitus Ephesius manifeste versatur. Is
 enim mundum unum quendam sempiternum esse
 statuit, caducum alterum ac preuentem agnoscit,
 at externa specie tenos, quique alius non sit a
 priore, certa quadam et propria ratione spectato.
 Nam quod sempiternum illum agnosceret, qui ex
 universis rerum natura constans, sibi perpetuo
 similis maneat, diserte proficitur his verbis: «Mun-
 dum eundem, inquit, rerum universitatem com-
 plexum, deorum hominumve nemo condidit; sed
 fuit idem, est, eritque semper, ignis quidem per-
 petuo vivens, quique vicissim et accenditur modice,
 et modice restinguitur.» Quod autem ipsum illud
 et genitum, et corruptionis omnium esse tradiderit,
 ex sequentibus intelligas: «Sunt enim, inquit,
 ignis conversiones istæ, ut primum ex igni fiat
 mare, tum pars maris dimidia in terram, dimidia
 in vaporem igneum abeat.» Nam quod eas conver-
 siones potestate fieri vult, ab eo cuius vi cuncta
 reguntur Verbo atque Deo, ignem per aerem in
 humidum converti significat, quod ab eo mare vo-
 catur, exterioris hujus ornatus quoddam quasi
 semen, ex quo deinde cœlum ac terra, quæque
 amborum sinu continentur, existant. Quemadmo-
 dum vero idem sibi reddatur, ac rursus ignescat, plane
 aperit, dum ita subjungit: «Mare, inquit, eodem
 prorsus modo, eodemque mensionis genere diffun-
 ditur, quo priusquam terra feret.» Quod ipsum
 de aliis similiter elementis intellige. Hinc affinia
 docentur a Stoicorum eruditissimis, cum ab iis,
 de conflagratione, de gubernatione mundi, de eo,
 qui talis proprie sit, mundo et homine, deque ani-
 morum nostrorum permansione disputatur. Rursus
 Plato ipse, *Reipublicæ* septimo, nostrum hunc diem,
 nocturnum, ob mundi principes, opinor, tenebrarum
 harum; somnum vero atque mortem, animi ἀπο-
 scensum in corpus vocavit, Heraclitum secutus.
 Annon id Spiritus de Servatore nostro Davidis ore
 prædixit, sui verbis: **677** «Ego dormivi, et soporatus
 sum; exsurrexi, quoniam Dominus suscipiet me.»
 Nec enim solum Christi Servatoris resurre-

¹ Psal. III, 6.

(62) Ἀπτόμενον μέτρον, etc. Hinc Clementem emendat licet, apud quem vitium admodum legitur, ἀπτόμενον μέτρα, καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρον, que simili vitio reddidit interpr. mensuram accendens, et

extinguens mensuras.

(63) Clem. add. γῆ.

(64) Ἐπειδὴ δὲ τῶν. Plato, lib. x *De repub.* pag. 519 E.

cionem, a somno excitationem, sed etiam Domini in carnem descensum allegorice somnum appellat. Atque adeo Servator ipse nos ut vigilemus admonet, hoc est, ut de vita recte instituenda serio cogitemus, animumque nostrum a corporis complexu abstrahere censemur. Porro diem etiam Dominicum. *Reipub.* decimo, his verbis vaticinatur constiterint, octavo demum inde proficisci oportet, eoque quadridui itinere pervenire. » Equidem primum illud, sphaeram stabilem et immotam accipio, qui locus est suavis admodum et placidus, sanctorumque sedes : at illo dierum septenario, singulos septem planetarum motus, atque omnem efficiendi artem intelligo, quæ ad requiritis finem contendit ac properat. Quod autem post errantes illos orbes iter suscipitur, recta perducit in cœlum, is enim octavus est motus atque dies. Denique animos quadriduo proficisci dum ait, iter illud, quod per quatuor elementa conficitur, declarat. Septimum quoque diem sacrum esse, non Hebræi modo, verum etiam Græci agnoscunt, cuius conversione animalium omnium atque plantarum universitas continetur. Quod Hesiodus ita cœcinit,

Lunæ prima dies, tum quarta et septima, sacra est. Idemque :

Septima jamque dies, lacti lux candida solis.

Et Homerus :

Septima sacra dies reserato illuzerat orbi.

Ei :

Septima sacra fuit.

Et rursus :

Septima lux aderat, qua cuncta exacta fuere.

Atque iterum :

Septima ubi orta dies, Acherontis liquimus undas.

Quibus accinit Callimachus poeta,

Septima jamque dies, qua cuncta exacta, rubebat.

Itemque,

Omne læta dies est septima, septima rerum.

678 Ei :

Ortus, et eximias inter perfecta coruscant.

Ei :

Omnia sidereo septena videntur in orbe, Motibus et propriis certos voluntur in annos.

Quam diem, uti sanctiorem, ipsæ quoque Solonis elegiæ mirum in modum prædicant. Quid præterea? Nunne sacris litteris congruenter, ubi hæc improborum vox est : « Tollamus justum a nobis, quoniam molestus nobis est! » Plato salutarem Christi dispensationem tantum non prænotant, ita loquitur secundo *De republica* : « Justo, inquit, illi, qui sic animo comparatus erit, verbera impoentur, iudicentur vincula, oculi eruentur. Idem postremo hæc omnia perpassus, agetur in crucem. » Socraticus etiam Antisthenes illam propheta vocem : « Cui me assimilavistis? dicit Dominus », paraphrasi quadam explicans, Deum nemini similem esse ait,

¹ Sap. II, 42. ² Isa. XI, 25.

(65) *Καλλιμαχος*. Supra, Lino tribuebatur hic versus.

(66) *Σόλωνος Ἐλεγεία*. Adi eumdem Clementem lib. VI, pag. 494, ubi, septenarii numeri mysteria uberius persequens, de Solone sic loquitur : Τὰς τε τῶν ἡλιακῶν μεταβολῆς, κατὰ ἑβδομάδα γίγνεσθαι, Σόλωνος αἱ Ἐλεγεία θελοῦσιν. ὡδὲ πως :

*Πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ἕν ἐστι νῆπιος, ἔρκος ὀδόντων
Φύσας, ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἑπ' ἔτεσιν
Τοὺς δ' ἑτέρους, ὅτε δὴ τελέσῃ θεὸς ἑπ' ἔνιαυ-*

τοὺς, etc.

Ἦθος ἐκφαίνει σπέγματα τιμομένης, etc.

Α μὴν ἰσῆρν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑλλη-
νες Ἰσασί, καθ' ἣν ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζω-
γονομένων καὶ φρομένων ἀπάντων. Ἡσίοδος μὲν οὖν
οὕτω περὶ αὐτῆς λέγει :

Plato, « Postquam eo in prato singuli dies septem
coque quadridui itinere pervenire. » Equidem pra-
tum illud, sphaeram stabilem et immotam accipio,
qui locus est suavis admodum et placidus, sancto-
rumque sedes : at illo dierum septenario, singulos septem planetarum motus, atque omnem efficiendi
artem intelligo, quæ ad requiritis finem contendit ac properat. Quod autem post errantes illos orbes
iter suscipitur, recta perducit in cœlum, is enim octavus est motus atque dies. Denique animos qua-
triduo proficisci dum ait, iter illud, quod per quatuor elementa conficitur, declarat. Septimum quo-
que diem sacrum esse, non Hebræi modo, verum etiam Græci agnoscunt, cuius conversione animalium
omnium atque plantarum universitas continetur. Quod Hesiodus ita cœcinit,

*Πρῶτον ἔτη, τετράς τε καὶ ἑβδόμη, ἰσῆρν ἡμαρ.
Καὶ πάλιν :*

B *Ἐβδομάτῃ δ' αὐθις λαμπρὸν φάος ἡλιόιο.*

Καὶ Ὅμηρος :

Ἐβδομάτῃ δ' ἤπειτα κατήλυθεν, ἰσῆρν ἡμαρ.

Καὶ :

Ἐβδόμη ἦρ ἰσῆρῃ.

Καὶ πάλιν :

Ἐβδομον ἡμαρ ἔτη, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Καὶ αὐθις :

Ἐβδομάτῃ δὲ οἱ ἀλομεν βόον ἐξ Ἀχέροντος.

Καὶ μὴν καὶ Καλλιμαχος (65) ὁ ποιητῆς γράφει :

Ἐβδομάτῃ δὲ ἔτη, καὶ οἱ ἐτέτυκτο ἅπαντα

Καὶ πάλιν :

Ἐβδόμη εἰν ἀγαθοῖς, καὶ ἑβδόμη ἔσσι γυνήθη.

Καὶ :

Ἐβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἑβδόμη ἔσσι τελεία.

C Καὶ :

*Ἐπὶ δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι,
Ἐν κύκλοισι φανέντι ἑπαιλλομένοις ἐνιαυτοῖς.*

Ἄλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος Ἐλεγεία (66) σφόδρα τὴν ἑβδο-
μάδα ἐκθερίζουσι. Τὰ δὲ οὕτως παραπλήσια τῇ λεγούσῃ
Γραφῇ : « Ἀρωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσρη-
στος ἡμῖν ἔστιν. » Ὁ Πλάτων, μονονουχὶ προφητεῖαν
τῆν σωτήριον οἰκονομίαν, ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς *Πολι-
τείας* οὕτω φησίν : « Οὕτω δὲ διακελιμένος δίκαιος,
μαστιγώσεται, δεδῆσεται, ἐκκοψήσεται τῷ ὀφθαλμῷ,
τελευτῶν πάντα κακὰ παθῶν, ἀνασκινυδιουθήσεται. »
Ἐτε Ἰωακρῆτικὸς Ἀντισθένης, παραφράζων τὴν προ-
φητικὴν ἐκίντην γραφῆν : « Τίμι με ὀμοιωσάτε : λέγει
Κύριος, » θεὸν οὐδὲν ἰσοκείναι φησὶ : « Δύσπηρ αὐτῶν
οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνης δύναται. Τὰ δὲ ὅμοια καὶ
D *Σενωφῶν* (67) ὁ Ἀθηναῖος κατὰ λέξιν λέγει : « Ὁ γοῦν

(67) *Σενωφῶν*. Hæc totidem verbis apud Xenophontem non reperio. Est tamen *Memorabil.* II, pag. 802, locus huic admodum affinis : « Ὁ τὸν ἑὼν κόσμον, ἰσῆρ. I, συντάττων τε, καὶ συνεχῶν . . . οὕτως τὰ μέγιστα μὲν πρῶτων ὀράται, τότε δὲ οἰκονομῶν, ἀόρατος ἡμῖν ἔστιν. Ἐννοεῖ δὲ, ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερός δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ταυτὸν ἀκριβῶς ὀρᾶν ἄλλ' ἐάν τις αὐτὸν ἀναίδως ἐγχειρῆθῃ θεῶσιν, τὴν βίαν ἀφαιρεῖται. Τῆν de fulmine, ventis, animo, quæ per se esse videri cum nequeant, admirabiles tamen effectus virtutum suarum indices ac testes relinquunt.

πάντα σείων καὶ ἀπερμίζων, ὡς μὲν μέγας τις καὶ ἀνατὰς, φανερός· ὁπόλος δ' ἔστι μορφήν, ἀφανής. » Οὐδὲ μὴν ὁ παμφαθῆς δοκῶν εἶναι ἥλιος, οὐδ' οὗτος ἴσκειν ὄρεϊν αὐτὸν ἐπιτρέπειν· ἀλλ' ἦν τις αὐτὸν ἀναιδῶς θεάσεται, τὴν δὴν ἀφαίρειται.

hæret. » Ac ne sol ipse quidem, ut lucem quoquoersum diffunderet videatur, impune tamen sese videri patitur; quisquis enim in eum impudenter intueri conetur, visum amittit

Τίς γὰρ σὸς εὐ δύναται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἀληθῆ ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἀμφοτέρω, δεξιῶν οἰκίαι; Ἄλλ' οὐδ' ἀκτίων κατ' ἐναρκίον ἡμέλιου, Ἀσθρῶκοι στήνην δύναται, ὀνητοὶ γεγαυῶτες, προΐπειν ἢ Ἐλβύλλα. Εὐ γοῦν καὶ Ζενοφάνης ὁ Κολοφώνος, διδάσκων ὅτι εἰς καὶ ἀσώματος ὁ θεός, ἐπιφέρει:

Εἰς θεός ἐν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,

ὅστι δέμας θηητοῖσιν ἴμοιος, οὐδὲ νόημα.

Καὶ πάλιν·

... Ἀλλὰ βροτοὶ δοκεῖσιν θεοὺς γενῆσθαι, τὴν σφετέρην (68) δ' ἐσθῆτα ἔχειν, φωτὴν τε, δέμας τε.

Καὶ πάλιν·

... Ἄλλ' εἰ γαῖρας (69) ἔχον βδέες, ἢ ἐλόττες, ἢ γράψαι χεῖρες, καὶ ἔργα τελεῖν ἀπερ ἀνδρες, ἴσκει μὲν ὁ ἴσκεισι, βδέες δὲ τε βροτοὶ ἴμοιοι (70), καὶ τε θεῶν ἰδέας ἔπραγον, καὶ σώματ' ἐπόλουν τοιαῦθ', ὁλὸν περ καὶ τοὺς δέμας εἰχον ὁμοῖον.

Ἀκούομεν οὖν πάλιν Βακχυλλίδου μὲν τοῦ μολοποῦτοῦ περὶ τοῦ θεοῦ λέγοντος·

Οἱ μὲν ἀμῆτες δεικέλλων (71) νοῦσων εἰσὶ, καὶ ἀνάτιοι, οὐδὲν ἀνθρώποις εἰκέλοι.

Ἡλιόφωτος δὲ τοῦ Στωϊκοῦ, ἐν τινι ποιήματι περὶ τοῦ θεοῦ ταῦτα γεγραμμένος ἀκούει·

Τάγαθὸν ἔρωτῆς (72) με ὁλὸν ἔστω; Ἄκουε δὴ, τεταγμένον, δίκαιον, ἔσιον, εὐσεβές, κρατῶν ἐαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, θεόν, αἰσθητὸν, αἰσθητῶν, αἰσθητῶν, αἰσθητῶν, ἄσθρῶρον, ἄσθρῶρον, ἀλυσον, ἀλυσταλές, ἀνώδυνον, ἄσθρῶρον (73), ἀσφαλές, ὀλιον, ἔστιμον, εὐδρα-
[στον], ἔμοιοστον, εὐδρα-
Εἰκέλες, ἀσθρῶρον, ἐπιμελέες, πρῶτον, σφῶδρον, χροτίζον, ἀμειπτον, ἀσθρῶρον.

Ὁ δὲ αὐτὸς, κατὰ τὸ σιωπώμενον τὴν τῶν πολλῶν θαβάλλων εἰδωλολατρείαν, ἐπιφέρει·

Ἀπελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει, πρὸς δὴ παρ' ἐκείνης τὸν ἔξωθεν τινας καλοῦ.

Ὅσων ἐτι κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν περὶ τοῦ θεοῦ ὁμηροποιῶν·

... Οὐδὲ γὰρ λάθρα δοκῶ, φῶτες κακοῦρον σχήματ' ἐμυμῶμενον, Ἐ ἐς εὐνήν (74), ὡς περ ἀνθρώπων, μολεῖν·

(68) τὴν σφετέρην. Apud Theodoretum, lib. II De Græc. affecti. cur., p. 49, hic versus ita legitur: Καὶ ἴσκει τ' αἰσθητῶν ἔχειν, φωτὴν τε, δέμας τε.

(69) Ἄλλ' εἰ γαῖρας Theodoretus ibid., Ἄλλ' εἰ γαῖρας εἰχον βδέες, ἢ ἐλέφαντες.

(70) ἴμοιοι. Theodoretus, ἴμοιος, uti conjeceram. Subdit idem Græcorum medicus Xenophanem illum eodem in argumento versantem, populiorum quoque eadem ex more, huc suo cogitationis fidei asserere: Τὸς μὲν γὰρ Αἰθίοπας, μέλανας καὶ σιμῶς γράφειν ἔφησε τοὺς οἰκίους θεοὺς, ὅποιοι εἴη καὶ αὐτὸν παρῆκασιν τοὺς δὲ γὰρ Ἑθρῆας, γλαυκῶς τε καὶ ἰσθρῶς· καὶ μὲν τοὶ καὶ Μήδους, καὶ Πέρσας, σφῶ-
σιν αὐτοῖς κοικῶτας· καὶ Αἰγυπτίους ὡσαύτως αὐτοῦς

A quod ejus in cognitionem ullius ex imaginis specie venire nemo possit. Quibus affinia Xenophon Atheniensis hæc habet ad verbum: « Qui omnia concutiat, idemque tranquillet, eum et magnum et potentem esse constat; qua vero specie sit, non liquet. » Ac ne sol ipse quidem, ut lucem quoquoersum diffunderet videatur, impune tamen sese videri conetur, visum amittit

Quæ caro verum oculis, immortalæque videret, Cælestemque Deum, cujus super æthera sedes? Quippe, nec adversi radiantia spicula solis Mortales subeant defixo lumine visus;

ut jam olim Sibylla cecinit. Jure igitur ac merito Xenophanes ille Colophonius, Deum unum, et corporis expertem esse docens, ita cecinit:

Maximus idem hominum ac superum Deus unicus [ille est, B Quem mortalis homo non mente aut corpore reddat.

Atque iterum:

... At homines generari numina credunt, 679 Illaque voce sibi, cultique et corpore prorsus Assimilant.

Itemque,

... Si manus apta boni, manus apta leoni, Fingeret, atque hominum tractare assuesceret artes. Illa boni similes superos, similesque leoni Fingeret; ac æquus specie formaret equina; Quisque suo proprium restiret corpore Numen. Rursus et Bacchylidem lyricum ita de divino Numine loquentem audiamus,

Ni fædis semper gravibusque morbis indomiti: Innocentes, nec ultra in re mortali bus similes.

Et Cleauthem Stoicum, cujus in quodam poemate sunt, quæ sequuntur:

Quidnam bonum sit me rogas? Jamjam accipe. Quod ordinatum est, integrum, sanctum, pium, Suique compos, utile, decens, commodum, Grave, ac severum, quodque semper conferat; Metu ac dolore majus, et molestia; Salubre, jucundum, et sibi consentiens;

Claram, ac modestum, sedulum, lenæ, ac potens, Perenne, labis nescium, ac semper manens.

Tum idem vulgi tacite idololatriam carpens, ista subdit:

Opinionem qui sequitur, haud liber est. Frustra inde quidquam stultus expectet boni.

Non igitur amplius de Deo est ex vulgi opinione sentiendum,

D Haud enim Numen reor, Hominis ælesti clanculum speciem induens, Tuum hoc cubile petere, prout homines solent,

διαμορφοῦν, πρὸς τὴν οἰκίαν μορφήν. (71) Λεῖκελλων. Longe melius quam, ut apud Clementem, ἀσθρῶ καὶ λαν.

(72) Τάγαθὸν ἔρωτῆς. Hunc Cleanthis locum jam laudaverat in Protreptico, pag. 35 B. Sunt autem iambici senarii, quos ante perturbatos, quantum licuit digessimus. Cæterum major est Eusebii cum Clemente similitudo in Protrept. quam in Stromat.

(73) Ἄσθρῶρον. Clementis utrobique, Ἄσθρῶρον, εὐδραστον, ὁμολογούμενον. Qui versus omnino constat.

(74) Ἐ ἐς εὐνήν. Corrige ec Clemente, Σὸλ τὴν δ' ἐς εὐνήν.

680 inquit Amphion Antiopæ. Sophocles vero A plane ac diserte :

*Ejus parenti namque nupsit Juppiter,
Non flavus auro, non odor pluma niens,
Qualis ruellæ junctus est Pleuronie,
Mairemque fecit: aut homo plane integer.*

Quibus deinceps hæc attexit :

*Notis volucrem postibus gressum intulit
Adulter.*

Tum adhuc apertius impotentem fabulosi Jovis libidinem exponens, ita prosequitur:

*Non dextra lympham, non cibum lingua attigit:
At pectus acri saucius morsu, torum
Inti, atque Veneri nocte se tota dedit.*

Vernm ista theatrorum insanie reserventur. Heraclitus quidem perspicue homines ait, seu prius, seu postquam audierint, in commodæ rationis semper ignorantiam versari. Et lyricus Melanippides ita cecinit :

*Audi me, o Pater, stupor mortalium,
Qui semper viventem animum regis.*

Et magnus ille Parmenides, ut ait Plato in *Sophista*, de Deo hunc in modum scribit:

*Nec satius est unquam, nec morti obnoxius ulli;
Integer, unigena, inconcussus, nescius ortus.*

Imo etiam Hesiodus :

*Te regem ac dominum immortalis turba fatetur,
Non alius tecum imperio contendere possit.*

Quin et ipsa quoque tragedia, ab idolorum cultu abducens, in cælum oculos tollere nos docet. Sophocles enim, ut refert Hecateus historicus, in eo quem *De Abramo et Ægyptiis* conscripsit libro, hæc palam vociferatur e scena,

*Unus profecto est, unus hic tantum Deus,
Qui cælum et amulas condidit terræ plagas,
Cærulea ponti terga, et infrenes notas.
At nos miselli, pectore errantes vago,
Calamitatum fincimus solatia,
Formas deorum saezas aut æreas,
Aurove ductas fusilis, aut rburiteaq;
His dum immolamus, dum stato augustos die*

681 *Reddimus honores, esse nos remur pios.*

Quo eodem ex loco Euripides,

*Vides subtime susum immoderatum æthera,
Qui tenero terram circumq; amplexitur?
Hunc summum habeto diuum, hunc perhibeto Jovem.*

Idem in dramate quem *Pirithoum* inscribit :

*Te, qui te ipso es, quique ætherio
Rerum omne genus turbine versas:
Quem clara dies, quem turbida nox,*

(75) *Μοιχικῶς ἐπεστᾶθη.* Clemens, νυμφινῶς ἐπεσᾶλη.

(76) *Ἐθόρνυτο.* Clemens, ἐθόρπυετο, honestiore vocabulo.

(77) *Εἰς ταῖς.* Idem locus habetur apud Justin. Martyr. in *Paranetico*, pag. 15, sine; apud Clementem in *Protrept.*, p. 56 edit. Græco-Lat.; apud Theophrastum lib. vii De cur. Græc. affect., p. 109.

(78) *Πολλοὶ καρδίαν.* Clemens in *Protrept.* et Theodoret., *πολυκαρδία*, quod mendosum est. Lege

Ἀμφίων λέγει τῇ Ἀντιόπῃ. Ὁ Σοφοκλῆς δὲ εὐβαφῆ- μῶνως γράφει·

*Τὴν τοῦδε γὰρ τοι Ζεὺς ἔγημε μητέρα,
Ὁδ' χριστόμορφος, οὐδ' ἐπιμυεσμένος
Πέλορ κύκλιον, ὡς κόρη Πλευρωϊαν
Ἰσημεθρόουσαν, ἀλλ' ἄλοσχερης ἀνήρ.*

Εἶτα ὑπελθὼν καὶ δὴ ἐπέγραγε·

*Ταχὺς δὲ βαθμοῖς μοιχικῶς ἐπεστᾶθη (75).
Ὁ μοιχός.*

Ἐφ' οἷς ἐτι φανερώτερον τὴν ἀκρασίαν τοῦ μωθοποιουμένου διὰς ὠδὲ πως ἐκδηγεῖται·

*Ὁ δ' οὐτε δαυδὸς, οὐτε χέρριβος θιγῶν,
Πρὸς λέκτρον φει καρδίαν ὠδονόμος,
Ὅλην δ' ἐκείνην εὐζόρητην ἐθόρνυτο (76).*

Ταυτὴ μὲν ὄν παρεῖσω ταῖς τῶν θεάτρων ἀνοίας.

B Ἀντικυρὸς δὲ ὁ μὲν Ἡράκλειτος· «Τοῦ λόγου τοῦ ἐοντος ἀεὶ, φησὶν, ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι, καὶ πρόσθεν ἡ ἀκούσαι, καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον.» Ὁ μελοποιὸς δὲ Μελαντιπιδὸς ἔδωκεν φησὶ·

*Καὶθὼ μοι, ὦ Πάτερ, θαῦμα βροτῶν,
Τὰς αἰεθλοῦ ψυχᾶς μεθέων.*

Παρμενίδης τε ὁ μέγας, ὡς φησὶν ἐν *Σοφιστῇ* Πλάτων, ὠδὲ πως περὶ τοῦ Θεοῦ γράφει

*Πολλὰ μὲν ὡς ἀγένητον ἐὼν καὶ ἀνώλεθρον, ἐστὶ
Μόνον, μονογενεὲς δὲ, καὶ ἀτρέμετος, ἡδ' ἀγέννη-
τον.*

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἡσίοδος·

*Αὐτὸς γὰρ πάντων, φησὶ, βασιλεὺς καὶ κερανίς
Ἰετῆρ.*

Ἀθανάτων, σὺ δ' οὐ τίς ἐρήσεται κρᾶτος ἄλλοις.

C Ναὶ μὴν καὶ ἡ τραγωδία, ἀπὸ τῶν εἰδῶν ἀποσπῆσα, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθλίπειν διδάσκει. Ὁ μὲν γὰρ Σοφοκλῆς, ὡς φησὶν Ἐκαταλός, ὁ τὰς ἱστορίας συντάξας, ἐν τῷ Κατὰ Ἀβραμὸν καὶ τοὺς Ἀηγατίους, ἀντικυρὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκθῶ·

*Εἰς ταῖς (77) ἀληθειῶν, εἰς ἐστὶ θεός,
Ὅς οὐρανὸν τέτευχε καὶ γαῖαν μακροῖν,
Πόντου τε χαροπὴν ὄψιν, καὶ ἀνέμων βίαις.
Θητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίαν (78) πλανώμενοι,
Ἰερουσάμεσθα σημάτων περιψύχην,
Θσων ἀγάγαι' ἐκ ἰθῶν ἢ χαλκῶν (79),
Ἡ χρυσόπεκτων, ἢ λευγαρτίων τέποις.
Θυσίας τε τοῖσι, καὶ καλὰς παρηγύρεις
Στέφανος (80), οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.
Εὐριπίδης; δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σκηνῆς τραγωδῶν,*

*Ὅραξ, φησὶ, τὸν ὑψὸς τόνδ' ἄπειρον ἀθέρα,
Καὶ γῆν περὶ ἔχοντ' ἕρπαι' ἐν ἀγκάλαις;
Τούτων νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἦγον θεόν.*

Ἐν τῷ *Πειρίθω* δράματι ὁ αὐτὸς καὶ τὰς τραγωδίαι·

*Σὲ, τὸν αὐτοφῶν, σὲ, τὸν ἀλδερῶ
Ῥόμβω (81) πάντων φύσιν ἐμπλέξανθ',
Ὅν περὶ μὲν φῶς, περὶ δ' ἄρρατα*

πολλὴν καρδίαν, ut est apud eundem Clement. loc. v. *Stromat.*

(79) *Ἐκ ἰθῶν, ἢ χαλκῶν.* Justinus, λίθων τε καὶ ξύλων. Elige; sed emenda Clementem in *Protrept.*, ubi mendosissime legitur, ἐκ λιθῶν, ἢ ξύλων, ἢ χαλκῶν.

(80) *Στέφανος.* Justinus, τεύχοντες. Clemens in *Protrept.*, νέμοντες. Perinde est.

(81) *Ῥόμβω.* Vera lectio. Clemens enim mendose, ἕρμαι.

Νῦν αἰολόωρος, ἀκριτός τ' ἄστρων
Ὅχλος ἐνδελειχῶς ἀμειχρῶνεται.

Ἐνταῦθα γὰρ τὸν μὲν αὐτοφυῆ, τὸν δημιουργὸν νοῦν εἶρηκε· τὰ δ' ἐξῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου τάσσεται, ἐν ᾧ καὶ αἱ ἐναντιότητες φωτὸς τε καὶ σκότους. Ὁ τε Εὐφορίωνος (82) Αἰσχύλος, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ σημνῶς σφόδρα φησί·

Ζεὺς ἐστὶν αἰθέρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός,
Ζεὺς τοι τὰ πάντα, χωρεῖ τὸνδ' ὑπέρτερον.

Οἶδα ἐγὼ καὶ Πλάτωνα προμαρτυροῦντα Ἑρακλείῳ γράφοντι· « Ἐν τῷ σοφῶν, μῦθων λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει, καὶ ἐθέλει Ζητῆς ἄνομα » καὶ πάλιν· « Νόμος καὶ βουλῆς κείθεσσι ἔνεκεν. » Κἀν τῷ ῥήτιν ἐκεῖνο ἀναγαγεῖν ἐθέλησ· « Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν, ἀκούστω, » εὖρος ἂν ὧδε ἐμφαινόμενον πρὸς τοῦ Ἐφεσίου· « Ἀξύνετοι ἀκούσαντες χωροῖσιν εὐκατα· φάτις αὐτοῖσι μαρτυρεῖ παρόντας ἀπέπειαι. » Ἄλλ' ἀντικρυς μίαν ἀρχὴν καὶ παρ' Ἑλλήνων ἀκούσαι ποθεῖς, Τιμαῖος ὁ Λοκρὸς ἐν τῷ Φυσικῷ συγγράμματι, κατὰ λέξιν ὧδε μοι μαρτυροῖσι· « Μία ἀρχὴ (83) πάντων ἐστὶν ἀγέννητος· εἰ γὰρ ἐγένετο, οὐκ ἂν ἦν ἐτι ἀρχά, ἀλλ' ἐκεῖνα, ἐξ ἧς δ' ἀρχά ἐγένετο. » Ἐρῶν γὰρ ἐκεῖθεν ἡ εἶσα ἡ ἀληθινή· « Ἀκουε, ψη- μίν, Ἰσραηλ. Κύριος ὁ Θεός σου εἰς ἐστὶ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. »

perfecta est : « Audi, inquit, Israel, Dominus Deus

Ὁυτος ἰδοὺ πάντεσσι σαφῆς, ἀπλάνητος, ὑπάρχει, ὧς φησὶν ἡ Σιδύλλα. Ξενοκράτης τε ὁ Καρχηδόσιος, τὸν μὲν ὑπατον Δία, τὸν δὲ νέατον καλλῶν, ἐμφασιν Πατρὸς ἀπολείπει καὶ Υἱοῦ. Καὶ τὸ παραδοξότατον, γινώσκων (84) φαίνεται τὸ θεῖον ὁ ἀνθρωποπαθεῖς εἰσαγγων τοὺς θεούς· ἂν οὐδ' οὕτως αἰσθῆται Ἐπίκουρος. Φησὶ γάρ·

Πίστε με (85), Πηλέος υἱέ, ποσὶν ταχέεσσι διώκεις,
Αὐτὸς θνητός ἐὼν θεὸν ἀμφοτερον; οὐδὲ νῦ πῶ με
Ἐγῶνος, ὡς θεός εἰμι.

Ὁὐχ ἄλιωτον γὰρ εἶναι θνητός, οὐδὲ καταληπτόν τὸ θεῖον, οὔτε ποσὶν, οὔτε χερσὶν, οὔτε ὀφθαλμοῖς, οὐδ' ὤμῳ, τῷ σώματι, διδῶλκε. « Τίνοι ἠμοῦνισατε Κύριον; ἢ τίνοι ἠμοῦνισατε ἐμῶνισατε αὐτόν; » φησὶν ἡ Γραφή. « Μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκνον, ἢ χρυσοχόος, χωνεύσας χρυσοῖον, περιεχρῶσεν αὐτόν; » καὶ τὰ ἐπὶ ποσότοις. Ὁ τε κομικὸς Ἐπίχαρμος σαφῶς περὶ τοῦ Λόγου ἐν τῇ Πολιτεῖα λέγει ὧδε πως·

¹ Matth. xi, 15. ² Deut. vi, 4. ³ Isa. iv, 18.

(82) Εὐφορίωνος. Æcete. Fuit enim, ut constat, Euphorionis filius Æschylus. Tolle ergo membra ex Clemente, apud quem leges, ὁ τε Εὐφορίων, ὁ τε Αἰσχύλος.

(83) Μία ἀρχά. Plato in Phædro, pag. 344, eod. genio : Ἀρχὴ δὲ, inquit, ἀγέννητον. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γινόμενον γίνεσθαι, αὐτὴν δὲ μετ' ἐξ ἐνός. Εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίνοντο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίνοντο. Forte, οὐκ ἂν ἀρχὴ γίνοντο, ut Ti-

A *Et multicolor; quemque astrorum
Vis, non uno lumine fulgens,
Circum assiduo volvitur orbe.*

Hic enim ex sese ortum, artificem intellectum vocavit. Quæ sequuntur, ad mundum pertinent, in quo lucis etiam est teuebrarumque conflictus. Similiter Æschylus Euphorionis filius, ita de Deo, sane quam graviter :

*Æther, solumque est, atque cælum Juppiter,
Cuncta simul idem est, majus et si quid super.*

Platonem quoque novi sentire cum Heraclito, hunc in modum scribente : « Quod unum sapiens est, solum tamen dici non vult, idemque Jovis nomen amat; » atque iterum : « Lex est, inquit, hujus unius parere consilio. » Quod si altiore sensu dictum illud accipere volueris : « Qui habet aures audiendi, audiat », sic ab Ephesio illustratum invenies : « Qui quod audit, intelligentia non assequatur, surdis illi similes sunt : in quos tritum illud conveniat, presentes abesse. » Num vero Græcorum etiam ex ore principium unum audire gestis ? Testem dabo Timæum Locrum, qui libro de natura sic ad verbum loquitur : Unum omnium principium est, quod ortu caret ; nam si aliunde ortum esset, principium jam non esset, sed illud potius, unde ortum haberet. Quæ opinio, sane vera, ex dicto illo tuus uvus est, eique soli servies * . »

Omnibus ecce patet, nulloque errore tagatur,

C ut Sihylla cecinit. Xenocrates etiam Carthaginensis, qui summum Jovem unum appellat, infimum alterum, Patris nonnullam dat ac Filii significationem. Quodque præter omnem opinionem est, Homerus 682 ipse Nume agnoscere videtur, qui deos introducit humano more sensuque commotos, quem tamen ne sic quidem reveretur Epicurus. Est enim Homeri quod sequitur :

*Quid me immortalem porro, mortalis Achilles.
Præcipiti curam insequeris ? mea numina nondum
Scilicet agnosti.*

Quo quidem Numen ejusmodi esse declarat, quod nec pedibus, nec manibus, nec oculis, nec toto corpore, mortalis quisquam assequi capereque possit. « Cui similem fecistis Dominum ? aut cui imaginii assimilavistis eum ? » inquit Scriptura *. « Numquid sculptile conflavit faber, aut aurifex auro fuso inauravit eum ? » et quæ sequuntur. Et Epicharmus comicus in Republica, sic de Logo perspicue :

meus hic, ock ἂν ἦν ἐτι ἀρχά. Atque ita Tullius reddidit, Tuscul. ii : Nec enim esset id principium, quod gignebatur aliunde. Vulgata tamen lectio defendi potest. Ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι, etc.

(84) Γινώσκων. Clementis Ὁμηρος γινώσκων.
(85) Πίστε με. Iliad. X, v. 9. Apollo insequentem Achillem compellat.

*Humana vita ratione ac numero prorsus indiget ;
Numero ac ratione vivimus ; ambo nos fovent.*

Tum ita diserte :

Ratio mortales regit, moresque servat.

Deinde :

Si est in homine ratiocinatio, est et divina ratio.

Ratio homini innata est, ad casus vite varios.

Ratio divina artes cuique moderatur suas :

Omnibus per se aperit, quid magis cuique conferat.

Haud enim artem ullam homo reperit. Deus hanc

[unus parit.]

Ratio nimirum hominis, ratione ex divina suta est.

Porro cum Isaiaæ voce hæc Spiritus inclamet : « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum ? dicit Dominus : plenus sum holocaustis ; adipem agnorum, et sanguinem taurorum nolo ¹. » Idemque subiungat paulo post : « Lavamini, mundi estote, auferite nequitias ex animabus vestris ². » Tum in eandem sententiam Menander comicus totidem verbis ita scribit :

*Si quis, quod hardi vel bovis, mi Pamphile,
683 Cruentet aras sanguine, aut aliud deis
Quodcumque maclet ; site quod docta manus
Laborat arte, purpura ardentis micans,
Aurove textum pallium, aut candens ebur,
Viridem aut smaragdum, muta qua moles sinis,
Animantes mutans, offerat ; Numen sibi
Credat secundum : mentis hic nimum levit,
Hæu ! graviter errat. Commodis sit moribus
Homo, necesse est : virginis casto innocens
Parcat pudori, parcat alieno toro ;
Furti utque cadis inscias servet manus.
Cave ergo vel acum ne appetas, mi Pamphile ;
Te quippe nusquam non videt præsens Deus.*

« Deus vicinus ego sum, et non Deus de longe. Num faciet aliquid homo in absconditis, et ego non video eum ? » inquit Deus per Jeremiam ³. Atque iterum Menander illud Scripturæ, « Sacrificate sacrificium iustitiæ, et operate in Domino ⁴, » paraphrasi quadam exponens, sic ait,

*... Nece acum, o suavissime,
Aliena quæ sit, appetas : etenim Deo
Iniusta nulla, justa quæ modo sunt placet
Feliciorum dncere hunc vitam sinat,
Qui nocte terram, qui die assiduo colit.
Deo sacrifices, æqui ad extremum tenax ;
Ut veste munda splendidus, sic pectore.
At cum tonabit, siste, nec pavido gradu
Fugam cæpisse, quandiu nil conscius
Ipse tibi fueris : te Deus præsens videt.*

¹ Isa. i, 11. ² ibid. 16. ³ Jerem. xxiii, 23. ⁴ Psal. iv, 6.

(86) Κατὰ πρόσωπον, etc. Reponendum ex Clemente, κατὰ τρόπον οὐσίει. Εἴτα. Nisi malis καὶ οὐσίει κατὰ τρόπον, aut, quod secutus sum, καὶ οὐσίει τρόπον. Si tamen retineatur κατὰ, vox τρόπον modum potius quam mores significabit.

(87) Ἐστὶν ἀνθρώπων. Et hic Clementem sequor ; scribit enim, εἰ ἔστιν ἀνθρώπων λογ.

(88) Καταστροφάς. Vera, ut opinor, lectio, ex qua vicissim Clementem corrigas, apud quem vitiose, καὶ τὰς τροφάς.

(89) Μένανδρος ὁ κωμικός. Justinus lib. De monarchia, sequentes versus Philemoni tribuit.

A Ὁ βλος ἀνθρώποις λογισμῶ καὶ ἀρεθμῶ δέται
[πάνυ,
Ζώμεν δ' ἐν ἀρεθμῶ καὶ λογισμῶ· ταῦτα γὰρ οὐ
[εἰ βροτοῦς.

Εἶτα διαφρήθην ἐπιφέρει :

Ὁ λόγος ἀνθρώπους κυβερνᾷ, κατὰ πρόσωπον
[(86), καὶ σώζει ὡς

Ἐστὶν ἀνθρώπων (87) λογισμὸς, ἔστι καὶ θεῖος
[λόγος

Ὁ λόγος ἀνθρώπων πέφυκε περὶ βλον καταστρο-
[φάς (88).

Ὁ δὲ γε τὰς τέχνας ἀπασιν συνᾷεται θεῖος λόγος,
Διδάσκων ἀνθρώπους αὐτοῦ, ὃ τι ποιεῖν δεῖ συμμέρον.
Οὐ γὰρ ἀνθρώπος τέχνην τιν' εὕρεν, ὃ δὲ θεὸς

[ταυτὴν εἴρεν.]

Ὁ δὲ γε τοῦ ἀνθρώπου λόγος πέφυκε ἀπὸ γε
[θείου λόγου.

Ναὶ μὴν διὰ τοῦ Ἁσίου Πνεύματος κεκραγῶτος
B Ἐ τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὁμῶν ; λέγει Κύριος·
πλήρης εἶμι δλοκαυτωμάτων, καὶ στέρας ἀρνῶν, καὶ
αἷμα ταύρων οὐ βούλομαι. » Καὶ μετ' ὀλίγα ἐπαγα-
γόντος : « Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλει τὰς
πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν » Καὶ ἐπὶ τού-
τοις Μένανδρος ὁ κωμικός (89) αὐταῖς γράφει τὰς
λέξεις·

*Εἰ τις δὲ θυσίαν προσφέρῃ, ὦ Πάμφιλε,
Ταύρων τε πλήθος, ἢ ἐρίων (90), ἢ, ἢ ἄλα,
Ἐτέρων τοιούτων, ἢ κατασκευάσματα,
Χρυσᾶς ποιήσας χλαμύδας, ἥτοι πορφυρᾶς,
Ἢ δὲ ἐλέφαντος ἢ σμαράγδου ζώδιου (91),
Ἐθρουν νομίζει τὸν θεὸν καθεστάναι·*

Πεπληρῆτ' ἐκείνος, καὶ γένους κούρας ἔχει.

Δεῖ γὰρ τὸν ἀνέρα χρισίμων πεφυκέναι,

Μὴ παρθένους φθειρόντα καὶ μοιχόμενον,

Κλέπτοντα καὶ σφάρακτου γρημᾶτων χάρμ.

Μηδὲ βελόνης ἐναγμὶ ἐπιθυμῆς (92), Πάμφιλε,

Ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών.

C Ἐ θεὸς ἐγγύζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐχὲ θεὸς πόρρωθεν. Ποιήσει τι ἀνθρώπος ἐν κρυφαῖσι, καὶ οὐκ ὄνομαι αὐτόν ; » διὰ Ἰερειμίου φησί. Καὶ πάλιν ὁ Μένανδρος, παραφράζων τὴν Γραφήν ἐκείνην : « Θύσαι θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίζετε ἐπὶ Κύριον, » ὡς τὸς γράφει·

... Μηδὲ βελόνης (93),

Ἢ φέλιται, ἐπιθυμῶνον ἀλλοτριᾶς ποτέ.

Ὁ γὰρ θεὸς τ' ἔργου δικαιοσύνης ἠδέεται,

Καὶ οὐκ ἀδίκου ποιοῦντα δὲ δὴ τὸν ἴδιον

βλον ὑφύσσει, τὴν γῆν ἀρούρητα νύκτα καὶ

τὴν ἡμέραν. Θεὸς δὲ θύε διὰ τέλους

Δίκαιος ὢν, καὶ λαμπρὸς, ὡς ταῖς χλαμύσιν.

Τῇ καρδίᾳ. Βροτήεις ἐάν ἀκούσῃς, μὴ φύγῃς.

Μηδὲν συναιδῶς αὐτοῦ σιωπῆ, δέσποτα.

Ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε, πλησίον παρών.

(90) Ἢ ἐρίων. Clemens, ἢ βίων. Omissus est apex ante ρ, cum scribendum fuerit ἢ ῥίφων.

(91) Ζώδιου. Operarum vitio, in versione legitur animantes imitans. Corrige, animantes mutans.

(92) Ἐναγμὶ ἐπιθ. Ita ex Clemente malui, quam ut legebatur, ἐν ἄμμᾳ ἐπιθυμῆς, tametsi ἐν ἄμμ' ἐπιθυμῆς retineri possit.

(93) Μηδὲ βελόνης. Aliter atque aliter apud Clementem hic versus et incipit et desinit. Sed neque hic, neque illic sua singula ratio satis constat, nec facile constitui potest.

«Ετι σου λαλοῦντος, » φησὶν ἡ ἱεραφ., « ἐρῶ, ἰδοὺ ἄ
πάρεται. » Διφίλος πάλιν ὁ κομικὸς τοιαῦτά τινα
περὶ τῆς κρισεως διαλέγεται :

Οἱεὶ σὺ (94) τοὺς θανάτους, ὦ Νικηράτε (95),
Τρυφῆς ἀπόσης μεταλαβόντας ἐν βίῳ,
Περσυνέται τὸ θεῖον, ὡς λεληθότας :
Ἔστι δίκησιν ὀφθαλμὸς, δεξ τὰ πάνθ' ὄψ.
Καὶ γὰρ καθ' ὄψιν δύο τριβῶνς ρομίζουεν,
Μίαν δικαίων (96), ἑτέραν δ' ἀσεθῶν ἐν' ὄρον.
Τῷ πάντ' (97) ἀπελθῶν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα·
Καὶ εἰ τοὺς δύο καλύψει ἡ γῆ, φασι, χρόνῳ.
Ἥθηδεν πλωρηθῆς, ἔσται κὰν ἄδου κρίσις,
Ἥνπερ ποιήσει ὁ θεὸς ὁ πάντων δεσπότης,
Ὅδ τοῖνομα φερέθην, οὐδ' ἂν ἐνομάσαιμ' ἐγὼ.
Ἄς τοῖς ἀμαρτάνουσι πρὸς μῆκος βίον
Δίδωσιν. Εἰ τις δὲ ὠθητὸν οἴεται, τούρημέραν
Καινόν τ' ἐπρόσων, τοὺς θεοὺς λεληθέντας,
δοκεῖ ποτηρὰ, καὶ δοκῶν ἀλλοκεται,
Ἄσταν σχολῆν ἄγουςα τυγχάνη δίκη.
Ἄραβ' ὅσοι δοκεῖτε οὐκ εἶναι θεόν.
Ἔστι γάρ, ἔστιν. Εἰ δὲ τις πράττει κακῶς,
Κακὸς περὶκῶς, τὴν χρόνον κερδαινάντω.
Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὑστερον δώσει δίκην.

Συνάδει δὲ τούτους καὶ ἡ τραγῳδία διὰ τῶνδε,
Ἔσται γάρ, ἔσται κείνος αἰῶνος χρόνος,
Ἄσταν πυρὸς γήμοντα θησανθρον σχάση
Χρυσωπὸς αἰθήρ· ἡ δὲ βοσκηθεῖσα φλόξ
Ἄσταντα τὰ ἐπίγεια καὶ μετάρσια,
Φλέξει μαρεῖσα.

Καὶ μετ' ὀλίγα αὐθις ἐπιφέρει,
... Ἐπὴν δὲ ἐκλήθη τὸ πάν,
Φρούδος μὲν ἔσται κυμάτων ἅπας βυθός,
Ἀη δὲ ἐράνων (98) ἔρημος, οὐδὲ ἄρ' ἔτι
Περρωτὰ φύλα βλαστήσει πνευμένη,
Κάπειτα σώσει (99) πάνθ' ἂ πρὸσθ' ἀλώσει.

Τὰ ὅμοια τούτους κὰν τοῖς Ὀρφικοῖς εὐρήσομεν, ἴδὲ
πως γεγραμμένα :

Ἄσταντα γὰρ κρήνας, αὐθις γὰρος ἐς πολυηθός,
Ἐξ ἱερὰς κρυβλῆς ἀνετέγηται, μέγμερα βέλων.

Ἦν δὲ ὁσίως καὶ δικαίως διαβιῶσομεν, μακάριοι μὲν
ἐνταῦθα, μακαριώτεροι δὲ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπάλλα-
γῆν, οὐ χρόνῳ τιλὴ τὴν εὐδαιμονίαν ἔχοντες, ἀλλ' ἐν
αἰῶν ἀναπαύσασθαι δυνάμενοι,

Ἄσταντάς ἄλλοιων ὁμῆσται, αἰτοτράπεζοι
Ἐόντες ἀνδρείων (1) Ἀχαιῶν ἀπόκληροι ἀτηρεῖς,

ἡ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆος λέγει ποιητικῆ. Οὐχ οὕτω
τις μέγας ἔσται καὶ καθ' Ἑλληνας, ὡς ὑπερβῆεν
τὴν δίκην, οὐδὲ σμικρὸς, ὡς λαθεῖν. Ὁ δ' αὐτός Ἄσο-
φείδης καὶ ταῦτα λέγει :
Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τοῦτω προσέδρευε,
Ἰθύνων κρυβλῆς τοσπὸν κύτος, εὐ δ' ἐπίβαιρε

(94) Οἱεὶ σὺ. Laudat etiam hunc locum Justin.
lib. De monarchia, et Theodoret. lib. vi De cur.
Græc. affect., pag. 88.

(95) Ἄ Νικηράτε. Justin., ὦ Νικηστράτε.

(96) Μίαν δικαίων, etc. Sequentes versus aliter
etiam apud nostrum, apud Clementem aliter ordi-
nantur : sed utrobique sæpe claudicant, gravior
tamen apud Clementem. Nam apud Justinum locus
admodum decurritus est.

(97) Τῷ παντί. Clemens ordinem hunc mutat
nam post ὄρον legit καὶ εἰ τοὺς δύο καλύψει ἡ γῆ,
Tum sic :

Φύσει τῷ παντί χρόνῳ ἄρπαι' ἀπελθῶν,
Κλέπτ' ἀποστέρει, κύκα, μηδὲν πλωρηθῆς,

« Adhuc te loquente, » inquit Scriptura : « dicam,
Ecce adsum. » Præterea Diphilus Comicus hæc ha-
bet de judicio . . .

Putasne vero mortuos, Nicerate,
Quis omnis omnem fluxit in luxum dies,
Potuisse latebris fugere captivos Deum?
Est oculus ille, est, cuncta qui justus videt.
Duc, ut statimius, inferos secum vides,
Potet uva castis, altera scelestos manet.

684 Quamvis profundo semper inclusum sinu
Utramque terra teneat. I, rapias licet,
Furere, spoliis, misceat. Erres, cave :
Est est sub alto Dite judicium super,
Cuius vel ipsum nomen effari Rectore,
Cui magnus orbis Dominus ac Rector præest,
Cujus vel ipsum nomen effari incedit,
Quique diurnam somnibus vitam trahit.
Quod si quis omni acclera molitus die,
Superos latere credit, in nocum scelus

B Sibi persuadet, justa quod lento manibus
Pendere soleat otio. At quisquis Deum
Non esse fugis, prospice infelix tibi.
Deus ille, Deus est. Si quis interea nocens
Impune peccat, habet in lucro moram.
Namque ipse meritas postea penas læti.
Quibus hunc in modum accinit tragediæ,

Erit ille quondam sævus ac tristis dies,
Cum rutilis alto conditis ignes sinu
Effundet æther : sed cum rapax flamma hauriet
Ima atque summa, nec modum capiet furor.

Et rancis interjectis,

... ast ubi superstes nihil ;
Marius profundi gurgites nulli tum erunt,
Labe factum ab imis sedibus vacuo solum
Gremio jacebit, haud enim vastis procul
Flammis perustum, summa pennatos greges

C Mittet sub astra : sed tamen quidquid prius
Fuerit ademptum, recipit ac proprium tenet.
Alfina reperimus in Orphicis quæ sequuntur,
Quos prius abdiderat, lætas in luminis auras
Sollicitus sacro cunctos ex corde refudit.

Qui si caste integre vixerimus, beati quidem hic
erimus ; ad post discessum ex hac vita longe hea-
tiores, nec ullo tempore circumscribetur nostra hæc
felicitas, sed quiete fruemur sempiterna,

Cum superis lare conjuncti, mensaque per ævum,
685 Casibus haud hominum, sævoque dolore sub-

acti,
ut cetinid Empedoclis philosophica poesis. Adeoque
ex Græcorum ipsorum mente futurus est nemo,
vel tantus, ut judicii vim superet, vel tam pusil-
lus, ut lateat. Quin et Orphus idem hæc habet,

D Divino in Verbo defixis totus inhære
Luminibus, mentisque memor lustrare recessus,

Ἔστι κὰν ἄδου κρίσις.
Qui ordo mihi quid-m magis placuit, sed versus
possime depravati sunt. Malim ergo legere, post
ὄρον, hoc modo :

Κ' εἰ τοὺς δύο καλύψει ἡ γῆ, φασι, χρόνῳ.
Τῷ πάντ' ἀπελθῶν κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα.
Μηδὲν πλωρηθῆς, ἔστι κὰν ἄδου κρίσις.
(98) Ἀη δὲ ἐράνων. Clemens, γῆ δ' ἐράνων ἐρ.
οὐδὲ γὰρ ἔ' ἐτι, recte.

(99) Κάπειτα σώσει. Quæ huic etiam versus de-
erant, ex Clemente supplēvimus, ante legelatur :
Κάπειτα τὰ πρόσθεν ἀλώσει, nullo sensu.

(1) Ἐόντες, ἀνδρείων. Quid si lætas, Ἀνδρείων
Ἰνας (vel etiam ἰόντες) ἀχέων ἀπόκληροι, ἀτηρεῖς ;

*Intactum per iter constanti incedere gressu,
Æternumque unum cæli modo cernere regem,
Perge alacris.*

Mox visu Deum attingi non posse confirmans, uni alicui genere Chaldæo notum illum fuisse testatur, sive Abrahamum dicat, sive filium ejus aliquem, his versibus,

*Asi aliquis tantum Chaldæo a sanguine cretus
Norat enim qua magnus iter sol flectat in orbem,
Æquatosque habilis, circumque immansia terræ
Pondera, sed proprio gyros convertat in axe :
Et volucres effusus equos per cœrula mundi
Verset agens, auræque obeat, pelagusque profun-*
[dum].

Tum quasi dictum illud, «Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum», paraphrasi quadam explicaret, ista subjungit,

*Ille igitur magni supra laquearia cæli
Immotus, solioque micat sublimis in aureo.
Olli planta humiles subter premit ardua terras :
Oceani extremos attingit dextera fines.
Cujus inexhaustum quasi ab radicibus imis
Ferra negant robur nutanti vertice montes.
Atque ut sidera nunquam discedat ab arce,
Cuncta tamen nostris præsens molitur in oris,
Principium in sese, ac medium, finemque coercens.*

686 *Ille secus memorare nefas, menbrisque so-*
[luis],
*Mecum animo volvens trepido. Nam desuper ipse
Cueta regit.*

Et quæ sequuntur. His enim prophetica illa omnia declaravit, « Qui si aperuerit cœlum, tremor corripit; et a conspectu tuo montes colliscescent, sicut a facie ignis liquescit cera. » Itemque hæc Isaia, « Quis mensus est cœlum palmo, et universam terram pugillo? » Rursus cum ita cecinit,

*Ætheris, o, Ditisque potens, pelagiisque, solique,
Qui solidum tonitru quatis alti limen Olympi,
Quemque Laræ horrent, necuit quem turba deo-*
[rum],

*Et cni Parcæ, licet mansuere nescia servit.
Matris summe Parens, cujus furor omnia jactat,
Quique ciet ventos, et nubibus omnia condis,
Flammantique procul vastum æra turbine sulcas.
Astra tuo certos volvunt sub Numine motus.
Longo indefessi solum stant agmine circum
Aligeri, quorum mortalia credita curæ.
Vere tuo nitidis se floribus arva coronant ;
Et tua sævii hiems, gelidis sub nubibus acta,
Et tibi debetur Bromi vindemia fetus.*

Tum diserte omnipotentem Deum sequentibus dictis appellat,

*Immunem interitu, solis quem dicere fas est
Cœlitibus.
Maxime tu divum, fato comitatus adesto,
Ingens, terribilis, cuecto discrimine major,
Quem mors nulla domet, quemque ardens æthra co-*
[ronat].

687 Qui sane dum Matris eum Patrem nominat, cum rerum ortum ex nihilo significat, tum iis forte qui proseminationes illas invehunt, conjugis etiam

1 Isa. LXVI, 1. 2 Isa. XL, 12.

(2) Clem., ἔλλως οὐ θεμ.
(3) Ἄς ποτε. Libentissime subscribo Frontoni nostro, τῷ μακαρίτῃ, qui Σὰς ποτε legendum optime

A Ἀτραπικῶ, μῶνον δ' ἐσθρα κόσμοιο ἀνακτα, Ἄθρατον.

Αὐθὶς τε περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀθρατον αὐτὸν λέγων, μόνον γνωσθῆναι ἐνὶ τίνι φησι τὸ γένος Χαλδαίων, εἶτε τὸν Ἀβραάμ λέγων τούτων, εἶτε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοῦ, διὰ τούτων·

Ei μη μονογενῆς τις ἀπορρώξ φύλον ἀθρατ Χαλδαίων· ἴδρις γάρ ἐστ ἄστροιο κεραίας, Καὶ σφαιρῆς κίσημ' ἄμλι γθόνου, ὡς περιτέλλει, Κυκλωτερῆς γ' ἐν Ἰσῶ, κατὰ δὲ σφῆτερον κῶ-
[δακα]
Πνεύματα δ' ἠνιοχεῖ, περὶ τ' ἤερα καὶ περὶ χεῖμα.

Ἔττα, οἷον παραφράζων τὸ, « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου, » ἐπιφέρει

B Αὐτὸς δ' αὖ μέγαν αὐθὶς ἐκ' οὐρανὸν ἐστήρι-

χται,
Χρυσίῳ ἐνὶ θρόνῳ· γαίῃ δὲ ἐπὶ ποσσὶ βέθημα. Χεῖρα δὲ δεξιτερῆν περὶ τέρμασιν Ἰκεανοῖ Ἐκτέτακον· ὄρωον δὲ τρέμει βάσις ἐνδοθι θυρῶ, Ὅτε φέρειν δύναται κρατερόν μένος· Ἔστι δὲ
[πάντη]

Αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ γθονὶ πάντα τελευτῶ, Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων ἄμα, καὶ μέσον, ἠδὲ τε-
[λευτῆν].

Ἄλλ' οὐ (2) μὲν θεμιτόν σε λέγειν τρομῶ δὲ γε γαῖα Ἐν ῥῶφ. Ἐξ ὑπάτου κρηνίει.

Καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. Διὰ γὰρ τούτων δεδύλωκε πάντα ἐκείνα τὰ προφητικά· « Ὅς ἐὰν ἀνοίξῃ τὸν οὐρανὸν, τρέμος λήφεται· καὶ ἀπὸ σοῦ ὄρη τακτῆσται, ὡς ἀπὸ προσώπου πυρός τήκεται κηρός. » Καὶ τὰ ἐπὶ Ἡσαίου· « Τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῆ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν ὄρακι; ἢ ἄλλιν ὄραν εἴπη·

Αἰθέρος ἠδ' ἄθων, πάντων, γαίης τε τῶραν, Ὅς βροταῖς στείεις βριαρὸν δέμον Οὐλύμκειο, Δαίμονες δὲ φρίσσουσι, θεῶν δὲ δέδοικεν ὄμιλος,

Ἄθρατε μητροπάτωρ, οὐ θυμῶ πάντα δονεῖται, Ὅς κινεῖς ἀέθμονος, νεφέλῃσι τε πάντα καλύπτεις, Πηροστῆρις σχιλῶν πλατῆν αἰθέρα. Σὴ μὲν ἐν
[ἄθρατος]

Τάξις, ἀναλλάκτοισιν ἐφημοσύνασι τρέουσα· Σὴ δὲ θρόνῳ κῶρονται παρεστῶσιν πολύμοθοι Ἄγγελοι, οἱσι μέμῃλις βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται. Ἐὸν μὲν ἐπὶ λάμπει νέον ἀνθεσι κροχῶροισι· Ἐὸς χεῖμων, ψυχραῖσιν ἐπερχομένοισι νεφέλαισιν, Ἄς ποτε (5) βακχευτᾶς Ἡρόμος διενειμεν ἐκῶ-
[ρα].

D Ἔττα ἐπιφέρει, βητῶς παντοκράτορα δυναμῶζων τὸν Θεόν·

Ἄφθιτος, ἀθάνατος, βητὸν μόνον ἀθανάτοισιν. Ἐλθέ, μέμῃτε θεῶν πάντων, κρατερῇ σὺν ἀνδραῖ, Φρικτὸς, ἀήτητος, μέγας, ἀφθιτος, ἐν στέφῃ
[αἰθῆρ].

Διὰ μὲν οὖν τοῦ μητροπάτωρ, οὐ μόνον τὴν ἐκ μῆδων γένεσιν ἐμήγυσεν, ἐνδεδόκε δὲ ἀφορμὰς τοῖς τὰ; προβολὰς εἰσάγουσι τάχα καὶ σύζυγον νοῦσας

conjicit, ut ante habes, σὺν ἐαρ, σὸς χεῖμων. Simul etiam βακχευτῆς pro βακχευτᾶς legi possit.

τοῦ Θεοῦ. Παραφράζει δὲ κείνας τὰς προφητικὰς A Deo tribuendæ occasionem dedit. Cæterum illas quoque prophetarum voces illustrat; Osee, dum ait, « Ecce ego firmans tonitru, et creans spiritum, eujus manus exercitum cœli fundaverunt », et Moysis, per quem ita Deus, « Videte, videte, quoniam ego sum, et non est Deus alius præter me. Ego interficiam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo. Et non est qui auferat de manibus meis ».

Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθοῦ κακὸν θνητοῖσι φρενέει,
καὶ πόλεμον κρύβοντα.

Κατὰ τὸν Ὀρφέα. Τοιαῦτα καὶ Πάριος Ἀρχιλοχὸς λέγει·

Ὁ Ζεὺς, σὺν μὲν οὐρανοῦ κράτος, σὺ δ' ἔργα
Ἐκ ἀνθρώπων φρεσίν, λεωργὰ τὰ καὶ ἀθέμιτα.

Πάλιν ἡμῖν φάσται ὁ Θράκιος Ὀρφεύς·

Χεῖρα δὲ δεξιερῆν ἐπὶ τέρματος Ὀκεανοῖο
Πάντοθεν ἐκτείτακεν· γαῖη δ' ὀπὸ ποσσὶ βέθηκε.

Ταῦτα ἐμφανῶς ἐκείθεν ἐληφται· « Κύριος σώσει πόλεις κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψεται ἐπὶ χειρὶ ὡς νοστιάδ (5). Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ λογίᾳ αὐτοῦ, » ὡς φησὶν Ἰερεμίας, « καὶ ἀνορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. » Ἐπὶ πρὸς τοιοῦτο Φωκλιδῆς μὲν τοὺς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν, τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τοὺς δὲ φαύλους, δὲ τούτων παρίστησιν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας τινὰς παρελήφαμεν·

Ἄλλ' ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ' ἀνδράσιν ἄλλοθεν
ἄλλοι.

Οἱ μὲν ἐπερχομένου (6) κακὸν ἀνέρος ἐκλύσασθαι.
Καλὸς οὖν καὶ Φιλήμων ὁ κομικὸς, τὴν εἰδωλολατρεῖαν ἐκώσπει διὰ τούτων

Οὐκ ἔστιν ἡμῖν οὐδέμια τύχη θεός,
οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ταυτόματρον δ' ἴγγεται
Ὡς ἔτιχεν ἐκάστῳ, προσγορευόμεναι τύχη.
Σοφοκλῆς δὲ ὁ τραγῳδοποιός·
Οὐδὲ θεοῖς, λέγει, αὐθαίρετα πάντα πέλοισται,
Νόσφι Διός· καίτοις γὰρ ἔχει τέλος ἡδὲ καὶ ἀρχήν.

Ἔοι τὸ Ὀρφεύς·

Ἐν κράτος, εἰς δαίμων γέγονεν, μέγας οὐρανός
Ἐν δὲ τὰ πάντα τέτυκται, ἐν φ' ἴταδε πάντα κυ-
[αἰθού], [κλείται],

Ἡῆρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα.

καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. Πίνδαρος δὲ ὁ μελοποιός, ὅσον ἐκ-
βαχέυεται ἀντικρυσ εἰπών·

Τὶ θεός; Ὁ τοι τὸ πᾶν
καὶ πάλιν·

θεός ὁ πάντα τεύχων βροτοῖς.

ἐπὶν δὲ εἴπη·

Τὶ ἔλλειπαι σοφίαν ἄλλοιόν τι ἀνὴρ ὅπερ ἀνδρός
[ἔχων];

τὰ θεῶν βουλευόμενα ἐρσυνῶσαι βροτῶν φρεσίν
[δύσκολον].

Θρατῆς δ' ἀπὸ μητρὸς ἔστν.

Ἐπίθεν ἔσπευε τὴν διάνοιαν· εἰς τὴν ἔγνω νοῦν Κυ-
ἂ Ἀμὸς. iv, 13. ἂ Δευτ. xxxii, 39. ἂ cap. x, vers. 12.

(4) Διὰ Ὀσηέ. Μνημονικὸν ἀμάρτημα ἐστὶν. Locus enim habetur Amos iv, 15.

A lætis solet hic duras submittere rebus,
Ac tristes belli furias,

Ut cænebat Orpheus. Quam in rem Parius etiam Archilochus ita scribit,

Cœli quidem imperium tuum est: at vero inde Acerba in homines atque infanda mittit.

B At rursus Thracium Orpheum audiamus,

Oceani extremos complectitur undique fines
Dextera, subjectasque premit planta ardua terras.

Quæ quidem ex illis manifesto hausit, « Dominus servavit civitates, quæ habitantur, et orbem universum comprehendit manu, quasi nidum. Dominus qui fecit terram in fortitudine sua, » ut inquit Jeremias, « et erexit orbem in sapientia sua ». His Phocylidem adjungas licet, qui angelos dæmonum appellans nomine, bonos ex illis alios, alios vero malos ita distinguit, siquidem nos quoque rebelles nonnullos accepimus,

Dæmonibus genus in nostrum non una potestas
Namque aliis jus est venientem avertere pestem.

C Jure ergo idololatram Philemon comicus ita rescindit,

Fortuna non est ulla quæ fertur Dea,
Non est. At homini quidquid, ut casus tulit,
Acciderit ultro cuique, fortunam vocant.

Et tragicus Sophocles,

688 Nec Superis, inquit, pro votis omnia cedunt,
Excæpto Jove, principium fueruntque tenente

Et Orpheus,

Vis una est, numenque unum, cœli ignea roles,
Cuncta suo quæ nata sinu convertit in orbem,
Ignem, undas, terram.

D Et quæ sequuntur. Lyricus item Pindarus quodam quasi Bacchico furore correotus ita diserte loquitur,

Quid Deus? Universum.

Et rursus,

Deus omnia procreans mortalibus.

Dum autem hæc ait,

Quid etiam tibi sapientiam ab homine homo possideris?
Deum consilia rimari mortali naturæ difficile est.
Est enim mortali matre nata.

Ex illo Isaïæ loco sententiam hanc derivavit, « Quis

(5) Clem., νεοσσιάδ.

(6) Forte ἐπερχόμενον.

novit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus? Quibus etiam Hesiodus hunc in modum accinit,

*Haud ullus virit mortali e semine vates,
Qui Jovis ægiferi sensum cognoscere possit.*

Quem pariter secutus in Elegiis Solon jure ita scribit,

Omni homini prorsus mens est ignota deorum.

Mulierem præterea Moyses, cum ob neglectum Dei præceptum, summis in doloribus parituram esse prædixisset, ita consentaneè poeta quidam non ignobilis cecinit,

*... seu lux aurea noctem,
Seu lucem nox atra premit, dolor additus illis
Utque aderit : Superique graves immittere curas
Assidue pergunt.*

Homerus item cum ait,
*Auratasque Patris librabat dextera lances,
Dei æquitatem significat. Quem eundem Menander comicus bonum esse declarans ita loquitur,*

689 *Ut quisque primum natus in lucem venit,
Moderator illi genius assistit bonus,
Vitamque format. Nam cave malum putes,
Bonæque vitæ noxium.*

Tum subjungit, πάντα bonum esse Deum, seu Deum omnem bonum appellet, seu, quod vero propius est, rebus in omnibus bonum esse Deum affirmet. Rursum tragicus Æschylus, cum Dei nobis potestatem declarat, altissimum eum appellare nil veretur his versibus,

*Secerne cunctis Numen a mortalibus,
Huic simile corpus ne putes u'tlum cave.
Ignota res est. Nunc velat flamma emicat,
Aditumque prohibet : unda mox, caligo nox,
Mox et tremendæ simulis apparet seræ,
Venio, atque nubi, fulguri, tonitruï,
Imbrique similis ; pontus huic, fontes, petræ,
Atque orbe toto quidquid undarum coui,
Obsequitur. Illum montium horrescunt juga,
Tremuntque tellus, et sinus vasti maris.
Dum Dominus acri cuncta visu despicit,
Immensa quippe est illa majestas Dei.*

Nunquid illud tibi videtur illustrare, « A facie Domini tremis terra? » Qui et ipsemet Apollo, divinandi tam peritus, suoque testimonio Dei gloriæ serviens, fateri cogitur, Minervam, quo tempore impetum in Græciam Medi faciebant, vota Jovi fecisse pro Attica. Ejusmodi autem responsum illud est,

*Jam magnum placere Jovem, Jove nata, Minerva,
Haud precibus votisque potest :
Pluribus at Superum templis incendia mittet,
Qui nunc fontibus magno terrare subacti,
Expresso sudore flunt.*

* Isa. xi, 13.

(7) Clem., πρόνοιας.

(8) Σαντώ. Lege αὐτῶν, ex Clemente.

(9) Ἀπλάτος. Quid si ἀπλήτος; Quid si ἀπέλαστος, quasi ἀπόστος;

(10) Ἐπί. Rectius ex Clemente versum hunc clausuræ μέγας quam ἐπί. Tum sequens ex Justino in lib. De monarchia hoc modo restituendus :

Ὅταν ἐπιέλῃ ἡ γερὴν ἡμῶν δεσπότου.

ρίου ; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ; ἢ Ἄλλα καὶ Ἡσιόδου, δι' ὧν γράφει, συνήθει τοῖς προειρημένους :

*Μάρτις δ' οὐδεὶς ἔστιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Ὅστις ἂν εἶδῃ Ζηνὸς νόον αἰγιόχοιο.*

Εἰκότως ἀπὰ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἐν ταῖς Ἐλεγείαις καὶ αὐτὸς κατακοινοῦσθαι ; Ἡσιόδου,

*Πάμπαν δ' ἀθανάτων ἀφανῆς νόος ἀνθρώποισι,
γράφει. Πάλιν τοῦ Μουσειῶς εἰς μόχθους καὶ μόχθους (7) διὰ τὴν παράβασιν εἰσεσθαι τὴν γυναῖκα προφητεύσαντος, ποιητῆς τις οὐκ ἀσημος γράφει :*

*..... οὐδὲ ζετ' ἡμῶν
Πάσονται καρπὸν καὶ κτῆνος, οὐδὲ τι νόστωρ
Στεγόμενοι χιλιεπὶς δὲ θεοὶ δώσουσι μερίμνας*

B Ἔτι Ὅμηρος μὲν εἰπὼν,

*Αὐτὸς δὲ χρέστια Πάτερ ἐτίθειαι τάλαντα,
δαίμων τὸν θεὸν μνησέει. Μένανδρος δὲ ὁ κωμικός ἀγαθὸν ἐρμηνεύων τὸν θεὸν φησιν :*

*Ἄπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίστανται
Εὐδὸς γενόμενος, μοσταγωγὸς τοῦ βίου,
Ἄγαθός· κἀὰν γὰρ δαίμων ὁ ρομυστέον
εἶναι, βίον βλάπτειντα χρηστόν.*

Εἶτα ἐπιφέρει Ἄπαντα εἶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεὸν ἦτοι πάντα θεὸν ἀγαθὸν λέγων, ἢ, ὅπερ μάλλον, ἐν πᾶσι τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι. Πάλιν αὖ Ἀισχύλος μὲν ὁ τραγικός, τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ παρατιθέμενος, οὐκ ὀκνεῖ καὶ ὑψίστου αὐτὸν προσαγορεύειν διὰ τοῦτον :

C *Χωρὶς θνητῶν τ' ἑσθλῶν, καὶ μὴ δόκει
Ὅμοιον αὐτῶν (8) σάρακιον καθεστάναι.
Ὅκ ὀλοθα γ' αὐτόν. Ποτὲ μὲν ὡς πῦρ φαίνεται,
Ἄπλάτος (9) ὄρημ, ποτὲ δ' ὕδαρ, ποτὲ γρόζος,
καὶ θηρόν αὐτὸς γίνεται παρεμπερῆς,
Ἄνεμος, νεφέλη τε, κἀστραπή, βροντή, βροχῆ·
Ἵπληρετὶ δ' αἰτῶν ὀάλασσα, καὶ πέτραι,
καὶ πᾶσα πηγή, καὶ ἕδατος συστήματα.
Τρέμει δ' ἔρη, καὶ γαῖα, καὶ πελώριος
Βόθρς θαλάσσης, καὶ ἔδων ἕψος, ἐπὶ (10)
Μέγα ἐπ' ἀν ἐπιέλῃ ἡ γερὴν ἡμῶν
Δεσπότου (11) πάντα, δυνατὴ γὰρ δόξα ὑψίστου
θεοῦ.*

Ἄρ' οὐ δοκεῖ σοι ἐκεῖνο παραφράζειν, τὸ, « Ἀπὸ προσώπου Κυρίου τρέμει ἡ γῆ ; » Ἐπὶ τούτοις ὁ μαντικώτατος Ἀπόλλων, μαρτυρῶν τῇ βίβῃ τοῦ θεοῦ, λέγειν ἀναγκάζεται περὶ τῆς Ἀθηναῖς, ἦνκα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστράτευον οἱ Μήδοι, ὡς ἔβριτό τε καὶ ἰκέτευε τὸν Δία περὶ τῆς Ἀττικῆς. Ἔχει δὲ ὧδε ὁ χρησμός :

D *Ὁὐ δύναται (12) Παιλὰς Δι' Ὀλύμπιον ἐξελίσσειν,*

*Ἀισσομένη πολλοῖσι λόγοις, καὶ μήτις πικρῆ
Παλλοῖς δ' ἀθανάτων νηοῖς μαλερῶν περὶ δόσει,
Οἱ σου νῦν ἡρώσι βέβημενοι ἐσθήκασιν,
Δεῖματι παλλόμενοι.*

(11) Δεσπότου. Et hunc eodem ex Justino sic corrige :

Πάντα δύναται γὰρ, δόξα δ' ὑψίστου θεοῦ.

Μαλλον τamen :

Πάντα δύναται γὰρ δόξα ὑψίστου θεοῦ.

(12) Ὁὐ δύναται. Oraculum hoc pluribus supra leges apud nostrum, lib. v, pag. 216.

Καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. Θεαρίδας δὲ ἐν τῷ περὶ φύ-
σεως γράφει· « Ἄ ἀρχὰ τῶν ὄντων, ἀρχὴ μὲν ὄντως
ἀληθινὰ, μία. » Κεῖνα γὰρ ἐν ἀρχῇ τέ ἐστιν ἐν καὶ
μόνον.

Οὐδέ τις ἐσθ' ἕτερος χωρὶς μεγάλου βασιλῆος,
Ὀρφεὺς λέγει. Ὁ πεπιθόμενος ὁ κυρικὸς Δίφιλος
γεωκώτατον ὄντα πάντων φύσι πατέρα,
... τοῦτον διὰ τέλους τίμα, μόνον
Ἁγαθῶν τοσοῦτων εὐρετὴν καὶ κτίστορα.

Εἰκότως τοίνυν ὁ Πλάτων (15) ἐθίζει τὰς βελτίστας
φύσεις, ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ μάθημα, ὃ ἐν τῷ πρό-
σθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τὰγαθόν, καὶ ἀνα-
θῆναι ἐκεῖνην τὴν ἀνάβασιν. Τοῦτο δὲ, ὡς ἔοικεν,
οὐκ ἑσπράχου ἀν εἰς περιστροφή, ἀλλὰ ψυχῆς περι-
αγωγῆ, ἐκ νυκτερινῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν
τὸν ὄντος αἴσαν ἐπάνοδον· ἦν δὲ φιλοσοφίαν ἀληθῆ
φύσημα εἶναι. Καὶ τοὺς ταύτης μετασχόντας τοῦ
χρυσοῦ γένους (14) κρίνει· « Ἐστὲ μὲν δὴ πάντες
ἀδελφοί, » λέγων. Οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ γένους ἀκριβέ-
στατα, καὶ πάντῃ εἰς τὸ Πατρὸς ἄρα καὶ ποιη-
τοῦ ζυγαθῶντων, ἐμφύτως καὶ ἀδιδάκτους ἀντιλαμ-
βάνεται πάντα πρὸς πάντων, τὰ μὲν ἀψύχα συμ-
παθοῦντα (15), τῶν δὲ ζώων, τῶν ἐμφύχων, τὰ μὲν
ῥῆθ' ἀθάνατα, τὰ δὲ καθ' ἡμέραν ἐργαζόμενα (16).
Τῶν δὲ τοι θνητῶν, τὰ μὲν ἐν φόβῳ, καὶ ἐκ τῆς
μητρὸς αὐτῶν ἔτι μετὰ γαστρὸς ὄχοῦμενα· τὰ δὲ αὐτε-
ξουσιμολογισμῶν. Καὶ τῶν ἀνθρώπων (17) πάντες Ἑλ-
ληνὲς τε καὶ βάρβαροι. Γένος δ' οὐδὲν οὐδαμοῦ τῶν
γεωργούντων, οὔτε νομάδων (18), ἀλλ' οὐδέ τῶν
πολιτικῶν, δύναται ζῆν, μὴ προκατελημμένον τῆ
τοῦ κρείττονος πίστει. Διὸ πᾶν ἔθνος ἔφρον (19), πᾶν
δὲ ἑσπερίων ἀπτόμενον ἦντων, βόρειόν τε, καὶ τὰ
πρὸς τῷ νότῳ πάντα, μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν
πρόληψιν περὶ τοῦ καταστραφόμενου τῆν ἡγεμονίαν,
εἴ γε καὶ τὰ καθολικώτατα τῶν εὐεργετημάτων (20)
αὐτοῦ διαπεραστῆκεν ἐπίσης πάντα. Πολὺ δὲ πλέον
οἱ παρ' Ἑλλήσι πολυπράγμονες φιλόσοφοι, ἐκ τῆς
βαρβάρων ὀρμώμενοι φιλοσοφίας, τῷ ἄρα τῶν, καὶ
μόνῳ, καὶ δυνατωτάτῳ, καὶ τεχνικωτάτῳ, καὶ τῶν
ἑλλων καλλίστων αἰτιωτάτῳ, τὴν προνομίαν (21)
ἔδειξαν, τὰ ἀκόλουθα τούτοις, εἰ μὴ κατηχηθεῖεν
πρὸς ἡμῶν, οὐκ ἐπιστάμενοι, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν ὅπως

(13) Ὁ Πλάτων. Vide locum lib. vii *De republ.*,
pag. 482 D : Ἡμέτερον δὲ ἔργον (ἦν δ' ἐγὼ) τῶν
αἰσθητῶν τὰς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέ-
σθαι πρὸς τὸ μάθημα, ὃ ἐν τῷ ἐμπροσθεν ἔφαμεν
εἶναι μέγιστον ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀναθῆναι ἐκε-
λήν τὴν ἀνάβασιν καὶ ἐπιειδᾶν ἀναθάντας ἰκανῶς
ἴσασιν, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς, ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

(14) Χρυσοῦ γένους. Clemens locum hunc ita
legit, χρυσοῦ γένους κρίνειν ἀκριβέστατα, καὶ πάντῃ.
Τοῦ Πατρὸς ἄρα καὶ ποιητοῦ, etc. Recte. Si tamen
asteriscum uo-trum explere velis, non incommode
legeris, καὶ πάντῃ εἰσὶν ἰκανῶν. Quod etiam Syllur-
gio in mentem venit.

(15) Συμπαθοῦντα. Recte Clemens συμπαθοῦντα
τῷ ζώῳ, v. i. τῆς ζωῆς. Tum addit, τῶν δ' ἐμφύχων,
omisso τῶν δὲ ζώων, quod quidem facile abesse
possit.

(16) Τὰ δὲ καθ' ἡμέραν ἐργ. Clemens, ἀθάνατα,

A 690 Et quæ sequuntur. Thearidas autem in suo
De natura opere, hoc modo scribit, « Universitatis
hujus principium, principium utique verum unum
est. » Illud enim ex æternitate unum est atque
solum.

Haud alius quisquam est supremi a numine regis,
inquit Orpheus. Quem secutus Diphilus comicus,
communem illum, inquit, omnium parentem,

.... pia tu mente perpetuo colas,
E cujus una tot bona existunt manu.

Jure ergo Plato præstantissima quæque ingenia ad
capessendam illud disciplinæ genus assuefacit,
quod jam ante maximum esse diximus, hoc est ad
percipiendam boni cognitionem, eoque tandem ascen-
dendo perveniendum. Quod quidem non jam,
opinor, testam convertere fuerit, sed animum ita
circumducere, ut ex nocturno quodam die, vere
ad illud quod est, hac sua conversione redeat,
quam sane veram philosophiam esse dicemus.
Cujus ille qui compotes fuerint, aureo genere sa-
tos esse pronuntiat, dum ait : Fratres quidem uni-
versi estis, etc. Qui autem ex aureo illo genere
sunt, iidem accuratissime de rebus omnibus judi-
care possunt. Parentis igitur ac rerum omnium
effectoris sensum ex omnibus aliquem omnia, na-
tura quadam vi, ac citra ullius disciplinæ adju-
mentum hauriunt. Et quidem inanimata cum vi-
ventibus affectionum communione junguntur, ex
animantibus autem vita præditis alia jam immor-
talia sunt, in diem alia etiamnum laborant. At
ex mortalibus, alia in metu constituta, maternis
adhuc visceribus inclusa gestantur : alia jam sui
juris, suo se consilio arbitrioque regunt. Jam ho-
minum genus universum in Græcos barbarosque
dividitur. Quorum e numero, nulla prorsus usquam
aut agriculturalium aut pastorum, ac ne eorum qui-
dem, qui in civitate degunt, natio est, quæ vitam,
absque eo quod ejus mentem naturæ superioris
fides occuparit, dncere tuerique possit. Itaque po-
puli omnes, sive Orientem colant, sive littora Oc-
cidentis ultima teneant, sive ad Septentrionem,
sive ad meridiem habitent, unam et eandem ejus,
a quo institutum hoc imperium est, anticipationem

D καθ' ἡμέρ. ἐργ. sine τὰ δὲ, nec incommode sensu;
fortassis enim solem, lunam aliaque sidera intelli-
gat : tum alterum divisionis suæ membrum, hoc
est, τὰ θνητὰ, quæ ἀθανάτους opposita, in alia duo
genera partiatur.

(17) Καὶ τῶν ἀνθρώπων. Hervetus, brevius et
obscurius, quam par esset, ita vertit, ut ex homi-
nibus omnes Græci et barbari.

(18) Νομάδων. Pascuales homines, aut etiam
nomadas intelligere potest. Elige.

(19) Ἐφρον. Clemens, ἔφρον, πᾶν δὲ ἑσπερίων ἀν-
τόμενον, ἢ βόρειόν τε, etc.

(20) Εὐεργετημάτων. Clemens et ms Euseb.,
ἐνεργημάτων, utramque rectum; posterius tamen
secutus sum et utrague præbo.

(21) Προνομίαν. Clem. as, πρόνοιαν. Placuit Euse-
bius.

habent : cum loca pariter et æqualiter omnia, generales quæque vis illius effectricis actiones complexæ sint. Sed tamen curiosi illi e Græcis philosophi, barbarorum permoti philosophia, multo magis illi, qui nec oculis cernitur, et solus idem ac præpotens, et sapientissimus artifex est, summusque rerum pulcherrimarum auctor, præceptum jus eximiumque tribuerunt : nec tamen quæ sint ex istis consequentia, nisi a nobis doceantur. **691** pervidere, ac ne modum quidem illum nosse possunt, quem ad Deum cognoscendum natura ipsa præscribit ; sed tantum, uti jam sæpe diximus, periphrasi quadam alioqui vera cum circumscribitur. Hactenus Clemens. Jam vero, quandoquidem pluribus adhuc Platonicæ philosophiæ rationem, per multis in rebus cum Hebræorum litteris convenire ostendimus (quo nomine hominem sane laudamus vehementer, cum ob suam illam in perspicieudo vero solertiam, tum ob liberalem et ingenuam animi cæteris in rebus æquitatem), nunc ad ea tandem veniendum nobis est, in quibus eum similiter probare non possumus, quamque valgo barbaram habere solent, ipsius doctrina potiore philosophiam habeamus.

CAPUT XIV.

Non recte de omnibus pronuntiasse Platonem, eoque nos haud absque ratione ab ejus philosophia discessisse, atque Hebræorum oracula complexos esse.

Hebræorum oracula, quibus prædicta quædam responsaque divina continentur, quæque vim sane humana diviniorem ostendunt, eoque auctorem sibi Deum ipsum vindicant, cum suas illa significationes, et prædictione futurorum, et ipso rerum exitu vaticinationibus respondente confirmatas habeant, jure quidem ab omni falso sensu aliena dicuntur. Enimvero, « Divina eloquia, casta, et argenti igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum, » appellantur. At non ejusmodi Platonis illa sunt, nec alterius cujuscunque hominum ex sapientium numero, qui mortalis sensus oculis, et vanis quibusdam ac futilibus conjecturis, ut somniantes utique, non ut vigilantes solent, rerum naturam cogitatione dum informant, naturæ veritati falsitatis plurimum admiscere, nullum ut apud eos doctrinæ caput ab omni errore purum et immunc reperire possis. Ac ne longius abeas, si privati hujus amoris ac domestici remittere nonnihil voles, ipsamque per sese lucem vi rationis intueri : agnosces ipse profecto, illum etiam admirabilem philosophum, qui solus e Græcis omnibus veritatis limen ac vestibulum attingit, fluxa percussitque materia, et simulacris vilium operarum manibus humanam in speciem figuratis, **692** deorum nomen polluere, ac post sublimem illam magnifi-

(92) *Κατὰ περίφρασιν.* Clemens, κατὰ περίφρασιν, quasi Deus ipso mediocri quadam illustratione ei: circumfundat. Malo tamen περίφρασιν. Ita enim *Sironate* 1, pag. 251 A; ubi apostolicum illud Actor. xvii : *Quem ergo ignorantes colitis, etc.*, ex professo tractans : *Ἐξ ὧν, inquit, ὄρων, ὅτι καὶ ποικιλικὸς χρόματος παραβέγγασιν, ἐξ τῶν Ἀράτου Φαινομένων, δοκιμάζει τὰ παρ' Ἑλλήνων καλῶς εἰρημένα, καὶ ἐκ τοῦ ἀγνώστου θεοῦ τιμᾶσθαι μὲν κατὰ περίφρασιν πρὸς τῶν Ἑλλήνων, τὸν δημιουργὸν θεὸν ἠνέκατο· κατ' ἐπίγνωσιν δὲ, θεὸν δι' Ἰησοῦ*

A νοεῖσθαι πέφυκε τὸν θεὸν, μόνον δὲ, ὡς ἦδη πολλάκις εἰρήκαμεν κατὰ περίφρασιν (22) ἀληθῆ, Ἐσσαῦτα καὶ ὁ Κλήμης. Ἄλλ' ἐπειδὴ διὰ μαυροτέρων ἡμῖν ἢ κατὰ Πλάτωνα παρέστη φιλοσοφία, συνυθὸς οὕσα κατὰ πλεῖστα τοῖς Ἑβραίων λόγασιν· (ἐφ' οἷς καὶ ἀγάμεθα τὸν ἀνδρα τῆς τε συνέσεως καὶ τῆς ἀλλοτρῆς τοῦ ἀληθοῦς εὐγνωμοσύνης) ὦρα ἐπιθεωρῆσαι τίνα ταῦτ' εἶναι φασιν, ἐφ' ὧν οὐκίθ' ὁμοῦς περὶ αὐτῶν διακείμεθα, τὴν δὲ νομισμένην βάρβαρον, τῆς κατ' αὐτὸν προτιμώμεν φιλοσοφίας.

Ὅτι μὴ πάντα ἐπιτυγχῶς εἴρηται τῷ Πλάτῳ, εἰδὲ οὐκ ἀλόγως τὴν κατ' αὐτὸν παρητηθεῖσα φιλοσοφίαν, τὰ δὲ Ἑβραίων ἀποδοχόμεθα λόγια.

Τὰ Ἑβραίων λόγια, θεοπρόπια καὶ χρησιμοῦς θείας (23) ἢ κατὰ ἀνθρώπων δυνάμεις περιέχοντα, θεὸν τε αὐθέντην ἐπιγραφόμενα, καὶ πιστούμενά γε τὴν ἐπαγγελίαν διὰ τῆς τῶν μελλόντων προρρήσεως διὰ τε τῶν συμφέροντων τοῖς θεσπιταμαῖσι ἀποπελασμαίων, πάσης λέγεται διεφθευσμένης δικαιοσύνης τυγχάνειν. Ἐὰν γοῦν « θεῖα λόγια ἀγὰ, καὶ ἀργύριον πεποιημένον, δοκίμιον τῆ γῆ, κεκαθαρισμένον ἐπιπλασιῶς, » ἀνείρηται. Ἄλλ' οὐ καὶ τὰ Πλάτωνος ταῦτα, οὐδὲ μὴ ἐτέρου τούτων ἐν ἀνθρώποις σοφῶν, ὃ θνητῆς διανοίας ἡμῶν, ἐπιχρύσις τε στοιχασμῶς καὶ εἰκασίαις, ἕναρ ὡσπερ, ἀλλ' οὐχ ὕπαρ, τῆς τῶν ἐντων φύσεως ἐπὶ φαντασίαν ἐλθόντες, πολὺ τὸ κράμα τοῦ ψεύδους τῷ τῆς φύσεως ἀληθεῖ συνετηγέκναιτο, ὡς μὴ ἀνυπερὶν ἀπέτης κληθῆν ἐν αὐτοῖς μάθημα. Αὐτίκα γοῦν, βραχύ τι τῆς φιλαυτίας εἰ ἐθέλησιν ὑφείναι, καὶ φύς αὐτῶν δυνάμει λογικῆς οὐσίας ἐπιθεωρῆσαι. γινώσκει ἂν τὸν θαυμάσιον φιλόσοφον αὐτὸν ἐκείνον, τὸν δὲ μὲν πάντων Ἑλλήνων ἀληθεῖς προθύρων φάσαντα, ὕλη φθορῆς, καὶ ἕσονται βαναύσων χερσὶν εἰς ἀνδρείκελον σχῆμα κατεσκευασμένοι, τὴν τῶν θεῶν προστηγορίαν καταισχυρόντα, καὶ μετὰ τὸ μέγα τῆς μεγαλοφυΐας ὕψος, δι' ἧς τὸν Πατέρα καὶ δημιουργὸν εἶδέναι τοῦδο τοῦ παντὸς διετίνατο, ἀνωθὲν ποθεῖν ἐξ ὑπερκοσμίων ἀφίλων εἰς τὸν κατωτάτω βυθὸν τῆς θεομιστοῦς εἰδωλολατρείας τῷ δῆμῳ

παραλαβῆν τε καὶ μαθεῖν. Ubi περίφρασιν τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, ait esse τὸν ἀγνώστου θεοῦ, et hinc περίφρασαι opponit ἐπίγνωσιν, hoc est veram ac propriam cognitionem. Et paulo post adhuc illustrius ostendit nisi οἱ ἀνοήτως ἐπιφανῶν φεβλαμῶν (sub apostolis videlicet) ἢ δι' Ἰησοῦ ἐπίγνωσις ἴσα, τῷ Πατρὶ, ἢ τῆς περιφρασεως τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ λόγους. Ille enim Græcorum etiam poetarum et philosophorum circumlocutiones, ante Christi adventum, plane comprehendi non poterant. (23) Forte στοιχῶς.

παραλαβῆν τε καὶ μαθεῖν. Ubi περίφρασιν τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, ait esse τὸν ἀγνώστου θεοῦ, et hinc περίφρασαι opponit ἐπίγνωσιν, hoc est veram ac propriam cognitionem. Et paulo post adhuc illustrius ostendit nisi οἱ ἀνοήτως ἐπιφανῶν φεβλαμῶν (sub apostolis videlicet) ἢ δι' Ἰησοῦ ἐπίγνωσις ἴσα, τῷ Πατρὶ, ἢ τῆς περιφρασεως τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ λόγους. Ille enim Græcorum etiam poetarum et philosophorum circumlocutiones, ante Christi adventum, plane comprehendi non poterant. (23) Forte στοιχῶς.

(23) Forte στοιχῶς.

τῶν Ἀθηναίων συνουθούμενον· ὡς μὴ διατρέψασθαι, ἅ καὶ τὸν Σωκράτην καταβῆναι φάντα εἰς Παιδείαν προσηλάθηνον τῆ θεῶν, καὶ τὴν βάρβαρον ἐορτὴν τοῦ ποίτα· τότε πρῶτον ἐπιτελούσας θεασόμενον, καὶ τὸν ἀλεκτρύωνα τῷ Ἀσκληπιῷ θύσαι ἐμολογούντα προστάξαι, τὸν τε πάτριον Ἑλλήνων ἐξήγγελην, τὸν ἐπαθόμενον ἐν Διελφοῖς δαίμονα θειάζοντα. Διὸ καὶ εἰκότως τῆς ἀφιλοσόφου πληθῆος τὴν αἰτίαν τῆς θεοσιδαίμονος πλάνης ἐπιγράφεται ἄν. Ἀνάλαβε γοῦν σμικρὸν ἄνωθεν τὸν λόγον, καὶ θέα οἶα σοὶ ὁ πάνσοφος, μετὰ τὰς ἀσωμάτους καὶ ἀφύρατους ἰδέας, καὶ μετὰ θεὸν πρῶτον, καὶ δεῦτερον αἴτιον, καὶ μετὰ νεεράς καὶ ἀθανάτους οὐσίας, περὶ τῆς πανδήμου δόξης, ἐνομοθετεῖ, λέγων· « Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰσὶν, καὶ γίνονται τὴν γένεσιν, μετῆρον ἢ καὶ ἤμισ. Πιστευτὸν δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἐμπροσθεν, ἐκγόνους μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν, σαφῶς δὲ ποῦ τοὺς ἐαυτῶν προγόνους εἰκόσιν. Ἀδύνατον οὖν θεῶν πιστὸν ἀπιεῖναι, καίπερ ἄνευ εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν· ἄλλ' ὡς οικεῖα φάρακον ἀπαγγέλλειν, ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον. Οὕτως οὖν καὶ ἕκαστους ἡμῖν ἢ γένεσις περὶ τούτων τῶν θεῶν ἔχτω, καὶ λεγέσθω· Γῆς τε, καὶ Οὐρανοῦ πατρὸς Ἐκείνου· τε καὶ Τηθύς ἐγενέσθη· τούτων δὲ Φόρκου, Κρόνου τε, καὶ Ῥέας, καὶ ὅσοι μετὰ τούτων· ἐκ δὲ Κρόνου καὶ Ῥέας, Ζεὺς, Ἥρα τε, καὶ πάντες, ὅσοι, ἴσμεν πάντας ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν, ἔτι τε τοὺς αὐτῶν ἄλλους ἐκγόνους. » Διὰ δὲ ταῦτα ἀπολειπτός ἡμῖν ὁ φιλόσοφος, οὐ κατὰ φιλόσοφον, οὐδ' αὐτῶς αὐτῷ συμφώνως, τὰς μυθικὰς τῶν ποιητῶν γενεαλογίας καθυποκρινάμενος. Αὐτοῦ μὲν γὰρ ἀκούσαι φάντα ἐν Πολιτείᾳ τῶδε· « Ἐν τοῖς μετῆροσιν, ἦν δ' ἐγώ, μύθοις ἐψόμεθα καὶ τοὺς ἐλάττους. Δεῖ γὰρ δὴ τῶν αὐτῶν τύπον εἶναι, καὶ ταυτὸν δύνασθαι τοῖς τε μετῆρος καὶ τοὺς ἐλάττους. ἢ οὐκ οἶει ; — Ἐνωγε, ἔφη· ἄλλ' οὐκ ἐνοῶ. οἷός τε τοὺς μετῆρος τῆς λέγει. — Οὗς Ἡσίοδος τε καὶ Ὀμηρος, εἶπον, ἡμῖν ἐλαγέτην, καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταί. Οὗτοι γὰρ ποῦ, μῦθος φασκείας τοῖς ἀνθρώποις συντιθέντας, Ἐκγόν τε καὶ λέγουσι· τὰ μικρῶ πρόσθεν θεμιμένα. » Πάνιν αὐτοῦ ἦν καὶ τὰ δὲ ὧν ἔφησεν· « Ἐξελείφμεν ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, ἀπὸ τούδε τοῦ ἔπους ἀρξάμενοι, πάντα τὰ τοιαῦτα·

Βουλομένη (24) κ' ἐκάρουρος ἐὼν θητεύμεν D
[ἀλλω.]
Καὶ τὰ ἐξῆς· δι' ὧν τε ἐπιλέγει· « Πάνιν ἐπ' Ὀμήρου ἐρησόμεθα καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν, μὴ ποιεῖν Ἀχιλλεῖα θεῶς παῖδα,
Ἄλλοι (25) ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενον, ἀλλοτε
[δ' αὐτε]
Ἰατῆρος »

(24) Βουλομένη. Homerus *Odys.* A, v. 488.
Achilles apud inferos loquitur.

καὶ camque vocem, qua se hujus universi parentem ac molitorem nosse affirmaverat, sic tanquam ex formicibus illis nostro hoc orbe superioribus deturbatum, in altissima Deo exosæ idololatriæ voragine, cum Atheniensium populo volutari. Sic quidem, ut cum scribere non puduerit, Socratem, cum ut ipse votum dare nuncuparet, tum ut barbaro illi festo, quod a civibus tum primum celebrabatur, præsens interesset, in Piræum descendisse : nec erubescat, aut eundem ut Æsculapio gallus immolaretur jussisse, consisti, aut dæmonem illum Delphis insidentem, quasi patrium quemdam Græcorum interpretem, deum appellare. Quamobrem in eum jure, superstitiosum erroris, qui stolidam agebat multitudinem, culpa confertur. Ac mihi tu paulo superius orationem arcesce, ac videsis, quæ tandem et cujusmodi sint, quæ post incorporatas illas, atque interitus omnis expertes ideas, post Dei primi, secundique principii mentionem, post spirituales immortalesque naturas, de populari hac et publica opinione, suis etiam legibus sancita voluerit. « Aliorum autem dæmonum, inquit ille, procreationem vel explicare, vel nosse, res est nostra facultate major. Quare hoc in genere, priscis illis testibus adhibenda fides, qui ut Deum, quod ipsi aiunt, nepotes erant, ita majores suos maxime notos habuerunt. Nec fieri omnino potest, ut fides eorum filiis detrahatur, etiamsi nullis demonstrationibus necessariis, ac ne probabilibus quidem argumentis ipsorum testimonia comprobentur ; sed necesse plane est, ut iis, quomodo lex imperat, tanquam suarum in rerum commemoratione credamus. Illorum ergo deorum procreationem quod atinet, uti poetæ scribunt, ita nos quoque de ea statuamus ac loquamur. Terræ Cœlique liberi Oceanus et Tethys, horum Phorcyn, Saturnus, et Ops, cæterique fratres. Ex Saturno et Ope Jupiter, Juno, ac reliqui, quos utriusque fratres appellari scimus, procreati. Atque ita deinceps de tota nepotum serie. » Eapropter sane hic nobis philosophus relinquendus fuit, qui nec uti philosophum decuit, nec secum ipse consentiens, fabulosas in diis poetarum genealogias propagationesque simularit. Nam audisis quemadmodum idem loquatur in *Republica*, « In majoribus, inquit, fabulis minores etiam facile videbimus. Necesse enim est, speciem unam aliquam esse, vimque minoribus æque majoribusque communem. Annon ita sentis ? — Equidem, inquit ille : sed **693** quas tu majores dicas, non capio. — Quas Hesiodus, inquam, atque Homerus, cæterique poetæ commemorant. Illi enim falsas hominibus fabulas commenti, et narrabant olim hodieque narrant. Ea videlicet, quæ paulo ante retulimus. » Rursus ejusdem et alia illa sunt. « Hæc igitur omnia detra-

Malim equidem civis alii servire colonus. »
Et quæ sequuntur. Tum hæc præterea quæ subjungit : « Iterum ab Homero, inquit, cæterisque poetis flagitabimus, uti ne Achillem dea satum fingant,
Nunc in utrumque latus, nunc et jacuisse supinum. »
(25) Ἄλλοι. *Iliad* Ω, v. 10.

Et cætera. Quibus ita subdit, « Aut Jovem, inquit, dormientibus cæteris, tam diis, quam hominibus, quæ solus vigilans secum ipse staturat, eorum facile omnium vi quadam libidinis impotenti memoriam excussisse; itaque Junonis aspectu percussus esse, ut ne domum quidem repetere, sed in eodem ipso loco, humi, ut alaudæ solent, voluptati servire voluerit; cum eam se cupiditatis vim sentire diceret, quam ne tum quidem esset expertus, cum inter sese primum convenerant, charorum oblitus parentum: nec vincula Marti ac Veneri a Vulcano injecta, nec aliud quidquam id genus.» Quæ cum ipse dixisset, quid tandem sibi vult, quod poetas deorum liberos subinde vocat, fierique negat posse, quin fides iis babeatur, cum ipsemet has ab illis absque ulla vel necessaria, vel probabili demonstratione, confictas deorum fabulas esse testetur? Quid autem inconsiderata illa fides, quam etiam legum metu septam ac munitam esse voluit? Qui verum præterea, deorum principes Cælium ac Terram esse, tum eorum deinde sobolem, Oceanum, Tethyn, Saturnum, Opem, Jovem, cæterosque deinceps omnes, Junonem, et quotquot Homerus atque Hesiodus, istorum liberos, fratres ac nepotes fabulantur, cum illa ipsa commenta funditus his verbis sustulerit. « Cui ego, inquit, quod et primum, et omnium maxime reprehendendum est, præsertim ubi quis non recte mentiat. » — Quid illud porro? — Ubi quis male deorum heroumque naturam oratione representat, perinde ut pictor faceret, qui tabellam ci rei nulla ex parte similem 694 pingeret, quam penicillo exprimendam suscepisset. Itemque, primum, inquam, maximum illud, maximisque de rebus mendacium, qui narravit Hesiodus, quid videlicet actum a Cælo fuerit, quamque vicissim ei pœnam Saturnus reposuerit, perperam omnino confinxit. » Et quæ sequuntur. Qui tandem amabo, quos hic vanos ac mendaces appellat, iidem ipsi poete deorum nepotes habeantur? Jure nimirum ac merito relinquendus iste nobis, qui mortis metu populum vandus contra Moysen, et amplectenda Hebræorum que, et ab omni errore vacua pietate antecellunt.

CAPUT XV.

Non in omnibus Platonis, sed Hebræorum, probandum esse de spiritualibus naturis disputationem.

Naturas, inter rationis participes, medias, ortus sui principium habuisse Hebræi docent. Easdem in varios spiritualium substantiarum ordines distributas, spiritus, virtutes, Dei ministros, angelos atque archangelos nominant. Quo ex numero, qui suapte culpa ceciderunt, dæmonum ex iis genus, vniquam omnem hominibus inimicam infestamque ducunt. Quocirca nec eos deorum in loco haberi patiuntur, qui non ex sese modo insitum naturæ suæ ac proprium honestum bonumque non ha-

(36) Ἀραῶς τε, etc. Ita hunc locum ex Platone restitimus, cum ante personam legeret: Ἀραῶς τε καὶ Ἡρακλέου ὑπὸ Ἀφροδίτης δεσµόν, δ' ἕτερα

A Καὶ τὰ τοῦτοις ἐπόµενα. Οἷς ἐπάγει· Ἡ Δία, καθευδόντων τῶν ἄλλων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ὡς μόνος ἐργηγοῦς ἁ ἐβουλεύσατο, τοῦτων πάντων βέλεις ἐπιλαθόμενος, διὰ τὴν τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν· καὶ οὕτως ἐκπλαγέντα ἰδόντα τὴν Ἥραν, ὥστε μὴδ' εἰς τὸ δωμάτιον εἰσελθῆναι ἐθέλειν, ἀλλ' αὐτοῦ βουλούμενον χαµα συγκυνησάσαι κορυθοῦ δίχην· καὶ λέγοντα· ὡς οὕτως ὑπὸ ἐπιθυµίας ἔχετα, ὡς οὐδὲ ὅτε πρῶτον ἐφοῦτων πρὸς ἀλλήλους, φιλῶς ἠθέλησε τοιαύτας· οὐδὲ Ἀραῶς τε (26) καὶ Ἀφροδίτης ὑπὸ Ἡρακλέου δεσµόν· οὐδ' ἕτερα τοιαῦτα. » Ἐν τούτων τὸν τρόπον εἰρημένων, εἰ δὴτα βούλεται αὐτῷ ἡ μετὰ ταῦτα φωνή, τοὺς μὲν ποιητὰς τῶν παιδῶν ὀνοµάζουσα, καὶ τὸ τε (27) ἀπιστεῖν αὐτοῖς ἀδύνατον εἶναι φησάσα, καίπερ ἄνω εἰκότων καὶ ἀναγκαίων αὐτοῖς ἀποδείξων τοὺς περὶ θεῶν μύθους· πάλιν (28) μαρτυραμένη· Τί δὲ ἡ ἄλογος ἐθέλει πιστεῖν, δεῖτε τῆς ἀπὸ τῶν νόμων τιµωρίας προβεβλημένην; Πῶς δὲ θεῶν οὐρανὸς καὶ γῆ πρῶτοι, ἐπειτα τούτων ἔγγονοι, Ἰκεανὸς, καὶ Τηθύς, Κρόνος τε, καὶ Ἔρα, καὶ Ζεὺς, μετὰ τοῦτους ἅπαντας, Ἥρα τε, καὶ πάντες οἱ πρὸς Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου μυθευόμενοι παῖδες καὶ ἀδελφοί, καὶ ἔγγονοι τούτων, ὅποτε ταῦτα αὐτὰ ἀνήρει λέγον· « Ὅτι περ, ἦν δ' ἐγώ, κρη πρῶτον καὶ μέγιστον ἐπέμεσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐάν τις μὴ καλῶς φεύδῃται. — Τί τοῦτο; — Ὅταν εἰσάξῃ τις κακῶς τῷ λόγῳ περὶ θεῶν τε καὶ ἥρώων, οἳ εἰσιν, ὥσπερ γράφεις μὴδὲν ἰσοκότα γράψων οἷς ἔν ὁμοια βουλῆθῃ γράψαι· καὶ πάλιν· Ἐπρῶτον μὲν, ἦν δ' ἐγώ, τὸ μέγιστον φεύδος, ὃ εἰπάν, οὐ καλῶς ἐφέυσαστο, ὡς οὐρανὸς τε εἰργάσατο, ἀπῆσιν δρῶσαι αὐτὸν Ἡσιόδος, ὃ τε αὐ Κρόνος ὡς ἐπιμωρῆσατο αὐτόν· καὶ τὰ τοῦτοις ἐξῆς· « Πῶς οἱ νῦν φεύδεις καὶ οὐκ ἀληθεῖς ποιητὰι πάλιν οἱ αὐτοὶ θεῶν ἔγγονοι λέγουσι; ἄν; » Ἀλλὰ γὰρ τούτων δὴ χάριν ἀπολειπτός μὲν ἤμην οὕτος, δεῖτε θανάτου τὸν Ἀθηναίων δῆμον καθυποκρινάμενος· τιμητός δὲ Μωυσῆς, τὰ τε Ἑβραίων λόγια καθαρῶς ἐξεγόμενα διόλου τῆς νόμους ἀληθείας καὶ ἀπλανοῦς εὐσεβείας. Θέα δὲ καὶ ἄλλο.

Atheniensem histriionum more demulcebat: observanda oracula, quæ sincera prorsus, unaque adco, veram Jam aliud hoc intueri.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Ἄτι μὴ καθόλου ἐβουθεῖ ὁ Πλάτων τὸν περὶ τῶν νοητῶν οὐσιῶν ἐβόλευσε λόγον; α.Ι.Γ. Ἑβραῖοι.

Ἑβραῖοι τὴν μέγιστην τῶν λογικῶν φύσιν γεννητὴν, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητον εἶναι φασί. Ταῦτην δὲ εἰς νοερὰς οὐσίας διαιροῦντες τῷ λόγῳ, πνεύματα, καὶ δυνάμεις, καὶ θεοῦ λειτουργούς, ἀγγέλους τε καὶ ἀρχαγγέλους ἐπονομάζουσιν. Ἐκ δὲ τῆς τούτων ἀποπτώσεως καὶ παρατροπῆς τὸ δαιμόνιον γένος, καὶ πᾶν τὸ τῆς ἐναντίας καὶ μοχθηρᾶς ἐνεργείας εἶδος εἰσάγουσι. Διότι οὐδὲ θεοὺς ἐπιτρέπουσιν ἡγεῖσθαι τοὺς μὴ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἀχώριστον φύσεως ἐπαγομένους, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναι οὐ παρ' αὐτῶν, παρὰ δὲ τοῦ πάντων αἰτίου

τοιαῦτα.

(27) Forte del. τε.

(28) Forte ποιήσαι.

ἀπειρηγεμένους· τό τε εὖ εἶναι καί τήν ἀρετήν, αὐτό
 τε τὸ ἀθάνατον, οὐτε τῶ ἐπὶ πάντων θεῶ ὁμοίως, οὐτε
 δ'· οὐ τὰ πάντα συνίστη ἐπιφερομένους. Ὁ δὲ γε Πλά-
 τωνα ἄσωμάτως μὲν καὶ νοητῶς· οὐσίας τὰς λογικὰς
 φύσεις ὁμοίως· Ἑβραίων ὑπόθεσι, διακρίσει δὲ τῆς
 ἀκολουθίας· πρῶτον μὲν ἀγεννήτους εἶναι φάσκων αὐ-
 τῶν, ὡς περὶ καὶ πᾶσαν ψυχὴν· ἔπειτα· ἐξ ἀπορροίας
 τῆς τοῦ πρώτου αἰτίου συστήναι λέγων· οὐδὲ γὰρ ἐκ
 τοῦ μὴ ὄντος αὐτὰς γεγενῆσθαι ἀνάγκη βούλεται. Διὸ
 καὶ πλείονων θεῶν ὑποτίθεται εἶναι γένος, ἀπορροίας
 τινὲς καὶ προβολὰς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου
 τῶν λόγων ὑποστάμενος· εἶναι δὲ ἀγαθὰς τὴν φύσιν,
 ὁδομαίνας τε οἷας τε τῆς οἰκίας ἐκστήναι ἀρετῆς, ἐν-
 θεν αὐτοῦ καὶ θεοὺς εἶναι δοξάζει. Ἰούτων δὲ ἕτερον
 εἶναι τὸ δαιμόνων φύλον ἡγεῖται, φαυλότητος δὲ καὶ
 μοχθηρίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ χεῖρον τροπῆς δεσπικόν·
 Ἰων τοὺς μὲν ἀγαθούς, τοὺς δὲ φαύλους εἶναι τε καὶ
 ὀνομάζεσθαι. Ταῦτα δὲ παρὰ τὰ Ἑβραίους δοκοῦντα,
 τοῦτον ὑποθέμενος τὸν τρόπον, οὐκ ἀποδίδωσιν, ἐπι-
 θεὸν ὑποστήναι φάναι εἰκοὸς τοὺς δαίμονας. Ἐκ μὲν γὰρ
 τῆς τῶν ἄσωμάτων (29) ὄλης οὐδεὶς ἂν νοῦν ἔχων ἐπιο-
 ῖλογος γὰρ αὐτῆ· λογικὰ δ' οὐκ ἂν ποτε ἐξ ἀλόγου
 τεχνεῖται, λογικὸι δὲ οἱ δαίμονες. Εἰ δ' ἐκ τῆς τῶν κρειτ-
 τόνων ἀπορροίας οὗτοι, καὶ πῶς οὐ θεοὶ καὶ αὐτοὶ τοῖς
 γεγεννηκόσιν ἐξ ἔσου; πῶς δ', ἀγαθὴς ὄσης πηγῆς, οὐχ
 ὁμοίως καὶ τὰ παρ' αὐτῆς; κακίας δ' ἐν τοῖς δευτέροις ἡ
 βλάστη πῶθεν ἐξέφυ, τῆς βίτης ἀναθεν ἐξ ἀγαθῶν
 οὐσίας; πῶς δ' ἂν γένοιτο πικρὸν ἀπὸ τοῦ γλυκίος; Εἰ
 δὲ ἢ σκότους παντὸς καὶ πικρίας πάσης χαλεπωτερον
 πῶ τὸν μοχθηρῶν δαιμόνων γένος, πῶς ἐξ ἀπορροίας
 λέγουσ' ἂν τῆς τῶν κρειττόνων φύσεως; εἰ δ' ἐκ τῆσδε
 ἦν, οὐδ' ἂν ἐν ἀρχῇ τῆς οἰκίας ἐξέω. Εἰ δ' ἠλλοιωταί,
 οὐδ' ἦν τὴν ἀρχὴν ἀπαθὰς τὴν φύσιν. Εἰ δ' οὐ τοιαῦτα
 (30) ἦν, καὶ πῶς θεοὶ εἴεν, οἳ δὲ φαύλης οἰοῖ τὸ εἶσι
 μετέχειν μοίρας; Ἄλλ' εἰ μήτε τῆς τῶν κρειττόνων
 ἀπορροίας, μηδ' αὖ τῆς τῶν σωμάτων ὄλης εἴεν, ὧρα
 ἡ ἀγεννήτους; λέγειν, καὶ πρὸς τῆ ἀγεννήτω ὄλη τῶν
 σωμάτων, τριτον στίχος· λογικῶν ἀγεννήτων ἀντιπαρα-
 τᾶται τῶ θεῶ· οὐκέτι τε τὸν θεὸν πάντων εἶναι ποιη-
 τὴν καὶ δημιουργὸν τῶν ὄλων ἀποδίδοναι· ἡ τοῦδ' ὁμο-
 λογοῦντας, καὶ τὰ μὴ ὄντα ποιεῖν αὐτὸν τοῖς Ἑβραίων
 συμφωνίας ὁμοιογενὲς λόγους. Τίνα δὲ οὐδὲ περὶ τῶν-
 δε ἐκδιδάσκουσι; τὴν μέσση τῶν λογικῶν φύσιν, οὐτ'
 ἐκ τῆς τῶν σωμάτων ὄλης, οὐτ' ἐξ ἀπορροίας τῆς ἀγεν-
 νήτου, καὶ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης
 οὐσίας, ὑποστήναι φασί· μὴ ὅσων δὲ πρότερον, δυνατό-
 νη δραστηρίῳ τοῦ πάντων αἰτίου γεγενῆσθαι. Ταύτη
 τε μὴ θεοὺς εἶναι, μηδὲ κυρίως τῆσδε τῆς προσηγο-
 ρίας ἡξίωσθαι, οὐ μὴδὲ τὴν φύσιν ἰσοῦναι τῶ πεποιη-
 κῶτι, μηδ' ἀχώριστον ὁμοίως τῶ θεῶ, τὸ ἀγαθὸν ἐφελ-
 κῶσι, τό τε τῶ καλῶ ἐναντίον ἔστιν ὅτε καὶ δέξοιτ'
 ἂν ὀλιγωρεῖ τῆς περὶ τὸ κρεῖττον σχολῆς, ἦν αὐτὸς
 ἕκαστος αὐτῶ κατεργασταί, τῆς οἰκίας ὁμήρης τε καὶ
 γῶμης περικύβς κύριος. Ταῦτα καὶ περὶ τᾶδε. Με-
 γίστων δὲ καὶ ἐπ' ἕτερα.

agnoscimus, eorum etiam quæ nulla sunt, ut Hebræorum literæ prædicant, auctorem illum esse fateamur. Quænam vero illa sunt, quæ ab iosis de naturarum istarum conditione traduntur? Eas

(29) Ἄσωμάτων. Malo σωμάτων ex ms.

(30) Τοιαῦτα. Forte, τοιαῦτα. Nam de daemonibus loquitur.

Ac bant, verum etiam ne sint ipsi quidem per esse, sed a rerum universarum conditore, ut essent, acceperint : qui denique, ut bene sint, ut virtute, ut immortalitate gaudeant, ne dotibus quidem fruantur illis, quomodo aut prætopens rerum omnium Deus, aut Verbum illud, cujus vi omnia existere. At Plato, licet cum Hebræis naturas quasdam ratione præditas, incorporeas ac spiritales esse statuatur, hand tamen consentaneè loquitur, dnm easdem, primo quemadmodum et animam omnem, nullo ortu generatas, deinde quædam ex primi principii fluxione satas esse docet. Neque enim illas prorsus enihilo existitisse concedit. Itaque plurimum deorum nationem constituit, quos omnes primi secundique principii fluxiones quasdam ac proseminationes esse vult, quæ quod suapte 695 natura bonæ sint, nec ullo nunquam modo propria virtute spoliari queant, ab eo propterea dii iudicantur. Ab his diversam dæmonum turbam esse putat, quæ improbitatem ac scelus admittit, atque in deterius mutari possit : ex quibus proinde boni quidam, improbi alii sint ac vocentur. Quæ cum ipse, præter Hebræorum mentem ac sensum, ita statuit, unde tandem cum aliqua veri specie dæmones existitisse dicamus, non explicat. Nam ex corporearum quidem rerum materia nemo sanus dixerit : est enim illa rationis expertis : quod autem ratione præditum est, id ex eo quod ratione caret igni non potest, ratione autem præditi dæmones sunt. Sin autem superiorum naturarum propagatione sati illi sunt, quidni æque ac parentes, dii sunt ipsi quoque? qui sit ut ex bono fonte rivi dissimiles orientur? unde in posterioribus german illud improbitatis emergit, qui radicem habent, a tanta primi usque principii integritate propagatam? quo denique modo ex dulcibus amara nascuntur? Enimvero, si tenebris omnibus, si omni acerbitate gravius est improborum dæmonum genus, quis illud ex meliorum ac diviniorem natura fluxisse dicat? ex quo sane si fluxisset, nunquam ex proprio et naturali statu excidisset. Quod si tantum mutationis subire potuit, non igitur principio naturam habuit, ab omni patiendi necessitate liberam. Cujusmodi si dæmones isti non erant, D qui potro dii esse possint, qui sceleratorum in classem abire potuerunt? Jam vero, si neque melioribus illis ac superioribus ex naturis, neque corporum ex materia ortum habuere, superest omnino, ut vel eos nunquam genitos esse dicamus, atque ita præter illam corporum materiam, quam ortu carere volunt, tertiam banc naturarum, quæ ratione prædita, ortu similiter careant, nationem, cum Deo componamus, Deumque proinde rerum prorsus omnium conditorem esse, ac molitorem negemus : vel si universorum parentem

medio quodam, inter rationis participes, ordine comprehensas, neque corporum ex materia, neque ulla cujusquam ortu carentis ac semper eodem sese modo habentis naturæ fluxione satas esse docent; at nullæ antea cum essent, summi rerum auctoris omnium effectrice vi procreatas. Quare nec deos illas esse, nec ea proprie appellatione dignatas, quod neque sint effectori suo natura pares, nec perinde uti Deus, propriam habeant sempiternamque bonum, imo 696 ejusdem boni contrarium subire aliquando possint, dum negligentius melioris utuntur consuetudine, quam sibi profecto inseverit, quisquis suorum ipse motuum, sui que sensus arbiter ex sese ac Dominus fuerit. Atque ista quidem hactenus. Jam transeamus ad alia.

CAPUT XVI.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

De animo, non recte ut Hebræos, in omnibus sensisse Platonem. Ἄ Ὅτι μὴ κατὰ πάντα ὁρθῶς ἐδόξεας περὶ ψυχῆς (34) ὁ Πλάτων, ὁμοίως Ἑβραίοις.

Animum Plato, Hebræos secutus, immortalem illum quidem, ac Deo similem esse statuit: verum ab iis postea discodens, essentiam ejus interdu compositam esse vult, quasi partem alteram habeat, ex individua sui que semper simili causa delibatur, alteram ex dividua corporum natura decerptam. Enimvero sic ipse verbis totidem in *Timæo*. « At ille, inquit, animum, corpore, tam ortu quam virtute priorem, sic tanquam dominum servo imperaturum, ex duobus istis atque hac ratione conflat. Duxæ naturæ cum siut, individua una, quæ semper eadem est, altera dividua, quæ in corporibus locum habet, tertium ex utraque naturæ genus, ambarum in medio temperavit, sic ut aliquid ex ea, quæ semper eadem, aliquid item ex illa, quæ altera subinde atque altera est, includeret, sicque tertium hoc individuum inter, ac dividuam corporum naturam, æqualiter medium constituit. Quæ tria cum in manus sumpsisset, in unam omnia speciem formamque commiscuit, ejus, quod alterum atque alterum est, natura, tametsi ad commiscendum perdifficili, vi tamen hanc in societatem communionemque pertracta. » Hæc ille, ex quibus intelligas, quam probabiliter partem illam perturbationibus obnoxiam. cum animi ratione conjunxerit. At vero de animi essentia nonnunquam ita statuit, nonnunquam deterius ei quoddam, atque absurdum commentum affingit, dum divinam illam cœlestemque naturam, illam et corporis expertem, et præditam ratione, illam Deo similem, ac summa cœli culmina virtutis magnitudine superantem, e locis altissimis ac supra mundum eminentibus, in asinos, lupos, formicas, apes descendere confirmat, idque a nobis, ut absque demonstratione ulla credamus, oratione contendit. Nam in dialogo *De animo* hæc habet: « Actandiu vagantur, inquit, donec ejus

Ἑβραίοις ὁμοίως τὴν ψυχὴν ἀθάνατον ὑποθέμενος, καὶ τῷ Θεῷ ὁμοίαν αὐτὴν εἰπόν, οὐκ ἐτ' ἀπολοῦσθαι αὐτῆς, ποτὲ μὲν αὐτῆς τὴν οὐσίαν σύνθετον εἶναι φησιν, ὡς ἂν μέρος μὲν τῆ ἐπιγαρομένης τῆς ἀμερίστου, καὶ αἰὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχούσης αἰτίας, μέρος δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ σώματα μεριστῆς φύσεως. Λέγει δ' οὖν αὐτὰς βήμασιν ἐν *Τιμαίῳ*: « Ὅ δὲ καὶ γενέσει (32) καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ προσθετέραν ψυχῆν ὁμοίωται, ὡς δεσπότην καὶ ἀρξοῦσαν ἀρξομένην συνεστήσατο ἐκ τῶνδε καὶ τοιούτῳ τρόπῳ τῆς ἀμερίστου (33), καὶ αἰὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχούσης οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς περὶ τὰ σώματα γνημονῆς μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκράσατο οὐσίας εἶδος· τῆς τε ταύτου φύσεως αὐτῆς περὶ, καὶ τῆς τοῦ ἑτέρου, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ συνίστησθαι ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμεροῦς αὐτῶν, καὶ τοῦ κατὰ τὰ σώματα μεριστοῦ. Καὶ τριπλασίονα αὐτὰ ἐντα, συνεκράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου φύσιν, δύσμικτον οὐσαν, εἰς ταῦτ' ἑνωαρμότων βίη. » Ἐνθεν εἰκότως αὐτῷ καὶ τὸ παθητικὸν μέρος τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας αὐτῆς συνήπται. Ἄλλα τότε μὲν ὡδε περὶ ψυχῆς οὐσίας διετίθηκε, τότε δὲ ἄλλο τι χεῖρον περιτίθησθαι αὐτῇ τὸ ἀτόπημα, τὴν θείαν ἐκείνην καὶ οὐράνιον, τὴν ἀσώματον, καὶ λογικὴν, τὴν Θεῷ ὁμοίαν, καὶ δι' ἀρετῆς μέγεθος τὰς οὐρανίους ὑπερπαύσαν ἀξίβιας, ἀνωθεν περθεῖν ἐκ τῶν ὑπερκοσμίων ἐπὶ θουοῦ, καὶ λίκουα, καὶ μύρμηκας, καὶ μελίττας κατιέναι φάσκων, καὶ τοῦτω πιστεύειν ἡμᾶς παρακαλῶν τῷ λόγῳ ἀνευ τιδὸς ἀποδείξεως. Λέγει δ' οὖν ἐν μὲν τῷ *Περὶ ψυχῆς* τάδε: « Καὶ μέρος γε (34) τοῦτου πλανῶνται, ἕως ἂν τῇ τοῦ σωματοειδοῦς τοῦ ἑνωπακολουθοῦτος ἐπιθυμίᾳ πάλιν ἐνδεδῶσθαι εἰς σῶμα. Ἐνδύονται δὲ, ὡς περ εἰκός, εἰς τὰ τοιαῦτα ἕθη, ὅποια ἀτ' ἂν καὶ μεμελετηκῆται τύχῳσιν ἐν τῷ βίῳ. — Ταῦτα δὲ τὰῦτα λέγεις, ὦ Σώκρατες; — Οὐνο. τοῖς μὲν τὰς γαστριμαργίας τε, καὶ ὑβρείς, καὶ φιλοποσίας (35) μεμελετηκῆτας, καὶ μὴ διευλαβημένους, εἰς τὰ τῶν

(34) *Περὶ ψυχῆς*. In hac de animis disputatone, a principibus etiam philosophis graviter erratum esse, cum alii, tum in primis B. Chryostomus ostendit *homil. I in Joannem*: Δογματῶν δὲ ἕνα κε τῶν περὶ ψυχῆς, inquit, οὐδὲ ὑπερέσθη τινὰ κατέλειπον αἰσχρῆς λοιπῶν. Εἰ: Καθάπερ τῶν τάφων τοὺς ἐξωθεν κεκοιναμένους, ἂν ἀπικριάζῃς, ἰγῶρος καὶ δυσωδίας, καὶ διεσφορότων ἔχει γέμοντας ὀσῶν ὄτων καὶ τὰ τοῦ φιλοσόφου (Platonis) δόγματα, ἂν τῆς κατὰ τὴν λέξιν ἀπογομνίας ὥρας, πολλῆς ἔχει τῆς βδελυγμίας περιληρωμένα, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ ψυχῆς φιλοσοφῇ, ἀμέτρος τιμῶν τε αὐτῆν, καὶ βλασφημῶν.

(32) Ὅ δὲ καὶ γενέσει *Locus est ex Timæo,*

pag. 528 D, quem Tullius lib. *De universo*, sect. 49, convertit; quia tamen minus interdu philosophi verbis hæere videbatur, nostro ipsi sensu ea ut consue reddere maluimus. Adli et Plutarch. in opusculo integro *Περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχῆς γενέσεως*, ubi Platonis sententiam enucleat, liberisque suis aperit, a quibus ea de re consilius fuerat.

(33) *Τῆς ἀμερίστου*. Plutarchus loco cit. τῆς ἀμεροῦς. Porro philosophus ibi præcipue de mundi anima disputat, quæ cum ἀνάλογα in ceteras animas referuntur.

(34) *Καὶ μέρος γε*. Plato in *Phædone*, pag. 386 D.

(35) Plato, *ωιστηρίας*.

των γένη καὶ τῶν τοιοῦτων θηρίων εἰκὸς ἐνδοθεῖσαι· ἢ οὐκ οἶσι; — Πάνυ μὲν οὖν εἰκὸς λέγεις. — Τοὺς ἔγε ἀδικίας, καὶ τυραννίδας, καὶ ἀρπαγὰς προσηγορευόμενος, εἰς τὰ τῶν λύκων τε, καὶ ἱεράκων, καὶ ἰκτινῶν γένη· ἢ καὶ ἀνθρώποις φαίμεν τὰς τοιαύτας λέγειν; — Ἀμφίλοι, ἔφη ὁ Κλέτης, εἰς τὸ τοιαῦτα. — Οὐκοῦν, ἦ δ' ἔς, δηλαδὴ καὶ τὰλλα, ἢ ἀνέκατ' ἰοι, κατὰ τὰς ἀνεπιπόνητας τῆς μελέτης. — Ἀήλου δὲ, ἔφη· οὐδ' οὐ; — Οὐκοῦν εὐδαιμονέστατοι, ἔφη, καὶ τούτων εἰσι, καὶ εἰς βέλτιστον τόπον ἴοντες, οἱ τὴν δημοτικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρετὴν ἐπιτετηδευότες, ἦν δὴ καλοῦσα σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη, ἔξ ἔθους τε καὶ μελέτης γαγονοῦσαν, ἀνευ φιλοσοφίας τε καὶ νοῦ; — Ἢ δὲ οὐτοὺς εὐδαιμονέστατοι; — Ὅτι τούτους εἰκὸς ἴσθαι εἰς τοιοῦτον πάλιν ἀρκεῖνθεῖσαι πολιτικὴν καὶ ἡμερον γένος, ἦτοι μελιτῶν, ἢ σφραγῶν, ἢ μυρμηκῶν, ἢ καὶ εἰς ταυτὸν γε πάλιν τὸ ἀνθρώπινον γένος. » Καὶ ἐν τῷ Φαίδρω δὲ ἐπάκουσον ὅποια διέξισιν· « Εἰς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ (36) ὅθεν ἦκει ψυχὴ ἐκάστη, οὐκ ἀρκεῖται ἐτῶν μυρίων (37) ἢ γὰρ περὶ οὐρα κατὰ τοσοῦτον χρόνον, πλὴν ἢ τοῦ φιλοσοφῆσαντος ἀδύλου, ἢ παιδεραστῆσαντος μετὰ φιλοσοφίας. Αὗται δὲ τρίτη περιόδω τῇ χλιεταί, ἐν ἧσιν αἱ τρεῖς ἐπεὶ τὸν βίον τοῦτον, οὕτω περὶ οὐρα τριχίλιστον εἶται ἀπερχόμεναι, αἱ δὲ ἄλλαι, ὅταν τὸν πρῶτον βίον τέλειεντοισι, κρίσεως ἔτυχον. Κριθεῖσαι ἐξ, αἱ μὲν, εἰς τὸ ὅπ' ἡ δικαιοσύνη λαθροῦσαι, δίκην τίνουσιν· αἱ δ', αἱ τοῦ ὁρανοῦ τινα τόπον ὅπ' τῆς δικῆς κορυφείσασιν, διάγουσιν ἀξίως οὐ ἐν ἀνθρώπῳ εἶδει ἰδύσαν βίου. Τῷ δὲ χιλιόστῳ, ἀμφοτέρω ἀρκεῖνόμεναι ἐπὶ κληρωσίν τε καὶ αἴρεσιν τοῦ δευτέρου βίου, αἰρούται ὅν ἂν ἐθέλῃ ἐκάστη. Ἐνθα δὲ καὶ εἰς θηρίου βίον ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἀρκεῖται, καὶ ἐκ θηρίου, ὅς ποτε ἀνθρώπος ἦν, πάλιν εἰς ἀνθρώπον. » Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Φαίδρω. Ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ τοιάδε γράφοντος ἄκου· « Ἰδεῖν μὲν γὰρ (38) ἐφ' ἑσυχνῆν, τὴν ποτε Ὀρρέως γενομένην, κίρκου βίον αἰρουμένην, μίσει τοῦ γυναικείου γένους, διὰ τὸν ὅτ' ἐκείνων θάνατον, οὐκ ἴθελουσιν ἐν γυναικί γεννηθεῖσαν γενέσθαι. Ἰδεῖν δὲ τὴν Θαμύρου ἀπλόου ἐλομένην· Ἰδεῖν δὲ καὶ κίρκου εἰς ἀνθρώπινου βίου αἴρεσιν μεταβάλλοντα, καὶ ἄλλα ζωὰ μουσικὰ ὡσαύτως, ὡς τὸ εἰκὸς. Τὴν δὲ λαχούσαν ψυχὴν ἐλεῖσαι λέντος βίον, εἶναι δὲ τὴν Αἰάντος τοῦ Τελαμωνίου (39), φεύγουσαν ἐνθροῶνον γενέσθαι, μεμνημένην τῆς τῶν ὀπλων κρίσεως. Τὴν δὲ ἐπὶ τούτῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐχθρὰν καὶ ταύτην τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τὰ πάθη, ἀετοῦ διαλλάξαι βίον. Ἐν μίσει δὲ λαχούσαν τὴν Ἀταλάντης ψυχὴν, κεντούσαν μεγάλας τιμὰς ἀλόγητο ἀνδρός, οὐ δύνασθαι παρελθεῖν, ἀλλὰ λαθεῖν. Μετὰ δὲ ταύτην ἰδεῖν τὴν Ἐπειῶ (40) τοῦ Πανοπέως εἰς τεχνικῆς γυναικὸς

A 697 quam circumferant corporeæ labis cupiditate, corpori rursus illigentur. Moribus porro, uti par est, cum iis convenientibus illigari solent, quibus dum viverent, utebantur. — Quos tu mores loqueris, o Socrates? — Exempli causa, qui se in flagitia, in ventris gulaque voluptates sic effuderint, nullam ut pudoris sui rationem habent, eos ego simile veri arbitror, asinorum postea similitudine ferarum vultus ac formas induere. Tibi veronum idem videtur? — Admodum tu quidem verisimilia loqueris. — Quibus autem injuria, tyrannides, alienarumque fortunarum direptiones placuerint, eos in luporum, aut accipitrum, atque milvorum genus transcribi. Quo enim alio eos commigrare dixerimus? — Prorsus, inquit Cebes, hoc in genus animalium jure commigrant. — Ergo, inquit ille, de cæteris eodem modo philosophandum, prout eorum ad similitudinem, suisque studiis abrepta fuerit. — Sane, inquit: quis enim id neget? — Tum ille, Nunquam vero ex iis longe felicissimi sunt, et optimum in locum delati, qui popularem civilemque virtutem, quam temperantiam justitiamque vocant nullo philosophiæ mentisque præsidio, uso tantum simile denno genus renigrare. — Hæc ille, quibus adjungas licet, quæ sequuntur ex *Phædro*. « Eum in statum, inquit, animus, ex quo quisque profectus sit, non nisi decem annorum milliuni intervallo revertitur: nec enim ante hanc temporis conversionem alis instruitur, si tamen eorum qui castè integreque philosophati sint, ac pueros ex philosophiæ præscripto amaverint, animos excipias. Hi enim tertio demum millenario circuitu, si ter hoc vitæ genus constanter optaverint, anno denique termillesimo, alis instructi evolant. At cæteri, posteaquam prioris vitæ finem fecerunt, tum judicium subeunt, acceptaque sententia, partim in subterranea suppliciorum loca delati, pœnas luunt, partim judicii facilitate sublevati, in aliquem cœli locum evolvuntur, ubi pro ejus, quam humana specie duxerunt, vitæ dignitate versentur. Utrique porro sub annum conditionis hujus millesimum, ad instituendam secundæ vitæ sortitionem atque electionem profecti, quæ cuique placuerit, eligunt. Hic et in bestia vitam humanus traducitur animus, et ex bestia, qui homo quondam fuerat, in hominem denuo revolvitur. » Hactenus in *Phædro*. Quem eundem in *Republica* sic loquentem audi. 698 « Animum, inquit,

(36) Εἰς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ. In *Phædro*, p. 315 F.

(37) Ἐτῶν μυρίων. Legendum existimo πρὸ ἐτῶν μυρίων, vel εἰ μὴ δὲ τ. μ.ρ. vel aliquid simile: alioquin negaret quod affirmare videatur.

(38) Ἰδεῖν μὲν γὰρ. Lib. x *De republ.* sub finem, pag. 521.

(39) Αἰάντος τοῦ Τελαμωνίου. Lege Plutarchum lib. *Symposiac.* 9, p. 116. 5: Διὰ τὴν ἰδέαν εἰκόσθην ἐφ' ἑσυχνῆν τοῦ Αἰάντος ἐπὶ τὸν κίρκου ἰδεῖν, ubi partim facetas et ridiculas, partim serias quæ-

stionis hujus solutiones commiscitur: sed inanes omnes. Ut tamen in re ficta, non absimilis veris, quam Marcus Grammaticus asserbat, in Homeri *velox*, si Elpenoris ac Tiresias animas subduxeris, quorum alter adhuc inseputus esset, alter singulari prærogativa uteretur; Ajaxis animam ordiæ vicissimam Ulyssis in conspectum venisse.

(40) Ἐπειῶ. Fuit is equi Trojani architectus; de quo Virgil. in *Æneid.*:

... Et ipse dolus fabricator *Epeus*.

ium, qui Orphei quondam fuerat, vidisse se referbat, cum oloris vitam eligeret, quod mulierum odio, quarum ipse manibus interfectus erat, mulieris satū generari nollet. Thamyri quoque animum vidisse, qui Philomela vitam optaret, imo et olorem quemdam, qui homo rursus fieri mallet, et par aliis canoris animantibus, quæ vitæ similis, ut par erat, desiderio tenebantur. Ajacis Telamonii animo leonis vitam placuisse, quod illius de Achillis armis iudicii memor, homo esse nollet. Secutum inde Agamemnonis animum, qui propter superioris vitæ molestias, humani generis pertasus ipse quoque vitam aquilæ capesseret. Atalanta animum in media sortientium turba, summos athleteæ honores cum vidisset, tenere se non potuisse, quin hoc vitæ genus arripere. Tum Epei Panopœensis animum, in feminae manuum artificio præstantis naturam immigrasse. At procul extremos inter ridiculi Thersitæ animum vidisse, qui simiæ formam indueret: Ulyssis vero, cum ei sortis fortuna postremus omnium locus obtigisset, ad eligendum accessisse: hunc vitæ periculis serumnas memoria repententem, omni iam ambitione deposita, privati ac soluti hominis vitam passim oberrando perditū quæsiisse, tandemque jacentem alicubi, atque a cæteris neglectam ægre admodum reperisse, quam ubi vidisset, affirmasse continuo, si vel ante omnes sibi sors addixisset, idem se omnino facturum, ac sic eam libenter elegerisse. Ex aliis item bestiis, vel in homines, vel in sese nutuo commigrare solitos: sic quidem, ut injusti in agrestes, in cicures justī transierint atque ita omni omnes mixtionis genere permisceri. » Hæc Plato cum de animo disputat, satis ostendit ad Ægyptiorum se doctrinam adhaerescere. Neque enim Hebræorum illa fuit, neque est conjuncta cum vero. Quam tamca causæ nihil est, quamobrem hoc loco refellamus, cum nullis ad eam confirmandam argumentis incubuerit. Unum hoc animadvertere juberit, pugnare secum illum atque confingere, qui cum impiorum animos ante docuerit, simul atque migraverint e corpore, atque has terrarum plagas deseruerint, pœnas apud inferos criminum suorum dare sempiternas; eosdem contra deinde scribat, novum hic vitæ genus suo quemque arbitrio diligere. Eos enim corporearum, quam adhuc retineant, formarum cupiditate, corpus induere asserit, ita quidem, ut qui lascivæ ventriculi servierint, aut asinorum, aut brutarum aliarum, 699 sed tamen quas ipsinet optaverint, non quas pœnæ loco iudex imperarit, formas suscipiant: injusti similitur atque rapaces, lupi deinde milvique fiant, sed in ea corpora sponte commigrando: tum Orphei animo, cygni; Thamyri, Philomelæ; Thersitæ simiæ vitam placuisse. Quoniam igitur ea, quæ de animorum suis e corporibus migrationem excipiente iudicio, in dialogo *De animo* tradit his verbis? « Ut primum, inquit, eo motui devenire, quo

A ἰοῦσαν φύσιν. Πόρρω δὲ ἐν ὑστάτοις, ἰδεῖν τὴν τοῦ γελωτοποιητοῦ θεορσίου, πύθονον ἐνδομήνην. Κατὰ τύχην δὲ τὴν Ὀδυσσεύς λαχοῦσαν πασῶν ὑστάτην, αἰρητομένην ἕλαι· μνήμη δὲ τῶν προτέρων πόσων, φιλοτιμίας λελομητικῆς, ζητεῖν, περιουσαν χρόνον πολλόν, βίον ἀνδρῶν ἰδιώτου καὶ ἀπράξιμον, καὶ μόγις εὐρέην κείμενον τοῦ, καὶ παρημελημένου ὑπὸ τῶν ἄλλων, καὶ εἰπεῖν ἰδοῦσαν, οὐ ταῦτ' ἂν ἐπραξέη καὶ πρώτη λαχοῦσα· καὶ ἀσμένη ἐλάσθαι. Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δὲ θηρίων ὡσαύτως εἰς ἀνθρώπουσιν ἕλαι, καὶ εἰς ἄλλα· τὰ μὲν ἀδικα εἰς τὰ ἄγρια, τὰ δὲ δίκαια εἰς τὰ ἡμέρα μεταβαλόντα, καὶ πάσας μίξεις μίγνυσθαι. » Τοιαῦτα περὶ ψυχῆς ὁ Πλάτων εἰπὼν, ὁμοίως ἐστὶν αἰγυπτιαίων τῶν δόγματι. Οὐ γὰρ Ἑβραίων ὁ λόγος, οὐ μὴδὲ ἀληθεῖα φησὶ. Τοῦτο δ' οὐ καιρὸς ἀπελέγγειν, οὐ μὴδ' αὐτὸς δ' ἀποδείξωμεν ἐνεχείρησε τῷ προβλήματι. Τοσοῦτον δ' εὐλόγως τις ἂν ἐπισημήνατο, ὡς ὅτι ἦν σύμφωνα, τὸν αὐτὸν λέγειν, ἅμα τῇ τελευτῇ τὰς ψυχὰς τῶν ἀσεβῶν, ἐνθὲνδε ἀπαλαττομένας, δίκαια εἰς ἅδου ὧν ἔδρασαν εἰδόντα, καὶ κείσθαι τιμωρεῖσθαι εἰς ἄπειρον· καὶ πάλιν φάσκειν, αὐτάς τούτῳ ἐνταῦθα βίους κατὰ γνώμην οικίαν αἰρεῖσθαι. Ἐνθὺς εἶπαι γὰρ αὐτάς εἰς σῶμ' αἰσθησι καὶ ἐπιθυμίας ἐντραφεῖσθαι, καὶ τὰς μὲν ὕβρει καὶ γαστριμαργίᾳ ἐντραφεῖσθαι ἐνοῦσθαι, θηρίων τε ἄλλων ὑποδύνειν σώματα, κατὰ γνώμην, ἀλλ' οὐ κατὰ δικαίον ταῦτα αἰρουμένας· τοὺς δὲ δίκαιους καὶ ἀπραγίας, λύκους καὶ ἰκτινας γίνεσθαι, ἀθελοντας ἐπὶ τῶν ἑλλόντων. Εἶτα Ὀρφέως μὲν ψυχὴν κύκνον εἶναι βελήσσαι· Θαμύρου δὲ, ἀρδόνος· θεορσίτην δὲ πύθονον βίον ἐλάσσαι. Πού δ' ἂν οὐκ εἴη τὰ τῆς μετὰ τὴν ἐνθὲνδε ἀπαλλαγῆν κρίσεως, ἦν ἐν μὲν τῷ Περὶ γυχνῆς ὑπογράφωμεν φησὶν, « Ὡς ἐπειδὴν ἀφικνεῖται οἱ τετελευτηκότες εἰς τὸν τόπον, οἱ δ' οὐκ ἔστιν ἕκαστον κομίζεσθαι, οἱ μὲν ἂν ἐδύσωσι μέσους βεθωκίνας, πορευθέντες ἐπὶ τὸν Ἀγέροντα, ἀναβάντες δ' οὐκ αὐτοῖς ὀχηματὰ ἐστὶν, ἐπὶ τούτων ἀφικνεῖσθαι εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἐκεῖ οἰκοῦσιν τε, καὶ καθαίρονται, τῶν τε ἀδικημάτων δύντες δίκαια, ἀπολύονται, εἰ τις τι ἤβηκε, τῶν τε εὐεργεσιῶν τιμὰς φέρονται ἐπὶ τὴν ἀξίαν ἕκαστος· οἱ δ' ἂν ἐδύσωσι ἀνιάτους ἔχοντες δὲ τὰ μεγέθη τῶν ἀμαρτημάτων, ἢ ἰεροσυλλας πολλὰς καὶ μεγάλας, ἢ φόνους ἀδικίας καὶ παρανόμων πολλοὺς ἐξεργασμένοι, ἢ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα τυγχάνει»

D ὄντα· τοῦτους δὲ ἢ προσήκουσα μάτρα βίπτει εἰς τὸν Τάρταρον, ὅθεν οὐ ποτ' ἐκβαλόνται. » Καὶ τὰ μὲν περὶ τῶν ἀσεβῶν ὡς πη εἰρηθῆ· περὶ δὲ τῶν εὐεργεσιῶν, ἐπάκουσον ὡς φησὶ· « Τοῦτων δὲ αὐτῶν οἱ εἰλοσοφία ἰκανῶς καθαίρονται, ἀνευ τε καμάτων ζωῆς τὸ παράπαν εἰς τὸν ἕπειτα χρόνον, καὶ εἰς οἰκτίσεις ἐπι τούτων καλλίως ἀφικνεῖσθαι, ἅς οὐτε βῆδον ἐπὶ τῶν δειλῶν, οὐτε οὐ χρόνος ἰκανὸς ἐν τῷ παρόντι. » Καὶ ἐν τῷ Γοργία δὲ πρόσχες τί καὶ φησὶ, « Τὸν μὲν δικαίως (41) τὸν βίον ἐπιλαμβάνει καὶ ὄστω, ἐπειδὴν τελευτήσῃ, εἰς μακάρων νήσους ἀπίοντα, οἰκτεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ, ἐκτός κακῶν· τὸν δὲ ἀδικῶν καὶ ἀθέως, εἰς τὸ τῆς τιμῆς τε καὶ δίκης ἐσαμνη-

(41) Τὸν μὲν δικαίως. Plato in *Gorgia*, p. 512, sub dialogi finem.

μον, ὃ δὴ Τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. Οἱ δ' ἂν τὰ ἄλογα ἀδικήσωσι, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα ἀδικήματα ἀνάτοι γίνονται, ἐκ τούτων τὰ παραδείγματα γίνονται. Καὶ οὕτω αὐτοὶ μὲν οὐκέτι ὀνίανται, ἅτε ἀνάτοι ὄντες· ἄλλοι δὲ ὀνίανται (42), οἱ τούτους ὄντες, διὰ τὰς ἀμαρτίας τὰς μεγίστας, καὶ ὀδυνηρότατα καὶ φοβερότατα πάθη πάσχοντας τὴν αἰὶ χρόνον, ἀεχνῶς παραδείγματα ἀνηρητημένους ἔχει ἐν ἕδου ἐν τῷ ἐσμομητήριῳ, τοῖς αἰὶ τῶν ἀδίκων ἀφικνουμένων θεάματα καὶ νοουετήματα. » Ταῦτα πῶς ἂν δύναιτο συνῆδιν τοῖς περὶ ἀμαρτίας σωματίων, ἃ τὴν ψυχὴν μεταῦσαν αἰρεῖσθαι φάσκουσιν, λόγοις; Πῶς γὰρ ἂν ἡ αὐτὴ τιμωρία, καὶ ἐσμομητήρια, καὶ τοσαύτην δίκην εἰς τὸν αἰὶ χρόνον, μετὰ τὴν ἐνθὺδε τελευτήν, ὀφείδει, καὶ πάλιν ὅλα τις ἀναμείνη, καὶ ἐσμομῶν ἐλευθέρᾳ, βίους ἂν ἔλοιθ' οὐδ' ἂν ἐθέλλῃ; Εἰ δὲ τὰ καθ' ἕβητον μέλλοι πάλιν αἰρεῖσθαι, καὶ τοῦ τὸ τῆς εἰσῶς τε καὶ δίκης ἐσμομητήριον; μυρία δ' ἂν καὶ ἄλλα τις ἐπὶ σχολῆς ἐπιλάσθαι· ἂν τοῦ λόγου, ὅν οὐ καιρὸς τὴν διάνοιαν μηχανῶνται. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὁλοσθημα τῆς τοῦ Πλάτωνος περὶ τῶνδε διδῆξης, ταύτην πη πέρανται· τὸ δ' ἕτερον τοῦ δόγματος διασκευῆς, δι' οὗ τὸ μὲν τι θεῖον καὶ λογικὸν εἶναι τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ τι μέρος αὐτῆς ἄλογον καὶ παθητικὸν συγγένειν ὄρισται, καὶ πρὸς τῶν αὐτοῦ γνωρίμων κατέγνωσται, ὡς μαθεῖν ἐνεστὶν ἀπὸ τῶν τοιούτων λόγων. cruciatus ac supplicii carcerem, quem Tartarum perpetrant, ac propterea insanabiles fuerint, ex eis demum exempla statuuntur. Nam ut nihil amplius juventur ipsi, quod nullius medicinæ vi sanari queant, alii certe juvantur, dum eos maximas, omnique acerbitate ac diritate teterrimas scelerum suorum penas in omnem consequentis temporis perpetuam sustinere vident : prorsus ut in illo inferorum ergastulo suspensa quædam exempla sui, quorum aspectu quotquot eodem improbi assidue deveniunt, officii commoneantur sui. » 700 Hæc, amabo, qui tandem cum aliis illis convenire possint, quibus de permutatione corporum ita disputant, eorum ut electionem, animorum potestatis et arbitris totam esse velint? Quomodo enim cruciatus illem et carceres, tantanque pœnarum atrocitatem, posteaquam hinc excesserit, perpetuo sustineat, et simul tanquam solutus vinculisque liber, quod sibi magis collibuerit, vitæ genus optet. Qui si delicias rursus ac voluptates secururus sit, quo mihi tum illud supplicii ac pœnarum ergastulum? Hæc aliaque sexcenta adversus hanc philosophandi rationem otiose quis objecerit, quæ pluribus persequi hoc loco non vacat. Itaque primus hic in eo genere Platonis error ac lapsus esto. Alius vero, qui hujus in dogmatis enucleatione versatur, quo partem animi alteram divinam, ac ratione præditam, alteram et expertem rationis, et perturbationibus obnoxiam esse statuit, vel Platoniorum ipsorum est oratione damnatus, ut ex sequentibus constare potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

CAPUT XVII.

Ὅτι κατὰ Πλάτωνα μὴ ἐξ (43) ἀπαθούς καὶ παθητῆς οὐσίας ἢ τῆς ψυχῆς συνῆστηκε φύσις. Ἀπὸ τῶν Σεβήρου τοῦ Πλατωνικοῦ Περὶ ψυχῆς.

« Περὶ δὲ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχῆς, ἣν φησὶν ἐξ ἀπαθούς καὶ παθητῆς οὐσίας συστήναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος τῶν μέσων τι χρωμάτων, ἔκτινα ἔχοντες εἶπεν· Ὅτι ἀνάγκη, χρῆναι διαστάσεις αὐτῶν γιγνομένης, ἀφανισθῆναι αὐτὴν, ὡς τὴν τοῦ μέσου χρώματος σύστασιν, ἐπὶ τὰ οὐκ εἰς ἑκάστου

Non, quemadmodum Platoni visum est, animi naturam duabus ex partibus, quarum altera patiendi necessitate libera, patibilis altera sit, esse conflatum. Ex Severi Platonici disputatione De animo.

« Jam vero, inquit Severus, de animo illo, quem a Deo nobis duplici ex parte, altera patiendi necessitatem excludente, altera subeunte conflatum, quasi medium quemdam ex albo nigroque colore obtrudit Plato, hæc in præsentia quæ dicamus, occurrunt. Partium illarum progressu temporis illa-

(42) Ἄλλοι δὲ ὀνίανται. Qui? aut quomodo? Defuncti nimirum, sed levioribus criminibus obnoxii, qui postquam denuo revixerunt, tantorum cruciatuum memores, castius et saucius novam

hanc vitam instituent, ne iterum mortui quorum scelera imitati essent, eorum etiam pœnas sustinere cogerentur.

(43) Forte μὴ, κατὰ Πλ. ἐξ.

bente dissidio, interire animum oportebit, quemadmodum illam coloris mediæ temperationem, cum illi ex quibus ante coaliuit, suapte natura paulatim, in suum quisque genus propriumque solvuntur, perire necesse est. Id quod si semel probabitur, mortii certe obnoxium, non immortalem animum esse ponemus. Etenim si pro confesso habeatur, hæc in rerum natura, quod contrario careat, prorsus esse nihil, quæque mundi ambitu continentur omnia, ex adversis pugnantibusque naturis Dei manu temperata esse, qui mutam illis amicitiam et commuionem injecerit, ut sicco et humido, calido et frigido, gravi et levi, albo et nigro, dulci et acerbis, duro et molli, naturæ denique patienti experti, et naturæ ad patientium aptæ, eaque id genus omnia una quadam **701** alia rerum omniam commuione devinxerit; præterea si quæ mutuo temperata sunt, atque inter sese permista, mutuam quoque temporis progressionem divortium pro naturæ suæ conditione suscipiunt; animum profecto, si partium illarum in e) concretionem ponimus, perinde uti colorem aliquem medium, naturæ suæ vitio tandem interire necesse erit: contrariis illis ex quibus ipse constabit, ad proprium naturæ suæ statum per sese properantibus. Quid enim? Annon id videmus, quod suapte natura grave sit, licet a nobis, aut alia quavis extrinsecus indita naturali levitate, sursum agatur, ut tamen deorsum naturæ suæ vi ac pondere rapiatur? Similiter, quod suapte natura leve sit, licet extrinsecus simili quadam impollente causa, deorsum feratur, ut tamen suis quoque viribus sursum enitatur? Etenim quæ duobus ex contrariis unum in aliquid simul coierint, fieri non potest, ut eodem se modo semper habeant, nisi e rerum natura tertium aliquid cum iisdem perpetuo conjungatur. Sed animus tertium quid profecto non est, duobus ex contrariis pugnantibusque compositum, sed potius unum aliquid simplex, naturæque sua ab omni et patienti necessitate, et corporis mole liberum: ut eam propterea Plato Platonisque sectatores, immortalem esse statuerint. At quoniam et hominem ex animo corporeque constare, vox est omnium una communis, et quæ citra corporis commercium, in nobis volentibus nolentibus commotiones existunt, animo assi-

(44) Τὸ μαλακόν. Post hæc verba, duarum sententiarum trajectionem contigisse puto; proindeque sic legendum, «τὸ μαλακόν, τῆ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην

A ἐξ ὧν συνέστη, ἐν χρόνῳ φύσει χωριζομένου. Εἰ δὲ τοῦτο, φθαρθῆν ἀποφανοῦμεν, ἀλλ' οὐκ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τοῦτο ὁμολογεῖται, μὴδὲν τῶν ἐν τῇ φύσει ὄντων ἀνευ τοῦ ἐναντιοῦ εἶναι, τὰ τε ἐν τῷ κόσμῳ ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων φύσεως ὑπὸ θεοῦ κατασκευασθαι, φύλλαν αὐτοῖς καὶ κοινωνίαν ἐπιποθήσασθαι αὐτοῦ, ὡς τῶν ἐν τῷ πρὸς τὸ ὑπὲρ, καὶ τῶν θερμῶν πρὸς τὸ ψυχρὸν, τῶν τε βαρῶν πρὸς τὸ κοῦφον, λευκῶν τε πρὸς τὸ μέλαν, γλυκεῖ τε πρὸς τὸ πικρὸν, σκληρῶν τε πρὸς τὸ μαλακόν (44), καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων κοινωνίαν, τῆ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν· τὰ δὲ κραθέντα καὶ μυχθέντα χωρισμὸν τῶν ἀπ' ἀλλήλων ἐν χρόνῳ φύσει ἐπιδέχεται: ἢ δὲ ψυχὴ ἐξ ἀπαθούς καὶ παθητῆς οὐσίας γεγονέναι ὑποκεῖσθαι ἀνάγκη, ὡς τὸ μέσον χρώμα, ὅπως καὶ ταύτην ἐν χρόνῳ φύσει ἀρανισθῆναι, τῶν ἐν τῇ συστάσει αὐτῆς ἐναντίων ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐπιγομένων. Ἡ γὰρ οὐχ ὁρῶμεν καὶ τὸ φύσει βαρὸν, καὶ ὑπ' ἡμῶν ἢ τινας ἐξωθεν φυσικῆς προσγενομένης αὐτῷ κουφότητος ἀνω φέρηται, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν κάτω βιάζεται; Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φύσει κοῦφον, κατὰ τὰς ὁμοίας ἐξωθεν αἰτίας κάτω φερόμενον, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὰ ἀνω βιάζεται; Τὰ γὰρ ἐκ δύο τιῶν ἀλλήλοισ ἐναντίων εἰς ταυτὴν συναχθέντα ἀδύνατον ἐν τῷ αὐτῷ ἀεὶ εἶναι, μὴ τριτοῦ τινὸς τῆς τῶν ὄντων οὐσίας ἀεὶ ἐόντος αὐτοῦ. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐστὶ ψυχὴ τρίτον τι πρῆγμα ἐκ δύο ἐναντίων ἀλλήλοισ σύνθετον, ἀπλοῦν δὲ καὶ τῆ αὐτῷ φύσει ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον. Ὅθεν Πλάτων, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀθάνατον αὐτὴν ἔρασαν εἶναι. Ἐπιπέθῃ δὲ τὸν ἀνθρωπῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κοινὸς ἐστὶ πάντων λόγος γεγονέναι, τὰ δ' ἐν ἡμῖν ἀνευ σώματος ἔκουσως καὶ ἀκουσίως γιγνόμενα πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι λέγεται, οἱ μὲν πολλοὶ, τούτῳ τεκμηριούμενοι τῷ (45) παθητὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτῆς, θνητὴν αὐτὴν εἶναι λέγουσι, καὶ σωματοειδῆ, ἀλλ' οὐκ ἀσώματον· ὁ δὲ Πλάτων, τῷ φύσει αὐτῆς ἀπαθεί προσαναγκάσθη τὴν παθητὴν οὐσίαν προσυρεῖσθαι. Ὅτι δὲ μὴ ἐτέρως ἔχει, ἐξ ὧν ἐκότεροι εἰρήχασαι, Πλάτων τε καὶ οἱ ἄλλοι, πειρασόμεθα τῷ λόγῳ, τὰς ἐν ἡμῖν ἐνεργοῦσας δυνάμεις παραθέντας, προσιδέσθαι. Ταῦτά μοι ἀπὸ τῶν Σιδήρου τοῦ Πλατωνικοῦ ἐκτὸς ψυχῆς προκεισθω. Σκέψαι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοι; καὶ τόδε, περὶ τῆς οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ φαστικῶν ἀρχῆς.

D esse conjicientes inde plerique, mortalem illum esse corporeum, non corporis expertem esse contendunt. Plato autem ad illam ejus partem, quæ suapte natura omnem patientem excluderet, alteram hanc ex sese patientem adjungere coactus est. Quod autem hæc illorum utrinque nec alia ratio fuerit, ex iis quæ cum a Platone, tum etiam ab aliis disputantur, ostendere, ac simul effectrices illas, quæ nobis insitæ sunt, facultates promere ac proferre conabimur. » Hactenus Severi Platonici verba. Jam de cæli, deque colloquentium i) siderum principio, quid Plato senserit videamus.

πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα, etc. Quam conjecturam in versione secutus sum.

(45) Forte τὸ, vel δεῦτε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΓ΄.

A 702 CAPUT XVII.

Περὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ φωστῆρων, δεῖ μὴ καθόλου ὀρθῶς ἐδόξασεν ὁ Πλάτων. Ἀπὸ τῆς Ἐπινομίδος, καὶ Τιμαίου, καὶ τοῦ δεκάτου ἔως Νόμων, ἄσπερ Μωϋσῆς σέβειν ἀπαγορεύει, ὧς καὶ ὁ Ἑβραῖος Φίλων ἔρημιναίει.

De celo, deque collucentibus in eo sideribus, haud recte omnino sensitse Platonem. Ex Epinomide, Tim o et Legum decimo. Quæ Moyses coli omnia vetuit, quemadmodum Hebræus etiam Philo interpretatur.

Συμφώνως Ἑβραῖοις καὶ τὸν περὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ φαινομένων (46) ἀποδοῦς λόγον, καθ' ὅν γεννητὰ εἶναι, πρὸς τοῦ τῶν ὕλων αἰτίου παλαιμένα, μετέχτεινε τῆς σωματικῆς καὶ φαρτικῆς οὐσίας συνδότη· οὐκ ἐβ' ὁμοίως Ἑβραῖοις σέβειν αὐτὰ νομοθετεῖ, καὶ θεοῦ ἠγεῖσθαι, ὡς φάσκων ἐν Ἐπινομίδι· «Τίνα δὴ καὶ σεμνύνων (47) ποτὲ λήγω θεόν, ὦ Μέγυλλε καὶ Κλεινία; Ἐχέδην οὐρανὸν, ἐν καὶ δικαιοσύταιν, ὡς ζῦμαπαντες ἄλλοι δαίμονες ἅμα καὶ θεοὶ, τιμῶν τε καὶ εὐχεσθαι διαφερόντως αὐτῷ· τὸ δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰτίων ἀγαθῶν πάντων ἡμῖν αὐτὸν γεγονέναι πάντας ἀν' ὁμολογοῦμεν.» Εἰθ' ὑποβάς ἐν τῷ αὐτῷ προσηθίηαι ταῦτα· «Θεοῦ δὲ δὴ (48) τοῦς ὁρατοῦς, μεγίστους καὶ τιμιωτάτους, καὶ ἐξύτατον ὁρῶντας πάντη, τοῦς πρῶτους, τὴν τῶν ἀπτρων φύσιν λεκτέον, καὶ ὅσα μετὰ τούτων αἰσθανόμεθα γεγόνετα. Μετὰ δὲ τούτους, καὶ ὑπὸ τούτοις ἐξῆς δαίμονας· ἀριτον δὲ γένος (49), ἔχον ἔδραν τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἔρημινας αἰτίων, εὐχαῖς τιμῶν μάλα χρεῖαν χάρειν τῆς εὐφρήμου διαπορείας.» Διὰ τούτων θεοῦ εἰπὼν εἶπὼν εἶπὼν τοῦς δηλωθέντας, περὶ τῆς πρώτης αὐτῶν συστάσεως φυσιολογῶν ἐν Τιμαίῳ, τοιαῦτα διεξέρχεται· «Ὅτι πῦρ (50-51) πρὸς τὸν ἀέρα, οὗτο ἀήρ (52) πρὸς ὕδωρ· καὶ ὁ τὸ ἀήρ πρὸς ὕδωρ, οὗτο ὕδωρ πρὸς τὴν γῆν, ἐνείθεν, καὶ ζυνοστήσατο οὐρανὸν ὁρατὸν καὶ ἀπτόν. Καὶ διὰ ταῦτα ἐκ τῆς δὴ τούτων τοιούτων, καὶ τὸν ἀριθμὸν τεττάρων, τὸ τοῦ κόσμου σῶμα ἐγενήθη δ' ἀναλογίας ὁμολογήσαν, φύλλον τε ἔσχεν ἐκ τούτων, ὥστ', εἰς ταῦτόν αὐτῷ ἐνελεθῶν, ἄλυτον ὑπὸ τῶν ἄλλων πλὴν ὑπὸ τοῦ ζυνοήσαντος γενέσθαι.» Εἰθ' ἐπιλέγει· «Ψυχὴν δ' (53) εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ θελε, διὰ παντός τε ἔκτεινε, καὶ ἐπὶ ἔξωθεν τὸ σῶμα αὐτῆ περιεκάλυψε (54), καὶ

quidem Hebræorum ex mente Plato philosophatur, uti et ortum aliquem habuisse, et a rerum omnium conditore perfecta esse, et corporea interitibus obnoxia natura constare doceat. Idem tamen eorum postea, relicto ductu, cultum iis ac divinitatem legibus decernit sancitque suis, dum in Epinomide hunc in modum loquitur: « Equem vero, inquit, vobis, Megille, tuque o Clinia, tantopere Deum commendo? Cælum, opinor, quod quidem verum fuerit cum cæteris demonibus simul atque diis colere summisque precibus obsecrare. Nam ipsum quoque honorum nobis aliorum omnium causam fuisse, merito fateamur.» Inde plusculis interjectis, hæc ibidem subiungit: « Nam deos quidem illos, qui sub aspectu cadunt, maximos et maxima veneratione dignos, cunctaque passim acutissime pervidentes, astra, inquam, illa, quæque cum iis exstitisse agnoscimus omnia, deorum omnium principes habere nos oportet. Tum secundum eos, ac sub iis demones colere. At genus illud aerium, quod tertiam obtinet mediamque sedem, quodque superos inter et homines interpretis munere fungitur, precationibus demereri cum primis necesse est, felitem aut nobis suam hanc operam esse velint.» Hæc ibi, quibus manifeste divinitatem ipsis attribuit. Idem vero de prima eorum molitione sic philosophatur in Timæo: « Sic elementa, inquit, inter sese aptis atque conexis, ut qua proportione ignis cum-aere, eadem aer cum aqua, et qua vicissim aer cum aqua, eadem aqua similiter cum terra congrueret; mundum hunc ita devinxit atque firmavit, ut spectari simul tangique possit. Ac propterea, cum ex illis et natura sua talibus,

(46) φαινομένων. Mallem cum altero ms. φωστῆρων. Porro non illa tantum a Platone traduntur, sed etiam animalia esse astræ, qui alius error est.

(47) τίνα δὴ καὶ σεμνύνων. In Epinomide, p. 699 B.

(48) θεοῦ δὲ δὴ. Ibid., pag. 702 C.

(49) ἄδραν δὲ γένος. Ficinus hunc cum præcedente δαίμονας ita conjungit, ut per appositionem, δαίμονας ἀέριον γένος, dici existimes: ad quem et Serranus accedit, qui superiora mire turbat. Plat. ubique genus hoc aerium ad superiorum diæmonum turba sejungit.

(50-51) Ὅτι πῦρ. In Timæo, pag. 527 F; sed pauca ex superioribus, ad truncæ orationis intelligentiam, repetenda. Sic enim ille, Νῦν δὲ... οὕτω δὴ πρὸς τε καὶ γῆς, ὕδωρ, ἀέρα τε, ὁ θεὸς ἐν μέσῳ θελε, καὶ πρὸς ἄλληλα, καθάσθω ἦν δυνατὸν, ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπραγασάμενος ὁ τι πῦρ πρὸς ἀέρα, etc.

(52) τοῦτο ἀήρ. Plato, ἀέρα, quod rectum est; refertur enim ad præcedens ἀπραγασάμενος. Hæc apud Tull. conversa leges in Timæo, sect. 13.

(53) ψυχὴν δὲ. Ibid., p. 528 C. Tull., sect. 18.

(54) ἔξωθεν τὸ σῶμα α. π. Plato, ἔξω, etc. Tullius, Deinde cum circumdedit corpore, et restituit extrinsecus. Mihi quidem adversus hoc nomen vel hiscere, religio sit: inens tamen philosophi vide-

batur, animum illum, non tantum omnibus mundi partibus interfusum esse, verum etiam totū ejus corpori circumdatum atque circumfusum. Id quod ex sequentibus auferri queat. Postquam enim animum hunc arbitrio suo temperavit; tum p. 529 A de illius in universo situ et collocatione sic disputat: Ἐπὶ δὲ, inquit, κατὰ νόον τὸ ζυνοῦσθαι, πᾶσα ἡ τῆς ψυχῆς ἐνστάσις ἐσυγγέντω, μετὰ τοῦτο, τῶν τὸ σωματωειδὲς ἐνός αὐτῆς ἐτετακένετο, καὶ μέσον μέσῳ ζυνοῦστων προσήρμοσεν. Hactenus Virgilianum illud.

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agitai molem, et magno se corpore miscet.

Quid deinde? Anli: Ἢ δὲ (ψυχή) ἐκ μέσου πρὸς τὸν ἔσχατον οὐρανὸν διεκπλακείσα, κύβηλ τε αὐτὸν περικαλύψασα, αὐτῆ τε ἐν αὐτῇ στερεομένη, θείαν ἀρχὴν ἠρώτο ἀπαύστου καὶ ἐμφορον βίον, πρὸς τὸν ζυμπαντα χρόνον. Quam-postreman periodum Tullius ita vertit, Sic animus a medio profectus (διεκπλακείσα, quasi traductus, atque transmissus) extremitatem cæli a supræma regione, rotando ambitu circumjecit, seseque ipse versans, divinæ, sempiternæ sapientissime vitæ induxit extorium. Ergo illud κύβηλ περικαλύψασα reddidit rotando ambitu circumjecit. Si removebitur Ciceronis auctoritas, velle

et numero quatuor, hujus mundi corpus secum apte consentiens effectum est: tum ea sese amicitia proinde complectitur, ut in unum per sese coalescens, ab alio, quam ab eo, cujus manu colligatum est, dis-olvi nunquam possit. » **703** Quibus hæc post nonnulla subiungit: « Animum autem ejus in medio collocatum, ita per universum effudit, ut ipsum quoque corpus extrinsecus eo circumfuderit: adeoque mundum hunc, orbem unum aliquem, quique in orbem converterentur, eundemque solum ac sine cujusquam alterius consortio esse voluit. » Atque iterum inferius: « Hoc igitur, inquit, divinæ providentiæ consilio, uti tempus existeret, sol, luna, ac cætera quinque sidera, quæ vulgo errantia nominantur, procreata sunt, quorum motu numerorum temporis et exstare ratio, et observari posset. Horum corpora singulorum molitus Deus, his manibus servare jussit, quos alterius converso efficeret. » Et paulo post: « Hæc, inquit, corpora animatis vinculis colligata, animantia evagere, atque imperati sibi rationes cognovere. » Idem vero Legum decimo universe de omni animo sic loquitur: « Quidquid animo præditum est, inquit, id omne, quod mutationis in sese causam habeat, mutetur necesse est. Quo in mutationis genere, singula fati ordine ac legem sequuntur. Ita, quæ aus in moribus minima tantum aliqua mutaverint, ea minus depressa per summum duntaxat regionis solum incedunt; quæ plura gravioraque peccaverint, profundo gurgite hauriuntur. » Si ergo quidquid animo præditum est, idem est mutationi obnoxium, cujus in sese causam includat; cælum autem, sol, atque luna, ut Plato ipse statuit, animo prædita sunt; eadem quoque sunt mutationi obnoxia, cujus in sese causam includant, si quid efficit ejus ratiocinatio. Quod si ita est, quomodo rursus æternitatem in illis, ac proinde divinitatem agnoscit, cum ex caduco mortaliæ corpore concreta dissolvi aliquando possint? Nam in Timæo quidem hæc ipse: « Quoniam igitur, inquit, dii omnes, tam qui palam voluntur in cælo, quam qui videntur sese nobis per voluntate præbent, ortum habuere, sic eos universi hujus conditor alloquitur: Hæc vos, qui decorum satu orti estis, attendite. Quorum operum ego parens effectorque sum, quæ

mibi philosophus videtur, *animum se ipso extremum illud cælum in orbem*, id enim est, κύκλον, undique circumdeditisse: atque ita longe facilius quod adjungit intelligas, *animum semetipsum in sese versare*. Sane Timæus ille Locrus, in suo *De natura* opusculo, quod Platonicus *Timæi* quoddam quasi scemini dici queat, ita clarissime, τὸν δὲ τῷ κόσμῳ ψυχάν, μισθὸν ἐξέψα, ἐπιγυγνὴν ἐξω, περικαλύψας αὐτὸ ὅλον αὐτῶν, κρῆμα αὐτῶν καρσάμενος, ἐκ τε τῶν ἀμερίστῶν μορῶν, καὶ τῶν μεριστῶν οὐσιῶν.

(55) Καὶ κύκλῳ δὴ, etc. Tullius, *catalogo solivago, ei volubili, et in orbem incitato complexus est*. Acrioris esset ac fidentioris ingenii, hæc et alia pleraque, ac philosophi verba κριτικώτερον expendere. Tantum moneo, leviter mutandum videri quod apud Tullium sequitur, *quos secum ipsum propter virtutem facile esse posset, nec desideraret alierum,*

κύκλῳ δὴ (55) κύκλον στρεφόμενον, οὐράνῳ μόνῳ ἓνα ἔρμηον κατέστρεψε. » Καὶ πάλιν ὑποβῶνς ἐπιφέρει: λέγων « Ἐξ οὖν λόγου (56) καὶ διανοίας Θεοῦ ταύτης πρὸς χρόνου γένεσιν, ἓνα γεννηθῆ χρόνος, ἔτιμος, καὶ σελήνη, καὶ πέντε ἄλλα ἄστρον, ἐπίκλην ἔχοντα πλάνητες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονε· σώματα δὲ αὐτῶν ἐκάστῳ ποιήσας ὁ Θεὸς, ἔθηκεν εἰς τὰς περιφορὰς, ἃς ἡ θατέρου περιόδου ἔχει. » Καὶ ἐπιλέγει: « Δεσμῶς τε ἐμψύχους σώματα δεθέντα ζῶα ἐγενήθη, τὸ τε προσαχθὲν ἔμαθε. » Καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν *Νόμων* καθόλου περὶ πάντων ψυχῆς ἀποφαινεταί, λέγων ὕδα: « Μεταβάλλει μέντοιγε (57) πάνθ' ὅσα μέτοχα ἐσὶ ψυχῆς, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένα τὴν ἑῶν μεταβολῆς αἰτίαν. Μεταβαλλόντα δὲ φέρεται (58) κατὰ τὴν τῆς ἐμπαρμένης τάξιν καὶ νόμον· μικρότερα μὲν τῶν ἰθῶν μεταβαλλόντα, ἐλάττω κατὰ τὸ τῆς χώρας ἐπίπεδον μεταπορεύεται· πλείω δὲ καὶ ἀδικώτερα, μεταπορεύονται εἰς βάθος. » Εἰ δὴ οὖν μεταβάλλει (59) πάνθ' ὅσα μέτοχα ἐσὶ ψυχῆς, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένα τὴν τῆς μεταβολῆς αἰτίαν, οὐράνῳ δὲ καὶ ἥλιος καὶ σελήνη μέτοχα ἐσὶ ψυχῆς, κατ' αὐτὸν τὸν Πλάτωνα· καὶ ταῦτα ἄρα μεταβάλλοι ἂν, ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένα τὴν τῆς μεταβολῆς αἰτίαν, κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. Πῶς οὖν πάλιν ἀθέλους αὐτοὺς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο θεοῦ φησι, καίπερ ἐν σώματι φθαρτῶ ἔντα, καὶ λυθῆναι ὅλους τε; Λέγει δ' οὖν πάλιν ἐν *Τιμῳ*: « Ἐπὶ δ' οὖν πάντες ὅσοι τε περιπολοῦσι φανερώς καὶ ὅσοι φαίνονται, καθίσουν ἂν ἐθέλωσι θεοί, γένεσιν ἔσχον, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ τὸτε τὸ πᾶν γενήσας τάδε· Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἄλυτα ἐμοῦ μὴ θέλοντες, τὸ μὲν οὖν δὴ δεῖν πᾶν λυτὸν. Τὸ γὰρ μὴ καλῶς ἀρμωσθὲν καὶ ἔχον εἰ λύειν ἐθέλειν κακῶν. Δι' ἃ καὶ ἐπιτερε γένεσθε, ἀθάνατοι μὲν οὖν οὐκ ἔστε, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πᾶντων· οὐκ ἔστι μὲν τοι λυθησέθε γὰρ, οὐδὲ ταῦτέσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μεζόνος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἔπεινον, οἷς ὅτε ἐγίνεσθε, ἔννεδισθε. » Ταῦτα ὁ Πλάτων. Εἰκότως δὴ τὰ Μωυσῆς, καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια, σθένος μὴ ἀπαγορεύει ταῦτα, καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι, ἄνω δὲ πρὸς τὸν παρὰ σέλα θεῶν ἀνάγοντα, αὐτὸν δὴ τὸν ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρον, ὅλου τε οὐράνου καὶ κόσμου δημιουργὸν, τὸν δὴ τὰ πάντα θεῶν λόγῳ συνδρασαντα, καὶ συναρμωσάμενον, μόνον ἡγεῖσθαι θεῶν, καὶ μόνῳ

satis sibi ipse natus et familiaris. Scribendum enim est, *notum et familiare*, nam de cælo loquitur.

(56) Ἐξ οὖν λόγου. Plato *ibid.*, 529 F. Tullius, *sect.* 26.

(57) Μεταβάλλει μέντοι γε. *Idem*, *lib. x Leg.*, pag. 672 C, D.

(58) Μεταβαλλόντα δὲ φέρεται. Plato, *μεταβάλλοντα δὲ φέρεται*. *Eloge*.

(59) Εἰ δὴ οὖν μεταβάλλει. Videntur hæc ad simile usque periodi principium c. 3 perperam incitata. Atque hæc insulsa repetitio librorum oscitantia tribuenda est, qui cum in hac periodo exsiccanda, ad illas voces pervenissent, μεταβολῆς αἰτίαν, que jam ex Platone præcesserant, periodum integræ denuo ad finem usque pertexerunt, cum se qui debuisset ex Eusebio, οὐράνους, etc., que habentur c. 10.

τὴν σεβάσιμον ἀπονέμειν νομοθετεῖ τιμῆν, λέγων· «*Μὴ ἰδῶν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ πάντα τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃ αὐτοῖς.*» Ἐρμηνεύει δὲ ταῦτα διασαφῶν εἰς πλάτος ὅτι Ἑβραίων παιδευμένος Φίλων, ὡδὲ πηλέων πρὸς λέξιν· «*Τινὲς ἥλιον (60), καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας ὑπέλαθον εἶναι θεοὺς αὐτοκράτορας, οἷς τὰς τῶν γιγνομένων ἀπάντων αἰτίας ἀνέθεσαν. Μωϋσῆς δ' ὁ κόσμος ἐδοξεν εἶναι καὶ γεννητὸς, καὶ πόλις ἡ μεγίστη, ἀρχοντας ἔχουσα καὶ ὑπηκόους· ἀρχοντας μὲν, τοὺς ἐν οὐρανῷ πάντας, οἷον πλάνητας καὶ ἀπλανεῖς ἀστέρας· ὑπηκόους δὲ τὰς μετὰ σελήνην ἐν ἀέρι, καὶ περιγελοῦς φύσεις. Τοὺς δὲ λεχθέντας ἀρχοντας οὐκ αὐτεξουσίους, ἀλλ' ἐνὸς τοῦ πάντων Πατρὸς ὑπάρχους· οὐ μωμομένους τὴν ἐπιστάσιαν, κατορθοῦν τρυτανεύοντας κατὰ δίκην καὶ νόμον ἑκαστον τῶν γενουτόων. Τοὺς δὲ μὴ βλέποντας τὴν ἐπιθετικότητα ἡτύχον τοῖς ὑπεξευγμένοις, ὡς αὐτοῦργοις, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γινομένων ἀνάφαι αἰτίας. Ἐν τῇ ἀγωνίᾳ ἐν Ἱερουσαλὲμ νομοθέτης τὸς ἐπιστήμην μεταρρυθμίζεσθαι, λέγων ὡδὲ· «*Μὴ ἰδῶν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃ αὐτοῖς.*» Εὐθύθλιος πάνυ καὶ καλῶς πλάνην εἶπε τῶν ἐν εἰρημίνῳ ὡς θεῶν ἀποδοχῆν. Οἱ γὰρ ἰδόντες, ἥλιου μὲν προσώδους καὶ ἀναχωρήσει τὰς ἐπίστους ὄρας συνιστάμενας, ἐν αἷς αἱ ζῶων, καὶ φυτῶν, καὶ καρπῶν γενέσει ἀριστήναις χρόνων περιόδους τελεσφοροῦνται· σελήνην δ' ὑπερέβαιν καὶ διάδοχον ἡλίου, νόκτωρ τὴν ἐπιμειλιαν καὶ προστασίαν ἀνεληφύται, ὧν μεθ' ἡμέραν ἥλιος, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας κατὰ τὴν πρὸς τάπτεϊα συμπίθειαν, μυρία τῶν ἐπὶ διαμορῆ τοῦ παντὸς ἐνεργουόντες τε καὶ ἑρῶντας, πλάνην ἐπλανήθησαν ἀνήνυτον, μόνους εἶναι τοῦτους θεοὺς ὑποποθήσαντες. Εἰ δ' ἐποδοῦσαν διὰ τῆς ἀπλαντοῦς βαλλέειν ὁδοῦ, κὰν εὐθὺς ἔγνωσαν, δεῖ καθάπερ ἀισθητοῦς ὑποθέσαντος τοῦ γέγονε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ αἰσθητοὶ πάντες ὑπερέβαιν τοῦ νοητοῦ συνέσπεισαν.» Καὶ ἐπάγει λέγων· «*Ὅσθ' ὑπερέβαιντες τῷ λογισμῷ πᾶσαν τὴν ὁρατὴν οὐσίαν, ἐπὶ τὴν τοῦ δευδοῦς, καὶ ἀοράτου, καὶ μόνῃ διανοίᾳ καταληπτοῦ τιμῆν ἔωμεν, δεῖ οὐ μόνον θεοῦ ἐστὶ νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπάντων δημιουργῶν. Ἐὰν δὲ τις τὴν τοῦ αἰθίου καὶ ποιητοῦ θεραπειαν ἄλλῃ προσηνέμη νεωτέρῳ καὶ γεννητῷ, φρενοπλαθῆς ἀναγεγράφω, καὶ ἔνοχος ἀσεθείᾳ τῇ μεγίστῃ.» Ταῦτα τῆς Ἑβραίων εἰσεθείας, τὰ ὡς ἀληθῶς ἀκηρατὰ τε καὶ θεία μαθήματα, πρὸ τῆς τετυρωμένης φιλοσοφίας**

¹ Deut. iv, 19.

(60) *Τινὲς ἥλιον.* Locum hunc Philonis exstare non credo. Exstant alii duo in lib. *De mundi orificatione*, quorum posteriori indicamus in observationibus ad p. 286, priorem hic dahimus ex Philone, pag. 7, ubi rationem afferens quomobrem post terræ germina, stellas Deus effecit: Προλαβὼν γὰρ περὶ τῶν οὐρανῶν γεγονότων ἀνθρώπων, οἱοὶ τὰς γνώμας ἔσονται, στοιχαστὰ τῶν εἰκότων καὶ πιθανῶν, ἐν οἷς τὸ πάλυ τὸ εὐλογον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκραφονοῦς ἀληθείας· καὶ ὅτι πιστεύουσι τοῖς φαινομένοις μάλλον ἢ θεῶν, σοφιστείας πρὸ σοφίας βαυμάσαντες·

PATROL. GR. XXI.

A per me facta, non sunt dissoluta me invito: quamquam omne colligatum solvi potest. Sed haudquamquam boni est, ratione vincium velle dissolvere. Sed quoniam orti estis, immortales vos quidem esse, et indissolubiles non potestis: 704 neutquam tamen dissolvemini, nec vos ulla mortis fata perferunt. Consilium enim meum magis est vincium ad perpetuitatem vestram, quam illa, quibus estis, tum cum ginebamini, colligati. » Hactenus ille. Jure ergo Moyses Hebræorumque oracula prohibent, quominus cultum iis ac divinitatem tribuamus: contraque jubent, uti sursum animis ad rerum omnium moderatorem Deum ipsum, inquam, solis, atque lunæ, siderumque reliquorum, imo cæli mundique totius effectorem sublatis, unum illum, cujus verbo apta ex sese nexaque sunt omnia, et Deum habeamus, et Augusto illo cultu prosequamur. Nam ita quidem Moyses præcipit: «*Ne videns solem, et lunam, et omnes stellas, et omnem ornatum cæli, errore deceptus adores ea.*» Quod ejus interdictum uberius explanans Philo, rerum Hebræarum scientissimus, hunc. in modum loquitur: «*Sunt qui solem atque lunam astraque cætera, præpotentes ex sese deos esse rati, causas ipsi eorum quæ sunt omnium assignarunt. At vero Moyses et genitum esse mundum, et instar magnæ cujusdam reipublicæ, suos quoque principes ac subditos habere statuit. Et stellas quidem tam errantes, quam orbibus suis affixas, quæ omnes in cælo versantur, principium loco munereque fungi; luna vero inferiores naturas, sive aerem teneant, sive propius cum terra coheræant, subditorum in classe graduque consistere. Verumtamen principes illos, non potestatis omnino iurique sui, sed unius cunctorum parentis quosdam quasi præfectos esse, cujus dum regendi consilium ac rationes imitantur, quidquid existit nasciturque rerum, id omne feliciter ex æquitalis legisque præscripto moderari. At vero, qui sessorem illum frenos habenasque regentem non viderent, eos jugalibus istis, quasi per sese res efficerent, omnium que hoc in orbe ferent, causas tribuisse. Quorum stultitiam nova ut scientia sanctissimus legislator emendet: «*Ne tu, inquit, videns solem, et lunam, et stellas, et omnem ornatum cæli, errore deceptus adores ea.*» Præclare omnino reus teigit, dum eorum, quibus nova hæc numina probarentur, consilium errorem appellavit. Nam qui dum viderent, aut solis accessu recessuque annuus illas tempesta-*

κατεδόντες τε αὐτοῖς τὰς ἡλίου καὶ σελήνης περιόδους, δε' ὄν θέρη, χειμῶνες, ἔαρος, μετοπίρου τροπαίων ἐκ γῆς ἀνὰ πᾶν ἔτος φερομένων καὶ γινομένων ἀπάντων αἰτίας ὑπολήφονται, τὰς τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων περιπολήσεις· ἵνα μηδὲν γεννητῶ τὰς πρώτας ἀνατιθέναι τινὲς τοῖμωσιν αἰτίας, ἢ διὰ θράσους ἀναίστηντον, ἢ δε' ἀμαθίαν ὑπερέβαλλουσαν· ἀναδραμέτωσαν, φησὶ, καὶς διανοίας ἐπὶ τῇ πρώτῃ τῶν ἡλίου γένεσιν, δεῖ πρὸ ἡλίου, καὶ σελήνης, πανταχῶ μὲν φυτὰ, παντοῦτος δὲ καρποῦς ἤνεγκεν ἡ γῆ, etc., quæ satis cum hoc loco supra B, 12, conveniunt.

37

ves existere, quibus animantium, plantarum, fructuumque ortus, maturitatem suam certis ac descriptis temporum conversionibus assequantur: aut lunam solis administram atque vicariam, quibus ipse præsit interdiu, curam eorum noctu moderationemque suscipere; 705 tum cætera quoque sidera pro suo quodam aduersus res terrenas sensu, infinita quæ ad universi conservationem pertinent, iudita sibi vi efflicere; eum in errore sane immensum devenere, hos ut solos deos esse statuerent. Qui si rectam viam studiosius institissent, facile profecto agnoscerent, quemadmodum mentis administer suapte natura sensus est, ita quidquid in sensum cadit, ejus quod sola mente percipitur, administrum esse constitutum. » Quibus ita subdit: « Quamobrem, inquit, naturam omnem spectabilem cogitationis prætervecti, ad ejus, qui, quod omni forma careat, nec visu attingatur, sola intelligentia perripri potest, honore aspiremus: quippe qui Deus sit, non eorum modo, quæ vel mente, vel sensu capiuntur, sed omnium omnino procreator. Quisquis autem sempiterni illius ac rerum effectoris cultum recentiori cupiam genitoque tribucit, is et insanus, et summæ reus impietatis habeatur. » Nos igitur hæc religionis apud Hebræos præcepta, immortalia prorsus ac divina, stolidæ ac vecordi philosophiæ pratulimus. Nam quid me atinet ista persequi diutius, ac cæteros Platonis errores aperire, cum ex paucis conjecturam facile de iis etiam, quæ tacitis prætereo, facere quisque possit? Id quod nemo tamen abs me calumniandi animo dictum esse putet, cum majorem iu modum hominem suspiciam ipse quoque. Sic est, equidem illum nobis Græcorum omnium amicissimum existimo, et tanquam eum, qui si minus eadem prorsus quæ nos omnia, affinia certe admodum cognataque tradiderit, observo. Sed tamen ubi cum Mose ac cæteris Hebræorum prophetis committitur, quam iis intelligentiæ vi cesserit, aperio. Quanquam si quis eum arguendum ex professo susciperet posset is profecto alia sexcenta reprehendere, cujusmodi sunt egregia illa plenaque prudentiæ, quæ vel de mulieribus in *Republica* statuit, vel de infando amore in *Phædro* tam speciose philosophatur. Ex quibus si quid etiam audire placet, legis quæ ab eo totidem verbis disputantur.

CAPUT XIX.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Quænam minus recte Plato, tam in Legibus quam in Republica, de mulieribus statuerit: quæ Hebræorum doctrina non vobat.

706 « Multa fortassis, inquam, ex iisque a nobis hic dicuntur, quod alium nunc morem habeamus, ridicula videbuntur, si sient uti præcipimus. — Plane, inquit. — Ego vero: Quid tandem ex iis maxime tibi ridiculum videtur? Illud, opinor, quod mulieres velimus nudas cum viris in palastra exerceri, nec juniores modo, sed ipsas quoque seniores; uti viros jam senes in gymnasiis videmus, rugosos licet, atque aspectu injucundos, studiose tamen hæc in exercitatione versari. » Tum pluribus interjectis, hæc subdit, « Qui vir, inquit, mulieres nudas riserit: hanc in exercitationem honesti causa incumbentes, quasi qui risu captando, solertiæ

Ἵσκόια περὶ γυναικῶν οὐκ ὀρθῶς ὁ Πλάτων θεράζατο, ἐν τοῖς Νόμοις καὶ ἐν Πολιτείᾳ οἷς Ἑβραίων οὐκ ἐπινοεῖται λόγος

« Ἴσως δὲ (61), εἶπον, παρα τὸ εἰωθὸς, γέλοια ἐν φαίνοντο πολλὰ περὶ τὰ νῦν δὴ λεγόμενα, εἰ πράξειται ἢ λέγεται. — Καὶ μάλα, εἴη. — Τί δ', ἦν δ' ἐπὶ γελούεσσαν αὐτῶν ὄρας; Ἡ δὴ λαθὴ οἱ γυμνὰς τὰς γυναῖκας ἐν ταῖς παλαισταῖς γυμναζομένας μετὰ τῶν ἀνδρῶν, οὐ μόνον τὰς νέας, ἀλλ' ἡδὴ καὶ προσβυτέρας, ὡσπερ τοὺς γέροντας ἐν τοῖς γυμνασίοις, ὅταν βυσοὶ καὶ μὴ ἡδέϊ τὴν ὄψιν, ὅμως φιλογυμνασθῶσι (62). » Καὶ ἐπιλέγει ἐξῆς: « Ὁ δὲ γελῶν ἀνὴρ ἐπὶ γυμνὰς τὰς γυναῖκας, τοὺς βελτίστους ἐνεκα γυμναζομένας, ἅτε δὲ (63) τοῦ γελῶτος σοφίας δρίπτων καρπὸν, οὐδὲ οἶσεν, ὡς εἴκουεν, ἐφ' ᾧ γελᾷ. » Φησὶ δὲ ἐν ἐξόμῳ τῶν Νόμων, ὡς ἄρα δεήσει τοῖς

(61) Ἴσως δὲ. Plato, lib. v *De repub.*, p. 457 C ista pluribus. Eadem citantur ac refelluntur a Theodoreto, lib. ix *De cur. Græcor. affect.*, pag. 129 et 130. Ὁ δὲ ταῦτα νομοθετῶν, inquit, οὐδὲ τῶν τῆς Κανθακίλου γυναικῶς λόγων ἐμνήσθη: ἐκείνη γὰρ τοι, τοῦ ἀνδρὸς γυμνῆς οἱ δεῖξαι τὸ σωμα καλεῖσθαι, μάλα εἴη σωφρονέως, ὅτι ἀποβουμένη τὸν χιτῶνα, ὑναποδύεται καὶ τὴν αἰδῶ ἢ γυνή. Τοιγαροῦν ὁ φιλόσοφος τὰς νυμφευομένας γυμνοὶ τῆς αἰδούς, καὶ

ἀναδύειν ἐκδεδάσκει. Fœdissimi hujus instituti, sicut aliorum plurimorum, auctores habuit Lacedæmonios; ut videre est apud Thucydidi. lib. 1. Plutarch. in *Lycurgo* et *Apoplythegmat.* Cui flagitio frustra sperium aliquam et colorem quaerit.

(62) Φιλογυμνασθῶσι. Malui φιλογυμνασθῶσι cum Platone et ms.

(63) Ἄτε δὲ. Plato, ἀτελεῖ.

παίδας καὶ τὰς παίδας ὀργεῖσθαι δηλαδὴ καὶ γυμνά-
 ζεσθαι μανθάνειν· καὶ τοῖς μὲν παισὶν ὀρχησθαι,
 ταῖς δὲ ὀρχητρίδας ἀν εἶεν, πρὸς τὸ διακονεῖν οὐκ
 ἀνεπιτηδεύετον. Τίθησι δ' ἐν αὐτῷ καὶ τάδε· Ἡ
 δὲ αὐ ποῦ (64) παρ' ἡμῶν κέρη καὶ δέσπονα, εὐφραν-
 θεῖσα τῇ τῆς χορείας παιδείᾳ, οὐκ ᾤθηθ' εἶναι κινεῖς
 χερσὶν ἀθύρειν, παντοπλῆ δὲ παντελεῖ κοσμηθεῖσα,
 οὕτω τὴν ἄρχησιν διαπεραίνειν. Ἄ δὲ πάντως μιμῆ-
 σθαι πρέπον ἂν εἴη κήρους τε ἅμα καὶ κήρας. » Καὶ
 τολεμεῖν δὲ γυναιξὶν ὡδὲ πη νομοθετεῖ· Ἐν δὲ
 τούτοις (65) πᾶσι δεῖ (66) διδασκάλους ἐκάστων πε-
 παιτισμένους μαθοῖς, οἰκούντας (67) ἔξουσι, διδάσκειν
 τε πάντα ὅσα πρὸς τὸν πόλεμον ἐστὶ μαθήματα
 τοῦς φοιτούνται, ὅσα τε πρὸς μουσικῆν· οὐχ ἂν μὲν ἂν
 ὁ πατήρ βούληται φοιτῶντα, ὃν δ' ἂν μή, ἔωτα τῆς
 παιδείας (68)· ἀλλὰ, τὸ λεγόμενον, πάντα ἀνδρα καὶ
 παῖδα, κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ
 τῶν γεννητῶρων ὄντας, παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης. Ταῦτα
 δὲ δὴ καὶ περὶ θηλειῶν ὁ μὲν ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι
 πάντα, ὅσαπερ καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ἴσα καὶ τὰς
 θηλείας ἀσχεῖν δεῖν. Καὶ οὐδὲν φοβηθεὶς εἶποιμ' ἂν
 τοῦτον τὸν λόγον ὅτι ἐπιπικῆς, ὅτι γυμναστικῆς, ὡς
 ἀνδράσι μὲν πρέπον ἂν εἴη, γυναιξὶ δὲ οὐκ ἂν πρέ-
 πον. » Καὶ πάλιν ἐξῆς ὑποθαφῆς φησι· Ἐγυμνάσια τιθώ-
 μεν (69) καὶ τὰ περὶ τὸν πόλεμον πάντα τοῖς σώμασι
 διαπονήματα, τοξικῆς τε καὶ πάσης ῥίψεως, καὶ πέλ-
 ταστικῆς, καὶ ἀπάσης ὀπλομαχίας, καὶ διεξόδων τα-
 κτικῶν (70), καὶ ἀπάσης πορείας, στρατοπέδων, καὶ
 στρατοπεδεύσεων, καὶ ὅσα εἰς ἐπιπικὴν μαθήματα ἔν-
 τεῖται. Πάντων γὰρ τούτων διδασκάλους τε εἶναι δεῖ
 κοινούς, ἀρτυμένους μισθῶν παρὰ τῆς πόλεως, καὶ
 τούτων μαθητὰς τοῖς ἐν τῇ πόλει παῖδάς τε καὶ
 ἀνδράς, καὶ κήρας, καὶ γυναικῶν πάντων τούτων
 ἐπιστήμονας· κήρας μὲν ὅσας ἐστὶ, πᾶσαν τὴν ἐν
 ὄπλοις ἄρχησιν καὶ μάχην μεμελετηκίνας· γυναικῶν
 δὲ διεξόδων, καὶ τάξεων, καὶ θέσεως, καὶ ἀντιρρήσεων

fructum aliquem capiat, is profecto, quid rideat
 non intelligit. » Hæc ille quinto *De republica*. Idem
 autem *Legum* septimo, saltandi artem, ac reliquas
 exercitationes, tam puellis, quam pueris condiscen-
 das esse statuit : adeoque ut magistros pueris, sic
 puellis suas quoque saltandi magistras esse debere,
 quo id elegantius facere concinniusque possint.
 Atque ibidem conceptis verbis hæc habet : « Nostra
 illa quoque puella simul ac domina, saltatorio hoc
 ludico delectata, non jam vacuis sibi manibus puer-
 rili more ludendum putavit, sed armis omnibus
 instructa perficiendam saltationem putavit. Quæ
 quidem pueros puellasque nostras imitari omnino
 deceat. » Et vero mulieribus etiam bellandum esse
 hunc in modum præcipit : « Quibus in omnibus
 gymnasiis, inquit, suos in quoquo genere præce-
 ptiores mercede conductos, nec tamen peregrinos,
 versari debere, qui omnibus ad militiam et musi-
 cam pertinentibus convenientes eo discipulos insti-
 tuant : sic quidem, non ut quem pater voluerit, is
 duntaxat ludum frequentet, quem vero noluerit, is
 studia valere jubeat : sed viri, quod aiunt, puerique
 omnes, quantum sane ferri poterit, quippe qui rei
 publicæ potius, quam suorum quique parentum
 sint, necessario instituantur. Porro eadem omnino
 de feminis, quæ de maribus lex ista mea statuit,
 ut perinde ab utrisque exercitationes illæ obeantur.
 Neque id profecto aut de equestri, aut de gymna-
 stica dicere verear ; quasi viros modo, non autem
 mulieres utraque deceat. » Et quibusdam interjec-
 tit : « Gymnasium, inquit, nomine bellicas etiam
 omnes corporis exercitationes includimus, sagit-
 tandi artem, jaculandi genus omne, peltasticam,
 armatam omnem exercitationem, compositas et
 instructas flexiones, eruptiones, omnemque milita-
 rium itinerum, castrorum, et castrametandi ra-

(64) *Ἡ δὲ αὐ ποῦ*. Plato, lib. vii *Leg.*, pag. 630 G.
 Minervam autem, ut constat, intelligit.

(65) *Ἐν δὲ τούτοις*. Eodem lib. vii *Legum*,
 pag. 634 B.

(66) *Δεῖ*. Additum hoc verbum ab Eusebio est,
 ad alium sensum interpretatum.

(67) *Οἰκούντας*. Conjiiciam οὐκ ὄντας, quam
 lectionem postea deprehendi, a Serrano in ms.
 repertam fuisse. Et vera est, ut opinor, ne peregrinos
 ritus, quod tantopere cavendum putabat, suam
 in rempublicam inveheret. Idem etiam Lacedæmone
 cautum.

(68) *Τῆς παιδείας*. Plato communius, τὰς παι-
 δειάς.

(69) *Ἐγυμνάσια τιθώμεν*. Plato ibid., pag. 637 G.

(70) *Διεξόδων τακτικῶν*. Ficinus, *acietum ordi-*
nationibus. Probare vii possum. Διεξόδος, etiam in re
 militari, aliquando protectionem ipsam, atque
 ὄψοι πορείαν absolute significat, adeoque militarem
 ipsam expeditionem. Dionys. Halicarnass. lib. i
Ἀντιγ., pag. 16, πεισαντες τοὺς Ἀδουργίνας, συν-
 ἀραχθῆσαι στρατὸς τῆς διεξόδου, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς
 Ὀμβρικούς. Diodor. Sicul. lib. ii, pag. 136, ubi de
 iuvis Arabia tractibus, καθάρησιν οὐ ἐν τοῖς πελά-
 γοις, πρὸς τὰς ἀπὸ τῶν Ἄρκτων σημασίας τῆν
 ἐξέξωδον ποιοῦνται. Quo fere sensu loca etiam diffi-
 ciliora, τῆν διεξόδον ἐπιπονον habere dicuntur. Alias,
 certum quoddam ac peculiare τῆς πορείας genus,

vel κατὰ διεκτροπήν, vel κατὰ περιτροπήν, vel κατὰ
 εἰσβολήν, αὐτὴ ἐκβολήν. Quemadmodum enim ipsi
 viarum itinerumque flexus et exitus διεξόδοι voca-
 bantur, ut apud Xiphilinum in *Vitelio*, τὰς διεξό-
 δους τῶν στενωπῶν ἀκριβοῦς εἶδους, et apud Dionys.
 Halicarnass. l. v, βῶν ὁ φεῖνοντες εἰσόντο, etc.,
 ἢ διώκοντες κατελάμβανον, οὐ ἄπειραν τῶν διεξόδων,
 sic flexiones etiam militum διεξόδοι sunt. Idem Xi-
 philin. in *Serero*, de Pertinacis Invenire, et τῆς ἐπιπικῆς,
 καὶ ὁ πεζῶν, περὶ τὴν πυρᾶν, πολιτικῶς τε ἅμα καὶ
 ποιητικῶς διεξόδους διελτίοντες, διεξήλθον. Ubi πο-
 λιτικῶς διεξόδοι, civiles, opinor, ac sedatiore flexio-
 nes significant, quales etiam ex Platone nostro pro-
 feruntur. Πολυμοικαὶ vero, seu στρατιωτικαὶ (nitrosi
 enim modo legendum potius existimo quam ποη-
 τικαὶ) ex militie præceptis legibusque perfectas,
 nisi ποιητικῶς, artificiosas, reddere luet. Alias im-
 petum aliquem vox ista sonat, ut cum Suidas illud
 Davidis, διεξόδους ὑδάτων κατέδωσαν ὁ ὄφθαλμοί
 μου, explicat, κρονητῶν ἐφέροντο τὰ δάκρυα. Is au-
 tem impetus fit κατ' εἰσβολήν ἢ κατὰ πάλιν ὑπο-
 τροπήν, ut ὁ διεκπλοῦς, in re nautica. Thucydides,
 lib. i, διεκπλοῦ δ' οὐκ ἦσαν, ἀλλὰ θυμῶν, καὶ ῥώμῃ
 τοπλέων ἐναυμύζον, ἢ ἐπιστῆμῃ, αὐτὴ σχολίασι.
 διεκπλοῦ ποιεῖν explicat, τὸ ἐμβαλεῖν, καὶ πάλιν
 ὑποστρέψαι, καὶ αὐτὸς ἐμβαλεῖν. idem, l. ii, διεκπλοῦ
 τε οὐκ εἶον, οὐδὲ ἀναστροφαί, ἄπερ νεῶν ἀριεπὸν
 πλεουσῶν ἔργα εἰσίν. Hic ego διεξόδους τακτικῶς hoc

mam hanc, inquam, aliasque superiores, lex opi- A
 nistæ ista consequitur. — Quæ tandem? — Uti mulieres
 istæ omnes cum viris illis omnibus communes sint,
 nullaque cum ullo privatim ac proprie consuescat:
 similiter, uti communes sint liberi omnes, nec sui
 vel fetus a parentibus, vel parentes a fetibus agnos-
 cantur. » Quibus ita subdit: « Verisimile id quid-
 em, inquit. — Tu igitur, inquam, o noster legis-
 lator, mulierum perinde ac virorum delectu habi-
 to, iis quam maxime fieri poterit, ingenio similes
 assignabis. Ii porro domos contuberniaque com-
 munita dum habebunt, nec privatim ullus simile
 quidquam possidebit, una profecto erunt: dumque
 simul tam in gymnasiis, quam in cæteris vitæ offi-
 ciis versabuntur, ad mutuam, opinor, consuetu-
 dinem innotata quadam necessitate ducentur. Num
 vero tibi necessaria dicere videor? — Sane, in-
 quit, verum nou geometrica necessitate, sed amato-
 ria, quæ quidem, ad pellicendam vim populi
 maximam, acrior esse vulgo quam illa, potentior-
 que solet. » Hæc ille. Sed erit fortasse non neino,
 qui philosophi mentem aliter accipiet, eamque
 quam vulgo putant, negabit esse. Nec enim pro-
 miscue communes feminas omnes esse velle, quasi
 libidinibus ac flagitiis liberam cuivis potestatem faciat:
 sed tantum magistratus suoapte arbitrio suam cuique
 viro assignare posse. Sic enim perinde com-
 munes illas fore, ut publicæ pecuniæ communes vocari
 possunt, quæ in quos oportuerit a questori-
 bus dividantur. Demus hoc vero. Quid tandem es
 dicturus, cum audies, illum etiam, in concepti
 utero fetus in lucem 709 edatur, interdicare? Atqui
 sunt hæc ejus verba: « Statuimus, inquit, uti
 mulieres a vicesimo anno ad quadagesimum, re-
 publica: liberos pariant: viri autem simul atque
 ex summo illo ac levissimo ætatis flore excesserint,
 ad annum deinceps quintum et quinquagesi-
 mum, procreandis reipublicæ liberis operam dent. »
 Quibus hæc subiungit: « At ubi tam viri, quam
 mulieres justam illam generandi ætatem præterierint:
 viris exinde liberum esto, cujuscunque voluerint
 consuetudinem expetere. » Additque præterea:
 « Cavendum illud etiam diligenter, principio ne
 ullus ea ætate fetus, si qui forte exstiterit, in
 lucem edatur: deinde, si quæ pariendi necessitas
 fuerit, ut exponatur continuo, quod nullum huic
 partus generi alimentum debeatur. » Ac de mulie-
 rum rationibus hactenus Plato. Jam quid de infan-
 do amore censuerit, videamus.

CAPUT XX.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Quamquam Plato de infando amore in Phædro statue-
 rit: quibus contraria sunt a Mose sancita.

« Qui si diutius, inquit, id facitare perget, si ac-
 cedet propius, si tam in gymnasiis, quam in reli-
 qua consuetudine illum contingerit: tum enim vero
 fluxionis illius fons, quem cupidinem Jupiter
 Ganymedis amore correptus appellavit, dum vi
 quadam vehementiore amatorem inundat, partim
 in eum penitus illabitur, partim eo jam pleno
 effluit ac redundat extra. Atque ut spiritus quidam,
 aut echo ex levibus solidisque corporibus assiliens,
 aut primum exstiiit, eo refertur deo: sic illa
 pulchritudinis fluxio, in pulchrum iterum per oc-
 culos relabitur, quæ postquam iu animum, qua solet
 via subierit, tum vero quidquid alis permeat, huic
 etiam adjunctis alas, rigatque continuo, novisque
 subinde pennis pullulare gessit, ac similis amore
 amati animum implet. Amat igitur ille, nec tamen

Ὅποια περὶ ἔρωτος ἐκθέσκειν αὐτὸς διετέλετο ἐν
 Φαίδρῳ, οἷς ὁ Μωσὴς ἀντινομοθετεῖ.

« Ὅταν δὲ χρονίῃ (83) τοῦτο ἔρῳν, καὶ πλη-
 σιῇ μετὰ τοῦ ἀπτεσθαι, ἐν τῇ γυμνασίῳ καὶ ἐν
 ταῖς ἄλλαις ἑμιλίαις, τότε εἴ ἢ τοῦ βεβήματος ἐκείνου
 πηγὴ, ὃν ἕμερον Ζεὺς Γανυμήδους ἔρῳν ἀνέμασε,
 πολλὴ προρομένη πρὸς τὸν ἔραστον. ἢ μὲν εἰς αὐτὸν
 εἶδῃ, ἢ δ' ἀπομοστουμένου, ἔξω ἀπορροεῖ καὶ οἷον
 πνεῦμα, ἢ τις ἔχῃ, ἀπὸ λελῶν τε καὶ στερεῶν ἀ-
 λομένη (84), πάλιν ὄθεν ὠρμηθῆ φέρεται: οὕτω τὸ
 τοῦ κάλλους βεῦμα, πάλιν εἰς τὸν καλὸν διὰ τῶν ὀρ-
 μάτων ἰδὼν, ἢ πίπτουσαν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἵνατι ἀρκεύμε-
 νον, καὶ ἀναπτεροῦσαν τὴς διδούσης τῶν πτερῶν, ἄρ-
 δεῖ τε καὶ ὠρμησε πτεροφθεῖν, καὶ τὴν τοῦ ἐρωμέ-
 νου αὐτῆς ψυχῆς ἔρωτος ἐπέπλησεν. Ἐρῆ μὲν οὖν, ὅπου
 δὲ ἀπορεῖ, καὶ οὐδ' ὅ τι πέπονθεν, οἶδεν, οὐδ' ἔχει
 φράσαι: ἀλλ' οἷον ἀπ' ἄλλου ὀρθαλίμας ἀπολεπισσούσας
 πρόφασιν εἰπεῖν οὐκ ἔχει. » Καὶ ἐπιτέλει ἐπ' ἑ-

(80) *Γυναῖκι μὲν*. Plato *ibid.*, pag. 460.(81) *Αἱ δρόμοι*.(82) *Αἱ τῆ*.(83) *Ὅταν δὲ χρόνῳ*. Idem in *Phædro*, p. 348 D(84) *Ἄλλοις ἀλομένη*. Longe melius quam ἀλωμένη
 ut apud Platonem.

Ἐπιθυμῆσαι δὲ ἐκεῖνον παραπλησίως μὴ ἀσθενεστέ-
 ρως δὲ, ὄρῳν, ἀπειθεῖσαι, φιλεῖν, συγκατακείσθαι·
 καὶ δὴ, ὅσον εἰδὼς, ποιεῖ τὸ μετὰ τοῦτο ταχὺ ταῦτα. »
 Ἐν οὖν τῇ συγκομιχῇ, τοῦ μὲν ἔραστοῦ τὸ ἀκόλαστος
 ἵππος ἔχει ὁ τι λέγει περὶ τὸν ἡμίλογον, καὶ ἀξίω
 ἀντὶ πολλῶν πόνων σμικρὰ ἀπολαύσαι· ὁ δὲ τῶν
 παιδικῶν ἔχει μὲν οὐδὲν εἰπεῖν, σπαργῖον δὲ καὶ ἀπο-
 ρῖον περιβάλλει τὸν ἔραστον, καὶ φιλεῖ, ὡς σφόδρα
 εὖνον ἀσπαζόμενος. Ὅταν τὸ συγκατακείναι, ὁδὸς
 ἐστὶ μὴ ἀπαρηγήθηναι, τὸ αὐτοῦ μέρος, χαρίσασθαι
 τῷ ἔρωτι, εἰ δεηθῆι τυγχάνειν. Ἐὰν μὲν δὴ οὖν
 εἰς τεταγμένην διαίταν καὶ φιλοσοφίαν νίκησῃ τὰ
 βελτίω τῆς διανοίας, μακάριον καὶ ἰμνηστικὸν τὸν
 ἐνθάδε βίον διάγουσιν, ἐγκρατεῖς ἑαυτῶν καὶ κέρμοι
 ὄντες. » Εἶτα μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει· Ἐὰν δὲ διαίτη
 φορτικωτέρα τὴ καὶ ἀφιλοσόφου, φιλοτίμου δὲ χρῆσων-
 ται, τὰχ' ἂν που ἐν μέθαις, ἢ τινι ἄλλῃ ἀμελείῃ, τὸ
 ἀκόλαστο αὐτοῖν ὑποκώγιον, λαβόντες τὰς ψυχὰς ἀφρού-
 ρους, συναγαγόντες εἰς ταῦτο, τὴν ὑπὸ τῶν πολλῶν
 μακαριστῆν αἴρεσιν εἰλέσθην καὶ διεπραξάσθην· καὶ
 διαπραξαμένοι, τὸ λοιπὸν ἡδὴ χρώνται μὲν αὐτῇ,
 σπάνια δὲ, ἅτε οὐ πάσι δεδομένοι τῇ διανοίᾳ πρῶ-
 τόντες. Φίλω μὲν οὖν καὶ τούτω, ἔττον δὲ ἐκεῖνων,
 ἀλλήλων διὰ τὸ τοῦ ἔρωτος καὶ. Ἐξω γενομένου διά-
 γουσι, πιστεῖς τὰς μεγίστας ἡγουμένω ἀλλήλων δε-
 δωκέναι τε καὶ δεδέχθαι, ἃς οὐ θεμιτὸν εἶναι λύ-
 σαντας εἰς ἔχθραν ποτὲ εἶδεν. Ἐν δὲ τῇ τελευτῇ,
 ἀπειροὶ μὲν, ὠρμηκότες δὲ περροῦσθαι, ἐκβαίνουσι
 τοῦ σώματος. Ὅπτε οὐ σμικρὸν ἄλλο τῆς ἔρωτικῆς
 κινήσεως φέρονται. Εἰς γὰρ σκόπον καὶ τὴν ὑπὸ γῆν
 πορείαν, οὐ νόμος ἐστὶν εἶτι εἶδεν τοὺς κατηγορούμενους
 ἡδὴ τῆς ὑπουρανοῦ πορείας, ἀλλὰ φανὸν βίον διαγα-
 γόντας, εὐδαιμονεῖν μετ' ἀλλήλων πορευομένων, καὶ
 ἰσχυρότερους ἔρωτος χάριν. Ταῦτα τοσαῦτα, ὡ παῖ,
 καὶ οὕτω θεῖά σοι δωρησάται ἡ παρ' ἔραστοῦ φίλα. »
 Τοιαῦτα μὲν τὰ Πλάτωνος· ἀλλ' οὐ τὰ Μιουέως, ὃς
 διαβρότην τοῦτοις ἐναντία νομοθετεῖ, μεγάλη τῇ φω-
 νῇ τὴν κατὰ παιδρασιῶν προσήκουσαν προσφερό-
 μενος δίκην. Φησὶ γοῦν· Ὅς ἂν κοιμηθῇ μετὰ
 ἀρσενος κοίτην γυναικὸς, βέλνυγμα ἐποίησαν ἀμφό-
 τεροι· θανάτῳ θανατούσθωσαν, ἔνοχοι εἰσι. » Καί·
 Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κοιμώμενος μετὰ θρῆνος κοί-
 την γυναικὸς. » Τί δεῖ τανῦν ἀπελέγειν, ὡς παρ-
 εἰς ὁ σφώτερος τὸν παιδραστῆν, οὐδὲ γὰρ ἐν
 τοῖς Νόμοις ἤξισσε κατὰ παιδρασιῶν θανάτου
 δίκην ὀρίσασθαι, προστάται· θανάτῳ ζήμιον οἰκτιρῶν
 τὸν μὴ καταμύσσαντα θησαυρὸν ὑπ' ἑτέρου τινὸς εὐ-
 ρημένον; Ἐπάκουσον δὲ καὶ τῶνδε, ἵνα μὴ με-
 κοφαντιῶν ὑπολάβῃς.

A aut quid amet, aut quo sensu moveatur, vel nosse,
 vel explicare potest: sed perinde ac si ex alieno
 aspectu lippitudinem contraxisset, causam ejus,
 quam abserat nullam habet. » Iterumque post pauca :
 « Concupiscit, inquit, minus vehementer id quidem ;
 sed tamen affectu persimili, videre, contingere,
 osculari, jacenti adhaerescere. Quae quidem omnia,
 cum primum licuerit, uti facile quisvis intelli-
 git, reipsa perficit. Igitur ejusdem in lecti com-
 munionem, intemperantior amatoris **710** equus ha-
 bet quod ab auriga petat aliquid, hoc est in tot
 sibi laborum brevem aliquem fructum capere liceat.
 Amati vero equus, quod dicat habet nihil : tantum
 commotus ipse quoque, nec satis sui compos, ama-
 torem illum tanquam sui studiosissimum amplecti-
 tur atque osculatur. Ac dum simul jacent, ita
 quidem comparatus est, nihil uti amatori, quantum
 in se erit, negaturus videatur, quod ab illo conten-
 derit. Quod si vicerit mens illa melior, quae ad
 modestioris et cum philosophia congruentis vitae
 rationes invitit; tum vero beatam hic atque unani-
 mem vitam agunt, sui potentes, planeque moderati. »
 Itemque paucis admodum interjectis : « Sin contra,
 inquit, alterum illud iniquioris vitae genus, tam ab-
 borrens a philosophia, quam ambitiosum placuerit;
 continuo jugales eorum indomiti, dum vel temu-
 lentia, vel alia quavis mollitie laborabunt, dissolu-
 tos animos planeque neglectos occupantes, et ejus-
 dem in sensus communionem pertrahentes, illum
 vivendi morem, qui plerisque felix videtur, eligen-
 t: ac sequenter: eumque deinceps retinebunt illi qui-
 dem, sed rariss tamen usurpabunt, quod eum meas
 tota non probabit. Et quidem, ut minus quam su-
 periores illi, tamen et in illo amoris aestu, et cum
 ab eo interquiescunt, amici esse pergunt ipsi quo-
 que, rati maxime se fidei religione ultra citroque
 obligatos esse, qua violata ulla unquam inimicitias
 exercere sit nefas. Porro cum intereunt, sic disce-
 dunt ex corpore, ut licet aliis necdum omnino in-
 structi sint, iis tamen vestiri jam cœperint. Quare
 fructum amatoriae hujus insanica non exiguum capi-
 unt. Nec enim illos deinceps in tenebras, aut in
 subterranea quaedam loca venire lex ulla patitur,
 qui viam caelo propiorem insistere jam cœperunt :
 sed potius una profecti, claram illustremque vitam
 in summa felicitate degunt, ac propter mutuum
 amorem, similibus etiam aliis induunt. Haec tu,
 fili, tanta tamque divina ex amatoris tui amicitia
 consequere. » Haec Plato. At Mosis longe alia mens

est, quippe qui legem iis plane contrariam ferat, dum adversus puerorum amatores æquissimum hanc
 disertis verbis sententiam pronuntiat : Qui dormierit cum mare concubitu muliebri, abominationem
 peccerunt ambo : morte moriantur¹, ejus enim rei sunt. Itemque, « Exsecrabilis est omnis qui dor-
 mit cum mare concubitu muliebri. » Quid jam **711** attinet illud homini persipienti objicere, missis
 praediconibus, nec enim suis in *Legibus* mortis eos supplicio dignos putavit, in servum illum capitis
 ab eo ferri sententiam, qui repertum ab alio thesaurum non indicari? Ac ne me calumniari suspicere
 audis haec ejus verba.

¹ Levit. xx, 15.

CAPUT XXI.

De legibus Platonis ad cædes pertinentibus, magna illa hominis mente indignis, quibuscum Moysis leges committendæ.

« Quidquid autem, inquit, tam de pecuniis, quam de illo, qui eas loco moverit, Deus respondedit, id obtemperans oraculo republica perficitur. Liber, si rem indicarit, virtutis; si tacuerit, improbitatis opinionem aufero. Servus si factum aperuerit, res publica liberum esse illum decernit, servi pretium hero representato: si non aperuerit, morte mulcator. » Atque hic morte damnatur, non qui rem prohibitam loco moverit, sed qui nomen furis non detulerit. At idem, impune verum ferre vult, qui servum iratus occiderit. « Qui servum, inquit, suum occiderit, absolvitur: qui alienum et iratus, duplum ejus vero pretium persolvit. » Huic alias adde leges, quas de cæde tulit. « Qui suapte manu hominem liberum interfecerit, si facinus iracundiæ fuerit, non consilii, cum cætera, quæ homicidæ iracundia nulla commoto debentur, sustinet; tum necessario, frangendæ iracundiæ causa, biennium exsulato. » Cui et aliam hanc deinde subiungit: « At qui non iratus modo, sed etiam ex insidiis liberum occiderit, cum eisdem, quas superior ille pœnas luito, tum vero ut biennium alter, sic ipse triennium exsulato; diuturnius enim supplicium major iracundia postulat. » Tum de illo qui secundum homicidium patravertit, ita statuit: « Quod si 712 horum alteruter in patriam restitutus, eodem se rursus crimine, iracundia victus obligarit, perpetuum exsulato. » Itemque paulo post: « Si forte, quod raro admodum eveniet, pater aut mater filium aut filiam, ejusdem iracundiæ vi, aut verberibus, aut alia quavis acoerbitate occiderit, cum iisdem quibus cæteri sacris expiantor, tum etiam triennium exsulanto. Qui postquam redierint, uxor a viro, vir ab uxore sejungitur, nec ullos amplius ex sese mutuo liberos suscipiunt. » Addit præterea: « Si vir uxorem, aut virum uxor ira necaverit, sacris iisdem piacularibus procurantor, et in exsilio triennium exigunt. Cum autem redierint, nec in sacrorum, nec in mensæ communionem amplius cum liberis veniunt. Si fratrem vel sororem, frater aut soror ira necaverit, expiandi ritum, exsiliique tempus quod attinet, quæ jam de parentibus ac liberis statuimus, eadem illorum aut fratrum aut parentum causa sanciantor, quos aut fratribus aut liberis orbaverit. Eidem communibus cum ipsis vel laribus vel sacris uti nefas esto. Frater si fratrem, coorta in seditione pugna, aliove simili modo, dum vim inferentem vi repellit, occiderit, perinde ac si hostem occidisset, absolvitur. Idemque judicium esto de cive qui civem, de peregrino qui peregrinum similiter occiderit. Imo, si vel ci-

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι γονικῶν νόμων, οὗ ἀξίων ὄντων τῆς μεταβολῆς αὐτοῦ, οὗς τοὺς Μωυσέως ἀντιπαράβλητον.

« Οὗτε δ' ἂν (85) ὁ θεός, φησὶν, ἀναστῆ περὶ τῶν κτημάτων, καὶ τοῦ κινήσαντος. τοῦθ' ἡ πόλις ὄπηρε-
τούσα ταῖς μαντείαις δράτω τοῦ θεοῦ. Καὶ ἂν μὴν
ἐλεύθερος ὁ μνηστὴς ἦ, ὄξαν ἀρετῆς κεκτήσθω, μὴ
μνηστὴν δὲ, κακίας. Δούλος δὲ ἂν ἦ, ὁ μνηστὴς μὴ
ἐλεύθερος ἐπὶ τῆς πόλεως ὀρθῶς γίγνοιτ' ἂν, ἀποδι-
δοῦσης τῷ δεσπότη τὴν τιμὴν μὴ μνηστὴν δὲ, θανάτῳ
ζημιούσθω. » Κἀναυθα μὲν ἐζημιῶσθαι θανάτῳ οὐχ
ὁ παρακινήσας τι τῶν ἀπειρημένων, ἀλλ' ὁ ἐτέρου
πλημμελήσαντος μὴ καταμνηστὴς. Καὶ ἄλλως δὲ κα-
θαρὸν ἀποφαίνει δεσπότην, εἰ τὸν ἴδιον δούλον θυμῷ
φονεύσει. Λέγει δ' οὖν « Δούλον δὲ (86) κτείναντα ἐπι-
τοῦ μὲν, καθηράσθω ἂν δὲ ἀλλότριον θυμῷ, διπλῆ
τὸ βλάβος ἐπιτάστω τῷ κτεκτιμένῳ. » Καὶ τοῦτο δὲ
ἐπάκουσον αὐτοῦ τῶν νόμων, οὗς περὶ φονέων διετά-
ξατο: « Ἄν ἄρα τις αὐτόχειρ μὲν κτείνῃ ἐλεύθερον, τὸ
δὲ πεπραγμένον ἀπροβουλεύτως ὀργῇ τιμὴ γένηται
πραχθέν, τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ ἄνευ θυμοῦ κτείναντα
προσέηκε τῷ πάσχειν, πασχέτω δύο δ' ἐξ ἀνάγκης ἐπι-
φρυγέτω, κολάζων τὸ αὐτοῦ θυμὸν. » Καὶ τοῦτω προσ-
τίθεισιν ἐξῆς ἕτερον τοιοῦτον νόμον: « Ὅτε δὲ θυμῷ
μὲν, μετ' ἐπιβολῆς δὲ κτείναν, τὰ μὲν ἄλλα κατὰ
τὸν ἔμπροσθεν αὐτῶν, τρεῖς δὲ ἔτη, καθάπερ ἕτερος
ἔφρυγε τὰ δύο, φρυγέτω, μεγεθαι θυμοῦ πλεον τιμη-
ρηθεὶς χρόνον. » Εἰθ' ἐξῆς περὶ τοῦ δευτέρου φονεύ-
σαντος τοιάδε νομοθετεῖ: « Ἐάν δὲ αὐθὶς ποτε κατελ-
θῶν, ὁπότερος αὐτοῦ, ἡτηθηθεὶς ὀργῇ πράξῃ κατὰ
τοῦτο, φυγὼν μηκέτι κατελθῇ. » Καὶ πάλιν ἐξῆς φη-
σιν: « Ἐάν δὲ, ὁ γίγνεται (87) μὲν, ολιγάκις θεὸς, διὰ
θυμὸν πατῆρ ἢ μητῆρ υἱὸν ἢ θυγατέρα πηγάς, ἢ
τινι τρώπῳ βιαίῳ κτείνῃ, καθάπερ μὲν τὰς αὐτὰς
τοῖς ἄλλοις καθαίρεσθαι, καὶ ἐνιαυτοῦς τρεῖς ἀπει-
ναυτεῖν. Κατελθόντων δὲ τῶν κτείναντων, ἀπαλλάτ-
τεσθαι γυναῖκά τε ἀπὸ ἀνδρός, καὶ τὸν ἀνδρὰ ἀπὸ γυ-
ναϊκῆς, καὶ μὴ ποτ' εἰ κοινή παιδοποιήσασθαι. »
Καὶ τοῦτους ἐπιφέρει: « Γυναῖκα δὲ γαμετὴν ἂν ἀνὴρ
δὲ ὀργῇ κτείνῃ τινα, ἢ γυνὴ τις ἑαυτῆς ἀνδρὰ ταῦ-
τὸν τοῦτο ὡσαύτως ἐργάσθαι, καὶ καθαίρεσθαι τοὺς αὐ-
τοὺς καθαρμοῦς, τρέψαι δὲ ἀπειναυτήσας διατελεῖν.
Κατελθὼν δὲ ὁ τοιοῦτὸς τὴν δόξασ, τοῖς αὐτοῦ πασί-
ν ἱερῶν μὴ κοινωνεῖτω, μηδὲ ὀμοτράπεζος γιγνέσθω
ποτέ. Καὶ ἂν ἀδελφός (88) ἀδελφῶν, ἢ ἀδελφὴν ἀδελφῆ
θυμῷ κτείνῃ, τὰ μὲν τῶν καθαρῶν ἀπειναυτή-
σων, καθάπερ εἰρηται τοῖς γονεῦσι καὶ τοῖς ἐγγόναις,
εἰρησθῶ δεῖν γίγνεσθαι καὶ τοῦτους, ὡς ἀδελφοὺς τε
ἀδελφῶν, καὶ γονεῶς ἐστέρηκε παίδων· τοῦτους δὲ
συνέστους αὐτοῦ αὐτὸς μὴδέποτε γιγνέσθω, μηδὲ κο-
ινωνός ἱερῶν. Ἄδελφός (89) δὲ ἂν ἀδελφὸν κτείνῃ ἐν
στάσει, μάχης γενομένης, ἢ τινι τοιοῦτῳ τρώπῳ
ἀμυνόμενος ἀρχοντα χειρῶν πρότερον, καθάπερ πο-
λέμιον ἀποκτείναν, ἔστω καθαρός. Καὶ ἂν τολίτης

(85) Ὅτι δ' ἄν. Plato lib. xi Leg. initio.
(86) Δούλον δὲ. Idem lib. ix Leg., pag. 657 G.
Quæ jam pluribus pag. 656 G statuerat.

(87) Ἐάν δὲ, ὁ γίγνεται. Idem ibid., pag. 658 A.

(88) Ἐάν ἀδελφός. Plato enucleatus, καὶ ἂν
ἀδελφός ἀδελφῶν, ἢ ἀδελφὴν· ἢ ἀδελφὴ ἀδελφῶν, ἢ
ἀδελφὴν θυμῷ κτείνῃ.

(89) Ἄδελφός. Idem ibid., pag. 658 D.

πόλιτην, ὡσαύτως, ἢ ξένος ξένον. Ἐάν δὲ ἀσπὸν ξένος, ἢ ξένον ἀσπὸς ἀμυνόμενος κτείνῃ, κατὰ τὰ αὐτὰ ἔστω τῷ καθάρῳ εἶναι. Καὶ ἐάν δούλος δούλων, ὡσαύτως. Ἐάν δὲ αὐτὸς δούλος ἐλευθερὸν ἀμυνόμενος ἀποκτείνῃ, εὐθέως ὁ κτείνας πατέρα, τοὺς αὐτοὺς ἔνοχος ἔστω νόμος. Ὅς ἂν ἐκ προνοίας (90) τὴ καὶ ἀδικίᾳ ὄντως νόμος τὸν ἐμφυλίων αὐτόχειρ κτείνῃ, πρῶτον μὲν τὸν νομίμων εἰργέσθω, μήτε ἀγορὰν, μήτε ἱερὰ, μήτε λιμένας, μήτε ἄλλον τινὰ σύλλογον μηδένα μαίνων ἔάν τε τις ἀπαγορεύῃ τῷ δράσαντι ταῦτα ἀνθρώπων, καὶ ἐάν μὴ ὁ γὰρ νόμος ἀπαγορεύει (91). Ὁ δὲ μὴ ἐπιζῶν, δέον, ἢ μὴ προαγορεύων, εἰργέσθω (92) τὸν ἐντὸς ἀνεψιότητος· τὸ δὲ δευτέρου, ὑπόδικος τῷ θέλοντι τιμωρεῖν ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος γιγνέσθω. Γυνὴ δὲ ἀνδρα ἐαυτῆς ἐξ ἐπιβουλῆς τὸ ἀποκτείνειν τρώσασα, ἢ ἀνὴρ τὴν ἐαυτῆς γυναῖκα, φευγέτω ἀεφυγάν. Τοιοῦτοι μὲν οἱ τοῦ φιλοσόφου νόμοι. Εἰ δὲ γρη καὶ τοὺς Μωσέως τοῦτους ἀντιπαρβαλεῖν, ἐπιπέσομεν οἷα περὶ τὸν φοινίκιον διατάσσεται. « Ἐάν πατέξῃ τις τινα, καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω. Εἰ δὲ οὐχ ἑαῖον, ἀλλ' ὁ θεὸς παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὥσως ἐπὶ τὸν πόνον οὐ φεύζεται ἕκὲι ὁ φονεύσας. Ἐάν δὲ ἐπιθηται τις τῷ πλησίον αὐτοῦ, ἀποκτείναντα αὐτὸν ὄλλω, καὶ καταφύγῃ, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου μου λήψα αὐτὸν θανατώσαιο. Ὅς τύπτει πατέρα αὐτοῦ, ἢ μητέρα αὐτοῦ, θανάτῳ θανατούσθω. Ἐάν δὲ λαοβόρηται δύο ἄνδρες, καὶ πατέξῃ τις τὸν πλησίον αὐτοῦ ἄλλω ἢ πυγμῇ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ, κατακλιθῆ δὲ ἐπὶ τὴν κοίτην, ἐάν ἐξαναστὰς ὁ ἄνθρωπος περιπατήσῃ ἐξ ἐπὶ ῥάβδου αὐτοῦ, ἀθῶος ἔστω ὁ πατάξας· πλην τῆς ῥάβδου αὐτοῦ ἀποτίσει, καὶ τὰ ἱατρεία. Ἐάν δὲ πατέξῃ τις τὸν παῖδα αὐτοῦ, ἢ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ ῥάβδῳ, καὶ ἀποθάνῃ. Ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, δίκην ἐκκεκλήθησεται. Ἐάν δὲ πατέξῃ τις τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ οὐκείνου, ἢ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς θεραπαινίδος αὐτοῦ, καὶ ἐκτυρώσῃ αὐτὸν, ἐλευθερὸς ἐξαποστείλει αὐτοῦς, ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτῶν. » Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ Μωσέως. Ἄξιός δὲ ὁ Πλάτων τινὰ τρόπον, καὶ δ' ὅπλα πληγῆς ἀκαρπαιότητος ἀκίχζεσθαι τὸν οὐκείτην προστάσσει, ἐπάκουσον. « Ὅταν τὴν γενναίαν (93) τὸν λεγόμενὴν σταφυλὴν, ἢ τὰ γενναῖα σῖκα ἐπινομαζόμενα ἀπορῆσεν βούληται, ἐάν μὲν ἐκ τῶν οὐκείων λαμβάνῃ, ὅπως ἂν ἐθέλῃ καὶ ὅπταν βούληται, καρπούσθω ἐάν δὲ ἐξ ἄλλων μὴ παίσας, ἐπομένως τῷ λόγῳ (94), τῷ μὴ κινῆν ὅτι μὴ κατέθετο, ἐκεῖνος ἀεὶ ζημιούσθω. Ἐάν δὲ δούλος, μὴ παίσας ἐνδὲ δεσπότην τὸν χωρίων, ἀπειταί τῶν τῶν τοουτῶν, κατὰ ῥᾶγα βοτρώων καὶ σῶων συτῆς, ἰσαριθμοῦς πληγὰς τοῦτος μαστιγαύσθω. » Τοιαῦτα μὲν τὰ κατὰ τῶνδε, οὐκ ἄξια τῆς Πλάτωνος μεγαλονοίας. Ὅς δὲ σεμνὰ καὶ φιλόδηρωπα

A vem peregrinus, vel peregrinum avio, vel servus servum, vim vi repellendo necaverit, eodem jure absolvitur. Qui vero servus liberum, vim licet vi repellens, occiderit, iisdem quibus parricida legibus tenetur. Qui popularium suorum quemlibet, prudens et injuste manu sua necaverit; principio communi civium jure privator, uti ne forum, templa, portus, aut alium quemlibet conventum polluat; idque seu quis homicida aditu interdicit, seu nemo: lex enim per sese interdicit. Qui autem eum non persequetur, cum tamen id deberet, neque hoc ei denuntiabit, cognatione sua ipsemet excludit: deinde, quisquis interfectum ulcisci volet, ei cum illum agere fas esto. Si aut virum uxor, aut vir uxorem, interficiendi animo, vulneraverit, perpetuum exsulato. » Ejusmodi sunt philosophi leges. 713 Quibuscum si Mosaica conferre velis, audi tu porro, quid de caedibus illæ statuerint. « Si percusserit quis alterum, isque mortuus fuerit, morte moriatur. Si autem non volens, sed Deus tradiderit in manus ejus, constituam tibi locum, in quem fugere debeat qui occiderit. Si quis autem insidiatius fuerit proximo suo, ut interficiat ipsum dolo, et confugerit, ab altari meo rapies ipsum, ut morte afficias. Qui verberarit patrem suum, aut matrem suam, mortuo moriatur. Si rixali fuerint duo viri, et percusserit alter proximum suum, lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo; si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum; innocens esto qui percusserit: ita tamen ut cessationis suæ dispendia, et impensas in medicos restituat. Si quis percusserit servum suum, vel ancillam suam virga, et mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit. Si autem percusserit quiespiam oculum servi sui, aut oculum ancillæ suæ, et luscus eos fecerit, dimittet eos liberos, pro quoque quem ipsis eruit. » Atque ejusmodi sunt quæ a Mose præscribitur. Audi præterea, quemadmodum servos, et quas ob causas, absque ulla veniæ spe verberibus conscindi Plato velit. « Qui aut uvas, inquit, quæ vulgo generosæ dicuntur, aut ficus illas, quibus idem nomen, colligere voluerit, si ex suis modo sumet, uti et quando liberit capto. Sin ex alienis, invito domino, collegerit, ex ejus legis præscripto, quæ movere loco vetat quicquid ibi non deposuerit, multam sustinet. Quod si servus ejusmodi quid, invito prædiorum domino, attigerit, quot acinos ficusve sustulerit, totidem plagas accipit. » Hæc ipse, ab illa mentis suæ magnitudine sane quam

¹ Exod. xxi, 12-26.

(90) Ὅς ἂν ἐκ προνοίας. Ante legebatur οἷς ἂν ἐκ προνοίας, sed nullo sensu. Certe apud Platonem, post ἔστω νόμος, isthuc οἷς aut ὅς non sequitur: sed pag. 659 A ὅς ἂν ἐκ προνοίας, ut in ms. quod novæ legis initium est.
(91) Ὁ γὰρ νόμος ἀπαγορεύει. Plato addit, quod ἱμπεριακώτερον est, καὶ ἀπαγορεύων ὑπὲρ πάσης τῆς πόλεως ἀεὶ φαίνεται καὶ φανεῖται.
(92) Ἡ μὴ προαγορεύων, εἰργέσθω. Plato longe aliter, ἢ μὴ προαγορεύων εἰργέσθαι τὸν ἐντὸς ἀνε-

ψιότητος, πρὸς ἄνδρην τε καὶ γυναῖκα πρὸς ἄνδρην τῷ τελευτήσαντι· πρῶτον μὲν τὸ μίσμα εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν τὸν θεῶν ἐχθρὰν δέχοτο, ὡς ἢ τοῦ νόμου ἀρὰ τὴν φήμην προτρέπας· τὸ δὲ δευτέρου, etc.; quæ ita decurtavit Eusebius, ut sensum quoque perverterit.
(93) Ὅταν τὴν γενναίαν. Idem lib. viii Leg., pag. 649 B, ubi legitur, ὅς δ' ἂν τ. γ.
(94) Τῷ λόγῳ. Melius τῷ νόμῳ, ut apud Platonem.

aliena. Quo in genere, quam liberalem se Moses humanumque præberit, ejus ex verbis quæ sequuntur, intelliges: « Si ingressus fueris vineam proximi tui, comede uvas, donec anima tua impleatur; in vas tamen nullam immittes¹. » Itemque: « Si intraveris in segetem proximi tui, collige spicas manibus tuis, falcem autem non mittes in messem proximi tui². » Et rursus: « Si messueris messem tuam in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris in eo, non revertaris ut tollas illum: sed pauperi, et advenæ, et orphano relinquatur, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus, in omni opere manuum tuarum. 714. Si autem olivas collegeris, non revertaris ut excutias quas a tergo reliqueris, sed permittentur advenæ, et pupillo³. »

Maectenus Moses, Et Plato quoque permulta habet, quæ reprehensione careant. Nos ex iis honestissima et optima quæque amplectimur, cætera procut jubemus facessere. Sed quoniam ista jam fusius persecuti sumus, causamque attulimus quamohrem Platonis philosophiam sectari noluimus, jam tempus est, susceptam a nobis disputationem pertexere, ac cæteras Græcæ philosophiæ sectas explorare.

Α τὰ παρὰ Μωσῆ, μάθοις ἂν ἐπακοῦσας ὡδὴ πηλῶν-
τος· « Ἐὰν ἐξ εἰσόδου ἀμπελῶνα τοῦ πλησίον, φάγη
σταφυλὴν, ὅσον ψυχῆν σου ἐμπλησθῆναι, εἰς τ' ἀγρῶν
οὐκ ἐμβαλεῖς » καὶ πάλιν· « Ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς ἀμη-
τὸν τοῦ πλησίον σου, καὶ συλλέξῃς στάχυς ἐν ταῖς χερσὶ
σου, καὶ δρέπανον οὐ μὴ ἐπιβάλλῃς ἐπὶ τὸν ἀμητὸν τοῦ
πλησίον σου· » καὶ αὐτίς· « Ἐὰν ἀμήτης ἀμητὸν σου
ἐν τῷ ἀγρῷ σου, καὶ ἐπιλάβῃ δράγμα ἐν τῷ ἀγρῷ
σου, οὐκ ἐπαναστραφήσῃ λαβεῖν αὐτό. Τῷ πτωχῷ,
καὶ τῷ προσπλήτῳ, καὶ τῷ ἔρφανῷ, καὶ τῇ χήρᾳ ἔσται,
ἵνα εὐλογῆσθαι σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐν παντὶ ἔργῳ
τῶν χειρῶν σου. Ἐὰν δὲ ἐλαυρολόγησῃς, οὐκ ἐπανα-
στρέψεις καταμύθεσθαι τὰ ὅπισω σου· τῷ προσπλή-
τῳ, καὶ τῷ ἔρφανῷ, καὶ τῇ χήρᾳ ἔσται. » Καὶ ταῦτα
μὲν τὰ παρὰ Μωσῆ. Δῖλα δὲ τὰ Πλάτωνος, ἐν οἷς μυ-
ρία εὐροῖς ἂν ἀνεπιλήπτα, ὧν δὴ μάλιστα τῶν παρ'
αὐτῷ τὰ σεμνὰ καὶ κράτιστα ἀποδεχόμενοι, τοῖς μὴ
τοιούτοις μακρὰ χαίρειν φαμέν. Ἄλλὰ γὰρ τούτων
ὡδὲ διεξωδευμένων, ἀποδοθείς τε αἰτίας, δὴ ἦν οὐ
κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφεῖν ἐγνώκαμεν, ὥρα καὶ τὰ τῆς
λοιπῆς ὑποσχέσεως εἰς πέρας ἀγαγεῖν, καὶ τὰς γε δι-
πλάς αἰρέσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιθεωρησαί φιλοσο-
φίας.

¹ Deut. xxiii, 24. ² ibid. 25. ³ Deut. xxiv, 19.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBER DECIMUS QUARTUS.

715 LIBRI DECIMI QUARTI CAPITA.

1. Proœmium, quo libri argumentum explicatur.
2. De mutua dissensione pugnaque philosophorum.
3. De Hebræorum dogmatum consensione.
4. Quædammodum superiores philosophos Plato redarguat. Ex Theæteto.
5. De prima Platonicæ doctrinæ successione. Ex Numenio Pythagorico.
6. De Arcesila, qui secundam Academiam instituit. Ex eodem.
7. De Lucycæ Arcesilæ successore, ex eodem.
8. De Carneade, qui tertiam Academiam instituit. Ex eodem.
9. De Philone, Clitomachi ejus successore, qui Carneadem exceperat. Ex eodem.
10. Multas apud Græcos philosophos conjecturas esse, verborum pugnas, erroresque permultos. Ex Porphyrii ad Nectabonem epistola, etc.

ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΕΙΧΕΙ ΤΟ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ.

- α. Προοίμιον, περὶ τῆς ὑποθέσεως.
- β. Περὶ τῆς τῶν φιλοσόφων πρὸς ἀλλήλους διαφωνίας τε καὶ μάχης.
- γ. Περὶ τῆς τῶν καθ' Ἑβραίους συμφωνίας.
- δ. Ὅπως ὁ Πλάτων τὸς πρὸ αὐτοῦ διαβάλλει.
- ε. Περὶ τῆς πρώτης κατὰ Πλάτωνα διαδοχῆς. Ἐκ τοῦ Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ.
- ς. Περὶ Ἀρκεσιλάου, τοῦ τῆν δευτέραν Ἀκαδημίαν ὑποστησαμένου. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.
- ζ. Περὶ Λακίδου τοῦ τῶν Ἀρκεσιλάου διαδεξαμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- η. Περὶ Καρνεάδου τοῦ τῆν τρίτην Ἀκαδημίαν ὑποστησαμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- θ. Περὶ Φιλωνος τοῦ διαδεξαμένου Κλεττόμαχου, τῶν διαδεξαμένων Καρνεάδου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- ι. Ὅτι στοιχασμοί, καὶ λογισμαῖα, καὶ πολλὴ πλάνη τυγχάνει παρὰ τοῖς Ἑλλησιν φιλοσόφοις. Ἀπὸ τῆς πρὸς Νεκτανάβω Πορφυρίου ἐπιστολῆς, καὶ λοιπῶν.

- α'. Περὶ γεωμετρίας, καὶ ἀστρονομίας, καὶ λογισμῶν. Ἀπὸ τῶν Ξενοφάντος Ἀπομνημονευμάτων.
- β'. Περὶ τῶν φυσιολογεῖν ἀρχούτων. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- γ'. Περὶ γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς. Ἐκ τῆς Πολιτείας Πλάτωνος.
- δ'. Δόξαι φιλοσόφων περὶ ἀρχῶν. Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου.
- ε'. Περὶ τῆς Ἀραξαγόρου δόξης. Ἐκ τοῦ Πλάτωνος.
- ς'. Δόξαι φιλοσόφων περὶ θεῶν. Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου.
- ζ'. Πρὸς τοὺς περὶ Ξενοφάνην καὶ Παρμενίδην, τὰ αἰσθήσεις ἀναφαιρούτας. Ἐκ τοῦ Ἀριστοκλέους.
- η'. Πρὸς τοὺς κατὰ Πύθωνα σκεπτικῶς, ἢ καὶ ἑκτικῶς ἐπιληθέντας, μηδὲν καταληπτὸν εἶναι ἀπορηγμένους. Ἐκ τοῦ Ἀριστοκλέους.
- θ'. Πρὸς τοὺς κατ' Ἀρίστικον φιλοσόφου, μόνον λέγοντας τὰ πάθη εἶναι καταληπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀκατάληπτα. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.
- κ'. Πρὸς τοὺς Μητροδώρον καὶ Πρωταγόραν, μόνους δεῖν πιστεῖναι ταῖς αἰσθήσεσι λέγοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- κα'. Πρὸς τοὺς κατ' Ἐπικουρον ἡδονὴν τέλος ἐπιμένοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.
- κβ'. Ἐπὶ πρὸς τοὺς τὴν ἡδονὴν τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐπιμένοντας. Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος.
- κγ'. Πρὸς τοὺς κατ' Ἐπικουρον Πρόνοιαν μὲν ἀρνούμενους, ἀέριος δὲ σώματι ἀνατιθέοντας τὸ πᾶν. Ἀπὸ τῶν Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
- κδ'. Ἀπὸ τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑποδειγμάτων. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.
- κε'. Ἀπὸ τῆς τοῦ παντὸς συστάσεως. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.
- κς'. Ἀπὸ τῆς ἀνθρώπου φύσεως. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.
- κζ'. Ὅτι οὐκ ἐπιλέγον τῷ θεῷ τὸ ἐργάζεσθαι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ.

- A 11. De geometria, astronomia, et computo. E Xenophonis Memorabilibus.
- 716 12. De iis qui rerum se naturam explicare gloriabantur. Ex eodem.
- 15. De gymnasticis ac musicis artibus. Ex Platonis Republica.
- 14. Philosophorum de principis sententia. Ex Plutarcho.
- 15. De Anaxagoras sententia. Ex Platone.
- 16. Philosophorum de diis opiniones. Ex Plutarcho.
- 17. Adversus Xenophanem et Parmenidem, qui sensus tollerent. Ex Aristocle.
- 18. Adversus eorum philosophorum sectam, qui quod Pyrrhonem secuti nihil comprehendii posse statuerent sceptici, et assensum inhiabentes vocati sunt. Ex eodem Aristocle.
- 19. Adversus Aristippi sectatores, qui ea modo quae patitur, comprehendii posse statuerunt, proterea nihil. Ex eodem.
- 20. Adversus Metrodororum, et Protagoram, qui solis sensibus credendum esse dicebant. Ex eodem.
- 21. Adversus Epicureos, qui voluptatem finem esse vellent. Ex eodem.
- 22. Iternm adversus eos qui voluptatem bonum esse definiunt. Ex Platone.
- 25. Adversus Epicureos, qui et Providentiam tollebant, et individuis corporibus universa tribuebant. Ex Dionysio Alexandriis episcopo.
- 24. Perum inter homines vulgarium exemplis, Epicureorum dogma refellitur. Ex eodem.
- 25. Idem ex universi molitione conficitur. Ex eodem.
- 26. Idem ex hominis natura concluditur. Ex eodem.
- 27. Operum suorum molitionem, Deo laboriosam ac molestam non esse. Ex eodem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Προομιον περὶ τῆς ὑποθέσεως.

Ὅσα μὲν εἰπεῖν τε καὶ ἀκούσαι ἦν ἀμφὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, τῆς τε τούτου πρὸς τὰ Ἑβραίων λόγια συμφωνίας, δι' ἣν τὸν ἄνθρωπον καταπεπληγμένον, καὶ αὐτὸν πάλιν τῆς πρὸς τοὺς αὐτοὺς διαφορίας, δι' ἣν οὐκ ἔστιν αὐτὸν εὖ φρονῶν ἀποδέχαιτο, διελλόντων ἐν τῷ πρὸ τούτου, μέτεμι νῦν ἐπὶ τὰς λοιπὰς αἰρέσεις τῶν παρ' Ἑλλήνων ἐπὶ φιλοσοφίᾳ βοηθέντων. Καὶ τούτων αὐτὸν πάλιν τὸν ἐκ τῆς ἀληθείας ὕλισσον οὐκ αἰετὸς οὐδὲ παρ' ἑμαυτοῦ, διὰ δὲ τῆς αὐτῶν πάλιν τῶν Ἑλληνικῶν φωνῶν μαρτυρίας, σκοπεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἤσσω· οὐ μὲν δὲ τισὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἀπεχθόμενων, ὧν γὰρ καὶ μέγα θαῖμα ἔχειν ἡμῶν, ὅταν δὴ τοῖς ἄλλοις, οἷά περ ἀνθρώποις, παραβάλλω τοὺς ἄνθρωπος. Ἐπὶ δὲ τοῖς Ἑβραίων θεολογίᾳ τε καὶ προφήταις, θεῷ τε τῷ διὰ τούτων καὶ μέλλοντων προβήσεις, καὶ θαυμασίων ἐπιδείξεις ποιημένῃ, ἀτὰρ δὴ καὶ μαθημάτων εὐσεβῶν, δογματῶν τε ἀληθῶν διδασκαλίαν καταθεβημένην· οὐκ ἔστιν αἴματινα δεῖν εὐλόγως ἐπιμέμψασθαι, εἰ θεῶν πρὸ ἀνθρώπων, καὶ ἀληθεῖαν αὐτῶν πρὸ θνητῶν λογισμῶν τε καὶ στοχασμῶν τιμώμεθα. Τοῦτο δὲ μοι πᾶν (95) ὁ τῆς παρουσίας Προπαρασκευῆς δελεῖται περιφρονηταὶ λόγος, εἰς ἀπόκρισιν ὁμοῦ καὶ ἀπολογίαν τῶν ἡ πεσομένων, εἰ δὴ ἄρα καλῶν ἢ σεμνῶν ἰδόντες ἐν

717 CAPUT I.
Prooemium, quo libri argumentum explicatur.
Platonice philosophiae rationes, quatenus eas vel explicari vel audiri operae pretium fuit; ejusque vel cum Hebraeorum oraculis consensione, cujus causa hominem vehementer admiramur, vel dissidium ab iisdem, in quo prudens eum nemo sequatur, superiore libro persecutus; ad reliquias eorum sectas jam venio, qui apud Graecos philosophiae laude claruerunt. Qui tamen a veritate quam exciderint, non verbis ipse meis, sed, quod adhuc feci, conceptis Graecorum ipsorum testimoniis, in legendium oculis aspectuque defigam. Nec eorum ulli propterea infensum me quisquam existimet, quos me omnes admodum suspicere fateor, quandiu illos cum caeteris, hoc est cum hominibus homines comparo. At ubi cum Hebraeorum theologis atque prophetis, Deoque ipso conferuunt, qui per eos et futura praedixit, et tanta perfecit miracula, imo qui et sanctissimarum religionum ritus, et veritatis doctrinam instituit: equidem sic intelligi, probo nobis amplius vertere posse neminem, quod Deum hominibus, ac veritatem ipsam, mortalibus quibusdam cogitationibus atque conjecturis potioem habeamus. Atque id unum ut ostenderem, toto praesentis hujus Praeparationis

(95) Μοι πᾶν. Lege μοι πᾶς.

opere sua conatus, nobis ut in promptu esset. A quod illis responderi excusarique posset, qui a nobis vulgo quaerunt, quid tam præclarum et eximium barbarorum in litteris viderimus, ut eas patriæ nobilitate Græcorum philosophiæ anteponeudas esse statueremus. Verum id re ipsa jamjam demonstrare pergamus.

CAPUT II.

De mutua dissensione pugnaque philosophorum.

Ac mihi quidem ante omnia vel a primis Græcæ philosophiæ 718 cunabulis auspicandum videtur, quaerendumque studiosius, qui tandem philosophi, quos physicos vocamus, ante Platonem exstiterint, et ejusmodi profecta ab iis disciplina principes habuerit. Deinde ad Platonis successores veniemus, et quinam fuerint ipsi quoque, quamque verbis inter se illi sententiisque pugnaverint, videbimus. Tum cæterarum quoque sectarum dissidia, et discrepantium opinionum factiones intuebimur; in quibus egregios sane pugiles, mutuis sese plagis et ictibus acriter generoseque tundentes, sic tanquam in scena spectatoribus contemplandos objiciam. Eniuviro Platonem in primis videbimus superiores philosophos irridentem, tum vicissim Platonis sectatores atque successores aliis vapulantes: rursus quemadmodum et Platonis studiosi præclara illa Aristotelicæ mentis sensa redarguant; et qui Aristotele principe ac Peripatetici nomine gloriantur, quæ a contrariæ factionis defensoribus afferuntur, nulla esse demonstrant. Quin etiam acris illas ac subtiles Stoicorum argutias illudii ab cæteris ac derideri videbis, adeoque omnes undique, cum vicino quemque suo, pulvere conspersos pugnam strenue luctumque conserere: quasi manibus jamjam, atque lingua, seu calamo potius et atramento, mutuum in sese bellum instruerent, atque alios alii, quibusdam quasi disputationum jaculis, atque omni armorum genere vulnerarent. Habebit stadium quoque nostrum hoc in gymnico certamine, præter superiores, omni veritate nudos athletas illos, qui contra universam eorum, quæ dogmaticis vocamus, philosophorum turbam arma sumpserit; Pyrrhonios, qui nihil omnino, Aristipparcos, qui solum doloris sensum percipi posse dicebant; et Metrodori, ac Protagoræ sectatores, qui unis tantum corporis sensibus fidem habendam esse voluerunt. Quibuscum altera ex parte instructam Parmenidis et Xenophanis discipulorum, qui sensuum vim omnem funditus susulerunt, aciem committimus. Imo ne ipsos quidem voluptatis propugnatores prætermitterem, sed eorum potius antesignanum Epicurum ad cæteros aggregabimus. Cæterum quolibet in quaestionis genere, suis ipsi abs me telis armisque refutabantur: 719 quique Physicorum cognomen habent, horum simul omnium et in doctrina dissensio, et inanis studii frivolaque contentio proferetur. Atqua id abs me fiet, non nullo sane aut Græci nominis, aut liberalis eruditionis odio, a quo absim longissime, sed

τοῖς βαρβάρων γράμμασι, τῆς πατρίδος καὶ εἰγενοῦς φιλοσοφίας, τῆς ἑλληνῶν λέγου, προκρίνεις αὐτὰ διανοηθήμεθα. Ἄλλὰ γὰρ ἦδη δι' ἔργων ἡ ἀπόδειξις ἡμῖν χειρεῖται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Περὶ τῆς τῶν φιλοσόφων πρὸς ἀλλήλους διαφωνίας τε καὶ μάχης.

Ἦγοῦμαι δὲ δεῖν πρῶτα πάντων, ἄνωθεν ἀπὸ τῆς πρώτης καταβολῆς τῶν παρ' Ἑλληνιστῶν φιλοσόφων ἀπάρεσθαι, καὶ τοὺς πρόσθεν ἢ Πλάτωνα γενεῖσθαι, φυσικούς τε ἐπιχθίνοντας, φιλοσόφους καταμαθεῖν, τίνες ποτὲ γέγονασιν, καὶ ὅποσον ἔτυχεν ἡ κατ' αὐτοὺς φιλοσοφία προστατῶν τοῦ λόγου. Εἴτ' ἐπὶ τὴν τοῦ Πλάτωνος παραθεῖν διαδοχὴν, καὶ τίνες ποτ' ἦσαν καὶ οἳδε, τὰς τε πρὸς ἀλλήλους λογομαχίας αὐτῶν ἐπισκηνέψασθαι· ἐπιτεωρήσαι δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τὰς διαστάσεις, τῶν τε δοξῶν τὰς ἀντικαταστάσεις, ἐν αἷς πικτεῦσοντας τοὺς γενεαίους, καὶ φιλοτίμως διαπληκτιζομένους, ὥσπερ ἐπὶ σπηγῆς τε θεαταῖς παραβέβωκεν. Αὐτίκα γαὶν μάλα θεασώμεθα, ὅπως μὲν ὁ Πλάτων τοὺς πρὸ αὐτοῦ πρώτους ἔκωπτεν, ὅπως δὲ τοὺς Πλάτωνος οἰκείους τε καὶ διαέχους ἄλλοι· καὶ αὐτὸς πάλιν ὅπως οἱ Πλάτωνος ἑταίροι, τὰ σοφὰ τῆς Ἀριστοτέλους πολυνοίας ἀπληγῶν ὅπως θ' οἱ τὸν Ἀριστοτέλην καὶ τὸν Περίπαιον ἀχούοντες, τὰ δεκούντα τοὺς τὴν ἐναντίαν πρεσβύσειαν ἐδ μηδὲν ὄντα παρίσταν. Καὶ τὰ δεῖνὰ δὲ καὶ ἀκριβῆ τῆς τῶν Στωϊκῶν λεπτολογίας ὄψ' ἐτέρων αὐτὸς πάλιν θέλει καταγελάσμενα, πάντας τε πανταχῶθεν κατὰ τὴν πέλας κοινομένους, καὶ μάχην καὶ πάλιν ἀνδροκίματα συνισταμένους, ὡς διὰ χειρῶν ἦδη καὶ γλώττης, ἢ μᾶλλον διὰ καλάμου καὶ μελανοῦ, τὸν κατ' ἀλλήλων αὐτοῦς πόλεμον ἐπιτεύχεσθαι, μονονοχῶς βέβλοντας καὶ βαλλομένους τοὺς διὰ λόγων ὄρασαι τε καὶ παντευχίας. Περὶ τῆς δ' ἡμῶν τοῦ στάδιον ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆδε ἀγωνίᾳ, γυμνοῦς ἀληθείας ἀπάσης, πρὸς τοὺς δηλούμεναι καὶ τοὺς πᾶσιν ὁμοῦ τοὺς δογματικούς φιλοσόφους ἐξεναντίας ἀραμένους τὰ ὅπλα, τοὺς ἀμφὶ Πύρρωνα λέγω, μηδὲν εἶναι καταληπτῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπορηναμένους· καὶ τοὺς τε κατ' Ἀριστοτέλην, μόνον λέγοντας τὰ πᾶσι εἶναι καταληπτὰ· καὶ αὐτὸς πάλιν τοὺς κατὰ Μητροδώρον καὶ Πρωταγόραν, μόνους δεῖν φάσκοντας τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις πιστεύειν. Ἐμπαλιν δὲ τοῦτοις συναποδύσομεν τοὺς ἀμφὶ Σενόφωνα καὶ Παρμενίδην, τὴν ἐναντίαν παραταξόμενους, καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀνεκλόντας. Οὐ παρήσομεν δὲ οὐδὲ τοὺς τῆς ἰβονῆς προμάχους, ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν ἀριστέα Ἐπίκουρον σὺν τοὺς εἰρημικούς καταλέξομεν. Πρὸς ἅπαντα δὲ ὁμοῦ τοὺς σφετέρους αὐτῶν βέλειαι ὄν κατ' αὐτῶν ἀντιθετοῦσαν εἰσῆσον. Καὶ τῶν ἐπιχθινῶν δὲ φυσικῶν ἀπάντων ὁμοῦ, τῶν τε δογμάτων τὰς διαφωνίας, καὶ τῆς σπουδῆς τὴν ἀχρηστομάθειαν εἰς Φανερόν ὅσω· ὅς τι ποὺ μισέλην, οὐδὲ μισολόγος τις ὢν, πολλοῦ βέου, ἀντιβολῆς δ' αἰτίαν ἀπολύμενος, ὅτι δὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἡμισοφίας μεταποιηθέντες, τὰ Ἑβραίων λόγια προτεμῆκαμεν.

tantum nullus ut ei calumnias locus relinquatur, quasi Græca in sapientia parum admodum studiosè versati, Hebræorum ei literas doctrinamque prætulerimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Α

CAPUT III.

Περὶ τῆς τῶν καθ' Ἑβραίων συμφωνίας.

De summa Hebræorum dogmatum consensione.

Οὐ μὲν γε Ἑβραῖοι ἀνοθεύειν ἐξ αἰῶνος μακροῦ, καὶ
 ὡσπὲς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀπὸ πρώτης ἀνθρωπογονίας,
 τὴν ἀληθῆ καὶ εὐσεβῆ φιλοσοφίαν ἀνθρωπηκότας,
 ἀκήρατον καὶ ἐπὶ τοὺς μετέπειτα ταύτην διατηρηθή-
 κασι, παῖς πατρὸς θεοῦ κερδὸν λόγων ἀληθείας
 ὑποδείξαντες καὶ καὶ φυλάξαντες, ὡς μήτ' ἐπιθεῖναι,
 μήτ' ἀρελεῖν τινα τοὺς ἀπαθὲς κεκριμένους τολμησαί.
 Οὐδ' οὖν ὁ πάνσοφος Μωσῆς, πάντων μὲν Ἑλλήνων
 προσφύτατος ἀποφανθεὶς διὰ τῶν ἐμπροσθεν, πάντων
 δὲ ὕστατος τὴν ἡλικίαν τῶν πρὶν Ἑβραίων γεγενηὸς,
 κινήσας τὴν καὶ μεταβῆναι τῶν τοῦ προπάτορος δο-
 ξάντων τῆς δογματικῆς περὶ θεολογίας διανενοῦνται
 πλὴν ὅσων τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀνθρώποις, ἀγωγῆς βίου
 καταλλήλου τρόπον, καὶ τινος μετὰ πολιτείας νομο-
 θεσίας καταβαλέσθαι. Οὐδ' οὐ μὲν τόνδε προφήται,
 μυρίαὶ ὄσαι ὑστερον ἐτῶν περὶδοὺς ἐκλάμψαντες,
 διάκρυον τὴν ῥῆμα πρὸς τὴν σφαιρὰ αὐτοῦ, ἢ πρὸς τὰ
 Μωσῆ καὶ τοὺς πάλαι θεοφιλοῦς νομοθετοῦσιν, προσθαί
 τῆ φωνῆ τετολημέκασιν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ καθ' ἡμῶς δι-
 δασκαλείων, ἐκεῖθεν πῶθεν ὁρμώμενον, καὶ δι' ἐνθέου
 θυνάμειος ὁμοῦ πᾶσαν Ἑλλάδα τε καὶ τὴν βάρβαρον
 ἐμπλήσαν, διάκρυον τὴν τοὺς πρόσθεν ἐμπροσθεν
 ἢ μή τις φασί, οἷ μὴ μόνον τοὺς δόγμασι τῆς θεο-
 λογίας, ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τοῦ βίου, τὴν αὐτὴν ἀγω-
 γὴν τοὺς πρὸ Μωσέως θεοφιλοῦσιν Ἑβραίοις παραβί-
 δωσι. Καὶ τὰ μὲν ἡμέτερον ταῦτα, μὴ τὸ φωνῆ,
 ὅπῃ τῶν πρώτων, καὶ μέτρου, καὶ τῶν ὑστάτων με-
 μαρτυρημένα, τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ὁμοῦ καὶ φιλο-
 σοφίας τὸ βίβαιον ἀπάσαις ψήφοις ἐπιστραγγίζεται,
 πληροῖ τε τὴν σύμπασαν οἰκουμένην, ὁσημέραι νεό-
 λοντα καὶ ἀνοθεύοντα, ὡς ἀρτι πρώτῃν ἀκμὴν κατα-
 δεσθαιμένα· καὶ οὐτε νόμων διατάξεις, οὐτ' ἐχθρῶν
 ἐπιβουλαί, οὐτε πολεμίων πολλὰς ἀκονηθέντα ἔιση,
 κριτεῖνα τῆς ὡν μετῆλθον λόγων ἀρετῆς, τὴν δύ-
 ναμιν ἐπαδέδεικται. Τὰ δὲ τῆς Ἑλλήνων φιλοσοφίας
 ἐπὶ βραχέσι σαλεύσαντα, τίνα ποτὴ τὴν ἰσχὺν ἐπέδει-
 ξατο, νυνὶ θεασώμεθα· πρώτους ἀπάντων εἰς τὸν
 ἀγῶνα καθέντες τοὺς φυσικοὺς ἐπικληθέντας. Οἱ δὲ,
 πρόσθεν ἢ Πλάτωνος διαλάμψαι, λεγόμενα, ὅπως πρὸς
 ἀλλήλους ἑτασάσαν, παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἔστι τοῦ
 Πλάτωνος· δὲ δὲ τῶν ἀμφὶ Πρωταγόραν, Ἡράκλει-
 τον τε καὶ Ἐμπεδοκλείαν, τὴν πρὸς Παρμενίδην, καὶ
 τῶν ἀμφ' αὐτὸν διαμάχων ἐξελέγηται. Ὁ μὲν γὰρ
 Δημοκρίτου γεγενηὸς ἑταίρος ὁ Πρωταγόρας, ἄθεον
 ἐκτίσαστο δόξαν. Λέγεται γοῦν τοῖσδε κεχρησθαι
 εἰσβολῇ ἐν τῷ Περὶ θεῶν συγγράμματι· « Περὶ μὲν
 θεῶν οὐκ οἶδα οὐδ' ὡς εἰσιν, οὐδ' ὡς οὐκ εἰσιν, οὐδ'
 αἰτίων τὰ ἄντα ἐἶναι. » Ὁ δὲ Δημοκρίτος, ἀρχὰς τῶν
 ὄλων ἐφη εἶναι τὸ κενὸν καὶ τὸ πλήρες· τὸ πλήρες
 ὄν λέγων καὶ στερεὸν, τὸ δὲ κενὸν μὴ ὄν. Διὸ καὶ φησι
 μηδὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι· οἷτι τε ἐξ
 αἰτίων τὰ ἄντα ἐν τῷ κενῷ συνεχῆς καὶ δέξεται κινεῖ-
 ται. Ὁ δὲ Ἡράκλειτος ἀρχὴν τῶν πάντων ἐφη εἶναι
 τὸ πῦρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς ὃ ἀναλύεσθαι.
 Ἄμοιβη γὰρ εἶναι τὰ πάντα, χρόνον τε ὠρίσθαι τῆς

Veram Hebræi plenamque pietate philosophiam, ab ultima usque memoria, peneque a primo, ut ita dicam, hominum ortu, diligenter penitusque rimati, eandem ad posterum sanam et integram transmisere: atque ita quidem hanc veritatis doctrinam a parentibus liberi, quemdam quasi thesaurum longa successione acceptam conservant, ut quæ decreta semel et constituta fuerant, iis nec addere quidquam nisi sint, nec quidquam detrabere. Sane quidem Moses ille sapientissimus, idemque uti Græcis omnibus, quod ex superioribus plane constat, antiquior, ita Hebræorum, qui ante ipsum plurimi vixerunt, ætate postremus, ex iis quæ a vetustissimis patribus de dogmaticæ theologię rationibus sancta erant, movere nihil aut mutare statuit: tantum popularibus ipse suis, quibus imperabat, conveniens ac proprium quoddam vitæ genus, et moderatè reipublicæ formam legis temperavit. Hunc secuti prophete, qui tanto post eum intervallo claruere, ne minimam quidem voculam mittere sunt ausi, quæ vel a se ipsis, vel ab iis quæ Mosei cæterisque Deo charis hominibus placuerant, leviter dissideret. Neque Christiana profecto doctrina, quæ iisdem bausta ex fontibus, vi prorsus divina Græcos simul omnes barbarosque pervasit, quidquam habet cum superiorum illorum dictis legibusque pugnant: nisi potius dicendum illud sit, eandem penitus, quam illi Mose antiquiores Hebræi, Deoque potius tenuere, nec decretis modo theologię, sed etiam institutis eandem ac moribus, vitæ nō ea formam rationemque præscribi. Quæ quidem ejusmodi est, ut una tam primorum, quam mediorum, ac novissimorum sententia voceque testata, veræ pietatis et philosophiæ certitudinem ac firmitatem habeat, suffragiis omnibus consignatam. Atque illa sic orbem 720 universum implet, ut perinde ac si paulo ante sata primum, atque in lucem educta esset, adolescat in dies, et efflorescat magis atque magis. Nec vim ejus atque constantiam legum sanctiones, inimicorum insidiæ, hostium gladii, quorum in nos aciem tam sæpe acuebant, frangere unquam ac debilitare poterunt. Nunc vero Græcorum philosophia, tanquam in brevibus quibusdam fluctuans et agitata, quod tandem robur ostenderit, videamus. Ac physicos illos, sic enim dicti sunt, ante alios omnes hanc in arenam producimus. Qui quidem, ut Platone priores existere, ita quam secum ipsi mutuo pugnaverint, ex eodem Platone discemus: qui Protagoræ, Heraclitii et Empedoclis, cum Parmenide ejusque sectorioribus contentionem redarguit. Nam Protagoras quidem, is qui Democriti sodalis fuit, athei opinione laboravit; cujus hic, in suo *De diis* opere, primus est illum in disputationem ingressus: « Diine sint, an non, inquit,

quave forma illi sint, equidem nescio. Democritus autem principia rerum universarum duo statuebat, inane ac plenum; ac plenum quidem, aliquid esse dicebat ac solidum, inane vero prorsus esse nullo. Itaque nihilo magis, quod aliquid est, quam quod nullum est, esse ait; quod ex omni æternitate, quæ aliquid sunt, in eo quod inane est, perpetuo celerissime moverentur. Heraclitus vero unctorum principium ignem esse voluit, ex quo tur. Quippe vicissitudinem quamdam esse omnia, ignem resolvantur universa, et rursus ex igne universa generentur. Cæterum isti omnia moveri defendebant. At vero Parmenides, Eleates genere, simul ac motu carens, figuræ sphericæ. Is opinione versatum. De his omnibus quemadmodum

CAPUT IV.

Quemadmodum superiores philosophos Plato rearguat. Ex Theæteto.

« At vero, inquit Socrates, dum aguntur, dum moventur, dum inter sese 721-723 commiscuntur, sunt universa. Quæ proinde cum esse dicimus, hæc vobis perperam abutimur. Nihil enim unquam est, sed fit perpetuo. Cæterum illud manet, sapientes deinceps omnes, si Parmenidem excipias, in eo convenisse, Protagoram, Heraclitum, Empedoclem, ac poeseos utriusque principes, comædiæ quidem Epicharum, Homerum vero tragœdiæ. Homeri certe illud est,

Oceanum fontem rerum, Tethynque parentem.

Quo, fluxionis ac motus universa fetus esse significat. Nun vero idem tibi videtur? — Videtur sane. — Equis igitur deinceps risum effugiat, qui tanto cum exercitu, ipsoque Homero duce pugnare velit? » Inde longius disputando progressus, hæc habet: « Accedendum ergo propius est, inquit, ut jubebat suscepta Protagoræ defensio, pulsandoque diligentius explorandum, utrum agitata hæc natura sanum aliquem sonum an vitiosum edat. De illa certe, nec vulgaris est, nec a paucis excitata contentio. — Multum hercle abest ut vulgaris ea sit, quæ viget tota passim Ionia plurimum. Heracliti enim sectatores hanc sententiam acriter admodum strenueque docent. — Tanto, mi Theodore, videndum ab initio magis, quemadmodum hæc ab iis disputentur. — Omnino, inquit. Opinor enim, Socrates, aut Heracliticis illos, aut quemadmodum tute vocas, Homericos, atque illis etiam vetustiores intelligis. Nam cum iis certe, qui circa Ephesum habitant, ac sibi rerum istarum scientiam præcipue vindicant, nihilo magis quam

τῶν πάντων εἰς τὸ πῦρ ἀναλύσεται, καὶ τῆς ἐκ τούτου γενέσεως. Οὐδὲ μὲν οὖν πάντα κινεῖσθαι ἔφασαν. Ὅ δὲ Παρμενίδης, τὸ γένος Ἐλεάτης ὢν, ἐν μὴ εἶναι τὸ πῦρ, ἀγνήνητον δὲ καὶ ἀκίνητον, καὶ κατὰ σχῆμα σφαιροειδὲς ὑπάρχον ἐδοξμάτιζε. Παρμενίδου δὲ Μέλισσος ἑταῖρος γέγονε, τὰ αὐτὰ τῷ Παρμενίδῳ δοξάζων. Τούτων δὲ οὖν περὶ ὅποια ὁ Πλάτων ἐν τῷ Θεαιτήτῳ διεξέειπεν, ἄκοιτα.

nimirum omnia flant, et in quem omnia resolvantur, certamque tempus constitutum esse, quo et in unum quid universum esse docuit, idemque ortu sectatorem Melissum habuit, in eadem prorsus in Theæteto Plato loquatur, audi.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ὅπως ὁ Πλάτων τοὺς ἀπὸ αὐτοῦ διαβέβληκεν. Ἀπὸ τοῦ Θεαιτήτου.

« Ἐκ δὲ δὴ φορᾶς (96) τε καὶ κινήσεως, καὶ κρείσσως πρὸς ἄλληλα, γίνεται πάντα, ἃ δὴ φημεν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προσαγορεύονται. Ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτε οὐδὲν, ἀλλ' ἐξ γίνεται. Καὶ περὶ τούτου πάντες εἴης οἱ σοφοί, πληρὸν Παρμενίδου, ἑμμερέσθου, Πρωταγόρας τε καὶ Ἡρακλείτου, καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρως· κωμῳδίας μὲν Ἐπίναρμος, τραγῳδίας δὲ Ὀμηρος· εἰπὼν γάρ,

Ὀκεανὸν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθῆν.

Πάντα εἴρηκεν ἔγγονα ροῆς τε καὶ κινήσεως. Ἡ οὐ δοκεῖ τούτο λέγειν; — Ἐμοί γε. — Τίς οὖν ἂν ἐτι πρὸς γε τοσούτων στρατόπεδον καὶ στρατηγὸν Ὀμηρον δύναιτο ἀμφοσθητῆσας μὴ καταγέλαστος γενέσθαι; » Εἶθ' ἔειπεν πρῶτον τῷ λόγῳ, ἐπιφέρει λέγων: « Προσείτεον οὖν (97) ἔγγυτέρως, ὡς ὁ ὑπερ Πρωταγόρου λόγος ἐπέταται, καὶ σκεπτεῖτον τὴν φερομένην ταύτην οὐσίαν διακρούοντα, εἴτε θυγῆς (98), εἴτε σαθρὸν φθέγγεται. Μάχη δ' οὐν περὶ αὐτῆς οὐ φαῖνη, οὐδ' ὀλίγος γέγονε. — Πολλοὺ καὶ δεῖ φαῖλη εἶναι, ἀλλὰ περὶ μὲν τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπιδίδουσι πάμπαν. Οἱ γὰρ τοῦ Ἡρακλείτου ἑταῖροι χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου (99) μάλα ἐβρωμένως. — Τῷ τοι, ὡ εἶπὲ Θεόδωρε, μάλλον σκεπτεῖτον καὶ ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ αὐτὸ ὑποτεινόνται. — Παντάπασι μὲν οὖν. Καὶ γὰρ, ὡ Σώκρατες, περὶ τούτων τῶν Ἡρακλειτέων, ἡ ὥσπερ σὺ λέγεις, Ὀμηρείων τε, καὶ ἐτι παλαιότερων, αὐτοῖς μὲν τοῖς περὶ τὴν Ἐφεσον, ὅσοι προσποιούνται ἔμπειροι εἶναι, οὐδὲν μάλλον οἶόν τε (1) διαλεχθῆναι, ἢ τοῖς οἰστρωῶν. Ἀτεχνῶς γὰρ κατὰ τὰ συγγραμματα (2) φέρονται· τὸ δὲ ἐπιμῖναι ἐπὶ λόγῳ καὶ

(96) Ἐκ δὲ δὴ φορᾶς. Plato in Theæteto, pag. 118 F.

(97) Προσεῖτεόν οὖν. Id. ibid.

(98) Εἴτε θυγῆς. Ita Platonis ex genio Persius, satyra 5:

..... Sonat vitinum percussa, maligne
Respondet viridi non cocta fidelia limo.

Et satyra 5:

..... Pulsa, dignoscere cautus
Quid solidum crevet.

(99) Χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου. Χορηγῆν ἰσθῆν, opinor, metaphoricum est. ἀπὸ τοῦ διδάσκειν. Communis esset παρανομία, ut Latinis, tradere; sed hominum hoc in doctrine genere liberalitatem et ἀφροσύνην indicare voluit. Est autem τὸ λόγου Atticum, ut iam ante nonni.

(1) Οὐδὲν μᾶλλον οἶόν τε. Vera lectio ex Platone restituta, cum ante mendosissime legeretur οὐδὲν γὰρ μάλλον οἶονται.

(2) Κατὰ τὰ συγγρ. Plato, καὶ τὰ συγγρ. Eusebio hærendum putavi.

ἰρωτήματι, καὶ ἡσυχῆς ἐν μέρει ἀποκρίνασθαι τε ἄ
 καὶ ἐρεῖσθαι, ἤττον αὐτοῖς ἐν ἡ τὸ μῆδεν· μάλλον δὲ
 ὑπερβάλλει τὸ οὐδ' οὐδὲν πρὸς τὸ μῆδὲ συμκρῖν (3)
 ἐνεῖναι τοῖς ἀνδράσιον ἡσυχίας· ἀλλ' ἂν τινὰ τί ἐρη,
 ὡσπερ ἐκ φαρέτρας βηματίσσια αἰνιγματώδη ἀν-
 ἀσπῶντες ἀποτοξεύουσι· καὶ ἂν τούτου ζητήσῃ λόγον
 λαθεῖν, τί εἰρηκεν, ἐτέρῳ πεπλήξῃ καινῶς μετωνο-
 μασημένῳ· περανέσῃ δὲ οὐδέποτε οὐδὲν πρὸς οὐδένα
 αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι αὐτὸ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' εὖ
 πάνυ φιλάττουσι τὸ μῆδεν βέβαιον ἐν εἶναι, μήτ' ἐν
 λόγῳ, μήτ' ἐν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς, ἡγούμενοι, ὡς ἐμοὶ
 δοκεῖ, αὐτὸ στάσιμον εἶναι. Τούτῳ δὲ πάνυ πολεμοῦσι,
 καὶ καθ' ὅσον δύνανται, πανταχῶθεν ἐκβάλλουσιν. —
 Ἰσως, ὡ Θεόδωρε, τοὺς ἀνδρας μαχομένου βάρικας,
 εἰρηγεύουσι δὲ οὐ συγγέγονας· οὐ γὰρ σοι ἐταῖροί
 εἰσιν. Ἄλλ', οἶμαι, τὰ τοιαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐπι
 σχολῆς φράζουσιν, οὐς ἂν βούλωνται ὁμοίους αὐτοῖς
 ποιῆσαι. — Ποίους μαθηταῖς, ὡ δαιμόνιε; οὐδὲ γί-
 γνεται τῶν τοιοῦτων ἕτερος ἐτέρου μαθητῆς, ἀλλ'
 αὐτόματοι ἀναφύονται. Ὅσθον ἂν τύχη, ἕκαστος αὐ-
 τῶν ἐνθουσιασάσας, καὶ τὸν ἕτερον ὁ ἕτερος οὐδὲν ἡγεῖ-
 ται εἰδέναί. Παρὰ μὲν οὖν τούτων, ὅσπερ ἦα ἐρῶν,
 οἷα ἂν ποτε λάβοις λόγον, οὕτε ἐκόντων, οὕτε ἀκόν-
 των· αὐτοῖς δὲ δεῖ παραλαβόντας ὡσπερ πρόδηλημα
 ἐπισκοπεῖσθαι. — Καὶ μετρίως γὰρ λέγεις. Τὸ δὲ δὴ
 πρόδημα ἄλλο τι παρεῖληθαι, ἢ παρὰ μὲν τῶν
 ἀρχαίων μετὰ ποιήσεως ἐπακρυπτομένων τοῖς πολ-
 λοις, ὡς ἡ γένεσις τῶν πάντων, Ἰσκασις τε καὶ
 Τηθύς, βεῦμα τυχεῖται, καὶ οὐδὲν ἔστηκε· παρὰ δὲ
 τῶν ὑστερῶν, ἅτε σκοπετέρων, ἀναφανδὸν ἀποδεικνυ-
 μένων, ἴνα καὶ οἱ σκοπετόμοι αὐτῶν τὴν σοφίαν μά-
 θωσιν ἀκούσαντες, καὶ παύσονται ἡλιθίως οἰόμενοι
 τὰ μὲν ἔσταναι, τὰ δὲ κινεῖσθαι τῶν ἄνω· μαθόν-
 τες δὲ, ὅτι πάντα κινεῖται, τιμῶσιν αὐτούς; Ὀλύγου
 ἔ' ἐπιλαθόμεν, ὡ Θεόδωρε, ὅτι ἄλλοι αὐ τάναντια
 τοῖσις ἀπεφῆσαντο.

Μετα, quam cum ab autiquioribus illis, qui poeticis involucris hominum vulgus latere voluerunt, Oceaneum ac Tethyn rerum omnium fontes ac parentes, in perpetua fluxione versari, proindeque nihil consistere: tum etiam a recentioribus, sed qui tanquam sapientiores aperiuunt sese, iudicantque polam, ut ipsi quoque cerdones eorum sapientiam vel audiendo intelligant, desinantque tandem simpliciter uimis ac pueriliter opinari, e rebus stare alias, alias moveri; atque ipsos adeo magis observent, cum ex iis cuncta moveri didicerint? At excidit mihi propemodum, Theodoro, alios etiam contraria istis omnia statuisse. Cujusmodi est illud,

Ὅλον ἀκίνητον τελεθεῖ τῷ πάντ' ὄνομ' εἶναι,

Καὶ ἄλλα ὅσα Μέλισσοί τε καὶ Παρμενίδα ἐναντιού-
 μνοι πᾶσι τούτοις διασυγχρίζονται, ὡς ἐν τε πάντα
 ἐστὶ, καὶ ἔστηκεν αὐτὸ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔχον χώραν ἐν
 ἡ κινεῖται. Τούτοις οὖν, ὡ ἐταῖρε, πᾶσι τί χρῆσά-
 μετα; Κατὰ συμκρῖν γὰρ προΐοντες, λελθῆσμεν ἀμ-
 φοτέρων εἰς τὸ μέσον πεπρωκότας. Καὶ ἐν μὴ πη (4)
 ἀμνόμενοι διαφύγμεν, δίκην δώσομεν, ὡσπερ οἱ ἐν
 ταῖς παλαίστραις διὰ γραμμῆς παίζοντες, ὅταν ὅπ'
 ἀμφοτέρων ληφθέντες ἐλκωνται εἰς τάναντια. » Ταῦτα
 μὲν ἐν Θεαιρήτω. Μεταδὲς ἐξῆς ἐπὶ τὸν Σοκρῆτην,
 αἰδῖς περὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ γινόμενων φυσικῶν φιλο-
 σοφῶν τοιαῦτα φησὶν· « Εὐκόλως μοι (5) δοκεῖ Παρμε-

cum insanis ac furiosis colloquere. Prorsus enim illi, eo quem suis in scriptis tantopere ostendunt, impetu rapiuntur. Nec aliud quidquam est, quod parum adeo possit, quam suis in sermouibus et questionibus sustinere nonnihil sese, ac pacate modo interrogare, modo respondere vicissim: imo vel istuc ipsum, quod dicimus, aliud quidquam esse nihil, nimum quiddam esse, quam ut satis, ne tantillum quidem genus hoc hominum moderatioris habere significet. Enimvero si quid ex iis quaeras, illico tanquam ex pharetra, vocolas jaculari enigmatum persimiles: ac si vel uuius rationem exigas, quæ dicti vim ac sensum aperiat, alia te rursus ptere, quam novum pariter metonymiæ genus obscuret. Ita nihil unquam aut tute apud istos efficias, aut ipsimet inter se: siquidem id omni cavent studio, ne firmi quiddam vel in disputatione, vel suis ipsorum in mentibus, haerere patiantur; rati, opinor, hoc ipsum esse firmitatis atque constantiæ. Quare illud assiduo persequuntur bello, et undique 724 quantum in ipsis est, exterminant. — Tu vero fortasse, mi Theodoro, hominibus tantum vidisti dum pugnarent, dum in pace degunt, convenisti nunquam. Nec mirum, familiares quippe tibi non sant. At suis, opinor, discipulis, ista explicant otiose, quos sui similes efficere velint. — Quos tu mihi discipulos, vir egregie? Ne alii quidem aliorum discipuli isti sunt, sed oriuntur existuntque per se, undecunque tandem furore concitati prorumpant, nec sentire quidquam alter alterum existimat. Cum igitur ab iis, ut ante dixi, nec volentibus, nec invitatis rationem exprimere nullam possimus, restat, hanc ut rem ipsimet in manus sumamus, et quasi problema quoddam diligenter excutiamus. — Modice tu quidem ac civiliter. Sed quod tandem aliud accepimus problema, quam cum ab autiquioribus illis, qui poeticis involucris hominum vulgus latere voluerunt, Oceaneum ac Tethyn rerum omnium fontes ac parentes, in perpetua fluxione versari, proindeque nihil consistere: tum etiam a recentioribus, sed qui tanquam sapientiores aperiuunt sese, iudicantque polam, ut ipsi quoque cerdones eorum sapientiam vel audiendo intelligant, desinantque tandem simpliciter uimis ac pueriliter opinari, e rebus stare alias, alias moveri; atque ipsos adeo magis observent, cum ex iis cuncta moveri didicerint? At excidit mihi propemodum, Theodoro, alios etiam contraria istis omnia statuisse. Cujusmodi est illud,

Totius rerum ac proprium est, immobile nomen.

Atque alia id genus, quæ Melissi ac Parmenidæ adversus illos omnes summa contentione defendunt: cuncta nimirum unum esse, quod in semetipso consistat: nec locum habeat ullum in quo moveatur. His omnibus igitur, mi Theodoro, quid faciamus? Sensim enim proveci ulterius, in factioris utriusque medium imprudentes incidimus. Et ut quaquam perimpentes effugerimus, dabimus profecto temeritatis nostræ pœnas, ut illis suo venit, qui descriptam ad lineam in palestra luduit, cum ab utraque parte intercepti hinc atque hinc distracti rapiuntur. » Hactenus in Theaiteto.

(3) Μῆδὲ συμκρῖν. Istuc μῆδὲ inseruimus ex Platone.

(4) Μῆ πη. Ita legendum ex Platone, non μὲ πη.

(5) Εὐκόλως μοι. Idem in Sophista, pag. 158 G.

Jam in *Sophista* de iisdem physicis, qui ante se docuerant, hunc in modum loquitur: « Leviter admodum, inquit, Parmenides hæc mihi disputatione perfunctus videtur, cæterique omnes, quot unquam hoc in philosophandi genus incubere, ut de eorum quæ sunt et numero, et ratione pronuntiant. Perinde nimirum id agunt, ac si pueris fabulam narrent. 725 Alius enim ea quæ sunt, tria constituit, atque ejusmodi, e quibus aliqua duo, interdum quidem secum ipsa pugnent, interdum vero reconciliata gratia, inique matrimonio festus suscipiant, quibus deinde alimenta suppedient. Alius duo tantum assignans, humidum et siccum, vel calidum et frigidum, eadem consociat atque diffundit. Apud nos autem Eleatica natio universa, quæ jam inde a Xenophane, et que vetustiores duxit initium, quæ vulgo cuncta dicimus, ea non nisi unum aliquid esse fabulatur. His accessere Ionicæ quædam Siculæque muse, quibus securius visum est sic opinionem utramque conjungere, ut id quod est, idem et multa et unum esse dicerent, odioque simul et smicitia contineri. Semper enim dissidendo consentit, ut canunt robustiores muse. Nam remissiores quidem, sententiam illam, quæ semper hæc eodem modo habere defendebat, ita mollierunt, ut eadem vicissim hæc universam, modo unum aliquid esse dicerent, quod amore Venus colligaret, modo discordia nescio qua fieri, ut idem, et multa quædam esset, et secum ipsum hostis more confingeret. Hæc omnia, seu vere quis eorum, seu falso dixerit, grave ac flagitiosum esset, tantis in rebus viros insignes priscoque redarguere. » Tum paucis quibusdam interjectis: « Necdum, inquit, illos omnes recensimus, qui tam de eo quod non est, quam de eo quod est, accuratius disputarunt. Verumtamen satis ista sunt. Nunc eos porro videamus, qui alia omnia consueverunt, ut id quod est, nibilo promptius eo quod non est, ad explicandum esse, omnium ex sententiis auferamus. Quippe adeundi nobis sunt isti quoque. Atqui hæc ipsa de essentiæ ratione controversia, quamdam inter illos etiam videtur gigantium pænam excitate. — Qui tandem? — Nimirum alii, dum petras et quercus reipsa manibus apprehendunt, cuncta e caelo atque ex eo quod videri non potest, detrahunt in terras. Hæc enim omnia dum contingunt, id unum esse confirmant, quod appulsus tactumque præbet, atque id ipsum et corpus et essentiam esse definiunt. Ac si quis aliud quilibet corpore destitutum, esse tamen dixerit, id vero sic asperrantur atque repudiant, ut ne audire quidem velint. — Acce omnino ac vehementer hominum genus designas: nam in eorum complures ego quo-

νίδης ἡμῖν διελίχθαι, καὶ πᾶς ὅστις ἡμῖν πώποτε ἐπὶ κρίσει ἄρρητος τοῦ τὰ ἄντα θεωρησασθαι, πῶς τε καὶ ποῖά ἐστι. Μῦθον τὴν ἑκάστος φάσινταί μοι ἐρηγεῖσθαι, πασιὸν ὡς εὐρὸν ἡμῖν. Ὅ μὲν, ὡς τρία τὰ ἄντα, πολεμεῖ δὲ ἀλλήλοις ἐνίστη αὐτῶν ἄντα τε, τοτὲ δὲ καὶ φιλία γιγνόμενα, γάμος τε καὶ τάχος, καὶ τροφὰς τῶν ἐγγύων παρέχεται. Δύο δὲ ἑτεροὺς εἰπὼν, ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἢ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, συνοικίζει τε αὐτὰ καὶ ἐκθίβουσι. Τὸ δὲ παρ' ἡμῖν Ἑλετικὸν ἔθνος ἔπειν, ἀπὸ Ξενοφάνους τε καὶ ἐπι πρόσθεν ἀρξάμενον, ὡς ἐνὸς ἄντος τῶν πάντων καλουμένον, οὕτω διεξέρχεται τοῦ μύθου. Ἰδὲ δὲ καὶ Σικελὴ καὶ τινες (6) ὕστερον Μούσαις ἐκνενοήσαν, οἱ συμπλέκων ἀσφαλέτερον ἀμφοτέρω καὶ λέγειν, ὡς τὸ ἓν πολλὰ τε καὶ ἓν ἔστιν, ἔχθρα δὲ καὶ φιλίαν συνήγειται. Διαπερφερόμενον γὰρ δὲ ἐμφερέταται, φασὶ ἀσυντονώτεροι τῶν Μουσῶν· αἱ δὲ μαλακώτεροι τὸ μὲν ἀεὶ (7) ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐχθίσταν· ἐν μέρει δὲ τοτὲ μὲν ἓν εἶναι φασὶ τὸ πᾶν καὶ φίλον ὑπ' Ἀφροδίτης· τοτὲ δὲ πολλὰ, καὶ πολέμιον αὐτὸ αὐτῷ δαίμονος τι. Ταῦτα δὲ πάντα εἰ μὲν ἀληθῶς τις ἢ μὴ τοῦτων εἴρηκε, χαλεπὸν καὶ πλημμυλὲς οὕτω μεγάλα κλεινοῖς καὶ παλαιῶς ἀνδράσιν ἐπιτιμῆν. » Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· « Τοῦς μὲν τούτων διακριδογυμένους ἔντος τε πέρι καὶ μὴ πάντας, μὴ οὐδὲ διεκρίθησθαι· ὅμως δ' ἰκανῶς ἐχέτω· τοῦς δὲ ἑλλὰς λόγοντας αὐ θεατέον, ἐν' ἐκ πάντων ἔβωμεν, οἱ τὸ ἓν τοῦ μὴ ἔντος οὐδὲν εὐπωρότερον εἶπεν εἰ τι περὶ ἔστιν. Οὐκ οὖν πορεύεσθαι χρὴ καὶ ἐπὶ τούτοις. Καὶ μὴ φοιῶντες ἐν αὐτοῖς οἷον γιγαντομαχία τις εἴη διὰ τὴν ἀμυσθησίτησιν περὶ τῆς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους. — Πῶς; — Οἱ μὲν εἰς γῆν εἰς οὐρανὸν καὶ τὸ ἀόρατον πάντα ἔλκουσι, ταῖς χερσὶν ἀπεκνήσκει πέτρας καὶ ἔρως περιλαμβάνοντες. Τῶν γὰρ τοιούτων ἐρεπόμενοι πάντων, δυσχυρίζονται τοῦτο εἶναι μόνον παρέχει προσβολὴν καὶ ἐπαφὴν τινα, ταῦτόν σῶμα καὶ οὐσίαν ὀρίζεσθαι· τῶν δὲ ἄλλων εἰ τις φησὶ μὴ σῶμα ἔχον εἶναι, καταφρονούντες τὸ παράπαν, καὶ οὐδὲν ἐθέλοντες ἄλλο ἀκούειν. — Ἡ δεινὸς εἴρηκε ἀνδρᾶς. Ἥθη γὰρ καὶ ἐγὼ τούτων πλὴν οὐκ εὐχαρῶς προσέτυχον. — Τοιγαροῦν ἰπὸς αὐτοῦς ἀμυσθησύντες μάλα εὐλαβῶς ἀνοθεν εἰς ἀόρατον πᾶσι ἀμύνονται, νοστήσασθαι τὰ ἀσώματα εἶδη βιαζόμενα τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν εἶναι. Τὰ δὲ ἐκείνων σώματα, καὶ τὴν λεγομένην ὑπὸ τούτων ἀλθίειαν, κατὰ σμικρὰ διαβραδύοντες ἐν τοῖς λόγοις, γένεσιν ἀντὶ οὐσίας φερομένην τιὰ προσγορεύουσιν. Ἐν μέσῳ δὲ περὶ ταῦτα ἀπληγτος ἀμφοτέρων μάχη τις. Ὡς θεατήρι, ἀεὶ ἐνεστέχον. — Ἀληθῆ. » Διὰ δὲ τούτων τῶν πρὸ αὐτοῦ φυσικοῦ φιλοσόφου διαβέβληκεν ὁ Πλάτων. Ὅσοιαν δὲ αὐτὸς περὶ τῶν ἐξηγητῶν ἐπήτητο δόξαν, ἐν τοῖς πρὸ τούτου διελήφμεν, ὅτε συμφωνεῖν αὐτὸν τοῖς Ἑβραίων δόγμασι, καὶ τῇ Μωσικῇ συντρέχειν περὶ τοῦ ἔντος διδασκαλίᾳ παραστήμην.

(6) *Σικελὴ καί τινες*. Empedoclem Agrigentinum intelligit, τὸν ποιητικὸν φιλόσοφον, qui quatuor elementis φιλαν τε, ut Diogenes loquitur, ἢ συκρίνειται, καὶ νεῖκος, ἢ διακρίνεται, adjuvabat.

(7) *Τὸ μὲν ἀεὶ*. Ficinus, *semper hæc ita solvunt*

suspenduntque. Pauci, credo, id satis intelligunt. Platonis mens videtur, sententiam illam quæ ἀεὶ τὸ πᾶν οὕτως ἔχειν defendebat, utpote συντονώτερον, a Siculis istis χαλασθῆναι, laxatam nonnihil ac molliam esse.

Καὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ τοῦ Πλάτωνος διαδόχους φέρε τῷ Α
 λόγῳ θεωρησόμεν. Πλάτωνά φασιν, ἐν Ἀκαδημία
 συστησόμενον τὴν διατριβὴν, πρῶτον Ἀκαδημαϊκὸν
 κληθῆναι, καὶ τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἀκαδημαϊκὴν φι-
 λосоφίαν συστήσασθαι. Μετὰ δὲ Πλάτωνα Σπεύσιπ-
 πον τὸν ἐξ ἀδελφῆς Πλάτωνος, τῆς Πάτωκος· εἶτα
 Ξενοκράτην· ἔπειτα Πολέμωνα, τὴν διατριβὴν ὑποδέ-
 ξασθαι. Τούτους δὲ ἀφ' Ἑστίας ἀρξαμένους εὐθύς,
 τὰ Πλατωνικά φασι παραλείπειν, στρεβλοῦντας τὰ τῷ
 διδασκάλῳ φανέντα ξένων εἰσαγωγαῖς δογμάτων.
 Ὅστε σοὶ μὴ εἰς μακρὸν ἐπιτίθειν τὴν τῶν θαυμα-
 στῶν ἐκείνων διαλόγων ἰσχὴν ἀποσθῆναι, ἅμα τε τῇ
 τοῦ ἀνδρός τελευτῇ, καὶ τὴν τῶν δογμάτων διαδοχὴν
 συναποτελεῦντος· μάστιγος ἐντεῦθεν καὶ στάσεως ἀπὸ
 τῶνδε ἀρξαμένης, οὐ ποτε καὶ εἰς δεῦρο διαλεκτούσης
 τοὺς τὰ αὐτῷ φίλα ζηλοῦν ἀσπαζομένους, οὐδένας μὲν
 ἄντας, πλὴν εἰ μὴ εἰς που ἢ δεύτερος ἐν δὴν τῷ
 βίῳ, ἢ καὶ τινες ἄλλοι κομισθῆ βραχείας τὸν ἀριθμὸν·
 οὐδ' αὐτοὶ πάμπαν ἀλλότριον ἐπιπλάστον σοριστείας·
 ἐπεὶ καὶ οἱ πρότερον τὸν Πλάτωνα διαδεχόμενοι τοι-
 οῖδε τινὲς διαδέχθησαν. Πολέμωνα γὰρ φασὶ διαδέ-
 χασθαι Ἀρκεσίλαον, ὃν ἡ κατῆγε λόγος ἀφ' ἐκείνου
 τὴν Πλάτωνος δογμάτων, ξένην τινα, καὶ ὡς φασὶ,
 δευτέραν συστήσασθαι Ἀκαδημίαν. Θάναί γὰρ περὶ
 ἀπόντων ἐπέγειν δεῖν· εἶναι γὰρ πάντα ἀκατάληπτα,
 καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερα λόγους ἰσοκρατεῖς ἀλλήλοις, καὶ
 τὰς αἰσθησεις δὲ ἀπίστον εἶναι, καὶ πάντα λόγον.
 Ἐπῆναι γοῦν Ἡσιόδου τοῦτ' ἀπόφθεγμα·

dogmatum novitate depravant. Prorsus ut metuendum sit, ne admirabilem dialogorum vis illa
 singularis brevi exstinguatur, unaque cum hominis interita ipsa quoque doctrinae successio fundi-
 tus intereat. Hæc enim pugna atque dissensio ab istis jam inde cœpta, qui se Platonis sectatores pro-
 fidentur, huc usque omnes exercere non desinit. Quanquam tales profecto nulli jam sunt, si toto hoc
 temporis spatio unum fortassis alterumve, certe paucos admodum excipias. Qui tamen ne ipsi qui-
 dem fuere ab omni peregrina et sophistica specie alieni : cum illi etiam, qui omnium primi Platonem
 exceperant, labem hanc et maculam effugere non potuerint. Nam Polemoni Arcesilam successisse
 aiunt, quem fama est relicta Platonis doctrina, peregrinam quamdam, atque, ut vocant, secundam
 Academiam instituisse. Hujus enim proprium id fuisse, ut diceret rebus in omnibus retinendam as-
 sensionem esse; quod certo percipi nihil posset, quod æque probabilis esset in partem utramque disputatio,
 quod denique tam rationum omnium, quam sensuum fides laboraret. Quare laudabat illud Hesiodi,

Κρῦψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ νόον ἀνθρώποισιν.

Ignaras hominum suspendunt numina mentis.

Ἐπειροῦτο δὲ καὶ παράδοξά τινα ἀνακατινίζειν. Μετὰ
 δὲ τὸν Ἀρκεσίλαον τοὺς ἀμφὶ Καρνεάδην καὶ Κλει-
 τόμαχον, τῆς τῶν προτέρων δόξης ἀποτραπένας, τρίτης
 Ἀκαδημίας αἰτίους γενέσθαι φασίν. Ἐνιοὶ
 δὲ καὶ τετάρτην προστιθέασιν, τὴν τῶν περὶ τὸν Φί-
 λωνα καὶ Χαρμίδαν. Τινὲς δὲ καὶ πέμπτην καταλέ-
 γουσι, τὴν τῶν περὶ τὸν Ἀντιόχον. Τοιαύτη μὲν τις
 ἡ αὐτοῦ Πλάτωνος ὑπεῖρθε διαδοχὴ. Ὅσοι δὲ γεγό-
 νασιν οὕτω τὸν τρόπον, λαβῶν ἀνάγκη τὰς ὡδε
 ἔχουσας Νομηγῶν τοῦ Πυθαγορείου φωνάς, ἃς τέ-
 θεται ἐν τῷ πρώτῳ ἢ ἐπέγραψε Περὶ τῆς τῶν
 Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς Πλάτωνα διαστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

CAPUT V.

Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα πρώτης διαδοχῆς. Ἐκ
 τῶν Νομηγῶν τοῦ Πυθαγορείου.

εἰ Ἐπὶ μὲν τοίνυν Σπεύσιππον τὸν Πλάτωνος μὲν
 ἀδελφεῖον, Ξενοκράτην δὲ τὸν διάδοχον τοῦ Σπεύσιπ-

que jam incidi. — Horum porro adversarii, e su-
 perioribus quibusdam locis oculosque fugienti-
 bus considerate admodum repugnant, ac spiritalis
 quasdam et corporis expertes formas veram ac pro-
 priam essentia rationem habere, argumentis ur-
 gent. Horum autem corpora, quamque nominant
 ipsi veritatem suis in disputationibus minutatim
 concidentes, non essentiam, at generationem quam-
 dam vocitant perpetuo motu agitatum : 726 ex quo
 proinde his de rebus inter utrosque assidua quæ-
 dam existit et infinita contentio. — Sic est. — Hæc
 Plato, quibus philosophos, qui de physicis ante se
 tractaverant, mordet ac vellicat. Quibus de rebus
 ipsemet quemadmodum senserit, superioribus li-
 bris jam declaravimus, cum eum in ejus quod
 est tradenda explicandaque ratione, cum Hebræo-
 rum adeoque Moysis doctrina consentire ostendimus.
 Deinceps igitur ad ejusdem Platonis successores
 veniamus. Platonem ferunt, cum ad suas disputa-
 tiones Academiam delegisset, omnium principem

academicum esse dictum, atque illud philosophia
 genus, quod etiam Academicum nominant, insti-
 tuisse. Platonem Speusippum, ejus ex sorore Poto-
 nis filia nepotem, Speusippo Xenocrate successisse.
 Tum eodem in loco docendi munus a Pole-
 mone susceptum. Quos quidem aiunt, ab ipso quasi
 Lare exorsos, Platoniam doctrinam evertere,
 dum quæ præceptoris suo placuerunt, peregrinorum

Idem et nonnulla præter communem hominum opi-
 nionem innovare conabatur. Post Arcesilam, Car-
 neades et Clitomachus existit dicuntur, qui,
 rejecta superiorum opinione, tertiam Academiam
 fundaverint. Quibus et quartam addunt nonnulli,
 quæ Philonem et Charnidam principes habet. 727
 Imo et ab alii quintam numerari audio, quæ parentem
 agnoscat Antiochum. Et Platonis quidem ejusmodi
 successores fuere. Quorum si mores et instituta
 nosse cupis, Numenium Pythagoreum consule, qui
 primo ex iis, quos De Academicorum a Platone di-
 vertio conscripsit, hæc ad verbum habet.

De prima Platonice doctrinae successione. Ex Nume-
 nio Pythagorico.

εἰ Speusippum, inquit, Plato nepotem habuit ex
 sorore: successit huic Xenocrates, quem in scho-

lae magisterio Polemo secutus est. Ab his Platonice doctrinae ratio propagata, sui fere similis: cum haec saltem assensionis decantata retentio, et quidquid huic affine est, nondum existeret. Iidem tamen, si caetera cogitemus, iis partim infractis, partim depravatis, primam illam successionem minime retinuerunt: sed inde statim incipientes, cum initio tum deinceps, diversas in factiones abiere, sive prudentes id fecerint, sive imprudentes, sive alia qualibet impulsu causa. Absit tamen, opinor, omnis ambitiosa contentio. Equidem Xenocratis causa secus dicere nihil velim, sed tamen Platonis causa dicendum est. Doleat enim profecto mihi, eos omnia molitos non esse, ut plenam sibi atque integram in omnibus cum Platone consensio-nem defenderent. Et ea quidem Plato dignus erat, qui magno illo Pythagora ut melior non fuerit, non fuit tamen fortasse deterior: quem discipuli quod secuti omnes ac venerati fuerint, id etiam egere potissimum, at summo apud omnes in pretio habeatur. Hoc ipsum Epicurei, perperam illi quidem, sed tamen cum intelligerent, nulla unquam in re ab Epicuro dissidere visi sunt, sed potius eadem omnino se cum sapiente suo sentire professi, jure propterea id nominis habuere. Quin etiam, qui longissimo deinceps intervallo consecuti Epicurei sunt, ii nec abs sese mutuo, nec ab eodem Epicureo tantillum, quod quidem meminisse attineat, discessere. Imo sceleris apud eos, vel potius impietatis ille damnatur, qui novi quidpiam invexerit.

728 Quare nemo prorsus id audeat. Sed eorum dogmata ob constantem illam omnium inter se perpetuamque concordiam, in altissima quadam et tranquillissima pace versantur. Haec Epicuri secta verae cuidam reipublicae persimilis est, quam ab omni seditione remotissimam, mens quaedam una communis, unaque sententia moderetur. Quam illi disciplinam et antea secuti sunt multi perlibenter, et sequuntur etiamnum, atque adeo, ut simillimum veri est, in posterum sequentur. At Stoicos inter factiones existere, quae ab ipsis eorum commissa principibus, ad nos usque propagate sunt. Ac sese illi mutuo graviter admodum et acerbè redargunt, dum alii suum adhuc institutum retinent, alii jam ab eo desciverunt. Et factiosorum quidem istorum principes eorum similes sunt, qui paucorum imperium acrius vehementius-

(8) Forte add. τὰ μέν.

(9) Ἀγαπώντως. Subobscurè dicta haec sunt. Ego mentem hominis potius quam verba secutus sum. An forte ἀγαπώντως, hoc loco, σφοδρῶς καὶ συντείνως? quod quae diligimus, ea fere semper vehementer defendamus. An ἀλλήλους pro ἀγαπώντως rependum? Certe Numenius hic parum ubique tersus.

(10) Εἰζασιν. Omnino vel εἰζασιν rependum est, vel εἰζασί pro εἰζασί positum, raro, ni fallor, exemplo, saltem apud soluta orationis auctores.

(11) Σκαριφημοῖς. Ms., σκαριφημοῖς, adhuc vitiosus. Credo legendum σκαριφημοῖς, hoc est λεπτολογίας et contortulis arguitis, quibus carptim aliquid perstringatur potius, et quasi vellicetur,

πῶς, Πολέμωνα δὲ τὸν ἐκδεχόμενον τὴν σχολὴν παρὰ Ξενοκράτους, ἀεὶ τὸ ἥθος διατείνεται τῶν δογματῶν σχεδὸν τὴ ταύτων ἐνεκά γε τῆς μῆψω ἐποχῆς ταυτηρ τῆς πολυβρυλλήτου τε, καὶ εἰ δὴ τινων τοούτων ἄλλων. Ἐπεὶ εἰς γε τὰ ἄλλα πολλαχῆ (8) παραλλοῦντες, τὰ δὲ στρεβλοῦντες, οὐκ ἐνέμενον τῇ πρώτῃ διαδοχῇ ἀρξάμενοι δὲ ἀπ' ἐκείνου, καὶ ἕλκτον καὶ βραδύον διέσταντο προαιρέσει ἢ ἀγνοίᾳ, τὰ δὲ δὴ τινι αἰτίᾳ ἄλλῃ, οὐκ ἂν φιλοτίμῳ ἴσως. Καὶ οὐ μὲν βούλομαι τι φλαῦρον εἶπειν διὰ Ξενοκράτην, μάλλον μὲν ὑπὲρ Πλάτωνος ἐθέλω. Καὶ γὰρ μὲν ἔδκοντι, ὅτι μὴ πᾶν ἐπαθόν τε καὶ ἔδρον, σώζοντες τῷ Πλάτωνι κατὰ πάντα πάντι πᾶσαν ὁμοδοξίαν Καίτοι δέξιος ἦν αὐτοῦ ὁ Πλάτων, οὐκ ἀμείνων μὲν Πυθαγόρου τοῦ μεγάλου, οὐ μέντοι ἴσως οὐδὲ φλαυρῶτερος ἐκείνου· ἢ συνακολουθοῦντες σεφέντες τε οἰ γνώριμοι, ἐγένοντο πωλυτιμητίζεσθαι αἰτιώτατοι τὸν Πυθαγόραν. Τοῦτο δὲ οἱ Ἐπικούρειοι οὐκ ὠφελον μὲν, μαθόντες δ' οὖν, ἐν οὐδενὶ μὲν ὠφθησαν Ἐπικούρῳ ἐναντία ὀθμινοῦ ὀδαμῶς, ὁμοιογήσαντες δὲ εἶναι σοφῶ συνδεδογμένοι, καὶ αὐτοὶ διὰ τούτου ἀπέλασαν τῆς προσήκειας εἰκότως. Ὑπὲρ δὲ ἐκ τούτου ἐπὶ πλεῖστον τοῖς μετέπειτα Ἐπικούρειοις μὴδ' αὐτοῖς εἶπειν πῶ ἐναντίον, οὐτε ἀλλήλους, οὐτε Ἐπικούρῳ μὲν εἰς μὲν, ὅτου καὶ μνησθῆναι ἔδει. Ἄλλ' ἔστιν αὐτοῖς παρανόμημα, μάλλον δὲ ἀσέθημα, καὶ κατέγνωται τὸ καινοτομηθῆναι. Καὶ διὰ τούτου οὐδεὶς οὐδὲ τομῆ. Κατὰ πολλὴν δὲ εἰρήνην αὐτοῖς ἡμέραι τὰ δόγματα ὑπὸ τῆς ἐν ἀλλήλοις αἰεὶ ποτε συμφωνίας. Ἐοικέ τε ἡ Ἐπικούρου διατριβὴ πολιτεία τιλ ἀληθεὶ δαστασιστοτάτη, κοινὸν ἓνα νοῦν, μίαν γνώμην ἔχουση. Ἀρ' ἦς ἦσαν, καὶ εἰσι, καὶ, ὡς ἔοικεν, ἔσονται φιλοκλινοῦσι. Τὰ δὲ τῶν Στωϊκῶν ἐστασίασαι, ἀρξάμενα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ μὲν πῶς τελευτῶντα καὶ νῦν. Ἐλέγχοσι δὲ ἀγαπώντως (9) ὑπὸ δυσμενοῦς ἔλληγου, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἔμμενηρότερες ἔτι, οἱ δ' ἦδη μεταθέμενοι. Εἰζασιν (10) οὖν οἱ πρώτοι ὀλιγαρχικῶτεροι, οἱ δὲ διαστάντες ὑπὲρ βῆαν εἰς τοὺς μετέπειτα πολλῆς μὲν τοῖς προτέροις, πολλῆς δὲ τῆς ἀλλήλοις ἐπιτιμήσεως αἰτιοί, εἰσέσι ἐτέρων ἑτέρου Στωϊκῶν τεροι· καὶ μάλλον οὖο: πλεονεπὶ τὸ τεχνικὸν ὠφθησαν μικρολόγοι. Αὐτοὶ γὰρ οἱ τοὺς ἐτέρους ὑπερβιλλόμενοι τῇ τε πολυπραγμοσίᾳ, τοῖς τε σκαριφημοῖς (11) ἐπιτιμῶν ὄπατον. Πολλὸν μέντοι τούτου πρότερον ταῦτα ἔπαθον οἱ ἀπὸ Ξενοκράτους, ἀρεκίσαντες διαφόρους τοὺς λόγους· ἰδίᾳ μὲν Ἀριστοτέλους, ἰδίᾳ δὲ Ἀντισθένης· καὶ ἄλλαχῶ ἰδίᾳ οἱ Μεγαροῖς

quam diligentius enucleetur. Aristophanes ἐν Βατραχ. act. 11 :

Τὸ δ' ἐπὶ σεμνοῖσι λόγοις,
καὶ σκαριφημοῖσι λέγων
διακριθῆν ἄρτον ποικίλους,
Παρασκευῶντος ἀνδρός.

Σκαριφημάτων quoque dicebantur: imo, ut κομμιώτερον Aristophani σκαλαθυματία, in *Nubibus*, p. 611:

Ὅστις σκαλαθυματία ἄντα μικρὸν μαθάνωρ.

Scholias explicat, σκαλεῦματα μικρὰ, καὶ λεπτὰ παντάσῃς νοήματα, καὶ σκαριφηματα. Subdit autem, ἐκ τούτου δὲ διαβάλλει Ξενοκράτην, ὡς πῶσῃ εἶναι, ἢ διδάσκει, καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου.

αε καὶ Ἐρετριχοί, ἢ εἰ τινες ἄλλοι μετὰ τούτων. Α Ἄτιον δὲ, ὅτι τρεῖς θεοὺς τιθεμένου Σωκράτους, καὶ φιλοσοφούντος αὐτοῖς ἐν τοῖς προσῆκουσιν ἐκάστῳ βυθῶσι, οἱ διακούσαντες τοῦτο μὲν ἠγνόουν, ὄντο δὲ λέγειν πάντα αὐτὸν εἰσὶν, καὶ ἀπὸ τῆς νίκωστος αἰεὶ προστυχῶς ἄλλοτε ἄλλης γνώσεως, ὅπως πνεῖοι. Ὁ δὲ Πλάτων, Πυθαγορίσας (ᾗξει δὲ τὸν Σωκράτην μηδαμῶθεν ἢ ἐκείθεν διὰ (12) τὰ αὐτὰ τοιαῦτα εἰπεῖν τε καὶ γινόντα εἰρηκέναι), ὡς οὖν καὶ αὐτὸς συνεθεῖσατο τὰ πράγματα, οὕτε εἰωθότως, οὕτε δὲ εἰς τὸ φανερόν· διαγαγῶν δὲ ἕκαστα ὅση ἐνόμιζεν, ἐπικυρψάμενος ἐν μέσῳ τοῦ ὄπλου εἶναι καὶ μὴ ὄπλου, ἀσφαλῶς μὲν ἐγράφαστο, αὐτὸς δὲ αἰτίαν παρέσχε τῆς μετ' αὐτὸν στάσιος τε ἅμα καὶ διολκῆς τῶν δογμάτων, οὐ φθῶν μὲν, οὐδὲ γὰρ δυσολοί. Ἄλλ' οὐ βούλομαι, ἐπὶ ἀνόρατι προσυθέτους εἰπεῖν ῥήματα οὐκ ἐναίσιμα. Τοῦτο δὲ χρῆ μαθόντας ἡμᾶς, ἐπινεγκεῖν ἐκεῖσε μᾶλλον τὴν γνώμην, καὶ ὡς περ ἐξ ἀρχῆς προθέμεθα, χωρίζειν αὐτὸν Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος, οὕτω καὶ νῦν τῆς Ἀκαδημίας, ἐὰν ὁ θεὸς ἀντιλάβηται, χωρίζοντες, ἕλασμεν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ νῦν εἶναι Πυθαγόρειον. Ὡς νῦν μανικώτερον ἢ Πενθεῖ τιμι προσήκει, διεκλόμενος πάσχει μὲν κατὰ μέλη, ἕως δ' ἐξ ὄλου ἑαυτοῦ μετατίθεται τε καὶ ἀντιμετατίθεται οὐδαμῶς. Ὡς οὖν ἀνὴρ μεσείων Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους, τοῦ μὲν τὸ σεμνὸν διαγαγῶν μέχρι τοῦ φιλανθρώπου, τοῦ δὲ τὸ κομψὸν αὐτοῦ καὶ παιγνιῶμον ἀναγαγῶν ἀπὸ τῆς εἰρωνείας (13) εἰς ἀξίωμα καὶ ὄγκον, καὶ αὐτὸ τοῦτο κεράσας Σωκράτης Πυθαγόραν, τοῦ μὲν δημοτικώτερος, τοῦ δὲ σεμαντέρως ὤφθη. Ἄλλ' οὐ γὰρ τι ταῦτα διατήσων ἦλθον, μὴ περὶ τούτων οὕσης νῦν μοι τῆς ζητήσεως. Ἄδ δὲ προδίδωκο, καὶ εἰμι ἐκεῖσε, ἢ δὴ φροῦδος ἀναδραμεῖν (14) δοκῶ μοι, μὴ καὶ ποῦ ἀποκρουσθῶμεν τῆς ὁδοῦ τῆς φερουσῆς. Πολέμῳ δὲ ἐγένοντο γνώριμοι Ἀρχεσίλαος καὶ Ζήνων· πάλιν γὰρ αὐτῶν μνησθήσομαι ἐπὶ τέλει. Ζήνων μὲν οὖν μνηνμαὶ εἰπὼν, Ξενοκράτει, εἶτα δὲ Πολέμῳ φοιτῆσαι, αὐτὸς δὲ παρὰ Κράτην κινῆσαι. Νυλὶ δὲ αὐτῷ λελογισθῶ, ὅτι καὶ Στιλπώνος τε μετέσχε, καὶ τῶν λόγων τῶν Ἡρακλειτέων. Ἐπεὶ γὰρ συμφοροῦντες παρὰ Πολέμῳ ἐπιλοισιμήθησαν ἄλλήλοισι, συμπαρελαβὸν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους μάχην, ὁ μὲν Ἡράκλειτον, καὶ Στιλπῶνα, ἅμα καὶ Κράτην, ὧν ὑπὸ μὲν Στιλπῶνος ἐγένετο μάχη, ὑπὸ δὲ Ἡρακλειτοῦ αὐτῆρος, D κινηκὸς δὲ ὑπὸ Κράτητος· ὁ δ' Ἀρχεσίλαος θεόφραστον ἴσχει, καὶ Κράνορα τὸν Πλατωνικόν, καὶ Διόδωρον, εἶτα Πύρρῳνα· ὧν ὑπὸ μὲν Κράνορος παβαινοργικὸς, ὑπὸ Διοδώρου δὲ σοφιστῆς, ὑπὸ δὲ Πύρρωνος ἐγένετο παντοδαπὸς, καὶ ἴσχει, καὶ οὐδέν. Ὁ καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ἄδομοντι τὸ ἔπος παράγωγον (15) καὶ ὑβριστικόν

que defendunt, suoque illo divortio in causa fuere, quamobrem posteriori et majores suos, et sese mutuo intemperantius reprehendant; cum aliis adhuc alii stoicæ disciplinæ tenaciores essent. Quo in genere molestiores fuere, qui argutios ac subtilius quoddam artificium aucupari videbantur. Hi enim, ut curiositate ceteros ac vellicaudæ acuminis superabant, sic paratiores erant ad reprehendum. Quod ipsum tamen multa ante ipsos, factitatum ab iis est, qui e Socratis disputationibus contrarias eruerunt pugnantisque rationes: ubi seorsim Aristippus, seorsim Antisthenes, alique similiter, ut Megaronses et Eretrii, ac si qui præterea cum istis numerandi sunt. Cujus divortii causa hæc fuit, quod cum Socrates deos tres poneret, atque apud eos suis cujusque propriisque numeris philosopharetur, qui eum audiebant, cum illud minus caperent, tum vero temere, ac pro diverso fortunæ, alius alius superantis afflata, omnia ab eo dici existimarent. At Plato, ut inhaerebat Pythagoræ, sic optime noverat Socratem, nec aliunde, quam ex Pythagoreo illo fonte hausta illa dicere solitum, et prudentem ac scientem eam locutum fuisse. Quocirca rem totam ita convolvit ipse quoque, ut nec usitato more, nec perspicue loqueretur. At digestis pro arbitrio singulis, eaque obscuritate aspersa, ut partim intelligerentur, partim ignota remanerent, summa cautione scripsit ille quidem, sed tamen hujus quæ post eum secuta est dissensionis, dogmatumque suorum diversas in partes sensusque divortii causam præbuit; non invidia certe quidem aut malevolentia. Enimvero nihil de antiquioribus illis, quod minus læti omnino sit, dicere statui. At vos hoc semel cognito sententiam eo potius nostram conferre oportebit; atque ut nobis ab initio propositum fuit, cum ab Aristotele ac Zenone sejungere, sic eundem ab ipsa quoque Academiâ, 729 si consilium Deus probabit, segregantes, per sese Pythagoreum esse patiemur. Quippe majori nunc certe fororis æstu, quam si Pentheus quidam esset, hinc inuque distractis, suis in membris patitur ille quidem, at nunquam ita sibi totus aufertur ipsi, ut alius omnino videatur. Sed potius, quasi Pythagoram inter Socratemque medius, dum illius gravitatem ad humanitatem inclinât et flectit, hujus urbanitatem et sales a risu ac dissimulatione ad dignitatem aliquam severitatemque traducit, adeoque enim Socrate jungit miscetque Pythagoram, comitate alterum, alterum gravitate vincit. At enimvero nequaquam id agimus hoc tempore, alia vobis præmanibus questio est. Revocamus ergo nos ad locum pensumque nostrum, atque ut a recto cursu diverticulo, redimus in viam. Discipulos habuit Polemo Arcesilam atque Zenonem (rursus enim tandem eorum memihero). Quippe dicere me jam me-

(12) Forte del. διὰ.

(13) Τῆς εἰρωνείας. Tullius, iv Academic., sect. 15: Cum aliud diceret atque sentiret (Socrates), libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Græci εἰρωνείαν vocant.

(14) Φροῦδος ἀναδραμεῖν. Hoc est, opinor, λάθρα, tanquam celeriter, ut oculis fallere possint, ut solent qui φροῦδοι γίνονται.

(15) Παράγωγον. Ex illo versiculo ἐπιπροσθήθη Ἡρόδοτε λέων, εὐκίθεον δὲ ἐράκιον, μέσσητε χίμητι &

mini, Zenonem Xenocratis primum, deinde Polemonis auditorem fuisse, tum a Cratete Cynicam hausisse disciplinam. Nunc de eodem præterea sic habeto, illum et Stilponem et Heraclitum etiam audisse. Cum enim Polemoni operam ambo darent, quod mutua quadam emulatione ferrentur, pugnae socios et adiutores optaverunt, Heraclitum, Stilponem et Cratetem, Zeno qui Stilponis consuetudine pugna; Heracliti, austerus; Cratetis, Cynicus evasit. Arcesilas vero Theophrastum, Crantorem Platonium, Diodorum, ac deinde Pyrrhonem: et a Crantore quidem ad persuadendum callidus, a Diodoro autem Sophista, denique a Pyrrhone cum omnem in partem versatilis ac tenerarius, tum etiam nullus esse didicit. In quem propterea cani solitum aiunt lunc versiculum, ex alio quodam contumeliæ causa expressum,

Fronte Plato, pedibus Pyrrho, medio Diodorus. Α Πρόσθε Πλάτων, ἐπιθερ Πύρρων, μέσσοσ Διό-
[δωρον.

Quem etiam a Timone scriptum est, a Menedemo acrimonia quadam instructum et armatum fuisse. Sic enim ille de Arcesila,

*Ille ruens, medio Menedemi in pectore plumbum,
Pyrrhonisæ altas glandes feret, aut Diodorum,*

730 itaque spiciois Diodori hominis dialectici argutis, accipites illas ac dubias Pyrrhonis cogitationes intricans, nugaci et ineptæ loquacitati aliquod tamen ex vi et facultate Platonica ornamentum quærebatur: homo ejusmodi, affirmans simul idem, idemque negans, hinc, illinc, utrinque, vel undique potius subito se temereque versans ac revocans, incerti ambiguique sensus, veterator, præceptor, atque, ut ipsemet, adeo ingenuus est, confitetur, nihil omnino sciens: postmodum tamen nescio quo pacto scientibus similis: sic umbratili quadam orationis specie omnis homo subinde apparuit. »

CAPUT VI.

*De Arcesila, qui secundam Academiam instituit.
Ex eodem.*

« Nihilominus, inquit, ignotus erat Arcesilas, quam ambiguum esset, utros inter Homericus ille Diomedes versaretur, Trojanos, an Achivos. Is enim nec idem unquam ut diceret impetrare abs sese poterat, nec id omnino solertis ingenii putabat esse. Ergo sophista dicebatur acer ac vehemens, quique minus hac in arte versatos jugularet. Nam quemadmodum Empusæ illæ solent, in disputationum suarum præstigiis, studio dataque opera componere dabaturque sese, ludificabatur, nihil nec sciebat ipse, nec scire alios patiebatur: terrore omnibus ac perturbationem inieciat: argutiarumque sibi ac veteratoris dictionis primas ita defendebat, hoc ut probo jucundissime frueretur, eoque se nomine mirum in modum circumspiceret, quod quid turpe quidve honestum, quid bonum quidve malum esset, ignoraret: sed potius, ubi quod primum in men-

(16) *Μενεδήμου.* Perperam apud Diogenem l. iv de Arcesila, habetur Μενεδήμος. Hæc enim de Arcesila, non de Menedemo dicuntur.

(16') *Θεύσεται.* Hinc etiam Diogenes corrigendus, apud quem male, θάσεται.

(17) *Ἡ Πύρρωνια.* Nihil mutò. Dixit enim ἔχων Πύρρωνια, ἢ Διόδωρον, uti Μενεδήμου μιλύθδων. Mavult tamen Casaubonus eis Πύρρωνια, quemadmodum apud Diogenem sequitur, Νηξομαι eis Πύρρωνια, καὶ eis καλὸν Διόδωρον. Meo iudicio, eis Πύρρωνια, non

Τίμων δὲ καὶ ὑπὸ Μενεδήμου τὸ ἐριστικὸν φησι λαβόντα ἐξαρθυθῆναι, εἴπερ γε δὴ φησι: περὶ αὐτοῦ

Τῇ μὲν ἔχων Μενεδήμου (16) ὑπὸ στέφανοι μὴ-
[λυθδον,
θεύσεται (16'), ἢ Πύρρωνια (17) τὸ πάγκρατος, ἢ Διό-
[δωρον.

Ταῖς οὖν Διόδωρου διαλεκτικῷ ὄντος, λεπτολογίαις τοὺς λογισμοὺς τοὺς Πύρρωνος καὶ τὸ σκεπτικὸν καταπλέξας, διεκόσμησε λόγου δεινότητι τῇ Πλάτωνος φλέγμαφόν τινα κατεσκευασμένον· καὶ εἶπε, καὶ ἀντέλεγε, καὶ μετεκρινέσθαι κάκαίθεν, κἀντέθεν, ἐκατέρωθεν, ὁπῶθεν τύχοι, παλινάγρετος, καὶ δισκρι-
B τος, καὶ παλμβολός τε ἅμα, καὶ παρακεκινδυνευμένος, οὐδὲν τε εἰδώς, ὡς αὐτὸς εἶπη, γενναῖος ὄν εἰτά πως ἐξέβαιναν ὁμοῖος τοῖς εἰδῶσι, ὅπῃ σκιαγραφίας τῶν λόγων παντοδαπῶς περνασμένος. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ Ἀρκεσίλου τοῦ τῆν δευτέραν Ἀκαδημίαν ὀπισθησαμένου. Ex τῷ αὐτοῦ.

« Τοῦ τε Ὀμητικοῦ Τυδείου (18) ὀπισθεύς μετῆν ἀγνοούμενου, οὗτε εἰ Τρωσὶν ὀμιλεῖ, οὗτε εἰ καὶ Ἀχαιοῖς, οὐδὲν ἦττον Ἀρκεσίλαος ἠγνοεῖτο. Τὸ γὰρ ἓνα τε λόγον καὶ ταῦτόν ποτ' ἐπελεῖν οὐκ ἐνῆν ἐν αὐτῷ, οὐδέ γε ἤξιον ἀνδρός εἶναι πῶς τὸ τοιοῦτο δεξιῷ οὐδαμῶς. Ὀνομάζετο οὖν δεινὸς σοφιστῆς, τῶν ἀγυμνάστων στρατεύς. Ὅσα γὰρ αἱ Ἐμπουσαι, ἐν τοῖς φάσμασι τοῖς τῶν λόγων ὑπὸ παρασκευῆς τε καὶ μελέτης ἐφῆρμποσεν, ἐποίησεν, οὐδὲν εἶχεν εἰδέναι οὔτε αὐτὸς, οὗτε τοὺς ἄλλους ἐφῆν εἰδειμένου δὲ καὶ κατεθοροῦσε, καὶ σοφισμάτων γε καὶ λόγων κλοπῆς φερόμενος τὰ πρώτα, κατέχειρε τῷ ὄνειδι, καὶ ἠμβρόνυετο θαυμαστός, ὅτι μήτε τι αἰσχρὸν ἢ καλόν, μήτε ἀγαθόν, μήτε αὖ κακὸν ἔστι τι, ἤβει· ἀλλ' ὀπιστερον εἰς τὰς ψυχὰς πᾶσι, τοῦτο εἰπόν, αὐτῆς μεταβαλὼν, ἀνέτρεπεν ἄν πλεοναχῶς ἢ δ' ὅσων κατεσκευάσει. Ἦν οὖν ὑβραν τέμνων ἑαυτὸν, καὶ

est πρὸς Πύρρ. αὐτὰ κατὰ Πύρρωνος, sed potius δίκην Πύρρωνος καὶ Διόδωρου, cum utrumque potius æmularetur, quam in alterutrum aut utrumque ferretur. In nostris autem versibus, quorsum, ut
D δίκην Πύρρωνος αὐτὰ Διόδωρου curreret, Menedemi plumbum pectore circumferret, non video.

(18) Ὀμητικοῦ Τυδείου. Nobis Homeri t. 85 Iliad. E :

Τυδείῳ δ' οὐκ ἂν γνοίης, ποτέροισι μετῆν,
Ἢε μετὰ Τρῆσσι ὀμιλεῖ, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

τεμνόμενος ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀμφότερα ἀλλήλων (19) ἄ tem venerat effutisset, tum repente mutatus, id
 δυσκρίτως, καὶ τοῦ δέοντος ἀσκήτως. Πλὴν τοῖς ipsam pluribus quam aute stabilierat, everteret. Se
 ἀκούουσι ἤρκεσεν (20), ὁμοῦ τῇ ἀκροάσει εὐπρόσω- ipsum igitur ille quasi hydram secabat, et secaba-
 πονθῆτα θεωμένοις· ἦν οὖν ἀκούμενος καὶ βλέπόμενος tur a se ipso, dum sic in utramque partem loque-
 ἤθετος, ἐπεὶ τοὶ προσεβίβησαν ἀποδέξασθαι αὐτοῦ retur, ut nec quid sibi vellet intelligerent, nec ul-
 τοῦς λόγους λόντας ἀπὸ καλοῦ προσώπου τε καὶ στό- lam ipse decori rationem haberet. Teuebait ille ta-
 ματος οὐκ ἄνευ τῆς ἐν τοῖς ὅμμασι φιλοπροσώτης. Δεῖ men auditores, dum in loquente summam oris di-
 δὲ ταῦτα ἀκούσαι μὴ ἀπλῶς, ἀλλ' ἔσχεν ὡδε ἐξ ἀρχῆς. gnitatem videbant. Fuit enim auditu simul aspectu-
 Συμβάλων γὰρ ἐν παισὶ Θεοφράστου, ἀνδρὶ πρῶμῳ καὶ que jucundissimum, adeoque libentissime hominis
 οὐκ ἀφνειά τὰ ἔρωτικά, διὰ τὸ καλῶς εἶναι, ἐτι ὡν orationem excipiebant, præstanti ex vultu et ore
 ὠραῖος, τυχὸν ἔραστοῦ Κράντορος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, manantem, nec absque nativa quadam suavitate
 προσεχώρησε μὲν τούτῳ, ὅσα δὲ τὴν φύσιν οὐκ ἀφύης, oculorum. Quam ille speciem non subito præ se
 τρεχούσῃ χρησάμενος αὐτῇ, βράβη, θερμομαργῶ ὑπὸν tulit, sed a primis statim annis induerat. 731 Cum
 φιλονεικίας, μετασχὼν μὲν Διοδώρου εἰς τὰ πεπα- Theophrasto enim a pueritia versatus, homine comi,
 οὐρρηγμένα πιδάνα (21) ταῦτα τὰ κομψά, ὠμικηκῶς nec a rebus amatoris alieno, eleganti forma, et com-
 δὲ Πύρρωνι (ὃ δὲ Πύρρων ἐκ Δημοκρίτου ὄρμητο Β modata adhuc ætate cum esset, Crantorem Academicum
 ἰπόθεν γέ ποθεν) οὗτος μὲν δὴ ἔθεν καταρτιθεὶς, πλὴν amatore nactus, ejus consuetudine usus est
 τῆς προσηρσεως, ἐνέμεινε Πύρρωνι, ὡς τῇ ille quidem: cæterum ut erat a natura non ineptus,
 πάντων ἀναρτίσει. Μνασίας γούν, καὶ Φιλόμηλος, ea per sese ultro jam currente, facili, et conten-
 καὶ Τίμων ὁ σκεπτικὸς, σκεπτικὸν αὐτὸν προσονο- tionis æstu incitata usus, abs Diodoro quidem ve-
 μάζουσαι, ὡσπερ καὶ αὐτοὶ ἦσαν, ἀναρτίοντα καὶ ἀ- teratorium illud, idemque plausibile ac venustum
 ἴον τὸ ἀληθές, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ πιθανόν. Λεχθεὶς didicit orationis genus; maxime tamen Pyrrhoni
 οὐκ ἀνάτεια (22) τῶν Πυρρῶνιων Πυρρῶνιος, αἰδοῖ (huic utcumque Democritus inchoarat) operam dedi-
 τοῦ ἔραστοῦ ὑπέμεινε λέγεσθαι Ἀκαδημαϊκῶς ἐτι. dit: atque hac instructus conformatusque disci-
 Ἦν μὲν τοῖων Πυρρῶνιος, πλὴν τοῦ ὀνόματος, plina, in Pyrrhone, si appellationem excipias, tan-
 Ἀκαδημαϊκῶς δ' οὐκ ἦν, πλὴν τοῦ λέγεσθαι. Οὐ γὰρ quam in omnium eversione acquievit. Mnaseas qui-
 πειθόμεναι, τοῦ Κινδίου Διοκλέους φάσκοντος ἐν ταῖς dem, Philomelus et Timo, Sceptici philosophi
 ἐπιγραφόμεναις διατριβαῖς, Ἀρκεσίου φάσκοντος τῶν Scepticum illum vocant sui persimilem, qui perinde
 Θεοδοσίου τῆς καὶ Βίωνος τοῦ σοφιστοῦ, ἐπεισιόντων ut ipsi veritatem, mendaciam, ac verisimilitudinem
 τοῖς φιλοσοφοῦσι, καὶ οὐδὲν ὀκνοῦντων ἀπὸ παντὸς omnem tollerent. Ergo quem Pyrrhonicum Pyrrho-
 ἐλέγγειν, αὐτὸν ἐξευλαθεῖντα, ἵνα μὴ πράγματα C ius jure dixissent, is pro sua in amatorem obser-
 ἔχη, μηδὲν γὰρ δόγμα ὑπειπεῖν φαινόμενον ὡσπερ vantia, Academicum se vocari adhuc passus est.
 γὰρ τὸ μέλαν τὰς σηπίας, προβαλέσθαι πρὸ ἑαυτοῦ Itaque qui Pyrrhonicus, excepto nomine, totus erat
 τὴν ἐποχὴν. Τοῦτ' οὖν ἐγὼ οὐ πειθόμεναι. Οἱ δ' οὖν idem Academicus præter nomen habebat nihil. Ne-
 ἔθεν ἀφορηθέντες, ὃ τε Ἀρκεσίου, καὶ Ζήνων, que enim Cnidium illum Dioclem audio, qui in suis,
 ὅπῃ τῶν τοιούτων ἀρωγῶν, ἀμφοτέροις συμπολε- ut eas inscripsit, Diatribis, Arcesilam docet, Theo-
 μούσων λόγων, τῆς μὲν ἀρχῆς ὄθεν ἐκ Πολέμωνος dozeorum ac Bionis sophistæ metu, qui, philosophis
 ὄρηθησαν, ἐπιλαθάνονται, διαστάντες δὲ γε, καὶ infesti, nullam non eos coarguendi occasionem ar-
 σφείας αὐτοῖς ἀρτύναντες· cavisset, ut nec certi quidquam statueret; nam ut
 riparent, ita sibi, ne quid ab iis molestiæ pateretur, assensionis retentione tegere ac tueri. Verum hoc,
 septias effuso atramento, sic illum sese objecta hac ut dixi, minus credo. Cæterum ambo illi Arcesilas et Zeno hinc semel exortit, et suorum quisque so-
 ciorum disputationibus tanquam armis opibusque freti, adeoque Polemouis scholam oblitii sunt pugne
 suæ tirocinium fuisse,

Ἐν δ' ἑβάλον (23) μῦθος, οὐν δ' ἔρχεται, καὶ D Scutaque jam scutis, hastasque et robora ferrea

Χηλοσθωρήκων ἀπὸ ἀσπίδος ^{μῦθος ἀνδρῶν} ὀμυαλίσκεσαι
 Ἐκλήρητ' ἀλλήλησι, κολύς δ' ὄρμαγδός ὄρωρει·
 Ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυρ, ἀρέα
 [δ' ἀρῆα]

Ἐδνοπάλιον.

Ἐρῆα δ' ἄμ' ὀμωγῆ τε καὶ εὐχολῆ πέλτρον ἀν-
 [δρῶν,

Ὀλλύοντων καὶ ὀλλυμένων.

Τῶν Στωϊκῶν οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ γὰρ οὐκ ἐβάλλοντο
 ὅτ' αὐτῶν, ἀγνοοῦμενοι ἢ ἦσαν ἀλώενα δυνατώτεροι.

Ἥλισκοντο δὲ, τῆς βίας αὐτοῖς αἰσθησίσης, εἰ

(19) Ἀλλήλων. Ἀλληλῶν, opinor, scripserat.

(20) Ἐρκεσεν. Quid si ἔρκεσεν?

(21) Πιδάνα. Mallem πιδάνα vel πιδήνα.

(22) Ἀρατεία, etc. Forte, ἂν δικαίως ὑπὸ τῶν

Πύρρων.

(23) Ἐν δ' ἑβάλον. *Iliad*, Δ, v. 447, et *Iliad*, Γ, v. 151, ubi non legitur Ἐδνοπάλιον.

suum illis excuteretur fundamentum, hoc est si A
neque principium suum retinerent, nec pugnandi
ansam vel occasionem haberent. Ac principium qui-
dam illud convelli poterat, si quis eos adversus Pla-
tonis mentem philosophari ostenderet : pugnandi
vero ansa tum his reliqua nulla foret, si vel unum
aliquid decreto illi suo detraheretur, quod de phan-
tasiae comprehensione pronuntiat. Verum hujus
aperiendae rei tempus non est; alius erit de ea di-
cendi locus, in quo mihi diligentius versandum esse
decevi. Palam igitur ambo dissident illi quidem, sed
tamen Arcesilas unus Zenonem petit. Habet enim
Zenonis pugna speciosum quiddam et grave, nec
multum sane Cephisodori rhetoris dimitationi praes-
tat. Hic enim cum Isocratem praecceptorem suum
ab Aristotele vexari animadverteret, in Aristotelica
doctrina plane hospes ac peregrinus quod esset,
idemque magnam esse Platonicae famam ac cele-
britatem videret, Aristotelem cum Platone sentire
ratus, bellum gerebat cum Aristotele, Platonem
ipsum feriebat, reprehensionemque suam ab ideis
accessit, ad alia denique perducebat, quae nihilo
caperet ipse magis, sed tantum quae reapse de illi-
stiatebantur, ex verbis ac vocibus aestimaret. Ca-
terum omissa enim eo pugna quem bello appetierat,
pugnabat cum eo cui bellum inferre volebat. Zeno-
nem quod attingit, is, ubi similiter Arcesilam reli-
querat, si ne Platonem quidem ipsi bellum intulis-
set, egregie meo iudicio philosophatus esset, pacis
hujus causa certe quidem. Sin autem, nec ea for-
tassis ignorans quae docebat Arcesilas, et Platonicae
contra doctrinae rudis, ut ex iis, quae Platonem ascri-

μῆτε ἀρχὴν ἔχουσιν, μῆτε μάχεσθαι ἀφορμὴν. Ἡ μὲν
δὴ ἀρχὴ ἦν (24) τὸ μὴ Πλατωνικὰ λέγοντας αὐτοὺς
ἐλέγχει· τὸ δὲ μῆδ' ἔχειν τινὰ ἀφορμὴν, ἦν εἶπον (25)
μόνον ἐν τῷ μετῴστερῳ ἀπὸ τοῦ θροῦ τοῦ περὶ τῆς
καταληπτικῆς φαντασίας ἀφελόντας. Ὅτι οὐκ οὖν μὲν
οὐκ ἔστι μνησθῆναι μοι ἐν καιρῷ μνησθῆσομαι δ' αὐτοῦ
αἴτιος, ἔπαυσα κατὰ τοῦτο μάλιστα γενέσθαι μέλλω.
Διαστάντες δ' οὖν εἰς τὸ φανερόν, ἐβαλλὸν ἀλλήλους
οὐχ οἱ οὖο, ἀλλ' ὁ Ἀρκεσίλαος τὸν Ζήνωνα. Ὁ γὰρ
Ζήνων εἶπε δὴ τὴν μάχην σεμνὸν καὶ βαρῦ, καὶ Κη-
φισοδώρου τὸ ῥήτορος οὐκ ἐμειναι δὲ οὐδ' ὁ Κη-
φισόδωρος, ἐπειδὴ ὑπ' Ἀριστοτέλους βαλλόμενον ἑαυτῷ
τὸν διδάσκαλον Ἰσοκράτην εἴωρα, αὐτοῦ μὲν Ἀριστο-
τέλους ἦν ἀμαθῆς καὶ ἀπειρος, ὑπὸ δὲ τοῦ καθορῶν
ἐνδοξα τὰ Πλάτωνος ὑπέροχον, οἰηθείς κατὰ Πλά-
τωνα τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφεῖν, ἐπολέμει μὲν
Ἀριστοτέλει, ἐβαλλε δὲ Πλάτωνα, καὶ κατηγόρει
ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἰδεῶν, τελευταῖον εἰς τὰ θλίβα, ἃ
οὐδ' αὐτὸς ᾔδει, ἀλλὰ τὰ νομιζόμενα ἀμφ' αὐτῶν ἦ
λέγεται ὑπονοῶν. Πλὴν οὗτος μὲν ὁ Κηφισόδωρος, ὃς
ἐπολέμει μὴ μαχόμενος, ἐμάχετο ὃ μὴ πολεμεῖν
θεούλετο. Ὁ μὲντοι Ζήνων καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ τοῦ
Ἀρκεσίλαου μεθιστο, εἰ μὲν μῆδὲ Πλάτωνι ἐπολέμει,
φιλοσοφεῖ δὴπου ἐμοὶ χρητὴ πλείστον ἀξίως ἐνεκά
γε τῆς εἰρημένης (26) ταύτης. Εἰ δ' οὐκ ἀγνοῶν μὲν
ἴσως τὰ Ἀρκεσίλαου, τὰ μὲντοι Πλάτωνος ἀγνοῶν,
ὡς ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνέγραψεν ἐλέγχεται, οὐκ ἐποίησεν (27)
ἐναντία καυτέρου, μῆτε ὅν ᾔδει πλῆστην, ὅν τε οὐκ
ἐχρῆν, ἀτιμώτατα καὶ ἀσχηστα περιουδρικῶς, καὶ
ταῦτα πολὺ κάκιστον ἢ προσήκει κοινῇ. Πλὴν διέδειξέ
γε μὴν μεγαλοφροσύνη ἀποσχομένους τοῦ Ἀρκεσίλαου.
Ἦτοι γὰρ ἀγνοῶν τῶν ἐκείνου, ἢ ὄξει τῶν Στωϊκῶν,

(24) Ἡ μὲν δὴ ἀρχὴ ἦν. Non satis, opinor, cum
Numerii mente verba consentiunt. Verbis enim ten-
stois ἀρχὴν tribuit, vel eam certe quidem
ostendit, quam adversus Academicos objicere de-
buisse; et tamen paulo ante de Academicis cum
diceret, εἰ μῆτε ἀρχὴν ἔχουσιν, suum quoddam illos
principium habuisse declarabat, quod a Stoicis
convellendum fuisset.

(25) Ἦν εἶπεν. Locus, ut patet, corruptus est.
Forte legi possit, ἀφορμὴν, ἦν, εἶπον μόνου, etc.,
ut paulo ante legitur ἀρχὴ ἦν. Sensus tamen obs-
curus perplexusque manet, quod minus ἀναρχῶς,
quae Academicorum erant, a Stoicorum factione et
oratione sercrnat. Et quidem si de Stoicorum de-
creto membrum hoc sumimus, velle Numerius id
videtur, Arcesilam et profectos ab illo Academicos,
ea quam avidè arripiebant, pugnandi ansa caritu-
ros fuisse, si Zeno aliquid de suo illo decreto re-
mittere voluisset, quo tam absolute comprehendendi
vim phantasiae tribuebat : de quo pagina sequenti.
Sin, quod mihi certe probabilis est, de Academi-
corum decreto dictum id fuerit, hoc, opinor, signifi-
cat, hominibus nihil omnino percipi et compre-
hendi posse καθόλου ἀρξόμενους, unum dumtaxat
aliquid aufendum ac detrahendum fuisse, quod
vel ipsi perceptum satis et comprehensum fateri
cogerentur. Quid autem illud? Non declarat Numerius.
Facile tamen intelligitur, id ipsum viderelicet,
percipi nihil comprehendique posse. Audi Tullium
lib. 1 Academic., sect. 18 : Ex hoc, inquit, illud
est natum, quod postulabat Hortensius, ut id ipsum
saltem perceptum a sapiente diceretur, nihil posse
percipi. Et vero, licet Carneades ne id quidem ex-
ceptum esse pateretur, Antiochus tamen, ad istum

locum (verba Tullii sunt) pressius videbatur ac-
cedere. Quoniam enim id habere Academicum decretum,
nihil posse percipi, non debere eos in suo decreto, sic-
ut in caeteris rebus fluctare, praeratum cum in eo
summa consisteret, etc.; quae Tullius ita concludit :
Hoc igitur modo potius erat ab his postulandum, ut
hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptum
esse dicerent. Porro, totam illam Stoicorum de
phantasia, sui visu, et comprehensione doctrinam,
accurate idem Cicero ac diligenter exponit lib. 1
Academic., sect. 39-41). Sed alius ille locus est in
eiusdem operis, sect. 18, qui huc etiam maxime
pertinet, sic legendus videtur : Cum enim ita negat
(Philo, qui Zenonis definitionem respuebat)
quidquam esse quod comprehendere possit (id enim vo-
luntus esse ἀπελάττητον), si illud esset, sicut Zeno
definiret, tale visum (jam enim hoc pro παντασία
verbum satis hesterno sermone trivimus), visum
igitur impressum effectumque ex eo, unde esset, quale
esse non posset ex eo, unde non esset. (Id nos a Ze-
none definitum rectissime dicimus. Qui enim potest
quidquam comprehendere, ut plane confidas id per-
ceptum cognitumque esse, quod est tale quale vel
falsum esse possit?) Hoc cum infirmat totumque
Philo, etc. Lambini emendatio a mente Cicerois
admodum videtur aliena. Nos particulam unicam ut
expungimus post non posset; illa vero, id nos a Ze-
none, usque ad esse possit, parenthesi includimus.
Haec tamen Platonico potius quam Tulliano more
intricata videri possunt.

(26) Εἰρημένης. Lege cum ms., εἰρήνης.

(27) Ὅτι ἐπέφησεν. Pendet sententia. Legendum
videtur ὅσως ἐποίησεν.

καλέμω μέγα στόμα πευκεοανθῶ ἀπατρέψατο ἄλλη εἰς Πλάτωνα. Ἄλλὰ καὶ περὶ μὲν τῶν Ζήνωνι εἰς Πλάτωνα κακῶς τε καὶ αἰδημόνως οὐδαμῶς νεωτερισθέντων εἰρήσεται μοι αὐθις ποτε, ἐὰν φιλοσοφίας σχολὴν ἀγάγω. Μή ποτε (28) μέντοι ἀγάγοιμι σχολὴν ποτε τοσαύτην, τούτων γούν ἕνεκεν, εἰ μὴ τὸ παιδείας. Τὸν δ' οὖν Ζήνωνα ὁ Ἀρκεσίλαος ἀντίτευχον καὶ ἀξιοδίκαιον ὑπάρχοντα θεωρῶν, τοὺς παρ' ἐκείνου ἀποφερομένους λόγους καίηρει, καὶ οὐδὲν ἔκνευε. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἃ ἐμεμάρχητο ἐκείνῳ, οὐτ' ἴσως εἰπεῖν ἔγω, εἰ τε καὶ εἶχον, οὐδὲν ἔδει νῦν αὐτῶν μνησθῆναι· τὸ δὲ δόγμα τοῦτο αὐτοῦ πρώτου εὐρόμενον, καὶ τὸ ἔνομα βέλπουν εὐδοκίμου ἐν ταῖς Ἀθήναις, τὴν καταληπτικὴν φανασίαν, πάσῃ μηχανῇ ἐχρήσθη ἐπ' αὐτήν. Ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ὢν (29), ἠσυχίαν ἔχων, οὐ δυνάμενος ἀδικεῖσθαι, Ἀρκεσίλαῳ μὲν ἀφιέτο, πολλὰ ἂν εἰπεῖν ἔχων, ἀλλ' οὐκ ἠθέλει, τάχα δὲ μᾶλλον ἄλλως· πρὸς δὲ τὸν οὐκέτι ἐν ζῶσιν ὄντα Πλάτωνα ἐσκαμάγει, καὶ τὴν ἀπὸ ἀμάξης πομπείαν πᾶσαν κατεθορύβει, λέγων, ὡς οὐτ' ἐν τοῦ Πλάτωνος ἀμυνομένου, ὑπερθικεῖν τὸ αὐτοῦ ἄλλῳ οὐδὲν μέλον· εἴτε μελήσειεν Ἀρκεσίλαῳ, αὐτὸς γε κερδανεῖν ἤετο ἀποτρέφόμενος ἀπ' ἐαυτοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον. Τοῦτο δὲ ἤδε καὶ Ἀγαθοκλέα τὸν Συρακοῦσιον ποιήσαντα τὸ σέφισμα ἐπὶ τοῖς Καρχηδονίους. Οἱ Στωικοὶ δὲ ὑπήκουον ἐκπεπληγμένοι· Ἡ μούσα γὰρ αὐτοῖς οὐδὲ τότε ἦν φιλολόγος, οὐδ' ἐργάτις χαριτικῶν, ὅφ' ἔν ὁ Ἀρκεσίλαος, τὰ μὲν περικροῦσιν, τὰ δὲ ὑποτέμνουν, ἄλλα δ' ὑποσκελίξουν, καταλειπτέζον αὐτοῦς, καὶ πιθανὸς ἦν. Τοιγαροῦν πρὸς οὐδὲ μὲν ἀντελεγεῖν, ἤττωμένον, ἐν οἷς δὲ λέγων ἦν, καταπεπληγμένων, δεδειγμένον πως τοῖς τότε ἀνθρώποις ὑπῆρχε, μὴδὲ εἶναι μήτ' οὖν ἔπος, μήτε πάθος, μήτε ἔργον ἐν βραχί, μήδ' ἀχρηστον τούναντιον ὀρθῆναι ποτ' ἂν, εἰ τι μὴ Ἀρκεσίλαῳ δοκεῖ τῷ Πιτταναίῳ (30). Τῷ δ' ἄρα οὐδὲν ἔδοκει, οὐδ' ἀπεφαίνετο οὐδὲν μᾶλλον, ἢ ῥηματισκία ταῦτ' εἶναι καὶ φέδους.

Carthaginienſes uſum eſſe notat. Atque hæc Stoici cum ſtupore audiebant. Erat enim adhuc infans eorum muſa, nec illarum faciatarum artifex, quibus Arceſilas Zenonis argumenta partim exploſens, partim ſuccidens, partim ſupplantans, ſic eos linguæ vi obruebat, ut fidem etiam aliis faceret. Ita, cum et ii quibuſcum oratione pugnabat, victi atque proſtrati, et ii quorum in corona dicebat, perculſi attonitique manerent: quaſi pro comperto erat ejuſdem ætatis hominibus, nec vocem, nec malum, nec opus ullum vel minimum, quidquam eſſe, nec inane frivolumque contra viſum iri quidquam, niſi quod Arceſilæ Pitanzo tale videretur. Et porro nihil plane videbatur, nec aliud quidquam omnino magis, quam hæc voculaſ tantum aliquas, et terrores eſſe declarabat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὅποιός τῶν δηλουμένων ὁ βίος. Περὶ Λακώδου τοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον διαδεξαμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Ἐπερὶ δὲ Λακώδου (31) βούλομαι τι διηγήσασθαι ἡδύ. Ἦν μὲν δὴ Λακώδης ὑπογίλαρχότερος, καὶ τινα

(28) Forte del. ποτέ.

(29) Ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ὢν. Expungendum arbitror participium ὢν, ut Arceſilam ἀσθενεστέρων vocet.

(30) Πιτταναίῳ. Diogenes Laertius lib. iv: Ἀρκεσίλαος, inquit, Ζεῦθου, ἢ Σκῦθου, Πιτταναίος, τῆς Ἀκλίδος. Ibid. Ἦν μὲν οὖν αὐτῷ καὶ ἐν Πιτάνῃ πε-

bit, facileprehenditur, hoc belli genus suscepti, secus profecto quam par erat fecit ipse quoque, dum nec hominem sibi notum vulneravit, et quem iniuime decucrat, eum indignissime ac turpissime, adeoque longe foedius, quem vel cani conveniret, contumeliis violavit. Cæterum magnitudine quadam animi abstinere se ab Arcesila declaravit. Nam seu quod hominis sensum ignoraret, seu quod Stoicos vereretur, *Trucis ora ingentia belli alio*, hoc est in Platonem, vertit. Sed enim de iis, quæ perperam ac sine ullo verecundiæ sensu Platonem Zeno molitus est tum agam uberius, cum a **733** philosophia vacavero: quanquam absit omnino, tantum inquam ab ea vacem, hoc ut argumenti genus aliter quam joco tractandum suscipiam. Nunc ut redtem ad Arcesilam, is Zenonem et artis contrariæ professorem, et sua dignum victoria cum videret, hominis disputationes convellebat, sui plane securus. Ac cætera quidem omnia, de quibus cum eo contendebat, nec fortasse possim, nec ut possim, nunc certe collecti oporteat. At decretum illud, cuius ipse princeps auctor erat, quodque celeberrimum nomine Athenis jactari videbat, illum inquam comprehendendi vim, quam phantasie tribuebat Zeno, machinis sibi omnibus petendam et concutiendam putavit. Alter interea adversus infirmiterem, quasi nihil ab eo lædi posset, movebat nihil: idem tamen misso Arcesila, in quem multa dicere potuisset (seu hominem urgere nollet, seu quid aliud sequeretur), cum Platone ipso, qui vivere jam desiderat, sic tanquam in umbra pugnabat. Et vero nihil non conviciorum in eum, quasi e plaustro, promissive tumultuariæque jactavit, nimirum quod nec reponere Plato jam posset, nec alium quemquam ejus causa laboraturum putaret; aut si forte laboraret Arcesilas, in lucro tamen poneret, sic a suis cum cervicibus esse depulsam. Quo quidem artificii genere Agathoclem Syracusium adversus

D

734 CAPUT VII.

Cujusmodi superiorum illorum vita fuerit. Ac de Lacyde quodam Arcesilæ successore. Ex eodem.

Ἐ Jam vero, de Lacyde, inquit, facietum quiddam ac lepidum narrare statur. Erat is paulo sordidior,

ριουσία, ἀπ' ἧς ἀπέστειλεν αὐτῷ Πυλάδης ὁ ἀδελφός.

(31) Περὶ δὲ Λακώδου. Eadem commemorat Diogenes lib. iv, sed longe siccius atque frigidius. Subobscura videtur narratio, quæ tamen diligentius attendenti satis perspicuum habet explicatamque rationem.

atque ejusmodi qui æconomicus ille vulgo notissimus jure diceretur. Aperiebat idem penum, idemque claudere; promebat ipse quibus uti vellet, cæteraque id genus omnia per sese facitabat: non frugalitatis ac temperantiæ studio, non coactus inopia, non penuria servorum laborans, qui aliquot saltem aleret, sed causam pro arbitrio quisque conijciat. Ego lepidum illud commemorabo quod promisi. Cum igitur suam ipse sibi penum curaret, nec secum ejus clavim circumferre vellet, eam uti cellam clauseram, cava quadam in arcula deponerat. Tum aditu obsignato, annulum per seræ foramen demissum intra cellam evolvebat: ut ea rursus cum liberet clavi reserata, obvium annulum tollere, atque ita locum denovo cum observare, tum etiam obsignare posset, annulumque simul per eandem seram rursus immittere. At famuli, detecto heri artificio, postquam is aut inambulatum, aut alio quovis ierat, cella facile reserata, ubi prout collibuerat, alia vel edendo vel potando hausissent, alia secum ipsi asportassent, eadem vicissim facitantes, cellam primo clauderant, tum obsignabant, intro denique annulum non sine maximo in philosophum risu, per seræ foramen immittent. At Lacydes cum cella vasa, quæ plena reliquerat, vacua reperiret, anceps ac dubius animi diu pependit: tandemque percipi comprehendique nihil, ab Arcesila doceri cum audisset, id ipsum esse credit, quod in sua sibi penum usu veniebat. His ille auspiciis apud Arcesilam philosophari cœpit, nihil se vel perspicui, vel sani, nec videre unquam, nec audire. Cumque aliquando e suis unum privatim ac familiariter seduxisset, hanc ei assensionis retentionem graviter, ut videbatur, ac vehementer confirmare cœpit. Enimvero, inquebat, hoc tibi citra dubitationem ullam pronuntiare possum, quod exemplo ipse meo, non alterius cujusquam experientia didicim. **735** Tum ab initio totum illum penus suæ casum exponerat. Quid igitur, inquebat, huic argumento responderet Zeno, unde mihi certo ac tam aperte constitit, percipi nihil comprehendique posse? Nam qui posteaquam manibus ipse meis cellam idem clausi, idem obsignavi, idem annulum intromisit, reversus inde, cellaque reserata, intus annulum modo, non item cætera reperiam, non jure obsecro fidem omnem rebus detrahā? Nec enim profecto ausim dicere, quemquam intro

A τρόπον ὁ λεγόμενος Οἰκονομικὸς (32), οὗτος ὁ εὐδοκίμων παρὰ τοὺς πολλοὺς. Αὐτὸς μὲν ἀνοιγνύς τὸ ταμίειον, αὐτὸς δ' ἀποκλείειν. Καὶ προηρῆτο δὲ ὡν ἐδεῖτο, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐποίηε πάντα δι' αὐτοουργίας, οὗτοι που αὐτάρκεια ἐπαίνων, οὐδ' ἄλλως παντὶ χρόμνος, οὐδ' ἀπὸρῆξ δούλων, ὃ γ' ὑπῆρχον δούλα ἐπέσει γούν' τὴν δὲ αἰτίαν ἐξεστὶν εἰκόσαι. Ἐγὼ δὲ ὁ ὑπεσχόμενος τὸ ἔβδ, διηγήσομαι. Ταμείων γὰρ αὐτὸς ἑαυτοῦ, τὴν μὲν κλεῖδα περιφέρειν ἐφ' ἑαυτοῦ οἶκ' ἔφετο δεῖν' ἀποκλείσας δὲ, κατετίθει μὲν ταύτην εἰς τὴν κλῆσον γραμματεῖον. Σημηνάμενος δὲ δακτύλου, τὸν μὲν δακτύλιον (33) κατεκτύλιε διὰ τοῦ κλειθροῦ, ἔσω εἰς τὸν οἶκον μεθεῖς, ὡσθ' ὕστερον, ἐπειθὲ πάλιν ἐλθὼν ἀνοίξει τῇ κλεῖδι, δυνήσόμενος, ἀνελὼν τὸν δακτύλιον, αὐτὸς μὲν ἀποκλείειν, εἶτα δὲ σημαίνεσθαι, εἶτα δ' ἀναβῆλλον ὀπίσω πάλιν ἔσω τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ κλειθροῦ. Τοῦτο οὖν τὸ σοφὸν οἱ δοῦλοι κατανοήσαντες, ἐπειθὲ πρόλοι Λακιδῆς εἰς περίπτωτον, ἢ ὅποι ἄλλοις, καὶ αὐτοὶ ἀνοίξαντες ἴν, κῆπειτα ὡς σφαιρὶν ἦν θυμὸς, καὶ μὲν φαγόντες, καὶ δ' ἐμπόντες, ἄλλα δὲ ἀράμενοι, ἐκ περιόρου ταῦτα ἐποίηον, ἀπέκλειον μὲν, ἐσημαίνοντο δὲ, καὶ τὸν δακτύλιον, πολλὰ γὰρ αὐτοῦ καταγελάσαντες, εἰς τὸν οἶκον διὰ τοῦ κλειθροῦ ἤρτασαν. Ὁ Λακιδῆς οὖν, πλήρη μὲν καταλιπὼν, κενὰ δὲ εὐρισκόμενος τὰ σκευῆ, ἀπορῶν τῷ γεγονόμην, ἐπειθὲ ἤκουε φιλοσοφῆσθαι παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ τὴν ἀκαταλήφαν, ἔφετο τοῦτο ἐκεῖνο αὐτῷ συμβαίνειν περὶ τὸ ταμίειον. Ἀρξάμενος τε ἐνθεν, ἐφιλοσοφῆε παρὰ τῷ Ἀρκεσίλῳ, μὴδὲν μῆτε ὄρν, μῆτε ἀκούειν ἐναργεῖς, ἢ ὕγις. Καὶ ποτε ἐπισπασάμενος τὸν προσομιλοῦντα αὐτῷ τινα εἰς τὴν οἰκίαν, ἰσχυρῆτο πρὸς αὐτὸν ὑπερφύσει, ὡς ἐλάει, τὴν ἐποχῆν, καὶ ἐφη· Τοῦτο μὲν ἀναμφωλεκτον ἐγὼ σοι ἔγω φράσαι, αὐτὸς ἀπ' ἑμαυτοῦ μαθῶν, οὐκ ἄλλου πειραθείς. Κῆπειτα ἀρξάμενος περιηγεῖτο τὴν ὄλην τοῦ ταμείου συμβῆσαν αὐτῷ πάθην. Τί οὖν ἄν, εἶπεν, ἐτι Ζήνων λέγει πρὸς οὕτως ὁμολογουμένην διὰ πάντων φανεράν μοι ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀκαταλήψιαν; Ὅς γὰρ ἀπέκλεισα μὲν ταῖς ἑμαυτοῦ χερσίν, αὐτὸς δὲ ἐσημνήμαχ, αὐτὸς δὲ ἀφ' ἧκα μὲν εἶσω τὸν δακτύλιον αὐτὸς δ' ἐλθὼν ἀνοίξας, τὸν μὲν δακτύλιον ὄρω ἔνδον, οὐ μόνει καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐ δικαίως ἀπιστοῦντας τοῖς πράγμασιν ἔξω; Οὐ γὰρ τολμήσω εἶπεν ἔγωγε, ἐλθόντα τινὰ κλέψαι ταῦτα ὑπάρχοντα ἔνδον τοῦ δακτύλου. Καὶ ὅς (34) ἀκούων, ἦν γὰρ ὕβριστής, ἐκοιξάμενος τὸ πᾶν ὡς ἔσχεν ἀκούσαι, μῶλις καὶ πρότερον ἑαυτοῦ κρατῶν, ἀπέβρῆξε γέλωτα

(32) Οἰκονομικός. Significare videtur, aliquem eo tempore notissimum fuisse, quem ab ἄρκεστράς οικονομίας, οικονομικὸν vulgo nominarent. Laertius de Lacyde nostro, τοῦτον φασὶ καὶ περὶ οικονόμων γλυκύτατα ἐσημνῆσαι. Interpretes γλυκύτατα, felicissimae, reddidit. Quid si lepidissime?

(33) Δακτύλιον. Ne illum aut clavim amitteret, hanc in oculata quadam arcula deponerat, illum per seræ foramen intra cellam ipsam evolvebat. Servi, reperta clavi, sigillum revelabant, tum reserata janua, jacentem intro annulum colligebant; inde ubi genio liberaliter indulgissent, clauso ostio simile priori sigillum imprimebant, et annulo per eandem seram immisso, clavim sua in arcula re-

ponerant. Porro, cui suis toties annuus imposterat, idem, ut scribit Plutarch. opus. De adulator. et amici discrim., Cephisocratem amicum in iudicio periclitantem, subducto iudicium oculis, ipsius annulo liberavit. Τοῦ κατηγόρου, inquit, ἰπὸν δακτύλιον αἰτήσαντος, ὁ μὲν (reus) ἠσυχῆ παρακαθήκεν αἰσθόμενος δὲ ὁ Λακιδῆς ἐπέθη τῷ ποδὶ, καὶ ἐπέκρυψεν ἦν δὲ ἐλεγχὸς ἐν ἐκεῖνῳ. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόρρῆξιν, τοῦ Κρητισσοκράτους δεξιόμενον τοὺς δικαστάς, εἰς τις, ὡς εἶπεν, ἐπαρκῶς τὸ γενόμενον, ἐκέλευσε Λακιδῆ γάρην ἔχειν καὶ τὸ πρῆγμα ἐηγήσατο, Λακιδῶν πρὸς μὲν ἐνα φράσαντο.

(34) Foite δ.

καὶ μάλιστα πλατῶν, γελῶν τε ἔτι καὶ καργάζων ἅμα αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν. Ὅτε ἔκτοτε διαήλεον ἀφ' ἑαυτοῦ, οὐκέτι μὲν τὸν βακτύλιον ἔσω ἐνθάλλεν, οὐκέτι δὲ τοῦ ταμείου ἐχρητο ἀκαταλήψιζ, ἀλλὰ κατελάμβανε τὰ ἀφειμένα (35), καὶ μάτην (36) ἐπεροσοφῆκει. Οὐ μέντοι, ἀλλὰ οἱ γε παῖδες φόρτακες (37) ἦσαν, καὶ οὐ θάτερα ληποτοιοὶ οἷοι δὲ οὗτοι οἱ κωμῳδικοὶ τε καὶ Γέται, καὶ Δακοὶ (38), καὶ τῆς Δακτικῆς λαλῆν στωμυλῆθρας (39) κατεγλωτισμένοι, ἐφε τινὲς Ἑταικοῦ τὰ σοφίσματα ἀκούσαντες, ἐφε καὶ ἄλλως ἐκμαθόντες, εὐθύ τοῦ τολμήματος ἦσαν, καὶ παρελόντο αὐτοῦ τὴν σφραγίδα· καὶ τοῖς μὲν ἑτέραν ἀν' ἐκείνης ὑπετίθεσαν· τοῖς δὲ οὐδὲ ἄλλην, εἰὰ τὸ οἰσθαι, καὶ ἐκείνην γε ἀκατάληπτα ἔσθθαι, καὶ οὕτω, καὶ οὐκ (40) ἄλλως. Ὁ δὲ ἐπιθῶν ἐσκοπεῖτο ἀνημάνον δὲ τὸ γραμματεῖον (41) θεωρῶν, ἢ σσημασμένον μὲν, σφραγίδι δ' ἄλλῃ, ἤγανάκει. Τῶν δὲ σσημάνθαι λεγόντων, αὐτοὺς γοῦν τὴν σφραγίδα ὁρῶσθαι τὴν αὐτοῦ, ἤκριβολοῦτον ἄν (42), καὶ ἀπεδείκνυεν. Τῶν δ' ἤτρωμένων τῆ ἀποδείξει, καὶ φαιμένωι μὴ τι ἔπεστιν ἢ σφραγίς, αὐτῶν ἰσως ἐπιλελήσθαι καὶ μὴ σσημάνθαι: καὶ μὴ αὐτοὺς τε ἐφε σσημάνθαι μνημονεύειν, καὶ ἀπεδείκνυεν, καὶ περφερε τῶ λόγῳ, καὶ ἔδεικνυετο πρὸς αὐτοὺς, οἰόμενος παλῆσθαι, καὶ προσώμνυεν. Οἱ δ' ὕπολαβόντες τὰς προσθλῆς ἐκείνου, αὐτοὶ γε φροντο ὑπ' αὐτοῦ παλῆσθαι ἐπέ σοφῶ γε ὄντι δεδόχθαι τῷ Λακιδῆ εἶναι ἀδοξάσθω, ὄντε καὶ ἀμνημονούτων μνήμην γάρ εἶναι δόξαν ἑναγχος γοῦν τοῦ χρόνου ἔφασαν ἀκούσαι ταῦτα

(35) Κατελάμβανε τὰ ἀφειμένα. Id est, opinor, et ipsa percipit, ac certo intellexit, quam multa negligenter habita proficississet.

(36) Καὶ μάτην. Quid si, καὶ εἰ τὴ μάτην? (37) Φόρτακες. Hic novo saisi exemplo, φόρτακες dicti videntur, οἱ φορτικοὶ, ταῦτέστι φορτικῶς χλευαστικοί, quod ex sequentibus facile intelligitur. Φόρτος Atticis risus est, sed immodicus, ac molestus. Aristophan. in *Pluto*: "Ἐπειτα, καὶ τὸν φόρτον ἐκφύγιον ἄν. Idem in *Puce*, ubi eum laudans, qui scurriles istos et illiberales risus ex comœdia sustulisset:

Τῶν ἀελλῶν κακὰ, καὶ φόρτον, καὶ βωμολοχέυμι' ἀπειτῆ,

Ἐποίησε τέχνην μεγάλην ἡμῶν.

Hinc et Hesychio ta φορτικά dicuntur γέλοια, et ὑπεροφίας σάωματα. Aristophan. *Vespis*:

Ἄλλ' ἔστιν ἡμῖν λογιδίον, γνῶμην ἔχον, ἡμῶν [μὲν αὐτῶν οὐχ] δεξιότερον,

Κωμῳδίας δὲ φορτικῆς σοφώτερον.

Ubi meo iudicio, κωμῳδία φορτικῆ non est vel optera, ἐν ἣ φορτικά τινα ἐσάγουσιν, ut scholiastes exponit; nec, ut apud Stephan. alii, *insulsa et inepta*; sed potius, *scurrilis nimium, et in risus effusa petulantiores*; narratio enim quam subiungit, facta est illa quidem, sed liberalis tamen ac civilis.

(38) Γέται καὶ Δακοί. Δάκοι sæpius quam Δακοί reperias. Stephanus *De urbibus*, in voce *Δακία*, sic habet: Ἡ Δάκοι, οὗς καλοῦμεν Δάους. Γέτας γάρ τοὺς πρὸς τὸν Πόντον κεκλημένους, καὶ τὴν ἐν Δάους δὲ, τοὺς πρὸς τὰναντία, πρὸς Γερμανίαν, καὶ τὰς τοῦ Ἰστροῦ πηγὰς. Καὶ παρ' Ἀττικοῖς δὲ, τὰ τῶν οἰκτεῶν ὀνόματα, Δάοι, καὶ Γέται. Strabo lib. vii hoc ipsum plenus: Δάκους δὲ . . . οὗς οἰμαίνονται. Δάους καλεῖσθαι τὸ παλαιὸν ἀπ' οὗ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἐπεπλάσατε τὰ τῶν οἰκτεῶν ὀνόματα, Γέται, καὶ Δάοι. Atque id probabilius iudicatur, quam Davos illos a Scythis, οὗς καλοῦσι Δάας, ortos esse. Get-

subcentem ea suffurari, cum intus annulum offendam meum. Hic auditor ille, unus enim erat ex furibus, ubi rem totam ut poterat narrantis ex ore audisset, qui ægre admodum eatenus sese tenuerat, ingentem subito erupit in risum, cui dum indulget intemperantius, stolidam simul hominis opinionem coarguit. Itaque Lacydes in posterum nec annulum transmisit in cellam, nec sese penus exemplo percipiendi vim amplius negavit, sed quæ adhuc negligentiæ habuerat, omnino comprehendit. Adcæ suam novo in philosophiæ genere operam luserat. Sed nimirum servos habebat oris in risu durioris, quique neutram in partem facile caperentur: quales utique isti comœdiarum servuli sunt, Getæ atque Daci. Ergo hi linguis ut erant ad Daciam illam jocandi ridendique procacitatem erudita ac procusa, sive Stoici cujusdam argutias audissent, sive aliunde hoc didicissent, recta facinus aggressi, impressum ab eo sigillum ita revelabant, ut interdum alterum quoddam ejus in locum sufficerent, sæpe nullum; quod utrumvis factum esset, perinde rem ab eo nunquam perceptum iri existimarent. At ille domum ingressus, locumque diligenter inspiciens, si aut resignatum aut secus obsignatum videret, servis enimvero graviter succensibat. Quibus sigillum integrum esse defendentibus, contra ille disputabat accurate, ac demonstratione rem conficiebat. Qua victi servi, cum exciperent, si non exstaret sigillum, ab eo fortassis oblivione quadam

rum et Davorum ex Terentii quoque fabulis nota dicacitas atque στωμυλία.

(39) Λαλεῖν στωμυλιθρας. Τὸ λαλεῖν minus hic necessarium videtur. Στωμυλιθρα vero, pro στωμυλία et βωμολοχία, veterum comicorum vox erat. Athenæo lib. vii, στωμυλιθρα βαταλεῖς, id est, loquaces et dicaces convice: sed, opinor, legendum στωμυλιθροί, ut apud Suidam, στωμυλιθρος pro στωμυλιθρος. Apud eundem grammaticum legitur ῥωδοστωμυλιθρα, tum sequitur: Εὐβουλιθῆς φησὶν, ἐριστικῆς κερατῆας ἔρωτων, καὶ ψευδαλαζῶσι λόγοις, τοὺς ῥήτορας κυλλῶν, ἀπῆλθ' ἔχων ἀμροσθῆνους τὴν ῥωδοστωμυλιθραν. Qui locus intelligi debet ex Diogene Laertio, lib. ii, ubi Euclidis vitam pertextens, inter ejus successores Eubulidem nominat, de quo hæc inter alia, περὶ τούτου φησὶ τις τῶν κωμικῶν.

Ὁ ὄβριστικός δ' Εὐβουλιθῆς, κερατῆας ἔρωτων, καὶ ψευδῆσι ἀλαζῶσι λόγοις τοὺς ῥήτορας κυλλῶν, ἀπῆλθ' ἔχων ἀμροσθῆνους τὴν ῥωδοστωμυλιθραν.

Itaque apud Suidam legendum videtur, Ὀβριστικός, (φησὶ τις τῶν κωμικῶν) Εὐβουλιθῆς, etc. Versus enim illi non Eubulidis sunt, sed adversus Eubulidem. Utrum legas ὄβριστικός, an ὄβριστικός, vix refert: fuit enim is, et ὄβριστικός, ut ex Diogene, loco citato, et Aristocle apud Euseb. nostrum infra, pag. 791, manifeste constat: fuit etiam ἐριστικός, ut pote Euclidis τῶν ἐριστικῶν principis discipulus atque successor. Sequitur κερατῆας ἔρωτων supple ἔρωτῆσις, quod graviter ac sæpius urineque ferirent. At ψευδαλαζῶσι, quod habet Suidas, rectius videtur quam ψευδῆσι ἀλαζῶσι. Denique ῥωδοστωμυλιθρα, sive ῥωδοστωμυλιθρα, ficta vox est. Utrum legas elige; ῥωδο, dux primæ, ut videtur, syllabæ sunt verborum ῥώω, et ῥωδω.

(40) Forte del. οὐκ.

(41) Forte ταμείον.

(42) Forte del. ἄν.

obsignatum locum non fuisse. Imo, inquit, eum A
 obsignare me oppido memini, simulque rem longa
 oratione demonstrabat, ac sese illud sentiens, in-
 terposito etiam iurejurando, vehementius exagger-
 abat. Quos hominis impetus ita excipiebant, ut
 eum etiam joculari secum ac ludere sibi persuade-
 rent, ex quo sapienti Lacydi visum esset, nihil sibi
 nec opinionis relinquere, nec memorie : memoriam
 quippe opinionem quamdam esse; 736 id, se
 quidem audientibus, ab eo nuper quibusdam ex
 amicis confirmatum fuisse. Has ille petitiones cum
 ita refutaret, ut alia quam Academicis soleant omnia
 reponeret, servi Stoicum aliquem adeuntes, quid
 sibi dicendum foret ex eo discerant : atque inde
 orsi, argutias argutis eludere, artique artem op-
 ponendo vere Academicos se fures probare : ac tum
 ipse quidem incessere Stoicos, servi contra ejus re-
 prehensiones neganda comprehensione omni dis-
 solvere, atque id, ut par erat, non sine risu ac sa-
 libus. Ili ergo disputationes omnium, argumenta,
 verborumque pugnae : cum nihil interea relinque-
 retur, non vas, non quidquam eorum quae reconde-
 bantur in vasis, non aliud quidlibet, quod domesti-
 cam ad suppellectilem pertineret. Ergo Lacydes
 aestuare, qui nihil omnino subsidii in dogmatis sui
 defensione reperiret : mox reputans ipse secum, ni
 furtum deprehenderet, cuncta sibi deinceps pessima
 iura, tandem inops consilii vicinos inclamare, ap-
 pellare deos : sæpe hei mihi, pro facinus indignum,
 per deos deaque omnes ingeminare, ac cætera id
 genus argumenta, quæ homini gravioribus in que-
 relis, ubi fidem non impetrat, sine arte natura sup-
 peditat. Quæ quidem omnia magno clamore deplora-
 ta, magnam utique probabilis speciem ostende-
 bant. Postremo hæc in contentione pugnaque do-
 mesticæ, Stoicum apud servos agebat ille quidem :
 at cum ipsi Academicæ dogmata strenue constanter
 defendere defunderent, ne quid ultra molestiæ pateret-
 ur, domi deinceps bærebat perpetuo, ac pro cellæ
 suæ foribus assidebat. Verum ubi nihil agit, secum
 ipse cogitans, quo sua sibi versutia recideret : tan-
 dem animi sensum palam ac sine fuce aperiens,
 nimirum, inquit, famuli, aliter hæc in schola dispu-
 tatus, aliter vivimus. Ac de Lacyde quidem hæ-
 cenus. Hujus auditores fuisse permulti, quos inter
 Aristippus Cyrenæus excelluit. Omnibus tamen ex
 discipulis Evander post eum scholæ præfuit, ac cæ-
 teri eundem postea consecuti. Quibus omnibus succedens hoc in docendi munere Carneades, tertiam
 conflavit Academicam. Et eadem qua Arcesilas orationis forma utebatur ipse quidem, cum et illum in
 utraque partem disputandi morem teneret, et quæ ab aliis dicerentur omnia refelleret : cæterum una
 erat assensionis retentio, in qua ab illo dissideret. Quippe fieri non posse dicebat, ut qui homo esset,
 is reus in omnibus assensum inhiheret : aliud porro infortio esse, aliud comprehendi non posse :
 et comprehensionem quidem omnia fugere, non omnia tamen incerta esse. 737 Fuit is etiam
 stoicæ doctrinæ non ignarus, qua vehementius acrisque petenda, famæ sibi plurimum nominis-
 que confecit, dum in id potius quod vulgo verisimile videbatur, quam in verum ipsum colliaerent.
 Quare Stoicis etiam molestiæ plurimum facecebat. De hoc idem qui supra Numenius habet, quæ se-
 quuntur.

(43) *Εἴτα μὴ ἐξελέγξαι.* Ms., εἴτα μὴ ἐξελέγχοι
 πάντα ἀνατρέψασθαι, etc. Ex quibus vera, opinior,

αὐτοῦ πρὸς τοὺς φίλους. Τοῦ δ' ἀντιτρέφοντος ἀ-
 τοῖς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ λέγοντος οὐκ Ἀκαδημαϊκῶν
 αὐτῶν, φοιτῶντες εἰς Στωϊκῶν τινος, τὰ λεκτέα ἐαυ-
 τοῦ ἀνεμάνθωνον κἀκείθεν ἀρξάμενοι ἀντεσοφίστηεν,
 καὶ ἦσαν ἀντιτεχνῶν κλέπται Ἀκαδημαϊκοί. Ὁ δὲ
 Στωϊκὸς ἐνεκάλει· οἱ παῖδες δὲ τὰ ἐργάσματα παρ-
 λυον αὐτῷ ὑπὸ ἀκαταλήφιας, οὐκ ἄνευ τωσάρτων τι-
 νων. Διατρεβαὶ οὖν ἦσαν πάντων ἐκεῖ, καὶ λόγος, καὶ
 ἀντιλογίαι· καὶ ἔν οὗδὲν ἐν τῷ μέσῳ κατελείπετο, οὐκ
 ἀγγεῖον, οὐ τῶν ἐν ἀγγεῖῳ τιθεμένων, οὐχ ὅσα εἰς
 οἰκίας κατασκευῆν ἄλλ' ἐπὶ συντελεῖ. Καὶ ὁ Λακῶδης
 τῶς μὲν ἠπόρει, μὴ τι λυσιτελοῦσαν ἐαυτῷ θεωρῶν
 τὴν ἐαυτοῦ δόγματος βροβείαν, εἴτα μὴ ἐξελέγξαι (43)
 πάντα ἀνατρέψαι τε ἐαυτῷ δοκῶν, πεισὺν εἰς τὰ μὴ-
 γανον, τοὺς γειτόνας ἐκαικράγει, καὶ τοὺς θεοὺς καὶ
 τοῦ τοῦ, καὶ φεῦ φεῦ, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς τὰς
 θεᾶς, ἄλλαι τε ὅσαι ἐν ἀπιστίας θεολογοῦμένων εἰ-
 σὶν ἀτεχνῶν πίστει, ταῦτα πάντα ἐλέγετο βροβὴ καὶ
 ἀξιοπιστία. Τελευτῶν δὲ, ἐπὶ μάχην εἶχεν ἀντιλογο-
 μένην ἐπὶ τῆς οἰκίας, αὐτὸς μὲν ἂν δῆπουθεν ἐστωϊ-
 κεύετο πρὸς τοὺς παῖδας· τῶν παιδῶν δὲ τὰ Ἀκαδη-
 μαϊκὰ ἰσχυρίζομένον, ἵνα μηκέτι πράγματα ἔχοι,
 οἰκουρὸς ἦν φίλος τοῦ ταμείου προκαθημένος. Οὐδὲν
 δὲ εἰς οὐδὲν ὠφελῶν, ὑπειρόμενος οἱ τὸ σοφὸν αὐτῷ
 ἔρχεται, ἀπεκαλύφατο. Ἄλλως, ἔφη, ταῦτα, ὦ παῖ-
 δες, ἐν ταῖς διατρεβαῖς λέγεται ἡμῖν, ἄλλως δὲ ζῶμεν. ἰ
 Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ Λακῶδου. Τοῦτου δὲ γίνονται
 ἀκουσταὶ πολλοὶ, ὧν εἰς ἦν διαφανὴς ὁ Κυρηναῖος
 Ἀρστίππος. Ἐκ πάντων δ' αὐτοῦ τῶν γυναικῶν,
 τὴν σχολὴν αὐτοῦ διεβέβατο Ἐβανδρος καὶ οἱ μετὰ
 τούτου. Μεθ' οὗς Καρνεάδης ὑποδεξάμενος τὴν δια-
 τρεθῆν, τρίτην συνετέταστο Ἀκαδημαῖαν. Λόγων μὲν
 οὖν ἀγωνῆ ἐχρήσατο, ἧ καὶ ὁ Ἀρκισίλαος· καὶ γὰρ
 αὐτὸς ἐπετρέψε τὴν εἰς ἐκείατρα ἐπιχειρήσασιν, καὶ
 πάντα ἀνεσεύασε τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγόμενα· μόνον
 δ' ἐν τῷ περὶ τῆς ἐποχῆς λόγῳ πρὸς αὐτὸν διέστη,
 φάς ἀδύνατον εἶναι ἀνθρωπῶν ὄντα περὶ ἀπάντων
 ἐπέγιν' διαφορὰν δὲ εἶναι ἀδύηλον καὶ ἀκατάληπτον,
 καὶ πάντα μὲν εἶναι ἀκατάληπτα, οὐ πάντα δὲ
 ἀδύηλα. Μετέπειθε δὲ οὗτος καὶ τῶν Στωϊκῶν λόγων,
 πρὸς οὓς καὶ ἑριστικῶς ἰστάμενος, ἐπὶ πλεον τῷ εἶδη,
 τοῦ φαινομένου τοῦ πολλοῦ παθανοῦ, ἀλλ' οὐ τῆς
 ἀληθείας στοχαζόμενος. Ὅθεν καὶ πολλὴν παρτοῦ
 τοῖς Στωϊκοῖς ἀφῆλιν. Γράφει δ' οὖν καὶ ὁ Νουμῆνος
 D περὶ αὐτοῦ ταῦτα.

discipulis Evander post eum scholæ præfuit, ac cæ-
 teri eundem postea consecuti. Quibus omnibus succedens hoc in docendi munere Carneades, tertiam
 conflavit Academicam. Et eadem qua Arcesilas orationis forma utebatur ipse quidem, cum et illum in
 utraque partem disputandi morem teneret, et quæ ab aliis dicerentur omnia refelleret : cæterum una
 erat assensionis retentio, in qua ab illo dissideret. Quippe fieri non posse dicebat, ut qui homo esset,
 is reus in omnibus assensum inhiheret : aliud porro infortio esse, aliud comprehendi non posse :
 et comprehensionem quidem omnia fugere, non omnia tamen incerta esse. 737 Fuit is etiam
 stoicæ doctrinæ non ignarus, qua vehementius acrisque petenda, famæ sibi plurimum nominis-
 que confecit, dum in id potius quod vulgo verisimile videbatur, quam in verum ipsum colliaerent.
 Quare Stoicis etiam molestiæ plurimum facecebat. De hoc idem qui supra Numenius habet, quæ se-
 quuntur.

lectio conjici possit : Εἴτα ἂν μὴ ἐξελέγχοι (vel εἴτα
 μὴ ἐξελέγξας) πάντα ἀνατρέψασθαι ἐναντῖν δοκῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

A

CAPUT VIII.

Περὶ Καρνεάδου τοῦ τὴν τρίτην Ἀκαδημίαν
ὑποσητησαμένου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Καρνεάδης δὲ ἐκιδεξιόμενος παρήγγησεν, οὐ χρεῶν
(44) φυλάξαι ὅσα ἀκίνητα καὶ ὅσα κεινημένα ἦν,
τούτων μὲν ἡμέλει· εἰς δ' Ἀρκεσίλαον, εἴτ' οὖν
ἀμείνω, εἴτε καὶ φαυλότερα ἦν, ἐπιανεγκῶν, διὰ
μακροῦ τὴν μάχην ἀνετάξαι. » Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει·
« Ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος, καὶ ἀπέφερεν (45), ἀντιλο-
γίας τε καὶ στροφῆς λεπτολόγους συνέφερε τῇ μάχῃ
ποικίλων, ἐξαρνητικῶς τε καὶ καταφαντικῶς τε ἦν,
ἐπιμφοτέρωθεν ἀντιλογικῶς. Εἰ τὲ (46) που εἶδει τι καὶ
θαῦμα ἔχοντων λόγων, ἐξηγγέρετο λάβρος, ὅταν ποτα-
μὸς ῥοιῶδης, σφοδρῶς ῥέων (47), πάντα καταπι-
πλᾶς τὰ τῆδε καὶ τὰ ἐκείθι, καὶ εἰσπίπτει, καὶ συν-
εἴσυρε τοὺς ἀκούοντας διὰ θορύβου. Τοιγαροῦν ἀπᾶ-
νων τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ἔμενε ἀνεξαπάτητος· ὃ μὴ
προσῆν τῷ Ἀρκεσίλῳ. Ἐκεῖνος γάρ, περιεχόμενος
τῇ φαρμάξῃ τοὺς συγχωροβαντιῶντας, ἔλαθεν ἑαυτὸν
πρῶτον ἐξηπατηκῶς μὴ ἠσθησθαι, πεπεισθαι δ' ἀληθῆ
εἶναι, ἃ λέγει διὰ τῆς ἀπαξαπάντων ἀναιρέσεως χρη-
μάτων. Κακὸν δὲ ἦν ἂν κακῷ ἐπιανακείμενον, ὃ
Καρνεάδης τῷ Ἀρκεσίλῳ μὴ γαλάσας τι σμικρὸν,
ὅψ' οὐ οὐκ ἀπρακτοῦ ἐμμελοῦ ἔσσεσθαι, κατὰ τὰς ἀπὸ
τοῦ πιθανοῦ λεγομένους αὐτῷ θετικὰς τε καὶ ἀρνητι-
κὰς φαντασίας, τοῦ εἶναι τότε τι ζῶον, ἢ μὴ ζῶον
εἶναι. » Τοῦτο οὖν ὑπαινέει, ὡς περὶ ὁ ἀναγκάζοντες θῆ-
ρες, βιασθέντες, καὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς εἰσὶν εἰς τὰς
αἰχμὰς, καυτὸς ἐνδοῦς, δυνατώτερον ἐπῆλθεν. Ἐπει-
τε (48) ὑποσταίη τε καὶ εὖ ἔχοι, τρικυκῆτα ἤδη καὶ
οὐ προδέδοκτο, ἐκὼν ἡμέλει καὶ ἐμμένοντο (49). Τὸ
γὰρ ἀληθὲς τε καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνεῖ-
ναι συγχωρῶν, ὡς περὶ ξυνεργαζόμενος τῆς ζητήσεως
τρόπον, παλαιστοῦ θεינוῦ λαθὴν δοῦς, περιεγίγνετο
ἐνθεῖν. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πιθανοῦ ῥοπήν ἐκάτερον
παρῶν, οὐδέτερον εἶπε βεβαίως καταλαμβάνεσθαι.
Ἦν γοῦν ληστής καὶ γόνος σφοδρῶτος. Παρалаβῶν
γὰρ ἀληθεῖ μὲν ὁμοιον ψεῦδος, καταληπτικῆ δὲ φαν-
τασίᾳ καταληπτῶν ὁμοιον, καὶ ἀγαθῶν εἰς τὰς ἰσὰς,
οὐκ εἴσαν οὔτε τὸ ἀληθὲς εἶναι, οὔτε τὸ ψεῦδος, ἢ οὐ
τὸ μᾶλλον τὸ ἔτερον τοῦ ἑτέρου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πι-
θανοῦ. Ἦν οὖν ὀνειράτα ἀντὶ ὀνειράτων, διὰ τὸ ὁμοίως
φαντασίας ἀληθεῖσιν εἶναι τὰς ψευδεῖς, ὡς ἀπὸ οὐοῦ
κρίνου πρὸς τὸ ἀληθινὸν ὄν. Συνέβαιεν οὖν τὰ
κακὰ καὶ πλείω. Καὶ μέντοι λέγων ὃ Καρνεάδης
ἐψυχαγῶγει καὶ ἠθροποῖετο. Ἦν δὲ κλεπτικῶν μὲν
ἀπαντῆς, φαινόμενος δὲ ληστής, αἰρῶν καὶ ὄλιγν καὶ
βίξ τοὺς καὶ πᾶν σφόδρα παρσκευασμένους. Πᾶσα
γοῦν Καρνεάδου διάνοια ἐνίκαι, καὶ οὐδεμία ἠπιστοῦν
ἔλλωσ· ἐπεὶ καὶ οἷς προσεπλάμει, ἦσαν εἰπεῖν ἀδυ-
νατώτεροι. Ἀντίπατρος γοῦν ὁ κατ' αὐτὸν γενόμενος,
ἐμμελε μὲν ἀγωνίζην τι γράφειν πρὸς δ' οὖν τοὺς ἀπὸ
Καρνεάδου καθ' ἡμέραν ἀποφερομένους λόγους οὐποτε

De Carneade, qui tertiam Academiam instituit. Ex
eodem.

« Carneades, inquit, docendi postea munere par-
tibusque susceptis, eum aspernatus, cujus omnia,
seu quæ adhuc integra immotaque consistent,
seu quæ ab aliis sollicitata jam essent, retinere de-
buerat; cunctisque ad Arcesilam, seu meliora, seu
deteriora essent, relatis, pugnam ipse longo demum
intervallo revocavit. » Inde nonnihil progressus :
« Idem igitur, inquit, asserbat, idem auferebat, pu-
quamque suam contrariis sententiis, et versutis qui-
busdam ac subulibus argutiis cum multiplici varie-
tate miscibat, affirmando simul ac negando, et opo-
positis utrinque rationibus disputando. Quod si
alto quodam et exaggerato dicendi genere opus es-
set, tum enimvero vehementi ac rapido cursu fe-
rebat, ut amnis quidam incitatus et rapax, qui
omnia passim inundet et obruat : sic in auditorem
incumbebat, eumque secum magno cum fragore
strepituque rapiebat. Quippe, cum in fraudem alios
et errorem impelleret, tum falebatur ipse nun-
quam; id quod locum in Arcesila non habebat. Is
enim dum cæteros suis secum maleficiis ac præsti-
giis, Corybantum more insanientes circumferret,
non sentiebat quam sese primum ipse deciperet,
dum sibi quoque vera esse quæ diceret, omnia sim-
ul ac semel abolen-do, persuadebat. Verum Car-
neadem Arcesilæ, sic tanquam malum malo im-
positum jure dixeris, qui ne tantillum quidem un-
quam remitteret, nisi quo effecturum se videbat,
ut auditores postea quo se verterent non habe-
rent : id quod eo visorum, ut appellabat, genere
consequabatur, quæ probabilis ratione certum ac
siugulare quiddam, animal esse, vel confirmandi,
vel negandi vii haberent. Ergo postquam aliquid
ejusmodi utcunq; dederat, quemadmodum fera
aliquantum cedentes, in spicula tanto postmodum
vehementius irruunt : sic ille ubi nonnihil indulse-
rat, eo deinde potentius ingruerat. Idem ubi firmior
jam erat solidiorque disputatio, tum illud ipsum,
quod sibi ante visum esset, cujusque mentionem
jam fecisset, ultro negligebat. 738 Nam qui ve-
rum ac falsum in rebus inesse concederet, perinde
ac si ad propriam sese questionis rationem accom-
modaret, quam ipsemet periti luctatoris more aus-
sam dederat, ea postmodum ipsa vicebat. Dum
enim utrumque pro verisimilitudinibus utrinque autan-
tis ratione concedebat, neutrum simul firmiter
comprehendi posse dicebat. Fur ergo prestigiator-
que fuit Arcesila solertior. Ita enimvero falsum
aliquid, quoddam percipiebatur phantasie perci-
pienti simile adjungebat, ut paria geminaque ambo

(44) Οὐ χρεῶν. Οὐ. Cujus tandem? Platonis, opi-
nor. In hoc quippe multus ante Numenius fuerat.
(45) Ἀπέφερεν. Quid si ἔφερον? Est enim, ut
pueris uotum, ἄγειν καὶ φέρειν, sursum deorsumque
miscere.
(46) Forte ei δέ.

(47) Σφοδρῶς ῥέων. Hæc glossemati similima,
cum præcedat ῥοιῶδης.

(48) Forte ἐξ.

(49) Καὶ ἐμμένοντο. Legendum καὶ οὐκ ἐμμέν-
ναι, quod quidem malum, οὐ προδέδοκτο, καὶ ἐμ-
μνητο, ἐκὼν ἡμέλει.

cum ostenderet, simul nec vero locum ullum, nec falso relinqueret, aut neutrum altero potius verum esse falsumve pateretur, aut si alterutrum potius, id tamen non nisi probabilitate tenuis ejusmodi videretur. Somnis ergo somnia succedebant, dum veris etiam visis falsa similia putabantur, quomodo si ovi cerei visum cum vero ovo componatur. Incommoda hæc igitur aliaque plura contingebant. At enimvero Carneades interea, dicendi facultate auditorem permulcebat idem, idemque captivum trahebat : et fur occulte, manifeste prædo, vel fraude vel aperta vi paratissimum etiam quemque capiebat. Omnis quippe Carneades vincebat opinio, alia cujuslibet nulla prorsus, cum adversarios omnes longe dicendo inferiores haberet. Antipater certe, illius æqualis, scripto duntaxat aliquid meditabatur, atque id admodum timide. Nam ad eas disputationes, quas a Carneade haberi quotidie audiebat, nunquam in lucem ac publicum prodit, non in schola, non in deambulatione vel hilum a quoquam, ut aiunt, mussare unquam auditis est. Scripta solum quædam eminus intentabat, et angulos latbrasque captans, libros tantum posteris reliquiebat, verum ejusmodi, qui ne nunc quidem, tantum vero multo minus Carneadem illum, qui tantus ac tam admirabilis ejus ævi hominibus videbatur, sustinere possent. Et tamen ille ipse, qui Stoicos vellicandi studio palam cuncta miscibat, clam sodales inter suos eadem omnia fatebatur, vereque ac certo pronuntiabat, quæ alius quisvis e populo. » Quibus deinde addit : « Mentorem Carneades primum habuit discipulum, non tamen successorem. Quod enim illum adhuc vivens cum pellice sua repererat, non jam viso tantum probabili, aut quasi minus hominem comprehenderet, at suis maxime credens oculis, eumque vere comprehendens, ejus deinceps operam et consuetudinem repudiavit. Qui a doctore propterea deficiens, mutuis cum illo argutiis technisque pugnare, quæque ille incomprehense defendebat, oppugnare cepit. » 739 Itemque post alia : « Carneades autem, qui contraria vicissim omnia philosopharetur, triumphabat in mendacis, quibus verum abolebat. Quanquam iis tanquam oppans quibusdam velis utebatur, cum intro latitans vera callidius ac versutius loqueretur. Ita hoc ipsum philosopho accidebat, quod in leguminibus evenire solet, ex quibus quæ inania sunt et vacua, existunt ac summæ aquæ innatant, cum optima quæque lateant, et altiore fundo clausa teneantur. » Hæc de Carneade prodita legimus. Is Clitomachum artis doctrinæque successorem habuit; Philonem Clitomachus, de quo idem Numenius hæc breviter.

CAPUT IX.

De Philone, Clitomachi ejus successore, qui Carneadem exceperat. Ex eodem.

« Philo iste, inquit, principio quidem cum ab accepta scholæ præfectura recens adhuc esset, lætitia vehementiori percussus, ac referendæ gratiæ percupidus, Clitomachi decreta colere, illustrare magis atque magis, Stoicos autem radiante lacessere ferro. At progressu temporis, cum suo quotidiano Academicorum illa retentio paulatim evanesceret, nihil jam suo pristino more sentiebat, sed ipsum in contrariam omnino partem convertebat ipsa casum et malorum evidentia atque confessio. Ita cum pleraque certo jam planeque perciperet, existere tantum videlicet a quibus convinceretur, summopere cupiebat, ne terga D ultro vertisse fugissæque videretur. Hujus porro

ἔδημοσιευσεν, οὐκ ἐν ταῖς διατριβαῖς, οὐκ ἐν τοῖς περιπάτοις, οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐφθέγγετο, οὐδ' ἤκουσεν αὐτοῦ, φασίν, οὐδὲ γρῦ' ἀντιγραφὰς δὲ ἐπανετείνετο, καὶ γυνίαν λαβὼν, βιβλία κατέλιπε γράφας τοῖς ὑστερον, οὕτε νῦν δυνάμενα. καὶ τότε ἀδυνατώτερα πρὸς οὕτως ἀνδρα ὑπέμεγαν φανεῖντα, καὶ καταδόξαντα εἶναι τοῖς τότε ἀνθρώποις τὸν Καρνεάδην. Ὅμως δὲ, καίτοι καυτὸς ὑπὸ Στωϊκῶν φιλοσοφίας εἰς τὸ φανερὸν ναύων, πρὸς γε τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους ἐ' ἀπορρήτων ὠμολόγηε τε καὶ ἤλθθευε, καὶ ἀπεραινέτο, ἃ κἀν ἄλλος τῶν ἐπιτυχόντων. » Εἶτα ἐξῆς φησὶ « Καρνεάδου δὲ γίνεται γνώριμος Μέντωρ μὲν ὁ πρῶτος, οὐ μὴν διδάχος. Ἄλλ' εἶε ζῶν Καρνεάδης ἐπὶ παλλαχῆ μοιχῶν εὐρών, οὐκ ὑπὸ πιθανῆς φαντασίας, οὐδ' ὡς μὴ καταληθρῶς, ὡς δὲ μάλιστα πιστεύου τῆ ὕφει, καὶ καταλαβὼν, παρητήσατο τῆς διατριβῆς. Ὅ δὲ ἀποσιτῶς ἀντιστοιχίστευε, καὶ ἀντίτεχνος ἦν, ἐλέγγων αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀκαταλήψιαν. » Καὶ πάλιν ἐπιφέρει λέγων « Ὅ δὲ Καρνεάδης, ὄσον ἀνιστραμμένα φιλοσοφῶν, τοῖς ψεύμασιν ἐκαλλωπίετο, καὶ ὅπ' αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ ἠφάνισε. Παραπειάσασαν οὖν ἐχρήτο τοῖς ψεύμασι, καὶ ἤλθθευεν ἔκδον λαθάνων καταπλιώτερον. Ἐπάσχει οὖν πάθημα ὁσπρίων, ὧν τὰ μὲν κενὰ ἐπιτολᾷζει τε τῷ ὕδατι, καὶ ὑπερέχει, τὰ χρηστὰ δὲ αὐτῶν ἐστὶ κενὰ καὶ ἐν ἀφανεί. » Ταῦτα καὶ περὶ Καρνεάδου λέγεται. Διάδοχος δ' αὐτοῦ τῆς διατριβῆς καθίσταται Κλειτόμαχος· μὲθ' ὃν Φίλων, ὃ πῆρι ὁ Νομμήνης μνημονεῖ ταῦτα.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Περὶ Φίλωνος τοῦ διαδεξάμενον Κλειτόμαχον, τὸν διαδεξάμενον Καρνεάδην. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Ὅ δὲ Φίλων ἀρα ὁτός, ἀρα μὲν ἐκδεξάμενος τὴν διατριβὴν, ὑπὸ χαρμονῆς ἐξεπέληκτο, καὶ χάριν ἀποδοῦς ἔθεράπευε, καὶ τὰ δεδομένα τῷ Κλειτόμαχῳ ἤδεε, καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἐχορύσσετο νύμφαι χαλκῷ. Ὡς δὲ προϊόντος μὲν τοῦ χρόνου, ἐξέτλησεν δ' ὑπὸ συνθηλας ὀσσης αὐτῶν τῆς ἐποχῆς, οὐδὲν μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἔαυτοῦ ἐνόει, ἢ δὲ τῶν παθημάτων αὐτῶν ἀνέστρεφεν ἐνάργεια τε καὶ ὁμολογία. Πόλλη δὲ ἔχων ἤδη τὴν διαλοθησιν, ὑπερεπεθύμει, εἰ ὀσθ' ἐτι, τῶν ἐλεγξόντων τυχεῖν, ἵνα μὴ ἰδοίκε μετὰ νύκτα ἀνοσθῆς Ἄντιοχος, ἐτέρας ἀρξας Ἀκαδημίας. Μνησάραχῳ γοῦν τῷ Στωϊκῷ σχολάσας, ἐναντία Φίλωνι τῷ καθηγητῇ ἐβρόνης, μυρία τε ξένα προσήγε

τῆ Ἀκαδημῆ. » Ταῦτα καὶ παραπλήσια τοῦτοις μυρία τῆς Πλάτωνος περὶ διαδοχῆς μνημονεύεται. Ὅρα δ' οὖν, ἀνωθεν τὸν λόγον ἀναλαβόντας, τῶν Φυσικῶν φιλοσόφων τὰς ψευδοδόξας ὁμοῦ καὶ ἀντιδοξίας ἐπιστάσθαι· οἱ τὴν πολλὴν γῆν πλανηθέντες, καὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὐρεσίαν περὶ πλείστον πεποιθμένοι, ταῖς τε τῶν παλαιῶν ἀπάντων δόξαις καθωμιληκότες, καὶ ἀκριβῆς τῆς παρὰ πᾶσι Φοινίξει τε καὶ Αἰγυπτίους, αὐτοῖς τε Ἑλλήσι πολλὴ πρότερον θεολογίας ἐξηκριβωκότες, τίνα τῶν πόνων τὸν καρπὸν εὐροντο, παρ' αὐτῶν ἄξιον ἀκούσαι, ὡς ἂν μάθοιμεν εἰ τι θεοπρεπὲς εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων κατήλθεν. Ἐκράτει μὲν γὰρ πρότερον ἐκ παλαιῶ ἀιώνος παρὰ τοὺς ἔθνεσιν ἡ πολὺθεος δεισιδαιμονία, νεώ τε καὶ μωσθεῖα ἱερά τῶν θεῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας συνήθως παρὰ πᾶσιν ἐφυλάττοντο. Οὐ δὲ οὐν οὐδὲ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἦν χρεία, εἰ δὲ τὰ τῆς θεοσοφίας προεῖχεν· οὐδ' ἦν τις ἀνάγκη καυνομεῖν τοὺς σοφοῦς, εἰ δὲ τὰ τῶν προγόνων αὐτοῖς εὐ ἔχοντα ἦν· ἀλλ' οὐδὲ στασιάζειν καὶ διαφερέσθαι τοὺς γενναίους φιλοσόφους, εἰ δὲ σύμφωνος καὶ ἀληθῆς ἡ πάτριος αἰσῆς· περὶ θεῶν δόξα τυγχάνειν δεδοκίμαστο. Τί δὲ ἐκεῖ ποιεῖν ἀλλήλους, καὶ μάγεσθαι, ἢ τὴν μακρὰν ὁδὸν ἀνω καὶ κάτω περιτρέχειν, πλανᾶσθαι τε καὶ τὰ βαρβάρων ὀπισθοῦν, οἰκοὶ δὸν μένοντας παρὰ θεῶν ἔκμανθάνειν, εἰ δὲ τινες ἦσαν θεοί, ἢ παρὰ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν, τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἀδιαπίπτους περὶ τῶν ἐπιζητούμενων ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους, περὶ ὧν μυστὰ ὅσα μοχθήσαντες διηγήθησαν, μακρῶ τῆς τάλανθους εὐρέσεως ἀφωστέρησαν; Τί δὲ καὶ περὶ θεῶν νεώτερα χρῆν ἐπιζητεῖν τοιμᾶν, ἢ στασιάζειν καὶ διαπυκτεῖν ἀλλήλους, εἰ δὲ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία θεῶν εὐρεσις, καὶ γνώσις εὐσεβείας ἀληθῆς ἐν τελειῶν καὶ μυστηρίοις, τῇ τε ἄλλῃ τῶν παλαιτάτων παρεῖχετο θεολογία, αὐτῇ ἐκείνῃ παρὸν ἀκίνητον καὶ ὁμολογουμένην συμφώνως περιέπει; Ἄλλὰ γὰρ, εἰ φανείν οὐτοὶ μηδὲν ἄλλθες περὶ θεοῦ παρὰ τῶν προτέρων μεμαθηκότες, οἰκειᾶς δ' ἐπινοίας τῇ περὶ φύσεως ἐπιθεσληκότες ἐξετάσει, καὶ στοχασμοῖς μύλλον ἢ καταλήξει κερημένοι· εἰ χρὴ λοιπὸν μὴ οὐχὶ συνομολογεῖν τὴν παλαιὰν τῶν ἐθνῶν θεολογίαν μηδὲν πλέον τῆς ἀποδοθείσης ἐν τοῖς πρὸ τούτου συγγράμμασιν ἱστορίας ἐπέειν; Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνθρωπίνων στοχασμῶν, καὶ πολλῆς λογομαχίας, καὶ πλάνης, ἀλλ' οὐκ ἐκ τινος ἀκριβοῦς καταλήψεως, ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ὑπέστη φιλοσοφία, ἐκ τῆς πρὸς Νεκτεναδῶ τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῆς τοῦ Πορφύριου μάθοις ἂν, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀκούσας ὁμολογούντος ἐν νούτοις.

ius quam ulla comprehensione niterentur : quis non ingenuè confitendum esse videat, nihil omnino præter ea, quæ superioribus libris indicavimus, gentium theologia contineri? Ac postremum quidem illud, quam ex accurata nulla comprehensione, sed quibusdam tantum ex conjecturis, magnoque verborum conflictu multis cum erroribus conjuncto Græcorum philosophia existerit, facile vel ex quadam Porphyrii ad Nectenabonem Ægyptium epistola intelligas, in qua id ipsum totidem verbis audies ostententem.

A Philonis auditor fuit Antiochus, novæ postea fundator Academiæ : qui Mnesarcho Stoico operam cum dedisset, et a magistro Philone dissensit, et aliena peregrinaque sexcenta Academiæ at-texuit. » Hæc aliaque id genus influita de Platonis successione traduntur. Nunc igitur alius oratione repetita, physicorum istorum partim falsas, partim contrarias pugnantisque sententias diligentius excutere joverit : cumque tantum ipsi terrarum obierint, tanto arserint investigandi veri studio, tanta in expendendis veterum omnium opinioibus assiduitate versati sint, denique tanto ante recon-dita quæque omnium vel Phœnicum, vel Ægyptio-rum, 740 vel Græcorum ipsorum theologia mys-teria tam accurate perviderint; verum utique fue-rit, quem tandem laborum suorum fructum conse-cuti sint, ex illis ipsis audire, ut intelligamus, ecquid divinia illa natura dignum ab antiquioribus acceperint. Enimvero ab ultima jam usque memoria, superstitiosus ille apud gentes plurium deorum cultus vigeat, templaque passim et sacra numinum mys-teria, tam in urbibus, quam in regionibus omni-bus longo jam usu celebrabantur. Itaque huma-num philosophia opus nil dum erat, ubi divina sap-ientia locum occuparat : nec sapientes illos novi quiddam moliri necesse fuit, si majorum institutis sua apud se integritas honestasque constaret : imo nec præclaris philosophis tot factiones ac dissensio-nes excitandas, si patria de diis opinio et securum ipsa consentiens, et vera judicaretur. Nam quid eos atinebat, aut sic inter se conflare, aut tam longa sursum ac deorsum itinera conficere, vagarique passim, et suas barbaris opes suffurari, cum domi potius quiescentes, vel abs diis, si qui forte dii eas-ent, vel a theologis veras eorum, quæ in phikoso-phia disquiruntur, rationes haurire debuissent, de quibus ipsi post infinitos labores ab aliis dissidendo, ab ipsa veritatis investigatione procul aberrarunt? Quid porro necesse erat, nova de diis quædam com-minisci, aut inter sese pugilum more conflictari, si modo secunda firmaque de diis existimatio, vera-que religionis cognitio, prisorum hominum sacris illis ritibus atque mysteriis, cæterisque theologie suæ rationibus continebatur : cum illa ipsa nulla sui mutata parte, communi posterorum consensu ac professione retineri posset? Sin autem id constat, recentiores istos veri de Deo nihil ab antiquioribus illis didicisse, et suoapte quemque ingenio sic in na-turæ investigationem incubuisse, ut conjecturis po-

741 CAPUT X.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ F.

Multas apud Græcos philosophos conjecturas esse, verborum pugnas, erroneque permultos; ex Porphyrii ad Nectanabonem Ægyptium epistola, non ex iis, quæ De animo ad Boethium rescripsit, eoque ex libro quem De hausta ex oraculorum responsis philosophia edidit.

« Hoc in meæ, inquit, erga te benevolentia officio, a diis ipsis bonisque dæmonibus, atque his affinitibus quibusdam cognatisque philosophia partibus incipiam, de quibus à Græcis quoque philosophis permulta dicta sunt; verum ejusmodi, quæ partem sane maximam, fidei faciendæ principia non alunde, quam ex sola conjectura ducerent. » Tum interjectis aliis ita progreditur: « Apud nos, inquit, verborum conflictus ingens, quippe qui humana tantum existimatione de bono statuamus. Cæterum qui ad assequendam illam cum superiorum natura conjunctionem incumbunt, si profecto hanc si partem investigationis prætermiserint, frustra tantum in sapientia studio laboris operæque consumunt. » Idem in iis, quæ *De animo* ad Boethium rescripsit, id ipsum conceptis fatetur verbis; dom ait, « immortalæ esse animum, illa intelligendi et commentandi vis absque ulla dubitatione convincit. Verumtamen quidquid rationum a philosophis hoc ad demonstrandum afferunt, id totum propter eam, quam in omnibus repugnandi solertiam arguti et contentiosi homines repererunt, perfacile ad refellendum videtur. » Quid enim tota in philosophia sit, quod ab aliter sentientibus impugnari nequeat, cum in iis etiam, quæ perspicua ex sese videbantur, assensionem omnem retinere horum nonnulli maluerint? Postremo, in eo quoque libro, quem *De hausta ex oraculorum responsis philosophia* conscripsit, aberrasse Græcos discrete omnino confitetur, suum etiam Deum hanc in rem testatus, qui suis hoc ipsum oraculis responderit, barbarisque potius quam Græcis hominibus, veritatis inventæ laudem testimonio suo defendendit, eoque ferendo barbaros ipse nominatim appellavit. Stant enim post oraculi expositionem ita concludit: « Audivisti quantum laboris exhaustum sit, ut corporis tantum causa piacularis quis sacrificium faceret, 742 non quod animi salutem invenisset? Quippe, vineta enim ære, ardua et salebrosa via est, qua ad deos itur, cujus barbari quidem complures semitas repererunt, Græci vero ab ea penitus aberrarunt. Quam si qui forte jam tenebant, eandem ipsimet corruerunt. At ejus inventæ laudem Ægyptiis, Phœnicibus et Chaldæis (hos enim Assyrios vocat), Lydiis etiam et Hebræis suo Deo testimonio vindicavit. » Hæc Græcus iste philosophus, vel ipse potius quem colebat Deus. Quis ergo deinceps nobis jure succenseat, quod aberrantes Græcos reliquerimus, ut Hebræos, a quibus comprehensam esse veritatem ipso eorum testimonio constiterit, sequemur? Nam quid tandem a philosophis doctum iri nos expectemus? aut quam ab iis deinde opem utilitatemque speremus, si quæ

Ἵτι στοχασμοί, καὶ λογομαχίαι, καὶ πολλῆ πλάνη τυγχάνει παρὰ τοῖς Ἑλλήνων φιλοσόφοις. Ἀπὸ τῆς πρὸς Νεκτανάβου τὸν Αἰγύπτου ἐπιστολῆς Πορφυρίου, καὶ ὧν ἄν ἀντίγραφος βοηθῶ Περὶ ψυχῆς, καὶ ἀπὸ τῆς Περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας.

« Ἀρξομαι δὲ τῆς πρὸς σὲ φιλίας ἀπὸ θεῶν καὶ δαιμόνων ἀγαθῶν, τῶν τε τούτοις συγγενῶν φιλοσοφημάτων, περὶ ὧν εἰρηται μὲν πλείεστα, καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήνων φιλοσόφοις, εἰρηται δὲ ἐκ στοχασμῶν τὸ πλέον τὰς ἀρχὰς ἔχον τῆς πίστεως. » Καὶ ὑποδὸς ἐξῆς ἐπιφέρει, λέγων· « Παρὰ μὲν γὰρ ἡμῶν λογομαχία τίς ἐστι πολλή. ἅτε ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν τοῦ ἀγαθοῦ εἰκαζόμενοι. Ὅς δὲ μεμηγάνηται ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον συνουσία, εἰ παρὲται τὸ μέρος τοῦτο εἰς ἐξέτασιν, μάτην αὐτοῖς ἡ σοφία ἐξήσκηται. » Ἄλλὰ καὶ ἐν οἷς ἀντίγραφος Βοηθῶ Περὶ ψυχῆς, ὁ αὐτὸς ὡδε γράφων ὁμολογεῖ πρὸς λέξιν· « Ὡς τὰ μὲν τῶν ἐνοπιῶν, καὶ τὰ τῆς ἱστορίας ἀναμφίλεκτως συνίσταται τὴν ψυχὴν εἶναι ἀθάνατον· οἱ δὲ εἰς ἀπόδειξιν παρὰ τῶν φιλοσόφων κομισθέντες λόγοι δοκοῦσιν εἶναι εὐανάρετοι διὰ τὴν ἐν πᾶσιν εὐραλογίαν τῶν ἐριστικῶν. Τίς γὰρ λόγος τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ οὐκ ἀμφισβητήσιμος τοῖς ἑτεροδόξοις, ὅπου καὶ περὶ τῶν δοκοῦντων ἐναργῶν ἐπέχειν αὐτῶν τιαν εἶδεις; » Καὶ ἐν οἷς δὲ ἐπέγραφε Περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, διαβρήθην ὁμολογεῖ τοὺς Ἑλληνας πεπλανηθῆσαι, ἐπιμαρτυρούμενος τὸν ἑαυτοῦ θεόν, ὡς τοῦτο καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ χρησμῶν ἐξεπιπόντος, καὶ βαρβάρους μᾶλλον ἢ Ἕλλησι τὴν εὐρεσίαν τῆς ἀληθείας ἐπιμαρτυρήσαντος, καὶ διὰ καὶ Ἑβραίων μνημονεύσαντος ἐν τοῖς μαρτυρηθεῖσι. Μετὰ γούν τὴν τοῦ χρησμοῦ παραθέσιν, ἐξῆς τοῦτοις κέχρηται τοῖς ἐπιλόγοις. « Ἀκῆκοας πόσος πόνος, Ἴν' ὑπὲρ σάματός τις τὰ καθάρσια θύσῃ, οὐχ ὅτι τῆς ψυχῆς τὴν σωτηρίαν ἐξεύρη; Χαλεκόετος γὰρ ἡ πρὸς θεοῦ ὁδός, αἰπεινὴ τε καὶ τραχίαι, ἧς πολλαὶ ἀτραπίαι βάρβαροι μὲν ἐξεύρου, Ἕλληνες δὲ ἐπλανήθησαν οἱ δὲ κρατοῦντες ἦδη καὶ διέφθειραν. Τὴν δὲ εὐρεσίαν Αἰγυπτίους ὁ θεὸς ἐμαρτύρησε, Φοινίξί τε καὶ Χαλδαίοις (Ἀσσύριοι γὰρ οὗτοι)· Λυδοῖς τε καὶ Ἑβραίοις. » Ταῦτα ὁ φιλόσοφος, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ θεός. Ἀρ' οὐν ἔξιον μετὰ ταῦθ' ἡμῶν ἐπιμαρτυρήσασθαι, ὅτι διὰ τοὺς πεπλανημένους Ἑλληνας καταλεπίαντες, τὰ Ἑβραίων εἰδόμεθα, τῶν ἐπ' ἀληθείας καταλεπίεμεμαρτυρημένων; Τί δὲ χρὴ παρὰ φιλοσόφων μαθήσασθαι προσδοκᾶν; ἢ ποία ἔλπις τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας, εἰ διὰ τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῖς ἐκ στοχασμῶν καὶ εἰκασμῶν τὸ πλέον τὰς ἀρχὰς ἔχοντα τῆς πίστεως τυγχάνει; Λογομαχίας δὲ τίς ὁ καρπός, εἰ διὰ πάντας ἐκ τῶν φιλοσόφων λόγοι εὐανάρετοι καθεστήκασι, διὰ τὴν ἐν πᾶσιν εὐραλογίαν; Ταῦτα γὰρ οὐ παρ' ἡμῶν ἀρίτως, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα ἠκούστο. Διότι ἐγὼ μοι δοκοῦμαι καὶ μετὰ κρίσεως ἐξετάσμενης, οὐχ ἴδ' ἄλλως, ὡς ἀν τούτων, καταπεπρονηκέαι. Τὰ δὲ παρ' Ἑβραίων ἠγαπηκέαι, οὐχ ὅτι πρὸς τοῦ δαιμονοῦ μεμαρτυρηται, ἀλλ' ὅτι τῆς ἐνθέου ἀσπείτης τε καὶ δυνάμεως

μέτοχα ὄντα ἀποδείκνυται. Ἴνα δ' οὐν καὶ αὐτοὶ ἐργάζονται τῶν θαυμασίων φιλοσόφων λογομαχίας μάθῃς, τὰς τε περὶ ἀρχῶν, καὶ περὶ θεῶν, καὶ τῆς τοῦ παντός συστάσεως διαφωνίας, μικρὸν μὲν ὕστερον ἐκθῆσομαι σοὶ τὰς αὐτῶν φωνάς. Πρῶτον δ' ἐπειδὴ περιφέρουσι ἄνω καὶ κάτω θρυλλοῦντες τὰ μαθηματικά, δεῖν ἐξ ἁπαντος φάσκοντες τοὺς μέλλοντας ἐν κείρᾳ τῆς τοῦ ἀληθοῦς καταλήψεως γίνεσθαι, μετελθεῖν ἀστρονομίαν, ἀριθμητικὴν, γεωμετρίαν, μουσικὴν, αὐτὰ δὲ τὰ παρὰ βαρβάρων εἰς αὐτοὺς ἤκειν ἀποδειχθέντα (τούτων γὰρ ἄνευ μὴ δύνασθαι λόγιον εἶναι καὶ φιλόσοφον ἀποτελεσθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας ψαῦσαι, μὴ τούτων ἐν ψυχῇ τῆς γνώσεως προτυπωθεῖς) εἰς ἑπαυτείνόμενοι τοῦ μαθήσει τῶν εἰρημένων, ἐπ' αὐτοῦ μονονοῦχλ τοῦ αἰθέρος βρῖναι μετέωροι ἀρβέντες οἴονται, ὡς δὲ τὸν θεὸν αὐτῶν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς περιφέροντες ἡμᾶς τε, ὅτι μὴ τὰ ὅμοια ζηλοῦμεν, βοσκημάτων κατ' οὐδὲν διαφέρειν ἡγχοῦνται· ταύτη δὲ φασὶ μηδέ εἶναι, μηδέ τι τῶν σμῶν ἡμᾶς δύνασθαι εἰδέναι φέρε, τοῦτο πρῶτον οὐκ ὀρθῶς ἔχον ἀπευθύνωμεν, τὸν ἀληθῆ λόγον ἀντιφωτῆς αὐτοῖς παραβάλλοντες. Ὁ δὲ, μυρίους μὲν ἑλληνας, μυρία δὲ καὶ βαρβάρων γένη, τοὺς μὲν σὺν τοῖς εἰρημένοις μαθημασιν οὕτε θεῶν, οὕτε σώφρονα βίον, οὐδ' ἄλλως τι τῶν βελτίστων καὶ συμφερόντων ἐπιγνώνας ἀποδείξει· τοὺς δὲ τῶν μαθημάτων ἐκτός πάντων εὐσεβοστάτους καὶ φιλοσοφωτάτους γεγονέναι. Ὁ γοῦν παρὰ πάντων αὐτοῖς ἡβόμενος Σωκράτης, ὅπως ποτὲ ἐδόξαζε περὶ τῶνδε, μάθῃς ἂν Ἐνοπόωντι πιστεύσας, ἐν Ἀκομηθμονεύμασι ἰδὲ πῆ ἱστοροῦντι.

C Incedere, numerisque suis ipsam quoque Deum circumferre arbitrantur: nos vero qui similitum disciplinarum amore non flagrenus, nihil a peccudibus abesse existimant, Deique propterea nunquam, nunquam rei paulo gravioris notitiam percepturos esse pronuntiant: **743** age, hoc ipsum quam pravum sit atque distortum, vera luminis loco ratione proposita, sic tanquam ad libellam ac regulam exigamus. Erit ea quidem ejusmodi, quæ Græcos innumerabiles, infuitosque barbaros complexa; alios tametsi ab his artibus doctrinisque paratos, nec Deum nunquam, nec honestæ vitæ rationes, nec omnino præclarum et utile quidquam percipisse; alios, ut ab omnium disciplinarum presidio destituti essent, religiosissimos tamen ac sapientissimos existisse demonstrat. Enimvero, quænam hoc iu genere Socratis illius, qui ab istis omnibus tantopere celebratur, sententia fuerit, e Xenophonte intelliges, si modo ei suis in *Memorabilibus* hæc scribenti fidem adhibebis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ γεωμετρίας, καὶ ἀστρονομίας, καὶ λογισμῶν. Ἀπὸ τῶν Ἀκομηθμονευμάτων Ἐνοπόωτος.
Ἐδίδασκε δὲ (50), καὶ μέχρις οὗτο δίδοι ἐμπειροῦν εἶναι ἐκάστου πράγματος τὸν ὀρθῶς πεπαιδευμένον. Αὐτίκα γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἐξη δεῖν μάθῃναι, ἕως ἱκανῶς τις γίνετο, εἴ ποτε δεξάζεαι, γῆν μέτρῳ ὀρθῶς ἢ παραλαβεῖν, ἢ παραδοῦναι, ἢ διανεύμαι, ἢ ἔργον ἀποδείξει. Οὕτω δὲ τούτο βέβαιον μάθῃναι εἶναι, ὥστε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ μετρήσει, ἕμα τὴν τε γῆν ὁπόση ἐστὶν εἰδέναι, καὶ ὡς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπέναι. Τὸ δὲ μέχρι τὸν δυσχερῆναι

(50) Ἐδίδασκε δὲ. Xenophon *Memorabil.* lib. iv, pag. 814 B. Quatenus earum doctrinarum studiis eruditus esse oporteat reipub. principes, pluribus a Platone lib. *De reipub.* disputatur. Λογιστικῆς summam cognitionem esse jubet geometriæ secundo loco dari operam, quatenus præς τὰς στρατοπεδουσίας, καὶ καταλήψεις μυρίων, καὶ συναγωγῶν, καὶ ἐκτάσεις στρατιᾶς, καὶ ὅσα δὲ ἄλλα σπημα-

A ab iis dicuntur, partem ea maximam fidei faciendæ principia non aliunde, quam ex conjecturarum quadam probabilitate ducant? Fructus porro verbosæ contentionis quinam ostenditur, si quidquid a philosophis rationum affertur, id totum propter argutam quamdam in omnibus repugnandi solertiam, perfacile sit ad refellendum? Hæc enim paulo ante uon a nobis, sed ab illis ipsis dici audiebantur. Quæ quidem ejusmodi cum sint, ea profecto non temere, sed maturo admodum prudentique judicio, neglexisse, Hebræis autem hæsisse merito videamur: non quod abs dæmone testimonium habnerint, sed quod in iis divina plane vis ac potestas luceat.

Atque ut verbosas illas egregiorum philosophorum pugnas, deque principii, de diis, et universi constitutione dissensiones reapse perspicias, eorum tibi paulo post ipsissima verba subjiciam. Primum tamen, quoniam mathematica illa sua tantopere jactare solent, prorsusque accessarium esse dicunt, ut quisquis comprehendendi veri studio tenehatur, astronomiam, arithmeticam, geometriam, musicam, illa nimirum ipsa, quæ ad eos a barbaris profecta esse jam ostendimus, persequatur (his enim qui carebit, doctum perfectumque philosophum esse neminem, imo rerum veritatem ne primoribus quidem labris degustare posse, nisi qui harum auterem animo cognitionem impresserit): deinde hæc suarum artium peritiam uagnificentius ostentantes, æthere sese medio sublimes propemodum

C Incedere, numerisque suis ipsam quoque Deum circumferre arbitrantur: nos vero qui similitum disciplinarum amore non flagrenus, nihil a peccudibus abesse existimant, Deique propterea nunquam, nunquam rei paulo gravioris notitiam percepturos esse pronuntiant: **743** age, hoc ipsum quam pravum sit atque distortum, vera luminis loco ratione proposita, sic tanquam ad libellam ac regulam exigamus. Erit ea quidem ejusmodi, quæ Græcos innumerabiles, infuitosque barbaros complexa; alios tametsi ab his artibus doctrinisque paratos, nec Deum nunquam, nec honestæ vitæ rationes, nec omnino præclarum et utile quidquam percipisse; alios, ut ab omnium disciplinarum presidio destituti essent, religiosissimos tamen ac sapientissimos existisse demonstrat. Enimvero, quænam hoc iu genere Socratis illius, qui ab istis omnibus tantopere celebratur, sententia fuerit, e Xenophonte intelliges, si modo ei suis in *Memorabilibus* hæc scribenti fidem adhibebis.

CAPUT XI.

De geometria, astronomia et computo, e Xenophonti's Memorabilibus.

D Docebat, isquit ille, præterea, quatenus ejusque rei peritum esse hominem bene institutum oporteret. Principio geometriæ dandam eatenus operam esse dicebat, ut si quando res posceret, dimensionem rite terram vel accipere ab alio, vel alii tradere, vel eam dividere, vel opus aliquod designare posset. Id porro tam esse ad discendum facile, ut qui dimensionem attendere voluerit, idem simul et quanta sit terræ magnitudo assequi possit;

τιζουσι τὰ στρατόπεδα, conferre potest. De astronomia quid statuat, subobscurum est, nisi quod ἀντικρυς parum admodum περὶ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ euriosos esse vult; atque in illis celestium orbium ac siderum conversionibus, umbram potius aut similitudinem veritatis, quam ipsammet veritatem agnoscit.

et quænam ejus metiendæ ratio breviter admodum expediteque cognoscere. At ejusdem in geometriæ studio, ad illas usque descriptiones intellectu difficiliore quæquam progredi, Socrati non placebat. Cui enim bono futuræ illæ essent, videre se, tametsi ne illarum quidem imperitus esset, negabat. Eumvero, ad exhauriendam hominis vitam cum satis illis esse, tum aliarum interim et plurim et utiliorum doctrinarum studia impedire. Astronomiam similiter eatenus complecti solum jubebat, ut noctis, mensis aunique tempora cognosceres, atque hujus cognitionis ope, si quando vel iter, vel navigatio suscipienda esset, vel agendæ forent excubiæ, vel in aliud quidlibet, quod noctis, mensis annique spatio fieri solet, incumbendum, signis ad ea omnia suis quæque temporibus obeunda, certioribus uteretur. Atqui hæc nihilo difficilior tam ex nocturnis venatoribus, quam ex navium gubernatoribus, et aliis quamplurimis resciri posse, a quibus eorum peritiam suæ cujusque partes officiumque deprecatur. At eandem artem eo usque persequi, dum ea quæ non eodem motu circumferantur, stellisque simul errantes et vagas distinguere noveris, adeoque in earum abs terra intervallis, conversionibus, causisque rimandis ætatem viresque consumere; id vero graviter imprimis ac serio prohibebat, quod nullum hujus etiam operæ pretium videret, tametsi ne in istis quidem rebus hospes ipse ac peregrinus esset. Addebat, conficiendæ hominis vitæ illas quoque satis futuras, quæ interim a pluribus utilioribusque studiis avocarent. Postremo quibus celestia quæque numerationibus moderetur, investigari volebat, quod cum eo ab hominibus aspirari non posse, tum minus cum diis probari existimaret, qui quæ prompta notaque esse nolissent, inquireret. Nec minus illi, quem ea vehementius cura disineret, insanitiæ periculum imminere dicebat, quam Anaxagoræ, qui explicatas abs se deorum machinas tantopere gloriabatur. Quippe, dum ignem atque solem in esse diceret, nesciebat utique, ignem homines videre per facile, solem tamen adversum intueri non posse: qui in sole apricantur, eos colorem inde nigriorem contrahere, qui ex igne non sequatur: eorum quæ nascantur e terra, sine solis splendore augeri crescereque nihil, nihil contra non ignis ardore languescere. Idem præterea solem ignitum lapidem esse cum diceret, non videbat, lapidem in ignem conjectum nec fulgere, nec diu resistere; solem ex omni ævo suum illum splendorem, quo Suis etiam auctor erat, ut in computandi arte discenda, perinde ut in aliis inanem ac supervacaneam operam caverent. Id quod in primis ab eo servabatur, qui commentationes ac disputationes suas omnes, quas cum discipulis habebat suis, unius utilitatis finibus includebat. » Faciens Xenophon in Memorabilibus. Idem epistola quadam ad Æschinem scripta, de Platone, deque iis qui suam in explicandâ universi naturâ physiologiam venditabant, hæc habet.

A διαγραμμάτων γεωμετρίας μανθάνει ἀποδοκίμαζεν ὁ τι μὲν γὰρ ὠφελὸς ταῦτα. οὐκ ἔφη ὄρῃν καὶ τοὺς οὐκ ἀπειροὺς γὰρ αὐτῶν ἦν. Ἐφη δὲ ἱκανὰ αὐτὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν, καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκαλύπειν. Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρονομίας ἐμπέρους γίνεσθαι, καὶ ταύτης μὲντα μέχρι τοῦ νυκτὸς τὴν ὥραν, καὶ μηνῶν, καὶ ἑνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν, ἕνεκα τοῦ, πορείας τε καὶ πλοῦ, καὶ πωλακτῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἡ νυκτὸς, ἡ μέγας, ἡ ἑνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ' ἔχειν τεκμηρίους χρῆσθαι, τὰς ὥρας τῶν εἰρημῶν διαγινώσκοντα. Καὶ ταῦτα δὲ βράδιον μαθεῖν παρά τε νυκτοφίλων, καὶ κυβερνητῶν, καὶ ἄλλων πολλῶν, οἷς ἐπιμελῆς ταῦτα εἶδέναι. Τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μανθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα, καὶ τοὺς πλανήτας καὶ ἀσταθμήτους ἀστέρας γινώσκειν, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰς περιόδους, καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντα κατατρίβεσθαι, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. Ὀφελίαν μὲν γὰρ εὐδεμίαν οὐδ' ἐν τούτοις ἔφη ὄρῃν, καίτοι οὐδὲ τούτων γὰρ εὐρατὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνόμιμος εἶναι, οὐτε γὰρ ἐξομῆσαι θεοὺς ἂν ἤγετο τὸν ζητοῦντα, ἃ ἐκείνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβούληθησαν. Κινδυνεύσαι δ' ἂν ἔφη, καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα, οὐδὲν ἤτις, ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν, ὁ μέγιστος φρονῆσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγητῆσαι. Ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον, ἤγειρε ὅτι τὸ μὲν πῦρ οἱ ἀνθρώποι βεβῶως καθορῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύναται ἀντιβλέπειν. Καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἥλιου καταλαμπόμενοι, τὰ χρώματα μέλαιντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς, οὐ. Ἠγνοεῖ δὲ καὶ ὅτι τῶν ἐκ τῆς γῆς φουομένων, ἀνευ μὲν ἥλιου αὐτῆς οὐδὲν δύναται καλῶς ἀβέσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀβόλλυται. Φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι, καὶ τοῦτο ἤγειρε, ὅτι λίθος μὲν, ἐν πυρὶ ὄν, οὐτε λάμπει, οὐτε πολὺν χρόνον ἀντέχει· ὁ δὲ ἥλιος πάντα τὸν χρόνον πάντων λαμπρότατος ὄν, διαμένει. Ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμῶς μανθάνειν καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκλεῖπει φιλᾶσθαι τὴν μάταιον πραγματείαν. Μέχρι δὲ τοῦ ὠφελίμων πάντα καὶ αὐτὸς συνεσκόπει, καὶ συνδιέφευγε τοῖς συνοῦσι. Ταῦτα Ξενοφῶν ἐν Ἀπομνημονεύμασιν. Ἐν ἐπιστολῇ δὲ ὁ αὐτὸς τῇ πρὸς Ἀισχίνην περὶ Πλάτωνος καὶ τῶν ἀκούοντων τὴν τοῦ παντὸς φυσιολογίαν ταῦτα γράφει.

cuncta superat, constantem perennemque retinere. Suis etiam auctor erat, ut in computandi arte discenda, perinde ut in aliis inanem ac supervacaneam operam caverent. Id quod in primis ab eo servabatur, qui commentationes ac disputationes suas omnes, quas cum discipulis habebat suis, unius utilitatis finibus includebat. » Faciens Xenophon in Memorabilibus. Idem epistola quadam ad Æschinem scripta, de Platone, deque iis qui suam in explicandâ universi naturâ physiologiam venditabant, hæc habet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ τῶν φυσικολογῶν αὐθούτων. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Αἰσχίνην.

« Ὅτι μὲν γὰρ (51) τὰ θεῖα ὑπὲρ ἡμᾶς, παντὶ ἔθῳ ἀπόρη δὲ τῷ κρείττονι τῆς δυνάμεως (52) αὐτοῦ εἶδέναι οἷοι δὲ εἶναι, οὐτε εὐρεῖν ῥῆδιν, οὐτε ζητεῖν θεμεῖον. Οὐδὲ γὰρ δεσποτῶν φύσιν, ἢ πράξιν, δοῦλοισι εἶδέναι (53) πλὴν ὑπηρεσίας προσήκει. Καὶ τὸ μέγιστον, ὅσην χρῆ ἀγαθοῖα τάνθρωπωνα διαπονομένων, τοσούδε (54) τοῖς δόξης ἐκ πολλῶν ἀκαίρων καὶ κενῶν γλιγομένοις ἀχθος φέρει. Πότε γὰρ, ὦ Αἰσχίνη, Σωκράτους ἀχθεῖ τις ὀφρανῶν περὶ λέγοντος, ἢ γραμμᾶς εἰς ἐπανόρθωσιν παραινούμενος μανθάνει; Μουσικὴν μὲν γὰρ ἴσμεν αὐτὸν μέχρι ὅτων συνέταξε. Διετέλει δὲ ἐκἀτοῦ αὐτοῦ λέγων, τί καλὸν, καὶ τί ἀνόητα, δικαιοσύνη τε καὶ ἄλλαι ἀρεταί; ἀνθρώπινα γὰρ αὐτὰ ἀγαθὰ ἐκάλεσε τὰ δ' ἄλλα ἢ ἀδύατον ἀνθρώποις ἀλῶναι ἔρασκεν, ἢ μύθων εἶναι συγγεῆ, μετ' ὀρθοῦς σοφιστῶν παλγία διεξέχοντων. Καὶ οὐκ ἔλας μὲν ταῦτα, οὐχὶ δὲ ἔπραττε. Γράφειν δὲ τὰ πραγθέντα εἰδοῖ σοι, καίπερ οὐκ ἀπὸ δὲ ἐσόμενον, χρόνον ἔχει, ἀνεγράφα τε ἄλλοιθι. Παιδαγωγῶσιν οὐκ ἐλεγχόμενοι, ἢ πρὸς τὸ εἶδος ἔτασαν, οὐκ Σωκράτης οὐκ ἔρασκεν, ὥς ζῶντι μὲν ὁ θεὸς σοφίαν ἐμαρτύρησεν, οἱ δὲ κτείναντες τῆς μεταβολᾶς ἀποκρίσασθαι οὐκ εὐρον. Τὸ δὲ καλὸν ἄρα, Αἰγύπτου ἠράσθησαν, καὶ τῆς Πυθαγόρα τερατώδους σοφίας ὧν τὸ περιτόν (55) καὶ μὴ μόνον ἐπὶ Σωκράτην ἤλεγξεν ἔρωσ τυραννίδος, καὶ ἀντὶ διαίτης λιτῆς Σικελιώτις γαστρός ἀμέτρον τράπεζα (56). Ἔτα ἔτα Σωκράτην, τὸν Πλάτωνα αἰνιττόμενος. Ὁ δὲ γε Πλάτων ἐν Πολιτείᾳ, περὶ γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς τῆς ἱστορεῖ φάναί τὸν Σωκράτην.

Uerunt. Illud vero præclarum, quod Ægyptum isti, et prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamant: quorum sane quam inanis et inconstans erga Socratem voluntas fuerit, amor ille tyrannidis, et, pro tenui frugalique victu, Sicula mensa immoderato abdomini seruiens, manifeste palamque convincit. Hæc Xenophon, Platonem subobscurè significans. At ipsemet Plato in *Republica* quæ sequuntur de gymnasticæ ac musicæ artibus ab Socrate dicta commemorat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Περὶ γυμναστικῆς καὶ μουσικῆς. Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν Πολιτείᾳ.

« Τί ἂν εἶναι εἴη (57), ὦ Γλαῦκων, μάθημα, ψυχῆς ὁλοῦν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ἐν; Τόδε δ' ἐννοῶ λέγων ἄμα. Οὐκ ἀλλήτερος μένει πολέμου ἔραμεν τοσούτοις ἀναγκαῖον εἶναι νέους ὄντας; — Ἐραμεν

(51) Ὅτι μὲν γὰρ. Idem Xenophon, pag. 1000 B. (52) Τῷ κρείττονι τῆς δυνάμεως, etc. Xenophonis interpres hæc ita mutat, τὸ κρείττον τῆς δυνάμεως αὐτὰ εἶδέναι. Metuit inimirum τὸ σολοκοφανές. Præcessit enim τὰ θεῖα, tum sequitur αὐτοῦς. Quisim ergo similiter sita, quod sequitur, mutabat in οἷα? Meo iudicio, sollicitandum nihil est. Atticus enim, Xenophonti præsertim et Platoni, familiarissimum, casus, genera modosque mutare, ubi potissimum significationis potius quam vocum rationem habendam existimant. Quid autem sunt τὰ θεῖα, nisi θεοί? Quod etiani τῷ κρείττονι, seu τῷ κρείττονι τῆς δυνάμεως, ita veritū, majorem ob potestatem, veretur ut Xenophonis ens in mente sit: alioqui dixisset, opinor, ἐπὶ τῷ κρείττονι, vel διὰ τὸ κρείττον.

A

745 CAPUT XII.

De iis qui rerum se naturam explicare gloriabantur. Ex ejusdem ad Æschinam epistola.

« Captum, inquit, nostrum a rebus divinis seperari nemo non videt. Satis autem nobis fuerit, eas quanta possumus maxima pietate venerari: eujusmodi vero sint, nec assequi facile est, nec fas investigare. Nec enim servis licet herorum aut ingenium, aut rationes tenere, nisi quatenus ad obsequium necesse sit. Quodque maximum est, quo majorem ii laudem merentur, qui rerum humanarum tractationem suscipiunt, eo gravius in alios pondus incumbit, qui ex alienis inutilibusque permultis gloriam aucupantur. Quis enim, mi Æschines, Socratem unquam audivit, ut celestibus de rebus disputantem, aut corrigendis moribus linearum figuras discere suadentem? Nam musicæ quidem, aurium tenus peritum illum fuisse constat. At vero inter suos perpetuo, de honesto, fortitudine, justitia, cæterisque virtutibus discebat. Enimvero bona hæc proprie humana vocabat; cætera vel ab hominibus capi non posse, vel proxima fabulis esse dicebat, eujusmodi a sophistis ridicula pleraque cum supercilio tractari solerent. Nec aliter faciebat ipse quam loquebatur. Verum res ab eo gestas ad te, cui notæ satis illæ sunt, perscribi, ut injucundum tibi non esset, tamen et longioris id temporis fuerit, et jam ipsas alibi perscrispimus. Convicti ergo isti vel acquiescant penitus, vel æquivalis in partes aliquando concedant, quibus Socrates ille non placeat cui vivo sapientiæ testimonium deus ipse dedit, cujus necis auctores nullam pœnitendo sceleris expiandi rationem invenire poterunt. Illud vero præclarum, quod Ægyptum isti, et prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamant: quorum sane quam inanis et inconstans erga Socratem voluntas fuerit, amor ille tyrannidis, et, pro tenui frugalique victu, Sicula mensa immoderato abdomini seruiens, manifeste palamque convincit. Hæc Xenophon, Platonem subobscurè significans. At ipsemet Plato in *Republica* quæ sequuntur de gymnasticæ ac musicæ artibus ab Socrate dicta commemorat.

746 CAPUT XIII.

De gymnasticæ ac musicæ artibus. Ex Platone in Republica.

« Ecquod tandem, inquit, disciplinæ genus, mi Glæuco, animum ab iis, quæ sunt ad id quod est traducere ac transferre possit? Mihi quidem illud, dum loquor, in mentem venit. Nunquid nostrum

(53) Δούλους εἶδέναι, etc. Xenophon, δούλους δεῖ εἶδέναι, οἷς οὐδὲν πλὴν τῆς ὑπηρεσίας προσήκει, quæ vultio plenior est.

(54) Τοσούδε, etc. Vitiosum est quod apud Xenophonem, in margine adnotatur, τόσον τούδε.

(55) Ὅτι τὸ περιτόν. Ita Xenophon. Male in priori editione, ὡς τὸ περιτόν.

(56) Σικελιώτις ... τράπεζα. Plato ipse, qui tacite hic a Xenophonte mordetur, lib. iii *De republ.* Socratem habet Adimanto sic loquentem: Συρακουσταν δὲ, ὦ φίλε, τράπεζαν, καὶ Σικελιώτην ποικιλίαν ἔβλεν, ὡς εὐκαίας, οὐκ ἀνεῖς, ἐπὶ σοι ταῦτα δοκεῖ ὀρθῶς ἔχειν.

(57) Τί ἂν εἶναι εἴη. Plato lib. vii *De republ.*, pag. 483 C Ficini Serrani autem 521 D.

illos reipublicæ custodes, in bellica exercitatione jam usque ad adolescentia necessario versatos esse debere jam diximus? — Diximus utique. — Ergo præter illud, habeat hoc etiam necesse est disciplina quam querimus. — Quid tandem? — Uti ne bellicosis hominibus inutilis ea sit. Necesse id vero, inquit, si modo fieri potest. Atqui gymnasticæ ac musicæ artibus illos ante jam erudiimus. — Sic est, inquit. — Gymnastica porro circa id quod oritur quodque interit tota versatur, corporum enim incremento ac diminutioni præest. — Certa. — Non est igitur ea disciplina, quam querimus. — Minime vero. — An forte musica illa sit, quædè superius locuti sumus? At illa, inquit, si meministi, usum habet gymnasticæ in dissimili genere simillimum: utpote quæ moribus tantum reipublicæ custodes informet, atque ut in concentu fieri solet, partem quandam coherentiam, ac persimilem numeris compositionem suppeditet, non veram propriamque scientiam; atque in ipso dicendi genere alia quædam habeat moribus illis affinia, verasque narrationes a fabulosis distinguat. Cæterum habet ea nihil, cujus nos cognitio ad aliquid perducatur ejusmodi, quo. I nunc ab eo quæritur. — Me vero, inquam, admodum opportune mones: prorsus enim simile nihil habet. — Sed quid igitur, optime Glaucō, tale esse possit? nam artes quidem omnes sordidæ nobis et illiberales visæ sunt. — Ac merito quidem. Tum, pluribus interjectis, ita prosequitur: « Dabimus operam, inquit, ne qui a nobis educantur, aliquid ab iis hoc in genere perfectum minus maturumque doceantur; quodque non eo semper, quo tendere omnes debeant, referatur, uti jamjam de astronomia dicebamus. Ignoras tu vero, simile quid aliud in harmonia homines istos agere? Quippe dum illos vocum sonorumque concentus, qui auribus percipiuntur, inter esse metiendū componunt, inutilibus in rebus, quemadmodum et astronomi, studium operamque ponunt. Ita per deos, inquit; ac ridiculi plane sunt, dum frequentamenta nescio quæ 747 nominant, admotisque auribus vocem quasi propius aucupantes: alii se in medio sonum aliquem exaudire, ac minimum illud, cujus in metiendū usus esse debeat, intervallum esse dicunt; alii vero dubitant, quasi a vocibus illis jam similis quidam sonus existat. In quo utrique menti aures anteponunt. Tu vero, inquam, alios illos admodum utiles arbitraris qui fides perpetuo vexant, distendunt, claviculisque contorquent? Verum ne longius hæc nos imago detineat, dum plectro pulsatæ fides aut affirmant, aut negant,

A γάρ. — Δεῖ δὲρα καὶ τοῦτο (58) προσεῖν τὸ μᾶθημα, δ ζητοῦμεν, πρὸς ἐκείνην. — Τὸ ποῖον; — Μὴ δὲ χρηστον πολεμικοῖς ἀνδράσιν εἶναι. Δεῖ μέντοι, ἐπερ εἴπερ οὐδὲν τε. Γυμναστικῆ πη καὶ μουσικῆ ἐν γὰρ τῷ πρόθεον ἐπαυδαίνοντο ἔρῳ. — Ἐν ταῦτα, ἐπερ.— Καὶ Γυμναστικῆ μὲν που περὶ γιγνώσκον καὶ ἀπολλύμενον τετετατακεῖ σώματος γὰρ αὐξῆς καὶ φθίσσεως ἐπιταταε. — Φαίνεται. — Τοῦτο μὲν δὲ οὐκ ἀν εἴη δ ζητοῦμεν μᾶθημα. — Οὐ γάρ. — Ἄλλ' ἄρα μουσικῆ, ὅσην τὸ πρότερον διήλθομεν; Ἄλλ' ἦν ἐκείνη γ', ἐπερ, ἀντίστροφος τῆς γυμναστικῆς (59), εἰ μὲνησαι, ἔθεσι (60) παιδεύουσα τοὺς φύλακας, κατὰ τε ἀρμονίαν εὐαρμωστῶσαι τινὰ, οὐκ ἐπιστημῆν παραδίδουσα, καὶ κατὰ ῥυθμὸν εὐρυθμίαν, ἐν τε τοῖς λόγοις ἕτερα τούτων ἀδελφὰ εἶη ἅτα ἔχουσα, καὶ ὅσοι μυθώδεις τῶν λόγων, καὶ ὅσοι ἀληθινώτατοι ἦσαν. Μᾶθημα δὲ πρὸς τοιοῦτον τὸ ἔργον, οἰονοῦν νῦν ζηταε, οὐδὲν ἦν ἐν αὐτῇ. — Ἀκριβέστατα, ἦν δ' ἐγὼ, ἀναμνηστικῆς με. Τῷ γὰρ ἐντι τοιοῦτον οὐδέτι εἴληεν. — Ἄλλ', ὡ δαιμόνιαι Γλαῦκων, τί ἐσ εἴη τοιοῦτον; ἀτ τε γὰρ τέχνην βάνουσοῖ ποῦ ἅπασαι ἐδοξαν εἶναι.— Πῶς δ' οὐ; » Εἶθ ἐξῆς προῖον ἐπιλέγει: « Μήποτε' αὐτῶν τὴ ἀτελες ἐπιχειρῶσιν ἡμεῖν μανθάνειν, οὐς θρέφομεν, καὶ οὐκ ἐξῆκον ἐκείσε ἀε, οἱ πάντας δεῖ ἀνήκειν, οἷον ἀρει περὶ τῆς ἀστρονομίας ἐλλόμεν. Ἦ οὐκ οἶσθ', ὅτι καὶ περὶ ἀρμονίας ἕτερον τοιοῦτον ποιῶσι; τὰς γὰρ ἀκουόμενας ἀδ συμφωνίας καὶ φθόγγους ἀλλήλους ἀναμετροῦντες, ἀνήνητα ὡσερ οἱ ἀστρονομία ποιῶσι. Νῆ τοῦ θεοῦ, ἐπερ, καὶ γελούσιν τε πυκνώματ' ἅτα (61) ὀνομάζοντες, καὶ παραβάλλοντες τὰ ὄσα, οἷον ἐκ γειτόνων φωνῆν θρηνηόμενοι: οἱ μὲν φασιν εἶτε κατακοῦειν ἐν μέσῳ τινὰ ἤχην, καὶ συμκροῦσιν αὐτα τοῦτο διάστημα, ἢ μετροῦντες οἱ δ' ἀμειροῦσιν τούντες, ὡς ὅμοιον ἔθῃ φθεγγόμενων ἀμφοτέροι ὄσα τοῦ νοῦ προσητάμενοι. Σὺ μὲν, ἦν δ' ἐγὼ, τοῖς χρηστοῖς λέγεις τοὺς ταῖς χορδαῖς πράγματα παραέχοντας, καὶ βασιανίζοντας ἐπὶ τῶν κολώπων, καὶ στρεβλοῦντας. Ἴνα δὲ μὴ μακροτέρα ἡ εἰκὼν γίγηται, πληκτερω τε πληγῶν γιγνομένων, καὶ κατηγερίας πέρι, καὶ ἐκταρῆσεως, καὶ ἀλαζονείας χορδῶν, παύομαι τῆς εἰκότος, καὶ ὅ φημι τοῦτους λέγειν, ἀλλ' ἐκείνους, οὐς ἔφαμεν νῦν δὴ περὶ ἀρμονίας εἰρησθαι (62). Ταῦτὸν γὰρ ποιῶσι τοῖς ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ. Τοὺς γὰρ ἐν ταῖς ταῖς συμφωνίας ταῖς ἀκουόμενας ἀριθμοὺς ζητοῦσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς προβλήματα ἀνίσταν ἐπισκοπεῖν, τίνες εὐμφῶνοι ἀριθμοὶ, καὶ τίνες οὐ, καὶ διὰ τί ἐκάτεροι. » Ἄλλὰ γὰρ καὶ ταῦθ' ἡμεῖν πρὸ ὁδοῦ κεσθῶ, ἀπολογουμένους ὅτι μὴ εἶχα δεανολὰς ὀρθῆς, καὶ τῆς τῶν τοιῶνδε ἀχρηστομαθείας ἀλιγῶρησασμεν. Σκεψώμεθα ὅσα λοκτῶν ἔθῃ ἀνωθεν ἀρξάμενοι, τὰς τῶν εἰρημμένων φυσικῶν φε-

(58) Δεῖ δὲρα καὶ τοῦτο, etc. Ficinus, non ita, ut vi letur, auctoris ex sensu veritū, oportet ergo hanc præterea superiori addere disciplinam, quam querimus. Προσέχειν, non esse προστιθένα.

(59) Ἀντίστροφος τῆς γυμναστικῆς. Sororem vocat lib. iii de republ, ubi de musica ex professo disputat: Ἄρ' οὐν, inquit, ἡ βελτίστη γυμναστικῆ. Δελεφῆ τις ἀν εἴη τῆς ἀπλῆς μουσικῆς;

(60) Ἐθεσι. Quantum valeat musica πρὸς τὰ

ἔθῃ, eod. lib. iii pluribus, ubi gymnasticam corporis, musicam animi propriam esse docet.

(61) Πυκνώματ' ἅτα. Gellius lib. i, cap. 14: Quid enim foret ea re ineptius? si, ut planipedii solent, ita Græcco concionanti, numeros et modos, et frequentamenta varia tibicen inclinet? Numeros rhythmos, modus meli, frequentamenta πυκνώματα dixit.

(62) Ms., ἀρῆσθησθαι.

λοσόφων δογματικῆς πρὸς ἀλλήλους ἀντιδοξίας. Τρά-
 φει δὲ ἀθρόως ἀπάντων, τῶν Πλατωνικῶν ὁμοῦ, καὶ
 Πυθαγορείων, τῶν τε ἔτι πρεσβυτέρων Φυσικῶν φι-
 λосоφῶν ἐπιτεκμημένων, καὶ αὐτὸ πάλιν τῶν νεωτέρων
 Περιπατητικῶν τε καὶ Στωικῶν, καὶ Ἐπικουρείων
 τὰς δόξας συναγαγὼν ὁ Πλούταρχος, ἐν οἷς ἐπέγραψε
*Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις φυσικῶν
 δογμάτων.* Ἐξ ὧν παραθήσομαι ταῦτα.

ad res physicas pertinentes conscripsit. Ego hæc tantum dabo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ἀδελφοὶ φιλοσόφων περὶ ἀρχῶν. Ἀπὸ τῶν Πλου-
 τάρχου ἐν τῷ Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσό-
 φους φυσικῶν δογμάτων.

«Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (63), εἰς τῶν ἐπὶ τὰ Σοφῶν,
 ἀρχὴν τῶν ὄντων ἀπεφήνατο εἶναι τὸ ὕδωρ. Δοκεῖ δὲ
 ὁ ἀνήρ οὗτος ἄρξαι τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἡ
 Ἰωνικὴ αἵρεσις προσηγορεύθη. Ἐγένετο γὰρ πλεί-
 σται διαδοχαί. Φιλοσοφίας δὲ ἐν Αἰγύπτῳ, πρεσβύ-
 τερος ἦλθεν εἰς Μίλητον. Ἐξ ὕδατος δὲ φησι πάντα
 εἶναι, καὶ εἰς ὕδωρ πάντα ἀναλύεσθαι. Στοχάζεται
 δὲ ἐκ τούτου πρῶτον, ὅτι πάντων ζῶων ἡ γονὴ ἀρχὴ ἐσ-
 τιν, ὕγρὰ οὖσα· οὗτος εἰκὸς καὶ τὰ πάντα ἐξ ὕγρου τὴν
 ἀρχὴν ἔχειν. Δεύτερον, ὅτι πάντα τὰ φυτὰ ὕγρῳ τρέ-
 φεται τε καὶ καρποροῦσι· ἀμοιροῦντα δὲ ἐξηραίνονται.
 Τρίτον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πῦρ τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ
 τῶν ἀστρῶν ταῖς τῶν ὕδατων ἀναθυμιάσει τρέφεται,
 καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος. Διὰ τοῦτο καὶ Ὅμηρος ταύτην
 τὴν γένεσιν ὑποτίθεται περὶ τοῦ ὕδατος»

Ἰκεαρὸν (64), ὅσπερ γένεσις πάντεςσι τέτυ-
 κται.

Ταῦτα μὲν ὁ Θαλῆς. Ἀναξιμανδρὸς δὲ ὁ Μιλήσιός
 φησι τῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν εἶναι τὸ ἀπειρον. Ἐκ
 γὰρ τούτου πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς τοῦτο πάντα
 φθειρῆσθαι. Διὸ καὶ γεννᾶσθαι ἀπειρον κόσμου, καὶ
 πάλιν φθειρῆσθαι εἰς τὸ, ἐξ οὗ γίνεται. Λέγει δ' οὖν,
 διότι τὸ ἀπειρὸν ἐστίν, ἵνα μὴ βὲν ἐλλείπη καὶ ἡ γέ-
 νεσις (65) ἡ ὀψισταμένη. Ἀμαρτάνει δὲ καὶ οὗτος,
 μὴ λέγων, εἰ ἔστι τὸ ἀπειρον, πότερον ἀφ' ἑστίν, ἢ
 ὕδωρ, ἢ γῆ, ἢ ἄλλα τινὰ σώματα. Ἀμαρτάνει οὖν
 τὴν μὲν ὕλην ἀποφανόμενος, τὸ δὲ ποιοῦν αἰτίου
 ἀναρῶν. Τὸ γὰρ ἀπειρον οὐδὲν ἄλλο ἢ ὕλη ἐστίν· οὐ
 δύναται δὲ ἡ ὕλη εἶναι ἐνεργεῖς (66), ἐὰν μὴ τὸ
 ποιοῦν ὑπόθῃται (67). Ἀναξιμανδρὸς δὲ ὁ Μιλήσιος ἀρ-
 χὴν τῶν ὄντων τὸν ἀέρα ἀπεφήνατο· ἐκ γὰρ τούτου

(63) Θαλῆς ὁ Μιλήσιος. Plutarch. *De placitis phi-
 losoph.*, pag. 875 D.

(64) Ἰκεαρὸν. Homer. *Iliad.* Σ, 246.

(65) Καὶ ἡ γένεσις. Plutarch. non habet illud
 καὶ, sed ista conjungit, ἵνα μὴ βὲν ἐλλείπη ἡ γέ-
 νεσις, etc. Melius. Καὶ tamen retineri optime potest,
 modo sequatur ἢ, pro ἢ, quod mihi magis proba-
 retur.

aut superbius refragantur, mitam eam modo :
 tantum dicam non jam istos, sed alios illos potius,
 de quibus paulo ante loquebamur, musicæ præcep-
 tores deligendos esse. Nam isti quidem id ipsum
 quod astronomi faciunt, dum ita contentus ejus
 qui aure percipitur numeros attendunt, ut nunquam
 ad veras illas quæstiones veniant : quinam e num-
 meris inter se convenient, quive secus ; et quam-
 obrem utrique tales habeantur. » Hæcenus Plato. Atque hæc a nobis etiam præmissa sunt, ex quibus
 accusatores nostri intelligant, non sine maturo consilio nos inania rerum ejusmodi studia ne-
 glexisse. Jam vero pugnantia illa philosophorum quos Physicos vocant, decreta alius repetendo spe-
 ctemus. Complectitur sane Plutarchus philosophorum simul omnium tam Platoniceorum, quam Py-
 thagoreorum, necnon Antiquiorum etiam illorum, qui Physici dicti sunt, unaque recentiorum, tam
 Peripateticorum, quam Stoicorum, et Epicureorum sententias, eo libro quem *De philosophorum decretis*
ad res physicas pertinentibus conscripsit.

B

CAPUT XIV.

*Philosophorum de principiis sententiæ. Ex Plutarchi
 libro, quem De philosophorum decretis ad res
 physicas pertinentibus conscripsit.*

«Thales Milesius, inquit, septem Sapientum
 unns, rerum principium aquam esse pronuntiavit.
 Is et philosophiæ initium, et Ionice sectæ 748
 nomen dedisse videtur, a quo plures deinceps suc-
 cessiones propagatæ sunt. Idem post navatam in
 Ægypto philosophiæ operam, Miletum rediit jam
 senior. Porro, ut ex aqua nata esse omnia, et in
 aquam omnia dissolvi statuatur, his conjecturis addu-
 citur. Primum, semen animantium omnium princi-
 pium, humidum est : probabile igitur est ex humore
 omnia principium ducere. Deinde, humore stirpes
 aluntur omnes : ex eo fecunditatem hauriunt ; eo
 si careant, exarescunt. Tertio, ipse quoque solis ac
 reliquorum astrorum ignis, mundusque adeo totus
 aquarum exhalationibus alitur. Itaque Homerus
 etiam hos rerum ortus aquæ proprios esse ponit,
 hoc versu,

Oceanum cunctis præbentem exordia rebus.

Hæc Thales. Anaximander itidem Milesius, rerum
 principium esse vult infinitum. Quippe cum inde
 nasci omnia, tum eodem omnia redire, dum intere-
 unt. Quare mundos infinitos generari vicissim,
 ac vicissim in illud intereundo dissolvi, ex quo
 primum exstiterint. Enimvero infinitum esse pro-
 pterea docet, ne quid unquam deficiat, ac rerum
 ortus aliquid semper habeat quo natiatur. Sed hoc
 peccat ille, quod infinitum quid sit non aperiat ;
 utrum aer, an aqua, vel terra, vel alia quædam
 corpora. Peccat præterea, dum materiam ita ponit,
 ut causam tollat efficientem. Nam infinitum quidem
 aliud nihil quam materia est ; materia vero, nisi
 causa efficiens adfuerit, re ipsa et actu esse non

(66) Ἐνεργεῖα. Hoc malo quam ἐνέργεια, ut est
 apud Plutarchum, ubi Latinus interpres hæc verba,
 οὐ δύναται δὲ ἡ ὕλη εἶναι ἐνεργεῖα verit *materia rem
 creare nullam potest.* Plutarchi mens nunquam ista
 fuit.

(67) Ὑπόθῃται. Plutarch., ὑποκίθηται. Utrumque
 defendi potest ; ὑπόθῃται tamen magis placet.

potest. Anaximenes in idem Mileto, aerem ejus-
modi principium esse docuit : ex eo enim cuncta
nasci, in eumque vicissim euncta dissolvi. Nam
animus, inquit, noster, exempli causa, aer est,
nosque fovet ac tuetur ; cunctumque adeo mundum
spiritus aerque complectitur. Est autem spiritus
eadem aerisque significatio. At peccat etiam hic,
dum ex simpliciter et formæ unius aeris ac spiritu,
ipsas etiam animantes constare vult. Nec enim
ferri potest, ut materia una rerum principium sit ;
accedat necesse est causa efficiens. Argentum, exem-
pli gratia, ut existat poculum, satis per sese non
est, nisi faber argentarius effector accesserit :
idemque de aere, lignis, cæteraque materia statu-
endum. Heraclitus et Hippasus Metapontius, hunc
igni principatum attribuunt. Nam ex igne oriri
omnia, et in ignem omnia desinere confirmant.
749 Quippe dum exstinguitur, partes inde mundi
omnes existere. Primum enim quod in eo crassis-
simus est, compressum et collectum in sese, ter-
ram fieri ; deinde terram, cum ignis vi solvitur, in
aquam effluere : quod autem exspirat, abire in a-
erem : rursus vero mundum corporaque omnia in
combustione, ignis ardore consumenda. Ignis
igitur et principium est, quod ex eo prodeant
omnia, et finis, quod in eundem omnia dissolvantur.
Democritus, quem Epicurus longo deinceps
intervallo secutus est, rerum principia statuebat
corpora quædam individua, quæ ratione caperentur,
vacui haberent nihil, sine orbe, siue ratione, si
sempiterna, quæ nec frangi, nec multis e partibus
conformari, nec omnino mutari, sed mente sola
videri possent. Eadem tamen in inani, ac per
inane ferri, quod ipsum et infinitum sit, et infinita
ejusmodi corpuscula complectatur. In iis tria hæc
in esse, figuram, magnitudinem, et pondus, ex qui-
bus priora illa duo, magnitudinem et figuram De-
mocritus posuerat ; tertium, id est pondus, Epicu-
rus adjecit. Corpora enim quæ moventur, inquit,
suum quaque pondus impellat necesse est, alioqui
nunquam moverentur. Atomorum porro figuras
certo numero comprehensas, non infinitas esse ;
nec enim aut hamorum, aut tridentium, aut annu-
loram similes esse ; cum eæ figuræ frangi facile,
atomi, nec frangi, nec detrimenti genus ullum sub-
lire possint. Figuras igitur proprias habere, quas
ratio percipiat. Et vero atomum appellari, non quod

τὰ πάντα γίνεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν πάλιν ἀναλύεσθαι.
Οἷον ἡ ψυχὴ, φησὶν, ἡ ἡμετέρα, ἀήρ ἐστι (68)· συ-
κρατεῖ γὰρ ἡμᾶς· καὶ ἔλον δὲ τὸν κόσμον πνεῦμα
καὶ ἀήρ ἐμπεριέχει. Λέγεται δὲ συνωνύμως ἀήρ καὶ
πνεῦμα. Ἀμαρτάνει δὲ καὶ οὗτος, ἐξ ἔκπλου καὶ μο-
νοειδοῦς ἀέρος καὶ πνεύματος δοκῶν συνιστάναί τὸ
ζῶα. Ἀδύνατον γὰρ ἀρχὴν μίαν τὴν ἕλην τῶν ὄντων
ὑποστῆναι (69)· ἀλλὰ καὶ τὸ ποιοῦν αἰτίων χρὴ τίλε-
ναι. Οὐλον οὐκ ἀργυροῦ ἀρχαί πρὸς τὸ ἔκπωμα γινέ-
σθαι, ἐὰν μὴ τὸ ποιοῦν ἦ, τοῦτ' ἐστὶν ὁ ἀργυροπέ-
πος· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ, καὶ ξύλων, καὶ τῆς
ἄλλης ἕλης. Ἡράκλειτος (70) καὶ Ἰππασος ὁ Μετα-
ποντιεύς, ἀρχὴν τῶν πάντων τὸ πῦρ. Ἐκ τοῦ πυρὸς
γὰρ τὰ πάντα γίνεσθαι καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτῆ
λέγουσι· τοῦτου δὲ κατασβενημένου, κοσμοποιεῖσθαι
τὰ πάντα. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ παχυμερέστατον αὐτοῦ
εἰς αὐτὸ συσταλλόμενον γῆ γίγνεται (71)· ἔπειτα ἀνα-
χαλωμένην τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ πυρὸς φύσει, ὕδωρ ἀπο-
τελεῖσθαι· ἀναθυμιάζοντα δὲ ἀέρα γίνεσθαι. Πάλιν δὲ
ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πάντα τὰ σώματα ὑπὸ πυρὸς ἀναλύ-
εσθαι (72) ἐν τῇ ἔκπρωσει. Ἀρχὴ οὖν τὸ πῦρ, ὅτι
ἐκ τοῦτου τὰ πάντα τέλος δέ, ὅτι εἰς τοῦτο ἀναλύεται
τὰ πάντα. Δημόκριτος (73), ὃ μετὰ πλείστον Ἐπι-
κουρος ἠκολούθησεν, ἀρχὰς τῶν ὄντων σώματα ἄτομα,
λόγῳ δὲ θεωρητὰ, ἀμέτοχα κενού, ἀγέννητα, αἰδια,
ἀφθάρτα, οὐδὲ θραυσθῆναι δυνάμενα, ὅστε διαπλασθῆναι
ἐκ τῶν μερῶν λαβεῖν, ὅστε ἀλλοιωθῆναι, εἶναι δ' αὐ-
τὰ λόγῳ θεωρητὰ. Ταῦτα μέντοι κινεῖσθαι ἐν τῷ
κενῷ, καὶ εἰς τὸ κενὸν εἶναι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ κενὸν
ἀπειρον, καὶ τὰ σώματα ἀπειρα. Συμπεδηκέναι ἐ-
ἰ τοῖς σώμασι τρία ταῦτα, σχήματα, μέγεθος, βάρος·
ἀλλ' ὁ μὲν Δημόκριτος ἔλεγε δύο, μέγεθος, καὶ
σχῆμα· ὁ δὲ Ἐπίκουρος τοῦτους καὶ τρίτον, βάρος,
προσέθηκεν. Ἀνάγκη γὰρ, φησὶ, κινεῖσθαι τὰ σώματα
τῇ τοῦ βάρους πληγῇ, ἐπεὶ οὐ κινήθησεται. Εἶναι δὲ
τὰ σχήματα αὐτῶν ἀτόμων περιήρητὰ οὐκ ἀπειρα·
μὴ γὰρ εἶναι μήτε ἀγκιστροειδεῖς, μήτε τριαικοι-
δεῖς, μήτε κρικοειδεῖς· ταῦτα γὰρ τὰ σχήματά ἐστιν
εὐθραυστα, αἱ δὲ ἄτομοι ἀπαθεῖς, ἀθραυστοί· οἷα
δὲ ἔχον σχήματα, λόγῳ θεωρητὰ. Καὶ εἰρηται ἄτο-
μος, οὐχ ὅτι ἐστὶν ἐλαχίστη, ἀλλ' ὅτι οὐ δύναται κτη-
θῆναι, ἀπαθὲς ὅσα καὶ ἀμέτοχος κενού· ὥστε ἐκ
εἰρη (74) ἄτομον, ἀθραυστον, λέγει ἀπαθῆ (75), ἀμέ-
τοχον κενού. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἄτομος, σαφές· καὶ γὰρ
ἐστὶ στοιχεῖα, καὶ ζῶα κενά, καὶ ἡ μέγας. Ἐμπεδο-
κλῆς Μέτωνος, Ἀκραγαντινός, τέτταρα μὲν στοιχεῖα,

(68) Ἄήρ ἐστι, etc. Plutarch., ἀήρ ὅσα συγκρα-
τεῖ ἡμᾶς, καὶ ἔλον τὸν κόσμ.

(69) Τῶν ὄντων ὑποστῆναι. Plutarch., τῶν ὄ-
ντων, ἐξ ἧς πάντα, ὑποστῆναι, quod significantius
videtur.

(70) Ἡράκλειτος. Præterit Eusebius, Anaxago-
ram, Archelaum et Pythagoram ; quid secutus, non
video, nisi quod paulo post, pag. 750, Anaxagoræ
sententiam pluribus ex Platone traditurus esset ; at
de Archelao et Pythagora nihil.

(71) Γῆ γίγνεται. Facilis erat conjectura, repo-
nendum γῆν γίνεσθαι, quam lectionem Plutarchus
repræsentat.

(72) Ἀναλύεσθαι. Quid si ἀναλύεσθαι ?

(73) Δημόκριτος. Apud Plutarchum ita leges :
Ἐπίκουρος Νεοκλέους, Ἀθηναῖος, κατὰ Δημόκριτον
φιλοσοφῆσας, ἐρη τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, σώματα λόγῳ
θεωρητὰ, etc. Porro certum est Epicurum longe
Democrito juniorem fuisse : quod tamen annis post
eum natus fuerit, ex incertum manet, quod minus
constans reperitur chronologorum de Democrito
ortu interitueque sententia. Ad Petavium nostrum
tomo II De doctrina temporum in Paralipomenis,
pag. 862, 865.

(74) Forte add. τας.

(75) Λέγει ἀπαθῆ. Melius Plutarch., λέγει, καὶ
ἀπαθῆ.

πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ, γῆν, δύο δὲ ἀρχικὰς δυνάμεις, φι-
λίαν τε καὶ νεῖκος, ὧν ἡ μὲν ἐστὶν ἐνωτικὴ, τὸ δὲ
διακριτικόν. Φησὶ δὲ οὕτως·

quæ, nec perpressionis quidquam aut inanis subire. Esse vero atomos vel ex eo liquere, quod elementa
p-pretua, quod inanes animantes, et unitatem esse constat. Empedocles Metonis filius, Agrigotinus,
elementa quatupr, ignem, aerem, aquam et terram, principia duo, amicitiam et contentionem assignat,
et amicitiam quidem unpiendi, contentioem dirimeudi vim habere docet, his versibus,

Τίτσατα τῶν πάντων ριζώματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεὺς αἰθέρ. "Ἠρῆ τε γερῆσιος, ἡδ' Αἰθωνῆς.
Νηστὲς θ', ἡ διαρκούς τέγγει κρούνομα βρότειον.

Rerum radices in primis quatuor audi.
Jupiter ætheris, vitalis Juno, profunda
Pluto pater, Nestis lacrymas mortalibus ultro
Infundens scatebris.

Δία μὲν γὰρ λέγει τὴν ζέσιν καὶ τὴν αἰθέρα, "Ἠραν
δὲ φερσίσιον τὸν ἀέρα, τὴν γῆν τὸν Αἰθωνία, Νῆ-
στιν δὲ καὶ κρούνομα βρότειον, οἰοεὶ τὸ σπέρμα
καὶ τὸ ὕδωρ. Ὁ Τισαύτη μὲν ἡ τῶν πρώτων Φυσικῶν
φιλοσόφων διαφωνία· τοιαύτη δὲ αὐτῶν καὶ ἡ περὶ
ἀρχῶν δόξα, οὐ θεόν, οὐ ποιητὴν, οὐ δημιουργόν,
οὐδὲ τῶν ἑλῶν αἰτίον, οὐδὲ μὴν θεοὺς, οὐδ'
ἀσμάτους δυνάμεις, οὐ νοεράς φύσεις, οὐ λογικὰς
οὐσίας, οὐδ' ἕλωσ τι τῶν ἐκτὸς αἰσθησέων ἐν ταῖς
ἀρχαῖς ὑποθεμῆκων. Μόνος δ' οὖν πρῶτος Ἑλλήνων
Ἀναξαγόρας μνημονεύεται ἐν τοῖς περὶ ἀρχῶν λόγοις
τῶν τῶν πάντων αἰτίων ἀποφρασσάτων. Φασὶ γοῦν,
ὡς ἀρα οὗτος μέλιτα παρὰ τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἰθαύμασε
φυσιολογῶν μηλόστον (76) γέ τοι τὴν ἑαυτοῦ χῶ-
ραν δ' αὐτὴν εἶπασε, τὸν τε περὶ ἀρχῶν λόγον πρῶτος
Ἑλλήνων διήθρησεν. Οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς πάν-
των αἰτίας ἀπεφάνετο, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ
περὶ τοῦ κινουμένου αὐτὴν αἰτίου. Ἦν γὰρ ἐν ἀρ-
χῇ (77), φησὶν, ὁμοῦ τὰ πράγματα πεφυρμένα· Νούς
δὲ, εἰσελθὼν, αὐτὰ ἐκ τῆς ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγε.
θαυμάσαι δ' ἐστίν, ὡς οὗτος πρῶτος παρ' Ἑλλήνοι
πῶτον θεολογήσας τὸν τρόπον, δόξας Ἀθηναίους
ἄλλος εἶναι, ὅτι μὴ τὸν ἦλιον ἰθεολόγησεν, τὸν δὲ ἥλιον
ποιητὴν, μικροῦ δεῖν καταλεισθῆσαι ἔθασε. Λέγεται δὲ
μηδὲ οὗτος οἶον φυλάξει τὸ δόγμα. Ἐπιστῆσαι μὲν
γὰρ νοῦν τοῖς πᾶσι, οὐκ εἶται δὲ κατὰ νοῦν καὶ λο-
γισμὸν τὴν περὶ τῶν θνῶν ἀποδοῦναι φυσιολογῶν.
Ἐπάκουσον δ' οὖν, οἷα ὁ Σωκράτης ἐν τῷ Πλά-
τωνος Περὶ φύσεως αἰτιῶν τὸν ἀνδρα ἐν τού-
τοις.

rationalisque regula minime disputaret. Enimvero
Platonis *De animo*, a Socrate vitio tribuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ τῆς Ἀναξαγόρου δόξης. Ἀπὸ τῶν Σωκρά-
τους ἐν τῷ Πλάτωνος Περὶ φύσεως.

« Ἄλλ' ἀκούσας (78) μὲν ποτε ἐκ βεβηλότι τινός, ὡς
ἔφη, Ἀναξαγόρου, ἀναγινώσκοντος, καὶ λέγοντος, ὡς
ἀρα νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἰτίος,
αὐτῆ δὲ τῆ αἰτίᾳ ἤσθην τε, καὶ ἔδοξέ μοι τρόπον
τινὰ εὖ ἔχειν τὸ, τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἰτίον, καὶ

(76) *Μηλόστορον*. Plato in *Hippiæ majore*: Τού-
ναντιον γὰρ Ἀναξαγόρα φασὶ συμβῆναι, ἡ ὑμῖν
καταλειφθέντων γὰρ αὐτῷ πολλῶν χρημάτων, κατα-
μελῆσαι, καὶ ἀπολέσαι πάντα. Diogenes Laertius: Ὁ-
ύτος εἰγενετὴ, καὶ πλοῦτος διαφέρων ἦν, ἀλλὰ καὶ
μεγαλοφροσύνῃ, ὅς γε τὰ πατρίω παρεχώρησε τοῖς
οἰκίαις. Αἰτιαθεὶς γὰρ ὑπ' αὐτῶν, ὡς ἀμείλων ἦν
οὖν, ἔφη, οὐχ ὑμεῖς ἐπιμελεῖσθε; Urbanum illud,
καὶ σοφόν· huc quod sequitur, κρείττων ἢ κατὰ φι-
λόσοπον. Objicienti enim, Ὁὐδὲν σοι μέλει τῆς πατρι-

A minimum quiddam sit, sed quod secari, utpote nec
patibilis, nec ullo modo vacua, non possit. Itq
qui
atomum dicat, rem ab eo dici, quæ nec frangi
queat, nec perpressionis quidquam aut inanis subire. Esse vero atomos vel ex eo liquere, quod elementa
p-pretua, quod inanes animantes, et unitatem esse constat. Empedocles Metonis filius, Agrigotinus,
elementa quatupr, ignem, aerem, aquam et terram, principia duo, amicitiam et contentionem assignat,
et amicitiam quidem unpiendi, contentioem dirimeudi vim habere docet, his versibus,

Rerum radices in primis quatuor audi.
Jupiter ætheris, vitalis Juno, profunda
Pluto pater, Nestis lacrymas mortalibus ultro
Infundens scatebris.

750 Quippe Jovis nomine ardorem atque ætherem,
Junonis vitalis aerem, Plutonis terram, Nestis deni-
quæ scatebraque mortalis semen et aquam signifi-
cat. Es primorum Physicorum dissensio fuit,
ea de principii opinio, qui non Deum, non effe-
ctorem, non molitorem ullum, non aliquem uni-
versitatis auctorem, imo, ne deos quidem, nec in-
corporeas, spirituales rationisque participes naturas,
denique nihil omnino quod sensuum fines captum-
que enperet, in principiiis numerarunt. Sane Græco-
rum omnium principem Anaxagoram, in suis de
principiis disputationibus, mentem rerum univer-
sarum causam posuisse ferunt. Et vero superiores
omnes quantum in physiologie studio superarint,
vel ex eo intelligi quod agros ipse suos magnitudine
pastionis uberrimos ejus amore reliquit, Græco-
rumque primus de principiiis enucleate disputavit.
Nec enim tantum de natura rerum omnium, ut
superiores illi, sed etiam de causa quæ illam move-
at pronuntiavit. Erant enim, inquit ille, initio
cuncta permista. Mens autem, ea permeans, in or-
dinem ex illa perturbatione digessit. Tu quo sive
permirum illud est, qui princeps apud Græcos eam-
theologie rationem intulerat, eum Atheniensium,
quod non jam solem, at solis ipsius effectorem
Deum statureret, atheum esse visum, ac propterea
parum abuisse quum ab iis lapidibus necaretur.
Verumtamen ne ipse quidem sanum illud suam do-
gma retinuisse fertur. Mentem enim cunctis ita
præfecisse, ut tamen de rerum natura ex mentis
audis, quænam ipsi hoc in genere, in dialogo

CAPUT XV.

*De opinione Anaxagoræ. Ex Socratis disputatione
apud Platonem in dialogo De animo.*

« At vero, inquit ille, cum aliquem aliquando ex
libro quodam, quem Anaxagoræ esse dicebat, le-
gentem audissem, mentem omnium electricam
regere ac moderari omnia, equidem hoc in causâ
genere sanum cum voluptate acquievi, quod ex.

δος; « Εὐφῆμαι, ἔφη, ἐμοὶ γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς
πατρίδος, ὁ δειξας τὸν οὐρανόν. Digna vox meliore
lingua, meliore sensu.

(77) *Ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ*. Plutarchus supra, p. 876
D, hæc paulo aliter: Ἀρχεται δὲ οὕτως, inquit:
Ὁμοῦ πάντα χρέματα ἦν, νοῦς δὲ αὐτὰ διέτρε, καὶ
δικόσμησε χρέματα λέγων, τὰ πράγματα. Consulte
Diogenem.

(78) « Αἰτ' ἀκούσας. Platonis locus est in *Phæ-
done*, pag. 395 C Ficini.

eo, 751] si verum modo esset, futurum putarem, A uti moderatrix illa mens cuncta disponderet, ac prout optimum singulis esset futurum, suo quæque loco et ordine collocaret. Enimvero si causam nosse quis velit, quamobrem hoc eove modo singula vel nascantur, vel intereant, vel omnino sint: de singulis etiam illi statuendum esse, quo quæque modo vel futura sint optime, vel optime subitura quilibet atque factura. Quare, aliud homini aut de se ipso, aut de cæteris omnibus pervidendum esse nihil, quam quid præstantissimum sit atque optimum: simul tamen ei, quod deterrimum quoque sit, necessario cognoscendum esse, quod eadem scientia in utroque versetur. Hæc mecum ipse reputans, eum me aliquando præceptorem, qui mihi plane in causa rerum assignanda satisfaceret, Auzaxoram nactum esse, jucundissime cogitabam. Ex eo quippe intellecturum me primum esse, utrum plana sit an rotunda terra; tum hoc ubi statuisset, futurum, ut causam ac necessitatis vim explicaret, quodque optimum esset dicendo complexus, terræ quoque, talis ut esset, optimum esse ostenderet. Ita, si quidem eam in medio sitam esse diceret, quamobrem hic ei situs optimus esset, exponeret. Quæ si ex illo perspicue discerem, sic animo plane comparatis eram, nullum ut præterea causæ genus aliud esse statuerem. Similiter ex eodem me postea de sole, luna, cæterisque sideribus quasiturum esse decreveram, qua velocitatis inter se, qua conversionum proportionem moverentur, cæteraque id genus, quæ optima cuique vel efficiendi ratio, vel subeundi esset. Nec enim unquam in animum induxissem, cum mentem illa regere ac moderari dixisset, aliam deinde causam assignaturum eum esse, quam ut quo se modo haberent, eo se quam optime habere confirmaret. Quin ubi et causam singulis propriam, et quod optimum cuique foret, æqualiter statuisset, tum vero quidnam simul omnibus conduceret, universe definiturum. Quam ego speravi ut ne maximo quidem pretio permutassem, ita libros illos vehementi quodam arreptos studio, quam celerrime poteram evolvebam, ut quod optimum esset, quidve deterrimum, quam citissime cognoscerem. Hæc ego spe tam egregia, mi Cebes, incitatus atque ardens ferebar. At vero, dum legeudo progredior, hominem video mente nunquam uti, ornatusque rerum causas afferre nullas, sed tantum ad quædam aeris, vel ætheris, vel aquarum, similitaque genera, tanquam ad originem absurde omnia revocare. In quo perinde mihi facere visus est, 752 ac si quis Socratem quidquid agat, mente agere cum diceret, idem quæ agerem causas exponens singulorum, ita dicitaret:

(79) *Τιθένας*. Ita malui ex Platone, quam τιθέντα, ut in priori edit.

(80) *Ἐπεὶ δὲ πρώτων*. Plato uterque, Ἐπειδὴ. Sed præstat ἔπει, quod hic pro ἄλλᾳ, vel ἔπειτα usurpatur. Quomodo a Plutarcho præcipue sumitur, ut Jan Stephanus in notis observavit. Sic et apud

ἠγησάμην, εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, τὸν γε νοῦν κοσμοῦντα πάντα κοσμεῖν, καὶ ἕκαστον τιθέναι (79) ὅτι ἂν βέλτιστα ἔχῃ. Εἰ οὖν τις βούλοιο τὴν αἰτίαν εὐρεῖν περὶ ἑκάστου, ὅτι ἢ γίνεται, ἢ ἀπόλλυται, ἢ ἔστι, τοῦτο δεῖν περὶ αὐτοῦ εὐρεῖν, ὅτι βέλτιστον ἔστιν αὐτὸν ἢ εἶναι, ἢ ἄλλο οὐτιοῦν πάσχειν, ἢ ποιεῖν. Ἐκ δὴ τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖν προσήκειν ἀνθρώπων καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἢ τὸ ἀριστον καὶ τὸ βέλτιστον. Ἀναρχαῖον δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τοῦτον καὶ τὸ χεῖρον εἰδέναι: τὴν αὐτὴν γὰρ εἶναι ἐπιστήμην περὶ αὐτῶν. Ταῦτα δὲ λογισόμενος, ἄσμενος εὐρηκέναι ἔμην διδάσκαλον τῆς αἰτίας περὶ τῶν οὐτιων κατὰ νοῦν ἑμαυτοῦ, τὸν Ἀναξαγόραν καὶ μοι φράσαιν πρῶτον μὲν πότερον ἢ γῆ πλατεῖα ἔστιν, ἢ στρογγύλη: ἐπειδὴ δὲ φράσκειεν, B ἐπεκδιηγῆσθαι τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀνάγκην, λέγοντα τὸ ἀμεινον, καὶ ὅτι αὐτὴν ἀμεινον ἦν τοιαύτην εἶναι. Καὶ εἰ ἐν μέσῳ φαῖν εἶναι αὐτὴν, ἐπεκδιηγῆσθαι, ὡς ἀμεινον ἦν αὐτὴν ἐν μέσῳ εἶναι. Καὶ εἰ μοι ταῦτα ἀποφαινοῖτο, παρεσκευασμένη ὡς οὐκ εἶ ὑποθησόμενος αἰτίας ἄλλο εἶδος. Καὶ δὴ καὶ περὶ ἄλλου παρεσκευασμένη ὡσαύτως πεισόμενος, καὶ οὐκ ἠγνοῦν, καὶ τῶν ἄλλων ἀστρων, τάχους τε περὶ πρὸς ἄλληλα, καὶ τροπῶν, καὶ τῶν ἄλλων παθημάτων, πῆ ποτε ταῦτ' ἀμεινον ἔστιν ἕκαστον καὶ ποιεῖν, καὶ πότερον ἂ πάσχει. Οὐ γὰρ ἂν ποτ' αὐτὸν ἔμην, φάσκοντά γε ὑπὸ νοῦ αὐτὰ κεκοσμηθῆναι, ἄλλῃν τινα αὐτοῖς αἰτίαν ἐπιενεγκεῖν, ἢ ὅτι βέλτιστον αὐτὰ οὕτως ἔχεν ἔστιν, ὡς ἔχει. Ἐκάστη οὖν αὐτῶν ἀποδιδόντα τὴν αἰτίαν, καὶ κοινῇ καὶ τὸ ἕκαστῳ βέλτιστον, ἔμην καὶ τὸ κοινὸν πᾶσιν ἐπεκδιηγῆσθαι ἀγαθόν. Καὶ οὐδ' ἂν ἀπεδόμην πολλοῦ τὰς ἐλπίδας: ἀλλὰ πάντῃ σπουδῇ λαβὼν τὰς βίβλους, ὡς τάχιστα οὐός: ἦν ἀνεγίνωσκον, C ἢ ὡς τάχιστα εἰδέναι τὸ βέλτιστον καὶ τὸ χεῖρον. Ἀπὸ δὲ θαυμαστῆς, ὧ ἑταῖρε, ἐλπίδος ψυχόμην φερόμενος. Ἐπεὶ δὲ πρώτων (80), καὶ ἀναγινώσκων, ὁρῶ ἄνδρα τῷ μὲν νῦν οὐδὲν χρώμενον, οὐδὲ τινας αἰτίας ἐπιαιτούμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ, καὶ αἰθέρας, καὶ ὕδατα αἰτιώμενον, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα. Καὶ μοι ἔβοηθον ὁμοιωτάτων πεπονηθέναι, ὥστερ ἂν εἰ τις λέγων, καὶ Σωκράτης πάντα ὅσα πράττει, νῦν πράττει, κάπειτα ἐπιχειρήσας λέγειν τὰς αἰτίας ἑκάστων ὧν πράττω, λέγοι πρῶτον μὲν ὅτι ἐνθάδε διὰ ταῦτα νῦν κάθημαι, καὶ D σύγκριταί μοι τὸ σῶμα ἐξ ὄστων καὶ νεύρων: οὐ μὲν ὅσα ἔστι στερρά, καὶ διαφυὰς ἔχει χωρὶς ἀπ' ἄλλῃλων: τὰ δὲ νεῦρα, ὅσα ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίσθαι, περιαμπεύχοντα τὰ ὄσα μετὰ τῶν σαρκῶν τε καὶ δέρματος, ὁ συνέχει αὐτὰ. Αἰωρούμενον οὖν τῶν ὄστων ἐν ταῖς αὐτῶν ἔμβολαῖς, χαλῶντα καὶ συντείνοντα τὰ νεῦρα, κάμπτεσθαι ποῦ ποιεῖ ὅσῳ εἶναι ἐμὲ τὰ νῦν τὰ μέλη: καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν συγκαμφθεὶς ἐνθάδε κάθημαι. Καὶ αὐτὸ περὶ τοῦ δια-

Herodot. I. n, pag. 14: Ἐπεὶ οὖν τοὺς νεανίας ἀποπεμπομένους, ἵνατι τὰ πρώτα μὲν διὰ τῆς αἰσχρότητος, ἰδ' ἐστ, ἴνδε vel tum igitur dimissos adolescens, primum quidem cultam regionem peragraisse, ubi oratio, quemadmodum et hic, nisi ἐπει: eo modo sumeretur, esset prorsus ἀναπόδοτος.

λέγεσθαι ὅμην ἐτέρας τοιάδε αἰτίας λόγοι, φωνάς τε, καὶ ἀέρας, καὶ ἀκοάς, καὶ ἄλλα ἅτα μυρία ταυτά αἰτιώμενος, ἀμελήσας τὰς ὡς ἀληθῶς αἰτίας λέγειν. οὐκ ἐπειθὴ Ἀθηναίος εἶδοξε, βέλτιον εἶναι ἑμοῦ καταγράφασθαι, διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἑμοῦ βέλτιον αὐτὸ δόδομαι ἐνθάδε καθήσθαι, καὶ δικαιότερον παραμύνην ὑπέχειν τὴν δίκην, ἢ ἂν καλεῖσθαι. Ἐπεὶ γὰρ τὸν κύνα, ὡς ἐγγύμαι, πάσαι ἂν ταῦτα τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀστά ἢ περὶ Μέγαρον ἢ περὶ Βουτουῶς ἦν, ὑπὸ δόξης φερόμενα τοῦ βελτίστου, εἰ μὴ δικαιότερον ἦμην καὶ κάλλιον εἶναι, πρὸ τοῦ φεῦγειν τε καὶ ἀποδιδράσκειν, ὑπέχειν τῇ πόλει δίκην ἢ τὴν ἂν τάττη. Ἄλλ' αἰτία μὲν τὰ ταυτά καλεῖν λαν ἀποπον. Εἰ δέ τις λέγοι, οὐκ ἄνευ τοῦ τὰ ταυτά εἶχειν, καὶ ὀστά, καὶ νεῦρα, καὶ ὅσα ἄλλα εἶχει, οὐκ ἂν οἶός τε ἦν ποιεῖν τὰ δόξαντά μοι, ἀληθῆ ἂν λέγοι ὡς μένει διὰ ταῦτα ποιῶ ἢ ποιῶ, καὶ ταῦθ' ἢ νῦν πράττω, ἀλλ' οὐ τῇ τοῦ βελτίστου αἰρέσει, πολλῆ ἂν καὶ μακρὰ βήθυμια εἴη τοῦ λόγου. » Εἶτα ἐπιλέγει. « Διὸ δὴ καὶ ὁ μὲν τις δίκην περιτιθεῖς (81) τῇ γῆ, ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ μένει δὴ ποιεῖ τὴν γῆν ὁ δὲ ὡς περὶ καρδία πλάττει βᾶθρον τὸν ἀέρα (82) ὑπερείδει τὴν δὲ τοῦ ὡς οἶόν τε βέλτιον αὐτὰ τεθῆναι δύναμιν, οὕτω νῦν κελθεῖν, ταύτην οὕτε ζητοῦσιν, οὕτε τινὰ οἰοῦνται δαιμονίαν ἰσχυρὴν εἶναι ἀλλὰ ἡγούνται τούτου ἂν ποτε Ἀτλαντα ἰσχυρότερον, καὶ ἀθανατώτερον, καὶ μᾶλλον ἅπαντα συνέχοντα ἐξευρεῖν καὶ ὡς ἀληθῶς, τὸ ἀγαθὸν καὶ δέον ζυθεῖν καὶ συνέχειν οὐδὲν οἰοῦνται. » Τοσαῦτ' ὁ Σωκράτης περὶ τῆς Ἀναξαγόρου δόξης. Ἦν δὲ Ἀναξαγόρου μὲν διδοῦχος, τῆς τε διατριβῆς ἑμοῦ καὶ τῆς δόξης, Ἀρχέλοος. Ἀρχέλοος δὲ ἀκουστής γεγονέναι λέγεται Σωκράτης. Πλὴν ἀλλὰ Φυσικοὶ καὶ ἄλλοι, Ζενοφάνης, καὶ Πυθαγόρας, συνακμάσαντες Ἀναξαγόρῃ, περὶ ἀσθαρσίας Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἀθανασίας ἐπιλοσόφησαν. Ἐκ τούτων δὲ καὶ μετὰ τούτους αἱ τῆς Ἑλλήνων φιλοσοφίας ὑπέστησαν αἰρέσεις· τῶν μὲν τοῦδε, τῶν δὲ ἐτέροις ἐξηκολουθησάντων, τῶν δὲ καὶ ἰδίας δόξας ἐπινοησάντων. Πάλιν δ' οὖν ὁ Πλούταρχος τὰς περὶ θεῶν ὑπολήψεις τῶν αὐτῶν τούτου γράφει τὸν τρόπον.

qui tenacius universa devinciat, excogitant; atque nexaque tenentur, agnoscunt. » Hæc Socrates de tanta scholæ quam opinionis successor Archelaus, quem Socrates audisse fertur. Cæterum alii quoque Physici, Xenophanes et Pythagoras, qui cum Anaxagora florebant, de Dei simul incorruptione et animi immortalitate philosophati sunt. A quibus postea varix sunt philosophorum sectæ opinionesque profectæ, cum alios alii sequerentur, nonnulli privatas etiam excogitare ac proprias. Itaque Plutarculus eorum de diis opiniones his verbis iterum commemorat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Δόξαι φιλοσόφων περὶ θεῶν. Ἀπὸ τοῦ Πλουτάρχου.

« Ἔνιοι τῶν φιλοσόφων (83), καθάπερ Διαγόρας ὁ Μιλήσιος, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, καὶ Εὐήμερος

(81) Δίκην περιτιθεῖς, etc. Ficinus, vertiginem circumponentes terræ sub caelo. Serranus autem, dum quemdam aquarum gurgitem terræ circumponunt sub caelo. Existimavi perpetuam aeris agitationem intelligi, et ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ nou cum superiore membro coniungendum, sed novi membri principium statuendum esse.

A primum hic me propterea sedere, quod corpus habeat ex ossibus nervisque compactum, et ossa quidem solida sint, ac certis discriminibus intervallisque distincta, nervi autem, qui et contenduntur facile, et facile remittuntur, cum ipsa carne simul et cute, quæ illa præcipue continet, ossa undique complectantur. Nam dum suis in commissuris attolluntur ossa, nervi, quorum et laxare proprium est et contendere, membra ut inflectere nunc et curvare possim efficiunt, eaque de causa incurvus hic sedeo. Tum quod vobiscum etiam colloquar, id vocibus, aeri, auditioni, ac cæteris id genus sexcentis, quasi causis attribuat, veris interim quæ sequuntur omissis: nimirum, quando Atheniensibus uti me darentur prestare visum est, mihi quoque hic ut sederem, quodque supplicium imperare, eodem in loco subire, prætare ac justius esse, visum. Enimvero dudum per carem, opinor, hi nervi atque hæc ossa, vel Megaris, vel in Bœotia, quo illa optimi opinio detulisset, versarentur, nisi quam respublica penam imposuerit, sustinere, multo quam servilem in modum aufugere, justius putarem atque honestius futurum. Enimvero similes proferre causas, per absurdum fuerit. Nam si quis objiceret, nisi ossibus, nervis, partibusque cæteris instructus essem, fieri abs me quæ velim nullo modo posse, vere hoc dicat ille quidem, idem tamen, si propter illa ipsa fieri velit, quæ abs me sunt, atque ita me demum mente

agere, non optimi delectu quodam et studio, negligens admodum ac supina futura est hæc ejus oratio. » Et paucis interjectis: « Itaque alius, inquit, terram dum aeris agitatione circumfudit, vi tamen cœli firmam et immotam contineri putat: alius quadam veluti latiore mactra, fundamentum ejus aerem fulcire mavult. At vero quantum ista vi, quam optime fieri potuit, sese nunc habeant, suo quæque loco situque collocata, nec illi quæzunt, nec omnino dei cujusquam ea numine contineri arbitrantur: sed potius Atlantem nescio quem et firmiorem viribus, et immortalitate potentiorem, ita boni prorsus honestique nihil, quo apta illa Anaxagoræ sententia. 753 Fuit autem Anaxagoras, quem Socrates audisse fertur. Cæterum alii quoque

D

CAPUT XVI.

Philosophorum de diis opiniones. Ex Plutarcho.

« Fuerunt, inquit, e philosophis nonnulli, ut Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenæus et Evemerus

(82) Βᾶθρον τὸν ἀέρα. Ficinus legit βᾶθρον τὸ ἀέρι, vertit enim, aere velut base. Mihi sibi utendum videtur.

(83) Ἔνιοι τῶν φιλοσόφων. Plutarch. De placit. philosophor., cap. 7, pag. 880. Ex quo Eusebius, κατ' ἐπιτομήν.

Tegetas, qui doos funditus omnes sustulerunt. Evenerunt sane Callimachus Cyrenæus in suis *Iambi* subobscure significat. Tragicus autem Euripides, ut seusum plane suum Areopagi metu aperire non suderet, hoc modo tamen inlicitavit. Quippe Sisyphum introducit, opinionis hujus vindicem, cui subfragatur ipse quoque; tum Anaxagoram contra laudat, quem omnium primum recte de Deo sensisse testatur, his verbis: « Anaxagoras, inquit, principio corpora stetisse docet, quæ divina mens postea digesserit, rerumque omnium ortus effecerit. At Platu prima illa corpora non jam stetit vult, sed confuse potius ac perturbate agitata fuisse; Deumque propterea, qui optime nosset quam sit ordo confusione præstantior, suis quæque locis magno cum ornatu collocasse. Quibus ita subdit, Eodem, inquit, ambo errore laborarunt, quod rerum humanarum curam Deo tribuerent, earumque causa mundum ab eo conditum et ornatum esse staterent. Nam beatum illud animal ornus corruptivus expers omni bonorum genere plenum, nec ullius omnino mali capax, quodque totum in sna unius felicitate et immortalitate conservanda tuendaque versatur, rerum humanarum sollicitudine vacat. Alioqui miser utique Deus esset, qui operæ cujusdam fabricæ more, comportandis oneribus, orbique moliendo admotum insudaret. 754 Præterea, Deus ille quem vocant, vel toto illo priori ævo, cum immota essent corpora, nondum erat: vel cum eadem perturbate moverentur, aut dormiebat ipse, aut vigilabat, aut negandum utrumque. Enimvero nec primum illud probari potest, cum æternus Deus sit: nec secundum. Si enim æterno Deus somno teneretur, mortuus esset necesse est; somnus enim æternus mors est. At somnus in Deum nullo modo cedit: ipsa enim Dei immortalitas ab eo quod morti proximum est longissime distat. Qui si potius vigilabat, aut re ad suam felicitatem aliqua indigebat, aut eandem habebat numeris omnibus absolutam. Si prius illud concederet, beatus ergo Deus non erat; cui enim ad felicitatem aliquid desit, beatum profecto

enim, si nulla re indigeret, novarum in rerum molitionem incombere. Jam vero si Deus est, ejusque providentia res humanæ gubernantur, quomodo tandem vile indignumque caput secunda, præclarum et insigne adversa fortuna utitur? Nam et Agamemnonus ille,

Reæ idem excellens, idemque acerrimus armis,

adulteri et adulteræ fraudibus occubuit: et ipsius gentilis Hercules, postquam ea quæ vitam hominum infestam habebant, partem maximam sustu-

(84) *Ἐπὶ τούτοις.* Hæc usque ad λέγει δὲ οὕτως Eusebii verba sunt.

(85) *Κοινῶς οὖν.* Imo tu solus, Plutarche, gnæviter impius es, qui Deo rerum humanarum curam eripias, et divinæ mentis ac felicitatis magnitudinem infusitam, angustis et iniquis iugenii tui fluitibus metiare.

(86) *Ἐν μὲτεπληρωμένον τὸ πᾶσι.* Nota, pro πάντων ἀγαθῶν, quæ et alibi reperias.

(87) *Θανάτου πολὺ κέρ.* Vocem ὕπνου, quæ post

A ὁ Τεγεάτης, καθόλου φασι μὴ εἶναι θεός. Τὸν δὲ Εὐήμερον καὶ Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος ἀντίτεταται ἐν τοῖς Ἰάμβοις. Καὶ Εὐριπίδης ὁ τραγῳδιοποιὸς, ἀποκαλύψασθαι μὲν οὐκ ἠθέλησε, δεδοικὸς τὸν Ἄρειον πάγον, ἐνέφηγε δὲ τούτων τὸν τρόπον. Τὸν γὰρ Σίσυφον εἰσάγει πρῶτα τὴν αὐτοῦ τῆς δόξης, καὶ συνηγόρησεν αὐτοῦ τῇ γνώμῃ. Ἐπὶ τούτοις (84) πάλιν τὸν Ἀναξαγόραν εἰσάγει, πρῶτον φάσκων αὐτὸν ὀρθῶς φρονῆσαι περὶ Θεοῦ. Λέγει δὲ οὕτως: « Ὁ δὲ Ἀναξαγόρας, φησὶν, ὡς εἰσέθηκε κατ' ἀρχὰς τὰ σῶματα, νοῦς δὲ αὐτὰ διεκόσμησε Θεοῦ, καὶ τὰς γενέσεις τῶν ὄλων ἐποίησεν. Ὁ δὲ Πλάτων οὐχ ἑστῆκότα ὕπνετο τὰ πρῶτα σῶματα, ἀτάκτως δὲ κινούμενα· διὸ φησὶν Ὁ Θεὸς ἐπιστήσας, ὡς τάξας ἀτάξιας ἐστὶ βελτίων, διεκόσμησεν αὐτὰ. » Οἷς ἐπιλέγει: « Κοινῶς οὖν (85)

B ἁμαρτάνουσι ἁμῶντεροι, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐποίησαν ἐπιστρεφόμενον τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τούτων χάριν τὸν κόσμον κατακόσμησαν. Τὸ γὰρ μακάριον καὶ ἀφθαρτὸν ζῶον, συμπληρωμένον τὸ πᾶσι (86) τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ κακοῦ παντὸς ἄδεικτον, ὄλον ἐν περὶ τὴν συνοχὴν τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας τε καὶ ἀφθαρσίας, ἀνεπιστρεφέας ἐστὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Κακοδαίμων δ' ἂν εἴη, ἐργάτου δίκην καὶ τέκτονος ἀχθοφορῶν, καὶ μεριμνῶν εἰς τὴν τοῦ κόσμου κατασκευὴν. Καὶ πάλιν Ὁ Θεὸς ἐν λέγουσιν, ἦτοι τὸν ἐμπροσθεν αἰῶνα οὐκ ἦν, ὅτε ἦν ἀκίνητα τὰ σῶματα, ἢ ὅτε ἀτάκτως ἐκινετο, ἢ ἐκκοιμᾶτο, ἢ ἐγρηγόρει, ἢ οὐδέτερον τούτων. Ὅτε τὸ πρῶτόν ἐστι δέξασθαι· ὁ γὰρ Θεὸς αἰώνιος οὕτε τὸ δεύτερον· εἰ γὰρ ἐκοιμᾶτο ἐξ αἰῶνος ὁ Θεὸς, ἐτεβήκει· αἰώνιος γὰρ ὕπνος

C θάνατός ἐστιν. Ἀλλὰ γὰρ ἄδεικτος ὕπνου ὁ Θεός· τὸ γὰρ θάνατον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγγὺς θανάτου, πολὺ κειχώριται (87). Εἰ δὲ ἦν ὁ Θεὸς ἀγρηγόρος, ἦτοι ἀνέλιπεν εἰς εὐδαιμονίαν, ἢ πεπληρωτο ἐν μακαριότητι (88). Καὶ οὕτε κατὰ τὸ πρῶτόν ἐστι μακάριος ὁ Θεός· τὸ γὰρ ἔλλειπον εἰς εὐδαιμονίαν οὐ μακάριον· οὕτε κατὰ τὸ δεύτερον· μὴδὲν γὰρ ἔλλειπον (89) κενὰς ἐμελλεν ἐπιχειρεῖν πράξεις. Πῶς δὲ, εἴπερ ὁ Θεὸς ἐστὶ καὶ τῆ τούτου φρονεῖν τὰ κατὰ ἀνθρώπων οἰκονομεῖται, τὸ μὲν κίβδηλον εὐτυχεῖ, τὸ δὲ ἀστέρον ἐναντίον πάσχει; Ἀγαμέμνων τε γὰρ,

non est: posterior vere nemo dicat; unquam enim, si nulla re indigeret, novarum in rerum molitionem incombere. Jam vero si Deus est, ejusque providentia res humanæ gubernantur, quomodo tandem vile indignumque caput secunda, præclarum et insigne adversa fortuna utitur? Nam et Agamemnonus ille,

D ἁμῶντερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθός, κραιπερός τ' ἀλχημητής,

ὅπῳ μοιχοῦ καὶ μοιγαλλῆος ἠετιθεῖς ἠετιδοροφνήθη· καὶ οὗτου δὲ συγγενῆς Ἡρακλῆς, πολλὰ τῶν ἐπιλυμαινομένων τῶν ἀνθρώπων βίον καθάρας, ὅπῳ

θανάτου sequebatur, cum Plutarcho sustinimus. Merum glossema fuit, quo nescio quis explicare voluit τὸ ἐγγὺς θανάτου. Itaque ascripsit ὕπνος (non ὕπνου) qui vere mortis similitudo.

(88) *Ἐπεπληρωτο ἐν μακαριότητι.* Rectius, quam ut apud Plutarchum, πεπληρώκει μακαριότητα.

(89) *Μηδὲν γὰρ ἔλλειπον.* Imo certe, quod optime Platu vidit, id omnino eorumque et infinitæ bonitati debebat. Cæterum in priori editione perperam legebatur, μὴδὲν γὰρ ἔλλειπον.

Ἀθηνείρας φαρμακευθεὶς ἐδόλοφονήθη. Θαλῆς γοῦν ἄνω-
 πὸ κόσμου θεόν· Ἀναξίμανδρος τοὺς ἀστέρας οὐρα-
 νίου θεούς· Δημόκριτος θεὸν ἐν πύρρ σφαιροειδῆ
 τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν· Πιθαγόρας τῶν ἀρχῶν τὴν
 ἑνὴ μονάδα θεόν· καὶ τὸ ἀγαθόν, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ
 ἐνὸς φύσις, αὐτὸς ὁ νοῦς· τὴν δ' ἄριστον δοῦδα, καὶ
 δαίμονα, καὶ τὸ κακόν, περὶ ἣν ἐστὶ τὸ ὀλικόν πλη-
 θος, ἐστὶ καὶ ὁρατὸς ὁ κόσμος. Μετὰ δὲ τούτους (90)
 αἰνέει τῶ χρόνῳ πῶς ἐδόξαζον, ἄκουε. «Σωκράτης καὶ
 Πλάτων ἐν τὸ μονοφύεις καὶ αὐτοφυεῖ, τὸ μοναδικόν,
 τὸ ἄνωγος ἢ ἀγαθόν· πάντα δὲ ταῦτα τὸν ὀνομάτουν
 εἰς τὸν νοῦν σπεύδει. Νοῦς οὖν ὁ θεὸς χωριστὴν εἶδος,
 τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀμείγρτος πάσης ὕλης, καὶ μεγάλῃ παθητῶ
 συμπελεγμένον. Ἀριστοτέλης τὴν μὲν ἀνωτάτω
 θεὸν εἶδος χωριστὸν· ἐπιθεωρητικῶ τῆ σφαίρῃ τοῦ
 παντός, ἥτις ἐστὶν ἀθέρειον σῶμα τὸ πέμπτον ὑπ'
 αὐτῷ καλούμενον. Διηρημένον δὲ τούτου κατὰ σφαί-
 ρας, τῆ μὲν φύσει συναφεῖς, τῶ λόγῳ δὲ χεχωρισμέ-
 νας, ἐκάστην οὐρεται τὸν σφαιρῶν ζῶον εἶναι, σύνθε-
 τον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, ὧν τὸ μὲν σῶμά ἐστιν
 ἀθέρειον, κινούμενον κυκλοφορικῶς, ἡ ψυχὴ δὲ λόγος
 ἀκίνητος, αἴτιος τῆς κινήσεως κατ' ἐνέργειαν. Οἱ
 Ἰωάννη κοινότερον θεὸν ἀποφασίζονται πρὸς τεχνικῶν,
 ἐπὶ βαδίζον ἐπὶ γένεσιν κόσμου, περιεληφτότος πάν-
 τας τοὺς σπερματικῶς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ'
 εἰσαρμμένη γίνεταί. Καὶ πνεῦμά μὲν διήκον δι' ὅλων
 τὸν κόσμον, τὰς δὲ προσγορίας μεταλαμβάνον, διὰ
 τῆς ὕλης (91), δι' ἧς κινήθηκε, παραλλάξει. Θεὸν
 δὲ καὶ τὸν κόσμον, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ τὴν γῆν,
 τὸντ' ἀνωτάτω πάντων νοῦν ἐν ἀθέρει. Ἐπίκουρος
 ἀνθρωποειδεὶς μὲν πάντας τοὺς θεούς, λόγῳ δὲ πάν-
 τας θεωρητοὺς διὰ τὴν λεπτομερείαν τῆς τῶν εἰδώ-
 λων φύσεως. Ὁ δ' αὐτὸς ἄλλας τέσσαρας φύσεις,
 κατὰ γένος ἀφάρτους τάσθε, τὰ άτομα, τὸ κενόν, τὸ
 ἄπειρον, τὰς ὁμοιομερείας (92) καὶ τὰ στοιχεῖα. Ὁ
 τοιαῦτα μὲν δὴ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων καὶ αἱ περὶ
 θεοῦ διαστάσεις τε καὶ δυσφημίαι, ὧν πρότους ὁ
 λόγος συνίστησι τοὺς ἀμφὶ τὸν Πυθαγόρα τε καὶ
 Ἀναξίμανδρον, Πλάτωνά τε καὶ Σωκράτη, γοῦν καὶ
 θεὸν ἐπιστῆσαι τῶ κόσμῳ. Οὗτοι δὴ κομῶδῃ παιδε-
 τοὺς χρόνους ἀποβεβήκονται γενόμενοι, καθ' οὓς χρό-
 νους ταῦτα ἰστέρηται, τῆς Ἑβραίων ἀρχαιολογίας (93).
 Οὗκ ἦν ἄρα παλαιότερη παρὰ πᾶσιν Ἑλλήσι καὶ (94).
 τοὺς πρόπαλαι τὴν πολὺθεον δεισιδαιμονίαν παρὰ
 τὴ φοινίκῃ καὶ Αἰγυπτίαις εἰσγηγασμένους ἡ τοῦ τῶν
 ὀλων θεοῦ γνώσις, ἣν πρότους Ἑλλήνων Ἀναξαγόρας,
 καὶ ἀμφ' αὐτὸν ἐξήνεγκαν. Καὶ μὴν τὰ τῆς πολυ-
 θεοῦ δεισιδαιμονίας πάντων ἐθνῶν ἐκράτει· ἀλλ' ἦν,
 ὡς εἶπεν, οὐ τὴν ἀληθῆ περιέχοντα θεολογίαν, ἀλλ'
 ἡν ἄγνοια καὶ φοινίκαις πρότους πάντων συστήσα-
 σθαι ἐμπροσθενήσαν. Αὕτη δὲ ἦν θεοὺς μὲν οὐδαμῶς,
 οὐδὲ τινας θεῶς συνάμει, ἀνδρας δὲ ἦδη πάλαι ἐν
 κερταῖς κειμένους θεολογοῦσα, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας

lisset, Dejaniræ veneficio ac fraude sublatuſ est.
 Thales mundi mentem Deum esse voluit: Anaxi-
 mander sidera caelestes deos constituit: Democri-
 tus Deum in igne collocat, rotundum quemdam
 mundi animum: Pythagoras ex principiis uni-
 tatem Deum vocavit et honum, quod propria unius
 natura, ipsaque adeo mens est: infinitum autem
 binarium, dæmonem, malumque dixit, ad quem et
 materiae copia, et mundus hic quem vilem re-
 vocatur. Post hos qui secuti sunt ætate junioræ
 attende quid senserint. Socrates et Plato unum
 aliquid statuunt, uniusque naturæ, quod ex sese
 ortum sit, idemque singulare, ac vere bonum: quæ
 omnis appellatationum varietas unam ad mentem
 spectat ac tendit. Mens igitur Deus erit, semota
 quædam forma, hoc est ab omni tam materiae con-
 cretione quam patientis cujusvis societate disjuncta.
 Aristotelii placuit summum quidem illum
 Deum, semotam ac singularem esse formam, qui
 universi hujus sphaeram insideat, corpus, inquam,
 illud ætherium, quod ab eodem quintum vocatur.

755 Et quidem universo plures in sphaeras di-
 stincto, quæ suapte natura contigua, rationis unius
 vi separantur, eorum quamlibet animal esse putat
 ex corpore animoque constans: ita quidem, ut
 corpus ætherium esse, atque in orbem moveri,
 animum, rationem immobilem, ac re ipsa motus
 efficientem esse velit. Stoici partem fere maxi-
 mam, artificiosum illum ignem Deum esse pronun-
 tiant, qui certo quodam ordine ad mundi hujus
 præcreationem feratur, qui suo ipse gremio cun-
 cta rationum earum, ex quibus singula fato na-
 scuntur, semina comprehendat. Adjungunt igni
 spiritum, qui mundum universum ita permeat, ut
 pro multiplici materiae quam pervadit mutatione,
 multiplicem quoque nominum diversitatem acci-
 piat. Postremo, divinitatem illi mundo, sideribus
 ac terræ sic attribuit, ut mentem omnium altis-
 simam in æthere constituant. Epicurus humana
 quidem specie deos figurabat omnes, eosdem tam-
 en, quod suapte natura simulacrorum haberent
 exiles nimium tenuesque partes, rationis unius
 oculis cerpi posse rursus. Alias præterea qua-
 tuor naturas addebat, quarum genus interire non
 posset, æternas, vacuum, infinitum, et partium si-
 militudines, quas etiam elementa nuncupabat.
 Hæc sunt de Deo philosophorum illorum, quos Phys-
 icos vocabant, tam impie, quam diversæ pugnan-
 tesque sententiæ. Quorum omnium principes, Py-
 thagoram, Anaxagoram, Platonem et Socratem ex
 illo Plutarchi testimonio constat, mentem atque
 Deum mundo præfēcisse. Atqui hos omnes pueros
 admodum fuisse reperimus, si eorum ætatem cum

(90) Μετὰ δὲ τούτους. Eusebius loquitur usque ad ἄκουε.

(91) Διὰ τῆς ὕλης, etc. Illic Plutarchum emen-
 dit licet, apud quem minus recte, δι' ὅλης τῆς ὕλης,
 δι' ἧς κινήθηκε, παραλλάξει.

(92) Ὀμοιομερείαις. Verbo dixit, quod Plutarch.,
 ὁμοιότητας· αὐτὰ δὲ λέγονται ὁμοιομερείαι.

(93) Τῆς Ἑβραίων ἀρχαιολογίας. Supple. ἕνεκα.
 Id est, ὡς γε πρὸς τὴν Ἑβρ. ἀρχαιολογίαν.

(94) Ἑλλήσι, καί, etc. Manifesta hic trajectio
 est. Læge ergo, Ἑλλήσι, παρὰ τὴ φοινίκῃ, καὶ Αἰγυ-
 πτίαις, καὶ τοὺς πρόπαλαι τὴν πολὺθ. δεισιδαιμ. εἰσ-
 γηγασμένους, ἡ τοῦ, etc. Imo ante tunc πρόπαλαι,
 libenter τὸ καὶ exunxerim.

illa Hebræorum antiquitate conferamus. Ita non A
 Dei sane fuit vel apud Græcos omnes, vel apud
 Phœnicos et Ægyptios, aut si qui alii præscam il-
 lam de numinum multitudine superstitionem in-
 vexerunt, pervetusta cognitio, quam e Græcis
 primi Anaxagoras et Anaxagoræ suppares intule-
 runt. Enimvero gentes quidem omnes superstitio-
 nis ille de pluribus diis error invaserat: ejusmodi
 tamen prorsus is erat, qui non veram ac propriam, sed eam modo, quam primam ab Ægyptiis atque
 Phœnicibus conflata esse tot supra testimoniis ostendimus, theologiam contineret. Ea porro nec
 nullo omnino deos, nec divinas virtutes ullas, sed homines tantum pridem consepultos loquebatur,
 ut ipsa veritatis oracula tanto ante prodiderunt. Age ergo, totam hanc disputationem deo re-
 tamus. Et quoniam e Physicis illis philosophis, 756 ad sensus alii cuncta revocabant: alii ut
 Xenophanes Colophonius, et Parmenides Eleates, alia defendentes omnia, sensus tollebant, eorum-
 que vi comprehendi nihil, atque uni propterea rationi fidem habendam esse dicebant: istorum nunc
 reprehensionem videamus.

CAPUT XVII.

*Adversus Xenophanem et Parmenidem, qui sensus
 tollerent: ex libro octavo Aristoclis De philosophia.*

« Longe alia, inquit, aliorum vox et oratio est.
 Sensus enim visaque omnia funditus repudianda,
 rationi uni fidem habendam opinantur. Ac primum
 quidem Xenophanes, Parmenides, Zeno et Melis-
 sus, in ea sunt doctrina versati, quam Stilpo de-
 inde ac Megarensis philosophi defendere. Hi quid-
 quid esset, unum duntaxat esse; quod ab eo diver-
 sum esset, id non esse: generari nihil: nihil cor-
 rupti, moveri omnino nihil statuebant. Adversus
 istos alius erit pluribus philosophandi locus: nunc
 tamen, locum hunc quod atinet, ita ratiocinamur.
 Partem nostri divinissimam esse rationem fatemur C
 ipsi quoque: sed tamen sensu præterea, quemad-
 modum et corpore, indigemus. Et vero sensum
 etiam ad promendum verum suapte natura com-
 paratum esse, hoc argumento manifeste conficitur.
 Qui sentit, idem quin aliquid patitur, fieri nullo
 modo potest. At qui patitur, hoc ipsum quod pa-
 titur, cognoscit necesse est. Sensus igitur cognitio
 quædam est. Jam si sentire pati aliquid est, et
 quidquid patitur, ab aliquo patitur, consequens
 omnino est, quod efficit, ab eo quod patitur esse
 diversum. Habemus ergo primum id esse, quod
 diversum vocatur, cujusmodi sunt color atque so-
 nus; deinde quidquid est, non esse quid unum.
 Adde ne immobile quidem illud esse, cum ipsa
 sentiendi ratio motus quidam sit. Quare nemo est,
 qui non sensus, quo modo natura postulat, habere
 velit: credo quod omnes sanis potius, quam ullo
 vitio laborantibus illud habeant. Et merito sane
 vehemens quidam sistorum amor nobis altius insi-
 det: nec tam insanus quisquam reperitur, qui ut
 bonis omnibus aliis fruatur, sensus vel unius ja-
 cturam facere velit. 757 Qui autem eos criminantur, illos utique hanc semel in opinionem ad-
 ductos, qua sensus iuuitiles existimant, id ipsum de sensibus, quod apud Homerum Pandarus de arca
 suo dicebat, usurpare oporteret,

*Infensus mihi continuo caput auferat hostis,
 Ni fractam hanc manibus phœttram, quando illa
 per armos*

Pondus iners pendet, mediis injecero flammis:

(95) *Kai τὸ μὴ ὄν ἕτερον εἶναι. Repone cum
 altero ms., καὶ τὸ ἕτερον μὴ εἶναι.*

πάσαι ἀπέδειξε λόγος. Ἐπ' οὖν, πάλιν ἀναλάβωμεν
 τὸν λόγον. Ἐπειδὴ τῶν Φυσικῶν φιλοσόφων οἱ μὲν
 πάντα κατέβαλλον ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις, οἱ δ' αὖ πάλιν
 τοῦτοις ἀνεβίβων, ὡς οἱ περὶ τὸν Ξενοφάνην τὸν
 Κολοφώνιον, καὶ Παρμενίδην τὸν Ἐλεάτην, οἱ δὲ τὰς
 αἰσθήσεις ἀνήρουν, μὴδὲν εἶναι φάσκοντας καταλη-
 πτῶν τῶν ἐν αἰσθήσει, διὰ μόνον εἶναι πιστεύειν τῷ
 λόγῳ· τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀντιερημένα διασκευώμεθα.

sed eam modo, quam primam ab Ægyptiis atque
 ostendimus, theologiam contineret. Ea porro nec
 nullo omnino deos, nec divinas virtutes ullas, sed homines tantum pridem consepultos loquebatur,
 ut ipsa veritatis oracula tanto ante prodiderunt. Age ergo, totam hanc disputationem deo re-
 tamus. Et quoniam e Physicis illis philosophis, 756 ad sensus alii cuncta revocabant: alii ut

Xenophanes Colophonius, et Parmenides Eleates, alia defendentes omnia, sensus tollebant, eorum-
 que vi comprehendi nihil, atque uni propterea rationi fidem habendam esse dicebant: istorum nunc
 reprehensionem videamus.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

*Πρὸς τοὺς περὶ Ξενοφάνην καὶ Παρμενίδην, τὰς
 αἰσθήσεις ἀναρῶντας. Ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦ τῶν
 Περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους.*

« Ἄλλοι δ' ἐγένοντο τοῦτοις τὴν ἐναντίαν φωνὴν
 ἀφίεντες· οἰονταὶ γὰρ εἶναι, τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς
 φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῶ δὲ μόνον τῷ λόγῳ πι-
 στεύειν. Τοιαῦτα γὰρ τινα πρότερον μὲν Ξενοφάνης,
 καὶ Παρμενίδης, καὶ Ζήνων, καὶ Μέλισσος εἶπον,
 ὅσπερ οἱ δ' οἱ περὶ Στείλιωνα καὶ τοὺς Μεγαρικούς.
 Ὅθεν ἤξιον οὗτοι γε τὸ ἔν ἐν εἶναι, καὶ τὸ μὴ ἔν
 ἕτερον εἶναι (95), μὴδὲ γεννάσθαι τι, μὴδὲ φθειρε-
 σθαι, μὴδὲ κινεῖσθαι τὸ παράπαν. Τὸν μὲν οὖν πλεῖον
 πρὸς τοῦτους λόγον ἐσόμεθα φιλοσοφούντας· νυνὶ
 μένοιτο πρὸς τοῦτο λεκτέον. Εἰποιμεν γὰρ ἂν, ὡς ὁ
 μὲν λόγος ἡμῶν εἴη τὸ θεώτατον· οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖ
 εἶ καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὥσπερ γε δεῖ καὶ σώματος.
 Ὅτι δὲ καὶ ἡ αἰσθησις ἀληθεύειν πέφυκε, ὅσῳ. Οὐ
 γὰρ οἶόν τε τὸν ἀθανάτων μὴ οὐχὶ πάσχειν τι·
 πάσχω δὲ τὸ πάθος ἂν εἰδῆι. Γνωῖσις οὖν τίς ἐστὶ
 καὶ ἡ αἰσθησις. Ἀλλὰ μὴ εἶ τὸ ἀθανάτων πάσχειν
 εἶ ἔστιν, ἅπαν δὲ τὸ πάσχω ὑπὸ τοῦ πάσχει, πάντως
 ἂν ἕτερον εἴη τὸ ποιῶν καὶ τὸ πάσχω. Ἐπεὶ πρῶτον
 εἴη ἂν τὸ λεγόμενον ἕτερον· οἶον τὸ χρῶμα καὶ ὁ
 φῶς· ἕτερα δὲ ἔν τὸ ἄν οὐκ ἔσται· καὶ μὴν οὐδὲ ἀκί-
 νητον· ἡ γὰρ αἰσθησις ἐστὶ κίνησις. Ταύτη βούλεται
 πᾶς τις κατὰ φύσιν ἔχειν τὰς αἰσθήσεις, ἅτε δεῖ πι-
 στεύειν, οἶμαι, ταῖς ὑγιαίνουσαις μᾶλλον ἢ ταῖς νο-
 σούσαις. Εἰκότως ἄρα καὶ δεινὸς τις ἔριος αὐτῶν ἦρῃν
 ἐντέτηκεν. Οὐδεὶς γέ τοι μὴ μεμνήσῃσι· ἂν ποτε
 μίαν αἰσθῆσιν ἀποβαλεῖν, ὅπως αὐτῶ πάντα τὰ εἰλα
 ἀγαθὰ γένοιτο. Τοὺς δὲ διαβάλλοντας αὐτὰς ἐχρήν,
 πεπεισμένους γε, ὅτι μάτην ἔχουσιν αὐτάς, εἰπόντας
 ἕπερ ὁ Πάνδαρος λέγει παρὰ τῷ Ὀμήρῳ περὶ τῶν
 ἐκαστοῦ τέχων·

Αὐτίκ' ἔπειτ' (96) ἀπ' ἐμοῖο κάρη τάμοι ἀλλότρωτος

Εἰ μὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαιεῖν ἐν πυρὶ θέην.

Χερσὶ διακλασσας, ἀνεμάλιμα γὰρ μοι ἐπηδέει

(96) *Αὐτίκ' ἔπειτ'. Iliad. E. v. 214.*

τὸ μετὰ τοῦτο διαλυθῆναι πάσας τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν. Οὕτω γὰρ ἂν τις ἐπίστανεν αὐτοῖς ἔργῳ διδάσκουσαι, ὡς εἰς οὐδὲν αὐτῶν ἔδαντο. Νυνὶ δὲ τοῦτο ἀτοπώτατον ἐστὶ. Ἀχρηστοὺς γὰρ ἀποφανόμενοι αὐτὰς τῶν λόγων, τοῖς ἔργοις τὰ μάλιστα χρώμενοι διατελοῦσιν αὐταῖς. Ὁ γὰρ τοῖς Μελισσοῖς ἐθέλων ἐπιδεικνύουσαι, ὅτι τῶν φαινομένων καὶ ἐν εἴξει, τούτων οὐδὲν εἴη τῶν ὄντων, διὰ τῶν φαινομένων ἀποδεικνύειν (97) αὐτῶν. Φησὶ γοῦν· Εἰ γὰρ ἐστὶ γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἄηρ, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ χρυσός· καὶ τὸ μὲν ζῶν, τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν, καὶ λευκόν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα φασι εἶναι ἄνθρωποι ἀληθῶς, ἢ καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς ὁρώμεν καὶ ἀκούομεν· εἴηαι ἔχρη καὶ τὸ ἐν τοιοῦτον, ὅσον πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν εἶναι, καὶ μὴ μεταπίπτειν, μηδὲ γίνεσθαι ἕτερον, ἀλλ' εἶναι ὁμοιον, ὅσον πῆρ ἐστὶν ἕκαστον. Νυνὶ δὲ ἔφαμεν ὀρθῶς ὁρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ συνιέναι· δοκεῖ δὲ ἡμῖν τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν γίνεσθαι, καὶ τὸ ψυχρὸν θερμὸν, καὶ τὸ σκληρὸν μαλακόν, καὶ τὸ μαλακὸν σκληρὸν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, καὶ μάλα εἰκότως ἐπιθετο τις ἂν, Ἄρ' οὐν εἰ δὲ νῦν θερμὸν ἐστὶ, κἄπειτα τοῦτο γίνεται ψυχρὸν, οὐκ αἰσθόμενος ἔγνω; Ὅμοιος δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ὅπερ γὰρ ἔφη. εὐριθείη ἂν οὐδὲν, ἀλλ' ἢ τὰς αἰσθήσεις ἀναρῶν καὶ ἐλέγχων, διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. Ἄλλὰ γὰρ οἱ μὲν τοιοῦτοι λόγοι σχεδὸν ἰκανὰς ἤδη δεδιόκασιν εὐθύνας· ἐξήτητοί γὰρ τοῖς γεγονόσιν, ὡς εἰ μηδὲ ἠλέγησαν (98) τὸ παράπαν. Ἡδὲ μόντοι θαρροῦντες, λέγωμεν ὀρθῶς φιλοσοφεῖν τοὺς καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν γνώσιν τὴν τῶν πραγμάτων παραλαμβάνοντας. Ὅσοι δὲ μὲν οὖν οἱ ἀμφὶ τὴν Σενοφάνην, ὅς δὲ λέγεται συνακαμάται τοῖς ἀμφὶ Πυθαγόραν καὶ Ἀναξαγόραν. Σενοφάνης δὲ ἀκουστής γέγονε Παρμενίδης· τοῦτο Μελισσοῦς, οὗ Ζήνων, οὗ Λεύκιππος, οὗ Δημόκριτος, οὗ Πρωταγόρας, καὶ Νεσσᾶς· τοῦ δὲ Νεσσᾶ Μητροδόρος, οὗ Διογένης, οὗ Ἀναξαγόρας. Ἀναξαγόρου δὲ γνώριμος γέγονε Πύρρων, ἀφ' οὗ ἡ τῶν Σκεπτικῶν ἐπικληθέντων διατριβὴ συνίστη οὗς καὶ αὐτοὺς μηδὲν εἶναι τὸ παράπαν, μήτε γ' ἐν αἰσθήσει μήτε ἐν λόγῳ καταληπτὸν ὀρισθόμενος, ἐπιέχοντας δ' ἐν πλάσι, ὅπως ἀπληγῶν οἱ ἀντιδοξάζοντες, μαθεῖν πάρεστιν ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος συγγράμματος, ὡδὲ τῆ πρὸς λέξιν ἔχοντος.

Diogenes, Pyrrhōnem Anaxarchus discipulum habuit. Scepticorum Pyrrho sectam instituit; quos comprehendere posse staturerit, assensionemque propterea rebus in omnibus inhiherent, quemadmodum contrariæ sententiæ vindices arguerunt, ex eodem Aristoclis opere cognosci potest. Sic enim ad verbum ipse loquitur (98').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ.

Πρὸς τοὺς κατὰ Πύρρωνα Σκεπτικούς, ἧτοι ἐπεκτικούς ἐπικληθέντας, μηδὲν καταληπτὸν εἶναι ἀποφραγμένους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Ἀναγκαίως (99) δ' ἔχει πρὸ παντὸς διασκέψασθαι περὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν γνώσεως. Εἰ γὰρ αὐ μὴδὲν κατώκαμεν γνωρίζειν, οὐδὲν ἐτι δεῖ περὶ τῶν ἄλλων σκοπεῖν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ τῶν πάλαι τινας, οἱ

(97) Forte ἀποδεικνύειν.

(98) Forte ἐλέγησαν.

(98') Hic desinit Trapezuntii versio.

A simiisque sensus omnes suos extinguere: tum enim demum fides ipsis haberetur, cum iis sibi nihil opus esse re ipsa comprobarent. Nunc vero absurdissime faciunt, qui cum eos inutiles oretentis esse dicunt, iisdem tamen re ipsa constantissime abstantur. Enimvero Melissus, eorum quæ apparent, quæque ob oculos posita sunt, nihil re vera esse probare dum vult, ex illis ipsis quæ apparent argumenta ducit. Quippe, si enim terra, inquit, si aqua et aer, si ignis, ferrum, aurum; si vivens aliquid, aliud mortuum, si nigrum atque album, si alia sunt omnia, quæ ab hominibus vere esse dicuntur: postremo si videmus ipsi audimusque recte; illud etiam profecto quod est tale semper manere debeat, quale primo nobis est visum, nec mutari subinde atque alterum fieri, sed potius idem constanter esse quiddam quod semel est. Atqui recte cum videre nos, tum audire etiam et intelligere dicimus; et tamen frigidum id nobis quod calidum erat fieri videtur, calidumque vicissim quod erat frigidum, similiterque durum in molle, et molle rursus in durum mutari. Hæc igitur aliaque id genus quamplurima cum a Melisso dicantur, iure profecto quaesierit ex eo quispiam, num hoc ipsum, quod modo calidum est, frigidum id post modum fieri, sentiendo cognoverit. Nam cæterorum omnium eadem plane ratio est. Ita constat omnino quam vere dictum abs me fuerit, eo tantum a Melisso tolli carpeque sensus, quod fidem sensibus maximam habeat. Sed enim abunde opinor castigatum a nobis est totum hoc ratiocinandi genus, imo perinde jam exolevit, ac si nunquam penitus usurpatum fuisset. Hoc ergo nunc secure dicamus, recte illos philosophari, qui rerum in cognitione haurienda, sensus etiam cum ratione conjungunt. Hactenus ille. Tales igitur Xenophanis sectatores fuerunt, quem Pythagoræ et Anaxagoræ temporibus floruisse aiunt. 758 Nam Xenophanis quidem auditor fuit Parmenides: hunc vero Melissus audivit, Melissumque Zeno: Zenoni Leucippus, Leucippo Democritus, Democrito Protagoras atque Nessas operam delere. Jam Metrodorum Nessas, Diogenem Metrodorus, Anaxarchum

D

CAPUT XVIII.

Adversus eorum philosophorum sectam, qui quod Pyrrhōnem secuti nihil comprehendere posse staturerint, Sceptici, et assensum inhiherentes vocati sunt. Ex eodem Aristocle.

« Necessè est, inquit ille, cognitionis nostræ rationem autè omnia videamus. Nam si cognoscendi vim a natura nullam accepimus, omittamus licet de aliis quaerere. Nonnullorum certe olim vox ea fuit,

(99) Ἀναγκαίως. Subtilis ac solida est tota hæc ab Aristocle contra Scepticos suscepta disputatio.

quos refellit Aristoteles. Et Pyrrho quidem Eleus opinionio hujus defensor erat acer in primis ac vehemens, nihil tamen scriptum reliquit. At Timo, ejus discipulus, tria ei spectanda docet, qui ad felicitatem aspirat : primum, cujusmodi rerum natura sit : deinde, quem in iis modum tenere debeamus : postremo, quid iis eventurum sit, qui hoc fecerint. Res ergo quod attinet, promiscuus ipsi omnium habendas esse tradit, ac nutantes dubiasque rationes : proinde nec in sensibus, nec in opinionibus verum aut falsum inesse posse : ex quo demum id sequatur, fidem iis haberi nullam oportere, agendumque nobis propterea, nihil ut opinemur, nullam inclinemus in partem, inconcussi denique semper immoique maneamus : atque ita, quidquid propositum nobis fuerit, id non potius esse, quam non esse, aut esse idem et non esse dicamus, imo ne nea esse quidem. Ceterum qui hunc in modum comparati fuerint, id consecuturos illos esse confirmat, primum ut asseverent nihil, deinde nulla ut uaqueum perturbatione moveantur, cui utriusque voluptatem Ænesidemus adjungit. 759 Hæc a Timone summam. Videamus aut recte dicta. Cum igitur isti promiscuus rerum omnium rationes esse velint, proindeque aut ulli hærendum, aut opinandum quidquam esse negent : ex iis utique merito querat aliquis, errentne qui discriminis aliquid inter eas constituent, aut non? Si enim errant, utique non recte sentiant. Ita nonnullos esse dicant ipsi quæ necesse est, qui falso de rebus opinentur, se porro unos esse, qui vere pronuntiant : ex quo profecto sequitur veri aliquid falsique reperiri. Quod si non erramus, quotquot res ab aliis alias vulgo distinguimus, quæcum illos intemperatæ tenent, qui nos tam vehementer incessant, cum eosdem errare necesse sit, dum nullum ab iis non discrimen excludunt? Verum esto, demus tamen illis nulla res prorsus omnes diversitate secreti : ab hominum vulgo nihil ergo differunt ipsi quoque. Sapientiam igitur isti quam nobis tandem ostendunt? aut cur omnes Timonis ore proscribuntur, Pyrrho celebratur unus? Præterea, si nihil in rebus discriminis est, ne differre quidem aut non differre, opinari aut non opinari discriminis quidquam subhiuit. Cur enim sint potius ista quoque, quam non sint? vel, ut Timon ipse loqui solet, cur ita? cur non? Imo, quorsum tandem vel ipsum cur? omnem eum questionem funditus proinde tollendam esse constat. Desinat igitur molestiam nobis ultra facessere. Nam insanient illi profecto, dum suæ ipsorum artis obliiti, nos opinari quidquam jubent simul atque vetant, iidemque pronuntiant aliquid de rebus, qui tamen nihil pronuntiandum esse statuunt. Nolunt ne nimirum sentire cum ullo, sibi tamen omnes fidem habere volunt : dumque se nihil scire profiteantur, omnes tamen, quasi res apertissime noriunt, passim reprehendunt. At incerta omnia esse qui dicant, hos e duobus alterum, aut utroque necesse est, aut aliquid pronuntiare. Si

ἀπέντες τήνδε τὴν φωνήν, ὡς ἀνελθόντων ὁ Ἀριστοτέλης. Ἰσχυρὰς μόντοι τοιαῦτα λέγων καὶ Πύρρων ὁ Ἥλειος· ἀλλ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐν γραφῇ καταλείπειν. Ὁ δὲ γὰρ μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων φησὶ, θεῶν τὸν μέλλοντα εὐδαιμονήσῃν εἰς τρία ταῦτα βλέπειν· πρῶτον μὲν, ὅποια πράγματα· δεύτερον δὲ, τίνα χρὴ πράξῃν ἡμᾶς πρὸς αὐτὰ διακείσθαι· τελευταῖον δὲ, τί περιέσται τοῖς οὕτως ἔχουσι. Τὰ μὲν οὖν πράγματα φησὶν αὐτὸν ἀποφαίνειν ἐπίσης ἀδιὰφορα, καὶ ἀσάδηματα, καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μὴ τε τὰς ἀσθησίας ἡμῶν μητέ τὰς δόξας ἀληθεύειν ἢ ψευδεῖσθαι. Διὰ τοῦτο οὖν μὴ δὲ πιστεύειν αὐταῖς θεῶν, ἀλλ' ἀδοξάζεσθαι, καὶ ἀκλίνας, καὶ ἀκραδάντους εἶναι. περὶ ἐνὸς ἐκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μὲλλον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὐτ' οὐκ ἔστιν. Τοῖς μόντοι διακειμένοις οὕτω περιέσσεσθαι Τίμων φησὶ πρῶτον μὲν ἀφασίαν. Ἐπειτα δ' ἀταραξίαν, Αἰνησιόδημον δὲ ἠθροσύνην. Τὰ μὲν οὖν κερφάλια τῶν λεγομένων ἐστὶ ταῦτα. Σκεψάμεθα δ' εἰ ἑρῶς λέγουσιν. Ἐπει τοίνυν ἐπίσης ἀδιὰφορα πάντα φασὶν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κελύουσι μὴδὲν προστίθεσθαι, μὴδὲ δοξάζειν, εἰκότως ἂν, ὁμοίαι, πισθεῖται τις αὐτῶν· Ἄρα γὰρ διαμαρτάνουσι οἱ διαφέρειν αὐτὰ νομίζοντες, ἢ οὐ; Πάντως γὰρ, εἰ μὲν ἀμαρτάνουσι, οὐκ ὁρθῶς ὑπολαμβάνουσιν ἂν. Ὅστε ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς εἶναι τινὰς τοὺς τὰ ψευδῆ περὶ τῶν ὄντων δοξάζοντας· αὐτοὶ τοίνυν εἰεν ἂν οἱ τἀληθῆ λέγοντες· οὕτω δὲ εἴη ἂν ἀληθές τι καὶ ψεῦδος. Εἰ δ' οὐχ ἀμαρτάνουσι οἱ πολλοὶ, τὰ ὄντα διαφέρειν οἰόμενοι, τί παθόντες ἐπιπλήττουσιν ἡμῖν; αὐτοὶ γὰρ ἀμαρτάνουσιν ἂν, ἀξιούμετες ἢ διαφέρειν αὐτὰ. Καὶ μὴν εἰ καὶ ὁρθῶς αὐτοῖς ἐπίσης ἀδιὰφορα πάντα εἶναι, ὅηλον, ὡς οὐκ ἂν διαφέρουσι οὐδ' αὐτοὶ τῶν πολλῶν. Τίς οὖν εἴη ἂν αὐτῶν ἡ σοφία; καὶ διὰ τί Τίμων τοῖς μὲν ἄλλοις λαοδορεῖται πᾶσι, Πύρρῳ δὲ ὁμιεὶ μόνον; Ἐπεὶ γὰρ μὴν, εἰ ἐπίσης ἐστὶν ἀδιὰφορα πάντα, καὶ διὰ τοῦτο χρὴ μὴδὲν δοξάζειν, οὐκ ἂν οὐδὲ ταῦτα διαφέρει· λέγω δὲ τὸ διαφέρειν, ἢ μὴ διαφέρειν, καὶ τὸ δοξάζειν, ἢ μὴ δοξάζειν. Τί γὰρ μέλλον ταῦτό ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν; ἢ, ὡς φησὶ Τίμων, διὰ τί ναί, καὶ διὰ τί οὐ; καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τί; φανερὸν οὖν, ὡς ἀναίρεται τὸ ζητεῖν. Ὅστε πανασάουσαν ἐνοχοῦντες. Ἐπεὶ νῦν γὰρ μεμήνασι, πῶρῳ τέχνης ἅμα μὲν ἡμῖν διακελευόμενοι μὴ δοξάζειν, ἅμα δὲ κελύουσι αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν· καὶ λέγοντες, ὡς περὶ οὐδένος ἀποφαίνεισθαι δεῖ, κάπειτα ἀποφαινώμενοι. Καὶ ἀξιοῦσι μὲν μὴδὲν συγκατατίθεσθαι, πειθεσθαι δ' αὐτοῖς κελύουσι· εἴτα λέγοντες μὴδὲν εἰδέναι, πάντας ἐλέγχουσι, ὡς εὖ εἰδότες. Ἀνάγκη τε τοὺς φάσκοντας, ὡς ἄδηλα πάντα εἶη, δεῖν ἠθεροῦν, ἢ σωπῆν, ἢ ἀποφαινεσθαι ταῖς καὶ λέγειν. Εἰ μὲν οὖν ἡσυχίαν ἄγοιεν, ὅηλον, ὅτι πρὸς γὰρ τοὺς τοιοῦτους οὐδὲς ἂν εἴη λόγος· εἰ δ' ἀποφαινοῦντο, πάντη τε καὶ πάντως ἢ εἶναι ταῖς φασὶν ἂν, ἢ μὴ εἶναι, καθάπερ ἀμέλει γυναικῶν, ὡς εἴη πάντα ἄγνωστα καὶ νομιστὰ πᾶσι, νομιστῶν δ' οὐδέν που. Ὁ τοίνυν ἀξίως ἢ τι ὀρθοῦ πράγμα, καὶ ἔνεστιν αὐτὸ συνέσθαι λεγόμενον, ἢ οὐκ ἔνεστιν. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ ὀρθοῦ, καθάπερ οὐδὲς οὐδ' οὕτω πρὸς τὸν τοιοῦτον ἂν εἴη λόγος· εἰ δὲ σημαῖνοι, πάντως ἢ ἔπειτα λέγει ἂν, ἢ πεπρασμένα. Καὶ εἰ μὲν

ἀπειρα, οὐδ' ἄλλως ἂν εἴη λόγος πρὸς αὐτὸν· ἀπειροῦ γὰρ γνώσις οὐκ ἔστι· πεπειραμένων δὲ δυνατὸν ἠθλουμένην, ἢ ἐνὸς ὁπουοῦν, ὁ τοῦτο λέγων, ὀρᾷ τι καὶ χρίνει. Πῶς οὖν ἀγνωστα καὶ ἀνεπίκριτα πάντα εἴη ἂν; Εἰ δὲ φαίη ταῦτα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, πρῶτον μὲν ἔσται ταῦτ' ἂν ἀληθῆς καὶ ψεῦδος· ἔπειτα δὲ ἔρει τι καὶ οὐκ ἔρει, καὶ λόγῳ χρώμενος, ἀναίρησει λόγον. Ἐτι δὲ ὁμολογῶν ψεῦδεσθαι, πιστεύει καὶ αὐτῷ φησὶ δεῖν. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πῶθεν καὶ μαθόντες, ἀπὸλα πάντα φασι εἶναι. Δεῖ γὰρ εἶδέναι πρῶτερον αὐτοὺς, τί δὴ φασὶ ἔσθ' ἂν τὸ ἔηλον· οὐτῶ τῶν ἂν ἔχοεν λέγειν, ὡς οὐκ εἴη τὰ πράγματα τοιαῦτα. Πρῶτον γὰρ εἶδέναι χρῆ τὴν κατάρασαν, εἴτα τὴν ἀπόφασιν. Εἰ δὲ ἀγνωστοὶ ὁπόδ' ἔστι τὸ ἔηλον, οὐκ ἂν εἶδέναι οὐδὲ τι τὸ ἀἔηλον. Ὅπόταν γὰρ μὲν ἀληθοῦς ἐν τῇ ὑποτυπώσει τοὺς ἐνέα διεξίη τρόπως (κατὰ τοσοῦτους γὰρ ἀποφαίνεται ἀπὸλα τὰ πράγματα πεπειραται)· πῶτερον αὐτὸν ὡλεν εἰδῶτα λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἀγνωστοὺς; Φησὶ γὰρ, ὅτι τὰ ζῶα διαφέρει, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, καὶ αἱ πόλεις, καὶ οἱ βίαι, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ νόμοι. Καὶ τὰς ἀλοθῆσις δὲ φησὶν ἡμῶν ἀσθενεῖς εἶναι, καὶ πολλὰ τὰ ἐξωθεν λυμαινόμενα τὴν γνῶσιν, ἀποστῆματα, καὶ μεγέθη, καὶ κινήσεις; Ἐτι δὲ τὸ μὴ ὁμολοῦν διακρίσθαι νέους καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐργηγορούς καὶ κοιμημένους, καὶ ὑγιαίνοντας καὶ νοσοῦντας· οὐδένος τε ἡμεῖς ἀπλοῦ καὶ ἀκραιφνοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι. Πάντα γὰρ εἶναι συγκαχυμένα, καὶ πρὸς τι λεγόμενα. Ταῦτα δὲ, φημὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα κομφολογούοντα αὐτὸν, ἰδέως ἂν τις εἴρητο· Πῶτερον εὖ εἰδῶς λέγει, ὅτι τὰ πράγματα τούτων ἔχει τὸν τρόπον, ἢ ἀγνωστοὺς; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἴδῃ, πῶς ἂν ἡμεῖς αὐτῷ πιστεύομεν; εἰ δ' ἐγίνωσκε (1), κομῆθ' τις ἦν ἡλίθιος, ἀμα μὲν ἀπὸλα πάντα ἀποφανόμενος, ἀμα δὲ τοσαῦτα λέγων εἶδέναι. Καὶ μὴν ὅποτε γε τὰ τοιαῦτα διεξίηεν, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐπαγωγῆν τινα λέγουσι, θεικνύντες ὅσοι ἄστα εἴη τὰ φαινόμενα καὶ τὰ καθ' ἑκάστα. Τὸ δὲ τοιοῦτο καὶ ἔστι καὶ λέγεται πίστις. Εἰ μὲν οὖν αὐτῇ συγκαταθένται, ἔηλον ἔτι δοξάζουσιν· εἰ δ' οὐ πιστεύουσιν, οὐδ' ἂν ἡμεῖς προσέχομεν αὐτοῖς. Ὅ γε μὲν Τίμων ἐν τῷ Πόθμῳ διεγίγεται μακρὸν τινα κατὰ τὴν αἰσθησιν, ὡς ἐντύχει τῷ Πύρρῳ βαδίζοντι Πυθαίοις, παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου, καὶ τὴν διαλεχθεῖεν ἀλλήλοισι. Ἄρ' οὐκ εὐλόγως ἂν τις αὐτῷ ταῦτα συγγραφῶντι παραστήσει, Τί, ὦ ποιητῆ, ἐνοχλεῖς σεαυτῷ ταῦτα συγγραφῶν, καὶ ἂ μὴ εὐλοῖα διεγυόμενος; Τί γὰρ μάλλον ἐνέτυχες αὐτῷ καὶ ἀπληχῆς, ἢ οὐ διηλέχης; Αὐτὸς τε ἑκείνος ὁ θαυμαστός Πύρρῳ, ἀρὰ γε ἴδῃ τὸ διὰ τὴ βαδίζοντι Πύθια θαλασσομένος; ἢ καθάπερ οἱ μεμυγνότες, ἐπλοῦντο κατὰ τὴν ἰδῶν; Ἦνίκα δὲ ἔφρατο κατηγορεῖν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ἀρὰ γε φῶμεν αὐτὸν ἀληθῆ λέγειν, ἢ μὴ; Ἄρὰ γε καὶ τὸν Τίμωνα παθεῖν τι, καὶ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις, ἢ μὴ προσέχειν; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐπίεσθη, πῶς ἂν τι χορευτοῦ φιλόσοφος (2) ἐγένετο, καὶ τὸν Πύρρῳ δια-

A quiescent, nulla cum iis futura disputatio est: sin dicent aliquid: vel esse quiddam, vel non esse omnino dicturi sunt: quemadmodum utique obscura esse cunctis universa nunc dicunt, atque in sola opinione posita, notum esse nihil. Porro qui sumit aliquid, aut rem illam sic aperit, ut intelligi dum explicatur ea possit, aut obscuram potius et igitotam relinquit. Si non aperiet, ne tam quidem ulla cum eo futura disputatio est. 760 Sin explicabit aliquid, prorsus aut infinita dicet, aut suis quibusdam finibus circumscribita. Quod si infinita, rursus omnem secum agendi facultatem eripiet, quod infiniti cognitio nulla esse possit. At si finita quædam, aut etiam unum aliquid aperiet; qui hoc faciat, definiat idem aliquid, judicetque necesse est: Quinam igitur obscura omnia et promiscua esse possint? Jam vero, si eadem esse simul ac non esse dicet: primum quidem verum simul et falsum erit: deinde aliquid ipse dicet, dicetque nihil, atque ita orationem, oratione dum utetur, extinguet. Præterea, qui se falsam dicere fateatur, idem sibi fidem haberi vult. Jam vero, quærit etiam ex illis poterit, unde tandem incerta esse universa didicerint? Prius enim quid illud sit quod certum vocatur, nosse debent; immo demum, ejusmo hi non esse omnia statuere poterunt: affirmationis nippio notitia negationis cognitionem antecedit. Qui si minus quid certum sit noverint, ne incertum quidem illi quid sit nosse poterunt. Enimvero cum Ænesidemus in sua illa, quam informabat hypotyposi, novem omnino modos exponeret (totidem enim quam incerta sint omnia declarare conabatur), utrum eisdem norat ipse qui diceret, an ignorabat? Nam is quidem in animantibus, imo etiam et in nobis ipsis, urbibus, institutis, moribus ac legibus discrimen agnoscit: idem vero et infirmos ait sensus esse nostros, et plurima quæ cognitioni extrinsecus officiant impedimenta commemorat, intervalla, magnitudines, motus, juvenum atque senum, vigilantium et dormientium, valentium et aegrotantium dissimiles aliosque sensus; rerum dum eas percipimus, quod permixtæ sint omnes, et cum aliquo semper al aliud quod ordine proferatur, sincerum nunquam simplicemque vultum. Hæc, inquam, ille cæteraque id genus dum magnifice loquitur, quærat ex eo jure quispiam, sitne hæc bo-micis variis illas rerum condiciones probe scientis, an potius ignorantis oratio? Si enim illas ignorat, qui tandem ipsi fidem habebimus? Sin eas probe norit, næ stolidus admodum est, qui cum obscura esse omnia statuat, tam multa se tamen scire confirmet. Utique dum talia oratione percensent, inductionem aliquam modo tenent, et cujusmodi quæque sint quæ apparent, sigillatim ostendunt: quod quidem orationis genus est vocaturque files. Hanc igitur illi si sequuntur, eosdem proinde opinari nemo non videt: si vero non credunt, ne ipsi

(1) Εἰ δ' ἐγίνωσκε. B. Augustinus lib. De religione, querenti veritatem, Saltem, inquit, scis te dubitare an sit aliquid veri, et hoc ipsum est veritas.

(2) Ἄρ' ἔτι χορευτοῦ φιλόσοφος. Diogenes Laertius lib. ix ἐξ Simone quodam Apollonide. Tamen hunc significat, a saltatione jam abstinere co-

quidem illos audiemus. 761 Jam vero quod in *Pythone* longam adeo Timon ipse narrationem instituit, quemadmodum in Pyrrhonem circa templum Amphiarai, dum Pythiam peteret, incidit, et quosnam cum eo sermones miscuerit: quis non ea scribentem his verbis jure conveniat? Quid ipse tibi, homo nequam, molestus es, dum ista scribis, eaque commemoras, quæ tu nescis? Cur enim in eum incidisti, aut cur sermones cum eo miscuisti potius, quam non miscuisti? Pyrrho autem ille tuus tam excellens, tamque divinus, satisne quorsum ad Pythia spectanda pergeret ipse norat? an vero, quod furiosus solent, in via temere vagabatur? Idem vero cum et homines et hominum ignorantiam accusare cepit, num ille nobis verum dicere videatur, an non? Quid Timon? an ejus est oratione commotus? fidem illi habuit, an negavit? Si negavit, qui tandem evasit e saktatore philosophus? aut cur Pyrrhonem tam vehementer postea constanterque suspexit? Qui si ejus verbis fidem habuit, inepte profecto facit, qui nos, dum philosophatur, philosophari vetet. Atque, ut universe loquamur, quid sanæ illæ Timonis omnes, et irrogatæ generi hominum universo contumeliæ: quid perniciosæ *Æne* sidemi rudimenta, quid verborum tota illa congeries sibi velit, mirum jure cuiquam videatur. Si enim id hoc in scribendi genere sequebantur, uti nos meliores efficerent, eoque sibi carpandos omnes et incessendos putarunt, ut nugas tandem agere desinamus; id agunt, videlicet ut perspectam habeamus veritatem. atque ita sese res, quomodo rum in sententiam adducemur, dum et melius de mus, ex deterioribus profecto meliores efficiemur. Quod si ita est, qui tandem promiscuæ adeo rerum omnium esse queant implicitæque rationes, aut ipsi mus? At vero si disputativis suæ fractus est nullus, quid molesti porro nobis esse pergunt? aut quorsum versus iste Timonis,

Cum Pyrrhone hominum possit contendere nemo?

Nec enim causæ quidquam fuerit, quamobrem Pyrrhonem suum miremur potius, quam aut Corybum illum aut Melitidem, qui tamen stultitiæ principes haberi solent. Jam ne prætereundum illud quidem leviter est quod sequitur. Quem enim, obsecro, aut civem illum, aut judicem, cujusmodi vel consiliarium, vel amicum, vel denique hominem habituri sumus? aut quid ille flagitii non audebit, qui honestum vere vitium aut turpe, qui justum esse nihil aut injustum opinabitur? Apag enim, qui aut legum sententiam genus hoc hominum dixerit, aut pœnarum acerbiterat extimescere? Quomodo enim in eos metus iste cadat, qui ab omni se quidem enit ista Timon,

Unum illum novi quem nulla superbia tollat,
762 *Non funda atque infanda doment, quibus*
[omnis ubique
Succumbit populus, vario dum turbidus æstu,
Atque animi dubius, cœcæque cupidine præceps
Huc illuc raptiur.

pisse, antequam in Pyrrhonem incidisset. Σίμων Ἀπολλωνίδης, inquit, φησὶ τὸν Τίμωνα εἶναι πατρός μὲν Τιμάρχου, Φιλίστιον δὲ τὸ γένος. Νέον δὲ καταλειφθέντα χορεύειν. Ἐπειτα καταγινόντα, ἀδημηῆσαι εἰς Μέγαρον πρὸς Σελίπωνα, εἰς. Εἶτα (id est, contractis jam nuptiis), πρὸς Πύρρωνα εἰς Ἴλιον ἀποδημηῆσαι μετὰ γυναϊκός, etc. Vide infra, pag. 763. (2^a) Σίλλοι. Vide eundem locum pag. 763. Diogenes lib. ix auctor est, Simonem etiam illum Apollonidem, qui de Timone loquebatur, *Sillorum*

Α τάλισα θαυμάζων; εἰ δὲ συγκατέθετο τοῖς λεγομένοις, ἀτοπα, ἂν εἴη τις, αὐτὸς μὲν φιλοσοφῶν, ἡμᾶς δὲ κωλύων. Ἀπλῶς δὲ, θαυμάσαι τις ἂν, οἱ Τίμωνος σίλλοι (2^a), καὶ αἰ κατὰ πάντων ἀνθρώπων βλασφημία, καὶ αἰ κακὰ λέγοντες Αἰθησιδῆμου, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος τῶν λόγων τί δήποτε βούλεται αὐτοῖς. Εἰ μὲν γὰρ οἰόμενοι κρείττους ἡμᾶς ἀπεργάσασθαι, ταῦτα γεγράφασαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντας ὀνομαίει δὲν ἐλέγχειν, ὅπως παυσόμεθα βουλοῦντες, βούλοντας δηλονότι τὴν ἀλήθειαν ἡμᾶς εἰδέναι, καὶ ὑπολαβεῖν, ὅτι τοιαῦτα εἴη τὰ πράγματα, καθάπερ ἀξιοὶ Πύρρων. Ὅστε αἰ πεισθημένοι αὐτοῖς, ἐκ χειρόνων βελτίους ἂν γενόμεθα, κρινόμενοι τὰ συμφορώτερα, καὶ τοὺς ἀμεινον λέγοντας ἀποδείξάμενοι. Πῶς οὖν ἐπίσης ἀδιάρορα τὰ πράγματα, καὶ ἀνεπίκριτα δύναται ἂν β εἶναι; καὶ πῶς ἀσυγκατέθετο καὶ ἀδόξατοι γενόμεθα ἂν; Εἰ δὲ οὐδὲν θεράλει ἐστὶ τῶν λόγων, τί ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν; ἢ διὰ τί Τίμων φησὶν·

C Oux ἂν δὴ Πύρρῳ τ' ἐρίσσειε βροτὸς ἄλλος;

Οὐ γὰρ μᾶλλον Πύρρωνα θαυμάσαι τις ἂν ἢ τὸν Κόρυβον ἐκεῖνον, ἢ τὸν Μελιτίδην, οἱ δὲ δοκοῦσι μωρῶς διενεγκεῖν. Ἐνθυμείσθαι μόντοι χρεὶ καὶ ταῦτα. Ὅποιος γὰρ ἂν γένοιτο πολίτης, ἢ δικαστής, ἢ συμβουλος, ἢ φίλος, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἄνθρωπος, ὃ γέ τοιοῦτος; ἢ τί τῶν κακίων οὐ τολμήσειεν ἂν, ὃ μὲν ὡς ἀληθῶς οἰόμενος εἶναι κακῶν, ἢ αἰσχροῦ, ἢ ἄδικου, ἢ ἄδικου; Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον φαίη τις ἂν, ὅτι τοὺς νόμους δεδοικασί κριτὰς, καὶ τὰς τιμωρίας οἱ τοιοῦτοι. Πῶς γὰρ εἴ γέ ἀπαθείς καὶ ἀτάραχοι, καθάπερ αὐτοὶ φασιν, ὄντες; Ὅ γέ τοι Τίμων ταῦτα καὶ λέγει παρὰ τοῦ Πύρρῳνος,

D Ἄλλοιόν τὸν ἀνυφὸν ἐγὼ ἴδον ἢ ἀδάμαστον
Πᾶσιν ὄσοις δαμνᾶται, ἂμ' ἀρήτοις τε φασὶν τε,
Λαῶν ἔθνεα κούφα, βαρυνόμεν' ἔθθα καὶ ἔθθα,
Ἐκ παθῶν, δόξης τε, καὶ εὐκαίης νομοθῆκης.

opus scripsisse, quod Tiberio Cæsari dedicavit, in quod Diogenes ipse commentario edidit. Tam de Timonis operibus, τῶν δὲ Σίλλων, inquit, τρία ἐστὶν (βιβλία), ἐν οἷς, ὡσαν Ἐκπετικὸς ἂν, πάντας λοιδορεῖ, καὶ σιλλαινε τοὺς δογματικούς, ἐν παρῳδίας εἶδει. Ἄν τὸ μὲν πρῶτον, αὐτοεὐγγητον εἴη τὴν ἐρμηνείαν, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον, ἐν διαλόγῳ σχημάτι. Operis initium hoc fuisse tradit, Ἐσπετε νῦν υἱοὶ δοσι κολυπράγμονες ἐστε σοφισταί.

Ὅποιαν μέντοι φῶσι ἐν σοφῶν δὴ τούτου, ὅτι δεῖ κατακολουθεῖν τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι ζῆν, μηδὲν μὲντοι συγκατατίθεσθαι, πάντα τινὲς εἶναι εὐθήεις. Εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλω, τούτω γούν αὐτῷ θεῷ ἀν συγκατατίθεσθαι, καὶ ὑπολαβεῖν οὕτως ἔχειν αὐτό. Τί δὲ μᾶλλον τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι δεῖ κατακολουθεῖν, ἢ οὐ δεῖ, μὴ εἰδόντας γε δὴ μηδὲν, μηδὲ ἔχοντάς τι ὄψω κρινόμεν; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἡλίθιον, ἐπειδὴν λέγουσιν, ὅτι καθάπερ τὰ καθαρτικὰ φάρμακα συνεκκρίνει μετὰ τῶν περιττωμάτων καὶ αὐτὰ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πάντα ἀξίωον εἶναι λόγους ἀόληα μετὰ τῶν ἄλλων ἀναίρει καὶ αὐτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἐλέγχει, ἤλποεν ἂν οἱ χρώμενοι τούτω, βέλτιον οὖν ἤσυχλον ἄγειν αὐτοῦς, καὶ μηδὲ τὸ σῶμα διαίρειν. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ὅμοιον ἔχει τι τὸ καθαρτικὸν φάρμακον, καὶ ὁ τούτων λόγος. Τὸ μὲν γὰρ φάρμακον ἐκκρίνεται, κἀν τοῖς σώμασιν οὐχ ὑπομένει· τὸν μὲντοι λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑπέκρινεν δεῖ τὸν αὐτὸν ὄντα, καὶ πιστευόμενον αἰεὶ. Μόνος γὰρ οὗτος εἴη ἂν, ὁ ποῶν ἀσυγκαταθέτους. Ὅτι δ' οὐκ ὁλοῦται τὸν ἀνθρώπον ἀδόξατον εἶναι, καὶ ὧδὶ καταμάθοι τις ἂν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν αἰσθανόμενον μὴ αἰσθάνεσθαι. Τὸ δ' αἰσθάνεσθαι, γνωρίζειν τι ἦν. Ὅτι δὲ καὶ πιστεύει τῇ αἰσθήσει, πᾶσι φανερόν. Ἀκριβέστερον γὰρ θέλων ἰδεῖν, ἀπέφησε τὸ ὀφθαλμῷ, καὶ προσήλθε γρηγορότερον, καὶ ἐπιλάσασθαι. Ὅτι ἡν ἠδόμενοι γε καὶ ποιοῦντες ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὸν καίμενον ἢ τεμνόμενον ἀγνοεῖν. Τὰς δὲ δὴ μνημάς καὶ ἀναμνηστικὰς τις οὐκ ἂν φαίη μεθ' ὁπολιθῆως γίγνεσθαι; Περὶ μὲν γὰρ τὸν κοινὸν ἐνομιῶν, ὅτι ἐν τοιοῦτον ἀνθρώπος ἐστὶν, ἐπὶ δὲ περὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, τί λέγοι τις ἂν; οὐδὲν γὰρ ἦν τούτων, εἰ μὴ περὶ οὐκ ἐπιλασόμενοι. Ἄλλ' ἔργως εἰώθη ἔλλα. Τοῖς μέντοι λεγομένοις ὑπὸ τούτων ἔάν τε πιστεύωμεν, ἔάν τε ἀπιστῶμεν, ἀναγκαίως ἔχει δοξάζειν πάντα τε καὶ πάντως. Ὅτι μὲν οὖν ἀμύχανόν ἐστι φιλοσοφεῖν τὸν τρόπον τούτων, φανερόν· ὅτι δὲ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ παρὰ τὸ νόμος, ὧδὶ κατεβόμεν ἂν. Εἰ μὲν γὰρ τῷ ὄντι τὰ πράγματα τοιαῦτα εἴη, τί λοιπὸν ἄλλ' ἢ καθάπερ ἐν ὕπνῳ ζῆν ἡμᾶς εἰκῆ καὶ ἐμπλήκτως; ὥστε φλυαροῦν ἂν οἱ νομοθέται, καὶ στρατηγοὶ, καὶ οἱ παιδευόμενοι. Ἄλλ' ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι ζῆν κατὰ φύσιν, μόνος μὲντοι τετυφῶσθαι, μᾶλλον δὲ μεμνημένας μανίας ἀβρόωμένην οἱ ταῦτα ληρούμενος. Οὐχ ἡγίστα μὲντοι τοῦτο καταμάθοι τις ἂν κἀκεῖθεν. Ἀντιγόνοσ γὰρ ὁ Καρύστιος κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενόμενος χρόνος, καὶ ἀναγράφας αὐτῶν τὸν βίον, φησὶ τὸν Πύρρωννα διωκόμενον ὑπὸ κυνῶν, ἀναφυεῖν ἐπὶ τι δένδρον σκοπιόμενον δ' ὑπὸ τῶν παρόντων, εἰπεῖν, ὡς χαλεπὸν εἴη τὸν ἀνθρώπον ἐκδύναι. Φιλότησ δὲ τῆς ἀδελφῆσ αὐτοῦ θυσίης, ἔπειτα τῶν φίλων τινὲς ὑποσχόμενοι τὰ πρὸς τὴν θυσίαν, καὶ μὴ παρασχομένου. Τοῦ μὲντοι Πύρρωννοσ πραιμένωσ, καὶ ἀγανακτοῦντοσ, ἐπειδήπερ ὁ φίλοσ εἶπεν, ὡσ οὐ ποιήσαιτο σύμφωνα τοῖς λόγοις, οὐδ' ἄξια τῆσ ἀπαθείασ· εἰπεῖν αὐτόν· Ἐν γούν γυναικὶ οὐ δεῖ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆσ ποιεῖσθαι. Καίτοι δικαίως ἂν εἶπεν ὁ φίλοσ, ὅτι ματαία καὶ ἐν γυναικὶ, καὶ κυνὶ, καὶ πᾶσιν. Εἰ δὴ σοί

Præterea dum egregium illud sapiensque dictum pronuntiam, in vita instituenda naturæ consuetudinisque ductum sequi oportere, simulque nulla penitus in re habendum esse docent, faciunt ineptissime. Nam ut fides cæteris omnibus detrahatur, huic saltem habenda necessario sit, planeque statuendum ita rem habere. Sed enim cur naturæ consuetudinisque ductum sequi potius nos oporteat, quam ab eo discedere, qui nec sciamus omnino quidquam, nec cujus vi iudicium ferri possit quidquam habeamus? Quod enim addunt, extremæ eujusdam stultitiæ est: quemadmodum pharmaca, in quibus purgandi vis est, sese cum excrementis ipsis pariter ac simul excernunt; ita quæ ratio incerta esse omnia conficiat, eam se quoque periode ut reliqua fuuditus convellere. Nam si refutat ipsa sese, insulse faciat ea qui utetur. Quiescant igitur isti, ac ne biseant quidem. Tametsi nec pharmaco illi quo purgamur istorum ratio simile quidquam habet. Nam ita pharmacum excernitur, ut in corpore minime resideat: hæc ratio et eadem hæreat in mente semper, et fidem a nobis perpetuam impetret, necesse est, quod ea nos sola ne cuiquam assentiamur efficiat. Porro quam ne isti quidem opinandi vim homini eripiant, vel ex eo intelligas. Qui sentit, idem ut se sentiat fieri nullo modo potest: sentire autem cognoscere est. At eos sensui fidem habere nemo non videt. Nam ut certius aliquid intueri possint, cum purgare oculos, tum etiam accelerare propius, ac subinde nictando intueri solent. Quid quod nostrum ipsi tam lætitiæ quam doloris sensum novimus? Nec enim fieri possit, ut sese ori quis aut securi nesciat. Memoriam similiter ac recordationem quis nou existimatione conjunctam esse dixerit? Quid de communi omniium sensu, qui ejusmodi hominem esse clamat; quid de artibus doctrinisque dicetur? Istorum quippe nihil haberemus, nisi a natura existimandi vim haberemus. At mitto cætera, dum hoc unum maneat, fidem ut iis sive habeamus, sive negemus, opinandi facultatem necessario nobis esse relinquendam. Hactenus igitur nullam ejusmodi philosophandi rationem esse posse ostendimus. Quam eadem rationi ac legibus adversetur, hinc accipe. Nam si vere ita res habeat, quid aliud superest, nisi ut sic, tanquam in somno, temere stolidique vivamus? Nugentur enimvero legesatores; duces præceptoresque nugentur. Equidem alios omnes ex naturæ præscripto vitam insitigare sentio; rationem hanc philosophorum unam quæ tam absurda loquatur, delirare, aut potius vehementer furere statuo. Quod ipsum ex sequenti Pyrrhonis factu maxime intelliges. Antigonos 763 enim Carystius, qui sub eadem vivebat tempora, quique illorum vitam conscripsit, Pyrrhonem commemorat, ut sese insequenti cani eriperet, quamdam ad arborem confugisse: qua de causa cum ab iis qui aderant, rideretur, ægre admodum hominem exui respondisse. Præterea, cum Philista ejus soror sacrificium

adornaret, quemdam ex amicis, qui res ad illud necessarias postulasset fuerat, promissis non stetit. Pyrrhonem igitur eos sumptus facere coactum, graviter id acerbeque cum ferret, ex suo illo amico audiisse, parum se omnino suorum ex decretorum prescripto facere, atque ab omni perturbatione vacuum ostendere. Tum enimvero Pyrrhonem homini reposuisse, huius rei fidem in mulierculæ causa fieri non debere. Cui sane amicus ille suus merito responderet, in muliere, in cane, in reliquis omnibus inane totum hoc disputandi genus futurum. Quod si nonnullum tibi operæ pretium ex hac oratione futurum videtur, haud abs re fuerit, tum quos habuerit iste sectatores, tum quos æmulatos ipse fuerit, cognoscere. Fuit igitur Pyrrho cuiusdam Anaxarchi discipulus: ac primum quidem picture vero in Democriti libros cum incidisset, nihil aut in tum hominesque omnes contumellis ac probriararet, ac sese tamen ab omni fastu vacuum diceret, Philiadium, qui cum antea saltatorem ageret in scenis, ubi deinde hominem audisset, mordaces et aculeatos versus edidit, quibus totam superiorum is Sillorum auctor, quorum e numero sunt qui sequuntur,

Vos genus infelix, nostraque infamia vitæ,

Nec nisi venter iners, aucto ex certamine ficti.

Et,

Quippe isti sensis pleni mendacibus utris.

At cum jam isti perinde ab omnibus neglecti jacerent, ut si fuissent ipsi nunquam, exiit nudius tertius Alexandriæ Ægypti Ænesidemus quidam, qui antiquum illud nugarum genus revocare conaretur. Atque hi fere sunt communi opinione principes, qui hanc philosophandi viam instituerit. Et quidem huius vel sectæ, vel disciplinæ, ve. quocunque alio nomine hanc appellare libeat, qui laudator esse velit, neminem futurum satis constat. Ego vero, ne philosophiam quidem eam veearim, cum ipsa philosophandi principia iunditima convellat. Hæc igitur adversus philosophos Pyrrhonis sectatores dicta sunt. Quibus affinia sane ac gemina esse possint, quibus ii redarguantur, qui ex Aristippi Cyrenæi sententia, præter id quod patiendum subeatur, comprehendendi nihil posse docuerunt. Socratis autem sodalis Aristippus fuit, qui Cyrenæam sectam instituit, ex qua quidem Epicurus finis illius sui constituendi 764 ansam arripuit. Erat enim Aristippus mollis admodum ac voluptatis amans, qui tametsi nihil unquam ipse palam de fine disseruit, virtute tamen, ut loquuntur, beatitudinis fundamentum in voluptatibus positum esse docuit. Nam cum de voluptate perpetuo loqueretur, hanc suus auditoribus suspicionem movit, ut in vitæ deliciis collocatum ab eo finem putarent. Is Synallum quemdam ejusque filium, Areten nomine, discipulos habuit. Ea filium suscepti Aristippum, qui ab eadem ad philosophiæ studia pellectus, matris discipulus valgo dicebatur. Hic aperte docuit, finem esse cum vo-

(3) Forte στεν. — Quid si legatur ολον, ut sensus sit, ventres tantum? Ediv.

των λόγων τούτων ἐστὶν ἐρεως, ὁρθῶς γ' ἔχει μαθεῖν, καὶ τίνες οἱ ζηλωσάντες αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τίνας ἐξήλωσαν αὐτός. Ὁ μὲν οὖν Πύρρων Ἀναξάρχου τινὸς ἐγένετο μαθητῆς, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἦν ζωγράφος, οὐδ' οὕτως εὐτυχῆς, ἔπειτα τοῦ Δημοκρίτου βεβίβωτος ἐντυχῶν, χρηστών μὴ μολοῦν οἷος εὐρεῖν, οὐτε ἔγραφε, κακῶς δὲ πάντας εἶπε καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Αὐτὸς δ' ὑπερον τοῦτον τὸν τύπον περιβαλλόμενος, καὶ καλῶν ἀτυφον ἑαυτὸν, οὐδὲν ἐν γραφῇ κατέλιπεν. Ἐγένετο δὲ μαθητῆς αὐτοῦ Τιμόν Φιλιάσιος, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἐχάρειεν ἐν τοῖς θεάτροις: ἔπειτα δ' ἐντυχῶν αὐτῷ, συνέγραψεν ἀργαλίας παρωδίας καὶ βωμολόχους, ἐν αἷς βεβίβωσθηκε πάντας τοὺς πάποτε φιλοσοφίσαντας. Οὗτος γάρ ἦν ὁ τοῖς

B Σιλλοῦς γράψας, καὶ λέγων ὀπερὰν δedit, at successu parum læto: postmodum iis boni reperit, aut ipse conscripsit, sed deos tanoneravit. Idem postea cum hoc fastus genere labo scripto reliquit nihil. Is discipulum haboit Timonem philosophorum nationem proscindebat. Fuit enim

Σχέτλιοι ἄνθρωποι, κακ' ἐλέγχεα, γαστέρας

[ολορ (3)].

Τολών ἔκ τ' ἐρίδων, ἔκ τε στοραχῶν (4) ἀπλάσθη.

Καί,

Ἄνθρωποι πενήτης οἰήσιος ἐμπλοιοι ἀσοκοί.

Μηθεὺς δ' ἐπιστραφέντος αὐτῶν, ὡς ἐ μὴδὲ ἐγένοντο τὸ παράπαν, ἐχθὸς καὶ πρῶτον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ κατ' Ἀγγυτον Αἰνηοἰδημῶς τίνος ἀναζωκυριεὺν ἤρξατο τὸν ὕβλον τοῦτον. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν κράτις... δοκοῦντες εἶναι τῶν τὴν ἔδῃν βεβαδικῶτων ταύτην εἶσαν οὗτοι. Ὅτι μὲν οὖν τὴν ταύτην εἶ τε αἰρεσίαι, εἶ τε ἀγωγὴν λόγων, εἶ τε ἔπη καὶ ὅπως ἐβέλη τὴν καλεῖται αὐτὴν, οὐδέτις ἀν εὐ φρονῶν ὀρθῶν εἶναι φαίη, δῆλον. Ἐγὼ μὲν οὐδὲ φιλοσοφίαν οἰομαί εἶναι ἄνομάζειν αὐτὴν, ἀναρροῦσάν γε δὴ τὰς τοῦ φιλοσοφεῖν ἀρχάς. Ἐ ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς κατὰ Πύρρωνα φιλοσοφεῖν νομίζομένους. Συγγενῆ δ' αὐτοῖς εἶη ἂν καὶ τὰ ἀντιλεγόμενα πρὸς τοὺς κατὰ Ἀριστίππου τὸν Κυρηνάιον, μόναι λέγοντας εἶναι τὰ πάθη καταληπτά. Σωκράτους δ' ἑταῖρος ὁ Ἀριστίππος ἦν, ὃ τὴν καλουμένην Κυρηνάικην συστησάμενος αἰρεσιν, ἀφ' ἧς τὰς ἀφορμὰς Ἐπίκουρος πρὸς τὴν τοῦ τέλους ἔκθεσιν εἰσηγεν. Ἦν δ' ὁ Ἀριστίππος ὕψους πάντων τὸν βίον καὶ φιλήθωνος: ἀλλ' οὐδὲν μὲν οὗτος ἐν τῷ φανερῷ περὶ τέλους διελέξατο: δυνάμει δὲ τῆς εἰδαιμονίας τὴν ὑπόστασιν εἰλεγεν ἐν ἡθοναῖς κίεσθαι. Ἄει γὰρ λόγους περὶ ἡθονῆς ποιοῦμενος, εἰς ὑπόψαν ἦγε τοὺς προσόντας αὐτῷ τοῦ λέγειν τέλος εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν. Τούτου γέγονεν ἀκουστῆς Σύναιλλος, καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρήτη. Ἦτις, γεννησασα παῖδα, ὠνόμασεν Ἀριστίππου, ὃς, ὑπαχθεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς λόγους φιλοσοφίας, μητροδιδάκτος ἐκλήθη: ὃς καὶ σαφῶς ἠρώσατο τέλος εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν, ἡθονῆν ἐν τῶν τὴν κατὰ κίνησιν. Τρεῖς γὰρ εἶρη καταστάσεις εἶναι περὶ τὴν ἡμετέραν σύγκρασιν: μιαν μὲν,

(4) Forte στοχασμῶν.

καθ' ἣν ἀλγοῦμεν, ἐοικυῖαν τῇ κατὰ θάλασσαν χει-
μῶν· ἐτέραν δὲ καθ' ἣν ἡβόμεθα, τῇ λεῖω κύματι
ἀφομοιοῦμεν· εἶναι γὰρ λέϊαν κίνησιν τὴν ἡβονήν,
οὐρίω παραβαλλομένην ἀνεμῷ, τὴν δὲ τρίτην μέτρην
εἶναι κατὰστασιν, καθ' ἣν ὅτε ἀλγοῦμεν, ὅτε ἡβό-
μεθα, γαλήνην παραπληροῖαν ὄσαν. Τούτων δὴ καὶ
ἔρασκε τῶν παθῶν μόνων ἡμᾶς τὴν ἀσθησιν ἔχειν.
Ἡρὸς οὐδ' ἀντιλέλεκται ταῦτα.

Ἡρὸς, malacis ac tranquillitatu propius. Horum ille
docuit. At sequentibus refelli possit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Πρὸς τοὺς καθ' Ἀριστοκροτο φιλοσόφους, μὴ
λέγοντας τὰ πάθη εἶναι καταληπτά, τὰ δὲ
λοιπὰ ἀκατάληκτα. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Ἐξῆς δ' ἂν εἶεν οἱ λέγοντες μὴ τὰ πάθη κατα-
ληπτά. Τοῦτο δ' εἶπον ἔνοι τῶν ἐκ τῆς Κυρήνης.
Οὗτοι δ' ἦξιον, ὥσπερ ὀπὸ πάροσιν παζόμενοι τινες,
οὐδὲν εἶναι τὸ παράπαν, εἰ μὴ τις παραστάς αὐτοὺς
παῖοι καὶ κεντῆρ. Καίτοι μὲν γὰρ ἔλεγον καὶ τεμνο-
μενοι γνωρίζειν, ὅτι πάσχοιεν τι. πότερον δὲ τὸ καλὸν
εἶναι πῦρ, ἢ τὸ τέμνον σιδηρὸν, οὐκ ἔχειν εἰπεῖν. Τοὺς
δὲ ταῦτα λέγοντας εὐθὺς ἔρωτό τις ἄν, εἰ δὴ τοῦτο
γούν ἴσασιν αὐτοὶ, εἰς τι πάσχοσι καὶ καὶ ἀσθάνου-
ται. Μὴ εἰδότες μὲν γὰρ, οὐδ' εἰπεῖν ἔδυνάμην ἄν,
ὅτι μὴ ἴσασιν τὸ πάθος· εἰ δ' αὖ γνωρίζουσι, οὐκ
ἂν εἴη ἴσασιν τὰ πάθη καταληπτά. Τὸ γὰρ, Ἐγὼ
καλομαι, λόγος ἦν, καὶ οὐ πάθος. Ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη
γε τρία ταῦτα συνυφίστασθαι, τὸ τε πάθος αὐτὸ, καὶ
τὸ ποιῶν, καὶ τὸ πάσχω. Ὅ τολῶν ἀντιλαμβάνομε-
νος τοῦ πάθους πάντως ἀσθάνει ἄν. Οὐ γὰρ δὴ, ὅτι
μὲν, εἰ τύχοι, θερμαίνεται γνωρίζει, πότερον δ' αὐτὸς
ἢ ὁ γέφυων, ἀγνοοῖ· καὶ ἴδῃ ἢ πέφουσι· καὶ Ἀθη-
νησιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ· καὶ ζῶν ἢ τεθνεὺς· εἰ δὲ ἀν-
θρώπων ὢν ἢ λίθος. Οὐκοῦν εἰσεται καὶ ὄρ' οὐ πά-
σχει. Καὶ γὰρ ἀλλήλους γνωρίζουσι, καὶ ὁδοὺς, καὶ
πόλεις, καὶ τὴν τροφήν. Οἱ δ' αὖ τεχνίται τὰ ἐργα-
λεῖα τὰ αὐτῶν ὄδασιν. Καὶ οἱ ἱατροὶ καὶ ναυτικοὶ
σημαίνονται τὰ μέλλοντα. Καὶ τῶν θηρίων οἱ κύνες
ἐπιβάσκουσι τοὺς στίβους. Ἔτι γε μὴν ὁ πάσχων τι
πάντως· ἢ οὗς οἰκεῖται τινός, ἢ οὗς ἀλλοτρίου πάθους
ἀντιλαμβάνεται. Πόθεν οὖν ἔξει λέγειν, ὅτι τοῦτο μὲν
ἔστιν ἡβονή, τοῦτο δὲ πάθος· ἢ δὲ γεύομενος, ἢ ὄρων,
ἢ ἀκούων, πάσχοι τι· καὶ τῇ μὲν γλώσσῃ γεύομενος,
τοῖς δ' ὀφθαλμοῖς ὄρων, τοῖς δ' ὠσίν ἀκούων· ἢ τὴν
ἴσασιν, ὅτι τοῖς μὲν ἀρεῖσθαι ὀρῆν, τοῖς δὲ φεύγειν·
εἰ δὲ μὴδὲν τοῦτων γινώσκῃ, οὐδ' εἰ ζῶσιν ἀποφαι-
νεῖν· οὕτω δ' οὐδ' ἂν ζῶσα εἶεν. Γελοῖοι γὰρ εἶσιν,
ὅσπερ λέγοντες, ὅτι ταῦτα μὲν αὐτοῖς συμβέβηκεν, οὐ
μὴν ἴσασιν γε πῶς καὶ τίνα τρόπον. Οὗτοι γὰρ οὐδ'
εἰ ἀνθρώποι πεφύκασιν, οὐδ' εἰ ζῶσιν, ἔχουσιν ἂν εἰ-
πεῖν· οὐκοῦν οὐδ' εἰ λέγουσι τι, καὶ ἀποφαινόμεναι.
Ἡρὸς δὴ τοὺς τοιοῦτους τίς ἂν εἴη λόγος· θαυμάσαι
μὲν τις ἄν, εἰ ἀγνοοῖ· πότερον ἐπὶ τῆς γῆς εἶσιν, ἢ
ἐν τῷ ὀρατῷ· πολλῶν δὲ θαυμασιώτερον, εἰ οὐκ
ὄδασιν, καὶ ταῦτα, φέροντες φιλοσοφεῖν, ἀρὰ γε τὰ
τίτταρα πλείονά ἐστιν ἢ τὰ τρία· καὶ τὸ ἐν καὶ τὰ
θῶ πᾶσα ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ὁπίσους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν
χειρῶν διακτύλους ὅσοι γε δύναται εἰπεῖν, οὐδὲ πό-
τερον ἔκαοτες αὐτῶν εἰς ἐστὶν ἢ πλείους. Ὅστε οὐδὲ

luptate vivere, voluptatem eam intelligens, quæ in
aliqua commotione versetur. Tria quippe tempera-
tionis nostræ genera statuebat : unum quo doleam-
us, ei quæ in mari excitatur tempestatî persimile ;
alterum quo lætetur, et æquato fluctui similes si-
mus : æquatam enim commotionem esse volupta-
tem, secundi ventî simillimam. Tertium denique
medium genus, quo nec doleamus ipsi, nec læto-
duntaxat motuum aliquem a nobis sensum haberi

CAPUT XIX.

Adversus Aristippi sectatores, qui ea modo quæ pa-
timur, comprehendi posse statuerunt, præterea
nihil. Ex eodem.

« Deinceps, inquit, eos videamus, qui ea modo
quæ patimur, comprehendi posse defendunt. Ea in
hæresi fuere Cyrenæi quidam. Is sic tanquam alio
quodam sopore depressi, nihil penitus esse dice-
bant, nisi si quis propius subsiens illos verberaret
ac foderet. Quippe, dum urerentur ac secarentur,
pati se aliquid, hoc vero se nosse ; utrum ignis es-
set quod ureret, aut ferrum quod secaret, sibi non
liquire. Ex hoc hominum genere queramus in pri-
mis, num id saltem probe norint, pati se ac sentire
aliquid. Hoc illi si nesciunt, perperam utique di-
cunt, quod patientur sibi notum esse. Sin autem
hoc intelligunt, non ea modo quæ patimur com-
prehendi possunt. Nam isthuc quidem, Uror, loque-
ntis est, non patientis. Præterea simul hæc tria po-
niantur necesse est, malum quod quis patitur, quod
illud affert, quod illud ipsum patitur. Enimvero
qui malum subeat, id plane sentiat oportet. Nec
enim profecto, uri se, si forte uretur intelligit ;
idem tamen, ipse an vicinus uratur, ignorabit :
adeoque nunc, an superiore anno ; Athenis an in
Ægypto ; vivensne an mortuus ; hominem an lapis.
Quare simul etiam noverit, a quo patitur. Illi
enimvero enim esse mutuo, tum vias etiam, urbes
cibosque norunt. Sua quoque artificii nota instru-
menta sunt. Medici ac rei nauticæ periti futura
presentiunt. 765 Imo, e bestis etiam, vias cer-
tis pressas vestigiis comes reperunt. Porro, qui
aliquid patitur, is quasi proprium aliquid, aut tan-
quam alienum id subeat necesse est. Quinam ergo
dixerit, voluptatem alteram, alterum laborem esse ?
quinam aut gustu, aut visu, aut auditu aliquid esse
pati ? quinam gustare se lingua, videre oculis, an-
ribus exaudire ? Aut, qui tandem optandum alterum,
alterum fingendum esse cognoscunt ? Quorum si nihil
ipsi norunt, ne impetum quidem ullum aut appeti-
tum habent, ac proinde nec animantia sunt. Nam
ridicule profecto loquuntur, dum aiunt, ea quidem
sibi evenire, qui tamen aut quemadmodum eveniant,
se nescire. Qui enim ejusmodi sunt, id nec utrum
homines sint, nec utrum vivant, affirmare possunt,
adeoque nec utrum aliquid loquantur ac statuunt.
Cum hoc igitur hominum genere, commercii quod
omnino esse possit ? Et quidem mirum jure videa-
tur, eos in-cælo, an in terra versentur, ignorare ?

at longe mirabilis est, cum philosophari se defendant, non intelligere tamen, sintne quatuor plura quam tria : unum atque duo quot sint. Nam quot in manibus digitos habeant, aut sine horum quilibet unus an plures, definire certe non possunt. Ita ne nomen quidem ipsi suum noverint, nec patriam, nec Aristippum : nec ullosne ament, an oderint, an concupiscant : rideant, an lacrymentur ; adeoque sitne jucundum hoc, molestum illud, pronuntiare non possint. Constat igitur ipsos, utrum etiam aliquid hoc tempore loquamur, ignorare : atque ita hos inter et culices atque muscas, interest omnino nihil, tametsi quæ naturæ saltem convenienti suæ, culices muscæque norunt. » Verum hæc, ex infinitis quæ urgeri possint, adversus istos dicta sufficiant. Sequitur, ut eorum etiam, qui contrarium insistent viam, atque in omnibus fidem sensibus habendam esse defendunt, sententiam exploremus. Hornum e numero sunt Metrodorus Chius, et Protagoras Abderita. Et Metrodorus quidem, ut aiunt, Democriti auditor fuit, ac principia duo, plenum et vacuum posuit : e quibus alterum illud esse, alterum non esse dicebat. Is de natura scripturum cum esset, hoc orationis est usus ingressus : « Nemo nostrum quidquam novit ; ne hoc ipsum quidem utrum aliquid noverimus, necne. » Quo ex ejus ingressu pessimam deinde recentior ille Pyrrho dubitandi ansam arripuit. **766** At progressus idem ulterius, id esse omnia statuit, quod quisque intelligat. Protagoram quod attinet, atheum illum dictum esse tradunt. Sane his ille verbis suam De diis disputationem auspicatur, « Sintne dii, necne, aut quam ii speciem habeant, nescio ; multa sunt enim, quæ me, quominus trium horum quidlibet noverim, impediunt. » Hujus Atheuenses combusserunt. Sed quoniam solis isti sensibus credendum esse dixerunt, quibus refellatur argumentis videamus.

CAPUT XX.

Adversus Metrodorum, et Protagoram, qui solis sensibus credendum esse dicebant. Ex eodem.

« Fuere, inquit, nonnulli præterea, qui sensibus tantum atque visis fidem adhibendam esse dicebant. Nec desunt, qui simile quid ab Homero insinuatam esse velint, cum Oceanum rerum omnium principium vocavit, quod res in perpetuo quodam fluxu versentur. Hoc ipsum Metrodorus Chius asseverat ; planeque ac diserte Protagoras Abderita. Hominem enim rerum omnium mensuram esse vult ; ut earum quæ sunt, quemadmodum illæ sint, ita earum quæ non sunt, quemadmodum ipsæ non sint. Cujusmodi enim quidlibet appareat, ejusmodi etiam illud esse. De cæteris, affirmari a nobis certo nihil posse. Quibus merito eadem ob-

(5) Ὁ Ἰλιότρος. Locus exstat in *Theæteto*, p. 118 Ficini, D, ubi postquam a Protagora hominem rerum omnium mensuram constitui docuit, ita prosequitur : Οὐκ οὖν οὕτω πως λέγει (Protagoras), ὡς ὅτι μὲν ἕκαστα ἐμοὶ φαίνονται, τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμεῖ· ὅσα δὲ σοι, τοιαῦτα αὐ σοι. Ἀνθρώπος δὲ σύ τε, καὶ γὰρ. Tum hominem ita refellit, Ἄρ' οὐκ ἐπίστευοντις ἀνέμου τοῦ αὐτοῦ, ὁ μὲν πῦρον ἰσχύει, ὁ δὲ

τοῦνομα τὸ ἔθιον εἶδεν ἄν, οὐδὲ τὴν πατρίδα, καὶ τὸν Ἀρίστικτον. Οὐκ οὖν οὐδὲ τίνας φιλοῦσιν ἢ μισοῦσιν, οὐδὲ τίνας ἐπιθυμοῦσιν· οὐδ' εἰ γελᾶσαιεν ἢ θαυροῦσαιεν, ἔξουσιεν εἰπεῖν, οὐδ' ὅτι τὸ μὲν εἶγε λόγιον, τὸ δὲ λυπηρὸν. Ἀπὸλον οὖν ὡς οὐδὲ τί νυνὶ λέγομεν ἡμέτε, συνίασιν. Οὐδὲν οὖν οἷ γε τοιοῦτο διαφέρουν ἄν ἐμπέδων ἢ μωίων· καίτοι κακείνα γνωρίζει τὰ κατὰ φύσιν. » Πρὸς δὲ τοὺς οὕτω διακειμένους, εἰ καὶ μυρία λέγειν ἐνεστιν, ἀλλ' ἀρκεῖ γέ καὶ ταῦτα. Ἐπειτα τοῦτοις οὖν, συνεξετάσαι καὶ τοὺς τὴν ἐναντίαν βαδίζοντας, καὶ πάντα χρῆναι πιστεύειν ταῖς τοῦ σώματος αἰσθήσεσιν ὀρισκόμενους, ὧν εἶναι Μητροδόρον τὸν Χίον, καὶ Πρωταγόραν τὸν Ἀβδηρίτην. Τὸν μὲν οὖν Μητροδόρον Δημοκρίτου ἔφασαν ἀποκρίσσειν· ἀρκυὰς δὲ ἀποφύνασθαι τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν· ὧν τὸ μὲν ἄν, τὸ δὲ μὴ ἄν εἶναι. Γράφον γέ τοι περὶ φύσεως, εἰσβολῇ ἐχρήσατο τοιαύτη· « Οὐδέεις ἡμῶν οὐδὲν εἶδεν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ποτέρον εἶδμεν, ἢ οὐκ εἶδαμεν. » Ἦτις εἰσβολὴ κακῆς ἔδωκεν ἀφορμὰς τῷ μετὰ ταῦτα γενομένῳ Πύρρῳ. Πρὸς δὲ φησιν, ὅτι πάντα εἶστιν, ὃ ἂν τις νοήσῃ. Τὸν δὲ Πρωταγόραν λόγος ἔχει κακῆσθαι ἄδου. Γράφον γέ τοι καὶ αὐτὸς· Περὶ θεῶν, εἰσβολῇ τοιαύτη ἐχρήσατο· « Περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ εἶδα, οὐδ' ὡς εἶσιν, οὐδ' ὅποιοι τινες εἶσαν. Πολλὰ γὰρ ἔστι τὰ κωλύοντά με ἕκαστον τούτων εἰδέσθαι. » Τούτων Ἀθηναῖοι συγῆ ζημώσαντες, τὰς βίβλους αὐτοῦ δημοσίῃ ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ κατέκαυσαν. Ἐπεὶ οὖν οἶδε μόναις δεῖν ἔφασαν ταῖς αἰσθήσεσιν πιστεύειν, τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀντιβῆσθαι θεασώμεθα.

De diis disputationem auspicatur, « Sintne dii, necne, aut quam ii speciem habeant, nescio ; multa sunt enim, quæ me, quominus trium horum quidlibet noverim, impediunt. » Hujus Atheuenses combusserunt. Sed quoniam solis isti sensibus credendum esse dixerunt, quibus refellatur argumentis videamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Πρὸς τοὺς περὶ Μητροδόρον καὶ Πρωταγόραν μόναις δεῖν πιστεύειν ταῖς αἰσθήσεσιν λέγοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Γεγῆσθαι δὲ τινες, οἱ ἀξιοῦντες τῇ αἰσθήσει καὶ ταῖς φαντασίαις μόναις δεῖν πιστεύειν. Ἐνιοὶ δὲ φασὶ καὶ τὸν Ὀμηρον αἰνέσθαι τὸ τοιοῦτο, πάντων ἀποφαίνοντα τὸν Ἔξαινον ἀρχηγὸν, ὡς ἐν ῥύσει τῶν πραγμάτων ἔντων. Καὶ μὴν καὶ Μητροδόρος ὁ Χίος τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγει. Οὐ μὴν ἀλλ' ἀντικίρυς γέ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης. Οὗτος γὰρ ἐφη μέτρον εἶναι πάντων χρημάτων τὸν ἀνθρώπων· τῶν μὲν ἔντων, ὡς ἔστι· τῶν δ' οὐκ ἔντων, ὡς οὐκ ἔστιν. Ὅποια γὰρ ἕκαστῳ φαίνεται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων μὴδὲν ἡμᾶς δύνασθαι δισχυρίσασθαι. (5) δὲ τοῦτοις εἰποὶ τίς ἂν, ἃ καὶ ὁ Πλάτων (5) ἐν *Θεαιτήτῳ*. Πρῶτον μὲν, τὸ δὲ ποτε τοιοῦ-

οῦ ; καὶ ὁ μὲν, ἡρέμα, ὁ δὲ, σφόδρα ; Καὶ μάλα. Πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτὸ τὸ πνεῦμα, ψυχρὸν, ἢ οὐ ψυχρὸν, ψηφόμεν ; ἢ πεισώμεθα τῷ Πρωταγόρῳ, ὅτι τῶ μὲν βίοντιναι ψυχρὸν, τῷ δὲ μὴ, οὐ ; etc. At pluribus interjectis, ita miserum σκάπτει, ut illud de se cogitare videatur.

Quid faciam ? sed sum petulanti splene cacinno.

των γε θη τῶν πραγμάτων ὄντων, ἤξιωσαν εἶναι μέτρον τῆς ἀληθείας τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' οὐ σνήχαν τὸ κεφάλαιον; Ἐπειτα δὲ πῶς ἐλεγον εἶναι σοφούς αὐτούς, εἰ δὴ πᾶς τις (6) αὐτῶν μέτρον ἐστὶ τῆς ἀληθείας; ἢ πῶς ἐλέγχουσι τοὺς ἄλλους, εἴπερ ἕκαστος τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστιν; ἀγνοοῦμέν τε τινα, καίτοι πολλὰ μὲν αἰσθανόμενοι, καθότιερ ἐπειδὴ τῶν βαρβάρων ἀκούομεν; Ὁ γε μὴν θεασάμενος (7) οὐτοῦ, εἶτα μεμνημένος, οἶδε μὲν, αἰσθάνεται δ' οὐκ εἶται. Καὶ εἰ θατέρῳ (8) μὲν ὀφθαλμῶν μῦσαι, θατέρῳ δ' ὄραϊν, ἤθλον οὐτι ταυτὸ εἶσται, καὶ οὐκ εἶσται. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τὸ φαινόμενον (9) ἕκαστος καὶ ἀληθές ἐστιν, ἡμῖν δὲ οὐ φαίνεται τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα ἀληθῆ, καὶ τὸ μὴ εἶναι πάντων πραγμάτων μέτρον τὸν ἀνθρώπον ἀληθὲς ἂν εἴη. Καὶ μὴ οἷ γε τεχνίται τῶν ἀτέρων διαφέρουσι, καὶ οἱ θεατῆροι τῶν ἀπέριων· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον προορᾷ τὸ μᾶλλον ἔσεσθαι κυβερνήτης, καὶ λατρῶς, καὶ στρατηγός. Ἄπλως τε ἀναρροῦσιν οὐτοί γε τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἤτιον, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ ἐνδοχόμενον, καὶ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ τὸ παρὰ φύσιν οὕτω δ' ἂν εἴη ταῦτ' οὐ καὶ ὄν καὶ οὐκ ὄν. Οὐδὲν γὰρ κωλύει ταῦτ', τοῖς μὲν εἶναι φαίνεσθαι, τοῖς δὲ μὴ εἶναι. Καὶ ταῦτ' ἂν εἴη ἀνθρώπου καὶ ζῴου. Ἔοθ' ὅτε γὰρ φαίνεται ταῦτ', τῷδε μὲν ἀνθρώπος, τῷδε δὲ ζῴον. Ἄπας τε λόγος ἀληθὴς ἂν εἴη διὰ τοῦτο δὲ καὶ φευδής. Καὶ οἱ βουλευόμενοι, καὶ δικάζοντες οὐκ ἂν ἔχουν οὐδὲν ποιεῖν. Καὶ τὸ θεινάτατον, ἔσονται οἱ αὐτοὶ σπουδαῖοι καὶ μοχθηροί· καὶ ταῦτ' κακία καὶ ἀρετή. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα τις ἂν ἔχει λέγειν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν δεῖ πλεονῶν λόγων πρὸς τοὺς μὴ οἰομένους ἔχειν

τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου θεασάμενα, ἰνῆιτι. ὅτι οὐκ εἴπειν ἀρχόμενος τῆ; ἀληθείας, ὅτι πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ὄς, ἢ κυνοκέφαλος, ἢ τι ἄλλο ἀποπώτερον τῶν ἔχοντων αἰσθῆσιν. Ἴνα μεγαλοπρεπῶς, καὶ πᾶν καταρροητικῶς φράσῃ [f. ἀρξάτω] ἡμῖν λέγειν, ἐνδοκίμενος ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτῶν, ὡσπερ θεῶν, ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίᾳ, ὁ δ' ἄρα εὐύγχανεν ὄν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων βασιλέω γυμνίου, μὴ εἰ δαίλου τοῦ ἀνθρώπου.

(6) *Εἰ δὴ πᾶς τις, etc.* Plato ibid. hæc pluribus: *Εἰ γὰρ θη ἕκαστος ἀληθὴς ἐσται, ὃ ἂν δ' αἰσθήσεται, δοξάζῃ, καὶ μήτε τὸ ἄλλου πάθος ἄλλος βέλτιον διακρίνη, μήτε τὴν δόξαν κυριώτερος ἔσται ἐπισκέψασθαι ἔτερος τὴν ἑτέρου, ὀρθῆ, ἢ ψευδής. Ἄλλα αὐτὸς τὰ αὐτοῦ ἕκαστος μόνον δοξάζει, ταῦτα δὲ πάντα ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ. Τὶ δὴποτε, Πρωταγόρας μὲν σοφός, ὡστε καὶ δαίλων διδάσκαλος ἀειούσῃσι δικαίως μετὰ μεγάλων μισθῶν ἡμεῖς δὲ ἀμαθέτεροι τε, καὶ φοιτητῶν ἡμῖν ἦν παρ' ἐκείνων, μέτρον ὄναι αὐτῶν ἕκαστος τῶν αὐτοῦ σοφίας; etc.*

(7) *Ὁ γε μὴν θεασάμ.* Et hoc argumentum solemniter ubertate Plato persequitur. Ἄρα δυνατὸν, ἰνῆιτι, ὅπου τις ἐπιστήμων γένετο ποτε, εἰ ἔχοντα μνήμων αὐτοῦ τούτου, καὶ σωζόμενον, τότε εἰ μὲν ταῦτα· μὴ ἐπίστασθαι αὐτὸ τούτο, ὃ μνησθαι; ἢ παρὰ τὸ, ὡς ἔοικε, βουλόμενος ἐρέσθαι, εἰ μαθὼν τίς τι, μεμνημένος, μὴ οἶδε; Καὶ πῶς, ὡ Σώκρατες; τέρας γὰρ ἂν εἴη δ' λέγειν. *Ei paulo post, pressius: Ὁ δὲ γε ὄρων, καὶ ἐπιστήμων γεγονός οὐ ἔωρα, ἐλν μῦση, μνησθαι μὲν, οὐχ ὄρα δὲ αὐτοῦ ἢ γάρ; Ναί. Τὸ δὲ γε, οὐχ ὄρα, οὐκ ἐπίσταται, ἐστίν, εἴπερ καὶ τὸ ὄρα, ἐπίσταται. Tum concludens. Συμβαίνει ἄρα, οὐ τις ἐπιστήμων ἐγένετο εἰ μεμνημῶν αὐτῶν, μὴ ἐπίστασθαι, ἐπειδὴ οὐχ ὄρα, ὃ τέρας ἔραμεν ἂν εἶναι, εἰ γίνετο. Τὸν ἀδυνατῶν δὲ τι συμβαίνειν φαίνεται; ἂν τις ἐπιστήμων καὶ αἰσθῆ-*

icias, quæ a Platone in *Theæteto* disputatur. Primum, si res ita se habeant, quomodo tandem hominem veritatis mensuram esse voluerunt, quod hoc in genere caput est non viderunt? Deinde, qui se ipsos sapientes vocantur, si quilibet sibi ipsi veritatis mensura est? quorsum alios reprehendunt, si quod cuique apparet, id continuo verum est? quomodo nonnulla, etiam ubi sæpius ea sensu percipimus, adhuc tamen ignoramus, ut cum barbaros loquentes audimus? Præterea, qui ejus rei, quam ante spectavit, postea recordatur, cognoscit illam profecto, nec amplius tamen sentit. Qui si ex oculis alterum clauserit, altero aspiciat, idem simul noverit ignorare necesse est. **767** Ad hæc, si quod cuique videtur, id etiam verum est, nobisque vera non videntur, quæ ab illis dicuntur, verum simul erit hominem rerum omnium non esse mensuram. Jam qui vel in artis, vel in alterius cujuscumque rei tractatione versati sunt, ejusdem imperitis cognitione præstant: eamque ob causam gubernator, medicus et imperator, quid futurum sit clarius multo certiusque prospiciunt. Et isti vero quidquid in quoque genere aut magis, aut minus est, necessarii pariter et contingentis, naturalis ac præter naturam evenientis discrimen omnino tollunt. Ita, quod est, quodque non est, unum idemque fuerit. Nihil enim vetat, quominus idem esse alteri, alteri non esse videatur. Ergo idem erunt homo, atque lignum: idem quippe alteri nonnunquam homo, alteri lignum videtur. **C** Vera quoque omnis oratio futura est, eoque falsa

σιν ταῦτ' ὄν εἶναι.

(8) *Καὶ εἰ θατέρῳ.* Plato ibid. fasius. Cum enim hoc θεινάτατον, ut ipse vocat, ἐρώτημα proposuisset, Ἄρα, οἷόν τε τὸν αὐτὸν, εἰδῶτα τι, τούτο ὁ οἶδε, μὴ εἰδῶτα; id vero ἀδύνατον esse negat, εἰ τὸ ὄρα γὰρ ἐπίστασθαι θήσαι. Τὶ γὰρ χρῆσθαι ἀφύρτων ἔρωτηματι, ὅταν ἑρωτᾷ ἀνέκπληκτος ἀνὴρ, καταλαβὼν τῆ χειρὶ, σοῦ τὸν ἑτερον ὀφθαλμῶν, εἰ ὄρας τὸν ἰμάτιον τῶν κατελιγμένων. Respondentique *Theæteto*, οὐ φησω τούτω γε, τῶ μόνου ἑτέρῳ, ille contra insistat, Οὐκ οὐδὲν ὄρας τε, καὶ οὐχ ὄρας ἅμα ταῦτ' ὄν; Annuunt *Theæteto*, refert, οὐδὲν ἔγω, φησεί (legendum videtur, οὐδ' ἐγώ, φημί), τούτο, οὐτε τάτω, οὐτε ἡρόμην τὸ ἔπος. Quasi dicat, ego id ut facere, non jubeo, neque id quomodo fieri posset, ex te quaerebam. Quid ergo? Quod sequitur, ἀλλ' εἰ, δ' ἐπίστασαι, τούτο καὶ οὐκ ἐπίστασαι. Νῦν δὲ, δ' οὐχ ὄρας, ὄρον φαίη (sponte enim id fateris), ὡμῶ, λογηκῶς δὲ τυγχάνεις, τὸ ὄρα, ἐπίστασθαι, καὶ τὸ μὴ ὄρα, μὴ ἐπίστασθαι. Ἐξ οὖν τούτων λογίζου εἰ σοι συμβαίνει; id nimirum quod *Theætetus* ultro concludens. Ἄλλα λογίζουαι, inquit, ὅτι ταναρία οἷς σπειρέμην, hoc est, fieri posse, ut idem simul et sit et aliud, et neciret. Mihi tamen usque adeo solidum hoc argumentum non videtur. Qui enim altero dumtaxat oculo aliquid videt, vere illud videt, nec simul, ut alterum claudat, non videt.

(9) *Εἰ τὸ φαινόμενον.* Et hoc Platonice est. Sic enim ibid. ille: Ἐπειτὰ γε τούτω ἔχει κομψότης. Ἐκείνους μὲν περὶ τῆς αὐτοῦ υἰώσεως, τὴν τῶν ἀντιδοξάζοντων ὁρῆσιν, ἢ ἐκείνων ἡγούσιναι ψευδεσθαι, συγχωρῆσθαι πῶς ἀληθῆ εἶναι, ὁμολογῶν τὰ θνητὰ δοξάζειν ἀπαντας. Οὐκ οὖν τὴν αὐτοῦ ἂν ψευδῆ συγχωρῶ, εἰ τὴν τῶν ἡγούμενων αὐτῶν ψευδεσθαι, ὁμολογεῖ ἀληθῆ εἶναι.

etiam omnis futura. Similiter qui aliqua de re aut deliberant, aut iudices sedent, quod agant habebunt nihil. Quodque longe gravissimum est, iidem probi simul erunt et improbi, idem vitium ac virtus erit. Cujusmodi pleraque alia proferri queant: sed pluribus adversum istos rationibus uti supervacaneum sit, qui se nec mentis nec rationis quidquam habere arbitrautur. » Hæc ille, qui-bus deinceps quæ sequuntur, adiungit: « Et quoniam, iuquit, nonnulli sunt etiamnum, qui omnem sensum ac visum omne verum esse velint; de his etiam pauca dicamus. Vereri enim videntur, ne forte, si sensum aliquem falsum esse dixerint, certam proinde nullam ac sive dignam in iudicando regulam habituri sint: nec interea vident, hoc plane sequi, ut opiniones omnes veras esse defendant, cum earum in plerisque iudicium sequi sollemus: neque tamen veras alias, alias contra falsas pronuntiare desinunt. Deinde qui attentius cogitare volet, is aliud ex iis nihil, quibus tanquam iudicii regulis utimur, omne omnino falsum ac semper excludere conperit: verbi causa lancem, tornum, cæteraque id genus. Quodlibet enim dum certo se modo habet, sanum est: dum secus, pravum: eo dum sic uteris, verum est; dum aliter, falsum. Quod si sensus omnis verus esset, tantum inter eos discriminis esse non deberet. Atqui cominus certe alii sunt, eminus alii: ægrotantium ac valentium, peritorum et imperitorum, prudentium stultorumque dissimiles. Nam furiosorum certe quidem, aut eorum qui perperam aliquid vident audiuntque sensus, veros appellare, longe ineptissimum fuerit. 768 Quippe simplex nimium is esset, qui secus videntem aut videre diceret, aut non videre. Quivis enim respondeat, videret illum quidem, at perperam. Dum autem addunt sensum a ratione dissidentem nihil addere, auferre nihil, quæ maxime obvia sunt, ea se non videre palam ostendunt. Nam in reno, quem in aqua cernimus, in picturis, aliisque sexcentis, sensus ipse nos fallit. Itaque hoc rerum in genere, non mentem, sed visum ipsi uostrum arguere consuevimus. Et vero quæ cogitationem omnem veram esse pronuntiat, ea secum ipsa pugnat oratio. Nostram enim certe quidem, quæ non ejusmodi quamlibet esse arbitrat, falsam penitus esse concludit. Sequitur itaque, ut visum omne verum simul ac falsum esse defendant. Cæterum quod ejusmodi res esse velint, cuiusmodi nobis videntur, toto cælo errant; contra enim, cuiusmodi suapte natura sunt, ejusmodi videri solent: nec in causa sumus quamobrem ita se habeant, sed ab iis potius certo quodam modo afficimur. Ridiculi enimvero simus, si dum, uti pictores fectoresque solent, catulos aut cibimæras cogitamus, ea velimus esse continuo, animoque proinde rationem informemus, qua eadem suis absoluta numeris habeamus. » Atque ex his omnino constat, quam male philosophentur, qui omnem sensum ac visum omne verum esse docent. Nec desit tamen Epicurus, ex Aristippi doctrina occasionem arripiens, ex voluptate omnia sensusque suspendere, dum et ea modo quæ patimur, comprehendere posse, et finem humanorum voluptatum esse

νοῦν καὶ λόγον. » Εἰς ἔξῃς ἐπιλέγει: « Ἐπιθετοῦνται εἰς τινες, εἰ πάσαν αἰσθησάν καὶ πάσαν φαντασίαν ἀληθῆ λέγοντες εἶναι, μικρὰ καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν. Ἔοικαι γὰρ οὗτοι γε δεδουκέναι, μήποτε, εἰ ψευδεῖς εἴποιεν ἀσθηθεῖς εἶναι τινάς, οὐκ ἂν σχολὴν τὸ κριτήριον καὶ τὸν κανόνα βέβαιον, οὐδ' ἐγγύον. Οὐχ ὀρώσι δέ, ὡς οὐκ ἂν φθάνοιεν εὖτω γε, καὶ τὰς δόξας ἀπάσας ἀληθεῖς ἀποφαίνοντες: πολλὰ γὰρ δὴ καὶ ταύταις πεφύκαμεν κρίνειν· καὶ οὐδὲν ἔστιν ἀξιοῦσιν αὐτῶν τὰς μὲν ἀληθεῖς εἶναι, τὰς δὲ ψευδεῖς: Ἐπειτα δὲ σκοπῶν ἴδοι τις ἂν, οὐδὲ τῶν ἄλλων κριτηρίων εἰεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀψευδὲς οὐδέν· εἰὼν λέγει ζυγόν, ἡ τὸ ρόνον, ἡ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν, ὡδὲ μὴν ἔχον, ὑγιὲς ἔστιν, ὡδὲ δέ, μογηρὴν καὶ τουτοῦ μὲν χρωμένον τὸν τρόπον, ἀληθεῖα, τουτοῦ δέ, ψευδέα. Καὶ μὴν εἰ γε πάσα ἀσθησις ἀληθὴς ἦν, οὐκ ἔδει τοσούτων διαφέρειν αὐτάς. Ἄλλια γὰρ εἰσι ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν, καὶ νοσοῦντων καὶ ἐβρωμένων, καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀτέχνων, καὶ φρονίμων καὶ ἀφρόνων. Τὰς δὲ δὴ τῶν μεμνηθέντων παντάσῃ ἂν εἴη ἄτοπον λέγειν ἀληθεῖς εἶναι, καὶ τὰς τῶν καρωρῶντων καὶ παρακοσούτων. Εἰρηθῆς γὰρ ἂν ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς ὁ παραρῶν ἦτοι ὄρθῃ ἢ οὐχ ὄρθῃ. Φοίη γὰρ ἂν τις, ὅτι ὄρθῃ μὲν, ἀλλ' οὐκ ὀρθῶς. Ὅπῃ μὲντοι φῶσιν, ὡς ἡ μὲν ἀσθησις, οὕσα δίλογος, οὐδὲν προσέθῃσιν, οὐδ' ἀφαίρει, φαίνεται τὰ μὲν οὐχ ὄρθῶντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ἐρεμίου τοῦ ἐν τῷ ὄρει, κατὰ τῶν γραφῶν, καὶ μυρίων ἄλλων, ἡ ἀσθησις ἔστιν ἡ ἀπαύσις. Διὸ καὶ μεμφομένα πάντας ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ τὸν νοῦν ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν. Ἐλέγχει γὰρ ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀξίον ἕκαστον ἀληθῆ φαντασίαν εἶναι. Τὴν γὰρ ἡμετέραν, δὲ ἦν οὐκ οἰόμεθα πάσαν εἶναι τοιαύτην, ψευθεῖ πάντως ἀπφαίνει. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς ἀπάσαν φαντασίαν ἀληθῆ καὶ ψευθεῖ λέγειν εἶναι. Καθόλου δὲ ἀμαρτάνουσι, ἀξιοῦντες, ὅποια ἂν ἡμῖν φαίνονται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Τοῦναντίον γὰρ, ὅποια πέφυκε, τοιαῦτα φαίνεται, καὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ ποιοῦμεν οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ διατιθέμεθα παρ. Ἐπεὶ καὶ γελοῖον εἴη ἂν, εἰ διανοηθεῖμεν ἡμεῖς, ὥσπερ οἱ ζωγράφοι καὶ πλάσται, σκύλακας ἢ χιμάρους, ἀξιοῦν εὐθύς εἶναι ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο φαντάζεσθαι, καθάπερ εὐτρέπῃ παρῆσται. » Διότι μὲν οὖν οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι πάσαν ἀσθησίν, καὶ πάσαν φαντασίαν ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τούτων. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἔχόντων, αὐδὲς εἰ περὶ τῶν Ἐπικούρου, ἐκ τῆς Ἀριστίππου διαδοχῆς ὀρμώμενοι, πάντα ἤθοντες ἐξήπτον καὶ ἀσθησεως, μόναι τὰ πάθη καταληπτά, καὶ τέλος ἀγαθῶν τὴν ἡδονὴν εἶναι ὀριζόμενοι. Λέγεται δὲ ὁ Ἐπίκουρος ὑπὸ μάλιστα των μηδενὸς ἀκηροῖαν, ἐντυχεῖν δὲ τοῖς τῶν πάλαιων συγγράμμασι, ὑπὸ τῶν δ' ὅτι ἤκουσε Σενωκράτους, ὥσπερ οὐ καὶ Ναυσίφανους τοῦ Ἡύβρονος γενομένου γνωρίμου. Τίνις δὲ οὖν καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν ἀντεπιρμημένα τυγχάνει θεασόμεθα.

statueret. Hunc nonnulli volunt præceptorem habuisse neminem, sed in antiquorum scriptorum lectione versatum esse. Alii Xenocratis primum, inde Nausiphani, qui Pyrrhonis discipulus fuerat, auctiorem sature tradunt. Nunc ergo quibus iste quoque rationibus urgeat attendamus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Πρὸς τοὺς κατ' Ἐπίκουρον, ἡδονὴν τέλος ἐπιζητούντων. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ ἐστὶ γινώσκων διττὴ, ἡ μὲν τῶν ἐξω πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν ἡμῶν ἀρετῶν καὶ φευκτῶν· ἔτι φασι τῆς αἰρέσεως καὶ φυγῆς ἀρχὴν καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον. Ἐτι γέ τοι καὶ τῶν τοιαῦτα λέγουσιν οἱ περὶ τῶν Ἐπίκουρον. Ἀναγκασίως ὄν ἔχει καὶ περὶ τούτου σκέψασθαι. Τοσούτου τοίνυν ἔγωγὲ δέω λέγειν, ἀρχὴν εἶναι καὶ κανόνα τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τὸ πάθος, ὥστε μοι δοκεῖ τοσούτῳ γέ αὐτὸ κριτήριον δεῖσθαι. Διότι μὲν γὰρ ἐστὶν, αὐτὸ δὲ δεῖκνυται· ὁποῖον δ' ἐστὶν, ἑτέρου δὲ τοῦ κρινομένου. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ αἰσθῆται, ἢ ἀλλότριον, ἢ ἀσθησις· λέγει· πότερον δ' ἀρετῶν ἢ φευκτῶν, ὁ λόγος. Αὐτοὶ γέ τοι φασι οὐ πᾶσαν ἡδονὴν ἀσπάζεσθαι, καὶ πάντα πόνον ἐκτρέπεσθαι. Τοῦτο ἐν συμβέβηκε καὶ μάλᾳ εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ κριτήρια καὶ αὐτὰ δεῖκνυσι, καὶ τὰ κρινόμενα· τὸ μέντοι πάθος αὐτῶν μόνον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει μαρτυροῦσιν αὐτοί. Καίπερ γὰρ ἀξιοῦντες ἅπασαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ πᾶσαν ἀληθῆνα κακὸν, ὅμως οὐκ αἰ φασι δεῖν τὴν μὲν αἰρεῖσθαι, τὴν δὲ φεύγειν· μετρεῖσθαι γὰρ αὐτὰ τῷ ποσῷ, εἰ καὶ οὐ τῷ ποιῷ. Δῆλον ὄν, ὡς τὸ γὰρ ποσὸν οὐδὲν ἄλλ' ἢ ὁ λόγος κρίνει. Τὸ γὰρ, Ἄμεινον ἐστὶν ὑπομένειν τοσούτῳ τινὰς τοὺς πόνους, ὅπως ἠθελεῖμεν ἡδονὰς μείζους· καὶ τὸ, Συμμέρει τῶνδὲ τινῶν ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, ἵνα μὴ ἀλγῶμεν ἀληθῆνας χαλεπωτέρας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, λόγος ὁ κρίνων ἐστίν. Τὸ δ' ἔλον, αἰ μὲν αἰσθησις καὶ αἰ φαντασία καθάπερ ἀκόσμητα καὶ εἰκόνας εἰκόσμηται τῶν πραγμάτων εἶναι· τὰ μέντοι πάθη, καὶ αἰ ἡδοναί, καὶ οἱ πόνοι, τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις ἡμῶν αὐτῶν. Ταύτη δὲ, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ φαντασσομένοι, πρὸς τὰ ἐξω βλέπομεν· ἡδόμενοι δὲ καὶ ἀλγοῦντες, ἐπιστρέφομεν ἐπὶ μόνους ἑαυτούς. Τὰς μὲν γὰρ αἰσθησις ἡμῶν τὰ ἐξω ποιεῖ· καὶ ὅποια ἂν ἦ ἐκεῖνα, τοιαῦτα ἀπεργάζεται καὶ τὰς φαντασίας· τοιαῦτα (10) δὲ πάθη ποιά ἅπτα γίνεται δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἂν ἡμεῖς ἔχωμεν. Διὰ (11) ταῦτα, ποτὲ μὲν ἡδία, ποτὲ δ' ἀπὸ φαντασίας, καὶ ἐστ' ὅτε μὲν μᾶλλον, ἐστ' ὅτε δὲ ἥττον. Ἐν οὕτως ἔχοντων, εὐρήσομεν, εἰ ἐθέλωμεν σκοπεῖν, ἀριστα τὰς τῆς γινώσεως ἀρχὰς ὑποτιθεμένους, ὅποιοι καὶ τὰς αἰσθησις καὶ τὸν νοῦν παραλαμβάνουσι. Ἐοικε δ' ἡ μὲν αἰσθησις ταῖς ἀρ-
χῆσι καὶ τοῖς δικτύοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις θηράται· ὁ δὲ νοῦς, ἀριστα τὰς τῆς γινώσεως ἀρχὰς σκευάσσει καὶ μεταθέσει. Αὐτῶν μὲν τοιοῦτων, ἀμεινον φιλοσοφεῖν οἰεσθαι χρὴ τοὺς μῆτε ταῖς αἰσθησι-
σιν, ὡς ἐτυχε, χρωμένους, μῆτε τὰ πάθη παραλαμβάνοντες ἐπὶ τὴν ἀληθῆνα διαγνώσιν. Ἡ δεινὸν γ' ἂν εἴη, πεφυκότας ἀνθρώπους, ἡδοναῖς καὶ πόνοις ἀλόγοις ἐπὶ τρέπειν ἑαυτούς, ἀφέντας τὸν θεώτατον κριτὴν νοῦν. Ἐ ταῦτα ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους.

(10) Forte τὰ.

A CAPUT XXI.

Adversus Epicureos, qui voluptatem finem esse velent. Ex eodem.

Quoniam, inquit ille, duplex cognitionis genus est, alterum quo exteriora percipimus, alterum quo expetenda nobis ac fugienda sentimus, existere nonnulli qui 769 electionis fugæque principium ac regulam in nobis, voluptatem esse laboremque statuerent. Quod ipsum Epicurei hodieque docent. Quare necessarium fuerit, hac etiam nos in quaestione versari. Equidem, tantum abest, ut honorum malorumve principium ac regulam affectionem esse dicam, ut illam ipsam altera quadam iudicii regula indigere existimem. Nam quod ea sit, ostendit ipsa per sese: cuiusmodi sit, qui iudicet alium requirit. Enimvero domesticæ illa sit, an aliena, sensus pronuntiat; utrum expetenda sit, an fugienda, ratio statuit. Sane quidem isti, nec omnem se complecti voluptatem, nec laborem omnem fugere dicunt. Neque id sine magna ratione fieri solet. Iudicandi enim instrumenta, cum ostendunt ipsa sese, tum ea simul de quibus iudicatur, aperient: affectio se solam indicat. Cui veritati vel isti quoque suffragantur. Nam ut omnem voluptatem bonum, dolorem omnem malum esse velint; alteram tamen semper expetendam, fugiendum semper alterum esse negant, dum utrumque, si minus qualitate, quantitate quidem metiendum existimant. Huius vero quantitatis iudicem alium constat esse non posse, præter rationem. Hæc enim, quæ ab illis vulgo jactantur, præstare certos quosdam eosdem labores interdum subire, ut accriores inde voluptates sentiamus: Certis nonnunquam voluptatibus abstinendum, ne gravioribus postea doloribus urgeamur, cæteraque id genus omnia, rationis unius iudicio decernuntur. Atque, ut universe loquamur, sensus atque visa quadam quasi rerum specula et imagines videntur: affectiones autem, voluptates et labores, nostrum ipsorum mutationes. Itaque, dum sensu aliquid aut cogitatione informamus, exteriora respicimus: dum voluptatem percipimus aut dolorem, in nos tantum ipsos convertimur. Res enim extrinsecus oblate visa nostra efficiunt, quarum illa sunt proinde similia. At vero affectiones vultum ex nobis speciemque sumunt: quo fit ut iucundæ modo, modo injucundæ, idque magis minusve videantur. Quod cum ita sit, eos utique, si boni ratiocinatores esse volumus, optime de cognoscendi principii statuere reperiemus, qui mentis ac sensuum vim operamque conjungunt. Et quidem sensus plagi et rebus, ac cæteris id genus venatorum instrumentis, mens autem et ratio indagantibus et insequentibus canibus similes sunt. 770 Manet

(11) Forte διό.

igitur, eos melius philosophari, qui nec temere sensibus abutantur, nec ad veri perspicientiam atque iudicium perturbationes adhibeant. Prorsus diviniore iudicio, voluptatibus sese ac laboribus ab ex Aristotele.

CAPUT XXII.

Iterum adversus eos, qui voluptatem bonum esse definiunt. Ex Philebo Platonis.

« Horum igitur, inquit, trium quodlibet cum voluptate ac mente sigillatim conferamus. Videndum quippe nobis est, utrius porro unumquodque affine magis et cognatum esse statuamus. Pulchritudinem, opinor, veritatem ac mediocritatem intelligis. — Sic est. Ta vero, ni Protarche, veritatem primam accipe, diuque ac diligenter in hæc tria, mentem, veritatem atque voluptatem intuitus, respondes ipse tibi, sitne voluptas, an mens, veritati propinquior. — Quid vero tempore hic opus est? Nam meo quidem iudicio plurimum interest. Voluptas enim omnium superbissima est; ac de venereis, quæ omnium habentur acerrimas, vulgo circumfertur, quod in iis perjurium admissis, veniam facile a Superis impetrare: quod illæ, non secus ac pusiones quidam, omni prorsus mente careant. At vero mens, aut idem ipsum quod veritas, aut ei sane omnium longe simillima est, atque verissima. — Age ergo, et mediocritatem similiter considera; plusne hujus voluptas habeat, an prudentia? — Expedita quoque admodum questionis hujus ratio est. Nam ut voluptate ac delectatione immoderatus nihil est, ita mente nihil scientiæque moderatus. — Et hoc præclare. Quid autem de tertio? Magisne pulchritudinem participat mens quam voluptas, ita ut pulchrior voluptate tibi mens esse videatur, aut vice versa? — Atqui nemo unquam, Socrates, aut vigilans, aut somnians, prudentiam atque mentem vel minimum turpitudinis aut habuisse, aut habere, aut habiturum esse vidit, aut cogitavit. 771 — Recte. — At vero si quem aliquando voluptatibus, ac fere maximis, indulgentem videamus, quod eas palam aut risus, aut turpitudinis maxima comitetur, ipsimet erubescimus; ac propterea, ne quod earum vestigium appareat, nocturnis fere tenebris occultanda hæc atque involvenda mandamus, quasi lucis sculum reformident. — Hoc igitur, ut video, ni Protarche, omnino prædicaturus es, et absentibus nuntiorum opera, et voce coram presentibus, Voluptatem nec primam possessionem esse, nec secundam; at hoc primæ nomine, quæ ad modum pertinent, comprehendi, ut mediocre, opportunum,

(12) *Καθ' ἑκάστον.* Extremo dialogo, pag. 94, D, 4 Ficini, at Serrani t. II, p. 65, initio. Primum hoc membrum Ficinus ita vertit, *Secundum quodlibet igitur horum trium, de voluptate et sapientia iudicemus.* Aliud, opinor, Plato vult, hoc est, tria illa, pulchritudinem, veritatem, mediocritatem, cum voluptate ac mente seorsim conferenda esse, ut ex illa contentione intelligi possit, utri ea mentis similia sint, an voluptati.

(13) *Πότερον ἡδονὴν προτιθέω.* Dubium non est quin corrupta hæc sint. Quærebatur enim utra

sensibus abutantur, nec ad veri perspicientiam atque iudicium indignum fuerit, hominem, relicto mentis omnino ratione vacuis permittere. » Atque hactenus

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Ἐπι πρὸς τοὺς τὴν ἡδονὴν τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὀριζομένους. Ἀπὸ τοῦ Φιλήβου Πλάτωνος.

« Καθ' ἑκάστον (12) τοίνυν τῶν τριῶν πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν νοῦν κρίνωμεν. Δεῖ γὰρ ἰδεῖν ποτέρῳ μᾶλλον εὐγενέες ἕκαστον αὐτῶν ἀπονεμοῦμεν. Κάλους, καὶ ἀληθείας, καὶ μετριότητος πέρι λέγεις. — Ναί. Πρῶτον δέ γε ἀληθείας λαβοῦ, ὡ Πρωταρχε, καὶ λαβόμενος, βέλτερος εἰς τρία, νοῦν, καὶ ἀλήθειαν, καὶ ἡδονὴν, πολὺν ἢ ἴσχυον χρόνον, ἀπόκρινα σαυτοῦ, πότερον ἡδονὴν εὐγενέστερον, ἢ νοῦς, ἀληθεῖα. — Τί δὲ χρόνον δεῖ; Πολὺ γὰρ, οἶμαι, διαφέροτον. Ἡδονὴ μὲν γὰρ ἀπάντων τὸ ἀλαχρόνεστατον· ὡς δὲ λόγος, καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταῖς περὶ τὴν ἀφροδίτην, αἱ δὲ μέγιστα δοκοῦσιν εἶναι, καὶ τὸ ἐπιπορκεῖν συγκινῶντων εἰληγε παρὰ θεῶν· ὡς καθάπερ παιδῶν, τῷ ἡδόμενον, νοῦν οὐδὲ τὸν εὐλογιστὸν κερκτημένην. Νοῦς δὲ ἥτοι ταῦτον μὲν καὶ ἀληθεῖα γέ ἐστιν, ἢ πάντων ὁμοιότατόν τε καὶ ἀληθέστατον. — Οὐκοῦν τὸ μετὰ τοῦτο τὴν μετριότητα ὡσαύτως σκέψῃ; πότερον ἡδονὴν προτιθέω (13), ἢ φρόνησιν ἡδονῆς πλείω κέρκτηται; — Εὐσχεπτὸν γέ καὶ ταῦτην σκέψιν προσβέβηχας. Οἶμαι γὰρ ἡδονῆς μὲν καὶ περιχαρείας οὐδὲν τῶν ὄντων πεφυκὸς ἀμετρώτερον εὐραῖν ἄν τινα, νοῦ δὲ καὶ ἐστήμητος ἔμμετρώτερον οὐδ' ἂν ἐν ποτε. — Καλῶς εἰρηκάς. Ὅμως δ' ἐπι λέγε τὸ τρίτον. Νοῦς ὡς τὸν κἀλλῶς μετεδίηγε πλέον ἢ τὴς ἡδονῆς γένος, ὥστε εἶναι κἀλλῶς νοῦν ἡδονῆς, ἢ τοῦναντίον; — Ἀρ' οὖν φρόνησιν μὲν καὶ νοῦν, ὡ Σώκρατες, οὐδέεις κώποτε οὐδ' ἔπαρ οὐδ' ἔναρ ἀισχρὸν οὐτε εἶδεν οὔτε ἐπινῆσεν οὐδαμῶ οὐδαμῶς, οὔτε γυγνώσκον (14), οὔτε ὄντα, οὔτε ἐσόμενον; — Ὀρθῶς. — Ἡδονὰς δέ γε δὴ ποῦ, καὶ ταῦτας σχεδὸν τὰς μεγίστας, ἔταν ἔσωμεν ἡδόμενον ὄντων, ἢ τὸ γελοῖον ἐπ' αὐταῖς, ἢ τὸ παρὰ πιν ἀσχιστον ἐπιόμενον ὄντων, αὐτοὶ τὸ ἀλογημέθεα, καὶ ἀφανίζοντες κρύπτομεν ὅτι μάλα τα, νυκτὶ πάντα τὰ τοιαῦτα δόντες, ὡς φῶς οὐδὲν (15) ὄραῖν αὐτὰ. — Πάντη δὲ φήσεις, ὡ Πρωταρχε, ὅπο τὸ ἀγγέλιον πέμπων καὶ παροῦσι φράξων, Ἡδονὴ κτήμα οὐκ ἐστὶ πρῶτον, οὐδ' αὖ δεῦτερον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν περὶ μέτρον, καὶ τὸ μέτριον, καὶ τὸ καίριον, καὶ πάνθ' ὅποσα χρη τοιαῦτα νομίζει τὴν αἰδῶν εἰρησθαί φῶσιν. — Φαίνεται γοῦν ἐκ τῶν νῦν λεγομένων. — Δεύτερον μὲν περὶ τὸ σύμμετρον, καὶ καλὸν, καὶ τὸ τέλειον, καὶ τὸ ἱκανὸν, καὶ πάνθ' ὅποσα τῆς γενέσεως ταύτης αὐ ἐστὶ. — Ἔωκε γοῦν. — Τὸ τοίνυν τρίτον,

esset mediocritati similior, mens an voluptas; non autem, utrum plus in voluptate prudentia, an contra voluptatis in prudentia. Itaque sic respondentum videatur, πότερον ἡδονὴν μετριότητος, ἢ φρόνησιν (vel νοῦς) πλείω κέρκτηται. Unde sequitur τῆς ἡδονῆς εὐδὲ ἀμετρώτερον, νοῦ δὲ οὐδὲν ἔμμετρώτερον.

(14) *Γιγνώσκον.* Legendum πῶτο, (γένόμενον, sequitur enim οὔτε ὄντα, οὔτε ἐσόμενον.

(15) *Φῶς οὐδὲν.* Plato, φῶς οὐ δέον. Utinamque rectum; Eusebio tamen hæreo.

ὡς ἡ ἡμῶν μαρτυρία, νῦν καὶ φρόνησιν ταύτης, οὐκ ἂν
 μέγα τι τῆς ἀληθείας παρεξέλιθοι. — Ἰσως. — Ἀρ-
 ῶν οὐ τέταρτα (16), ἀ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἔθεμεν, ἐπι-
 στήμας τε, καὶ τέχνας, καὶ βόλας ὀρθὰς λεγθεύσας,
 ταυτ' εἶναι τὰ πρὸς τοὺς τριτοὺς τέταρτα; εἴπερ τοῦ
 ἀγαθοῦ ἐστέ μᾶλλον, ἢ τῆς ἡδονῆς (17) ἕγγυενῆ.— Τάχ'
 ἂν. — Πέμπτας τοίνυν ἄς ἡδονῆς ἔθεμεν ἀλύτους
 ἐρίσασθαι, καθαρὰς ἐπινομήσασθαι τῆς ψυχῆς αὐτῆς
 ἐπιστήμας, ταῖς δὲ ἀσθησῆσθαι ἐπόμνας.— Ἰσως.—
 is quæ animo proprie tribuimus, doctrinis, artibus, et
 opinionibus quæ recte dicuntur? si quidem ista quoque
 bono conjunctiora sunt, quam voluptatibus illis
 dabimus, quas ab omni esse statuimus illas quidem,
 sed tamen ortas ex sensibus. — Fortcan. —

Ἐκτῆ δ' ἐν γενεῇ, φησὶν Ὀρφεύς, καταπαύσατε
 | κόσμον αἰδοῦντος.

Ἄταρ κινδυνεύει καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐν ἕκτῃ κατα-
 παυμένους εἶναι κρίσει. Τὸ δὲ μετὰ ταυτ' ἡμῶν οὐ-
 ἔν λοιπὸν, πλὴν ὅσπερ κεφαλὴν ἀποδοῦναι τοῖς εἰρη-
 μίνοις. — Οὐκοῦν χρῆ. — Ἔθι δὴ τὸ τρίτον τῶν Σω-
 κρῆ. τὸν αὐτὸν διαμαρτυράμενοι, λόγον ἐπεξέλιθω-
 μεν.— Ποῖον δὴ; — Φιλῆθος τάχα θὸν ἔθετο ἡμῶν ἡδο-
 νὴν εἶναι πᾶσαν καὶ πανελεῖ. — Τὸ τρίτον, ὃ Σω-
 κρατες, ὡς εἰπας, ἔλεγες ἀρτίως τὸν ἐξ ἀρχῆς ἐπα-
 ναλαθεῖν δεῖν λόγον. — Ναί. Τὸ δὲ γε μετὰ τοῦτο
 ἀκούωμεν. Ἐγὼ γάρ δὴ κατιδὼν ἄπερ νῦν διεκλή-
 λυθα, καὶ δυσχερᾶνας τὸν Φιλῆθου λόγον οὐ μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλὰς μυρίων, εἶπον, ὡς ἡδονῆς
 γε νῦν ἂν εἴη μακροῦ βέλτιον τε καὶ ἁμείνον τῶν τῶν
 ἀνθρώπων βίω. — Ἦν ταῦτα. — Ὑποπιπέτων δὲ γε
 καὶ ἄλλα εἶναι πολλά. Εἶπον, ὡς, εἰ φανεῖται τί που
 τῶν ἀποφθόν βέλτιον, ἐπὶ τῶν δευτερείων στερήσει (18),
 νῦν πρὸς ἡδονὴν συνδιαμαχομένη, ἡδονὴ δὲ καὶ δευτε-
 ρείων στερήσειτο. — Εἶπας γάρ οὖν. — Καὶ μετὰ
 ταῦτα γε, πάντων ἰκανώτατα, τούτων οὐδέτερον ἰκα-
 νῶν ἀνεφάνη. — Ἀληθέστατα. — Οὐκοῦν παντάπα-
 σιν ἐν τούτῳ τῶ λόγῳ καὶ νοῦς ἀπῆλλακτο καὶ ἡδονή,
 μὴ δὲ τάχα θὸν αὐτὸ μὴδέτερον αὐτοῖν εἶναι, στερομέ-
 νων αὐταρκειας, καὶ τῆς τοῦ ἰκανοῦ καὶ τελείου δυ-
 νάμειας. — Ὀρθότατα. — Φανερότερον δὲ γε ἄλλου τε-
 νῆς κρείττονος τούτων ἑκατέρου, μυρίῳ γ' αὖ νοῦς
 ἡδονῆς οἰκειότερον καὶ προσφιέστερον πέφανται νῦν
 τῆ τοῦ νικηθέντος ἰδέξ. — Πῶς γάρ οὐ; — Οὐκοῦν
 ἄμεινον κατὰ τὴν κρίσιν, ὡς νῦν ὁ λόγος ἀπεφάνητο,
 γίνωσκ' ἂν ἡ τῆς ἡδονῆς δύναμις. — Ἔοικεν. — Πρῶ-
 τον δὲ γε οὐ (19) · κἀν οἱ πάντες βόες τε καὶ ἵπποι,
 καὶ τὰ ἄλλα ζῴπαντα θηρία ζῶσι, τῶν τοῦ χαίροντος
 δοκίμα, οἳ πιστεύοντες ὅσπερ μάντιες θρονοῖν, οἱ
 πολλοὶ κρίνουσι τὰς ἡδονὰς εἰς τὸ ζῆν ἡμῶν εὐ κρατί-
 στας εἶναι, καὶ τοὺς θηρίων ἐρωτας οἰσται κυρίου
 εἶναι μάρτυρας μᾶλλον ἢ τοὺς τῶν ἐν μούσῃ φιλοσόφῳ
 μαντανόμενων ἐκαστος λόγους. — Ἀληθέστατα, ὃ
 Σώκρατες, εἰρησθαί σοι νῦν ἡδὴ φαμέν ἅπαντες. Ἔ-
 ταῦτα δὲ Πλάτων. Ἐγὼ δὲ σοὶ καὶ Διονυσίου, τῆς

ætera que omnia, quæ naturam existimanda sunt
 habere sempiternam. — Id quidem ex supra dictis
 sequitur. — Deinde ad secundam revocanda, quæ
 in proportione versantur, ut pulchrum, perfectum,
 idoneum, et quæcunque hujus sunt generis. — Uti-
 que. — Tertiam denique, ut quidem conjicio, si
 mentem prudentiamque posueris, haud a vero procul
 aberrabis. — Et hoc verisimile. — Tribus au-
 tem illis num merito quartum addatur genus, ex
 voluptas. — Fortassis et istuc. — Quintum inde
 molestia vacuas, imo et puras animi cognitiones

At genere in sexto, inquit Orpheus, gratum conclu-
 ditæ carmen.

Equidem hoc in sexto judicio, nostra quoque dis-
 putatio non male fortassis concludatur. Ita reli-
 quum id modo sit, ut suam ei coronidem impona-
 mus. — Imponamus vero. — Age igitur, ac Serva-
 tori nostro, eundem rursus obstatati, sermonem
 hunc nostrum tertio jam instauratum pertexamus.
 — Equeum vero? — Philebus scilicet genus omne
 voluptatis hominum esse statuebat. — At jamjam,
 Socrætis disputationem hanc, tertio, ni fallor, a
 capite repetendam esse dicebas. — Ita est. Quod
 autem sequitur attendamus. Equidem ea cum vi-
 derem, quæ modo persequerbar; ac propterea non
 Philebi modo, sed infuitorum etiam aliorum vo-
 ce permoleste ferrem: humanæ vitæ, mentem vo-
 luptate longe meliorem ac potiore esse defendi. —
 Sic est. — Deinde cum alia quoque permulta esse
 conjicerem: addidi, si quid fortassis utroque me-
 lius occurreret, me pro mente rursus contra volu-
 ptatem pugnaturum ut, hæc ejecta, secundus menti
 locus tribueretur. — 772 Hoc etiam addidisti. —
 Præterea, quam neutra satis per sese foret, satis
 admodum probavimus. — Verissima loqueris. —
 Ita per hanc disputationem effectum est, ut neque
 mentem neque voluptatem ipsum per sese bonum
 esse stateremus, quod ex sese neutra absolueret,
 neutra perfecti ac numeris omnibus absoluti vim
 et facultatem haberet. — Optime. — Porro cum
 tertium nobis aliud occurrisset hæc utraque præ-
 stantius, tum vero infinitis gradibus, mentem vic-
 toris illius formæ propinquiorum et conjunctio-
 rem esse perspeximus, quam voluptatem. — Nam
 qui aliter fieri potuisset? — Maneat igitur, volu-
 ptatis vim, eo judicio, quod paulo ante exercuimus,
 quinto in gradu consistere. — Per me licet. — At
 in primo nunquam: tametsi omnis contra bonum,
 equorum, ac cæterarum omnium ferarum multitu-
 do vociferetur, quod delectationem unam perse-
 quatur, quibus perique fidem, non secus ac volu-

(16) Τέταρτα. Ita reposuimus ex Platone, bar-
 baraque vocem τέταρτα dispensuimus.

(17) Ἡ τῆς ἡδονῆς. Tollenda videtur disjunctiva
 ἢ. Queritur enim utrum illa cum bono conjun-
 ctiora sint, quam voluptas, non autem, sicut cum
 bono magis quam cum voluptate conjuncta.

(18) Ἐπὶ τῶν δευτερείων στερήσει. Rectius ex
 Platone legeretur, ὑπὲρ τῶν δευτερείων, νῦν πρὸς
 ἢ δ., etc.

(19) Πρῶτον δὲ γε οὐ, etc. Recte. Nam apud
 Platone pessime, πρῶτον δὲ γε οὐκ ἂν οἱ πᾶν-
 τες, etc.

cribus augures, dum habent, voluptates nobis ad bene vivendum potissimas esse pronuntiant, ejusque rei certiores esse testes ferarum ipsarum, quam eorum quæ passim erudita musa fundit oraculorum amores opinantur. — Nos vero Socrates, hæc als te omnia verissime dicta esse fatemur universi.) Hactenus Plato. Nunc etiam ex Dionysii episcopi, hominis christianam philosophiam profesi opere quod *De natura* conscripsit, pauca quædam et multis, quæ adversus Epicurum disputat, subjungere. Tu verba ejus ipsissima perlege.

CAPUT XXIII.

Adversus Epicureos, qui Providentiam tollebant, et individuis corporibus universa tribuebant. Ex Dionysii Alexandrini episcopi libris De natura.

« Utrum, inquit, unum est, atque aptum ex sese universum, uti nobis Græcorumque sapientissimis Platoni et Pythagoræ, Stoicis, et Heraclito videtur; an duo, quemadmodum forte non nemo cogitarit: an multa potius adeoque infinita? ut aliis quihusdam placuit, qui pluribus mentis erroribus, ac variis appellationum formis, universi naturam distrahere ac lacerare conati, infinitum illud esse, ortu carere, nec ullo providentiæ consilio regi voluerunt. 773 Hi enim atomos, incorrupta quædam exiguaque corpuscula, numeroque infinita nominantes, unaque spatium aliquod vacuum, nec ullis finibus circumscriptum invehentes, atomos illas dicitant, hoc in vacuo temere dum feruntur, dum casu, propter impetus perturbationem, aliæ cum aliis concurrunt, ac propter multiplicem figuram inter sese commiscuntur, cum apprehendere mutuo sese, tum hunc quoque mundum, quæque ipso continentur omnia; imo vero mundos etiam infinitos efficere. Hac in sententia Epicurus Democritusque versati sunt: hoc uno discrimine, quod Epicurus minimas omnes atomos, quasque propterea sensus non attingeret, Democritus nonnullas saltem maximas esse vellet. Cæterum individuas illas et dici et esse, propter indissolubilem earum firmitatem, uterque docet. Sunt tamen, qui atomorum nomine corpora quædam intelligunt, quæ partibus careant ipsi quidem, sint tamen universi partes, ex quibus, individua cum sint, confata primum omnia, in easdem quoque dissolvantur. Harum, prout partibus carent, nominis auctorem facium Diodorum: cas enim dykouos, hoc est moles, seu pondera Heraclides vocabat, unde etiam Asclepiades medicus nomen invenit. » Hæc præfata multis deinceps hoc dogma confutat, interque

CAPUT XXIV.

Rerum inter homines vulgarium exemplis, Epicureorum dogma refellitur. Ex eodem.

« Qui tandem homines istos feranus, dum opera sapientiæ plena, eoque ipso bona, casu facta esse dicunt? quæ et singula seorsim, et simul universa, ei cujus omnia jussu existerant, bona sint visa. « Vidit enim, inquit, Deus cuncta quæ fecerat: et ecce bona valde ». » Quanquam ne pusilla quidem

¹ Gen. 1, 31.

(20) *Διονυσίου*. Pulcherrimum hoc S. Patris fragmentum, quod ad libri hujus xiv finem perducitur, Eusebianæ diligentia beneficiū est. 1100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ΄.

Πρὸς τοὺς κατ' Ἐπίκουρον Πρόνοιαν μὲν ἀρνούμενους, ἀτόμους δὲ σώμασιν ἀνατιθέτας τὸ πᾶν. Ἀπὸ τῶν Περὶ φύσεως Διονυσίου (20) τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

« Πότερον ἔν ἐστι συναφὲς τὸ πᾶν, ὡς ἡμῖν τε καὶ τοῖς σοφωτάτοις Ἑλλήνων Ἰθαίων καὶ Πυθαγόρῃ, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς καὶ Ἡρακλείτῃ φαίνεται, ἢ δύο, ὡς ἴσως τις ὑπέλαβεν, ἢ καὶ πολλὰ καὶ ἄπειρα; ὡς τιαν ἄλλους ἔβλεπεν, οἱ πολλαὶ τῆς διανοίας παραφοραῖς, καὶ τοικίλαις προφοραῖς ὀνομάτων, τῶν τῶν ὅλων ἐπεχείρησαν κατακερματίζειν εὐστῶν, ἀπειρῶν τε, καὶ ἀγέννητον, καὶ ἀπεροῦτόν ὑποτιθεσθαι. Οἱ μὲν γὰρ, ἀτόμους προσεπιπόντας ἄσφαρτὰ τινα καὶ σμικρότατα σώματα, πλῆθος ἀνάριθμα, καὶ τε γωρίον κενόν, μέγεθος ἀπείριστον προβαλλόμενοι, ταύτας δὲ φασὶ τὰς ἀτόμους, ὡς ἐτυχεν ἐν τῇ κενῇ φερομένης, αὐτομάτως τε συμπιπτούσας ἀλλήλαις, καὶ ῥύμην ἔσταν, καὶ συμπλεκόμενας διὰ τὸ πολύσχημον, ἀλλήλων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ οὕτω τὸν τε κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ κόσμους ἀπείρους ἀποτελεῖν. Ταύτης δὲ τῆς διδῆς Ἐπίκουρος γεγῆναι καὶ Δημόκριτος. Τοσοῦτον δὲ διεφύρησαν, ὅταν ὁ μὲν ἐλαχίστας πάσας, καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπαισθήτους, ὁ δὲ Δημόκριτος καὶ μέγιστας εἶναι τινὰς ἀτόμους ὑπέλαβεν. Ἀτόμους δὲ εἶναι φασὶν ἀμφότεροι, καὶ λέγεσθαι διὰ τὴν ἄλυτον στερότητα. Οἱ δὲ, τὰς ἀτόμους μὲν ὀνομάσαντες, ἀμερῆ φασὶν εἶναι σώματα, τοῦ παντὸς μέρη, ἐξ ὧν ἀδιαιρέτων ὄντων συντίθεται: τὰ πάντα, καὶ εἰς ἃ διαλύεται. Καὶ τούτων φασὶ τῶν ἀμερῶν ὀνοματοποιεῖν *Διόδωρον* γεγῆναι: ὄνομα δὲ, φασὶν, αὐτοῖς ἄλλο Ἡρακλείδῃς ἄθεμος, ἐκάλεισιν *ἔγκους*, παρ' οὗ καὶ Ἀσκληπιάδης ὁ ἰατρός ἐκληρονομῆσεν τὸ ὄνομα. » Ταῦτ' εἰπόν, ἐξῆς ἀνασκυιάζει τὸ δόγμα διὰ πολλῶν, ἀτὰρ καὶ διὰ τούτων.

Asclepiades medicus nomen invenit. » Hæc præfata cætera, verbis quæ sequuntur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Ἀπὸ τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑποδείγματων. Ἀπὸ τοῦ αἰοῦ.

« Πῶς αὐτῶν ἀνασχόμεθα, τυχερὰ λεγόντων εἶναι συμπτώματα τὰ σοφὰ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ καλὰ δημιουργήματα; ὡν ἕκαστόν τε καθ' ἑαυτὸ γεγῆμενον, ὡφθῆ τῷ προστάξαντι γενέσθαι κάλον, καὶ συλλεβῆν ὁμοίως ἅπαντα. « Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε: καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Ἄλλ' οὐδὲ

alioqui, præter alia pleraque sapientissimi viri monumenta, careremus.

ἀπὸ τῶν μικρῶν (21) τῶν συνθησῶν, καὶ παρὰ πόδας νοθευομένων παραδειγμάτων, ἐξ ὧν δύνανται μαθῆναι, οἱ χρεῖωδες μὲν καὶ πρὸς ὠφέλιαν ἔργον οὐδὲν ἀνεπιτηδεύτως, οὐδὲ συμβατικῶς ἀπεργάζεται, ἀλλὰ χειρουργούμενον τίθεται· ὅταν δὲ εἰς ἀχρηστον μεταπίπτῃ καὶ ὡς ἂν τύχῃ διασχιζόμενα, ἅτε μικρῆτι μεταχειριστομένης, μὴδὲ διατατοῦσης αὐτὴ τῆς σοφίας, ἣ τοῦ συνεστάναι τοῦτο ἐμελλεν. Ἰματίων τε γὰρ οὐ χωρὶς ἰστοουργοῦ, συνισταμένων τῶν στημάτων, οὐδὲ τῆς κρόκης αὐτομάτως παρεμπλοκόμενης, ἀνυφανταί. Εἰ δὲ κατατριβείη, τὰ λακισθόμενα διαβριπτεῖται βράκη. Οἰκία τε ἀνοικοδομεῖται· καὶ πόλεις, οὐ τοὺς μὲν τινὰς ἀεχρόμηθαι θεμελίους αὐτομοιοῦντας λίθους, τοὺς δὲ ἀναπιθῶντας εἰς τὰς ἐπιβολάς, ἀλλὰ κατὰ χώραν ὁ τοιχοδόμος τοὺς εὐθέτους ἐπιπέρει. Καταβρίφθησι δὲ, ὡς ἂν παρεῖκη, κτενεχθεὶς ἕκαστος ἀπεσφάλη. Καὶ κατασκευαζομένης νεώς, οὐχ ἡ μὲν εἰς ὀπίσθαιον ἑαυτὴν τρεπί, ὁ δὲ κατὰ μέσην ἑαυτὸν ἰσθμὸν ὠρθῶσε, καὶ τῶν ἑλλων ἕκαστον ἐξέλων, ἦν ἔτυχεν ἐξ ἑαυτοῦ θέσιν κατέλαθεν· οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἕκαστον τῆς ἀμάξης ἕξια, καθ' ὅν εὖρε κινδὸν τοῦπον ἕκαστον συνεπάγη. Ἄλλ' ὁ τέκτων ἑκατέρας συνεκίμασε κείρων (22). Εἰ δὲ διαλυθῆ ἡ ναῦς ἐν θαλάσσειοισα, ἢ φερομένη κατὰ γῆν ἀμαξα, ὅπῃ τύχῃ τὰ ἕξια, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν κυμάτων, τὰ δὲ ὑπὸ τῆς συντόμου ῥύμης διασπείρεται. Ὅπως ἂν ἀρμύζοι λέγειν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀτόμους, ἀργὰς μενούσας, καὶ ἀχειροποιήτους, καὶ ἀχρηστούς, εἰκὴ φέρεσθαι. Ὁράτωσαν γάρ (23) τὰς ἀθεάτους ἐκείνοι, καὶ τὰς ἀνοήτους νοήτωσαν, οὐχ ὁμοίως ἐκείνῳ, ὃς φανερωθὲν ἑαυτῷ τοῦτο τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἠμολογεί· Ἐὐ ἀκατέργαστον (24) σου εἶδον αἰ ὀφθαλμοὶ μου. Ὅταν δὲ καὶ ἃ φαίνῃ ἐξ ἀτόμων ὄψαματα γίνεσθαι τὰ εὐθέτρια, ταῦθ' ὅτ' αὐτὸν ἀσφώς καὶ ἀναισθητῶς ἀποουργεῖσθαι λέγωσι, τὴν ἀνίετα τὰς ἀτόμους ἀπὸ τῶν ἀφρόθιμων, ὧν καὶ ὁ ἀράχνης· ἐστὶ σαφέστερος, χειροτεχνῶν ἐξ ἑαυτοῦ·

† Pa. cxxkxviii, 16.

(21) Ἄλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῶν μικρῶν. Deesse aliquid videtur: pendens enim iste, nec verbo ullo fulciuntur. Quid si ἐξ ὧν, quod sequitur linea sequenti tolleret? Quid si post παραδειγμάτων, adderetur φιλοσοφοῦσιν, aut aliquid simile? Quid si, quod magis placet, νοθευομένων mutaretur in νοθευομένωνται?

(22) ἑκατέρας συνεκίμασε κείρων. Hæc inutilia sunt. Legi queat, εἰς τὸν ἑκατέρας, etc.; ἑκατέρας autem, νεὸς scilicet et ἀμάξης.

(23) Ὁράτωσαν γάρ, etc. Neque hæc satis casta. Quæ enim illæ sunt ἀθεάτοι, quas videre, quæ porro ἀνοήτοι, quas cogitare jubet? An forte subintelligit φύσις; Esto. Qui deinde sententiarum istarum nexus est futurus? Alter quidem ex mss. pro ἀθεάτους ἀθεάτους habet: unde sensus hic elici possit, ut eos jubeat incompositas illas et ἀνοήτους, hoc est stolidas atomos diligentius expendere, non segnius et obiter intueri (quod abs sese factum David olim fatebatur, in sui ipsius adhuc imperfecti cogitatione informanda), quo facilius intelligant, ex tanta illarum perturbatione, ordinatum politumque nihil existere potuisse.

(24) Τὸ ἀκατέργαστον. Locus mihi quidem perobscurus. Primum tamen, priu εἶδωσαν, legendum

A illa cogitant vulgarium exompta rerum, quorum ipsi monuit doceri possint, quidquid ejusmodi est, ut fructus aliquid et utilitatis afferat, id non temere ac sine studio fieri, 774 sed potius solerti manuum opera suum ac proprium in usum elaborari: at idem simul atque fructuosum et commodum esse desinit, solvi continuo, et confuse admodum ac perturbate dissipari, utpote quod ea non amplius sapientia, cujus ipsum ante cura conservabat, tractetur ac regatur. Ita vestimentum, nec stamine, absque textoris manu, se ipso consistere, nec subtegmine se ipsum ultro eidem implicante pertexitur: cæterum tamen, ubi disruptum, lacera hinc inde frosta disijci videas. Ita cum domus aut urbs ædificatur, non lapide excipit, alios in fundamenta sponte subsidentes, alios superius in structuræ corium ultro subvolantes: sed architectus in suum quosque locum delatos apte concinneque disponit. At postquam subruta est, ubiubi casus tulerit, singuli disjecti passim temereque jacent. Ita dum navis compingitur, non se ipsam carina submittit, nec malus in medio rectum sese tollit, nec ligna cætera situm ex sese fortuito accipiunt: nec centum illa, quæ vulgo in plaustro ligna numerantur, quem vacuum quæque locum repererint, in eo sponte cogmentantur. Faber lignarius suis apte quæque locis in utrumque comportat. Quod si aut navis medio jactata mari, aut plaustrum in terra dum agitur, dissolvatur, utriusque ligna vel stictibus, vel incitato impetu dissipantur. Ita plane dicendum iis fuerit, suas illas atomas, quod otiosas, quod nulla manu perpolitæ, quod inutiles maneat, temere circumferri. Spectent enim vero, quæ spectant, cogitent quæ cogitari non possunt, nec jam ut ille, qui hoc abs Deo sibi patefactum Deo ipsi confitetur, his verbis: Imperfectum tuum videtur oculi mei. Nunc vero, pulcherrima illa et

ἴδον, vel εἶδον, ut apud Chrysostomum et alios, atque in omnibus Græcorum Bibliorum editionibus. Deinde, relictam illam a cæteris omnibus lectionem secutus est, ἀκατέργαστον σου, et ὀφθαλμοὶ μου. Illa enim φανερωθὲν ἑαυτῷ, significat, non Dei, sed Davidis oculus id vidisse: hoc, opinor, sensu, τὸ ἀκατέργαστον σου, id est, quod ex tuis operibus imperfectum adhuc et impolium videbatur, oculi tandem mei perviderunt, ubi videlicet majori abs te luce perfusi, caligare desierunt. Hæc ad aperendam utcumque Dionysii sententiam. Cæterum communis eademque certior lectio est, τὸ ἀκατέργαστον μου, εἶδον (vel ἴδον) ὁ ὀφθαλμοὶ σου. Ut Hebr. תָּרַן דָּרַן הָיָה. Id est, me, cum adhuc materno in utero ἀμόρφωτος et inchoatus embryo clausus teneret, oculi tui clarissime perviderunt: id enim est, הָיָה. Quæ Chrysostomus, Symmachi explicationem secutus, cum sequentibus ita pertexit: Ἀμόρφωτον μὲ, τοῦτέστι, μὴδὲνα λαβόντα τύπον, ἐπὶ πλατύνωμεν, ἐπὶ ὀφθαλμῶν μου καὶ οὕτω με ἴδον σαφῶς, ὡς ἐκείνον τὸν πληρωμένον, καὶ οὐδέμας ἡμέρας ἐπὶ δειρόμενον, πρὸς τὴν ἀπάρτιον. Et paulo post, ὁμοίως ἐκείνους με εἶδον, τοὺς πλαστομένους, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἡμέραις, ἀς οὐκ ἐνέει οὐδέμια ἡμέρα.

elegantissima, quæ suis ex atomis contexta esse dicunt, dum ab iisdem sine consilio ac sine sensu perfecta esse addunt, quis tandem eos ferat, indigestas ac rudes atomos obtrudentes, quos araneus sapientia longe superet, cum suum illud opus a suapte industria conficiat? »

CAPUT XXV.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

Idem ex universa molitione conficitur. Ex eodem.

« Quis æquis porro auribus audiat, ingentem hanc domum, ex cælo terraque constantem, qui propter maximam illam et multiplicem, quæ huic insidet, sapientiæ vim, mundus vocatur, ab atomis quæ nullo **775** ferantur ordine, ordinem atque ornatum omnem accepisse, ac perturbationem ipsam in mundum esse mutatam? Quis status illos motus atque conversiones, ex inconstanti quodam impetu proficisci? Quis absolutam rerum celestium harmoniam, ex inconditis et inconcinnis instrumentis temperari? Quomodo autem, una cum omnium essentia sit incorruptibilisque natura, solo, ut aiunt, magnitudinum figurarumque discrimine corporum tamen, alia quædam, ut ipsi vocant, divina sunt, fatis superiora, et sempiterna, vel ævi saltem, ut nonnemo loqui maluit, longioris: eaque partim visu percipiuntur, ut sol, luna, stellæ, terra et aqua; partim sensum fugiunt, ut dii, dæmones et animi? Hæc enim esse, ut maxime velint, negare non possunt. Alia diuturnæ admodum vitæ, sive animantium, sive plantarum ex genere; animantium, ut aves inter, quod ipsi dicitantur, aquilæ, corvi atque phœniceæ; e terrestribus cervi, elephantes ac dracones; e piscibus, quæ cetera dicuntur: plantarum vero, ut palmæ, quercus et persee. Quorum etiam nonnullæ perpetuam retinent viriditatem, cujusmodi quatuordecim a quopiam numerantur: alix certo florere tempore, certo quoque frondibus exiunt. Alia denique, ac multo sane plurima, sive nascantur et terra, sive gignantur, iniquissimis fati vitæque brevissimæ angustias, includuntur: e quibus homo etiam ipse est, ut alicubi divina de illo Scriptura loquitur, dum ait, « Mortalis autem, natus de muliere, brevi vivens tempore ». » Diversos, opinor, atomorum nexus, tantæ bujns in persistendo differentie causas esse respondebunt. Alia enim videlicet, pressius ab iis arctiusque constringi, quæ proinde uti densiora, sic ad dissolvendum longe difficillima sint: alia vero, quod laxiori ac solutiori atomorum colligatione devincta sint, atque id etiam cum aliquo discrimine, celerius propterea vel tardius ab earum ornatu complexuque removeri. Postremo ex certis quibusdam alia, certoque modo figuratis, alia ex aliis ac sese aliter habentibus esse commista. Sed, quis ille porro diversarum quasi tribuum iudex, alias cogit, dissipat alias? quis eas sine inter se committit, ut inde modo sol, modo luna oriatur? quis denique singularum stellarum naturis, quæ quibusque propria sunt nativæque con-

¹ Job xiv, 1.

(25) Ἡ τῶν μέγαν. Hæc cum superioribus contexti debent.

Ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς συστάσεως. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Ἡ τῶν μέγαν (25) τοῦτον οἶκον τὸν ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς συνεστῶτα, καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ πλῆθος τῆς ἐπιφερομένης αὐτῷ σοφίας καλούμενον κοσμον, ὑπὸ τῶν σὺν οὐδενὶ κόσμῳ φερομένων ἀτόμων κατασκευασθῆναι, καὶ γενομένων κόσμον ἀκοσμίαν; Πῶς ἔτι κινήσεις καὶ ὁδοὺς εὐτάκτους ἐξ ἀτάκτου προσάγεσθαι φορᾶς; Πῶς δὲ τὴν παναριθμῶνον τῶν ὀρανίων χορείαν ἐξ ἀμοούσων καὶ ἀναρμύστων συνάδειν ὀργάνων; Τίνα δὲ τρόπον, μίᾳ ὀσσης καὶ τῆς αὐτῆς ἀπαύσων οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς ἀφθάρτου φύσεως, πλῆν τῶν μεγάλων, ὡς φασί, καὶ τῶν σχημάτων, τὰ μὲν ἐστὶ θεία, καὶ ἀκήρατα, καὶ αἰώνια, ὡς αὐτοὶ φησάτιεν ἄν, σώματα, ἢ μακροαῖονα γε κατὰ τὸν οὐρανὸν ὀνομάσαντα, φαινόμενα τε καὶ ἀφανῆ· φαινόμενα μὲν, ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρεις, γῆ τε, καὶ ὕδωρ· ἀφανῆ δὲ θεοὶ τε καὶ δαιμόνες, καὶ ψυχαί; Ταῦτα γὰρ οὐδὲ θέλοντες ὑπάργχειν ἀρνήσασθαι δύνανται. Τὰ δὲ μακροβιότατα ζῶα τε καὶ φυτὰ· ζῶα μὲν ἐν τῷ ὄρωσι, ὡς φασιν, ἀετοί, κόρακες τε καὶ φοίνικες· ἐν τῷ χειρῶσι ἐλαφοί τε, καὶ ἐλεφάντες, καὶ δράκοντες· ἐν δὲ τοῖς ἐνὸς τοῦ κήτης· δένδρα δὲ φοίνικες, καὶ ἄρβυλα, καὶ περσεῖαι· καὶ τῶν γε ἐνὸς τοῦ ὄρωσι εἶναι τεσσαρακάλισκα· τὰ δὲ πρὸς κερφὸν ἄνθη, καὶ φυλλορροεῖ· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν τε φουομένων καὶ γεννωμένων ἐστὶν ἀκόσμορα καὶ βραχυτελή, ὧν ἕστι καὶ ὁ ἀνθρωπος, ὡς εἰπέ τις ἄγία περὶ αὐτοῦ γραφῆ· « Βροτῆς δὲ γεννητὸς γυναικὸς, ἐλιγόστις. » Ἄλλὰ τῶς συνδέσμου ἐφῆσεν τῶν ἀτόμων διαλλάττοντας, αἰτίους γίνεσθαι τῆς περὶ τὴν διαμονὴν διαφορᾶς (26). Τὰ μὲν γὰρ ὅτι αὐτῶν πεπυκνωθῆσαι καὶ κατασφίγῃν λέγεται, ὡς ταῦτα παντελῶς εὐσαπάλλακτα γεγονέναι πηλῆματα· τὰ δὲ μακροτέρων καὶ καλῶσων τὴν συνάφειαν τῶν ἀτόμων ἐπ' ἐλαττων ἢ πλεόν ἐπιχρῆναι, ὡς ἡ ἄττων ἢ μετὰ πολλὴ τῆς κοσμητικῆς αὐτῶν ἀφίστασθαι. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦνδε καὶ ὅδε πως ἐσχισματισμένον, τὰ δὲ ἐξ ἑτέρων ἑτεροῦς διακειμένων συμμεμίχθαι. Τίς οὖν ὁ φιλοκρίων (27), συναγέρων τε, καὶ ἀναγέρων, καὶ τάσδε μὲν οὕτω συντίειν εἰς ἥλιον, τὰς δὲ ὕδρ' ἵνα ἡ σελήνη γένηται, καὶ ἕκαστα συμφέρων κατὰ τὴν οικειότητα πρὸς ἕκαστον φύσει ἀστέρος; οὕτε γὰρ αἱ ἡλιακαὶ καὶ τοσαῖσδε, καὶ τοσαῖσδε, καὶ ὅδε πως ἐνωθεῖσαι, πρὸς ἐργασίαν σελήνης ἂν καταβιβήκεισαν, ὅτι· ἂν αὐτῶν σελήνηκων ἀτόμων πλεεκτῆναι γεγενῶσιν ποτε ἥλιος· ἀλλ' οὐδὲ Ἄρκτουρος, εἰ καὶ λαμπρὸς ἐστὶ, τὰς εὐσφῆρου μεγαλοφρονήσαντο ποτε ἂν ἀτόμους ἔχειν, οὐδὲ τὰς Ἄριωνος αἱ Πλειάδες. Καλῶς γὰρ ὁ Παῦλος διέσπειλεν, εἰπόν· « Ἄλλη ὁδὸς ἥλιου, καὶ ἄλλη ὁδὸς σελήνης, καὶ ἄλλη ὁδὸς ἀστέρων. Ἀστὴρ γὰρ ἀστῆρ

(26) Forte διαφορᾶς.

(27) Forte φιλοκρίων.

ρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Καὶ εἰ μὲν ἀνεπαίσθητος αὐτῶν ὡς ἀψύχων ἢ σύμψηξις ἐγένετο, ἐπιστήμονος αὐταῖς ἔδει δημοιογοῦ· εἰ δὲ ἀπραίρετος καὶ κατ' ἀνάγκην, ὡς ἀλόγων, ἢ σύμφεξις, σοφός τις αὐτὰς ἀγελάρχης συνελαιύνων ἐπιστάτησεν· εἰ δὲ ἔκουσιως θελολογῆσαι συγκλίκενται, θαυμασίως τις αὐτῶν ἀρχιτέκτων ἐργοδοτῶν προηγήσατο· ἢ καθάπερ εὐτακτος στρατηγός οὐ συγκεχωρημένην (28) εἶπασε τὴν στρατιάν, καὶ πάντα ἀναμίξῃ, ἀλλ' ἐν μέρει μὴ τὴν ἔπιπον, ἰδίᾳ δὲ τοῖς ὀπλίταις, τοῖς τε ἀκονιστάς καθ' ἑαυτοῦ, καὶ χωρὶς τοῦς τοξότας, καὶ τοῖς σφενδονίταις, ἐνθα ἐχρῆν διατάξασθαι, ἵνα ἀλλήλους οἱ ὁμόσκειοι συμμαχοῦν. Εἰδὲ τοῦτο χλαίην ὄντα τὸ παράδειγμα διὰ τὸ μεγάλων σωμάτων με πρὸς τὰ ἐλάχιστα ποιεῖσθαι σύγκρισιν, ἐπὶ δὲ μικρότατα μεταθεσόμεθα. » Εἶτα τοῦτος ἐξῆς ἐπιλέγει. « Εἰ δὲ μήτε λέξις, μήτε ἐκλογή, μήτε τάξις αὐταῖς ἀρχοντος ἐπικρίσεται, αὐτὰ δὲ ἐφ' ἑαυτῶν αὐτάς ἐκ τῆς πολλῆς κατὰ ῥύσιν τύφθησι εἰσυβύνουσαι, καὶ τὸν πολλὸν τῶν συμπέουσων διεκπερῶσαι κυδοιμὸν, αἰ ὁμοίαι πρὸς τὰς ὁμοίας οὐχ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ποιητὴν, ἀγνοῦντο, συντρέχοιεν δὲ καὶ συναγέλασσοντο, γνωρίζουσαι τὰς συγγενεῖς· θαυμαστὴ γὲ τῶν ἀτόμων ἢ δημοκρατία, δεξιουμένων τε ἀλλήλας τῶν φίλων καὶ περιπελοκόμενων, εἰς μίαν τε κατασκευοῦν συνοικίαν ἐπιειγομένων· καὶ τῶν μὲν ἀποτειρονημένων αὐτομάτως εἰς ἕλιον φωστῆρα μέγαν, ἵνα ποιήσῃαι τὴν ἡμέραν· τῶν δὲ εἰς πολλὰς ἰσῆς πυραμίδας ἀστέρας ἀναπνεύμενων, ἵνα καὶ ὅλον στεφανώσωσι τὸν οὐρανόν· τῶν δὲ, περιτεταγμένων ἵνα αὐτὸν ἐκίχῃ στερεώσωσι καὶ καμαρῶσαι τὸν αἰθέρα εἰς τὴν τῶν φωστῆρων ἐπιδόθῃαν, ἐπιλέξονται τὴν ἑαυταῖς αἰ συνομολογίαν τῶν ὑδατῶν ἀτόμων μονάς, καὶ διακληρώσουσιν τὸν οὐρανὸν εἰς ὀκτὸς ἑαυταῖς καὶ σταθμοῦς. » Εἶτα μεθ' ἑτέρας φησιν « Ἄλλ' οὐδὲ τὰ φανερά ὀρῶσιν αὐτοὶ οἱ ἀπρονόητοι, πολλοὺς γὲ θεοὺς συνορῶν καὶ ἀφανῆ. Ἐοικασί γάρ μεθ' ἀνατόλῃς ὑποπέτιεν τεταγμένας, καὶ δύσεις, μήτε τῶν ἄλλων, μήτε τὰς ἐκπρεπεστάτας ἡλίου· μηδὲ χρῆσθαι ταῖς δι' αὐτῶν δεδωρημέναις ἀνθρώποις ἐπισκουρίας, ἀναπτομένη μὲν εἰς ἐργασίαν ἡμέρᾳ, ἐπιηλαζούσῃ δὲ νυκτὶ πρὸς ἀνάπαυαν. » Ἐξελίσσεται γάρ ἀνθρώπος, φησιν, ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας. » Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἑτέραν ἐπισκοποῦσιν ἀνακύκλιθιν αὐτοῦ, καθ' ἣν ὠρισμένας ὥρας, καὶ ἡμερῶν εὐκαίρου, καὶ τροπὰς ἀπαρτρέπτους ἀποτελεῖ, ὑπὸ τῶν ἐξ ὧν ἔστιν ἀτόμων ὀρθοῦμενος Ἄλλὰ κἄν μὴ θέλωσιν οἱ θελαῖοι, ὡς δ' οὐκ πιστεύουσιν οἱ δίκαιοι, μέγας Κύριος ὁ ποιήσας αὐτὸν, καὶ ἐν λόγος αὐτοῦ κατέσπευσε πορεῖαν. Ἄτομοι γάρ ὑμῖν χειμῶνα φέρουσιν, ὡ τυφλοὶ, καὶ ἕτοιμοι. ἵνα ἢ γῆ τροφὰς ὑμῖν τε καὶ πᾶσι τοῖς ἐπ' αὐτοῖς ζώοις ἀνή· θέρος τε ἐπαύουσιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀπὸ δένδρων εἰς τροφὴν καρποῦς λάβῃτε. Καὶ διὰ τὴν μὴ ταῖς ἀτόμοις προσκυλεῖτε καὶ θύετε ταῖς ἐπιχάρποις; Ἀχάρμοι γε, μηδὲ ἀπαρχὰς αὐταῖς ὄλγας τῶν πολλῶν δωρεῶν, ἃς παρ' αὐτῶν ἔχετε, ἀφαιροῦντες. » Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν·

1 Cor. xv, 41.

(28) Forte συγκεχωρημένην.

A tribuit? Nec enim profecto, aut solares illæ tot atque tales, eoque conjunctæ modo, ad innis procreationem concurrerent, aut Innarium atomorum nexus solem unquam efficerent. 776 Ita nec Arcturna, tametsi perillustis, ex aurora, nec Orionis ex atomis constatas se Pleiades unquam glorientur. Præclare enim Paulus ita distinguit, « Alia, inquit, claritas solis, et alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in gloria ». » Profecto, si earum tanquam inanimatarum coagmentatio sensu omni carnit, in studio ac perito artifice opus habuere: si tanquam rationis expertinum, vacua consilii, necessitatem est secuta conjunctio, sapientis omnino pastoris manu locum in unum compelli debuerit: si demique saupte sponte B voluntarium ad opus convenere, admirabilis plane architectus, operumque præses, snum cuique munus pensumque descripsit: aut quemadmodum ordinis amans imperator, non perturbatam reliquit exercitum, non permisceri omnia passus est, at loco suo equitem, peditemque suo disposuit, jaculatores item seorsim, seorsimque sagittarios, atque ubi par erat fundibularis collocavit, ut similibus armaturæ milites simul etiam omnes dimicarent. Qui si ridiculum hoc exempli genus esse dicent, quod magnorum corporum cum minimis contentionem insitnam, ad minima veniemus. » Hæc ille. Quibus deinde quæ sequuntur adjungit: « Quod si dncis, inquit, neque nomen, neque delectus, neque collocatio in earum sese moderationem ingressit: at ipsæmet sponte arbitrio, ex multa sese continui fluxus turba colligentes, magnoque variarum commissionum tumultu declinato, similes cum similibus ita convenerint, ut tamen non divini Numinis ductum, quemadmodum poeta fingit, secutæ sint; sed potius, cum sese affines mutuo cognatæque nosset, in unum quasi gregem confinxerint: næ admirabilis hæc atomorum democratia est; nbi amicæ amicæ excipiunt, atque completantur, itaque unum in domicilium convolent universæ. Tum certæ quedam nitro, in solem, magnum illud sidus, quodam quasi toro rotundentur, ut diem efficiant: aliæ, quo cælum integrum coronent, in plurimas fortassis ardentium stellarum py-D ramides figurentur: aliæ, in orbem digestæ, firmitatis aliquid ætheri afferant, eoque testudinis in morem concamerato, subeuntibus cæli inminibus, quosdam quasi gradus præstruant: adeoque vulgarium atomorum factiones domicilia sibi deligant ac cælum ipsum proprias in domos atque stationes inter sese partiantur. » Kursus, aliis quibusdam interjectis, 777 « Imo, inquit, ne obvia quidem vident homines improvidi, tantum abest ut occulta providant. Utique ratos illos atque constantes ertus obitusque siderum, non caterorum modo, verum etiam solis omnium nobilissimos, ne suspicando quidem videntur attingere: nec iis uti commoditatibus, quas ho-

minum generi suppetant, aut collucente ad obeundum opus die, aut nocto quietis capiendæ causa terras opacante. « Exibit enim homo, inquit, ad opus suum, et operationem suam usque ad vespere ». Nec vero alteram ejus circuituionem attendunt, qua distinctas tempestates opportunaque tempora, nec usquam detortas conversiones efficiat, eorum videlicet, ex quibus ipse consistit, atomorum ductum secutus. At enimvero, velint nolint homines reapse miseri, quomodo tamen sibi persuadent æquissimi : magnus ille Dominus, qui solem creavit, verborum quoque suorum vi ejusdem cursum incitavit. Atomi quippe, hiemem vobis, o cæci, ac pluvias afferunt, ut alimenta vobis ac cæteris animantibus terra producat. Earumdem æstas beneficiæ est, ut arborum etiam ad delicias fructus colligatis. Quidni porro atomis frugum prasidibus solemni cultu sacra facitis ? Homines ingrati, qui tot donorum, quæ ab iis accipitis, ne primitias quidem pauculas consecratis. » Iterumque post pauca : « Multiplex autem, inquit, illa stellarum natio, quam erraticæ ac semper buc illucque disjectæ atomi confluaverunt, sedes ipsa sibi, colonizæ cujusdam aut sodalitatibus more, communi ex pacto, distribuit, nullius aut conditoris, aut familiaris prasidis auctoritatem secuta. Atque ita deinceps, mntua cum finitimis, religiose atque cum pace, omnes viciniaz jura custodiunt, nec eos nunquam fines, quos ab initio accepere, transiliunt, prorsus ac si regularum quarundam atomorum legibus regerentur. At non imperant illæ profecto. Qui enim imperant, quæ nullæ sunt ? Audite vero divinatorum oraculorum vocem : « In judicio Domini operæ ejus. Ab initio, et a creatione ipsorum, distincti partes illorum. Ornavit in æternum opera sua, et principia eorum in generationes eorum ». » Additque paulo post : « Aut quæ unquam acies, inquit, tam composito agmine campum transmisit, præcurrerente nemine, nemine decerrante, nemine aut impedimentum offerente cæteris, aut cæteros minus consequente : quam æquatis semper ordinibus, et 'pressis veluti clypeis, perpetuus ille, nec usquam aut interruptus, aut perturbatus, aut obice ullo retardatus astrorum exercitus progreditur ? 778 Atqui transversis quibusdam inclinationibus ac nutibus, obscuræ nonnunquam eorum mutationes sunt. Esto. Semper tamen et justum observant tempus, et loca illa, unde singula oriuntur, prospiciunt, qui hoc in studii genere occupantur. Dicant ergo nobis atomorum sectores egregii, qui et dividunt individua, et dissita se junctaque consociant, et infinita mente definiunt ; unde tandem circularis ille rerum cælestium conjunctusque cursus atque conversio : cum non una quædam atomorum strues sic tanquam fundamete mere circumrotetur ; sed chorus ille tantis composito æqualique gressu procedat, et in orbem una volvatur : aut quo pacto fiat, ut tam multi ejusdem viæ socii, a nemine ordinati, nullo præditi consilio, sibi que mutuo ignoti omnes, tanta simul concordia susceptum iter conficiant ? Merito enim propheta, hoc tanquam ex iis unum quæ nec fieri nec ostendi queant, protulit ut duo simul peregrini concurrant, dum ait, « Convenienter duo in idem diversorium, si non se mutuo noverint ? » Hæc ille. Qui sexcenta alia persecutus, susceptum deinceps argumentum pluribus confirmat, partim ex singulis universi elementis, partim ex omni generis animantium, quæ complexantur, multitudine : partim ex ipsa quoque dominis natura depromptis. E quibus ubi pauca quædam superioribus addidero, tum demum hæc libro finem imponam.

¹ Psal. ciii, 25. ² Eccli. xvi, 26.

(29) Forte ἐμποδιστατούτους.

« Ὁ δὲ πολυεθνῆς καὶ πολυμηγῆς δήμος τῶν ἀστέρων οὗς αἱ πολυπλανεῖς καὶ αἱ διαβριπτούμεναι συνέστησαν άτομα, χώρας ἑαυτοῖς κατὰ συνθήκας ἀπέδασαντο, ὡς περ ἀποικίαν ἢ συνοικίαν ἀνελέμμενοι, μηδενὸς οἰκιστοῦ μηδὲ οἰκοδεσπότου προεστηκότος· καὶ τὰς πρὸς τοὺς πλησιόχρους γειτνιαίας, ἐνωμότως καὶ μετ' εἰρήνης φυλάττουσιν, οὐχ ὑπερβαίνοντες οὐς καὶ εἰλήσαντι ἐξ ἀρχῆς ὄρουσ, ὡς περ ὅτι τῶν βασιλείων ἀτόμων νομοθετοῦμενοι. Ἄλλ' οὐκ ἄρχουσι ἐκεῖνα· πῶς γὰρ αἱ μηδ' οὐσαι ; Ἄλλ' ὅτι θεῶν λόγων ἐπακούσατε· Ἐν κρίσει Κυρίου τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἀπὸ παλαιότητος αὐτῶν, διέστειλε μερίδας αὐτῶν, ἐκόσμησεν εἰς αἰῶνα τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἰς γενεὰς αὐτῶν. » Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν· « Ἡ τίς οὕτως εὐτάκτως πεδιάδα γῆν διέδουσε φάλαγγι, οὐ προθέοντος οὐδενός, οὐκ ἐκπερισσίου, οὐκ ἐμποδιστατούτους (29), οὐκ ἀπολειπομένου τῶν συμπαρατεταγμένων· ὡς ἰσοῦστοιγοὶ καὶ συνασπιδούντες αἱ ἐπὶ προλασίου, ὁ συνέχης τε καὶ ἀδιάστατος, ἀόχλητος τε καὶ ἀνεμπόδιστος τῶν ἀστρῶν στρατός ; Ἄλλ' ἐγκλίσει καὶ ταῖς εἰς πλάγιον νεύσει, γίνονται τινες αὐτῶν ἄθλοιο τροπαί. Καὶ μὴν αἱ καίροφραλακοὶ καὶ προσορῶνται τὰς χώρας, ἐπὲν ἕκαστος ἀνήσιν, οἱ τούτους προσεσηγῆκότες. Ἰβάντασαν οὖν ἡμῖν οἱ τῶν ἀσπυρίων τομῆς, καὶ τῶν ἀμειρῶν μερισταί, καὶ τῶν ἀσυνθέτων συναγωγαί, καὶ τὰ ἀπειρα περινοοῦντες, πῶθεν ἡ κυκλοφορικῆ τῶν οὐρανίων συνοδία καὶ περιουδία, οὐχ ἐνδὸς παραλόγιος ἀτόμων πηγμάτων οὕτω σφενδονοσθέντος, ἀλλὰ τοσοῦτου κυκλικῶ γοροῦ κατὰ βυθμὴν ἴσα βαίνοντος καὶ συμπεριδινομένου· πῶθεν ἀδιάτακτοι, καὶ ἀπροαίρετοι, καὶ ἀγνωτῶς ἀλλήλων συνέμπεροι παμπληθεῖς συνανεστέρθησαν. Καλῶς τε ὁ προφήτης ἐν τοῖς ἀδυνάτοις καὶ ἀνελεγκτίοις ἔταξε, ξένους κἀν δύο συνδραμεῖν· Ἐισπορεύονται, φησὶ, δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατάλυμα, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοῖς ; Ἡ ταῦτ' εἰπὼν, μωρία τε ἄλλα τοῖτους ἐπαγαγὼν, ἐξῆς κατασκευάζει διὰ πλειόνων τὸ πρόβλημα, ἀπὸ τε τῶν κατὰ μέρος στοιχείων τοῦ παντός, ἀπὸ τε τῶν ἐν τούτοις παντοδαπῶν ζώων, καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῆς τάνθρώπου φύσεως. Ἐξ ὧν ἔτι βραχέα τοῖς εἰρημάτοις προσέθει, καταπάνω τὴν παραπάνω λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

A

Ἀπὸ τῆς ἀνθρώπου φύσεως. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Καὶ οὕτε ἐαυτοὺς οὕτε τὰ περὶ ἐαυτοὺς ὀρώσιν. Ἐὶ γὰρ τις τῶν ἀρχηγῶν τοῦ τῆς ἀσεβείας ταύτης ὄγκματος, ἐαυτὸν ὅστις ἐστὶ καὶ ὄθεν, ἀνελογίζετο, ἐφρόνησεν ἄν ὡσπερ συνηθῆμένος ἐαυτοῦ, καὶ εἶπαι οὐ πρὸς τὰς ἀτόμους, ἀλλὰ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Ποιητὴν αὐτοῦ· « Αἱ χεῖρές σου ἐκλασάν με, καὶ ἐποίησάν με. » Καὶ προσεπαεργάσατο ἄν ἐκείνος τὸν θαυμάσιον τῆς ποιήσεως αὐτοῦ τρόπον· « Ἡ οὐχ ὡσπερ γάλα με ἤμιλξας, ἐτύρωτας δέ με ἴσα τυρῶ; Δέρμα καὶ χρέας με ἐνέθυσας, ὄσθεις δὲ καὶ νεύρους μὲ ἔνειρας. Ζῶν δὲ καὶ ἔλεος ἔβου παρ' ἐμοῦ, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ σου ἐπὶ λαβῆ μου τὸ πνεῦμα. » Πόσας γὰρ ἀτόμους ὁ Ἐπίκουρος πατὴρ, καὶ ποταπὰς ἐξ αὐτοῦ προέχων, ὅτ' ἀπεσπέρμαιεν Ἐπίκουροι; Καὶ πῶς εἰς τὴν μητρῴαν αὐτοῦ κατακλιθεῖσαι γαστέρα, συνεπάγησαν, ἐχημητίσθησαν, ἐμορφώθησαν, ἐκινήθησαν, ἠξέκύνθησαν; Καὶ πολλὰς ἢ βραχέα βανὸς τὰς Ἐπικούρου ἀτόμους προσκαλεσάμεν, καὶ μὲν ἐπημφίσειον αὐτῶν δέρμα καὶ σάρκα γενομένας, ταῖς δὲ ὄστωθεισας ἠκώρωται, ταῖς δὲ συνεδῆθ' νευροφραφουμένη; τὰ τε ἄλλα πολλὰ μέλη, καὶ σπλάγχνα, καὶ ἔγκυατα, καὶ αἰσθητήρια, τὰ μὲν ἐδοθεν, τὰ δὲ θύραθεν ἐφύρμισαν, δι' ὧν ἐδωκονήθη τὸ σῶμα; ὧν οὐδὲν ἀργὸν οὐδὲ ἀχρεῖον προστέθη· ἐπεὶ μὴ δὲ τὰ φαυλότατα, μήτε τριχες, μήτε δυνυχες· πάντα δὲ, τὰ μὲν πρὸς τὸ τῆς συστάσεως ὄφελος, τὰ δὲ πρὸς τὸ κάλλος τῆς ὄψεως συντελεῖ. Οὐ γὰρ τῆς χρείας μόνη· ἀλλὰ καὶ τῆς ὄρας ἐπιμελῆς ἡ Πρόνοια. Ἐρμα μὲν γὰρ καὶ σκέπασμα πάσης τῆς κεφαλῆς ἡ κόμη· εὐπρέπεια δὲ ὁ πάγων τῷ φιλοσόφῳ. Τῆν τε τοῦ ὄλου σώματος τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐκ τῶν μερῶν ἀναγκαίων πάντων ἤρισσε, καὶ τοῖς μέλεσι πᾶσι τὴν τε πρὸς ἄλλα κοινωνίαν περιέβαλε, καὶ τὴν παρὰ τοῦ ὄλου χορηγίαν ἐπεμέτρησεν. Ὡς τὰ μὲν ὄλοσχερῆ, καὶ τοῖς ἰδιώταις ἐκ τῆς πείρας, ἦν ἔχει δύναμιν, πρόθηλα· κεφαλῆς ἡγεμονία, καὶ περὶ τὸν ἔγκεφαλον, ὡσπερ ἄκροναια ἐκ ἀκροπόλεως τῶν αἰσθησῶν ἡ δορυφορία· προστοῦσαι (30) μὲν ἐξείεις, ἀναγγέλλουσαι δὲ ἀκοαί, ἰδωθὴ ὡσπερ φορολογουσα, δσφρησις καθάπερ ἀνιχνεύουσα καὶ διερευνημένη, καὶ ἀφ' ἧν διατάσσεται τὸ ὄπῃκον. (Κεφαλαῖος γὰρ νῦν ὄλιγα τῶν τῆς πανσόφου Προνοίας ἔργων ἐπιδοραμούμεθα, μετ' ὄλιγον ἀκριβέστερον, τοῦ θεοῦ δίδόντος, ἐπιεργασάμενοι, ὅταν πρὸς τὸν δοκούντα λογιώτερον ἀποτεινόμεθα.) Χειρῶν διακονία, δι' ὧν ἐργασίαι τε παντοῖαι, καὶ πολυμήχανοι τελοῦνται τέχνη, ταῖς κατὰ μέρος δυνάμειν εἰς μίαν συνεργίαν διετηρωμένον, ὧμων τε ἀσθοφορία, καὶ καταχαλὶ δακτύλων, ἀγκυλῶν τε χαμπαλ, πρὸς τε τὸ σῶμα εἰσα στρεφόμεναι, καὶ πρὸς τὸ ἐκτός ἀπονεύουσαι, ἵνα ἐφέλκισθαι τε καὶ ἀπωθεῖσθαι δύνωνται· ποδῶν ὑπηρεσία, δι' ὧν πᾶσα ἡμῖν ὑποπέτωικεν ἡ περιγίγιος κτίσις, βάσιμος ἡ γῆ, πλωτὴ ἡ θάλασσα, περάσιμος ὁ ποταμὸς, καὶ πάντων πρὸς πάντα ἐπιμελῆς. Γαστήρ ταμίσιον τροφῶν πᾶσι τοῖς συντεταγμένους

CAPUT XXVI.

Idem ex hominis natura concluditur. Ex eodem.

« Ac ne se quidem ipsos, inquit, nec quæ naturæ suæ propria sunt, isti vident. Si quis enim ex illis impie doctrinæ principibus, qui tandem, ut unde sit, cum animo reputaret suo, in profecto velut in suimet sensum adductus, saperet illico, atque hac voce, non jam atomos, sed Patrem ipse Creatoremque suum appellaret, « Manus tuæ formaverunt me, et fecerunt me ». Et quemadmodum alter ille, admirabilem molitionis suæ rationem perlexeret, « Nonne sicut lac molisisti me, et sicut caseum me coagulasti? Pelle et carne vestisti me, ossibus et nervis compegesti me. Vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum ». Quot enim, amabo, et cujuscumodi atomos Epicuri pater ex se profudit, cum Epicurum proseminaret? 779 Quomodo in matris ejus alvum inclusæ coaluerant, figuram ac formam acceperunt, commotæ sunt, auctæ sunt? Quomodo ros ille perexiguus, plurimas Epicuri atomos cum advécasset, alias in cutem carnemque mutatas convéstivit, aliis in ossa conversis erectior ac solidior constitit, aliis nervorum complexu illigatas est? Quo denique modo vim tantam membrorum aliorum, viscerum, intestinorum, sensus instrumentorum. intrinsecus extrinsecusve conflavit, quæ vivum ac spirans corpus efficeret? Nam ex illis quidem omnibus otiosum nihil est, nihil inutile, non plii, non unguis, non cætera quæ abjectissima videri possint: omnia vel ad constituendam ejus integritatem, vel ad speciem dignitatemque conducunt. Nec enim usui duntaxat uni Providentiæ, sed etiam pulchritudini ac formæ prospicit. Itaque totius capitia præpropugnaculum quoddam ac tegumentum coma est: herba philosophi decus et ornamentum. Illa igitur integri corporis humani naturam ex partibus necessariis omnibus consomentavit, membrisque omnibus cum nutuam inter se communionem indidit, tum ex totius etiam opibus proluxe admodum ac liberaliter admensa est. Et membra quidem potissima quam vim et facultatem habeant, usu et experientia ipsi etiam idiotæ norunt: capitii principatus, circa cerebrum tanquam imperatorem, sensuum in acropoli excubie atque præsidia, progredientes oculi, aures nautios perferentes, gustatus veluti commætuam annonamque coævohens, olfactus indagans quodammodo atque vestigans, tactus subdita omnia digerens et ordinans. (Nunc enim ex sapientissimæ Providentiæ operibus summatis pauca tantum aliqua percurrimus, iidem paulo post, cum adversus illum, cujus major est eruditionis opinio, disputabimus, uberius, Deo duce, ac plenius omnia persequemur.) Manuum ergo deinceps ministerium, quæz omnis generis funciones obeunt, artesque moliturum singularis ingenii, propriis quibusque facultatibus ad unam functionum societatem iustructæ: humeri

¹ Psal. cxviii, 73. ² Job x, 40-42.

(50) Forte πρῶτα.

gestandis oneribus idonei, digitorum prehensiones, A flexiones cubitorum, quæ uti res vel attrahere possint vel depellere, intrinsecus extrinsecusque versantur : pedum obsequium, per quos creata circa terram omnia nobis obsecundant, 780 quibus terra peragratur, navigantur maria, fluvii trajiciuntur, omnium commercia cum omnibus ineunt. Venter ciborum ærarium, membris omnibus suo quibusque loco et ordine collocatis, justam per sese annonam distribuens, et quidquid superfluum est, ejiciens. Ac cætera, quorum vi humanæ firmitatis et conservacionis ratio continetur. Horum usus in stultis æque sapientibusque similis est, cogitio dissimilis. Alii quippe quam animo divinitatem informant, ad eam, ut quæ rerum omnium scientissima sit, atque in se ipsos beneficentissima, totam referunt bujus œconomice rationem, quod eam superioris ejusdam prorsusque divinæ cum sapientie tum potestatis opus existiment : alii contra, insulse admodum, fortunæ et casui administrationem summa dignissimam admiratione defendunt. At vero efficiantem adhuc rerum istarum considerationem, et partium interiorum rationem, medici quidem altius diligentiusque rimati, ac vehementius admirati, divinitatem naturæ tribuerunt : nos eam postea, jejuno fortassis et exilitate, at pro facultate nostra persequemur. Nunc ut universe hoc summatimquod dicamus, Ecquis, obsecro, totum hoc tabernaculum fabricatus est, sublime, altum, erectum, elegans, ad sensum, motum, actionem, et omne quidem actionis genus tam egregie comparatum ? Ista videlicet atomorum multitudo rationis experta. At illæ, ut maxime convenient, ne luteam quidem imaginem formare, aut lapideum simulacrum perpolire, aut argenteum vel aureum idolum conficere possint : quorum omnium proprias manuum artes, fingendis aptas corporibus, hominum excogitavit industria. Quorum igitur sine sapientia vel adumbrari species informarique non possit, horum vera ipsa exemplaria, qui tandem existere per sese temereque potuerunt ? Jam autem ipsum, mentem, atque rationem philosophus unde habet ? Eane ab inanimitis, et mentis ac rationis expertibus atomis emendicavit, quæ sibi aliquam singule notionem dogmaque proprium infuderint ? et quemadmodum Pandoram a diis Hæsiodus fabulatur, sic ab atomis absoluta hominis sapientia fuerit ? Ita poësin deinceps omnem, omnemque musicam, astronomiam, geometriam, cæterasque doctrinas, deorum inventa Græci atque instituta vocare desinant : solæ omnium peritæ ac sapientes atomi 781 musæ celebrentur. Nam illa quidem ex atomis Epicuri theoria, et infinitis etiam mundi exsulavit, in infinitam perturbationis vastitatem ejecta.

CAPUT XXVII.

D

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Operum suorum molitionem Deo laboriosam ac molestam non esse. Ex eodem.

« Moliri aliquid, administrare, benefacere, providere, aliaque similia, inertibus quidem ac stultis, debilibus ac nequam molestis forte sunt, quorum se numero, dum talia de diis sentit, Epicurus ad-

(31) Ms., διαμονής.

(32) Ms., χρήσιν.

(33) Forte θέσται.

(34) Ἐπιπολής. Eum mihi sensum expressisse video, qui ex verbis illis exprimi poterat ; sed tamen illa duo, id est, ὡς ἂν οἶοι τε γέγονεθα, et ἐπι-

μεισαν ἐξ ἐκντῆς ἐν μέτρῳ τὸ σιτηρέσιον διανέμουσα, καὶ τὸ περιττεῖον ἐκτιθεμένη. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὅσων ἐμρανῶς ἡ διοίκησις τῆς ἀνθρωπείου μεμηχάνηται διανομῆς (31). Ἄν ὁμοίως τοῖς ἄρσενι ἔχοντες ὁ σορὸ τῆν κρίσιν (32), οὐκ ἴσχυον τῆν γνώσιν. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τῆν ἀνδιθῶσιν ἀθέσταια (33), τῆν ἐπιστημονικωτάτην περὶ πάντων, καὶ τῆν εἰς ἑαυτοῦς εὐεργετικωτάτην ἀναφύρουσιν οἰκονομίαν, κρείττονος καὶ βέλαις ὄντως φρονήσεως τε καὶ δυνάμειος ἔργον αὐτῆν εἶναι πιστούμενοι : οἱ δὲ συντυχία καὶ συμπτώσει τῶν ἀτόμων ἀσκόπως τῆν θαυμασιωτάτην καλλιέργειαν ἀνατιθεσσι. Τῆν δὲ ἐνεργετέραν ἐτι τοῦτων ἐπίσκεψιν, καὶ τῆν τῶν ἐνδοσθίων διέθεσιν, λατροῦ μὲν, ἀκριβῶς διερευνησάμενοι καὶ καταπλαγέντες, ἐξέθελασαν τῆν φύσιν ἡμῶς δὲ ὑστερον, ὡς ἂν οἶοι τε γέγονεθα, καὶ ἐπιπολής (34), ἀναθεωρήσομεν. Καθόλου δὲ καὶ συλλήθεον ὅλον τοῦτο τὸ σῆνος τῆς τοιούτου ἐκρητισοίησιν, ὄψλητον, ἔρησι, εὐρυθμον, εὐλασθητον, εὐκίνητον, εὐεργόν, πανουργόν : Ἡ τῶν ἀτόμων ἄλογος, φασί, πληθῶς. Ἄλλ' οὐδ' ἂν εἰκόνα, πληλῆνην ἔδειξαι συνελθοῦσαι πλάσσειν οὐδ' ἀνδράντα λῆθιν ἔδειξαι, οὐδ' ἂν εἰδῶλον ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν χωνεύεσσαι προσαγάγοιεν. Ἄλλὰ τεχναι καὶ χειρουργίαι : τοῦτων ὑπ' ἀνθρώπων εὐεργεταί μαματοργῶν. Ἄν δὲ ἀπεικασίαι καὶ σκιαγραφίαι εἶχα σοφίας οὐκ ἂν γένοιτο, πῶς τὰ ἀληθῆ καὶ πρωτόεστα τοῦτων αὐτομάτως συμβέβηκε ; Ψυχῆ δὲ, καὶ νοῦς καὶ λόγος, πόθεν ἐγγέγονε τῷ φιλοσόφῳ ; Ἡ παρὰ τῶν ἀψύχων καὶ ἀνοήτων καὶ ἀλογίστων ἀτόμων κατ' ἔρηνισατο, κάλειων αὐτῷ τὴν ἐκάστην νόημα καὶ δόγμα ἐνέπνευσεν ; καὶ ὡστερ ὁ Ἡσιόδου μῦθος τῆν Πανδώραν φησὶν ὑπὸ τῶν θεῶν, οὕτως ἡ σοφία τῶνδ' ὑπὸ τῶν ἀτόμων συνετελέσθη ; Καὶ ποίησιν ἐν πάσαν, καὶ πάσαν μουσικήν, ἀστρονομίαν τε, καὶ γεωμετρίαν, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας, οὐκ εἰ θεῶν εὐρήματα καὶ παιδεύματα φήσουσιν Ἕλληνας εἶναι : μόναι δὲ γεγόνασιν ἐμπειρικαὶ καὶ σοφαὶ πάντων αἱ ἀτομοὶ Μούσαι. Ἡ γὰρ ἐκ τῶν ἀτόμων Ἐπιπολῶν Θεογονία, τὸν μὲν ἀπειρον κλάσμον Ἐξορός ἐστιν, εἰς δὲ τῆν ἀπειρον ἀκρομίαν πεφυγδένεται.

Ἄλλ' οὐκ ἐπιπολῶν τῷ θεῷ τὸ ἐργάζεσθαι. Ἄλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ.

« Ἐργάζεσθαι δὲ γε, καὶ διακεῖν, καὶ εὐεργετῆν τε, καὶ προκίρζεσθαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῖς μὲν ἀρσείοι, καὶ ἄφροσι, καὶ ἀσθενέσι, καὶ κακούργοις ἴσως ἐπιχρῆσθί, οἷς ἐγκατέλεξεν ἑαυτὸν Ἐπίκουρος, τοιαῦτα φρονιπολής, minus conjuncta esse posse arbitror. Mallem igitur ἐπὶ πολλοῖς, supp. ῥήμασι, seu λόγους. Particulæ καὶν vel abesse potest, vel si retinetur, emphasis habet cum asseveratione conjunctam, ut sæpe alias.

σας περὶ τῶν θῶων· τοὺς δὲ σπουδαίους, καὶ δυνατοὺς, καὶ συνετοὺς, καὶ σώφρονας, οὓς εἶναι χρὴ τοὺς φιλοσόφους, (πῶς γὰρ μᾶλλον τοὺς θεοὺς;) οὐχ ὅπως ἀπὸ ταῦτα καὶ προσάντη, ἀλλὰ καὶ τερπνότερα, καὶ πάντων μᾶλλον ἀσπαστότατα· οὗς τὸ ἀμείλις, καὶ τὸ μέλλειν τι πράττειν τῶν χρηστῶν, θνετος, ὡς ἐκείνους τε ποιητὴς νοουθετεῖ συμβουλεύων,

Μηδ' ἀναβάλλεσθαι (35) εἰς αἰθίον.

Καὶ προσπαπειλῶν,

Αἰεὶ δ' ἀμβολιερῶς ἀνὴρ ἀτρεὶς παιδαίει·

Ἡμᾶς τε σεμνότερον παιδεύει προφήτης, θεοπρεπῆ μὲν θνως ἔργα τὰ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχειν λέγων, τὸν δὲ διλιγρῶντα τοῦτον ἐξάγιστον. «Ἐπικατάρατος γὰρ ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμείλις.» Ἔφα· καὶ τὰς μὲν ἀμαθείων ἡστυνοσῶν τέχνης καὶ ἀτελεστέροις, διὰ τὸ τῆς πείρας ἀληθὲς καὶ τὸ τῶν ἔργων ἀτρεθές, κάματος ἐγγίνεται ταῖς ἐπιχειρήσεσιν· οἱ δὲ προκίπτοντες, καὶ μᾶλλον ἔτι οἱ τέλειοι, βρῆλις ἢ μετρία κατορθῶντες γάννυνται, καὶ μᾶλλον ἂν ἔλειντο τὰ εἰσθότα πράττοντες ἀνείων καὶ τελεσιουργεῖν, ἢ πάντα γοῖσιν ὑπάρχειν τὰ ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὰ. Δημόκριτος γοῖν αὐτὸς, ὡς φασιν, ἔλεγε βούλευσαι μᾶλλον μίαν εὐρεῖν αἰτιολογίαν, ἢ τὴν Περωῶν ἢ βασιλείαν γενέσθαι· καὶ ταῦτα, μάτην καὶ ἀνατεῖως αἰτιολογῶν, ὡς ἂν ἀπὸ κενῆς ἀρχῆς, καὶ ὑποθέσεως πλανωμένης ὀρμώμενος, καὶ τὴν βίαν, καὶ τὴν κοινὴν ἀνάγκη τῆς τῶν θνων φύσεως οὐχ ὀρῶν, σοφίαν δὲ μεγίστην ἡγοῦμενος τὴν τῶν ἀσφῶς καὶ ἡλιθίως συμβαίνοντων κατανοήσῃ, καὶ τὴν τύχην, τῶν μὲν καθόλου καὶ τῶν θεῶν δέσποιναν ἐπιστάς καὶ βασιλῖδα, καὶ πάντα γενέσθαι κατ' αὐτὴν ἀποφασίζων, τοῦ δὲ τῶν ἀνθρώπων αὐτὴν ἀποκρῦπτων βίου, καὶ τοὺς πρεσβεύοντας αὐτὴν ἐλέγχων ἀγνώμονας. Τῶν γοῖν ὑποθηκῶν ἀρχόμενος λέγει· «Ἀνθρώποις τύχης εἰδωλον ἐκλάσαντο, πρόφρασιν ἰδίης ἀνοχῆς (φύσει γὰρ γνῶμη (36) τύχη μάχεται), καὶ τὴν ἐχθίστην τῇ φρονήσῃ ταύτην αὐτὴν ἔφρασαν κρατεῖν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην ἀρθεῖν ἀναιροῦντες καὶ ἀφανίζοντες, ἐκείνην ἀντικαθιστάσῃ αὐτῆς· οὐ γὰρ εὐτύχη τῇ φρονήσῃ, ἀλλ' ἐμπροσστατῆν ὁμοῦσῃ τὴν τύχην (37).» Οἱ μὲν οὖν τῶν βιωφελῶν ἔργων ἐπιστάται ταῖς πρὸς τὸ ὁμόφυλον ἐπικουρίας ἀγάλλονται, ἐπαῖνον τε ὀρέγονται καὶ κλέους ἐφ' οὓς αὐτῶν προκάμνουσιν, οἱ μὲν τρέφοντες, οἱ δὲ κυβερνῶντες, οἱ δ' ἰώμενοι, οἱ δὲ τολετυόμενοι· οἱ δὲ γὰρ φιλόσοφοι καὶ σφῶρα παιδεύειν ἐπιχειροῦντες ἀνθρώπους φροῦντοῦται. Ἡ τομψῶσῃ «Ἐπικούρου ἢ Δημόκριτος εἶπειν, τὰς ἀσγάλλουσι φιλοσοφούντες; Ἄλλ' οὐδὲ θυμῆλιαν ταῦτας ἂν ἐτέραν προθεῖντο· καὶ γὰρ εἰ τὸ ἀγαθὸν ἡθροῖν εἶναι φροῦσῃ, ἀλλ' ἀθεσθῆσονται γὰρ μὴ λέγειν ἡδὺ ἐν (37) αὐτοῖς εἶναι τὸ φιλοσοφεῖν· τοὺς δὲ θεοὺς, περὶ ὧν οἱ μὲν ποιηταὶ παρ' αὐτοῖς ἔδουσι· δοτῆρας

(35) Μηδ' ἀναβάλλεσθαι. Hesiodi verba sunt, in *Ἔργ.*, v. 408 :

Μηδ' ἀναβάλλεσθαι εἰς αἰθίον, εἰς τ' ἔρρησῃ
Qui sequitur, Αἰεὶ δ' ἀμβολιερῶς, etc. ibid. 411.

(36) Φύσει γὰρ γνῶμη. Præclare Tullius vno

A jungit. At vero studiosis, valentibus, industriis, atque solertibus, ejusmodi philosophos (quanto magis deos?) esse oporteat, non modo non injucunde hæc atque aspera, verum etiam jucundissima sunt, omniumque suavissima : quibus negligentia rerumque bonarum procrastinatio dedecori vertitur ; ad quos illud commententis poetæ consilium pertinet :

... *Crasse expectato.*

Cui mox comminationem hæc adjungit,

Cunctator damnis semper luctatur acerbis.

At nos gravius instituit propheta, dum et actiones cum virtute conjunctas Deo vere dignas esse pronuntiat, et nefarium illum, a quo negligantur, appellat, « Maledictus enim, qui facit opera Domini negligenter. » Deinde ut in quavis arte rudes et inchoati, propter experientie novitatem, atque operum insolentiam, dum ad rem sese primum accingunt, molestiam patiuntur : ita qui aliquid proficere, multoque magis qui perfecti jam sunt, ii quæ susceperint dum facile felicitere conficiunt, exsultant animis, ac solemnium operum absolutonem, bonis hominum omnibus anteponunt. Et vero Democritus ipse, causam unam aliquam, ut ferat, iuvenire, quam sibi Persarum imperium obvenire maluisset : atque id homo qui causas frustra causisque sublatis inquireret, cum inane principium, ac plenam erroris hypothesis secutus, atque in radice communique naturæ rerum necessitate cæcutiens, eorum quæ imprudenter stolidè contingerent notitiam, summæ sapientiæ genus putaret, 782 fortunamque rerum universalium atque divinarum dômiam reginamque constituens, cæteraque omnia ejus arbitrio fieri pronuntians, eamdem tamen ab humanæ vitæ commercio procul ablegaret, quique illam colerent, insulos esse convinceret. Sæne quidem ipsomet institutionum suarum exordio, sic loquitur : « Homines, inquit, dum stultitiæ suæ velum quærerent, vanum Fortunæ simulacrum sîxerunt (pugnat enim suapte natura cum fortuna consilium), inimicissimamque prudentiæ domiari vulerunt ; tametsi potius hæc etiam exterminata funditusque sublata, ejus in locum alteram illam sufficiunt ; nec enim fortunatam isti prudentiam, sed prudentissimam canunt celebrantque fortunam. » Porro utilium vitæ operum moderatores omnes, navanda suis opera maxime delectantur, laudemque simul et gloriam cum laboribus suis pro communi salute susceptis compensari volunt : alii quidem alendo, regendo alii, alii medendo, alii rempublicam gerendo : ipsique adeo philosophi suo illo instituentium hominum conatu ac studio majorem in mo-

Marcello, sect. 7 : *Nunquam temeritios cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.*

(36) Τὴν τύχην. Hæctenus verba Democriti quæ sequuntur, Dionysii sunt.

(37) Forte ἡδόν.

dam offerunt. Audebuntne vero Epicurus et Democritus dicere, molestum sibi atque invisum esse philosophandi munus? Imo non aliam profecto huic animi voluptatem anteponant. Etsi enim bonum voluptatem omnem esse statuunt, hoc tamen dicere verebuntur, philosophari sibi non esse vulgari voluptate iucundum. Deos porro, quos poetae quidem « bonorum auctores » prædicant, philosophi vero isti, nullius omnino boni vel auctores esse, vel participes ridendo jactant; deos, inquam, illos, quibus tandem rationibus ut deos esse putant adducuntur; quos nec præsentem videant, nec rerum quidquam molientes (quos secuti saltem videntur, qui solem, lunam ac stellas admirati, Theos hoc est deos, διὰ τὸ θεῖν, id est, a currendo vocatos esse dixerunt), nec ullo prorsus in operum aut functionum genere versati credant, ut eos ex τὸ θεῖναι, hoc est ab efficiendo θεοποίησιν, deos efficiant (propterea quippe omnium effector atque molitor unus vere Deus est), nullo denique cum gubernationis, vel iudicii, vel beneficii vinculo eum hominibus teneri velint, ut cultum illi; alique vel meta, vel honoris causa debeamus? Num Epicurus forte, cum, ultra mundum hunc prospiciens, ac celestem illum ambitum prætergressus, aut per occultum quoddam posticum, sibi que soli **783** notum egressus, deos in vacuo degentes vidit, ac summam eorum tantis in deliciis felicitatem admiratus, voluptatem inde concupiscit, atque illam quæ in vacuo ducitur vitam æmulatus, omnes continuo tanquam deorum illorum similes futuros, ejus ad felicitatis communionem ac societatem invitat. Quidvis ille cœnaculum, non jam cœlum aut Olympum, ut poetae, sed vacuum instruit, confectam ex atomis apponens ambrosiam, insidemque haustum nectar propinquans. Cæterum iis de rebus, quæ nihil ad nos pertineant, mille juramenta sacrasque oblationes suis passim libris inferciens, per Jovem assidue vel negat aliquid vel affirmat, lectores que suos, et eos quibuscum ipse disputat, deorum obstringit religione, non quod illos ipse vereatur, aut perjurium ullo modo reformidet; sed inanem hanc atque mendacem, vanamque ac nihil omnino significantem disputationum suarum appendicem effluens, non aliter ac si exeret aut exspuat, aut convertat vultum, aut manum commoveat. Ejusmodi quippe omnis ista deorum appellatio est, superflua quædam hæc sensus experti studii que simulatione. At illud quidem longe certissimum, cum Athenienses a Socratis interitu metueret, ne qualis erat atheos esse videretur, vacuas iis leviculorum deorum umbras novam circulatorum informasse. Nec enim profecto aut spiritalibus unquam oculis

A εἶδον (58) ὁ οὗτος δὲ οἱ φιλόσοφοι μετὰ τωθείας εὐφημοῦσι, θεοὶ πάντων ἀγαθῶν ἀδώρητοι (59) καὶ ἀμειστοχοὶ καὶ τὴν τρόπον τεκμηριοῦνται θεοὺς εἶναι, μὴτε παρόντας καὶ πράττοντάς τι ὁρώμεντας, ὡς οἱ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρους θαυμάσαντες, διὰ τὸ θεῖναι ἔρασαν καυχῆσθαι θεοῦς· μὴτε τινὰ δημιουργίαν αὐτοῖς ἡ κατασκευὴν προσνόμουντες, Ἰν' ἐκ τοῦ θεῖναι, τοῦτ' ἐστὶ ποιῆσαι, θεοποιῆσθαι αὐτοῦς· (τοῦτου γὰρ ἔνεκα πρὸς ἀλήθειαν ὁ τῶν ἀπάντων ποιητῆς καὶ δημιουργὸς μόνος ἐστὶ θεός·) μὴτε διοικῆσθαι, ἢ κρίνειν, ἢ χάριν αὐτῶν τῶν πρὸς ἀνθρώπους ἐπιθέμενοι, ἢνα φέρον ἢ τιμῆν ὁράσαντες προσκυνῶμεν αὐτοῖς; ἢ τοῦ κόσμου προκίψας Ἐπίκουρος, καὶ τὸν οὐράνιον ὑπερβὰς περιβολῶν, ἢ διὰ τινων κρυφῶν, ἢ μόνος εἶδεν, ἐξελεῖθαι B πολῶν, οὗς (40) ἐν τῷ κενῷ κατεῖδε θεοὺς, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐμακάρισεν τρυφήν; κατεῖδεν ἐπιθυμητῆς γενόμενος τῆς ἡσυχίας, καὶ τῆς ἐν τῷ κενῷ ζηλωτῆς διαίτης, οὕτω πάντας ἐπὶ τοῦ μακαρισμοῦ τούτου μετουσίαν, ἐξομωθησομένου ἐκείνους τοῖς θεοῖς, παρακαλεῖ· συμπόσιον αὐτοῖς μακάριον, οὐχ ὅπως οἱ ποιηταί, τὸν οὐρανὸν ἢ τὸν Ὀλυμπον, ἀλλὰ τὸ κενὸν συγκροτῶν, ἐκ τε τῶν ἀτόμων τὴν ἀμείροσιν αὐτοῖς παρατιθεῖς, καὶ προπίπνυον αὐτοῖς ἐξ ἐκείνων τὸ νέκταρ· καὶ δὴ κατ' ἐκείνων τῶν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὄρκους τε καὶ ὀρκισμοὺς μυρίους τοῖς ἑαυτοῦ βιβλίοις ἐγγράφει, ὁμνῶν τε συνεχῶς μὴ δία καὶ νῆ δία, ἐξορκῶν τε τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ πρὸς οὗς διαλέγοιτο, πρὸς τῶν θεῶν, οὐ τί ποτε δεδιώς αὐτῶς (41), ἢ C δεδιττόμενος ἐκείνων τὴν ἐπιτοκίαν, κενὸν δὲ τοῦτο, καὶ ψευδὲς, καὶ ἀργὸν, καὶ ἀσημον ἐπιφθεγγόμενος, τοῖς λόγοις αὐτοῦ παράρτημα, οἷον εἰ καὶ χρέμπτοιο καὶ πύτου, ἐκ τε τῶν πρώτων στράφοι, καὶ τὴν χειρὰ κινῶν. Τοιαύτη γὰρ ἀδιανοήτος ἦν ἡ παρ' αὐτῷ καὶ ματαία ὑπόκρισις, ἢ τῶν θεῶν ὀνομασία. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρόδηλον, εἶ, μετὰ τὸν Σωκράτους θάνατον κατεπιτηχῶς Ἀθηναίους, ὡς μὴ δοκοῦν τοῦθ' ὅπως ἦν, ἄθεοι εἶναι, κενὰς αὐτοῖς ἀνοπιστάτων θεῶν τερατευομένους ἐξωγράφει σκιᾶς. Οὕτε γὰρ εἰς οὐρανὸν ἀνέβλεψε νοεροῖς ὀφθαλμοῖς, ἢνα τῆς ἐναργεῶς ἄκωθεν φωνῆς ἀκούσῃ, ἢς ὁ προσηκτικὸς θεότης κατε- ακούσας ἐμαρτύρησεν, εἶ· Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται D ὄξαν θεοῦ, ποιῆσαν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγέλλει τὸ στερέωμα· οὕτε τῇ διανοίᾳ κατεῖδεν εἰς τοῦδ' ὄψαρος. Ἐμαθε γὰρ ἂν, εἶ· Τοῦ ἔλλους Κυρίου πλῆρωμα ἢ γῆ, καὶ εἰ τοῦ Κυρίου ἢ γῆ, καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς. Καὶ, Μετὰ ταῦτα γὰρ, ὁ φησὶ, ὁ Κύριος εἰς τὴν γῆν ἐπέβλεψε, καὶ ἐνέπλησεν αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ. Ψυχὴν (42) παντὸς ζώου ἐκάλυψε τὸ πρῶτον αὐτῆς. Ἐἰ δὲ μὴ σφόδρα τυφλοῦσθαι, ἐπισημασθεῶσαν τὴν παμποικίαν τῶν ζώων πολυπλήθειαν, τὰ χερσῶν, τὰ πτενᾶ, τὰ ἐνοῦρα, καὶ κατανοησάτωσαν, ὡς ἀληθῆς ἐπὶ τῇ πάντων κρίσει (43) γέγονεν ἢ μαρ-

(58) Δωτήρας εἶδον. Numerus Odys. θ, v. 325: Ἐστῶν δ' ἐν προθύροις, θεοὶ δωτήρας εἶδον.

Et v. 335:

Ἐρμεία, Διὸς υἱὸς, διακροε, δῶτορ εἶδον.

Et alibi.

(39) Ἀδώρητοι. Id est, nullorum auctores dono-

ram; hoc quidem loco, ubi δωτήρας et ἀδώρητοι apponuntur.

(40) Forte τοῦς.

(41) Forte αὐτοῦς.

(42) Forte ψυχῆ.

(43) Forte κτίσει.

τιρία τοῦ Δεσπότη, « Καὶ πάντα ἡνὰ τὴν αὐτοῦ πρόσταξιν ἤφηνε καλά. » Ταῦτά μοι ἀπὸ πλείστων ἐξήνοιχται τῶν πρὸς Ἐπίκουρον Διονυσίῳ τῷ καθ' ἡμᾶς ἐπισκόπῳ πεποιτημένῳ. Μεταθεῖν δὲ καιρὸς καὶ πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀριστοτέλην, καὶ τὴν τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφῳν αἵρεσιν, τὰ τε λοιπὰ τῆς τῶν θαυμαστῶν (44) φυσιολόγων ἐπιθεωρῆσαι, ὡς ἂν τῆς τούτων ἀναχωρήσεως τὸν ἐξ ἡμῶν ἀπολογισμὸν παράσχωμεν τοῖς φιλεγγλήμοισιν.

Dominus in terram respexit, et implevit illam bonis suis. Anima omnis animantis operuit faciem ejus *. » Qui si nimia cæcitate non laborant, tantam illam ac tam variam animantium multitudinem contemplantur, terrenarum, volatilium, aquatilium, ac demum intelligant, quam verum hoc in omnium procreatione testimonium fuerit, « Et omnia secundum ejus mandatum exsisterunt bona. » Hæc mihi e pluribus libata sunt atque decerpta, quæ Dionysius episcopus, æqualis noster, adversus Epicurum disputavit. Jam vero tempus est, ut ad Aristotelem transeamus, simulque Stoicorum philosophorum sectam, ac cætera egregiorum Physiologorum genera videamus, ut nostri ab iis queque dissidii rationem atque defensionem, hominibus reprehendendi cupidis probare conemur.

* Psal. xviii, 8. * Psal. xxxiii, 5. * Psal. xxiii, 1. * Eccl. xvi, 30.

(44) Τῆς τῶν θαυμ. Subaudi αἰρέσεως, ἀπὸ κόλπου.

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ

BIBAION PENTEKAID EKATON.

PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΤΟ ΠΕΝΤΕΚΑΙΔΕΚΑΤΟΝ ΒΙΒΑΙΟΝ.

B 785 LIBRI DECIMI QUINTI CAPITA.

- α'. Προομιον περὶ ἀπόσεως τῆς ὑποθέσεως.
β'. Περὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἰστορομένων. Ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλήους τοῦ Περιπατητικοῦ.
γ'. Περὶ τῶν κατὰ Ἀριστοτέλην δογμάτων, τὸν διενεχθέντα Ἑβραίοις καὶ Πλάτῳι περὶ τέλους ἀγαθοῦ.
δ'. Ἀττικοῦ Πλατωνικοῦ πρὸς Ἀριστοτέλην, διενεχθέντα Μωσοῦ καὶ Πλάτῳι ἐν τῷ περὶ τοῦ τέλους λόγῳ.
ε'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχθέντα Μωσοῦ καὶ Πλάτῳι ἐν τῷ περὶ Προνοίας λόγῳ.
ς'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχθέντα Μωσοῦ καὶ Πλάτῳι, ἐν τῷ μὴ συγχωρῆσιν γεννητῶν εἶναι τὸν κόσμον.
ζ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, ἀμύκτην σωματῶν ὑποτιθέμενον οὐσίαν, ἠνὸς τε Μωσοῦς, οὗτε Πλάτῳι γινώσκει.
η'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς κατ' ὀργανὸν θεωρήμασι, διενεχθέντα τῷ Πλάτῳι ἅπαντα Μωσοῦς οὐ πολυπραγμονεῖ.
θ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διενεχθέντα τῷ Πλάτῳι καὶ τοῖς Ἑβραίων λόγοις.
ι'. Πλωτίνου, ἐκ τοῦ Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς δευτέρου, πρὸς Ἀριστοτέλην, ἐντελέχεια τῆς ψυχῆς εἶναι φησάντα.
ια'. Πορφυρίου περὶ τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν πρὸς Βοηθῶν Περὶ ψυχῆς.

1. Proemium quo totius operis argumentum explicatur.
2. De Aristotele, ac de iis quæ de illo prodita sunt. Ex Aristotele Peripatetico.
3. Aristotelis dogmata quæ fuerint. Ac primum quam ab Hebræis et Platone, in constituendo boni fine dissentiat.
4. Attici Platonici disputatio adversus Aristotelem, a Moysæ et Platone, in constituenda finis ratione dissentientem.
5. Idem Aristotelem a Mose simul et Platone in questione de Providentia discrepantem insectatur.
6. Ejusdem adversus Aristotelem, cum Moysæ ac Platone, de mundi quem negabat, ortu pugnantem disputatio.
7. Ejusdem adversus eundem, quintam corporum essentiam inducentem, quam neque Moyses, neque Plato novit.
8. Ejusdem adversus eundem, a Platone verum in celestium tractatione dissentientem: quæ parum admodum curavit Moyses.
9. Ejusdem adversus eundem, cum Platone simul, Hebræorumque doctrina, in 786 questione de animarum immortalitate pugnantem.
10. Ex secundo Plotini De animorum immortalitate libro, adversus Aristotelem, qui animamentaleciahm esse defendit.
11. De eodem, ex Porphyrii ad Boethium opera De animo.

12. Adversus eundem, in illa etiam de universi animo A
disputatione a Platone dissidentem.
13. Adversus eundem Platonica ideas illudentem,
quas ne ipsis quidem Hebraeis ignotas fuisse, supe-
rioribus eorum testimoniis jam vidimus.
14. De Stoicorum philosophia: et quemadmodum Zeno
de principiorum ratione stateret. Ex Aristotele.
15. Quam de Deo Stoici, deque huius universi molli-
tione sententiam introducant. Ex Ariti Didymi Epi-
tome.
16. Contra Stoicorum de Deo sententiam. Ex Por-
phyrii ad Boethum opere De animo.
17. Id quod vere est, corpus non esse, ut Stoici opi-
nantur. Ex Numenii primo De bono.
18. Stoici de universi conflagratione quid sentiant.
19. Quemadmodum Stoici de iterato universi ortu
philosophentur.
20. Quemadmodum Stoici de animo sentiant.
21. Longini contra Stoicorum sententiam disputatio.
22. Adversus eosdem Stoicos, animum corporeum esse
non posse. Ex libro Plotini De animo.
23. Naturalium philosophorum sententia, de sole. Ex
Plutarcho.
24. De solis magnitudine.
25. De solis figura.
26. De luna.
27. De lunæ magnitudine.
28. De lunæ figura.
29. De illuminatione lunæ.
30. De siderum errantium stabilitumque natura.
31. De siderum figura.
32. Qua ratione mundus sit constitutus.
33. Utrum totum hoc unum sit.
34. Utrum animatus sit mundus, et providentia guber-
netur.
35. Utrum mundus interitu careat.
36. Unde mundus alimentum hauriat.
37. Undenam condendi mundi Deus ininitum fecerit.
38. De mundi ordine.
39. Quamobrem inclinatio mundi sit, atque depres-
sior.
40. Utrum inane sit quod extra mundum est.
41. Quæ dextræ mundi partes sint: quæ sinistrae.
42. De propria coli natura.
43. De dæmonibus et heroibus.
44. De materia.
45. De idea.
46. De stellarum ordine.
47. De proprio stellarum motu.
48. Stellæ unde lucem accipiant.
49. De iis quos vulgo Castores et Geminos dicimus.
50. De solis defectione.
51. De lunæ defectione.
52. De lunæ aspectu, et quamobrem terrestris appa-
reat.
53. Quantum ab sole terraque distet.
54. De annis.
55. De terra.
56. De terræ figura.
57. De terræ situ.
58. De terræ motu.
59. De mari, quomodo coæluerit, et quamobrem ama-
rum sit.
60. De partibus animi.
61. De principe animi facultate.
62. Ipsum quoque Socratem, Græcorum olim sapien-
tissimum, eorum qui rerum ejusmodi physiologia
tantopere insolerescent, vel hoc nomine recordes
et insanos esse ostendisse, quod in rebus ab omni
vita fructu vacuis, suaque facultate superioribus,
studium operamque contererent.
- α'. Πρὸς τὸν αὐτὸν διενεχθέντα τῷ Πλάτῳ καὶ
ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ.
- ιγ'. Πρὸς τὸν αὐτὸν διαπαιζαντα τὰς παρὰ τῷ
Πλάτῳ ἰδέας, ὡς οὐκ ἄγνοοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι
ἢ ἢ πρότερον συνεστήσαντο λόγοι.
- ιδ'. Περὶ τῆς τῶν Ἑτωκῶν φιλοσοφίας, ὡς τε ὁ
Ζήνων τὸν περὶ ἀρχῶν ἀπεβίβου λόγον.
- ιε'. Ὅσοιαι δόξαν ἐπάγονται οἱ Ἑτωκοὶ περὶ
θεοῦ, καὶ περὶ συστάσεως τοῦ παντός. Ἀπὸ
τῆς ἑπιτομῆς Ἀρείου Διδύμου.
- ις'. Πορφυρίου, πρὸς τὴν τῶν Ἑτωκῶν περὶ
θεοῦ δόξαν. Ἀπὸ τῶν πρὸς Βοηθὸν περὶ ψυ-
χῆς.
- ιζ'. Ὅτι οὐκ ἔν ἐστι σῶμα τὸ ἐν, κατὰ τοὺς Ἑτω-
κοὺς. Ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάγαθου, Νουμη-
νίου.
- ιη'. Ὅπως οἱ Ἑτωκοὶ περὶ τῆς τοῦ παντός ἐκτυ-
ρώσεως δοξάζουσιν.
- ιθ'. Ὅπως δοξάζουσιν οἱ Ἑτωκοὶ περὶ τῆς παλιγ-
γενεσίας τῶν ἄλλων.
- κ'. Ὅπως οἱ αὐτοὶ περὶ ψυχῆς δοξάζουσι.
- κα'. Λογιστὴν πρὸς τὴν τῶν Ἑτωκῶν περὶ ψυχῆς
δόξαν ἀντιβῆσθαι.
- κβ'. Πρὸς τοὺς Ἑτωκοὺς, ὅτι οὐ δύναται σω-
ματικῆ εἶναι ἡ ψυχὴ. Ἀπὸ τοῦ περὶ ψυχῆς
Πλωτίνου.
- κγ'. Δέξαι τῶν φυσικῶν φιλοσόφων περὶ ἡλίου.
Ἀπὸ τῶν Πλουτάρχου.
- κδ'. Περὶ μεγέθους ἡλίου.
- κε'. Περὶ σχήματος ἡλίου.
- κς'. Περὶ σελήνης.
- κζ'. Περὶ μεγέθους σελήνης.
- κη'. Περὶ σχήματος σελήνης.
- κθ'. Περὶ φωτισμοῦ σελήνης.
- λ'. Τίς ἡ οὐσία τῶν ἀστέρων, πλανητῶν καὶ ἀκλι-
νῶν.
- λα'. Περὶ σχημάτων ἀστέρων.
- λβ'. Πῶς συνέστη ὁ κόσμος.
- λγ'. Εἰ ἔν τὸ πᾶν.
- λδ'. Εἰ ἐμφύτος ὁ κόσμος, καὶ προνοία διοικου-
μενος.
- λε'. Εἰ ἀφάρτος ὁ κόσμος.
- λς'. Πόθεν κρέμεται ὁ κόσμος.
- λζ'. Ἀπὸ ποίου πρώτου ἤξετο ὁ θεὸς κοσμο-
ποιεῖν.
- λη'. Περὶ τάξεως τοῦ κόσμου.
- λθ'. Τίς αἰτία τῶν τῶν κόσμον ἐγκλιθῆναι.
- μ'. Περὶ τοῦ ἑκτός τοῦ κόσμου, εἰ ἔστι κενόν.
- μα'. Τίνα δεξιὰ τοῦ κόσμου, καὶ ἄριστα ἀριστερά.
- μβ'. Περὶ οὐρανοῦ, τίς ἡ τοῦτου οὐσία.
- μγ'. Περὶ δαιμόνων καὶ ἡρώων.
- μδ'. Περὶ ἑλῆς.
- με'. Περὶ ἰδέας.
- μς'. Περὶ τάξεως ἀστέρων.
- μζ'. Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς καὶ κινήσεως.
- μη'. Πόθεν φαίνονται οἱ ἀστέρες.
- μθ'. Περὶ τῶν καλουμένων Διοσκουίων.
- ν'. Περὶ ἐκλείψεως ἡλίου.
- να'. Περὶ ἐκλείψεως σελήνης.
- νβ'. Περὶ ἐμάρσεως αὐτῆς, καὶ διὰ τί γῶδης φαί-
νεται.
- νγ'. Περὶ τῶν ἀποστημάτων αὐτῆς.
- νδ'. Περὶ ἐνιαυτῶν.
- νε'. Περὶ γῆς.
- νε'. Περὶ σχήματος γῆς.
- νς'. Περὶ θέσεως τῆς γῆς.
- νη'. Περὶ κινήσεως τῆς γῆς.
- νθ'. Περὶ θαλάσσης, πῶς συνέστη, καὶ πῶς ἐστὶ
κικρά.
- ξ'. Περὶ μερῶν τῆς ψυχῆς.
- ξα'. Περὶ τοῦ ἡμερολογίου.
- ξβ'. Ὅτι καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁ σοφώτατος Σωκρά-
της, τοὺς ἐπὶ τῇ τῶν προσημύμων φυσιογνωσίᾳ
μεγάλα σπουδῶντας μωραίνοντας ἀπεβίβανεν,
ὡς περὶ ἀρχαῖα τῷ βίῳ καὶ ἀκατάληπτα τρι-
βομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Προομιον περί ἀπόσεως τῆς ὑποθέσεως.

Τὴν πολυθεον (45) τῶν ἐθνῶν ἀπάντων πλάνην ἐν ἀρχαῖς τῆς Ἐθαγγελικῆς Προπαρασκευῆς ἀπέλεγ-
 θαι πρό πολλοῦ θέμενος ἐπὶ συστάσει καὶ ἀπολογία
 τῆς ἐξ αὐτῶν ἀναχωρήσεως, ἦν μετ' εὐλόγων κρῖσεως
 πεποιεμέθα, οὐ μόνον τοὺς μύθους, οὐδὲ δὴ περὶ τῶν
 οἰκείων θεῶν παῖδες τῶν παρ' αὐτοῖς θεολόγων τε
 καὶ ποιητῶν κεικωμῆρασαν, ἀλλὰ καὶ τούτων τὰς
 σεμνοπρεπεῖς δὴ καὶ ἀπορρήτους φυσιολογίας, ἀνω
 που εἰς οὐρανὸν καὶ τὰ κόσμους μέρη πρὸς τῆς γεν-
 ναίας φιλοσοφίας μετενηνεγμένας, πρότιστα πάντων
 ἐν τρισὶ τοῖς πρώτοις συγγράμμασι διηρουνσάμεν·
 καίτοι μὴδὲν τὸ παράπαν ἐν τούτοις χρῆσαι σεμνολο-
 γεῖν τῶν θεολόγων αὐτῶν ἀπορηναμένους. Τηρησέτω
 γοῦν, ὡς οἱ μάλιστα οἱ προσύτατοι τῶν παρ' αὐ-
 τοῖς θεολόγων οὐδὲν τι πλεόν τῆς ἱστορίας εἰδότες,
 μόνους δὲ τοῖς μύθοις προσανέχοντες ἐμαρτυρήσαν.
 Ὅθεν εἰκότως ἐν πάσαις πόλεσι τε καὶ μέθοις, κατὰ
 τὰς τῶν παλαιῶν διηγήσεις, θεῶν τελεταὶ καὶ μυ-
 στήρια σύμφωνα τοῖς τῶν προτέρων μυθικοῖς διηγή-
 μασι παραδέδοται· ὡς εἰσέτι καὶ νῦν τῶν θεῶν γά-
 μους καὶ παιδοποιίας, θρήνηος τε καὶ μέθας, καὶ τῶν
 μὲν πλάνας, τῶν δ' ἔρωτας, τῶν δὲ ὄργας, τῶν δὲ
 ἐτέρας παντοίας συμφορὰς τε καὶ περιστάσεις, ἀκο-
 λούθως τοῖς ὑπὸ τῶν παλαιωτάτων μνημονευόμενοις,
 κατὰ τε τὰς τελετάς, ἐν τε τοῖς βίμοις, καὶ ταῖς εἰς
 τοὺς θεοὺς αὐτοὺς πεποιημέναις ἑδαῖς παραλαμβά-
 νειν. Πλὴν ὅμως ἐκ περιουσίας καὶ τούτων αὐτῶν τὰς
 τετραγυθῆμένας ἐν φυσικαῖς ἀποδόσει κομπίας, τὰς
 τῶν σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων εὐρεσιλογίας εἰς φα-
 νερόν ἡγάσαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῶν βωμῶ-
 νων χρηστηρίων λόγων, τῆν τε παρὰ τοῖς πολλοῖς δια-
 τεθυλλημένην περὶ εἰμαρμένης ψευδῆ δόξαν ἐν ἐτέ-
 ροις τρισὶ τοῖς ἐξῆς μετὰ τὰ πρώτα συγγράμμασι,
 λευκοῖς τοῖς ἐλέγχοις ἀπεγύμνασα, οὐ μόνους τοῖς
 οἰκοθεν ἐπιχειρήμασι, ἀλλὰ καὶ ταῖς αὐτῶν μάλιστα
 τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων φωναῖς εἰς τὸν κατ' αὐ-
 τῶν Ἑλεγγον συγκεχυμένους. Μεταβάς δὲ ἐκείθεν ἐπὶ
 τὰς Ἑβραίων λόγια, εἶσι ποτὲ λογισμοὺς τῆν ἐν τού-
 τοις περιεχομένην δογματικῆν θεολογίαν, τῆν τε κατὰ
 τοῦσδε ἱστορίαν ἔπασαν, καὶ πρὸς αὐτῶν Ἑλλήνων
 μεμαρτυρημένην (46), ἐν ἰσριθμοῖς αὐὶ πάλιν λόγων
 συντάξει παρεστησάμεν. Εἰθ' ἐξῆς τῶν Ἑλληνικῶν
 ἀπελέγξας τρόπον, ὅπως τε πάντα παρὰ βαρβάρων
 ὠφελίγητο, καὶ ὡς οὐδὲν οἰκοθεν σεμνὸν ἐπάγονται
 μάθημα, καὶ τῆν γε τῶν χρόνων ἀντιπαράθεσιν, καθ'
 οὗς Ἑλλήνων τε ἢ βούρμενος, Ἑβραίων τε οἱ προφη-
 ται γέγονασιν, εἰς φῶς ἀγαγόν· αὐτοῖς διὰ τῶν μετὰ
 ταῦτα τριῶν, τῆν τῶν παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκίμων φιλο-
 σόφων πρὸς τὰς Ἑβραίων δόξας συνδρομῆν ἐπέδειξα,
 αὐτὰς πάλιν τὰς οἰκείας τῶν ἀνδρῶν φωνὰς μάρτυρας
 ποιησάμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑτεροδοξοῦντας
 ἡμῖν τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων, οὐ πρὸς ἡμᾶς μό-
 νους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς σφῶν οἰκείους διεστῶτας,

(45) Τὴν πολυθεον. Hic incipit Hopperi verso, Trapezuntiana fidelior illa quidem; ejusmodi tamen, postquam, neminem futurum spero, qui suspernacaneum abs me susceptum laborem arbi-

788 CAPUT I.

Prooemium, quo totius operis argumentum explicatur.

Cum ingens operæ pretium me facturum putarem, si quam deorum multitudinem communis ille popularum omnium error invexerat, in ipso Evangelicæ Præparationis limine coarguerem : quo facilis postea discessus ab illis nostri plenum æquitatis ac sapientiæ consilium probaretur, non eas modo fabulas, quas ipsimet eorum theologi ac poetæ, suis de nominibus, comico prorsus more docuerunt; verum etiam honestiores illas planeque reconditas, quæ ex natura ducuntur, explicandi rationes quasque sursum in cælum, ac cæteras mundi partes egregiæ philosophiæ vis facultasque traducit, ante omnia primis tribus libris diligenter excussi. Quamquam in iis speciosum hoc totum philosophandi genus repudiandum esse, vel ipsi eorum theologi confitentur. Atque id sane diligenter in primis observandum, quos illi vetustissimos omnium theologos habuerunt, eos præter nudam rerum historiam agnovisse nihil, solis inhæsitæ fabulis, pluribus testimoniis constitisse. Quo factum proinde sit, ut in omnibus passim urbibus atque pagis, uti a veteribus concepta fuerant omnia, deorum religiones atque mysteria, jactatis pridem fabulis consentanea traderentur. Imo etiamnum deorum vulgo nuptiæ, liberorum procreations, luctus, temulentæ perpolationes, aliorum errores, amores aliorum, iræ ac cæteræ omnis generis calamitates et casus, prout ab antiquissimis illis traditum atque præscriptum est, tam in sacris quam in hymnis, ac deorum iu honorem editis carminibus, solemnî ritu celebrantur. Sed tamen liberalius agere placuit, ac totam illam naturalium etiam accommodationum pompam ac speciem tanta verborum ambitione jactatam et inventas a sophistis atque philosophis enarrationes ob oculos pueri. Deinde quæ ad decantata ipsorum oracula pertinebant, simulque celebratam a plurimis illam quidem, sed tamen vanam fati opinionem, perspicuis aliorum trium librorum argumentis confutatam nudavi: 788 non domesticis modo rationibus, sed etiam ipsissimis Græcorum maxime philosophorum testimoniis eum in finem usus. Tum ad Hebræorum inde litteras ac monimenta progressus, quo tandem consilio et comprehensam ipsis dogmaticam eorum theologiam, et quæ Græcorum etiam hominum vocibus confirmatur universam gentis historiam, complexi fuerimus, totidem quoque libris aperui. Deinceps, cum patefactis Græcorum moribus, eos a barbaris hominibus omnia mutatos esse, nullumque domo promere gravioris disciplinæ genus, collatis etiam atque commissis eorum, quos maxime Græci prædicare solent, Hebræorumque prophetarum temporibus, ostendissem :

tretur.

(46) Μεμαρτυρημένην. Deest vrb. ἡσπασάμεθα, vel aliud simile.

tribus inde libris sequentibus, Græcæ philosophiæ principum cum Hebræorum doctrina consensionem, testibus similiter gentiliū suorum vocibus comprobavi. Quin etiam quotquot apud Græcos philosophi diversam a nostra opinionem secuti sint, eos vero non a nobis tantum, sed etiam a suis discedere, ac discipulorum quoque suorum disputationibus refelli, superiore libro clarissime demonstravi. Quibus ex omnibus mentis nostræ sinceritatem atque integritatem lectores intelligant, ac rerum ipsarum, ut ita loquar, perspicua certaque fide constet, quam non inconsiderate, sed prudenti maturoque iudicio, Hebræorum priscam simul veram philosophiam atque pietatem Græcicam prætulimus. Quod ipsum a nobis expressa Græcorum testimoniorum auctoritate confectum est. Hujus porro supremam tractationem, qui decimus quintus suscepti operis liber est, huc usque distulimus, in quo sic ea quæ superioribus ex disputationibus reliqua sunt, pertexamus, ut speciosa illa egregiæ Græcorum philosophiæ mysteria in lucem etiamnum proferamus, quamque nihil solidæ veræque eruditionis habeant, omnium in oculis desigamus. Quo in genere primum ac præcipuum hoc futurum est, ut quisvis agnoscat non ulla rerum quæ tantopere demirantur ignorantem, sed inanis earum studii contemptu, omnem prope nos illarum curam exuisse, animis ad meliorem usum exercitationemque traductis. Huic igitur ubi Deo duce impressum fuerit veritatis sigillum, extremam *Præparationis* nostræ coronicam impoñemus. Unde ad perfectiss *Evangelicæ Demonstrationis* argumentum progressi, 790 posterioris hujus disputationis initium, quod ab altero accusationis nostræ capite ducetur, cum prioris illius sine contextam. Nobis autem crimini dabatur, quod cum Patris legibus Hebræorum oracula prætulimus, minime tamen Judæis simile vitæ genus institutumque teneamus. Cui ego criminaliori, favente Deo, post exactiūm hunc s̄dram respondere conabor. Sic enim demum futurum existimo, ut posteriora cum prioribus uno quasi complexa nexu, unam universæ totius operis sententiam efficiant. Jam ut in eo quod agimus, hæreamus; quandoquidem superioribus libris evidenter ostendimus, Platonis philosophiam, modo cum Hebræorum doctrina consensire, modo dissidere ab eadem; imo interdum etiam sua ipsamet decreta refellere: cæterorum præterea philosophorum, quos vulgo Physicos nominant, tum eorum qui Platoni succedere, tum etiam Xenophanis, Parmenidis, Pyrrhonis, et eorum qui assensus retentionem invexere, tum aliorum deinceps omnium sententias præcedenti libro vidimus, cum Hebræorum simul Platonisque doctrina, adeoque cum ipsa veritate palam rectaque pugnaire, ac sese mutuo suis quasi telis confodere. Jam, inquam, tempus est, ut alium illum Aristotelis Stoicorumque fastum e superiore loco, sic tanquam e scena contemplerur, inque reliquam superciliosorum hominum physiologiam videamus, quo simul ac semel cum ea, quæ

A ὑπὸ τῶν γνωρίμων ἀνατετραμμένους, ἐν τῷ πρὸ τούτου συγγράμματι κατεφέρωσα. διὰ τούτων ἀπάντων τῆς ἡμετέρας γνώμης τὸ κριτήριον ἀδέκαστον ἐπιδεικνύς τοὺς ἐντυχάνουσιν, ἔργους τε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ αὐτοὺς πράγμασι τὰς ἀποδείξεις τοῦ μὴ ἀσκόπως ἡμᾶς, κεκριμένῳ δὲ καὶ σώφρονι λογισμῷ, πρὸ τῆς Ἑλλήνων τὴν Ἑβραίων ὁμοῦ παλαιῶν καὶ ἀληθῆ φιλοσοφίαν τε καὶ εὐσέβειαν ἐπανηρηθεῖαι, παρασχόμενος. Ὅ καὶ συνέστη διὰ τῆς τῶν Ἑλληνικῶν φωνῶν παραθέσεως. Ἡδὲ εἰσὶ τὸν δεῦρο τὸν ὑστατον ἐπέχοντες λόγον, πεντεκαυδέκατον ὄντα τῆς ἐν χειρὶ πραγματείας, τὸ λέγοντες διεξωδευμένους ἀποδώσομεν, τὰ σεμνὰ τῆς γενναίας τῶν Ἑλλήνων φιλοσοφίας ἐτι καὶ νῦν εἰς φῶς ἔλκοντες, πρὸ ὀφθαλμῶν τε τοῖς πᾶσι τὴν ἐν αὐτοῖς ἀχρηστομάθειαν ἀπογυμνοῦντες, καὶ πάντων γε πρότερον περιαιτῶντες, ὅτι μὴ ἀγνοίῃ τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαζομένων, ὀλιγοῦρα δὲ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀνωφελοῦς σχολῆς, ἤμιστα αὐτῶν πεφροντίκαμεν, τῇ τῶν κριτετῶν ἀσκήσει τὰς ἐαυτῶν ἀναθέντες ψυχάς. τούτου δὴ οὖν σὺν θεῷ διὰ τῆς ἀληθείας ἡμῖν ἐπισφαρμομένης, τὰ μὲν τῆς Προπαρασκευῆς ἐνταῦθα μοι περιγραφῆσεται. Μεταβίβς δὲ ἐπὶ τὴν ἐντελεστέραν ὑπόθεσιν τῆς εὐαγγελικῆς Ἀποδείξεως, ἀπὸ τοῦ λείποντος τῆς καθ' ἡμῶν κατηγορίας πλάτους τὴν καταρχὴν τῆς δευτέρας ἐπισυνάψω πραγματείας. Ἦν δὲ τούτο ἐπιμαρμόμενον ἡμῖν, ὅτι δὴ, τὰ Ἑβραίων λόγια τῶν πατρῶν προσημασάντας, οὗ τὸν ὄμιον τῷ Ἰουδαίῳ βίῳ ζηλοῦντες προεθέμεθα. Πρὸς δὲ μετὰ τὴν τοῦ παρόντος λόγου συμπλήρωσιν, θεοῦ συνεργῶντος, ἀπαντήσαι πεπρασσομαι. ταύτη γὰρ ἡγοῦμαι τοῖς πρώτους τὰ δεύτερα, ὥσπερ ὑφ' ἐνὶ δεσμῷ συμπλακέντα, μίαν τὴν καθόλου δίδωσιν τοῦ παντὸς ἀποτελέσειν λόγου. τὸ γέ μὴ παρὸν, ἐπειδὴ πρόφηνεν ἐν τῷ πρὸ τούτου συγγράμμασιν ἡ κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφία, τοτὲ μὲν τοῖς Ἑβραίων συμφωνοῦσα λόγους, τοτὲ δὲ πρὸς αὐτοὺς διστάουσα, ἐν οἷς ἐλήλεγκται καὶ πρὸς τὰ αὐτῇ ἀρεσκοντα διαφωνοῦσα· τὰ δὲ κατὰ τοὺς ἄλλους τοὺς δὴ φυσικοὺς ἐπικληθέντας φιλοσόφους, τὰς τε τῆς Πλάτωνος διαδοχῆς, καὶ τὰ κατὰ Ξενοφάνην τε καὶ Παρμενίδην, καὶ ἐτι Πύρρωνα, καὶ τοὺς τὴν ἐποχὴν εἰσηγησαμένους, τοὺς τε ἄλλους ἐξῆς ἀπαντας, ὧν τὰς δόξας ὁ προλαβὼν ἀπέφλεγε λόγους, τοῖς Ἑβραίων ὁμοῦ καὶ τοῖς Πλάτωνος δόγμασιν, αὐτῇ τε ἀληθεῖ ἐξ ἐναντίας ἰστάμενα, οὐ μὴ ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλεγον τοῖς σφῶν αὐτῶν βέβαιον ἀπενηνεγμένα. Ὅρα καὶ τὸν ἄλλον τύπον τῶν ἀπ' Ἀριστοτέλους, τῶν τε Στωικῶν φιλοσόφων, ἀνωθεν ὡς ἀπὸ σκητῆς κατοπτεῦσαι, καὶ τὴν λοιπὴν δὲ πᾶσαν φυσιολογίαν τῶν τὰς ὄψεις ἀνατεινομένων συνιδεῖν· ὡς ἀν μάθοιμεν καὶ τὰ παρὰ τοῖς τοῖς σεμνολογούμενα, τὰ τε πρὸς αὐτοὺς αὐ πάλιν ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀντιλεγμένα. οὕτω γὰρ καὶ τῆς τούτων ἀναχωρήσεως τὸ παρ' ἡμῖν κεκριμένον εὐλόγου πάσης ἀπολύου' ἂν κατηγορίας· ὅτι δὴ μὴ ἀγνοίῃ τῶν παρ' αὐτοῖς σεμνῶν, ἐξητασμένη δὲ καὶ βεβασανισμένη κρίσει, τὴν παρὰ τοῖς νενομισμένοις βαρβάρως ἀληθειῶν τε καὶ εὐσέβειαν τῶν Ἑλληνικῶν ἀπάντων προτετιμήκαμεν. Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν Ἀριστοτέλους. Ἄλλοι μὲν οὖν καὶ τὸν βίον τάνδρος δε-

ἐβέλγησαι, φιλόσοφοι δὲ καὶ ἄλλως οὐκ ἀρᾶνεις τινες ἄσαν καὶ οὗτοι. Ἐμοὶ δ' οὐ φίλον ἄνδρα οὐδ' αὐταῖς ἀκοαῖς ἀνέχεσθαι κακῶς πρὸς τῶν οἰκείων ἀγορευόμενον. Διότι πρὸς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ μᾶλλον ἐκθήσομαι ἀπολογία ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους τοῦ Περιπατητικοῦ, ὅς ἐν τῷ ἑξῆς μὲν Περὶ φιλοσοφίας τάδε περὶ αὐτοῦ γράφει.

veritatem ac pietatem reperimus, Græcanicis omnibus potiores habuerimus. Atque ut ab Aristotele ordiar, fuere quidem nonnulli, nec obscuri alioqui philosophi, a quibus ipsa quoque hominis vita calumniis proscissa est. At ego ne auditione quod suorum in eum malelicta sustinere possim. Quamobrem editas potius ab Aristotele Peripatetico defensionis ejus rationes exponam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους τοῦ Περιπατητικοῦ, περὶ Ἀριστοκλέους, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων. Ἀπὸ τοῦ Περὶ φιλοσοφίας ἑξῆς μὲν.

« Πῶς γὰρ οὖν τε, καθάπερ φησὶν Ἐπικουρος ἐν τῇ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστολῇ, νέον μὲν ἔντα καταραγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῶαν οὐσίαν, ἔπειτα δὲ ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι συνεισθαι; κακῶς δὲ πρᾶττοντα ἐν τούτοις, ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἔλθειν. ἔπειτα ἀναπεπταμένου τοῦ Πλάτωνος Περιπάτου πᾶσι, παραλαβεῖν αὐτὸν; ἢ πῶς ἂν τις ἀποδέξαιτο Τιμαίου τοῦ Ταυρομενίτου, λέγοντος ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀδελφῷ θύρας αὐτὸν λατρεῖν καὶ τὰς τυχεύσας ὀφεί τῃς ἡλικίας κλείσαι; Τίς δ' ἂν πεισθεῖ τὸς ὑπ' Ἀριστοκλέου τοῦ μουσικοῦ λεγόμενος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πλάτωνος; Ἐν γὰρ τῇ πλάνῃ τῆ ἀποδείξι μάλιστα ἐπὶ ἐπιπλάττειν καὶ ἀντοικοδομεῖν αὐτῷ τινος Περιπάτου ἕξινος ἔντας. Οἴονται οὖν ἔνιοι ταῦτα περὶ Ἀριστοκλέους λέγειν αὐτὸν, Ἀριστοκλέου διὰ παντὸς εὐφημοῦντος Ἀριστοτέλην. Καταγέλαστα δ' ἐκτόως εἶναι φαί τινες ἂν καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἐριστικοῦ (47). Ποῖα γὰρ Ἀλεξάνδρον παῖδα διαλεγόμενον τῷ πατρὶ Φιλίππῳ, καὶ διαπίπτοντα μὲν τοῦτο Ἀριστοκλέους λόγους, ἀποδείχμενον δὲ Νικαγόραν, τὸν Ἐρμῆν ἐπικληθέντα. Καὶ Εὐβουλίδης (48) δὲ προθέλων ἐν τῷ κατ' αὐτοῦ βιβλίῳ φέουδα τε, πρῶτον μὲν ποιήματα ψυχρὰ προσερέρομενος, ὡς γεγραφέντων ἄλλων περὶ τοῦ γάμου, καὶ τῆς πρὸς Ἐρμείαν οἰκειότητος αὐτῷ γεγονυίας. ἔπειτα Φιλίππῳ φάσκων αὐτὸν προσκόψαι, καὶ τελευτῶντι Πλάτωνι μὴ παραγενέσθαι, τὰ τε βιβλία αὐτοῦ διαφθεῖραι. Τῆν μὲν γὰρ Δημοχάρους (49) κατηγορίαν κατὰ τῶν φιλοσόφων τί χρῆ λέγειν; οὐ γὰρ Ἀριστοτέλην μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους κακῶς εἴρηκεν. Ἐτι γε μὴν αὐτὰς τὰς διαβολὰς σκοπῶν ἂν τις, λη-

(47) Ἀλεξίνου τοῦ Ἐριστικοῦ. Notus hic ex Diogene lib. ii in *Euclide*, *Eristicorum* principie. Ἰγὺς Εὐβουλίδου διαδοχῆς, inquit, Ἀλεξίνος ἔγενετο, ἡλιος ἄνθρωπος, φιλονεικώτατος, διὰ καὶ Ἀλεξίνος ἐπικλήθη. Lege eum Hesycho Milesio, Ἐλεξίνος ἐπικλήθη.

(48) Εὐβουλίδης. Diogenes, *ibid.*, Euclidis successorem Alexini magistrum fuisse tradit. De quo, præter illa, quæ supra pag. 735 obiter annotavimus, hæc etiam habet, cum Aristocle coherentia: Ὁ δ' Εὐβουλίδης, inquit, καὶ πρὸς Ἀριστοτέλην διαφέρετο, καὶ πολλὰ αὐτὸν διαβέβληκε.

(49) Δημοχάρους. An ille Demochares, Demosthenis ex sorore nepos, de quo Plutarchus in *Decem orationibus*? Ἄνθρωπος, inquit, καὶ κατὰ πόλεμον ἀγαθός, καὶ κατὰ τοὺς πολιτικούς λόγους οὐδένης χείρων.

A tam speciose graviterque jactant, tum etiam illa, quibus a suis ac domesticis refelluntur, eadem opera cognoscamus. Sic enim futurum etiam est, ut discessus ab illis nostri consilium, omnem justæ accusationis petitionem effugiat: quod non graviorum apud illos dogmatum ignorantia, sed considerato admodum exploratoque judicio, quam apud eos qui barbari dicuntur, veritatem ac pietatem reperimus. Atque ut ab Aristotele ordiar, fuere quidem nonnulli, nec obscuri alioqui philosophi, a quibus ipsa quoque hominis vita calumniis proscissa est. At ego ne auditione quod suorum in eum malelicta sustinere possim. Quamobrem editas potius ab Aristotele Peripatetico defensionis ejus rationes exponam.

CAPUT II.

De Aristotele, ac de iis quæ de illo prodita sunt. Ex Aristoclis Peripatetici libro De philosophia septimo.

« Qui tandem fieri potuit, inquit ille, ut quod epistola de vitæ institutis Epicurus scribit, Aristoteles, juvenis adhuc cum esset, patrimonium exhauserit, indeque compulsus ad militiam fuerit? ubi quod res ei minus commode cederet, egerit deinceps pharmacopolam; donec tandem cum pateret omnibus Platonis ambulatio, eme sibi ultro deposceret? Quis Timæum Tauromenitanum audiat, dum suis in historis illum ait, affecta jam ætate, neglectis obscuri ejusdam medici officinæ claudendis foribus præfuisse? Quis de illo propterea secus existimet, quod Aristoxenus musicus in Platonis vita referat, dum peregrinaretur, abessetque longius, quem vocant Peripatum, adversus eum peregrinos homines excittasse? Hæc enim verba nonnulli de Aristotele accipiunt, rufus tamen nunquam Aristoxenus nisi perhonorifice meminit. Quin etiam ridiculos jure putaveris Alexini Eristici commentarios. Alexandrum enim inducit, puer adhuc cum esset, cum Philippo patre colloquentem, qui Aristotelis doctrinam despueret, Nicagoram cognomento Mercurium vehementer probaret. Nudum item ac perspicuum Eubulidis in suo adversus Aristotelem libro mendacium est, in primis, dum frigidula quedam poemata producit, quæ alii de ipsius conjugio et cum Hermia consuetudine scripserint: deinde, cum eum eum ait in Philippo offensione incurrisse, nec adfuisse morienti Platoni, ejusque libros depravasse. Nam Democharis quidem adversus philosophos criminationem quid moremur, qui non tantum in Aristotelem, sed etiam in alios suam hanc maledictio-

At ibi nihil de contumeliosis hominis operibus, de odio in Aristotelem, nihil. Nec Suidas quidquam ea de re suggerit. Tullius in *Bruto*, historicum eum fuisse scribit: *Demochares*, inquit, *Demosthenis nepos*, *historiam earum rerum quæ erant gestæ sua ætate Athenis, non tam historico quam orationis genere perscripsit.* Idem Παύσηνιστις ob φορτικωτάτην linguam παρήρησται, cognomento dictus. Seneca lib. ii *De ira*, cap. 23, ubi de Philippo Macedonum regis patientia. *Demochares*, inquit, *ad illum (Parrhesiastes, ob nimiam et procacem linguam appellatus) inter alios Atheniensium legatos venerat. Andia benigne legatione Philippus, « Dicite, inquit, mihi facere quid possim quod sit Atheniensibus gratum? » Exceptis Demochares, « Te, inquit, suspendere. » Potuit Aristoteli hæc lingua non parcere.*

nem effuderit? Quas tamen hominis calumnias qui attendet, eum delirare 792 merito dixerit. Aristotelis enim deprehensas esse adversus Atheniensem urbem epistolas, eumque Stagira suam ipsius patriam Macedonibus prodidisse refert: itemque Olyntho jam eversa, quo in loco præda vendebatur, opulentissimos quosque Olynthiorum Philippo indicasse. Insulsus etiam ac inutilis calumniator est Cephisodorus, Isocratis discipulus, qui voluptarium ipsum et catillonem, similibusque nominibus appellavit. At hæc omnia longe dementia superant, quæ a Lycone Pythagoreo, ut se ipse vocat, objecta sunt. Scribit enim Aristotelem idem sacrificii genus quod Cereri ab Atheniensiis fiebat, demortuæ uxori facere solitum, atque illud ipsum olcum postea vendere, in quo calido jam ante lavisset. Quippe dum Chalcidem peteret, ollulas in navi æreas quinque et septuaginta repertas a publicanis fuisse. Atque hi fere principes Aristotelis calumniatores fuisse: quorum nonnulli ejus ætate vivebant, alii paulo post: sophistæ omnes, contentiosi, ac rhetores, quorum nomina simul atque libri magis etiam præriari quam corpora. Nam qui post illos exsistere, aut qui jam ab iisdem objecta refricant, ii vero mitrandi prorsus ac negligendi sunt, illique præsertim qui cum ne superiorum quidem libros attigerint, maledicta per se ipsos temereque fiserunt. Cujusmodi sunt, qui ollas ejus trecentas numerant: nihil enim apud eorum ullum, qui tum vivebant, de philosopho tale reperias, si Lyconem illum excipies, qui tamen, ut jam ante dixi, ollulas tantum quinque ac septuaginta repertas esse commemorat. Porro non ex temporum modo, aut crimatorum ipsorum ratione, falsa illa esse crimina colligas, sed etiam ex eo, quod non idem ab omnibus, sed a singulis proprium ac singulare aliquid obijciatur: ejusmodi si vel unum aliquid verum esset, millies eum, non modo semel, ab iis qui tunc viverent, sublatur oporteret. Liqueat igitur, quod aliis plerisque, id ipsum Aristoteli contigisse, ut propter regum amicitias, ac summam eruditiois excellentiam, equalium sophistarum invidia laboraret. At æqui rerum æstimatoris fuerit, non solos hominis calumniatores, sed laudatores etiam et æmulos cogitare: qui sane haud paulo plures ac meliores esse reperirent. Et quidem cætera vanitate per sese ostendunt suam. 793 Duo modo sunt a nonnullis in eo reprehendi solita, quæ

refert autem facta. Lægeti γὰρ ἐπιστολάς Ἀριστοτέλους ἀλῶναι κατὰ τῆς πόλεως τῆς Ἀθηναίων, καὶ Στάγειραν (50) τὴν πατρίδα προδοῦναι Μακεδόσιν αὐτόν. Ἐτι δὲ κατασκαφῆς Ὀλύθου, μνηστίν, ἐπὶ τοῦ λαφυροποιεῖου, Φιλίππῳ τοὺς πλουσιωτάτους τῶν Ὀλυθίων. Ἡλιθία δὲ διαβέβληκεν αὐτὸν καὶ Κηφισόδορος (51), ὁ Ἰσοκράτους μαθητῆς, τρυφερὸν καὶ τένθη, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λέγων αὐτὸν εἶναι. Πάντα δ' ὑπερπαλαίει μωρία τὰ ὑπὸ Λύκωνος (52) εἰρημένα, τοῦ λέγοντος εἶναι Πυθαγορικὸν αὐτόν. Ἡσὶ γὰρ οὖσιν Ἀριστοτέλην θυσίαν τετελευτηκυῖα τῇ γυναικὶ τοιαύτην, ὅποιαν Ἀθηναῖοι τῇ Δήμητρει, καὶ ἐν ἐλαίῳ θερμῷ λουόμενον, τοῦτο θῆ πηπράσκειν. Ἦνικα δὲ εἰς Καλκίδα ἄπει, τοὺς τελώνας εὐρεῖν ἐν τῇ πόλει ἠλοπία γαλκὰ πέντε καὶ ἑξοχόμενον. Καὶ σγεδὸν οἱ μὲν πρώτοι διαβαλόντες Ἀριστοτέλην τοσοῦτοι γεγόνασιν· ὧν οἱ μὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἦσαν χρόνους, οἱ δὲ μικρὸν ὕστερον ἐγένοντο· πάντες δὲ σοφισταί, καὶ ἑριστικοί, καὶ ῥήτορες, ὧν καὶ τὰ νόματα καὶ τὰ βιβλία τέθηκε τῶν σωμάτων μέλλον. Τοὺς μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα γεγονότας, ἧ τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημένα λέγοντας, παντάπασιν ἐὼν δεῖ χεῖρειν, καὶ μάλιστα τοὺς μὴ ἐντετυχηκότας τοῖς βιβλίοις αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοσχεδίζοντας· ὅποιοι εἰσι καὶ οἱ λέγοντες τριακοσίας ἔχον ἠλοπάδας αὐτόν. Οὐδεὶς γὰρ ἂν εὐρεθεῖ περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν εἰρηκῶς τῶν τότε ὄντων, ὅτι μὴ Λύκων· οὗτος μόνος· καθάπερ ἔφη, εἰρηκὸν εὐρήσθαι ἠλοπία πέντε καὶ ἑξοχόμενον. Οὐ μόνον δὲ καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐκ τῶν διαβεβληκότων τεκμηραῖο τὶς ἂν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ εἰρημένα ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ πάντας τὰ ἀπὸ διαβάλλειν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίᾳ τινα λέγειν· ὧν περ εἴ ἦν ἐν οἰοῦν ἀληθές, ἔχρη ἐθροῦ μωρικίας, ἀλλ' οὐκ ἄπαξ αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ἀπολωλέναι. Φανερόν οὖν, ὅτι καθάπερ πολλοὶς καὶ ἄλλοις, οὕτω καὶ Ἀριστοτέλει συνέβη, διὰ τε τὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς φιλίας, καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ὑπεροχὴν, ὡπὸ τῶν τότε σοφιστῶν φθονεῖσθαι. Δεῖ δὲ τοὺς εὐφρονούντας, μὴ εἰς τοὺς διαβάλλοντας ἀποδίδεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπαινούοντας καὶ ἠλοπίας αὐτόν. Οὐ μικρῶν γὰρ πλείους καὶ βελτίους εὐρεθεῖν ἂν οὐλοί γε. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προδὴλος πέπασται· δύο δὲ ταῦτα δοκεῖ πιστεύεσθαι, δι' ἃ ψέγουσι τινες αὐτόν· ἓν μὲν ἐστὶ τὴν Ἐρμείου γήμιον φύσει μὲν ἀδελφὴν, θετὴν δὲ θυγατέρα Πυθιάδα, κολακεύων αὐτὸν θεόκτορος γούδ' ὁ Χίος ἐποίησεν ἐπιγράμμα τοιοῦτον·

(50) Αἱ. Στάγειρα.

(51) Κηφισόδορος. Athenæus Κηφισόδοτον nominat lib. ii, pag. 60 D : Κηφισόδοτος, inquit, ὁ Ἰσοκράτους μαθητῆς, ἐν τοῖς κατ' Ἀριστοτέλους τέσσαρα δ' ἐστὶ ταῦτα βιβλία, ἐπιτιμᾷ τῷ Φιλοσόφῳ, ὡς οὐ ποιήσαντι λόγον ἀξίον, τὸ παροιμίας ἀβρῆσαι. Quæ postrema verba, mirum quam interpres doctissimus παραλώσει, dum vertit, quod parvulus coaccervare, et in libros congerere, operæ pretium esse non duxerit. Verte: quod in congerendis proterbis inanem ac fultem operum posuerit. Exstabat enim olim, teste Diogene, syntagma proverbiorum ab Aristotele nominatum et digestum. Alterius Cephisodori, plerique hominis atque ridiculi, neminit idem Athe-

næus lib. xiv, pag. 615.

(52) Λύκωνος. Diogenes lib. v in *Lycone Peripatetico*: Γεγονάει δὲ καὶ ἄλλοι Λύκωνος· πρῶτος Πυθαγορικῶς, δευτέρως αὐτὸς οὗτος (quorsum igitur præmissit, καὶ ἄλλοι? dixisset potius τέσσαρες), τρίτος ἐκῶν ποιητῆς, τέταρτος ἐπιγραμμάτων ποιητῆς. De hoc Pythagorico nihil alibi reperio. De Peripatetico, ejusque profuso luxu, multi multa, in quibus Athenæus lib. xii, pag. 547. Porro, quod hic asserit crimen Aristoteli a Lycone obiectum dicitur, Diogenes Aristippo tribuit, cujus cum ab Eurymedonte quodam reus agendus esset, eum voluptuario æroniti haustu obisse tradit,

Pythiadem Hermiæ naturæ sororem, filiam adoptione, uxorem duxerit, hominis gratiam hoc facto eblandiens. Exstat quidem illud Theocriti Chii epigramma:

Ἑρμείου εὐνούχου τε καὶ Εὐβούλου τόδε δού- A Eunuchi Hermiæ, Euboli qui servus, inanem

[λου (53),

Μῆνιμα κενὸν κενόφρων ἦθηεν Ἀριστοτέλης·

Ὅς διὰ τὴν ἀκρατῆ γαστρός φύσει ἔλειτο val-

[ειν (54)

Ἄντ' Ἀκαδημίας, Βορβόρου ἐν προχοῖς.

*Hunc tumulum posuit vanus Aristoteles :
Quem pro Academia, voluit qua Borborus undas,*

Dirus amor ventris jussit habere latem.

Ἐτερον δὲ, ὅτι ἡχαρίστης Πλάτωνι. Περὶ μὲν ὧν Ἑρμείου, καὶ τῆς Ἀριστοτέλους πρὸς αὐτὸν φιλίας ἄλλοι τε πολλοὶ συγγεγραψασί, καὶ δὴ καὶ Ἀπελλι-
κων (55), οὗ τοῖς βιβλίοις ὁ ἐντυχὼν πεπαισῶται
βλασφημιῶν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ γάμου τοῦ Πυθιάδος
ἀποχρώσεως αὐτοῦ ἐν ταῖς πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστο-
λαῖς ἀπελειδύγηται. Τεθνεώτος γὰρ Ἑρμείου, διὰ τὴν
πρὸς ἐκεῖνον εὐνοίαν ἐγγυμὴν αὐτῆν, ἄλλως μὲν σὺ-
φρονα καὶ ἀγαθὴν οὖσαν, ἀτυχούσαν μάλιστα διὰ τὰς
καταλαθεύσας συμφορὰς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. » Εἰθ'
ἔξῃς φησὶ : « Μετὰ δὲ τὴν Πυθιάδος τῆς Ἑρμείου τε-
λευτῆς Ἀριστοτέλης ἐγγυμὴν Ἐπιλλίδα Σαγαίρειν,
ἔξ ἧς υἱὸς αὐτῷ Νικόμαχος ἐγένετο. Τοῦτον δὲ φασὶν
ὄρφανον τραφέντα παρὰ Θεοφράστου, καὶ δὴ μεираκί-
σων ὄντα ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ. » Ἄλλα ταῦτα μὲν
ἐκ τῆς θηλοθεΐσης Ἀριστοτέλους ἐγκείμεθω γραφῆς.
Ἥθη δὲ καὶ τὴν δογματικὴν Ἀριστοτέλους φιλοσο-
φίαν θεωρῆσαι κειρῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

*Περὶ τῶν κατὰ Ἀριστοτέλην δογμάτων, διενε-
θέντα Ἑβραίοις καὶ Πλάτωνι, περὶ τέλους
ἀγαθοῦ.*

Μωυσεὺς καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν, τέλος
εἶναι τοῦ μακαρίου ζῆν τὴν τοῦ τῶν θεῶν εὐνοίαν γνῶ-
σιν τε καὶ φιλίαν, δι' εὐσεβείας συντελουμένην, ὑπο-
θεμιμῶν, εὐσεβεῖαν δὲ εἶναι ἀληθῆ διδασκάντων τὴν
διὰ πάσης ἀρετῆς τῷ θεῷ εὐαρέστησιν· ταύτην γὰρ
εἶναι τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν· ἐπὶ μόνῳ γὰρ τῷ θεῷ τὰ
πάντα κείσθαι, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ πάντα τοῖς θεοφι-
λέσι χορηγεῖσθαι· τοῦ τε Πλάτωνος τὰ συνυρὰ τού-
τοις ὀριζομένου, καὶ τέλος εὐδαιμονίας τὴν ὁρετὴν
ἀποφανομένην· τὴν ἐτέραν εὐδείας δὲ Ἀριστοτέλης,
οὐκ ἄλλως εὐδαιμονία τινὰ φησὶν εἶσεσθαι, ἢ καὶ διὰ
τῆς τοῦ σώματος εὐπαθείας, καὶ τῆς τῶν ἐκτὸς πε-
ρρωσίας, ὧν ἀνευ μηδὲ τὴν ἀρετὴν ὠφελεῖν. Πρὸς δὲ
ὅπως ἐνέστησαν, διεφυσμένην αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν
ἀπελέγχοντες οἱ Πλάτωνος γνώριμοι, πάρεστι μαθεῖν
διὰ τούτων.

(53) *Εὐβούλου δούλου.* Eubulus iste Hermiæ
dominus fuerat, ut ex Diogene didici, lib. v. in
Aristotele, ὡς φησὶ Δημήτριος ὁ Μάρτης, inquit,
δὲ καὶ δούλων Εὐβούλου φησὶ γενέσθαι τὸν Ἑρμείαν,
γένει Βυθύνῳ ὄντι, καὶ τὸν δεσπότην ἀνελέντα.
Porro levi mutatione versum hunc idem Diogenes
ita legit: Ἑρμείου εὐνούχου, τῆ' Εὐβούλου, ἀμα δού-
λου. Quem interpretes minus ex Theocriti mente red-
didit:

Hermiæ eunuchi, simul Eubulicæ sepulcrum.

(54) *Εἴλειτο valere,* etc. Plutarchus opusculo *De
essilio*, pag. 603: Ἀριστοτέλην, inquit, κελαιδῶρκε

Alterum, quod ingratus in Platonem fuerit. At
Hermiam quod attinet, atque Aristotelis cum ee
consuetudinem, cum alii hac de re multi scripsere,
tum Apellico potissimum, cujus sane libros qui le-
gerit, eos continuo calumniari desinet. De inito
cum Pythiade matrimonio, ipsemet in iis, quas ad
Antipatrum scribit epistolis, abunde pnrगत. Hermia
quippe jam vita functo, pro sua in cum benevolen-
tia, uxorem illam accepit, modestam sane ac pro-
bam alioqui feminam, sed quæ iniquiori tum for-
tuna propter infestos fratris sui casus uteretur. »
Hæc Aristoteles, quibus ista subdit: « Post ejusdem
Pythiadis Hermiæ filix obitum, Herypplidem Aristo-
teles dnxit, patria Stagirididem, ex qua Nichoma-
chum filium suscepit. Orphanum hunc a Theophras-
to educatum aiunt, atque admodum adolescen-
tem in bello periisse. » Verum ex illo Aristo-
clis opere hactenus. Jam vero tempus est, ut ad
ipsammet Aristotelicæ philosophiæ decreta venia-
mus.

CAPUT III.

*Aristotelis dogmata quæ fuerint. Ac primum quam
ab Hebræis et Platone, in constituendo boni finis
dissentiat.*

Moyses Hebræique prophetæ beste vivendi finem
in præpotentis Dei cognitione et amicitia, quam
religio perficiat, constituunt; veram porro religionem
illam esse docent, qua Deo virtutum omnium com-
plexione placeamus: hanc enim bonorum causam
esse, cum et unius in Dei potestate versentur om-
nia, et ab eo suis amatoribus omnia suppeditentur.
Iis gemina Plato statuens, beatitudinis finem in
virtute ponit. 794 At Aristoteles aliam insistit viam,
nec aliter beatum quemquam futurum esse defen-
dit, quam si et bona corporis utatur valetudine, et
externis opibus abundabit quibus ipsa si virtus
careat, juvet nihil. Eum vero quam acriter pe-
tant, quemadmodum hanc ejus opinionem falsi
coarguant Platonis discipuli, ex sequentibus intel-
D liges.

Θεόκριτος ὁ Χίος, ὅτι τὴν παρὰ Φιλίππου καὶ Ἀλε-
ξάνδρου διαίταν ἀγαπήσας·

..... Εἴλειτο valere

Ἄντ' Ἀκαδημίας, Βορβόρου ἐν προχοῖς.

Ἔστι γὰρ ποταμὸς περὶ Πέλλην, ἐν Μακεδόνες Βόρ-
βορον καλοῦσι.

(55) *Ἀπελλικων.* Notissimus Apellicon ille Teicus,
qui Aristotelis libros abs Nenci posteris comisit, in
quibus multa longo situ carieque corrosa cum sup-
plere gestiret, plane corrupti. Adi Strabonem l. xii,
Plutarchum in *Sylla*, Athenarum variis in locis.

CAPUT IV.

Attici Platonici disputatio, adversus Aristotelem, a Moyse et Platone in constituenda finis ratione dissidentem.

« Cum philosophorum, inquit, omnium communi sensu, humanam beatitudinem philosophia polliceatur universa, eademque trifariam pro illa rerum omnium electricæ distributione dividatur : tantum abest, ut hoc in rerum genere Platonicum aliquid Peripateticus iste doceat, ut ex pluribus qui a Platone dissentiunt, longius ab eodem nemo discesserit. Principio, quod omnium uti communissimum est, ita maximum idem, atque princeps, in eo Platone relinquit, ac beatitudinis fines modumque prætergressus, satis ad eam: per sese virtutem futuram negavit. Fugit eum quippe vis potestaque virtutis, eamque fortunæ bonorum opera indigere ad felicitatem consequendam putavit : qua una si quis uteretur, ejus nunquam viribus ad illius possessionem pervenire posset. At hominis opinio cum hoc in genere, tum in aliis, quam ignava sit, errorisque plena, etsi hujus loci demonstrare non est ; hoc quidem certe perspicuum existimo, cum in fine et felicitate constituenda, Platonis et Aristotelis non una sit eademque ratio ; sed ille felicissimum eum, qui justissimus fuerit, prædicare passim et usurpare soleat ; hic contra virtuti felicitatem comitari non sinat, nisi ad eam generis etiam formæque dignitas, ac cæterorum cumulus accesserit :

795 (Scilicet ad bellum sese quasi virgo ferebat Aureus :)

quam diversus utriusque finis est, tam diversum utrumque necessario, quæ suam ad finem perducatur, philosophiæ genus profiteri. Nam qui viam unam quamdam, quæ ad pusillum aliquid humileque tendat, semper insistit, is ad majora profecto et altiora nunquam aspirat.

Viden' ut hic alto collis asurgat jugo ?
Salebrosus, asper, cujus in summo sedens
Pennas volucris allevat.

Ad excelsum illum montem evadere acris hæc et versipellis bestia nullo modo potest : ut enim eundem in locum aquilæ pulli vulpesque convenient ; aut illi disjecto ac dissipato nido, in terram funesta quadam sorte decidunt, necesse est ; aut vulpes ipsa, quas profundere suapte natura non solet, præpetibus sese alis induat, quibus ea demum sublata summum ad jugum evolare possit. Quandiu certe utrumque genus suo in loco graduque consistet, nullum terrestribus animalibus cum cælestibus illis commercium esse poterit. » Hæc ille. Tum aliis quibusdam interjectis, ita proseguitur : « Quæ cum ita sint, cumque Plato juvenum animos divinum ad Numen trahere conetur, itaque simul ad virtutem et honestatem adjungere, ut cæterorum illis om-

(56) Ὁ Περιπατητικὸς. Ita ms., longe melius quam ὡς Περιπατ.
(57) Forte ἐπὶ τι.
(58) Ἡ τύχη τινι. Hæc lectio debetur uni ms.;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἀττικῷ Πλατωνικῷ πρὸς Ἀριστοτέλην, διε-
νεχθέντα Μωυσῆ καὶ Πλάτωνι, ἐν τῷ περὶ τοῦ
τέλους λόγῳ.

« Τῆς γὰρ συμπάσης φιλοσοφίας, κοινῇ γνώμῃ τῶν φιλοσοφούντων τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν ὀπισθοιμένης, τριχῆ δὲ διαιρουμένης, κατὰ τὴν τῶν ἄλων ποιητικὴν διανομήσιν, τοσοῦτον ἀποθεῖν ἐν τοῦ-
τοις τοῦ διδάσκοντος τῶν Πλάτωνος ὁ Περιπατη-
τικὸς (56) ὀφθῆσεται, ὥστε, πλείονων ὄντων οἱ διαφέ-
ρονται Πλάτωνι, μάλιστα ἐναντιώμενος αὐτὸς φα-
νείται. Καὶ πρώτων γε ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγίστου καὶ κυριωτάτου τὴν πρὸς Πλάτωνα παραλλαγὴν ἐποιήσατο, μὴ τηρήσας τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκειαν πρὸς τοῦτο συγχωρήσας· ἀλλ' ἀπολοισθὴν τῆς συνάμειψος τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἡγησάμενος αὐτῆ προσθεῖν τῶν ἐκ τῆς τύχης, ἵνα μετὰ τούτων ἔλθῃ τῆς εὐδαιμονίας· εἰ δ' ἐφ' ἐαυ-
τῆς ληφθεῖ, ὡς ἀδύνατον καὶ οὐκ ἐφικτὸν τῆς εὐδαι-
μονίας, μεμψάμενος. Τὸ μὲν οὖν ἀγεννὲς καὶ δεηματο-
τημένον τῆς γνώμης ἐν τούτῳ τε κἀν τοῖς ἄλλοις οὐ τοῦ παρόντος δεικνύμενοι καιροῦ· ἐκεῖνο δὲ ὄμει προ-
δηλον, ὅτι τοῦ σκοποῦ καὶ εὐδαιμονίας οὐκ ἴσων ὄν-
των, οὐδὲ τῶν αὐτῶν κατὰ Πλάτωνα καὶ κατὰ Ἀρι-
στοτέλην, ἀλλὰ τοῦ μὲν, βωῶντος ἐκάστοτε, καὶ κηρύττοντος, ὅτι εὐδαιμονίστατος ὁ δικαιοστάτος, τοῦ δὲ μὴ ἐκτρέποντος ἐπισπαί τῇ ἀρετῇ τὴν εὐδαιμονίαν, ἂν μὴ καὶ γένος εὐτυχίῃ, καὶ κάλλος, καὶ ἄλλα,

C Καὶ γὰρ χρυσὸν ἔχων πόλεμόν δ' ἴερ, ἤθετ
[κούρη

ἀνάγκη κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τέλους, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦτο θύσαν φιλοσοφίαν ὁμόφορον εἶναι. Μιᾶ γὰρ ὁδῷ βαδίζοντα, ἥτις ἄγειν πέφυκεν ἐπὶ τῇ (57) τῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν, οὐκ ἔστιν ἔλθειν ἐπὶ τὰ μέγιστα καὶ ἐν ἑσέει κείμενα.

Ὅρῳς ἴν' ἔστ' ἐκεῖνος ὑψηλὸς πάγον,
Τραχὺς τε καὶ παλλήκοτος, ἐν ᾧ κάθεται.
Ὁ ἐνελαργίζων αὐτόν ὄρεσις ;

Ἐπὶ τούτων τὸν ὑψηλὸν πάγον τὸ ὄρειν καὶ πανούργον ἐκεῖνο θηρίον ἀνελεθεῖν ἀδύνατον· ἵνα δὲ εἰς ταῦ-
τὸν ἔλθῃ τοῖς ἀετοῦ γεννήμασιν ἀλώπηξ, ἢ τύχη
τινι (58) δεῖ χρησαμένους ἐκεῖνος ποιητῆ καταπε-
σεῖν εἰς γῆν, τῶν οικείων αὐτοῖς θηρίων· ἢ τὴν
φύσασαν αὐτῆν, ἢ μὴ πέφυκε φύειν, λαίψηρὰ κυκλώ-
σαι περὰ ταύτη (59), καὶ οὕτως ἀρθείσαν ἐκ γῆς
ἀνίπτασθαι πρὸς τὸν ὑψηλὸν πάγον. Ἔως δ' ἐκάτερον
ἐπὶ τῆς οικίας μὲν τάξεις, οὐκ ἐν κοινωνίᾳ τοῖς
γῆς πρὸς τὰ οὐρανοῦ θρέμματα. » Καὶ μεθ' ἕτερα
ἐπιλέγει : « Τούτων τοίνυν οὕτως ἔχόντων, καὶ πι-
ρωμένου τοῦ Πλάτωνος ἔλκειν τὰς τῶν νέων ψυχὰς
ἄνω πρὸς τὸ θεῖον, καὶ τούτων τὸν τρόπον προ-
οικειοῦντος μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ καλῷ, τῶν δὲ ἄλλων
ἀπάντων ἀναπειθόντος ὑπερφορῶν· ὄρφανον ἦμιν,

nam in priori editione corruptissime legebatur, et
μη τῷ τῇ τύχη τινι ἕξω χρησαμένους.
(59) Forte αὐτῆ.

ὡ Περιπατητικῆ, πῶς ἐκδιδάξεις ταῦτα ; Πῶς ὁδηγή-
σεις ἐπ' αὐτὰ τοὺς φιλοπλάτουντας ; Πῶς σοι τῆς ἀλρέ-
σεως τοσοῦτον ὕψος βλάστω, ὥστε τὸ τῶν Ἀλωάδων
φρόνημα κτήσασθαι, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ὁδὸν ζητεῖν ;
ἦν ἐκεῖνοι μὲν φροντο ὄρων ἀνάθεσι δύνασθαι γίνε-
σθαι · τὸ δ' ἄρ' ἦν ἀραιρέσει τῶν ἀνθρώπων σπου-
δασημάτων γινόμενον, ὡς φησι Πλάτων. Τίς οὖν ἡ παρά-
σοι πρὸς ταῦτα τοῖς νέοις βοήθεια ; καὶ πόθεν τις (60)
ὁ τῆς ἀρετῆς συναγωνιστῆς λόγος ; ἐκ δὲ πῶλον γραμ-
μάτων Ἀριστοτελοῦς ; τίνας τῶν ἀπ' αὐτοῦ ; ἐκ
πῶλον γραφῶν ; Δίδωμι γὰρ σοι, κἀν ψεύδεσθαι θέλης,
μόνον τι νεανικόν. Ἄλλὰ γὰρ οὐτ' ἔχεις εἰπεῖν, οὐτ'
ἀν ἐπιτρέψαι σοι τῶν ἡγεμόνων τῆς ἀλρέσεως οὐδεὶς.
Αἱ γοῦν Ἀριστοτελοῦς περὶ ταῦτα πραγματεῖται, Εὐ-
δημειοί τε καὶ Νικομάχιοι, καὶ Μεγάλων Ἡθικῶν
ἐπιγραφόμεναι, μικρόν τι, καὶ ταπεινόν, καὶ δημῶ-
δες περὶ τῆς ἀρετῆς φρονούσι, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν
τις καὶ ἰδιώτης καὶ ἀπαλευτος, καὶ μειράκιον, καὶ
γυνή. Τὸ μὲν γὰρ διάδημα, ὡς εἶπεν, καὶ τὸ σπῆ-
προν τὸ βασιλικόν, ὃ παρὰ τοῦ Διὸς ἔχει λαβοῦσα
ἀναφαίρετον ἢ ἀρετῆ, ἐπελ,

chum, seu qui *Magnorum Moralium* nomine inscribuntur nil nisi pusillum quiddam, humileque pro-
fana ac vulgare sapiunt, atque ejusmodi, quod homines idiotæ, ac rudes, quod adolescentuli ac mu-
lierculæ 796 cogitare possint. Enimvero quod virtuti diadema, ut ita loquar, regiumque sceptrum
abs Jove donatum est, nec auferri a quoquam potest (quippe

... Οὐ παλιγάγρετο, ὅτι κεν οὕτος
Τῆ κεφαλῇ ἐκινεύσῃ ·

τοῦτο αὐτὴν ἀφαιρεσθαι τολμῶν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέ-
πουν αὐτὴν ποιεῖν εὐδαίμωνας · ὅμοιαν δὲ αὐτὴν κα-
θιστᾶσι πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένη, καὶ ὑγίειαν, καὶ
κάλει, καὶ ὅσα εἰλα κοινὰ τῆς κακίας. Ὡς γὰρ τού-
των ὅστιον παρὸν χωρὶς ἀρετῆς, οὐκ αὐταρκες εὐδαί-
μονα τὸν κεκτημένον ἀποφῆναι · καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ
ταῦτὰ χωρὶς τούτων οὐκ ἰκανὴ ποιῆσαι τὸν ἔχοντα
αὐτὴν εὐδαίμονα. Πῶς οὖν οὐ καθήρηται καὶ κατα-
βέβηται τὸ τῆς ἀρετῆς ἀξίωμα ; — Ναί · ἀλλὰ πολλὴ
τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὑπερέχειν τὴν ἀρετὴν λέγουσι. —
Τί δὴ τοῦτο ; Καὶ γὰρ τὴν ὑγίειαν τοῦ πλοῦτου · ἀλλὰ
τὸ γε χωρὶς ἀλλήλων μὴ ἀρκεῖν πρὸς εὐδαιμονίαν
πᾶσι κοινόν. Ὅποταν οὖν τις ἐκ τούτων τῶν δογμα-
των καὶ ταύτης τῆς ἀλρέσεως διδάξειε τὸν ἐν αὐτῇ
τῇ ψυχῇ τὸ πᾶν ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ζητοῦντα, εὐδαί-
μονά φασιν ἐπὶ τροχῶν οὐκ ἀναβαίνειν · οὐδὲ ὁ ταῖς
Πριαμικαῖς τύχαις (61) συνεχόμενος δύναται ἐν εὐδαι-
μονίῳ καὶ μακάριος εἶναι. Τὸν δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχοντα
τοιούτους τίσι περιπεσεῖν οὐκ ἀπεικός. Τούτους δὲ
ἐπιταί τὸ μῆτε ἀκολουθεῖν ἐκ παντός τὴν εὐδαιμο-
νίαν τοῖς τὴν ἀρετὴν ἔχουσι, μῆτε εἰ γένοιτο παρα-
μένειν ἀελ.

calamitatem incidant. Ex quo plane sequitur, nec iis qui virtute præditi sint continuo felicitatem
comitari, nec, ut comitetur interdum, perpetuam banc societatem esse posse.

Φύλλα τὰ μὲν εἴ ἀνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δὲ
[ὁ] εἰλη

Τηλεθώσα φέει ·

Ὡς ἀνδρῶν γενεῆ, ἡ μὲν φέει, ἡ δ' ἀκαλίηται.

nium despicientiam et contempationem injicit : die
nobis obsecro, bone Peripatetice, quemadmodum
hæc ipsa traditurus sis, quam ad illa Platonis
amatoribus viam præturus ? Ecquam doctriuz vim
excellentiæque tantam secta tibi tua repositam
habet, ut Aloudap illorum sensu fiduciaque plenus
viam ad cælum moliri audeas ? Hanc illi montes,
montibus imponendo, promptam sibi fore et expeditam
putabant : at id enimvero, quemadmodum
Plato docuit, sublatis demum humanis cupiditatibus
obtinere. Ad hæc igitur consequenda, quam tu
junioribus opem ostendis ? unde vel unum aliquod
orationis genus, quod virtuti suffragetur ? quibus
ex Aristotelis operibus ? aut quisquam alterius,
qui ejus e schola profectus sit ? age, quibus tandem
ex scriptis ? Quin tu mentire, si vis, per me licet :
tantum generosi ex te aliquid audiamus. At nec
omnino quidquam habes ipse quod dicas : nec ut
habeas, quisquam tamen ex hujus sectæ principibus
id te loqui patitur. Saue Aristotelis hæc de re
libri, seu qui *ad Eudemum*, seu qui *ad Nicoma-*
chum, seu qui *Magnorum Moralium* nomine inscribuntur nil nisi pusillum quiddam, humileque pro-
fana ac vulgare sapiunt, atque ejusmodi, quod homines idiotæ, ac rudes, quod adolescentuli ac mu-
lierculæ 796 cogitare possint. Enimvero quod virtuti diadema, ut ita loquar, regiumque sceptrum
abs Jove donatum est, nec auferri a quoquam potest (quippe

...Manet irrevocabile, quidquid
Anuerit capite) :

eo tamen illam spoliare conantur. Negant enim
virtutem per sese beatos homines efficere, eamque
divitiis, gloria, nobilitati, sanitati, fornz ac cæteris
quæ cum improbitate sunt communia, similem
esse vult. Nam ut istorum nihil, quantumvis
adsit, dum virtus abest, possessorem suum felicem
reddere per sese potest : ita ne suum quidem vir-
tus, si hæc omnia deerunt, felicitate cumulabit.
Hoc ergo quid aliud est, quam virtutis dignitatem
ahjicere funditus, atque pessumdare ? —Esto, inquit.
At virtutem longe bonis aliis omnibus anteponunt.
Quid tum ? —Nam et sanitatem quoque divitiis præ-
stare vult : cæterum, quod sine mutua quadam
opera satis ad beatitudinem esse non possint, id
vero cum omnibus omnino commune est. Ita qui
semel hujus doctrinæ sectæque regulas secutus,
docuerit, quisquis ipsomet in animo humani boni
universitatem querat, eum ad illam beatitudinis,
ut aiunt, rotam aspirare non posse : hic profecto
felix nunquam et beatus esse poterit, quem Priami
casus exercitum habuerint. Atqui nihil vetat, quo-
minus illi etiam virtutis possessores similem, in
banc societatem esse posse.

Voluit humi ventus frondes, aliasque subinde

Silva comans aperit :

Altera sic hominum exoritur, simul occidit ætas
Altera.

μὲν οὐδεποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων οὐ μὴ μακά-
ριός γε, εἰ Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ.

(60) Καὶ πόθεν τις. Forte καὶ πόθεν ; καὶ τίς ;

(61) Πριαμικαῖς τύχαις. Alludit ad illud Aristoteli-
telis, lib. 1 *De moribus*, cap. 11 : Εἰ δ' οὕτως. ἄβλιος

Exilis adhuc nimium ac timida, mi poeta, tua hæc A
similitudo est:

Succedunt tempora veris.

At plurimum tamen effluit temporis, cum interea
succedit nihil. Si fragilem et caducam humana
vitæ conditionem accuratius representare vis, ex
Aristotelica potius beatitudine similitudinem mu-
tuare. Facilius ea quam frondes ullæ, nascitur
atque interit. Non anni conversionem exspectat,
non eodem tantum ve! anno, vel mense, at eo-
dem die, eademque hora, simul oritur et oc-
cidit. Enimvero quæ interimant, cum pluri-
ma sunt, tum ex casu pendunt omnia: 797

corporis fatales quidam morbi, et ii sane in-
finiti, paupertas, infamia, cæteraque id genus,
quibus vel singulis par nullum in bona illa virtute
præsidium est; quæ nec arcere miseriam, nec felici-
tatem conservare per sese possit. Quisquis igitur
hanc imberit probaveritque doctrinam, qui tan-
dem, amabo, vel ad mentem Platonis accedet, vel
in eadem ut alii constanter acquiescant, efficiet?
Nunquam profecto, nunquam, qui e schola ista
proderit, hæc plane Hercules divinaque dogmata
auspicet: robustum et eximium quid esse virtu-
tem: nullo ad felicitatem indigere subsidio: ea
spoliari posse nunquam: ut paupertas, morbus,
infamia, pax, crux; ut illa ex tragicæ in unum
confluent omnia; felicem usque tamen ac beatum
hominem justum futurum. Quia et ipsa justî, sic
tanquam victoris athlete, nomen vocali hoc et in-
genti præconio celebrat. Hunc decum esse felicissim-
um, qui ex ipsamet justitia fructum colligat felici-
tatis. Age ergo, bona partiresis quantum voles,
eaque distingue trifariam, quadrifariam, multif-
ariam. Prorsus ad rem nihil. Nunquam ac tu via
nos ad Platonem adduces. Quid enim juverit, e bonis,
quod ais, alia veneranda esse, ut deos; alia
laude digna, ut virtutes; alia potestate quadam,
ut divitiis atque robur; alia, ut curationes, utili-
tate contineri? Quid porro, cum minoribus ac sub-
tiori divisione, e bonis alia fines esse dixeris, alia
negaveris? Finitum ea nomine comprehendens, quo-
rum gratia sunt alia; non fines autem appellans,
quæ aliorum in gratiam adhibeantur. Quid item,
ubi alia simpliciter bona esse didiceris, alia non
omnibus? aut alia quidem animi bona esse, alia
corporis, alia extrinsecas evenire? aut etiam alia
potentias, alia dispositiones et habitus, alia deni-
que actus esse? Postremo alia fines, alia materias,
alia instrumenta? Quin, ut noverit quis decem in
categorias denario discrimine bonum distribuere:
quid tandem omnia hæc Platonis ad mentem do-
gmata pertinebunt? Profecto, virtutem aut æqui-
voce, aut quomodocunque liberu, bonum appelles
licet; quandiu satis ei per sese virium negabis,

Ἐτι σοι τὸ παράδειγμα μικρὸν καὶ ἀπολμον, ὡ
ποιητὰ·

Ἐαρος δ' ἐπιγίνεται ὥρη.

Πολὺς ὁ μεταξὺ χρόνος, καὶ ἔξ μὴ (62) γίνεται. Εἰ
θέλεις ἀκριβῶς τὸ ἐπίπικρον καὶ σαθρὸν τῆς ἀνθρω-
πίνης γενεᾶς ἀπεικάζει, παράβαλλε τὴν Ἀριστοτέ-
λους εὐδαιμονίαν. Ἐῶν τὸν φύλλον αὐτῆ καὶ φύε-
ται καὶ ἀπολείπει, οὐκ ἀναμένουσα περιτελλόμενον
τὸν ἔνιαυτον, οὐδ' αὐτοσετὶ, οὐδ' αὐτομηγῆ, ἀλλ' αὐτῆς
ἡμέρας, αὐτῆς ὥρας καὶ γίνεται καὶ ἀπόλλυται.
Πολλὰ τὰ ἀπολλύοντα, καὶ πάντα ἐκ τῆς τύχης· καὶ
γὰρ αἱ τοῦ σώματος κῆρες, μυρία δὲ (63) αὐταί, καὶ
πενία, καὶ ἀτιμία, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πρὸς οὐδὲν
αὐταρκεῖ τὰ τῆς φιλῆς ἀρετῆς, πρὸς βοθητῶν οὐκ
ἰκανά· τὴν μὲν γὰρ κακοδαιμονίαν εἰργεῖν, τὴν δὲ
εὐδαιμονίαν διασώζειν ἀσθενῆς. Τούτοις οὖν τις ἐν-
τραφεῖς, καὶ τούτοις ἀρεσκόμενος τοῖς λόγοις, τίνα
τρόπον ἢ αὐτὸς συνάσεται τοῖς Πλάτωνος, ἢ ἄλλου
πρὸς αὐτὰ ἐπιπρόνοος ποτὶ; Οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἂν
τις ἐκ τούτων ὀρμώμενος, παραβέξαιτο τὰ Ἡράκλεια
καὶ θεῖα ἐκείνα δόγματα· Ἄς ἰσχυρὸν τι καὶ πάγκα-
λον χρέμα ἀρετῆ, καὶ οὐ ποτε ἐνδέουσα πρὸς εὐδαι-
μονίαν, ὅτε ποτὲ αὐτὴν ἀφαιρουμένη· ἀλλὰ κἂν
πενία, κἂν νόσος, κἂν ἀδοξία, κἂν πάντα καὶ σταυρὸς,
κἂν τὰ ἐκ τῆς τραγῳδίας ἡμᾶ πάντα ἐπιπρῶβῃ, ἔτι ὁ
δικαῖος εὐδαιμων καὶ μακάριος. Ἐπικηρυκεῖ γοῦν
αὐτῷ (64) τῷ μεγαλοφρονόσῳ κήρυκι (65), καθάπερ
ἀλλήγητῃ τινι νικηφόρον, τὸν δικαιοτάτον, ὅτι οὐδέ
ἔστιν εὐδαιμονόστατος, ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης
τὸν καρπὸν τῆς εὐδαιμονίας δρεπόμενος. Διαίρει τοί-
νον, εἰ βούλει, καὶ ποικίλλε τριχῆ, καὶ τετραχῆ, καὶ
πολλαχῆ τὰ ἀγαθὰ διατελλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ταῦτα
πρὸς τὸ προκειμένον. Οὐ δὲ ποτ' ἡμᾶς ἐκ' αὐτῶν
προσέξει τῷ Πλάτωνι. Τί γὰρ εἰ τῶν ἀγαθῶν, ὡς
φῆς, τὰ μὲν τίμα, καθάπερ οἱ θεοί, τὰ δὲ ἐπαινετὰ,
ὡς αἱ ἀρεταί, τὰ δὲ δυνάμεις, ὡς πλοῦτος καὶ ἰσχυρὸς,
τὰ δὲ ὠφελίμα, ὡς αἱ θεραπείαι; Τί δ', εἰ ταῦτα
ἐλάττωι διαίρει διατελλόμενος, λόγοις τῶν ἀγα-
θῶν τὰ μὲν εἶναι τέλη, τὰ δὲ οὐ τέλη; τέλη μὲν ὀνο-
μάζων, ὡν χάριν τὰ ἄλλα, οὐ τέλη δὲ τὰ τῶν ἄλλων
ἕνεκα λαμβανόμενα. Τί δ', εἰ μάθοι τις, ὅτι τὰ μὲν
ἀπλῶς ἀγαθὰ, τὰ δὲ οὐ πάντιν; ἢ εἰ τὰ μὲν ψυχῆς
ἀγαθὰ, τὰ δὲ σώματος, τὰ δ' ἐκτός; ἢ πάλιν, ὅτι τὰ
μὲν τῶν ἀγαθῶν δυνάμεις, τὰ δὲ διαθέσεις καὶ ἔξεις,
ἄλλα δὲ ἐνέργειαι, τὰ δὲ τέλη, τὰ δὲ ὕλαι, τὰ δὲ ἐρ-
γανα; κἂν κατὰ τὰς δέκα κατηγορίας μάθῃ τις δε-
καχῆ διανέμειν ἀγαθῶν, τί ταῦτα πρὸς τὴν Πλάτω-
νος γνώμην τὰ διδάγματα: Ἐως γὰρ ἂν οὐ οὐ μὲν
εἴτε ὁμωνύμως, εἴτε ὅπως βούλει, καλῶν ἀγαθὰ τὰ
τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἔτι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὡς
ἀναγκαῖα παραλαμβάνης, τὸ ἰκανὸν τῆς ἀρετῆς ἀφαι-
ρούμενος· Πλάτων δ' ἐκ περιουσίας περὶ τῶν ἄλλων
ζητῆ, τὸ ἐκπλεον εἰς εὐδαιμονίαν ἀπ' αὐτῆς τῆς
ἀρετῆς ἔχων· οὐδὲν ἂν ὡμῖν εἴη κατὰ τοῦτο κοινόν·
ἀλλὰ σοι δεῖ λόγων ἄλλων τῶν τούτῳ Πλάτωνος.

(62) Forte ἐν ᾧ μηδέν.
(63) Forte δέ.

(64) Forte αὐτῆ.
(65) Forte κερύματι.

alia quædam, uti ad felicitatem necessaria postulabis: 798 Plato contra non nisi dicis causa de aliis obiterque querens, satis superque virtutem sibi ad felicitatem esse ducet: nunquam vobis hoc quidem in genere commune quidquam erit: alia quam Plato! loquere omnia doceasque necesse est.

Ἦς γὰρ οὐκ ἔστι (66) Λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρκα ^A Nulla fides homines inter sævosque leones:

Οὐδὲ Λόκοι τε καὶ ἄρρες ἐμάρφρονα θυμὸν ἔχου-
σιν.

Nunquam agni atque lupi sensu ducuntur eodem.

Οὕτως οὖν ἔστι Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει φίλα περὶ τοῦ κορυφαϊοτάτου καὶ κυριωτάτου τῆς εὐδαιμονίας δόγματος. Διαμπερὲς γὰρ εἰ μὴ κακὰ φρονέουσιν ἀλλήλους, τὰ γε ὑπεναντία περὶ τῶν εἰς τοῦτο διαφερότων φαίνονται λέγοντες.

Sic in maximo hoc et principe felicitatis dogmate, Platoni cum Aristotele communio nulla esse potest. Prorsus enim, si minus alter de altero male cogitet, in iis saltem quæ ad illud summopere pertinent tota palam disputatione pugnant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

CAPUT V.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχθέντα Μωσοῦ καὶ Πλάτωνι ἐν τῷ περὶ Προνοίας λόγῳ.

Idem Aristotelem a Moyse simul et Platone in quaestione de Providentia dissidentem insectatur.

Πάλιν Μωσοῦς καὶ τῶν παρ' Ἑβραίους προφητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πλάτωνος τοιοῦτος συμφώνως, τῶν περὶ τῆς τῶν ὀλων Προνοίας λόγον εὐκρινῶς διαθεθεμῆναι, ὁ Ἀριστοτέλης, μέχρι σιλήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. Ἐφ' οἷς καὶ ἀπελέγχεται πρὸς τοῦ θεολωθέντος (67), ὡδὲ πη διεξιόντος. « Ὅντιος ἔστι μεγίστου καὶ κυριωτάτου τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελούντων, τοῦ περὶ τῆς Προνοίας παίσματος, ὃ ἐπὶ καὶ μάλιστα τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀρθοῖ, εἰ γε μὴ μέλλομεν ἀγνοεῖν, πῶτερον δὴ κατ' ἔχως ὕπτιον (68), ἢ σχολιαῖς ἀπάταις ἀνβαίνῃ ἐπιθῶντων γένος ἀνθρώπων, ὃ δὴ Πλάτων εἰς θεὸν καὶ ἐκ θεοῦ πάντα ἀνάπτει. Φησὶ γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τε καὶ μέσα (68*) καὶ τελευτὴν τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχοντα, εὐθεῖα περαινῶν περιπερούμενον. Καὶ αὐτὸ πάλιν φησὶν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι, ἀγαθῷ δὲ μηδὲνα φθόνον ἐγγίνεσθαι περὶ μηδεῖός. Τοῦτο δὲ ἐκτὸς ὄντα (69), πάντα οὐ μάλιστα ἀγαθὰ ποιεῖν, εἰς τάξιν ἄγοντα ἐν τῆς ἀταξίας. Πάντων δὲ ἐπιμελούμενον, καὶ πάντα κατὰ δύναντα κοσμοῦντα, περροντικῆναι καὶ τῶν ἀνθρώπων. » Καὶ μετὰ βραχέα. « Καὶ ὁ μὲν Πλάτων οὕτως. Ὁ δὲ, τὴν δαιμονίαν ταύτην φύσιν ἐκποδῶν ποιούμενος, καὶ τὴν γε εἰσαυθίς ἐλπίδα τῆς ψυχῆς ἀποτέμνον, τὴν τε ἐν τῷ παρόντι πρὸς τῶν κρείττωνων (70) εὐλάβειαν ἀφαιρούμενος, τίνα πρὸς Πλάτωνα ἔχει κοινῶν; Ἡ πῶς ἀν' ἐφ' ἃ βούλεται Πλάτων, παρακαλέσαι, καὶ πιστώσασθαι τὰ εἰρημένα; Πᾶν γὰρ τοῦναντίον, συνεργὸς ἀν' οὗτος (71) γε καὶ συναγωνιστὴς τῶν ἐβελόντων ἀδικεῖν φανείη. Πᾶς γὰρ τις, ἀνθρώπος ὢν, καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ὀρέξεσι κατεστημένος, ἀν καταρροήσῃ τῶν θεῶν, καὶ (72) μηδὲν νομίσῃ πρὸς αὐτὸν, πῆρρω μὲν αὐτῶν ἀπικισμένος ἐν τῷ ζῆν, ἀποθανόντων δὲ οὐδὲ ἔτι ὄντων, ἔτοιμος ἀν' ἐλθοι πρὸς τὸ χαρίζεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις. Πίστιν γὰρ λαβεῖν

Moyses præterea Hebræique prophetæ, quibus etiam Plato suffragatur, Providentiam universa complecti distincte clareque posuerunt. Aristoteles in lunari orbe metam Numini terminumque constituens, partes mundi reliquas ejus curæ gubernationique subdnxit. Quam ob causam bis ab eodem Attico verbis reprehenditur. « Cum inter ea quæ ad felicitatem conducunt, inquit, maximum etiam illud sit atque potissimum, ut certam de Providentia fiducia habeamus; quippe quod dirigendis humanæ vitæ rationibus summo sit usui futurum, si nos minime latuerit, rectone ac plano ingressu, an per obliquos errorum flexus terrestrium hominum genus incedat: Plato ad Deum omnia revocat, ex eoque necit omnia, docet enim illum ita rerum omnium principium, inedia, finemque complecti, ut recta semper easdem obeundo perficiat. Tradit insuper bonum illum esse, nec bono ulla unquam in re bonum alterum invidere: prouide quæ extra se sint, quam optima illum cuncta efficere, in ordinem ex perturbatione digesta: postremo qui omnium curam gerat, eaque pro summa potestate ornet, humano etiam generi prospicere. » Et paucis interjectis: « Ac Plato quidem, inquit, ita statuit. 799 At vero Aristoteli, dum excellentem illam divinamque naturam abigens, spem simul futuri omnem animo resecat, simul etiam hic omnem erga superiores observantiam ac pietatem aufert; quæ tandem cum Platone communio esse possit? Quomodo Platonis ad mentem sensumque completendum idem adhortetur, illiusque doctrinam ulla ex parte confirmet? Contra sane, improbis adiutorem se palam ac sceleris administrum proficitur. Homo enim quisquis est, atque humanis cupiditatibus involutus, is si deos semel contempserit, nec eos ad se

(66) Ἦς γὰρ οὐκ ἔστι. Homerus *Iliad.* I. v. 262, quibus verbis Hectorem Achilles gravius sane duriusque mordebat.

(67) Τοῦ θεολωθέντος. Δηλωθέντος, viri nomen esse proprium existimavit Hopperus.

(68) Ὑπτιον, etc. Recte hic emendasse mihi videor, ὕπτιον. cujus pronuntiatio sæpe nonnullorum in ore degenerat in ὕπτον, Latino more, quod antea legitur. Est hic ὕπτιος, *plenus, rectus, facilis, exeditus*, qua significatione opponi τῷ σχολίῳ rus-

sit. Itaque paulo post, pro ἀναβαίνει, sensus omnino postulat ἀνβαίνῃ, quod reposui.

(68*) Ἀρχὴν τε καὶ μέσα. Platonis locum habes sup., pag. 531.

(69) Τοῦτον δὲ ἐκτὸς ὄντα. Mallem, τοῦτον δὲ τὰ ἐκτὸς ὄντα, τὰ δὲ αὐτοῦ ἐκτὸς ὄντα.

(70) Φυρτε τοῖς κρείττωνος.

(71) Οὐτός. Malim οὕτως, cum altero ms.

(72) Forte κἀκείνους.

quidquam pertinere putaverit, propterea quod et A
 procul ab iis sejunctus hic vivat, nec post mortem
 ullus sit futurus: utique genio fidenter indulgeat.
 Nam si homines tantum fallendi erunt, nihil erit
 omnino, quomobrem eos, cum improbe faciet, la-
 tere se posse desperet: imo nec latebram sceleri
 admodum quaerendam putabit, si ex iis qui depre-
 henderint, tenere ac cohibere nemo poterit. Ita facili-
 s admodum ac proclivis ad improbitatem ei lapsus
 est, qui de Providentia spem omnem abjecerit.
 Prorsus enim videlicet, vir bonus ille sit necesse
 est, qui postquam nobis voluptatem hinc tanquam
 bonum aliquid porrexerit, Deum inde metum
 omnem sustulerit: prohibendi tamen sceleris viam
 sibi adhuc et rationem aliquam representare videat-
 ur. Perinde omnino ac si medicus aliquis, post-
 quam ægrotò nullam dum adhuc viveret opem attu-
 lisset: extincto demum novis artibus salutem para-
 ret. Persimilis utique Peripatetici nostri ratio est.
 Nec enim tantum unquam ex voluptatis appetitione,
 quantum ex divinæ Providentiæ negatione roboris
 improbitati ac virium accesserit. Quid ergo, dicat
 aliquis, tu eodem in loco Aristotelem, quo Epicu-
 rum habiturus es? Enimvero eodem, hoc quidem
 in genere. Nam obsecro, nostra quid interest, utrum
 ex mundo Numen extermines, nobisque cum eo
 communionis relinquis nihil: an quos eodem
 mundo deos incluseris, eos ah omni terrarum com-
 mercio curaque submoveas? Æqualis videlicet ex
 utraque doctrina, cum in diis hominum neglectio,
 tum divini metus in improbis vacuitas consequetur.
 Nam quod ex iis, dum in coelo versantur, fructus
 aliquid nos etiam capiamus: primo, totum hoc
 nobis cum rebus non ratione tantum, sed etiam
 vita carentibus commune est; deinde, similem quo-
 que a diis opem hominibus Epicurus ostendit. 800
 Quæ enim ex illis optima defluunt, quibus ipsa
 contigerint, ingentium bonorum causas esse docet.
 At neutrum profecto ulla in Providentiæ parte re-
 ponendum est. Nam si ex Epicuri mente, ut in bo-
 norum suorum conservatione omnem a diis sollici-
 tudinem adhiberi velit, funditus tamen Providentia
 tollitur; tollitur eadem Aristotelis ex sententia
 necesse est, tametsi rerum in caelestium guberna-
 tione ordinis aliquid ornatusque videatur. At nos
 eam, quæ nostra intersit, Providentiam quaerimus,
 qua sane caret oportet, qui nec dæmones aut
 heroes, nec animos prorsus ullos sempiternos esse
 concedat. Et vero, me iudice, veracundius fecit
 Epicurus, qui quod fieri posse desperaret, uti se ab
 hominum enra, si semel cum iis versarentur, su-

περὶ τοῦ λαθεῖν ἀδικούοντα οὐκ ἀδύνατον, ἀν γὰρ ἀν-
 θρώπουσδε δὲψ λαθάνειν: οὐ μὴν (75) ἀναγκαῖον ἐκ
 παντὸς λαθεῖν ζητεῖν, ὅπου γὰρ τις τῶν περὶ αὐτῶν
 κρατεῖν δύνατός (74) ἐστίν. Ὡστε ἑτοιμόν τι χρεῖμα
 πρὸς ἀδικίαν ἢ τῆς Προνοίας ἀπόγνωσις. Ἐκείνος
 μὲν γὰρ καὶ πᾶν χρηστός ἐστίν (75) ὅστις τὴν ἕβουην
 ἡμῖν προτεινὰς ὡς ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἐκ θεῶν ἀδικίαν
 παρασχόμενος, ἐτι μηχανῆν πρὸς τὸ μὴ ἀδικεῖν πο-
 ρίζειν οἰεταί: ὁμοῖόν τι τοῖων λατρῶν, τὴν μὲν ἐπι-
 ζῶντος τοῦ κάμνοντος βοήθειαν παρέντι, μετὰ θάνατον
 δὲ πλέκειν τινὰς (76) μὲν μηχανὰς περὶ αὐτῶν
 πρὸς σωτηρίαν τοῦ τεθνεωτός. Παραπληρωσίως δὲ τοῦτο
 καὶ ὁ Περιπατητικὸς. Οὐ γὰρ οὕτως ἢ περὶ τὴν ἕβου-
 νην σπουδῆ, ὡς ἢ περὶ τὸ θεῖον, ὅτι κηροῖτο, ἀπο-
 στία, τὴν ἀδικίαν ἐπιβρίθονουσι. Τί οὖν, ψῆσαι τις
 ἄν, ἐν ταύτῃ θῆσει Ἀριστοτελῆν καὶ Ἐπίκουρον;
 Πᾶν μὲν οὖν, ὡς γὰρ πρὸς τὸ προκείμενον. Τί γὰρ
 διαφέρει πρὸς ἡμᾶς, ἢ τοῦ κόσμου τὸ θεῖον ἐξουσί-
 εσθαι, καὶ μηδεμίαν ἡμῖν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν ἀπο-
 ληπτῖν, ἢ ἐν κόσμῳ τοὺς θεοὺς καθελθόντας, τῶν ἐκ
 γῆς πραγμάτων ἀποστῆσαι; Κατ' ἴσον γὰρ ἀποστῆ-
 ροις τὸ ἐκ θεῶν ἀμελεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἰσῶ
 τοὺς ἀδικούσιν ἀπὸ τῶν θεῶν ἀδικεῖν. Τὸ δὲ κινουμένων
 τῶν (77) κατ' οὐρανὸν καὶ ἡμᾶς; τὴν χρηστὸν ἀπολαύειν
 μάλιστα μὲν κοινὸν καὶ ἀλόγων καὶ ἀψύχων: ἦδη δὲ
 ταύτῃ γε, καὶ κατ' Ἐπίκουρον δησις τοὺς ἀνθρώπους
 ἀπὸ θεῶν γίνεται. Τὰς γοῖν βελτίους ἀποφύλαξις
 αὐτῶν φασὶ τοὺς μετασχούσι μεγάλων ἀγαθῶν παρ-
 αττίας γενέσθαι. Ἄλλ' οὕτε τοῦτον, οὕτε ἐκεῖνον (78)
 δέχαιον ἐν Προνοίας ἀριθμείσθαι λόγῳ. Ἐπερ γὰρ
 καὶ κατ' Ἐπίκουρον τὸ τῆς Προνοίας ὀχεταί, καίτοι
 τῶν θεῶν καὶ αὐτὸν πᾶσαν κηδεμονίαν ὑπὲρ τῆς
 σωτηρίας τῶν οικειῶν ἀγαθῶν εἰσπερομένην: οὕτως
 ἄν ὀχοῖτο καὶ κατ' Ἀριστοτελῆν τὸ τῆς Προνοίας, εἰ
 καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν ἐν τάξει τινα καὶ κόσμῳ διοικεί-
 ται. Πρόνοιαν γὰρ ζητοῦμεν ἡμῖν διαφερόμεσαν, ἣς οὐ
 μέτεστι τῷ μῆτε δαίμονας, μῆτε ἥρωας, μῆτε δικᾶς
 ἐπιδιαμένειν δύνασθαι τὰς ψυχὰς συγκεχωρηκῆσι.
 Ἐκεῖνο δὲ μοι κρεττῆ καὶ ἀσχυνητότερον ὁ Ἐπί-
 κουρος δοκεῖ πεπονηκέναι. Ὡσπερ γὰρ ἀπογνοὺς ὄ-
 νασθαι τοὺς θεοὺς ἀποσχέσθαι τῆς ἀνθρώπων κηδε-
 μονίας, εἰς ταῦτον ἐλθόντας αὐτοῖς, καθάπερ εἰς ἀλ-
 λοδαπήν ἀπῆκισε, καὶ ἔξω που τοῦ κόσμου καθέ-
 δρουσε, τὸ ἀπᾶνθρωπον αὐτῶν τῆ ἀποστασεὶ καὶ τῆ
 πρὸς ἅπαν ἀκαινωσιᾷ (79) παρατιούμενος. Ὁ δὲ
 περιττὸς ἡμῖν οὗτος τῆς φύσεως εὐρετῆς, καὶ τῶν
 θεῶν πραγμάτων ἐπιγνώμων ἀκριβῆς, ὅπ' αὐτῇ
 τῇ ἦεν τῶν θεῶν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ὑποθεῖς,
 εἶασεν ἀτημέλητα καὶ ἀφρόνιστα, φύσει τινα καὶ οὐ
 θεῶν λογισμῶν διοικούμενα. Ὅθεν εἰκότως ἄν καὶ αὐ-
 τὸς οὐδ' ἐκεῖνο τὸ ἐγκλημα ἐκφύγοι, ὃ κατ' Ἐπίκου-
 ρόντων κατ' οὐρανὸν, ἐτι.

(75) Forte add. οὐδ'.

(76) Forte add. οὐκ.

(77) Χρηστός ἐστίν. Forte, χρηστός, hoc loco
 χαρτίος, vulgo, plaisant, gracieux.

(78) Forte del. τινὰς.

(79) Τὸ δὲ κινουμένων τῶν, etc. Si κινουμένων
 placet, lege αὐτῶν pro τῶν. Sed præstat, opinor,
 cum altero ms. Peg. et Montac. legere, τὸ δ' ἐκείνων

μεινόντων κατ' οὐρανὸν, ἐτι.

(78) Ὅτε τοῦτον, ὅτε ἐκεῖνον. Legendum vi-
 detur ὅτε τοῦτο, ὅτε ἐκεῖνο, tametsi vulgata lectio
 ferri possit.(79) Ἄπαν ἀκαινωσιᾷ. Ita ex altero ms. re-
 posui, cum perperam ante legeretur, ἅπαντα κοι-
 νωσιᾷ, quibus ex verbis contrarius omnino sensus
 exsistebat.

ρόν (80) τινες μαντεύονται· ὡς ἄρα μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ διὰ τὸ πρὸς ἀνθρώπων ἕδος τοῖς θεοῖς κατανεμεν ἐν τῷ παντὶ χώρῳ, ὥσπερ ἐν θεάτρῳ θέαν. Τεκμήριον δὲ ποιοῦνται τῆς γνώμης τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι αὐτῶν ἀφελὲ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐνέργειαν, ἐξ ἧς μόνως τὸ εἶναι τοῦ θεοῦ ἐμφανὲς τὴν δικαίαν πίστιν ἔξειεν. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ Ἀριστοτέλης ποιεῖ. Ἀποστήσας γὰρ (81), καὶ παραδοὺς ἔδει μόνῃ τὴν πίστιν, πράγματι κρίνειν ἀσθενεῖ τὰ ἐκ τοσούτου διαστήματος, τάχ' ἂν αἰδοῖ δοκοῖη λέγειν ἐνταῦθα εἶναι θεοῦ. Οὐ γὰρ ἀπολιπὼν ἔξω τι τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐπὶ γῆς προσαγαγὼν τοὺς θεοῦς, ἀνάγκη ἔσχεν ἕτοι παντάπασιν ἄθεος εἶναι ὁμολογεῖν, ἢ τοῦ δοκεῖν (82) ἀπολιπεῖν θεοῦ δόξαν ἀνασώζειν, ἐνταῦθα ποῦ τοὺς θεοῦς ἀποκάλυξας. Ὁ δὲ τῶν κρειττόνων ἀκρίβειαν παρατηρήσας τῇ ἀμείζῳ, ἔοικεν εὐσηχημόνος ἀπιστεῖν τοῖς θεοῖς. Ἐταῦτα ὁ Ἀττικὸς πρὸς Ἀριστοτέλην, χροσκοποῦντα τὸν περὶ Προνοίας λόγον. Ὁ δ' αὐτὸς εἶτι καὶ ταῦτα τοῖς ἐξηγούμενοις προσετίθει, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀποτεινόμενος, μὴ βουλόμενον γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

idem relinquit, qui sensus de rebus tam disjunctis ac suis, opinor, pudore adductus uno, deos istuc collocare quidquam esse velit, et ab omni terrarum commercio deos submoveat, necesse omnino fuit, uti aut se palam atheum fateretur, aut agnitorum ab se deorum opinionem, eos istuc amandando, utcumque retineret. At vero alter ille, qui superos ob suum illud a rebus nostris dissidium, tam diligentia cura liberavit; quam deos esse nullos putet, decore saltem honesteque dissimulat. 801 Hæc Atticus adversus Aristotelem divinæ Providentiæ deinde subjungit, quod mundum ortum esse nollet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχθέντα Μωυσεῖ καὶ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῷ μὴ συγχωρεῖν γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

Πάλιν Μωυσεῖος γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον ὀρισμένον, ποιητὴν τε καὶ δημιουργὸν τὸς θεοὺς τὸν θεὸν ἐπιστήσαντος, τοῦ τε Πλάτωνος τὰ ἐκ Μωυσεῖ φιλοσοφούντος· τὴν ἐναντίαν δὲ τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ἰδέουσας ἀπέλεγεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος συγγραφέως, ὡς πρὸς βῆμα γράφοντος. Ἐπρῶτον δὲ (83) περὶ γενέσεως κόσμου σκοπιῶν, καὶ τὸ εἶς Προνοίας τὸ μέγα τοῦτο καὶ πολυωφέλεις δόγμα πάντα ζητεῖν ἀναγκαῖον ἡγούμενος· καὶ λογισάμενος, ὅτι τῷ μὴ γενομένῳ, ὅτι τινὸς ποιητοῦ, ὅτι τινὸς κηδεμόνος πρὸς τὸ γενέσθαι καλῶς χρειαί, ἵνα μὴ ἀποστερήσῃ τὸν κόσμον τῆς Προνοίας, ἀφελὲ τὸ ἀγέννητον αὐτοῦ. Παρατηρήματα δὲ νῦν μὴ ἐμποδῶν ἡμῖν τοὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπίστασις εἶναι, οἷς ἀρέσκει καὶ κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγέννητον εἶναι. Δίκαιαι γὰρ εἰσιν ἡμῖν συγγνώμην ἔμεναι, εἰ περὶ τῶν

(80) Κατ' Ἐπικουρον. Libenter reponere κατ' Ἐπικουρον. Cæterum hic nonnullorum de Epicuro sensus, a Tullio agnoscitur, lib. 1 De natura deorum, sect. 86 : *Quanquam, inquit, video, nonnullis videri, Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis relinquisse deos, se sustulisse. Itaque in illis selectis ejus brevibusque sententiis, quas appellatis Κυριαῖς δόξαις, hæc, ut opinor, prior sententia est : Quod beatum et immortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium. In hac ita exposita sententia, sunt qui existiment, quod inciticia plane lo-*

A peri abstinere, ea sic tanquam in peregrinum aliquod solum ablegatos, extra mundum sibi collocarit; omnem ab his inhumanitatis suspicionem, hoc eorum dissidio, atque hæc ab universo disjunctione depellens. At vero noster hic naturæ summus indagator, rerumque divinarum explorator tam accuratus ac diligens, ubi res humanas in ipso deorum conspectu ponit, easdem ab omni eorum cura et provisione destitutas reliquit, ac suapte quadam natura potius, quam divina ulla ratione consilioque gubernatas. Quare ne criminis quidem illius suspicionem effugiat, quod de Epicuro nonnulli cogitarunt; eum non quod ita sentiret, sed quod hominum de se judicia formidaret, hoc in universo diis, sic tanquam in theatro, locum spectandi aliquem tribuisse. Quæ ad hominis sensum hæc conjectura ducuntur, quod omnem iis erga nos operationem ademerit, ex qua tamen una, deos esse colligi merito credidit debuisse. Hæc enim idem facit Aristoteles. Nam qui simul et deos procul hinc ablegat, et uni tamen omnium sensui

dissitis iudicandi vim habet sane quam exiguum: idem, opinor, pudore adductus uno, deos istuc collocare videri possit. Quippe cum nec extra mundum quidquam esse velit, et ab omni terrarum commercio deos submoveat, necesse omnino fuit, uti aut se palam atheum fateretur, aut agnitorum ab se deorum opinionem, eos istuc amandando, utcumque retineret. At vero alter ille, qui superos ob suum illud a rebus nostris dissidium, tam diligentia cura liberavit; quam deos esse nullos putet, decore saltem honesteque dissimulat. 801 Hæc Atticus adversus Aristotelem divinæ Providentiæ vim succidentem. Quibus in eandem sequentiâ

C

CAPUT VI.

Ejusdem adversus Aristotelem, cum Moyse ac Platone, de mundi quem negabat ortu pugnantem disputatio.

Mundum insuper Moyses cum aliquo generatum ortu posuit, tum parentem ejus molitoremque Denm huic rerum universitati præfecit: quo in genere Moysi quoque affinia Plato philosophabatur. Contrariam utrique Aristoteles hæc etiam in quæstione viam insistens, ab eodem Attico sic ad verbum scribente revincitur. Ἐ Principio, inquit ille, cum in hæc de mundi ortu cogitatione Plato versaretur, idemque magnum illud et cum primis fructuosum Providentiæ dogma scrutandum cuius diligentius putaret; ac simul ita philosopharetur, qui ortus aliquando non sit, eidem ut præclare sit, nullo vel effectore, vel curatore opus esse: continuo, ne mundum Providentiâ spoliaret, negavit ortum esse nunquam. Illic vero admodum exoratos velim, uti ne molestiam nobis ullam facessant, quæ ejusdem ac

quendi fecerit, fecisse consulto. De homine minime vafro male existimant. Dubium est enim, utrum aliquid dicat iste beatum et immortale; an, si quod sit beatum, id esse immortale.

(81) Ἀποστήσας τὰς. Quid tandem? deos, opinor. Itaque addendum videtur, τοῖς θεοῖς, ut paulo θεοῦς ἀποκάλυξας.

(82) Forte del. δοκεῖν.

(83) Πρῶτον δὲ, etc. Vide supra lib. xi, cap. 29 et sequent.

nos familie cum sint, mundum tamen ex Platonis quoque sententia generatum esse negant. Verum enim profecto est hanc eos nobis veniam dare, si Platonis doctrinam mentemque quod atinet, iis ipsis fidem habeamus, quæ clara diserteque voce apud nos, hoc est Græcos homines, Græcus homo disputavit. Deus enim, inquit ille, quidquid videri poterat universum complexus, cum id non quiesceret, sed vitioso et incondito motu ageretur, in ordinem ex illa perturbatione digessit, statum hunc ratus omni ex parte altero illo meliorem futurum. Quem ille mundi ortum, quam non aut ænigmatis cujusdam specie, aut illustrandæ tantum rei gratia probaverit, ex verbis illis longe adhuc clarius certiusque constat, quibus rerum, ut vocat, omnium parentem, hanc ipsam in rem post universi molitionem usum esse scribit: Quoniam, inquit, orti estis (deos autem alloquebatur), immortales vos quidem esse et indissolubiles non potestis; nequam tamen dissolvemini quod voluntatis meæ vinculo colligati sitis. 802 Verum, uti jam dixi, cum iis, qui nos intus domique nostræ alloquuntur, utpote cum amicis, amice quoque ac placide controversiam hanc mitioribus argumentis disceptare liceat. Nam hos etiam Aristoteles eas in partes traduxisse videri jure possit, qui nec dogmatis hujus accusationi repugnare possent, nec ullam tamen, quam falsi damarent opinionem, Platoni tribuisse convinci vellent. Nunc vero, cum Plato, uti nostris ipsimet auribus docentem audivimus, et mundum idem operum omnium præstantissimum, ab artificum præstantissimo factum esse velit; et eam universalitatis molitori vim ac potestatem attribuat, qua et cum qui ante nullus erat mundum effecerit, ei jam abs se factum, perpetuo si velit, salvum et incolumem conservabit: atque ita mundus, Platonis ex mente, et ortus idem sit, id tamen ab interitu liberatus; quis tandem ex Peripateticis suo nobis ista calculo suffragioque confirmet? Enimvero commonendus amice nobis est dogmatum istorum defensor, neque ortum si quid erit, id necessario corruptioni obnoxium esse debere, neque si quid vicissim corruptum nunquam, id ortum continuo nullum habuisse. Nec enim aut quod interitu careat, id aliam nullam, quam quod etiam ortu careat, perpetuitatis suæ causam habere concedendum est; aut quod semel ortum habuerit, eidem inexorabilis quædam intereundi necessitas imponenda. His ergo stabilendis quid tandem ex Aristotelis doctrina præsidii mutuemur? ejus, inquam, hominis, qui non jam dicis causa, imo nec per sese hoc in genus disputationis incumbat, sed recta feratur in Platonem, eique quod ortum est perendi necessitatem afferat;

(84) Ταῦτα βεβαίω. Ante legebatur ὁ ταῦτα βεβαίω, sed uterque ms. recte negationem expungit. Negat enim Atticus, et vere, hoc in dogmate Aristotelis cum Platone convenire. Et quæ sequuntur cap. 4, πῶθεν οὖν, etc., huic emendationi clarissime suffragantur.

(85) Τὸ τε μὴ ἀπολλύμενον. Reponendum vide-

δοκούντων Πλάτωνι πιστεύομεν οἷς αὐτὸς Ἕλλησιν ὄν πρὸς Ἑλλήνας ἡμᾶς σαφεῖ τε καὶ τρανῶ τῷ στόματι διελεικται. Παραλαβὼν γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς παν ὄσον ἦν ὁρατὸν, οὐχ ἥσυχίαν ἄγον, πλημμελῶς δὲ καὶ ἀτάκτως κινουμένον, εἰς τάξιν ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος τοῦτο ἐκείνου πάντως ἔμεινον. Ἐτι δὲ καὶ μάλλον οὐ μὴ δι' αἰνιγματῶν, μὴδ' ἐπὶ τοῦ σαφούς χρεῖα τὴν γένεσιν παρεξέτατο, ἠθλοῦ δ' ὄν ὁ Πατήρ αὐτῶν τῶν πάντων διελεικται περὶ τοῦτου μετὰ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, γενήσθε (λέγει δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς), ἀθάνατοι μὴ ὄσθε, τοῖς ἔμῃς βουλήσεως τυχόντες. Ἄλλ' ὅπερ ἔφη, πρὸς μὲν τοῖς ἔνδοις ἡμῖν φεγγομένους, ἄτε φιλῶς ὄσας, φιλῶς τε καὶ μεθ' ἡσυχίας πραΰσιν ἐλέγχος διακριθεῖμεν ἄν. Ἔοικε γὰρ καὶ τοῦτους Ἀριστοτέλης μεταβαίνει, τῇ μὲν κατηγορίᾳ τοῦ ὄντος ἀντισχεῖν ἀθανάτηστας, τὸ δὲ ἄλιωτα ὄξαν ὡς ψεύδους ὁ βουληθέντας ἀναθεῖναι Πλάτωνι. Κατὰ δὲ τὴν ἡμετέραν ἀκοήν, ἀξιούτως Πλάτωνος τὸν κόσμον γεγονέναι κάλλιστον ἔργον ὑπὸ τοῦ καλλίστου ποιητῆ δύναμιν, δι' ἧς οὐκ ἔντα πρότερον ἐποίησε τὸν κόσμον, καὶ ποιήσας, εἰσαεὶ βουλομένους γε τῶν διαφυλάξει καὶ ταύτῃ δὴ γεννητοῦ καὶ ἀφάρτου καὶ αὐτὸν ὑποκείμενον τοῦ κόσμου, τίς ἦμῖν τῶν Περιπατητικῶν ταῦτα βεβαίω (84); δεῖ δὲ παραμυθισσῶσθαι τὸν συναγωνιστὴν τοῦτον, ὅτι οὐ πάντως, εἴ τε γέγονε ἀνάγκη τοῦτο φεαρῆσαι· πάλιν δ' οὐδ' εἴ τι μὴ φεαρῆσαι, τοῦτο ἀναγκαῖον ἀγέννητον εἶναι. Ὅτε γὰρ μίαν αἰτίαν τῷ ἀφάρτῳ τὴν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου συγχωρητέον, ὅτε τῷ γενομένῳ τὴν εἰς ἑαυθον μεταβολὴν ἀφοβήτων καταλείπειν. Πῶθεν οὖν ἐκ τῶν Ἀριστοτελέων λαβόμενος ἄν βοήθειαν εἰς ταῦτα, ἀνδρὸς οὐ τὴν ἄλλω, οὐδὲ καθ' αὐτοῦ περαινοντος τὸν περὶ τούτων λόγον, ἀλλ' εἰς ὄρθου πρὸς Πλάτωνα ἐναντιούμενον, καὶ τὸ τε γενόμενον εἰς ἀνάγκη τὸ ἀπολείσθαι περιουδάνους, τὸ τε μὴ ἀπολλύμενον (85) ἐκ μόνου τοῦ μὴ γενέσθαι λέγοντος κρατύεσθαι τὸ (86) ἀφάρτου, οὐ μὴν ὡς δύναμιν ἀπολείποντος αὐτοῦ περὶ τὸν θεόν, ἢ χρώμενος ἀγαθῶν ἄν τι ποιῆσαι; Ὁ γὰρ οὖν πρότερον γέγονε, τοῦτο, φησὶν, οὐδ' ἄν γένοιτο. Τοσοῦτον τὸ ἀποδεῖ τοῦ διὰ τούτων βοηθεῖν τῷ Πλάτωνος λόγῳ, ὥστε εἶδη τινας καὶ τῶν περὶ Πλάτωνα ἐσπουδαχότων φοβήσας, οἷς εἶπεν, ἀπέστησε τοῦ δόγματος οὐ δυνήεντας συνιδεῖν, οὐ κατὰ μὲν τὴν αὐτῶν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἦν ἄν τις ἀνευ θεοῦ βουλήσεως καὶ δυνάμεως ἐπινοῆσαι, οὐτε τὸ γενομένον ἀφάρτου, οὐτε τὸ μὴ φεαρῆσόμενον (87) γεννητὸν· ὅταν δὲ τὴν ἀρίστην τις αἰτίαν ἐπιστήσῃ τὴν ἐκ θεοῦ, δεῖ, ταύτην ἡγεμόνα τῶν πάντων λαβόντα, μὴδὲν αὐτῆν τῶν ἄλλων αἰτίαν ἀποφαίνειν χεῖρον. Γελῶλον γὰρ, διότι μὲν γέγονε

tur τοῦ τε μὴ ἀπολλύμενον, vel τῷ τε μὴ ἀπολλύμενω, vel si ἀπολλύμενον retinebitur, paulo post neutrum, t. ante ἀφάρτου, rectius expungetur.

(86) Forte del. τό.

(87) Φεαρῆσόμενον. Ita correximus ex altero ms.; vitiosum enim erat γενεσόμενον, quod ante legebatur. ut patet.

τι, διὰ τοῦτο φθαρήναι· εἰ δὲ ὁ Θεὸς βούλεται, μὴ φθαρήναι· καὶ διότι μὲν τι ἀγέννητον ἔστιν, ἔχειν ἰσχύιν τοῦ μὴ φθαρήναι· τὴν δὲ παρὰ Θεοῦ βούλησιν ἐνθεῖν, πρὸς τὸ ἀφθάρτων τηρησαί τι τῶν γενομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος ἱκανὸς οὐκ οὖσαν οἰκίαν κατασκευάσασθαι· ἱκανὸς δὲ τις καὶ ἀνδράντα μὴ ἔντα πρότερον ἔντα ποιῆσαι· καὶ ναῦν ἄλλοι ἐξ ὕλης ἀργού τεκτινθέντες παρῆσθε τοῖς θεομένοις· καὶ τῶν ἄλλων τεκτινῶν ἕκαστος, ὅσοι γε τὰς ποιητικὰς μεταλαί τεχνάς, δύναμιν ταύτην ἔχουσι, ὡς τι τῶν οὐκ ἔντων ἀγειν εἰς οὐσίαν· ὁ δὲ παμβασιλεὺς καὶ ἀριστοτέλης, οὐδ' ὅσον ἀνθρωπίνου τεκνίτου δυνάμει μεθέξει, ἀμαυροῦ δ' ἡμῖν πάσης ἔστα γενέσεως; Οὐκ, ἔάν γε κατὰ βραχὺ (88) θείας αἰτίας ἐπιλογισμῶν ὁδοὶ τε ὤμεν λαθεῖν. Ἄλλὰ ποιῆσαι μὲν ἱκανὸς καὶ βουλευθῆναι τὰ καλὰ· (ἀγαθὸς γάρ, ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς φθόνος περὶ οὐδενός·) τηρησαί δὲ καὶ διαφυλάξαι τὰ γεγόμενα οὐ δυνατός; Καὶ μὴ καὶ οἱ λοιποὶ τεκνίται πρὸς ἀμφοῖν ἱκανοί. Ὁ γοῦν οἰκοδόμος καὶ ὁ ναυπηγὸς οὐ μόνον καινὰς κατασκευάζονται ναῦς καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑπὸ χρόνου διαφθειρομέναις ἱκανοὶ βοστειν, ἔτερα τῶν πεπονημένων ἀντικαθιστάντες αὐταίς. Ὅστε καὶ τῷ Θεῷ πάντως τὸ γε τοσοῦτον συγχωρητέον. Ὁ γάρ (89) τις ὄλον ποιῆσαι δυνατός, τοῦτο πῶς ἂν ἐκ μέρους ἀδύνατος εἴη ποιεῖν; Καὶ γενέσθαι τοίνυν τι δεῖ καινὸν, εἰ γε μέλλοι τις ὄλωσθαι (90) ποιητῆς, καὶ τὸ καλὸν ἔργον πρὸς ἀπαν διασώζεσθαι. Τὸ γὰρ εὐ γεγόμενον ἐθέλειν λύσειν, κακοῦ. Μείζων δὲ ἄλλος εἰς σωτηρίαν τῶν γενομένων δεσμός οὐκ ἔστι τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆσεως. Ἡ ἀνθρωπίνη μὲν σπουδῆς καὶ βουλῆσεως μεταλαβόντα πολλά, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ ἔργα, μένει χρόνον ἀμύχανον ὅσον γενόμενα, μηκέτ' ἔντος τοῦ θελήσαντος· τὰ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ μετασχόντα γνώμης, καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὅτι αὐτοῦ γεγόμενα, ταῦτα δὴ ἄρα παρόντος τοῦ ποιῆσαντος οἰχέζεται καὶ οὐ παραμεινεί; Τίνος αἰτίας βιασαμένης τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην; πῶς τὸν τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν γενομένων ἀνάγκης; Ἄλλ' αὐτῆ γε, τῷ προσέσθαι τὸ κοσμηθῆναι, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ προσωμολόγησεν ἤσταν. Ἄλλ' ἐξῆθεν τινος ἀπάναντιζομένης τῷ Θεῷ; ἄλλ' οὐκ ἔστιν, οὐτε ἐν οἷς ἔφθη κρατήσεως καὶ κοσμήσεως ὁ Θεός, ἐτι δέξιον ἐν τοῖς αὐτῶν ἑλαττοῦν τινος, εἰ γε μὴ παντάπασι λαμβάνομεν ἡμῶς αὐτοῖς περὶ τῆς μεγίστης καὶ θεοτάτης δυνάμεως διαλεγόμενοι. Ἄλλὰ γὰρ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀληθείας λόγον εὐκαίμεν ὑπὸ προθυμίας ἐκφέρεσθαι. Ἄλλον μὲν καὶ ὁ προϋθέμεθα, ὡς οὐκ ἂν εἴην διδάσκαλοι περὶ κόσμου γενέσεως οἱ μηδὲ τὴν ἀρχὴν γένεσιν ἀπολιπόντες αὐτῷ. Καὶ μὴ καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων πέμπτης οὐσίας, ἣν εἰσηγήσατο Ἀριστοτέλης, ταῦτα παραβέτον.

ctum velle dissolvere, mali utique fuerit. Porro ad ea que facta sunt conservanda, non aliud divina voluntate fortius vineutum esse possit. Quid enim? an populi, urbes, operaque quam plurima, cum semel hominum studium ac voluntas accesserit, insituito quodam tempore (ut pridem esse desierit, qui priusquam ita voluerat), constituta manent: quæ vero Dei orta consilio, quæ propter ipsum, atque ab ipso perfecta sint, ea præsentè licet effectore, dilapsa

A quod vero non pereat, id ea solum causa, quod ortum nunquam fuerit, perpetuum manere defendat: postremo ne Deo quidem ipsi boni ullius, si velit, efficiendi vim ac potestatem relinquat? Nam quod prius nullum erat, inquit, id esse postea nullo modo potest. Atque hoc orationis genere a stabilienda Platonis doctrina tantum abest, ut eo potius absteritos ex iis nonnullos, qui studiosè Platonem sequebantur, ab eadem sententiâ dimoverit. At ii scilicet videre non potuerunt; si quidem verum ipsarum natura per sese, atque a Dei voluntate ac numine sejuncta spectetur, neque quod ortum semel est, id ab interitu liberum futurum, neque vicissim quod interitum nunquam, idem ortum aliquando esse: sin autem præcipua divinæ causæ ratio habeatur, verum esse profecto, ut ea semel omnium dux princepsque constituta, nihilo saltem infirmiori quam cæteræ deteriorque ceaseatur. Etenim ridiculum utique fuerit, quod ortum aliquid sit, propterea id corrumpi; idem si corrumpi Deus voluerit, non corrumpi: similiter, quod aliquid ortu careat, propterea interitus abs se propulsandum vim habere; divinam contra voluntatem minus habere virium, quam ut quidquam eorum, quæ generata sunt, ab interitu liberare possit. An vero domum, quæ nulla erat architectus extruere poterit, signum alius efficere, quod ante non esset, alius ex rudi materia navim iis quibus opus illa sit, ædificare: postremo quicunque in effectricium artium tractatione versantur, aliquid ut sit, quod prius non erat, efficiendi vim habebunt: regem illum universi, artificemque præstantissimum, potestatis ne tantum quidem, quantum mortalem opificem habere concedemus, omnique eum generadi facultate privabimus? Nunquam profecto, si de causa illa divina vel miuimum quid animo informare poterimus. Quid igitur? An forte (quoniam ipse bonus est, bonum autem nullius rei copiam invidet) bona efficere cum possit, tum etiam veli; quæ tamen effecta sint, conservare idem tuerique non possit? At cæteri artifices utrumque possunt. Architecti quidem et na vium ædificatores, non tantum novas seu domos seu naves moluntur, sed iis etiam tempore vitiatas, partes alias corruptarum in locum sufficiendo, mederi possunt. Quare tantumdem omnino saltem Deo concedendum est. Quod enim totum efficere quis poterit, quomodo ex parte id ipsum efficere nou possit? Itaque, si quis vere ac proprie effector erit, cum ejus novum aliquid opus exstare, tum illud si bonum fuerit, ab eodem adversus omnem injuriam conservari oportebit. Bonum enim jam eff-

(83) Κατὰ βραχὺ. Ferri potest. Mallem tamen καὶ βραχύν τινα θρίας, etc.

(89) Ὁ γάρ. Rectius, ut videtur, ms. ὁ γάρ.
(90) Forte add. εἶναι.

voluntati? An ex rebus ipsis, quæ factæ sint, profecta necessitas? At illa vel hoc ipso, quod fingi eas disponique permisit, victam se a Deo ac superatam confessa est. An Deo causa quædam extrinsecus adversatur? **804** At nec ulla talis est; nec si esset, verum tamen foret, Deum, quibus in rebus etiam ordinandis superior jam fuerit, in his ipsis aliqua demum inferiorem ducere: nisi forte nobis de maximo maximeque divino Nomine sermonem esse penitus ignoremus. Sed enim in hanc pro veritat^o disputationem vehementiore quodam studio videmur esse delati. Planum quidem illud fecimus, quod propositum nobis erat, de mundi conditu doctores illos nunquam futuros, qui ne primum quidem illum ipsi ortam relinquunt. » Cæterum de quinta etiam corporum essentia, quam induxit Aristoteles, quæ sequuntur addenda sunt.

CAPUT VII.

Kjusdem adversus eundem, quintam corporum essentiam inducentem, quam neque Moyses, neque Plato novit.

« Quæ vulgo dicuntur elementa, quibus ex primis corpora confata sunt, ea Plato perspectam ipsorum evidentiam, et superiorum philosophorum auctoritatem secutus, quatuor posuit, illa ipsa omnium confessione probata, ignem, terram, aërem et aquam, ex quibus inter sese temperatis atque mutatis, cætera omnia generentur. At vero Aristoteles, cum excellentioris, ut videtur, sapientiæ laudem speraret, et novum aliquid insuper corpus invehret, notis illis quatuor quintam adjunxit essentiam. In quo splendide prorsus ac magnifice naturam habuit ille quidem: sed videlicet non intellexit, ejus non esse qui se physiologum profiteretur, leges condere, sed tantum quæ naturæ propria sunt diligenter explicare. Quare ad ejus demonstrationis vim, quæ primas quatuor esse corporum naturas efficiat, quæ sane Platonici opus habent, non modo Peripateticus affert nihil, sed etiam huic pene solus adversatur. Cum enim corpus omne, calidum aut frigidum, humidum aut siccum, molle aut durum, leve aut grave, rarum aut densum esse dicamus; videamusque aliud nullum præter illa quatuor esse posse, quod his e conditionibus aliquam sortiatur (nam si calidum sit, aut igniserit, aut aër; si frigidum, vel aqua, vel terra: sin autem siccum fuerit, aut ignis, aut terra; si humidum, vel aqua, vel aër: si vero molle sit, aut aër, aut ignis; si durum, vel aqua, vel terra: **805** deique si leve sit atque rarum, aut ignis erit, aut aër: si grave atque densum, aqua vel terra): nullum item aliud ex cæteris omnibus simplicibus facultatibus, præter illa quatuor, existere posse sentiamus: repugnat unus ille nobis, corpus aliud his omnibus vacuum esse defendens: corpus, inquam, non grave aut leve, non molle aut durum, non humidum aut siccum; adeoque tantum non dicens, corpus idem idemque non corpus: nam corporis ei nomen reliquit, facultates ex quibus snapte natura constatur corpus, ademit universas. Aut igitur, quæ docet, nobis persuadendo, simul nos a Platoni sententiâ revocabit, aut si Platonis doctrinam stabiliet, a decretis avertet suis. Ita Platonis ad mentem explicandam nihil omnino conferre potest. Præterea, quod unam eandemque corporum omnium materiam esse videamus, ea Plato in sese mutuo converti mutarique voluit: Aristoteles vero omnino inter cætera mate-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Tou autou pros ton autou, pempton swmaton epotathemenon otiolan, hn oute Moyses oute Platon gynoskai.

« Περὶ γούν τῶν καλουμένων στοιχείων, ἐξ ἑν πρώτων σώματα συνέστηκε, Πλάτων μὲν ἐπόμνος τῇ περὶ αὐτὰ ἐναργείᾳ, καθάπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, τίσασα τὰ ἐφησεν εἶναι ταῦτα ὀμολογούμενα, πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ἀέρα, καὶ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτων συγχρηνομένων καὶ τροπομένων τὰ λοιπὰ πάντα γεννάσθαι. Ἄριστοτῆλης δὲ, ὡς δοικεν, ἔλπισας περὶ τῶν φανεῖσθαι τῷ φρονεῖν, εἰ τὸ σῶμα ἐκ περιττοῦ προσβείη, προσκατηρήμασε τοῖς φαινόμενοις τέτταρι σώμασι τὴν πέμπτην οὐσίαν· πάνν μὲν λαμπρῶς καὶ φιλοδύριως τῇ φύσει χρῆσάμενος, μὴ συνιδῶν δὲ, **B** ὅτι οὐ νομοθετεῖν δεῖ φυσιολογούντα, τὰ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξιστορεῖν. Εἰς τούτων τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τέτταρας εἶναι τὰς πρώτας τῶν σωμάτων φύσεις, ἧς δὴ χρεια τοῖς Πλατωνικοῖς, οὐ μόνον οὐκ ἂν συντελοῖη τι ὁ Περιπατητικὸς, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ μόνος ἐναντιοῦ ἔν. Λεγόντων γούν ἡμῶν, ὅτι πᾶν σῶμα ἢ θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν ἢ ξηρὸν, ἢ μαλακὸν ἢ σκληρὸν, ἢ κοῦρον ἢ βαρὺ, ἢ ἀραιὸν ἢ πυκνὸν· καὶ εὐριστόντων, ὅτι οὐκ ἂν ἕτερον εἴη τι τὸ μετέξον τούτων τινος παρὰ τὰ τέσσαρα· (εἰ μὲν γὰρ θερμὸν, ἢ πῦρ, ἢ ἀήρ· εἰ δὲ ψυχρὸν, ὕδωρ, ἢ γῆ· καὶ εἰ μὲν ξηρὸν, πῦρ, ἢ γῆ· εἰ δὲ ὑγρὸν, ὕδωρ, ἢ ἀήρ· καὶ εἰ μὲν μαλακὸν, ἀήρ, ἢ πῦρ· εἰ δὲ σκληρὸν, ὕδωρ, ἢ γῆ· καὶ κοῦρον μὲν καὶ ἀραιὸν, οἶον, πῦρ καὶ ἀήρ· **C** βαρὺ δὲ καὶ πυκνὸν, ὕδωρ καὶ γῆ·) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἀποσῶν τῶν ἀπλῶν δυνάμεων κατανοοῦντων, ὡς οὐκ ἂν εἴη τι παρὰ ταῦτα σῶμα ἕτερον· οὗτος ἀνθίσταται μόνος, φάσκων δύνασθαι σῶμα εἶναι τούτων ἄμοιρον· σῶμα δὲ μῆτε βαρὺ, μῆτε κοῦρον, μῆτε μαλακὸν, μῆτε σκληρὸν, μῆτε ὑγρὸν, ἀλλὰ μῆτε ξηρὸν· μονουοῦχὶ λέγων σῶμα οὐ σῶμα. Τὸ μὲν γὰρ ἔνομα καταλείπειν αὐτῷ, τὰς δὲ δυνάμεις, δι' ἑν σῶμα πέψασθαι γίνεσθαι, πάσας ἀφῆρηκεν. Ἡ τοίνυν ἡμᾶς ἀπερ αὐτὸς λέγει πείθων, ἀραρήσεται τῆς Πλάτωνος γνώμης· ἢ τὰ Πλάτωνος βεβαιούμενος, τῶν αὐτῷ δοκοῦντων ἀποστήσεται. Ὅστε οὐδαμῇ χρῆσιμος πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἐπὶ ἑν Πλάτωνος πάντα τὰ σώματα, ἅτε ἐπὶ μᾶς ὁμοίας ὕλης θεωρούμενα, βούλεται τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα· ὁ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐσίαν ἀπαθῆ τε, καὶ ἀφθαρτον, καὶ ἄτρεπτον πάντως ἄξιόν, ἵνα ἐπὶ μὲν ὑκαταφρονήτου τινος πρῶτον γενητῆς εἰναι δοκῇ· περιττὸν μὲν καὶ ἴδιον παντάπασιν λέγων οὐδὲν, τὰ δὲ ὅσα Πλάτωνος ἐπ' ἄλλων θεωρούμενα καλῶς μεταπέρον ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα. Καθάπερ τινὲς τῶν ὕστερον

γενομένων ἀνδριαντοποιῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀπομιμησά-
μενοι τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς κεφαλὴν, ἄλλου δὲ τὸ στέρ-
νον, ἑτέρου δὲ τὴν ζώνην, εἰς ταῦτον συνθέντες ἐνίστε
μὴ προσήκοντα πράγματα ἀλλήλοις, ἕπειτα αὐτοὺς
ὡς τὴν πεποιηκότες ἴδων· καὶ θνῶς τὸ μὲν ἴδων, ὃ δὲ
τις ἀν ἀνυμνήτως ἔχεν αἰτιάσατο, ἔστιν αὐτῶν, τὰ
δ' ἐν αὐτῷ συνηρασιμμένα καὶ τὴν καλὴν ἔχοντα οὐκ
αὐτῶν. Ἐπειτα δὲ καὶ Ἀριστοτέλης, ἀκούων Πλά-
τωνος, ὅτι ἐστὶ τις οὐσία νοητὴ καθ' αἑτὴν, ἀσώμα-
τός τε, καὶ ἀγράφτος, καὶ ἀναφής, οὔτε γινομένη,
οὔτε φθειρομένη, οὔτε τροπομένη, οὔτε μεταβαλλο-
μένη, ἀεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα·
πάλιν δ' αὖ περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀκούων, ὡς
ἔστα (91) θεῖα καὶ ἀφάρτα καὶ ἀπαθὴ ἐστὶ σῶματα,
συνέθηκε, καὶ συνεκόλλησεν ἐξ ἀμοῦν πράγματα μὴ
συνήδοντα. Παρ' ὧν μὲν γὰρ τὸ εἶναι σῶμα, παρ' ὧν
δὲ τὸ ἀπαθὲς εἶναι λαθὼν, σῶμα ἀπαθὲς ἐτεκνήματο.
Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀνθρώπων, εἰ καὶ τὴν καλὴν δὲ
ἐκ τῶν διαφερόντων, οὔτε γε ἀδύνατον γενέσθαι. Δι-
δάσκει οὖν τὰ τοιαῦτα καὶ Ὁμηρος·

mantia, quæ nec plane corrupti, nec infesti quidquam
subire possent; utroque ex genere conjunxit
et conglutnavit ea, quæ inter se minime convenirent. Cum enim ab aliis corpus esse aliquid, ab
aliis non patibile quid esse sumeret, corpus ipse
ut pulchrum id elegansque non sit, dissimilibus
tamen ex partibus fieri aliquid potest, ut ipsemet Ho-
merus coeluit:

Ἄρματα γὰρ, φησὶ, καὶ κεφαλὴν, Ἰκελὸς δὲ τερ-
πικρατοῦν,
Ἄρει δὲ ζώνην, στέγνον δὲ Ποσειδάωνι.

Τὸ δὲ σῶμα ἀπαθὲς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο. Παθητὴ γὰρ
καὶ τροπῇ συνδεμένη φύσει ἀνάγκην ἔχει συμπά-
θειν, ὥσιν ἐκτελεῖται. Εἰ δὲ τὸ ἀπαθὲς εἴη, τοῦτο ἀπει-
κὸν καὶ ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ πάσχοντος εἶναι δε-
ῶστε χωρὶς ἂν εἴη τῆς ὕλης, ἧς κεχωρισμένον, ἀσώ-
ματον ἀναγκαίως ὁμολογεῖται. Ἐτι καὶ τούτους
πράσσειεν τὸν νοῦν, ἐν ὁσίοις ἄλλοις διαφέρουσαι τῷ
Πλάτωνι τὸν Ἀριστοτέλιν παρίστησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς κατ' οὐ-
ρανὸν θεωρήμασι διερχόμενα τῷ Πλάτωνι,
ἄνετα Μωϋσῆς οὐ κολυπραγομεῖ.

Ἐπειτα τοῦτοσι ἐπιμένα πολλά, ἐν οἷς διαφέρου-
ται. Ὁ μὲν γὰρ φησὶ τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην
ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν (92)· ὁ δὲ μηδαμῶς (93) μεταίνα-
τοῖς οὐρανίοις πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν φησὶν ἀνάψαι τὸν
θεὸν φῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ (94) πρὸς γῆν περιέδω, ἐν

(91) Forte ὡς οὖν τὰ.
(92) Ἐκ πυρὸς ἔχειν. Plato in *Timæo*, pag. 530
C, quatuor animalium ideas constituit: primam,
οὐρανίον θεῶν γένος· secundam πτηνῶν καὶ ἀεροπό-
ρων tertiam ἔνυδρον εἰδός· quartam πεζῶν καὶ χερ-
σαίων. Tum de prima τοῦ μὲν οὖν θεοῦ τὴν πλείστην
ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἀπειργάζετο, ὅπως ὅτι λαμπρότατον,
ἰδέν τε κάλλιστον εἴη. Addunt Proclus et Alcinoüs.
Platonem sentire, ex elementorum flore, ac veluti
delicis, excellentissimum illud corpus esse consti-
tutum; sic tamen at hac in temperatione principem
ignis locum obtineret. Vide infra, pag. 838, 839.
Plerique SS. Patrum, non Græcorum modo, sed
etiam Latinorum, in eadem opinione versati sunt:
in primis Basiliius bomil. 3 in *Hexæmer.*: Theodor-
et. quæst. xi in *Genesis*; Ambrosius lib. ii in *He-
xæmer.*, cap. 3; Augustinus passim, ut lib. ii *De*

A riam censuit impatibilem, incorruptibilem et in-
commutabilem, videlicet, ne contemendi dogma-
tis inventor haberetur. In quo tamen eximium af-
fert ac singulare nihil, ea modo quæ præclaro aliis
in rebus Plato animadverterat, transferat ad alienas.
Id quod nonnullis e recentioribus statuariis usu ve-
nit. Illi enim hominis unius caput, alterius pectus,
alterius cingulum imitati, partesque alias cum aliis
minus æque coherentes inter sese complexi, hoc
sibi tanquam proprium aliquod gratulantur opus.
Et vero totum illud, quod jure velut inconcinnum
et inconditum reprehenditur, ipsorum est; quibus
ex partibus est, collata quasi stipe conflatum, et,
cum elegantes per sese ac politæ sint, ad illos nihil
pertinent. Sic Aristoteles, cum ex Platone audiret
essentiam aliquam esse, quæ suapte natura spirita-
lis, incorporea, coloris expertis, tactumque fugiens,
nec oriat, nec intereat unquam, aut mutetur, sed
eodem semper in statu permaneat: simulque cœ-
lestibus de rebus audiret, divina quædam esse ani-
mæ, quæ nec plane corrupti, nec infesti quidquam
subire possent; utroque ex genere conjunxit
et conglutnavit ea, quæ inter se minime convenirent. Cum enim ab aliis corpus esse aliquid, ab
aliis non patibile quid esse sumeret, corpus ipse
ut pulchrum id elegansque non sit, dissimilibus
tamen ex partibus fieri aliquid potest, ut ipsemet Ho-
merus coeluit:

806 Ille oculosque caputque Jovis, qui fulmine
Cingula Mavortia, Neptuni pectora gessit.
[gaudet,

At corpus non patibile nullum esse potest. Quod
enim cum patibili mutabilique natura consociatum
est, id cum suo illo consorte patiatur necesse est.
Quod vero patibile non sit, id a patibili sejunctum
ac liberum oportet esse, proptereaque secretum a
materia, cujus expertis si fuerit, corporis idem ex-
pers necessario fuerit. Hæcenus ille. Sed alia
porro videamus, in quibus idem ipse Aristotelem a
Platone dissentire demonstrat.

CAPUT VIII.

Ejusdem adversus eundem, a Platone rerum in cœ-
lestium tractatione dissidentem; quæ parum ad-
modum curavit Moyses.

Sequuntur, inquit, alia deinde, in quibus ambo
dissent, sane quamplurima. Cœlestium quippe
rerum speciem maxime Plato facit ex igne; Ari-
stoteles ullum prorsus illis esse negat cum igne com-
mercium. Ille Deum ait ad secundum supra terram

Genesi ad litter., cap. 3, ubi ex communi quadam
sententia, quam in dubium nullo modo vocat, sic
loquitur: *Itaque super aerem purus ignis esse dicitur
cælum, unde etiam sidera, atque luminaria facta
conjectant, illius videlicet igneæ lucis in eas formas,
quas in cælo cernimus, conglobata dispositoque na-
tura.*

(93) Ὁ δὲ μηδαμῶς. Non tantum in libro *De cælo*,
ubi pluribus cœlum ostendit, longe alia quam τὰ
ὕπο σελήνην, natura constare: nominatimque lib. i,
cap. 2, sub. fin., et lib. ii, cap. 7; sed etiam lib. iii
Meteor., cap. 3. Pererius noster lib. ii in *Genes.*,
quæst. 10, hanc Aristotelis sententiam erudite de-
fendit.

(94) Ἐν τῇ δευτέρᾳ. Plato in eod. *Timæo*, p. 529
et 530 A.

ambitum lumen accendisse, ut caelum passim omne quam maxime collustraret, atque id de sole pronuntiat. Hic, quod et solem ignem esse noli, et lumen aut puriorem ignem, aut aliquid ab igne profectum esse intelligat, lumen ideo circa solem accensum esse non probat. Ille forma tenus immortalitate caelestibus cunctis attribuens, decessiones in iis accessionesque mutuas proportione quadam venire docet. Quam ab eo philosophandi rationem expressit necessitas : ut decessiones quidem poneret, quod abs sole radii et calores per effluentiam exsiliant; accessiones vero, quod aequalis ejus magnitudo semper appareat. Nec enim aequalium visum iri statuebat, nisi aliquid, ejus quod profundebat in locum acciperet. Aristoteles vero, in eadem semper illas substantia permanere vult, nec iis uti decedere quidquam, aut omnino accedere. Praeterea ad communem illum motum, quo suis in orbibus illigata sidera moveantur, tam fixa quam errantia, **807** saum quibusque Plato ac proprium alterum adjungit : qui etiam uti et praestantissimus idem sit, et cum illorum corporum natura conjunctissimus, aliunde habet. Globosa enim illa cum sint, jure volubili quodam et in orbem incitato motu singula moveantur. At Aristoteles hunc illis quoque motum eripit, quo tanquam animata cieantur; eum relinquit modo, qui ab aliis ambientibus et continentibus, tanquam inanims inferatur. Addit insuper, quod moveri nobis stellae videantur, id inferioris et quasi trepidantis oculi vitio fieri, nec ita se rem habere. Perinde ac si Plato visi hujus occasione talem sibi motum persuaderet, ac non potius rationis momentum vimque sequeretur, quae necessarium doceret esse, ut quaelibet anima cum sit,

(93) Plato, φαῖνος.

(96) Ἀποχωρήσεις, etc. Plato ibid. 530 E : Χορείας δὲ τούτων αὐτῶν, καὶ παραβολὰς ἀλλήλων, καὶ περὶ τὰς τῶν κύκλων κινήσεις ἐπιτοκίαις ἐπανακλήσεις καὶ προσχωρήσεις, etc. ubi forte praepositio περί expungenda est. Tullius haec ita reddit : *Flexiones autem deorum, et inter ipsos deos concusiones, quaeque in orbibus eorum conversiones, antecessionesque eveniant*, etc. Ergo nec τὸ περί agnoscit; et προχωρήσεις legit, non προσχωρήσεις.

(97) Ἀποκρίσεις, etc. Voces ἀποκρίσεις et προσκρίσεις, aut in superiores illas ἀποχωρήσεις et προσχωρήσεις mutandae sunt, aut idem plane significant : aliam enim hic Plato nullam vel ἀποκρίσιν novit quam ἀποχώρησιν, vel πρόσκρίσιν, quam προσχώρησιν. Et Atticus ipse paulo post, Aristotelicam sententiam asserens, Platonice contrariam, μήτε τινὰς αὐτοὺς ἀποχωροῦντος, μήτε πρόσκρίσιν, cum dicere potuisset, ἀποκρίνομένου et προσκρίνομένου.

(98) Ἐτέρων...κίνησιν. Plotinus *Ennead.* II, lib. II, c. 1, extremo : Καὶ Πλάτων δὲ, inquit, τοὺς ἀστρούς, οὐ μόνον τὴν μετὰ τοῦ ὅλου σφαιρικὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον δίδωσι τὴν περὶ τοῦ κέντρου αὐτῶν ἑκαστον γὰρ, οὐ ἔστι περιεληφθεὶς τὸν θεὸν ἀγάλλεται, οὐ λογισμῷ, ἀλλὰ φυσικαῖς ἀνάγκαις.

(99) Ὁ δὲ, καὶ ταύτης. Aristoteles lib. II *De caelo*, cap. 1, extremo : Ἄλλὰ μὲν, οὐτε ὑπὸ φύσεως εὐλόγητον, ἀναγκασθῆναι μένειν ἄτιμον οὐδὲ γὰρ, τῆς ψυχῆς οἶόν τ' εἶναι τοιαύτην ζῶσιν, ἄτιμον, καὶ μακαρίαν. Ἀναγκὴ γάρ, καὶ τὴν κίνησιν, μετὰ βίας οὐσαν

οὐ μάλιστα εἰς ἅπαντα φαίνοιντο (95) τὴν οὐρανὸν, περὶ ἧλων τὸ τοιοῦτον ἀποφαινόμενος : ὁ δὲ, ἄτε οὐκ ἐθέλων πῦρ εἶναι τὸν ἧλον, τὸ δὲ φῶς εἶδος πῦρ καθαρὸν, ἢ τι πυρρὸν ὄν, οὐκ ἐπιτρέπει φῶς περὶ αὐτὸν ἀνήσθαι. Ἐτεὶ ὁ μὲν, κατ' εἶδος ἀρβαροῖαν ἀποκρίσιν τοὺς κατ' οὐρανὸν ἅπασιν, ἀποχωρήσεις (96) τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις συμμετέρους ψφῶι γίνεσθαι. Ἀναγκάζουσι δὲ αὐτὸν λέγειν ταῦτα, τὰς μὲν ἀποκρίσεις (97), αἱ τε ἀκίνητες τῶν ἧλων καὶ θερμότητες; κατὰ ἀπόρρησιν αὐτοῦ γινόμεναι : τὰς δὲ προσκρίσεις, ἢ ἴση τοῦ μεγέθους αὐτοῦ φάσις. Οὐ γὰρ ἐν ἧθειεν ἴσα φαίνεσθαι, μηδὲν ἀνὸ ὧν ἀφίσι λαμβάνοντα (98). αἱ τε Ἀριστοτέλης γινώσκουσι ἧλων ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐστάσις αὐτὰ βούλεται, μήτε τινὸς αὐταῖς ἀποχωροῦντος, μήτε προσκρίσιντος. Ἐτεὶ ὁ μὲν, πρὸς τῇ κοινῇ κινήσει τῶν ἀστρων, καθ' ἣν ἐν ταῖς σφαιραῖς ἐνδοδεμένοι κινουμένοι πάντες οὐ ἀστέρες, οἱ τε ἀπλανεῖς καὶ οἱ πλανώμενοι, καὶ ἑτέραν αὐτοῖς κίνησιν (98) ἀποδίδωσιν : ἦν δὲ καὶ ἄλλως καλλίστην εἶναι συμβέθηκε, καὶ προσήκουσαν αὐτῶν τῇ φύσει τοῦ σώματος σφαιρικοῦ γὰρ ὄντος, εἰκότως σφαιρικὴν ἔχειν τινὰ κίνησιν ἑκάστον κινεῖτο περιουρούμενος : ὁ δὲ καὶ ταύτης (99) ἀφαιρεῖται τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἦν ὡς ἐμφυχοὶ κινουμένοι : μόνην δὲ ἀπολείπει τὴν ὑπ' ἑαυτῶν τῶν περιεχόντων ὡστερ ἀψύχοις συμβάλοισιν. Καὶ δὲ καὶ φησι τὴν γινωμένην φαντασίαν ἡμῶν ἀπὸ τῶν ἀστέρων ὡς κινουμένων πάθος εἶναι : τῆς ἡμετέρας; ἢ φησὶ (1) ἀδυνατούσης, καὶ ὡστερ εἰ αἰομένη, ἀίθεσαν δὲ οὐκ εἶναι : ὡστερ Πλάτων; ἀπὸ ταύτης; τῆς φαντασίας τὴν ὑπὲρ τῆς κινήσεως πίστιν λαμβάνοντος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ λόγου, τοῦ διδάσκοντος, οὐ ἀνάγκη τούτων ἑκαστον, ζῶων ὄντα, καὶ ψυχῆ ἔχοντα καὶ σῶμα, κινεῖσθαι τὴν ἰδίαν κίνησιν (πᾶν γὰρ σῶμα, ὧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἀμύχον ἢ ἢ

(εἴτερ κινεῖ, φέρεσθαι πεφυκότος τοῦ πρώτου σώματος ἄλλως, καὶ κινεῖ συνεχῶς), ἀρχολοῖ εἶναι, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένην ὁμοτινὸς ἑμπερονος : εἰ τ. μὴδ' ὡστερ τῇ ψυχῇ τῇ τῶν θνητῶν ζῶων, ἔστιν ἀνάπαυσις, ἢ περὶ τὸν ὄντων γινωμένην τοῦ σώματος ἀνεσις ἀλλ' ἀναγκαῖον ἔξισθαι τινος μοῖραν κατέχειν αὐτῆν, ἄτιμον καὶ ἄστρον. II est, *Neque vero id ipsum animo, qui sempiternum illud manere cogit, jure tribuatur. Nec enim fieri profecto potest, ut animus iste vitam, quae quidem ejusmodi sit, dolore vacuum habeat ac beatum. Necesse enim etiam est, ut motus, qui per vim fiat (si quidem, primo corpore ut aliter feratur, a natura ipsa comparato, motus illud tamen, assidueque movet) quiete onni careat, omnique prudenti otio vacuus sit : ut non in illa quidem, quae mortalium animantium animae conceditur, cessatione, hoc est corporis in somno relaxatione perfruatur : sed potius Ixionis cujusdam aeterni et involabilis fati necessitate teneatur.*

(1) Πάθος εἶναι τῆς ἢμει. Ὁφείω. Aristoteles lib. II *De caelo*, cap. 8 : Ἡ γὰρ ἢμει ἀποτεινομένη μακρὰν, ἄλισσεται διὰ τὴν ἀσθένειαν : ὅπῃ αἰτῶν ἴσως καὶ τοῦ στίβειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοῖς ἐνδοδεξιμένοις, οὐδὲ δὲ πλάνητας μὴ στίβειν. Οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰσιν : ὡστ' ἐγκρατῆς οὐσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ἢμει. Πρὸς δὲ τοὺς μέντας, κραδαίνεται διὰ τὸ μακρὸς, ἀποτεινομένη πῆρῶν λαν' ὁ δὲ κρῶμος αὐτῆς, ποιεῖ τοῦ ἀστρου δοκίαν εἶναι τὴν κίνησιν : οὐδὲν γὰρ διαφέρει, κινεῖν τὴν ἕμει, ἢ τὸ ἐρώμενον.

ἐνόθεον καὶ ἐξ ἐαυτοῦ, ἐμφύχον)· κινούμενον δὲ, ἅτε θεῖον ὄντα, τὴν καλλίστην κινεῖσθαι κίνησιν· καλλίστη δ' ὄσσης τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως, ταύτη αὐτὸν κινεῖσθαι. Ἡ δὲ ἀσθησις τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου μαρτυροῦτο ἂν ὡς ἀληθεύουσα, οὐ μὴ αὐτὴ παρέσχε τὴν πίστιν τῆς κινήσεως. Περὶ δὲ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως, ὡς μὲν οὐκ ἐν κύκλῳ τινὲ γίνεται, νικώμενος ὑπὸ τῆς ἐναρξίας, οὐκ ἔσχεν ἀντιπεῖν Πλάτωνι· παρ' ἔχει δὲ κἀναυθα διαφορὰν αὐτῶν τὸ καλὸν τοῦτο εἶρημα τοῦ σώματος. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων (3), ἅτε ὄντων τεσσάρων σωμάτων, καὶ πάντων φύσει κινουμένων ἀπλῆν καὶ εὐθείαν κίνησιν, πῦρ δὲ μὲν ἐπὶ τὸ ἐκτόθεν, γῆ δ' ἐπὶ τὸ μέσον, τὼν δὲ ἄλλων ἐπὶ τὰ μετὰξῆ, τὴν ἐν κύκλῳ κίνησιν ἀπέδωκε τῇ ψυχῇ· ὁ δ' ἤπερ ἄλλω (5) σώματι ἄλλην, οὕτως δὲ καὶ τὴν ἐν κύκλῳ, καθάπερ σωματικῆν, τὴν πέμπτου προσέκειμε σώματι, πάντ' εὐκόλως αὐτὸν ἐξαπατήσας. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας κινουμένοις αἱ βαρύτερες καὶ κορυφώτερες τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρεῖχοντο· τὸ δὲ πέμπτον σῶμα, μήτε βάρος μετέχον, μήτε κορυφώτερον, ἀκνησίας μάλλον (4), ἀλλὰ οὐ (5) τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως αἰτίαν ἔχει. Εἰ γὰρ τοῖς ἐπ' εὐθείας (6) κινουμένοις οὐ τὸ σχῆμα τὴν αἰτίαν ἔχει τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἡ ῥοπή· σῶμα ὁμοιον ἐν μέσῳ τεθῆν ὁμοίου τινός, οὐχ ἔξει τῆς ἐπὶ τὴ κλίσεως αἰτίαν, εἴτ' ἐπὶ δεξιᾷ ἴσται, πρὸς ἡῶν τ' ἠελίου τε, εἴτε ἐπ' ἀριστερᾷ, εἴτε πρὸς αὐτὴν, εἴτε ὀπίσω. Ἐτι τοῖς μὲν ἄλλοις σώμασιν, ἐξωθεῖται τὸν οὐρανὸν τόπων, παρέχει τὸ κινεῖσθαι πάλιν ἀπ' αὐτῶν εἰ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀναφορὰ· τὴν πέμπτου δὲ ἐκείνῳ (7), μηδέποτε ἐκβαίνοντι τῶν αὐτοῦ τόπων, μένειν ἂν προσήκον. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὲ σωμάτων, ὑπεξαίρουμένου τοῦ πέμπτου, φαίνεται φιλονεικῶν Ἀριστοτέλης, μὴ τὰ αὐτὰ λέγειν Πλάτωνι. Ζητήσαντος γὰρ Πλάτωνος (8) εἰ ἔστι φύσει βαρὺ σῶμα, ἢ κορυφόν· καὶ ἰπειθὴ ταῦτα κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω σχέσιν ἐραίνετο λέγουσιν, σκεψαμένου εἴτε ἔστι τι κάτω φύσει καὶ ἄνω, εἴτε μὴ· καὶ ἀποδείξαντος ἀκριβῶς, ὅτι κατὰ μὲν τὰς τῶν σωμάτων πρὸς τοὺς τόπους οἰκείστη·

(3) Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων. Cicero *Tuscul.* 1, sect. 4, et paria locum hunc elegantius illustrat.

(4) Ὁ δ' ἤπερ ἄλλω. Aristoteles lib. 1 *De celo*, cap. 2, toto, ubi ex propria circularis motus ratione, quinti corporis, cui naturalis motus ille sit, necessitatem ostendit.

(5) Ἀκνησίας μάλλον. Ino, quod gravitatis sit ac levitatis expers, inde tantum sequitur, uti ex sese nec sursum feratur, nec deorsum. Porro, cum idem cœlum et globosa figura sit, et tamen non per se, sed at ὑπὸ τοῦ περιστρεφόμενου εἴδους, movetur, omnino fatendum est, et circulare ei motum, et quietem ipsam, ex propriis naturæ principii convenire : motus convenit, quod cum τῶν ὑπὸ σελήνης generatio desideret : convenit etiam quietes, cum illa generatio perpetua esse non debeat. Alia est Aristotelis ratiocinatio, sed quæ minus cum istis principii cohercet.

(6) Ἄλλ' οὐ. Pro ἢ, qui quidem idiotismus Thucydidi, inter alios, maxime proprius est.

(7) Εἰ γὰρ τοῖς ἐκ' ἐθῶν. etc. Locus hic magnam patitur lectionum varietatem. Alter e ms. Regiis, post αἰτίαν ἔχει, expungit εἰ γάρ, tum ita prosequitur, τῆς ἐπ' εὐθείας κινουμένης τὸ σχῆμα (sine οὐ) τ. α. ε. τ. κ. α. η. ρ. σῶμα οὐ μόνον ἐν μέσῳ, etc.,

animoque simul et corpore prædita, suo quodam motu proinde movetur (corpus enim id omne, quod movetur extrinsecus, inanium est; quod vero intrinsecus ac seipso, animatum). Eadem porro, si movetur, divina cum sit, nobilissimo quoque cieatur motu, qui cum alius non sit, quam hic in orbem volubilis, hunc etiam omnino sortiantur. Sensus autem, verum hac in parte renuntians, ut illam rationis vocem testimonio confirmet suo; motionis tamen illius fidem per sese non facit. At universi motum quod attinet, evidentia rei convictus Aristoteles, cum adversus Platonem in orbem eum fieri negare non posset, ex præclaro tamen novi corporis invento dissidii occasionem arripuit. Plato enim, qui corpora tantum quatuor agnosceret, quæ suapte natura simpliciter rectoque motu cicerent, ita ut ignis extra, in medium terra ferretur, cætera inter utrumque motus suos continerent : animo volubilitatem attribuerat. Aristoteles vero, ut motum aliis corporibus alium, ita quieto corpori volubilem, quasi corporeum aliquem assignavit. In quo pueriliter omnino hallucinatus est. Nam quæ recto cicerentur motu, ea motionis suæ principium gravitatem quæque suam aut levitatem habent; at quintum illud corpus, cum et gravitatis sit et levitatis expers, quietis habet in se potius, quam motus in orbem incitati principium. Si enim quæ recto feruntur motu, in iis non jam figura, sed proprium ejusque momentum, genus illud efficit motionis : profecto corpus sui simile, similis alterius in medio collocatum, partem in ullam inclinationis causam non habebit, 808 qua vel in dextram, auroram versus atque solem, vel in sinistram, vel antrosum, vel retrorsum ferantur. Præterea cæteris quidem corporibus, quæ suis expulsa locis fuerint, re-ditus in eadem justam alterius per sese motus occasionem præbeat. Quinto autem illi, quod e suis nunquam regionibus exeat, satius utique foret con-quiescere. Porro de cæteris etiam corporibus, quinto

cujus lectionis vitium per sese patet. Alter post, ἐν κύκλῳ κινήσεως, ita pergit : Τῆς ἐπ' εὐθείας κινουμένης τὸ σχῆμα τὴν αἰτίαν ἔχον τ. κ. α. η. ρ. σῶμα οὐ μόνον ἐν μέσῳ τ. ο. τ. ο. ε. πῆ κλιθῆ, ἀλλ' ἐν κύκλῳ περιετῆν ὅσῳ τινὲ, οὐχ ἔξει τῆς ἐπὶ τὴ κλίσ. Ego vulgatum lectionem omnibus antepono : tantum moneo illud, ὁμοιον ἐν μέσῳ τεθῆν ὁμοίου τινός, dictum videri de globoso sideris corpore, quod globoso item cœlo includitur : nisi malis pro ὁμοίου τινός, reponere ὁμοίου τινί. Quod sequitur, εἴτ' ἐπὶ δεξιᾷ ἴσται, castius videretur, si abesset ἴσται, nisi ad sidus et cœlum referri placet. Porro facile Attico respondeas, in motu circulari, τὴν κλίαν proprie locum non habere.

(7) Τὴν πέμπτου δὲ ἐκείνῳ. At licet proprium quemdam locum non quærat cœlum, dum movetur, φύσει tamen, non vi ulla movetur, quod eum cœli motum universi ratio et incolumitas exigit.

(8) Ζητήσαντος γὰρ Πλάτωνος. In *Timæo*, pag. 540 A Ficini.

illo jam exempto, id palam agit Aristoteles, ne eadem quæ Plato dicat. Cum enim Plato quæsiisset, num suapte natura, aut grave corpus esset aut leve : tum, quod utraque denominatio ex quodam sursum versus aut deorsum respectu ducta videretur, essetne aliquid natura sua deorsum ac sursum, an secus, expendisset : adeoque demonstrasset accurate, pro corporum ipsorum cum suis quibusque locis coherentia, deorsum id in singulis vocari, ad quod ipsa tendant ; sursum contra, peregrinum et alienum illud unde revertantur ; itaque pro ejusmodi respectu grave simul ac leve pariter esset : eumque ostendisset præterea, nec medium, nec circumstans spatium, aut sursum in illis, aut deorsum vocari posse : Aristoteles, ut sententias Platonis omnes quovis modo abjicere statuit, hic etiam adversatur, quodque ad medium tendat, grave, quod ad circumstans spatium feratur, leve appellare cogit ; adeoque locum illum qui in medio est, deorsum, qui vero circa, sursum esse docet. » *Ἡ δὲ Αἰτικὸς*. At de mundo mundique partibus, ac rerum celestium natura, quantum ambo dissident, hæc tenus. Et illorum quidem tota hæc disputatio est. Nam Moyses et Hebræorum oracula, nihil admodum ista curare : nec immerito : cum eorum studiosos nihil ad vitæ emendationem inde juvari posse judicavit.

CAPUT IX.

Ejusdem adversus eundem, cum Platone simul Hebræorumque doctrina, in questione de animorum immortalitate pugnantem.

« Jam, inquit, de animo quid atinet dicere? Constat enim id certe, non apud eos modo qui philosophiæ dant operam, sed etiam apud idiotas ferme omnes, immortalem animum a Platone constitui, disputationes ab illo eam in rem institui quamplurimas, omnique rationum genere probatam hæc et confirmatam immortalitatem relinquere. Et vero cum in defendendo Platone, tum præsertim hoc in ejus dogmate propugnando, sectatorum ejus permagna fuit vehemensque contentio. Quippe hoc prope unum est, quo ejus instituti vis omnis et ratiū maxime continetur. Nam et

(9) Κατὰ... τὰς τῶν σωματίων... οικειότητας. Prorsus ita Plato philosophatur ; ait enim, pag. 540 D ult. : Τότε γε μὴν ἔν τε διανοητέον περὶ πάντων αὐτῶν ὡς ἢ μὲν πρὸς τὸ συγγενές ὁδὸς ἐκάστου οὐσα, βαρὺ μὲν τὸ φερόμενον ποιεῖ· τὸν δὲ τόπον, εἰς ὃν τὸ τοιοῦτον φέρεται, κάτω· τὰ δὲ τοῦτοις ἔχοντα ὡς ἑτέρω, ἄνω. Ita ex mente Platonis, cum ignis in proprium sibi locum evolat, deorsum fertur ; idem cum terram versus pro viū excutitur ac dejicitur, sursum abripi dicendus est.

(10) Forte add. μὲν.

(11) Μῆτε τὸ μέσον, etc. Plato ibid. B, « Ὁ μὲν γὰρ μέσος ἐν αὐτῇ (κόσμῳ) τόπος, ὅστε κάτω περιπίπτει, ὅστε ἄνω, λέγεσθαι δίκαιος· ἀλλ' αὐτὸ, ἐν μέσῳ ὁ δὲ περίε, ὅστε δὴ μέσος, οὐτ' ἔχων διάφορον αὐτοῦ μέρος ἑτέρον, ἡτέρον μᾶλλον πρὸς τὸ μέσον, ἢ καὶ τῶν κατανεικρῶ. Suppl. : ἀπὸ κοινοῦ, λέγεσθαι δίκαιος ».

(12) Ὁ δὲ ἀντιτείνοντι. Aristoteles l. iv De celo, hæc ad finem usque persequitur, ac præsertim c. 1, text. 4, Platonis de gravi levique doctrinam reprehendens. Τὰ μὲν γὰρ, inquit, ἀπὸ πέφυκεν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι, τὰ δὲ ἀπὸ πρὸς τὸ μέσον· τούτων δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φερόμενον, ἄνω λέγω φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πρὸς μέσον. Ἀποκινῶ γὰρ (Platonem insimul) τὸ μὴ νομίζειν εἶναι τι ἐν οὐρανῷ, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, καθάπερ τινὲς ἀξιοῦσιν. Οὐ γὰρ εἰ-

τας (9) τὸ (10) κάτω λέγοιτο ἐκάστους ἐφ' ὃ φερόντων ἄνω δὲ ἐκάστους τὸ ἀλλότριον, ἀπ' οὗ ἀναχωροῦν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σχεῖν, καὶ τὸ βαρὺ, καὶ τὸ κοῦφον διανείματος· καὶ πρὸς τούτῳ ἀποδείξαντος, ὅτι μῆτε τὸ μέσον (11), μῆτε τὸ περίε αὐτῶν, εἰλογον ἄνω ἢ κάτω λέγεσθαι· ὁ δὲ ἀντιτείνοντι (12), πανταχόθεν καταβάλλειν δὲν ἠγούμενος τὸ ἐκείνων καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ μέσον φερόμενον βαρὺ λέγειν βιάσεται, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ περίε κοῦφον· καὶ τὸν μὲν τόπον τὸν ἐν μέσῳ κάτω φησὶ, τὸν δὲ περίε ἄνω. Ἀλλὰ περὶ μὲν κόσμου, καὶ ἐξ ὧν οὗτος, καὶ τῶν κατ' οὐρανῷ, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀφεστήκατον. Ταῦτα μὲν οὖν οἶδι. Μουσίτης δὲ καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια τούτων οὐδὲν πολυπραγμανοῖ· καὶ εἰκότως· ὅτι μῆτε πρὸς βίου κατάρθωσιν τοῖς περὶ ταῦτα ἀστρολογιμῶν· λυστατελεῖν ἐνομισθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Τὸ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι καὶ τοῖς Ἑβραίων λόγοις.

« Ὑπὲρ δὲ τῆς ψυχῆς τί καὶ λέγομεν ἄν ; ἀῆλα γὰρ ταῦτα οὐ μόνον τοῖς φιλοσοφοῦσιν, ἀλλὰ ὅθι σχεδὸν καὶ τοῖς ἰδιώταις ἀπασι· ὅτι Πλάτων μὲν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀπολείπει, καὶ πολλοῖς ἕτεροῦ τούτου λόγου ποιεῖται, ποικίλως καὶ παντοῦς ἀποδεικνύς, ὅτι ἐστὶν ἀθάνατος ἡ ψυχὴ. Πολλῆ δὲ καὶ τοῖς ἰσπουδακῶσι περὶ τὰ Πλάτωνος ἢ φιλοτιμία γέγονε, συναγωνιζόμενος τῷ τε δόγματι καὶ τῷ Πλάτωνι. Σχεδὸν γὰρ τὸ συνέχον τὴν πᾶσαν αἴρεσιν τάνδε ῥῆσιν· ἔστιν. Ἡ ἐστὶν τὸν ἤθικον δόγματῶν ὑπόθεσις ἐπιηκολούθησι τῇ τῆς ψυχῆς ; ἀθανασίᾳ, τὸ μέγα καὶ λαμπρὸν καὶ νεανικὸν τῆς ἀρετῆς διὰ τὸ

καὶ τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω φασίν, εἴπερ πάντῃ ὁμοίως ἐστὶν καὶ πανταχόθεν ἀντίπους ἔσται πορευόμενος ἕκαστος αὐτῆς αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ παντός ἔσχατον, ἄνω λέγομεν, ὃ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἐστὶν ἄνω, καὶ τῇ φύσει πρῶτον. Ἐπεὶ δὲ ἐστὶ αὶ τοῦ οὐρανοῦ ἔσχατον, καὶ μέσον, ὅθλον ὅτι ἐστὶ καὶ ἄνω, καὶ κάτω. Hæc ille. Ubi obiter observandum, quod ait, ἐν τῷ οὐρανῷ esse τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, id non ita de celo ipso accipiendum videri, quasi partes in eo superiores inferioresque distinguit : sed potius, quod ἄνω dicitur, id ex celesti regione petendum esse ; quod autem κάτω, ad eam pertinere quæ infra cælum ad medium subsidet. Hæmque quod addit, εἶναι αὶ οὐρανῷ ἔσχατον καὶ μέσον, non partem in celo extremam aliam, aliam vero mediani indicare : sed ita explicandum esse, ut habita ratione cœli, aliquid in universo extremum statuatur, hoc est cælum ipsum, aut concava eius superficies, quod paulo ante τὸ τοῦ παντός ἔσχατον elarius dixerat : aliquid item medium, hoc est terra, circa quam idem cælum perpetua conversione volvatur. Sic enim ipse concludit, Ἀπλὸς μὲν οὖν κοῦφον λέγομεν, τὸ ἄνω φερόμενον, καὶ πρὸς τὸ ἔσχατον· βαρὺ δὲ, τὸ ἀπλὸς κάτω, καὶ πρὸς τὸ μέσον. Quæ sunt verissima. Plutarcli. De oraculor. defect., p. 421 D, parum feliciter horum in refutatione versatur.

τῆς ψυχῆς θελον οὔσαι δυνηθεῖσθαι· τὰ τε τῆς φύσεως πράγματα πάντα, κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διοίκησιν, ἔσχη τὸ καλῶς διοικηθῆαι δύνασθαι. Ψυχὴ γὰρ πάσα, φησὶ, παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου· πάντα δὲ οὐρανὸν περιτολεῖ ἄλλοι· ἐν ἄλλοις εἶθεσι γινόμενῃ. Ἄλλα μὲν καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς σοφίας, καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀνήκον τῶ Πλάτωνι. Πάσαι γὰρ αἱ μαθήσεις ἀναμνήσεις (13)· καὶ οὐκ ἄλλως οἰεται δύνασθαι οὕτως εἶσαι καὶ ζῆτησιν καὶ μάθησιν, ἐξ ὧν ἐπιστήμη γίνεται. Εἰ δὲ μὴ ἴσθιν ἢ ψυχὴ ἀθάνατος, οὐδὲ ἀνάμνησις· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδὲ μάθησις. Πάντων οὖν τῶ Πλάτωνος δογματῶν ἀτεχνῶς ἐξηρητημένων, καὶ ἐγγραμμάτων τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν θεσιότητος τε καὶ ἀθανασίας, ὁ μὴ συγγραφεὺς τοῦτο, τὴν πᾶσαν ἀνατρέψει φιλοσοφίαν Πλάτωνος. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐγχειρήσας ἀντιτάξασθαι ἀποδείξει, καὶ τὴν ψυχὴν ἀφελῆσθαι τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἄλλης πάσης δυνάμεως; Τίς δ' ἕτερος ἢ ὁ Ἀριστοτέλης; Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ μὲν ἐπιδιαμύνειν συνεχώρησαν· οἱ δ' ἑαυτοὺ καὶ τοῦτο, δύναμιν γε ἐν τῷ σώματι καὶ κινήσιν τινα, καὶ ἔργα καὶ πράξεις ἀπένειμαν ἐπὶ ψυχῆ· ὁ δὲ, ὅσπερ Πλάτων ἀπέσιμνε τὸ τῆς ψυχῆς πρᾶγμα, ἀρχὴν γενέσθαι, καὶ θεοῦ παίδευσμα, καὶ τῶν ἀπάντων προσητάτην ἀποφηνάμενος, τὸ σῶμα δὲ (14) ἐπιλονεύσῃσθε καθελείν καὶ ἀτιμάσαι καὶ μικροῦ δὲν μὲν ἀποφθίγει τὴν ψυχὴν. Ὅτε γὰρ πνεῦμα (15), ὅτε πῦρ, ὅτε ὅλος σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιδιαμύνειν συνεχώρησαν· οἱ δ' ἑαυτοὺ καὶ κινήσας· ἀλλ' οὐδ' ὅσον ἐπὶ τοῦ σώματος· ἀκίνητον, καὶ ὡς εἰπεῖν, ἀψύχον. Οἷον γὰρ τότε ἐτόλμησεν, ἢ καὶ ἀπηγυκάσθη, ὡς καὶ τὰς πρωτοουργοὺς κινήσεις (16) ἀφελῆσθαι τῆς ψυχῆς, τὸ βουλεύσασθαι, τὸ διανοηθῆναι, τὸ προσδοκῆσαι, τὸ μνημονεύσασθαι, τὸ λογίσασθαι! Οὐ γὰρ ψυχῆς ταῦτά ἐστι τὰ κινήματα, ὁ τῆς φύσεως φησὶ γραμματεὺς. Πάνου γοῦν οὕτως ἐστὶ πιστὸς, ὡς συνήκει τὸ περὶ τῶν ἐκτὸς, ὁ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς τοσοῦτον δημαρτυροῦν, ὡς μὴ δὲ διανοεῖται παρακαλοῦσθαι. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ, φησὶν, ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ τούτων ἕκαστον ἐνεργῶν· ἡ ψυχὴ δὲ ἀκίνητος. Τούτῃ ταιγαροῦν ἐπόμνος δικαίωτος (17), καὶ κατ'

A serges illa complexioque moralium præceptionum, animi est immortalitatem secuta, quod excellentiam dignitatemque suam, adeoque generosum illum ardorem impetumque suum tueri ac retinere virtus, propter hanc animi divinitatem posset: et naturæ res omnes pro animorum administratione præclare ordiantur. Animus enim omnis, inquit, omnis inanimati curam suscipit: idemque cælum omne versat ac regit, speciem in aliis aliam atque aliam induens. Quin etiam quidquid scientiæ ac sapientiæ proprium est, id totum cum animi immortalitate Plato connexit. Omnis enim doctrinæ perceptio recordatio quædam est: nec aliter inquisitionis ac disciplinæ, qua ex utraque scientia nascitur, rationem defendi posse arbitratur. Atqui si non est animus immortalis, recordatio quoque nulla est; quam si sustuleris, disciplinam proinde nullam relinquis. Cum igitur dogmata Platonis universa ex animi divinitate et immortalitate apta vere ac suspensa sint, qui hanc utramque repudiet, is philosophiam Platonis omnem funditus evertat necesse est. Quis ergo primus omnium Platonis demonstrationibus repugnare aggressus est, atque animum immortalitate simul ac facultate omni spoliare? Quis autem alius præter Aristotelem? Nam ex aliis quidem, partim eum aliquandiu permanere concedunt, partim, si minus hoc probant, vim certe aliquam et motionem in corpore cum propriis quibusdam functionibus animo relinquunt. Aristoteles autem, quo magnificentius animus Plato celebraverat, cum illum et ortus principium, Deique institutionem appellaret, hoc egit contra vehementius, ut eumdem abjiceret ac dedecoraret, imo vero nihil propemodum esse ostenderet. Enimvero neque spiritum illum esse, neque ignem, neque omnino corpus, imo nec etiam incorporeum, sic quidem ut ipse sit ac moveatur ex sese: quod ipsum nec ei concedit, ut est in corpore: prorsus ut immobilis ille sit, atque ut ita dicam, inanimus. Cujusmodi enim illud est, ut primarios etiam in agendo motus animo vel au-

(13) *Μαθήσεις ἀναμνήσεις.* Vide Platonem in *Phædone*, pag. 382 et seq., pro hujus erroris defensione longius quam par esset acriusque pugnantem.

(14) *Τὸ σῶμα δὲ.* Hæc si retines, sententiam funditus omnem evertis, ut mediocriter attendenti patet. At τοσοῦτον, vel τόσον δὲ, et sensum implet, et superiori ὅσπερ optime respondet.

(15) *Ὅτε γὰρ πνεῦμα,* etc. Lege Aristotelem, lib. 1 *De anima*, cap. 2 et seq. ad libri calcem.

(16) *Πρωτοουργοὺς κινήσεις.* Plato lib. 1 *De legib.*, Ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὐτῆς κινήσεσιν, αἷς ὀνόματι τὰ ἐστὶ, βουλεύσασθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δοξάζειν, ὀρθῶς, ἐπιμνήσασθαι, χαίρουσαν, λυποῦμένην, θαρρόσαν, φοβούμενην, μισούσαν, στέργουσαν· καὶ πάσαις, ὅσαι τούτων ἕγγυεῖς, ἢ πρωτοουργοὶ κινήσεις, τὰς δευτεροουργοὺς αὐ παραλαβόνουσαι κινήσεις σωματῶν, ἄγουσι πάντα εἰς ἀφθίσιν, καὶ φθίσιν, καὶ διάκρισιν, καὶ σύγκρισιν, etc. Aristoteles autem lib. 1 *De anima*, cap. 5, vel 4, ut in aliis editionibus functiones istas toti potius homini, quam animo uni tribuendas existimat, Τὸ δὲ

λέγειν, inquit, ὀργίεσθαι τὴν ψυχὴν, ὁμοιον πᾶν ἐστις λέγειν, τὴν ψυχὴν ὀφθαλμεῖν, ἢ οἰκοδομεῖν. Βέλτιον γὰρ ἴσως, μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἐλεῖν, ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ ψυχῆ. Quæ doctrina vera est, nec, opinor, a Platone ipso negata, quemadmodum alias idem Aristoteles vere animum seu mentem intelligere pronuntiat, ut lib. 1 *De anima*, cap. 5, Ὁ ἄρα καλοῦμενος τῆς ψυχῆς νοῦς· λέγω δὲ νοῦν, ὃ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἢ ψυχῆ.

(17) *Δικαίωτος.* Hopperus Aristotelem hic *δικαίωτος*, *justitiam principem*, dici arbitratus est. Dicaearchus iste philosophus erat ex Messana Siciliæ urbe, Ἀριστοτέλους ἀκουστής, ut scribit Suidas. De hoc multa passim Tullius, ut *Tuscul.* 1, sect. 24: *Dicaearchus autem*, inquit, *in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, primo libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quandam Pithiotam senem, quem ait Deucalionem ortum, disseverentem inducit: nihil esse omnino animum, et hoc esse totum nomen inane, frustraque animalia et animantes appellari. Et sect. 77: Acerrime autem, inquit, deliciae mœæ Dicaearchus contra hanc immortalitatem disserit. Is enim tres libros scripti, qui*

deat, vel cogatur adimere, deliberationem, cogitationem, opinionationem, recordationem, ratiocinationem! **810** Animi quippe motus isti non sunt, inquit noster hic naturæ scriba. Dignus videlicet, quem externis de rebus aliquid percepisse credamus, qui tantum ab animo ipse suo aberravit, ut ne propriam quidem ejus esse cogitationem assequi poterit. Nec enim animus, inquit, sed homo potius efficit hæc omnia: animus vero manet immobilis. Itaque hunc secutus postea Dicæarchus, id quod ex a doctrina consequens erat optime cum videret, totam animi naturam funditus sustulit. Nam constat illud quidem, esse aliquid animum, quod cerui per sese non possit: quo fit, ut saltem propter nullam sensuum operationem, animus esse dare debeamus. At vero delitescens animi motiones, eo compellere nos videntur, uti aliquid ipsum esse fateamur. Nemo enim fere est qui hæc animi propria non esse intelligat, deliberare, considerare, et quocunque modo cogitare. Nam dum et corpus, et corporis facultates videmus, simulque genus illud functionum corporis esse non posse concludimus; aliud continuum quiddam, quod per sese deliberet, in nobis esse, atque illud ipsum animum esse concedimus. Unde enim, si non inde, aliquid unquam de animo erodidimus? Si quis igitur ista, quibus maxime proditur animus, eidem eripiens, alii cuidam rei tribuerit, is profecti, nec ullum, unde animus esse deprehendatur, vestigium, nec ubi usus animi aliquis esse possit, omnino quidquam relinquet. Quid igitur opis, qui animum immortalem esse defendet, ab eo qui animum ipsum interimat, expectare possit? aut qui modi ejus, quo per sese illum moveri dicimus, ab iis doctrina ulla speretur, qui nullum prorsus ei motum concedat? Esto, dicat aliquis: at certe mentis immortalitatem quod attinet, Aristoteles cum Platone consentit. Is enim, ut non omnem animum immortalem esse velit, mentem quidem et divinam esse, et corruptionis expertem fatetur. Ergo, quæ mentis hujus essentia sit, quæ natura, unde vel ducat originem, vel hominibus inseratur, quo denique rursus avolet, idem ipse noverit: si tamen eorum omnino quæ de mente

ἀκλινουθον ἰκανῶς ὡν θεωρεῖν, ἀνήρχηκε τὴν ἑλλην ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς. Ὅτι μὲν γὰρ ἀόρατόν τι καὶ ἀφανές ἐστὶν ἡ ψυχή, ὅθλον ὡστε οὐκ ἂν διὰ γε τὴν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἐνέργειαν δοτῆμεν εἶναι ψυχῆν· αἱ δὲ κινήσεις αὐτῆς ἀφανοῦς οὐσίας, ἀναγκάζειν ἡμᾶς δοκοῦσιν εἶναι τι τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖν. Ταῦτα γὰρ ἅπαν τὰς συνειναι δοκεῖ τῆς ψυχῆς ὄντα, τὸ βουλευέσθαι, καὶ σκοπεῖσθαι, καὶ καθ' ὃν δῆποτε τρόπον διανοεῖσθαι. Ὑταν γὰρ βῶμεν τὸ σῶμα, καὶ τὰς τούτου δυνάμεις, καὶ ἐνθυμηθῶμεν ἐπὶ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ὡς τοῦ σώματος οὐσίας, δίδομεν εἶναι τι ἐν ἡμῖν ἕτερον τὸ βουλευόμενον· τοῦτο δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν. Ἐπει πόθεν ἀλλαχθὲν ἐπιστεύσαμεν ὑπερ ψυχῆς; Ἄν οὐ τις ἐξ ὧν μάλιστα ψυχὴ φαίνεται, ταῦτα ἀφελόμενος ἕτερον τιὴν προσάγειν πρᾶγματι, οὐτε ὅθεν οὐσα ἐμφαίνεται καταλείπειν, εἴτε ὅ τι χρησιμὸς ἂν εἶναι δοκῇ. Τίς οὖν ἡ βοήθεια τῷ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι θέλοντι παρὰ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀποκτινομένου; Τίς δὲ ἡ διδασκαλία τοῦ τρόπου τῆς κινήσεως, καθ' ὃν ἀποκινήθῃ αὐτὴν φάμεν, παρὰ τῶν μηδὲ τὸ παράπαν αὐτῇ κινήσιν νεμόντων; Ναί· ἀλλὰ κατὰ γε τὴν ἀθανάσιαν τοῦ νοῦ φησὶ τις ἂν αὐτὸν κοινωεῖν Πλάτωνι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πᾶσαν βούλεται τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι, τὸν γε νοῦν ὁμολογεῖ θέσθαι τε καὶ ἀφθαρτον εἶναι. Τίς μὲν οὖν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ὁ νοῦς, ὅθεν ὢν, καὶ πόθεν ἐπιστεκρινόμενος τὰς ἀνθρώπους, καὶ τοῦ πάλιν ἀπαλαττόμενος, αὐτὸς ἂν εἰδείη· εἰ γέ τι συνήσιν ὢν λέγει περὶ τοῦ νοῦ, καὶ μὴ τὸ ἀπορον τοῦ πράγματος τῷ ἀσαφὲι τοῦ λόγου περιστέλλων, ἐξίσταται τὸν ἐλεγχον, ὥσπερ αἱ σῆπια τὸ δυσθῆρσυνον ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ ποριζόμενος. Πάντως δὲ καὶ ἐν τοῖσι διαφέροισι Πλάτωνι. Ὁ μὲν γὰρ φησὶ νοῦν ἕνε ψυχῆς ἀθάνατον εἶναι συνιστάσθαι· ὁ δὲ χωρίζει τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. Καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας ὁ μὲν μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἄλλως οὐκ ἐνδεχόμενον· ὁ δὲ φησὶν αὐτῷ μόνω χωριζόμενῳ τῆς ψυχῆς τοῦτο περιγίνεσθαι. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος οὐκ ἤξειωσεν ἐκβαλεῖν, οὐ Πλάτωνι τοῦτο ἤρσε· τὸν δὲ νοῦν ἀπορρήγγυσθαι τῆς ψυχῆς ἠνάγκασεν, οὐκ ἀθάνατον ἔγωγε Πλάτων τὸ τοιοῦτο. Ἔταῦτα μὲν ὁ Ἀττικὸς. Συνάμω δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ Πλωτίνου τὸν ἔχοντα τὸν τρόπον.

disputat, quidquam intelligit, ac non potius orationis obscuritatem suam hac in re dubitationem dissimulans, ansam reprehensionis evitat, ac sepiarum more, tenebris esse, quo difficilior capiatur, involvit. Quanquam hic etiam penitus a Platone dissentit. Is enim mentem negat seorsum ab animo posse consistere; Aristoteles contra mentem ab animo sejungit ac separat. **811** Deinde, immortalitatem Plato, quod aliter fieri non posse videat, conjunctæ cum animo menti attribuit, quia solum hanc Aristoteles ab animoque disjunctam frui arbitratur. Postremo, migrare animum ex corpore, quod ita Platoni visum esset, probare non potuit: mentem idem ab animo, quoniam id Plato fieri non posse sentiebat, vel invitam abstraxit. Hæc Atticus. Quibus libenter quæ sequuntur totidem verbis ex Plotino subjungam.

CAPUT X.

Ex secundo Plotini De animorum immortalitate libro, aduersus Aristotelem, qui animum entelechiam esse defendit.

« Entelechia, inquit, de animo quemadmodum Lesbici vocantur, quod Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere animos esse mortales. Hujus etiam apud Plutarchum, Athenæum, et alios, crebra

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Πλωτίνου, ἐκ τοῦ Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς δευτέρου, πρὸς Ἀριστοτέλην ἐπιτελέσθαι τὴν ψυχὴν φησάντα εἶναι.

« Τὸ δὲ τῆς ἐντελεχίας (18) ὧδ' ἂν τις ἐπισκέψομαι

mentio (18) Τὸ δὲ τῆς ἐντελεχίας. Locum hunc Plotini exstare non puto. Mihi quidem libri tantum secundi

φαίτο, πῶς περὶ ψυχῆς λέγεται. Τὴν ψυχὴν φασιν ἂν τῷ συνθέτῳ εἶδος τάξιν εἰς πρὸς ὕλην τὸ σῶμα ἐμφυγον ἔχειν, σώματος δὲ οὐ παντός εἶδος, οὐδὲ ἢ σῶμα, ἀλλὰ φυσικοῦ, ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωῆν ἔχοντος. Εἰ μὲν οὖν ἢ παρασθέντων, ὁμοιοῦται, ὡς μορφή ἀνδριάντος πρὸς χαλκόν καὶ διαρρημένου τοῦ σώματος συμμερίζεται (19) τὴν ψυχὴν, καὶ ἀποκοπόμενον τινὸς μέρους, μετὰ τοῦ ἀποκοπέτου ψυχῆς μέριον εἶναι, τὴν τε ἐν τοῖς ὕπνοις ἀναγώρῃσιν μὴ γίνεσθαι, εἴπερ δὲ προσφῶ τὴν ἐντελέχειαν, οὗ ἔστιν, εἶναι· τὸ δ' ἄληθές, μηδὲ ὕπνοις γίνεσθαι. Καὶ μὴν ἐντελεχείας οὕσης, οὐδὲ ἐναντίωσιν λόγου πρὸς ἐπιθυμίας· ἐν δὲ καὶ ταῦτ' ἂν δι' ὅλου πεπονηθέναι τὸ πᾶν, οὐ διαφανῶν ἑαυτῷ. Αἰσθηθεὶς δὲ μόνον δυνατόν ἴσως γίνεσθαι, τὰς δὲ νοήσεις ἀδύνατον. Διὸ καὶ αὐτοὶ ἄλλην ψυχὴν τὸν νοῦν εἰσάγουσιν, ἢν ἀθάνατον τίθενται. Τὴν οὖν λογιζομένην ψυχὴν ἄλλως ἐντελέχειαν ἢ τοῦτον τὸν τρόπον ἀνάγκη εἶναι, εἰ δὲ τῷ ὀνόματι τοῦτω χρῆσθαι. Οὐδ' ἢ αἰσθητικῆ, εἴπερ καὶ αὐτὴ τῶν αἰσθητῶν ἀπόντων τοὺς τύπους ἔχει, αὐτοὺς οὐ μετὰ τοῦ σώματος ἄρα ἔξει· εἰ δὲ μὴ, οὕτως ἐνέσονται ὡς μορφαὶ καὶ εἰκόνας· ἀλλ' ἀδύνατον ἄλλως δέχεσθαι, εἰ οὕτως ἐνέειν. Οὐκ ἄρα οὐδ' ἀχώριστος ἐντελέχεια. Καὶ μὴν οὐδὲ τὸ ἐπιθυμητὸν, μὴ σιτίων, μηδὲ ποτίων, ἀλλ' ἄλλων παρὰ τὰ τοῦ σώματος, οὐδὲ αὐτὸ ἀχώριστος ἐντελέχεια. Λαμπρὸν δὲ τὸ φυσικὸν ἂν εἶη, ὃ ἀμφισβήτησιν ἂν δόξεναι ἔχειν, μήποτε τοῦτον τὸν τρόπον ἐντελέχεια ἀχώριστος ἢ. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο φαίνεται οὕτως ἔχον. Εἰ γὰρ ἢ ἀρχὴ παντός φυσικοῦ ἔσθ' τὴν βίαν, καὶ αὐξανόμενον τοῦ ἄλλου σώματος περὶ τὴν βίαν, καὶ κάτω (20) ἐν πολλοῖς τῶν φυσικῶν, ἢ ψυχῆ θελοντί ἀπολιποῦσα τὰ ἄλλα μέρη, εἰς ἐν τι ἀνεστάλη· οὐκ ἄρα ἦν ἐν τῷ ὅλῳ ὡς ἀχώριστος ἐντελέχεια. Καὶ γὰρ αὐτὸ ἔστι, πρὶν αὐξήσθαι τὸ φυσικόν, ἐν τῷ ὅλῳ ὄγκῳ. Εἰ οὖν καὶ εἰς ὀλίγον ἔρχεται ἐκ μελέων φυσικοῦ, καὶ εἰς ὀλίγον ἐπὶ πᾶν, τί κωλύει καὶ ὅλως χωρίζεσθαι; Πῶς δ' ἂν, καὶ ἄμερης οὕσα, μεριστοῦ τοῦ σώματος ἐντελέχεια γένοιτο μεριστή; Ἡ τε αὐτὴ ψυχὴ ἐξ ἄλλου ζώου ἄλλο γίνεται· πῶς οὖν ἢ τοῦ προτέρου τοῦ ἐφεξῆς ἂν γένοιτο, εἰ ἦν ἐντελέχεια ἐνός; Φαίνεται δὲ τοῦτο ἐκ τῶν μεταβαλλόντων ζώων εἰς ἄλλα ζῶα. Οὐκ ἄρα τῷ εἶδος ἐναίτινος, τὸ εἶναι ἔχει· ἀλλ' ἔστιν οὕσια, οὐ παρὰ τὸ ἐν σώματι ἰδρύσθαι, τὸ εἶναι λαμβάνουσα, ἀλλ' οὕσια πρὶν καὶ τοῦδε γενέσθαι· ὅλον ζῶον (21)· οὐδὲ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν γεννήσει. Τίς οὖν οὕσια αὐτῆς; Εἰ δὲ (22) μήτε σῶμα, μήτε πάθος σώματος, πράξις δὲ καὶ ποίησις, καὶ πολλὰ καὶ ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς· οὕσια παρὰ τὰ σώματα οὕσια, ποία τίς ἔστιν; Ἡ

usurpetur, sic habeto. Animum aiunt, cum animato corpore, veluti cum materia comparatum, in composito formæ rationem habere. Corpus autem accipiunt, non quodlibet, aut quatenus corpus ipsum est, sed naturale, organicum, et potestate vivens. Si ejus ergo similis est, quocum ipso conficitur, eoque se modo habet, quo statuz forma cum ære comparata, sequitur omnino, ubi corpus dividitur, animi simul divisionem fieri; ac resecta parte corporis, cum ea pariter animi partem esse aliquam: adeoque nec in somnis secessionem ipsius ullam contingere: cum entelechiam illam cum eo cujus propria est, ab ortu complexam esse oporteat: imo vero somnum reipsa nullum existere concluditur. Deinde si entelechiæ ratio probabitur, nulla jam rationis cum cupiditatibus luctatio relinquetur, sed uno proorsu eodemque sensu totum ipsum afficietur, nec a semetipso dissideat. Præterea, sensus fortasse tantum, non item intelligentiæ functiones obiri poterunt. Quocirca, alium insuper animum, hoc est mentem, introducunt, quam immortalem esse confirmant. Alius ergo modus, quam qui ab istis explicatur, necessario afferendus erit, quo animus ratiocinandi facultate præditus, entelechia dicatur, si hoc vocabulum retineri placet. Quin etiam anima illa, quæ sentiendi principium est, quæque rerum sensibus percepturam easdem, licet absentium, formas conservat ipsa quoque, eas sine corpore conservare non poterit. Hoc autem si dabitur, eæ proinde figurarum imaginiisque more in anima residebunt: atqui si hoc inesset modo, non aliter utique recipi ab ea possent. Ut ergo sit entelechia, non ejusmodi tamen est, quæ separari non possit. **812** Ex quo etiam efficitur, ut vel ipsa, non jam esculentorum ac poculentorum, sed eorum etiam quæ sunt extra corpus, appetentia, id genus entelechia esse non possit. Ea superest anima, quæ crescendi vim tribuit, qua de fortassis jure dubitetur, um hæc ipsi entelechiæ ratio convenire possit. Verum, ut illi quidem. Nam si plantæ omnia principium in radice versatur, parteque duntaxat inferiori, quæ a radice propius absit, ut multis in plantis evenire solet, crescente, animalicis cæteris unam in aliquam sese collegit; talis ergo tota in planta non erat, qualis entelechia, quæ separari non possit. Adde hæc animam in planta, priusquam augeatur, mole jam tum perexigua contineri. Si ergo et majori ex planta, in angustum aliquid contrahitur, et angustiore ex spatio, totum in corpus diffunditur; quid vetat, quominus

Ennead. iv principium occurrit, ubi verbo uno entelechiam perstringit. Nam de anime immortalitate, non duos, sed unum duntaxat librum ab eo scriptum esse reperio, qui septimus est ejusdem *Ennead.* iv. In quo tamen de entelechia μηδὲ γρῶ. Porro vitrea sunt hæc Plotini argumenta, quibus Aristotelicam entelechiam oppugnat.

(19) Forte add. δέ.

(20) Καὶ κάτω. Ali. ms. legit καὶ τὰ κάτω, quod

mibi magis præbatur; velim tamen post κάτω virgulam adhiberi, et particulam ἢ ante ἐν πολλοῖς inseri, hoc modo, τὰ κάτω, ἢ ἐν πολλοῖς.

(21) *Γενέσθαι, ὅλον ζῶον*, etc. Totum hunc locum sic distinguendum, ac legendum existimo, γενέσθαι, ὅλον ζῶον, οὐ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν ἂν γεννήσῃ, eo sensu quem expressi.

(22) *Εἰ δέ*. Vel δέ pro γὰρ usurpatum, vel in γὰρ mutandum videtur.

eadem omnino separaret? Jam, quomodo tandem, quæ paribus caret, corporis ejus, quod divisionem subire potest, eidem obnoxia divisioni entelechia esse queat? Atque eadem anima, aliud sit animal ex alio. Quemadmodum igitur, quæ prioris fuerat, alterius anima esse potest, si unius entelechia est? Hoc autem ex iis animantibus, quarum in alias mutatio fit, manifeste convincitur. Essentiam igitur in eo positam anima non habet, quod alicujus forma sit: sed ipsamet substantia est, quæ non ex eo, quod in corpore collocata sit, ut esset accepit; sed jam tum erat, priusquam certi hujus anima fieret, quatenus animalis, cujus corpus animam illam generaret. At quænam igitur illius essentia est? Nam si neque corpus est, neque corporis affectio, et tamen functiones, actiones, multaque id genus et insunt in ea, et ab ea proficiscuntur: cum illa proinde extra corporum ordinem substantia quædam sit, cujusmodi tandem est? Num vero satis per sese liquet, quid vere ac proprie substantiam esse dicamus? Generatio quippe, non substantia, corporenm omne vocari debet, cum generetur, intereatque modo, nec vere sit unquam, sed ejus quod est nonnulla communione servetur, quatenus particeps ejus est. » Hæc Plotinus. Quæ hoc loco persecuti, nihil abs re fecerimus, si ex Porphyrio, quæ ad Boethum *De animo* scribit, deinceps atteximus.

CAPUT XI.

*De eodem, ex Porphyrii ad Boethum opere
De animo.*

« Jam, inquit, adversus eum, qui entelechiam animum vocat, itaque immobilem esse vult, ut tamen alia moveat; §13 disputandum in primis, unde afflatus ille animantis, cum ipse quidem eorum quæ videt, quæque loquitur, nihil intelligit, et tamen animus non id quod adest, quodque præsens est, sed quod futurum insuetur, et pro illius ratione ac natura commovetur. Deinde in ipsa constitutione animantis, unde tandem ejusdem animi consilia, disquisitiones, voluntates, quæ profecto momenta quædam animi sunt, non corporis. » Quibus deinceps ita subjungit: « Animum autem vel gravitati, vel corporeis quibusdam et immobilibus, unusque formæ qualitatibus similem facere, pro quibus aut movetur quod lis subjectum est, aut tale quid efficitur; hominis esset, aut sponte aut præter voluntatem ab animi dignitate prorsus aberrantis, nec videntis ullo modo, animi præsentia vivum fieri corpus animantis, ut ignis præsentia, vicina in aqua per seipsam frigida, calor excitatur, et aer qui absque solis lumine obscurus maneat, ejusdem ortu collustratur. Atqui nec aquæ calor, ignis calor est, aut ipsemet ignis; nec aeris lux, ingenitum soli lumen. Ita corporis animatio, quæ cum gravitate quadam et corporea qualitate confertur, animus ille non est, qui collocatus in corpore, vitalem ei quemdam suapte vi spiritum infundit. » Idemque postea: « Quæ de animo dicuntur ab aliis, ea nos certe quidem pudore suffundunt. Quem enim definitionis ejus non pudeat, per quam animus corporis naturalis et organici entelechia constituitur? Cui non ejus indignitatis plena videatur oratio, qui eo vel spiritum, vel spiritalem ignem contineri doceat, qui circumstantis aeris

ἄλλον οὐκ ἦν (23) φαινεὶ ἔντως οὐσίαν εἶναι; Τὸ μὲν γὰρ γένεσις, ἀλλ' οὐκ οὐσία, πᾶν τὸ σωματικὸν εἶναι λέγουσι· Ἐν, γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ἔντως δὲ οὐδέποτε ἔν, μεταλλάξει δὲ τοῦ ἔντος οὐζόμενον, καθόσον ἂν αὐτοῦ μεταλαβάνοι. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ Πλωτωνίου διήλθομεν, συνιδὲν οὐκ ἔσποτον καὶ τὰ Πορφυρίου ἐν τοῖς πρὸς Βόθθον Περὶ ψυχῆς εἰρημένα.

sed ipsamet substantia est: sed jam tum erat, priusquam certi hujus anima fieret, quatenus animalis, cujus corpus animam illam generaret. At quænam igitur illius essentia est? Nam si neque corpus est, neque corporis affectio, et tamen functiones, actiones, multaque id genus et insunt in ea, et ab ea proficiscuntur: cum illa proinde extra corporum ordinem substantia quædam sit, cujusmodi tandem est? Num vero satis per sese liquet, quid vere ac proprie substantiam esse dicamus? Generatio quippe, non substantia, corporenm omne vocari debet, cum generetur, intereatque modo, nec vere sit unquam, sed ejus quod est nonnulla communione servetur, quatenus particeps ejus est. » Hæc Plotinus. Quæ hoc loco persecuti, nihil abs re fecerimus, si ex Porphyrio, quæ ad Boethum *De animo* scribit, deinceps atteximus.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

*Πορφύριον περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν πρὸς Βόθθον
Περὶ ψυχῆς.*

« Πρὸς δὲ τὴν ἐντελέχειαν (24) τὴν ψυχὴν εἰπόντα, καὶ ἀκίνητον παντελῶς οὐσαν κινεῖν ὑπελιχρότα, ῥητέον πόθεν οἱ ἐνθουσιασμοὶ τοῦ ζώου, μηδὲν μὲν ξυνιέντος ὡν ὁρᾷ τε καὶ λέγει, τῆς δὲ ψυχῆς καὶ τὸ μέλλον καὶ μὴ ἐνεστώτος βλεπούσης, καὶ κατὰ ταῦτο κινουμένης. Πόθεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ζώου συστάσεως, αἱ τῆς τοῦ ζώου ψυχῆς βουλαὶ τε, καὶ σκέψεις, καὶ θελήσεις ῥοπαὶ οὐσαὶ τῆς ψυχῆς, καὶ οὐ τοῦ σώματος. » Εἰθ' ἐξῆς ἐπιλέγει: « Τὸ δὲ βαρύτερη ἀπεικάζειν τὴν ψυχὴν, ἢ ποιότησι μονοειδέσι καὶ ἀκινήτοις σωματικαῖς, καθ' ἃς ἢ κινεῖται, ἢ ποῦν ἐστὶ τὸ ὑποκειμενον, ἐκπεπαικώτος ἦν τέλειον ἢ ἐκόκωτος ἢ ἀκόκωτος τῆς ψυχικῆς ἀξίας: καὶ οὐδαμῶς καθεωρακώτος, ὡς παρουσία μὲν τῆς ψυχῆς ζωτικῶν γέγονε τὸ τοῦ ζώου σῶμα, ἂν ἦν καὶ παρουσία θεοῦ μὲν τὸ παρακείμενον ὕδωρ, ψυχρὸν ἂν καθ' ἑαυτὸ καὶ ἥλιου ἀνατολῆς πεφύσισται γὰρ ὁ ἄηρ, σκοτεινὸς ἔν ἄνευ τῆς τοῦτοῦ ἐκλάμψεως. Ἄλλ' οὐτε ἡ θερμότης τοῦ ὕδατος ἢ θερμότης ἦν τοῦ πυρὸς, οὐτε τὸ πῦρ, οὐτε τὸ ἀέριον φῶς τὸ σύμφυτον τῷ ἥλιῳ φῶς. Ὡσαύτως οὐδὲ ἡ τοῦ σώματος ἐμφύγια, ἧτις ἔσκει τῇ βαρύτερη καὶ τῇ περὶ σῶμα ποιότητι, ἢ ψυχῆς ἢ ἐν τῷ σώματι καταταχθεῖσα, ἂν ἦν καὶ πνοῆς τινος ζωτικῆς μετέσχε τὸ σῶμα. » Εἰθ' ἐξῆς μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει: « Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ὅσα περὶ αὐτῆς εἰρήχασιν ἄλλοι, αἰσχύνῃ ἡμῖν φέρεται. Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχροὺς ὁ ἐντελέχειαν τιθεὶς τὴν ψυχὴν λόγος; σῶματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ; Πῶς δὲ οὐκ αἰσχύνῃς γέμων ὁ πνεῦμά πως ἔχειν αὐτὴν ἀποδοῖς, ἢ πῦρ νοσῶν, τῇ περιφύσει καὶ οἶον βαρῆ τὸ αἶμα ἀναφθῆν, ἢ σωμαθῆν; ὁ τε ἀτόμων ἀθροισμα θεῖς, ἢ ὡς ἀπὸ σώματος αὐτὴν γεννᾶσθαι ἀποφαινόμενος; » Ὁν δὲ λόγον ἐν νόμοις ἀσεβῶν ἀσεβῆ εἶναι ἀπεφάνητο. Αἰσχύνῃς οὖν πάντες οὗτοι πλήρεις λόγοι. Ἐπὶ δὲ τῷ

(23) Ὅτι ἦν. Reponendum arbitror, ὁ τε ἦν. Apud philosophos enim, τὸ τι ἦν εἶναι, frequentissimum est, ἀντὶ τῆς οὐσίας, καὶ τῆς φύσεως.

(24) Πρὸς δὲ τὴν ἐντελ. Porphyriana hæc Plotinianis robustiora non sunt.

λέγοντι αὐτοκίνητον οὐσίαν οὐκ ἂν τις, φησὶν. A refrigeratione, et asperso quasi humore, vel succendatur, vel etiam roboretur? Quis de eo non

idem sentiat, qui aut ex atomorum conjunctione conflatum, aut omnino ex corpore procreatum animum arbitretur? Quam sane doctrinam ipsemet in legibus, et impiorum hominum, et impiam esse declaravit. Flagitiosa igitur et indigna est ejusmodi omnis oratio. At qui animam, naturam per sese mobilem esse statuerit, hujus, inquit, neminem jure pudeat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Πρὸς τὸν αὐτὸν, διενεχόμενα τῷ Πλάτῳ καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ. Ἀπὸ τῶν αὐτῶν (25).

« Ἐτι τοῦ Πλάτωνος λέγοντος τὴν ψυχὴν διακοσμεῖν τὰ πάντα, διήκουσαν διὰ πάντων, καὶ ταύτην, ἀφ' ἧς καὶ οἱ λοιποὶ διοικεῖσθαι συγχροτοὶν ἂν ἔκαστα, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι τὴν φύσιν ἢ ψυχὴν, καὶ δηλονότι ψυχὴν οὐκ ἄλογον, καὶ ἐκ τούτων συνάγοντος, ὅτι πάντα κατὰ πρόνοιαν γίνεσθαι, εἴ γε καὶ κατὰ φύσιν πρὸς οὐδὲν τούτων ἡμῖν Ἀριστοτέλης ὁμολογεῖ. Οὐ γὰρ εἶναι τὴν φύσιν ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ γῆν ὑπὸ μιᾶς φύσεως διοικεῖσθαι. Εἶναι γὰρ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ἄλλας καὶ τὰς (26) αἰτίας. Τῶν μὲν γὰρ οὐρανίων ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχόντων, αἰτίαν τὴν εἰμαρμένην ὑποτίθει· τῶν δὲ ὑπὸ σελήνην τὴν φύσιν· τῶν δὲ ἀνθρωπίνων, φρόνησιν καὶ πρόνοιαν, καὶ ψυχὴν· τὸ μὲν γλαφυρόν ἐν ταῖς τοιαύταις ἐκαιρέσει παρεχόμενος, τὸ δὲ ἀνερχαῖον οὐ συνοῦν. Εἰ γὰρ μὴ μιὰ εἴη δύναμις ἐμφυῶς, διήκουσα διὰ τοῦ παντός, καὶ πάντα συνδούσα καὶ συνέχουσα, οὐτ' ἂν εὐλόγως τὸ πᾶν οὔτε καλῶς διοικούμενον εἶναι δυνατόν. Τῆς δ' αὐτῆς ἦν ἄρ' ὀδυσπλασία, καὶ πόλιν ἐλπίσαι ποτὲ καλῶς χωρὶς ἐνώσεως διαγενέσθαι, καὶ τὸ πᾶν τότε ἡγήσασθαι πάγκαλον τῷ λόγῳ διαφυλάξειν· οἷόν περ φαίνεται, καὶ συνδήσαντα καὶ συναρμώσαντα ἐνὸς τινος ὁμοίου κοινονίᾳ. Καὶ τοιούτων μὲν τι πρῶγμα τὸ διοικούν ἕκαστα εἶναι φησιν, οἷον ἀρχὴν εἶναι κινήσεως τοῦτο δὲ εἶναι ψυχὴν ὁμολογεῖν οὐ βούλεται· καίτοι καὶ τοῦ Πλάτωνος αὐτοῦ δεικνύοντος, ὅτι τοῖς κινουμένοις ἀπάνιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχῆ. Καὶ ὁ μὲν ἂν ἔργον εἴη ψυχῆς λογικῆς καὶ φρονίμου, τὸ μὴδὲν μάτην ποιεῖν, τοῦτο ἀνατίθεισι τῇ φύσει, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτῇ τῆς ψυχῆς οὐ μεταδίδωσιν ὥσπερ ἐκ τῶν ὀνομάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν δυνάμεων, τῶν πραγμάτων λαμβανομένων.

Plato demonstravit. Quod autem animi ratione præditi atque sapientis proprium sit, nihil ut agat frustra, id naturæ totum attribuit, ei tamen animi nomen non tribuit: quasi ex nominibus, non autem ex facultatibus rerum initia viresque sumentur. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Πρὸς τὸν αὐτὸν διαπαίξαντα καὶ τὰς παρὰ τῷ Πλάτῳ ἰδέας, ἃς οὐκ ἔγροσιν καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἦδη πρότερον συνετίσαντο λόγοι. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.

« Τὸ δὲ κεφάλαιον (27) καὶ τὸ κύριον τῆς Πλάτωνος αἰρέσεως, ἢ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις, ἡγιστάται

(25) Ἀπὸ τῶν αὐτῶν. Legendum ἀπὸ τῶν Ἀττικῶν. Sequentes enim disputationes Attici sunt, ut ex stylo et tota disserendi ratione manifeste constat.

(26) Forte add. ἄλλας.

(27) Τὸ δὲ κεφάλαιον, etc. Ita Socrates ipse apud Lucianum, dialog. qui *Blow πρόσεις* inscribitur. Querelabat ex eo mercator, τῆς δὲ σοφίας, τί σοι

conflatum, aut omnino ex corpore procreatum animum esse statuerit, hujus, inquit, neminem jure pudeat.

CAPUT XII.

Adversus eundem. in illa etiam de universi animo disputatione a Platone dissidentem. Ex Attico.

814 « Præterea, cum Plato, inquit, animum cuncta permeantem rebus omnibus ornatum afferre dicat, atque ejusmodi esse, quem sna vi singula moderari ac regere cæteri quoque libenter concedant, naturam porro, aliud esse nihil quam animum, eumque certe non rationis expertem: inde quæ concludat, omnia quæ naturæ vis efficiat, Providentiæ consilio fieri: nihil eorum est, in quo nobiscum Aristoteli conveniat. Is enim et naturam animum esse, et unius tantum naturæ vi, quæ ad terram pertinent, gubernari negat. Causas enim alias atque alias rerum esse singularum. Ac celestium quidem, utpote quæ animales usque sui, et eodem semper in statu permanent, causam vult esse fatum; earum vero quæ luna inferiores sunt, naturam; humanarum denique, prudentiam, Providentiam, et animum. Quo in rerum causarumque discrimine statuendo, venustatem aliquam secutus est, quod necessitatis erat non vidit. Nam si vis una quædam animata non esset, quæ universa pervadens, colligaret eadem atque contineret, nunquam hujus in universi dispositione tantum vel sapientiæ vel pulebritudinis cerneretur. E: ejusdem profecto cæcitiatis est, uti civitatem aliquam egregie sine conjunctione habituram sperare, ita huic universo, eximiam illam ac singularem quam cernimus partium omnium speciem, defendere to ratiocinando posse arbitrari, nisi ea similis alicujus communiōne consocias atque devincias. Cæterum, quod res singulas moderetur, id quidem motus principium esse ait, idem tamen animum esse fati non vult, tametsi reclus in omnibus quæ moventur, principium fontemque motus animum esse

CAPUT XIII.

Adversus eundem Platonis ideas illudentem, quas ne ipsa quidem Hebræis ignotas fuisse, superioribus eorum testimoniis jam vidimus. Ex eodem.

815 « Postremo, quod caput est, inquit, ac Platonice philosophiæ cardo, rerum sola mente per-

τὸ κεφάλαιον; respondet Socrates, Αἱ ἰδέαι, καὶ τὰ τῶν ὄντων παραδείγματα. Ὅποσα γὰρ εἰ ὄρεξ, τὴν γῆν, τὰ πᾶν γῆς, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν· ἀπάντων τούτων εἰκόνας ἀφανείς ἐστὶν ἐξῶ τῶν ὄντων. Cui Mercat., Που εἰ ἐστᾶν; ille autem, Οὐδαμῶς (cor.: οὐδαμού), εἰ γὰρ που εἶναι, οὐκ ἂν εἶναι, etc. In quibus ei ridiculus est more suo Lucianus, et ridiculum Socratem facit.

ceptarum doctrina, quantum in Aristotele fuit, A illusa, conculcata, probrisque omnibus jactata est. Cum enim intelligere non posset, res maximas atque divinas, quæ longe cæteris antecellant, simili aliqua facultate ad sui cognitionem indigere, minuta quadam sua et humili subtilitate confidit (quæ ut terrestrium in rerum naturam penetrare posset, earumque veritatem perspicere, purissimam tamen illam ac sincerissimam propriæ veritatis lucem intueri non poterat), adeoque se ipso, quodam quasi rerum illarum captu suo longe superiorum canone arthoverat, naturas valere jussit, illaque omnium altissimas, nugæ insulasque cantilenas, et circulatorum fabulas appellare ausus est. Quippe summum illud atque ultimum est Platoniorum dogma, quod in spiritali hac et semperitua idearum natura versatur. Ubi proinde supremus animo labor certamenque proponitur. Nam qui ad illam aspirare eaque frui poterit, is beatus omnino; cui eandem intueri ac pervidere non licuerit, omni felicitate vacuus spoliatusque relinquatur. Itaque hoc ubique Plato et omni ratione contendit, ut harum naturarum vim potestatemque demonstraret. Negat enim aut ullius omnino rei causam commode reddi posse, nisi quæ harum communione nitatur, aut veri ullius haberi notitiam, nisi quæ ad easdem revocetur. Imo nec rationis ullum iis in omnibus pilum esse defendit, qui non earum substantiam fateantur. Et vero qui Platonica doctrinæ auctoritatem ac pondus addere staturunt, hac præsertim in disputatione multi esse solent. Quod quidem necessario faciunt, nec enim Platonium amplius quidquam tueri possunt, nisi eis primarias illas principisque naturas Platonis in gratiam concesseris. Hæc enim illa sunt, quibus cæteris omnibus maxime antecellit. Deum enim ipse cum universorum parentem ac molitorem, adeoque dominum et moderatorem agnosceret: cum idem ex nostris hisce operibus intelligeret, artificem id ante quod effecturus sit animo comprehensum tenere, ac tum demum quam illius speciem cogitando informari, eam ipsis in rebus similitudine quadam exprimere: divinas similiter notiones, quæ rebus antiquiores, et eorum quæ sunt exempla sint, eademque incorporæ ac mente sola perceptæ, similesque sui semper, et eodem in statu permanentes; denique cum præcipua quadam ratione primum existentes, 816 tum cæteris deinde causæ quamobrem eo modo sint, quo singula sunt, pro sua eujusque cum principibus illis similitudine: notiones, inquam, illas nec videri facile, nec oratione satis explicari posse cum animadverteret; is quan-

(28) Forte *ὄν*.

(29) *Ἰδίας φύσεις*. Quid si *ἀότους* φύσεις?

(30) *Τετρακόμματα*. Alludit ad locum illum Aristotelis, ex *Analyticor. posterior.* lib. 1, cap. 22. Τὰ γὰρ εἶδη χαίρειται τετρακόμματα γὰρ ἔστι. Καὶ εἰ ἔστι τι, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἔστιν οὐ γὰρ ἀποδείξειται περὶ τῶν τοιοῦτων εἶναι. Errant qui *τετρακόμματα*

καὶ προπετηλάκισται, καὶ παντοῶς, τὸ γὰρ ἔξην (28) ἐπ' Ἀριστοτέλει, περιῦθρσται. Οὐ γὰρ δυνάμενος ἐνοῆσαι, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ περὶ τὰ τῶν πραγμάτων παραπλήσιου τινὸς δυνάμεως εἰς ἐπιγνώσιν δεῖται· τῆ δ' αὐτοῦ λεπτῆ καὶ ταπεινῇ δριμύτητι πιστεύουσιν, ἥτις διαδύσκει μὲν τὸν ἐπὶ γῆς πραγμάτων, καὶ τὴν ἐν τοῦτοις ἀλθθεῖαν ἰδεῖν ἐδύνατο. τῆς δ' ὄντως ἀλθθεῖας ἐποπτεύσαι τὸ πανεύθειον οὐχ ὅσα τε ἦν αὐτῇ· κανόνι θ' αὐτῆ καὶ κριτῆ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν χρησάμενος, ἀπέγνω τινὰς εἶναι ἰδίας φύσεις (29), οἷας Πλάτων ἐγνω, λήρους τε καὶ τετρακόμματα (30) καὶ φλαυρίας ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὰ τῶν ὄντων ἀνώτατα. Τὸ μὲν οὖν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον αὐτῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστὶ τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀείδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν. Ἐνθα δὴ νόμος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος τῆ ψυχῆ πρόκειται. Ὁ μὲν γὰρ μετασχὼν καὶ ἐπιχόμενος αὐτῆς πάντως εὐδαίμων ὁ δὲ ἀπολειφθεὶς καὶ ἀδυνατήσας θεωρῆς γενέσθαι πάντως δμοῖρος εὐδαιμονίας καταλείπεται. Καὶ διὰ τοῦτο Πλάτων τε πανταχῆ διαγωνίζεται, δεικνύς τὴν ἰσχὴν τούτων τῶν φύσεων. Οὔτε γὰρ αἰτίαν ὄντων οὐκ ἀποδοῦναι φησὶν οἷον τε εἶναι καλῶς, ἂν μὴ τούτων μεθέξει, ὅστε γινώσκιν τινος ἀλθθεῖς, ἂν μὴ τῆ πρὸς ταῦτα (31) ἀναφορῆ· ἀλλ' οὐδὲ λόγου μετέσθαι τινα, εἰ μὴ τὴν τούτων οὐσίαν ὁμολογήσεται. Οὐ γὰρ τὰ τοῦ Πλάτωνος συνιστάται ἐγνωκότες τὸν πλείστον ἀγῶνα τῶν λόγων ἐν τούτῳ τίθενται· πᾶν ἀναγκαῖως. Οὐδὲν γὰρ εἶ τοῦ Πλατωνικῆν ἀπολείπεται, εἰ μὴ τὰς πρώτας καὶ ἀρχικωτάτας φύσεις ταύτας συγχωρησεται τῆ αὐτοῖς ὑπὲρ Πλάτωνος. Ταῦτα γὰρ ἐστίν, οἷς μάλιστα τῶν ἄλλων ὑπερέχει. Νοήσας γὰρ θεῖν αὐτὸς ὡς τῶν ἀπάντων πᾶτέρα καὶ δημιουργόν, καὶ δεσπότην, καὶ κτρεῖμένα· καὶ γνωρίζων ἐκ τῶν ἔργων τὸ τεχνιτῶν πρῶτον νοήσκει τοῦτο δὲ μάλιστα δημιουργήσιν, εἰθ' οὕτω φῶ νοηθέντι κατόπισιν (32), ἐπὶ τῶν πραγμάτων προσάγειν τὴν ὁμοίτητα· ταῦτον δὴ τὸ τοῦ θεοῦ νοήματα πρῶτότερα τῶν πραγμάτων, τὰ τῶν γενομένων παραδείγματα, ἀπόματα, καὶ νοητὰ, κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα διὰ, καὶ μάλιστα μὲν πρώτως αὐτὰ ὄντα, παραίτια διὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ εἶναι τοιαῦτα ἕκαστα οἷα πᾶρ ἐστίν, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοίότητα, συνιδὸν ὁ Πλάτων ὄντα οὐ βέβαια ὀφθῆναι, οὐ μὴν οὐδὲ λόγῳ σοφῶς δηλωθῆναι δυνάμενα· αὐτὸς ὡς οἷον D τε ἦν ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν, καὶ φρονῆσαι, καὶ παρασκευάσας τοὺς μέλλοντας ἐπακολούθησιν, πραγματευσάμενος ταῦτα, καὶ τὴν σύμψασιν αὐτοῦ φιλοσοφίαν εἰς τοῦτο συνταξάμενος, περὶ ταῦτα φησὶ καὶ τὴν τούτων νόσιν τὴν σοφίαν εἶναι καὶ τὴν ἐπιστήμην, δι' ἧς τὸ ἀνθρώπινον τέλος καὶ ἡ μακαριστῆ βιοτῆ παραγίνεται.· Τοιαῦτα δὲ Ἀττικῶς. Παρῆν διὰ καὶ τούτων εἶ πλείω ἐκ τῆς δηλωθείσης παραθέσθαι τοῦ ἀνδρὸς γραφῆς· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκτεθεισὶν ἀρκε-

terriculamemia vertunt, qua-i essent τερατοῦματα. Notum est τερατοῦματα esse fractos solituous cantus, et metaphoricæ, παραλλογίας τε καὶ λήρους.

(31) Forte ταῦτας.

(32) *Νοηθέντι κατόπισιν*. Novo more dictum videtur, pro τοῦ νοηθέντος ἀντικρυς.

σθέντας, μεταθεσόμεθα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Στωϊκῶν αἵ-
 ρεσιν. Σωκράτους τοίνυν ἀκουστὴς ἐγένετο Ἀντισθέ-
 νης, Ἡρακλειoticὸς τις ἀνὴρ τὸ φρόνημα, ὃς ἐφη τοῦ
 ἤθεσθαι τὸ μαινεσθαι κρείττον εἶναι. Διδὲ καὶ παρῆναι
 τοῖς γνωρίμοις μηδέποτε χάριν ἡδονῆς δάκτυλον
 ἐκτείνειν. Τοῦτου δὲ ἀκουστὴς γέγονε Διογένης ὁ
 Κῦον, ὃς, καὶ αὐτὸς θηριωδέεστατα φρονεῖν ὄξας,
 πολλοὺς ἐπηγάγετο. Τοῦτον Κράτης διεδέξατο· Κρά-
 τητος δὲ ἐγένετο Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, ὁ τῆς Στωϊκῶν
 φιλοσοφίαν αἰρέσεως καταστάς ἀρχηγός. Ζήνωνα δὲ
 Κλεάνθης διεδέξατο, Κλεάνθην δὲ Χρύσιππος· τοῦτον
 δὲ Ζήνων ἑτερος, καὶ οἱ καθέξῃς. Λέγονται δ' οὗτοι
 πάντες διαφερόντως καὶ βίου στεβροῦ καὶ διαλεκτι-
 κῆς ἐπιμεληθῆναι. Τὰ γέ τοι τῆς κατ' αὐτοὺς φιλο-
 σοφίας· δόγματα δὲ πὺς ἔχει.

riatis cansa ne digitum quidem tollerent. Huic
 rita philosophari statuens ipse quoque, adiunxit
 ipulum habuit Zenonem Cittiium, Stoicæ philosophiæ
 Cleanthes, Cleanthis Chrysiippus, Chrysiippi alter Zeno,
 cæterique deinceps. Qui quidem omnes et vitæ constan-
 tiam, et disserendi artem singulari studio coluisse
 dicuntur. Horum ergo decreta philosophica ex se-
 quentiibus fere intelliges.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

*Περὶ τῆς τῶν Στωϊκῶν φιλοσοφίας· ἔπος τε ὁ
 Ζήνων τὸν περὶ ἀρχῶν ἀπεθίδου λόγον. Ἀπὸ
 τοῦ δευτέρου Περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους.*

Ἔτοιχεῖον εἶναι φασὶ τὸν ὄντων τὸ πῦρ, καθά-
 περ Ἡρακλειoticὸς· τοῦτου δ' ἀρχὴς ὕλη καὶ θεὸν, ὡς
 Πλάτων. Ἄλλ' οὗτοι ἄμφω σώματ' αἶψα εἶναι, καὶ
 εὐ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον, ἐκείνου πρῶτον ποιοῦν αἴ-
 τιον σώματων εἶναι λέγοντες· ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ
 εἰνας εἰμαρμένους καὶ ὄρισμένους χρόνους ἐκπυροῦ-
 θῆναι τὸν σύμπαντα κόσμον, εἴτ' αὖθις πάλιν δια-
 κοσμησθαι· τὸ μόνον πρῶτον πῦρ εἶναι καθαπερὶ
 εἰ σπέρμα, τὸν ἀπάντων ἔχον τοῦς λόγους, καὶ τὰς
 αἰτίας τῶν γεγονότων, καὶ τῶν γινομένων, καὶ τῶν
 ἰσοῦμένων· τὴν δὲ τοῦτον ἐπιτοκῶν καὶ ἀκολουθίαν,
 καὶ εἰμαρμένην, καὶ ἐπιστήμην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ
 νόμον εἶναι τὸν ὄντων ἀδιόδραστοντινα καὶ ἄφυκτον.
 Γαυτῆ δὲ πάντως διοικεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον
 ὑπερῶ, καθάπερ ἐν τῇ εὐνομοτάτῃ τιμὴ πολι-
 τεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

*Ὅποιαν ὄξασιν ἐπάγουται οἱ Στωϊκοὶ περὶ θεοῦ,
 καὶ περὶ συνειδήσεως τοῦ παντός. Ἀπὸ τῆς
 ἑπιτομῆς Ἀρείου Διδύμου (35).*

Ἔ Ὅλον δὲ τὸν κόσμον σὺν τοῖς ἑαυτοῦ μέρει
 προσαγορεύουσι θεόν. Τοῦτον δὲ ἔνα μόνον εἶναι
 φασὶ καὶ πεπερασμένον, καὶ ζῶον, καὶ αἰδίον, καὶ
 θεόν. Ἐν γὰρ τούτῳ πάντα περιέχεται τὰ σώματα,
 κενὸν δὲ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν αὐτῷ. Τὸ γὰρ ἐκ πάσης
 τῆς οὐσίας ποῦν προσαγορεύεσθαι τὸ κατὰ τὴν δια-
 κόμησιν τῆν τοιαύτην καὶ διάταξιν ἔχον. Διδὲ κατὰ

(35) Ἀρείου Διδύμου. Plures Didymos novimus :
 qui Arius diceretur, mihi quidem ignotus est : et
 tamen constanter apud Eusebium sic vocatur Spi-
 ricor non Ἀρείου, sed Ἀττίου, vel Ἀττίου legen-

Atum vel dicendo vel cogitando mens humanæ con-
 sequi, ac cæteria qui ad eam postea cognitionem
 aspiraturi essent, commonstrare viam poterat,
 ipsarum in tractationem incumbens, et cunctas eo
 revocans philosophiæ suæ rationes, in iis demum
 earumque notitia sapientiam ac scientiam positas
 esse defendit ; quæ nos in humani fluis et beate
 vitæ possessionem immittant. » Hactenus Atticus.
 Quo quidem illius ex opere, plura superioribus
 addere poteramus : uisuc tamen ea protulisse con-
 tenti, Stoicorum deinceps ad sectam disciplinamque
 transeamus. Socrates igitur Antisthenem quemdam,
 virum sensu animique tenus Heracleoticum, audi-
 torem habuit, qui cum lætitiæ furorem anteponeret,
 tum discipulis quoque suis auctor erat, uti volu-
 Diogenes Cynicus operam dedit, qui seriuo plane
 rita philosophari statuens sibi quamplurimos. Successit ei Crates, qui disci-
 pulum habuit Zenonem Cittiium, Stoicæ philosophiæ principem. Hujus successor fuit Cleanthes,
 Cleanthis Chrysiippus, Chrysiippi alter Zeno, cæterique deinceps. Qui quidem omnes et vitæ constan-
 tiam, et disserendi artem singulari studio coluisse dicuntur. Horum ergo decreta philosophica ex se-
 quentiibus fere intelliges.

F

CAPUT XIV.

*De Stoicorum philosophia : et quemadmodum Zeno
 de principiorum ratione statuerit. Ex Aristoclis De
 philosophia septimo.*

« Rerum, inquit, elementum. uti Heraclitus,
 ignem esse voluit ; ejus vero principia, materia
 atque Deum, ut Plato. Verum hoc discrimine, quod
 Stoici ambo illa, tam efficiens quam patiens, cor-
 pora esse dicant ; Plato contra primum illum effe-
 ctorem, incorporeum auctorem esse statuat. Deinde
 certis quibusdam fatoque constitutis temporibus,
 mundum universam conflagrare docent, indeque
 suam denuo speciem ornatuque recipere. Ex
 primum quidem illum ignem, quasi semen aliquid
 esse, quod rerum omnium rationes, ac præterito-
 rum simul, præsentium, futurorumque causas con-
 tineat. Quarum complexio quædam et consequentia,
 eorum quæ sunt omnium fatum, scientia, veritas,
 et lex ejusmodi sit, quæ nullo pacto effugi aut de-
 clinari queat. Sic porro quæ in mundo sunt uni-
 versa, quam optime gubernari, tanquam in repu-
 blica æquissimis legibus constituta.

CAPUT XV.

*Quam de Deo Stoici, deque hujus universi molitione
 sententiam introducant. Ex Arii Didymi Epitoma.*

« Mundum, inquit, universum, cum partibus
 ejus singulis, Deum appellant. Hunc quippe nnum
 duntaxat esse aiunt, absolutum, animantem, seu-
 piternum, ac Deum : illo enim corpora omnia con-
 tineri, et vacuum in eo superesse nihil. Enimvero
 quod ex omni substantia conflatum sit, id ipsum
 tale quid nominari, quatenus ornatum ejusmodi

dum esse. Suidas, Διδύμος, inquit, Ἀττίος, ἢ Ἀττίος
 χρηματίας, φιλόσοφος Ἀκαδημαϊκός, πειθανῶν καὶ
 σοφισμάτων λυσίας ἐν βιβλίῳ β', καὶ ἄλλα πολλά.

aliquem partiumque dispositionem complectitur. Itaque si prioris illius ratio habeatur, sempiternum ipsi mundum esse aiunt: sin ornatus iste spectatur, genitum, ac pro infinitarum, seu quæ jam præterierunt, seu quæ futuræ postea sint, periodorum conversione mutabilem. Atque ita, quod ex omni substantia tale quid existit, mundum esse sempiternum ac Deum; at mundum appellari, machinam hanc e cælo, aere, terra, mari, ac propriis singulorum naturis constitutam. Mundum præterea, deorum simul et hominum, imo et omnium omnino, quæ ipsorum causa facta sint, domicilium vocari. Quænammodum enim civitatis notio quædam et ratio duplex est, altera quatenus domicilium aliquid, altera quatenus multitudinem ex incolarum et civium societate conflata significat: ita mundus quædam quasi civitas est, ex diis hominibusque constans, sic quidem ut principatum dii teneant, homines eorum imperio subditi teneantur. Cæterum mutuum eorum inter se conjunctionem esse, quam illa, quæ naturæ lex quædam est, communio rationis efficiat. Alia prorsus omnia propter eandem facta esse. Quibus consentaneæ ponendum illud est, hominum curam gerere universi moderatorem Deum, quippe qui proluxa benignitate præditus, hominum amans, **818** justusque sit, et virtutum omnium complexione perfectus. Quocirca mundus quoque Ζεύς, hoc est Jupiter, vocatur, quod nobis τὸ ζῆν, hoc est viveudi sit auctor. Eundem, prout εἰρομένην λόγῳ, id est connexa quadam ratione, quam prætergredi ac violare nihil possit, ex omni æternitate cuncta moderatur, Εἰμαρμένην, hoc est Fatum, insuper appellari: Ἀδράστειαν vero, quasi dicas vim quamdam indeclinabilem, quod ipsum nihil effugiat: Providentiam denique, quod singula, prout cujusque usus exigit, proinde administret. Ducem porro principemque mundi, solem Cleanthes esse voluit, quod et siderum esset omnium maximus, et cunctarum ad rerum administrationem diem et annum, cæterasque tempestates efficeret. Alii ejusdem sectæ philosophi, terram mundi principatum habere maluerunt. Chrysippus eum purissimo ac defæcatissimo ætherei tribuit, quippe qui et omnium sit maxime mobilis, et totam mundi dymī *Epitoma*. Jam adversus eorumdem Stoicorum quæ Porphyrius in iis, quæ ad Boethum *De animo*

CAPUT XVI.

Contra Stoicorum de Deo sententiam. Ex Porphyrii ad Boethum opere De animo.

« Deum, inquit, spiritalem quemdam ignem sic appellant, nihil ut eundem sempiternum facere vereantur, imo etiam ejusmodi, qui omnia depascatur et perimat, quasi nostri hujus ac vulgaris ignis simillimus sit. Adeoque Aristoteli repugnare non dubitant, qui hoc abs sese impetrari non patitur, ut ætheream regionem simili ex igne constituat. Ex quibus si forte quæsieris, qui possit ignis ejusmodi tandiu permanere, diversum quidem illum esse negant, sed talem ei naturam dum tribuunt,

Α μὲν τὴν προτέρην ἀπόδοσιν ἀδίου τὸν κόσμον εἶναι φασί, κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν γεννητὸν καὶ μεταβλητὸν, κατὰ περιόδους ἀπειρῶς γεγονότας τε καὶ ἐπομένους. Καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς πάσης οὐσίας πῶς κόσμον ἀδίου εἶναι καὶ θεῶν λέγεσθαι δὲ κόσμον σύστημα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀέρος, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων· λέγεσθαι δὲ κόσμον, καὶ τὸ οἰκητήριον θεῶν καὶ ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἕνεκα τούτων γενομένων. Ὅν γὰρ τρέπον πῶς λέγεται διχῶς, τὸ τε οἰκητήριον καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων οἶν τοῖς πολιταῖς σύστημα· οὕτω καὶ ὁ κόσμος οἶον ἐπὶ πᾶσι ἐστὶν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνσεσῶτα. τῶν μὲν θεῶν τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντων, τῶν δὲ ἀνθρώπων ὑποταξαμένων. Κοινωνίαν δ' ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ λόγου μετέχειν, ὅς ἐστι φύσει νόμος· τὰ δ' ἄλλα πάντα γέγονται τούτων ἕνεκα. Οἷς ἀκολουθῶς νομιστέον προνοεῖν τῶν ἀνθρώπων τὴν τὰ ἅλα διοικούντα θεῶν, εὐεργετικῶν ὄντα, καὶ χρηστῶν, καὶ φιλόανθρωπων, δίκαιον τε, καὶ πάσας ἔχοντα τὰς ἀρετάς. Διὸ δὴ καὶ Ζεὺς λέγεται ὁ κόσμος, ἐπεὶ τὸ ζῆν αἴτιος ἡμῶν ἐστι. Καθόσον δὲ εἰρομένην λόγῳ πάντα διοικεῖ ἀπαράβατος ἐξ ἄλλου, προσνομαζέσθαι Εἰμαρμένην· Ἀδράστειαν δὲ, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν αὐτὸν ἀποδιδοράσκειν· Πρόνοιαν δ', ὅτι πρὸς τὸ χρῆσθαι οἰκονομεῖ ἕκαστα. Ἠγεμονικὸν δὲ τὸν κόσμον Κλειάνθει μὲν ἤρεσε τὸν ἥλιον εἶναι, διὰ τὸ μέγιστον τῶν ἀστέρων ὑπάρχειν, καὶ πλεῖστα συμβάλλεσθαι πρὸς τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν, ἡμέραν καὶ ἡμέραν ποιοῦντα, καὶ τὰς ἄλλας ὥρας. Τισὶ δὲ τὸν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως ἔδοξε γῆν τὸν ἡγεμονικὸν εἶναι τὸν κόσμον. Χρυσίππῳ δὲ τὸν αἰθέρα τὸν καθαρώτατον καὶ εὐκρινέστατον, ὅτε πάντων εὐκρινέστατον ὄντα, καὶ τὴν ὅλην περιόχοντα τὸν κόσμον φεράν. Ταῦτα μὲν ἡμῶν ἀπὸ τῆς Ἐπιτομῆς Ἀρεῖου Διδύμου προελθεῖν. Πρὸς δὲ τὴν περὶ θεῶν τῶν Στωϊκῶν ὁδὸν ἀπαρκεῖ παραθέσθαι τὰς Πορφυρίου λέξεις ἐν τοῖς πρὸς Βόηθον ἀντιγραφεῖσιν αὐτῷ *Περὶ φύσεως, τοιοῦτον ἐχούσας τὸν τρόπον*

operæ plurimum et commoditatis afferret, cum et Alii ejusdem sectæ philosophi, terram mundi principatum habere maluerunt. Chrysippus eum purissimo ac defæcatissimo ætherei tribuit, quippe qui et omnium sit maxime mobilis, et totam mundi dymī *Epitoma*. Jam adversus eorumdem Stoicorum quæ Porphyrius in iis, quæ ad Boethum *De animo*

D ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Πορφύριον πρὸς τὴν τῶν Στωϊκῶν περὶ θεῶν διόξαν. Ἀπὸ τῶν πρὸς Βόηθον *Περὶ φύσεως*.

« Τὸν δὲ θεῶν οὐκ ὀνοῦσαι, πῦρ νοεῖν εἰπόντες, ἀδίου καταλιπεῖν, καὶ φθεῖρην μὲν πάντα λέγειν καὶ ἐπινέμεσθαι, ὡς τοιοῦτον ὅν πῦρ, οἶον τὸ ἡμῶν συνεγνωσμένον ἀντιλέγειν τε (34) τῷ Ἀριστοτέλει, παραιτούμενον τὸν αἰθέρα ἐκ πυρὸς λέγειν τοιοῦτον. Ἀπαιτούμενοι δὲ, πῶς τὸ τοιοῦτον ἐπιδιαμένει πῦρ, ἄλλοθεν μὲν πῦρ οὐ λέγουσιν εἶναι, τοιοῦτον δ' εἰπόντες, πιστεύειν αὐτοὺς ἀξιώσαντες εἰποῦσαι, τῇ ἀλόγῳ πίστει ταύτῃ ἐπισπώνουσιν, ὅτι καὶ ἀδίου ἐστὶ πῦρ, ἐκ μέρους καὶ τὸ αἰθέριον στέννεσθαι καὶ ἀ-

ἀπεισθαί τελέοντας. Ἀλλὰ τὴν τούτων πρὸς μὲν ταῦτα ἄδελφάν, πρὸς δὲ τὰ τῶν παλαιῶν βιβλιομάν τε καὶ καταφρόνησιν, τί ἂν τις ἐπιών ἐπὶ πλεόν μνηκύνῃ; Sed eorum aut stuporem, aut veterum hac in disputazione contemptum pluribus exaggerare quid attinet?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ὅτι οὐκ ἂν εἴη σῶμα τὸ ὄν, κατὰ τοὺς Στωϊκούς. Ἀπὸ τοῦ πρώτου Περὶ τάγαθου Νουμπίου.

« Ἀλλὰ τί δὴ ἐστὶ τὸ ὄν; ἄρα ταυτὶ τὰ στοιχεῖα τὰ τέτταρα, ἡ γῆ, καὶ τὸ πῦρ, καὶ αἱ ἄλλα δύο μεταξὺ φύσεις; Ἄρα οὖν δὴ τὰ ὄντα ταῦτα ἐστὶν ἕως ξυλλήθεθην, ἢ καθ' ἕν γέ τι αὐτῶν; Καὶ πῶς, ἢ γέ ἐστι καὶ γεννητὰ καὶ κατενάγητα, εἰ γέ ἐστὶν ὁρᾶν αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων γινόμενα, καὶ ἀπαλλασσόμενα, καὶ μὴ τὰ στοιχεῖα ὑπάρχοντα, μὴτε συλλαβάς; Σῶμα μὲν ταυτὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν. Ἄλλ' ἄρα ταυτὶ μὲν οὐ, ἢ δ' ὅλη δύναται εἶναι ὄν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον, ἀρῶστίς τοῦ μένειν. Ποταμὸς γάρ ἢ ἔλη βροῦθος καὶ δεῦρβροπος, βάθος, καὶ πλάτος, καὶ μήκος ἀόριστος, καὶ ἀνήνυτος. » Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιπέλει. « Ὅστε καλῶς ὁ λόγος εἴρηκε, φάς, εἰ ἐστὶν ἀπειρος ἡ ὄλη, ἀόριστος εἶναι αὐτῆν; εἰ δὲ ἀόριστος, ἄλογον εἰ δὲ ἄλογος, ἀγνωστον. Ἄγνωστον δὲ γε οὕσαν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι ἄτακτον ὡς τεταγμένα γνωσθῆναι πᾶν ὁρῶμεν ἂν εἴη βῆδον τὸ δὲ ἄτακτον οὐχ ἔστιν. » ὅ τι δὲ ἔστιν, οὐκ ἂν εἴη ὄν. Τοῦτο δὲ ἦν ὅπερ ἡμῖν αὐτοῖς ὠμολογησάμεθα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ταυτὶ πάντα συνεχεῖσθαι τῶ ὄντι ἀθέμιστον εἶναι. Δοξάτω, μάλιστα μὲν πᾶσιν, εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' ἐμοί. Οὐκοῦν φημι τὴν ὄλην οὕτε αὐτῆ, οὕτε τὰ σώματα εἶναι ὄν. Τί οὖν δὴ; εἰ ἔχομεν παρὰ ταῦτα ἄλλο τι ἐν τῇ φύσει τῇ τῶν ὄλων; Ναί τοῦτο οὐδὲν εἰπεῖν ποικίλον, εἰ τότε πρότον μὲν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἅμα πειραθεῖσθαι διαλεγόμενοι. Ἐπεὶ δὲ τὰ σώματα ἐστὶ φύσις τεθνηκόσα, καὶ νεκρὰ, καὶ πεφορημένα, καὶ οὐδ' ἐν ταύτῳ μένοντα, ἄρ' οὐχὶ τοῦ καθέξοντος αὐτοῖς δεῖ; Παντὸς μᾶλλον. Εἰ μὴ τούτοις δὲ τούτου, ἄρα μένειν ἂν; Παντὸς ἤττον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κατασχῆσον; Εἰ μὲν δὴ καὶ τοῦτο εἴη σῶμα, διδὸς Σωτήρος δοκεῖ ἂν ἐμοί δεηθῆναι αὐτὸ παραλύμενον καὶ σκιδνάμενον. Εἰ μένοιτο χρῆ αὐτὸ ἀπὸλλάσθαι τῆς τῶν σωμάτων πάθος, ἢνα κακίνοις κακυημένοις τὴν φθορὰν ἀμύνειν δύνηται, καὶ κατέχῃ, ἐμοί μὲν οὐ δοκεῖ ἄλλο τι εἶναι ἢ μόνον γὰρ τὸ ἀσώματον αὐτῆ γὰρ δὴ φύσει πασῶν μόνῃ ἔστιν, καὶ ἐστὶν ἀραρυία, καὶ οὐδὲν ὠματικῆ. Ὅστε γούν γίνεσθαι, οὕτε ἀφεται, οὕτε κίνησιν κινεῖται ἄλλην οὐδέμειν, καὶ διὰ ταῦτα καλῶς δίκαιον ἐφάνη προσθεῖσθαι τὸ ἀσώματον.

nancisci non poterint, num manebunt illa per sese? Minime vero. Quid igitur illud erit, quod ipsa continet? Enimvero si corpus id etiam fuerit, equidem, cum saepe natura dissolvatur atque disperitur, **820** Jove quodam Servatore opus ei futurum existimo. Quod si ab omni corporum vitio liberum illud esse oporteat, ut eadem, ubi concepta jam sunt, vindicare ab interitu, et continere possit, mihi sane, præter id unum quod experts corporis sit, ejuamodi esse nihil videtur. Ex omnibus quippe naturis una hæc est, quæ cum ipsa consistat, tum etiam firma sit ac solida, nec corporei quidquam omnino simile habeat. Nec enim generatur illa, nec crescit, nec alio motu cietur ullo. Ac propterea æquum in primis et consentaneum merito visum est, hanc rei corporis experti prærogativam tri-

nudæ orationi fidem haberi volunt; nisi quod insuper tam absurdæ opinionis hoc addunt, ut sempiternum ignem illum esse defendant, cum tamen ætherium exstingni partim, partim accendi velint.

819 CAPUT XVII.

Id quod vere est, corpus non esse, ut Stoici opinantur. Ex Numenii primo De bono.

« Verumtamen, inquit ille, quidnam igitur vere esse dicemus? Num hæc elementa quatuor, terram, ignem, mediasque duas inter utrumque naturas? Utrum ergo illa sunt, universa simul, an seorsim ac per sese singula? Qui tandem alterutrum dici possit, cum et genita illa sint, et extincta rursus oriantur? passim enim ea videmus cum fieri ex sese mutuo, tum ita prorsus interire, ut nec elementa maneat, nec elementorum ulla complexio. Itaque corpus illud quod vere sit, in elementis reperiri non potest. Esto, elementis hoc minime conveniat, materię certe quidem optime conveniet. Atqui ab eo longissime abest materia, quod infirmior ea sit, quam ut constanter permanere queat. Est enim fluvius quidam vehevens et incitatus, cujus neque fundus, neque latitudo, neque longitudo certis ullis finibus comprehendi possit. » Tum paucis quibusdam interjectis: « Quamobrem, inquit, præclare dictum illud est, materiam si sit inmensa, definiri proinde non posse; quod si verum est, eandem rationis expertem esse; si denique rationis experts, cognitionem omnem fugere. Quod si cognosci non possit, confusam illam ac perturbatam esse necesse est, cum ordinata omnia sint ad cognoscendum longe facilissima. Quod vero perturbatum est, id permare profecto non potest; quod autem non permaneat, id utique vero non fuerit. Atque id ipsum est, quo de jam inter nos ante convenit, hæc omnia non posse cum ejus quod vere sit ratione consistere. Id quod maxime quidem omnibus placere velim; sin minus, placeat certe mihi. Materiam igitur, aut corpus ullum vere esse nego. De illis ergo quid dicimus? Num aliud quid præter ista nobis in tota rerum natura superest? Superest vero: neque id explicare difficilis admodum opera fuerit, si modo primum illud in nobis ipsis pervidere mutua ratiocinatione conabimur. Et quoniam corpora vitæ nihil per sese habent, atque hoc illucque jactantur, nec eodem semper loco vultuque persistunt, nonne aliquo proinde, cujus vi continentur, opus habent? Maxime id quidem. Id vero si

CAPUT XVIII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Stoici de universi conflagratione quid sentiant.

« Placet, inquit, sectæ hujus antiquissimis atque primariis, post maximos quosdam conversionum circuitus, in aerem primo mutari universa, tum in ignem ætherium postremo dissolvi. » Quibus deinde subjungit : « Ex his porro manifeste liquet, eam rem confusionem, non ad substantiam Chrysippum retulisse; hoc enim prorsus fieri non potest: sed eam duntaxat, quæ pro aliqua mutatione sumatur. Corruptionis enim vocabulum, ubi de solita mundi post longissimas conversiones corruptione loquuntur, haud proprie quidem accipiunt, qui rerum in ignem omnium dissolutionem fieri tradunt, quam ipsi conflagrationem appellant; sed eam quæ in natura contingit mutationis loco, vocem illam corruptionis usurpant. Volunt enim Stoici, rerum naturam omnium in ignem tanquam in semen aliquod mutari, ex quo rursum qualis ante fuerat, perfectus ipsarum ornatus existat. Atque hoc dogma sectæ hujus et principes et vetustissimi comprobant, Zeno, Cleanthes et Chrysippus. Nam Chrysippi quidem discipulum, et successorem in schola Zenonem, in illa de conflagratione mundi questione, assensionem retinuisse aiunt.

CAPUT XIX.

Quemadmodum Stoici de iterato universi ortu philosophentur.

« Posteaquam, inquit, eo usque progressa est ratio communis, communisque natura nova magnitudine, ac novis incrementis aucta, res demum exsiccavit, §21 atque in sese recepit universas; in plena constituitur integraque substantia, quippe quæ ad principem illam, ut appellatur, rationem, atque ad resurrectionem illam magni effectricem anni redierit: quo quidem anno, ex ea sola in eandem rursus instauratio fieri consuevit. Ad eum porro statim revocata, eodem prorsus ordine, quo jam ante mundum similiter ornare cœperat, eandem iterum, quo modo ratio postulat, rerum dispositionem atque administrationem instituit, ejusmodi conversionibus ex omni æternitate ac sine ulla cessatione redeuntibus. Quippe, principii sui causam nec habere simul universa possunt, nec universorum ipse moderator. Nam iis quæ sunt, cum substantiam quamdam subsesse necesse est, quæ suapte natura mutationes omnes excipiat, tum id præterea, quod aliquid ex ea perficiat. Cujusmodi enim apud nos effectricem naturam aliquam videmus, ejusmodi necessario quidpiam, sed ortus expers,

Ὅπως οἱ Στωϊκοὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκπύρωσεως δοξάζουσιν.

« Ἀρῶσαι δὲ τοῖς πρεσβυτάτοις τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως ταύτης, ἔξαιερούσθαι πάντα κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας, εἰς πῦρ αἰθερωδὲς ἀναλυομένων πάντων. » Καὶ ἐξῆς ἐπάγει « Ἐκ τούτων δὲ δήλον, ὅτι Χρυσίππος ἐπὶ τῆς οὐσίας οὐ ταύτην παρεῖλε, τὴν σύγκρισιν ἀδύνατον γάρ· ἀλλὰ τὴν ἀντὶ τῆς μεταβολῆς λεγομένην. Οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου κατὰ περιόδους τὰς μεγίστας γινομένης φθορᾶς κυρίως παραλαμβάνονται τὴν φθορὰν, οὐ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῶν ὄλων δογματίζοντες, ἣν δὴ καλοῦσιν ἐκπύρωσιν· ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρώσκει τῇ προσγοροῦ τῆς φθορᾶς. Ἀρῶσαι γὰρ τοῖς Στωϊκοῖς φιλοσόφοις τὴν ὄλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, ὡς εἰς σπέρμα, καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἷα τὸ πρότερον ἔν. Καὶ τοῦτο τὸ δόγμα τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως οἱ πρῶτοι καὶ πρεσβυτάτοι προσήκοντο, Ζήνων τε, καὶ Κλεάνθης, καὶ Χρυσίππος. Τὸν μὲν γὰρ τούτου μαθητὴν, καὶ διδάσκαλον τῆς σχολῆς Ζηωνιά φασιν ἐπισηεῖν περὶ τῆς ἐκπύρωσεως τῶν ὄλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄

Ὅπως δοξάζουσιν οἱ Στωϊκοὶ περὶ τῆς παλιγγενεσίας τῶν ὄλων.

« Ἐπὶ τοσούτο δὲ προελθὼν ὁ κοινὸς λόγος, καὶ κοινῇ φύσει μελέων καὶ πλείων γενομένη, τῆς ἀναξηράνασα (35) πάντα, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναλαθοῦσα, ἐν τῇ πάσῃ οὐσίᾳ γίνεται, ἐπανελαθοῦσα εἰς τὸν πρῶτον θήθεντα λόγον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ποιούσαν ἐνιαυτὸν τὸν μέγιστον, καθ' ὃν ἀν' αὐτῆς μόνῃς εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις (36). Ἐπανελαθοῦσα δὲ, διὰ τάξιν, ἀφ' οὐίας διακοσμεῖν ὡσαύτως ἤρφατο, κατὰ λόγον πάλιν τὴν αὐτὴν διεξαγωγὴν ποιεῖται, τῶν τοσούτων περιόδων ἐξ αἰδίου γινομένων ἀκαταπέσιως. Οὕτως γὰρ τῆς ἀρχῆς αἰτίας καὶ πᾶσιν ὄν τε γίνεσθαι, ὅστε τοῦ διοικούντος αὐτά. Οὐσίαν τε γὰρ τοῖς γινομένοις ὑπεσθᾶναι δεῖ, πεφυκυῖαν ἀναδέχεσθαι τὰς μεταβολὰς πάσας, καὶ τὸ δημιουργῆσαι ἐξ αὐτῆς. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τίς ἐστι φύσις δημιουργοῦσα, τοιοῦτου τινὸς κατ' ἀνάγκην ὄντος καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγεννήτου γενέσεως γὰρ ἀρχὴν οὐχ ὄν τε εἶναι αἰτὴ τῆς φύσεως ταύτης. Ὅν ἐρόπον δ' ἀγέννητός ἐστι, καὶ ἀναίρεθῆναι ἀδύνατον ἐστὶν αὐτὴν, ὅστε αὐτῆς ἐξ αὐτῆς, ὅστε ἐξωθέν τινος ἀναίρεθῆναι αὐτὴν. »

in ipso quoque mundo ponendum est: cum talis

(35) Τέλος ἀναξηράνασα. Loci hujus lacunam utramque ex Montac. codice supplēvimus; priorem līs verbis τέλος ἀναξηράνασα, posteriorem istis, ἐν τῇ πάσῃ οὐσίᾳ.

(36) Ἡ ἀποκατάστασις. Nemo est qui hoc Stoicorum dogma fuisse non agnoscat. B. Epiphanius,

hæresi v, quem antorem secutus, nescio, mundi παλιγγενεσίαν tacet, avimorum μεταγίγμοιός καὶ μετεσσωματώσεως iisdem attribuit, quæ Pythagoræ ac Platonicoz fuisse. Imo, quod valde mirum est, hæresi vii Peripateticos eodem errore simul invo vit.

natura ortus sui principium habere nullum omnino possit. Et quemadmodum ortu ipsa caret, ita nec unquam interire potest, cum nec ipsa per sese perire queat, nec aliud quidquam sit, quod extrinsecus illam exstinguat. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

CAPUT XX.

Ἄνω δοξάζουσιν οἱ Ἑσθακοὶ περὶ ψυχῆς.

Quemadmodum Stoici de animo sentiant.

« Τὸ δὲ σπέρμα φησὶν ὁ Ζήνων εἶναι, ὃ μεθίστην ἄνθρωπος πνεῦμα μεθ' ὄργου, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα, καὶ τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέραςμα, καὶ μίγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνελήλυθός. Ἐχον γὰρ τοὺς λόγους τῶν ὄλων τοὺς αὐτοὺς τοῦτο, ὅταν ἀφῆθῃ εἰς τὴν μήτραν, συλληφθὲν ὑπ' ἄλλου πνεύματος, μέρος ψυχῆς τῆς τοῦ θήλεος, καὶ συμμυεῖ γενόμενον, κρυφέν τε φύει κινούμενον καὶ ἀναβριτίζμενον ὑπ' ἐκείνου, προσλαβάνον ἀεὶ εἰς τὸ ὄργον καὶ αἰθέραν ἐξ αὐτοῦ. » Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλέγει· « Περὶ δὲ ψυχῆς Κλεάνθης μὲν, τὰ Ζήνωνος δόγματα παρατιθέμενος πρὸς σύγκρισιν, τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους (57) φυσικοὺς, φησὶν, ὅτι Ζήνων ψυχὴν λέγει ἀσθησιν, ἢ ἀναθυμίασιν, καθάπερ Ἡράκλειτος. Βουλόμενος γὰρ ἐμφανίσαι, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀναθυμιάσματα νοσερὰ ἀεὶ γίνονται, εἴκασεν αὐτὰς τοὺς ποταμοὺς, λέγων οὕτως· Ποταμοὶσι τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαλόνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιφέρε' καὶ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν ὄργων ἀναθυμῶνται. Ἀναθυμίασιν μὲν οὖν ὁμοίως τῷ Ἡρακλείτῳ τὴν ψυχὴν ἀποφαίνει Ζήνων. Αἰσθητικὴν δὲ αὐτὴν εἶναι διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι τυποῦσθαι γὰρ δύνανται τὸ μέγεθος, τὸ μέρος τὸ ἡγούμενον αὐτῆς, ἀπὸ τῶν ὄντων καὶ ὑπαρχόντων (58) διὰ τῶν αἰσθητηρίων, καὶ παραδέχονται τὰς τυπώσεις. Ταῦτα γὰρ ὅσα ψυχῆς ἔστι. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Εἶναι δὲ ψυχὴν ἐν τῷ ὄλῳ φασὶν, ὃ καλοῦσιν αἰθέρα, καὶ ἀέρα κύκλω περὶ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ ἐκ τούτων ἀναθυμιάσεις· τὰς δὲ λοιπὰς ψυχὰς προσπεφυκέναι ταύτῃ, ὅσαι τε ἐν ζώοις εἰσὶ, καὶ ὅσαι ἐν τῷ περιέχοντι· διαμένειν γὰρ τὰς τῶν ἀποθανόντων ψυχὰς. Ἐνοεῖ δὲ τὴν μὲν τοῦ ὄλου αἴδιον, τὰς δὲ λοιπὰς συμμίγνυσθαι· ἐπὶ τελευτῇ εἰς ἐκείνην. Ἐχειν δὲ πᾶσαν ψυχὴν ἡγεμονικόν τι ἐν αὐτῇ, ὃ δὴ ζῶη καὶ αἰσθησις ἔστι καὶ ὄρμη. » Καὶ ἔτι μετ' ὀλίγα· « Τὴν δὲ ψυχὴν γεννητὴν τε καὶ φθαρτὴν λέγουσιν οὐκ εὐθὺς δὲ τοῦ σώματος ἀπαλλαγίσαν φεῖρεσθαι, ἀλλ' ἐπιμένειν πῶς χρόνους καθ' ἑαυτὴν τὴν μὲν τῶν σπουδαίων μέχρι τῆς εἰς πῦρ ἀναλύσεως τῶν πάντων, τὴν δὲ τῶν ἀφρόνων πρὸς ποσοὺς τινὰς χρόνους. Τὸ δὲ διαμένειν τὰς ψυχὰς οὕτω λέγουσιν, ὅτι διαμένομεν ἡμεῖς ψυχαὶ γενόμενοι, τοῦ σώματος χωρισθέντες, καὶ εἰς ἑλάττω μεταβαλόντες οὐσαν τὴν τῆς ψυχῆς. Τὰς δὲ τῶν ἀφρόνων καὶ ἀλόγων ζώων ψυχὰς συναπλόσθαι τοῖς σώμασι. » Τοιαῦτα καὶ τὰ τῆς Ἑσθατικῆς φιλοσοφίας δόγματα, ἀπὸ τῶν Ἐπιτομῆν Ἀρσίου Διδύμου (59) συνελεγμένα. Πρὸς δὲ τὴν περὶ ψυχῆς ἄποψιν τῶν ἀνδρῶν ὄδξαν ἀπαρτὰ ἐὰν παρὰ λογίην τῷ καθ' ἡμᾶς συντόμως ἀντειρημένα διὰ τούτων.

A « Semen, ait Zeno, spiritum, inquam, illum, quem homo emittit cum humore conjunctum, animi particlam esse revulsumque fructum, imo et parentm seminm temperationem aliquam, et concretam ex animi partibus misionem. Id enim, cum eandem in se, quam totum ipsum vim et rationem habeat, cum in vulvam immissum fuerit, statim ab alio spiritu comprehensum, muliebris animi pars quedam naturaque cognatam efficitur; dumque ibi absconditum ejus vi commovetur et excitatur, crevasc paulatim in fetum, humidi partes subinde novitas assumens, ac propriis gliscens incrementis. » Hæc ille. Tum paucis aliquot interjectis: « Cleantes, inquit, Zenonis de animo dogmata cum aliorum phisicorum opinione committens, Zenonem ait, quemadmodum et Heraclitum, animi naturam in sensu aut exhalatione possuisse. Cum enim exhalantes animos spirituales semper effici demonstrare vellet, eos cum fluvii comparabat, his verbis utens: In fluvios, inquiebat, licet iidem usque decurrant, aliæ tamen atque aliæ illabuntur aquæ. Et vero animæ rebus efflantur ex hmnilis. Ita Zeno, perinde ut Heraclitum, animum exhalationem esse demonstrat. »

B « 522 Eandem propterea sensu percipi posse defendit, quod pars ejus facultates princeps, rebus iis, quæ per sensuum aditus eo snbeunt, consignetur, earnque formas imaginesque suscipiat. Ea quippe animi propria sunt. » Itemque post alia: « Animum autem, inquit, in universo esse aiunt, quem ætherem ipsi aeremque vocant, terra, mari, et erumpentibus ex utroque exhalationibus circumfusam: ad eum vero reliquam animorum multitudinem adhærescere, tam qui animantibus, quam qui ambiente nos aere continentur: defunctorum enim animos etiam post obitum superesse. Nonnullis etiam placet, universi quidem animum sempiternum esse, reliquos vero sub interitum cum eo commiseri. Cæterum principem in omnibus aliquam inesse partem, quæ nihil aliud sit, quam vita, quamque sentiendi vis et appetendi. Iterumque post pauca, animum porro et ortum habere et interitum subire illum quidem, non tamen simulatque corpore solutus est, interire, sed manere per seipsum aliquandiu: ac sapientium quidem animos ad extremam usque rerum in ignem omnium dissolutionem; stultorum vero nonnisi aliquanto temporis intervallo, superesse. Porro quod animos illi permanere docent, id sic intelligunt, ut nos ipsi animorum in naturam transeuntes maneamus, jam

(57) Σύγκρισιν τὴν π. τ. δ. Hic etiam ex Montac. codice pauca verba supplēvimus, quorum locus in priori editione vacat.

(58) Forte ὑπεροχόμενον.

(59) Ἀπὸ τῶν Ἐπιτομῶν Ἀρσίου Διδύμου. Ita, quæ decerant, Montac. codex implet. Melius tamen legeretur, ἀπὸ τῶν Ἀρσίου (vel potius Ἀρτίου, sive Ἀρτίου) Διδύμου κατ' ἐπιτομὴν συνεῖλ.

sejuncto corpore, atque in minoreni animi substantiam commutato. Stultorum autem et animalium ratione carentium animos, tandem una cum ipsis corporibus interire. » Atque hujusmodi sunt illa Stoicæ philosophiæ dogmata, ex Ario Didymo breviter summatimque collecta. Verum ad refellendam hominum istorum insulsam de animo sententiam satis utique fuerit pauca hæc ex ætatis nostræ scriptore Longino decerpere.

CAPUT XXI.

Longini contra Stoicorum de animo sententiam disputatio.

« Mihi vero, inquit, ut universe loquar, procul admodum a vera philosophandi ratione abesse illi videntur omnes, qui animam corpus esse docuerunt. Quis enim, obsecro, nisi absurde, quod animi proprium est, elementorum affine ac geminum esse dicat? quis ullam in eo concretionem mistionemve defendat? quales sane multiplices ac variaz infinitorum aliorum corporum formas parere consueverant, in quibus si minus perpetuo, interdum certe quidem cum elementorum ipsorum causam, tum vero primorum etiam corporum in secundis ac tertiis vim quamdam momentumque videamus. At eorum quæ ad animum pertinent, vestigium in corporibus nullum, nullum usquam indicium reperis, ut ambitiose, quomodo Epicurus olim et Chrysippus omnem omnino lapidem moveas, atque omnem excutias corporis facultatem, unde animi functionum originem ac fontem accersas. Quid enim tenuissima spiritus illius subtilitas, ad cogitandum nobis aut ratiocinandum conferre possit? Quam vero tantam præ cæteris omnibus atomorum figuræ vim et convertendi facilitatem habent, ut si quando in corporis alterius conformatione misceantur, prudentiam efficiant? Mihi quidem id nullatenus fieri posse persuadeo, me si Vulcani quidem aut tripodes, aut famule cuiquam obveniant, (e quibus illos per sese Homerus ait deorum in cœtum convenire, has vero laboranti hero manum operamque commodare, nec a viventibus ullo dutis aut facultatis genere superari, nedum ut istis ex fortuito concursu ramentis ulla ratione concederent:) adeoque nihilo plus eum quam jacentes in litore lapides, ad eximium aliquid visuque mirabilem conficiendum, virtutis ac solertiaz habiturum. Enimvero quis non Zenonem jure Cleantibusque indignetur, tam contumeliose de animo philosophatos esse, atque in id ambo con-

(40) Ὅν φησιν Ὀμηρος. *Iliad.* Σ, v. 573 :

..... Τριπόδας γὰρ εἰκοσι πάντα ἔτευχεν,
ἔσταναι περὶ τοῖσιν ἔσταθός μὲγάροιο.
Χρῖσται δὲ σφ' ὄπλο κύκλι ἐκάστω πυθμῆνι θήκεν.
Ὅρασι αὐτάμαχοι θεῖον δυσάλαι' (vel δῦσωνα)
(ἀγῶνα.)

Hic ἀγὼν non est certamen, ut Hopperus vertit, sed vel cæsus, vel *canaculum* : ut Alias sæpe, pro loco in quo multi conveniunt, aut pro ipsa vel hominum, vel aliarum quoque rerum multitudiue sumitur. De ancillis istis idem Homer. *ibid.*, vers. 417, ubi de Vulcano,

..... Ἰπὸ δ' ἀμείλοιο βόοντο ἄνακτι,
Χρῖσται, ζωφει νεήριον ἐοικυῖαι.
Τῆς ἐν μὲν ῥός ἐστι μετὰ φρεσίν, ἐν δὲ καὶ αὐδῇ,
καὶ σθένος· ἀθανάτων δὲ θεῶν ἀπὸ ἔργα ἴσασσι.
Αἱ μὲν ὑπαυθα ἀνακτος ἐσπίοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Λογγίνου πρὸς τὴν τῶν Στωϊκῶν περὶ ψυχῆς δόξαν ἀντίβλησις.

A « Συνελόντι δ' εἰπεῖν, πόρρω μοι ὄκοισιν ἀριστη-
κέναι τοῦ τὰ δόντα λογίζεσθαι πάντες ἐφεξῆς, ὅσοι
τὴν ψυχὴν σῶμα ἀπεφάναντο. Πῶς γὰρ ἕως ἐγγυρῆ
παρὰ τλήσιν εἶναι τινὲ τῶν στοιχείων τὸ κατ' αὐτὴν
θεῖναι ; ποῦ δὲ ἐπὶ τὰς κρῆσεις καὶ μίξεις ἐνεγκέναι ;
αὐτὰ κατὰ πολλοὺς γιγνόμεναι τρώπους, ἄλλων μὲν ἀμυ-
θήτων ἰδέας σωμάτων ἀπογεννῶν πεφύκασι, ἐν οἷς
εἰ καὶ μὴ συνεχῶς, ἀλλ' οὐν πόρρωθεν ἰδεῖν ἐν τῇ
τῶν στοιχείων αἰτίαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ δεύτερα καὶ
τρίτα τῶν πρώτων ἀφορμῆν. Τῶν δὲ περὶ ψυχῆν
ἔχουσιν οὐδὲν, οὐδὲ τεκμήριον ἐν τοῖς σώμασιν εὑ-
ρίσκειται· κἂν εἰ φιλοτιμοῖτο τις, ὡς Ἐπίκουρος καὶ
Χρῖστιππος, ἅπαντα λίσθον κινεῖν, καὶ πᾶσαν ἐρευνῆ
δύναμιν σώματος, εἰς γένεσιν τῶν περὶ ψυχῆς πρά-
ξεων. Τί γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος ἡμῶν λεπτότης πρὸ
B ἔργου γένουσι· ἂν εἰς φαντασίας καὶ λογισμοὺς ; Τί δὲ
τῶν ἀτόμων σχήματα τοσαῦτα παρὰ τὰ ἄλλα ἔχει
δύναμιν καὶ τροπῆν, ὥστε φρόνησιν γενῆν, ὅταν
εἰς ἐτέρου πλάσιν ἔγκραταμχθῆ σώματος ; Οἶμαι μὲν,
ὡς οὐδ' εἰ τῶν Ἡρακλείτου τις ἂν τύχοι τριπόδων καὶ
θεραπειῶν, (ὧν φησιν Ὀμηρος (40), τοὺς μὲν εἰ-
τοματοῦς εἰς τὸν ἀγῶνα χωρεῖν, τὰς δὲ συναγέζε-
σθαι τῷ δεσπότην, καὶ μηδὲν οἶον οἱ ζῶντες
ἔχουσι πλεονεκτημάτων ἀπολείπεισθαι, μὴ τί γε θῆ
τῶν ἐκ ταῦτοματόν ψηγμάτων) καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν
αἰγυλῶν προσεοικε λίσθου, εἰς τὸ δύνασθαι τὸ περὶ-
τότερον ποιεῖν πρὸς ἀσθῆσιν. Ζήνωνι μὲν γὰρ καὶ
Κλεάνθει νεμεσησῆτι τις ἂν δικαίως, οὕτω σφόδρα
ὀδρισιτικῶς περὶ αὐτῆς διαλεχθεῖται, καὶ ταῦτον ἄρ-
γω τοῦ στερεοῦ (41) σώματος εἶναι τὴν ψυχὴν ἀναθυ-
μῆσιν φησασσι. Τί γὰρ (42), ὃ πρὸς θεῶν, κοινὴν
ἕως ἀναθυμῆσται καὶ ψυχῆ ; Ποῦ δὲ ἐγγυρῆ, νομι-
σαντας τοῦτε προσεοικῆται τὴν θ' ἡμέτεραν καὶ τὴν
τῶν ἄλλων ζῶντων οὐσίαν, τοῦτο μὲν φαντασίας καὶ
μνήμας οἶους τε εἶναι σώζειν (43) διαρκεῖς, τοῦτο δὲ
ὀρμᾶς καὶ βουλήσεις τῶν λυσitelούτων εἰς σύντην
πραγμάτων ; Ἢ ε' ἄρα καὶ τοὺς θεοὺς, καὶ τὴν ἐν

Adi Eustathium, de Vulcanianarum ancillarum innotitum disputantem.

(41) Ἄμω τοῦ στερεοῦ. Suppleta hæc sunt et Mont. cod. Malim tamen ἀμῶνιν quam ἄμω.

(42) Φησασσι. Τί γὰρ, ὦ. Et hæc Montac. codici accepta fero, quemadmodum et quæ sequuntur, καὶ ψυχῆ, ποῦ δὲ.

(43) Σώζειν. Hoc est, tuari, defendere, quod barbari salvare dicunt. Gallice, τὸ sauver eodem sensu accipitur. Pintarehus ἀνασώζειν dixit, *Alexander*, pag. 686 A. Εἰκότως οὖν, inquit, ἔνοι τὸν μῦθον ἀνασώζοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν· *fabulam ad veritatem renovantes, vel, fabulam veritate ipsa defendentes.* Alias, ἀνασώζεσθαι εἰς ἐκένου, id est, pristinam formam recuperare, Lucianus in *Asino*, Ἐλπίδις ἔγειν πάντως ποτὶ ἔμπροσθοσθαί εἰς τὰ βῆλα κἂν τῶντων εἰς ἔμαυτὸν ἀνασώζεσθαί.

πέντων παρήκοντα, ὁμοίως ἐπιγείων τε καὶ οὐρα-
νίων, εἰς ἀναθυμίασιν καὶ καπνῶν, καὶ τοιαύτην
φλυαρίαν καταθήσομεν; καὶ οὐδὲ τοὺς ποιητὰς αἰσχυ-
νοῦμεθα, οἳ καίπερ ἀκριβῆ συνέειπεν τῶν θεῶν οὐκ
ἔχοντες, ὅμως τὰ μὲν ἐκ τῆς κοινῆς ἐπινοίας τῶν ἀν-
θρώπων, τὰ δὲ ἐξ ἐπινοίας τῶν μουσῶν, ἢ κινεῖν
αὐτοὺς ἐπὶ ταῦτα πέφυκε, σεμνότερα εἰρηχάσι περὶ
αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναθυμιάσεις, οὐδ' ἀέρας, οὐδὲ πνεύ-
ματα, καὶ λήρους. » Ταῦτά σοι καὶ ὁ Λογγίνος.
Ἐπάκουσον δὲ καὶ Πλωτίνου τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς αὐ-
τοὺς ἀποτεινομένου.

deorum cognitione carerent, de illis tamen partim
musarum, quo ad sua illa carmina impelli solent,
musarum, quo ad sua illa carmina impelli solent,
aerem, aut spiritum, similesque nugas. » Hæc tibi
sequentia graviter disputantem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς, ὅτι οὐ δύναται σωματικὴ
εἶναι ἡ ψυχή. Ἀπὸ τοῦ Περὶ ψυχῆς Πλωτίνου.

« Εἰ δὲ ἔστιν (44) ἀθάνατος ἕκαστος ἡμῶν, ἢ φθει-
ρταὶ πᾶς, ἢ τὰ μὲν αὐτοῦ ἀπεισιν εἰς σκίδασιν καὶ
φθορᾶν, τὰ δὲ μένει εἰσασι ἅπερ ἔστιν αὐτοῦ (45),
ὅθ' ἂν τις μάθοι, κατὰ φύσιν ἐπιποθοῦμενος.
Ἀπολοῦν μὲν δεῖ τι οὐκ ἂν εἴη θνητῶτος, ἀλλ' ἔστιν ἐν
αὐτῷ ψυχή, ἔχει δὲ καὶ σῶμα· εἴτ' οὖν ὡς ὄργανον
ἡμῶν, ἔστι ἕτερον τρόπον προσηρηγμένον, ἀλλ' οὖν
δηροῦσθαί γε ταύτην ἑκατέρωθεν τὴν φύσιν τε καὶ οὐ-
σίαν καταθετόν (46). Τὸ μὲν δὲ σῶμα, καὶ αὐτὸ
συγκείμενον, οὕτε παρὰ τοῦ λόγου δύναται μένειν, ἢ
τε ἀσθῆσις (47) ὁρᾷ λυόμενον τε καὶ τηχόμενον, καὶ
πανταλοῦς ὀλέθρου δεχόμενον ἑκάστω γε τῶν ἐνθῶ-
των πρὸς τὸ αὐτοῦ φερομένου, φθειρόντος τε ἑλλου
ἕτερον, καὶ μεταβάλλοντος εἰς ἄλλο, καὶ ἀπολλύν-
τος (48)· καὶ μάλιστα ὅταν ψυχή ἢ φίλα ποιοῦσα μὴ
παρῆ τοῖς ὄγκοις (49). Κἂν μονοθεῖ δὲ ἕκαστον γι-
νόμενον, ἐν οὐκ ἔστι, λύσιν δεχόμενα (50) εἰς τε μορ-
φήν καὶ ὄλην, ἐξ ὧν ἀνάγκη καὶ τὰ ἀπλά τῶν σω-
μάτων τὰς συστάσεις ἔχειν· καὶ μὴν καὶ μέγεθος
ἔχοντα, ἅτε σώματα ἔντα, τεμνόμενά τε καὶ εἰς μι-
κρὰ θραύμενα, καὶ ταύτην φθορᾶν ἂν ὑπομῆνοι. Ὅποτε
εἰ μὲν μέρος ἡμῶν τοῦτο, οὐ τὸ πᾶν ἀθάνατον, εἰ δ'
ὄργανον, ἔδει γε αὐτὸ (51) εἰς χρόνον τινὰ δοθεῖν,
τοιοῦτον τὴν φύσιν εἶναι. Τὸ δὲ κυριώτατον, καὶ αὐ-
τὸ δ' ἀθνητῶτος, εἴη ἂν ἢ (52) κατὰ τὸ πρὸς, ὡς πρὸς
ὄλην τὸ σῶμα, ἢ κατὰ τὸ χρώμα, καὶ εἰς ὄργανον
ἑκατέρωθεν δὲ ἡ ψυχή αὐτοῦ. Τοῦτο οὖν τίνα φύσιν

A sensisse, ut solidi corporis exhalationem animam
esse defenderent? Qui vero, cum ejus rei similem
tam nostram, quam cæterorum animantium natu-
ram fecerint, tueri simul poterunt, aut cogitatio-
nes recordationesque diuturnas, aut eorum, quæ
rerum ad notitiam conducant, appetitus atque vo-
luntates? Nunquid etiam deos, atque illum ipsum
qui terrena pariter ac cælestia cuncta pervadit, ex-
halationis, fumi, ac cæterorum id genus delirio-
rum in loco numeroque habebimus? nec poetarum
saltem exempla verebimur, qui tametsi exquisita
communis quodam hominum sensu, partim allatu
honestiora dixere, non jam exhalationes illas, aut
Longinns. Audi nunc Plotinum adversus eosdem

B

824 CAPUT XXII.

Adversus eosdem Stoicos, animam corporeum esse
non posse. Ex libro Plotini De animo.

« Utrum, inquit ille, nostrum quilibet immortalis
sit, an simul totus intreat; an vero potius pars
ejus altera dissolvatur ac pereat, altera, quæ qui-
dem ipsemet homo sit, perpetuo maneat: ita de-
mum intelligi ab eo possit, qui rem secundam
naturæ principia consideret. Ac primum quidem,
simplex aliquid hominis certe non est, sed animum
idem corpusque habet. Ac sive tanquam instru-
mentum nobis aliquod, sive alia quavis rationis
corpus adhærescit; recte quidem hoc pacto utrius-
que naturam essentialiamque distingui, prorsus fa-
tendum est. Jam vero corpus, cum ipsum etiam
C compositum sit, nec permanere ratio patitur, et re-
vera dissolvi, contabescere, nullumque nou exitii
genus subire sensus ipse videt: dum quæ illo con-
tinentur, in sanam quæque feruntur ac proprium,
atque alterum subinde alterum corruptipit, illudque
sic mutat in aliud, ut simul interimat: presertim
ubi animus, qui ea inter sese mutuo conciliat, ex
illis sese corporibus subduxerit. Et quamvis par-
tes eorum quælibet solæ relinquantur, unum ta-
men hic nihil est, cum et in formam atque mate-
riam, ex quibus simplicia etiam corpora constare
necesse est, singulæ dissolvantur, et vero ut ma-
gnitudinem ex propria corporum ratione aliquam
habent, secari proinde, ac minimas in particulas
confringi possint, atque ita demum funditus inte-

D

pro οὕτε.

(48) Καὶ ἀπολλύντος. Id ex Plotino supplēvi-
mus.

(49) Μὴ παρῆ τοῖς ὄγκοις. Hæc etiam ex Plotino
addidimus.

(50) Ἀλύσιν δεχόμενα. Ita Montac. At Plotinus,
δεχόμενον. Utrumque probari potest.

(51) Ἀπλά. Ita Plotinus, et recte, non αὐτοῖς.

(52) Εἴη ἂν ἢ, etc. Locus integer apud Plotinum
ita concipitur, « Ἀνθρώπος εἴη ἂν· ἢ ὅπερ εἶδος, πρὸς
ὄλην, τοῦτο οὕτως πρὸς σῶμα, εἴπερ τοῦτο κατὰ τὸ
εἶδος, ὡς πρὸς ὄλην τὸ σῶμα, ἢ κατὰ τὸ χρώμα, etc.
Primo, post ἀνθρώπος, adhibenda distinctio est;
tollenda post ἂν. Sequentia ex nostro corrigenda
sunt, sedam enim habent vitiosamque redundan-
tiam, quæ Ficino etiam imposuit.

(44) *Ei δὲ ἔστιν.* Plotini longissima hæc dispu-
tatio habetur *Ennead.* iv, lib. vii, initio: cujus in-
tegram ex Ficino versionem Hopperus exscripsit.
Locus erat apud Eusebium nostrum indignissime
deformatus, ac mille scatenis erroribus, quorum
partem, ut speramus, maximam Plotini opera sus-
tulimus: tametsi non desint, in quibus ex nostro
vicissim Plotinum emendare liceat. Porro multa
Plotini argumenta, vel concludunt omnino nihil,
vel ipsarum quoque brutarum animas spirituales
esse concludunt.

(45) *Ἄπερ ἔστιν αὐτός.* Vera lectio: nec au-
diendum, nec judicio, Ficinus, qui ἅπερ in ἤπερ
mutandum statuit.

(46) *Καταθετόν.* Ita reposuimus ex Plotino,
cum ante legeretur, καταθετάτων.

(47) *Ἐ τε ἀσθῆσις.* Ex Plotino et duplici ms,

ire. Quare, si pars nostri altera corpus est, toti sane immortales non sumus: sin autem instrumentum duntaxat, cum ad aliquod modo tempus concedatur, ea certe natura esse oportuit. At vero pars illa princeps, homo inquam ipsemet, si cum adjuncto corpore conferatur, aut formæ quasi erga artificis rationem extinebit. Utrovis autem modo spectetur, homo semper ipse futurus est animus. Jam ergo cujusmodi tandem ille naturæ est? Si corpus, dissolvi profecto potest, cum sit corpus omne compositum. Sin veri corporis habet nihil, sed aliam dissimilemque naturam, ejus etiam consideratio aut eadem nobis erit aut alia quadam ratione tractanda. Et quidem principio quaerendum est, quas in res corpus illud, cujusmodi sit, quod animus esse voluit, dissolvi oporteat. Nam cum necessario vitam ex sese animus habeat, similiter proinde necesse est, si genus illud corporis qui animus est, seu duorum, seu plurium ex corporum societate conflatum sit, aut conjuncta simul ambo, aut seorsim etiam singula ingentiam sibi vitam habere, aut certe carente altero, alterum duntaxat ea præditum esse, aut utrumque carere.

825 Si ergo alteri solum vita insit, illud ipsum animus erit. At cujusmodi tandem corpus esse potest, quod ex sese vitam habeat? Nam ignis quidem, aer, aqua, terra, animo per sese careat: et si cui ex illis animus adjungatur, id vita utitur prorsus adventitia. Cæterum præter quatuor illa corpora, nullum est aliud. Et si quibus elementa quædam esse placeat, quæ horum dissimilia sint corpora, ea tamen nec animos ipsi vocant, nec vitam ex sese habere voluit. Jam si nullum ex his vita præditum erit, absurdum omnino sit, qui ex omnium conjunctione vitam effici dixerit. Si vero quodlibet vitam habeat, vel unicum satis erit. Imo vero fieri nullo modo potest. uti concursus ille corporum vitam efficiat, quæque intelligentia careant, ea genereut intelligentiam. At illa ipsa non ex temeraria quadam permissione fieri objiciunt. Quod igitur vi sua missionem illam ordine modoque perficiat, esse aliquid oportebit: atque illud profecto animi loco habendum erit. Corpus enim non modo compositum, sed ne simplex quidem ullum hæc in rerum natura esse possit, nisi animus in universo fuerit cum ratio ad materiam accedens corpus efficiat, nec in eam aliunde ratio quam ab animo profecta subire possit.

Quod si quis erit, qui aliam insistens viam, ex atomis aut individuis quibusdam inter sese concurrentibus animus effici malit, is vel conjunctione ipsa, et affectionum communiõne, adeoque commissione mutua facile revincatur: cum ex illis, quæ nec ullam subire affectionem, nec inter sese conjungi possint corporibus, unum aliquid, et iisdem affectionibus obnoxium, cujusmodi certe animus est, fieri nullo modo queat; neque ex his, quæ partibus careant, aut corpus, aut magnitudo ulla generari. Jam, si quod in simplici corpore materiæ rationem habeat, (quandoquidem inconditum quid et confusum materia est,) vitam ex sese nullam habere fatebuntur illi quidem, sed ta-

(53) Πρώτον δὲ σκεπτέον. Hæc Plotinus addit, rectissime: alias sensus plane nullus.

(54) Στοιχεῖα, τούτων ἕτερα σώματα. Apud Plotinum ita hæc distincta reperies, στοιχεῖα τούτων, ἕτερα σώματα, quod Ficinus secutus est. Μηδὲ neutra distinctio placere potest. Malim ergo sic,

ἂ ἔχει; ἢ σῶμα μὲν ὄν, πάντως ἀναλυτέον σύνθετον γὰρ πᾶν γὰρ σῶμα: εἰ δὲ μὴ σῶμα εἶναι, ἀλλὰ φύσις ἄλλης, κἀκεῖνην ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἢ κατὰ ἄλλον σκεπτέον. Πρώτον δὲ σκεπτέον (53), εἰς δὲ οὕτω δει τοῦτο τὸ σῶμα, ὃ λέγουσι ψυχῆν, ἀναλύειν. Ἐπὶ γὰρ ζωῆ ψυχῆ πάρεστιν ἐξ ἀνάγκης, ἀνάγκη τοῦτο τὸ σῶμα τὴν ψυχῆν, εἰ μὲν ἐκ δύο σωμάτων ἢ πλείωνων εἶναι, ἤτοι ἐκότερον αὐτῶν, ἢ ἕκαστον, ζωὴν σῶμα φυτόν ἔχειν ἢ τὸ μὲν ἔχειν, τὸ δὲ μὴ: ἢ μηδέτερον ἔχειν. Εἰ μὲν δὴ ἐν αὐτῶν προσεῖη τὸ ζῆν, αὐτὸ τοῦτο ἂν εἶναι ψυχῆ. Τί ἂν οὖν εἶναι σῶμα, ζωὴν παρ' αὐτοῦ ἔχον; Πῦρ γὰρ, καὶ ἀήρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, ἄστρον παρ' αὐτῶν καὶ ὄψω πάρεστι τούτων ψυχῆ, τοῦτο ἔπακτῶ κέχρηται τῇ ζωῇ. Ἄλλα δὲ παρὰ ταῦτα σώματα οὐκ ἔστι. Καὶ οἷς δὲ δοκεῖ εἶναι στοιχεῖα, τούτων ἕτερα σώματα (54), οὐ ψυχὰ ἐλέγθησαν εἶναι, οὐδὲ ζωὴν ἔχοντα. Εἰ δὲ μηδενὸς αὐτῶν ζωὴν ἔχοντος, ἢ σύνδοδος πεποίηκε ζωὴν, ἀποπον. Εἰ δὲ ἕκαστον ζωὴν ἔχει, καὶ ἐν ἀρχαῖ: μᾶλλον δὲ ἀδύνατον συμφορῆσαι σωμάτων ζωὴν ἐργάζεσθαι, καὶ οὖν γενεῖν τὰ ἀνόητα. Καὶ δὴ καὶ οὐκ ὀπωσοῦν συγχεθέντα ταῦτα φήσουσι γενέσθαι. Δεῖ ἄρα εἶναι τὸ τέξον, καὶ τὸ τῆς κρᾶσεως αἴτιον: ὥστε τοῦτο τέξιν ἂν ἔχοι ψυχῆς. Οὐ γὰρ ὅτι σύνθετον, ἀλλ' οὐδὲ ἀπλοῦν ἂν εἶναι σῶμα ἐν τοῖς οὐσίαν ἔχει ψυχῆς ἐν τῷ παντί: εἴπερ λόγος προσελθὼν τῇ ὕλη σῶμα ποιῆ, οὐδαμῶθεν δ' ἂν προσελθῶι λόγος ἢ παρὸ ψυχῆς.

« Εἰ δὲ τις μὴ οὕτως, ἀλλὰ ἀτόμους ἢ ἀμερῆ συνελθόντα ψυχῆν ποιεῖν λέγοι, τῇ ἐνώσει καὶ ὁμοπαθειᾷ ἐλέγχοι' ἂν, καὶ τῇ παραθείσει μὴ δι' εἶος, οὐ γινομένου ἑνὸς, οὐδὲ συμπαθοῦς ἐξ ἀπαθῶν, καὶ μὴ ἐνοῦσθαι δυναμένων σωμάτων ψυχῆ δὲ ἐαυτῇ συμπαθῆς: ἐκ δὲ ἀμερῶν (55) σῶμα οὐδὲ μέγεθος ἂν γένοιο. Καὶ τὸ ἐπλοῦ ἑντος τοῦ σώματος, τὸ μὲν ὅσον ὕλικόν, παρ' αὐτοῦ ζωὴν ἔχειν οὐ φήσουσιν (ὕλη γὰρ ἀπλοῦν) τὸ δὲ κατὰ τὸ εἶδος τεταγμένον ἐπιφέρειν τὴν ζωὴν: εἰ μὲν οὐσίαν φήσουσι τὸ εἶδος τοῦτο εἶναι, καὶ τὸ συναμφοτέρων, θάτερον δὲ τούτων ἔσται ἡ ψυχῆ: καὶ οὐκ ἔσ' αὐ σῶμα: οὐ γὰρ ἐξ ὕλης καὶ αὐτὸ ἢ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναλύσομεν. Εἰ δὲ πάθημα τῆς ὕλης, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν φήσουσιν εἶναι:

στοιχεῖα, τούτων ἕτερα, σώματα, οὐ ψυχὰ. Verte igitur, Et si quibus, præter hæc, alia quædam elementa esse placeat, ea tamen nec animos ipsi vocant, nec corpora, nec vitam ex sese habere voluit.

(55) Forte add. οὐδὲ.

ἀφ' οὗ τὸ πάθημα καὶ ἡ ζωὴ εἰς τὴν ἕλην ἐλήλυθε
λαετὴν ἀντίοις. Οὐ γὰρ δὴ ἡ ἕλη ἐαυτὴν μορφοῖ, οὐδὲ
ἐαυτὴ ψυχὴν ἐντίθει. Δεῖ δὴ ἄρα τι εἶναι τὸ χορη-
γὸν ζωῆς, εἴτε τῆ ἕλης ἡ χορηγία, εἴθ' ὁμοῦν τῶν
σωμάτων, ἔξω ὅν, καὶ ἐπέκεινα (56) σωματικῆς φύ-
σεως. Ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη σώμα οὐδὲν, ψυχικῆς θυ-
σεως οὐκ οὐσης. Ἐπεὶ γὰρ, καὶ ἐν σοφῶ (57) αὐτοῦ
ἡ φύσις, καὶ ἀπόλοιτ' ἂν ὡς τάχιστα, εἰ πάντα σώ-
ματα εἴη, κἀν εἰ ἄνομα ἐν αὐτῶν ψυχῇν τις τιθοίτο.
Τὰ αὐτὰ γὰρ ἂν πάθοι τοῖς ἄλλοις σώμασιν, ἕλης
μᾶς οὐσης αὐτοῖς. Μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν γένοιτο, ἀλλὰ
στήσεται ἐν ἕλη τὰ πάντα, μὴ ἄντος τοῦ μορφοῦντος
αὐτῆν. Τάχα δ' ἂν οὐδ' ἂν ἡ ἕλη τὸ παράπαν εἴη,
λυθῆσεται δὲ καὶ τότε τὸ σύμπαν, εἰ τις αὐτῆ (58)
πιστεύσει σώματος συνέρξει, διδοὺς αὐτῷ ψυχῆς
τάξιν, μέχρι τῶν ὀνομάτων, ἀεὶ καὶ πνεύματι σκε-
δαστοτάτῃ, καὶ τῷ ἐνὶ ἐνοῖ ἐχοντι οὐ παρ' αὐτοῦ.
Πῶς γὰρ τεμνομένων τῶν πάντων σωμάτων, φησιν οὖν
τις ἀντιθεῖς τότε τὸ πᾶν, οὐκ ἀνόητος τε καὶ φερό-
μενος εἰκὴ ποιῆσει; Τίς γὰρ τάξις ἐν πνεύματι ἰσο-
μένη παρὰ ψυχῆς τάξεως, ἢ λόγος, ἢ νοῦς; Ἄλλὰ
ψυχῆς μὲν οὐσης, ὑποურγὰ ταῦτα πάντα αὐτῆ εἰς
σύστασις κόσμου, καὶ ζῶου ἐκδότου, ἄλλης παρ' ἄ-
λλου θυνάμεως εἰς τὸ ὅλον συντελοῦσης ταύτης δὲ μὴ
παρούσης ἐν τοῖς ὅλοις, οὐδὲν ἂν εἴη ταῦτα, οὐχ ὅτι
ἐν τάξει.

etiam materia forte nulla prorsus erit. hocque universum omnino dissolvetur, si quis ipsam corporis alicujus colligationi permiserit, cui nomina tenus animi vim et rationem attribuat aeris verbi causa, et spiritus, qui et facillime dissipari queat, nec ut unum aliquid sit, per sese habeat. Nam cum dividi corpora omnia, secarique possint, quis eorum ulli hoc committat universum, quin idem simul et meale vacuum faciat, et temerario quodam motu agitatum? Quid enim eo in spiritu aut ordinis sit, aut rationis, aut mentis, quem non nisi animi beneficio ordinem habere oporteat? Ac poaito semel animo, cuncta hæc administram ipsi continuo navant operam, ut non ipsi tantum mundo, sed etiam animanti sua cuique integritas perfectioque constet, ad commune univrsi bonum vim aliam alio conferente. Qui animus si ab eodem aberit universo, tantum abest ut suum quaque ordinem habitura sint, ut potius nihil omnino sint futura.

«Μαρτυροῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀγό-
μενοι, ὡς δεῖ τι πρὸ τῶν σωμάτων εἶναι κρείττον
αὐτῶν ψυχῆς εἶδος, ἔνουν τὸ πνεῦμα καὶ πῦρ νοε-
ρὸν τιθέμενοι, ὡσπερ ἀνευ πυρὸς ἡ πνεύματος οὐ
θυναμένης τῆς κρείττονος μοίρας ἐν τοῖς ὄσιν εἶναι,
τόπον δὲ ζητούσης εἰς τὸ ἰδρυθῆναι: εἶον ζητεῖν ὅπου
τὰ σώματα ἰδρύσονται, ὡς ἄρα δεῖ ταῦτα ἐν ψυχῆς
θυναμῶσιν ἰδρύσθαι. Εἰ δὲ μὴδὲν παρὰ τὸ πνεῦμα,
καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ψυχὴν τίθενται, τί τὸ πολυ-
θρόνῳ αὐτοῖς, « πῶς ἔχον, » εἰς ἡ καταφεύγουσιν,
ἀναρχαζόμενοι τίθενται ἄλλο παρὰ τὰ σώματα φύσει
δραστήριον; Εἰ ὅν οὐ πᾶν μὲν πνεῦμα ψυχῆ. ὅτι
μυρία πνεύματα ἀψυχα. τὸ δὲ πῶς ἔχον πνεῦμα φη-
σοῦσι: τὸ πῶς ἔχον τοῦτο, καὶ ταῦτην τὴν σχέσιν, ἢ
τῶν ὄντων ἐν ἐφῆσονται, ἢ μὴδὲν. Ἄλλ' εἰ μὲν μὴδὲν,
πνεῦμα (59) ἂν εἴη μόνον, τὸ δὲ πῶς ἔχον, ὄνομα καὶ
οὕτως συμβῆσεται αὐτοῖς οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν εἶναι λέγειν
ἢ τὴν ἕλην καὶ ψυχὴν, καὶ θεὸν, καὶ ὄνομα τὰ
πάντα (60), ἐκείνῳ δὲ μόνον. Εἰ δὲ τῶν ὄντων ἡ σχέ-

(56) *Ἐπέκεινα*. Ita ex Plotio, non ἀπίστον ut ante.

(57) *Ἐν σοφῶ*. Ut Plotin., non οὐ σοφῶ, ut prius.

(58) Forte *ἰού*.

(59) *Πνεῦμα*, etc. Duarum vocum metathesi, hoc

A men quod in eo forma locum teneat, id vitam af-
ferre dicent: si formam illam pro essentia natura-
que ponant, non jam utrumque simul, sed alterum
duntaxat animus est futurus, nec id ipsum corpo-
ris amplius conditionem retinebit, quippe quod
omni materia caret; secus enim, illud eodem ite-
rum modo partiremur. Sin autem, id affectionem
materie potius, quam essentiam ipsam esse mal-
lent; exponant proinde necesse est, quo ex fonte
in materiam illa cum affectio, tum etiam vita deri-
vetur. Nec enim sibi ipsi materia aut formam in-
fundit, aut animum. Auctorem igitur vitæ aliqueum
esse oportebit, seu materie beneficium hoc fiet,
seu cullebit corpori; 826 et vero auctorem ejus-
modi, qui et corpore vacuum sit, et corpoream
omnem naturam longissime prætergressus. Enim-
vero si animi nulla vis esset, corpus similiter
omne tolleretur. Fluit enim illud, atque in motu
tota ejus natura versatur: adeoque si corpora es-
sent omnia, celerrime omnia interirent, tametsi
uni cuidam eorum animi nomen imponeretur.
Tunc enim eadem omnino, quæ cætera corpora,
animus iste pateretur, cum una omnium esset
communisque materia. Imò certe, nihil penitus
fieret, atque in materia universa consisteret, cum
esset nihil, a quo ipsa formam acciperet. Quin
etiam universum omnino dissolvetur, si quis ipsam cor-
poris alicujus colligationi permiserit, cui nomina tenus animi vim et rationem attribuat aeris verbi
causa, et spiritus, qui et facillime dissipari queat, nec ut unum aliquid sit, per sese habeat. Nam cum
dividi corpora omnia, secarique possint, quis eorum ulli hoc committat universum, quin idem
simul et meale vacuum faciat, et temerario quodam motu agitatum? Quid enim eo in spiritu aut ordi-
nis sit, aut rationis, aut mentis, quem non nisi animi beneficio ordinem habere oporteat? Ac po-
aito semel animo, cuncta hæc administram ipsi continuo navant operam, ut non ipsi tantum mundo,
sed etiam animanti sua cuique integritas perfectioque constet, ad commune univrsi bonum vim aliam
alio conferente. Qui animus si ab eodem aberit universo, tantum abest ut suum quaque ordinem

C «Et quidem veritate compulsi profitentur ipsi
quoque, ante corpora certam quandam animi speci-
ciem, illis omnibus præstantiorem esse debere,
dum spiritum illum mente præditum atque ignem
intelligentia valentem ponunt; perinde ut ai absque
vel igne vel spiritu, hac in rerum universitate non
posset excellentior illa diviniorque natura consi-
stere, sed locum ubi gradum solide figeret, ali-
quem ipsa requireret, cum eos potius ubi sua cor-
poribus firmitas esse posset, requirere oporteret,
quippe quam alibi nusquam præterquam ipsis in
animi viribus obtinere possint. Qui si præter
spiritum, aliud nihil et vitam et animam esse di-
cent, querendum ex illis est, quid sibi velit suum
illud certo se modo habens, tam apud eos celebre
loisique factatum, ad quod unum ipsi confugiunt,
aliquid aliud præter corpora, quod effectivum suapte
natura sit, proferre compulsi. Enimvero
si nec spiritus omnis animus est, cum vis
est, πνεῦμα et ὄνομα, sensu omnis apud Eusebium
perturbatus erat: ὄνομα enim initio, πνεῦμα in
fine membri legebatur.

(60) *Ὅνομα τὰ πάντα*. Recte; non ὀνόματα πάν-
τα, ut apud Plotinum.

quædam sit inanimorum spirituum infinita, **827** et tamen spiritum id quod certo se modo habeat esse velint; hoc ipsum quidem, certo se modo habens, hoc est peculiarem illam habitudinem, aut aliquid esse dicant necesse est, aut omnino nihil. Si nihil, spiritus ergo solus vere est, illud autem certo se modo habens, vacuum et inane nomen. Ex quo proinde sequitur, uti præter materiam aliud nihil esse dicant, atque ita et animum, et Deum, et cætera prorsus omnia nominetenus, spiritum proprie solum existere. At si habitudo illa verum aliquid est, et ab eo quod subjicitur, adeoque a materia ipsa diversum, quod cum in materia sit, materia tamen expers maneat, propterea quod rursus ex materia compositum minime sit: corpus utique non est, sed ratio, corporique natura dissimilis. Præterea quam animus nullum omnino corpus esse possit, vel inde quivis intelligat: aut enim calidum est aut frigidum, durum aut molle, humidum aut concretum, nigrum aut album, ac cæteris id genus præditum qualitatibus, quæ aliæ passim in aliis esse solent. Jam si calidum erit, tantummodo calefaciet; refrigerabit, si frigidum; si leve, levitatem afferet ubicunque aderit; si grave, gravitatem; nigrore, si nigrum; si candidum, candore similiter afficiet. Nec enim aut ignis est, frigidum, aut frigidi calidum efficere. Atqui animus, cum in diversis animantibus alia atque alia efficiat, tum etiam in uno eodemque contraria: modo enim cogit, modo liquefacit: densum aliquid aliudque rarum, nigrum hoc, illud album, aliud leve, grave aliud efficit: cumque pro diverso corporis colore, aliisque similiter qualitatibus, unum duntaxat aliquid efficere deberet, multa simul operatur.

« Motus vero tam multiplices atque diversos, non aliquem duntaxat unum, qui tandem una ejusvis in corporis motione defendat? Nam si eorum causas, partim electiones, partim antegressas quasdam rationes esse respondebunt; probe id quidem. At corporis unius præsertim ac simplicis nec electionis, nec diversæ illæ rationes propriæ nisi quod ejusmodi rationis omnino nihil habeat, nisi quantum ab eo acceperit, a quo vel calidum vel frigidum effectum est. Certo quidem et spatio temporis, et mensuræ modo augere, quo pacto corpori conveniat? augeri enim ipsius est, augendi vim per sese nullam habet, sed tantum quatenus eam cum ipso animus in materiæ suæ mole communicat, cui per se incrementum illud efficiendi administram navat operam. Etiam si et corpus esset animus, **828** idemque simul augeret, cum ut aucto vi sua corpori par esse posset, una profecto similis accessione corporis augeri necesse esset. Quod porro ad eam accederet, id aut animus itidem esset, aut corpus inanimum. Si animus, unde vel quomodo aut illabitur, aut additur? Sin animo careat, quomodo aut illum accipiet, aut priori consentiet? quomodo cum eodem et unum quid efficiet, et itidem in sententiis acquiescet? ac non potius tantquam hospes quidam et peregrinus, quæ prior ille noverat, ignorabit: et quemadmodum in cætera

σις, καὶ ἄλλο παρὰ τὸ ὑποκειμένον, καὶ τὴν ὕλην, ἐν ὕλῃ μὲν, αὐτὸν δὲ αὐτῷ, τῷ (61) μὴ πάλιν συγκατασταθῆαι ἐξ ὕλης λόγος ἂν εἴη τις, καὶ οὐ σῶμα, καὶ φύσις ἕτέρα. Ἐτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε (62) οὐχ ἦσαν φαίνεται ἀδύνατον ὄν, τὴν ψυχὴν εἶναι σῶμα ὁμοίου. Ἡ γὰρ θερμὸν ἔστιν ἡ ψυχρὸν, ἡ σκληρὸν ἡ μαλακὸν, ὕγρον τε ἢ πεπηγὸς, μέλαν τε ἢ λευκὸν, καὶ πάντα ὅσα ποιότητες σωμάτων ἄλλαι ἐν ἄλλοις. Καὶ εἰ μὲν θερμὸν, μόνον θερμανεῖ, ψυχρὸν δὲ μόνον ψύξει, καὶ κοῦφα ποιήσει τὸ κοῦπον προσγεγόμενον καὶ παρὸν, καὶ βαρυνεῖ τὸ βαρὺ, καὶ μελανεῖ τὸ μέλαν, καὶ τὸ λευκὸν λευκὸν ποιήσει. Οὐ γὰρ πυρρὸς τὸ ψύχειν, οὐδὲ τὸ ψυχρὸν θερμὰ ποιεῖν. Ἄλλ' ἡ γε ψυχὴ καὶ ἐν ἄλλοις ζωῆς ἄλλα τε καὶ ἄλλα ποιεῖ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πρὸ τὰ ἐναντία: τὰ μὲν πηγνύουσα, τὰ δὲ χέουσα, καὶ τὰ μὲν πυκνὰ, τὰ δὲ ἀραιὰ, μέλανα, λευκὰ, κοῦφα, βαρέα ποιοῦσα. Καίτοι ἐν ἔδει ποιεῖν, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ποιότητά τε τὴν ἄλλην, καὶ χροῖαν νῦν δὲ πολλὰ.

« Tὰς δὲ δὴ κινήσεις πῶς διαφόρους, ἀλλ' οὐ μίαν, μιᾶς οὐσίας παντὸς σώματος κινήσεως; Εἰ δὲ τῶν μὲν προαιρέσεων, τῶν δὲ λόγους αἰτιάζονται, ὁρθῶς μὲν τοῦτο ἀλλ' οὐ σώματος ἡ προαιρέσεις, οὐδὲ οἱ λόγοι διαφορὰ γε ὄντες ἐνὸς ὄντος καὶ ἀπλοῦ τοῦ σώματος, καὶ οὐ μὲν αὐτῷ τοσούτου γε λόγου, ἢ ὅσος (63) δέδοται αὐτῷ παρὰ τὸ πηχθαιστος θερμὸν αὐτῷ ἢ ψυχρὸν εἶναι. Τὸ δὲ καὶ ἐν χρόνῳ (64) αἰθεῖν, καὶ μέχρι τοσούτου μέτρου, πόθεν ἂν τῷ σώματι αὐτῷ γένοιτο; ὥς προσήκει μὲν αἰθεσθαι, αὐτῷ δὲ ἀμορφῶ τοῦ αἰθεῖν εἶναι, ἢ ὅσον παραληφθεῖται ἂν ἐν ὕλῃ βγῆ, ὑπερπερὶ τῷ δὲ αὐτοῦ τὴν αἰθεῖν ἐργαζομένῳ. Καὶ γὰρ εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα οὐσα αἰθεῖ, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν αἰθεσθαι, προσθήκη δηλονότι ὁμοίου σώματος, εἰ μέλλει εἰς τὸν ἴνα τι ἀξιομένῳ ὄν αὐτῆς. Καὶ ἡ ψυχὴ ἔσται τὸ προστιθέμενον, ἢ ἀψυχον σῶμα. Καὶ εἰ μὲν ψυχὴ, πόθεν καὶ πῶς εἰσιούσης, καὶ πῶς προστιθέμενης; εἰ δὲ ἀψυχον τὸ προστιθέμενον (65), πῶς τοῦτο ψυχούσεται, καὶ τῷ πρόσθεν ὁμογνωμονήσει, καὶ ἐν ἔσται, καὶ τῶν αὐτῶν ὁδῶν τῇ πρώτῃ μεταλήψεται; Ἄλλ' οὐχ ὥσπερ ξένη (66), ψυχὴ αὕτη ἐν ἀγνοίᾳ ἔσται ὡν ἡ ἕτερα οἶδε· καὶ ὥσπερ ὁ ἄλλος βγῆς ἡμῶν, τὸ μὲν τὴ ἀποβλεῖσται αὐτοῦ, τὸ δὲ τὴ προσελεύσεται, οὐδὲν δὲ ἔσται τὸ αὐτό; Πῶς οὖν ἡμῶν αἰ μνημαί; Πῶς δὲ ἡ γνώσις οἰκίαι, οὐδέποτε τῇ αὐτῇ ψυχῇ χρωμένον; Καὶ μὲν εἰ σῶμά ἐστι, φύσις δὲ σώματος μεριζομένου εἰς πλείω, ἕκαστον

(61) Δὲ αὐτῷ, τῷ. Id ex Plotino supplevimus; οὖν quod sequebatur, ex eodem expunxitimus: et sequenti linea, καὶ οὐ, ex eodem addidimus.

(62) Καὶ ἐκ τῶνδε. Ante legebatur, καὶ οὐσίας ἐκ τῶνδε, nullo sensu.

(63) Forte ὅσον.

(64) Plotin., χρόνους.

(65) Τὸ ἄπροστίθετον. Ex Plotino additum est; ἐψυχῶνται vero mutatum in ψυχούσεται.

(66) Ξένη. Ita Plotin., non δὲ ἡ.

μη τὸ αὐτὸ εἶναι τῶν μερῶν τῷ ὅλῳ· εἰ τοσόνδε μέγεθος ψυχῆ, ὃ ἂν ἔλαττον ἦ, ψυχῆ οὐκ ἔσται, ὡς περ πᾶν ποσόν, ἀραιρέσει, τοῦ εἶναι τὸ πρόσθεν ἡλλάξαι. Εἰ δέ τι τῶν μέγεθος ἔχοντων, τὸν ἔργον ἐλαττωθῆν, τῆ ποιότητι ταῦτόν μῆνει, ἢ μὲν σῶμα, ἑτερόν ἐστι, καὶ ἢ ποσόν, τῆ δὲ ποιότητι, ἐτέρη τῆς ποσότητος ὄσθη, τὸ ταῦτόν ἀποσώζειν δύναται. Τί τοίνυν φήσουσιν οἱ τὴν ψυχὴν σῶμα εἶναι λέγοντες; Πρῶτον μὲν ὑπὲρ ἐκάστου μέρους τῆς ψυχῆς τῆς ἐν τῷ αὐτῷ σώματι, πότερον ἑκαστον ψυχῆ, ὅλα ἐστὶ καὶ ἡ ὅλη; καὶ πάλιν τοῦ μέρους τὸ μέρος; Οὐδὲν ἄρα τὸ μέγεθος συνεβάλλετο τῆ ὁσίᾳ αὐτῆς· (καὶτοι ἔδει (67) γε, ποσοῦ τινος ἔντος,) καὶ ὅλον πῶς λαβῆ, ὅπερ σῶματι παρῆναι δόξουσιν, ἐν κλεισίᾳ τὸ αὐτὸ ὅλον εἶναι, καὶ τὸ μέρος ὅπερ τὸ ὅλον ὑπερβῆεν. Εἰ δὲ ἑκαστον τῶν μερῶν οὐ ψυχὴν φήσουσιν, ἐξ ἀφύκτων ψυχῆ αὐτοῦς ὑπάρξει. Καὶ προσέτι, εἰ ψυχῆς ἐκάστης τὸ μέγεθος ὀρισμένον ἔσται ἐφ' ἑκάτερα (68), ἢ ἐπὶ τὸ ἐλαττόν γε, ἢ ἐπὶ τὸ μείζον (69), ψυχῆ οὐκ ἔσται. Ὅταν τοίνυν ἐκ συνόδου μίξ, καὶ ἐνὸς σπέρματος ἴδιον γένηται γεννήματα, ἢ καὶ ὡς περ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις, κλειστά, τὸ σπέρματος εἰς πολλοὺς τόπους μερίζομένου, οὐ δὴ ὅλον ἑκαστὸν ἐστί· πῶς οὐ διδάσκει τοῦτο τοὺς βουλομένους μαθῆναι, ὡς ὅπου τὸ μέρος ταῦτόν ἐστι τῷ ὅλῳ, τοῦτο ἐν τῇ αὐτοῦ ὁσίᾳ τὸ ποσόν εἶναι ὑπερβέθηκεν, ἄποσον δὲ αὐτὸ εἶναι ἐξ ἀνάγκης; Οὕτω γὰρ ἂν μένοι τὸ αὐτὸ, τοῦ ποσοῦ κλεπτομένου (70), ἀτε μὴ μίλον αὐτῷ ποσότητος καὶ ἔργου, ὡς ἂν τῆς ὁσίᾳς (71) ἑτερόν τι ὁσίᾳς. Ἄποσον ἄρα ἡ ψυχῆ καὶ οἱ λόγοι.

Porro, si cujusvis animi magnitudo suis utrinque terminis circumscripta erit, profecto ubi major ea minorve fiet, animus tum esse desinet. Cum autem congressu ex uno, unoque ex semine, aut gemini, aut etiam, ut in cæteris animantibus evenire solet, plures creantur fetus, semine tum multa in loca distracto, ubi sane unumquodque totum aliquod est: qui fieri potest, ut ea re non doceatur qui discendi modo cupidus sint, ubi pars eadem ipsa quod totum est, ibi totum illud propriam quatuor rationem euarie natura prætergredi, adeoque ab omni prorsus quantitate secretum esse oportere? Sic enim demum idem plane remansere poterit, etiam quantitate subducta, quippe cujus nec quantitatis ratio quidquam nec molis intersit, cum naturam habeat peivitas ab utraque diversam. Animus igitur atque atquegressæ illæ rationes quantitatis omnis expertes sunt.

Ἐ Ὅτι δὲ εἰ σῶμα εἴη ἡ ψυχῆ, ὅτε τὸ αἰσθάνεσθαι, ὅτε τὸ νοεῖν, ὅτε τὸ ἐπίστασθαι, ὅτε ἀρεταί, ὅτε τὶ τῶν καλῶν ἔσται, ἐκ τῶνδε δῆλον. Εἴ τι μέλλει αἰσθάνεσθαι τινος, ἐν αὐτῷ δεῖ εἶναι, καὶ τῷ αὐτῷ παντὸς ἀντιλαμβάνεσθαι· καὶ εἰ διὰ πολλῶν αἰσθητηρίων κλεισά τὰ εἰσόντα εἴη, ἢ πολλὰ περὶ ἐν ποιότητες, καὶ δι' ἐνὸς ποικίλον, ὅσον πρόσωπον. Οὐ γὰρ ἄλλο μὲν βινός, ἄλλο δὲ ὀφθαλμοῦ, ἀλλὰ ταῦτόν ὁμοῦ πάντων. Καὶ εἰ τὸ μὲν δι' ὀφθαλμοῦ, τὸ δὲ δι' ἀκοῆς, ἐν τὶ δεῖ εἶναι εἰς ὃ ἄμφω ἢ πῶς ἂν εἴπω, ὅτι ἑτερα ταῦτα, μὴ εἰς τὸ αὐτὸ ὁμοῦ τῶν αἰσθημάτων ἐλθόντων; Δεῖ τοίνυν τοῦτο ὡς περ κέντρον εἶναι, γραμμὰς δὲ συμβαλλούσας ἐκ περιφερείας κύκλου, τὰς πανταχόθεν αἰσθήσεις, πρὸς τοῦτο παραίνεσθαι, καὶ τοσοῦτον τὸ ἀντιλαμβάνομενον εἶναι ἐν ἔντος.

(67) Καὶτοι ἔδει, etc. Prior editio miras huic loco tenebras offuderat.

(68) Ἐφ' ἑκάτερα. Plotinus, οὐδ' ἐφ' ἑκάτερα, quod tametsi utcumque defendi possit, particula tamen οὐδέ longe melius abfuerit.

A corporis nostri mole usvenit, pars ipsi alia dilabatur, succedet alia, sicque nihil prorsus unum existiet? Quomodo autem in nobis vel memoria, vel rerum ad nos pertinentium cognitio futura est, si eodem animo nunquam nemur? Præterea si et corpus ille est, et natura corporis ejusmodi, ut illo plures in partes divisus, nulla idem omnino sit quod totum ipsum atque integrum; itemque si tante omnino magnitudinis est, quantæ si non erit, animus quoque non erit; utique quod omni certæ quantitatis rei solet accidere, priorem existendi modum quantalibet detractio mutabit. Sin autem aliquid certa magnitudine præditum, ut molis suæ parte aliqua decurteretur, idem tamen qualitate manet: id ipsum ergo et corporis diversas habebit quantique rationes, et tamen idem ut sit, qualitatis unius a quantitate diversæ vi beneficioque retinebit. Quid igitur dicturi sunt, qui animus corpus esse aiunt? Ac primum quidem, utrum animi ejus qui eodem versatur in corpore, pars quælibet animus est, ejusdem omnino cujus integer ac totus ipse rationis, itemque singulæ partis cujusque partes? Nihil ergo ad animi naturam magnitudo pertinet (tametsi quantitate præditus cum sit, pertinere omnino debeat); eaque tota multis esset in locis, quod in corpus nullo modo convenire potest, ut idem in pluribus totum insit; quemadmodum nec in partem ullam, ut idem sit quod totum ipsum. Qui si partem quamlibet animus esse negaverint, animus proinde inanims ex rebus constare dicent.

¶ Jam vero, si corpus animus esse ponetur, nullam amplius aut sentiendi, aut intelligendi vim, nullam scientiam, virtutemque nullam, adeoque nec boni omnino quidquam futurum, ex sequenti-bus manifeste constabit. Quidquid enim aliud sensu percipiat, illud cum unum aliquid oportet esse, tum eadem quoque vi universa percipere; tametsi aut per multos sensuum aditus complura subeant, aut ejusdem rei qualitates multæ, aut per id quod unum sit, multiplex tamen quiddam et varium, cujusmodi vultus est. Nec enim aliud quid nasum, aliud oculos percipit, sed unum idemque universa. Et si aliud per oculos, per auditum aliud subeat, unicum tamen id esse necesse est, ad quod utraque postremo perveniant. Quomodo enim diversa

(69) Ἢ ἐπὶ τὸ μείζον. Ex Plotino supplevimus.

(70) Κλεπτομένου. Et hoc furtum ex Plotino restitutum.

(71) Ὁσίᾳς. Addi possit ex cod. Plotino. αὐτου.

illa esse pronuntiaret, nisi ad unum et idem omnia sensibus percepta confluerent? Illud nimirum tanquam centrum aliquid sit oportet; quo quidem ex omni parte sensus, quasi lineæ quædam ex toto circuli ambitu coeuntes ita pertineant, ut quod illos excipiat unum revera sit. Nam si divisum ac distractum erit, ac velut in linea extremum ejus utrumque sensus occupabunt; sane aut in unum idemque rursus, tanquam in medium aliquid ipsi concurrent, aut ferentur aliorum; itaque alterum alterius duntaxat sensum habebit, perinde ut cum ego alia, tu vicissim alia sensu comprehendis. Quod si unum id fuerit, quod sensu percipitur, cujusmodi vultus est, tum etiam unum in aliquid colligetur, uti re ipsa fieri constat: quæ enim cernimus, ea utramque in pupillam colliguntur, (qui enim aliter per eas maxima quæque cerneremus?) uti multo adhuc magis principem in facultatem illapsa, individuae quædam notiones efficiuntur. Quæ quidem facultas partibus carebit ipsa quoque: alioqui si magnitudo quædam esset, una cum illa notiones ipsæ dividerentur: atque ita partem duntaxat alius aliam, totum id quod sensibus objicitur, nemo perciperet. At enimvero unum quid totum est; quomodo enim aliter divideretur? Non ita quidem, ut cum æquali æquale congruat, cum vis illa princeps ejus omnis rei, quæ sensu comprehenditur, æqualis non sit. Quot igitur in partes futura est ista divisio? Utrum in totidem, quot numero varias, res sensu percepta et illapsa complectetur? Ergo partium 830 illarum quælibet in animo quoque futura est, ipseque adeo per easdem ejus particulas sentiet. An forte partium istarum particulae sensu carebunt? Fieri non potest. Quod si pars quælibet nihil non sentire queat, cum infinitas in partes suasque natura dividi magnitudo possit, et infinitos cujusque sensus, circa rem quamlibet sensui obnoxiam versari oportebit, et in principe nostra facultate rei ejusdem imagines esse prorsus infinitas. Ad hæc, si corpus illud est quod sentiat, non aliter sentiendi perficietur actio, quam uti cera impressis annulorum figuris consignatur, aut sanguine vel aere, quæ sensus ipse percipit, informantur. Et quidem si, quod utique consentaneum est, tanquam humidis in corporibus, ut est aqua, perturbabitur, nullaque jam erit memoria. Sin figura illæ permanebunt: aut quandiu locus a prioribus occupabitur, informari aliam nulla poterunt, atque ita sensuum alie tollentur actiones; aut aliis succedentibus, delebuntur priores illæ, sicque memoria nulla relinquetur. Quod si et recordari possumus, et vicissim alia sentire post alia, nec a prioribus impedimenti quidquam objicitur; corpus esse animus nullo modo potest.

« Cæterum id ipsum doloris ex sensu manifeste quivis intelligat. Nam cum digito dolere homo dicitur, dolor quidem hæret in digito, at doloris illius sensum in principe hominis facultate haberi, vel ipsos etiam confessuros esse liquet. Ita, dum alia

(72) Ἄλλοι ἄλλου μέρος. Recte: perperam apud Plotin., ἄλλο ἄλλου μέρος, quæ lectio Ficinum in errore induxit. Verit enim: *Itaque pars alia sentiet aliam, nihilque in nobis sentiendam rem totam percipiet.* Ubi etiam pro *μηδένα*, quod rectum est, legit *μηδέν*.

(73) Ἐν ἔστι. Recte, ut Plotin., non, ut ante, *ἐνεστίν*.

(74) Ἡ διαίρεσις; ἤ. Additum ex Plotio.

A Εἰ δὲ διεστώσ τοῦτο γένοιτο, καὶ ὅλον ἐπὶ γραμμῆς ἄμφορὰ τὰ πέρατα αἰ αἰσθησίης προλαμβάνουσιν ἢ συνδραμεῖται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν, ὅλον τὸ μέσον, ἢ ἄλλο ἐκτέρον ἑκατέρου αἰσθησῖν ἕξει, ὡσπερὰν εἰ ἐγὼ μὲν ἄλλων, οὐ δὲ ἄλλων αἰσθοῦ. Καὶ εἰ ἐν εἴῃ τὸ αἰσθητὸν, ὅλον πρόσποιν, εἰς ἓν συναίρεθῆσεται, ὅπερ καὶ φαίνεται· συναίρεται γὰρ καὶ ἐν αἰταις ταῖς κόραις, (ἢ πῶς ἂν τὰ μέγιστα διὰ ταύταιν ὀρθῶς;) ὥστε, ἔτε μᾶλλον εἰς τὸ ἡγεμονοῦν ἴσταν, ὅλον ἄμερῆ νοήματα γίνεσθαι. Καὶ ἔσταν ἄμερῆς τοῦτο ἢ μεγέθει ὄντι τοῦτω συμμερίζοιτο ἂν, ὥστε ἄλλον ἄλλου μέρος (72), καὶ μηδένα ἡμῶν ὄλου τοῦ αἰσθητοῦ τὴν ἀντιψῆφιν ἴσχειν. Ἄλλὰ γὰρ ἐν ἔστι (73) τὸ πᾶν πῶς γὰρ ἂν καὶ διαίροτο; Ὅδ γὰρ δὴ ἴσον τῷ ἴσῳ ἐφαρμόζει, ὅτι οὐκ ἴσον τὸ ἡγεμονοῦν παντὶ αἰσθητῷ. Κατὰ πηλικά οὖν ἡ διαίρεσις (74); ἢ εἰς τοσαῦτα διαίρεθῆσεται, καθόσον ἂν ἀριθμοῦ ἔχη (75) εἰς ποικίλων τὸ εἶδὸν αἰσθητῶν; Καὶ ἕκαστον δὲ ἐκείνων τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἄρα, καὶ τοῖς μορίοις αὐτοῦ αἰσθησῆσεται (76). Ἡ ἀναίσθητα (77) τὰ μέρη τῶν μορίων ἔσταν; Ἄλλὰ ἄδύνατον. Εἰ δὲ ὅτι οὐκ παντὸς αἰσθησῆσεται, εἰς ἄπειρα διαίρεσθαι τοῦ μεγέθους περὶούτος, ἀπειρους καὶ αἰσθησῆσεται καθ' ἕκαστον αἰσθητῶν συμβῆσεται γίνεσθαι ἕκαστω ὄλον τοῦ αὐτοῦ ἀπειρους ἐν τῷ ἡγεμονοῦντι ἡμῶν εἰκόνας. Καὶ μὴ σώματος ἔντος τοῦ αἰσθανομένου, οὐκ ἂν ἄλλω τρόπῳ γένοιτο τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ ὅλον ἐν κτηρῷ ἐνοσημαίνεσθαι ἀπὸ δακτυλῶν σφραγίδες, εἰ' ὅν εἰς αἶμα, εἰ' ὅν εἰς ἄερα τῶν αἰσθημάτων ἐνοσημαίνεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ὡς ἐν σώματι ὑγρῶς, ὅπερ καὶ εὐλογον, ὡσπερ εἰς ὕδωρ, συγγυθῆσεται, καὶ οὐκ ἔσταν μνήμη· εἰ δ' ἐμμενοῦσιν οἱ τύποι, ἢ οὐκ ἔστιν ἄλλους ἐνοσημαίνεσθαι, ἐκείνων κατεχόντων, ὥστε ἄλλαι αἰσθησῆσεται οὐκ ἔσταν· ἢ γινόμενων ἄλλων, ἐκείνοι οἱ πρότερον ἀπολούονται, ὥστε οὐδὲν ἔσταν τὸ μνημονεύειν. Εἰ δὲ ἔστι τὸ μνημονεύειν, καὶ ἄλλων αἰσθάνεσθαι ἐπ' ἄλλοις, οὐκ ἐμποδίζόντων τῶν πρόθεν, ἄδύνατον τὴν ψυχὴν σῶμα sentia.

Ad hæc, si corpus illud est quod sentiat, non aliter sentiendi perficietur actio, quam uti cera impressis annulorum figuris consignatur, aut sanguine vel aere, quæ sensus ipse percipit, informantur. Et quidem si, quod utique consentaneum est, tanquam humidis in corporibus, ut est aqua, perturbabitur, nullaque jam erit memoria. Sin figura illæ permanebunt: aut quandiu locus a prioribus occupabitur, informari aliam nulla poterunt, atque ita sensuum alie tollentur actiones; aut aliis succedentibus, delebuntur priores illæ, sicque memoria nulla relinquetur. Quod si et recordari possumus, et vicissim alia sentire post alia, nec a prioribus impedimenti quidquam objicitur; corpus esse animus nullo modo potest.

« Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἀλεγεινῆ αἰσθησῆσεται τὸ αὐτὸ τοῦτο. Ὅταν δάκτυλον λέγηται ἀλεγεῖν ἄνθρωπος, ἢ μὲν ὀδύνη περὶ τὸν δάκτυλον ἐβόουθεν, ἢ δὲ αἰσθησῖς τοῦ ἀλεγεινῆ, ὅθλον ὅτι ὁμοιογήσουσιν, ὡς περὶ τὸ ἡγεμονοῦν γίνεσται. Ἄλλου δὴ ἔντος τοῦ πο-

(75) Ἀριθμοῦ ἔχη. Εἰ hanc desperato loci medicinam Plotinus lecit, cum ante *ἕκαστον* χη *λεγεσθαι*.

(76) Καὶ τοῖς μορίοις αὐτοῦ αἰσθησῆσεται. Corpore legelatur, καὶ εἰ τῶν μορίων αὐτοῦ αἰσθησῆσεται.

(77) Ἡ ἀναίσθητα, etc. Totam hanc sententiam, usque ad alterum αἰσθησῆσεται, Plotino debemus, quam prius αἰσθησῆσεται liberiorum oculis subdu-

νοῦτος μέρους, τοῦ πνεύματος τὸ ἡγεμονοῦν αἰσθάνεται, καὶ ὅλη ψυχὴ τὸ αὐτὸ πάσχει. Πῶς οὖν τοῦτο συμβαίνει; Διαδόσει, φήσουςι, παθόντος μὲν πρώτως τοῦ περι τῶν δακτύλων ψυχικοῦ πνεύματος, μεταδόντος δὲ τῷ ἐφεξῆς, καὶ τοῦτου ἄλλω, ἕως οὗ πρὸς τὸ ἡγεμονοῦν ἀφίκοιτο. Ἀνάγκη τοίνυν εἶ τοῦ πρώτου πόνου ἤσθετο, ἄλλην τὴν αἰσθησιν τοῦ δευτέρου εἶναι, εἰ κατὰ διόδον ἢ αἰσθήσεις, καὶ τοῦ τρίτου γε ἄλλην, καὶ πολλὰς αἰσθήσεις καὶ ἀπειροὺς περι ἑνὸς ἀλγήματος γίνεσθαι, καὶ τούτων ἀπασῶν τὸ ὑστερον τὸ ἡγεμονοῦν (78) αἰσθάνεσθαι, καὶ τῆς ἐαυτοῦ παρὰ ταύτας. Τὸ δὲ ἀληθές, ἐκάστην ἐκείνων μὴ τοῦ ἐν τῷ δακτύλῳ ἀλγήματος ἀλλὰ τὴν μὲν ἐφεξῆς (79) τῷ δακτύλῳ, ἐπὶ ὁ παρὸς ἀγαγεῖ, τὴν δὲ τρίτην, ἐπὶ ἄλλο τὸ πρὸς τὸ ἀνωθεν, καὶ πολλὰς εἶναι ἀλγήδοντας τὸ τε ἡγεμονοῦν μὴ τοῦ πρὸς τῷ δακτύλῳ ἀλγήματος αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ τοῦ πρὸς αὐτῷ, καὶ τοῦτι γινώσκειν μόνον, τὰ δ' ἄλλα χαίρειν εἶναι, μὴ ἐπιστάμενον, ἐπὶ ἀγαγεῖ ὁ δακτύλος. Εἰ τοίνυν κατὰ διόδον, τὴν αἰσθησιν οὐχ οὐδὲν τε τοῦ τοιοῦτου γίνεσθαι, μηδὲ σώματος θύκου ἦντος, ἄλλω παθόντος, ἄλλω (80) γινώσκον εἶναι. Παντὸς γὰρ μεγέθους εἰ τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δὲ ἄλλο ἐστὶ, δεῖ τοιοῦτον τίθεσθαι τὸ αἰσθανόμενον (81), οὐδὲν πανταχοῦ αὐτὸ ἐαυτῷ τὸ αὐτὸ εἶναι τοῦτο δὲ ἄλλω τινὲ τῶν ὄντων ἢ σώματι ποιεῖν προσήκει.

que aliae cum sint, ejusmodi oportet esse quod autem ab alio sane, quam a corpore fieri necesse est.

« Ὅτι δὲ οὐδὲ νοεῖν οὐδὲν τε, εἰ σῶμα ἢ ψυχὴ ὄντιον εἶναι, δεῖκτόν ἐκ τούτων. Εἰ γὰρ τὸ αἰσθάνεσθαι ἐστὶ τὸ σῶματι προσηλωμένην τὴν ψυχὴν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἂν εἴη καὶ τὸ νοεῖν τὸ διὰ σώματος καταλαμβάνειν, ἢ ταῦτόν ἐσται τῷ αἰσθάνεσθαι. Εἰ οὖν τὸ νοεῖν ἐστὶ τὸ ἀνεῦ σώματος ἀντιλαμβάνεσθαι, πολὺ πρότερον δεῖ μὴ σῶμα αὐτὸ τὸ νοησὸν εἶναι, ἐπεὶ αἰσθητῶν (82) μὲν ἢ αἰσθήσεις, νοητῶν δὲ ἢ νόησις. Εἰ δὲ μὴ βούλονται, ἀλλ' οὐκ ἔσονται γε καὶ νοητῶν νοήσεις, καὶ ἀμεγέθων ἀντιλήψεις. Πῶς οὖν, μέγεθος ὄν, τὸ μὴ μέγεθος νοήσει, καὶ τῷ μεριστῶν τὸ μὴ μεριστῶν νοήσει; Ἡ μέρει τινὲ ἀμερεῖ αὐτοῦ; Εἰ δὲ τοῦτο, οὐ σῶμα ἐσται τὸ νοησόν. Οὐ γὰρ δεῖ τοῦ ὅλου χρεῖα πρὸς τὸ θίγειν ἀρκεῖ γὰρ καὶ ἓν τι. Εἰ μὲν οὖν συγχερῆσθαι τὰς πρώτας νοήσεις, ὅταν ἀληθές ἐστι, εἶναι τῶν πάντη σώματος καθαρωτάτων αὐτῷ ἕκαστον, ἀνάγκη (83) καὶ τὸ νοεῖν (84) σώμα-

(78) Τὸ ὑστερον τὸ ἡγεμ., etc. Ita correctivum ex Plotino, cum pessime legeretur, εἴπερ τὸ ἡγεμονοῦν ὁ νοῦς, ἦν αἰσθάνεσθαι.

(79) Ἀλλὰ τὴν μὲν ἐφεξῆς. Hac et sequentia satis impedita, longe magis intricare Ficinus videtur. Confer, si vacat. Porro has quinque lineas, usque ad αἰσθάνεσθαι, Plotino mecum acceptas ferres; quas similitudo vocum ἀλγήματος, ἀλγήματος, et ἀλλὰ, ἀλλὰ, nobis invidet.

(80) Ἄλλω παθόντος, ἄλλω. Ita recte Plotin.; in priori editione desunt, παθόντος, ἄλλω.

(81) Τὸ αἰσθάνεσθαι, hoc est, quod sentiat, praesertim cum sequatur, τοῦτο δὲ ποιεῖν, etc. Minus enim apte dicitur animus efficere, ut idem ipsemet ubique sit: aptissime contra, ut dolor ille, qui sentitur, per quascunque partes subeat atque propagetur, sibi

A quaedam pars laborat, sentit interea spiritus vis illius princeps, idemque patitur animus ipse totus. Id ergo quemadmodum evenit? Propagatione quadam, inquiet, dum animalis primum digiti spiritus dolet, mox suum hunc dolorem cum sequente, et isque deinceps cum alio communicat, donec principem ad facultatem usque pervenerit. Necesse igitur est, si pars illa prima dolorem senserit, ut alius secundae sensus existat, si modo propagatione sensus iste fiet, itemque alius tertiae, adeoque complures et infiniti quidam ex uno eodemque dolore sensus orientur, quos deinde omnes princeps consequatur facultas, quae suum praeter illos proprie percipiat. Sic quidem, ut eorum quilibet non illius vere sit doloris, quem digitus sentiat; sed ut digitum proxime consequens, palmae, tertiusque similiter partis alterius superioris dolorem percipiat, multique re ipsa dolores existant; ac vis ipsa princeps non jam ipsiusmet digitum, at suum tantummodo sentiat, 831 aliisque omnibus facessere jussis, unum hunc ita cognoscat, ut ne digitum quidem ipsum dolere sciat. Quare, si propagatione aliqua futurus est, nullus omnino doloris hujus sensus existere, cumque corpus moles quaedam sit, parte altera patiente, alterius esse cognitio non poterit. Omnis quippe magnitudinis partes aliae at-

sentitur, ut unum et idem ubique permaneat. Hoc

« At vero ne ullum quidem, si corpus animum esse dicamus, intelligentiae locum relinqui, hujusmodi rationibus perspicue conficitur. Si enim sentire aliud nihil est, quam corpore utentem animum quae sub sensum cadunt percipere; profecto aut intelligere, non erit corporis opera comprehendere, aut idem ipsum erit quod sentire. Si ergo intelligere est sine corpore aliquid percipere, multo sane prius necesse est, id quod intellecturum sit corpus non esse, quandoquidem uti eorum quae sentiendo percipiuntur sensus est, sic eorum quae intelligendo comprehenduntur, intelligentia. Quam discriminis rationem si probare nolunt, spiritalia quidem intelligi, et magnitudinis carentia percipi fidebuntur. Quomodo igitur quod magnitudo quaedam est, id quod magnitudine careat, et D quod dividuum est, rem percipiet individuum?

tamen ubique similis permaneat. Atque is est, ni fallor, germanus Plotini sensus.

(82) Ἐπεὶ αἰσθηρ. In priori editione, ἐπεὶ ἐπὶ αἰσθ., quod non emendassem, si postea secutum esset, ἐπὶ νοητῶν δὲ. Male autem apud Plotinum ἐπὶ εἰ αἰσθ. Dubium nou est quin ἐπὶ εἰ factum sit ex ἐπὶ.

(83) Ἀὐτὸ ἕκαστον, ἀνάγκη. Rectius omnino quam, ut apud Plotinum, καθαρωτάτων, αὐτὸ ἕκαστου ἀνάγκη. Marsilius Ficinus. αὐτὸ ἕκαστον verit scilicet unusquisque, ut dici solet, abstracti, parum. opinor, ex mente Plotini.

(84) Τὸ νοεῖν, etc. Hoc etiam loco Plotinum secutus sum. Ante legebatur, τὸν νοῦν σώματος καθαρῶν ὄντων, ἐγγιγόμενον γινώσκειν. Forte τὸ ἐγγιγόμενον, pro ἢ γιγόμενον, legi queat, id est, quod ipsa in mente imprimatur.

Utrum sua quadam individua facultate? Hoc si dicatur, corpus id non erit, quod intelligit. Nam uti res attingatur libetque dentatur, toto ipso nihil opus est, pars vel una sufficit. Si ergo, quod plane verum est, principes illas notiones singulas per sese, ab omni omnino corpore liberrimas esse concedent, id etiam quod intelligat, ita demum, si corpore liberum aut sit, aut fiat, cognoscere necesse est. Sin autem formarum, quæ ad materiam adhærescunt, notiones illas esse respondebunt, eæ tamen non nisi secretis corporibus, mentisque adeo vi secretis, haberi possent. Nec enim aut corporis, aut omnino materie quidquam patur, illa fieri solita circuli, trianguli, lineæ punctique secretio: proindeque animam etiam ipsum, qui eam efficiat, a corpore secernere, neque adeo corpus esse oportebit. Enimvero pulchrum, opus, et justum, ipsaque proinde amborum intelligentia magnitudinis habent nihil. Quare ambo et individua quadam illius vi excipientur, et in illa sine partibus ullis sita remanebunt.

« Quid? si corpus animum dixerimus, temperantia, justitia, fortitudo, ac ceteræ, quomodo tandem ejus virtutes esse poterunt? Quippe spiritus videlicet aut sanguinis 832 aliquid virtutes ille sunt. Nisi forte spiritus molestia quedam, fortitudo sit, temperantia ejusdem commoda temperatio, et vera illa pulchritudo, formosa quadam ac figuris adumbrata species, quam in nonnullis dum videmus, elegantibus illos corporeque pulchros vocamus. Et sane quod umbratilem tantum aliquam, et figura tenuis aut fortitudinem aut pulchritudinem habeat, spiritus conditio naturaque conveniat. Temperantia vero quid opus spiritui? Imo certe contra, in complexu tactusque, commoditatem potius aliquam sequetur, sicuti aut calefiat, aut frigus moderate capiet, aut mollibus, teneris, ac lævibus adhæreat. Summum vero cuique pro dignitate tribuere, ad ipsum quid attinet? Utrum per se sempiternæ sunt virtutis illæ notione, ceteraque id genus spiritalia, in quibus animus occupatur; aut contra nascitur virtus, eademque rursus interibit? At quis eam, aut qua ex re tandem efficiat? Tum enim hæc adhuc quæstio maneat, necesse est. manentia, cujusmodi ea sunt, quæ ad geometriam pertinent, corpora igitur certe non sunt. Et id præterea, in quo versabuntur, simile quid esse oportebit, adeoque corpus non esse. Nec enim permanet, sed fluit assidue corporis natura quævis.

« Quod si dum corporum ipsi functiones vident, quæ calefaciant, refrigerent, propellant, ac deprimant; ibidem animum constituunt, eum velut ætuofo quodam in loco defigentes: ignorant illi primum, ipsamet cœtera, suis quibusdam incorpo-

(85) Forte τὸ ἐγγιγνόμενον.

(86) Ἀμέγεθες. Ex Plotino. Pessime editum erat, μέγεθος.

(87) Τῶ ἀμερεῖ. Ex eodem pro τὰ μέρη, quod perspicue vitiosum erat.

(88) Δικαιοσύνη. Ab hac voce, quæ sequuntur hic apud Eusebium, ad capitis usque finem, apud Plotinum eo loco non reperies, nec Hopperus illa, nec Ficinus repræsentat. Sunt tamen Plotini ex genio, cum superioribus aptissime connectuntur, eaque Regii mss. et Montac. agnoscunt. Sane quæ apud Plotinum post δικαιοσύνη sequuntur, nullo sensu, vel dicuntur, vel desunt. Ita hoc tam insigne fragmentum Eusebii, cum iis quæ hactenus

α τοσ καθαρόν ὄν, ἢ γιγνόμενον (85), γινώσκων εἰ δὲ τῶν ἐν ὕλῃ εἰδῶν τὰς νοήσεις φήσουσιν εἶναι, ἀλλὰ χωριζομένων γε τῶν σωμάτων γίνονται, τοῦ νοῦ χωρίζοντος. Οὐ γὰρ δὴ μετὰ σαρκῶν, ἢ ὅλων ὕλης ὁ χωρισμός, κύκλου, καὶ τριγώνου, καὶ γραμμῆς, καὶ σημείου. Δεῖ ἄρα καὶ τῆν ψυχὴν σώματος αὐτῆν ἐν τῷ τοιοῦτῳ χωρῆσαι. Δεῖ ἄρα μὴ δὲ αὐτὴν σῶμα εἶναι. Ἀμέγεθες (86) δὲ οἷμα καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ ἡ τούτων ἄρα νόησις. Ὅστε καὶ προσοῦσα, τῷ ἀμερεῖ (87) αὐτῆς ὑποδέχεται, καὶ ἐν αὐτῇ ἀμερεῖ

aut corporis, aut omnino materie quidquam patur, illa fieri solita circuli, trianguli, lineæ punctique secretio: proindeque animam etiam ipsum, qui eam efficiat, a corpore secernere, neque adeo corpus esse oportebit. Enimvero pulchrum, opus, et justum, ipsaque proinde amborum intelligentia magnitudinis habent nihil. Quare ambo et individua quadam illius vi excipientur, et in illa sine partibus ullis sita remanebunt.

« Πῶς δ' ἂν καὶ σώματος ὄντος τῆς ψυχῆς, ἀρετὰ αὐτῆς σωφροσύνη, δικαιοσύνη (88), ἀνδρεία τε καὶ ἀλλαι; Πνεῦμά τι γὰρ, ἢ αἰμά τι, τὸ σωφρονεῖν εἶη, ἢ δικαιοσύνη, ἢ ἀνδρεία, εἰ μὴ ἄρα ἡ ἀνδρεία τὸ δυσπαθεῖς τοῦ πνεύματος εἶη, καὶ ἡ σωφροσύνη ἡ εὐκρασία, τὸ δὲ κάλλος εὐμορφία τις ἐν τύποις, κατ' ἦν λέγομεν, ἰδόντες, ὠραίους καὶ καλοὺς τὰ σώματα. Ἰσχυρῶ μὲν οὖν καὶ καλῶ ἐν τύποις πνεῦμά τι (89) εἶναι προσήκει ἂν σωφρονεῖν δὲ τι δεῖ πνεῦματι; Ἄλλ' οὖν (90) τοῦναντίον ἐν περιπτύξει καὶ ἀρετῇ εὐ παθεῖν, ἔπου ἢ θερμανθῆσεται, ἢ συμμετρὸς φύχεος (91) ἡμερεῖ, ἢ μαλακοῖς τισι καὶ ἀπλοῖς (92) καὶ λείοις πελάσοι; τὸ δὲ κατ' ἀξίαν νεύματι, τὸ ἀν αὐτῷ μέλοι; Πότερον δὲ ἀξιῶν ὄντων τῆς ἀρετῆς θεωρημάτων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν νοητῶν ἡ ψυχὴ ἐτραπέται, ἢ γίνεται ἡ ἀρετὴ, καὶ ὀρεῖται πάλιν φεῖσθαι; Ἄλλὰ τίς ὁ πῶσις, καὶ πόθεν; Ὅτε γὰρ ἐκεῖνο πάλιν μένοι. Δεῖ ἄρα ἀξιῶν εἶναι, καὶ μενῶτων, οἷα καὶ τὰ ἐν γεωμετρῇ. Εἰ δὲ ἀξιῶν καὶ μενῶτων, οὐ σωμάτων. Καὶ δεῖ ἄρα καὶ ἐν ᾧ ἔστι, τοιοῦτον εἶναι· δεῖ ἄρα μὴ σῶμα εἶναι. Οὐ γὰρ μένει, ἀλλὰ βεῖ ἡ σώματος φύσις πάσα.

Sempiterna profecto illa esse oportet, semperque pertinent. Quod si sempiterna sunt, perpetuoque

« Εἰ δὲ τὰς τῶν σωμάτων ποιήσεις ὀρώτες, θερμανούσας, καὶ ψυχούσας, καὶ ὀθούσας, καὶ βαρυνούσας, ἐναυθα τάττουσι τὴν ψυχὴν, οἷον ἐν δραστηρίῳ τόπῳ ἰβρόντες αὐτὴν πρῶτον μὲν ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ (83) ταῦτα τὰ σώματα δυνάμει ταῖς ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτους

ex Plotino mutatus erat, non sine fenore comparabit.

(89) Πνεῦμά τι. Mallem πνεύματι.

(90) Οὖν. Ex utroque mss. non οὐ, ut ante.

(91) Ψύχεος. Ita Regii duo et Montac. non φύχους. Homericum illud spectare visus est, *Odys.* K, v. 535:

Ψύχεος ἡμεῖρων κατελέετο, οὐροβαλερ.

(92) Ἀπλοῖς. Imo certe, ἀπλοῖς, ἀλιεῖσι διπλοῖς, ut plurimum simplicibus molliora.

(93) Ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ. Paucula hæc, nisi necessaria, ex Montac. codice supplevimus. Ταῦτα quod sequitur melius abesse.

ταῦτα (94) ἐργάζεται· ἔπειτα δεῖ οὐ ταύτας τὰς δυνάμεις περὶ ψυχὴν (95) εἶναι ἀξιοῦμεν, ἀλλὰ τὸ νοεῖν, αἰσθάνεσθαι, λογίζεσθαι, ἐπιθυμῆναι, ἐπιμελεῖσθαι ἐμφρόνως καὶ καλῶς ἅπαντα, ἄλλη οὐσίαν ζητεῖ. Τὰς οὖν δυνάμεις τῶν ἀσωμάτων μεταθεβάσασιν εἰς τὰ σώματα, οὐδεμίαν ἐκείνων καταλείπουσιν. Ὅτι δὲ καὶ τὰ σώματα ἀσωμάτων δυνάμεις δύναται ἂ δύναται (96), ἐκ τῶνδε δῆλον. Ὁμολογῆσοσι γὰρ ἕτερον ποιότητα, καὶ ποσότητα εἶναι, καὶ (97) πᾶν σῶμα ποσὸν εἶναι, καὶ ἐπὶ οὐ πᾶν σῶμα ποσὸν (98) εἶναι, ὡσπερ τὴν ὕλην. Ταῦτα δὲ ὁμολογοῦντες, τὴν ποιότητα ὁμολογῆσοσιν ἕτερον οὐσαν ποσού, ἕτερον σώματος εἶναι. Πῶς γὰρ μὴ ποσὸν οὐσα σῶμα ἔσται, εἴπερ πᾶν σῶμα ποσόν; Καὶ μὴν καὶ ὅτι κεν ἔνω που ἐλέγετο, εἰ πᾶν σῶμα μεριζόμενον, καὶ ἄγκυρ πᾶς, ἀφαιρεῖται ἕπερ ἦν κερματιζομένου δὲ τοῦ σώματος, ἐφ' ἑκάστην μέρει ἢ αὐτῆς διη ποιότητα μένει· οἷον γλυκύτης ἢ τοῦ μελιτος οὐδὲν ἔλαττον γλυκύτης ἔστιν ἐφ' ἑκάστην οὐκ ἂν εἴη σῶμα γλυκύτης ὁμοίως καὶ αἱ ἄλλαι. Ἐπειτα εἰ σώματα ἦσαν αἱ δυνάμεις, ἀναγκαῖον ἦν τὰς μὲν ἰσχυράς τῶν δυνάμεων μεγάλους ἔγκυρ, τὰς δὲ ὀλίγον ὄρῶν δυναμένας, ἔγκυρ μικροῦς εἶναι. Εἰ δὲ μεγάλα μὲν τῶν ἐγκυρ μικρὰ, (99) ὀλίγοι δὲ μικρότατοι ἐγκυρ μεγίστας ἔχουσι τὰς δυνάμεις, ἄλλω τιῆς ἢ μεγέθει τὸ ποιεῖν ἀναθετόν ἀμεγέθει ἄρα. Τὸ δὲ ὕλην μὲν τὴν αὐτὴν εἶναι σῶμα, ὡς φασιν, οὐδὲν (1), διάφορα δὲ ποιεῖν ποιότητας προσλαβοῦσαν, πῶς οὐ δῆλον ποιεῖ, τὰ προσγεωόμενα λόγους αὐτοῦς καὶ ἀσωμάτους εἶναι; Μηδ', οἷα, πνεύματος ἢ αἵματος ἀποστάτων, ἀποκρίσκει τὰ ζῶα, λεγόντων. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνευ τούτων εἶναι, οὐδ' ἄνευ πολλῶν ἄλλων, οὐδὲ ἂν ἡ ψυχὴ εἴη. Καὶ μὴν οὔτε πνεῦμα διὰ πάντων, οὔτε αἷμα.

sitatem efficere, num clare satis ostendit, quæ ad et corpore carentes esse. Neque vero nobis objiciant, spiritu sanguineve dilapsa, animantes interire. Licet enim sine illis esse non possint, certe nec sine permultis aliis, ut ipsemet adsit animus, esse non possunt. Quanquam nec spiritus ipse, nec

est. Ἐπὶ δὲ (2), εἰ σῶμα οὐσα ἢ ψυχὴ διήλυθε διὰ παντός, κἂν κραθεῖσα εἴη, ὃν τρόπον τοῖς ἄλλοις (3) σώμασιν ἢ κρᾶσις. Εἰ δὲ ἡ τῶν σωμάτων κρᾶσις, οὐδὲν ἐνεργεῖα εἰσεῖναι (4) τῶν κραθέντων οὐδ' ἂν ἡ ψυχὴ εἴη ἐνεργεῖα ἐνεῖη τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ δυνάμει μόνον, ἀπολέσασα τὸ εἶναι ψυχῆ. Ὅσπερ εἰ γλυκὺ καὶ πικρὸν κραθεῖη, τὸ γλυκὺ οὐκ ἔστιν· οὐκ ἄρα ἔχομεν ψυχὴν. Τὸ δὲ δὴ σῶμα ὃν σῶματι κερκεῖσθαι, ὅλον δι' ὅλου, ὡς ἔπου ἂν ἢ ὅτερον, εἶναι ἰσὺ ἐγκυρ ἀμφοτέρων, καὶ τὸ πᾶν κατεχόντων, καὶ μηδεμίαν ἀξίωσιν γεγόνενα ἐπιμεληθέντος τοῦ ἑτέρου, οὐδὲν ἀπολείπει δὲ μὴ ἀμῆν. Οὐ γὰρ κατὰ μέγιστα μέρη παραλλᾶξ ἢ

reis facultas ibi s hæc omnia perficere : deinde ne hoc quidem a nobis facultatum genus animo tribui, sed potius ita statui, ut intelligere, sentire, ratiocinari, concupiscere, cuncta denique sapienter ac rite moderari, aliam omnino quam corporis essentialiam requirant. Isti vero rerum incorporearum facultates ad corpora transtulisse contenti, incorporeis ipsis nullam relinquunt. Cæterum ipsa etiam corpora, iucorporeis facultatibus ea posse, quæ possint, ita planum efficio. Fatebuntur utique quantitatem esse a qualitate diversam : quippe corpus enim omne quantitate, nec omne tamen qualitate instructum esse, uti de materia certo constat. Siquidem hoc utrumque dum fatentur, fatentur una qualitatem, cum a quanto, tum etiam a corpore diversam esse. Quomodo enim quæ quantitate caret, corpus esse possit, cum omne corpus quantitate sit prædium? Præterea, quod supra jam attigimus, si corpus moleculæ omnium, dum in partes 833 secatur, id desinit esse quod erat ; si corpore in minutissima quæque diviso, qualitas eadem singulis in partibus integra perseverat ; uti mellis dulcedo, nihilo minus qualibet ejus in parte dulcedo est : certe nec dulcedo illa, nec similes aliæ qualitates corpora fuerint. Deinde, si corpora essent facultates illæ, valentiores utique facultates majori, imbecilliores minori mole præditas esse oporteret. Sin autem, et vastæ molis vires exiguæ sunt, et immensæ, molis perexiguæ ; alteri sane rei quam magnitudini, efficiendi vis tribuenda erit : illi ergo tantum quæ magnitudine caret. Quid ? hoc ipsum quod aiunt, eandem omnino materiam et corpus esse, et susceptis deinde qualitibus diversam materiam accesserit, ea principes ipsas rationes

est Jam vero, si corporeus animus totum corpus undique pervaderet, cum eo proinde permistus esset, quomodo ceteris in corporibus mistio fieri consuevit. Quare, cum ejusmodi corporum mistio sit, ut ex iis quæ commista sunt, nullum reapse permaneat ; ne animus quidem reapse in corporibus, sed virtute tantum inesset, animique naturam et rationem amitteret : quemadmodum si cum acerbo dulce misceretur, dulce amplius non esset : ita nullum jam animum haberemus. Enimvero, si corpus eum corpore, totum cum toto misceretur, ita ut ubicunque alterutrum erit, ibidem amborum toto

(94) Ἀσωμάτους ταῦτα. Et hanc utramque vocem eodem ex Montac. addidimus.

(95) Περὶ ψυχῆν. Ex eodem additum.

(96) Ἄ δύνανται. Ex eodem.

(97) Forte καὶ γὰρ.

(98) Forte ποσόν.

(99) Forte οἱ.

(1) Ὅσων. Legendum εἶναι.

(2) Ἐπὶ δὲ, etc. Ante legebatur ψυχὴ δὲ εἰ σῶμα οὐσα. Montac., ψυχὴ δὲ εἴ σοι. Mihi τὸ ἐπὶ δὲ,

probatum est : ψυχὴ abundare visum, sequitur enim ex eodem Mont., ἢ ψυχὴ διήλυθε, quæ verba deerrant in priori editione.

(3) Τοῖς ἄλλοις. Additum ex eodem Montac.

(4) Οὐδὲν ἐνεργεῖα εἰσεῖναι. In priori edit. deerrant hæc ἐνεργεῖα εἰσεῖναι. Montac. legebat οὐδὲ ἐνεργεῖα εἰσεῖναι. Correxi οὐδὲν ἐνεργεῖα, dandi casu. Verbum εἰσεῖναι retineri potest ; mallem tamen ἐνεῖναι, ut paulo post, ἐνεῖη τοῖς σώμα, non εἰσεῖη.

illo spatio diffusorum æqualis moles existat, nec ul-
lum incrementum ex alterius accessione consequatur:
nihil ab eo quod non secet ac dividat, relinquetur.
Nec enim in majoribus duntaxat paribus, alterna
quadam vicissitudine mistio fit (sic enim ad-
junctionem potius futuram aient): sed totum al-
terum permeans, majus licet injectum in minus
(quod quidem fieri non potest, ut minus æquale
majori fiat); sed permeans tamen, totum ubique
secat. Itaque necesse est, si hoc ipsum quovis in
puncto fiet, nec medium corpus ullum erit quod
non secetur; ut in puncta corpus integrum dividatur,
quod fieri nullo modo potest. Sin autem divi-
sionis illius infinita ratio futura est (quodcumque
enim corpus acceperis, dividuum semper est), tum
vero non virtute duntaxat, sed etiam reapse infinita
erunt. Totum ergo corpus totum aliud permeare
non potest. Atqui totum animus permeat: corpore
ergo caret animus.

Α κρῆσις (οὗτω γὰρ φασὶ παράδειχον ἔσθαι): διελ-
λυθὲς δὲ διὰ παντός, τὸ ἐπιμεληθὲν ἐπὶ σμικρότερον
(ἔπειρ ἀδύνατον, τὸ ἑλαττον ἴσον γενέσθαι τῷ μεζονί)-
ἀλλ' οὐκ διεληλυθὸς, πᾶν τέμνει κατὰ πᾶν. Ἀνάγκη
τοίνυν εἰ καὶ ὁτιοῦν σημεῖον, καὶ μὴ μεταξὺ σώμα-
τος εἶναι δὲ μὴ τέμνεται, εἰς σημεῖα τὴν διαίρεσιν οὐ
σώματος γεγονέναι, ἔπειρ ἀδύνατον. Εἰς δὲ ἄπειρον
τῆς τομῆς οὕσης (ὅ γὰρ ἂν λάθης σῶμα, διαίρετόν
ἔστι), οὐ δυνάμει μόνον, ἐνεργείᾳ δὲ τὰ ἄπειρα ἔσται.
Ὁ δὲ τοίνυν ἄλον δι' ἄλου χωρεῖν δυνατὸν τὸ σῶμα· ἢ
δὲ ψυχὴ δι' ἄλον (5) ἀσώματος ἄρα.

834 Quod autem priorem illam ipsius natu-
ram, spiritum proprie ac peculiariter esse dicunt,
quæ ψυχρῶ, hoc est frigido in loco posita, atque
aciem adepta majorem, ψυχῆ, hoc est animus, fri-
goris vi tenuior subtiliorque factus evadat; hoc ip-
sum quidem absurdum est, cum pleræque animantes
et calidis nascantur in locis, et animus habebat
hujusmodi refrigeratione carentem. At priorem
quoque animi naturam, ex multiplici rerum
externarum casu existere ac pendere volunt. Illi
ergo quod deterius est, id primum faciunt, quo
ipso præterea quiddam aliud, minus licet, prius
tamen constituunt, quem habitum nominant. Mens
autem postremo ab iis loco numeratur, ab animo
scilicet ipso profecta. Nam si princeps omnium
mens ponitur, secundo in gradu animam, naturam
denique in tertio collocare oporteat; itaque semper
quod deterius sit, habere posterius, si quidem ejus-
modi natum est. Si ergo Deus ipse quoque, pro eo
ac mente præditus est, posterior idem ac genitus
sit, atque adventitiam mentem ipsam habeat; con-
cludi forte possit, neque animum, neque mentem,
neque Deum esse. Nunquam enim quod virtute
tantummodo est, nisi prius id fuerit, quod actu sit,
actu ipso futurum est. Cujus enim vi existat ali-
quando, si aliud præter ipsum uibil eoque prius
fuerit? Siu autem se proferret, producetque per
sese (quod ipsum tamen absurdum est), certe dum
se ita proferret, aliquid intuebitur, quod non virtute,
sed actu erit. Quamquam, id quod virtute
est, si habeat idem ut sui semper simile maneat,
existet actu per sese, atque id erit solam existendi
potestatem habente præstantius, cum ab illo appetatur.
Maneat igitur, prius id esse quod præ-
stantius sit, itemque quod diversam a corpore naturam
habeat, quodque actu semper existat. Inde enim,
mentem et animum, natura priores esse, nec spiritus,
aut corporis similem animum esse conficitur.
Et quidem ad animum corporeæ naturæ subducendum,
ab aliis cum et proferri alia possunt, et prolata
jam sunt, tum hæc quoque nostra satis erunt.

«Τὸ δὲ καὶ φύσει μὲν (6) προτέραν τὸ αὐτὸ πνεῦμα
λέγειν ἐν δὲ ψυχρῶ γενομένην καὶ στομαθεῖσάν, ψυ-
χὴν γίνεσθαι, λεπτοτέραν ἐν ψυχρῶ γενομένην
ὠκί (7) καὶ αὐτὸ ἀποπικνὸν πολλὰ γὰρ ζῶα ἐν θερμῶ
γίνεσθαι, καὶ ψυχὴν ἔχει οὐ ψυχθεῖσάν. Ἄλλ' οὐκ
φασὶ γε προτέραν φύσιν ψυχῆς εἶναι κατὰ συντυχίας
τῆς ἕξω γενομένην. Συμβαίνει οὐκ αὐτοῖς τὸ χεῖρον
πρώτον ποιεῖν, καὶ πρὸ τούτου ἄλλο ἑλαττον, ἢν λέ-
γουσιν ἔξιν. Ὁ δὲ νοῦς ὑστάτος, ἀπὸ τῆς ψυχῆς δι-
λοντὸν γενομένος ἢ εἰ πρὸ πάντων νοῦς, ἐπεξῆς
ἔδει ψυχὴν ποιεῖν, εἶτα φύσιν καὶ αἰεὶ τὸ ὑστερον
χεῖρον, εἴπειρ πέτυχαν. Εἰ οὐκ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς
κατὰ τὸν νοῦν ὑστερος, καὶ γεννητὸς, καὶ ἑπακτὸν τὸν
νοῦν ἔχων, ἐνδέχοιτο ἂν μὴδὲ ψυχὴν, μὴδὲ νοῦν,
μὴδὲ θεὸν εἶναι· εἰ τὸ δυνάμει (8), μὴ ὄντος πρό-
τερον τοῦ ἐνεργείᾳ, καὶ νοῦ, γένεοιο, οὐδὲ ἤξει εἰς
ἐνεργείαν· τί γὰρ ἔσται τὸ ἀγον, μὴ ὄντος τέτερου
παρ' αὐτὸ προτέρου; Εἰ δ' αὐτοῦ ἄξει εἰς ἐνεργείαν,
ἔπειρ ἀποπικνὸν, ἀλλὰ βλέπον γε πρὸς τι ἄξει, ὃ οὐ
δυνάμει (9), ἐνεργείᾳ δὲ ἔσται. Κατὰ τὸ ἀεὶ μένειν
τὸ αὐτὸ, ἔπειρ τὸ δυνάμει ἔξει, καὶ αὐτοῦ εἰς ἐνε-
ργείαν ἔξει, καὶ τοῦτο κρείττον ἔσται τοῦ δυναμένου,
οἷον ὄρεκτον ὃν κείνου. Πρότερον ἄρα τὸ κρείτ-
τον (10), καὶ ἔτερον φύσιν ἔχον σῶματος, καὶ ἐνε-
ργείᾳ ὃν ἀεὶ· πρότερον ἄρα καὶ νοῦς, καὶ ψυχὴ, φύ-
σεως. Οὐκ ἄρα οὕτω ψυχὴ ὡς πνεῦμα, οὐδ' ὡς σῶμα.
Ἄλλ' οἷον μὲν οὐ σῶμα, λέγουσι ἂν, καὶ εἰσονται καὶ
D ἄλλοις ἕτερα, ἰκανὰ δὲ καὶ ταῦτα.

(5) Forte ἄλον.

(6) Φύσει μὲν. Legendum videtur φύσιν μὲν, ut
paulo post linea 7.

(7) ὠκί. Mss., ὅ δὲ, sed τὸ δὲ longe præstat.

(8) Εἰ τὸ δυνάμει, etc. Legendum existimo, et
γὰρ τὸ δυνάμει, si γένεοιο, quod sequitur, retinere
placet. Sin, quod ego mallem, γένεοιο delebitur,

particula γὰρ nihil opus erit, nec quidquam deest
ad loci hujus integritatem.

(9) Ὁ οὐδ' ἐνν. Ita recte Montac. In priori edit. &
et οὐ decauto.

(10) Τὸ κρείττον. Hæc usque ad ὃν ἀεὶ, debentur
eidem Montac.

Ἐπεὶ δὲ (11) καὶ ἄλλης φύσεως, δεῖ ζητεῖν τίς ἂν αὐτῆ. Ἄρ' οὖν ἕτερον μὲν σώματος, σώματος δέ τι, οἷον ἁρμονία; Τοῦτο γὰρ ἁρμονίαν τῶν ἀμφὶ Πυθαγόραν λεγόντων ἕτερον τρόπον, ᾗ ἤβησαν αὐτὸ τοιοῦτόν τι εἶναι, οἷον καὶ ἡ περὶ χορδαῶν ἁρμονία. Ὡς γὰρ ἐνταῦθα ἐντεταμένον τῶν χορδῶν, ἐπιγίνεται αὐτὸν πάθμα ἐπ' αὐταῖς, ἡ λέγεται ἁρμονία τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ ἡμετέρου σώματος, ἐν κράσει ἀνομοίων γινομένων, τὴν ποιῶν κρᾶσιν, ζωὴν τε ἐργάζεσθαι, καὶ ψυχὴν οὔσαν τὸ ἐπὶ τῇ κράσει πάθμα. Ὅτι δὲ ἀδύνατον (12), πολλὰ ἤδη πρὸς ταύτην τὴν δόξαν εἰρηται. Καὶ γὰρ οὐ μὲν πρότερον ἡ ψυχὴ, ἢ ὁ ἁρμονία ὑστερον καὶ ὡς τὸ μὲν ἄρχει καὶ ἐπιστατεῖ τῷ σώματι, καὶ μάχεται πολλαχῆ, ἁρμονία δὲ οὐκ ἂν οὔσα ταῦτα ποιεῖ καὶ ὡς τὸ μὲν οὐσία, ἢ δὲ ἁρμονία οὐκ οὐσία καὶ οὐτι ἡ κρᾶσις τῶν σωμάτων, ἐξ ἧν συνέσταμεν, ἐν λόγῳ οὔσα, ὕγια ἂν εἴη (13) καὶ οὐτι καθ' ἕκαστον μέρος ἄλλως κρᾶσιν, εἴη ἂν ψυχὴ ἕτέρα, ὅστε πολλὰς εἶναι καὶ τοδε (14) μέγιστον, ὡς ἀνάγκη πρὸς τῆς ψυχῆς ταύτης ἄλλην ψυχὴν εἶναι, τὴν ποιούσαν τὴν ἁρμονίαν (15) ταύτην οἷον ἐπὶ τῶν ὀργάνων, τὸ μουσικῶν (16), τὸν ἐντιθένα ταῖς χορδαῖς τὴν ἁρμονίαν, λόγον ἔχοντα παρ' αὐτῷ, καθ' ὃν ἀρμόσει. Ὅστε γὰρ ἐκεῖ αἱ χορδαὶ παρ' αὐτῶν, οὐτ' ἐνταῦθα (17) τὰ σώματα ἑαυτὰ εἰς ἁρμονίαν ἀγειν δυνήσεται. Ὅπως δὲ καὶ οὗτοι ἐξ ἀψύχων ἐμψυχα ποιοῦσι, καὶ ἐξ ἀτάκτων κατὰ συντυχίαν τὰ τεταγμένα τὴν τάξιν (18) καὶ τὴν ὑπόστασιν εἰληφέναι. Τοῦτο δὲ ὅτι ἐν τοῖς κατὰ μέρος, ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις (19) δύνατον γενέσθαι. Οὐκ ἄρα ἡ ψυχὴ ἁρμονία. »

tionem penes sese habeat, qua illam omnem rite moderetur. Nec enim aut fides illic per se ipsas, aut corpora hic eam ad harmoniam se ipsa perducere unquam poterunt. Ceterum, uti hoc universe dicatur, exinanimis isti animata constituunt, atque ex inordinatis ordinata suum hunc ordinem propriamque naturam casu quodam accepisse volunt. Quod tamen nec singulis in partibus, nec ullo in toto evenire potest. Non est igitur animus harmonia. »

Ταῦτα μὲν ἀπὸ τῶν Πλωτίνου πρὸς τὴν τῶν Στωϊκῶν περὶ ψυχῆς δόξαν σωματικῆν αὐτὴν φασκόντων εἶναι. Ἄλλ' ἐπεὶ αὐτῶν τὰ τε πρὸς Ἀριστοτέλην, καὶ τὸν Περύπατον, τὰ τε πρὸς τὴν Στωϊκῶν αἵρεσιν, ὡς ἐν ἐπιτομῇ παρατίθειμαι ἕτερα πάλιν ἐκπεπληθόντας, τῶν γενναίων φιλοσόφων ὁμοῦ πάντων τὰς θαυμαστάς ἐπισκέψασθαι φιλολογίας· οὐ μάλιστα κοινῶς πάντας Ἑλληνες θεοῦ ἔρατος, ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας, τὰ τε ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου ἠγάσαντο τε καὶ ἐπέφθασαν καὶ τὰς γε μυθικὰς καὶ ληρώδεις αὐτῶν περὶ τῆς πολυ-

(11) Ἐπεὶ δὲ. Ambo mss. Regii, Ἐπὶ δὲ ἄλλης φύσεως. Recte. Quod si ἐπεὶ retinebatur, sumetur pro *εἵτα*, ut supra in Platone et Plutarcho me observare memini; tuncque legendum erit, Ἐπεὶ δὲ ἄλλης φύσεως πέρι, δεῖ, etc., nisi tamen in illo gignendi casu, vel χάριν, vel ἔνθα subaudiatur placet.

(12) Ὅτι δὲ ἀδύνατον. Eandem harmoniam resellunt Plato in *Phaedone*. 388, 390, 391. Aristoteles lib. 1 *De anima*, cap. 4. Plotini rationes, si postremo excipias, eadem fere cum Platonicis, sed brevius pressiusque collectæ.

(13) Ὅτι δὲ ἀδύνατον. Aristoteles loco citato, Ἄρμόσει δὲ μάλλον καθ' ὕγιαιας λέγειν ἁρμονίαν, καὶ ὅτι τῶν σωματικῶν ἀρετῶν ἡ κατὰ ψυχῆς.

At querendum porro, cujusnam alterius naturæ fuerit. Num igitur ita diversus a corpore est, ut tamen aliquid sit, quod eidem corpori maxime conveniat, cujusmodi harmonia est? Cum enim Pythagoras longe aliter hoc de harmoniæ genere disputaret, id isti ejus, qui in fidibus sit harmonia, simile quid esse putaverunt. Ut enim hic, dum fides intenduntur, quædam illis accedit affectio, quam harmoniam vocamus: ita plæve, cum inter sese multo dissidentia temperantur,

835 certam hanc corporis nostri temperationem, vitam simul et animam efficere, quæ aliud nihil sit, quam illa ex temperatione perfecta singularis quædam et peculiaris affectio. Verum adversus hanc opinionem tanquam omni probabilitate carentem, multa quoque disputata jam sunt. Principio, animam prius esse aliquid, harmoniamque posterius: deinde animam non corpori præesse tantum ac moderari, sed etiam cum eo pugnare sæpe, quod factura nunquam esset, si esset harmonia: tum, animam esse substantiam, qualis harmonia non sit: ad hæc, illam ipsam corporum, ex quibus concretis sumus, rectam justamque temperationem, valetudinis potius integritatem esse: imo, partibus in singulis, diversa quadam ratione temperatis, animam quoque diversam, proindeque plures uno in corpore futuras esse: postremo, quod hoc in genere potissimum est, ante hanc ipsam animam, aliam inesse quamdam oportere, quæ harmoniam illam efficeret: qualem organis præesse musicum hominem videmus, qui harmoniam fidibus immittat, eamque rationem

Atque hactenus ex Plotino contra Stoicorum de animo sententiam, qui corporeum illum esse dicerent. Sed quoniam adversus Aristotelem, Peripateticos omnes, Stoicorumque sectam, compendioso licet, sat multa protulimus: superest uti ad caput deuo revertentes, egregias illas præstantium philosophorum simul omnium commentationes videamus: cum et Græci plane universi, solem, lunam, cæteraque sidera, partesque mundi reliquas, que visu ipso percipiuntur, deorum loco habuerint atque coluerint: et fabulosas eorum ineptiasque de

(14) Forte τὸ δὲ. (15) Τὴν ἁρμονίαν. Trajecta hæc erant in priori editione. Legebatur enim ταῖς χορδαῖς λόγον ἔχοντα τὴν ἁρμονίαν παρ' αὐτῶν. Longe aptior nexus ille, quem ex Montac. restituumus.

(16) Forte τὸν μ. vel τὸν μου. (17) Παρ' αὐτῶν, οὐτ' ἐνταῦθα. Hæc etiam ante hiantia Montac. implevit.

(18) Τὴν τάξιν, etc. Brevius ac melius, quam ut in Montac. cod., καὶ τὴν τάξιν οὐκ ἐκ τῆς ψυχῆς. ἄλλ' αὐτὴν ἐκ τῆς αὐτομάτου τάξεως τὴν ὑπερ. εἰληφ.

(19) Forte οὐκ.

vana numerum multitudine narrationes, speciosis A ista explicationibus ad elementa et alia hujus universi membra transtulerunt. Quare factu mihi necessarium videtur, ut ipsorum his etiam de rebus opinioniones congeramus, simulque dissidia, et arrogantem hominum vanitatem propius contemplemur. **836** Cæterum ista quoque non aliunde, quam ex illo Plutarchi opere hauriemus, ubi collectas hæc de rebus antiquiorum una recentiorumque sententias hunc in modum exponit.

CAPUT XXIII.

7 naturalium philosophorum sententiæ, de sole.

Solem Anaximander circulum esse vult, qui terre magnitudinem octo ac viginti partibus superet, instructum orbita rotis curvum persimili, sed cava tamen, ignisque plena; qui quidem aliquarum ex parte per angustius osculum, quasi per fistulæ foramen promicet: atque hunc esse solem. Xenophanes, ex collucentibus quibusdam igniculis, qui ex humida exhalatione coeuntes, solem ipsum inflammatis ex nubibus collectum efficiant. Stoici, succensum aliquid ac mente præditum, quod ex mari prorumpat. Plato, ex plurimo igne. Anaxagoras, Democritus et Metrodorus, massam aut lapidem igne succensum. Aristoteles, globum ex quinto corpore. Philolaus Pythagoreus, discum aliquem vitro persimilem, qui repercussum ex igne mundi splendorem excipiens, lucem ad nos per aërem, quoddam quasi eolum, inde transmittit: ut igneus ille solis in cælo fulgor, splendoris ejus similis sit, qui ad nos e speculo reflexione transfunditur. Eum quippe solem, tanquam aliquod simulacrum simulacrum, vocamus. Soles ab Empedocle ponuntur duo, quorum alter ille primigenius, ignis quidam sit in altero mundi hemisphærio, quod hactenus splendoris sui reflexioni semper adversum impleverit: alter hic qui nobis appareat, lucis repercussio quedam, in altero hoc hemisphærio, quod aëre permixtum calorem includente plenum est; quæ repercussio ex terra quæ globosa est, in solem crystallo persimilem incidat, ac simul in orbem alterius ignei motione rapiatur; hoc est, ut brevius expediam, aliud solem esse nihil, quam ejus qui circa terram est, ignis reflexionem. Epicurus denique, terrestrem massam, pumicis aut spongix crebris foraminibus similem, ignique succensam. »

(20) *Ἀναξίμανδρος*. Plutarchem deinceps ad excerptum fero librum loquentem audiemus, in libris *De placit. philosophor.* Pitius hic locus extabat lib. II, cap. 20.

(21) *Ἐκβάλλειν*. Melius hic ἔκβαλλουσας, ut apud Plutarch.

(22) *Ἐκ νεφῶν πεπυρωμένων*. Plutarch., ἡ νεφὸς πεπυρωμένην, quam lectionem interpretes secuti sunt. Utraque defendi non incommode potest.

(23) *Νοερόν*. Hanc vocem Amiotus aut non legit, aut omisit.

(24) *Δίσκον*. Et hanc præterit Amiotus.

(25) *Ἥλιον*. Ita mss. duo, et recte. Prius legebatur ἥλιω, quam vocem excusus retinet, ipsique interpretes exprimere conati sunt.

(26) *Πυρώδες*. Post hanc vocem ita legitur in

θεὸς πλάνης διηγήσεις, σεμνοτέραις δὲ καὶ φυσικαῖς ἀποδόσεσιν ἐπὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ τοῦ παντὸς κόσμου μέρη μετενηγόχασιν. Διό μοι ἀναγκαῖον εἶναι δοκᾷ καὶ τὰς περὶ τῶνδε δόξας ὁμοῦ συναγαγεῖν, τὰς τε διαστᾶσαι αὐτῶν, καὶ τοῦ τύφου τοῦ μάταιον ἐπιθεωρεῖσθαι. Θῆσω δὲ καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς Πλουτάρχου γραφῆς, ἐν ἧ, τὰς περὶ τούτων ὁμοῦ τῶν τε προσθετέρων καὶ νέων δόξας συναγαγῶν, τούτων γράφει τὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Δόξαι τῶν φυσικῶν φιλοσόφων, περὶ ἡλίου.

Ἐ *Ἀναξίμανδρος* (20), κύκλον εἶναι ὀκτακκαίκοσπιπλασίονα τῆς γῆς, ἀρματιεὶν τροχῶ παραπέλοισιν ἐν ἄψιδα ἔχοντα, κολίην, πλήρη πυρὸς, ἥς κατὰ τὸ μέρος ἐκφαίνεται (21) διὰ στομίου τὸ πῦρ, ὡς περὶ διὰ προστήρος αἰλοῦ· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸν ἥλιον. *Ξενοφάνης*, ἐκ περιθίων τῶν φαινομένων, συναθροισζόμενον μὲν ἐκ τῆς ὑγρᾶς ἠνασθυμιάσεως, συναθροισζόντων δὲ τὸν ἥλιον ἐκ νεφῶν πεπυρωμένων (22). Οἱ *Στωϊκοί*, ἄναμμα νοερόν (23) ἐκ θαλάσσης. *Πλάτων*, ἐκ πλείστου πυρὸς. *Ἀναξιάγθρας*, *Δημόκριτος*, *Μητροδώρος*, μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον. *Ἀριστοτέλης*, σφαῖραν ἐκ τοῦ πέμπτου σώματος. *Φιλόλαος* ὁ *Πυθαγόρειος*, δίσκον (24) ἠάλοειδῆ, δεχόμενον μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πυρὸς τὴν ἀνταύγειαν, διηθούσῃα δὲ περὶ ἡμᾶς τὸ φῶς· ὡς τε προστοικεῖναι ἡλίου (25) τὸ ἐν οὐρανῷ περιπέδῃς (26), τῆ ἀπὸ τοῦ ἐνόπτρου κατὰ ἀνάκλισην διασπειρομένη πρὸς ἡμᾶς αὐτῆ. Καὶ γὰρ ταῦτα προσπαγορεύομεν ἥλιον, ὀνειδι εἰδωλον εἰδῶλον. *Ἐμπεδοκλῆς*, δύο ἡλίους τὸν μὲν ἀρχέτυπον πῦρ ἐν τῷ ἐτέρῳ ἡμισφαιρίῳ τοῦ κόσμου, πεπληρωμῆς τὸ ἡμισφαίριον, δὲ καταντικρῶ τῆς ἀνταυγείας αὐτοῦ (27)· τὸν δὲ φαινόμενον ἀνταύγειαν εἶναι ἐν τῷ ἐτέρῳ ἡμισφαιρίῳ τῷ τῷ ἀέρος (28) τοῦ θερμομογῶς πεπληρωμένῳ, ἀπὸ κυκλιστεροῦς τῆς γῆς, κατ' ἀνάκλισην, ἐγγινομένην εἰς τὸν ἥλιον τὸν κρυσταλλοειδῆ, συμπεριελλομένην δὲ τῆ κινήσει τοῦ πυρὸς. Ὡς δὲ βραχέως εἰρήσθαι συντεμόντα, ἀνταύγειαν εἶναι τοῦ περὶ τὴν γῆν πυρὸς τὸν ἥλιον. *Ἐπικούρο*ς, γῆτινὸν πύκνωμα, κισσηροειδές, καὶ σπηγοειδές ταῖς κατατρήσεσιν (29), ὅπὸ τοῦ πυρὸς ἀνηγόμενον. »

Excuso, τὸ ἐπὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐσπηρεοειδές, καὶ τρίτον, τὴν ἀπὸ τοῦ ἐσπέρου κατ' ἀνάκλισην διασπειρομένην πρὸς ἡμᾶς αὐτῆν. Quæ admodum intricata sunt, nec satis, ut videtur, apud Gallicum interpretem, expedita. *Xylander* Eusebio nostro hæsit.

(27) *Τῆς ἀνταυγείας αὐτοῦ*. *Excus.*, τῆ ἀνταυγεία αὐτοῦ τεταγμένον. Ego ἀνταυγείας retinet; τὸ τεταγμένον, vel adesse, vel abesse potest. Gallicum interpretationem, ut verum fatear, non satis intellego.

(28) *Τῷ τοῦ ἀέρος*, etc. Ita emendavimus ex Plutarcho; perperam enim legebatur, τοῦ ἀέρος τοῦ θερμομογῶς πεπληρωμένον.

(29) *Κατατρήσεσιν*. Ita excus. et recte, non κατατρήσεσιν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Περὶ μεγέθους ἡλίου.

« Ἀναξίμανδρος (30), τὸν μὲν ἥλιον ἴσον εἶναι τῆ γῆ, τὸν δὲ κύκλον ἀπ' οὗ (31) τὴν ἔκπνοὴν ἔχει, καὶ ὄψ' οὗ φέρεται, ἑπτακαταικοσασπλάσιονα (32) τῆς γῆς. Ἀναξαγόρας πολλαπλασίονα Πελοποννήσου. Ἡράκλειτος, εὔρος ποδὸς ἀνθρωπιέου. Ἐπικούρου πάλιν φησὶν ἐνδέχασθαι τὰ προειρημένα πάντα· ἢ τριηκοῦτον, ὕλικος φαίνεται, ἢ μικρῶ μείζω, ἢ ἐλάττω. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Περὶ σχήματος ἡλίου.

« Ἀναξίμανδρος (33) πλατύν, ὡς πέταλον, τὸν ἥλιον. Ἡράκλειτος, σκαφοειδῆ, ὑπόκυτρον. Οἱ Στωϊκοί, σφαιροειδῆ, ὡς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἄστρα. Ἐπικούρου ἐνδέχασθαι τὰ προειρημένα πάντα. Τοιοῦτος μὲν αὐτοῖς ὁ μέγας τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων θεὸς ἥλιος. Μωυσῆς δὲ, καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια οὐδὲν τούτων προειργάζονται. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Περὶ σελήνης.

« Ἀναξίμανδρος (34), κύκλον εἶναι ἔνεκακατεκαπλασίονα τῆς γῆς, ὡς περὶ τὸν ἥλιον, πλήρη πυρὸς, ἐκλείπειν δὲ κατὰ τὰς ἐπιστροφὰς τοῦ τροχοῦ. Ὅμοιον δὲ εἶναι ἀρματελῶν τροχῶν, κολλητὴν ἔχοντι τὴν ἀψίδα, καὶ πυρὸς πλήρη, καὶ μίαν ἔκπνοήν. Ξενοφάνης, νῆφος εἶναι πεπλημένην. Οἱ Στωϊκοί δὲ, μικτὸν ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος. Πλάτων, ἐκ πλείονος τοῦ γέωδους (35). Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, πτερύωμα διάπυρον, ἔχον ἐν ἑαυτῷ πείρα, καὶ ὄρη, καὶ φάργγας. Ἡράκλειτος, γῆν οὐμίχλην περιεχομένην. Πυθαγόρας, κατὰ τὸ πυροειδὲς σῶμα σελήνης. »
que complexum. Heraclitus, terram caligine circumfusam. Pythagoras, ignis ad speciem lunæ corpus accedere. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Περὶ μεγέθους σελήνης.

« Οἱ Στωϊκοὶ μείζονα τῆς γῆς ἀποφαίνονται, ὡς καὶ τὸν ἥλιον. Παρμενίδης, ἴσων τῷ ἡλίῳ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Περὶ σχήματος σελήνης.

« Οἱ Στωϊκοί, σφαιροειδῆ εἶναι, ὡς τὸν ἥλιον. Ἡράκλειτος, σκαφοειδῆ. Ἐμπεδοκλῆς, δισκοειδῆ. Ἄλλοι, κυλινδροειδῆ. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'

Περὶ φωτισμοῦ σελήνης.

« Ἀναξίμανδρος, ἴσον αὐτὴν ἔχειν φῶς, ἀραιότερον δὲ πῶς. Ἀντιφῶν, ἰδίῳ φέγγει λάμπειν τὴν σελή-

A

837 CAPUT XXIV.

De solis magnitudine.

« Anaximander, æqualem terræ solem esse: at eum circulum, unde respirandi vim et facultatem habet, eadem septem et viginti partibus esse majorem. Anaxagoras, pluribus vicibus Peloponnesum æquare. Heraclitus, humani pedis latitudine comprehendendi. Epicurus itidem, superiora omnia vera esse posse; imo tantum etiam, quantus nobis videtur aut majorem paulo, paulove minorem. »

CAPUT XXV

De solis figura.

« Anaximenes, laminæ cujusdam more latum esse solem. Heraclitus, scaphæ non absimilem, iucurvumque nonnihil. Stoici, globosum, qualis et mundus et astra omnia sint. Epicurus, hæc omnia probabilitate sua non carere. Atque hujusmodi solem, magnum illud eorum, quæ in cælo videntur omnium numen esse philosophi putaverunt. At Moses Hebræorumque oracula longe sunt ab ista curiosarum opinionum vanitate disjuncti. »

CAPUT XXVI.

De luna.

« Anaximander, circulum eam esse, novemdecim vicibus terræ magnitudinem æquivalentem, igne non secus ac eum quem soli tribuit, omnino plenum, cujus defectio luminis ex rotæ conversione oritur. Quippe illum etiam rotæ currus similem esse, quæ concavam orbitam, igneque plenam habeat, unumque tantummodo spiraculum. Xenophanes, coactam esse constipatamque nubem. Stoici, quidam ex igne aereque mistum. Plato, terreni plurimum habere. Anaxagoras et Democritus, firmum quid ac stabile, ignique succensum, campos ac montes in se valles

B

C

D

838 CAPUT XXVII.

De lunæ magnitudine.

« Stoici, terra majorem illam esse pronuntiant, non secus ac solem. Parmenides, cum soli æqualem esse, tum ab eo quoque lumen accipere. »

CAPUT XXVIII.

De lunæ figura.

« Stoici, globosæ, non minus quam solem, figuræ. Heraclitus scaphæ, disco Empedocles, alii cylindro non absimilem. »

CAPUT XXIX.

De illuminatione lunæ.

« Anaximander, suum ei lumen ac proprium esse vult, sed paulo rarius. Antiphon, splendore quoque

(30) Ἀναξίμανδρος. Plutarch. eod. lib. cap. 21.

(31) Ἄψ' οὗ. Amiotus legit ἐψ' οὗ. Nihil mutò.

(32) Ἐπτακαταικοσασπλάσιονα. Ita repositi ex Plutarcho: ita legit Amiotus, non ὀκτωκαταικοσασπλάσιονα, ut in priori editione; quod tamen Xylander secutus est. Omnino legendum ἑπταξ.; superiori enim capite statuit Anaximander, solis integrum circulum esse tantum ὀκτωκαταικοσασπλάσιονα τῆς γῆς. Nunc solis corpus ab extremo circulo distinguit, ac terræ prorsus æquale facit.

(33) Ἀναξίμανδρος. Plutarch. ibid., cap. 22.

(34) Ἀναξίμανδρος. Ibidem, cap. 25.

(35) Τοῦ γέωδους. Excusi, τοῦ πυρῶδους, quod Amiotus sequitur: Xylander nostro hæret. Rectius tamen videtur πυρῶδους, cum supra pag. 806 Platonem viderimus, cœlestem illam regionem ex igne partem maximam constitutere; imò etiam in Timæo audierimus astris omnibus πλείστην ἐκ πυρὸς ἰδίῳ tribuere. Quod ipsum infra pag. 839 confirmatur.

lunam collucere sun: cujus pars ea, quæ aliquando latet, solis accessu obscuratur; cum ignis valentior imbecilliori tenebras effundere solet: idque sideribus etiam aliis usu venire. Thales, ejusque sectatores, eandem a sole potius illuminari. Heraclitus solis eandem ac lunæ rationem esse: cum enim sidera sint, figura scaphæ similia, dum exhalationes bumidas passim recipiunt, ea quam cernimus luce colustrari; et solem quidem clarius, quod puriori feratur in aere, Inuam vero, quod in opaciore versetur, obscurius propterea nobis illucescere. »

CAPUT XXX.

De siderum errantium stabilitumque natura.

« Thales, terrena quidem esse astra, sed inflammata. Empedocles ignea, eo nimirum ex igne, quem æther olim in sese complexus, sub primam rerum secretionem extriverit. Anaxagoras, circumfusum nobis æthera, 839 cum ignem suapte natura esse, tum vehementi et incitato conversionis impetu avulsos ab terra lapides in stellis commutasse. Diogenes, sidera punicum ad naturam accedere, ac mundi spiracula esse arbitratur: itemque lapides, qui oculorum aciem fugiant, quique sæpius in terram decedentes exstinguantur, cujusmodi lapidea illa stella fuerit, quæ ad oppidum illud ignea specie decidit quos vulgo Capræ fluvius nominamus. Empedocles, stabilia sidera in cœli crystallo illigata putat, errantia vero soluta esse ac libera. Plato, partem sane maximam ignea, quæ tamen aliorum itidem elementorum particulas, quasi gluten aliquid admittant. Xenophanes, inflammatis ex nubibus eas constituit; quæ cum exstinguantur interdiu, tum vero noctu, quidam quasi carbonēs, iterum accendantur: ipsa enim oriri modo, modo occidere, aliud esse nihil, quam eadem inflammari subinde, subindeque restingui. Heraclides, unaque Pytagorei, quodlibet sidus integrum esse mundum, qui terram aerem, atque cœlum, infinito quodam in spatio comprehendat. Atque hoc dogma passim Orphicis carminibus ciunt. Epicurus harum sententiarum nullam omnino repudiat, suum illud, fieri posse, constanter retinens. »

CAPUT XXXI.

De siderum figura.

« Stoici, globosa esse sidera, non secus ac mundum, solem atque lunam. Cleanthes conij figuram iis attribuit. Anaximenes, crystallino in corpore clarorum in modum esse defixa. Nonnulli laminas quasdam igneas, quæ cœlata veluti signa videantur. » Ejusmodi sunt, quæ de illis quos spectabiles isti deos nominant, egregia nobis excogitavit philosophus. Jam quæ de universo quoque pronuntiant ejusdem ex Plutarchi verbis intellige.

(36) Θδ.ηζ. Plutarch. eod. lib., cap. 15.

(37) Τῶν ἀλλῶν. Plutarch. addit, στοιχείων.

νην τὸ δ' ἀποκρυπτόμενον περὶ αὐτὴν ἀπὸ τῆς προσβολῆς τοῦ ἡλίου ἀμαυροῦσθαι, περικύκλος τοῦ ἰσχυροτέρου πυρὸς τὸ δασθενέστερον ἀμαυροῦν ὁ δὲ συμβαίνει καὶ περὶ τὰ ἄλλα ἀστρα. Θαλής, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ ἡλίου φωτίζεσθαι τὴν σελήνην. Ἡρακλείτος, τὸ αὐτὸ πεπονημένοι τὸν ἡλίον καὶ τὴν σελήνην σκαφοειδεῖς γὰρ ὄντας τοὺς σχήμασι τοὺς ἀστέρας, δεχομένους τε τὰ ἀπὸ τῆς ὑγρᾶς ἀναθυμιάσεως, φωτίζεσθαι πρὸς τὴν φαντασίαν λαμπροτέρου μὲν τὸν ἡλίον ἐν καθαρωτέρῳ γὰρ ἀέρι φέρεσθαι, τὴν δὲ σελήνην ἐν βολερωτέρῳ, διὰ τοῦτο καὶ ἀμαυροῦσαν φαίνεσθαι. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Τίς ἡ οὐσία τῶν πλανήτων ἀστρῶν καὶ ἀπλανῶν.

« Θάλης (36), γεώδῃ μὲν, ἔμπυρα δὲ τὰ ἀστρα. Ἐμπεδοκλῆς, πύρινα, ἐκ τοῦ πυρῶδους, ἔπερ αἰθῆρ ἐν ἑαυτῷ περιέχων ἐξανέβλυσε, κατὰ τὴν πρώτην διάκρισιν. Ἀναξαγόρας τὸν περιεκείμενον αἰθέρα, πύρινον μὲν εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν, τῆ δ' εὐσυνίᾳ τῆς περιδινησεως ἀνασπασάσαντα πέτρας ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατασφελξαντα, ταύτας ἡστερικεῖναι. Διογένης, κισσηρώδη τὰ ἀστρα, διαπνοῶς δὲ αὐτὰ νομίζει τοῦ κόσμου. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς, ἀφανεῖς μὲν λίθους, πίπτοντας δὲ πολλάκις ἐπὶ τὴν γῆν σθένυνουσαι, καθάπερ τὸν ἐν Αἰγῶς Ποταμοῖς πυροειδῶς κατενχθέντα ἀστέρα πέτρων. Ἐμπεδοκλῆς, τοὺς μὲν ἀπλανεῖς ἀστέρας συνδέεσθαι τῷ κρυστάλλῳ, τοὺς δὲ πλανήτας ἀνεῖσθαι. Πλάτων, ἐκ μὲν τοῦ πλείστου μέρους πυρῆους, μετέχοντας δὲ καὶ τῶν ἄλλων (37), κολῆς δίχην. Ζενοφάνης, ἐκ νεφῶν μὲν πεπωρωμένων σθενυνόμενους δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀνοίω πυρῖσθαι νύκτωρ, καθάπερ τὰς ἀνθρακας τὰς γὰρ ἀνατολάς, καὶ τὰς δύσεις ἐξάψεις εἶναι καὶ σβέσει. Ἡρακλείδης δὲ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, ἕκαστον τῶν ἀστέρων κόσμον ὑπάρχειν, γῆν περιέχοντα, ἀέρα τε καὶ αἰθέρα, ἐν τῷ ἀπείρῳ. Ταῦτα δὲ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς ἐμφέρεται: κοσμοποιοῦσι γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων. Ἐπίκουρος οὐδὲν ἀπογινώσκου τούτων, ἐχόμενος τοῦ ἐνδεχομένου. »

celebratur, quæ singulis ex sideribus mundos efficit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Περὶ σχήματος ἀστέρων.

« Οἱ Στωικοί, σφαιρικῶς τοὺς ἀστέρας, καθάπερ τὸν κόσμον, καὶ ἡλίον, καὶ σελήνην (38). Κλεάνθης, κυνοειδεῖς. Ἀναξίμενης, ἡλίον δίχην καταπεπηγμένους τῷ κρυστάλλοειδῃ. Ἔνιοι δὲ πέπλα πύρινα εἶναι, ὡσπερ ζωγραφήματα. » Τοιαῦτα τῆς θαυμαστῆς φιλοσοφίας τὰ περὶ ὧν φασι φαινόμενα θεῶν ἐξευρήματα. Οἷα δὲ καὶ περὶ τοῦ παντός διηγήσασιν, ἐκ τῆς αὐτῆς μάθης τοῦ Πλουτάρχου φωνῆς.

(38) Καὶ σελήνην. Κλεάνθης κυνοειδεῖς. Hæc addidimus ex Plutarcho.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΒ΄.

Πῶς σύνεστιν ὁ κόσμος.

ε Ὁ τοίνυν κόσμος (39) περιεχλασμένῳ (40) σχήματι ἐσηματίσται τὴν τρόπον τούτων. Τῶν ἀτόμων σωμάτων ἀπρονήτων καὶ τυχαίαν ἐχόντων τὴν κίνησιν, συνεχῶς τε καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς ταῦτο πολλὰ σώματα συνηθροίσθη, καὶ διὰ τούτου ποικιλίαν ἔχοντα σχημάτων καὶ μεγεθῶν. Ἀθροισμένων δὲ ἐν ταύτῳ τούτων, καὶ μὲν, ὅσα μιν ἐξοὺς ἦν καὶ βαρύτητα πάντων, ὑπεκάθισεν ὅσα δὲ μικρὰ καὶ περιφερῆ, καὶ λεῖα, καὶ εὐκόλιθα, ταῦτα ἐξεβλήθητο κατὰ τὴν σύνοδον τῶν σωμάτων, εἰς τε τὸ μετέωρον ἀνεφέρετο. Ὡς δ' οὖν ἐξέλιπε μὲν ἡ πληκτικὴ δύναμις μετεωρίζουσα, οὐκέτι δὲ ἦεν ἡ πληγὴ πρὸς τὸ μετέωρον, ἐκώλυτο δὲ ταῦτα φέρεσθαι κάτω, ἐπίεζετο πρὸς τοὺς τόπους, τοὺς δυναμένους δέξασθαι. Ὡς οὖν δὲ ἦσαν οἱ πέραξ. Καὶ πρὸς τούτους (41), τὸν πληθῶς τῶν σωμάτων περιεχλάτο· περιπελεκόμενα δὲ ἀλλήλοις κατὰ τὴν περίκλασιν τὴν οὐρανὸν ἐγέννησε. Τῆς δ' αὐτῆς ἐχόμενοι φύσεως αἱ ἀτομοὶ, ποικιλίαι οὖσαι, καθὼς εἰρηται, πρὸς τὸ μετέωρον ἐξωθούμεναι, τὴν τῶν ἀστρῶν φύσιν ἀπετέλωσαν. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἀναθυμιωμένων σωμάτων ἐπέπληξε τὴν ἀέρα, καὶ τούτων ἐξέβλητο πνευματούμενος δὲ οὗτος κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ περιλαμβάνων τὰ ἀστρα, συμπεριτῆεν αὐτὰ, καὶ τὴν νῦν περιφορὰν αὐτῶν μετέωρον ἐφύλιττε. Κάπειτα ἐκ μὲν τῶν ὑποκαθιζόντων ἐγενήθη ἡ γῆ, ἐκ δὲ τῶν μετεωριζομένων ὁ οὐρανός, πῦρ, ἀήρ. Πολλῆς δὲ ὕλης ἔτι περιελημμένης ἐν τῇ γῆ, πνευμαμένης δὲ ταύτης, κατὰ τὰς ἀπὸ τῶν πνευματικῶν πληγὰς, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἀβρας, προσεβλήθητο πᾶς ὁ μικρομερὴς σχηματισμὸς ταύτης, καὶ τὴν ὕδραν φύσιν ἐγένενα. Ἰουστῶσις δ' αὐτῆ διακεκμημένη, κατεφέρτερο πρὸς τοὺς κολοῦς τόπους, καὶ δυναμένους χωρῆσαι τε καὶ στέξαι· ἢ καθ' ἑαυτὸ τὸ ὕδωρ ὑποστάν, ἐκοίλιαν τοὺς ὑποκειμένους τόπους. »

ac liquida, in ea continuo loca ferebatur, quæ concava ac inadant idonea : vel eadem certe per sese consistens, subjecta loca excavavit. »

Τοιαύτη καὶ ἡ θαυμασιώτης αὐτῶν κοσμογονία. Συνήπται δὲ τούτοις ἄλλη τις πλείστη λογομαχία τῶν παντοίων περὶ προτάσεων ἀπορησάντων. Εἰ χρὴ τὸ πᾶν ἔν, ἢ πολλὰ ἡγεῖσθαι· καὶ εἰ ἕνα τὸν κόσμον, ἢ πλείους· καὶ εἴτε ἐμφυλτος οὗτος, καὶ προνοία τυγχάνει θεοῦ διοικούμενος, εἴτε καὶ τάναντία· καὶ εἰ ἀφθαρτός, ἢ φθαρτός· καὶ πῶθεν τρέφεται· καὶ ἀπὸ ποίου ἤρξαστο ὁ θεὸς κοσμοποιεῖν· περὶ τε τῆς τάξεως τοῦ κόσμου· καὶ τίς ἡ αἰτία τῶν αὐτῶν ἐγκλιθῆναι. Περὶ τε τῆς ἐκτὸς τοῦ κόσμου περιφερέας· καὶ τίνα τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ τοῦ κόσμου· περὶ τε οὐρανοῦ· καὶ πρὸς ἀπασί τούτοις, περὶ τε δαιμόνων καὶ ἡρώων· περὶ τε ὕλης, καὶ περὶ ἰδεῶν· περὶ τῆς τοῦ παντός τάξεως· ἔτι μὴν περὶ τῆς τῶν ἀστρῶν φορέας τε καὶ κινήσεως· καὶ πῶθεν φωτίζονται οἱ ἀστέρες· καὶ περὶ τῶν καλούμενων Διοσκούρων· περὶ

A

CAPUT XXXII.

Qua ratione mundus sit constitutus.

« Hic ergo mundus, circumflexa quam videmus figura, hunc in modum conformatus est. Cum in individa corpora temerario quadam ac fortuito motu, eodemque perpetuo simul 840 ac celerrimo agerentur, corpora in unum plurima colere, multiplicemque propterea figurarum et magnitudinum varietatem habuere. Quibus in unum ita confluentibus, quæ maxima omnium erant atque gravissima, subsidebant : quæ minora, rotunda, lævia, dilapsaque facilia, concursu ipso corporum extrita atque protrusa sublimè ferebantur. At ubi propellens æ vis et impetus superiorem in locum efferre desiisset, cum ipsa quoque deorsum ferri prohiberentur, vicinis circum in locis, quibus excipit utcumque poterant vehementius premebantur. Eo quippe, vis ingens corporum circumflexu quodam agebatur ; in quo dum alia cum aliis implicata hærerent, cælum genuerunt. Tum alia rursus atomi, eadem quidem natura præditæ, sed tamen, uti jam dictum est, specie formaque dissimiles, itemque sursum versus expulsa, astrorum naturam perfecerunt. At corporum eorum multitudo, unde aliquid exhalationis efflatur, percussus elisit aerem ; qui motu ipso conversus in ventum, ambituque suo astrorum complexus, ea secum in orbem egit, quamque ipsorum in summa mundi parte convectione hodieque cernimus, conservavit. Atque ita ex subsidentibus quidem corporibus terra, ex iis vero, quæ sublimè delata sunt, cælum, ignis, aer exstiterunt. At cum magnam adhuc materiæ copiam terra contineret, eaque cum ventorum percussione, tum astrorum etiam ipsorum afflatu densior ac spissior effecta esset, quiddam subtilioris ac tenuioris formæ habebat, expressum est, humidamque naturam procreavit. Quæ fluxa cum esset simul essent, atque ad eam et capieudam et continentem subjecta loca excavavit. »

C

Hunc etiam isti nobis egregium mundi ortum somniarunt. Quibus immensa quadam alia verborum pugna contentioque subjungitur, hominum in infinita questionum sic fluctuantium. Sitne unum aliquid habendum hoc universum an multiplex. Unicussne sit mundus, an plures. Sitne animatus hic noster, Deique providentia gubernetur, an contra. Interitumne careat, an ei sit obnoxius. Quodidem pabulo nutriatur. Undenam ejus molienti Deus initium duxerit. De mundi ordine. Quæ causa fuerit, quamobrem inclinatio fieret atque depressor. De mundi exteriori ambitu. Quænam dextræ illius 841 partes sint, quæque sinistræ. De cælo. De dæmonibus præterea, deque heroibus. De materia simul et ideis. De ipso totius universi ordine. De conversione motuque siderum. Unde lumen stellæ acci-

(39) Ὁ τοίνυν κόσμος. Plutarch. ejusdem operis lib. 1, cap. 4, ubi Democriti, Epicuri ac cæterorum ἀτομικῶν opinionem exponit.

(40) Περιεχλασμένῳ. Amiotus, figure ronde, Xylinder, confrica forma. Malui circumflexa.

(41) Καὶ πρὸς τούτους. Hæc, et quæ sequuntur omnia, usque ad εἰ χρὴ τὸ πᾶν, etc., quæ habentur infra, in priori editione defuerunt, quæ partim ex Plutarcho, partim ex Montæ. codice, qui nusquam fuit, quam loco loca, liberalior, suppletivius.

plian, De iis quos vulgo Castores nominamus. De A solis ac lunæ defectionibus. De ejusdem lunæ aspectu. Cur terrestri similior appareat. De interval- lis, quibus a sole terræ distet. Itemque de annis. At hæc omnia, sexcentis eorum, de quibus loqui- mur, philosophorum disputationibus agitata, cum in pauca Plutarchus ita contraxerit, ut omnium bre- viter opiniones dissidiaque complexus sit : rem me non inutilem facturum existimo, si eisdem verbis illa ipsa representem, ut quam jure ac merito re- pudari debeant, planum efficiam. Si enim secum ipsi tanta tamque pertinaci dimensione luctati sunt, aliudque nihil præter contentiones et pugnas in sese mutuo succenderunt, dum suorum quique vicino- rum sententias inani verborum ambitione refelle- rent : quis non mature nos atque prudenter assen- sionem istis in rebus omnem retinuisse fateatur? Jam ergo prioribus illis, quæ de aliis etiam terræ propinquioribus disputantur hoc loco, subjungam ; uti de terræ figura : de ejusdem situ et inclinatione ; itemque de mari : ut intelligas, quam non in supe- riorum modo ac celestium illorum, sed etiam in rerum ad terras pertinentium explicatione præclari philosophi dissenserint. Atque ut sapientiam istorum sapientiam vehementius admireris, ea quoque proferam, quæ de animo, ac de principe animi facul- tate, pugna sententiarum acerrima docuerunt, cum ne suæ quidem ipsi naturæ conditionem rationemque cognoscerent. Sed jam ad ea nos, quæ primo sunt loco proposita referamus.

CAPUT XXXIII.

Utrum hoc totum unum sit.

Stolci unum esse mandum, ejusque nomine cum C universum ipsum, tum corpoream quoque naturam comprehendit voluerunt. Empedocles unum quidem esse mundum fatetur, eum tamen universum esse non vult, sed partem ejus tantum exiguam, reli- quum vero inanem otiosamque materiam. Plato et mundum, uti sentit, unicum et unum aliquid hoc universum esse, argumentis conjicit omnino tribus ; quod nisi omnia contineret, perfectus integerque non foret ; quod similis exemplari suo non esset, nisi esset unigena ; postremo, quod omni cor- ruptione liber esse non posset, si extra ipsum aliquid superesset. At Platoni respondere 342 possis ; non continuo mundum esse perfectum, ut omnia contineat ; perfectum quippe hominem esse, qui tamen non omnia contineat : exemplaria porro multa esse, ut in statu, aedibus atque picturis usu venit : qui vero perfectus ille sit, cum extra ipsum aliquid in orbem versari queat? denique corruptionis expertem nec esse illum, nec esse posse qui genitus sit. Metro- dorus, tam absurdum esse sit, infinito in spatio mundum existisse unum, quam ingenti quodam in agro spicam duntaxat unam generari. Vim porro mundorum infinitam esse, vel ex infinita principio- rum multitudine manifeste concludi. Nam si finitus

(42) *Οἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς Στοῆς.* Plutarch. ejus- dem oper. lib. 1, cap. 5.

(43) *Plutarch. τὸ σωματικόν.*

(44) *Ἔσσεσθαι.* Ita mss. duo. cum Montac., non εἶναι, ut prius.

(45) *Ὁὐ τέλειος ὁ κόσμος,* etc. Manifestum loci

ἐκλήψεως ἡλίου καὶ σελήνης· καὶ περὶ ἐμφάσεως αὐτῆς· καὶ διὰ τί γεώδης φαίνεται· περὶ ἀποστημέ- των αὐτῆς· ἐστὶ περὶ ἐνιαυτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐὰν μὴ ὡς ἐπὶ λόγος κατασκευασμένα, ἐπειδὴ συνελὼν ὁ Πλούταρχος, ἐν ὀλίγοις συνήξει τὰς ἀπάν- των ἀποφάσεις καὶ τὰς διαφωνίας· ἡγήσομαι οὐκ ἀχρηστον αὐτάς παραθεῖναι εἰς τὴν εὐλογον αὐτῶν παρατίτην. Εἰ γὰρ αὐτοὶ πρὸς σφῆς αὐτοῦ ἐναντία κατὰ διάμετρον ἔστησαν, μάλα τε καὶ τοῖμα, πλὴν ὅ· οὐδὲν καθ' ἑαυτῶν ἐξήσαν, τὰ τῶν πλείσ- θεων φιλοτιμίᾳ λόγων ἀπελέγξαντες· πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ἤμιν ἀσφαλῆ τὴν περὶ τούτων ἐποχὴν γε- γονέναι· πᾶς ὁσοῦτον ὁμολογήσειε ; Προσθήσω δὲ ἐξῆς τοῖς εἰρημένους, ὅσα καὶ περὶ τῶν προσγειωτέ- ρων ἐπηρόρησαν περὶ γῆς σχήματος· καὶ περὶ θέ- σσεως καὶ ἐγκλίσεως αὐτῆς· καὶ ἐπὶ περὶ θαλάσσης· ὡς ἂν εἰδείης, ὅτι μὴ περὶ μόνων τῶν μετώπων καὶ μεταρσῶν οἱ γενναῖοι διεστῆσαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς περιγεῖαις διαπεφρονήκασι. Ἴνα δὲ τῶν σο- φῶν ἐστὶ μᾶλλον τὴν σοφίαν ἀπαυμάσης, προσθήσω καὶ ὅσα περὶ ψυχῆς, καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ἡγεμονικοῦ διεμαχῆσαντο, οὐδὲ σφῆς αὐτοῦς ἐπιγινόντες οἷός ἐστι φύσεως. Ἄλλα γὰρ ἀνέμωμεν ἐπὶ τὰ πρῶτα τῶν εἰ- ρημένων.

proferam, quæ de animo, ac de principe animi facul- tate, pugna sententiarum acerrima docuerunt, cum ne suæ quidem ipsi naturæ conditionem rationemque

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ'

Εἰ ἓν τὸ πᾶν.

Οἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς Στοῆς (42) ἓνα κόσμον ἀ- εφῆσαντο, ἓν δὴ καὶ τὸ πᾶν ἔφασαν εἶναι, καὶ τὰ σω- ματικά (43). Ἐμπεδοκλῆς δὲ, κόσμον ἓνα, οὐ μόνον τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὄλιγον ἐστὶ τοῦ παντός μέρος, τὸ δὲ λοιπὸν ἀργὴν εἶναι τὴν ὕλην. Πλάτων δὲ τεκμαίρεται τὸ δοκοῦν, ὅτι εἰς ὁ κόσμος, καὶ ἐν τῷ πᾶν, ἐκ τριῶν· ἐκ τοῦ μὴ εἶσεσθαι (44) τέλειον, ἐκ μὴ πάντα περιέχει· ἐκ τοῦ μὴ εἶσεσθαι ὁμοιον τῷ παραδείγματι, ἐκ μὴ μονογενῆς ἤ· ἐκ τοῦ μὴ εἶσε- σθαι αὐτὸν ἀφθαρτον, ἐκ τῆς ἐξυτέρου αὐτοῦ ἤ. Πρὶς δὲ τὸν Πλάτωνα λεκτέον, ὅτι οὐ τέλειος ὁ κόσμος (45), οὐδὲ γὰρ πάντα περιέχει· καὶ γὰρ ὁ ἀνθρώπος· ἐστὶ τέλειος, ἀλλ' οὐ πάντα περιέχει· καὶ πολλὰ παρα- δείγματα ἐστίν, ὥσπερ ἐπ' ἀνδριάντων, καὶ οὐκ οὐκ, καὶ ζωγραφῶν· πῶς δὲ τέλειος, εἴπερ ἐξυθὲν ἐν αὐ- τοῦ περιδεῖσθαι δύναται ; ἀφθαρτος δὲ οὐκ ἐστὶ οὐδὲ δύναται εἶναι, γεννητὸς ὢν. Μηγερότερος δὲ ἔσται ἀτρεπὸν εἶναι, ἐν μεγάλῳ πῶδες ἓνα στάχυον γιν- νηθῆναι, καὶ ἓνα κόσμον ἐν τῷ ἀπειρῷ. Ὅτι δὲ ἀπει- ρος κατὰ τὸ πλῆθος, ὅθλον ἐκ τοῦ ἀπειρα τὰ αἶτια εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ ὁ κόσμος πεπερασμένος, τὰ δὲ αἶ- τια πάντα ἀπειρα, ἐξ ὧν ἔδε ὁ κόσμος γέγονεν, ἀνάγκη ἀπειρους εἶναι. Ὅπου γὰρ τὰ πάντα γέγονεν αἶτια, ἐκτὶ καὶ ἀποτελέσματα. Αἶτια δὲ ἔσται αἱ ἀτομοί, ἢ τὰ στοιχεῖα.

hujus vitium est ; alioqui pugnantia loqueretur. Legi ergo possit, ὅτι τέλειος ὁ κόσμος, εἰ καὶ μὴ πάντα περιέχει, quam lectionem interpretes proba- verunt ; vel οὐ τέλειος ὁ κόσμος, ἐπεὶ vel εἰ καὶ πάντα περιέχει. Utrumlibet legatur, idem κατ' ἀν- τιμετάθεσιν, sensus existit.

quidem mundus est, infinita vero quæ hujus ad productionem concurrere principia, infinitos esse mundos necesse est. Ubi enim causæ omnes conveniunt, ibi etiam effecta oportet existere : mundi autem causæ aut atomi sunt aut elementa. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΔ΄.

Εἰ Ἐμφύχος ὁ κόσμος, καὶ προνοία διοικου-
μενος.

« Οἱ μὲν ἄλλοι (46) πάντες Ἐμφύχον, καὶ προνοίᾳ διοικουμένον Δημόκριτος δὲ καὶ Ἐπίκουρος, καὶ ὅσα τὰ ἔσθια εἰσηγούνται, καὶ τὸ κενόν, οὐτ' Ἐμφύχον, οὐτε προνοία διοικεῖσθαι, φύσει δὲ τινι ἀλόγῳ. Ἀριστοτέλης, οὐτ' Ἐμφύχον ὄλον δὲ ἔμωον, οὐτε μὴν αἰσθητικόν, οὐτε λογικόν, οὐτε νοερόν, οὐτε προνοίᾳ διοικουμένον. Τὰ μὲν γὰρ οὐράνια τούτων πάντων κοινουεῖν, σφαίρας γὰρ περιέχων Ἐμφύχους καὶ ζωτικὰς τὰ δὲ περίγεια μηδενὸς αὐτῶν· τῆς εὐταξίας κατὰ συμβεβηκός, οὐ προηγουμένως μετέχων. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕ΄.

Εἰ ἄφθαρτος ὁ κόσμος.

« Πυθαγόρας τε καὶ Πλάτων, καὶ οἱ Στωϊκοί, γεννητὸν ὑπὸ θεοῦ τὸν κόσμον καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει· αἰσθητὸν γὰρ εἶναι, διότι σωματικόν· εἰ μὴν φθαρτός μὲν ἔστιν ἡ προνοία καὶ συνοχὴ θεοῦ· Ἐπίκουρος φθαρτὸν, εἰ γεννητὸν, ὡς ζῶον, ὡς φυτὸν Ἐνοπένης ἀγέννητον, καὶ αἰδίον, καὶ ἀφθαρτὸν κόσμον. Ἀριστοτέλης τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην τοῦ κόσμου μέρος παθητὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰ περίγεια κηραίνονται. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΖ΄.

Πόθεν τρέφεται ὁ κόσμος.

« Ἀριστοτέλης, εἰ τρέφεται ὁ κόσμος, καὶ φθαρήσεται. Ἀλλὰ μὴν οὐδεμιὰς ἐπιδέεται τροφῆς· διὰ τοῦτο καὶ αἰδίος. Πλάτων, αὐτὸν αὐτῷ τὸν κόσμον ἐκ τοῦ φθίνοντος κατὰ μεταβολὴν τὸ τρέφον παρέχεσθαι. Φιλόλαος, διττὴν εἶναι τὴν φθορὰν, τὸτ' μὲν, ἐξ οὐρανοῦ πυρὸς βύετος, τὸτ' δὲ, ἐξ ὑδατος σεληνιακοῦ περιστροφῆ τοῦ ἀέρος ἀποχυθέντος· καὶ τούτων εἶναι τὰς ἀναθυμιάσεις τροφὰς τοῦ κόσμου. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΖ΄.

Ἀπὸ ποίου πρώτου ἤρατο ὁ θεὸς κοσμοποιεῖν.

« Οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἀρξασθαι φασὶ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρον ἀρχὴ δὲ σφαίρας, τὸ κέντρον. Πυθαγόρας, ἀπὸ πυρὸς, καὶ τοῦ πέμπτου στοιχείου. Ἐμπεδοκλῆς, τὸν μὲν αἰθέρα πρῶτον διακριθῆναι, δευτέρον δὲ τὸ πῦρ, ἐφ' ᾧ τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἔθαν περισφιγγομένης τῆ βύμη τῆς σφαίρας ἀναδύσασθαι τὸ ὕδωρ. Ἐξ οὗ θυμιασθῆναι τὸν ἀέρα· καὶ γενέσθαι τὸν μὲν οὐρανὸν ἐκ τοῦ αἰθέρος, τὸν δὲ ἧλιον ἐκ τοῦ πυρὸς· κληθῆναι δὲ ἐκ τῶν ἄλλων τὰ περίγεια. Πλάτων, ὄρατὸν τὸν κόσμον γεγονέναι πρὸς παράδειγμα τοῦ νοητοῦ κόσμου· τοῦ δὲ ὄρατοῦ πρότερον μὲν τὴν ψυχὴν, μετὰ δὲ ταύτην αὐτὴν σωματικὴν,

A

CAPUT XXXIV.

Utrum animatus sit mundus et Providentia gubernetur.

« Animatum esse mundum ac Providentia gubernari cæterorum omnium sententia est. Democritus, Epicurus ac reliqui atomorum vacuique doctores, utrumque negant, et naturæ cuidam rationis experti ejus administrationem regimenque committunt. Aristoteles nec partibus omnibus universe animatum esse vult; nec universe aut sensu, aut ratione præditum, adeoque nec spiritalem universe ac Providentia gubernatum. Hæc quidem omnia cælestibus inesse rebus, quæ sphaeras habeant animatas ac vitales: terrenas horum prorsus habere nihil, quique in iis ordo reperitur, eum abs solo casu, non B ab antegressa ulla ratione proficisci. »

CAPUT XXXV 346.

Utrum mundus interitu careat.

« Pythagoras, Plato et Stoici generatum ab Deo mundum et suapte quidem natura corruptioni obnoxium, propterea quod uti corporeus est, ita sensu quoque percipitur: Dei tamen providentia et conservatione futurum, ut nunquam intereat. Epicurus perituum illum, quia genitus sit, ut animantem, ut plantam. Xenophanes, ortu carere ac sempiternum esse omnisque corruptionis expertem. Aristoteles, partem mundi lunæ subjectam, patibilem esse ubi etiam terrestria quæque fatali quadam sorte moriantur. »

CAPUT XXXVI.

Unde mundus alimentum hauriat.

« Aristoteles, si mundus alitur, inquit, etiam interibit; atqui nullo indiget alimento: est igitur ille sempiternus. Plato, ipsum sibi mundum ex iis partibus quæ mutatione corrumpuntur alimentum comparare. Philolaus, duplex esse corruptionis genus, alterum igne coelitus decedente, alterum lunari aqua propter aeris conversionem effusa; utriusque autem exhalationes mundi alimentum esse. »

CAPUT XXXVII.

Undenam condendi mundi Deus initium fecerit.

« Physici abs terra, velut a centro, mundi ortum cœpisse volunt, quod centrum globi principium sit. Pythagoras, ab igne et quinto elemento. Empedocles, omnium principem æthera secretum esse, tum ignem, deinde terram, ex qua, dum nimium incitatur conversionis impetu comprimeretur, aqua proruperit; ex aquæ porro exhalationibus aerem existitisse, ac cœlum quidem ex æthere, solem ex igne procreatum; cæteris ex elementis vicina terræ corpora densiori mole pressa constituisse. Plato, aspectabilem hunc mundum ac spiritalem exemplar esse procreatum: aspectabilis vero

mundi partem omnium primam existisse, A alteram deinde corpoream, ex qua tamen prius illud emergerit, quod ex igne terraque constaret, quod ex aqua et aere, posterior. Pythagoras, solidæ figuræ cum sint omnino quinque, quas etiam mathematicas nominare solent, confectam ex cubo terram esse ait, ignem ex pyramide, ex octaedro aerem, ex icosaedro aquam, universi denique sphaeram ex dodecaedro. Quo etiam in genere Plato Pythagoram æmulatur. »

CAPUT XXXVIII.

De mundi ordine.

« Parmenides quasdam veluti coronas esse ait, inter sese complexas, B quas una rariori ex corpore sit, altera ex densiori contexta; quas inter alias sint ex lumine tenebrisque mixtæ: quod autem universas contineat, firmitatem muri alicujus simillimam obtinere. Leucippus atque Democritus expansam mundo tunicam membranamque circumdant. Epicurus, ex mundis rariorem alios terminum habere, alios densiorem; tum eorumdem partes alias moveri, alias perpetuo quiescere. Plato primum omnium ignem collocat, æthera deinde, tum aerem, aquam deinceps, postremamque terram; idem tamen æthera cum igne aliquando associat. Aristoteles primum quoque omnium æthera statuit, quintum quoddam ab eo corpore nominatum, atque ab omni patiendi necessitate sejunctum; huic patibilia subjungit omnia, ignem, aerem, aquam, postremamque terram: ex C illis porro, cœlestia quidem in orbem proprie moveri; at inferiora, si levia modo sint, sublime; sin

τὸ ἐκ πυρὸς μὲν καὶ γῆς πρῶτον, ὕδατος δὲ καὶ ἀέρος δεύτερον. Πυθαγόρας, πέντε σχημάτων ὄντων στερεῶν, ἄπρ καλεῖται καὶ μαθηματικὰ, ἐκ μὲν τοῦ κύβου φησὶ γεγενῆσθαι τὴν γῆν, ἐκ δὲ τῆς πυραμίδος τὸ πῦρ, ἐκ δὲ τοῦ ὀκταέδρου τὸν ἀέρα, ἐκ δὲ τοῦ εἰκοσαέδρου τὸ ὕδωρ, ἐκ δὲ τοῦ δωδεκαέδρου (47) τὴν τοῦ παντὸς σφαῖραν. Πλάτων δὲ (48) καὶ ἐν τούτοις Πυθαγορίζει. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΗ.

Περὶ τάξεως κόσμου.

« Parmenides, στεφάνας εἶναι περιπεπλεγμένας ἐπ' ἀλλήλαις τὴν μὲν ἐκ τοῦ ἀραιού, τὴν δὲ ἐκ τοῦ πυκνοῦ μικτὰς δὲ ἄλλας ἐκ φωτὸς καὶ σκοτίας, μεταξὺ τούτων καὶ τὸ περιέχον δὲ πάσας τοῦου δικτῆν στερεὴν ὑπάργχον. Λευκίππος καὶ Δημόκριτος γιγνώσκον κύβῳ καὶ ὀκταέδρῳ περιτείνουσι τὸν κόσμον. Ἐπίκουρος (49), ἐνίων μὲν κόσμον ἀραιὸν τὸ πέρασ, ἐνίων δὲ πυκνὸν καὶ τοῦτων μὲν τίνα κινούμενα, τὰ δὲ ἀκίνητα. Πλάτων, πῦρ πρῶτον, εἶτα αἰθέρα, μεθ' ὃν ἀέρα, ἐπ' ὃ ὕδωρ. τελευταῖαν δὲ γῆν. Ἐνίοτε δὲ τὸν αἰθέρα συνάπτει τῷ πυρὶ. Ἀριστοτέλης, πρῶτον μὲν αἰθέρα ἀπαθῆ, πέμπτον γέ τι σῶμα μεθ' ὃ παθητὰ, πῦρ, ἀέρα, ὕδωρ, τελευταῖαν δὲ γῆν. Τούτων δὲ τοῖς μὲν οὐρανίους ἀποδοδῶσθαι τὴν κυκλικὴν κίνησιν, τῶν δ' ὅπ' ἐκείνα τεταγμένους τοῖς μὲν κούφοις τὴν ἀνω, τοῖς δὲ βαρείαι τὴν κάτω. Ἐμπεδοκλῆς, μὴ διὰ παντὸς ἐστῶτας εἶναι, μηδὲ ὠρισμένους τοῖς τόποις τῶν στοιχείων, ἀλλὰ πάντα πως (50) ἀλλήλων μεταλαμβάνειν. »

gravia, deorsum ferri. Empedocles, elementis non sua quibusque loca certa semper ac definita consistere: sed aliorum in locum alia subinde mutuoque succedere. »

CAPUT XXXIX.

Quamobrem inclinatio mundus sit, atque depressior.

« Diogenes et Anaxagoras, creatum jam conflatumque mundum, animantibus etiam ex terra productis, nescio quo pacto versus meridiem sponte sua inclinatum esse: idem fortasse consilio, uti partes ejus frequentari alii possent, alii non possent, prout vel frigore æstive nimio laborarent, vel salubri temperatione constarent. Empedocles, aere solis ad vim et impetum subsidente, inclinatos esse polos, ita quidem ut septentrionalis sublimine tolleretur, australis vero depressior fieret, quod ipsum proinde toti mundo evenerit. »

CAPUT XL.

Utrum inane sit, quod extra mundum est.

« Pythagorei extra mundum inane spatium esse volunt, quo mundus atque unde respiret. Stoici, infinitum et immensum aliquid, in quod mundus

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΘ.

Τις ἡ αἰτία τοῦ τὸν κόσμον ἐγκλιθῆναι.

« Διογένης, Ἀναξαγόρας, μετὰ τὸ συστήσαι τὸν κόσμον, καὶ τὰ ζῶα ἐκ τῆς γῆς ἐξαγαγεῖν, ἐγκλιθῆναι πως τὸν κόσμον ἐκ τοῦ αὐτομάτου εἰς τὸ μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος ἴσως ὑπὸ προνοίας, ἵνα τὰ μὲν ἀσκήτα γέννηται, τὰ δὲ οἰκητὰ μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ φύσιν, καὶ ἐκπύρωσιν, καὶ εὐκρασίαν. Ἐμπεδοκλῆς, τοῦ ἀέρος εἰσαντος τῆ τοῦ ἡλίου ὀρμῆ, ἐγκλιθῆναι τὰς ἀρκτους, καὶ τὰ βόρεια ὑψωθῆναι, τὰ δὲ νότια ταπεινωθῆναι, καθὼ καὶ τὸν ὅλον κόσμον. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περὶ τοῦ ἐκτὸς τοῦ κόσμου, εἴ ἐστι κενόν.

« Οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου, ἐκτὸς εἶναι τοῦ κόσμου κενόν, εἰς δ' ἀναπτέει ὁ κόσμος, καὶ ἐξ οὗ οἱ δὲ Στωϊκοί, εἰς δ' καὶ τῆ ἐκπύρωσι ἀναλίσκειται, ἀπείquezst. 4.

(49) Ἐπίκουρος, ἐνίων μὲν κόσμων. Et hæc ex Pintarcho addita.

(50) Πάντα πως. Ita Pintarch., et recte, ἀνα πάντας τούτους, ut prius legebatur.

(47) Τὸ ὕδωρ ἐκ δὲ τοῦ δωδεκαέδρου. Hæc in priori editione deerant, quæ supplevimus ex Plutarcho.

(48) Πλάτων δὲ. In *Timæo*, ubi hæc more suo pluribus, quorum physiologiam aliquam ex Plutarcho petere licet, in *Questionibus Platoniciis*,

ρον (51). Ποσειδώνιος, οὐκ ἄπειρον, ἀλλ' ὅσον αὐταρ-
 κεις εἰς τὴν διάλυσιν (52), ἐν τῷ πρώτῳ *Περὶ κε-*
νοῦ (53). Ἀριστοτέλης, μὴδὲν εἶναι κενόν (54).
 Πλάτων, μήτ' ἐκτὸς τοῦ κόσμου μὴδὲν εἶναι κενόν,
 μήτ' ἐντός. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Τίνα θεξιά τοῦ κόσμου, καὶ τίνα ἀριστερά.

« Πυθαγόρας, Πλάτων, Ἀριστοτέλης θεξιά τοῦ
 κόσμου (55) τὰ ἀνατολικά μέρη, ἀφ' ἧν ἡ ἀρχὴ τῆς
 κινήσεως ἀριστερὰ δὲ τὰ δυτικά. Ἐμπεδοκλῆς, θεξιά
 μὲν τὰ κατὰ τὸν βερνὸν τροπικὸν, ἀριστερὰ δὲ τὰ
 κατὰ τὸν χειμερινόν. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

Περὶ οὐρανοῦ, τίς ἡ τοῦτου οὐσία.

« Ἀναξίμενης, τὴν περιφορὰν (56) τὴν ἔξωθεν (57)
 γῆν εἶναι. Ἐμπεδοκλῆς, στερεῖμνον εἶναι τὸν οὐ-
 ρανόν, ἐξ ἀέρος συμπαγέντος ὑπὸ τοῦ πυρὸς κρυστα-
 λοειδῶς, τὸ πυρῶδες τὸν ἀερώδες ἐν ἐκατέρῳ τῶν
 ἡμισφαιρίων περιέχοντα. Ἀριστοτέλης, ἐκ πέμπτου
 σώματος, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ (58) μέγμα-
 τος. »

(54) *Ἀναλύεται, ἄπειρον*. Recte, nam in excuso
 perperam, ἀναλύεται τὸ ἄπειρον, nullo vel pravo
 sensu. Hæc lectio interpretibus imposita. Latinus
 enim ita reddit, *Inane esse* (an inane, τὸ ἄπειρον?)
in quod quidem conflagratione sua mundus dissolu-
tum eat. Gallicus, *auquel par embasement se re-*
sout l'infini. Obscuro, an infinitum in vacuum illud
 et inane spatium ulla conflagratione solvetur?
 Sane quod de Possidonio sequitur, facilem et ex-
 peditam mendæ hujus tollendæ rationem ostendat.

(52) *Διάλυσιν*. Ita recte Plutarchus, non δι-
 ἄσειν.

(53) *Ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ κenoῦ*. Ad Possidonium
 ista pertinent, uon ad Aristotelem, ut Amiotus
 putavit.

(54) *Ἀριστοτέλης μὴδὲν εἶναι κενόν*. Plutarchus
 contra, ἐλεγεν εἶναι κενόν. Ita legit, ita veritè Amio-
 tus: Xylander nostrum sequitur. Et merito quidem,
 si Aristotelis de inani, seu vacuo, sententiam atten-
 damus. Lege quartum *Physicor.*, a cap. 8 ad cap. 14;
 quam ipse ab inani abhorruerit, intelliges. Sed cur
 Platonem continuo negat, hoc inane vel intra vel
 extra mundum possuisse? Credo, quod Aristotelem
 putaret, illud ex mundo solum tollere, extra mu-
 ndum admittere; atque ita legendum esset, Ἀριστο-
 τέλης ἐντός μὴδὲν εἶναι κενόν. Neque hæc divinare
 est: idem enim Plutarchus, ejusdem operis lib. 1,
 cap. 18, de eodem inani philosophorum opiniones
 exponens, ita de Aristotele nominatum, Ἀριστοτέλης
 τοιοῦτον εἶναι τὸ κενόν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ὥστε
 ἀναπνεῖν τὸν οὐρανόν. Verum, ut fatear, parum hoc
 in genere ἀκριδῆς; imo et sibi constans fuisse
 Plutarchus videtur. Primum enim hic Pythagoreis
 tribuit, quod illo lib. 1, cap. 18, affligit Aristoteli.
 Deinde ubi laudem Aristoteles, aut oculum respirare
 docuit; aut, quod ibidem sequitur, πῦρνον, igneum
 esse tradidit? Imo, quoties in libris *De celo* igneum
 pernegavit? At ne extra mundum quidem inane
 collocavit: imo negavit ullum esse. Libro enim 1
De celo, cap. 9, nullum extra cælum corpus esse
 posse defendit: inane autem Aristotelicum, idem-
 que proprie dictum, corpus est, seu locus corpo-
 reus corpore vacuus, ejusmodi tamen, qui corpore
 impleri sua præ natura possit. Quin et paulo post
 disertè, οὐδὲ δὲ ὄλον, inquit, ὅτι οὐδὲ τόπος, οὐδὲ
 κενόν, οὐδὲ χρόνος ἐστὶν ἔξω τοῦ οὐρανοῦ, quod sub-

A ipse conflagratione dissolvatur. Possidonius, non
 infinitum quiddam, sed ejusmodi tantum, quod ei
 dissolutioni sufficiat, ut docet libro *De inani* primo.
 Aristoteles inane quidquam esse negat; et Plato
 tam extra, quam intra mundum, inane repudiat. »

845 CAPUT XLII.

Quæ dextræ mundi partes sint, quæ sinistra.

« Pythagoras, Plato, Aristoteles, dextram mundi
 partem orientalem esse, unde motus ejus ducatur
 initium; sinistram, occidentalem. Empedocles,
 dextram ad æstivum tropicum, ad bibernum si-
 nistram constituit. »

CAPUT XLIII.

De propria cæli natura.

« Anaximenes, exteriorem cæli ambitum terræ
 stris esse naturæ. Empedocles, solidum illud esse,
 quod in crystalli modum ex aere ignis calore con-
 cretum, quiddam ignis et aeris utroque in hemi-
 sphærio esse comprehendat. Aristoteles, idem ex
 quinto corpore, vel ex calidi ac frigidi temperatione
 componit. »

Inde totidem pene verbis repetit. Mirum sane est
 hæc a Plutarcho vel lecta non esse, vel esse ne-
 glecta. Quanquam illa Plutarehi opuscula, non
 auctoris, sed librarii scatur erroribus; præ-
 rumque omnino sibi consuluit, qui propterea vel
 illos Aristotelis libros in vobelas, vel philosophum
 ipsum in ἀντιλογία suspencionem vocavit. Plato-
 nem vero quod attinet, is in *Timæo*, pag. 538, ubi
 obscure vacuum omne repudiavit, ἢ τοῦ παντὸς
 περιόδος, inquit, ἐπιθετὴ συμπερίλαβε τὰ γένη, κυ-
 κλωτερὴς οὐσα, καὶ πρὸς αὐτὴν πεφυκῖα βούλεσθαι
 εὐνεύειν, σφίγγει πάντα, καὶ κένην χώραν οὐδεμίαν
 ἐξ λείπεισθαι. Hæc ille, Locrum præceteriorem secu-
 tus, qui opusce. *De natura*, Ἄπαντα δ' ὄν, inquit,
 κίνηρη ἐντὶ, οὐδὲν κενὸν ἀπολείποντα.

(55) *Θεξιά τοῦ κόσμου*. Aristoteles, lib. 11 *De*
cælo, cap. 2. *Δεξιὸν γὰρ*, inquit, ἐκάστου λέγομεν,
 ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως τοῦ δ' οὐρα-
 νοῦ ἀρχὴν τῆς περιφορᾶς ὅθεν, ἀ ἀνατὰλ τῶν
 ἀστρων ὥστε τοῖς ἀν εἰη δεξιὸν οὐ δὲ ἀ δύσας;
 ἀριστερόν. Itaque concludit, si principis orbium
 cælestium motus ratio habeatur, nos qui sub arctico
 polo versamur, inferiorē ac sinistram mundi
 partem occupare; superiore ac dextram, qui sub
 antarctico. Siu alter ac secundus ille motus specta-
 bitur, qui astrorum proprius est, contrarium omnino
 statuendum. Sed aliter atque aliter astrologi, geo-
 graphi, poæta, augures, in cælo dextrum et sini-
 strum assignarunt: quod nemo nescit.

(56) *Περιφορὰν*. Hoc loco περιφορὰ est περιφ-
 ρεσις, sive μέρος τὸ ἔξω, καὶ περιφερόμενον. Sic Ari-
 stoteles loquitur, ut lib. 1 *De celo*, cap. 9, Ἐνα εἶναι
 οὐν πρόπον, οὐρανὸν λέγομεν, τὴν οὐσίαν τῆς
 ἐσχάτης τοῦ παντὸς περιφορᾶς. Ubi sane περιφορὰ
 ambitus est, non conversio, nisi κατὰχρηστικῶς, quia
 hic ambitus perpetuo convertitur.

(57) *Τὴν ἔξωθεν, γῆν εἶναι*. Pessime in priori
 edit. legebatur, τῆς ἔξωθεν ζώνης εἶναι. Plutarch.,
 τὴν ἔξωτάτω, γῆν, quam postremam vocem ap-
 prime necessarium Xylander omisit, aut Eusebianam
 lectionem secutus est; verit enim, *rationem*
esse extremi orbis, quod depravatissimum est.

(58) *Ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ*. Non occurrit ubi
 Aristoteles *De celo* ita statuat: ubi contrarium do-
 ceat, locos habes in lib. *De celo* et *Meteorologi-*
complures; quorum etiam nonnullos supra indica-
 vimus.

CAPUT XLIII.

De daemonibus et heroibus.

«Questioni de diis, subjungenda continuo est de demonibus heroicisque tractatio. Thales, Pythagoras, Plato et Stoici, demones animorum similes naturas; heroes autem, animos etiam ipsos a corporibus sejunctos esse; bonos quidem, si boni animi fuerint, si mali, malos. Epicurus horum nihil certo pronuntiat.»

CAPUT XLIV.

De materia.

«Materia primum illud est quod generationi, corruptioni aliusque mutationibus subjicitur. Thales et Pythagoras sectatores, una cum Stoicis, materiam hanc fluxum aliquid esse, totamque rebus in omnibus genus omne mutationis subire pronuntiant. Democritum secuti, patibilia non esse prima illa principia, atomum, inane, incorporeum. Aristoteles et Plato, materiam corpoream illam quidem, sed forma, specie, figura et qualitate carentem, si eam sumpsit naturā spectaveris, quæ tamen uti formarum omnium receptaculum est, sic earum quoque veluti nutritrix et typus quidam ac **346** mater existat. Qui eam, vel aquam, vel terram, ignem æthere dicunt, ei nec formam amplius detrahunt, et corpus attribuant: qui vero individua et atomos esse volunt, eam prout sine forma reliquant.»

CAPUT XLV.

De idea.

«Idea natura est incorporea, quæ cum sit ipsa consistatque per sese, tum forma carenti materiæ speciem induens, ut cognoscatur, efficiat. Socrates et Plato ideas ab omni secretas materia naturas esse arbitrantur, quæ Dei, hoc est Mentis, in no-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

Περὶ δαιμόνων καὶ ἥρώων.

«Παρακειμένως (59) δὲ τῷ περὶ θεῶν λόγῳ, τὸν περὶ δαιμόνων καὶ ἥρώων ἱστορησίῳ. Θάλῃς, Πυθαγόρας, Πλάτων, οἱ Στωϊκοὶ, δαίμονας ὑπέριξαν οὐσίας ψυχικάς· εἶναι δὲ καὶ ἥρωας τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων καὶ ἀγαθούς μὲν τὰς ἀγαθὰς, κακούς δὲ τὰς φαύλας. Ἐπικούρου δὲ τοῦδὲν τούτων ἔγκριται.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ΄.

Περὶ ὄλης.

«Ἦλη ἐστὶ τὸ ὑποκειμενον γενέσει, καὶ φθορᾷ, καὶ ταῖς ἄλλαις μεταβολαῖς. Οἱ ἀπὸ Θάλευ, καὶ Πυθαγόρα, καὶ οἱ Στωϊκοὶ, κρητήν, καὶ ἀλλοιωτήν, καὶ ῥευστήν, ὀλην δὲ ὄλων τὴν ὄλην. Οἱ ἀπὸ Δημοκρίτου, ἀπαθὴ τὰ πρότα, τὴν ἀτομον, καὶ τὸ κενόν, καὶ τὸ ἀσώματον. Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτων, τὴν ὄλην ὁμομορσοειδῆ, ἀμορπον, ἀσχηματιστον, ἄπειρον οὐδὸν ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ φύσει, δεξαμένην (60) δὲ τῶν εἰδῶν, ὅλον τιθῆναι καὶ ἐκμαγεῖον (61), καὶ μητέρα γενέσθαι. Οἱ δὲ ὕδωρ λέγοντες, πῦρ, ἢ ἀέρα, ἢ γῆν τὴν ὄλην, οὐκ εἶμι ἀμορπον αὐτὴν λέγουσιν, ἀλλὰ σῆμα· οἱ δὲ τὰ ἀμερῆ καὶ τὰς ἀτόμους, εὐμορπον (62).»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ΄.

Περὶ ἰδέας.

«Ἰδέα δὲ ἐστὶν οὐσία ἀσώματος (63), αὐτὴ μὲν ὁφειστώσα (64) καὶ καθ' ἑαυτὴν, εἰκονίζουσα δὲ τὰς ἀμόρφους ὄλης, καὶ αἰτία γινομένη τῆς τούτων δειξέως. Σωκράτης καὶ Πλάτων, χωριστὰς τῆς ὄλης οὐσίας τὰς ἰδέας ὑπολαμβάνουσιν, ἐν τοῖς νοήμασι

(59) Παρακειμένως. Plutarchus ibid. lib. i, c. 8.
(60) Δεξαμένην. Ita ex Plutarcho; male enim ante κενὴν legebatur.

(61) Ἐκμαγεῖον. Vide supra, notam ad p. 528. Xylander hic vertit, *subjectum, in quo rerum imagines impressæ referantur*. Amiotus, le moule, quod mihi apud visum est. Nec enim hic pro expresso simulacro sumi potest, quod ἐκστροφάκισμα, vel ἐκτόπισμα vulgo dicitur, ut facile quisvis intelligit. Nec materia subjectum est, in quo formæ imprimantur, ut constat. Nec rursus, *conceptaculum, aut receptaculum* absolute verti debuit: non modo, quod jam præcesserit δεξαμένη, quæ vox id proprie significat, sed etiam quod ἐκμαγεῖον, cum de materia dicitur, aliquid omnino significet, unde imagines exprimentur. Est ergo typus materia, non quod impressos illos habeat formarum quasi characteres, ut typi proprie dicti, sed quod ἐνδύμει formas omnes suo quasi greuio clausas tectasque contineat, quatenus illæ non in materia tantum recipiuntur, sed etiam ex illius, ut loquuntur, potentia educuntur, ut ex uno eodemque typo simulacra plurima exprimentur. Itaque in elementorum mutationibus, id ἐνεργεῖα fieri materia dicitur, quod ἐνδύμει ante jam erat. Aristot. in *Physicor.*, ἢ αὐτῇ ὄλῃ, ὃ τὴν ἐνδύμει, ἐνεργεῖα γένετο, et alibi passim. Ἐκμαγεῖον tamen, quod quidem meminierim, non appellat. Vocem hanc amasse Pythagoras videtur, a quo Timæus, Socrates, Ocellus, Plato, et si oui alii, acceperunt. Timæus quidem ita loquitur, τῶν ἢ ὄλων, ἐκμαγεῖον καὶ μητέρα τιθεάντων καὶ γεννατικῶν. Cur autem? audi: Δεξαμένην γὰρ τὰ ὁμοῦ-

ματα εἰς ταυτάν, καὶ ὅσον ἀναμαξαμένην, ἀποτελεῖν πάντα τὰ γεννάματα. Ocellus in libello *De natura*. Πρῶτον μὲν, τὴ πρὸς ἀπὴν ὁριζόμενον σῆμα, πᾶσι τοῖς εἰς γένεσιν ἐρχομένοις· τοῦτο δ' ἂν εἴη πανδεχὴς, καὶ ἐκμαγεῖον αὐτῆς τῆς γενέσεως. Itaque τὸ ἐκμαγεῖον tria significat. Primum est, *expressum quoddam simulacrum*, quæ vulgaris est atque omnibus ex lexicis nota significatio. Vide supra p. 528. Secundum est, *conceptaculum*, non quodlibet, sed in quo formæ quædam seu characteres imprimantur; quo pacto cetera tunc ἐντυπωμάτων ἐκμαγεῖον vocari potest. Hoc modo sumit Theμιστιus oral. i. pag. 5. Καὶ μὴ σκληρίας ὑπερπλέον ἐνεργεῖα τὸ ἐκμαγεῖον, ὥστε καὶ πάντα βουλομένους αὐτοῖς (leg. vid. βουλομένους αὐτοῦς) ἐγγράφειν μὴ δύνασθαι τὰ παιδεύματα. Quo loco vide Petaviium notum. Tertium ac postremum est, *conceptaculum, ex quo formæ quædam et imagines exprimentur*, cuiusmodi typus est. Hæc tertia notione potius quam secunda materiam veteres ἐκμαγεῖον dixerunt, quod ex ea formæ omnes non secus exprimentur, quam si omnibus ac singulis reapse consignata esset.

(62) Forte ἀμορπον.

(63) Ἀσώματος. Recte. Amiotus tamen legit σώματος. Vertit enim, *la substance du corps*; quæ lectio vitiosissima est.

(64) Ὀφειστώσα. Plutarchus, μὴ ὁφειστώσα. Ita legit Amiotus. Alii ut in nostro. Utrum verisepit Plutarchus, is tantum statueret possit, qui ejus de ideis sententiam noverit. Aliis enim sunt καθ' αὐτὰς ὁφειστώσαι, aliis minime.

καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ Θεοῦ, τούτεστι τοῦ νοῦ, ὑπερσώσας. Ἀριστοτέλης εἶδεν μὲν ἀπέλιπε καὶ ἰδέας, οὐ μὴν κειχωρισμένας τῆς ὕλης, ἔξω γεγονώς (65) τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀπὸ Ζήνωνος Στωϊκοὶ, ἐνοήματα ἡμέτερα τὰς ἰδέας.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'

Περὶ τῶξεως ἀστέρων.

« Xenocrates (66) κατὰ μίαν ἐπιπέδειαν οὐρανὴν κινεῖσθαι τοὺς ἀστέρας· οἱ ἄλλοι Στωϊκοὶ πρὸ τῶν ἑτέρων τοὺς ἀστέρας, ἐν ὕψει καὶ βάθει. Δημόκριτος, τὰ μὲν ἀπλανῆ πρῶτον, μετὰ δὲ ταῦτα, τοὺς πλάνητας, ἐφ' οἷς ἥλιον, Φωσφόρον, σελήνην. Πλάτων, μετὰ τὴν τῶν ἀπλανῶν θέσιν, πρῶτον φαίνοντα λεγόμενον, τὸν τοῦ Κρήνου· δεύτερον φαίνοντα, τὸν τοῦ Διὸς· τρίτον Πυρόεντα, τὸν τοῦ Ἄρεος· τέταρτον, Ἐωσφόρον, τὸν τῆς Ἀφροδίτης· πέμπτον Σιλβόντα, τὸν τοῦ Ἑρμοῦ· ἕκτον ἥλιον ἔβδομον σελήνην. Τῶν μαθηματικῶν τινες μὲν, ὡς Πλάτων, τινὲς δὲ, μέσον πάντων τὸν ἥλιον. Ἀναξίμανδρος καὶ Μητρόδομος ὁ Χίος, καὶ Κράτης, ἀνωτάτω μὲν πάντων τὸν ἥλιον τετάχθαι μετ' αὐτὸν τὴν σελήνην· ὑπὸ δὲ αὐτοῦ, τὰ ἀπλανῆ τῶν ἀστέρων καὶ τοὺς πλάνητας.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'

Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς καὶ κινήσεως.

« Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Κλεάνθης, ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς φέρεσθαι πάντας τοὺς ἀστέρας. Ἀλκμαίων καὶ οἱ μαθηματικοὶ, τοὺς πλάνητας τοὺς ἀπλανέσιον ἐναντίους· ἀπὸ γὰρ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολᾶς ἀντιφέρεσθαι. Ἀναξίμανδρος, ὅτι τῶν κύκλων καὶ τῶν σφαιρῶν, ἐφ' ὧν ἕκαστος βέβηκε, φέρεσθαι τοὺς ἀστέρας. Πλάτων καὶ οἱ μαθηματικοὶ, ἰσορρόμους εἶναι τὸν ἥλιον, τὸν Φωσφόρον, τὸν Σιλβόντα.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'

Πόθεν φωτίζονται οἱ ἀστέρες.

« Μητρόδομος, ἅπαντας τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταλάμπεσθαι. Ἡράκλειτος καὶ οἱ Στωϊκοὶ, τρέφεσθαι τοὺς ἀστέρας ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσεως. Ἀριστοτέλης, μὴ δεῖσθαι τὰ οὐράνια τροφῆς· οὐ γὰρ φθαρτὰ, ἀλλ' αἰδιά. Πλάτων, κοινῶς τὸν κόσμον ὅλον καὶ τὰ ἀστρα ἐξ αὐτοῦ τρέφεσθαι.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'

Περὶ τῶν καλουμένων Διοσκοόρων.

« Xenophanes, τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων φαινόμενους οἷον ἀστέρας νεφέλια εἶναι κατὰ τὴν ποῖαν κίνησιν παραλάμποντα. Μητρόδομος, τῶν ὀρνέων ὀφθαλμῶν μετὰ θεοῦ καὶ καταπλήξεως εἶναι σιλιθιδόνας.»

(65) Ἐξω γεγονώς. Plutarchus, ὃ ἐξ ὧν γεγονώς ἐστὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Eusebianam lectionem servatus videtur Xylander; verit̄ enim, *Idem enim alienus sicut ab ea opinione, quæ Deo creationem ascribit.* Itaque subintelligit in Græcis, ὑποστήναι τὸν κόσμον, vel aliquid simile. Amiotus Plutarcho nobiscum hæsit. Legendum tamen videtur, ὡς ἐξ ὧν γεγονώς ἐστὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, vel si ὃ ἐξ αὐτοῦ sustuleris, ἐξ

A tionibus sensisque subsistant. Aristoteles formas ideasque reliquit ille quidem, non tamen a materia separatas, quarum ad exemplar, quidquid abs Deo perfectum est, exstiterit. Profecti abs Zenone Stoici nostras ipsorum notiones ideas esse defendunt.»

CAPUT XLVI.

De stellarum ordine.

« Xenocrates per eandem omnes superficiem moveri arbitratur; at reliqui Stoici priores aliis alias, prout aliores illæ depressioresve sint, constituunt. Democritus, stabiles priore loco, posteriore vagas errantesque ponit, quibus et solem et Luciferum et lunam annumerat. Plato, ubi stabiles ponit, tum sequentes hoc ordine collocat: Phenontem, quæ Saturni stella est; Phaethontem, quæ Jovis; Pyroentia, quæ Martis; Luciferum, quæ Veneris; Stilbonem, quæ Mercurii; solem inde, septimamque lunam. Ex mathematicis Platonem alii sequuntur, alii solem inter omnes medium esse volunt. Anaximander et Metrodorus Cibus, et Crates altissimam omnium soli regionem attribuunt, eique lunam proxime subjiciunt; reliquam siderum tam stabilium quam errantium multitudinem utroque inferiorem existimant.»

CAPUT XLVII.

De proprio stellarum motu.

847 « Anaxagoras, Democritus, Cleanthes, ab ortu in occasum stellas omnes deferri. Alcmaeo et mathematici, errantes oppositam stabilibus viam insistere, hoc est, ab occasu in ortum adversas moveri. Anaximander, ab iis circulis et orbibus, ad quos singulæ adhærescunt, circumferri. Plato unaque mathematici, æquales solis, Veneris, et Mercurii conversiones esse.»

CAPUT XLVIII.

Stellæ unde lucem accipiunt.

« Metrodorus, abs sole stabiles omnes illuminari. Heraclitus et Stoici, terreneas exhalationes stellis omnibus alimento esse. Aristoteles nullo cælestes naturas alimento indigere, quod ab omni corruptione liberæ sint atque sempiternæ. Plato, mundum universum, ac stellas omnes, commune quoddam ex illo ipso alimentum haurire.»

CAPUT XLIX.

De iis, quos vulgo Castores ac Geminos dicimus.

« Xenophanes, quas vulgo stellas summis immingere navibus arbitrantur, nubeculas esse proprio quodam certoque motu refulgentes. Metrodorus, fulgorem quemdam ex oculis cum motu ac formidine suspicientibus proxiocantem.»

ὧν γεγονέναι ἐδὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Etiam si enim Platonicas, hoc est quæ Platoni vulgo tribuuntur, ideas Aristoteles exploderet, in electricis tamen causa informatam efficiendæ rei notionem et ideam agnoscebat. Quid quod ne creationem quidem ipsam ac eo ignoratam esse plerique defendunt?

(66) Xenocrates. Plutarchus ibid., lib. II, c. 15.

CAPUT L.

De solis defectione.

« Thales omnium primus docuit solis tum defectionem accidere, cum luna, quæ terrestris cælestium naturæ sit, sub eum ad perpendicularum re-
cta subit : atque hoc in subjecta pelvi, sic tanquam in speculo, manifeste deprehendi. Anaximander, osculo illo, per quod expiret ignis, occulto. Heraclitus, eam corporis illius scaphæ persimilis conversione fieri, cum pars ejus concava sursum, incurva et globosa deorsum oculis nostris obversetur. Xenophanes, solis ipsius extinctione, sic quidem ut alius subinde versus orientem renascatur. **848** Idemque præterea scribit, solis aliquando defectionem mense integro persistere, itemque alias plenam ac perfectam accidere, prorsus ut dies in noctem mutata videatur. Non desunt, qui nubes quasdam aspectum fugientes solis corpori sese objicere putaverint. Aristarchus, solem stabilium in siderum classe constituens, lunam circa solis orbem moveri vult, atque ita certis quibusdam inclinationibus, ejus corpori umbram offundere. Xenophanes multos præterea soles, multasque lunas, pro terræ climatibus, sectionibus, atque zonarum varietate ponit : solis ergo corpus, certo quodam tempore in aliquam terræ portionem, quæ a vobis minime frequentetur, incidere, adeoque sic tanquam per vacuum aliquid et inane delatum, ejusmodi defectionem subire. Idem porro, solem insuitem in spatium ulterius semper ulteriusque procedere, qui tamen ob nimiam intervalli distantiam in orbem agi nobis volvique videatur. »

CAPUT LI.

De lunæ defectione

« Anaximander, obturato rotæ osculo. Berosus, parte altera, quæ igne careat, nobis obversa. Heraclitus, incurvæ partis scaphæque similis conversione. Ex Pythagoreis nonnulli hanc lucis vel rejectionem quamdam vel exclusionem esse putant, quam terra vel nostra vel opposita efficiat. At recentiores, totum id fieri pro certa quadam flammæ illius communicatione, quæ uti paulatim ordinateque succenditur, donec integrum, plenilunium efficiat ; ita vicissim cum aliqua proportione minuatur, usque ad ejus cum sole congressum, in quo demum penitus exstinguitur. Plato, Aristoteles, et Stoici uno consensu pronuntiant, menstruas quidem latendi vices ex eo lunæ contingere, quod ipsa cum sole congregiendi, immo eadem lumine abruatur : defectiones vero, seu quod in terræ, utriusque verius quod lumini hoc obice ad lunam accessus

CAPUT LI.

De lunæ aspectu et quomobrem terrestris appareat.

« Pythagorei, terrestrem ideo lunam apparere,

(67) Θαλής. Ibid., lib. II, cap. 24.

(68) Υποκείμενον τῷ δίσκῳ. Xylander, idque in speculis cerni, subjecti soli discum lunæ. Coacta nimis interpretatio, quæque Plutarchi verba pati non possunt.

(69) Forte διεκπενοῖς.

(70) Ἐτερον δὲ πάλιν. Amiotus de uno eodemque sole, qui semel exstinctus denuo renascatur. At paulo post disertè Plutarchus habet, plures Xe-

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Περὶ ἐκλείψεως ἡλίου.

« Θαλῆς (67) πρῶτος ἔφη ἐκλείπειν τὸν ἥλιον, τῆς σελήνης αὐτὸν ὑπερχομένην κατὰ κάθεται, ὀψης φύσει γεώδους βλέπεσθαι δὲ τοῦτο κατοπτρικῶς ὕποτιθεμένου τῷ δίσκῳ (68). Ἀναξίμανδρος, τοῦ στομίου τοῦ πύρρος δὲ ἐκπενοῖς (69) ἀποκλειομένου. Ἡράκλειτος, κατὰ τὴν τοῦ σκαφοειδούς στροφῆν, ὥστε τὸ μὴ κοίλον αὐνο γίνεσθαι, τὸ δὲ κυρτὸν κάτω πρὸς τὴν ἡμετέραν εἶναι. Ξενοφάνης κατὰ σθένιν ἕτερον δὲ πάλιν (70) πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς γίνεσθαι. Παριστόρηκε δὲ καὶ ἐκλείπειν ἥλιου ἐπ' ἄλλον τὸν μῆνα, καὶ πάλιν ἐκλείπειν ἐντέλει, ὥστε τὴν ἡμέραν νύκτα φαῖναι. Ἔνιοι, πύκνωμα τῶν ἀοράτων ἐπερχομένων τῷ δίσκῳ νεφῶν. Ἀρίσταρχος τὸν ἥλιον ἴσθησι μετὰ τῶν ἀπλανῶν, τὴν δὲ σελήνην (71) κινεῖ περὶ τὸν ἡλιακὸν κύκλον, καὶ κατὰ ταύτας τὰς ἐγκλίσεις σκιάζουσαι τὸν δίσκον. Ξενοφάνης πολλοὺς ἡλίους εἶναι, καὶ σελήνας κατὰ κλίματα γῆς, καὶ ἀποτομὰς, καὶ ζώνας κατὰ τινα δὲ καιρὸν ἐμπίπτειν τὸν δίσκον εἰς τινα ἀποτομῆς τῆς γῆς, οὐκ οἰκουμένην ὅφ' ἡμῶν, καὶ οὕτως ὥστερ' κενεβεχτοῦντα ἐκλείπειν ὑπομένειν. Ὁ δ' αὐτὸς τὸν ἥλιον μὲν εἰς ἀπειρον προϊέναι δοκεῖν δὲ κυκλεῖσθαι διὰ τὴν ἀπόστασιν. »

B

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'.

Περὶ ἐκλείψεως σελήνης.

« Ἀναξίμανδρος (72), τοῦ στομίου τοῦ περὶ τὸν τροχὸν ἐπιφραττομένου. Βηρωσός, κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιτροφῆν τοῦ ἀπυρῶτου μέρους. Ἡράκλειτος, κατὰ τὴν τοῦ σκαφοειδούς στροφῆν. Τῶν Πυθαγορείων τινὲς, ἀναυγίαν καὶ ἐπιφραξίν τῆς γῆς, ἢ τῆς ἀντίχθονος. Οἱ δὲ νεώτεροι, κατ' ἐπιπέπτησιν φλοῖας κατὰ μικρὸν ἐξαπομένης τεταγμένης. Ἔως ἂν τὴν τελείαν πανσέληνον ἀποθῆ, καὶ πάλιν ἀναλόγως μειωμένης μέχρι τῆς συνόδου, καθ' ἣν τελείως σθένεται. Πλάτων, Ἀριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ συμφωνοῦσι τὰς μὲν μηνιαίας ἀποκρίψεις, συνοδεύουσιν αὐτὴν ἡλίῳ, καὶ συμπεριλαμβομένην, ποιεῖσθαι, τὰς δὲ ἐκλείψεις, εἰς τὴ σκίασμα τῆς γῆς ἐμπίπτουσιν, μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀστέρων γινόμενης, μᾶλλον δὲ τῆς σελήνης ἀντιφραττομένης. »

D

sideris in medio constitutæ, umbram incidat, seu obstruatur. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ'.

Περὶ ἐμφάσεως αὐτῆς, καὶ διὰ τί γαῖαν φαίνεται.

« Οἱ Πυθαγορεῖοι, γαῖαν φαίνεσθαι τὴν σελήνην, nophanem, tum soles, tum lunas pouisse.

(71) Σελήνην. Plutarchus, τὴν γῆν, quod sequitur Amiotus. Xylander σελήνην legit, ut apud nostrum.

(72) Ἀναξίμανδρος. Plutarchus ibid., lib. II, cap. 29, Ἀναξίμανδρος. Sed retinendus Ἀναξίμανδρος, quem ante jam vidimus, hoc in sole et luna στόμιον πρὸς τὴν ἀναπνοὴν σιαιουε.

διὰ τὸ περιουκισθαι αὐτήν, καθάπερ τὴν παρ' ἡμῶν γῆν, μείζονα ζώον, καὶ φυτοὺς καλλίσους. Εἶναι γὰρ πεντακαίδεκαπλάσιον τὰ ἐπ' αὐτῆς ζῶα (73), μὲν δὲν σωματικῶν ἀποκρίνοντα καὶ τὴν ἡμέραν (74) τοσαύτην τῇ μῆκει. Ἀναξαγόρας, διὰ ἀνωμαλότητα (75) τοῦ συγκριματος, διὰ τὸ ψυχροειδές (76) ἄμα καὶ γεῶδες· μεμύχθαι γὰρ τῷ πυροειδῆ τὸ ζοφώδες· ἔθεν φευδοφανῆ λέγεσθαι τὸν ἀστέρη. Οἱ Στωϊκοί, διὰ τὸ ἀερομιγές (77) τῆς οὐσίας μὴ εἶναι αὐτῆς ἀχρηστον τὸ σύγκριμα. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

Περὶ τῶν ἀποστημάτων αὐτῆς.

« Ἐμπεδοκλῆς, διπλάσιον ἀπέχει τὴν σελήνην ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἢ ἀπὸ τῆς γῆς. Οἱ ἀπὸ τῶν μαθηματικῶν, ὀκτωκαίδεκαπλάσιον. Ἐρατοσθένης, τὸν ἡλίον ἀπέχει ἀπὸ τῆς γῆς σταδίων μυριάδας τετρακισίας καὶ ὀκτακισμυρίας (78)· τὴν δὲ σελήνην (79) ἀπέχει τῆς γῆς μυριάδας οἱ σταδίων. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

Περὶ ἐνιαυτῶν.

« Ἐνιαυτός ἐστι Κρόνου μὲν ἐνιαυτῶν περίοδος λ', διὸς δὲ δώδεκα, Ἄρεος δὲ δυεῖν, ἡλίου δὲ ἰβ' μῆνας· οἱ δ' αὐτοὶ Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης· ἰσόδρομοι γὰρ σελήνης δὲ ἡμέραι λ'· οὗτος γὰρ ὁ τελειος μῆν ἀπὸ φάσεως εἰς οὐδον. Τὸν δὲ μέγαν ἐνιαυτὸν (80) οἱ μὲν ἐν τῇ ὀκταετηρίδι τίθενται, οἱ δὲ ἐν τῇ ἑνεακαιδεκαετηρίδι, οἱ δὲ ἐν τοῖς ἕξ ἐνός δέουσι. Ἡράκλειτος, ἐκ μυρίων ὀκτακισχιλίων ἡλιακῶν. Διογένης, ἐκ πέντε καὶ ἐξήκοντα καὶ τριακισίων ἐνιαυτῶν, τοσαύτων, ὅσων (81) κατὰ Ἡράκλειτον ὁ ἐνιαυτός. » Καὶ περὶ μὲν τῶν οὐρανίων καὶ μεταρσίων τοσαύτα τοῖς θεοδωλωμένοις πρὸς ἀλλήλους διεστασιασται. Θέα δὲ καὶ τὰ περὶ γῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'.

Περὶ γῆς.

« Θαλῆς (82) καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, μίαν εἶναι τὴν γῆν. Ἰκατίης (83) ὁ Πυθαγόρειος δύο, ταύτην, καὶ τὴν ἀντιθέσθαι. Οἱ Στωϊκοί, τὴν γῆν μίαν καὶ πεπερασμένην. Ξενοφάνης, ἐκ τοῦ κατωτέρου μέρους εἰς ἄπειρον ἐξήρωςθαι, ἐξ ἀέρος δὲ καὶ πυρὸς συμπάγναι. Μητρόδορος τὴν μὲν γῆν ὑπόστασιν εἶναι καὶ πρῶγα τοῦ ὕδατος, τὸν δὲ ἡλίον ἀέρος. »

(73) Ζῶα. Addit Plutarchus, τῆς δυνάμει. Sed auctiarium istud alienum est: tantum enim præcessit, μείζονα ζῴων, ut de sola magnitudine contentionem instituat.

(74) Τὴν ἡμέραν. Amiotus legit τὴν νύκτα, errore manifesto. Id autem Pythagorei volebant, totidem hunc nostrum diem a lunari partibus superari, quot animantes a lunaribus nostræ superentur.

(75) Διὰ ἀνωμαλότητα. Plutarch. tollit præpositionem διὰ, quomodo legerunt interpretes. Eusebio tamen hærendum videtur; nec enim hic de causa τῆς ἀνωμαλότητος disputatur, sed causa tantum redditur quamobrem luna terrestris appareat.

(76) Ψυχροειδές. Plutarchus, ψυχομιγές.

A quod uti nostra hæc terra passim frequentetur, et quidem majoribus animantibus plantisque pulchrioribus; 849 ejus enim animantes vicibus quindecim nostras adæquare, corporeumque nihil excernere; diem illic præterea totidem partibus nostrum hunc superare. Anaxagoras, ob temperationis inæqualitatem, frigidique simul ac terrestris admistionem: tenebrosum enim quiddam inesse cum igneo fulgore commistum: eoque lunam, falsi vultus ac luminis astrum vocari. Stoici, quod mistam aere naturam habeat, temperationem ejus corruptionis expertem non esse. »

CAPUT LIII.

Quantum ab sole terraque distet.

« Empedocles, bis eam ab sole tantum, quantum a terra distare. Mathematici, posteriorem a priore distantiam octodecim vicibus adæquare. Eratosthenes, stadium millibus octoginta supra quater decies solem a terra distare; lunam vero, stadium millibus octoginta supra septingenta millia. »

CAPUT LIV.

De annis.

« Saturni annus, annorum est triginta periodus: Jovis, duodecim; Martis, duorum; solis, mensium duodecim: Mercurii ac Veneris totidem (cursus enim æqualem habent): lunæ, dierum triginta: perfectus enim mensis ille est, qui a primo ejus aspectu, ad ejusdem cum sole congressum perducitur. Magnum autem annum, alii annorum octo, alii novemdecim, alii novem et quinquaginta circuitu comprehendunt. Heraclitus annorum ei solarium millia tribuit octodecim. Diogenes, annos quinque et sexaginta supra trecentos, et ejus quidem rationis, cujus ipse est Heracliti annus. » Atque hujusmodi est philosophorum nostrorum de rerum cælestium ac superiorum natura et ratione dissensio. Veniemus ad terram.

CAPUT LV.

De terra.

« Thales, ejusque sectatores, unicam esse terram. Œcetes Pythagoreus duas, hanc nostram, eique oppositam. Stoici, et uosam, et certis finibus terminatam. Xenophanes, inferiore sui parte, infinita quadam in altitudine fundatam ac stabilitam esse, ex aere autem et igni totam esse conflata. 850 Metrodorus, terram subsidentem aquæ faciem esse, ut solem aeris. »

(77) Ἀερομιγές. Plutarchus, ἑτεροειδές, quo modo legunt interpretes; nec male.

(78) Τετρακισίας καὶ ὀκτακισμυρίας. Plutarch., ἑβδομήκοντα ὀκτώ, quæ summa longe minor.

(79) Τὴν δὲ σελήνην. Hanc de luna clausulam nec Plutarchus, nec legit Amiotus; Xylander tamen representat. Et certe necessaria est.

(80) Μέγαν ἐνιαυτῶν. Ad Censorinum in opusculo De natali die, cap. 18, et Petavium nostrum lib. 1 et 2 De doctrina temporum.

(81) Forte ὅσων.

(82) Θαλῆς. Plutarchus ibid., lib. III, cap. 9.

(83) Plutarchus, Οἰκίτην.

CAPUT LVI.

De terræ figura.

« Thales ac Stoici globosam terræ figuram tribuunt. Anaximander lapideæ columnæ planæ similem esse mavit. Anaximenes cum mensa, cum tympano Lencippus, Democritus cum disco latitudine comparat, licet eam circa medium cavani esse velit. »

CAPUT LVII.

De terræ situ.

« Thales discipuli, mediam esse terram : Xenophanes primam, quæ infinita in altitudine fundata sit. Philolaus Pythagoreus, medium ignem, quod sit universi focus : secundam vero, terram nostræ oppositam ; tertiam hanc, quæ a nobis frequentatur, quæ situm et conversionem habeat alteri illi contrariam : eoque fieri, ut qui versantur in opposita, a nostris hujus incolis videri non possint. Parmenides omnium primus, ea terræ loca distinguit, quæ frequentari possint, sub duabus tropicorum zonis constituta. »

CAPUT LVIII.

De terræ motu.

« Cum cæteri omnes terram quiescere pronuntiant, Philolaus Pythagoreus, eam circa ignem, ubi quoque in circulo, quemadmodum solem atque lunam, moveri existimat. Heraclides Ponticus, et Ecphantus Pythagoreus, terram quidem cieri volunt, sic tamen, ut ea locum subinde progrediendo non mutet, sed rotæ potius instar, suomet in axe, ob occasu in ortum, circa proprium sibi centrum, incitata in orbem conversione volvatur. Democritus, initio terram suapte cum exiguitate, tum etiam levitate huc illuc fluctuasse, at progressu temporis constipatam, ac majori gravitate firmatam constituisse. » His de rebus ad terram pertinentibus, eximiorum philosophorum dissidiis breviter expressis, de mari quam nihilo magis inter sese conveniant, pauca hæc accipie.

851 CAPUT LIX.

De mari. Quomodo coaluerit, et quamobrem amarum sit.

« Anaximander, aliud nihil mare, quam primigenii humoris reliquias esse defendit, cujus partem maximam ignis exsicaverit, alteram quæ supererat, æstus ardore commutari. Anaxagoras, humorem illum primigenium, et stagni more diffusum, sularis conversionis æstu conflagrasse, tum pinguioribus partibus exhalatis, quod residuum fuerat, in salsuginem et amaritudinem abiisse. Empedocles, terræ sudorem esse, quam superioribus etiam in partibus humore perfusam solis ardor exurat.

(84) *Περιφερομένην τῇ ἀρχῆθου.* Amiotus, qui tourne l'entour de la contre-terre. Hoc si verum esset, nostri orbis incolæ antipodas illos facilius videre possent : tantum abest, ut ista conversio aspectum illum impedire posset.

(84*) *Ἄλλὰ τροπικῶς.* Hæc addenda Plutarcho.

(85) *Ἐν ἄξονι στρεφομένην.* Plutarchus, ἐν ὠνισμένῳ, quæ nihili vox est. Certe Xylander Eusebium sequitur ; licet Amiotus vertit, *estant enroulée, comme une roue, de bandes.* Hic profecto de terræ non rotis, sed motu agebatur.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ΄.

Περὶ σχήματος γῆς.

« Θαλῆς καὶ οἱ Στωικοὶ, σφαιροειδῆ τὴν γῆν. Ἀναξίμανδρος λειψὸν κλίον προσηφει τῶν ἐπιπέδων Ἀναξίμενης, τραπεζοειδῆ. Λεύκιππος, τυμπανοειδῆ. Δημόκριτος, δισκοειδῆ τῷ πλάτει, κολίην δὲ τῷ μέσῳ. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ΄.

Περὶ θέσεως τῆς γῆς.

« Οἱ ἀπὸ Θαλῆου, τὴν γῆν μέσῳ. Ξενοφάνης, πρῶτην εἰς ἀπειρον γὰρ ἐξέβριζῶσθαι. Φιλώλαος ὁ Πυθαγόρειος, τὸ μὲν πῦρ μέσον τοῦτο γὰρ εἶναι τοῦ παντός ἐστὶν δευτέραν δὲ τὴν ἀντίθουσαν τρίτην δὲ τὴν οἰκούμεν γῆν, ἐξ ἐναντίας κειμένην τε καὶ περιφερομένην τῇ ἀντίθουσι (84*) παρ' ὃ καὶ μὴ ὁρᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἐν τῆδὲ τοῦς ἐν ἐκείνῃ. Παρμενίδης πρῶτος ἀφώρισε τῆς γῆς τοὺς οἰκουμένους τόπους ὑπὸ ταῖς δυοῖς ζώναις ταῖς τροπικαῖς. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ΄.

Περὶ κινήσεως γῆς.

« Οἱ μὲν ἄλλοι, μένειν τὴν γῆν Φιλώλαος δὲ ὁ Πυθαγόρειος, κύκλῳ περιφέρεσθαι περὶ τὸ πῦρ κατὰ κύκλου λοξοῦ, ὁμοτρόπως ἅλλῳ καὶ σελήνῃ. Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς καὶ Ἐκφαντος ὁ Πυθαγόρειος κινουσι μὲν τὴν γῆν, οὐ μὲν γε μεταστατικῶς, ἀλλὰ τροπικῶς (84*), τροχῷ δίκην ἐν ἄξονι στρεφομένην (85) ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολάς περὶ τὸ εἶναι αὐτῆς κέντρον. Δημόκριτος κατ' ἀρχὰς μὲν πλάζεσθαι (86) τὴν γῆν, διὰ τὴν μικρότητα καὶ κορυφότητα, πικνωθείσαν δὲ τῷ χρόνῳ καὶ βαρυνθείσαν καταστῆναι. Τούτων καὶ περὶ γῆς διαπεφωνημένων τοῖς γενναίοις, ἀπειρὸν καὶ τῶν περὶ θαλάσσης. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ΄.

Περὶ θαλάσσης. Πῶς συνέστη, καὶ πῶς ἐστὶ πικρὰ.

« Ἀναξίμανδρος (87) τὴν θάλασσαν φησὶν εἶναι τῆς πρώτης ὑγρασίας κλίμανον ἧς τὸ μὲν πλεῖον μέρος ἀνεξήρανε τὸ πῦρ, τὸ δὲ ὑπολειφθὲν διὰ τὴν ἔκκασιν (88) μετέβαλεν. Ἀναξαγόρας, τοῦ κατ' ἀρχὰς λιμνάζοντος ὕγρου περικαίντος ὑπὸ τῆς ἡλιακῆς περιφοράς, καὶ τοῦ λιπαροῦ ἐξατμισθέντος, εἰς ὕδατα καὶ πικρὰν τὸ λοιπὸν ὑποστῆναι. Ἐμπεδοκλῆς, ἰδρωτὰ τῆς γῆς ἔκκαυμένης ὑπὸ τοῦ ἡλίου διὰ τὴν ἐπὶ τὸ πλεῖον πύλιν (89). Ἀντιφῶν, ἰδρωτὰ τοῦ θερμοῦ, ἐξ οὗ τὸ περιληφθὲν ὕγρον ἀπεκρίθη, τῷ

(86) *Πλάζεσθαι.* Xylander, *effictam fuisse terram.* Legit *πλάσσεσθαι*, vel *πλασθῆναι*, quod nihil alienius.

(87) *Ἀναξίμανδρος.* Plutarchus *ibid.*, III, 16.

(88) *Ἐκκασιν.* Ex Plutarcho, pro *ἐκκασιν*, quod ante legebatur.

(89) *Ἐπὶ τὸ πλεῖον πύλιν.* Plutarchus, ἐπιπύλαιον πύλιν, quod magis placet ; sed clarius vertetur, *propter aquarum vim* (seu *elusionem*) *et superfusam* ; quasi dicit, hanc visum causam, quæ est ejusmodi opinionem Empedoclem impulit.

καθεστῆθαι παραλυκίαισα (90), ὅπερ ἐπὶ παντός ἰδρωτός συμβαίνει. Μητρῶδωρος, διὰ τὸ διηθηθεῖσαν διὰ κατὰ γῆς μεταληφθείαι τοῦ περι αὐτὴν πάχους, καθάπερ τὰ διὰ τῆς τέφρας ὀλιζόμενα. Ἡ ἀπὸ Πλάτωνος, τοῦ στοιχειώδους ὕδατος τὸ μὲν ἐξ ἀέρος κατὰ περίφουξιν συνσταμένον γλυκὺ γίνεσθαι· τὸ δὲ ἀπὸ γῆς κατὰ περίκασιν καὶ ἐκπύρωσιν ἀναθυμιάζον, ἀλμυρὸν. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ περὶ θαλάσσης. Ὅπως δὲ οἱ περὶ τοῦ παντὸς κόσμου, οὐρανίων τε πέρι καὶ αἰθερίων, καὶ τῆς τῶν ὄλων καταλήψεως φυσιολογεῖν ἐπαγγελάμενοι, οὐδὲ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἤθεσαν, μάθους ἂν ἐξ ὧν καὶ περὶ τούτων ὁδὲ πως διαπεφωθή-
κασιν.

rationes, explicando comprehensuros esse jactabant, ii quam ne intestina quidem ac propria noverunt, ex ipsorum hoc etiam in genere dissidio plane cognoscere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ΄.

Περὶ μερῶν τῆς ψυχῆς

« Πυθαγόρας (91), Πλάτων, κατὰ μὲν τὸν ἀνωτάτω λόγον, διμερῆ τὴν ψυχὴν τὸ μὲν γὰρ ἔχειν λογικὴν, τὸ δὲ ἄλογον. Κατὰ δὲ τὸ πρόσχες καὶ ἀκριθὲς τριμερῆ· τὸ γὰρ ἄλογον διαίρουσιν εἰς τε τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. Οἱ Στωϊκοί, ἐξ ὁκτώ μερῶν συνστάται, πέντε τῶν αἰσθητικῶν, ὁρατικοῦ, ὁσφραντικοῦ, ἀκουστικοῦ, γευστικοῦ, ἄπτικου· ἔκτου δὲ φωνητικοῦ, ἑβδόμου δὲ σπερματικοῦ, ὀγδόου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονικοῦ, ἀπ' οὗ ταῦτα πάντα τέτακται διὰ τῶν οικειῶν ὀργάνων, προσφερόντας ταῖς τοῦ πολυπόδου πλεκτάνας. Δημόκριτος, Ἐπίκουρος, διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὴν ἔχουσαν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένην, τὸ δὲ ἄλογον καθ' ἄλλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διασπαρμένον. Ὁ δὲ Δημόκριτος, πάντα μετέχειν φύσει ψυχῆς ποῖας, καὶ τὰ νεκρά τῶν σωματίων διότι ἀφανῶς (92) τινος θερμοῦ, καὶ αἰσθητικοῦ μετέχει, τοῦ πλείονος διαπνεομένου. »

« Ita super natura certam animam habere putat, semper ac sensus aliquid retineant ipsa quoque,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΑ΄.

Περὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ

« Πλάτων, Δημόκριτος, ἐν ἄλλῃ τῇ κεφαλῇ. Σεράτων, ἐν μεσοφρύφ. Ἐρασίστρατος, περὶ τὴν μὴνιγγα τοῦ ἐγκεφάλου, ἦν ἐπικρανίδα λέγει. Ἰκθύλιος, ἐν τῇ τοῦ ἐγκεφάλου κοιλίᾳ, ἧτις ἐστὶ καὶ βάσις. Παρμενίδης, ἐν ἄλλῃ τῷ θώρακι. Ἐπίκουρος, οἱ Στωϊκοὶ πάντες, ἐν ἄλλῃ τῇ καρδίᾳ. Διογένης, ἐν τῇ ἀρτηριακῇ κοιλίᾳ τῆς καρδίας, ἧτις ἐστὶ πνευματικῆ. Ἐμπεδοκλῆς δὲ, ἐν τῇ τοῦ αἵματος συστάσει. Οἱ δ', ἐν τῷ διαφράγματι. Τῶν νεωτέρων τινὲς διχρεῖν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι τοῦ διαφράγματος. Πυθαγόρας, τὸ μὲν ζωτικὸν περὶ τὴν καρδίαν, τὸ δὲ λογικὸν καὶ νοερὸν περὶ τὴν κεφαλὴν. Τσαῦτα μὲν δὴ καὶ τὰ περὶ τῶνδε. Ἄρ' οὖν οὐκ ἐν δικῇ σοὶ δοκοῦμεν κρίσει καὶ λογισμῷ τῆς τούτων ἀπάντων ἀνωφελοῦς καὶ πολυπλοκοῦς μεταστοιχείας ἀνακεχυρήναι; καὶ τῶν μὲν εἰρημένων μηδὲν πολυπραγματεῖν· (μηδὲ γὰρ ὄρθῃ ἐξ αὐτέων τὸ λυσιστάλλει, καὶ αὐτόθεν συντείνον πρὸς ὠφέλειαν, καὶ ἀγαθοῦ κτήσιν ἀνθρώπους) μόνως

(90) Forte παραλυκίαισαν.

(91) Πυθαγόρας. Ibid. lib. iv, cap. 4.

Antiphon ipsiusmet aestus sudorem esse mavult; humidum enim, quod prius includebat, ab eo cretum esse, quodque in omni sudore contingit, ebulliendo concoctum salius evasisse. Metrodorus, quod per terram colatum mare fuerit, ejus ex crassitie aliquid ipsi adhaesisse, ut in iis usu venit, quae per medios cineres purgandi causa transfunduntur. Platonici, eam elementaris aquae partem, quae per refrigerationem ex aere concresecat, dulcem; alteram vero, quam terra aestu et ardore succensa exhalet, salsam esse. » Hactenus etiam de mari. At vero, qui sese orbis universi, rerumque omnium aetheriarum etiam, atque caelestium naturam atque

B

CAPUT LX.

De partibus animi.

« Pythagoras et Plato, si a summo capite divisionem accessere libeat, partes animi esse duas, ratione praeditam alteram, alteram omnis rationis expertem; sin propius enucleatiusque spectetur, tribus eum partibus contineri: alteram spiritum illam, quae ratione careat, in irascendi, et concupiscentiam vim partiuntur. Stoici ex partibus illum octo cunctantur, quarum quinque sensuum facultates numerantur, videndi, odorandi, audiendi, gustandi, atque tangendi; tum loquendi sex, septima seminandi, octava postremaque princeps illa moderatrixque caeterarum, quae suis singulas instrumentis regit, quemadmodum suis polyopus cirris ac brachiis uti solet. Democritus et Epicurus, partes ei duas attribunt, ratione praeditam, in pectore collocatam, et rationis expertem, tota passim corporis mole diffusam. Porro Democritus idem, cunctantia cadavera: propterea quod manifeste calor, maxima licet parte jam dilapsa. »

CAPUT LXI.

De principe animi facultate.

« Plato et Democritus, toto eam in capite collocant. Strato, superciliorum in medio. Erasistratus, circa cerebri membranam, quam epicranidem ipse nominat. Ecophilus in cerebri ventriculo, quo etiam fundamento quodam imitatur. Parmenides, toto in pectore. Epicurus, ac Stoici omnes, in corde toto. Diogenes, in cordis arteriae concavo, quod spiritu imprimis abundat. Empedocles, tota sanguinis in mole. Alii quidam, in membrana quae cordi oppanditur. Alii vero in diaphragmate. Nonnulli ex recentioribus, a capite ad transversum illud septum pertinere. Pythagoras, vitalem in corpore, ratione praeditam atque spiritalem in capite constituit. » Atque hactenus philosophorum nostrorum hoc etiam rerum in genere dissidia. Nunquid ergo tibi, certo iudicio, magnaue cum ratione videntur, a tam inani, errorumque plena illorum omnium curiositate merito discessisse? non iure

(92) Plato, διαφανῶς.

superiora omnia habere susque deque, qui fructum ex iis nullum, nihil quod per sese homini utilitatem ullam, bonique possessionem afferat, existere videamus? sed unam Deum potius, erga rerum omnium molitorem illum pietatem colere, castæque vitæ, ac totius Deo chari, virtutemque completentis instituti rationibus, eidem præpotenti Deo placere conari? Quod si malevolentia quadam invidiaque correptus, ad verum illud nobis testimonium ferendum agre nimis ac moleste adduceris, iterum te sapientissimus ille Græcorum Socrates antevertet, qui sincere causam hanc nostram suo dudum suffragio comprobavit. Istos enimvero rerum superiorum garrulos scrutatores, insanire planissime, nec a furiosis quidquam differre ostendebat: eos palam **853** aperteque coargueris, non modo quod suis longe viribus majora tentarent, sed etiam quod in rebus inanissimis, et ab omni humanæ vitæ fructu vacuis, studium operamque contulerent. Hujus tibi rei auctorem dabo jam laudatum supra Xenophontem, Socratis amicorum longe notissimum, qui suis in *Memorabilibus* hoc ipsum verbis totidem consignatum reliquit.

CAPUT LXII.

Ipsum quoque Socratem Græcorum olim sapientissimum, eos qui rerum ejusmodi physilogia tantopere inoleverent, vel hoc nomine recordes et insanos ostendisse, quod in rebus ab omni vitæ fructu vacuis suaque omni facultate superioribus studium operamque contulerent.

« Socratis, inquit Xenophon, nemo unquam impium aliquod et improbum, aut factum vidit, aut verbum audivit. Nec enim is, ut plerique omnes, de natura rerum universa disputabat; quemadmodum hic sese, uti a sophistis vocatur, mundus habeat, aut quibus necessitatis legibus cœlestia quæque fiant, curiosus investigans. Imo vero, qui hoc in questionum genere anxie versarentur, eos plane insanire ostendebat. Ac primum quidem in illis hoc spectabat, utrum se rerum humanarum abunde peritos esse rati, ad superiores illas studium curamque transferrent; an vero, cum neglectis humanis divina rimarentur, suo sibi munere officioque fungi viderentur. Deinde mirabatur etiam, ab istis ne hoc quidem videri, genus id cognitionis ab hominibus obtineri non posse: cum illi ipsi, qui disputationibus hujusmodi tantopere intumescunt, non jam inter sese convenient, sed potius furiosorum utique more dissideant. Ex furiosis enim, alii ne gravissima quidem reformidant, alii, quæ nihil etiam habeant periculi, extimescunt. Nonnullis vel in media turba, quidlibet aut loqui aut facere, turpe non videtur: alii contra sibi ne hominum quidem in societatem veniendum esse persuadent. Sunt qui non templum, non aram, **854** non divinum omnino quidquam venerentur: sunt etiam qui lignis, qui obviis quibusque lapidibus, qui ipsis quoque feris cultum exhibeant. Sic istorum e numero, qui naturam rerum universarum explorant, alios videas, quibus, id omne quod est, unum modo quid esse placeat; alios, qui res multitudine infinitas esse velint. Quidam moveri semper omnia, moveri nihil unquam posse quidam arbitrantur.

(93) *Οὐδέεις*. Xenophon. l. i. *Memorabil.*, p. 710.

A δὲ τῆς ἀμρὶ τῶν πάντων δημιουργῶν Θεῶν εὐσθεΐας ἔχεισθαι, καὶ διὰ σώφρονος βίου, τῆς τε ἄλλης καὶ ἀρετῆν θεοφιλοῦς πολιτείας ἀρεσκόντων ἔζην σπουδάζειν τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ; 'Ἄλλ' εἰ καὶ οὐ βασκανία καὶ φόβος τῆν ἀληθῆ μαρτυρίαν ἡμῖν προσέσθαι εἰδὲ ἔκων φέρεις, φθάσει γὰρ σε πάλιν ὁ πάντων Ἑλλήνων σοφώτατος Σωκράτης τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ψήφους φιλαλήθως ἐξηγηγγέμενος. Τοῖς γούν μετεωρολόχοις ἐκείνους μαραινόντας ἀπεδείκνυε, καὶ μηδὲν μαινομένων διαφέρειν ἔλεγεν· ἀπελέγχων αὐτοὺς διαφρήσθην, οὐ μόνον ὡς ἀνεφικτων ὄρεγομένους, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀχρηστα καὶ ἀνωφελῆ τῷ βίῳ κατατριβομένων. Ταῦτα δὲ σοὶ καὶ ὁ πρόσωπος μαρτυρήσει Ξενοφῶν, Σωκράτους ἑταίρων γνωριμώτατος, ὡδὲ πη γράφων ἐν Ἀπομνημονεύμασιν.

modo quod suis longe viribus majora tentarent, sed etiam quod in rebus inanissimis, et ab omni humanæ vitæ fructu vacuis, studium operamque contulerent. Hujus tibi rei auctorem dabo jam laudatum supra Xenophontem, Socratis amicorum longe notissimum, qui suis in *Memorabilibus* hoc ipsum verbis totidem consignatum reliquit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒ.

Ἵτι καὶ τῶν Ἑλλήνων ὁ σοφώτατος Σωκράτης τοὺς ἐπὶ τῇ τῶν προσηγμένων φυσιολογίᾳ μετὰ τὰ φυσιώτατα μαραινόντας ἀπεδείκνυεν, ὡς περὶ ἀχρηστα τῷ βίῳ καὶ ἀκατάληκτα κατατριβομένους.

« Οὐδέεις (93) δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεθεῶς, οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντας εἶδεν, οὔτε λόγοντες ἤκουσεν. Οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν ἀπάντων φύσεως, ἢ περ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι, διελέγετο, σκοπῶν ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει, καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεται τῶν οὐρανίων· ἀλλὰ καὶ τοὺς φρονιζόντας τὰ τοιαῦτα, μαραινόντας ἀπεδείκνυε. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ αὐτῶν ἐσχόπει, πότερά ποτε νομίσαντες ἰκανῶς ἤδη τὰ ἀνθρώπινα εἶδέναι, ἐχρόνται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιοῦτων φρονιζέειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπινα παρέντες, τὰ θεαμῖνα δὲ σκοποῦντες ἤγούσται τὰ προσήκοντα πράττειν. Ἐθαύμαζε δὲ, εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἴσται, ὅτι ταῦτα οὐ θυνατῶν ἀνθρώποις εὐρεῖν· ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστα φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτὰ δοξάζειν ἀλλήλοισ, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαινομένους ὁμοίως διακίεσθαι πρὸς ἀλλήλους. Τῶν τε γὰρ μαινομένων, τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ θεῖα δεῖναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φροεβῆρα φοβεῖσθαι· καὶ τοὺς μὲν οὐδ' ἐν ἔχλημ δοκεῖν αἰσχροῖν εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν οἰοῦνται, τοὺς δὲ οὐδ' ἐξεντρετόν εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν· καὶ τοὺς μὲν οὐδ' ἱερῶν, οὔτε βωμῶν, οὔτ' ἄλλο τῶν θεῶν οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ ξύλα, καὶ λίθους τοὺς τυχόντας, καὶ θηρία σέβεισθαι· τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μερμυόντων τοὺς μὲν δοκεῖν ἐν μόνῳ τὸ εἶναι, τοὺς δὲ ἀπειρα τὸ πλῆθος· καὶ τοὺς μὲν εἰε πάντα κινεῖσθαι, τοὺς δὲ οὐδὲν ἄν ποτε κινήσθαι· καὶ τοὺς μὲν ἅπαντα γίνεσθαι τε καὶ ἀπολλυέσθαι, τοὺς δὲ οὐτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν, οὔτε ἀπολλέσθαι. Ἐσχόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τὰδε: Ἄρ' ὡσπερ οἱ τὰνθρώπινα μαθάνοντες ἤγούσται τοῦθ' ὅτι ἂν μάθωσιν ἑαυτοὺς; τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτι ἂν βούλωνται ποθῆσιν οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἐπειδὴν γινώσκω

C
D

αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεται, ποιήσιν, ὅταν βού-
λωνται, καὶ ἀνέμους, καὶ ὕδατα, καὶ ὥρας, καὶ ὅτου
ἀν' ἄλλου θέωνται τῶν τοιούτων; ἢ τοιούτο μὴ οὐδὲν
οὐδ' ἐπιζῶσιν, ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γινῶναι μόνον ἢ τῶν
τοιούτων ἕκαστα γίνεται. Περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα
πραγματιομένων τοιαῦτα ἔλεγεν· αὐτὸς δὲ περὶ τῶν
ἀνθρωπιῶν ἀεὶ διελέγετο, σκοποῦν τί εὐσεβές, τί
ἀσεβές· τί καλὸν, τί ἀλογρόν· τί δίκαιον, τί ἀδίκον· τί
σωφροσύνη, τί μανία.

runt, tum ea se quotiescunq̄ liberit, ventos, pluvias, tempestates, et si quo ejusmodi alio opus habuerint, efficere posse existimant; an potius id ne sperent quidem, qua solum quidque fiat rationem tenere contenti. Hæc ille cum de rerum istarum exploratoribus diceret, tum humanis ipse de rebus perpetuo disserebat, et quid pium aut impium, quid honestum aut turpe, quid justum aut injustum, quid sanum aut stolidum foret, inquirebat.

Ταῦτα μὲν οὖν Σωκράτης. Μετὰ δὲ αὐτὸν οἱ περὶ Β
'Αριστιππον τὸν Κυρηναῖον, ἑπειδ' ὕστερον οἱ περὶ
Ἀριστωνά τὸν Χίον ἐπεχείρησαν λέγειν, ὡς δοκοῦν μόνον
τὰ ἠθικὰ φιλοσοφεῖν. Εἶναι γὰρ δὴ ταῦτα μὴ δυνατὰ
καὶ ὠφέλιμα· τοὺς μέντοι περὶ τῆς φύσεως λόγους
πάνθ οὐνανόων, μήτε καταληπτοὺς εἶναι, μήτ', εἰ καὶ
ὄψοιεν, βραχέως ἔχειν τι. Μηδὲν γὰρ ἡμῖν ἔσεσθαι
πλέον, ἀλλ' οὐδ' εἰ, μεταωρτέρου τοῦ Περσέως ἀρ-
θέντες,

Ἐπεὶ τε πότμου χεῖρ' ὑπὲρ τε Πλειάδα,
αἰτοῖς τοῖς ἡμῶσι κατιδομένον τὸν πάντα κόσμον,
καὶ τῆν τῶν ὄντων φύσιν, ἥτις δὴ ποσὲ ἐστίν. Οὐ γὰρ δὴ
διὰ γε τοῦτο φρονιμωτέρους, ἢ δικαιοτέρους, ἢ ἀν-
ερευσιτότους, ἢ σωφρονεσιτότους ἡμᾶς ἔσεσθαι· καὶ μὴ
οὐδὲ ἰσχυροῦς, ἢ καλοῦς, ἢ πλουσιούς, ὡν χωρὶς οὐχ
οἶόν τε εὐδαιμονεῖν. Ὅθεν ὀρθῶς εἶπε Σωκράτης, ὅτι
τῶν ὄντων τὰ μὴ ὑπὲρ ἡμᾶς εἶναι, τὰ δὲ ὀδὸν πρὸς
ἡμᾶς. Εἶναι γὰρ τὰ φυσικὰ μὴ ὑπὲρ ἡμᾶς, τὰ δὲ
μετὰ θάνατον οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· μόνον δὲ πρὸς ἡμᾶς τὰ
ἀνθρώπινα. Ταῦτ' ἔτι καὶ χαίρειν αὐτὸν εἰπόντα τῇ
'Αναξαγόρου καὶ 'Αρχελαῶ φησιολογίᾳ, ζητεῖν,

Ὅτι οἱ ἐν μεγάρουσι κακὸν ε' ἀγαθὸν τε τέ-
[τυχεται.

Καὶ ἄλλως δὲ εἶναι τοὺς φυσικοὺς λόγους οὐ χαλεποὺς
οὐδὲ ἀδυνάτους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσεβεῖς καὶ τοῖς νό-
μοις ὑπεναντιοῦς. Τοὺς γὰρ ἀξιοῦν μηδ' εἶναι θεοὺς
τὸ παράπαν, τοὺς δὲ, ἀπειρον, ἢ τὸ ἄν, ἢ τὸ ἐν, καὶ
πάντα μᾶλλον ἢ τοὺς νομιζομένους. Τῆν ε' αὖ διαφω-
νίαν παμπόλλην οὔσαν (94). Τοῖς μὲν γὰρ ἀπειρον
ἀπορραίνειν τὸ πᾶν, τοὺς δὲ πεπερασμένον καὶ τοὺς
μὴ ἀξιοῦν ἅπαντα κινεῖσθαι, τοὺς δὲ καθάπαξ μη-
δέν. Καὶ μὴ εἶ τι καὶ ἄλλο, πάντων ἀριστὰ μοι δο-
κεῖ περὶ τούτων αὐτῶν ἐν τοῖς Σιλίοις καὶ ὁ Φιλιά-
σιος Τίμων εἰρηκεῖναι τάδε·

Τις γὰρ τοὺς δ' ὀλοῇ ἐριδι ξυνέθηκε μάχεσθαι;
'Ἐχούς συνέρρομος ἐχλος. Ὅ γάρ, σιωπῶσι χο-
[λωθεῖς,
Νοῦσον ἐκ' ἀνέρας ὄφρα λάληθ'· ἀλέκοντο δὲ
[πολλοί.

Ὅρμας ὡς ἦδη καὶ ἀλλήλους σιωποῦσιν οἱ γενναῖοι;
Τῆν γοῦν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν αὐτῶν, τάς τε
(94) Forte εἶναι.

A Sunt qui et nasci universa dicant, et interire, sunt contra qui nihil aut ortum unquam aut unquam interitum esse defendant. Qua de hominum ratione quaerebat illud præterea; nun ut qui humanis artibus operam navant, ejus operis modum rationemque didicerint, id cum sibi, tum alteri cuilibet perficere se posse confidunt; ita qui divinarum in rerum inquisitione versentur, postquam ipsi qua quæque necessitate fiant, optime cognove-

Hactenus Socratis mentem atque orationem habemus. Eum Aristippus Cyrenæus, ac deinde Aristotelius secuti, non nisi de moribus philosophandum esse docuerunt. Unum enim hoc scientiæ genus, et posse comprehendere, et plurimum utilitatis afferre: illas de natura quaestiones, et humanum superare captum, nec ut pervideri aliquando possint, compendii quidquam habere. Nihil quippe nobis accessurum, si vel alius, quam Persæus ipse, rapereatur, atque adeo

Pontique fluctus, atque Pleiadas supra, mundum universum, nudamque rerum naturam omnium oculis cerneremus. Nec enim prudentiores inde, justiores, fortiores, temperantiores nos futuros, imo ne robustos quidem, aut formosos, aut divites; quibus si rebus careas, brutus esse non possis. Quocirca, illud Socrates dicere solitus erat, et rebus alias supra nos esse, alias nihil ad nos pertinere: physicas enim captu nostræ superiores esse; quæ vero mortem consequantur, a nobis omnino disjunctas: proinde nostra tantummodo humanas interesse. 855 Ergo valere jussa tam Anaxagoræ, quam Archelai physiologia, hoc se unum quaerere,

Quid lætum, quid triste domi sors propria verset.

Enimvero physicas illas disputationes, non molestas esse duntaxat, et humana facultate majores, sed impias etiam, legibusque contrarias. Alios quippe nullos plane deos admittere; alios aut infinitum, aut id quod est, aut unum, aut alia quælibet pro diis habere, quam qui vulgo recepti sunt. Atque hos inter magnam præterea dissensionem esse. Alios enim universum infinitum ponere, alios certis finibus comprehensum: itemque alios omnia moveri statuere, alios omnino nihil. Mihi vero, si quidquam aliud, hoc sane optime ab illo Timone Phliasin in *Sillis* dictum videtur,

Æquis eos diro pugnae inflammavit amore?
Concurrans lingua fremitus. Namque ille silentium
Impatiens, morbi contagia cæca loquacis
Immisit: sævo multi perire veneno.

Vides, quemadmodum sese invicem homines egregii vellicent? Mutuas quidem illorum contentiones,

INDEX SCRIPTORUM

IN EUSEBII PRÆPARATIONIS EVANGELICÆ LIBRIS LAUDATORUM.

FARRER., *Bibliotheca Græca* ed. Harles, t. VII, p. 346.)

A

- Abaris seu Avaris in Ægypto, 501.
 Abraham arithmetica et astrologiam Chaldaeos docuit, 418, 419. Instituit Φαραβήνην Ægypti regem ac Phœnices, 420. Annis 505 ante Mosen, 484.
 Abydenus. Ex τῆς Ἀβύδου γραφῆς, 414 seq. Ἐν τῇ λεγθεῖσῃ *Περὶ τῶν Ἀστρολόγων γραφῆ*, 416, 456 seq.
 Academicorum successio, 726. A Platone dissident, 732.
 Acusilaus, 415. Historiæ Græcæ cum Cadmo parens, 478. Argivus, 478. Multa castigat in Hesiodi genealogiis, ibid. Plato eum secutus in *Timæo*, 497.
 Ἀδέσποτα. Ἐν ἀδεσπότοις εὐρομέν, 420.
 Æacus, 579. Æaci preces, 463.
 Αἰγυπτιακοὶ λόγοι, 83, 87, 92 seq., 115 seq., 184, 330. Αἰγυπτίων ἀκριβεῖς χρόνων ἀναγραφαί, 493. Astrologiam primi docuerunt, 475.
 Ἐπιθλιανὸς rhetor, Epithersis grammatici filius, 206, 207.
 Ænesidemus. 758. Alexandria clarus, 763. Ἐν τῇ ὀποσιτώσει ἐννέα διέξεται τρόπους, 760. Στοχειώσεις Ænesidemi, 761. Scepticorum iustaurator, 763.
 Æschines, 462
 Æschinem (ad), Socraticum, Xenophontis epistola, 744 seq.
 Æschylus, Euphorionis filii, versus, 689, 681. A Platone reprehensio, 643, 647.
 Africanus τρίτην Χρονογραφίαν, 487, 491.
 Agis, 498.
 Alcæus (junior) λοιδορῶν ἰαμβῶν, καὶ ἐπιγραμματῶν ποιητῆς· παρήφικε τὰς Ἐφύρου κλοπὰς ἐξελέγων, 467.
 Alcimæon, 847.
 Alcinoi Apologus, 563.
 Alexander Aphrodisiensis, ἀνὴρ εὖ μάλα διαφανὴς ἐν τοῖς κατὰ φιλοσοφίαν λόγοις, ἐν τοῖς περὶ εἰσαγωγῆς, 267, 271.
 Alexander Polyhistor, 421, 422, 426, 429, 451, 453, 454, 489. Πολύνοσος ὢν καὶ πολυμαθὴς ἀνὴρ, τοῖς τε μὴ πᾶρεργον τῶν ἀπὸ παιδείας καρπῶν πεποιημένοις Ἕλλησι γνωριμιάτατος, ἐν τῇ *Περὶ Ἰουδαίων συντάξει*, 418.
 Alexinus, ὁ ἐριστικός, 791. Ejus Ἀπορημηνοῦμα, ibid.
 Ἀλμειγυακά (τὰ), 92.
 Amelius Platonicus, 540.
 Ammonius, 205.
 Amphiarai oraculum, 469:
 Amphilochoi oraculum, 61, 215, 469.
 Amphion, 495, 499.
 Anaxagoras Clazomemius, Hegesibuli filius, 504, 27, 362, 855, 753, 755, 609, 856, 857, 838, 844, 847, 849, 851. Anaxagoræ φυσιολογία, 855. Ἐν τοῖς *Περὶ ἀρχῶν λόγοις*, 750. Quæ Socrates in eo reprehendit, ibid. seq. 760. Ejus discipuli, Pericles, Euripides et Archelaus, 504.
 Anaxarchus, Diogenis Apolloniæ discipulus, 758.
 Anaximander, 92, 856, 857, 858, 846, 847, 848, 851. Milesius, 748. 754. Praxiada filius, 504.
 Anaximemem Ephorum descripsit, 464.
 Anaximenes, 837, 22, 839, 845, 509, 850, 320. Milesius, 748. Eurystrati filius, 504.
 Andron ἐν τῇ *Τρίποδι περὶ Πυθαγόρου τοῦ φιλοσόφου τὰ περὶ τὰς προρήσεις ιστορικῶς*, 464.
 Anticlidis Νόστοι, 457.
 Antigonus Carysius Pyrrhonis, æqualis. Ejus Vitam scripsit, 762 seq.
 Antimachus, Homeri plagiarium, 467. Vide et infra, *Callimachus Colophonium*.
 Antiochus, quintæ Academicæ princeps, 727. Mnesarchi Stoici auditor, 759.
 Antiochus historicus, *De rebus Siciliæ*, 478.
 Antipater Stoicus Carneadis adversarius, 758.
 Antiphanes *Περὶ εὐρημάτων*, 476.
 Antiphantis Comici *Ὀλυμπότης* ex Menandri *Δαιδαλμοῖ* descriptus, 465.
 Antiphon, 838, 815.
 Antisthenes, 728. Socratis discipulus, Herculo vir animo, 816. (*Ἡράκλεια δόγματα*, 797.)
 Apelliconus Teii libri, 793.
 Apio, Posidonii filius, περιεργότατος γραμματικῶν, ἐν τῇ κατὰ Ἰουδαίων βίβλῳ, καὶ ἐν τῇ περὶ τῶν Ἰστοριῶν, 490. Quinque libros *Αἰγυπτιακῶν* scripsit, 493. Apio, gente Ægyptius, cognomine Plistonices, in quarto *Αἰγυπτιακῶν ἱστοριῶν*, 496 seq.
 Apollodorus, χρονογράφος, 498. Grammaticus, 492. In *Chromos*, 498.
 Apollonius Tyamensis, ἐν τῇ *Περὶ θεῶν*, 150.
 Apollonium Grammaticum, 464. Rhodius, in *Argonauticis*, 498.
 Aratus ἐν τοῖς *Φαινόμενοις* ἐπιγραφόμενος, 666, 674.
 Arcesilaus, 257, 730 seq. Πιταγόρας, 733. Secundæ conditor Academicæ, 726. Audivit Polemonem et Crantorem, Platonicos, tum Theophrastum, Diodorum, dialecticum et Pyrrhonem, 729, 731. Necnon Menedemum, 729. Pyrrhonis, 731, 756. Ejus cum Zenone Citioe controversia, 732, 753.
 Archelaus, 504. Arebclai φυσιολογία, 835.
 Archilochus circa olymp. xxiii clarus, 492. Parius, 256, 687.
 Ab oraculo laudatus, 227, 228. Musarum cliens, 228.
 Aretadis *Περὶ συνεμπύσεως*, de fortuita scriptorum idem tradentium convenientia, 466, 467.
 Arete, Aristippi filia, 746.
 Areus (Ἄρειος) Didymus. Ejus epitome (dogmatum philosophorum), 817 seq., 820, 822. *Περὶ τῶν ἀρεσκόντων Πλάτωνι*, 545.
 Aristæus, sive Aristæus, Proconnesius. Arimasporum carminum auctor, 495.
 Aristæus, sive Aristæus, sub rege Ptolomæo Philadelpho. Ἐν βιβλίῳ *Περὶ τῆς ἀρμυρίας τῶν Ἰουδαίων γόμου*, 453 seq., 349-355, 370-375. Ἐν τῇ *Περὶ Ἰουδαίων*, 458.
 Aristarchus mathematicus, 848.
 Aristarchus grammaticus, 492.
 Aristæus, Argivus, 499.
 Aristippus ἐν πρώτῃ *Ἀρχαϊκῶν*, 499. Ejus doctrinά, 764 seq.
 Aristippus Lyrenæus, 24, 851, 718, 728. Lacydæ discipulus, 756. Socratis, 763 seq., ubi plura de Aristippo.

- Aristippus nepos μητροδιδάκτος, 764.
 Aristot Chius, 854.
 Aristobulus Hebraeus, ἐν Ἐρημησίᾳ τῶν ἱερῶν νόμων ad Ptolemæum (Philometorem) regem, 323 seq., 375-378. Aristotelicam cum patria philosophia conjunxit, idemque est, cuius Il Machab. (1, 10) mentio, 375. Peripateticus ἐν τῷ πρώτῳ Πρὸς τὸν Φιλομήτορα, 410. Ἐκ τῶν βασιλέων Πτολεμαίων προσπεποιημένων, 665, 668.
 Aristoteles Peripateticus, 758. Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, 510.
 Ἐν τῷ ἑβδόμῳ Περὶ φιλοσοφίας, 790, 793, 810. Ἐν τῷ ὄγδω, 756-770. Male, 510 Ἐν ἑβδόμῳ συγγραμμάτι Περὶ φυσιολογίας pro φιλοσοφίας.
 Aristodemus Περὶ εὐρημάτων, 476.
 Aristophanes, 458. Φίσιον; γραμματεύς, 810. Epi-stolæ ad Antipatrum, 793. Scripta moralia, πραγμα-τεία Εὐδήμειοι τε καὶ Νικομάχειοι καὶ μεγάλων ἠθι-κῶν ἐπιγραφόμενα, Iudæo Attico, Platonico, μι-κρὸν τι καὶ ταπεινὸν καὶ ἡμιώδες περὶ τῆς ἀρετῆς φρονούσι, 795. Non melius Epicuro sentire de Pro-videntia, 799 seq. Ejus a Platone dissensus, 794-811. Animus, entelechia, 811 seq. Ejus Περὶ εὐρη-μάτων, 476. Aristotelis calumniatores, ab Aristo-tele confutati, 791 seq. Tributa falso ipsi in Her-miam poemata, 791. Et epistolæ contra Athenien- sium civitatem, 792.
 Aristotelici, 150, 159.
 Aristoxenus musicus, ἐν τῷ Βίῳ τοῦ Πλάτωνος, 791.
 Arius Didymus. Vide supra, *Arius*.
 Arius, Heracleopolites, 41. Infra in *Epeis*.
 Arsepedonartæ, Ἐgyptiorum sapientes, 472.
 Artapanus ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς, 420. Ἐν τῷ Περὶ Ἰουδαίων, 429 seq., 451.
 Asbolus, 419, 495.
 Asclepiades medicus, 775.
 Asius Vitas philosophorum accurate scripsit, et libros Theoloti, Hysicratis et Mochi ex Phœnicia lingua convertit Græce, 493. Sed pro Asio legen- dum *Lætus*.
 Asteriaz oraculum, 225.
 Atlas, astronomiaz repertor, 419. Atlantii quales theologi, 57.
 Ἄττικὰ (τὰ) συγγραψόμενοι, 498.
 Atticus, philosophus Platonicus, contra Aristo- telem, et de ejus a Platone dissensu, 794-811, 509 seq. Ἐν τῷ Περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς, 813 (ubi pro ἀπὸ αἰτῶν τὸν legendum ἀπὸ τῶν Ἄττικῶν), usque ad 816, Τσαῦτα εἰ Ἄττικῶς
 Avaris. Vide *Adaris*.
- B**
- Bacchylides lyricus, 679.
 Bardesanes, Syrus, ἐπ' ἄκρον τῆς Χαλδαϊκῆς ἐπι- στήμης ἑλληκῶς, ἐν τοῖς Πρὸς τοὺς ἑταίρους δια- λόγοις, 273-280. Christianus, 279.
 Berosus, 417, 455 seq., 848. Chaldaus, ἱστορικὸς συγγραφεὺς, 413, 414. Babylonius, 488. Beli sacer- dos, 493. Ὁ τὰ Χαλδαϊκὰ συναγαγὼν, 415. Ἀντιώχῳ τῷ μετὰ Σέλευκον τρίτῳ τὴν Χαλδαίων ἱστορίαν ἐν τρισὶ βιβλίοις κατατάξας, καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἐπιθέμενος, 493. Berosus usus Johas, ibid.
 Beruth, phœnicia mulier, 36.
 Bion sophista, 731.
 Bactriamenes sapientes Indorum, 285, 278, 410, 471.
- C**
- Cadmus Milesius, 469, 475, 478, 484, 494. Græ-
- carum litterarum repertor, 499. Lapidinam et au- ri metalla reperit, 476.
 Cæcilius, 465.
 Callias *De rebus Siculis*, 478.
 Callistes Stoicus, 464, 468.
 Callinachus, 99, 675, 677. Cyrenæus ἐν τοῖς Ἰάφ- σοις, 753. Grammaticus, 492.
 Callimachus Colophonius, 491. Lege *Antimachus*.
 Callisthenes historicus, 464.
 Carneades, tertiæ Academiæ conditor, 726, 736, 757 seq. Arcesila præceptore solertior, 738.
 Cassianus ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Ἐξηγητικῶν, 496.
 Mirum quid sibi velit interponi, qui reddit in primo *Pontificalium*.
 Castoris historiæ, 488. Syriacas res scripsit, 489.
 Caystrius, 464. Forte Evelpis Carystius.
 Cebes, qui a Platone loquens inducitur, 554, 555.
 Cephisodorus rhetor, Isocratis discipulus, calum- niator Aristotelis, 792, 752.
 Cercylus ἐν τρίτῳ, 498.
 Chæremon, 92, 403, 418. Ὁ ἱερογραμματεὺς, 198.
 Χαλδαίων ἀναγραφαί, 458.
 Chamaeleon Peripateticus, 492.
 Charmides, quartæ principis Academiæ, 726.
 Charondas, 619.
 Chiron, 157.
 Chærilus, poeta antiquus, 412.
 Chrysippus, 187, 206, 253, 257, 261, 262, 263, 264, 295, 267, 818, 820, 825. Successor Cleanthes, 816. Stoicus, 262. Ejus πλήθος τοσοῦτων (vel τοσού- τῳ) βιβλίων, 264. Περὶ εἰσαγωγῆς, 156, 137, 158, 139. Ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ εἰσαγωγῆς βιβλίῳ, 262.
 Cleanthes, 261, 818, 820, 821, 823, 839, 847.
 Zenonis Citicii successor, 816. Ἐν τινι ποιήματι, 679.
 Clearchus Peripateticus, ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ θανόν βιβλίῳ, 409 seq. (ex Josephi *1 Contra Apion.*, pag. 1047 edit. Lipsiens.), 410.
 Clemens Alexand. Ὁ θαυμασιὸς Κλήμης ἐν τῷ Πρὸς Ἑλληνας προεπικλήθ, 61 seq., 475 seq. Ἐν τῷ πρώτῳ Στρωματεί, 410 seq., 473 seq., 496-500. Πέμπτω, 668-691. Ἐν ἑκτῷ Στρωματεί, 461-463, 543, 549.
 Cleodemus vates, ὁ προφήτης, ὁ καὶ Μαλχᾶ, ἱστορῶν τὰ περὶ Ἰουδαίων, 422.
 Cleombrotus, 205, 206.
 Clitomachus, tertiæ Academiæ conditor, 726.
 Carneadis successor, 739.
 Clydippus Mantinensis, Περὶ εὐρημάτων, 476.
 Conon, 548, ubi male *Kóμων*.
 Corylus et Melitides, stulti, 761.
 Crantor Platonicus, πιθανουργικὸς, 729, 731.
 Crates grammaticus, 492.
 Crates, 846. Diogenis Cynici successor, 816, 729.
 Cerephylus, 619.
 Ctesias. Infra in *Pollio*.
 Cyclidi poete, in quibus Θεογονία et Γυαντομα- χίας et Τετανομαχίας, 39.
 Cynici, 136, 139.
 Cyrenaici, 764.
- D**
- Dædalus, 480, 481.
 Daimachus historicus, 464.
 Damaus. Infra, *Hellenicus*.
 Demaratus ἐν πρώτῃ Τραγωδομέντων, 157.
 Demetrius, 184, 205, 206.
 Demetrius Phalereus, 551, 354, 458, 664. *De Ju- dæis*, 422, 439, 445.
 Demetrius geometra, 464.
 Democritus Abderita, 25, 205, 255, 257, 320, 480, 487, 856, 857, 842, 844, 845, 847, 449, 850, 852, 720, 731, 749, 754, 773, 782. Annos quinque apud Ægyptios versatus, 472. Leucippum audivit, 504, 758. Ejus scriptis usus Pyrrho, 763. Maluit causam unam rerum naturalium reperire quam rex esse Persarum, 781. Ὑποθῆκὴν ἀρχόμενος, 782. Βο-

δωλιάντων λόγους ἤθικοις πεποιθῆσαι λέγεται, 472.
Demodocus, 495.
Demosthenes, 462. An Hyperides ejus plagiarium?
466. Ἐν τῷ Κατὰ Ὀνήτορος, *ibid.* Κατὰ Κώνωρος,
αὐτῶς, *ibid.*

Δευτερωταὶ Hebræorum, 515, 574.
Diagoras Melius, 745.
Dialectici, 510.
Diocæarchus *De anima*, 810.
Didymus, 545. Vide *Aresus*.
Dinarchus ἐν τῷ πρώτῳ Κατὰ Κλισμέδοντος, *αὐτῶς*, 466.
Dioclis Cnidii *Διατριβαί*, 751.
Diodorus Siculus; ejus *Βιβλιοθήκη Ἱστορικῆ*, 19, 27, 44, 88, 488, 489. Ex libro 1, 480-482. Lib. III et IV, 52; lib. XI, 160 seq.
Diodorus sophista, 729-751.
Diogenes, 859, 844, 849, 852. Apollouiates, 25.
Metrodori discipulus, 758.
Diogenes Cynicus, Antisthenis discipulus et successor, 814.

Diogenianus, 156-159, Peripateticus, *Περὶ σιμαρμένης* contra Chryssippum, 261-267.
Dionysii (ex) episcopi *Περὶ φύσεως* contra Epicurum, 772-784.
Dionysius (Alexandrinus) de matæ creatione disputat, 385 seq. Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Πρὸς Σαβέλλιον, 353 seq.
Dionysius, Argivus, 498.
Dionysius Halicarnass., ἀνὴρ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἀκριβῆ τὴν γραφὴν ἅπασαν ἐκδέμενος, 158-160. Ἐν τοῖς χρόνοις, 497.

Dionysius Olynthius, 492.
Diphilus Comicus, 685 seq., 690.
Dorotheus τετάρτη Ἰταλικῶν, 157.
Δωσίδας, 157.
Draconis leges, 479, 496.
Drymon, 495.

E

Ecophilus. *Infra*, *Herophilus*.
Ecliplantus Pythagoreus, 850.
Electicæ secta, 471. Omnia unum esse docet, 725.
Empedocles Agrigentinus, 24, 320, 676, 858, 859, 841, 845, 844, 845, 849, 851, 832, 720, 721. Metonis filius, 4, 749 seq. Ejus ἐπιτ., 185, 187, 206, 749. Ἡ φιλόσοφος ποιητικῆ, 685.
Enoch, astrologiæ inventor, 419. Idem cum Atlante, *ibid.*
Epeis, Ἐπηρες, Ægyptius hierophanta et hierogrammateus, ab Ario Heracleopolita Græcæ versus, 41.

Ephorus, 415 Cumæus, 492. An plagiarium, 464 seq. *Infra* *Lysimachus*. Castigat Hellenicum, reprehendit ab Timæo, 478.

Epicarmus Pythagoreus, poeta, 674. Comædiæ princeps, 721. Ἐν τῇ Πολιτεῖα (dramatis hoc nomen), 682.

Epicurei, 156, 139. Ab Epicuro suo neutiquam dissentientes, 727 seq. Confutatur, 769 seq.

Epicuro non melius de Providentiæ sensisse Aristotelem, 799 seq.

Epicurus, 856, 857, 859, 842, 844, 845, 512, 24, 157, 257, 261, 825, 718, 727, 754, 775, 779, 782, 799, 800, 682. Democritum secutus, 749. Et Aristippum, 763 seq., 708. Xenocratis et Nausiphani auditor, 768. Alii aiunt præceptorem habuisse neminem, *ibid.* Socratis factum veritatem, 785. Ab Aristocle confutatur, 770. Ἐν τῇ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστολῇ, 791. Ἡ ἐκ τῶν ἀτόμων Ἐπικούρου θεογονία, 781.

Ἐπιμενίδειοι καθαρμοί, 226.

Epimenides Cretensis, qui Spartam migravit, 495.

Epitheres grammaticus, Æmilianus rhetoris pater, 206.

Erasistratus, 852.

(a) V. Sturz., *Fragmenta Hellenici*, pag. 15 fin. HARL.

Eratosthenes, 849. Grammaticus, 492.

Eretrici philosophi, 728.

Essæi sive Esseni, 579-584, 404, 407.

Eubulides ἐν τῷ κατ' Ἀριστοτέλους βέλῳ, 791.

Euclis Cyprius, 495.

Eudoxus Mathematicus, 480, 482.

Eugrammo Cyrenæus Musæi librum totum *Περὶ θεσπρωτῶν* pro suo vendidit, 462.

Eumolpus ἐν Βαχχοῖς, 27.

Eupolemus, 450, 452, 455, 458. Ἐν τῷ *Περὶ Ἰουδαίων τῆς Ἀσσυρίας*, 418. Ἐν τινι *Περὶ τῆς Ἑλλίου προφητείας*, 447. De aliis hominibus scripsit, 449, 450, 451, 454.

Euripides τραγῳδοί, 157, τῆς Σωκράτους διατριβῆς καὶ φιλοσοφίας ἐκπέσων, 227. Oraculo laudatus, 227-229. Σχηνικὸς φιλόσοφος, Anaxagoræ discipulus, 504. Ejus versus, 242, 258, 259, 466, 679 (ex Euripidis *Antiope*), 681. *Μεταλλασπῆ*, 20, 466. Sisyphum inducens, 755. Ἐν *Πειρίῳ*, δράματι, 681.

Eusebius suum *Περὶ τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν κοινυκαθίας* scriptum citat, 510 seq. Χρονικοὺς κανόνας, p. 484, 502 seq. Dispositio et argumentum librorum *De preparatione*, 788 seq. *Ἐδαγγελικὴ ἀπόδειξις* promittit, 789 seq., 836. Secundum principium male posuit, 520 seq.

Evander, Lacylis discipulus, Academicus, 756.

Evelpis Carysius, 155.

Evemerus historicus, 59, 458.

Evemerus Tegetæ, atheus, 785.

Ezechiel ὁ τῶν τραγωδιῶν ποιητῆς, 456-459. Ἐν τῇ Ἐξαγωγή, 459-442, 445. Ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιλεγόμενῳ Ἐξαγωγή, 444, 446.

G

Geuthliacorum dicta, 294 seq.

H

Hecateus, 445. Abderita, ἀνὴρ φιλόσοφος ἅμα περὶ τὰς πράξεις ἰκανώτατος ἴδιον βίβλον ἀναβίβει τῇ περὶ Ἰουδαίων ἱστορίᾳ, 408 seq. (ex Josephi i *Contra Apion.*, 1049 edit. Lips.) Βίβλον *Περὶ τοῦ Ἄδραμ*, 417. Ὁ τὰς ἱστορίας συναζόμενος ἐν τῷ Κατὰ Ἄδραμον καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, 680. Sophocle junior, *ibid.*

Hecateus Milesius. *Infra*, *Herodotus*.

Hellanicus, 415, 476, 498. Ejus βαρβαρικά νόμιμα ex Herodoto et Damaso [an Damascipho (a)] descripta, 466. In genealogiis dissidet ab Acusilao, 478. Castigatur ab Ephoro, *ibid.* Res Atticæ scripsit, 489.

Heracleo, 206.

Heracles, 859. Ponticus, 850. Ejus ὄγκοι, 775. Heraclius, 520, 599, 462, 472, 528, 676, 681, 857, 858, 847, 848, 849, 720, 748, 772, 810, 821, 725, 729, 748, 772. Ad ejus dictum ποταμὸν ὠν ῥοοῦδης alluditur, 819. Ἡρακλεῖταιοι, 725.

Herculeæ dogmata, 797. Antisthenes Ἡρακλεῖταιός τις ἀνὴρ τῷ φρονήματι, *Herculeæ vir animo*, 816.

Hermogenes, 458. Alius, qui loquens a Platone inducitur, 515.

Herodotus, 462, 466. Halicarnassensis, 491. Libro II, 490. Hecateum Milesium descriptis, *ibid.*, 466, 467. *Infra* in *Pollio*. Reprehenditur ab omnibus, 478.

Herophilus, 852. Ita legendum pro Ἡρόφιλος, interpreti *Ecophilus*.

Hesiodus, 59, 86, 184, 214, 466, 475, 486, 662, 665, 675, 726, 780, 499, 500, 620, 677, 680, 688, 695, 662, 665, 694. Ex Hebræis profecit, 667. Ejus versus, 164, 645. Fabule de diis, a Platone reprehensæ, 641. Genealogiæ ab Acusilao, 478. Ἡσίοδοι θεοί, 235.

Hestizus, 415, 416.

Hieronimus, Ægyptius, ἱστορικὸς συγγραφεὺς, 415. Ὁ τὴν ἀρχαιολογίαν Φωνικὴν συγγραψάμενος, 414, 415.

Hippasus Metapontinus, 748.
Homerus, 184, 486, 251, 262, 263, 467, 645, 662, 673, 674, 675, 730, 766, 480, 481, 498, 499, 500, 579, 593, 805 seq., 823. Fabulae ejus de diis a Platone reprehensae. 618, 641, 646. Versus, 674, 677, 682, 688, 693, 734, 739, 748, 754, 757, 731. Initio nihil scripto mandavit, 478. Tragediae princeps, 723, 618 seq. Quo tempore floruit, 491 seq. Oraculo laudatus, 227. Oraculum de ejus patria, 229. Ex Hebraeis profecit, 667 seq. Ὀμηροχθόνος, 211. Ὀμηρείος, 723. Graeci nihil Homericae poesi antiquius habent, 478, 491 seq. Qui antiquiores Homero ferantur, 495. Ὁ ποιητής, 85, 88, 89, 90, 153, 594. E rep. a Platone ejectus, 619 seq.

Horus, Samius, 495.

Hyperides πρὸς Διώναν, et Περὶ τῶν Εὐδούλου δωρῶν, 466. Plagiarius, ibid. Demosthenis aequalis, ibid.

Hyperochides, 409.

Hysicrates, scriptor Phoenicius, quem Graece vertit Asitus, 495.

I

Ἰάδης Μούσαι, 725.
Icetes. Vide *Œcetes*.
Iliadis parvae auctor, 498.
Ionica secta, 471.
Isæus ἐν τῷ Περὶ Κόλωνος κλήρου descripsit Isocratis *Trapeziticum*, 466.
Isatis, 495.
Isocrates, 462. Ejus *Areopagiticus*, 464. In agone Mausoleo a discipulo Theopompo victus, ibid. *Trapeziticum* ejus exscripsit Isæus, 466.
Ister ἐν τῷ Περὶ τῆς Αἰγυπτίου ἀποικίας, 499.
De Cretensium sacrificiis, 150.

J

Jannes et Iambres Αἰγύπτιοι ἰερογραμματεῖς, 411.
Jobas de Assyriis scribens, Beroso usus est, 493.
Josephus (Flavius), scriptor Judæus. Ἐν τῇ πρώτῃ τῆς Ἀρχαιολογίας, 415-415-417, 418-422, 455, 456-458. Ἀπὸ τοῦ πρώτου Περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος, 500-502. Ἐν δευτέρῳ συγγράμματι, 361-370, 476-479.

L

Lacydes, Arceasila successor, propter avaritiam dictus οὐλονομικός, 734.
Lætus. Vide supra, *Asitus*.
Latinus; ejus sex libri Περὶ τῶν οὐκ ἴστων Μαρδάρου, 465.
Leo, ὁ τὰ περὶ τῶν κατὰ Αἴγυπτον θεῶν περιγραφεύς, 499.
Leucippus, 844, 850. Zenonem Eleatem audivit, 758, 504.
Lipi versus, 668. Ex Hebraeis profecit, ibid. Circa Trojana tempora vel paulo ante floruit, 469, 470, 500. Ante Homerum, 495.
Longinus, 404. Περὶ ψυχῆς, 822 seq. (confer. *Longinum* Jac. Tollii, p. 252 seq.)
Lycō, qui se Pythagoricum appellat, 792.
Lycophon, 467.
Lycurgus, 619, 590, 500, 509. Spartiata, 480. Ex Aegyptis profecit, 482. Ejus leges, 221, 223, 569, 496. Ipsi datum oraculum, 214 seq., 260.
Lyricus (Pindarus), 674.
Lysias, 462.
Lysimachi libri duo *De Ephori furtis*, 467.

M

Mæoras, 464.
Magi Persarum, 471.
Malchan, qui etiam Cleodemus, de Judæis scripsit, 422.
Manetho (Μάνεθως), 88. Ἐν ἑαυτῷ βιβλίῳ καὶ ἐτέρους αὐτοῦ συγγράμμασι, 44. Ὁ τῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν ποιησάμενος ἀναγραφῆν, 153, 415. Graece *Aegy-*

ptiam historiam scripsit, e sacris interpretatus monumentis, 500. Δευτέρα Αἰγυπτιακῶν, id. seq.
Mathematici, 846, 847, 849
Maximus, 464.
Maximus τῆς Χριστοῦ διατριβῆς, οὐκ ἄσκημος ἀνὴρ, ἐν λόγῳ Περὶ ἑλπῆς, 337-346.
Megaclides Peripateticus, 492.
Megarenses Philosophi, 728, 756.
Megasthenes συγγραφεύς, ὁ Σελεύκῳ Νικάνορι συμβουλεύσας, ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ἰνδικῶν, 410, 419.
Mementi Nabuchodonosor, 456 seq.
Megillum loquentem inducit Plato, 651.
Melampus, 480, 481.
Melanippides, lyricus, 680.
Melissus, 724, 756, 757. Parmenidis discipulus, 720, 758, 504.

Μήλων, ὁ τὴν συσκευὴν κατὰ Ἰουδαίων γράφας, 420. *Legē Mēlon*, atque intellige Apollonium Molonem, de quo Josephus.
Μίλοποιός; (ὁ) (Pindarus), 674.
Menander comicus, 682 seq., 688 seq. Plagiarius, 465. Ejus δευδαίμων. Supra in *Antiphane*.
Menander Pergamensis, historicus, 493
Menedemus, 729.
Mentor, Carneadis discipulus, 738.
Mercurius Trismegistus, 56, 46.
Metrodorus, 24, 718, 836, 847, 850, 854. Chius, 24, 766, 846. Nesses discipulus, 758. Democriti, 765. Γράφων Περὶ φύσεως, ibid.
Milesius (Thales), Philosophus et propheta 136.
Mnaseas, 414, 458. Septicus, 731.
Mnesarchus, Pythagore filius, 504.
Mnesarchus Stoicus, 739.
Mochus, scriptor Phoenicius, quem Graece Asitus (1) transtulit, 493.
Molus, Μόλος, 415. *Legē ex Josepho Mōlon*. Unde paulo ante *Μήλων*.
Monitus ἐν τῇ *Θαυμασιῶν συναγωγῇ*, 157.
Moses, 312 et sapiens.
Musæus, 469, 480, 498, 500. (Moses), 411, 662.
Orphei magister, 432, 496. Ἐρμῆς dictus, ibid. Vide et supra in *Euagratum Cyrenæo*. Theologorum antiquissimi Linus, Musæus, Orpheus, 470. De Thesprotis scripsit, 462.
Myrsilus Leshius, 159.

N

Nausiphanes, Pyrrhonis discipulus, 768.
Νεωτέρων (τῶν) τινές, 852.
Nessus, Democriti auditor, 758.
Nicagoras, cognomeno Ἐρμῆς, Alexandri Magni tempore, 791. Alios Nicagoras, sophista, 464. Nicolaus, 415. Damascenus ἱστορικὸς συγγραφεύς, 415. Ἐν τῇ τετάρτῃ, 417; Ἐν τῇ ἐννεμηκοστῇ καὶ ἑκτῇ βιβλίῳ, 414.
Nicomachus, Aristotelis filius, 793.
Numa Pythagoreus, 410.
Numerius Pythagoreus, 410, 411. Ἐκ τῶν Παγὰ Πλάτωνος ἀποφθίτων, 650 seq. Ἐν τοῖς Περὶ γάμων, 536, 537, 538, 539, 543. Πρώτῳ Περὶ γάμων, 411, 819, 544. Ἐν δευτέρῳ, 525-527. Ἐν τῷ πέμπτῳ, 544. Ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τῆς τῶν Ἀκαδημικῶν πρὸς Πλάτωνα διαστάσεως, 727 seq., 757 seq.
Nymphodorus us Amphipolitanus, ἐν τρίτῳ *Νομίμων Ἀσίας*, 499.

O

Œcetes Pythagoreus (al. Icetes), 849.
Ōenomai Cynici, Γοτῶν πορὰ, 209-213, 254, 254
261. Parodiae ad oracula, p. 251, 233.
Ōenopides Chius, 480, 482.
Onomacritus, olympiade xl clarus. Vide *Orpheus*.
Oracula, 61, 123, 124, 145 seq., 159, 168, 175, 188, 190, 196, 200, 205, 209-212, 214-227, 229, 230, 252, 253, 257-241, 255, 256, 257, 260, 261, 591, 412, 413, 456 seq., 463, 469. Ubi Amphiarhi Amphiloehi, etc., mentio, 472, 689. Vaforum h

(1) *Legē Lætus*

minium commenta, 131 seq., 213, 290. Etiam confessione Ipsorum Ierosolanis, θεολόγων καὶ προφητῶν in tormentis, 135. Peripateticorum, Cynicorum et Epicureorum, 136.

Origenes ὁ θαυμασιός ἐν τοῖς εἰς Γένεσιν ἐξηγητικαῖς, 280-295, 334-336.

Orpheus, 27, 184, 462, 662, 469, 470, 480, 495, 498, 500. Mosis discipulus, 452. Ὀρφεὺς Ἰσθρ., 83, 89, 100 seq., 102, 106, 107, 108, 774, 684-687, 688, 690, 839. Θεουργία, 47 seq. Ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων, 664, 666. Ab Aegyptiis theologiam suam hausit Orpheus, 105. Ὀρφεὺς καθαρῶς, 226. Orpheo tributa, scripta sunt ab Onomacrito Atheniensi, 495.

Ostanes, 202. Ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ Ὀκτατέλει, 42.

P

Pallas ὁ ἀρεστὰ περὶ τῶν τοῦ Μῆθρα συναγαγῶν μυστηρίων, 156.

Parmenides, 838, 845, 850, 852. Eleates, 23, 790, 720, 718, 725, 724, 756. Xenophanis auditor, 758, 504. Παρμενίδης ὁ μέγας, 680. Ejus versus, ibid.

Petriander, 509.

Pericles, Anaxagoræ discipulus, 504.

Peripatetici, 136, 324, 718.

Pemius, 495.

Pheonoe prima oracula cecinit, 499 seq.

Pherecydes, 41. Σόφρος, 465, 470, 478, 500.

Philammon, 495.

Philarchus, 156, 164.

Philemon comicus, 687.

Philippus, 206, 207. Alius hoc nomine, 278.

Philistus De rebus Sicilia, 478.

Philo, quartæ Academiæ princeps, 726. Clitomacbi successor, 739.

Philo Byblius. Φιλοική ἱστορία ἐξ Sanchoniathonæ, 156 seq. Libri novem Sanchoniathonis ad Abibalum, regem Berytiorum, ex Phœnicio Græcè redditi, 51. Libri tres Παράδοξις ἱστορίας, 32.

Περὶ Ἰουδαίων, 40. Ἐθνοτικὰ πομπήματα, 41.

Philo ἐν τῷ Περὶ τῆς Ἱερουσόλυμα (versibus heroicis), 421, 452 seq. Ἐν τῇ ἰδ. τῷ Περὶ Ἱερουσόλυμα, 430. Hic est Φίλων ὁ πρεσβύτερος, 458.

Philo Hebræus, 531, 378, 546-548. Τὰ οἰκία πατρῶν ἀκριβῶς, 325 seq. Ὁ τὰ Ἑβραίων πεπαιδευμένος, 704. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν εἰς ἴδμον, 384 seq.

Ἐν τῷ Περὶ γεωργίας προτέρου, 325. Ἐκ τοῦ πρώτου Ζητημάτων καὶ λύσεων, 325, 324. Ἐν τῇ ὑπὲρ Ἰουδαίων Ἀπολογία, 378-381. Περὶ τῆς κρονολογίας, 536 seq., 385-400. Περὶ τοῦ πάντα σπουδαίων ἐπιθέσεων εἶναι, 381-384. Ἐκ τοῦ πρώτου Συγγραμμάτων, ὡς ἐπέγραψεν, ἐπιθετικῶς, 351-361. Περὶ τοῦ Τῷ χειρὸν τῷ κρείττοις φιλεῖν ἐπιθεσθαι, 533, 534.

Philochorus, 490. Atheniensis, 492. Res Atticæ scripsit, 189.

Philolaus Pythagoreus, 836, 843, 750.

Philomelus Septicus, 751.

Philostephanus Περὶ εἰρημῶν, 476.

Philostratus Alexandrinus Περὶ τῆς τοῦ Σοφοκλέους κλειψῆς, 465.

Phlegontis historia, 488.

Φωκίς. Οἱ ἀναγεγραφεῖς τὸν ἱερὸν πόλεμον τὸν ἐν Φωκίᾳ, 392.

Phocylides, 687.

Phœnicum πρώτου θεολόγος, 17, 33 seq., 107. Eorum doctrina de hominum ortu, 83, 184. Chananis poster, 419. Ἡ Φοινίκων γραφὴ, 28. Vide supra in Philone Byblio et Hieronymo Aegyptio. Οἱ τὰ Φοινικικὰ συντάξάμενοι, 416. Φοινίκων ἀναγραφὰς, 458.

Φορωνίς. Ὁ τῆς Φορωνίδος ποιητῆς, 497.

Φρύγιοι λόγοι, 83, 184. Pbyrges musica ex parte inventores, 476.

Physici philosophi, 718, 719, 720, 700, 843, etc.

Pindarus, ὁ Βωϊστὸς μελοποιός, 425, 395, 499. Lyricus, 674, 688. Pythagoreus, 675. De Æsculapio questio, 121.

Plato, 690, 691, 694, 836, 837, 839, 841, 810, 843, 844, 845, 846, 847, 851, 852, 590 seq., 156 seq., 681, 575, 574, 576, 586, 471, 480, 539, 554 seq., 83, 97, 99, 172, 184, 187, 206, 250, 362, 411, 462, 511, 508 seq., 795, 790, 794 seq., 753, 754, 815, 816, 717, 718, 720, 722, 801 seq. Platonis etymologia, 517 seq. Moses ἀπικτιζων, 411, 527. Ex Hebræis profecti, 523 seq., 663 seq., 668 seq. Ex Aegyptiis, 482. Ex Protagoræ libro De ente, 468. Pythagora haud inferior, 727. Πυθαγόρας, 728, 745, 845. Πυθαγόρεος, 729. Μεσείων Πυθαγόρων καὶ Σωκράτους, ibid., 505. Αἰγυπτιακῶν τῷ ὄνοματι, 689. Ejus Peripatus, 791.

Alciabiade, 531.

Cratylus, 28, 87, 105, 515, 518, 526.

Ἐν τῇ Σωκράτους Ἀπολογία, 659-602.

Cri one, 654-659.

Ἐν Ἐπινομίδει, 702, 640, et 471, 534.

Ἐν μεγάλῃ ἐπιστολῇ, 530. Epistola ad Dionysium, 530 seq., 541. Ad Hermiam, Erastum, Corsicum, 534, 675.

Euthyphrone, 649, 650, 651.

Gorgia, 577-580.

Λύσιδι, 672.

Ἐν Θεαίτητ, 602 seq., 615, 672, 722 seq., 766.

Ἐν Νόμοις, 607, 610, 589 seq., 711 seq., 706 seq., 99, 369, 410. Ἐν πρώτῳ, 587 seq., 573. Δευτέρῳ, 593. Ἐκτῷ, 581. Ἐξ ἑσδότῳ, 610. Δεκάτῳ, 705, 670, 621 seq., 549. Ἐν δέκατῳ, 573. Τελευταίῳ, 669.

Ἐν Πολιτείᾳ, 745 seq., 544, 611, 697 seq., 707. Ἐν πρώτῳ, 582, 614. Δευτέρῳ τῆς Πολιτείας, 583, 641-647, 678. Τρίτῳ, 610. Πέμπτῳ, 698 seq. Ἐκτῷ, 593. Ἐξ ἑσδότῳ, 676. Ex decimo De rep., 677, 563. De Ere Armenii et 675.

Ἐν Πολιτικῷ, 559 seq., 582.

Ἐν Σοφιστῇ, 724, 680 seq.

Συμποσίῳ, 584 seq.

Ἐκ τοῦ ἴματιν, 659, 669, 670, 672, 471, 497, 530, 696, 559, 557 seq., 542, 544, 545, 675, 705.

Ἐν Φαίδρῳ, 674, 697, 709 seq.

Φιλόσοφ, 770.

Περὶ ψυχῆς, 696 seq., 26, 750 seq., 551-554, 564 seq., 567 seq.

Verba Platonis (non nominati) de Deo, quod non sit malorum causa, 250 C.

Πλατωνεῖα, dies festus in memoriam Platonis, 467, 464.

Aristotelem calumiantur quidam Platonis libros describentes, 732. De Platonis successoribus, 726. Academicorum a Platone dissensus, ibid. seq., 732. Platonis ab Aristotele, 798, etc.

Plotinus ἐκ τοῦ Περὶ ἀθανασίας ψυχῆς δευτέρου (contra Aristotelem, qui animum epicleticum esse contendit), 811 seq. Περὶ τῶν ἀρχικῶν ὁποστάσεων, 535, 536. Περὶ ψυχῆς, 824-835. Adde Ennead. iv, 7. Πλατωνεῖα, 464. Legendum Πλατωνεῖα, 467 D.

Plotarchus, 22 seqq., 82-86, 99, 119. Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφῳ φυσικῶν δογμάτων, 747-750, 755-755, 836-939, 841-852. Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς, 527-529. Περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰσρία καὶ Αἰγυπτίῳ θεῶν, 90, 91, 186-188.

Περὶ τῶν ἐν Πλατωνεῖαις διδασκῶν, 85-86. Σπράγματα, 20. Περὶ τῶν ἐκλεισμένων χρηστηρίων, 183-185, 187, 188, 189, 205-207. Πρώτῳ Περὶ ψυχῆς, 563 seq., ex quo Antylli, qui revixit, et Sositeus atque Heracleonis, nec minus Nicandæ, Cerdonis, mentio.

Poesis Hebræorum, 514.

Poeta versus, 24, 27, 587, 834, 855, 795, 796, 798, 644, 660, 776, 781, 782, 795, 796, 798, 499. Ποιητῆς τις οὗτος ἄστυρος, 688. Ὡς οἱ ποιητὰι πῶς φασί, 538, 823. Quam nocuerint, 172, 618, 619. Ποιητικῆ

πᾶσα Μούσα, 669. Vide et supra, in *Homero*.
 Polemo, Xenocratis successor, 726.
 Polemo ἐν τῇ πρώτῃ Ἑλληνικῶν, 490.
 Pollitionis epistola ad Soterinendam de Ctesiae, et li-
 ber *De Herodoti furtis*, 467. Ejusdem *Υγνευαί*,
ibid. De Theopompi furtis, *ibid.*
 Polybii *Historiae*, 488.
 Polyhistor, 421. Vide supra, *Alexander*.
 Porphyrius *Περὶ ἀγαθμάτων*, 97, 98.
 Ἐν τῇ πρὸς Ἀνεβίου (Νεκτανάβου, 740) τὸν Αἰγύ-
 πτιον ἐπιστολῇ, 92, 192, 197-199, 741. Nescio an
 etiam, 100-102, 108, 109, 110, 111-117.
 Ἀπὸ τῶν πρὸς Βόηθου *περὶ ψυχῆς*, 534-536,
 812 seq.
Περὶ τῆς τῶν ἐπιφύγων ἀποχῆς, 28, 93 (idem
 respicit, pag. 144, ἐν ἐπέροις), 147 seq., 149, 150,
 151-153, 155, 156, 166 seq., 171-173, 405 407.
 Ἐν τῷ αὐτῷ *ἐκ Φιλολοχίου ἀποδόσεως*, 461-468.
Περὶ τῆς ἐκ Ἀσφύλου φιλοσοφίας, 123, 124, 143,
 144-147, 168, 174, 189 (ἐπινομήματος κρύπτειν ἀπόρ-
 ρητα Θεῶν, 144, 189), 192 seq., 203, 204, 234, 236-
 241, 741 seq. Ἐν τῷ πρώτῳ, 412 seq.
 Ἐν τῇ κατ' ἡμῶν συσκευῇ, sive in opere adversus
 Christianos, 178, 189. Ὁ τὴν κατ' ἡμῶν διαβολὴν πε-
 ποικήμενος, 234.
 Ἐν τετάρτῳ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὑποθέσεως, 31, 485.
 Porus Platonicus, Meridis filius, 184.
 Posidonius, 844.
 Prodicus Chius, 619.
 Promethus sapientiam deferens ad homines, 539.
 Pronaxides (al. Protaxides) Atheniensis, 493.
 Prosenes, Προσένης, Peripateticus, 464, 467.
 Protogoras Abderita, 718, 725, 766, 620. Demo-
 criti discipulus, 504, 758. Pro atheo habitus. Ejus
Περὶ Θεῶν σύγγραμμα, 722, 766. Socratis aetate
 vixit, 504. Ejus dictum. Μέτρον πάντων χρημάτων
 ὁ ἀνθρώπος, *ibid.* Ex libro ejus *De ente* quaedam
 hausit Plato, 468.
 Protarchus, 629, 770, 771.
 Ptolemaeus Mendesius, sacerdos τῶν Αἰγυπτίων ἀν-
 ἔκαθεν ἱστορῶν, 407, 490. Τὰς τῶν βασιλέων πρά-
 ξεις ἐν τρισὶν βίβλοις ἐχόμενος, 493. Ἐν τοῖς Χρῆ-
 ρουσι, *ibid.* seq.
 Ptolemaeus rex S. Scripturam verti curat, 349-
 353.
 Pyrrho, 790, 718, 729, 750. Ab Democrito edo-
 ctus, 731. Hoc est libris ejus usus, 763. Discipulus
 Anaxarchi, Eleus, nihil scripsit, 758, 763. Uli
 plura de eo. Metrodororum secutus, 765.
 Pythagoras, 470 seq., 619, 487, 727, 728, 753,
 754, 857, 842, 843, 845, 851, 852, 187, 320, 362,
 411, 462, 461, 834, 669, 673, 510, 500, 772, 854,
 478. Samius, 480. Xenophanis et Anaxagorae tem-
 pore, 504. A Judaeis multa hausit, 411, 664. Pytha-
 gorae τερατώδης σοφία, 754. Pherecydis discipulus,
 470. Alia de eo, *ibid.* seq.
 Pythagoras Rhodius, 193, 196.
 Pythagorei, 671, 549, 859, 844, 488.
 Pythocles ἐν τοῖς *Περὶ ὁμοιοτήτων*, 157.

R

Rhadamantus, 692.

S

Sacrorum librorum versio Graeca ante Alexan-
 drum Magnum et Persas devictos, 410.
 Salomonis regis epistola ad Vaphrem, Aegypti,
 et Suronem (Hiramum) Tyri reges, 448 seqq.
 Sanchoniathon, 50 seqq., 485. Vide supra in
Philone Byblio.
 Scammon Mytilenaeus, *De inventis*, 476.
 Selcucus theologus, 155.
 Septem sapientes, 496, 500. Unius e vii sapien-
 tibus versus, Ἐπὶ μὲ φωνήεντα, etc., 520.
 Septuaginta Interpretes, 352 seqq., 370.
 S- versus Platonicus, *Περὶ ψυχῆς*, 700, 704.
 Sitylla, 495, 678, 681, 416.

Σικελικὰ (οἱ τὰ) συγγράμματα, 390.
 Σικελικὰ Μούσα, 725.
 Simonides, 466.
 Socrates, 25 seq., 225 seq., 270, 462, 662, 670,
 673, 743, 754, 510 seq., 852 seq., 816, 847, 854,
 855, 856. Res Hebraeorum curiose rimatus, 664.
 Tres deos docens, 728. Ex Pythagorae fonte hau-
 sit, *ibid.* Archelai discipulus, Protogorae aetate
 vixit, 504.
 Solon, 471, 500, 509, 619. Ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς,
 688. Atheniensis, 480. Ex Aegyptiorum institutis in
 suas leges transtulit, 482.
 Sophistae Graecorum, 495.
 Sophocles, 680. Bis 687 seq. Plagiarius, 464.
 Vide et supra, *Philostratus Alex.*
 Spenippus, Platonis successor, 726, 727.
 Stesimbrotus Thasius, 491.
 Stilpo, 729, 756.
 Stoici, 102, 264 seq., 362, 676, 733, 838, 839,
 841, 842, 844, 845, 846, 847, 849, 850, 831, 852,
 816 seq. usque ad 855, 668 seq., 670, 671, 674, 718,
 755, 772, 856, 837. Factiones inter Stoicos, 728. A
 Scepticis maxime impetuntur, 723. A Carneade,
 737, 738. Philone Academico, 739.
 Strato Peripateticus, *Περὶ εὐρημάτων*, 476.
 Suronis (Hiramii), Tyriorum regis, epistola ad
 Salomonem, 449.
 Synallus, Aristippi discipulus, 764.
 Συρία. Ὁ τῆς Συρίας σχοινομέτρης ἐν τῇ πρώτῃ,
 452. *Infra*, *Thaluis*.
 Σύρων ἀναγραφαί, 458.

T

Tasutus Phoenicius, 34, 39 seq. Ejus Κοσμογο-
 ρία, Ὑπομνήματα, *Legal γραφαί*, quibus usus San-
 choniathon, 34, 41.
 Tatianus, 497. Ἀπὸ τοῦ Πρὸς Ἑλληνας, 491-496.
 Telanges, Pythagorae filius, 504.
 Teracles (Teceleus), 482.
 Τερατοσόφοι, 224.
 Thales Milesius, 22, 320, 747 seq., 850, 849, 847,
 845, 838, 619, 510, 509, 504, 754, 471, 478, 503.
 Ubi plura de eo. Septem sapientum antiquissimus,
 496.
 Thalli historiae, 488. Syriacas res scripsit, 489.
 Thamus Aegyptius, 206 seq.
 Thamyris, 495.
 Theagenes Rheginus, sub Cambyse clarus, 491.
 Theano, Pythagorae uxor, 504.
 Thearidas ἐν τῷ *Περὶ φύσεως*, 699.
 Theocriti Chii epigramma in Aristotelem et Her-
 miam, 793.
 Theodectes tragicodiarum scriptor, 335. In *Alcmeo-
 ne*, 466.
 Theodoros, 482. Alius, 603 seq.
 Θεοδοῖοι φιλοσοφί, 731.
 Theodoto, episcopo Laodicensi, libros Προπα-
 ρασκευῆς Eusebium iussit scripsi.
 Theodotus, 458. Ἐν τῷ *Περὶ Ἰουδαίων* (versus he-
 roici), 426-429. Adde Grotium ad Joan. iv, 5.
 Theodotus, scriptor Phoenicius, quem Graece Asi-
 tus (sive Latus poius) vertit, 493.
 Theognis, 574.
 Theologi veteres, 187, 788, etc.
 Theophilus, 452, 458.
 Theophrastus Eresius, 28, 29, 148, 150, 151, 404.
 Nicomachum, Aristotelis filium, educavit, 793. Ab
 Arcesila auditus, 729, 731. Ejus *Περὶ εὐρημάτων*,
 476.
 Theopompus, 554, 462. An Ephoro praefertendus,
 464 seq. In undecimo *De Philippo* descripsit Isocra-
 tis *Areopagiticum*, *ibid.* In undecimo Ἑλληνικῶν,
 Xenophonem, illius ἐπιφύγων καὶ ἐνεργῶν, affectato
 dicendi genere corruptus, 465. Vide et 467.
 Theucydides, 462, 479.
 Timaeus Locrus, Ἐν τῷ *Φυσικῷ συγγράμματι*,
 681.

Timæus Tauromenites, ἐν ταῖς Ἰστροπαις, 791.
De rebus Siculis, 478.

Timo Philiasius, in *Sillis*, 855, 729, 763. Ubi
plura de eo. Scepticus, 731. Pyrrhonicus discipulus,
758. Omnes præter Pyrrhonen lacerat, 759. Ἐν τῷ
Πύρρωνι, 761. Ejus versus. οὐκ ἄρ δὴ Πύρρωνι γ'
ἐρίσειεν ἔροτος ἄλλος, 761. Versus alii Timonis,
ibid. et 762.

Timochares, ἀπὸ τῶν Περὶ Ἀρτίου, 452.

Tragædia, 643, 684.

Triptolemus, 662.

Tyrtæus, 575.

Π

Ἵμνοι, ὄδαί καὶ τῶν τελευτῶν ἀπόφραγα, 91.
Ἐπιοδαί, 271, 330, etc. Φθέγγονται οἷς θέμις ἐστί,
etc., 97, 118.

Υ

Vaphris, Ægypti regis, epistola ad Salomonem,
448.

Χ

Xenocrates, 187, 206. Successor Speusippi, 726,
727.

Xenocratis discipulus Epicurus, 768

Xenocrates Carthaginiensis, 681. Xenocrates Stoi-
cus, 846.

Xenophanes, 510, 856, 857, 859, 842, 847, 848,
849, 850. Pythagoræ et Anaxagoræ tempore, 757, 504-
Elicæicæ sectæ princeps, 471. Colophonius, 23, 678
seq., 790, 718, 725, 753, 756.

Xenophon, 26, 678. Ἐν ἀπομνημονεύμασιν, 853
seq., 745 seq. Epistola ad Æschinem, 744 seq. Ἐξ-
Ἰσητιά, 465.

Z

Zeno Melissum audivit, 758, 504. Ubi plura de
eo. Elicæicæ, 23, 756, 509.

Zeno Citiusus, Cratetis successor, auctor Stoicu-
rum, 504, 730, 816, 820, 821, 823, 846, 671, 728.
Audivit Polemonem, 731. Xenocratem, Cratetem
Cynicum Stilponemque et Heracliti scripta diligen-
ter evolvit (ita enim intelligo τῶν λόγων μετέσχε
τῶν Ἡρακλείτου, non, ut interpres, *Heraclitum
audivit*, quod temporum ratio non patitur), 729.
Contra Arcesilam et Platonem scripsit, 752, 733.

Zeno Myndius, 71.

Zeno junior, successor Chrysippi, 816, 820.

Zenodotus grammaticus, 492.

Zethus, 499.

Zopyrio, 458.

Zopyrus physiognomon, 270.

Zoroaster, 184, 484. Ejus ἐπερὰ συναγωγῆ τῶν Περ-
σικῶν. Idem cum Ere Armenio, 675.

INDEX LOCUPLETISSIMUS

RERUM MEMORABILIUM

Quæ in hoc Eusebii *De præparatione Evangelica* volumine continentur.

A

Abaris, sive Avaris, in Ægypto, 501.

Abel, iustus, 518.

Absense templum cum Phayllo sacrilego conflagravit,
592.

Abgarus rex Osroenorum, 379.

Abrahamus laudatur, 509. Primus circumcisionem ac-
cepit, *ibid.* et 510. A Beroso, Heracleo, Nicol. Damasceno
laudatur, 417. Ægyptios arithmeticam et astrologiam do-
cuit, 418, 419. Polychistore et Eupolemo laudatur, 418.
Phonices docuit, 418. Patris amicus, 420. Antè Mosem
annis 505, 484. Unde dictus, 518. Laudatus ab Orpheo,
663.

Abydénus diluvii meminit, 414. Turis item Babelis,
416. Item Nabuchodonosoris, et conditus ab eo Babylo-
nis, 456, 457. Item Babylonis a Cyro capiendus, 457.

Academia primum a Platone instituta, 726. A Speusip-
po, Xenocrate, Polemone, distracta, 726, 727. Academia
secunda, duce Arcesila, *ibid.* Academia tertia, Carneade,
et Clitomacho ductibus, 726. Academia quarta, Philone
et Charmida principibus, *ibid.* Academia quinta, duce
Antiocho, 727.

Accipiter Soli sacer apud Ægyptios, 94. Ejus in homi-
nem mortuum commiseratio, *ibid.*

Achelous aquas ad potum faciles significat, 111.

Acræanus fluvius, ab Euphrate ortus, 457.

Acusilaus scriptor, 415. Historiæ Græcæ cum Cadmo
parens, 478.

Adam et Enos qui differant, 307. Item, 516

Adodus Phœnicibus rex eorum, 58.

Adonis ἀδραπέδων Porphyrio, 110

Adriano imperante ἀδραπέδωνis sublati, 156, 164.

Æacus Græciam ab immani æstu præcibus suis liberat,
463.

Ægyptii, qui qualescque theologi, 17. Item, 45. Sorori-
bus nubunt, 48. Cur animalia bruta consecrarent, 49.
Quibus allegoriis in suis numinibus explicandis usi, 87-
95 et 115. Solem primum regem habuere, 90. Ad si-

dera et Nilum fabulas omnes retolere, 92. Animantes
multiplici specie deos habuere, 93. Deum volabant cuncta
permeare, *ibid.* Homini divinos honores ad pagum Aushin
tribuebant, 94, 117. Scarabeum venerati sunt, 94. Ignum
et aquam coluerunt, 94. Præfectorum, Leonopolites,
Busriten, Cynopoliten habere, 94. Quam stolidè brutis
animantibus divinitatem tribuerint, 95. Animantes deum
tantum symbola putaverunt, 117. Arithmeticam et
astrologiam ab Abrahamo didicerunt, 418, 419. Chumi
posteri, 419. Plures omnium regulis habere, 422. Astrolo-
giam primum docuere, 475. Autem in duodecim menses
primum tribuere, 475. Honestatis quam amantes, 475.

Ænesidemus Scepticorum instaurator, 765.

Æs a Noropibus primo conflatum, 476.

Æschilus poeta de Dei forma et potentia, 689.

Æsculapius ad solem relatus, Porphyrio ἀδραπέδων, 112.

Sol esse non potuit, 120, 121. Jovis fulmine conflagravit,
121. Asclepiadas posteros habuit, 121. Tricæ natum se
esse confirmat, 124. Apollinis ex Phœronide filius, 57.

Æthiopes genium potellam suis abscondunt, 293.

Æthiopes Chumi posteri, 419. Circumcisi, 435.

Ævum et Primogenitum Phœnicia amnia, 54.

Africa ab Afrone quodam Abrahami filio dicta, 422.

Africanus quam textat chronologiam, 487.

Agamemnon, Platoni unde dicitur, 518.

Agraulos Cecrops filia, cui homo inmolabatur, 155.

Agrotæ, Phœnicum deus, 35.

Alansæ cruda carue vescuntur, 274.

Alcæus maledicus, Ephori furta carpit, 467.

Alcibiades mysteria divulgavit, 62.

Alcimus resurrexit, 565.

Aleus Arcadiæ rex, 56.

Alexander Aphrodisæus fatum confutat, 268

Allegoriæ inventæ a Thabionis filio, 153. Græcis actæ,
59. In sacris a Taauto adhibita, 40. Fictis numinibus
divinitatem admittit, 119 et seq. Quam parum viros sa-
pientes deceuerunt, 123. Improbata a diis, 125 et seq.
probata ab iisdem, 125. In lege Mosis, 512, 570 et seq.
Altissimus, Phœnicus vir, 56.

Amazones sine viris, 277.
 Amelius philosophus citat Joannem evangelistam, de Verbo, 540.
 Amicitiae divinae felicitas, 2.
 Ammonaeorum commentarii, 52.
 Amosis in Aegypto deponitur sustulit, 155. Mosis aequalis, 490, 493, 497.
 Amphiochi oraculum, 61.
 Amphitrite vis aquae generativa, 111.
 Anabis Aegypti pagus, 94. Anamis dicitur, 117.
 Anaxagoras Mentem posuit, rerum effectricem, 304. Item, 730. Socrati hac in sententia explicanda non satisfacti, *ibid.* 760.
 Anaximander de mundi ortu, 22. Styliorum soliariorum auctor, 504. Rerum principium esse vult infinitum, 748.
 Anaximenes de mundi ortu, 22. Aerem rerum principium posuit, 748.
 Andro de Pythagorae praedictionibus, 464.
 Androgyni ex mente Platonis, qui, 583.
 Angeli, quales Eusebio, 326, 328. Hominum tutelares, 670, 689. Platonis male notati, 694.
 Animantium diversa proprietates, 275.
 Animorum immortalitas, fidei Christianae dogma, 15. Natura divina imagine consignata, 351. Vis et dignitas, *ibid.* 552. Medicos animorum quales esse oportet. Quam mali medici philosophi fuerint, 589. Animi vi major in sicco solo, 399. Minor in fecundo, *ibid.* Animi immortalitas, et quaedam quasi divinitas, Platonis expressa, 551, 809. Plurimum post corporis obitum, sedes et praemium, 553. Improborum sedes, 554. Immortalitas ex Porphyrio, *ibid.* Ex similitudine cum Deo probatur, 555. Animi vis post mortem longe potenter, 556. Post mortem, iudicium, poenae, praemia, 568, 577, 655. Notae probitatis, et improbitatis etiam post mortem, 578. Culpa est, quidquid peccant homines, 601. Animi in feras transitus, ex Platone, 697, 698. Natura duplex, a Platone inventa, falsi convincitur, 700. Animi immortalitas Aristotele non probata, 809 et seq. Animi natura secundum Stoicos, 821 et seq. Stoicorum de animo sententiam Longinus oppugnat, 822. Corporeus animus esse non potest, ex Plotino, 824 et seq. Quas partes habeat, 851. Quam principem facultatem, 852.
 Annus septimus ab Hebraeis observatus, 560.
 Anobret nympha, Saturni conjux, 40.
 Anteus, Libya ab Osiride praefectus, 46.
 Antellus resurrexit, 563.
 Anticlidis scriptor, 157.
 Antinous consecratus: sacrae ejus noctes: nrbs illius nomine, 72.
 Antiochus Herculis filius, 56.
 Antipater aemulus Carneadi, 758.
 Antiphania fabula. Aeneid, 465. De libra, de rerum inventoriis, 476.
 Anubis Osiridis filius, 46. Canino capite, cur, 49.
 Apis, taurus, 47, 51. Eo mortuo quid Aegypti, 51. Lunae sacer: quae specie, 117. Ita dicitur a Chenebre Aegypti rege, sub quo Moses, ab eodemque templo donatus, 483.
 Apis inventor medicinae, 475. Argivus rex, 499.
 Apollo, frater Osiridis, 46. Unde dicitur, 85, 112. Cur laurum sacram habuerit, 112. De ortu suo respondet, 123. De natura sua respondet, 125. De multiplici victimarum genere ritusque respondet, 145 et seq. Daemonibus sacrificandum respondet, 168. Post eadem Pythonis exsul novem magnos annos, 188. Delphicum oraculum post 9 exsilii annos recipit, *ibid.* Branchides de Pane respondet, 190. Didymus, 61. De debum curis amoribusque respondet, 192. Delphicus seu Pythius, 204. Clarus, 205. De Atheniensibus liberis a Minoe mactandis respondet, 209. Carnius Heraclidis respondet, 211. Croso respondet, 211, 212. Delphicus Atheniensibus, urgente Persa, 216. Lacedaemoniis eodem tempore, 219. Cnidiiis urgente Harpago, 220. Lacedaemoniis adversus Messenios, 221. Messenios contra Lacedaemonios, *ibid.* Lycurgo de legibus consulenti, 222, 225. Aegienibus, 224. Atheniensibus aestus nimis tempore, bibendum, 225. Ergino liberis carenti, *ibid.* Antiocho, ut Thasum petat, 226. Caetera vide in voce *Oracula*. De templi sui conflagratione respondet, 238. Judaeos laudat, 412, 415. Pythius, Samiis a Teracle, et Theodoro factus, 482.
 Apollonii Tyanei locus de sacrificiis veri Dei, 150.
 Aqua variis symbolis adumbrata, 111.
 Arabes deponitur, 165.
 Arati locus de uno Deo universi conditore, 666. Item, 674.
 Arcades deponitur, 150.
 Arce Noemittae pars aliqua, ubi servetur, amuleti loco, 414. Qui meminerint, *ibid.*
 Arceas secundum Academiae dux, 726. Assensionem

rebis in omnibus inbibebat, *ibid.* Quos praeceptores habuerit, 729, 731. Singulorum ex ingenio mutatus aliquid, *ibid.* Versatilis ac multiplex, *ibid.*, 730 et seq. Auditum aspectuque jucundissimus, 730. Pyrrhonius vere fuit, nomine solo Academicus, 731. Zenoni perinensus, *ibid.* Ejus comprehensionem oppugnabat, 735.
 Archelaus Anaxagorae discipulus, Socratis praceptor, 504.
 Archias, interfector Archilochi, Delphico templo pulsus a Pythia, 228.
 Archilochus, Telesiclis filius, a Pythia laudatus, 227. Tractatus ab Oenomaio, 228 et seq. Musarum cliens, *ibid.* Ab Archia interfectus, 228. Pariorum coloniam in Thasum deducit, 236.
 Architecti ubi nulli, 277.
 Arotades de fortuna rerum convenientia, 467.
 Argaris, id est mons Altissimi, 419.
 Argei qui, 160.
 Aridae post mortem punitus, 669.
 Aristaeus de Scripturae versione, 350. De ejusdem allegorici, 370 et seq. De aquis Hierosolymitanis, 453.
 Aristippus docuit esse tantum comprehendi quae patitur, in quo ab Aristotele refutatur, 764 et seq.
 Aristippus Cyrenaeus Lacydis discipulus, 736.
 Aristipules *ibid.*, 133.
 Aristobulus de Verbo quid senserit, 524. Quid de rebis corporeis Deo attribuit, 576. De Graecorum philosophia ex Hebraeis, 663.
 Aristotelis Peripatetici locus de Platonica philosophia, 510. Alius, adversus Xenophanem et Parmenidem, qui sensibus vim omnem eriperent, 756. Alius adversus Scepticos, 758 et seq. Alius adversus Aristippum, ea tantum quae patitur, comprehendi posse statuentem, 764. Alius adversus Protagoram et Metrodorum solis credentes sensibus, 766. Adversus Epicureos voluptatum pro fine statuentes, 768. De Aristotele, ejus moribus, et uxore Pythia, 791, 792, 798.
 Aristomenes, 500. Lacedaemonios Jovi immolavit, 157.
 Aristophaeus Judaeorum meminit, 458.
 Aristoteles de fine quid sentiat, 269. Judaeorum meminit, ut testatur Clearchus, 409. Dialogum scripsit, 409. De rerum inventoribus scripsit, 476. Epicuro ambitiosus nepos, Timeae despiciatissimus, Aristoteno semper laudatus, Alexino et Eubulidi ridicule tractatus: Demochari proditor, et adulator, 791. Cephisodoro voluptarius, Lyconi superstitiosus et sordidus, Aristocli defensus, 792. Pythiadem sororem Herminiae uxorem duxit, 793. De boni fine quid sentiat, 795. In finis ratione, ab Attico refellitur, 794 et seq. Vulpes, a Plato aquila, 795. De virtute exilliter loquitur, 795. Hac in re, conciliari cum Platone non potest, 797. De Providentia quid sentierit, in quo refellitur ab Attico, 798. Corpus non patibile fabricatus est, 801. Quam caelestibus in rebis a Platone dissentiat, 806. Quintum corpus inveniit, quod ab Attico refellitur, 807. De animorum immortalitate, a Platone dissidet, 809. Mentem immortalem ponens, septia est, 810. Mentem sejungit ab animo, *ibid.* Oppugnat a Plotino, animorum immortalitatem defendente, 811 et seq. Etelectiam animum esse dicebat, in quo refutatur ab eodem, *ibid.* Multiplices causas assignans, ab eodem arguitur, 814. Ideas oppugnans ab eodem reprehenditur, 815.
 Arius Heraclioepolites, 41.
 Arius Didymus, adversus Stoicos, de Deo et universi molitione perperam philosophantes, 817 et seq.
 Armacales fluvius ab Euphrate ortus, 457
 Armeni quales in homicidas, 276.
 Aromata unde dicta, 29.
 Arsalus, Arysas, et Tosibus a Solyms culti, 188.
 Arsepedonape, genus Aegyptiorum, 472.
 Artapanus de Abrahamo, 420. De Josepho, 429. De Mose, 432.
 Aruspina a Turcis orta, 475.
 Asbolus Graecis, Chumus Phoenicibus, 419.
 Ascalonites columbis abstinent, 398.
 Asitus philosophorum vitam scripsit, 495.
 Astarte, Coeli filia, 57. Taurinum caput pro insigni gestat, 58. Eadem quo Venus, *ibid.*
 Asteris, Hyperboreum vates, 225.
 Astibares Medorum rex, Nabuchodonosoris aequalis, 454.
 Astra o'lm sola pro diis culta, 87. Quo sensu a Deo posita dicantur in signa, ex Origene, 281 et seq. Maxime, 286, 290.
 Astra a Deo condita dii non sunt, nec causae rerum, ex Philone, 704. Cujus naturae, situs, figura, magnitudinis, 858-859, 846, 847. Unde lucem accipiant, 847. Quo intervallo cursus absolvant vates, 849. Divina Platonis, 702.

Astrologiam Abrahamus Ægyptios docuit, 418. Ægyptii cæteros, 475.

Astromantiam Cares docuere, 475.

Athenienses ἀστρονομία. 156. Liberos Minoi mactandos mitebant, 208, 209 et seq. Ligno muro salutem querere iussit, 216. Sero historia operam dederunt, 479. Draconis legibus nihil antiquius habuerunt, *ibid.*

Atlantii quales theologi, 57.

Atomī ab Ōnomaō derisus, 257. A Dionysio Alexandri- no vehementer oppugnatus, 773, 781.

Atossa Persarum regina, 476.

Atri populū, quam infensi furto, 276.

Atteus Platoni, unde dictus, 518.

Attici philosophi locus de tripartita Platonis philoso- phia, 509. Alius adversus Aristotelem, a Platone in finis ratione dissidentem, 794 et seq. Alius adversus eundem, de Providentiā male sentientem, 798 et seq. Alius adversus eundem, celestibus in rebus a Platone dissidentem, 806, 807, 808. Alius adversus eundem de animum immortalitate dubitantem, 808 et seq. Alius adversus eum- dem, multiplicis causis assignantem, 814. Alius adversus eundem Platonis ideas illudentem, 815 et seq.

Attidis et Cybeles fabula, 58.

Attis ἀστρονομία Porphyrio, 110. Sed male, 120.

Augur, Antiphanis fabula, 461.

Auguriorum vanitas a Mosomamo Judæo probata, 408, 409. A Phrygius orta, 475. Item ab Isauris et Arabibus, *ibid.*

Anrum et argentum, terræ vitio, sata, 99. Auri metalla Caduis reperi, 476. Aurum, argentum, æs, quibus ad- mista hominibus, 613, 672. Aurum pro Spiritu sancto, 672.

Avaris, sive Alaris, in Ægypto, 501.

Aves Hebræis quo detecto, 372.

B

Baalitis, dea Byblenium, 58.

Baui Phœnicibus nomen, 34.

Babylon a Nabuchodonosore condita, 457.

Babyloni reges, a Nabopalassarō ad Cyrum, ex Jose- pho et Beroso, 435. Item, ex Megasthene, 437.

Bacchos ab Ægyptiis ad Græcos ab Orpheo traductos, 47, 48. Osiridi geminus, 48. Nascitur. Vinum ac cerevisiam reperit, 53. Duplex, Sabazius vetustior; Semele natus junior, *ibid.* Sileno pedagogo usus, *ibid.* Bimater cur, *ibid.* Ferulam cur invenit, *ibid.* Trietericus cultus cultus, 53. Mæholes, 62. A Titanibus disceptus, 64, 65, 66. Initio. Ἀστρονομία Porphyrio, 109. Muliebris specie, et cornutus, *ibid.* Ad solem referitur, 27. Item, 115. Sol lamen esse non potuit, 120. Omadius, cui homo immola- tus, 155. Lesbii ἀστρονομία cultus, 157. Phalæo capite cultus a Methymnæis, 255.

Bactrii senes ad huc vivos canibus objicere soliti, 12.

Quibus uxoribus usi, 276.

Bastilla que, 37.

Bætylus Cœli illius, 56.

Bardanes adversus fatum disputat, 275.

Baris Ægyptia navis, 498. Mons Armeniæ, ubi arca Noemitiæ reliquit, 414.

Basilica Cœli illa, Rheæ soror, 57

Basilius quid, 115, 116.

Bassara, Esau conjux, Jobi mater, 450.

Beatitudo cum cupiditatibus esse non potest, 387, 392.

Improbiorum cum similibus, *ibid.* Vera in quo sita, ex He- bræorum sensu, 511. Aristotelica quam levis, 794.

Bellum Phœcense sacrum, 392.

Bellum hominū gerendum cum suis cupiditatibus, 600

Berosus Chaldaeus diluvii et aræ meminit, 414. De captivitate Judæorum sub Nabuchodonosore, 455. De Babylonis regibus a Nabopalassarō ad Cyrum, *ibid.* De Judaorum captivitate ad Cyrum, 455.

Beruth, Phœnicia mulier, 56.

Berytus, nris Neptuno Cabirique sacra, 58.

Bœotia quondam oraculis inelicta, 205.

Boni a malis vexantur, salva Providentiā, 678, 590.

Malia cum malis subeunt, 396.

Bonum a Cæsothe descriptum, 679.

Borsippum oppidum obsidet Cyrus, 456.

Brachmann quales, 575.

Branchidas Apollinis oraculum de Pane, 190

Brathy, mons, 34.

Britanni viri plures, cum uxore una, 277.

Britannica insula heroum, 207.

Insuriis Phœnicia ab Osiride præfectus, 46.

Busrith, Ægypti præfectura, 34.

Basygia, 339.

Byblus a Saturno condita, 57.

Byssina vestis, inventum Semiramidiā, 478.

C

Cabiri, Dioscorig, et Corybantes, *ibid.* 56, 58, 59, 63. Ubi de Cabirico sacro, 159.]

Caduis litteras in Græciam intulit, 473. Lapididnam invenit, 476. Auri metalla reperit, *ibid.* Milesius, *ibid.*

Cain, id est æmulatio, 518.

Calani Judæe populū, Judæorum majores, ex Aristote- le, 409.

Callimachus Colophonis scriptor, 491. Poeta de homi- nis luto, 673.

Callistratus, mercator Ponticus, 244.

Callithya Junonis Argivæ sacerdos, 99.

Camarina Babylonis urbs, 418.

Capræ divinatriæ, 26.

Cares astronomiam docuere, 475.

Carneades et Clitomachus tertie Academiæ duces, 726. Carneades qualis in disputando, 736, 757 et seq. Puse, ex Numenio. Antipatrum adversarium habuit, 738. Mentio- rem et discipulum habuit et adversarium, *ibid.*

Carthaginenses ἀστρονομία, 156, 160, 161. Quadrire- mem invenierunt, 476.

Caspii senes mortuos feris objicere soliti, 11.

Cassius mons, 54.

Castalius fons ubi, 205.

Castores qui sint, 847.

Cassus quid, 269, 270, 271.

Causæ quot ex Aphrodiseo, 268.

Cecilius Menandri furtum deprehendit, 465.

Cecrops ante Trojam, ann. fere, 400. Ex Porphyrio, 486. Græcis diis vetustior, *ibid.* Qua siate Africano, 489, 490.

Cephistodorus Isocratem defendens, Aristotelis nomine Platonem lacerat, 731.

Cerberus ad Solem relatus, 115. Ad frugum productio- nem relatus, 110. Malus dæmon in aqua, terra, ære, 175. Ægyptiis ad Græcos, 480.

Ceres, *Aspasia*, olim Ἰσχυρία, 89. Qui differat ab Ope- 109. Ad Lunam relata, 115. Hecate, 201.

Cessa urbs Ægypti, 451.

Cestus inventi ab Amyro, 476.

Chæromen, scriba Ægyptus, 198.

Chaldæopolis, urbs Babylonica, 418.

Charito et Melanippus amicitiam, 253.

Chil hominem Baccho immolabant, 123, 165.

Chiron ἀστρονομία cultus, 157

Chna, primus Phœnix vocatus, 59.

Cherilus poeta Judæorum meminit, 412.

Christiani, tenerariæ fidei accusati, 3. Christiani quid a gentilibus objiceretur, 4. Quid Hebræis, 5. Qui fuerint, unde, *ibid.* Deum in se habitantem habent, 170. Demones contemunt, *ibid.* Religionem suam fato non debent, 253.

Christus vera multa prædixit, 7. Verbum pacem attulit publican, 10, 179. Gentium feritatem sustulit, 11. Dei cognitionem intulit: pravitatis genus omne rescidit, 12. Item, 15. Ἀστρονομία exterminavit, 164. Dæmonum terro- rem sustulit, 170. In suis habitat, *ibid.* Deus expulsi, 179. Post mortem vivere se probat, 180. Oriens cur, ex Philone, 553.

Chronologia profanorum theologorum quam recens, 409, 470, 471. Orphei, Lini, Musai, septem sapientum, sub Cyro, 470. Eusebii peculiaris et propria que, 485, 502. A Tiberio ad n Darii, anni 548, 485. Quam, juxta Africanum, 487. Secundum Tatianum, 491. Secundum Porphyrium, 485. Secundum Clementem Alexandr., 486. Secundum Josephum, 500. Judicium et Regum Hebræorum, 502.

Chrypsis libertatem ex parte tollit, 255, 257. Confutatio ab Ōnomaō, *ibid.* A Diogeniano, 262, 265. Quomodo fatum statuat, 265.

Chrysor, Phœnicibus Vulcanus, 55.

Cinyras Veneris amatus, 63.

Cippi et virgæ pro simulacris oliv, 55, 55.

Cippus aureus in templo Jovis Triphyni, 60.

Circumcisio Ismaelitarum, die 15, 295. In Abrahamo coepta, quo fine, 509, 310. Accipitur a Scimitis, 428. Re- ceptur ab Æthiopiis Mosis beatus, 433.

Cirrhæus tripus, 61.

Clarus Apollo, 61.

Clarus et Clara, 204, 205. Lapidosa.

Clearchus I. De somno Judæorum meminit, 409, 410.

Clementis Alexandri locus ex Protreptico, 61. De Græcorum orgiis atque mysteriis. Eiusdem loc. ex Pro- treptico, de templis et scripturis idololatrarum, 71. Inde- dem, de veter. ἀστρονομία, 157. Hujusdem I Strom. de his qui Judæorum meminerunt, 410. Strom. vi. de Græcorum iudicium, 461 et seq. De his que a barbaris Græci acceperunt, 478. Chronologia, 496. De Hebræorum Græco- rumque consensu, 668. Alius de Idcis, 545, 519.

Cleodemus vates, qui et Malchan, de Judæis scribit, 422.
 Cleolaus, Herculis filius, 55.
 Cleomedes pugil, de quo multa, 250.
 Clitomachus et Carneades, tertie Academicæ duces, 728.
 Cneph, effectrix ratio Ægyptiis. Qualis, 115, 41. J.
 Cnidii oraculo delus, 220.
 Cælus Terræ frater, 56. A Saturno filio exsectus, 58.
 Cælestis terra etiam Platonis nota, 564.
 Cæli natura quæ, 843.
 Colpias veutus, 9.
 Columbæ Ascaloitis olim intactæ, 598.
 Commagene Syriæ oppidum, 417.
 Comprehensio adversus impugatores defenditur ex parte, 256, 257. Stoicis attributa, 735. Ab Arcesila vehementer oppugnata, 735.
 Conon Judæorum meminit, 458.
 Constantia in virtute retinenda, nullo mortis metu frangi debet, ex Platone, 652. Item 655 ex eod. Item, 658. Item, 659.
 Cordæorum mos, ubi arcæ Noemiti reliquæ, 414.
 Corpus hominis, quomodo tractandum, 352. Quo sensu Deo tributum, 376 et seq.
 Corybantæ, Cabii et Dioscuri, lidem, 56. Illorum origo, 65.
 Creteuses tegeæ a Platone laudantur, 593.
 Crocodilus Solis, navigium deferens, 115.
 Cræsus illosus ab Apolline, 211, 212. Testudinem coxit, 212.
 Ctesias plagiarius, 467.
 Ctesippus, Herculis filius, 56.
 Coretes occasionum symbola, 114. Pueros Saturæ imolabant, 156.
 Corrus Persarum inventum, 476.
 Cybeles et Attidis fabula, 58.
 Cyclici poætæ, 59.
 Cyclopus solum iuratum ac sterile, 598.
 Cyndopus Mantinensis *De rerum inventioribus*, 476
 Cynopolites Ægypti præfectura, 94.
 Cypselus, Corinthii tyrannus, a Pythia laudatus, 255.
 Cyrus molus dictus, 215.
 Cyrus Nabonidum vincit, et Babylonicæ imperio spatat, 456. Olympiade LV regnat, omnium chronologorum consensus, 468.

D

Dædala, festum cur institutum, 86.
 Dædala Ægyptium labyrinthum imitatus, 481. Quam laudatus, *ibid.*
 Dæmones placati a profanis, 141. Quinam, et unde dicti nostris, 142. Pro diis habiti, 155. Mali quales, 171. Hominum vitis lenocinantur, 172. Dens summoneque Deum eidem crimini subiciunt, *ibid.* Divinitatem affectant, 175. Vaporibus et nidore delectantur, et saginantur, *ibid.* Maxini et principes, qui, 174. Quomodo a sacerdotibus abigerentur, 174. Sanguine et sordibus delectantur, *ibid.*, 181. Quibus artibus Divinitatis opinione expresserint, *ibid.*, 182. Mali oraculorum auctores, 184 et seq., 188. A magis solliciti, 199. Ad magiam impellunt, 202. Morti obnoxii, 205. Hebræis noti, 528. Dæmon, lapsus a cælo, 328. Juste damnatus, 329. Dæmones aliquot relicti ad probandum hominum virtutem, *ibid.*
 Dagon frumenti repertor et præses, 56, 37. J.
 Daimachus scriptor, 464.
 Damasus scriptor, 466.
 Damnameus et Telmis ferri repertores, 475.
 Darius annus in olympiadis LV primum, 485. Idem qui Hierosoymitanæ vastitatis, 709, *ibid.* Ab eodem anno ad olympiad. anni 250, *ibid.*
 David Salomonis filio materiam ad templum comparat, ex Eupolemo, 447.
 Decani in zodiaco, 278. De eorum natura Plato disputat, 549. Dei *ægyptiaci ac syriaci* esse non possunt, 695.
 Delos temperandi ferri rationem invenit, 473.
 Delphicum oraculum ter incensum, 154.
 Demaratus scriptor, 157.
 Demarcon, Cæli ex cocubina filius, 37, 38.
 Demetrius Phalerus, Ptolemæi bibliothecarius, 350. Scribit ad Ptolemæum, de Scripturæ sacre querendis interpretibus, 551.
 Demetrius apud Polyhistorum Jacobi meminit, 422. Meminit Abrahami, Isaac, Mosis, Sephoræ, etc., 459.
 Democritus de mundi ortu quid senserit, 25. Felicitatem magionum occursum optabat, 206. Libertatem tolebat, 255, 257. De suis ipse peregrinationibus loquitur, 472. Individua corporacula rerum principia esse voluit, 749.
 Derbeis olim senes imolare, et vorare soliti, 11.
 Desius mensis, cujus die 13 Julivium, 414.

Deus peccati auctor non est, 230, 251. Præscientia sua nullam affert necessitatem, 287 et seq. Mundum obsequentem habet, 315. Quanto æquius hominem, *ibid.* Mundum creavit sine materia, 553, 557. Qualis Hebræis, 365. Perpetuo habendus in memoria, 373, 574. Quo sensu membra et corpus proprie habere dicitur, 576. Starr, descendere, qui dicitur, 577. Mundi creator, 584. Hominibus ut liberis utitur, 586. Rex est, 586. Improbos et tyrannos cur toleret; 591, 592, 593, 594. Opera tantum primaria curare videtur Phaiion, 595. Cur Hebræis Eloim, 517. Nomen tetragrammaton, ex va vocalibus compositum habuit, 519, 520. Solus tantum est, 524, 525, 526, 527, 529. Longa cum eo consuetudine cognoscitur ex parte, 550. Unus etiam Platoni serio scribenti, *ibid.* Superhum reliquit, 531. Deus primus, secundus, tertius, 536, 557. Primus agricola est, secundus plantator, 538. Trinus Platoni adumbratus, 541. Bonus etiam Platoni, 542. Item Numeonio, 544. Animus est, mundum etiam regens, quatuorplex Platoni, 625 et seq. Bonorum auctor, non malorum, 644. Multiplices formas non induit, 644. Unus ab Orpheo celebratus, 664. Ab Arato, 666. Unus a pluribus profanis agnitus, 678. Violet omnia, 685. Ex Dipholo, omnia ovit, ac de sceleribus penas exigit, 685, 684. Omnia molitur, ac regit, 686. Omnia potest, *ibid.* Nulla certa forma, 689. A creaturis omnibus timetur, *ibid.* Qualis Stoicis, 817.

Deuterotæ Hebræorum, 515.
 Dialectica Hebræorum qualis, 515.
 Diana Taurica, *ægyptiaca* culta, 157.
 Diana septem Astartes filia, Titæides, 57.
 Dieborum Assyriæ reperere, 476.
 Didymeus Apollo, 61.
 Didymi locus de Platonicis ideis, 548.
 Diis, *scilicet*, a verbo *scilicet*, currere, 29. Ex bestis facti, 49. Ex creaturis omnes, 121. Poetarum fabulas approbant, 125. lidem contrarias philosophorum explicationes probant, 125. Quadruplici genere universe comprehendi, 141. Dæmones erant, 155. Nulli boni, qui malis faverent, 165. Ex humanis cupiditatibus ficti, 185. Quibus quoque delectentur, 129. Cantionibus magicis cognuntur, 193, 194. Ut solvantur a magis, præcantur, 195. In suis imaginibus vivunt, et quomodo, *ibid.* Nube inclusi ad maxores lenire soliti, 195. Quomodo solvantur, 196. Demulcere cogique non possunt, 199. Pro diverso populorum ingenio diversi, 679. Si bruta plingere possent, ab iis dii propria eorum forma pingerentur, *ibid.* De diis varia philosophorum pugnantisque sententia, 755.

Diphilus, Cypri rex, *ægyptiacus* sustulit, 155.
 Diluvium Noemiticum a Beroso Chaldæo et ab aliis memoratur, 414. Tempore Sisithii regis, *ibid.* A Saturno prædictum, *ibid.* Die 15 mensis Desii, *ibid.* Oxygium sub Ogyge a Pheroneo, quot annis ante olympiad. I Africano, 488.

Diluvium Platoni quatenus notum, 587.
 Dinarchus plagiarius, 466.
 Diodoros locus de mundi ortu, 19. De Iside et Ociride, luna et sole, 27. De Ægyptiorum theologia, 45 et seq. De Græcorum theologia, 52 et seq. De Atlantiorum theologia, 57. Ex Evermeri *De diis* historia. De Ægyptiorum allegorici, 88. De Carthaginiensium *ægyptiacis*, 161. I *Biblioth.* de iis quæ a barbaris Græci acceperint, 480.

Diogenes Apolloniata, de mundi ortu quid senserit, 25.
 Diogeniani locus adversus divinationem, 156. Adversus fatum, 262.

Diomedes homo sacrificatus Salamine, 155.
 Dione, Cæli filia, 37.
 Dionysii Halicarn. locus, ex lib. II *De prisca Romanorum theologia*, 78. Alius de Pæasorum et Romanorum, 158.
 Dionysius Alexandrinus de materie creatione disputat, 385. Adversus Epicureos Providentiam tollentes, 772 usque ad *fn. lib. xiv.*
 Dionysius, Sicilia tyrannus, quid de tyrannide senserit, 391.
 Dioscuri, Cabri et Corybantæ, lidem, 56.
 Diphilus comicus, de Dei oculo futuroque judicio, 685.
 Divinatores quibus artibus uti soliti, 132. Cum casu amphibolia loquuntur, aut falsæ prædicant, aut raro et casu, vera, 135. *Vide* Oracula. Cur alienis potius quam suis prodesse viderentur, 154. Capti, suis ipsi technas prodiderunt, 153. A Peripateticis aliisque philosophis irrisi, 156. A Diogeniano graviter accusantur, 156. Raro, et casu vera prædicant, 157. Ut vera prædicant, nocent potius quam prosunt, 158. Se mentiri fatebantur, 241.

Dium, urbs in Creta, 226.
 Dodonaum es. 61.
 Dodonaus Apollo, 154.
 Dorotheus, scriptor, 157.
 Dosidas scriptor, 157.

Draco paulo ante Pisistratū tyrannidem, 479.

E

Ecclesia, quam Inconcessa, 7, 9.

Echnades insula, 206.

Ectio, oraculum accipit a Pythia, 224. Vide Cypselus.

Eletica philosophia, 471. Omnia unum esse docet.

725.

Elezarus summus pontifex Judæorum, ad Ptolemæum regem scriptus, 555. Septuaginta Interpretes ad eum mittit, 554. Eos de Scriptura allegorici monet, 570.

Electryo Persei et Andromedæ filius, 54. Aicmeam patet, *ibid.*

Elephantinopolitanum simulacrum, 116.

Eleusinorum ministri qua forma, 117. Vide Mystera.

Elphæ prophetia ab Eupolemo singulari libro celebrata, 447. Elion Phœnicus vir, 56.

Elmo, id est Saturnii, Phœnicibus, 57. Deus Hebræis, cur, 517.

Emmor Sicimita, circumciditur, occiditur, 428.

Empedocles quid de mundi ortu senserit, 24. Metonis filius, 4. Elementa rerum principia esse voluit, 749. Versu scriptis, *ibid.*

Enoch, id est divina gratia, 508. Primus inventor astrologiæ, 419.

Enos laudatur, 506. Cur verus homo, 507. Qui differat ab Adam, *ibid.* Item, 516. De ente pugnantes veterum philosophorum sententiæ, 725.

Ens verum Stoici corporeum esse voluerunt, 819.

Entelechia Aristotelis, a Plotino impugnata, 811. Item a Porphyrio, 812, 815.

Enyalios Jupiter, 416.

Epeis Ægyptius hierophanta, 41.

Epchorus scriptor, 418. Plagii reus, 464, 467.

Epicharmus Pythagoreus, poeta, de Dei scientia, 671.

De ratione et Verbo, 682.

Epicurus, de mundi ortu quid senserit, 24. Sectatores habuit doctrinæ suæ tenacissimos, 737. Democriti atomorum amator, 749. Ab Aristotele confutatur, 770.

Epimenides Cretensis, purgationum auctor, 226.

Epistolaram conficiendarum inventrix Atossa, Persarum regina, 476.

Equi Thraci laudatissimi, 224.

Erechtheus Proserpinæ filium immolavit, 187; Erginus, prolix causa Pythiam consultit, 128.

Essau Jobi pater, 450.

Essæi, sive Esseni, quales ex Philone, 379 et seq. ad 584. Item ex Porphyrio, 404. Romano bello, fortes in cruciatiibus, 407.

Ethica Hebræorum qualis, 511, 512.

Eugrammo Cyrenæus plagiarium, 462.

Eva in Bœchi orgiis inclamata, 62. Cum aspiratione, *Serpentem* significat, *ibid.*

Evander Lacædis discipulus, et successor, 738.

Evangelium, quid sit, quamque dives, 2.

Evelpis Carystus, 155.

Evererus, historicus et theologus, 89. Judæorum meminit, 458.

Eupolemos de Judæis et Abrahamo scripsit, 418. De Eliæ prophetia librum scripsit, 447. De Mose, Jesu, Samuele, Saule, Davide, Salomone, scripsit, *ibid.*, 418, 449.

De Salomonis templo fusc, 449, 450, 451. De Hierosolyma et templi supellectile, 451. De Jeremia propheta, 454.

Euripides quis, 227, 228. In arce mensam habuit, 228.

Regibus placuit, *ibid.* Macedonibus charus, *ibid.* Melanippen scripsit, 466. Melanippen, 30. Anaxagoras discipulus, 504.

Eusebius secundum principium male posuit, 520. Imo minus eo, a quo missum est, 521. Arrianizet, *ibid.* Item, 525. Peculiarem chronologiæ rationem instituit, 485, 502.

Quem ordinem bis in liberis tenuerit, 788, 789.

Euthycles Locrus, pugil, 252.

Evilmarucibus, Nabuchodonosoris filius, 455. Nerigil-saræ, mariti sororis suæ, insidius perit, *ibid.*, 457.

Ezechielus, poeta lambograpus, de Pharaone et Indæis copiose scribit, 457. Paschatis et agni Paschalis meminit, 445.

F

Fabule ad rerum naturalium rationes tractatæ, 74. Ab

Isidoro. A Romanis quatenus receptæ, 78, 79. Græcæ a Porphyrio quemadmodum explicatæ, 97-115. Græcæ de

rebus reselluntur, 119. Quam parum viros sapientes docuerint, 122. A diis ipsis probatæ et confirmatæ, 125.

Infantibus perisque tradendæ, 575. Quales esse debeant, 576. De diis rejiciendæ pleræque, 641-647, 649.

Fatum, Cæli filia, 57. Diis ipsis potentius, 258. Ab Eusebio graviter confutatur, p. 212-251. Item ab Oenomaio,

255-261. Item a Diogeniano, 262-267. Item ab Alexandro Aphrodisæo, 268-275. Item a Bardesane, 275-281. Item ab Origene, 281-296. Tollit philosophiam, religionem, penas, præmia, sollicitudinem, obedientiam, 245, 244, 260. Libertatem omnem eripit, 244, 258, 266. A natura diversum, 246. Deum tollit, 252. Christianam religionem non continet, 255. Penarum æquitatem tollit, 260. Laudis jus omne tollit, *ibid.* Homeri versus probatum a Chryssippo, 262. Idem confutatum a Diogeniano, *ibid.* negat, et *ibid.*, 265. Ad causam efficiendam revocatur, 268. Idem cum natura, 270. Diversis diversorum gentium moribus refutatur, 274. Christianam religionem funditus evertit, 281. Precum vim omnem elidit, 282.

Ferrum a Telti et Damameneo repertum, 475. Delas primus temperavit, *ibid.* Noropes reperi purgarunt, 476.

Fides temeraria, Christianis objecta, 5. Simplex et docilis quam necessaria, 14. Etiam in aliis artibus, 15. Platoni probata, in junioribus maxime, 575. Eidem virtutum maxima, 574. Habenda rebus ad animum pertinentibus ex eod., 575.

Finis ratio quæ diversis in rebus ex Aristotele, 269. Ad naturam, vel rationem pertinet, *ibid.*

Fontes Gædicæ, 61.

Fortuna, seu casus, qualis, et in quibus, 269, 270, 271.

Furtum invisum Scribus, 274. Artis, 276. Bactris, *ibid.*

Quibus non invisum, *ibid.*

G

Galeæ Judæorum, æquila ora, 412.

Galium Mercurius, 91.

Galli Ægyptiaci, 160. Olim adolescentibus pro puellis matrimonium jungebant, 277.

Gelli populi, 275. Viri mulierum, hæ virorum munentibus funguntur, 275.

Geloi Stellæ populi, 255.1

Genethliacorum dicta, 294. Confutuntur, *ibid.*

Genethliacorum, studiosiusque diversa, 274, 295.

Genus et Progenies Phœnicia numina, 54. Liberos hæ-

bit Lucem, Ignem, Flammam, 54

Geometræ ubi nulli, 277.

Geometria ab Ægyptiis, 475

Geranslyon quid, 61.

Germani olim a rangelatione crebro pereuntes, 277.

Græci ab Ægyptiis Bacchum, Herculem aliosque heros mutuati, 48. Theologi quales, 52. Omnes a Ægyptiis, 156, 164. Alienorum scriptorum fures, ex Clemente, 462, 463.

Ab immani æstu Eaci precibus liberati, 465. Fures ex Porphyrio, 464, 465. A barbaris accipere quamprimum,

472, 475-485. Litteras a Phœnicibus, 475. Hebræis persimiles, 474. Infesto celo laborant, 477. Litteris sero et historiam acceperunt, *ibid.* Nullum Homericæ prout antiquius scriptum habuere, 478. Historici primi, Cadmus Milesius, et Acusilas Argivus, paulo ante Persicam expeditionem, 478. Scriptores, quam sese mutuo villicent, *ibid.* In tabulis publicis admodum negligentes, 479. Car

tantopere in historia dissident, cause due, *ibid.* Quam multi Ægyptum petierint, 480, 481, 482. Cerberum et totam inferorum fabulam ab Ægyptiis acceperunt, *ibid.* Hebræos præceptores habuere, 460, 461, 663, 668 et seq.

H

Harpe Thracum inventum, 475.

Hebræi, Græcorum philosophorum præceptores, 460, 461, 663, 668. Ex Clemente Alexandr. Quam inter sese consentiant, 719, 720.

Hebræi jure a nobis præpositi gentilibus, 501, 468.

Mundi autorem cognovere, *ibid.* Animum spreto corpore coluerunt, 502. Ante Mesem et Judæos, p. 504. Ab Hebero dicit, *ibid.*, 520. Præcipui ad Mesem usque, 506 et seq. Auditendi in rerum suarum historia, ut alii in sua, *ibid.* Veteres illi, Judæi non fuisse, 309. A transeundo dicit, *ibid.* Creationem Dei que providentiam annuncit, 517-519. Angelos agnoverunt, 526, 527. Dæmones agnoverunt, 528. De natura hominis quid sentiant, 550.

Quam sanctis legibus a Mose instituit, ex Philone, 557 et seq. Vide Judæi Quæ crimina morte puniant, 357. Vota quam sancte impleant, 558. Ad humanitatem ut instituit, *ibid.* In Sabbato quam religiosi, 3:9. Quam legum suarum periti, 360, 565. Annum septimum ut observant, *ibid.*

Rempub. habuere *ibid.*, 561. Quam legum suarum tenaces, 564. Sacerdotes iudices habuere, *ibid.* De Decore sentiant, 565. Quales in sacrificiis, *ibid.* Quales in nuptiis, 566. Quales in funeribus, 567. Quid a liberis erga parentes exigant, *ibid.* Quales adversus advenas, *ibid.* Ad mortem legum suarum tenaces, 568. In bruta ipsa perhumani, *ibid.* Dei homines ab Ægyptiis appellati, 572. Quam ab aliis gentibus separati, 571, 572. Quo delecto alium aliis veserentur, aliis absterent 572. Cur

animantibus usi, quibus fissa ungula, 378. Cur ruminantibus, *ibid.* Jurem Dei memoriam habere debuerunt, 573, 574. Mures et mustelas immundas dicebant, 574. In sacrificiis, mansuetas animantes adhibebat, 575. Litteras XXII habuere, quibus nominibus, quo significatu, 474, 519. Pastores et reges in Ægypto, 500. Hebraei judices numerantur, 502. Reges numerantur, 503. Platonica philosophia fontes, 509. Quales in mortali philosophia, 511. Quales in dialectica, 515. Deuterotas habuere, *ibid.* Quales in versibus, 514. Quales in rerum nominibus, *ibid.* 516. Item, 518. Quid de vero homine statuatur, 509, 507. Virum nominant, *Is.*, 517. Cur Eioim Deum appellarint, *ibid.* Septem vocalibus nomen Dei tetragrammaton expressere, 519. Quales in physicis, 521. De vero ente quid senserint, 523. Verbum divinum agnoverunt. *Vide Verbum*, et 538, 553, 554. Laudati ab Orpheo, 663.

Hecateus Abderita de Judæis loquitur, 408. Milesius, 466.

Hecate ad lunam relata, 115. Alba veste, anreis sandaliis, facibus, catallo insignis, *ibid.* Daemonum princeps, 126. Obscenis amoribus lenocinata, *ibid.*

Hecate et Serapis, demonum principes, 174, 175. Hecate, de se ipsa oraculum edit, 191. Cogi se cantionibus fatetur, 193. Simulacri sui formam præscribit, 200. Item aliam, 201. Ubi se Cererem ostendat, 200. Symbolis gaudeat, 202.

Hector Platoni unde dictus, 517.

Hegesarchus pugil, 266.

Helipolis Mævin et Aplin consecrat, 117. Libidinibus infamis, 168.

Helipolis Sipparorum, 414.

Hellanicus scriptor, 415. Plagiarius, 466.

Heraclida quo successu Peloponnesum repetant, 210 et seq.

Heracliti de ingenio dictum, 599. De igne rerum principio sententia, 748.

Hercules Ægyptius, 48. Grævus, qualis fuerit, 54 et seq. fusc. Unde dictus, 112. Ad solem relatus, quomodo, *ibid.* Sol esse non potest, 120. *de Apocryphis in Italia sustulit*, 160. Hortum habuit calidosque fontes in Trachinia, 214.

Hermaphroditus Baccho similis, 54.

Hermogenes Judæorum meminit, 458.

Herodius plagiarius Hecatei, 466, 467.

Herodes, 141 et seq. Insulas Britannicas incolunt, 207.

Ex Platone, 665. Ex aliis, 845.

Hesiodus quatuor rationalium genera statuit, deos, demones, heroes, homines, 184.

Hestias scriptor, 416.

Hetroscorum propria necromantia, 62.

Heremias propheta laudatus ab Eupolemo, 454

Hierombalus levi Dei sacerdos, 51.

Hieronymus Ægyptius, *De reb. Phænic.* Arcæ Noemitiæ meminit, 414.

Hierusalem, ex Hecateo, 120 hominum millibus habitata, 408. Ibi templum quale, *ibid.* Vox Aristotelis difficilis, 409. De ea Timochares, Syriæ mentor, 432. De ejus annis Philo poeta, et Aristæus, *ibid.*, 453.

Hippasus Metapontinus ignem rerum principium posuit, 748.

Hippopotamus, pro Typhone, ejus rei symbolum, 116.

Historia. *Vide Litteræ.* Apud Græcos sero in usu, 478, 479. Cadmum Milesium, et Accusitium Argivum auctores habuit, *ibid.* Ne ab Atheniensibus quidem, nisi sero admodum culta, *ibid.* Græca, cur tam incerta, cause duæ, *ibid.*

Homerus deos ac demones promissive appellavit, 184. Felix, et infelix, 227. Irrisus ab Ænomaio, 229. Cum scarabæo comparatus, *ibid.* Citatur pro fato et contra fatum, 262, 265. Poesin elaboravit, antiquissimum omnium apud Græcos scripti genus, 478. Initio nihil scripto mandavit, *ibid.* Quo tempore flourerit, 491, 492. Muse multo junior, *ibid.* A Platone graviter ac subtiliter excutitur, 618, 619.

Homines quomodo paulatim expoliti, ex Diodoro, p. 21.

Homines auri, argentei, auri ex Platone, 615, 612. Homo cultus ab Ægyptiis, 94, 117. Immoletus nbi, 40, 153-161.

Homo versus Enos, 507, 516. Deo parere justus obligatur, quam aliam mundi partes, 515. Qualiter institutus a Mose, *ibid.* A Paradiso terrestri ut excederet, 516. Imago Verbi, et Dei quomodo, *ibid.* Quo studio ad Deum ferri debebat, *ibid.* 532. Denotem suum ac singularem habet, 517. A Deo creatus, 530. Animo quam excellenti præditus, 551, 552. Corpore uti qui debebat, *ibid.* Dei filius est, 586. Cum cupiditatis beatus esse non potest, 587. Divitiis, robore, pulchritudine, ac similibus quam stolidæ intemescat, 588. Homo, *de Apocryphis*, unde, 517. Cum igne conjunctus apud Hebræos, *ibid.* *Vide Vir.* Asidue mutatur, nec manet idem, 528. Sibi permissus a Deo relinquatur,

531. Justus a malis vexatur, 590. *Vide Providentia*, et 583. Initio, mas, femina, androgynus, 585. Qualem vitam primum egerit, 586. Secum pugnet, 600.

Homo animal formæ multiplici Platoni, 615, 616.

Hortus caelestes et terrestres ad solem relatus, 114

Horti pensiles, id est arbores consistit, 45.

Hostias quo, quibus diis immolanda, et quo ritu, 145 et seq.

Hyc, Ægyptiæ, id est rex, 500. Captivus, 501.

Hycoussus, id est pastor, reges, 500. Captivi, 501.

Hyperides plagiarius, 466.

Hyperion, 57.

Hyperochides Aristotelis æqualis, 409.

Hypericites scriptor Phœnicus, 495.

Hypsurantius quis, 54.

Hyrcaui senes adhuc vivos feris objicere soliti, 11.

I

Ichnemnon crocodillis infestus, 49.

Ideæ Platonice adversus Aristotelem ab Attico defenduntur, 815. A Platone, Didymo et Philone explicantur, 545, 546. Moxi adumbratæ, *ibid.* Explicantur a Clemente Alexand., 548. Ideæ quid sit, 846.

Idola Christi adventu sublata, 14. Nolla superstitionis initio, 17, 29, 30. *Vide Simulacra.* Ridentur a Soothecis, 680.

Ignis jam olim in templis servari solitus, 28. Ab Ægyptiis cultus, 94. Filius Generis apud Phœnicus, 54. Ignis et viri apud Hebræos conjunctio, 517.

Ilus, idem qui Saturnus, 56.

Imagines deorum magicæ, 195.

Improbi felices esse non possunt, 587, 591, 592. Cur diu sine pœna tolerati, 593, 594. Cum igne ventisque comparati, *ibid.*

Inachus Mose junior, ex Porphyrio, 486. Ipsi æqualis ex Appione, 490. Paulo antiquior, Africano, 488, 489.

Æqualis, Tattano, 494.

Indi quales, 275. Uxorem cum mortuo viro comburant, 277.

Inferorum fabula, ab Ægyptiis ad Græcos, 480. Flavi quales ex Platone, 567.

Ingenium sicco in solo melius, in fecundo humilis, 594.

Injuriis reponendas non esse, ex Platone, 653.

Inventores rerum varii, 475. De illis qui scriperint, 476.

Ionica philosophia, 471, 725.

Ipbicrates *de Apocryphis* Carthagine sustulit, 150.

Isaac quem castus, 510. Riazus Hebræus, cor, 519.

Isæus plagiarius, 466.

Isiris Phœnicus, trium litterarum inventor, 39.

Isis, id est antiqua, pro Luna, 27. Osiridis soror et conjux, 46. Ceres, Io. Juno Græcis, 48. Medicinæ parens, *ibid.* Terra Ægyptiis, 115. Ceres et Proserpina, *ibid.* Ægyptia terra: Osiridis, 1. Nili mater, uxor, et soror, 116. Ceres Græcorum, 499.

Ismaelita circuncisi die 15, 293.

Israel, id est contemplans Deum, 510, 519.

Ister de Cretensium sacrificiis, 158.

Italica philosophia, 471.

Itanus Sannitis, scuti inventor, 475.

Ithomates, Jovis cognomen, 157.

Ituræus, Pollionis opus, 467.

J

Jacob laudatur, 510. Id est, *athleta*, *ibid.* A Demetrio apud Polyhistorum laudatur, 422. Ejus historia pertinetur ab eod., 425, 424, 423. Israhel dictus, 510, 424. Celebratur a Theodoto poeta, 487. Ad Emmorem venit, *ibid.* Circumcisionem præscribit Sicimitis 428. Unde nomen habuerit, 519.

Jambres magus Ægyptius, 411.

Jannes et Jambres, Ægyptii magi, quos Pharo Mose opposuit, 411.

Jed, Saturni filius ex Anobreto, 40.

Jevus Phœnicium dens, 51.

Job laudatur, 511. Ab Arista apud Polyhistorum, 430. Esau et Bassaræ filius, *ibid.* Ichmeus, *ibid.*

Joseph, laudatur, 511. Castissimus, *ibid.* Ejus historia pertinetur a Demetrio, apud Polyhistorum 424. Ab Artapano apud eundem Polyhistor, 429.

Josephus *Antiq.* u de Mosaicis reip. forma disputat, 561, etc., *Antiq.* u auctores adducit, qui diluivi et arcæ meminerunt, 414. In *Antiq.* de his qui longioris prisorum vitæ meminerunt, 415. Ex Berosa, de captivitate Judæorum cum Nabuchodonosore, de quo Babylonis regibus a Nabopalassoro, usque ad Cyrum, 455. Meminit auctorum qui de rebus Judæicis locuti sunt, 458. Libri *De Judæo-*

rum: antiquitate locus, in quo de rerum inventoribus, 477. Chronologiam propriam iustituit, 500.

Judæi, servitute ob reputatum Christum oppressi, 9. Infantes masculos circumcidit, 279. Vide Hebræi. A Porphyrio memorati, 404. Quales in sacrificiis ex eod., *ibid.* Ab Hecateo Abderiti memorati, 408. Sub Alexandro militaverunt, *ibid.* Memorati a Clearcho, 409. Ab Aristotele, *ibid.* A Calanis oriundi, si Aristoteli fides, *ibid.* A quibus scriptoribus celebrati, 410. A Numenio, 411. A Chærio poeta, 412. Lingua Phœnicibus similes, *ibid.* Xerxis adversus Græcos socii, *ibid.* Attonsi, et squahdi, *ibid.* Equina ora pro galeis gestabant, *ibid.* Ab Apolline laudati, 412, 415. A Polyhistor, 418. Ab Eupolemo, *ibid.* A Cleodemo vate, 422. A Theodoro poeta, 426. Ab Ezechio poeta, qui de filorum servitute, et liberatione, 457 et seq. Captivi annis xxx ante Cyrum, 493. Judæorum iudices sigillatim, 502. Reges, 503.

Judices Hebræorum ab Eusebio numerantur, 502. Judicium, post mortem, quatenus Platoni notum, 565, 568. Item 577 et seq. Quam timeretur a Platone, 579. Intentator adolescentibus a Platone, 635. Socratem consolator, societate beatorum, 662, 669. Ubi de Ariode. Item ex Diphilo Comico, 685. Rursus ex Platone, 699.

Juuo commercium cum Baccho nullum habet, 83. Fel odit, 84. Latona dicta, *ibid.* Terra, *ibid.* Perfecta et conjugalis, cur et quando dicta, 84. Jovi reconciliata quomodo, 86. Simulacro liguæ Argis expressa, 99. A Porphyrio ἀποκαταστασις, 108. ἀποκαταστασις colta, 163.

Jupiter atrarius, 57. Duplex, Cretensis, et orbis Dominus, 58.

Jupiter Triphylæus, 60. Spiritus ex Ægyptiis, 88. Unus omnia est Orpheo, 100. Mens esse non potest, 107. A Phœnicibus, Ægypti, Cretensibus, Atlantis mortalis habitus, *ibid.* Si mens est, quid sequatur, 119. Latiaris ἀποκαταστασις cultus, 156. Ithomita, eadem cultus, 157. Item in Creta, 157. Jupiter Enyalius, 416.

Juramentum Platoni exosum, 675.

L

Labassoarascus, Nerig'isare filius, occiditur, 457.

Labda Eetionis uxor, 224.

Labodius Hebræi iudicis anno in Troja capta, 484.

Lacedæmonii hominem immolabant Mari, 153. Cum Persis congressi, 219. Multieribus laudatissimis usi, 224.

Lacyses successor Arcesilæ, quam facie delusus a cævis, comprehendi aliquid agnovit, 754.

Laodicenses ἀποκαταστασις, 156, 165.

Lapides animati, 57.

Lapides cædere, inventum Cadmi, 476.

Latuna Menandri furta detegit, 463.

Latona Juno dicta, 84. *μαζία* vel *μαζία* cognominata, *ibid.*

Nox, *ibid.* A Porphyrio ἀποκαταστασις, 108. Si Oblivio est, Sotis et Luna mater non est, 119.

Laurus Apollini sacra, cur, 112. In sacris magicis etiam Hecates, 200.

Lebadia oraculis inclyta, 205.

Leo Ægyptii historicus, 490.

Leontopoteus Ægypti præfectura, 94.

Lesbii ἀποκαταστασις, 157.

Libertas humana demonstratur, 245, 246. Cupiditatis moderatur, 247. Hebus externis perturbatur, 248. Sideribus potentior, 250. A Democrito et Chrysippo violatur, 255, 257. A Diogeniano defensa, 262. Homero nota, *ibid.*

Diversa gentium moribus probatur, 274. Cum divina scientia consistit, 287.

Lingue variae, cur, ex Diodoro, 21.

Listum, vinculum diis adhibitum a magis, 495.

Litteræ, a Tsauto inventæ, 31. Tres ab Isri repertæ, 39.

A Mercurio inventæ, 46. Græcæ a Phœnicibus unde et Phœnicæ dictæ, 475. Hebræicæ persimiles, 474. Hebræicæ xvi earum nomina et sententiæ, *ibid.*, 519. Apud Græcos vix usitæ sub Trojana tempora, 477.

Loeri, violata Euthyeli statua, puniit, 252. Item ob eversam Trachinon, 260.

Longius Stoicorum de animo sententiam oppugnat, 822 et seq.

Lucernæ ab Ægyptiis, 475.

Luna, Isis, p. 27. Variis nominibus ac symbolis adumbrata, 115. Artemis, Minerva, Hecate, Parca triplex, *ibid.*

Laurum et pepaver sibi vindicat, *ibid.* A so'e illuminata quo simulacro expressa, 116. Vulturis specie, cur, 117.

Cujus natura, 837. Cujus magnitudinis, 858. Cujus figuræ, 858. Quomodo illuminetur, *ibid.* Quomodo deficiat, 848. Quare terrestris apparatus, *ibid.* Quantum ab sole terraque distet, 849.

Lupercalia in Arcadia, 156.

Lux a Deo ante solem et diem creata, quæ, 515, 547, 548.

Lux, a Genere sata, apud Phœnicibus, 54.

Lysimachus de furtis Ephori, 467.

Lycii Creteuses ἀποκαταστασις, 157.

Lycurgus, a Pythia laudatus, 222. Ab eadem leges accipit, 223.

Lydi, olim Mæones, 55.

M

Macedo, filius Oisiridis, Macedonæ rex, 46.

Macris, nutrix Junonis, 84.

Mæones, postea Lydi, 55.

Magi. Filii Dii. Deos evocant, ligant, solvunt, 195, 194, 195. Eos terrent, 198. Nominibus barbaris et ἀσέβεις usi, *ibid.*

Magistratus quales Platoni probentur, 581 et 589. Defugi possunt, ex eod., 582. Magistratus remp. divinum ad exemplar conformant, 535. Aurei sint, lex Platone, 615.

Magusæ Persæ, 275. Filias uxores ducunt, 279.

Maichan qui et Cleodemus, de Judeis scriptis, 422

Malum nou a materia, 337.

Manetho Ægyptius historicus, 44 et 155

Manus quid in Deo, 376.

Mare quomodo coæluerit, et cur amarum sit, 651

Marius Averruncis filium immolavit, 457.

Mars *ἄρς*; unde dictus, 85. ἀποκαταστασις cultus, 163.

Martyres quam religioe colit, 665.

Massætae ejus olim immolare ac vorare soliti, 11.

Mater deum. Enig mysteria, quo auctore, 65. A Romanis quatenus culta, 79.

Materia creationem tuetur Dionysius Alexandrin., 355.

Origenes, 534. Dæ Naturam varie vari explicant, 845. Malorum causa illa non est, 557-546.

Mathematicarum cognitionem quatenus probaret Socrates, 745.

Maximi de materia ortu, deque malorum causa in materiam non conferenda, disputatio, 557-546.

Medi canibus moribundis obijciunt, 217.

Medicamenta ex rebus naturalibus, 131 et seq.

Medicina ab Api Ægyptio inventa, 475. Ab Æsculapio aucta, *ibid.*

Medicus vitorum etiam principum comitatum, et apparatus quam nihil feriat, 568, 589.

Medici animorum. Mali, philosophi, 389.

Megasthenes Judæorum meminit, 419. Meminit Nabuchodonosoris, 456. Babylonis a Cyro capiendæ, a Nabuchodonosore conditæ, 457.

Melanippe Euripidis, 466. Melanippe, 20.

Melanippus Charitonii charissimus, 255. Melchisedec, rex iustus, 509.

Melissus sensuum vim tollebat, in quo reprehensus ab Aristotele, 757.

Melo adversus Judæos scriptis, 420

Memnonius quis, 54.

Menander plagiaris, 465. Ejus fabula. Superstitiosus, *ibid.* De gratia Deo sacrificiis, 682, 685.

Mendacium nullo cruciatu admittendum, 242.

Mens rerum effectrix, Cneph Ægyptiis; qua specie, 115.

Ab Anaxagora posita, 504, 750. A Platone, et Plotino, 556. Sola bona Numenio, 544. Regina et moderatrix omnium Platoni, 628. Immortalis, et ab animo sejuncta, Aristoteli, 810.

Mensor Syriæ meminit Hierosolymæ, 452.

Mercurius Trismegistus, 56. Ejus inventa, 46. Nomen unde, *ibid.*

Mercurius deus, ἀποκαταστασις 114. Cupidinem filium habuit, *ibid.* ἰσχυρὸς fuit, 91.

Merris filia Palmenothis, Ægypti regis, quæ Mosem pro suo accepit, 452. Ab Ægyptiis non minus quam Isis culta, 455.

Mestralmus Asboli frater, 419.

Methymæsi Bacchi caput φάλαξος colere, 235.

Metrodorus, de mundi ortu quid senserit, 24. Solis sensibus credens confutatur, 766.

Minerva pro aere apud Ægypt., 89. Τραχίνας et γλαυκὸν *ibid.* Ad lunam revocata, 115 ἀποκαταστασις culta, 163. Saturni filia, 56.

Misor, Phœnicia vox, 56.

Mnaseas Judæorum meminit, 458. Scepticus philosophus, 751.

Mnaseas, arcæ Noemticæ meminit, 414.

Mnesarchides, pater Euripidis, 227.

Mnevis, taurus sacer Ægyptiis, 47. In arte Heliopoli, 51. Qua specie, soli sacer, 117.

Mochus scriptor, Phœnicibus, 493

Molus, scriptor, 415.

Monibus De rebus admirabilibus scriptis, 157

Morbicibus artibus dæmonibus aut præstigiatoribus curati, 151.

Mors pro virtute subeunda, 651.

Moses laudatur, 313. Alia nudo, alia allegorice scripsit, *ibid.* Quam alite de Deo philosophatus, 313. Mundi creationem aperuit, 314. Hominem quemadmodum instituit, 315, 316. Judaeos ut eduxerit ex Aegypto, ex Phitone, 338. In scelera quam severus existiterit, *ibid.* Quam humanus et plus in legibus, 338, 339. In reip. sum forma laudatur a Josepho, 361. Religionem caput esse reip. voluit, 362. Lectus a Numa, secundo Romanorum rego, 410. Musaei nomine laudatus a Numenio, 411. Adversarios Janenem et Jambrem Aegyptios magos, habuit, *ibid.* Ab Eupolemo laudatur apud Polyhistorum, 431. Ab Artapano, sed fabulose, 432. Ab eodem Musaei nomine dicitur, a Judea muliere pro Meribis filio suppositus, *ibid.* Ob Moyses onde dicitur, *ibid.* Multa utilissima reperit, *ibid.* Ob eadem Mercurius ab Aegyptiis dicitur, ac fere pro deo habitus, *ibid.* Chedephrae jussu Aethiopes bello vicit, *ibid.* et 433. Ejus cum Aegypto rege congressio, ab eod. perierat, 434 et seq. Terram jugatis habitis arare docuit Aegyptios, 435. Mosus et Pharaonis historia, ab Eschelio poeta copiose describitur, 437-446. Ubi etiam de itinere per desertum. Mosus omnium, et rubus ardens, 440. Septem sapientibus 1500 annis antiquior, 470. Cecropi aequalis, annis ante captam Trojam, 481. Post Abrahamum, annis 505, *ibid.* Qua etate ex Porphyrio, 486. Inacho vetustior, ex eod., *ibid.* Cecrope vetustior annis fere 400, ex eod., *ibid.* Ante Trojam, ex eod., 800 an. fere, *ibid.* Ogygis tempore Israelitas educit, ex Africano, 489. Annis 2020 ante olympiades ex Africano, 490. Ante Cyrum 1237 annis, ex eod., *ibid.* Inacho aequalis ex Apollone, 490. Sub Amosi Aegypto, *ibid.* Homero antiquior, 492.

Mosomamus Judaeus, sagittandis peritissimus, 408.

Mot, id est *limus*, 35.

Mulier Hebraeis *Isa*, Platoni *γυνή*, cur, 317.

Mulieres, Gelissae quam a caeteris diversa, 275, 276. Bactrianae quam magnifice, 276. Bonae, optima; mala, pessima, 406. In philosophis communionem vocandas, 608. Item in reip. partem, *ibid.* Bello gerendo idoneae, *ibid.* Qui modo a Platone instituta, 706 et seq.

Mundus cujusmodi ortum habuerit : ex Diodoro, 19. Ex Thalete, Anaximandro, Anaximene. 22. Ex Xenophane, Parmenide, Democrito, 25. Ex Epicuro, Empedocle, Metrodoro, 24. Ex Diogene Apolloniata, 20. Ex Phoenicibus, 33. Ex Stoicis, 817. Deus esse non potest : nec ejus partes Dei membra, 104 et seq. Qua forma expressus ab Aegyptiis, 115 Partibus licet multiplex, unus tamen Dei vis conditus et gubernatus, 118. Deum esse ostendit, 301. A Deo creatus, 314, 381 et seq. Quam egregie Deo pareat, 315. A Deo regitur, 318, 386 et seq. Non productus ex materia, 351, 356. Ortum habuit, alias nulla providentia regeretur, 385. Item ex Platone, 387. Per sese dissolubilis, 353. Quam ille mutationem maximam rubeat, 560. Finem habiturus : ex Platone, 562. Item ex tragedia veteri, 681. Item ex Stoicis, 820. Qua ratione sit constitutus, 839. An sit unus, 841. An sit animatus, 842. An interitum careat, *ibid.* Unde alimentum hauriat, 843. Quo ordine conditus, *ibid.* Quare inclinatur, 841. An supra se vacuum habeat, *ibid.* Quas partes dextrae et sinistrae habeat, 845.

Mures Hebraeis immundi, 374.

Muse ab Aegyptiis, 46. Quid significet, 112. Bacchi comites, 55. Quorum filiae, unde dicitur, 51.

Musaeus, id est Noses Numenio, 411.

Musvus de Thesprotis scripsit, 462.

Musica instrumenta a variis excogitata, 476. Musicae nomen quales Platoni probeatur, 593, 594. In convivio, 597.

Quatenus addiscenda musica, 746, 747.

Mustela cur Hebraeis immunda, 374.

Muth, Phoenicibus mors et Pluto, 58.

Myralesius fons, *Luc.*, 204.

Myrrha, in sacris magicis, 200.

Myrsilus Lesbios, scriptor, 159.

Mysteria, ab Alcibiade vulgata, 62. Dicta *ἀπὸ τοῦ μύσους*, *ibid.* A Mysunte Attico, *ibid.* Quasi *μυστήρια*, *ibid.* A Melampole in Graeciam ex Aegypto traducta, 65. Qualia fuerint, *ibid.*, 64. Quam verborum formulam habuerint, 66. Quos secundum Cererem auctores, et amatores, *ibid.* Quam in cistis occultarent, 67. Ministros, qua forma habuerint, 117.

N

Nabanathus, conjuratorum factione, Babylois rex creatur, 455. A Cyro vicus, et Babylois imperio extus est, 456. Nabannodochus, Megastheni dicitur, 457.

Nabub a Cappadocibus inventum, 476.

Nabopallassar, pater Nabuchodonosoris, ex Beroso, 433.

Nabuchodonosori oblata diversorum imperiorum species, 285. Ejus adversum Judaeos expeditio, et victoria,

ex Eupolemo, 454. Pater Nabopallassar ex Beroso, 455. Filius Evilmaruluchus, ex eodem, *ibid.* Meminit Abydenus ex Megasthene, 456. Praedictio de Babylone a Cyro captanda, *ibid.*, 457. Opus Babylone, *ibid.* Alia quaedam opera, *ibid.*.

Nacherotes, nomen ex Chenephrae Aegypti regis dicitur, 455.

Natura qui differat a ratione, 269. Eadem cum fato, 270. Diversa ab illo, 246.

Navis auctor, Usonus Phoenicis, 55. Item, Chrysoor navigator primus, *ibid.* Navis solem deferens, 115. Isidi sacra. *Vide* Baris. Navis auctor Atlas Libycus, 475. Quare Triremis et Quadriremis, 62.

Necromantia Etruscorum, 62.

Nepenthes, Helene Homericæ pharmacum, ab Aegyptiis molieribus, 481.

Neptunus aquam marinam significabat, 111.

Nerigilarsus Evilmaruluchum uxoris fratrem dolo in terfecit, 455. Et succedit in Babylois regno, *ibid.*, 457.

Nessus centaurus, 56.

Nicolaus Damascenus, diluvii et arcae meminit, 414.

Nilus ad Ostridem relatus, 116.

Noemus laudatur, 508.

Nomina rerum ab Hebraeis, 514. Non ex impositione hominum, 515. Aliquot Hebrais, unde, 518 et seq.

Noropes primi esse confatur, ferrumque purgant, 476.

Nosti, id est reditus, opus Anticlidis, 157.

Nubes deos evocatos tenet, 195.

Numa Pythagoreus fuit, et Mosius libros legit, 410. Dei simulacra nulla esse voluit, 410.

Numenius philosophus Mosem legit, 411. Judaeorum meminit, *ibid.* Citatur lib. *De bono*, ubi de primo ac vero ente, 325. Lib. *De bono*, ubi de secundo principio, 556. De boni natura disputat, 543. Ex lib. *De Platonia arcanis*, 650. De prima Platonica doctrina successione, 727. De Arcesilae sensu, et ingenio, 729, 730 et seq. De Lacye Arcesilae successore, a servis facitissime deluso, 735. De Carneade, qui tertiae Academicæ auctor fuit, 737.

De Philone Chionomachi ejus successore, qui Carneadi successerit, 739. Ex *De bono*, adversus Stoicorum de vero ente sententiam, 819.

Numularii apud quos vult, 277.

Nuptiae cum sororibus apud Aegyptios, 48. Apud Persas cum matribus, 11, 275. Adolescentium quasi puellarum, 277. Plurium virorum cum una muliere, 277. Plurium mulierum cum viro uno, *ibid.* Patrum cum filiabus, 279. Hebraeorum quales, 366. Essais non usitatae, 380, 404.

O

Oedipi factum ab Oenomaos excutitur, 258.

Oeneus, Herullis hospes, 56.

Oenomaus philosophus oraculorum vanitatem coarguit, 209 et seq. Nominatur, 215. Ipsemet ab Apolline deceptus, 215-215. Fatum insectatur, 255 et seq.

(Olympias) sub Isaiae tempora, 481. Post Trojana tempora, annis 408, *ibid.* Annis 407, Tatiano, 456.

Omphale, Lydiae regina, Hercules domina, 53.

Omonarchus sacrilegus punitus, 592.

Opera primaria et secundaria in mundo, ex Phitone, 595, 597.

Ophionide qui, 41.

Opis Cererisque discrimen, 109.

Oracula Graecorum irrita Clementi, 61. *Vide* Divinatores. Bellorum tempore Graecis inutilia, 134. Falsa, 244.

Extincta, *ibid.* Apollinis, de multiplici hostiarum discrimine, 145. Toto libro v. Hecates et aliorum, de vi et necessitate cantionum magicarum, 195, 194. Quam dii solvi se postulant a magis, 195. Apollinis, de invocandis quibusque die numiibus, 202. Hecates, de suo simulacro, 200, 201. Cereridis, de se, 201. Defecerunt, quomodo, 204. Item, 205. Olim in Bucotia plurima, 205. Lebadis restiterunt, alibi existit. Ab Oenomaos traducta, 209 et seq. Apollinis, de Atheniensibus pueris, apud Minoem Ianiandis, 209. Ambiguitate fallunt, exitumque creant, 210. Heraclidis Peloponnesum reptentibus, *ibid.* Crueso, 211, 212. Oenomaos, 214, 215. Atheniensibus, urgebat Persa, ut navigent, 216. Salaminis eo-tem tempore, 217. Lacedaemontis eodem tempore, 219. Cnidus urgente Harpago, 220. Lacedaemontis contra Messenos, 221. Messenios contra Lacedaemontis, *ibid.* Lycuro de legibus consulenti, 222, 223. Aegensibus de diversitate populorum, 221. Atheniensibus per astum iuno indulgendum, 225. Ergino liberis carenti, 16. Antiocho, Thasum petat, 226. Cretensibus, 226. Charilao et Archelao Spariae regibus, 226. Telestici, Archilochi patri, 227. Mesarclidae Euripidici patri, *ibid.* Homero, *ibid.* Cypselo, 233. Me-

thymnæis, *ibid.* De templi Apollinei conflagratione, 238.

Orci gales, 109.

Orestes, Platoni unde dictus, 518.

Orgia unde dicta, 62.

Oriens, de Verbo, 535.

Origenes adversus fatum disputat, 281 et seq. Adversus Genethliacos, 294.

Orpheus Bacchum ejusque mysteria in Græciam traxit, 47, 48, 480. Ejus locus de Jove omnia complexo, Illustris, 400. Alius de uno veroque Deo, 664 et seq. De Verbo semper intendo, 685. De Deo omnipotente, cunctaque regente, 686.

Orus Isidis et Osiridis filius, 46. Ad vitam revocatus, et immortalitate donatus ab Iside, 48. Apollo Græcis, *ibid.*, 115.

Osianes *Octaleuchum* scripsit, 42. Magorum maximus, et *teraphyrum parvitas*, 202.

Osiris, id est *mautoculus*, pro Sole, 27. Quam apud Ægyptios fecerit, 43. Deus, 48. A Typhoe occisus, *ibid.* Ab Iside multis imaginibus consecratus, 47. Bacchus, 115. Nilus, 116.

Oseroni olim se abscindere soliti, 279.

Orum, id est mundus, ex ore Cæph Ægyptii prodiit, 115.

P

Pæderastia, quibus invisæ, 276. Quibus non, *ibid.* Ab Hebræis morte damnata, 566.

Pallus auctor de Mithræ mysteris, 156.

Palmanoths Ægypti rex, 431.

Palodes, locus in Ionio mari, 206, 207.

Pan se ipsum describit, 124. Agricolis mortem offert, 190. Bacchi servus, 189, 190. Mortiur, 206, 207.

Panobæi insulæ, 60 et seq.

Pandora Cæli filia, eadem quæ Rhea, 57.

Paromphes somnium, 194.

Paradisus terrestris, 516, 584.

Parca, quomodo ad lunam relata, 115. Cur dictæ *Mænes*, 265. Singulæ quod munus habeant, 265.

Parmenides, de mundi ortu quid senserit, 25. A Platone reprehenditur, 724. Sensuum vim tollebat, in quo redarguitur ab Aristotele, 276.

Parthi quales in homicidis, 276.

Paschalis, et Paschalis agni meminit Ezechielus poeta, 445.

Pastores in Ægyptum quando venerint, 500.

Pastores veri qui; cum bonis principibus collati, 614.

Pater Deus est, 586.

Pax per Christi doctrinam importata, 10.

Paxæ insulæ, 206.

Pelagi pestilentia pressi, 158. Ex Italia migrant, 159.

Persephora, 160. Optimo solo usi, 224.

Pella, oppidum Thessaliæ, *deperibitæ*, 157.

Pelops, Platoni unde dictus, 518.

Peptum Athenis ex arce suspendi solitum, 619.

Peras Callithyri filiam Junonis sacerdotem constituit, 99.

Pericles Anaxagoræ discipulus, 504.

Perseæ olim cum matribus nubere soliti, 11, 275. Cum filiabus, item, 379.

Perseus quos parentes, quos liberos habuerit, 54.

Pestilentia gravis in Pelagos, 158.

Phestum urbs, 226.

Phalaris in Charitonem et Melanippom mitior, 235.

Phallenum Bacchi caput, 253.

Pharaois et Mosis historia ab Ezechielo poeta describitur, 437 et seq. Funestus interitus ab eodem, 444, 445.

Phaylus sacrilegus punitus, 592.

Pherecydes Syrus, Pythagora magister, 470.

Philo Judeus de secundo principio, 322, 525, 555.

Philomelus sacrilegus punitus, 592.

Philonis Judæi locus, de mundo sine materia creato, 556. De Judæorum ex Ægypto migratione, 555. De Mosaicæ resp. institutis, 557 et seq. De Essæis, sive Essenis multa, 579 et seq. De creatione mundi, 584 et seq. De Providentia, 586 et seq. Ex lib. *De animo*, adversus Aristotelis entelechiam, 812. *Indid.* advers. Stoicos male de Deo sentientes, 819.

Philonis Hybilli locus de Sanctonithone, 51. Ejusdem libri in *Enopliæ* *teraphis*, *ibid.* Opus inscriptum, *Eihothia*, 41. Opus *De Phæniciæ historia*, 156. Locus de *deperibitæ*, 156.

Philosophi, animorum medici quales esse debeant, ex Philone, 589. Ut lidem hac in curatione aberrant, *ibid.* Varias in sectas divisi, 471. Itali, Ionici, Elicæti, *ibid.*, 725. Philosophorum chronologica series, 505. Physici, qui, 509. Ethici qui, *ibid.* Perfecti, et ab omni rerum

humanarum consortio sejuncti, 602.

Philosophi Ephesini cavillatores, 725. Physici a Platone reprehenduntur, 724. Alii omnia esse unum docere: alii unum id esse, quod sensu percipitur: alii etiam esse, quæ corpore careant. 725. Ite rerum principia quam varie senserint, ex Plutarcho, 747. De diis quam varie, 755. Sceptici omnem comprehensionem tolentes ab Aristotele confutantur, 758. De sole, luna, sideribus eorumque situ et figura, quam varie senserint, 856-859. Physici a Socrate dicitur, ex Xenophonte, 835.

Philosophia Platonica tripartita, 509, 510. A Deo exordiri debet, auctore quodam *Indo*, 511. Moralis Hebræorum, *ibid.* Dialectica Hebræorum, 515. Physica Hebræorum, 521. Philosophia Græcorum ab Hebræis, 665. Elicæti, omnia unum esse dicit, 725. Ionici et Sicula, omnia esse unum et multa docet, *ibid.*

Philostephanus *De rerum inventoribus* scripsit, 476.

Philostratus Alexandrinus de Sophoclis fortis, 465.

Phocæenses ab *deperibitæ*, 157.

Phocense bellum sacrum, 592.

Phocænes, qui qualesque theologi, 17. Item, 53 et seq. Saturoo e charissimis aliquem immolabant, 156 Chanaais posteriori, 419.

Phryges musicæ ex parte inventores, 476.

Phiba, Vulcanus Ægyptii, 115.

Pictores ubi nulli, 271.

Pietas vera quæ, 2.

Pindari locus de Æsculapii quæstio, 121. Alius de Del scientia, 674. Alius de humani generis ortu, 675.

Plagiarit scriptores plurimi, 462 et seq.

Platonis locus ex *Phædone*, de Socratis ingenio a Physicis alieno, 26. Alius ex *Timæo*, de fide poetis habenda, 75. Alius ex *De rep.* de fide poetis abroganda, ubi diis indigna profertur, 76. Plato Judæorum instituta rimatus, 410. Furta ex Protogora, 468. Locus ex Epimenide *De Syria et Ægyptiis*, 471. Tripartita philosophia ex Attico, 509 et seq. Ex Aristotele, 510, 511. Ex Cratyllo locus de rerum nominibus, 515. De duplici genere entis, Hebræorum ex sensu, 524. De Deo sententia, *solum*, est, de illo dici debere, *ibid.* De eodem cognosci longa cum illo consuetudine, 550. De eodem Deum esse unum, *ibid.* Ex Epimenide, de secundo principio, 534. Ex epistola ad Dionysium, de Deo trino, 541. Ex *Timæo*, Deum esse bonum, 542. Ex *Leg. x.* de iustis naturis, id est demoniibus, 549. Ex *Alcibiade*, de animorum immortalitate, itemque ex lib. *De animo*, 551, 552, 553.

De mundi ortu, 557. De sole, luna, sideribus, 558. Ex *Politico*, de mundi mutationibus, 560. *Indid.* de resurrectione mortuorum, 561. *Indid.* de mundi fine, 562. De Alcidi resurrectione, 565. De colesti terra, 564. De fide in junioribus, 575. Fidem virtutum esse maximam, 574. Fidem habendam his quæ ad animum pertinent, 575. De fabulis quæ pueris tradendæ sint, 575, 576. De iudicio post mortem, 563, 577 et seq. Metus iudicii, 579. Sententia Christiana, 580. Locus de magistraturæ integritate, 281. Magistratus defugisse posse, 582. De justo sensus qui fuerit, 583. De paradiso, 584. De androgynis, 585. De prima hominum vita, 586. De diluvio, 587. Iudicium de puerorum educatione, 590, 591. De divino exemplari in repub. intendo, 595.

De odis musicis, 595-597. De vini usu, 598. De pugna cum suis cupiditatibus, 600. De perfectis philosophis, et ab omni rerum humanarum consortio sejunctis, 602 et seq. De mulieribus in philosophia ac republicæ partem vocandis, 608. Ex *v De repub.* de agrorum limitibus conservandis, 611. De triplici hominum genere, aereo, argenteo, æreo, 615. De pastorum ac principum officiis, 614. De multiplici animorum forma, 615. De urbe in loco palustri condenda, 617. De poetarum inutili opere in repub. 618, 619. De atheorum cacodoxia, 621 et seq. De diis deorumque natura, 625, 630, ubi etiam de animo multa. De mente rerum omnium moderatrice, 628. Ex *Philebo*, Ex *Leg. x.* de Providentia, 630. Ex *v De repub.*, de fabulis poetarum rejiciendis, 644 et seq., 649. Ex *Critone*, de retinendis in instituto suo constantia, 651, 655, 658, 659. Injuriæ reponendas non esse, 655. Sensus de honorum ac beatorum societate post mortem, 662. Indigna timiditas et inconstantia, 662. Improbrius in colendis Græcorum numinibus, 662. Prava de angelis opinio, 664. De demonum origine incerta ratio, 665. De animo prava opinio, 696, 697. De animorum in feris migratione, *ibid.*, 698. Cum se ipso pugna, de animorum post mortem conditione, *ibid.* De animæ post mortem iudicio, 699.

De astrorum divinitate opinio, 702. Leges de mulieribus indignissimæ, 706 et seq. De pæderastia sensus, 709. De cæde leges improbantur, 711. Ex *Theæte*, superiorum philosophorum reprehensio, 722, 723. In Academiæ successoribus, 720. Obscuritas affectata, 728.

Media Pythagoram inter Socratemque ratio, 729. A Socrate discidium, et Sicula mensa, 743. Locus de gymnasticæ ac musicæ studijs moderandis, 746, 747. Locus ex *Philebo*, adversus voluptatis sectatores, 770. Idea adversus Aristotelem ab Attico defenduntur, 815.

Plotini loc. ex l. *De in substantiis*, ubi de Verbo, 535. Alius adversus Aristotelem entelechiam, 811 et seq.

Plutarchi locus ex *Stromat.* de mundi ortu, 22. Alius ex lib. *De Platone* *Dædalus*, ubi de naturali Græcorum theologia, 83 et seq. Alius ex l. *De oraculorum defectu*, ubi mais demonibus oracula tribuit. 184. Ex l. *De iside et Osir.* de natura et conditionibus dæmonum, 187. Ex l. *De oraculorum defectu*, eadem de re, 188. Indid., 205, de oraculorum defectu, et dæmonum interitu, *ibid.* Ex opusculo *De syllaba*, 327. Ex l. *De anima*, ubi de resurrectione, 363. Ex lib. *De placit. philosoph.*, de rerum principiis, 747. De phosphorum de Deo sententiis, 753. Ex lib. *De placit. philosoph.*, de sideribus mundo, cosmo, dæmonibus, herobus materia, idea, annis, terra, mari, animæ partibus, 836-852.

Pluto, Phœnicibus Muth, 38. Sol Porphyrio, cur, 109, 113. Galeatus, cur, *ibid.*, 14. Tria symbola habuit, galeam, sceptrum mutilum, et canem, *ibid.* Per canem gratiam procreationem inuebat, 110. Idem qui Seraps, 174.

Poetae, quam dictionis elegantia nocuerit, 172. Hebræi quales, 514. Quam inutiles rebusq., ex Platone, 618, 619. Quatenus fidem mereantur, 639. In fabulis perisque rejciendi, 641.

Potio de Ctesim et Herodoti furis, 467. Idem de Theopomp furis, *ibid.*

Polycrates Tyrannus in cruce actus, 590. Quam suspecta habere omnia, etiam uxorem, *ibid.*, 591.

Polybistor, Judæorum vitam meminit, 418. Abrahami, et turris Babel, 420, 422. Jacobi, *ibid.* Filiorum ejus omnium, *ibid.* Josephi ex Demetrio, 424. Ex Artapano, 429. Jobi ex Aristao, 430.

Porphyrii locus ex *De abstinent.*, 28. Item ex *rv Advers. Christian.*, 31. De Sanchunlathone. Alius ex epist. ad Anebonem, de Egyptiorum physiologia, 92. Alius ex *De abstinent.*, 95. De numinib. Egyptior. Alius incerto ex opere, de physica fabularum explicatione, 97. Præcedentis continuatio, 100, 101, 108, 111. Alius ex *Oraculorum philosophia*, de diis fabulis approbantibus, 125 et seq. Alius incidem, de dæmonibus, 145. Continuat, 144. Cum se ipso pugnat, 147, 148. Alius ex *De abstinent.*, de veri Dei sacrificiis, 149. Item ex eodem lib. animantes sacrificandas non esse, 151 et seq. Alius indid. de veteri *De Abstinent.* Alius indid. non esse dæmonibus sacrificandum, 166. Alius indid., ubi Deo ad dictum esse oportere, 165. Alius ex *Oraculorum philosophia*, de sacrificiis dæmonum, 168. Ex *De abstinent.*, de dæmonum energia, 171. Ex *Oraculorum philosoph.*, de mator. dæmonum conditionibus, 174. Ex opere *Contra Christianos* de diis a Christo pulsus, 179. Ex *Oraculorum philosoph.*, deos suis mortem attulisse, 190. Indid. cantionibus, 191, 193. Ex epist. ad Anebonem, dubia de dii proponit, 197 et seq. Ex *Oraculorum philosoph.*, quo ritu diis secum agi vellent, 199. Incidem de divinatione, 236. Item sequent. ad 211. De Judæorum sacrificiis, 404. De Essais, *ibid.* De Judæis, 412. De Græcorum furis, *De erud. auditu*, 464. Praxithæe filia, Athenis immolata, 156. Chronologia, 483. De animæ immortalitate, 554.

Porus Platonicus, Meridis filius, 181.

Præcones, Atheniensis familia, mysterijs adhibita, 66.

Præstigiatores quibus artibus usi, 151 et seq.

Principia quot, ex Alexandro Aphrodis., 268. Tria : natura, ratio, usus, 269.

Proserpina ἀΐψροφία Porphyrio, quasi *sēpe*, 109. Ib. Cornuta, *ibid.* Ad lunam relata, 113. Saturni filia Phœnicibus, 36.

Protogoras solis sensibus credendum putavit, 766.

Providentia divina ostenditur, 249, 152. Hebræis agnita, 317-319. Rerum creationem involvit, 385. Fusc probatur a Philone, 386. Ostendimus in malis ferendis, a quibus venentur boni, 590, 678. In tyrannis aliquandiu tolerandis, 393. In ventis, tempestatibus, naufragijs, 394. Ad primaria tantum opera extenditur, ut Philo dubitat, 395-397. In serpentibus venenatis, 397. Fusc et graviter probatur a Platone, 631-636. Etiam in minimis mundi rebus, 653. Adversus Epicureos a Dionysio Alexandrino defenditur, 772 ad lib. *xiv finem*. Aristoteli qualis, 799. Ab Attico defenditur, *ibid.* Tolli salva divinitate non potest, *ibid.*

Ptolemæus rex Scripturam verti curat, 349. Idem ex Aristao, 550. Scribit ab Eleazaro summ. pontif. de Septuaginta Interpretibus ad se mittendis, 552. Responsum accipit ab Eleazaro 555.

Pueri quibus fabulis imbuendi. *Vide Fabulæ.* Quomodo educandi, 590, 591. Quibus hymnis et carminibus assuefaciendi, 565, 594.

Pugiles olim clarissimi, 251, 252, 266.

Pulchritudo, Cœli filia, 57.

Pyrrho Scepticorum auctor, Anaxarchi discipulus qualis fuerit, 765.

Pythagoras Rhodius, de vi quoque dicitur, 193. Philosophus Mosem legit, 411. Terræ motum prædixit, 461. Primus philosophus, in Græcia, quando, 470. Samsus, vel Tuscus, *ibid.* Syrus vel Tyrius, *ibid.* Pherecydis discipulus, *ibid.* Italice philosophus dux, 471.

Pytho, Delphi, 205.

Pythothes scriptor, 187.

Q

Quadremis Carthaginiensium inventum, 476. *Vide Triremis et Navis.*

R

Reges Judæorum, ex Euseb., 505. Pastores veri qui sint, 614.

Respub. Hebræorum. *Vide Hebræi, Judæi, Moses.* Fuit *hebræorum*, 361. Præceptis constat et moribus, 362. Quam constans, sique semper similis, 364. Sacerdotibus quantum tribueret, 364. Quæ præcipua statuta legum suarum capita, 365. Cum Platonicis Spartanæque conferunt, 369. Divinum exemplar intueri debet republica, 511, 533. Republica tres, aurea Christianorum, argentea Judæorum, ærea Græcorum, ex Clemente, 672.

Resurrexerit, quatenus Platoni nota, 561. Ab eodem, Alcimi exemplo probata, 563. Item Eris, sive Zoroastris exemplo, 675. Plutarcho nota, 563. Antylli exemplo probata, *ibid.*

Rex, proprie Deus est, 586.

Rhea, Cœli filia, 57, 57. Deum mater, quibus delectatur, 192. *Idem dicta, ibid.*

Rhodi homines Saturno immolabant, 155.

Romani quam auctore Romulo theologiam habuerint, 78, 79. Græcorum fabulas diis indignas rejecere, *ibid.* *De antiquitate*, 176. A Numa instituti, per annos c. lxx nulla deorum simulacra habuere, 410.

Romulus æqualis Eræchis regi Judæorum, 505.

Ruminantes animantes quid significarent, 573.

Ruta, in simlacris magica, 200.

S

Sabaus in comœdia perstrictus, 229.

Sabbatum ab Hebræis quam religiose cultum et in quibus occupatum, 589. Quam juste institutum, et quatenus a profanis celebratum, 667, 668.

Sacerdotes Hebræorum, idem et iudices, 564.

Sacrificia olim ex virentium herbarum primitiis, 28. Cur *hebraice*, 29. Liberorum in publicis calamitatibus, 40. Pro numinum diversitate, diversa, 143. Vero Deo que placeant, 149, 150. Animalium, cur displiceant, 151. Humanum, 155-161, 163. Humanum, sublata sub Adriano, 156, 164. Sublata ab Hercule in Italia, 160. Sublata a Diphilo, 155. Hebræorum qualia, 365. Ex mansuetis animalibus, 575. Vero Dei, ex Apollonio, 150. Ex Menandro, 682, 685.

Sacrilegi tres puniti, 932, ex Philone.

Sadidos, Saturni filius, 857.

Sagittarius peritissimus, Mansomanus, 408.

Salamini hominem immolabant, 155.

Salamoni historia, templum, etc., ab Eupolemo, 448-452. Ad Vaphren Egypti, et Simonem Tyri, ac Phœnicum regem litteræ, 448. Columna aurea, Saroni Tyrio regi data, 451.

Sanchunlathonis, Phœnicis scriptoris, locus, de Phœnicum theologia, 55. Ejusdem commendatio, 51. *Ætas*, 50 et 51, 483. Locus ex opere *De Phœnicum elementis*, 40. Alius, ex opere *De Judæis*, *ibid.* Meminit Porphyrius, 483.

Sapientes septem sub Cyro, 470.

Sapientia divina quatenus Eusebio, 520.

Saturnus filium unicum Cœlo immolat, seque ipsum exsecrat, 38 et 40. Quæ specie a Tauro efficitur, 59. Israel Phœnicibus, 40. *De antiquitate* cultus Rhodi, 155. Item, 156. In Phœnicia. Item in Creta, 156. Item in Italia, 160. Carthagine, 161. A Solymis cultus, deinde ob fugam neglectus, 188. Ilus dicitur, 86. In insula Britannica suppositus, et a Briareo custoditus, 207. Sisithro regi diluvium prædixit, 414.

Scammon de rerum inventoribus scribit, 476.

Scarabeus Soli sacer, quomodo generet, 94, 117.

Sceptici philosophi ab Aristotele confutantur, 788-794.

Sciri dii, 158.

Scriptores antiquissimi Mose juniores, 195.

Scriptura divino consilio versa, sub rege Ptolemao, 349. Item ex Aristaeo, 350. Ante Septuaginta versa jam fuerat, 351, 351, 410, 664. Laudatur ab Hecataeo Abderita, 351. Versa a Septuaginta, quo plausu accepta, 354. Laudatur a Theopompo, *ibid.* Tenere ab aliquo vulgata, non sine illius poena, *ibid.* et 353. Allegorica multa continet, 312, 370. Quo sensu membra Deo tribuat, 376 et seq. Lecta a Numa, 410. Lecta a Platone, *ibid.* Lecta a Pythagora et Numenio, 411.

Scutum ab Itano Samnite repertum, 473.
Sextus amicos ad antecorum rogos jugulare soliti, 11.

Septem. Hera., 156.

Seleucus theologus, 135.

Semen, quid Zenoni Stoico, 821.

Semiramis byssinum vestem reperit, 476.

Senarius Pythagorae conjugium dicitur, 671.

Senes a Massagetis et Derbicibus immolati et vorati,

11. A Tibereis praecipites acti, *ibid.* 12. Ab Hyrcanis, Capitis, Bactris, objecti feris, *ibid.* et 12.

Sensus defenduntur ab Aristotele, 756. Sensibus qui

numum tribuerint, 763, 766.

Septenarius in Dei nomine tetragrammato, 519, 520.

Septimus annus ab Hebraeis ut observatus, 560. Septimus dies sacer, 667, 663 et 677. Sepulcra deorum in templa mutata, 71 et 72.

Septuaginta Interpretes petuntur a Ptolemao, 352. Ad eum mittuntur ab Eleazaro, 354. Mandatum opus quam feliciter absolverint, *ibid.* Ab Eleazaro moniti de Scripturarum allegoriis, 370.

Serapis ad solem relatus, 113. Serapis et Hecate daemonum principes, 174. Serapis princeps daemonum, *ibid.* Item qui Pluto, *ibid.* Se ipsum describit, 201. Idem qui Apis Argivorum rex, 499.

Seres quibus crinibus infensit, 274.

Serpentes a Tauro divinitate donati, 40 et seq. Aegyptii Onophes, 41. Accipitrino capite, *ibid.* et 42. Deorum maximi, 42. Cur sanitatis symbola, *ibid.* In medicinis salutare, 397.

Severus, philosophus Platonius, de anima unica simplicique natura, adversus Platonem, 700

Sibylla turris Iabel meminit, 416.

Sicilia, urbs describitur a Theodoro poeta, 426. Circumcessionem accipit, 428. Occupatur a Jacobi filiiis, *ibid.*

Sicularum rerum scriptores, 478.

Sido, Ponti illa, suavissima vocis, 58.

Sileus quid significet, 110. Item, 111. Bacchi pedagogus, 53.

Simulacra, antiquius pretiosa nulla : omnia lignea, 99.

Virgae et cippi, 53. *Vide* Idola. Seribus nulla, 274. Nulla Brachmanis, 275. Roma nulla, sub Numa, et aunis totis 170 ex Clemente, 410.

Sippareni populi, 457.

Sippari populi, 414.

Surus ad solem revocatus, 27.

Sisithrus rex Assyriorum, sub quo diluvium, ex Abyleno, 414.

Socrates a Physicis alienus, 25, 26. De nuptiis, de Hebraeis, de migratione ex patrio solo, quid responderit, 226.

A Zopyro qualis iudicatus, 270. Beatorum post mortem societate, quam se mortemque suam allevaret, 662. Proprium habuit daemonium, 670. Tres deos posuit, 728. Pythagoreus fuit, *ibid.* Mathematicarum scientiam quatenus probaret, 743. Physicos deridet, ex Xenophonte, 853 et seq.

Sol. Osiris, Bacchus, Sirius, 27. Primus Aegyptii rex, 90. Apollo dicitur, cur, 85 et 112. Hercules dicitur, cur, 112. Aesculapius dicitur, *ibid.* Dionysius dicitur, 113. Iovis dicitur, *ibid.* Pluto dicitur, *ibid.* Serapis dicitur, *ibid.* Ad Cerberum ipsam revocatur, *ibid.* Hominis navigium crocodilo impositum consequentis figura expressus, 115. Item hominis arietino capite, cornibus hircinis, quibus discus impositus, 116. Aesculapius, Hercules, et Bacchus esse non potest, 120 et seq. Cujus naturae, 856. Cujus magnitudinis et figurae, *ibid.* Quomodo delictat, 847. In corporeus quis, 346.

Solon, sub Cyro, quo tempore iterum Hebraei in Aegypto, 471.

Solymi. Saturnum, Arsalum, Tosiben coluere, 188.

Somniorum significatio, Telmissensibus observata, 475.

Somnium, *versus*, 194.

Sophocles plagiarus, 465. Deum unum agnoscit idolatque ridet, 680.

Speusippus, Xenocrates, Polemo Platoniam doctrinam disruebant, 726, 727.

Spiritus sanctus qualis Eusebio, 325. Item, 326. Aurum Clementi, 672.

Stello *versus*, 200.

Symbrotus Thasius scriptor, 491.

Stoici secum pugnare convincuntur, 261, 263, 272.

Alios alii reprehendunt, 728. Auctore Zenone comprehensionem tuebantur, 733. Materiam et Deum corporeum duo rerum principia statuunt, 816. De Deo et universali motione quid senserint, 817 et seq. Verum ens, corporeum esse voluerunt, 819. De mundi conflagratione quid senserint, 820. Quid de iterato mundi ortu, *ibid.* De animo quid, 821. A Longino refutatur, 822 et seq.

Strato Peripateticus scriptor de rerum inventoribus, 476.

Staprom morte punitum, 276.

Styli solares ab Anaximandro inventi, 501.

Styrax, 200.

Superstitiosus Menandri fabula, 465.

Surmubellus Deus, 40.

Suroois Tyrri regis ad Salomonem litterae, 449.

Syde, Phoenicii viri nomen, 36.

Sympathia et dyspathia rerum naturalium, 151. Rejicitur, 371.

Syri olim se abscindere soliti, 279.

T

Taautus Phoenicius historicus, 51. Litterarum inventor, *ibid.* Aegypti rex a Saturno creatus, 39. Sacra vulgi cognitioni subdidit, 40.

Tantalus, Platoni ante dictus, 516.

Tarra urbs, 226.

Tatiani chronologia, 491.

Taurica Diana *versus* cultura, 157. Item, *ibid.*

Telmis et Dammationeus ferri repertoires, 473.

Telmissensibus divinationem ex somnis invenerit, 475.

Templa, initio nulla, 29. A Phoenicibus diis consecrata, 52. Conflagratione hausta, 239. Portantia, 53. Ab Osiride condita, 45. Veterum deorum, sepulcra mortuorum, p. 71 et 72. Nulla Christianis initio, 122. Deorum evorsa, 154, 155. A Christianis post erecta, 140. Eusebii tempore quamplurima, 179. Abente templum, 392. Romae ab initio foere, absque simulacro, 410.

Templum Salomonis ex Hecataeo, 408. Ex Eupolemo, 447, 448, 449, 450, 451.

Tenedid hominem Baccho immolabant, 135, 163.

Teracles et Theodoros Apollinem Pythium Samis fecere, 482.

Teredon urbs a Nahuodonosoro excitata, 437

Terra, quot symbolis adumbrata, 110.

Terra celestis, 564. Etiam Platoni nota, *ibid.* Quantem nostrae praestet, 566. Quotplex sit, 819. Cujus figurae, 850. Quem situm haebat, *ibid.* Quomodo moveatur, *ibid.*

Testudo Cresi *versus*, 212.

Thabonius filius allegoriarum parens, 39

Thales de mundi ortu quid senserit, 22. Ionica philosophus dux, 471. Item 747. Ex Plutarcho. Aoniam rerum principium posuit, *ibid.*

Thamius navarchus Panem obisse Tiberio nuntiat, 207.

Thasit, violata Theagenis status, ponti, 231. Parios exceperunt, 236.

Thasus olim acria dicta, *ibid.*

Theagenes Thasius Pugn, 231. Alter Rheginus scriptor, 491.

Theus *versus* ab Osiride condita, 43.

Thebanum bellum ab Oenomaio excutitur, 258, 259.

Themidis symbola, 67. Significatio, 110. Oraculum, 188.

Theodectis de Scripturarum sacra majestate testimonium, 355.

Theodoros et Teracles Apollinem Pythium Samis fecere, 482.

Theodotus poeta Judaeorum meminit, 426, 427, 458. Scriptor Phoenicis, 493.

Theologia profanae tria genera, 150. Quatuor capita, 141. Vanitas, 299 et seq.

Theophilus Judaeorum meminit, 458.

Theophrastus Ephesinus de rerum inventoribus scriptor, 476.

Theopompi de Scripturarum sacra majestate testimonium, 354.

Theopompos plagiarus, 464, 467. Affectator elegantiam, 465.

Theosproteus Lebes, 61.

Thespiadae qui, 56.

Thesprois (De) Museus scripsit, 462.

Thouth, et Toth, Mercurius, 52.

Thraces *versus*, 156. Harpen invenerunt, 475. Pelias in equis primi gestantur, *ibid.*

Theydidis laudatur idem et reprehenditur, 479.

Thuro, quae et Chusarthus, 40.

Tbus in sacris magicis, 200.

Tibareni senes praecipitare soliti, 11.

Tiberius imperator audit Panem obiisse, 207. Ejus an. xv Christus predicare cepit, 483. Idem annus est olympiadi ccm quartus, *ibid.*
 Tibia a Phrygius inventa, 475.
 Timæus de rebus Siculis, 478.
 Timæus rex Ægyptus, sub quo pastores, 500
 Timo Pyrrhonianus ab Aristocle confutatur, 739, 760, 761.
 Timochares de Hierosolyma scribit, 432.
 Titæa Rheæ Titanique mater, 37.
 Titanæ Bacchum discernunt, 64 et 63. Ab initio. Titææ filii, 37. Phœnicum quales, 33.
 Titanæ Rheæ cognomen, 192. Titanides septem, id est Dianæ Saturni et Astartes filii, 37.
 Tlepolemus Hercules filius, 50.
 Tosisab, Arsalus, Arytus a Solymis culti, 188
 Trachin et Trachinia, 214. A Locris eversa, 260.
 Trieterica Bacchi sacra, 53.
 Trinitatis (SS.) species Platoni adumbrata, 544 et 673.
 Triptolemus ab Osiride in Atticam missus, 46.
 Triremis a Sidonis reperta, 478. *Vide* Navis et Quadriremis.
 Troja capta quo tempore, annis vii ante Samsonis principatum, 484. Agamemnonis, 494. Sub Heli Hebræo, 503
 Tutia a Tyrrhenis inventa, 475.
 Turris Babelis qui meminere, 416 et 418.
 Typho, frater Osiridis, 46. Hippopotami specie, ubi, et cor, 116.
 Tyranni quam miseri, 390, 391. Cur diu sine pœnis tolerant, 393. Cum igni ventisque comparati, 394.
 Tyrus ab Hypsuranio frequentata, 35. Sancta insula, 38.

U

Umbra defunctorum corporis notas ad tempus retinet, 577. Probilitatis et improbilitatis notas servant, 578.
 Ungula ossa, quid Hebræis, in animalibus, 373.
 Urbs in loco palustri fluviatili condenda, ex Platone, 617.
 Urbs Babylonæ urbs, 418.
 Usons, quis. Primus navigavit, 33.

V

Vaphris Ægypti regis ad Salomonem litteræ, 448.
 Veneris aureæ campus apud Ægyptios, 481.
 Veni salutare cum tyrannis comparati, 394.
 Verbum. *Vide* Christus. Præmaria Patris imago, 316.
 Secundum principium Eusebio, 320. A majore missum, eidem Eusebio, 321. Secundus Deus Philone, 325. Quale Aristobulo, 324. Patrem proxime sequitur Eusebio, 323. Quomodo se suaque cum Spiritu sancto, et naturalibus rationalibus communicet, ex mente Eusebii, 325. Multis testi-

monis laudatur, 332. Quale, ex Philone, 333. Oriens eadem, *ibid.* Platoni, quale, 334. Plotio, quale, 333. Nomen, quale, 336. Qui differat a primo Deo, ex eod., 337 et 339. Piantat: primus autem Deus agricola est, 332.
 Amelio, quale, 340. Quatenus bonum, ex Numento, 344.
 Assicque nobis tutendum, 685.

Veritas ipsa mente defendenda, 639
 Versus Hebræorum, 514.
 Vesta, a Porphyrio ἀναπαύσασθαι, 109. Virginea specie, *ibid.*
 Vini usus, Platoni qualis probetur, 538.
 Vir Hebræis cur Is, 317. *Vide* Homo. Platoni unde dictus *ibid.*
 Virgæ et cippi olim pro simulacris, 330. *Vide* Simulacra.
 Vitæ priscorum longioris quietis suffragentur, 415.
 Vitæ Osiridis inventum, 45.
 Voluplas, dea profanorum hominum maxima, 500. Fides ab Epicuro pessime constituitur, 768. Item, 770.
 Vulcanus qua specie expressus, 112. Quid significaret, *ibid.* Chrysos Phœnicibus, 33. Pitha Ægyptiis, 113.
 Vulgo, non omnia explicanda, 581.
 Voltur lunæ symbolum, 117.
 Voltures omnes femina, *ibid.*

X

Xenocrates, Spensippus, et Polemo Platonicam doctrinam distrahant, 727.
 Xenophanes, de mundi ortu quid senserit, 25. Colophonis, Eleaticæ philosophiæ dux, 471, 725. Poeta de diis: futuram si bruta pingerent, ut eos forma sua pingerent, 679. Sensuum vim tollebat, in quo ab Aristocle redarguitur, 756.
 Xenophontis locus de Socratis ingenio a Physicis alieno, p. 26. Eloquentia simplex et effixa, 463. Locus ex *Memorabilibus* de Socratis iudicio, quatenus geometriæ astronomiæque studendum esset, 743. Alius ex epistola ad Æschinem, quid Socrates de Physiologis sentiret, 743. Idem Platoni mordet, ac Siculam et mensam objicit, *ibid.* Socratem inducit Physicos omnes illudentem, 833 et seq.

Z

Zeno Myndius grammaticus, 71.
 Zeno Elcates, quam constans in tormentis, 504. Quos habuerit præceptores, 729. Aliquid imbibit ex singulorum ingenio, *ibid.* Dum Arcesilam petit, Platoni lacerat, 732, 733. Comprehensionem tuebatur, 733. De semine quid senserit, 821.
 Zophasemin qui, 33.
 Zopyrio Judæorum memini, 458.
 Zopyrus de Socrate quid iudicaret, 270.
 Zoroastres de serpente Ægyptio accipitrino capite, 422.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI.

Epistola Vigeri nuncupatoria, 9
 Prælatio ejusdem, 13
 PRÆPARATIO EVANGÉLICA.
 LIBER PRIMUS. 21
 CAPUT PRIMUM. — Quid illud sit, quod evangelicæ materis ratio pollicetur, 23
 CAP. II. — Quænam vulgo nobis, qui res nostras criminaliter, objicere soleant, 27
 CAP. III. — Non temere susceptam a nobis esse salutariæ doctrinæ veritatem, 30

CAP. IV. — Non inconsiderate vos ad rerum utilissimum idem suo tempore adhaerescere, 35
 CAP. V. — Non sine prudenti maturoque iudicio nos a superstitione majorum nostrorum errore discessisse, 43
 CAP. VI. — De principe Phœnicum Ægyptiorumque theologia, 47
 CAP. VII. — Cujusmodi ex mente Græcorum mundi ortus fuisse dicatur, 51
 CAP. VIII. — Opiniones philosophorum de neque universi coagmentatione, 55
 CAP. IX. — Priscos homines cœli tantum astra coluisse

eam nihil neque de hujus universi Deo, neque de simulacris erigendis, neque de dæmonibus cognovissent. 65

CAP. X. — Phœnicum theologia. 75

LIBER SECUNDUS. 91

Proœmium. 91

CAPUT PRIMUM. — Theologia Ægyptiorum epitome, et quemadmodum ad Græcos inde transierit. 94

CAP. II. — Eorum epitome quæ de Græcorum diis et herobis fabulose conficta sunt. 106

CAP. III. — Arcanorum interiorum et occultorum mysteriorum epitome, quæ multiplicium deorum superstitione continentur. 115

CAP. IV. — Quibus rationibus a suscipiendis ejusmodi de diis opinionibus abducti simus. 127

CAP. V. — Eorum, quæ superius dicta sunt, complexio. 150

CAP. VI. — Sepulcra mortuorum esse, quæ deorum templa nominantur. 152

CAP. VII. — Quid Plato de veterum theologia senserit. 145

CAP. VIII. — De Romanorum theologia. 147

LIBER TERTIUS. 151

Proœmium. 151

CAPUT PRIMUM. — De naturali Græcorum theologia. 153

CAP. II. — Carmen nuptiale. 159

CAP. III. — De allegorica Ægyptiorum theologia. 163

CAP. IV. — De eadem Ægyptiorum physiologia, quodque universam moralis interpretationis accommodationem, ad ea tantum quæ in celo asira cernuntur, aquam, ignem, ac cæteras mundi partes, traxerint. 170

CAP. V. — Ista omnia nullam damnandi sui causam per sese nos præbuisse. 175

CAP. VI. — Jure nos ab ea quoque de diis istorum philosophandi ratione, quæ proprius ad naturam accedere videatur, recessisse, eidemque solam veramque theologiam anteposuisse. 175

CAP. VII. — Quasnam recentiores philosophi causas atque rationes ad veteres de diis fabulas attexerint. 179

CAP. VIII. — De prisca simulacra conficiendi statuendique ratione. 182

CAP. IX. — Continuatio theologiæ Græcorum et Ægyptiorum allegorici explicatæ. 185

CAP. X. — Coactæ ac violentæ istorum omnium accommodationis refutatio. 187

CAP. XI. — Validissima Græcorum dogmatum confutatio. 195

CAP. XII. — De simulacro quod Elephantiopoli visitur. 210

CAP. XIII. — De bove, qui apud Heliopolim soli immolatur. 211

CAP. XIV. — Fabulosas de diis narrationes ab aliis ipsis coargui, qui contraria faciunt. 219

CAP. XV. — Deos ipsos philosophorum commentationes oraculis confirmasse, pugnantem cum sparsis de se fabulis allegorici statuendo. 225

CAP. XVI. — Fieri non posse, ut mundi partes, aut diviæ virtutes, illecebrarum necessitate deducantur, et consulentibus per oracula respondeant. 225

CAP. XVII. — Hæc omnia dæmonum arti ac præstigiis assignanda esse. 226

LIBER QUARTUS. 227

CAPUT PRIMUM. — Proœmium de diversarum ærum oraculis, sique maxime, quorum pro ceteris responsa celebrantur, dæmonibus inexpectata sese forma ostendentibus: quaque ratione permoti, ea quoque spreverimus. 250

CAP. II. — Promptum esse cuius ostendere quidquid oracula pollicentur, et veneficorum hominum præstigiis meram imposturam esse. 254

CAP. III. — Ex Diogeiani scriptis, diviandi artem minime sibi constare, in plerisque mentiri; inutilemque vatum ac periculosam esse prædictionem. 259

CAP. IV. — Nos maxims hisce malis evangelicæ Servatoris nostri doctrinæ beneficio liberatos esse. 246

CAP. V. — Qualls Græcorum theologiæ partitio. 246

CAP. VI. — Argumentorum confutationumque nostrarum testimonia non nostris, sed Græcorum scriptis confirmari. 250

CAP. VII. — De additis oraculorum arcanis ex ipsis Græcorum monumentis, cum jurjurando in eorum fidem nuncupato: ex Porphyrii scriptis. 250

CAP. VIII. — Quæ hæc de re dicturus est, apud omnes enuntiandi non esse. 251

CAP. IX. — Quemadmodum Apollo sacrificiis deos colere jubeat. 251

CAP. X. — Deos non esse, quotquot animalium sacrificiis delectantur. 255

CAP. XI. — Nihil eorum, quæ terra profert, summo rerum omnium Deo neque adolendum, neque sacrificandam esse. 259

CAP. XII. — Ne divinis quidem virtutibus terreni quidquam vel adolendum, vel sacrificandum esse. 259

CAP. XIII. — Iterum nihil eorum, quæ terra gignit, summo Numini offerendum esse. 262

CAP. XIV. — Iniquum, exitiosum, et impium esse, adeoque diris obnoxium, animalia diis sacrificare. 263

CAP. XV. — Dæmonibus istorum sacrificia fieri, non diis. 267

CAP. XVI. — De antiqua hominum immolatorum consuetudine, ex Porphyrio et aliis. 270

CAP. XVII. — Post evangelicæ doctrinæ prædicationem, hominum immolatorum consuetudinem esse sublatham. 286

CAP. XVIII. — Nullum improbis dæmonibus sacrificium faciendum esse. 291

CAP. XIX. — Præpotenti uni Deo addictum esse oportere. 291

CAP. XX. — Quemadmodum improbo dæmoni litare Apollo jubeat. 294

CAP. XXI. — Nemoem ab omni ævo fuisse, præter unicum Servatorem Dominumque nostrum, qui totum genus humanum a dæmonum impostura liberarit. 295

CAP. XXII. — Quenam præstigiarum dæmonis ratio sit. 299

CAP. XXIII. — De improbis dæmonibus, et quoniam sint eorum principes: quodque omnium animalium specie homines aggrediantur. 305

LIBER QUINTUS. 307

CAPUT PRIMUM. — Iterum probatur, multorum populo- rum vaticinia et oracula improborum dæmonum propria fuisse: quæ omnia post evangelicam Servatoris nostri doctrinam sublata defecerint. 310

CAP. II. — Quasnam dæmonum imposturæ ratio fuerit. 314

CAP. III. — Varias ac multiplices Græcorum adve- resas deos superstitionis sectas fuisse. 315

CAP. IV. — Quicquid vaticiniorum atque oraculorum apud gentes fuit, improborum dæmonum opus fuisse. 318

CAP. V. — Latentes dæmonum historias fabulosis non secus ac de diis narrationibus contineri. 325

CAP. VI. — Mortem illos ipsos consciscere, qui boni ab his dæmones appelleantur. 350

CAP. VII. — Quam amatoris voluptatibus dæmones obnoxii sint, et quibus quisque delectetur. 351

CAP. VIII. — Eos coartari, maleficiis et cantibus quibusdam, ad hominum voluntati obsequendum luvitios licet ac repugnantes deos adigi. 354

CAP. IX. — Eosdem ne redire quidem per sese posse. 358

CAP. X. — Quibus artibus egregia numina præstigiato- ribus subiciantur. 342

CAP. XI. — Dæmones ipsos, qui deorum loco habeantur, quo superstitionum ritu secum agi vellent, homines docuisse. 346

CAP. XII. — Eosdem magistarum artium, quibus siru- lacia confabulantur, doctores fuisse. 346

CAP. XIII. — Ipsas quoque simulacrorum figuras ab his delinatas fuisse. 346

CAP. XIV. — Eosdem ad magicam artem impellere. 347

CAP. XV. — Eosdem inanima quoque materia delectari.	350
CAP. XVI. — De oraculorum defectione Apollinem ipsum cernisse.	350
CAP. XVII. — De interitu dæmonum, quos deorum loco venerantur.	354
CAP. XVIII. — De oraculis priscorum Græcorum prædicatione celebratis.	358
CAP. XIX. — Adversus Apollinem, quod septem adolescentibus puellisque totidem in Cretam jugulandos ab Atheniensibus mitti jusserit.	359
CAP. XX. — Pluribus Apollinem responsorum ambiguitate mortis causam fuisse.	359
CAP. XXI. — Eundem Apollinem responsi ambiguitate causam fuisse cur imperio suo Cræsus exciderit.	363
CAP. XXII. — Quemadmodum eos a quibus consulebantur illudentes, responsis suis in fraudem impellerent.	366
CAP. XXIII. — Eosdem orationis obscuræ tenebris ignorantiam suam occultare solitos.	367
CAP. XXIV. — Cum nihil belli temporibus opis ferre present, suos ab iis elientes fuisse responsorum ambiguitate delusos.	370
CAP. XXV. — Responsum Lacedæmonis editum.	375
CAP. XXVI. — Responsum Chididis editum.	378
CAP. XXVII. — Eos, a quibus consulebantur, in multa bella vehementius concitasse.	379
CAP. XXVIII. — Quæ de Lycurgo Lacedæmoniorum legislatoris memorantur, deo indigna esse.	382
CAP. XXIX. — Seritis honestisque de rebus minime ab iis responderi.	386
CAP. XXX. — Communi prorsus humanoque sensu rerum agendarum auctores fuisse.	387
CAP. XXXI. — Multa quoque ab iis imperite suaderi.	387
CAP. XXXII. — Eosdem se ad injuriosorum partes adjunxisse.	390
CAP. XXXIII. — Poetas etiam eos, qui nihil ad honestioris vite studia contulerint, temere ab iis ex vulgi opinione laudari.	390
CAP. XXXIV. — Eosdem auctores illos fuisse, ut pugiles et athletes divinis honoribus colerentur.	395
CAP. XXXV. — Eos ipsis etiam tyrannis adulari solitos.	399
CAP. XXXVI. — Illos etiam jussisse, ut materia inanima coleretur.	402
LIBER SEXTUS. 403	
Proœmium 403	
CAPUT PRIMUM. — Quæ divinare dæmones suis oraculis videntur, ea perinde atque homines, ex astrorum illos motu conjicere. 406	
CAP. II. — Id etiam, quod in nobis situm est, ab ipsis tolli, dum arbitrium quoque nostrum fati necessitate moveri volunt	407
CAP. III. — Eos ne templa quidem sibi consecrata a fulmine defendere notuisse.	407
CAP. IV. — Fatum, ut ipsimet fatentur, magicis artibus solvi posse.	410
CAP. V. — Ipsos quoque vates mentiri	411
CAP. VI. — Quibus argumentis tota fati ratio convellatur.	411
CAP. VII. — Quemadmodum ipsi quoque Græcorum philosophi, deorum ipsorum de fato sententias sanioribus argumentis confutarint, ex Oenomai scriptis.	414
CAP. VIII. — De eodem ex Diogeniano Peripatetico adversus Chryssippum, qui simul et causam nobis rerum vindicare conabatur, et fato tamen omnia fieri contendebat: quodque non ceperit quæ ab Homero de fato dicuntur.	416
CAP. IX. — De eodem, ex Alexandri Aphrodisæi scriptis	423
CAP. X. — Ex mathematicis etiam disciplinis fati vanitatem conargui posse. Ex Bardessani scriptis.	463

CAP. XI. — Divinarum quoque Scripturarum auctoritate ac testimonio fati vim omnem refutari. Ex Origene.	478
LIBER SEPTIMUS. 507	
CAPUT PRIMUM. — Vetustissimorum Hebræorum Instituta; jureque nos sacras eorum litteras patris monumentis prætulisse. 507	
CAP. II. — Summa reliquarum gentium theologie capitula, quæque gravium malorum humanæ societati causa illa fuerit.	507
CAP. III. — Quinam Hebræorum mores fuerint, quibus de universi Auctore ac moitore senserint.	511
CAP. IV. — Quid idem parim de animæ immortalitate, partim de corporis natura senserint.	514
CAP. V. — Eosdem suo in Deum amore consecutos esse uti Numinis aspectu et oraculis fruereutur, quod utrumque sacris litteris consignatum est.	515
CAP. VI. — Eosdem, ante natum Mosem, nec dum Judæis religionibus informatos pietatis laude floruisse.	515
CAP. VII. — Hebræorum, qui ante se floerant, vitas ab ipso Mose proprio ac singulari opere conscriptas fuisse.	518
CAP. VIII. — Maturo judicio sanæque ratione susceptam a nobis eorum historiam fuisse. Hic autem cursum eorum vita perstringitur, quos ante divinum ac deinceps ad Mosem usque, Deus præcipuo amore complexus est.	519
CAP. IX. — Hebræorum doctrine placita.	530
CAP. X. — De generali Providentia, et universi notatione.	531
CAP. XI. — Quid Hebræi de Deo, principe rerum omnium causa, senserint.	538
CAP. XII. — Hebræorum de secundo principio theologia.	543
CAP. XIII. — Philonis de secundo principio sententia.	546
CAP. XIV. — Aristobuli verba in eandem sententiam.	547
CAP. XV. — De creaturarum ratione præditarum productione.	547
CAP. XVI. — De contrariis adversariisque virtutibus.	554
CAP. XVII. — De natura hominis	558
CAP. XVIII. — Philonis de animo sententia.	559
CAP. XIX. — Materiam ortu non carere.	565
CAP. XX. — De eodem, ex Origenis in Genesim commentariis.	565
CAP. XXI. — Ex Philone de eodem argumento.	567
CAP. XXII. — Materiam nec ortu carere, nec malorum causam esse.	570
LIBER OCTAVUS. 586	
CAPUT PRIMUM. — Proœmium, ac de piis Mosaicæ reipublicæ institutis. 586	
CAP. II. — Ex Aristæa de Judæarum Scripturarum in terpretatione.	587
CAP. III. — Epistola Demetrii Phalerei ad Ptolemaum Ægypti regem.	590
CAP. IV. — Epistola Ptolemæi regis ad Eleazarum summum Hierosolymorum pontificem.	591
CAP. V. — Epistola Eleazari summi sacerdotis ad Ptolemaum regem.	594
CAP. VI. — Ex Philone de Judæorum ex Ægypto productione.	598
CAP. VII. — De religioſa Mosaicæ reipublicæ forma. Ex eodem.	601
CAP. VIII. — Ex Josepho de Mosaicæ reip. forma.	607
CAP. IX. — Eleazarus pontifex allegorici sensus sacris legibus inclusi notionem informat, ex Aristæa scriptis.	626
CAP. X. — Aristobuli, de membris quæ vocentur Deo tribuantur.	653
CAP. XI. — De veterum apud Hebræos philosophorum vita summa cum virtute conjuncta.	643

CAP. XII. — Iterum de Iisdem.	643
CAP. XIII. — Ex Philone de Deo, quodque mundus ortum habuerit.	650
CAP. XIV. — Divina Providentia mundum administrari.	651
LIBER NONUS. 679	
CAPUT PRIMUM. — Quam multi e Græcis scriptoribus Judaici populi mentionem fecerint.	
CAP. II. — De Judæis ex Theophrasto, quem laudat Porphyrius primo de rerum animatarum abstinence.	682
CAP. III. — Ex Porphyrio, de prisca et insigni apud Judæos philosophandi ratione.	682
CAP. IV. — Ex Hecateo de Judæis.	687
CAP. V. — De Iisdem, ex primo Clearchi De somno.	691
CAP. VI. — De Iis qui Judæicæ gentis meminerunt, ex Clemente, primo <i>Stromate</i> .	694
CAP. VII. — De Judæis, ex Numenii philosophi Pythagoræ libro primo De boue.	694
CAP. VIII. — De Moysæ simul ac Judæis, ex libro ejusdem tertio.	695
CAP. IX. — Ex Chærio poeta, de Judæis.	695
CAP. X. — Apollinis de Hebræis oracula, ex Porphyrio, æquali nostro.	695
CAP. XI. — Ex Josephi <i>Antiquitatibus</i> , quam multi scriptorum gentium Mosæci diluvii meminerint.	698
CAP. XII. — Ex Abydeno scriptis, De diluvio.	699
CAP. XIII. — Ex Josephi <i>Antiquitatibus</i> , longioris præcorum vitæ meminisse complures.	702
CAP. XIV. — Ex Abydeno, de terris molitione.	702
CAP. XV. — Multos etiam alios ejusdem meminisse, ex Josephi <i>Antiquitatibus</i> .	705
CAP. XVI. — De Hebræorum omnium parente Abrahamo, ex eodem.	706
CAP. XVII. — De Abrahamo, ex Eupolemo, quem laudat Alexander Polyhistor, ubi de Judæis scribit.	706
CAP. XVIII. — De eodem, ex Artapano, quem citat idem Polyhistor.	710
CAP. XIX. — De eodem, ex Melone, ut refert idem autor.	710
CAP. XX. — De eodem, ex Philone.	711
CAP. XXI. — De Jacobo, ex Demetrio.	714
CAP. XXII. — De eodem, ex Theodoto.	722
CAP. XXIII. — De Josepho, ex Artapano.	726
CAP. XXIV. — De eodem, ex Philone.	726
CAP. XXV. — De Jobo, ex Aristæ.	727
CAP. XXVI. — De Moysæ, ex Eupolemo.	737
CAP. XXVII. — De eodem, ex Artapano.	737
CAP. XXVIII. — De eodem, ex Demetrio.	758
CAP. XXIX. — De eodem, ex Ezechiele.	741
CAP. XXX. — De Davide, Salomone, et Hierosolymis, ex Eupolemo.	747
CAP. XXXI. — Salomon rex Vaphræ Ægypti regi, amico paterno salutem.	750
CAP. XXXII. — Vaphres rex Salomoni regi magno salutem.	750
CAP. XXXIII. — Salomon rex Saroni, Tyri, Sidonis ac Phœnicis regi, amico paterno, salutem.	750
CAP. XXXIV. — Saron Salomoni regi magno salutem.	751
CAP. XXXV. — De Hierosolyma, ex Timotheo, ut habetur eodem libro <i>De rebus Antiochi</i> .	755
CAP. XXXVI. — De eadem, ex mensore Syriæ.	755
CAP. XXXVII. — De aquis ipsis quæ sunt Hierosolymis, ex Philone.	755
CAP. XXXVIII. — De Iisdem, ex Aristæ.	755
CAP. XXXIX. — De Jeremia propheta, ex Eupolemo,	758
CAP. XL. — Ex Beroso, quem Josephus laudat, de Juæorum captivitate sub Nabuchodonosore, deque Baby-	

lonis regibus, a Nabopallasaro, usque ad Cytum, ex Josepho.	758
CAP. XLI. — De Nabuchodonosore, et condita ab eo Babilone, ex Abydeno.	759
CAP. XLII. — De Iis qui Judæicæ gentis meminerunt, ex libro Josephi, <i>De antiquitate Judæorum</i> .	765

LIBER DECIMUS. 766

CAPUT PRIMUM. — Eximias quasque disciplinas a barbaris ad Græcos traductas esse, ac de antiquitate Hebræorum.	
CAP. II. — Ex Clemente, de Græcorum scriptorum fortibus.	767
CAP. III. — Græcos fures esse, ex Porphyrii primo <i>De erudito auditu</i> .	771
CAP. IV. — Quod non sine causa Hebræorum theologiam Græcorum philosophis prætulerimus.	779
CAP. V. — Nihil non a barbaris Græcos accepisse.	787
CAP. VI. — In eandem sententiam Clementis verba.	790
CAP. VII. — Ex Josepho in eandem sententiam.	794
CAP. VIII. — Ex Diodoro in eandem sententiam.	798
CAP. IX. — De Moysæ et prophetarum Hebræorum antiquitate.	803
CAP. X. — Ex Africanis <i>Chronographicis</i> tertio.	811
CAP. XI. — Eandem in rem ex Tatiani adversus Græcos opere.	818
CAP. XII. — De eodem, ex Clemente, <i>Stromatum</i> primo.	827
CAP. XIII. — Ex Flavii Josephi primo, <i>De antiquitate Judæorum</i> .	834
CAP. XIV. — Universa Hebræorum historia recentiorum fuisse Græcorum philosophorum statem.	835

LIBER UNDECIMUS. 845

Proœmium suscepti argumenti.	843
CAPUT PRIMUM. — Platonis philosophiam, in Iis quæ omnium maxime necessaria sunt, cum Iis Hebræorum convenire.	
CAP. II. — De tripartita Platonis philosophia, ex Altheo.	846
CAP. III. — De Platonica philosophia, ex Aristotele.	847
CAP. IV. — De morum apud Hebræos disciplina.	850
CAP. V. — De Hebræorum philosophia in disserendo posita.	851
CAP. VI. — De recta nominum apud Hebræos impositione.	854
CAP. VII. — De naturali Hebræorum philosophia.	863
CAP. VIII. — De rerum spiritualium physiologia.	867
CAP. IX. — De Ente, ex Mosis Platonisque doctrina.	867
CAP. X. — Ex libro secundo Numenii Pythagorici, <i>De bono</i> .	871
CAP. XI. — Ex Plutarchi opusculo, de syllaba ð Delphico templa inscripta.	875
CAP. XII. — Deum verbis explicari non posse.	879
CAP. XIII. — Unum ac solum esse Deum.	879
CAP. XIV. — De secundo Hebræorum Platonisque principio.	883
CAP. XV. — De secundo principio, ex Philone.	886
CAP. XVI. — De secundo principio, ex Platone.	887
CAP. XVII. — De secundo principio, ex Plotino.	887
CAP. XVIII. — De eodem, ex Numenio.	891
CAP. XIX. — De Joannis apud nos evangelistæ theologis, ex Amello.	899
CAP. XX. — De tribus substantiis, principii vim habentibus.	902
CAP. XXI. — De natura boni.	902
CAP. XXII. — Numenii de bono verba.	905
CAP. XXIII. — De Platonis ideis.	907

- CAP. XXIV. — De Mosaicis ideis, ex Philone. 911
- CAP. XXV. — De iisdem, ex Clemente. 914
- CAP. XXVI. — De adversariis naturis, ex Hebræorum Platonisque doctrina. 915
- CAP. XXVII. — De animæ immortalitate, ex Hebræorum Platonisque doctrina. 918
- CAP. XXVIII. — De eadem, ex Porphyrio. 925
- CAP. XXIX. — Quod mundus ortum habuerit. 927
- CAP. XXX. — De cœli luminibus. 950
- CAP. XXXI. — Omnia Dei opera bona esse. 950
- CAP. XXXII. — De alteratione ac mutatione mundi. 950
- CAP. XXXIII. — De resurrectione mortuorum, ex eodem. 954
- CAP. XXXIV. — De supremo mundi fine. 935
- CAP. XXXV. — Mortuos quosdam revixisse Plato scribit, cum Hebræis hoc etiam in genere consentiens. 935
- CAP. XXXVI. — Ex Plutarcho in re similis. 938
- CAP. XXXVII. — Platonem, de terra illa, quam celestem vocant, Hebræis simillima tradidisse. 939
- CAP. XXXVIII. — De iudicio quod mortem excipiat Platonem Hebræis affinia sensisse. 945
- LIBER DUODECIMUS.** 947
- CAPUT PRIMUM. — Hebræos, etiam consentiente Platone, quos instituebant, eos recte, fide quadam disciplinarum, quæ quod imperfectiores adhuc essent, nihil exquireret, informatos voluisse. Ex *Legum* primo. 951
- CAP. II. — Fidem ab ipso quoque Platone virtutum omnium maximam haberi. 954
- CAP. III. — Is que de animo similibusque dicuntur, fidem habendam esse; ex *Legum* undecimo. 954
- CAP. IV. — Fabularum specie, puerorum animos primis præceptionibus informandos, ex secundo *De republica*. 955
- CAP. V. — Fabulas pueris non perniciosas ulla, sed tantum nitiles occinendas esse. 955
- CAP. VI. — Fidem a Platone non solum vocetenus probari, verum etiam eum proferri ex animo se rebus iis credere, quibus nos ipsi credimus. Ex *Gorgia*. 958
- CAP. VII. — Graviora veritatis dogmata non omnibus promiscue vulganda esse. 966
- CAP. VIII. — Quales Plato magistratus ac principes cresci velit: nec idiotas ab eo, nullarumque litterarum homines repudiari, si morum integritate modo præstiterint. Ex libro tertio *Legum*. 946
- CAP. IX. — Defugiendos esse magistratus. Ex primo *De republica*. 968
- CAP. X. — De justo, ex mente Platonis. 968
- CAP. XI. — De Moysis paradiso. 970
- CAP. XII. — Ab utroque doceri, matrem ex viro desumptam esse. 971
- CAP. XIII. — De prima hominum vita. 974
- CAP. XIV. — Eosdem cum brutis etiam animalibus versatos esse. 974
- CAP. XV. — Quemadmodum ambo diluvii meminerint. 979
- CAP. XVI. — Quam præclare doctrinæ nostræ rationes a rebus divinis auspici, in humanas destinamus. Ex primo *Legum* Platonis. 978
- CAP. XVII. — Quam præclarum sit pueros a prima statim ætate piis religiosisque moribus assuefacere. 979
- CAP. XVIII. — Eam solum doctrinæ loco statuendam, quæ viam ad virtutem muniat, non autem eam, quæ vel augenda pecuniæ, vel parando victui quoque modo serviat. 982
- CAP. XIX. — In ea cum Hebræis sententia Platonem fuisse, ut res inferiores divinarum imagines esse existimaret. 985
- CAP. XX. — Juniores honestis quibusdam hymnis odisque memorie commendandis, ad suscipiendos virtutis sanis præparandos esse. Ex secundo *Legum*. 986
- CAP. XXI. — Cujusmodi odorum illorum sententiam esse oporteat. 987
- CAP. XXII. — Non cuiusvis esse laudabiles odas et carmina scribere, sed vel unius Dei, vel divini cuiusdam hominis. 990
- CAP. XXIII. — De iis qui divinos illos cantus probare possint. 990
- CAP. XXIV. — Cantus etiam in conviviis, tanquam convivales quasdam leges, recipiendos esse. 991
- CAP. XXV. — Vini bibendi copiam non omnibus promiscue faciendam esse. 994
- CAP. XXVI. — Ne Platonem quidem ipsum ignorasse, quæ abs se leges conderantur, iis barbaros quosdam suis in rebus publicis vivere. 995
- CAP. XXVII. — Bellum nobiscum esse nobis, et eum nostris cupiditatibus ac perturbationibus gerendum. 995
- CAP. XXVIII. — Non in corpus, sed in animum, culpam eorum quæ a nobis peccantur, esse conferendam. 998
- CAP. XXIX. — De eo qui sincere integroque philosophetur. Ex *Theæteto*. 999
- CAP. XXX. — De toto illo sophisticæ genere, quod inter homines reperiri solet. 1007
- CAP. XXXI. — Falso nonnunquam, veluti pharmaco, ad eorum utilitatem, qui hoc loquendi genere opus habeant, utendum esse. 1010
- CAP. XXXII. — Non solum viros, sed etiam mulieres, ad eorum genus hominum universum, hujus in disciplina communionem vocandum esse. 1010
- CAP. XXXIII. — Eorum causa, qui minus apud nos ex rationis præscripto vivant, genus universum tradendum non esse. 1011
- CAP. XXXIV. — Quemadmodum Plato quosdam ex Proverbis oracula, Græca dictione purius et elegantius expresserit. 1014
- CAP. XXXV. — De opibus et inopia. 1014
- CAP. XXXVI. — De parentum honore et observantia. 1014
- CAP. XXXVII. — De possessione servorum. 1014
- CAP. XXXVIII. — Quomodo illud Moysis expresserit: Terminos æternos ne transferas quos posuerunt patres tui. » 1015
- CAP. XXXIX. — Locis Platonis huic similis: « Reddens peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem, iis qui oderunt me. » 1015
- CAP. XL. — De furibus. 1015
- CAP. XLI. — De fure interfecto. 1018
- CAP. XLII. — De jumento. 1018
- CAP. XLIII. — Platonem iisdem, quibus Hebræorum litteræ similitudinibus usum esse. 1018
- CAP. XLIV. — De iisdem similitudinibus. 1019
- CAP. XLV. — De iisdem. 1019
- CAP. XLVI. — De iisdem. 1022
- CAP. XLVII. — Platonem duodecim in tribus cives distribui voluisse, Judaici populi exemplum secutum. 1025
- CAP. XLVIII. — Urbem in loco fluviatili condendam. Plato statuit, quem Hierosolymorum regioni persimilem describit. 1025
- CAP. XLIX. — Quemadmodum Plato primam illam, quæ a Græcis usurpabatur, puerorum institutionem, tanquam perniciosam rejicit. 1026
- CAP. L. — De atheorum opinione. Ex *Legum* decimo. 1031
- CAP. LI. — Quemadmodum Plato de Deo philosophetur. 1035
- CAP. LII. — Quemadmodum idem ipse Deum universi curam gerere philosophetur. 1046
- LIBER DECIMUS TERTIUS.** 1057
- PROŒMIUM. 1059
- CAPUT PRIMUM. — Quemadmodum Plato Græcæ theologiæ ineptias coarquerit. 1063
- CAP. II. — De eodem; ac præterea Deum malorum auctorem non esse. 1065
- CAP. III. — De eodem; ex *Epinomide*. 1065
- CAP. IV. — Præter obscenas fabulas, nihilistas de Græcis numinibus narrationes continere, Socratemque, quod iis fidem non haberet, ab Atheniensibus interfectum esse. Ex *Eutyphrone*. 1078

CAP. V. — Ex Numenon libro *De Platonicis arcanis*. Eadem in rem. 1079

CAP. VI. — In vulgi opinionibus abundum non esse, nec ab instituto suo vel mortis metu discedendum. Ex *Critone*. 1079

CAP. VII. — Reponendam eis non esse, a quibus injurijs tractemur, injuriam. Ex eodem. 1086

CAP. VIII. — Quæ semel recte statueris, ea te mortis quidem metu abijcienda esse. Id quod in eos convenit, qui persecutionum temporibus religionem ejurant. 1087

CAP. IX. — Qualls animo sit oportet, qui mortis metu susceptum institutum ejuret. 1087

CAP. X. — Mortem veritatis causa non esse fugiendam. Ex *Socratis apologia*. 1090

CAP. XI. — Quemadmodum eorum mortem, qui vitam gloriose profuderint, celebrari oporteat. Ex Platone. 1095

CAP. XII. — Aristobulum Peripateticum etiam ante nos confessum esse, Hebræis et fontibus suam Græcos hausisse philosophiam. Ex opere illo quod Ptolemæo regi Aristobolus inscripsit. 1098

CAP. XIII. — Quæ a Græcis recte scripta fuerint, ea cum Hebræorum doctrina consentire, a Clemeute præterea ostenditur, *Stromate* quinto. 1105

CAP. XIV. — Non recte de omnibus pronuntiasse Platonem, eoque nos haud absque ratione ad ejus philosophiam discussisse, atque Hebræorum oracula complexos esse. 1139

CAP. XV. — Non in omnibus Platonicis, sed Hebræorum, probandam esse de spiritalibus naturis disputationem. 1143

CAP. XVI. — De animo; non recte ut Hebræos, in omnibus sensisse Platonem. 1147

CAP. XVII. — Non, quemadmodum Platoni visum est, animi naturam duabus ex partibus, quarum altera patienti necessitate libera, patibilis altera sit, esse conflatum. Ex Severi Platonicæ disputatione *De animo*. 1154

CAP. XVIII. — De celo, deque colucentibus in eo sideribus, haud recte omnino sensisse Platonem. Ex *Epinomide*, *Timæo* et *Legum* decimo. Quæ Moyses coli omnia vetuit, quemadmodum Hebræus etiam Philo interpretator. 1158

CAP. XIX. — Quænam mihi recte Plato, tam in *Legibus* quam in *Republica*, de mulieribus statuerit: quæ Hebræorum doctrina non probat. 1163

CAP. XX. — Quamam Plato de infando amore in *Phædro* statuerit: quibus contraria sunt a Moysæ sancta. 1171

CAP. XXI. — De legibus Platonicis ad cædes pertinentiibus, magna illa hominis mente indignis, outbuscum Moysis leges committende. 1175

LIBER DECIMUS QUARTUS. 1179

CAPUT PRIMUM. — Proœmium, quo libri argumentum explicatur. 1183

CAP. II. — De mutua disensione pugnaque philosophorum. 1185

CAP. III. — De summa Hebræorum dogmatum consensione. 1186

CAP. IV. — Quemadmodum superiores philosophos Plato redarguit. Ex *Theæteto*. 1187

CAP. V. — De prima Platonicæ doctrinæ successione. Ex Numenon Pythagorico. 1194

CAP. VI. — De Arcesila, qui secundam Academiam instituit. Ex eodem. 1199

CAP. VII. — Cujusmodi superiorum illorum vita fuerit; ac de Lacyde quodam Arcesilæ successore. Ex eodem. 1206

CAP. VIII. — De Carneade, qui tertiam Academiam instituit. Ex eodem. 1214

CAP. IX. — De Philoue, Clitomachi ejus successore, qui Carneadem exceperat. Ex eodem. 1215

CAP. X. — Multas apud Græcos philosophos conjecturas esse, verborum pugnas, erroresque peraultos; ex Porphyrii ad Nectanabonem *Ægyptium* epistola, non ex illis, quæ *De animo* ad Boethum rescripsit, eoque ex libro quem *De hausta ex oraculorum responsis philosophia* edidit. 1219

CAP. XI. — De geometria, astronomia, et computo, e Xenophonis *Memorabilibus*. 1222

CAP. XII. — De iis qui rerum se naturam explicare gloriabantur. Ex ejusdem ad *Æschinem* epistola. 1226

CAP. XIII. — De gymnasticæ ac musicæ artibus. Ex Platone in *Republica*. 1236

CAP. XIV. — Philosophorum de principiis sententiæ. Ex Platonicis libro quem *De philosophorum decretis ad res physicas pertinentibus* scripsit. 1250

CAP. XV. — De opinione Auxagoræ. Ex Socratis disputatione apud Platone in dialogo *De animo*. 1254

CAP. XVI. — Philosophorum de diis opiniones. Ex Platone. 1258

CAP. XVII. — Adversus Xenophanem et Parmeniem, qui sensus tollerent; ex libro octavo Anstocii *De philosophia*. 1263

CAP. XVIII. — Adversus eorum philosophorum sectam, qui quod Pyrrhonem secuti nihil comprehendi posse statuerint, sceptici, et assensum inhibentes vocati sunt. Ex eodem Aristotele. 1268

CAP. XIX. — Adversus Aristippi sectatores, qui ea modo que patitur, comprehendi posse statuerunt, præterea nihil. Ex eodem. 1278

CAP. XX. — Adversus Metrodorum et Protagoram, qui solis sensibus credendum esse dicebant. Ex eodem. 1279

CAP. XXI. — Adversus Epicureos, qui voluptatem finem esse vellent. Ex eodem. 1286

CAP. XXII. — Iterum adversus eos qui voluptatem bonum esse defuit. Ex eodem. 1287

CAP. XXIII. — Adversus Epicureos, qui Providentiam tollebant, et individuis corporibus universa tribuebant. Ex Dionysii Alexandrini *Libris De natura*. 1271

CAP. XXIV. — Rerum sater homines vulgarium exemplis, Epicureorum dogma refellit. Ex eodem. 1271

CAP. XXV. — Idem ex universi molitione conficitur. Ex eodem. 1275

CAP. XXVI. — Idem ex hominis natura concluditur. Ex eodem. 1283

CAP. XXVII. — Operum suorum molitionem Deo laboriosam ac molestam non esse. Ex eodem. 1285

LIBER DECIMUS QUINTUS. 1289

CAPUT PRIMUM. — Proœmium, quo totius operis argumentum explicatur. 1294

CAP. II. — De Aristotele, ac de iis quæ de illo prodita sunt. Ex Aristoteli Peripateticæ libro *De philosophia* septimo. 1298

CAP. III. — Aristotelis dogmata que fuerint. Ac primum quam ab Hebræis et Platone, in constituendo boni sue dissentiat. 1293

CAP. IV. — Attici Platonicæ disputationis adversus Aristotelem, a Mose et Platone in constituenda finis ratione dissidentem. 1305

CAP. V. — Idem Aristotelem a Mose simul et Platone in questione de Providentia dissidentem insectatur. 1310

CAP. VI. — Ejusdem adversus Aristotelem, cum Mose ac Platone, de mundi, quem negabat, ortu pugnantem disputatio. 1314

CAP. VII. — Ejusdem adversus eundem, quintam corporum essentiam inducentem, quam neque Moses, neque Plato novit. 1319

CAP. VIII. — Ejusdem adversus eundem, a Platone rerum in celestium tractatione dissidentem; quæ parum admodum curavit Mose. 1322

CAP. IX. — Ejusdem adversus eundem, cum Platone simul Hebræorumque doctrina, in questione de animorum immortalitate pugnantem. 1327

CAP. X. — Ex secundo Plotii *De animorum immortalitate* libro, adversus Aristotelem, qui animum entelechiam esse defuit. 1354

CAP. XI. — De eodem, ex Porphyrii ad Boethum opere *De animo*. 1355

CAP. XII. — Adversus eundem, in illa etiam de universi

animò disputatione a Platone dissidentem. Ex Attico.	1358	CAP. XXXV. — Utrum mundus integritate careat.	1386
CAP. XIII. — Adversus eundem Platonem ideas illu-	1358	CAP. XXXVI. — Unde mundus alimentum hauriat.	1386
den em, quas ne ipsis quidem Hebræis ignotas fuisse,			
superioribus eorum testimonis jam vidimus. Ex eodem.	1358	CAP. XXXVII. — Undenam condendi mundi Deus in-	1386
CAP. XIV. — De Stoicorum philosophia : et quemad-		illum fecerit.	1386
modum Zeno de principiorum ratione statuerit. Ex Aristote-	1358	CAP. XXXVIII. — De mundi ordine.	1387
lis <i>De philosophia</i> septimo.	1358	CAP. XXXIX. — Quomobrem inclinatio mundus sit,	1387
CAP. XV. — Quomò de Deo Stoici, deque hujus universi		atque depressior.	1387
sententiam introducunt. Ex Arrii Didymi <i>Epitoma</i> .	1358	CAP. XL. — Utrum inane sit, quod extra mundum est.	1387
CAP. XVI. — Contra Stoicorum de Deo sententiam. Ex			
Porphyril ad Boethium opere <i>De animo</i>	1343	CAP. XLI. — Quæ dextra mundi partes sint, quæ sin-	1390
CAP. XVII. — Id quod vere est, corpus non esse, ut		istro.	1390
Stoici opinantur. Ex Numenii primo <i>De bono</i> .	1346	CAP. XLII. — De propria cæli natura.	1390
CAP. XVIII. — Stoici de universi conflagratione quid		CAP. XLIII. — De demonibus et hereticis.	1391
sentiant.	1347	CAP. XLIV. — De materia.	1391
CAP. XIX. — Quemadmodum Stoici de iterato universi		CAP. XLV. — De idea.	1391
ortu philosophentur.	1347	CAP. XLVI. — De stellarum ordine.	1394
CAP. XX. — Quemadmodum Stoici de animo sentiant.	1350	CAP. XLVII. — De proprio stellarum motu.	1394
CAP. XXI. — Longini contra Stoicorum de animo sen-		CAP. XLVIII. — Stellæ unde lucem accipiant.	1394
tentiam disputatio.	1351	CAP. XLIX. — De his quos vulgo Castores ac Geminos	1394
CAP. XXII. — Adversus eosdem Stoicos, animum cor-		dicimus.	1394
porcum esse non posse. Ex libro Plotini. <i>De animo</i> .	1354	CAP. L. — De solis defectione.	1395
CAP. XXIII. — Naturalium philosophorum sententiam,		CAP. LI. — De lunæ defectione.	1393
de sole.	1375	CAP. LII. — De lunæ aspectu, et quomobrem terrestris	1395
CAP. XXIV. — De solis magnitudine.	1378	appareat.	1395
CAP. XXV. — De solis figura.	1378	CAP. LIII. — Quantum a sole terraque distet.	1398
CAP. XXVI. — De luna.	1378	CAP. LIV. — De annis.	1398
CAP. XXVII. — De lunæ magnitudine.	1378	CAP. LV. — De terra.	1398
CAP. XXVIII. — De lunæ figura.	1378	CAP. LVI. — De terræ figura.	1399
CAP. XXIX. — De illuminatione lunæ.	1378	CAP. LVII. — De terræ situ.	1399
CAP. XXX. — De siderum errantium stabilitatemque na-		CAP. LVIII. — De terræ motu.	1399
tura.	1379	CAP. LIX. — De mari. Quomodo coactuerit, et quom-	1399
CAP. XXXI. — De siderum figura.	1379	obrem amarum sit.	1399
CAP. XXXII. — Qua ratione mundus sit constitutus	1382	CAP. LX. — De partibus animi.	1402
CAP. XXXIII. — Utrum hoc totum unum sit.	1385	CAP. LXI. — De principie animi facultate	1402
CAP. XXXIV. — Utrum animatus sit mundus et Provi-		CAP. LXII. — Ipsum quoque Socratem Græcorum olim	
dentis gubernetur.	1386	sapientissimum, eos, qui rerum ejusmodi physiologia	
		temptare insolescerent, vel hoc nomine recordis et in-	
		sanos ostendisse, quod in rebus ab omni vita fructu va-	
		cuis suaque omni facultate superioribus, studium operam-	
		que conferrent.	1405

FINIS TOMI VICESIMI PRIMI.

MONITUM.

Intra hos decem circiter annos dominus Seguierus, marchio a Sancto-Brissonne, Academiæ inscriptionum et humaniorum litterarum socius, vir natalibus et eruditione clarissimus, editionem *Præparationis evangelicæ* ad mss. regios collatam et notis illustratam cum interpretatione Gallica prelo paraverat. Quam ut typographi regii in lucem emittendam susciperent, apud eos qui præerant egit. Cum autem ab iis de die in diem procrastinaretur, res infecta mansit. Igitur editioni textus Græci supersedens dominus Seguierus, cogitavit de edenda interpretatione Gallica, quam ad Græca denuo recensita adornaverat. Res effectum sortita est prodiitque *Præparatio* vernacula lingua Gallica anno 1846, cum ingenti notarum et emendationum apparatu, duobus voluminibus in-8°. Eæ sunt notæ et emendationes quas post mortem domini Seguieri ejus hæredes potestatem edendi nobis humanissime fecerunt, quibus pro accepto beneficio gratias hic agere nobis liceat. Exemplar præterea ad manus habuimus editionis Vigeri ad cujus margines vir clarissimus varias lectiones codicum Parisiensium ascripserat; ii sunt numm. 465, 466, 467, 468 insigniti. Consulterat etiam ms. Leydensem quo usus est Robertus Stephanus.

Notis subjicimus ejusdem viri doctissimi Dissertationem in fragmenta Sanchoniathonis ab Eusebio ex Philone Byblio accepta, de quibus, an genuina sint vel aliena, multa disputata sunt et adhuc sub judice lis est.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

AD

EUSEBII PRÆPARATIONEM EVANGELICAM.

Col. 40 A 2. *Μητρογαμῶν*. Hunc infamem morem, apud Persas licitum, tot scriptores referunt ut de illo ne vel minima quidem dubitatio existat.

Diogenes Laertius, in *Proœmio*, c. 7, quemdam excerptam ex Clitarcho locum refert, expressæ dicentem, Magos ut licitas matrum et filiarum suarum nuptias habere. Xanthus, in tractatu *Τὰ μαγικά* dicto, narrat Magos suis matribus, filiabus, necnon sororibus misceri. Auctor hic memoratur a Clemente Alexandrino, *Stromat.* l. III, p. 515. Eudoxius Cnidius a Sexto in *Hypotyposibus Pyrrhonicis*, l. I, c. 14, p. 39, memoratus dicit: « Illicitum est nostris legibus ducere matres, cum apud Persas mos sit usitatissimus. » Idem Sextus l. III, c. 24, p. 178, dicit: « Persæ et præsertim qui apud illos habentur sapientes, id est Magi, ducunt suas matres. »

Tertullianus etiam in *Apologetico*, c. 9, Ctesiae testimonium avertit hoc modo: « Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert. » Strabon. l. XV, c. 3, § 20, p. 735: « Apud Persas mos est non inhumari Magos, quorum corpora derelinquantur avibus comedenda. Et Magos cum matribus misceri, mos est patrius. » Illa vulgata opinio in causa fuit ut Catullus hoc epigramma ederet, epig. 90.

*Nascatur Magus ex Gelli matrisque nefanda
Conjugio, et discat Persicum aruspicum;
Nam Magus ex matre et nato gignatur oportet,
Si vera est Persarum impia religio.*

Antisthenes, ut refert Athenæus l. V, p. 220 ed. Casauboni, in libro minoris Cyri, Alcibiadem vituperans de perdita vita subdit: *Συνεῖναι γὰρ αὐτὸν καὶ μητρὶ καὶ θυγατρὶ καὶ ἀδελφῇ, ὡς Πέρσας.*

Quintus Curtius l. VIII, 2, 19, memorat quemdam satrapam nomine Sisimithrem, cui duo ex matre orti filii erant, quod licitum habuit. Tempore Agathisæ adhuc prævalebat ille usus. Nam Agathis l. II, p. 64, edit. Luparæ, ait: « Non solum Persæ ineunt matrimonia cum sororibus et cognatis, sed etiam patres cum suis filiabus, et quod magis pudendum, (o tempora! o mores!) filii cum matribus. » Quod refert Agathis pugnans adversus Plutarchum in tractatu *De fortuna Alexandri* c. 5, cum dicit, ab illo

debellatore suppressum fuisse hunc incestuosum morem, his verbis: « Docuit Persas matrum suarum reverentiam, et cum illis misceri vetuit. »

Sed jam Strabo eum refutavit, si Servio credas de hoc *Æneidos* versu l. VI, disserenti:

Hic thalamum invasit nata vetitosque hymenæos.

Hic mos ipsius vigeat tempore: Dicendo vetitos, ostendit fuisse, ut est apud Persas hodie.

Græci ad omnes populos calumniandos proni, hujus nefandi moris insimulabant omnes cæteras gentes; et in *Andromache* vers. 173, Euripides dixit:

*Τοιοῦτο πᾶν τὸ βάρβαρον γένος·
Πατὴρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνεται,
Κέρη τ' ἀδελφῷ διὰ γόνυ δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι καὶ τῶνδ' οὐδὲν ἐξέλεγρι νόμος.*

« Omne barbarorum genus patrem cum filia, matrem cum nato, virgineum cum fratre misceri sinit; cognati sibi intentant mortem, nec istius modi quidquam lex impedit. » Lucianus in tractatu *De sacrificiis*, de Jove loquens, ait: « Multas duxit uxores et tandem sororem suam Junonem, more Persarum Assyriorumque. » Qui dicunt hunc morem nefandum ab Assyriis initium cepisse nominant Semiramidem, quæ necata est quod cum suo copularetur filio. Illud fatum non impendisset Semiramidi, dixit Agathis l. I, si ejus agendi ratio mores publicos non offendisset; et quia Magi ea utebantur consuetudine, idem auctor hanc doctrinam putat a Zoroastro ortam. Herodotus tamen, III, 31, refert connubia fratrum et sororum olim vetita, primum a Cambyse initium cepisse.

Denique, hic usus prævaluisse apud Persas videtur, et præbuisse scriptoribus, tam Judæis quam Christianis, longum neque immeritum declamationis locum. Agmen ducit Philo in secundo tractatu *De examine legum peculiarium*, principio: « Persarum optimates ineunt matrimonia cum matribus, et ii maxime ingenui inter liberos habentur qui incesto nascuntur, et, ut fama est, ad regnum destinantur. Væ mihi! Quid turpius inveniri potest quam patris defuncti lectum fœdere, qui

potius venerandi templi instar colendus est! » Cum Brissone lego *λερόν*, non *λεράν*.

Bardanes adversus Genethliacos scribens, ab Eusebio relatus in *Preparatione evangelica*, l. vi, c. 10, p. 275, dixit: « Apud Persas lex sinit, quemque matrem aut filiam ducere; neque patriam tantum et proprias sedes habitantes, sed et qui a Perside absumt, Magoueseni nomine, peragunt illa matrimonia illicita; easdemque leges et mores transmittunt liberis, quorum plures videre est ad hoc tempus in Media, Ægypto, Phrygia, Galatia. Nec tamen Venus Martem amplexans in Saturni ædibus, ullo modo tot et tantis orbibus præesse potuit. »

Hic Bardesanis locus invenitur in *Recognitionibus pseudo-Clementinis* a cap. 19 usque ad cap. 29.

Inter scriptores Christianos qui, cum Eusebio, putant Christianam religionem causam fuisse cur Persæ cessarent ab incestis, primus invenitur Theodoretus, qui in sua *Therapeutica* p. 128, edit. Sylburg., *De legitis*, dixit: « Persæ olim addicti Zaradæ (Zoroastri) legibus ducebant matres, sorores et filias, et quod nefas est, tanquam legem habebant; sed ex quo tempore apostolos audierunt, abjecerunt Zoroastri leges tanquam nefandas, et læto animo evangelicam amplexi sunt temperantiam. » Cf. sanctus Joannes Chrysostomus qui dixit in octavo capite *De virginitate* l. VI, p. 248 ed. Savillii. « Admiramur Persas, qui non ducunt matres, ut olim; non idem de Romanis dicendum est. » Inter Patres Græcos nominandus est Theodorus Mopsuestenus, apud Photium cod. 81; Gregorius Nyssenus in *Fatum*; Tatian. edit. Wirceburg. p. 80: *Τὸ συγγενέσθαι μητέρι κάλλιστον ἐπιτήδευμα παρά τοῖς Περσῶν Μάγοις*, dicitur inter Latinos, sanctus Hieronymus *Adv. Jovinianum* l. xi: « Persæ, Medi, Indi, et Æthiopes, regna non mediocria, et Romano regno paria, cum matribus et magis cum filiabus et neptibus copulantur; » et Minutius Felix 31: « Jus est apud Persas misceri cum matribus. »

Col. 40 A 3. *Ἀνθρωποφωρεῖν Ἐκύθαξ*. Non dubitare licet quin anthropophagia fuerit universalis consuetudo, antequam humanum genus agricultura sibi pareret alimenta, ad sustentandam vitam necessaria. Quamobrem imperiorum conditores religionis et ethice præceptis agriculturam junxerunt. Agricultura sublata, quid superesset legislatoribus ad imponendas leges easque sancitadas? Nihil aliud dicit Horatius his versibus:

Silvestres homines sacer interpretes deorum,

Cædibus et victu foedo deterruit Orpheus.

Sed ex quo conditæ fuerunt urbes, hic barbarus mos vixet solummodo apud gentes omnis scientiæ culturæ expertes. Scythiæ qui vitam errantem potius degerunt, diutius bos mores nefandos quam ceteri populi servaverunt, necessitatibus vitæ coacti. Satis multi scriptores testantur hoc ita ut in Eusebium nulla incidat calumniandi suspicio aut voluntas.

Herodoti temporibus pars Scytharum quedam erat anthropophaga. « Ab undecim trans Panticapeam itineribus, ait, Borysthenem secus, vasta patet inculta regio; et trans desertum locum versantur anthropophagi. » Herodotus istos discernit quidem a Scythis, sed quomodo fieret ut in media Scythia quedam existeret gens a Scythis distincta et separata? (Vide Herodotum lib. iv, cap. 48.) Strabo lib. vii, p. 293, dixit: « Mare Nigrum ab initio cognominatum fuit *ἄξενος* (inhospita) ob indesinentes tempestates et ob ferociam gentium quæ littora incolunt, præsertim Scytharum qui alienigenos immolant, carne humana vescuntur et hominum calvarias poculorum instar utuntur. » Lucianus ad hunc barbarum Scytharum morem alludens in *Dialogo Junonis Latonaque* illam inducit hæc dicentem: « Quod tuos liberos spectat, nemo nescit tuam filiam in Scythia peregrinantem didicisse a Scythis qui sunt anthropophagi, vesci trucidatis alienigenis. »

« Quod referens, ut omnibus notum, Plinius dicit (*Hist. nat.*, liv. vi, cap. 20): « Inhabitabilis Scythiæ prima pars a Scythico promontorio ob nives: proxima inculta, sævitia gentium: anthropophagi Scythas insident, humanis corporibus vescentes. »

Idem refert lib. vii, cap. 2: « Esse Scytharum genera et quidem plura quæ corporibus humanis vescerentur indicavimus (lib. iv, 26, et lib. vi, 20). »

Solinus, hujus scriptoris abbreviator, eadem narrat, et Pomponius Mela, *De situ orbis*, lib. ii, c. 4, notat peculiare Scytharum genus quod dicit anthropophagum, his verbis: « Apud anthropophagos ipse etiam epule visceribus humanis apparantur. »

In silvestri agrestique prisorum hominum cultu, bellum erat quadam venatio ut homines hominibus vescerentur. Cum incipit humanis civilisque cultus, anthropophagia ex bello sequitur, sed non amplius est belli causa; et diu Scytharum gens servavit morem vescendi carne devictorum hostium, non aliter ac agrestes homines, qui trans Oceanum nuper sunt reperi; nam calvarias, poculorum instar, et pelibus pro linteis utebantur. Herodotus, l. iv, c. 64, dicit: « Scythi cum bellum gerunt, primi hostis necati sanguinem bibere mos est et offerre regi capita truncata; quo facto, statim mercedem habent. Hic est excoriandi modus: primum pellem circa aures secant, deinde, arrepto capite, hostis truncant, tum utentes costa bovis carnem exunt, pellem manibus molliunt, quam sic molliam extendunt, ut illa utantur mantilis instar. Tunc illam suspendunt ad caput equi, et majori honori ilis est si plures habeant sic præparatas. Sunt qui iis utuntur tanquam pallio, et assunt ut pelles caprinas. Nonnulli amputant hosti dextram, cujus pelle phatram operiunt. »

« Infestissimorum autem bestium capita, serra desecant infra supercilium, deinde purgant aqua. Si vir pauper sit et inops, super imposita pelle bovis cruda, sic servat; si dives, eadem, pelle bovis super imposita, sed intus aurata, instar peculi utitur. »

Plinius lib. vii, cap. 2: « Priores anthropophagos quos ad septentrionem esse diximus decem dierum itinere, supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere cutibusque cum capillo pro mantilibus ante pectora uti, Isigonus Nicænus prodidit. »

Sat est tot et tantorum testimoniorum.

Col. 40 A 9. *Τὸς ἀδάτα, κ. τ. λ.* Locus nbi Eusebius loquitur de more barbaro multorum populorum trucidandi senes, quem sequuntur alii ad anthropophagum colendam, alii ad permittendum reliquias avibus et feris, mittentes omnem sepulture curam, dum nonnulli sepeliunt una cum mortuis nobilibus homines vivos a se dilectos, sumitur ad verbum ex tractatu Porphyrii *De abstinentia carnis*, p. 375, ed. Rhoer, l. iv, c. 21.

Col. 40 B 1. *Ἰστοροῦνται Μασσαῖται καὶ Δέρβιαις*. Sanctus Hieronymus ex istis fontibus hausit; nam idem dicit istisdem fere verbis, *Adv. Jovinianum*, libro secundo. « Massagetae et Derbices miserissimi putant qui ægrotatione moriuntur, et parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam pervenerint, jugulatos devorant; rectius esse ducentes ut a se potius quam a verbibus comedantur. Tibarini quos dilexerunt senes suspendunt in patibulis. Hircani volucris et canibus semivivos projiciunt... Bactri canibus ad hoc ipsum nutritis obijciunt senes; quod cum Alexandri præfectus (Nicanor) emendare voluisset, pene amisit provinciam. » Apud Strabonem, Diodorum Siculum, *Stasenor*; quod legitur etiam apud Porphyrium, l. v; Theodorct., et sermone ix, pag. 129, *Therapeutica*, edit. Sylburg. *Μασσαῖται τοὺς γεννηθέντας θύειν καὶ θυνάσθαι ποιησάμενοι νόμον, ἐδόκλιζαντο τὴν μισαρὰν ταύτην ἐδοῦν. Τιβάρηνοι τοὺς πρεσβύτας κατὰ κρημνῶν βαδύτατον εὐθιγότες ὄντας, τὸν παμπύθηρον τούτων κατέλυον νόμον· οὐκ ἔτι ὄντες Ἵρχανολ οὐτε Κάσσιοι τοὺς κύνες τοὺς τῶν θεοδώτων ἑκτρέφουσι σωμαί· οὐτε*

ἔκδοιαι τοῖς τετελευτηκόσι συγκατορτύττουσι ζῶνας, ὅς ἤγάπων ἔκεινοι.

Solum hoc testimonium probaret sinceram esse doctoris Ecclesie narrationem, sed et per multa alia adsunt testimonia. P. Vigerus in Observationibus quibus supersedit, notos facere debebat fontes ex quibus hausit Eusebius : illius loco, ego faciam. Adeo noti Massagetæ, ut illorum nomen undique eodem modo scriptum reperitur. Non item de populo supra citato. Legitur apud Porphyrium et Eusebium *Derbices*. In ms. 451, Βέρυκες. Bebyces non idem sonant atque Derbices.

Bebyces nomen suum Bithyniæ dederunt antequam Thyniæ et Bithyniæ nomen cepisset.

Bithynia regnum erat Amyci, qui adversus Pollucem pugnans victus obiit. Apollon. Rhod., lib. II initio :

Ἐνθάδ' ἔσαν σταθμοὶ τὸ βῶν, ἀλλὰ τ' Ἀμύ-
[κοιο,
Βεβρόκων βασιλῆος, ἀγήρορος, ἐν ποτὶ νύμφῃ
Τίκε Ποσειδάωνι γενεθλίῳ εὐρηθείσα
Βιθυνίς Μαλλή, ὑπεροπληθέστατο ἀνδρῶν.

Pollucis et Amyci pugnam narravit Theocritus in vicissimo secundo idyllio, Dioscuris dicato ; et Valerius Flaccus qui Argonautas cecinit, lib. IV, vers. 450.

Scholias in hunc versum, « Amycus, ait, sub sua ditone tenebat Bebyces Bithyniæ, qui illo tempore incolebant nonnullas alias regiones maritimas ; Bebyces etiam usque Ephesus et Magnesiam progressi sunt. » Charon, Lampsaci fines olim Bebyciæ nomen habuisse dicit, ob Bebyces incolas. Quæ gens, ut tam multe alia, bello perit. Vid. Plutarch. *De virtutibus mulierum*, voce Δαμφάχη, t. VIII, p. 289 Hutten.

Tzetzes *De Lycophrone*, vers. 1505 : « Bebyces hodie Mysii, ex Bithyniis remotissimi : in quorum finibus surgit Olympus mons. Sunt alii Bebyces, de genere Gallorum oriundi, inter Pyrenæos Cerauniosque montes et Hispaniam ; Narbonenses vocantur. » (Quos cecinit Silius Italicus l. III, vers. 420 et seqq. ; Festus Avienus in *ora maritima*). De Bithyniæ Bebyces loquitur Virgilius in quinto *Æneidos* libro, ubi dicit, vers. 375, Butem a Dare devictum :

Qui se Bebycia veniens Amyci de gente ferebat.

De quo versu disserens Servius : « Bebycia ipsa est Bithynia ; » Sallustius fragm. incerto : « Igitur in-torsus primæ Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus appellata. »

Strabo l. XII, cap. 5, § 3, pag. 544, ait Bebyces ex genere Thracum ortos : Οἱ Βέρυκες ἦσαν Βιθύων οἱ προποικησαντες τὴν Μυσίαν θράκες, ὡς εἰκάξω ἐγώ. Denique, *ibid.*, cap. 4, legitur : Θεόπομος Μαρνανδυνόν φησι μέρος τῆς Παφλαγονίας ἄρξαστα ὀπὸ πολλῶν δυναστευομένων, ἐπιβλήσαντα τὴν τῶν Βεβρόκων κατασκευῆν ἣν δὲ ἐξέλιπε (legendum est ἐξέλιπον) ἐπινομησὸν αὐτοῦ καταλίπειν. « Theopompus ait Marandynon partis Paphlagoniæ regem, quæ multis subdita erat regibus, cum aggressus fuisset Bebyces sub suam redigere potestatem, tandem, deleta gente, proprium imposuisse nomen. » Vid. Vaillant, *Imperium Achemenid.*, t. XI, pag. 292.

Derbices e contra, Asiam superiorem incolunt Massagetis finitimi, orientem versus Caspii oris maritimæ seu Hyrcaniæ, ultra citraque Oxii ripam.

« Derbices quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxu. » (Ptoleus, l. VI, cap. 18 vel 16.) Strabo, l. XI, pag. 514, eos in Hircania locat ; Ptolemæus in Margiana : quos Mela mari vicinos facit : « Jam ad fretum Derbices. » L. III, cap. 5, v. 35.

Quintus Curtius Derbices numerat inter copias Darii cum hic princeps Babylonis in campis lustraret exercitum ; l. I, cap. 2 : « Derbices quadraginta mil-

lia peditum armaverant : pluribus hærebant ferro præfixæ hastæ, quidam lignum igni duraverant : hos quoque duo milia equitum ex eadem gente comitata sunt. »

Hujus populi nomen in manuscriptis obliteratum sæpe reperitur. Modo *Δερβίκα* modo *Δέρβικες* legitur. Strabo, Plinius, Mela scribit *Δέρβικες*. In *Æliani* primis editionibus *Hist. die.* l. IV, c. 1, legabatur *Βερβίκα*, ubi ex emendatione Casauboni *Δερβίκα* rectius legeretur ; Perizonius legit *Δερβίκα*. Sic eos nominat Ptolemæus l. VI, cap. 10. *Ælianus* idem dicit atque Porphyrius, cujus hæc sunt verba : « Derbices septuagenarios trucidant, immolantes homines et suspendentes mulieres. »

Dionysius Periegetes, 754, scribit *Δερβέβιοι*, Μάρδος, *Δερβέβιον τε καὶ ἀρηνίον πύμα Βάκτρων*, loco *Δερβίκα* vel *Δερβίκα*. V. 758, idem auctor :

Δερβέβιοι δ' ἐπερώθον ἐν ὕδασι Κασπίοισι,
Τοὺς δὲ μετ' ἀντολίηνθε, ἀέρην καλῶδεντος
Μασσαγέται ναλοῦσι. [Ἀράξου

Legitur apud Stephanum Byzantinum : *Δερβίκα*, ἔθνος πλησίον τῶν Ὑρανῶν. Ἀπολλώνιος δὲ εἰς τὸ Κ γράφει. Κτησίας δὲ Δερβίκα αὐτοῦς φησὶν εἶναι Δερβίκα.

His exemplis patet quam variis modis olim etiam scriberetur hujus populi nomen. Cum solum Xylandri editionem possideo non licet mihi judicare quid Holstenus Berckelius ac dixerint de nomine præfato et de citato Stephani loco.

Berckelius legit *Δερβίκα* et allegat Salmasium *De Solino* qui hanc orthographiam adoptavit. Manuscriptus Palatinus Ptolemæi fert *Δερβίκα* et καὶ *Δερβέβιοι*. Quoad illum morem trucidandi et comedendi parentes ad senium protractos, Strabo refert l. XI, cap. 10, § 8, pag. 520 : Τοὺς ὕπερ ἑβδομηκοντα ἐτη γεγονότας σφάττουσιν, ἀναλίσκουσι δὲ τὰς σάρκας οἱ ἀγγιστα γένους, τὰς δὲ γράϊας ἀπάγγουσι, εἰτα θάπτουσι. « Trucidant septuagenarios senes quos sui proximi devorant, suspendunt anus et inhumant. » Cæterum, suis legibus mors indicta erit minimo delicto. Idem, *ibidem* : Ἐπὶ μικροῖς ὄντοι σφάττουσι.

Mela, l. III, cap. 7, eadem dixit generaliter loquens de Asiæ populis. « Quidam proximos parentes priusquam annis et ægritudine in maciem eant, velut hostias cadunt ; castrorumque visceribus epulari fas et maxime pium est. »

Hæc de Derbibus. Massagetæ sunt maxime noti apud Herodotum bello quod illis intulit Cyrus qui eorum finibus victus obiit. Hæc gens, ait Herodotus, (1-201) populis potens atque armis. Orientem versus jacet trans Araxem (Oxum) ; vid. Hardouin, *De Plinio* l. VI, 16 vel 18 ; vide et Ducangium *De Nicophoro Bryen*, p. 301. « Issedonos contra, versus orientem maris Caspii, » dixit adhuc Herodotus (1-204), « patent lati campi quorum Massagete maximam partem tenent. » Idem Porphyrii narrationem confirmat, his verbis (1-216) : « Vir ad summam senectutem protractus, a circumstantibus omnibus proximis immolatur cum pecoribus ; tum epulæ sequuntur. Qui vitam peragendi modis maxime faustus illis videtur. »

Strabo l. XI, cap. 10, § 6, pag. 513, dixit : « Massagetis est mors optima dilaniari, cum ad senium pervenerunt. Humana caro miscetur cum carne pecorum, et his epulis incumbant. Qui senio moriebantur, tanquam impii ejiciebantur foras, ut esca essent volucris et feris. » Sallustius philosophus in codice de Gale, pag. 262, cap. 9, Διὰ τὴν γὰρ Μασσαγέται μὲν τοὺς πατέρας ἐσθίουσι ; « Cur Massagete comedunt patres ? »

Herodotus idem dicit de Issedonis, l. IV, cap. 26 : « Mortuo patrefamilias, quisque proximorum adducit vervicem, quam immolato, dilaniant carnem, quas miscent cum carnibus patris mortui et dita

niati, tum his omnibus vescuntur carnis. » Zenobius, cent. v, 25, ubi pro Ειδώνες legendum Ἰοσηδόνες. Vid. Herodotum, lib. iii, cap. 58, ubi loquitur de Calatienis populo Indiæ, et cap. 99, de Padoensibus qui ægros jugulant et manducant.

Tibareni minus noti : attamen Apollonius Rhodiensis (Argon., II, 577) eos ponit ad littora Euxini et dicit Chalybis finitimos :

Ἄρχη δὲ ραιετόνου πολὺρρήρης Τιβαρηνὸν
Ζηρός εὐξείνοιο γερηταίων ὑπὲρ ἄκρη.

Xenophorus reducens exercitum, eorum fines pertransiit. « Tibarenia, ait Stephanus Byzantinus, est quædam regio Ponto, Chalybis necnon Messynocibus finitima. »

Denique Strabo, lib. xii, cap. 5, 918, pag. 548, ait : « Supra Trapezuntium Pharnaciamque sunt Tibareni, » etc. Me latet an isti populi iidem sint quos Cicero Tibaranos nominat. Eleutherociliensis finitimos (epistola ad Catonem, *epist. ad diversos*, 15-4) : « His erant finitimi pari scelere et audacia Tibarani : ab his Pindenisso capto obsides accepi. » Asia minor media est Cilicia atque Ponto quem incolebant Tibareni. Ergo, duo diversi populi mihi videntur. Ephorus ab Stephano Byzantio relatus dixit eos maxime inservire ludo et jocis. Illud vertit Mela lib. i, cap. 19, 70, his verbis : « Tibareni Chalybos attingunt, quibus in risu lusuque summum bonum est. » Denique Zenobius *Proverbiorum*, cent. v, 25, refert : « Cum mulieres pariunt, Tibareni obducunt velum suo capiti lectoque incumbunt. » Eandem fabulam narrat Apollonius Rhodiensis, lib. xi, 1010 :

Σώοντο παρὲς Τιβαρηνίδα γαίαν
Ἐνθ' ἐπεὶ ἄρ κὲ τέκονται ὑπ' ἀνδράσι τέκνα
[γυναικες,

Ἄντα μὲν στενάχουσι ἐνὶ λεχέσσι πόνοντες,
Κράτια θροάμενον τὰ δ' εὐ κομβούσι ἐδωδῆ
Ἄνερας ἤδὲ λωστρά λεχῶτα τοῖσι πύονται.

Narratio hæc, nescio an vera aut falsa, excerpta est ex Metrodoro Amphipolitano : « Ἐν τοῖς Νομίμοις, et non, Ἐν τοῖς Νόμοις, ut docet scholiastes ; quod ad emendationem *Νομίμοις* pertinet am commendandam ratio et Clemens Alexandrinus in *Protreptico*, pag. 56 : *Νομφοδρος ἐν Νομίμοις Βυρβαρκοῖς* lib. i *Stromatum*, pag. 385 : *Νομφοδρος ὁ Ἀμειπώλης ἐν τρίτῳ Νομίμων Ἀσιας.* »

Miror quod in novissima editione scholiastes Apollonii, D. Scheffer qui illam attente curavit, hoc prætermiserit mendam. Cæterum, hæc natio, Persarum et Mithridatis dominatione absorpta, de se historie pauca ; reliquit, et quod narrat Porphyrius et Theodoretus, ab eis præcipue dari scopulis suos parentes, *κατακρημνίζουσι*, commentitium ad saltum dubium mihi videtur. S. Hieronymus, contra, dicit ab iis populis parentes suspendi. « Quos dicerent senes suspendunt in patibulis. » Ex vocam *κατακρημνίζω* et *κατακρημνάω* similitudine factum est ut erraret S. Hieronymus.

Huc mori deiciendi senes e scopulis inserviebant Sardinia populi, ut refert *Ælianus* (*Var. hist.* cap. 1, § 4). Lego textum D. Coray, *Lex Sardinia* :

« Pueri clavis armati, percuntium patres quos sic intersectos inhumant, magnum sibi ducentes deducunt si ad extremam senectutem perveniunt, nam delinquere necessarium est, dum corpus senio est confectum. » Hic textus perspicuus est ex editione scholiarum Platonis a Ruhnkensio facta pag. 144.

Ex illa editione patet Timeum esse auctorem istius narrationis, quam male verit *Ælianus*. Suo tempore Zenobius refert eundem Timei locum (*Proverbiorum*, v, 85), sed partim. Scholiastes sic loquitur : « Ἀνεκάχασε τὴ μάλα σαρδάνων περιουσία. Οἱ τὴν Σαρδίαν κατοικοῦντες, ὡς φησι Τίμαιος, ἐπειδὴ αὐτοὺς ὑπερπρᾶσσουσιν οἱ γονεῖς (ἀποπυρᾶσσουσιν), καὶ νομίζουσιν ἱκανὸν βεβιωκέναι γρόνον, ἄγρουν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλουσι θάσαι, κάκει λάκκους οὐράξαντες, ἐπ' ἄκρον χειλῶν τοὺς μέλλοντας ἀποθνήσκων καθίζουσιν. Ἐπειτα ἕκαστος αὐτῶν, στήσαν ἔχων, τύπτει τὸν ταυτοπάτερα καὶ εἰς τοὺς λάκκους (προσωβελ) περιωβελ τοὺς δὲ πρεσβυτάς χαίροντας ἐπὶ τὸν θάνατον παραγίνεσθαι ὡς εὐδαίμονας καὶ μετὰ γέλωτος καὶ εὐδαιμόνια ἀπόλλυσθαι. Ἐπεὶ οὖν γελᾶν μὴ συνέβαινε, οὐ πάνυ δὲ ὁ γέλως ἐπ' ἀγαθῶ τινι ἐγένετο, παρὰ τοὺς Ἕλληνας τὴν προκειμένην ἐπιθῆναι παροιμίαν.

« Sardinia incolæ, ut refert Timeus, si parentem ad extremam pervenerint senectutem et si in eo sint ut moriantur, ducunt eos ad locum ubi inhumandi sunt ; tum, terra effossa, morituros ad oram fosse pontum, arrecto baculo, percuntium ; et sic intersectos et dejectos inhumant. Senes ad aspectum mortis gaudent, et suam felicitatem risu et læto gestu significant. Sed quod istiusmodi risus postremum et infamatum diem portendit, a Græcis dictus est risus Sardonicus. »

« Col. 40 B 6. Ἐγκυριολὸς δὲ καὶ Κάσπιος. Hyrcani et Caspii, quos populos nominat Eusebius tanquam iisdem moribus utentes, etsi colentes similiter littora maris Caspii seu Hyrcania, sunt tamen inter se satis remoti. « Pluribus nominibus appellatum, celeberrimis duobus Caspio et Hyrcania, » ait Plinius v, 15. Si totam phrasim perspicua, comperitur videtur parentes adhuc vivos a solis Hyrcanici proci volucris et feris, sed defunctos a Caspiis. Attamen, T. Cicero, de isto Hyrcanorum more tractans mihi videtur locutus fuisse de solis mortuis (*Tuscul.* i, 45) : « In Hyrcania, plebs publicos alit canes, optumates domesticos ; nobile autem genus canum illud scimus esse ; sed pro sua quisque facultate parat, a quibus lanietur ; eamque optumam illi censent sepulturam. »

Silius Italicus in *Punica*, lib. xii, vers. 471 : *Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera : Exanima obscenus consumit corpora vultur. Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est Hyrcanis adhibere canes....*

Sed Caspii consumpsisse fame parentes annis gravatos arguntur a Strabone vel Onesicrito, quem citat Strabo lib. xi, cap. 11, § 3, pag. 517.

Loquens de Persis, Agathias, quod spectat ad homines adhuc vivos, refert quandam eorum morem qui convenire videtur narrationi Porphyrii. In libro huius auctoris secundo (pag. 60 edit. Luparæ), cum de sepultura Persarum, cui a canibus devorantur, non aliter ac Cicero locutus fuisset, subjicit : « Si in Martis expeditionibus nonnulli milites in gravi morbo inciderunt, in loco remoto ponuntur adhuc viventes et jejuni. Cum sic segregati fuerunt, frustum panis, aqua, baculum sub eorum manibus ponuntur ut suam vitam sustentent, et animalia lera propellere possint. Si sic expositi non obierunt, et si tamen morbus gravis lictæ agrotantium membra, tum volucres cæli et fera senantium devorant, et sic abijt omnis spes salutis. Sunt qui redierunt ad suas sedes macilentis, exsangues, et metum inferentes iis qui eis obviam ibant ; non alter ac spectra quædam tragica ex Erebo redeuntia (*Polydorus in Hecuba Euripidis*). Sed qui eo modo redeunt ad sanitatem invisi sunt omnibus ; vitantur sicut contaminati et incole Achæronum habitii ; nemo, oliam commensalis, utitur eorum consuetudine, antequam purgati fuerint a magis ob nefandum mortem cui destinati fuerant et ex qua novam vitam hauserant. »

Stobæus in sua centesima vicesima oratione refert hoc verbum Diogenis Cynici, dicentis : « Si canes dilaniarent ejus corpus, sepulturam Hyrcaniam se habiturum ; si vultures, Bactrianam. » Hic sepeliendi modus non erat tantum Hyrcanorum et Caspiorum sed et Persarum et inagorum modus. Cicero, *Tuscul.* i, 45 : « Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi a feris sint ante ditantia. » Strabo, lib. xv, cap. 3, § 20, pag. 753 : *Μάγους*

ὁ θάπτουσιν οἱ Πέρσαι, ἀλλὰ οὐρανόδρομους ἔτσι :
 « Perseus in Persiæ Magos, sed avibus comeden-
 dos projiciunt. »

Transeamus ad Scythas. Auctor de quo nunc,
 dicit : « Scythæ inhumant vivos aut trucidant, in
 honore mortuorum, quos defuncti magis dilexe-
 rant. » Herodotus (lib. iv, cap. 71) sigillatim
 enarrans regum Scytharum fuera, in hæc desinit :
 « Nam ex concubinarum strangulatam inhumant,
 deinde pincernam, cocum, armigerum, pedisequum,
 nuntium, equos, uno verbo, quoscunque primos ad
 famulatum suum habuit. »

Stobæus, sermo 420 : « Taurici gens Scythica, hu-
 mant cum suis regibus charissimos eorum amicos. »
 Quod adjecti Porphyrius de more trucidandi quosdam
 supra rogum, illud non convenit Scythis qui non
 urebant mortuorum suorum corpora, sed Indis, ut
 nemo nescit.

Col. 40 B 9. Καὶ Βάκτροι. Bactriana sub ra-
 dicibus Paropamisæ, ad Araxem sita, iisdem uteba-
 tur moribus ac populi finitimi quos sigillatim lu-
 stravimus. Strabo Porphyrii aut potius Onesicrii
 dictum a Porphyrio citatum fulcit, lib. xi, cap. 41,
 3, pag. 517.

Sogdiani et Bactriani olim parum aliter ac no-
 madum genus esse gerebant. Attamen Bactriani
 mitiores erant moribus. Onesicritus tamen de illis
 loquens pericit laudibus. Dixit enim ab illis exponi
 ægros adhuc vivos, canibus quos educant ad
 hunc finem et quos vocant eorum lingua, *sepelientes
 canes*. Extra muros metropolis Bactrianorum
 omnia pura erant loca, sed intra, omnia ossibus
 humanis referta; et Alexander mori nefando impo-
 suit finem.

Plutarchus ait : « Hyrcanorum canes et Bactria-
 norum volucres, jubente lege, devorant mortuos. »

Col 47 B. 9. *Supra res eas*. Id est nihil amplius
 quam quod in celo apparebat.

Col. 53 A 15. Μαθητής ὡς Ἀναξαγόρου. Euripides
 non potuit Anaxagora magistro uti.

Hic anachronismus Diodori patet.

Col. 57 A 2. Censorinus, cap. 4 : « Anaximander-
 Milesius (ait) videri sibi ex aqua terraque calefactis
 exortis esse sive pisces sive piscibus simillima anima-
 lia, in his homines concrevisse, fetusque ad
 pubertatem usque (intus) retentos, tum demum,
 ruptis illis, viros mulieresque, qui se jam alere pos-
 sent, processisse. »

Plutarchus, *Symposiac.* 8, problem. 8, sub finem,
 idem dixit de Anaximandro, scilicet, homines
 primum versatos fuisse in ventre piscium et intus
 sicut parvuli alitos, tum demum exiisse, natura ro-
 bur præbente, et terra potitos.

Ibid. B 4. *Δέρδρα*. Valck. *Diatrib.* p. 45, ubi
 δένδρη πετεινά; sic etiam Wessel. ad Diodor. 1, 4.

Col. 56, D 2. *Γόνιμον θερμὸν τε καὶ ψυχρὸν*.
 Ritter *Hist. philos.* t. I, γονιμὸς θερμὸν τε καὶ ψυ-
 χρὸν. Cf. eundem in sequentiibus.

Ibid. 5. *Περσῶνται*. Περσῶνται Wittenbach.

Col. 60 C 5. Ὅτι τοι. Diogenes Laertius, in *Socra-
 tæ Vita* (lib. II, seg. 21). Demetrius Byzantini-
 us ait Socratem, qui dicebat parvi momenti arcana
 naturæ, corpisse docere ethicam in officinis et trivis;
 dicebat illud exquirendum :

Ὅτι τοι ἐν μεγάροις κακὸν ἀγαθόν τε τέτυ-
 κται.

Idem I, vi, seg. 403, in *Vita Menæmi* : Hoc di-
 ctum Diogeni tribuit Diocles, quod alii Socrati vin-
 dicant. Vide Aulum Gell. I, xiv, 6 : *Meæ Noctes* de
 uno maxime illo versu Homeri quaerunt, quomodo So-
 crates præ omnibus semper rebus sibi esse cordi
 dicebat :

Ὅτι τοι ἐν μεγάροις κακὸν ἀγαθόν τε τέτυ-
 κται.

Sextus Empiricus *Adv. mathem.*, lib. VII, 21,
 p. 374 :

« Socrates palam dicebat nihil aliud exquirendum
 esse : εἴ μὴ

Ὅτι τοι ἐν μεγάροις κακὸν ἀγαθόν τε τέτυκται. »

Denique Eusebius ipse (lib. xv, cap. 62, pag.
 865) idem Socrati adjudicat adagium.

« Socrates merito profitebatur, quædam nobis
 superiora, quædam scitu inutilia. Sic physica super-
 ior nobis est. Quæ post mortem eveniunt nihil
 nobis curanda sunt : humana tantum ad nos spectant ;
 quamobrem, missam faciens Anaxagoræ et
 Archelai disciplinam, uni incumbere scientiæ :
 ὅτι τ' οἷ... x. τ. λ. »

Col. 61 A 6. Aliquid deesse Wittenbach existimat.

Col. 64 C 5. *Τὸ πάντως αἰτλοῦ*. Schaubach (*Ana-
 xagora fragmenta*, p. 155) conjicit ὁμοίως. Auctores
 historiæ philosophicæ non hic conveniunt inter se.

Anaxagoras primus, intelligentiam præposuit, scilicet
 νοῦν, tanquam subalternarum rerum causam;
 quod dixit et Eusebius, sub finem libri x, p. 504,
Præparationis evangelicæ his verbis : « Anaxagoras
 Hegesibuli Clazomenensis filius, primus vera prin-
 cipia rerum docuit. Non solum majorum more, rerum
 arcana docuit, sed etiam causas quibus moventur.
 In principio, inquit, omnia commista jacebant (τὰ
 γήματα ὁμοῦ πεφυμένα); sed intelligentia accen-
 dens ordinem confusioni substituit : Νοῦς δ' εἰς-
 εὐθὺν ἀπὸ τῆ ἀταξίας εἰς τάξιν ἤγαγεν, quod suppo-
 nendum est, ante Anaxagoram, causam efficientem
 et motricem fuisse ignotam tanquam intelligentem,
 id est νοῦν. »

Nunc veniamus ad auctores qui Anaxagoram au-
 ctorem hujus doctrine dicunt; post videbimus, an
 aute illum ceteri philosophi professi sicut hanc
 magnam doctrinam, et quis tandem illius habendus
 sit auctor.

Diogenes Laertius sic incipit in historia hujus phi-
 losophi : « Anaxagoras Hegesibuli aut Eubuli Clazo-
 menensis filius, primus submisit materiam intelli-
 gentiæ. » Diogenes, talia verba referens, idem et
 iisdem fere verbis dicit atque Plato, in *Phadone*
 t. I, pag. 97. Eusebius eadem dicit lib. xiv, 15,
 pag. 752 *Præparationis evangelicæ* : « Forte » ait
 Eusebius, « audiui, lecto Anaxagoræ libro, quem-
 dam dicentem, intelligentiam totam omnium ordine
 disposuisse; gavisus sum, et optime dicitur mihi
 visum est intelligentiam fuisse omnium causam.
 Lætus ergo accepi magistrum mihi Anaxagoram
 occurrentem et docentem omnium existentium
 causam in intelligentia positam esse. »

Et Plutarchus, in *Vita Periclis*, cap. 4 ait : « Pri-
 mus Anaxagoras præposuit universo orbi tanquam
 rerum principium non fortunam aut vim, sed
 quamdam intelligentiam puram misticis que exper-
 tem. » Idem Plutarchus, in *Placitis philosophorum*,
 aut qui sub ejus nomine scripsit, lib. 1, cap. 3,
 eadem refert de Anaxagora. Locus iste desideratur
 apud Eusebium (*Præp. evang.*, lib. xiv). Multitatus
 invenitur in Stobæo (lib. 1, *Eglog. Physic.* § 28).
 Idem Plutarchus dixit in Anaxagora esse duplex
 mali principium, *De Jside*, cap. 48 : « Ἀναξαγόρας
 δὲ νοῦν καὶ ἐπιτηδον. Anaxagoras invenit intelli-
 gentiam et infinitum. » Sed error est Plutarchi.
 In tertio capite primi libri *Metaphysicorum*, Ari-
 stoteles ordine lustrat varias philosophorum opi-
 niones de primis causis, et ostendit quibus rati-
 ocinationibus Anaxagoras invenit intelligentiam
 (scilicet νοῦν) esse omnium rerum causam. Secer-
 nit accurate diversa principia inertis materiæ,
 quam *homœomeriam* (ὁμοιομερίαν) vocat. Quod
 verbum Latine verti non posse dixit Lucretius (1,
 vers. 850) :

Nunc et Anaxagoræ scrutemur homœomeriam,
 Quam Graii memorant, nec nostra dicere lingua
 Concedit nobis patrii sermonis egestas.

His distinctis principiis, inluiti proprietatem concedit philosophus; deinde quod inveniret mutationem formarum esse causam efficientem orbis universi, quæsit ut una aut multiplex esset ista causa, « nam, ait, substratum non a se ipso mutatur. Quærere illud principium, inquit, idem esset ac quærere motricem causam. » Postquam deinde philosophorum alios multum et incassum in hac investigatione sudasse, alios, nihil certi nactus, dubio fluctuasse, exposuit, subiicit Aristoteles: « Nullam causam sufficientem rerum naturalium invenientes, necessario auxpectati sunt quandam causam effectricem superiorem. Nec terra enim, nec quidquam illi simile, causa esse potest recti et boni; sed non magis attendendum est fortunam et quamdam aleam esse causam rerum. »

« Ergo philosophus qui primus dixit inesse naturæ sicut animalibus quandam intelligentiam, omnis existentis ordinis causam, hic habitus fuit præ cæteris aliis qui illum præcesserant, tanquam homo sana mente utens. Nunc si fame creditur, Anaxagoras primus invenit illam doctrinam; attemen existit aliqua dubitatio et forte quedam accusatio, scilicet, Hermotimum Clazomenium illius doctrine fuisse inventorem. » Sed illa præpostera Aristotelis assertio nullam nacta est fortunam apud antiquos et parvi momenti habetur. Ficta et commentitia tanto plus mihi habetur, quod Anaxagoras habuisse principia philosophicæ apud Anaximenem Milesium dicitur. Cic. *De nat. deor.*, l. II: « Anaxagoras qui accepti ab Anaximene disciplinam. » Strah. lib. xiv. p. 645. Eadem tradit Diog. Laert., in *Vita*, initio. Quoad hunc Hermotimum, qui Anaxagoræ a quibusdam opponitur, præstigator haberi debet: qui dicebat animam suam a corpore exire ut passim vagaret: inde facultatem præcunctandi astrorum defectus sumebat; inde quoque mors ei procurata fuit. Ista leguntur inter *Historias commentitias* Apollonii Dyscoli, a Meursio editas, c. 3.

Anaxagoras physicus, Clazomenius, Anaximenis Milesii fuit discipulus. Attemen Aristotelis commentator, Alexander scilicet Aphrodisiensis, apud Simplicium, lib. vii *Physicorum*, p. 321, necnon Philoponus, quod a magistro suo dictum fuerat, revocaverunt. Sextus Pyrrhonicus, *Adv. Matth.* l. ix, 7, p. 549, hoc etiam dixit, sed ex Aristotele: « Anaxagoras dicit omnia olim fuisse confusa, omniaque ordinata ab intellectu superveniente; sed Aristoteles tradit Hermotimum Clazomenium, Parmenidem Eleum, et multo ante ipsos, Hesiodum quoque hanc opinionem tenuisse. »

Iste scepticus impudenter mentitur, qui, ut omnes doctrinas opinionisque saniores destruat, supponit Aristotelis dictum quod nunquam iste philosophus protulit. Vidimus ab illo hanc opinionem attributam fuisse primum Hermotimo: adest suspicio, *αὐτὸν δ' ἔπει*. De Parmenide et Hesiodo sic fatur, *Metaphys.* l. I, c. 4: « Supponi posset Hesiodum aliquid simile quæsisse, quæ, ante alios, sicut Parmenides, principium omnium rerum dixit Amorem, ideo quod causa sit necessaria in existentibus, ut moveantur et contineantur. Hanc difficultatem serius solvemus, scilicet quisnam primus hanc doctrinam tenuerit? »

Minimam laudem conciliat Aristoteli talis doctrinarum Hesiodi, Parmenidis et Anaxagoræ confusio. Quænam paritas est motus illius physici et animalis qui vocatur Anor, cum intelligentiæ pura notionem? Sed enim Aristoteles non absolute dicit mentem eandem habuisse et Hesiodum et Anaxagoram. Voluitne, pulsus invidia, Anaxagoræ professionem obscuram facere, et ideo cum Hesiodo et Parmenide æmuloque perobscuro Hermotimo hunc illustrem philosophum componere? Sed, inquam, non absolute dixit idem putavisse et Hesiodum et Anaxagoram, τὰνδ' ἐποίησεν, ut Sextus contendit; quod non potuisset sine læsione propriæ famæ, neque hanc sententiam rursus protulit, saltem in operibus quæ usque

ad nos pervenerunt. Multo melius longæque aliter de Anaxagora loquitur in lib. viii, cap. 5, p. 588, ed. Duval, *De auditione physica*: « Summa cum ratione professus est Anaxagoras, cum dixit, νοῦν mentem impassibilem esse unamque quoad substantiam, cum ei tribueretur motus principium. » Hic jam non revocatur Hermotimus.

Simplicius in commentario suo de eodem tractatu, folio 285, recto, edit. Ald., 1526, dicit: « Ulo sine dubio confirmat auctorem motus esse immobilem, doctrinam Anaxagoræ celebrando, qui ut principium ponit νοῦν, id est mentem, esse primum motus auctorem, eandemque mentem esse immobilem perfecteque unam quoad substantiam. » Idem Aristoteles, *De celo*, l. III, c. 2: « Nullus effectus naturæ conformis, casu evenit; mihi videtur Anaxagoras recte egisse, cum principium hoc posuit, scilicet statutum fuisse ordinem in mundo ab *αἰετιβίαις* immobilibus. »

Simplicius, hanc occasionem nactus, hanc sententiam Anaxagoræ citat: « Ἦν πάντα ὁμοῦ γρημάτα: ὁ δὲ νοῦς διαρκίνας ἐκάθηται. » Scripsit, ut videtur, εἰσακόθων, loco διαρκίνας, folio 145, edit. Aldin., 1517, verso. Sed ista Anaxagoræ sententia non semper lisdem verbis prolata fuit. Denique, l. xi *Metaphys.*, c. 6, hunc designat sub nomine generico οἱ φυσικαὶ ὡς λέγουσιν οἱ φυσικαὶ: ἦν ὁμοῦ πάντα γρημάτα. Proclus, in *Timæum* Platonis, initio, facit quod Aristoteles scripserat in loco supra citato *Metaphys.* referre videtur: « Anaxagoras primus esse videtur, qui, dum omnes alii se somno darent, perciperet intelligentiam esse omnium causam. »

Themistius, *Orat.* xxvi, p. 317: « Primus Anaxagoras admisit mentem et divinitatem in creatione mundi, et non omnia ad corporum naturam retulit. » Videat, cui libet, Cedreæ compilationem, p. 158 tom. I edit. Lupara.

Clemens Alexandrinus, *Stromat.* l. II, p. 435: « Ἀναξαγόρας πρῶτος ἐπέστησε τὸν νοῦν τοῖς πράγμασι; » sed, inquit Pater, hic non stetit prudens in veritate; creationis digitum sustulit, turbines absurde fingendo. . .

In hoc loco, Clemens demonstrare contendit Moysem antiquos auctores superare quod doctrinam creationis mundi. Omissis Thalete et cæteris, ad Anaxagoram pervenit, cujus doctrina alias superat, quia dicit mentem esse rerum causam et ordinatricem; deinde autem Clemens dicit Anaxagoram alio modo primam doctrinam reliquisse, quod stulte admisit turbines. Quis non videt hic Clementem erravisse, aut nos decipere voluisse? Nulla est contradictio in doctrina philosophi. Explicatio legum generalium physice, quam tradelat Anaxagoras, ut nostris diebus Descartes, ope interventientium turbineum, nullo modo contradicebat principio quo admittebat motus ordinisque mundi causam esse spirituale et immobilem. Hic creator vel ordinator opus suum confirmavit, interventientibus physice generalis legibus quæ motus gubernant; leges istæ sunt turbines, ἄνω, qui mundi rotationem faciunt. Quid in his absurdum? Ante Newton, Descartes secundam causam effectuum naturalium turbineibus vel impulsioni dederat: ex hoc tempore, anglicena doctus attractionem admittit. Theorias autem Cartesianas evertit Newton, non quod essent absurde, sed quia gravitatis generalis corporum sua expositio scientiæ difficultatibus magis olivæ erat.

Primus Anaxagoras mentem rebus præposuit. His testimoniis ex Græcis desumptis, Ciceronis testimonium addam, ipsumque sibi contradicentem indocam. In loco enim jam citato hujus auctoris, legitur: « Anaxagoras qui accepti ab Anaximene disciplinam, primum omnium rerum descriptionem et modum mentis infinite vi ac ratione designari et confici voluit. » Et tamen in eodem capite scripserat paulo ante: « Thales Milesius qui primus de talibus rebus quæsitivus (de naturalibus) aquam dixit esse ini-

tium rerum, Deum autem *Mentem* quæ ex aqua cuncta fingeret. » Nonne adest contradictio? Eactantius, l. 1, c. 5, verba Ciceronis transcripsit: « Thales Milesius, qui unus e Septem sapientum numero fuit, quique primus omnium quæsisse de causis naturalibus traditur, aquam esse dixit ex qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem qui ex aqua cuncta formaverit. »

Hæc ultima affirmatio explanationem exigit. Nulus ante Ciceronem scriptor dixerat Thalem admississe Deum creatorem mundi, a materiaque independentem. Aristoteles dicit, *Metaph.*, l. 1, c. 3: *Τὰς ἐν ὕλης εἶδει μόνον ᾤθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων.* Plerique philosophi causam rerum spirituales non admiserunt, Thalesque profecto inter eos, ut hujus scholæ princps, annumerari debet. Testimonium novum et fere nullum allegatum fuit, ut Ciceronis affirmatio turetur: Cyrillus Alexandrinus in *Invectivis adversus Julianum*, l. 1, c. 4, sic: « Thales Milesius dicit Deum esse mundi mentem. » Sed primum hæc verba non satis clara apparent, et amplius hic Pater non semper in citationibus scrupulose agit, siquidem in eodem opere Sanchoniaton mentionem facit ex *Stromatibus* Clementis Alexandriani, et ex Josephi versione: in his porro de Sanchoniaton nullo modo agit. Virgilius Anaxagoræ sententiam sic tradit, *Æneid.* lib. vi, 726.

..... Totamque infusa per astra

Mens agitât molem et toto se corpore miscet.

Thales existentiam deorum admittebat, ut Anaximander, Anaximenes, Empedocles et omnes physici qui principium rerum in materia reponebant, et certe, sine eorum injuria, non potest dici eos atheos esse ut Theodorum Cyrenæum aut Diagoram ex insula Melos; sed Christianismi doctrinæ differunt ab antiquorum opinionibus qui propterea sæpe a nobis male assimulantur. Hic error quod notiones revelatas eum notionibus ope luminis naturalis detectis confundimus, jam notatus fuit a Warburton, cujus opus in Gallicum vertit sermonem Silhouette, *Disert.* 42, tom. II, p. 176. Episcopi Sherlock quartus sermo, totus de hæc questione est. Sic sæpe vocamus atheos, philosophos qui non admitterent Deum creatorem, Deum e nihilo omnia extrahentem, aut saltem mentem omnino separatam a materia quam finxit. Hæc Anaxagoras primus professus est, quem secuti fuerit et Socrates et Plato et Aristoteles aliique; nullus autem, ante Anaxagoram, nec Thales ipse, has veritates ediderat. Anaxagoræ apophthegma, a Diogene Laertio citatum iterumque a Stobæo, refert quod ipse interrogatus quid esset antiquus, respondit: « Deus, quod non ipse generatur. » Sic Cicero *De legibus*, l. II: « Thales, qui sapientissimus in Septem fuit, aiebat homines existimare oportere, quæ cernerentur, deorum esse plena. »

Deos admittit, non autem ante omnia existentes nec creatores. Versatur in sententia Homeri qui originem rerum et Deorum aquam dicit, *Iliad.* 5, versu 202, §

Ὁυρανὸν, τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύον.

Et ibidem, versu 246:

Ὁυρανὸν, ὅσπερ γένεσις πάντας τεύχεται.

Idem censet Hesiodus, qui Deos non exhibet nisi postquam chaos ordinatur et ipsi tellure feruntur, *Theog.* v. 116:

Ἦτοι μὲν πρόωιστα γὰρ γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαί' εὐρύστερος, πάντων ἔδος ἀπαλλὰς αἰεὶ
Ἀθανάτων, ὃ ἔγουςι κάρη νιφροίντος Ὀλύμπου.

Hæc opinio ita prævaluit, ut Aristophanes in *Avisis*, vers. 477, dicit: « Si aves ante terram, ergo ante deos creati sunt:

Ὀυκοῖν ὄης' εἰ πρότεροι μὲν γῆς, πρότεροι δὲ θεῶν
[ἔγενοντο.]

Hesiodum dicit Plutarchus, *De Iside*, c. 57, alia

principia non admisisse dici posse, nisi ea quæ prima vocat, scilicet terram, chaos, tartarum et Ἐρωτα, *amorem.* » Hesiodus, et omnes theologi, inquit Aristoteles, « in id solum attenderunt quod mentem lectorum caperet; quid autem nos philosophi credere possumus, quando dicunt alios deos natos fuisse, quos *principia* vocant, omnesque nectaris et ambrosiæ iuxperes, esse mortales? ... Etenim, hos si gustant victus dii, voluptatis causa, neque nectar aut ambrosia sunt existentia: divina cause; si contra ab his virtutibus existunt, quomodo essent immortales, qui cibo egent? Ista fabulosa sophismata vix attentione digna sunt. Sed ab his qui ratiocinationem adhibuerunt quæro, quomodo essentia: ab eadem origine ductæ, dividuntur deinde in immortales natura, et natura mortales? In hac doctrina quoniam adest contradictio, hæc non sunt principia rerum. Empedocles, qui sapientissimus dici potest, in eadem contradictione versatur. Dicit disputationem (νέχος), destructionis esse causam et principium: cur non autem eadem esset principium generationis? ex ea etenim omnia, si excipias Deum, proveniunt; dicit enim: « Omnia quæ sunt, omnia quæ erunt, ab ipsa sunt, et erunt, et cresunt; scilicet arbores, homines, feniæ, aves, pisces qui unda amara nutriuntur, diique ipsi qui vita influita gaudent, » etc.

Sic philosophi qui ante Anaxagoram florebat, ex Aristotele, omnes usque ad unum, credebant deos ipsos a principio universali, materiali, simplici vel multiplici, quidam aqua, quidam igne, quidam aere, genitos fuisse. *Arist. Metaphys.* l. III, c. 4. Hunc errorem primus Anaxagoras impugnavit. Post ipsum, Chaos, illud inquam Sanchoniatis et Hesiodi, ut principium receptum a quibusdam fuit.

« Accusilas, inquit Damascius *Περὶ Ἀρχῶν*, codex 4987, folio 567, mea sententia, Chaos primum principium putavit, utpote omnino ignotum; deinde Erebum, principium masculinum, noctem, principium feæmineum admisit; quorum prior immensitatem, posterior rem finitam significat. »

Ireneus, *Contra Hæreses*, l. II, c. 4:

« Antiphanes in theogonia de nocte et silentio Chaos emissum dicit: dehiit de Chao et nocte cupidinem, et ex hoc lumen: dehinc reliquum secundum eum primam genesim. Post quod rursus secundum deorum generationem induxit et mundi fabricationem. Dehinc de secundis diis narrat hominum plasmationem. »

Sic, ante Anaxagoram elementa materiæ obscuritas et immensitas principium rerum putabantur; isque primus hanc opinionem deseruit, præeminentiamque menti tribuit: inde νοῦς vocabatur. Plutarchus, in loco jam citato *Vite Periclidis*, dicit: « Periclidis domum assidue inter alios adibat Anaxagoras Clazomenus, qui Νοῦς cognominabatur. » Epitaphium Anaxagoræ sic legitur, lib. VIII, c. 49 *Historiarum diversarum* Æliani: *Hic jacet ille qui proxime ad veritatem accedit, quoad existentiam celestis mundi, is est Anaxagoras.* Al tare illi erectum fuisse fertur, qui juxta quosdam Νοῦς, juxta alios Ἀλφθεα, inscribentur.

Certe tales honores non illi attributi fuissent, Νοῦς non cognominatus fuisset, si quæ dicta fuerant a Thalete, a Parmenide, ab Hesiodo, aut quæ ab Hermeto audierat, tantum in lucem revocaverat.

Col. 65 D 6. Ἐρ' ἐρίτας. Lege ἀρ' ἐρίτας, quod jam vidit Rheor ad *Porphyrium*. Proverbialis locutio est quæ a principio sonat. Hanc explicat Zenob. *Proverb.* 1, 40. Cf. Casaub. ad Strab. 1, 24; Runkentius ad *scholia* Platonis, p. 256. Hanc formulam citat scholiastes Aristophanis ad *Vespa.* v. 842, ut alii bene multi. Of πρώτοι ut glossa dele.

Col. 68 A 4. Vide Eusebium, *Demonst. Evang.* lib. 1, p. 34 edit. Montacutii.

Col. 73 A 7. Ἀμυνεῖον γράμμασι. Reinesius

Varia lectiones lib. 1, c. 22, p. 27: « *Ægyptiis et Æthiopicis* solemne doctrinas suas sacras et sapientiam arcanam de naturalibus et civilibus, symbolicis quibusdam figuris animalium, aliarumque rerum sublunarium coelatis ceu libris mysticis in pyramidibus et obeliscis proponere, partem etiam in templorum adytis conservaverunt soli ejus custodes et doctores ἀμουνέες seu sacerdotes, quorum in Solonis, Pythagoræ, Democriti, Platonis vita multa mentio. »

Cf. J. Bryant *New system, or analyse of ancient Mythology*, London 1775, 4°. Vide Wittebach *Biblioth. critic.* 1, 55.

Col. 76 B 1. Ὁμολῶς σχήματι. Damascus, in libro suo *Principiorum*, sic Sidoniorum explicat cosmogoniam: « Omnibus rebus Sidonii fundatum Tempus datur, Desiderium et Nubem. Coeuntes Desiderium et Nubes generunt Aereu et Abram, a quibus productur ovum. »

Idem Phœnicum cosmogonium, ex Moscho, explicans: « Primum, ait, et ante omnia vult æther, deum aer, ex quo provenit Oulomos, qui, a seipso fecundatus, genuit primum Chousoron (cujus nomen significat qui aperit), deum ovum, posteaque Lipsen et Notum. In duas partes dividitur ovum: prior pars facit cœlum, posteriorque terram. » De ovo, symbolice significatione mundi, vide Macrobius, lib. vii, 16; Apium a Clemente Romano citatum, in hom. 6, p. 687 edit. Coteler.; dein hoc carmen a Damascio transcriptum:

Ἐπειτα δ' ἐτευξεν μέγας Χρόνος αἰθέρα διῶ
Ὅσον ἀργύρεον.

Eusebius, *Præpar. evang.* lib. iii, p. 415, ex Porphyrio mentionem facit Ægyptii dei Kneph, cujus ex ore ovum exit a quo producitur deus Phtha.

Ibid. C 14. Ἐπιθύσεις. Hic locus jam supra c. 9 init. memoratur, cum varia lectione ἐπιγύσεις loco ἐπιθύσεις.

Col. 77 A 15. Κάσσιον. Jupiter Casius cultus fuit usque ad tempora longe posteriora; *Anthologia* continet anathema Trajani ad hunc deum.

Ζηὴν Τέθ' Ἀνεάζης Κασίῳ Τραϊανὸς Ἄγαλμα
Κόρανος Ἀνθρώπων Κοιρανῆ Ἀθανάτων.

Cujus ad bonorem numismata Syriæ Phœnicis cusa sunt. De monte Casio vide Salmasium in *Adrianum* Spartiani, c. 34; Wesseling, in *Itinerarium Antonini*, p. 152; Suidam in voce Κάσιος; Relandum *Palæstinam*, tom. II; Boivinum juniorem, inter *Commentaria Academiae*, tom. II, p. 279; et de cultu genitricis montium, Maximum Tyrensem, *Diss.* 8, p. 429; Dion. Chrysost., *Dissert.* 12, p. 212; Guiraldum, p. 90, *De diis*.

Ibid. B 2. Μημρούμος. Lectionem admisi mss. 466 et 467 a Bocharto propositam, *Geographia sacra*, lib. ii, c. 2, p. 706; Σαμμηρούμος loco Μημρούμος.

Ibid. B 6. Τύρον. Hic non agitur de urbe Tyro, siquidem inferius indicat Biblon ut primam urbem muris circumseptam, sed de loco Tyrus dicto. Vide Bochart, *Chanaan*, lib. ii, c. 17.

Ibid. C 5. Ἀγρὰ. Agras nomen est Arabiæ gentis, cujus urbs caput Agra, postea Petra vocata fuit. Istiusce populi numisma, cujus Relandus mentionem facit, *Palæstina sacra*, t. I, l. iii, p. 935, in una facie fert Ἀγρῶς, in altera autem, Ζεὺς Κάσιος.

Ibid. C 14. Δα μίχτιον. Jupiter Machinator. Vide Bochart., *Chanaan* II, 2; Lucianum, *De sacrificiis*. Hoc nomen, Ζεὺς, diversis diis a Philone datum, nomen est generis quo divinitas indicatur. Alius est Ζεὺς, Croni filius, Cræta, dein Græciæ deus.

Col. 80 A 9. Ζυγορορούμενον. Templum de quo hic agitur, quod ab aliquot jugatorum boum paribus gestatum, moiem Orienti proprium revocat.

Multa similia templa a nobis indicantur: Primum fœderis arca, cujus varia itinera describuntur in Biblia sacra, in l. I Regum, c. vi; in Actibus Apostolorum, c. 6, v. 43; primi eum homines vitam errantem debebant. Apud Ægyptios, vocabantur πατοφόροι, deorum vectores. Vide 6. lib. *Stromatum* Clementis Alexandrini: Vide Macrobius, *Saturnales*, II, 4:

« Vehitur simulacrum dei Heliopolitani ferculo, veluti vehuntur in pompa ludorum circensium deorum simulacra; et subeunt plerumque provinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri »

Servius in versum 68 lib. vi *Æneid.* :

..... Da Latio considerare Teucros,
Errantesque deos, agitataque numina Troja.

Certe Εόζνα dicit, id est simulacra brevia que portabantur in lecticis, et ab ipsis mota infundebant vaticinationem.

Eustathius, in versum 423 *Iliad.* T. II, p. 128, edit. Rom. :

Τινὲς μὲν ἱστορικῶς θεραπεύουσι, λέγοντες ὅτι, etc.

Quidam hunc versum historice interpretantur, et dicunt apud Diospolim Ægypti existere Jovis templum, ex quo Æthiopi statuum dei neonon et minimum sociorum extrahunt, ut eam ferentes Libyam circumagant. Herodotes pariter mentionem facit, c. 65 *Euterpiæ*, divinitatis papremiticæ, cujus statua erat in templo ex ligno deaurato, que pridie ad alteram capellam deferrebat, ut exinde produceretur in curru quatuor rotis. Vide Diodorum Siculum, l. ii, p. 88.

Si Cognote fidem adhibeas, *Fragmenta historicorum Sinensium*, t. VI, p. 320, *De origine legum*, hic usus apud Sinenses viget.

Ibid. 40. Παρά δὲ Βιβλίους. Lege Βυβλίους, apud *Byblites*, ut jam vidit Vigerus.

Ibid. 15. Μάγον. Nouem Carthagenisibus commune.

Ibid. B 5. Ἐργῆν. De diversis modis hoc nomen scribendi vide quod legitur, p. 135, de Dioscuris Cabirianis; vide quoque Hemsterhuys in *Lucianum*, t. I, p. 281, edit. in-4°.

Ibid. B 10. Ἐλαίων... ὕψιστον. Pausanias *Bœoticorum*, c. 8: « Apud Thebas est, prope portas *Hypsistas*, templum Jovis *Hypsisti*. » Hesychius: « Ἐλαῖος Ζεὺς ἐθ΄ ἑθας. Ex Hesychio, eodem nomine indicatur quidam Cyprî deus. Evidenter agitur de deo Phœnicæ ad utramque regionem translato. Valckenaer revocat Melchisedech: Ἰερεὺς τοῦ Ὑψίστου. »

Ibid. B 15. Οὐρανόν. Lactantius, *De falsa religione*, c. 45: « Privatim singuli populi gentis aut urbis suæ conditores, seu viros fortitudine insignes, seu feminas castitate, summa veneratione coluerunt; ut Ægyptii Isidem; Mauri, Jubam; Macedones, Cabirum; Pœni, Uranum; Latini, Faunum. »

Ibid. C 7. Κρόνον. Cronus, Latine *Saturnus*, apud Orientales *Bel* vel *Bal*.

Theophilus ad *Autolyicum*, l. iii, p. 394, edit. Christophori Wolf: « Ἐνιοὶ αἰθνοῦσι τὸν Κρόνον καὶ τοῦτον αὐτὸν ὀνομάζουσι Βήλ καὶ Βάλ, μάλιστα οἱ οἰκονύχτες τὰ ἀνατολικὰ κλίματα. Παρὰ δὲ Ῥωμαῖοι Σατούρνος ὀνομάζονται. »

Ibid. C 8. Σέτωρ. Scaligerus in *Collectione fragmentorum*, p. 5, legit *Dagœnem*, qui appellatur *piscis* (βυθός.) Contradicit Bochart, *Hierozoicon*, 1, 6. Vide Valckenaer, p. 45 de sa *Dissert. sur Aristobule*.

Col. 81 C 4. Βαυτιλλὰς Ἰθῶνος. Hæc de petris Bœtylis seu animatis opinio pluribus antiquorum testimoniiis nititur. Falconet hæc testimonia collegit. Vide tom. VI *Commentariorum Academiae Inscriptionum*. Ex hoc auctore eadem sunt ac petræ ophiteæ vel ætheræ, quas indicat Orpheus,

De lapidibus : quarum nomen Phœnicum est *Abadir*. Priscianus, l. v, p. 647 edit. Putschii : « Abadir deus est (tertius Ourani filius) : appellatur et hoc nomine lapis ille quem Saturnus dicitur devorasse pro Jove quem Græci Βαυτίλον vocant. »

Vide in *Etymologicum magno*, Hesychius in ea voce. Damascius, *De Vita Isidori*, a Phœtio citatus in *Bibliotheca*, multa de hoc impie dixit : *Μυρία παρατολοει δέκα γλώσσης ἀσκούσης*. Juxta Falconnet, vocantur quoque *petræ fulminis*, et Gallice *aérolithes*.

Iotacus, inquit Plinius, 37-25, admittit duo genera petrarum fulminis, scilicet *ceraunias nigras*, et *ceraunias rubras* quæ securibus similes sunt. Falconnet dicit nomen *betylæ* non a lingua Græca derivare, sed immerito. Priscianus illi contradicit ; *Etymologicum magnum* hoc nomen dicit derivare a βαττι, quod significat vellus ovis vel capræ, ut ex στίμα, στυμάδος, ex χρίμας, χριμάδος ; in epist. 4 Clonius, ad *Matrim*, ex collectione *Épistolographorum*, nomen est proprium. Sic vocata fuit petra devoranda Jovis loco oblata Saturno, quod in castris pelle involvatur. Syllaba *ir*, quæ desinit nomen *Abadir* Phœnicum ad idioma prorsus pertinet : *Gadir* (Cadix), *Cabir*, etc. Ex his, corrigendum est *Etymologicum magnum* p. 492 Sylburgii.

Βαυτίλος λίθων τῶ εἶδος, τῆς Ἰλίου πόλεως. Ex S. Cyrillo legi debet : *Βαυτίλος λίθος, γέννημένος κατὰ τὸν Ἄλβαν τῶ εἶδος, τῆς Ἰλίου πόλεως*. *Ἰλίον* male a quibusdam substitutum fuit loco *Ἰλου*. Correctio qua τῶ *Ἰλου* suppletur *Ἰλίον* non valet. Hii vel *Heli*, apud Phœnices nomen est Saturni qui cum sole nullam relationem habet. Probabile est nomen urbis Heliopolis ab *Helo*, vel *Hilo* quod significat Saturnum, et πόλις derivare ; Saturnus, à *Edessæ* *Elgabal* appellabatur : « Mons Saturnus, deus mons, deus Saturnus. »

Ibid. C 14. *Ἐν παραία*. Stephanus Byzantinus, in ea voce : *Νίκαιος πόλις ἐν τῇ Παραίᾳ τῇ πρὸς τῷ Τύγγρηι ποταμῷ. Φῶλον ἐν Φοινικιαῖς*. Significat ἐξ ὧς φησι : *Φῶλον τὸς στήλας*. Hic *Philo*, ut probabile est, qui notas ad grammaticam, ad geographiam et ad alias scientias attingentes inerebat in Historia sua, hanc observationem adjecit ; inde historice constat authenticitatis. Inde præterea colligendum est imperii Croni fines multum excessisse terminos Phœnicie proprie dictæ, qui nempe extendebantur usque ad Nisibum, ad Tigridem, celeberrimam urbem imperii Orientalis.

Col. 81 C 44. *Ἀπόλλων*. Apollinis Tyrii templum Uticæ erat famosissimum, referente Plinio, lib. xvi, 79. Apollinis templum intra mœnia Carthaginiis, in parte quæ dicebatur *Cotho*, a militibus Romanis vastatum fuit, urbe capta a Scipione Æmiliano. Vide Appianum, *De bellis Punicis*, c. 79. Hujus templi nomen memoratur in fœdere inito inter Carthagenenses et Philippum, Macedonia regem, Persæ patrem. Vide fragmenta lib. vi Polybii.

Col. 84 A 12. *Ἀδωδος*. De hoc nomine, vide Macrobius, *Saturnal.* i, 25, et Josephum, *De antiquitatibus Judaicis*, passim. Filii Adad, seu *Benadad* nomen frequentissimum est inter reges Damasci.

Ibid. B 1. *Ἀστέρα*. Bochartus *ἀστέρα* intelligit aquilam magni generis, *Chanaan.* ii, 2, p. 709.

Ibid. B 5. *Ἀθήνα*. Minerva Phœnicia, cujus cultus in Græcia a Cadmo fuit introductus, vocabatur *Ἵγνα* vel *Ἵγγνα* : hæc fuit celeberrimum palladium Trojæ ab Ulisse captum.

Ἀεληνίδσημον κλῶπα Φοινικῆς θεᾶς,

inquit Lycophron, *Alexandr.* v. 658.

Minervæ nomen *Ἵγγνα* Thebana urbs retinuerat : Scholiastes Euripidis in versum 1068 *Phœnissarum*, hujus templi inscriptionem refert :

*Ἵγγκας ἡνὸς ἐδ' ἄστιν Ἀθηναῖς, ὅν ποτε Κά-
[θμος
Ἴσιον, βοῦν θ' ἱέρωνον, ὅτ' ἐκτίσεν ἄστν
[τὸ θεῖον.*

Hæc eadem Minerva nomen illud dederat vicocuidam in Bœotia et uni e portis Thebarum. Vide Æschylum, *Septem contra Thebas*. vers. 146, 468. Pausanias, lib. ix, c. 12 : « Exstat altare cum statua quadam Minervæ a Cadmo sub nomine Ἵγγνα sacratum ; unde colligendum est Cadmum fuisse Phœnicem non autem Ægyptium, ut quibusdam auctoribus placuit. »

Ibid. B 6. *Μορνεστή πτόρ*. Hic locus fusius et clarius explicatur col. 86, et lib. iv, c. 16. Ex Porphyrio, non filium ejus unicum, sed quem unicum habuerat ex Anobreta, hujus regionis nympha, vocabant ob hanc causam *Ἰεσοῦ* quod hodie nunc Phœnicum lingua *falsus unicus* interpretatur, testante Philone.

Ibid. B 10. *Μούθ*. Muth nomen est Mortis vel Deitatis infernalis. Stephanus Byzantinus : *Μόθω κώμη Ἀραβίας ὅ ἐστι τῇ Ἀραβον χώρα, Ἰόπος θανάτου*. Hadramuth, urbs Phœnicia in oris Africa, 3000 stadiis distans a Carthagine, dicitur Ἐπαύλις Ἰδοῦσιως, ob insalubrem aerem. Hujus urbis meminit Plautus in *Pœnulo* : « Acherontis ostium est in agro nostro. »

Ibid. D ult. *Φοινίκος*. Stephanus Byzantinus, in voce : *Χνά ἢ Φοινικῆ ἐκάλειτο*. « Phœnicia dicebatur China. »

Col. 85 A 5. *Κυκλικός*. Epicus cyclus incipiebat, inquit Proculus, quem citat Photius, ab unione mythologica Urani et Gæas : *Ἐπιπὸς κύκλος ἔρχεται μὲν ἐκ τῆς ὐρανοῦ καὶ γῆς μυθολογουμένης μίξεως*. Vide Salsmanus, in *Exercitationibus Plinianis*, p. 295 edit. Batav. ; Casaubonium in *Athenæum*, lib. vii, p. 502 *Animadversionum*.

Ibid. B 9. *Σουρμουθηλός*. Porphyrius, *De abstinentia*, lib. iv, p. 349, citat auctorem nomine *Symboulos*, qui libris pluribus scripsit historiam Mithræ ; S. Hieronymus, in epist. secunda *adv. Jovinianum*, *Eubouli* mentionem facit. Vide Theodorum Canterum *Variar. lect.* 11-16, et Porphyrium, *De antro nympharum*, c. 6. Isti diversi ejusdem nominis scribendi modum indicantem unum eundemque auctorem ?

Ibid. B 13. *Ἐθος ἦρ*. Hic idem locus inferius repetitur lib. iv, p. 16.

Ibid. C 3. *Ἰσραήλ*. Sic Vigerus, quod evidenter ortum est ex scripturæ compendio Ἰ in scribendo nomine *Ἰσραήλ* adhibito. Ἰd verum Saturni nomen est apud Phœnices, ut superius diximus, Ἰa igitur legendum.

Ibid. D 6. *Ἵσων*. Consuli possunt de cultu serpentium S. Epiphanius, *De ophiis*, c. 37 ; Tertullianus, *De præscriptionibus*, c. 47 ; Macrobius, *Saturnal.* lib. i ; scholiastes Aristophanis, in vers. 753 *Plauti* ; Spanheim, *De præstantia numismatum*, tom. 1, p. 217. Denique Joannes Lydus, *De mensibus*, p. 44 editionis Schow, hunc locum ad litteram transcribit, cum quibusdam in textu variantibus. Vide *Plutarchum*, *De Iside*, § 74.

Col. 88 A 12. *Ἐθωθίων*. Legimus *Ἀθιωτικῶν* pro *εθωθίων* : mss. Reg. 466 legit *εθωθίων*. Vide Antigonum Carystum, *Mirab. hist.* c. 10, in cujus libro citantur Philonis *Ethiopicæ*.

Ibid. B 15. *Φερεκύδης*. Pherecydes Syrus, qui plene diversus est Pherecyde Atheniensis, γενεαλόγῳ (historico), celeberratus philosophus qui primus animæ immortalitatem professus est. Nullum, inquit Suidas de eo disserens, habuit præceptorem, sed sibimetipsi ex libris occultis Phœnicum, quos in promptu habebat, doctrinam efformavit ; et hæc doctrina fuit origo libri quem inscripsit *Θεολογία*, a Clemente Alexandrino citati, *Stromat.* lib. v ; Apollonio Dyscolo, *De pronomine*. Idem Clemens, lib. vi, p. 741, hujus operis sequentem citat locum : *Ζῆς ποιεῖ φάρος μέγα τε, καὶ καλόν· καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλλει γῆν καὶ ἄγρον, καὶ τὰ ἄγρῶν δώματα*. Ogenes nihil aliud est quam Oceanus.

Maximus Tyrius, disert. x, p. 107 : « Perpendite doctrinam philosophi Syri : Jovem et Terram, cum Amore qui inter ipsos medium tenet : generationem

Ophionei: pugnam deorum: arborem et pallium. »
Celsus, ab Origene citatus, lib. vi, p. 305, edit. Cantabrigiæ: « Videte Pherecydem, qui multo ante Heraclitum floruit; ut utramque aciem in conspectu locat, Crono istius, alterius Ophioneo caput tenente; et ut alternas utriusque provocaciones describit. »

De hoc philosopho cf. præter Diogenem Laertium, in ejus *Vita*; Salsamium, *Pliniani exercitacionibus in Solinum*, p. 590, tom. 1; Giraldi, *Historia deorum*, syntagm. 15.

Col. 88 C. 1. *Οι Αἰγύπτιοι*. Laurentius Lydus, in libro *De mensibus*, p. 53, edit. Schow, hunc locum ad verbum citat.

Col. 96 B 4. *Ἐλῶν*. D. Letronne, *Recherches sur l'Égypte*, p. 241, conjicit *χολῶν*. Vide Wesseling. *Lege ὑβῶν, cerevisia*. Vide infra col. 106 B. Cf. Diod. Sicul.

Col. 108 B 4. Vide Casaubon. *De satyrica poesi*, t. 2. Col. 112 B 6. *Ἀντίοχος*. Antiochus. Hercules filius, ab Apollodoro, lib. ii, 8, dicitur Ἰππότης ὁ Φύλακος τοῦ Ἀντίοχου τοῦ Ἡρακλέους. Credendum est Phylantem, Antiochi filium et Hippoteti patrem, nomen suum ab avo sumpsisse, quod nomen scribi debet per unum λ; mater ejus erat Midea, referente Pausania, x, 10, 1. Hic Hercules nepos sarpis cum Tlepoleme confunditur, cujus mater, Astioche, pariter erat filia Phylantis vel Philei, ut superius nominatur; sed Apollodoro *Phylantem* vocat, lib. ii, 6. Hic, ut scribit idem mythologus, rex Ephyri (Corinthi), erat, teste Pausania, iv, 34, 6, rex Dryoporum: quæ nominum et personarum complicatio potius exposita quam elucidata est a Reinesio, epistola 24, p. 88.

Ibid. *Ἀστυάειρα*. Diodorus eam vocat *Astydamiam*.

Ibid. B 7. *Ἀρμενιον*. Armenius dicitur a Diodoro et Strabone, ix, 438 edit. Casaubon.; ab Eusebio autem Armenius; Strabonem secutus sum.

Ibid. C 14. *Φορῶνδος*. Legendum est cum Diodoro (v, 74) et Apollodoro (in, 40, p. 314 edit. Heyne) *Coronis* pro *Phoronis*.

Ibid. A 11. *Εὐήμερος*. De Euhemero consulatur Aurelius Augustinus ad *Maximum*, epist. 44; idem, *De civitate Dei*, lib. vi et vii; Strabo, lib. i, c. 3, p. 47, lib. ii, c. 3, p. 102 et c. 4, p. 104, lib. vii, c. 3, 299; Athenæus, lib. xiv, p. 658; Lydus ed. Hase, p. 277; inter recentiores: *Commentarii Academiae*, t. VIII, p. 407; Sevin, t. XV, p. 268; t. XVI, p. 61; Fourmont, natu major, t. XXXV; Foucher.

Col. 117 B 3. *Ἠλαγίας*. Ms. 466. *πελαγίας*.
Col. 118 C 8. *Πάρα*. In Diodoro legitur *Titan*.

Col. 121 B 12. *Ὀρις θήλεια*. Hæc etiam Epiphanius in *Expositione fidei*, addit nomen *Eva* sine aspiratione in Hebræo *feminam* sonare.

Col. 124 B 13. *Ἀβήροενγρία*. De hoc verbo vide Lubeck in *Aglaophamo*.

Col. 129 B 10. *Ἐνήστευσα* x. τ. λ. De his verbis cum Arnobii versione Latina *Adversus gentes*, lib. v, c. 25, collatis, et qui ab exemplaribus originalibus differunt, vide Lobeckium, *Aglaophamus*, t. II, p. 819.

Col. 132 A 5. *Μυστικόν*. Μυστικῶς Villosion *De triplici theol.*, p. 76, ut Clemens Alex.

Col. 135 A 15. *Θεραπεύσαι*. Hoc verbum in eodem sensu accipitur ac c. 6. *Θεραπεύσαι* ὅς οὐν ὄμως οἶδε τὸ πατρικὸν ἀμάρτημα προσημνηθέντες, ἐπὶ φυσικῆς ἀεργήσεως καὶ θεωρίας τοὺς μύθους μετασκευάσαντο. Vigerus in notis hanc locutionem confert cum hoc loco *Vite Alexandri* a Plutarcho scripte: Τὸν μύθον ἀνασώζειν πρὸς ἀλήθειαν, « salvans fabulam per veritatem. » Sed Lobeckius, in *Aglaophamo*, t. I, p. 156, vult hanc locutionem exprimi debere per *allegorie exponere, therapia* sæpe sæpius allegoriam significante. Scholiast. Ambros in *Odysæ*, E, 174: *Θεραπεία* τὸν μύθου, ὅτι τοὺς νέους ἀποθνήσκοντας ἔλεγον ἀρπάζεσθαι παρὰ τῆς Ἥους. Eustathius, ad *Iliad*. θ, v. 19: Ἄλληγορίζ τις

καὶ ἡ διὰ ἱστοριῶν τῶν μύθων θεραπεία εἶναι δοκεῖ τοῖς παλαιστοῖς. Idem in *Dionysii Periegete*, p. 66: Τάχα ὁ Διονύσιος ἐν τοῖσιν ἱστορικῆν τινα θεραπείαν παρακαλεῖ τῆς μυθικῆς κιονοφορίας τοῦ Ἀτλαντος. Eustathius, ad *Iliad*. a, p. 128 edit. Rom.: Ὅτι τὸν Δία εἰς ὠκεανὸν ἐρχοσθαι ἐπὶ τοὺς ἀμύμονας Αἰθιοπίας, θεοὺς δ' ἅμα πάντα ἐπεσθαι, διδεδόκηται ὁ αὐτῆς ἐρχοσθαι εἰς Ὀλύμπου, τινὲς μὲν ἱστορικῶς θεραπεύουσαι, historicæ omnes interpretantur.

Col. 137 A 10. *Ἰγमारος*. De hoc vide Faes ad Gyrard. *De sepulturis*.

Col. 140 A 10. Consulatur Demosthenes, p. 1401: Ἐρωτικὸς. Δεῖ σε τὴν προαίρεσιν τοῦ λόγου πρῶτον εἶδέναι. Prærogativa.

Col. 144 C 1. Τὰ δὲκα πρὸς αἰσχρογραφίαν μὲν τοῦ σώματος. Vox ὄλακα Valkensærio in *fragmenta Callimachi*, p. 288, notanda videtur: consilii igitur legendum esse ἐρολκα in eodem sensu ac *allicere*, et lectorem revocat ad notam Perizonii in *Æliano*: *Var hist.*, viii, 12, p. 551. Cruzer in *tractatum Plotini De pulchritudine*, p. 249, ait: « Proprium est verbi ἔλακνεν de vestibus quæ luxuriose transtrunt. Plato. *Alcibiad.* i, 92. » Scholiasis Aristidis, *orat. Platon.* 1: Ὅρῳ δὲ, ὅτι πολλὰ τῶν πόλεων ἐστὶν ὡσπερ ἐρόλκα, οἷς ἀνάγκη συγχωρεῖν. Ὅσπερ ἐν σώματι ἐρόλκα ἀναγκαῖα τινα φυσικῶς ἐπισημνόμενα ἀπὸ τῶν δὲκαδων τῶν ἐπισημνωμένων κλητέρα διὰ τὰς χρεῖας.

Unde animadvertendum est duplicem sensum hic verbo afferri posse: nempe *trahere post se et trahere ad se*; et huius ultimo sensui convenit vox ἐρόλκα: sed cum Eusebius cum contemptu loquatur de hac corporis parte, huic convenire non potest sensus *atrahere*. Hoc est quod Latine vocant *pondera*. Catullus, *Galliamb.*, 6:

Devolvit ille acuta sibi pondera silice.

Petron. 92: « Habet inguinum pondus tam grande. » Consequenter, contra mentem Valkensærii, retinenda est vox δέκα.

Col. 153 C 2. Ἐν τοῖς περὶ θεῶν μύθοις. Cod. Reg. 454 om. ἐν τοῖς, et μύθους habet pro μῦθος.

Ibid. 12. *Ἐπεροικολογίας*. Codd. Reg. 465 et 468, *εὐρεσιολογίας*.

Ibid. D 5. *Ὀδς*. Codd. 451 et 465, *ὄς*.

Col. 156 A 2. Cod. 451 addit εἰς post *Ζεύς*.

Ibid. A 5. *Δαῖδάλων*. Festa Dædalii singulari sexaginta annis Plateæ celebrabantur, ut testatur rhetor Menander in suis *Epidicticis* tom. IX, p. 211 editionis Rhetorum Walzii. Loquens de panegyri quadam supposititia, hæc ait: Οὐ σπανιότερῃ ἐστὶ περισπούδατος ὡσπερ αἱ ἄλλαι καὶ συνεχῶς γινόμενῃ, οὐδὲν ἐκείνων ἀπολείπεται σεμνότητι, ὡς τὰ Ἀθηναῖα, ὡς Ἐλευσίαια, ἐὰν δὲ τριετηρικῆ ὡς Νέμεα καὶ Ἴσθμια, ἐὰν δὲ πενταετηρικῆ ἢ τετραετηρικῆ ἢ πλειόνων ὡς τὰ Πύθια καὶ Ὀλύμπια καὶ Δαῖδάλα τὰ ἐν Πλαταιαῖς· δι' ἑξήκοντα γὰρ ἔτην ἀγεται.

Religiosis horum festorum rituum eras Jovis et Junonis reconciliatio, de qua hic Plutarchus; cujus narratio abbreviata reperitur in *Beoticiæ* Pausania, c. 3.

« Ferunt, inquit, Junonem iratam Jovi in Eubœam secessisse; Jupiter autem cum ejus animum ad meliorem revocare non posset, Cithæronem addit, qui tunc rex erat Plateæ, et omnes suis ingeniosis artibus superabat. Hic igitur jussit Jovem statuum ligneam erigere quam velis addubratam duceret in curru a bobus tracto, ubique proclamando sese Plateam, Giliam Asopi, uxorem ducere: quæ suadebat Cythero exsecutus est Jupiter. Statim vero ut audivit Juno, cito advolavit, et curru appropinquans velum quod statuum celabat abstulit, et gavisæ est videns pro uxore quam reformidabat, lignum esse. Ergo cum Jove inita est pax, et in memoriam hujus reconciliationis instituit Juno festa quæ dicebantur Dædalía: nam siquæ statuæ hoc nomine dicebantur longe anteaquam Dædalus, Palamaonius filius, Athenis nasceretur, et puto illi hoc nomen postea datum ob suam dexteri

tatem ad tales status erigendas : quod nomen primum non habebat.

Platæensis ergo septenniis omnibus, ut meus asseruit interpres, supra dicta festa celebrant; sed, re ipsa, minora saltem Dædalia hoc tempore festi vantur; nam volens cum fidei tate unius festi ad alterum tempus demeriri, nunquam, fateor, ad felicem exitum perveni. . . . Hæc celebratio minora Dædalia dicitur. Majora solis Platæensis non fuerunt propria; sed ab omnibus Bæotice incolis celebrata sunt. Sexagesimo redeunte anno, renovabantur; quæ periodus temporis correspondet temporis per quod Platæensis exules fuerunt a patria. »

Outfried Müller, in *Orchomenis* p. 221, refert ad eyclum sexaginta trium annorum lunarium, vel sexaginta annorum solarium, recursum minorum Dædali-um in anno septimo, et majorum in anno sexagesimo. Diu Thebani, Platæensis, quandiu liberi fuerunt, hosties infensissimi, ab omni participatione horum festorum excluderentur. Hujus chronologiæ explicatio invenitur a pagina 556 ad 590 collectionis historiæ Græcæ scriptorum a Didot editorum, cui titulus : *Fragmenta historicorum Græcorum*, cura et studio Caroli et Theodori Müller.

De hac materia consulte Meursium, *Græcia Veriata*, lib. II; Welker., in Appendice libri; Schwenkiani, *Mythol. Andeutungen*, p. 278.

Col. 457 B 8. *Ἐπιθήναν*. Cod. 465 *Ἐδελθιαν*.
Col. 459 C 5. *Ἀπόροπόν*. Ἀποροπών mss. 451 et 465

Col. 460 A 8. *Ἀτάρ*. Ἀτάρ 465, 466, 468.
Ibid. B 3. *Διαπερομένης καὶ* mss. 466, 468.
Ibid. 9. *Τεμόντας αὐτούς*. Cod. 451, *τεμόντος αὐτοῦ*.

Ibid. C 5. *Πεταίδων*. Πλαταίδων 451; ἀλατείδων, 466, 467.

Ibid. C 5. *Παρανατέλλοντας*. Hæc locutio, quæ ad astrologiam judiciariam spectat, necnon et *decani, horoscopi, κραταὶ ἡγεμόνες*, de quibus mentio mox erit, a Salmasio explicantur. *De annis climactericiis*, p. 553.

« Videtur Παρανατέλλοντας appellasse proprie quæ decanorum sunt administrati et λειτουργοί, diversique censebantur a planetis et signis ipsis. » Citat Diodorum Tarsensem contra *Genethliacos*. Porphyrius, in Introductione ad Ptolemaem : Ὑπόκεινται τοῖς δεκανοῖς οἱ εἰρημαῖοι ἐν τῷ ζωδιακῷ κύκλῳ παρανατέλλοντες, ἔχουσι δὲ καὶ πρόσωπα τῶν ἐπὶ ἀστέρων.

Ibid. 6. *Δεκανοῦς*. Decani ab eodem ibidem explicantur. Sic eos definit Firmicus, lib. II, c. 9 : « Decanos magni numinis et potestatis esse et per ipsos prospera omnia et infortunia decerni. » Bardesanes, quem citat Eusebius, infra, lib. VI, p. 278 : Οὐ γὰρ ἐπὶ νόμοι εἶσι κατὰ τοὺς ἐπὶ ἀστέρας, οὐδὲ δώδεκα κατὰ τὰ ζώδια, οὐδὲ τριακοναεὶ κατὰ τοὺς Δεκανοῦς. Legi potest hac de re Scaliger, *Ad Manil.* lib. IV; Kircher, part. 2 *Ægyptiæ ὀιδίπυ*; Gale ad Jamblich. *De mysteriis* p. 504. Triginta et sex erant, quos describit Salmasius, p. 610. Cod. ms. bibliothecæ Regiæ n. 2256 insignitus, in titulo habet, *Hermes, De decanis ad Asclepiam*. V. P. Petit *Observ.* lib. II, c. 16.

Hæctius, in *Manil.* ad usum, v. 298 lib. IV, contestationem resumit inter Scaligerum et Salmasium, quorum prior decanum a Latina lingua, posterior vero a Chaldaica depromit. Duabus expositis opinionibus, Scaligerum sequitur, asserens hanc vocem Chaldaicis ignotam fuisse, et Porphyrii verba, Οὐς τινὰς ἐκέλευσαν Δεκανοῦς οἱ παλαιοί, de auctoribus Augusto anterioribus intelligenda esse. Porphyrius ita loquitur in Introductione sua ad *Apothelematicam* Ptolemaei.

Ibid. *Ὑποσκόπους*. Horoscopus videtur idem esse ac Decanus. Perseus satir. VI,

Dio Cassius ita horoscopus definit : Τὸ μέρων τὸ τῆν ὄραν ἐπιλακοπῶν, ὅτε τις εἰς φῶς εἰσέλῃ. Proprie, horoscopus, astrologice loquēti est signum in ascensum, τὸ ἀνίσχον ζῶδιον, nascente homine : putabant hoc signum in totam vitam influere.

Manilius lib. III, v. 537 :

*Sunt quibus et cæli placeat nascentis ab ortu,
Sidere quem memorant horoscopus, inventur
Parte quod ex illa describitur hora diebus,
Omne genus rationis agi per tempora et astra.*

Ibid. 7. *Κραταῖος ἡγεμόνας*. Eosdem esse puto ac *Vite Domini, genitura Domini*, Græce communius οἰκοδοσπῶτα. reperiuntur in epistola Jamblichi. De his tacet Salmasius.

Ibid. 8. *Ἀλμυνηκαῖος*. Ex epistola Jamblichi et manuscripto Regio 465, legendum est *σαλμυνηκαῖος*. Vide Salmasium ibidem, p. 605, qui Eusebium emendat ex Jamblicho : eadem sunt quæ Calendaria quibus apud nos nomen *Almanach*. Chæremone male audit apud Strabonem qui eum viderat inter comites Ælii Galli, Ægypti præfecti, cum per Thebaidem iter faceret, lib. XVII, p. 806 : « Cum Ælius Gallus, præfectus, ab Alexandria profectus, navigaret versus superiorem Ægyptum, socium itineris habuit quendam, nomine Chæremone, qui magnam scientiam jactabat, sed qui generaliter irredubatur, tanquam stultus et fatuus. » Hunc secutus Origenes, testante Suida, allegorice nimium adhæsit. Vide Suidam, in voce *Ἐπιπένης*.

Col. 461 A 1. *Κατεκάλυσε*. Κατέλυσε Rob. Stephan., κατέκλυσε cod. 468; κατέκλυσε 467.

Ibid. C 8. Cod. 451 addit γενομένων post ἀνθρώπων.

Ibid. D 3. *Ἐπονομάσαι*. Ὀνομάζεσθαι 451; μετονομάσαι 466.

Col. 165 B 11. *Καὶ om.* 451; mox idem ὑπάρχει pro ὑπάρχειν.

Ibid. C 16. *Τετυχηθεας*. Τετυχηκός cod. 466; mox ὁμωνόμους 451.

Col. 168 A 6. *Εἰδῶτων* 467; δοθέντων 466.

Ibid. C 2. *Σάματος*. Σήματος cod. 466.

Ibid. 5. *Γαλιάρκωνα*. Schol. Ὁ βραχέις ἔχων ἀρχίνας κατὰ μήκος, καθὰ ἡ γαλή τὸ ζῶον τοῦτο.

Ibid. 6. *Ἄρη*. Ὀρονόμοι ut apud Plutarch. recte.

Col. 172 B 2. *Δόξα*. Mihi rationem reddere non possum utrum in Eusebio fuerit dolus vel oscitatio, cum priscis Ægyptiis tribuit doctrinas Chæremonis, prorsus ad eorum doctrina alienas. Idem est ac si quis Homerum Stoicum diceret. Chæremone religionem Ægyptiacam intervertit, sicut Græcam Zeno et Chrysippus intervertunt.

Col. 173 B 11. *Κάνθαρος*. Scarabæi cultus, ut solis emblema amplissimum notam suggestit Zœge. *De obeliscis*, sect. 4, c. 2, p. 449, not. 41, ubi multa agglomerat testimonia circa causam istius superstitionis. Vide Plutarch. *De Iside et Osiride*, § 74. Plinius xxx, 50 : « Ægypti magna pars scarabæos inter numina cæli curiosa Apionis interpretatione qua colligit solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. »

Col. 177 A 3. *Θεολογίας*. Θεολογίαν codd. 451, 466.

Ibid. 7. *Συγκληρωθῶ* 466.

Ibid. 10. *Πρόσκοπος* 451.

Ibid. 12. *Θέλος* 451.

Ibid. B 3. *Ταύτη* R. Steph.; sic et 461; mox 466

φυσιολογία pro φιλοσοφία.

Ibid. Ὀσπερ pro ὡς 466.

Ibid. 5. *Ἀσθησῶν* τε 451.

Ibid. C 3. *Τροφῶν* 451.

Ibid. 6. *Ἀοράτους* 451.

Ibid. 7. *Τῶν καθόλου* 451.

Ibid. *Δημιουργῶν* 466.

Ibid. 8. *Οὐ* 451 pro οὐν.

Ibid. 9. *Τὴν* 466 pro ἐκείνων.

Ibid. 14. *Διὰ πάντων* 451, 466.

*Geminus, horoscope, varo
Producis genio.*

- Col. 177 D 2. Διαρκῆ. Sic 451 et 466; Stephan. διαρκεί.
Ibid. 4. Ἀνεκφραστον 451.
Ibid. 5. Τοσούτων. Hic in 465 incipit caput vii.
Ibid. 6. Cod. 451 om. σφρας ἦ.
Ibid. 12. Τοῦ δημιουργοῦ 451, 466.
Ibid. 14. Καὶ ἐν λογιμαῖς 451.
Col. 180 B 3 :

Φθέρξομαι οἷς θέμεις ἐστὶ, θύρας δ' ἐκίθεσθε βέβηλοι.

Hic versus qui innumeris in locis repetitus invenitur, et qui infinitis allusionibus locum dedit, videtur fuisse proclamatio hierophanti cum magna mysteria esset celebraturus. Brissonus, *De formulis init.*, et De Sacy, in opus Sanctacruxii, *De mysteriis*, p. 345, illud confirmant multis citationibus. Cæterum βέβηλος nomen est technicum. Lobeckius qui Königsbergæ editit opus *De mysteriis*, 1829, 2 vol. in 8°, eximium ob immensam eruditionem quam præ se fert, e contra contendit p. 451, tom. 1, hunc versum nullo modo cum his mysteriis relationem habere. Verum est dicere Lobeckium a mysteriis omne secretum amovere: quod thema difficillime sustineri potest, ratione habita acclamationis totius antiquitatis; sed hic non est locus quaerendi utrum recte an non suo munere functus fuerit. Hic versus in capite fragmenti Orphei inferius citati reperitur, lib. xiii. 12; hunc citant Justinus martyr, *Cohort.*, p. 15; Clemens Alexand. *Protrept.* c. 7; Cyrillus; Julianus, l. 1, p. 23; Tatianus ad Græcos. Apud auctores paganos frequenter huic alluditur. In *Florigie Stobæi*, serm. xvi, legitur:

Ἄσιω συνεγοῖσι, θύρας δ' ἐκίθεσθε βέβηλοι.
Hæc primitivi versus modificatio Pythagoræ ascribitur; denuo reperitur in libro v, in anonymo fragmento quod Wyttenbach Plutarcho tribuit; in *Symposio* Platonis p. 218, Πόλας μεγάλας τοῖς ὡσὶ ἐπίθεσθε; Galenus, *De usu partium*, xii, 5: Θύρας ἐπιθέσθαι κελύω τοῖς ὡσὶ τοῖς ἀποδεικτικῆς μεθόδου βέβηλος; Lucianus, *De sacrificiis*, l. III, p. 78; Liban. epist. 475. V. Spanheim in *Callimachium*, lym. Apollinis, v. 2. Brissonus contendit legendum esse βέβηλος pro βέβηλοι; Wesselingus autem stat pro βέβηλοι, quam versionem probat universalem esse in omnibus manuscriptis in quibus idem versus reperitur, et melius convenire. Mihi mens non est hanc adire controversiam: Wesselingus hanc opinionem emisit, in dissertatione quæ sequitur tractatum Valckenaer, cui titulus *De Aristobulo*.

Hoc Porphyrii fragmentum pertinet ad tractatum *Περὶ ἀγαλμάτων*. Sequentia notat hac de re Valckenaer, in libro nuper citato *De Aristobulo*: « Inter libellos quos pene integros operi suo intertextit Eusebius, a p. 97 ad 118, Porphyrii *Περὶ ἀγαλμάτων* (apologia pro simulacris deorum), e quo derivati Orphei versus, l. xiii. Ex libro *Περὶ ἀγαλμάτων* sunt quæ leguntur in eclogis canterianis Stobæi, ut palam ostendunt manuscripti adhibiti a Galæo ad Cornuti *Nat. deor.*, c. 2, p. 145, et viro doctissimo in *Misc. criticis*, vol. VII, p. 191. »
Ibid. B 6. Ὑποτυπώσαντες cod. 466.
Ibid. 8 F. Μεμαθήκασι.
Ibid. 13. Κατακοσμήσας 451.
Ibid. C 5. Ἐνήγον 451, recte, ob sequens verbum ἐδήλωσαν.
Ibid. D 5. Ἐχρήματα 451.

Col. 181 B 3. Ἡ δέ. Negationem admisi in hoc textu pro affirmatione, consulente Valckenaero, *Diatriba in Euripidis fragmenta*, p. 216, contra lectionem manuscriptorum; sed hoc exigit sensus, et phrasis recta orduatio.

Ibid. B 9. Καλλιμαχος. Hos Callimachi versus a Plutarcho citatos, emendavit Bentley; vide Callimachum edit. Ernesti vel Blomfield, *Fragm.* 405. Ὅπως Κλεινίου ἔργον ἔης ἔσανον, ἀλλ' ἐπὶ ταμποῦ δὴ θηναγωγύφου, ὡ ἀνα, ἦσα σαγῆς.

Ibid. 10. Δυνατόλυρον 465.
Ibid. 12. Αἰθω 465; μοχ λίθον pro λεθον 451. Δαναός pro Δανών.
Ibid. 14. Καλλιθουαν. Hoc nomen mutatur in citatione Phoronidis a Clemente Alexandrino allegata *Stromat.* lib. 1, p. 418:

Καλλιθῶ κλειθούχος εὐμυμιάδος βασιλεῖς, Ἦρης ἀργεῖης, ἦ στέμματι καὶ θυσάνοισι, Πρώτῃ ἐκόσμησεν περὶ κίονα μακρὴν ἀνάσσης. Apud Africanum, quem citat Syncell. p. 449, pater vocatur Σπείρας, filia Καλιθουσία.

Ibid. C. 1. Δώρων δὴλην 466 et 466.
Ibid. 3. Κοπήται 451.
Ibid. Δυσάραστον 466.
Ibid. 6. Ἐξαναθεῖς 465, 466.
Ibid. 7. Μάλωπασι. Deest in 465 et 466.
Ibid. 8. Μορφῆς ἴδμεν codd.
Ibid. 11. Καὶ ἀλλοῖς. Omittit 451.
Ibid. 15. Οἶα 451 pro ὅπλα.
Ibid. 14. Ἐρεῖα. Cod. 451 ἔστιν ἄ.
Col. 181 B 2. In interpretatione post tradiderunt, suppli, qui sententias Orphicas carminibus tradiderunt.

Ibid. 5. Τερπικέρανος 465; ἀρτικέρανος 466.
Ibid. 5. Ἄρρην 465; pro ἀφθιτος, ἀφοιτος 466; ἀμβροτος Arulkeus et Stobæus.
Ibid. 7. Ἀρχήγονος ἔθλος 451; ἀρχηγέθλος 466.
Ibid. 9. Ἐγκρατος 451.
Ibid. 11. Ἐν φ Stob.; τάτε 465; καλεῖται 466 pro κυλέεται.

Ibid. 15. Πρωτογενέως Stob.
Ibid. C 2. Περὶ κάλειαν 451.
Ibid. 3. Χρύσεια 451, 456.
Ibid. 9. Οἶας Stob.; οἶς 451.
Ibid. 10. Ἐχον 451 et vers. seq. ἀπειρατον.
Ibid. 15. Τέτυχται 466.
Ibid. 19. Βαρρυγία 451.

Ibid. D 4. Inter diversa poemata Orphei tribula quorum longum nobis Suidas transmisit catalogum, assignando auctorem uniuscujusque putativum, plura sunt quæ præ se ferunt characterem mere religionis. Difficillimum est dicere cuiquam pertineat fragmentum a Porphyrio insertum in suo *Περὶ ἀγαλμάτων* tractatu. De cætero consuli possunt varis Orphei editiones, quarum postrema est professoris Hermanni, Lipsiæ, in 8° 1805.

Hi versus a plurimis auctoribus referuntur; primum pars quædam reperitur in tractatu *De mundo*, quem Aristoteli tribuunt, qui inter alia signa suppositionis hanc eandem affert citationem; absque ulla contestatione, reperitur in Latina versione ejusdem tractatus, quam Apuleio debemus; et hoc jam eorum in lucem editionis tempus ferme certum indicat. Proculus, in suo in *Timæum* Platonis commentario his versus usus est; et ex hoc commentario Henricus Stephanus eos hausit et collocavit in sua *Poesi philosophica*; tandem Stobæus in suis *Eclogis physicis*, quarum ultima editionis auctor est Heeren Gottingensis, eos citat ex Porphyrii opere *Περὶ ἀγαλμάτων*, cum majori parte eorum quæ sequuntur apud Eusebium. Hic pantheismus originem ducit ex secunda vel tertia epocha philosophiæ Græcæ: quam longe a theologia Hesiodi.

Ibid. 2. Τὰ γὰρ ἄ τ. 451; mox idem ζωῆς pro γαῖης.

Ibid. 3. φῶς om. 466.
Ibid. 4. Παλιθέσκια 466. Duo ultimi versus iterum occurrunt lib. xiii, cap. 15, cum variis lectionibus.
Col. 185 B 3. Δημιουργός 451.
Ibid. 9. Ὅθεν ἄλλο Valcknaer ad *Aristobul.* p. 86.
Ibid. D 4. Μεγάλου id. ibid. p. 81.
Col. 187 A 4. Νοῦς δὲ οἱ id. ibid.; οἷς δὲ οἱ Heringa ap. eundem.
Col. 188 B 10. ἔαντου 465, 466, 468.
Ibid. 11. δημιουργοῦ 461, 465, 466.
Ibid. 13. ὄ 467; οἰ 451.

Col. 188 C 9. Nescio utrum in Eusebii argumentatione sit fraus vel error; saltem ex ejus parte adest quedam dispositio ad admittendum quæ ipsi favent testimonia et his non pensatis. Auctoritas Chæremonis hic nulla est, quod omnem antiquam religionem Ægyptiorum doctrinam intervertit. Hic erat astrologus quem vocat Strabo, lib. xvii, p. 806, novatorem in doctrina, arrogantem et stultum: Προσποούμενος τσαυτήν τὴν ἐπιστήμην, γελώμενος δὲ τὸ πλεόν ὧς ἀλάους καὶ ἰδιώτης. In his quæ præcedunt, Porphyrius eum confutat: astrologiam judicariam cum opinionibus Stoicis permiscebat.

Ibid. D. Deest titulus in 451.

Col. 189 B 9. Mirum videtur versum Arati, quo usus est sanctus Paulus ante Athenienses, Act. xvii, 28, libris sanctis attribui ab Eusebio; eorum nunc pars est, quoniam Apostolus eo usus est; sed primitus ad paganismum pertinet.

Ibid. 12. Ἀλυθείας οικείας 465, 466, 467.

Ibid. C 5. Προνοητικός ἴδωμ.

Col. 192 B 6. Ἐπεὶ μὲν. Iterum Porphyrius loquitur.

Col. 195 C 15. Immerito adjungit Ægyptios his populis quorum mythologia Jovem Saturno ortum contendebat; etiamsi probaretur Ammonem Ægyptium et non Libyam fuisse, nihilominus ab hac genealogia prorsus alienus fore: sunt Græci qui omnia confundentes suam in Ægypto theologiam transtulerunt; cujus translationis vestigia videmus in traditionibus Diodori Siculi. Vide Jablonski, in suo *Pantheone*, tom. I, p. 139, 140, 141.

Col. 196 G 12. Κνωμία 465 pro γινόμεναις.

Col. 197 B 10. Plutarchus, *De Iside*, c. 40: « Stoici dicunt Bacchum esse ventum generatorem et nutritorem; Herculem, ferientem et divisorem; Ammonem, recipientem; Cererem et Coren (Proserpinam), terram percurrentem et fructus, Poseidona (Neptunum), mare agitantem. »

Ibid. C 8. Ἄττις δέ. Sallustius, c. 4, p. 270, edit. Gale: Ὁ Ἄττις τῶν γινόμενων καὶ φθειρομένων δημιουργῶν, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Γάλλῳ λέγεται εὐφροθῆναι ποταμῷ. Ὁ γὰρ Γάλλος τὸν γαλαξίαν ἀνιέτῃται κύκλον, ἀπ' οὗ τὸ παθῆρον ἔρχεται οἶμα.

« Attis est Demiurgus rerum creaturarum et destructurarum; et ideo dicitur natus super ripas Galli fluminis, quod imaginem præ se fert vice Lactæ, unde proveniunt universa corpora sensibilia. »

Ibid. D 5. Ἀπότῳ. Ἀπότῳ Casaub. *De satyrica poeti*, l. 1, c. 2, p. 82.

Col. 200 D 11. Θανατοσκοπιῶν. Hanc vocem lexicis deesse notat D. Miller in *Diario eruditiorum*, April. 1839, p. 217.

Col. 201 B 11. Parenthesi inclusa Eusebii sunt, quibus demonstrat sententiam Porphyrii sententiam apud Physicos receptam contradicere.

Col. 204 A 3. Σχῆμα τῆς χειρός. Hic locus evidenter est corruptus. Quid sibi vult hoc σχῆμα τῆς χειρός, et quomodo manus qualicunque modo posita reditum ad tenebras significare possit? Legitur etiam, col. 85, et alius corruptus locus, ubi Vigerus proposuit κυνήν pro κύων. Πλούτων κυνήν μὲν ἔχει τὸ ἀράνονος πῆλον σύμβολον: hæc vox κυνήν mihi hoc in loco arrideret; galea enim certo modo posita indicat reditum ad loca tenebrosa.

Ibid. 6. Σέβας. Lego οἶλας pro σέβας, ex qua voce vox αἰλήνη derivari non potest.

Ibid. 12. Ἀθηνᾶ. Lego ἀθρηνᾶ (*acute videns*) pro Ἀθηνᾶ τις οὐσα, quod nihil omnino significat: hæc vox ἀθρηνᾶ ab ἀθρῶ derivatur.

Ibid. C 10. Ποροδοῦσαι. Hæc referuntur ad fabulam Jovis a Curetis in Creta educati, inscio et nolente Saturno.

Col. 209 C 10. Hic locus de cultu Anubis, jam ex alio ejusdem Porphyrii opere citatus est, nempe ex tractatu *De abstinētia*, in quo hodie adhuc legitur. Utriusque textus similitudo indicat auctorem eadem sua verba repetere; sed insuper veritas facti exinde non parum certitudinis acquirit.

Col. 215 B 10. Hic locus, qui finem facit citationi extractæ *Περὶ ἀγαθῶν* Porphyrii, non mediocriter est difficultatis: in hoc enim non legitur immolatio boum in honorem dcorum, quam præ se fert capituli elenchus; quod præterea formaliter ab Herodoto falsi arguitur; mentio solummodo sit de consecratione duorum boum Apis et Mnevis, super quos consulti potest Herodotus, lib. iii, c. 28, et *Hist. animal.* Æliani, lib. xi, c. 10. Quod spectat ad nodum sub lingua, per quod vocem Græcam κύνθαρως expressi, dux mihi fuit Plinius, *Hist. nat.*, lib. viii, c. 46: « Nodus sub lingua quem cantharum vocant; » ex eodem Plinio, proponit Wesseling legendum esse in Herodoto, l. I, Ἵπὸ δὲ τῆ γλώσσης pro Ἐπὶ: quod plane videtur admittendum.

In nullo alio loco clarius apparet quam absurde liber *De præparatione* in capita divisus fuit: textus enim Porphyrii circa finem scinditur, nihil in decursu sermonis hanc interruptionem exigente; et hoc, in medio narrationis sibi perfecte coherens, ad significandum quod non dicit auctor.

Ibid. C 3. Quæcumque fuerint priscorum Ægyptiorum notiones circa principia, evidenter plane diversæ sunt ab istis notionibus quas isdem Chæremon tribuit; hic Stoicus novator primitivam doctrinam adulterat; et si dici potest Porphyrium eam adulterasse allegorizando, certe Chæremon idem et plus facit eam vertendo in astrologiam judicariam. Consequens est argumentationem Eusebii, quæ sola Chæremonis opinione nititur, nihil roboris habere. Etiam non auctoritate recentioris auctoris confutandus erat Porphyrius, sed argumentis ex ipsismet fabulis Ægypti depromptis, et ex vero fonte haustis. Quod quidem fecit pro Græcia.

Col. 220 B 10. Verti ἐματαιώθησαν per præbere cultum idolis: cujus sensus rationem dixi in tractatu *De polytheismo veterum*, occasione textus S. Pauli ad Romanos, c. 1, 21.

Col. 221 A 9. Apud Pausaniam, *Corinthiac.*, c. 26, leguntur similes versus in *Æsculapium*:

Ὁ μέγα χάσμα βροτοῖς βλαστῶν Ἀσκληπιῆος
[παιῶν,
Ὅν φλεγματῆς εἵκετον ἐμοὶ φιλόσφιτι μνηστῆρα,
Ἰμερόσσοι Κερωνίς, ἐπὶ κρανῆϊ Ἐπιδαύρω.

Ibid. C 8. Ἄλλ' οὐ τοῦ Παντός, etc. Corrig. Ἄλλ' οὐ τοῦ Πανός.

Col. 224 B 1. Περιτρεπόντων. Leg. παρατρεπόντων.

Ibid. Ἐρεῖ. Bege αἰρεῖ. Vide lib. viii, c. 13 iust.

Ibid. 3. Ἀδῶν. Ἀδῶν Wyttenbach ad Plutarch. *De sera Numinis vindicta*, p. 8 notar.

Ibid. C 5. Incantator est qui magia numen et celo deducit. Theocrit. idyll. 2; Virgil. eclog. 8:

Carmina vel celo possunt deducere lunam.

Vide *Aglaophantum* Lobeckii, p. 408, Van Dale *De idololatria*, p. 280.

Col. 225 A 2. Δοχεύς nominatur in quodam oraculo citato lib. v, c. 9: « Ut hospes divini numinis et interpres. » Lobeck, *Aglaophantum*, l. I.

Col. 229 B 8. Ἰολλεῖα. Hic traducitur locus quidam *Anatorum* xviii, a Plutarcho citati: « Fieri possent, omnium aliarum notionum, quæ ad mentem nostram

veniunt, sine sensuum interventione, credibilitatis motiva referenda esse, pro quibusdam ad mythologiam, pro aliis ad legem, pro aliis ad ratiocinium. Sic nobis, quoad fidem in deos, primi fuerunt institutores et ductores, poeta; deinde legislatores, denique philosophi. Qui omnes, etsi concordēs in affirmando deorum existentiam, valde inter se dissentiunt et super quantitatem numinum admittendorum, et super eorum ordinationem, et super essentiam, et super attributa. Philosophis dii sunt expertes doloris, senectutis et cujuslibet laboris, ut qui necessitatem Acherontis transnavigandi effugerint. Rejiciunt itaque deorum alterationes quas celebrant poetae, et Terrorem et Timorem, quos isti prolem Martis asserunt. Sepe etiam contra legislatores dimicant, ut Xenophanes contra Ægyptios, dicens Osirim, si mortalem putarent, sicut deum non colendum esse; si contra deum, non amplius esse legendum. Poete vicissim, rejiciunt omnino et numeros et monadas et ventos, quibus philosophi divinitatem tribuunt. Itaque perfecta exstat dissensio inter tria hæc theologorum genera.

Triplex divisio divinitatis exponitur ab Aurel. Augustino. *De civitate Dei*, l. iv, 27; vi, 5. Varro nis vestigia sequente; inter recentiores, a Vossio, *De idololatria*, l. ii, 4, p. 124; et a Villosio, *De triplici theologia*, qui liber annectitur operi a Sanctacrucio edito, *De mysteriis veterum*.

Col. 229 C 6. *Μη κινεῖν τὰ δεινέα*. Hoc fuit proverbium communissimum.

Col. 232 A 3. *Φέροι* codd. 451 et 466.

Ibid. B 6. Cod. 451 om. *οὐκ ἀρούς*.

Ibid. 11. *Ἀποστασιακά* 461.

Ibid. C 4. *Ὀλίγων* 465, 461, 466.

Ibid. D 6. *Δεηθόμενος* 451.

Col. 233 A 4. *Κακεντρέχε*. *Tom*, in Longinum, *De sublimi*, § 34, citat, in significationem vocis *κακεντρέχε*, *malignosus*, glossas Philoxenis, et hunc locum S. Ignatii ad Antiochenos: *Σκέπτις οὖν τοὺς κακεντρέχεις ἐργάτας*, quem male vertit traductor Latinus in *malum currentes operadores*. Vide Suidam in voce *Κακεντρέχεα*, et Theophylactum, in Epistola primam S. Pauli. Polybius, l. iv, 87: *Κανὸς γὰρ ἐξ τῆς οὐτος εὐρηγὰς τέρπος διαβολῆς, τὸ μὴ γέγοντας, ἀλλ' ἐπακνούοντας ῥωμαίους τοὺς πῆλας: εὐρηγὰς δὲ μάλιστα καὶ πρῶτον τοιαύτη κακεντρέχεα καὶ βασιλάνια καὶ δόλος ἐκ τῶν περὶ τὰς ἀλλὰς διατριβούτων*. « Est et novum genus detractionis, quod consistit non in vituperando, sed in maligne laudando: hæc κακεντρέχεια, hæc invidia, hic dolus, inter aulicos præsertim accessum habuit. »

De sensu hujus vocis *τεντάζω*, vide notam Ruhnkenii in lexicon Platonicum *Timæi*, p. 253.

Ibid. B 5. Eὐ. Mutavi eὐ his repetitum in αζ, et duplex hujus mutationis mihi ratio fuit: oppositio quæ videtur adesse inter phrasin contextum, et Plutarchi confessionem in libro *De oraculorum defectu*, circa defectum artis qui apparebat in oraculorum carminibus; quem defectum nosmetipsi haud difficulter possumus agnoscere. Insuper, ut mihi videtur, contradictorium esset ultra modum exaltare hanc possum, ut ipsam postea denigraret, ut sic re ipsa facit.

Ibid. 5. *Τευαζόντων*. Vide Ruhnkenium in *Timæum* Platonis, verbo *τεντάζω*, p. 253.

Ibid. 12. *Εἰς τὸ μὴ τὴν συνείναι* 451.

Ibid. B 2. *Δοκεῖν*. *Δοκῆ* 451, 456.

Ibid. 4. *Παυδία* 461.

Ibid. 5. *Ποιητὰς* 451.

Ibid. 9. *Τύφω* 451.

Ibid. D. 5. *Λαγδρεῖν*. Latine *micare*; apud Italos nunc *jacare alla mora*.

Col. 236 A 14. *Καὶ τότε γούρ*. « Ne tunc quidem. »

Ibid. B 9. *Κόσμοι* 451.

Ibid. *Ἄνοια* 451.

Ibid. C 2. *Ἡἔρ, ἐξ* 451.

Ibid. D 4. *Ἐπὶ τοῖς τελομένοις* 451.

Col. 237 A 5. *Προλεμαίων χρόνους*. Mirum quod in re Romæ ante Ptolemaeorum tempora adducat Eusebius; forsitan melius esset loco τῶν *Προλεμαίων* aliud nomen assumere ex historia Romanorum depreptum, verbi gratia, *Παμπύου*, quo vivente, combustum fuit Capitolium, grassante bello civili. Clemens Alexandrinus in *Cohortatione ad gentes*, pag. 46: « Satis mihi perspectum est, ignem eos arguere, et superstitioni remedium afferre posse. Ignis in lucem te deducet, si vis hæc amentia liberari. Hic enim templum, quod Argis erat, una cum sacerdote Chryside, combussit. Hic Ephesie Dianæ templum, quod post Amazonum tempora secundum erat, Romanumque haud senel Capitolium depopulatus est. Idem a Sarapidis fano Alexandrie non abstinuit; et Bacchi Eleutherii delubrum Athenis diruit; Apollinis autem Delphici ædem, primo quidem procella disjecit, dein vero sapiens ignis funditus delevit. »

Aruobius, l. vi, p. 207: « Ubi Jumo regina, cum inclytus ejus fanum sacerdotemque Chrysidem eadem vis flammæ, Argiva in civitate, deleret? Ubi Serapis Ægyptium cum consimili casu jacuit, solutus in cinerem cum mysteriis omnibus atque Iside? Ubi Liber Eleutherius cum Athenis? Ubi Diana cum Ephesi? Ubi Dodonæ Jupiter cum Dodone? Ubi denique Apollo, etc. Infinitum operis esset res toto in orbe describere quæ sint fana convulsa terræ motibus et tempestatibus, quæ incensa ab hostibus, quæ ab regibus et tyrannis. »

Col. 240 A 7. *Τυγδρεῖν*. Origenes *Contra Celsum*, lib. vii, 5, 3, p. 695, pariter affirmat Peripateticos veritatem oraculorum, sicut Epicuri sectatores, negasse: « Fateamur ergo nobis facillimum fore de allegatis oraculis, ex multis argumentis ex Aristotele et philosophis Peripateticis depreptis, totam hanc argumentationem pro Pythia et aliis oraculis diruere: nobis haud difficile esset colligere et citare quæcumque dixerit Epicurus et qui ejus opinionem hac de re amplexi sunt, et ostendere etiam inter Græcos esse qui pugnent et negent divinas predicationes quas omnis Græcia et credidit et mirata est. »

Cicero, *De divinatione*, l. 3: « Dicæarchus Peripateticus cetera divinationis genera sustulit, somniorum et furoris reliquit. Sed cum Stoici omnino fere illa defecerunt quod et Zeno in suis commentariis quasi semina quedam sparsisset, et ea Cleanthes paulo uberiora fecisset: accessit acerrimo vir ingenio Chrysippus qui totam *De divinatione* duobus libris explicavit sententiis, uno præterea *De oraculis*, uno *De somniis*. . . sed a Stoicis vel princeps ejus discipline, Panetius doctor, discipulus Antipatri degeneravit Posidonius: nec tamen ausus est negare vim esse divinandi, sed dubitare se dixit. »

Ibid. C 8. *Περὶ τῶν* 466.

Col. 241 A 14. *Ἰποταμίονα* 451. Forte *πῶς τε τυγδρα*.

Ibid. D 6. *Προδύρουμαι* 451.

Ibid. 10. *Ἀνδροπῶσις* 451.

Col. 244 D 11. *Καταμάθωμεν* 465, 466.

Col. 245 A 8. *Ὀύτω γὰρ* 451.

Ibid. C 5. *Ἀρεστάς* 451.

Col. 247 A 6. Vide Galeum ad Jamblich. *De mysteriis Ægypti*, l. v, 11, 4; Cuper, *Observ.* iii, 16.

Col. 248 C. 14. *Εἶναι τινὰς καὶ* 451.

Ibid. D 4. Hæc etymologia vocis *dæmon* plane discrepat a veteribus, ut videre est apud Platonem, in *Cratylo*, p. 263 editionis Lugdun. : « Ὅσοι λέγουσιν ὡς ἐπιείδων τις ἀγαθὸς ὢν τελευτήσῃ, μεγάλων μοίραν καὶ τιμὴν ἔχει καὶ γίνεται δαίμων κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως ἐπινομίαν. Ταύτη οὖν τίθεται καὶ ἐγὼ τὸν δαίμονα πάντ' ἀνδρα, ὅς ἂν ἀγαθὸς ἢ δαιμόνιον εἶναι καὶ ζῶντα καὶ τελευτήσαντα. »

Idem, ibidem: *Τούτω τόνων παντὸς μάλλον λέγει, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς δαίμονας, οὗτοι φρόνησι καὶ δαήμονες ἦσαν, δαίμονας αὐτοὺς ἀνόμους. Vide*

Servium in versum 3 libri in *Æneidæ*, ubi eandem etymologiam affert.

Macrobius, *Saturnal.*, l. 1, c. 25: « Dii sunt δαίμονες, id est scientes futuri; aut, ut Posidonius scribit in libris quibus titulus est *Περὶ Ἡρώων καὶ Δαιμονίων*, quia ex æthera substantia partu atque divisa qualitas illis est; sive ἀπὸ τοῦ δαιόμενος (pro δειόμενος) id est καίόμενος; seu ἀπὸ τοῦ δαιόμενος, hoc est μερῶζομένου. »

Etymologium Gudianum: Δαίμων παρὰ τὸ δαίω, τὸ γυνώσκω, ὃ ἐδίδμων πάντων.

Lactantius, *Institut.* l. II, c. 15: « Demones (grammatici) dictos aiunt quasi δαίμονας. »

Scholastes Homeri ad *Iliad.* A. 222: Δαίμονας καλεῖ τοὺς θεοὺς ἦτοι δαίμονας. Ἐμπειροὶ γὰρ καὶ ἄβροια πάντων αὐτοὶ εἰσὶν ἢ οὗτοι διαίτηται εἰσι καὶ διοικηταὶ τῶν ἀνθρώπων.

Eusebius hanc etymologiam deformavit. Vid. Eusebium Stenchem, l. in *Perennis philosophiæ*.

Col. 249 B 5. Περὶ αὐτῶν 451.

Ibid. 9. Ἐξ αὐτῶν idem.

Ibid. 11. Ἦς idem.

Ibid. C 15. Ἀρπόμενος 451.

Ibid. O 5. 461.

Col. 255 A 5. Αἰθήρ 454.

Ibid. 9. Ἐνδεδεσται 465, 466. Vossius.

Ibid. 11. Καθαγιασμός 466.

Ibid. 12. Ἄς τῶς 451; ἄνεσο 466. Μοχ χαράσσει-

ται 451; ἐμῆτο 465; ἄμιον 451.

Ibid. 13. Τοῖς... τοῖς 451.

Ibid. B 3. Γαῖην 465, 466.

Ibid. 5. Στήσας 466 pro θύσας.

Ibid. Ποταμοῦ 465, 466.

Ibid. 6. Δαίω 465, δρωῶν Scaliger; deinde ἀλφειας 466. ἔνθεν 451, 465, 466; ἀλφειας ἔνθεν Vossius.

Ibid. 7. Εὐ τε δὲ παρ' 451; ψαμμάθειον 466.

Ibid. 8. Βαρὺ 451.

Ibid. 11. Ἄργεν 466.

Ibid. 12. Θουγὰς 465; θετήσας 451.

Ibid. 13. Αἰμυρίζοι 465 et Vossius.

Ibid. 14. Ἀδασσάι 451.

Ibid. C 10. Σφάττειν 451.

Ibid. 12. Καταβάττειν 451.

Ibid. D 5. Ἀρβένων νία πῖνα θύων 451.

Ibid. 14. Χθόνιος. Haud dubito quin hic χθόνιος

intelligendum sit de diis infernalibus, sicut etiam inferius, quoniam sepelitur victima, et sanguis in fossa effunditur; revera Porphyrius infra explanans quæ mente sacrificia peragebantur, hæc ait: « Quantum ad Hypochthonianos, incolunt in fossis et sepulcris. »

Ad ipsos ergo hæc verba dirigitur, et nihil est quod in hac acceptione vocis χθόνιος, pro infernali, stpendum videatur; siquidem multi auctores in hoc consentiunt.

Orpheus, hymn. 17:

« Ὡ τὸν ὀλοχθόνιον ναῖον δόμον Ὀδρυμδόμεν

Ταρτάρου λειμῶνα βαθύσκιον ἠδὲ λιπαυρή,

Ζεὺ Χθόνιε....

Soph. in *OEdip. Colon.*, vers. 1568:

« Ὡ χθόνια θεά....

Idem, vers. 1606:

Κτύπησε μὲν Ζεὺς χθόνιος....

Herodotus, vi, 134: Εἶναι ὑποχθόρον τῶν χθόνιων

θεῶν, et passim.

Hesiodus, *Operum* v. 465: Ἐυχεσθαι δὲ αἰτ' χθόνιω,

quod scholiastes Aristophanis in *Pluti*, v. 727, Plu-

toni tribuit: Εἰκότως τὸν αὐτὸν τῶν Πλούτων τὸν

Ἄϊδην νομίζουσι· καὶ γὰρ Ἡσιόδος· Ἐυχεσθαι δὲ αἰτ' χθόνιω.

Plutarchus, *Symposiac.*, III, 1: Αὐτεῖ δὲ Νάρκισ-

σος δὲ ἀμύλων καὶ νεύρα καὶ βαρύτερας ἐμπουῶν

ναρκιδοῖς· διδ καὶ ὁ Σοφοκλῆς αὐτὸν ἀρχαῖον μεγάλων

θεῶν στεφάνωμα (πολλοῖσι τῶν χθόνιων) προσ-

ηγόρευε.

Philostates in *Vita Apollonii*, VIII, 7, p. 341: Τὰ

τοιαῦτα οἱ κακοδαίμονες βέβροισ Ἀναπιδάσαι καὶ

χθόνιος θεός.

Vide Artemidorum 41-53, de inscriptionibus Græcis in genere, et præsertim Murtarion *Anecd.* t. XXII, p. 4; denique Lambertum Bos, *Observ. crit.*, c. 11, p. 56.

Col. 256 A 7. Περὶ γῆν 451, pro πεταίνά. Μούνοισι δὲ γὰρ τοῖσι 465.

Ibid. 12. Τῶν τοσούτων 465.

Ibid. B 11. Ἄνω 465 pro βῆθρω.

Ibid. C 1. Τὰ εἶτι 465, 466.

Ibid. 2. Ἐπιπέσας 451 pro θύσας.

Ibid. 15. Τοῦ αὐτοῦ 465, 466.

Ibid. Συγκρίνωμεν 451.

Ibid. D 4. Μηδεμῶν 451; θυμῶσαι 466.

Ibid. 6. Ἀνεγχεσται 466.

Col. 257 A 5. Ζωοποιεῖν 451.

Ibid. B 5. Ἀνθρωποκατασίτας 451.

Ibid. B 10. Ἀποδεδόσθαι. Ἀποδοῦναι, in sensu demonstrationis, definitionis, familiare est scholæ

Peripateticæ. Aristotel. in *Organo*, et ejus commentatores multis in locis.

Ibid. C 4. Θύσας 466 pro ούσας.

Ibid. 12. Καὶ ἐπὶ 466 loco πρός.

Col. 261 A 4. Hæc epistola, quæ in libro in *Demonstrationis evangelicæ* iterum legitur, non invenitur inter epistolas Apollonii Tyanei.

Ibid. C 7. Προσενεχθεσας καθ' ἡμῶν 451; πρόσθεν λεγθεσας 465; καθ' ἡμῶν 466.

Ibid. D 2. Ἄθεοι 451.

Col. 264 A 4. Καὶ τοι κυταῖς 466.

Ibid. 9. Οὐτε 451.

Ibid. B 4. Ὀστων 465.

Ibid. 2. Τιμῶν τερα 451, 465.

Ibid. 3. Οὐτω pro αὐτὸ 465, 466.

Ibid. 5. Προσῆκον 466.

Ibid. C 8. Χάριρ τερός ἐνεκα. Textus Porphyrii,

ἄλλ' οὐδὲ χρεῖσας τίνος ἐνεκα τῶν ἀγαθῶν, vera esse lectio videtur.

Col. 265 C 1. Οὐκ ἦν ἄν εὐθός 465.

Ibid. D 1. Προσῆκοι ἄν 465.

Col. 268 A 14. Mali dæmones, vel genia, in omnibus mythologiis reperiuntur. Apud Persas et Chaldaeos, dicuntur Arimanes. Jamblicus, in libro *De mysteriis*, dicit erroneas transgressiones sæpe sæpius a dæmonibus suggeri: Ἄ τῆς ἀνοσοῦργίας ἐστὶν ἀσθεῖ παταμάτα ποτε δ' αὖ δαίμονας πονηρὸς ἀντὶ τῶν θεῶν εὐκρινόντα, οἷς δὴ καλοῦσιν ἀναπέουσ. Ut videtur, de hoc numinum genere Empedocles scripsit versus quos citat Plutarchus in tractatu *De Iside et Osiride*, § 26, p. 137 ed. Huttenii:

Ἀλθέριον μὲν γὰρ σπε μένος πόνητον δὲ δῶνα,

Πόντος ἐς χθονὸς οὐδὰς ἀπέπνευσε, γαῖα δ'

Ἰδαῖθις

Ἕλληον ἀκάματος, ὃ δ' αἰθῆρος ἔμβαλε δινάει·

Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται· στήθουσι δὲ

ἰάντες.

Col. 269 C 2. Μὲν Μαίω, Μεταγεννηῶνι καθ'

Ἀθηναίους 465, 466.

Ibid. 4. Διὰφωλὸς 465, 466. Vide l. v, p. 203.

Ibid. 6. Ἀριστοδοῦλου, 466.

Ibid. 8. Κοινωνία 465, 466.

Ibid. D 5. Σελεῦκου. Quisnam sit ille Seleucus,

qui Theologus dicitur, regis ejusdem Cypri cui nomen Diphilo, coætaneus, nonnisi ex conjectura dici potest. Vigerus conjicit hunc esse grammaticum de quo meminit Suidas, et qui, ait, Alexandriae natus, dicebatur Homericus, qui Romæ quondam professor fuerat. Centum libros de diis scriperat, et bis ab Athenæo citatur ob suas in Homerum notas, lib. 1, p. 24: Σελεῦκός φησι τὴν παρ' Ὀμήρω δαίτια θάλειαν στοιχειῶν μεταβάλλει διαταρα εἶναι. « Seleucus in Homerum dicit poetam per litterarum transpositionem dixisse δαίτια θάλειαν pro δαίτιαν, l. II, p. 40. » Idem Seleucus ait veterem morem noui fuisse multum vinum apponere nec delicatos cibos, nisi in honorem deorum; unde venerunt hæ voces θόνη, θαλα, μέθη· prior, θόνη, quia vinum, ut putabat,

solis diis offerri solebat; posterior, θάλα, quia in conviviiis nunquam sedebant, λέξασθαι. nisi in honorem deorum; duze illae citationes ad eandem observationem spectant; idcirco, addit, apud Homerum legitur θάλα θάλειαν. Scholiastes Venetus omicis Seleucum citat; ex quo videre est cognomen Homerici ipsi haud immerito fuisse tributum. Theologi vero nomen, quod, ut videtur, ob suum de diis opus adeptus erat, cum cognomine Homerici, confundebatur, unde nasci debuit confusio. Quidquid sit, omnia in incertum relinquo. Citatur adhuc Seleucus ab Athenæo, lib. iv, c. 21, p. 172, de victimis humanis in Ægypto: Σέλευκος ἐν οἷς περὶ τῆς παρ' Αἰγυπτίους ἀνθρωποθυσίας διηγεῖται περὶ μάρτυρων προῖόντων φησι μνημονεύσαι Πανύασιν περὶ θῶων. Hic locus ex suo opere centum libros complectente depreptus fuit.

Col. 272 A 6. Quænam sit Juno Ægyptia, Heliopoli culta? Jablonski hoc in loco putat eam fuisse Bubastin quæ eadem erat cum Diana Eilithya. Hic locus Manethonis a Jablonski comparatur cum sententia Plutarchi ex eodem auctore, *De Iside*, c. 75: « In Eilithyaspoli cremabantur vivi homines, referente Manethone, qui dicebantur Typhoniani: eorum cinis ventilabro excernebatur, et dispersus seminabatur. » Eidem auctori sine dubio Diodorus, lib. 1, c. 88, sequentia mutuatus est: « Fas erat immolare boves rufos, quia putabatur Typhonem huius coloris fuisse, qui insidiatusesit Osiridi, et ab Iside castigatus fuit ob necem mariti. In ævo veteri, reges homines rufo colore immolantur super tumulum Osiris; reipsa non multi sunt homines rufi in Ægypto; plerique adveniti sunt; et exinde orta est fabula quæ narrat Busirin advenas occidisse, quamvis hoc nomen nullum regem, sed in verna lingua solummodo tumulum Osiridis designet. »

Hæc tria testimonia, quæ realiter unum sunt, nempe Manethonis, formaliter Herodoto contradicunt: posteriores scriptores plus fidei Manethoni tribuerunt; supponi revera non potest, sacerdotem Ægyptium suos calumniasse. Quidquid sit, evidens est ex Plutarcho legendum esse Ἐθιοπίαις πόλις πρὸ Ἠλίου πόλις, in Porphyrio. Hæc confusio, quæ facillime intelligitur ob majorem Heliopoleos urbis famam, emendata est neque a Marsham, *Canon. chron.*, p. 317, neque a Jablonski, *Pantheon*, t. II, p. 71, qui e contra multum insudat in infinitis nullisque pretii argumentis, ad statuendum duplex sacrificium humanum, in Ægypto, Eilithyaspoli scilicet et Heliopoli.

Ibid. 7. Καθαροὶ μόσχοι. Plutarchus hæc nobis sic depingit in tractatu *De Iside*, c. 31: « Bos qui immolandos erit signabatur a sphragistis sacerdotibus. Sigillum quo utebantur, teste Castore, faciem ferebat hominis in genibus prostrati, manibus ad tergum alligatis, habentisque gladium in loco decollationis. »

Hoc sigillum indicat bovem loco hominis fuisse immolatum.

.; Ibid. 8. Ὁ σφαργεζόμενος 451.

Ibid. B 4. Ἐπαρημηζόντες Lobeck ad Phrynic. 597; τὸ Κρόνω 465.

Ibid. 10. Ἀδριανού. Hæc designatio regni Adriani, tanquam temporis in quo cessarunt humana sacrificia venit ex lege ab isto imperatore facta, quæ ea interdicit, ut conjicit Casaubonus, ad Lampridii *Commod.*, c. 49. Plinius tamen hunc honorem tribut legibus suo tempore editis, id est, sub Vespasiano.

Ibid. Ἐθῶων... παρθένων... Ἐφαρον 451.

Ibid. 13. Ἰφικράτης. Assertio quæ Iphicrati tribuitur cessatio humanorum sacrificiorum Carthagine, nullo nititur fundamento, nisi auctoritate Porphyrii, cujus textus perfecte cum narratione Eusebii concors est.

Vigerus ait, in notis, se hanc questionem tractatum in suis observationibus, quibus tamen edendis supersedit. Iphicrates Athenicensis, cujus Nepos vitam

scripsit, non videtur ullam relationem habuisse cum Carthaginiensibus, neque ut hostis neque ut amicus. Theophrastus, quem citat Timæus, quem pariter sequitur scholiastes Pindari, *Pyth.* 2, vers. 2, ait Gelonem post insignem victoriam quam de Carthaginiensibus retulit, Himæra, in Sicilia, ipsis imposuisse inter pacis conditiones, ut deinceps sese abstinerent ab immolatione puerorum Saturno; quod factum similiter referat Plutarcho, *Apophtheg.* 22. *De sera num. vindicta*, 6. Hanc conditionem certe non observantur, si post centum annos Iphicrates hanc eandem legem renovare fuerit coactus. Iphicrates ipse non multum auctoritatis habuit, si spectetur quod accidit in obsidione Carthaginis ab Agathocle, secundum narrationem Diodori, quem sequitur Eusebius in hoc eodem capite. Benique Dionysius Halicarnassensis, *Ant. rom.* 1, 58, ait Carthaginienses in hac immanitate perseverasse usque ad destructionem urbis: Τέως ἢ πάλαις δέματες. Doctor Munter in suo tractatu *De religione Carthaginiensium*, p. 23, proposuit hanc lectionem: « Ἦν (ὕστατον) Γέλωνος ἰφικράτης ἔπαυσε. Ex ipso, textus hoc modo correctus omnem aufert difficultatem. Ad hoc objici potest ἰφικράτης esse poeticum vocabulum, quod nec Porphyrio convenit, nec stylo ipsius operis; melius legendum esset Ἰμῆρα κρατήσας Γέλων ἔπαυσε. Sed hæc mutatio primitivi textus nimis videtur ambitiosa; satius est ut relinquamus hoc factum, de quo nihil nobis historici dixerunt. Tot sunt alia quæ ignoramus! Quantum ad Iphicratem de quo agitur, forsitan non erat Atheniensis.

Ibid. 14. Δουμάτιοι. Hoc nomen diverso modo scribitur in manuscriptis Porphyrii et Eusebii. In Eusebio legitur Δουμάτης, quod Robertus Stephanus ad Iphicratem refert. Omnes manuscripti unanimes sunt in Porphyrio: prior editio Victorii, 1548, legit Δουμάτιοι. Eusebius hunc locum integre refert in sua ad Constantinum Concioe, quam edidit Henricus Valesius post historiam ejusdem Constantini. Hic in suis manuscriptis invenit δ' οὐ μάτην οἶ, unde proponit legendum δουμάτιοι, ut in Stephano Byzantino legitur: Δούματα πόλις Ἀραβίας ὁ ποιητὴς Δουμάτιος ὡς Γλαύκος ἐν ἐπιγράμῳ Ἀραβικῆς ἀρχαιολογίας. Zoega in suo tractatu *De obeliscis* hunc populum confundit cum Thaumoudianis, Ταυμουδνοί, quorum meminit Diodorus Siculus, lib. II, c. 44: Ταύτην μὲν οὖν τὴν παράλιον ἔχουσαν Ἀραβίαν οἱ καλοῦμενοι Θαμουδηνοί.

Ibid. C 1. Φιλάρχος. De Philarcho confer Dissertationem D. Sevin in *Memoriis Academiæ Inscriptionum*, tom. VIII, pag. 118.

Ibid. 4. Proprie filie cædesab Erechtheo et Praxitheæ facta Euripidi argumentum præbuit tragediæ, cui titulus *Erechtheus*. Hujus tragediæ fragmentum satis amplum a Lycurgo usurpatum in sua contra Leocratem concione, in hac crudeli matre supponit barbarum patriæ studium, quod eam impulsit ad immolandum filiam. Praxitheæ nomen erat etiam unius e filiabus Leonis: Hyacinthidæ pariter immolatæ leguntur pro salute Athenarum. In his omnibus narrationibus haud parva adest confusio. Leo nomen suum dedit Leontidi tribui, sicut Erechtheus Erechthei. Vide Apollodorum iv, 44 et 45, et ibi Heynum; *Ælianum Hist. div.* 12, 28; Meursium *De regibus Athen.* xi, c. 9; denique Henricum Valesium, ad Eusebii *Laudes Constantini*, c. 10.

Ibid. 6. Ασαρπλον Λαίος. Henricus Valesius fuse disseruit de cultu Jovis Latiaris, in sua de Eusebii concione ad Constantinum animadversione, ubi repetitur idem locus Porphyrii: quæ citat auctoritates sunt: Lactantius lib. 1, 13: « Latiaris Jupiter et nunc sanguine colitur humano: » Prudentius *contra Symmachum*, 1, 10:

Funditur humanus Latiaris in munere sanguis.
Dion Cassius, lib. XLII, pag. 519 ed. Reimar.: « Per Latiaria festa prætor egit quod sui muneris non erat. »

Si fides adhiberetur verbis quibus Eusebius La-

ctantius et Prudentius describunt cultum Jovis Latiaris, credi posset huic Jovi immolatum fuisse victimam humanam; sed non ita erat: ex sanguine tantum gladiatorum libatio Jovi fiebat. Tatianus ait, *contra Græcos*: « Invenio apud Romanos Jovem Latiarum, qui victimis humanis et sanguine immolatorum hominum gaudebat. » Cyprianus *De spectaculis*: « Plura prosequi quid necesse est, vel sacrificiorum in ludis generosa monita describere; inter quæ nonnunquam et homo fit hostia lactacinio sacerdotis, dum cruor etiam de jugulo calidus excoptus patera, cum adhuc fervet, et quasi sitienti idolo, in faciem jactatus crudeliter propinatur? » Tertullianus *Apologet.*, c. 9: « Ecce in illa religiosissima urbe Æneadorum piorum est Jupiter quidam quem ludis suis humano prolunt sanguine. »

Col. 275 B 4. *Υπαρτή. Βήλ. 431*; *Ήλ. 466.*

Ibid. 5. *Τύπτορ Ίούβτε 451.*

Ibid. C. 2. *Ταίς... φιλονεικίας 457.*

Ibid. 5. *Ἀνδρῶν 451*; *ἐμπορούμενοι 466.*

Ibid. 8. *Ίθωμῆτρ. cod. 451*; *δῶμ μινιδῶτρ. Holtenius ad Steph. Byzant., 124*, *Ίθωμῆτρ* ait legendum apud Eusebium hoc loco. Cf. Pausanias in *Messeniacis*.

Col. 275 C 8. *Ἀριστομένης*. Duo bella Lacedæmonios inter et Messenios videtur diverso modo a veteribus historicis fuisse descripta. Pausanias solus est ex antiquis scriptoribus qui, in *Messeniacis*, hæc bella digesto ordine narravit. Sed ipse declarat, c. vi, Rhianum, Myronem Prienensem et Tyrtæum, qui hæc bella describere, non tantum inter se discordes esse; sed Myronem tribuisse Aristomenis, id est secundi belli, gesta Aristodemo, qui primo præerat. Sic explicari potest anachronismus Clementis, qui immolationem Theopompi regis Lacedæmoniorum refert in primo bello ad Aristomenem, qui secundi dux fuit, loco immolationis trecentorum captivorum ab eo principe factæ. Pausanias loquitur de Hecatombonia, seu sacrificio o' lato Jovi Ithomati, pro occisis centum inimicis. Sic dicit: « Aristomenes immolavit Hecatomboniam Jovi Ithomati; quod sacrificium antiquissimum Messeniorum habetur. Quicumque centum hostes occiderat, hoc offendi jus habebat. Aristomenes ter illud obtulit: primo, post prælium monumenti apri; secundo, post debellatos Corinthios; tertio tandem, post felices excursionem. » Auctor quidam Latinus inter recentiores, grammaticus, hæc de historia relationem affert prorsus incorrectam. Fulgentius *De prisico sermone*: « (Nefrendes) Diophantus Lacedæmonius qui de sacris Deorum scripsit ait, apud Messenios Jovi solere sacrificari sacrum, quod *ἑκατομῶνια* appellatur. Si quis centum hostes interfecisset, Jovi homine (lege Ithomeni) sacrificabat apud Ithomen, quod sacrificium est a duobus, Aristomene Gortynensi (lege Ægyptiensi), et Theoco, sicut Onesicrates scribit. » *De Theoco*, vid. c. 15. Scholiastes Clementis sic habet, ms. 451: *Ίθωμη πόλις τῆς Λακεδαιμονίας, τῆς κατ' Μεσσηνίαν φαίν. Μάλλον δέ ἵσταν ἡ ἀρρόπολις τῆς Μεσσηνίας, καθάπερ ἡ τοῦ Ἀργύρου πόλις ἀρρόπολις; Δάρσα λέγεται. Ithome, Messene, seu potius arx Messenæ, sicut et arx Argorum dicebatur Larissa. Vid. Dionysium Halycarnass., *Antiq. Roman.* xxi, pag. 55, tom. 1; Stephanum Byzantinum, *In voce*; Strabonem, ix, pag. 440, *Antoninum liberalis*.*

Ibid. D 2. *Σου. Οδρ 451.*

Ibid. 4. *Ἀχαιύρ. Τῷ παλαιόν 451.*

Ibid. *Χελρῶτρ*. Vigerus in nota ait hunc Monimum sibi plane ignotum; Vossius illum omittit inter historicos græcos; Scholiastes Clementis Alex. hæc tantum ait: « *Ὀνομα ἱστορογράφου*. Ex Diogene Laertio, lib. vi., seg. 85, cognoscimus quemdam hujus nominis cynicum philosophum, qui scripserat jocosa opera, sed quæ sensum includebant gravissimum. Παίγνια σπουδῆ λεληθῆναι μεμιγμένα. »

Ibid. 5. *Αυκτείου. Αυκτείου 451*; *λακτείου 465, 466.*

Ibid. *Αυκτείου*. Lyctos primitus erat Lacedæmoniorum colonia qua in veteri historia Creteusi baud ignobilem locum obtinuit. Vid. Meursium, *In Creta*.

Col. 276 A 4. *Δωσιθάς. Δωσιθάς*. Vide Athenæum, lib. iv, pag. 143; lib. vi, pag. 264; Plinium lib. iv, sect. 20. *Φωκίας 451* pro *Φωκείας*.

Ibid. 2. *Παραπέμφομαι 465* et Clemens.

Ibid. 3. *Ταυροπόλις Ἀρτέμει*. Sæpe confusa est Dea Taurica cum Diana Ταυροπολιτiana in Asia culta: error est quem confutat Scholiastes Dionysii Periegetæ, v. 610, qui in hac eadem regione locat templum Dianæ Ταυροπολιτiane:

Ὀρμηθεὶς βορῆγηδὶ καὶ Ἴακρον εἰσαφίκοιο,

Ἴακρον εἰναλίην, ἔθι: ταυροπόλιο θεοῦ

Βωμοὶ νουσισησέντες ἀδυσκία καπνὸν ἔχουσι.

Ibid. 4. *Ὀλοκαυτοῦντα 465.*

Ibid. 5. Fragmentum Porphyrii super citatum jam mentionem faciebat de immolatione filie Ercebthei in bello Atheniensi contra Eleusin. Lege observationes in banc citationem. Demarati, locum nobis servavit Stobæus, sermone 37: inde patet, Ercebtæum non Persephonæ (Proserpiniæ) immolasse filiam suam; sed ipsam filiam vocatam fuisse nomine Persephonæ: et parum abest quin Stobæus emendetur a Clemente.

Immolatio autem filie Marii, quam refert Dorotheus in *Italici*, quadam indiget explicatione; certum videtur S. Clementem hanc historiam mutasse a Plutarcho in suis *Parallelis*. Textus Plutarchi fert Manium, nec Marium: puella dicitur Calpurnia, quod nomen convenire nullo modo potest filie Marii. Manius prænomen est quod præsertim in familia Acilia erat usitatum. Vide Gronovium, in Titum Livium, lib. xxx, c. 45, pag. 500, tom. IV ed. Drachenborgi. Manius Acilius a Plutarcho dicitur Marii collega exercitui Cimbris opposito præfuisse, quum Marius Romanus rediit ad quarum consulatum.

Ἀπολατῶν ἐπὶ τῶν δυνάμεων Μάνιον Ἀκύλλιον, (Ἀκύλλιον) αὐτὸς ἦκεν εἰς Ῥώμην. Ergo videtur hoc in loco potius agi de Manio Acilio, præsertim quia Plutarchus asserit eum a Cimbris fuisse profligatum, quod Mario nunquam accidit: Μάνιος; πρὸς Κίμβρους πόλεμον ἔχων καὶ ἡττώμενος, θναρ εἶδεν ὄτι νικήσει, ἐάν τῆν θυγατέρα προσθήσῃ ἢ δὲ αὐτῶν Καλπούρνια. Cognomen hujus familiae commune erat Glabrio; nec est inter Pisones (qui Calpurnici erant) et Acilios, quod eos confundi permittat. Quod si ascendere placeat usque ad duces Romanos a Cimbris profligatos, antequam Marius præesset exercitui contra eos misso, hoc non profuerit, quia paucissima historicorum monumenta de hoc bello referunt. Attamen Tacitus, in *Germania*, c. 37, sic ait: « Germani Carbone et Cassio, et Scauro Aurelio et Servilio Capione, M. quoque Manlio fusis vel captis, quinque simul consulares exercitus populi Romani absterlerunt. » Nomina quæ memorat Florus diversa sunt, nec quinque, sed tres tantum exercitus deletos enumerat, lib. iii, c. 5: « Nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Caprio sustinere potuerunt. » Clades Carbonis satis prolixè describitur in fragmentis, *De legationibus*, ex Appiano, fragm. xiii. Reducendo questionem ad nomina devictorum ducum, nullum alium invenio, cui hoc factum convenire possit nisi Manlium, præsertim quod ejus nominis orthographia variatur; manuscripti frequentius Manilium scribunt, inquit Salmastius. In Excerptis Dio. Cassii, Fragm. Peirese, pag. 633, editionis in-4, dicitur Mallius; sed hæc omnia non explicant nomen Calpurniæ datum huic puellæ, ambitionis patris et superstitiosis victimæ. Quæ sequuntur in Plutarcho, locum prælii in Germaniam transferente, videntur opinionem confirmare hoc in loco agi de uno ex antecessoribus, sed non de collega Marii: « Ἐπὶ καὶ τὸν βωμὸν εἶσι δύο ἐν Γερμανίᾳ, οἱ κατ' ἐκείνων τὸν κατῶν ἦγον σαλπύγγων ἀποπέμπουσι. Uno verbo

hoc factum non potest ad Marinum pertinere, qui nec a Cimbris fuit profligatus, nec habuit filiam Calpurniam, nec cum barbaris in Germania arma misit: pariter credibile non est Marii collegam, ipso absente, sortem eorum tentavisse, et filiam suam inuoluisse ut Mario inserviret; multo magis hoc factum convenit Manlio, seu Mallio, quod, ut videtur in textu Dionis, cladis eorum causa fuit invidia Cæpionis. Oportebat ergo Manlium, ante adventum Cæpionis sese barbaris formidandum præbuisse, quum ipsi pacis obtulerunt propositiones, quæ etiam magis invidiam Cæpionis excitarunt. Sic se habet locus allatus: « Barbaris sese formidandos exhibuerant, dum eorum inter se dissensio fuit ignota; ita ut primi pacem peterent; sed cum Servilius audisset eos ad Mallium vel Manlium misisse legatos, neque ad se, in furorem versus est, et nedum responsum gratum daret petentibus, parum abfuit quin legatos ipsos interficeret. » Hic erit Cæpio qui Tolosi aurum fuerat furatus. Sed unde filia ejus vocata fuerit Calpurnia ad judicandum relinquo. Nihilominus mihi probatum videtur Clementem emendandum esse ex Plutarcho, nec Plutarchem ex Clemente.

Col. 276 A 5. Ἐβουαν 451.

Ibid. 9. Ἰσσοριζ 451.

Ibid. 10. Ἀλόγως 465, 466.

Ibid. 15. Γάρ pro γόν, 465, 466. Μοχ αὐτοί 451.

Ibid. B. 3. Ἰερὸς pro ὀδοί; 466; μοχ αὐτοί ἰερὸν idem pro ἂν ἰερὸν.

Col. 277 A 1. Ἐτρέφεσθε 465 pro ἐντρέπεσθε.

Ibid. 12. Ἀνθρώπους εἶθυσαν 465, 466.

Ibid. 15. Ἀβοργίνων 451; Ἀβοργίνων 466; μοχ πρότερον pro πρώτων.

Ibid. B 9. Τὸν αἰγῶν 451 pro γυναικῶν· μοχ idem ἔμψυα.

Ibid. 11. Καὶ ἂ καὶ 466.

Ibid. C 4. Εἰθός 466 pro ἔλπις· μοχ εἶπεν pro ἀνείλεν 451.

Ibid. 14. Dionysius Halicarnassensis in libro 1, *De antiquitatibus romanis*, § 19, refert oraculum his verbis congruens:

Στείγετε ματόμνοιο Σικελῶν Σατουρνίαν αἶαν,
Ἥδ' Ἀβοργινῶν κοιλίην, οὐ νῆσος ὄψεσται,
Οἷς ἀναμυθίνετος δεκάτη ἐκπέμψατε Φοῖβω,
Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμψετε
[φῶτα.

Col. 280 A 11. Ἐξέσ φησί 451.

Ibid. 14. Ἐπερωτάσθαι 451.

Ibid. B 2. Τοῦ σταδίου αὐτοῦ 451.

Ibid. 6. Οὗ ἐνὶ 451.

Ibid. 7. Θεοσεβεία 465.

Ibid. 8. Lego ἐξηλήφθη pro ἐξηλήφθη, ex ἐξάλειψεν. Porphyrius, *De Abst.* lib. II, 25: Ταῖς γὰρ ἐκ τῶν θυμάτων ἀπολαύσασαι, τοῦ πατρὸς ἀλιμῆς ἐξάλειψεν περιώμνοιο λαυθίνονμοιο ἡμᾶς αὐτοῖς.

Oportet reddere hoc verbum Demostheni, *C. Aristocratem*, pag. 672: Τί συμβαίνει παρὰ ταῦτα, ὅθεν ἐξηλήφθη τοῦ πράγμα ἐπ' αὐτοφῶρον pro ἐξηλήφθη;

Ibid. 8. Ἠθὴ 451 pro ὄλα.

Ibid. 10. Ἐπεξιοῦσι 465.

Ibid. 15. Βαρβάρου πόλεω 465, 466.

Ibid. C 1. Ἀνίαςαν 451; ἀνέσσαν 465.

Ibid. 4. Λανθάνοντων 465, 466.

Ibid. Ἦν δὲ πολύτερος ἐχθρα σὺν προράσει εὐσεβείας περιελαυνομένη 451; συντείνον ἦν 465; ἀπελαυνόμενον 466.

Ibid. 12. Πρὸ 451; προσπεριῶν 465; ἀνδροφροεῦσι idem.

Ibid. 14. Τὸν σαρκῶτων 451.

Ibid. D 1. Ἀνθρώπων 466.

Col. 281 A 2. Ἠλογχοῖα 465 et 466.

Ibid. 5. Ἀπομειλιτωμένῃ 466.

Ibid. 5. Ἀκρατεῖν 465, 466.

Ibid. 6. Εἰδωλοπονοῦντες 451.

Ibid. B 4. Εἰδωλοποροφῆν 451.

Ibid. C 4. Λαθόντες 465.

Col. 284 B 14. Μαγχοῦ... τάξιος 465, 466.

Ibid. C 2. Ἀύτος; 451, 465, 466.

Ibid. 6. Ἀπεμπαλοῦσαι. Euripid. *Phœnic.* 1245. Nota ms. ad vers. 4025 Ὀεῖδι regis: Ἀπεμπαλοῦσαι; barbarum est, et ἀπεμπαλοῦσαι restituendum Eusebio pro vulgato minime Græco, quod tamen non offendit Abrech. *Dilucid. Thucyd.* p. 584.

Ibid. 10. Οἱ 466 pro οἶα.

Ibid. 15. Προσφ. ἀνδρῶν ἀπεφῶκοι 466.

Ibid. 14. Πλαστοῦχοι; 451.

Ibid. D 1. Τὶ εἶπ 451.

Ibid. 5. Ἀμεταστραπέει 451.

Ibid. 6. Ὡς 451 pro ἦ.

Col. 285, A 2. Τυγχοῦνται 451, 466.

Ibid. 9. Ὀν οὐκίτι 466.

Ibid. C 2. Ὑποπόμων 451.

Col. 288 A 5. Μειψιμῶνους 465.

Ibid. 6. Vid. Abbatem Sevin, *De vita et libris Phylarchi*, in *Mem. Acad. De Inscriptionibus*, t. VIII, p. 118.

Col. 289 A 11. Παρόν 451.

Ibid. B 8. Καὶ οἱ. Hic versus mutilus et corruptus oritur ex duobus Hesiodi: Ἐργ. καὶ ἡμέρ., 252:

Τρεῖς γὰρ μύρια εἰσιν ἐπὶ χροῖνι πουλυβοτέρη,
Ἀθάνατος Ζητήρς γούλακας μερόων ἀνθρώπων.

Textus hodiernus habet θνητῶν ἀνθρώπων· sed præter Eusebium lectio μερόων affertur a Sexio Empirico, lib. ix *Adv. Mathem.*, p. 571.

Ex nota Vigeri in versum 121 ejusdem poematis Hesiodi in quo est idem sensus aliis verbis, posse-mus concludere cum ignorasse versuum quem Eusebius in ridiculum detorsit.

Col. 299 C 4. Τρέφεσθαι. Rhoero magis placet τρέφεσθαι, quod cum ἀπορῆειν deperditionem notat et nutritionem.

Col. 304 A 9. De vera significatione verbi ἐτραχεῖεν, mutuati ex gymnasio, et de illius sensu metaphorico legendi sunt, Perizonius, *ad Æliani Var. Hist.* 12-58; *Miscel. Observ.*, vol. III, pag. 212; Alci-phron, *Ep.* 3-40; Porphyr. *De Abst.* t. 1, § 42; Plutarch., *De ed. puer.* t. VI, pag. 43; De Reiske, *De sari. adul.*, pag. 216.

Col. 305 A 3. Προσοῦδίζεν, quod hic usurpat Porphyrius, significat proprie *humi allidere*. Herodotus, 5-925: Ἐεδοῦλετο τοῦ παιδῶν προσουδίσαι. Verba allata sine nomine a Suida in voce: Ὁ δὲ ἄρ; μετέωρον, προσουδίζετ· denique Euripides, *Iphig.* in *Aulid.* 1151, secundum correctionem Scaligeri:

Βρίσσοι τε τοῦμῶν σὺν προσουδίσαις πάλω.

Ibid. B 8. Pro πεπληρωμένης γαστρὸς ἐξ ἄναθηλας, ms. 465 habet πεπληρωμένης, quod, opinor, est vera lectio; πεπληρωμένης, legitur in magno etymol. sub voce πρῆβω· ἡμεῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ τοῖς πεπληρωμένης λέγομεν, quod repetitur ab Apoll. *Lexic. Hæmeric.*; Aristophan. in *Vespis*, 59:

Ἐχουσα φωνῆν ἐμπεπληρωμένης ὄδς.

Scholias explanat etiam ἐμπεπληρωμένης· πρῆβω γὰρ τὸ φροσῆσαι ἔνθεν καὶ πρῆστῆρ. Hesychnus agnoscit formam πεπληρωμένης, περυστημένης. Itaque legendum est vel πεπληρωμένης cum ms. 465, vel πεπληρωμένης. Vid. Buttmanu, *Lexilogus*, tom. I, pag. 105.

Ibid. D 3. Ἀπειροτέγχιος mutatur in ἀπειροτέγχιος a Vigero qui proponit etiam ἀπειροτέγχιος, verbum longe usitatius cum agitur de Diana aut Hecate. D. Lobeck, in *Aglaophamo*, tom. I, p. 225, sequitur hanc opinionem Vigeri in sua nota, et hic, et in Lydo, *De Mensibus* III, 34, ubi eadem verba repetuntur; sed Reuther, novissimus editor hujus libelli, proponit ἀπειροτέγχιος.

Col. 308 A 2. Traditioes maxime prolixæ de Hecata inveniuntur in Theocrito ejusque Scholiaste. Leguntur versus sequentes in secunda idylla Theocriti, v. 10 :

Ἀλλὰ, Σελάνα,
Φαίρε καλὴν τὴν γὰρ ποτασσομαί ἄσχυρα δαίμων,
τῆ χροῖα θ' Ἐκάτα τὰν καὶ σκόλακας τρομοῦσι
Ἐρχομένην νεκρῶν ἀνά τ' ἕρπα καὶ μέλαν αἷμα.
Χαίρ' Ἐκάτα δασπλήτι καὶ ἐς τέλος ἄμυν
ἰσάδει,
Φάρμακα ταῦθ' ἔρδοισα χερσίονα μήτε τι Κίρκης,
Μήτε τι Μηδείας, μήτε Ξανθῆς Περμίδας.

« O Luna, fulge omni tuo splendore : tibi mea vota secreta offero, inferorum Hecate, quam cautum mentium, cum se confert in monumenta tabemque mortuorum. Ave, o formidabilis Hecate, vni in auxilium usque ad finem, concede mihi philtira quibus nullo modo præstent Circe, Medæ flavæque Perimedæ philtira. »

Dicitur Hecata numen infernum quod præstat factis locorum inferorum. Juno, ut refert Sophron, habuit commercium cum Jove ; inde orta est filia quam mater nominavit Angelos. Eam natam Jupiter commisit educandam uymphis. Cum ea adolevisset, subripuit myrrham Junonis qua vultum linivit, ita ut accenderet ; deque ea dedit Europæ, filie Phœnicis. Quo furto cogito, Juno surrexit ad eam castigandam ; illa vero fugit, primum in domum mulieris ex partu decumbentis, inde ad homines qui effertur mortuos ; unde Juno eam penitus dereliquit. Eam purificandi Jupiter dedit mandatum cabiris ; qui eam ducentes ad lacum Acherusium purificaverunt ; hæc est causa cur dicitur hoc numen mortuos et regiones infernas sortitum esse. Ex altera fabula Jupiter commercio habito cum Cerere, procreavit Hecatam, vi et pulchritudine eximiam : quæ missa est a patre ad requirendam Proserpinam et nominatur Diana, Phylax, Dadoucha et Chthouia.

Col. 316 C 5. Κοσμοκράτορας. Gaulmin, in Pselium, *De operat. Demou.*, p. 113 ; Oecumenius, in *Epist. prima Joann.* : Τούτου ἐκ τοῦ κόσμου πᾶτηρ ὁ διάβολος ; τῆς κοσμητικῆς ἡσθιν ἡβουσιθελας καὶ συζύστως. Aliique sine numero. Damascen. pariter et Athanas. Κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου δαιμόνα. Invocant testamentum Salomonis mss. : Καὶ ἐκέλευσα παρῆναι μοι ἔτερον δαίμονα καὶ ἐσφραῖσσαν πνεύματα συνδεδεμένα εὐμορρα τῷ εἶδει. Κάτω Σαλομόν ταῦτα ἐθαύμασα καὶ ἐτηρήθησα λέγων Ἐγὼ οὐκ εἶμι τις ἐστὶ ; Οἱ δὲ θρονομαθὸν ἐψησαν μετ' ἐμοῦ καὶ εἶπον Ἡμεῖς ἔομεν τὰ λεγόμενα στοιχεῖα, οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου Ἀπαθὴ Ἐρις, Κλώθω, Ζάλη, Πλάνη, Δύναμις, etc.

« Jussi alterum dæmonem adesse. Statim spiritus, conjuncti invicem et vultu venusto, intraverunt. Quo visu percussus, ego Salomon, interrogans ab eis petivi quinam essent ; qui responderunt omnes una voce : Sumus sidera, cosmocreatores vocamur, harum tenebrarum : Dolus, Discordia, Clotho, Zale, Error, Vis, » etc.

Col. 317 D 6. Ὑλην. Legitur in Plutarcho, sicut manuscriptori offerunt : ὅν νῦν ὕλην καὶ ψῶσιν καλοῦσι, nunc vocatam materiam et naturam. Brevitatem Eusebii antepono ; partim hoc duplex nomen falsum est, quia verbum natura significat longe aliud ac verbum materia, et hæc incertitudo in nomine introducit ambiguitatem in mentem lectoris ; partim, uni rei unum nomen satis est in philosophia.

Col. 324 C 5. Ms. 451 habet, pro ἰστορομένα, ut legitur in Plutarcho et cæteris mss. Eusebii, τετυρεμένα, quod ego antepono.

Ibid. 9. Lego πολύ pro πολλή κτμ. Ms. 451.

Col. 528 A 10. Diversis modis scribuntur hæc no-

mina apud Plutarchum et in mss. ; nemo autem affirmare potest quomodo scripta fuerint hæc nomina aliena a Græcis.

In quarto libro, c. 7, p. 144, hoc legitur : « Mentibus sic dispositis, obstatatur et præmonet ne quæ dicturus est divulget. » Verba non admodum sunt dissimilia : « Μαρτύρεται καὶ προκταγγέλλει μὴ εἰς πολλοὺς ἐκφῶναι τὰ λεγόμενα. »

Col. 329 B 6. Oraculum Apollinis Branchidium dictum haud procul aberat ab urbe Mileti in Ionia ; distabat 180 stadiis ab hac urbe, inquit Plinius, l. v, c. 31, et viginti a litore maris, duodeviginti secundum Strabonem. Hoc erat oraculum celeberrimum Apollinis præter oraculum Delphicum. Μέγρι νῦν χρηστικῶν Ἑλλήνων, ὡν ἴσμεν, μετὰ Δελφῶν, κράτιστον. Canon citatus a Plutio, p. 136 ed. Bekker 'Ἐστὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Διδοῦτος Ἀπόλλωνος, τὸ ἐν Βραγγίαις ἀναθάνει ἵσον ὀκτωκαίδεκα σταδίοις. Ἀναθάνει significat hoc : Ascendendo a mari. » Incensum erat a Xerxe, sicut omnia templa Ioniae ; præter templum Ephesium, et reedificatum est magnificentius a Milesiis ; omnium erat maximum ; propter hæc magnitudinem intactum remansit : complectebatur vici spatium : nemore cingebatur intra et extra (Strabo, lib. xix, p. 634 ed. Casaubon.). Idem in lib. xvii, p. 814, oracula data fuisse dicit sæpius non voce, sed motu capitis et symbolis, juxta versum :

Ἡ καὶ κτανέσθω ἐκ ἑρπύσι νεῖος Κροτων.

Porphyrius in epistola ad Anebonem et in impressa a Galo, initio tractatus Jamblichi, *De mysteriis*, Oxoniae 1688, nos docet fuisse Branchidis prophetissas numine afflatas ab aqua quam respirabant : « Οἱ ἐξ ὕδατων ἀντιπύρονοι, κατέπερ αἱ ἐν Βραγγίαις προσήτιες. » Jamblicus explicat, p. 74 in hunc locum, varios modos quibus hæc oracula edebantur. « Sacerdos ea proferabat, inquit, sive virgam manu tenens quam dederat deus, sive in axi sedens ; sive mergens pedes aut simbriam vestis in aquam, sive, ut ait Porphyrius, hæc aquam respirans. » Videtur modus ea edendi signis capitis, ut refert Strabo, usitatus fuisse tempore quo fons erat aridus. Idem Strabo eodem loco libri xvii refert, secundum Callisthenem, hunc fontem aridum factum cum Xerxes sacra contaminaret thesaurosque spoliaret, rursusque apparuisse adveniente Alexandro. Adulationem hoc esse dicit Strabo. Apollo Didymæus Branchiacus vocabatur etiam Phileus et Milesius. Hunc consuluerat Cræsus aque ac Apollinem Delphicum, eique dona magna obtulerat, non inferiora domis que miserat Delphos (Herodotus, i, 92). Idem historicus (i, 159) refert quendam historiunculum de hoc oraculo : « Hoc oraculo jussi venire Cumæi tradere Persis quendam transfugam nomine Paetyam. Aristodicus, indignatus hæc violatiue hospitalitatis, ambulavit circa templum, expellens aves que ibi nidum fecerant ; vox, egresso adyto, ei impietatem criminis dedit. — O rex (Ἰθακ), exclamavit Aristodicus, vis nos parcere tui numinis supplicibus, et jubentur a te Cumæi tradere sive hospitalitatis supplicem. — Hoc facio ut hæc impietas, respondit deus, vos auferat citius, neque amplius veniatis meum oraculum consultum an tradi debeant qui vestram hospitalitatem implorant. »

De origine hujus oraculi, vide Bentley, fragmentum 36 Callimachi.

Ibid. C 4. Cognomen Ἀγροτέρα, datum Dianæ, in historia est clarum, ob votum, quo Miltiades aut Callimachus (haud satis constat) se obstrinxit, aut pugnam Marathoniam, immolandi in ejus honorem tot capras quod occidissent hostes ; Xenoph. *De exp. Cyri*, l. iv, 2-12 ; *Ælian.*, *Hist. div.*, ii, 25 ; Plutarchus, *De malig. Herodoti*, 26, p. 308 ed. Hutten ; Agathias, p. 46 edit. Lupar. Pausanias, in *Atticis*, c. 19, credit hoc nomen derivari ἀπὸ τῆς ἄγρος, *Magnum Etymol.* dicit ἄγροτέρα οὐκ ἀπὸ τοῦ ἄγρος, ἀλλὰ παρὰ τὸν ἄγρος ἀγρότερος πεποιήται.

Apud Hesiodum cervus eodem epitheto gaudet,
'Ασιδ. 470 :

Αἰὼς ἐρεσσινόμενον ἢ ἀγροτέρης ἐλάφοιο.

Eustath., *Iliad.* Φ., v. 470. Ὅτι δὲ καὶ ἀγρο-
τέρα, λέγεται Ἄρταρις ἐπιθετικῶς παρ' Ἀττικῶς
δηλοῦσιν ἄλλοι τε καὶ ὁ Κομικός ἐν οἷς λέγει κατὰ
χίλων τῆ ἀγροτέρα εὐθεσθαι.

Locus Aristophanis est versus 115 Thesmophor. :
« Ubi scholiasten. »

Col. 550 D 3. Textus habet : Τυμπάνων αὐλοῖς
καὶ θηλειῶν πατάγος χαιρέιν. Quod sensu caret,
« ἰβίαις tympanorum » : hoc corrigendum est
facillime sic : θηλειῶν αὐλοῖς καὶ τυμπάνων πατά-
γος. Haud nescimus tibiam fuisse præsertim in-
strumentum feminarum apud veteres. Ἀὐλητῶδες,
Tibicinæ. apparebant in convivii et congregati-
onibus voluptatis aut luctus ; sic celebrabant mysteria
matris deorum. Leguntur, p. 192, hi versus eju-
s-dem oraculi :

Μητέρη μὲν μακάρων μέλειται Τηγεῖδι ῥοίῃ
Αὐλοὶ καὶ τυμπάνων πάταγοι καὶ θήλυς ὄμιλος.

Hos versus Euripidis in *Bacchan.*, 124 :

Βηροτόνον κόκλωμα τόδε
Μοι Κορύβαντες εἶδρον.
Ἄνθ' δὲ Βακχίῃς συντόνω
Κέραςαρ ἡδυόσθ' Ἰφρῶν
Αὐλῶν πνεύματα πατρός τε
ῥέας εἰς χεῖρ' ὄψαρ
Καλιεπνον εὐαμα Βακχῶν.

Col. 531 A 14. Οὐδὲν ἐν ἀθανάτοισι, etc.

Hic versus, imperfectus et mutilus, multum vari-
at in manuscriptis :

Οὐδὲν ἐν ἀθανάτοισι θεῶν ποτὲ δια μάταιον.

463 et 468. — Θεο ποτὲ, 466. Vigerus retinuit tex-
tum Rob. Stephani, corrigens hunc versum. Vide
illius notam. Credo legendum esse δια μάταιον quod
invenitur in plerisque manuscriptis ; inde prohibet
hic versus :

Οὐδὲν ἐν ἀθανάτοισι θεοῖς ποτὲ δια μάταιον.

Quod improbat tamen D. Lobeck, in *Aglapham.*,
p. 225.

Ibid. Ψυχῆ. De triplici divisione animæ, se-
cundum Platonem, vide ipsum in nono libro *Rei-
publicæ*, p. 506 editionis Lugdunensis. Supra
noter auctor per phases lunæ intelligit triplicem
vultum Hecatæ.

Col. 532 B 2. Ἀλαγίεται, 451.

Ibid. 5. Λογιστοὶ βεβῆα, Vossius.

Ibid. 10. Μῆτι θυομάτης, 466.

Ibid. C 1. Ὑπακούσαιεν, 465.

Col. 533 A 2. Μῦθος, 466.

Ibid. 5. Βυθοσκοπέιους, 466.

Ibid. 7. Σταχυτῆρα, 466.

Ibid. 9. Ἀστραση, Voss.

Ibid. B 14. Θυσίαις. Παρουσίας, 465, recte.

Ibid. C 2. Καί, 466, pro ὤς.

Ibid. 11. Πειθανάγχα, 465, 466. Verba ἀνάγχα

et πειθανάγχα, usurpata in magia paganorum digna
sunt attentione. Vigerus supersedit ea explicare in
suis observationibus ; lacunas illius explere decet.
Nihil magis notum quam evocationes quibus mi-
nima adducebantur et cælo in terram. *Pharmaceute-
rimum* Theocriti, octava *Ecloga* Virgilio, *Epoda*
Horatii ad *Canidiam*, *Elegia* Propertii et Tibulli,
sufficiunt ad hoc probandum, eorumque memoriam
satis tenent lectores ut non sit necessarium
ea proferre. Producam locum Lucani minus notum
in quo optime explicatur sensus votis Πειθανάγχα.

Lib. vi, v. 492 :

Quis labor hic superis cantus herbasque sequendi
Spernendique timor? Cujus commercia pacis
Obstrictos habuere deos? Parere necesse est ;

An jvat? ignota tantum pietate merentur,
An iactis valuere minis? hoc juris in omnes
Est illis superos; an habent hæc carmina certum
Imperiosa Deum, qui mandum cogere, quidquid
Cogitur ipse, potest? illis et sidera primum
Præcipiti deducta polo : Phœbeque serena
Non aliter, diris verborum obessa venenis
Palluit, et nigris terrenique ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus
Insereretque suas flammis caelestibus umbras.
Et patitur tantos contu depressa labores,
Donec suppositas propior desumpset in herbas.

Verba mystica sunt apud Græcos : Ἐλεγειν, θάγειν,
γοητεύειν. apud Latinos, *Evocare, deducere, deripere.*
Artem evocationis imprimis callebant Thessalides :
Ἄgyptii et Chaldæi habebant etiam mysteria hujus
generis.

... . novi quo Thessala cantu

Eripiat lanare jubat; quid signa sagaxis
Ἄgyptii valent; qua gens Chaldaea vocatis
Imperet arte deis.

Claudianus, in *Rufinum*, 1, 147.

Cum autem Thessalia majus commercium habe-
ret cum Græcia et Roma, illinc orta esse dicuntur ma-
gia et evocationes. Θεταλιχὴ πειθανάγχα erat ver-
bum acceptum. Zosimus, l. i, c. 21 : Τῆ θεταλιχῆ
λεγόμενῃ πειθανάγχα χρησάμενος ἐκπεταίε κατὰ
τὴν Παιονίαν Δέκιον : « Philippus, cum consulisset
peithananciam Thessalicam, misit Decium in Peo-
niam. » Eunapius in *Vita Chrysanthi*, p. 90 edition.
Commelin. : Οἱ πεμφθέντες στρατωῦνται μετὰ τῆς
τῆν θεταλιχῆν ἐπιγῶν ἀνάγχα.

In fragmento anonimo, citato a Suida ad
verbum πειθανάγχα : « Καὶ εἶσα τῆ θεταλιχῆ πειθα-
νάγχα κτείναι τὸν ἑαυτοῦ δέσποτα. » « Parui pei-
thanancie Thessalicae occidendo meum herum. »
Cicero indicat originem magicam hujus verbi in ter-
tiadecima epistola noni libri ad Atticum : « Ego au-
tem non tam γοητεῖαν hujus timeo quam πειθανάγ-
χην. Αἱ γὰρ τῶν τωράνων δεισιεῖς, inquit Plato,
ισοῦν ὅτι μεμυγμένα ἀνάγχα. »

Psellus, *De oper. Uran.*, p. 62 Gaulmin. : Μη
θέλων δὲ ἐξενεγκεῖν τὸ ἀπόρητον, ὁμοῦ τῆν λακων-
νοχῆν (θεταλιχῆν) παπονθῶς ἀνάγχα, ε' ἀλθῆς ἐξ-
εῖπς. Hoc verbum venerat in sermonem vulgo
usitatum ad significandam vim urbanam. *Clemens
Alex.*, in *Protreptico*, p. 52 : « Magi contendunt ha-
bere se daemones famulos suæ impietatis, inscriben-
tes eos inter suos domesticos, transmutantes eos in
servos adactos : Κατηγαχαμένους δούλους. »

Exitus harum evocationum significabatur ab Ἐτε-
φάνεια vel a Προεγγίσει. Idem Psellus, p. 83 :
« Ὅσπερ καὶ παρ' Αἰγυπτίους τὰς προσεγγίσεις
ἐποιοῦντο φωναῖς Αἰγυπτίας, καὶ δὴ καὶ τὰ παρ'
Ἀρμενίας δαιμόνια καὶ ἀλλὰ γόστς, εἰ ἀπὸντία εἶχοι,
τῆ γλώσσῃ τοῦτον ὡς περιρανεῖ κατ' αὐτὰ χροῖνται.
« Sicut, apud Ægyptios, apparitiones fiunt usu ver-
borum Ægyptiacorum, ita, apud Armenios et alibi,
ut appareant daemones utantur lingua vernacula. »
Hecatam præsertim aut lunam. ejus est symbolum, hi
evocatores addebant. Hesychius : Ὀψήτερα δὲ
φαρμάκων εἰδοθῆσι τινες ἐπάγειν τὴν Ἐκάτην ταῖς
οἰκίαις. Sic Lobeck legit, *Aglapham.*, p. 225,
reiditque *persecutrix* : quem vide.

Ibid. D 1. Synecius in *Tractatu de Somniis*, pag.
147 : « Præterquam quod indignum est deo descendere
ad agendi rationem istiusmodi, ut mihi videtur, ab-
horre debet ab expectandis mandatis alicujus,
ut quasi invitus, et impulsus vectibusque
motus appareat : hæc vis talis est ut, etiam inter homi-
nes, legislator non impunitum relinquere tale quid. »

Plotinus 4 *Ennead.* lib. iv, c. 40, p. 454, multa
disserit de incantationibus. « Neque appetitus ne-
que ratio, inquit, alicuius musica (incantatio-
ne), sed mens irrationalis : quod minime mirandum
est. Enimvero, daemones jvat vinci ab eis qui in-

cantationibus utuntur, quamvis hoc non petant: quod vincitur, in eis, illecebris incantationis neque intelligentia est neque perceptio. » Dicit alibi: « Hæc nature demonum superantur magia et incantationibus: inde constat in eis inesse animam irrationabilem ex partibus compositam et materialem. »

Nicephorus Gregoras, in suo commentario ad *Tractatum de Somniis Synesii*, p. 402, profert omnes versus oraculi Hecate inclusos in hoc capite.

Col. 333 D 1: Pro ἀπειρος, infinitus, ms. 451 habet ἀδύρτος. Fatendum est tamen Nicephorum Gregoram habere lectionem impressam ἀπειρος.

Col. 336 A 1. Ἐαθε, 465, 466.

Ibid. 3. Hi versus citati pariter a Nicephoro, leguntur p. 361.

Ibid. 6. Hi duo versus varie apud varios leguntur, nonnullasque difficultates movent: sic exhibentur a nostro auctore et Nicephoro ad Synesium, p. 402:

Τίπε μ' ἀεὶ θένωτος ἀπ' αἰθέρος ἄθε χατίζω
Τίπε μὲ κελήσκεις, 451, ἄθε χατίζω, 466.
Θειδοάμοις Ἐκάτην μὲ θείην ἐκδέσσαις.
Σείο δάμοις, Theodoret., καλέσας, 451.

Ibid. 7. Καλέσας, 451.

Ibid. 10. Nicephorus Gregoras, in *Tractatum de Somniis Synesii*, p. 160: « Dicunt iungem esse avem moventem caudam, qua utuntur in incantationibus magicis ad injiciendum amorem: erat olim mulier quæ mutata est, ut aiebat fabula, in hanc: vem a Junone quia fuerat adjuvix amorum Jovis, magicis rationibus adhibitis. Alii dicunt iungem esse citharam maxime melodiam ita ut hoc nomine designetur omne quod est suave et jucundum. »

Scholias Theocriti, in versum 17 secundæ idyllæ, de iunge plura narrat: « Iynx, inquit, erat avis consecrata Veneri, unde magici eam adesse in suis incantationibus contendunt. » Hoc versus utitur Pindarus in eodem sensu quo amore; et Aristoteles, in *Tractatu de partibus animalium*, hanc avem describit. « Hæc, inquit, minor est fringilla (στρίξα) aut χίνας... quam Romani vocant motacillam (movens-caudam), quia indesinenter movet collum vel caudam. Callimachus dicit iungem ortum dixisse ab Echo, quam fascinaverat Jupiter, ut ei vim inferret: ita ut eam mutaverit Juno in hanc avem, qua utuntur in incantationibus. »

Primus versus sic legitur: Τὸς μὲν ἀπειρήτοις ἔρῳν ὠζῶν ἀπ' αἰθέρος. Ἀπειρήτοις affert difficultatem huic loco. Vigerus observat patrem Petavium, pag. 363, in scholia Synesii, traducere quasi (sæset ἀπειρήτοις, ut in primo oraculo: servat ἀπειρήτοις, quod Hesychius explanat per ἀρήτοις, ἀνεκκαλήτοις.

Ibid. 12. Ἀήται, 451, pro ἀήταις.

Ibid. 15. Ἀσιλέα. Sic 466; mox ἔργων pro ἔρων idem.

Ibid. B 5. Ἐπιμύσαντες, 451.

Ibid. 6. Ἥσολο, 451.

Ibid. 7. Ἐσόμενα ὑπορήτορες; Voss.

Ibid. C 5. Ἀγάγω, 466.

Col. 337 B 13. Τίπε' ἐπιδ. Opinor hunc textum interversum esse. Quid significat querela ad deum missa a suo adoratore, cum oporteat ostendere deos teneri potentia incantationum quibus capiuntur? Lego igitur:

Τί μ' ἐπιδουμέροιο θηρόν, βροτοί, ἀκλήσθεις;
« Quid petitis a me, mortales, ut tamdiu me torquentis? » subauditur: me tenendo.

Ibid. 13. Σιώσας. Lego σιώσα: pro σιώσας: quam mutationem poscit τὸ ἐπέρρομαι, accedo, adventio.

Col. 338 B 8. Hæc Eusebii sunt, non Porphyrii.

Ibid. C 11. Δοχῆα. Aglaophamus de Lobekii, p. 108: « Hæc divini numinis et interpres Δοχῆα; uocitur. Proculus in *Cratyle*, p. 106: « Αἱ θεουργίαι τοὺς κλητόρας; καὶ τοὺς δοχῆας κθαίρειν παρακαλοῦνται. De hoc multa loquuntur Oracula a Porphy-

rio edita, quemadmodum carmine instinctus repens corruiat, æstuet, vaticinetur et ut rursus demptis seruis linteis Deus celo restituatur, ille sibi. »

Col. 340 A 2. Hujus oraculi textus valde corruptus. Vigerus proponens μάλι, pro μέγα λέετα, quod est maxime incorrectum, auctor est optime inventionis, sed manuscriptum 451 nobis indicat longe aliam lectionem, quam resutere difficile est; pro Νατάδες, legit ἄθε, et, pro μέγα λέετα γοῖθου, legit μαγάλοῦ τε φοῖθου, quod videtur versus metro congruere, non affert vero intelligentiam sensus.

Ibid. D 2. Dele xaf.

Col. 341 B 9. Hæc locus invenitur in capite 7; quamvis sit contractior, nihil aliud est quam nova exhibitio versuum Euripidis, in *Iphigenia in Tauride*, p. 380:

Τὰ τῆς θεοῦ δὴ μύθομα σοφίσματα
Ἦεις, βροτῶν μὲν, ἢν τις ἀήται φόνου,
Ἥ καὶ λοχίαις ἢ κεκρούθῃ χειρῶν,
Θωμὸν ἀπειρῆα, μισυρῶν δὲ ἠρωμυρῆ;
Ἀδὲ δὲ θυσίας ἦδεται βροτοτότοις.

Col. 344 A 9. Lego ἀκούων pro τὸ ἀκούων: ita, in *Mysteriis Ægyptiorum*, ab Iamblichio, ubi hæc epistola explanatur et confutatur, legitur p. 154 editionis Gall., quæ sola superest.

Ibid. 13. Multa argumenta, ex scriptoribus Græcis Latinisque affirmant et pugnantissime ostendunt efficacia fuisse in magia verba sine sensu, quod rejicit Porphyrius. Jam noster auctor, in primo cap. quarti libri, locutus est de prodigiis quæ fiunt per quasdam incantationes, in profertendo verba sine sensu et barbara: « Μετὰ τίνος ἀσχημὸν καὶ βαρβαρικῆς ἐπιρήσεως. » Origenes in *Celsum* lib. 1, pag. 19, et lib. v, p. 261, ed. Cantabrig., contendit adversus Celsum efficacia fuisse verba ositata in factis magicis. Irenezus, *Adv. hæres.*, t. 18: « Alii autem Hebraica nomina superfantur ut stupori sint, et perterreant eos qui sacrantur; sic, *basyma, cacabasa*, etc. Niceph. Gregor. in suo commentario in *Tractatum somniorum Synesii*, pag. 362: « Quod atinet ad verba quæ profertur, præmonentes ne mutentur hæc verba barbara, sunt unicuique nomina a Deo data (θεσώματα), quorum vis indicibilis est in mysterioris: Sabaoth, Adonai, Cherubin, Seraphim, Abraham, Isaac, Jacob, quæ, inquit, amittunt omnem vim et virtutem cum vertuntur in linguam Græcam, secundum sapientem Origenem. » Profert quemdam locum Aesclepii in hunc sensum. Ut reliquias scriptores Ecclesiæ, nominabimus primum Pausaniam in primo lib. *Æliacor.*, c. 27: « Sunt Hierocæsareæ et Hypæreæ in Lydia duo templa quæ intus habent ædiculam clausam, in qua ara est operata cinere simili omnibus cineribus. Magus, ingrediens in hæc ædiculam, imponit aræ lignum, operit caput tiara, invocat in lingua barbara, quam non intelligunt Græci, nescio quem Deum, legit incantationes in libro, et lignum incenditur sine igne. » Non desunt medicis ista remedia superstitiosa, hoc est, profertur verba (Alexand. Trallens., lib. xi, pag. 198 R. Steph.) de antidoto podagræ, jubent scribi in foliis aureis aut æreis verba sine sensu quæ recitant; nonnumquam utuntur verbis Hebraicis *Iao, Sabaoth*, ad eundem exitum, aut etiam versibus Homeri. Vid. pariter Marcellum, *De medicamentis empiricis*, cap. 21; denique legi potest Plinius in libro xxviii, cap. 2, sub hoc titulo *An sit medendo aliqua vis verborum*.

Ibid. C 7. Textus habet et δ' οὐ παρείται, quod merus solécismus est et ferri nequit; nam si quidem aliqua est incertitudo de usu negationis οὐ et μή, nunquam in structuris cum conditione οὐ adhibitur est in protasi et μή in apodosis, sed ubique oportet et μή... οὐκ ἄν; corrigendum est igitur οὐ, pro quo lego οὐκ, quod auxilio est sensui, adeo obscurum, ut latinum P. Vigeri non intelligi possit:

miramur præterea quod non correxerit hoc vitium lingue.

Col. 345 B 6. Hoc oraculum citatur a Niceph. Greg. in suo commentario in Synesii tractatum *De somniis*, pag. 361 : incipit ab οὐδὲ τέλει pro ἀλλὰ τέλει.

Ibid. 41. Secutus sum lectionem ὑπαθριάτας mss. 465 et 466, quam dedit Niceph. Greg. in Synesio *De somniis*, p. 361 ; pro καὶ ἀρρολας editorum et aliorum mss.

Col. 352 A 1. Oraculum Delphicum, sub nomine Apollinis celebratum, fuerat primum Themidis : Strabo, lib. ix, pag. 422, ex Ephoro, refert Apollinem condidisse oraculum Delphicum una cum Themide ut prodessent mortalibus. Apollodoros, lib. i, c. 4, § 3, dicit Apollinem venisse Delphos, apud quos oraculum erat Themidis, χρησμοδοῦσας τότε Θέμιδος.

Pindarus in *Pvth.* xi, v. 15 :

Ὅρα θεῖμν ἱερὰν Πυθῶνὰ τε καὶ ἑρβοδικὰρ

Γαῖς ἑμπαλὸν κελιδήσεται ἄκρα σὺν ἑσπερῶ.

ubi scholiastes animadvertit : Θέμιδος ἦν τὸ χρηστήριον, ὅθεν καὶ τὸ θεμιστεύειν.

Hæc etymologia verbi θεμιστεύειν, quod refert ad oracula edita a Themide, rursus affertur ab Harporatione ex Lysia in *Oratione de abortu* : Ὅτι γέγονε τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ θεῖμν ἐσχηκέναι ποτὲ τὸ μαρτεῖον πρὸ τοῦ Ἥλιου. Πρὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, inquit *magis Etymol.* profertur eundem locum, sequente hoc versu :

Ὁδὲ σε θεμιστεύω περικαλλέος ἐξέθι ναοῦ.

Hinc versum recitat in oraculo quodam Elianus, *Hist.* div., 111, 43 et 44 ; citat etiam Simplicius, ad *Epictet.*, cap. 37, p. 81 editionis Venet., 1528.)

In Ovidio oraculum Themidis consulit Deucalion post diluvium :

Hic ubi Deucalion (nam cætera texerat æquor),

Cum consorte tori, parva rute vectus adherat ;

Corycidas nymphas et numina monia adorant

Fatidicamque Themim, quæ tunc oracula tenebat.

(*Metam.* i, 318.)

Plutarchus in tractatu *De fine oraculorum* (421, 21), citatus supra ab Eusebio, c. v, pag. 188, dicit Apollinem, dum exsulare, post mortem Pythonis, commisisse Themidi oraculum quod resumpsit postea, κτελθὼν τὸ χρηστήριον παραλαβεῖν τῶς ὑπὸ Θέμιδος φυλασσόμενον. Idem in tractatu *De Maliginitate Herodoti*, p. 860, vitio vertens huic quod accusaret oraculum Delphicum mendacii prolati ad favendum quibusdam viris, addit : Quod quidem optime decet oraculum Cum themide participatum, Τῆς λεγομένης συμμορητεύειν Θέμιδος δέξιν.

Orpheus in hymno 78, alloquens Themidem, dixit : « Prima introduxit inter homines puram divinationem, in spelunca Delphica ; jus dixit divis in lapide pythico, dum regnaret in his locis ; ea enim docuit regem Phœbum (ἄναξ) accommodare justitiam legibus ; θεμιστοσύνας. » De verbo ἄναξ adjecto Apollini V. Biagi *Monumenta naniana*, pag. 159. Attamen his traditionibus addi possunt quæ Telluris fuisse idem oraculum continent, priusquam esset Themidis.

Pausanias *Phocic.* c. 5 : « Dicitur primum hoc oraculum fuisse Telluris et primam illius prophetissam Daphneam edidisse oracula sub inspiratione Terræ. Dicitur etiam Neptunus possedisse hoc oraculum una cum Tellure, et, dum Tellus ipsa ederet oracula, sua edidisse ore Pyrcion sui famuli. Quod quidem confirmatur his versibus :

Αὐτὰκα δὲ χθονίης σφῶν δὴ παντὸν εἴπε μῦθον,
Σὺν δὲ τε Πύρκων ἀμφιπόλος κλυτοῦ Ἑννοσι-
[γλον.]

« Postea, pergit idem, Tellus suam partem concessit Themidi, quæ eam dedit grati Apollini (ὠρεαίν). Sed Neptunus noluit cedere suam partem nisi ipse oraculum Calaurianum reciperet, positum

juxta Trœzenem ; qui locus deinceps clarus factus est morte Demosthenis. »

Elianus, *Hist.* divers., lib. iii, c. 1, dixit Tellurem oraculum possedisse cum Apollo occidit Pythonem.

Hyginus, *fab.* 140, inquit hunc Pythonem ipsum fuisse cujus ore Tellus edebat oracula.

Initio *Eumenidarum* Eschyles narrat mutationes hujus oraculi :

« Primum tellurem votis revereor, primam prophetissam (προτυμαντις), deinde Themidem, quæ secunda sedit post matrem in hoc solium fatidicum, ut fama est ; tertio, quadam Titanis occupavit illud facile è sine vi : altera filia Telluris, Phœbe nomine, eadem quantum obtinuit, quam dedit Phœbo statim nam... sedens igitur occupavit hoc solium, et Loxias est propheta ejus patris sui Jovis. »

Scholiastes in hoc loco animadvertit Pindarum dicere Apollinem vi positum esse hoc oraculo. Versus 210 Promethei videtur Tellurem post Themidem ponere :

Ἔμολ δὲ μήτηρ, οὐχ ἄπαξ μόνον Θέμυς,
Καὶ Γαῖα, κολλῶν ἐνομάτων μορφή μιν,
Τὸ μέλλον, ἢ κραινοῖτο, προὔθεσπινα.

Apollo oracula edebat in tripode Themidis sedens, inquit Euripides in *Oreste*, v. 164 :

Ἄδικος
Ὅτ' ἐπὶ τρίποδι Θέμιδος ἄρ' ἐδίλας
Φόνον δ' Ἀοξίας ἐμῆς μητέρος.

Denique idem peculiarem sententiam prodit in choro *Iphigeniæ Taurica*, 4235, parumper obscuro. Dixit Apollinem adhuc puerum allatum ex insula Delo ad Parnassum ubi draco oraculum Telluris regebat :

Ὅθι ποικιλόντοκος, οὐραπόδες δρᾶκον
Ἐκιστῆ κατάχαιλος ἐβύλλων δάξην
Γαῖς πελώριον τέρας ἀρξέπει
Μαρτεῖον χθόνιον.

« Tenera adhuc ætate, in Brachiis-tuz charissimæ matris, occidit eum, o Phœbe, et potius ex oraculis divinis sedistique in tripode aureo, fundens oracula mortalibus, et regnans in advitis. »

« Sed postquam expulisset et domicilio Themidem, filiam Telluris, et ex oraculis divino spiritu afflatis, Tellus creavit spectra, nascentia et somniis, quæ prædicebant perisque mortalibus quod futurum est primum et postea, evolvendo somnia quæ Tellus injicit in dormientes. Ita ad ulciscendum filiam, spoliavit Phœbum omni honore prædictionum ; sed res (ἄναξ) pedibus levibus, irrupit in Olympum, involvit brachiis puerilibus solium Jovis (orans eum) ut liberaret templum Delphicum ab ira Telluris et vocibus nocturnis. Risit deus, quod filius servare vellet cultum adeptum auro, quassit capillus, fugavit somnia nocturna, amovit a mortalibus visa per somnia, et restituit Loxiam in prisca honores, ut sedens in solio usurpato auderet edere sua oracula mortalibus per poetas. »

Ibid. A 8. Vigerus putavit utile esse explanare in suis notis difficultatem geographicam qua confunduntur angustæ Didymes et unda Mycales : Didyme enim posita est in territorio et vicinia Miletii, urbis Ionice, sicut explicavimus ; Mycale vero sita est in Caria : cujus causa est quia falso creditur Alpheum, fluvium Elidis, miscere aquas fonti Arcthusæ in Sicilia.

Sic tibi quum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non internisere undam.

Ita fons Mycaleus postquam deduxerat aquas in mare Caricæ, credelatur id transire et exire non procul a Branchide. Hæc opinionem affert Pausanias in primis *Eliacis*, c. 7, p. 391 editionis

Kuhnii, qui hoc affirmat sicut rem de qua minime dubitandum est.

Col. 352 B 15. Δημόκριτος εὐχόμενος εὐλόγησεν εἰδώλων τυγχάνειν. Innuvit Democriti systema philosophicum quod a paucis intelligitur, præsertim codicum exscriptoribus. Textus Eusebii et omnes codices habent εὐλόγων· idem vitium occurrit in Sexto Empirico *adv. Math.*, l. ix, 19 : « Δημόκριτος εὐλόγα τινὰ φησὶν ἐμπλάξεν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τούτων τὰ μὲν εἶναι ἀγαθοποιὰ, τὰ δὲ κακοποιὰ, ἔθνη καὶ εὐχεται εὐλόγων τυχεῖν εἰδώλων· εἶναι ταῦτα μεγάλα καὶ ὑπερφύη. »

Mirandum est quod Fabricius non deleverit hanc mendam correctam a Davies, ad *Cic. de N. D.* 1, 45. Locus præsens et quod legitur initio Vitæ Pauli Æmilii, ostendunt clare antependendam esse lectionem Plutarchi.

Hanc philosophiam cavillatus est Cicero (*L. L.*) : « Quæ quidem omnia sunt patria Democriti quam Democrito digniora. »

In decima sexta epistola quindecimi libri *Ad divinos*, deridet Cassium Epicureum de hac doctrina ; queritur de illius silentio cum scripsisset ad eum tres epistolas, additque : « Fit enim nescio qui, dum quæsi coram adesse videre, cum scribo aliquid ad te... : neque id xar' εἰδώλων φαντασίας ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris catianis explicari. »

His autem spectris etiam possint oculi ferri, quod vel ipsa occurrunt : animus qui possit, non video. Deceas tu me oportebit cum salvis veneris, in mea- ne potestate sit spectrum tuum ut, simul ac mihi collibitum sit de te cogitare, illud occurrat. » Hæc iterum taugit in epistola 19 ad eundem et in quarta libri ii, ad Atticum ; *De Divinat.*, 2, 67 ; *V. A. Gell.* v, 16.

Col. 560 D 1. *Ἡρακλείδας*. Vigerus lectorem mittit ad suas observationes ubi laus dixerat, inquit, de Heraclidis. Cum illæ observationes non edite sint, oportet supplere investigationes hujus editoris, qui non late inquisivit, si judices ex hoc loco, corruptiore quam qui maxime illius libri. Eum supplere nitamur.

Pauca partes historię Græcæ sunt tam obscuræ quam reditus Heraclidarum in Peloponnesum ; nihil superest ex libris historicorum qui, sicut Ephorus et Pherecydes, eam scriperant (*ex professo*). Diodes Siculus de illa loquebatur in sexto libro qui ad nos non pervenit ; ex citationibus hoc et illud dispersis solum licet formare contextum narrationum imperfectissimarum et præsertim inter se valde pugnantium. Tale non est meum consilium in hac digressionem : volo tantum explanare quomodo debeant scribi nomina citata ab Ænomaio et quid putandum sit de actis hominum qui illis nominibus designantur.

Præsertim vir est Aristomachus, filius Aridei. Frustra quæreretur nomen Aridei in unoquoque scriptorum qui dederunt genealogiam posterorum Herculis, et sine dubio hoc nomen corrigendum est. Filius Hylli, nepos Herculis, varie nominatur in Diodoro, Strabone, Pausania, Herodoto : Cleodeos, Cleodæos, Cleodemus, Cleodatus. Herodotus in lib. vi, 52 ; vii, 204 ; viii, 131, legit Cleodius Κλεδοῦτος, et Valckenær. in primum locum defendit hanc lectionem quæ nobis omnino præferenda videtur. Lego igitur Ἀριστομάχος Κλεδοῦτος. Hæc est etiam opinio alata ab Heynio in Apollodorum l. ii, 8, 2. Post Aristomachum venit illius filius Temenus ; nihil dubium de hujus nomine, quarti inter nepotes Herculis. Aristomachus reliquit tres filios. « Duces recuperandi imperii fuere Temenus, Cresphontes, Aristodemus, quorum Hercules abavus fuerat (Velleius Paterculius, l. ii). » Scriptura Τίμαχος, quam nonnulli, quorumdam mss. auctoritate freti, volebant restituere in Velleio, a plerisque repudiatur. Hæc aggressio fuit quarta. Hyllus bis aggressus fuerat : primum præst cladem et mortem Eurysthei (Apollodorus, l. ii,

c. 8, § 1). cum potius est Peloponneso, e quo egressus est uno anno post propter pestilentiam quæ depopulata est hanc regionem.

Cum secundo aggressus est, occubuit ipse (Diodorus, vi, 58), et filius ejus rediit Tricorythum vel Tricorynthus, urbem Atticæ.

Serius Aristomachus reversus ad propositum cursus in potestate suam redigendi Peloponnesum, consulit oraculum Apollinis, qui eum decepit usu verbi στενυγρόν, quod interpretatus est isthmum, et interfectus est in aggrissione tertia.

Quartam aggrissione suscepert tres fratres, ducente eodem oraculo, quod varie intellexerunt, hoc est consilium cepertit transeundi fretum simultantes se terrestre iter eligere ; ad quod consilium perficendum castra ponunt inter Naupactam et Eupalionem (V. Polyen *Stratag.*, l. b. i, c. 9) ; quam lectionem explanabo infra. Tunc Hippotes, Philantis filius, occidit vatem Carnum : iratus Apollo diruit classem, mittit morbum in exercitum et interimit Aristodemum.

Hæc mors Aristodemi diverse narratur. Pausanias, *Laconic.*, dicit eum interisse Delphis antequam suum consilium suscepisset ; alii, secundum eundem auctorem, dicunt eum percussum esse jaculis Apollinis ipsius, quia eum non consuluerat (Pausanias *ibid.*). Sed ex versione verisimiliori, inquit, Aristodemus occisus est a filiis Pyladæ et Electræ, qui erant consobrii Tisameni filii Orestis (Pausanias *ibid.*). Ut ut est, hæc expeditio male cessit ; si quidem suscepta sit ; attamen, secundum Lacedæmoniam traditionem relata ab Herodoto, vi, 52, non fuit ita, et Aristodemus regnavit Sparti. Sed, fatente Herodoto, Lacedæmonii contradicunt omnibus poetis, id est historicis hujus ætatis, ὁμολογούντες οὐδὲν ποιεῖν. Quamvis Xenophon in laude Agesilæ et Velleius Paterculius in loco allato supra videantur propendere in hanc opinionem, eam falsi arguunt omnes una voce : Apollodorus, Pausanias, Strabo. Et si Paulmierus de Grantemesnil, in suis notis ad Pausaniam affirmat Ænomaio, citatum ab Eusebio dixisse eum Aristodemum mortuum esse in Peloponneso, sic loquitur, quia male ut ostendere speramus, intellexit, tanquam et fere omnes, qui usi sunt loco de quo agitur. Novus attamen nepos Herculis apparet in ea expeditione Aristodemi. Legitur : Καὶ διακονεῖται Κάρνον Ἰππότην φύλανδρον τὸν Αἰτωλόν, eum oporteat legere (sicut in mss. 451) : Καὶ δὴ ἀνεκτεῖται Κάρνον Ἰππότης ὁ Φύλαντος τὸν Αἰτωλόν. Hippotes, filius Phylantis, occidit Carnum Ætolum. Hanc correctionem jam indicaverunt Illetricus Valesius, *Emendat.*, l. iii ; Kuhn. *De Pausania*, iii, 43, p. 258 ; Simson. *Can. chronic.* anno 2901. Defendit hanc correctionem Apollodorus, l. ii, 8, 2, Ἰππότης ὁ Φύλαντος τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἡρακλείδου. Schol. Theocriti, *Idyl.*, 5, v. 85, Κάρνον μάντις ἦν ἐξ ἔπειτο τοῖς Ἡρακλείδαις, ἄσχημα τοῦτος μαντεύμενος, ὄντινα ἐκτραπέλις τις τῶν Ἡρακλείδων, Ἰππότης τούνομα, λέγῃ βαλὼν ἀπέκτετε. — Pausanias, l. iii, c. 13, p. 258, Κάρνον γένος ἦν ἐξ Ἀχαρναίας, μαντεύμενος δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος, τοῦτον ἀποκαλεῖντος Ἰππότου τοῦ Φύλαντος, ἐπέπεσον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῖς Δωριεῦσι μίγνμα Ἀπόλλωνος. Ex hoc Carno et satisfactione quam Dorienses dederunt Apollini propter mortem illius cui favebat incipiunt festa Carneana, in honorem hujus dei. Idem scholiastes : Κάρνεα, ἑορτὴ Ἀπόλλωνος Καρνείου ἀπὸ τίνος Κάρνου, et cætera. Ænomaio, ut videre erit, dicit idem. Pausanias eodem loco : Κάρνειον Ἀπολλωνία Δωριεῦσι μὲν πᾶσι σέβασθαι καθέστηκεν ἀπὸ Κάρνου.

Satis est de Carno : conemur explanare quæ dicta sunt de ejus interfectoribus Hippote, filio Phylantis, filii Antiochi, filii Herculis. Videmus primum eum ortum ex alia sobole quam Hylli, Cleodaii, Aristomachi, Temeni, de qua locuti sumus usque hoc : tantas difficultates offert illius genus ut

Reinesius eum acceperit pro ipsius proavo, rege Ephyrae aut Driopum, patre Midea ex qua natus est Antiochus. (V. ejus 24 epistolam ad Rupertum p. 88, ubi corrigi suum errorem.)

In fragmento lib. iv Diodori Siculi quod rursus affertur lib. ii *Præp. Evang.*, legitur Hercules, capta filia Phylantis et cum ea habito commercio, suscepisse ex ea filium Antiochum. In auctore ipso dicitur hunc Phylantum regem Dryopum composuisse sacrilegium in templo Delphico; Hercules in eum pugnavit cum Meliensibus, expulsi Dryopes ex regione, quam dedit sociis, et, capta ejus filia, et cetera.

Pausanias proferens nomina Heroum eponymorum tribuum Atheniensium, *Attic.*, lib. i, c. 5, inquit tribum Antiochidem duxisse nomen ex filio Herculis. Demosthenes, in *ἐπιγραφῆ λόγῳ*, dicit idem, p. 2599, *ὡς ἐμνημόνευσεν Ἀντιοχίδαι Ἡρακλῆος ἐντα Ἀντιόχου*. Ejus mater appellabatur Midea; hoc etiam nos docet Pausanias in eodem loco et in *Phocic.* c. 40. Inter status que oriebantur ex decima Marathonica Delphis, *ἦν καὶ Ἀντιόχος ὁ ἐκ Μείδαις; Ἡρακλεῖ γένόμενος τῆς Φύλωντος*.

Implicantur vero indicia de Antiocho propterea quod altera filia Phylantis aut Phylei, regis Ephyrae, nomine Astyoche, suscepit filium ex Hercule, Teopolemum.

Hercules, inquit Apollodorus, l. ii, c. 7, gessit bellum cum incolis Calydonum in Thesprotas, et capta urbe Ephyra cujus rex erat Phylantes, habuit commercium cum ejus filia quæ ei dedit Teopolemum. Idem dicit Diodorus Siculus, lib. iv, § 56. Pindarus, in septima Olympica, laudibus extollens Teopolemum, dixit eum natum ex Astydamia, filia Amyntoris, cujus scholiastes sic tradit genealogiam: Hyperochus, Euryptylus, Ormenus, Pheres, Amyntor, nec designat regionem in qua vixerunt. Ormenus, filius Cercaphi, nepos Æoli, fuit pater Amyntoris et proavus Phœnicis (Strab., lib. ix, p. 458). Sed Teopolemum præstat propterea quod eum canit Homerus; postquam occidisset casu proparatum Lycimnium, sicut refert Homerus, *Iliad.* B, 660, ante profectum Heraclidarum ex Argo, *πρὶν ἔξειλθεῖν αὐτὸν ἐκ Πηλοποννήσου* (Apollod., ii, 8), concesserat Rhodum cuius factus est rex, et solus inter pueros Hercules partes egit in bello Trojano, et occubuit percussus telis Sarpedonis (*Iliad.*, E, v. 650).

Attamen, ut redeamus ad Antiochum et ejus prolem, ecce tabulam inscriptam a Reinesio in loco jam prolato ejus epistolæ ad Rupertum :

Phylantus rex Dryopum.

Midea et Hercules.

Antiochus.

Phylantes.

Hippotes, pater

Aletis, regis Corinthi.

Phylantes aut Phyleus, rex Ephyri.

Astyoche et Hercules.

Polyxo et Teopolemus ex quibus

Puer parente orbus : *ὄπολιτιπέμνη Πολυξὴ ἐπὶ ὄργανῷ παιδί*. (Pausanias, *Laconic.*, 49, p. 250.)

Hippotes discessit e castris Græcorum tradita eis ratione placandi deum iratum morte prophæta *Acar-ni*, inquit Pausanias, iii, 45, pro *Ætolo*: ex eo natus est filius cui nomen dedit Aletis in memoriam suæ vitæ errabundæ, et qui factus est caput seirei regnum Corinthiorum. Pausanias, *Corinth.*, c. 4 et fragm. sexti libri Diodori Siculi, p. 655, a Wes-seling.

Col. 360 D 9. *Νίχηρ*, etc. Incertitudo est de ac-centu; obscuritas oraculi quæ oritur ex usu verbi *στενωγρός*, explananda est nobis. Hoc verbum proprium lingue Ionice, familiarique Hippocrati, significat, secundum Galenum, *Comment.* in *Epidem.*, l. vi, p. 457, t. V editionis Basil., in *angu-stum contractus*. « *Στενωγρός* est contrarium τῷ

εὐρύνας, inquit; itaque oportet pronuntiare sine aspiratione secundam syllabam, nam verbum *ὕβρις* pro nihilo iust ejus compositione, contra quod credi posset, si nesciretur Ionico usurpare *στενωγρός* pro *στενόν*. » Argumentum satis clarum præbentur ex hoc loco Simonidis :

*Ὅτι ἐν τῆς οἴτου δασκίους ἐν οὐρανῷ
Ἄρηρ ἄερε' ἔδεισερ οὐδὲ πύραδαιρ
Μούνος στενωγρῆ σμυκεσίωρ ἐν ἀραπῶ.*

Erotianus contra dicit hoc verbum venire ab ὑβρόν. *Στενωγρός*, inquit, ἐστὶ ἀποστενωγῶσαι καὶ πυ-κνώσαι τόπον τινὰ ἐν τῇ ὕβρισσῃ ἐστὶ.

Undecunque veniat, sensus non multum dissimiles præbet; erratique Aristomachus in eo quod nesciret an adaptaret illud istlumo qui est constructum ad freto quod est pariter constructum. Si tamen Heraclides putavisset ὑβρόν inesse in compositione hujus verbi, probabile est quod ad mare statim vertisset mentem.

Mullerius, *De Dorib.*, t. I, p. 57, vidit in illo oraculo fragmentum quoddam iambi tragici, pro oracu *ὀ* versibus hexametris edito; hoc sibi persuasit propterea quod *τὴ ἐπιγράφῃ* non possit adhiberi in versu dactylico. In eum pugnat D. Lobeck qui putat legendum *ἐπιγράφῃ*, *Aglaophamus*, p. 852.

Ibid. 12. *Τρίτρος*. Secundum narrationem Eusebii vel potius *Θεόνομα*, hic mihi videtur quartus. Hyllus occisus est ab Echeuo, rege Tegyrrarum, in secunda expeditione quam aggressus est. (Diod. Sicul. l. iv, 58.)

Quod modo legitur, ostendit Cleodæum occubuisse pariter; attamen *Θεόνομα* solus narrat expeditionem susceptam a Cleodæo sub nomine Aridei; quem quidem ex hoc deterrere debbat responsionum editum ab oraculo, fore ut tres fructus, id est generationes hominum effluerent antequam ingrederentur in Peloponnesum (Apollodorus, l. i). Scriptores qui oraculum ignorant, Hyllum opinantur sese ad id voto obstrinxisse, si vinceretur in pugna singulari cum Echeuo, quod sui nunquam prelium iniret nisi post quinquaginta annos, inquit Diodorus, l. i; centum, inquit Herodotus, ix, 26, et scholiastes Thucydides, l. i, c. 12; unde conjiciendum erat hanc expeditionem non fuisse antiquiorem ætate Aristomachi, qui ita esset secunda et non tertia victima.

Ibid. 15. Καὶ δὲ ἀλλὰ, 465.

Col. 361 A 5. Polyenus, *Stratag.*, lib. i, c. 9: « Temenus, cum cæteris Heraclidis, habens in animo Rhium transfretare, misit transfugas Locrios qui nuntiarent Peloponnesibus se stare in anchoris Naupacti quasi Rhium navigaturos, sed reversa velle ingredi per isthmum: cui rei fide facta, Peloponnesenses convenerunt ad isthmum, et Temenus Rhium occupavit sine pugna. »

Ibid. 6. Hunc locum, *Μένων στρατοπέδῃται ναύατο καὶ τυπάλου*, tam difficile est intellectu, ut vix mens capere possit quomodo Vigerus illum intactum reliquerit. Nihil facilius erat quam mutare primum horum uominum barbarorum. Si vel minime animus vertatur ad expeditionem Heraclidarum, videtur Naupactum eorum arcem et portum fuisse. *Ναύπακτος* sic nominata est, inquit Strabo, l. ix, p. 427, propter constructionem navium, seu Heraclidarum qui ibi paraverunt expeditionem, seu, secundum Ephorum, Locriorum ante eos. Apollodorus, l. ii, c. 8: « Temenus exercitum paravit, et raves construxit in hoc loco Locricæ, quod nunc « b ane causam Naupacta nuncupatur. » Adhuc ad hos Polyenum. Idem profert Suida: hanc urbem in *Ætolia* sitam dicens. Pausanias, in *Phocicis*, c. 58: « Quod attinet ad Naupactum, non me fugit dici Do-niensis. ducibus filiis Aristomachi, ibi paravisse naves quibus cum transierunt in Peloponnesum. » V. eundem in *primis Eliacis*, c. 3.

Videtur igitur Naupactam latere in Ναύκτου-
hanc correctionem proposuerunt Kuhnii de loco
Pausaniae, in *primis Eliacis*, 3; H. Valesius, *Emen-*
dat., l. 1, c. 3; Holstenius, de Stephano Byzantino,
voce Ῥύται. Ad secundam partem correctionis, ad
τυπαιῶν, non accessit Valesius: quam susceperunt
Kuhnii et Holstenius parum feliciter, meo iudicio;
quid substituendum putaverint exhibebo, deinde
meam sententiam exponam.

Kuhnii putavit invenire quemdam montem Ty-
pæum in Elida et conservavit textum existimans
Ὠνομαιου hunc montem habuisse in animo. Sed
quomodo ire licet a Naupacta ad montem Elidis
per fretum Crissæum aut Corinthum? Difficile hoc
est intellecta, itaque Burmannius, in nota de
Emend. Valesii L. L., dicit: «Quæ Kuhnii super
Typæo notavit melius indicta forent.» Holstenius
proponit lectionem Ῥυταῶν.

Est enim vero Rhypeus urbs Achaiae, secundum
Stephanum Byzantinum, cujus ruinas vidit Pausa-
nias (*Achaic.* 25) triginta stadia ab Ægio. Herodotus
l. 445, loquitur de duodecim urbibus Ionum in
Peloponneso priusquam inde isti expellerentur ab
Achaïis; quæ designantur ab eo: Πελοπόννη, Αἴγαιρα
καὶ Αἴγαι, καὶ Βούρα, καὶ Ἐλίχη, καὶ Αἴγιον, καὶ
Ῥύπες, καὶ Πατρέες, καὶ Φαρέες, καὶ Ὀλινοί, καὶ
Δύμη, καὶ Τριτάλεες. Objiciam, primum, nusquam
dici Dorienses appulisse ad Rhypeum, sed semper
ad Rhionem aut Molychriomem; ex quo
orta est magna contentio ntrum in Achaïa an in
Ætolia sita Molychriom; quod quidem parvi mo-
menti hic. Sed si queris aliquid in Achaïa pro
τυπαιῶν, legendum est τοῦ Ῥίου. Enimvero Poly-
enus, in loco citato, sic definit: Οἱ μὲν ἀμφὶ Τήμε-
νον μὲν ἤσθητας τὸ Ῥίον κατέσχον.

Pausanias, in *primis Eliacis*, c. 3: «Oxylo
probatum est hoc iter, et statim direxit classem a Nau-
pacta ad Molychriomem.»

Aristides adversus Platonem, folio 145 editionis
Florentinae, 1517:

«Sed, o strenue, cur non crimini vertis etiam
Heraclidis quod non ingressi sint terra in Pelopon-
nesum sed, transeuntes e Rhione in Rhionem?»

Nihil certius invenitur apud scholiastem Nicandri
de situ Rhypei in littore meridiano aut septentrionali
sinus, hoc est in Ætolia aut in Achaïa, quam quod
legimus de Molychriom: nimirum ad versum 214
Theriacæ,

Οἱ μὲν ὑπὸ Σκείρωτος ὄρη, Παμμώνια δ' ἀπὴν,
Ῥύπειον, Κόρακος τε πάρον, πόλιον τ' Ἀσά-
ληνον,

Ῥυταῖοι Ἀντίγονος τῆς Ἀχαΐδος ἤρωίν εἶναι,
ἐπεὶ καὶ Ῥυταῖοι οἱ Ἀγαῖοι ὀνομάσθησαν· ἐστὶ δὲ
τῆς Αἰτωλίας ὡς Νίκανδρος περὶ τινῶν εἰς Αἰτω-
λίαν ἐρχομένων διεγούμενός φησι.

Ἀπειρήν τε καλοῦσιν ὀλινοῦ τε Ῥύπειον.
Quamvis hæc dixerit scholiastes, frustra quære-
rentur in Ætolia ruinae quas vidit Pausanias in
Achaïa; et Nicander solus stat contra Stephanum
Byzantinum, Pausaniam et Strabonem.

Si quærendum esset in Achaïa aliquid pro
τυπαιῶν, hoc esset, ut mihi videtur, τοῦ Ῥίου
quod etiam mendosum est, ut demonstrandum sus-
cipio.

Vidimus Temenum usum esse dolo: hic iter di-
rexit mari, simulans autem se velle procedere terra:
«Δόξαν ἐμπούησας· ὅτι κατὰ γῆν εἰσίοι,» castra posuit
inter Naupactam et...: Μέτρον στρατοπεδεύεται· Ναυ-
πέκτου καί.»

Hic dolus indicatus est a Polyeno, supra citato, et
confirmat penitus sensum huius loci sicut ego ac-
cipio; porro, ad fallendum, castra ponit, στρα-
τοπεδεύεται· non vero in aqua, neque inter Rhy-
peum et Naupactam, neque inter Rhionem et Nau-
pactam. Heynius vidit hanc impossibilitatem; ita-
que, *Observation.* in Apollodor. p. 205, dicit, si

vuleris accipere correctionem Ῥυταῖου ab Holste-
nio factam: «In Ætolia hoc quærendum non in Achaïa
Rhypeia.» Scimus proterea Nicandrum locum de mon-
te non autem de urbe Rhypeo, quæ inveniri non
potest in Ætolia: nulla alia esset potest, ut opinor, nisi
Eupalion. Ῥυταῖου mutabitur facillime in Εὐπαλίου.

Strabo, l. x, p. 450: Ἐπικρήτων Αἰτωλίων,
τῆν τοῖς Λοκροῖς συνάπτουσαν ὡς ἐπὶ Ναύπακτον τε
καὶ Εὐπάλιον. Stephanus Byzant.: Εὐπαλία πόλις
Λοκροῖς ἢ Εὐπαλίον Ἀρταμίδωρος φησι· τὸ ἰθνη-
κὸν Εὐπαλιεύς.

Titus Livius, 28. «Profectus ad Erythras Ætolo-
rum, quæ prope Eupalium sunt.»

In Thucydide, iii, 96 et 102, legitur Εὐπαλίον
sed manuscripta citata a Dukerio habent Εὐπά-
λιον. Cæterum argumenta a me allata ostendunt
hunc modum scribendi antependendum alteri.

Col. 361. B 4. Ἀγγέλων ἡμέτερον κείνας ἀν-
εμάζω πονήρ. Hic usi verbi ἀναμάζω, quod
conatus sum transvertere in linguam Gallicam,
probatum Homero Odys. xix, 92:

Ἔρδουσα μέγα ἔργον ὁ σῆ κεφαλῇ ἀνα-
μάζεις.

Herodot., l. 1, 155: Ἐγὼ τε ἱερῆξα, καὶ ἐγὼ
ἐμῇ κεφαλῇ ἀναμάζας φέρο.

Col. 364. B 43. Hic alluditur ad illum locum
vitæ Cræsi, quem refert Herodotus, lib. 1, c. 47:
«Cum talia mandavisset Lydis, Cræsus eo misit ut
oracula experiretur. Consulendum erat eis ora-
culum nonnisi centesimo die postquam profecti es-
sent Sardibus; peterent quid tunc ageret rex Lydo-
rum, Cræsus, filius Alyttazi, et, notata scdulo
quæcumque dixisset oraculum, ea referrent. Nec-
scimus responsa cæterorum oraculorum; ubi vero
Lydi qui misit sunt Delphos, in templum ingressi
sunt, vix interrogato deo, Pythia respondit versi-
bus hexametris: «Ilaud me fugiant aræne et fines
maris; odor testudinis, dura testa connecte cum
carne agnina concocta in lebetæ æreo, nares offen-
dit; æs supra, æs infra.»

Maximus Tyr., in 7 oratione, § 6, p. 1597, irri-
det etiam has prophetias de arena, mari et lebetæ:

«Utinam potissem interrogare quoddam oracu-
lum Jovis aut Apollinis! Petitiones meæ neque de
olla Cræsi stultissimi inter reges et coquorum im-
peritissimi, neque de maris mensura, neque de nu-
mero aræne rem tractasset: miuime has prægra-
ves questiones curassem.»

Idem, xix sermo, § 3:

«Deus aliquoties cognoscere videtur res omnes
promiscue, tum pulchras, tum fœdas, tum honore,
tum contemptu dignas: lingua favæum propter
honorem deorum. Certe pulchrum est omnia scire,
ut numerum arenarum vel maris mensuram, et de-
tegere quid in ridenda olla Lydi regii coquatur:
sive dubio, deus veritatem præmonet quemvis inter-
rogantem, sive monitum accipienti profuturum sit, sive
ex perversitate qui illud accipit eo sit abusus.» Tex-
tum emendavi sub fine, et sic lego: ἀγλαῆ πάροι τε
θεομένοις θεοσπίζει ὁ θεὸς τὸ ἀγλήε· μαθεῖν κἀν συμ-
φέρη, κἀν μέλλῃ ὁ μαθὼν, δίκως ὄν, πλοσυρεκτείνεν,
προ μαθεῖν καὶ συμφέρει. Hoc oraculum frequentis-
sime citatur. Vid. Suidam sub voce, Κρόστος.

Col. 365 A 9. Iterum alludit ad oraculum ad He-
rodoto lib. 1, 55, transcriptum, in: «Cum mulus qui-
dam regno Medorum potitus fuerit, tunc, o Lyde,
teneris pedibus, fuge ad Herimum per saxa fluentem:
cave ne maneat, neque formides ignavus existimari.»
Mulus iste Cyrus erat, quia natus de Persico potre
et matre Medica.

Ibid. B 8. Lego φώρας loco φορέξ. Hujus ultima
vocis significationem affert nobis Amonnius Hermianus
in Aristotelis Categorías, pag. 171, de Sabio, verso. Ἡ
κατὰ τόπον μεταβολὴ καλεῖται φора. Quod scripto
Ὠνομαιῖ accomodari nullo modo potest. Vox φώρα

ad sensum συσευθ', reductur, quod nomen datum est a Christianis libro Porphyrii.

Col. 365 C 16. *Κλάρις*. Templum et oraculum Apollinis fuerunt Clari, prope Colophonem, in Ionia. Pausanias, *Achaica*, c. 3, pag. 527: «Colophonenses, ait, existimant templum Clari et oraculum a prima antiquitate originem duxisse, tempore quo Carii hanc regionem sub sua ditione habebant.» Tacitus, in *Annalium* libro, loquitur de Germanico deum Clari visitante et modum narrat quo oraculi responsa data sint. In Ovidii *Metamorph.* Ceyx ad Clarum pergebat, cum naufragio demersus est.

Ad Clarium parat ire deum....

(*Metam.* xi, 412.)

Col. 368 A 2. Hoc oraculum, quam maxime aduleratum, ab Holstenio tamen restitutum fuit in Porphyrii *Commentar. de vita Pythagoræ*, p. 33, edit. Kusteri, versus trochaicis scriptum:

*Ἔστιν ἐν Τρηχίνοις ἀπὸ κήπων Ἐρακλῆτος
Ἦχωρ θάλλονται, καὶ θραπέμους παρημα-
[δὲν
Ὀδὲ ἀλλοῦται· βέβρωθε δ' ὕδασι διηρηκέες.*

Quaedam notiones de Trachide reperitur lib. vi, c. 7. Ne confundas cum Triccha, Τρίκκη, urbe, in qua erant Æsculapii oracula, sicut Epidauri, in Coo et Pergamis, ut ait Celsus ab Origene citatus lib. iii, c. 3.

Παρημαδὸν interpretatur *quotidie*, teste Oppiani scholiaste, *Haliotic.* iii, v. 360:

*Κλητοὶ τ' ἀνέδρομοι τε παρημαδὸν ἀγροέθονται.
Παρημαδὸν δι' ἅλης ἡμέρας.*

Ibid. 6. Hesiodi sudor, vers. 289, *Dierum et operum*:

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προτάροισιν ἐσηκαν.

Socrates, juxta Xenophontem, *Memorab.* lib. ii, c. 1, 20, in ore semper hunc versum habebat: citatur etiam a Platone, lib. iv *De legibus*, pag. 118. Stoici, auctore Luciano, t. I editionis Hemsterhuys, frequenter illo utebantur, p. 460:

*Συνηκὲς ἐπαρρωσίων τὰ πάνδημα ἔχεινα τοῦ
Ἠαυδίου περὶ τῆς ἀρετῆς ἐπι καὶ τοῦ ἰδρώτος καὶ
τῆν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀνάσσειν.*

Ibid. 14. *Ὡς δὴ τῆς ἀρετῆς ἀποστερούμεος.* Hæc verba huc non quadrant. Non apparet quomodo virtus destruatutur hoc vulgari oraculo. Nonne potius τῆς βήτης legendum est, meo pignore, pretio munerum meorum quæ in promissionibus oraculi comprehenduntur?

Ibid. B 7. *Τὰς ἐν ἑλλίδι φάττας.* Hoc est proverbium: scholiastes manuscripti, p. 451, sic dicit: *Παρομία ἐπὶ τῶν χρηστών τι ὄνειροπολοῦντων. Proverbium in illos qui aliquam felicitatem somniant. Deest proverbiorum collectaneis quæ habemus.*

Ibid. C 11. Hic ascribam notam Holstenii de hoc oraculo quod legitur p. 33 *Commentarii de vita Pythagoræ* auctore Porphyrio, edit. Kuster. Nihil ad oraculi elucidationem aptius: «Facere non possum quin oraculum Ænomaio datum apud Eusebium, quod interpres doctissimus pro conclamato reliquit, hoc loco emendem: legendum enim.

*Ἐν τε τοῖσιν εὐμελέεσσιν ἢδ' Ἀγαθοῖς τὸ χρέος
θίσειται τὸ δ' ἔκτεκμαρθὲν ὀδὲ μικρὸν ἔξεται.* Nam εὐμελέεσσιν pro voce nihili εὐπέεσσιν substituendum sensus loci manifeste ostendit, nam Ænomaus oraculum ut ineptum et ἄκρον ridet, quod cum ipse quesivisset quam potissimum gentem adiret ut lucrum mercimonii faceret, Apollo respondisset ἐν εὐμελέεσσιν Ἀγαθοῖς, hoc est inter concinos corpore Achivos. Nam si statuaris, inquit, aut pictor rogasset de magistro ubi artem recte addisceret, non male in ista verba responderis, quippe cum artifices istiusmodi corporis maxime concinna queant quæ fingendo vel piugendo imitentur, quæ ad lucrum et mercaturam nihil faciunt. »

Sequens oraculum sicut et antecedens, versus trochaicis constat.

Ibid. 14.

Τὸ δ' ἔκτεκμαρθὲν ὀδὲ μικρὸν ἔξεται.

Iambicum hoc, in quo desinit oraculum, non minus elucidatione eget quam primi versus, quos mancos esse diximus. Verba ὀδὲ μικρὸν ἔξεται interpretationis gratia ponuntur, post ea quæ præcedunt, ὀδὲ μὴν μιν σκομυρίζεται, quam lectionem habent mss. quatuor ex quinque quos adhibuimus. Vox σκομυρίζεται, quæ varie scribitur, nullibi comparet; lexicorum auctoritate destituta, vix ab Eusebio admittenda est.

Col. 369 B 5. Oraculum illud celeberrimum fuit. Legitur apud Herodot. lib. vii, § 140; Clem. Alex. qui ex eo quosdam versus affert *Strom.* v, pag. 728; Theodoret. in *Therapeut.* Ammon. Herm. in *Commentar.* ad tractatum Aristotelis *De interpretatione*, p. 108: «Si dii res futuras noscent, eas certo et determinate (ὠριστεύουσιν); sciunt, ita ut hæc præcognitio imperfecta dici non possit. Sciunt intra linguæ murum solum Athenas posse salvari ab imminentiibus barbaris; divinam Salaminem necaturam esse filios mulierum; Cræsum, cum fluvium Halym transierit, eversurum esse magnam imperium; et Laium, dum patet fieri, deleturum esse universon suum genus.»

Oraculum illud, ab Ammiano Marcelino, c. 25, relatam est. «Oracula dubia legimus quæ non nisi casus disovere postrenni; ut fidem vaticinii Delphici... Quæ Atheniensibus ad certandum contra Medos oblique destinaverat mare.» Citatur etiam a Maximo Tyrio *Dist.* I initio, *Un divinitati et liberum arbitrium inter se concordare possint.* Philostrates, *Vita sophistarum proem.*, pag. 481; scholiast. Luciani, *Jupiter tragic.* t. II, p. 12; Cornel Nepos in *Themistocl.*; Justin, ii, 42; Plutarch. in *Themistocl.*, Dio Chrysostom. xxv, 6.

Ibid. C 15. *Τι καθήσθε.* Καθέζομαι vox est usurpata ad significandum supplicis habitum. Sophocle. *Oedipus rex*, v. 1:

*Ὡ τέτρα, Κρόμμον τοῦ πάλα νῆα τροφῆ,
Τίνας ποθ' ἔδρας τάσθε μοι θεάζετε,
Ἰαχηρῖος κλάδοισιν ἐξεστειμένους;*

Ibid. A. v. 500, Thetis a Jove de filii sui necesse vindictam implorat:

Καὶ γὰρ ἄρσῶν αὐτοῖς καθέζετο, καὶ λάβε γούνοιν.

Idem Sophocles, in *Oedip. Colom.*, v. 1176:

*Φαίνῃ ἐν ἡμῖν ἄνδρα, σοὶ μὲν ἔμπροσθεν
Ὀὐκ ἔντα, συγγρηθὲ δὲ προσέσονται πᾶς
Βωμῶ καθήσθαι τῷ Ποσειδῶνος. . . .
Οὐδῖνον.*

Ποδαρόν; τί προσγρήζοντα τῷ θαχίματι;

Τίς δὴθ' ἄν εἴη τῆσδ' ὁ προσθαχίων ἔδραν;

Ulysses, in *Odys.* II, 153, ut supplex aulam Alcinoi adit:

Ἔξωτ' ἐκ' ἐσχάρη ἐν κορίθῃ.

Themistocles, dum apud regem Molossorum Admetum asylum querit, Thucydidi. lib. i, c. 156:

Ὁ δὲ τῆς γυναικὸς ἐκείτης γενόμενος διδασκατα ὑπ' αὐτῆς τῶν παιδῶ σφῶν λαβῶν καθίσταται ἐπὶ τῆν ἐστῖαν.

Col. 372 A 5. Illa superstitio, qua credebatur sudore asperi templa, vel simulacra in eis condita, in signum magnæ calamitatis, numeratur a Virgilio inter præagia mortis Cæsaris, *Georg.* lib. i, v. 480:

*Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt
Et mæstum inlacrymat templis ebur.*

Apollon. Rhod., iv, 1285:

*Ἦ ἔταν ἀνέρωθα ξίαρα βῆη ἰδρώοντα
Λίματι.*

Scholiastes: «Cum aliqua calamitas immineret, statim solebant sudare; quod evenit Thebis, cum Philippus bellum adversus Athenienses pararet, cui ille fecit clades Chæronæa.»

vis sis honore dignus. Labda concepit : in lucem edet filium evorsorem : aggredietur homines ut rex, et suis legibus Corinthum muniet. »

« Quod renuntiatum est Bacchiadibus, qui non intellexerant primum oraculum obscurum de Corintho quod congruebat cum oraculo dato Hætionis : « Aquila concepit in scopulis, pariet leonem robustum et crudelem : multorum seceabit poplites. Hæc meditamihi, vos, o Corinthi, qui habitatis circa pulchram Pirenem et in scopulis Corinthi, » etc.

Herodotus narrat quomodo Bacchiades consilium inierint occidenti hunc Cypselum filium Hætionis, et quomodo hic Cypselus, insidiis elapsus, factus fuerit crudelis oppressor patriæ.

Col. 385 B 6. Γαμήσαι 465, 466.

Col. 388 A 11. Erginus, filius Clymenis, Presbonis, Phryxi et Athamæ, trahit originem a regibus Orcho-meriorum, quorum historia, breviter scripta, legitur in Pausaniz *Bæotica*, c. 6, pag. 474 : « Erginus multa perpassus adversa ab Hercule, latuit absque uxore et liberis. Sed, cum diutissimus esset factus, conjungit et liberos habere voluit jam senex ; se contulit igitur Delphos, ubi, oraculo consulto, accepit responsum supra citatum. Uxore juvenili ducta, ex oraculo, genuit Trophonium et Agamedam »

Pro γέροντι νέαν συνοικίαν, Valckenaer in *Fragmentis Euripidis*, p. 275, proponit, συνοικίαν, *despondere, collocare, ducere domum.*

Allusio expressa ab hoc oraculo invenitur etiam in reponso oraculi ad Ægeum :

Ἄρκου τὴν προβοηθὰ πάδα, μέγα φέρτατα
Μῆ Λύσῃς. [Λύω,

Apollonius Rhodius imitatus est eum, in, 1517 :

Καλκίον ἰσποδοῖα βοῆ συνάρασε κορώνη.

Verba κορώνη, ἀσκής, θύλακος, ποδαῖον, præbebant hæc significationem aversam. Vide Lobeck, *Aglaophamus*, p. 843 et quos inducit testes.

De Ergino, vide Diodorum Siculum, iv, 10 ; Apollodorum, in *Biblioth.* ii, 4, 41 ; Ruhnk., *Epist. critica secunda*, p. 382.

Pro ultimis verbis textus, ἀλλ' ἐπιθυμία τοῦς βλάκας ἐξίστησι, manuscriptum 465 habet, ἀλλ' ἐπιτυχία τοῦς βλάκας ἐξίστησι : sed obsecrat plebem stolidam felix successus.

Ibid., B 6. *Præparationis.* Apparet hic quam recens et quam aversa sit distributio in capita ; series idearum et antea ab Œnomaus dictorum deductio abruptior subito et divellitur ab initio. Postquam dixit in commotionibus animi responsa peti ab oraculis inducit Deum ne sinat a se indigna peti : hæc in partes duas a stultis divisoribus scissa sunt.

Ibid. C 4. Pro Antiocho substituiti *Archilochum* : cujus rei afferenda est ratio. Legimus, lib. vi, c. 7, pag. 256, oraculum sequens relatam a Stephano Byzantino : *Voce, Θάσος.*

Ἄγγελον Παριούς, Τελεσικλιεῖς, ὡς σε κελώω,
Νῆσῳ ἐν Ἡερίῳ κίλιον εὐδελιον ἴστυ.

« Mone Parienses, Telesicles, sicut tibi jubeo, ut condant in insula Heria urbem in aprico loco sitam. »

Quis est hic Telesicles ? Quæ est hæc insula Heria ? Noster auctor, aut potius Œnomaus, illud nos docet in loco citato.

« Thasos est insula Heria ; Parienses ad eam appellunt cum meus filius Archilochus eis exposuerit hæc insulam olim nominatam fuisse Heriam.... Sed si nolles id eum docere, neque ipse illud annuntiavisset, neque ejus filius Archilochus sese præbuisse ducem huc colonizæ, neque Parienses habitavissent Thasum. »

In aprico est Telesiclem patrem fuisse Archilochi, utrunque natum fuisse in Paro insula, hunc duxisse coloniam Thasum. Strabo lib. X, pag. 487 : Ἐπὶ Παρίων ἐκτίσθη Θάσος. Hoc etiam declarat Thucydides lib. iv, § 404. Hæc colonia fuit posterior colonizæ

Phœnicum. Ex hac convenientia minime dubitandum mihi videtur Ἄντρον substitutum fuisse Ἀρχιλοχ. Ruhnkenius, de *Velleio Paterculo*, c. 5, n. 4, animadvertit hoc nomen sæpe adulteratum fuisse, et ipsius Antiochi nomen illi substitutum est, ut in Pollucis *Onomast.* lib. vi, 99.

Holstenius, de Stephano Byzantino, jam proposuit hæc correctionem, et profert velut argumentum initium cap. 53 ejusdem libri nostri auctoris, ad quem remittimus lectorem.

Ibid. C 4. *Φαιστροῦ.* Phæstus numeratur inter urbes Crete a Stephano Byzantino et Hesychio. Prior dicit eam conditam esse a Phæsto, filio Rhopalii, nepote Herculis. Diodorus Siculus, lib. v, 78, et Strabo lib. x, pag. 476 dicunt a Minoe eam conditam fuisse. Vide Meursium, *Crete*, lib. 1, 613. Tarrhis, urbs Crete, inquit Stephanus Byzantinus, in qua præsertim colebatur Apollo Tarrhæus, Τάρρητος. Scholiastes Apollonii, in Vita hujus poeta, hæc urbem existisse testatur ex Longino : « Εν τούτοις φαιστρογχοῖς »

« Oppida Crete insignia in Mediterraneo Gortina, Phæstum, Gnossus, Polyrhenum, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Diuni, » Plin. lib. iv, 20.

Col. 389 A 6. Charilas, aut Charilas, est hic rex Spartzæ, cujus tutor fuit Lycurgus, et cui vitam sanique servavit ; erat ex gente Proclidum, filius Polydecti, nepos Eunomi ; habuit collegam in regno ex gente Eurysthenidum, Archelaum, filium Agsi-lai. Herodotus scripsit genealogiam prioris, lib. vii, c. 151 : Τῶν Εὐρόμοιο, τοῦ Πολυδέκτητος, τοῦ Πρωταῖου, everso ordine nominum in quo dispoaserunt Strabo lib. x, p. 482 ; Justinianus, l. ii, c. 2 ; Pausanias in *Laconica*, c. 7, *Arcadica*, c. 48 ; Plutarchus, *Vita Lycurgi*, c. 2. Genealogia Eurysthenidum legitur in Herodoto lib. vii, § 204, ubi agitur de Leonida.

Ibid. 15. Oraculum quo Pythia expulerat e templo interfectorem Archilochi, sæpe citatum est. In Plinio de hoc inest error qui jamdudum corrigi debuisset, vii, 30 : « Archilochi poetæ interfectorem Apollo arguit Delphis. » Scribendum est *arcuit*. Suidas nominat Caloudam eum qui casu occiderat Archilochum in pugna. Plutarchus in *Tractatu de vindicta sera deorum*, designat eum sub hoc nomine et insuper cognomine Κόραξ.

In Vita inedita Arati, quem impressit Ruhnkenius, idem nomen legitur sed adulteratum : Ἀέλιφρος ἔσχε Ἄρατος Λύρην τε καὶ Καλλιόνδαν.

Ruhnkenius proponit Ἄρην pro Λύρην, et Hemsterhusius loquitur de forma Καλλιόνδας, quem cæteris conjungit : Ἀργώνδας, Ἐπαμινώνδας, Θεσίλας, Φιλώνδας, Χαρόνδας, quæ formantur ab Ἀωργώντες, etc. Vid. Galianum in *Protreptico ad artes*, c. x, t. II, pag. 10, editionis Basileensis.

Ælianus, in *Historiis diversis*, l. iii, c. 44, et Simplicius in suo commentario de *Manufili Epicteti*, p. 81, recto editionis Venetizæ in-4°, 1528, referunt oraculum simile juxta quod expellendus erat e templo amicus qui aufugerat, amico suo relicto in manibus interfectorum :

Ἄνδρι φίλῳ θηήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐπα-
μίνας.

Ἥλιωτες οὐ καθαροῖς, περικαλλίεος ἐξήθη σῆκοι.

Admittit contra illum qui occiderat amicum dum ei opem ferret.

Ἐκτενας σὸν ἐταῖρον ἀμόνων · οὐ σε μαλ-
ίρει

Ἄλμα φόνου · σὺ πέλιος καθαρότερος ἢ πάρος
ἦσθα.

Col. 393 A 3. Ἴνα σπειδωμεν καὶ διώσωμεν τὸν σφρανὸν κατὰ πόδας τῶν ὀμπετρῶν ἐπαίων. Verba κατὰ πόδας vertit Vigerus *Magnis rursibus* ; timeo ne erraverit ; κατὰ πόδας διώκειν, αἰρεῖν, ἐκπέλειν, θηρεῖν, offerunt significationem notam a pede ad pedem subsequi ; hic dicendi modus significat tem-

poris punctum quo res agitur. Plato, in *Sophista*, p. 171 Francofurtinæ editionis : Κατὰ πόδας ὑπέλαβες, « Intellexisti subito. » Hic sensus non invenitur in *magna passibus*.

Pro τῶν ὁματέρων ἐπαύων scripsi τῶν ἡμετέρων πόων, ut legitur in manuscriptis 451 (πόων), 466, ἡμετέρων.

Col. 593 A 10. De διασκευασταῖς vide Valckenairi *Præfationem Hippolyti* 18; *Diatribam*, p. 89; Wolf *Proleg. Homerici*, p. 151; Dion. Chrysost., 1, p. 699 : Ἄσπερ ἐν ταῖς κομμοθεῖαις καὶ διασκευαῖς. Henrich, *Disser.*; Kil., 1807.

Ibid. C 2. Vigerius in notis contulit editionem hujus oraculi, quam tradidit Eusebius, cum ea quæ nūm̄ dedit Pausanias in *Phocicis*, c. 21, p. 857 edit. Kuhnii : « Videres, inquit hic narrator, statuum Homeri æream, basi sedentem, et in ea legeres oraculum quod datum fuit Homero :

« Felix et infelix, nam sub hoc utroque sidere natus es : quæris patriam : regionem maternam, non vero paternam, habes : insula lo est patria tuæ matris ; hæc te accipiet cum reddideris ultimum spiritum, sed cave ab ænigmatibus puerorum. »

Hoc oraculum, sicut refertur a Pausania, verbosius transcriptum est a Stephano Byzantino ad verba ἴος, ἦρος : τῶν Κυκλάδων. Fusius exstat, et interpolatum in *Vita Homeri*, quæ Plutarcho tribuitur. Ad initium hæc est versio loci : « Aristoteles ait in octavo libro *Poetica*, Homerum, cum vellet genus suum noscere, consuluisse oraculum, a quo audivit : Est insula lo patria tuæ matris, quæ te accipiet post mortem ; sed cave ab ænigmatibus juvenum. »

Narratur aliud oraculum de eo :

« Felix et infelix, nam sub utroque sidere natus es, quæris patriam, matris tuæ existit sed non patris patria, cujus urbs primaria sita est in insula nec procul a vasta terra, nec prope eam (Creta insula). Hic invenies tuum tumulum sicut statuit fatum, cum audieris quod dicent pueri : id est hymnum verbis, implicatis expressum, et intellectu difficilem ; nam tibi duplicem vitam tribuit fatum : juxta priorem, sole duplici carēs ; juxta posterioriorem vero similis es immortalium vivens et mortuus ; sed post mortem vacuum eris infirmitatibus senectutis. »

Ibid. C 15. *Δυσπάθειον*, 451.

Col. 396. A 10.

« Δ' εἰδὼς ψάμμον ε' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης.

Καὶ κωροῦ ξυρτεις, καὶ μὴ λαλόοντος ἀκούων.

Ab his versibus incipit oraculum Apollinis ad Cræsum quod citavimus c. 21 hujus libri et in Herodoti historia, lib. 1, c. 47. Ex allusionibus consuetis veterum ad hos versus intelligitur hæc exclamatio Ciceronis, *De Divinatione*, l. 1, c. 19 : « Quæ Cræso Pythius Apollo, quæ Atheniensibus, quæ Lacedæmoniis, quæ Tegeatis, quæ Argivis, quæ Corinthiis responderit, quæ ignorat? » Non ita est recentioribus temporibus : hic versus citatus est in *Diario Eruditorum*, mense novembri 1832, p. 671, ut ex oraculo ignoto. Pindarus videtur hoc oraculum in mente habuisse cum dicit in nona *Pythica*, v. 79 :

Ἐξερωτῆς, ὦ ἄνα; κίριον ὅς πάντων τέλος

Ὀλοθα καὶ πάσας κελύθους,

Ὅσσα τε χθὼν ἠρινὰ φύλα

Ἄ ἀναπέμπε, χροῖσσαι

Ἐν βαλδύσῃ καὶ ποταμοῖς ψάμβου

Κύμασσιν βραχίς ε' ἀνέμων κλονέοντα.

Ibid. B 5. « Cur, o interpres hereditarie religionum Græcorum, sicut te nominat Plato. » Hic alluditur ad quemdam locum quarti libri *Reipublicæ*, p. 427 II. Stephani, 448 Ficini : « Quod alitius ad consecrationes templorum, victimas cæterosque cultus

deorum, dæmonum, heroum, si sapiamus, nullum alium interpretem audiemus, nisi quem nobis tradiderunt patres. Hic enim deus interpres est hereditarius (πάτριος ἐξηγητής) omnium hominum, in his rebus, sedens in media terra et in ejus gremio edit oracula. »

Ibid. 9. Προσημιθεῖς 467.

Ibid. C 10. Testes fide digni tuerentur locum de Cleomede Astypalensi, nempe Plutarchus, in *Vita Romuli*; Pausanias, in *secundis Eliacis*, seu lib. vi, c. 9, sic autem loquitur prior : « Sors Romuli non valde dissimilis est ab his quæ referunt Græci de Aristote Proconesio et de Cleomede Astypalensi ; hic erat virtute et statura insignis, indole arcanda et fere furenti, nihil nisi vi agens. Hoc est ultimum ejus factum : ingressus in scholam puerorum percussit pugno columnam quæ sustinebat domum, eamque mediam fregit : unde ruit tectum. Cum eum persequerentur propter puerorum necem, confugit in ingentem arcam, operculum clausum retinuit, ita ut frustra conarerent multi homines eum extrahere. Confracta arca, inveniunt eum neque viventem, neque mortuum ; quod quidem mirantes miserunt legatos Delphos, quibus respondit Pythias :

Ultimus heroum est Cleomedes Astypalensis. »

Pausanias addit quædam nova : « In Olympiade præcedenti dicitur locus Epidaurensis interfectus fuisse in pugna a Cleomede Astypalæo adversus eum lutante. Damnatus est a iudicibus quasi reus facti injusti, amissioque præmio victoriæ factus est amens ; dolore commotus confugit Astypalæum et, cum sedisset haud procul a schola, in qua includebantur circiter sexaginta pueri, dimovit columnam quæ fulciebat tectum, quod ruina obrivit pueros. Cum eum insectarent lapidibus incolæ, confugit in templum Minervæ, descendit in arcam positam in hoc templo, et trahens ad se operculum, delusit conatus Astypalæorum qui volebant aperire arcam. Cujus tabulis denique dimotis, neque reperto Cleomede vivo aut mortuo, miserunt Delphos qui peterent explanationem eorum quæ acciderant Cleomedi. Pythia reddidit oraculum supradictum. Ex hoc tempore Astypalæi colunt ut heroum Cleomedem. »

Idem narrat multi scriptores ecclesiastici : Origenes, *adv. Celsum*, lib. III ; Theodoretus, *Therapeutica*, lib. VIII ; Cyrillus, *adv. Julianum* ; Epiphanius Scholasticus ; denique historicus Socrates, lib. III, c. 25, p. 165 edit. Valesii, qui citat nostrum auctorem : « Quid dicam de Cleomede athleta, quem deum pronuntiavit oraculum? Propter hoc oraculum Diogenes Cynicus et philosophus Œno-maus condemnaverunt Apollinem Pythicum » κατέγνωσαν τὸ πῦλον Ἀπόλλωνος. Ut videtur, Œno-maus habuit alia documenta ac Plutarchus et Pausanias de morte Cleomedis, quem onagri calce interfectum narrat : probabile est Astypalæos deceptos esse a Cleomede qui, illis nescientibus, aufugit. Unde rumor serpit illum e conspectu ablatum esse, quare inter deos relatus est.

Col. 598 B 11. Theagenes Thasius citatur a Pausania in *secundis Eliacis*, c. II : « Thasii, inquit, illius statuum in mare coniecerunt, sequentes legem quamdam Draconis inter eas quas de cæde Atheniensibus dederat. Juxta hanc legem ejiciendæ sunt extra fines res inanimatæ quæ cadendo mortem alicui attulerint. » Quam legem Draconis ipsissimum verbis refert Demosthenes in *Oratione adv. Aristocratem*, t. I ed. Reiskii, p. 645. « Prytanæi tribunal est quartum. Ad quid spectat? Si lapis, lignum ferrumve, aut aliquid simile casu percussit aliquem ; si nescitur a quo veniat ; si res possideatur aut perspectrum sit quæ fuerit mortis causa, ad hos magistratus deferitur. » Pausanias proflixè locutus est in loco allato de vita athlete. Theagenis et de honoribus quibus cultus est ut deus.

Col. 400 A 1. Vigerus dicit in sua nota se

illius præferentes effigiem, Petrum Burmannum induxerunt ad dissertationem hac de re endendam, cui titulus *Zeb̄ Katac̄t̄r̄n̄s*, Ultraject. in-4°, 1700. in qua ad evidentiam probat hoc epithetum Iovi non dari, nisi cum fulgur emittat (*Fulgurator*), et magna inde detrimenta nascantur. Et in hoc distinguitur a Jove Helicia, cuius tonitrua res futuras omninabantur, Ἑλικίας ὁ συστροφέας ἢ Ἑλικας ποιῶν, διὰ μέγαν παχύτητα ἢ ὑγρότητα, τῆ πικνύοντι τοῦ ἀέρος ἀνωθούμενος, ait Tzetzes in *Lycophrane*, v. 382. Ipsum tonitru dicebatur *Katac̄t̄r̄n̄s*, et hoc sensu usurpatur apud Lycophromem, l. I. In citationibus Burmanni Eusebii verba omissa sunt.

Col. 412 A 3 :

Non mens hic sermo est, sed quem præcepit Ofellus.
Horat. *Satyrar.*, l. II, *Satyr.* 2.

Euripides in *Menalippa* :

Οὐκ ἐμὸς δὲ μῦθος, ἀλλ' ἡμῶν μητρὸς πάρα.

Et in *Hippolyto*, v. 333 :

Σοῦ τὰδε, οὐκ ἐμοῦ κἀλόει.

Ad hoc alludit Plato, *Alcibiade primo*, p. 415 ed. Henrici Stephani : Τὸ τοῦ Εὐριπίδου ἄρα συμβαίνει, ὡ Ἀλκιβιάδῃ σου τὰδε κινδυνεύεις, ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ ἀκηχεύεις, οὐδ' ἐγὼ εἰμι ὁ ταῦτα λέγων, ἀλλὰ σύ. De hac locutione proverbiali, vide Muretum, *Var. Lect.*, l. v. 20.

Ibid. B 3. Textus Græcus fert τὸν δαιμόνιον. Hic distinguendum est inter *Δαίμονας* et *Δαιμόνια*, quam distinctionem non admittit lingua Gallica : *Δαίμονες* majores dii erant ; *Δαιμόνια*, verbi gratia, genius Socratis, minores erant. Vox *Δαιμόνιον* præsertim genus Socratis designabat, et ita Xenophon in *Ἀπομνημονεύματι* ; Plato, in *Apologia* ; Plutarchus in *Tractatu de genio Socratis*. Eustathius in vers. 294. lib. x *Odysseæ*, p. 1639, ait : *Circem gladio Ulyssis territant fuisse, quia, ut Δαιμόνιον, vita longiori fructura erat, haud tamen immortalis.* Vid. p. 1659 editionis Rom.

Ibid. C 6. Cf. Valckenæer in *Euripidii Fragmenta*, c. 25, p. 287.

Ibid. D 45. Versus quos hoc in loco tanquam auctoritatem facientes citat Eusebius, ex *Syllo* Euripidis deprompti fuerunt : mirum est Vigerum horum auctorem non indicasse, cum conetur eos emendare, præsertim quod Philo Judeus pluries his usus fuerit in tractatu : *Quod homo virtute præditus sit liber*, in libro *De Josepho*, in *Allegoria*. Gataker in posthuma parte *Adversariorum*, c. 10, p. 520, Ultraject. 1698, in commentario, in *Marcum Aurelium*, lib. viii, c. 41, eos restituit ita ut ego edidi. Apud Philonem legitur : *Οὐα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν Ἡρακλῆς*. Hi versus, ut videre est, ab Hercule recitantur. Euripides primo versus iterum usus est in *Phœnicibus*, v. 531 :

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν κῆρ, ἴτω δὲ φάσγαντα.

Ceteri ita a Philone scribuntur :

Πῆμα, κάταθε σάρκα, ἐμπλήσθητι μου
Πῶνον κατανὸν αἶμα, πρόσθε γῆρ κάτω
Γῆς εἰσὶν ὄστρα γῆ τ' ἀνω εἰς οὐρανόν,
Πρὶν ἐξέμω σοι θαπ' ἀπαντήσια λόγον.

Ex Eusebio, Gatakerus proponit τάρμον pro πῆμα, idem sonante ac κάταθε.

Col. 413 B 11. « Si omnia fato sunt, omnia sunt causa antecedente : et si appetitus, illa etiam quæ appetitum sequuntur, ergo etiam assensiones : at si causa appetitus non est sita in nobis, nec ipse quidem appetitus in nostra potestate ; quod si ita est, ne illa quidem quæ appetitum efficiuntur, sunt sita in nobis : non igitur neque assensiones, neque actiones in nostra potestate : ex quo efficitur ut nec laudationes justæ sint, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia. » Cicero *De fato*, c. 17.

Ibid. C 10. *Et γὰρ ἐξ εἰμαρμένης τὸδε τι γήρησσομαι νομίζω*. Hæc locutio, a nostro auctore

inferius usurpata : Ἐν τῷ τὸδε τι βούλεσθαι ἢ μὴ βούλεσθαι, ex antiquioribus rhetoricæ magistris desumpta est. Longin. *De sublimitate*, § 14 : Πῶς ἂν τὸδε τι ὑπ' ἐμοῦ λεγόμενον, παρὼν Ὅμηρος ἢ Δημοσθένης ἤχουσαν ;

Hermogenes : *Διαίρεσις τῶν στάσεων*. Πραγματικῆ ἔστιν ἀμφιθέτησις περὶ πράγματος μέλλοντος, εἰ δεῖ γενέσθαι τὸδε τι, ἢ μὴ γενέσθαι.

Ibid. D 8. Cicero *De fato*, 12 : « Nec nos impediet illa ignava ratio quæ dicitur ἀργὸς λόγος, cui si pareamus, nihil omnino agemus in vita. »

Origenes *contra Celsum*, lib. II, p. 73, edit. Cantab. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σφίσιμα ἂν, τοιοῦτός ἐστι λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν νόον, καὶ ἀποτρέπων αὐτὸν χρῆσθαι τῷ λατρῷ πρὸς ὕψιστον, καὶ εἶγε γε οὗτος ὁ λόγος : εἰ εἰμαρται οὐκ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, ἐάν τις εἰσαγάγῃ τὸν λατρὸν, ἐάν τις μὴ εἰσαγάγῃ, ἀναστήσῃ : ἀλλὰ καὶ εἰ εἰμαρται οὐκ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, οὐκ ἀναστήσῃ. Ἴτοι δὲ εἰμαρται οὐκ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, ἢ εἰμαρται σοι μὴ ἀναστήναι : μάτην ἄρα εἰσαγάγει τὸν λατρὸν. « Quod aient ἀργὸς λόγος est sophisma, et ad illud reduci potest : supponamus aliquem ægrotò adesse et illi suadere, his verbis, ne medicum vocet qui eum ad sanitatem reducat : si ex fati decretis sanitati restituendus sis, accersas medicum vel non, sanaberis ; si autem convalescere non debeat, in vanum medicum vocabis. »

Plutarchus, *De fato*, c. 11 : Ἀργοὶ καὶ θερίζοντες λόγοι, καὶ ὁ παρὰ τὴν εἰμαρμένην ὀνομαζόμενος, σφίσιμα, ὡς ἀβλήως, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, τυγχάνει θνα. « Ratiocinia quæ vocant ἀργοὶ et θερίζοντες, sicut et illud quod vocant, παρὰ τὴν εἰμαρμένην, mera sunt ex hac argumentatione sophismata. »

Plato, in *Memnone*, p. 17 : Οὐκ οὐκ δεῖ πείθεσθαι τούτῳ τῷ ἔριστικῷ λόγῳ : οὗτος μὲν γὰρ ἡμᾶς ἀργὸς ποιήσει. « Cante cavendum est hoc genus discussionis, quod nos nonnisi ad summam inertia ducere possit. »

Col. 416 A 5. *Τὶ οὐ δεῖ συντεταχῆσθαι*. Legendum est συντεθεσθαι. Demosthenes, *contra Aristocratem*, p. 679, ed. Reiske : Ὅ ταῦτα τὸν συνθέμενος, pro, ταύτην τὴν συνθετὴν γεγραμμένος.

Col. 417 C 4. Ἔξις. Hujusce vocabuli philosophicus usus ab Ammonio exponitur, ad *Aristot.* *Categorias*, folio 120 editi. Sabii : Τὸ τῆς ἔξεως ὄνομα καὶ τούτων φέρεται ἐπ' ὧν καὶ τὸ τῆς εὐεξίας ἢ γὰρ εὐεξία ἐπίστασις τῆς ἔξεως ἐστὶ καὶ τὸ τῆς ἔξεως ὄνομα ἐπὶ μόνον τῶν ἐμφύγων λεγθῆσεται.

« Verbum ἔξις idem ac εὐεξία, quod vocis ἔξις extensio est. Dicitur tantum de substantiis animatis. »

Col. 420 B 8. Ἀπαράλλακτον, ineluctabile. Distinctionem philosophicam τῶν παραλλάκτων et τῶν ἀπαραλλάκτων, indicat Plutarchus in tractatu *de contradictionibus Stoicorum*, p. 373, l. XIII. edit. Hutten ; t. X, p. 322 ed. Reiskii : Τοῦ κατηγορησάσθαι θεοκόντους ὑπὸ τῶν ἔξωθεν αἰτιῶν ταῖς ἕρμαις ἀπλόων σιν παρ' ἐμῶν : ἔνοις τῶν φιλοσόφων ἐπιπευστικῶν τινὰ κίνησιν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ κατασκευάζουσιν ἐπὶ τῶν παραλλάκτων μάλιστα γενομένην ἐκθόλην, δὲ τὰ δοκῶν ἴσων δυναμένων καὶ ὁμοίως ἐχθόντων θάτερον ἢ λαθεῖν ἀνάγκη, μηδεμίαν αἰτίας ἐπὶ θάτερον ἀγοίσης, τῷ μηδὲν διαφέρειν ἢ ἐπιπευστικῆς δυνάμει αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἐπὶκλίσειν ἐξ αὐτῆς λαβούσης, δέικοιτε τὴν ἀπορίαν.

Originem vero illius coactionis quæ in motibus nostris existere videtur, in causis exterioribus invenendam nonnulli philosophi docuerunt. In parte superiore animæ, inquit, inest quedam virtus *epelustica*, id est, spontanea, quæ præsertim manifestatur in acibus *parallactica*, id est, qui alius pro alio sumi possunt ; quod sit, cum ex duabus rebus, eamdem vim et valorem habentibus, quarum alterutra pariter eligi queat, unam tamen eligere necesse sit, quamvis ad neutram necessario trahamur,

nullo discrimine prævalente : hac virtute epelastica, determinationis animæ nostræ (de motu proprio) solvitur difficultas.

Col. 428 C 6. Hæc etymologia vocis εἰμαρμένη Stoicorum est.

Platarch., *De placitis philosoph.*, i, 28 : Οἱ Στωικοὶ εἰμαρμένην λέγουσιν εἰρήνην αἰτίων, τοῦτέστι τάξιν καὶ ἐπιπονήσασιν ἀπαράστων. — Idem, *De fato*, iv, 1, 15 : Εἰμαρμένη γὰρ προσαγορεύεται ὡς ἂν ἐιρομένη τις. Cic., *De divin.*, i, 55 : « Fatum id appello quod Græci εἰμαρμένην, id est ordinem seriemque causarum; cum causa causæ nexa rem ex se gignat. »

De fato vide sanctum Augustinum, lib. v, capite 1 et seq. usque ad undecimum, *De civitate Dei*; Cicero., *De divinatione et De fato*, ubique.

Col. 429 A 3. Σωματικά στοιχεία. Nomen στοιχείων astris datum non est Eusebio proprium, sed ab eo frequenter adhibetur, l. i, cap. 9 : Φοινίκων οἱ πρῶτοι φυσικοὺς ἦλλον καὶ σελήνην καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας πλανήτας καὶ τὰ στοιχεία τὰ τούτους συναφῆ, θεοὺς μόνον ἐγγίνυσσον· τὰ στοιχεία sunt ἀπλανῆς, inquit Salmasius, *De annis cismact.*, p. 577. — Eusebius, lib. iii, c. 4, p. 93 : Εἰς μόνον τὰ ἐρόμενα τοῦ κόσμου στοιχεία. — Id., *Hist. eccles.*, iii, 31 : Κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεία κεκοιμήται, ubi vid. Valesium. — Theodoretus, *Hist. eccles.*, v, 39 : Τοὺς τὰ στοιχεία θεοποιούσας, ubi eundem. — Epiphanius, *De heresi Pharisæorum* : Τὰ ματαίως νομιζόμενα εἰς ἀστέρων στοιχείων, ubi, εἰς ἀστέρων, inquit Valesius de Eusebio l. l., ponitur pro εἰς λόγων. — Hieronymus in epist. ad Hedibiam iv : « Omnis hebdomada in sabbatum dividitur, quas ethnici idolorum et elementorum nominibus appellant. » — Chrysost., homil. 58 in *Matthæum* : Ὁ γὰρ δαίμων ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου καὶ ἐπιτίθεται τοῖς ἀλοῦσι. — Theophil., *ad Autoly.*, l. i, c. 6 : Ἦλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, στοιχεία αὐτοῦ εἰσι. — Idem, l. ii, § 22 et 50. — S. Greg. Nyss., in *Vita sanctæ Macrinæ* : Ἀστὸν τῶν στοιχείων τὰς εἰκόνας διὰ τῆς μιμήσεως ἀνυποῦσθαι, et alii.

Col. 433 A 10. Ἡπήχθη ms. 467.

Ibid. 15. « Democritus auctor atomorum accipere maluit necessitate omnia fieri, quam a corporibus individuis naturales motus avellere. » Cicero, *De fato*, c. 10.

Ibid. B 3. Τοσοῦτος ms. 465. Cicero, *De fato*, c. 7 : « Maxime tibi de hoc ipso, Chrysippe, cum Diodoro certamen est : ille enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum, et quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse, et quidquid non sit futurum, id negat fieri posse. Tu et quæ non sint futura, posse fieri dicis, ut : frangi hanc gemmam, etiamsi id nunquam futurum sit. »

Platarch., *De contradict. Stoic.* : Ὁ δὲ λέγων ἔτι Χρῆσταιπος οὐκ αὐτοεἶθε τούτων αἰτίων, ἀλλὰ προκαταρκτικῶν μόνον ἐπιπέθε τὴν εἰμαρμένην, ἐκεῖ πάλιν αὐτὸν ἀποδείξει· μαχόμενον πρὸς ἐαυτὸν, ὅπου τὸν μὲν Ὀμηρον ὑπερφωῶς ἐπαίνει περὶ τοῦ Διὸς λέγοντα· Τῷ ἔχῃ ἔτι κερ θῆμι κακὴν πέμπησιν ἐκάστω, ἢ ἀγαθόν...

(*Iliad.* O, 409.)

Respondet ille, fatum, ad sententiam Chrysippi, non esse causam effectivam, sed causam primordiam; sed in eo secum discrepat, cum magnifice laudet Homerum de Jove dicentem : « Itaque æquo animo bonum vel malum vobis datum accipite. » Platarch., p. 361, t. X ed. Reischii.

Quod vero Chrysippus docuerit de fato et malo vel bono, si quisquis scire voluerit, quantum illud fieri potest, cum desint ejus opera, legat quæ narrat A. Cellius in *Noctibus Atticis*, lib. vi, cap. 1 et 2. Col. 434 B 15. Hoc oraculum ab Herodoto relatum, l. vii, 148, alius alio modo docti editores interpretati sunt. Refert Wesseling versionem Chalcidii :

Vicinis offensâ, Deo charissima plebes,
Armorum cohæbe munimina...

In hoc verbo τὸν προβόλων inest difficultas : ex hoc verbo intelligendusne est hominis status arma tum ad nocendum, tum ad se defendendum gestantis? Ἐν προβόλῃ θέσθαι, verbum est in rebus belli usitatum, quod idem habet ac *præferre*, sive hastam sive scutum quo tegantur; *προβόλη* in eo sensu idem ac πρόδημα sonat. Xenoph., *Memorab.*, lib. iii, c. 12-27 : Μέγχι τῆς ἡλικίας ὀπλιμένους κουφοτέρως ὄπισθι, βλαβερούς μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι, μεγάλην δὲ προβόλην τοῖς πολέταις τῆς χώρας κατασκευάζεσθαι. Idem, in *Cynegetic.*, c. 5, oculum leporis describens : Τὰ τε γὰρ ὄμματα ἔχει ἔξω, καὶ τὰ βλεφαρα ἐλλείποντα καὶ οὐκ ἔχοντα προβόλην ταῖς αὐγαῖς. Eorum oculi ciliis quibus proteguntur carent.

Ex his concludere fas est, quod deus jubeat Argienses nihil præter defensionis rationem tentare, sed esse paratos ad pugnam. Notam vide de *προβόλων*, *Præparat.* lib. vii, c. 16, p. 330, ubi pro insidiis sumitur hoc verbum et verbo θελήτηρον assimilatur.

Col. 436 A 1. Vide Stephanum Byzantinum de hoc oraculo, voce *Carystes*.

Ibid. B 1. Oraculum de quo nunc agitur, Stephanus Byzantinus commemorat, verbo Θάσος, ut exinde cognoscamus hanc insulam, Heriam antea nominatam fuisse. Vide oraculum de colonizæ itinere ab insula Paros in Thasos, relatum ab Archibolo, l. v, c. 31.

Col. 437 A 9. Illud quod inducit ad oraculum Alcmæoni datum quamdam movit difficultatem quæ oritur ex duplici sermone (Ἐνομαι qui, cum Apollinem venerari videatur, reipsa irridet. Deum admonet, ne a stulto Alcmæone interrogante decipiatur. Oraculum Apollinis ad Alcmæonem indicatur. Primo ille, inquit Apollodoros, l. iii, 159, interfecit matrem, oraculo obedire volens, γρήσωντος Ἀπόλλωνος ἀπὸ· deinde furis agitatus in Arcadiam perrexit ad Oecleum, inde in Psophidem ad Phlegium qui eum purificavit. Hinc Euripides tragediam sumpsit, *Ἀλκμαίων ὁ δὲ δὲ Ψωφίδος*. Vide Hesychem, vocabulis ἀτένης et ἀργαίνης. Sed in hac regione commorante eo, orta est sterilitas; illi ergo oraculum interroganti respondit, ut undis Acheloi purificandus prolificeretur. Responsum illud est, ut verisimile, quod his verbis incipit. Theoclydes illud refert, lib. ii, cap. 402 :

« Narratur, cum Alcmæon filius Amphiarai, occisa matre, per diversa erraret, Apollinem oraculum edidisse, quo incolere debebat Acheloi submersa littora quæ exsiccavit; et voluisse eum in hac terra permanere, quæ, cum mater interfecta est, lumine solis non lustrabatur, ac proinde terra non erit, cum alia quælibet terra presentia ejus contaminaretur; Alcmæonemque per multum tempus nullatenus fuisse suspicatum de alluvionibus Acheloi agi. » Idem refert Pausanias, l. vii, p. 646.

Aristoteles in *Ethicis*, cap. 1, sic se habet : « In quibusdam nulla coactio admittenda est, ac proinde oportet mori et crudelissimè seclare tormentis, potius quam committantur; qua de causa, Alcmæon Euripidis ridicule agit, cum ad interficiendam matrem se coactum fuisse declarat. » Theodectus ediderat Alcmæonis oraculum, cujus tres versus citantur ab Eusebio, l. x, c. 3, in fragmento Porphyrii; de ea loquitur Aristoteles, *Rhetor.*, l. ii, c. 23. Sic enim se habet :

Δεῖ σκοπεῖν χωρὶς, εἰ ἄξιός ἐστι παθῶν, παθεῖν· καὶ ὁ ποιήσας, ποιῆσαι, εἴτα χρῆσθαι ὑποτέροις ἀρμύταις· ἐνίοτε γὰρ διαφύγει τὸ τοιοῦτο καὶ οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ ἐν Ἀλκμαίῳ τοῦ θεοδέκτου.

Μητέρα δὲ τὴν σὴν οὐκ ἐστὶνε βρωτῶν;

Φησὶ δὲ ἀποκρινόμενος·

Ἄλλὰ διαλαβόντα γρη σκοπεῖν.

Ἐρομένης δὲ τῆς Ἀλφειοῦσας, Πῶς; ὑπολαβὸν φησὶ·

Τὴν μὲν θανεῖν ἔκριναν, ἐμὲ δὲ μὴ κτανεῖν.

« Examinandum est separatim an ille qui pona

multatur, punitur juste, et an qui pœnam infligit, juste inflixerit; deinde, ubi sit æquitas indicandum, sicut in *Alcæone* Theodecti: Nemone tuam matrem in odio habebat? — Alcæonem respondens dicit: Sub duplici respectu perpendi debet mea agendi ratio. Quomodo rem audis? inquit Alpheibiœus. — Adjicit Alcæon: Illam morituram sed non a me occidendam statuerant.

Cicero verum refert tragediæ ejusdam Latine *Alcæonidis* nuncupate, *Academ.*, II, 17: « Contingit ut incipientes furere sentiant et dicant, aliquid quod non sit, id videre sibi, et cum relaxentur sentiant atque illa dicant Alcæonidis: Sed mihi neutquam cor consensit cum oculorum aspectu. »

Alcæonides, poetæ cyclici incogniti opus, a Strabone indicatur, I, x. Vide scholiastem Euripidis ad versum 1000 *Orestis*.

Vide quod Athenæus, initio libri sexti, commemorat e comicis Antiphane et Timocle sumptum, *Alcæonidis* materiam τραγικωτάτην τινά ἔλην professus.

Eustrates, in commentariis in locum citatam *Moratorium* Aristotelis, p. 59 verso, duobus versibus Euripidis Aristoteli:

Μάλαστα μὲν μ' ἐπῆρεν ἐπισκιάσας πατῆρ,
Ὅθ' ἄρματ' εἰσέβαυεν εἰς Θήβας ἰών.

Quod non satis esse proclamat ut culpa liberetur. Urbs ab Alcæone condita Argos Amphiloica nominabatur. Valcanus Ephorus a Strabone citatus, I, vii, p. 325; alii vero auctores illam ab Amphiloico, Alcæonidis fratre, conditam fuisse contendunt.

Textus hujus oraculi corruptissimus. Sic incipit versus secundus: Ἀμφὶ ἀρραβίη, quod Vigerus retinuit. Heinichen, ultimus editor, miro modo se agere credidit legendo ἀμφὶ Ἀρχαδίης, quod rumpitur metrum, et quod falsum est; Alcæon enim non Arcas, sed Argivus erat.

Holstenius in Porphyrium *De vita Pythagoræ*, p. 33, proposuerat scribere ἀμφιραβίης, sed non dum metrum versus restituebatur. Valkenauer, *Fragmenta Euripidea*, p. 287, legit: Ἀμφιραβιάδης; et hoc feliciter restitutum. Hincapparet quanta cura lectiones corrupte conservandæ sint; etenim, si loco Ἀμφὶ ἀρραβίη, textus Heinichen in manuscriptis prævalisset, nunquam fuisset detecta vera lectio. Vide Gregorium Corinthum *De dialecticis*, p. 486, ed. Scheffer, et notas Sic in Ovidio legendum:

Amphiaraiades Naupactæo Acheloo,

Solve nefas, dixit; solvit et ille nefas.

*Ah! nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putatis aqua.*

(Ovidius, *Fastorum* I, II, 43.)

Col. 437 B 3. Hic locus discrepat ab iis quæ de ætate Arcesilæ, secundæ academiæ auctoris, dicunt Cicero et Eusebius ipse, I, xiv, c. 4. Hic locus Ciceronis in primis *Academiæ* legi potest: « Palæmonem audiverant assidue Zeno et Arcesilæus, sed Zeno cum Arcesilæum claret ætate valdeque subtiliter dissereret. » Inde clare cognoscimus quod Arcesilæus, Zenonis coævus, ducis Portici, etiam Chryssippi, tertii ducis in ordine temporum ejusdem Portici, non potuerit æquævus esse; e contra Epicurus et Chryssippus eodem tempore vivebant. Narrat tamen Diogenes Laertius, lib. vii, 183, quod Sotio affirmet, in octavo libro, se philosophiam docuisse una cum Arcesilæo et Lycæde, academiæ rectoribus. Quomodo concilianda hæc inter se pugnantia? Non hic locus est demonstrandi ntrum historia Græcæ philosophiæ cum seipsa concordet chronologicæ. Scimus tamen ex Apollodoro Epicurum tertio anno 127 olympiadias, et Chryssippum, ex eodem, quarto anno 126 olympiadias, Diog. Laert. I, vii, 184; Epicurus septuaginta annos vixit, Chryssippus vero annos tres et septuaginta. Coævum ergo fuerunt, quid

quid dicant Sotio et Oenomas. Arcesilæus, ex eodem Apollodoro, floruit currente olympiade 120. Diog. Laert., I, iv, 45.

Col. 440 A 3. Vide supra col. 1521 notam in vocem *εἰρημός*.

Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

libid. B 1. Hoc oraculum, quod invenitur in *Phænis*, multis commentariis ab aggressoribus vel defensoribus fati illustratum est; sicque redditur, vers. 18:

*Μὴ σπεῖρε τέκνον ἄλοχα δαιμόνων βία·
Ἐὶ γὰρ τεκνώσειε παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὀ φόν·
Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.*

Col. 444 A 1. Trachim, de qua hic agitur, notissimum fecit tragedia Sophoclis quæ inscribitur *Trachiniana*; hæc urbs recenset Homerus in catalogo, v. 682:

Οἱ τ' Ἄλκρ, αἱ τ' Ἀλότρη, αἱ τε Τρηγίην ἐρέμοντο.

In radicibus montis Oetæ hæc urbs sita erat; in posterum Heraclea nominata est, in honorem Herculis, ejus conditoris. Postquam enim Eurymus et filium ejus Hercules apprehendissent, ut ait Sychtinus Teosensis ab Athenæo citatus, I, xv, 461, vindictam de exactionibus eorum sumere volens, eos interfecit; et in eo loco condidit urbem, cui Heraclea Trachiniana nomen inditum. Eo nomine appellata est, inquit Stephanus Byzantinus, διὰ τὴν τραγῳδίαν; eam Thessalia urbem vult idem Stephanus. Dicit Strabo, lib. ix, p. 453, in eo Sophoclem sequens, hanc Phthiotidis civitatem fuisse; idem harum duarum provinciarum incertis limites declarat. « In dubium venit res, cum Alos et Aleopean Homerus nominaverit, an in mente habuerit loca quæ nunc ad Phthiotidem pertinere habentur, an vero Locridis civitates, Trachim et regionem Oetæ continentes. »

Locrenses, de quibus agitur in oraculo, iidemne sint ac illi quos infra nominat, Otaioi? An hic versus ejusdem oraculi sit? Non facile dirimenda questio. Ad montem Oetam Locris extendebatur, ut loco supra citato narrat Strabo; cæterum nunquam varii Locrenses sic denominati. Appellantur etenim Oruntii, Ozoleenses, Epicnemidiani et Epizephyrienses, qui ultimi, cum in Italia habitarent, soli Epicnemidiani capere Trachim potuissent hincque Oetæenses nominari.

Col. 448 D 3. *Χρέων*, inquit Suidas, τὸ εἰμαρμένον τέλος ζωῆς Ἀλιανός· ἐπει δὲ εἰς γῆρας ἀφικέται, τὸ κενὸν τῆ περιουσίᾳ χρέων ἐξέτις, καὶ τῆς προσρηκόσης κηδεύσεως ἐπιχε.

Τὸ δὲ χρέων μετοχὴ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ χρῶ χρέω γενομένη· οὐδέτερον χρέων. Παραρρητικὴ παρηκολούθησε τοῦ τόνου, καὶ κατ' Ἀττικὴν ἔκτασιν ἐτραπῆ τὸ ο εἰς ὦ, καὶ ἐστὶν ἄελκτον· τὰ εἰς ον ἐπιβήματα διὰ τοῦ ὁμοίου γράσσεται πλὴν τοῦ χρέων καὶ ἐκποδόν. Leopardus multa hujusce vocabuli exempla citat: aliqua referam. Euripides, in *Iphig. Taurid.*, 1486:

Τὸ γὰρ χρέων σὺν τε καὶ θεῶν κρατεῖ.

Plutarch., in *Demetrio*: Καὶ ταῦθ' ἐπὶ τῆν γενομένην Ἀντιγόνῳ ἔβαν ὑπὲρ αὐτοῦ διετέλει τὸ χρέων. In *Pyrrho*, 403: Τὸ δὲ χρέων ἦν ἀφυκτον. Suidas, in voce *τόνος*, loquens de morte Alexandri Molossi: Γνωὺς ὅτι ἄρα τὸ χρέων ἐκπέλησται.

Suidas, in voce *Σελημιανός*: Ἐξήχη δὲ αὐτὸν ἡ εἰμαρμένη καὶ τὸ χρέων. Moschopolus addit: Τὸ χρέων δὲ μὲν μετ' ἀφθρου τίθεται. ὄνομα ἐστὶ μωβόλιτον, χωρὶς δὲ τοῦ ἀφθρου, ἐπιβήματα... Ἀρπιον δὲ αὐτὸ λέγειν ὄνομα ἐπιβήματων.

Vide Eustathium, *Iliad.*, lib. II, p. 166, I, viii, edit. Romæ.

Τὸ χρέος; reperitur in eodem sensu acceptum; Alciphron, I, I, epist. 25: Οὐκ ἐστὶ τὸ χρέος φωνῆν· quod Μοιρίσιον χρέος appellat Plutarchus, in *Consolatione ad Apollonium*.

Col. 452 A 11. Auctor *Rhetoricæ ad Herennium*,

lib. II, § 25, quæ est pars operum Ciceronis, hos Pacuvii versus commemorat :

*Fortunam insanam esse et cæcam et brutam perhibent philosophi
Saxoque instare globoso prædicant volubilem.*

Col. 460 A 5. Themistius, in Aristotelis commentariis *De auscultatione physica*, libro II, his verbis utitur : « Inter eos qui de natura disserunt, a plurimis ad necessitatem causæ naturales reducuntur; quandoquidem apud eos, ut verisimile est, necessitas idem sonet ac materia; sicque frigus et calor aliaque materie elementa, quæ ab illis philosophis principia rerum agnoscuntur, necessario existunt; dum e contra qui causam creatricem admiserunt, ut Empedocles et Anaxagoras, rem absque commentariis perstrinxere (ὅσον ἀνάμεινοι γὰρ εἶναι ἐπί). »

Ibid. C. 1. Res hæc de vita Socratis sumpta, item fertur nomine Physiognomosis, hic sub nomine Indici designati; ab Aristotele, *Præp. evang.*, l. XI, c. 3; a Cicerone, *De fato*, c. 5; *Tuscul.*, lib. IV, cap. 37. Vide Luzac, *De digamia Socratis*, p. 244.

Ibid. D 5. Περλαπτα et Περλαρματα Plinio *Coronæ*, de alba spina agenti, l. XXIV, c. 12: « Spinae albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita capitis dolores minuit. »

Plutarchus, in *Vita Periclis*, § 58, dicit : « Proponit Theophrastus in suis *Moralibus*, an adversitate mutari possint indoles, et virtus fiat debilis, cum dolore gravescant corpora; qua de causa refert, quod Pericles, cum ultimo morbo ægrotaret, cuidam amico visitanti dixerit, se mulieribus sollicitantibus cedentem sibi collo amuletum circumdeditisse: ex quo illum potuisse tamen ineptæ superstitioni assentire, perspicuum est. »

Vide Salmasium, *De annis climactericis*, p. 566; Petrum Petit, *Miscell.*, lib. II, c. 15.

Col. 464 B 3. De Bardesane Porphyrius, *Tractatu de abstinencia*, l. IV, p. 356, his verbis loquitur: « Dicuntur eadem de Chalceis, ut testatur Bardesanes, vir Babylonius, patrum nostrorum cœvus, qui cum forte apud imperatorem nua cum legatis Dandamidis fuisset, de eo nos certiores fecit. » Ex hoc Porphyrii loco immetoscit quo tempore vixerit Bardesanes. Eusebius narrat in *Hist. ecclesiast.*, lib. IV, cap. 28: « Eum Antonino imperatori præclarissimum de fato dialogum obtulisse; » ex quo opere extracta sunt quæ hic legimus. Orelli commemorat tractatum proprium, cui titulus, *Historia Bardesanis et Bardisanitarum*, Frid. Strunzii, Wittemberg., 1710, in-4°. « Illem non Antonino opus suum, sed Vero Marci Aurelii collegæ obtulisse asserit Epiphanius. » Vide hunc, hæresi XXXVI. Nomen ejus in *Hist.* Eusebii, in Porphyrio et Epiphania lib. II, tom. I, scribitur per, Βαρδισάνης.

Hieronimus, in epist. 2 *adversus Jovinianum*: « Bardesanes vir Babylonius in duo signata apud Indos, Gymnosophistas dividit, quorum alterum appellat Braganas, alterum Samaneos, qui tantæ continentie sunt, ut vel pomis arborum juxta Gangem fluvium, vel publico oryzae, vel farinae alantur cibo: cum rex ad eos venerit, adorare illos solitus sit, paceraque suæ provinciæ in illorum precibus arbitrari sitam. »

Col. 465 A 11. Corruptum nomen est illis, quando *Alaneenses* vocantur. Non dubium est, quin scriptori hic error tribui debeat.

Ibid. B 8. Verum sensum vocis γαλή non determino; hoc verbo alii vultu significari *feles*, alii *mistelas*: hanc questionem non aggredior, utpote ad historiam naturalem pertinentem.

Ibid. 'Εκ τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς. Vertit Vigerus, *ab origine mundi*, cum de extremis orbis partibus hæc intelligenda sint. Hoc a Græbio notatur, in *Spicilegio Patrum*, t. I, p. 290, in quo continetur fragmentum Bardesanis, ab illa secunda parte inci-

piendo. Illud fragmentum reperitur in *Recognitionibus* pseudo-Clementis. Eo pariter usus est auctor dialogorum editorum sub nomine Cæsarii qui ex eo sententias sumpsit in cix questione. Ille ultimus vertit locum de quo hic agitur his verbis: Ὁὲ τὰ ἔργα τῆς χέρσου οὐκ οὐκόντες, quod meam versionem probat. Cæterum observandum est, in hac diversa- rum legum explanatione, omnia non chronologicè, sed topographicè scripta esse.

Ibid. Seres nominantur a geographo ipso anonymo, quem in lucem edidit Godefridus, Geneva, 1628, in 4°; ubi de his narratur fabulosa, sicut in scriptis Bardesanis.

Ibid. 12. Οὐκ ἀνδρῶσιν οὐ περιουμένον. Quid ultima vox significet non potest intelligi, cum nemo interfectus ad iudicem trahi possit.

Ibid. D 4. Brachmanes multi veteres auctores nominaverunt, præsertim geographus Byzantinus Ptolemaeus, in libro cui titulus *Περὶ τῶν τῆς Ἰνδίας ἠθῶν, καὶ θραυγμάτων*. Londini typis mandato 1665, in 4°. In eorum institutionum historia sæpe falsa veris immista sunt, sicut evenit de populis qui a paucis tantum viatoribus invisuntur.

Col. 468 B 2. Maguseenses vocantur Magouneenses in ms. 466; sed omnes alii eodem modo scribunt ac S. Epiphanius, lib. III, tom. II, pag. 4094: « Apud hæresiarchas illi qui multis præsertim mysticis apud Persas Maguseenses vocantur, apud Ægyptios vero prophetae. » Guebris vel Parsis adhaerebant, astraque solommodo colebant. Magouneenses e contra in Arabia Petraea habitabant.

Lex Persarum, qua patres cum filiabus, vel matres cum filiis conjugium inire poterant, jam invocata est in lib. I, c. 4; de ea loquuntur multi auctores, et præsertim Plutarchus initio libri *De fortuna Alexandri*; Diog. Laertius, lib. IX, in *Pyrrhone*, 85; Athenæus ex Antisthene, lib. V, 63, p. 220; Catullus, Quintus Curtius.

De hoc more nefando, multa a Christianis dicta, quæ credi debent, cum inter reges nonnulli sic egerint. Cambyses enim uxorem duxit Atossam, ex Cyro, ut ipse, natam, Artaxerxes vero filiam suam. Pseudo-Cæsarius, Bardesaneum sequens in questione 109, nomen Chalæeorum et Babyloniorum nomini Persarum substituit. Videbantur Persæ populorum ab ipsis subactorum mores adoptasse. Lucianus, *De sacrificiis*, 5: Ζεὺς ἔφηκε μὲν πολλὰς ἀλλας, ὑστάτη δὲ τὴν Ἥραν τὴν ἀδελφὴν, κατὰ τοὺς Περσῶν τοῦτο καὶ Ἀσσυρίων νόμους. Ex Herodoto cognoscimus quomodo ille usus ortum ceperit, lib. III, c. 31; auctor illius Cambyses fuit; « Ante Cambysen, ait historiae pater, nunquam Persæ sororibus suis matrimonio conjungi consueverant. »

Plutarchus, libro citato, asserit Alexandrum hunc nefandum usum prohibuisse: quod negare videntur tum Bardesanes, qui affirmat Persas non aliter egisse in aliis regionibus ac suis; tum etiam Agathias, lib. II, pag. 61 edit. Lupa., dicens suo tempore ista consuegna permanere apud Persas. Vide Brissonem, *De regno Persarum*, lib. II, c. 153 et seq.

Auctor 'Εξηγήσεως ἄλου τοῦ κόσμου, in lucem edita a Godefrido, pag. 8, dicit: « Post hos sunt Persæ vicini Romanis quos nobis historia tradit insignes, tum magnis sceleribus, tum eximia militari virtute. Dicuntur iidem omnis generis admittere impicitates, hominis dignitatem minime curantes et more animalium ratione destitutorum cum matribus sororibusque miscerentur, et innumeris impietatibus Deum creatorem offendunt. »

Ibid. 9. Παρὰ Γελοῖς. Hic populus nominatur a Dionysio Periegete, v. 4018:

Τῶν μὲν πρὸς βορρῆν ἐπιθηλέα γαῖαν ἔχουσι
Γηλοὶ τε Μάρδοι τε καὶ ἄλλοι ἄγροισσάτηροι.

Ad septentrionem Medice, terra floribus fecunda a Geleensibus, Mardis et Atropateis habitatur.

Illi omnes populi ad Asiam superiorem pertinent,

et quæ de iis dicuntur, plus minusve fabulosæ sunt. Cæsarius habet Γήλας; (adjici debet accentus finalis, ut in Periegete). Sed istum plagiarium errare creditibile est. Epiphanius et Ptolemæus, ut Eusebius accentu finali utuntur. Prope Seras, quorum mores initio descripsimus, ab Epiphania locantur.

Vigerus diversos hujus ethnici nominis scribendi modos observavit in Plinio qui, eod. lib. vi, cap. 6, *Gelas* vocat. « Gelas a Cadusianis distinguendos dicit Strabo, lib. ii; qui populi littora orientalia maris Caspii seu Hyrcanice pariter incolabant. » Theophanes vero, Pompei commisit, ab eodem Strabone citatus, vult eos fuisse inter Amazones et Albanenses, ad orientem. Vocantur Ἐῤῥοί, Ἐῤῥοί, Ἐῤῥαί, Ἐῤῥαί, Γελαίοι, et mulieres, ut in Bardsane, Ἐῤῥισσαι. Non confundendi, inquit, cum incolis Geke in Sicilia, quos memorat oraculum, lib. v, cap. 35, et qui sunt Γεῤῥοί, aliquando Γελαίοι et Γελλαιοί designati; Latine vero *Gelani*, *Gelenses* et *Gellenses*.

Col. 469 B 4. Φαντασία in eo sensu sumitur: Act. xxv, 25; Polyb. in *Excerpti*, lib. xvi; de Scipione μεγάλη συνθεσις εἶναι τὴν φαντασίαν περὶ τὸν ἄνδρα. Posidon. *Apud Athenæum*, lib. v, pag. 212: Ὀδώνος οὐδὲ Ῥωμαίων ἐν τοσούτῃ φαντασίᾳ καταγλιώντος τῆς Ἀττικῆς. *Aristot. Rhetor.* iii, 1: Ἄλλὰ ἅπαντα φαντασία ταῦτά ἐστι, καὶ πρὸς τὸν ἀκρατήν. In genere oratorio περὶ φαντασίαν ἐν πομπικῶν inter se uniantur. Vide Gataker. in *Marcum Aurelium*, lib. x, p. 8; Creuzer. ad *Plotinum De pulchritudine*, p. 156.

Ibid. C 7. Ἐν Ἀτροίς. Nomen hujus populi plane inauditum; unde credere est mendum hic latere. Legendum certe Ἀρταίος. Sic habet Stephanus Byzantinus:

Ἀρταία, Περσικὴ πόλις, ἣν ἐπόλισε Περσεύς ὁ Περσῶν καὶ Ἀνδρομέδης. Ἐλλάνικος ἐν Περσικῶν πρώτῃ. Οἱ οὐκ οὐκ Ἀρταίοι... Ἡρόδανος Ἀρταίας αὐτοῦσιν καλεῖ διὰ τοῦ ἐξέλου.

« Artaiia urbs Persiæ a Persæ Persi et Andromedæ filio condita est. De ea loquitur Hellenicus in primo *Persicorum* libro. Incolæ nominantur *Arteenses*; ab Herodiano vero *Arteates* cum epsilon. »

Col. 472 A 3. Sextus Empiricus, *Pyrrh. hypotyp.*, iii, 24, 199: Καὶ τὴν Ἀγυλλέας πρὸς Πάροικον διάπυρον φίλαν εἰς ἀρρενομιλίαν ἀνάγουσι τινες. Καὶ εἰ θαυμαστόν, ὅπου γε καὶ ἂν τοῦ τῆς Κωνιῆς φιλοσοφίας, καὶ οἱ περὶ τὸν Κιτιεῖα Ζήνωνα, καὶ Κλεάνθην καὶ Χρῆστικον ἀδιάφορον τοῦτο εἶναι φασι;

Cicero, *Tusculan. quest.* lib. iv, 34:

« Philosophi sumus exorti, et auctore quidem nostro Platone, quem non injuria Dicaearchus accusat, qui amor auctoritatem tribueremus. Stoici vero et sapientem amatorem esse dicunt. »

Apuleius in *Apologia*:

« Num igitur Solonem fuisse serium virum atque philosophum negabis, cujus ille lascivissimus verus est:

Μηρῶν ἰμειρῶν καὶ γλυκερῶ στόματος. »

Ut taceam scripta Diogenis Cynici et Zenonis Stoicoæ sectæ conditoris (et reipsa Diogenes Laertius in *Vita Zenonis* citat ejus librum ἢ *Περὶ ἠρώων*), disce igitur versus Platonis philosophi in puerum Astera:

Ἀστέρας εἰσαθρεῖς, Ἀστὴρ ἔμδς· εἶθε γινώμην
Ὀύρανός, ὡς πολλοῖς ἐμμοιστὶν εἰς σὲ ἔλεπω·
Ἀστὴρ πρὶν μὲν ἔλαμπες ἐνὶ ζωσίνων ὄρωσ·
Νῦν δὲ θανάων λάμπεις ἔσπερος ἐν φθιμῶν.

Item ejusdem Platonis in Alexii Phædrumque pueros in conjuncto carmine:

Νῦν δὲ τοῦ μὲν Ἄλεξι, ἔσον μόνον εἰς· δεῖ καλῶς
Ἄπασ, καὶ πάντῃ πᾶς τις ἐπιστρέφεται.
Θημὲ τὴ μινύεις κινῶν ὄστέον; εἶτ' ἀνήσει
Ἰσπερον; σὺζ οὕτω φαῖρον ἀπώλεσμεν;

Et ne plures commemorem, novissimum versum ejus de Dione Syracusano si dixerō, finem faciam:

Κεῖσαι δ' ἐβρυχῶν ἐν πάρεδρι τίμος ἀστοῖς,
Ὁ ἐμὸν ἐμμήρας θυμὸν ἔρωι δλωρ.

Vide *Athenæum*, lib. iv, c. 15, in *Diogene*; *Galenum*, lib. vi, *Περὶ τῶν πεπορθῶτων πόσιων*; *Platarch.*, *De puerorum educatione*, t. II, p. 11.

Ibid. G. Quæ de nefario Gallorum more narrat Bardsanes, ea Germanis a Sexto Pyrrhonio tribuuntur, *Hypotypos.* iii, 24, 199: Οἶόν γων παρ' ἡμῖν μὲν αἰσχρὸν, μᾶλλον δὲ παράνομον νενόμισται, τὸ τῆς ἀρρενομιλίας, παρὰ Γερμανοῖς δὲ, ὡς φασι, οὐκ αἰσχρὸν· ἀλλὰ ὡς ἐν τῶν συνήθων. Non absolute quidem loquitur hic auctor, ut indicatur his verbis, ὡς φασι· non tamen prudenter Bardsanes. Cæterum quod ea vera credi debeant, non reperio.

Ibid. B 1. Fabulosa a Bardsane de Amazonibus narrata refert Cæsarius, quem in eo sequitur Cedrenus, p. 54, edit. Lulifer. Omnia hæc ex eodem fonte manant, cum videlicet horum uterque auctorum Bardsanem secutus sit. Sed altius res repetenda est. Strabo, lib. xi, n. 504, edit. Morel., de Amazonibus agens, dicit: « Amazones quotannis, verno tempore, in montem ascendunt, quo a Gargaribus separantur; qui etiam eo, ex more antiquo, veniunt, ut una sacrificium offerant et cum eis miscerantur, exindeque nascatur progenies. Hoc fit per noctem, eo modo ut singule singulis cocant et neutra neutrum cognoscant. Postquam vero illæ conceperint, Gargares eas dimittunt; et illæ, post partum, filias secum retinentes, filios ad patres mittunt. Quisque in suum habet filium quem recepit, cuius genitus sit pater ignorans. » Deinde Strabo, hæc omnia, ut fabulosa rejicit, etiamque ipsam Amazonum historiam.

Ibid. B 10. Φόρασκοι. A Suetonio memorantur, *August.*, 84; *Nero*, 25; eorum officia a Cresollio describuntur, *Vacat. autumnales*, ii, p. 516.

Ibid. 11. Ubi terrarum regiones sunt quas nominat Bardsanes, dicere difficile est, cum inter eas plurimæ, tempore quo vivebat auctor, imperfecte cognoscerentur. Sequentiæ de nonnullis tantum inveni. Stephanus Byzantinus, voce *Τάτροι*, quæ tribus est Saracenorum ad occidentem, de qua loquitur Ulpianus ipse in *Arabicis*, et Veranius in secundo *Arabicorum*. Plinius, lib. v, c. 16: « Reliqua vero fronte qua tendit ad Caspium mare Atropæa ab Armenia *Otene* regione discreta Araxe. »

Stephanus Byzantinus, ad vocem *Otene*, quæ pars est Armeniæ. Quadratus, tertio libro *Parthicorum*, dicit: « Rex Armeniæ tum Artaxate et in *Otene* Armeniæ habitabat. »

Ibid. C 8. Quæ Bardsanes et Cæsarius ejus transcriptor hic Medis attribuit, ea Eusebius, *Porphyrium* secutus, lib. iv, c. 21, p. 376, ab auctore nostro citatus, lib. i, c. 4, *Ilyrcanis*, Caspiis et *Bactrianis* ascribit: Ὑγρανὸν δὲ καὶ Κάσπιον οἱ μὲν οἰκνοῖς, ἐὶ δὲ καὶ παραβάλλουσι ζώντας, οἱ δὲ τεινύοντας. . . Βάκτριον τοῖς καὶ παραβάλλουσι ζώντας γέροντας. Utrobique legendum παραβάλλουσι; et hoc explicari potest, si dicamus *Mediam*, *Bactrianam* et *Ilyrcaniam* vicinas esse regiones prope Caspium mare ad meridiem et orientem sitas.

Nexorὺς ἐτι ἐμπνέοντας, difficilem admitti potest. Rectius loquitur Cæsarius: Μηδία δὲ πάντες μετὰ σκευθῆς ἐτι ἐμπνέοντας τοῖς κάμοντας καὶ βορὰν προτιθέασιν ἀναγίγτες.

In *Porphyrio*, γεγηρακίτας.

Ibid. D 1. *Porphyrius*, ab Eusebio citatus, p. 11, asserit ex Herodoto, l. iv, 74, Scythas nam ex uolubus regis defuncti inhumare cum illo, necnon multos qui ad eum viventes pertinebant.

Ibid. 2. Γερμανῶν οἱ πλείστοι ἀγωνιστῶν μέρω ἀποθήσκουσι. Hæc non eodem modo intelligunt Vigerus et Grotius in collectione posthuma *De fato*. Vigerus ait: « Germani plerique, fractis la-

queo cervicibus, moriuntur. » Grotius : « Germanorum plurimi anginae malo intereunt. »

Hujus difficultatis solvendae duo sunt modi : 1° quid dicere voluerit auctor, investigare; deinde significationem verbi ἀγγώνη discutere. Auctor, cum nos esse liberos in actionibus nostris, proindeque astra in nos nullam vim exercere, demonstrare voluerit, de infirmitate epidemica mortem afferente loqui non voluit. Etenim omnis homo, natura cogente, morti se opponere querit, ne dum illi assentiat. Et admissio, quod Germani anginae malo intererent, regioni et aquis non autem hominibus illud tribuendum; quod caeterum extra quaestionem est. Secunda difficultas ex idiomate oritur: vox ἀγγώνη, quae strangulationem sonat, anginam etiam indicat?

Qua de voce magna et vehemens controversia orta est inter Jacobum Gronovium et Perizonium, initio decimi octavi saeculi, multosque peperit libros. Etenim, qua morte interierit Judas Iscariotes explicare volebant, collatis inter se narratione sancti Matthaei et sancti Petri oratione (Act. apost. 1, 48.) Salmasii vestigia sequens Gronovius contendebat ἀπάρχεσθαι idem ac se strangulare simpliciter significare. A Perizonio latiori sensu sumebatur, scilicet pro vi interire. Ideoque hujus vocis originem ab ἀγγειν simpliciter deducebant, quo omne malorum exprimitur genus. Sed ut ad ἀγγώνη redeamus, de qua voce nunc prorsus agitur, et quae certe designat strangulationem factam vi externa, id est laqueo quo res patrat, potestne vix illa intelligi pariter de suffocatione interiori ex tumefactis organis ad respirandum idoneis proveniente? Legitur apud Aeschinam, *Περί Παρασκευασίας*, p. 222, quod metaphorice nuncupatur: Τούτου δὲ ἀρα ἦν ἀγγώνη καὶ λύθη τούτω; sed non hic de expressione figurata agitur : ἀγγώνη idem sonat ac angina Latinorum? Forte credendum, si invocetur Pollux, l. iv, 200 : Ἀγγώνη πικρῶς ἀπόστασις μεταξὺ ἐπιγλωττίδος καὶ βίλλης γλώσσης. « apostema purulens inter epiglottam et linguae radicem. Sed nunquam in eo sensu medici voce ἀγγώνη utuntur. — E larynge, inquit Galianus in commentario de aphorismo 34, l. iv, strangulatio subitanea provenire potest, si aditus pulmonum arctetur; inflammatis musculis interioribus necnon et membrana qua teguntur, tunc respirationis iter obstruitur. Nonnulli medici illam affectionem appellant συνάγγη cum s cribentes; qui vero hunc scribendi modum suum fecere (συνάγγη) ad indicandum morbum hunc, συνάγγη vocant plethgasim pharyngis. Pauci voces adhibent παρασυνάγγη et παρακυνάγγη. Παρασυνάγγη dicitur, cum tumefactio aggredditur musculos pharyngis; παρακυνάγγη autem, cum eadem fit extra spiritus meatum. » Hippocr. *De morbis*, iii, 10 : Ἰπὸ τῆς κυνάγγης καλομένης πνίγεται ὁ ἀνθρώπος. Sic in lingua Graeca, quatuor vocabulis exprimuntur affectiones ad spiritus meatum spectantes; sed ἀγγώνη velut unum verbum in lingua Latina respondere, scilicet, *angina*. Cognitus ille jocose loquendi modus Demadis, qui dicebat συνάγγη Demosthenis esse ἀγγυράγγη. Vide Pollucem, vii, 104.

Nulla ergo ratione nititur Grotii versio. Schneider in suo *Lexico* ad vocem ἀρχοναίος, refert versionem Vigeri quam verum sensum habere contendit. Rutilius, qui vertit hunc locum qui reperitur in opere cui titulus: *Recognitiones pseudo-Clementis* : « Germanorum plurimi laqueo vitam finiunt. »

« Ergo nobis indicet Celsius, quomodo cuidam civi religiosum non sit violare leges patriae, quibus permittitur conjugium cum matre vel filia, si ex isdem laqueo innocue mori fas sit. » Orig. *contra Cels.*, l. v, § 27, t. I. ed. Benedict.

Illic ergo de morbo endemicum non agitur.

Col. 475 C. 3. De decanis jam mentio facta est, l. iii, c. 4, p. 92. Haec vox (γενεθολογία) quae spectat ad divinationem ab astris, diverso modo expli-

cata est a Scaligero de Manilio, et a Salmasio, *De annis climact.* Illam memorat Kircher in secunda parte sui *Oedipi*; Jamblichus, *De mysteriis*, p. 304; P. Petit, *Miscell.*, l. ii, c. 16; Stobaeus ex Hermete Trismegist., l. i, c. 21, p. 468 : triginta sex decani cognoscuntur ex his verbis Manilii, *Astronom.*, l. iv, v. 298 :

Quam partem decimam dixere decania gentes

A numero nomen positum est, quod partibus astra

Conditia tricenis triplici sub sorte feruntur,

Et tribunt denas in se coeuntibus astris

Inque vicem ternis habitantur singula signis.

Sic formatur numerus 36. Zodiacus etenim cum duodecim partibus constat quae vocantur ζώδια vel δωδεκατημόρια, et cum ipsa in unaquaque parte tres decani sint, formentur triginta sex decani necesse est.

Legitur tamen in *Hexaemer.* S. Basilii, homil. 6, p. 54 : Ἐπειδὴ διὰ τριάκοντα ἡμερῶν ἐκβαίνει τὸ δωδεκάκων τῆς ἀπλανοῦς λεγομένης σφαιρῆς ὁ ἥλιος, εἰς τριάκοντα μόρας τῶν δωδεκατημορίων ἕκαστον διηρήκασιν (360), εἰτα ἕκαστην μόραν εἰς ἕξκωντα διελόντες ἕκαστον πάλιν (21,600) τῶν ἕξκωντῶν ἕξκωντάκις ἔεσμον. Dantur ergo temporis partes 1,296,000; sed ad divisionem 36 quam plerique admittunt pro decanis redeamus. Stob., *Eclog. phys.*, l. i, c. 21-9, p. 468 ed. Heeren, sic se habet : Ἐπεὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν γενικοῦ λόγου ὑπέσχετο θρηῖσαι περὶ τῶν τριάκοντα ἕξ δεκανῶν, νῦν μοι ὀφείλωσιν περὶ αὐτῶν καὶ τῆς τούτων ἐπιεργείας.

« Cum in orationibus generalibus antea pronuntiatas mihi explicationes de triginta sex decanis promiseris, nunc ergo mihi eos cum proprietatibus expone. »

Prima hujus appellationis origo quaerenda, necnon mysticus istorum decanorum usus.

Nomen a δέκα originem sumere credit Manilius : « a numero nomen positum est. » Quare? cum nulla existat relatio inter numerum 10 et decanos. Scaliger de hoc loco Manilii sic loquitur : « Appellatio haec non vetusta. Sumpta est a militia Romana. Qui enim Graece et Latine sciunt, nunquam concedent decanὸν Graeca analogia inflexum. Contra militiae Romanae sunt decanus et primanus. Decanus in castris est caput contubernii, habens novem sub se, » etc. Accedit Salmasius, asserens illud nomen sumptum a verbo Chaldaeo quod significat *prospicere*, speculari, et, ex eius sententia, decanus ἐπίσκοπος interpretandus est.

Non nostrum tantas componere lites.

Quod decanorum attributiones, solum Hermetem Trismegistum commemorabo apud Stobaeum, l. i. : Νοθαμεν οὖν καὶ αὐτῶν τὴν ἕσμην καὶ τοῦ πνεῦος κύκλου, μᾶλλον δὲ τῶν ἐν κόσμῳ ἀπάντων, ὡσπερ φύλακας αὐτοῦς.

Galeus, *apud Jambl.*, p. 204 : Προδοτασθαι πάντα συνέχοντας καὶ τηροῦντας τὴν τῶν πάντων εὐτασίαν, x. τ. λ.

« Ponamus ergo decanos praese omnibus quae in orbe existunt, eoque secundum statutum ordinem regere. Cognoscat insuper, o Tat, eos cum astra cetera motibus subjiciantur, nihil patri; nullo modo in suo cursu impediti, nulla vi retroire, non lumine solis obscurari, sicut reliqua; eos liberos esse, quia omnia superant; omnibus praese, die nocteque mundum perustrare et in nos potestatei maxime exercere. » Nihil aliud erant decani quam quod nunc a recentioribus astrologis horoscopi vocantur. Supervacuae sane locuti sumus de illis ineptis et futilibus rebus, quae tamen in debiles hominum mentes vim magnam exereverunt.

Ibid. 11. Caesarius in 410 questione licet quaedam nova de his odiosis moribus subiungit : Πῶς δὲ ἐν ἑτέρῳ τμήματι ὄντες οἱ Σκλαυνηνοὶ (Sclavonii) καὶ Φυσιονίται, οἱ καὶ Δαουθῶνι προσγορευόμενοι, οἱ μὲν γυναικομαστοβοροῦσιν ἡβῆος διὰ τὸ πεπληρωθῆαι τοῦ γάλακος, μὲν δέκην, τοὺς ὑπο-

τίθους τὰς πέτρας σπαρτίνους· οἱ δὲ καὶ τῆς νομίμης καὶ ἀδιαβλήτου κραιβορίας ἀπέχονται, καὶ οἱ μὲν ὑπάρχουσιν αἰθάδες, αὐτόνομοι, ἀνηγεμόνευτοι συνεχῶς ἀναγρούσας, συνεσιβόμενοι ἢ συνοδεύοντες τὸν σφῶν ἡγεμόνα ἢ ἀρχοντα, ἀλιπέκας καὶ τῆς ἐνδρῆμου κατὰς καὶ μονίους ἐπιθίνες καὶ τῆ λύκων ὠρογῆ σφῶς προσκαλούμενοι· οἱ δὲ καὶ ἀδὴ-φραγὰς ἀπέχονται καὶ τῶ συνῶνι ὑποταττόμενοι καὶ ὑπείκοτες. Καὶ πολὺς ὁ λόγος περὶ Λογγυοῦβαρων καὶ Νόρων καὶ Γάλλων, τῶν ἐσπερίων τῶν Ἑρματικῆς καὶ Κρονικῆς ἀμειρούτων ἐπιστήμης τῶν ἀστρῶν.

« Quomodo Slavonii, aliam regionem habitantes, et Physionix qui et Danubiani vocantur, nubiliora ubera lacte distenta voluptuose edunt, alumnosque sicut mures ad saxa allidunt? Sunt homines qui carnis licitias se abstinent; alii vero feritate pleni, nullas nisi suas leges cognoscunt et nullis ducibus obedire volentes eos vel inter epulas, vel iter faciendo occidunt; vulpes, feles vel apres vorantes; sibi invicem ululabunt, more luporum, respondent. Alii e contra sobrie vescuntur, repertis contenti. Longum dicere esset de Longobardis, Noricis, Gallis occidentalibus, omnino astrorum cursus vel scientiam Hermeticam vel Saturnianam ignorantibus. »

Col. 473 D 5. Arabiam Romani nec omnino subegere nec diu conservare; illorum victorie pauca tantummodo numismata testes exstant. Videte Scalligerum *Emend. in Eusebii Chronico*, p. 206 et locum Dionis Cassii l. 68-14 : Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Πάλαμος τῆς Συρίας ἄρχων τὴν Ἀραβίαν τὴν πρὸς τὴ Πέτρα ἔχειρώσατο καὶ Ῥωμαίων ὑπέχον ἐποίησατο.

« Circa idem tempus (regnante Trajano, anno Romæ 858) prefectus Syriæ Palma Arabiam vicit et in provinciam Romanam redegit. » Adhuc a Romanis possessi tempore Adriani credendum, si fides adhibeatur sic numismati de quo loquuntur numismatum collectores.

Ἄδριανὸς Πέτρα μητρόπολις.

Col. 476 B 1. Reperitur in notis Grabii ad *Spicilegium Patrum sæculi primi* t. I, p. 314, longissima notio de serie Agbarorum vel Agbarorum Edessæ et Osroënis regum. (Spanheim, *De usu et præstantia numismatum*, vult hoc nomen sic scribi.)

Referant tantum quod dicit Eriphanus in *lvi hæresi* quæ est Bardesanitarum, t. I, p. 477 : Ἀγάρω τῶν τῶν Ἐδессῶν Δυναστὴ ἀνδρὶ ὠσιωτάτῳ ἐξοικειώμενος τὰ πρότα, καὶ συμπαρῶντες τὰ θεῶα, καὶ τῆς αὐτοῦ μετασχὼν παιδείας, διήρξασε μὲν μετὰ τὴν ἐκείνου τελευταίαν ἀγρίαν τῶν χρόνων Ἀντωνίνου Καίσαρος, οὗ τοῦ εὐσεβοῦς καλούμενου ἀλλὰ τοῦ Οὐίρου, ὃς (Βαρθολομαῖος) πολλὰ πρὸς Ἀβείδαν τὸν ἀστρονόμον καθ' εἰμαρμένης συνελογήσατο.

« Bardesanes primum fuit amicissimus Agbari regis Edessenorum, ejusque consiliarius in administratione imperii et socius studiorum. Apud eum permansit usque ad illius mortem, quæ evenit, regnante Antonino Cæsare, non illo cui Pii cognomen datum, sed Antonino Vero. De fato multum pugnavit adversus Abidam astrologum. » Hic agi de Heliohabalo et uno de Vero asserit Grabius. Sic cognoscitur Agbarus auctor legis a Bardesane relaxæ; ille Agbarus cœvus et amicus ejus fuit.

Col. 477 B 1. Hoc fragmentum Origenis legitur adhuc in collectione ex ejus operibus excerpta, et primo Parisiis edita a Tarino, cum versione Latina sub nomine *Φιλοκαλία*· hæc collectio adjuncta est a Spencero editioni sui tractatus *contra Celsum*, Cambor., in-4°, 1658. Omnia publicata sed ex natura operum divisa in *Origenianis* Huetii et in editione completa fratrum Delarue. Huetius vero sæ editioni subjunxit notas doctissimas. In *Φιλοκαλία* subsequentibus editionibus textus variantes utiliter

submituntur. Huetius et Delarue omnino Vigerum secuti sunt.

Col. 480 C 6. *Tota obscura hæc ratiocinatio*; in versione Latina Vigerus et Torinus banc effugientes vocabula quæ nullum sensum habent tantum interpretati sunt. Qui vero in vulgare sermone veritatem, sic evadere non potest, cum vult argumentationem Origenis explicare. Nou facile est intelligere, quis sit iste Deus qui in suo systemate duplicis divinitatis injustus dicitur. Estne *Δημιουργός*, an pater? De patre probabiliter agitur; nam ubi sunt contradictiones Zoroastri discipulorum, *Δημιουργόν* injustum declarantium, cum sit auctor systematis ex quo oritur injustitia? Attamen dicendo 'Ο τοσοῦτων καχῶν πατήρ, loqui de Creatore videtur. Ex quo concludendum, Origenis adversarios, cum malum necessitati tribuerent, injustum tamen conditorem esse negare. Inerat ergo contradictio, quæ postero Manichæis tribui non debet, nam malum dicebant secundum principium.

Col. 496 A 8. *Δυσκόπως καὶ κωφός*. Adestne discrimen inter duo hæc vocabula? *κωφός*, quod in postero idem ac *surdus sonuit*, in principio idem ac *mutus valebat*, propter analogiam et connexionem quæ sunt in his duobus infirmitatibus. An sit ille sensus prophetæ ignoro, et rem dirimendam ab eis qui in studio textuum sacrorum versati sunt, relinquo.

Col. 497 A 12. *Scit genius natale comes qui temperat astrum*, HORAT. *Epist.*, l. II; posteriore *epist.*, v. 187.

Vide *Hexameron* S. Basilii, homelia 6, p. 54 ed. Garnier : *Τὴ γὰρ φασὶ*; ὅτι τῶνδὲ μὲν κινουμένων ἀστρῶν ἡ ἐπιπολιχὴ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ κειμένους κατὰ τὸνδὲ σχῆμα συνελθόντων, ἀλλήλους τὰς τοιαύτας γενέσεις ἀποτελεῖ, κ. τ. λ.

« Quid dicit? Quod ex astrorum tali modo motorum conjunctione cum signis zodiaci, et secundum aliquas leges, talis vel talis speciei homines generantur. »

Ibid. C 1. Sallustius, *De diis et mundo*, p. 262, edit. Gale. Amstelod. 1688, 8°.

Πῶς γὰρ τὰ πρὸ τῆς γενέσεως ἐκ τῆς γενέσεως γίνονται, τὸ δὲ καὶ πατέρον ἐγγείνειαν ἢ δυσχερίαν προλέγειν· ὡς οὐ πάντα ποιοῦντων, τινὰ δὲ στραμάντων μόνων τῶν ἀστρῶν διδάσκει;

« Quomodo eventus nativitatem nostram præcedentes, ex eadem nativitate possent provenire, videlicet prædicere nobilem vel infimam conditionem parentum, dum proficuntur astris nihil creari sed aliquid tantum significari? »

Col. 500, B. 5. Hoc ad scripturas apocryphas videtur pertinere.

Ibid. C 2. *Ἐπιχειρήματα*, in versione mea idem ac *tentamentum*, rhetorum technica expressio est: sunt tractatus *ex professo*, περὶ Ἐπιχειρημάτων proprius sensus videndus in vocabularii rhetoricæ. Existit in operibus rhetorum Græcorum specialia tractatus Minutiani, περὶ Ἐπιχειρημάτων, a Normann separatum editus.

Col. 501 B 5. Vigerus in notis contendit negationem ponendam esse ante *asteroscopiam*, quam sic genethliologica conjungit: quia supponit *asteroscopiam* esse astrologiam judicalem, scientiam genethliologica indicatam. Sed mihi ille errare videtur, et censeo *asteroscopiam* esse observationem de sideribus volantibus de qua infra loquitur, cum eam distinguit ab astrologia proprie dicta.

Ibid. C 11. *Vox dodeceteromia*, astrologia judiciali usitata, significat duodecimam partem signi. Cum ergo quodque signum constaret triginta partibus tres decimas continentibus, dodeceteromia duo et dimidium habebat. Ejus descriptio in Manilio legitur:

Perspicue nunc tenuem visu rem, pondere magnam. Quæ tantum Graio signari nomine possit, Dodeceteromia in titulo signantia causas.

*Nam cum tricenae per partes sidera constant,
Rursus bisseis numerus deducitur omnia.
Ipsa igitur ratio binas in partibus esse,
Dimidiasque docet partes....*

(Astr. II, 692.)

Hephæstio a Salmazio citatus, *De annis climact.*, p. 542 :

Δωδεκαμήριον καλοῦσιν ἐκάστου ἀστέρος εἰς ὃ ζωδίων ἐπέση ἢ τὸν μοριῶν αὐτοῦ ποσότης δωδεκάκις γυνομένη καὶ ἐκδηλεῖσα, ἀφ' ἧς ἔχει μοίρας εἰς τὰ ἐπίμεινα τῶν ζωδίων ἐκάστῳ τούτων λογιζομένων εἰς μοίρας τριάκοντα.

« Cujusque astri dodecatomeria vocatur duodecima pars, quæ signum zodiacale recipit et ejus quantitas numero duodecim divisa atque snbracta ex hoc quod restat in unoquoque signo, triginta partium duas et dimidiam retinet. »
Manethon, *Apothelematic.*, l. IV, 165 :

...Νῦν δέ με χρεῖω

Ἀκτινοβολίας ὀρίων τ' αἰθροπια κέλευθα
Δωδεκαμήριον τ' ἀστρονομίας λέσσαν ἐνισπείρ
Ζωδιακήν, ἐξ ἧν γενεαί τεχνῆν τε ἔροισιν
Κλωστήρ ἐκπληροῦσι βλο θηρεῖσι πορείη.

« Nunc describam in suis obscuris itineribus radiorum cursus, nec non vices astrales dodecatomeriarum zodiacalium, unde generationes humanæ et artes viam humanis rebus concessam explent. »

Col. 504 B 2. Vult Vigerus hoc legendum, Ὁς μόνος τῆς ὄλης ὥρας, pro, Ὁς τῆς αὐτῆς ὥρας : sed Davies in tractatu *De natura deorum* Ciceronis, II, 65, p. 288 multa exempla affert quæ hoc non esse necessarium probant.

Ibid. 15. Lego μὴ pro ἦ.

Col. 505 B 2. Loquens de Epicuro (l. I, 74), Lucretius dicit :

Primum Graius homo mortales tollere contra
Est oculos ausus, primusque obistere contra.

Col. 508 C 1. Vide l. I, c. 2.

Col. 509 A 15. Γυμνῆ καὶ ἀκαλύπτῳ κεφαλῇ τὰ σφέτερα πάθη... ἀπεθώσαν. Nudo et aperto capite, locutio proverbialis quæ apud Latinos exstat. Plautus, *Capituli*, III, 4, 15 :

Ipsi de foro tam aperto capite ad lenonem eunt,
Quam in tribu aperto capite fontes condemnant [reos.]

Cicero, *Tusculan.*, III, 48 : « Cur tergiversamus... Epicure, nec fatemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum es perfricuisi, soles dicere. » Sensus oppositus est aperto capite.

Lego πολὺ ὑστερον pro πολὺ πρότερον textus.

Col. 510 D 5. Clemens Alexandrinus, *Strom.* VI, p. 816 :

Ὁ γενναῖος Ἀπόστολος ἐν τῇ τῆς πορνείας εἰδὼν τὴν εἰδωλολατρίαν καλεῖ ἀκολούθως τὴν προφήτη λέγοντα (Jerem. III, 9) Ἐμολύβουν τὸ ψῆλον καὶ τὸν λίθον· τῷ ἕλῳ εἶπεν, ὅτι Πάτερ μου εἰ σύ, καὶ τὸν λίθον· Ἐγέννησάς με.

« Divus Apostolus dicit idololatriam esse quamdam fornicationem, et in eo consentit cum propheta dicente : Fuit adulter erga lignum et petram, dicens ligno : Pater meus es tu, et lapidi : Tu me genuisti. »

Col. 512 A 3. Ἐπὶ κακοῦ κακῶ. Rhetor Alci-phron, l. III, epist. 22 : Ἐλαβον οὐκ ἐπὶ κακῷ κακὸν ἀναρρίπτασας.

Col. 515 B 6. De variis significationibus verbi ἀρχαῖος, apud Christianos auctores, vide notam doctissimi Hasii in Lydum, *De mensuris*, p. 362.

Col. 516 C 12. Judei sic appellati sunt a tempore quo tribus Judæ e Babylonia reversa est; cum hæc tribus prima in Palaestinam regressa sit, inde hæc regio Judæa appellata est, et incolæ Judæi vocati.

Josephus, *Ant. Judaic.*, l. XI, c. 5, § 7, p. 505 ed. Hævercamp.

Col. 520 C 11. Philo Judæus, in tractatu *Quod*

mali bonis insidias ponere conentur, p. 218 editionis Mangey, p. 180 ed. Morelli, sic loquitur : Ὀνομα Ἐνὸς ἐρμηνεύεται Ἑλλῆσι, οὗτος ἦλπισε (πρώτον), φησὶ, ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ (*Gen.* IV, 26).

« Nomen Enos per spes redditur, quia, ut legitur in Genesi, sperabat se invocaturum nomen Domini Dei. » Hic textus multis commentariis illustratus est, unde varie nomen hujus prophætæ interpretati sunt auctores.

Cedrenus : Ἐνὸς ἐρμηνεύεται ἀνθρωπος κατὰ τὸν Ἑβραϊκὸν νοῖον. « Enos, in lingua Hebraica, hominem designat : » hic sensus consentaneus est versioni Eusebii.

Ibid. C 15. Ὁ Θεοῦ γνώσεως καὶ εὐσεβείας ἐπιβολος. Timæus in Lexico Platónico : Ἐπιβολος οἱ ἐπιτυχῶς βιάζοντες. Ubi vide Ruhnkienium.

Col. 525 A 5. Hanc opinionem singularem sine dubio Eusebius hausit ex decimo versu in capitis Epistola S. Pauli ad Romanos : Ἄλλα καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔγουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, quæ sic reddit vulgata : « Sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. » Nihil simile in Genesi, ubi etiam legitur quædam cum hoc sensu pugnantia, e quibus probatur Isaacum non semper quam observantissimo modo matrimonio sumi fuisse. Etenim capite xxvi legitur quod Isaac fume pulsus in Geraram venerit et illic Rebecca pro sorore sua habendam curaverit, ne quis eum interficeret ad possidendam eam. Sed rex Abimelech a fenestra vidit eum cum illa ludentem : « Jocamentum cum Rebecca uxore sua : παίζοντα μετὰ Ρεβέκκας. » Et eum accessitum sic interpellavit : « Patet Rebecca tuam esse uxorem; cur mentitus es dicendo eam esse sororem tuam? »

Col. 529 B 7. Vide Ciceronem. *De legibus*, l. II, c. 7, ubi exhibet proœmium legislationum.

Col. 532 B 2. Ex hoc loco Edwardus Simson inducit quod Moyse Genesis scripserit antequam proficisceretur de Ægypto. Hunc sensum non admitto.

Vide *Parasæve* Simsonii ad *Chronicon catholicum*, p. 6.

Col. 536 C 4. Ὑποσκελετῶν καὶ ὑποσώτρων Stadii utitur. Pollux, libro tertio, in fine, colligit verba ad gymnasticam pertinentia : Ἀγχιρῆζεν, ἀνατρέπειν, δράσασιν, ὑποσκελετῶν.

Col. 540 D 11. Hic confert Eusebius sententias contrarias. Illi qui dicunt astra esse deos naturales, non affirmant eos esse moles incandescentes, nec vice versa. Hæc moles ignea expositio physica est Anaxagoræ attributa; vide *Res memorabiles Socratis*, l. IV, c. 7, § 7; Diog. Laert. II, 8. Vide etiam scholiasten Euripidis in versum 982 *Orestis*, ubi dicit per τὸ Μόρος Anaxagoræ non intelligendum esse molem ferream, sed igneam lapidem : Πύρονον λίθον; (vide Suidas verbo *Anaxagoras*), et hoc vult Plato in *Apologia Socratis* : Ἐπεὶ τὸν μὲν Ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι.

Ibid. 12. Hæc definitio divinitatis Stoicorum est; vide Cicero. *De natura deorum*, l. II, c. 57; Lipsium *De philosophia Stoica*, l. I, dissert. 5; Stobæum, *Eclogæ physicae*, l. I, c. 2, § 28.

Ibid. 13. Secundum Epicureos mundus concursu atomorum creatus est. *Lucret.*, l. I, 157 :

Tunc quod sequimur jam rectius inde
Perspicimur; et unde queat res queque creati,
Et quo quæque modo fiant opera sine divum.

Proventia ab eis negabatur. Idem poeta, l. I, 57, et II, 645 :

Omni enim per se divum natura necesse est
Immortali ævo ænumma cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sæunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periculis,
Ipsa suis pollens opibus, nil indigu nostri,
Nec bene promeritis capitur nec tangitur ira.

Vide Diog. Laert., l. x, 77; Lactantium, *De ira Dei*, cap. 4.

Col. 541 A 2. Aristoteles res sublunares a diis neglectas credebat, quæ agræ admitterebat eundem auctorem ordinis physici et mali moralis. Vide c. 6 et 7 tract. Aristotelis *De mundo*; eundem, *De celo*, c. 9: Lescolapier., ad Ciceronem, *De natura deorum*, p. 54 et 184, et præsertim Atticum ab Eusebio citatum, *Præp. evang.*, l. xv, c. 5 et 6.

Ibid. 10. *Ἡ τῶν γεννητῶν Ἀρχή*. Hæc verba infra iterum citata, ad designandum Trinitatis secundam personam, Arrianice dicta Vigerus putavit; et ex his infert, cum ab Eusebio inter *Γενητής* Salvator poneretur, concilium Nicænum nondum congregatum fuisse, vel Eusebium hujus concilii symbolo nondum subscripsisse. Dubium de doctrina Eusebii provenire mihi videtur e significatione vocis *Γενητής* attributa, quæ generatim idem ac creatura intelligitur, propter similitudinem *γένεσθαι* et *γεννᾶσθαι*. Doctrina catholica vult quidem ita legi secundum symbolum S. Athanasii, *Ἀρχὴ τῶν γεννητῶν*, sic enim se habet: 'Ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐστίν, οὐ ποιητὴς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γέννητός. Insuper generatio divina ad nullum nisi ad Verbum pertinet, ac proinde non potest nominari *Ἀρχὴ* τῶν γεννητῶν. Insuper appellatur infra *Ἀυτῆραν οὐσίαν*. Eusebium ergo de expressione hæc Ariana non potest defendi.

Col. 545 C 9. Diversi sunt textus Eusebii et Philonis; in uno adest *Ἀυτοπραξία*, in altero vero, *Ἀυτοσωπία*; optima lectio *Ἀυτοπραξία* in ms. 468.

Col. 548 B 1. Controversiæ octavi sæculi inter doctos decimi septimi et decimi octavi sæculi de illo homine cujus fragmentum hic refert Eusebius ad determinandum ejus existentiam, et tempus quo vivebat, et authenticitatem scriptorum ejus; hæc collegit in dissertatione posthuma illustris Valckenær, edita Lugduni Batav. in-4°, 1806, cum præfatione Joannis Luzac. Hic auctor præclarus in tam scientia historica quam in grammatica, in qua eminet, eximius criticus apparet: illum adeant lectores harum investigationum cupidi. Nam nihil ego ipse nisi imperfecte excerpta ex illo opere tradere possem.

Col. 553 B 6. Quod si longe abest ut orthodoxa sit omnis hæc doctrina de distinctione personarum sanctæ Trinitatis, duo sunt consideranda: 1° Deibusse universalem Ecclesiam, cujus auctoritas a sacerum Librorum textu pendet, quamque solam habemus ducentem, præsertim in mysteriis quæ captum intelligentiæ nostræ superant, eo quo fecit modo definire, priusquam filiis docilibus adhaerendum nobis esset illius decretis. Et cum quæ incerta erant quoad generationem Filii a concilio Nicæno primum determinata sint, error involuntarius et proinde irreprehensibilis super hoc, donec symbolum redactum fuisset, crimini non erat. Pariter Spiritus sancti processio non bene fuit definita nisi conciliis post Eusebium habitis: proinde si cum Vigerio supponatur hoc opus in lucem editum antequam Patres Nicæni convenirent, eo ipso non incriminandus foret Eusebius de doctrinis heterodoxis, quibus scætat prædictum opus, sed quæ nondum periculis fuerant anathemat. 2° Hoc bene intelligendum, nempe, non hic exponi ab eo Catholicorum doctrinas, sed Hebræorum, et non eas solum quæ in libris sanctis continentur, sed insuper quas profitebantur doctores Legis: et quarum nonnulla dedit nobis specimina in locis quibusdam e Philone et Aristobulo desumptis. Porro si ab omni crinine purus mihi videretur qui cogitaret sententiam Jobi ac sententias Patrum concilii non omnino similes fuisse quoad interpretationem mysteriorum quæ ad naturam divinam referuntur, quæque tot longæ acerbique discussionibus ortum dederunt; id cogitandum a fortiori de scriptoribus, qui nonnisi ex suam inspiratione propria Philonis ad instar loquuntur. Ut sit, non hic agitur de stabilendis doctrinis orthodoxis, sed de ostendendo quantum

præstet fidei Græcorum fides Hebraica in his quæ ad Deum substantiasque intellectuales pertinent.

Ibid. C 5. Hæc longa phrasis accusativis et infinitivis omnino coalescentibus accepta est, ut patet, vel a primo quodam verbo onisso, cui omnia alia connectuntur, pendet, quæ tamen non omitienda mihi utpote Gallicæ scribenti visa est, quia construendo sermoni valide erat necessaria.

Ibid. 8. Hæc citatio Epistolæ ad Hebræos, c. 1, 14, quamdam exhibet variationem; loco *κληρονομίαν βασιλείαν*, legitur in textu sacro *κληρονομίαν πατρῶν*; idem habet manuscriptor 468. Alii omnes *βασιλείαν* habent. Nihil impediæbat Eusebium quominus hæc mutationem verbi introduceret quæ suam sententiam congruentius exprimebat.

Col. 557 A 3. *Μαντείαις τε πεπράσθαι καὶ χρησμοῖς, ὡς περὶ τῶν θελητῶν καὶ προβολῶν τοῖς εὐχρηεῖς δεικνύειν*. De uno synonymico harum vocum *θελητῶν* et *προβόλια* nulla mentio facta in vocabulariis. Sensus tamen earum nulli subiacet contestationi, nam ab Eusebio id eundem sensum detorquentur. Cap. 9 lib. iv *Demonstrat.* ubi de eodem quaest. tractat. Ibi legitur equidem *προβουλῶν* loco *προβόλιον*; sed hic redargutus est error a Vigero in nota super hunc locum, quæ restituit *προβόλιον*: *ἑατέρα ληπτῶν τοῖς προβόλις ἀνθρώπων εὐρατο*. Sed quomodo fit ut ad hunc sensum detorquantur *προβόλιον*? Id mihi mens investigare.

In acceptance primaria designant hæc voce arma quibus aggrediuntur, et quæ nunquam abijciunt, *venabulum*: eaque voce in hoc sensu utitur Xenophon in *Tractatu de venatione*, c. 10, 1: *Τὰ δὲ ἀκόντια ἐστὶν παντοπατὰ ἔχοντα τὰς λόγχας εὐπλάταις καὶ ξυρήκεις, ῥάβδους δὲ σιφῶνδας: τὰ δὲ προβόλια πῦρον μὲν λόγχας ἔχοντα, τὸ μὲν μέγεθος πενταπαλαιστούς, κατὰ δὲ μέτρον τὸν αἰὸν κινδύοντας ἀπονεχαλευμένους, σιφῶνδας, καὶ τὰς ῥάβδους κρανένας: δορατοπαγείς; non hunc verto locum, qui tantum verbis Græcis valet; en igitur primitivus vocis sensus; nimirum indicat ad nocendum arma quæ semper retinentur manu sicque discrepant ab his, quæ jaciuntur, *ἀκόντιον*. Inferius tamen apud eundem legitur: *Προβόλιον ἐρεθίζειν, ὡς ἀφήσοντα*, quod nullatenus significat ab his separari; cæterum simulatur hic tantummodo: contra Pollux dicit *Τῶνδε*, l. v, 20, καὶ ἀκόντιος ῥῥῶνας: ἐπὶ τὰς προβόλις καὶ ἀ πόρρωθεν ἐστὶ βάλαντες· *προβόλις δὲ, ἐπὶ τοῖς σῶς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀγγεμάχα ὑπρία*. Igitur qua ratione ab hæc notione declinavit *προβόλιον* ad hæc significationem datam ab Eusebio, idem de aperta aggressionem ad dolum insidiasve, ut comprobatur loco citato *Demonstrationis*, ibi legitur: *εἰ διαβολῶν postquam per gravia minatus esset gentium: αὐτὰ κατὰ τὸν ἔθνον ἀπᾶντων ἀπειλήσας, » reperit homines ideo esse capti faciliores propter suam ad suum proclivitatem, quod sibi ipsis struerent insidias quæsi electione propria: *ἑατέρα ληπτῶν τοῖς προβόλις εὐρατο, πρόγειρον ἐἶ οικίας γνώμης τῆς ἐπὶ τὸ νακὸν ἐμπύσων, δὲ αὐτεξούσιον προαφρῶν κεινημένων*.**

Scrutato forsitan difficilis hæc deviatio; ad hæc inducere potuit præpositio *πρό* juncta *βάλλω*, *proiecio*, quod Budæus in verbo *προβόλιον* comparat *προεἶσιον πρόβλασις*; porro proteusiomem hanc produci possibile est velut aggressionis causa, ut patet in allatis de *προβόλιον* exemplis, vel intuitionis, quod ortum dedit locutioni, cujus valde grandis controversia, in *προβόλις*, quæ voce significatur *se contra hostes paratum* esse: quod vetera vertunt glossaria per in *proincitu*. Appianus *De bello civili*, u, 79, pag. 285: *Προπέριος ἐπέλευε μὴ ἀκοντίζειν, ἀλλὰ ἐν προβόλις διαστάντας ἀμύνεσθαι διὰ χειρὸς τοῖς δοραταῖς τοῖς ἐπιόντας*.

Proinde mera sese defendentis positio est: sed clypeum proteudentis manumque lanceam tenentis. Vide Ruhken., *Epistola critica prima*, p. 70; Vale-

sium in *Harprocratationem*, pag. 159, et notam in locum vi libri, cap. 7, pag. 255, quæ oraculum continet desumptum ex Herodoto, et ubi legere est hæc ad populum Argivum verba: Εἶσω τὸ προσβάσιον ἔχων περιλάμπρος ἦσο. Hic evidenter questio est de insidiis objectis imprudenti viatori. Hæc acceptio etsi non videatur ad auream ætatem linguæ Græcæ referenda, tamen a lexicis debuisset indicari.

Col. 560 B 13.

*Sancius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc et quod dominare in cætera posset.
Natus homo est.*

*Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cælumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere volens.*

Ovidius, *Metamorph.* l. 1. 76:

Col. 561 A 14. *Δευτέροισι αἰσίοις.* Locutio ista, quæ tantillum olet paganisimum, quæque secundis avibus Latinorum consonat, in usum devenerat, nec ideo ullo modo reputantur fati vel pronosticorum fidei dediti qui eam usurpabant.

Col. 564 A 6. Evidenter nihil aliud requirere est in hac incompleta phrasi quam secundam sectionem phrasæ integræ.

Ibid. 8. Hæc magni momenti questio de metaphysica, si Cbristianos excipias, fere omnibus impervia Super eam satis diffuse scæse exercuerat Origenes in secundo libro *Principiorum*, ut demonstratur versione Latina, tom. I, pag. 78, editionis Delarue, et quodam fragmento super Genesim quod sequitur. In sententiam insurgens totius ethnicorum/philosophicæ, triumphum agit facili de omnibus philosophis, ne Platone quidem excepto. Vide *Timæum*, pag. 49 et seq. editionis H. Stephani, tom. III. Tim. Locrianus, initio: Ἡρὸν ὡν ὠρανὸν γενέσθαι, λόγῳ ἤτοι ἰδία τε καὶ ὕλα καὶ ὁ θεὸς ἐαυτοῦργός τῷ βελτίονος.

Vide Ciceronem, *Academic.*, 1, 24: « Neque materiam ipsam coherere potuisse si nulla vi contineretur, neque vim sine aliqua materia. » Et quæ sequuntur.

Plutarch., *De decretis philosophorum*, lib. 1, cap. 9: Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτων τὴν ὅλην σωματοειῆ καὶ ἀμορφον, ἀνείδιον, ἀσημασίον, ἀποκὸν μὲν ὄσον ἐπὶ τῆ ἰδία φύσει, δεκαμένῳ δὲ τῶν εἰδῶν ὄσον τήνην καὶ ἐκμαγείον καὶ μητέρα γενέσθαι. « Aristoteles et Plato agnovērunt materiam esse corpoream, sed informem absque ullo characterē, absque qualitatibus, quatenus non excedit proprios nature suæ limites, et posse eam induere formas, adeo ut fiat matrix, effigies, mater. »

Col. 568 C 7. Collectanea in locum edita sub hæc inscriptione *Philocalia*, in quibus nonnulla reperiuntur ex scriptis Origenis excerpta, longum in super habent fragmentum quod nobis exhibet Eusebius sub nomine Maximi, sed id mirationem magis movet quod ab ipso titulo discamus excerptum fuisse hoc caput e vii libro *Præparationis evangelicæ* Eusebii. Igitur in locum hujus subdendum erat nostri scripti libri caput vicessim. Quod acciderit confusio evidens est, et recidere debet in amanuensem, cui onus incubuit excerptandi ab Eusebio fragmentum Origenis; nam in hoc solo et non in opere primitivo a quo desumptum est, quod sub alio nomine inscriptum fuit, causa est errati. Attamen id fragmentum totum vel fere totum reperimus in quarta parte dialogorum *contra Marcionitas*, quorum auctor reputatur Origenes, et id non parum intricat questionem. Super hanc criticæ materiam scissi sunt eruditi, qui aspecti debeuerunt unius vel alterius horumcæ scriptorum partes; alii negarunt Origenem esse dialogorum auctorem; ei plagiarum scriptici labem inveniendam contendebant alteri, nisi Maximus quidam ejus ætati posterior illo opus falso sibi attribuisset. Altus descendere nullo in hanc controversiam, quam includit præfatio P. Delarue; cæterum jam indicaverunt confusionem istam redactores *Philocaliæ* sub nomine S. Basilii et S. Gregorii Nazianzeni editæ,

qui quidem id animadvertērunt in nota quæ finem ponit huic capiti.

Col. 576 A 5. In Origenis *Adamantio*, Valens non dicit præcise mala substantiæ esse, sed qualitates esse coexistentes substantiis asseverat; cæterum hic scinduntur duo auctores ut inferius discrepantem minus amplectantur sententiam.

Ibid. B 5. Vigerus negationem præconi vult huic dilemmati: « Si mala substantiæ non sunt, » etc.

Col. 577 A 11. Hic mihi adesse videtur interversio: hæc unius interlocutorum nostrorum allocutio non ad ea quæ modo dixit præcipuus orator spectat, sed ad ea quæ superius probavit, nempe Deum esse auctorem mali, si materiæ in se consideratae nullæ sunt qualitates, si quas habet a Deo, si in malo recognoscenda est quædam materiæ qualitas. Hoc astruendum erat priusquam argumento comprobaretur malum non esse substantiam, quod modo legitur. Origenis argumentatio ordinem invertit.

Col. 581 B 14. Ratiocini hujus vitium quod quilibet facile reterqueret, notat Vigerus. Cæterum, inquit, non de materiæ, sed de materiæ forma agitur.

Col. 585 B 2. *Πάσης ἀρετῆς βραβεύοις ἀνάθησάμεν.* Ut jam antea visum est, iis verbis quæ cum de athletis agitur adhibentur, libenter utitur Eusebius: in hoc cæteroque quid aliud fecit quam reproducere verba S. Pauli, cui stadium quam plurimas suppeditat comparationes?

Col. 589 A 2. Eusebii textus *ἐξδοσις* et *ἐξδοῦναι*. *Libellum* interpretatur Vigerus, et pro significatione hujus vocis remittit nos ad observationes non in lucem editas... In tractatu *De mensuris et ponderibus* Epiphanius legere est *ἐξδοσις*, quam quidem vocem suggestionem et alibi *allegationem* vertit Gellienus... De hujus vocis significatione disseruit Ducangius in suo *Glossario*.

Col. 592 A 8. *Χρηματοσύλλαξας*. In Aristotele *ἱεροσύλλαξας*, et in Josepho *σύλλαξας τῶν κερωτίων* legitur. Hic designantur forte gazophylacii conservatores.

Ibid. 15. Inter varia quæ contra authenticitatem Aristei operis objecta sunt, hæc quæ fundamentum habent in eo quod jam non existebant tribus tempore quo scripta est Ptolomæi epistola, juxta me a re male intellecta ortum sumunt. Patet enim decem tribus Israeliticis jam tunc constitute populum a populo Judaico distinctum, idcirco non de iis agitur sed de territoriali subdivisione, vel alia, per primam, secundam, etc., in qua tunc temporis annumeratum esse videtur populum Judaicum; quod quidem non repugnat. Hasc tribus nullo nomine designat.

Locum operis Hermippi, in quo assertitur Demetrii Phalerensem vitam in exsilio obiisse, ineunte regno Ptolomæi Philadelphii, eo quod patri suo exhereditandi illius consilium dederat, primus citavit Scaligerus in *Chronicon* Eusebii, deinde Hodyus dissertationem agens contra Isaacum Vossium *In dissertatione supra Aristetæ*, hanc amplexus est narrationem narrationi Aristetæ ab Aristobulo corroboratæ contrariam, qui ambo falsarii vel pseudonymi forent. Valckenæus in sua dissertatione posthuma *De Aristobulo* explicationis quedam verba dedit quibus concordare videntur duæ relationes, sospite utraque, et suam confirmat explicationem in eo quod Ptolomæus Soter et Philadelphus per longum satis temporis tractum simul regnaverint ut exsiliū Demetrii præcesserit versus Septuaginta Interpretum. V. p. 52 *Diatribæ de Aristobulo*. Duo scriptores Alemanni recentiores raro concordos, quorum unus præsertim dicitur quam temerarias emittere opiniones de religione, Gröruerus, *Urchristenthum*, tom. II, pag. 73, Dabneus, *Tabula historica religiosæ philosophiæ Judæorum Alexandrinorum*, tom. II, pag. 27, Valckenæi confirmant conclusiones, et longe acrius impugnant decisionem Hodyi. Priorem audiamus. « Fidem implicitam dat Hodyus Hermippi testimonio,

unde concludit pseudonymum esse Aristobulum. Impossibile est enim admittere hominem Judæum, qui sub Ptolemæo Philometore vixisset, in errore adeo gravem labi potuisse in relatione facti tanti momenti respectu suæ gentis; sed Valckenaerus hanc diremit difficultatem modo naturali, nec contorto, nec in desperationem causæ adhibito, et si admitteretur fabula Hermippi, non idcirco magis inconcussa maneret boni Hodyi conclusio, multo enim plus æquo probaret, et e numero historicorum non pauci radiandi forent scriptores antiqui. Satis est declarare opera Aristobuli remansura in opinione authentica; et id tantum quantum quilibet antiquitatis scriptor, quando contra ea non aliud afferretur quam id testimonium. »

Pro hac sententia sic propugnat Dahneus: « Ea mens fuit imprimis Valckenaero, nimirum defendere Aristobulum contra relationem Hermippi, in astruendo Demetrium incurrente regno Philadelphi potuisse adhuc frui gratia principis, si quidem juxta Aristobulum, Demetrius in exsilium actus fuerit non nisi post mortem Soteri; et reipsa a rege serius exsulatum fuisse, id est quando detexisset consilium contra se datum a Demetrio ut solio spoliaretur. (Hæc opinio, quavis alia longe verisimilior, fuit opinio Petavii in S. Epiphanium, tom. II, pag. 379; Vossiorum patris et filii; Riccioli *Chronologia reformata*, tom. I, lib. III; Valesii in Eusebium, *Hist. eccl.* v. 8; Perizonii in *Ælianum*, *Hist. div.* III, 17; *Matterii Tentamina super scholam Alexandriæ*, tom. I, pag. 74.) Revera si faterentur versionem Græcam SS. Scripturarum referendam esse ad hanc epocham, quod juxta Hodyum verisimile est, quid ad narrationem Aristobuli, quod nomini Ptolemæi Soteris nomen filii ejus proposuerint? Alia quæ tantum valet quantum Valckenaeri suppositio admitti potest: videlicet omnia paravisse Demetrium sub filio Lagi pro versione quæ solum edita est sub Philadelpho: quæ hypothese et alie ejusdem generis satis sunt ad probandum Richardum Simonem et Hodyum iudicium emisisse precipitanter et immature cum fragmenta Aristobuli, juvante Hermippi relatione, tanquam pseudonyma repudiaverunt. »

Col. 593 B 14. Ptolemæi Philadelphi matrimonium cum sorore sua Arsinoe ad historiam pertinet, nimisque omnibus perspicuum quam ut de eo hic amplius disseratur.

Ἐκ θυμοῦ στέργουσα κασιγνήτην ἐν πόσιν τε, αὐτὴ Θεοκρίτ. *idyl.* 17, v. 130, et seq.,

Ὅτῃ καὶ ἀθανάτων ἱερῶν γάμος ἐξελεῖσθῃ
Ὅδῃ τέκετο κρείουσα Ῥέα Βασιλῆας Ὀλύμπου.
Valckenaerus in *Aristobulo* miratur quod summus Judæorum sacerdos honorifice sit locutus de hac unione incestuosa. Ad id periculum respondere, summo Pontifici non hic incubuisse onus sese intermittendi in quæstionibus pure ad mores religionemque spectantibus, eo quod dissimilis valde religio regis a religione Judæorum; cæterum matrimonia inter parentes in uno gradu, remotiori quidem, sed uno tantum gradu inferiori, non modo licita erant, verum etiam quasi imposita lege Mosis.

Tandem ille voces *frater et soror*, præsertim ubi de Lagidis quæstio est, usurpat in sensu figurato qui minime vero rerum statui respondet.

Versus vicesimus primus elegiæ quam vertit Catullus et Callimacho, in *caesariem Berenices*, sic se habet:

Et tu vero orbem luxuriæ deserta cubile,
Et fratris chari flebile discidium.

Porro constat uxorem Ptolemæi Evergetis de qua hic agitur, patrem habuisse Magam regem Cyrenorum, non autem Ptolemæum Philadelphum cujus filius Evergetes. « Quam habuit unicam filiam Magas, ait Justinus, xvi, c. 3, ad finiendam cum Ptolemæo (Philadelpho) fratre certamina, filio ejus desponderat. »

Vide de hoc usu vocis ἀδελφῆ, qua designabant reginam regis conjugem, et de Bernice Evergetis uxore D. Letronnium in suis *Disquisitionibus pro Ægyptiaca historia*, pag. 7 et seq.

« Sororis nomen, inquit, quod attribuitur regum Ægyptiorum uxoris, nihil aliud erat quam loquendi genus quod per *nsu* et protocolium invaluit. »

Col. 596 A 11. Καθὼς ἀνεγνώσθη ταῦτα τὰ τεύχη. Τεύχος, in sensu libri pertinet in primis ad dialectum Alexandrino-Macedonicam Septuaginta Interpretum qui subdivisionibus operis integri denominationes dederunt quæ ab hac dialecto mutuantur: Πεντάτευχος, Ὑκτάτευχος. Si fides adhibenda Salmasio *De modo usurarum*, p. 405, ibidem adest discrimen codicum inter et volumen quod inter τεύχος et βιβλος. « Nihil tam diversum ait, quoad formam quam codex et volumen: in volumine chartaceo, chartæ chartis adtextuntur in longitudinem, ut volvi possint in rotulum; in codice, massa sive corpus fit ex pluribus veluti tabellis aliis super alias structis, Græci quoque σωματίον et τεύχος nominant. Quod tamen de volumine magno usurpat; massam Martialis de struce tabellarum multiplicium quæ codicem membraneum componunt, proprie dixit, ut Græci σωματίον. Hæc vox in glossis Philoxeni, membrana, exponitur. » Sequitur longa dissertatio in varias materies quæ scribendis libris adhibita sunt, nimirum in cortices, pelles, tabulas et papyrus. Juxta Salmasium hac voce τεύχος designabantur tabulæ cera linite, aliæ super aliis collectæ et super quas stylus exarabat characteres. Quoad verbum Latinorum *corpus* huic consonans, exemplis ab eo citatis addi potest Cicero, in insigni epistola ad Lucium, epistola duodecima lib. v, *Ad diversa*, in qua ut historiam consulatus ipsius scribat hortatur, quod hominem misere superbientem prodit.

« A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum, videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse. »

Crederim ego confusionem postea irrepisse in notiones quæ ad distinctionem vocum inserviebant et nihil comprobat sacros libros inscriptos fuisse tabulis; siquidem voce de qua agitur designantur tantum divisiones operis.

Ibid. 12. Τῶν Ἐργητῶν οἱ πρεσβύτεροι. Superius verti per *sacerdotes* οἱ πρεσβύτεροι, quod Vigerus interpretatur *seniores*; sed inquirendum esset an apud Judæos antiquitus vox πρεσβύτερος *seniorem* sonaret, quod mihi non constat.

Usus Christianus a Juidæis ortum sumere debuit et per vocem πρεσβύτεροι non intelligendi sunt tantum πρεσβύται, *senes*, sed senatores seu rabbi. Quorsum aliunde ad hoc opus conficiendum *senes* missi fuissent? cæterum acceptionem vocis lector eligit.

Ibid. B 2. Διασκευῆ σου retractatio classicorum operum frequenter usurpatum cum sermo est de poetis. Vide *Freder. Aug. Wolf* in *Prolegomenis ad Homerum*, c. III, nota 14.

Ibid. 3. Ἐκέλευσεν ἐπαρῶσαι. Cæremoniale imprecationis contra eos qui textus sacros tentarent adulterare, Græce ἐπαρᾶ vel ἐπορκισμός, Latine *devotiones* denominabatur. De voce ἐπαρᾶ vid. *Greg. Corinth.* pag. 227 Schefferi et notam Kœn. —

Eusebium initio *Chronici*: Ὅρκίζω σε τὸν μεταγραφόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐνόθου παρουσίας αὐτοῦ, δι' ἧς ἐργεταὶ κρεινὲς ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιλάβῃς δὲ μεταγράψω (ut confegas quod descripsisti) καὶ καθ' ἑρπύτης πρὸς τὸν ἀντίγραφον, ὅθεν μεταγράψω, ἐπιμελώσῃ, καὶ τὸν ἔρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς, καὶ θῆσῃς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. Vide *Van Dale* in *Aristæum*, pag. 195.

Ibid. C 10. Hæc pars Aristæi relationis plus cæteris omnia præ se ferens quæ fabulam constituunt,

ad memoriam nobis revocat quæ refert Macrobius de philosopho Numenio, in *Somnio Scipionis*, l. 1, c. 2 : Numenio, inter philosophos occultarum curiosior, offensam numinum, quod Eleusinia sacra interpretando vulgaverat, somnia prodiderunt : visas sibi Eleusinas deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere prostantes : admirantique et causas non convenientis numinum turpitudinis consulenti respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitiae vi abstractas et passim adentibus prostitutas. »

Controversia quæ vergente in finem sæculo decimo septimo, vel ineunte decimo octavo habita est de authenticitate relationis Aristei multo plura produxit volumina, nimisque ab Eusebio aliena est, qui rem tantum leviter attingit, quam ut ea recensere velim ; satis erit dicere quod Eusebium, quod post Josephum, Philonem et Aristobolum, quorum nomina in honore erant apud Judæos, et inter Christianos, post Justinum martyrem, Ireneum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, auctorem citans veritatis studiosum et fide dignum, id fecit tantum quod in ejus loco fecissent omnes ; recens enim de authenticitate bujus libri dubitatum est, et nemini olim in mentem venerat ut impugnari posset. Judæi enim qui postea de hoc egerunt, ut Aquila, Symmachus et Theodotus, non contradicunt veritati historice versionis LXX, sed versionem ipsam impugnant. Cum adversariis Septuaginta fecisse nobis videtur Hieronymus eo ipso quod versionem Latinam e Græco textu emendare sibi proposuerat adhibito exemplari Hebraico. Augustinus vero cap. 43 xviii libri *De civitate Dei*, variis S. librorum enumeratis versionibus Græcis, ait : « Ex hæc Septuaginta interpretatione etiam in Latinam hujam interpretatum est quod Ecclesie Latine tenent ; quamvis non defuerit temporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, et omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco sed ex Hebræo in Latinum eloquium easdem Scripturas converterit. Sed ejus tam litteraturam laborem, quamvis Judæi fateantur esse veracem, Septuaginta vero Interpretes in multis errasse contendunt : tamen Ecclesie Christi tot hominum auctoritati, ab Eleazaro tunc pontifice ad hoc tantum opus electorum, neminem judicant præferendum : quia etsi non in eis apparuisset Spiritus, sine dubitatione divinus, sed inter se verba interpretationis sue septuaginta docti, more hominum, contulissent, ut quod placuisset omnibus, hoc maneret ; nullus eis unus interpres debuit anteponi : cum vero tantum in eis signum divinitatis apparuit, profecto quisquis alius illarum Scripturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpres est verax, aut congruit illis Septuaginta Interpretibus, aut si congruere non videtur, altitudo illi prophetica esse credenda est. »

Col. 597 C 2. Hujus phrasid ultra modum prolixæ partes sibi non constant ; a primo inciso quod desideratur verisimiliter pendet, quod mediante et clarior erat et consona magis syntaxi.

Col. 600 A 1. *Κέρκοπα λόγων*. Non consentiunt eroditi in significatione vocis *κέρκοψ*. Alluditur ad incolas Asiae Minoris a Jove in simios mutatos. Ovid., *Met.*, xiv, 91. Inde plurima proverbialia, « *Ἄγρια κέρκοπων* ; Apost., 1, 21 ; *Zeusob.*, 1, 5. Injuriöse certe dictum. *Æschinus*, *Περὶ παρακρηστέας* (225) : « *Ὅ τι μὲν οὖν ἦν ποδὶ ὁ κέρκοψ*, loquendo de Demosthene, id indicat hominem nequam, nebulonem. *Ammianus Marcellinus*, xxi, 14, sermonem habens de Juliano, « *Ridebatur ut Cercops.* »

Tanneguy Lefebvre, *Epist.* l. II, epist. 7, dictum fuisse olim *κέρκοψ*, contendit ; vide in *Epistolis Aliphronis* : « *Ὁ κέρκοψ ἄλλε*, epistola 20 ; cum Berglerii nota. Vocis λόγων additamentum de veteratore hic agi ostendit, quod inferius vertitur per vocem πανουργός.

Ibid. B 43. *Δηλεύται* 466.

Ibid. C 1. *Διεξελθεῖν* 465, 466.

Col. 601 C 1. *Ἐὰν ἀσεβῆς οὐκ ἔργω μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔαυτὸν ῥήματα τῶ τυχεύει, εἰς μὲν θεὸν αὐτὸν· ἀδιδὸν ὁ θεὸν·* ex his enim quæ sequuntur negotio militi visa est necessaria.

Col. 604 A 3. *Μὴ θεὸν γὰρ ἐπισημῶσαντα αὐτοῖς*. Eusebium cum ἐπισημῶσαι non raro adhibet accusativum θεὸν seu θεοῦ ; ut significet nomine *Dei ornare*, p. 95 : θεοῦ ἐπισημῶσαν ἢ μὴ δὲ τῆς ἀνθρώπου πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ κατηξίωται προσήγορίας. « *Animalia quibus nec hominis nomen tribuere dignatus fuerat Deus, nomine deorum ornaverunt.* »

In fragmento Diogeniani, p. 265, legitur verbum ἐπισημῶσαι in sensu tribuendi vel nuncupandi : *Τούτων δὲ τισὶ θεοῦ διοικήσας καὶ δημιουργοῦς ἐπισημῶσαν, τινὸν δὲ ἡμᾶς αὐτοῖς αἰτίους ὀπιδάλοιν*. Restituendum est verbum ἐπισημῶσαι in loco qui legitur pag. 320, pro ἐνεσημῶσας : *ἐν τῶν πάντων δημιουργῶν λόγον θεοῦ τούτων ἐπισημῶσαν τὸν τρέπον*. « *Creatore sic nominato Verbum Dei.* » Restituendum pariter pag. 156 loco ἐπισημῶσαντες in fragmento Porphyrii ubi cum dativo constructur in sensu consecrationis : *Ἔθουσαν τῶν φιλάτων τινὰ ἐπισημῶσαντες τῷ Κρόνῳ* : Sic emendavit Lobeckus in Phrynicum, pag. 597.

Exemplum constructionis cum accusativo, *Demosth.*, pag. 495 : *Ταῦτα ἐπὶ τῶν θεῶν ὀνόματι ποιεῖν ζητοῦσι γρηῖν ἄν, ὡς ἐμοίγε δοκεῖ, πάντα δια τις πράττει τὸς θεοῦ ἐπισημῶσαν, τοιαῦτα φανεῖσθαι, ὅλα μὴ δὲ ἄν ὄν· ἀνθρώπου πραγθέντα, πομπρὰ φανεῖν*. Ubi videre est in his verbum ἐπισημῶσαι idem sonare ac *adare sub nomine Dei*.

Lucianus in *Promethæo*, t. I, pag. 24 : *Εἰ δὲ ὑπερβαλόντων τὸς λόγους, ὡς ὄθην εὐμαχάνους θυτὰς, τὸν σοφώτατον τῶν Τιτάνων ἐπισημῶσαι αὐτοῖς*. « *His nomen attribuit Titanorum septentissimi.* » Vide Scholiasten.

Greg. Nazian. in Basilium loquens de Heraclidis : *Δαίμονας δὲ τινὰς καὶ θεοῦ καὶ μύθους τοῖς προγόνους ἐπισημῶσαντες* : « *Nomina demonum seu deorum fabulæ suis attribuentes majoribus.* »

Suidas, voce *Ὀδύπικανός* : *τῆ μισοπράγμων ζωῆ τὴν ἀρετὴν ἐπισημῶσαι*.

Themista, *Or.*, vi, 79 B : *Αὐτῶ τῆ θεοῦ ττα, ἐπισημῶσαι, 19, p. 220, ἢ πολιτεία τὸ τῆς θεοῦ ττος ὄνομα ὀρὶν ἐπισημῶσαι*.

Pausanias, vii, 25 : *Ἀσκληπιῶ Ἀπόλλωνα πατέρα ἐπισημῶσαι*.

Strabo l. v. 250 : *Τοῖς γεννωμένοις τότε, παιδὰς Ἀρεως ἐπισημῶσαν, loco ἐπισημῶσαν, emendatio Dorvilli, Ad Charit.*, pag. 550.

Exempla constructionis cum dativo :

Plutarch. *Vita Camilli*, § 7, pag. 515 edit. Reisk. : *Ἐπισημῶσι τὸν ἔχημα τῶ βασιλεῖ τῶν θεῶν καὶ πατρὶ ;* « *currus rogi deorum dicatus.* »

Similiter in *Vita Niciæ* ait : *Κατασημῶσι τὸν θεῶν ὄνομα, 3, 3. Ibid.* : *Θρόνον Ἀλεξάνδρου κατασημῶσι τὸν ὄνομα*.

Maximus Tyrius, 8 : *Ἐπισημῶσαν δὲ ἀγάλματα κορυφᾶς ὄρων Ὀλυμπον καὶ Ἴδην*. Idem. *Ibid.* : *Ἐπισημῶσαντες τοῖνομα τοῦ ποταμοῦ ὀποτέρῳ Ἔθουσαν*.

Appianus, *De bello civili*, l. vi, 86 : *Ἐπισημῶσι τὸς ἀνδρὶ (Μαρτίῳ) ἐβδόμησ ὕπατατας*.

Tandem Philo ipse in *Legatione ad Caicum*, pag. 4011 ed. Paris. 565 ad Mangey, habet *Τί δὲ, εἰ συνῶσις ἐπισημῶσθὲν ἔτέρῳ ;* quorsum, si res alteri dicata fuerit ?

Pag. 1016, 570 Mangey : *Ἀπασιν ἐγρόντο κατακέρως τοῖς ὀνόμασι, ὅσα τῶς ἄλλοις ἔδος ἐπισημῶσθαι θεοῖς*. « *Nomina quæ mox invaluisti diis consecrare et diis solis attribuere.* »

Ex his exemplis duplex emergit significatio; utraque ad divinitatem spectat: « Nam ut γῆ-μας aliquid augustius significat, sic φημίεν ad divinitatis opinionem et famam refertur, inquit Lobeckus ad *Phrynic.*, p. 597. » Itaque Plutarch. *Vita Sertorii* hac utitur voce tertio hoc sensu, aliquid nimirum nuntiare, spargere rumore qui coelestis a divinitate venit, cap. 11: « Ἐξεβλάζε φάσκων τὴν ἑλαρον, Ἀρτέμιδος δῶρον εἶναι, καὶ πολλὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπεφημίεν αὐτῷ δηλοῦν. Arbitror ἐπεφημίεν αὐτῷ, legendum esse, tollendo vocem δηλοῦν quæ non nisi glossa est. Synonymice cum ὀνομάζειν adhibetur solum in tertio libro *Historia ecclesiasticæ* Eusebii, cap. 27: « Ἄλλοι . . . ἐβωναίους τοὺς αὐτοὺς οἰκείως ἐπεφημίον ὁ πρῶτος. Atamen ut ad duas magis usitatas acceptiones redeamus, cum agitur de nominando Deo, tunc prævalet constructio cum accusativo; si vero agatur de exprimendo rem quamlibet Deo sacram, dativo tunc utendum est.

In hoc loco Philonis utraque invenitur acceptio: *Μὴ θεὸν γε ἐπεφημίσαντα τὰ κτήματα*, pro *Μὴ θεῷ γε ἐπεφημίσαντα τὰ κτήματα*. « Si suas non dedicaverit opes Deo; » inferius iterum apparet hæc constructio: *Ἐάν, πατήρ ἐάν ἀρχων ὁ ὑπάρχων*, subintelligitur *ἐπεφημίση θεόν*, sed inter hæc reviget altera syntaxis: *Ἐάν ἐπεφημίση τροφήν γυναϊκῆς ἀνῆρ*. Si uxoratus vir dicat τροφήν γυναϊκῆς. Quid intelligendum per τροφή γυναϊκῆς; existimavi hic agi de fructu quem in utero gerit mulier; in hoc sensu sanctam existimare debet vir uxorem suam et abstinere se ab ea; privat se filio pater, herus famulo, si Deo illos consecraverint.

Si non admittatur sensus voci τροφή attributus, altera vox illi substituenda foret, nimirum τὴν νυμφῆν, ut opinor: τροφή enim hic adhiberi non potest sive alimentum, sive educationem designet.

Legis illius quam Philo hic indicat, præter obscuritatem quæcum enunniatur, nulla bucusque mentio est apud leges Mosis, tales saltem quales date sunt nobis a Seldeno, *Uxor hebraica*; a Spencero, *De Legibus ritualibus Hebræorum*; a Michæale, *Mossaisches Recht* qui omnes locum hunc Philonis silentio prætermittunt. Evidenter referri debet ad tricesimum caput Numerorum, v. 7: *Si mulier maritum habuerit, et vorerit aliquid, et semel de ore ejus verbum egrediens animam ejus obligaverit juramento. Vers. 8: Quo die audivit vir, et non contradixerit, voti rea erit reddetque quodcumque promiserat.*

Sic se habet lex Moysis cui Judaica traditio quam hic sequitur Philo quadam videtur addidisse quæ reprobatur Christus cap. xv S. Matth. et vi S. Marci respiciens ad Corbanum quo designabatur donum Deo factum, eujus donatores Pharisei solvebant non solum a legis naturalis obligationibus, verum etiam a præceptis Decalogi: « Honorabis tuam patrem et tuam matrem, » immunes eos facientes ab omni officio erga parentes.

Patet ex verbis Philonis vel minima dubii voti enuntiatione Deo facta, vovens spoliari immediate a Deo consecrata, etsi absque consentientia essent locuti. Τὸν αὐτοῦ κτημάτων ἕνα ἕκαστον κύριον εἶναι, μὴ θεῷ γε ἐπεφημίσαντα αὐτοὺς μηδ' ὡς τῷ θεῷ ταῦτα ἀνήσθην. Εἰ δὲ λόγῳ μόνον ὑποσχέσθαι προσέπει, ψαύσει καὶ θύγειν αὐτῶν οὐκ ἔξεστιν, ἀλλ' εὐθύς ἀπάντων ἀποκεκλεισθαι (μὴ μοι), lego μὴ τί γε τὰ τῶν θεῶν ἀρπάξαι, μηδ' ἀποσπᾶν ἑτέρων ἀναθημάτων.

Ultima hæc spectant ad deprædationes in deorum templis apud ethnicos actas.

Col. 604 C 11. Ποι δὲ πρὸς τοῦ θεοῦ, ἡμῶν τὰ βουλόγια ἐκείνα. Quid dicere voluit Philo per vocem βουλόγια? voluitne designare jngum quo preme-

hantur Judæi ob multiplicitatem legum? Indaganti mihi hæc occurrerunt:

Etymologicum magnum, p. 206: Βουλόγια γένος τῆ Ἀθήνησιν ἱερῶσίνων ἔγον. Βουλόγης γὰρ τις τῶν ἡρώων, πρῶτος βοῦς ζευξας τὴν γῆν ἡροσεν, ἀπ' οὗ γένος βουλόγια.

Plutarchus, *Præcepta conjug.*, p. 144: Ἀθηναῖοι τρεῖς ἱερῶς ἀρότους ἄρουσι, πρῶτος ἐπὶ Σείρω, τὸ πλαισιότατον τῶν σπάρων ὑπόμνημα, δεύτερον ἐν τῇ Παρίχ· τρίτον ὑπὸ Πέλειν, τὸν καλούμενον Βουλόγιον, t. VI, p. 344, ed. Reiske.

Eupolis ab Aristide citatus, *Adv. Platonem*, t. II, p. 150 ed. Jebb., ait Periclem ex hac stirpe ortum. Videtur alluisse Philo τοὺς Βουλόγιος Athenarum. Vide Schol.

Ibid. D 2. Hanc Judæorum legem citat Porphyrius in tractatu *De abstinentia*, l. iv, cap. 14, pag. 344 ed. Roher.

Ibid. 6. Ἀραὶ κατὰ τ' ἐξωλείας. Emendo verba κατὰ τὴ ἐξωλείας, quæ sunt omnino vitiosa, siquidem particula τε nunquam poni debetur nomen inter et præpositionem. Quoad hæc locutionem ἀρὰ κατ' ἐξωλείας mutata est ab oratoribus.

Demosth. p. 642, 15:

Διομετρεῖα κατ' ἐξωλείας αὐτοῦ καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς οἰκίας.

P. 533, 17:

Ἄμυνε κατ' ἐξωλείας.

P. 4505, 12:

Κατ' ἐξωλείας ἐπιπορχεῖ.

P. 4204, 41:

Ἐπαρασάμενον αὐτῷ ἐξώλειαν.

Col. 605 B 5. Τις 466; μοχ προσεπιψημησθαι idem.

Ibid. 15. Ὅτινα 467.

Ibid. 41. Philo hic Moysi attribuit synagogarum institutionem quæ referenda est ad tempus Esdræ vel reditus Judæorum post captivitatem Babylonicam. Merus est anachronismus: an ex voluntate fuerit an ex imprudentia, id me fugit.

Ibid. C 1. Loco κινεῖς lego κοινωνεῖς.

Col. 608 A 7. Formula Ὡς ἀληθῶς, qua emphatice adverbium effertur, non nisi incomplete explicata fuit a grammaticis Vid. Vigerum, *Idiotismi*, cap. 8, sect. 10, § 9.

Col. 612 C 1. Τῆς... ὑποτίμησιν 465, 466, 468.

Col. 616 B 43. Τοῦτον... θεραπευτέον 466, 467, 468.

Col 621 B 1. Dio Chrysost. in *Sermone Rhodiaco*, pag. 344: Τὸν Ὀλυμπίασι στέφανον ἴσα δῆπουθεν ἐλάϊνον ἔντα, καὶ τοῦτον πολλοὶ προτιμήσαν τοῦ τῆν· οὐκ τῆς ἐκεῖ φουμόνης ἐλαίας ἔχουσιν τὴ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι μὴ ῥηδῶσι, μηδ' ἐπὶ μικρῷ βίωται. « Profecto non vos latet fudorum Olympicorum coronam textam esse ex olea, eam tamen non pauci pluris faciunt quam vitam; non quod mirum quid sit oleaster, sed quia non nisi difficultate multa multisque sudoribus comparatur. »

Atamen religiosam virtutem oleastro Olympico (ποτίνῳ) tributam ignoravit Dio. Ecce quæ referuntur a Phelegone in fragmento *Olympicorum Choricorum* quod edidit Meursius, tom. VII Operum, p. 150:

« Olympiade sexta, Ekei Iphitium regem miserunt ad deum ut ab eo discerent an coronas daturi essent victorios.

Ἴστε, μῆλειον καρπὸν μὴ θῆς ἐπιτρίκη Ἀλλὰ τὸν ἄγριον ἀμμιτρίσι μαρπῶδη ἐλαῶν, Ὅς τὴν ἀμφέχεται λεπτοῖσιν ὑψόσμοσ' Ἀρῶ [Ἰτης.]

Statim igitur ut Olympiam rediit, cum plures essent in sacro circuitu caprifici, unum aspexit quæ

undequaque tegebant aranearum telæ; parietem circumadificavit; et texta fuit illius ramis corona victoris. Daicles Messena oriundus primus hac corona donatus est, in septima Olympiade.

Juxta traditionem alteram, quam amplexus est Pindarus in tertio hymno, olea qua coronabantur Olympionice allata est ab Hercule ex locis ubi originem habet Daubibus, cum hos instituit ludos:

Αἰτωλῶς ἀνὴρ εὐθύθετος
Ἄμφι κόμισσι βάλλει γλαυκόχροα κόσμον ἑλάας,
[τῶν ποτε
Ἴστρου ἀπὸ σκιαρῶν παγῶν θρεῖκεν
Ἄμπετρονυιάδας.
Μνήμα τῶν Ὀδύμειά κἀλλιστον ἀέθλων.

Hanc coronam ludibrio habuisse videtur Aristophanes, qui in *Pluto* (v. 581), inducit Paupertatem sic loquentem:

Ὁ Ζεὺς δῆπου πένεται, καὶ τοῦτ' ἤδη φανερώς
[ὡς διδάξω.
Εἰ γὰρ ἐπλοῦται, πῶς ἂν ποίω τῶν Ὀλυμπικῶν
[αὐτὸς ἀγῶνα,
Ἴνα τοὺς Ἑλληνας ἄπαντας δαί δι' ἔτους πέμ-
[πτου ξυναγείρει,
Ἀνεκρήντην τῶν ἀθλητῶν τοὺς νικῶντας στεφά-
[νωσαι
Κοτῖνου στεφάνῳ;

Herodotus, lib. viii, cap. 26, refert « transfugas Xerxi quid facerent Græci interroganti respondisse, eos Olympiæ celebrare ludos. Cumque ab eis percontaretur de præmio pro quo decerentur: Pro corona ex oleastro, dixerunt isti. Quales viri, retulit tunc unus astantium bellatorum, qui non pro divitiis, sed pro honore (ἀρετῇ) pugnant! »

Col. 621 B 1. Corona ex apio in ludis Isthmicis dabatur. Diod. Siculus, l. xvi, cap. 79, p. 142, t. II editionis Wesselingi: « Conclamantibus copiis progrediendum esse adversus Barbarus, forte occurrunt Timoleoni jumenta onusta apio pro lectis conficiendis; dixitque se hoc accipere presagium victoriæ; corona enim Isthmica texta est ex apio. » Postea et pius hanc texuerunt, ait scholiastes Nicandri in versum 605 *Alexipharmaci*: et in hoccum Eliano concordat, *De natura animalium*, l. vi, 4.

Cæterum hanc esse coronam ludorum Nemeensium nemini fas negare, et dummodo ad aliquem pertinere, parum intererat Josephi cujus esset.

Archias poeta sic in unum coegit quatuor Græcæ ludos in primo *Anthologiae* epigrammate:

Τέσσαρες εἰσιν Ἀγῶνες ἀπ' Ἑλλάδα· τέσσαρες
[ἵπποι·
Οἱ δύο μὲν θητικῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων
Ζητῆς, Ἀητοῖδας, Παλαίμονος, Ἀρχαμῆοιο·
Ἄθλα δὲ τῶν, Κόττινος, Μῆλη, Σέλινα, Πίτερος.

Vide Pausaniam, in *Arcadici*, c. 48.

Ibid. 2. *Ἀνακρήντις*. Est vox propria* qua ludorum victor designatur: et id comprobatur e loco citato Aristophanis in *Pluto*:

Ἀνεκρήντην τῶν ἀθλητῶν τοὺς νικῶντας στε-
[φανώσας
Κοτῖνου στεφάνῳ.

Ibid. C 8. *Ἀμέλει*. Hanc interpretatam suis conjunctionem per causam qua fit ut; quam difficillime vertuntur de alia lingua in aliam verba quibus transmittitur idearum series. Doctissimus Coray in cap. 51 *Vitæ Pompeii* extenso modo diseruit de munere hujus vocis in sermone; altera suppeditabo exempla: Plato in *Phædone*: « Nonne inter ludos et accipitres numerabimus eos omnes qui tyrannides, injustitias, deprædationes anteposuerunt? vel in quæ alia animalia transmigrasse eorum animas dicemus? Ἀμέλει εἰς τὰ τοιαῦτα. Propter eandem causam in horumque corpora. » Lucianus, in *Nigrino*, 26: Docebat

virum profitentem a se divitiis contemni, media quibus comparatur despiciere debere. Ἀμέλει καὶ πρῶτον ταῦτα διατέλει, « Quamobrem paupertatis cultui semper deditus est. »

In *vitærum auctione*, 7: Ἦν θυρωρεῖν αὐτὸν ἐπιτήσης, πολλὴ πιστοτέρῳ χρήσῃ τῶν κυνῶν. Ἀμέλει κύνων αὐτῶ καὶ τὸ νόμα, « Idcirco canis vocatur. » Col. 624 C 2. De confusione epocharum cui ortum dedit error de Eleazaro et Aristobulo, vide Dahne in citato jam opere, tom. II, pag. 79.

Col. 625 A 4. Ὑποδείχθεντων 468.
Col. 628 A 14. Ἐξ pro διὰ 465, 466, 467.
Ibid. C 14. Ἴεροσ; 466, 467.
Col. 629 A 2. Περιέγραψαν 467.
Ibid. 4. Νομικῶς; 468.

Col. 635 A 12. Hanc absurdam opinionem impugnavit Aristoteles in tractatu *De generatione animal.*, l. iii, c. 6; eam rursus emisit Elianus, l. ii, c. 53, *De natura animalum*: « Ὁ γαλῆος ὄζειν εἰς τοῦ στόματος ἐν τῇ θαλάττῃ. De hoc tamen dubitat in eodem libro ix, 65: Ὅσὸ στόματι εἴκειν τὸν γαλῆον ἔστιν λέγουσιν, ἀλλὰ βεβαιῶντα εἰ τὰ σκυλάκια καταπίνει καὶ ἀποκρούπει, εἴτα ζῶντα αὐτῆς ἀνεμίει. » Quidam auctores contendunt falsum esse opinionem asserentium mustelam per os generare; agnoscunt solum os illius catulis refugium præbere conterritis, quo absconduntur, donec revomantur vivi. »

Eadem opinio falsa inbuti nulla de causa odissent mustelam quam existimabant animal immunum quilibet ininitanti mysteris Eleusini, ut ait idem Elianus capite supra laudato: Escæ istius generis, aiebant, immunda, cum per os generet mustela.

Ibid. B 5. Ἐπαγγέλιον περιβάλλει 467.

Col. 636 B 10. Lego προφορᾶσαι loco παρακαλεσαι. Vox φυσικῶς quam perperam vertit per *Wie es recht ist* Gfröterer qui totam hanc citationem interpretat usque in secundo volumine *Urchristenthum*, p. 104, hanc emendationem legitimum facit. Evidens est enim hic agi de sensu naturali, a sensu metaphorico prorsus alieno. Suam igitur acceptionem propriam retinet vox φυσικῶς; et in faciendi mutatione intacta debet remanere. Legitur inferius in eodem sensu, φυσικῶς διαβάσει.

Col. 637 A 6. Valckenaerus moriens reliquit dissertationem in *Aristobulum Judæum Alexandria*: in hac dissertatione quam magni facit, quæque typis mandata est curante Luzaco, ejus successoris et alumno, Lugduni Batav. anno 1806, sic pag. 69 locum huic annotavit: « Hi νοούντες, πολὺτεῖς intelligentes, opponuntur τοῖς μὴ μετέχουσι δυνάμει καὶ συνείσεως, ἀλλὰ τῷ γραπτῷ μόνον προκειμένοις, illis qui non sunt participes intelligentiæ valeantis (durissima quævis perumpere), sed qui adherent tenaciter verbis scriptis quibus οὐ φαίνεται μεγάλων τι διασαφῶν, nihil magnificum narrare videtur Moyses. » Juxta me, solum hic agitur de sensu figurato a sensu litterali remoto. Tamen non in hoc omnis hujus phrasæ sensus circumscribendus; existimo asserere adhuc voluisse Aristobulum magnas philosophorum speculationes nobilisque poetarum conceptiones esse sumptas a Moysæ: magis quam temeraria hæc opinio est, sed vigeat apud primos Christianos et Eusebium acerrimum habuit propugnatores.

Origenes *Contra Celsum*, l. iv, 12:

« Satis sit observare Moysen aliosque prophetas, utpote antiquiores scriptoribus Græcis, nequivisse ab his mutari quæ scriperunt de conflagratione orbis; sed si ad temporum ordinem spectamus, fas erit dicere hos posteriores, quocumque modo auditis prophetis, quibusdam fretos periodis, similes eventus supposituisse. »

Ibid. 9. Ἀφορμῆς εἰλησῶτες. Valckenaerus pag. 65 ejusdem dissertationis multis annotavit verbis hanc constructionem ἀφορμῆς διδόναι, λαμβάνειν, ad præbendum sumendumve scripti materiam; non

paucā attulit exempla probatorum auctororum pro hac corroboranda locutione.

Col. 637 B 9. Ἀποστειλῶ, ψῆσιν ὁ Κέρσιος, κ. τ. λ. Animadvertit Valckenaerus longe discrepare apud Septuaginta hanc lectionem, Exod. III, 20. In quibus legitur: Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρά μου πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. Vox ἀποστειλῶ, ait, equidem minus ab Hebraico sermone discrepat, sed saepius Septuaginta hoc vertunt verbum per ἐκτείνας.

Ibid. C 5. Propter inobservantiam pecuniarum significationem vocis χεῖρ, exercitum hic notantis, cujus tamen significationis multa occurrunt exempla apud historicos Græcos, accidit ut pravam emendationem vel temerariam interpretationem acciperit in Philocteto Sophoclis, 320 edit. Bothe, aliorum 325:

Θυμῷ γένειτο χεῖρα πληρώσαι ποσὶ
"Ἦρ' αὖ Μυκηναῖοι γυνοῖεν, ἢ Σπάρτη θ' ὅτι
X' ἢ Σκῆρος ἀνδρῶν ἀλμυρῶν μίτηρ ἔβυ.

Quod significat: « Det mihi cœlum, meo inservens odio, comparare olim posse exercitum, ut suo detrimento discant Mycenæ et Sparta et apud Scyrum nasci strenuus bellatores. » Quem locum adulteravit Brunkius, nomen casus mutando: Θυμὸν γένειτο χεῖρὶ πληρῶσαι. Θυμὸν πληρῶσαι, ad suum desiderium adimplendum, optima est locutio Græca, sed χεῖρὶ, vox declarativa, pleonasmus hic efficit aut aliquid male sonans: aliunde non sic habent manuscripti qui omnes concordant. Porsonius tamen hanc approbat emendationem, in Appendice ad Toupii *Emend. in Suidam*, pag. 471. Contra Bothe vituperando contra eum insurgit legitique Θυμῷ χεῖρα per catachresin: *Manus odii pro odio*. Pauca, nisi fallor, istius modi catachresis sunt exempla: arripet mihi magis communis metaphora vocis χεῖρ pro exercitu sumptæ: quod spectat ad πληρῶσαι, parare, legere exercitum, vox est propria qua designari possunt exercitus tum terrestres, tum navales, et innumeris confirmatur exemplis.

Col. 640 A 13. Verba ei μὴ... προσηψί δεσunt in 466

Ibid. B 12. Valckenaerus in *Aristobulum*, pag. 72, comparationem instituit hujusmodi cum locis a Clemente Alexandrino (*Strom.* VI, p. 755-56), tacito auctoris nomine, allatis, quæ verbotenus eadem sunt: unde concludit restitui posse vero auctori quamplurima quæ leguntur in *Stromatista*, si totum haberemus opus Aristobuli vel longiores citationes. Hoc probatur accuratum fuisse Eusebium in suis citationibus.

Eundem Dei descensum in montem Sinai non aliter interpretatus est Origenes, *Contra Celsum*, lib. IV, cap. 12:

« Si verba prophætæ exhibent nobis descendentem Deum, cum et ipse dicat: *Nonne cælum et terram ego impleo* (*Jer.* XXIII, 24)? hoc per figuram dicitur. E propria sua sublimitate et altitudine descendit Deus, cum vel in minimis quæ ad hominem spectant curam agit. Et quemadmodum loquendi consuetudo suscepit ut diceretur magistros ad parvulorum, sapientes aut qui profecerunt ad adolescentum recens ad philosophiam adductorum captum, descendere, nec tamen hic descensus de corpore accipitur; ita sicuti in divinis Scripturis dicitur Deus descendere, hæc vox, ut et ascendere, ex vulgari sermonis consuetudine intelligenda est. »

Rursus lib. VI, cap. 64: « Quod si quædam verba motum Deo ascribunt, ut istud: *Audient vocem Domini Dei deambulantis in paradiso sub vesperam* (*Gen.* III, 8), hæc sic accipienda sunt quasi qui peccaverant, Deum moveri existimassent: aut in eandem sententiam intelligenda atque somnus allegorice dictus, ira, aut aliud simile. »

Ibid. C 4. Τὸ δὲ ἕτερον τῶν ἐν ἔξει τάγμα. Quæ existit inter τὸ ἐν ἔξει τάγμα et πληθὺς oppositio firmat sensum quem et ipse dedit, quique ullibi indicatur: de illo nequaquam dubito, etsi

Vigerus longe aliter vertit, et textu Græco minime roboretur ejus versio: *Quorum mens esset virtusque constantior*. Adduci in dubium potest accuratio versionis mee, sed de infidelitate versionis Vigerianæ non potest non dubitari.

Ibid. 7. mss. 465 et 466 om. verba ταύτης μὲν ἔφραζα.

Καὶ μνήμης ἀλήτευσ ταύτους ἤλιωσαν.

Nonnisi æge fore hanc Iouicam formam adjectivi ἄλατος quam frequenter usitati in Attico idiomate, tum hic tum pag. 584, A 10, τῶν πεπονητότων ἀλάτους συμφορὰς.

Euripides *Troad.*, 1229:

Οἱμοὶ ὄητα τῶν ἀλάτων κακῶν!

Etymol. magnam, p. 57, In voce: Ἄλατον· πένθο· ἄλατον καὶ ἄλατα κακὰ, ἀνεπιλήσιτά τινα ἔντα. Tandem præclara emendatio Porsonii in epistola Anaximenis in Diogene Laertio, II, 3:

Οἱ δὲ Ἀλακῆος παῖδες ἄλατα κακὰ ἔρροισι.

Legitur in textu ἄλας τὰ κακὰ, Valckenaerus infelicitè tentaverat hujus vocis emendationem, in Herodotum, I, III, 139.

In nota versus 44 *Medææ* correctio legitur Porsonii Sophocles, *Oedip. Colon.*, vers. 558, ἔπαθον ἄλαστ' ἔβην.

Idem, *ibidem*, vers. 1671:

Ἔστιν ῥῶν δὴ πατρός ἔμφυτον
Ἄλαστον αἶμα δυσμόρον στενάειν.

Legendum igitur foret μνήμης ἀλάτου et ἀλάτους συμφορὰς.

Ibid. C 9. Δελγματος αὐτὸ μόνον ἔνεκα. Αὐτὸ μόνον unica designat, simpliciter: *sola fine ut ostendatur*. Lucianus, in *Somnio*, 9: Οὐδὲν ὅτι μὴ ἐργάτης ἔση, ὅτε φίλος ἐπιδικάσιμος, ὅτε ἔθρησι; φοβερός, ὅτε τοῖς πολίταις ἑγγυτός, ἀλλὰ αὐτὸ μόνον ἐργάτης, quod non absimilem ideam affert ac, οὐδὲν ὅτι μὴ ἐργάτης, quod legitur superius.

Hesych. ad vocem πεπαστά: Ἐν τῇ πεπεταῖα αὐτὸ μόνον ψήφους μετακινῶσι. « Lusores movent tantum aleas (nec jacunt). »

Eusebius, *Demonstr. evang.*, lib. III, pag. 85 Roberti Steph.: Αὐτὸ μόνον τὸ θύσαι, nil aliud facere quam immolare.

Hujus mihi suppeditavit notæ partem Abresch., *Dilucidat. Thucydideæ*, I, 1, 57. Sumpta duo exempla e Judæo Philone addam pertinentia ad tractatum *De vita contemplativa*, Parisiis, 896, 479 edit. Mangey: Τὰς προμετωπίδους αὐτὸ μόνον ἐξ ἀκρῶν εἰς ἐπανίσωσι καὶ γραμμῆς κυκλωτέρας κρημάμενοι σχῆμα.

Pag. 898, 480, edit. Mangey: Οὐκ ἀνδρῶν ἐπὶ γυναῖξιν ἐπιμανέντων, ἢ γυναῖκων ἀνδράσιν αὐτὸ μόνον (ἐπιτελοῦνται γὰρ αἱ ἐπιθυμῶσι αὐταὶ νόμῳ φύσεως), ἀλλὰ ἀνδρῶν ἄρσενων, ἥλιχα μόνον διαφέρουσι.

Alia ejusdem auctoris citare possem.

Col. 644 A 5. Quoad verbum ἀλείφω sumptum ad *excitandum, impellendum, προτρέπτον, παρακλιεῖσθαι*, locutio hæc sumitur ex usus stadii quo athlete antequam luctamen inirent ungebant se oleo; frequenter hæc metaphora utilis Philo.

In suo tractatu *De fugitivis*, pag. 454, 549 edit. Mangey: Μὴ ἀσθηρῶν τε καὶ μονωτικῶν βίον ἐπιτηδεύσας· ἀνερεθίστους γὰρ τὸν ἀντίπαλον καὶ βαρύτερον ἐγθρῶν ἀλείψεις κατὰ σασαυτοῦ. In primo tractatu *De legibus specialibus*, pag. 780, 303 edit. Mangey: Ἄ ἐκμυσαζάμενος ὁ ἱερατώτατος Μωυσῆς; ὡς ἀλλότρια καὶ ἑθρῶα πολιτείας ἀνεπιλήπτου καὶ προτρέποντα καὶ ἀλείφοντα πρὸς τὰ ἀσχημά των ἐπιτηδευμάτων, ἀνὰ κράτος ἀπίπτειν ἀδελφῇ συνέρχεισθαι.

Pag. 782, 306 edit. Mangey: Ὁ καιδρασθῆς τοὺς νόμους ὠραζέων, καὶ τὸ τῆς ἀκμῆς θούος ἐκθάλων (β' πρὸς ἀλτῆν καὶ βόμην ἀλεῖρειν ἀρμύττων ἦν), κα-

κὸν τρόπον γεωργού, τὰς μὲν βαθυγείους καὶ εὐκάρπους ἀρούρας χειρῶν ἐξ, κ. τ. λ.

Pag. 784, 308 edit. Mangey : Ἡ πόρην παραρτίπτουσα αὐτὴν τοῖς ἐπιτυχοῖσι, τὴν δὲ ὥραν ὡσπὶρ τι ὄντων ἐπ' ἀγορᾶς πηπράσκουσα, ἐπὶ μὲν θέραι τῶν νέων ἕκαστα καὶ λέγει καὶ πράττει· τούτῳ δ' ἐραστάς ἀλείφει κατ' ἀλλήλων, αἰσχιστον ἄλλον αὐτὴν προτίθεισα τοῖς τὸ πλεὸν εἰσεγγυοῦσι.

Hi elocutionis modi non paucos habuerunt imitatores apud scriptores ecclesiasticos ; S. Chrysost. in ultimo capite secundæ S. Pauli Epist. ad Corinth. sic habet : Τὴν βαθυμίαν ἐκκόπτει πᾶσαν ἢ θλίψιν καὶ πρὸς ὑπομονὴν ἀλείφει. Eandem ideam Iserque iisdem verbis exhibet denuo in sermone nono Epist. ad Romanos.

S. Greg. Naz. serm. in Machab., pag. 294, de matre illorum loquens : Τί οὐ λέγουσα ; τί οὐ πράττουσα τῶν πρὸς νίκην ἐπαλειφόντων ;

Procopius Gazæ in *Isaiam*, c. xxvi, pag. 335 editionis Curterii : Τούτους ἐπαλειφόντες τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον ἐπιστάσιαι λέγων· Εἰσαλεθε εἰς τὰ ταμιὰ σου.

S. Joan. Damasc., lib. iv, cap. 17, *De fide orthodoxa* : Τὰ τῶν ἀγίων ἀνθρώπων ἀνδραγαθήματα ἐπαλειφόντα ἡμᾶς πρὸς ἀνδρείαν καὶ ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ δόξαν Θεοῦ.

Col. 644 A 5. Mirum institutionem Esseniorum, cujus in Pentateucho nullum reperitur vestigium, a Philone referri ad Moysen : verum est, juxta Plinium in citatione quæ modo sub oculis ponetur, eos a multis existere sæculis Theophrastemque, quem citat Porphyrius, *De abstinentia*, lib. ii, cap. 26, complecti e » sub communi denominatione Judæorum ; quod enim dicit de iis solum intelligi potest, nimirum : « Abstinerere eos ab esu victimarum, qua arunt per noctem, ne hoc videat sol (παρόπτης). » Potest igitur existimari, eorum existentiam, ut innosceret paganismus, epocha tam veteri quam illa qua vivebat Theophrastus, ad multo ante Christum annos esse referendum. — Quæstio est qua ratione factum fuerit apostolos de iis omnino siluisse ; mihi haud difficilis responsio videtur : Essenii apud Judæos, ut monachi apud Christianos, classem effecit mere singularem et ab aliis distinctam quæ præceptis generalibus quibus obligantur Christiani praxēs quasdam piās superaddidit quibus se subjecerit tenentur pauci ; quæque, si nimum proficeret, conturbaret societatem. Christus huic generi hominum attendebat dum loqueretur de iis qui ut celum lucrantur, fiebant eunuchi. Sed jaciendo Christianismi fundamenta ad quem vocantur omnes, non nobis potuit imponere has mere singulares et excentricas praxēs quæ ipse se robusto diversarum religionum trunco inserunt. Philo decem millia recenset, μυρίους· vagus hic numerus admodum.

Plinius, lib. v *Natur. histor.*, c. 17, paucis verbis hanc Esseniorum existentiam describit, quorum vite genus huic assimilandum est quod ducitur in recentiorum ætatum monasteriis : « Gens sola et in toto orbe præter cetera mira, sine ulla femina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum, in diem ex æquo convenarum turba renascitur, large frequentantibus quos vita fessos ad mores eorum fortune fluctus agitat. Ita per sæculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est in qua nemo nascitur. »

Ibid. 9. cod. 466 omittit ὁμολογίας.

Ibid. C 4. Pro ἡ scriptis καὶ· falso enim asseritur minus professe corpori gymnasticam artem quam sedentarii labores cœnobitarum : mens sane fuit auctori nostro contrarium dicere.

Ibid. D 5. Ἀρρωστίζω 465, 466, pro νόσον ; 468, ἀρρ. φυγῆς καὶ σ. ἐκτ.

Col. 644 A 2. Ἐβελήση 468.

Ibid. 10. Προνοίας 467.

Ibid. B 9. Ἐσλαλεῖ 465.

Ibid. 13. Αἰλιθε γεγονόσ 468.

Ibid. D 5. Ἡ ἐν Παλαιστίνῃ Συρία non legitur in Philonis tractatu *Ἐπερὶ τοῦ πάντα σπουδαίον εἶναι ἐλευθέρων*, pag. 876 edit. Paris. ; 457 edit. Mangey, Ἡ Παλαιστίνη καὶ Συρία.

Ibid. 4. Οὐκ ἴσχυρος. Textus Philonis habet Οὐκ ἀμυρος, virtutem participans.

Col. 645 A 10. Προσβολὴ ἀνίατος. Hæc vox in eodem sensu a Plutarcho usurpatur. Καὶ τῇ προσβολῇ τὰ τοιαῦτα καταβάσκειται πάθῃ τοὺς ἀνθρώπους ὀνομαζ. Vid. tom. VIII, pag. 666 ed. Reiske. Idem Plutarchus, tom. VI, pag. 157 edit. Reiske : Ἡ προσβολὴ εἰσδαιμονίας. Ibidem, pag. 494 : Αἱ ἀνώμαλοι προσβολαὶ καὶ διατάσεις τοῦ πνεύματος. Ibid., pag. 64 : Τῷ δευσιτάμῳ ἀβρωτρία πᾶσιν καὶ πλῆγῃ Θεοῦ καὶ προσβολαὶ δαιμονίου γίνονται.

Ibid. B 12. Ἀποδικοπούμενος. Hujus vocis sensum docte exposuerunt Ruhnkenius, ad *Timæi glossas*, pag. 40, et Wytenbach, ad Plutarchum. *De discrimine adulteris et amici*, pag. 543. — Inferius hoc verbum reperitur in fragmento Philonis *De providentia*, pag. 394.

Col. 649 C 5. Hic liber inter opera Philonis inscribitur *De cosmogonia Mosis*.

Col. 652 B 2. Τοῦ μὲν γὰρ γεγονότος ἐπιμελεῖσθαι τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν ἀρετὴ λόγος. Hæc formula aliter λόγος ad significandum ratio *intellectuiter probat*, ab amanuensis non intellecta, in auss. sæpe deformatur.

Euripides in *Phœnissis*, v. 514 :

Πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὁ καὶ σίδηρος πολεμίων ἄρσεσιν ἄν.

Legere vellem Ὁ κ' οὐ σίδηρος πολεμίων ἄρσειεν ἄν, nisi ut in Plutarcho legitimus citatus esset hic versus, *Vita Pyrrhi*, § 14 ; Themist., *Or. ii*, p. 37 ; *Or. xvi*, p. 207.

Eschimus, *contra Ctesiphontem*, pag. 447 edit. Reiske : Ἐπινοίας ἀληθῆς εἶναι ἔτι ἂν αὐτὸς ὁ λογισμὸς ἀληθ.

Plutarchus, *contra Stoicos*, § 24, p. 33, tom. XIV edit. Hutten, tom. X, p. 414, ed. Reiske : Ὁ πολλάκις ἀρετὴ λόγος ἀντὶ τοῦ μὴ ἀγαθοῦ προσθαί.

Polych., lib. vi, 5 : Ὅταν διὰ καταλιπούμενους φόβου γένηται τοῦ πῶν ἀνθρώπων γένους, οἷος ἦδη γεγονέναι παρελήφαμεν, καὶ πάλιν πολλάκις εἶσθαι ὁ λόγος ἀρετῆ.

Justinus Martyr *1 Apol.*, § 4 : Ὑμέτερον δὲ, ὡς ἀρετὴ λόγος, ἀκούοντας, ἀγαθοῦ εὐρίσκεισθαι κρείτας.

Apud Origenem, *contra Celsum*, lib. v, pag. 605 : Ὅρα εἰ μὴ ὁ λόγος ἀρετῆ μακρὴν μὲν χαίρειν εἰπεῖν τὸς γεγραμμένους.

Habet textus ἔρετ.

Idem, *ibid.*, lib. vii, pag. 697 :

Ὁ λόγος δὲ ἀρετῆ φαυλὴ ἄττα νομίζων εἶναι τὰ τοιαῦτα.

Eusebius, *Præp. evang.*, lib. iii, c. 15 :

Τίτων ἀρετὴ λόγος πειθεσθαι. In textu, ἔρετ.

Plato, in *De legibus*, p. 580 Ficini, 665 H. Steph., ab Eusebio laudatus, *Præp. evang.*, lib. xii, c. 31 :

Νομοθέτης δὲ οὐ τι καὶ μικρὸν βρελος εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἦν οὕτως ἔχον, ὡς καὶ νῦν σὺτὸ ἦρηξ' ὁ λόγος ἔχων...

Vide Wytenbach, ad Plutarch., *De sera Numinis vindicta*, p. 8, ad annotationes.

Hic denique exemplis sufficienter comprobantur usus et significatio hujus formulæ, necnon et justificantur emendationes quæ eam restituere.

Ibid. C 5. Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὴν γένεσιν ἀνθρώπων ἀρετῶν, μᾶλλον σεμνὸς θεολογίας : Unus hujus verbi analogus, *librum inscribere*, invenitur alibi apud Philonem, *Ἐπερὶ ἀποικίας*, p. 390 Paris., 458 M.

Παγκάλως ὁ ἱεροφάντης μίαν τῆς νομοθεσίας ἄτην ἱερὰν βίβλον, ἐξαγωγήν ἀνέγραψεν, οἷκετόν δνομα εὐράμενος τοῖς περιουχομένοις χρῆμασι.

De vita Mosis, lib. III, p. 694 Paris., 477 M : 'Εν Ἀριστέων τοῖς γεννασιότατοις ἀνεγράφησαν.
Col. 653 A 4. Loco ἐπιχωμαζέει, lege ἐπιχωμαζέει.

Ibid. C 5. Λοιγισμὸν, 466, 467 et ita mss. 41 apud Mangey in Philone.

Ibid. 9. Ἦς βασιδὸς ἀρετὴ καὶ φιλανθρώπια. In nota eruditæ Vigerus e Thucydidis exemplis ostendit vocem ἀρετὴ ibi, sicut in auctore Attico, nihil aliud significare nisi bonitatem, amoenitatem.

Col. 656 B 9. Κηραίων γένος τὸ πλεῖστον ἀνθρώπων. In comparatione dissimilis sed cujus sensus est idem, hoc verbum adhibet Philo, in Vita Mosis, lib. III, p. 167 M, p. 684 Paris. : Ὀρχηστῶν ἐπιδείξασαι περὶ δὲ κηραίων καὶ εὐθανάτουσαν οἱ θεοτροφεοῦντες.

Ibid. C 1. Ἐπιφανείας δὲ ὑποστέλλει δευτερείος ἄθλων ἀρκούμενα. Delectant Philonem metaphora a moribus athletorum sumpta. Δευτερεῖα ἄθλων competitoribus dabantur qui haud absolute vicebant. In ludis ab oratore Lycurgo institutis in Neptuni honorem, tria etiam statuuntur præmia.

Plutarchus, in Vitis decem oratorum, tom. IX, pag. 348 : Τοῦ Ποσειδῶνος ἄγων ποιεῖν ἐν Πειραιεὶ κυκλίαν χορὴν οὐκ ἔλαττον τριῶν, τοὺς νεώσοι εἰδοῦσαι μὲν οὐκ ἔλαττον ἢ δέκα μῦθαι, τοὺς δὲ δευτερείος ὄκτω, εἰ δὲ τοὺς τρίτους κριθῆναι.

Hi sunt Philonis loci in quibus eadem adhibetur metaphora : De monarchia, initio, p. 813 Paris. ; 214 d. Mangey : Καθάρτερ ἀσθησις ὑποδίκωνος τοῦ γέγονε, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἀσθητοὶ (θεοὶ) πάντες ὑπερέται τοῦ νοητοῦ συνέστησαν, ἀγαπήσαντες εἰ δευτερείων ἐτίζονται.

Ibidem, 816, 217 : Λογιζομὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἄνω μετέωρος ἀρθεῖς αἰθεροβατεῖ καὶ συμπεριπολὸν ἦλπε καὶ σελήνη καὶ τῷ σύμπαντι οὐρανῷ, τάκει πάντα γλιχόμενος ἰδεῖν ἀμυδροτέρα; χρεῖται ταῖς προσεβαλαῖς, ἀκράτου καὶ πολλοῦ φέγγους ἐκχεομένου, ὡς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα σκοτεινιζὸν ταῖς μαρμαρυγαῖς. Ἄλλ' οὐ δὴα τοῦτο προκαίων ἀπαγορεύει, γινώμη δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐνδοχόμενῃ θείαν ἰσταί, καθάρτερ ἐν ἄλλοις δευτερείων μεταποιούμενος, ἐπειθὶ τῶν πρώτων ἐσπάλη.

Περὶ τῆς ἀποικίας, p. 413 Paris. ; 461 ed. Mangey :

Ὅταν ἐπὶ τὸ δευτερεῖον ἄγμα τοῦ βασιλεύειν τοῦ δοκούντος ἀνέρχεται Φαραῖον, τὸν Ἀιγυπτιακὸν πάλιν ἰδούεται τῶνον ἀβλιώτερος δὲ οὐ νομιζόμενος ἐνδοξότερος εἶναι βασιλεὺς, δε τῷ προηγουμένῳ τῶν ἀρμάτων ἐποχεται : τὸ γὰρ ἐν μὴ καλοῖς διατρέπει, ἐπιφανέστατον αἶγχο, ὡς τὸ φέρεσθαι τὰ ἐν τοῖς δευτερεῖα, κωφότερον καχόν.

Herodotus, in Vita Maximini, de Carthagine, lib. VII :

Ἡ γούν πόλις ἐκείνη καὶ δυνάμει χρημάτων καὶ πᾶσι τῶν κατοκούντων, καὶ μεγέθει μόνος Ῥώμης ἀπολείπεται, φιλονεικῶσα πρὸς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρου πόλιν, περὶ δευτερείας.

Ibid. 14. Φορὰς καὶ, 466, 467.

Col. 657 A 13. Καὶ ταῦτα παρενημερούμενον ὑπ' αὐτῶν ἀνθρώπων ὄντα. Phrasit structura notanda videtur inter eas pauciores equidem in quibus absolute construitur accusativum, id est independentes ab omni constructione.

Ibid. C 1. Τὸν ἐπ' εὐτυχίᾳ, 468.

Ibid. 3. 467 om. γραφάς. 468 ἀνδριάργυρον pro ἀργυρον. Mox verba ἀσημον, ἐπίσημον desunt in 463, 466 et 467.

Ibid. 7. Ὑπάρχον... τέλει om. 465, 466, et mox in 465 desunt τῶν... ἀλογήσαντες.

Ibid. 11. Ἀπογραφημένα, 466.

Ibid. 15. Ἀπαμείβαντες, 465, 466.

Col. 660 A 4. Πεπερωμένους, 468.

Ibid. 9. Τυφλοπλαττοῦσι, 466.

Ibid. 15. Καὶ ἀρρ. om. 467.

Ibid. B 5. Φόσσαι μὴ ἐπιθύντες. Vox φόσσαι

penetrare significat apud Gregorium Nazianzenum : Κἄν μέχρι τρίτου, κατὰ Παῦλον, οὐρανοῦ φθάσῃ.

Ibid. 12. Τῶν ἐν αὐτοῖς desunt 467.

Ibid. 14. Ἐτι, 466, 467.

Ibid. C 1. Μηδὲν πάποτε τὸν εἰς πορισμὸν ἐπιτηδεύσαντες. Sanctus Paulus, 1 ad Timotheum, c. VI, v. 5, 6 : Νομίζονται πορισμὸν εἶναι τὴν εὐθείαν. Ἐστὶ δὲ πορισμὸς μέγα; ἡ εὐθὺς αὐταρχίας.

Ibid. 7. Ἡμέλων, 466, 467, 468.

Ibid. D 4. Ἡμέλεισθαι, 466, 467, voces καὶ φύγεις omittit 467.

Ibid. 5. Ταῖς γὰρ... φύσεως omittit 467.

Ibid. 7. Ἐνθα φόνοι τε λιμοὶ τε καὶ ἄλλων ἔθνη καρῶν. Lectionem codicis 468, καρῶν pro καρῶν ponentis, secutus sum. Prævalere debuit Dorismus in versu quem Empedocli tribuit Synesius in principio sui tractatus Ἀλμπικριος ἢ περὶ προνοίας, ubi citatur hic versus cum variis lectionibus et cum accessione alterius versus :

Ἐνθα φόνοι τε πόνοι τε καὶ ἄλλων ἔθνη καρῶν Ἄτης ἐν λιμοῖνι κατὰ σάκτων ἡλιόσκοντι.

Col. 661 A 6. Ἄν minus peccat phrasit structura quam historica narratio; codices habent ἐπὶ pro ἐπὶ καὶ πρόσθεν ἢ pro πρόσθεν. Priore rejecta lectione, posteriorem sequor : se junctum χορηγός a voce ἀπὸ γήνησε copulatum cum χεῖρων, loco cuius Vigerus in sua interpretatione posside videtur χεῖρων, propter difficultatem hujus comparativi absque correlatione in phrasit contextu : pro οἷα ἱερὰ ἐμανθῶν, manuscriptorum 466 legit οἷα, ἱερὰ, κάματον quod propositum Vigerus et quod debet admitti.

Quoad vero historiam, in eo falsa est quod Polycratu tribuit visionem quem ejus habuerat filia (vide Herodotum, lib. III, 124), et eundem Polycratem tradit occisum jussu magni regis, cum constat eam a solo Orceate satrapa fuisse crucifixum. Sed hic error circa personas philosophi argumentationi non nocet.

Col. 661. In textu omissum Dionysii nomen addere debui; scriptores enim Siculi Polycratem non scripsere Vitam.

Ibid. C 14. Καλέσας, 468; ἰσοχ λαμκρότατον καὶ πολυτελεῖς δεῖπνον 467.

Col. 664 A 13. Ἀρρωστήματα, 468 in marg. : in textu, 465, 466.

Ibid. B 14. Καταχρημισθῆναι, 466, 467.

ἢ Ibid. C 4. Φθόνος, 466, 467.

Ibid. 12. Belli sacri relationes, cum historia Macedoniae regis Philippi conjunctissimæ, haud perficito modo usque ad nos pervenerunt, siquidem hujus vel subsequentis temporis scriptores periire. Quorum Diodorus Siculus exiguam quidem servavit summariam in sua Bibliotheca lib. XVI, c. 23, ac in sequentibus. Hic quidem factis diverso modo narravit. Attamen trium Phocidis ducum interitus, quamvis in eodem non fuerit tempore, ibi eodem modo, ac in Philone refertur. Post hæc mirandum videtur, quod Judæus scriptor crediderit Deo supremo ac unico perplacuisse ulcisci sacrilegia contra dæmones qui ipsius nomen usurpaverant.

Col. 665 B 11. Διοικητής, 467.

Ibid. C 10. De verbi ἀποδοσιματίζεσθαι usu, vide not. ad col. 644 B 12 supra.

Ibid. 15. Διὰ προμήθειαν ἀρετῆς. Inversis casibus, lego διὰ προμήθειαν ἀρετῆς.

Ibid. D 1. Ὄς, 466, 467, pro ὁμοίως.

Ibid. 3. Ψυχῆς om. 466; ψυχῶν, 466.

Ibid. 4. Διαυάζει, 466.

Ibid. 5. Ἐγκατελήπηται, 466, 467.

Col. 668 B 1. Τὰς οὐρ τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβάλλει : τὰς τῶν στοιχείων per sodiaci constellationes reddidi, sensu stricto phrasit innixus ac innumeris fretus exemplis de hujus vocis significatione, que Henricus Valesius excerptis in Cap. 51 lib. III Histor. eccles. Eusebii, ubi expresse : « Græci signa zodiaci στοιχεῖα appellare solent. » In lingua

Latina voci *elementum* convenit etiam hæc significatio. Hieronymus, in epist. ad Hedibianam questione quarta : « Omnis hebdomas in Sabbatum et in 1^{am}, 2^{am}, 3^{am}, 4^{am}, 5^{am}, 6^{am}, Sabbati dividitur quas ethnici idolorum et elementorum nominibus appellant. » Vide eundem Valesium in *Histor. Theodor. et*, lib. v, cap. 59. Attamen in sua interpretatione Vigerus inconsulte posuit *elementorum* : ad quatuor enim elementa alludere videtur, et a Philonis sententia recedere, v. p. 396, ubi apparent rursus eadem vocabula. Hanc voci στοιχείων significationem jam reddidi, lib. 1, p. 28.

Præter auctores a Valesio in *Eusebium* citatos, solve etiam scriptores laudatos in annotationibus in *Theophilum Antiochenum, ad Autolyicum*, ex editione Christophori Wolf. Christianis scriptoribus propria esse videtur hæc locutio, non tamen : ex Philone et Diog. Laertio in *Vita Menemidi*.

Col. 668 C 3. Ἄλωος. Halos. quam describit Aristoteles, *De mundo*, c. 4, p. 854 ed. Duval :

Ἄλωος μὲν ἔστιν ἑμφασις λαμπρότητος ἀστρου περιλαυγος· διαφέρει δὲ ἰριδος ὅτι ἡ μὲν ἰρις ἐξ-εωντίας φαίνεται· ἥλιου τε καὶ σελήνης· ἡ δὲ ἄλωος κύκλω παντός ἀστρου.

Halos est corolla radiosa astri resplendentis : ab iride differt quæ soli et lunæ oritur opposita, dum halos unumquodque circumfulget astrorum. »

Schol. Æschyli in versum 495 *Septem contra Thebas* : Ἄλωος ἐστὶ κυρίως ὄταν νέφρη περὶ τὸν ἥλιον ἐκκαυθέντα λευκὰ φαίνεται, καὶ ὡς ἐν κύκλω τοῦ ἥλιου γένηται.

Ibid. 8. Πνεύματος 468.

Ibid. 12. Ἡέρου; δὲ καταπνιζοῦσθαι contrarius sensus esse videtur : per æstivum enim tempus deambulantibus flare nequeunt auræ et porticibus ad austrum positus, sed bene vero a porticibus ad aquilonem conversis. Attamen Philo evidenter de porticibus ad austrum positus loquitur tantum, quæ ad horarum divisionem prosunt, æt umbra corporis in solum projecta : igitur θέρους καταπνιζοῦσθαι sunt auferenda. Verumtamen ex sequentibus Horatii versibus, lib. II, ed. 13, deducitur fuisse porticus ad aquilonem conversas :

.....Nulla decempedis
Metata privatis opacum
Porticus excipiebatur Arcton.

Ibid. 15. Τὰ ἡμέτερα μέτρα διασημαίνουσι ταῖς ὄραις 466.

Col. 669 A 4. Jam in remotissima antiquitate morum viguisse constat tempore belli signa per ignem et fumum transmittendi. In Æschyli *Agamemnone*, per hujusmodi signa Clytemnestræ nuntiatr Trojæ excidium. Ex hujus textus Æschyli explanatione ortum est commentarium Sallicii abbatis, quod invenitur in tomo XIII, p. 400, *Memor. Academiæ Inscriptionum*. Rollinus, in tomo VIII, p. 102, *Histor. antiq.*, hunc textum ex Polybio explicare suscepit. Vigerus vero remittit ad tractatum J. Lipsii, *De militia Romana*, lib. 5, dial. 9 ; ad Lacerdam in *Æneidum Virgilii*, lib. II, v. 256 :

.....Flammæ cum regia puppis
Extulerat.....

Et lib. vi, v. 518. Alcidas hujusmodi signorum Palamedii tribuit adventionem ; Plinius vero, lib. vii, cap. 5, § 6, Sinoni : quod quidem his versibus canit Quintus. Calaber lib. xiii, v. 25 :

Δὴ τὸς' ἔβ' ἀβυλῶντα Σίνων ἀπ' ἄρ' ὄπισσον ἄεψεν
Δεικνὸς Ἀργεῖοισι πυρὸς ἑλάας.....

Per diem copiarum motus fumo annuntiar indicat Titus Livius, lib. iv, cap. 27 : « Inde fumo, ut convenerat, datum signum. »

Vegetius, *De re militari*, lib. II, 7 ; lib. III, 1 : « Per noctem flammis, per diem fumo significant sociis. »

Quintus Curt., lib. v, 2, 7 : « Observabatur ignis noctu, fumus interdū. »

Ibid. C 13. Ὅς ἐν deest 465, 466, 467 ; μοχ δεῖν
νός 465, 466 ; εἰνα 466, 467 pro εἰναίν.

Col. 672 A 11. Ῥώμης 468.

Ibid. B 9. Ἰατρικῶν 465, 466, 467.

Ibid. C 5. Ῥοτιστικῶν 465, 466, 467, 468.

Ibid. D 1. Ὀλίχην 466, 467 ; Ὀλίχης 468.

Ibid 3 Πλάθω, 466.

Col. 673 A 8. Γίνεται 468 ; τῆς ἐκχειρίας ἐντροφῆ 467, 468.

Ibid B 2. Ἐπιφοιτῶντων 466.

Ibid. B 5. Hæc ad nonum cantum *Odysseus* alludunt, in quo cycloporum regio fabulosa describitur quæ sine semine ad victum necessaria ferebat, vers. 408 :

Ὅντι φυτεύουσι χερσὶ φυτόν, οὐτ' ἀρώσω·
Ἄλλὰ τὰς' ἀπαρτα καὶ ἀήροτα πάντα φρόσται.
Nomadas solum vel pastores his versibus depingere voluit.

Ibid. 7. Deest ὁδὸν in tribus mss.

Ibid. C 1. Ἡράκλειτος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ εἴρηται, οὐ γῆ εἴρηται, ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη. Hoc Heracliti dictum invenitur etiam in Porphyrri tractatu *De antro nympharum*, c 11 ; sed cum quodam discrimine quod discussionem postulat : Ἄδὲς φησι Ἡράκλειτος εἴρηται ψυχὴ σοφωτάτη.

Eam pluries invocat Plutarchus in *Vita Romuli*, § 28 : Ἀδὲ γὰρ ψυχὴ καὶ εἴρηται ἀρίστη καὶ Ἡράκλειτος.

Ἀδὲθ in αῖθ mutavit Corayus, et equidem merito, sed putat servandum esse εἴρηται. Wesseling. *Miscell. obs.*, tom V, in tertia parte, p. 42, cujus fidem sequitur Heynius, *Opuscul. t. III*, p. 96, illud expungit utpote αῖθ interpretativum : Corayus illud conservat Platonis exemplam sequens, *Leg. vi*, pag. 617 edit. Ficini 761 H Steph. : Ἰατρὴν αῖθην καὶ εἴρηται.

Timæus, Lexicon, Platon : Ἀθῆναι καὶ εἴρηται παραλλήλως εἶπεν· ἔστι ταυτὸν.

Secundus locus ex Plutarcho est *De defectu oraculorum*, pag. 705, tom. VII ex editione Reiskii, in quo legitur αῖθ γὰρ εἴρηται ψυχὴ καὶ Ἡράκλειτος. Certe decurtatus fuit iste locus, nisi referatur ad ea de quibus supra ; secundum Heraclitum hæc est mens sicca : vel ut in prima oratione, § 6, *De seu carnium*, p. 140, tom. X Reisk., σοφωτάτη, ubi textus ille alteram expertus est corruptionem : Ἀδὲθ γῆ εἴρηται ψυχὴ σοφωτάτη. Hoc tamen αῖθην εἴρηται ψυχὴ σοφωτάτη invenitur apud Gelenum, tom. I, p. 346 ex editione Basil. : Ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς πάθη τοῖς τοῦ σώματος κράσις παρέσται, ὡς satis evidenter confirmatur. Subsequitur iste locus :

Ἀνηθροῦται λέγειν οἱ τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι τοῦ σώματος ἡγούμενον, τὴν συμμετρίαν τῆς κράσεως οὐ τὴν εἰρητικότητα συνεπιτρέπον αὐτὴν ἰργάζεσθαι· καὶ ταύτῃ διαφωνήσουσι τοῖς ἡγούμενοις, δὴν περ ἂν ἡ κράσις γίνεσθαι εἰρητικότερα, ποσότης καὶ τὴν ψυχὴν ἀποτελεῖσθαι εἰρητικώτερα. Ἄλλ' εἰ καὶ εἴρητικα εὐγγυλοῦσθαι ἐναντίαν μὴ εἶναι συνέσεις· εἴτε μὴν ὄψ' Ἡρακλείτου ἡγούμενον· καὶ γὰρ οὕτως οὕτως εἶπεν· Ἀδὲθ εἴρηται, ψυχὴ σοφωτάτη. Τὴν εἰρητικότητα πάλιν ἀξίον εἶναι συνέσεις αἰτίας (τὸ γὰρ τῆς αῖθης ἡμῶν τοῦ ἐνδοκνῆσαι) καὶ βελτιονὰ γὰρ δόξαν ταυτὴν εἶναι νομιστέον, ἐνοήσαντας καὶ τοὺς ἀστέρας αὐτοεἶδεις· τὰ ἅμα καὶ εἰρητικὸν ὄντας, ἀκραν συνέσειν εἶπεν.

« Qui vero existimant animam esse corporis formam, dicere poterunt eam, non siccitate, sed perfecta permisionis symetria, ad intelligendum aptiorem reddi : et in hoc omnino contradicent his qui putant eam esse eo intelligentiorem quo siccior invenitur hæc permistio : sed si concederent siccitatem aliquid conferre intellectui, sicut vult Heraclitus, dixit enim Heraclitus : αῖθην εἴρηται, ψυχὴ σοφωτάτη, iterum siccitatem dicentem intelligentiam causam (siquidem eam per hæc vocem αῖθην designat), credibile foret hanc opinionem quidquam gloriæ habituram, siquidem putant ipsamæta astra

fulgentia esse simul sicca, ac alta donari intelligentia.

In hoc opinionum conflictu nobis tres proponuntur lectiones, scilicet: Οὐ γῆ ξερῆ, ψυχὴ σωρωτάτη. — Αὐτὴ ψυχὴ σωρωτάτη. — Αὐτὴ ψυχὴ σωρωτάτη. Duo a Joan. Stobæo loci, unus quidem in oratione in Trineavelli sub Heracliti nomine: Ἄνθρωπος ὁπίσταν μεθύσθη ἀγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνθρώπου, σαλευόμενος, οὐκ ἐπάτων ὄκη βάθει, ὑπὲρ τὴν ψυχὴν ἔγων· αὐτὴ ψυχὴ σωρωτάτη καὶ ἀρίστη.

Alter vero in oratione xv sub nomine Musonii: Θεὸς ἀρκεῖν τοὺς ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος ἀναγερομένους ἀτμούς, ἡμᾶς δὲ ἰουσιώσταν ταύτη προσφέρσθαι προφῆν ἂν εἴη, τὴν κούρωσάτην καὶ καθαροτάτην· οὕτω δ' ἂν καὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ὑπάρχειν καθαράν τε καὶ ξερᾶν. ὅποια οὖσα ἀρίστη καὶ σωρωτάτη, εἰ πᾶν, καθάπερ Ἡρακλῆστερ δοκεῖ λέγοντι οὕτως αὐ γῆ, ξερῆ ψυχὴ σωρωτάτη καὶ ἀρίστη. In medio questione relicta, siquidem αὐ γῆ et αὐτὴ iuventur. Sed evidenter, αὐτὴ servari nequit, quamvis illud forte legitur Galienus in suo manuscripto codice; ci ergo præferendum αὐτὴ. Auferenda sunt etiam, utpote redundantia, αὐτὴ καὶ ξερῆ, quamvis ea copulaverit Plato; siquidem Heraclites, ὁ σκοτεινός, sententiose dicere solitus, voces rejiciebat inutiles: Wesselingi igitur ac Heynii opinionem sequor, non vero quoad Philonis locum in quo Heracliti prima inversa fuit idea. Cum enim ille philosophus animæ intelligentiam in illius siccitate reponeret, eam intrinsecus exanimabat; dum Philo, Græciæ terram præ ceteris magnificare cupiens, ad scopum sibi propositum deflectere debuit primitivam hujus axiomatis vulgarissimam significationem, licet absurdam sit. Hanc solutionem tamen non ut firmissimam trado, nec a me culpandi fuerint illi qui cum Wesselingio l'egerant αὐτὴ ψυχὴ, σωρωτάτη καὶ ἀρίστη.

Col. 673 C 5. Τοὺς ἐπισταύσαι 465; ἐπιγίγναι 466.

Ibid. 8. Νῦν δὲ οὐκ ἦ εἰς ἤμισα γενεᾷ 465, 466, 468.

Ibid. D 8. Ἐδωχομένους 467, qui omittit εἶναι κατὰ φύσιν.

Ibid. 11. Ἐπιτρέψαντες 468.

Col. 676 A 15. Νῦν 466, 467 pro νέως.

Col. 680 D 1. Ἐβραίων 465.

Ibid. 5. Γεγυμνασμένης 455; συνήπται 466.

Ibid. 4. Hujus capituli primæ phrasin incisum primum mihi omnino mendosum esse videtur: primo quidem γεγυμνασμένης manuscripti 465 participii γεγεννημένης præferendum esse existimavi: quæ quidem substitutio nullius est momenti pro phrasæ contextu, siquidem utramque nominis cum ἀποδείξεως copulari potest, οὐκ ἀσυλλογίστως ἡμῖν γεγυμνασμένης τῆς ἀποδείξεως, ex hoc ἡμῖν proditur Ensebius, quem Latet sacrorum librorum a Judeis receptio: ante igitur τῆς ἀποδείξεως, τῆ ἐστὶν auferendum. Hæc autem locutio Ἐπειδὴ συνήπται inutilis esse ac cogitatione obscurare videtur.

Col. 681 A 2. Φύσιν τῆς τῶν Ἑλλ. mss. Lugd.

Ibid. 15. Textus fert *primi libri*: sed cum sit evidenter falsum, ideo veritatem restitui. Vide tractat. *De abstinentia*, p. 147, edit in-4° Rhoer.

Ibid. B 4. Διότι δεοστ in 465, 466, 467.

Ibid. 3. Ζωοθούτων 465, 466.

Ibid. 8. In his locis errat Theophrastus circa modum quo Judæi celebrant Pascha: 1° agnum victimam comedunt; 2° ex eo residua igne comburant, non quidem ut nihil horum soli videat, sed in commemorationem ipsorum exitus ab Ægypto. Præceperat enim Deus ne quidquam immolatae victimæ remaneret cum ex hac regione discederent. Vide Exod. 11, v. 9. Hic igitur a Theophrasto, sicut et in capite sequenti, *De Essenis*, ab ipso Porphyrio, falso supponitur solæ Judæis cultum exhiberi, quod quidem minime verum est in paganis, a quibus

nec spiritualitas nec Dei simplicitas attingi poterant: quin etiam, in hoc eodem fragmento falso accusantur Judæi victimas immolasse humanas.

Ibid. 15. Ms. 465, qui habet νεκτῶν pro εὐχῶν, lectionem secutus pro θεολητούς posui θεολητούς, quæ lectio in omnibus manuscriptis ac etiam in Porphyrio invenitur. Hoc enim participium nullo modo cum εὐχῶν concordare potest; si quidem orantes non audimus Deum; quod solum significat θεολητούς: hinc probabiliter hujus substitutionis ratio. Theophrastus igitur hic evidenter ostendere voluit Judæos divinis edoceri revelationibus: τὸ θεολητούμενον γένος a Plutarcho jungitur τῶ μαντικῶν, l. VIII, 340 Reisk.

Ibid. C 4. Hoc omne fragmentum *De Essenis* a Porphyrio desumitur l. ix *De abstinentia*, p. 352, Rhoer.

Ibid. D 2. Loco ἤθεα pono ἔθεα. Non enim transformantur indoles, sed tantum contrahuntur habitus: quæ vocabula apud Græcos idem persæpe sonant.

Col. 684 A 11. Τὸ γὰρ ἀγχεῖν ἐν καλῶ εἰθερταί. Hæc verba a Vigerò redduntur pro *squalorem honori ducunt*; quæ interpretatio vero sensui opponitur, siquidem squalor esse nequit una eum frigidis balneis quæ infra assertit esse in usu quotidiano apud Essenis. Hi solum refugiebant a more Græcorum, præsertimque athletarum qui post balneum oleo corpus ungebant. Essenis assimilari debent recreatores populi qui suam pelli quæ deterse siccitatem naturalem relinquunt. Salmasius, ad Tertullianum *De pallio*, p. 69, interpretatus est hunc locum eodem modo quo Vigerus. Igitur, ut credo, ambo erraverunt.

Ibid. 15. Μετοικουῖσιν ἐν ἐκδοστῇ πόλει. Per periphrasim hujus Historici scriptoris cogitationem ostendi. Quisquis vel minime gnarus Atheniensium constitutionis scire debet Metecos infra alios cives fuisse, a publicis rebus gerendis omnino alienos, ac tributum nomine μεταίκοι, solventes: de quibus abunde Potter in *Archæologia*, l. 1, 10.

Col. 685 B 3. Περιζώμα, Gallicè *tablier*, in interpretatione Latina per *cingulum* redditur: hujus significationis ratio subsequitur. In suis *Emendat.*, l. ix, c. 12 Paulus Leopardus jam emendavit hujus vocis interpretationem Latinam in apophthegmate Antigonæ a Plutarcho relato, l. VIII, p. 107 ex edit. Hutten: Ἀριστοδήμου τῶν φίλων τινὸς ἐξ μαγεῖρου γεγονέναι δοκούστος, συμβουλευόντος ἐξ αὐτῶν τῶν ἀναλωμάτων καὶ τῶν δωρεῶν ἀπαρτῖν· Οἱ λόγοι σου, εἶπεν, ὦ Ἀριστοδήμω, περιζώματος ὄρουσι. «Cum quidam ex ejus amicis Aristodemus nomine qui pro coqui filio habebatur, ei suaderet ut sumptibus ac liberalitatibus parceret, ei respondet Antigonus: Tu consilia, Aristodeme, cingulum redolent: ex antiquis vero interpretibus: *condimentum redolent*. Idem Plutarchus, in tractatu *An senex administrare debeat*, t. XII, p. 192, refert: «Cum a Phalaris tyrannide liberati fuerunt Agrigentini cæruleas prohibuerunt vestes: quia ejusdem coloris cingulis tyranni ministri usi fuerant (Γλαυκίνοις ἐχρῶντο περιζώμασι).»

Idem, *ibid.*, p. 106: «Perinde ac si mulieri superioris conditionis ac pudibundæ auferrentur vestes, ac ei in cauponæ famulaturæ daretur cingulum.» Athenæus *Deipnosoph.* l. vii, p. 290 ed. Casauboni: coquus loquitur: Οὐ γὰρ παρέργως ἔμαθον ἐν ἔτεσι διεῖν ἕωρον περιζώμα, ἀλλ' ἀπαντα τὸν βίον. l. viii, p. 340: Ἐβόντι γόγγυρον ἰοπέδια καὶ περιζώματι. «Congorrum catinum decoquens, cingulo præcinctus.» Arrianus in *Epicteto*, l. iv, c. 8, de Vulcanio: Οὐδέ τις ἐπιτ' Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πληκτερον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ, οὐδὲ ἐγὼ χαλκὸς εἰμι, ἂν πύλον καὶ περιζώμα περιβῃ. «Nec piteum, nec cingulum faciunt fabrum.» Olympiodorus in *Catena*, in *Epistola* Jeremiae ad Balthionem a Ghislerio editam. Σκότια. Φησὶ τὴ

περιζώματα. Καλύπτουσι γὰρ γυναῖκες μὴ τὰ τοῦ σώματος ἀσχημονα τὰ λοιπὰ παραγόμενον, προκαλούμενοι τοὺς ἱερατοὺς.

Dionysius Halicarnassius in *Dinarcho*, principio: « Διορτοῖσι τοὺς τε γησίουσ καὶ ψευδεῖς λόγουσ πάντων ἀναρχαιότερον οἴμα τοὺς μὴ ἐκ περιζώματος ἀκούσι βητορικῶν. » « Qui non, ut vappæ, rhetoricam didicerunt, eis maxime necessarium esse judico, veras a falsis discernere oratione. » Idem Dionysius Halicarnassius in septimo libro *Romanarum antiquitatum*, c. 72, p. 1491 ex edit. Reisk.: Σκισαὶ αὐτοὺς ἔσαν (τοῖς μὲν εἰς Σίλητοὺς εἰκασθεῖσι), μάλιστοι χιτῶνες, οὗ ἐνοι χορτανοὺσ καλοῦσι, καὶ περιζώματα ἐκ παντοῦ ἀνόητοι· τοὺς δὲ εἰ: Σκίτουσ, περιζώματα καλῆραι τράγουσ, καὶ ὀρθότριχεσ ἐπὶ ταῖσ κεφαλαῖσ τῆβαι, καὶ ἅσα τοῦτοσ ἕμασ. »

« Qui habitu satyros imitabantur cingula ex hircinis pelibus ferebant, in capite crines hirsutos, et alia hujusmodi. » Casaubonus, *De satyrica poesi*, l. 1, c. 4, p. 159: « Περὶ ζώματα Dionysius vocat hircinæ pelles quibus partes infra umbilicum teguntur. » Col. 685 C 15. Ἀγέξεσθαι Ἀποτελασ. His, ut arbitror, locus non erat, tum quia jam semel dicta sunt, tum quia minime cum præceptis quibus miscerentur consentiunt.

Ibid. D 9 Ἀλλοσ οὐ θακεῖουσι. Hæc expressio ejus significationem non intellexit Vigerus est, subtilissima locutio ab Hesychio notata, θακεῖουσι κἀθηνηται εἰσ τῆσ χριτασ. Josephi ac Porphyrii interpretes non in eodem errore versati sunt.

Col. 688 C 1. Mirum foret quod Eusebius, qui tam sepe adducit Josephum, ignorasset ab eodem Josepho fuisse excerpta quæque de Essenis refert Porphyrius, cum ipse Porphyrius diversos Josephi libros designet e quibus hæc fuerunt desumpta: hic igitur aliquid doli subesse credo. Judeus erat Josephus; ideo quidquid de Judæis refert, in octavo libro esse debuisse, in quo inveniantur testimonia Judæorum de historia et legibus propriis. Illic autem sunt paganorum testimonia; quorum coryphæus cum esset Porphyrius, ac Christianæ religionis acerrimus hostis, longe majoris est auctoritatis cum de Judæis aut Christianis laudando loquitur: quapropter Eusebius ei exclusive vel ejus antiquis lectionibus, tam singulare de Essenis præconium attribuire videtur, ex παλαιῶν, ὡσ εἰκοσ, ἀναγνωσμάτων.

Ibid. D 2. Quid de hoc Heateo sit sentiendum, vide Clearchum in capite sequenti. Hæc tamen est interpretatio eorum quæ de eo scripsit Dahnius in *Synopsi historica philosophiæ religiōsæ Judæorum Alexandriæ*, tom. II, p. 216.

« Heateus Abderia, Alexandri Magni cœvus, in suo magno opere historico incluserat quidquid spectabat ad Judæos, qui tunc magno favore gaudebant, tum apud principem, tum apud primos Ptolemæos. Ob hunc probabiliter favorem, eos non eodem affectu contemptu quo ceteri Græcorum recentiores historici qui tunc temporis existerunt quo inter paganos et Judæos tantum exarsit odium, ut Judæi perpetuo oppressi fuerint. Ex illius scriptis, quæ apud nos exstant, nihil, nedum Judæi Alexandrini, nequidem Judæi prodit calumniam: igitur mirum videtur quod de eo scripserit Celsus ab Origene laudatus, l. 1, c. p. 534 ed. Rueli. In sua 115 epistola Latina ad Casaubonum Scaligerus, Celsi præjudicantis contra Heateum opinionibus favebat; Vossius autem in suo libro *De historicis Græcis* animo fluctuabat, et revera ex hoc textu nullo modo justificari potest Philonis sententia. Attamen ex Aristæi epistola liquet Heatei verba a quodam Alexandrino Judæo fuisse interpolata: Demetrius enim Phalerens in ea regi assensit Abderitam Heateum satis magni fecisse legem Judæorum ut eam nominaverit ἕργῶν τινα καὶ περὶ τὴν τὴν ἐν τοῖτοῖσ θεωρίαν; vocabulum autem θεωρίαν in sermone religioso Judæorum idem sonat ac theocratica legislatio. Sed ut admitteretur

quod Heateus Judaicam amplexus fuerit religionem, hoc aliis locis ex ejus historia probari foret necesse.

Col. 689 A 5. Verba ἡ Ἱερουσαλήμ desunt in 466. Ibid. C 1. Josephus historicus hunc hominem Mossollanus vocat, *Contra Apion*. lib. 1, 457. ex edit. Havercamp., ex qua hic locus desumitur.

Col. 692 B 4. Ut autem perpendamus quibus momentis nitatur citatus locus, in memoriam revocandum est quidquid dictum est de suppositione generali auctorum Græcorum religionis defensores pro Judæis testimonium invocaverunt; scilicet Heatei, Numenii, Theodoti, Cleodemis, Eupolemi, Artapani, Demetrii, Aristæi, quorum religione fuisse Judæos plurimi tradiderunt. Valkenæus autem in suo accusationis actu, pag. 47, in tractatu *De Aristobulo Judæo*, eos confert cum locis quos putat interpolatos fuisse in libris *Ester* et *Job*, et præcipue in secundo libro *Machabeorum*. « Quis enim, inquit, ex literis Salomonis ad reges Tyræ et Ægypti, ac ex eorum responsis, non agnoscat litteras Artaxerxis, quæ exstant in libro *Ester*, ingenio Hæbraico fuisse suggestas? Judæus erat Theodotus, quem Josephus numerat inter paganos auctoritates *Contra Apion*. lib. 1, cap. 35; ac pariter, ex Alexandro Polyhistoro, Cleodemus in lib. 1 *Jud. antiq.* c. 15 citatus. » Quoad vero Heateum, Eupoleum, Artapanum, Demetrium, ex ipso Valkenæo omnis tollitur dubitatio. « Jam, inquit, Heateum suspicatus est Scaliger; in supplemento suo epistolæ ad Millium, pag. 95, Bentleyus huic favet opinioni innixæ sententiæ Herennii Philonis a Celso citati, ex Origene *Contra Celsum*, l. 1, p. 15. Idem asseruerat Ricardus Simon in sua *Historia Veteris Testamenti*, sed nulla fretus auctoritate, lib. 11, c. 2. De Eupolemo autem ac Demetrio nullum dubium exoriri potest ex ipsis Eusebii testimonio, *Historia ecclesiastica*, lib. vi, cap. 13, ubi asserit ab Alexandrino Clemente adductos fuisse Philonem, Aristobulum, Josephum et Eupoleum, Judæos scriptores (Ἰουδαῖων συγγραφέων). Vide S. Hieronymum, *De viris illustribus in Clemente*, cap. 38. Quoad vero Numenium, ex ipso Origene *Contra Celsum*, l. 1, p. 13, iv, 198 et 199, et ex Eusebio *Præp. evang.* ix, et alibi, constat illum fuisse Judæum, aut saltem quæ ex eo exhibentur sub ejus nomine fuisse publicata a quodam Judæo. Vide Jonsium, *Hist. philos.* lib. 11, cap. 18, § 4. Ut videre est in libro 1 *Machabeorum* 12-16, 15-15, 8-17, Numenii et Eupolemeis nomina sunt Judaica; quascunque legum Moysis allegoricas explicationes refert Origenes a Numenio datas, nullius nisi Judæi Hellenistæ esse possunt. Hic finem facit Valkenæus, qui neque Clearchum, neque Abidenum numerat inter hos paganos auctores, quos Judæos esse contendit. Sed alii, inter quos Ricardus Simon, tradiderunt Clearchum fuisse ab Hellenistis Judæis suppositum ac interpolatum. De quo Grævius ad Huetium scripserat epistolam, quam noscere foret in pretio. Exstat tamen responsum quo episcopus Abrincensis a se renovare suscipit, quod eum pro pagano habuerit, quod responsum daturus sum Latine, eleganter ab Huetio scriptum; reperitur in collectione a Tilladeto edita, tom. II, pag. 240 et 250.

« De Clearcho acute et erudite scribis pro more tuo; equidem Josephi et Eusebii fidem secutus sum, ac re forsitan non satis pensata. Primus nobis de ea re scrupulum iniecit Simonius (Richard Simon) in critica sua, nam Clearchum hunc ab Hellenistis Judæis, vel suppositum, vel interpolatum suspicatur. Tu vero tuis argumentis idem conaris conficere, ut manus dare propemodum necesse sit. Verumtamen sunt etiam quæ rationibus tuis a viro non nimis pertinaci obduci possint. Etsi enim falso jactari videtur Aristoteli perlustasse Asiam in Alexandri magni comitatu, at illic excurrere potuit per primos vitæ annos. Scripsit Laertius in proœmio fuisse a Clearcho proditum Judæos sobolem esse gymnosophista-

rum : atque id confirmatum eum fuisse vix auctoritate Aristotelis, si hoc ab eo traditum cognoscet ex Clearcho. At certe alia omnia habet Laertius ; scripsit nempe Clearchum in libro *Περὶ παιδείας*, gymnosopistas venisse a Magis ; quosdam vero tradere Judæos quoque eorum esse progeniem ; hoc est Magorum sive Chaldæorum, de quibus hoc loco describit Laertius. Demum præterea scripsisse Laertium quæ recitas ; annon Aristotelis verborum vel negligens, vel parum memor esse potuit in opere tumultuario, qualem esse hanc Laertii compilationem probare facile est ? Ais unum Josephum meminisse libri Clearchi *Περὶ Ὀντου*. Quid tam ? au dubiæ sunt fidei veterum libri, quicumque semel tantum a sequentis scriptoris laudantur ? non hanc tantum, sed alias quoque scriptiones argumento hoc ab eodem Clearcho abjudicaris. Ad hæc Judææ nomen hac ætate Græcis ignotum fuisse contendis : non valde cognitum in vulgus fuisse concesserim, plane ignotum, negaverim. Enimvero Ægyptum ubi perlustraværant Thales, Pythagoras, Plato, ubi magna erat Judæorum frequentia ; quidam etiam partes Orientis alierant. Itiones erant crebræ, commercii causa, Phœnicum in Græciam, Græcorum in Syriam, jam inde a vetustis temporibus. Hebræi autem post solutam captivitatem Judæi dici cepti sunt, jam vero non Syriam solam, sed et Persidem quoque pervaserat Græcorum lingua. « Apud Danielæ, qui vixit Darii temporibus, reperias vocabula σοφοί, φιλόσοφοι, ἰατροί, ἱεροφάνται, non satis igitur firma habemus argumenta quibus Clearchi libros *καθόληταις* damnemus ; et si res suspicione non caret, sed in re incerta tutius est receptis opinionibus adhaerere. »

Post hæc pro vero Clearcho edita, contra falsum Clearchum testimonia auctorum referam. Primus est Jonsius, *De scriptoribus hist. philos.* l. 1, c. 18, quem et commentariis illustravit Baylus *Diction.* ad vocabulum *Aristoteles*, nota B. Hunc cito : « Locus iste non levis esset ponderis, si ex Clearcho Aristotelis discipulorum illustrissimo desumeretur, sed verisimilissime alterius Clearchi est. Etenim 1º auctor refert Aristotelis perlustranti Asian quendam occurrisse Judeum, qui cum eo aliquæ viris doctis multa colloquia habuit, *ἤλθετε καὶ τῶν ἐξέμοις τῶν σχολαστικῶν.* » Porro ex scriptoribus doctissimis, tempore Clearchi vocabulum *σχολαστικός* nondum significabat discipulum, nec hominem studio deditum. Cæterum, cum hæc per Asian peregrinatio et historia concordare nequeant, haud supponendum aliquem ex ejus discipulis, in dialogo, factum excogitare voluisse cujus falsitatem alii omnes agnovissent. Recentior igitur Clearchus hanc excogitavit peregrinationem, quod forte bona fide factum est ; siquidem Solinus asserit, in expeditione contra Darium, Aristotelem in comitatu fuisse Alexandri. Idem narrat auctor anonymus *Vitæ Aristotelis*. 2º Si Aristoteles multos congressus habuisset cum isto Judeo tam docto, de quo agitur in Clearchi fragmento abundantius de Judæa ac de Judaica natione didicisset, nec tam absurda credidisset, quæ ipse effatur, de Judæorum origine. Dixissetne Judæos originem ex ejus discipulis, in dialogo, factum excogitare voluisse cujus falsitatem alii omnes agnovissent. Recentior igitur Clearchus hanc excogitavit peregrinationem, quod forte bona fide factum est ; siquidem Solinus asserit, in expeditione contra Darium, Aristotelem in comitatu fuisse Alexandri. Idem narrat auctor anonymus *Vitæ Aristotelis*. 2º Si Aristoteles multos congressus habuisset cum isto Judeo tam docto, de quo agitur in Clearchi fragmento abundantius de Judæa ac de Judaica natione didicisset, nec tam absurda credidisset, quæ ipse effatur, de Judæorum origine. Dixissetne Judæos originem ex ejus discipulis, in dialogo, factum excogitare voluisse cujus falsitatem alii omnes agnovissent. Recentior igitur Clearchus hanc excogitavit peregrinationem, quod forte bona fide factum est ; siquidem Solinus asserit, in expeditione contra Darium, Aristotelem in comitatu fuisse Alexandri. Idem narrat auctor anonymus *Vitæ Aristotelis*. 3º Legimus apud Diogenem Laertium gymnosopistas a Magis ducere genus, et fuisse quosdam qui Judæis eandem tribuerent originem : horum prius testimonium datur teste Clearcho, Aristotelis discipulo ; posterior vero nullo auctore nititur. Porro tunc certe præbebatur occasio Clearchi testimonium citandi de Indica origine Judæorum nationis. Abunde si liber *De somno*, in quo Aristoteles hanc Indicam memorat

originem, esset ejusdem Clearchi, quem laudat Laertius, procul dubio Clearchus ille fuisset designatus. Prætermisiss aliis Jonsii argumentis, ex his tribus constat non ea dixisse Aristotelem, quæ ei attribuit Josephi Clearchus. Objicies Clearchum cognovisse Judæum qui cum Aristotele fuerat collocatus, Aristoteles coævum ; sed nego Aristotelem a Clearcho fuisse cognitum.

Attamen hæc Baylii contra verum Clearchum probatio quæ inexugnabilis videtur, relinquit difficultatem ut id euidam Judeo Hellenico, ut voluit Simonias Ricardius et Valckenaerus, tribuatur. Etenim si, ut merito animadvertit Baylus, Judæus Aristoteli dicere non potuit Judaicam nationem ab Indis Calanis ducere originem ; Judæus, Clearchum mentuus, hæc eandem assertionem in ore illius pseudonymi ponere non potuit Inde absque controversiis duo concludi possunt : 1º Aristotelem non dixisse quæ ei imputantur ; 2º fabulam a Judeo texti non potuisse.

Veruntamen Eusebius non exogitavit istam variationem, sed solum culpandus est quod inconsulte Josephum transcripserit. Sed cui hæc narratio tribuenda sit ? an Josepho ? At Josephus qui *Antiquit. Judaic.* scripsit, sibi met ipsi tam graviter contradicere non potuit. Igitur constare videtur falsarium fuisse vel Clearchum, vel quemlibet alium Peripateticorum, qui Judæos, vel saltem eorum nomen cognoscebat. Natio enim inter Ægyptum et Syriam omnino a Græcis nesciri non poterat. Judæos igitur tunc temporis adduxit in *Vita Aristotelis* in hujus philosophi gloriam. Tunc ut natio cognoscebatur Judæi, sed eorum origo et constitutionis satis ignotæ erant, ut eis facile attribuerentur traditiones, mores, secundum Græciam mendacem ; apud enim Diogenem Laertium legitimus eos ab Indis gymnosopistis trahere originem ; quod est Græca, non vero Judaica fabula.

Cæterum de populis magis cognitis, quibus cum Græcis erat frequentior usus, quot fabulas non texere Ctesias et Herodotus ? In principio hujus libri ex Theophrasti loco, qui a Porphyrio desumitur in libro *De abstinentia*, constat bene philosophum, Aristotelis successorem, Judæis attribuisse in victimarum immolatione, mores ab eis omnino alienos ; omnibus perpensis, hæc testimonia suspicari possumus ; attamen cum constat eos tantum mentiri quorum interest, Judæis Hellenicis vel Hellenicis solum sunt attribuenda ea quæ in suæ gentis gloria eorum supponere intererat. Igitur quotiescunque eorum nomen absque laude vel vituperio profertur, non est suspicandi locus. Siquidem mirum non erat quod citarent gentem propinquorem quam Galli, Iberi et etiam Scythæ, cum ea, quæ de eis narrantur, levis sunt momenti. His positus, non est suspicandi ratio locum Hecatæi de Jerosolymæ perimetro, ac de ave occisa a quodam sagittario Judæo. Aliis vero locis Hecatæi de Judæis, Celsus hujus scriptoris authenticitatem religionemque suspicari potuit ; sed non sunt nobis eadem suspicandi rationes, et mirari debemus quod Josephus ex hoc libro desumpsit quod in suæ gentis gloriam nullo modo adfert. Scalligeri argumentum Vossius validis confutat rationibus, *De hist. Græcia*, pag. 70. Fabula Aristæi de Septuaginta interpretibus suppositio Judaica mihi videtur, itidem sentio de verbis in Moysis honorem tributis Numenio, quorum unum citant religionis defensores, alterum vero Porphyrius *De antro Nympharum*, c. 10, ubi propheta vocat Moysen, laudans Genesis principium : « Ἠγούνο γὰρ προστάξαντι τοῦ ὄντα τὰς ψυχὰς θεοπρόνοῦνται, ὡς φησὶν ἡ Νουμήμιος, διὰ τοῦτο λέγων· καὶ τὸν προφήτην εἰρήκηναι, ἐμπερθεσθαί ἐπάνω τοῦ ὕδατος θεοῦ πνεύμα. » Ex his, inquam, verbis mihi non constat Numenium fuisse Judæum ; quia si fuisset Judæus, eum non invocasset Porphyrius ; quod non miror magis quam quod Longinus Moysen laudaverit in tractatu *De sublimi*. Siquidem necesse non est nos euidam religioni adhaerere, ut reverenter loquamur

de iis que ipsa veneratione digna sunt; cum ipsi Græcorum scriptores quosdam apud Ægyptios ritus religiosos laudibus efferant, dum simul improbant cultum ab eis animalibus exhibitum. Numenius igitur non ritibus Judaicis vel Christianis obligatur, ex Eusebio lib. ix, cap. 7, ubi Platonis et Pythagoræ doctrinis Brachmanorum, Judæorum, Magorum ac Ægyptiorum opiniones iungendas esse docernit; que doctrinarum permistio arridebat Pythagoricos, quorum philosophia partim consistebat in dogmatibus ab Oriente allatis, quibus mediis, religiosis Græcorum opiniones, inter quas metempsychosin, interpolaverant. Ab his vero refugiebat Judæorum fides atque Christianorum. Mihi vero hic de pagano Numenio fidem præbet locus sequens Porphyrii apud Eusebium in sua *Historia*, lib. vi, c. 19; adducitur enim Origenes qui exprobat Porphyrium, quod pro Christiana religione reliquerit Hellenismum. Ὁριγῆνης Ἐλλην ἐν ἑλατῷ παιδεύεσθαι λόγους πρὸς τὸ βάρβαρον ἑξῆκελε τοῦ μῆτρα ἢ δι φέρων ἑαυτὸν ἐκ τῆς καλῆς ἐν τοῖς λόγοις ἔξιν ἑκατηλέως, κατὰ μὲν τὸν βίον χριστιανῶς ζῶν καὶ παρανόμως, κατὰ δὲ τὰς περὶ τὸν πραγματικὸν καὶ τοῦ βίου δόξας ἑλληνίζων τε καὶ τὰ ἑλλήνων τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑποβαλλόμενος μύθοις ἢ συνῆν τε γὰρ ἀπὸ τῶν Παύλων, τοῖς τε Νουμηνίου καὶ Κρονίου Ἀπολλοκράτους τε καὶ Λογγίνου, καὶ Μοδεράτου, Νικομάχου τε καὶ τῶν ἐν τοῖς περὶ βασιλοῦς ἑλλογίμων ἀνδρῶν ὧμῶν συγγράμμασι.

« Origenes vero, cum gentilis esset et gentiliam innutritus disciplinis, ad barbaram declinavit audeciam, cui seipsum summæ scriptoris ingenium mancipavit, patriæ leges spernens, et Christianus factus tum vita, tum doctrinis de divinitate. Postquam Græcorum disciplinas edoctus fuisset rectam doctrinam posthabuit et alienas fabulas amplexus est. Cæterum cum Platonis, Numenii, Cronii, Apolloniani, Longini, Moderati, Nicomachi, et aliorum qui inter Pythagoricos præcipui habebantur, scriptis quotidie versatur, et sollemnio doctissimum inter Pythagoricos libris studebat. »

2° Hanc Porphyrii assertionem confirmat S. Hieronymus in *epist.* ad Magnum ubi ait : « Origenem in libris decem Stratoniarum Christianorum et philosophorum inter se sententias comparasse, et omnia Christianæ religionis dogmata ex Platone et Aristotele, Numenio Cornutoque confirmasse. » Vide etiam Spencerii argumenta contra Scaligerum in suis annotationibus in locum Origenis *contra Celsum*, lib. 1, cap. 45.

Porphyrii igitur testimonium de Numenio pagano quem inter præcipuos hujus temporis Pythagoricos annumerat, difficultates nodum exsolvit; nullumque dubium relinquit. In sua scripta eum frequenter aducebat : et equidem in fragmento libri *De anima* a Stobæo citati. *Eglog. Phys.*, l. n, 21, p. 852, 856, 866, 894, 896, 910 : in *Vita Platini* et alibi. Ex eodem philosopho desumitur locus a Macrobio relatus *In somnium Scipionis*, l. 1, c. 2 : « Numenio inter philosophos occultorum curiosior offensam numinum quod Eleusinia sacra interpretando vulgaverit, somnia prodiderunt, visas sibi ipsas Eleusinias Deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere prostantes; admirantique, et causas non convenientis numinibus turpitudinis consulenti, respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitiae suæ vi abstractas, et passim adeuntibus prostitutas. »

Oppugnatores paganorum auctoritatum Judæis suffragantium peperere capitibus 12, 14 et 41, *Fragmentorum* Abydeni, fere similitum testimonio auctorum quos nuper percurrimus. Verum est hæc fragmenta tanta cæteris veritate elucere quanta in aliis non inveniatur. Siquidem Ionico exaratum sermone qui tunc temporis obsoleverat ad quod reducenda foret horum fragmentorum origo, ut adulteratoribus Judæis tribui possent : tunc enim scribebatur historia solo Attico dialecto cui interdum admisce-

batur Macedonicus sermo ab Alexandrinis auctoribus, sed relictis omnino Herodoti scribendi modis, ex quo eorum confirmatur authenticitas, que quidem non fuit impugnata.

Col. 693 A 11. Quoad hanc Judæi cum Aristotele familiaritatem, vide articulum de *Aristotele* in Lexico Baylii, ad annotationem A, III et B jam citatam.

Ibid. 12. Eusebio non exprobrabo quem admittit anachronismum; Clementis enim Alexandrini subsequitur fidem. *Stromat.* l. 1, p. 358. Sed Clementis ipse vulgarem iterat errorem jamdudum ab Halicæ Dionysio refutatam, *Antiq. rom.*, l. II, c. 59. Vide pariter Ciceronem, l. 1, *Tuscul.* princ. : Tit. Liv., *Hist.* l. 1 et iv. Hæc fabula arridebat his qui volebant Romanum regem cum Græcis commercium habuisse : hæc fabulam ab Epicarmo Comico excoctam docet Plutarchum in *Vita Numæ*, l. viii. Vide S. Augustinum, *De civ. Dei*, iv, 31.

Ibid. B 4. Ἐπεβέλκοντο γὰρ αὐτοῖς ὁ Νουμῆος δι' ἀποκρύψεως (ἀποκρύψεως Clementis) ὡς οὐκ ἐγάρασθη τοῦ βελκίστου θυνατοῦ γλώττης. Vox ἀποκρύψεως hic mihi adhibita esse videtur ad designandum cultum quem Tacite deæ iuduxerat reddendum. Vide Plutarchum, in *Vita Numæ*, § 8 : Ἐβόταξε σέβασθαι τὰς Ῥωμαίους Ταξίτας σὺν σιωπῆν ἢ ἐνεῖναι.

Ibid. D 5. Vide iu articulo : *Clearchus*, ad col. 692, B 4, quod scripsi de Numenio Pythagorico, qui quidem discerni debet ab illo Numenio rhetore Alexandri patre similiter rhetoris : eorum biographias distinguit Suidas.

Col. 696 A 13. Hi famosi Ægyptii thaumaturgi, qui cum Moise decertaverunt (*Exod.* vii, 12), nominantur a S. Paulo in secunda Epistola ad Timotheum, c. III, et a S. Ambrosio in suo commentario in hunc locum : ab Apuleo, secunda Apologia, p. 375, ed. Colvii : « Ego ipse sim Charinoudas, vel Damigeron, vel Moses, vel Jannes, vel Apollonium Tyanæus, vel ipse Dardanus, vel quicumque alius forte qui post Zoroastrem et Hostanem inter magos celebratur. »

Tertull. *De anima*, 57 : « Adjuvans opinionum istarum magia sonat Hostanes et Typhon Dardanus et Damigeron, et Nectanebis et Berenice. » Origenes *Contra Celsum*, l. iv, 51, p. 542 ex edit. de La Rue, et Van Goens, in *Diatribe de Cepotaphiis*, et Leo Allatius in syntagmate de Engastrimytho ad dissertationem Eustathii contra Origenem, p. 495.

Ibid. C 8. Secundum Scaligerum, p. 42 notarum in fragmenta historica que ejus librum, *De emendatione temporum* subsequuntur, præcitati versus non ad Judæos spectant, sed ad Lycos vel eorum vicinos, de quibus agitur in *Iliade* sub nomine Soly-morum. Sic in *Iliade*, Z, v. 204 :

Ἰσανδρον δὲ οἱ νῆδρ' Ἄρης ἄτος πολέμοιο
Μαγνῶντων Σολύμοισι κατέκτανε κυδάλμοισι.

Hos autem versus sic annotat Eustathius : « Neminem fugit Solymos fuisse Lyciorum finitimos et hostes : quapropter ad eos pugnandos a Jobate missus Bellerophon cum eis strenue congressus est ac eos superavit; cum eis etiam bellum gessit Bellerophonis nepos. Tradunt veteres Solymos quos memorat Homerus postea dictos esse Pisienses : qui sunt gens inçlyta, sicut vulg epithetum κυδάλμος. Ex eis, Solyma (in genere neutro Σόλυμα) designat urbem ab Assyriis couditam post Jerusalem captam; et secundum Strabonem, Lycium montem.

« Usque ad nos pervenit Solymæ nomen ethnico : est locus munitissimus ac Lyeiæ finitimus cuius incolæ barbaro sermone Tzelimi vocantur : quos memorat *Odyssæa* non sunt Pisienses. Lyciæ Solyymi Mynienses etiam, a Minoe, vocabantur. » Vide Strabonem, l. xiv, p. 667, ex edit. Parisiis.

Cæterum error quo capitur Eusebio est potius Josephi, quam ipsius, si quidem salvis ipsismet verbis transcripsit Josephum *Contra Apion*, lib. 1, p. 454.

In annotationibus suis in chronica Eusebii, p. 101, animadvertit idem Scaligerus Chærilum quem Eusebius vocat *priscum*, dignoscendum esse ab illo Chæriode de quo contumeliose loquitur Horatius: prior Samius erat et fere coævus Xerxis expeditioni quæ ei poematis *Perseidis* materiam præbuit, ex qua sunt citati versus. Anachronismum etiam inquit Horatio qui quidem sub Alexandro Magno ponit Chærilum, Alexandro filio Amyntæ, coævum. Num unus fuerit vel duo Chærilii poetæ; utrum posteriori fuerit coævus magnus Alexander, hæc in dubiis relinquo.

Næckius in Chærilii fragmentorum collectionibus brevier exponit doctorum diversas opiniones de gente cui hæc congruit descriptio. Ex Scaligeri loco laudato atque ex Bocharto in *Phaleg* et *Chanaan*, c. 6, p. 501, non foret de Judeis intelligenda; sed de Lyciis vel Pisidiis quos Phœnissam dicit coloniam Bochartus et quos Lyciæ finitimos canit Homerus. In Levitico expresse Judæis interdicitur *Τρογοκυράς*, 19, 27, et Arabibus ab Herodote tribuitur, *Thalia*, c. viii; præterea Bochartus magnam recognoscit similitudinem inter pauca quæ supersunt vocabula Pisiensium ac Phœnicum linguæ; cui opinioni favere videtur Cunnus, *De republica Hebræorum*, lib. ii, cap. 18, p. 266. Quantum vero ad lacum indicatum, de lacu Phaseli quæstio est: Samuel Petit ab Havercampo laudatus, huic suffragatur opinioni et Barlovium testem invocat.

Qui vero hanc opinionem impugnaverunt, in Chærilii fragmento resistentibus Judæis, sunt: Salmasius *De cæsare et coma*, p. 46 a 50 et p. 82: Casaubonus de Suetonii Augusto 45: Grotius in *S. Lucam* iii, 14: in *Leviticum* xix, 27: Adrianus Junius, *De coma*, c. 6: Turnebus *Adversariorum* 19, 9. Quibus adungi potest Holstenius *De Stephano Byzantino* ad vocem *Solyma*. E Tacito cognovimus, *Hist.*, v. 11, et ex Stephano Quadratum citante, Solymam per compendium fuisse Hierosolymam. Maximus in Syria lacus, est Asphaltites lacus: verum est, inquit idem, *τρογοκυράδες* non convenire Judæis, quibus adeo interdicitur, sed errore captus est Chærilus, inquitur fautores hujus opinionis, propter Arabum vicinitatem qui hæc tonsuram habebant: reliquum vero tegumentum capitis, equina scilicet capita igne desiccata, ab Hebræorum usibus erat alienum. Cuiusque igitur opinionis apparet debilitas. Lingua Phœnica eratne eadem ac Pisiidica? hoc magis asserit quæ probat Bochartus, quod quidem difficile probari potest. Cæterum usus quos Judæis tribuit Chærilus ab eis sunt omnino alieni. In his tamen difficultatibus, libens Bocharto assentire, relicto Næckio.

Varias verborum lectiones quæ in quinque versibus exhibentur, scrupulosissime perpendit Næckius. Non eodem modo rem tractare possum: subsequenter textus quem exhibet ita collatum.

Τῶν δ' εὐθεῖν διέβαινε γένος θυμαστόν ἰδέσθαι,
Γλωσσῶν μὲν φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀριέστες,
ἄκρον δ' ἐν Σολύμοις ἕρσει, πλατὴν ἐπὶ Μιγῆ,
Λύχμαλοι κορυφᾶς, τρογοκυράδες: αὐτῶν
[ἄκρον] [ἔκπερθε]
"Ἰππων δαρτὰ πρόσωπ' ἐρόρον ἐσαληκάα
[καρπῶ].

Col. 637 D. 2. De modo scribendi nomen montis hujus, consule Bochartum in *Geographia sacra*, l. i, c. 3, p. 18 editionis Oper. hujus auctoris, t. I, Lugd. Bat., 1692.

Col. 700 A 2. Ex his quæ dicit Bochartus de hæc urbe, in sacra geographia, *Chanaan*, l. i, c. 3, p. 4, satis patet incertum esse ubinam existerit. Idem feram iudicium de Barite urbe: cæterum cum hæc ex Josepho sint desumpta, *Antiquitates Judaicæ*, l. i, c. 3, § 6, vide quæ dixerint editores.

Ibid. 14. Vide chronographum Georgium Syncellum, pag. 50 editionis Laparæ, in qua hæc referuntur loca ex Alexandro Polyhistore qui Abydenum compilavit.

Ibid. B 5. Hæc civitas a Ptolemaeo Σιπάρρα dicta est Kiriath-Sepher Hebræorum, id est, civitas litterarum. *Josue* xv, 15.

Ibid. 7. Ἀνέπλωε 466; ἀνάπλωε 467, 468.

Ibid. 9. Lego cum Syncello, pag. 50, in qua citat Polyhistorem fere isdem verbis et sanctum Cyrillum *Contra Julianum*, lib. i, et cum Scaligero, in fragmentis veterum historicorum post opus *De emendatione temporum*: ἐπι τ' ὡν ἐκόπασε, pro ἐπι τ' ὡν ἐκόπασε, subintellecto Θεός, Xenophon., *De reatione*, δταν νίψη Θεός.

Ibid. 11. Wesseling, *Ad Herodot.*, iv, 140; Abydenus, in *Præp. evang. Eusebii*, l. ix, 12: Ἀπίκατο γὰρ δὴ πηλοῦ κατὰπλοε τοὺς παροῦς. A quo Vigerius manus abstinere deheuerat, hæc tamen lectionem mutatam præbabit. Apud Herodot., l. iv, 204: Τοὺς ὑπολειπομένους αὐτῶν καὶ ἐπιλαχομένους ἐρόνευσον ἐς δ' ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀπύκατο. Quidam manuscripti codices legunt ἀπίκατο: quin etiam apud Herodotum legitur, l. iv, 204: Ἐς δ' τὴν Αἴγυπτον ἀπίκατο: hanc lectionem servavit Wesseling, in quibusdam manuscriptis codicibus in ἀπίκατο mutatam.

Ibid. C 3. Fere omnium temporum ac hominum est amuletorum superstitio; ex Theophraste, Plutarchus in *Vita Periclis*, c. 38, refert: In secundo anno Peloponnesii belli Periclem, peste qua tunc laborabant Athenæ, lacessitum invenisti cuiusdam amico ἑ Περικίπτον ὅπῳ τῶν γυκαίων τῶ τραχίτην περιηρημένον, ὡς σφόδρα κακῶς ἔφυε, ostendisse amuletum quod ipsis collo circumdederat mulieres in signum ipsis morbi ingravescens.

Col. 701 B 41. Textus fert *Mochus*, corruptum ex *Mocho* quod dat Josephus, et bene quidem. Hic autem Mochus, Phœnicæ antiquus scriptor historicus, falso inducitur a Diogene Laertio in *Introductione*, pag. 2. Menagius restituit illud nomen, Strabone innixus; Sextus Empiricus l. ix, p. 363, *Adversus physicos*; Tatianus, Jamblichus, *Vita Pythagoræ*; Athenæus, etc. Cæterum de hoc Mocho vide annotationem Fabricii in locum Sexti jam indicatum, et quos laudat auctores.

Ibid. 14. Quia vero Hesiodus de primorum longevitate hominum nihil tradidit, Vossius in libro *De Græcis scriptoribus*, vult Hesiodo substitui Isidorum Characensem, a Luciano in *Macrobii* laudatum, utpote qui de hominum longevitate disseruerit, t. III, p. 248 editionis Reizii. Hic tamen locus et hoc nomen non solum apud Josephum, sed etiam apud Georgium Syncellum inveniuntur p. 45 editionis Latætiæ, in-folio, 1652. Plinius eodem modo *Hist. nat.* lib. vii, 48, de eo loquitur. Igitur credere est Josephum ad locum libri *De operibus et diebus* v. 108 sq., alludere voluisse, ubi aurea describitur ætas, vel ad aliquos versus amissos: de aliis vero citatis auctoribus, scilicet, Mocho, Estico, Περικατο (Smyræno), vid. Hellenicæ fragmenta a Sturzio edita, in-8°, Lipsiæ, 1826, p. 133.

Ibid. 6. Πύργων. Deest 465, 466, in Syncello et Cyrillo; glossæna est, ut jam vidit Vigerus.

Col. 704 C 1. Ἐυάλλος ζεύς. Hoc epithetum vulgo Marti tributum hic Jovi deorum patri applicatur, quod eo magis notandum, quod ausquam alibi reperitur. Vigerus profert locum a Pausania desumptum in quo Jupiter nominatur ἄριστος in *primis Eliacis*, cap. 14: Τὸν βωμόν εἶπεν Ἥλιον οἱ ὀνομάζουσι Ἀρίστου Διός. Λέγουσι δὲ οἱ αὐτοὶ οὗτοι ὡς Ὀνόμας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τούτου θεοὶ τῶ Ἀρίστῳ Διὶ. Ceterum nomen Jovis haud raro invenitur cum nominibus hominum junctum, sed ea precedens, verbi gratia, legitur - Jupiter Belus, apud Derosum, apud *Syncelli Chronograph.*, p. 2: Jupiter Arotirus, apud Sanchoniathonem lib. i, pag. 37: Jupiter Cassius, in

Achille Tatius et in Agræ et Corycæ numismatibus, indicatis in *Palæstina ex monumentis illustrata* Re-landi, tom. II, pag. 934 et seq. Jupiter Menzana *Salentinorum* : Festus voce *October*. Jupiter Trophonius *Lehadææ*, etc.

Col. 705 C 7. Δυσμεναιώντων 465 ; διαπτώσων Scaliger.

Ibid. 0. Notior est Alexander Polyhistor, Σύναξιος περί Ἰουδαίων auctor, quam ut pro simulato Judæo haberi poterit. Attamen, ut putat Valckenærus, in loco jam Clearchi laudato, fieri potest quod Judæus fuerit Eupolemus, a quo excerptis hæc quæ hic leguntur. Veruntamen, fatendum est levissimam ex hæc lectione percepisse utilitatem Alexandrum, et parvum noscere originem gentis cujus historiam scribere aggressus est. Teste Suida. dicebat Mosem feminam esse, nomine Moso. quæ Hebræis dedisset leges. Stephan. Byzantinus refert, in articulo Ἰουδαία, Judæam ab Alexandro Polyhistoro sic fuisse nominatam a duobus Semiramidis filiabus, Ἰούδα scilicet et Ἰουδαία. Si talia documenta apud Eupolemum hausit Polyhistor, ipsius sententiæ, quidquid dicat Valckenærus, subscribere æquum. Præterea Alexander Polyhistor semel et iterum *Cornelius Alexander* dicitur apud Stephanum Byzant., Ἀραξὲς et Ἀσσοῦς in locis ab Alcuanno citatis. Illud Cornelii nomen a Cornelio Lentulo duxerat, cujus fuerat servus, libertus et magister. Diversa scripta numero quadraginta duo reliquit juxta Snidam, quibus sæpe Plinius usus est. Sylæ coævus erat, et Laurentii in domus suæ incendio interitii. Villosionus, tract. *De triplici theol.*, p. 239 secund. edit. *Mysteriorum Sanctæ crucis*, post Rigaltium, ad Tertull. *De pallio*, pag. 49. memorabilem ipsi tribuit epistolam Alexandri ad matrem suam, in qua declarare non dubitat se tenere ex ipsis sacerdotibus Jovis Ammonis deos omnes homines mortales fuisse. Videtes August. *De civit. Dei*; Athenæg. *Leg.* Alibi questionem hanc tractavimus. Opinionem nostram quæ multum differt ab ea quam secuti sunt hi duo viri clarissimi consulere potes in nostro opere, *Essai sur le polythéisme*, tom. I, pag. 21. Georgius Syncellus in *Chronographia*, p. 28 et seqq. edit. Lupar., sat longum Alex. Polyhistoris fragmentum inseruit, capita quæ præcedunt partim tradens.

Col. 708 A 11. Scaligerus cujus testimonium invocat Vigerus, hujus urbis orthographiam discutit, eandem esse supponens ac civitatem quæ in Gen. Ur Chaldæorum dicitur, et Ura apud Plinium, l. v, c. 21. Quare scribendum putat, Ὀύρην loco Ὀύρην. Quod autem adjicitur *urbis Chaldæorum* alii supra-dictæ civitati nomine Καμαρίνη tr. huius, quasi Chaldæorum nomine, Chaldææ habitatores non designari intenderetur, sed tantummodo magos seu astrologos ita nonnunquam cognominatos. Sinson, ad annum 2077 : « Cum Abraham adhuc esset in Chaldæa sive Mesopotamia, ut ait B. Stephanus, Actor. vii, 2, Mesopotamiam vocans non eam modo regionem quæ duobus annibus Euphrate et Tigri includitur, sed etiam Babyloniam, cujus pars est Chaldæa. » Quamobrem Wesselingius hanc annotationem, ut sequitur, fecit :

« Antiquissimus hujus opinionis auctor est Eupolemus qui apud Euseb. lib. ix *Præpar. evan.*, c. 17, Ur collocavit in Babylonia. Fuit inibi, eo fere nomine, urbs cujus meminit Plinius lib. v, H. N., cap. 21; neque tamen verosimile sit ibi incoluisse Abrahami patrem. Ratio itineris quod ingressus est ut in Chananaeam perveniret, aliud suadet; aliud etiam Josuas, qui c. xxiv, 2, affirmat Therachum trans Euphratem a longissimo tempore habitasse, et tamen cis eum fluvium fuit urbs Eupolemo memorata. Verius S. Bochartus lib. xi *Phal.*, 6, Ur quæ sit in Mesopotamia. Ammian. Marcell. lib. xxv, cap. 8, Ur castellum Persicum hand procul Nisibi Tigri quæ flumine ponit. Id videtur fuisse Ur Chaldæorum, quippe qui olim eo loci habitavunt, ut do-

cuit Campeg. Vitringa ad Isai. xiii. »

Expendamus nunc utrum sub hac voce Καμαρίνη detegi possit supradictorum nominum error. Noverrunt omnes Canarinam apud Maronem citari ut civitatem Siciliæ quæ toto celo a Babylonia distat :

Apparet Camarina procul...

(*Æneid.* l. iii, v. 701.)

Huc quadrat vetus proverbium : Μή κίνει Καμαρίναν. Iterum quero quæ sit eo nomine civitas; profecto Parrha, in quam Abrahami pater se contulit cum migravit de Ur sua patria. Alia est civitas, trans Euphratem sita, nomine Χαμαρίνη, de qua loquitur Sophaneta in Gestis Cyri Junioris. Ἐπὶ ταῖς Βαβυλωνίης πόλεις πέραν τοῦ Εὐφράτου πόλις ὄκεισθαι ὄνομα Χαμαρίνη, apud *Stephanum Byzant.* Vid. Xenoph. *Anabasin* 1, 5, 10. Hujus civitatis nomen quamdam habet affinitatem cum Καμαρίνη. His omnibus non parum incerta questio videtur, et mihi sat constat Καμαρίνη nomen veram esse fictionem.

Michaelis in ii parte *Spicilegii geographiæ Hebræorum exterae*, p. 104, locum hunc expendit Eupolemi, quem habet ut ineptum compilatorem; et putat Canarinam eandem fuisse ac civitatem Cascarum apud auctores mediæ ævi notam. Idem Michaelis etymologiam Scaligeri probat, sed recte conjecturam quæ Bayerus in *Orhoenis historia* pro Canarina accipit Orhoenem a Ptolemæo citatam, nec eam ab Erech seu Urhoi distinguit.

Ibid. 12. Ibi facile deprehenditur mendam, quod, ut puto, solis librariis imputari debet, δεκάτη quod ἐν πόλει τῆς Βαβυλωνίης Καμαρίνη... ἐν τρι-καίδεκάτῃ γενέσθαι Ἀβραάμ. Postquam dixerat Abrahamum natum fuisse post decimam generationem, modo eundem declarat venisse tantum post decimam tertiam. Eo absurdior est contradictio quod peccat locutio : nam γενέσθαι Ἀβραάμ non nisi ad unam vel alteram epocham referri potest. Porro quæ nam ex his vera sit? putamus nos priorem, siquidem in capite præcedenti leguntur sequuntur Josephi : « Μνημονεύει δὲ ἡμῖν τοῦ πατρὸς Ἀβραάμου Βηρσοῦς οὐκ ἑνομάσθην, λέγων δὲ οὕτως : Μετὰ τὸν καταδυσμὸν δεκάτῃ γενεῇ, παρὰ Χαλδαίους τις ἦν ἕκαστος ἄνθρωπος. Sic merito præsumi potest aliquem chronologum qui ortum Abrahami sentiebat non posse concordare cum decima generatione, propria auctoritate decimam tertiam substituisse; deinde transcriptorem hanc duplicem epocham servavisse, licet nihil magis rationi repugnet. Textum hunc citat Michaelis in ii parte *Spicilegii geog. Hebræor. ext.*, p. 105, « Decimam tertiam generationem Abrahamæ computari puto a Methusala qui diluvio superstes fingebatur. Vide me de chronologia Mosis ante diluvium § 11, pag. 144 et 145, commentationum per annos 1763, 1768 prælectarum. Videtur enim de gigantibus qui diluvium effugerant verba fecerat Eupolemus. »

Ibid. 14. Astrologia et scientia Chaldæica. Quid sit Chaldæicam exponere? In capite præcedenti et Josepho excerpto legimus Abrahamum, cum pervenisset in Ægyptum, ibi docuisse arithmeticam et astronomiam : Τὴν τε ἀριθμητικὴν αὐτοῦς χαρίζεται καὶ τὰ περί ἀστρολογίαν. Quæ verba non clare determinant an intelligat has artes esse scientiam Chaldæicam aut loquatur de scientia divinativa sacerdotum hujus regionis. Bahnius proponit τὴν loco χαλ, et sic intelligeretur astrologium esse scientiam Chaldæicam.

Ibid. B 6. Prælium in quo captus est Loth referitur in Genesi xiv, ubi Armenorum loco, leguntur quatuor reges, nempe Sennaar, Ponti, Elamitarum et Gentium, quorum regna confusa erant Armenia.

Col. 709 A 10. Substitui Μίραται loco Μεσπρατίου in eo secutus Perizonium, *Antiq. Ægypt.*, p. 8. Bochartus, *Geog. sac.* iv, 24, in hunc locum legit : Βαβυλωνίους λέγειν πρῶτον γενέσθαι Ἡβλὸν ἢ ἐναί Κρήνον ἐκ τούτου δὲ γενέσθαι Ἡβλὸν καὶ Χάμ : τούτου δὲ τὸν Χαναάν γεννησάι, τὸν πᾶν τῶν Φοινί-

κων, καὶ Χοῦμ υἱὸν γενέσθαι ἕν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λέγεσθαι Ἀσβόλον, πατέρα μὲν Αἰθίοπων, ἀδελφὸν δὲ τοῦ Μύραϊμ, πατρὸς Αἰγυπτίων. Apud eundem, quem sequimur, Bochartum legis causam hanc immutationem.

Col. 709 B 5. Fertur hanc vocem a duplici voce esse derivatam, scilicet ab *Erm*, quæ Syrus interpretatur, et Ἰουβ seu Ἰουδ, quæ *Judeus* sonat.

Ibid. 7. Mendosa hæc etymologia vocis *Hebræus* quam auctor ab Abrahamo oriri docet, probat juxta Bochartum, *Chanaan*, lib. II, c. 14, p. 95, ipsum omnino ignorare linguam Hebraicam, cum literæ quibus scribitur utrumque nomen omnimodo differant. Aliunde cur Abraham cognominaretur Hebræus, Gen. XIV, 15? Talis ignorantia videtur revelare ipsum Artapanum non esse Judæum, ut declaravit Valckenæer, *De Aristobol.*, p. 26. Præterea a sacris Scripturis plus æquo discedit, exempli gratia, cum ait Josephum, cognito fratrum consilio, deprecatur esse Arabas ut in Ægyptum perducerent; alibi videtur probare Ægyptiorum idololatriam, cum Moysi temere tribuit inaugurationem cultus animalium, et totius Ægypti partitionem in triginta sex nomos, et alia similia quæ quivis Judæus nequidem excogitare ausus esset. Vid. not. in cap. 27.

Ibid. 9. *Φαροβασις*. Nomen hujus regis in nulla e dynastiis Manethonis reperitur. Forte Pharaonem designat per corruptionem. Totum hoc mera est fabula. Nomen istud similiter deformatur in *Antiq. Judaic.* Josephi, lib. I, c. 8 : Φαρωῶθης ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰγυπτίων.

Ibid. D 2. Procul dubio legendum est juxta mss. 465 et 466 *Molonem* loco *Molonem*. Certi sumus Apollonium Molonem scripsisse adversus Judæos; Joseph. *Contra Apionem*, I, II, 14 : Cum Apollonium Molo, Lysimachus et quidam alii, aut incitia, aut potius odio in nos, libros conscripserint adversus legislatorem nostrum Moysen et leges ejus quas blasphemant ut justitiae et veritati contrarias, Moysen autem histronem et impostorem vocant, quasi non nisi malum docuisset et nullibi virtutem, breviter est respondendum, etc... Cæterum Apollonium non præcise librum contra nos exaravit, ut Apion, sed passim in scriptis calumniam et injuriam disseminat, modo nos ut Deo et hominibus odibiles dijudicans, modo ut impios atheos persequens. Contempto qualibet mentis iudicio, nobis crimini dat stultam temeritatem, stupidiore ipsis barbaris declarat, humano generi semper et ubique inutilis. » Pars libri cujus deest textus Græcus et superest tantummodo versio Latina, fert Molonem primum ante alios tradidisse fabulam capitis asini, ex auro fabricati, quod servabatur et colebatur in templo Jerusalem. Hinc in dubio revocari nequit odium Molonis adversus Judæos. Eusebius voce *συσκευή* designabat opus a Molone inceptum contra Judæos; simili voce vocabat, lib. V, pag. 178, librum Porphyrii adversus Christianos : Ἀδὲς ὁ καθ' ἡμᾶς τῶν δαιμόνων πρόηγορος, ἐν τῇ καθ' ἡμῶν συσκευῇ. Item, p. 31 : Ὁ καθ' ἡμᾶς τὴν καθ' ἡμῶν πεποιημένος συσκευήν. Quid intelligat hæc voce, vid. *Meris atticista*, p. 357 : Σκευωρία· σκευωρηματα ἄτικτικῶς, συσκευῇ Ἑλληνικῆς. Vid. Thomam Mag. p. 796 et intt. Igitur cum Josepho consentit Eusebius, Molonem declarans Judæorum hostem, et sic confirmatur ejus identitas. Quod ejus respicit professionem, scimus illum fuisse sophistam, Rhodi docuisse rhetoricam, eodem tempore quo Cicero adhuc adolescens Græciam petierat ut varias artes edisceret, quique Rhodium invisere voluit. Porro Plutarchus in *Vita Ciceronis*, c. 4, narrat a Apollonium Molonem olim rogasse a tirunculo oratore Romano, ut coram se orationem Græco sermone pronuntiaret; ipse enim linguæ Latinæ inscius erat, quod libenter præstitit Cicero. Peracta autem oratione permotus Apollonium subtristis læcebat, nam omnes circumstantes oratori congratularentur Quo viso, sollicitus Cicero amice

causam hujus silentii rogavit. Ille ait : Laudo te quidem et miror, o Cicero, sed de nostra contristor patria; solas enim divitias quas habebamus surripuisti, illasque tecum Romam effers, intelligens disciplinam et eloquentiam. » Nescio utrum eidem Moloni, an alii Platoni coævo, ut vult Menagius, tribuendum sit dictum quod invenitur apud Diogenem Laertium, in *Vita Platoni*, pag. 34 : Ἀλλὰ τοὶ Μόλων ἀπεχθῶς ἔχων πρὸς αὐτὸν οὐ τοῦτο φησὶ θαυμαστὸν εἶ ἀνοήσιος ἐν Κορθῷ, ἀλλ' εἰ Πλάτων ἐν Σικελίᾳ. » Mithi causa mirandi, non Dionysius Corinthi, valde vero in Sicilia Plato. » Idem eflatum, Διονύσιος ἐν Κορθῷ a Demetrio Phalereo citatur ut Laconici sermonis exemplum, *περὶ Ἐρμηνείας*, c. 8. Apollonium Molo citatur quoque a Strabone, lib. XIV, p. 652, 654, 661, et a Suetonio in *Cæsare*, cap. 4, ubi Casaubonus legit, Apollonium Moloni, supple *filium*, et nititur loco sequenti Porphyrii in *Questiōib. Homeric.* : Λύει τὴν ἀπορίαν ὡς καὶ Ἀπολλώνιος ὁ τοῦ Μόλωνος παρτήσις. Vid Casauboni notam, I. I. Alibi expendam nrum dicendum sit Apollonium Molo, aut Molonis filius: nec sola est hujus nominis difficultas. Huetius, *Demonst. evang.*, tom. I, prop. 4, cap. 2, § 23, pag. 90, edit. in-8°, assertit Apollonium Molonem, seu, ut vocant, Molonis, qui Μαλακὸς dictus est, differre a Molone: quem errore Josepho, *Cont. Apion.*, lib. II, tribuit Strabo, lib. XIV, pag. 652, edit. Casauboni, alium esse declarans his verbis : Ἔστι λόγος Μόλωνος κατὰ Καννίων (ὑπὲρ τῶν Ῥοδίων). Idem fert, pag. 655 : Ποσειδῶνος ἐπολιτεύσατο ἐν Ῥόδῳ καθάπερ καὶ Ἀπολλώνιος ὁ μαλακὸς καὶ Μόλων (ἦσαν γὰρ Ἀλαθονίδες, Μενεκλέους μαθηταὶ τοῦ ἄιτορος), ἐπεδήμησε δὲ πρότερον Ἀπολλώνιος· ἔφη δὲ ἦκεν ὁ Μόλων, καὶ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐκείνος· ἔφη Μόλων, ἀντὶ τοῦ ἐλάδων. Casaubonus in eundem locum sic habet : « Aperte Strabo duos facit, Apollonium quem mollem vocat, et Molonem : atque Apollonium est qui cognomen Molon dicitur est. Sic enim eum nominant Quintilianus multis locis, et Suetonius in *Cæsare*. Dicam quod sentio : puto enim quoties vel apud Quintilianum, vel apud Suetonium, vel alium occurrit mentio Apollonii Molonis, toties occurrere insigne vel ipsius auctoris vel librarii peccatum : auctoris, si ita scripsit et duos viros ejusdem professionis perperam confudit : librarii, si, cum scriptum esset ab auctore Apollonium *mollis*, ipse in *molonem* mutavit. Merito suspicetur aliquis quoties Apollonium Molo ab his vocatur, toties rescribi debere mollis, quod docet nos Strabo, a quo stat Marcus Tullius Molonem auditor, ut ipse scripsit testatur (*Brutus*, 91; *Ad Attic.* II, 1), quem quidem ille nunquam Apollonium vocat : idem Cicero Apollonium non Molonem sed Alabandensem appellat; in quo pulchre ei cum Strabone convenit. »

Ernestius aliter sentit atque Casaubonus, et uni homini tribuit utrumque nomen in *Indice histor.* editionis suæ *Operum Ciceronis*.

Negari non potest Apollonium fuisse Molonis filium; Græci ut homonymos faciles designarent ita scribebant Ἀπολλώνιος ὁ Μόλωνος. Latini vero, apud quos filius et pater eodem dabantur nomine, duo hæc nomina jungebant, Herodes Atticus, loco Herodes Attici filius; Apion Pleistonius, loco Apion filius Pleistonii. Vid. Suetonium, *Cæsar.*, 4; Porphyrium in scholiaste Veneto ad *Iliad.* IX, 5, et Sturz *Operum*, p. 14, Valerium Maximum, Quintilianum, de Apollonio Molo loquentes.

Col. 712 C 1. Tot Philones apud Eusebium citantur, absque notis sufficientibus, ut inde non modica sequatur inter eos confusio. Quosdam tamen sat novimus, ut Philo Judæus Alexandrinus, cujus opera partim ad nos usque pervenerunt, et Philo Herennius, ex Biblio, Judæis infensissimus hostis, qui scripta Sanchoianonis in linguam Græcam transtulit, Videndus Origen. *cont. Cels.*, I, 15, p. 354. Posterior iste; Ne-

rone regnante floruit; prior vero qui et Judæus ad Caium Cæsarem nuntius a suis ex Alexandria missus est. Præter hos Philonem poetam novimus auctorem fragmenti valde corrupti, et Philonem Antiquum. Postremus ille, inquit Dahnius, tom. II, pag. 199, in *Geschichtliche Darstellung*, non est accipiendus pro poematis auctore; hic enim Judæus, ille autem gentilis erat. Hæc assertio non satis constat, nam etsi illud legatur apud Josephum in orat. 1, *Adv. Apion.*, § 23, contradicit Hieronymus qui eidem tribuit librum Sapientiæ Salomonis, in *Præfatione in libros Salomonis*: « Secundus liber (Sapientia) apud Hebræos nusquam est, quin et ipse stylus Græcam eloquentiam redolet: nonnulli scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis affirmant. » Porro S. Hieronymus loqui intendere nequit de Judæo, qui Christi Incarnatione erat posterior, sed de solo Philone Antiquo. Quidquid sit, mihi videtur necessario discernendus poeta Philo, qui procul dubio Judæus fuit, ab Antiquo Philone, Judæus sit an non.

Col. 712 C 4. Hi versus adeo sunt adulterati, ut Vigerus a proposito eos in aliam linguam vertendi deterritus fuerit, nec reipsa veritipossunt nisi mutentur pleraque voces. Edidit Vigerus Ἀβραὰμ κλυτοχέξ· lego κλυτήχου juxta significationem Abrahami nominis. Clemens Alex., *Strom.* lib. v, p. 668: Ἐρμηνεύεται Ἀβραὰμ πατήρ ἐκλεκτοῦ ἱσχύος· ἡγέξ γὰρ δὲ γεγυῖν· λόγος. Abraham interpretatur *Pater electus* eo quod vox prolata (verbum) insonet. Origenes, *Cont. Cels.*, lib. v, 45, pag. 612: Ἐξ ἡ λέξις ὁ θεὸς Πατὴρ ἐκλεκτοῦ ἡσχύος καὶ ὁ θεὸς τοῦ ἡλεως καὶ ὁ θεὸς τοῦ περὶ τὸν οὐρανόν, οὕτως οὐδὲν ποιοῦν ἂν τὸ ὀνομαζόμενον. « Ille auctor, si loquens de Deo Abraham, Isaac et Jacob, vocet eum Patrem electus, Deum risus, Deum luctatoris ad terram proterantis apprehenso crure, hæc denominationes erunt absque sensu. »

Sic Abrahami nomen interpretatur Philo, *De Abrahamo; De nominum mutatione; De gigantibus.*

Immutari oportuit innumeratas voces ut sensum rationi consentaneum obtinerem, cum periculo discendi a sensu textus primitivi. Correctiones meas critica relinquo, nec eas quidem defendere conabor.

Ἐκλιον ἀρχηγόνισι τὸ μέρισμον ὡς ποτε θε-

Ἀβραὰμ κλυτήχου ὑπερέτερον ἄμμιτι δεσμον, Παμφαὸς ἐπιλήμμιες μεγαχέξισσι λογισμοῖς θεοσιλῆ ὀλέγητρα. Λιπόντι γὰρ ἀπλαδὸν ἕρος, Αὐτοφάντων, Ἐκκαμια βραβάνος Ἀγγελος ἰσχωρ Ἀθάνατος ποήσων ἐπὶ φάντι, ἐξ ὅς ἐκείνου Ἐγγρονος ἀντὶ τῷσω παλῶμιον ἔλλαχε κύδος.

Καὶ τὰ ἐξῆς οἷς μετ' ὀλίγα ἐπαφίρει·

Ἀρχίχερος θηκτοῖο εἰρησπορον ἐντύντοτος Ἀμμιτι καὶ σφαράδιον παρῶμιδὸν ἀδρο-

Ἄλλι δὲ θεὸς χείρσσι κερῶσπορον ὄλασε κριθῶ.

Col. 713 A 5. De diversa hujus nominis orthographia, vid. annotationes ad Josephum, *Antiq. Judaic.*, pag. 44 edit. Havercamp.

Ibid. B 10. Quis sit ille Demetrius cujus datur fragmentum? Audi Dahnium in hac questionem, l. II, p. 220: « Difficile est respondere quaerenti, utrum Demetrius ille cujus fragmentum sat longum habetur in patriarcham Jacob, Judæus sit an non. Duo sunt revera auctores eo nomine citati, qui sepiissime confunduntur, quamvis eos distinguere facilitum sit. Ambo Judæorum historiam contulerunt. Prior, Demetrius Phalereus, cujus nomen et fortunam pauci ignorant, bibliothecarius fuit Ptolemæi Soteris. Josephus, *cont. Apion.*, I, 25, declarat nullum alium rectius locutum fuisse de rebus Judaicis. Quibus verbis patet Huetium errare, cum ait Josephum permiscuisse Demetrium Phalereum et ejus homo-

nymum. Posterior librum scripsit *De regibus Juda*; nec omnino facile est huic tribuere fragmentum quod tractat de patriarcha Jacob. Potius credendum errasse Eusebium illud non tribuendo ipsius homonymo. Hoc enim fragmentum redolet stylum Alexandrini auctoris, quod moneat Jacob non luctatum esse adversus Deum, sed contra angelum; solent enim auctores Alexandrini scrupulosius distinguere Deum supremum et verum a quocunque alio numine, cum hominibus agente; quæ propria Demetrii Phalerei doctrina haberi nequit, nisi dicatur eum doctrinam illam a quodam Judæo Alexandrino narrante accepisse. » Huetius, *Demost. evang.* prop. 4, § 22, et Isaac Vossius, *De LXX Interpr.*, pag. 596, Demetrium pro Judæo habent.

Ibid. C 5. Hic loquitur auctor inter se pugnantia; eo quod, de Jacob agens, illum eodem tempore 75 et 77 annos natum simul faciat. Vigerus demonstrat secundum numerum, scilicet 77, esse verum. Etenim Jacob 94 annos natus erat cum genuit Josephum; jam autem 14 anni erant a quo uxorem duxerat. Si ergo e 94 tollas 14, 77 supersunt. Confer cap. 30 *De nativitate patriarcharum* in quo emendantur non pauci errores Demetrii.

Col. 716 A 5. Permutantur nomina concubinarum Jacob. Juxta Genesis Bala famula Rachelis erat, famula autem Lia Zelpha. Non dubito quin a transcriptoribus proveniat error; omnibus enim constat Demetrium e sacris Scripturis decerpisse quod retulit, et postea in peculiari ordine nomina restituit.

Loco et eadem, legendum est et Bala.

Utiliter consuli possunt notæ chronologicae et cæteræ correctiones quas P. Petavius proponit in *Doctrina temporum*, lib. IX, c. 19, quem sedulo sequimur. Vigerus consulendum putat *Annales Saliani*, tom. I, a creat. mundi ann. 2285.

Ibid. B 14. Παλασαι, 465.

Ibid. C 1. Οὐκ ἐβλεθη, 465, 466.

Ibid. 6. Numeros restitui juxta ms. 466, ipsaque duce ratione, sensum. Miror autem cur Vigerus neglexerit hanc textus absurditatem emendare, qua eidem matri tribuuntur tres filii ejusdem ætatis: quam in notis suis indicare curavit.

Col. 717 C 1. Non video cur hic affuerat numerus ille biennii, nisi præsupponatur aliquid omissum fuisse, et Demetrius declarasse fratres Josephi in Ægyptum venisse anno incipit secundo. Eusebius de his nihil tradit, et totus est in exponendo cur Josephus non cogitaret de suo patre familiaque in Ægyptum accedendis, ne et ipsi premerentur inopia quæ jam vicinas invaserat regiones, juxta quod legitur in Gen. XLV, 6: *Biennium est quod cepit fames esse in terra, et adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti.*

Ibid. 10. Textus fert unam, μίαν, sed manifeste intelligitur una præter cæteras, numerus enim septem, qui additionem denotat, aliter ferri posse non sinit presumere. Josephus, ut omnes sciunt, eidem mense non sedebat atque fratres ejus, sed separatim comedebat cum Ægyptiis.

Col. 720 A 8. Vigerus sic exponit et justificat chronologiam hanc: Abrahamus venit in Chanaan ætatis suæ anno 75 et ann. 175 defunctus est: igitur 100 restant. Cum defunctus est Abrahamus, Jacob annos 15 natus erat, et profectus est in Ægyptum ætatis suæ anno 130, ergo restant 115. Quibus, prioribus additis, numerantur 245 anni a vocatione Abrahami ad migrationem Jacobi in Ægyptum.

Ibid. 9. Recensio hæc ætatis patriarcharum a die transmigrationis Jacob in multis mendosa videtur. 1° Duo omittuntur nomina, siquidem Dan non ponitur in priori catalogo, item et Issachar æque deest; 2° quoad variarum ætatum relationem, eas inter se conferre satis est, ut pro certo habeas modicos in mensibus errores tribuendos esse transcri-

toribus potius quam auctori, quem sibi contradicentem præsumere non æquum est.

	Adventus in Chanaan.			Projectio in Ægyptum.		
	12 an.	2 m.	32 an.	10 m.	45 an.	5 m.
Rubem	11	4	32	8	45	4
Levi	10	6	32	6	45	
Judas	9	8	32	7	42	3
Nephtali	8	10	32	9	41	7
Gad	8	10	32	5	41	3
Aser	8		32	8	40	8
Issachar	8					
Zabulon	7		33		40	
Dina	6	4	32	8	39	

Exaggerantur anni quos tribuit Demetrius variis epochis ab eo citatis; sic a quocunque chronologia discedit. Utrum culpa sit scriptorum, aut factum ipsiusmet Demetrii, non pronuntiare audeamus. Quod præsertim repugnat in ea temporis recensione, nimium est intervallum quod supponitur a diluvio ad profectorem Jacob in Ægyptum; quod ut impletur, plurimas effingere oporteret generationes Noemum inter et Abrahamum, et ipsa longævitas priorum hominum non sufficeret ad solvendam difficultatem: supra dixit Abrahamum fuisse 77 annos natum.

Transtuli εἰς Χαββόν loco ἔκ Χαββόν, tunc enim e Charrhan non egredebatur patriarcha, sed ibat in Charrhan, ubi habitabat Laban.

Col. 720 B 12. Vigerus putat errorem esse in determinatione temporis quo natus est Kaath; juxta enim Demetrium illius natiuitas cum obitu Jacob in Ægypto concordaret. Porro in Gen., xlvii, 11, ubi fit supputatio nepotum Jacob, dicitur tres esse Levi filios, Gerson, Kaath et Merari; natus erat Merari ante totius familie Jacob discessum in Ægyptum: ergo Kaath ipso natu major dici non potest venisse ad vitam post hunc discessum patriarcharum, scilicet 17 post anni, Vocem Kaath loco Klath restitui juxta Gesenium, quod mendum quidem a scribis introductum fuerat. Simso, ann. 2290, putat crasse Demetrium in recensione annorum Levi, cum illi tribuit 43 annos tempore quo venit in Ægyptum, et annos 60 cum natus est Kaath; huic autem contradicit Weisselingius in eundem locum, et annos Levi apud Demetrium inter se concordare declarat: nimirum 10 ann. et 6 menses tribuuntur Levi in profectu a Mesopotamia; 32 ann. et 6 menses mansionis in Chanaan, ergo 45 annorum erat tempore migrationis in Ægyptum, quibus si addas 17 ann. mansionis in Ægypto usque ad mortem Jacob et natiuitatem Kaath, 60 ann. cum Demetrio invenis. Perizonio videtur erroribus scaturire hæc genealogia, in suo libro *Origines Ægyptiacæ*, c. 20, p. 414: « Primo, ait, Jochabed Amrami uxor, dicitur Levi filia, Num. xxvi, 59, quod fieri nequit; tunc enim soror fuisset patris ipsiusmet Amrami. Præterea, ex eadem supputatione, nonnisi in provecissima ætate Moyssem peperisset, et quasdam generationes interjicere oporteret ut concordarent diverse epochæ. 2º Si attendatur incredibilis Hebræorum multiplicatio in Ægypto, non verisimile videtur quosdam patresfamilias tam paucissimos habuisse filios. Sic Kaath, Num. iii, 27, tribuuntur quatuor filii totidem populorum duces futuri, et in ejusdem familia, Num. iii, 28, masculi 8600 numerantur, dum eodem temporis intervallo Amranus nonnisi Aaronem et Moyssem habuisset. Procul dubio, inquit, intervenire debuerunt a Kaath ad patrem Moysis plurimæ generationes. »

Ibid. C 1. Mendum e textu expunxi in quo nomen Abraham ut pote celebris, loco Amrami legebatur. Ms. 466 fert Ἀμράν. Nullo modo cunctandum erat, nescioque cur hunc errorem summomodo in notis emendaverit Vigerus.

Ibid. 5. Jochabed quam Demetrius tradit esse filiam, seu patruclæm sororem Amrami, dicitur Num. xxvi, 59, filia Levi et in Ægypto nata. Hinc redit

difficultas a Perizonio sublata: id enim profecto fieri non poterat, ut patet ex ejus supputatione sequenti: commoratio in Ægypto 215 anni.; ætas Moysis in exitu de Ægypto, 80 ann. Ergo natus erat anno 135 post patriarcharum profectorem e terra Chanaan. Porro Levi vixerat in Ægypto 94 annis. Si tollantur 14 anni in quibus una vixerunt Levi et Moyses, reperitur Levi ætatem, in Moysis natiuitate, esse annorum 123. Posito igitur quod Jochabed Moyssem pepererit ætatis suæ anno 40, ipse Levi, jam tunc 85 annorum vix erat, quod non repugnat apud patriarchas. Sed recensio hæc nimio dispungit intervallum singulorum florum natiuitatem. Tolleret difficultas si per Levi filiam, tantum intelligeretur ejus postera seu neptis, ut habet Demetrius.

Col. 721 B 3. Ibi textum emendavi, cum peccet contra sensum simul et contra syntaxin; ita enim inveni: Κεῖσθαι ἑ αὐτῆν φησιν ἐν τῇ περί Τουδαίων.

Vox κεῖσθαι indicat Sichem sitam esse, ἐν τῇ... (nomen abest) περί Τουδαίων: ibi latet evidenter ejus populi nomen qui certe non idem est ac Judæorum cum huc nonnisi longo post tempore advenierit isti; aliunde, vox περί supervacanea esset et dignoscitur repetitio esse eorum quæ paulo superius leguntur: Τὰ δὲ Σιχημά φησι Θεόδοτος ἐν τῷ περί Τουδαίων. Igitur substituendum erat τῷ, περί Τουδαίων, cuiusdam populi nomen, ejus nimirum qui hæc regionem ante Hebræos occupavit, et hoc egisse credimus supplendo vocem Φερεζαίων, quæ satis textui concordat, et sensum sicut et phrasim restituere videtur.

Ibid. C 1. Hi Theodoti, etsi Philoneis paulo minus obscuri versuti, in multis tamen sensum, sen syntaxim, seu tandem prosodiam offendunt. Vigeri præsumptio qua Græcos versus versibus Latinis reddere nititur, causa est cur sepe nimis a sensu discedit et imitando vagatur; quod præsertim fit, quando Græci versus subobscuri sunt ut nunc. Locus est exponendi quid in mea translatione maxime operatus sim; in versu 6 legitur ἀλλότως, quæ vox in eo sensu adhibita reperitur in nullo lexicorum. Apud Homerum in usum non venit nisi ut epithetum vocis τραφάλεια, et sic galeam conis figuram habentem sonat, ait scholiastes: Εἰς στάνον καὶ μακρὸν ἀπολήγουσα ἄσπευ. Ἡ ἀλλότως εἰς ἔξω τῷ ἀλλότως εἰς ἐν ὁ λόγος ἐνίεται. Igitur de angusta valle hic agitur, ideo enim dicitur ἀλλών, id est convallis, cum utrinque arcatur inter montes. Sic sita erat Sichem, ut patet Theodoti descriptione, et alias ipsis verbis Theophrasti, *Hist. plantarum*, ix, 7: Μεταξὺ τοῦ ἐν Λιβάνου καὶ ἄλλου πηθὸς θρούς μικροῦ, ἔστιν ἐν Ἀβλίονα καλοῦσι, πηθὸν πολὺ καὶ καλόν. Idem rursus: Μεταξὺ τοῦ Λιβάνου καὶ ἄλλου πηθὸς θρούς μικροῦ ἐν Ἀβλίονα τινί. Hæc locum sic refert et vertit Plinius, xii, 22 (48): « Inter Libanum montem aliumque ignobilem, nou, ut quidam existimavere, Antilibanum, in convallè modica juxta lacum cujus palustria ætate siccantur, tricenis spatio stadiis calamus et juncus odorati nascuntur. » Quibusdam vox ista videtur mendosa, eo quod nullibi tali sensu accipitur, et alias quantitati versus contradicit, substituendo brevem quem syllabam, pro longa. Ms. 466 aliam lectionem dat non quidem versus mensura aptiorem, sed quæ faciliorem reddit emendationem: Ἀράπτος τέμνηται ἀρατὴ ἀλλότως... Quocunque modo emendetur, de sola voce ἀλλότως questio esse potest, cum aperte ἀλλών proprie nomen sit vallis istius, juxta Theophrastum, *Josephus, Antig. Jud.* lib. iv, nomen tradit utriusque montis: Οὐ πάρος τῆς Σιχημὸν πόλεως, μεταξὺ δυοῖν ὄρων, Γαριζαίου μὲν τοῦ ἐκ δεξιῶν κειμένους, τοῦ δὲ ἐκ λαίων Γιβάλου προσαναγορευομένου. Prope autem montem Garizim erat pateras Jacob, in quo sedens Salvator mulierem Samaritanam est allocutus. Apud Joannem, cap. iv, civitas hæc dicitur

Sichar, sub Romanis *Νεάπολις*; designata est, et hodie *Naprouse*. Hieronymus in S. Paulæ epitaphio dicit, Sichar corrupte dici ab antiquo nomine Sicheim: « Transivit Sicheim, non ut pterique errantes legunt, Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur, et ex latere montis Garizim extractam, circa puteum Jacob. »

Legendum est, ἀπράκτῳ τέτραται loco ἀπράκτῳ.

Col. 721 D 1. Forte λαν προλίπει legendum est, infra enim dicitur Jacob ex Euphrate venire in Sicheim.

Col. 724 A 7. Ἐπίπρεπον δὲ εἶμας sensu caret. Mss. 465 et 466 multo rectius ferunt ἐπίπρεπον, sed etiam tunc aliquid est addendum requirente metro; igitur legendum propono:

Εἶδος ἐπίπρεπον ἦδὲ εἶμας, καὶ ἀμύμονα θυμόν.

Ibid. C 9. Κοινωνήσασθαι, 465.

Ibid. 14. Πεικυμένως quatuor mss.

Ibid. D 4. Αἴτων quatuor mss.

Col. 725 B 1. Ἰωσήφ, 465, 466.

Ibid. 9. Fert textus Ἰωσήφ loco Ἰσμαήλ, et υἱὸς ἀδελφοῦ loco υἱὸν ἀδελφῶν. Quis crediderit Vigerum tanto errori pepercisse.

Ibid. C 9. Hoc dictum videtur per corruptionem nominis Gessen, quæ regio Hebræis assignata est a Pharaone, ut in Gen. xlvii. Idem nomen sed alio modo corruptum legitur, cap. xxvii, Κεσσάν: ms. 468 fert Τεσσάν. Hic est autem difficultus: nam in utroque loco Artapanum civitatem intelligit, per Kessan seu Kaissan: « Ἐν τῇ πόλει Κεσσάν, et cap. 27: Πρῶτον μὲν τὴν Κεσσάν οἰκοδομήσασθαι τὸ τε ἐπ' αὐτῇ ἱερὸν καθιδρύσασθαι. Caput primum Exodi nos docet quæ civitates Pharaoni edificaverint Hebræi, φησὶ δὲ ἱερὸν πύλας ὄχυρὰς τῷ Φαραὶ, τὴν τε Πειθῶ, καὶ Ῥαμεσσή, unde ipse essent Ῥαμεσσή, καὶ Ἰν, ἣ ἔστιν Ἡλιούπολις. Sed quomodo potuissent Hebræi templum vero Deo ædificare in civitate Ægyptiaca, et templum de quo loquitur Artapanus in urbe Caissan? Erantne cuidam Ægyptiorum numini dedicatum sanam, an locus ubi commorabantur Hebræi? Alterutra pars eligenda est: ego vero hanc dirimendam questionem non suscipio.

Ibid. 10. Non dubito quin vera lectio sit τὸ ἐν Παιθῶ, loco τὸ ἐν Ἀθῶς. Nam 1° in Ἀθῶς solecismus est, et 2° gere oporteret ἐν Ἀθῶν; 3° nulla est hujus nominis civitas in Ægypto: ideo vocem hanc immutavi in textu.

Ibid. 11. Quoad etymologiam vocis *Ermouth*, vid. supra not. 58 in cap. 18.

Ibid. D 11. Τόθεν, 465, 466, pro τόκος.

Col. 728 A 3. Quis sit hic auctor? Non videtur esse Philo, qui versibus scripsit, sed potius Polyhistor, ut aliunde confirmat quod in capite sequitur.

Aristæus iste Περὶ Ἰουδαίων, non est accipiendus pro auctore qui narrat historiam versionis Septuaginta Interpretum, in qua graviter erravit Fabricius, *Biblioth. Patr. Græc.*, t. V, pag. 61. Vid. Dahniun, t. II, p. 200.

Ibid. 5. Βασσαράν, 465.

Ibid. 12. Ἰωδάμ. Hæc vox in textu edito primum deprehensa et deinde in Ἰωδᾶμ emendata juxta ms. 466. hanc variationem debuit forme aliquando consimili utriusque litteræ β et μ. Ille Jobab, quem Aristæus dicit ortum ex Esau, idem videtur esse ac ille de quo agitur in Gen. xxvii, 33, ubi datur Esau genealogia: « Mortuus est Bela et regnavit pro eo Jobab, filius Zaræ de Bosra. » Vid. Petav. *Doctrina temp. in Job. et ejusdem originem*, lib. ix, c. 20.

Ibid. 14. Ὑπερβαλλῆν, 468.

Ibid. B 6. Θεμαντών, 466.

Ibid. 7. Σαυχτών, 466.

Ibid. 8. Μινυατών, 466.

Ibid. 9. Παρακαλούμενον, 466, 467, 468.

Ibid. D 3. Τεσσάν, 466, 467, 468. Vide supra not. ad col. 724 C 9.

Col. 729 A 2. Verum et proprium hujus regis no-

men est Χερρῖν. In disticho sequenti reperitur apud Clementis Alex. scholiasten *Protreptic.*, edit. Potter., p. 44:

Μνήματα Χερρῖνός τε καὶ ἀντιθέου Μυκέρῖνον
καὶ Χέλοκος κατιδὼν Μάξιμος ἠγάσασθην.

Ibid. B 4. Locus hic Diodori Siculi, citatur apud Eusebium, *Præp. evang.*, lib. ii, cap. 1, qui locus originem docet cultus diversorum animalium, juxta diversos Ægypti nomos.

Ibid. C 1. Γονέων, 468; γεωργῶν, 466.

Ibid. 6. Lego ut superius συγγενῶν loco γεωργῶν, ut fert textus editus. Ms. 468 scribit γονέων. Mox 466, καταστρατοπεδεύσαι.

Ibid. D 7. Πρὸς φυλακῆς, 466, 467, 468.

Ibid. 11. Ægyptius ille nomine Nacherot probabiliter est idem quem inferius nominat Chanielboth; hoc nomen fert *Chronic. Alexand.*

Col. 732 A 4. Θέλοντας τὰ, 467, 468.

Ibid. 5. Ἀποξενώσαντας, 466, 467, 468.

Ibid. B 6. Ἐλαχίστους, 466, 467.

Ibid. C 11. Ἐλεφαντασιόπαντα, 468.

Col. 733 D 6. Hieronymus ad *Fabiolam* ep. 127: « Illud Hebræi autem quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt. sive motu terræ sive letu luminum. »

Col. 736 B 8. Narratio hæc in qua vera falsis miscetur simillima haberi potest alterius relationis multo magis commentitæ Diodori Siculi, *Eclog.* xi, tom. II, p. 542 editionis in-folio Wesseling; Justini lib. xxvii. Narratio hæc de Moysæ citatur juxta Artapanum apud Eustathium in *Hexæm.*, pag. 78 et seq., cum notis Leonis Allatii. Apud *Chronic. Alex.*, pag. 148 edit. Raderi: « Si attendatur quibus verbis Artapanus loquitur de Moysæ, de ipso Abrahamo, quem dicit astrologie inventorem, et de Josepho cui attribuit templi Heliopolis ædificationem, inde pro certo constabit ad eum usque pervenisse religionis Judæorum cognitionem; sed qui inde concludere vellet ipsum fuisse Judæum, verisimiliter inutili laboris incumberet; etenim admitti nequit ab homine Judæo, in propriæ religionis tamentum, paganorum doctrinas invocatas fuisse, siquidem more constanti, talibus in adjunctis, quidquid Paganismus olebat respuebant Judæi; nec ullo pacto fateri voluissent paganos ritus, nec a Moysæ, sive gentis legislatore, abdicare originem. Verisimiliter est Artapanum non alium esse quam unum inter neoplatonicos syncrētistas, quorum magnus fuit numerus post Christi natiuitatem; emque nec deos, nec mores primitivos abjurantem, neque tamen rationis usum respicientem, enisum fuisse inter se conciliare queque sibi probanda viderentur in doctrinis oppositis quas per allegoriam adunabat. Ideo libentius ad Judæos inclinare debebat quam Judæi ad paganos. Inde intelligitur cur Museus Orphei discipulus pro Moysæ sumptus fuerit. Hæc agendi ratio apud Judæos Christianos hunc solummodo sortita esset effectum ut philosophiæ Græcæ religionem Hebræicam velut fundamentum daret, quod certe parvi momenti fuisset, imminente e contra ingenti periculo veram religionem cum falsa confundendi. Gentiles e contra infinitam diversitatem in deorum cultu profitebantur, et in omni casu traditionibus Judæorum suas fabulas conciliare se firmare quebant: falso dicebant a se Judæorum sapientes mutatos esse que tenebant, et ipsa eorum dogmata intelligi non posse nisi interpretentur sensu allegorico, gentilitium more. » Dahniun, t. II, p. 201.

Ibid. C 2. Poeta Ezechiel, ut ceteri scriptores ab Eusebio citati, *Præp. evang.*, lib. ix, locum dedit controversiæ. Philippsonius qui eix editit opera cum Germanica translatione, Berolini ann. 1850 in-8°, in Prefatione exponit varias doctorum opiniones. Omnes fatentur scriptorem hunc fuisse origine Judæum; sed dividuntur quoad tempus quo floruit. Ille Lemoyne in *Varia sacra*, quem transcripsit Morhof. Polyhistor vii, 2, facit Ezechiel

Christi incarnatione posteriorem, et vixisse supponit eum ad tempus rebellionis Barcozbe, scilicet anno Christi 100 : huic opinioni contradixit Huetius *Demonst. evang.*, prop. 4, c. 24 ; et rationem affert quod Eusebius ex ipso opere Alex. Polyhistoris deprompsit fragmentum quod nobis tradit. Scimus autem hunc Alexandrum cæsar Vitam contexit Suidas, fuisse Syllæ cœvum, sen anno 100 ante Christum floruisse. Ergo Ezechiel illi ætate præcessit. Quidam volunt poetam hunc unum esse e septuaginta Interpretibus qui Scripturas verterunt in Græcum sermonem, sed illud gratis affirmant. An Alexandrinus sit? Affirmat Philippovius, Dahnius negat. Hoc tantummodo constat, ipsum esse Judæum et linguæ Græcæ satis peritum.

Col. 757 B 15. *Μάλιστα δὲ αὐτῶν συγγενεῖς κακουμένους.* Hic versus sequenti non consonat: *Ἄγνο, εἰ τύποις ἀσθενέστερον σθέν.*, « cur percussit infirmiore te? » Nihil in primo versu imparem indicat colluctationem. Præterea, pro κακουμένους, mss. 466, 467 et 468 habent παρουμένους, quæ vox melior est quam κακουμένους quod designatur oppressio; legendum δερουμένους aut simile quid.

Col. 740 A 15. Mihi substituendum fuit nomen Jexan loco nominis Isaar, quem secundum filium Chetturæ dat Eusebianus textus: tum, ut ipse sibi consonet, nam superius, in exponenda Sapphoræ genealogia, illius originem ab Jexan, non autem ab Isaar deducit; tum quia Genesis, cap. xxv, non Isaar inter Chetturæ liberos numerat, bene vero Jexan, qui revera secundus est. « Deinde Abraham aliam accepit uxorem nomine Chetturam, quæ ei peperit Zamram, Jexan, Madan, Madian, Jesboe et Sue. » Nullo modo ferri poterat textus error, nec video quo pacto Vigerus absque animadversione hunc admisit.

Ibid. B 5. *Φησὶ Δημήτριος τὸν Ἀβραάμ τοὺς παῖδας πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ κατοικίαν πύργου· διὰ τοῦτο δὲ καὶ Ἀυρὸν καὶ Μαριάμ εἰπὼν ἐν Ἀσσυρίῳ Μωσῆν ἀθλοπιδία γήμια γυμνασία.* Demetrius Æthiopiæm Judææ respectu ad orientem ponit, Æthiopiassamque dicit Sapphoram, Moysis uxorem. In hoc sacra Scripturam sequitur, quæ Num. xii, 1, Sapphoræ hanc patriam tribuit. Ut ista de Æthiopiæ situ intelligatur opinio, ad altissimam antiquitatem remeandum est, *Odys.*, A, 25 : *Ἀθλοπίας τοὶ δίχθα δειδαλαί, ἔσχατοι ἀνδρῶν, Οἱ μὲν δυσομένον Ὑπερίονος οἱ δ' ἀνύρτος.*

Geographica hujus loci explanatio gravem inter duos primos Homeri commentatores, Aristarchum et Cratem, litem concitavit, quam fuse refert Strabo lib. i, p. 30, et Eustathius in *Odysseam* A, p. 1586, edit. Rom. : non quod de ejusdem regionis in duas partes divisione dissenserent; sed alter, solum Ægypti meridie sitam, Nilo separante, admittens Æthiopiæm, quoad longitudes divisionem instituebat; Crates vero, ex opinione communi ab Homero expressa, quæque adhuc prætebatur Eratosthenes et ipse Strabo, mare circa terram volvi, hanc in duas secabat partes, Chthoniæ et Antichthoniæ, Æthiopesque in utraque ripa sitos supponebat: idem versum hunc afferrebat:

Ἥ μὲν δυσομένον Ὑπερίονος ἦ δ' ἀνύρτος.

Strabo pariter et Crates doctrinam nullis objectionibus obnoxiam abiecit, et Aristarchum oppugnavit, propterea quod, ex ejus systemate, non potius duæ admittende sunt Æthiopiæ, quam duæ Ægypti Nilo separatae similiter. Assertit omnes Erythræ maris ab oriente in occidentem profectos, et Atlantici maris navigatores contra navigantes, cum sibi invicem occurrere non potuissent ob longum Africæ isthmum in hæc maria decurrerent, pariter Æthiopes nominasse utrinque littora populos habitantes (*Vid. Hannouis Periplus*), quod verum est. Deinde Ephori opinionem prodit secundum veterum de Æthiopiæ sententiam, protendi regionem hanc ab oriente hiberno ad hibernum occidentem: Τὸ τῶν Αἰθίοπων

ἔθνος παρατείνετ' ἀπ' ἀνατολῶν χειμεριῶν μέγρη δυσμῶν. Quod exscribit Plinius, 6, 35 : « Sitæ est Æthiopia ab oriente hiberno ad occidentem hibernum. » Hanc divisionem ex pluribus Homeri locis confirmat Strabo : Sic, ex hoc poeta, mare Rubrum, non Nilus, duas interluit Æthiopiæ; hic doctrinam tuerent tur recentiores, tum veteres poetae. Senec., *Herc. furens*, act. I, v. 36 :

*Qua sol recedens quaque deponens diem
Binos propinqua tingit Æthiopas face.*

Ovidius, *Metam.* I, 779, Phaetonem ab oriente ad Solis templum ducit :

*Æthiopasque suos positoque sub ignibus Indos
Sideris iransit, patriosque adis impiger ortus,*

Mimnermus eandem exquisitis sententiam ediderat versus elegiacis, quos nobis servavit Athenæus lib. xi, p. 470, ubi Æthiopiæm Hesperidum regioni opponit.

*Ἥλιος μὲν γὰρ ἔλαχερ πορον ἤματα πάντα
Οὐδὲ ποτ' ἀμικανὸς γίνεσθαι οὐδέμει
Ἰακωὶν τε καὶ ἀντῶ, ἐπὶ ῥοδοδάκτυλος Ἥως
Ἰακωὶν προλιπὸν σὺφανὸν εἰσαναβῆ.
Τὸν μὲν γὰρ διὰ κύμα γέρει καλυήρατος ἐπὶ
Κολη, Ἠραστον χερσὶν ἐληλαμένη,
Χρυσὸν τιμήντος, ἐπόταρον, ἀκρον ἐπ' ἔδωρ,
Ἐδδοτ' ἀραλῆως, χώρον δ' Ἐσπρίδων
Γαίαν ἐς Αἰθίοπων (ἴνα οἱ θοὸν ἄρμα καὶ Ἰακω
Ἔσται), ἔγρη' Ἥως ἠγρήνια μύλη).
Ἔνθ' ἐπέθη ἔκτρωρ ὄχλωρ Ὑπερίονος υἱός.*

Virgilius contra Æthiopiæ ad extremum occidentem ponit, *Æneid.* iv, 480 :

*Oceani finem juxta solemque cadentem
Ultimus Æthiopiæ locus est.*

Orientalis Æthiopes fabulæ Memnonis ortum dederunt, qui, cujusdam Assyriæ satrapæ filius, Trojam venit, occidit Antilochum, et ab Achille interfectus est quasi Anroræ filius. (*Hom., Odys.* Δ, v. 147).

*Μνήσατο γὰρ κατὰ θυμὸν ἀμύμονος Ἀντιλόχοιο
Τὸν δ' Ἥως ἐκστῆς φασεινὸς ἀραλὸς υἱός.
Non vacat Auroræ, quamquam isdem fuerat armis,
Cladibus et casu Trojæque Hecubæque moveri.
Cura Deam propior, luctusque domesticus angit,
Memnonis amissis, Phrygiis quem luea campis
vidit Achillea pereuntem cuspidē mater.*

(*Ovid., Metam.* l. v, 576).

Apud Græcos mythologos hic Memno filius est Tithonis et Anroræ, indeque Priami nepos, et Æthiopiæ rex. Hesiodus in *Theogonia*, vers. 984 : *Τιθῶν δ' Ἥως τέκε Μῆμνονα χαλκοκορυστήν, Αἰθίοπων βασιλῆα.*

Æthiopiæ Titho ad Trojæ succurrendum misit. (*Vid. Athenæum*, l. xv, p. 680.) Posterius, cum Æthiopia propriis in Africa limitibus habuit, Nilo rigata, caputque civitatum ejus Meroe fuit, tum rebenienter, contortis antiquis fabulis, conati sunt, ut ad Nili ripas reducerent Auroræ filium et super solium Meroes imponerent. Inde illud « Memnonium et Memnonis saxæ effigies, ubi solis radiis icta est, vocalem sonum reddens. » (*Tacit., Annal.*, l. ii, 61.) Herodotus in *Thalia* Asiaticos Æthiopes ab Africanis discernit, et in sua exercitus Xerxis perustratione (*Polygm.* 70) tam eos regione quam corporis habita differentes præbet. Οἱ μὲν δ' ἦσαν Αἰθίοπιες ἰστροχῆς εἶσι, οἱ δὲ ἐκ τῆς Αἰθίως, οὐλότατον πρόσωπον ἔχουσι. (*Vid. Dionysium Periegeten*, v. 249.) Hæc usque solos civitatum poetas, apud quos minus valet veritas, quam mythologicæ traditiones. Ipsi tamen historici duplicem, orientalem et occidentalem, existisse Æthiopiæm opinati sunt, aliisque læves, aliis crispas fuisse capillos.

Hinc apparet confusiois causa apud veteres quæcunque de Æthiopiæ agitur. Cum veram æγυπ-

toriarum orbis partium configurationem, Nilique originem ignorarent, orientalemque præterea sibi fingerent Æthiopiæ, Cimærias super omnia ad Nilum et Africam spectantia tenchras obduxerunt. Plerique, Oceanum Atlanticum ad meridiem volventes, falsam Africæ projectionem orientalem assignabant. Unde intelligitur Alexandri error: etenim ad Indum cum pervenisset, credidit se Nili fontes attingisse, et, si fluvium huic aut quemlibet alium huic affluentem, navigando sequeretur, se in Ægyptum adventurum. Vid. Arrian. *Anab.* vi. 1; Strab. l. xv, p. 696. Lucanus, *Pharsal.* l. x, v. 292, in regione Serum fontes Nili ponit: *Teque vident primi (querunt tamen hi quoque) Seres Æthiopiisque feris alieno gurgite campos.*

Virgilius, *Georgic.* l. iv, v. 287, Persidem ei contiguam fecit:

*Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circumspiciat velitur sua rura fuselis;
Et naque pharetrata vicina Persidis urget
Quæ viridem Ægyptium nigra secundat arena,
Et diversa ruens septem diacurrit in ora:
Usque coloratis annis deveexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.*

Statius, *Thebaid.* l. iv, 705, Virgilium suo more secutus:

*Sic ubi se magnis refluus suppressit in antris
Nilus et Eoæ liguentia pabula brumæ
Ore premit: fumant deserto gurgite valles, etc.*

Et lib. viii, v. 538:

*Qualis ubi aversi secretus pabula cæli
Nilus et Eoas magno bibit ore pruina,
Scindit fontis opes, septemque potentibus arvis
In mare fert hincas.*

Sed, iterum dico, hæc vatum licentia gravibus communis auctoribus est. Hygenus, libertus Augusti, *De limitibus constituendis*, p. 116 edit. Paris. 1534, ait ab Ægypto ad Oceanum euntibus Nilum esse transmeandum.

Nulla ergo stupendi causa, tam generalem ejusdam orientalis Æthiopiæ erroneam opinionem, Demetrio et vel sacro scriptori admissam fuisse.

Col. 740 C 1. Omnium mss. textus differt a lectione Roberti Stephani et Vigeri in tribus primis verbis, qui sic se habent:

*Ἐξ ὄρους κατ' ἄκρας οὗ ὄρωνος μέγαν
Τιν' εἶναι, μέγρις οὐρουνοῦ πεχρός.
Πευχρός, 468.*

Ibid. 15. Primorum versuum confusionem reparavit Vigerus in suis notis. Verba reposuit in ordine ad scandendum necessario, et nonnulla mutare debuit. Qua lectione usus est Philippsonius in editione quam seorsim Berolini dedit. Generatim pessimi sunt in codicibus manuscriptis primi versus.

Col. 741 A 5. Ἀπειρία ms. Lugd. 466 et 467.

Ibid. D 11. Ἀναβλίσει 468; ἀναβροῆσει 466; ἀναβροῦσει 467.

Col. 744 A 11. Ms. 466 marg. Περὶ τῆς θυσίας καὶ τῶν ἀζύμων ὁ θεὸς τῷ Μωσῆϊ ὑποτίθεται.

Ibid. B 5. Χρυσὸν τὸ καὶ ἀργυρον ἦρε καὶ στολὰς τὸ ἔνδυμα μισθὸν ἀποδοῖσι 465-467, et ms. Lugd. Batav.

Ibid. 48. Ταῦτες om. 465.

Ibid. Ἐπεξεργαζομένης omnes mss.

Ibid. C 5. Λαθῶν 465-467 et ms. Lugd.

Ibid. C 8. Pro ποτὶα ποσσῶν, legendum καλὰ ποσσῶν, soccis, quorum basis lignea est.

Ibid. 17. Omnes mss. codices ἀπαιλαγγίσσεται habent pro ἀπαιλαγγί εἴσεται: quod legitur ad marginem mss. Lugduni Batavorum, cujus textum adhibuit in sua editione Robertus Stephanus. Vigerus si vel

unum evolvisset manuscriptum codicem, veram restituisset lectionem, nedum eam in margine indicaret.

Col. 745 D 6. Κατ' εὐφρόνης 466-468.

Col. 748 A 4. Αὐχέων 466, 467, ms. Lugd.

Ibid. 5. Κροσσῶσι 466.

Ibid. 6. Ἰμέρος 466, 467 ms. Lugd.

Ibid. 14. Quam dedit poeta Ezechiel phœnicis descriptionem partim arripuit Enstathius *Commentarii ad Hexæmeron auctor*, p. 26 ed. Leonis Allatii cum aliquo variis lectionibus. Eam pariter Isaacus Vossius in suo ad Pomponium Melam commentario, lib. iii, c. 8. citavit et emendavit. Eiusdem aliquot versus exscribit Salmasius in suis *Exercitationibus Plinianis in Solinum*, pag. 548 edit. Parisiensis. Denique Philippsonius, in editione *Fragm. Ezechielis et Philonis Berolini 1850 in-8* excusa ad vers. 8, κατῶτος pro κατῆς legendum proposuit; quod admisi. Idem editor, ut ejusdem poetæ fragmentorum collectionem completeret, opus clausit novem versibus quos citat Eriphanus absque auctoris nomine, tom. I, pag. 544 editionis Coloniae Agrippinae (Lipsiæ), dicens, Scalligerum sequendo, hos ad Ezechielum pertinere. Petavius eos a Scalligero correctos sine ulla animadversione dedit in snis ad *Chronicon Eusebii* notis:

*Ἡ πᾶν ἀρχὴ καὶ πέρασ καίων, ὄρις,
Ὀτῶ βαρὺν τίκτουσα θησαυρὸν καίων
Ἠλδῆν τυρλοῦ, κοθῆρος ἀγροῦτασ θλω,
Χαίρουσα θρίνοις, καὶ στενάγμασι βροτῶν.
Ἰγμῆς ἀθρομους εἰς ἔθρεις ὄμοσάδρων,
Τὸς μαθελλῶνας ἀπλίσαντες ἀλλῶνας
Καὶν μιλῶναι ζωνίῳ πρώτον λόθρον
Ἐπέλατ' ἄρ γῆρ, καὶ ἀκρήτων ποσσῶν
Ἀνωτῶν τε πρωτόπλωτων ἐς χόθνα
Ἰγμῆς ἐτεκτῆρῶσθε.*

« O tu principium et finis omnium malorum, serpens, qui gravem crinum acervum generasti, qui cæcum oberrare cogis, dux ignorantæ in vitæ semita qui suspiris et gemitibus mortalium letaris; te suadente, propinqui immanem exercuerunt furorem in propinquos; fratres in sinu fratrum ferrum impegerunt; Cainus primus, furore obsessus, sanguine per cædem effuso, terram inquinavit. Tu tuique Protoplasten per detestanda artificia vestra ex æternis deliciis detrusistis, ut miserandam hauc terram habitarent. »

Ibid. B 15. In hac confusa narratione, sui error veritati commistus, sane difficile est Judeum agnoscere, et omnem huic hypothesei verisimilitudinem adimit tanta præcipuorum Judæi ipsius historiae factorum ignorantia. Quis enim Judæus Davidem Saulis filium fecisset? Merito animadvertit Josephus Judæos in suæ historiae relationibus esse unanimes, quia scilicet omnes eorum historici suas ex sacris libris historias hauriebant: inde concordia hæc que nullibi. Quomodo igitur Judæus, qui profecto libros historicos legerit, Davidem non esse Saulis filium ignorat?

Ibid. C 3. Textus Μωμάτας habet, pro Μωβίτας, *solenim errore* *μ pro β positio*, inquit Holstenius in *Stephanum Byzantinum* pag. 216. Idem ad verbum Ναβαταῖοι ait: « Si Hebræam originem sequamur, rectius scriberemus Ναβαθαλοῦ quam Ναβαταῖου et verbo Nabatho, *germinans*. Ovidius, *Metam.* i, 61. *Nabathæaque regna*, v, 163. *dextra Nabatheus Ethemon*. Juvenal, *satyr.* xi, 126. *Nabathæo bellæ saltu*. » Hæc vox tamen in *Periegete* per τ legitur, vers. 559:

*Ἄλλ' ἦτοι πρώτοι μὲν ὑπὲρ κλειτῶν Λιβάνου
Ἄγρειοι γαλοισιν ἐκωνυμῆν Ναβαταῖοι.*

Similiter scribit Strabo lib. xvi, pag. 779:

Ἰπρὸς τὴν Πέτραν τὴν τῶν Ναβαταίων καλου-

μένην.

Plinius vi, 28, aut 35: « Nabatei incolunt Petram. »

Ibid. 14. Angelus quem introduxit Nabhan propheta est, cujus nomen corruptum. Vide *II Reg. vii.*

Davidis autem victoriæ de Judææ vicinis populis in octavo capite ejusdem libri II Reg. descriptæ sunt paulo mutatis, in Græcam linguam transeundo nominibus Hebraicis.

Col. 748 D 5. Ἐν Ἀχάροις. Elana urbs Arabia. Simson in *Canone chronico* ad annum 3007, ἐν Ἀδάροις (textus habet Ἀχάροις) εἰς τὸν ὄψειρ (pro εἰς τὴν ὄψειρ). « Elana est illa celebris urbs in sinu Arabico quæ in sacris litteris *Elath*, *Eloth*. Vide Holstenium ad Steph. Byzant. p. 16. Ἀλᾶρον Salmasius ad Sof'nium pag. 284 (novæ edit. 342) docet frequentius Ἀλᾶν dictum numero plurali. Urbis hujus nomen corruptum apud Eusebium *Præp. evang.* l. ix, cap. 30. »

Ibid. 11. Hic in nominibus confusio. Cum decessit David, sacerdotium inter duos pontifices, Sadoc et Abiathar, dividebatur. Abiathar Adonice partes secutus erat, ut illi ejusque posteris thronum compareret. Sadoc e contra cum propheta Nathan, Davide jubente, Gibon ivit, ut ibi Salomonem ungeret. Vid. III Reg. 1. Sadoc a summo sacerdote Heli, qui Samuele educaverat, originem quidem, non nomen ducebat.

Ibid. 15. Nomen Vaphres aut Ouaphres, quod hic Ægypti regi datum invenimus, non idem est ac ille qui in lib. III Reg., cap. iii, et apud Josephum, simpliciter Pharaon nominatur. Hoc nomen regi multo posteriori tribuit Manethon, in serie regum, nempe Apries dicto apud Herodotum, Psammis filio (*Euterp.* 161). Idem ille rex a Jeremia propheta (xliv, 30) vocatur Vaphris, et 414 ann. junior fuit. Interpres eum nominat *Ephre*, recentiores *Hophrah*. Quem *Ὀυαφρῆς* vocat Clemens Alexandrinus, a Vaphre Salomonis prorsus alienus est. Estne vero hic postremus Salomonis socer? Id credi potest; scimus enim hunc principem quamdam Ægypti regis filiam uxorem duxisse. Verum inter reges Ægypti, quorum seriem dedit Manethon, nec non et Eratosthenes, cuiquam tribuendum nomen istud? Solvat questionem alius. Cæterum apud Josephum non aliter audit quam *Pharaon*. « Ad eos autem, inquit in *Antiquit.* l. viii, cap. 6, qui quæsierunt cor omnes Ægyptiorum reges a Minaco, qui Memphim condidit quique multis ante Abrahamum avu: nostrum præcessit, usque ad Salomonem, per annos plus quam trecentorum et mille intervallum, Pharaones dicti fuerint, ab eo qui interjectis post temporibus imperavit, Pharaonis appellatione desumpta, necessarium esse aliquid dicere existimavi ut eorum ignorantia tollatur nominisque ratio manifesta reddatur. Pharaon in lingua Ægyptiaca *regem* sonat. Cum alia pueri nomina haberent, qui postea reges evaserunt, prius, opinor, nomen abicientes, nomine summam potestatem in materna lingua significante sese exornarunt. Sic Alexandria reges, aliter antea nominati, postquam coronam adepti sunt Ptolemæos, a primo hujus seriei vocari se voluerunt. Sic Romani imperatores, alia nascentes sortiti nomina, Cæsares vocantur, quem titulum ab auctoritate parta et dignitate, non a parentibus obtinuerunt. Ideo Herodotus Halicarnassensis, ut puto, postquam 530 reges ab Mene Memphis conditore, Ægypti regnum occupasse declaravisset, nequaquam eorum nomina tradidit nobis; qui scilicet omnes Pharaones erant.

« His omnibus extinctis, susceptoque a muliere regi gubernaculo, cum nonnisi reges communi Pharaonum nomine, et constanti usu, nuncuparentur, quo cognomento regina hæc, utpote femina, in signum requirit, ob eam causam a dicto cognomine exclusa est propter sexum; atque mihi ex meis libris gentilibus notum est nullum regem Ægyptiacum, post Pharaonem Salomonis socerum, hoc nomine fuisse appellatum. »

Col. 749 B 7. Nomen *Sebrithita* adulteratum esse patet; *Sethroita* legendum est, ut infra legitur *Barithita*. Lucas Holstenius in *Stephanum Byzantinum* veram posterioris restituit orthographiam: cum vo-

cat *Athribitam*; at errorem non vidit prius qui extra Delta, sicut et alii nomi hic relati, non mihi videtur collocandus. Ptolemæus Ægypti nomos in quarto libro suo enumerans unum in his regionibus sub *Sethroita* nomine ponit. Manifestum est igitur istum nomen proximum esse his qui pone sequuntur, *Mendesianum* cujus urbis præcipua Tmuis; *Bousirites*; *Bousiris*; *Leontopolitanus*, *Leontopolis*; *Athribitanus*. *Athribis*. Admittenda certe est *Lucæ Holtenii* restitutio quoad nomen *Athribita*. *Borchartus* in suo *Phaleg.*, p. 59, lib. i cap. 15: « Delta Ægypti proprie dicebatur *Rib* unde est quod in ipso corde τοῦ Δέλτα nomen medius *Athribis* appellabatur, id est cor pyri. » Vid. *Etymologicum magnum*, voce Ἄθριβης. Ἀθριβῆς πόλις Αἰγύπτου γράφεται ἐπὶ καὶ Ἀθλιβῆς. ἥ δὲ πόλις ἡ Ἀθλιβῆς. Νικάνου δὲ διὰ τοῦ Ρ. Τοῦ Δέλτα τῆς νησοῦσμένης Αἰγύπτου ἐστὶ κεφαλὴ, κατὰ καρδίαν σχῆμα τῶν περιγεγραμμένων Νεῶν μεθυσόμενων, ὅθεν τὸν Νοτὸν Ἀθριβῆν προσήγορεύσαν ἔπειρ, εἰ τις Ἑλληνιστὶ βοῶλοιο γράζειν, οὐκ ἄλλως ἔχει λέγει πλὴν καρδίαν. Οὕτως Ἀπῶν καὶ Ὀρίων.

Vide *Reland*, *Palæstina sacra*, l. II, p. 937 et seq. ubi hæc etymologia vocis *Rib*, pyri, in controversiam venit. Idem *Borchartus*, p. 259, « *Ægyptiis* ἔθ vel ἦθ est cor ut scribit *Horus Hieroglyphicon*, l. xv, c. 7 et *ῥιβ ῥιβῆ, pyrum*; inde *Athribis*, cor pyri, id est Ægypti partem quam pyri forma Ægypti *Rib*, id est pyrum vocabant: quod nomen hodieque servatur post tot sæcula incorruptum. Erris scribit *Leo Africanus*. Apud *Libros sacros* legitur *Raab*; quod pluribus ostendit exemplis. » (Vid. *Reland*.)

¶ Ibid. C 1. Souro, nomen quo hic vocatur rex Tyriorum, multum differt ab eo quo nuncupatur apud *Josephum*, *Εἰραμος Antiq. Judaic.*, l. viii, c. 2 et seqq. Litteræ quas citat *Josephus* ab *Eusebio* textu recedunt ut et nomina; quibus apparet eos non ex iisdem fontibus hausisse. Cæterum in ideis consentiunt. Apud *Josephum* *Salomon* postulat ut in *Lihano* ligna cadantur, quod a rege Tyri ei conceditur. Ex his liquet *Josephum* tertii libri *Itegm* relationem, cap. v et vi, diligentius secutum fuisse. Tyri regis nomen, de quo hic tantum agitur, in *Scriptura sacra* est *Hiram* (*III Reg.* v et seqq.). In *Josephii* mss. legitur: *Εἰραμος Χεῖραμος*; *Menandro Ephesino* vocatur *Εἰραμος* et; Ἀβδάλου. *Simson* sic *Souronis* nomen ex aliis deducit: etymologia de qua alii judicant; ad annum mundi 2977: « Appellatur *Hebrais* *Hiram* et *Huram*, *Græcis* *Εἰραμος* et *Σούρων* in *Eupolemi* verbis apud *Euseb. Præpar. evang.* l. ix, c. 33; efferunt autem *Σούρων* pro *Ὀύρων*. »

Col. 752 A 2. Ἀντίγραφος ἐπιστολῆς Σούρωνος 465, 466.

Ibid. B 2. Σολομών εἰς Ἀβανὸν ἀπελθὼν κεκμήκεν τὰ ξύλα δὲ ὁ πατήρ αὐτοῦ προέλαμψεν 465.

Ibid. 11. Ἐκ τῆς φύλης τῆς Δαβὲ. Posterus vult legi ἐκ τῆς φύλης Δāv. Primum nulla est tribus Davidis qui non est patriarcha. In lib. II cap. 1, *Parolipom.* § 13, 14 legitur:

« Misi ergo tibi virum prudentem et scientissimum, filium mulieris de filiabus Dan. »

Ibid. 12. In textu ξξ, at in mss. 465 legitur ἐξήνα; ex accentu errorem esse patet, pro ἐξήνοτα. Etiam longitudo non poterat esse sex cubitorum tantum, quando sexaginta erat latitudo.

Ibid. C 14. *Josephus* duodecim cubitos dat eis in circuitu quatuorque digitos crassitudinis (quod verisimiliter intelligendum est de aurata), etiam si res non enuntietur.

Ibid. D 1. Οἶκος hic pro sancto sanctorum ponitur: οἶκος τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, aiunt I *Paralip.* iii, 40; στήνα antependendum esse videtur. Vocibus istis quoque propositi vocem πρό 4° ut indicaretur ubi essent istæ columnæ; deinde ne error lingue irrepere: στήναι aut στήναι τοῦ οἴκου sensu carere atque syntaxis ledere judicaveram in *Par-*

tip. l. II, c. xi, v. 15, locus de quo hic agitur sumitur hoc sensu : Καὶ ἐποίησεν ἐμπροσθεν τοῦ οἴκου στήλους δύο, καὶ ἔστησε τοὺς στήλους κατὰ πρόσωπον τοῦ ναοῦ, ἓνα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὸν ἕνα ἐκ ἐπιπέδων· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ δεξιῶν· Κατ' ὀρθῶς· καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐξ ἀριστερῶν· Ἰαχὺς. v. 17. Inferius adhuc reperitur οἶκος pro Sancto sanctorum.

Col. 752 D 2. Vocem δέκα bis lego ad determinandum candelabrorum numerum quæ numero decem existisse videtur ex eo quod inferius legitur : videtur unicuique candelabro septem fuisse luminaria, unde coalescit numerus septuaginta. *Paralip.* hic etiam mihi auxilium præbuerunt, lib. II, cap. iv, v. 7. Καὶ ἐποίησε τὰς λυχνίας τὰς χρυσαῖς δέκα κατὰ τὸ κρίμα αὐτῶν, καὶ ἔθηκεν ἐν τῇ ναῷ πέντε ἐκ δεξιῶν, καὶ πέντε ἐξ ἀριστερῶν.

Manifeste errat Josephus qui decem millia fuisse contendit, *Antiq. Judaic.* l. vii, c. 5.

Col. 754 B 2. Quamvis manuscripti codices in conservando dactylologis unanimitur concordent, textum mutandum esse et dicitur scribendum existimavi. Hanc a me recte factam fuisse emendationem omnia probant : 1° Ex absurdo probatur. Quomodo fieri potuit ut duo annui constantes catenulis supra templum in machinis, viginti cubitorum amplitudine, positis, totum fastigium templi obumbraverint, quadringentis dependentibus tintinnabulis unoquoque talentum pensante? 2° Reliqua phrasim veram vocem restituit, at in genere feminino pro neutro; mss. 466. οἶκος τοὺς δίκτους pro δίας τὰς δίκτους habet, ita ut tria genera substantivum neutro tribuantur; sed verum vocabulum inter hæc mendosa semper apparet. 3° De rete agitur in *Paralip.* l. II, c. iv, 12. Καὶ δίκτυα δύο τοῦ συγκαλύψαι τὰς κεφαλὰς τῶν χωβαρῶν· καὶ κώδονας χρυσοῦς τετρακοσίους ἐν τὰ δύο δίκτυα.

In ultimo cap. *Jerem.*, v. 22 : Καὶ δίκτυον καὶ βάλ' ἐπὶ τοῦ γέλου κύκλου, τὰ πάντα χαλκᾶ.

Ibid. D 5. Hæc assertio, sicutum aureum talento æquivalere, omnino mihi falsa et glossa Eusebio addita videtur. Josephus, in tertio libro *Antiq. Judaic.*, sic refert argentei sicli valorem : Σικλὸς νόμισμα Ἑβραίων ὢν, Ἀττικὰς δέχεται δραχμὰς τέσσαρας. « Sicutus Hebræus quatuor drachmis Atticis æquivalat » iste erat siclus sacer. Siclus communis didrachma valebat, id est mediam alterius partem. V. Waserus, *De antiquis nummis Hebræorum*, libro II, ubi de siclo. Etiamsi æstimaretur aurum, ut hodiernis diebus, sedecies argento gravius, talenti pondus nondum attingeret. Talentum 60 mnis constat; nona centum drachmis, quod efficit 6000 drachmas in talento. Pars quarta numeri 6000 est 1500. Aurum valere potuit quindicies suum pondus in argento, sed non millies et quingenties. Siclus aureus est igitur pars talenti centesima.

Col. 756 A 14. Timochares ibi nominatus estne astronomus Timocharis in septimo *Almagestis* Ptolemæi libro citatus, ut qui computationes de stellis reliquerit, et quibus Hipparchus induxit celi retrogradum motum quod producit æquinoctiorum antecessio? Hipparchus præcessit circiter 150 annis, 283 annis ante Christum natum.

Ibid. B 6. Differentia inter has mensuras Jerusalem circuitus Scaligerio mentem suggestit μθ' emendandi apud Timocharem et μζ' in Schœnometro, quia Hecateus Aberdria, quem ut auctorem fide digniorem habet, urbi buic circuitus stadia 50 assignat, in libro *De Judæis*. Vide Scaligerum in *fragmentis post emend. tempor.* p. 24 notarum; *Reland Palaestina sacra*, t. II, p. 855.

Ibid. C 7. Ista Philonis carmina, non minus corrupta quam quæ ex eo de Abraham jam allata, nullam fore opem e mss. ducunt. Josephus Scaliger et Isaac Vossius, in snis exemplaribus quasdam emendationes proposuerunt, quæ nec sensum perfectum dant nec exactum carminum metrum. At, r' r' r' u' s

versum Vossius legit νισόμενος pro νηχόμενος δέρεχθρον δαδὰ μεγαστοχόου λαετρός, quod nullo modo hunc corrigat versum. Attamen δέρεχθρον indubium mihi videtur. Scaliger legit μεγαστοχόου, quod præstat ad metrum.

Ad tertium versum, Vossius legit ἔξαιετα, quod est participium in casu dativo plurali concordans cum λαετρός; mss. 465, 468, legit ad quintum versum quod proponit Scaliger, nempe ὅτερ πύργουσι δρεινοῖς. Vigerus proponit ὕπαι. Tandem ad octavum versum, Scaliger legit ὑεροχόου pro ὑεροχόουσι, quod est antepenodum. Et cum his etiam emendationibus, difficile est textum restituere. In vocibus hinc s'v δαδὰ secundi versus, quæri debet substantivum neutrum vocum τε θαμβηστάτων ἄλλο

Νισόμενος δ' ἐρύπερθε το θαμβηστάτων ἄλλο δέρεχθρον δ' ὅτ' οἶδα μεγαστοχόου λαετρός ῥεούμας ἐμπλ' ἰσθίου βαθῶν ῥόν ἔξαιετα, ῥεῦμα γάρ ὑγίφ' ἀντρον ἐν ὕπαισι νηροῖσι ἕμμερον πολυρῆθες ὕπαι πύργουσι δρεινοῖσι Στροφάται, καὶ ἔτηρὰ πέδω κεκονημένα κρήνη Τηλεφάρ δεικνύσιν ὑπέρτατα ἄμυθα λαῶν. Αἰπὸ δ' ἄρ' ἐκπτόνσι διὰ χροῶν δέροχόου Σωλήρης.

Col. 757 A 3. Vocem οἶκος verto *sanctum sanctorum*; hujus interpretationis in præcedentibus capitibus ostendi convenientiam; vid. cap. 54. Reipsa, non totum templum ad orientem spectat; sunt enim alie partes ædificii quas undique sol respicit; at pars præcipua, id est οἶκος, vertitur ad orientem.

Ibid. 11. Ὑποδοχίων Aristæus et omnes mss.

Ibid. C 8. Quisnam sit hic Astibares, Medorum rex, ab Eupolemo nominatus, eruditi non consentiunt. Simson, ad annum mundi 3596, vult hunc esse Cyaxarem; ad annum 3447, eandem thesim proponat : « Darium Medum non Medorum sed Chaldæorum regem fuisse testatur Daniel cap. ix. Assuerus ille ut modo dixi non alius est quam inclitus Cyaxares, ut et ipsum nomen indicat, quod varie effertur, nempe Assuerus sive Achaerius. » *Ἀστιάρης Ὀξυάρης* (pro Ὀχοῦάρης) Ἀξοάρης, Ὀξάρης, Σέρξης et Ἀξάρης unde fit Κυαξάρης. — Falluntur ergo qui putant hunc Assuerum esse Astivagum. B. Hieronymus Josephum secutus, existimat Darium Medum fuisse Astyagis filium, Cyri avunculum, et patri Astyagi in Medorum regno successisse. Scaliger in notis suis in fragmenta, p. 40, dicit a Ctesia Cyaxarem nominatum fuisse Astibarem. Vide Diod. Sicul. lib. II, 34. Nihilominus Wesseling, in nota ad annum 3596 Simsonis, credit Astivagum sub hoc nomine additum esse; nam filia ejus Aroitis in matrimonio Nabuchodonosori juncta fuerat si Alexandro Polyhistori a Synkello citato, p. 240, fides adhibenda sit. Scaligerus, in *Emendat. tempor.* vult eundem esse ac Nabonidem (vid. *prolegom.* a p. 32 ad 36), Labymeten Herodotis, sub quo Babylon a Cyro capta fuit, quem misit ut satrapam in Carmaniam. Has varias opiniones mihi satis sit exposuisse, quas nec tueri volo nec impugnare.

Col. 760 A 2. Rebells iste, ex fusiore Berosi narratione, apud Josephum, est Pharaon Nechao aut Necos quem Berosus ut satrapam considerat; Herodotus vero, juxta Ægyptiorum sacerdotum narrationem, eum habet ut verum Ægypti dominatorem. En verba Berosi apud Josephum : Ἀκούσας δὲ πατὴρ αὐτοῦ Ναβουδάσσαρος, οὗ ὁ τεταγμένος Σατράπης ἐν τε Αἰγύπτῳ καὶ τὸς περὶ τὴν Συρίαν τὴν Κολοῦν καὶ τὴν Φοινίκην ἑπίκοις ἀποστάτης γέγονε, συστήσας τῷ υἱῷ Ναβουχοδονοσῶρος, ἐντι ἐν τῇ ἡλικίᾳ, μέρη τινὰ τῆς δυνάμεως, ἐπέπεμψε ἐπ' αὐτόν. Joseph., *Contra Apionem* l. 1, 119.

Ibid. 7. Berosi fragmentum ab Eusebio ibi relatum his a Josepho citatur, 4° in decimo libro *Antiquit.* cap. 11; 2° in primo libro *Contra Apionem*, 19 : numeri annorum regiminis Nabopolassar non concordant. In *Antiquitat.* legitur κα', 21 ;

in scripto *Contra Apionem* x9, 29. Scaligerus, in suis notis de antiquorum historicorum fragmentis, quæ sequuntur librum *De emendat. tempor.*, numerum 29 anteposit. Scaligerum secuti sunt Simon ad annum mundi 5409, et Capellus in sua *Chronologia sacra*, Eusebius in omnibus manuscriptis codicibus numerum 21 habet, utpote qui hunc locum citando, *Antiquitatum* librum verisimiliter transcripserat; iste enim error, si error est, vetustissimus est, cum apud Syncellum sanctumque Epiphanium reperitur. Contra Scaligerum et pro numero 21 sunt Usherius in *Chronologia sacra*; Marsham *Canon chronicus*, p. 587 edit. Lipsiæ; Van Alphen, in *Appendice*, cap. 8, § 11 commentarii super cap. xi Danielis; Prideaux, in *Historia Judæorum*, tom. I, p. 119; tandem Perizonius in suis *Originiibus Ægyptiacis*, c. 23, a. p. 479 ad 504. Petavius in libro nono, cap. 58 *Doctrinae temporum*, Nabopolassar regnum 21 aut 25 annorum tribuit, juxta Ptolemæi canonem regum Babylonis. Ex omnibus his chronographis aliâ optionem suam rationibus tuerentur, aliâ vero suam exponunt nec probationibus firmant. Hæ sunt rationes quibus Scaliger nititur: numeri 1 et 9, 8, et 11, facile confunduntur, et etiamsi hæc diversa lectio non in alterorum textuum reperitur, is ta emendatio, inquit, ex initio prophetiæ Ezechielis, indicenda fuisset. *Id factum est in tricesimo anno, in quarto, in quinta mensis, cum essem in medio captivorum juxta fluvium Chober, aperti sunt cæli et vidi visiones Dei.*

Cum Ezechiel esset in Chaldæa, annos, inquit Scaligerus, computare debebat tantum ordiens ab initio regni principis viventis. Porro hic princeps erat Nabopolassar; tricesimo igitur anno incepto, vel vicesimo nono completo mortuus est Nabopolassar, centesimo quinquagesimo secundo æræ Nabonassar.

Perizonius affirmat hunc tricesimum annum non exprimere tempus quo regnavit Nabopolassar, bene vero tempus quo, pulsus Assyriis, sese in libertatem vindicaverunt Babylonii et Nabopolassarem anno centesimo quadragesimo quinto æræ Nabonassar mortuum esse; annum autem centesimum quinquagesimum secundum responderi tricesimo anno expulsionis Assyriorum Babylone. Inde Perizonius questionem aggreditur quomodo quartus annus Joachin, regis Judæ, primus esse potuerit Nabuchodonosoris; quem ut sequar profecto non committam, presertim cum, iisdem fere manentibus tenebris, vix post paginas viginti *Orig. Ægypt.* questionis finem imponat. Numerum igitur 21 non mutò:

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

Col. 760 B 2. *Evilmerodach*. Textus Eusebii fert *Evilmerodachos*. Josephus *Contra Apionem* scribit, *Evilmarodachos*. *Evilmarodach* (IV Reg. xv), Syncellus *Eridamrodach*. Diu inter tot hujus nominis lectiones varias hæsi incertus, tandem communiter receptum nomen elegi, quale in Scriptura sacra et apud Scaligerum invenitur.

Ibid. 7. *Neriglisar*. Hoc nomen, apud Josephum, *Contra Apionem*, *Neriglisar* scribitur: Scaliger hanc lectionem recepit.

Ibid. 8. Textus Eusebii fert *Chabassoarachos*; loco hujus lectionis manifeste vitiatæ, Josephi lectionem, quæ ab omnibus eruditissimis probatur, elegi.

Ibid. 13. Scaliger in nota ad hunc locum, p. 15 et 16, eo tendit ut probet hunc Nabonidem esse Labyntem III Herodoti qui a patre historici filius Labyntem I (Nabuchodonosoris) falso declarat; secundum ipsum Scaligerum hic inveniretur Darius Medus a Daniele memoratus. Sic regnum Balthazaris (Labassoarachod) juxta prophetiam primum transit ad Medos, id est ad regem ex gente Medica, deinde ad Persas, postquam Cyrus Nabonidem e solio expulisset et in Caramaniam relegavisset. Hæc versio satis approbata est quamvis adversarios habuerit: cum de ea

dixerim, ubi de Astibare, illum iterum agitare non aggredior.

Ibid. D 6. *Per septuaginta annos*, textus et manuscripti codices *πεντήκοντα* ferunt, *quinquaginta*, cum *ἑξομήκοντα*, *septuaginta*, eviderent legendum sit.

Hic error jam in textu Josephi *Contra Apionem* reperitur, lib. I, c. 21, ubi Lesthi proponit corrigendum *ἑξομήκοντα*: apud Syncellum propagatus est. Attamen verisimile non est Josephum ignorare potuisse captivitatis spatium, quæ 70 annis perduravit, quam prenuentianter propheta tanto perduraturam esse, quam ipse Josephus in principio undecimi libri suarum *Antiquit.* tot annos durasse declarat, illumque omnia hæc oblitum captivitatis solummodo spatium annorum quinquaginta assignasse.

En verba II libri, c. 1: «Primo anno regni Cyri, qui septuagesimus erat a die transmigrationis populi nostri et terra natali in Babyloniam, Dominus miseris est captivitatibus et ærumnarum quæ isti miseri tulerunt, sicut eis per prophetam Jeremiam prædixerat, antequam urbs subverteretur, videlicet post servitutem sub Nabuchodonosore ejusque successoribus, quæ septuaginta annis erat duratura, se eos in patriam restituaturum eosque templum reedificaturum, et quæ olim felicitate gavissuros.»

Ibid. 9. *Et decimo regni Darii anno; Josephus contra Apionem*, I, 20, *annum secundum* scribit; Syncellus ejus imitator *sexturn*; et Abraham, in *Phar. Vet. Test.*, hanc epocham libentius admittit: quæ autem vera sit lectio non vides.

Ibid. 13. Orthographia *Nabuchodonosor* nominis varia est: nunc legimus *Ναβυχοδονοσορ*, *ρος*, et in hoc textu, nunc *Ναβυχοδονοσορος*, *ρου*. Apud Daniele, *Reyes*, I, IV, *Paralip.*, I, II, librum *Judith*, illud nomen non declinat. Apud Berosum et Abydenum, secundæ declinationis ascribitur.

Septuaginta Interpretes formam Hebraicam servaverunt, scriptores Græci hæc nomina externa Græco usui accommodarunt.

Col. 761. A 12. Hæc vox desumitur ex oraculo Creso reddito, juxta relationem Herodoti, *Chio*, 55: «*Ἄλλ' ὅταν ἡμίτερος βασιλεὺς Μήδεωσι γέννηται καί τε, Ἀνδρῶν, ἀδελφεῶν, πολυήγη· ἴδου παρ' Ἐργω Φεύγειν, μηδὲ μένειν, μηδ' αἰδεῖσθαι κακῶς εἶναι.*» Cyrus sub nomine Moli designabatur, propter illum originem ex patre Persa et matre Meda.

Ibid. B 6. Hæc quodam modo prophetia, in ore Nabuchodonosoris primo aditu in mentem revocatur quartum Danielis caput quocum concordat, et a quo discrepat vicissim. Concordant in eo quod in utroque agatur de hominibus ad statum bestiarum adductis. At in libro prophete, ipse Nabuchodonosor hanc sortem experitur, dum apud Megasthenem imprecatio est contra Medum adiuturum Persas ad evertendum Babylonis imperium; hic Medus, quem Assyriæ decus nominat, non alius potest esse quam Darius Medus qui Balthazaris mortem intulit, et qui verisimiliter, ex opinione Megasthenis, ad tradendum Cyro regi ejus urbem caput concurrere debebat. Ista imprecatio cum Berosi fragmento collata, c. 40, huic Scaligeri opinioni satis favet (*Nota super fragmenta*, p. 22 et seq., *Proleg.*, p. 37 et 579), scilicet Nabonidem, Labyntem Herodoti, eundem esse ac Darium Medum Danielis. In ista imprecatione, *αἰτῶσαι πρῶβρον* adhuc est Ionicum atque poetium, Herodotus, I, vi, 86: *ἐκτετριπται πρῶβρον ἐκ σπάρτης*; I, 32, *πρῶβρον ἀνέτριψε*; Sophocles, in *Electra*, v. 763: *Τὸ παρ' εἰ δεσπόσει τοῖς κάλυπτον πρῶβρον ἔσθραρι γένος.*

V. 514, *πρῶβρον ἐκτριπείας*.

Eurip., *Hippol.*, v. 682:

Ζεὺς σ' ὀφρνήτωρ ἐμῶν πρῶβρον ἐκτριπείας.

Ibid. B 14. Credo pro *πείας*, *condere*, quod nemo Nabuchodonosori tribuit de Babylone, legendum esse *τεγίσαι*, *munire*. Idem Abydenus hanc a

Belo, Nabuchodonosoris avo, urbem conditam fuisse tradit.

Col. 761 C 3. Τῷ χρόνῳ δὲ τῷ *Ἰκνευμένῳ* ἀναρισθῆναι. Haec expressio mere Ionica ostendit scriptorem ad tempora posteriora pertinere non posse.

Gregor. Corinth. De dialecto Ionica, 156: Ἔδ' οὐκ Ἰκνευμένως ἀντὶ τοῦ ὀ προσκλήσεως, ὡς καθηκόντως ubi interp.

Forma *Ἰκνευμένως* anteponenda est forma *Ἰκνευμένων*. Herodotus, l. vi, 63: Ὅστε Ἰκνευμένους βασιλεύοντα Σπάρτης. Ibid., 86: Συνενηχίηται δὲ οἱ ἐν χρόνῳ Ἰκνευμένοι, ubi interp.; Plutarch., De educat., 9, in Emil. Paul. et in Casare. Oraculum apud Demosthenem, tom. II, p. 1072: Ἐν Ἰκνευμένῳ ἀμέρα: hoc pertinet ad Dorismum. Damascenus: Apud Photii cod. 212, Vita Isidori, pag. 551, ed. Bekkeri.

Κατὰ τὸν Ἰκνευμένον χρόνον, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν ἑταίριον. Hunc sensum hic habet istud vocabulum: « temporibus quae secuta sunt. » Ἀναρισθῆναι: « jam nullum supererat vestigium. » Sic interpretor illam vocem quam Vigerius ad Belum refert; quod est falsum. Quod Belus evanuerit, parvi refert ad narrationem; at nosse operae pretium est jam disparuisse has antiquas constructiones tempore quo Babylonem Nabuchodonosor reaedificavit. Valckenauer, ad locum citatum Herodoti, de Abydeno loquens dixerat: « Non palam fit an ad Belum sive Babylonem, illud verbum referatur; hoc mihi quidem non dubium videtur. »

Ibid. 5. Haec sunt januae, quas propheta Isaias, cap. 45 indicat: Θύρας χαλκᾶς συνρέψω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συλλέσω.

Ibid. 8. Fluvius, aut Euphratis brachium, hic Armaclius nominatus, aliter ab aliis auctoribus appellatur: sic Ammianus Marcellinus, l. xxv, c. 2 dicit: « Ventum hinc ad fossile flumen Naarmalcha nomine quod amnis regum interpretatur. » Plineus, lib. vi, c. 26: « Sicut qui tradunt Euphratem Chobaris praefecti opera deductum, ubi cum diximus flumi, ne praecipiti cursu Babyloniam infestaret, ab Assyriis vero universis appellatum Armacliar, quod significat regium flumen. » Isidorus Charaxenus in *stathmis Parthiis*: Διαβάσαντων τὸν Εὐφράτην καὶ Ναρμάλχαν ἐπὶ Σελευκίαν τὴν πρὸς τῷ Τίγριδι.

Hoc fluminis brachium, quod idem esse videtur, ac fluvius Chobar apud prophetam Ezechiellem pluries nominatus, *regium flumen* vocabatur; et hac admissa significatione, Bochartus in *Phaleg*, lib. I, cap. 8, pag. 34, Naarmalcha potius scribendum censet.

Ibid. 10. Non magis inter auctores convenit de nomine huius aquarum ex Euphrate decursus: Plinius enim *Narraga* nominat, Ptolomeus *Baersarem* aut *Maarsarem*; Ammianus Marcellinus *Marsiam*; Bochartus ibidem p. 35, existimat apud Abydenum *Naxrachion*, id est *stagni fluvium*, legendum esse.

Ibid. Dubitatum est utrum legendum sit Βορσιπών pro Σιππαρηών - attamen istae duae urbes Borsippa et Sippara non procul a Babylone sitae sunt, prior ad austrum (Borsippa); posterior ad septentrionem (Sippara).

Col. 764 B 9. Huius historici nomen apud Eusebium et Josephum diverso modo scribitur; Josephi editiones *Cononem* ferunt; qui ad manus mihi fuerunt Eusebii codices manuscripti *Cononem* omnes habent; quod manifeste corruptum est; utrum vero substitui debeat nomen *Cononis* quaeritur.

Conon, cuius quinquaginta narrationes Photius in sua bibliotheca summam nobis tradidit, Julii Caesaris aequaevis erat, secundum eundem Photium. Supradictas narrationes dedicaverat Archelao Philopatori, ultimo Cappadociae regi, qui Antiochum in bello contra Augustum secutus est. Cum istae narrationes ex mythologia Graeca omnino hauste sint, unde concludere fas est eis natus

non esse controversias de antiquitate Judaeorum, ideo censeo scribendum esse Κάμων pro Κώνων. Accipimus enim a Michaelo Apostolio, *Prov.* xx, 29, p. 257 editionis Pantis, huius nominis auctorem de inventionibus scripsisse: unde oriri debuit occasio populorum barbarorum origines investigandi. Dicit autem: Φοινικῆζ γράμματα (litterae Phoeniciae), Κάμων ἐν δευτέρῳ τῶν Εὐρημάτων ἀπὸ Φοινίκης τῆς Ἀκταίωνος ὀνομασθῆναι ἤρησι, μυσθίζονται δὲ ὅτιο; ἀρσάνων μὲν παλῶν ἀπαίσι, γενέσθαι δὲ αὐτῷ θυγατέρα; Ἀγλαύρη, Ἐρση, Πίνόροσον, τὴν τε Φοινίκην ἐπιπαρθέον ὡσαν τελευτῆσαι: ἐδὲ καὶ Φοινικῆζ γράμματα τὸν Ἀκταίωνα εἰπών, βουλόμενόν τινος τιμῆς ἀπονεῖμαι τῇ θυγατέρι.

« Camon, in secundo *Inventionum* libro, dicit denominationem Φοινικῆζ γράμματα litteris ab Actaeone datam fuisse. De illo narratur, quod cum non habuisset filium, ei nate fuerint Aglae, Aelura, Ersea, Pandrosa, et Phoenicia, quae virgo mortua est, e jusque in memoriam vocavit Φοινικῆζ γράμματα, *elementa scripturae.* »

Haec narratio suspecta videtur eo quod nomina quae tribuit Actaeonis filibus sunt Cecropis filiarum nomina. Pro Ἀκταίωνος igitur legendum est apud Michaelem Apostolium Κίχρατος. Vide 14 cap. in lib. *Bibliotheca Apollodori*. Actaeon Cecropis socer fuit. De Actaeonis existentia vide Africanum ab Eusebio citatum, *Pr. ev.* l. x, c. 10, p. 490.

Col. 768 B 8. Χαλκᾶτὰ καὶ λαλᾶ. Vide Zenobium, *Centuria* vi, 538.

Ibid. 15. Σκωροπέσθαι, quod transtuli, *omnia agere ut eripiatnr ab Hebraeis*, est expressio apud oratores usitata ad artificium, dolum, omneque machinationis genus indicandum; hoc sensu intelligenda sunt Theopompi verba ab Harpocratione citata ad vocem Ἀττικῶς γράμματα. Θεόπομπος ἐν τῇ κ' τῶν Φιλολογικῶν ἐπισημασθῆσαι λέγει τὰς πρὸς τὸν Βάρβαρον συνθήκας, ὅτι οὐκ Ἀττικῶς γράμματα ἐστρητευσθαι, ἀλλὰ τοῖς τῶν Ἰώνων. Theopompus declarat in vicissimo quinto *Philippic*. libro, factum cum Barbaro (Persis) fabricatum fuisse, fictum, suppositum; nam litteris Ionicis non Atticis aere incisum legitur.

Ibid. C 3. Ὁ καθελς. In codice manuscripto, 468, haec verba disjuncta reperitur: Ὁ καθ' εἰς: εἰς καθ' εἰς reprobat a Luctano in Solécistica, p. 577, tom. III: Εἰ ἄρα καθ' εἰς λαμβάνει σε περιών - Thomas Magister in voce: Ὁ καθ' εἰς ἀλλὰ καθ' ἕνατος δὲ λέγειν. Certe equidem, juxta grammaticam dicendum esset καθ' ἕνα et καθ' ἕνασπον - attamen in omnibus linguis notum est istiusmodi locutiones vitiosas introduci et propagari: ὁ καθ' εἰς ab auctoribus ecclesiasticis Judaeis et Christianis saepius usurpatum est; *Machab.*: Ὁ καθ' εἰς δὲ τῶν φίλων. Epistola ad Romanos, cap. xii: Ὁ δὲ καθ' εἰς ἀλλήλων μὲλη. S. Marcus xiv, 19: Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῷ εἰς καθ' εἰς. S. Joannes evangelista cap. vii: Ἐξήρχοντο εἰς καθ' εἰς. Eusebius in *Historia Ecclesiastica*: Καὶ μὴ μόνον ἐξ ὁ καθ' εἰς, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες ἀθρόως ἀνευφημοῦμεν, lib. x, pag. 466 edit. anglie., 372 ed. Valesii. Nihilominus forma καθ' ἕνα ab egregiis auctoribus anteponitur. Vid. notam Graevii de loco *Solécisticae*, et Thomae Magistri commentatore, notamque Henrici Valesii ad locum citatum *Hist. Eccles.* Eusebii.

Col. 769 A 7. Καὶ ἀκούοντες τὴν παρ' ἡμῶν ἀληθεῖαν. Lego ἀκούοντες, cum ἀκούτες exprimat contrarium his, quae Clemens probare conatur. Si enim invitū Hebraeos diripuisse, illos immerito vituperaret: legendum est igitur ἀκούοντες vel ἐκόντες.

Ibid. B 2. Pro καταχρόμενος, καταρκόμενος lego, sensu reiterandi. Plutarchus in *praecipit. conjug.*, l. VII, p. 415 edit. Huten: ὅτις ὁ πρόπος τῆς οικοδοσῆς, μήτε φέγειν, μήτε δυσχεραίνειν τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀνδρός ἀρχομένου αὐτὴν καταρκεῖσθαι.

« Sic agere debet uxor ut uirum recuset

neque ægre ferat ea repetere quæ maritus prævit. »
Col. 769 B. 7. Lego ὡς δὴ μὴ cum manuscripto
codice 465 pro ὡς μὴδὲ Eusebii, et pro ὡς δὴ μὴ
Clementis.

Ibid. C. 5. Ὡς δευθῆσονται, αὐτοτελῶς δὲ τὰ
ἐτέρων ὄψεσθε, ὡς ἴδια δεῖν ἴτεκα. Hæc intelli-
gi non possent nisi Clemens restitueret quiddam
Eusebii librarius sive incuria, propter verba simili-
ter desinitia, sive pigritia, suppressit: quæ ex Cle-
mente restitui. Mendum iuisse puto in textu utrius-
que scriptoris, qualis exstat in manuscriptis codi-
cibus. Primæ voces, apud Eusebium sunt ὡς
δευθῆσονται, apud Clementem, ὡς δευθῆσεται.
Ambo errant, ut patet: Clemens jure merito numerum
singularem habet; nam unicum probat factum, pla-
giatum; et ad non demonstrare covatur, cum jam id
fecerit, et ad aliud ratiocinium transeat; non dubito
quin ὡς δεδεδεκαται, quam ego lectionem in inter-
pretando secutus sum legendum sit.

Ibid. 7. Nomen hujus scriptoris quem Vossius
inter historicos refert, quamvis ad poetas mihi per-
tinere videatur, cum Eusebio, in *Chronica*, ad
quingagesimam tertiam olympiadem, eum Telego-
niæ auctorem dicat, furtumque ejus insinuat
sit totus liber Musæi de Thesprotis, hoc nomen, in-
quam, scribit *Εὐγάμων* apud Clementem, et in
Eusebii *Chronica*, in *Preparatione*, *Εὐγάμων*.
Omnia suadent rejiciendam posteriorem lectio-
nem: consensus duarum citationum, quarum una
Eusebii, et ipsa forma *Εὐγάμων*, quam vitiatam
esse nemo non videt.

Col. 772 A. 2. Πενσομεθα παρ' αὐτῶν ἦτοι. Ἡ.
Interrogandi verba construi nequeunt cum ἦτοι,
sed cum εἶτοι positum pro πότερον, utrum. Exempla
conjunctivis Latinæ si sunt rariora quam Græcæ
conjunctionis et exempla, in hac tamen construc-
tione satis communia. Sed ἦτοι, vel, prorsus rejicien-
dam est. Apud Clementem, pro εἶτοι Eusebii, legitur
εἶται, quod solacismum paululum mitigat; at tamen
phrasim mendosa est: infinitivus non potest sequi
verba interrogandi.

Col. 772 B. 12. Hæc oratio Æaci qui in Græciam
abundantiam reduxit, in quinta Pindari *Nemæa*,
v. 17, indicatur.

Τὰν ποτ' εὐανδρὸν τε καὶ ναυσικλυτὰν
θεσσαγτο παρ' Βωμόν πατέρος Ἑλλαντιῶν
Στάντες, πλῆναι' ἐς Αἰθίρα χεῖρας ἴμα
Ἐνθάδους ἀργύρωτες νιολ καὶ βία Φώκου Κρό-
τος.

Qua de re Scholiastes dicit: « Jupiter Hellenis
in promontorio Æginæ dicto Hellenio adorabatur.
Fertur quod, cum siccitas Græciam desolaretur (alii
cataclysmum dicunt), atque Græcorum multitudo
venisset rogatum Æacum, utpote filium Jovis, ut
intercederet pro liberatione a calamitate qua preme-
bantur, eorum mala sanaverit, numen implorando;
propterea restitutam hanc Græciæ salutem Jupiter
Hellenis Æginæ cultu speciali honoratur. » Apol-
lodorus, in tertio *Bibliotheca* libro, c. 42: « Æacus
maxime pius erat ex omnibus hominibus. Cum autem
inopia in Græciâ sæviret, quia Pelops Stymphalum
Arcadiæ regem, qui bellum intulerat, cujusque re-
gnum non potuerat invadere, ficta pace delusum
occiderat atque disseccaverat; responderunt oracula
non aliter Græciam liberandam fore e malis quibus
opprinchatur nisi Æacus pro ea deprecaretur; quo
facto Æacus Græciam ex hac fame exemit. »

Pausanias in *Corinthiac*, p. 179, edit. Kühn:
« Siccitas jamdudum Græciam desolabat, nec Jupi-
ter inbrem mittebat neque extra isthmem neque in
Peloponnesum, donec Delphos mississet qui illius
calamitatis et causam et remedium sciscitarentur:
Pythia respondit Jovem placatum iri, si Æacus

pro ipsis deum deprecaretur: unaquæque urbs igitur
ad Æacum misit qui sollicitarent. Hic cum Jovi
Panhellenio sacrificium obtulisset atque eum im-
plorasset, tandem in totam Græciam imbres ceci-
dere.

Diodorus Siculus, l. iv, 61: « Minos cum audisset
infelicem filii sortem, Athenas venit ut cædis
Androgei rationem quaereret. Nemine ad quæstio-
nem respondente, Atheniensibus bellum indixit,
Jovemque oravit ut siccitate necnon fæta Athenien-
ses opprimerentur: statim siccitas Atticam totam-
que Græciam invasit: fructus perierunt. Tunc ur-
bium principes numen interrogaverunt quomodo
possent ista calamitate liberari. Numen oraculum
reddidit quo jubebantur Æacum adire, Jovis filium
atque Æginæ, filiz Asopi, eum rogaturi ut pro
ipsorum liberatione preces funderet; cum manda-
tum acceptum adimplevisset, Æacus preces fecit,
et siccitas in reliqua Græciâ cessavit, sed in At-
tica perseveravit, » etc.

Vid. Isocratem in *Evagora*, p. 492, ed. H. Steph.

Ibid. D. 3. Φωλόλογου 465, 466.

Ibid. 5. Correctio πλατῶνεια pro πλατῶνεια quam
exhibent editi, a Virgiero proposita est, discussa
atque probata a Ruhnkenio in *Dissertatione philo-
logica de Longino*, §. 8, p. 21, optimis argumentis:
insuper confirmatur codice manuscripto 466 et ver-
bis quæ leguntur in fine capituli: « Divus Plato,
cujus hodie festum diem coetus noster celebrat, » etc.

Ibid. 6. Hoc nos docet Suidas de Nicagora, filio Mnæ-
scei, Atheniensi rhetore et sophista: sub imperatore
Philippo vixit, Vitas virorum illustrium scripsit, de
Cleopatra Troadis, de missis ad regem Romanorum
Philippum legatis; fuit genitor Minuciani, pariter so-
phistæ, qui tractatum rhetorices composuit, *Τέχνη
ρητορικὴ*: vid. ejus articulum apud Jonsium. *De
script. hist. philos.*, III, 44, 2.

Ibid. 7. Vitam Majoris scripsit idem Suidas. Ma-
jor Arabs erat sophista qui de rhetoricæ constitu-
tionibus (*Περὶ στέσεων*) tredecim libros composuit;
æquævus fuit Apsini Gadaræ, et Nicagoræ, sub
Philippi regno vixit et ante. De cæteris nil comper-
tum habemus.

Ibid. 10. Vox κατακλιθεῖς aliter verti nequit ob
morem antiquum mensis accumbendi.

Col. 775 A. 3. Δαίμαχος. Daimachus est haud dubie,
ex his verbis, historicus Ephoro antiquior, cum Epho-
rus ab eo tria fere millia versuum sumpsisset.
Quidquid de illo scimus ab Harpocrate, Athenæo
et Strabone accepimus. Harpocratio ad verbum
ἐγγυθήκη citat Δαίμαχος ἐν τῷ δευτέρῳ Περὶ Ἰνδι-
κῆς. Athenæus nono libro c. 51: Δαίμαχος ἐν
τοῖς Ἰνδικαῖς ἱστορίαις περισσεύει μάλιστα γίνεσθαι
ἐν Ἰνδοῖς. Strabo l. II, in principio, de Indiz
latitudine, eum pluries citat; et semper ejus nomen
diverse citatione est. Δαίμαχος, p. 68, Paris. editio-
nis, 1620, ubi Hipparchus sententiam ejus comprobat
potius quam Patrocli, de Indiarum latitudine: p. 70,
eum ter nominat Δαίμαχος. Mirum est quod Casaubo-
nus non revocaverit orthographiam uniformem quæ
Δαίμαχος esse videtur. « Omnes hi, ait Strabo, p.
70, qui de Indiis scripserunt, omnino mentii
sunt, sed ante omnes Daimachus, deinde Megasthe-
nes, Onesicritus et Nearchus et post eos alii Ioua-
ces. Quod nobis aperitissime patuit, cum Alexandri
victorias relegimus; at imprimis Daimacho et Mega-
stheni diffidendum est, » etc. Illud opponit Hip-
parcho qui illos Patroclo anteposit: « in legationem
missi sunt, pergit, Palibotram (Ellababad), Mega-
sthenes ad Sandrocottam, Daimachus ad Allitrocha-
den, filium prioris. »

Strabo, l. xv, p. 690 A, citat Daimachum eum
semper Megastheni conjungendo. Videntur igitur
fere eadem scripsisse.

Porro quomodo fit ut Ephorus Callisthenis et
Anaximenes, magisque Daimachi plagiarium esse po-

terit? Ephorus, Isocrates, sicut Theopompus, discipulus, Græcæ historiam scripsit quæ incipit a redivo Heraclidarum in Peloponnesum, 80 annis post captam Trojam, et terminatur in discessu Philippi ab obsidione Perinthi: ultimus etiam liber non ab ipso, sed a filio ejus Demophilus scriptus est. Diodorus Siculus l. iv, initio: "Εφορος δ Κυριατός Ἰσοκράτους ὡν μαθητῆς ὑποτιθησάμενος γράφειν τὰς κοινὰς πράξεις, τὰς μὲν παλαιὰς μυθολογίας ὑπερέβη· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς Ἡρακλειδῶν καθόδου πραγθέντα συναξάμενος, ταύτην ἀρχὴν ἐποιήσατο τῆς ἱστορίας. Idem, l. xvi, cap. 76. "Εφορος μὲν δ Κυριατός τὴν ἱστορίαν ἐνθόδῳ κατέστρεψεν εἰς τὴν Περίδου πολιρχίαν. 340 annis ante J. C.

Col. 775 A 3. Callisthenes et Anaximenes duo sunt historici [Alexandri, qui eum in sua expeditione comitati erant: prior locum dedit falsæ historiæ quæ illius nomine inscribitur, et quæ omnino indigna fide est. Vossius, in suo *Tractatu de historicis Græcis*, fuse locutus est de his duobus scriptoribus. Meursius in suis notis in Chalcidicum, longum de eis scripsit articulum. Vid. præterea baronem a Sancta-Cruce, *Examen criticum historic. Alexandri*, p. 33 et seq. secundæ editionis, et nominatim de Callisthene, notitiam biographicam quam edidit abbas Sevinus in *Memor. academ. Inscription.*, tom. VIII, p. 126. Hensterhuys, ad nomen librum, p. 1075, *Onomastici Pollucis*, in nota, distinctionem fecit operum quæ utriusque Callistheni tribuuntur, Sybaritano et Olynthio qui hic citatur. Meursius, in sua *Bibliotheca Græca*, in *Callisthene Sybaritano*, eos confederat.

Anaximenes et Callisthenes qui Alexandri expeditionis comites fuerunt, ejus victorias quidem sigillatim scripsere, sed historias huic principi anteriores scripsisse videntur. Pausanias, *Eliac.*, *Poster.*, cap. 18: "Ὁ Ἀναξίμενης τὰ ἐν Ἑλλήσιν ἀρχαῖα, καὶ ὅσα Φιλίππος δ' Ἀμύντου εἰργάσατο, συνέγραψε. Diod. Sicul. l. xv, § 89, dicit: Τὴν πρώτην τῶν Ἑλληνικῶν ἀνέγραψεν ἀρχάμενος ἀπὸ θεογονίας. Hæc pro illo sufficiunt. Callisthenes quoque *Hellenicæ* a Plutarcho citata scripsit, in *Cimone et Agesilao*; ab Athenæo, l. x; a Stephano Byzantino in *Τετράδι*. Istud furari potuit Ephorus. Ad Daimacum de India tantum scripsit; sed quo tempore vixit? Seleucus Nicanor, dynastæ Seleucidarum caput, videtur esse, ex Strabone supra citato, ille qui Megasthenem legatum direxit ad Sandrocottam regem in urbe Palibotra (Allahabad) qui et bellum intulerat: ejus expeditio a Justinò narratur, xv, 4: de hac item obiter agitur apud Plinium, vi, 17: fœdus quod inicit cum Sandrocotta a Strabone citatur, xv, p. 724. Si Daimacus, ut ait idem, ad filium Sandrocottæ missus est, cuius temporis hunc adscribimus eventum? Clemens Alexandrin., *Stromatum* primo, ab Eusebio citatus, *Præp. evang.*, l. ix, c. 6, expresse dicit Megasthenem Seleuco Nicanori fuisse cœvum. Ætate igitur provecta erat princeps ille, qui jam senescebat quando bellum gessit ad Gangem, tempore quo ad Allitrochadem Daimacum misit. Ergo impossibile est Ephorum tunc temporis adhuc vixisse. Sic opinatur Vossius *De historicis Græcis in Daimaco*: impugnat in hoc sensu Casaubonem qui hujus nominis orthographiam restituendo in *Vita Thaletis*, historicum Daimacum miscuit cum Daimaco Platonicò, et credidit forte factum fuisse ut integras paginas Ephorus ab hoc auctore desumpserit, qui cum tantum scripsisset de rebus Indicis, nullam proinde materiam præbebat consonam historiæ quam Ephorus scripsit et quæ ad nos non pervenit.

Ibid. 14. Lego κλειμάτων pro πραγμάτων.

Ibid. B 7. Andro est unus e primis historicis philosophiæ Græcæ: Diogenes Laertius ejus testimonium invocat in *Vita Pherecydæ*, "Ἀνδρῶν δ' Ἐξέσιος δύο γῆρὶ γεγονέναι Φερεκύδαν; Pindari scholiastes, *Isthmion*, oda 2: Σπαρτιάτην Ἀριστότερον

ἐν τοῖς ἐπὶ τὰ σοφοῖς ἀναγράφεται "Ἀνδρῶν δ' Ἐξέσιος. Ejus libri titulus erat *Τripes* (Τρίπους); Diogenes Laertius in *Vita Thalesii*: "Ἀνδρῶν, ἐν τῷ *Τρίποδι*, ἀργεῖους ἄθλον ἀρετῆς τῶ σοφιστῶν τῶν Ἑλλήνων ἱερτίσθα θεῖται; Clemens in primo *Stromatum*: « Scriptum sapientes coævi fuerunt Thaleti, sicut ait Andro in *Tripode*. » Vide Suidam, in voce: *Σαυλῶν δῆμος*.

Ibid. 14. Lego ἄθλον pro δόλῳ.

Ibid. C 3. De prædicatione motuum terræ quæ Pherecydæ pariter et Pythagoræ tribuitur, non consentit inter auctores qui idem factum retulerunt.

Pro Pherecyde habemus Ciceronem *De divinatione* l. 1, c. 50: « Pherecydes quidem ille Pythagoræ magister potius divinus habebitur quam physicus; qui cum vidisset haustam aquam de jugi puteo, terræ motum dixit instare. »

Plinius *Hist. nat.*, lib. II, cap. 81: « Perhibetur et Pherecydis Pythagoræ doctoris alia conjectatio, sed et illa divina; haustu aquæ e puteo præsensisse ac prædixisse ibi terræ motum. »

Apollonius Discolus in *factis narrationibus*, cap. 5 editionis Meursii: Τὰ δὲ περὶ Φερεκύδην. « Idem narratur de Pherecyde qui cum olim in insula Syro sitū laboraret, aquam petiit ab uno e suis discipulis; et postquam bibisset, terræ motum prædixit in hac insula futurum, quæ res post tres dies evenit. »

Lego ἐν Σύρῳ pro ἐν Συρία quæ Jonsed *De script. hist. philos.* Max. Tyrius, *serm.* 19, dicit hoc accidisse in insula Samo.

E contra in gratiam Pythagoræ, præter Andronem, solum ejus duos historicos numeramus, Porphyrium et Jamblicum. Porphyrius in *Vita Pythagoræ* cap. 29: Προφῆσαις τὰ γὰρ ἀπαράβατοι αἰσιμῶν διαμνημονεύονται αὐτοῦ.

Jamblicus, *Vita Pythagoræ*, cap. 28: Λέγεται δὲ ὅτι αἰσιμῶν ἐσόμενον ἐπὶ φρέατος, οὐ ἐγέμιστο, προγγέροιτο.

Ibid. 4. Quod attinet ad navigium est quoque prædicto pariter Pherecydæ et Pythagoræ tributa. Porphyrius, c. 28 *Vite Pythagoræ*: « Cum navis in portum appelleret, omnesque nautarum amici vota funderent, ut merces integræ ad litus appellerent, fertur Pythagoræ dixisse ista navi hominem nonnisi mortuum vehi; et ita res se habebat. »

« Jamblicus l. I. dicit eum prædixisse navem, quæ vento secundo impellebatur, mox naufragio perituram. »

Quod Pherecydem Apollonius Discolus l. I. narrat eum, cum venisset Samos in Junonis templum, et vidisset navem quæ in portum ingrediebatur, circumstantibus annuntiavisse banc navem in portum non esse perventuram; adhuc eo loquente ortus est vortex turbineus, navisque submersa est.

Diogenes Laertius eadem narrat de Pherecyde in principio vitæ ejus: Ναῦν οὐρουδραμοῦσαν ἰδόντα, εἰπεῖν ὡς μετ' οὐ πολλὴ καταβύσεται, καὶ ἐν ὀρθαλμοῖς αὐτοῦ καταβύσεται.

Ibid. 7. Narratio spectans ad urbem Sybarim quam Messinam dicit, ignota est, cum amissi sint historici Theopompī libri. Ex præcedentibus tamen supponi debet hic agi de Sybari a Crotoniatis capti, Milone duce Pythagoræque suadente, primo sexagesimæ octavæ olympiadis anno. Vid. Diod. lib. xii, 9; Strab. lib. vi, c. 13, pag. 263.

Quod ad advenan spectat, quem Perilaum vocat Theopompus, Perilaum Thurium esse credo, qui e Pythagoricorum cœtu pulsus est, referente Jamblico cap. 17 *Vite Pythagoræ*; credo autem scribendum esse Περύλαος, quod nomen commune est apud Græcos.

Urbs Megarensis in Sicilia est Hybla civitas: "Ἐκτη Μέγαρα, inquit Stephanus Byzantinus, ἐν Σικελίᾳ ἢ πρότερον Ἰθάλη, ἀπὸ Ἰθελίων βασιλέως.

Plerumque apparet Theopompī narrationes contrariis relationibus prævaluisse, eique communius

fidem adhiberi; ratio obvia est: in omnium manibus ejus liber versabatur, auctoresque contrarii vix cognoscebantur.

Col. 776 A 4. Τῆς Ἀφροδίτας ταύτης ἐπιλήσθη. De hac significatione istius verbi Græce sicut et verbi implere Latine. vid. Ruhkenium in *Lexicon Platonicum* Timæi, p. 31.

Ibid 10. Philostratus Alexandrinus cognoscitur brevi notitia biographica quam ei dicavit ejus homonymus in *Vitis Sophistarum*, lib. 1, cap. 7: «Novi», inquit, «Philostraten Ægypticum, qui cum Cleopatra regina philosophabat, atque sese sophistam jactabat, quia stylo ornato panegyricoque apto utebatur; in familiaritatem venerat hujus reginæ, quæ ipsa lepidi ingenii laudem appetebat; ita ut de eo scripta sit parodia his versibus elegiacis: «Cave ab indole famosi sapientis Philostratis, qui Cleopatra familiaritate utendo, illius similis factus est.»

«Plutarchus in *Vita Antonii*, dicit Augustum ei pepercisse, solius Arii precibus indulgens. Arius tanta gaudebat gratia apud Cæsarem, ut veniam impetraverit pro multis, inter quos fuit quidam Philostrates sophistarum tunc temporis viventium peritissimus orationis ex improviso componendæ; cuius autem agendi ratio Academia indigna erat,» etc.

Ὁ δόστην' ἔλθοιο, Φιλόστρατε, ποῦ σοι ἐκεῖνα
Σκηπτρα, καὶ αἱ βασιλέων ἄρσῶνος ἐντυχία
Αἷς ἐπαρήσας δαί βλοτ; ἢ β' ἐπ' ἑλ Νελλῶ
Κείσαι Ἰουδαίος ὦρ περλοπτοῦ ἔροε.

Ὅθραϊε καμάκου τοῦ σὸς ἐπιμώρησάρτο,
Ἐὸς δὲ νέκυσ ψαζαρηῆ κείσετ' ἐν ὄστρακτινῃ.

«O infelix Philostrates, ubi nunc sunt sceptræ, hæcque regum perpetuæ felicitates, quibus tua inhærebant vita? Jam nunc in Ægypti et Judææ finibus jaces: Alieni inter se dividunt tuos labores, et tuæ reliquæ in urna fictili requiescunt.» Tom. II *Anthologiae*, epigramma Crinagoræ.

Ibid. 12. Ampla reperitur notitia de Cæcilio, ejusque operibus in *Longino eddi*. Tourpii, nota prima. Hic tantum posset referri: omisit tamen Eusebii citare locum, ubi de Cæcilio rhetore Siculo agitur. Reformanda est orthographia quæ apud Suidam, Longinum et alios est Κεκκίλιος.

Ibid. B 1. Hic deest nomen unius interlocutorum, nam cum infra Apollonium nominatum compellat, jam eum non loqui patet.

Ibid. 13. Hellenicus indubie Herodotum xphilavit in *νόμω βαρβαρικῷ*: duæ institutiones ex hoc libro extractæ quæ ad nos pervenerunt, illud probant: prior, conservata a Suida *magnoque Etymologico* ad verbum Ζάμουλις, hæc est:

Ἑλλάνικος ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς νόμοις (lege νομίμοις ut apud Euseb. et vide emendat. Tourpii in *Suidam*, t. I, p. 232) φησὶν, ὅτι Ἑλλάνικὸς τε γηγόνος τελευτᾶς κατέβητε Γέταις, τοῖς ἐν Θράκη, καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐθ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι, οὐθ' οἱ μετὰ τούτου, ἀλλ' ἔξωσι πάντα ἀγαθὰ· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἠσώδομαι οὐκίμα κατὰνομ· ἔπειτα ἀφανισθεὶς αἰφνίδιον ἐκ Θρακῶν ἐν τούτῳ θητάτο. Οἱ δὲ Γέται ἐπὶ θόου αὐτῶν, τετάρτῳ δὲ ἔτει πάλιν φαίνεται, καὶ οἱ Θράκες αὐτῷ πάντα ἐπίστευσαν.

Hæc verba sunt mera transcriptio, quamvis leviter deformetur et mutetur dialectus, 55 capitis libri in *Historia Herodoti*. Legendum est pro οἱ μετὰ τούτου quod sensu vacat, vel οἱ μετ' αὐτούς, vel ut apud Herodotum οἱ συμπόται αὐτοῦ pro πάντα ἀγαθὰ, τὰ πάντα ἀγαθὰ.

Alterum exemplum ex Athenæo trahitur lib. xi, p. 402:

Οἶμα δὲ καὶ Ἑλλάνικον ἐν ἐθνῶν ὀνομασίαις (lege νομίμοις) λέγοντα ὅτι Λεβίων τῶν νομάδων τινῶν οὐδὲν ἄλλο κέκτηνται ἢ κίλικα καὶ μάχηρα καὶ οὐράν· καὶ ὅτι οὐκία; ἔχουσιν ἐξ ἀνδρῆκων παπυρίμια; μικρὰς ὄσων, οὐκίς; ἐνεκα, ἃς περιφέρουσιν ὄσων ἂν πορεύωνται. Herodotus, lib. iv, 190: Οὐκί-

ματα δὲ σύμπληκτα ἐξ ἀνδρῆκων ἐνεμένον περὶ γρόνους ἐστί, καὶ ταῦτα περιφορητά.

Ad quemnam autem Hellenicum spectat hæc objurgatio? Suidas duos commemorat pariter historicos, Hellenicum Lesbium aut Mitylenensem et Hellenicum Milesium. Hujusce nihil nisi scripta memorat. *Ἡρόδοτον γῆς καὶ ἱστορίας*. Eustathius (*ad Iliad.* v, 6, pag. 916, 50): «Ἦ τοῦ Ἑλλάνικου ἱστορία βέλτο.»

De altero fusius loquitur: quoad vero ejus opera, istud tantum dicit: *Συνεγράματο πλείστα πίκως τε καὶ ποιητικῶς*. «Scriptis multas historias tum poetico, tum pedestri sermone.» Vossius, in duobus articulis suorum *Historicorum Græcorum*, Hellenicis consecratis, lib. 1, cap. 4; lib. iv, cap. 5, multos numerat auctores, qui Hellenicum citaverunt, plures tamen omittens: nam Kusterius ex Suida ejus enumerationem auget, et Sturzius, editor fragmentorum Hellenici, multo magis eam amplificavit. Vossius dum enixe tentat utrique Hellenico asserere partem operum nominatorum quæ ad ipsos pertinet, maxime angustiat atque nihil statuit. Ratio est obvia: si excipiantur Dionysius Halicarnass. et Tzetzeius qui interdum qualificativum ὁ Λεσβίος; addiderunt commemorando scripta prioris Hellenici, et Strabonem a quo memoratur eum de Lesbo sermonem facit, communiter ignoratur ex utroque Hellenico res habeatur in citationibus in quibus de eis disseritur.

Dionysius Halicarnass. dicit in lib. i *Antiquitat.*, c. 28, p. 74edit. Heiskii, Hellenicum Lesbium existimasse Tyrrenhos non alios esse nisi Pelagos qui nomen suum mutaverunt, patriam mutando. Sic sese habuit in *Phoronide*, cujus Clemens quædam carmina citavit *Stromat.* i, pag. 418, relata a Proclo in Hesiodum, p. 441 edit. Heinsii, ab Eudocia, *Viol.*, 248; Schol. Apollonii, lib. iii, v. 1178. Idem Dionysius in sua epistola ad Pompeium, dicit Hellenicum Herodoti ætate seuiorem; in ejus verba, t. VI, p. 669:

Ὁ μὴ Ἡρόδοτος γε τούτο ἐποίησεν. ἀλλὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραπτῶν γενομένων Ἑλλάνικου τε καὶ Λέβρωνος τὴν αὐτὴν ὑπέθεσιν προεβδόκησαν, οὐκ ἀπετραπέτο, ἀλλὰ ἐπίστευσεν αὐτῶν κρείσσον τι ἔφοσεν. Dubitari nequit quid Hellenicus id nominatum de Hellenico Lesbio sit intelligendus: sic de eo loquitur ubi agit de stylo Thucydidis, t. VI, p. 8:8: Ἀρχαῖοι μὲν οὖν συγγραφεῖς πολλοί, καὶ κατὰ πολλοὺς χρόπους ἐγένοντο, καὶ πρὸ τοῦ Ἡελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν οἷς ἐστὶ... καὶ ὁ λαμπράκηνος Χάρων... ὀλίγω προσβότῳ τῶν Ἡελοποννησιακῶν, καὶ μέχρι τῆς Θουκυλίδου παρετεινάντες φιλίας Ἑλλάνικος τε ὁ Λεσβίος καὶ Δαρμάστῃς ὁ Σιγετινός... Ex his appareret Cbaronem vixisse ante Hellenicum, qui ipse Herodotum antevit ætate. Etiam addit, p. 820: Ὁ Ἀλικαρνασσοῦς Ἡρόδοτος γενομένος ὀλίγω πρότερον τῶν Ἡελοποννησιακῶν παρετεινάντες δὲ μέχρι τῶν Ἡελοποννησιακῶν, τήντε πραγματικὴν προαίρεσιν ἐπὶ τὸ μίζον ἐξήνεγκε καὶ λαμπρότερον. Herodotus, qui post eos primum ab ipso nominatus venit, quoad stylium narrandique modum nova tradit. Thucydidis, pergit, τούτος; ἐπιγενομένου, ὅτε ὡς ἑνὸς ἐβούληθ' ὅπου καθιέρουσι τὴν ἱστορίαν ὡς οἱ περὶ τῶν Ἑλλάνικων ἐποίησαν, οὐτὲ τὰς ἐξ ἀπάτης χώρας Ἑλλάνων ἢ Βαρβάρων ἐπιτελοσθελοσας πράξεις εἰς μίαν ἱστορίαν συναγαγεῖν, μνηροσάμενος Ἡρόδοτον. Hellenicus historiam scripserat de unaquaque regione separatim agendo, ὡς ἑνὸς τόπου. Herodotus in globo, Thucydidem omnia referendo ad magnam eventum politicum, id est Peloponnesiæ bellum. Hoc etiam asserit idem Dionysius, p. 836. Thucydidis verba citando, lib. 1, c. 97. Illa antiquitas comparativa Hellenici erga Herodotum, textu eximio Autugelli confirmatur, lib. xv, c. 25: «Hellenicus initio belli Peloponnesiaci fuisse quinque et sexaginta annos natus videtur, Herodotus tres et quinquaginta, Thucydidem quadraginta. Scriptum est in libro undecimo Pamphile.»

Suidas Hellenicum et Herodotum ut regis Mace-

donia Amyntæ commensales representat : Διέτριψεν Ἐλλάδα, σὺν Ἡρόδοτῳ παρὰ Ἀμύντῃ τῇ Μακεδόνων βασιλεῖ, κατὰ τοὺς χρόνους Εὐρυπίδου καὶ Σοφοκλέους. Dominus Sturzium jure merito anachronismum impugnat cujus insinuat Suidam qui Herodotum et Hellenicum Amyntæ, Euripidis et Sophoclis cœvæ esse docet : hoc non ab thesiv nostram attinet.

Jam vero nunc verisimile sit senem Hellenicum, cujus historiae singillatim divisæ Herodoti historiam universalem omnes præcesserunt, voluisse componere historiam, in ætate provec̄ta, quæ nihil aliud fuisset nisi quid ab Herodoto compilatum? En quæstio. Ut solvatur, statuendæ sunt epochæ. Inter doctos ortæ sunt contentiones de tempore quo Herodotus suam scripsit historiam; alii, qui pars maxima, Plinium secuti sunt expresse dicentem, *Hist. nat.*, lib. xii, segm. 8 : « Tanta eboris auctoritas erat urbis nostræ trecentesimo decimo anno; tunc enim auctor ille (Herodotus) historiam suam condidit Thuriis in Italia. » Vossius in suis *Historiæ Græcæ*; Simson in *Canone Chronico*; Des Vignoles, in sua *Chronologia*, et alii, hanc epocham ut veram habuerunt. Porro, cum annus trecentisimus decimus ab Urbe condita respondeat secundo anno octogesimæ quartæ olympiadi, ex ætate quam, ut notum est, habebat Herodotus ineunte bello Peloponesiaco (tres et quinquaginta annos), facile deducetur eum jam tunc quadraginta annis natum esse. Propterea Simson Olympiæ lectionem, si facta est, in primo anno aut in ludorum celebratione octogesimæ quintæ olympiadi reponit. Hæc supputatio tamen impugnat a Dodwello in suo *Apparatu ad Annales Thucydid.*, seq. 18, qui nec cum Simsone nec cum Eusebio in suo *Chronico* concordat : ejus vestigiis insisterunt præses Boubierius in *Dissertatione de Herodoto*, et Wesselingus, in editionis sue Præfatione. Objicit Thucydidem adhuc puerum (ἔτι παῖς) interfuisse lectioni historię Herodoti quæ Olympiæ facta est.

Primus auctor qui de hæc lectione loquatur est Lucianus, in scripto cujus titulus est *Herodotus*; at tacet quod ad Thucydidem spectat. Marcellinus hæc circumstantiam primus retulit, in illius historie Vita, at nec ætatem nec locum indicavit : quinimo istud ut quid incertum tradit : Λέγεται ὡς ποτε τοῦ Ἡρόδοτου τὰς ἰδίαις ἱστορίαις ἐπιπέπνηκμενος παρὼν τῇ ἀκρόασει Θουκυδίδου καὶ ἀκούσας ἔδιδρασκεν. Eusebius, in suo *Chronico*, omnino ignorat quæ Thucydidī tributa sunt; Athenis per octogesimam tertiam olympiadem Herodotum suam legisse assertit historiam. Photius eum sequitur addendo Thucydidem admodum juvenem huic interfuisse lectioni, cod. 60 *Bibliothecæ* : Λέγεται ἐκ ἀναγνωσκομένης αὐτοῦ τῆς ἱστορίας κομιθῆ νέον ὄντα παρὰ τῷ πατρὶ τῷ Θουκυδίδῃ ἀκούσαι καὶ ἐακρῶσαι. Juxta igitur Photium apud Ilorum res acta est. Suidas solus Thucydidis infantiam declamationi Olympiæ factæ conjungit : Ἐτι παῖς τυγχάνων Ἡρόδοτου, ἐπὶ τῆς ἑλισμίας τῆς ἱστορίας αὐτοῦ διερχομένου ἄς συνεγράφατο, καὶ κενθελὶς ὑπὸ τινος ἐβουσιμαίου δὲ, πληρῆς ἐακρῶν ἐγένετο. Hoc solo auctore inductus est Dodwellus ad referendum hunc eventum per ludorum celebrationem octogesimæ olympiadi, cum Thucydidēs tunc quindecim annis natus esset, et Plinio simul et Eusebio contradicendum. Si tamen attendatur tempus quod Herodotus in suis itineribus consumere debuit, ut sese tradens litteris et commercio unde discere debuit diversa idiomata regionum quas perlustravit; si item repotemus illi multa fuisse colloquia cum omnibus viris doctis maximæ partis orbis terrarum, a Scythia ad Æthiopicæ fines, ab Euphrate usque ad magnam Græciam, difficile intelligendum erit talem historiam ab Herodoto anno vicesimo septimo ætatis suæ, ut contendit Dodwellus, perfectam fuisse; nam, cum natus esset secundo anno septuagesimæ decimæ quartæ olympiadi, Herodotus nonnisi viginti septem annos

habebat, primo anno octogesimæ primæ olympiadi. Quidquid id est, et etiamsi admittenda essent totaliter ista anecdota, fatendum foret, cum preside Boubierio, hic agi de levissima ejus historie parte, id est de hac parte quæ spectat ad Persiam et Ægyptum; hujusque partis Olympiæ fecisse lectionem; partes reliquas Thuriis compositas atque reformatas fuisse; cæterum neminem latet hæc ἐπιπέπνηξαι, aut lectiones solennes coram toto populo, non posse esse libri tam fusi quam *novem Musæ* Herodoti : quod nec pectus ullum toleraret, nec attentio sustineret, nec interruptio sufficiens in studii ludis premitteret. Unam igitur aut duas partes egregias declamavit, ut fit hodiernis diebus; unde concludo ejus historiam publicam evasisse solummodo cum quadraginta et quinque annos attingisset; Hellenicus tunc quinquaginta et septem habebat. Porro, sic positus rebus, sequendus nobis est dominus Creuzer, qui in suo opere *De historica arte Græcorum* contendit Hellenicum, licet ætate provec̄torem Herodoto, nihil tamen ante historicum hunc in publicum edidisse. Contra hæc sententiam, aliunde repugnancem, insurgit Dionysius Halicarn. Scimus enim ab hoc auctore multas historias privatas tum poetico, tum pedestri stylo scriptas fuisse, et editas in lucem : Ἰστορία συναγράφατο παρῶν τε καὶ ποιητικῶς. Ex una parte, jam citatum illius *Phorodum novimus*; *Aspidem*, quam memorat Marcellinus, qui Thucydidis historiam scripsit; *Deucalionidem*, de qua loquitur Athenæus, lib. x, 4; Clemens Alexandrinus, *Strom.* vi, p. 752; *Atthidem* a Suida relatum, ad hæc verba : *Μορυσία* et *Σεσρανηφόρος*, a Thucydidē, l. i, § 99, ab Ἡρακράτῃ, voce *Ἀλέσση*; illius historie *Phorodum* opposita sunt ab Athenæo, lib. ix in fine : Ἐλλάνικος ἐν ταῖς ἱστορίαις Ἀρχίαν φησὶ καλεῖσθαι, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τῆς Φυρωσίδος Χερῶν αὐτὸν ὀνομάζει. Illi opus, cui nomen *Τρωκάδ*, tributum est a Dionysio Halicarn. *Antiquitat.* i, p. 120 : Ὁ μὲν οὖν πιστότατος τῶν λόγων ὁ κίχρηται τὸν πλαιτῶν συγγραφέων Ἐλλάνικος ἐν τοῖς *Τρωκάδ*. In naufragio scriptorum Hellenici Lesbii, hæc facile didictorum scriptorum tituli discerni queant a titulis operum quæ scripta sunt ab ejus homonymo; sed res mihi videtur incredibilis, ut vere parens sit omnium librorum qui tribuuntur illi. * Furtum in Herodoti scriptis factum ipso recentiore scriptore monstrat; * notandum quod interdum Dionysius, senel Tzetzes in *Lycophronem*, p. 1374, illum accurate cognominet ὁ Ἀέσιος, unde patet ipsos eum ab alio Hellenico secernere voluisse. Nec Thucydidem *Atheniensem*, nec Herodotum *Halicarnasæum* cognominant, quia nullus alter, eodem nomine cognitus, Hellenicus scripsit. Unde dubitare nequeo quin *βαρβαρικά* vel ἑθνὸν νόμιμα, quæ varie indicantur sub his nominibus *Κρίσις*, *Κυπριακά*, *Ἀσδιακά*, *Περσικά*, *Σκυθικά*, *Φοινικικά*, Hellenici secundi sint. Quis autem erit Hellenicus ille? Suidas quemdam Hellenicum grammatikum nominat ad hæc verba *Ἀρδοκίδης* et *Προλεμῖος*, cui cognomen Ἐπιθέτης, διδοῖ ἐπιτοπὴ τῷ Ἀριστάρχῳ, ἐπιτηχέει δὲ Ἐλλάνικου τοῦ γραμματικῶ· ὁ δὲ, Ἀγαθολέως ὁ ἐξ Ζηνοδότου τοῦ Ἐρφέσιου. Hunc Hellenicum evidenter confundere debemus cum grammatico quem citat scholiastes Homericus Venetus 1° pag. prima Præfationis edente Bekkerio, ubi contendit *Ὀδυσσεum* non scriptam fuisse ab Homero; * ad versum. 269 libri quinti *Iliadis*; * ad versum 651 libri decimi quinti; * ad v. 90 libri decimi noni. Idem est hic grammaticus ac Milesius historicus noster? Hanc nequeo item solvere; sed iterum mihi liceat contendere Herodotum, nec in scribenda historia vicat didicisse a grammatico qui solum *Βαρβαρικά νόμιμα* compilavit, nec eum eo ad mensam accubuisse, apud regem Macedoniæ. Scio ejus ætate prælonga dominum Creuzer quo dammodo excogitata sua fulcire posse, cum Lucianus ipse, in opere *Macrobii*, illum diutissime vixisse testetur. Sed scrius

Creuzer Hellenicum, octius Dodwell Herootum nobis operantes monstrant. Quæ nihi de Damaste dicenda restant, meam de Hellenico sententiam firmabunt.

Citatus minus est Damastes quam Hellenicus; nulla nobis ex ejus operibus tradita est pars. Attamen, nos docet Dionysius Halicarnasensis, in loco ubi judicatur Thucydides, t. VI, pag. 818, enim in scribenda historia Herodotum quæcessisse. Sed ista mihi litem finitura videtur, quæ Suidas de Damaste loquitur: Γεγονός πρό των Πελοποννησιακών, σύγχρονος Ἡροδότου... γέγονε δὲ Ἑλλάνικος μαθητής. Revera, si Hellenici Lesbii fuisset discipulus, quomodo ab eodem Hellenico fuisset compilatus? En autem, Damastes ipse in idem vocatur ab Agathomero, lib. 1, cap. 1, *De geographia*: Δαμάστης Σιγεαῦς καὶ πλείστα ἐκ τῶν Ἑκαταίου μεταγράψας, περιπλοκὴν ἔγραψε. Istud περιπλοκός, quod Agathomero Damasti tribuitur, nihil mihi aliud esse videtur, nisi opus de quo meminit Suidas, sub hoc titulo, Ἐθῶν καὶ πόλεων κατάλογος. Porro, si a quodam compilatus Hellaicus fuit, haud certe præceptor et antecessor exstitit latro. Sic opinatur Valckenæer, qui, ad librum iv Herodoti, cap. 190, furtum memorans, de quo hujus notæ initio actum est, solum exstitisse furem Hellenicum Milesium inducit. Strabo lib. 1, pag. 47, Damastem quasi reum mendacii objurat.

Hic mihi dicendum occurrat quam ob causam Δαμάστου pro Δαμάσου scripterim, ut vult Eusebius. Hoc aduleratum nomen, tum primum a Meursio in sua *Græca Bibliotheca* restitutum est et ab omnibus doctis deinceps qui locum hunc attulere. Quod si Vigerus Observations suas in lucem prodidisset, absque dubio adulterium curasset emendare. Harles, inter recensendum auctores in sua *Bibliotheca Hostenium* omisit in *Indice scriptorum a Stephano Byzantino citatorum*; qui locus quem non edidit Riccius cum notis super Stephanum Byzantinum, invenitur (t. II, p. 118) in opere cui titulus: *Miscellanea observationes criticae novæ*. Imperfectus item index est quem tradit Harles veterum scriptorum apud quos Damastes citatur. Prædictis facillime augetur index, si indici, quem continet *Bibliotheca Græca* Meursii, jungeretur.

Commentarium domini de Bougainville (vid. *Collect. Academ. humaniorum litterarum*, t. XXIX) in quo tractat de primis historiæ Græcæ scriptoribus, nihil mihi profuit ad dignoscendam ætatem horum historicorum, nec eo fortunatus usus sum, ut numerum et titulos operum cognoscerem. Commentarium istud parvi ponderis mihi esse videtur.

Col. 776 C 1. Hecateus Milesius, primus inter historiæ Græcæ scriptores, citatus ab Herodoto, l. v, 36, cum hoc cognomine *λεγοποιός*, quod sonabat *historicum*, composuit opus sub titulo sequenti: *Ἀκτίας Περιήγησις*, quod memorat Athenæus in fine lib. ii operis *Δειπνοσοφισταί*. Ἐ γνήσιον τὸ συγγραφέντως δὲ βιβλίον. Istius dubii causam prorsus ignoro. Idem Athenæus, lib. x, p. 447 C: Ἑκατάσιος ἐν δευτέρῳ περιήγησις. Idem opus, in quantum res ad Asiam spectat, in eodem auctore reperitur, ix, 440: Ἑκατάσιος διηλοῖ ἢ ὁ γεγραφὼς τὰς περιήγησις ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπιγραφομένη. Cum dominus Creuzer. eviderit historica Hecataei in *Fragmentis veterum historicorum*, Heidelbergæ, 1816, ibi exstant quæcunque de prædicto auctore litem afferre queunt.

Ibid. 6. Falso indicatur sermo Iseï. Dicere vult *successio Cironis*, non autem Cylonis: Ἐπεὶ τοῦ Κίρονος κλήρου, qui, in editione Reiske, t. VII, pag. 192, dictum locum continet, quem de verbo ad verbum sumpsit Demosthenes, pag. 874: Ὑμεῖς τοῖνον καὶ ἰδία καὶ δημοσία βασιάνων ἀκριδέστατον ἐλεγχον νομίζετε· καὶ ὅπταν βούλοιο καὶ ἐλευθεροὶ παραγένοιται, καὶ δὲρ εὐρεθῆναι τε τῶν ζητουμένων ὡ γρηθεῖ καὶ τῶν ἐλευθέρων μαρτυρίας, ἀλλὰ τοὺς δούλους βασιανίζοντες, οὕτω ζητεῖτε εὐρεῖν τῆν

ἀλήθειαν τῶν γεγενημένων. Εὐκότως, ὡ ἀνδρες δικασταί, συνίετε γὰρ ὅτι τῶν μαρτυρησάντων ἦρθ τῆς ἔδοξαν ὡ ἀληθῆ μαρτυρίας, τῶν δὲ βασιανουμένων οὐδένας πώποτε ἐξηλεγγύθησαν ὡς οὐκ ἀληθῆ ἐκ τῶν βασιάνων ἐπιπόντες. Οὕτως δὲ, x. τ. λ. Qui locus, inquam, reviviscit in fine orationis Demosthenis contra Onetorum, t. II, pag. 874. Fatebitur tamen nos legisse in argumento quod secundam antecedit, has duas orationes ab Iseïo compositas fuisse. « A multis, inquit, hæ duæ orationes Iseïi reputantur, propter teneram oratoris ætatem; alii dicunt ab Iseïo solummodo emendatas fuisse: multa enim his cum Iseïi sermonibus communia sunt. Attamen nil mirum, nostro sensu, quod discipulus magistrum sit imitatus, præsertim cum ipse nondum, ob nimiam juventutem, peculiarem sibi modum creavisset. » Isocratem vero tardiori gradu sequitur. Ecce illius verba, ad finem *Trapezitiæ*: Ὅροι δὲ καὶ ὕμεις καὶ περὶ τῶν ἰδίων καὶ περὶ τῶν δημοσίων οὐδὲν πισιότερον, οὐδ' ἀληθέστερον βασιάνων νομίζοντες, καὶ μαρτύρας μὲν ἡγουμένους, οἶόν τ' εἶναι καὶ τῶν μὴ γε γενημένων παρασκευασσάσαι, τὰς δὲ βασιάνους πανερώς ἐπιτετιόννας ὁπόσῃν τάληθῆ λέγουσι.

Ibid. 10. Dinarchus: Ἐν τῷ πρώτῳ κατὰ Κλεομένητος, ἀκτίας. Oratio Dinarchi in Cleome-dem, ob sævitias, in Vita ejus refertur, scripta a Dionysio Halicarnasense cujus hoc initium: Ὅτ' μὲν, ὡ ἀνδρες, καὶ ὁ πατὴρ Θεόδωρος δὲ, habetur authentica. In tertio hujus scripti paragrapho, Dionysius Halicarnasense pariter recognoscit Τοῦ Δημοσθενικοῦ χαρακτήρος, ὃν μάλιστα ἐμψύχασα, πολὺ πλείω δυνάτοί τις εἰπεῖν, ὡς καὶ ἐν τῇ κατὰ Πολυεύκτου, προσιμιάζεται γὰρ ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ δι' οὗτο τοῦ λόγου παραπέλοισ μεμίνεκα.

Actiones dicte *akτίας*, quæ Latine *sævitias* vocavi, actiones erant private, ut hoc probatur oratione in *Conone*, hic nominatum, et aliæ erant ab actionibus *περὶ ὀρθῶς*, quæ erant publicæ, corporalibusque pœnis obnoxie. Si legere cupias quæ ad hoc genus congressionis spectant, tibi sunt consulendi præter Harpocrationem, Samuel Petit, in *Legibus Atticis*; Salmasius, *De modo usurarum*, c. 17; idem, *Observ. ad jus Atticum et Romanum*, c. 7, 8, 9; et inter omnes Héraulit, *Animadversiones in Salmastii observ.*, pag. 115 et seq.

Ibid. D 1. Carmina hæc allata Hesiodi inveniuntur in poemate *Operum et dierum*, v. 702. Furtum patrum a Simone prodidit jamdudum Clemens Alexandrinus, lib. vi *Stromatum*, pag. 744.

Col. 777 A 12. Hic Euripidis versus, quem imitatus est Theodectus in *Alceone*, non reperitur in fragmentis dubiis Euripidis a Matthia editi.

Ibid. B 4. Antimachus a Colophone, quem accusat Porphyrius compilasse Homerum, poeta ille est ab Adriano positus ante omnes, quæque hic imperator in locum Homeri sufficere volebat. De quo multum egit Kuster in *Suida*, sub verbo.

Clemens Alexandrinus, lib. vi *Stromatum*, p. 745, Antimachi unum versum affert, auctorem vocans ὁ τείος. Porro, seu Clemens, seu exemplaris scriptor erravit. Natus est enim Colophonte Antimachus, et inter omnes ejusdem nominis quos Suidas recenset, nullum *Teium* invenies, nullum item qui plene Antimachi partes tenere possit. Dicitus versus desumptus est ex *Iliade*, l. v, 554.

Cæterum, Dionysius Halicarnasense, in memorandis precis oratoribus, ad titulum *de Lysia*, § 17, fatetur eos quæcunque sibi profutura crederent ab antecessoribus desumpsisse, neminem mordente conscientia. Ἐὼς ἔτι καὶ τὰ παρ' ἑτέροις εἰρημῶν λαμβάνοντες ὀλίγου δειν πάντες, οὐκ ἐν ἀλογῶν τιθένται τὸ ἔργον.

Longinus, § 15 *Tractatus de sublimi*, nos omnes hortatur, nedum deterreat, ut eximiorum scriptorum vestigia fideliter sequamur: Ἀλλή τε παρὰ τὰ εἰρημῶνα ὁδὸς ἐπὶ τὰ ὕψηλα τείνει· ἢ τῶν εὐπροσθεν μεγάλων συγγραφέων μιμήσις τε καὶ ζήλιος...

πολλοὶ γὰρ ἄλλοτρίω θεωροῦνται πνεύματι, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν λόγος ἔχει τριπλοῦς πληριάουσαν. Ἔστι δὲ οὐ κλοπὴ τὸ πρόγραμμα, ἀλλ' ὡς ἀπὸ καλῶν ἠθῶν, ἢ πλασματῶν, ἢ δημιουργημάτων ἀποτύπωσης.

Col. 777 D 4. Lysimachus ille videtur esse poeta comæodographus de quo loquitur Lucianus (*Judicium de vocalibus*, § 7): « Hospitio exceptus sum a quodam poeta, nomine Lysimacho, qui, quamvis manifeste Bœoticus esset, e media oriundus Attica cupiebat existimari. Me tamen fallere nequivit, eo quod plus æquo littera τὰῦ uteretur. »

Ibid. 5. Alcæus iste, de quo dicitur eum scripsisse epigrammata iambosque satyricos, idem certe est ac Alcæus cuius duo et viginthi epigrammata in *Anthologia* servata sunt, quique plerumque versus edebat adversus regem Macedoniae, Philippum, patrem Persæ. Ad quem sic disticho mordaci respondit rex :

Ἄζαλιος καὶ ἄφραλλος, ὀδοίπερα, τῶδ' ἐπὶ ρότῳ
Ἄλλωίφ σταυρὸς πῆγγυται ἡλίθεος.

« In hoc culmine montis vides, o viator, crucem foliis et cortice nudatam, apicamque, quæ Alcaeo fuit erecta. » Vid. Plutarch. in *Vita Titi Flaminii*, § 9.

Col. 780 A 11. Hoc opus Protagoræ forsitan confundi debet cum alio jam citato in *Theæto*, sub hoc nomine Ἀλήθεια (Veritas), in quo dixit Protagoras hominem mensuram esse omnium: Πάντων μέτρον ἄνθρωπος.

Ibid. C 13. Εὐγνώμων, 466.

Col. 781 B 10. Ἀδωδωπίος. Vigerus suadet ut legatur didymus, nec deus unus alterius locum sumat, neque ὁ σμῆνός duobus tribuatur subjectis, Apollini et Jovi.

Ibid. Amphiarus Amphichosque sæpius in relatis oraculis juncti occurrunt.

Aristides, tom. I, pag. 82 Canteri: Ἄμφιάρως μὲν γὰρ καὶ Τροφόνιος ἐν Βωσσίῃ καὶ Ἄμφιλοχὸς ἐν Αἰτωλίᾳ χρησμοδοῦσι τε καὶ φαίνονται.

Philostrates, in *Heroticis*, pag. 60 Boissonadii: Ἡ ἀφικησθε γὰρ ἀπιστῶν, ἔξεν, τὸν τε Ἄμφιάρωσιν ὃν λέγεται ἢ γῆ ἐν σοφῷ αὐτοῦ ἔγεν, Ἀμφιλοχὸν τὸν τούτου παῖδα, πάλαι ἰσως ἢ ἐνὶ γυνώσκων, οὐ πολὺ ἀπέχων τῆς Κιλίκων ἡπείρου.

Boissonadius, in notis suis, lectorem, cupidum minutatim Amphiarum cognoscendi, remittit ad Barthium in *Statii Thebaid.*, t. 1, 399; item Amphilochem, ad Wyttenbach in Plutarchum, *De sera Numinis vindicta*, pag. 95. De his poetis jam sumus locuti ad lib. vi, cap. 6.

Col. 784 A 10. Πυθαγόρας. Porphyrius, Jamblicus, Diogenes Laertius, et Proclus, in *Vitis Pythagoræ*, hunc in primis filium habent Mnesarchi Samii. Solus Porphyrius Cleanthi testimonium affert, Pythagoram Tyri natum esse asserentis: quod absque dubio Porphyrius, nam Tyrus et ipse, libenter exceptit. In illius verba: Κλεάνθης ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν *Μυθικῶν*, Σύρον (αὐτὸν εἶναι φησὶ), ἐκ Τύρου τῆς Συρίας.

Christiani auctores, ut Clemens Alexandrinus, Eusebius, Theodoretus, protinus in hanc venerè sententiam, eo quod ita, cum Græciæ damno, regionibus vulgo dictis *barbaris* vir celeberrimus restitueretur. Unicus nuncupatur auctor, Neanthes in Clemente, i. *Stromatum*, pag. 352, velut primus istius fabulæ parens: Πυθαγόρας μὲν οὐκ Ἰνδογενὴς ἄλλ' ὡς δὲ Ἀριστόξενος ἐν τῷ Πυθαγόρου βίῳ καὶ Θεόδοτος, Τυρρηνός, ὡς δὲ Νεάνθης Σύριος ἢ Τύριος. Theodoretus legit pariter Νεάνθης in Clemente, quem de verbo ad verbum secutus est, p. 7 editionis Sylburgi, *Therapeutica*. Unde patet parvi ponderis esse rationes quibus nituntur hi qui contendunt Pythagoram inter barbaras gentes ortum habuisse. Etenim hi homines, qui ab Aristoxene Tyrrheni vocantur, iidem sunt ac Pelasgi qui ex Attica in Italia venerunt. Cleanthes vero an

Neanthes oportet scribere? Integra remanet quæstio. Solus Porphyrius hunc Cleanthem nominat cuius testimonio probari possent reipsa Pythagoram natum inter Tyrios fuisse; Neanthes autem a cæteris omnibus ab Athenæo citatis, lib. xii, pag. 372, aliusque, verbi gratia, ex libro cui hic titulus inditur iste: *Τὰ Μυθικά*. Ego vero existimo scribendum Νεάνθης ἐν πέμπτῳ τῶν *Πυθαγορικῶν*. Hic enim multoties nominatur scriptor a Diogene Laertio, in *Vita Empedocli*, l. viii, § 72, et quorumdam Pythagoricorum vitas composuisse reputatur. (Vid. notam Menagii ad locum Diogenis Laertii, Jonsiumque, *De script. hist. philos.*, II, 4, 3.) Quo vero tempore natus sit Pythagoras scire cupienti legenda sunt quæ scripsit Bentleius, ubi de epistolis Phalaris tractat, pag. 46 editionis Anglicæ.

Ibid. Hæc ex Platonis *Epinomide* sumpta, tom. II, p. 986 ed. Stephani. Vigerus, quod vix credas, *Epimenide* retinuit, quod vitiose scripserat Rob. Stephanus.

Col. 785 B 4. Totus hic de Democrito locus e primo *Stromate* Clementis, pag. 357, desumptus est. De modo autem disserens Bruckerius quo tace verba intelligi possunt, Ἐπ' ἕτα ὀδοίπερα ἐπὶ ἕτης ἐγένθησιν, optime adnotat haud certe Democritum octoginta annis peregrinari potuisse; sed non ante annum suæ vitæ octogesimum finem imposuisse peregrinationibus (*Hist. philos.*, tom. I, pag. 1178). Diodoro Siculo testante, l. I, in fine, quinque annis solommodo in Ægypto Democritus remansit. *De ἀρπεδονάπτῳ*, in Clemente, non autem *ἀροπεδονάπτῳ*, sicut in textibus Eusebii, ex quodam errore scribentis. Potterus, in Clemente, etymologiam affert ἀρπεδονάς vel γραμμὰς ἄπειν, quod est *studere geometriæ*. At vide Zocgam, *De obeliscis*, sect. iv, cap. 2, § 5, pag. 513.

Col. 788 B 6. *Τίτεις τῶν παλαιῶν*. Hi nonnulli veteres Herodotum significant in *Tersichore*, c. 28. Clemens autem Alexandrinus, *Strom.* I, pag. 362, hunc, quibusdam mutatis, locum præbuit: Κάδμος δὲ Φοινικὴν, ὃν τῶν γραμμάτων Ἑλλήσιν εὐρέτης, ὡς φησὶν Ἐφορος, ὅθεν καὶ Φοινικὴ τὰ γράμματα Ἡερόδοτος καλεῖσθαι γράφει, εὶ δὲ Φοινικὰς καὶ Σύρους γράμματα ἐπινοῆσαι πρώτους λέγουσι. Quæ apud Clementem sequuntur nostro totum auctori sextum suppediaverunt caput, quibusdam tamen e loco mutatis, aliis autem additis rebus. Sed, iudicio meo, spurium argumentum tuetur, qui primum ætate locum Hebraicis litteris concedit, ob sensum in unaquaque inclusum. Etenim nullis litteris inest valere, nisi quia sonum repræsentant. Quod si plenis respondeant ideis, tunc *litteræ* esse desinunt, mutatisque laribus, hieroglyphi vocantur. Fatebor equidem, et in hoc omnes facile venturos puto, initio rerum uniuscujusque litteræ formam peculiaris ideæ respondisse; sed, grassantibus sæculis, litteræ, veteri exto valore, solommodo pro vocibus valere. Præterea non convenit inter omnes, qui hanc quæstionem tractantur, de vero sensu litterarum. Exempli gratia: Eusebius contendit per litteram aleph *documentum* Hebraice significari; Plutarchus autem in *Symposiacis*, lib. ix, § 2, sequentem tuetur opinionem: « In lingua Phœnicia, ait, littera *alpha* est nomen bovis: unde omnes alias litteras antecedit. » Quidquid sit, hodie ex recentiorum scriptis claruit tum Græcæ, tum Latinæ litteras a litteris seu Phœnicis, seu Hebraicis, seu Syriacis, quod unum et idem est, suam duxisse originem. Inter hos recentis, primo ponam loco Josephum Scaligerum in ejus digressu ad litteras Ionicas, quem inseruit in suo libro, cui titulus: *Animadversiones in chronologica Eusebii*, p. 110; Bochartum, *Chanaan*, lib. I, c. 20, p. 448; Renaudotum, *Memorie Academie Inscriptionum*, tom. III, p. 251, *De Græcarum litterarum origine*.

Col. 789 D 6. Inferius, idem Clemens Olympum

Mysium fuisse tradit, cum dicit : « Ab Olympo Mysio modi Lydii regule innouerunt. » Eandem illi concedit originem Suidas, in ejus Vita. Plutarchus, *De musica*, § 5 : « Ἀλέξανδρος (ὁ Πολύταρος) ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν περὶ Φρυγίας, κρούματα Ὀλύμπου ἔφη, πρῶτον εἰς τοὺς Ἑλληνας κομίσει. »

§ 7 : « Λέγεται τὸν προσηρμένον Ὀλύμπου, ἀληθινὴν ἔχει τὸν ἐκ Φρυγίας, ποιῆσαι νόμον ἀληθινὸν εἰς Ἀπόλλωνα. Εἶναι δὲ τὸν Ὀλύμπου τοῦτον φασιν ἕνα τῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου Ὀλύμπου τοῦ Μαρσίου, πεποικημένος εἰς τοὺς θεοὺς τῶν νόμων : οὗτος γὰρ τὰ παιδικὰ γενόμενος Μαρσίου, καὶ τὴν ἀληθινὴν μαθὼν παρ' αὐτοῦ, τοὺς νόμους τοὺς ἄρμονικοὺς ἐξήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. »

Hi loci tum ex Plutarcho, tum a Clemente desumpti adeo confusi et oppositi quidem sunt, ut explantur emendaturque necesse sit : 4° Bis apud Clementem nomen Olympi apparet : primum Phrygium, deinde Mysium fuisse legimus. Cujus rei explanationi invenitur apud Plutarchum duos revera ejusdem nominis inducentem viros, priorem in Mysia natum ; posteriorem vero a priori ortum habentem. Ecce autem hic prior Mysius nunc, apud Clementem Suidamque, filius est Marsye, qui illius et magister et amator erat. « Ὀλύμπου τοῦτον φασιν ἕνα τῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου Ὀλύμπου, τοῦ Μαρσίου : οὗτος γὰρ παιδικὰ γενόμενος Μαρσίου, καὶ τὴν ἀληθινὴν μαθὼν παρ' αὐτοῦ. » Quine tribuendum verbum οὗτος ? Si de priori Olympo agatur, nullo modo simul esse potest filius et amans Marsye, unde scribere oportet τὸν Μαρσίου pro τῷ Μαρσίου. Etenim pater ejus Maeonius vocatur apud Suidam qui, caeterum, in eodem articulo duos Olympos confudisse videtur, licet de Olympo Phrygio seorsim locutus sit. « Ὀλύμπος Φρύξ, νεώτερος, ἀληθῆς, γεγονὸς ἐπὶ Μίθου τοῦ Γερδίου. » Equis Olympus *Nomum*, seu hymnum ad Apollinē composuit ? hanc non diluit litem Plutarchus, qui tantummodo auctorum nomina tradit qui diverse opinati sunt. Ego vero, facile crediderim verbum οὗτος, apud Plutarchum, posteriori Olympo tribuendum esse, qui quondam Marsie discipulus, temporibus Midæ vivebat, teste Suida ; dum Mysium patet, a quo iste duxerat originem, ante Mydæ tempora exsistisse. Unde, meo iudicio, ipse posterior Olympus est qui in Græciam fistulam attulit. Quamcumque partem sequaris, mutandum semper est nomen τῷ Μαρσίου. Buretteus has neque dimovit neque vidit nubes in sua *analysisi dialogi Plutarchi*, t. VIII, p. 80 *Memoriarum academicæ*.

Col. 792 A 6. Textus fert ἐν Κύπρῳ, sed ex errore ; Dactyli enim in Creta insula montem Idam incolabant : vid. Meursium qui in sua *Creta* quærunque ad hos homines spectant coegit in unum. In quantum ad modum quo scribi debeat Dactylus Celnis, quem Vigerus scribit *Telmis*, nomen illud in textu restituere debuisset, carmina sequendo ab eo citata ex *Phoronide* Hellenici Lesbii, legereque Ἐταίων, non autem Ἰουδαίων.

Ibid. 42. Cum Ἰτανός nomen mutilum sit, quoniam modo scribi debeat nescimus. Sed Potterus in *Clementem*, pag. 563, secundum Plinium, lib. viii, cap. 20, legit Ἰτρατόν. « ... Tritanum in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem, filiumque ejus militem magni Pompei. » Malinconius proponit *Tuditannus*. Vid. Plutarchum, in *Flamio*, § 14 : Ὁ περὶ τῶν Ἰτανόν ; Gellius habet *Tuditannum*, *Noct. Attic.* vi, 4, xii, 15 ; Macrobius *Satur.* lib. i, cap. 16.

Ibid. B 13. Spuria lectio Ἄγγιν mutanda est in Ἰγγιν, quod a Palmerio indicatum, *Exercit.*, pag. 687, quem vide : item nota Potteri ad hunc locum Clementis, i *Stromate*, pag. 563. Vid. Plutarchum, *De musica*, pag. 4132 editionis Luparæ ; Apul. *Floridorum*, lib. i, cap. 3.

Col. 793 A 1. Hic Tatiani locus, quem Clemens, deinde Eusebius secuti sunt, argumentum Bentleyo præbuit contra authenticitatem *epistolarum* Phala-

ridis, pag. 335 editionis Angl. Quo volueris modo, ait, accipe verbum συντάσσειν ; seu de scribenda epistola, seu de colligendis edendisque in lucem epistolis intelligatur : nunquam fieri poterit Phalaris epistolas scripsisse, cum Atossa sit ætate minor. Quod argumentum mihi videtur *imbellè, sine ictu*. Etenim credendum est, tum primum scriptura usque fuisse homines, ut absentibus res utiles nuntiarent. Et nihil aliud profecto, quam *quidam per epistolas dialogos*, fuerit illa *σχηματὰ λυγρὰ* que Plutarchus tradidit Bellerophonti ad Jobatē ferenda (*Præd.* II, v. 168). Epistolas autem *colligere* nullius in mentem venit, usque dum fuerint exultæ hominum societates. Illic res intelligi debet, nisi fallor, de *meliori modo mittendi epistolas*, qualis ferme nunc apud nos usurpat. Hi sunt ἄγγαροι optime a Suida cogniti ὁ ἐκ διαδοχῆς γραμματολόγος, qui pariter nominabantur ἀστάνθαι. Vid. Brissonem, *De regno Perarum*, pag. 258 et seq. ; Dodwellum, in disserendo de ætate Phalaridis, necnon Pythagoræ.

Ibid. 3. Theophrastus, *Eresius*, non autem *Ephesus*. Optime legit Clemens, hocque constat ex omnibus Græcæ philosophiæ historicis, quorum primus Dingenæ Laertius, lib. v. § 36.

Col. 796 A 15. Pro διὰ γραμμάτων Josephus legit ἐκ τῶν ἁρμάτων. Forsitan utraque lectio admittenda.

Ibid. B 8. Olim a multis creditum fuit Pherecedem, qui natus erat in insula Syros, una inter Cycladas, Syrium fuisse, propter quendam vocum similitudinem ; sed dudum confutatus est error iste. Attamen auctores apologetici Christiani, et ante omnes Eusebius, ista vocum confusione usi sunt : quos imitatus videtur Josephus. Si quis recurat ad partem operis, a Starzio scripti, cui titulus *Commentatio de Pherecyde*, ubi quæstio hæc tractatur, pag. 3, ibi inveniet variorum nomina auctorum qui Pherecedem Syrium fuisse dixerunt, quorumvæ forsitan adulterati textus hanc admitti sententiam sinunt.

Col. 800 B 10. Super εὐχών et προτομή, vid. in quo hæc voces inter se differant, Pauli Leopardi *Emend.* lib. v, cap. 8.

Col. 801 B 14. Super origine vocis τερψ λόγος, vid. Jamblicum in *Vita Pythagoræ*, cap. 28, p. 129, qui concedit eam Aglaophamo, quondam Thracie montium incolæ.

Col. 804 A 5. Quoad modum hæc nomina scribendi, vid. Pauli Leopardi *Emendationes*, lib. x, cap. 25.

Col. 806 A 14. Nequaquam in medium rationes omnes afferat ex variis decryptas chronologis, quibus illius chronologia redargui posset, nec utrum cæteris sit anteponendus perpendam ; solummodo locum quendam Scaligeri curabo ut roveom (*De emendatione temporum*, pag. 537), in quo ejus opinio refellitur : « Quid magis alienum a sacra historia, quam quod lib. x *Προπαρασκευῆς*, notatum est. . . Si secundus annus Darii est septuagesimus ἑρημώσεως τοῦ ναοῦ, quomodo Cyrus poterit captivitatē laxare ? Sed in hoc sequitur Africanus. » Quod falso asserit. Africanus enim 78 annos finit ad primum quinquagesimæ quintæ olympiadis, quo anno solio Babylonis potitus est Cyrus. Ibid. B 12. Ad hunc locum chronologicum, lege commentarium Boivini natu majoris, cui titulus : *Restitutio chronologica ejusdem loci Censorini, in Memorii Academiæ Inscript.* tom. II, pag. 385.

Ibid. 15. Nomen istius iudicis in Scriptura sacra (*Jud.* xii, 15) est *Abdon*, non autem *Ladbon*. Cur non hunc Vigerus errorem emendaverit prorsus ignoro.

Col. 807 B 14. Eusebius, in pagina, a Porphyrio desumpta, quomodo legisti, dicere onisit quo tempore, judicio Porphyrii, vixerit Semiramis. Illud ostenditur tempus in eodem loco citato lib. i,

cap. 9, pag. 31 *Præparationis evangelicæ*, ubi legitur vel ante Trojam, vel temporibus Trojæ vixisse Semiramidem: "Ἡ πρὸ τῶν Ἰλιακῶν ἢ κατ' αὐτοῦς γὰρ τοῖς χρόνοις γενέσθαι ἀναγέγραπται.

Cum finem citati loci suppressit Eusebius, certe sibi arrogare potestatem voluit concludendi ad libitum. Falsum esse consequens, quod ab eo deductum fuit, mox sumus ostensuri. Erravit autem, quia duas miscuit chronologias quæ ex omni parte inter se pugnant. Porro, sine loco citato in lib. 1 *Præparationis evangelicæ*, posterioris loci citati errore detegere nobis non contigisset; et sic agendo, eo mihi nocentior fuisse videtur Eusebius, quo nihil firmius asseverari queat, quam quod Moyses omnes Græcæ sapientes et philosophos accessisset ætate. Sed nec argumenta præbeamus. Duæ penitus repugnant inter se chronologie existant de temporibus Semiramidis, Assyriorum reginæ; una, quæ Ctesia tribuenda videtur, quamque Eusebius secutus est, velut res constat ex initio hujus capituli, meliusque constat ex fragmentis illius *Canonum chronicorum* quæ sumus allaturi, Semiramidem Abrahamo coætaneam facit; altera vero, ad quam Herodotus accedit, quinque solummodo generationes numerat Semiramidem inter et Nitocrim (lib. 1., cap. 184). Quod apprime congruit cum brevi spatio annorum 520, per quos idem historicus scripsit Assyriorum imperium mansisse. Huic posteriori chronologie adhesit Philo Byblius qui Græca lingua Sanchoniatonem reddidit, nec non Porphyrius ipse. Quod probatum leges apud Stephanum Byzantinum, ad vocem Βαβυλών, et apud Eustathium, in ejus *Commentario de Dionysii Periegete*, v. 1005: ambo locum assignant Semiramidi circiter ad tempus quo capta est Troja, duobus, ex Philone, annorum millibus post conditam Babylonem. Utrum homonymia litibus hujus causa fuerit æene, non aggrediar judicare; fatebor saltem Eusebium improba conscientia testimonii usum fuisse repugnantibus, in capite quod nunc manu teneo. Sua facit Porphyrii verba Eusebius, quibus constat Moysen Sanchoniatonis, quanto nescio tempore, antecessorem fuisse, sensimque devenit ut eos efficiat coætaneos. Deinde, ex eo quod idem dixerit Porphyrius Semiramidi coætaneam Sanchoniatonem fuisse, item illius reginæ temporibus Moysen vixisse Eusebius infert; demum, subitaneo regressu ad peculiarem chronologiam Semiramidem reportans, quatuorque tempus in unum adunans capita, Semiramidem, Abrahamum, Moysen et Sanchoniatonem coætaneos asserit, illamque Porphyrii fuisse sententiam vult. Ergo, his positus, qui patriarcharum historiam scripsit, captivitatique Judæorum in Ægypto, quique per desertum hunc populum duxit, eodem vixisset tempore quo gentis illius auctor! Quod absurdum, neque profecto delictum Porphyrii. Nam Porphyrius nihil unquam tale excogitavit; deinde, sincera fide agere nequivit Eusebius, hanc Porphyrio sententiam ascribens. Quod si credidisset, tantum debuisset errorem refellere, quemadmodum fecit in suis *Canonibus chronicis*, nedum eo uteretur quasi argumentum insuperabili. Semiramidem Abrahamo coætaneam fuisse nunquam credidit Porphyrius, cum huic reginæ temporibus Troicis locum assignat. Porro, Abrahami Trojæque tempora singulis et omnibus nimis sunt nota, magisque inter se distant, quam ut misceri queant. Istius modi Eusebius Porphyrio, ut iterum dicam, absque risu tribuere nequivit errorem; nempe, si res aliter haberetur, 1° operam dedisset Eusebius, ne omitteret textus allati finem, ubi doctrina Porphyrii continetur aptissime; 2° tantum confutasset errorem, ad modum quo suis in *Canonibus* fecit. Et, nedum Porphyrii nomine uteretur ad suam tuendam opinionem, illi sane incumbat officium probandi quod contra illum asseruit (pag. 484), nempe Abrahamam a Moysæ 505. annis

distare: Ἀπὸ Μωϋσέως πάλιν ἀνών ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος ζωῆς Ἀβραὰμ, εὐρήσεις ἐτη γέ. Quod infra sic tempus addidimus:

Annis 75 natus erat Abrahamus, cum profectus est a Charrhan, annis vero 100 jam erat onustus, cum natus est Isaacus... differ.

25 A.

Legimus in Genesi annos 60 habuisse Isaacum, cum Jacobus natus est, unde add.

60

Jacobus 77 annis domum paternam incoluit, id est usquedum in Mesopotamiam proficisceretur, unde add.

77

Ex hoc tempore ad illud tempus quo in Ægyptum profectus est, effluxerit anni

53

Natus erat annis 150, cum ingressus est in Ægyptum, unde summa conflatur

215

Non convenit inter auctores de tempore quod in Ægypto commorati sunt Hebræi. S. Paulus apostolus ad Galatas scribens (in, 17) 450 annos numerat a vocatione Abrahami usque ad legem datam in monte Sinai. Exodus (xii, 40) soli mansioni in Ægypto annorum 450 spatium assignat.

Quidam hujus differentia rationem afferre conati sunt, ascribendo computationi quæ legitur in Exodo varias Abrahami peregrinationes in Ægypto. Quidquid id sit, Eusebius, in suis *Canonibus*, Apostoli secutus est opinionem: Πρῶτον ἔτος τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας ἀπὸ οὗ ἔτους αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ Μωϋσέα, καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν τοῦ Ἑβραίου ἔθνους ἐπὶ τυχάντων ἢ ὡν ἠέμενηται Παῦλος Γαλάταις ἐπιστέλλων. (Eusebius, in *Chron. paschal.*, pag. 51 et 52.)

Qua basi immorantes, 215 annos habebimus, cum in Ægyptum ventum est, unde

215

215

Et summa conflatur:

450

Cui addendo quam habebat ætatem Abrahamus, cum Charrhan reliquit, nempe annos

73

Inter nativitatem Abrahami et vocationem Moysæ annos habebis

505

Jam dixi errorem temporis, quem admiserat Porphyrius, ab Eusebio in suis *Canonibus chronicis* fuisse confutatum; tantum quidem abest ut cum Abrahami temporibus Moysæ tempora confundat, quod contra opinionem deserat chronographorum antecessentium, verbi gratia, Clementis Alexandrini, Africani, Tatiani, qui omnes ortum Moysæ temporibus Inachi ponunt, primi regis Argolicæ, ut dictum reducat ortum ad tempora Cæropis, id est 250 annos post Inachum. Fragmentum hoc, quod magni æstimare debemus, e Syncello desumptum, pag. 63 et 66 editionis Luparicensis, Latine reddimus infra.

Eusebius, in præfatione sui *Canonis*, hoc pro modo suam sententiam exponit: « Moyses, natione Hebræus, qui primus, ex prophetis Hebræis, in Scriptura sacra oracula edidit de Salvatore, id est Christo, et cognitione Dei quam omnes gentes docere jussus fuerat, temporibus Inachi floruit, secundum testimonium virorum eximia eruditionis, v. g. Clementis, Africani et Tatiani inter nostros; Josephi et Justi, inter Hebræos; quorum unusquisque rationes affert, qualiter ex veteribus historiis desumpsit: eo sensu contendunt Inachum 700 annis ante bellum Trojanum existitisse. Unus inter philosophos Græcos, et ille specialiter qui frustra nos in quarto libro sui laboris tanta cura arati acriter aggressus est, dicit Moysen existitisse ante tempora Semiramidis; porro, Semiramis regnabat super Assyriis 150 annos ante Inachum, unde fas esset concludere Moysen 850 annos ante Trojæ tempora existitisse. Ego vero, qui nihil tanti facio quam quod verum existimavi dicere queam, magnopere studui ut in supradictis opinionibus verum a falsis

discernerem. Unde, in eo quem ante hunc librum scripsi, præsentis laboris materiam coegi in unum, quam quæ numerosissima potui variorum chronica populorum colligens, nempe Chaldaeorum, Assyriorum, Medorum, Persarum, Lydiarum, Hebræorum, Ægyptiorum, Atheniensium, Argivorum, Sicyonum, Lacedæmoniorum, Corinthiorum, Thessalorum, Mædonum, Latinorum, qui postea dicti sunt Romani, uno verbo, gentium numero quindecim. Præsentem librum scribens, hisque omnibus chronicis adunatis in unum, composui *Canonem chronicum*, ubi tempora temporibus conferuntur, ubique populus unusquisque in annos vicini sui spectare potest. Cum autem apud Hebræos temporum computationes invenerim quæ inter se plus minusve differunt, illas tamen modo sequenti ordinavi. Sub Inacho, quem primus regem in Argolide fuisse nobis Græci perhibent, huic principi coætaneum digno patriarcham Israelæ, qui dignus visus est, a quo nomen dacerent duodecim tribus Judaicæ gentis, quarum fuit auctor. Sub Semiramidis tempora, Abrahamum inveni, gente Chaldaem, præterea dilectum Deo. Quoad Moysen, qui primus apud Hebræos prophetarum habetur, fatebor equidem, ne mentiar, illum mihi multo omnibus his recentioris visum fuisse, licet quemcunque Græcorum æstimatione antiquissimum antecesserit, exempli gratia Homerum necnon Hesiodum, ipsa tempora Trojana, Dioscurus, Æsculapium, Bacchum, heroes omnes, Mercurium et Apollinem, aliosque deos quos colebant Græci; licet etiam fuerit antiquiori ætate quam seu mysteriorum origo, seu gesta ipsa quæ Jovi a Græcis ascribuntur: nam Græcorum nepotes omnes ad se spectantes historias Cæcroe recentiores testantur. Porro, mihi summa cura de Moysis ætate inquirenti apertissime innouit illum vixisse temporibus Cæcrops, dicti Διφυής, quem primum in Attica regnasse asserunt, annis circiter 350 ante gesta Trojani belli.)

Col. 809 C 6. Ad calcem adnotationum hujus libri iterum resumatur istæ ambages chronologicae, quo dignoscatur utri coætaneus fuerit Moyses, Inachone an Cæcropli, qui septem regum vitis distant.

Col. 812 A 1. Multi critici explicare usum vocis ὁμοῦ cum adjectivo collectivo. Vide inter omnes Boissonadum in *Heroica Philostrati*, pag. 277; sed in numerosis exemplis locutionis hujus, quæ tum ab eo, tum ab aliis allata sunt, nullum invenio in quo, sicut nunc, articulus antecedit vocem πάντες; porro, ne deleatur cavendum est, quoniam illo indigeat participium συναγαγόντες, quod hic locum tenet substantivi. Itaque nullatenus hæc conjungendæ sunt voces, πάντες et ὁμοῦ; sed ὁμοῦ voci συναγαγόντες concedendum. Vox ὁμοῦ frequentius ea adverso usurpatum est, quo multa hujus locutionis exempla in medium ferre necesse habeant. Citabo Sophoclem, *OEdip. tyrann.*, ad initium:

Πᾶσι δ' ὁμοῦ μὲν θυμῶν καὶ ὁμοῦ γέμει
Ὅμοῦ δὲ παίδων τε καὶ στεναγμάτων.

Ibid. C 2. *Συναγρόμενοι* 466, 67, 68.

Col. 815 B 2. Hic locus Africani, ad finem usque capitis, legitur apud Syncellum, pag. 63, ea quæ omiserat Eusebium restituentem.

Ibid. C 14. Locum restituit Vigerus in notis.

Ibid. D 1. Legere oportet τὴν πρώτην ἑλυμπίδα, non autem ἐπὶ τῆς πρώτης ἑλυμπίδος.

Col. 816 A 11. Apion, Plistonices, magis est notus, quam ut nomen *Posidonius*, qui apud nostrum auctorem pater ejus appellabatur, delere non debuerim. Grammaticus est hic Alexandrinus, maxime Judæis infensus, qui legationi præfuit quam pagani cives Alexandriae ad Caium Cæsarem miserunt, ut de Judæis quererent Hellenistas. Hanc enarrat Philo eorum legatus. (Vid. Josephum, *Antiq. Jud.* lib. xviii, cap. 9; item duos libros *contra Apionem*.) Apion iste, judicio Plinii, homo erat ridi-

lus (*Hist. nat. præl.*): «Apion quoem grammaticus, hic quem Tiberius Cæsar *cynthalm* mundi vocabat, cum propria famæ tympanum potius videri posset.» Idem Plinius, lib. xxxvi, cap. 49, illum paterno nomine cognominat, ex usu admodum frequenti apud Latinos: «Apion cognominatus Plistonices scriptum reliquit;» in quo Plinium secutus est Aulus Gellius, *Noctium Attic.* lib. v, cap. 14: «Apion qui Plistonices appellatus est;» lib. vi, cap. 8: «Apion Græcus homo qui Plistonices est appellatus.» Scripsit historiam Ægypti, sub nomine *Ἀλυπτιᾶκῶν*, cujus infra testimonium vocatur. Ἀπίων ὁ γραμματικὸς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἀλυπτιᾶκῶν. Clemens Alexandrinus, in 1 *Stromat.*, pag. 378, citat. cap. 12 hujus libri Eusebii, Talianum sequens, suum illi restituit cognomen: Ἀπίων τοῦτον ὁ γραμματικὸς ὁ Πλειστονίδης ἐπικληθεὶς, ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Ἀλυπτιᾶκῶν; Suidas ad vitam ejus illum nominat Ὁ Πλειστονίδης.

Quoad usum hunc Romanorum transfereudi in filios nomina patrum, binaque eidem personæ dandi nomina, omisso quis esset pater, hujus rei notandum nobis probatur exemplar, tum a Plutarcho, tum a Cicerone, qui, de Apollonio Molone loquentes, nunc *Apollonium Molonem*, nunc *Molonem* simpliciter scribunt. Josephus *contra Apionem* eum citat. ii, 14, et passim sub Molonis nomine; nihilominus scholiastes Hieronymus Venetus *Iliad.* i, v. 5, aut potius Porphyrius hunc Ἀπολλώνιος ὁ τῷ Μόλωνος appellat. Herodes Atticus, sic ab Aulo Gellio dictus, *Noct. Atticar.* i, 2. Attici erat filius: vide ejus vitam in Philostrati *Sophistis*, lib. ii, c. 1, Olearique nota.

Ibid. B 2. Amosis, quem Herodotus ubique sub fine secundi et initio tertii libri *Amasis* vocat, nihil habet in iis quæ de eo refert, quod ad Judæos spectet; porro cum nullibi ejus narratio interrupta videatur, existimandum est aut Africanum eum male legisse atque cum alio historico confudisse, vel existimasse se suis lectoribus fucum fecisse.

Ibid. B 8. Ὅτι οὐδ' ἐπίσημος, ἐπὶ πάλω ἢ τῶν χρόνων παραλλαγῆ.

Ἐπὶ πάλω Latine traduci debet per *ferre* (à peu près). Vide exempla a Leopardo allata, *Emendat.* l. iv, c. 19.

Ibid. C 15. Οὐκοῦν τῶν χιλιῶν καὶ ἑκατοῖ ἐτών, τῶν μέχρι πρώτης ἑλυμπίδος, ἀπὸ τοῦ Μωσέως τε καὶ Ἀγύθου ἐκκαμύμενον lego ἐχρησάμενον, annis elapsis.

Ibid. D 4. Τρικάρηφ. Quid sibi vult Theopompus *Tricareus*? Vox est sine dubio corrupta. Nullus auctor Theopompi operi hunc titulum, cujus etiam non est aperta significatio, tribuit. In primo libro *Contra Apionem*, § 24, Josephus citat ut Theopompo jure immerito ascriptam sub titulo *Τριπολιτανῶν* historiam: Forsan legendum est ἐν τῷ Τριπολιτανῶν Θεόπομπος, vel ἐν τῇ Τριχαδεκάρτῃ, subaudiτο βίβλω, magne ejus historie Philippice libros lxvii efformante. Quidquid id est, ἐν τῷ Τρικάρηφν delendum est.

Col. 817 B 6. Theagenes Rhegiensis unus est inter primos auctores qui Homeri poemata allegorice interpretati sunt. Sic de eo loquitur scholiastes Venetus in versu 67 *Iliad.* Υἱὸς τοῦ ἐπρώτου ἀπολογίας ἀρχαῖος ὃν πάντα καὶ ἀπὸ Θεαγένους τοῦ Τηγίνου, ὃς πρῶτος ἔγραψε περὶ Ὀμητροῦ. Hoc ἔστιν *explicationis* est antiquissimum, siquidem originem trahit a Theagene Rhegio, qui primus de Homero scripsit. Vide Jonsium, *De script. lit. philosoph.* l. i, cap. 5.

Ibid. 7. Stesimbrotus ter citatur in iisdem scholiis, nempe: *Iliad.* A 635, O 493, Φ 76; in *magno Etymologic.*, p. 277 et p. 465: Ἐν τῷ περὶ τιτλων. Xenophontὸν ἀεὶ μὲν ἐρατὸν ἐστὶν, homeristarumque exercebat artem. Hæc de eo dicit Socrates, cum in convivio interlocutor esset, c. 3, § 6: Σὺ δὲ Σπῆσιμβρότῳ τε καὶ Ἀναξίμανδρῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς

πολλὸν δέδωκας ἀργύριον, ὥστε οὐδὲν σε τῶν πολλοῦ ἀξίον λελθῆναι. « Multam pecuniam Stesimbrotō dediti, et Anaximandro atque aliis ut nihil oblivione pereat eorum quæ retineri mererent. »

Col. 817 B 7. *Antimachus* restituit pro *Callimacho*; Cyrenæus hic erat, Antimachus vero Colophonius; poeta hand ignobilis, quem Adrianus Homero prætulit. Vide quid de illo sentiant Dionysius Halicarnassæus et Quintilianus in nota Urtonius ad tractatum *De compositione verborum*, pag. 304 editionis Schæffer; cæterum in textu Tatiani impresso *Antimachus* legitur.

Ibid. 41. *Χαμαιλέων*. Clemens Alex., *Strom.* 1, p. 422: Χαμαιλέων ὁ Ἑρακλεώτης ἐν τῷ περὶ μέθης. Et pag. 351: Χαμαιλέων ἐν τῷ περὶ θεῶν. Vide eum apud Jonsium, *De script. hist. philosoph.*, l. 1, c. 17, § 2.

Col. 820 A 4. Archippus seu *Arxippus*, nam diversi sunt scribendi modi: apud Tatianum, legitur Ἀρχίππος, apud Eusebium Ἀρξίππος: hæc ultima lectio in Proclo Diadocho in *Hesiodum*: Ὁ δὲ Ἀρξίππος οὗτος οὐδὲ ἦν Ἀκάστου ἀφ᾽ ἑαυτῶν Ἀθηναίων ἐστὶ λέ. Tempus quo vixit archon Atheniensis ibi citatus, certum est: tertius est archon hæreditarius et perpetuus, filius ac successor Acasti. Eusebii, in *Chronico*, ubi legit Ἀρχίππος, eum reponit in anno mundi 4090, ex Philochoro, qui declarat eum vixisse 180 annis post Trojam captam.

Ibid. B 5. *Ψευδεὶς ἀποκαίρεισθαι τὰς περὶ τοῦς λόγων ὁδούς*. Hæc verba subsobscura intelligi posse videtur ex iis quæ leguntur sub fine ejusdem fragmenti, pag. 496, in linea prima ed. Vigeri: Περὶ μὲν οὖν τῆς κατ' ἑκάστου λόγον πραγματείας χρόνον, ἀναγραφῆς αὐτῶν σφόδρα μετὰ πάσης ὕμιν ἀκριβείας ἀναρχήσμεν. « Ac de singulorum quidem in quolibet genere studiis, deque ipsa temporum ratione, vobis, ni fallor, quam accuratissime fieri potuit, disseruimus. »

Col. 821 A 5. *Σέλευκον*. Vide Marsham in *Canone chronico*, pag. 504 edit. Germanice. Notat annos vel 56 vel 61 Alexandrum inter et Antiochum esse, prout Antiochus tertius post Alexandrum, et Seleucii successor proximus, aut ejusdem Seleucii tertius successor habetur.

Ibid. 4. Ἀσιτικός. Lætus, cujus nomen ibi deformatur in Ἀσιτικός (*Χαίτος*) apud Tatianum ab omnibus criticis, quibus de eo loquendi fuit locus restitutus est juxta Clementem Alexandrinum, *Strom.* primo, pag. 387. Vide Potterum, de his verbis, quosque laudat criticos.

Ibid. D 1. Equidem novemdecim tantum sunt primum Inachus ultimumque Agamemnonem numerando.

Col. 824 A 10. Hic numerus 400 annorum falsus videtur. Legendum esse 700 annis ex fragmento in Synkello contento, pag. 66 edit. Lupar.

Τατακὸς τὴν ἀπέδειξεν ἐκ παλαιᾶς ὑποσχῆν ἱστορίας Ἰναχὸν τῶν Διακῶν ἐστῆσεν ἐπτακοσίους περσεύειν.

Istud probemus:

Tatianus nmerat 20 generationes 30 annorum inter Inachum et captam Trojam: 600

Dat 408 annos a Troja capta ad primam olympiadem: 408

1,008

Ab Ogyge ad primam olympiadem numerat: 1,020

Tempus subtrahendo a Troja capta ad primam olympiadem: 408

Habemus: 612

Addamus 70 annos ab Ogyge (qui sub Phoroneo, juxta Acusilaum, vixit) ad Inachum: 70

Habes: 682

Tatianus infra dicit, olympiades Trojano bello 407 anni recentiores esse: ad attingendum 1,020 suprapositos, requiruntur 613 anni respondentes viginti generationibus ab Inacho ad Agamemnonem.

Col. 825 A 3. Ex Tatiano nomen poematis Aristæi Proconnesii emendavi, *Arimaspes* pro *Drimaspes*. Me antevit Vigerus, *Vid. Historicus Græcos* Vossii, lib. 1, cap. 2; Aristæus Homero posterior est, siquidem vixit quinquagesima olympiade.

Ibid. 4. De Euclete Cyprio, vide Pausaniam, in *Phocicis*, lib. x, cap. 42, pag. 828, et cap. 24, pag. 858; propheta habebatur, *χρησμολόγος*; et Homeri nativitate sortemque prædixerat.

Ibid. 5. *Προταυρίδου*. Lego *Προμαντίδου*, secutus correctionem propositam a Vossio in libro *De hist. Græcis*, lib. 1, cap. 2, et ab Huetio ad exenplum sui marginem, in bibliotheca Regia assertavi.

Col. 828 A 6. *Κασσιανῶ*. Hic Cassianus idem esse videtur ac Julius Cassianus, princeps hæreseos Doctetorum, qui Christum sumpsisse corpus negabant. Vide Clementem, tertio *Strom.*, pag. 532.

Ibid. B 11. *Ἐν τοῖς χρόνοις*. De libro *Temporum* Dionysii Halicarnassensis, tacent omnes qui ejus opera recensentur: Vossius, Harlesius et Schœlius. Hujus mentio alibi non est exactam quæ in hoc Clementis Alexandrini loco. Boivinus natu major dissertationem scripsit in *Memoriis Academiæ*, tom. II, pag. 519; primus sustulit errorem interpretum, qui sic verterunt: Παλαιότερα τῶν Ἑλληνικῶν μνημονεύσασθαι τὰ Ἀργολικὰ ἑταυρία Græcis res Argolicas commemorari. Scribendum erat *Hellenicorum*; quod nempe regnum Argolicum præcesserat regnum ab Helleno fundatum; in quo omnino recte habet. In secundo commentario, ejusdem tom. pag. 373, hunc librum restituere tentat ex iis quæ cognoscuntur de Dionysii chronologia, in aliis ejus operibus diffusis: consilium quidem ambitiosum, et quantumcunque in hoc curam attulerit, fateor, non possum quin subdubitem, quamvis existat verisimilitudo in synchronismis ex cæteris Dionysii operibus desumptis, fundamentumque non desit suppositioni qua contendit Dionysium *Canonem chronologicum* Eratosthenis admisisse.

Ibid. 13. *Κέκροπος*. Hic Cecrops cognomen suum διφυκῆς debet duplici origini quam ei tribuit traditio: Ægyptus, ex qua coloniam in Atticam adduxit et Autochthonia; sive, ut ait Charax ab Eustathio citatus in *Iliad.* Σ pag. 1156 edit. Rom. quia primus unionem conjugalem inter Athenienses adhuc ferros introduxit. Γάμου γὰρ καὶ ὕμναίους ἐν Ἀθήναις πρῶτον ἀγθῆναι ὑπὸ Κέκροπος, ὅθεν καὶ διφυκῆ τῶν Κέκροπα λέγεσθαι ὁ Χάραξ φησὶ.

Ibid. C 5. Hic numerus 400 annorum pro viginti generationibus, 20 annos tantum representaret pro unaquaque generatione, cui 30 plerumque tribuuntur.

Col. 829 A 4. Citationem *Timæi* Platonis apud Clementem sequitur longum fragmentum e Tatiano depromptum, tacito ejus nomine; Clementis furtum ibi eo manifestus, quod Eusebius in capite præcedenti illud jam reproduxit, ita ut collatio sit facilissima.

Ibid. Apud Clementem est gravis error, qui apud Eusebium reperitur; quod eum jam olim extitisse probat: Ἦτε ἐκ κρήτης εἰς Φοινίκην ἀνακομῆθ'. Attamen Tatianus, ex quo hæc omnia desumuntur, vitaverat, Eusebique eum fideliter transcripsit pag. 404: quod probat has longas citationes ab Eusebio non scriptas esse, sed a transcriptioribus ignaris, quos docebat ubi incipiendum et finiendum esset; nullam lectionum varietatem præbent manuscripti codices. Vide notam Vigeri ad locum.

Ibid. B 8. Quod non constat de rege Athenis regnante cum Troja capta est, sive Demophon. Thesei filius, sive Menestheus, filius Petæi, nepos Erechthei fuerit, hoc fecerunt perturbationes, quæ tunc temporis Ægæi nepotibus reddiderunt coronam, quam Pan-

dionidæ usurpaverant. Sub fine igitur regni Menes-
thei in Demophonis initio iste evenit.

Col. 829 B 9. Ἀθήνησι. Ibi desinit Tatianus, et
pergit Clemens.

Ibid. 10. Διονύσιος ὁ Ἀργεῖος. Valckenæus pro-
ponit *Dinium* pro *Dionysium*, ad *Phanissas*, p. 599.

Ibid. 11. Ἄγρις καὶ Κέρκυρα. Hæc duo nomina
socialia sunt cum mutatione orthographice in utro-
que, apud Athenæum, lib. III, cap. x, pag. 87: Ἄγρις
δὲ καὶ Δέρκυλλος ἐν Ἀργολικῷ. Legitur Ἀγρία; apud
Clementem. An idem sit ac Agis a Quinto Cartio
inter Alexandri adulatores nominatus? I. VIII, c. 4:
« Agis quidam Argivus pessimorum carminum post
Cherilum conditor. » Pariter ab Arriano citatur, *De
expeditione Alexandri*, lib. IX, cap. 9, ut vilis adu-
lator: καὶ δὴ καὶ τῶν σοφιστῶν τῶν ἀμφὶ αὐτῶν,
Ἀνάχαρχόν τε καὶ Ἄγιν ἀργεῖον ἑκπονοῦν. Ex his
duabus citationibus credendum esset Agim hujus
poetæ verum nomen esse: quoad Dericillum, cum Δ,
non K nomen ejus est scribendum. Valckenæus, in
Phanissis Euripidis, pag. 596, duplicis λάρυδα
necessitatem in dubium revocat.

Ibid. 15. Πληθούσης σελήνης. En contradi-
ctio: Si plena erat luna quando capta fuit Troja,
non poterat esse φθίνοντος μηνὸς ὄψος, id est, per
ultimam partem, sex diebus ante novam. Ratio cer-
terum quam affert Clemens citando versus *minoris
Iliadis*, demonstrare videtur lunam non fuisse plenam
cum media nocte exurgeret. Vide Scaligerum *De
emendatione temporum*, pag. 37, et Petavium in *Do-
ctrina temporum*, lib. IX, cap. 31.

Ibid. C 4. Ἐγὼ γὰρ. En etiam numeri qui minime
veri esse possunt; 604 anni inter Moysen et Perseum.
Post Perseum, quintum decimum Argi regem, alios
non habes nisi Eurythæum, Pelopem, Atreum,
Thyestem et Agamemnonem, in Argi solio. Pelops
regnavit 59 annis, Atreus et Thyestes 65, Agamemnon
usque ad Trojam captam, 18; quod 142 elicit annos
a Perseo ad Trojam captam; quam 746 annis ante
Moysen eversam oporteret. Africanus, Tatianus
et Clemens Moysen ponunt 400 annis ante illum
eventum, etiamsi cum Inacho cœvum faciant. Eu-
sebius illum in Cecropis ætate statuens, Clementem
sequitur: ergo inter Moysen et Perseum 250 aut
260 anni tantum esse possunt. Non dubito quin circa
numeros exstiterit error.

Col. 852 A 1. Regnum Hercules Argi falsa est ex-
pressio, cum Eurysthens, Argolidis rex, qui Herculi
12 labores imposuit, hunc supervixerit posteaque
perierit in bello quod Ileraclidis Hercules nepotibus
intulit. Hercules hic ut rex e solio suo expulsus
habetur.

Ibid. B 8. Septima generatio post Moysen. Cle-
mens semper asserit Moysen Inachi esse cœvum,
cujus Triopas septimus est successor, eo ipso com-
prehensio.

Ibid. 9. Leo, cujus auctoritas ibi a Clemente in-
vocatur, idem est Leo quem Hyginus vocat *Astrono-
micon*, *Poeticon*, II, 20: « De Ilammonis simulacro
Leo qui Ægyptias res conscripsit... »

Tertullianus, *De corona*, VII: « Leonis scripta
evolvas, prima Isis repertas spicas capite circum-
tulit. »

Idemne est ac Leo Pellæus citatus ab Arnobio,
Adv. gentes, I, IV, c. 2; idemque ac Leo Augustini,
De civitate Dei, I, VIII, c. 5: « Sicut Leone sacer-
dote prodente ad Olympiæm scribit Alexander? »
Idem, *ibid.*, I, XII, c. 10; Cyprian., *De idol. vanitate*,
p. 9 ed. Oxoniensis; Minuti Felicis *Octavius*, c.
21. De hac questione disserui in *Essai sur le Po-
lythéisme*, t. I, p. 120 et seq.

Rufinus, *Hist. eccl.*, II, 25: « Alii repertum in
historiis Græcorum veteribus ferunt Apim quem-
dam patremfamilias seu regem in Memphi posi-
tum, cum frumenta apud Alexandriam defecissent, ex
proprio afflatum civibus alimenta præbuisse. Quo
defuncto, in honorem ejus instituerunt apud Mem-

phim, templum in quo bos quasi indicium optimi
agricolæ nutritur, habens quedam coloris insignia
qui ex nomine ejus Apis appellatur. Σοφῶν vero, id
est sepulcrum, in quo corpus ejus inerat, Alexan-
driam deduxerunt et Soroapis primo ex composi-
tione Soro et Apis, postea vero per corruptionem
Sarapim nominaverunt. »

Ibid. C 5. Ἄπὸ Ἰνάχου. Hæc fabula a Nicephoro
Callisto qui eam Græce et Rufino transtulit, I, XV, c.
8, repetitur.

Ibid. D 3. Eusebius commiscet Apollinis servitatem
apud Admetum, ejusque mercenarium laborem, con-
junctum cum Neptuno, apud Laomedonta, ad Trojam
extruendam. Scaligerus, ex Eusebii *Chronico*, huic
errorem sustulit, p. 13 suarum *Animadversionum*.
Versus ab Homero citatus est *Iliad.* Φ, 445: ad Lao-
medontis officium refertur.

Col. 856 A 2. Omnino amplector Lamberti Bos
opinionem *Animadv.*, p. 115, qui proponit Ἀρωσις
pro Θρωσις, qui substitutum est Τέθρωσις, ἄρφα
mutato in θ. Antea vidimus, in verbis ab Afri-
cano citatis, regnante Amosi Ægyptum Iudæos de-
seruisse.

Col. 857 B 3. Esbo Abesan vocatur in libro Juli-
cum c. XII 8. *Post hunc (septem) judicavit Israel
Abesan de Bethleem...* qui septem anni judicavit
Israel, mortuusque est et sepultus in Bethleem. In
LXX Ἀβασάν.

Ibid. 15. Hic est error: scribendum est 29 anni,
IV Regum c. XV, v. 2. Εἰκοσι καὶ ἑνέα ἔτη Ἰδασίλευσεν
ἐν Ἱερουσαλὴμ.

Ibid. Azarias, Amasiae filius, fert quoque Ozia
nomen; vide IV lib. Regum, c. XV, ubi hæc duo no-
mina ei dantur. Ozias apud Eusebium nominatur.

Col. 841 A 8. Duplex occurrit opinio. Prior, et
ea est Clementis Alex., Africani et Tatiani, Moysen
synchronum statuit cum Inacho, primo Argivorum
rege; posterior, quæ est Eusebii, Moysen cœvum
facit Cecropi I Διφωδῆς dicti, in quo incipit regum
Atheniensium series. Recte hucusque; at mox omnia
permiscetur cum unusquisque agit ut locum
epochæ suæ assignet. Sed videamus quomodo alii
aliis in statuendis temporibus contradicant, ut, in
medium positio eventu historico posteriori, veram,
si fieri potest, discernamus temporis notam.

Cum Trojæ eversio inter insigniora primitivæ his-
toricæ Græcæ reputetur, tempusque ideam utroque sys-
temate statuatur quo primam olympiadem præces-
sit, inde epocham suam aspicimus est unusquisque.
Statuto utrinque ab excidio Trojæ ad primam olym-
piadem 407 aut 408 annorum spatium, superest ut
videamus quot annis Inachus et Cecrops hanc præ-
cesserint. Hic allatæ temporales notæ jam non con-
cordant; hinc suboritur confusio: hoc problema
solvendum.

Nos docet Eusebius in fragmento præfationis
Canonis chronici a Syncello conservato, p. 65 et
66 edit. Lupa., Clementem, Africanum et Tati-
anum, Moysen statuentes Inachi æquævum, hunc
700 annis ante Trojam captam ponere: Ἰνάχου δὲ
τῶν Ἰλιακῶν ἔστησαν ἑπτακοσίους πρὸςθεῖον. Ad
contra Tatianus ab eodem Eusebio citatus, *Præp.
evang.*, I, X, c. 11, p. 494, eidem periodo tantum
annos 400 tribuit, textusque conservatus Tatiani
illi est conformis: Διότι καὶ τὰ Ἰνάχου πέπτη-
νεν Μωσῆς γενῶν, πρὸςθεῖον ἔστι τῶν Ἰλια-
κῶν, ἑκαὶ τετρακοσίους. Eusebius autem idem
spatium annorum inter Cecropem Trojamque captam
reperit. *Præp. evang.*, I, X, c. 9, p. 484: Ἐπεὶ
θεν (ἀπὸ τῆς ἀλώσεως) ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους βα-
δίζων, ἐν ταύτῃ τε συναγωγῶν, ἀριθμὸν ἔτων ὁ
εὐρωπῆς ἄν, κατὰ μὲν Ἑβραίου Μωσῆα, κατὰ δὲ Ἑλλη-
νας Κέκροπα τὴν γηγενῆ. Concordant igitur quoad
tempus quod a capta Troja ad Moysen fluxit, quoad
vero synchronismum discordant. Hoc enim tem-
pore cyclus deerat ad quem reduci possent eventus.

Hoc autem non assequemur nisi duorum regnorum supputatione quæ duas epochas sejungunt, ex canonicis Argolicorum regum a Castore Eusebioque confectis, in Eusebiano nempe *Chronico*, et ab Africano in *Præp. evang.* l. I. Antea vero aliqua documenta in his auctoribus passim inserta videamus quorum utique ope aliquid luminis offeretur. Eusebius in *Præp.*, p. 486, quid temporis efflaxerit Semiramidem inter et Inachum conscripsit : 'Ιναχος Ἀργείος ἡγήσατο κατὰ τὸν πέμπτον μετὰ Σαμάρην Ἀσσυρίαν βασιλεύσας, ὡς καὶ ὁ ὕστερον ἔσται αὐτῆς. Ἀργολικῶν rex primus Inachus quinto Semiramidis successoris, 150 annis post ipsam, respondet : assignat quoque temporis spatium quo distent hæc regina et Cecrops primus : Εἴτ' αὖ πάλιν τῶν ἐτῶν ἄλλων κατώτερον χρόνους ἦν ποῦ πλέον ἢ ὕ' ἐτῶν ὅλων συμπληρουμένων ἀπὸ Σεμεράμιδος πρώτος Ἀθηναίων βασιλεὺς Κέκροψ, ὁ βωμόμενος παρ' αὐτοῖς αὐτόχθων. Ἀργεὺς ἡγουμένου Τριόπα, ὃς ἦν ἔβδομος μετὰ τὸν πρώτων Ἀργείων Ἰναχον.

En Cecrops integro 400 annorum curriculo post Semiramidem revoluto enascitur, cum septimus Inachi, ipso computato, successor in Argolica urbe regnaret, ex canone nomenclaturaque ab Africano in Eusebio, *Præp. evang.*, p. 494, allatis : Inachus, Phoroneus, Apis, Argeus, Criasus, Pforbas, Triopas. Si tamen ex hoc 400 annorum numero a Cecrope ad Semiramidem interposito annos 150, qui istam ab Inacho disjungebant, subtraxeris, 250 annos pro duorum istorum regum interstitio reperies. Non hic immoratur Eusebius, sed a Semiramide usque ad captam Trojam prosecutus computum, paulo minus quam 400 annos a Cecrope usque ad hanc ætatem enumerat, levi verodiscrimine 800 annos a Semiramide : Ἀπὸ δὲ Κέκροπος ἐπὶ τὴν Ἰδίω ἀλωπιν, μικροῦ δέοντα ἔτη ὕ'. Cum juxta ipsum vero Moyses Cecrops coævus sit, Moysen concludit ab inde 400 annos habere minus quam Semiramidem, 400 vero plus quam captam Trojam. Quod si hoc thema in Tatiani computum contulerimus, 400 annos ab Inacho ad Trojam consequemur; ab ipsomet vero ad Semiramidem annos solummodo 400; ista ergo mulier princeps ante Trojam solummodo 550 annis vixisset : Ἄδιον, εἰ καὶ Ἰναχον πέγνην ὁ Μωσῆς γενεῶν, πρεσβυτέρως ἔστι τῶν Ἰακίων ἔσται τετρακοσίως.

Hæc autem prima difficultas multum crescit Clemente Alexandrino interveniente, cum in textu suo, lib. 1 *Stromatum*, p. 379, tum in Eusebii citatione, *Præp. evang.* l. x. c. 12, p. 497 : Κατέσκαψε τὴν Ἀσσίαν Ἀμωσις, κατὰ τὸν Ἀργεῖον γενόμενος Ἰναχον, ὡς ἐν τοῖς Χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενέδησιος Πτολεμαῖος... Κατ' Ἀμωσιν, φησὶ, τὸν Ἀργύπτου βασιλεῦα, Μωσῶς ἡγουμένου, γεγονέναι Ἰουδαίους τὴν ἐξ Ἀγύπτου πορείαν, ἐξ ὧν συνώπηται κατὰ Ἰναχον ἡμεκάντι τὸν Μωσῆα. Παλαιτέρα δὲ τὸν Ἑλληνας τὰ Ἀργολικὰ (τὰ ἀπὸ Ἰναχου λέγω) ὡς ἀπονείους ὁ Ἀλικαρναστῆς; ἐν τοῖς χρόνοις διδάσκει. Τούτων δὲ τεσσαράκοντα μὲν γενεαὶ νεώτερα τὰ Ἀττικὰ, τὰ ἀπὸ Κέκροπος τοῦ θεουρῶς δὴ καὶ αὐτόθονος, ὡς φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Τατιανός.

« Aмосis moenia Aharidis diruit. Coævus fuit iste Aмосis Inacho, si Ptolemaeo Mendensio crederis in lib. *De temporibus*... Regnante Aмосide, inquit, Ægyptiaco rege, exierunt ab Ægypto, Moysæ duce, Judæi : unde concludere licet sub Inachi ævo claruisse Moysen. Antiquius est Argivorum quam Hellenum regnum (regnum dico ab Inacho conditum), quod testatur Dionysius Halicarnassensis in lib. *De temporibus*. Ab Hellenum regno ad Athenarum regnum quadraginta generationes effluxere : quippe quod conditum est a Cecrope Διφυετὶ καὶ Autochthone secundum Τατιανὶ ἰβία verba. »

Multa reperiuntur in hac supposita Tatiani citatione quæ minime illius sunt. Apud nos est ejus

contra Græcos sermo, et quod ab ipso sit in aperto est; illud nempe inprimis legitur : Κατέσκαψε τὴν Ἀσσίαν Ἀμωσις, κατὰ τὸν Ἰναχον γενόμενος, ὡς ἐν τοῖς Χρόνοις ἀνέγραψεν ὁ Μενέδησιος Πτολεμαῖος. « Aмосis, teste Ptolemaeo Mendensio, coævus Inacho habendus est. » Pariter antea dixerat quod subdeditur : Κατ' Ἀμωσιν Ἀγύπτου βασιλεῦα γεγονέναι Ἰουδαίους φησὶ (Ptolemaeus) τὴν ἐξ Ἀγύπτου πορείαν εἰς ἄπειρον ἡμέλων χωρῆα, Μωσῶς ἡγουμένου. « Testatur Ptolemaeus Aмосide regnante, Moysen ducatu Judæos Ægypto excessisse. » Reliqua autem citatio et Dionysio Halicarnassense extracta prorsus Tatiano aliena est. Gaudet Clemens istis discursibus quos eruditus exprobramus, de proximo aberrantibus in proximum et de longinquo in longinquo, quasi navis de via deflectens; consequenter enim res inter se quamdam similitudinem habentes connectere. Attamen credas hæc a Clemente non addita fuisse, qui nequibat Tatiano ascribere quod Tatianus non dixerat. Cæterum, sive Clemens sive pseudonymus fuerit, a proposito non discedit; et contra omnem veritatis speciem origines regnorum prosequitur. Ἐννέα δὲ τὰ Ἀρχαῖα (subaudiens γενεαί, quod quidem multo superius referendum est) τὰ ἀπὸ Πελασγῶν λέγεται δὲ καὶ οὗτος αὐτόχθων. « Arcadiæ regnum novem generationibus Inacho posterior est (de hoc a Pelasgo consulti locutus sum), qui et ipse pro Autochthone habebatur. » Τούτων δὲ ἄλλα πενήκοντα ὄσων νεώτερα τὰ Φθιωτικὰ, τὰ ἀπὸ Δευκαλίωνος. Nec sic absurde loqui potuit Clemens : igitur hic est error transcribentis. Eusebius in loco citato non amplius vocem πενήκοντα littera v repræsentat; sic enim habet : Τούτων δ' ἄλλων ὄσων νεώτερα. « Hæc versio est et ipsa vitiosa; legendum est cum manuscriptis codicibus 467 et 468 : « Τούτων (Ἀρχαῖων) δὲ ἄλλων ὄσων νεώτερα τὰ Φθιωτικὰ. » Phthiotidis a Deucalione institutum recentius est dubius generationibus quam Arcadiæ regnum. » Infusius iterum numerus est appositus pro ἐπὶ τ. p. 401, ubi Clemens intervallum assignat Inachum inter et Deucalionem : Ἀπὸ δὲ Μωσῶς στρατηγίας καὶ Ἰναχου ἐπὶ τὸν Δευκαλίονος κατακλισμών (τὴν δευτέραν λέγω ἐπομβρίαν) καὶ ἐπὶ τὸν Φαέθωνος ἔμπερημον, δὲ οὐ συμβαίνει κατὰ Κρότωνον, γενεαὶ τεσσαράκοντα ἀριθμοῦνται. Pro certo nempe habendum est non plus quam septem generationes regum esse inter eos : cum Crotopus Triopa successerit, aut ad summum ὄκτώ. Patet item vocem τεσσαράκοντα, de Attica dictam simili indigere correctione. Gentianus Hervetus huic numero substituere voluit numerum τέσσαρσι, Inachum quarto ordine Triopa successisse conjiciens; errans erratum correxit : legendum ἐπὶ τ. Constat autem Clementem non scripsisse quod legimus : πενήκοντα, ex eo quod, Tatianum usque referens, inferius citet hujus auctoris verba quæ præcedentia refellunt : Εἰς δὲ τὸν χρόνον τῶν Τρωϊκῶν ἀπὸ Ἰναχου γενεαὶ μὲν ἔκοσι ἢ μὲν πλείους διαριθμοῦνται. Quod si viginti generationes, aut una et viginti computantur ab Inacho usque ad captam Trojam, nihil modo admittendæ quadraginta ab eodem Inacho ad Cecropem, qui Troja undecim generationibus antiquior existit. Clementis ergo additamentum seponemus; quippe quod ex errore natum nihil ad litæram solvendam valeat. Certitudinis ergo punctum quæramus, non quoad 400 annos qui a Moysæ ad captam Trojam effluxere, siquidem in hoc omnes consentiunt; sed 1°, quoad tempus a Semiramide ad Moysen elapsum; 2°, quoad regem Argis tunc temporis regnantem.

Cæterum non unius tantum auctoris testimonio probatur Semiramidem inter et Moysen non minus quam quadringentis effluxisse annos. Accurate tamen est notandum hic agi de Semiramide illa de qua Ctesias tractavit, quam inter omnes consentit Abrahami temporibus regnavisse. De alia

autem Semiramide loquentes nec Herodotum sequar, lib. 1, 184; nec Philonen Herenium (vid. Stephanum Byzantinum in voce Βαβυλων); nec Porphyrium, in *Ευσκευή των Χριστιανών* bis ab Eusebio citatum in *Præpar. evang.*, pag. 52 et 485: hic agitur, inquam, de illa illustri Semiramide, Nini uxore, licet parum eorum utrum exstitit necne. Contestor autem hanc Semiramidem ad minimum 400 annis Moysen præcessisse. Primam in hoc mihi sancta Scriptura auctoritatem suppeditat: legere siquidem est in Exod. xii, 40, Hebræos in Ægypto cum patribus suis permansisse annos 430: Ἡ κατοικία των υιών Ισραήλ, ἣν κατοίκησαν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν γῆ Χαναάν, αὐτοὶ τε καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, ἔτη τετρακόσια τριάκοντα. Quod denegare videtur S. Paulus in *Epist. ad Gal. iii, 16, 17*: Διαθήκην προκεκυρωμένην (προκηρυγμένην) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὃ μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονώς νόμος οὐκ ἀκυροῖται. « Promulgata nempe lex in monte Sinai pactum a Deo fœdus 430 annis ante nos irritum fecit. » Exinde patet Apostolum 430 annos numerare a vocato Abrahamo usque ad legis promulgationem. Nullo alio modo consentire posset Apostolus cum Exodo, nisi hæc verba, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν γῆ Χαναάν, αὐτοὶ τε καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, Abrahamum amplecterentur auctore illius vocationis. Sic rem intellexit Eusebius p. 484: « A Moysæ ad primum Abrahami vitæ annum si ascenderis, 505 annos invenies, scilicet 75 ante et 430 post ejus vocationem. »

Hæc aliunde fulciri potest sententia. Etenim Africanus, in fragmento quod excerptis Eusebius pag. 487, in *Præp. ev.*, suæ chronologie bases statuit semi-Græcæ et semi-Hebræicæ; comprobata communemque duobus populis epocham quærit, hæcque se invenisse credit in anno primo regni Cyri, cum iste ultimus annus sit annorum septuaginta captivitate, et primus olympiads 55. « Hanc aiat, viam si sequamur, alicæ concordæ erunt historiae. Τούτους ἐπομένως, καὶ τὰς λοιπὰς ἱστορίας κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀλλήλους ἐπαρμόσομεν. » Quoad historias quæ præcesserunt, admittimus chronologiam Atticam quæ incipit ab Ogyge, quo regnante evenit primum diluvium in Attica, et qui Phoronæo cœvus erat, ut narrat Acusilaus, qui computat ad primam usque olympiadem, quo tempore Græci tum primum modo certo annos recensuerunt, 1020 annos; ostendentes computationem hanc optime concordare tum cum iis quæ jam dicta sunt, tum cum iis quæ sequuntur. » Hoc manifeste contradicit Varroui, quem citat Censorinus *De die natali*: « A priore cataclysmo quem Ogygium dicunt ad Inachi regnum anni circiter quadringenti. » De hoc infra agetur. Porro, si admitti potest hæc computatio, nempe Ogygem sub Phoronæo vixisse, ab Ogyge ad primam usque olympiadem 1020 annos effluxisse, Trojæ eversioem hanc ultimam epocham 408 annis præcessisse, nobis supererunt 612 anni, quibus addendo integrum regnum Inachi, id est 56 annos, et partem regni Phoronæi, id est decem circiter annos, 678 habebimus; eundem fere numerum annorum reperiemus, si singula Argolica regna recensueamus, quæ traduntur in canonicis Castoris et Eusebii in *Chronico*. Castor scribit annos 674, Eusebius, 671. Syncellus, quem modo refutabimus, p. 124, compendium regnum Argolicum, nec non temporis quo duravit unusquisque regnum, tradit; sæpiusque recurrit ad quasdam horum compendii partes, in *Chronographia*, juxta quam horum regnorum summa multo major est. « Ab Inacho, inquit, l. i., ad nonum usque regem ejusdem gentis, Sthenelum, 413 numerantur anni. » Ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἰνάχου ἕως τοῦ θ', Σθενέλου ἐτών υαυ'. Quinque sequentes Danaïde, e quibus Danaus est, illi præbent annos 162; in summa, inquit, ab Inacho ad Acrisium usque, qui quintus fuit Danaidarum, anni numerantur 575. Ὅμοιο ἔτη φασ' ἀπὸ Ἰνάχου ἐπὶ Ἀκρίσιον πέμπτου ἀπὸ Δαναοῦ. Tandem ad Pe-

lidas devenitur. Pelops, ex quo Peloponnesus nomen duxit, annos regnavit 56: Πέλοψ ἀπ' οὗ καὶ ἡ χώρα Πελοπόννησος..... βασιλεύει δὲ ἔτη υς'. Post Pelopem, Atreus et Thyestes, annos regnaverunt 65: Μετὰ Πέλοπα, Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης ἔτη ες'. Post hos, Agamemnon, ad captam usque Trojam, annos 18. Addamus nunc. numeros: 575 + 56 + 65 + 18 = 714. Inferius hæc computatione utemur ut Syncellum Syucello opponamus.

Cum omnes illæ computationes ad summam fere æqualem vergant, affirmare possumus Moysen Inacho minime coætaneum fuisse, si 400 anni solummodo ante captam Trojam vixerit, et Ptolemæum Mendesium, licet chronologie Ægyptiacæ peritissimum, si voluerit, nihilominus Græcorum chronologiam ignorasse: hunc Ptolemæum solum testem habent, qui Amos et Inachum eodem vixisse sæculo contendunt.

Perpendamus nunc utrum ætas Cecropis melius concordet cum quæsitâ epocha 400 annorum ante bellum Trojæ.

« Ab Ogyge ad Cecropem usque, sit Africanus, apud Eusebium, *Præp. ev.*, l. x, c. 20, p. 490, Attica sine rege fuit per annos 189, ob clades quas attulerat diluvium. » Μετὰ Ὀγγυον, διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κατακλισμοῦ πολλὴν φθορὰν, ἀβασίλευτος ἔσται ἐν τῇ γῆν Ἀττικῇ μέχρι Κέκροπος, ἔτη ρθθ'. Summus iterum computationem ejusdem Africani, qui 1,020 annos numerat ab Ogyge ad primam usque olympiadem; de quibus abstrahamus annos 408 qui intercepti sunt inter tempora capte Trojæ et supradictam olympiadem; abstrahamus item annos 189 per quos duravit anarchia Atticæ: supersunt anni 597, qui a dicta summa 1,020 sunt subtrahendi = 425. Hanc Africani computationem esse asserit pariter Syncellus, p. 148. In canone regum Athenarum undecim, a Cecrope ad Menestheum usque, invenimus numerum, in quo concordant Eusebii et Syncelli computationes, paulo minorem annis 400; unde hic numerus imminuitur tot partibus quot creverat alter:

Cecrops	50 anni
Cranaus	9
Ampibicyon	10
Erichthonius	50
Pandion	40
Erechtheus	50
Cecrops II	40
Pandion II	25
Ægeus	48
Theseus	50
Menestheus	33
	585

Jam nobis superest ut eorum qui 400 Moysen inter et captam Trojam plus quam 400 annos exstitisse scripserunt, sententias perpendamus.

Syncellus, pag. 148, in dubium revocare videtur Inachi epocham, qualem fuisse opinati sunt Clemens, Tatianus, Africanus et Græci historici, temporibus diluvii Ogygis Judæorum secessum in Ægyptum ascribendo. Διαφόρῳ ἱστορεῖται, τὸν μὲν ἐπὶ Φορωνέως, τὸν δὲ ἐπὶ Ἀπίδος, λεγόντων. Ὅμοιοι καὶ ἡ ἀπ' Αἰγύπτου πορεία τοῖς Ἕλλησιν ἱστορικός διαφόρως οὕτω φέρεται κατὰ τοὺς αὐτοῦ (Ὀγγυον) χρόνους, τῶ ἐπὶ Ὀγγυοῦ κατακλισμοῦ. Συμμερῶνται δὲ τούτους ἐν τούτῳ καὶ Ἰώσηπος καὶ Ἰούδας, Ἰουδαίου ἱστορικοῦ, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου Κλήμη; ὁ Στροματεὺς καὶ Τατιανὸς καὶ Ἀφρικανὸς. Concordantne in synchronismo Inachi ad in 400 annorum intervallo? Quid hoc significet mihi parum constat. Qui tulerunt synchronismum Inachi, quos eisdem esse tradidit ac eos quos hic nominat, duplicem et dubiam sententiam simul auxplexi sunt? Hoc minime credo, et illud mihi parum verisimile videtur. Lique affirmat Tatianus Moysen 400 annis exstitisse ante captam Trojam. Apud Euseb., *Præp.*

εναγ., l. x. c. 44, p. 404: Ὁ Μωϋσῆς πρεσβυτέρος ἐστὶ τῶν Ἰακίων ἔπειτα τετρακοσίων. Hoc iterum dicit Clemons. *Stromat.* l. i. p. 579: Ἐτη, ὡς ἔπος εἶπεν, τετρακόσια καὶ πρόσω. Etsi in Inacho annorum numerum majorem inveniamus, nihilominus Ogygis qui sub ejus successore Phoroneo vixit, adhuc remotissimo intervallo a priore distabit: unde annorum solummodo 56 discrepantia inveniretur. Solut ipse Syncellus est qui, se judicante, affirmat, Moysen annis 592 ante excidium Trojæ venisse in mundum. Vide illius locum, p. 170, D: Ἀπὸ Μωϋσέως γενέσεως ἦν κατὰ τὸ μὲν ἔτος Ἰνάχου, τοῦ πρώτου βασιλέως Ἀργείων, κόσμου τε κατὰ τὸ γῆλη ἔτη συνάγεται εἰς ἐπὶ τὴν τῆς Τροίας ἄλωσιν, εἰ καὶ Εὐσεβίῳ οὐ δοκεῖ διαμαρτάνοντι οὐκ ἔτι καταλείβει. • A nativitate Moysis, quæ evenit anno 46 Inachi, primi regis Argolicorum, mundi autem anno 3,738, ad Trojæ eversionem, numeratur anni 592: etsi hanc computationem non admittat Eusebius, qui, ex omissione, in 216 annorum errorem incidit. »

Nobis autem non incipit Moysis epocha a nativitate ejus, sed ab exitu Hebræorum et terra Ægypti, quam 430 annis recentiorem esse comprobavimus vocatione Abrahami. (Exodus 12-40; Paulus ad Galat. III, 17.) Tunc natus erat Moyses 80 annis qui abstrahendi sunt a numero 592: abrahamus pariter jam elapsos regni Inachi annos 46; tunc videbitur, juxta Syncellum, Moysen 476 annis ante Trojam captam existitisse. Si nunc addantur huic numero anni 216 de quibus Eusebium errasse contendit Syncellus, equidem constabit Inachum annos 692 ante Trojæ ruinam vixisse; hocque parum a vero distat. Fatendum hic non ex Eusebio errorem venire, sed tribuenda est soli Syncello. Aliunde, si posteriorem refellere vulerimus, illi opponere sufficet quam ipse tradidit computationem de temporum curriculo quibus regnavit Argolici reges ab Inacho ad Agamemnonem usque, unde evalescit summa annorum 714, ut diximus. Quomodo ergo inter se concordare queunt numeri 476 et 714, si ad unum idemque tempus designandum adhibeantur? Non immerito ergo Syncello reciterentur injuriæ quibus Eusebius impetit de tempore quo vixit Moyses, pag. 153: Τῷ ΜΕ' ἔπειτα Κέκροπος τὸν Διφύσιος πρώτου βασιλέως Ἀθηναίων τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν τοῦ Ἰσραὴλ διὰ Μωϋσέως ἧσθιν ὁ Παμφίλιος ἐμβρόντητος Εὐσεβίος γενέσθαι, ἔπειτα κατὰ μὲν τὸν ἕκτον παραλογισμὸν, τὸν ἐξ Ἀδὰμ ἐτῶν ἦν γῆν' · κθ' ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ. • Annus est quadragesimus quintus regni Cecropis Διφύσις, primi regis Athenarum, quod ille idola Eusebii Pamphylus Hebræos ex Ægypto exiisse contendit, a Moysæ ductos: quod ex hoc illius anachronismo, anno Adam respondet 3,989, Aod. 22. »

Nihil tam nobis potest ostendere Syncelli stoliditatem quam quod notavit, p. 125, de origine regni Argolicorum cum regno Assyriæ collato: « Errasse mihi videtur Africanus, cum scripsit, in tertio libro *Historic.*, constitutum fuisse regnum Argolicorum anno 203 regni Assyriæ sub Ario, quinto rege Assyriorum: etenim si talis admitteretur computatio, Moysen sequeretur natum fuisse antequam Abraham moreretur, cum in hoc omnes concordent auctores annum primum Abrahami respondere anno 44 Nini regis secundi Ninivitarum post Belum; porro, Belus annis 55 regnavit; post hunc, Ninus 44 = 99: natus ergo erat Abraham anni 101 tempore quo natus est Inachus, unde concludendum esset Moysen in lucem venisse cum jam anni 101 Abrahamus natus esset, si Moyses noster, ut dicunt, coætaneus Inacho fuerit: quod repugnat.

Hoc satis fuisse animadvertere, ad eos refellendos qui Moysen temporibus Inachi vixisse contendunt. Scriptura sacra nos docet ex Ægypto exitum (ἔξοδος) evenisse anno 505 post Abrahami nativitatem, quo tempore jam 80 annis natus esset Moyses. Exitus

ex Ægypto fieri nequivit Inacho regnante, nisi ille princeps regnum inierit anno 505 post nativitatem Abrahami, unde (addendo 505 + 44 Nini, + 65 Beli) ad annum 614 post conditum regnum Assyriorum reduceretur. Ex illa computatione decimo septimo Assyriorum regi coætaneus fuisset. Porro quomodo inveniri posset locus ante Trojæ eversionem quæ immobilis epocha est, viginti Argolici nec non undecim Athenarum regibus, incipiendo a septimo Argolico, Triopa? Nisi Africanus Inachum, ita ut fecit, collocasset, sibimetipis contradixisset manifeste Moysen coætaneum Inacho; assersens proinde ac Syncellus annos 714 numeravit ab Inacho ad excidium usque Trojæ, hunc contendens principem æquævum fuisse Moysi. necnon tempore exitus ex Ægypto, qui, inquit, solummodo annis 400 ante Trojam evenit. Cæterum, ut item finiamus, ad temporum computationem recurram, quam, ab Eratosthene datam, sequitur Varro. Multum distat Eratosthenes ab iis quoque jam citavimus; multo minus in præsentique questione; hanc Censorinus *De Die natali*, c. 21, nobis tradidit computationem; illius adulteratus textus magna denudatur lacuna de qua judicio nostro optime disseruit Boivinus natu major, t. II, *Mem. Acad.*, p. 385; quam lacunam feliciter supplavit: « Varro tria discrimina temporum esse tradit, primum ab hominum principio ad cataclysmum priorem, quod propter ignorantiam vocatur δδρηον · secundum a cataclysmo ad olympiadem primam, quod quia in eo multa fabulosa referuntur, μυθικὸν nominatur; tertium a prima olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικὸν. Primum tempus, sive habuit initium, sive semper fuit, certe quod annorum sit, non potest comprehendere; secundum non plane quidem patet, sed tamen ad mille circiter annos et sexcentos esse extantum creditur. »

Igitur ex Eratosthene vel ex Varrone anni 1600 effluere a diluvio Ogygis ad primam usque olympiadem: quo Africanus computatio annis 580 superatur; sed hæc pene immensa discrepantia oritur ex eo quod Eratosthenes affirmet diluvium Ogygis 400 annis existitisse ante Inachum: « A priore scilicet cataclysmo quem Ogygium dicunt ad Inachi regnum anni circiter quadringenti. » En ergo Inachus annis 1200 ante olympiadem primam vivebat; unde annis 100 superatur Eusebii computatio, annos 700 numerantis ab Inacho ad Trojam, annos autem 408 a Troja ad primam olympiadem; etenim de Troja, non autem de Inacho ii anni 408 intelligendi sunt, ut perulcide probavit Boivinus: « Hinc ad olympiadem primam plus quadringenti. » Computatio hæc, et qua inferendum est annos 408 a capta Troja ad primam usque olympiadem existitisse, ubique invenitur: Ὡς αἰ παρ' Ἑλλήσι τῶν χρόνων ἀναγραφαὶ περιέχουσιν. Idem Eratosthenes, a Clemente Alexandrino citatus, *Stromat.* l. p. 402, computationem istam sic in partes divisam tradit. A Troja usque ad reditum Heraclidarum in Peloponnesum 80 anni effluerunt; ad inde Ionicas colonias usque, 60 anni; ab his ad Lycurgum tutorem adolescentis Spartæ regis anni 159; ab eo tempore ad primam usque olympiadem anni 108: 80 + 60 + 159 + 108 = 407. Quod si annos abrahamum 407 a 1280, nobis anni 793 supererunt Inachum inter et Trojam captam. In eo potissimum consistit discrepantia Eratostheum inter et alios quod ille diluvium Ogygis ante Inachum existitisse asserat; alii vero, in hoc penitus afferant oppositam computationem licet concordent cum Eratosthene quoad cætera tempora. Eratosthenes autem, 100 annis Inachum augendo ideo magis ac magis separatur a Moysæ cujus epocha sacris codicibus innixa inconcussa manet. Vide August., *De civit. Dei*, l. xviii, c. 8.

Col. 845 A 2. Diogenes Laertius, l. III, seg. 56; Φιλοσοφίας ὁ λόγος πρότερον ἦν μονοθεῖος, ὁ φυσικὸς · δευτέρον δὲ Σικεράτης προσέθηκε τὸν ἑθικὸν · τρίτον δὲ Πλάτων τὸν διαλεκτικὸν καὶ ἐπελεσιουργήσας

ἐν φιλοσοφίᾳ. « Unicum genus amplectebatur antiqua philosophia, scilicet physicam; cui novum addidit genus Socrates, ethicam nempe; quamque complevit Plato, tertium genus addendo, scilicet, dialecticam. » Vide Aug. *De civit. Dei*, l. viii, c. 4.

« Socrates in activa (philosophia) excelluisse memoratur; Pythagoras vero magis contemplativa, quibus potuit intelligentibus viribus, instituisse. Proinde Plato, utrumque jungendo, philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit: unam moralem, quæ maxime in actione versatur; alteram naturalem, quæ contemplationi deputata est; tertiam rationalem, quæ verum determinatur a falso. » Plutarchus, *De contradict. stoic.*, l. XII, p. 342. Huttenii: « Chrysippus censet, adolescentibus studendum esse primo logica, secundo ethica, tertio physica, et tandem eos studiis imponere finem debere, de diis immortalibus questionem inducendo. » Cum eadem multoties scripserit, scitis erit ut illius verba referam, qualiter in libro *iv Vitarum* (Περὶ βίων) leguntur: « Πρώτον μὲν οὖν δοκίμωι κατὰ τὰ ὁρθῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰρημένα τρία γένη τῶν τοῦ φιλοσόφου θεωρημάτων εἶναι: τὰ μὲν λογικὰ, τὰ δὲ ἠθικὰ, τὰ δὲ φυσικὰ. εἴτα τούτων διὴν τάττεσθαι πρώτῃ μὲν τὰ λογικὰ, δευτέρῃ δὲ τὰ ἠθικὰ, τρίτῃ δὲ τὰ φυσικὰ. τῶν δὲ φυσικῶν ἕσχατος εἶναι ὁ περὶ θεῶν λόγος. »

Col. 843 14. Atticus ille pater esse videtur Herodis Attici, de quo Suidas, in *Vita* hujus posterioris, dicit: « Ἡρῆς τῆς Ἀσίας ὁ πατήρ αὐτοῦ Ἄττικος, καὶ τοῖς διτυπάτοσι συγκαταλέγθη. Illius pater fuit prætor in Asia scriptusque inter his consules designatos Videtur Attici nomen a patre ad filium transiisse, ex usu apud Romanos satis communiter recepto; in quo a Romanis discrepabant Græci qui ne confunderentur homonymi, filiorum nomina cum patrum nominibus conjungebant: etenim apud priores gentilia nomina ad nepotes transmittantur uti apud nos, non item apud Græcos: verbi gratia, Romani scribunt Apollonium Molonem, ut Molonis filium designent. (V. l. ix, c. 19). Plistoniciem (A. Gellius, *Noct. attic.*, vi, 8) ut designent filium Plistonici; Herodem Atticum (ibid., i, 2).

Hic Atticus ditissimus imperato factus fuerat, quia thesauro invento, imperator Nerva, ipse ditissimus, privataque utilitate immemor, rei repertæ partem sumere noluit. Vix enim princeps rem cognovit, cum Attico rescriptis ut thesauro invento ad libitum uteretur. Cum autem instaret Atticus, obijciendo se tanto ob suum vivendi modum thesauro non indigere, respondit imperator: Hæc ergo abutere pecunia, cum ea uti non velis. Peroptime tamen Atticus ejusque filios his usi sunt divitiis, et uterque inter eximios scriptores numerati sunt.

Vide Philostratum *De Vitis sophistarum*, in *Herode; Aulum Gellum, loco laudato.*

Chronologie discipulatum est, ut dignosceretur utrum Atticus Platonius de quo hic, nec non apud Theodoretum agitur (*Therapeut.* l. vi et xi), idem fuerit ac pater Herodis: rem negantes non secutus sum, nimirum propter parum præpensionis quas afferunt rationes. Cæterum, mihi questio hæc minoris ponderis æstimata est quam ut in illa perpendenda longius tererem tempus.

Col. 848 A 2. Jonsius, in libro *Scriptorum historiae philosophiæ* iv, 8, p. 250, legendum proponit περὶ φυσιολογίας περὶ φιλοσοφίας. Hicque Suidæ sententiam sequitur: « Ἀριστοκλήης Μεσαρηνίος τῆς Ἰταλίας, φιλόσοφος· περιπατητικὸς· συνέταξε δὲ περὶ φιλοσοφίας βιβλία ἕκκα· καταλέγει δὲ ἐν τούτοις πάντας φιλοσόφους καὶ δόξας αὐτῶν. » Aristoteles Messanenensis (Messana urbs Italiae est in Sicilia) philosophus peripateticus, de philosophia scripsit libros, in quibus omnes philosophos eorumque doctrinam recensuit. » Πότερον σπουδαϊότερος Ὀμηρος ἢ Ἰλιάδων;

« Uter est majori virtute præditus, Homerus an Plato? » Ἐγραφε δὲ ἕνεκα ῥητορικῆς: « Scripsit idem de rhetorica; » Περὶ Σαραπίου: « In Sarapidem; » Ἡθικὰ βιβλία ἑννία: « Novem libros ethicae. » Uterius legere erit magna fragmenta libri quem de philosophia scripsit, et quem citat Theodoretus, in *Therapeutica*: sermone viii, p. 116, editionis Sylburgii, et sermone xii, p. 173.

Ibid. 13. Ἐπακρύσαντο 465, 466.

Ibid. B3. Σωκράτης αὐτὸ δὴ τὸ λέγειν οὐκ ἐγένετο πῶρ ἐπὶ πύρ. καθάπερ αὐτὸς ἐξηπάδων. Proverbium de quo hic agitur exstat apud quidem Platonem l. ii *De legibus*, p. 581 B. Læmarii, sed non hoc utitur ut suum damnet præceptorem, ut vero adolescentibus vino interdicit. Διδάσκοντες ὡς οὐ πῶρ ἐπὶ πύρ ὀχετεύειν εἰς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; hoc usus Plutarchus, in *præceptis conjugaliibus*, l. VII edit. Huttenii, p. 424: « Ἴνα μὴ πῶρ ἐπὶ πύρ γέννηται; in *præceptis hygienicis, ibidem*, p. 375: « Ἴνα οὖν μὴ πῶρ ἐπὶ πύρ (ὡς φασι), πληρωμὴ ἐπὶ πληρωμῇ καὶ ἀκρατος ἐπὶ ἀκράτῳ γέννηται. »

Hoc ultimum exemplum probat Aristoclis lectionem ab Eusebio citatam antependendam esse lectioni Platonis et primæ Plutarchi. Non dubito quin in hac syntaxi casus datus melius adhibeatur.

Et cum hoc utens proverbio Aristocles ad Socratem alludit, res sane intelligi debet de Socrate Platoni, non autem de Socrate Xenophontis. Prior enim in eo totus inest ut irretiat contradicentes implicitis molestisque ratiociniis, et nisi attentio styli leporibus acueretur, profecto lector abiceret librum cujus omnis scopus est evellendi opinionem, minime de avulsa opinione supplenda curans. Inde sequitur me nullatenus intelligere qua ratione Plato, si tamen hoc fecit, Socrati tribuere potuerit culpam quæ verisimiliter in ipsum Platonem recidit; etenim locus secundii libri *De legibus* nullo modo ad Socratem spectat.

Col. 848 C 1. Vide Diogenem Laertium, l. iii, seg. 417, ubi definit doctrinas Stoicas quæ e cynismo deluunt: « Φασὶ καὶ ἀπαθῆ εἶναι τὸν σοφὸν διὰ τὸ ἀνεμπύτων εἶναι. ἄψυχοι εἶναι τὸν σοφόν, ἴσως γὰρ ἔχειν πρὸς τε τὸ ἔνδοξον καὶ τὸ δόξον. »

« Dicunt sapientem, quemadmodum nulli peccato obnoxius est, ita nullo sensu movendum; et iterum, famam a sapiente nullo modo querendam, cum ex ejus æstimatione idem valeant ea quæ laudent seu contemnunt homines. »

Ibid. D 5. Luzaeus, de *Digamia Socratis*, p. 244, scribit de Zopyro agi in capite 9 l. vi. *Fragm. Alexandri Aphrodisii*. Vide Ciceronem, *De fato*, c. 5; *Tusculan. quæst.* l. iv, c. 37.

Col. 853 C 14. *Onomatotheta*. Apud Platonem legitur, juxta prisca editiones, νομοθέτης, « legislator; » et Vigerus hanc admittit lectionem, suamque tutatur sententiam loco sequenti ejusdem *Cratylæ*, p. 250: « Ἄρ' οὐχ ὁ νόμος δοκίμῃ σοι εἶναι ὁ παραδόξου αὐτῆς (ὀνόματα); » Nonne legem nominas illud quod tibi nomina dedit? » Ἐοικα: Res ita videtur. » Νομοθέτου ἄρα ἔργου χρῆσται ὁ διδασκαλικός, ὅταν ὀνόματι χρῆται. » Ἐγὼ ludimagister utetur opere legislatoris, cum adhibebit nomen. » Δοκίμῃ σοι. Hoc ita mihi videtur. » Νομοθέτης δὲ σοι δοκίμῃ πᾶς ἄνθρωπος ἀνὴρ, ἢ ὁ τὴν τέχνην ἔχων. » Putasne ergo omnium hominum legislatorum esse posse, aut solummodo hominem doctum? » Patet hic scribendum esse νομοθέτης; sic opinatur ipse Heindorf in suis notis in *Cratylum* p. 20, t. III, editionis ab ipso adornatæ. Attamen huic lectioni contradicit codex mss. Gudii, ut nos docet Heindorf, qui scribit ὀνομαθῆτης; mss. 466, 467 et 468 hic pariter ferunt νομοθῆτης.

In loco citato legitur *nominis auctor*, quas voces alii vertunt in vocem *legislator*. Cum hic nodus ad

Platonem potius quam ad Eusebium spectet, illum Platonis editori solvendum relinquo.

Col. 856 B 6. Vox διαλεκτικός, tum in hoc loco, tum apud Platonem non mihi bene reddi videtur per vocem *dialecticus*; hic enim potius agitur de homine varia idiomatica edocto.

Col. 860 A 3. Ταυτάλωτατον 465; ταλαντώτατον 467.

Ibid. B 3. Leo Allatius, pag. 209 *Comment. in Hexaemeron* Eustathii, Eusebium accusat falsam dedisse nomini Cain significationem. Etenim legitimus in sacris codicibus Evam peperisse filium dicendo (*Gen. iv. 1*): *Possedi hominem per Deum*. Unde derivatur hoc nomen a voce possessionem significante. Vide interpretes.

Ibid. 11. Πεποιήται 467.

Ibid. 13. Ἀρανή 466, 467.

Ibid. Philo, *De gigantibus*, pag. 292 editionis Morelli: « Ἀβράμ γὰρ ἐρμηνευθεὶς πατήρ ἐστὶ μετέωρος ἢ νομα τοῦ τὰ μέτεωρα καὶ ἐπουράνια περισκοπούμενος πάντα Νοῦ. . . . Ὅταν δὲ βελτιωθεὶς μᾶλλον μετονομάζεσθαι γίνεται ἄνθρωπος Θεοῦ, κατὰ τὸ χρῆσθαι αὐτῷ λόγον. Ἐγὼ εἶμι ὁ Θεὸς σου κ. τ. λ. . . . Καλεῖται γὰρ πατήρ ἐκλεκτὸς ἡγῶς ἐρμηνευθεὶς Ἀβράμ ὁ τοῦ σπουδαίου λογισμῶς ἢ ἐξελειγμένως τε καὶ κεικαθαρισμένος, καὶ πατήρ φωνῆς ἢ συνηχομένου. Ἐ Abram interpretatur *Pater sublimis*, nomen quod illi datum est ut designaretur ingenium penitus edditum meteoris sideribusque observandis. Postquam edoctus effectusque melior fuisset, nomen mutare debuit. et factus est *homo Dei*, juxta hæc verba oraculi: *Ego sum Deus tuus*, etc. . . . Appellatus est *Pater electus vocis*, quod interpretatur *Abraham*, id est Intellectus hominis virtute præditi, et *Pater sermonis*, quod mediante, inter se homines communicant. »

Clemens Alex. *Strom.*, v, pag. 648:

« Quamdiu Abrahamus totus in eo fuit ut astronomi motibus, necnon philosophiæ physiciæ studeret, nominabatur Abram, id est *Pater sublimis*. Postquam autem in cælum suspexisset, et sive ibi Filium vidisset spiritu, ut quidam auctores ferunt, sive angelum tantum, gloria coruscum contemplatus esset; sive tandem alio quocunque modo Dei supra creaturam ordinemque naturalem præstantioris conditionem accepisset, nomini suo addidit litteram alpha (ἄλφα), utpote verum Deum et unicum noscens, diciturque Abraham: e physico sapiens et Deo amicus factus. Interpretatur enim, *Pater electus vocis*: etenim vox, seu *verbum prolatum*, sonat, cuius pater est Νοῦς. »

Ibid. C 2. Κληθήτην 468.

Ibid. D 6. Ὅπως ἂν ἐγγίται, 467; ὅπως ἂν ἐγγίη. 465.

Ibid. D 6. Ὅνομα θεοθεν λαμβάνει 465, 467; μοχ ἀπαρχιτών 465.

Ibid. 8. Philo, *De Abrahamo*, pag. 377 editionis Morelli: « Ὁ μὲλλήσας σφραγίζεσθαι καλεῖται Χαλδαῖστὶ γέλως ἢ γέλως δὲ, ὅτι ὁ κατὰ παιδικὴν ἐγγνώμονος Στόματι, παραλαμβάνεται νῦν ἄλλ' ἢ κατὰ διάνοιαν εὐπάθεια καὶ γὰρ, ἢ Oni maclandus erat Chaldaico idiomate appellatur *Rissus*. Non hic agitur de risu, qui in lætitia vultum illuminat; bene vero de quiete et lætitia, quibus suffunditur intellectus. »

Philo, *De ebrietate*, pag. 251: Ταχὺ δὲ μὲν οὖν μαθήσεως καὶ πρακτικῆς ὁμοῦ, ἀνοχῆς ἐξηρημαίνου δυνάμεων, Ἰσραὴλ δὲ τελειώθητος: ὁραὶν γὰρ Θεοῦ κρημετὶ τοῦνομα ἢ τελειώθητος δὲ τί ἂν εἴη τῶν ἐν ἀρεταῖς, ἢ τὸ ἔντως ἰδεῖν. ἢ Jacob nomen est *doctrina* necnon *progressus* et *intelligentia grassantia*. Israel nomen est *perfectioris*; nam hoc nomen significat *contemplationem*. Nonne autem summa virtus est *Ens enim contemplari*? »

Col. 861, B 1. Scripsi numerum *quatuor* loco numeri *duo*. Nam evidenter hæc phrasid quatuor lit-

teris coalescit. Ms. 468 τεττάρων pro δύο.

Ibid. C 1. Multi inter doctissimos disseruerunt de hoc epigrammate, ejus auctor ignotus est. Josephus Scaligerus, *Comment. in Chron. Eusebii*, anno 1750, asserit in honorem Serapidis Ægyptiaci hoc epigramma compositum fuisse, et ex errore Eusebii, hoc in loco, Hebræorum Deo Jehovah tributum fuisse. Scaligerus auctorem habet Hesychium, ad vocem ἐπιγράμματων τὸ ὄργιον καὶ σκληρὸν καὶ Σέρρατον.

Henricus Valesius (*Emendat. lib. 1, c. 2. et Note in Socratem hist.*, lib. v, cap. 17) ait Scaligerum merito scripsisse hoc epigramma factum fuisse in Serapidis honorem; sed addit ab eodem Scaligero dicti epigrammatis sensum non fuisse intellectum. Etenim Scaligerus intellexit, nomen *Serapis* literis septem componi, dum e contra aliud dicere voluit poeta: nempe Ægyptios Serapidem invocasse septem vocales recitando, quibus inter precandum, varium locum assignabant, ut legitur in inscriptione quæ in urbe Burdigala inventa est, et quam citat Vinetus in *Comment. in Ascon.*

Demetrius Phalereus, *Περὶ ἐρμηνείας*, § 7: Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ τοὺς θεοὺς ὕμνοισι διὰ τῶν ἐπὶ φωνηέντων ὁ ἱερεὺς, ἐφεξῆς ἰχθύνει αὐτὰ. ἢ In Ægypto sacerdotes laudes deorum celebrant septem vocalibus, quas vicissim repetunt. (Vide notam Gal. ad hunc locum.)

Jablonskius (*Proleg. ad Pantheon Ægyptiorum*, pag. 56), præcedenti opinioni contradicit. Quid enim jucundi deorum auribus habere potuisset septem vocalium repetitio? In hoc, ait, aliquid ignotum latet, quod ad religionem spectat et ad harmoniam planetarum, quarum unaquæque per vocalem unam indicatur. (V. Porphyrium, *Comm. in Dionysium Thracem*, p. 796 ed. Bekkerii). Jablonskius addit hujus epigrammatis auctorem quendam inter Gnosticos fuisse: quam sententiam ut tueatur, sequentes versus Varronis Atacis in *Chorographia* afferit, *In fragmentis astronomiciæ poetarum inter Catalecta Scaligeri*, pag. 462:

Vidit et aethero mundum torquerier axe

Et septem eternis sonitum dare vocibus orbes.

Ibid. C 7. Confer cum hoc loco ea quæ jam ab eodem auctore dicta sunt lib. x, cap. 5.

Col. 864 C 6. Κατεμύγους 467, 468.

Ibid. 12. Πεφροσολόγηται 467.

Ibid. 15. Καταβέβητο 466.

Ibid. D 3. Τῆ... στήλη 466.

Ibid. 4. Κίχρονται 467.

Col. 866 A 2. Τῆν σερπὶν 466.

Ibid. C 7. Εὖ μάλα 466.

Ibid. 14. Τοὺς τῶν ἄνω φύσεως τὸ 466,

Col. 868 B 6. Ἐπικρολουθηθέναι 466.

Quid sentiendum sit de secunda migratione ista Judaicæ gentis in Ægyptum, a Persis depulsa, enucleare tentavi: quæ migratio ad nullum alium eventum referri potest, nisi ad factum historicum quod subobscurum est, quamvis recentium testimonio auctoribus fretum, hoc est bellum Ochi adversus Phœnices et Sidonios rebelles, quo in bello videtur Ochus Judæos quoque fuisse hostiliter prosecutus, unde primum Judæi in Ægyptum fugere coacti sunt; deinde postquam idem Ochus Judæa positus est, magnam partem incolarum transtulit in Hyrcaniam, juxta Caspium mare. Recentēs et Christiani auctores hunc eventum retulerunt.

Synecellus post Africanum, pag. 256: Ἄρταξέρξου παῖς εἰς Αἰγύπτου στρατεύων μερικὴν ἀρχιμαλωσίαν ἐλεγ Ἰουδαίον, ὃν τοὺς μὲν ἐν Ἰερουζαλήμ κατήχησε (i.e. κατώκισε), πρὸς τῆν ἑσπέρην θαλάσσην, τοὺς δὲ ἐν Βαβυλώνην.

Orosius, lib. in, 7: Ἐ Tunc etiam Ochus qui et Artaxerxes post transactum in Ægypto maximum diuturnumque bellum, plurimos Judæorum in trans

migrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare præcepit. »

Eusebius in *Chronic.* ad annum MDCCLVIII : « Ὀχος Ἀραξερῆς εἰς Αἴγυπτον στρατεύων ἀποδασμῶν (delectum) κτείλει Ἰουδαίον, ὃς ἐν Ὑρκανίᾳ ἐπιπέσει πρὸς τῆ Κασπίᾳ θαλάσσει. »

S. Hieronymus, in sua versione Latina, Ἀποδασμῶς pro urbe habuerat : « Ochus, Apodasmo Judæorum captus, in Hyrcaniam accolas translatus juxta mare Caspium collocavit » Scaligerus hunc gravissimum errorem emendavit.

Nunc statuenda epocha, qua Plato in Ægyptum iverit; quod profecto eventit antequam Ægypto potiretur Ochus (anno secundo 407 Olympiadis, anno 349 ante Christum natum). Plato autem mortuus est annos 81 natus (anno primo 408 Olympiadis, anno 346 ante Christum). Juxta Diogenem Laertium, post suum ab Italia reditum mortuus est Plato (lib. iii, seq. 6). Reipsa in Italiam venit Plato ad philosophos Pythagoricos Philolaum et Eurytum: exinde in Ægyptum ad prophetas (παρὰ τοὺς προφήτας), id est sacerdotes Ægyptios. Multi auctores, inter quos Quintilianus, Apuleius, Clemens Alexandrinus, Valerius Maximus, et Cicero, multis in locis, in Ægyptum contendisse Platonem memorant, tempus vero tacent: si tamen Cicero nem excipimus, qui in suæ *Reipublicæ* loco a Nonio citato, ad vocem *Contendere*, nos docet Platonem in Italiam venisse post mortem Socratis : « Audisse te credo, Platonem, Socrate mortuo, in Ægyptum descendit causa, post in Italiam contendisse. » Mortuus est Socrates anno primo 95 Olympiadis, anno 398 ante Christum: tuncque temporis, annos 52 natus erat Plato. Juxta Diogenem! Laertium idem annos 28 natus, Megaram, Cyrenem, Italiam, et tandem Ægyptum in-visit : quæ omnia satis inter se concordant. Diogenes illius in itinere comitem fuisse Euripidem tradit; alii addunt Eudoxum Cnidum geometram et siderum spectatorem celeberrimum. Eusebius (et in hoc concordat cum parte maxima Christianorum auctorum) Platonem Moysis discipulum facit: contrariam tueretur sententiam Lactantius, lib. v *Instit.* cap. 2 : « Soleo mirari, inquit, quod cum Pythagoras et postea Plato amore indagandæ veritatis accensi ad Ægyptios et Magos et Persas usque penetrasset ut ærum gentium ritus et sacra cognoscerent (suspicabantur enim sapientiam in religione versari), ad Judæos tantum non accesserint, penes quos tunc solos erat, et quo facilius ire potuissent. »

Platonem ex sacris Moysis libris notiones theologicas hausisse affirmarunt aliqui, ipsumque præ oculis habuisse versionem septuagintavirali antiquiorem, ex cujus lectione orta est tam lucida philosophia. Quibus contradicit Aristens, certissimis rationibus asserens nullam existitisse sacrorum codicum versionem antequam regnarent Ptolemæi. Supradictam sententiam, opera perditâ, propugnavit Clemens Alexandrinus (*Stromat.* l. i, p. 460); Origenes, *Adversus Celsum* (l. vi, p. 288 edit. Camboric.); Justinus martyr, *Parent.* passim. *Apologia*...; Ambrosius, sermone 18, in *psalm.* cxviii; Theodoretus (*Therapeut.* l. ii, p. 90 et 91 edit. Sylburgii); Josephus *contra Apionem* l. ii, et alii : quos omnes refellit, inter alios multos, Augustinus, *De civitate Dei*, l. viii, c. 11.

Col. 868 D 4. Codd. 465 et 466 post γενησόμενον addunt : Καὶ εἰδὼ πεποημένον, αὐτὸ τὸ ποιηθόμενον.

Ibid. 4. Τούτους... ἡμῶν 465, 466, 467.

Col. 869 B 8. Ταῦτα 466, 468.

Col. 872 A 4. Origenes, *Contra Celsum*, l. iv, p. 198 ed. Spenceeri : « Scio Numenium Pythagoricum, virum in explicando Platone peritissimum, et in Pythagoreis placitis versatissimum, in multis suorum scriptorum locis exposuisse Moysis et pro-

phetarum dicta, eaque ad allegorias, retulisse ut in libro qui inscribitur *Epops*, in libris *De numeris*, necnon in libris *De loco*, et in tertio libro *De bono*, ubi narrat, tacito nomine, et quodam detorto modo, historiam Jesu (Jostue) : recte an secus? hic non agitur. »

Col. 875 B 14. Verba hæc jam Numenio tributa sunt a Clemente, sed non sub forma dubitationis sicui nunc. Legitur hic Clementis locus in lib. i *Stromat.*, p. 440 et 441, quem transcriptit Eusebius, l. ix, c. 6, p. 441; l. xi, p. 527. Theodoretus, (*Therapeut.* sermone secundo, p. 37 ed. Sylburgii) idem dictum Numenii refert. Dictum est de Philone Judæo, illum Platonizavisse, quod rectius dictum, nempe a Philone compilatus est Plato, tum sententiarum, tum verborum respectu, ἢ Φίλων πλατωνίζει. ἢ Πλάτων φιλονίζει. S. Hieronymus *De viris illustribus*; Isidorus Pelus., l. iii, ep. 81; Photius *In Bibliotheca*, cod. xv; Suidas, in voce *Philo*.

Col. 876 B 3. Ἐπαρείση 467; ἐπαρείση Plutarch.

Ibid. 11. Ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ καθ' Ἡράκλειτον. Hoc proverbium ab Heraclito *Σκεπτικῶς* dicto, id est obscuro, satis celebre fuit apud veteres; Plato in *Cratyl.* p. 265 ed. Læmarii A : λέγει ποτὸν Ἡράκλειτος ἐπὶ πάντα βελ καὶ οὐδὲν μὲναι· καὶ ποταμῷ βῆσι ἀπεικάζων τὰ ἄντα λέγει, ὡς δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβῆσῃς.

« Heraclitus alicubi dicit, omnia transire, nihilque immotum manere, atque universa fluminis decursui comparans, addit, In idem flumen bis non descendimus. »

Aristoteles, *Metaphys.* iii, 5, p. 79, ed. Brandisii, in-2° : Ὁ Κρατύλος Ἡρακλείτῳ ἐπέκειμα εἰπὼναι, ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι· αὐτὸς γὰρ ἦτο οὐδ' ἀπαξ.

Seneca, *epist.* 58 : « Hoc quod ait Heraclitus : In idem flumen bis non descendimus. »

Muloties ad hoc redit Plutarchus. *Quæst. natural. secunda*, p. 3, t. XIII : Ποταμῶς γὰρ δις τοῖς αὐτοῖς οὐκ ἂν ἐμβῆσῃς, ὡς φησὶ Ἡρακλείτος.

De Sera Numinis vindicta, p. 62 editionis Wyttenbachii : Ἀψόμεν εἰς τὸν Ἡρακλείτειον ἄπαντα πράγματα ποταμὸν ἐμβάλλοντες, εἰς ἃν οὐ φησὶ δις ἐμβῆναι.

Heraclitus Ponticus, *Allegoriae Homericae*, p. 443 editionis Gal. : Ποταμῶς τοῖς αὐτοῖς ἐμβάλλονμεν καὶ οὐκ ἐμβάλλονμεν.

« Descendimus, et non descendimus in idem flumen. »

Hoc pariter desumptum est ab Heraclito *Obscuro*. Vide c. 20, l. xv *Præp. evang.* p. 821, et Schleiermacherum, in *Musæo antiquitatis* Wolfii, p. 356.

Ibid. D 2. Ἐκμαγείον. Hæc vox in sensu impressionis invenitur apud Philonem Judæum, *De profugio*, initio : Γεγνηέναι ὁ κόσμος καὶ πάντως ὑπὸ αἰτίου τινὸς γέγονεν. Ὁ δὲ τοῦ ποιούντος λόγος αὐτὸς ἐστὶν ἡ σφραγὶς ἢ τὸν δυνάτον ἕκαστον μέρους φέσται, παρ' ὃν καὶ τέλειον τοῖς γινόμενοις ἐξ ἀρχῆς παρακολουθεῖ τὸ εἶδος, ὅτε ἐκμαγείον καὶ εἰκὼν τῆς οὐλοῦσας λόγος.

In *tractatu De mundi officio*, p. 33 Morelli : Πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν δύνάτον ἑκτικότητα θεῶν λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγείον, ἢ ἀπόστασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονώς.

Clemens Alexandrinus, *Protrept.*, pag. 77 : Τὰ ἀγάλματα, τὰ ἀνθρώπινα πῶρῳ τῆς ἀληθείας ἐκτικρον ἐκμαγείον καταφαίνεται. Plato in *Timæo*; a Longino citatus in *tractatu De sublimi*, § 32, ubi legebatur Μαγείριον τὸν γε μὲν σπλήνα τὸν ἐν τῷ ἐκμαγείον, ἦπατι οὖν κατῳρὸν παρακίον. Vide Plato, *Legum* vii, 632 et 638 ed. Læmarii; tandem Plutarchum, in *Symposiacorum* libro v *Præmio* : Ἄλλ' ἀτέχνως τῷ σωματι παραΰσαν ψ-

χην οιομένους τοὺς ἐκεῖνον συμμετεῖδιν πάθει καὶ πολὺν αὐ συνεπικυβερτᾶζειν ὡσερ ἐκμαγεῖον ἢ κάτοπρον K. T. A., ubi apparet vocem annexam voci κάτοπρον, *speculum*, quasi imaginem reddere primi subjecti. Hæc "conceptaculum significat, sicut in lib. xv, c. 44: "Υψηλὸν οἶον τιθήνην καὶ ἐκμαγεῖον. Vide notam Petavii in *Themist.*, serm. 21, p. 501 notarum, editionis Harduini; hæc vocem vertit nunc *expressam imaginem, aut conceptaculum*.

Col. 877 B 9. Voluitne Plutarchus loqui de primate? Nescio: textus ejus depravatissimus melius ab Eusebio redditur.

Col. 880 C 2. Horennius, in *Metaphysicam*, ms. 1885 Bibliothecæ Regiæ, folio 39, verso, opus quod videtur esse inter *Anecdota cardinalis Maili*, quædam scripsit satis magni æstimanda de voce *δέρβρον*: et hæc versa leguntur, p. 247, t. II tractatus *De Polytheismo* quem edidit apud Hachette, in-12°, 1840.

Col. 881 A 8. Περὶ δὲ 467.

Ibid. 9. Τοῦ περὶ 466, 467.

Ibid. 12. Λέγοντες 465.

Ibid. B 3. Ἐθέλα 466, 468; εὐθεία 467.

Ibid. 10. Ὡς ἐξ 466, 467.

Ibid. 14. Ἄμα 466, 468.

Ibid. C 2. Πάμπτον 466.

Ibid. C 7. Textus Septuaginta Interpretum paululum discrepat ab Eusebii versione.

Eusebius: Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα. LXX: Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι.

Ibid. 11. Συγκρίνων 467.

Ibid. D 1. Ἐρχόμενος 466.

Ibid. 5. Τὸ δὲ 468.

Col. 884 A 8. Σύναγει 466.

Ibid. 15. Δημιουργικὸν 466, 468.

Ibid. B 10. Καὶ αὐθις 467.

Ibid. C 4. Τεχνίτης 466, 468.

Col. 885. A 11. Citations subsequentes e libro *De confusione linguarum* depremtæ sunt.

Ibid. C 14. Hæc citationes desunt in libro Philonis e quo ipsas Eusebius se hausisse asserit, quæromque ideo auctor esse nequit. Vide notam præcedentem.

Ibid. D 10. Nullus existat dialogus Platonis qui *Epimenides* inscribatur. Patet igitur Eusebium aut voluisse aut saltem debuisse scribere *Epimenides*, quandoquidem legitur hic locus pag. 702 C editionis Ficini, p. 986 C ed. Henrici Stephani, 662 ed. Bekkerii: admissus fuerat hic error l. x, c. 4.

Col. 888 A 7. Correxī, in Platonis textu, δαίμων, pro εὐδαίμων quod, me iudice, in hæc phrasi minime admitti potest.

Ibid. C 14. *Αἰσθητόν*, hic adhibetur pro oppositionem voci νοητόν, *intellectuale*: quod fere idem sonat ac vox *materiale*.

Col. 892 B 7. Vox προσδιδέτω, sensu defendendi, profitendi, tradendi doctrinam philosophicæ a scriptoribus philosophis usurpata est.

Origenes *Contra Celsum*, l. v, § 20, p. 244 edit. Cantabrig. Οὐ δύναται κριναὶ Κέλσος ἐτι αὐ δὲ τὸ βούλημα τῶν σοφῶν ἐκεῖνον ἀνθρώπων νομίζειν προσθεύσειν ἀπὸ τῶν πλῆτων πίστεως; μηδὲν ἐπαγγελωμένον τῆς πρὸς τὸν Χριστιανὸν λόγον. «Celsus credere non debet antiquitatis sapientium opiniones propagatores habere apud homines qui nihil aliud nuntiant nisi fidem quæ Christi doctrina innititur.»

Ammonius (Comment. in librum Aristotelis *De interpretatione*, p. 51 ed. Sabii.) Τοῦτο γὰρ αὐτῶν ἀποράσκει τῆ φύσει ἔπερ ἐπείσθουν οἱ Ἑρακλείται. Negat Aristoteles linguarum originem naturæ adscribendam esse; sed eo tantum sensu hoc negat quo idem asserentem Heracliti discipuli.

Ibid. C 8. Non idem est proverbium quoad textum, ac illud apud quod Numenium legimus: Σποδὸς γίνεται ὀ θησαυρὸς, si saltem sequamur textum Luciani qui multoties dictum repetit proverbium. In

Philopseude, l. III, 52, p. 58: "Ἀθρακὲς ἤμιν ὀ θησαυρὸς. *Navigium*, p. 265. "Ἀθρακὲς οἱ ὀ θησαυρὸς ἴσται. In *Zeuxide*, l. 840: "Ἀθρακὲς ἤμιν ὀ θησαυρὸς ἴσται. In *Herm.*, l. 71, p. 813: "Ἀθρακὲς μοι τῶν θησαυρῶν ἀπορῆνας.

Col. 895 C 4. Κηδεύοντες 466, 467, et infra.

Col. 896 A 15. Τὸν φων. 466.

Ibid. C 2. Ὡς 467.

Ibid. 4. Ἀρεῖατο 466, 467.

Col. 900 A 3. Ἐβραῖον 468.

Ibid. C 1. Καταπαθῆναι 466.

Col. 901. B 10. Αἰνίγων 466, 467, 468, et Plato.

Ibid. B 12. Περὶ 466, 467, 468.

Ibid. C 4. Textus habet, *secundus et tertius*: ὀ δεύτερος (καὶ τρίτος). Non dubito quin verba hæc τρίτος glossa sint omnia permiscens. Enim vero in loco sequenti, de uno tantum ente loquitur. Nescio an Cyrillus Alexandrinus, qui (libro viii *contra Julianum*) quædam ex eodem auctore depremsit, huic pariter locum exserperit. Quidquid sit, non minus existeret adulteratio, quantumvis antiquitus admissa. Patet equidem transcriptorem Christianum voluisse inducere Trinitatem, de qua nullatenus agit apud Numenium, eumque scripsisse καὶ τρίτος, quæ verba, quocumque modo intelligantur, intra parentheses includenda sunt. Istiusmodi adulteratio legitur infra: editiones habent, ex majori manuscriptorum numero, Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ pro περὶ Θεοῦ, quod fert. mss. 468 quodque Vigerus in Notæ restituit et in versione secutus est.

Ibid. 5. Aurel. Aug., *De civit. Dei*, l. x, 29: «Quod initium sancti Evangelii, cui nomen est *secundum Joannem* quidam Platonici, sicut a sancto sene Simpliciano, qui postea Mediolanensi Ecclesiæ præsedidit episcopus, solebamus audire, aureis litteris conscribendum, et per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat.»

Vide notam Ruhnkenii in Longini tractatum *De sublimi*, sect. 9, p. 250 editionis Toupii.

Col. 904 C 3. Ammonius in lib. Aristotelis *De interpretatione*, verso pagine quintæ, editionis Aldinæ:

Παραθετόν ἐξῆς τοῖς βουλομένοις ἀνάγει ἐπαυτοῦς ἐπὶ τὴν τῶν βέντων θεωρίαν, καὶ τὰς ἐξηρημύνας τούτων, περὶ ὧν ὀ λόγος, αἰτίας σκοπεῖν, ὅτι τριῶν βέντων ἔπερ τὰς φυσικὰς τῶν ἀρτικῶν διακοσμῶν, τοῦ τε θεοῦ, καὶ τοῦ νοεροῦ, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐτι τοῦ ψυχικοῦ, τὰ μὲν πράγματα θεοῦ παρὰ ἀγαθαῖς φαιμεν, ἀπὸ δὲ τῶν νοερῶν οὐραστῆσαι τὰ νόηματα, καὶ ἀπὸ τῶν ψυχικῶν τῶν κατὰ τὸ λογικὸν χαρακτηριζομένων, καὶ παντὸς σώματος χωριστῆν οὐσίαν ἐχούσιν ἀποτελεῖσθαι τὰς φωνὰς.

«Addere debemus, eorum gratia qui ad ontologiam remeare volunt nec nou studere quoniam distent intervallo cause et effectus de quibus hic agit, supra substantias materiales existere tres primordiales ordines: nempe divinum, intellectuale et denique principium animarum. Porro, dicemus res a Deo suam trahere originem: intellectuall ordine cognosciones gignuntur; a principio animarum, quod penitus a natura materiali corporum discrepat, et pænes quod est ratiocinandi facultas, voces articulata: originem deponunt.»

Ibid. D 7. Ἐπισκοπεῖ 467.

Col. 905 B 2. Doctrina hæc, qua Divinitas confunditur cum numeris, ab omnibus Pythagoricis prædicatur

Κέλινθη κὸδιμ' ἀριθμὲ πάτερ μακάρων, πάτερ ἀνθρώπων.

Vide *Vitam Pythagoræ* apud Jamblichum, p. 124: Ἐρα τῶν ἀριθμῶν οὐσίαν αἰδίων εἶναι μὲν ἀρχῶν προμαθεστέων τὸ παντὸς ὠρανοῦ καὶ γῆς καὶ τὰς μεταξὺ φύσεις ἐτι δὲ καὶ θεῶν καὶ δαιμονῶν διαμυνῶν μίξαν. (Hoc desumptum est ex opere Ἱερὸς λόγος) ἐκ δὲ τούτων φανερόν γέγονεν ἐτι τὸ ἀριθμῶν ἐπιστημὴν οὐσίαν τῶν θεῶν κατὰ τῶν ἀρτικῶν παρελάθει.

« Asserebat substantiam æternam includi in numero, hocque nempe esse principium quo juvante facilius intelligitur quid sint caelum intergrum, terra, naturæque intermedia: inde pariter deorum nec non demonum origo permanens deducitur. » — Quibus ex verbis patet Pythagoram numero tribuisse certam deorum existentiam: hanc in *Orphicis* doctrinam hauserat.

Col. 906 D 6. Ἐθρην 467.

Col. 908 B 10. Didymus ille, ex quo Eusebius locum hunc desumpsit, pro certo habendus est philosophicarum sectarum scriptor; hujusque, (sub nomine alii Didymi, l. xv. c. p. 817) fere similem locum legitimus de Stoicis: unde inferendum videtur Didymum nostrum jure confundendum esse cum alio Didymo qui nominatur inferius, nec non cum alio Didymo de quo loquitur Clemens Alexandrinus, in primo libro *Stromatum*, de philosophia pythagorica: *Διδυμος ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῆς φιλοσοφίας ἰσοπέδι*. Vide *Stromat.* I, p. 366; idem demum noster Didymus erit ac is quem citat Stobæus in *Eclogis physicis*, l. II, p. 14 ed. Herennii in capite *Περὶ αἰθέρας*; forte legendum est *Περὶ αἰθέρας*, id est sectarum philosophicarum; saltem hoc sentiunt omnes qui hunc citaverunt, nempe Schefferus, *De natura philosophia Italica*, p. 3; et Herennius in loco Stobæi, qui non nominavit Schefferum, primum hujus emendatæ lectionis auctorem. Suidas, inter omnes Didymos de quibus agit, unum sub cognomine Ἀχτίος præbet: *Διδυμος Ἀχτίος χρηματιστὴς φιλόσοφος ἀκαδημαϊκός, πιθανῶν καὶ σοφιστῶν λύσεις ἐν βιβλίῳ 3. καὶ ἄλλα πολλά*. Jonsius *De scriptoribus hist. phil.* legendum censet Ἀρεῖος, juxta Eusebium. Kusterius hanc abjicit correctionem, quæ mihi tamen optima videtur. Stobæus, in *Eclogis physicis*, l. II, p. 14 Herennii, in eo sequens Xenophanem, scholæ Eleaticæ duces, nobis Didymum tradit ut auctorem cujusdam fragmenti *De incertis hominum cognitionibus*. Juxta Herennium ejusdem Didymi est aliud fragmentum quod legitimus in aliis collectaneis, nempe *Florilegio Stobæi*: fragmentum illud est quod, sub hoc vocabulo *Epitame* documenta nobis suppeditat de ethica Aristotelis; demum hunc Didymum confero cum Ario Heraclæopita quem citat Eusebius noster, l. I *Præp.* c. 10, p. 41: Ἐπίτης ὁ ὀνομασθεὶς παρὰ τοῖς Αἰγυπτίους μέγιστος Ἱεροφάντης καὶ Ἱερογραμματεὺς, ὃν μετέφρασεν εἰς Ἑλλάδα φωνῆν Ἀρεῖος; ὁ ἡρακλεωπολίτης, κατὰ λέξιν. En ergo noster Didymus cognominatus Arius; quis autem Didymus ille, et quomam tempore vixit? — Si fides habenda sit Jonsio (c. I, l. III, *Hist. Phil.*) Varronis coætaneus fuit Didymus Arius; sic enim apud Jonsium probatur: Athenæus, l. XIII, 3, citat epigrammā de Demetrio Phaleræo ab Asclepiadæ compositam; ὁ Ἀσπλιῶν quod veritè, per *Arei magister*, arbitrans hic agi de nostro Didymo Ario; porro si Asclepiades ille idem sit ac Asclepiades Myrhanus, graminatus fuit, et si præterea magister fuit Didymi Arii, Varroni coætaneus esse debuit; fabricius et contra (vide Heren. de Stobæo, l. I.) illum asserit Neroni coævum fuisse; quas assertiones quasque approbat Herennius, has perpendere non mihi datum est, cum primam editionem *Bibliothecæ Græcæ* Fabricii, ad quam legendam remittit, in promptu non haberem; parvi ponderis est Eusebii lectoribus hæc de determinandis temporibus questio.

Col. 915 B 14. Non de sexto, bene vero de quinto libro *Stromatum*, pag. 702, hic depronptus est locus; hoc factumne est ex descriptoris errore, an ex alia partium divisione operis cujus initium perit: illud affirmare non ausim.

Ibid. C 7. Omnibus notum est quanti momenti apud Pythagoreos existierint numeri; divinitatis quidem expressam in eis inaginem credebant. Ante

omnes plurimi æstimabatur sextus numerus; idem Clemens illud exponit in eodem libro *Stromat.*, p. 814: Οἱ πυθαγόρειοι κατὰ τὸν προφήτην (prophetam Geuesis) ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως τὸν Ἑξ ἀριθμὸν τέλειον νομίζουσι, καὶ μεσευθὴν καλοῦσι τούτων καὶ γάμον, διὰ τὸ μέσον αὐτῶν εἶναι τοῦ εὐθέως, τούτῳσι τοῦ δέκα καὶ τοῦ δύο: φαίνεται γὰρ ἴσον ἀφ' ὧν ἀπέχων ὡς δὲ ὁ γάμος ἐξ ἀρρένης καὶ θηλείας γενεῖθ, οὕτως ὁ ἐκ περισσοῦ μὲν τοῦ τριῶ ἀρρένης ἀριθμὸς λεγόμενος, ἀρίτου δὲ τοῦ δύο, θηλέως νομίζόμενος γεννᾶται. « Pythagorei in hoc consentientes cum propheta, declarant numerum sextum perfectum esse, propter mundi generum; hunc quoque numerum vocant *Meuentham* et γάμον (*matrimonium*), quia medius est terminus numeri recti, id est, inter numeros decem et duo: etenim, ab utroque pariter distat. Ut autem matrimonium gignit ex conjunctione maris et femine, sic numerus iste, coalescens ex numero ter impare mare habito, et numero pare duo, habita femina, fit aliquid genitum: bis ter gignant sex. »

Euclides in septimo libro *De definitionibus*, 22, numerum sex nominat perfectum, quia propriis elementis coalescit: 1, 2, 3.

Item Cassiodorus, l. 2, 5.

Quam ob causam Pythagorei, illi nomen Venenis dabant. Vide Plutarchum *De El apud Delphos*, l. VII, p. 524 editionis Reiski, in qua mendosus est textus; Jamblicum in *Vita Pythagore*, I, 28; anonymum, a Nersio citatum in *Denario Pythagorico*, c. 8. Macrobius in *Somno Scipionis*, l. I, c. 6: « Senarius cum uno conjunctus septenarius facit, variae ac multiplicis religionis et potentiae est, primum quod solus ex omnibus numeris qui intra decem sunt, de suis partibus constat: habet enim medietatem et tertiam partem, et sextam partem: est medietas, tria: tertia pars, duo: sexta pars, unum: quæ omnia simul sex faciunt. »

Col. 917 C 12. Quæ sequuntur in *Alcibiadis* texta desunt, juxta editionem Platonis, nec reperio de hac re hujus editores philosophi mentionem fecisse.

Eusebii mss. codices quatuor habent: ἂ δ' ἐμοῦ γενόμενα πάντα, ἐμοῦ μὴ θέλοντος, « quæ ex me nata solvi nequeunt, etiamsi nollem. » An Platonis mss. codices omnes ἐμοῦ γε θέλοντος habeant, ut textus impressi, prorsus ignoro.

Col. 925 B 9. Ἐπιπροσθετούμενη 466, 467.

Ibid. 15. Διατώζεν, 467.

Col. 932 A 15. Μὴ θέλοντες, quatuor mss., et infra p. 703, μὴ θέλοντες.

Ibid. B 8. συγκαλοῖ 466, 467.

Col. 933 B. Παντοῦς 465, 467.

Ibid. D 4. Textus Platonis habet *primam*; absque tamen est dubio legendum esse *ultimam*, cum ultima sit quæ status presentis fuit causa.

Col. 937 A 5. Ludit Eusebius in verbis ἀλάωσθαι et ἀλάωμι: quod frustra Gallice reddere conaret; ceterum apud auctorem forte hic verborum occursum omnino fortuitus est.

Ibid. D 7. Præteritū vocem παραλήπιον mss. codicum 465 et 466 vocem παραληπιόν quam habet textus impressus.

Ibid. C 4. Δηγήσονται 463, 466, 467.

Col. 959 C 4. Η Γλαύκου τέχνη. Hoc proverbium explanatur a Diogeniano, Zenobio, Suida, et præsertim a scholiasta Platonis in hunc locum. *Anc Glauci* inventum magni æstimandum significat. Hic dicitur Glaucus metallurgie peritus artem invenisse ferrum subigendi: ars illa Græcæ vocatur, αἰθήρω κάλλησις.

Col. 944 A 7. Origenes *contra Celsum*, l. VII, p. 354 edit. Cantabrig. « Mihi videtur Plato ab Isia describente civitatei Dei desumpsisse ea quæ dicit de lapidibus qui apud homines pretiosos habentur; quos autem ipse asserit nihil aliud esse

quam crassamem (ἀπορροή) lapidum qui in optima tellure jacent.

Col. 953 B 6. Lego cum mss. 466 et 468, μόνης ἀνδρείας pro μετὰ ἀνδρείας αὐτῆς.

Col. 954 B 8. ἐν ᾧ 466.

Ibid. 12. Πῆ δὲ 468.

Ibid. 14. Τῆς ὡς 468.

Col. 956 C 10. Hoc proverbium Ἀρχὴ ἔμεινον πατὸς memoratur ab Aristotele. Inter Latinos autem scriptores, ab Horatio :

Dimidium facti qui cepit habet.

Vide *Paræmiographa* ac *Erasmii Adagia*.

Ibid. D 7. Τροφούς 466, 467, 468 et Plato.

Col. 957. Ἦνπερ iidem.

Col. 961 A 13. Ἐπεὶ εἰ lego pro simplici ἐπέφ. Hæc vero syntaxis cuius tenorem exposui, evolvi et explanavi in volumine quod anni 1814 edidit *De Græcarum conjunctionum usu*, Parisiis apud Eberhart, pag. 145 (cf. adnotationem), Platoni haud incognita erat. *Reipublica*, l. II, p. 560, ed. Stephani; *Phædo*, p. 109 ejusdem; *Protagoras*, p. 354; *Leges* nono libro, p. 873; *I Alcibiades*, p. 125.

Ibid. B 2. Οἱ τε δὲ ἄλλοι, ὧ ἄριστοι Καλλιπείας, ἔσοι κακοὶ γίνονται 466; οἱ τε δὲ ἄλλοι, ὧ ἄριστοι, ἔσοι κακοὶ γίνονται 467, 468.

Col. 964 A 2. Ἦς αὐτῷ 466; ἔση Plato.

Col. 966 B 5. Textus excusus vi libro fert : hic error causa fuit cur Vigerus non detexerit verum hujus fragmenti locum, sicut ipse in suis notis fatetur. Theodoretus qui cum de verbo ad verbum exscripsit in sua *Therapeutica*, l. I, p. 9 et Sylburgio, Vigerum a suo errore revocari debuisse. Péroptime enim indicavit librum e quo illud excerptum est.

Ibid. 7. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτος γούν 466, 467, 468.

Ibid. C 8. Πρώτων κλειυμένων δευτέρων γράμματα.

Senec. *Contronv.* 27, libri quarti.

Vide Aristidem, *Pro quatuor viris adversus Platonem*; Suetonium, in *Augusto*, 64 : « Nepotes et literas et nature aliaque rudimenta per se plerumque docuit. » Vide *Erasmmum*, in *Adagiis*, vocibus *Ignavia* et *Inscitia*.

Ibid. 9. Ἐπιπτόνται 468 et Plato.

Col. 968 C 14. Eschylus locum cui alludit Plato legitur etiam in tragedia *Septem contra Thebas*, v. 559, ubi poeta, Amphiarai indolem describens, ait :
Ὁ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθείαρ ἄλεια διὰ φρενὸς καρπούμενος,
Ἄσ' ἦς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα.

Quod sic interpretatur : Non vult tantum videri bonus ac probus, sed esse. Inde istam mentis altitudinem ac rectitudinem haurit qua prudentia consilia gignuntur.

Plutarchus in *Aristidis Vita*, c. 5, et in *Anophthematibus regum ac imperatorum*, p. 116, l. VIII, ed. Hutten, refert, onanium oculos in Aristidem conversos, cum in prima hujus tragediæ representatione, isti versus recitarentur. Eos quoque Xenophon ad Socratem applicat in libro ἀπομνημονεύματα inscripto, Sallustius ad Catonem, in *Bello Catilinæ*, c. 57. Celeberrimi erant apud veteres illi versus eisque sapsissime ad clarorum virorum laudem utebantur antiqui.

Col. 972 C 11. Porphyrius *De abst.* l. III, c. 27, p. 288 : Αἰτία δὲ ἡ γένεσις καὶ τὸ ἐν τῇ πνίγῃ ἡμᾶς γενέσθαι, τοῦ πῆρος ἀπορρῶντος.

De hoc loco Platonis *Comitii*, in quo antepenultimum esse duxi vocem Platoniam τὰ ὡὰ voci τὰ ὡα Eusebii, quæ sensu caret, lege adnotationem Rubnkenii in *Timæi Lexicon Platonicum*, p. 188 et 189.

Col. 975 B 2. Αὐτομάτως 466, 467, 468.

Ibid. D 2. Ἐγχερίων 467.

Col. 976 A 13. Mss. 466 et 467 sequens supplementum continent : Τῆ κατ' αὐτὸν ἀρχαιολογία κέχρηται κατακλισμοῦ μνημονεύσας, καὶ τοῦ μετὰ τὸν

κατακλισμὸν βίου ἀρχόμενος γούν τοῦ τρίτου τῶν νόμων τόδε φησί, pro : Ἐν προοίμιοις γούν τῶν νόμων ἐπάκουσον ἄ φησι.

Col. 978 C 8. Ἐλέπειν 467 et Plato.

Ibid. 9. Ἐπικουνομένους 466, 467 et Plato.

Col. 981 B 13. Eusebii textum quem secutus sum, undecim verba que in Platone non invenitur, habet. Nunc autem comperire non possum an in recentioribus editionibus ista verba restituta fuerint.

Ibid. C 6. Artium mechanicarum despectus quæ solummodo apud antiquos a servis exercebantur communis erat inter veteres philosophos. Βάναυσις vox quæ illarum ideam exprimit semper vitiatam quamdam redolet.

Illud plurimum in locis declarat Plato. Vide primum *Alcibiadem*, p. 131, ed. H. Stephani; *Amator*, p. 137 ejusdem, 6 Ficini :

Ἐπί γε ὅμην καὶ θνητοὺς εἶναι τοῦτο καὶ βαναύσιος καλεῖσθαι τοὺς περὶ τὰς τέχνας ἐσπουδαχότας. *Reipubl.* l. VI, p. 495, ed. Stephani :
Ὅτω καὶ τὰς ψυχὰς συγκεκλασμένοι τε καὶ ἀποτεθρομμένοι διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσι.

Vide *Aristotelem*, *Politic.*, VII, 2; *Eudemum*, I, 4; *Lucianum*, *Somnium*, 9 : « Ubi Hemsterhuyus... » *Elianus*, *Ilist. divers.*, VI, 6; denique *Ciceronem*, *De officiis*, I, 42 : « Opifices omnes in sordida arte versantur, nec enim quidquam ingeuntium potest habere officina. »

Col. 984 C 10. *Cum Deo et universo* . versio est eorum qua apud Eusebium legitur : Θεῷ δὲ καὶ κόσμῳ ὄγε φιλόσοφος ὁμῶν. In Platone : θεῶν δὲ καὶ κοσμοῦ. Eusebii lectionem quam habent omnes mss. retinendam duxi.

Col. 985 A 6. Ἐθελήσεται omnes mss.

Col. 988 B 7. Plato hic alludit ad Tyrte versus qui usque ad nos pervenerunt in Oratione Lycurgi contra *Leocratem* p. 162 ed. Henrici Stephani et qui in omnibus poësis selectis reperiuntur, ut in Stobæo c. 49. Sed Plato in hoc tantum a Tyrteo discrepat quod hic solam virtutem bellicam laudare intendit, dum vero Plato cuique civi virtute prædita ac justo attribuit encomium a poeta pugnantiori datum; hæc allusio, autem, in iis quæ sequuntur, continuatur, uti facile videre est in poëticis verbis in hoc fragmento elucubritis. Vide *Brunckii Analecta* t. I, p. 50.

Ibid. C 3. Scholæ, aut conviviali cantilenæ jam in *Gorgia* relatæ alludit Plato, p. 451. *De legibus*, I, p. 651, a Clementi Alexandriæ, *Stromat.* l. IV, p. 575 memoratæ : Athenæus, l. XX, p. 694; Stobæus, *Ecloga ethica*; *Lucianus*, *De lapsu inter saltandum*; *Theodoretus*, *Therapeut.* p. 153, Sylburg. Clemens eam Symonidi tribuendam censet; sic eam refert Igen, in sua editione :

Ἵγχαίρειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ.
Δευτερον δὲ, καλὸν εὖθρ γενέσθαι.
Τὸ τρίτον δὲ, πλουτεῖν ἀδόλιχ.
Καὶ τὸ τέταρτον, ἡδῶν μετὰ τῶν φίλων.

Col. 992 D 4. Ἦνπερ 466, 468.

Col. 996 C 1. Illic est *παρονομασία*, seu verborum jocus qui transferri minime potest extra linguam in qua scriptus fuit. Minerva Athenæ Græco sermone vocatur, Ἀθήνη. Ἀθηναῖος ex ea voce formatur, dum vero Ἀττικὸς non inde derivatur; ideo *Clinias* vocat Ἀθηναῖος, non Ἀττικὸς; autem, Atheniense alienigenum qui Plato esse censetur, ut inter illum et *Minervam* a quo inspiratur relationem existentem ostendat.

Col. 1000 C 9. Hoc adhibebatur proverbium ad designandam quantitatem quæ determinari minime poterat. Χοεὺς seu *Congius* erat liquorum mensura qua utebantur ad potus distributiones et cujus quantitas quam mare continet est vere numerica *chajmera*.

Vide Ruhnkenii scholiasten, ac Petavii notam in primam ac vicesimam Themisti orationem p. 262 Harduini editionis. In pagina 511, hæc nota reperitur.

In hac versione anteponebam duxi Eusebii lectionem Platonis lectioni quæ, me iudice, ab Eusebio corrigenda est. Sic enim hæc phrasit apud Platonem legitur : Περὶ τούτου καὶ ἡ ὡς ἀληθῆς δεινότης ἀνδρας καὶ σθένεια καὶ ἀναδρεία, pro Π. τ. α. ἡ. ὡς ἀ. δ. ἀ. εὐγένεια τε καὶ ἀνδρεία.

Col. 1009 A 5. Νομοθέτης δὲ οὗ τι σμικρὸν ἔρεος εἰ μὴ καὶ τοῦτο ἦν οὕτως ἔχον, ὡς καὶ νῦν αὐτὸ ἔρηξ' ὁ λόγος ἔχειν. De formula αἰρεῖ ὁ λόγος vide supra, l. III, c. 15, ac notam libri VIII, cap. 43, ubi similia exempla colliguntur. Vide Wyttenbachum in Plutarcho, *De sera Numini vindicta*, Animadversiones, p. 8; Clementem Alexandrinum, *Stromat.* VI, p. 868, 874, 879, 890.

Col. 1015 A 8. Sophocles, *Oedipus rex*; ultimi versus :

Ἄσπε, θνητὸν ὄντ', ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδέειν ἡμέραν ἐπισκοποῦντα μὴδὲν ὀλίβειν, πρὶν ἂν Τέρμα τοῦ βίου περάσῃ, μὴδὲν ἀλλήλων παθῶν.

Multi antea hanc sententiam usurpant.

Ibid. C 9. Plato, *De legibus* XI, p. 682 ed. Læmarrii 931. Stephan. Οἰδίπους ἀτιμασίαις ἐπέεζατο τοὺς αὐτοῦ τέκνοις, ἃ δὴ καὶ πᾶς ὀνει τελεεα καὶ ἐπιχο γενέσθαι παρὰ θεῶν. Ἀμύντορά τε Φοῖνικι τῶν ἑαυτοῦ ἐπαράσθαι παθὶ θυμωθέντα, καὶ Ἱππολύτῳ θησεία καὶ ἑτέρους ἄλλοις, μύριους μύριους, ὧν γέγονε σαφῆς ἐπιχόους εἶναι γονεῦσι πρὸς τέκνα θεούς.

Oedipus concivis lacessitus, suis propriis filiis imprecatur; et hæc narratio cum quisque memorat, argumentum est quod istius modi imprecationes a diis exaudiuntur. Sic sese gessit Amyntor erga Phœnicem unum e suis liberis, et Theseus Hippolyto iratus, ac multi alii erga alios multos, unde concludere licet, parentes adversus filios a diis exaudiri.

Col. 1016 C 8. Σμικρὸν 466.

Ibid. 13. Verba ἡ κρίση τὸν καταδικασάμενον, ab Eusebio prætermissa, ex Platone et ms. 467 suppleni.

Col. 1017 C 9. Aristoteles hanc doctrinam impugnat quod magistratum perpetuitatem in eisdem stirpibus supponeret. Ὅτι ἀνάγκατον Σωκράτης ποιεῖν τοὺς αὐτοῦ ἀρχοντας φανερόν· οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δὲ ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς; ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ χρυσός, ἀλλ' ἀεὶ τοὺς αὐτοῦς. Φησὶ δὲ τοὺς μὲν εὐθὺς γινόμενοις μίξαι χρυσόν, τοὺς δὲ, ἄργυρον, χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοὺς τεχνίταις μέλλουσιν ἐσσεῖσθαι καὶ γερουσίαις.

Perspicuum esse videtur, Socratem velut necessarium ducere, ad vitam tanquam magistratum dignitates esse concedendas; nam a diis aurum non datur nunc aliis nunc vero aliis: docet enim hoc aurum animabus nascentibus statim immistum esse; hisce vero argentum; æs et ferrum hominibus opificum artes exercitaturis definit aratoribus.

Col. 1020 B 2. Hæc medici definitio τὸν χαμνόντων θεραπευτικῆς et Vigeri opinione hic repetenda erat, in sua 15 nota, et perperam ommissa fuit.

Col. 1025 A 13. Ista descriptio tam apprime Atheniensibus congruit, ut verissime sit a Platone illos, non tamen aperta fronte, vellicari.

Col. 1029 A 1. Quod ad nos pervenit de relationibus quæ inter Homerum et Creophylum existerent obscurissimum est. Videtur Creophylus Homeri hospes fuisse et ab eo poema *Raptus Æchaliæ ab Hercule* ut hospitalitatis munus accepisse. Alii vero contendunt Homerum hoc poemate ab eo donatum fuisse. Hanc ultimam sententiam Callimachus secutus est in epigrammate a Strabone citato l. XIV, p. 658. Sextus Empiricus contra *Grammaticos*, t. II, p. 225, ac scholiastes Thracii Dionysii p. 725, Bekkeri editionis.

Sic eam tradit Ernestius in sua Callimachi editione; Vigerus eam non integram cognovit, ut ex illius annotatione videtur.

Τοῦ σμικροῦ πάρος εἰρη, δόμῳ ποτὲ θεῶν Ὅμηρον δεξαμένον. Κλοῖω δ' ἔδρυσον ὄσσο' ἐπαθε, καὶ ξάνθηρ ἴσλειον. Ὅμηριον δὲ καλεῖσθαι. Γράμμα· Κρεωφόλω, Ζεὺ φίλε, τοῦτο μέγα.

Col. 1038 B 13. Caput 28 constat omni hac illius citationis parte usque ad ista verba : cum solum omnium rerum existentie causam fecimus.

Col. 1045 A 12. Ἐρικνισθαῖα 467.

Col. 1048 C 7. Ad tertiam personam legi ἔχουον γὰρ που, et infra responsum καὶ σφόδρα γε ἐτήχουον cum quibusdam Platonis manuscriptis; quoniam hoc sensus exigere videbatur.

Col. 1049 D 8. Pro ὄντων καὶ τὸν οὐρανὸν ἔλον, Wittenbachius, in suis in *Phædonem* notis, proponit : ὡν πλῆρη καὶ τὸν οὐρανόν, quibus cælum impletur. Non hæc mutatio mihi probanda videtur; animam enim universo tribuendo, Plato eum animal efficit. Ficinus autem sic interpretatur veluti ac esset ὄσπερ, quemadmodum.

Col. 1064 C 13. Porcorum immotatio in honorem Cereris et Bacchi fiebat, sicut Aristophanis scholiastes, in *Ranas*, v. 340.

Ὁ πάντα πολιτεύμετε Δήμητρος Κόρη, ὡς ἡδὺ μοι προσέειπενε χορείων κρῶν.

Χοῖροι τῇ Δήμητρι καὶ τῷ Διονύσῳ ἐθύοντο ὡς λυμαντικοὶ τῶν θεῶν θεωρημάτων. « quia dona harum dearum divinitatum depascebantur. » Ovid. *Metamorph.* XI, 5, 3.

Et cum insuper ad eos pertinerent mysteria, Plato velut mysticum quiddam considerat huius animalis sacrificium, istis diis factum. Sic habet Tibullus,

At nobis ærata, Lares, depellite tela, Hostiaque e plena mystica porcus ara.

Antepono enim hanc legendi rationem, voci rustica recentiorum editionum, cum porci omnes rustici sint seu campestris. Illud autem Tibullus et Græca Mythologia desumpsit; nam non solum Plato, sed etiam Aristophanes hanc epitbetam porco tribuit *Acharnes* v. 746.

Col. 1072 C 8. Axiochus, § 12 : Οὐ γὰρ ἐραίνεται μοι σεμνὸν μαυνομένῳ εὐνεξίργετον.

Col. 1073 C 4. Hoc Eschylī fragmentum in Stanlæi editione, ψυχροστασία tribuitur, ubi Jupiter quasi dubius, mortem inter Achillem et Hectorem librare videtur. Illud et vicissim secundo Iliadis cantu deponitur.

Col. 1080 B 12. Numenius, enjus testimonium jam adhibuit, scilicet l. IX, c. 6, p. 410 et 411; l. XI, cap. 10, p. 525; c. 18, p. 536; c. 22, p. 543, in tractatu *Περὶ τοῦ ἀγαθοῦ*, et quem reperimus etiam citatum in sequentibus libris, ab Origene contra Celsum invocatus est l. IV, p. 198 ed. Spenceri; ex scripto cui titulus : Ἐρωτοῦ; declarat illum magis fuisse Platonicum quam Pythagoricum. Macrobius. In *Somnio Scipionis*. l. I, t. II, refert quod sequitur.

« Nunemio inter philosophos occultorum curiosi offensam numinum quod Eleusinia sacra interpretando vulgaverat, somnia proderunt. Visas sibi Eleusinas deas habitu meretricio ante apertum Iupanar ludere prostantes : admirantique et causas non convenientis numinibus turpitudinis consulenti respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitie suæ vi abstractas et passim aduentibus prostitutas. »

Porphyrius illum refert in tractatu *De antro nympharum*, c. 10, ac c. 21, consulenda sunt notæ Van Goens. Jonsius in suo tractatu *De scripturis historie philosophicæ*, l. III, c. 10, § 4, citatis longum articulum consecravit. Valerianus de *Arctobulo*, p. 18, illum Judeum esse arbitrat, et eo

quod dixit Platonem esse alium Moysen Atheniensem linguam loquentem. Illiusque Genesis citatio, c. 40. *De nympharum antro* : quod Spiritus Dei *ferbatur super aquas*. Sed maximus honor in quo illum Plotinus habebat illam suppositionem haud verisimilem reddit.

Col. 1096 C 1. Τι δ' οὐ μιλλομεν c. s. Loco οὐ substituentium videtur οὐν, unde interpretatio mea.

Col. 1097 A 5. Videndum est de capite 12, cuius initium jam in Clemente Alexandrino reperitur *Strom.* 1, p. 410 ac 411, et in libro nono, c. 6, *Præpar. evangelic.* Eusebii, p. 410; Valckenaerum, *De Aristobulo Judæo*, p. 47 sqq. et p. 66. Ad illum lector revocandus est, non possum enim hic iterata vice exponere omnes observationes in hoc eximio opere contentas. Jam de hoc fragmento disseruerunt duo recentiores scriptores : Gfrörerus *Kritische Geschichte des Christenthums* t. II, p. 71, secunda editionis 1855; Dæbniun, *Geschichtliche Darstellung der Jüdisch. Alexandrinischen Religions philosophie*, 1834, t. II, p. 73, qui licet saepe discrepantes animo qui eos direxit in operis compositione fere ad eadem spectantur, ambo tamen cum Valckenaerio sentiunt contra Hody et D. Lobeck. *Aglopham.*, t. I, p. 448; scilicet, hæc fragmenta genuina esse Aristobuli Judæi qui Ptolemæorum temporibus et verisimillime, sub Ptolemæo Philometore ac Ptolemæo Physcone vivebat, non vero Christiani, nec etiã Judæi Christianæ ætatis secundi sæculi. Ad illud præcipue intendit Hody ut irritum faciat Aristobuli testimonium Septuaginta Interpretum versionis favens, sub Ptolemæo Philadelpho, Phalereo Demetrio curante, hoc fragmento laudate. Prima phrasis merito Valckenaerii censuram movit; *Φανερόν ἐστι Ἰδῶτων φανερός*. Certum est hanc vocem *φανερόν* non esse Aristobuli; addita est ab Eusebio vel a transcriptore.

Ibid. D 1. Orphici versus qui sequuntur maxima celebritate pollent; tum quia eorum primo saepe antiqui auctores pagani alluserunt, sicut illud animadverti in meo *De Sanchothione* opusculo; tum quia Christiani scriptores illos fusius breviusve memorarunt; exempli gratia Justinus martyr, in sua *Exhortatione*, c. 15; in libro *De monarchia* c. 3; Clemens Alexandrinus in *Protreptico*, c. 7; in quinto *Strom.*, sed minutis ac parvulis fragmentis; denique sanctus Cyrillus Alexandrinus *contra Julianum*, l. 1: maximum autem excerptum ab Eusebio factum est, sed illud evidenter gravissime adulteratum est. In hoc vero auctor præfatus venia dignus est, declarat enim omnem hanc citationem ex Aristobulo desumptam fuisse, cuius patet mala fides; dum vero Justinus Orpheum solum nominet, sicut Clemens ac Cyrillus Alexandrinus; sed versus Aristobuli refert, minime designato auctore. Nunc vero quomodo horum textuum discrepantia explicanda sit, quisve istarum adulterationum auctor? Harum inventor Aristobulus haud mihi censendus videtur. Hoc enim demonstratur tum quia primo versusi alluserunt Plato, Plutarchus ac Stobæi anonymus, *Florilegii* IV, 1, tum e celeberrimis illius auctoris imitationibus a Latinis poeticis scriptoribus factis, et a Brissonio memoratis, *De formulis*, initio libri primi. Nihilominus hunc versusum arbitratur Orphicis additum fuisse. Lobeckius, p. 453. Quid autem per Orphicos versus intelligit? An Orphæi versus? Fere certum est, si tamen Orpheus existerit, nullus ab eo versus eonditus fuisse, maxime autem, in Attica dialecto, quæ tunc nondum noscebatur. Onomacritus primus adulterator habetur qui sua poemata Orphæi et Musæi nominibus in lucem edidit. Quinquagesima quinta Olympiade vivebat. Postea vero Pythagorici hoc nomen usurparunt, illudque celebre reddiderunt, plurimis poematibus pseudonymis ab iis vulgatis. Istius est generis prima hujusce fragmenti editio, sola quæ

Justino nota fuisse videatur, in qua sic appellatur Jupiter.

..*Θρη τι κάροι εἰσιν ἐν ἔσσοις*
Ἄσθερές δ' ἰδέειν Δία τὸν πάντων μεδέοντα.

Clemens autem utramque cognovit atque ex utraque hausit; Eusebio fideliter secutus est Aristobulum, quem ut suum ducem indicat, cuique omnem fraudem tribuendam esse demonstrant Valckenaerum, Gfrörerus, ac Dahnæus. Lobeck, *Orphicis*, p. 448, contendit has adulterationes, certe Clemente posteriores esse, siquæ Hody ac Ricardi Simonis sententiam amplectitur, sed cum tantummodo eximii Valckenaerii argumentis suam propriam opinionem opponat, illam minime tenendam esse arbitror. Dignus sane erat qui confutaretur Valckenaerum.

Ibid. 4. Πῶς νόμον legem datam in Sinai monte indicat. Horum verborum loco, Justinus scribit πάντες ὁμῶς c. omnes simul; quod longe discrepat: Clemens ac Cyrillus illum sequuntur. Fateandum tamen mihi est omnes Eusebii manuscriptorum non eadem continere 465, 466, 467. In eis enim legitur: πᾶσιν ὁμοῦ. Quod vitiosum est, nam incidens phrasis substantivo caret, θεῖοιο θεῖντος πᾶσιν; nomen adhibendum est, ideo conservandum est, πᾶσι νόμοι.

Col. 1100 A 8. Differentia philosophicarum doctrinarum quibus movebatur ii qui duas hujus fragmenti editiones confecerunt, præcipue in his verbis animadvertitur. Isti sunt sancti Justinii qui suam e paganismo traxerunt originem.

Οὗτος δ' ἐξ ἀγαθῶν κακὸν θνητοῖσι φυντεύει,
καὶ πόλεμον κρυδέντα καὶ ἄλγεα θακρυδέντα.

Aristobulus Judæus :

Αὐτός δ' ἐξ ἀγαθῶν θνητοῖς κακὸν οὐκ ἐπιτέλλει
Ἀρθρωπῶσι· αὐτῷ δὲ χάρις καὶ μῖσος ἐπιτελεῖ.

Negandi difficultas mala a Deo mitti, et necessitas eum tamen agnoscendi velut solum auctorem omnium rerum quæ adveniunt, est omnium quæ ad religionem spectant questionum difficillima. De æ fusc autem in secundo *De republica* libro disseruit Plato; illiusque dissertatio excerpta est ex eodem libro, c. III, p. 641, ab Eusebio. Magis ab Christianorum Judæorumque sententiam accedit: Justinii vero Orpheus, nihil aliud est quam Homeri discipulus ac repetitor; id est rudis ac primævæ mythologicæ.

Ibid. B 1. Hæc decem Moysis mandatorum commemoratio adulterationis Judaicæ certum est argumentum :

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσοι ἠδὲ τελευτήν.

Ibid. C 3. *Μέσσοι*. Ms. 466 μέγας habet: quod diverso modo emendatum litteræ sigma duplicatione sicut in Theodoro, *Therapeutice*, sermo II, p. 26, edit. Sylburgi. Clemens, ab Eusebio citatus, infra, p. 685, legit:

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων ἅμα καὶ μέσσοι ἠδὲ τελευτήν.

Ibid. C 5. Emendationem Scaligeri secutus sum; ille scribit: *ὁσοσῆς* pro *ὀλοσῆς* quod in textu reperitur. Vide Valckenaerum, p. 75, postea Wesselingium. Huætuus eam sui codicis margine scripsit.

Col. 1101 A 6. *Ἐκ διὸς ἀρχώμεθα*. Hic incipiendi modus in omni antiquitate percelebris et a multis memoratus auctoribus, mutatur in manuscriptoribus 465, 466, 468 in sequentem: *Ἐκ Θεοῦ ἀρχ.*

Gfrörerus, t. II, p. 78 *Urchristenthum*, hanc variationem, amplexus est quæ satis felicitate videtur Aristobulo infra dictis. Tamen primitivus textus conservandus visus est utpote multis Græcis Latinisque citationibus commendatus quæ nobis ab antiquitate de hujusce poematis initio transmissæ fuerunt.

Col. 1101 A 7. *Omnia Deo plena.*

*Μεγαλὸν δὲ Θεοῦ πάσαι μὲν Ἀγνυαί,
Πάσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί....*

In his duobus versibus, Aristobolus substituit Θεοῦ voci *Διός*; illud infra dicit; conservanda est igitur hæc originalis textus varia lectio quam ipse scriptor fatetur.

Mirandum sane est quod sic audacter adulteratis Orpheo versibus ac plurimis propriis Orpheo ipsi additis, quorumque falsitas omnibus elucet, Aristobolus ne unum quidem verbum mutare in Arati versibus ausus fuerit. Hujus agendi rationis causa est quod Aratus poeta tunc recentior erat in aulaque Ptolemæorum notissimus, et cujus primus versus in proverbium venerat:

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα καθὼς ἔκρηεν Ἀρατος.

Ibid. B 14. *Ἦ δὴ καὶ πρώτη γενεαίως ἀν λέγουσι φωνὴς γενέσσι ἐν φ' τὰ πάντα συνθεορεῖται.* Hæc primi cum septimo die confusio Altingio observationem sequentem suggestit, *Opusculum t. V, p. 351*: «Deus operum externorum, die uno (septimo), qui itidem principii est, cum Moses principium describens septimum diem eidem annumeret, ac si demum natales rerum omnium indicatos ostendat (*Genesis*, I, II, III, IV) quo natalem dedit operibus gratiæ.»

Gfrörerus hunc locum Philonis refert *De posteritate Cain*, qui omnino Aristoboli sententiæ congruit:

Ἡ ἑβδόμη τάξις μὲν ἐπιγεννημὰ ἐστὶν ἐξ Ἀδὰμ, δυνάμει δὲ προσβυτάτη παντὸς ἀριθμοῦ, μηδὲν διαφέρουσα μονάδος. Δηλώσει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ τῆς κοσμοποιίας ἐπιλόγῃ φάσκων. Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε. Καὶ ἠλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἠγάσεν αὐτὴν ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι. Εἰς τὴν ἑπτάμην. Αὐτὴ ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὅτε ἐγένετο, ἧ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἢ δὲ πρώτη ταῦτα γέγονεν, ὥστε τὴν ἑβδόμην εἰς μονάδα τὴν πρώτην καὶ ἀρχὴν τῶν ἄλων ἀναφέρεσθαι.

Ibid. C 13. Philo, primi libri initio, *Allegoriarum legis*, pag. 41 Morelli editionis:

Πρώτων οὖν ἑβδόμη ἡμέρα καταπαύσας τὴν τῶν θνητῶν σύστασιν ἀρχεται ἑτέρων θειοτέρων διατυπώσεων πύξεται γὰρ οὐδέποτε ποιεῖν ὁ Θεός, ἀλλ' ὡσεὶ θεῶν τὸ καίριον πύρεθ, καὶ γίνετο τὸ φύγειν, οὕτω καὶ Θεοῦ τὸ ποιεῖν· καὶ ποῦ γε μᾶλλον ὅσω καὶ τοὺς ἄλλοις ἄπειν ἀρχὴ τοῦ ὄραν ἐστίν. Εὐ μέντοι τὸ φάναι κατέπαυσεν, οὐχ ἑπαύσατο παύσει μὲν γὰρ τὰ δοκοῦντα ποιεῖν, οὐκ ἐνεργούντα· οὐ παύεται δὲ ποιεῖν αὐτὸς οὐδ' ἐπιφέρει. Κατέπαυσεν ὧν ἤρξατο· ὅσα μὲν γὰρ ταῖς ἡμετέραις τέχναις δημιουργεῖται, ταῦτα τελειοῦντα ἵσταται καὶ μένει· ὅσα δὲ ἐπιστήμῃ Θεοῦ, περιωθέντα πάλιν κινεῖται. Τὰ γὰρ τέλη αὐτῶν, ἑτέρων εἶσιν ἀρχαί, οἷον ἡμέρας τέλος νυκτὸς ἀρχή· καὶ μήνα δὲ καὶ ἐνιαυτὸν ἐνισταμένους, ἀρχὴν θῆπου τῶν ἐξῆς ἰόντων ὑποσηπτεόν.

vide Clementem Alexandrin. *Stromat.* vi, p. 813:

Ἐνεκεν σημείου τοῦ περὶ ἡμῶν ἑβδόμου λόγου καθεστῶτος, ἐν φ' γυνῶσιν ἔχομεν ἀνθρώπων καὶ θείων πραγμάτων.

Ibid. D 5. Quomodo autem hoc *ἑβδόμενος λόγος* intelligendum est, quod nos edocet et Deum et nosmetipsos? Valckenaerus illud e Stoicorum doctrinis juxta Judæorum ideas modificatis explicat. (*Laetius Diogenes, in Zenone viii, 410.*)

Φασὶ τὴν φύσιν εἶναι ὀκταμερῆ· μέρη γὰρ αὐτῆς τότε πέντε αἰσθητήρια, καὶ τὸ φωνητικὸν ὄργανον, καὶ τὸ διασηπτικὸν καὶ τὸ γεννητικόν.

Aristobolus septem tantum facultates agnoscens,

intellectus in duas partes divisionem removet aut rejicit, dianoeticum scilicet et generativum; quinque sensibus ac vocis organo, addit *ἑβδόμενος λόγος*, id est Νοῦς, intelligentiam, quæ omnium nostrarum cognitionum origo est.

Ibid. 7. Hæc doctrina occultorum attributorum numeri septimi quæ inter veteres viguit, non solis Judæis propria fuit. Pythagoras, propter harmonicas illius proprietates illi quemdam cultum voverat. Plato in *Timæo*, Cicero in *Somnio Scipionis*, huic falsæ opinioni adhererant. «Qui numerus rerum omnium fere modus est,» inquit. Macrobius, in suo commentario de hoc ultimo opere, in pluribus paginis exposuit hujus mystici numeri mira commoda. Illud quoque fecit A. Gellius in decimo capite tertii libri *Noctium Atticarum*. Facile intelligitur quam grata esset Judæis et præcipue Philoni atque Aristobolo, hæc paganorum doctrina, uti videre est *De septenario*, p. II, 75, editionis Morelli, et passim...; *De officio Dei*, p. 20. Attamen Valckenaerus qui innoxie studuit hujus nostri auctoris sectioni, secumque agitans cur Philo de Aristobolo siluerit, arbitratur e contrario Gfrörerii sententiæ, hunc elegantem scriptorem, mansuorumque Græcarum alumnorum atque admiratorum omnia suæ gentis litterarum monumenta despexisse etsi Græcæ scripta, Biblia excepta tamen, illumque assensum suum dare non potuisse insanis suppositionibus ac inquisis adulterationibus et identidem non amendatis, ab Aristobolo factis, ut hic spurcius Homeri versus:

*Ἐβδομάτῃ δ' ἦοι λίστομεν ῥόον ἐξ Ἀχέρροντος.
Aristobuleia, p. 95.*

Hæc somnia quoque amplexi sunt quidam Christiani; vide Lactantium, *Institut. divin.* I, vii, c. 14; Clementem in fragmento quod refert Eusebius, juxta Aristoboli citationem; sanctum Hieronymum in *Amos* ac *Micheam*. Sanctus Augustinus non videtur illius erroris esse immunis, *De civitate Dei*, xi, 31.

Col. 1104 A 1. Aristoboli fraus in hoc loco consistit quod separatim referat hunc Hesiodi versum, qui poematis *Dierum* sextus est, 770 *Opusculum ac Dierum*:

*Ἄλ δὲ γὰρ ἡμέραι εἰσι διὸς παρὰ μητιδέοντος·
Πρώτων μὲν ἔτη, τετράς τε καὶ ἑβδόμη, ἑβδὸν ἡμῶν,
τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσόορον γέτραιτο Ληϊῶ.*

«Septimus dies sanctus est quia in ea natus est Apollo.» Alii autem versus, si unum tantum Homeri excipias, supposititii sunt, minimeque demonstrant quemque septimum diem cultu consecratum fuisse; sed tantum septimum mensis diem. Versus vero adulteratus Homeri, hic sequens est:

*Ἐβδομὸν ἡμῶν ἔτη καὶ τῷ τετέλεστο ἄπαρτα.
Odysseus, E, 262.*

Τέτρατον ἡμῶν ἔτη καὶ τῷ τετέλεστο ἄπαρτα.

Hic audax interpolator numeros ipsos mutare quoque non erubuit!

Isti versus hic Lino tribuit, Callimacho assignantur a S. Clemente, lib. v *Strom.*, nam infra p. 677, sub Callimachi nomine referuntur. Nulli dubium est Lini nomen pseudonymum esse, sicut omnes illi ascriptos versus; sed omnes stupent citati Callimachus ei substitutum fuisse a S. Clemente, atque hunc errorem a Bentley non animadvertentem fuisse imo et hunc illum adhasisse in ejus poetæ fragmentis. Valckenaerus, pag. 125; Rubnkenius in suis *ad Ernestum epistolis*, pag. 44, omnesque qui de hac citatione disseruerunt; Henricus Stephanus in sua *Poesi philosophica*, illos Lino attribuit.

Ibid. B 3. *Ἐβδόμη ἐστὶ γενεή. In Judæorum ideis, de mundo; in Philonis ac Aristoboli ideis, de lumine; itaque septimum diem primo die conso-*

ciant (Vid. supra), juxta paganorum ideas de Apollone, propter hoc cognominatus Ἐβδομοτογέτης.

Col. 1104 C 8. Textus qualis refertur a S. Clemente, Eusebio et omnibus manuscriptis, evidenter erroneus est. Δεικνύουσι et μηχανοῦσι sensum plane similem præbent, nullamque adversativam significationem exhibent, quod exigit vocis ἄλλο repetitio. Emendatio mihi obvia, nam nota definitio vocis ἀλληγορία, ἢ ἄλλο μὴ ἀγορεύει, ἄλλο δὲ νοεῖ, nobis eam suppeditat: Αἱ ἀλληγορίαι αἱ ἄλλο τι δεικνύουσαι, ἄλλο μὴ νοοῦσι.

Col. 1105 C 8. Κατὰ τὸν παρόντα τρόπον τῆς διεξόδου. Hujus vocis tenor vel sensus per metaphoram in Platone adhibetur ad exprimentum agminum progressus atque regressus, διεξοδοὶ τακτικά, De legibus lib. vii, pag. 372. Vide Vigeri notam de hoc ultimo loco, pag. 706, nostræ Præparationis evangelicæ citato eodem libro, cap. 19.

Col. 1108 C 5. Hic sancti Pauli Epist. ad Ephesios, vi, 12, textus omnino a Clemente truncatus est, sicut in citatione quam dedit Eusebius; sic enim se habet: « Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Col. 1112 B 10. De hoc Pindari versu, vid. Boeckhium, Frag. 29.

Col. 1113 A 6. Vid. Frag. 87 Callimachi a Bentleio. Ibid. 13. Hic poetae textus a sancto Clemente adultera tur: legitur enim καὶ σθένος pro καὶ νόον; Lauzeius animadvertit hanc variationem Origeni tribuendam esse a quo sanctus Clemens sine dubio illa desumpsit. Attamen vox σθένος in quarto contra Celsum libro invenitur, § 38. Sexagesimus est versus poematis *Operum ac dierum*.

Ibid. B 2. Non naturam tantum sic definiunt Stoici philosophi, sed Deum ipsum: quod minime sancto Clementi arridet. Sed cum deinde sæpissime Deum cum natura confundunt, hac similitudine uti potuit ad exsequendum suum propositum, Græcos inducendi philosophos sicut Genesis ipsa loquentes. Ecce similes sententiæ:

Cicero, De natura deorum, ii, 22: Zeno ita naturam definit ut eam dicat ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem via.)

Plutarchus, De placitis philosophorum, lib. i, cap. 7: Οἱ πτωχὸι κενώτερον θεῶν ἀποφαινοῦνται πῦρ τεχνικὸν ὁῶν βαβίλων ἐπὶ γενέσει κόσμου ἐμπειρηθησὸς πάντας τοὺς σπερματικῶς λόγους καθ' οὓς ἕκαστα καθ' εἰμαρμένην γίνεται.

Stobæus, *Eclōga physica*, lib. i, pag. 64 edit. Heerenis, eadem dicit, nisi quod νερόν, loco Κοινωτέρον, legit.

Aristoteles ab Eusebio allegatus, in *Præparatione evangelicæ*, lib. xv, cap. 14: Στοιχείων ἐναὶ φανὶ οἱ στοιχοὶ τῶν ὄντων καὶ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος. Τούτου δὲ ἀρχαὶ ὕλην καὶ θεόν· ἀλλ' οὗτοι ἀμφοτέρω φανὶ εἶναι.

Diogenes Laertius, lib. viii, 156: Τὴν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικὸν ὁῶν βαβίλων εἰς γενέσιν.

Tandem legi potest refutatio hujus Stoicorum sententiæ de Deo, quem sibi corporeum fingunt, in Athenagoræ *Legatione pro Christianis*, pag. 26 editionis H. Stephani.

Col. 1116 C 2. Hic locus e sexta Platonis epistola desumptus, memoratus fuit ab omnibus apologistis; illum memoravit Clemens in *Protreptico*; Athenagoras in *Legatione pro Christianis*, pag. 92; Origenes contra Celsum, lib. vi, § 8; Cyrillus contra Julianum, l. i.

Col. 1117 A 4. De Heraclito Ephesino, vide Plutarchum, De animalium procreatione, p. 290, l. XIII, ed. Huttenii; Schleiermachers, in *Museo antiquit.* Fred. Aug. Wolf., pag. 374; Simplicius, in libro Aristotelis, De celo, folio 68; idem, in *Aristotelis physica*, folio 17, edit. Ald.

Ibid. 12. Ἀπεύμενον μέτρον καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρον. Legitur μέτρον apud sanctum Clementem,

et hæc lectio anteponenda videtur Schleiermacherō in dissertatione laudata, est versio Simplicii l. i.; vid. pag. 449 ac seq. Sic lectionem illam tuetur p. 451:

Das Ἀπόμεινον μέτρον καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρον, erklart gewiss Jeder der unsere stelle für sich betrachtet, von dem ununterbrochen nach verschiedenem mass vor sich gehenden verwandlungen.

« Quisquis recte hunc locum perpendit, in eo detegit certissime non interruptam seriem mutationum, quæ variis mensuris (aut proportionibus) sunt. »

Col. 1120 A 2. Hæc de numero septimo intercalatio, quæ orationis seriem abrumpt, velut quoddam πάρεργον, maxima de parte ex Aristobuli libro excerpta est, licet minime nominetur; illud enim probatur ex fragmento e quo coalescit præcedens Eusebii libri caput. Nemini dubium est, quin si hoc opus non perisset, multa aliafurtim subrepta huic Alexandriæ sacerdoti detegerentur. Hæc fraus tam imperite facta est, ut ineptæ adulterationis Aristobuli integræ in eo remanserint, neque Clemens consulere curarit vera et genuina auctoris scripta, quæ Judæus scriptor adulteravit. Illud tribuendumne est transcriptori satis antiquo ut Eusebio anterior fuerit? hoc non verisimile videtur.

Vide, in adnotationibus capituli præcedentis, quidquid ad hæc videretur poetarum citationes spectat.

Ibid. 10. Hic versus quem Clemens Callimacho tribuit, Lino assignatur ab Aristobulo, sicut videre est in duodecimo hujus libri capitulo.

Sic Ruhnkensius ea de re ad Ernestium scribebat, pag. 44:

« In Bentleii fragmentis Callimachi, num. 115, quinque versus sunt spurii. Clemens nempe Alexandrinus, ad quem provocatur, hæc omnia descripsit ex Aristobulo, cujus fragmentum exhibet Eusebius, *Præparat. evang.*, lib. xiii, pag. 663-668. Ibi pagina ultima Lino versus isti tribuuntur multo convenientius. »

Est eadem sententiæ Valckenarii, pag. 28 et 124 *Dissertationis de Aristobulo*.

Col. 1121 A 5. Vide Xenophontis *Memorab.* l. iv, c. 3, § 8, et Schneideri notam de textus variantibus. Vide Stobæum, *Eclōga physica*, ii, l. 19. Loco vocis παραφης, Davies in Ciceronem, De natura deorum, lib. i, c. 12, pag. 37, proponit παραφης, quod legitur apud sanctum Cyrillum, *Contra Julianum*, l. i, p. 32, ac in Stobæo l. i.

Ibid. D 3. Ἐὸς τῆν ἑς εὐνὴν ὥστερ ἄνθρωπον μόλις, lego cum Valckenario.

Col. 1124 C 5. Omnia in hoc fragmento certam a primis Christianismi defensoribus invocato, fraudem aperte detegunt; jam de hoc communis doctorum hominum sententiæ statuit.

Indubitata Soppoclis pietas, impietati dissimulatæ Euripidis opposita, est quoddam factum historicum, quod omnis testatur antiquitas in iis quæ ad nos pervenerunt de istis duobus æmulis; quis autem merito supponere posset ab hoc poeta tam eximia pietate prædito, Atheniensium religionem apertius impetitam fuisse, quam ab Euripide aut a Socrate.

Deinde Clemens hic nobis detegit hanc citationem tribuendam esse ignoto Judæicæ historie scriptori, ipsi forsitan Judæo, sicut arbitrabatur Celsum ab Origene citatus, l. i, p. 13. Vid. Bentleium *Epist. ad Millium*, pag. 93; Valckenarium, De *Aristobulo*, p. 18. Non sic Clemens, veterum scriptorum peritissimus, eorum nobis textus exponere solet; sæpissime enim illorum opera designat, sicut superius de Sophoclis *Antiope*; hic haud similiter sese gessit. Solo Hecateo Aberditano nititur. Attamen fatendum est plures Christianos scriptores antea sic egisse; inter quos Athenagoras in sua *Legatione pro Christianis*, ac Justinus martyr De *monarchia et in Cohortatione*, sed illorum auctoritas levissimè pondera est quoad hujus monumenti authenticitatem, et credendum est illos ex eodem fonte hausisse ac Clemens

Stromateus. Jam ex Aristobuli exemplo constat quantæ fraudis culpam admittere non dubitent Judæi Hellenistæ.

Col. 1124 C 5. Isti Euripidis versus.—tera Plutarcho citati. *De exsilio*, t. I, p. 370 ed. Huttenii, *Questiones de natura*, t. XIII, p. 25; *Adversus principem indoctum*, t. XII, pag. 95; a Luciano transcripti, *Jupiter tragicus*; quosque in *Thyeste* imitatus est Ennius, ut refert Cicero (*De natura deorum*, lib. II, c. 2, ac c. 25).—tribuuntur a Valckenaeo (*Diatrib. de Eurip. Fragm.*, pag. 47) tragœdiæ *Cretenses* inscriptæ, nunc vero deperditæ.

Col. 1125 A 2 :

Ἄστρον δ' ἄστρον
Ὅχλος ἐνδεδελεχῶς ἀμφιγορεύει.

Hæc astrorum chorea circa Deum supremum persæpe in veteribus auctoribus invenitur. Periclytone Pythagorica a Stobæo citata, *Floriegium*, serm. 79 :

Θεῖη καὶ καλὴ θύς γόνεων καὶ ἡ τούτων θύς καὶ θεασθῆναι ὁκλήσῃ οὐδὲ ἥλιου οὐδὲ πάντων Ἄστρον, τὰ οὐρανὸς ἐναψάμενος ἀμφιγορεύει.

Col. 1128 C 3. Meineckius, ut Brunck, in *Poesi ethica*, p. 39, inter *Spuria* rejicit hos Menandri versus quos Justinus, *De monarchia*, Philemoui tribuit : horum authenticitatem nec defendendam nec impugnandam suscipio.

Col. 1129 A 4. Isti Diphili versus similiter a Luzaco discutiuntur, in *Exercitationibus acad.*, p. 158, qui in eis quasdam fecit mutationes : legit ὁδόν, sexto versu, aut septimo, pro ὄρον. Quartus versus,

Ἔστιν ὁλίγη ὀρθαλιμὸς δὲ τὰ πᾶνθ' ὄρῃ,

a Plutarcho citatur in tractatu *Contra Colotem*, t. XIV, p. 189 edit. Huttenii ; alius vero versus legitur in *Monostichis* Menandri. Stobæus, *Eclogæ physicae*, l. I, p. 110, ed. Heerenii, et Sextus Empiricus, *Adversus grammat.*, l. I, c. 13, p. 275, ultimos referunt.

Ibid. B 6. Hi versus Sophocli tribuuntur a Justino Martyre, *De monarchia*. Hoc est quinquagesimum primum fragmentum incertum Brunckii.

Ibid. C 4. Hi duo Orphici versus jam in tertio libro leguntur, c. 9, p. 100, juxta Porphyrium citati. Desumpti sunt e Jovis descriptione pantheistica quam Aristoteles tractatu *De mundo* inseruit, ac eum imitatus, ejusdem operis versioni Latinæ Apuleius indidit. Leguntur etiam in Stobæo, *Eclogæ physicae*, l. I, c. 3, p. 40 ; in Commentario Proculi in *Timæum*, p. 96. Illius operis passim inveniuntur versus in Plutarcho, *De oraculo. defecti*, c. 48 ; Macrobio, *Saturnal.*, I, 20 ; Olympodoro in *Philebum*, a Ruhkenio citato, *Dissertat. in Longinum*, § 5. H. Stephanus illos quoque inseruit in *Poesi philosophica*. Lobeck hos varios textus in *Aglaophamo* collegit p. 521 ac seq. cum variis lectionibus.

Ibid. 13. Καθ' Ἐλληνας. Platonem innuit in decimo libro *Legum*, p. 905. Hunc locum jam citavit Eusebius, *Præp. evang.*, l. XI, c. 52, p. 635 : Οὗχ οὕτω ἀμικρὸς ὡν εὐση χεῖρ τῆς γῆς βῆθος, οὐδ' ὀψήλη γένόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπέστη.

Ibid. D 1. Tres isti versus deponuntur ex prolixo fragmento jam in capite 13 hujus libri citato, juxta Aristobolum, 5, 6, 7. In tertio legitur τυπότην loco ἀνακτα. Vide Lobeck, p. 459 ac seq. *Orphicorum*, ac *Dissertationem de Sanchoniathone*, a me editam. (*Exstat infra*.) Idem dicendum est de quinque aliis sequentibus, 25 ad 27.

Col. 1131 A 13. Hæc ad locum Aristobuli in capite præcedenti partim citatum pertinent.

Ibid. B 12. Ejusdem fragmenti sunt isti versus : jam illud citatum est, c. 12.

Ibid. D 5. Vide in hunc Orphæi locum, Lobeckii *Aglaophamum*, p. 455.

Col. 1133 A 2. Textus hic Osæe tributus non in

hoc propheta invenitur : apud prophetam Amos legitur textus huic fere similis et qui non idem est in Septuaginta Interpretibus ac in Vulgata Latina. — Clemens : Ἰδοὺ ἐγὼ στερεῖον βρονθὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, οὐ αὐ χεῖρες τῆν στρατιῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐθεμελιώσω.

Sic autem habet Vulgata Latina : *Quia ecce formans montes et creans ventum et annuntians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam, et gradiens super excelsa terræ : Dominus Deus exercituum nomen ejus.*

LXX : Διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῖον βρονθὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὴν χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν θρόνον καὶ ὀμβρίαν, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς, Κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ νομομαύτης.

Similia vide in psalmo LXXXIV.

Ibid. 10. Duo isti versus ad fragmentum pertinent in cap. 12 citatum : sunt enim undecimus ac duodecimus ; sed variant ; textus autem qui hic legitur apud Justinum martyrem deprehenditur in libro *De monarchia*.

Ibid. 14. Hi versus fusius allegantur sub Eschylî nomine, in *Eclog. physica*. Stobæi, t. I, p. 122 :

Ὁ Ζεῦ, πάτερ Ζεῦ, σὸν μὲν οὐρανοῦ κράτος·
Σὺ δ' ἔρπ' ἐπ' οὐρανῶν καὶ ἀνθρώπων ἐρῆς
Λεωγῆ κἀθέμιστα, σοὶ δὲ θηρίων
Υἱεῖς τε καὶ δίχη μέλει.

Inseruntur a Brunckio in *Analectis*, t. I, p. 45, substitutio vocis ἐρῆς, pro voce βεῖς, omnino mutat hujus loci sensum ; cum Brunckio textum Eusebii secutus sum.

Ibid. C 12. Versus isti exerpuntur sub e magno fragmento, juxta Porphyrium citato, l. III, c. 9, cum textus variantibus sequentibus. v. 6, 7, 8, l. III Eusebii :

Ἐν κράτος, εἰς δαιμῶν γένετο μέγας ἄρχος
[ἀπάντων,
Ἐν δὲ δέμας βασιλεῖον ἐν ᾧ τὰδε πάντα κω-
[κλεῖται.

Sic illos refert Proculus, in *Timæum*, pag. 96. Illos vero hocce modo habet Clemens, p. 726 :

Ἐν κράτος εἰς δαιμῶν γένετον μέγας οὐρανὸς
[αἰθῶν,
Ἐν δὲ τὰ πάντα τέτυκται, ἐν ᾧ τὰδε πάντα
[κωκλεῖται.

In iis vero Uranotheismus clare patet.

Col. 1136 B 9. Prædicti versus memorantur a Plutarcho, *Περὶ Εὐθύμιας*, t. X, p. 24 Huttenii ; Stobæo, *Eclogæ physicae*, I, p. 168. His constant octavum et decimum fragmentum ed. Meineckii, p. 203.

Ibid. D 3. Herodoto hoc oraculum debetur, l. VIII, c. 141. Jam citatur l. V, c. 24, in Oenomai Selectis.

Col. 1137 A 1. Θεορίδας. Illius nomen in *Pythagoræ Vita*, a Jamblico, p. 214 edit. Kusteri, scribitur Θεωρίδας vel Θεορίδας.

Ibid. B 1. Ludus iste cui alludit Plato, cum hic, tum in *Phædro*, p. 242, describitur a Rubnenkii Scholiste, in hunc omnium locum dissestent. Per *σπασσὴ ὀστράκου*, intelligitur quoddam ludi genus in quo pueri in duas omnino æquales catervas dividuntur, una quarum ad orientem stat, altera vero ad occidentem ; in medio autem unus illorum sedet manu tensum testulam, una parte colore albo, nigro vero altera parte tinctam. Illam in aerem projicit : si pars albo colore distincta cædendo supra remanet, puerorum caterva ad orientem stans alteram insequitur ; si vero nigra testula pars superior conspicitur, altera caterva priorem persequitur quoadules omnes æmulos ceperint reduxerintque ad stationis locum.

Hujus ludi descriptio a Polluce data, l. IX, c. 7, parum a præfata differt ; solummodo, in ea captivus

sub uno nomine designatur. Ὁ μὲν τῶν μὲν ληφθεὶς τῶν φευγόντων ὄνος οὕτως κἀθήται. Vide Meursium *De ludis Græcorum*; voce Ὀστροκρίδα, et Erasmi *Adagia*, voce *Testula transmutatio*.

In nostris moribus quesivi ludum qui aliquam similitudinem cum Græcorum ludo haberet, quem non apprimè cognoscimus ad exprimendam Platonis ideam.

Col. 1137 B 10. Τῷ ζῶνι 466.

Col. 1144 B 1. Πλάσαι 466.

Col. 1145 B 6. Σωμάτων 466, recte.

Ibid. C 2. Ἀφῆσως 465, recte.

Col. 1149 D 6. Ἐν μέσῳ δὲ λαχοῦσαν τὴν Ἀταλάντης ψυχὴν, κατεῖδονσαν μεγάλην τιμὰς ἀθλητοῦ ἀνδρός οὐ δύνασθαι, παρελεῖν ἄλλὰ λαβεῖν. Nullum sensum exhibet hic textus; sic lego: Ἐν ἑρωμένῳ λαχοῦσαν τὴν Ἀταλάντης ψυχὴν, κατεῖδονσαν μεγάλην τιμὰς ἀθλητοῦ ἀνδρός οὐ δύνασθαι παρελεῖν, ἄλλην λαβοῦσαν.

Col. 1153 A 3. Διὰ τὰ τοιαῦτα ἀδικήματα ἀντατεινόμενοι, ἐκ τούτων τὰ παραδείγματα γίνονται, καὶ οὕτοι αὐτοὶ μὲν οὐδεὶς ὄντινται, ἀτε ἐνταῦθα ὄντες, ἄλλοι δὲ ὄντινται. Pro voce καί, lego καὶ εἰ; hæc conjunctio necessaria est ad phrasin constructionem.

Ibid. C 1. Hoc fragmentum tractatum *De anima*, cuius auctor Severus Platonius, dialectica et ingenii rectitudine conspicuum, nobis optimam totius operis ideam præbet; sed solum illius hoc excerptum existit, atque brevis citatio in fragmento ex tractatu *De anima* Jamblici a Stobæo data, *Eclogæ physicæ*, l. 1, cap. 52, p. 863, in quo dicitur animæ formam a Severo Platonico sic definitam fuisse: Σχημα πύρας δεκαστάς καὶ ἀσπὴ δίστασας. «*Distantissime terminus ac distantia ipsa.*» Absque majori explicatione, hoc minime intelligi potest, et tamen e fragmento nobis exhibito patet Severum recte ac congrue ratiocinia contexere. Fabricius, in *Bibliotheca Græca*, l. 11, p. 65, veteris editionis, illum Augusto coævum fuisse arbitratur: illius nomen a Porphyrio, in *Vita Plotii*, invocatur.

Plurimi ejusdem nominis sunt homines qui minime cum eo confundendi sunt.

Hic numerus qui non in textu indicatur, ad cap. 47 ex integro refertur.

Col. 1156 A 14. Λογὸς ἢ δὲ ψυχῆ, εἰ δὲ ψυχῆ substitui, ut illud sensus aperte exigit.

Col. 1157 C 8. Vigerus in sua adnotatione discussit voces ἔξω et ἔξωθεν, quarum prior apud Platonem invenitur, posterior vero, in Eusebio. Posteriorem Cicero adhibuit in sua *Timæi* versione. Non obstante hac gravi auctoritate, Vigerus tamen rationes exponit et quibus Platonis sententia illi videtur anteponenda. In illius mentem conveniunt alii hujus philosophi textus, ac Locrænsis *Timæi* qui extra corpus animam collocat. Ciceronem ac Eusebium secutus sum.

Col. 1160 B 4. E. Vigeri sententia, velut inutilem neglecti textus Platonis repetitionem ab imperito transcriptore evidentè insertam.

Col. 1161 B 3. In hoc periodo exstat interrupta sensus series haud manuscriptis emendata. Τὸς δὲ μὴ βλῆποντας; non habet verbum a quo regatur nisi præcedentibus, vel antea dictis religitur; quocumque autem modo construat, pessima semper erit constructio.

Ibid. 41. Προδοὶς 465.

Col. 1163 A 5. Istud nomen est ejusdam Eleusis dearum Demeteris filię quam, secundum Romanos, Proserpinam interpretantur; in hoc loco tamen Minervam potius significare videtur; nam *Core* vox *Virginem* sonat, nobisque compertum est Minervam se juramento obstrinxisse, perpetuo manere virginem, insuper, saltationem cum integra armatura, πανοπλία, inter illius exercitia fuisse; tum, Παλάδης ἀπὸ τοῦ πάλαι, vocabatur; hoc autem saltandi genus *Pyrrhicum* appellabatur.

Ibid. 42. Οἰκούντας ξένους. Licet Plato ac Eu-

sebius ad legendum οἰκούντας consenserint, tamen cum Vigerio legere malo οὐκ ὄντας.

Col. 1168 A 1. Θέσως καὶ ἀναρρέσως ἔπλα. Quid intelligitur in Græca tactica per has voces τίθεσθαι τὰ ἔπλα? Num illud significat, arma deponere aut sub arma stare, aut arma capere? Vigerus in eruditissima in hunc locum nota, absurditatem demonstrat hujus exercitii arma deponendi, θέσως ἔπλων ἄπεισθαι.

Jam Leopardus, *Emendat.*, l. xi, c. 20, perstrinxerat, in plurimis Theucydidis locis pravam Valtae versionem, ubi hoc verbum per vocem *ponere* vertit. Scholiastæ duo contraria enuntiant: *arma deponere et ea sumere*. Vide Wesseling. in *Diod. Sicul.*, l. xii, 66; Valesium in *Harpocration*, voce: Θέμυρος τὰ ἔπλα.

Apud oratores legitur: Ὑπὲρ τῆς παρῖδος τίθεσθαι τὰ ἔπλα. Lyeurgus, *adversus Leocratem*, p. 153; Eschines, *contra Timarchum*, p. 5. Ἐναντία θέσθαι τὰ ἔπλα, Demostenes; *contra Ariarctem*, p. 624.

Plutarchus, *Vita Alcibiadis*, § 30: Σηλυβριανὸς Ἀθηναῖος ἐναντία ἔπλα μὴ τίθεσθαι. Ex omnibus variis locutionibus, Vigerus quatuor dat significationes huic phrasi fere similes.

1° Pro τάττεσθαι, *aciem ordinare*.

2° Καταπρατοπεύεσθαι, *castrametari*, juxta Dionysium Halicarnassium, l. v: Θέμενοι πηλοῖον τὰ ἔπλα.

3° *Castra munire*; idem l. viii. Εἰς ἄστρος κορυφὴν ἀναδραμόντα καὶ θέμενον ἐνταῦθα τὰ ἔπλα, τὴν ἐπισύσαν νόκτα διέμενε.

4° Ἄντι τοῦ πολιορκεῖν; Theucydides, l. viii. Πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν τὰ ἔπλα τίθενται.

Ibid. 12. *Stadion*, *Diaulon*, *Ephippion*, *Dolichos*, varia exercitia sunt quæ explicat Faber in suo tractatu *De arte agonistica*, l. 1, c. 28. Diaulon cursum exprimit qui eundo ac redeundo fit; stadion, unum tantum cursum significat, dolichos, septem cursum faciebatur; ter circa metam currebat (καμπτήρ), et a meta ultimum suum faciebatur cursum ut eo unde exierat, rediret (ὁσπληγῆς). Vide Tzetzem, vi *Chiliade*. Ephippion, est in equo cursum.

Col. 1169 B 11. Τοιαῦτα σπουδῆς. Id est convenienter matrimonio conjungere sponsos.

Col. 1173 A 15. Hanc Platonis phrasim ab Eusebio omissam restituere debui; illius enim suppressio, nullum sequentibus verbis relinquebat sensum, aut saltem eum maxime adulterabat; minime enim referri poterat ad sapientem asecensorem indomiti cursoris (μέλιτζ), quæ sequitur phrasim, cujus ille in Philosopho est subjectum. Illamne prætermisit Eusebius, illi animo nocendi, an inadvertentia? hoc non constat. Attamen, mihi observandum est, illam plus æquo vehementer amoris impudicæ descriptionem, in Platone forsitan vituperandam esse. Sed falsum est illum plane ei assensisse; ac *Phædri* dialogus ad hoc præcipue spectat, ut demonstrat quantum a se invicem discrepent, amicitia virtute ac philosophia innixa, et insana ac sordida pederastiæ libido.

Col. 1176 B 1. Non docet Plato, dominum qui suum interfecit servum, mundum ac innoxium esse (καθαρός), sed illum mundandum esse (καθηράσθαι), quod non significat *absolvere*, sicut Vigerus interpretatus est. Verisimiliter opinionem Eusebii sequi voluit; sed vox qua usus est Plato hunc non addidit sensum, purificationes imponit. Cum autem domini haberent jus vite ac mortis in servos suos, qui apud veteres considerabantur tantummodo ut res, non vero ut persona, non facile grandior expiatio imponenda erat.

Col. 1177 A 13. Post ἀνεψιότητος adde: Πρὸς ἀνδρῶν τε καὶ γυναῖκων τῶ τελευτήσαντι, πρῶτον μὲν τὸ μαζομα εἶς αὐτὸν καὶ τὴν τὸν θεῶν ἔχθραν ἄγειτο, ὡς ἡ τοῦ νόμου ἀρὰ τὴν φήμην προερέπει.

Ibid. B 1. Hanc ultimam legem non inventi

in nono *Legum* libro Platonis. E contrario in præcedentibus mulier quæ suum interfecit maritum, aut maritus qui uxorem occidit, trium annorum exsilio puniri iubentur.

Ad Eusebii sententiam nullo modo accedere possum. Servus enim cui neque bonum, neque argentum est, cum sit ipse alterius possessio, non nisi corporeis pœnis multari poterat; extra eas, sola ei remaneret impunitas.

Col. 1189 D f. Hic Parmenidis versus a Simplicio memoratur. In Aristotelis tractatu *De celo*, l. 1, p. 31 edit. Aldi: Παρμενίδης πρώτος ἦν ἰσμεν φημὴν, τὸν λόγον τούτων ἐρωτήσας ἐν τοῖς ἔκπεσι, περὶ τοῦ τὸ ἐν εἶναι, ἀγένητον ἔγραψε τούτο· Ὅστε γὰρ ἐξ ἔντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι αὐτό· ἦν γὰρ καὶ πρότερον· ὅστε ἐκ τοῦ μὴ ἔντος· οὐδὲ γὰρ ἂν ῥηθείη, οὐδὲ νοηθείη ποτέ· οὐδὲ γὰρ ῥητὸν, οὐδὲ νοητὸν τὸ πάντη μὴ ἐν.

In Commentario ejusdem, *De physica auscultatione*, p. 49, sic versum refert:

..... Ἐπεὶ τὸ γε, Μοῖρ' ἐπέδωκεν
Ὀὐλὸν ἀκίνητον τ' ἔμμεναι ὦ πάντ' ἔνομ'
ἔσται.

Denuo citatur pagina 51 verso.

Buttmann, ab Heindorfo in hunc locum *Theæteti* citatus sic legendum proponit:

Ὁλοὺ ἀκίνητον τελέθειν ὦ πάντ' ἔνομ' εἶναι.

De significatione vocis *εὐσχυρίζονται*, vide *Haesum ad Lydum*, p. 312.

Col. 1193 C f. Arcesilaus sic detorquebat quadragesimum secundum versum, Hesiodi poematis *Opera ac Dies*.

Κρῦνταιτες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι.

Dii hominibus alimenta abscondunt.

Alamanni sic versum hunc interpretatus est in secundo libro *Della Coltivazione*, v. 357:

Ascose l'esca
sotto la dura terra; onde non saglia
fuori all'aperto cielo, se in mille modi
non la chiama il cultore.

Ibid. 6. Verum hujusce philosophi uomen est vel *Charmides*, at apud Eusebium invenitur, vel *Charmidas*, sicut illud indicat Sextus, quem ceterum ad verbum secutus est ac transcripsit Eusebius, in variarum academiarum enumeratione, ac post ipsum Victorius, *Variarum lect.* l. xxx, c. 24. (Vide *Pyrrhonicas hypotyposes*, l. 1, c. 53, p. 56, 57.) Charmadas secundum Salmasium *Plinianæ exercitationes*, p. 56 et 50 editionis Parisiensis. Illum imitatur Valesius *Emendationum* l. 1, c. 29. Illi antea Turnebus *Adversar.* l. x, c. 46. Quas affert rationes de suo scribendi modo, mihi antepenandæ videntur Eusebii rationibus, quamvis Charmadidis etymologia, a Χάρμης, non majorem præbeat irregularitatem quam etymologia Chbarmadis a Χάρμης.

Non ea sola est de hoc nomine mota disceptatio. Altera multo gravior decimi ac septimi sæculi philologos exercuit. Longius ac nimis ab Eusebio alienum illam hic prolixè exponere; sed illius summa sic se habet. Bis apud Ciceronem Carneadis nomen legitur, scilicet: in *Tuscul.* 1, 24, ac *De oratore* t. II. In his duobus locis innumerio invocatur; siquidem fuisset fere Ciceronis, aut saltem Antonii cœvus quem Cicero cognoverat, atqui multa suppeditantur chronologica contrariæ sententiæ argumenta; itaque, Turnebus in *Adversar.* x, 16, ac Victorinus, *Variarum lect.* xii, 24, *Charmadidis* nomini *Carneadis* substituerunt. Salmasius autem has corroboravit emendationes (in *Plinianis* in *Solinum emendationibus*) p. 36 temporis computatione. Petavius, contradicendi desiderio ductus, in suis *Miscell. observationibus*, cap. 8 et 9, omnimode conatus est de Ciceroni Carneadis nomen restitueret, sed tam paucos sequaces reperit, ut Henricus Valesius tam ei devotus, tam-

que Salmasio infensus ac contrarius, illius tamen sententiam impugnare coactus fuerit. Hæc autem Valesii dissertatio est scientiæ criticæ opus perfectissimum.

Col. 1196 A 5. Hic evidenter exstat quedam verborum serie suppressio cui obviandum mihi visum est in mea translatione. Docet Numenius, Platonis doctrinam sub tribus primis illius successoribus inactam mansisse, postea addit: Ἐπεὶ εἰς γε τὰ ἄλλα πολλὰ παραλόγως, τὰ δὲ στρεβλοῦσιν οὐκ ἐνέμειναν τῇ πρώτῃ διαδοχῇ. Ad quos autem referri possunt: εἰς γε τὰ ἄλλα πολλὰ παραλόγως... οὐκ ἐνέμειναν? Minimo illud exprobrandum est iis qui nullo modo sui primi magistri documenta adulterarunt. Arcesilaus igitur in animo habet, aliosque novarum academiarum institutores: Arcesilaum scilicet secundæ academiæ patrem; Carneadem ac Clitomachum, tertii conditores; quartæ autem Philonem et Charmadam, Antiochum denique quintæ fundatorem, si quinta admittenda sit. In versione vero verbum *διαδοχῇ*, velut a vero sensu alienum mutavi, in *διδαχῇ*. Revera, non successio mutatur, sed doctrina; quod in ea re evenit.

Ibid. C 10. ἔστι τε, 466, 467.

Ibid. 13. σαφρηθμοί, 466, 467, 468.

Ibid. D 2. διαφόροι, 466.

Col. 1197 A 2. Ἄτιον δὲ εἶ: τρεῖς θεοὶ τιθεμένοι Σωκράτους καὶ φιλοσοφούντος αὐτοῖς; ἐν τοῖς προσήκουσιν ἐκαστῶ ῥυθμοῖς, οἱ διακούσαντες τοῦτο μὲν ἔγνωσαν, ὥστε δὲ λέγειν πάντα αὐτὸν εἶχαι καὶ ἀπὸ τῆς νικησῆς ἀεὶ προστυγῆς ἄλλοτε ἄλλης τύχης, ὅπως πύθοι. Manifestum est nullo loco tres deos a Socrate constitutos fuisse; ac eum non potuerit cum ipsis philosophari, rhythmis eis ardentibus, sine ullo dubio error est in τρεῖς θεοὶ· verisimiliter sunt tria auditorum genera τρεῖς; στοιχοῦν quibuscum diserebat: καὶ φιλοσοφούντος αὐτοῖς· φιλοσοφεῖν τινι alium sensum habere non posset. Clemens Alexandrinus, *Stromat.*, lib. iv, initio: Ἀξιόλουθον δ' ἂν διαλαβῆν ὡς ὁμοίως φιλοσοφεῖτον εὐλαφ τε καὶ ἐλευθέρῳ.

Ibid. 4. Omnibus patet hic, pro *Aristotele*, *Arcesilaum* legendum esse, siquidem Aristoteles non ascribendus academiæ de qua sane secisset, Lycei scholam aperiendo ac instituendo.

Col. 1200 A 10. Parodia versus *Iliadis* Z, 181:

Πρόθε δὲων, βασιθε δὲ Ἀρκάδιον, μύσση δὲ Σίμωρα.

Alii autem versus in manuscripto reperitur 467, ac emendationi Theodori Canteri consentaneæ, *Variarum lectio*um c. 9. Vide eundem ibid. 1, 6:

Ψεύσεται Πύρρωντα τὸ πᾶν κρέας τῆ διαδοχῆ.

« In stomacho ferens Menedemi plumbum (gravitatem) Pyrrhonem ganemem (inget aut Diodorum). »

Col. 1201 A 5. Adulteratus textus est. De quo enim agitur? ac insuper ἐπεὶ τοῖς προσεβιβήσαν, indigeret conditionali protasi, siquidem ex iis est conjunctionibus quas nuncupant grammatici παρασυναπταίκοι.

Ibid. B 1. Ὁ δὲ Πύρρων ἐκ Δημοκρίτου ὄρμητο ἐποθὲν γέ ποθεν.

Apud Diogenem Laertium legitur lib. ix, 67, *Vita Pyrrhonicæ*:

Φίλων δ' Ἀθηναῖος, γινώσκων αὐτοῦ γεροντός, ἔλεγε ὡς ἐμύνητο μάλιστα μὲν Δημοκρίτου.

« Philo Atheniensis, illius discipulus, in eo præcipue res Democriticas reperiri dicebat. »

Ibid. 14. Theodorici, seu discipuli Theodori Cyrenæi, *Athæ* cognominati, qui in Platonis Dialogis inducitur, a Diogene Laertio laudatur l. iv, 67: Ὁ Θεόδωρος κληθὲν.

Ibid. Bion Borysthenens et Academicus, magnus erat sophista, secundum Laertium Diogenem, l. xv, 47: Βίων τὰ μὲν ἄλλα πύρρωνος καὶ σοκράτους ποιητὸς, καὶ πλείστα ἀφορμὰς διδωκὼς τοῖς βουλομένοις καθιππάζεσθαι φιλοσοφίας.

Non philosophos insectabatur, sicut innere videtur Numenius, sed tantum de philosophis immerito detrahentes; quod multo probabilius apparet, eo quod esset ipse philosophus atque Academicus. Facile intelligitur illius vindicationem ab Arcesilæo reformidatam fuisse, si eum aperte impugnasset. Cæterum de Numenio diffidendum est cui solummodo probanda videtur Pythagoræ doctrina, quique alios semper vellicare conatur, uti videre est in suo *De disensionibus Academicorum* libro qui ad hoc unum tendit.

Col. 1204 A 5. Hæc verba magnis implexa ambagibus significant istiusmodi philosophos, certitudinem negando, sua argumentatione cadere. Καταληπτική φαντασία gravem Ciceroni difficultatem movit, in *Academicis*, lib. 1, 12: « Id autem visum cum ipsum per se cerneretur comprehensibile. » *Visum impressum*, lib. II, c. 7; Diogenes Laertius, lib. VII, 50; Sextus Empiricus *adversus Mathematicos*, I, vii, 151:

Κατάληπτήν τὴν μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ δόξης, ἥτις ἐστὶ καταληπτικῆς φαντασίας συγκατάθεσις. Καταληπτικὴ δὲ φαντασία κατὰ τοὺτους ἐτύγχανεν ἢ ἀληθῆς καὶ τοιαύτη οἷα οὐκ ἂν γένοιστο ψευδῆς. — *Ibidem*, 248: Καταληπτικὴ φαντασία οἷσα ἀπὸ ὑπάρχοντος, κατ' αὐτὸ τὸ ὑπάρχον ἐναπομεταχρήνη καὶ ἐναποσφραγισμένη, ὅποια οὐκ ἂν γένοιστο ἀπὸ μὴ ὑπάρχοντος.

« Cataleptica phantasia plane reali ac existenti objecto progenita, in quantum per se existit, ibi plasmatur ac imprimitur, tali modo, ut minime gigneretur nisi res qua producerit, revera existeret. »

Ibid. B 9. ἀξιώτερος ἐστὶ μοῦ εὐρήνης, 466, 468.

Col. 1205 B 10. Stratagema de quo hic agitur, nihil aliud esse potest quam in African inferendi bellum, cxxvii Olympiade, Agathoclis victi et obsessi Syracusis a Pœnis, consilium ex quo maximum Carthage ruinæ addit periculum. Eodem quoque stratagemate, sed majori etiam successu, usus est prior Scipio Africanus ad Annibalem ex Italia repellendum. In vicissimo *Bibliothecæ* Diodori Siculi libro *Æsuius* describitur Agathoclis expeditio, totiusque istius belli gerendi ratio.

Ibid. C 8. Horret hæc ultima phrasis constructionis difficultatibus. Ex repetitis negationibus emergere videtur sensus auctoris menti contrarius. Non recte intelligitur cur τούναντιον ponatur in prima phrasi parte, dum potius ad secundam pertineat. Φόβος omnino sensu caret; in illius loco φόβος substituitur.

Col. 1208 A 11. Hæc antiquorum morum descriptio multas exhibet difficultates, licet ad eas explanandas omnia tentaverim. Quid primum significat κολών γραμματεῖον? Hoc nos docent Hesychius, Harpocration, ac Pollux.

Hesychius: Γραμματεῖον ὅτε μὲν τὸ πνακίδιον, ὅτε δὲ ὁμοιον Γλωσσόκομῳ· λέγεται δὲ καὶ ἐπιστόλιον.

Hinc verbo triplex significatio est: *pixis, capsula argentea, scrinium.*

Harpocration verbo Ἀργυροθήκη· Δεῖται ἦν Γραμματεῖα οὗς ἐγράψον Ἀθηναῖοι τὰ μὲν εἰς τὸ γράφειν μόνον τὴν αὐτοῦ· τὰ δὲ εἰς τὸ καὶ ἀργύριον κατατίθεσθαι· ἅπερ καὶ κιβώτια (βοιώτια) ἐκάλεσαν.

Textum emendavi, eis tō, pro ὅστε: addidi ad verba κιβώτια βοιώτια quæ in Polluce inveniuntur lib. IV, c. 2: Γραμματεῖον παρὰ τοῖς Ἀττικαῖς καὶ ἐν τῷ ἀργύριον ἀπέκειτο ὃ καὶ γραμματεῖον βοιώτιον ἐκάλεσαν.

Hesychius ad Ἀργύριον dicit: Γραμματεῖον ὃ καὶ Βοιώτιον κολών λέγεται. Aperte hæc Βοιώτια tabellaria quibus argentum reserebatur Βασίτιον ignoranti quibus indicantur. Vide Plutarchum in Lacydum, *De amici ac adulatōris differentia*, xxxii, pag. 234 edit. Reiski.

Ex his tamen grammaticorum citationibus patet,

PATROL. GR. XXI.

quod hic agitur de γραμματεῖον κολών, non ad charitas inserendas, sed argentum, sicut clavis, exempli gratia. Vox autem γραμματεῖον ad scrinium designandum in hoc Plutarchi loco invenitur, *Pompei Vita*:

Κάκεϊ νοστήσας Λεπίδος ἐτελεύτησε δι' ἀθυμίαν οὐ τῶν πραγμάτων, ὡς φασιν, ἀλλὰ γραμματεῖον περιπέσον ἐξ οὗ μοιχεύαν τινὰ τῆς γυναίκας κατεφώρασε.

« In scrinium prosiliens in eo detexit suæ uxoris adulterii culpam. »

Ibid. 12. Διὰ τοῦ κλειθροῦ, hic foramen significat ad januas claudendas aptum.

Hæc autem vocis κλειθρον significatio in lexicis non reperitur; hæc tamen in dubium nullo modo revocari potest, cum idem factum a Diogene Laertio narratum fuerit, in quo, licet in multis peccet, de nostra questione recte pronuntiat: « Ἐπειτα τὸν δάκτυλον διὰ τῆς ὀπῆς ἐνέει εἰς τὴν στροδῶν. »

Fere eadem vox invenitur in Pherocidis ad Thalem epistola. Laertius Diogenes I, 122, ait: Διείδων τὸν δάκτυλον ἐκ τῆς κληθρῆς. « Cum immisisset per claustrum foramen digitum. » Vox illa igitur synonyma est cum verbis ὀπή, τρύπημα. Sic etiam Canticum canticorum, c. v, v. 4: Ἀδελφεὸς μου ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀπῆς.

Quid autem significant hæc verba, ὀπή, τρύπημα, κλειθρον per quæ inseruntur manus, digiti, et anuli? Non certe clavis foramen; sed foramen majus quo utebantur veteres ad portas claudendas.

Ἄρι πόλια κλειθροῦ
Χαλκιδεῖα εἴ' ἐμβόλια
Λατῶντος Ἄμυλονος ἐργάτου
Τετρεος ἡμοστῆται.

Scholias ait: Αἱ πόλια κλειθροῦ ἡμοσμεῖναι. « Januæ κλειθρον muniuntur. »

E *Phanissis* Euripidis isti versus decerpuntur, v. 115.

Sophocles *Oedipus rex*, v. 1261:

Δειδὼν ἄσους, ὡς ὄρηται τὸν πῖρος
Πύλαις διαλαῖς ἐρήλατ'· ἐκ δὲ θυμῶν ἐκλεῖν
κόλια κληθρῶν.

Vox κολών, κληθρον epitheta, januæ vacuum quiddam indicat.

Qui deforis stabant, necessarium habebant manum immittere per foramen ut clavem in claustrum introducerent. Apuleius *Metam.*, lib. IV, p. 70 Pricai editionis: « Ilaque sublimis ille vexillarius noster Lamachus spectata virtutis suæ fiducia, qua clavis immittende foramen patebat, sensum immissa manu claustrum evellere gestiebat. Sed dum scilicet, omnium bipedum nequissimus Chryseoros vigilans et singula rerum sentiens, lenem gradum et obnixum silentium tolerans paulatim adrept; grandique clavo manum ducis nostri ropente nisu fortissimè ad ostii tabulam affligit. » Quod furti socios indixit ad amputandum illius brachium ad humeri articulum. « Antesignani partem qua manus humerum subit, icu per articulum medium temperato prorsus abscindimus. »

Ex hoc Numenii loco compertum habemus, janna clausa ac clavulata, clavem reponi a Lacydo in arca quam suo sigillo obsignabat. Sic eo modo sigillorum usum intelligo, claustris appositorum, non vero sicut ea apponunt magistratus; tali modo explicari possent *Thermophorizausai* Aristophanis, v. 422:

Οἱ γὰρ ἄνδρες ἴδην κλειθῆ
Αὐτὸ φοροῦν κρυπτὰ κακοθησάτα
Λακωνικῶν ἄττα, τρεῖς ἔχοντα γομφίον.
Πρὸ τοῦ μὲν ὄν ἦν ἄλλ' ὅποιεα τὴν θύραν,
Πεπρωμέναισι δακτύλιον τριβόλου·
Νῦν δ' ὄντες αὐτοῦ, φώτεργ' Εὐραπίδης,
Ἐβλάβε θρηπίδιστ' ἔχειν σφραγῖδα
Ἐσφραγμένους...

« Sunt nunc autem nostris mariis secretae claves pessime excogitatae, Laconice claves, tridentatae. Nobis olim ludus erat januas aperire; non

majus nobis impedimentum erat sigillum quam triobolium. Nunc vero hic Euripides servus ac vafer illos sigilla haud imitanda quibus utuntur habere docuit.

Sic in *Characterum* parte Theophrastes xviii, cui titulus: *Diffidens*: Καὶ τὴν γυναικὰ τὴν αὐτοῦ ἐρωτῶν κατακείμενος εἰ κέκλειε τὴν κιστὴν καὶ εἰ τεσημανταὶ τὸ κολλοῦχον. Τὸ κολλὸν γραμματεῖον, legendum est propter γρ abbreviationem pro γράμμα. In *Aenea* artis perito ad aperienda portas stratagemata reperitur quae simili modo explicari possunt.

Quae sequuntur exempla adhiberi possunt ad sigillorum usum demonstrandum in obsoniis conservandis.

Plautus, in *Casina*, Act. II, scena prima:

Obsignate cellas: referte annulum ad me.

Plinius, *Hist. natural.* xxxiii: «Et nunc cibi quoque et potus annulo vindicatur a ruina.»

Clemens Alexandr., in *Pedago*, l. iii, p. 287: Διδωσὶν ὁ παιδαγωγὸς αὐταῖς (γυναῖκι) δακτυλὸν ἐκ χρυσοῦ, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνειν τὰ ὄνειρα φυλακτῆς ἕξια, διὰ τὴν ἐπιμειδιαν τῆς οἰκουρίας. Εἰ γὰρ οἱ πάντες ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγιῶν ἔδει, ἐπίσης ἔτιων δικαίων καὶ οὐκ ἐτῶν καὶ δεσποτῶν· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαυτεύουσα πολλὴν ἐκδίδωσι ροπήν εἰς ἀδικίαν, σφραγιῶν εἰδείθημεν.

Suidas, voce συσημαίνεσθαι, locum Lycurgi citat: «Ὅστε προσεταγμένοι ἐπὶ ψηφίσματος, καὶ τὴν ἱερῆαν συσημαίνεσθαι τὰ γραμματεῖα..»

Stobæus, citans Serenium, vi, 35: Διογένης κατηγορεῖ τῶν τὰ ταμεία κατασημασιμῶν μοιχῶν καὶ κλειστῶν καὶ σημάτων, τὸ δὲ σῶμα τὸ αὐτῶν πολλὰς θύρας καὶ θύρας ἀνογοῦντων.

Tacitus, *Annal.*, l. ii, initio: «Irridebantur Græci comites Vononis ac vilissima utensilium annulo clausa.»

Horatius, *Epist.*, l. i, epist. 20, v. 5:

Odiati claves et grate sigilla pudico.

Martialis: Nunc signat meus annulus lagenam.

Menander, apud Stobæum, 74, 27:

Ὅστις δὲ μοιχὸς καὶ εἰς σφραγισμάτων

Σώλει δάμαρτα, θράν τι δὲ ὄραον σφοδρῶς,

Μάταιός ἐστι καὶ φρονὴν οὐδὲν φρονεῖ.

Col. 1209 A 7. Ὁ θάτερα ληπτοί. Hæc vox qua

Eusebius utitur in *Demonstratione evangelica*, l. iv, c. 9., in qua de Satana lapsu loquendo ait, Δευνά δὲ κατὰ τῶν ἐθνῶν πάντων ἀπελπίστας, θάτερα ἡσθεῖς τοῖς προβολοῖς ἀνθρώπων εὐρατο, πρόχειρον καὶ ἐξ οὐκείας γνώμης τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν ἱρπύουσιν δι' αὐτεξούσιον προίρουν κεκτημένους, explananda obvenit.

Postquam Satanas adversus omnes nationes horrendissimas minas evomisset, homines aggredi statuit, qui propter liberum arbitrium quo gaudebant, atque ad malum proclivitatem facile seduci poterant.

Vigerus *neutrām in partem* interpretatus est: quod nullum sensum exhibet; illius inepta versio auctoris menti minime consentanea, notata et impugnata fuit a Perizonio, in *historias diversas Eliani*. Vide indicem, ad vocem ἔτερος. Hæc de ea re dicit: Non ὅταρα sed ἄτερος ληπτοῖς legerim ut apud Synesium in *Diome*, p. 152, «Ἐταρῶν Σιδων μετ' ἑκκαίμεθα (χειρὶ subaudito), id est sinistra manu.» Vide Wytembach, in *Euparipium*, p. 57; Themist., orat. 10; *Præparat. evang.* l. iv, c. 2, p. 156; Platonem in *Sophista*, p. 226. Ποικίλον θηρίον (ὁ σοφιστής) καὶ τὸ λεγόμενον οὐ τῆ ἔτερα ληπτοῖς.

Juxta hæc emendationem legendus est, quarti libri *Stromat.* p. 574, locus Clementis Alexandr. versus Antimachi comici referens:

Ὁ κλειστὸς φραγὸν (πλευρ).

Θάτερον βλέποντας παραλαβὸν τυρλοῦς ποιεῖ.

Hic versus a Stobæo memoratur Titulo 91, aliter: «Ὁ δὲ πλοῦτος ἡμῖς καθάπερ λατρὸς κακῶς, τυρλοῦς βλέποντας παραλαβὸν πάντας ποιεῖ. Aristophanes *Ecl.*, v. 522: 498, edit. Brunckii.

Παραβλέποντα θάτερον κἀτὴν μετεσευθεῖσθε σαυτοῦ τὴν αὐθις ἤπερ ἦσα.

Ibid. 8. Δακτοί. Legendum arbitror δακτοῖ, Græcum nomen Davorum Latinorum, vel δακτοῖ cum digrammate. Ammonius in Commentario in librum Aristotelis *De interpretatione*, operis initio hunc sequentem comicum versum refert:

Δαὸς πάρεστε· τί ποτ' ἀγγελοῦν ἄρα:

Col. 1212 A 15. Εἶτα μὴ ἐξελέγγου 465, 466.

Ibid. B 4. Ἀξιοπιστία, sinceritatem fide dignam exprimit, ad ἄξιονθίβι, id est, in summo dolore, lego; quod mihi voci βοῆ quæ præcedit melius consociari videtur.

Ibid. 11. Hæc ultima Numenii narrationis pars obscurissima est ac non satis emendata; illius emendatio haud congruenter fieri potest; nam nil ad hoc deduci potest ex MSS. Non eum igitur de verbo ad verbum in mea versione transtulit, sed solummodo quoad totius operis contextum ac sensum.

Ibid. 14. Τοῦτον δὲ γίνονται ἀκούσθητο καλλὸν ὦν εἰς τὴν διασφαρῆς ὁ Κυρηναῖος Ἀριστοκλῆος. In his manifestus patet anachronismus. Nunquam enim Cyrenæus Aristippus Lacydi discipulus fuit; heu vero Socratis, sicut ab omnibus probatur auctoribus: Diogenes Laertius, in ejus *Vita*; Xenophon, in *Socratis Memorabil.*, l. ii, initio; Plutarchus, *De curiositate*, § 2; Cicero, *De oratore*, iii, 17: fuit inter auticos Syracusani Dionysii. Philostrates, *Vita Apollonii*, l. 55; Diogenes Laertius, ii, 66; Athenæus, l. xi, p. 507 et l. xii, p. 544. Laidis nomine amasius. Idem Athenæus, ibid; denique, conditor ipse Cyrenæica sectæ cujus dogma præcipuum ad voluptatem inductebat, velut ac si illa esset solum philosophiæ propositum.

Magis quam unum sæculum inter eos superjacet. Lacydus enim suam condidit scholam anno quarto cxxxiv olympiadi, in horto quem ei rex Attalus concesserat, ubi 26 annis litteras docuit, Diogenes Laertius, l. iv, § 60.

Aristippus Socrati cœvus circa centesimam Olympiadem vivebat. Nihil Vigerus, nec Menagius, qui refert hunc locum suo in *Comm. in Diogen. Laert.*, observavit.

Ibid. C 1. Καὶ μόνος τῶν ἀπ' αἰῶνος ζῶν παρέδωκε τὴν σχολὴν Τηλεκλέει καὶ Εὐάνδρῳ. Diogenes Laertius iv, 60: «Sotus a sæculis, qui vivus suam scholam Teleclei ac Evandro reliquit.»

Hæc successio nobis a Cicerone tradita in quarto *Academicorum* libro, c. 6.

Post Lacydem confecta est Academia a Carneade qui est quartus ab Arcesila. Audvit enim Egesium qui Evandrum audiverat Lacydi discipulum, cum Arcesila Lacydus fuisset.

Ibid. 4. Ἡ εἰς ἐκάτερα ἐπιχειροῦν (secundum Galianum), τελευτᾷ εἰς ἐποχὴν. Cicero in quarto *Academicorum* libro, ait: «In utramque partem multa dicuntur. Horum aliquid vestro sapienti certum videtur, nostro ne quid maxime quidem probabile sit occurrat. Ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta.»

Quod ἰσοθθένεια, ac deinde ἐποχὴ producebat.

Col. 1212 C 8. Ἄδηλον, quod juxta Ciceronem, per incertum interpretor; l. iv, 17 *Academicorum*, «Ne hoc quidem cernunt omnia se reddere incerta, quod volunt. Eo dico incerta que ἀδηλα Græci.»

Col. 1215 B 9. Τὰς ἀπὸ παλαιῶν λεγόμενας αὐτῷ θετικὰς τε καὶ ἀρνητικὰς φασαελας. Nobis Sextus Empiricus explanationem suppeditat, *Pyrrhonianis Hypotypr.*, l. i, c. 35, p. 60: Τὰς φαντασίας ἡμῶν (Pyrrhœuicis) μὴ ἰσὰς λέγουμεν εἶναι κατὰ πίστιν ἢ ἀπιστίαν, ὅσον ἐπὶ τῷ λόγῳ· ἐκείνων (Academicis) τὰς μὲν πιθανὰς εἶναι φασί, τὰς δὲ ἀπιθανούς. Καὶ τῶν πιθανῶν δὲ λέγουσι διαφοράς· τὰς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μόνων πιθανῶν ὑπάρχειν γίνουσαι· τὰς δὲ πιθανὰς καὶ διεβεβαιωμένας· τὰς δὲ πιθανὰς καὶ περιβεβειμένας καὶ ἀπεριβεβειμένας. K. T. A.

Sequuntur explicationes harum divisionum. οὐδ

nobis, et ipsis forte illius temporis Græcis, tenebrosissimæ sunt :

« Nos Pyrrhonii contendimus imaginationes (φαντασίαι) librari et iis fidem adhiberi posse, vel non. Academici dicunt alias esse fide dignas, alias minime. »

« Sic subdividunt fide dignas : aliæ sunt solum dignæ, πιθαναί; aliæ dignæ et διεξωδευμέναι; aliæ denique dignæ sunt que credantur, et περιωδευμέναι, et ἀπερίσπαστοι. »

Tenerarius susciperet opus qui Gallica liugua reddere vellet distinctiones tam subtiles quam obscuras.

Col. 1213 C 11. Sextus Empiricus *adversus Logicos* l. vii, p. 404, ait :

« Carneades de criterio (sæpe ratione discernendi veritatem) non Stoicis modo, sed omnes alios aggredebatur philosophos. Primum ejus argumentum, quod in omnes philosophos adhibebat, sic constabat : nullum veritatis criterium proprie existere, neque ratiocinium, neque sensationem, neque imaginationem, neque quidquam in summa rerum, quæ omnes ad nos illudendos conspirant. Tum demonstrabat tale criterium, vel si esset, cupiditatum imperio minime librari posse, » etc.

Col. 1216 A 7. Cicero in *Lucullo*, c. 6 : « Quod nos facere nunc aggredimur ut contra Academicos disseramus, id quidam e philosophis et iis quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant, nec verum esse disputare cum iis qui nihil probarent ; Antipatrum Stoicum, qui multus in eo fuisse, reprehendebant. »

Ibid. C 14. Cicero, *Academ.*, lib. ii, 4 : « Sed ea pars prætermittenda est quæ contra Philonem erat : minus enim acer est adversarius is, qui ista, quæ sunt heri defensa, negat Academicos omnino dicere : etsi enim mentitur, tamen est adversarius lenior. »

Ibid. 15. Antiochus ille fuit Ciceronis magister. Senex Academicus deseruit ut Porticum adiret, aut saltem ut suas sententias temperaret. Plutarchus, in *Vita Ciceronis*, § 4 : Ἐξίστατο τῆς Νέας λεγομένης Ἀκαδημίας ὁ Ἀντίοχος καὶ τὴν Καρυκεῶδου στάσιον ἔγκρατειαίαν, εἶτε καμπτέουσα ὑπὸ τῆς ἐναργείας καὶ τὸν ἀσθήσεων, εἶτε, ὡς φασίν ἔνοι, φιλοτιμίᾳ καὶ τὴν ἀεσφορᾶν πρὸς τοὺς κλειτοράχου καὶ Φίλωνος συνήθειν, τὸν Στωϊκὸν ἐκ μεταβολῆς θεραπεύουσι λόγον ἐν τοῖς πλείστοις.

Augustinus, *adversus Academicos*, l. ii, c. 6 : « Exstitit Philonis auditor Antiochus, qui, ut nonnullis visum est, gloriæ cupidior quam veritatis, in simultatem adduxit utriusque sententias. »

Cicero, *Academicor.* l. ii, c. 22 : « Sed prius pauca cum Antiocho, qui hæc ipsa, quæ a me defenduntur, et didicit apud Philonem tandiu, ut constaret diutius didicisse neminem, et scripsit de his rebus acutissime, et idem hæc non acrius accusavit in senectute, quam antea defensusset. Quod erant qui illum gloriæ causa fecisse dicerent : sperare enim fore ut ii, qui se sequerentur, Antiochii vocarentur. »

Ibid. D 4. Mnesarchus Stoicus erat, adversus quem Philo fuerat controversatus. Cic., *Academ.* l. ii, c. 22 : « Quid? Philonem Mnesarchi penitebat? Quid? Dardani? qui erat Athenis tum principes Stoicorum. »

Ibid. 2. Hic liber indicatur a Cicero, *Academ.* n. 4 : « Non se tenuit Antiochus quin contra suum doctorem librum etiam ederet, qui *Sosus* inscribitur. »

Col. 1217 A 14. Νεῶς 466, 467; καὶ ἰερά καὶ μυστήρια 466, 467, 468.

Ibid. D 4. Ἀνέβω 465, 466, recte.

Ibid. 4. Videre est ejusdem litteræ locum l. iii, c. 4, et quod ex ea legitur initio Jamblicii libri *De Mysteriis*, Oxonii 1678 in-4to editi.

Col. 1220 C 12. Duplex vocis *Chaldaeus* acceptio huic Porphyrii animadversioni locum dedit : « Chal-

deus quandoque significat sacerdotum societatem observandis astris specialiter deditorum ; alias, sicut nunc, ipsam Assyriorum gentem, cujus regio Chaldaea vocatur. »

Ibid. 14. Hoc Apollinis erga Judæos testimonium petitur ex oraculo quod retulit Lactantius, et de cujus authenticitate magna motæ sunt lites. Cæteroque mirum est Patrem Ecclesie, qui inauitatem et demoniacam oraculorum originem demonstravit, isdem uti oraculis ad suam Judæorum doctrinis adhaesionem fulciendam, sitque eas cum falsis Ægyptiorum, Lydiorum et Assyriorum religionibus confundere.

Nihilominus, cum citationes omnes quæ huc usque attulit Eusebius, sincere sint, neque ideo de hujus ultimæ sinceritate dubitabo : unde mihi patet, oraculum, in quo Judæi noniamantur, revera, in libro Porphyrii *De philosophia ex oraculis*, existisse.

Col. 1225 A 2. Per *physiologos*, si saltem sensum Eusebii admittamus, significantur homines docti philosophiam naturalem.

Ibid. 3. Æschines philosophus nullatenus confundi debet cum illo tui celebri oratore qui indesinenter cum Demosthene pugnavit : prior enim cujusdam Charini porcinarii, posterior autem Atrometi filius erat. Por supposititius habitus sunt dialogi qui priori tribuuntur. (Vide Iugonem Laert., in *Vita* ejus, l. xi, § 61.) Lucianus, in *Parasito*, illum arguit quod, ad mensam Dionysii Syracusarum sedens, parum philosopho dignas partes egerit, quamvis ibi eximiam Miltiadi indotem laudaverit. Certum est eum in aula Dionysii confugisse, et a Platone ad principem introductum fuisse. (Vide Plutarchum *De discrimine inter amicum et adulatorem*) Diogenes Laertius asserit e contra Æschinem ductum fuisse ad Dionysium ab Aristippo, quia Plato abnuerat. Cæterum constat nullam familiaritatem Æschinem inter et Platone[m] existuisse : raro etenim in Platonis dialogis nomen Æschini legitur ; attamen illum semel in *Phædone* nominavit Plato, ut unum ex eis qui mortu Socratis interfuerunt.

In nota post sequentem secunda a me perpenditur hujus epistolæ authenticitas.

Ibid. B 7. Γράφων δὲ τὰ πραχθέντα εἰδότε σοι, καίπερ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐσόμενων, χρόνον ἔχει. Evidenter χρόνον ἔχει est mendosum. Non enim illo quod, ut in versione sua intellexit Vigerus, longiori tempore opus fuisset, scribere renuit, sed ideo quod nihil scribendum haberet quod nesciret Æschines ; ergo non sic vertendum : *id longioris temporis fuerit*, quod cæterum non respondet vocius χρόνον ἔχει : sed Græcè legendum οὐ χρόνον ἔχει, quod erit Latine, *quibus non est hic locus suus*.

Ibid. C 1. Ἐσκελευτικὴ τράπεζα. Sicule dapes dicebatur proverbialiter apud Græcos, alludendo cibis exquisitis mensæ utriusque Dionysii appositis, qui in Sicilia per annos 65 tyrannidem exerceverunt : Sicule dapes (Horatius, *od.* 4 l. iii). Suidas, Ἐσκελευτικὴ τράπεζα, ἐπὶ τῶν πάντων πολυτελέων καὶ τρυφῶν.

Ibid. Hæc epistola, quæ legitur in collectione. Socratis epistolarum, Lutetiæ, 1637, a Leone Allatio editarum, cum aliis omnibus Socraticis epistolis a Bentleio damnata est in *Dissertat. de epistolis Phalaridis*, p. 59 versionis Latinæ typis mandatae Lipsiæ 1781 ; et in eo nititur criticus, quod suam Platoni in Sicilia, apud tyrannum Syracusanum, commorationem exprobare nequiverit Xenophon, scribendo ad Æschinem qui ejusdem principis aulam inviserat, eoque quodammodo ab ipso Platone introductus fuerat. Vide Plutarchum, *tract. De discrimine inter amicum et adulatorem*, § 39. Cæterum Æschinem apud Dionysium tyrannum commoratum fuisse, fatetur Philostratus ; vide *Vitam Apollonii*, l. i, c. 25, p. 43 ; Lucianus in *Parasito*, c. 32 ; unde penitus omne dubium dirimitur. Imo Bentleius Xenophontem ipsum arguit luctulenta Dionysii condimenta degustasse in illius

principis aula; vide Athenæum, l. x, p. 427, qui illi tribuit quoddam effatum plus æquo ridiculum. In hoc lis omnis contra authenticitatem illius epistolæ. Ad quod responderi potest: quamvis Xenophon in Siciliam iverit, haud certe, sicut Platon contigerat, a tyranno Siculo in itinere velut ovans triumphator exceptus est, neque dici potest adulationes in Socratis philosophiam inductas, neque præzationem epularum Dionysii parco victui Socratis, aliquid commune habere cum his quæ agere potuit Xenophon in Sicilia. Quod si reipsa Xenophon diutius ab Athenis exsul in Siciliam observandam venit, quod tamen mihi dubium videtur; quod si tandem ad mensam regis vocatus est, inde non dedecoratur illius memoria, nullibi læcessitur eodem modo quo Plato a Molone, qui non se mirari dicebat, quod Corinthi Dionysium vidisset, multum autem mirari quod Plato in Siciliam ivisset.

Diog. Laert. *Vita Platonis* l. III, c. 34.

Hæc epistola a Stobæo citatur in *Florilegio*, 80-12, t. III, p. 156 Gaisfordi, ubi amplior invenitur, undè constat a Stobæo non fuisse depreptam e libro Eusebii; Stobæus enim raro aliquid desumit ex auctoribus recentibus qui Christiani sunt. Pearsonius (*Vindiciae epp. S. Ignatii*, p. 11), abjiciendo epistolæ quas dicit Socratis esse, hæc tamen pro genuina tenet; quasque rationes affert mihi anteponezæ videntur iis quas invocat Bentleyus, quasque egomet impugnavi rationibus, quibus adjecti potest, Xenophontem scripsisse ad Æschinem tunc temporis Athenis comorantem, cum dicit apud Stobæum, se quasivisse ab Hermogene quid ageret ut philosophus, et profiteatur seipsum, cum Athenis degeret, illum admiratum fuisse.

Igitur Æschines tunc temporis Athenis erat, aut saltem rem iis esse credebatur Xenophon, unde quæcunq; Bentleyus object, collabuntur. Hanc de tempore meram esse libet arbitror.

Col. 1228 A 5. Τετέυχε et non τέτευχε, sicut legitur in editione Henrici Stephani. (Vide *Lexicon Photii* in voce, et Ruhnkennium in *Lexic. Timæi*, p. 255.)

Col. 1229 B 2. Opus dictum, *Placita philosophorum*, quod esse Plutarchi creditur, citatur non tantum ab Eusebio, sed etiam a Stobæo in *Eylogis physicis*, l. 1, c. 12, p. 290 editionis Heeren. Hujus operis auctorem esse Plutarchum quidam negaverunt critici, sed opinionem suam tuentes non invitati rationibus. Wytenbachius ex operis stylo argumenta depromit; sed infirmum est istius generis argumentum; 1° illud breve compendium philosophorum de principis naturalibus nullo modo sublimi scribendum fuisse videtur: et eo præsertim valet, quod clarum est. Stylum enim, alias affectatorem, accomodare debuit Plutarchus uniuscujusque philosophi ratiociniis exponendis. 2° Nimum sibi confidere videntur qui sese præditos putant tam exquisito iudicio, ut extincto idiomatico scriptum librum iudicent, dum vix de operibus linguis adhuc vigentibus expressis sanam sententiam ferre possunt. Si enim hujus generis criterium admitteretur, sane dici posset neque *Othonis* et *Agelini* magnum Cornelium, neque τὸ *Quinquina* Fontanium auctores esse. Requiritur materiales, ut iis dicam, probationes, ut deleatur opus e serie librorum cogniti auctoris, si præsertim agatur de veteribus, quorum imperfecte concipiendi modus a nobis discernitur; præterea, hæc brevis expositio placitorum præcipuarum philosophiæ sectarum, nullo pacto, ingenio scriptoris qualis fuit Plutarchus contradicit. Tractatum hunc jam citavit Eusebius, l. 1, c. 8; deinde libro quinto, c. 23 et sq.

Col. 1235 A 8. Hi versus Empedoclis, qui a multis auctoribus transcripti sunt, scilicet Athenagora, Stobæo (*Ecl. phys.*) et Sexto Empyrico, magnos sudores moverunt criticis, nec ideo lucidiores facti sunt.

Col. 1236 C 10. Hæc accusatio Platonis adversus Anaxagoram pessima mihi videtur in hunc philo-

sophum insectatio. Quid igitur? Ex eo quod Anaxagoras docerit omnia in mundo nisi a summa intelligentia ordinate disponi potuisse, cogetur ne hic philosophus de omnibus Creatoris actibus rationem reddere? Quin etiam, si Deus omnia quam optime facere debuerit, nos convincet terram esse planam (sicut opinabatur Anaxagoras); illamque sub alia forma subsistere nullatenus potuisse?

Aristoteles, ab hac erga Anaxagoram injustitia non omnino alienus fuit, quamvis illum merito laudaverit in primis suæ *Metaphysicæ* paginis ubi omnes philosophos qui ante Anaxagoram exstiterunt, hominibus ebriosis assimilat, solum Anaxagoram sua ratione uti declarans: οὐκ ἠφρων ἐφάνη παρ' εἰχὴ λέγοντας. Eundem deinde accusat quod intellectum induxerit, velut scenicam machinam, ad orbem creandum, solummodo, cum non comperit haberet cur quædam res sit necessaria, sed in aliis circumstantiis, effectus ad quamlibet aliam causam referret. Ἀναξαγόρας τε γὰρ μηχανῆ χρηταὶ τῷ Νῶ πρὸς τὴν κοσμοποισίαν. Καὶ ὅταν ἀπορήσῃ διὰ τὴν αἰτίαν ἐξ ἀνάγκης τί ἐστὶ, τότε παρελαίκε αὐτὸν, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πάντα μᾶλλον αἰτιᾶται τῶν γιγνομένων ἢ Νοῦν.

Tertius in ordine, prædicti philosophi accusator venit Clemens Alexandrinus, qui illum arguit, quod, propriis principis relictis, naturæ vel mundi systema e physicis legibus, pro libitu, explicare conaretur. *Stromat.* l. II, p. 435: Ἀναξαγόρας (ὅς) πρῶτος ἐπέστηκε τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ἐτήρησε τὴν ἀξίαν τὴν ποιητικὴν, δίνους πᾶς ἀνοήτους ἀναλογισματῶν σὺν τῇ τοῦ Νοῦ ἀπραξίᾳ καὶ ἀνοσίᾳ. Hoc est:

«Anaxagoras qui primus intellectum rebus creatis velut causam assignavit, non constanter potentia creatricis dignitatem servavit, quosdam absurdos turbines describendo, intellectum in inertia quadam, atque cogitationis remissione, relinquens.»

Sic respondetur: Legum physicarum quæ ad mundi systema spectant, ex homæomeris explicatio, nihil contrarium habet cum idea Dei creatoris omnes orbis partes disponentis. Ex eo quod Clarus Deum esse necessarium demonstrare sibi proposuerit, non inde suscepti onus exhibendi perfectam expositionem omnium Creatoris operum, ex Entis necessarij axiome deductam. Cartesius ipse turbines in physica generali adsumit, nec ideo infirmare arbitratus est argumenta Dei existentiam demonstrantia. Ut ex Dei existentia desumamus quascunq; mundi leges, mente divina nobis opus esset, atque Altissimi consiliorum ut participes necesse foret, quando mundum ipse creavit. Econtra vero effectus naturales explicare ex naturæ legum observatione, sapientis est, minimeque contrarium venerationi earum legum conditori debet. Cæterum accusationes Socratis in Anaxagoram, illum Socrateum qui contendebat insaniam esse cuique creationem explicare volenti, ductorem habere nequeunt.

Sic enim loquitur Xenophon in proemio *Ἀσπυρηνσιμωσιμῶν Σωκράτους*. Mirabatur Socrates quod homines non intelligerent, sibi impossibile esse omnium creaturarum rerum rationem detegere, cum ii qui maxime in his rebus cognoscendis desudarent, ut de illis dissererent, minime inter se concordare sint, sicut a se invicem discrepant ut insaniorum more, alii timeant quod minime timendum est, alii autem, vere metuenda non reformident. Nunc, vrsusne est ille Socrates quem sic loquentem inducit Plato? minime. Verus autem Socrates ille est quem nobis proponit Xenophon; alter vero velut a Platone excogitatus habendus est.

Ibid. D 1. *Νεῦρον*. In lingua veteri anatomica, id est ante Erasistratis et Herophilii in anatomiæ arte tentamenta, parum præcisam habet significationem quæ: systema musculorum complexitur generationem vel partium albarum (vulgo Gallicè *tendons*, *lig-*

ments, *aponevroses* apud anatomicos ac etiam nervos proprie dictos). Hippocrates, Plato, Aristoteles in hoc generali sensu illa voce νεῦρον utuntur. Postea qui modo præciso loquuntur auctores, verbum νεῦρον adhibent ad nervos significandos, alii vero huc vocem veterum significationem tribuere pergunt. (D. Littre, *Opp. Hippoc.*)

Col. 1237 B 7. Vigerus dicit ὅτι τοῦ οὐρανοῦ μένειν δὴ ποιεῖ τὴν γῆν, terram cum motu imperato vagari sive manere sub celo jubet.

Ibid. 7. Ὅδε ὡσπερ καρδῶπο πλάττω, βῆδρον τὸν ἀέρα ἀπεριεῖ. His verbis Græcis interpretationem quære in Plutarchi *Stromat.*, lib. 1, cap. 8, p. 22: Πλοῦμῶν τοῦ ἀέρος πρώτην γεγενῆσθαι τὴν γῆν πλάττειν μάλα· διὸ καὶ κατὰ λόγον αὐτὴν ἐποικίσθαι ἀέρι.

Hoc systema Anaximeni tribuit. Quoad κάρδοπος vocem quæ adhibita fuisse videtur ut locutio propria a philosopho hujus systematis auctore, Aristophani philosophiam cavillandam materiam præbuit. Vid. *Nubes*, v. 669 ad 679, 1250 ad 1255.

Ibid. D 5. Euhemerus Tegæus, *Historia sacra* Latinis carminibus expressa ab Ennio, insignis factus, Messanensis fuit sive, juxta alios, Cous, sive Tegæus vel Agrigentinus. Creditum est etiam illum Messenæ, in Peloponneso, natum fuisse, ob nominis Messenæ similitudinem cum Messana, urbe Siciliae. Ex hac diversitate in illius designanda patria, præpotentissimum argumentum desumit Jonsius quo authenticitatem operis *Placita philosophorum* impugnet (vide illius lib. II). Iisdem vestigiis insisit Vossius *Hist. philosop.* Attamen non mihi invicium videtur istud argumentum; cum non raro de aliis antiquis auctoribus et de Homero ante omnes eadem exsisterit confusio quoad locum ubi nati fuerint; et tamen nemo authenticitatem librorum quos illi tribuuntur impugnavit. Lactantius I, 11, e *civitate Messana*; Arnobius, lib. IV, *Acragantinus*; nemo tamen hos auctores pseudonymos dixit.

Col. 1240 A 3. Hos iambo scæzores, quos omittit Eusebius, partim citat Plutarchus. Hos legere est in fragmentis Callimachi a Bentley collectis, 86, t. I, p. 458, Callimachi edit. Ernesti. Ili versus ambagibus sunt referri quos plus minusve feliciter critici solverunt. Non hic iteranda pugna

Ibid. 5. Quosdam tantum ex Euripidis *Sisypho* versus citat Plutarchus, quosque fusius refert Sextus Empiricus lib. IX, § 54. Dictos versus memorandi mihi occurrit occasio in tractatu *De polytheismo* ineunte tomo secundo: hos versus ab Euripide, non autem a Crita, ut Sextus putat, scriptos esse crediderim; et in hoc sequor Petrum Petit *Miscell. obs.*, lib. I, cap. 1, contra Baylium, in ejus *Lexico*, voce *Critias*; et sententiam meam probationibus firmavi. Mecum sentit Moshemius (in *Cudworth*).

Ibid. 10. Non dubito quin pro ὡς εἰστίχεται legendum sit: ὁμοῦ εἰστίχεται vel ὡς ὁμοῦ εἰστίχεται. Noverunt omnes illius axioma quod memorat Plutarchus in eodem opere, lib. I, c. 3: Ὅμοῦ πάντα χρήματα ἦν, οὐδὲ ἐὰν αὐτὰ διαίρεται καὶ διεκόμεναι. Vide c. 15 ejusdem libri ubi Eusebius refert locum e *Phædone* Platonis desumptum, in quo doctrinam Anaxagoræ perpendit Socrates. Vide pariter notam a me additam, qua philosophum Clazomenensem tuere adversus Socratem, aut potius adversus Platonem qui Socrati suas proprias opiniones tribuit.

Col. 1241 A 1. Nemo nescit a Thalete fuisse prædicatum, res omnes ex aqua trahere originem; primum autem inter philosophos Anaxagoram fuisse qui docerit quod res omnes, initio promiscue, disposerit ordinaveritque Νόος, sive Intellectus. Porro, in hoc Thaletem penitus secutus fuisse Anaxagoras, si res ita se habeant ut vult Plutarchus. Sed adhuc explanandum superesset cur, Anaxagoræ axioma legendo, in *Phædone* allatum, tanto stupore correptus fuerit Socrates: Νόος ἔστιν ἢ διακοσμῶν τε καὶ πάντων ἄλλοις? Haud ignoro quidem, apud

Ciceronem aliquid simile legi iis quæ a Plutarcho hic referuntur; sed ad hæc respondebimus, aut Ciceronem errasse, aut illius textum fuisse adulteratum. Simplicius expresse vult principium unicum a Thalete admissum fuisse, id est, aquam (vide Simplicii *Comment. de physica Aristotelis*, p. 6):

Θαλῆς Ἐξαιμίου Μιλήσιος καὶ Ἴππων δὲ καὶ δοκεῖ ἀδίκως γεγενῆσθαι, ὕδωρ ἔλαγον τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν φαινομένων, γεγενῆσθαι κατὰ τὴν ἀσθησιν εἰς τοῦτο προσχθέντες. Καὶ γὰρ τὸ θερμὸν τῷ ὑγρῷ ζῆ, καὶ τὰ νεκρόμενα ζηραινεταί, καὶ τὰ σπέρματα πάντων ὑγρὰ, καὶ τροφή πάντα γυλιώδης, ἐξ οὗ δὲ ἔστιν ἕκαστα, τοῦτω καὶ τρέφεται πέφυκε. Τὸ δὲ ὕδωρ ἀρχὴ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἔστι καὶ συνεκτικὸν πάντων. Διὸ πάντων ἀρχὴν ὑπέλαθεν εἶναι τὸ ὕδωρ· καὶ τὴν γῆν ἀπ' ὕδατος ἀπεψήφιστο κείσθαι· Θαλῆς δὲ πρῶτος παρὰ δέδοται τὴν περὶ φύσεως ἱστορίαν τοῖς Ἕλλησιν ἐκφήνηται, πολλὴν μὲν καὶ ἄλιον προγεγονότων, ὡς καὶ Θεοφράστου δοκεῖ, αὐτὸς δὲ πολὺ διευκρίνηται, ὡς ἀποκρούσαι πάντας τοὺς πρό αὐτοῦ. Λέγεται δὲ ἐν γραφαῖς μηδὲν καταλιπεῖν, πλὴν τῆς καλουμένης ναυτικῆς ἀστρολογίας. Vide pariter Heraclid. Pont. in *Allegoriis Homericis*, c. 22, p. 75 editi. Schow, ubi: Θαλῆς μὲν γὰρ τὸν Μιλήσιον ὁμολογοῦσι πρῶτον ὑποστήσασθαι τῶν ὄλων κοσμογόνον στοιχεῖον, τὸ ὕδωρ. Ἄλλ' ὁ Κλαζομένιος Ἀναξαγόρας, κατὰ διαδοχὴν γνώριμος ἂν Θαλῆτος, συνέσειυε τῷ ὕδατι ἑτέρων στοιχείων, τὴν γῆν, ἵνα ἐξηρῶ μὲν ὕδρον ἐξ ἀντιπάλου φύσεως εἰς μίαν ὁμίαναν ἀνακράσῃ.

Videmus huc usque Thaletem aquam admississe veluti unicum elementum, nec locum de Νόος per quem res ordinarentur; dum contra a Plutarcho Νόος τοῦ κόσμου velut Deus admittitur. Apud autem Diogenem Laertium Thaletis doctrina immutata legitur, siquidem, licet agnoscat ex aqua res omnes trahere originem, addit: Τὸν κόσμον ἐμύθηον καὶ δαιμόνιον πλήρη; quem locum reddidit Cicero, *De legibus*, lib. II, § 26: «Thales qui sapientissimus in septem fuit homines, existimare oportere omnia quæ cernerentur deorum esse plena.» Hoc non explanat sententiam Anaxagoræ; etenim quicquid dicat Thaleus mentem de diis? Sed saltem quæ jam legitimus in nostri philosophi sententiam vergunt, sicut ea quæ inferius, *De natura deorum*, lib. I, cap. 10: «Thales Milesius, qui primus de talibus rebus quæsit, aquam dixit esse initium rerum: Deum autem, eam mentem quæ ex aqua cuncta fingeret.» Quibus a Lactantio iterum allatis, I, 5, et a Minucio Felice, 19, contradicit Augustinus, *De civit. Dei*, lib. VIII, 2: «Nihil ex divina mente præpositum.» Contradicit item Aristoteles, *Metaphys.*, lib. I, p. 40 ed. Brandisii: Τῶν δὲ πρώτων φιλοσοφησάντων εἰ πλείστοι, τὰς ἐν ὕλῃ εἶδες μόνως ὄψθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων... Νοῦν δὲ τὰς εἰδῶν εἶναι. καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸ αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης, οἷον νήπιον ἐβάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον· φανερώς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἀφ' αὐτοῦ τοῦτων τὸν λόγον. Meo iudicio, illud quod præcise docuerunt Aristoteles contrariis Plutarchi necnon Ciceronis opinionibus antiponenandum est; vide *Cudworthium*, *Systema intellectuale*, lib. III, § 20; lib. IV, § 20; Baylii *Lexic.*, in vobis *Thales* et *Anaxagoras*.

Ibid. C 1. In ἀλώμα Democriti, vide Cicer. *De nat. deorum*, lib. I, 12: «Quid Democritus qui tum imagines earumque circuitus in deorum numero refert, tum illam naturam quæ imagines fundat ac mittat, tum scientiam intelligentiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? Et § 43: «Mihi quidem Democritus, vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit, nutare videtur in natura deorum: tum enim censet imagines divinitate præditas inesse universitati rerum: tum principia, inentesque quæ sunt in eodem universo, deos esse dicit: tum animantes imagines quæ vel prodesse nobis solent vel nocere: tum ingentes quasdam imagines, tantasque ut universum mun-

dum complectantur extrinsecus; quæ quidem omnia sunt patria Democriti quam Democrito digniora. Quis enim istas imagines comprehendere animo potest? quis admirari? quis aut culta aut religione dignas iudicare? Sextus Empiricus *adv. math.*, lib. ix, § 19: Δημόκριτος εἰδωλὰ τινὰ φησὶν ἐμπλασθεῖν τοῖς ἀνθρώποις· καὶ τούτων τὰ μὲν εἶναι ἄγαθοῦσιν, τὰ δὲ κακοποιῶν. Ἐνθεν καὶ εὐχεται εὐλόγων τυχεῖν εἰδωλῶν. Idem Cicero hæc εἰδωλὰ ridet, epist. ad Acacium, quæ xvi est quinti decimi libri. Vide Baylii *Lexicon* voce *Democritus*, ubi contra Cicero-nem Democriti partes tuetur. Illæ a *corpusculis* inductiones philosophicæ non modo densissimis tenebris obscurantur, sed etiam nihil utile afferre queunt: illas evolvendas non suscipiam.

Col. 4241 5. Illæ Anaxagoræ partes similes, aut aliter *homæomerie*, obscurissimum inventum sunt hujus præclari philosophi. Baylius scripsit prælongam notam ad illud excogitatum tum explanandum, tum impugandum (*Vita Anaxagoræ*). Idem ante illum a Lucretio tentatum fuerat. Illum ad eam qui hujus doctrinæ rationem sibi reddere voluerit. Quid de his sentiam paucis mihi dicendum est. Igitur libenter admittam intellectum, postquam in chaos materie penetrasset (*χρήματα ἄμω περιφύμενα*) partes similes a dissimilibus dissociavisse, ut inde corpora homogenea coalescerent (hic enim solum agitur de explanatione modi quo formatus est mundus materialis, vel physicus); qua autem facta sejunctione, corpora vigore vitæ prædita, idem finxit intellectus. Verbi gratia, sol est ignea moles (*μύθρον διάπυρον*), unde dictus *Athena*. Hic modus creationis nonnullas præbet difficultates, et in quibusdam etiam sibi contradicunt; sed quis huc usque enucleate explanavit rationem qua Deus mundum creavit? Etenim in istius generis questione rationem fides antecedere debet. (Vide Aristotelem, *Metaphys.* lib. i, c. 3, et ejus scholastem, editum a Brandisio.)

Col. 1244 B. 5. Τὴν ἐναντίαν ἐρχόμενοι 463.

Ibid. B 42. Τὸ μὴ ὄν ἕτερον εἶναι. Ἐταρος hic habet sensum oppositionis inter duo. Τὸ ἕτερον malum bono oppositum, ex euphemismo significat. Vide Ruhnkenium in *Epist. critic.*, p. 185; Valckenærum, *Diatrib.* p. 112; Wyttembachum in *Phædonem*, p. 320; Corayum in *Ægneticum* Isocratis, p. 280 notarum; Wetsteinium in *Epistolam I Pauli ad Timotheum*, c. v, 25; Perizonium in *Æliani Hist. divers.*, in indice verbo *ἕτερος*.

Col. 4248 A 3. Sextus Empiricus (*adversus mathematicos*, p. 278, l. 1, § 282) dicit contra eum ad Alexandro rege Macedoniae, nummos 10,000 aureos accepisse, quia in honorem hujus principis carmina composuerat.

Ibid. 40. Ἀνέγκριτα. Forte legendum est ἀνέγκριτα, id est quæ discerni nequeunt. Legitur inferius in eodem sensu, ἀνεπίκριτα.

Ibid. B 4. Ἀρασία, id est *reticentia*, idem ferme sonat ac ἐποχὴ, cum in eo tantum discrepent quod posterior melius dicatur de actu mentis, prior vero de verbo. Sic definitur apud Sextum, *Hypotyp. Pyrrhon.*, l. i, c. 20: Ἀρασία ἀπόστασις ἐστὶ τῆς κοινῆς λεγομένης φάσεως· quod est *oppositum phasi*.

Ibid. 2. Τέλος εἶναι τοῦ Σκεπτικίου τὴν ἐν ταῖς κατὰ δόξαν ἀραρασίαν. Sextus *Pyrrhon. Hypotyp.*, l. i, c. 12: *Quietudo*. Vide notam Fabricii.

Ibid. Anesidemus a Sexto *Adv. math.* l. viii, p. 498, memoratur. Vide notam Fabricii cum sæpius invocabo in decursu hujus capituli.

Ibid. D 11. Οὐδὲν τοῦτο 466, 467. Leg. οὐδὲ τοῦτο; mox ἦτοι 466.

Col. 4249 C 6. Ἐπαγωγὴ est argumentationis genus ab exemplis sumptum. Aristoteles, l. i *Rhetorices*: Ἔστι γὰρ τὸ μὲν παραδείγμα, ἐπαγωγὴ τὸ δὲ ἐνόμημα, συλλογισμός.

In l. ix, § 3, *Topic*. idem Aristoteles: Ἐπάγοντα

μὲν ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπὶ τὰ καθόλου, καὶ τῶν γνωρίμων ἐπὶ τὰ ἀγνωστα.

In I *Topic*, li. 12: *Analyt. prior.*, xi, 23. Cicero, *De inventione*, c. 31: « Omnis argumentatio aut per inductionem tractanda est, aut per ratiocinationem. Inductio est oratio quæ rebus non dubiis captat assensionem ejus quicum instituta est: quibus assensionibus facit, ut illi dubia quædam res, propter similitudinem earum rerum quibus assensit, probetur. » Idem *Topic*. § 10: « Argumentatio ex pluribus perveniens quæ vult, appellatur inductio: quæ Græcè ἐπαγωγὴ nominatur. »

Col. 4252 A 2. *Αἰτιοσιδήμου στοιχειώσεως* videtur esse titulus ejusdem libri Anesidemii, qui forte confundi potest cum eo libro qui λόγος ἱπυρθόνειος a Diogene Laertio nominatur (ix, 106) et de quo disseruit Sextus (*Hypotyp.* l. i, c. 14): Παράδιδονται τούτων συνήθως τοῖς παρὰ ἀρχαιωτέροις Σκεπτικίους τρόποι, δι' ἣν ἡ Ἐποχὴ συνάγεσθαι δοκεῖ, δεκά τῶν ἀριθμῶν.

Ibid. Μακρὰ στοιχ. 466.

Ibid. C 2. Κόρροισον 467.

Col. 4252 A 2. Antigonas Carystius virorum doctorum Vitas scripserat. Jonsius, l. xi, c. 4 *De scriptoribus hist. philos.*, locos omnes memorat in quibus hic Vitarum scriptor invocatur. Hi loci ab Athenæo nec non a Diogene Laertio traditi sunt. Hieronymus, pref. libri *De scriptoribus ecclesiast.*: « Fecerunt quidem hoc ipsum apud Græcos Hermipus Peripateticus, Antigonas Carystius, Satyrus vir doctus et longe omnium doctissimus, Aristoxenus musicus. » Antigoni Carystii exstat opus, cui titulus: *Παράδοξων συναγωγὴ*, quodque edidit Meursius, t. VII *Op. compl.*; qui tamen in catalogo operum Antigoni, dictum opus omisit. Vide Menagium in *Diogenem Laertium*, l. ix, p. 426 tomi secundi.

Col. 4256 A 42. Textus impressus habet ἀργαίας παρωδίας: sed solus mss. 468 habet τραγωδίας, quod vera lectio esse videtur. Etenim accepimus a Diogene Laertio: Ποιήματα συνέγραψε καὶ ἔπη, καὶ τραγωδίας, καὶ σατυρούς, καὶ δράματα κομικὰ τριάντονα, τραγικὰ δὲ ἐξήκοντα, Σέλλους τε καὶ Κινάβου.

At quid in isto loco agerent parodia?

Ibid. B 43. Secutus sum textum Theodoretii *Theopetici* l. xi, ab Henrico Stephano receptum in *Poesi philosophica*, et a Bruckio in *Analectis poeticis*, cum sic nec sententiæ integritas, nec carminum numeri ledantur. Mireris Vigerum retinuisse textum bis mendosum, cui inutilem propositum correctionem, dum Theodoretus duplex hoc remedium suppeditaret:

Σχέλινα ἀνθρώποι, καὶ ἐλέγχεια, γαστέρες οἶον Ἡολών ἐκ τ' ἐρίδων καὶ λεσχολῶνων πεπλάγασθαι;

Ibid. 45. Ἐχθὲς καὶ πρῶν. Ad hoc proverbium quo res recentissime acti significatur vide *Adagia* Erasmi, in verbis *Heri et Nudius tertius*.

Ibid. D 4. Συναλλοξ. Hunc suppositum Aristipii discipulum qui hic nominatur cum Arete, ejus filii, nullus alius inter philosophiæ Græcorum historicos memorat. Evidens est vocem Συναλλοξ ex errore scriptam fuisse pro σύν ἄλλοις, ut opinatur Menagius, quem, cum nihil melius occurreret, secutus sum.

Ibid. 10. Meo iudicio, pro voce σύγκρασιν legendum est ἰσοσύγκρασιν, in sensu vocis ἰσοσύγκρασις, id est, *intima constitutio*. Sextus Empiricus ait, *Pyrrh. hypotyp.* l. i, c. 14: Δυσὶν τούτων εἶναι λεγομένων ἐξ ὧν σύγκραται ὁ ἄνθρωπος, ψυχῆς καὶ σώματος, κατ' ἄμω ταῦτα διαφερόμεν ἄλλήλων· οἷον κατὰ σῶμα ταῖς τε μορφῆς καὶ ταῖς ἰσοσύγκρασις: κατὰ δὲ ἰσοσύγκρασις διαφερόμεν ὡς ἐνὸς κρία βίαια πετραίων ἠθούδιων ἕξον πέτριν.

Σύγκρασις eodem sensu nominatur apud Diogenem Laertium, lib. ix, § 80 in *Pyrrhone*, ad designandum corporis constitutionem: Δύοτερος τρόπος

(τῆς διαφοράς) ὁ παρὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων φύσεως κατὰ τὴν (ἔτη) καὶ συγγραφεῖς.

Col. 1257 B 1. Vox πάθος Græce, præsertim apud philosophos, non idem sonat ac vox passio quæ in recentioribus idiomatibus activum notum quam passivum modum animi designat, dum contra, apud Græcos semper inquit modum animi passivum, sive de injucundo, sive de jucundo statu agatur. Hic, in isto duplici sensu vox passio utemur. Vide Aristotelem, *Metaphysica*. l. iv, § 18; l. v, § 21 ed. Duvalli: Πάθος λέγεται ἕνα μὲν τρόπον ποιότης καθ' ἣν ἀλλοιοῦσθαι ἐνδέχεται, ὡς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα τοῦτων μᾶλλον· αἱ βλαβεραὶ ἀλλοιώσεις καὶ κινήσεις, καὶ μάλιστα αἱ λυπηραὶ βλάβαι· ἐν τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν καὶ λυπηρῶν πάθη λέγεται.

Ibid. 3 Eιδέναι 465.

Col. 1260 A 12. Sextus Empiricus, *Contra mathematicos*, l. viii, p. 587, ait: « Non defuerunt Metrodori, Anaxarchi et Monimi discipuli asserentes nullum inveniri posse criterium veritatis. Addebat Metrodorus nos ne scire quidem quod nescimus. » Vide Cicer., *Academ* l. ii, c. 23, ubi legere est: « Chius Metrodorus initio libri qui est *De natura*: Nego, inquit, scire nos sciamusne aliquid, an nihil sciamus, ne id ipsum quidem nescire aut scire: nec omnino sit ne aliquid, an nihil sit. » Facile credere esset, ex his citationibus, apud Eusebium negationem esse pro affirmatione ad locum ἐπειτα τοῦτος ὄν συνεξέσθαι καὶ τοὺς τὴν ἐναντίαν βαδίζοντας, καὶ πάντα χρήσιμα πιστεύειν ταῖς τοῦ σώματος αἰσθήσεσιν ὁρισμένους; quod veritati repugnat. Hæc philosophica secta ad quam accedunt Pyrrhonii sensuum testimonium recusabat, solumque animum testem admittebat, ut infra legendum. Attamen, prosequamur iter: Xenophanes illius scholæ institutor civitatis quæ a Plutarcho in *Stromatibus*, apud Euseb. *Præparat. evang.* l. i, c. 8, p. 23, ait: Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ἀποφανταίται τὰς αἰσθήσεις ψευδεῖς, καὶ καθόλου οὐκ αὐταῖς καὶ αὐτὸν τὸν λόγον διαβάλλει.

Id. ibidem: Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης ἐταῖρος Ξενοφάνους τὰς αἰσθήσεις ἐκβάλλει ἐκ τῆς ἀληθείας. Diogenes Laertius, l. ix, c. 20: Φησὶ Ἐπιτών πρῶτον τὸν Ξενοφάνη εἰπεῖν ἀκατάληπτα εἶναι τὰ πάντα. Locus hic æquivocus est. Aristoteles, *supra*, c. 17, eadem affirmat, p. 756: Ἄλλοι δ' ἐγέροντο τοῦτος τὴν ἐναντίαν φωνὴν ἀρνεῖνται: ὄντα γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτὰ δὲ μόνω τῷ λόγῳ πιστεύειν. Τοιαῦτα γὰρ τινὰ πρότερον μὲν Ξενοφάνης καὶ Παρμενίδης καὶ Ζήνων καὶ Μελίσσος ἔλεγον· ὕστερον δὲ ὁ περὶ Σελίπωνα καὶ τοὺς Μεγαρικούς. Omnibus ex his patet a ducibus scholæ Eleaticæ sensuum testimonium abjici, eosque animum solum accipere testem; imo non pauci inter eos eum recusant, nullam iudicis humanis fidem præbendum esse asserentes.

Nunc nobis de Protogoræ loquendam; sed quæstio hæc non adeo soluta facilis est. Nostrium aggrediamur opus a sequentibus Ciceronis verbis *Academ.* l. xi, c. 46: « Venio ad tertiam partem philosophiæ: aliud iudicium Protogoræ est, qui putet id cuique verum esse, quod cuique videatur. » (Legendum est qui putat.) Aristoteles, *Metaphysica*. l. iv, c. 5 edit. Duvalli; l. iii, c. 5 edit. Brandisii: Ἔστι δ' ἀπὸ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ ὁ Πρωταγόρου λόγος, καὶ ἀνάγκη ὁμοίως αὐτοὺς ἄμφω ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι: εἴτε γὰρ τὰ δοκούντα πάντα ἴσθαι ἀληθῆ, καὶ τὰ φαινόμενα, ἀνάγκη πάντα ἅμα ἀληθῆ, καὶ ψευδῆ εἶναι· πολλοὶ γὰρ τὰναντία ὑπολαμβάνουσι ἀλλήλους, καὶ τοὺς μὴ ταῦτὰ δοξάζοντας ἑαυτοὺς διεψεύσθαι νομίζουσι· ὥστε ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι τε καὶ μὴ εἶναι.

« Ratiocinatio Protogoræ desunitur ex eadem analogia, et in hoc necessario ducit, ut res duæ simul sint et non sint. Etenim, si omnes ideas, quas concipit mens, veræ sint, falsæ item sint necesse est; nam alii alia, verissime quidem contraria, perci-

piunt; qui autem ab aliis dissentunt in errore versari reputantur. Unde concludendum esset esse simul et non esse easdem res. » Libro primo *Hypotyposis Pyrrhon.*, c. 32, Protogoræ doctrinæ doctrinæ Pyrrhonicæ Sextus Empiricus opponit.

« Protogoras contendit hominem rerum omnium (χρημάτων) μέτρον esse, earum quæ existunt in quantum existant; nec non earum quæ non existunt, in quantum non existant. Protogoras vocæ μέτρον, criterium intelligit, et vocæ χρημάτων, πράγματα, ita ut, illius axiomate implicite significetur hominem rerum, tum existentium, tum non existentium, criterium esse. Et inde unicuique hominum veras et perceptibiles esse infert res solas quæ illi apparent, τὰ φαινόμενα, quoque Aristoteles τὰς φαντασίας, seu imaginations, vocat.»

Idem *Adversus mathem.* l. vii, cap. 6, p. 382, ait: Πρωταγόραν τὸν Ἀδελφῆρτην ἐγκατελέξαν τινες τῷ χορῷ τῶν ἀναρτῶντων τὸ χρηστῶν φιλοσόφων, ἐπεὶ φησι πάσας τὰς φαντασίας καὶ τὰς δόξας ἀληθεῖς ὑπάρχειν, καὶ τῶν πρὸς τὴν εἶναι τὴν ἀληθειαν, ἢ τὸ πᾶν φανερὸν ἢ δόξαν τινὲν, εὐθέως πρὸς ἐκείνον ὑπάρχειν.

Auctores existunt qui Protogoram Abderitanum numeraverunt inter eos qui criterium negant, eo quod dixerit veras esse imaginations merasque opiniones, neque veritatem rem absolutam esse, cum de re aliqua concepta idea vel opinio, ejusdem rei pars omnino efficiatur. Unde concludendum: Cum Metrodorus Chius hominem aliquid scire posse omnino negaverit, dici nequit illam sensus et intellectum ut res certas admisisse. Aliter sentiendum de Protogoræ; nam ex suo axiomate « hominem omnium rerum μέτρον esse, » quod Plato in *Theæte*to refellendum sibi sumpserat, inferre debet optimos homini duces esse sensus; etenim quomodo rerum omnium cognoscendarum fieri criterium poterit homo, nisi suorum sensuum et suæ intelligentiæ ministerio? Ergo ab Eleaticis sejungi debet Protogoras, quibus immerito alligatus est. Solius Democriti forsani dici posset discipulum, nisi ab hoc philosopho proprio axiomate secerneretur.

Ibid. D 2. Plato in multis ab Aristotele ejus homonymo expulsi est. Quod furim detexit Vigerus, qui Platonis textum in notis affert. Qui ergo fieri potuit ut mendum non sustulerit, a quo abstinuit etiam ms. 465 descriptus? Ἄλλ' οὐ συνήκων τὸ κεφάλαιον pro ἄλλ' οὐ εἶν ἢ Κωνοκέραιον, ut apud Platonem; unde patet Vigerum nudum Stephani textum typographis tradidisse, qui verbatim reddiderunt. Pythagoræ liber inscribatur Ἀληθεία, quod declarat scholiastes Platonis in *Theat.* pag. 21: Τὸ τῷ Πρωταγόρου σύγγραμμα ἀληθεία ἐκαλεῖτο ὑπὸ Πρωταγόρου.

Col. 1261. Pbrasi lux affulget ex bis quæ Plato addit: Πρὶν μαθεῖν τὴν φωνήν. Antequam ea didicisset.

Ibid. 11. Hoc absurdum est, cum non minus unius oculi quam duorum visio certa sit: hæc ex Platone mutuantur. Quod in memoria revocat sententiam stulte quondam a burginagistris Batavis dictam, qui respuebat telescopium Middelburgi fortuito inventum, quia oculum utrumque ad eum simul applicare nequibat.

Col. 1264 C 14. Παριστώτη 465, 468.

Ibid. D 9. Sextus *Adversus mathematicos*, l. i, c. 1, pag. 215:

Ἐν πολλοῖς ἀμαθῆς Ἐπίκουρος ἐλέγεται διὰ τὴν πρὸς τοὺς περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην καὶ τοὺς ὁμοίως γεγονότας πολυμαθεῖς δυσμεινίαν, καὶ διὰ τὴν πρὸς Νουσιφάνη τὸν Πύρρωνος ἀκουσθῆν ἐχθρᾶν.

« Non semel se ignarum prodit Epicurus, tum malevolio animo, tum inordaci dente læscendo Platouem, Aristotelem aliosque philosophos doctrinæ commendatos, necnon acri odio Nausiphæm Pyrrhonis discipulum persequendo.»

Col. 1265 A 11. Jam notavi vocem πάθος, sensu

philosophico acceptam, pariter accipi posse ut rem seu jucundam seu injucundam animum afficientem designet.

Col. 1268 B 5. Vigerus notat fieri non posse ut ea sic exponeret Socrates, legendumque censet πότερον ἔδονη μετρήσεως ἢ φρόνησις πλείω κέχεται, Si voluptas prudentia moderatior est.

Ibid. C 12. Ὅσα κρη τοιαῦτα νομίζειν τῆ διδόνει εἰρησθαί φέσιν pro εἰρησθαί lego ἡρῆσθαί.

Col. 1272 A 13. Incipit a phrasi truncata : praecedere debet : Sciendum est, vel *Quaestio solvenda ea est.*

Ibid. B 1. Elementa duo, nempe plenum et vacuum, a Democrito et Metrodoro Chio-xocogitata censet Aristoteles. Vide c. 49 hujus libri.

Ibid. C 11. Sextus Empiricus *Hypotyposes Pyrrhon*: l. iii, c. 4, p. 156, varia eorum nomina recenset.

Ἀναξάγωρας ὁ κλαδομένιος (καλεῖ τὰ στοιχεῖα) ἰσομομερίας • Διόδωρος δὲ ὀπιπυκλῆθεις Κρόνος, ἐλάχιστα καὶ ἀμείρη σώματα • Ἡρακλείδης δὲ ὁ ποντικὸς, καὶ Ἀσκληπιάδης ὁ Βεβυθῶς ἀνάριμος ὄγκους • εἰ δὲ περὶ Πυθαγόραν, τοὺς ἀριθμοὺς • οἱ δὲ μαθηματικοὶ, τὰ πέρατα τῶν σωμάτων • Στράτων δὲ ὁ φυσικὸς, τὰς ποιότητας.

Ut vertantur hae variae denominationes, haud necesse est.

Heraclidem istum hic a Dionysio citatum, memorat Sextus *contra physicos*, l. x, § 318, sub nomine *Pontici* : Οἱ περὶ τῶν ποντικῶν Ἡρακλείδην καὶ Ἀσκληπιάδην, ἐξ ἰσομοίων μὲν, παθητῶν δὲ, καθάπερ τῶν ἀνάριμον ὄγκων.

Asclepiades Bythinus, arte medicus, speciatim impetit a Galeno, ob ὄγκου Ἀσκληπιάδειου, nec non a Caëlio Aureliano qui de eo praecipue recellendo intendit in capite 14 libri *De acuta passionibus*.

Col. 1273 C 3. Citatio haec e psalmo desumpta contraria est penitus versioni Septuaginta Interpretum ac Vulgate : *Imperfectum mentem viderunt oculi tui*. Praeterea, Vigerus auctorem putat pro *rebus invisibilibus* dicere debuisset se vidisse *res inordinatas, ἀθέτους* pro ἀθέτους, quae vox idem sonat ac τὰς ἀνοήτους. Hæc observatio non adeo recta. Epicurei de atomis loquuntur invisibilibus non aliter ac si eos viderent. Eos Dionysius opponit Davidi cui Deus viarum suarum imperfectionem patefecit, saltem si psalmus a Dionysio Alexandrino qualis apud Eusebium legitur, intellectus est.

Ibid. Εἶδον 465.
Ibid. 5. Ἐνίστες 465, 466, 468.
Col. 1276 A 6. Κόσμος significat simul *ordinem et mundum*. Huic duplici sensui hic alluditur, et est paronomasia, verborum ludus.

Ibid. C 3. Διαφορὰς 468.
Ibid. 8. Κολλήσεως 466, 467.
Col. 1277 A 8. Συγκυμμένην 466.
Col. 1280 A 10 Μὴ δέουσαι 468.
Ibid. C 8. Haec desumpta sunt ex propheta Amos,

c. iii, v. 3.
Col. 1281 D 10. Κίνησις 467; mox πάντας pro πάντα idem.

Col. 1284 A 4. Διαμονῆς 467.
Ibid. 5. Χρῆσαν 467.
Ibid. 13 Ἐνδοσθίων 466, 467.
Ibid. B 1. Ἀναθεωρησόμεν 465, 466.
Ibid. 5. Ὀρθόν 465, 466.
Ibid. 4. Πανοργον 467.
Ibid. 9. Σωματουργοί 465, 466.
Ibid. C 2. Μάθησιν 466.
Ibid. 7. Ἐμπειροί 465, 467.
Ibid. 9. Ἐξέσιος 465, 466, 467, 468.
Col. 1285 B 5. Ἀγθεας 466, 467.

Ibid. 6. Τῶν γούν ὑποπτόχων ἀρχόμενος. Patet hic agi de titulo unius ex operibus Democriti qui in Diogenis Laertii catalogo non recensetur. Ὑποπτόχη *consilium* significat. Isocrates, in exordio orationis ad *Nicoolem* ait : Τινὰς τῶν ποιητῶν τῶν

προγεγενημένων ὑποπτόχας ὡς χρὴ ζῆν καταλοιοῦσθαι, ὥστε ἐξ ἀπάντων τούτων εἰκὸς αὐτοὺς βελτίους γίνεσθαι.

« Quidam inter poetas qui ante nos vixerunt exhortationes de regula morum scripserunt; quae, si eis nostra responderet vita, sane non meliores efficerent. » Vide Herodotum, i, 241; viii, 58.

Ibid. 13. Huc usque Democritus, juxta Vigerum. Ibid. D 7. Ἦσαν 466, 467, 468.

Col. 1288 A 8. Hanc etymologiam recepit Herodotus, l. ii, c. 52, ubi, de Pelagis loquens, dicit eos, etsi non cognoscerent, deos nominare : « Ὅτι κόσμος θένεας τὰ πάντα προήγματα, καὶ πάσας νομὰς εἶχον. »

Alia vero etymologia, e verbo θέειν desumpta, usitator est.

Ibid. B 8. Ἀτῶν 468.
Col. 1293 C 4. Λόγον. Lege λόγον.

Ibid. 5 Ψευδοδοξίαν 478.
Ibid. C 7. Λευκὸς τοῖς ἐλέγχους ἀπεργόμενος.

Hunc loquendi modum ab Eusebio jam usurpatum l. xi, p. 552, 558, elegantem esse declarat Casaubonus in *Athenaem*, l. ix, p. 416 *Animadversionum*.

Ibid. 14. Peccat haec constructio, nihil quippe refertur ad τῶν ποτὲ λογισμῶς. Vigerus conjicit addendum ἡσπαζόμεν. Jam exposuit quibus ex causis doctrinam religiosam Hebraeorum amplexus fuerim; sed ἡσπαζόμεν non quadrarat cum loco in quo Eusebius de veritate historiae Hebraeorum loquitur. Textus emendando supersedeo cum nihil arptum occurat.

Col. 1297 A 5. Aristocles Peripateticus praesertim nominatur quia breviser scripsit Vitam Philostratis quae legitur inter *Vitas sophistarum*, l. ii, c. 3. Eundem Synesius, Dionis historiam incipiens, redarguit, quod mores sermonemque gravem philosophorum reliquerit et vanam sophistarum elegantiam elegerit. Tempore Herodis Attici, scilicet imperantibus Antoninis, vivebat Aristocles. Jam nobis exhibuit longa fragmenta capitum 17-21 lib. xiv, ex quibus majus desiderium nascitur de opere dispendito quod Diogene Laertio poste praestat.

Ibid. B 7. Athenæus post citata eadem verba epistolae Epicuri, l. viii, c. 59, addit, παραλαβὼν ταυτὸν προσεκάθει τοὺς λόγους. Lege παραβαλὼν gradum *celestrum, sermonibus adfuit*.

Ibid. 9. Baylus ad verb., *Aristotele*, redarguit versio-nem P. Vigeri, *affecteda jam aetate*, unde supponi posset eum jam sensuisse quando medici ostiarius erat. Timeus, cujus Polybius servavit verba in fragmentis Constantini Porphyrogenete, p. 46, quem praeterea Suidas transcripsit in voce *Arctoteles*, e contra contendit eum fuisse scholae medicinalis percelebris ostiarius : Ἐ τὸ πολυτέμῃτον λατρεῖον ἀποκεκλι-κότα. « Hic legitur quae τὰς τυροσῆας, verba ab ipso omissa, quorumque sensus nihil modo percipi potest; quae certe mutanda, sed quid reponendum? Desideratur substantivum loco adjectivi : καὶ τὰς ταυτῆσας, aut aliquid simile.

Ibid. C 4. Ἐριστικὸς, Megaricorum secta, quae principem habuit Euclidem, cui successit Eubulides, Alexini magister, hoc nomine appellabatur. Vide Stanley et Bruker.

Ibid. 14. Demochares, Demosthenis ex sorore nepos, parvi penditur quod causam egerit Sophoclis, Amphiclidis filii, cum Sophocles de legis contemptu postularetur a Philone (γραψάμενος παρανόμων), quod juxta decretum ab omni populo Atheniensium sancitum, philosophiae scholas claudi jussisset. Verisimile est in oratione pro *Sophocle* non tantum Aristoteli, sed omnibus philosophis calumnias injicisse Democharem, οὐ γὰρ Ἀριστοτέλην μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους κακῶς εἴρηκεν. Lex lata a Sophocle memoratur apud Diogenem Laertium, in *Vita Theophrasti* (sect. 58), et inserta fuit a Pectio in *Legibus Atticis*, l. iii, c. 8. Democharis *Vitam* scripserunt Vossius in *Historiis Graecis*, i, 11; Jonsius, i, 17, et David

Ruhnkenius, in nota ad Rutilium Lupum (lib. 1, p. 7), quam adeat lector. In ea Ruhnkenius notat errores eorum qui de eadem re ante ipsum scripserunt.

Col. 1500 A 6. Cephisodorus, Isocratis discipulus, causam editi magistri sui adversus Aristotelem quem multis modis male habet. Quod secutus est et exaggravavit Epicurus in epistola *περὶ ἐπιτηδευμάτων*, referente Athenæo, l. viii, c. 15: Ὀλβα δὲ ταῦτα μόνος Ἐπίκουρος εἰρηγῆν κατ' αὐτοῦ· οὕτε Εὐδουλίδης· ἀλλὰ οὕτε Κηρισόδωρος τοιοῦτό τι ἐτόλμησεν εἰπεῖν κατὰ τοῦ Σαγείριου καίτοι καὶ συγγράμματα ἐκδόνας κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Jonsius, *De scriptoribus historice philosophice*, l. 1, c. 13, multa de Cephisodoro dixit.

Ibid. 9. Lege ὑπερπατεῖ pro ὑπερπαλατεῖ. Vide Heliodorum, p. 316 edit. Coray; Josephum *contra Apionem*, l. 34; Athenæum, 558.

Ibid. D 4. Pythiades, soror eunuchi Hermiae, Atarnes tyranni, uxor fuit Aristotelis. Ex ea genuit filiam Pythiadem, quam in testamento a Diogene Laertio citato, v, 12, Nicanori dedit. Ista Aristotelis filia ingenio prædita erat: vide Petrum Alcyonium *De exilio*, l. 11. Ter nupsit: vide Sextum Empiricum *Adversus Grammaticos*, l. 1, c. 12, § 258.

Ibid. Theocritus Chius, sophista, vixit tempore Alexandri. Discipulus fuit Metrodori Chii, qui magistrum habuerat Isocratem. Verisimile est ipsum voluisse, ut Cephisodorus, memoriam Isocratis vindicare Aristotelem injuriis affliciendo, qui ipse non alio modo erga Isocratem egerat. Theocriti memorantur plurima verba satyrica. Clemens Alexandrinus in *Protreptico*, c. 77, hæc Theocriti de morte Alexandri narrat: « Bono animo estote, amici, quoniam dii ante homines moriuntur. » Suidas Theocriti enumerat opera. Æmulus fuit Theopompi Chii in regiminis affectatione. Vide Strabonem, l. xiv, p. 645, ed. Casaubon. Theopompus contra eum scripsit in *Consilio* ad Alexandrum, Athenæus vi, 250. Ideum Athenæus, l. xii, pag. 540, alterum Theocriti dictum memorat: ad incolas Chii scripserat Alexander ut purpuram mittenter ad conficiendas ducibus exercitus vestes, forte amicis *ἱταλούς*. Hunc versum Homeri intelligo, inquit Theocritus:

Τὸν δ' ἔλε πορφυρέος θάνατος καὶ μοῖρα κραταίη
quia ex hoc dono incolis Chii ruina imminabat. Idem alia Theocriti verba citat de quadam ventri dedito cui nomen erat *Diocles*. Stobæus dictum sequens sub nomine Theocriti citat, quod postea in *Stromatum* inseruit Clemens Alex.: Θεόκριτος ὁ Χίος, Ἀναξιμένους λέγειν μιλόντος, Ἀργεῖται, εἶπε, λέξων μὲν ποταμῶς, νόθ δὲ σταλαγμῶς. « Theocritus Chius de Anaximene sermonem habituro: Verborum fumen. » mentis gutta. Theocritus propter facete dictionum affectionem mortem incurrit. Hæc Plutarchus refert in *1 Symposiac*, p. 633: Ἀντίγονος Θεόκριτον τὸν Χίον ἀπέκτεινε δὲ φησάντος τινος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως τὴν παραγένηται, (δὴν) σωθῆναι. Ἄλλ' ἔμολ, εἶπεν, ἀδύνατα εἶς τῆς σωτηρίας. Quæ fusius exposuit Macrobius *Saturnal.* vii, 5:

« Antigonus rex Theocritum Chium de quo juraverat quod ei parurus esset, occidit propter scœma ab eodem de se dictum. Cum enim quasi puniendus ad Antigonem raperetur, solautibus eum amicis ac spem pollicentibus, quod omnino clementiam regis experturus esset, cum ad oculos ejus venisset, respondit: Ergo impossibilem mihi dicitis opera salutis; erat autem Antigonus uno orbatus oculo: et importuna urbanitas maledicacem luce privavit. »

Longe aliter eadem res ab eodem Plutarcho narratur in libro *De educatione puerorum*. Inde invaluit opinio hoc opus suppositum esse

Atamen, ut redeamus ad epigramma adversus Aristotelem directum, corruptum invenitur apud Diogenem Laertium, lib. v, § 9.

Plutarchus, in tractatu *De exilio*, t. II, p. 603,

verborum ludum explicat istiusce epigrammatis: Ἀριστοτέλην λελοῦσθε καὶ Θεόκριτος ὁ Χίος, δὲ τὴν παρὰ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου βλαπτικὰ ἀγαπήσας, εἴλετο ναλεῖν ἀντ' Ἀκαδημίας βορβόρων ἐν προχοαῖς. Ἔστι γὰρ ποταμῶς περὶ Πέλλην ἐν Μακεδόνες βορβόρων καλοῦσι.

« Est apud Pellam fluvius quem Macedones vocant Græce βορβόρον, id est Latine lutum. »

Variam lectionem exhibet Diogenes Laertii versio:

Ἐρμίου εἰνούχου ἢ δ' Εὐδούλου ἅμα δοῦλου
Σῆμα κενὸν κενόφωνων τεύξεν Ἀριστοτέλης.

Sed mihi magis placet Eusebii versio ἔρμιου, propter carminis metrum.

Col. 1501 A 9. Apellicus citatur ab Athenæo, l. v, p. 214. Libros emit Aristoteles. Τὴν Ἀριστοτέλους βιβλιοθήκην καὶ ἄλλας συνηγόρησε συγγὰς.

Varia hujusce bibliothecæ fata a Strabone describuntur, l. xiii, p. 608 et 609. Sylla, captus Athenis, redemit Aristotelis libros quos secum Komam detulit. Quod cum compertum habuissent grammatici Tyrannio, eos luce donavit, sed male habitos.

Iste Apellicus magis fuit amicus librorum quam philosophiæ: Φιλώτιδος μύλλον ἢ φιλόσοφος.

Col. 1504 A 4. Atticus, auctor fragmentorum satis prolixorum quæ sequuntur, idem est, ut videtur, ac ille cujus legitur fragmentum l. xi, c. 2; pater Herodis erat; Philostratus illius vitam scripsit eundemque Aulu Gellius frequenter citat in opere cui titulus: *Noctes Atticæ*. Vide notam c. 2, l. xi, in qua de illo agitur.

Opus Attici contra eos agere videtur qui doctrinas tum Platonis, tum Aristotelis impugnavant. Syncretismus istum primum adhibuit Ammonius in schola Alexandrina, quem secuti fuerunt et Herennius, et Origenes, et Plotinus, et Porphyrius, et Jamblicus, et Hierocles.

Ibid. 9. Ὁ Περικ. Sic 466; alii ὤς.

Ibid. C 8. Mendosa ista, ut patet ex variis lectionibus mss.

Secundo versu, pro ἐν ᾧ mss. 468 ἐν τῷ, quod recipiendum videtur; versus sunt Ionice dialecte. Τρηχός, item mss. 466 retinendum.

Παλιγρότος, cui proximum est verbum τρηχός, Pindari carmen ad memoriam revocat, *Nemæo* iv, 156:

Τρηχός δὲ παλιγρότος ἐξερῶς.

An hic quoque legendum τρηγός τε παλιγρότος?

In ultimo versu mss. 466, 467, 468, legunt ὅν ἐλαφρῶν μάχην. Tum intelligendum esset: « Videtur hanc rupem excelsam? Sic stat (avis) inimicis formidanda, qui rapide volans, prælium tecum committit. »

Col. 1509 A 17. Ἐν τούτοις 465, 466, 467.

Ibid. 8. Hos Pindari versus in Eusebio mutilos male corripit Vigerus. Ex his qui eosdem versus citaverunt petenda emendationes: correctionem magni faciendam exhibet Maximus Tyrus in sermone 18 editi. Davis, cui titulus est: *An malum pro malo reddendum*. Alludit Cicero aliqua verba afferens, in epist. 38 l. xiii ad Atticum. Vide Victorium, *Var. lect.* l. xxii, c. 9, p. 406. — Πότερον ἔλα τεῖχος ὕψιον ἢ σκολιὰς ἀπάτας ἀναβάντες ἐπιχθονίων τῶν ἀνθρώπων, omnes mss.

Ibid. D 4. Ἄτε πόρρω 465, 466, 467.

Col. 1512 B 8. Ἐξείλων μενόντων κατ'. 465, 466, 467.

Col. 1529 D 10. Dicæarchus, historicus, philosophus Peripateticus, musicus, multa et varia scripsit. Inter alia memoratur opus *De antiquo Græcorum modo vivendi*, cujus Porphyrius magnum fragmentum dedit in quarto libro *De abstinentia carnium*. A Plutarcho, Athenæo, Cicerone, S. Hieronymo *adversus Jovinianum* citatur. De ipso vide quod scribitur in *Bibliotheca Græca* Fabricii, l. iii, c. 2; apud Jonsium, *De scriptoribus hist. philosophicæ*, l. 1, c. 16, §§ 1 et 4. Grammaticus quidam existit homo

nymus, cui forte rectius attribuerentur tractatus *Περὶ μοναδικῶν ὄντων*, et *De institutionibus theoreticis*. Jonsius longam dissertationem de Dicæarcho grammatico elucubraverat in suo tractatu *De grammaticis*, qui lucem non vidit. Dicæarchus nou negabat existentiam animæ, sed eam harmoniam dicebat.

Col. 1336 B 2. Boethius, philosophus peripateticus, Sidone natus, discipulus erat Andronici Rhodii qui philosophabatur tempore Augusti. Vide Holstenium, *De vita et scriptis Porphyrii*, c. 9.

Ibid. 9. Male confutatur Entelechia Aristotelis a Porphyrio qui exstasim et præscientiam futuri, ut argumentum cui contradicere non potest, opponit. Iste ratiocinandi modus Porphyrio convenit, viro a recto sensu alieno, qui tamen in mente habebat hos philosophiæ principes adunare. Opus ad hunc finem attingendum composuerat: *Περὶ τοῦ μίαν εἶναι τὴν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀρεσὴν ἀβελλάζ'*. Vide Porphyrii *Vitam*. ab Holstenio adnotatam.

Ibid. D 6. *Ὁν δὴ λόγον ἐν νόμοις ἀσεβῶν ἀσεβῆ εἶναι ἀπεφύρατο*. Quid sibi vult hæc nota Eusebii, Porphyrium, ut impium agnovisse hunc sermonem, in legibus impiorum? Porphyrius autem de legibus non scripsit, nedum de legibus impiorum. Mea sententia, legi debet νομίμοις, *de institutionibus impiis*. Sed vocem ἀσεβῶν in titulo libri non potuit Porphyrius inscribere, quæ ab Eusebio addita est.

Col. 1337 B 11. Συναϊρῶν 465.

Ibid. 12. Συνδίατα 467.

Col. 1341 A 2. Antisthenes Atheniensis erat; cognominabatur *Herculeus*, quia in exemplum formamque vite Herculeum imitandum proponebat. Diogenes Laertius, lib. vi, § 2: *Ὅτι ὁ πόνος ἀγαθὸν, ἐν νόστῳ δὲ τοῦ μεγάλου Ἑρακλέους καὶ τοῦ Κύρου...* ἔλεγε συνεχῆς· Μανθῆν μάλλον ἢ ἥσθεϊν. Vide Menagium in notis ad hunc locum.

Ibid. C 3. Plutarchus *Adversus Stoicos*, § 35, p. 53, tom. XIV edit. Hutten. : tom. X, p. 458 edit. Reiskii : *Ἄλλὰ τοῦ τε κόσμου πάλιν τοῦ πῦρ (ὁ σπέρμα λέγουσιν εἶναι, καὶ μετὰ τὴν ἐκκύρσιν εἰς σπέρμα μετέβαλε τὸν κόσμον) ἐκ βραχυτέρου οὐρανοῦ καὶ ὄγκου φύσιν ἔχον πολλήν, καὶ τοῦ κενοῦ προσεπιλαμβάνον τὴν χώραν ἀπλετόν ἐστι νεμόμενον τῆ αὐτῆσαι.*

« Cum igitur mundi sit germen (ignem enim dicunt universalem post incedendum in germen mutandum esse ut renovetur mundus), sub minimi corporis et atomi specie, per spatium inane discurrens, in extensionem immensam augebitur. »

Vide Athenagoram, *Legat. pro Christ.*, p. 27, ed. H. Stephani.

Ibid. 10. Vide notam cap. 23, l. xi.

Col. 1344 A 14. Plutarchus *Contra Stoicos*, t. XIV, p. 52 ed. Hutten. ; c. 34, p. 434, ed. Reiskii : *Ἄλλὰ μὴν τὸν γε κόσμον εἶναι πῦρ, καὶ πάλαις τοῖς ἀστέρας. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ φωλετάς καὶ ἀρρονας, ὁ δὲ λόγος καὶ βουλευτὴν τὸν Ἥλιον, καὶ τὸν Ἐσπερον πρότακτον ἢ ἀστυόμενον, κ. τ. λ. Cicero. *De legibus*, l. i ; *De nat. deor.* l. ii : « Mundus est communis deorum atque hominum domus ; » *Diog. Laert.* l. vi, 137 : *Ἀέθουσι οἱ Στωικὸι κόσμον τριχῶς : αὐτὸν τὸν θεόν, τὸν ἐκ τῆς ἀπάτης οὐσίας ἰδίου ποῦν, ὃς δὲ ἀσφαρτὸς ἐστὶ καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμώσεως, κατὰ χρόνον ποιάς πολλὰς περιόδους ἀναίτσκων εἰς ἐσάντων τὴν ἀπασαν οὐσαν, καὶ πάλιν ἐξ ἐαυτοῦ γεννῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀστέρων, κόσμον εἶναι λέγουσι : καὶ τριτόν, τὸ συνεχτικὸς ἐξ ἀμφοῖν. Καὶ ἐστὶ κόσμος ὁ ἴδιος ποῦς τῆς τῶν ὄλων οὐσίας ἢ, ὡς φησὶ Ποσειδώνιος ἐν τῇ μετεωρολογικῇ στοιχειώσει, σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων, ἢ σύστημα ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων.**

Hunc textum affert Suidas ad verbum *Κόσμος*,

ubi Kusterus proponit εἰδοποιός loco ἰδίου ποῦς, ut legit Portus. Diogenes Laertius ex Didymo hunc locum sumpsit itemque corrigendus est ; εἰδοποιός legitur apud Senecam, *Consol. ad Helv.*, c. 8 : « Quisquis formator universi fuit, sive ille Deus est potens omnium, » etc. Idem Diogenes, ibid. § 143.

Ibid. B 5. Porphyrius, citatus ex libro *De statuis*, in *Præpar. evang.* l. iii, c. 9, p. 101, Ζεὺς ὁν ὁ πᾶς κόσμος : hæc etymologia verbi Ζεὺς a Stobæo repetitur, *Eclog. physica*, l. i, p. 46, ed. Heerenii ; ab Aristotele, *De mundo*, c. 7, a Diogene Laertio, vi, 147, Ζῆνα καλοῦσι παρ' ὄσον τοῦ ζῆν. αὐτός ἐστι.

Ibid. 7. Diogenes Laertius, l. vi, 149 : *Ἔστι δὲ Εἰμαρμένη αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη.*

Plutarch. *De fato*, 4 : *Εἰμαρμένην προσαγορεύεται ὡς ἂν εἰρομένη τις. Θεσμός δὲ καὶ νόμος ὑπάρχει τῷ τὰ ἀλόδιθα τοῖς γινόμενοις πολιτικῶς διατεταχῆται.*

Vide supra in c. 8, l. vi, responsa Diogeniani ad Chrysippum de istis etymologiis.

Ibid. 10. Ἡγεμονικόν, seu pars quæ omnium aliis prestat et eis imprimi motum, non idem est apud unumquemque ex veteribus Stoicis : *Ἀρχιδάμας τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ κόσμου ἐν γῆ ὑπάρχειν ἀπεφύρατο* Archidamus dicebat terram esse ἡγεμονικόν mundi.

Cicero *De nat. deor.* l. ii : « Principatum id dico quod Græci ἡγεμονικόν vocant, quo nihil in quoque genere nec potest nec debet esse præstantius. »

Diogenes Laertius, l. vii, 139 : *Χρύσιππος ἐν τῇ πρώτῃ Περὶ προνοίας, καὶ Ποσειδώνιος ἐν τῇ Περὶ θεῶν, τὸν οὐρανὸν φασὶ τὸ ἡγεμονικὸν τοῦ κόσμου· Κλεάνδρος δὲ τὸν ἥλιον. Ὁ μὲν Χρύσιππος διαφορώτερον πάλιν τὸ καθαρῶτερον τοῦ αἰθέρος.*

Ibid. D 3. Vigerus veritatis, ad *Boethium*, quasi hoc missum ad Boethium fuisset, sed Boethius jamdudum mortuus erat. Lege, *adversus*.

Hæc sunt verba Holstenii, *De vita et scriptis Porphyrii*, c. 9 : « Eusebius non uno loco et Theodoretus *Therapeut.* serm. 1... Propugnasse Porphyrium hoc opere Platonis de anima sententiam adversus Boethium Sidonium, Peripateticum, Andronici Rhodii discipulum, celeberram Augustæ sæculi philosophum, certius esse credo quam ut probari indigeat. » *Diog. Laertius in Zenone* : *Βοηθὸς εἶπεν ὅτι εἶναι ζῶν τὸν κόσμον, l. vii, § 143.* Hic Boethius mihi videtur Stoicus esse. Inter Stoicos annumeratur a Philone Judæo, in tractatu *Περὶ ἀσφαρτῶν κόσμου* ; in eodem tractatu Philo dicit Boethium, Posidonium et Panæcium Stoicos, reliquisse doctrinam incendii mundi, ut admitterent sanioerem doctrinam æternitatis mundi. *Βοηθὸς καὶ Ποσειδώνιος καὶ Παναθηναῖος ἀνδρες ἐν τοῖς στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυρόντες, ἄρα θεολήπτου, τὰς ἐκκυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες πρὸς νεώτερον δόγμα τὸ τῆς ἀσφαρτῶν τοῦ κόσμου παντός· ἠτομολήσαν. Boethius, De fato, ut Stoicus citatur a Diogene Laertio, l. vii, § 149 : 'Ἔστι δὲ Εἰμαρμένη αἰτία τῶν ὄντων εἰρομένη, ἢ λόγος καθ' ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται.*

Adversus doctrinas Stoicorum hunc tractatum scripsit Porphyrius.

Jonsius contendit hunc Boethium de quo agitur esse Boethium Platonicum cuius Porphyrius mentionem facit in *Expositione categoriarum*, quemque Simplicius persæpe citat in commentario super easdem *Categorias* ; errat autem : cum Vigerus credit hunc tractatum non compositum fuisse *Adversus Boethium*, sed simpliciter *ad Boethium* missum ; ista opinio falsa est, ut supra vidimus.

De scriptoribus hist. philosophicæ, l. iii, c. 15, 5. Col. 1348 B 8. *Cicero De nat. deor.* ii, 46 :... « Ita relinqui nihil præter ignem, a quo rursus animante ac Deo renovatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. »

Cicero, in loco supra memorato, dicit etiam Panæ-

tium conflagrationi mundi fidem non adjecisse: De quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum mundum omnis ignesceret. Zeno secundus sic censebat; erat enim discipulus Chryssippi. Vide Plutarchum *De notionibus communibus*, t. XIV, p. 53 edit. Huttenii, tom. X, p. 434 ed. Reiskii, citatum ad c. 14.

Col. 1548 D 5. Simplicius in *Aristotelis Physicæ* l. v. quædam tradit de palingenesia Stoicorum, p. 207 verso: Τοῦτο δὲ τὸ ζήτημα τῆ τῶν Στωϊκῶν ἐπὶ μὲλλον ἀρμόττει παλιγγενεσία· λέγοντες γὰρ ἐκεῖνον τὸν αὐτὸν με πάλιν γενέσθαι τῆ παλιγγενεσία, ζητοῦσιν εἰκότως πότερον εἰς εἰμι τῶ ἀριθμῷ δὲ νῦν καὶ τότε, διὰ τὸ τῆ οὐσία εἶναι ὁ αὐτὸς, ἢ τῆ καταστάσει τῆ εἰς ἄλλην καὶ ἄλλην κοσμοπολίαν διαφορῶμαι.

« Hæc ad palingenesiam Stoicorum prorsus attinent, cum asserant me renasci eundem debere virtute palingenesiæ, meritoque attendant utrum sim unus et idem numero (ἀριθμῷ), in sensu philosophico, nunc, qui tunc eram, hoc est, utrum substantia idem sim, utrumque alius sim organorum dispositione ad unam et alteram cosmogoniam pertinente. »

Col. 1549 A 4. Diogenes Laertius, l. vii, § 158: Ἀνθρώπου δὲ σπέρμα (πνεῦμα) δὲ μεθίστην δὲ ἀνθρώπος μεθ' ὄρου συκινῶσθαι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι κατὰ μίγμυρον τοῦ τῶν προγόνων λόγου, λέγο σπέρου.

Mutius est hic textus et vix intelligi potest, sed alter ex altero confirmatur.

Ibid. B 2. Schleiermacher, in *Museo antiquitatis Wolfii*, vol. I, p. 352, proponit αὐτὰ τοῖς ἐν τοῖσι ποταμοῖσι, similes his in fluminibus.

Ibid. 5. Illud Heracliti Ephesini axioma sæpe recentioribus ipso auctoribus citatum est. Vide locum *Theæstetis* Platonis, p. 118 F; *Cratylis*, 266, A ed. Ficini. Illud frequenter invocatur Plutarchus in tractatu de El, syllaba inscripta in templo Delphico, quem citat Eusebius *Præp. evang.*, l. xi, c. 2, p. 528: Ποταμῷ δ' οὐκ ἔστιν ἐμθῆναι δις τῷ αὐτῷ; in tractatu *De sera Numinis vindicta*, p. 62, edit. Wyttenbach; in tractatu *Contra Stoicos*, qui hæc doctrinam amplexi fuerant, p. 1082; in *Questionibus naturalibus*, p. 912: Ποταμοὶ γὰρ δις τοῖς αὐτοῖς οὐκ ἂν ἐμθῆναι, ὡς φησὶν Ἡράκλειτος, ἕτερα γὰρ ἐπιτρέφει ὕδατα.

Hujus axiomatici meminit Aristoteles in *Metaphys.*, 5, 6, p. 205, ed. Brandis, sub hoc nomine: *Ἡρακλείτειοι δοκῶσι*. Vide ap. eund., l. iii, c. 3; *Polit.*, l. iii, c. 2. Sub nomine thesæ citatur ab Ammonio in commentario suo super tractatum *De interpretatione*, p. 9, ed. Sabio: Καλοῦμαι θεσῆσι τὰς παραδόξους ὁμοιότητας τῶν γνωρίμων τινῶν κατὰ φιλοσοφίαν· οἷον τὸ πάντα κινεῖσθαι καὶ στάσεως μηδεμίαν τὰ θνητα μετέχειν ὡσπερ ἔλεγεν Ἡράκλειτος. Idem, in *Categoriis*, illud axioma Pyrrhoni tribuere videtur: Ὅσπερ εἰς τὸν αὐτὸν ποταμῷ, φησὶ, δις ἐμθῆναι ἀμύχανον· οὕτως οὐδὲ περὶ τῶν πραγμάτων, p. 8 verso, ed. Sabio. Inde tamen immerito concluderetur Ammonium voluisse Heracliti spoliis Pyrrhonem ornare; dicit tantum Pyrrhonem omnibus illud axioma applicuisse, χρώμενος τῷ παραδόξῳ, conclusionemque ex illo exprompsisse ab Heraclito negatam, scilicet omnis scientiæ incertitudinem. Sextus Empiricus hæc thesiam, ut eam vocat Ammonius, Heraclito non attribuisse, in *Hypotyposibus*, l. iii, § 115, si Pyrrhonis esset, quem laudat.

Seneca, ep. 58: « Ego dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est, quod ait Heraclitus, *In iæm flumen bis non descendimus*. » Persius: « Quod loquor inde est. » Heraclitus Ponticus in *Allegoriis Homericis*, p. 465, edit. Gale, 1688. Μητέρα δὲ θεοῦ ἐνεμεν εἶναι Ἐβάν, ἐπιπέθῃ ῥύσει τινὶ καὶ ἀενάῳ κινήσει τὸ πᾶν οἰκονομεῖται; et alii.

Col. 1353 A 7. De correctione hujus loci vide Wyttenbach in Plutarcho, *De sera Numinis vindicta*, p. 83.

Col. 1357 A 3. Χορηγῶν, 466.

Ibid. C 10. Πρὸς τί, πως ἔχειν. Horum verborum memini t. Diogenes Laertius in *Vita Zenonis*, § 161, l.

vi, p. 468, occasione data ab Aristone Chio qui hæc introduxit cum *διαφορῆσι* in philosophia Stoicorum. Hæc sunt verba Diogenis:

Ἀρετὰς τε οὕτε πολλὰς εἰσῆγεν, ὡς ὁ Ζήνων, οὕτε μὲν πολλοὺς ὀνόμασι καλουμένην, ὡς οἱ Μεγαρικοί, ἀλλὰ καὶ τὸ πρὸς τί, πως ἔχειν.

« Non multas admittit virtutes, ut Zeno, nec unam sub diversis nominibus, sicut Megarici; sed ut res exigebat. » Vide apud eundem, in *Vita Pyrrhonis*, l. ix, sect. 96. Simplicius in commentario suo in *categorias Aristotelis*, doctrinam Stoicorum exponit de rebus, περὶ πραγμάτων, θ. 5, p. 2, quas dividit in substantias, οὐσίαι, in qualitates, ποιότητες, in relativa absoluta vel relativa ad subiectum, τὰ πρὸς αὐτὸ πως ἔχοντα. Duo hæc ultima Latine vocat Boetius *potentiam et habitum*; dividuntur adhuc in relativa sui ad alia et aliorum ad se.

Ex his, nihil aliud est virtus nisi vitæ moderatio in illa vel illa circumstantia: virtus est sobrietas in alimentorum usu, est continentia in voluptatibus, etc.

Aristoteles hæc locutionem adhibet in tractatu *Περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως*, tom. I, p. 246 edit. Bekker.

Φαμέν ἀπάσαις εἶναι τὰς ἀρετὰς ἐν τῷ πρὸς τί, πως ἔχειν· ἐκάστη γὰρ ἐστὶ τῷ πρὸς τί, πως ἔχειν, καὶ περὶ τὰ οἰκία πάθη εὐ ἢ κακῶς διατίθησι τὸ ἔχον.

P. 247: Ὀμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἔξεσιν· Ἐπασαὶ γὰρ καὶ αὐτὰ τῷ πρὸς τί, πως ἔχειν· καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ, τελειώσεις· αἱ δὲ κακίαι, ἰκωτάσεις.

Ibidem: Πολλὸ δὲ ἐπιστήμων ἐν τῷ πρὸς τί, πως ἔχειν λέγομεν.

Sextus Empiricus, l. viii, *Adversus logicos*, sect. 163:

Ἐπεὶ οὖν δύο εἶσι τῶν πραγμάτων διαφοραὶ, μὴ μὲν ἢ τῶν κατὰ διαφορὰν, δευτέρα δὲ ἢ τῶν πρὸς τί, πως ἔχοντων.

« Dux sunt rerum differentie, una secundum differentiam essentialem, altera secundum relationem. »

Idem § 162 hæc thema explicat ita ut quisque intelligere possit quid sit *πρὸς τί, πως ἔχον*: Τῶν θνητῶν φασὶν οἱ ἀπὸ τῆς Σκέψεως, τὰ μὲν εἶσι κατὰ διαφορὰν· τὰ δὲ, πρὸς τί, πως ἔχοντα. Κατὰ διαφορὰν μὲν ὅσῳα κατ' ἴδιαν ὑπόστασιν καὶ ἀπόλυτως νοῦνται· οἷον λευκὸν, μέλαν, γλυκὺ, πικρὸν καὶ πᾶν τῶν νοῦται παραπίπτει· ψιλῶς γὰρ αὐτοῖς καὶ κατὰ περιγραφὴν ἐπιβάλλομεν καὶ δίχα τοῦ ἑτέρου τὸ συνειπεσθαι. Πρὸς τί, δὲ εἶσι τὰ κατὰ τὴν ὡς πρὸς ἕτερον σχῆσιν νοούμενα, καὶ οὕτετι ἀπολειπόμενα λαμβανόμενα· τοῦτο ἔστι, κατ' ἴδιαν· οἷον τὸ λευκότερον καὶ μελάντερον καὶ γλυκύτερον καὶ πικρότερον καὶ πᾶν εἰ τῆς αὐτῆς ἔστιν ἰδέας. Οὐ γὰρ ἐν τρέπον τὸ λευκὸν ἢ τὸ μέλαν, ἢ τὸ πικρὸν κατ' ἴδιαν ἐνοεῖτο περιγραφὴν, οὕτω καὶ τὸ λευκότερον ἢ μελάντερον ἔστιν· ἀλλ' ἴνα τοῦτο νοησωμεν, συνεπιβάλλειν δεῖ καὶ ἐκεῖνον τῷ οὐ λευκότερον ἔστιν, ἢ τῷ οὐ μελάντερον ἔστι· καὶ ἐπὶ τοῦ γλυκύτερου καὶ πικρότερου ὁ αὐτὸς λόγος.

« Sceptici divisionem rerum statuunt in eo quod quedam sunt κατὰ διαφορὰν, quedam autem πρὸς τί, πως ἔχοντα. Res κατὰ διαφορὰν existentiam (ὑπόστασιν) habent independentem, mensque eas concipit existentes independentem a subiecto cui adhaerent: ut candidum, nigrum, dulce, amarum et alia similia: horum quippe ideam habemus abstractam, nec fit ulla collatio, vel eorum cum aliis relatio fingitur. Eæ autem quæ πρὸς τί, πως ἔχοντα dicuntur notionem de se non præsent nisi cum aliis collate, ut candidus, dulcis, amarus et alia similia: non enim res istæ eodem modo se habent quæ res κατὰ διαφορὰν, siquidem ipsas nominis ab aliis junctas nobis sincere possumus. Si menti nostræ occurrat idea τοῦ plus aut τοῦ primus, cogitemus necesse est de re altera quæ minor est aut major, sive alia, sive nigra, sive dulcis, sive amara. »

Col. 1373 A 5. Opinionem eorum qui dicunt animam humanam esse harmoniam, provenireque ab æquo temperamento elementorum quibus componitur corpus, jam confutaverat Plato in *Phædone*, § 37. Platoni consentit Aristoteles *De anima*, l. i, c. 4.

Inter auctores qui hanc opinionem tuerentur, sæpius citatur Dicearchus, discipulus Aristotelis. Vide Plutarchum, *De placitis philosophorum*, II, 2.

Nemesius de natura hominis : *Δικαλαρχος ψυχῆν ἀρμονίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων* ὅ γὰρ δὴ τὴν ἐκ φύθης συνισταμένην, ἀλλὰ τὴν ἐν σώματι θερμῶν καὶ ὑγρῶν καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν ἐναρμόνιον κρᾶσιν καὶ συμφωνίαν βούλεται εἶναι.

Vide Sextum Empiricum, *Adv. mathematicos*, VII, § 349. Pyrrhionem, *Hypotyp.* II, § 51; Plutarchum, *C. Colotem*, § 14.

Atticus, ab Eusebio citatus, supra I. IX, c. 9. Lucretius tandem hanc doctrinam exponit, lib. III, v, 98 :

Quantum multa quidem sapientum turba putarunt

Sensum animi certa non esse in parte locatum

Verum habitum quædam vitalem corporis esse

Harmoniam Graui quam dicunt, quod faciat nos

Vivere cum sensu, nulla cum in parte siet mens :

Ut bona sæpe valetudo cum dicitur esse

Corporis, et non est tamen hæc pars ulla valentis.

Col. 1373 C 14. Φιλολογίας 465. recte.

Col. 1376 A 6. Ἐπιθεωρήσαι 465, 466.

Ibid. B 1. Ἐκφαινούσας 465, 468; ἐκφαινοῦσα,

466.

Ibid. 6. Ἐξ δεστ 465, 466, 467.

Ibid. C 3. Πεπληρωκίτος 465, 466, 467, 468.

Ibid. 6. Κατ' ἐμφασιν γινόμενον, 465, 466.

Ibid. 9. Διὰ βραχέας 465; βραχέος, 466.

Col. 1377 A 4. Πνοήν 465, 466.

Ibid. 6. Πολλαπλασίω 466.

Ibid. 8. Ἐταίριος πάτερ κ. τ. λ. Hæc phrasis ter repetitur hic et apud Plutarchum, c. 24, 25 et 50. Ἐχόμενος τοῦ ἐνδεχομένου. Hanc duplici modo Vigerus in Latinum convertit; cap. 24 :

« Epicurus itidem superiora omnia vera esse posse, imo tantum etiam (solam esse) quantum nobis videtur; cap. 25 : « Epicurus (ait) hæc omnia probabilitate sua non carere; » cap. 50 : « Fieri posse constanter retinens. » Quænam est vera lectio ? an utraque peccat ? Diogenes Laertius parum hæc elucidat; dicit quidem Epicurum contendere solem nec majorem nec minorem esse, vel paulo majorem aut minorem, quam videtur : *τηλικούτων εἶναι ἤλι- κος φαίνεται*, I. X, 91 : sed omnino hallucinatur cum dicta probare contendit ex eo quod luminis color ad nos intemerata pervenit, quanquam a sole adeo remotos. Propterea Cicero dixit : « Epicurus in physicis, quibus maxime gloriatur, totus est alienus. » *De finibus*, I, c. 6, § 17. Id. ibidem, § 21 :

« Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito in geometriaque perfecto : huic bipedalis fortasse : tantum enim esse censet quantum videtur vel paulo aut majorem, aut minorem. » Quæ Plutarchi optime explicat finem phrasim; sed quid significat ἐνδεχασθαι τὰ προειρημένα πάντα quod bis repetitur ? Nihil præcessit. Primam ergo Vigeri non admittimus versionem. Quoad probabilitates, τὰ πιθανολογούμενα, ut dicit Epicurus apud Diogenem Laertium, § 87, lego *προσιλημένα. Opinionem receptæ, prolepsin* cujus sæpe Epicurus vim prædicat, præcipue ad deos et ad fidem in deos. V. Cicero *De nat. deor.* I, 16; Diogenem Laertium, I, 33.

Ibid. D 5. Quis est hic Antipho physicus ? De eo tacet Jonsius in longa enumeratione Antiphonum, I. IV tractatus *De scriptoribus historiae philosophicæ*.

Col. 1380 B 7. Hic indicatur Diogenes Apollonius, supra citatus, I. I, c. 8, p. 25, in fragmento *Stromatum* Plutarchi et apud Diogenem Laertium, I. IX, § 57.

Ibid. 11. Lapis lapsus ad Ægos-Potamos apud antiquos celebris fuit maxime propter explicationem Anaxagoræ. Post inventionem legis gravitatis, hæc historia inter fabulas annumerata fuit; sed nostris diebus iterum hæc historia revixit, quod multi lapides diversis in locis a summo cadentes aëre visi sunt. Hujus facti explicatio ex legibus phy-

sicis vix dari potest. Nemo scit enim quomodo talia corpora e centro suo gravitatis excedunt ut novam centrum adeant.

Ibid. C 5. Loco *Heraclidis*, scripsi *Heraclitum* : nullibi enim mentio Heraclidis ut philosophi physici; sed Heraclitus proximus fuit doctrina Pythagoræ quorum opiniones circa physicam admisit.

Heraclitus Ephesini, *Obscuri cognominati*, fragmenta sparsa diversos apud antiquos auctores collegit Schleiermacher ut monographiam componeret quæ reperitur in *Musæo antiquitatis Wolfii*, p. 339, de quo jam supra in nota ad lib. XII, c. 13.

Col. 1384 C 10. Galenus *Περὶ φιλοσόφου ἱστορίας*, t. IV, p. 427, edit. Basil., sic doctrinas Platonis exponit :

« Plato dicit mundum esse unum, omnia esse unum, et mundum non fore perfectum, si non omnia contineret : mundum enim non fore exemplarii similem, scilicet muodo mortali, θνητῷ (sed hoc ultimum verbum falso hic ponitur; supple *νητῷ*, intellectu) si non fuisset sola generatio; quam si huic qualitatem eripias, non erit æternus. »

Col. 1384 A 12. Προνοούμενος 465.

Col. 1386 D 1. Ἀπὸ πυρός καὶ τοῦ πύκτου στοιχείου. Quantum elementum pertinet ad philosophiam Peripateticorum, non autem ad philosophiam Pythagoræ. Galeus itaque in *Φιλοσόφου ἱστορίας* solum scribit ἀπὸ τοῦ πυρός.

Col. 1389 A 11. Apud antiquos, dexterum et sinisterum, quoad mundum, statuuntur motus circularis directione. Aristoteles *De celo*, lib. II, c. 2 :

Ἀξίον ἐκάστου λέγεσθαι, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως : τοῦ δὲ οὐρανοῦ ἀρχὴν τῆς περιφοράς, ὅθεν αὐ ἀνατολὰ τῶν ἀστέρων ὥστε τοῦτο ἀνεῖν δεξιόν, οὗ δὲ ἀπὸ δεξιᾶς, ἀριστερόν.

Ibid. 15. Περιφοράς, cum sensu *involuti*, inusitatum.

Col. 1392 B 2. Ἀριστοτέλης καὶ Πλάτων τὴν ὕλην σωματωειδῆ, ἀμορφον, ἀνείδειον, ἀσχημάτιστον, ἀποστον μὲν, ὅσον ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ φύσει. Hic est, mea sententia, manifesta contradictio; hic materiam vocat σωματωειδῆ, illic eam appellat : ἀμορφον, ἀνείδειον, ἀσχημάτιστον, ἀποστον μὲν ὅσον ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ φύσει.

Non ergo legendum σωματωειδῆ; propono στοιχειωειδῆ, *materiam elementariam*.

Aristoteles, *De physica auscultatione*, lib. II, initio, materiam a forma sejungit; porro, materia, σωματωειδῆς unam et alteram complectitur. Ἐνα μὲν οὖν τρόπον ἡ φύσις λέγεται ἡ πρώτη ἐκάστου ὑποκειμένη ὕλη ἕλιον δὲ τρόπον ἡ μορφή καὶ τὸ εἶδος.

Non dubito quin neque Plato, neque Aristoteles hanc doctrinam, quæ contradictoria est, teneant, ut referunt Plutarchus et Eusebius. Timeus Locrensis, *De anima mundi*, I, 2 : Omnia ab idea generantur, et materia, et sensible a quibus deinde reliqua producuntur. Idea est ingenta, immutabilis, constans, quia natura sua est intellectualis et paradigma rerum generatarum in quantum mutationi obnoxia sunt : hæc definitio idææ concipienda tradendaque est.

« Materia est effluvia, ἐκμαγίζον, mater, nutritrixque tertiarum substantiarum. Quæ in se recipit affinia, coadunat, sistique elaborat et sua opera perficit. »

« Hanc materiam dicebat æternam, non autem immutabilem, informem quoad essentialiam, sed omnes formas recipientem. »

« Quoad corpora, natura in ipsis dividi potest, quia ex utraque natura proveniunt. »

« Cum hæc duo elementa inter se opponuntur, scilicet forma et natura, forma viri aut patris, natura femineæ aut matris vice gerit, tertiazque substantiæ proveniunt ab utraque. »

Idem II, § 3.

« Principium rerum preceatarum sunt substratum, materia, et ut causa figuræ, forma. Ab his generantibus, scilicet terra, aqua, aere et igni produ-

eunt corpora: duorum horum principiorum productiones enumeravimus.)

Sic Plutarchus verba hujusce capituli *Timæi* transcripsit. Έμραγιόν, cujus prima significatio est, *mapa penicillum* quocum detergitur, Έμραγμα, Έμακτρον, triplici significatione gaudet. Impressam enim significat imaginem in corporibus dulcilibus, ut in annulo; excipulum formarum externarum; denique typum vel matricem quæ formas istas producit. Vide Vigerum in hunc locum; Petavius in *Themistam*, 21 orat. Vide etiam Bouchereau, p. 414, in notis suæ versionis Origenis *Aud. Cels.* in epist. ad Menoj.

Plato, in *Timæo*, p. 50, unde partim hæc definitiones derivantur, explicationem addit super Έμραγιόν, in eodem sensu: Έμραγιόν φῶσι παντὶ κέεται, κινούμενόν τε καὶ διαπραγματιζόμενον ὑπὸ τῶν εἰσόντων, x. τ. λ. Aristoteles, *Metaphys.*, l. i, c. 6: Τὸ δὲ δοῦδα ποιῆσαι τὴν ἑτέραν φῶσιν, διὰ τὸ τοὺς ἀρβμῖους ἔξω τῶν πρώτων εὐφῶς ἐξ αὐτῆς γεννᾶσθαι, ὡς περ ἐκ τῆς Έμραγιέως. *Scholias*tes: Ὁσπερ τὰ Έμραγια καὶ οἱ τύποι πάντα τὰ ἐναρμωθέντα αὐτοῖς ὅμοια ποιοῦσιν, ὅσω καὶ ἡ δὴς ὡς περ τὰ ὅσα Έμραγιέων τῶν μετ' αὐτὴν γεννητικῆ ἀρβμῖον γίνεται ἑκάστῳ φῶσιν ἀποκαθί. Vide *Theatetum* Platonis, p. 491, 494, 496 edit. Stephani, l. vii *Legum*, p. 800 et 801 ejusdem editionis.

Col. 1595 A 9. *Xenophanem* lege pro *Xenocratem*; hic de astronomia nunquam scripsit.

Ibid. B 5. Plutarchus, *De facie lune*, § 15:

Nullam fidem addibeamus Metrodoro Chio, qui dicit solem, ut discum, propter levitatem sursum erectum fuisse, astragale diversos in locos distributa esse, a specifica gravitate, sicut a statera, directa.

Col. 1596 A 3. Pausa tradamus de notabili Thalæ circa defectum tum solis tum lune inventionem.

Defectum solis qui tempore prælii Lydiorum adversus Medas evenit, prænuntiaverat, ut ab Herodoto in *Clio*, cap. 74, refertur, συμβολῆς γενομένης ὡς τε τῆς μάχης συνετεώσης τὴν ἡμέραν ἑξαπίνης ὡστα γενέσθαι. Τὴν δὲ μεταλλαγὴν ταύτην τῆς ἡμέρας Θαλῆς ὁ μὴθισις τοῖσι Ἰωσι προηγήθησεν ἑσσοῖσι.

Ammonius, in suo commentario super *Categorias Aristotelis* περὶ τῶν πρῶτων τι, Philosophi mentem circa defectum lune tradit:

Ἄμλει φασὶ Θαλῆν τὸν Μιλήσιον πρότερον ἐπιστήσαι τῆ αἰτίᾳ τῆς σεληνιακῆς ἐκλείψεως, κατανοήσαντα ὅτι ἐκ τοῦ ἡλίου ἡ σελήνη δέχεται τὸ φῶς, διττὴ αὐξομένη μὲν τῆ ἀποστάσει τοῦ ἡλίου, τὸ μὲν περὶτοσμένον μέρος ἔχει πρὸς θυμᾶς, θυτικωτέρου ἔντος τότε τοῦ ἡλίου· τὸ δὲ κερατοειδὲς αὐτῆς καὶ ἀφώτιστον νεῦει πρὸς ἀνατολᾶς. Ἐπὶ δὲ γένηται ἀντιπρόσωπος ὅλη τῷ ἡλίῳ, κατὰ διάμετρον αὐτοῦ ἀποστάσα, τότε πάσα φεγγίζεται, ὅλη ὅλη τῷ ἡλίῳ προσβάλλουσα (ἔλην δὲ λέγω καὶ κατὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς νενεωκὸς μέρος). Ἦνικα δὲ ἀρῆγεται μειοῦσθαι τῆ συνῶδῃ τῆ πρὸς τὸν ἡλιον, τότε πάλιν τὸ μὲν περὶτοσμένον νεῦει πρὸς ἀνατολᾶς, τοῦ ἡλίου τότε ἀνατολικωτέρου ἔντος· τὸ δὲ ἀφώτιστον καὶ κερατοειδὲς πρὸς θυμᾶς. Ἐνεσθῆεν τὸν μὲν ἐπίστος τῆ σεληνιακῆ ἐκλείψεως, ὅτι, ἐπειδὴν ἐμπέση εἰς τὸ καλωμένον σκίασμα τῆς γῆς, τοῦ ἡλίου κατὰ κάθετον αὐτῆ ἔντος, ἐν τῷ ὑπὸ γῆν ἡμισφαίρειν πάσχει ἢ συμβαίνει αὐτῆ παντελῆ ἐκλείψην, τὸν ἀκτίων τῶν ἡλιακῶν μηδαμῶς αὐτῆ προσβάλλουσῶν. Ἄμλει, εἰ μὴ ἐν παντελῆν μόνῃ, τοῦτο οὐ συμβαίνει.

Prinus, ut fertur, defectum lune causam exposuit Thales Milesius. Animadvertat lunam suam lucem a sole mutuari, quia in plenitudo luna a sole rececit et facies lucens ad occidentem vertitur, sole tunc in extremo occidente versante, dum spectat orientem obscura vel cornuta facies. Cum facie ad faciem soli astat, ipso lune diametrali sejuncta tota jam luce, quia tota toti soli objicitur. Tota, inquam, quoad faciem quæ ad nos spectat. Cum autem luna decrescit, solique fit proximior, tunc facies lucens

spectat ad orientem, quia sol magis ad orientem inclinatur, faciesque e contra ad septentrionem versa, obscura est et cornuta. Concludit ergo Thales, supputationibus scientiæ fretus, defectum lune non evenire nisi quando luna incurrit in umbram (σκίασμα) terre, sole tunc relative ad lunam stante in diametro hemispherii subterrestris. Tunc defectum patitur omnium partium, quia solis radii ad eam pervenire non possunt, quod nonnisi in plenitudo contingit.

Isidorus *Origin.* l. iii, c. 58:

« Eclipsis lune est quoties in umbram terre luna incurrit (non enim suum lumen habere, sed a sole illuminari putatur), si inter ipsam et solem umbra terre interveniat. »

Ibid. C 12. Plutarchus *De facie lune*, § 19:

« Posidonius hoc meteorum exponens ait defectum non evenire nisi cum sol umbræ lune occurrat, et iis solis id visu perceptibile qui ut solem videant lune umbra interposita non permittit. »

Ibid. D 6. Inter opera diversa Plutarchi legitur tractatus *De facie lune*. Multos inter errores de natura rerum, quedam sapienter dicta inveniuntur. Inter alia legitimus Cleanthum ab Aristarcho Samio (cujus adhuc librum habemus quem *De distantia solem inter et lunam* scripsit), iniquitatis insimulatum quia terram circa solem volvi contendebat.

Col. 1597 A 7. Παρομειγῆσαι 406.

Col. 1598 B 5. Aristarchus Samius, in suo tractatu *De distantia solis et lune*, a D. de Fortia edito. Opus et locus hic allatus citatur a Plutarcho, *De facie lune*.

Ibid. 14. Cleostratis correctio; vide Scaligerum *De emend. temporum*, l. i, p. 25, et Petavius, *Doctrina temporum*, l. i et ii.

Ibid. Metonis correctio. Scaligerus l. ii, p. 83, et Petavius ibidem.

Ibid. C 4. Periodus Callippica 76 annis constat. Vide Scaligerum, *De emend. temporum*, lib. ii, p. 84.

Ibid. 2. Scilicet Diogenes Apollonius. Vide Schleiernacheri Dissertationem de hoc philosopho, inter memorias *Academiae Berolin.* 1811.

Col. 1599 B 14. Τραπεικῶς 467.

Col. 1400 D 4. Antipho physicus bis citatur a Plutarcho in libro cui titulus, *Placita philosophorum*, l. ii, c. 28, ut hic, lib. iii, c. 16, ab Eusebio, l. xv, 29 et 59.

Col. 1406 C 9. Hic Homeri versus: *Odyss.* Δ 392:

Ὅττι τοι ἐν μεγάρουσι κακὸν ἔ' ἀγαθόντε τέ-
τευκται,

sæpe a Socrate citatur, ut jam supra, ut significet nos maxime de nobismetipsis curam agere debere, emissis aliis studiis. Aulus Gellius, l. xiv, 6, *Noct. Attic.*: « Noctes de uno maxime illo versu Homeri quaerunt, quem Socrates prae omnibus rebus sibi esse cordi dicebat ὅτι τοι, x. τ. λ. »

Vide Diogenem Laertium, l. ii, § 21, et ad locum commentaria.

Ibid. D 8. Ea mens Timoni in primis fuit ut in suis *Sillis*, Homeri et veterum poetarum scripta paroxydotice exprimeret; quod patet ex fragmentis citatis ab Eusebio, a Clemente Alexandrino, in v *Stromate*, p. 651, ab Athenæo, lib. iv, a Diogene Laertio passim. Versus hic citati mendosi sunt apud duos scriptores qui eos nobis transmiserunt. Ea Eusebius videtur ex Clemente mutuatus fuisse, quia ab eo alia multa sumpsit. Henricus Stephanus eadem carmina inseruit in opere cui titulus est, *Poësis philosophica*, et in utroque auctore elegit quæ meliora sensit. Mendum tamen adest grave, quod non correxit, cum dicit ἔρις est κατανῆγη ὁ ἔρις. Vigerus in Eusebio hunc locum neglexit, Potter in Clementem proponit ἔριδος: quæ lectio potior mihi videtur, quamvis cum verbo κατανῆγη non multum concordat.

DISSERTATION

SUR L'AUTHENTICITÉ DES FRAGMENTS DE L'HISTOIRE PHÉNICIENNE DE SANCHONIATHON

Renfermés dans le premier livre de la *Préparation évangélique* ;

PAR M. SÉGUIER DE SAINT-BRISSON

MEMBRE DE L'INSTITUT.

(Extrait des *Annales de Philosophie chrétienne*, année 1839, tom. XVIII, numéros 108 et suiv.)

I.

Différentes éditions d'Eusèbe et des fragments de Sanchoniathon. — Editions de Vigier et d'Orelli ; leurs défauts et leurs qualités. — Auteurs qui soutiennent l'authenticité de ces fragments. — Adversaires ; Ursinus. — Richard Simon. — Dodwell ; sa réfutation. — Des Cabires, — de Bel. — De Typhon, — d'Adodus, — d'Esculape, — de la circoncision, — des sacrifices humains.

Ces débris d'histoire, de théologie et de cosmogonie phéniciennes ont rencontré deux sortes d'adversaires, dont le but et l'argumentation diffèrent essentiellement les uns des autres. Les premiers adversaires du Phénicien ont vu dans ces fragments une attaque directe contre le christianisme : ce sont Ursinus et Dodwell, hommes pieux à leur manière, qui se sont armés pour la religion, en reversant sur Porphyre ou tout autre ennemi de la foi chrétienne, la supposition de cet ouvrage ; je discuterai leurs moyens. D'autres, dont M. Lobeck est l'organe dans un ouvrage intitulé *Aglaophamus* (1), y voient une fraude pieuse dont Eusèbe serait l'auteur ; je suivrai son raisonnement. Enfin, par une destinée étrange, les défenseurs de ce même écrivain ne se sont pas bornés à en vérifier la narration et à en comparer les assertions à celles des autres théogonies, ce qui me paraît la seule tâche qu'ils eussent à remplir : ils en ont fait la base de démonstrations évangéliques, de théories, de chronologies qui leur sont particulières, et tout à fait étrangères à l'auteur primitif ; en sorte qu'au lieu de venir à son secours, ils l'ont autant décrié, s'il se peut, que ceux qui l'ont pris à parti. Des rapprochements avec la Bible, que semblaient justifier des ressemblances de noms, ont donné lieu aux suppositions les plus extraordinaires. Je les ferai également figurer dans cet examen, où je me propose de démêler, si je le puis, la vérité, au milieu de toute cette divergence d'opinions.

L'ouvrage de la *Préparation évangélique*, imprimé pour la première fois en 1544, à Paris, par les soins de Robert Etienne, ne fait que représenter le manuscrit original avec toutes ses imperfections. La seconde édition, publiée également à Paris, en 1628, avec les soins et la traduction latine du P. Vigier, Jésuite, apporta une amélioration sensible

à l'état du texte. Depuis lors, sauf une contrefaçon de Leipzick, sous le nom de Cologne, de 1688, cet ouvrage n'a point vu le jour. Toutefois Walckenaer, page 82 de sa *Dissertation sur Aristobule*, s'énonce en ces termes : « Il serait à souhaiter que les Bénédictins de Paris nous donnassent de la *Préparation évangélique*, une édition qui vâlût mieux que les deux qui existent (2). » Vigier n'a point ou a peu consulté les manuscrits de la Bibliothèque royale, au nombre de cinq, qui sont tous dans l'ancien fonds ou acquis avant l'époque où il se livrait à la publication d'Eusèbe ; il dit en avoir en deux à sa disposition, qui lui furent confiés par Rigault, dont était celui qui a servi à l'édition de Robert Etienne. Je les ai collationnés tous les cinq, et j'ai pu juger qu'il n'a fait que consulter ça et là ceux mêmes qu'il a eus à sa disposition. Les meilleures leçons qu'offrent les notes, sont dues à Richard Montagu, évêque de Norwich, qui avait envoyé à Morel des variantes qui se retrouvent parmi celles des manuscrits de la bibliothèque. Du reste sa traduction est soignée : ses notes renferment des remarques de critique grammaticale, dignes de l'auteur des *Idiotismes de la langue grecque*. Malheureusement ce qui aurait été le principal ornement de cette publication y manque ; ce sont les observations qui devaient être rédigées par chapitres, et expliquer tout ce qui tenait à la partie historique, mythologique, philosophique et aux écrits des saints Pères : ce qui était si nécessaire à la parfaite intelligence d'un ouvrage qui renferme une très-vaste érudition. Il est à croire que la rédaction en était avancée, d'après les renvois fréquents qu'il y fait dans ses notes. Il déclare dans sa *Préface*, que les devoirs de son état ayant détourné de l'exécution de cette portion de son entreprise, pour acquiescer sa parole envers les libraires qui l'attendaient depuis longtemps, il était obligé de publier sans ce supplément, son texte et sa traduction.

Pour en revenir à la portion très-minime de cet ouvrage qui nous occupe en ce moment, je dois reconnaître qu'elle a été publiée séparément par M. Orelli, chanoine de Zurich, en 1826, avec la notice littéraire de Sanchoniathon, puisée dans la nouvelle édition de la *Bibliothèque grecque* de Fabricius. M. Orelli n'a connu aucun manuscrit. Il a donc copié textuellement le grec du P. Vigier.

(1) *Sive de theologia mystica Græcorum causis*. Koenigsberg, 1829, t. II, p. 1265.

(2) *Optandum foret ut Præparationis evangelicæ vulgatis meliorem nobis editionem sodales Parisini ex familia Sancti Benedicti nobilissima pararent.*

L'illustre Gérard Jean Vossius, pour me servir de l'expression de Colbert écrivant au nom de

Louis XIV à son fils, avait déjà dit dans son *Traité des historiens grecs*, après avoir rendu compte du travail de Scaliger sur la *Chronique* du même Eusèbe : « Utinam aliquis tandem exurgat qui in illo *ἱστοριῶν* opere parem præstet industriam. » V. Jonsius, *De script. hist. philos.*, III, c. 16, p. 87.

Il aurait dû en faire disparaître des erreurs signalées depuis longtemps. La plus remarquable est page 42, où il a donné sous le nom de Porphyre, un extrait qui appartient à Philon. On y dit : Κρόνος τόνου δν ο Φοίνικες Ἰσραήλ προσαγορεύουσι. Il faut lire Δ avec les autres manuscrits, ou mieux encore ΗΑ avec le manuscrit 451. En effet, Damascius, dans la *Vie d'Isidore*, dit : « Les Phéniciens et les Syriens appellent Saturne *Hel* et *Bel* et *Bolath* (1). » Ce passage est cité par M. Orelli lui-même, p. 26. Mais s'il est excusable de n'avoir pas corrigé le texte d'après un manuscrit qu'il ne connaissait pas, il l'est moins d'avoir ignoré ou négligé les observations des savants qui ont soumis Eusèbe à leur critique. Voici ce que dit Walckenaer sur *Aristobule*, pag. 15 : « Grotius paraît avoir corrigé fort à propos la deuxième erreur de Scaliger, lorsqu'il dit : Je crois que le mot Ἰσραήλ a été mis par erreur dans Eusèbe au lieu de Δ, parce que les Grecs chrétiens se servaient de cette abréviation pour écrire Ἰσραήλ, c'est ce qu'établit Huet lui-même (2). » Il fait remarquer que la p. 56 (26 de M. Orelli), porte Ἰλον τὸν καὶ Κρόνον; pag. 37 (28 de M. Orelli), οὐ σύμμαχοι Ἰλου τοῦ Κρόνου. En voilà assez pour qu'il eût dû faire disparaître Ἰσραήλ de son texte, en rétablissant Δ (3).

Cet exemple suffit pour prouver que cette édition n'a apporté aucune amélioration au texte d'Eusèbe. Il aurait dû de plus, pour rendre sa collection aussi complète que possible, y joindre ce qu'on lit pages 156 et 484 du livre de la *Préparation*, où les mêmes faits sont rapportés, mais avec des modifications qui répandent de véritables lumières sur la première portion du texte.

L'authenticité des fragments de Sanchoniathon, pendant longtemps, n'a fait aucun doute parmi les savants qui l'invoquaient comme une autorité irrécusable. Joseph Scaliger, à la fin de son traité *De emendatione temporum*, a cité le morceau de Porphyre, où il atteste la sincérité de Sanchoniathon et l'a accompagné de notes qui ne mettent point en doute qu'il soit l'auteur de cet ouvrage.

Le savant Bochart lui a consacré deux chapitres entiers de son *Chanaan*; le 2e du second livre et le 17e du même. Il applique ses profondes connaissances dans les langues de l'Orient à en expliquer les termes, à y corriger ce que les copistes grecs ont dû nécessairement interpoler dans une langue qui leur était inconnue.

Grotius en a tiré grand parti dans son traité de la *Vérité de la religion chrétienne* : il en fait usage aussi dans ses *Commentaires sur les Évangiles*, où comme je l'ai dit, il a fort heureusement corrigé un passage mal apprécié par Scaliger.

Huet y a cherché un appui de sa *Démonstration évangélique*. Mais il en a fait un usage tellement contraire à la saine critique, en lui prêtant des suppositions aussi gratuites qu'étrangères au texte,

qu'on ne sait si on doit le ranger parmi les soutiens de cet auteur, qu'il a plus décrié que tout ce qu'on a écrit contre lui. Au reste, l'abus qu'il a fait de toutes les mythologies, pour son idée favorite d'y introduire Moïse, suffit pour qu'on lui impute seul tout le blâme de cette interprétation qu'il n'a trouvée que dans sa tête.

Gérard Jean Vossius, dans le début de son *Traité des historiens grecs*, consacre un long article à Sanchoniathon et à son traducteur Philon, sans élever aucun doute sur l'authenticité de ses fragments, qu'il aurait sans cela relégués au rang des fables d'Annius de Viterbe. Il en développe de plus toute la doctrine religieuse dans le ch. 22 du livre premier. *De origine idololatriæ.*

Ce fut vers le milieu du XVIIe siècle qu'elle fut mise en doute pour la première fois. Le premier écrivain qui entra en lice fut J.-H. Ursinus, qui, en 1661, publia en Allemagne une *Dissertation sur Zoroastre, Hermès et Sanchoniathon*. Non-seulement il nie l'existence de ce dernier, mais il voit dans son nom une espèce d'anagramme : *scopolus præparatus asinae*; et dans tout ce fragment une satire contre le christianisme, dont Philon de Byblos est l'auteur, sous le masque de traducteur. J'ai vainement cherché l'attaque contre le christianisme dans ces pages; et quoique cette imputation ait été renouvelée par Dodwell, qui prétend que c'était pour opposer une cosmogonie à celle de Moïse, je n'ai pu être frappé de la force de cette accusation. Lorsque Philon vivait, les Chrétiens étaient en trop petit nombre et trop peu connus pour avoir attiré ses regards. Il serait plus vraisemblable de croire que si Philon avait supposé cet écrit, c'était contre les Juifs qu'il était dirigé; nous verrons plus tard qu'il avait fait un ouvrage *ex professo* sur eux et dans des vues peu amicales. Quant à la portée de la critique de J.-H. Ursinus, j'en puis donner un échantillon, en ce que, dans ses *Analecta sacra*, lib. iv, p. 219 et suivantes, il découvre le roi David dans le célèbre Orphée des Grecs. Voilà certes ce qui est digne de Huet.

Après Ursinus, Richard Simon attaqua aussi la vérité de ces extraits, mais son ton tranchant, sans discussion et sans preuve, n'apporta pas un grand poids dans la balance, et son pyrrhonisme, qui n'a pas respecté les livres de Moïse, réduit à bien peu de choses son agression. Richard Simon a consigné les raisons qui lui font reporter sur Porphyre la supposition de l'histoire de Sanchoniathon, dans la *Bibliothèque critique*, publiée sous le nom de saint Jore, à Bâle, t. Ier, ch. 10, p. 131 et suivantes. Il est du nombre de ceux qui croient que c'est la haine du christianisme qui a enfanté cet ouvrage. Mais au résumé il ne propose que comme des conjectures tout ce qu'il a dit à ce sujet. Ses arguments ont été puissamment réfutés par le P. Tourne mine dans le *Journal de Trévoux*, du mois de janvier 1714. On

(1) Φοίνικες καὶ Σύριοι τὸν Κρόνον Ἡλ καὶ Βηλ καὶ Βολαθὴν ἐπονομάζουσι, *Bibliothèque de Photius*, cod. CCXLII, p. 1050.

(2) Alterum errorem Scaligeri recte videtur emendasse Grotius ad *Evangelium Matthæi*, v. 31; ubi ego, ait, magis credo Ἰσραήλ errore apud Eusebium scriptum pro Δ; quia tali compendio Græcis christianis Ἰσραήλ notabatur. Idipsum statuit Huetius, *Dem. evang.*, prop. iv, p. 116.

(3) La λέγον Ἡλ trouve un appui dans une variante de Servius; c'est sur le vers 729 du 1er livre de l'*Énéide* : « Belus, primus rex Assyriorum, quos constat Saturnum quem eundem et Solcm dicunt, Junonemque coluisse : quæ numina etiam apud Afros postea culta sunt unde et lingua Punica Bal dicitur Deus. Apud Assyrios autem Bel dicitur quadam sacrorum ratione et Saturnus et Bal. »

Burmam, dans les Variantes, indique *Hel* au lieu

de *Bel*, dans l'édition de Bâle.

V. Isidore, *Origin*, viii, A. ii. « Saturnus origo eorum et eorum posteritatis a paganis designatur Il. »

Saint Jérôme, *Epist. ad Marcellam* : « Phœnicibus Il que Hebreis EL. »

Walckenaer propose de lire Ἡλ ou Δ dans le passage suivant de Diodore de Sicile, l. ii, c. 50, p. 145 : Τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κρόνον ὀνομαζόμενον Χαλδαῖοι ἐπιφανέστατον θεὸν καὶ πλείστα καὶ μέγιστα προσμαίοντα καλοῦσιν Ἡλ; ubi nunc Ἡλιον. Walckenaer, *De Aristobulo*, p. 15.

Theophil. *ad Autolyum*, l. iii, in fine : Ἐνιοὶ μὲν αἰθόνται τὸν Κρόνον, καὶ τοῦτον αὐτὸν ὀνομαζοῦσι Βηλ καὶ Βάλ, μάλιστα αὐ οἰκόντες τὰ ἀνατολικὰ κλίματα. « Quelques-uns adorent Saturne et le nomment *Bel* et *Bal*; ce sont surtout les habitant des contrées orientales. »

retrouve l'extrait de ce journal, reproduit par Fourmont l'ainé, dans ses *Réflexions critiques sur les histoires des anciens peuples*, t. Ier, p. 48 et suivantes.

Un plus digne et plus consciencieux adversaire fut Henry Dodwell, qui publia, en 1681, un vol. in-8°, anglais, intitulé : *Discours concernant l'histoire phénicienne de Sanchoiathon*. Les arguments de Dodwell se distinguent par un grand savoir ; sa discussion est plus profonde que méthodique, et comme la plupart de ceux qui ont écrit après lui, sur ce sujet, ont fait usage de ses moyens, ils n'ont rien d'un examen détaillé.

La première difficulté résulte pour lui du petit nombre d'écrivains qui ont cité un auteur de cette ancienneté et de cette importance. Il doit à peu près toute sa célébrité à Porphyre, d'après lequel Eusèbe l'a cité. Théodoret ne l'a connu que par Eusèbe ; Athénée, il est vrai, l'a nommé, t. III, c. 10 ; or, Athénée est plus ancien que Porphyre, donc on ne peut attribuer à ce dernier une fraude dont Dodwell aurait bien voulu le charger. Pourquoi Porphyre aurait-il commis cette supercherie ? parce qu'il était platonicien et pythagoricien, deux sectes qui n'étaient pas scrupuleuses sur la supposition des ouvrages ; mais Athénée vient déranger son plan : il déclare donc Porphyre, fureteur (*retriever*) d'un auteur négligé et suspect. Une méprise de saint Cyrille d'Alexandrie sert merveilleusement son système : ce dernier a cité Sanchoiathon d'après les *Stromates* de Clément, et nomme Josèphe, comme en étant le traducteur. Ces deux accusations prouvent que saint Cyrille écrivait de mémoire et se trompait, mais ne font rien à la question (1).

Suidas, continue Dodwell, parle de ce Philon, mais il n'indique pas cet ouvrage. — Rsp. Cela est vrai, mais de son aveu, il en omet plusieurs.

Sanchoiathon n'a point été nommé par les apologistes antérieurs à Eusèbe, Justin, Tatien, Théophile, Origène, Athénagore. — Rsp. Mais cet Athénagore, dont les écrits nous sont parvenus, est encore bien moins cité, car aucun écrivain chrétien ne le nomme, ni ne s'autorise de ses ouvrages. On dit qu'un Méthodius, évêque de Patara, est le seul qui l'ait nommé.

Plusieurs écrivains sur les antiquités phéniciennes ont été cités ; ce sont Mochus, traduit en grec par Lætus ; Hiéronyme, d'Égypte, qu'on nomme parfois de Tyr, à cause du commandement qu'il a exercé dans ce pays ; Ménandre d'Éphèse, Dios, Hestée, Philostrate ; excepté Mochus, tous ces écrivains sont récents, et Josèphe n'a connu le premier que par sa traduction, et a seul donné la nomenclature que répète Dodwell.

Comme philosophe et théologien, il aurait dû être traduit avant que Philon en prit le soin. Pythagore avait voyagé en Phénicie pour en connaître les opinions philosophiques, et son existence est fixée entre la 50e et la 53e olympiade, environ 600 ans avant Jésus-Christ ; il n'a point parlé de San-

choiathon, quoiqu'il eût fréquenté les descendants de Mochus, suivant Jamblique. Lors de la conquête de Tyr, par Alexandre, on a dû fouiller tous les monuments de cette ville, et l'on ne voit pas que rien ait mis sur la trace de l'ouvrage de Sanchoiathon.

Rsp. Il ne paraît pas qu'Alexandre se fût beaucoup occupé de connaître les origines des pays qu'il avait subjugués, et Babylone qu'il a plus habitée que Tyr, et dont l'histoire première avait plus d'illustration, ne lui a rien dit non plus.

Philon, dit toujours Dodwell, attribue aux écrits de *Taantos*, et aux inscriptions mystérieuses des temples, puis aux écrits cachées des Ammonéens, *τοῖς ἀποκρύφτοις Ἀμμωνίων γράμμασι*, d'avoir été les sources où a puisé notre auteur ; sur quoi le critique observe que les inscriptions en caractères mystérieux, sur des colonnes cachées aux regards du public, sont un grand moyen de déception.

Rsp. Cette attaque frappe bien plus sur Manéthon, qui a tout pris sur les colonnes de *Thot*, du pays de *Sennar*, qu'on ne peut reconnaître nulle part. Ces inscriptions avaient été traduites en grec après le déluge ; voilà ce qui est inextricable. La vérité est que les premiers écrits des peuples reposent sur des traditions orales, sur des inscriptions faites sur des colonnes ; ce sont les éléments nécessaires de toute la primitive histoire.

À l'occasion de ces colonnes, Dodwell en vient à celles de Seth, dont parle Josèphe. De Seth, il fait Sothis ; de Sothis, Thot, de Thot, l'étoile *caniculaire* ; puis il aborde la période sothiaque ; nous l'abandonnerons dans cette divagation : il conclut, sans qu'on sache pourquoi, que tous les documents de Sanchoiathon étant égyptiens, il n'a pu y avoir recours.

Il passe de là au fils de *Thabion*, dont parle Philon, comme premier introducteur des mystères et des explications allégoriques dans la religion ; il en fait l'*Agathodemon* ou second Mercure. Comme ce personnage est étranger à Sanchoiathon qui ne l'a point connu, nous ne donnerons aucune suite à cette découverte.

Enfin, après de longues aberrations, Dodwell livre combat à *Jérobaal*, prêtre de *Jeo*, dont il fait *Gédéon*. Nous ne connaissons ce personnage que par Porphyre, nous n'aurions donc aucun motif d'en rechercher l'origine et de chercher à savoir si Gédéon a laissé des mémoires dont a profité Sanchoiathon, qui n'ont pu être ce que nous apprend ce dernier.

Rsp. Cette objection pèche par plus d'un point : 1° il n'est pas prouvé que Jérobaal soit Gédéon ; 2° quand il le serait, d'après ce que dit Porphyre, ses mémoires ne concerneraient que les Juifs, et ces renseignements contenus dans l'ouvrage de Sanchoiathon ont profité à Philon pour celui qu'il a écrit sur les Juifs, mais n'ont point de trait à la théologie phénicienne.

Autre preuve de falsification : La gloire que l'au-

(1) De semblables ἀποκρύφια μνημονικά ont été reprochés aux plus célèbres écrivains. Dans le *Traité de la nature des dieux*, liv. II, n. 7, Cicéron nomme le roi Hostilius pour le même fait pour lequel il avait nommé Tarquin l'Ancien, liv. I, n. 7, *De la divination* ; en cela d'accord avec tous les écrivains. — Dans le même ouvrage, liv. III, n. 54, il attribue à Jupiter d'Olympie la spoliation faite par Denis de Syracuse, de son manteau, auquel il en substitua un de laine, tandis que d'après Elien, *Histoires d'Égypte*, liv. I, n. 20, c'est dans un temple de Syracuse, qu'il commit ce sacrilège ; ce qui est beaucoup plus vraisemblable. Van Staveren, *Ad scriptores mythographicos excursus*, n. 957, a voulu donner raison à Cicéron, contre Elien et Clément d'Alex-

xandrie, *Protreptique* 340. Mais il me semble après l'avoir lu, qu'il prouve plutôt le contraire de ce qu'il veut démontrer. Wytenbach, à la suite de l'édition de Creuzer, *De natura D. Cicronis*, prouve avec Hensterhuys, sur le *Timon* de Lucien, p. 106, que Cicéron a tort, et que l'autorité de Lucien, qu'on croyait en sa faveur, n'y est nullement favorable. En effet, entre le *Jupiter Olympius*, le dieu de l'Olympe, et le *Jupiter Olympicus*, le dieu d'Olympie, il existe une différence qu'on aurait dû observer. Sur de telles méprises commises par Cicéron, V. Aulugelle, *Noct. attic.*, I, xv, c. 6, et la 6e du xu livre des *Lettres à Atticus*, où Cicéron se reconnaît coupable d'erreurs semblables.

leur tyrien s'arrogé, de trouver dans son pays tous les inventeurs des arts.

Rép. Il paraît prouvé qu'on doit aux Phéniciens deux découvertes immenses : les lettres alphabétiques et la navigation. Mais quand il en serait autrement, ce reproche qu'il leur fait serait valable contre tous les anciens peuples. A une époque où les communications de peuple à peuple étaient si rares, celui qui dotait un pays d'une invention quelconque, en était l'inventeur.

« Il arriva en Grèce, dit M. Fréret, ce qui arrive dans toute contrée dont les naturels sont civilisés par les étrangers ; tout ce qu'ils y apportent de lois, d'arts, d'usages, de cérémonies religieuses, paraîtra leur devoir son origine (1). »

Dodwell s'indigne ensuite de voir nommer les *Dioscures*, bien postérieurs, dit-il, à Sanchoniathon.

Rép. Je ne doute pas qu'il ne soit postérieur aux Tyndarides, et je me flatte de pouvoir le démontrer. Mais si M. Dodwell entend ici par les *Dioscures*, les fils de Léda, il est dans une erreur complète ; qui ne sait, pour peu qu'il soit initié dans l'ancienne mythologie, que les Cabires honorés en Samothrace portèrent le nom de *Dioscures*, bien avant que les deux frères Spartiates eussent usurpé leur nom et les honneurs qui y étaient attachés ? « On dit que les Tyndarides, dit Sextus, usurpèrent les honneurs qui étaient rendus aux *Dioscures*, ce qui les fit admettre au nombre des dieux (2). »

S'il est un point où Sanchoniathon mérite d'être cru, c'est bien dans ce qui a rapport aux *Dioscures*. Il est certain que les Egyptiens ne les connaissaient pas, non plus que le culte des divinités qui ont rapport avec la navigation. « Les Egyptiens, dit Hérodote, assurent qu'ils n'ont jamais connu les noms de Neptune ni des *Dioscures* (3). » Si, dans le livre III, 37, il parle des Cabires associés à Vulcain que Cambyse fit brûler, on voit (l. II, c. 51) que c'étaient des divinités d'origine phénicienne. Jablonski le déclare positivement : « Quant à ce qui est du nom des Cabires, je conviens qu'il n'est pas d'origine égyptienne, mais qu'il est parvenu des Phéniciens aux Grecs. Les Cabires, en effet, sont, de l'avis de la plupart des philologues, les *Cabirim*, ou *grands dieux* (4). » Damascius, dans la *Vie d'Isidore*, confirme cette doctrine : « Sadye, dit-il, eut pour fils, ceux qu'on nomme *Dioscures*, qui est la traduction du mot *Cabires* (5). »

Enfin, Varron s'exprime ainsi : « Ceux que les livres des augures désignent sous le nom de *Divi potes*, sont les mêmes qu'en Samothrace on appelle *Θεοὶ δυνατοί* (6). »

C'est en lisant le nom de *Τάυτος* parmi les Phéniciens que Dodwell paraît transporté de fureur.

Qui peut supporter de voir Abraham, de voir le fameux Hermès devenus originaires de Phénicie ?

Rép. Quant à Abraham, c'est Dodwell qui l'a vu où il n'est pas dans Sanchoniathon. Quant à Hermès ou *Τάυτος*, voici une autorité bien recommandable, bien antérieure à Philon et à Porphyre, qui le déclare phénicien. C'est encore Varron : « Les premiers dieux, dit-il, le Ciel et la Terre, sont les mêmes que Sérapis et Isis en Egypte, Taautés et Astarté chez les Phéniciens, Saturne et Ops dans le Latium (7). » Je m'étonne que ce témoignage si décisif dans la question ait été passé sous silence par tout le monde. Il me paraît aujourd'hui incontestable que *Τάυτος* ou *Ταυτήτης* comme l'appelle Varron, est acquis de droit à Sanchoniathon.

Il en est de même de Jupiter Bélus, qui est, selon Dodwell, Assyrien, de Typhon Egyptien, d'Adodus Syrien, d'Esculape que Sanchoniathon fait fils de Sadye, et que Dodwell présente comme contemporain de Minerve, laquelle disputa l'Attique à Neptune sous Cécrops avant la guerre de Troie à laquelle les enfants d'Esculape prirent part. Quand, dit-il, les Phéniciens ont-ils eu sous leur domination l'Egypte, l'Assyrie et l'Attique ?

Rép. Cet emportement contre le Bélus phénicien, est tout à fait déplacé. Son existence est établie par la Bible où il s'appelle *Baal* qui n'est qu'une prononciation différente du même nom. C'est à lui qu'Achab, genre d'Ethbaal, roi de Sidon, éleva un temple dans Samarie (8). C'est encore lui qu'Hésychius désigne sous le nom de *θαλάσσιος Ζεὺς ἐν Σιδῶνι τιμᾶτος* (Jupiter maritime qui est adoré à Sidon). Virgile fait remonter jusqu'à lui l'origine de Didon (9).

Dorothee, ancien poète sidonien, cité par Firmicus, le regarde comme fondateur de Babylone :

*Ἀρχαίη Βαβυλῶν Τυρίων Βήλοιο πάτριμα,
Υστάτα δ' Ἀραβίη γέτωρς χθονὸς Αἰγύπτου.*

« ancienne Babylone, fondation de Bélus le Tyrien, et l'Arabie, dernier pays, voisin de la terre d'Egypte. » On trouvera de savants détails sur tous les *Bélus*, dans les *Exercitationes Plinianae* de Saumaise, page 1227 et suivantes de l'édition de Paris ; dans les *Origines Babylonicæ* de Périzonius, page 74 et suivantes ; lesquels ne trouvent rien d'étrange à l'existence de ce Bélus phénicien. Mais pourquoi s'irriter contre lui, quand les Egyptiens en ont revendiqué l'origine et ont prétendu que le père de Danaüs et d'Egyptus, Bélus, a fondé Babylone (10) ? Xiphilin nomme Jupiter Bélus adoré dans la ville d'Apanée en Syrie. En voilà assez sur ce personnage.

Typhon est un personnage multiple qui appartenait à beaucoup de mythologies. En Egypte, il est célèbre comme l'adversaire d'Osiris (11) ; il ne l'est pas

(1) Tome XXIII, p. 40, des *Mémoires de l'Académie*.

(2) *Τοὺς Τυνδαρίδας φασὶ τὴν τῶν Διοσκούρων ἀξίαν ὑπελαθεῖν, πάλιν νομιζομένων εἶναι θεῶν.* Sextus Empir. *Adv. mathem.*, IX, 36. — On trouvera de grands détails sur les premiers *Dioscures* dans Henslerhus sur *Lucien* (t. I, p. 282) ; Fréret, *Histoire de l'Acad.*, t. XXVII, p. 15 ; Sainte-Croix, *Mystères du paganisme*, t. I, p. 44.

(3) *Αἰγύπτου οὐτε Ποσειδῶνος οὐτε Διοσκούρων τὰ δνομάτᾳ φασὶ εἶδέναι.* Hérodote, *Euterpe*, 43.

(4) *Prolegomen. ad Panthæum Ægypti.*, p. 60. « Quod ad ipsum Cabirorum nomen attinet illud fateor esse non Ægyptiacæ, verum phœnicicæ origiuis, et à Phœnicibus ad Græcos pervenisse. Sunt enim Cabiri quemadmodum philologorum plerisque placet, *Cabirim Dei magni.* »

(5) *Σαδύωρ γὰρ ἐγένοντο πατέρας οὓς Διοσκούρους ἐραγνηνοῦσαι καὶ Καβίρους.* *Bibliothèque de Photius*, p. 1073.

(6) *De lingua Latina*, c. 4. « Hi quos angurum libri scriptos habent sci : *Divi potes*, sunt pro illis qui in Samothrace *Θεοὶ δυνατοί.* »

(7) *De lingua Latina*, c. 4. « Principes dei *Cælum* et *Terra* ; hi et iidem qui in Ægypto *Serapis* et *Isis*, qui sunt *Tautes* et *Astarte* apud Phœnicos, et iidem principes in Latio, *Saturnus* et *Ops.* »

(8) V. III des *Rois*, c. xvi, v. 52 et passim. V. sur le *Bélus* phénicien, Flav. Josèphe, *Orig. Judaic.*, viii, c. 7 et ix, c. 6.

(9) *Hic regina gravem gemmis auroque poposcit Impletivque mero pateram, quam Belus et onnes* (*Æneid.* l. I, v. 728.)

Ubi videndus Servius

(10) V. Apollodore, livre II ; Diodore, l. xxviii. (11) Son nom égyptien, suivant Plutarque, est *Seth* (Σῆς) *Bebon* (Βεβών), et *Smy* (Σμυ). *De Iside et Osiride*, n. 19, 26, 31.

moins en Grèce comme l'un des géants, fils de Ghé et du Tartare (1).

Ἐπιλότατον τέκε παῖδα Τυφῶνα Γαῖα κελώρη,
Ταρτάρου ἐν φιλότητι διὰ χροσπῆν Ἀγροδίτην.
« Ghé engendra pour dernier enfant Typhon,
qu'elle avait eu de Tartare auquel elle s'était
unie par l'entremise de Vénus florée. » C'est en
Cilicie qu'Homère place son tombeau :

Εἰρ Ἀρμίωσι δὴ κεῖται Τυφῶνος ἔμμηνα εἰνός.
« Dans Arimée où l'on dit que se trouve le tom-
beau de Typhon. » C'est en Sicile, sous l'Etna,
d'après Apollodore et Virgile (2). C'est dans le lac
Serbonide, aux confins de la Syrie et de l'Égypte,
que le font périr Hérodote (iii, 8), Apollonius
de Rhodes (ii, 1215).

Apollodore, dans son premier livre, donne avec
étendue la lutte souvent incertaine de Typhon, fils de
la Terre et du Tartare, avec Jupiter, la fuite des
dieux en Égypte devant sa poursuite, et leur mé-
tamorphose en animaux, la marche contraire des
deux ennemis jusqu'à ce qu'après l'avoir écrasé
par la foudre, Jupiter ne trouve d'autre moyen de
le comprimer à jamais qu'en lui imposant l'Etna sur
le corps.

Il est le père de tous les êtres malfaisants : ainsi
c'est de lui et d'Echidna (la vipère), que sont nés
la Chimère que combattit Bellérophon (3) ; le lion
de Némée, pag. 87 ; le dragon qui gardait le jar-
din des Hespérides, pag. 102 ; le chien Orthros
qui gardait les vaches de Géryon, pag. 100 ; l'aigle
qui dévorait le foie de Prométhée sur le Caucase,
page 103 ; enfin, le sphinx qui posait des énig-
mes aux portes de Thèbes, qu'Oédipe fit périr
après les avoir expliquées, page 148. Ce nom
purement grec est évidemment une traduction plutôt
qu'une altération du nom égyptien.

Pour revenir au Typhon égyptien, nous voyons
par Plutarque qu'il appartenait autant à la Syrie
et à la Judée qu'à l'Égypte ; voici ses paroles :
« Ceux qui disent que Typhon s'enfuit du combat
monté sur un âne, que sa fuite dura sept jours,
qu'après s'être mis en lieu de sûreté il donna le
jour à Jérusalem et Judée, me semblent ramener
le récit à l'histoire des Juifs (4). » C'est ce qu'a
fait Bochart en y réunissant beaucoup de circon-
stances (5).

De cet ensemble de faits, on peut conclure que
Typhon a été un agresseur des Égyptiens plutôt
qu'un Égyptien lui-même, et on peut sans invrai-
semblance lui donner une origine phénicienne ou sy-
rienne autant qu'égyptienne.

L'Adodus syrien peut aussi bien appartenir à la
Phénicie. Les limites de ces deux pays étaient trop
mêlées, pour qu'il n'y ait pas entre eux beaucoup
de réciprocité et de confusion ; d'ailleurs rien ne
prouve que cette théogonie du phénicien se ren-
ferme dans les limites très-réserées de la Phé-
nicie, surtout depuis l'établissement des Hébreux,
qui n'aurait consisté qu'en une langue de terre
entre la mer et le Liban. Lors du premier éta-

blissement des peuples, auquel remonte le récit de
Sanchoiathon, ces divisions de géographie poli-
tique n'existaient pas telles que les conçoit
Dodwell.

La Syrie, l'Assyrie, la Mésopotamie, la Judée,
sont nécessairement comprises dans l'ensemble du
pays où nous place Sanchoiathon. La vie pasto-
rale, qui occupe une grande surface, jointe au pe-
tit nombre d'habitants de la terre, suppose une
grande mobilité dans les occupations de terrains ;
cet Adod, sous le nom d'Adad ou Hadad, ou Ben-
hadad est fréquent parmi les noms des rois de
Syrie ; et Josephé (6) déclare positivement que le
dieu et le roi Adad sont le même.

J'en viens à Esculape ; Dodwell paraît ne con-
naître que le dieu d'Epidaure ; mais l'Esculape
phénicien est beaucoup plus ancien que le fils
d'Apollon.

Damascus, dans la Vie d'Isidore, cité par Pho-
tius (7), en fait la distinction : « L'Esculape, dit-il,
qu'on adore à Béryte, n'est pas le même que l'Es-
culape des Grecs, ni que celui des Égyptiens ; c'est
un indigène de la Phénicie. » Ὅτι ὁ ἐν Βε-
ρυτῷ Ἀσκληπιὸς οὐκ ἔστιν Ἕλλην, οὔτε Αἰγύπτου,
ἀλλὰ τις ἐπιχώριος Φοινίξ. Dodwell a mis en marge
de son livre qu'on ne devrait ajouter aucune foi à
Damascus, qui n'a fait que copier Philon. Ce n'est
plus là de la critique ; ce sont des arguments con-
tre ceux qui accusent les Chrétiens de cette suppo-
sition ; car Isidore et Damascus étaient de zèles
païens, qui, s'ils ont copié Philon, lui servent de
garants. Mais contre Dodwell, qui accuse Philon
d'imposture, il n'en est pas de même. Toutefois rien
ne justifie cette exclusion donnée à Isidore, qui tirait
vanité, dit Damascus, de son explication d'une
fable très-embrouillée qui fut reçue par Marinus,
avec les plus grands applaudissements : « Comme il
avait apporté une grande lumière dans une épaisse
ténacité, Marinus accueillit avec beaucoup de bien-
veillance le discours de ce jeune homme et l'admira
je ne puis dire jusqu'à quel point (8).

L'Esculape phénicien avait un temple à Car-
thage, dans la Byrsa : μάλιστα τῶν ἄλλων ἱμα-
ρέων τὰ καὶ πλοῦστον le plus beau et le plus riche de
tous, dit Appien (9) ; ce fut le refuge des derniers
Carthageois et des transfuges qui l'incendièrent,
lors de la prise de cette ville par Scipion Émi-
lien (10).

Il paraît que cet Esculape phénicien avait de
nombreux adorateurs sur toute la côte d'Afrique.
Apulée dans son Apologie (11) parle d'un discours
sur Esculape, prononcé à Oea qui lui fit beaucoup
d'honneur. Enfin le même Apulée, parlant des apo-
théoses, dit : « Ils nomment dieux, ceux qui ayant
déployé une grande prudence dans le cours de leur
vie, ont été ensuite honorés par l'érection de tem-
ples et de cérémonies religieuses ; ainsi en Béo-
tie, Amphiarus ; en Afrique, Mopsus ; en Égypte, Osiris ;
d'autres en d'autres lieux. Esculape par-
tout (12). » Sa consécration était donc universelle :

(1) La Théogonie d'Hésiode, vers 821. — V. aussi
l'Hymne d'Homère à Apollon.

(2) *Enéide*, l. ix, v. 716.

(3) Apollod. l. x, p. 17, éd. de Comelin, p. 71.

(4) Οἱ λέγοντες ἐκ τῆς μάχης ἐπὶ θου τοῦ Τυφῶντι
τὴν φυγὴν ἐπτά ἡμέρας γενέσθαι, καὶ σωθέντα γεν-
νῆσαι παῖδας Ἱερουδίου καὶ Ἰουδαίου, αὐθόθεν
εἰσι κατὰθλοι τὰ Ἰουδαϊκά παρέλκοντες εἰς τὸν μύ-
θον. *De Iside*, n. 14.

(5) *V. Hierozoicon*, 1re part., l. ii, c. 34.

(6) *Ant. Jud.*, ix, 4.

(7) *Codex Bezae*, p. 1073.

(8) Ἐν σκότῳ βωκιστῆρ πολὺ φῶς ἀνάβας, τοῦτον
ἀπαεῖζαντο τοῦ νεανίσκου τὸν λόγον καὶ ἤγαθήσαν

οἱ ἀμφὶ τὸν Μαρτῖνον πῶς οἶσι σφόδρα. *Id.* 1073.

(9) *In Punicis*, c. 81, p. 134.

(10) Voir le même Appien, *Ibid.*—Strabon, xii,
14. — Tit-Live, l. xli.

(11) Ea disputatio celebratissima est ; vulgo legi-
tur, in omnibus manibus versatur ; non tam facun-
dia mea, quam unctione Esculapii religiosi Oen-
sibus commendata. *Apologie*, p. 225.

(12) Deos appellant qui prudenter vitae curriculo
gubernato, pro numine postea ab hominibus prodi-
ti, fanis et caerimoniis vulgo advertuntur ; ut in Beo-
tia, Amphiarus ; in Africa, Mopsus ; in Égypto,
Osiris ; alius alibi gentium ; Esculapius ubique.
De deo Socratis, p. 357.

voici de quoi calmer l'irritation nerveuse de Dodwell (1).

Dodwell, satisfait des preuves par lesquelles il croit avoir ancanti Sanchoniathon, se livre à une discussion sur la circoncision, et prétend que Philon l'attribue à tort aux Phéniciens, attendu que l'Écriture parle sans cesse des Philistins comme incircocis (2). Il se peut que les Philistins dérogeassent à une pratique assez générale de la race phénicienne, mais Hérodote le leur attribue incontestablement en déclarant qu'ils tenaient cet usage des Égyptiens, ce qui est relatif à l'usage de la circoncision (3).

Quant aux sacrifices humains, en l'honneur du Saturne phénicien, ils sont tellement avoués que Dodwell n'essaye pas de les contester; mais toutefois il chicane encore Philon à ce sujet. Comme c'est sans cause, je passerai à l'examen des écrivains auxquels il peut attribuer cet ouvrage.

II.

Ecrivains auxquels Dodwell a attribué les fragments de Sanchoniathon. — Porphyre et Philon. — Réfutation de cette supposition. — Époque où la mythologie grecque a été expliquée par des allégories. — Époque où les écrivains païens ont parlé comme Moïse. — Jackson admet et Van Dale ne rejette pas Sanchoniathon. — Adversaires récents : De la Barre. — L'abbé Foucher. — Stillingfleet. — Meiners. — Leur réfutation.

Comme je l'ai dit dans mon premier article, je vais examiner ici quels sont les écrivains auxquels Dodwell attribue les fragments de Sanchoniathon. Le premier est Porphyre, mais la citation d'Athénée le réduit à considérer Philon comme le faussaire. Quel a pu être son but? Voici ce qu'a supposé Dodwell : Philon de Byblos est le même qu'Hérennius Philon, nommé par Suidas et Origène. On voit par ce qu'en dit ce dernier, qu'il avait de l'aversion pour les Juifs (4), et pour atténuer l'impression favorable qu'avait produite la réponse de Josèphe à Appion, il aurait imaginé cette fable du Sanchoniathon. Josèphe écrivait pendant la treizième année de Domitien, et Philon a vécu jusque sous Adrien.

Réponse. Voilà une fable opposée à ce qu'il appelle une fable; car je voudrais voir en quoi Philon réfute les arguments de Josèphe contre Appion, et je n'y puis parvenir. Et pour faire voir qu'il a moins de critique que de passion, il nous donne sa mesure sous ce rapport (5); ainsi, il ne voit aucun imposteur parmi tous les auteurs qu'Eusèbe cite dans son neuvième livre comme ayant célébré la gloire des Juifs (6). Hermès-Trismégiste n'est pas un chrétien pour Dodwell, comme l'a cru Casaubon qu'il réfute; mais un païen, puisqu'il nomme le soleil le plus grand Dieu qui soit dans les cieux. Il croit à l'existence des pifiers sacrés; il cite Orphée lorsqu'il parle d'Abraham, et les oracles en faveur des Juifs, comme si cela pouvait faire autorité.

Après ces preuves de mauvaise critique, il nous donne l'exposé des motifs qui ont engagé Philon à composer une cosmogonie, et dans cette partie toute d'imagination, il divague avec un grand savoir, accumulant les choses les plus incohérentes *quæ non pertinent ad rem*.

M. Dodwell fait (page 100) une observation judicieuse sur l'espèce d'allégorie que Philon veut ex-

plure. « Ce n'est pas, dit-il, qu'il veuille bannir du corps de la fable toute imagination poétique, ni toutes ces paraboles dont les anciens et les orientaux surtout étaient si avides. C'est le bouleversement complet de leur première histoire et sa transformation en un système de philosophie naturelle, qui fait de Jupiter, l'Éther; de Junon, l'air; de Vesta, la terre, etc. C'est cette manie de traduire l'histoire de personnes vivantes et agissantes, en phénomènes de la nature, par une prosopopée continue qui dégénère en roman (7); voilà ce qu'il réprouve, mais non les allégories telles que celles des mystiques dans les saintes Écritures. Cependant, continue-t-il, à la fin ces allégories fondues dans le corps de l'histoire en rendent l'intelligence difficile, lorsque les traditions primitives se sont effacées, et, jouissant d'une autorité égale au reste, elles compromettent l'ensemble. Ce sont ces allégories qui se sont introduites dans les théogonies célèbres d'Hésiode et des poètes cyclopiques (οἱ περιηγημένοι κυκλωπῶν), fameux par les gigantes machines, titanomachies qui ont obscurci la vérité. »

M. Dodwell trouve que Philon, avec son prétendu Sanchoniathon, est tombé dans le même égarement qu'il reproche aux poètes grecs. Suit une grande digression sur l'origine des rivières, notamment du Nil, que je passe parce qu'elle n'a point trait à la question. — (Page 110) Il veut que le nom de Sanchoniathon soit une altération de Sanchis, prêtre égyptien qui fit connaître l'Atlantide à Solon; puis digression sur les Atlantiens qui ne sont selon lui que les Atlantes.

Après cette minutieuse revue du livre de M. Dodwell, qui n'est pas connu, que peu de gens ont lu, que moins de gens liront encore, mais dont on se prévaut comme ayant réduit en poudre le faux Sanchoniathon, je finirai par traduire son dernier chapitre, qui fera connaître exactement toute sa pensée dans cette attaque; elle ne sera pas, je crois, entièrement conforme à celle du plus grand nombre des adversaires du Phénicien, qui réclament Dodwell comme leur partisan. Entendons-le :

« Je ne puis voir que cette découverte de la fausseté du livre de Sanchoniathon porte le moindre préjudice à la cause dans laquelle se trouvent engagées des personnes aussi pieuses que savantes, qui se sont servies de cet auteur pour expliquer ou confirmer des passages historiques ou philosophiques de l'Écriture. S'il existait parmi les antiquités païennes un seul ouvrage qui pût rivaliser avec les saintes Écritures, soit d'ancienneté, soit d'authenticité, il pourrait y avoir quelque apparence de raison à rapprocher ces écrits; on pourrait tenter de confirmer par des antiquités égales, des passages des Livres saints pour l'usage de ceux qui ne leur accordent pas une préférence absolue, à cause de leur inspiration divine; mais nous n'avons jamais oui dans aucun récit païen antérieur à la traduction des Septante rien qui se rapportât aux choses mentionnées dans les saintes Écritures. Ce fut cette publication qui excita l'émulation; c'est alors que Bérose, Manéthon, Ménéandre et Lætus publièrent leurs recherches. Nulle mention du chalcéen Xisuthrus, des Hycousis égyptiens, d'Abraham ou de Moïse, du déluge universel dans Ctésias, Xénon, Hérodote, ou tel autre des plus anciens écrivains dont l'authenticité est incontestable. Lorsque

(1) C'est de ce même Esculape que parle Arnobe, l. vii, p. 201, de l'édition de Rome, lorsqu'il dit : *Æsculapii geritur celebraturque vindemia*. Il n'est pas la question du dieu d'Epidaure, l'auteur et le dieu sont africains. On peut voir, sur cet Esculape, Davies, *ad Cic. de natura deorum*, l. iii, c. 25. — Marsham, *ad sæcul. primum rer. Egypt.*, p. 29.

(2) *Juges*, xiv, 4. — *I Rois*, xvii, 36-38.

(3) Φαίνικας ... ὀμολογῶσιν παρ' Αἰγυπτίων μεμα-

θημένοι ... περιετέμνουν τὰ αἰθόλα, η, 104. Aristophane au vers 507 des *Oiseaux* appelle les Phéniciens Ψαλοῦς, *circocis*.

(4) Page 534, édition des Bénédictins, t. I.

(5) Pages 67 et 70.

(6) Voyez ce qu'en a dit Walkenaer, *sur Aristobule*, p. 17.

(7) Ἄλληγορήσας, τοῖς τε φυσικαῖς καὶ κοσμικαῖς πᾶσι ἐν ἀναμίξει.

ces nouveaux historiens publièrent leurs relations, les prétendues archives d'où ils les tiraient, suffisaient seules pour les rendre suspects. C'étaient en effet des piliers sacrés renfermés dans des sanctuaires inaccessibles à ceux qui auraient voulu se convaincre par leurs propres yeux. Les saints Livres venaient d'être traduits seulement alors ; mais les originaux existaient depuis des temps infinis dans des livres accessibles et intelligibles pour quiconque voulait prendre la peine d'en apprendre la langue.

« Je n'insisterai pas sur la traduction prétendue faite dans le temps de Platon ; les plus forts arguments en sa faveur sont les emprunts qu'on croit qu'il lui a faits, et que je ne absolument. Cette supposition est diamétralement contraire à l'histoire beaucoup mieux attestée d'Aristée, sur la traduction faite par les ordres de Ptolémée Philadelphe. J'adopterais de préférence les exemples plus anciens de l'historien Théopompe et du poète Théodecte, qui ont vu et compris les livres des Juifs avant la traduction de Philadelphe, à ce qu'assure Démétrius de Phalère dans la relation d'Aristée (1). Le livre de Daniel fut montré à Alexandre le Grand, si nous devons nous en rapporter à Joseph (2). C'est l'époque la plus reculée que nous ayons de la connaissance de ces livres par les Grecs, soit quant à leur désir de les connaître ou à leur capacité de les entendre. On ne saurait remonter plus haut. De plus, la contradiction dans les récits des mêmes faits, soit de la part des nations entre elles, soit des auteurs d'une même nation, est une preuve qu'ils n'écrivaient pas sous la même pensée, comme l'observe Joseph, ni d'après les mêmes originaux.

« Quant aux Juifs, leur accord prouve qu'ils puisaient aux mêmes sources. Le Pantateuque des Samaritains doit, suivant toutes les vraisemblances, avoir été reçu par eux avant les Septante, puisqu'alors l'exaspération entre les deux peuples était au plus haut degré, et ils n'auraient rien voulu recevoir des Juifs. Ils auraient reçu également les prophètes en même temps ; mais on doit croire que la collection n'en était pas encore faite. Enfin les Samaritains ont conservé le caractère hébraïque ancien et n'ont pas reçu celui d'Esdras.

« D'après ces motifs, je ne crois nullement raisonnable d'opposer ces récits païens aux saintes Ecritures, ni d'y puiser quoi que ce soit pour ajouter à leur crédibilité, en raison de l'accord avec des autorités si peu dignes de foi. »

Dodwell, en chrétien zélé, n'a vu dans Sanctioniathon qu'un adversaire de Moïse ; c'est ce qui l'a déterminé à en attaquer l'authenticité. Il a compris dans la même proscription Béroze et Manéthon ; il a admis sans réserve le récit d'Aristée, aussi bien que de nombreuses autorités citées par les premiers apologistes, dont quelques-unes sont très-suspectes aux yeux des critiques plus récents.

Le docteur John Jackson, qui a publié à Londres, en 1753, en 3 vol. in-4°, des *Antiquités chronologiques*, avait connaissance de la dissertation de Dodwell ; il s'exprime ainsi sur son compte : « Je pense que ces arguments sont trop faibles pour mériter une réfutation particulière ; ils sont tels qu'ils ne peuvent satisfaire aucune personne savante, versée dans l'histoire ancienne. » Aussi, dans sa chronologie phénicienne, a-t-il suivi Sanctioniathon en cherchant à l'expliquer et non à le combattre.

On compte à tort Van Dale parmi les agresseurs

de Sanctioniathon. Le peu de pages qu'il lui a consacrées à la suite de sa *Dissertation sur Aristée*, où il diffère entièrement d'opinion avec Dodwell, n'avait d'autre but que de réfuter l'étrange assertion de Huet, que le Τάζυρος est Moïse, et que Jérombal de Porphyre est Cédron. Au reste, cet écrit n'est pas distingué par la critique et n'est pas d'un grand poids dans la balance.

Pour venir à des attaques positives, il faut descendre à des temps bien postérieurs.

M. de la Barre, membre de l'Académie des Inscriptions, a laissé des *Mémoires sur la religion de la Grèce*, dont le premier, compris au XVIe vol. de la collection, contient une digression sur Sanctioniathon ; il paraît avoir ignoré l'écrit de Dodwell ; il donne une analyse très-incomplète des fragments qu'il termine en disant, « qu'il n'est pas possible de douter de la mauvaïse foi de l'auteur, puisqu'il raconte un si grand nombre de choses incroyables, dont la fausseté est manifeste. »

Toutes les théogonies encourent le même blâme. L'ordre et la liaison, à mon gré, les accuseraient plutôt de contrefaçon. On ne voit pas que le roman d'Evehémère fut incohérent.

« Personne, dit-il, avant Philon, n'a nommé Sanctioniathon. »

On peut en dire autant de Mochus qui n'est connu que par Joseph, lequel en parlait d'après la traduction grecque de Lætus. Mochus était contemporain de Sanctioniathon ; ils ont eu un sort semblable : celui de devoir toute leur célébrité à des traducteurs grecs et de n'avoir été nommés que par des écrivains très-récents : Diogène-Laërce, Joseph. Athénée, Jamblique dans la *Vie de Pythagore*, Damascius dans son livre des *Principes*. Ce fait démontre combien peu les Grecs cherchaient à connaître l'histoire des autres peuples, sauf des Egyptiens et des Perses ; mais la décadence ancienne de la Syrie et de la Phénicie les avait rendus fort indifférents à leur histoire. Les Romains en ont agi de même pour Carthage. L'argument négatif tiré du silence des anciens auteurs est tout à fait insignifiant.

Il veut que Sanctioniathon ait vécu sous Alexandre, « époque, dit-il, où les beaux esprits soutenaient que les dieux avaient été des hommes. »

Cet anachronisme ne mérite aucune réfutation. Sanctioniathon est un très-ancien auteur ou n'est réellement pas. Au reste, M. de la Barre ne discute pas, il tranche et sans avoir étudié la question.

M. l'abbé Foucher s'est également inscrit parmi les adversaires de Sanctioniathon (3). « L'histoire dont on donne le fragment, dit-il, a-t-elle été composée par un Phénicien antérieur à la guerre de Troie ? c'est ce dont on ne nous donne aucune preuve. »

Rép. Quelle autre preuve en veut-il que l'assertion de Porphyre, Tyrien lui-même, qui le déclare ?

« Mais l'autorité de Porphyre est nulle sur ce point. »

Rép. Un écrivain aussi savant que Porphyre est récusable par cela seul qu'il est Porphyre ? c'est ce qu'a tenté de faire croire Dodwell, par la raison qu'il voyait dans cet écrit une attaque à la religion chrétienne dont Porphyre était l'ennemi avoué. Mais il a été obligé lui-même d'abandonner ce moyen d'attaque et de se replier sur Philon dont il fait un faussaire. On ne sait pas si M. Foucher

(1) Voilà la preuve d'une crédulité bien robuste de la part de Dodwell, puisque non-seulement il ne révoque pas en doute la fable d'Aristée, mais qu'il admet comme prouvé un des passages les plus absurdes de cette fable, ce qui a rapport à Théopompe

et à Théodecte.

(2) *Antiq.*, liv. xi, c. 8.

(3) Voir tome XXXVIII des *Mémoires de l'Académie*, page 452.

partageait les idées du savant Anglais ; mais quelle que fût sa façon de penser, son laconisme ne peut mieux réussir que les raisonnements de Dodwell.

« L'autorité de Philon de Byblos n'est pas d'un grand poids. »

Rép. Voilà encore une manière d'argumentation qu'exclut la critique. Montrez pourquoi ?

« Un simple fragment nous conduit depuis le commencement du monde jusqu'au règne de *Cina*, surnommé *Phœnix* : que contient donc le reste ? »

Rép. M. l'abbé Foucher n'a pas bien étudié la citation d'Eusèbe. Elle se compose d'une foule de petits passages morcelés, au milieu desquels s'interposent des réflexions d'Eusèbe et de Philon. Il faut un peu d'attention pour en détacher ce qui est de l'auteur original. J'en ai compté onze, et Lydus, *De ostentis*, dont nous devons la publication à M. Hase, cite, page 274, comme appartenant au deuxième livre des *Phœnixion*, de Sanchoniathon, tout ce qui a trait à *Cronos*, *Saturne*.

« L'auteur expliquait-il dans le reste, dit M. Foucher, l'invasion des Pasteurs en Egypte ; leurs guerres contre les Egyptiens ; l'établissement des Philistins dans la Palestine ; la retraite d'une partie des pasteurs en Phénicie ; le long séjour qu'y firent Abraham, Isaac et Jacob ; les conquêtes de Josué, les guerres des Chananéens contre les Israélites, la fondation des villes, &c. »

Rép. Voilà, certes, une étrange témérité, de vouloir dicter à un écrivain qu'on suppose contemporain de la guerre de Troie, ce qu'il a dû écrire, d'en faire un commentaire des livres saints. Trouve-t-il dans Hérodote, dans aucun des anciens qui ont écrit sur les premiers âges du monde, rien de semblable à ce qu'il réclame du phénicien ? le déluge universel n'est indiqué par aucun d'eux ; c'est une observation très-judicieuse de Dodwell, ce n'est que depuis la publication des Septante, qu'on l'a vu figurer dans les historiens des temps primitifs. Diodore de Sicile a-t-il rien connu de ce qu'il demande à Sanchoniathon ? il s'étonne d'ailleurs de ce qu'il demande à la première histoire de l'Égypte.

« Il est évident, par la manière dont Eusèbe parle de ce livre, qu'il n'en connaissait que ce fragment, et qu'il l'avait tiré de Porphyre. »

Rép. On ne saisit pas le but de cet argument. Porphyre est-il le faussaire ? mais non, puisqu'il a nommé Philon. Pourquoi Eusèbe, dont l'érudition était immense (on n'en peut douter), n'aurait-il pas en recours à l'ouvrage même de Philon ?

« Le reste de l'histoire méritait bien son attention dans une préparation évangélique, car il devait en résulter des preuves propres à confirmer puissamment le récit des livres de l'Ancien Testament. »

Nous voici retombés dans le commentaire biblique de M. l'abbé Foucher veut tenir de Porphyre et de Philon. Mais c'est l'illusion qui a égaré Huet. Il n'y a aucune suite dans sa manière d'envisager cet auteur ; est-ce un fauteur ou un détructeur du christianisme qu'il attaque ? et puis M. Foucher a peu saisi le plan d'Eusèbe. Le nom de *préparation évangélique* ne peut être le titre exact de son livre. C'est une *préparation à la démonstration évangélique*. Ce n'est qu'un prolégomène à la démonstration d'abandonner la loi de Moïse pour suivre l'évangile du *devoir*. Il établit d'abord la préférence de la première sur toutes les opinions religieuses répandues dans l'univers, et pour cela, il puise des lambeaux d'ancienne théologie des Phéniciens dans Sanchoniathon, des Egyptiens dans Diodore de Sicile, ainsi que des Atlantiens, des Grecs dans le même et dans Plutarque, des Romains dans Denys d'Halicarnasse. Il court ensuite aux autres sujets qu'il s'est proposé de traiter. Si, d'après l'idée de

M. Foucher, il avait dû discuter et épouser chacun des ouvrages qu'il citait, tout son plan était interverti. On ne sait pas même ce qu'il aurait pu être.

On voit, par ce qu'ont dit ces messieurs, que le Sanchoniathon qu'ils ont attaqué, est un être imaginaire, rempli d'allusions qui leur appartiennent et de suppositions qu'ils lui attribuent. On peut leur appliquer ce mot de l'éditeur de l'ouvrage de Cumberland, relativement à Dodwell : « Ce que M. Dodwell a écrit sur ce sujet, est plutôt l'expression de son inclination à ne pas croire qu'une suite de preuves contre l'authenticité de l'ouvrage. »

Stillingfleet, dans ses *Origines sacrées*, se proposant d'établir la préférence du récit cosmogonique et historique de Moïse sur les autres relations, combat Sanchoniathon aussi bien que Manéthon et Béroë, sans s'occuper de leur authenticité ; il combat l'anachronisme dont Porphyre lui paraît convaincu, en faisant à la fois Sanchoniathon contemporain de Sémiramis et de la guerre de Troie ; ce point sera discuté. Examinant l'opinion que *Jéroboam* et *Gédéon* sont un même personnage, il reconnaît que Sanchoniathon a pu puiser dans ses mémoires sans qu'ils fussent d'un contemporain. Quant à l'auteur, en lui-même il l'accuse de beaucoup d'in vraisemblance et même d'absurdités, mais croit que c'est à tort que le premier antagoniste Ursinus a dit que les gnostiques avaient fourni à Philon les noms de *Protopogon* et d'*Eon* qui sont significatifs ; ce sont ces derniers qu'il accuse de plagiat, et croit qu'ils doivent plus à Sanchoniathon qu'à Hésiode. C'est sans motif, selon lui, qu'on veut faire cet ouvrage moderne par cela seul qu'il prétend à une haute antiquité. S'il en eût été ainsi, les adversaires de Porphyre, Eusèbe à leur tête, auraient dévoilé cette fraude.

Stillingfleet n'a pas connu, à ce qu'il semble, l'ouvrage de Dodwell dont il ne dit rien.

Le docteur Meiners, dans un ouvrage *Sur la connaissance que les anciens ont eue du vrai Dieu*, publié à Lemgow, s'est rangé au nombre des adversaires de Sanchoniathon qui reconnaissent les païens comme falsificateurs. Aucun argument nouveau de sa part n'a été ajouté à la force de ceux que nous avons combattus, soit venant de Dodwell, soit des autres ; il suffira d'avoir cité son nom.

Après avoir épuisé ou à peu près la série des adversaires de Sanchoniathon, qui ont vu dans ses fragments une attaque contre la religion ou au moins une supposition émanée du paganisme, je viendrai dans le prochain article, à ceux qui l'ont cru le produit d'une fraude pieuse.

III.

Ecrivains qui ont cru le livre de Sanchoniathon le produit d'une fraude pieuse. — Lobeck. — Examen des raisons qu'il en donne et des autorités qu'il cite.

— *De quelle Sémiramis Sanchoniathon était-il contemporain. — Résumé.*

Comme je l'ai annoncé dans mon dernier article, je vais examiner maintenant quels sont les écrivains qui ont cru que le livre de Sanchoniathon était le produit d'une fraude pieuse ; ce qui les a induits dans cette pensée, c'est l'usage que certains auteurs modernes ont fait de ce document pour confirmer les traditions mosaïques. De là ils ont conclu qu'Eusèbe avait eu un même dessein en les publiant, ou plutôt en les supposant, et qu'il en était le véritable auteur. M. Lobeck, professeur à König-berg, a résumé leur moyens d'attaque dans un ouvrage intitulé *Aglaophamus* (1). Je vais donc le suivre pas à pas comme j'ai fait à l'égard de Dodwell.

OBJECTION. M. Lobeck commence par combattre

(1) T. II, p. 1265.

l'opinion de ceux qui, comme Heyne, Beck et M. Orelli, mitigent le verdict contre Sanchoniathon, et ont vu un ouvrage ancien, mais interpolé dans certaines parties. Ce *mezzo termine* est inadmissible, dit-il ; comment faire la part de la vérité et du mensonge ? la raison sur laquelle ils s'appuient, qu'il y a du vrai dans cette fable, prouverait seulement que le falsificateur a voulu lui donner quelque vraisemblance. Annus de Viterbe pourrait user de la même excuse. Et puis quel serait le falsificateur ? Toute la question se réduit, dit M. Lobeck, à savoir si la théologie des anciens Phéniciens est bien telle que nous la donne Sanchoniathon.

Rép. Jablonski se charge de la réponse : « Les traditions du livre de Sanchoniathon, soit qu'on le considère comme un écrivain authentique ou non, sont telles qu'on ne peut pas mettre en doute que tout ce qu'il a dit est puisé dans l'ancienne et véritable théologie des Phéniciens (1).

Cette autorité me paraît au-dessus de tout ce que je pourrais dire, car personne n'était plus versé que Jablonski dans les profondeurs théologiques des anciennes religions. La Croze qui peut lui être comparé, était partisan avoué de Sanchoniathon, mais comme ce n'est pas par des autorités, mais bien par des raisonnements que la question doit se résoudre, suivons ceux de M. Lobeck.

On. On ne pourra juger, dit-il, si cet ouvrage est une expression fidèle de la théologie phénicienne, que si l'on a en sa faveur le témoignage des anciens et d'après des caractères de vérité dans son contexte. Le plus fort argument pour rejeter cet écrit est le silence avant Philon de tous les auteurs grecs et romains.

Rép. Si le silence des auteurs était une cause suffisante pour répudier les ouvrages anciens ; chez les Latins, Phèdre et Velleius Paternulus seraient des ouvrages apocryphes. Athénagore, chez les Chrétiens, est passé sous silence. Polyen n'est nommé que par Suidas, et son ouvrage des *Stratagèmes* n'est pas cité, en sorte qu'on peut douter s'il a été connu de Suidas, et si ceux qu'il nomme ne sont pas des homonymes. Le seul qui en parle est l'anonyme de Gale, *Περὶ ἀπίστων*, *De pane*, c. 11. Pour ne pas sortir des Phéniciens, Hyspiciate, que Lætus avait traduit au dire de Tatien, quoique son nom soit certainement altéré, n'est nommé que par cet écrivain. Si Eusebe le citait, on devrait donc nier la citation.

Il y avait de plus une bonne raison pour qu'on ne parlât pas de Sanchoniathon avant qu'il eût été traduit par Philon. C'est qu'avant que Lætus eût traduit Moelus, le nom de ce dernier était également ignoré ; par la raison que les Grecs, semblables à nos Français, ne savaient et ne se souciaient que de leur langue. Quand on voit que Plutarque, après avoir passé beaucoup de temps à Rome et en Italie, confesse son ignorance de la langue latine (2), on peut juger s'ils apprenaient le phénicien, langue à peu près morte, et où, sauf quelques documents historiques, il n'y avait rien à puiser. M. Lobeck s'étonne de l'insouciance des auteurs grecs à ce sujet, à cause des anciennes et nombreuses relations de commerce entre la Grèce et la Phénicie. De nombreux écrivains tyriens, sidoniens, bériens, figurent parmi les philosophes, les grammairiens et les historiens grecs. M. Lobeck ne paraît pas faire la distinction nécessaire à établir entre la

Tyr d'Hiram et celle depuis Alexandre. Cette dernière était une ville grecque comme Alexandrie d'Égypte, l'une et l'autre tenaient bien peu à l'ancienne gloire phénicienne ou égyptienne ; qu'il cherche dans les nombreux écrivains alexandrins, sauf Eratosthène, des détails sur l'histoire et la religion de l'ancienne Égypte ; qu'il demande aux écrivains de la Carthage romaine des renseignements sur l'ancienne colonie phénicienne ; qu'il consulte les nombreux écrivains espagnols qui ont fleuri à Rome sous les empereurs, sur l'état primitif de la Bétique ou de la Lusitanie, il en obtiendra le même silence.

« Les Tourditaniens, dit Strabon, sont, de tous les peuples de la Bétique, ceux qui ont le plus complètement embrassé les mœurs romaines : ils n'ont plus même le souvenir de leur langue maternelle(3) »

Philon a pu mettre plus de prix que ses devanciers à exhumier un historien oublié dont il restait peu de manuscrits ; cela relevait sa patrie, favorisait ses doctrines religieuses. L'ancienneté des livres saints est incontestable ; les Grecs qui allaient à Tyr allaient aussi à Joppé, Gaza, Ascalon, eh bien ! voit-on qu'un seul Grec en ait dit un mot avant la traduction dite des Septante. On n'y pensait guère. Nous confondons trop notre position avec celle des anciens. A l'époque de la Renaissance, l'antiquité s'est présentée aux regards des peuples étonnés comme le développement le plus admirable de toutes les sciences et de tous les arts ; non-seulement deux belles langues et une riche littérature récompensaient les efforts de ceux qui s'adonnaient à l'étudier, mais on y trouvait des sciences toutes faites. L'histoire avec ses deux appuis, la chronologie et la géographie, les mathématiques avec leur branches, la médecine avec la botanique, la philosophie avec toutes ses dépendances, jusqu'à l'architecture et la musique ; ce à quoi la barbarie du moyen âge n'avait à opposer que de misérables romanciers. Les anciens, au contraire, qu'avait-ils à prendre dans les fouilles des temps antérieurs ? une histoire défigurée par des contes absurdes, rien de plus. Sanchoniathon nous en donne la preuve, Hérodote et Diodore de Sicile nous montrent ce qu'on pouvait en tirer ; et je crois que les prévenus antiques phéniciens que nous nomme Joseph, et d'après lui M. Lobeck, Dios, Ménandre, Philostrate, Théodote ou Diodote, Hiéronyme, Histié et Teucer, ne nous instruaient qu'en se rapprochant des temps plus modernes. Au reste, M. Lobeck convient lui-même de l'impossibilité de fonder une preuve sur cet argument au milieu du naufrage de toute l'antiquité.

Il renouvelle ensuite l'attaque concernant le *Tάριτος* ; qu'il veut donner pour un Égyptien.

Rép. J'ai cité, en réponse à Dodwell, un texte de Varron qui me paraît tellement péremptoire que, s'il y a eu plagiat entre les deux nations, on doit plutôt en accuser les Égyptiens (4).

Il parle de Tyr qui n'a été fondée que depuis Sémiramis, en sorte qu'il en aurait parlé avant qu'elle existât.

Rép. Je discuterai bientôt ce qui concerne l'époque de la Sémiramis contemporaine de Sanchoniathon ; et j'observerai que Tyr ici n'est point la ville, puisqu'il nomme après Byblos, fondée par Saturne, comme la plus ancienne ville phénicienne.

(1) Traditionem Sanchoniathonis sive is scriptor genuinus sive minus, *ex prisca et genuina Phœnicum theologia dimanasse, jure ambigi non potest. Pantheon Ægyptiacum*, t. 1, p. 12.

(2) *In Vita Demosth.*, c. 2.

(3) Οἱ μὲν Τουρδιτανὸι καὶ μάστιχα οἱ περὶ τῆν Βαίτων τελευτῶς εἰς τὸν Ῥωμαίων μεταβέβηκτο τρέπων· οὐδὲ τῆς διαλέκτου τῆς σφετέρης ἐτι μνησμέ-

voit, l. III. Qu'on demande aux Américains de nos jours des éclaircissements sur l'état de cet hémisphère avant Colomb.

(4) Le voici, *De Lingua latina*, liv. iv, c. 10 : « Principes dei Cœlum et Terra : hi dei iidem qui in Ægypto Serapis et Isis, qui sunt Tyanautes et Astarte apud Phœnicus. »

C'est donc le lieu de Tyr qu'il désigne; et ce qui le montre, c'est qu'il n'en parle que pour dire qu'*Hypsouranios* s'y fixa et fut l'inventeur des cabanes de roseau, ce qui ne donne guère l'idée d'une ville. En outre, la Tyr de Sanchoniathon n'est point celle qui fut construite dans une île après la destruction de *Paléotyr* par Nabuchodonosor. Cette Tyr a précédé assez longtemps la prise de Troie; puisque la Tyr insulaire, bâtie des débris de la première, est déjà citée dans les prophètes. La vieille Tyr est nommée dans le *livre de Josué* (1).

Il reproche au rédacteur de cette mythologie le mélange des fables grecques et des traditions juives.

Rép. Outre que le premier reproche atteint d'autres mythologies, il est incontestable que les Phéniciens ont implanté beaucoup de colonies en Europe. On doit leur en attribuer plus qu'aux Egyptiens, qui, de l'aveu d'Hérodote, n'étaient pas adonnés à la navigation; il est donc naturel que leurs idées religieuses se retrouvent dans les peuplades qui remontent à eux. Quant aux traditions juives, elles sont toutes dans les interprétations des modernes et nullement dans l'auteur phénicien.

Il examine ensuite si l'ouvrage sur les Juifs, cité par Porphyre dans son *Livre contre les Chrétiens* (2), est bien de Sanchoniathon ou de Philon. Origène (3) en parle comme l'œuvre de Philon; mais M. Lobeck incline à croire que Philon n'était encore que traducteur, et que l'auteur était Sanchoniathon, qui avait profité des mémoires de *Jerombal*, prêtre du dieu *Jao*.

Rép. Je crois cette opinion erronée; elle est entièrement contredite par Origène, qui nomme l'auteur de l'ouvrage contre les Juifs, Philon, lequel accuse de pseudonymie l'ouvrage d'*Hécatée* sur le même sujet, à cause des éloges pompeux que ce dernier donne à la sagesse du peuple juif. On voit donc que Sanchoniathon ne peut trouver là sa place; mais Sanchoniathon avait consulté les écrits de *Jerombal*, prêtre du Dieu des Juifs, qui les avait offerts à *Abibal*, roi de Bérée. Ce roi et cet *Hierombal* sont presque contemporains de Moïse, dit Porphyre; mais il n'en est pas de même de Sanchoniathon qui est bien postérieur, ayant vécu sous une *Sémiramis*, reine d'Assyrie, qui régna vers le temps de la prise de Troie par les Grecs. Le passage de Porphyre, qui est cité deux fois dans les mêmes termes par Eusèbe (4), a été mal compris par tous ceux qui l'ont interprété; ils ont attribué à Sanchoniathon un *δς* qui concerne évidemment *Hierombal*, ce qui met Porphyre en contradiction avec lui-même. L'écrivain grec avait fait cependant tout ce qu'il avait pu pour éviter cette confusion; mais on n'en a tenu aucun compte. Ayant nommé *Abibal* et *Hierombal*, il ajoute (5): « Les temps de ceux-ci tombent avant les temps de Troie, et se rapprochent presque de ceux de Moïse, comme le prouvent les généalogies des rois de Phénicie. Pour Sanchoniathon, il vécut du temps d'une *Sémiramis*, reine des Assyriens, qui est inscrite avant l'époque de la guerre de Troie ou simultanément à ces événements. » Cette chronologie de Porphyre est celle de Philon dans son ouvrage *Περὶ πόλεων*, comme on en peut juger par Etienne de Byzance au mot *Βαβυλών*, et a été adoptée par Suidas (6): « Sanchonia-

thon, dit-il, philosophe tyrien, qui vécut du temps de la guerre de Troie. » Mais elle contrarie entièrement celle d'Eusèbe, comme on peut s'en convaincre.

Suivant lui, *Sémiramis* est contemporaine d'*Abraham*, en sorte qu'il se jette dans des embarras inextricables; mais laissons-le parler (7). Voici ce que dit Porphyre: « Mais il faut soumettre cette assertion au calcul des temps ainsi qu'il suit:

« Si Sanchoniathon a été contemporain de *Sémiramis*, et que celle-ci, comme il est généralement reconnu, ait précédé de beaucoup les temps de Troie, il s'en suivra que Sanchoniathon aura été antérieur à ces mêmes temps; mais on dit que celui-ci a reçu des mémoires de personnages plus anciens que lui quant aux temps, et cependant c'est à peine, ajoute-t-on, s'ils se rapprochent de l'époque de Moïse. Mais de combien est-il raisonnable de croire que Moïse a précédé ces personnages? Voilà ce qui est embarrassant, et pourquoi je crois devoir abandonner toute cette discussion chronologique. Mettant en fait que Sanchoniathon est contemporain de Moïse et ne lui est pas antérieur, je poursuivrai ainsi ma pensée. Si Sanchoniathon s'est fait connaître sous *Sémiramis*, reine des Assyriens, accordant que Moïse ne fut pas plus ancien que lui, mais ayant fleuri dans le même temps, il s'ensuivra que Moïse était aussi contemporain de *Sémiramis*. Mais ce que nous avons dit ci-dessus a démontré qu'*Abraham* était né sous elle. Cependant le récit du philosophe établit que Moïse était plus ancien, et que *Sémiramis* est prouvée avoir précédé de huit cents ans bien comptés la guerre de Troie: Moïse sera donc, suivant les calculs du même philosophe, d'autant d'années antérieur à la guerre de Troie. »

Je demande maintenant comment Eusèbe, d'après M. Lobeck, inventeur de tout ce récit, l'aurait arrangé de manière à ne pouvoir pas l'expliquer d'une part, et de l'autre à en tirer une conséquence qui détruirait de fond en comble tout son système, je ne dis pas seulement chronologique, à quoi certes il attachait quelque prix; mais son système apologetique de la religion, à quoi il devait tenir beaucoup plus qu'au faible avantage que lui procurait l'invention de faire parler Sanchoniathon, Philon et Porphyre; c'était de prouver que la Genèse primait toutes les cosmogonies connues. Aussi s'étend-il avec complaisance sur cette preuve qu'il aurait détruite lui-même par une fiction de bien peu de secours.

Philon, que Porphyre a suivi, avait dit dans son livre *Περὶ πόλεων* ce qui est répété par Etienne de Byzance au mot *Βαβυλών*. « *Babylone*, fondation très-ancienne de *Babylone*, homme très-sage, fils de *Bélus*, non, comme le dit Hérodote, fondée sous *Sémiramis*; car *Babylone* était plus ancienne qu'elle de deux mille ans, comme le veut *Hérennius* (8). »

Si la fondation de *Babylone* est plus ancienne de 2000 ans que *Sémiramis*, cette reine serait reportée bien après la prise de Troie. Aussi *Usserius* (an du monde 2789) propose-t-il dans sa chronologie de lire *ζβθ*, 1002; et il observe que 1022 ans coïncideraient parfaitement avec les calculs astronomiques que *Callisthène* avait envoyés de *Baby-*

(1) *Josue* xix, 29.

(2) Eusèbe, *Præp. evang.*, x, 485.

(3) *Contre Celse*, I, 18.

(4) P. 31 et 485.

(5) Οὗ δὲ τούτων χρόνοι καὶ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν πίπτουσι χρόνων, καὶ σχεδὸν τοῖς Μωσείως πλησιάζουσιν. ὡς αὐτὸν Φοινίκης βασιλέων διαδοχὰ μνηύουσι. Σαχωνιάθων δὲ ἐπὶ Σαμψάρεως γέγονε τῆς Ἀσσυρίων βασιλίδος; ἢ πρὸ τῶν Ἰλιακῶν, ἢ κατ' αὐτοῦ

γε χρόνους γενέσθαι ἀναγέγραπται.

(6) Σαχωνιάθων Τύριος φιλόσοφος δὲ γέγονε κατὰ τὰ Τρωϊκά.

(7) P. 483 l.

(8) Βαβυλώνος, ἀνδρὸς κτίσμα παλαιτάτων σοφωτάτου παιδὸς Βήλου οὗχ ὡς Ἠρόδοτος ὑπὸ Σαμψάρεως. Ταύτης γὰρ ἢ ἀρχαιότερα (Βαβυλῶν) ἔτασι χιλίους δύο ὡς Ἐρηνίος.

lone à Aristote, ainsi que nous l'apprend Simpli-
cius dans son *Traité du ciel* (1), et cela d'après
Porphyre. On voit donc que ce philosophe était
d'accord avec Philon et avec lui-même, et dans un
désaccord total avec Eusèbe, et qu'il trouvait un
appui dans les calculs fournis par Callisthène. Cette
chronologie, de plus, concorde entièrement avec
les données d'Hérodote, qui, parlant de la durée de
l'empire des Assyriens, dit : « Les Assyriens ayant
dominé dans l'Asie supérieure pendant cinq cent
vingt ans, les Mèdes furent les premiers qui firent
défection (2), et les autres nations les imi-
tèrent (3). » Le même Hérodote place Sémiranis
cinq générations seulement avant Nitocris (4).

Je ne veux pas entreprendre la comparaison de
cette chronologie avec celle de Ctésias, qui donne
4560 ans d'existence à l'empire Assyrien. Elle a ex-
citée assez de débats, mais je me bornerai à cou-
clure qu'il n'y a rien d'absurde dans une computa-
tion de temps qui a pour chef Hérodote, pour sou-
tien dans l'antiquité, Callisthène, Philon et Por-
phyre, et qui dans les temps modernes a été ap-
puyée par Ussérius et Marsham, sans citer une
foule de noms moins célèbres. C'est après tout celle
de Philon, répétée par Eusèbe sur *Dany*, vers
1005.

Je vais résumer le synchronisme de Porphyre.
Peu de temps après Moïse, *Hierombal* présente à
Abibat, roi de Bértye, les écrits qui contiennent les
faits principaux de l'histoire des Juifs jusqu'à cette
époque. Ces mémoires sont approuvés par les criti-
ques que ce roi avait chargés de les examiner; et
comme les Chananéens et les Juifs avaient été con-
tinuellement en hostilité depuis la sortie d'Égypte,
ils devaient connaître réciproquement leur histoire.

Du temps du siège de Troie, époque contem-
poraine d'une des reines d'Assyrie du nom de Sémira-
nis, Sanchoniathon a reçu ces mémoires, et en a pro-
fité pour rédiger l'histoire de la Phénicie, sa patrie.

Sous Adrien, Philon de Byblos a examiné ce
document pour le traduire en grec; il a de plus
écrit sur les Juifs un ouvrage *ex professo*, où l'on
pense que, partageant les préjugés nationaux de
ses ancêtres, il les traitait assez mal; il a cepen-
dant profité des renseignements que contenait le
livre de Sanchoniathon sur ce peuple, qui, d'après
ce qu'on vient d'en dire, méritait toute confiance.

Quant à la différence de huit ou de neuf livres
attribués à l'ouvrage de Philon, Dodwell (5) a dé-
fendu Eusèbe à cet égard, et prouvé par des exem-
ples semblables que cette variante n'avait rien
d'extraordinaire. Ainsi l'évangile de saint Luc a été
appelé *πρώτος λόγος*, à cause des *Actes* du même
écrivain; l'*Histoire de la vie de Joseph* a été citée
comme un livre de *ses Antiquités*; Cassiodore même
y comprend les deux livres *contre Apion* (6), lors-
qu'au lieu de vingt livres il en attribue vingt-deux
à son ouvrage; l'*Octavius* de Minutius-Felix passait
déjà du temps de saint Jérôme pour le *viiie* d'*Arnobe*,
contre les nations. En effet, la première édition de
cet auteur donnée à Rome le présente ainsi. Voici
ce qu'en dit saint Jérôme (7) : « Le livre fausse-
ment intitulé *viiie* d'*Arnobe* est de Minutius-Felix; il
est prouvé qu'*Arnoben*' est composé de sept livres, et
ce *viiie* est un dialogue entre un Chrétien et un païen,
dont le titre *Octavius* résulte évidemment aux yeux

du lecteur de ce que l'interlocuteur chrétien porte
ce nom. »

Nous lisons dans l'*Histoire ecclésiastique* d'Eusèbe
que Philon le Juif a écrit en cinq livres le récit de
ce qui est arrivé aux Juifs d'Alexandrie, sous Caius
César. Il n'existe à cet égard que deux livres; l'un
intitulé *contre Flaccus*, l'autre *Ambassade à Caius*;
et Henri de Vallois prouve dans sa note qu'il n'a
pas pu exister un seul livre de plus sur ce sujet.

Le *iiie* livre de Théophile, *Ad Autolycum*, a jouté
d'un titre à part, celui de *Liber de temporibus*.

Le *Protreptique*, le *Pédagogue* et les *Sromates*
de saint Clément sont les parties séparées d'un
même ouvrage. Le livre *De martyribus Palaestinae*
d'Eusèbe a été souvent considéré comme le 8^e
de son *Histoire ecclésiastique*; les trois *contes* *Marcel*
d'Ancyre et les deux de *Théologie ecclésiastique* forment
un ensemble; les sept livres de l'*Institution divine*
de Lactance ont chacun un titre distinct; les livres
de Lucifer de Cagliari sont suite l'un à l'autre, sans
titre ni nombre qui l'indique. Aux preuves de Do-
dwell, j'ajouterai ce qui suit: Suidas, à l'article
Théopompe, énumérant ses ouvrages, dit qu'il écrivit
un *Abrégé des Histoires d'Hérodote* en deux livres;
et le scholiaste d'Apollonius de Rhodes, sur le vers
272 du *ive* livre des *Argonautiques*, comparant Hérodote
à Théopompe sur le véritable nom d'un roi d'Égypte,
dit que ce dernier le nomme *Sésostrius* dans son
iiie livre.

Céphalon, cité par Photius (8) comme auteur
d'une *Histoire universelle depuis Ninus jusqu'à Alex-
andre* en neuf livres, auxquels il donnait le nom
des neuf muses, dit qu'Uranie contenait les *faits*
d'Alexandre. Le même Photius, parlant des extraits
que *Sopatre* a fait de ce livre, dit qu'*Erato* contenait
la *Relation du règne d'Alexandre* (9).

Ces raisons ne convainquent pas M. Löbeck (10);
il dit: Porphyre n'est pas en dissentiment de peu
d'importance avec Eusèbe; l'un compte *neuf livres*
et l'autre *huit*. On cherche à excuser cela en disant
que Porphyre a omis le livre des Juifs, ou a séparé
la théologie de l'histoire (11); ces deux excuses n'ont
aucune apparence de raison.

Rép. Ce ton tranchant ne prouve pas. J'espère
donner une preuve qui justifiera la présomption de
Bochart; je rassemblerai les textes. Eusèbe dit (12):
« Ce Philon qui a partagé en neuf livres tout l'ou-
vrage de Sanchoniathon, » etc. Le même, p. 156,
citant Porphyre sur Sanchoniathon, d'après le *Traité*
de l'abstinence, dit: « Philon de Byblos a traduit en
langue grecque et en huit livres l'histoire que San-
choniathon avait écrite. »

Voici donc le même Eusèbe qui donne huit et
neuf livres au même ouvrage, ce qui prouve le peu
d'importance qu'il accordait à cette division. Mais
poursuivons :

Dans la même citation Porphyre dit (ce qui se
retrouve dans le texte original) : Je vais citer du
premier livre de l'histoire phénicienne de Philon
ce qui suit : « Cronos, que les Phéniciens nomment
IL, régnant dans cette contrée, » etc. Nous voyons
que pour Porphyre ce qui a rapport à la vie de
Cronos est tiré du premier livre de l'histoire phé-
nicienne. Voici un écrivain très-postérieur, dont la
première publication est due aux soins de notre
confrère, M. Hase, *Lydas*, qui, dans un *Fragment*

(1) L. II, p. 125 d'Alde.

(2) Ἀσσυρίων ἀρχόντων τῆς ἀνω Ἀσσύτης ἐπ' Ἐρτα
ἐκκοσι καὶ πεντακοσίου, πρῶτοι ἀπ' αὐτῶν Μηδοὶ ἤρ-
ξαντο ἀπίστασθαι, l. 1, c. 95.

(3) Καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐποίησε τοῦτο τοῖσι Μηδοῖσι.

(4) Ἐν δὲ τοῖς βασιλείαις τῶν Ἀσσυρίων ἦσαν καὶ
χρῆναις δύο, ἡ μὲν πρότερον ἀρξασα τῆς ὑστερον γε-
νησὶ πίντε πρότερον γενομένη, τῇ ὀνόματι ἦν Σεμί-
ραμις.... ἡ δὲ δὴ δεύτερον γενομένη ταύτης βασιλεία
τῇ ὀνόματι ἦν Νιτωκρις, l. 1, c. 184.

(5) P. 80 et 81.

(6) *Divin. Lect.*, c. 17 a.

(7) *De scriptoribus ecclesiasticis*.

(8) LXVIII, p. 50.

(9) Ἐρτατος διαλαμβανούσης τὰ κατ' Ἀλέξαν-
δρον, c. LXI, p. 177.

(10) P. 1274.

(11) Voir Bochart, *Chanaan*, P. 41, c. 17.

(12) P. 51.

sur les mois, à la suite du traité *De ostentia*, p. 274. range dans le second livre de Philon les mêmes faits relatifs à Cronos. Je vais le citer avec quelques changements que l'état du manuscrit autorise.

« Les Phéniciens, soit par la confusion résultant de l'homonymie, soit pour toute autre cause, rendent tout autrement l'histoire de Cronos; comme il est facile de s'en convaincre par le second livre des *Histoires phéniciennes* d'Hérennius Philon (1). »

A cette occasion, qu'il me soit permis de faire cette digression relative à la publication du Sanchoniathon de M. Wagenfeld; c'est qu'il est en contradiction avec Porphyre et avec Lydus. Comme le premier, il range dans le premier livre les actes de Cronos; et comme le second vraisemblablement et Eusèbe, il reconnaît neuf livres à l'ouvrage, ce qui, très-indirectement il est vrai, semble cependant infirmer l'authenticité de cette production (2).

Pour rentrer dans la discussion avec M. Lobeck, je dirai qu'il ne va pas jusqu'à attribuer à Eusèbe le passage de Porphyre tiré d'un livre qui a échappé à la destruction qui a atteint presque tous les écrits de ce philosophe, savoir le livre de *l'Abstinence*. Pour celui-là, il n'y a pas de moyen. Ce dont il le déclare l'auteur pseudonyme, ce sont les préfaces de Philon et les citations de Sanchoniathon.

IV.

Eusèbe a-t-il inventé les préfaces de Philon et les fragments de Sanchoniathon? — Sur Orphée. — Ses poèmes sont d'Onomacrius. — Sur les Sibylles. — Leurs vers interpolés par les Juifs et les Chrétiens. — Eulémère est-il seul à soutenir que les dieux avaient été des hommes? — Les Grecs n'ont pas reçu toute leur religion des Egyptiens. — Du symbolisme de Porphyre. — Pourquoi les apologistes chrétiens n'ont pas parlé de Sanchoniathon.

M. Lobeck déduit les motifs qui lui font croire qu'Eusèbe a fabriqué la préface de Philon et les fragments de sa traduction de Sanchoniathon: ce n'est pas seulement, selon lui, parce que beaucoup de livres anciens sont supposés, mais par l'intérêt qu'il avait à cette supercherie dans un ouvrage destiné à démontrer la folie des religions du paganisme. Or, rien n'atteignait plus certainement ce but qu'en faisant voir que les objets du culte ancien n'étaient que des hommes déguisés en dieux. Tous les apologistes insistent sur cette preuve qui leur donne tant d'avantage. «Croyez-moi, ô Grecs,» dit Tatien, «ne souffrez pas d'allégories dans votre mythologie ni parmi vos dieux (3).» Clément, Arnobe, tous enfin rassemblent sur ce point la force de leur dialectique. C'était donc pour Eusèbe un avantage immense que de faire parler Philon de Byblos, un païen, dans les mêmes termes. Il ne saurait en conséquence échapper au reproche de s'être permis une fraude pieuse.

RÉ. L. Lorsque Dodwell accusait Porphyre de la

supposition qu'on fait maintenant peser sur Eusèbe, il se faisait cette question: pourquoi accusai-je Porphyre d'avoir forgé cet écrit, ou au moins d'avoir concouru à la publication d'un écrit forgé, inconnu et suspect? C'est parce que les principes des Pythagoriciens et des Platoniciens permettent les supercheries, et que Porphyre était agréé à ces deux sectes. En effet, nous lisons dans Timée (4): «De même que dans les maladies nous guérissons les corps par des remèdes, causes eux-mêmes des maladies, lorsque nous ne le pouvons pas par des remèdes benignes: ainsi nous dirigeons les âmes par des discours fallacieux, quand nous ne pouvons le faire par la vérité.» Platon (5) professe des doctrines absolument pareilles, et en faisait usage dans les fables mythologiques qui ornent ses dialogues.

Aussi l'historien Socrate, parlant des ouvrages de Porphyre et de Julien contre les Chrétiens, les accuse d'altérations et de faussetés dans l'emploi des textes sacrés; «mettant tout en œuvre, dit-il, dans leurs écrits contre les Chrétiens; ils ont essayé de faire violence à la vérité, soit en altérant certains textes sacrés, soit en y insérant des parties supposées, de manière à atteindre leur but (6).»

Ce passage inaperçu de Dodwell allait plus à son but, parce qu'il accusait Porphyre lui-même de mauvaise foi dans la controverse. Qu'en conclure? qu'il y en a eu de part et d'autre, parce qu'on se passionne rarement pour la vérité contre l'intérêt de sa cause. Huet, dont la crédulité est notoire, et que M. Lobeck traite avec assez de mépris pour dire: *que Huetianis sæculis credere decorum fuit*, comme s'il s'agissait du moyen âge, et non du xviie siècle, le plus illustre des temps modernes, et qu'Huet qualifiait et domina le siècle où il a vécu; Huet, dis-je, si crédule en général, a cependant repoussé le témoignage d'Orphée et des Sibylles dont les premiers apologistes font grand usage. Voici ce qu'il dit du premier: «Ce qu'Aristobule le péripatéticien dans Eusèbe, ce que Justin, Clément d'Alexandrie, Cyrille et autres rapportent d'Orphée, paraît avoir été forgé par d'anciens Chrétiens de lambeaux pris dans les livres sacrés (7).» Walckenaer a relevé les Chrétiens de cette sentence dans son *Traité sur Aristobule*, en reportant le blâme sur les Juifs, comme j'aurai occasion de le faire voir.

Huet parle des vers sibyllins dans les mêmes termes (8): «On doit penser la même chose des vers sibyllins, savoir qu'ils sont l'œuvre d'auteurs récents et convaincus de supposition. Il renvoie en conséquence à l'ouvrage de Blondel. Voilà des écrits incontestablement pseudonymes, que personne ne prendra sous son patronage. Cette fraude était si visible, que Celse, dans un passage rapporté par Origène (9), en a abusé pour le blasphème qui suit:

Hist. eccl., l. III, p. 202, éd. de Reading.

(7) At que ex Orphæo attulerunt Aristobulus Peripateticus apud Eusebium, Justinus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus et alii, ea prorsus videntur a veteribus Christianis conficta, et ex sacrorum codicum consulta seginibus. *Demonstr. evang.*, prop. IV, n. 19, t. I, p. 187, in-8°.

(8) Idem omnino de sibyllinis carminibus putandum est; non recentioribus illis quæ circumferuntur et *κιδνώμεναι*; vulgo *dammata* sunt, prop., etc., ix, n. 10, p. 1090.

(9) Ὑμεῖς δὲ κὼν Σαβύλλαν ἢ χρώνται θεοῦ ἡμῶν εὐκείως σὺν μέλλων προσεθήσατε ὡς τοῦ τοῦ παῖδα· νῦν δὲ παρεγράφατε μὲν εἰς τὰ ἐκείνης πολλά καὶ βλάσφημα εἰκί... τὸν δὲ βίω μὲν ἰπέρβητοσάτω, θανάτω δὲ οὐκ ἐπίτω χρησάμενον θεῶν τίθεσθε. L. VII, p. 368 de l'édition de Cambridge.

(1) Οἱ δὲ Φοινίκας κατὰ τὴν τῆς ἰουδαϊκῆς σύγχυσης ἢ κατ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἄλλως πως περὶ Κρόνου ἔγραψαν, ὡς ἐκ τῆς δευτέρας τῶν Φοινικῶν τοῦ Ἐρυσίου Φίλωνος ἐπιτελεσθῆναι.

(2) Voir pour plus de détails l'article de M. Séguier, sur la publication de Wagenfeld, insérée dans le tome XIV, p. 397.

(3) *Tatiani opera*, p. 160.

(4) Ὡς τὰ σώματα νοσῶσι πῶκα ὑγιάζομεν εἰκαμῆ εἶχῃ τοῖς ὑγιεινοτάτοις. οὕτω τὰς ψυχὰς; ψευδῆσι λόγοις ἀπεργόμεναι, εἰκαμῆ θῶνται ἀλαθῆσι *De Famae du monde*, ch. xvii, p. 74, éd. de Lebatteux.

(5) Dans le 5e livre de la *République*, t. II, p. 413 et 414.

(6) Κατὰ Χριστιανῶν λόγους ἀναλώσαντες τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν βιάσασθαι, τινὲς μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρατρέσαντες, τὰ δὲ ἐγκαταλέξαντες, πάντα δὲ πρὸς τὸν οὐκίον ἀαλόβωτες σκοπῶν.

« Vous auriez beaucoup mieux fait de mettre à la tête de votre religion la sibylle, en la déclarant fille de Dieu, puisque vous vous servez d'elle, en insérant dans ses vers beaucoup d'impicités; au lieu de cela vous allez prendre pour votre Dieu celui dont la vie est décriée, et dont la mort est la plus honteuse qui se puisse. » Mais Celse ne savait pas que c'est la bassesse même du Christ qui fait la gloire de sa religion.

Ainsi il a existé des livres attribués faussement à certains auteurs.

Voyons maintenant si l'analogie est parfaite entre les vers orphiques et sibyllins d'une part, et la préface de Philon jointe aux extraits de Sanchoniathon.

Orphée a été reconnu comme un personnage fabuleux dans l'antiquité même. Hérodote déclare qu'Homère et Hésiode sont les deux premiers poètes qui ont répandu la théogonie parmi les Grecs, qui ont donné des noms aux dieux, et leur ont assigné les honneurs qui leur sont rendus; qu'enfin les ont rangés dans l'ordre généralement admis. Il ne connaissait donc pas les poèmes attribués à Orphée; ou plutôt lorsqu'il parle des *Orphiques*, il les renvoie parmi les productions égyptiennes ou pythagoriciennes (1).

Le même Hérodote (2) attribue à Onomacrite, contemporain et ami des Pisisstrides, les poèmes qui passaient sous le nom de Musée; on peut croire qu'il a fait aussi parler Orphée. Sextus Empiricus (3) cite Onomacrite dans les *Orphiques*. Le scholiaste d'Aristote, sur le discours en défense de Miltiade contre Platon, dit: « Orphée a précédé Homère, mais ses doctrines ont été mises en vers par Onomacrite (4). »

Aristote, dans le *Traité de l'âme*, dit: « Le raisonnement contenu dans les poèmes appelés *Orphiques* est dans le même cas (5). » Philoponus, dans son *commentaire* sur ce passage, se demande pourquoi Aristote appelle ces poèmes *orphiques*: c'est, répond-il, parce que ces poèmes ne semblent pas être d'Orphée, comme Aristote le déclare lui-même dans les livres de la *philosophie*. On dit bien, continue-t-il, que les doctrines sont de lui, et qu'Onomacrite les a mises en vers. C'est d'après ce passage invoqué d'Aristote dans les livres perdus de la *philosophie*, que Cicéron a été autorisé à dire, que d'après Aristote, Orphée le poète n'a jamais existé (6).

Denys le Thrace, au rapport de Suidas, exprimait la même opinion qu'Aristote (7). Son scholiaste, en effet (8), dit: « Si quelques personnes reconnaissent des poètes antérieurs à Homère, tels que Musée, Orphée, Linus, c'est à tort; il n'existe aucun poème plus ancien que l'*Iliade* et l'*Odyssée*. Mais, dira-t-on, comment cela peut-il être, puisque nous possédons des écrits plus anciens? nous répondrons que les uns ne sont pas de ceux auxquels on suppose qu'ils appartiennent, les autres portent des titres d'auteurs récents homonymes d'anciens personnages. » Suidas, à l'article d'*Orphée*, énumère les auteurs de ses différents poèmes, parmi lesquels figure Onomacrite.

Tatien, dans son *Discours aux Grecs*, cité par

Eusèbe (9), dit qu'Orphée fut contemporain d'Hercule, mais que les poèmes qui portent son nom furent composés et mis en ordre par Onomacrite vers la 50e olympiade.

Joseph, dans son premier livre *contre Apion*, affirme que chez les Grecs il n'est pas d'ouvrage avoué antérieur à Homère.

Parmi les modernes, je citerai le seul Gérard Jean Vossius; ce n'est pas un auteur d'une foi difficile à convaincre; il dit cependant: « Ce triumvirat de poésie, Orphée, Musée, Linus, n'a point existé; ce sont des noms de l'ancienne langue phénicienne que parlait Cadmus et ses descendants (10). »

Pour les sibylles, la supposition est encore plus évidente, parce qu'elle est plus récente et toute dans les idées chrétiennes. L'écrit de Blondel, intitulé (11) : *Créance des Pères sur l'état de l'âme après cette vie*, en fournira d'abondantes preuves. Or, comment s'y sont pris ces faussaires? ils ont tout simplement insinué leurs dogmes dans des vers prétendus orphiques ou sibyllins. Orphée doit à Onomacrite, puis aux Pythagoriciens, enfin aux Juifs ou aux Chrétiens, les vers répandus sous son nom; la sibylle les doit à peu près tous à ces derniers.

Est-ce ainsi que Eusèbe s'y est pris dans la supposition admise par M. Lobeck des extraits de Sanchoniathon? Sa marche a été diamétralement contraire. C'est en s'éloignant le plus possible des doctrines qu'il veut mettre en honneur, qu'il se montre faussaire. Qu'on tente d'amener les lecteurs à son opinion, en la présentant sous un nom révéré, je le conçois; mais la marche tortueuse que M. Lobeck prête à Eusèbe me semble aussi peu compréhensible que celle que Dodwell avait attribuée à Porphyre ou à Philon. Indépendamment des Phéniciens, Eusèbe n'avait-il pas les Égyptiens, les Atlantiens, les Grecs et les Romains pour déifier les hommes? Cette doctrine n'est-elle pas placée au-dessus de toute atteinte par des auteurs irréconciliables, Homère, Hésiode, Diodore, Plutarque, Denys d'Halicarnasse? quelle force pouvait donner à sa démonstration la faible adjonction de la théologie phénicienne? Et puis cette théologie existait-elle quelque part; plus ou moins connue, elle l'était cependant. Tout le monde civilisé était instruit que c'était par des victimes humaines qu'on se rendait propice le *Sarurne* phénicien, qu'*Astarté* et *Baal* ou *Beth* étaient adorés à Sidon. L'Hercule tyrien avait un temple anciennement vénéré, vénération dont Alexandre voulut se faire un prétexte pour pénétrer dans Tyr. Que pouvait donc faire Eusèbe dans la fourberie dont on l'accuse? répéter ce que tout le monde savait, ou se taire. S'il admettait dans la théologie phénicienne des fables de sa composition, à quoi lui servaient-elles? et comment pouvons-nous aujourd'hui les discerner? Mais par l'absurdité, dira-t-on, il a jeté du ridicule et de l'odieus sur cette fraction du paganisme; mais il ne nous la montre pas plus ridicule ni plus odieuse que les autres théogonies.

D'ailleurs si Eusèbe s'était contenté de combattre les fables telles que les poètes nous les donnent,

(1) Ὁμολογούσι δὲ ταῦτα τοὶ ὀρφεῖοι καλομένους, καὶ Βακχυαίων, οἷοσι δὲ Ἀιγυπτίους καὶ Πυθαγορείους. L. II, c. 53 et 81.— Dans ce passage il faut corriger, comme je l'ai fait, ταῦτα, et lire ταῦτά; d'abord ταῦτα ne peut pas être le sujet d'ὀμολογούσι; ce serait un solécisme dans la langue d'Hérodote. Ensuite Plutarque nous offre une construction absolument pareille: Ὁμολογῶσι δὲ τὰ τιτανικά καὶ νοκτέλια ταῦτα τοῖς λεγομένοις Ὀσίριδος διασπαρμῶς. *De Isid.*, c. 35.

(2) Liv. VII, ch. 6.

(3) Dans le 5e livre *contre les mathématiciens*, § 561.

(4) Τὰ ὀρχηματὶ Ὀρφέου; Ὀνομακρίτου μετέθετας δὲ ἱπών.

(5) Τοῦτο δὲ πέπονθα καὶ ὁ ἐν τοῖς Ὀρφεῖοις καλομένοις; ἔπειτα λόγος. L. I, c. 7.

(6) Orpheum poetam, docet Aristoteles nunquam fuisse. *De nat. deor.*, lib. I, 58.

(7) Δουλοῦσι; τὸν Ὀρφέα οὐδὲ γεγονέναι φησὶ.

(8) T. II, p. 785 des *Anecdota* de Bekker.

(9) *Prépar. évang.*, l. X, p. 495.

(10) Triumvirus istos poeseos Orpheas, Musæum, Linum non fuisse, sed esse nomina ab antiqua Phœnicum lingua qua usi Cadmus alique poster. *De arte poetica*, c. 15.

(11) Paris, 1659, in-4°; il porte encore le titre suivant: *Des sibylles célèbres tant par l'antiquité païenne que par les SS. Pères*. Charcnot, 1649.

il n'aurait pas encore rempli son objet; il reconuait la triple théologie de Varron, poétique, philosophique et politique; il les attaque également dans son livre: il ne gagnait donc pas une grande victoire en déplaçant la difficulté.

On. Après tout, ce ne sont pas tant les fables absurdes qui rendent ce recueil suspect, dit notre adversaire, que la prétention de Philon qu'on ne doit pas l'interpréter symboliquement.

Rép. A quoi je réponds qu'on doit distinguer Philon de Sanchoniathon. Philon ne veut pas d'allégories, mais Sanchoniathon n'y a pas pensé. Après ce dernier, mais avant Philon, Thabionides avait tenté d'introduire dans la religion phénicienne ce genre d'interprétation, con re lequel s'élève Philon. Ne voit-on pas la même discussion parmi les Grecs? les stoïciens détournaient toute la religion à n'être qu'une emblème de la nature. Mais Celse dans son livre *contre les Chrétiens*, et Velleius l'épicurien, mais Cotta l'académicien dans les livres *De la nature des dieux* de Cicéron, combattent de toute leur force cet échafaudage; ils sont pourtant les organes de deux sectes puissantes de la philosophie grecque. Ces doctrines, quoique professées en partie par Varron, lui semblaient de nature à s'avouer plus facilement dans le réduit de l'école, qu'au plein jour de la place publique (1). Or, qu'est-ce qu'une explication réservée à un petit nombre de la religion commune à tous?

Euhémère avant Philon avait traité la mythologie grecque comme celui-ci a fait la phénicienne; il est vrai qu'il a excité contre lui une forte tempête, on l'a qualifié d'athée; mais à qui n'a-t-on pas prodigué cette injure? Les Juifs et les Chrétiens étaient des athées pour les païens; Anaxagore et Socrate pour Aristophane et le peuple d'Athènes; il n'est pas jusqu'aux différentes sectes du christianisme qui ne se soient donné cette dénomination; saint Justin dit lui-même: « Vous nous parlez de ceux qui se disent Chrétiens, et qui dans le fond ne sont que des athées et des hérétiques (2). »

Les véritables athées sont ceux qui, comme Théodore de Cyrène et Diagore de Mele, nient l'existence de la Divinité. Ceux qui adorent le soleil, l'homme,

le bœuf, se trompent sur son essence, mais ne sont pas athées (3).

Ennius ne croyait certainement pas faire une profession publique d'athéisme, en traduisant en latin l'*Histoire sacrée* d'Euhémère. Cicéron et Varron qui l'on cité, et Diodore de Sicile qui, dans son sixième livre, dont Eusebe nous a conservé un fragment, paraît l'avoir pris pour guide dans cette partie de son Histoire universelle, ne sont pas athées. En publiant le livre des *Mois* (p. 274) de Lydus, M. Hase, de l'Académie des Inscriptions, nous a fait connaître un passage très-curieux sur cet Euhémère. Malheureusement l'état de dépravation du texte laisse beaucoup à deviner; je l'ai suppléé de mon mieux, je rendrai compte de mes restitutions. Le voici (4):

« Les Phéniciens, soit par la confusion qui résulte de l'homonymie, soit par toute autre cause, parlent d'une manière bien différente de Saturne, comme on peut le voir par le deuxième livre de l'*Histoire phénicienne* de Philon Hérennius. L'histoire ancienne nous fait aussi connaître, comme nous l'avons déjà rapporté, que Saturne a régné en Afrique, en Sicile et dans certaines contrées de l'Italie; qu'ensuite il a fondé une ville appelée de son nom *Saturnia*, comme le rapporte Charax, laquelle porte maintenant celui de *Hierapolis*, d'après le témoignage d'Isigone dans son *Traité des dieux d'Afrique*, celui de Paléon, et celui d'Eschyle dans l'*Etna*. L'*Histoire sacrée* d'Euhémère a également consigné des récits très-divers sur ceux qu'on nomme dieux, qui, suivant lui, ont d'abord été terrestres, et que les races postérieures ont nommés célestes. Paléphatus, le péripatéticien, dans son *Traité sur Bacchus*, dit que ceux des rois et des magiciens qui se sont signalés par leurs bienfaits jouissent des mêmes honneurs que les dieux, et sont vénérés sous des dénominations pareilles; que si l'on a pu se livrer à des jeux d'imagination dans la fable, c'est en altérant la vérité de l'histoire (5). »

Pourquoi Philon, plus échoqué du symbolisme que de l'anthropothéisme, n'aurait-il pas partagé ces opinions?

Ὄνεια. Mais Eusèbe, dit M. Lobeck, a fait usage

(1) Hæc facilius intra parietes in schola, quam extra in foro ferre possunt aures. Varro, *opud Aul. August. De civitate Dei*, vi, 5.

(2) Λεγομένων μὲν Χριστιανῶν, ὄντας δὲ ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς ἀθεστώτας. *Contre Tryph.*, p. 77.

(3) Voir Warburton, *v° dissertation*, tom. 1er, p. 202 de la traduction française.

(4) Οἱ δὲ Φοίνικες κατὰ τὴν τῆς ὀνομασίας σύγκρισιν, ἢ κατὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, ἄλλως πῶς περὶ Κρόνου ἔγραψαν, ὡς ἐκ τῆς δευτέρας τῶν Φοινικῶν τοῦ Ἐρηνίου Φίλωνος ἐστὶ λαβεῖν· καὶ βασιλεύσαι δὲ αὐτὸν ἢ ἱστορίᾳ παλαιᾷ διδοῦσιν, ὡς ἔμπροσθεν ἀπηγγέλαμεν, κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν καὶ σικελίαν καὶ τὰς Ἰταλίας χώρας· καὶ πόλιν κτίσαι, ὡς ὁ Χάραξ φησὶ, τὴν αὐτὴν αὐτοῦ λεγομένην Κρόνον, νῦν δὲ Ἰερὸν πόλιν ὡς Ἰσῖγονος περὶ τῶν Λυβικῶν θεῶν, καὶ Πολέμων, καὶ Λισγύλος ἐν τῇ Αἰγῆν περιγράφουσιν. Ὁσαύτως Ἰερὰ ἢ ἱστορία κατὰ τὸν Εὐδήμερον ποικίλους λόγους περὶ τῶν λεγομένων θεῶν ἀπογράφουσα, θεοὺς ἐπιγείους γενέσθαι ἀποκαλύπτει, οὓς τὸ ὑπεριον γένος ἀνεκάλειεν οὐρανίους. Παλαφατος δὲ ὁ περιπατητικὸς ἐν τῷ περὶ Διονύσου φησὶν τοὺς εὐεργέτας τῶν βασιλέων καὶ φρονητικῶν ταῖς ἰσῆς τιμαῖς ἐπαυχεῖν (ἀπολαβεῖν) τῶν θεῶν, καὶ προσηγορίας τιμηθῆναι· κτλ. ναὶ τὰυτὴ γαρ εντισηγή καὶ μὴ μυθικῶς, τὴν δὲ ἱστορίαν πεπλαημένους παραδέσθαι.

(5) Justifications des restitutions tentées dans le texte qui précède. — Charax avait écrit un ouvrage sur l'Italie (τὰ Ἰταλικά) cité par Eustathe *Ilias* ix, p. 734 ed. Rom. — Isigonus est cité plusieurs fois par Plin, entre autres au commencement du vi^e livre où il le nomme *Nicarensis*. Aulu-Gelle en parle au

ixe livre, c. 4, des *Nuits attiques*, comme ayant recueilli des livres. — Poléon est indiqué par Macrobe au ve livre des *Saturnales*, c. 19, comme auteur d'un traité *Περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν*. Le même Macrobe (*ibidem*) a conservé quatre vers de la tragédie d'Eschyle qui porte le titre d'*Etna*. — Paléphatus est assez connu comme ayant interprété historiquement la fable, par le fragment qui nous reste de son livre *Περὶ ἀπίστον*, et par les citations de ses autres ouvrages recueillis par Fischer p. 64 de son édition de cet écrit. Jean Tzetzes dans son *Erégèse de l'Iliade* publiée par M. le prof. Hermann, à la suite du *Draco Stratonicensis*, p. 3 et 4, dit: Κεφαλοῦν δὲ καὶ Παλαφατος καὶ Δομεικὸς καὶ Ἰετροὶ περὶ τῶν Ἴθίων καὶ τεραστίων ἔσθητικῶν (lego ἱστορικῶν) ὡς ἐπιπολεῖστων καὶ οὐ φασικῶν ἢ μύθηματικῶν ἢ ληληθῆστων. — Cephallon, Paléphatus, Donninus et autres ont employé plus généralement l'Allegorie historique, au lieu de la physique ou mathématique. — La ville de Saturnia est nommée par Tertullien (c. 10 *Apolog.*) comme portant encore ce nom: *Civitas quam depulverat, Saturnia usque nunc est*. Voyez le ch. 22 de l'*Octavius* de Minutius Felix.

J'ai appelé les dieux ἐπίγειοι d'après Diodore de Sicile, l. iii, p. 250, περὶ τῶν ἐπιγείων θεῶν, πολλὰ καὶ ποικίλοι παραδέδονται λόγοι. Le même Diodore dit que Saturne fonda le gouvernement monarchique dans toutes les contrées de l'Occident: Δυναστεύσαι δὲ φασὶ τὸν Κρόνον κατὰ Σικελίαν καὶ Λιβύην, ἐπι δὲ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τὸ σὺνολον ἐν τοῖς πρὸς Ἑσπερον τόποις συστήσασθαι τὴν βασιλείαν.

d'un auteur inconnu aux premiers apologistes.

Rép. Le plan d'Eusèbe diffère de celui des autres apologistes. Ceux-ci ne s'étaient proposé que de défendre les Chrétiens des imputations répandues sur leur compte, et de les délivrer des persécutions cruelles auxquelles ils étaient en butte. Les auteurs communs et les écrits contemporains suffisaient à leurs besoins. Au lieu de cela, Eusèbe veut démontrer l'économie de Dieu dans la vocation des gentils, et remonte aux sources. Serait-on plus satisfait de voir figurer les sibylles dans vingt pages de son recueil, comme elles reparaissent sans cesse dans Lactance et dans Clément d'Alexandrie (1) ? Non que je les accuse d'en être les auteurs, mais d'en avoir fait un usage qui ne pouvait être de bonne foi. Avant à la citation commune à tous, d'Orphée, elle ne roule pas sur l'authenticité du passage, mais sur la sincérité ou la mauvaise foi d'Eusèbe en copiant Aristobule, ce que nous attaquons incessamment.

ONRÉC. Si Sanchoniathon, continue M. Lobeck, contemporain de Sémiramis, a trouvé dans les anciens monuments de sa patrie les preuves de ce qu'il avance, son autorité est irréfutable.

Rép. Non, pas plus que celle de Manéthon et de Béroase avec leurs piliers sacrés, bien moins sujets à l'altération, par conséquent à induire en erreur ; et puis je crois qu'il y a ici équivoque.

M. Lobeck parle de Sémiramis, la contemporaine d'Abraham, suivant la chronique d'Eusèbe, et il faut la rapporter 800 ans plus tard, d'après le calcul de Philon, c'est-à-dire, vers la ville de Troie. Comment concevait-on que du temps de Sémiramis l'écriture eût été découverte ? C'est impossible à penser ; quelque haut que l'on veuille faire remonter l'écriture, elle ne peut aller jusque-là. Sanchoniathon, contemporain de Priam, n'a précédé Homère et Hésiode que d'un siècle environ.

ONRÉC. Après avoir brièvement repassé ce que Sanchoniathon dit des générations divines, M. Lobeck ajoute : « Si quelqu'un peut croire que les plus anciens théologiens phéniciens nous aient raconté les hauts faits de *Cælus*, de *Saturne*, de *Jupiter*, à la manière d'Hésiode et d'Apollodore, toutefois en écartant l'idée de divinité ; qu'ils les aient consignés dans leurs écrits ; je ne disputerai et je ne contenterai d'admirer comment il y a encore quelque Epiménide, qui, ayant dormi pendant deux cents ans, se réveille tout à coup pour croire ce qui pouvait être honorable à croire dans le siècle d'Illet. »

Rép. Après ce brevet d'imbécillité donné à Illet et au xviie siècle, qui osera se porter comme défenseur de pareilles absurdités ? ce sera M. Münter, évêque de Seland, qui, dans son *Traité de la religion des Carthaginois*, ne laisse échapper aucune occasion de citer Sanchoniathon ; je ne parlerai pas de Bochart, homme d'un siècle éminemment ignorant ; mais Lacroze, Jablonski, qui tout en niant l'existence de Sanchoniathon ont reconnu dans ses fragments la vraie théologie phénicienne, puis les orientalistes, meilleurs juges dans cette question, qui ont tous admis, sans résistance, l'exactitude de ces récits.

Mais ne peut-on pas dire à M. Lobeck : Vous,

(1) Ce vaste esprit, dit Blondel dans l'ouvrage indiqué, p. 18, à qui rien n'échappait, qui pensait faire profit de tout, après avoir été avec une pompe admirable les dépositions de 250 auteurs païens tant philosophes qu'historiens et poètes, donné quartier aux plus exécrables hérétiques, ouvert son sein aux apocryphes, a aussi laissé prendre place à la fausse sibylle de laquelle le discours lui a semblé d'autant plus véritable qu'il servait directement son dessin.

monsieur, qui maniez si agréablement la plaisanterie, n'y donnez-vous pas prise, lorsque vous convenez que les mêmes choses qui sont si déraisonnables dans le phénicien, se retrouvent dans Hésiode et Apollodore ? Pourquoi vouloir que j'admire en Alexandre ce que j'abhorre en Attila ? — Parce que ces auteurs jouissent d'une authenticité que Sanchoniathon ne possède pas. — Quoi ! parce que des littératures entières ont disparu, on ne doit croire à aucun des débris échappés au naufrage ? à qui les Grecs doivent-ils leur première civilisation et les premières notions de religion ? n'est-ce pas aux émigrants venus du littoral occidental de l'Asie ? On veut en attribuer l'honneur à l'Égypte ; mais c'est à tort. Si l'Égypte y a contribué, c'est pour une faible part : les Égyptiens, de l'aven même d'Hérodote, n'étaient pas navigateurs ; c'étaient des espèces de Chinois attachés à la glèbe, qui ne sortaient pas de chez eux. Que dans les siècles de civilisation quelques Grecs y aient été étudiés leurs institutions, je l'accorde ; mais ce sont les premiers navigateurs qui ont porté le feu sacré parmi les peuples de la Grèce. Avant de visiter l'Italie, l'Espagne et l'Afrique, les Phéniciens ont dû aborder ces plages plus voisines de leur patrie. C'est la Phénicie qui la première confia à la puissance des vents l'admirable machine qu'on nomme vaisseau (2). C'est donc à elle qu'on doit attribuer les premiers pas des Grecs dans la carrière de la civilisation ; rien par conséquent n'est plus naturel que les emprunts qui leur ont été faits par ces derniers : quant à ceux qu'on veut qu'ils aient faits aux Grecs, il faudrait, comme dit le proverbe, faire remonter les fleuves vers leur source et confondre tout (3).

Pourquoi ajoutez-vous, en écartant l'idée de la divinité ? Eusèbe en impose en soutenant, d'après le passage suivant de Porphyre, que les dieux avaient été hommes ? « Voici ce Porphyre qui, en continuant, défie, non plus le Dieu suprême ni ceux du ciel (les astres), mais des hommes mortels, et qui rend ce témoignage que tels sont les dieux auxquels l'univers rend hommage (4). »

Eusèbe, dit-je, en impose. Porphyre non plus qu'Hésiode, Sanchoniathon non plus qu'Apollodore, ne se rendaient pas ce témoignage : ils admettaient des générations divines dont ils ne s'expliquaient pas bien la nature, mais qu'ils séparaient de l'humanité. Porphyre est plus communément un symboliste : qu'on lise le *Traité de l'antre des nymphes*, et toutes ses observations répandues dans le *Scholiate homérique de Venise* ; qu'on lise les *Fragments du traité des statuts* au troisième livre de la *Préparation évangélique*, on restera convaincu de cette vérité. Or, il est présumable qu'Eusèbe, par cette remarque, a voulu le mettre en opposition avec lui-même, puisqu'il appuie de son autorité une doctrine toute contraire. Dans une autre circonstance il oppose son recueil de la *Philosophie par les oracles* qui prescrit les sacrifices d'animaux, à son traité de l'*Abstinence* qui les repousse. Je ne trouve nulle part que Sanchoniathon ait déclaré, plus qu'Hésiode, que les dieux étaient des hommes.

ONRÉC. M. Lobeck revient au silence des premiers apologistes, et de Joseph qui prétendait avoir fouillé les archives de Tyr.

(2) *Prima ratem ventis credere docta Tyros.* (Tibull. *Eleg.* lib. 1, eleg. 7, vers. 20.)

(3) Ἄνω ποταμῶν ἰσθμὸν χωρῶσι παραλά και ὄλα καὶ πάντα κάτω στρέφεται.
(Eurip. *Médée*, 410.)

(4) Ὅτι πρῶτον οὐ τὸν ἐπὶ κἀνων θεόν, οὐδὲ πὴν τοὺς κατ' οὐρανὸν, οὐτε τοὺς ὀ ἀνθρώπων θεολογεί, καὶ μαρτυρεῖ τοὺς τοὺς ἐκείλους εἶναι τοὺς εἰσαίτε θεοὺς παρὰ τοῖς καὶ νενομισμένοις.

Rép. Mais 1° je doute qu'il y eût des archives à Tyr depuis la ruine de cette ville par Alexandre; toutes les autorités de Joseph sont récentes, excepté Mochus, qu'il ne connaît que par la traduction de Lactus; ce sont Hippocrate, Théodote, Dios, Ménandre, Hiéronyme d'Éphèse. Et puis, qu'aurait cherché Joseph dans Sanchoniathon qui pût lui être utile? le déluge et la confirmation des écrits mosaïques? c'est justement ce qu'il passe sous silence. Il lui fallait Bérosee qui déclare « que, de son temps, c'est-à-dire après Alexandre le Grand, il subsistait encore des parties de l'arche, malgré l'empressement des habitants à enlever le bitume qui servait à des maléfices (1). » Certes, Sanchoniathon est surpassé en exagération par Bérosee dans ce récit, s'il est bien authentique. Nicolas de Damas, également cité par Joseph, dit aussi que ces débris subsistaient de son temps, c'est-à-dire sous Auguste; voilà ce que Sanchoniathon ne pouvait offrir à Joseph (2).

Pour répondre à la question du silence des apologistes, on doit observer que les autres apologistes trouvaient dans les auteurs contemporains ou les plus répandus tout ce qu'ils voulaient prouver. Leur plan différait de celui d'Eusèbe. Et puis quand ils auraient cité Sanchoniathon, M. Lobeck aurait-il déferé aveuglément à leur témoignage? je n'en crois rien, et j'appuie mon opinion sur ce qu'il dit :

« Il est constant que dans ces temps où les Religions anciennes et nouvelles, étrangères et domestiques, luttaient entre elles, on a interpolé avec la plus grande imprudence les livres sacrés et profanes, on a été jusqu'à ce point d'attribuer à Homère des vers qui lui sont purement étrangers (3). »

Puisqu'il enveloppe tous les écrivains chrétiens dans une condamnation générale d'interpolation, Eusèbe n'aurait eu que des complices, si d'autres que lui avaient cité les mêmes fragments; au fait, les nombreuses citations des sibylles ne leur donnent pas plus d'authenticité.

En général les apologistes étaient peu délicats sur le choix des autorités; les vers sibyllins, surtout après ce qu'en avait dit Celse, ne devaient plus reparaitre, et plusieurs les citent, parmi lesquels Eusèbe fait exception. Néanmoins ayant à accuser Clément d'Alexandrie à cet égard, je vois que M. Lobeck est son défenseur, et que dans la citation d'Orphée commune à tous deux, mais accrue de quelques vers dans Eusèbe, il ne voit de falsifié que cette augmentation.

« On voit, dit-il, la stupidité d'Eusèbe dans l'invention de semblables fables, par les vers pris du Testament d'Orphée; je ne parle pas de ceux qui lui sont communs avec Clément d'Alexandrie, mais de ceux dont lui seul fait usage, et qui sont complètement judaïques. »

En prenant sans sa protection Clément d'Alexandrie, voilà un certificat bien explicite d'imbécillité, joint à celui de mauvaise foi, dont Eusèbe n'avait pas encore été gratifié. L'accusation est trop grave

pour ne pas excuser quelque développement dans la réponse, c'est ce que nous ferons dans l'article suivant.

V.

Examen des vers tirés d'Orphée, cités par saint Justin, Clément d'Alexandrie et Eusèbe. — Eusèbe ne les a pas inventés, mais il les a empruntés à Aristobule. — Preuves de l'existence d'Aristobule.

Comme nous l'avons promis à la fin de l'article précédent, nous allons défendre Eusèbe contre l'accusation portée par M. Lobeck d'avoir inventé les vers d'Orphée qui se trouvent dans la Préparation évangélique.

Parmi les auteurs cités par Eusèbe, on remarque Aristobule, Juif savant et philosophe péripatéticien, qui vivait à la cour de Ptolémée Philométor, auquel il a dédié des interprétations des Livres saints. Pour faire valoir auprès de ce prince la doctrine qui y était contenue, il n'a pas craint d'interposer les anciens poètes grecs, dont il alléguait le témoignage comme appuyant ces mêmes doctrines. Eusèbe, dans un fragment de cet auteur (4), rapporte des vers orphiques, qui en font partie, évidemment supposés, ou sont professés non-seulement l'unité de Dieu et sa puissance infinie, ainsi que toutes les doctrines judaïques, mais même Abraham y est indiqué clairement, aussi bien que Moïse.

A qui appartient cette supposition? Walkenaër, qui a laissé une Dissertation posthume sur Aristobule, la lui impute complètement; tandis que M. Lobeck en accuse Eusèbe, mais seulement pour les deux vers qui désignent Moïse. Est-ce par indulgence pour Eusèbe qu'il borne ainsi son accusation? Non; c'est par la force des choses. Expliquons-nous :

Il ne se peut que ces vers aient été totalement fabriqués par Aristobule. Il a travaillé sur un premier canevas dû aux pythagoriciens, qui ont beaucoup fait parler Orphée. Il a donc ajouté suivant les vraisemblances ce qui est étranger à leurs idées et hors de leurs connaissances (5).

Le 1er vers orphique cité par Eusèbe remonte à une haute antiquité; on y a fait de nombreuses allusions, et il paraît avoir été une formule sacramentelle dans les mystères (6). Le voici :

Φοβέσθαι οὐκ ἔστι, θύρας δ' ἐπιλασθε
[θεβήλοισι (7).

Callimaque l'a parodié dans l'Hymne à Apollon :

Οὐκ ἔστι πῶς ἀλλοῦτος ἐσεισάτω δάφνινος ἔρπηξ,
Οὐδ' ἄλλο τὸ μέλαθρον, ἐκὼς ἐκὼς ἐστις ἄλλο
[τρός (8).

Platon y fait une allusion évidente dans le Banquet : Οἱ δὲ οἰκίας καὶ εἰ τις ἄλλος ἐπὶ βέβηλος τε, καὶ ἄγροικος πύλας πάνυ μεγάλας τοῖς ὄντι ἐπιθεθεῖ (9).

Le passage suivant de Denys d'Halicarnasse faisons-nous quelques réserves sur plusieurs des opinions émises dans cet article.

Le directeur, A. BONNETTY.

(6) C'est l'opinion de M. de Sacy sur Sainte-Croix, t. 1, pag. 349, quoique Lobeck le conteste. Aglaophamus, l. II, p. 451.

(7) Je parle à ceux qui ont droit de m'entendre; termes les portes aux profanes.

(8) Combien ce laurier d'Apollon est agité! Combien cet antre (est terrible!) arrière, arrière, tout profane! (Vers 1.)

(9) Vous tous, esclaves, et s'il est quelque antre profane et doué de sentiments grossiers, bouchez vos oreilles ce y appliquant de grandes clôtures. (Banquet, Œuvres in-fol. p. 218.)

semble encore se rapporter à ces mystères : Μυστη-
ριος εοικεν ηδη ταυτα, και ουκ εις πολλους οια τε
εστιν εκπερσεσθαι· ωστ' ουκ αν ειην φορτικος, εΙ πα-
ρακαλοην, οΙς θεμις εστιν ηκειν επι τας τελευτας του
λογου, θυρας δ' επιθεσθαι λεγομι ταις ακοαις τους
βεβηλους (1).

D'ailleurs, l'expression de βεβηλος, profane,
n'avait d'acception que sous le rapport des mystères,
et les allusions à ce vers se conservèrent même
dans les mystères chrétiens. On employait cette
formule à cet endroit du sacrifice où l'on faisait
sortir ceux qui n'étaient pas entièrement initiés (2).

Mais, sans parcourir l'histoire de chacun de ces
vers, je me bornerai à dire qu'ils ont été cités avec
plus ou moins d'étendue par Justin le Martyr, Clé-
ment d'Alexandrie et Eusèbe.

Justin les rappelle dans deux ouvrages : l'*Exhortation*
et le *Livre de la monarchie*, au nombre de 21.
Dans l'un comme dans l'autre, il reconnaît le Dieu
suprême :

ΕΙς εστ', αυτογενης, ενδς Εγκοτα πάντα τέτυ-
[και (3) :

mais il lui donne le nom de Jupiter :

Πᾶων γὰρ θνητοῖς, θνηταί κείμαι εἰσιν ἐν δο-
[σους
'Ασθενέες δ' ἰδέω διὰ τὸν πάντων μετέορτα (4).

Il annonce ces vers comme tirés du poème adres-
sé à *Musée*, production pythagoricienne. On doit donc
en conclure que ce Père n'a point connu l'édition
d'Aristobule ou a négligé d'en user.

Il n'en est pas de même de Clément d'Alexandrie ;
non-seulement il l'a connu, puisqu'il le nomme,
mais dans la citation qu'il fait de 7 vers, dans l'*Exhortation aux gentils*, ils sont semblables aux 7 pre-
miers de Justin. Puis il ajoute le premier mot du
8e suivant l'édition d'Aristobule : ἀθάνατον ; et,
écartant la fin de ce vers :

Παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαίνεται,

qui sent le judaïsme, il continue : Εἶτα ὑποβάς διαβ-
ρήθην ἐπιφέρει :

ΕΙς εστ', αυτογενης, ενδς Εγκοτα πάντα τέτυ-
[και (5),

8e vers de Justin, et qui serait ainsi le 9e de Clé-
ment. Déjà il avait écarté un 5e vers qui trahissait le
Juif :

Φεύγοντες δικαίων θεσμούς θεοιο τεθέντος
Πᾶσι νόμου . . . (6)

Si, cependant, Clément n'avait cité que ce lambeau,
on pourrait méconnaître l'usage qu'il a fait d'Aris-
tobule ; mais au ve des *Stromates*, p. 725, il rappelle
les derniers finissant par ἀθάνατον, et ajoute : « Or-

phée a dit ces choses sur Dieu, qu'il représente
comme invisible, et qui n'a été connu que d'un
seul Chaldéen, soit Abraham ou son fils, qu'il veut
indiquer par ces vers (7) :

Ὁ γὰρ κεν τις ἴδοι θνητῶν μερῶν κρείτοτα,
Εἰ μὴ μονογενῆς τις ἀποβῶς γένου ἀνωτέρ,
Χαλδαίων (8).

Certainement, Clément montre qu'il a puisé sa
citation dans Aristobule ; mais il évite de le nommer,
passe sous silence le nom de Jupiter, et attribue au
prétendu Orphée la connaissance d'Abraham :
or, il est douteux qu'il pût croire ce qu'il écri-
vait.

Voyons ce qu'a fait Eusèbe. Dans un long frag-
ment qu'il cite d'Aristobule le Juif, se trouvent les
mêmes vers, mais accrus de plusieurs autres avec
toutes les marques de l'interpolation : ainsi le 2e et
le 8e vers supprimés par Clément, ceux concernant
Abraham, enfin deux autres, désignant évidemment
Moïse et la loi inscrite sur les tables, se retrouvent
ici :

Ἦς λόγος ἀρχαίων, ὡς ἑδοξε γένεθαι διέταξεν,
Ἐκ θεῶν γινώμαισι λαῶν κατὰ διαλλακὰ θε-
[ομῆν :

• Comme la loi l'a prescrit, comme l'a enseigné
celui qui est né des eaux, ayant reçu de Dieu même
le code gravé sur les tables. (Vers 36, 37.)

Or, ce sont là les vers qui ont valu le titre d'idiot
à Eusèbe, de la part de M. Lobeck. Poursuivons,
et voyons si c'est le résultat d'une critique sage et
approfondie.

Qu'Eusèbe ait cru à l'authenticité de ces vers, je
ne dirai pas comme venant d'Orphée, personne ne
l'en croyait l'auteur ; mais comme d'Onomacrite, de
Cercops ou d'un pythagoricien quelconque, je ne le
suppose pas : il ne cherche pas à le faire croire.
Mais citant Aristobule qui les a publiés, il les donne
comme il les trouve dans cet auteur, qui devient
son garant. Pour qu'il fût prévaricateur, il faudrait
qu'il eût forgé toute la citation ou seulement une
partie. Pour qu'il fût l'auteur du tout, il faudrait faire
d'Aristobule un être de raison. C'est ce que Richard
Simon, qui n'hésite pas quand il s'agit de créer des
pseudonymes, ne se gêne pas de déclarer (9) ; les
livres d'Aristobule et de quelques autres anciens
auteurs qui ont écrit si favorablement des Juifs ont
été supposés ; il laisse à d'autres le soin de démon-
trer qu'un Juif ne pouvait pas écrire favorablement
de sa nation.

Van Dale et Hody, en réfutant le récit d'Aristée,
importunés de ce qu'Aristobule dit de la traduc-
tion de la Bible sous Philadelphie, cherchent aussi à
l'anéantir. Leur grand argument est le silence de
Josèphe et de Philon. Mais Isaac Vossius (10) dit avec
raison, en parlant du premier : « Quelle cause aurait

son origine. (Vers 8.)

(4) Les yeux mortels de tous les mortels sont
impuissants à voir Jupiter, le souverain universel.
(Vers 13.)

(5) Ensuite ayant ajouté autre chose, Orphée dit :
« Il est un, il est né de lui-même, tout tire de lui son
origine. » (P. 48.)

(6) Fuyant les lois de la justice posées par Dieu
même dans la loi adressée à tous.

(7) Ὁρρεῖς καὶ ταῦτα λέγει . . . περὶ θεοῦ ἄβ-
ραζον αὐτὸν, μόνῳ γνωσθῆναι ἐνὶ τῶν ὄρασι, τὸ γένος
Χαλδαίων, εἶπε τὸν Ἀβραάμ λέγων τούτων υἱὸν εἶναι
αὐτοῦ, διὰ τούτων.

(8) Un seul, né du sang chaldéen, a pu connaître
celui qui dirige le sort des mortels.

(9) *Hist. crit. de l'Ancien Testament*, t. III, c. 23,
p. 560.

(10) *Append. observ. ad Melam*, p. 67.

(1) Ces choses semblent ne convenir qu'aux mys-
tères et ne pouvoir être divulguées ; en sorte que je
ne serais pas répréhensible si j'invitais ceux qui y
ont droit à s'approcher, à prendre part aux mystères
de l'éloquence, et si je prescrivais de fermer la por-
te aux profanes. (*De la composition des noms*,
n° 25.)

(2) Voir Casaubon, *Exercit. xvi, adversus Baro-
nium*. — Brisson, en tête de son traité *De formulis*,
donne les nombreuses imitations qu'en ont faites les
poètes latins. Il réproche la leçon βεβηλος, et y
substitue βεβήλους, qui est la moins générale. On
trouve cependant βεβήλους dans le scholiaste de
Sophocle (*OEdipe à Colone*), cité par Suidas au mot
βεβηλος, Wesseling, au contraire, défend le nomina-
tif, dans une *Dissertation sur Aristobule*, qui est
imprimée à la suite de l'ouvrage de Walckenaër sur
cet auteur.

(3) Il est un, né de lui-même, tout tire de lui

pu porter Josèphe à parler dans son histoire d'Aristobule? on peut dire la même chose de Philon. Il y a trop de garants de l'existence d'Aristobule, pour qu'on puisse la révoquer en doute (1).

Or, si Aristobule a vécu, s'il a composé des *commentaires* sur les livres de la loi, avons-nous une raison suffisante de croire qu'il n'ait pas altéré les vers qu'il empruntait à la littérature hellénique? Serait-ce à cause de son caractère? nous ne le connaissons pas; ou parce que les vers qu'on lui attribue n'auraient pu sortir de sa plume? telle serait une allusion à Jésus-Christ et à la loi nouvelle comme les vers sibyllins en sont remplis. Mais Abraham, Moïse, les tables de la loi, sont mieux placés dans la bouche d'un Juif que dans celle d'un Chrétien. Comment, quand la loi nouvelle qui était venue détruire l'ancienne, brillait de tout son éclat aux yeux de ses adeptes, Eusèbe n'aurait eu de talent poétique que pour célébrer le culte qu'il désertait? Ce serait bien alors qu'il mériterait l'épithète que lui a accordée M. Lobeck.

La candeur des Juifs était-elle si grande qu'on ne puisse leur attribuer aucune fraude pieuse? Les livres apocryphes de l'Ancien Testament, les fables comprises dans la relation d'Aristée sur la version des Septante, ces historiens auxquels Josèphe nous renvoie (2), comme des autorités étrangères à sa nation, sont-ces des écrits exempts de suspicion?

Si enfin, on ne voyait des coupables que parmi les Chrétiens, Clément partagerait le blâme d'Eusèbe, car il a ouvert la voie en indiquant Abraham, comme celui-ci a fait pour Moïse, avec cette différence que Clément assigne à Orphée lui-même ce qu'Eusèbe ne fait remonter qu'à Aristobule; ou bien il faudrait croire qu'Aristobule est coupable de la première interpolation, et qu'ayant assez falsifié le texte pour y introduire le père des croyants, il n'aura pas été assez audacieux pour indiquer Moïse. On sent combien cette supposition est improbable.

A ces arguments, Walckenaer en a ajouté un qui me paraît péremptoire.

Si Eusèbe avait supposé des vers d'Orphée qui lui donneraient la connaissance du vrai Dieu telle que les Juifs la possédaient, et qu'il eût fait apparaître Abraham et Moïse dans ses écrits, il se serait bien gardé de renverser cette combinaison en le faisant parler dans un sens tout à fait contraire au langage qu'il aurait prêté. C'est cependant ce qu'il a fait dans un autre passage (3), où nous lisons une citation de Porphyre, dans laquelle ce philosophe, voulant fonder le symbolisme, cite un long passage orphique où Jupiter n'est pas l'âme du monde, mais est le monde tout entier :

Πάντα δ' ἐν μεγάλῳ Ζητῆρὶ τὰδε σώματι κεῖται.

Le ciel est sa tête, les astres sa chevelure, le soleil et la lune ses yeux, l'éther son esprit, la terre son ventre, la mer sa ceinture, etc. Voici sur ce morceau la réflexion d'Eusèbe : « Telle est donc, ô

Porphyre! la peinture que les vers cités par vous nous font de Jupiter. Mais je n'aperçois dans tout cela que l'univers visible : l'éther, forme son entendement, et les autres parties du monde, son corps. Comment donc Orphée le Thrace, ou tout autre a-t-il pu concevoir une semblable divinité sans y rien reconnaître d'intellectuel, rien qui appartint à une essence invisible et incorporelle ? »

Je crois en avoir dit assez, peut-être trop, pour décharger Eusèbe de l'imputation d'avoir inséré deux vers de sa composition dans une citation orphique. M. Lobeck l'accuse encore (car de quoi ne l'accuse-t-il pas?) d'avoir ajouté dans Josèphe le célèbre passage sur Jésus-Christ; mais comme ceci n'est pas renfermé dans les 15 livres de la *Préparation évangélique*, j'en écarterai la discussion, et je passerai dans l'article suivant à l'examen des écrivains modernes qui se sont faits les soutiens de l'authenticité du fragment de Sanchoiathon.

VI.

Ecrivains modernes qui ont soutenu l'authenticité des fragments de Sanchoiathon. — Vossius. — Bochart. — John Jackson. — Huet. — Van Dale. — Fourmont. — Cumberland. — Goguet.

Parmi les auteurs qui ont admis l'authenticité des fragments de Sanchoiathon, et qui ont fondé une théorie quelconque sur les traditions qu'ils contiennent, il n'en est point qui aient entrepris une justification de son ouvrage proprement dite, sans y mêler leurs idées systématiques sur ce livre. S'ils ont répondu à quelques critiques, ce n'est que transitoirement : ils ont plutôt considéré ces extraits comme un fondement solide sur lequel ils ont bâti les systèmes que leur imagination enfantait. Ainsi, les uns s'en sont servis pour confirmer les récits de Moïse, comme Huet et Fourmont; d'autres, pour débrouiller la chronologie des anciens peuples, comme Cumberland; et par les essais infructueux d'une imagination vagabonde, ont autant décrié ces fragments qu'on put le faire ceux qui les ont argués de faux (1). C'est ainsi que

Rien n'est plus dangereux qu'un imprudent ami.

Gérard Jean Vossius, dans son *Traité des historiens grecs*, donne la première place à notre historien, et rend simplement compte de ce qu'Eusèbe et Porphyre en ont rapporté. Il est arrêté comme tous ceux qui ont parlé de cet auteur, par la difficulté chronologique résultant du passage de Porphyre. Du reste, il n'élève aucun doute sur la sincérité de ce récit, et soutient avec Ephore contre Diodore de Sicile (4), que les Barbares ont eu des historiens avant les Grecs.

Bochart, dans le 2e chapitre du 1er livre du *Chanaan*, passe en revue tout ce qui reste du récit de notre historien; il explique par la langue phénicienne les noms propres qui y sont contenus; mais ce n'est que dans le 17e chapitre du même livre

rendu coupable, n'ait pas encore été signalé. » Potter rapproche ces deux passages semblables dans ses notes.

(2) Eupolème, Hécatee, Démétrius, etc.

(3) L. III, p. 100.

(4) Malgré tout mon désir de réunir le plus grand nombre des ouvrages qui traitent de Sanchoiathon, il m'en a manqué plusieurs que je regrette de n'avoir pu lire; d'autres que je n'ai pas même cherché à me procurer. Les premiers sont l'*Origine des cultes* de Dupuy; — la *Symbolique* de Creuzer; — les *Entretiens de Lacroze* et son *Thesaurus Epistolicus*; — Court de Gébelin, *Allégories orientales*; — Delisle de Salles, *Histoire des hommes*; non plus que les feuilles fugitives, journaux et dissertations académiques dont la *Bibliothèque* de Fabricius donne le recensement, et que je n'ai pu parcourir.

(5) Voir sur Aristobule le 1er livre des *Machabées*, ch. 1er; Origène, *Contre Celse*, iv, 545; Anatolius cité par Eusèbe, *Hist. eccl.* vii, 52, 287; Cyrille, *Contre Julien*, iv, 154; Clément, Eusèbe, et saint Jérôme, *De viris illustribus*, c. 56. — On peut consulter Walckenaer, ch. vii, *De Aristobulo*: il administre, ch. xxiii, une preuve curieuse : ce sont des plagiat de Clément, qui a copié plusieurs fois mot pour mot Aristobule sans le nommer. Ce n'est pas le seul exemple d'un pareil larcin de la part de Clément d'Alexandrie. Musonius, cité par Stobée, p. 49, tome 1er de l'édition de Gaisford, avait dit ce que celui-ci répète dans son *Pédagogue* : *La chaussure est presque une prison, τὸ ὑποδήσειον τὸ δεδεσμένον ἔγγυς ἐστίν.* Aussi Ruhnkensius, dans le *Dictionnaire platonique de Timée*, dit-il : « Je m'étonne que ce larcin, ainsi que plusieurs autres dont Clément s'est

qu'il fait un examen critique de l'historien et de son ouvrage.

Il justifie d'abord la traduction de son nom donnée par Théodoret (1), où Sanchoniathon est traduit par φαλαγγίτης dans le passage de la Σουζουή de Porphyre, tandis qu'Eusèbe donne pour leçon φαλαγγίτης; il distingue l'Abibal, roi de Béryste, du père d'Iram, contemporain de Salomon. Il reconnaît Abraham dans Κρόνος, et Sara dans Anobret. Il est convaincu que Jérombal, prêtre de Jévo, est Gédéon, et explique longuement comment il a pu être qualifié de prêtre hébreu n'étant pas Lévyte, et comment, ayant donné dans l'idolâtrie de Baalbéryte, ainsi que ses successeurs, il a pu faire alliance avec un roi de Béryste. Il s'efforce péniblement de rapprocher Gédéon de Sanchoniathon. La difficulté, résultant de la fondation de Tyr, qui ne précède la prise de Troie que d'un petit nombre d'années, l'arrête. Il ne s'en rend compte qu'en prouvant que le nom de Tyr était commun à plusieurs localités, et déclare que ce mot veut dire en phénicien Rocher. Lorsque Astarbé immole un aster, sorte d'aigle, ἐν Τύρῳ τῇ ἀγία νύσῳ, dans Tyr, File sainte, ce n'était pas une ville, selon Bochart.

L'ouvrage du docteur John Jackson, qui est une *Reine chronologique des anciens peuples* (2), contient dans le troisième volume la chronologie phénicienne, puisée entièrement dans Sanchoniathon. Dans les notes, il discute les difficultés chronologiques du texte, telles que la coïncidence des temps de *Sémiramis*, et de la guerre de Troie, *Abibal*, *Sanchoniathon*, et *Jérombal*.

Il croit d'abord que Porphyre a dit que Jérombal et Sanchoniathon avaient vécu en même temps, savoir, sons *Abibal*. J'ai montré qu'il dit expressément le contraire; il remonte *Sémiramis* à l'époque où Eusèbe, dans sa *Chronologie*, l'a placée, 800 ans avant la guerre de Troie. C'est une question indifférente pour comprendre l'époque où vécut Sanchoniathon; il suffit de reconnaître qu'à tort ou non, on l'a faite contemporaine de la prise de Troie. Si l'on n'admet ce point, il n'existe plus que trouble et confusion dans les dires de Philon et de Porphyre. Usérius a adopté cette chronologie; il l'a donc crue rationnelle (3). Mais encore une fois cela ne nous concerne pas; il nous suffit de connaître la pensée de nos guides. Jackson cherche, après Bochart, quels sont les écrits en caractère *ammonéens*, dont Philon dit que Sanchoniathon a fait usage pour la rédaction de son histoire: c'est ce que nous rechercherons plus tard. Puis, il traduit tout ce morceau; après quoi il examine les titres de l'auteur à la crédibilité.

Après avoir dit que l'écrit de Dodwell ne méritait pas une réfutation sérieuse, il cherche à donner des dates aux événements contenus dans les récits, et déclare que Bochart, Cumberland, et surtout Huet, n'y ont rien compris. Je ne sais si d'autres chronologistes ne lui feront pas le même reproche; car il mêle le récit de Moïse, le déluge et la dispersion dans une relation qui y est tout à fait étrangère. Je crois que c'est une mauvaise marche; au surplus, son ouvrage ne supposant aucun doute sur la véracité du récit de Sanchoniathon, il ne cherche pas même à la prouver.

Huet, cet apologiste moderne, a beaucoup imité les anciens par le feu de critique avec lequel il adopte les témoignages favorables à la *Démonstration évangélique*. Nous avons vu cependant qu'il re-

pousse Orphée et les sibylles. On ne doit donc pas l'accuser tout à fait de mauvaise foi. Mais suivant son plan favori qui place Moïse comme une divinité commune dans toutes les mythologies, il s'est emparé de la cosmogonie de Sanchoniathon comme étant copiée sur celle de Moïse, et fait des rapprochements qui sont loin d'être admissibles.

Taautos, dont Sanchoniathon a compulsé les écrits, n'est que *Moïse*. La preuve en est sensible. *Taautos* a décrit l'origine des choses: Moïse également. Il est vrai que l'un est un peu matérialiste, qu'il ne connaît de cause première que la matière, tandis que l'autre fait tout dépendre de la volonté divine; mais il ne tient pas compte de cette différence. *Taautos* a trouvé les lettres; Eupolémus, cité par Clément d'Alexandrie, attribue la même découverte à Moïse, et tous les raisonnements qui suivent sont de la même force. *Jérombal*, qui est Gédéon, lui a donné ses commentaires. Qu'est-ce autre chose que les livres de Moïse? Mais alors comment en a-t-il aussi peu profité? Par des arguments aussi concluants, il cherche à prouver que l'Hercule tyrien, *Mélicharte*, n'est autre que *Josué*. N'est-il pas déplorable qu'avec une grande érudition, et je le suppose, l'amour de la vérité, Huet ait cru porter la conviction dans les esprits par un semblable abus de la science; et que, voulant élever un monument à la défense de la religion, il l'ait déparé en l'appuyant sur des bases aussi frêles? Si les choses étaient ce qu'il dit, évidemment on devrait attribuer à une fraude pieuse la rédaction des fragments de Sanchoniathon; mais on devrait aussi s'inscrire en faux contre toutes les mythologies dont il a fait le même usage (4).

Van Dale a dirigé contre cette personnification de Moïse et de Gédéon une réponse qui était facile: la sienne ne se distingue ni par la pénétration ni par l'érudition. L'anachronisme, dont il croit Porphyre coupable relativement à *Gédéon-Jérombal*, qu'il suppose contemporain de Sanchoniathon, ne tient qu'à la fautive interprétation du texte grec. En rétablissant le vrai sens, on repoussera le moyen d'attaque de Van Dale, et on laissera à Sanchoniathon la possibilité d'avoir profité de mémoires fournis par Gédéon à un roi *Abibal*, son contemporain.

Ce que Huet avait entrepris sommairement dans sa *Démonstration évangélique*, ce que Bochart a plus développé dans son *Chanaan*, Fournmont l'a bien amplifié dans ses *Réflexions critiques sur l'histoire des anciens peuples*, dans lesquelles un volume presque entier est consacré à comparer chaque génération de Sanchoniathon, et chaque membre de cette génération avec les races bibliques qu'il croit représentées par les divinités du théologien phénicien, tantôt se rapprochant, tantôt s'éloignant des expositions données par ses devanciers. Il est tellement confiant dans ses propres découvertes, qu'il les propose avec une confiance qui ne lui permet pas de croire qu'on puisse ne pas applaudir à son système. En cet et, il ne fallait pas moins que l'aveuglement qui caractérise tous les laiseurs de systèmes pour ne pas se rendre le témoignage de l'incertitude d'un travail semblable au sien; et l'impossibilité de faire passer dans l'esprit de ses lecteurs la conviction dont il est pénétré. Sera-ce au moyen de quelques ressemblances de noms, de quelques coïncidences d'une espèce quelconque, qu'on justifiera ce parallèle qui deviendrait précisément suspect par une contornité qui, au reste, n'existe nullement en-

(1) P. 18 de la *Théropentique*.

(2) Londres, 1752, 3 vol. in-4°.

(3) *Annal. Vet. Test.*, p. 44.

(4) Voici les divinités ou les héros sous les noms desquels Moïse se trouve caché, d'après Huet: Éaque, Esculape, Amphion, Anubis, Apis, Apol-

lon, Aristée, Bacchus, Cecrops, Evandre, Eumolpe, Faune, Janus, Linus, Marnas, Mercure, Minos, Mnœvis, Orphée, Osiris, Pan, Persée, Priape, Prométhée, Rhadamante, Sérapis, Sylvain, Tirésias, Typhon, Vertume, Vulcain, etc.

tre ces récits? Comment supposer qu'un livre, où l'origine des choses est exposée sans que le grand bouleversement du déluge y soit mentionné, puisse avoir de l'analogie avec le récit de Moïse? Comment confondre dans un même individu (et c'est l'idée favorite de Fourmont) le *Cronos* de Sanchoniathon, si inhumain envers tous les siens, avec l'*Abraham* de Moïse qui se fait remarquer parmi les descendants de Noé, par le sentiment religieux, et par les devoirs domestiques et sociaux, et est justement appelé le *père des croyants*? Au reste, le livre de Fourmont a rencontré, dès son apparition, une défaveur à peu près universelle. Sa présomption lui a fait même commettre une erreur de précipitation, en faisant de *Thabion* le père de Sanchoniathon, lorsque Philon déclare positivement que *Thabionides* avait altéré par des allégories les traditions de *Taautos* que Sanchoniathon avait fidèlement représentées. On serait tenté de croire que Fourmont n'a pas complètement étudié l'écrit qui lui servait de thème.

Quoi qu'il en soit, cette manière de vouloir rapprocher des mythologies différentes et absolument étrangères l'une à l'autre date de loin. Hérodote s'est épuisé en vains efforts pour retrouver chez les Grecs les représentants des dieux de l'Égypte. Varron et Cicéron ont comparé dans le même esprit les divinités de la Grèce et de l'Italie. Les modernes ont rapporté à l'Écriture sainte les traditions religieuses des diverses nations de l'antiquité, sans que les efforts également infructueux des devanciers aient détourné de nouveaux venus de se lancer dans la même carrière avec un résultat pareil. Il semble que le simple bon sens devait en dissuader. Par quelle communication *secrète* des peuplades devenues *sauvages* après la dispersion, et toutes absorbées par les soins de la vie animale et les embarras d'une *société naissante*, se seraient-elles accordées pour rendre un culte unanime à des dieux identiques, bien que diversement nommés, et qui n'ont rien de commun dans leurs actes? Voilà, certes, ce que je ne saurais m'expliquer (1).

Cumberland, évêque de Peterborough, a laissé en mourant un gros volume in-8°, intitulé : *Sanchoniathon's Phœnician history*, où, par une marche contraire à Huet, loin de voir dans ce récit une sorte de parodie de la Genèse, il l'y croit entièrement opposé (2). Il repousse toute interprétation spiritualiste de son ensemble, et combat Bochart qui, par les *Zophasemim*, τὸ ὄνομα τῶν ἀστέρων, veut entendre les anges, résidant dans les astres, ζῶα νοεῖα. Il y reconnaît les astres eux-mêmes. Voici d'ailleurs son système :

Moïse a transmis la filiation de Seth jusqu'à Noé, parmi lesquels s'est conservée, non sans altération, la connaissance du vrai Dieu. Sanchoniathon a trouvé, dans les récits dictés par *Taautos*, et rédigés par les *Cabires*, l'histoire de la descendance de *Cain*, qui embrassa bientôt l'uranothéisme et l'anthropothéisme. Un nombre de générations, à peu près égales, selon lui, de part et d'autre, a donné lieu à des rappro-

(1) Nous laissons subsister ces paroles de M. Séguier; mais nous ne sommes pas de la même opinion. La cause de notre dissentiment avec le savant académicien provient de ce que nous partons de deux points de vue diamétralement opposés. Nous soutenons que les premiers peuples n'ont pas été *sauvages* et sans relations entre eux. Au contraire, ils ont commencé par être tous réunis, et réunis en société civilisée; l'état *sauvage*, borné à un petit nombre de peuplades, n'est venu que longtemps après. Les communications des peuples n'ont donc pas été *secrètes*, et ils ont pu adorer des dieux identiques sous des dénominations diverses. Cette doctrine est fondée sur la Bible d'abord, et sur toutes les recherches ensuite. Nous ne doutons pas que M. Séguier, Chrétien et érudit comme il l'est, n'a-

chements qui vont assez bien jusqu'à la dixième génération : celle de Noé.

Mai ici se présente une difficulté presque insurmontable. Le déluge universel dans Moïse a détruit toute la race de *Cain*. Un seul descendant de Seth a survécu à ce désastre. Sanchoniathon n'en dit pas un mot, non plus qu'aucun des écrivains antérieurs à Bérose (129e olympiade), non plus que Diodore de Sicile, bien postérieur à Bérose. C'est donc par une couture très-suspecte, que l'évêque de Peterborough rattache à la ligne de Noé les générations suivantes, que Sanchoniathon dérivait sans interruption des *Cainites*. A l'aide de changements ou de retranchements de lettres, pour lesquelles il semble que les langues orientales ont une flexibilité toute particulière, il fait reparaitre les premiers rois d'Égypte d'après le canon d'Eratosthène, qu'il rattache ainsi aux générations de Sanchoniathon, en repoussant les dynasties de Manéthon comme fabuleuses. Une digression sur les pasteurs phéniciens, qu'il est loin de prendre pour les Juifs avec Josèphe, présente de l'intérêt. Mais il est impossible d'entrer dans un examen détaillé de cet ouvrage, à moins de le reproduire. Il no confond point *Cronos* avec *Abraham*, comme le font Bochart et Fourmont; il en fait *Cham*, et *Uranus* est *Noé*. *Chna* est le premier Phénicien, fils de *Cham*, et *Misor*, le même que le *Misraim* de Moïse, que le *Ménès* et le *Méon* d'Eratosthène, qu'*Osiris* qui fut depuis *Bacchus* et le *Soleil*, qu'*Iais* enfin, qui, suivant Sanchoniathon, découvrit trois lettres, et est spécialement appelé *frère de Chna*, le premier Phénicien, c'est-à-dire le fondateur de la monarchie égyptienne; que *Thot* est l'*Athotes*, deuxième roi, suivant Eratosthène, et le dernier anneau de la chaîne de Sanchoniathon. Par ce moyen, il établit une suite non interrompue depuis Adam jusqu'à la première olympiade, par Sanchoniathon et Eratosthène.

Ces combinaisons ingénieuses et fruit de grandes recherches flattaient tellement leur auteur, que trente ans après la rédaction de son manuscrit, il disait à l'éditeur que plus il pensait à ces choses, plus il était convaincu de la vérité de sa découverte. Malheureusement le public savant n'a pas confirmé cette sentence. Et parmi les chronologistes et les historiens, je n'en vois pas qui aient ratifié par une déclaration explicite les données de Cumberland, dont cependant l'application, si elle était justifiée, jetterait un grand jour sur les premiers âges du monde.

J'ai déjà dit que le docteur Jackson n'en tient que peu de compte, quoiqu'il n'ait pas été sans en profiter. Sa table chronologique, qui présente une durée de 2256 ans avant le déluge, place *Cronos* deux générations au-dessous de *Nemrod*. « Voilà ce qui fait, dit-il, que cette histoire n'a jamais été bien comprise; que le savant évêque Cumberland, et avant lui Bochart, et spécialement Huet, se sont trompés quant aux personnes, et quant aux temps rapportés par Sanchoniathon. »

dopte ces principes et ces conséquences, s'il veut en faire l'objet de ses études.

Nous faisons à peu près les mêmes réserves pour les questions des sibylles et d'Orphée; sans prétendre que leurs vers soient tous authentiques, nous croyons que ce qui nous en reste a été fait d'après d'anciennes traditions ayant cours parmi les peuples; ce qui en explique l'adoption générale. Pour Moïse aussi, nous ne croyons pas qu'il faille le reconnaître dans tous les personnages cités par Huet; mais nous croyons qu'il a été le type de plusieurs personnages de la fable.

Le directeur A. BOSETTI.

(2) P. 40. Whosoever, says he, distinctly understands his cosmogony, will see that it is directly opposite to Moses's scope.

Semblable à tous les chronologistes, Jackson a son système qu'il préfère aux autres. Mais, comme ses prédécesseurs, il n'a pas trouvé le secret de réunir tous les suffrages, et l'on peut dire de lui ce qu'il a dit de ses devanciers. Quant à ce qu'il met sur la même ligne Huet, Bochart et Cumberland, je trouve qu'il n'a pas assez apprécié la distance du premier aux deux autres.

Goguet a placé au dernier volume de l'*Origine des lois*, une dissertation expresse sur l'authenticité de l'ouvrage qui nous occupe, pour justifier les emprunts qu'il lui a faits. Il met hors de cause Eusèbe et Porphyre, et ne défend que Philon de l'accusation d'avoir supposé ce qu'il donnait pour avoir traduit. Les Chrétiens étaient alors trop peu nombreux pour être un objet spécial d'attaque; ce serait donc contre les Juifs qu'il aurait dirigé toute cette invention. Mais les Juifs évitaient la polémique, et ne cherchaient point à faire de prosélytes.

Cette assertion n'est pas juste; nous voyons par Joseph lui-même, qui avait écrit contre Apion, qu'ils traitaient les questions de polémique religieuse. Aristobule et Philon le Juif, aussi bien que tous les prétendus historiens et philosophes, cités par eux et par Eusèbe (1), Hécatée, Eupolémus, Artapanus, Aristée, sont évidemment des Juifs qui ont fait de la polémique. Eusèbe, dans son *Hist. ecclésiast.* (2), le déclare sur la foi de Clément d'Alexandrie: « Philon (le Juif bien entendu) et Aristobule, Joséphe et Démétrius, aussi bien qu'Eupolémus, sont des écrivains juifs. » Philon de Byblos paraît auteur d'un ouvrage sur les Juifs, où ils ne sont pas bien traités à en juger par l'extrait qu'on lit dans Origène (3).

Goguet croit que Clément d'Alexandrie a pu parler de Sanchoniathon, puisque saint Cyrille le déclare, et qu'une partie des *Stromates* de ce Père est perdue.

Il est très-vraisemblable que ce Père n'en a pas parlé, et que saint Cyrille l'a nommé de mémoire, au lieu d'Eusèbe, comme il a désigné mal à propos Joseph au lieu de Philon, comme l'ayant traduit, tandis qu'il ne l'a pas même cité. On doit incontestablement écarter le témoignage de saint Cyrille. Il est vraisemblable que Théodoret a puisé dans Eusèbe ce qu'il en dit. Cependant une variante assez importante ferait croire le contraire. Théodoret dit que le nom du Phénicien doit se traduire par *επιλαλήτης*, ce que ne dit point du tout Eusèbe. Quant à Suidas, il est clair qu'il a suivi un autre guide que l'évêque de Césarée dans sa *Biographie* de Sanchoniathon.

Goguet croit que Philon avait en vue, en publiant ce livre, de rabaisser la vaine gloire grecque en lui montrant un écrivain barbare antérieur au temps de sa civilisation, qui avait expliqué l'origine du monde. Cette idée n'est guère présomptueuse. Les Grecs savaient bien que les peuples asiatiques les avaient devancés dans la civilisation, et ils reconnaissaient comme leurs premiers instituteurs en ce genre, les Phéniciens et les Egyptiens. Je ne vois cependant aucun motif pour Philon de supposer cet ouvrage. Il voulait seulement replacer sur la scène du monde sa patrie éclipsée par les conquêtes qu'en avaient faites les Babylooniens, les Perses, les Grecs et les Romains, les uns sur les autres. Quant à sa disposition de repousser les allégories du corps de la fable, il la partageait avec d'autres penseurs, et

Diodore de Sicile (4), qui dit: « On trouve beaucoup de discours très-différents entre eux sur les dieux terrestres autres que les astres, tant dans les historiens que dans les mythographes. » Mais les réflexions qui se mêlent au récit primitif décelent par la nature des idées et la variété du style que Sanchoniathon ne peut en être l'auteur. Et dans tout le reste, on reconnaît le cachet de l'original.

Goguet fixe au temps des Juges l'existence de Sanchoniathon par l'effet de la vicieuse interprétation du passage de Porphyre, et contre sa déclaration positive qu'il a vécu à l'époque de la prise de Troie. J'ai déjà discuté ce point de chronologie.

VII.

Suite de l'examen des auteurs qui ont cru à l'authenticité des fragments de Sanchoniathon. — L'abbé Mignot. — Biographie de Philon. — Liste complète et inédite de ses ouvrages. — Quelles raisons aurait-il pu avoir de supposer l'écrit de Sanchoniathon? — Conclusion.

M. l'abbé Mignot, membre de l'Académie, y a lu une suite de *Mémoires sur les Phéniciens* (5), et comme il a cru à l'authenticité de ces fragments, il a signalé les causes de sa conviction. Ses arguments ne diffèrent pas de ceux de ses devanciers, seulement il a cru que γράμματα Ἀμμωνίων indiquaient une écriture propre aux Ammonites. Jérômbal est à ses yeux Cèdeu, et il a cru justifier le titre de *prêtre du Dieu vivant* qu'on lui donne par le droit que l'Écriture lui reconnaît de porter l'épithète, habilement des prêtres hébreux. Il se donne beaucoup de mal pour faire disparaître l'anachronisme qu'il trouve à rapprocher Sémiramis de la prise de Troie.

M. l'abbé Mignot discute ensuite les objections diverses et souvent contradictoires des adversaires de Sanchoniathon et de Philon. Il admet trop facilement, à mon avis, que saint Clément l'ait nommé, par ce qu'en dit saint Cyrille. Quant à Suidas, il pense qu'il a pris ailleurs que dans Eusèbe les renseignements sur le philosophe tyrien; je le crois également. On ne peut guère penser autrement, car ils ne présentent aucune ressemblance entre eux.

Venant aux preuves tirées de l'ouvrage même, il n'est point blessé des ressemblances avec Moïse et Hésiode: toutes les premières cosmogonies se ressemblent dans les traits principaux; il ne trouve point étonnant que les Gnostiques aient pris des noms dans le phénicien, puisqu'une grande partie de leurs idées sont dues aux fables orientales.

Thot, qu'on veut rendre exclusivement à l'Égypte, d'après Sanchoniathon, appartient aux deux pays: j'en ai donné Varron pour garant. L'objection tirée de la fondation de Tyr, qu'on veut être postérieure à Sanchoniathon, est ainsi combattue par lui. Joséphe déclare qu'elle fut fondée 240 ans avant le temple de Salomon. C'est donc 68 ans avant la prise de Troie. D'ailleurs, il s'agit ici de *Paleo-Tyr*, dont Josué parle (6) comme d'une ville déjà ancienne.

Athens, qui prend possession de l'Attique, est la *Minerve ou Vénus céleste*, déjà honorée en Attique avant *Cécrops*, à qui *Porphyryon*, ancien roi du pays, avait élevé un temple. Il croit reconnaître dans ce nom le chef d'une colonie phénicienne (7).

Les *Cabires* présentent plus de difficulté. Nés d'une fille de *Cronos* et de *Sydyc*, il en est fait men-

παρὰ δὲ τῶν λόγων παρὰ τοῖς ιστορικοῖς τε καὶ μυθολογοῖς. L. vi, t. IV, p. 4 de l'édition de Deux-Ponts; fragment conservé dans Eusèbe, *Prép. évang.*, l. II, ch. 1, p. 59.

(3) On les trouve dans le tome XXXIV.

(4) Voir Josué, ch. xix, 26.

(5) Voir Pausanias dans ses *Attiques*, ch. 14, n. 6.

(1) *Prép. évang.*

(2) Φίλωνος καὶ Ἀριστοβούλου, Ἰωσήπου τε καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίου, συγγραφέων. l. vi, c. 15. — Voir Jonsius *De hist. philosoph.*, III, c. 40, § 4.

(3) *Contre Celse*, liv. Ier, p. 45, éd. de Cambridge.

(4) Περὶ τῶν ἐπιγείων θεῶν πολλοὶ καὶ ποικίλοι

quant avant le règne de ce prince, comme constructeurs de navires. En outre, le troisième Cabire seul est fils de la *Titanide*, et en faisant connaître l'invention des vaisseaux, il n'en fixe pas la date; ce n'est que plus tard qu'il le fait après la fondation de *Byblos*.

Quant à la distribution que *Cronos* fait de la terre, elle se borne à l'Attique et à l'Égypte, qui ont dû être habitées postérieurement à la Phénicie. La propagation graduelle des hommes sur le globe le démontre.

Quant aux noms significatifs donnés aux enfants d'*Ouranos*, ils répondent à des noms phéniciens de semblable valeur; car on voit par la Bible que les noms orientaux ont tous une signification.

On a jugé que les apothéoses étaient autant de preuves de la fraude de ces fragments. A quoi M. Mignot répond que les garants de cet usage sont nombreux; il se borne à renvoyer à Cicéron (1) et à Proclus (2). « Enfin, dit-il, si ce n'avait été une conviction générale que les hommes pouvaient parvenir à la divinité, comment serait-il venu à l'esprit d'aucun prince de s'attribuer les honneurs divins et un culte religieux? »

Après avoir épuisé la liste des ouvrages favorables ou contraires à l'écrit de Sanchoniathon, qui sont venus dans mes mains, je me proposerai d'examiner cette question a priori, et je diviserai ainsi cet examen :

1° Dans le cas de supposition du texte de Sanchoniathon, peut-on croire qu'Eusèbe en ait été l'auteur?

2° Porphyre, à défaut d'Eusèbe, peut-il encourir ce blâme?

3° Philon de Byblos serait-il l'auteur du livre, dont il s'est donné comme le traducteur?

D'abord, je suis convaincu qu'en général Eusèbe n'a point supposé ou interpolé les citations d'auteurs qu'il allègue, et que dans le cas spécial qui nous occupe, il est loin d'être le véritable auteur des fragments d'un pseudonyme Sanchoniathon.

La première preuve que j'en donne est la scrupuleuse exactitude dans les citations d'auteurs conservés, savoir : Diodore de Sicile, Plutarque, Denys d'Halicarnasse, Xénophon, et surtout Platon, enfin Porphyre dans le *Traité de l'abstinence de la chair*, non compris Josephé, Philon le Juif, Tatien, Clément d'Alexandrie, dont il fait un usage fréquent. Il ne lui était pas donné de prévoir quels seraient ceux des auteurs dont il s'appuyait qui parviendraient à la postérité, ou ceux que le temps devait nous ravir. Nous ne pouvons donc raisonnablement conclure qu'il a altéré les uns en respectant les autres; ce serait agir contre toutes les règles de la critique.

Quel serait, en effet, l'instrument qui nous aiderait à discerner dans les auteurs perdus les fragments suspects de ceux auxquels nous devons ajouter foi? Ce sera, dira-t-on, l'usage qu'il en faisait pour combattre le paganisme et confirmer la vérité de la Genèse et de l'Évangile. Mais tout dans son livre tend à ce but, tout serait donc frappé de la même réprobation.

Tous n'ont pas, dira-t-on, le même caractère de fraude.

(1) *Tuscul.* 1, 12.

(2) *Théologie platonique*, lib. III.

(3) *Hist. eccl.*, lib. VI, ch. 43.

(4) Nous approuvons cette dernière remarque de M. Séguier; et cependant nous n'admettons pas le principe, qu'il suffit qu'un auteur païen insinue des doctrines mosaïques ou chrétiennes pour qu'il soit suspect. Non-seulement tous les auteurs anciens ou moins des doctrines et des faits se rapportant à ceux de Moïse, mais encore cela a dû être, et

La plus grande marque de fraude serait l'insinuation des doctrines mosaïques ou chrétiennes. Ainsi les passages d'Hécateë, d'Eupolémeus, d'Artapan, de Numenius, de Démétrius, d'Aristote, d'Aristobule sont avec raison suspects; mais cette suspicion n'atteint pas Eusèbe. Elle atteint ces auteurs eux-mêmes nommés par Josephé et Clément d'Alexandrie, et dont l'origine juive, pour quelques-uns, ne nous a été dévoilée que par le même Eusèbe (5).

Quant à Sanchoniathon, rien en lui ne trahit le Juif ou le Chrétien : cette pierre de touche est sans efficacité à son égard, et ses similitudes mythologiques, avec Apollodore, par exemple, ne peuvent avoir la même valeur. Je les regarde, au contraire, comme un argument qui confirme son authenticité (4).

Si je ne trouve pas de raison suffisante de croire à la duplicité d'Eusèbe dans l'état actuel de la question, combien plus dois-je la repousser sous le point de vue des lecteurs contemporains? Le paganisme avait encore de nombreux adhérents; à peine Constantin venait-il de le déserté, et ces écoles d'Athènes et d'Alexandrie qui ont produit des hommes célèbres jusque sous les successeurs de Théodose, n'étaient pas muettes et n'auraient pas laissée impunie la témérité qui aurait déposé dans un ouvrage de polémique des preuves d'une mauvaise foi si évidente. Les contrefaçons alors se portaient sur des ouvrages anciens ou réputés tels : les Silylles, Orphée, Homère lui-même, et Hésiode, dont les copies altérées par le temps donnaient ouverture à un pareil stratagème (5). Mais en publiant un ouvrage d'une haute antiquité, le faire paraître sous le nom d'un traducteur très-récent, puisque Philon est de la fin du 1er siècle de l'ère chrétienne, que ce Philon s'était fait connaître à Rome, où il avait terminé une longue existence pendant laquelle il avait composé de nombreux écrits, il me paraît bien absurde de donner à Eusèbe l'intention de lui supposer un ouvrage entier.

Il aurait fait plus, il aurait usurpé le nom de Porphyre, ce formidable adversaire du Christianisme, dont les écrits étaient compulsés par ses amis comme par ses ennemis : il en aurait tiré deux attestations favorables à ce Phénicien né de son imagination; mais cela ne se peut, puisqu'un des citations se trouve dans le *Traité de l'abstinence*, qui a échappé au naufrage de tant d'écrits antiques.

Il faut donc reconnaître que Sanchoniathon a été lu par Porphyre, ou plutôt son traducteur, Philon. Ce qui seul suffit pour trancher la question.

Quant à Eusèbe, avec quel grand avantage aurait-il composé les lignes incohérentes et détachées qui forment l'ensemble des morceaux conservés de cet auteur? Ce n'est certainement pas pour confirmer la Cosmogonie de Moïse. La sicure en diffère à ce point que Dodwell et Ursinus y ont vu un ouvrage composé dans le dessein de la combattre, et que lui-même s'écrit (6) : « Voici donc cette création de l'univers sans le concours de la Divinité! Aurait-il inventé une fable pour se donner le droit à cette exclamation? Toutes celles des philosophes avant Anaxagore en donnaient le sujet, comme on le voit, par le traité de Plutarque sur *les opinions philosophiques*.

prouve la véracité de ces auteurs. Le genre humain, ayant eu la même origine, a dû avoir les mêmes traditions.

A. BONNETTY.

(5) Il est évident que cela prouve que les Pères, en se servant de ces auteurs païens, ne les citaient que parce qu'ils savaient qu'ils étaient reçus de tout le monde. Ainsi ce n'était pas de leur temps qu'ils avaient été interpolés.

A. BONNETTY.

(6) *Τοιαύτη μὲν αὐτῶν ἡ κοσμογονία ἀνεπίκουρος ἀθέωτα ἐπιτάσσεται. Prepar.*, p. 55.

Ce qui distingue surtout la doctrine de Moïse de toutes les autres sur l'origine des choses, c'est que pour lui Dieu est avant tout. Dans les autres philosophies et mythologies, au contraire, le ciel et la terre, séjour des divinités, ont précédé leur apparition. Quant à toutes ces générations qui forment l'euchamement des temps fabuleux de la Phénicie, il est difficile de croire qu'Eusèbe eût consacré ses temps à de semblables inventions, qui n'avaient ni le mérite de l'esprit, ni d'utilité pour son plan. De plus, dans les rapports chronologiques, il y a une différence marquée entre la citation de Porphyre tirée de son ouvrage contre le christianisme et la chronologie d'Eusèbe, quant à l'époque où vécut Sanchoniathon, contemporain, dit-il, de Sémiramis.

Je crois avoir suffisamment démontré que notre Eusèbe n'a pu être le fabricant de Sanchoniathon.

2° Peut-on en imputer le blâme à Porphyre? C'est ce qu'avait tenté Dodwell, et ce à quoi il a été forcé de renoncer lui-même.

Porphyre, pour attaquer le christianisme, n'avait pas besoin de se masquer; il tenait même à gloire de s'en montrer l'agresseur. Car quelle garantie de succès trouvait-il dans ce moyen détourné plus que dans sa dialectique? Cette cosmogonie, où l'intervention divine est écartée, ne pouvait pas même plaire à un néo-platon-pythagoricien qui reconnaissait au moins le *voûs* comme ayant présidé au débrouillement de la matière et à l'organisation de l'univers. Rien ne justifie dans toute l'antiquité une pareille assertion, et le zèle pieux de Dodwell joint à sa vaste érudition n'ont pu l'armer de preuves convaincantes. Il se rend lui-même au passage d'Athènes, antérieur à Porphyre, qui nomme ce Phénicien quoiqu'en altérant son nom.

Puis, comment Porphyre ne se serait-il pas donné lui-même comme le traducteur de l'ouvrage primitif? Il était Tyrien aussi bien que Philon. La gloire de la Phénicie et la connaissance de son antique idiomé étaient aussi bien placées chez lui que dans son compatriote. Était-il raisonnable qu'il comptât sur la crédulité des lecteurs, au point de supposer un écrit de cette étendue à Erennius Philon, qui, ayant vécu sous Adrien, se rapprochait assez de l'époque où lui-même figura sur la scène du monde, puisqu'il mourut très-vieux sous Dioclétien? Il est superflu, je crois, de s'étendre sur une hypothèse abandonnée par celui même qui l'a mise en avant.

3° Je viens à Philon de Byblos; mais il est nécessaire de faire précéder, par une courte biographie, la nomenclature de ses ouvrages et l'examen de l'accusation portée contre lui.

Suidas, dont les *biographies* sont en général si restreintes, s'exprime ainsi sur son compte: « Philon de Byblos, grammairien, naquit vers les temps de Néron, et prolongea beaucoup sa carrière. Il déclara lui-même qu'il fut consul sous le nom de *Sévère Erennius*, dans la 78e année de son âge, correspondant à la 220e olympiade. Nous avons, écrits par lui, 12 livres de l'*Acquisition et du Choix des*

livres; 50 des villes et des hommes célèbres que chacune d'elles a produits; sur le règne d'Adrien, sous lequel il vécut encore, et autres ouvrages (1). »

Le même Suidas ajoute (2): « On doit savoir que Philon, surnommé Erennius, fut consul, comme il le dit. »

Cette addition ne permet pas de donner un autre sens que je n'ai fait à la traduction précédente, savoir: que c'est bien Philon qui fut consul, quoique Kuster, dans sa *note sur Suidas*, le conteste.

Eudocia, dans son *Ionia*, publiée par Villosion (3), répète à peu près Suidas, en attribuant de plus à cet auteur des *épigrammes*, et termine en disant: γέγονε δὲ καὶ ὑπατὸς παρ' Ἀδριανοῦ. « Il fut aussi consul sous Adrien. »

Il n'y a donc guère moyen de refuser la dignité consulaire à Philon, et Saumaise ne la met pas en doute (4).

Néanmoins une nouvelle citation de Suidas semble jeter de l'incertitude sur ce point. En effet, « Hermippe, » dit encore Suidas, « était de Beryte, du bourg situé au milieu des terres, disciple de Philon de Byblos, par lequel il fut recommandé à Erennius Sévère, sous l'empereur Adrien; affranchi d'origine, il était cependant fort instruit et composa de nombreux ouvrages (5). »

Suivant cette version, Philon de Byblos n'est plus qu'un familier de la maison du consul (car je crois qu'on doit ajouter ὑπάτω au texte ci-dessus après Σειρήρη), Erennius Sévère, qui lui recommande son disciple et son compatriote Hermippe.

Reinésius (6) a supposé que Severus Erennius était le même personnage que Serennus ou Serenus Granus, ou Granianus, nommé dans l'*Histoire ecclésiastique* d'Eusèbe (7), comme ayant écrit à Adrien qu'on ne devait pas condamner les Chrétiens sur la seule clameur publique.

Ce qui donnerait quelque appui à cette supposition, c'est qu'un Serenus a abrégé le traité de Philon, Περὶ πόλεων, *Des villes*, en trois livres (8).

Nouvelle difficulté. Suidas nous entretient, en effet, de ce Serenus, auquel il donne le prénom *Aelius*; mais c'est un grammairien athénien (9).

Que conclure de ces contradictions? Rien de positif sur l'existence politique de Philon; mais la certitude de l'époque où il vécut, et de sa qualité d'homme de lettres, auteur de nombreux écrits. Car il nous importe peu aujourd'hui de savoir si la dignité consulaire est venue en surcroît à ses titres littéraires. Le surnom Erennius paraît lui être échu du patronage du consul Severus Erennius. Ces deux noms *Philon de Byblos* ou *Erennius Philon* sont donc identiques; voilà qui semble incontestable. On cite de lui beaucoup d'écrits et sous des titres très-différents.

Outre ceux dont nous venons de parler, je puis encore citer les suivants:

Dans l'*Etymologicum magnum*, au mot ἀντες, un écrit *Sur les discours* (εἰς τὰ ῥηματικά).

Aux mots, δῖστος et ἐπιμητος, un écrit *Sur le discours* (εἰς τὸ ῥηματικόν), qui pourrait bien être le même que le précédent.

(1) Φίλων Βύβλιος, γραμματικὸς. Οὗτος γέγονε ἐπὶ τῶν χρόνων ἑγγύς Νέρωνος, καὶ παρέτεινε εἰς μακρόν. Ἰπατον γοῦν τὸν Σεβήρον τὸν Ἐρέννιον χρηματίσαστα, αὐτὸς εἶναι φησιν, ὅταν ἦγεν ἄδουον καὶ ἔβδουμῆροσδὸν ἑτος, ἄλυμπαδὶ δὲ κ' καὶ διακοσιοστῆ.— Ἐγράψαι δὲ αὐτῷ περὶ κτήσεως καὶ ἐκλογῆς βιβλία βιβλία ιβ'. Περὶ Πόλεων καὶ οὗς ἐκάστη αὐτῶν ἐνόδουος ἦνεργε βιβλία ικ'. Περὶ βασιλείας Ἀδριανοῦ τῆς ἐπ' οὗ καὶ ἦν Φίλων, καὶ ἄλλα.

(2) Ἰπατος γέγονε ὁ Φίλων, Ἐρέννιος χρηματίσας, ὡς αὐτὸς φησι.

(3) Tome Ier des *Anecdota Græca*. Venise, in-4°, 1781, p. 424.

(4) Voir dans ses *Exercitationes Plinianæ*, p. 1257, ed. Parisien.

(5) Ἐρμιππος, Βηρότιος, ἀπὸ κώμης μεσογαίου, μαθητὴς Φίλωνος τοῦ Βύβλιος, ὑπ' οὗ ἠκατέθη Ἐρέννιος Σειρήρη, ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως, ἐκδουλος ὡν γένος, λόγιος σφόδρα, καὶ ἔγραφε πολλά.

(6) Dans ses *Varia lectiones*, lib. III, p. 347.

(7) Lib. IV, c. 8 et 9.

(8) Voir le *Grand étymologique* aux mots Ἀρσινόη, Βουκέρας. Il y est nommé Σερτίνος et non Σερτήνος.

(9) Voir Jonsius, *Hist. philos.*, lib. IV, p. 347.

Au mot, *δέμα*, un écrit sur la *Rhétorique* (εἰς τὸ ρητορικόν), passage où il faudrait peut-être lire comme précédemment, *ρηματικόν*.

Au mot, *γέρανος*, un écrit sur le *désir d'apprendre* (ἐν τῷ περὶ χρηστομαθείας (1)).

L'ouvrage, *περὶ πόλεων* (*Des villes*), paraît avoir été le plus important de ses écrits : il rentrait dans le cadre de ce que nous a donné depuis Etienne de Byzance, lequel l'a souvent mis à contribution. Nous en voyons encore des traces dans l'*Extrait* de ce *Dictionnaire*, par Hermolaüs. Voir aux mots *Argura*, *Bura*, *Iopé*, *Lampé*, *Babylone*.

Ce dernier article est remarquable par l'emprunt fait à Sanchoniathon.

« Babylone, ville de la Perse, dit-il, métropole appelée (depuis) *Séleucie*, fondation de *Babylon*, hom-r sage, fils de *Belus*, le plus sage; et non, comme le dit Hérodote, fondée par *Sémiramis*: cette ville est plus ancienne qu'elle de 2000 ans, comme le dit Erennius. »

Au mot *Mégalopolis*, ville d'Ibérie, d'après *Philon*.

Au mot, *Méltée*, dont il discute l'orthographe, d'après *Philon*.

Au mot, *Andanie*, il cite *Philon* (ἐν τῇ περὶ πόλεων) dans l'ouvrage sur *les Villes*.

La description de *Byblos* est également prise dans Sanchoniathon : « Ville de Phénicie, la plus ancienne de toutes, fondation de Cronus (2). »

Béryte est dans le même cas : « Ville de Phénicie, devenue grande de petite; fondation de Cronus. »

L'article *Laodicée* semble puisé à la même source.

« Laodicée, dit-il, ville de Syrie, nommée précédemment (*λαυχή ἀντή*), *rive blanche*: avant tous ces noms, elle avait celui de *Rhamita*; un berger, nommé *Rhamanthas*, ayant été écrasé de la foudre en ce lieu. Ce nom signifie le *Dieu d'en haut* (ἀπ' οὐρανοῦ ὁ Θεός); *Rhaman*, signifiant *hauteur* et *Athas* Dieu. C'est *Philon* qui s'exprime ainsi (ὅπως Φίλων). »

Constantin Porphyrogénète s'autorise aussi de cet ouvrage, aussi bien qu'Etienne, au mot *Dyrachium*. « Après *Rhizanicus*, disent-ils, est la ville de *Lisse*, et *Acrolisse*, puis *Epidamne*, colonie des *Corcyréens*, qui porte maintenant le nom de *Dyrachium*, nom de la presque où cette ville est bâtie, d'après ce qu'écrit *Philon* (3). »

Comme dans son ouvrage *des Villes*, *Philon* indique les hommes célèbres de chaque ville, par continuation Etienne cite *Philon* dans son livre *des Médecins* (ἐν τοῖς ἰατροῖς), et parle de *Philonides de Dyrachium*; ce qui, à mon sens, veut dire qu'il nomme *Philonides* parmi les médecins célèbres de *Dyrachium*.

On trouve cependant le même titre d'ouvrage attribué à Erennius *Philon* dans l'article *Cyrte* (Κύρτος).

« Dans la ville de *Cyrte* naquit *Denys*, célèbre médecin, nommé *Cyrte* (Κυρτός), à cause de sa patrie et non par la tournure de son corps. Erennius

Philon en fait mention dans son traité (*περὶ ἰατρικῶν*). »

L'on voit ici que c'est un ouvrage à part, il traite plutôt des médecins illustres que de l'art en lui-même. Toutefois un passage de Galien (4) le cite comme ayant donné un nom allégorique au miel qu'il appelait *ruisseau des filles des Taureaux*, *νάμα θυγατέρων Ταύρων*, d'après l'opinion fabuleuse de l'origine des abeilles rapportée par Virgile (5). A l'article *Nisibe*, du même Etienne, *Philon* est cité ἐν Φοινικιστοῖς, ce qui indique bien la traduction de Sanchoniathon, et l'étymologie qui y est donnée du nom de cette ville est toute puisée dans la langue phénicienne.

Le scholiaste d'Apollonius de Rhodes s'est aussi autorisé des doctrines de *Philon*, mais sous un rapport grammatical. On y lit, en effet, sur le vers 118 du IIIe livre : Ἐψάτων ἀντὶ τοῦ ἑκατόν · Φίλων δὲ ἀντὶ τοῦ ἑμύλων παρὰ τὸ ἑκός. Ceci ne peut appartenir qu'à un ouvrage de grammaire. Est-ce le même que le *grand Etymologique* nommé τὰ ῥηματικά? Je le crois. Est-ce cet ouvrage dont l'*Extrait* est parvenu jusqu'à nous, que *Walckenaer* a mis à la suite de son *Ammonius*? ou bien, n'est-ce pas plutôt le livre même imprimé sous le nom d'*Ammonius*? La ressemblance des deux traités, et plus encore l'usage qu'en fait *Eustathe*, en citant les diverses valeurs des mots réputés synonymes, l'attribueraient à notre auteur plutôt qu'à *Ammonius* (6).

En effet, il nomme sans cesse Erennius *Philon* dans son livre sur la *différence des mots réputés synonymes* (ἐν τῷ περὶ διαφόρων σημασινομένων), et jamais il ne cite *Ammonius*; ce qui a donné à *Paul Léopardus* l'idée que l'ouvrage qui passe pour être d'*Ammonius* était réellement d'Erennius *Philon*. Il le répète dans ses *Emondations* toutes les fois qu'il cite ce vocabulaire (7). Ménage, cité par *Bayle*, partageait cette opinion ouvertement.

Le *grand Etymologique*, qui invoque souvent Erennius *Philon*, ne nomme que deux fois *Ammonius*, et pour des choses qui n'ont point trait à la grammaire (8).

Quoi qu'il en soit, *Walckenaer* a défendu avec chaleur, dans sa *Préface*, les droits d'*Ammonius* à la composition de cet ouvrage. J'abandonne cette controverse, tout en soutenant, d'après *Eustathe* et le *grand Etymologique*, que *Philon* a fait un ouvrage sur les synonymes de la langue grecque, dont un abrégé au moins nous est parvenu sous le nom altéré d'Eranius *Philon*.

Philon, dans les *Ethiologiques*, est allégué par *Antigone* de *Chariste*. « *Ctésias*, écrit ce narrateur, dit qu'il existe en Ethiopie une fontaine dont l'eau est rouge comme du cinabre, et ceux qui en boivent deviennent fous. *Philon*, qui a écrit les *Ethiologiques*, dit la même chose, (9). » Est-ce notre auteur? On pourrait le croire, en rapprochant de cette relation ce que *Philon*, cité par *Ensébe* (10), dit de lui-même : « En voyant la divergence d'opinions qui règne parmi les Grecs, je me suis confirmé dans l'opinion qu'il en était ainsi, et je me suis décidé à

(1) Voir pour toutes ces citations aux pages 45, 161, 227, 255.

(2) Voir *Prépar. evang.*, p. 37.

(3) Μετὰ τὸ Πρωτικὸν Ἰστορίας ἐστὶ πόλις, καὶ Ἀρχαίσιος καὶ Ἐπίδαμνος Κερκυραίων ἑστίασμα ἢ νῦν Ἀντράχιον ὀνομασμένη τῆ χειρόνησα, ἐν τῆς Ἰστροφίας. Ως Φίλων γράφει. *Themata*, ix, p. 99, ed. Leiden, 1611.

(4) De la médecine suivant les lieux, livre ix.

(5) . . . Liquefacta boum per viscera toto

Stridere apes utero, et ruptis effervescit costis.

(Georg., iv, 555.

(6) Voir *Eustathe*, édit. de Rome, pag. 835, 855, 906, 907, 909, 1698, 1871.

(7) Voir liv. i, ch. 24; ix, 19; x, 6; xi, 15; xii, 14.

(8) Voir page 588 : Μίμας ἄροσι ἐν Θράκη, παρὰ Ἀμμωνίου. — Et page 714 : Ἀμμωνίος ἱστοροῖ.

(9) *Mirabil. hist.*, cix, édit. de Meursius.

(10) Οὗτος ἔχειν πεπιθότα ἡμῖν παρέστη τὴν διαφορίαν ὁρίσει τὴν παρ' Ἑλλήσι, περὶ ἧς μοι τρία περιουσιμῆται βιβλία τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα παραδόξου ἱστορίας. *Prépar. evang.*, lib. i, p. 32.

écrire trois livres sous le titre d'*Histoire merveilleuse* (1) ? Il se pourrait que les *Ethiopiennes* en fissent partie. Toutefois, je dois avouer que Strabon (2) parle d'un *Philon* qui a écrit une *navigation en Ethiopie* (ὄν συγγράμματα τὸν εἰς Αἰθιοπίας πλοῦν). Cet homonyme serait antérieur à Philon Erennius.

La bibliothèque royale possède un commentaire manuscrit n° 4885, intitulé : Ἐρηνίου φιλοσόφου ἐξήγησις εἰς τὰ μετὰ τὰ φυσικά, ou *Commentaire du philosophe Herennius sur la métaphysique d'Aristote*. Cette œuvre paraît incontestablement appartenir à notre auteur. En ajoutant à cette nomenclature les *épigrammes* dont parle Eudocie, on avancera beaucoup la liste des ouvrages réels ou probables de Philon de Byblos.

Il reste enfin les Φοινικικά ou *Histoire phénicienne* de Sanchoniathon, attribuée comme traduction à Philon, par Eusèbe, alléguée par Porphyre et Etienne de Byzance dans l'article *Nisibe*.

Nous avons donné dans ce qui a précédé l'opinion de Lydus sur l'autorité de cet historien, d'après les restitutions de M. Hase, mon savant confrère, et les miennes. Dans son traité des *Mois*, différent de celui-ci et publié par Schow, le même Lydus a fait plus que de s'en autoriser, il en a extrait deux fragments que nous retrouvons textuellement dans Eusèbe (3). Il est question des serpents dans le premier.

« Le dragon est le plus vivace de tous les animaux et tout de feu (Eusèbe ajoute : à ce que dit Taautos), ce qui fait qu'il a une vitesse inconcevable par sa respiration (Eusèbe, par le pommon). Sans pieds et sans mains, sans aucun des secours extérieurs à l'aide desquels les autres animaux exécutent leurs mouvements, il se meut et fournit les types de nombreuses transformations. Il est aussi doué de la plus grande longévité; non-seulement parce qu'en se dépouillant il revient de la vieillesse à la jeunesse, mais parce qu'il lui est naturel d'atteindre une longue durée; puis, lorsqu'il est parvenu au dernier temps, il se résout et s'anéantit en lui-même. »

Le second passage est celui-ci (4) :

« Le cercle est de toutes les figures la plus parfaite. C'est pourquoi les Egyptiens, traçant la figure de l'univers, le représentent par un cercle ailé d'une couleur de feu, et placent au milieu un serpent à tête d'épervier comme renfermant l'Agathodémon. » Lydus ajoute : « L'ensemble de cette figure est tel qu'est pour nous la lettre Θ. »

La discussion des variantes peu nombreuses des deux textes serait déplacée ici : elle se retrouvera dans la publication de la *Préparation évangélique*, en grec, avec une traduction française, que nous préparons.

Enfin, pour épuiser tous les écrits de Philon, autant qu'il nous a été possible de le faire, nous rappellerons ce que nous avons déjà mentionné, le

Traité sur les Juifs, dont parle Celse cité par Origène en réponse à ce philosophe (5), où il montre une grande animosité contre ce peuple.

Il me reste maintenant à discuter les causes qui auraient pu engager Philon à supposer l'ouvrage qu'il a donné sous le nom de Sanchoniathon; ce que j'ai déjà essayé en réponse à Dodwell.

Je vois par ce qui précède que cet auteur avait 78 ans sous Adrieu, pendant la 220e Olympiade. Alors on distinguait à peine les Chrétiens des Juifs dont ils passaient pour faire une secte. On ne doit pas croire que ce soient eux qu'il aurait voulu attaquer par cette fiction, et combien ne s'y serait-il pas mal pris? La cosmogonie de Moïse, encore qu'elle soit reconnue des Chrétiens, appartient plus spécialement aux Juifs. Il ne les attaquait donc pas directement en inventant celle qu'il aurait supposée sous le nom de Sanchoniathon. Quant à sa théogonie, elle leur était aussi indifférente que toutes les autres empruntées aux Egyptiens, aux Chaldéens ou aux Grecs.

Sont-ce là seulement les Juifs qu'il a voulu attaquer (car tel est le principal argument de Dodwell), afin d'empêcher l'effet favorable que l'écrit récent de Joseph contre Apion pouvait produire? Voyons comment il arrivait à son but. Sa cosmogonie était différente de celle de Moïse. Mais toutes celles des divers peuples qui avoisinaient la Judée avaient le même caractère : leur fable était aussi extravagante que celle de Sanchoniathon, aussi dépourvue dans l'exposition de l'origine des choses, de l'intervention divine. Tous, comme les Phéniciens, prétendaient tenir leur science d'une autorité ancienne et irréfutable, soit de piliers sacrés, soit d'auteurs approchant de la divinité. Ils n'avaient aucune infériorité aux récits phéniciens pour attaquer les Juifs. Philon se serait donc donné une peine bien inutile pour composer une fable qui n'avait aucune chance de succès par-dessus les autres en opposition à la Genèse. Je sais, par Celse, que Philon, de race chananéenne, haïssait les Juifs. Mais de là à la supposition d'une théologie tout entière donnée au public pour la première fois vers la 220e Olympiade, il y a loin.

Je me perds donc dans la recherche des motifs que l'on prête à chacun des trois écrivains qu'on veut présenter comme auteurs pseudonymes des fragments qui nous occupent : et je ne vois dans les règles de critique aucune raison de les leur attribuer. Que trouve-t-on d'étrange à ce qu'un vieil historien phénicien, contemporain du siège de Troie, ne soit pas plus raisonnable qu'Hésiode, qu'Ovide, que Diodore de Sicile, dans l'exposition des origines du monde? Si la preuve qu'il n'est pas plus absurde qu'eux, résultant du rapprochement des textes, pouvait présenter quelque intérêt aux lecteurs des *Annales de Philosophie chrétienne*, j'aurais bientôt accompli ce travail comme suite du présent mémoire.

(1) Ce récit de Ctésias est répété par Diodore de Sicile, liv. II, c. 14. Voir, en outre, Plin. *Hist. nat.*, liv. xxxi, ch. 4; Ovide, *Métamorph.*, liv. xv, 459.

(2) *Geogr.*, lib. II, p. 77.

(3) Voir à la page 44 de Schow et 41 d'Eusèbe.

(4) Voir Eusèbe, *ibid.*, et Lydus, p. 53.

(5) Liv. I, ch. 15.

**THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
GRADUATE LIBRARY**

Replaced with Commercial Microform

DATE DUE

MAY 8 1974

MAY 09 1974

APR 3 1995

FEB 8 1995

JAN 2 1997

AUG 29 1997

APR 1997

